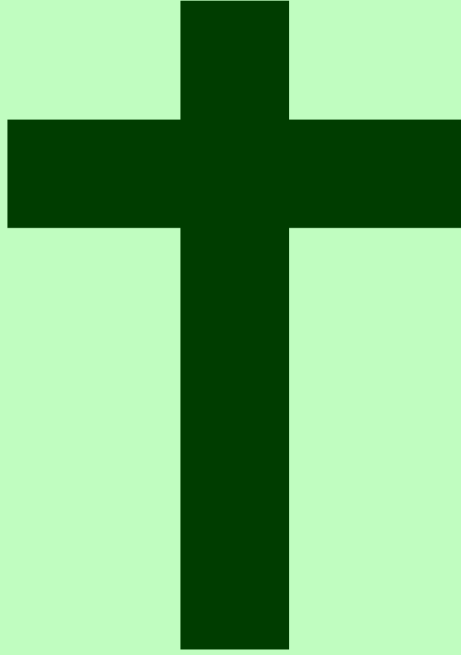

Muqeddes Kalam
(latin yéziq)

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin
script

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0. You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 Nov 2023 from source files dated 31 Aug 2023
b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilish	1
Misirdin chiqish	84
Lawiylar	168
Chöl-bayawandiki seper	217
Qanun sherhi	280
Yeshua	336
Batur Hakimlar	376
Rut	418
Samuil «1»	425
Samuil «2»	469
Padishahlar «1»	510
Padishahlar «2»	560
Tarix-tezkire «1»	608
Tarix-tezkire «2»	652
Ezra	702
Nehemiya	719
Ester	743
Ayup	755
Zebur	828
Pend-nesihetler	987
Hékmet toplighuchi	1037
Küylerning küyi	1052
Yeshaya	1069
Yeremiya	1217
Yeremiyaning yigha-zarliri	1318
Ezakiyal	1330
Daniyal	1412
Hoshiya	1442
Yoél	1465
Amos	1472
Obadiya	1488
Yunus	1491
Mikah	1495
Nahum	1509
Habakkuk	1515
Zefaniya	1523
Hagay	1530
Zekeriya	1534
Malaki	1553
Matta	1559
Markus	1634
Luqa	1680
Yuhanna	1758
Rosullarning paaliyetliri	1817
Rimliqlargha	1883
Korintliqlargha «1»	1916

Korintliqlargha «2»	1943
Galatiyalilqlargha	1962
Efesusluqlargha	1975
Filippililqlargha	1987
Kolossiliklerge	1996
Tésalonikalilqlargha «1»	2003
Tésalonikalilqlargha «2»	2009
Timotiygha «1»	2013
Timotiygha «2»	2023
Titusqa	2030
Filémongha	2034
Ibraniylargha	2036
Yaqup	2060
Pétrus «1»	2070
Pétrus «2»	2081
Yuhanna «1»	2088
Yuhanna «2»	2098
Yuhanna «3»	2100
Yehuda	2102
Wehiy	2106

Yaritilish

Xudaning alemni yaritishi

¹ Muqaddemde Xuda asmanlar bilan zéminni yaratti. □ ■² U chaghdagi yer bolsa shekilsiz we qupquruq halette boldi; qarangghuluq chongqur sularning yüzini qaplidi; Xudaning Rohi chongqur sular üstide lerzan perwaz qilatti. □

³ Xuda: «Yoruqluq bolsun!» déwidi, yoruqluq peyda boldi. ⁴ Xuda yoruqluqning yaxshi ikenlikini kördi; Xuda yoruqluq bilen qarangghuluqni ayridi. ⁵ Xuda yoruqluqni «küdüz», qarangghuluqni «kéche» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tunji kün boldi. □

⁶ Andin Xuda: — Sularning ariliqida bir boshluq bolsun we sular *yuqiri-töwen* ikkige ayrilip tursun, dédi. □ ■ ⁷ Shuning bilen Xuda bir boshluq hasil qilip, sularni boshluqning astigha we boshluqning üstige ayriwetti; ish ene shundaq boldi. □ ■ ⁸ Xuda bu boshluqni «asman» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu ikkinchi kün boldi.

⁹ Andin Xuda: «Asmanning astidiki sular bir yerge yighilsun, quruq tupraq körünsun!» déwidi, del shundaq boldi. ■ ¹⁰ Xuda quruq tupraqni «yer», yighilghan sularni bolsa «dengizlar» dep atidi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi.

¹¹ Andin Xuda yene: «Yer herxil ösümlüklerni, uruqluq otyashlarni, méwe bérédighan derexlerni túrliri boyiche özide ündürsun! Méwilerning ichide uruqliri bolsun!» déwidi, del shundaq boldi; ¹² yerdiki ösümlüklerni, yeni uruq chiqidighan otyashlarni öz túrliri boyiche, méwe bérédighan, yeni méwilirining ichide uruqliri bolghan derexlerni öz túrliri boyiche ündürdi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi. ¹³ Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu üçinchi kün boldi.

¹⁴ Xuda yene: «Küdüz bilen kéchini ayrip bérish üçün asmanlarda yoruqluq jisimlar bolsun. Ular künler, pesillar we yillarni ayrip turushqa belge bolsun; ■ ¹⁵ ular asmanlarda turup nur chiqarghuchi bolup, yer yüzige yoruqluq bersun!» déwidi, del shundaq boldi. ■ ¹⁶ Xuda ikki chong nur chiqarghuchi jisimni yaratti; chong nur chiqarghuchini küdüzni bashquridighan, kichik nur chiqarghuchni kéchini bashquridighan qildi. Hemde yene yultuzlarnimu yaratti. ¹⁷⁻¹⁸ Xuda bularni yerge yoruqluq bérıp, küdüz bilen kéchini bashqurup, yoruqluq bilen qarangghuluqni ayrisun dep asmanlarning gümbizige orunlashturdi. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi. ¹⁹ Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tötinchi kün boldi.

²⁰ Xuda yene: «Sularda migh-migh janiwarlar bolsun, uchar-qanatlar yerning üstide, asman boshluqida uchsun» dédi.

²¹ Shundaq qilip Xuda sudiki chong-chong mexluqlarni, shundaqla sularda migh-migh janiwarlarni öz túrliri boyiche we herxil uchar-qanatlarni öz túrliri boyiche yaratti.

□ **1:1** «Xuda» — Ibraniy tilida «Elohim» déyilidu. Bu toghruluq «Tebirler»ni körüng. «Asmanlar» — Muqaddes Kitab boyiche üç qatlam asman bar; birinchi qat asman «atmosféra», ikkinchi qat asman «alem boshluqi», üçinchi qat asman Xudaning ershidur. Shunga «asman» köp yerlerde «asmanlar» déyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zeb. 33:5-6; 89:11; 136:5; Ros. 14:15; 17:24; Ibr. 11:3 □ **1:2** «boldi» — Bezi terjimilerde «idi» yaki «turatti» dep élin'ghan. Alimlarning bu ayet üstidiki üç xil qarishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «chongqur sular» — dengiz-okyanlarni körsitidu. «qaplidi» — yaki «qaplighani». «lerzan perwaz qilatti» — mushu haletni ibraniy tilida «(tuxum bésiwatqan) kürük toxudek halette turidu» dep chüshünüşkimu bolidu. □ **1:5** «kech bilen seher» — «tunji küni»de «kech bilen seher» bolghaniken, undaqta «tunji kün» adettiki bir künni, yeni 24 saetlik bir künni körsetgen bolushi mumkin. Adette Muqaddes Kitabtiki barliq xatirilerde, shundaqla bugün'ge qeder ibraniylarda «kün»ning béshi kech yaki axsham bilen bashlinidu dégen qarash bar. □ **1:6** «bir boshluq» — ibraniy tilida «yéyilghan bir nerse». ■ **1:6** Zeb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pend. 8:28; Yesh. 42:5; Yer. 10:12; 51:15 □ **1:7** «sularning ayrilishi» — bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Zeb. 33:7; 136:6; Pend. 8:24; Zeb. 148:4. ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zeb. 24:2; 136:6. ■ **1:14** Zeb. 136:7. ■ **1:15** Qan. 4:19; Yer. 31:35

Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi. □ 22 Xuda bu janliqlargha bext-beriket ata qilip: «Nesillinip, köpiyip, déngiz sulirini toldurunglar, uchar-qanatlar mu yer yüzide awusun» dédi. ■ 23 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu beshinchi kün boldi.

24 Xuda yene: «Yer janiwarlarni öz türliri boyiche chiqarsun — mal-charwilarni, ömüligüchi janiwarlarni we yawayi haywanlarni öz türliri boyiche apiride qilsun» — déwidi, del shundaq boldi. 25 Shundaq qilip Xuda yerdiki yawayi haywanlarni öz türliri boyiche, mal-charwilarni öz türliri boyiche we yer yüzide ömüligüchi barliq janiwarlarni öz türliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi. 26 Andin Xuda: «Öz süret-obrazimizda, Bizge oxshaydighan qilip insanni yaritayli. Ular déngizdiki béliqlargha, asmandiki uchar-qanatlar, barliq mal-charwilargha, pütkül yer yüzige we yer yüzidiki barliq ömiligüchi janiwarlarga igidarchiliq qilsun» dédi. □

27 Shundaq qilip, Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratti;

Uni Özining süritide yaratti;

Ularni erkek-chishi qilip yaratti. ■

28 Xuda ulargha bext-beriket ata qilip: «Siler nesillinip, köpiyip, yer yüzini toldurup boysundurunglar; déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlar, shuningdek yer yüzide yüridighan herbir haywanlarga igidarchiliq qilinglar» dédi. ■ 29 Andin Xuda yene: «Mana, Men pütkül yer yüzidiki uruqluq otyashlar bilen uruqluq méwe bérighan herbir derexlerni silerge ozuqluq bolsun dep berdim; ■ 30 shundaqla yerdiki barliq janiwarlar bilen asmandiki barliq uchar-qanatlar we yer yüzide barliq ömiligüchilerge, yeni barliq jan-janiwarlarga ozuqluq bolsun dep barliq gül-giyahlarni berdim» déwidi, del shundaq boldi. ■ 31 Xuda yaratqanlirining hemmisige sepsélip qaridi, we mana bularning hemmisi nahayiti yaxshi bolghanidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu altinchi kün boldi. ■

2

1 Shundaq qilip asman bilen zémin, pütkül mewjudatliri bilen qoshulup yaritilip boldi. □

2 Xuda yettinchi künigiche qilidighan ishini tamamlidi. U yettinchi küni barliq yaritish ishini toxtitip aram aldi. □ ■ 3 Yettinchi küni Xuda barliq yaritish ishliridin aram alghan kün bolghanliqi üçün, shu künni bextlik kün qilip, uni «muqeddes kün» dep békitti. □

«Asman-zéminning tarixliri» {2:4-4:26} ... Érem bagh — Adem'atini yaritish jeryani

4 Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan künide, asman-zéminning yaritilish

□ 1:21 «chong-chong mexluqlar» — bu söz gahi waqitlarda «ejdiha»ni bildüridu. ■ 1:22 Yar. 8:17. □ 1:26 «Xudaning süret-obrazida bolush» — bu toghruluq we «Xudagha oxshaydighan qilinush», shundaqla Xudaning bu ayette «Biz, Bizning» déginu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 1:27 Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Ef. 4:24; Kol. 3:10. ■ 1:28 Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ 1:29 Yar. 9:3; Zeb. 104:14, 15. ■ 1:30 Zeb. 104:13-14 ■ 1:31 Qan. 32:4; Mar. 7:37. □ 2:1 «pütkül mewjudatlar» — ibraniy tilida «barliq qoshunliri». Bu söz, shübhisizki, barliq janiwarlarnila emes, asmandiki barliq yultuzlar we kérub-perishtilernimu öz ichige alidu. □ 2:2 «aram aldi» — Xudaning «aram élish»i toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 2:2 Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4. □ 2:3 «muqeddes kün» — «muqeddes kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishlitilidu.

jeryanining tarixliri mundaq: —□ 5 Zéminda téxi héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi; chünki Perwerdigar Xuda yer yüzige höl-yéghin yaghdurmighanidi, shundaqla yer tériydighan ademmu yoq idi.□ 6 Lékin yerdin bulaq süyi chiqip, tamam yer yüzini sughardi.□ 7 Andin Perwerdigar Xuda ademni yerning topisidin yasap, hayatliq nepesini uning burnigha püwlidi; shuning bilen adem tirik bir jan boldi.□ ■ 8 Andin kéyin Perwerdigar Xuda meshriq terepte Érem dégen jayda bir bagh bina qilip, yasighan ademni shu yerge orunlashturdi.□ 9 Perwerdigar Xuda yerdin közni qamlashturidighan chirayliq, *méwiliri* yéyishlik herxil derexni ündürdi; u yene baghning otturisida «hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ni ündürdi.□ ■ 10 Baghni sughirishqa Éremdin bir derya éqip chiqti; andin bölünüp, töt éqin boldi. 11 Birinchi éqinning nami Pishon bolup, altun chiqidighan pütkül Hawilah zéminini aylinip ötidu. 12 Bu yurtning altuni nahayiti ésil idi; shu yerde puraqliq déwirqay bilen aq héqiqmu chiqidu.□ 13 Ikkinchi deryaning nami Gihon bolup, pütkül Kush zéminini aylinip ötidu. 14 Üchinchi deryaning nami Dijle bolup, Ashurning sherqidin éqip ötidu, tötinchi deryaning nami Efrat idi.□

15 Perwerdigar Xuda ademni élip Érem béghigha ishlep, perwish qilsun dep uni shu yerge qoyup qoydi.□ 16 Perwerdigar Xuda ademge emr qilip: baghdiki herbir derex méwiliridin xalighiningche ye; 17 emma «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen ölesen, — dédi.

Hawa'anining yaritilishi

18 Andin Perwerdigar Xuda yene söz qilip: — Ademning yalghuz turushi yaxshi emes; Men uninggha mas kélidighan bir yaremchi hemrahni yasap bérey, — dédi.□

19 Perwerdigar Xuda tupraqtin daladiki barliq janiwarlar bilen asmandiki hemme uchar-qanatlarini yasighanidi; ulargha ademning néme dep at qoyidighanliqini bilish üçün, U ularni ademning aldigha keltürdi. Adem herbir janiwargha néme dep at qoyghan bolsa, uning éti shu bolup qaldi. 20 Bu teriqide adem hemme malcharwilargha, asmandiki uchar-qanatlarigha we daladiki herbir janiwarlarigha at qoydi; wehalenki, adem özige mas kélidighan héchbir yaremchi hemrah uchratmidi.

□ 2:4 «Perwerdigar» — mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm bardurmen», «Ehdiside menggü turghuchi Xuda» dégenni bildüridu. Bu toghruluq yene munasiwetlik tebrilerni körüng. «Asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq» — ibraniy tilida: «asman-zéminlarning dewr-tarixliri mundaq boldi». «Kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Alemning Yaritilishi» dégen kitabta on bir «tolidot» («tarix») bolup, herbiri «bular palanchi-pokunchi dewrining tolidoti (tarixi)...» dégen sözler bilen bashlinidu. Bu yerde bayan qiliniwatqini tarixning birinchisidir (2:4-4:26). «Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan küni» dégen mushu yerde belkim 24 saetlik bir kün emes, belki 2:4-4:26de bayan qilin'ghan pütkül mezigilni körsetse kérek. □ 2:5 «héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi» — bu jümlide belkim Érem béghida alahide bolghan ehwal közde tutulghan bolushi mumkin. □ 2:6 «bulaq süyi» — yaki «birxil tuman». □ 2:7 «Adem» we «topa» — ibraniy tilida «topa» we «adem» dégen sözning teleppuzi yéqin; u yene «qizil» dégen söz bilen munasiwetlik (Ottura Sherqte topa qizilgha mayil bolidu). ■ 2:7 1Kor. 15:45, 47. □ 2:8 «Érem» — ibraniy tilida «Éden». Menisi «lezzet», «huzur». □ 2:9 «Hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex» — bu derekler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:9 Weh. 2:7. □ 2:12 «déwirqay» — yaki «merwayit». □ 2:14 «Dijle» — ibraniy tilida «Hiddekel». «Ashur» — Asuriyening qedimki nami. □ 2:15 «perwish qilsun» — ibraniy tilida «perwish qilish» mushu yerde yene «qoghdash, mudapie qilish, qarash» dégen menini öz ichige alidu. Éniqki, insanning emgek-xizmet qilishi insanning gunahkar bolghanliqining netijisi emes, belki Xuda insanalargha ata qilghan birxil bext-berikettur. Biraq insanalarning gunahqa pétip qalghandin kéyinki qilghan emgiki bek japaliq bolidu. □ 2:18 «uninggha mas kélidighan» — yaki «özige oxshash». «yaremchi hemrah» — bu söz hergiz ayal kishining er kishidin melum terepte töwen turidighanliqini körsetmeydu. Chünki muqeddes kitabtiki bezi yerlerde Xuda Özining insan'gha «yaremchi» bolidighanliqini körsitilidu (mesilen, «Zeb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4de).

²¹ Shuning bilan Perwerdigar Xuda ademge bir qattiq uyqu saldi; u uxlap qaldi. U uxlawatqanda, U uning biqinidin bir az élip, andin uning ornini et-gösh bilan étip qoydi. □ ²² Shuning bilan Perwerdigar Xuda ademning biqinidin alghan shu qisimdin bir ayalni yasap, uni ademning qéshigha ekeldi. ■ ²³ Adem'ata xushal bolup: — Mana bu söngeklirimdiki söngek, étimdiki et bolghach, «ayal» dep atalsun; chünki u erdin élin'ghandur, — dédi. □ ■

²⁴ Shuning üçhün er kishi ata-anisidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip bir bolup, ikkisi bir ten bolidu. □ ■

²⁵ Adem'ata bilen ayali her ikkisi yalingach bolsimu, héch uyalmaytti. □ ■

3

Adem'atining Xudaning emrige xilapliq qilishi

¹ Yer yüzide yilan Reb Perwerdigar yaratqan daladiki haywanlarning hemmisidin hiyliger idi. U ayaldin: — Xuda rasttinla baghdiki derexlarning héchqaysisining méwisidin yémenglar, dédimu? — dep soridi. □

² Ayal yilan'gha jawab bérip: — Baghdiki derexlarning méwilirini yések bolidu. ³ Emma baghning otturisdiki derexning méwisi toghrisida Xuda: «Buningdin yémenglar, qolmu tegküzmenglar, bolmisa ölisiler» dégen, dédi. □

⁴ Yilan ayalgha: — Undaq emes! Hergiz ölmeysiler! ■ ⁵ Belki siler uni yégen kününglarda, Xuda közünglarning échilip, Xudagha oxshash yaxshi bilen yamanni bilidighan bolup qalidighanliqinglarni bilidu, — dédi. ■

⁶ Ayal derexning *méwisining* yémeklik üçhün yaxshiliqini, uning közni qamlash-turidighanliqini körüp, hemde derexning ademni eqilliq qilidighan jelpkarliqini körüp, méwidin yédi we uningdin yénida turghan érigimu berdi; umu yédi. □ ■ ⁷ Yéyishi bilenla her ikkisining közliri échilip, özlirining yalingach ikenlikini bilip, enjür yopurmaqlirini élip bir-birige ulap tikip, özlirige yapquch qilip tartti.

⁸ Kün salqinlighanda, ular Perwerdigar Xudaning baghda mangghan shepisini anglap qélip, adem ayali bilen Perwerdigar Xudaning hazir bolghinidin qéchip baghdiki

□ **2:21** «biqinidin bir az élip» — yaki «bir tal qowurghisini élip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23** «ayal» — ibraniy tilida: «ishshah», «er kishi» «ish» dégen söz bilen ipadilididu. Bu sözler erebche «insan» we «nisa» dégen sözler bilen munasiwetlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Ef. 5:30,31. □ **2:24** «baghlinish» — ibraniy tilida: «baghlinish» dégen bu sözning menisi «yilim bilen chaplinish» dégen'ge yéqindur. «bir ten» — yaki: «bir et». «bir ten bolidu» — yaki: «bir ten bolushigha toghra kélidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Ef. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25** «yalingach bolsimu, héch uyalmaytti» — bu muhim ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1** «yilan... depporidi» — bizde guman yoqki, yilanni ishlitip söz qilghuchi Sheytan idi («Weh.» 12:9, 20:2ni körüng). Oqurmenler shuni bayqayduki, Sheytan «Xuda» dégini bilen, «Reb» yaki «Perwerdigar» dégen namlarni qet'iy ishletmeydu. U ayaldin soal sorighanda Xudaning éytqan sözidiki «xalighiningche» dégen sözni chiqiriwétidu. □ **3:3** «Baghdiki derexlarning méwilirini yések bolidu» — Hawa'animiz Xudaning tapilighinini éytqanda, birinchidin «xalighiningche» dégen sözni déyishni untup qalghan, ikkinchidin Xudaning sözige: «qol tegküzmengler» dégenni qoshup qoyidu (2:4). Lékin Hawa'animiz mushu sözlerni biwasite Xudadin anglighan emes, éri Adem'atimiz uninggha toghra yetküzüshi kérek idi; shunga bu xataliqning mes'uliyiti Adem'atimizdimu bolushi mumkin. Yene diqqet qilimizki, gerche «baghning otturisdiki» ikki derex bolsimu, Hawa'animiz peqet «baghning otturisdiki derex» dep, birla derexni tilgha alidu. Uning köngli alliqachan shu derexke meptun bolup qalghan bolushi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yuh. 8:44. □ **3:6** «Ayal ... kördi» — Hawa'ana uchrighan azdurulushni Mesih Eysa uchrighan sinaq bilen sélishurtsaq ularda oxshash üç amil mewjut — «Luqa» 4:1-14 we «1Yuh.» 2:16ni körüng. Injil boyiche Hawa'animiz aldini qalghuchi, toluq gunah sadir qilghuchi Adem'atimizdur; chünki u héch qarshiliq körsetmey, bilip turup shu méwidin yédi («1Tim.» (1) 2:14ni körüng). Adem'atimiz Hawa'anining yénida bolghini bilen, yenila uni méwini yéyishtin tosุมidi. ■ **3:6** Rim. 5:12,14-21; 1Tim. 2:14.

derexlarning arisigha yoshurunuwaldi. □ ⁹ Lékin Perwerdigar Xuda towlap ademni chaqirip uninggha: Sen nede? — dédi.

¹⁰ Adem'ata jawab bérip:

— Men baghda shepengni anglap, yalingach turghinim üçhün qorqup kétip, yoshuruniwaldim, — dédi.

¹¹ Xuda uninggha: — Yalingach ikenlikingni sanga kim éytti? Men sanga yéme, dep emr qilghan derekning méwisidin yédingmu-ya? — dédi.

¹² Adem jawab bérip: — Sen manga hemrah bolushqa bergen ayal derekning méwisidin manga bergenidi, men yédim, — dédi.

¹³ Perwerdigar Xuda ayalgha: — Bu néme qilghining? — dédi. Ayal jawab bérip: — Yilan méni aldap azdursa, men yep saptimen, — dédi. ■

Xudaning yilan, Adem'ata we Hawa'anini jazalishi

¹⁴ Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi: — «Bu qilghining üçhün,

Sen hemme mal-charwilaridin,
Daladiki barliq haywanatlardin bekrek lenetke qalisen;

Qorsiqing bilen béghirlap méngip,

Ömrüngning barliq künliride topa yeysen. □

¹⁵ We men sen bilen ayalning arisigha,

Séning nesling bilen ayalning neslining arisigha öchmenlik salimen;

U séning béshingni dessep zeximlendüridu,

Sen qopup uning tapinini *chéqip* zeximlendürisen». □ ■

¹⁶ Andin Xuda ayalgha: — «Séning hamilidarliqingning japa-musheqqetlirini köpeytime;

Sen qattiq tolghaq ichide boshinisen;

Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu,

U üstüngdin xojiliq qilidu» — dédi. □ ■

¹⁷ Andin U Adem atigha: — «Sen ayalningning sözige qulaq sélip,

Men sanga yéme, dep emr qilghan derekting yégingning tüpeylidin,

Séning tüpeydingdin yer-tupraqlar lenitimgé uchraydu;

Ömrüngning barliq künliride peqet japaliq ishlep, andin uningdin ozuqlinisen. □

¹⁸ Yer sanga tiken bilen qamghaq ündüridu;

Shundaqtimu sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen. □

□ **3:8 «kün salqinlighanda»** — yaki «künning salqin shamal waqtida». «Künning salqinlishish waqti» Ottura Sherqte kechqurun bashlinidu. ■ **3:13** Weh. 12:13. □ **3:14 «Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi»** — Xuda yilandin héchqandaq soal sorimaydu. «bekrek lenetke qalisen» — bashqa birxil terjimisi: «peqet senla shu lenetlerge qalisen...». Emma Adem'atimizning gunahi üçhün barliq jan igiliri lenetke qélip ölidu; shunga biz 3:14diki terjimini toghra dep qaraymiz. «Topa yeysen» — Yilanlarning ozuqi topa emes, elwette, biraq ular herdaim ozuq yégende topa yémey qalmaydu. Bu ish yilanning peslestürülgenlikini, nomusqa qaldurulghanliqini tekitleydu. □ **3:15 «U séning béshingni dessep zeximlendüridu»** — ayalning nesli shundaq qilidu. «U séning béshingni dessep zeximlendüridu, sen qopup uning tapinini chéqip zeximlendürisen» — mushu bésharette körsitilgen ish shuki, ayal kishining nesli Sheytanning béshini puti bilen dessep yanchighanda, Sheytanmu uninggha hujum qilip tapinini yarilanduridu. Bu bésharetni dunyagha kélidighan Qutquzghuchi toghruluq, dep ishinimiz. Buning üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15. □ **3:16 «Hamilidarliqingni. ... köpeytime»** — insan ölidighan qilin'ghachqa, ayal kishi köprek bala tughushi kérek. «Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu, u üstüngdin xojiliq qilidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shundaqtimu, éringge küchlük ishtiyaq baghlaysen we u séni bashquridu». Emma Xudaning mushu hökümi bilen gunah tüpeylidin er-ayal arisida ziddiyet we küresh peyda boldi, dégenliktur, dep qaraymiz. Oxshash péillarni ishletken, oxshash shekillik bir jümle 4:7de tépilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:6. □ **3:17 «ayalingning sözige»** — ibraniy tilida «ayalingning awazigha». «... derekting yégingning tüpeylidin» — elwette, Adem'atining bu derekning méwisini yéyishini körsitidu. Esliy tékist ibraniy tilida «derekting» dep élinidu. □ **3:18 «Sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen»** — Nuh peyghemberning dewrigiche insanlarga peqet ziraet-otyash (göshni emes) yéyishke ruxset idi (1:29ni körüng).

19 Taki sen tupraqqa qaytquche yüz-közüng terge chümginge, andin nan yéyeleysen; Chünki sen esli tupraqtin élin'ghansen; Sen eslide topa bolghach, Yene topigha qaytisen» – dédi.

20 Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidighini üçün adem uninggha «Hawa» dep at qoydi. □

21 Perwerdigar Xuda Adem'ata bilen uning ayaligha haywan tériliridin kiyim qilip kiydürüp qoydi. □ ■

Adem'ata bilen Hawa'anining Érem baghdin qoghlinishi

22 Perwerdigar Xuda söz qilip: – Mana, adem Bizlerdin birige oxshap qaldi, yaxshi bilen yamanni bildi. Emdi qolini uzitip hayatliq derixidin élip yewélip, ta ebedgiche yashawermesliki üçün *uni tosushimiz kérek*, dédi. □

23 Shuning bilen Perwerdigar Xuda uni Érem baghdin qoghlap chiqiriwetti; shundaq qilip uni yerge ishleydighan, yeni özi esli apiride qilin'ghan tupraqqa ishleydighan qilip qoydi. ²⁴ Ademni qoghliwétip, hayatliq derixige baridighan yolni muhapizet qilish üçün, u Érem béghining meshriq teripige kérublarni we töt terepke pirqiraydighan yalqunluq bir shemsherni qoyup qoydi. □

4

Qabil bilen Habil

1 Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi; Hawa hamilidar bolup Qabilni tughup: «Men bir ademge ige boldum – U Perwerdigardur!» – dédi. □

2 Andin u yene Qabilning inisi Habilni tughdi. Habil padichi boldi, Qabil bolsa tériqchi boldi. □ ³ Békitilgen shundaq bir waqit-saette shundaq bir ish boldiki, Qabil tupraqning hosulidin Perwerdigargha hediye keltürdi. □ ⁴ Habilmu padisidin qoylirining tunjiliridin, yeni ularning yéghidin hediye sundi. Perwerdigar Habilni we uning sun'ghan hediyesini qobul qildi. □ ■ ⁵ Lékin Qabil we uning sun'ghinigha qarimidi. Shu wejidin Qabilning tolimu achchiqi kélip, chirayi tutuldi.

□ **3:20** «Hawa» — ibranij tilidiki «hayatliq» dégen söz bilen ahangdash. Adem'atining bu sözliri bésharetlik idi; chünki Hawa'ana téxiche bala tughmighanidi. □ **3:21** «Haywan tériliri» — bu térilerni ishlitish üçün melum gunahsiz haywanatlar ölüşü kérek. Bu belkim birinchi qurbanliqlar bolushi mumkin. Xudaning Adem'ata we Hawa'animizgha éytqan sözliri we qilghan muamilisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22** «Bizler» — toghruluq yene «qoshumche söz»imizni (1:26 toghruluq) körüng. «**Uni tosushimiz kérek**» — mushu sözler eyni tékiste yoq. □ **3:24** «Kérublar» — belkim alemdeki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni körüng. □ **4:1** «Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi» — ibranij tilida «Adem'ata ayali Hawani tonidi» bilen ipadilinidu. «Qabil» — ibranij tilida «Qayin» yaki «Kayin» déyilidu. «Qayin» dégen isim ibranij tilida «ige boldum» dégen söz bilen ahangdash. «**Men bir ademge ige boldum – u Perwerdigardur!**» — bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigarning yardimi bilen bir oghulgha ige boldum». Eyni tékist «Men bir ademge ige boldum – Perwerdigar!» dégen mezmundidur. Bizningche Hawa'animiz «Xudaning Qutquzghuchi toghruluq wedisi hazir men tughqan bala bilen emelge ashuruldi!» dep oylap qalghan bolsa kérek. U nahayiti tézla Qabilning wede qilin'ghan Qutquzghuchi emeslikini bilip yétidu, elwette. □ **4:2** «Habil» — ibranij tilida «hebel» bolup, menisi «bir tiniq», «hor», «bus» «héchnéme» dégendektur. Shühhisizki, bu isim Hawa'animiz yaki Adem'atimizning birxil ümidsizlinishini bildüridu. □ **4:3** «Békitilgen shundaq bir waqit-saette» — ibranij tilida «künlarning axirida» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, Xuda Habil we Qabilgha Özining huzurigha kiridighan bir künni békitip bergén bolushi mumkin. □ **4:4** «ularning yéghi» — qoylarning eng ésil qismi dep qarilatti. «Perwerdigar Habilni uning sun'ghan hediyesini qobul qildi» — ibranij tilida «Perwerdigar uning özige we uning sun'ghan hediyesige qaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4.

⁶ Shuning bilan Perwerdigar Qabilgha: Némishqa achchiqlinisen? Néme üçün chiraying tutulup kétidu? ⁷ Eger durus ish qilsang, sen kötürülmemsen? Lékin durus ish qilmisang, mana gunah ishik aldida *séni paylap* béghirlap yatidu, u séni öz ilkige almaqchi bolidu; lékin sen uningdin ghalip kélishing kérek, dédi. □

⁸ Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi. Dalada shu weqe boldiki, Qabil inisi Habilgha qol sélip, uni öltürdi. □ ■

⁹ Perwerdigar Qabilgha: Ining Habil nede? — dep soridi. U jawab bérip: Bilmeymen, men inimning baqquchisimu? — dédi.

¹⁰ Xuda uninggha: — Sen néme qilding? Mana, iningning qéni yerdin manga periyad kötürüwatidu! ■ ¹¹ Emdi iningning qolungda tökülgen qénini qobul qilishqa aghzini achqan yerdin qoghlinip, lenetke uchraysen. □ ¹² Sen yerge ishlisengmu u buningdin keyin sanga quwwitini bermeydu; sen yer yüzide sersan bolup, sergerdan bolisen, — dédi. ■

¹³ Buni anglap Qabil Perwerdigargha jawab qilip: — Méning bu jazayimni adem kötürelmigüdek! ¹⁴ Mana, Sen bugün méni yer yüzidin qoghliding, men emdi Séning yüzüngdin yoshurunup yürimen; yer yüzide sersan bolup sergerdanliqta yürimen; shundaq boliduki, kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!, — dédi. □ ■

¹⁵ Lékin Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Shundaq boliduki, kimki Qabilni öltürse, uningdin yette hesse intiqam élinidu, — dédi. Shularni dep Perwerdigar Qabilgha uchrighan birsi uni öltürüwetmisun dep uninggha bir belge qoyup qoydi.

¹⁶ Shuning bilan Qabil Perwerdigarning huzuridin chiqip, Éremning meshriq teripidiki Nod dégen yurtta olturaqliship qaldi. □

Qabilning ewladliri — «mediniyet»ning bashlinishi

¹⁷ Qabil ayali bilen bille bolup, ayali hamilidar bolup Hanoxni tughdi. U waqitta Qabil bir sheher bina qiliwatatti; u sheherning namini oghlining ismi bilen Hanox dep atidi. □ ¹⁸ Hanoxtin Irad töreldi, iradtin Mehuyail töreldi, Mehuyaildin Metushail töreldi, Metushaildin Lemex töreldi.

¹⁹ Lemex özige ikki xotun aldi. Birining ismi Adah, yene birining ismi Zillah idi. □

²⁰ Adah Yabalni tughdi. U chédira olturidighan köchmen malchilarning bowisi idi, □

²¹ uning inisining ismi Yubal idi. Bu chiltar bilen ney chalghuchilarning bowisi idi. □

²² Zillah yene Tubal-qayin dégen bir oghulni tughdi. U mis-tömür eswablarni soqquchi idi. Tubal-qayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.

²³ Lemex bolsa ayallirigha söz qilip:

□ **4:7** «Eger durus ish qilsang, sen kötürülmemsen?» — ibraniy tilida «Eger durus ish qilsang, kötürülüş bolmamdu?» déyilidu. Emdi néme kötürülidu? Yaki Qabilning yüzi yaki élip kelgen qurbanliqi (toghra bolsa) kötürülidu yaki qobul qilinidu. Yene bir mumkinchiligi bar terjimisi shuki: — «Sen (Qabil) iningdin yuqiri (aka süpitige layiq) kötürilisen» dégendek bolidu. «durus ish qilmisang...» — Némishqa Qabilning hediyesi qobul qilinmidi? «Qoshumche söz» imizde azraq toxtilimiz. □ **4:8** «Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi» — eng kona köchürmilerde peqet «Qabil inisi Habil bilen sözlishop turup, dalada...» déyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuh. 3:12; Yeh. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24. □ **4:11** «aghzini achqan yerdin qoghlinip...» — démek: (1) yer-zémin Habilning qénini qobul qilishqa aghzini achqan we (2) Qabil shu zémindin qoghlán'ghan. ■ **4:12** Pend. 28:17. □ **4:14** «kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!» — roshenki, shu waqitta yer yüzide ademler alliqachan köpiyip ketkenidi. «Kimla méni tépiwalsa öltürüwétidu!» — Qabil qeyergila barsa shu yerdiki tupraq ünmes bolup qalidu. U méngiwatqan bir apettur, shunga uni körgenla kishi uni yoqitishni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16** «Nod» — menisi «sergerdanliq», «biaramliq». □ **4:17** «Qabilning ayali» — Qabilning ayali belkim uning singlisi yaki newre singlisi bolsa kérek («Yar.» 5:4ni körüng). Shu waqitta yéqin tughqanliri bilen nikahlinish men'i qilin'ghan emes; yene bir tereptin, bundaq nikahlinish deslepki dewrlerde héchqandaq irqiy (génétikilik) kemtüklük yaki késel keltürüp chiqarmaytti. □ **4:19** «Lemex özige ikki xotun aldi» — bu erlerning tunji qétim ikki ayal élishi idi. Gerche shu chaghda Xuda bu toghruluq biwasite emr bermigen bolsimu, roshenki, U Adem'atimizgha peqet bir Hawa'animizni yaritip bergenidi («Mat.» 19:3-6ni körüng). □ **4:20** «bowisi» — yaki «piri», «asaschisi» □ **4:21** «Énosh» — yaki «piri», «asaschisi».

— «Ey Adah bilen Zillah, sözümnı anglanglar!
 Ey Lemexning ayalliri, gépimge qulaq sélinglar!
 Méni zeximlendürgini üçün men adem öltürdüüm,
 Ténimni zéde qilghanlıqı üçün bir yigitni öltürdüüm.
²⁴Eger Qabil üçün yette hesse intıqam élinısa,
 Lemex üçün yetmiş yette hesse intıqam élinidu!» — dédi. □ ■

Shét bilen Énosh

²⁵ Adem'ata yene ayali bilen bille boldi. Ayali bir oghul tughup, uninggha Shét dep at qoyup: Qabil Habilni öltürüwetkini üçün Xuda uning ornigha manga bashqa bir ewlad tiklep berdi, dédi. □

²⁶ Shétinmu bir oghul tughuldi; u uninggha Énosh dep at qoydi. Shu waqittin tartip ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlıdı. □

5

Adem'atining ewladliri – Nuh peyghembergiche

1Tar. 1:1-27

¹ Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur: —

Xuda insanni yaratqan künide, uni Özige oxshash qilip yaratti. □ ■ ² U ularni er jinis we ayal jinis qilip yaritip, ulargha bext-beriket ata qilip, yaritilghan künide ularning namini «adem» dep atidi. □ ■

³ Adem'ata bir yüz ottuz yashqa kirgende uningdin özige oxshaydighan, öz süret-obrazidek bir oghul töreldi; u uninggha Shét dep at qoydi. ⁴ Shét tughulghandin kéyin Adem'ata sekkiz yüz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. □ ■

⁵ Adem'atimiz jemiyy toqquz yüz ottuz yıl kün körüp, alemdin ötti.

⁶ Shét bir yüz besh yashqa kirgende uningdin Énosh töreldi. ■ ⁷ Énosh tughulghandin kéyin Shét sekkiz yüz yette yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ⁸ Shét jemiyy toqquz yüz on ikki yıl kün körüp, alemdin ötti. ⁹ Énosh toqsan yashqa kirgende uningdin Kénan töreldi. ■ ¹⁰ Kénan tughulghandin kéyin, Énosh sekkiz yüz on besh yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹¹ Énosh jemiyy toqquz yüz besh yıl kün körüp, alemdin ötti.

□ **4:24 «Lemex bolsa ayallirigha söz qilip... dédi»** — Lemexning bu sözlirining xatirilinishidiki meqset belkim insaniyetning omumen nahayiti tekebburliship, menmenchilikke pétip ketkenlikini körsitish üçün bolushi mumkin.

■ **4:24 Yar. 4:15.** □ **4:25 «Shét»** — ibraniy tilida «békitilgen» yaki «tiklen'gen» dégen menide bolushi mumkin.

□ **4:26 «Énosh»** — «(ajiz) insan» dégen menide. Bu söz erebchidin uyghur tiligha kirip «insan» bolup qalghan. «Ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlıdı» — bu ibare Xudagha ibadet-dua qilishni bildüridu («Yoél» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni körüng). □ **5:1 «Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur»**

— mushu jumle bilen «Alemning Yaritilishi»ning ikkinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Adem'atining tolidoti» («Adem'atining ewladlirining nesebnamisi») (5:1-6:8). bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). «**bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur**» — mushu jumle yene kélip belkim Adem'ata özi xatirilep qaldurghan qismining xatimisi bolushi mumkin we kitabning yéngi bir qismining, yeni 3-qismining bashlinishidur (5:1-6:8). ■ **5:1 Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7.** □ **5:2 «Ular ni er jinis we ayal jinis qilip yaritip,...»** — 1-ayette insan «uni» déyilidu; 2-ayette «ularni» déyilidu. Démek, 1-ayette er-ayalning bir gewde ikenlikni körsitilidu; shunga insan «u» déyilidu. ■ **5:2 Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6.** □ **5:4 Shét tughulghandin kéyin Adem'ata sekkiz yüz yıl ömür körüp...** — ibraniy tilida «Shét tughulghandin kéyin Adem'atining künliri sekkiz yüz yıl boldi». Bu babtiki oxshash shekillik jumli larning ibraniy tilidiki shekli shundaq. ■ **5:4 1Tar. 1:1.** ■ **5:6 Yar. 4:26.** ■ **5:9 1Tar. 1:2.**

¹² Kénan yetmish yashqa kirgenda uningdin Mahalalél töreldi. ¹³ Mahalalél tughulghandin kéyin Kénan sekkiz yüz qiriq yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.

¹⁴ Kénan jemiý toqquz yüz on yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁵ Mahalalél atmish besh yashqa kirgenda uningdin Yared töreldi. ¹⁶ Yared tughulghandin kéyin Mahalalél sekkiz yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. ¹⁷ Mahalalél jemiý sekkiz yüz toqsan besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁸ Yared bir yüz atmish ikki yashqa kirgenda uningdin Hanox töreldi. ■ ¹⁹ Hanox tughulghandin kéyin Yared sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.

²⁰ Yared jemiý toqquz yüz atmish ikki yil kün körüp, alemdin ötti.

²¹ Hanox atmish besh yashqa kirgenda uningdin Metushelah töreldi. ■ ²² Metushelah tughulghandin kéyin Hanox üç yüz yilgiche Xuda bilen bir yolda méngip, *yene* oghul-qizlarni tapti. ■ ²³ Hanoxning *yer yüzide* barliq körgen künliri üç yüz atmish besh yil boldi; ²⁴ U Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti; u *tuyuqsiz közdin* ghayib boldi; chünki Xuda uni Öz yénigha élip ketkenidi. □ ■

²⁵ Metushelah bir yüz seksen yette yashqa kirgenda uningdin Lemex töreldi. ²⁶ Lemex tughulghandin kéyin Metushelah yette yüz seksen ikki yil ömür körüp, uningdin oghul-qizlar töreldi. ²⁷ Metushelah jemiý toqquz yüz atmish toqquz yil kün körüp, alemdin ötti.

²⁸⁻²⁹ Lemex bir yüz seksen ikki yashqa kirgenda bir oghul tépip, uning ismini Nuh atap: — Perwerdigar tupraqqa lenet qildi; shunga biz *yerge* ishliginimizde hemde qollirimizning japaliq emgikide bu bala bizge teselli béridu, — dédi. □ ³⁰ Nuh tughulghandin kéyin Lemex besh yüz toqsan besh yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. ³¹ Lemex jemiý yette yüz yetmish yette yil kün körüp, alemdin ötti.

³² Nuh besh yüz yashqa kirgendingin kéyin, uningdin Shem, Ham we Yafet töreldi.

6

Xudaning insanlarning rezillikidin azablinishi

¹ We shundaq boldiki, insanlar yer yüzide köpiyishke bashlighanda, shundaqla qizlarmu köplep tughulghanda, ² Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining chirayliqliqini körüp, xalighanche tallap, özlirige xotun qilishqa bashlidi. □ ■

³ U waqitta Perwerdigar söz qilip: —

■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yeh. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5. □ **5:24** «Hanox... Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti» — Hanox bolsa peyghember idi; u Xudaning chüshüridighan jazaliri toghruluq agahalanduratti («Yeh.» 14-ayetni körüng). «Ibr.» 11:5nimu körüng. Uning oghlini «Metushelah» dep atishi belkim bésharet bolushi mumkin idi. Chünki «Metushelah»ning menisi «U ölgende, (shu ish) barliqqa kélidu!» dégen menide. Oqurmenler hésablap körse, Metushelah ölgen yili Xudaning jazasi bolghan topan apiti yer yüzige chüshkenlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5.

□ **5:28-29** «Nuh» — bu isimning menisi «aram» dégenlik bolup, ibraniiy tilida «teselli» dégen sözge yéqin kélidu. □ **6:2** «Xudaning oghulliri» — bu toghruluq töt xil chüshenche bar: — (1) insan emes, belki ershtiki bir xil zatlar, perishtiler yaki rohlardin ibarettur. (2) insan emes, belki jinlar yaki yaman rohlardin ibarettur. (3) her jehettin adettiki insanlardin yuqiri ademler, padishah yaki hökümdar. (4) Qabilning xudasiz ewladliridek emes, belki Xuda yolida mangidighan shétning ixlasmén ewladliridur. Biz birinchi közqarashta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni körüng. Buning sewebini «qoshumche söz»imizde bérimiz. ■ **6:2** Yeh. 6-7

— Méning Rohim insanlar bilan menggü küresh qiliwermeydu; chünki insan ettur, xalas. Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun! — dédi.□

⁴ Shu künlerde (we shundaqla kéyinki künlerdimu), Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining yénigha béríp, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yer yüzide peyda boldi. Bular bolsa qedimki zamanlardiki dangliq palwan-baturlar idi.□ ⁵ Perwerdigar insanning ötküzüwatqan rezilliki yer yüzide köpiyip ketkenlikini, ularning könglidiki niyetlirining herqachan yaman boluwatqinini kördi.□ ■ ⁶ Shuning bilen Perwerdigar yer yüzide ademni apiride qilghinigha pushayman qilip, könglide azablandi. ⁷ Buning bilen Perwerdigar: —

Özüm yaratqan insanni yer yüzidin yoqitimen — insandin tartip mal-charwilarghiche, ömiligüchi haywanlardin asmandiki qushlarghiche, hemmisini yoq qilimen; chünki Men ularni yaratqinimgha pushaymen qildim, — dédi.

⁸ Lékin Nuh bolsa Perwerdigarning neziride shepqet tapqanidi.

Nuhning kéme yasishi

⁹ Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —

Nuh heqqaniy, öz dewridikiler arisida eyibsiz adem idi; Nuh Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti.□ ■ ¹⁰ Nuhtin Shem, Ham, Yafet dégen üç oghul töreldi.

¹¹ Pütkül jahan Xudaning aldida rezilliship, hemme yer zorawanliqqa tolup ketkenidi.

¹² Xuda yer yüzige nezer séliwidi, mana, jahan rezilleskenidi; chünki barliq et igilirining yer yüzide qiliwatqini yuzuqchiliq idi.□ ¹³ Shuning bilen Xuda Nuhqa: —

Mana, aldimgha barliq et igilirining zawalliqi yétip keldi; chünki pütkül yer-jahanni ularning sewebidin zorawanliq qaplidi. Mana, Men ularni yer bilen qoshup halak qilimen. ¹⁴ Emdi sen özüngge gofer yaghichidin bir kéme yasap, kémining ichide bölme-xanilarni qilip, ichi-téshini qarimay bilen suwa.□ ¹⁵ Sen uni shundaq yasighin: — Uzunluqi üç yüz gez, kengliki ellik gez we égziligi ottuz gez bolsun.□ ¹⁶ Kémining

□ **6:3 «Insan ettur»** — «et» dégen ibare (we uninggha oxshap kétidighan bashqa ibariler) insanlarning gunahliri bilen munasiwetlik halda tilgha élin'ghanda, daim dégüdek insanlarning gunahqa esir bolup qélishini, yeni öz étidiki hewes-ishtiyaqlirigha esir bolup qélishini tekitleydu. «Et» dégen söz muqeddes kitabta mushu yerde birinchi qétim insanning tebiitini körsetken. «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. **«Méning Rohim insanlar bilan menggü küresh qiliwermeydu»** — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «Méning Rohim insanlar bilan menggü yashawermeydu». Lékin bizningche Xuda bu ayette Öz Rohining ademning gunahini cheklesh üçün uning wijdanida küresh qilidighanliqini körsetken bolushi kérek; bu terjimini aldi-keynidiki bayanlarga eng muwapiq terjime dep qaraymiz. Xuda ademning gunahligha chek qoyush üçün uning ömrigé chek (120 yash) qoyidu («Tésalonikaligha (2)»)diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. Oqurmenler shuni bayqayduki, Nuhtin ilgiri ademler birneche yüz yil yashaytti. «Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun» dégenning bashqa birxil chüshenchisi: «Biraq ulargha yenila bir yüz yigirme yil (topan kelgüche) ömür bérimen». □ **6:4 «gigantlar»** — ibraniy tilida «nefilim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Nefilim» dégenning eslidiki menisi «yiqilghanlar» bolushi mumkin. **«dangliq palwan-baturlar»** — ular gerche «palwan-baturlar» bolsimu, ular Xudaning neziride intayin rezil idi (5-ayetni körüng). □ **6:5 «herqachan»** — ibraniy tilida «pütkül künide». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pend. 6:14; Yer. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9 «Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning üçinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning tarixi» yaki «nuhning tolidoti» (6:9-9:29) bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). ■ **6:9** Yar. 5:22. □ **6:12 «et igiliri»** — bu ibare muqeddes kitabta adette insanlarni körsitidu (6:3ning izahatinimu körüng). Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 19-ayette) haywanlarni öz ichige alidu (6:4ni körüng). **«Barliq et igilirining ... qiliwatqini yuzuqchiliq idi»** — ibraniy tilida «barliq et igiliri... Öz yolini buzghanidi». □ **6:14 «gofer yaghichi»** — yaki «archa yaghichi». **«kéme»** — mushu yerde «sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Uzunluqi, kengliki we égziligi we bularning bir-birige bolghan nisbiti hazirqi zamandiki eng chong kémilerningkige oxshap kétidu. Lékin shekli peqet sanduqtek idi. Sewebi, shu kémining meqsiti déngizda méngish emes, peqet leylep yüreshstin ibaret idi. □ **6:15 «gez»** — muqeddes kitabta ishli tilgen «gez» ademning qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi.

péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa, uning égzliki bir gez bolsun; ishikini kémining yénifa orunlashtur; kémini asti, ottura we ústi qilip úch qewet yasa.□

¹⁷ Chünki mana, Men Özüm asmanning astidiki hayatliq tiniqi barliki herbir et igisini halak qilidighan su topanni yer yüzige keltürimen; buning bilen yer yüzidiki barliq mexluqlar tiniqidin toxtaydu. ¹⁸ Lékin sen bilen ehdemni tüzimen. Sen özüng, oghul-liring, ayaling we kélinliringni élip birlikte kémige kiringlar.■ ¹⁹ Özüng bilen teng tirik saqlap qélish üçün, barliq jandarlarin herqaysisidin bir jüp, yeni erkikidin birini, chishidin birini kémige élip kirgin;□ ²⁰ Tirik qélish üçün qushlarning herbir túrliridin, mal-charwilarning herbir túrliridin we yerde ömiligüchi janiwarlarning herbir túrliridin bir jüpi qéshingha kiridu. ²¹ Özüng we ularning ozuqluqi üçün herxil yémekliklerdin élip, yéninggha ghemligin, — dédi.

²² Nuh shundaq qildi; Xuda özige buyrughan hemme ishni u beja keltürdi.■

7

Topan balasi

¹ Perwerdigar Nuhqa mundaq dédi: —

«Sen pütün öydikiliring bilen kémige kirgin; chünki bu dewrde aldimda séni heqqaniy dep kördüm.■ ²⁻³ Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin, haram haywanlarning erkek-chishisidin bir jüptin élip, shuningdek asmandiki uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin élip, ularning neslini pütkül yer yüzide tirik saqlash üçün özüng bilen bille ekir.□ ■ ⁴ Chünki yette kündin kéyin uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige yamghur yaghdurimen; Özüm yasighan hemme janiwarlarni yer yüzidin yoqitimen».

⁵ Shuning bilen Nuh Perwerdigar uninggha buyrughanining hemmisige emel qildi.■

⁶ Yer yüzini topan basqanda Nuh alte yüz yashta idi. ⁷ Topandin *qutulup qélish* üçün Nuh bilen oghulliri, ayali we kélinliri bille kémige kirdi.■ ⁸⁻⁹ Halal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, qushlar bilen yerde ömiligüchi janiwarlar bolsun, *herbir türdin* bir jüp-bir jüptin erkek-chishi bolup, Xuda Nuhqa buyrughandek kémige, Nuhning qéshigha kirdi. ¹⁰ We shundaq boldiki, yette kündin kéyin, yer yüzini topan bésishqa bashlidi.

¹¹ Nuhning ömrining alte yüzinchi yili, ikkinchi éyining on yettinchi künide chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar yérilip, asmanning penjiriliri échilip ketti.□

¹² Yamghur uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige toxtimay yaghdı.

¹³ Del yamghur bashlan'ghan küni, Nuh, Nuhning Shem, Ham, Yafet dégen oghulliri, Nuhning ayali bilen üç kélini kémige kirdi. ¹⁴ Ular bilen bille herxil yawa haywanlar tür-türı boyiche, herxil mal-charwılar tür-türı boyiche, yerde ömiligüchi herxil janiwarlar tür-türı boyiche we herxil uchar-qanatlar, yeni herxil qanatliq janiwarlar tür-türı boyiche kémige kirdi. ¹⁵ Et igiliridin, yeni barliq hayatliq tiniqi bolghan herxil jandarlarin, bir jüp-bir jüp bolup, kémige nuhning qéshigha kirdi. ¹⁶ Kirgenler Xudaning

□ **6:16** «Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa» — bu jümlining köp xil terjimiliri bar, lékin asasiy menisi oxshash. ■ **6:18** 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. □ **6:19** «barliq jandarlar» — ibraniy tilida «et igiliridin». Bezi waqıtlarda «et igiliri» (mesilen, 7:15de) haywanlarni öz ichige alidu. ■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pét. 2:5. □ **7:2-3** «Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin» — yaki «hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yettidin». «halal» we «haram» —Nuhning dewride «halal» we «haram» dégen uqum yégili bolidighan we yégili bolmaydighan haywanlarni körsetken emes (9:3-34ni körüng), belki qurbanliqqa némini sunushqa bolidighan yaki bolmaydighanliqini körsetkenidi (8:20ni körüng). «uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin» — yaki «uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yettidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luqa 17:27; 1Pét. 3:20. □ **7:11** «chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar» — yaki «yerning (astidiki) chongqur tegliridiki barliq bulaqlar».

nuhqa buyrughinidek et igilirining hertürining erkeg-chishisi idi. Andin Perwerdigar ishiqni étiwetti.□

¹⁷Topan yer yüzini uda qiriq kün bésip, sular ulghiyip ketti. Kéme yer üstidin kötürölüp leylep qaldi. ¹⁸Su ulghiyip, yer üstide téximu égizlep ketti; kéme su üstide dawalghup turatti. ¹⁹Sular yer yüzide tolimu ulghiyip, pütkül asmanning astidiki barliq égiz taghlarnimu bésip ketti. ²⁰Sular *taghlardin* yene on besh gez örlep, tagh choqqilirimu su astida qaldi.

²¹Buning bilen yer yüzide yürgüchi hemme et igiliri, uchar-qushlar, mal-charwilar, yawayi haywanlar, yerde ömiligüchi hemme janiwarlar, jümlidin pütkül ademler hemmisi öldi;■ ²²quruqluqta yashighuchi, burnida hayatliq tiniqi bar bolghanlarning hemmisi öldi. ²³Yer yüzidiki jéni barlarning hemmisi, insan bolsun, mal-charwilar bolsun, ömiligüchi haywanlar bolsun, asmandiki qushlar bolsun, hemmisi halak bolup yer yüzidin yoq qilindi; peqet Nuh we kémide uning bilen bille turghanlar qutulup qaldi.■ ²⁴Bir yüz ellik kün'giche yer yüzini su bésip turdi.□ ■

8

Topanning yénishi

¹Xuda Nuhni, shundaqla kémide uning bilen bille bolghan barliq yawayi haywanlar bilen barliq mal-charwilarni eslidi. Shuning bilen Xuda bir shamal chiqirip yer yüzini yelpütti we sular yénishqa bashlidi. ²Chongqur déngizlarning tegliridiki bulaqlar we asmanning penjiriliri étilip, asmandin tökülgen yamghur toxtidi. ³Sular barghanséri yer yüzidin yandi; bir yüz ellik kün ötkendin kéyin xéli azlidi.

⁴Yettinchi ayning on yettinchi küni, kéme Ararat tagh tizmiliridiki birining üstide toxtap qaldi.□ ⁵Sular oninchi ayghiche barghanséri aziyip, oninchi ayning birinchi küni tagh choqqiliri körünüşke bashlidi.

⁶Qiriq kündin kéyin Nuh kémige özi ornatqan derizini échip, ⁷bir quzghunni sirtqa chiqardi. U yer yüzidiki sular tartilip bolghuche uyan-buyan uchup yürdi. ⁸Uningdin kéyin Nuh sularning yer yüzidin tartilghan-tartilmighanliqini bilish üçün, bir kepterni chiqardi.□ ⁹Lékin sular téxiche pütkül yer yüzini qaplap turghachqa, kepter putini qoyghudek jay tapalmay, Nuhning qéshigha kémige yénip keldi. Shuning bilen Nuh qolini sunup uni tutup, kémige ekiriwaldi. ¹⁰U yette kün saqlap, bu kepterni kémidin yene sirtqa chiqardi. ¹¹Kepter kechte uning qéshigha yénip keldi; mana, uning tumshuqida yéngi üzüwalghan zeytun yopurmiqi bar idi. Buni körüp Nuh sularning yer yüzidin tartilghinini bildi. ¹²U yene yette kün saqlap, kepterni yene sirtqa chiqardi, emma bu qétim kepter uning yénigha qaytip kelmidi.

¹³Nuh alte yüz bir yashqa kirgen yili, birinchi ayning birinchi künide su yer yüzidin qurughanidi. Nuh kémining qapqiqini échip qariwidi, yerning qurughinini kördi.

¹⁴Ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni, yer yüzi pütünley qurup boldi.

¹⁵⁻¹⁶U waqitta Xuda Nuhqa söz qilip: — Sen özüng, ayaling, oghulliring we kélinliring kémidin chiqinglar. ¹⁷Özüng bilen bille bolghan barliq et igiliridin herbir türdiki janiwarlarni, yeni uchar-qanatlar hem mal-charwilarni, yerde ömiligüchi haywanlarning hemmisini özüng bilen qoshup kémidin élip chiqqin; shuning bilen ular yer yüzide tarilip-tarqilip, nesillinip zéminda köpeysun, — dédi.■

□ **7:16** «Perwerdigar **ishikni étiwetti**» — ibraniy tilida «Perwerdigar uni ichige solap qoydi». ■ **7:21** Luqa 17:27.

■ **7:23** 2Pét. 2:5. □ **7:24** «yer **yüzini su bésip turdi**» — yaki «su yer yüzining üstidin ghalib keldi». ■ **7:24** Zeb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4** «toxtap **qaldi**» — ibraniy tilida «dem aldi». «Ararat taghliri» sherqiy Türkiyede bolushi mumkin. □ **8:8** «kepterni» — yaki «paxtek». Ibraniy tilida bu qush «yona» dep atilidu. «Yona» ibraniy tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1.

18 Shuning bilan Nuh, ayali, oghulliri we kelinliri bilan bille sirtqa chiqti.
19 Janiwarlarning hemmisi, barliq ömiligüchi haywanlar, barliq uchar-qanatlar, yerde midirlap yürüdighanlarning herqaysisi öz türliri boyiche kémidin chiqishti.

Nuhning Xudagha atap qurbanliq sunushi

20 Shu chagha Nuh Perwerdigargha atap bir qurban'gahni yasidi; u halal janiwarlar bilan halal qushlarning her türidin élip kélip, qurban'gahning üstide «köydürme qurbanliq» ötküzdi. □ ■ 21 Shundaq qilip Perwerdigar xushbuy purap *memnun boldi*; Perwerdigar könglide: — «Insanning köngül-niyiti yashliqidin tartip rezil bolsimu, Men insan tüpeylidin yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarini urup yoqitiwetmeymen. □ ■

22 Bundin kéyin, yer mewjut künliride,

Térish bilen orma,

Soghuq bilen issiq,

Yaz bilen qish,

Kündüz bilen kéche üzümey aylinip turidu» — dédi. □ ■

9

Xudaning Nuh bilen ehde tüzüshi

1 Xuda Nuh bilen uning oghullirigha bext-beriket ata qilip, ulargha mundaq dédi: — «Siler jüpliship köpiyip, yer yüzini toldurunglar. ■ 2 Yer yüzidiki barliq janiwarlar, asmandiki barliq qushlar, barliq yer yüzide midirlap yürügüchiler we déngizdiki barliq béliqlarning hemmisi silerdin qorqup wehimide bolsun; bular qolunglarga tapshurulghandur. 3 Midirlap yürüdighan herqandaq janiwarlar silerge ozuq bolidu; Men silerge kök otyashlarni bergendek, bularning hemmisini emdi silerge berdim. ■ 4 Lékin siler göshni ichidiki jéni, yeni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek. ■ 5 Qéninglar, yeni jéninglardiki qan tökülse, Men berheq uning hésabini alimen; herqandaq haywanning ilkide qéninglar bar bolsa Men uninggha töletküzimen; insanning qolida bar bolsa, yeni birsining qolida öz qérindishining qéni bar bolsa, Men uninggha shu qanni töletküzimen. ■

6 Kimki insanning qénini tökse,

Uning qénimu insan teripidin tökülidu;

Chünki Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratqandur. ■

7 Emdi siler, jüpliship köpiyip, yer yüzide tarilip-tarqilip köpiyinglar. ■

8-9 Andin Xuda Nuh bilen uning oghullirigha söz qilip mundaq dédi: — «Mana Özüm siler bilen we silerdin kéyin kélidighan ewladliringlar bilen, shundaqla siler bilen bille turghan herbir jan igisi, ucharqanatlar, mal-charwilar, siler bilen bille turghan yer yüzidiki herbir yawayi haywanlar, kémidin chiqqanlarning hemmisi bilen — yer yüzidiki héchbir haywanni qaldurmay, ular bilen Öz ehdemni tüzimen. ■ 11 Men siler bilen

□ 8:20 «köydürme qurbanliq» — sunushta haywanning hemme qismi Xudagha atap köydürüldü. ■ 8:20 Law. 11. □ 8:21 «xushbuy» — ibraniy tilida «aram bergüchi puraq» dégen sözler bilen ipadilinidu. Tewratta qurbanliqlardin chiqqan «xushbuy» déyilgende adette «aram bergüchi puraq» dégen söz bilen ipadilinidu. «yashliqidin tartip» — yaki «kichikidin tartip». «Men ... yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarini urup yoqitiwetmeymen» — axirqi zamanda Xuda pütkül yerni topan bilen emes, belki ot bilen yoqitidu (9:11ni, «2Pét.» 3:6-7, «Weh.» 21:1ni körtüng). ■ 8:21 Yar. 6:5; Pend. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23

□ 8:22 «Térish bilen orma, soghuq bilen issiq, yaz bilen qish» — Ottura Sherqte «yilning alte pesli» dep qarilidu. ■ 8:22 Yer. 33:20,25. ■ 9:1 Yar. 1:28; 8:17. ■ 9:3 Yar. 1:29. ■ 9:4 Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23.

■ 9:5 Mis. 21:12,28. ■ 9:6 Yar. 1:27; Yigh. 4:13; Mat. 26:52; Weh. 13:10. ■ 9:7 Yar. 1:28; 8:17. ■ 9:8-9 Yesh. 54:9.

shundaq ehde tüzimenki, ne barliq et igiliri topan bilen yoqitilmas, ne yerni weyran qilidighan héchbir topan yene kelmes».□

12-13 Xuda yene: — «Men Özüm siler bilen we qéshinglardiki hemme jan igiliri bilen menggülik, yeni pütkül ewladliringlarchiche békitken mushu ehdemning belgisi shuki: — Mana, Men Özüm bilen yerning otturisida bolghan ehding belgisi bolsun dep hesen-hüsinimni bulutlar ichige qoyimen; 14-15 we shundaq boliduki, Men yerning üstige bulutlarni chiqarghinimda, shundaqla hesen-hüsen bulutlar ichide ayan bolghinida, Men siler bilen et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen tüzgen ehdemni yad étimen; buningdin kéyin sular hergiz hemme jandarlar halak qilghuchi topan bolmas. 16 Hesenhüsen bulutlar arisida peyda bolidu; Men uninggha qaraymen we shuning bilen Menki Xuda yer yuzidiki et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen otturimizda békitken ehdemni yad étimen», — dédi.

17 Xuda Nuhqa yene: — «Mana bu Men Özüm bilen yer yuzidiki barliq et igiliri otturisida békitken ehdemning nishan-belgisi», — dédi.

Nuh we uning oghulliri; Nuhning öz oghulliri toghruluq béshariti

18 Nuhning kémidin chiqqan oghulliri Shem, Ham we Yafet idi. Ham Qanaanning atisi boldi.□ ■

19 Bu üchi Nuhning oghulliri bolup, pütkül yer yuzige taralghan ahale shularning nesil-ewladliridir. 20 Nuh tériqchilik qilishqa bashlap, bir üzümzarliq berpa qildi.□ 21 U uning sharabidin ichip, mest bolup qélip, öz chédiri ichide kiyim-kécheklarini séliwétip, yalingach yétip qaldi. 22 Qanaanning atisi Ham kélip, atisining ewritini körüp, sirtqa chiqip ikki qérindishigha éytti. 23 Shem bilen Yafet qopup yépinjini élip, mürisige artip, keyniche méngip kirip, atisining yalingach bedinini yépip qoydi. Ular yuzini aldi terepke qilip, atisining yalingach ténige qarimidi.□ 24 Nuh sharabning keypidin oyghinip, kenji oghlining özige néme qilghinini bilip: —

25 Qanaan'gha lenet bolghay!

U qérindashlirining qulining quli bolsun,

— dep qarghidi. □

26 U yene: —

Shemning Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye keltürülgey!

Qanaan Shemning quli bolsun.

27 Xuda Yafetni awutqay!

U Shemning chédirilirida turghay,

Qanaan bolsa uning quli bolghay! — dédi.□

28 Nuh topandin kéyin üch yüz ellik yil ömür kördi. 29 Bu teriqide Nuh jemiyy toqquz yüz ellik yil kün körüp, alemdin ötti.

10

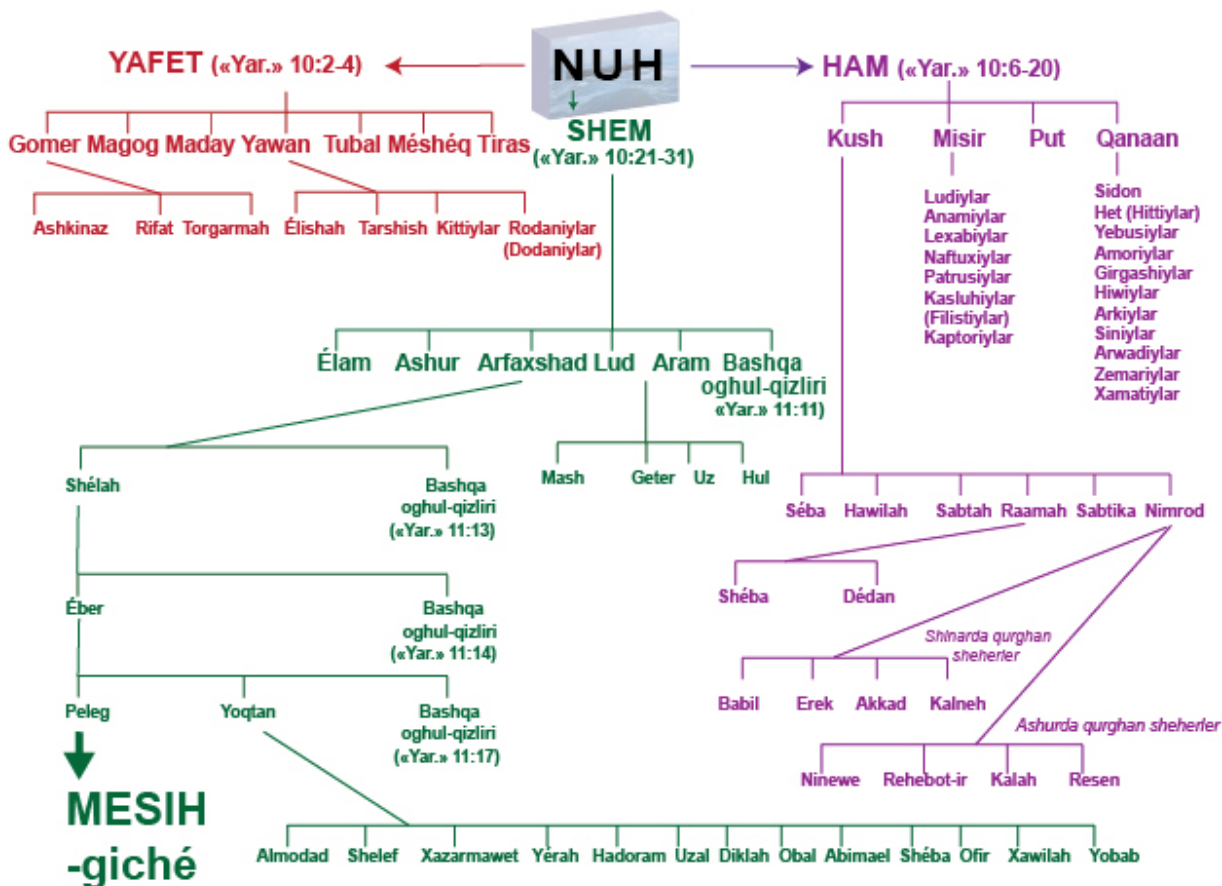
Nuhning üch oghlining ewladliri — «Ellerning nesebnamisi»

1Tar. 1:1-27

□ 9:11 «ehde» — ibraniy tilida «ehdem». □ 9:18 «Qanaan» — mushu «Qanaan» dégen kishi «Qanaaniylar»ning ejdadi idi. ■ 9:18 Yar. 6:10. □ 9:20 «tériqchilik qilishqa bashlap» — ibraniy tilida «tupraq ehli idi» dégen sözler bilen ipadilini. □ 9:23 «yépinchi» — mushu yerde belkim atisining kiyimini körsitishi mumkin. Bu sözdin qarighanda, Ham uni dadisining chédiridin élip chiqqan bolushi mumkin. □ 9:25 «Qanaan'gha lenet bolghay!» — Yaman ish qilghini Ham tursa, némishqa oghli Qanaan lenetke qaldi? Bu mesile toghruluq, shundaqla Nuh peyghemberning bu bésharitining bashqa qisimliri üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ 9:27 «Nuh peyghemberning 25-27-ayettiki béshariti» — Nuh peyghemberning bu béshariti üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

¹ Tövöndikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — uning oghulliri Shem, Ham we Yafet bolup, topandin keyin ulardin oghullar törelgen: —□ ■

«ELLERNING NESEBNAMISI»

Ellerning nesebnamisi

² Yafetning oghulliri bolsa, Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi. ■

³ Gomerning ewladliri: Ashkinaz, Rifat we Torgamah idi.

⁴ Yawanning ewladliri: Élishah, Tarshish, Kittiylar we Dodaniylar idi. □ ⁵ Bularning ewladliri dengiz boylirida we aralarda ayrim-ayrim yashighan xelqler bolup, herqaysisi öz tili, öz aile-qebililiri boyiche öz zéminlirida tarqilip olturaqlashqan.

⁶ Hamning oghulliri Kush, Misir, Put we Qanaanlar idi. □ ■

⁷ Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamahning oghulliri Shéba we Dédan idi. ⁸ Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti küchtünggür adem bolup chıqtı. □ ■ ⁹ U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi; shu sewebtin «palanchi bolsa Nimrodek, Perwerdigarning aldida küchtünggür

□ **10:1** «izahat» — mushu baktiki nesebnamidiki bezi tepsilatlar we nesebnamidiki yetmish elning hazirqi qaysi el ikenlikı toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla munasiwetlik xeritini körüng. **«Tövöndikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning tötinchi «tolidotı»i («tarixi»), yeni «Nuhning oghullirining tolidotı» («Nuhning oghullirining ewladlirining tarixi») (10:1-11:9) bashlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4** «bularning ewladliri» — Bezi alimlar «Yafetning barlıq ewladliri»ni körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler peqet Yawanning ewladlirini körsitidu, dep qaraydu. Biz ikkinchi pikirge mayil. □ **10:6** «Misir» — ibraniy tilida «mitsraim». «Put» — «Liwıye»dikilerning ejdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8. □ **10:8** «Nimrod» — bu isim «asiy» «isyan kötürgüchi» dégen menide. Shühhisizki, bu isim uninggha keyinrek qoyulup, uning Xudagha qarshi chiqqanliqini körseten. ■ **10:8** 1Tar. 1:10.

owchi iken» dégen gep tarqalghan. □ 10 Uning padishahliqi Shinar zéminidiki Babil, Ere, Akkad we Kalneh dégen sheherlerde bashlan'ghanidi. □ 11-12 U bu zémindin Ashur zéminigha chiqip Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Ninewe bilen Kalahning otturisidiki Resen dégen sheherlernimu bina qildi (bular qoshulup «Katta Sheher» boldi). □

13 Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar, 14 Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.

15 Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen. 16 uning ewladliri bolsa Yebusiylar, Amoriylar, Girgashiylar, 17 Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar, 18 Arwadiylar, Zemariylar we Hamatiylar idi. Shuningdin kéyin, Qanaaniylarning qebililiri her terepke tarqilip ketti. 19 Qanaaniylarning yurt chégrisi bolsa Zidondin tartip, Gerar teripige sozulup, Gazagha chiqip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilen Zeboim teripige tutiship, Léshaghiche yétip baratti.

20 Yuqiriqlar bolsa hamning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

21 Shemmu oghul perzentlik boldi; Shem bolsa Yafetning akisi, Éberlerning ata-bowisi boldi.

22 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; ■ 23 Aramning oghulliri Uz, Hul, Geter, Mash idi. □

24 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi. □ ■ 25 Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □

26 Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah, 27 Hadoram, Uzal, Diklah, 28 Obal, Abimael, Shéba, 29 Ofir, Hawilah we Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi. 30 Ularning olturghan jayliri bolsa Méshadin tartip, Seffar dégen rayonning sherq teripidiki taghqiche sozulatti.

31 Yuqiriqlar bolsa Shemning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

□ **10:9 «U Perwerdigarning aldida küchtüngür owchi boldi»** — bu sözler belkim Nimrodning ismini chüshendüridu. «Owchi» mushu yerde belkim haywanlarnila emes, insanlarni owlaydighanliqini körsitishi mumkin; bu yerde «owchi» dégen sözning «jahan'gir» dégen menisimu bar. Kona yehudiy ustazlar («rabbilar»)ning hemmisi: «Perwerdigar aldida küchtüngür owchi boldi» dégen sözler uning Xudagha qarshi turghanliqini körsitidu, dep qaraytti. Chünki Nimrod kéyin berpa qilghan sheherler, jümlidin Babil shehiri Xuda we uning xelqige qarshi chiqqan, shundaqla Xudagha qarshi chiqishning simwoli bolup qalghan. **«palanchi bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtüngür owchi iken»** — bu sözning menisi intayin selbiy bolushi mumkin: «u nahayiti xeterlik adem», «nahayiti tekebbur bir jahan'gir», «hetta Perwerdigargha qarshi chiqishqa pétinidu» dégendek menilerni körsitidu.

□ **10:10 «Shinar»** — «Babil» yaki «Babilon»ning bashqa bir namidur. **«ayetning bashqa xil terjimisi»** — «uning padishahliqining asasi Shinar zéminidiki Babil, Ere, Akkad we Kalneh dégen sheherler idi». □ **10:11-12 «Ashur»** — yeni «Asuriye». Mumkinchiligi barki, Nimrod Babil shehiride Xudagha qarshi bolghan heriketke bashlamchi bolghanidi; shunga kéyin (insan tilliri qalaymiqanlashturulghanda) u Babil shehiridin chiqip kétishke mejbur boldi. «U bu zéminidin Ashur zéminigha chiqip» dégenning bashqa bixil terjimisi «Ashur shu zémindin chiqip,...». **«bular qoshulup «Katta Sheher» boldi»** — démek, Ninewe dégen «katta sheher»ni körsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni körüng). Chünki kéyinrek, bu Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Resen dégen töt sheher birliship bir chong katta sheher, yeni «Ninewe sheher»i boldi. Bezi alimlar «Katta Sheher» peqet Kalah bilen Resendin ibaret ikki sheherni körsitidu, dep qaraydu; bizningche «katta sheher» Ninewe, Rehobot-ir, Kalah we Resenlerning hemmisini öz ichige alidu.

■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23 «Mash»** — yaki «Meshek». □ **10:24 «Éber»** — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibraniy» dégen söz belkim bu sözdin chiqqan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18. □ **10:25 «Peleg»**

— bu sözning teleppuzi «bölünüş»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi» — bu söz heqte üç xil imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munari weqeside (11-bab), Xudaning tilni bölüshi bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzidikilerning bölünüş ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning özining bölünüş ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide birla quruqluq idi, choqum kéyinche melum waqitta hazirqi Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika, Awstraliye we Antarktika qit'elirige bölün'gen); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitidu.

³² Yuqiridikiler Nuhning ewladliri bolup, ular öz nesebliri we qowmliri boyiche xatir-ilen'gen. Topandin kéyinki yer yuzidiki barliq qowmlar ularning ichidin tarqalghan.■

Ellerning yer yuzide tarqaqlashturulushi

11

«Babil munari weqesi» – Xudaning insanlarning tilini parchiliwétishi

¹ U zamanda pütkül yer yuzidiki til hem söz birxil idi.□ ² Lékin shundaq boldiki, ademler meshriq terepke seper qilip, Shinar yurtida bir tüzlenglikni uchritip, shu yerde olturaqlashti.■ ³ Ular bir-birige: – Kélinglar, biz xish quyup, otta pishurayli! – déyishti. Shundaq qilip, ular qurulushta tashning ornigha xish, layning ornigha qarimay ishletti. ⁴ Ular yene: – Kélinglar, emdi özimizge bir sheher bina qilip, sheherde uchi asmanlarcha

■ **10:32** Ros. 17:26 □ **11:1** «pütkül yer yuzidiki til ... birxil idi» — bu til qaysi til bolushi kérek? Biz uni ibraniiy tili, dep qaraymiz. Sewebi: (1) «Alemning Yaritilishi»da uchraydighan, «Babil munari» weqesidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibraniiy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Alemning Yaritilishi» 1-11 bablardiki köp ayetlerde «söz oyuni» ishlatilgenliki bizge melum (mesilen, 2:32, 11:9 we shuninggha munasiwetlik izahatlarni körüng). Eger shu zamandiki til ibraniiy tili bolmighan bolsa, undaқта, «Alemning Yaritilishi»da shundaq «söz oyuni»ning ishlatilishi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10.

taqashqudek bir munar yasayli! Shundaq qilib özimizge bir nam tikliyeleymiz. Bolmisa, pütkül yer yüzige tarilip kétimiz, — déyishti. □ ■

⁵ U waqıtta Perwerdigar adem baliliri bina qiliwatqan sheher bilen munarni körgili chüshti. ⁶ Perwerdigar: — «Mana, bularning hemmisi bir qowmdur, ularning hemmisining tilimu birdur; bu ularning ishining bashlinishidur! Bundin kéyin ularning niyet qilghan herqandaq ishini héch tosuwalghili bolmaydu. ⁷ Shunga Biz töwen'ge chüshüp ularning bir-birining geplirini uqalmasliqi üçün ularning tilini *bashqa-bashqa qilib* qalaymiqanlashturuwéteyli» — dédi.

⁸ Shundaq qilib Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. Shuning bilen ular sheherni yasastin toxtap qaldi. ■ ⁹ Shunga bu sheherning nami «Babil» dep ataldi; chünki u yerde Perwerdigar pütkül yer yüzidikilerning tilini qalaymiqanlashturuwetti. Shundaq qilib Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. □

Shemning nesebnamisi

1Tar. 1:1-27

¹⁰ Töwendikiler Shemning ewladliridur: — topan ötüp ikki yildin kéyin, Shem yüz yéshida, uningdin Arfakshad töreldi. □ ■ ¹¹ Arfakshad tughulghandin kéyin Shem besh yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹² Arfakshad ottuz besh yashqa kirgende uningdin Shélah töreldi. ¹³ Shélah tughulghandin kéyin Arfakshad töt yüz üç yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁴ Shélah ottuz yashqa kirgende uningdin Éber töreldi. ¹⁵ Éber tughulghandin kéyin Shélah töt yüz üç yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁶ Éber ottuz töt yashqa kirgende uningdin Peleg töreldi. ¹⁷ Peleg tughulghandin kéyin Éber töt yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁸ Peleg ottuz yashqa kirgende uningdin Reu töreldi. ■ ¹⁹ Reu tughulghandin kéyin Peleg ikki yüz toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁰ Reu ottuz ikki yashqa kirgende uningdin Sérug töreldi. ²¹ Sérug tughulghandin kéyin Reu ikki yüz yette yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²² Sérug ottuz yashqa kirgende uningdin Nahor töreldi. ²³ Nahor tughulghandin kéyin Sérug ikki yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁴ Nahor yigirme toqquz yashqa kirgende uningdin Terah töreldi. ²⁵ Terah tughulghandin kéyin Nahor bir yüz on toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁶ Terah yetmish yashqa kirgende uningdin Abram, Nahor we Haran töreldi.

Terahning nesebnamisi

□ **11:4** «uchi **asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli**» — ularning mushu meqsiti bir xil meghrurluqni bildürüpla qalmay, belki yene munar arqiliq asmandiki rohlar (jin-sheytanlar) bilen alaqe qilish («Ef.» 2:2), panchiliq qilish meqsitiningmu barliqini ipadileydu. Démek, u munar Xudaning yoligha qarimuqarshi bolghan. Uning üstige ularning bundaq özlirini tarilip kétishtin saqlash tedbiri Xudaning ademlerge: «siler jüpliship köpiyip, **yer yüzini toldurunglar**» (9:1) dégen emrige xilap idi. ■ **11:4** Qan. 1:28 ■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26. □ **11:9** «Babil» — bu sözning ikki menisi bar: — «Xudaning derwazisi» we «qalaymiqanchiliq»; shübbisizki, sheherni qurghuchilar «mushu sheher bilen asmanlarga yétimiz» dégen meqsette sheherge «Xudaning derwazisi» dégen menilik namni qoyghan; lékin kéyin «Babil» dégen sözning «qalaymiqanchiliq» dégen ikkinchi menisi shu sheherge del munasip keldi. «Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti» — bu weqe 10-babtiki yetmish el-qowmning qaysi yol bilen bir-biridin ayrilip kektenlikini, shundaqla Nimrodning Babil shehiridin chiqip ketkenlikini chüshendüridu. Yene bir mumkinchiligi barki, Babildikiler kéyinki dewrlerde choqun'ghan ilah «Marduk» yaki «Merodak» eslide Nimrodning özi idi. □ **11:10** «Töwendikiler **Shemning ewladliridur**: — » — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning beshinchi «tolidoti» («tarixi»), yeni «Shemning tolidoti» («Shemning ewladlirining tarixi») (11:9-11:26) bashlidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17. ■ **11:18** 1Tar. 1:25

²⁷ Terahning ewladliri töwendikiche: — Terahtin Abram, Nahor we Haran töreldi; Harandin Lut töreldi. □ ■ ²⁸ Lékin Haran tughulghan yurti bolghan, kaldiyarning Ur shehiride atisi Terahning aldida, Terahtin ilgiri öldi. □ ²⁹ Abram bilen Nahor ikkisi öylendi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Haranning qizi idi; Haran bolsa Milkah we Iskahning atisi idi. ■ ³⁰ Lékin Saray tughmas bolghachqa, uning balisi yoq idi. ■

³¹ Terah bolsa oghli Abramni, newrisi Lut (Haranning oghli)ni we kélini, yeni Abramning ayali Sarayni élip, Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiyarning Ur shehiridin yolgha chiqti; biraq ular Haran dégen jaygha yétip kelgende, shu yerde olturaqliship qaldi. □ ■

³² Terahning körgen künliri ikki yüz besh yil bolup, Haranda alemdin ötti. □

12

Xudaning Ibrahim, yeni Abramni tallishi – Ibrahimning étiqadi

¹ Perwerdigar *eslide* Abramgha mundaq dégenidi: —

Sen öz yurtungdin, öz uruq-tughqanliringdin we öz ata jemetingdin ayrilip, Men sanga körsitidighan zémin'gha barghin. ■ ² Shundaq qilsang Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen; shuning bilen sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen; ³ kimler sanga bext-beriket tilise Men ularni beriketleymen, kimki séni xorlisa, Men choqum uni lenetke qaldurimen; sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu! — dédi. □ ■

□ **11:27** «Terahning ewladliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning altinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Terahning tolidot»i («Terahning ewladlirining tarixi») (11:27-25:11) bashlinidu. ■ **11:27** Ye. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28** «Kaldiyler» — ibranij tilida «kasdiyler». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31** «Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiyarning Ur shehiridin yolgha chiqti» — xerite bétini körüng. ■ **11:31** Ye. 24:2; Neh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32** «Ibrahimning sepiri» — munasiwetlik xeritini körüng. ■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8. □ **12:3** «séni xorlisa» — yaki «séni töwen körse», «séni pes qilsa». «sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu!» — Xudaning bu intayin muhim ehdisi we shertliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

IBRAHIMNING SEPIRI (Yarilish 12-bab)

Ibrahimning sepiri

⁴ Abram Perwerdigar uninggha éytqini boyiche *Harandin* ayrildi; Lutmu uning bilen bille mangdi. Abram Harandin chiqqinida yetmish besh yashta idi.

⁵ Abram ayali Saray bilen inisining oghli Lutni élip, ularning yighqan barliq mal-mülükini qoshup, Haranda igidarchiliq qilghan ademlerni bille qétip, Qanaan zéminigha bérish üçün yolgha chiqti; shundaq qilip ular Qanaan zéminigha yétip keldi. ⁶ Abram zéminni kézip, Shekem dégen jaydiki «Morehning dub derixi»ning yénigha keldi (u chaghda u zéminda Qanaaniylar turatti).

⁷ Perwerdigar Abramgha körünüp, uninggha: — Men bu zéminni séning neslingge ata qilimen, — dédi.

Shuning bilen u shu yerde özige körün'gen Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi. ⁸ Andin u bu yerdin yötkilip, Beyt-Elning sherqidiki taghqa bardı; gherb teripide Beyt-El, sherq teripide Ayi dégen jay bar idi; u shu yerde chédir tikti. U shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. ⁹ Andin kéyin Abram tedrijiy köchüp, jenubidiki Negew rayonigha qarap yötkeldi.

Abramning Misirgha chüshüshi

■ 12:5 Ros. 7:4. ■ 12:6 Yar. 10:18,19; 13:7. □ 12:7 «U... **Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldı**» — qiziq bir yeri shuki, Abram birnechche qurban'gah salidu, lékin sun'ghan qurbanliqliri toghrisida héchqandaq xatire yoqtur. Belkim u könglide: — «Perwerdigar manga shundaq shapaet körsetken tursa, uninggha ibadet yolida melum bir qurbanliq sunushum kérek» dep oylighan bolsimu, lékin némini qurbanliq süpitide sunushning muwapiq bolidighanliqini bilmey, yasighan qurban'gahlar qurbanliqsiz quruq turup qalghan bolushi mumkin. ■ 12:7 Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Qan. 34:4. □ 12:8 «Perwerdigarning **namini chaqirip ibadet qıldı**» — yaki «Perwerdigarning namini chaqirip nida qıldı». 4:26ni körüng.

¹⁰ Zéminda acharchiliq bolghanidi; Abram Misirgha chüshti; u shu yerde waqtinche turmaqchi bolghanidi, chünki zéminda acharchiliq bek éghir idi. ¹¹ Emma shundaq boldiki, u Misirgha yéqinlashqanda, ayali Saraygha: — Mana, men séning hösün-jamalingning güzellikini bilimen. ¹² Shundaq boliduki, misirliqlar séni körse, «Bu uning ayali iken» dep, méni öltürüwétip, séni tirik qalduridu. ¹³ Shuning üçün séning: «Men uning singlisi» déyishingni ötinimen. Shundaq qilsang, men séningdin yaxshiliq tépip, sen arqiliq tirik qalimen, — dédi.■

¹⁴ Abram Misirgha kirgende shundaq boldiki, misirliqlar derweqe ayalning güzel ikenlikini kördi. ¹⁵ Pirewnning emirlirimu uni körüp, Pirewn'ge uning teripini qildi; shuning bilen ayal Pirewnning ordisigha élip kirildi. ¹⁶ Pirewn Sarayning sewebidin Abramgha yaxshi muamile qildi; shuning bilen u qoy, kala, hangga éshekler, qul-dédekler, mada éshekler we tögilerge érishti. ¹⁷ Emma Perwerdigar Pirewn we öyidikilirini Abramning ayali Sarayning sewebidin tolimu éghir wabalargha muptila qildi.■ ¹⁸ Shuning üçün Pirewn Abramni chaqirip uninggha: — «Bu zadi séning manga néme qilghining? Némishqa uning öz ayaling ikenlikini manga éytmiding? ¹⁹ Némishqa uni «singlim» dep méning uni xotunluqqa élishingha sewebkar bolghili tas qalisen! Mana bu ayaling! Uni élip ketkin! — dédi.

²⁰ Pirewn öz ademlirige Abram toghrisida emr qildi; ular uni, ayalini we uning barliqini qoshup yolgha séliwetti.

13

Abram bilen Lutning ayrilip kétishi

¹ Shuning bilen Abram ayali we uning barliq nersilirini hemde Lutni élip Misirdin chiqip, Qanaanning jenubidiki Negew yurtigha mangdi. ² U chaghda Abramning malwanan we altun-kümüshliri köp bolup, xélila bay idi.

³ U köchüp yürüp, jenubtiki Negewdin Beyt-Elge, yeni Beyt-El bilen Ayining otturisdiki eslide chédir tikken jaygha,■ ⁴ qurban'gah yasighan jaygha qaytip keldi. Abram shu yerde Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi.■ ⁵ Abram bilen bille mangghan Lutningmu qoy-kala padiliri we chédirliri bar idi.

⁶ Emdi ular bille tursa, zémin ularni qamdiyalmaytti;■ ⁷ bu sewebtin Abramning padichiliri bilen Lutning padichilirining arisida jédel chiqti (u waqitta Qanaaniylar bilen Perizziylar shu zéminda turatti).□ ■ ⁸ Shunga Abram Lutqa: — «Biz bolsaq qérindashlarmiz, sen bilen méning aramda, méning padichilirim bilen séning padichiliring arisida talash-tartish peyda bolmisun. ⁹ Mana, aldingda pütkül zémin turmamdu? Emdi sen mendin ayrilghin; eger sen sol terepke barsang, men ong terepke baray; eger sen ong terepke barsang, men sol terepke baray», — dédi.■

¹⁰ U waqitta Lut nezer sélip kördiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlenglikning Zoar shehorigiche hemmila yerning süyi intayin mol idi; Perwerdigar Sodom bilen Gomorrani

□ **12:10** «chüshti» —Ibraniylargha nisbeten ular Xudaning «muqeddes zémin»i bolghan Qanaan (Pelestin)din chiqip herqaysi jaylarga (ularning jughrapiyilik orni égiz bolsun, pes bolsun) mangsa, «chüshüsh» dégen péil bilen ipadilinidu; shuningdek herqaysi yerdin Pelestin'ge qarap mangsa, «chiqish» dégen péil bilen ipadilinidu. «Abram Misirgha chüshti» — Abram (Ibrahim)ning Misirgha chüshüshi toghruluq «qoshumche söz»imiz («Ibrahimning hayatidin alidighan sawaqlar we ibretler»)de azraq toxtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15** «Pirewn» — Misirning padishahining umumiy unvani idi. ■ **12:17** Zeb. 105:14-15 ■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8.

■ **13:6** Yar. 36:7. □ **13:7** «U waqitta Qanaaniylar bilen Perizziylar shu zéminda turatti» — «Qanaaniylar we Perizziylar»ning tilgha élinishining sewebi belkim (1) Ibrahimning ailiside ichki jédel bolsa, etrapidiki butperesler aldida Ibrahimning Xuda toghruluq bergin guwahliqigha dagh chüshetti; (2) ichki jédel ailini ajizlashturuwétetti, shuning bilen etrapidiki qebililer pursettin paydilinip ulargha hujum qilishimu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6.

■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10.

weyran qilishtin ilgiri bu yer beeyni Perwerdigarning béghi, Misir zéminidek idi. □
 11 Shuning bilen Lut özige Iordan wadisidiki pütkül tüzlenglikni talliwaldi; andin Lut meshriq terepke köchüp bardı. Shundaq qılıp ikkiylen ayrıldı. 12 Abram Qanaan zéminida olturaqlashti; Lut bolsa tüzlengliktiki sheherlarning arisida turdı; u bara-bara chédirlirini Sodom shehiri terepke yótkidi. 13 Sodom xelqi rezil ademler bolup, Perwerdigarning neziride tolimu éghir gunahkarlar idi. ■

Abramning Hébron'gha köchüshi

14 Lut Abramdin ayrılıp ketkendin kéyin, Perwerdigar Abramgha: — Sen emdi béshingni kötürüp, özüng turghan jaydin shimal we jenubqa, meshriq we meghrip terepke qarighin; 15 chünki sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga we neslingge menggülük bérimen. □ ■ 16 Séning neslingni yerdiki topidek köp qilimen; shundaqki, eger birsi yerdiki topini sanap chiqalisa, séning neslingnimu sanap chiqalishi mumkin bolidu. ■ 17 Ornungdin tur, bu zéminni uzunluqi we kengliki boyiche aylinip chiqqin; chünki Men uni sanga ata qilimen, — dédi.

18 Shunga Abram chédirlirini yótkep, Hébron shehirige yéqin Mamrediki dubzarliqning yénigha bérıp olturaqlashti; u shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasıdı. ■

14

Abramning Lutni qutquzushi

1 Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq, Élamning padishahi Kédorlayomer we Goyimning padishahi Tidalning künliride shu weqe boldiki, 2 ular birli-ship Sodomning padishahi Béra, Gomorraning padishahi Birsha, Admahning padishahi Shinab, Zeboimning padishahi Shem'éber we Béla (yeni Zoar)ning padishahigha qarshi hujumgha atlandı. 3 Bu *beshining* hemmisi kélisip Siddim wadisigha, yeni «Shor Déngizi» wadisigha yighıldı. □ 4 Ular on ikki yil Kédorlayomerge béqindi boldi, on üçinchi yilgha kelgende, Kédorlayomerge qarshi isyan kötürdi.

5 On tötinchi yili Kédorlayomer we uninggha ittipaqdash bolghan padishahlar hemmisi yighılıp, Ashtarot-Karnaim dégen yerde Refayiylargha, shundaqla Ham dégen yerde Zuziylargha, Shaweh-Kiriataymda Émiylargha hujum qılıp ularni yengdi; ■ 6 andin ular Horiylarni ularning Séir téghida meghlup qılıp, chölning yénidiki El-Paran'ghiche sürüp-toqay qıldı. 7 Arqidinla, ular En-Mishpatqa (yeni Qadeshke) yénip kélip, Amaleklerning pütkül yurtini bulang-talang qıldı; Hazazon-Tamarda olturushluq Amoriylarnimu hujum qılıp meghlup qıldı. 8 Shuning bilen Sodomning padishahi, Gomorraning padishahi, Admahning padishahi, Zeboimning padishahi we Bélaning (yeni Zoarning) padishahi chiqıp, Siddim wadisida ulargha qarshi jeng qilishqa sep tizdi; 9 mushu *besheyle*n Élamning padishahi Kédorlayomer, Goyimning padishahi Tidal, Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq qatarliqlar bilen soqushti; yeni töt

□ **13:10** «barliq tüzlenglik... süyi intayın mol idi» — bu yerler hazir «Ölük Déngiz» etrapidiki qupquruq qaghjiraq jaylardur. «Perwerdigarning béghi» — démek, Érem béghi. «Misir zéminidek» — Misir zémini, bolupmu Nil deryasi etrapı tolimu munbet, süyi mol zémındur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Ez. 16:49. □ **13:15** «sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga ... bérimen» — u körüwatqan zémin Lut tallıwalghan Iordan wadisini öz ichige alatti. Bu Xudaning birinchi qétim zéminni Ibrahimning nesligila emes, belki yene Ibrahimghimu bérimen, dep wede qilishi idi. Lékin emeliyette, Ibrahim ömrıde Pelestın zéminidin peqet bir parche yerlikla sétiwalghan (23-bab); shunga Xudaning bu wedisi Ibrahimning tirilghanda, zémin'gha mirasxor bolidighanliqini körsitidighan bir bésharet bolsa kérek. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yer. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13. □ **14:3** «Shor déngizi» — «Ölük Déngiz» depmu atıladı. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

padishah bilan besh padishah özara soqushti. ¹⁰ Siddim wadisidiki hemmila yerde qari-may *orekliri* bar idi. Sodom we Gomorraning padishahliri qéchip, oreklerge chüshüp ketti. Emma qalghanlar bolsa taghqa qéchip ketti.

¹¹ *Ghalib kelgen töt padishah bolsa* Sodom bilan Gomorraning hemme mal-mülkini we barliq ozuq-tülükini élip ketti. ¹² Ular yene Abramning jiyeni Lutnimu malliri bilan qoshup élip ketti; chünki u Sodomda olturaqlashqanidi.

¹³ Halbuki, qutulup qalghan birsi bérip bu ishlarni ibraniiy Abramgha éytti. Shu chaghda u Amoriy Mamrening dubzarliqining yénida turatti. Mamre bolsa Eshkol we Anerning akisi idi; bu üçeylen Abram bilan ittapaqdash idi. ■ ¹⁴ Abram qérindishining esir bolup qalghanliqini anglap, öz öyide tughulghan, alahide terbiyilen'gen üç yüz on sekkiz ademni bashlap chiqip, *töt padishahni* qoghlap dan'ghiche bardı. ■ ¹⁵ Kéchisi u ademlerini guruppilargha bölüp, ular bilan birlikte hujum qilip ularni meghlup qilip, ularni Demeshqning shimal teripidiki Hobah dégen jayghiche qoghlap bérip, ¹⁶ pütkül *olja alghan* mal-mülükni qayturuwalı; öz qérindishi Lutni, uning mal-mülki we xotun-qizlirini, shundaqla *barliq qalghan* ademlerni yandurup keldi.

Melkizedekning Abramgha bext tilishi

¹⁷ Abram Kédorlayomer we uning bilan ittapaqdash padishahlarni meghlup qilip, qaytip kelgende, Sodomning padishahi Shaweh wadisi (yeni Xan wadisi)gha uning aldigha chiqti. ¹⁸ Salémning padishahi Melkizedekmu nan bilan sharab élip aldigha chiqti. U zat bolsa, Hemmidin Aliy Tengrining kahini idi; ■ ¹⁹ u *Abramni* bext-beriketlep: — «Abram asman bilan zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri teripidin beriketlensun! □

²⁰ Shundaqla düşmenliringni öz qolunggha tapshurghan Hemmidin Aliy Tengrige Hemdusana oqulghay!» — dédi.

Abram bolsa gheniyet alghan nersilerning ondin birini uninggha berdi.

²¹ Andin Sodomning padishahi Abramgha: — Ademlerni manga bergeyla, gheniyetlerni özlirige alghayla, — dédi.

²² Lékin Abram Sodomning padishahigha jawab bérip: — Men bolsam asman bilan zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri Perwerdigargha qol kötürüp qesem qilghanmenki, ²³ men sendin hetta bir tal yip ne bir tal boghquchinimu ne séning bashqa herqandaq nersengni almaymen; bolmisa, sen kéyin: «men Abramni bay qilip qoydom» déyishing mumkin.

²⁴ Shunga yigitlirimning yégen-ichkini, shundaqla manga hemrah bolghanlar, yeni Aner, Eshkol we Mamrelerge tégishlik ülüshtin bashqa, men *gheniyettin* héchnerse almaymen; shular özlirige tégishlik ülüşhini alsun, — dédi. □

15

□ **14:13** «ibraniy» — bu yerde «ibraniy» dégen söz birinchi qétim tilgha élin'ghan. «ibraniy» dégen söz töwendikidek ikki xil menide bolushi mumkin: — (1) Ibrahim Éber dégen kishining ewladi (21:10); (2) «ötküchi». «ibraniy» dégenning belkim «abar» («ötmek») dégen péil bilen munasiwiti bolushi mumkin. Ibrahim Qanaan zéminda turuwatqanlarga nisbeten «deryadin ötken kishi» — démek, u «ulugh derya» (Efrat deryasi)din ötüp kelgen kishi idi. «bu üçeylen Abram bilen ittapaqdash idi» — sel toghriraq terjime qilsaq «Abram bu üçeylen bilen ittapaqdash idi». ■ **14:13** Yar. 13:18.

□ **14:14** «Abram ... töt padishahni qoghlap dan'ghiche bardı» — texminen 150-200 kilométrghiche qoghligan. □ **14:18** «Melkizedek» — bu zat toghruluq «Zebur» 110-küydiki izahatlarni, shundaqla «ibraniylargha»diki 5-7-bablarni we shularning izahatliri, «qoshumche söz»inimu körüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19** «Asman bilen zéminning Igisi» — yaki «asman bilen zéminning Yaratquchisi». □ **14:24** «yigitler» — Ibrahimning öz xizmetkarlirini körsitidu.

Ibrahimning hemrahliri Aner, Eshkol we Mamre belkim Perwerdigargha étiqad qilghuchilar bolmighachqa, Ibrahim özige qoyghan qattiq telepni (héch gheniyet almaymen dégendek) ularning üstige qoymaydu.

Xudaning Abramga körünüp, uning bilan ehde tüzüshi

¹ Bu ishlardın kéyin Perwerdigarning söz-kalami Abramga alamet körünüshte kélip: «Ey Abram, qorqmighin; Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — dédi. ■ ² Lékin Abram: — Ey Reb Perwerdigar, manga néme bérissen? Mana, men balisiz tursam, öy-bisatlirimgha warisliq qilghuchi mushu Demeshqlik Eliézerla bardur, — dédi.

³ Abram yene: Mana, Sen manga héch nesil bermiding, mana öyümde turuwatqanlardın biri manga waris bolidu, dédi.

⁴ Shu haman Perwerdigarning söz-kalami uninggha kélip: «Bu kishi sanga waris bolmaydu, belki öz pushtungdin bolidighan kishi sanga waris bolidu», — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar uni tashqirigha élip chiqip: — Emdi asman'gha qarap yultuzlarni sana — Qéni, ularni saniyalamsenkin?! — dédi. Andin uninggha: — Séning neslingmu shundaq bolidu, — dédi. ■

⁶ Abram Perwerdigargha ishendi; Perwerdigar uningdiki bu *ishenchni* uning heqqaniyliqi dep hésablidi. ■ ⁷ Yene uninggha: Men bu zémin'gha ige qilishqa séni Kaldiyediki Ur shehiridin élip chiqqan Perwerdigardurmen, — dédi. ■

⁸ Lékin Abram: — I Reb Perwerdigar, men uninggha jezmen ige bolidighinimni qandaq bilimen? — dep soridi.

⁹ Perwerdigar uninggha: — Men üçün üç yashliq bir inek, üç yashliq bir chishi öchke, üç yashliq bir qochqar bilen bir kepter we bir bajka élip kelgin, — dédi.

¹⁰ Shunga u bularning hemmisini élip, ularning herbirsini yérimdin ikki parche qilip, yérimini yene bir yérimigha udulmu'udul qilip qoyup qoydi; emma qushlarni parchilimidi. □ ¹¹ Qagha-quzghunlar taplarning üstige chüshkende, Abram ularni ürkütüp heydiwetti.

¹² Lékin kün patay dégende, Abramni éghir bir uyqu basti we mana, uning üstige dehshetlik bir wehime, tom qarangghuluq chüshti. ¹³ Andin Perwerdigar Abramga: — Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu. ■ ¹⁴ Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqirimén. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu. ■

¹⁵ Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen. □ ■ ¹⁶ Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, *nesling* bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmidi, dédi. □ ■

¹⁷ Shundaq boldiki, kün pétip qarangghu bolghanda, mana, göshlarning otturisdin ötüp kétéwatqan, is-tütek chiqip turghan bir otdan bilen yalqunluq bir mesh'el körüdi.

□ **15:1** «Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — bashqa birxil terjimisi: «Men sanga zor in'am bergüchidurmen». ■ **15:1** Zeb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zeb. 105:9-13 □ **15:10** «chüshenme» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmechi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, ikki parche qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisdin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning menisi, «qaysimiz ehdini buzaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démeklik bolushi mumkin. Shunga ibraniy tilida «ehde tüzüsh» adette «ehde késish» déyilidu. «Yer.» 34:8, 18-20-ayetlerni körüng. ■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15** «ata-bowiliringgha qoshulisen» — bu söz éytilghan obyektqa qarap menisini békitish mumkin. Anglighuchi étiqadliq kishi bolsa ölgendin kéyin uning rohi heqqaniylarning rohlirining qéshigha kétédu; étiqadsiz bolsa, ularning rohi étiqadsizlar bilen bille bolidu («Luqa» 16:13-19 we «qoshumche söz»nimu körüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16** «Amoriylarning qebihliki» — Amoriylar Qanaan zéminida turuwatqan qebililer ichde «yétekchi qebile» hésablinatti. «Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmighanidi» — démek, Xuda ulargha towa qilish pürsiti bersimu, ular towa qilmay, yenila gunahqa pétip, Xuda békitken chekke yetkende, Ibrahimning ewladliri bolghan Israillar arqiliq ularni jazalaydu; Israillar ularni zéminidin heydep yoqitidu. Bu ishlar «Chöl-Bayawandiki Seper», «Qanun Sherhi» we «Yeshua»da tepsiliy teswirlinidu. «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:16** Mis. 12:40.

□ 18-19 Del shu küni Perwerdigar Abram bilan ehde tüzüp uninggha: — «Men séning neslingge bu zéminni Misirning éqinidin tartip Ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche bérimen; yeni Kéniylar, Kenizziylar, Kadmoniylar, 20 Hittiylar, Perizziylar, Refayiylar, 21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girgashiylar we Yebusiylarning yurtini ularningki qilimen» dédi.

16

Ismailning tughulushi

1 Emma Abramning ayali Saray uninggha héch bala tughup bermidi; lékin uning Hejer isimlik misirliq bir dédiki bar idi; □ 2 Saray Abramgha: — Mana, Perwerdigar méni tughushtin tosti. Emdi sen méning dédikimning qéshigha kirgin; belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin, — dédi. Abram bolsa Sarayning sözini qobul kördi. □

3 Shuning bilen Abramning ayali Saray dédiki misirliq Hejerni öz éri Abramgha toqalliqqa apirip berdi (u waqıtta Abram Qanaan zémínida on yil olturghanidi). 4 Abram Hejerning qéshigha kirdi we u hamilidar boldi. Emma u özining hamilidar bolghinini bilginide, u ayal xojayinini közge ilmas bolup qaldi. 5 Saray Abramgha qéyidap: — Manga chüshken bu xorluq séning béshinggha chüshsun! Men öz dédikimni quchiyinggha sélip berdim; emdi u özining hamilidar bolghinini körgende men uning neziride közge ilinmidim. Xeyr, Perwerdigar sen bilen méning otturimizda höküm chiqarsun! — dédi.

6 Abram Saraygha: — Mana, dédiking öz qolungdidur; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilghin, — dédi. Buning bilen Saray uninggha qattiqliq qilishqa bashlidi; buning bilen u uning aldidin qéchip ketti.

7 Emma Perwerdigarning Perishtisi uni chöldiki bir bulaqning yénida, yeni Shur yolining boyidiki bulaqning yénidin tépip, uninggha: □ 8 Ey Sarayning dédiki Hejer, nedin kelding, nege barisen? — dep soridi. U jawab bérıp: — Men xojayinim Sarayning aldidin qéchip chiqtim, — dédi.

9 Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Ayal xojayiningning qéshigha qaytip bérıp, uning qol astida bol, — dédi.

10 Perwerdigarning Perishtisi uninggha yene: — Séning neslingni shundaq awutimenki, köplükidin uni sanap bolghili bolmaydu, — dédi.

11 Andin Perwerdigarning Perishtisi uninggha: Mana, sen hamilidarsen; sen bir oghul tughup, uninggha Ismail dep at qoyghin; chünki Perwerdigar séning jebir-japayingni anglidi. □ 12 U yawa éshek kebi bir adem bolidu; uning qoli her ademge qarshi uzitilidu, shuningdek her ademning qoli uninggha qarshi uzitilidu; u qérindashlirining udulida ayrim turidu, dédi. □ ■

□ 15:17 «chüshenme» — bu nersilerning ehmiyiti, shundaqla Xuda Ibrahim bilen baghligghan shu ehde toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 15:18-19 Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4.

□ 16:1 «Hejer» — bu isim ibraniy tilida «Hagar» dep élinidu. Biraq bezi oqurmenler Ismailning apisini «Hejer» dep atashqa adetlen'gen. □ 16:2 «belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin» — ibraniy tilida «belkim u arqiliq quruluşum mumkin». Eyni waqıttiki örp-adetler boyiche, ayal xojayinning dédiki ayal xojayinning érige bala tughup berse, balini ayal xojayinning balisi hésablashqa bolatti. □ 16:7 «Perwerdigarning Perishtisi» — «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, yene 7-14-ayet, 18-babni körüng). □ 16:11 «Ismail» — ibraniy tilida «Ishmail». Menisi «Xuda anglidi».

□ 16:12 «U qérindashlirining udulida ayrim turidu» — yaki «sherq teripide turidu». Meyli qaysi terjimisi toghra bolsun, bésharetning asasiy menisi shuki, Ismail (we uning ewladliri) bashqilar bilen, hetta öz uruq-tuqqanliri bilen arilashmay ayrim turidu yaki ulargha öchmenlikte yashaydu. ■ 16:12 Yar. 25:18.

¹³ Hejer öz-özige: «Men mushu yerde méni Körgüchini arqisidin kördüm» dep, özige söz qilghan Perwerdigarni: «Sen méni körgüchi Tengridursen» dep atidi. □ ¹⁴ Shuning bilen u quduq: «Beer-lahay-roy» dep ataldi. U Qadesh bilen Bered shehirining ariliqididir. □ ■ ¹⁵ Hejer Abramgha bir oghul tughup berdi. Abram Hejer uninggha tughup bergен oghligha Ismail dep at qoydi. ■ ¹⁶ Hejer Abramgha Ismailni tughup bergende Abram seksen alte yashta idi.

17

Xudaning Öz ehdisini békitishi; ehde belgisi – xetne

¹ Abram toqsan toqquz yashqa kirgende, Perwerdigar Abramgha körünüp uninggha: — Men Qadir Tengridurmen. Sen Méning aldimda méngip, kamil bolghin. □ ■ ² Men Özüm bilen séning arangda ehdemni békitip, séni intayin zor köpeytime, — dédi. ■

³ Abram özini tashlap yüzini yerge yéqip yatti; Xuda uning bilen yene sözlishop mundaq dédi: —

⁴ Özümge kelsem, mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: — Sen nurghun el-milletlarning atisi bolisen. □ ■ ⁵ Shuning üçün séning isming buningdin kéyin Abram atalmaydu, belki isming Ibrahim bolidu; chünki Men séni nurghun el-milletlarning atisi qildim. □ ⁶ Men séni intayin zor köpeytime; shuning bilen sendin köp el-qowmlarni peyda qilimen, pushtungdin padishahlar chiqidu. ■ ⁷ Men sen we sendin kéyinki neslingning Xudasi bolush üçün Özüm sen we sendin kéyinki neslingning arisida ebediy ehde süpitide bu ehdemni tikleymen; ■ ⁸ Men sanga we sendin kéyinki neslingge sen hazir musapir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zéminini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we Men ularning Xudasi bolimen, — dédi. ■

⁹ Andin Xuda Ibrahimgha yene: — Sen özüng Méning ehdemni tutqin, özüng we sendin kéyinki neslingmu ewladtin-ewladqa buni tutushi kérek. ¹⁰ Men sen bilen we sendin kéyinki nesling bilen tüzgen, silerning tutushunglar kérek bolghan ehdem shuki, aranglardiki herbir erkek xetne qilinsun. □ ¹¹ Shuning bilen siler xetniliklarni késiwétishinglar kérek; bu Men bilen silerning aranglardiki ehding belgisi bolidu. ■ ¹² Barliq ewladliringlar, nesildin-nesilge aranglarda, meyli öyde tughulghanlar bolsun, yaki ewladliringdin bolmay yatlardin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemme erkek sekkiz künlük bolghanda xetne qilinsun. ■ ¹³ Öyüngde tughulghanlar bilen pulunggha sétiwalghanlarning hemmisi xetne qilinishi kérek. Shundaq qilghanda, Méning ehdem tenliringlarda ornap, ebediy bir ehde bolidu. ¹⁴ Lékin xetniliki turup, téxi xetne qilinmighan herbir erkek Méning ehdemni buzghan hésablinip, üzüp tashlinidu, — dédi.

□ **16:13** «méni Körgüchini arqisidin kördüm» — yaki peqet «méni Körgüchini kördüm». Yene bashqa birxil terjimisi: «Méni körgüchini körüpmu, yene tirik qaldim!». □ **16:14** «Beer-lahay-roy» — menisi «méni Körgüchining quduqi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22. □ **17:1** «Qadir Tengri» — ibraniy tilida «El-Shadday». «Shadday» dégen söz belkim «müre» dégen menidiki sözdin chiqqan — shuning bilen «shadday» «men yölen'gen mürem» dégendek yéqimliq menini bildüridu. «Méning aldimda méngip» — Xudagha étiqad qilghuchilargha Xudaning teyyarligan bir yoli bar, ular uningda méngishi kérek. Démek, étiqadchilar «Xuda méni körüp turidu, wijdanim boyiche méngishim kérek» dégen uqumda yashaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4** «mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: —» — yaki «mana, Men sen bilen tüzgen ehdem shudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5** «Ibrahim» — ibraniy tilida «Awraham». Buning menisi «nurghun ewladlirining atisi» yaki «köpligen xelqlerning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Qan. 1:8. □ **17:10** «Men sen bilen...» — ibraniy tilida «Men siler bilen...». Bu «siler» Ibrahim we barliq öyidiki ademlerni körsitishi kérek. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11. ■ **17:12** Law. 12:3; Luqa 2:21.

15 Xuda Ibrahimgha yene söz qilip: — Ayaling Sarayni emdi Saray dep atimighin, belki ismi Sarah bolsun. □ 16 Men uninggha bext-beriket bérip, uningdinmu sanga bir oghul bérimen. Men derwege uni beriketleyen; shuning bilen u el-milletlarning anisi bolidu; xelqlarning padishahlimu uningdin chiqidu, — dédi. □

17 Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti we könglide: «Yüz yashqa kirgen ademmu baliliq bolalarmu? Toqsan yashqa kirgen Sarahmu bala tugharmu?!», — dédi. □

18 Ibrahim Xudagha: — Ah, Ismail aldingda yashisa idi! dédi. □

19 Xuda uninggha: — Yaq, ayaling Sarah jezmen sanga bir oghul tughup béridu. Sen uninggha «Ishaq» dep at qoyghin. Men uning bilen öz ehdemni tüzimen; bu uningdin kéyin kélidighan nesli bilen baghlighan ebediy bir ehde süpitide bolidu. □ ■ 20 Ismailgha kelsek, uning toghrisidiki duayingni anglidim. Mana, Men uni beriketlep, neslini köpeytip, intayin zor awutimen. Uning pushtidin on ikki emir chiqidu; Men uni ulugh bir xelq qilimen. □ ■ 21 Biraq ehdemni bolsa Men kéler yili del mushu waqitta Sarah sanga tughup béridighan oghul — Ishaq bilen tüzimen, — dédi. ■

22 Xuda Ibrahim bilen sözlishop bolup, uning yénidin yuqirigha chiqip ketti.

23 Shuning bilen shu künla Ibrahim öz oghli Ismailni, öz öyide tughulghanlar we pulgha sétiwalghanlarning hemmisini, yeni uning öyidiki barliq erkeklerni élip, Xuda uninggha éytqandek ularning xetnilikini késip xetne qildi.

24 Ibrahimning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, toqsan toqquz yashqa kirgenidi.

25 Uning oghli Ismailning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, on üç yashta idi.

26-27 Ibrahim bilen uning oghli Ismail del shu künning özide xetne qilindi we shundaqla uning öyidiki hemme er kishiler, meyli öyide tughulghan bolsun yaki yattin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemmisi uning bilen bille xetne qilindi.

18

Ershtin chüshken üç méhman

1 Perwerdigar Mamrediki dubzarliqning yénida Ibrahimgha köründi; bu kün eng is-sighan waqit bolup, u öz chédirining ishikide olturatti. 2 U béshini kötürüp nezer séliwidi, mana uning udulida üç kishi öre turatti. Ularni körüp u chédirining ishikidin qopup, ularning aldigha yügürüp bérip, yerge tegküdek tezim qilip: ■ 3 — i Rebbim, eger péqir nezerliride iltipat tapqan bolsam, ötünimenki, qullirining yénidin ötüp ketmigeyla; □ 4 azghina su keltürölsun, siler putliringlarni yuyup derexning tégide aram éliwélinglar. 5 Siler öz qulunglarning yénidin ötkenikensiler, men bir chishlem nan élip chiqay, siler harduqunglarni chiqirip, andin ötüp ketkeysiler, dédi. Ular jawab bérip: — Éytqiningdek

□ 17:15 «Sarah» — menisi «méning melikem». Lékin «Sarah» bolsa peqet «melike» dégen menide. Buning ehmiyiti belkim shuki, shu chaghdin bashlap Sarah peqet Ibrahim özigila «melike» bolupla qalmay, belki Xuda aldidimu étiqadi tüpeylidin «melike» dep hésablinidu («Ibr.» 11:11ni körüng). □ 17:16 «... u el-milletlarning anisi bolidu» — Sarahdin bolghan shu el-milletler «Yehuda», «Israil» (on qebile) we «Édom» bolidu. On qebile sürgün bolghandin kéyin ulardin hazirqi birnechche millet shekillen'gen bolushi mumkin. □ 17:17 «Ibrahim ... külüp ketti» — Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti Ibrahimning külgenliki belkim yérim ishench, yérim ishenchsizliktin, yérim gumandin, yérim xushalliqtin bolsa kérek. Lékin «Rim.» 4:17-21de déyilgenler boyiche, Ibrahim tézla toluq ishenchke keldi. Uning bolghusi oghli «Ishaq»ning ismining menisi «külke»dur. □ 17:18 «Ismail Séning aldingda yashisa idi!» — Menisi, belkim, «Ismail sen Xudaning bext-berikitige érishsun!» dégendektur. Xéli roshenki, Ibrahim mushu waqitqiche Ismailni Xuda wede qilghan oghlum, dep ümid qilip kelgenidi. □ 17:19 «Ishaq» — menisi «külke». ■ 17:19 Yar. 18:10; 21:2. □ 17:20 «ulugh bir xelq» — bu erebeldur. ■ 17:20 Yar. 16:10; 25:12,16. ■ 17:21 Yar. 21:2. ■ 18:2 Ibr. 13:2. □ 18:3 «Rebbim» — ibraniiy tilida «Adonay». Bu sözige qarighanda Ibrahim bu méhmanning Perwerdigar ikenlikini bilip yetkenidi.

qilghin, déwidi, ⁶ Ibrahim chédirigha Sarahning qéshigha yügürüp kirip, uninggha: — Üch das ésil undin téz xémir yughurup toqach etkin, — dédi.□

⁷ Andin Ibrahim kala padisigha yügürüp bérip, yumran obdan bir mozayni tallap, chakirigha tapshurdi; u buni tézla teyyar qildi.

⁸⁻⁹ Andin Ibrahim sériq may, süt we teyyarlatqan mozayni élip kélip, ularning aldigha tutup, özi derexning tégide ularning aldida öre turdi; ular ulardin yédi. Ular uningdin: ayaling Sarah nede, dep soriwidi, u jawab bérip: — Mana, chédirda, dédi.

¹⁰ Birs: — Men kéler yili mushu waqitta qéshinggha jezmen qaytip kéli-men, we mana u waqitta ayaling Sarahning bir oghli bolidu, — dédi. Sarah bolsa uning keynidiki chédirning ishidide turup, bularni anglawatatti.□ ■

¹¹ Ibrahim bilen Sarah ikkisi yashinip, qérip qalghanidi; Sarahta ayal kishilerde bolidighan adet körüş toxtap qalghanidi.■ ¹² Shunga Sarah öz ichide külüp: — Men shunche qérip ketken tursam, rasttinla lezzet körelermenmu? Érimmu qérip ketken tursa? — dep xiyal qildi.■

¹³ Perwerdigar Ibrahimgha: — Sarahning: «Men qérip ketken tursam, rasttinla bala tugharmenmu?» dep külgini némisi? ¹⁴ Perwerdigargha mumkin bolmaydighan tilsimat ish barmu? Békitken waqitta, yeni kéler yili del bu chaghda qaytip kéli-men we u waqitta Sarahning bir oghli bolidu, — dédi.■

¹⁵ Emma Sarah qorqup kétép: — Külmidim, dep inkar qildi. Lékin U: — Yaq, sen küldüng, — dédi.

Ibrahimning Xudadin jiyeni Lut üçün ötünushi

¹⁶ Andin bu zatlar u yerdin qopup, Sodom terepke nezirini aghdurdi. Ibrahimmu ularni uzitip, ular bilen bille mangdi.

¹⁷ Perwerdigar: — Men qilidighan ishimni Ibrahimdin yoshursam bolamdu?■ ¹⁸ Chünki Ibrahimdin ulugh we küchlük bir el chiqidu we shuningdek yer yüzidiki barliq el-milletler u arqiliq bext-beriketke muyesser bolidighan tursa?■ ¹⁹ Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp, ulargha Perwerdigarning yolini tutup, heqqaniyliqni we adaletni yürgüzüşni ögitidu. Buning bilen Menki Perwerdigar Ibrahim toghruluq qilghan wedemni emelge ashurimen, — dédi.□

²⁰ Andin Perwerdigar mundaq dédi: — «Sodom we Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad nahayiti küchlük, ularning gunahi intayin éghir bolghini üçün,□ ²¹ Men hazirla chüshimen, qilmishliri rasttinla shu dad-peryadlardin Manga melum bolghandek shunche rezilmu, bilip baqay; unche rezil bolmighandimu, Men uni bilishim kérek».

²² Shuning bilen bu kishiler u yerdin qozghilip, Sodom terepke yol aldi. Lékin Ibrahim yenila Perwerdigarning aldida öre turatti.□

²³ Ibrahim yéqin bérip: — Sen rasttinla heqqaniylarni reziller bilen qoshup halak qilamsen? ²⁴ Sheherde ellik heqqaniy kishi bar bolushi mumkin; Sen rasttinla shu jayni halak qilamsen, ellik heqqaniy kishi üçün u jayni kechürüm qilmamsen? ²⁵ Yaq, yaq. Bu ish Sendin néri bolghay! Heqqaniylarni rezillerge qoshup öltürüp, heqqaniylargha

□ **18:6 «üch das»** — ibraniiy tilida «üch séah». Üch séah belkim 22 litr un bolushi mumkin idi. □ **18:10 «Birs»** — ibraniiy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Hak. 19:26; 1Pét. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luqa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **18:19 «Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp...»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Men... u öz balilirigha ögetsun dep uni bilip talliwaldim». Lékin bundaq terjime ayetning ikkinchi qismigha anche mas kelmeydu. □ **18:20 «Sodom bilen Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad»** — bu peryad shübhisizki, Sodom bilen Gomorra teripidin xorlan'ghan we zulum yégenlerdin kötürülgen bolsa kérek («Ez.» 16:49ni körüng). □ **18:22 «bu kishiler»** — kéyinki bayanlar boyiche, Perwerdigar Ibrahim bilen qaldi; qalghan ikki zat Sodomgha mangidu we shu yerde (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Shu ikki zat perishtiler idi (19:1).

rezillerge oxshash muamile qilish Sendin néri bolghay! Pütkül jahanning soraqchisi adalet yürgüzmemdu? — dédi.■

²⁶ Perwerdigar jawab bérip: — Eger Men Sodom shehiride ellik heqqaniyni tapsam, ular üçün pütkül jayni ayap qalimen, — dédi.

²⁷ Andin Ibrahim jawab bérip: — Mana men peqet topa bilen küldin ibaret bolsammu, men Igem bilen sözleshkili yene pétinalidim. ²⁸ Mubada shu ellik heqqaniydin besh kishi kem bolsa, Sen bu besh kishining kem bolghini üçün pütkül sheherni yoqitamsen? — dédi.

U: — Eger Men shu yerde qiriq beshni tapsammu, uni yoqatmaymen, dédi.

²⁹ Ibrahim Uninggha sözini dawam qilip: — Shu yerde qiriq kishila tépilishi mumkin, déwidi, *Perwerdigar*: — Bu qiriqi üçün uni yoqatmaymen, — dédi.

³⁰ U yene söz qilip: I Igem, xapa bolmighaysen, men yene söz qilay. Shu yerde ottuzi tépilishi mumkin? — dédi.

U: — Eger Men u yerde ottuzni tapsammu, yoqatmaymen, — dédi.

³¹ U yene söz qilip: — Mana emdi men Igem bilen sözleshkili jür'et qildim; shu yerde yigirmisi tépilishi mumkin, — dédi.

Perwerdigar söz qilip: bu yigirmisi üçün u yerni yoqatmaymen, — dédi.

³² U sözlep: — I Igem, xapa bolmighay, men peqet mushu bir qétimla söz qilay! Shu yerde oni tépilishi mumkin, déwidi, u jawab bérip: — Men oni üçün uni yoqatmaymen, — dédi.

³³ Perwerdigar Ibrahim bilen sözliship bolghandin kéyin ketti; Ibrahimmu öz jayigha qaytip ketti.

19

Sodom shehiridikilerning rezilliki

¹ Ikki perishte kechte Sodomgha yétip keldi; shu chaghda Lut Sodomning derwazisida olturatti. Lut ularni körüpla ornidin turup, aldigha chiqip yüzi yerge tegküdek tezim qilip:□ ² — Mana, ey xojilirim, kemnilirining öyige chüshüp putliringlarni yuyup qonup qalghaysiler; andin ete seher qopup yolgha chiqsanglarmu bolidu, déwidi, bular jawaben: — Yaq, biz sheher meydanida kechleyimiz, — dédi.■

³ Emma u ularni ching tutuwidi, axir ular uning bilen bérip öyige kirdi. U ulargha dastixan sélip, pétir toqachlarni pishurup berdi, ular ghizalandi.■

⁴ Ular téxi yatmighanidi, sheherdikiler, yeni Sodomning erkekliri, yash, qéri hemmisi herqaysi mehelligerdin kélip öyni qarshiwaldi; ⁵ ular Lutni chaqirip uninggha: — Bügün kechte séningkige kirgen ademler qéni? Ular bizge chiqirip ber, biz ular bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.

⁶ Lut derwazining aldigha, ularning qéshigha chiqip, ishikni yépiwétip, ⁷ ulargha: — Ey buraderlirim, mundaq rezillikni qilmanglar! ⁸ Mana, téxi héch er bilen bille bolmighan ikki qizim bar; ularni silerge chiqirip bérey. Ular bilen xalighininglarni qilinglar. Emma bu ademler ögzemning sayisi astigha kirgeniken, siler ularni héchnéme qilmanglar! — dédi.

⁹ Lékin ular jawab bérip: «Néri tur!» déginiche, yene: — Bu yerde turushqa kelgen bu musapir hakim bolmaqchimiken? Emdi sanga ulargha qilghandinmu better yamanliq qilimiz! — dep Lutni qistap, ishikni chéqishqa basturup keldi.■

■ 18:25 Rim. 3:6. □ 19:1 «derwazisida olturatti» — kona zamanlarda peqet sheherning mötiwerliri we aqsaqalliri derwazida olturushqa muyesser idi. Shunga Lut Sodom shehiride «mötiwer» hésablinatti. ■ 19:2 Yar. 18:4. ■ 19:3 Ibr. 13:2. ■ 19:9 Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pét. 2:7, 8.

¹⁰ Emma u ikki kishi qollarini uzitip Lutni öyge öz qéshigha tartip ekiriwélip, ishikni taqiwaldi ¹¹ we öyning derwazisining aldidiki ademlerni kichikidin tartip chongighiche korluqqa muptila qildi; shuning bilen ular derwazini izdep, halidin ketti.

Lutning Sodomdin qéchishi

¹² Andin ikkeylen Lutqa: — Mushu yerde yene birer kimning barmu? Küy’oghul, oghul yaki qizliring we yaki sheherde bashqa ademliring bolsa ularni bu yerdin élip ketkin! ¹³ Chünki biz bu yerni yoqitimiz; chünki ular toghruluq kötürülgen dad-peryad Perwerdigarning aldida intayin küchlük bolghach, Perwerdigar bizni uni yoqitishqa ewetti, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Lut tashqirigha chiqip, qizlirini alidighan *bolghusi* küy’oghullirining qéshigha bérip: «Emdi qopup bu yerdin chiqip kétinglar; chünki Perwerdigar sheherni yoqitidu» — dédi. Emma u *bolghusi* küy’oghullirining nezirige chaqchaq qilghandek köründi.

¹⁵ Tang atqanda, perishtiler Lutni aldiritip: — Emdi qopup ayaling bilen qéshingdiki ikki qizingni alghin; bolmisa sheherning qebihlikige chétilip qélip, halak bolisen, — dédi.

¹⁶ Emma u téxiche arisaldi bolup turghanda, Perwerdigar uninggha rehim qilghanliqi üchün, u ikkiylen Lutning qolini, ayalining qolini we ikki qizining qollarini tutup, ularni sheherning sirtigha echiqip, orunlashturup qoydi. ¹⁷ Ularni chiqarghandin kéyin shu ish boldiki, ulardin biri uninggha: — Jéningni élip qach, halak bolmasliqing üchün keyningge qarimay, tüzlengliktiki héch yerde toxtimay, taghqa qachqin! — dédi.

¹⁸ Lékin Lut ulargha: — Undaq bolmighay, ey xojam, ötünüp qalay! ¹⁹ Mana, kemineng közüngde iltipat tapti, jénimni qutquzdung, manga zor merhemet körsetting; emma men taghqa qachalmaymen; undaq qilsam, manga birer apet chüshüp, ölüp kétermenmikin.

²⁰ Qara, awu sheherge qéchip barsa bolghudek nahayiti yéqin iken, shundaqla kichik sheher iken! Ötünüp qalay, méning shu yerge qéchishimgha yol qoyghaysen! U kichik *sheher* emesmu?! Jénim shu yerde aman qalidu! — dédi.

²¹ Perishte uninggha jawab bérip: — Xeyr, bu ishtimu sanga maqul bolay, sen éytqan shu sheherni weyran qilmay. ²² Emdi u yerge tézdin qéchip barghin; chünki sen shu yerge yétip barmighuche héch ish qilalmasmen, — dédi. Shunga u sheherning ismi «Zoar» dep atalghan.□

Sodom bilen Gomora sheherlirining weyran qilinishi

²³ Lut Zoargha yétip barghanda kün nuri yer yüzige chéчилghanidi. ²⁴ Shu chaghda Perwerdigar ershtin, öz yénidin Sodom bilen Gomorraning üstige günggürt we ot yaghdurup, ■

²⁵ shu sheherlerni, pütkül tüzlenglikni hemde sheherlerdiki barliq ahaliler we yerdin ün’genlerni qoshup berbat qildi.

²⁶ Lékin Lutning arqisidin mangghan ayali keynige qariwidi, tuz tüwrükke aylinip qaldi. ■

□ **19:18** «xojam» — yaki «Rebbim». □ **19:22** «Zoar» — menisi «kichik». Lutning bu iltimasi tolimu ghelite idi: (1) Zoar eslide «tüzlengliktiki besh sheher»din biri bolup (14:2), Sodom bilen yéqin munasiwette idi. Shundaqla Sodomgha oxshash gunahlargha pétip qalghan bolushi mumkin idi. Shunga perishtiler eslide Zoarni yoqatmaqchi bolghan (22-ayet); (2) Lut Sodom shehirining gunahlirini we xeterlikini obdan bilip turupmu, yenila uninggha oxshaydighan yene bir sheherge qachmaqchi boldi; (3) gerche Xuda ajayib yol bilen uni we ailisidikirini qutquzghan bolsimu, u yenila «taghqa qéchish»tin qorqti, u belki «birer apet béshimgha chüshüshi mumkin» dep oylighan bolushi mumkin. Bular uning étiqadsizliqi idi. (4) bizningche, uning shundaq iltimas qilishining sewebi, u ««sépilliq sheher» ichide tursam aman-ésen bolimen» dep bildi. Ibrahim bolsa Xudaning bashpanahliqigha ishinip, sépilsiz chédirlarda turup, tolimu xatirjem yashidi. (5) axir bérip Lut Zoarda xatirjem bolalmay yenila taghqa chiqip shu yerni makan qildi (30-ayet). Bu weqeler toghruluq yene «qoshumche söz»imizdimu azraq toxtilimiz. ■ **19:24** Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 20:16; 50:40; Yigh. 4:6; Ez. 16:50; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Zef. 2:9; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6; Yeh. 7. ■ **19:26** Luqa 17:32.

²⁷ Etisi tang seherde, Ibrahim qopup ilgiri Perwerdigarning aldida turghan jaygha chiqip, ²⁸ Sodom bilan Gomorra terepke, shundaqla tüzlenlikning hemme yérigé nezer séliwidi, mana, yer yüzidin xumdanning tütünidek tütün örlawatqinini kördi. ²⁹ Emma shundaq boldiki, Xuda u tüzlenliktiki sheherlerni weyran qilghanda, U Ibrahimni ésige élip, Lut turghan sheherlerni berbat qilghanda uni balayi'apetning ichidin chiqirip qutquzdi.□

Lut we uning qizliri

³⁰ Emma Lut Zoar shehiride turushtin qorqqachqa, Zoardin kétép, taghqa chiqip, ikki qizi bilen shu yerde makanlashti. U ikki qizi bilen bir öngkürde turdi. ³¹ Emdi chong qiz kichikige: — Atimiz bolsa qérip ketti; dunyaning qaide-yosuni boyiche bu yurtta bizge yéqinchiliq qilidighan héch er kishi qalmidi. ³² Qéni, atimizni sharab bilen mest qilip qoyup, uning bilen bille yatayli; shundaq qilsaq, biz perzent körüp atimizning uruqini qalduralaymiz, — dédi.

³³ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, chong qizi kirip atisi bilen yatti. Lékin Lut uning kirip yatqinimu, qopup ketkininimu héch sezmid.

³⁴ Etisi shundaq boldiki, chongi kichikige: — Mana, men axsham atam bilen yattim; bugün kechtimu uninggha yene sharab ichküzeyli; shuning bilen sen kirip uning bilen yatqin; shundaq qilip, her ikkimiz perzent körüp atimizning neslini qalduralaymiz, — dédi.

³⁵ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, kichik qizi ornidin turup uning bilen bille yatti. Emma Lut uning kirip yatqinimu, qopup ketkininimu héch sezmid.

³⁶ Shundaq qilip, Lutning ikkila qizi öz atisidin hamilidar bolup qaldi. ³⁷ Chongi bolsa oghul tughup, uning étini Moab qoydi; u бүгүнki Moabiylarning atisidur.□

³⁸ Kichikimu oghul tughup, uning étini Ben-Ammi qoydi. U бүгүнki Ammoniylarning atisidur.□

20

Ibrahim bilen Abimelek

¹ Ibrahim u yerdin chiqip, jenub tereptiki Negewge köchüp kélip, Qadesh bilen Shurning ariliqida turup qaldi; bir mezgildin kéyin Gerarda olturaqlashti. ² Shu yerde Ibrahim ayali Sarah toghrisida: «U méning singlimdur», dégenidi. Shuning bilen Gerarning padishahi Abimelek adem ewetip, Sarahni *özige* xotun bolushqa éliwaldi.■

³ Lékin *bir küni* kéchisi chüshide Xuda Abimelekke kélip uninggha: — Mana, sen özüngge éliwalghan ayal sewebidin emdi ölgen ademdursen; chünki u bashqa birsining ayalidur — dédi.

⁴ Emma Abimelek uninggha téxi yéqinchiliq qilmighanidi. U Xudagha: — I Reb, heqqaniy bir xelqimu halak qilamsen?□ ⁵ U özimu manga: «U méning singlim» dep éytmidimu? Yene kélip, bu ayalmu «U méning akam», dep éytqanidi. Men bolsam sap könglüm we durus niyitim bilen bu ishni qildim, — dédi.□

⁶ Xuda chüshide uninggha yene: — Bu ishni sap köngül bilen qilghiningni bilimen; shu sewebtin Men séni aldimda gunah qilishtin tosüp, uninggha tégishingge qoymidim.

□ **19:29** «u Ibrahimni ésige élip...» — ibraniy tilida «Xuda Ibrahimni ésige élip...». □ **19:37** «Moab» — «atining süyi» yaki «atidin bolghan». □ **19:38** «Ben-Ammi» — menisi: «xelqimning oghli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7.

□ **20:4** «heqqaniy xelqimu halak qilamsen?» — Abimelekning öyidikilerge, bolupmu qiz-ayallargha bir xil waba chüshkenidi (18-ayet). Shuning bilen mushu yerde u peqet özi üçünla emes, belki öz xelqi üçün rehim tilimekchi. Abimelekning köp jehetlerde xéli yaxshi terepliri bar. □ **20:5** «sap könglüm we durus niyitim bilen...» — ibraniy tilida «qolumning pakliki bilen...».

⁷ Emdi u kishining ayalini özige qayturup ber; chünki u Peyghember, u séning heqqingde dua qilidu we sen tirik qalisen. Eger uni yandurup bermiseng shuni bilip qoyghinki, sen we hemme ademliring qoshulup jezmen ölisiler, — dédi.

⁸ Abimelek etigen tang seherde qopup, hemme xizmetkarlirini chaqirip, bu sözlarning hemmisini ularning qulaqlirigha saldi; bu ademler nahayiti qorqushup ketti. ⁹ Andin Abimelek Ibrahimni chaqirip uninggha: — Bu bizge néme qilghining? Men sanga zadi néme gunah qildim, sen men we padishahliqimgha éghir bir gunahni yüklep qoydung? Manga qilmaydighan ishlarni qilding! — dédi.

¹⁰ Abimelek Ibrahimgha yene: — Sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding? — dédi.□

¹¹ Ibrahim jawab bérip: — «Bu yerde shübhisizki héchkim Xudadin qorqmaydiken, ular méni ayalim tüpeylidin öltürüwétidu», dep oylighanidim. ¹² Emeliyette, uning méning singlim ikenliki rast, lékin u méning ata bir, ana bölek singlim; kéyin u méning ayalim boldi.□ ¹³ Lékin Xuda méni atamning öyidin chiqirip sergerdanliqqa yürüzginide, men ayalingha: — Biz qeyergila barsaq, sen manga shundaq shapaet körsetkeysenki, méning toghramda: «Bu méning akam bolidu», dégin, — dep éytqanidim — dédi.■

¹⁴ Andin Abimelek qoy-kalilar, qullar we dédeklerni élip ularni Ibrahimgha berdi we ayali Sarahnimu uninggha qayturup berdi.

¹⁵ Abimelek: — Mana méning zéminim bolsa aldingda turuptu; közüngge qaysi yer yaqsa shu yerde turghin, — dédi.

¹⁶ U Sarahqa: «Mana, men akanggha ming kümüş tengge berdim; mana bular öz yéningdikiler, shundaqla hemme ademlarning köz aldida uyatni yapquchi bolidu; shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen». □ ¹⁷⁻¹⁸ Ibrahim Xudagha dua qildi, Xuda Abimelek, ayali we kénizeklirini saqaytti; andin ular yene bala tughalaydighan boldi; chünki Perwerdigar Ibrahimning ayali Sarah tüpeylidin Abimelekning öyidiki hemme xotunlarning baliyatqulirini étip qoyghanidi.

21

Ishaqning dunyagha kélishi

¹ Emdi Perwerdigar wede qilghinidek Sarahni yoqlidi; Perwerdigar Sarahqa déginidek qildi.□ ■ ² Sarah hamilidar bolup, Ibrahim qérighanda Xuda uninggha békitken waqitta bir oghul tughup berdi.■ ³ Ibrahim özige törelgen oghli, yeni Sarah uninggha tughup bergen oghlining ismini Ishaq qoydi.□ ⁴ Andin Ibrahim Xuda uninggha buyrughinidek öz oghli Ishaq tughulup sekkizinchi küni xetne qildi.■ ⁵ Oghli Ishaq tughulghan chaghda, Ibrahim yüz yashta idi. ⁶ Sarah: «Xuda méni küldürüwetti; herkim bu ishni anglisa, men bilen teng külüşidu», dédi.

⁷ U yene: — Kimmu Ibrahimgha: «Sarah bala émitidighan bolidu!» dep éytalaytti? Chünki u qérighanda uninggha bir oghul tughup berdim! — dédi.

□ **20:10** «sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding?» — Abimelek bu ikkinchi soalni belkim heqiqiy kemterlik bilen sorighan bolsa kérek. U shübhisizki Xudadin qorqqchqa, Xudaning Ibrahim toghruluq «U peyghember» dégen sözini ésidin chiqarmidi. □ **20:12** «lékin u méning ata bir, ana bölek singlim» — ibraniy tilida «lékin u anamning qizi emes, belki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16** «shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen» — biz shu zamandiki örp-adetlerdin toluq xewerdar bolmighachqa, Abimelekning bu sowghitining ehmiyitini hazir chüshinishimiz tesrek bolidu; halbuki, uning meqsiti éniq körünidu. □ **21:1** «Perwerdigar ... Sarahni yoqlidi» — Tewrat-Injilda, Xuda melum kishini yaki meluk xelqni «yoqlap» uninggha yaki ulargha yéqinlashsa, yaki alahide bext-beriket, shapaet körsitidu, yaki qattiq jazalaydu. Mushu yerde bext-beriket yetküzüsh üçün, elwette. Bu ishta qiziq bir yéri shuki, Ibrahim bashqilar üçün «ular baliliq bolsun» (20:17-18) dep dua qilghandin kéyin özimu perzent köridu. ■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3** «Ishaq» — «külke». ■ **21:4** Yar. 17:10.

Hejer bilen Ismailning qoghlinishi

⁸ Bala chong bolup, emchektin ayrildi. Ishaq emchektin ayrilgan kuni Ibrahim chong ziyapet ötküzüp berdi. ⁹ Emma Sarah misirliq Hejerning Ibrahimga tughup bergen oghulning *Ishaqni* mesxire qiliwatqinini körüp qaldi. ¹⁰ Shuning bilen u Ibrahimga: — Bu dédek bilen oghlini heydiwet! Chünki bu dédekning oghli méning oghlum Ishaq bilen teng waris bolsa bolmaydu!, — dédi.■

¹¹ *Sarahning* bu sözi Ibrahimga tolimu éghir keldi; chünki *Ismailmu* uning oghli-de!□

¹² Lékin Xuda Ibrahimga: — Balang we dédiking wejedin bu söz sanga éghir kelmisun, belki Sarahning sanga dégenlirining hemmisige qulaq salghin; chünki Ishaqtin bolghini séning nesling hésablinidu.■ ¹³ Lékin dédekning oghlidinmu bir xelq-millet peyda qilimen, chünki umu séning nesling, — dédi.■

¹⁴ Etisi tang seherde Ibrahim qopup, nan bilen bir tulum suni élip Hejerge bérip, öshnisige yüdküzüp, balini uninggha tapshurup, ikkisini yolgha sélip qoydi. Hejer kétép, Beer-Shébaning chölide kézip yürdi.□ ¹⁵⁻¹⁶ Emdi tulumdiki su tügep ketkenidi; Hejer balini bir chatqalning tüwige tashlap qoyup, öz-özige: «Balining ölüp kétishige qarap chidimaymen» dep, bir oq étimche yiraqqa bérip, udulida olturdi. U udulida olturup, peryad kötürüp yighlidi.

¹⁷ Xuda oghulning yigha awazini anglidi; shuning bilen Xudaning Perishtisi asmandin Hejerni chaqirip uninggha: — Ey Hejer, sanga néme boldi? Qorqmighin; chünki Xuda oghulning *yigha* awazini yatqan yéridin anglidi. ¹⁸ Emdi qopup, qolung bilen balini yölep turghuz; chünki Men uni ulugh bir el-millet qilimen, — dédi.■

¹⁹ Shuan Xuda *Hejerning* közlrini achi, u bir quduqni kördi. U bérip tulumgha su toldurup, oghulgha ichküzdi.

²⁰ Xuda u bala bilen bille boldi; u ösüp chong boldi. U chölde yashap, mergen bolup yétishti. ²¹ U Paran chölde turdi; shu waqitlarda anisi uninggha Misir zéminidin bir qizni xotunluqqa élip berdi.

Ibrahimning Abimelek padishah bilen kélisim tüzüshi

²² U waqitlarda shundaq boldiki, Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol kélip Ibrahimga: — Qilghan hemme ishliringda, Xuda séning bilen billidur. ²³ Emdi sen del mushu yerde manga, oghlumgha we newremge xiyanet qilmasliqqa Xudaning namida qesem qilip bergeysen; men sanga körsitip kelgen méhribanliqimdek, senmu manga we sen hazir turuwatqan yurtqa méhribanliq qilghaysen, — dédi.■

²⁴ Ibrahim: Qesem qilip bérey, dédi.

²⁵ Andin Ibrahim Abimelekning chakarleri tartiwalghan bir quduq toghrisida Abimelekni eyibledi. ²⁶ Abimelek: — Bu ishni qilghan kishini bilmeymen; sen bu ishni mangimu éytmapsen; men bu ishni peqet bügünla anglisim, — dédi.

²⁷ Ibrahim qoy-kala élip Abimelekke teqdim qildi; andin ular ikkilisi ehde qilishti.

²⁸ Ibrahim yene padidin yette chishi qozini bir terepke ayrip qoydi. ²⁹ Abimelek Ibrahimdin: — Sen bir terepke ayrip qoyghan bu yette chishi qozining néme menisi bar? — dep soriwidi, ³⁰ u: — Méning bu quduqni kolighinimni étirap qilghininggha guwahliq süpitide bu yette chishi qozini qolumdin qobul qilghaysen, — dep jawab berdi.

³¹ Bu ikkisi shu yerde qesem qilishqanliqi üçün, u shu jayni «Beer-Shéba» dep atidi.□

³² Shu teriqide ular Beer-Shébada ehde qilishti. Andin Abimelek we uning leshkerbéshi

■ **21:10** Gal. 4:30. □ **21:11** «éghir» — yaki «yaman». ■ **21:12** Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20.

□ **21:14** «bala» — shu waqitta Ismail 15-16 yashqa kirgenidi. ■ **21:18** Yar. 16:10; 17:20. ■ **21:23** Yar. 14:23.

□ **21:31** «Beer-Shéba» — «qesem quduqi» dégen menide. Ibraniy tilida «qesem» («shéba» yaki «shéba») we «yette» («shéba») dégenlarning ahangi oxshash bolghachqa, yene «yettining quduqi» dégen menisimu bar.

Fikol qozghilip, Filistiylarning zéminigha yénip ketti.□

³³ Ibrahim Beer-Shébadada bir tüp yulghunni tikip, u yerde Ebediy Tengri bolghan Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi.□ ■ ³⁴ Ibrahim Filistiylarning zéminida uzun waqitqiche turup qaldi.□

22

Xudaning Ibrahimni sinishi – Ishaqni qurbanliq qilish

¹ Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Xuda Ibrahimni sinap uninggha: – Ey Ibrahim! dédi. U: mana men! – dep jawab berdi.

² U: – Sen oghlungni, yeni sen söyidighan yalghuz oghlung Ishaqni élip, Moriya yurtigha bérip, shu yerde, Men sanga éytidighan taghlarning birining üstide uni köydürme qurbanliq süpitide sun'ghin, – dédi.□ ■

³ Etisi Ibrahim seher qopup, éshikini toqup, yigitliridin ikkiylen bilen Ishaqni bille élip, köydürme qurbanliq üçün otun yérip, Xuda uninggha éytqan yerge qarap mangdi.

⁴ Üchinchi küni Ibrahim béshini kötürüp qarap, yiraqtin u yerni kördi.

⁵ Ibrahim yigitlirige: – Siler éshek bilen mushu yerde turup turunglar. Men balam bilen u yerge bérip, sejde qilip, andin qéshinglarga yénip kélimiz, – dédi.

⁶ Shuning bilen Ibrahim köydürme qurbanliqqa kéreklik otunni élip, oghli Ishaqqa yüdküzüp, özi qoligha pichaq bilen otni élip, ikkisi bille yürüp ketti. ⁷ Ishaq atisi Ibrahimgha: – Ey ata! déwidi, u uninggha jawab bérip: – Mana men, oghlum, dédi. U uningdin: – Mana ot bilen otun'ghu bar, emma köydürme qurbanliq bolidighan qoza qéni? – dep soriwidi, ⁸ Ibrahim jawab bérip: – Ey oghlum, Xuda Özi Özige köydürme qurbanliq qozini teminleydu, – dédi. Andin ikkisi birge yolini dawamlashturdi.

⁹ Axirida ular Xuda Ibrahimgha éytqan jaygha yétip keldi. Ibrahim u yerde qurban'gah yasap, üstige otunni tizip qoydi. Andin u oghli Ishaqni baghlap, uni qurban'gahdiki otunning üstide yatquzdi.■ ¹⁰ Andin Ibrahim qolini uzitip, oghlini boghuzlighili pichaqni aldi.

¹¹ Shuan Perwerdigarning Perishtisi asmandin uni chaqirip uninggha: – Ibrahim, Ibrahim! – dep warqiridi.

U: – Mana men, – dédi.□

¹² U uninggha: – Sen baligha qolungni tegküzmigin, uni héchnéme qilmighin; chünki Men séning Xudadin qorqqanliqingni bildim; chünki séning oghlungni, yeni yalghuz oghlungni Mendin ayimiding, – dédi.

¹³ Ibrahim béshini kötürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzliri chatqalgha chirmiship qalghan bir qochqarni kördi. Ibrahim bérip qochqarni élip, uni oghlining ornida köydürme qurbanliq qilip sundi. ¹⁴ Shuning bilen Ibrahim shu jaygha «Yahweh-Yireh» dep at qoydi. Shunga kishiler: «Perwerdigarning téghida teminlinidu» dégen bu söz bügün'ge qeder éytilip kéliwatidu.□ ¹⁵ Perwerdigarning Perishtisi asmandin Ibrahimni ikkinchi qétim chaqirip uninggha: –

□ **21:32** «Fikol» — Gerar padishahning serdarining omumiy unwani idi (26:26). □ **21:33** «bir tüp yulghunni tikip» — yulghun tikish xurapiy ish emes, belki uning ehmiyiti qoshna el bilen ehde tüzgenliki üçün, «mushu yerde uzun waqit turmaqchimen» dégendek menini bildürüshtin ibaret idi. ■ **21:33** Yar. 4:26. □ **21:34** «uzun waqit» — ibraniy tilida «nurghun künler». □ **22:2** «Moriya» — «2Tar.» 3:1ni körüng. Xuda Ibrahimgha körsetken shu tagh belkim kéyin Sulayman muqeddes ibadetxanini salghan jay, shundaqla Eysa Mesih kréstlen'gen tagh (shimal teripi) bolushi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17. ■ **22:9** Yaq. 2:21. □ **22:11** «Perwerdigarning Perishtisi» — 16:7 we izahatini körüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we Özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. □ **22:14** «Yahweh-Yireh» — «Yahweh (Perwerdigar) teminligüchidur» dégen menide. «Perwerdigarning téghida teminlinidu» — Bu söz étiqadchilar arisida bir temsil bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng.

¹⁶ Sen öz oghlungni, yeni yalghuz oghlungni ayimay bu ishni qilghining üçün Men Özüm bilen qesem qilimenki, deydu Perwerdigar, ¹⁷ — Men séni zor beriketlep, neslingni asmandiki yultuzlardek nurghun köpeytip, déngiz sahilidiki qumdek gholditimen; nesling bolsa düshmenlirining derwazilirigha ige bolidu. ¹⁸ Sen Méning awazimgha qulaq salghining üçün yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özliri üçün bext-beriket tileydu, — dédi. ■

¹⁹ Andin Ibrahim yigitlirining qéshigha yénip bardı. Ular hemmisi ornidin turushup Beer-Shébagha yol aldı. Ibrahim Beer-Shébadada turup qaldı.

Nahorning ewladliri

²⁰ Bu ishlardin kéyin Ibrahimgha: «Mana Milkahmu ining Nahorgha birqanche oghul tughup bériptu», dégen xewer yetti. ²¹ Ular bolsa tunji oghli uz, uning inisi Buz we Aramning atisi bolghan Kemuel, ²² andin Kesed, Xazo, Pildash, Yidlaf we Bétuel dégen oghullar idi. ²³ (Bétueldin Riwkah töreldi). Bu sekkizini Milkah Ibrahimning inisi Nahorgha tughup berdi. ²⁴ Shuningdek uning kéniziki Reumahmu Tébah, Gaham, Taxash we Maakah dégenlerni tughup berdi.

23

Ibrahimning Sarahni depne qilishi

¹ Sarah bir yüz yigirme yette yashqiche ömür kördi. Bu Sarahning ömrining yilliri idi. ² Sarah Qanaan zéminidiki Kiriya-Arba, yeni Hébronda waparat boldı. Ibrahim bérip Sarah üçün matem tutup yigha-zar qıldı. ³ Ibrahim öz merhumesining yénidin qopup, Hittiylargha söz qilip:

⁴ — Men bolsam aranglarda musapir méhman, xalas; siler emdi aranglardin manga bir yerlik béringlar; shuning bilen men bu merhumemni aldında körünüp turmisun üçün élip bérip depne qilay, — dédi. ■

⁵⁻⁶ Hittiylar Ibrahimgha jawab bérip: —

I xojam, bizge qulaq salghayla! Sili arimizda Xudaning bir shahzadisi hésablinila! Arimizdiki eng ésil yerlikni tallap, shu yerde merhumelirini depne qilghayla! Merhumelirini depne qilishqa héchqaysimiz öz yerlikini silidin ayimaydu, — dédi.

⁷ Ibrahim ornidin turup, u zémindiki xelqge, yeni hittiylargha tezim qilip, ⁸ ulargha: — Eger merhumemning kóz aldında turiwermesliki üçün, uni élip bérip, depne qilishimni rawa körsenglar, undaqta sözümnı anglap méning üçün Zoharning oghli Efron'gha söz qilip, ⁹ uning étizining ayighida özingni bolghan Makpélahning gharini manga bérishini iltimas qilinglar. U manga buni silerning aranglarda göristan bolushqa toluq naxide bersun, — dédi.

¹⁰ Shu chaghda Efron Hittiylar arisida olturatti. Shuning bilen hittiqliq Efron hittiylarning aldında, yeni shehirining derwazisidin kirgüchilerning hemmisining aldında Ibrahimgha jawab bérip: — ¹¹ Yoqsu, ey xojam, manga qulaq salghayla. Bu étizliqni, shundaqla uningdiki gharni silige bérey; uni öz xelqim bolghan ademlerning aldında silige berdim; öz méyitlirini depne qilghayla, — dédi.

■ **22:16** Luqa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** «derwazilargha ige bolush» — pütkül sheherni qolgha alghan'gha barawer.

■ **22:17** Yar. 24:60. □ **22:18** «yer yüzidiki barliq el-yurtlar ... bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapıdu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

□ **23:4** «béringlar» — Ibrahimning «béringlar» dégini bilen, bu «sétip béringlar» dégenni bildüridighan siliq-sipaye menidiki geptur (9-ayetni körüng). ■ **23:4** Ros. 7:5.

¹² Andin Ibrahim yene zémin xelqi aldida tezim qilib, ¹³ Shu zémindiki xelqning qulaqliri aldida Efron'gha: — Iltimasimga qulaq salghayla; men bu étizliqning nerxi boyiche pul bérey, uni mendin qobul qilghayla, andin men méyitimni shu yerde depne qilay, — dédi.

¹⁴ Efron Ibrahimga jawab bérip uninggha:

¹⁵ Ey xojam, manga qulaq salghayla; töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi? Sili méyitlirini depne qilghayla — dédi.□

¹⁶ Ibrahim Efronning sözige qoshuldi; andin Efron Hittiylar aldida éytqan bahani, yeni shu chaghdiki soda ölchimi boyiche töt yüz shekel kümüşni tarazida tartip berdi.■ ¹⁷ Shundaq qilib Mamrening udulidiki Makpélahqa jaylashqan Efronning étizliqi, yeni étizliqning özi, uningdiki ghar, shundaqla étizliqning ichi we etrapidiki barliq derexlarning hemmisi■ ¹⁸ Hittiylarning köz aldida Ibrahimga tapshurulup, yeni Efronning shehirining derwazisidin barliq kirgüchilerning aldida uning mülki qilib békitildi. ¹⁹ Shuningdin kéyin Ibrahim ayali Sarahni Qanaan zéminidiki Mamre (yeni, Hébron)ning udulidiki Makpélahning étizliqning gharida depne qildi. ²⁰ Shu teriqide u étizliq we uningdiki ghar hittiylar teripidin Ibrahimga göristan bolushqa tayin qilindi.

24

Ibrahimning xizmetkarining Ishaq üçün qiz izdishi

¹ Ibrahim qérip, yéshi bir yerge bérip qalghanidi; Perwerdigar Ibrahimga her terepte bext-beriket ata qilghanidi. ² Ibrahim öyidiki eng mötiwer xizmetkari, özining pütün mal-mülkini bashquridighan ghojidargha: — Qolungni yotamning astigha qoyghin;□ ■³ Men séni asmanlarning Xudasi shundaqla yerning Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen qesem qildurimenki, sen men hazir turuwatqan bu Qanaaniylarning arisidin oghlumgha qiz élip bermey,■ ⁴ Belki öz yurtumgha, shundaqla öz uruq-tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlum Ishaqqa xotun élip bergeysen, — dédi.

⁵ Xizmetkari uninggha: — Mubada u qiz men bilen bu yurtqa kelgili unimisa, undaqa özleri chiqqan shu yurtqa oghullirini yandurup apiramdimen? — dédi.

⁶ Ibrahim uninggha jawab bérip: — Hézi bol, oghlumni hergiz shu yerge yandurup barmighin! ⁷ Méni atamning öyi bilen tughulghan yurtumdin yéteklep élip kelgüchi, yeni manga söz qilib: — «Séning neslingge bu yurtni bérimen», dep manga qesem qilghan, asmanning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz Perishtisini aldinggha ewetidu; shuning bilen sen u yerdin oghlumgha qiz élip kéleleysen.■ ⁸ Shundaqtimu, eger qiz sen bilen bu yerge kelgili unimisa, men sanga qilduridighan qesemdin xalas bolisen; emma oghlumni u yerge hergiz yandurup barmighin, — dédi.

⁹ Shuning bilen xizmetkar qolini xojisi Ibrahimning yotisining astigha qoyup turup, bu toghrida uninggha qesem qildi.

¹⁰ Andin xizmetkar bu toghrida xojisining tögiliridin onni, shundaqla xojisining herxil ésil nersilirini élip yolgha chiqti; u Aram-Naharaim rayonigha seper qilib, Nahorning shehirige yétip keldi.□ ¹¹ U sheherning sirtidiki bir quduqning yénida tögilirini chökündurdi: bu kechqurun, qiz-ayallarning su tartqili chiqidighan chéghi idi. ¹² U dua qilib: — Ey xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, ötünimenki, bügün méning

□ **23:15** «töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi?» — emeliyette bu baha intayin yuqiri baha idi. Ibrahim uning meqsitini obdan chüshinetti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16. □ **24:2** «eng mötiwer» — yaki «hemmidin yashan'ghan». ■ **24:2** Yar. 47:29. ■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **24:10** «Aram-Naharaaim» — yaki «Mésopotamiya», yeni «ikki deryaning otturisidiki rayon».

ishimni onggha tartqaysen, xojam Ibrahimgha shapaet körsetkeysen. □ 13 Mana men bu yerde quduqning béshida turuwatimen we sheher xelqining qizliri bu yerge su tartqili kéliwatidu. 14 Emdi shundaq bolsunki, men qaysi qizgha: «Komzikingni chüshürseng, men su ichiwalsam boptiken!» désem, u jawab bérip: «Mana ichkin, men tögiliringnimu sughirip qoyay», dése, u qiz sen qulung Ishaqqa békitkiningning özi bolsun. Buningdin séning xojam Ibrahimgha shapaet qilghiningni bileleymen, — dédi.

15 U téxi sözini tügetmeyle, mana Riwkah kozini müriside kötürüp chiqip keldi; u bolsa Ibrahimning inisi Nahorning ayali Milkahtin tughulghan oghli Bétuelning qizi idi; ■ 16 Qiz intayin chirayliq bolup, héch er kishi tegmigen pak qiz idi. U quduqning boyigha chüshüp, komzikini toldurup andin chiqti. 17 Xizmetkar uning aldigha yügürüp bérip: — Ötünüp qalay, komzikingtin azghina su otliwalay, dédi.

18 U jawab bérip: — Ichkeyla, ey xojam! depla, komzekni derhal qoligha élip, uning su ichishi üçün sundi.

19 U süyidin uninggha qan'ghuche ichküzgendin kéyin: — Tögilirimu qan'ghuche su ichküzüp qoyay, — dédi.

20 Shuning bilen u derhal komzektiki suni olaqqa töküwétip, yene quduqqa su tartqili yügürüp bard; u uning hemme tögilirige su tartip berdi. 21 U kishi uninggha közini tikkiniche jimjit turup, Perwerdigarning yolini ong qilghan, qilmighanliqini bilish üçün kütüwatatti. 22 Tögiler su ichip qan'ghanda, shundaq boldiki, héliqi kishi yérin shekellik bir altun burun halqisi bilen ikki qoligha on shekellik altun bilezükni chiqirip qizgha bérip uninggha: 23 Sen kimning qizi bolisen? Manga dep berseng! Atangning öyide bizge qon'ghudek jay barmu? — dep soridi.

24 Qiz uninggha: — Men Milkahning Nahorgha tughup bergen oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi, ■ 25 yene uninggha: — Bizningkide saman bilen boghuz kengri, *silerge* qon'ghili jaymu bar, — dédi.

26 Shuan bu adem éngiship Perwerdigarning aldida sejde qilip: 27 Öz shapaiti bilen hoxamdin wapadarliqini ayimighan, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana oqulghay! Perwerdigar bu sepirimde méni xojamning qérindashliri turghan öyge bashlap keldi! — dédi.

28 Qiz yügürüp bérip, bularning hemmisini anisining öydikilerge éytip berdi. 29 Emdi Riwkahning Laban dégen bir akisi bar idi. Laban quduqning béshigha, u ademning qéshigha yügürüp chiqti. 30 Chünki u singlisining burun halqisini we qolliridiki bilezükleri körüp, hemde singlisining: u adem manga mundaq-mundaq dédi, déginini anglap, u ademning qéshigha bard. Mana, u kishi quduqning yénida tögilerning qéshida turatti. 31 Laban uninggha: — Ey Perwerdigarning bext-berikiti ata qilin'ghuchi, kirgeyla! Néme üçün tashqirida turdila? Men öyni teyyarlap qoydum, tögilergimu jay raslidim, — dédi.

32 U adem öyge kirdi; Laban tögilerdin yükni chüshürüp, tögilerge saman bilen boghuz bérip, u kishining hem uning hemrahlirining putlirini yughili su élip keldi; □ 33 andin u kishining aldigha taam qoyuldi; lékin u: — Men gépimni démey turup taam yémeymen, — dédi. Laban jawab bérip: — Éytqayla, dédi.

34 U: — Men bolsam Ibrahimning xizmetkarimen; 35 Perwerdigar xojamgha köp bext-beriket ata qilghachqa, u ulugh bir kishi boldi. U uninggha qoy bilen kala, kümüş bilen altun, qul bilen dédeklerni, töge bilen ésheklerni berdi. 36 Xojamning ayali Sarah

□ 24:12 «méning ishimni onggha tartqaysen» — ibraniy tilida «ishni méning aldimda yüz bergüzgeysen!». «shapaet» — mushu yerde «shapaet» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet ehdiside haman turidu» dégendek bolidu.

■ 24:15 Yar. 22:23 ■ 24:24 Yar. 22:23. □ 24:32 «Laban tögilerdin yükni chüshürüp» — ibraniy tilida «u tögilerdin yükni chüshürüp».

qérighanda xojamgha bir oghul tughup bergenidi. Xojam *oghliga* özining barliqini atidi. ³⁷ Xojam méni qesem qildurup: «Sen men turuwatqan zémindiki Qanaaniylarning qizliridin oghlumgha xotun élip berme, ³⁸ belki jezmen atamning öyige, öz tughqan-lirimning qéshigha bérip, oghlumgha xotun élip bergeysen», — dédi. ³⁹ U waqitta men xojamgha: «U qiz men bilen kelgili unimisichu?» — désem, ⁴⁰ u manga jawab bérip: «Tutqan yollirim uninggha ochuq bolghan Perwerdigarim Öz Perishtisini séning bilen ewetip, yolungni ong qilidu. Bu teriqide sen méning ailidikilirim arisidin, atamning jemeti ichidin oghlumgha xotun élip bérisen. ⁴¹ Shundaq qilip ailemdikilerning qéshigha yétip barghiningda, sen men qildurghan qesemdin xalas bolisen; ular sanga qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolisen», — dégenidi.

⁴² Shunga men bügün bu quduqning qéshigha kélip: — Ey, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, eger sen bu sepirimni ong qilsang: — ⁴³ mana men su quduqning yénida turuwatimen; we shundaq bolsunki, su tartqili kelgen qizgha: «Komzikingdin manga bir otlam su bergen bolsang», désem, ⁴⁴ u manga: «Sen ichkin, tögiliringgimu su tartip bérey», dep jawab berse, undaqta bu qiz del Perwerdigar Özi xojamning ogli üçün békitken qiz bolsun, dep dua qilghanidim. ⁴⁵ Könglümde téxi sözüüm tügimeyla, mana, Riwkah komzekni müriside kötürüp chiqip, quduqning boyigha chüshüp su tartti; men uninggha: — Iltipat qilip, manga su ichkili qoysang, déwidim, ⁴⁶ u derhal komzikini mürisidin chüshürüp: «Ichkeyla, tögilirimimu sughirip qoyay», dédi. Shuning bilen men ichtim; u tögilirimimu sughirip qoydi. ⁴⁷ Andin men uningdin: — Kimning qizi bolisen, dep sorisam, u jawab bérip: — Men Nahorning Milkahdin tughulghan ogli Bétuelning qizi bolimen, — dédi. Shu chaghda men uning burnigha halqa, qollirigha bilezüklerni sélip qoydum; ⁴⁸ andin éngiship Perwerdigargha sejde qildim; xojamning qérindishining qizini uning ogli üçün élip kétishke méning yolumni ong qilghini üçün, xojamning Xudasi bolghan Perwerdigargha hemdusana éyttim. ⁴⁹ Emdi siler xojamgha ixlas qilip shapaet körsiteyli désenglar, buni manga denglar. Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen, — dédi.□

⁵⁰ Emdi Laban bilen Bétuel jawab bérip: — Bu ish Perwerdigardin bolghach, silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz.□ ⁵¹ Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni élip ketkeyla. U Perwerdigarning déginidek öz xojilirining oghliga xotun bolsun, — dédi.

⁵² Ibrahimning xizmetkari ularning sözlirini anglap, yerge éngiship, Perwerdigargha sejde qildi. ⁵³ Andin, xizmetkar kümüş buyumlarni, altun buyumlarni we kiyim-kéçeklerni chiqirip, bularni Riwkahqa berdi; u yene qizning akisi we anisighimu qimmetlik hediyelemlerni sundi.

⁵⁴ Andin u we hemrahliri bilen bille yep-ichip, shu yerde qonup qaldi. Etisi seherde qopup, u ulargha: méni xojamning qéshigha yolgha sélip qoyunglar, déwidi, ⁵⁵ Qizning akisi bilen anisi uninggha: — Qiz birqanche kün yaki on kün yénimizda tursun; andin barsun, — dédi.

⁵⁶ Emma u ulargha: — Perwerdigar méning sepirimni ong qilghaniken, méni tos-manglar; xojamning qéshigha bérishim üçün méni yolgha sélip qoyunglar, — dédi.

⁵⁷ Ular uninggha: — Qizni chaqirip, uning aghzidin anglap baqayli, dep ⁵⁸ Riwkahni chaqirip uningdin: — Bu adem bilen baramsen? dep soriwidi, u: — Baray, dep jawab berdi.

⁵⁹ Shuning bilen ular singlisi Riwkahni, uning inik'anisi, Ibrahimning xizmetkari we ademliri bilen qoshup yolgha sélip qoydi.■ ⁶⁰ U waqitta ular Riwkahqa bext tilep:

□ **24:49** «Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen» — roshenki, xizmetkar ishning qandaq bolushidin qet'iynezer, Ibrahimning ailisidikilerning qéshigha yétip barghinida, ular qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolidighanliqi éniq tursimu, u qizni izdeshtin yanmaytti. □ **24:50** «silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz» — Ibraniy tilida: «silige ya yaman ya yaxshi déyelmeymiz». ■ **24:59** Yar. 35:8

— Ey singlimiz, minglihan on minglihan ademlarning anisi bolghaysen! Nesling dūshmenlirining derwazilirigha ige bolghay! — dédi.

⁶¹ Shuning bilen Riwkah bilen uning dédekliri ornidin turup, tögilerge minip, u kishige egiship mangdi. Shundaq qilip xizmetkar Riwkahni élip yolgha chiqti.

⁶² Ishaq Beer-lahay-roy dégen jaydin bayila qaytip kelgenidi; chünki u jenubtiki Negewde turatti; ⁶³ Ishaq kechqurun istiqametke dalagha chiqqanidi; u béshini kütürüp qarisa, mana tögiler kéliwatatti. ⁶⁴⁻⁶⁵ Riwkah béshini kütürüp, Ishaqni kördi; u derhal tögidin chūshüp, xizmetkardin: — Sehrada bizning aldimizgha chiqiwatqan bu kishi kim bolidu? — dep soridi.

Xizmetkar: — Bu xojamdur! dédi. Riwkah derhal chümbilini tartip yüzini yépiwaldi.

⁶⁶ Xizmetkar emdi qilghan hemme ishlirini Ishaqqa éytip berdi. ⁶⁷ Ishaq qizni anisi Sarahning chédirigha bashlap kirdi; u Riwkahni öz emrige aldi; u uning xotuni boldi. U uni yaxshi körüp qaldi; bu teriqide Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti.□

25

Ibrahimning bashqa ewladliri

1Tar. 1:28-42

¹ Ibrahim Keturah isimlik yene bir ayalni alghanidi. ² U Ibrahimgha Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuahni tughup berdi. ³ Yoqshandin Shéba bilen Dédan töreldi; Dédanning ewladliri Ashuriylar, Létushiylar we Léummiylar idi.□ ⁴ Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida we Eldaah idi. Bular hemmisi Keturahning ewladliri idi.

⁵ Ibrahim barliqini Ishaqqa atiwetkenidi; ⁶ Ibrahim téxi Hayat waqtida kichik xotunliridin bolghan oghullirigha hediyelemlerini bérup, andin bularni oghli Ishaqtin yiraq tursun dep, kün chiqish terepke, sherqiy zémin'gha ewetiwetkenidi.□

Ibrahimning ölümi we depne qilinishi

⁷⁻⁸ Ibrahimning ömrining künliri bir yüz yetmish yil boldi; u tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi; u öz qowmining qéshigha bérup qoshuldi.□ ⁹ Uning oghulliri Ishaq we Ismail uni Mamrening uduligha jaylashqan, hittiy Zoharning oghli Efronning étizliqidiki Makpélahning gharida depne qildi. ¹⁰ Bu étizliqni Ibrahim hittiy-lardin sétiwalghanidi; mana bu yerlikke Ibrahim depne qilindi, ayali Sarahmu mushu yerge depne qilin'ghanidi.

¹¹ Ibrahim wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar uning oghli Ishaqni beriketlidi. Ishaq Beer-Lahay-Royning yénida turatti.

Ismailning ewladliri

¹² Töwendikiler Sarahning misirliq dédiki Hejerdin tughulghan, Ibrahimning oghli bolghan Ismailning ewladliri: —□

■ 24:62 Yar. 16:14; 25:11. □ 24:67 «Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti» — Sarah bu ishtin burun wapat bolghanidi (23-babni körüng). ■ 25:2 1Tar. 1:32. □ 25:3 «ashuriylar» — mushu «ashuriylar» bolsa kéyinki «Ashurlar» yaki «Asuriylar» emes. «Ashurlar» yaki «asuriylar» bolsa shemning ewladliridin idi (10:22ni körüng). ■ 25:5 Yar. 24:36. □ 25:6 «kichik xotunliri» — Hejer we Keturahlar idi. Ibrahimning shundaq orunlashturushi, shübhisizki, kéyinki waqitlarda oghulliri arisida Xuda wede qilghan miras (Pelestin zémini) üstide chiqishi mumkin bolghan jédellerning aldini élish üçün idi. □ 25:7-8 «öz qowmining qéshigha bérup qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ 25:7-8 Yar. 15:15. □ 25:12 «töwendikiler .... Ismailning ewladliri» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning yettinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Ismailning tolidoti» («Ismailning ewladlirining tarixi») (25:12-18) bashlinidu.

13 Ismailning oghullirining, ularning nesebnamiliri we qebililiri boyiche ismi töwendikiche: — Ismailning tunji oghli Nébayot; andin Kédar, Adbeel, Mibsam, ■ 14 Mishma, Dumah, Massa, 15 Hadad bilen Téma, Yetur bilen Nafish we Qedemah idi. 16 Bular bolsa Ismailning oghulliri bolup, ularning kent we chédirgahliri ularning nami bilen atalghan bolup, ular on ikki qebilige emir bolghanidi.

17 Ismailning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi; u axirqi nepsini tartip wapat bolup, öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.

18 *Uning ewladliri* Hawilah rayonidin tartip shurghiche olturaqlashti (Shur bolsa Misirning utturisida bolup, Ashurgha baridighan yolda idi). Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti. □

Esaw bilen Yaqupning dunyagha kélishi

19 Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur: — Ibrahimdin Ishaq töreldi. □ 20 Ishaq Padan-Aramda olturushluq aramiy Bétuelning qizi, aramiy Labanning singlisi bolghan Riwkahni xotunluqqa alghanda qiriq yashqa kirgenidi. 21 Emma Riwkah bolsa tughmas bolghachqa, Ishaq xotuni üçün Perwerdigargha dua-tilawet qildi; Perwerdigar uning duasini ijabet qildi; shuning bilen ayali Riwkah hamilidar boldi. ■

22 Emma uning qorsiqidiki ikki bala bir-biri bilen soqushqili turdi. Shuning bilen Riwkah: — Eger bundaqliqini bilsem, *hamilidar* bolup néme qilattim? — dep Perwerdigardin sewebini sorighili bardı.

23 Perwerdigar uninggha: —
«Séning qorsiqingda ikki el bardur,
Ichingdin ikki xelq chiqip bir-biridin ayrilidu,
Bir xelq yene bir xelqtin ghalib kélidu,
Chongi kichikining xizmitini qilidu» — dédi. ■

24 Uning ay-küni toshqanda, mana uning qorsiqida derweqe bir jüp qoshkézek bar idi. □

25 Awwal tughulghini qizghuch bolup, pütün bedini juwidek tüklük idi. Ular uning ismini Esaw dep qoydi. □ 26 Andin inisi qoli bilen Esawning tapinini tutqan halda chiqti. Bu sewebtin uning ismi Yaqup dep qoyuldi. Ular tughulghanda Ishaq atmish yashta idi. ■

Esawning tunjiliq hoquqi, yeni tunji oghulluq hoquqni sétiwétishi

27 Balilar ösüp chong boldi; Esaw mahir owchi bolup, dala-janggaldada yüridighan adem boldi. Yaqup bolsa durus adem bolup, chédirlarda turatti. □ 28 Ishaq Esawning owlap kelgen göshidin daim yep turghachqa, uninggha amraq idi. Lékin Riwkah Yaqupqa amraq idi.

■ 25:13 1Tar. 1:29. □ 25:18 «Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti» — bu bayan Ismail toghrisidiki ilgiriki bésharet (16:12)ning emelge ashurulushini körsitidu; uningdin belkim Ismail we ewladlirining öz qérindashliri bolghan yehudiylar we bashqilar bilen qarshilishishining bashlan'ghanliqini puratqan bolushi mumkin. Mushu ayettiki «Ashur» Asuriye emes, belkim Sinay chölidiki bir rayonni körsitishi mumkin. □ 25:19 «Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning sekkizinchı «tolidot»i («tarixi», yeni «Ishaqning tolidoti») («Ishaqning neslining bayani») (25:19-35:26) bashlinidu. ■ 25:21 Rim. 9:10. ■ 25:23 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ 25:24 «Esaw» — «tüklük». □ 25:25 «Yaqup» — menisi «tapan'gha ésilghuchi» yaki köchme menide «orun basar» yaki «muhapizetchi» dégenlik idi. Kéyin Esaw Yaqupqa öch bolup qélip, uning ismini «orun igiliwalghuchi» dégen selbiy menide ishlitidu (27:36). ■ 25:26 Hosh. 12:4. □ 25:27 «chüshenme» — omumen éytqanda, Tewratta owchiliq qilish selbiy qarilidu. «Chédirlarda turatti» Yaqupni hurun adem dégenlik emes, belki ailisidiki ishlar, bolupmu charwichiliq bilen shughulliniwatqinini körsitidu. Yaqupning tejribilik qoychi ikenliki 29:7din körünidu. Bezi terjimilerde «Yaqup jimghur adem» déyilgini bilen ibranıy tilidiki bu söz («tam» yaki «tamam») Tewratta daim «durus», «kamil» dégen menini bildüridu.

²⁹ Bir küni Yaqup *purchaq* shorpsi qaynitivatatti; Esaw daladin hérip-échip qaytip keldi.

³⁰ Esaw Yaqupqa: — Men halimdin kettim! Ötünüp qalay, awu qizildin berseng! — Awu qizil nersidin méni ozuqlandursangchu! Men halimdin kettim, — dédi (shu sewebtin uning éti «Édom» depmu ataldi).□

³¹ Yaqup uningha: — Undaq bolsa, tunjiliq hoququngni manga sétip bergin, — dédi.□

³² Esaw: — Men öley dewatimen, bu tunjiliq hoquqining manga néme paydisi? — dédi.■

³³ Yaqup: — Emise hazir manga qesem qilghin, déwidi, u uningha qesem qilip, tunjiliq hoquqini Yaqupqa sétip berdi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup Esawgha nan bilen qizil purchaq shorpsini berdi. U yep-ichip ornidin turup ketti. Shundaq qilip Esaw tunjiliq hoquqigha shunche étibarsiz qarighanidi.

26

Ishaqning Gerarda musapir bolup turushi

¹ Qanaan zéminida Ibrahimning waqtidiki acharchiliqtin bashqa yene bir qétimlik acharchiliq yüz berdi. Shuning bilen Ishaq Gerar shehirige, Filistiyning padishahi Abimelekning qéshigha bardı.□ ² Perwerdigar uningha körünüp mundaq dédi: — Sen Misirgha chüshmey, belki Men sanga körsitip bérighan yurtta turghin.□ ³ Moshu zémindin chiqmay musapir bolup turghin; shuning bilen Men sen bilen bille bolup, sanga bext-beriket ata qilimen; chünki Men sen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérıp, atang Ibrahimgha bergin qesimimni ada qilimen;■ ⁴ neslingni asmandiki yultuzlardek awutimen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérimen; yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlirige bext-beriket tileydu;□ ■ ⁵ Chünki Ibrahim Méning awazimgha qulaq sélip, tapilighinim, emrlirim, belgilimilirim we qanunlirimni beja keltürdi, — dédi.

⁶ Shuning bilen Ishaq Gerarda turup qaldi. ⁷ Emma u yerlik kishiler uning ayali toghrisida sorisa u: — Bu méning singlim bolidu, — dédi; chünki Riwkah intayin chirayliq bolghachqa, Ishaq öz-özige: «Bu méning ayalim bolidu», désem, bu yerlik ademler Riwkahning sewebidin méni öltürüwétermikin, — dep qorqti.

⁸ Lékin u shu yerde uzaq waqit turghandin kéyin shundaq boldiki, Filistiyning padishahi Abimelek derizidin qariwidi, mana Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti.□ ⁹ Andin Abimelek Ishaqni chaqirip: — Mana, u jezmen séning ayaling iken! Sen néme dep: «U méning singlim», déding? — déwidi, Ishaq uningha: — Chünki men eslide uning sewebidin birsi méni öltürüwétermikin, dep ensirigenidim, — dédi.

¹⁰ Abimelek uningha: Bu bizge néme qilghining? Tas qaptu xelq arisidin birersi ayaling bilen birge bolghili?! Undaq bolghan bolsa sen bizni gunahqa patquzghan bolatting! — dédi.

□ **25:30** «Édom» — «qizil». □ **25:31** «**tunjiliq hoquqi**» — (yaki «tunji oghulluq hoquq») — Bu hoquq töt ishni öz ichige alghan bolushi mumkin: — (1) pütkül ailisidikiler üçün igidarchiliq mes'uliyiti; (2) bashqa oghullargha qarighanda, atisidin mirasni bir hesse köp élish; (3) atisining bext-beriket tilesh xeyrliq duasidin alahide behriman bolush; (4) pütkül ailisidikiler üçün kahinliq (dua qilish) wezipisini ötesh. Biz «tunjiliq hoquqi» toghrisida «qoshumche söz»imizde yene toxtillimiz. ■ **25:32** Yesh. 22:13; 1Kor. 15:32. □ **26:1** «**Abimelek**» — shu waqitta Gerar padishahining umumiy unwani idi. Bu «Abimelek» Ibrahimning waqtidiki «Abimelek» (20-bab) emes. □ **26:2** «**Sen Misirgha chüshmey**» — Gerar shehiri Qanaan zéminining ichide bolup, Misir zéminigha baridighan yol üstide idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18. □ **26:4** «**yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özlirige bext-beriket tileydu**» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ **26:8** «**Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti**» — yaki «Ishaq ayali Riwkahni silap turatti».

¹¹ Andin Abimelek hemme xelqqe buyrup: — Kimki bu kishige we yaki xotunigha qol tegküzse jezmen öltürülmey qalmaydu, — dep yarliq chüshürdi.

¹² Ishaq u zéminda tériqchiliq qildi: u shu yili yerdin yüz hesse hosul aldi; Perwerdigar uni beriketligenidi. ¹³ Bu kishi bash kötürüp, barghanséri rawaj tépip, tolimu katta kishilerdin bolup qaldi. ¹⁴ Uning qoy-kala padiliri we öyidiki qulliri intayin köpeydi; Filistiylar uninggha heset qilghili turdi.

¹⁵ Bu sewebtin uning atisi Ibrahimning künliride atisining qulliri kolighan quduqlarning hemmisini Filistiylar étip, topa bilen tinduruwetti.□

¹⁶ Abimelek Ishaqqa: — Sen bizdin ziyade küchiyip ketting, emdi arimizdin chiqip ketkin, — dédi.

¹⁷ Ishaq u yerdin kétip, Gerar wadisigha chédir tikip, shu yerde turup qaldi. ¹⁸ Ibrahim hayat waqtida *qulliri* birmunche quduqlarni qazghanidi; biraq Ibrahim ölgendin kéyin, Filistiylar bularni topa bilen tinduruwetkenidi. Ishaq bu quduqlarni qaytidin kolutip, ulargha atisi ilgiri qoyghan isimlarni yene qoydi. ¹⁹ Ishaqning qulliri wadida quduq kolawatqanda suliri urghup chiqip aqidighan bir quduqni tépiwaldi. ²⁰ Lékin Gerardiki padichilar Ishaqning padichiliridin uni taliship: — Bu su bizningkidur, — dédi. Ular Ishaq bilen jédelleshechke, u bu quduqni «Ések» dep atidi.□ ²¹ Ular yene bashqa bir quduqni kolidi, ular yene bu quduq toghrisida jédelleshti. Shuning bilen Ishaq buning ismini «Sitnah» dep atidi.□

²² Andin u u yerdin kétip, bashqa yerge bérip, shu yerdimu yene bir quduq kolidi; emdi Gerardikiler bu quduqni talashmidi. Bu sewebtin u uning étini «Rehobot» qoyup: «Emdi Perwerdigar biz üçün jay bergeniken, bu zéminda méwilik bolimiz», — dédi.□

²³ Andin u u yerdin chiqip Beer-Shébagha bardi. ²⁴ Perwerdigar shu kéchisi uninggha körünüp: — Men bolsam atang Ibrahimning Xudasidurmen; qorqmighin, chünki Men sen bilen billimen, séni bext-beriketlep, neslingni qulum Ibrahimning sewebidin awutimen, — dédi.

²⁵ U shu yerde bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi. U shu yerde chédirini tikti, Ishaqning qulliri shu yerde bir quduq kolidi.

Ishaqning Abimelek bilen padishah kélishim tüzüshi

²⁶ Emdi Abimelek, aghinisi Ahuzzat bilen leshkerbéshi Fikol birge Gerardin chiqip, uning qéshigha bardi. ²⁷ Ishaq ulargha: — Manga öchmenlik qilip, méni aranglardin qoghliwetkendin kéyin, néme üçün méning qéshimgha keldinglar? — dédi.

²⁸⁻²⁹ Ular jawaben: — Biz Perwerdigarning sen bilen bille bolghinini roshen bayqiduq, shuning bilen biz séning toghrangda: «Otturimizda bir kélishim bolsun, yeni bizler bilen sen bir-birimizge qesem bérip ehde qilishayli» déduq; shu wejidin sen bizge héchqandaq ziyan-zexmet yetküzmegeysen; biz sanga héch tegmiginimizdek, shundaqla sanga yaxshiliqtin bashqa héchbir néme qilmighinimizdek (belki séni aman-ésenlik ichide yolunggha ewetkeniduq) senmu shundaq qilghaysen. Mana hazir sen Perwerdigar teripidin bext-beriket körüwatisen! — déyishti.□

³⁰ Shuning bilen u ulargha bir ziyapet qilip berdi. Ular bolsa yep-ichti. ³¹ Etisi tang seherde ular qopup bir-birige qesem qilishti; andin Ishaq ularni yolgha sélip qoydi; ular uning qéshidin aman-ésen ketti.

³² U küni shundaq boldiki, Ishaqning qulliri kélip, uninggha özi kolighan quduq toghrisida xewer bérip: «Biz su taptuq!» dédi. ³³ U uning namini «Shibah» qoydi. Bu

□ **26:15** «quduqlarning hemmisini Filistiylar étip, topa bilen tinduruwetti» — acharchiliq bolghan waqtida bundaq qilish yaman ish hésablinatti hem hamaqetlik bolatti. □ **26:20** «Ések» — «majira». □ **26:21** «Sitnah» — «qarshiliq». □ **26:22** «Rehobot» — «azade yer». □ **26:28-29** «ehde qilishish» — «ehde késish» dégen sözler bilen ipadilinidu (15:10ni körüng).

sewebtin bu sheharning ismi bügün'giche «Beer-Shéba» dep atilip kelmekte.□

Esawning yat qebilidin alghan ayalliri

³⁴ Esaw qiriq yashqa kirgende, hittiylardin bolghan Beerining qizi Yehudit bilen hitiylardin bolghan Élonning qizi Basimatni xotunluqqa aldi. ³⁵ Emma bular Ishaq bilen Riwkahning könglige azab élip keldi.■

27

Yaqupning Ishaqni aldishi

¹ Ishaq qérip, közliri torliship, közi ghuwa köridighan bolup qalghanda shundaq boldiki, u chong oghli Esawni chaqirip uninggha: – Oghlum! – dédi.

U: – Mana men! – dep jawab berdi.

² U uninggha: – Mana men emdi qérip kettim, qanchilik kün köridighinimnimu bilmeymen. ³ Shunga sendin ötünimen, qoralliring, yeni sadaq we oqyayingni élip janggalgha chiqip, men üçün bir ow owlap kel; ⁴ men yaxshi köridighan mezzilik tamaqtin birni étip, manga keltürgin. Men uni yep, ölüshtin ilgiri könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, – dédi.

⁵ Ishaq oghli Esawgha söz qilghanda Riwkahmu anglidi. Esaw ow owlap kelgili janggalgha chiqip ketkende, ⁶⁻⁷ Riwkah oghli Yaqupqa: – Mana men atangning akang Esawgha: «Sen ow owlap kélip, manga mezzilik bir taamni etkin; men uni yep ölüp kétishtin burun Perwerdigar aldida sanga bext-beriket tilep dua qilay», – dep éytqinini anglap qaldim. ⁸ Emdi, i oghlum, sözümge qulaq sélip buyrughinimni qilghin. ⁹ Sen derhal padigha bérip, öchkilerning ichidin ésil ikki oghlaqni élip kelgin; men ulardin atang üçün u yaxshi köridighan mezzilik bir taam teyyar qilay. ¹⁰ Sen uni atangning aldigha élip kirgin. Shuning bilen u yep, ölüp kétishtin burun sanga bext-beriket tilep dua qilidu, – dédi. ¹¹ Lékin Yaqup anisi Riwkahgha: – Mana akam Esaw bolsa tüklük kishi, men bolsam tüksiz siliq tenlik adammen. ¹² Mubada atam méni silap qalsa, undaqta men uning neziride uni mazaq qilghuchi adem bolup qélip, béshimgha beriket emes, belki lenet taparmenmikin, dédi.

¹³ Anisi uninggha: – Ey oghlum, sanga chüshidighan lenet manga chüshsun; emma sen peqet sözümge qulaq sélip, bérip *oghlaqlarni* élip kel, – dédi.

¹⁴ U bérip ularni élip kélip, anisigha berdi. Anisi uning atisi yaxshi köridighan mezzilik bir taamni teyyar qildi. ¹⁵ Andin Riwkah tunji oghli Esawning öyde öz yénida saqlaqliq eng ésil kéyimlirini élip kichik oghli Yaqupqa kiydürüp, ¹⁶ oghlaqlarning térisini ikki qoli bilen boynining tüksiz jayigha yögep, ¹⁷ andin özi etken mezzilik taamlar bilen nanlarni oghli Yaqupning qoligha tutquzdi. ¹⁸ Yaqup atisining qéshigha kirip: – Ey ata! – dédi.

U: – Mana men! Oghlum, sen kim bolisen? – déwidi, ¹⁹ Yaqup atisigha jawab bérip: – Men chong oghulliri Esawmen, manga éytqanliridek qildim; emdi orunliridin turup, olturup qilghan owumning göshige éghiz tégip, andin köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, – dédi.

²⁰ Ishaq oghligha: – Ey oghlum, qandaqmu uni shunche téz tépip kelding? – déwidi, u jawab bérip: – Chünki Perwerdigar Xudaliri uni del yolumgha yoluqturdi, – dédi.

²¹ Ishaq Yaqupqa: – Ey oghlum, yéqinraq kel, sen rast oghlum Esawmu, emesmu, silap baqay, – dédi.

□ **26:33** «Shébah» we «Shéba» — bu ikki söz «qesem» dégenni bildüridu. «Beer-shéba» dégenning menisi «qesemning quduqi». Bu belkim shu yerdiki ikkinchi quduq bolushi mumkin; Ibrahim eslide oxshap kétidighan ish tüpeylidin shu yerge oxshash isim qoyghanidi (31:21nimu körüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

²² Shuning bilan Yaqub atisi Ishaqning qéshigha yéqin bard; u uni silap turup: — Awaz Yaqupning awazi, lékin qol bolsa Esawning qolidur, — dédi.

²³ Uning qolliri bolsa akisi Esawning qolliridek tüklük bolghini üchün uni toniyalmay, uninggha bext-beriket tilep dua qildi. ²⁴ Andin u yene: — Sen rast oghlum Esawmusen? dep soriwidi, u jawab bérip: — Del men, — dédi.

²⁵ Ishaq uninggha: — Taamni élip kelgin, men oghlumning ow göshidin yep, könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi. *Yaqub* uni uning aldigha qoydi; u yédi. U sharab keltürüwidi, unimu ichti.

²⁶ Andin atisi Ishaq uninggha: — Ey oghlum, emdi yéqin kélip méni söygin, — dédi.

²⁷ U uning qéshigha bérip uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uninggha bext-beriket tilep dua qilip: —

«Mana, oghlumning ténidiki puraq Perwerdigar beriketligen köklemzarning xush puriqigha oxshaydiken!□

²⁸ Xuda sanga asmanning shebnimi, Yerning munbet küchini ata qilip, Ashliq-tülük bilen sharabnimu köp bergey.■

²⁹ Xelqler séning qulluqungda bolghay, El-milletler aldingda tizlan'ghay; Qérindashliringgha xoja bolghaysen; Anangning oghulliri sanga tizlan'ghay; Sanga lenet qilghanlar lenetke qalghay; Sanga bext tiligenler bext tapqay!» — dédi.■

Esawning Ishaqtin dua telep qilishi

³⁰ Shundaq boldiki, Ishaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqub atisi Ishaqning qéshidin chiqip bolushigha, akisi Esaw owdin qaytip keldi. ³¹ Umu mezzilik taamlarni étip, atisining qéshigha élip kirip, atisigha: — Ata qopqayla, oghullirining ow göshidin yep, köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

³² Atisi Ishaq uninggha: — Sen kimsen? — dédi. U jawab bérip: — Men oghulliri, chong oghulliri Esawmen! — dédi.

³³ Buni anglap Ishaq alaqzadilikke chüshüp, pütün bedini jalaqlap titrep: — Undaқта bayatin ow owlap élip kelgini kim? Sen kélishtin burun uning hemme nersisidin yep, uninggha bext-beriket tilep dua qildim; we berheq, u bext-beriket köridu! — dédi.

³⁴ Esaw atisining sözlirini anglapla intayin échinarliq halda ün sélip achchiq peryad kötürüp atisigha: — Ménimu, i ata, ménimu bext-beriketligeyla! — dédi.■

³⁵ U jawab bérip: — Séning ining hiyle bilen kirip, sanga tégishlik bext-beriketni élip kéliptu, dédi.

³⁶ Esaw: — Rast uning éti Yaqub emesmu?! Chünki u ikki qétim méni putlap, ornumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq hoququmni tartiwaldi we mana hazir u manga tégidighan bext-beriketni élip ketti, — dédi, Andin yene: — Méning üchün birer bext-beriket qaldurmidilimu? — dédi.□ ■

³⁷ Ishaq Esawgha jawab bérip: — Mana, men uni üstüngge xoja qildim; hemme qérindashlirini uning qulluqida bolidighan qildim; ashliq we yéngi sharab bilen uni quwwetlidim; ey oghlum, emdi sanga yene némimu qilip béreleymen? — dédi.

□ 27:27 «köklemzarning xush puriqi» — démek, daladiki herxil gül-giyahning we ot-chöpning xush puriqi singdürülgen. ■ 27:28 Ibr. 11:20. ■ 27:29 Yar. 12:3. ■ 27:34 Ibr. 12:17. □ 27:36 «méni putlap, ornumni tartiwaldi» — bu dégenlik ibraniy tilida birla söz bilen ipadilini. Oqurmenlarning éside barki, «Yaqub» dégenning bir menisi «orun igiliwalghuchi» (25:26ni körüng). Mushu yerde «putlighuchi» dégen yene bir menisi bolushi mumkin. ■ 27:36 Yar. 25:33.

³⁸ Esaw atisigha yene: — Ey ata, silide peqet shu birla bext-beriket bar idimu? Manga, ey ata, mangimu bext-beriket tilep dua qilghayla! dédi. Andin u ün sélip yighlap ketti.■

³⁹ Atisi Ishaq uninggha jawab bérip: —

«Mana, turalghu jaying yerning munbet küchidin néri,

Égiz asmanning shebnimidin yiraq bolur;

⁴⁰ Sen qilichinggha tayinip jan baqisen,

Iningning xizmitide bolisen;

Lékin chégridin chiqip kezingingde,

Sen boynungdin uning boyunturuqini chiqirip sunduruwétisen» — dédi.

⁴¹ Shunga Esaw atisi uninggha tiligen bext-beriket sewebidin Yaqupqa öchmenlik saqlap yürdi. Esaw könglide: — Atamning matem künliri yéqinliship qaldi; shu chaghda inim Yaqupni öltürüwétimen, dep xiyal qildi. ⁴² Lékin Riwkah chong oghli Esawning bu sözliridin xewer tapti. U kichik oghli Yaqupni chaqirip uninggha: — Mana akang Esaw séni öltürüwétimen dep öz-özidin teselli tépiwétiptu; ⁴³ emdi ey oghlum, sözümge qulaq sélip, qopup Haran'gha, akam Labanning qéshigha qéchip ketkin; ⁴⁴ akangning qehri yan'ghuche, uning qéshida birnechche waqit turghin. ⁴⁵ Akang achchiqidin yénip, séning uninggha qilghiningni untup ketküche shu yerde turup turghin; andin men adem ewetip, séni u yerdin aldurup kélimen. Néme üchün bir kündila her ikkinglardin mehrum bolup qalay? — dédi.

Yaqupning Labanning yénigha seper qilishi

⁴⁶ Emma Riwkah Ishaqqa: — Men mushu hittiy qizlar wejedin jénimdin jaq toydum. Eger Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, mushundaq hittiy qizni xotunluqqa alsa yashighinimning manga néme paydisi? — dédi.■

28

¹ Shuning bilen Ishaq Yaqupni chaqirip, uninggha bext-beriket tilep, uninggha jékilep: — Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun alma; ² belki qopup, Padan-Aramgha, anangning atisi Bétuelning öyige bérip, u yerdin anangning akisi Labanning qizliridin xotun alghin.■

³ Hemmige Qadir Tengri séni bext-beriketlep, awutup, sendin köp xelqlerni chiqirip köpeytkey, ⁴ Shundaqla Ibrahimning bext-beriketini sanga we séning bilen neslingge bergey; shundaq qilip sen hazir Musapir bolup turuwatqan yerni, yeni eslide Xuda Ibrahimgha bergen zéminni igileysen! — dédi.■

⁵ Shuning bilen Ishaq Yaqupni yolgha saldi. U Padan-Aramgha, aramiy Bétuelning oghli, Yaqup bilen Esawning anisi Riwkahning akisi Labanning qéshigha qarap mangdi.□

Esawning yene bir ayal élishi

⁶⁻⁷ Esaw Ishaqning Yaqupqa bext-beriket tilep, uni Padan-Aramgha shu yerdin xotun élishqa ewetkenlikini, shundaqla uninggha bext-beriket tilep, uninga jékilep: Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun almighin, dégenlirini uqup, Yaqupningmu öz atanisigha itaet qilip, Padan-Aramgha ketkinini körginide, ⁸ Esaw: — qanaaniylarning qizliri atam Ishaqning neziride yaman körünidiken, dep bilip yetti. ⁹ U Ismailning qéshigha bérip, hazirqi xotunlirining üstige Ibrahimning oghli Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Mahalatni xotunluqqa aldi.

■ 27:38 Ibr. 12:17. ■ 27:46 Yar. 26:35. ■ 28:2 Hosh. 12:13. ■ 28:4 Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ 28:5 «aramiy» — yeni «suriyelik».

Yaqupning Beyt-Elde chüsh körüshi

¹⁰ Yaqup bolsa Beer-Shébadin chiqip, Haran terepke méngip, ¹¹ bir yerge yétip kelgende, kün olturup ketkechke shu yerde qonmaqchi boldi. U shu yerdiki tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup, uxlighili yatti. □ ¹² U bir chüsh kördi: — Mana, uchi asmanlarga taqishidighan bir pelempey yerde tikleklik turatti; Xudaning perishtiliri uningda chiqip-chüshüp turushatti. ■ ¹³ Mana, Perwerdigar uning üstide turatti. U: — «Men bolsam atang Ibrahimning Xudasi we Ishaqning Xudasi bolghan Perwerdigardurmen; Men sen yatqan bu zéminni séning bilen neslingge bérimen. ■ ¹⁴ Nesling bolsa yerning topisidek köp bolup, sen meghrip bilen meshriqqa, shimal bilen jenubqa yéyilsen; sen we neslingning wasitisi bilen yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu. ■ ¹⁵ Mana, Men sen bilen billidurmen, qeyerge barsang séni aman-ésen saqlap, bu zémin'gha séni qayturup kéli-men; chünki sanga éytqan sözüمنى ada qilmay turup, séni tashlimaymen» — dédi.

¹⁶ Andin Yaqup oyghinip: — Berheq, Perwerdigar bu yerdidur, lékin men uni bilmeydimen, — dédi. ¹⁷ U qorqup kétip: Bu jay alamet dehshetlik bir jay iken! Bu Xudaning öyi bilen asmanning derwazisidin bashqa héch jay emestur, — dédi.

¹⁸ Yaqup etisi seher qopup, béshining astigha qoyghan tashni élip, *xatire* tüwrük süpitide tiklep, üstige zeytun méyi quyup qoydi. □ ■ ¹⁹ U jayning ismini Beyt-El dep atidi; emma ilgiri u jayning éti Luz idi.

²⁰ Andin Yaqup qesem bilen wede qilip: — Eger Xuda méning bilen bille bolup, bu sepirimde méni saqlap, yégili nan, kiygili kiyim béríp, ²¹ Men atamning öyige aman-ésen yénip barsam, undaqa Perwerdigar méning Xudayim bolidu; ²² Shuningdek men *xatire* tüwrük süpitide tiklep qoyghan bu tash Xudaning öyi bolidu; hem shundaqla sen manga bérídighan barliq nersilerning ondin bir ülüşini sanga teqdim qilmay qalmaymen, — dédi.

29

Yaqupning Labanning öyige bérishi

¹ Andin Yaqup sepirini dawamlashturup, meshriqtiki qowmlarning zéminigha yétip keldi. ² U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yénida üç top qoy padisi turatti; chünki xelq bu quduqtin padilarni sughiratti. Quduqning aghzigha yoghan bir tash qoyuqluq idi. ³ Qachaniki padilarning hemmisi u yerge yighilsa, padichilar birlikte quduqning aghzidiki tashni yumilitiwétip, qoylarni sughirip, andin tashni yene quduqning aghzigha öz ornigha qoyup qoyatti. ⁴ Yaqup *padichilardin*: Ey buraderler, siler qeyerlik? — dep soridi. Ular: — Biz haranliqmiz, dédi.

⁵ U ulardin: — Siler Nahorning oghli Labanni tonumsiler? — dep soridi. Ular: — Tonuymiz, dédi.

⁶ U ulardin: — U salametmu, dep soriwidi, ular jawab béríp: — U salamet turuwatidu. Mana ene uning qizi Rahile qoyliri bilen kéliwatidu, dédi.

⁷ U: — Mana, kün téxi égiz tursa, hazir téxi malning yighilidighan waqti bolmidi; némishqa qoylarni sughirip, andin yene béríp olatmaysiler? — dédi.

⁸ Ular jawab béríp: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning hemmisi yighilip, padichilar tashni quduqning aghzidin yumilitiwetkendin kéyin, andin qoylarni sughirimiz, dédi. □

□ **28:11** «tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup,...» — yaki «tashlardin birini élip, uning béshigha qoyup...». ■ **28:12** Yuh. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4. □ **28:18** «Beyt-El» — «Xudaning öyi». ■ **28:18** Yar. 31:13; 35:14. □ **29:8** «padichilar» — ibraniy tilida «ular». Shu padichilar bir türküm hoquqluq padichilar bolsa kérek. Yaki bolmisa ular éytqan ishlar shu yerde bir örp-adet bolup qalghan bolsa kérek.

⁹ U ular bilan gepliship turghinida, Rahile atisining qoyliri bilan yétip keldi; chünki u qoy baqquchi idi. ¹⁰ Shundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahile bilan anisining akisi Labanning qoylirini körgende, u qopup bérip, quduqning aghzidin tashni yumilitiwétip, anisining akisi Labanning qoylirini sughardi. ¹¹⁻¹² Andin Yaqup Rahileni söyüp, yuqiri awaz bilan yiglap tashlidi we Rahilege: — Men séning atangning tughqini, Riwkahning oghli bolimen, déwidi, u yügürüp bérip atisigha xewer berdi.

¹³ Shundaq boldiki, Laban öz singlisining oghli Yaqupning xewirini anglighanda, uning aldigha yügürüp bérip, uni quchaqlap söyüp, öyige bashlap keldi. Andin Yaqup Laban'gha *kechürmishlirining* hemmisini dep berdi.□

¹⁴ Laban uninggha: — Sen derweqe méning söngék bilen göshümdursen! — dédi. Buning bilen u uning qéshida bir ayche turup qaldi.

Yaqupning aldinip qélishi

¹⁵ Andin Laban Yaqupqa: — Sen méning tughqinim bolghach, manga bikargha xizmet qilamsen? Éytqina, heqqingge néme alisen? — dédi.

¹⁶ Labanning ikki qizi bar idi; chongining éti Léyah, kichikining éti Rahile idi.

¹⁷ Léyahning közliri yéqimlik idi; emma Rahilening bolsa teqi-turqi kélishken, hösni-jamali chirayliq qiz idi.□ ¹⁸ Yaqupning köngli Rahilege chüshken bolup Laban'gha: — Men séning kichik qizing Rahile üçün sanga yette yil xizmet qilay, dédi.■

¹⁹ Laban jawab bérip: — Uni bashqa kishige berginimdin sanga berginim yaxshi. Emdi méningkide turghin, dédi.

²⁰ Yaqup Rahileni élish üçün yette yil xizmet qildi. Emma u uni intayin yaxshi körgechke, bu yillar uninggha peqet birnechche kündecla bilindi. ²¹ Waqit toshqanda Yaqup Laban'gha: — Mana méning künlirim toshti. Emdi ayalimni manga bergin, men uning qéshigha kirey, dédi. ²² Laban shu yerdiki hemme kishilerni yighip, ziyapet qilip berdi.

²³ Lékin shundaq boldiki, kech kirgende, u chong qizi Léyahni Yaqupning yénigha élip keldi; Yaqup uning qéshigha kirip bille boldi. ²⁴ Laban öz dédiki Zilpahni qizi Léyahgha dédek qilip berdi.

²⁵ Etisi shundaq boldiki, mana aldida Léyah turatti! U Laban'gha: — Bu zadi manga néme qilghining? Ejeba, men Rahile üçün sanga xizmet qilmidimmu? Méni némishqa shundaq alding?! — dédi.

²⁶ Laban: Bizning yurtimizda kichikini chongidin ilgiri yatliq qilidighan resim-qaide yoq. ²⁷ Emdi sen chongining yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghin; andin yene ikkinchisinimu sanga béreyli; u séning manga yene yette yil qilidighan xizmitingning heqqi bolidu, — dédi.

²⁸ Yaqup maqul bolup, Léyahning yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghanda, Laban qizi Rahilenimu uninggha xotunluqqa berdi. ²⁹ Laban dédiki Bilhahni qizi Rahilege dédek qilip berdi. ³⁰ Bu teriqide Yaqup Rahileningmu qéshigha kirdi; u Rahileni Léyahdin ziyade yaxshi kördi. Andin kéyin u yene yette yil Laban'gha xizmet qildi.

Yaqupning perzentliri

³¹ Emma Perwerdigar Léyahning etiwarlanmighanliqini körgende, uninggha tughushni nésip qildi. Lékin Rahile tughmas idi.□ ³² Léyah hamilidar bolup bir oghul tughup:

□ **29:13** «*kechürmishlirining hemmisini*» — ibranij tilida «bu ishlarning hemmisini». Démek, terjimimizdek «yüz bergen hemme ishlarni», yaki u bayatin Rahilege éytqan ishlarni (tughqanchiliq munasiwetlirini) körsitse kérek.

□ **29:17** «*Léyahning közliri yéqimlik*» — ibranij tilida «Léyahning közliri mulayim» (yaki «yumshaq»). Buning bashqa xil terjimiliri bolsa: (1) tiniq; (2) ajiz (yaxshi körmeydighan); (3) nursiz. ■ **29:18** Hosh. 12:13. □ **29:31** «uninggha tughushni nésip qildi» — ibranij tilida «u uning baliyatqusini achi».

— «Perwerdigar xarlan'ghinimni kördi; emdi érim méni yaxshi köridu» dep uning ismini «Ruben» qoydi. □

³³ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Perwerdigar etiwarlanmighanliqini anglap, buni hem manga berdi» dep, uning ismini Shiméon qoydi. □

³⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim érim manga baghlinidu; chünki men uninggha üç oghul tughup berdim» dep uning ismini Lawiy qoydi. □

³⁵ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim men Perwerdigargha hemdusana oquy!» dep uning ismini Yehuda qoydi. Andin u tughuttin toxtap qaldi. □

30

¹ Emma Rahile özining Yaqupqa bala tughup bérelmiginini körgende, achisigha heset qilip Yaqupqa: — Manga bala bergin; bolmisa ölimen, — dédi.

² Shuning bilen Yaqupning Rahilege ghezipi kélip: — Men baliyatquning méwisini sendin ayighan Xudaning ornidimu?! — dédi.

³ — Mana, dédikim Bilhah bu yerde turidu; sen uning qéshigha kirgin, u méning quchiqimgha tughsun; men u arqiliq baliliq bolay, — dédi Rahile. □

⁴ Shuning bilen u dédiki Bilhahni uninggha xotun qilip berdi; Yaqup uning qéshigha kirdi.

⁵ Bilhah hamilidar bolup, Yaqupqa bir oghul tughup berdi.

⁶ Rahile: — «Xuda men üçün adalet yürgüzüp peryadimni anglap, manga bir oghul berdi», dep uning ismini Dan qoydi. □

⁷ Rahilening dédiki Bilhah yene hamilidar bolup, Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi.

⁸ Rahile: — «Men acham bilen besliship qattiq tutushup, yengdim» dep uning ismini Naftali qoydi. □

⁹ Léyah özining tughuttin toxtap qalghanini körüp, dédiki Zilpahni Yaqupqa xotun qilip berdi. ¹⁰ Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa bir oghul tughup berdi. ¹¹ Léyah: — «Némidégen teylelik-he!» dep uning ismini Gad qoydi. □

¹² Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi. ¹³ Léyah: «Men bextlikturmen! Chünki xotun-qizlar méni bextlik déyishidu!» dep uning ismini Ashir qoydi. □

¹⁴ Bughday ormisi künliride Ruben chiqip étizliqqa bardi we étizdin birqanche muhebbetgülini térip, bularni anisi Léyahning qéshigha ekeldi. Emdi Rahile Léyahqa: — Ötünüp qalay, oghlungning muhebbetgülidin birnechchini manga bergin! — dédi. □

¹⁵ Léyah uninggha jawaben: — Érimni tartiwalghining yetmemdu? Emdi oghlumning muhebbetgülünimu tartiwalmaqchimusen? — dédi. Rahile jawab bérrip: — Undaq bolsa u oghlungning muhebbetgülliri üçün bügün kéche sen bilen yatsun, — dédi.

¹⁶ Yaqup kechqurun étizdin qaytip kelginide, Léyah uning aldigha chiqip: — Méning qéshimgha kirishing kérek; chünki men oghlumning muhebbetgülliri bilen séni ijarige

□ **29:32** «Ruben» — «qara, bir oghul bala!» dégen menide. □ **29:33** «Shiméon» — «anglash» yaki «anglighan» dégen menide. □ **29:34** «Lawiy» — «baghlan'ghan» yaki «ulan'ghan» dégen menide. □ **29:35** «Yehuda» — «hemd» yaki «medhiye» dégen menide. Léyahning sözi intayin ehmiyetlik bolup, bu uning ixlasmenliki we étiqadini ispatlaydu. Yehuda tughulghuche uning barliq arzu-tilekliri éri Yaqupning muhebbitige érishishtin ibaret idi. Lékin hazir érishmigen bolsimu aghrinmidi, belki Xudagha medhiye oqup, uningdin teselli aldi. □ **30:3** «u méning quchiqimgha tughsun» — ibraniy tilida «u méning tizlirim üstige tughsun» — démek, dédek tughqan balilar Rahilening hésablinidu. Ibraniy tilida «men u arqiliq qurulimen» yaki «uning wasitisi bilen méning öyüm qurulidu». □ **30:6** «Dan» — «u höküm chiqardi» yaki «u adilliq qildi!» dégen menide. □ **30:8** «men acham bilen besliship qattiq tutushup, ...» — ibraniy tilida «Xudaning mediti bilen acham bilen chéliship,...». «Naftali» — «élishish» yaki «chélishish» dégen menide. □ **30:11** «Gad» — «teylelik» yaki «ongushluq» dégen menide. □ **30:13** «Ashir» — «bextlik» dégen menide. □ **30:14** «muhebbetgül» — (yaki «mandrak») — bu ösümlük muhebbetni qozghap, hamilidar bolush imkaniyatini ashuridu, dep qarilatti.

aldim, — dédi. Shundaq déwidi, u bu kéche uning bilen yatti. ¹⁷ Xuda Léyahning duasini anglidi; u hamilidar bolup, Yaqupqa beshinchi oghlini tughup berdi. ¹⁸ Shuning bilan Léyah: «Dédikimni érimge berginimge Xuda emdi manga «ijare heqqim»ni ata qildi» dep uning ismini Issakar qoydi.□

¹⁹ Léyah yene hamilidar bolup, Yaqupqa altinchi oghlini tughup berdi. ²⁰ Léyah: — «Xuda manga yaxshi toyluq ata qildi; emdi érim méning bilen bille turidighan boldi; chünki men uninggha alte oghul tughup berdim» dep uning ismini Zebulun qoydi.□

²¹ Shuningdin kéyin, u bir qiz tughup, uning ismini Dinah qoydi.□

²² Emma Xuda Rahileni yad qilip, duasini anglap uni tughidighan qildi,□ ²³ U hamilidar bolup, bir oghul tughdi. U: — «Xuda méni nomustin xalas qildi», dédi.

²⁴ U: — «Perwerdigar manga yene bir bala berse» dep, uning ismini Yüsüp qoydi.□

Yaqupning béyishi

²⁵ Rahile Yüsüpnü tughqandin kéyin Yaqup Laban'gha: — Méni öz yurtumgha, öz we-tinimge ketkili qoyghin. ²⁶ Méning sanga ishlep érishken ish heqqim bolghan ayallirim bilen balilirimni manga bergin; men kétey; chünki méning sanga ishligen japaliq xizmitim özüngge ayan, — dédi.

²⁷ Laban uninggha jawaben: Nezingde iltipat tapqan bolsam, ötünüp qalay, *yénimdin ketme*. Chünki men Perwerdigarning séning sewebingdin manga beriket berginini tonup yettim, déwidi, *Yaqup* yene: — ²⁸ Manga alidighan heqqingni toxtatqin; men sanga shuni bérey, dédi.

²⁹ *Yaqup* uninggha jawab bérip: — Men sanga qandaq xizmet qilip kelginim, méning qolumda malliringning qandaq bolghini özüngge ayan. ³⁰ Chünki men kelmeste méling az idi; emdi nahayiti zor bir top boldi. Méning qedimim qeyerge yetse, Perwerdigar sanga beriket ata qildi. Emdi men qachan öz ailem üçün igilik tikleymen? — dédi.

³¹ Shuning bilan Laban: — Men sanga néme bérey, déwidi, *Yaqup*: — Sen manga héchnéme bermigin; peqet méning shu ishingha qoshulsangla, men yene padangni béqip, ulardin xewer alimen. ³² Men bugün pütkül padangni arilap, ala-chipar qoylarni, qara-qongur paxlanlarni, shundaqla öchkilerning ichidinmu ala-chiparlirini ayrip chiqimen. Bular méning ish heqqim bolsun.□ ³³ Kéyin, méning heqqimni tekshürüp kelgen waqtingda, heqqaniy bolghinim köz aldingda ispatlinidu; öchkiler arisida ala-chipar bolmighanlirining hemmisi, paxlanlar arisida qara-qongur bolmighanlirining hemmisi oghrilap kelin'gen hésablansun, — dédi.

³⁴ u waqitta Laban: — Maqul, dégingdek bolsun, — dédi.

³⁵ Shu küni *Laban* taghil we ala-chipar tékilerni, ala-chipar chishi öchkilerni, shundaqla az-paz aq chikimi bolghan barliq öchkilerni, barliq qara-qongur qozilarni ayrip, öz oghullirining qoligha tapshurup, ³⁶ özi bilen Yaqupning otturisida üç künlük ariliqni qoydi. *Yaqup* bolsa Labanning padilirining qalghinini baqti.□

³⁷ Lékin *Yaqup* térek, badam we chinar derexliridin yumran chiwiqlarni élip, qowziqini yolluq qilip shilip, aq siziqlarni chiqardi. ³⁸⁻³⁹ Andin mal küyligen waqitlirida su ichkili kelgende, u mushu shilghan chiwiqlarni padilar su ichidighan yerlerdiki ulaqlargha

□ **30:18** «Issakar» — «ijare» yaki «inam» dégen menide. □ **30:20** «érim méning bilen bille turidighan boldi» — yaki «érim méni hörmetleydighan boldi». «Zebulun» — «makan qilish» yaki «hörmetlesh» dégen menide. □ **30:21** «Dinah» — «(adil) höküm» dégen menide. □ **30:22** «uni tughidighan qildi» — ibraniy tilida «baliyatqisini échiwidi». □ **30:24** «Yüsüp» — «u yene béridu» yaki «u qoshup béridu» dégen menide. □ **30:32** «qara-qongur paxlanlar» — Pelestinde qongur yaki qara rengliq qoylar az uchraydu. «öchkilerning ichidinmu ala-chiparliri» — Pelestinde öchkilerning köpinchisi pütünley qara yaki pütünley qongurdur. «bular» — yaki «bulardin tughulghanlar». □ **30:36** «özi» — yaki «ular». «üch künlük ariliqni qoydi» — démek, Laban derhal padisidin Yaqupning heqqi bolghan malni, shundaqla kelgüside shundaq neslini chiqiralaydighanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi.

malning aldigha tiklep qoyatti. Mal bu *taghil* chiwiqlarning aldidida jüpleshkenden keyin ular taghil we ala-chipar qozilarni tughdi.

⁴⁰ Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip chiqardi; andin u Labanning padisining yuzlirini taghil we qongur qoylirigha qaritip jüpleshtürdi; shundaq qilip, u öz mélini Labanning méligha qoshmay bölek qoyup, özi üçün ayrim badilarni qildi. □

⁴¹ Saghlam küchlük mal jüpleshkinide, Yaqup chiwiqlarni padining köz aldigha ulaqlarda qoyatti; mallar shu chiwiqlarning yénida jüplishetti. ⁴² Lékin jüplishiwatqan mal ajiz bolsa, u chiwiqlarni qoymaytti. Bu teriqide ajizliri Laban'gha, küchlükliri Yaqupqa tewe boldi.

⁴³ Shundaq qilip, bu kishi nahayiti bay bolup, malliri, dédekliri, qulliri, tögiliri we éshekliri xéli köp boldi.

31

Yaqupning Labanning yénidin qéchishi

¹ Emma Yaqup Labanning oghullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini élip ketti; uning érishken bu döliti atimizning teelluqatidin kelgen, déginini anglap qaldi. □

² Yaqup Labanning chirayigha qariwidi, mana, u özige burunqidek xush péil bolmidi.

³ Bu chaghda, Perwerdigar Yaqupqa: — Sen ata-bowiliringning zéminigha, öz uruq-tughqanliringning qéshigha qaytip ketkin. Men séning bilen bille bolimen, — dédi.

⁴ Shuning üçün Yaqup adem ewetip, Rahile we Léyahni öz padisi turghan köklemge chaqirip kélip ⁵ ulargha mundaq dédi: — Men atanglarning chirayigha qarizam manga burunqidek xush péil bolmidi; emma atamning Xudasi men bilen bille bolup keldi. ⁶ Küchümning yétishiche atanglarga ishlep berginim silerge ayan; ⁷ halbuki, atanglar méni exmeq qilip, heqqimni on qétim özgertti; lékin Xuda uning manga ziyan yetküzüshige yol qoymidi. ⁸ Eger u: «Ala-chipar qozilar heqqing bolidu», dése, barliq padilar ala-chipar qozilighili turdi. U: «Taghil qozilar heqqing bolsun», dése, barliq padilar taghil qozilighili turdi. ⁹ Bu teriqide Xuda atanglarning mallirini tartiwélip, manga berdi. ¹⁰ Padilar küyligen waqitta men bir qétim chüshümde béshimni kötürüp shuni kördümki, mana, mallarning üstige jüplishishke ételghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil yaki ala-chipar idi. ¹¹ Andin Xudaning Perishtisi chüshümde manga: «Ey Yaqup», déwidi, men jawab bérip: «Mana men», dédim.

¹² U manga: — «Emdi béshingni kötürüp qarighin; mana mallarning üstige jüplishishke ételghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil we ala-chipardur; chünki Men Labanning sanga qilghinining hemmisini kördüm. ¹³ Men Beyt-Élde *sanga körün'gen* Tengridurmen. Sen shu yerde tüwrükni mesihlep, Manga qesem ichting. Emdi sen orningdin turup, bu zémindin chiqip, uruq-tughqanliringning zéminigha yan'ghin» dédi. □ ■

¹⁴ Rahile we Léyah uninggha jawab bérip: — Atimizning öyide bizge tégishlik nésiwe yaki miras qalmighanmu? ¹⁵ Biz derweqe uninggha yat adem hésablinip qalghanmu?! U bizni sétiwetti, toyluqimiznimu pütünley yep ketti! □ ¹⁶ Shundaq bolghandin keyin, Xuda

□ **30:40** «Labanning padisining yuzlirini taghil we qongur qoyliri» — Laban bundaq taghil we qongur qoylarni alliqachan ayrighan bolsimu, bu sözlerge qarighanda u yenila bundaqlardin bezilirini Yaqupqa tapshurghan oxshaydu. Eger Labanning oghulliri padilarni béqqa ishenchlik bolmisa, Laban shu «taghil we qongur qoylar»din chong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapshurushi mumkin. Bashqa bir imkaniyet barki, Yaqupning bezi taghil yaki qongur qoziliri chong bolghanda u ularni Labanning aq rengliq qoyliri arisigha qoshqan. Yaqupning Laban bilen bolghan waqtidiki tarix toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **31:1** «bu döliti» — ibraniy tilida «bu shan-sherepni». □ **31:13** «Mesihlesh» we «Mesih» — bu ishlar toghrisida «Tebirler»ni körüng. Bu yerde muqeddes kitabda «mesihlesh» yaki «mesih qilish» dégen péilning tunji qétim ishli tilishidur. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15** «toyluqlirimiz» — mushu yerde Yaqupning Léyah we Rahileni élish üçün ishligining qimmitini körsetse kérek.

Atimizdin sanga élip bergen barliq dölet biz bilen balilirimizningkidur. Emdi Xuda sanga néme dégen bolsa, shuni qilghin, — dédi.

17-18 Shuning bilen Yaqup ornidin turup, baliliri we ayallirini tögilerge mindurup, érishken barliq malliri we barliq teelluqatini, yeni Padan-Aramda tapqan teelluqatirini élip, atisi Ishaqning yénigha bérishqa Qanaan zéminigha qarap yol aldi.

19 Laban bolsa qoylirini qirqiqhili ketkenidi; Rahile öz atisigha tewe «öy butliri»ni oghrilap éliwalidi. 20 Yaqup aramiy Laban'gha öz qéshidin oghriliqche qéchip kétidighanliqini uqturmay uni aldap qoyghanidi. 21 U bar-yoqini élip qéchip ketti; u deryadin ötüp Giléad téghi terepke qarap yol aldi.

Labanning Yaqupni qoghlishi

22 Üchinchi küni, Laban'gha Yaqupning qachqini toghrisida xewer yetti. 23 U öz tughqanlirini élip, yette künlük yolghiche keynidin qoghlap bérup, Giléad téghida uninggha yétishti. 24 Lékin kéchisi Xuda aramiy Labanning chüshige kirip uninggha: «Sen hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme!» dédi.

25 Laban Yaqupqa yétiship barghanda, Yaqup chédirini taghning üstige tikgenidi. Labanmu tughqanliri bilen Giléad téghining üstide chédir tikti. 26 Laban Yaqupqa: — Bu néme qilghining? Sen méni aldap, qizlirimni urushta alghan oljidek élip ketting?

27 Némishqa yoshurun qachisen, manga xewer bermey mendin oghriliqche ketting? Manga dégen bolsang men xushal-xuramliq bilen ghezel oqup, dap we chang chélip, séni uzitip qoymamtim? 28 Shundaq qilip sen manga öz oghullirim we qizlirimni söyüp uzitip qoyush pursitinimu bermiding. Bu ishta exmeqliq qilding. 29 Silerge ziyax-zexmet yetküzüsh qolumdin kéletti; lékin tünügün kéche atangning Xudasi manga söz qilip: «Hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme» dédi. 30 Xosh, sen atangning öyini tolimu séghin'ghining üçün ketmey qoymaysen; lékin némishqa yene méning butlirimni oghriliding? — dédi.

31 Yaqup Laban'gha jawab bérup: — Men qorqup qachtim; chünki séni qizlirini mendin mejburiy tartiwalamdikin, dédim. 32 Emdi butliringgha kelsek, ular kimdin chiqsa shu tirik qalmaydu! Qérindashlirimiz aldida mendin qandaqla némengni tonuwalsang, uni élip ket, — dédi. Halbuki, Yaqupning Rahilening butlarni oghrilap kelginidin xewiri yoq idi.

33 Laban aldi bilen Yaqupning chédirigha kirip, andin Léyahning chédiri hem ikki dédekning chédiririgha kirip axturup héchnéme tapalmidi. Léyahning chédiridin chiqip, Rahilening chédirigha kirdi. 34 Rahile bolsa öy butlirini élip, bularni tögining chomining ichige tiqip qoyup, üstide olturuwalghanidi. Laban pütkül chédirini axturup, héchnéme tapalmidi.

□ **31:19 «öy butliri»** — ibranij tilida «terafim». Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. Shunga bu kichik «terafim» kümüsh bolghini üçün emes, belki qanuniy ehmiyiti üçün Laban'gha intayin muhim idi. □ **31:20 «uni aldap qoyghanidi»** — ibranij tilida «uning könglini oghrilidi» bilen ipadilinidu. □ **31:21 «derya»** — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu. □ **31:24 «Yaqupqa ya aq ya kök déme!»** — ibranij tilida «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!». Bu sözler belkim: «uninggha beriket tilime yaki uni qarghima» dégenlik bolsa kérek. Xuda némishqa «Yaqupqa yaxshi gep qilma» dégen? Bizningche Xuda Labanning aldamchi mahiyitini obdan biletti; u Yaqupqa beriket tilise aldamchi niyiti bilen tileydighinini biletti. Uning «yaman gep qilish»igha, yeni uni qarghashqa yol qoymaytti, elwette. Shunga «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!» dégini belkim «peqet heqiqettin sözle!» dégenlik bolushi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilen bolghan söhbitige qarisaq u yenila yalghanchiliqtin yiraq ketmeydu! □ **31:28 «öz oghullirim»** — Labanning «oghullirim» dégini uning hiyligerlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tughulghan newre oghulliri bar idi, lékin u ularni «méning oghullirim» dep hésablaytti.

³⁵ Rahile atisigha: — Ey xojam, aldingda turalmighinim üçün xapa bolmighin; chünki men hazir ayallarning adet mezigilide turuwatimen, — dédi. Shundaq qilip, Laban hemme yerni qoymay axturupmu, öy butlirini tapalmidi.□

³⁶ Shuning bilen Yaqup achchiqlap Laban bilen jédelliship ketti. Yaqup Laban'gha: — Sen méni keynimdin munche aldirap-ténep qoghlap kelgüdek mende néme sewenlik, néme gunah bar? ³⁷ Sen hemme yük-taqlirimni axturup chiqting, öyüngning nersiliridin birer néme tapalidingmu? Birnéme tapqan bolsang, méning qérindashlirim bilen séning qérindashliringningn aldida uni qoyghin, ular biz ikkimizning arisida höküm qilsun. ³⁸ Men mushu yigirme yil qéshingda turdum; héchqachan saghliqing we chishi öchkiliring bala tashliwetmidi; padiliringdin qochqarliringni yéginim yoq. ³⁹ Boghuwétilgenlirini qéshinggha élip kelmey, bu ziyanni özüm toldurdum; kéchisi oghrilan'ghan yaki kündüzi oghrilan'ghan bolsun sen uni mendin tölitip alding. ⁴⁰ Méning künlirim shundaq öttiki, kündüzi issiqtin, kéchisi soghuqtin qiynilip, uyqu közümdin qachatti. ⁴¹ Méning künlirim mushu yigirme yilda öyüngde turup shundaq boldi; on töt yil ikki qizing üçün sanga xizmet qildim, alte yil padang üçün xizmet qildim; uning üstige sen ish heqqimni on qétim özgertting. ⁴² Eger atamning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, yeni Ishaqning Qorqunchisi Bolghanning Özi men bilen bille bolmisa idi, sen jezmen méni quruq qol qilip qayturuwétetting. Lékin Xuda méning tartqan jebir-japalirimni, qollirimning musheqqitini körüp tünügün kéche sanga tenbih berdi, — dédi.

Yaqupning Laban bilen kélishim tüzüshi

⁴³ Laban Yaqupqa jawab béríp: — Bu qizlar méning qizlirim, bu oghullar méning oghullirim, bu pada bolsa méning padam bolidu; shundaqla köz aldingdiki hemme nerse miningkidur; emma men bügün bu qizlirimni we ularning tughqan oghullirini néme qilay?□ ⁴⁴ Qéni kel, sen bilen ikkimiz bir ehde tüzüsheyli, bu men bilen séning otturimizda guwah bolsun, — dédi.

⁴⁵ Shuning bilen Yaqup bir tashni élip öre tiklep tüwrük qilip qoydi. ⁴⁶ Andin Yaqup qérindashlirigha: — Tash yighinglar, — déwidi, tashlarni élip kélip döwilidi, shu yerde tash döwisining yénida ghizalinishti. ⁴⁷ Laban bu döwini «Yegar-Sahaduta» dep atidi, Yaqup uninggha «Galéed» dep at qoydi.□ ⁴⁸ Laban: — Bu döwe bügün sen bilen méning otturamda guwah bolsun, — dédi. Shunga bu sewebtin döwining nami «Galéed» ataldi. ⁴⁹ U jay yene «Mizpah», depmu ataldi; chünki Laban yene: — Ikkimiz bir-birimiz bilen körüshmigen waqitlarda, Perwerdigar sen bilen méning otturamda qarawul bolup közitip tursun.□

⁵⁰ Eger sen qizlirimni bozek qilsang, yaki qizlirimning üstige bashqa xotunlarni alsang, bashqa héch kishi qéshimizda hazir bolmighan teqdirdimu, mana, Xuda men bilen séning arangda guwahchidur!

⁵¹ Laban Yaqupqa yene: — Mana, bu döwige qara, men bilen sen ikkimizning otturida men tiklep qoyghan bu tüwrükkimu qara; ⁵² kelgüside bu döwe we bu tüwrükmu men yaman niyet bilen bu döwidin séning teripingge ötmeslikim üçün, séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üçün guwahchi bolsun.□ ⁵³ Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining

□ **31:35** «men hazir ayallarning adet mezigilide turuwatimen» — ibraniy tilida: «ayallarning aditi hazir manga chüshti». □ **31:43** «méning oghullirim» — 28-ayettiki izahatni körüng. «köz aldingdiki hemme nerse miningkidur» — mushu sözlez pütünley xata, elwette. Yaqup bularning hemmisige öz qolining ejri bilen érishkenidi.

□ **31:47** «Yegar-Sahaduta» — aramiy tilida, «Galéed» ibraniy tilida «guwahliq döwisi» dégen menide.

□ **31:49** «Mizpah» — «közitish munari» dégen menide bolup, yene «u közitip tursun» dégen sözning ahangigha yéqin.

□ **31:52** «séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üçün guwahchi bolsun» — eger yuqirida éytqinimizdek «öy butliri»gha ige bolush «öyning özige ige bolghanliq» hésablansa, undaqtta Labanning bu sözlirining meqsiti: — «Yaqup yaki uning ewladliri öy butlirimni élip, méning öy-telluqatirimni tartiwélish niyitide men terepke hergiz kelmisun» dégenlikin ibaret idi.

ilahliri arimizda hoküm chiqarsun, — dédi. Yaqup bolsa atisi Ishaqning Qorqunchisi Bolghuchi bilan qesem qildi.□

⁵⁴ Andin Yaqup tagh üstide bir qurbanliq sunup, qérindashlrini özi bilan tamaqlinishqa tekliq qildi. Ular hemdastixan olturdi we kéchisi taghda qondi.□ ⁵⁵ Etisi tang seherde Laban ornidin turup, newriliri bilan qizlrini söyüp, ulargha bext-beriket tilep, öz öyige rawan boldi.

32

Yaqupning Esaw bilan körüshüshke teyyarlinishi

¹ Yaqup öz yoligha kétip baratti; yolda Xudaning perishtiliri uninggha uchridi.■ ² Yaqup ularni körüp: — Bu jay Xudaning bargahi iken! — dep, bu jayning namini «Mahanaim» dep qoydi.□

³ Andin Yaqup Séir zéminidiki «Édom yayliqi»gha, akisi Esawning qéshigha aldin xewerchilerni ewetip, ⁴ ulargha jékilep: — Siler xojamgha, yeni Esawgha: «Keminiliri Yaqup mundaq dédi: — Men Labanning qéshida musapir bolup, ta mushu waqitqiche turdum.

⁵ Emdi mende kala, éshek we qoylar, qul-dédeklermu bar; men özlirining neziride iltipap taparmenmikin dep xojamgha xewer yetküzüshni layiq kördüm», denglar, — dédi.

⁶ Xewerchiler Yaqupning yénigha yénip kélip: — Biz akiliri Esawning qéshigha barduq; u töt yüz kishini élip, silining aldilirigha kéliwatidu, — dédi.

⁷ Yaqup nahayiti qorqup, ghem-ghussige chüshüp ademlrini qoy, kala we tögilirige qoshup, ikki topqa ayridi. ⁸ U: — «Eger Esaw kélip bir topimizgha hujum qilsa, yene bir top qéchip qutulup qalar» — dep oylidi.

⁹ Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Xudasi we atam Ishaqning Xudasi! Manga: «Öz zémining we uruq-tughqanliringning qéshigha yénip ketkin, sanga yaxshiliq qilimen» dep wede qilghan Perwerdigar! ■ ¹⁰ — Men Séning Öz qulunggha körsetken özgermes barliq méhribanliqing we barliq wapadarliqing aldida héchnéme emesmen; chünki men bu Jordan deryasidin ötkinimde yalghuz bir hasam bar idi. Emdi men ikki top adem bolup qaytiwatimen.□ ¹¹ Ötünüp qalay, méni akam Esawning qolidin qutquzghaysen; chünki u kélip men bilen xotun-balilirimni öltürüwétendikin, dep qorqimen. ¹² Sen: «Men jezmen sanga zor yaxshiliq qilip, séning neslingni déngizdiki qumdek heddi-hésabsiz köp qilimen», dégeniding, — dédi.■

¹³⁻¹⁵ U shu kéchisi shu yerde qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin élip, akisi Esawgha ikki yüz öchke, yigirme téke, ikki yüz saghliq, yigirme qochqar, ottuz chishi tögini taylaqliri bilen, qiriq inek, on buqa, yigirme mada éshek, on hangga éshekni sowghat qilip teyyarlap,□ ¹⁶ Bularni ayrim-ayrim top qilip xizmetkarlirining qoligha tapshurup, ulargha jékilep: — Siler mendin burun méngip, her topning arisida ariliq qoyup heydep ménginglar, — dédi.

¹⁷ U eng aldidiki top bilen mangghan kishike emr qilip: — Akam Esaw sanga uchriqanda, eger u sendin: «Kimning adimisen? Qeyerge barisen? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dep sorisa, ¹⁸ Undaқта sen jawab béríp: «Bular keminiliri Yaqupning

□ **31:53** «Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri» — Laban, Ibrahimning atisi Terah we Nahorlar asasen butperesler idi («Yesh.» 24:2ni körüng). □ **31:54** «tamaqlinishqa tekliq qildi» — bu taam belkim qurbanliqning göshi bolushi mumkin. Undaқта u «inaqliq qurbanliqi» süpitide sunulghan bolsa kérek («Law.» 3-babni körüng). ■ **32:1** Yar. 48:16. □ **32:2** «Mahanaim» — buning menisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi we Xudaning bargahini körsitidu. Yaqupning «bargah» déginidin qarighanda, shu jayda körgen perishtiler derweqe intayin köp bolsa kérek. ■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10** «héchnéme emesmen» — ibraniy tilida «intayin kichikmen». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15** «hangga éshek» — yaki «texey».

bolup, xojam Esawgha ewetken sowghattur. Mana, u özimu keynimizdin kéliwatidu» — dégin, dédi.

¹⁹⁻²⁰ Shu teriqide u ikkinchi, üçinchi we ulardin kéyinki padilarni heydep mangghuchi kishilergimu oxshash emr qilip: — Esaw sizlerge uchrihanda, silermu uninggha shundaq denglar, andin: — Mana, keminiliri Yaqup özimu arqimizdin kéliwatidu, — denglar, dédi; chünki u: — Men aldimda barghan sowghat bilen uni méni kechürüm qildurup, andin yüzini körsem, méni qobul qilarmikin, — dep oylichanidi. □

²¹ Shundaq qilip sowghat aldın ewetildi; u shu kéchisi bargahda qonup qaldı.

Yaqupning Xuda bilen chélishishi

²² U shu kéchide qopup, ikki ayali we ikki dédiki we on bir oghlini élip, Yabbok kéchikidin ötüp ketti. ²³ U ularni éqindin ötküzdi, shundaqla hemme teelluqinimu u qarshi terepke ötküzdi. ²⁴ Yaqup bolsa bu qatta yalghuz qaldı; bir zat kélip shu yerde uning bilen tang atquche chélishiti. ²⁵ Lékin bu zat uni yéngelmeydighanliqini körüp, uning yotisining yiriqigha qolini tegküzüp qoydi; shuning bilen ular chélishiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin chiqip ketti. □

²⁶ U zat: — Méni qoyup bergin, chünki tang atay dep qaldı, dédi.

— Sen méni beriketlimigüche, séni qoyup bermeymen, dédi Yaqup. ■

²⁷ U uningdin: — Éting néme? dep soridi.

U: étim Yaqup, — dédi.

²⁸ U uninggha: — Séning éting buningdin kéyin Yaqup bolmay, belki Israil bolidu; chünki sen Xuda bilenmu, insan bilenmu éliship ghalib kelding, — dédi. □ ■

²⁹ Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dep bergin, déwidi, u: — Némishqa méning namimni soraysen? — dédi we shu yerde uninggha bext-beriket ata qildi. □

³⁰ Shuning bilen Yaqup: — Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldı, dep u jayning namini «Peniel» dep atidi. □

³¹ U Penioldin ötüp mangghanda, kün uning üstibéshini yorutti; emma u yotisi tüpeylidin aqsap mangatti.

³² Bu sewebtin Israillar бүгүн'giche yotining ügisidiki peyni yémeydu; chünki shu Zat Yaqupning yotisining yiriqigha, yeni uning péyige qolini tegküzüp qoyghanidi.

33

Yaqupning Esaw bilen uchrishishi

¹ Yaqup béshini kötürüp qariwidi, mana Esaw töt yüz kishi bilen kéliwatatti. Shuning bilen u balilirini ayrip, Léyah, Rahile we ikki dédekke tapshurdi; ² u ikki dédek we ularning balilirini hemmining aldida mangdurdi, andin Léyah bilen uning balilirini, eng axirida Rahile bilen Yüsüpni mangdurdi. ³ Özi bolsa ularning aldigha ötüp mangdi, u akisining aldigha yétip barghuche yette qétim yerge bash urup tezim qildi. ⁴ Esaw uning aldigha yügürüp kélip, uni quchaqlap, boynigha gire sélip, uni söydi; her ikkisi yighliship ketti. ⁵ Andin Esaw béshini kötürüp qarap, ayallar we balilarni körüp: — Bu sen bilen bille kelgenler kimler? — dep soridi.

Yaqup: — Bular Xuda shapaet qilip keminilirige bergen balilardur, — dédi.

□ **32:19-20** «uni méni kechürüm qildurup, andin...» — ibranıy tilida «uning yüzi aldida kafaret qilalaymen, andin...». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **32:25** «yotisining yiriqigha...» — yaki «yotisining ügisige». ■ **32:26** Hosh. 12:4. □ **32:28** «Israil» — menisi «Xuda bilen bille bolghan emir» we uning bilen teng «Xuda bilen élishquchi». ■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29** «Peniel» — (yaki «Penuel») — menisi «Xudaning jamali». □ **32:30** «Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldı» — bu intayin sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

⁶ Andin ikki dédek we ularning baliliri aldigha bérip, uninggha tezim qildi; ⁷ Andin Léyahmu uning baliliri bilen aldigha bérip, tezim qildi, axirida Yüsüp bilen Rahile aldigha bérip, tezim qildi.

⁸ Esaw: — Manga yolda uchrighan ashu topliringda néme meqsiting bar? — déwidi, Yaqup jawab bérip: — Bu xojamning aldida iltipat tépishim üchündür, dédi.

⁹ Lékin Esaw: — Ey qérindishim, mende yétip ashqudek bar. Séning öz nersiliring özüngge qalsun, dédi.

¹⁰ Emma Yaqup: — Undaq qilmighin; eger men nezerliride iltipat tapqan bolsam, sowghitimni qolumdin qobul qilghayla; chünki silining méni xushalliq bilen qobul qilghanlirini körüp, didarlirini körginimde Xudaning didarini körgendek boldum! ¹¹ Emdi sanga keltürülgen, *Xudadin körgen* bu beriketlirimni qobul qilghayla; chünki Xuda manga shapaet körsetti, hemme nersilirim bar boldi, — dep uningdin qayta-qayta ötünüwidi, u qobul qildi.

¹² Andin Esaw: — Emdi biz qozghilip sepirimizni dawamlashturayli, men séning ald- ingda mangay, dédi.

¹³ U uninggha jawaben: — Xojam kördile, balilar kichik, qéshimda émidighan qoza we mozaylar bar; eger men bularni bir künla aldirtip qoghlap mangdursam, pütkül pada ölüp kétédu. ¹⁴ Shunga ötünimenki, xojam kemiliridin aldida mangghach tursun; men aldindiki mal-charwilarning méngishigha, shundaqla balilarning méngishigha qarap asta méngip, xojamning qéshigha Séirgha udul baray, dédi.

¹⁵ U waqitta Esaw: — Undaq bolsa, men özüm bilen kelgen kishilerdin birnechchini qéshingda qoyup kétéy, dédi. Lékin u jawab bérip: — Buning néme hajiti? Peqet xojamning neziride iltipat tapsamla shu kupaye, dédi.

¹⁶ Esaw u küni yolgha chiqip Séirgha yénip ketti. ¹⁷ Yaqup seper qilip, Sukkot dégen jaygha kelgende, u yerge bir öy sélip, mallirigha lapaslarni yasidi. Shunga bu yer «Sukkot» dep ataldi.□

¹⁸ Shu teriqide Yaqup Padan-Aramdin qaytip, Qanaan zéminidiki Shekem shehirige aman-ésen keldi. U sheherning aldida chédir tikti.■ ¹⁹ Andin u chédir tikken yerning bir qisimini Shekemning atisi bolghan Hamorning oghulliridin bir yüz qesitige sétiwélip,□

²⁰ Shu yerde bir qurban'gah sélip, namini «El-Elohe-Israil» dep atidi.□

34

Shekemning Dinahning nomusigha tégishi

¹ Bir küni, Léyahning Yaqupqa tughup bergén qizi Dinah yurtning qizliri bilen körüshkili chiqti.■ ² Shu yurtning emiri hiwiy Hamorning oghli Shekem uni körüp qélip, uni tutuwélip, zorlap nomusigha tegdi. ³ Emma uning köngli Yaqupning qizi Dinahqa chüshüp, uni yaxshi körüp qaldi we uninggha muhebbiti bilen köngül soridi. ⁴ Shuning bilen Shekem atisi Hamordin: — Bu qizni manga xotunluqqa élip bergin, dep telep qildi.

⁵ Yaqup *Shekemning* qizi Dinahning ippitige tegkenlikini anglap qaldi. Uning oghulliri malliri bilen dalalarda idi; shunga Yaqup ular kelgüche jim turup turdi. ⁶ Shekemning atisi Hamor Yaqupning aldigha uning bilen sözleshkili chiqti; ⁷ Yaqupning oghulliri xew- erni anglapla dalalardin qaytip kelgenidi. Bular *Shekemning* qilmaydighan ishni qilip,

□ **33:17** «Sukkot» — menisi «kepiler» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Ye. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19** «qesite» — pul birligi bolup, qimmiti bizge namelum. □ **33:20** «El-Elohe-Israil» — menisi ««El» Israilning Tengrisidur» (ibraniy tilida «El» bolsa «ilah», «Xuda» dégenni bildüridu). ■ **34:1** Yar. 30:21.

Yaqupning qizining nomusigha tégip Israil qebiliside shermendilik qilghini üçün az-ablinip, intayin qattiq ghezeplendi. □ ⁸ Hamor ulargha söz qilip: — Oghlum Shekemning köngli qizinglarga chüshüp qaptu. Iltipat qilip uni oghlumgha xotunluqqa bersenglar! ⁹ Biz bilen quda-baja bolup, qizliringlarni bizge béringlar, bizning qizlirimiznimu siler élinglar; ¹⁰ Biz bilen bille turunglar. Mana, yer aldinglarda turuptu; bu yerni makan qilip, soda qilip, özünglar üçün öy-mülük élinglar, — dédi.

¹¹ Shekem qizning atisi bilen aka-ukilirigha: — Nezinglarda iltipat tapsam deymen; siler néme désenglar, shuni bérey. ¹² Mendin qanchilik toyluq yaki sowghat telep qilsanglar, manga éytqininglarche bérey; peqet bu qizni manga xotunluqqa bersenglarla bolidu, dédi.

¹³ Yaqupning oghulliri bolsa Shekem we atisi Hamorgha hiyle-mikir bilen jawab berdi, chünki u singlisi Dinahning ippitige tegkenidi; ¹⁴ ulargha: — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni xetnisiz birsige bérishke maqul déyelmeymiz; chünki bu bizge nomus bolidu. ■

¹⁵ Peqet bir shertimizge könsenglarla silerge maqul bolimiz; silerning barliq erkekliringlar xetne qilinip bizdek bolsa, ¹⁶ Qizlirimizni silerge bérip, silerning qizliringlarni biz élip aranglarda olturup, bir qowm bolup qalimiz. ¹⁷ Emma bizge qulaq salmay xetne qilinishqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni élip kétimiz, — dédi.

¹⁸ Ularning sözliri Hamor we oghli Shekemning nezirige yaqti. ¹⁹ Yigit bu ishni keynige sozmidi, chünki u Yaqupning qizigha éjil bolup qalghanidi; u atisining öyide hemmidin etiwarliq idi. ²⁰ Shuning bilen Hamor oghli Shekem bilen sheherning derwazisigha bérip, sheherning ademlirige söz qilip: — ²¹ Bu ademlerning biz bilen inaq ötküsi bar. Shunga ular mushu yurtta turup soda-sétiq qilsun; mana, bu jayningIkki teripi ulargha yetküdek kengridur. Biz ularning qizlirini xotunluqqa élip, öz qizlirimizni ulargha bérimiz. ²² Lékin peqet arimizdiki hemme erkeklek ular xetne qilin'ghandek xetne qilinsa, u ademler arimizda turup biz bilen bir xelq bolushqa maqul deydu. ²³ Shu teriqide ularning mal-teelluqati, hemme charpayliri bizningki bolmamdu? Biz peqet ulargha maqul désekla, ular arimizda turidu, — dédi.

²⁴ Shuning bilen sheherning derwazisidin kirip-chiqidighanlarning hemmisi Hamor bilen oghli Shekemning sözige qulaq saldi. Sheherning derwazisidin kirip-chiqadighanlarning hemmisi xetne qilindi. ²⁵ Emma üçinchi küni, ular téxiche aghriq yatqinida shundaq boldiki, Yaqupning ikki oghli, yeni Dinahning akiliri Shiméon bilen Lawiy herqaysisi öz qilichini élip, sheher xatirjemlik ichide turghinida bésip kirip, hemme erkeknü öltürüwetti; □ ■ ²⁶ Ular Hamor bilen oghli Shekemnimu qilichlap, Dinahni Shekemning öyidin élip ketti. ²⁷ Andin Yaqupning *barliq* oghulliri: «Ular singlimizning nomusigha tegdi» dep, öltürülgenlerning jayigha kélip, sheherni bulap-talang qildi. □ ²⁸ Ularning qoy-kala, ésheklirini, sheherdiki hemmini, étizliqlardiki hemmini élip ketti, ²⁹ Shundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq xotun-balilarni esir qilip, öy ichidiki barliq nersilernimu qoshup élip ketti.

³⁰ Yaqup Shiméon we Lawiyni eyiblep: — Siler méni balagha tiqip, zémindikiler — Qanaaniylar bilen Perizziylerning aldida sésittinglar. Bizning adimimiz az bir xelqturmiz; ular manga qarshi chiqip yighilip hujum qilidu; shuning bilen men we jemetim weyran bolimiz, — dédi. □

³¹ Emma ular jawab bérip: — Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek

□ **34:7** «Israil qebiliside» — ibraniy tilida «Israilda». «Israil» dégen bu söz mushu yerde «Israil qebilisi» yaki «Israil xelqi»ni körsetken. Buning muqeddes kitabta birinchi qétim shu menide ishli tilishi bolidu. ■ **34:14** Yar. 17:12,13,14.

□ **34:25** «Dinahning akiliri» — oqurmenlerning éside barki, Shiméon we Lawiy Dinahning bir tughqan (Léyahdin tughulghan) ikkinchi we üçinchi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27** «ular singlimizning nomusigha tegdi» — bu tolimu ashuruwetkenlik bolidu. Chünki peqet birla adem shundaq qilghanidi. □ **34:30** «bizning adimimiz az bir xelqturmiz» — ibraniy tilida «men sanim az adimmen».

muamile qilsa bolamdu? — dédi.□

35

Xudaning Beyt-Elde Yaqupqa bashpanah bolushi

¹ Andin Xuda Yaqupqa: — Sen hazir Beyt-Elge chiqip, shu yerni makan qil, özüng akang Esawdin qéchip mangghiningda sanga körün'gen *Men* Tengrige bir qurban'gah yasighin, — dédi.■

² Shuning bilen Yaqup öyidikiler we özi bilen bille bolghanlarning hemmisige mundaq dédi: — Aranglardiki yat ilah butlirini tashliwétip, özünqlarni paklap éginliringlarni yenggüshlenglar. ³ Andin qopup Beyt-Elge chiqimiz. Men shu yerde qiyinchiliqta qalghanda duayimni ijabet qilip, yürgen yolumda méning bilen bille bolup kelgen Tengrige qurban'gah salay, — dédi.

⁴ Shuning bilen öz qolliridiki hemme yat ilah butlirini, shundaqla qulaqliridiki zirilerni chiqirip Yaqupqa berdi. Yaqup bularni Shekemdiki dub derixining tüwige kömüp qoydi.

⁵ Andin ular seperge atlandi; emma etrapidiki sheherlerni Xudadin bolghan bir wehime basqachqa, ular Yaqupning oghullirini qoghlimidi. ⁶ Bu teriqide Yaqup we uning bilen bille bolghanlarning hemmisi Qanaan zéminidiki Luz, yeni Beyt-Elge yétip keldi. ⁷ U shu yerde bir qurban'gah yasidi; akisidin qéchip mangghinida shu yerde Xuda uninggha körün'gini üçün bu jayning ismini «El-Beyt-El» dep atidi.□ ■

⁸ Riwkahning inik'anisi Deborah bolsa shu yerde alemdin ötti. U Beyt-Elning ayighidiki dub derixining tüwide depne qilindi. Bu sewebtin shu derex «Yigha-Zarning dub derixi» dep ataldi.□

Xudaning Yaqupqa yene bir qétim bext ata qilip, yéngi ismini tekrarlishi

⁹ Yaqup *shu yol bilen* Padan-Aramdin yénip kelgendin kéyin, Xuda uninggha yene bir qétim körünüp, uninggha bext-beriket ata qildi. ■ ¹⁰ Andin Xuda uninggha: — Séning isming Yaquptur; emma mundin kéyin sen Yaqup atalmay, belki naming Israil bolidu, dep uning ismini Israil qoyup qoydi.■ ¹¹ Andin Xuda yene uninggha: — Men Özüm Hemmige Qadir Tengridurmen; sen nesillinip, köpeygin; bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu.□ ■ ¹² Men Ibrahim we Ishaqqa bergen zéminni sanga bérimen, shundaqla sendin kéyinki neslinggimu shu zéminni bérimen, — dédi.

¹³ Andin Xuda uning bilen sözleshken jaydin, uning yénidin yuqirigha kötürüldi. ¹⁴ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken jayda bir tash tüwrükni tiklep, üstige bir sharab hediyesini tökti we zeytun méyi quyup qoydi.■ ¹⁵ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken shu jayning namini «Beyt-El» dep atidi.□

Rahilening tughutta ölüp kétishi

□ **34:31** «Ejeba, **singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu?**» — bu weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13. □ **35:7** «El-Beyt-El» — menisi «Beyt-Eldiki Xuda». ■ **35:7** Yar. 28:19. □ **35:8** «Yigha-Zarning **dub derixi**» — ibraniy tilida «Allon-baqut». ■ **35:9** Hosh. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ **35:11** «**bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu**» — bu bésharet toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15** «Beyt-El» — «Xudaning öyi». Bu Yaqupning ikkinchi qétim bu namni shu yerge qoyushi idi. Shühbisizki, u bu namning ehmiyatini bir qeder toluq chüshen'gini üçün shundaq qildi.

¹⁶ Andin ular Beyt-Eldin méngip, Efratqa azghina yol qalghanda, Rahileni tolghaq tutup kétip, qattiq tughut azabida qaldi. ¹⁷ Emma tolghiqli qattiq éghirlashqanda, tughut anisi uninggha: — Qorqmighin, bu qétim yene bir oghlung bolidighan boldi — dédi.

¹⁸ Shundaq boldiki, Rahile jéni chiqish aldida, axirqi nepisi bilen oghligha «Ben-Oni» dep isim qoydi; emma uning atisi uni «Ben-Yamin» dep atidi.□

¹⁹ Rahile wapat boldi we Beyt-Lehem dep atilidighan Efratning yolining boyigha depne qilindi.■ ²⁰ Yaqup uning qebrisining üstige bir xatire téshi tiklep qoydi. Bügün'ge qeder «Rahilening Qebre Téshi» shu yerde turmaqta. ²¹ Andin Israil seperni dawamlashturup Migdal-Édirning u teripide öz chédirini tikti.□

Yaqupning oghulliri

²² Israil u zéminda turghan waqtida, Ruben bérip öz atisining kéniziki Bilhah bilen bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.

Yaqupning on ikki oghli bar idi: —■

²³ Léyahdin tughulghan oghulliri: — Yaqupning tunji oghli Ruben we Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar hem Zebulun idi.■

²⁴ Rahiledin tughulghan oghulliri: — Yüsüp we Binyamin idi.

²⁵ Rahilening dédiki Bilhahdin tughulghan oghulliri: — Dan we Naftali idi.

²⁶ Léyahning dédiki Zilpahdin tughulghan oghulliri: — Gad bilen Ashir idi. Bular bolsa Yaqupqa Padan-Aramda tughulghan oghulliri idi.

Ishaqning alemdin ötüshi

²⁷ Emdi Yaqup atisi Ishaqning qéshigha, Ibrahim we Ishaq Musapir bolup turghan Kiriya-Arba, yeni Hébronning yénidiki Mamrege keldi. ²⁸ Ishaqning körgen künliri bir yüz seksen yil boldi. ²⁹ Ishaq tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi we öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi. Uning oghulliri Esaw bilen Yaqup uni depne qildi.□ ■

36

Esawning ewladliri

1Tar. 1:35-54

¹ Töwendikiler Esawning ewladliridur (Esaw yene Édom depmu atilidu): —□ ■

² Esaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yeni hittiylardin bolghan Élonning qizi Adah bilen hiwiylardin bolghan Zibéonning newrisi, Anahning qizi Oholibamahni aldi;

³ uningdin bashqa Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Basimatnimu alghanidi. ⁴ Adah Esawgha Élifazni tughup berdi; Basimat bolsa Réuelni tughdi. ⁵ Oholibamah Yeush, Yaalam we Korahni tughdi; bular Qanaan zéminida Esawgha tughulghan oghullar idi.

⁶ Esaw ayalliri, oghul-qizliri, öyidiki hemme kishilirini we charpaylirini, barliq ulaghlirini, shundaqla Qanaan zéminida tapqan barliq teelluqatlrini élip, inisi Yaquptin

□ **35:18** «Ben-Oni» — (erebche «Ibn-Aniy») — menisi «qayghumning oghli». «Ben-Yamin» (Binyamin) dégenning menisi «ong qoldiki oghul» yaki «ametlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21** «Israil» —Yeni Yaqup, elwette. «Migdal-Édir» — menisi «qoy padisi munari». ■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2. □ **35:29** «künliri toshup,...» — ibraniy tilida «künler bilen tolghan bolup, ...» dégen sözler bilen ipadilinidu. «**öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi**» — «ibraniy tilida «öz qowmlirigha qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ **35:29** Yar. 25:8.

□ **36:1** «Töwendikiler Esawning ewladliridur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning toqquzinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esaw (Édom)ning ewladlirining tarixi» («Esawning ewladlirining tarixi») (36:1-8) bashlinidu. «Édom» — buning menisi «qizil» bolup, Séir rayonidiki tupraqning renggini körsitidu. Esaw özimu «qizil adem» bolup, «qizil bir zémin»da olturaqlashqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35.

ayrilip, bashqa bir yurtqa köchüp ketti. ⁷ Chünki her ikkisining tealluqatliri intayin köp bolghachqa, bir yerde bille turalmaytti; musapir bolup turghan zémin ularning mal-charwilirining köplükidin ularni baqalmaytti. ■ ⁸ Buning bilen Esaw (Esaw Édom depmu atilidu) Séir téghigha bérip, olturaqliship qaldi. ■

⁹ Töwendikiler taghliq rayon Séirdiki Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: — □

¹⁰⁻¹³ Esawning oghulliri: — Esawning ayali adahning oghli Élifaz; Esawning ayali Basimatning oghli Réuel. Élifazning oghulliri: — Téman, Omar, Zefo, Gatam we Kenaz idi. Esawning oghli Élifazning kichik xotuni Timna idi; u Élifazgha Amalekni tughup berdi. Yuqirilar bolsa Esawning ayali adahning ewladliri idi. Réuelning oghulliri: — Nahat, Zerah, Shammah we Mizzah idi; bular Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

¹⁴ Esawning ayali, yeni Zibéonning chong qizi, Anahning qizi bolghan Oholibamahning oghulliri: u Esawgha Yeush, Yaalam we Korahni tughup berdi.

¹⁵ Esawning ewladlirining ichidin töwendiki emirler chiqqan: — Esawning tunji oghli Élifazning oghulliridin: — emir Téman, emir Omar, emir Zefo, emir Kénaz, □ ¹⁶ emir Korah, emir Gatam we emir Amalek chiqqan. Bular Édom zéminida Élifazning neslidin chiqqan emirler bolup, Adahning ewladliri idi.

¹⁷ Esawning oghli Réuelning oghulliridin emir Nahat, emir Zerah, emir Shammah we emir Mizzahlar chiqqan; bular Édom zéminida Réuelning neslidin chiqqan emirlerdur; bularning hemmisi Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

¹⁸ Esawning ayali Oholibamahning oghulliridin emir Yeush, emir Yaalam we emir Korahlar chiqqan. Bular Anahning qizi, Esawning ayali Oholibamahning neslidin chiqqan emirler idi.

¹⁹ Bular Esawning, yeni Édomning ewladliri bolup, *édomiylarning* emirliri idi.

Séirning ewladliri – Horiylar

²⁰⁻²¹ Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladliri: — Lotan, Shobal, Zibéon, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. Bular Séirning ewladliri bolup, Édom zéminida Horiylarning emirliri idi. □ ■

²² Lotanning oghulliri Hori bilen Héman idi; Lotanning singlisi Timna idi. ²³ Shobalning oghulliri: Alwan, Manahat, Ébal, Shéfo we Onam idi.

²⁴ Zibéonning oghulliri: — Ayah we Anah idi. Bu Anah chölde atisi Zibéonning ésheklirini béqiwétip, arshanglarni tépiwalghan Anahning del özi shu idi.

²⁵ Anahning perzentliri: oghli Dishon; Anahning qizi Oholibamah idi.

²⁶ Dishonning oghulliri: Hemdan, Eshban, Itran we Kéran idi.

²⁷ Ézerning oghulliri: Bilhan, Zaawan we Akan idi.

²⁸ Dishanning oghulliri: Uz we Aran idi.

■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Ye. 24:4. □ **36:9** «Töwendikiler ... Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning oninchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tolidot»i («Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tarixi») (36:9-37:1) bashlinidu. Esaw awwal Qanaan zéminida turup birnechche perzent kördi; bular 1-8-ayette xatirilinidu. Andin u «Séir taghliq rayoni»da turup u yerde birnechche perzentlik bolghan; bu yerde déyiliwatqini shularning ewladlirini körsitidu (36:9-37:1). Mezkur tarix shu taghliq rayonluq «Horiylar»ning tarixini öz ichige alidu. Qarighanda, Horiylar awwal Esawlargha boysunup, andin ular bilen assimilyatsiyiliship bir millet, yeni «Édomlar» yaki «Édomiylar» bolup qalghan. □ **36:15** «emirler» — mushu yerde Esawning neslidin chiqqan qebililarning emirliri (qebile bashliqliri)ni körsetse kérek. □ **36:20-21** «Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladlir» — Horiylar Esawlar «Séir zémini»gha kirishtin ilgirila shu yerde olturaqlashqanlar idi. Séir ularning ejdadi bolup, zémin uning ismi bilen atalghanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38.

29-30 Horiylarning özlirining emirliri: emir Lotan, emir Shobal, emir Zibéon, emir Anah, emir Dishon, emir Ézer we emir Dishan idi. Bular bolsa Horiylarning Séir zéminida öz namliri boyiche atalghan qebililarning emirliri idi.

Édomdiki padishahlar

31 Israillarning üstige héch padishah téxi seltenet qilmasta Édom zéminida seltenet qilghan padishahlar töwendikidek: —■

32 Béorning oghli Béla Édomda seltenet qildi; uning shehirining ismi Dinhabah idi.

33 Béla ölgendin kéyin, bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornida seltenet qildi.

34 Yobab ölgendin kéyin, témaniylarning zéminidin kelgen Husham uning ornida seltenet qildi.

35 Husham ölgendin kéyin, Bédadning oghli Hadad uning ornida seltenet qildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylargha hujum qilip yenggenidi. Uning shehirining ismi Awit idi.

36 Hadad ölgendin kéyin, masrekahliq Samlah uning ornida seltenet qildi.

37 Samlah ölgendin kéyin, «Deryaning boyidiki Rehobot»tin kelgen Saul uning ornida seltenet qildi.□

38 Saul ölgendin kéyin, Akborning oghli Baal-hanan uning ornida seltenet qildi.

39 Akborning oghli Baal-hanan ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi. Uning shehirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, u Mey-Zahabning qizi bolghan Matredning qizi idi.□

40-43 Esawning neslidin bolghan emirler ularning at-isimliri, jemetliri, nesebnamiliri we turghan jayliri boyiche: emir Timna, emir Alwah, emir Yehet, emir Oholibamah, emir Élah, emir Pinon, emir Kénaz, emir Téman we emir Mibzar, emir Magdiyel we emir Iramlar idi. Bular Édomiylarning emirliri bolup, özliri igilep olturaqlashqan jaylar öz namliri bilen atalghanidi. Mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi.□ ■

37

Yüsüp we uning qérindashliri

1 Yaqup bolsa atisi musapir bolup turghan yerde, yeni Qanaan zéminida olturaqlashti.■

2 Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridur.

Yüsüp yigit bolup on yette yashqa kirgen chaghlirida, akiliri bilen bille qoylarni baqatti; u atisining kichik xotunliri Bilhah we Zilpahning oghulliri bilen bille ishleytti. Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti.□ ³ Yüsüp Israilning qérighan waqtda tapqan balisi bolghachqa, uni bashqa oghulliridin bekrek yaxshi köretti. Shunga u

■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37** «Derya» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu. □ **36:39** «Akborning oghli ... ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi» — qarighanda, Horiylarning padishahliri sulale tüzümi boyiche emes, melum saylam yoli bilen tallinatti. □ **36:40-43** «mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi» — yaki «bular bolsa Édomdiki özliri igilep olturaqlashqan jaylardiki emirler idi». «mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi» — qiziq bir ish shuki, Israillar téxi musapir bolup yürüwatqanda, Esawlar alliqachan muqim zéminliq bolup, padishahliq tüzümi bolghan, shundaqla xélila tereqqiy qilghan bolsa kérek. Biraq kéyin Israillar ulardin köp tereplerde éship ketti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51. ■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2** «Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridu» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning on birinchi «tolidot»i (axirqi «tolidot» yaki «tarix»), yeni «Yaqupning ewladlirining tolidot»i («Yaqupning ewladlirining ish-izliri») (37:2-50:26) bashlinidu. «Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti» — oqurmenler Yüsüpnig akilirining kéyinki ishliridin u bergen bu xewernig rast yaki rast emeslikini köreleydu.

Yüsüpke uzun yenglik ton tiktürüp berdi. □ 4 Emma akiliri atisining uni özliridin yaxshi köridighinini körüp, uninggha öch bolup qalghanidi we uninggha chirayliq gep qilmatti. 5 Uning üstige Yüsüp bir chüsh körgen bolup, uni akilirigha dep bériwidi, ular uninggha téximu öch bolup ketti. 6 Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Méning körgen shu chüshümni anglap béqinglar. 7 Mana, biz hemmimiz étizlarda ashliqlarni baghlawatqudekimiz. Qarizam méning önchem öre turuptidek; silerning önchenglar bolsa méning önchemning chörisige oliship tezim qilip turghudek! — dédi.

8 Akiliri uningdin: — Ejeba, sen bizge padishah bolamsen? Üstimizge hökümraniq qilamsen? — dep soridi. Uning körgen chüshliri we gépidin akiliri uni téximu yaman kördi.

9 Kéyin u yene bir chüsh kördi we chüshini akilirigha dep: — Mana, men yene bir chüsh kördüm. Qarizam, quyash bilen ay we on bir yultuz manga tezim qilip turghudek! — dédi.

10 U bu chüshni atisi we akilirigha dep berdi. Atisi uninggha tenbih bérip: — Bu körgining zadi qandaq chüsh? Ejeba, men, anang we aka-ukiliring aldinggha bérip, sanga yerge bash urup tezim qilimizmu? — dédi. □

11 Shuning bilen akiliri uninggha heset qilghili turdi. Emma atisi shu gepni könglige püküp qoydi. ■

Yüsüpning Misirgha, qulluqqa sétilishi

12 Emdi Yüsüpning qérindashliri atisining qoylirini baqqili Shekemge ketkenidi. 13 Israil Yüsüpke: — Akiliring Shekemde pada béqiwatidighu? Kel, men seni ularning qéshigha ewetey, déwidi, Yüsüp: — Mana men, dédi.

14 U uninggha: — Emdi bérip akiliring aman-ésenmu-emesmu, qoylar aman-ésenmu-emesmu, manga xewirini élip kelgin, dep uni Hébron jilghisidin yolgha saldi; u Shekemge bardı.

15 Shu yerde birsi uning dalada ténep yüriginini körüp uningdin: — Néme izdewatisen, dep soridi.

16 U: — Men akilirimni izdewatimen. Ularning padilirini qeyerde béqiwatqanliqini éytip bersingiz, dédi.

17 U adem jawab bérip: — Ular bu yerdin kétip qaldi, chünki men ularning: «Yürünglar, Dotan'gha barayli» déginini anglidim, dédi.

Shuning bilen Yüsüp akilirining arqisidin bérip, ularni Dotandin tapti.

18 Ular uni yiraqtin körüp, u téxi ularning qéshigha kelmeyle, uni öltürüwétishni meslihetleshti. 19 Ular bir-birige: — Mana héliqi chüsh körgüchi kéliwatidu. 20 Kélinglar, uni öltürüp mushu yerdiki oreklerden birige tashliwéteyli, andin: — Wehshiy bir haywan uni yep kétiptu, deyli. Shunda, biz uning chüshlirining néme bolidighinini körimiz! — dédi.

21 Emma Ruben buni anglap uni ularning qolliridin qutquzmaqchi bolup: — Uni öltürmeyli, dédi. □ ■ 22 Ruben ulargha yene: — Qan tökmenglar! Belki uni chöldiki mushu orekke tashliwétinglar; lékin uninggha qol tegküzmengler, dédi (emeliyette, u uni ularning qolidin qutquzup, atisining qéshigha qayturuwetmekchi idi).

23-24 Yüsüp akilirining qéshigha yétip kelgende ular uni tutup, uning alahide tonini, yeni kiyiklik uzun yenglik tonini salduruwélip, orekke tashliwetti. Lékin orek quruq bolup, ichide su yoq idi.

25 Andin ular tamaq yégili olturdi. Ular béshini kötürüp qariwidi, mana Ismail-larning bir karwini Giléad tereptin kéliwatatti. Tögilirige dora-dermek, tutiya we murmekkiler artilghan bolup, Misir terepke kétiwatatti. 26 Yehuda qérindashlirigha: —

□ 37:3 «uzun yenglik ton» — shu dewrlerdiki emirler we padishahlar öz shahzadiliri yaki ésilzadilirige shundaq «uzun yenglik ton» kiygüzetti. Bashqa birxil terjimisi «ala renglik ton». □ 37:10 «aka-ukiliring» — Yüsüpning bir ukisi, yeni Binyamin bar idi. Shu waqitta u bek kichik idi. ■ 37:11 Ros. 7:9. □ 37:21 «qutquzmaqchi bolup...» — ibraniy tilida «qutquzup...». ■ 37:21 Yar. 42:22.

Bizning bir tughqan qérindishimizni óltürüp, qénini yoshurghinimizning néme paydisi bar? ²⁷ Kélinglar, uni Ismaillargha sétiwéteyli; qandaqla bolmisun u bizning inimiz, bir tughqan qérindishimiz; shunga uninggha qol salmayli, déwidi, qérindashliri buninggha qulaq saldi. □ ²⁸ Midiyanliq Sodigerler shu yerdin ótüp kétéwatqanda, ular Yüsüpni orektin tartip chiqirip, ulargha yigirme kümüsh tenggige sétiwetti. Bular bolsa Yüsüpni Misirgha élip ketti. ■

²⁹ Ruben orekning yénigha qaytip kélip, Yüsüpning orekte yoqluqini körüp, kiyimlirini yirtip, ³⁰ inilirining qéshigha béríp: — Bala yoq turidu! Emdi men nege baray?! — dédi.

³¹ Emma ular Yüsüpning tonini élip, bir tékini boghuzlap tonni uning qénigha milep, ³² Andin uzun yenglik tonni atisining qéshigha ewetip, uninggha: — Buni biz tépiwalduq; bu oghlungning tonimu-emesmu, özüng körüp baqqin, dédi.

³³ U uni tonup: — Bu derweqe méning oghlumning toni iken; bir wehshiy haywan uni yep ketken oxshaydu; shübhisizki, Yüsüp titma-titma qiliwétiliptu! — dédi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup kiyimlirini yirtip, bélige böz baghlap, nurghun künlergiche ogli üçün matem tutti. ³⁵ Uning hemme oghul-qizliri yénigha kélip uninggha teselli bersimu, u tesellini qobul qilmay: «Men tehtisaragha chüshüp oghlumning qéshigha barghuche shundaq matem tutimen!» dédi. Yüsüpning atisi shu péti uninggha ah-zar kótürüp matem tutti. ■

³⁶ Emdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misirgha élip béríp, Pirewnning bir ghojidari, pasiban béshi Potifargha satti. □ ■

38

Yehuda bilen Tamar

¹ U waqitlarda shundaq boldiki, Yehuda aka-ukilirining qéshidin kétép, Hirah isimlik Adullamliq bir kishiningkige chüshti. ² Shu yerde Yehuda Shua isimlik bir Qanaaniyn-ning qizini kördi; u uni xotunluqqa élip qéshigha kirip yatti. □ ■ ³ U hamilidar bolup bir oghul tughdi; Yehuda uninggha «Er» dep at qoydi. ⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughdi we uninggha Onan dep at qoydi. ⁵ Andin yene hamilidar bolup bir oghul tughdi we uninggha Shelah dep at qoydi. U tughulghanda Yehuda Kézibda idi. ■

⁶ Yehuda tunji ogli Erge Tamar isimlik bir qizni élip berdi. ⁷ Lékin Yehudaning tunji ogli Er Perwerdigarning neziride rezil bolghachqa, Perwerdigar uni óltürdi.

⁸ Bu chaghda Yehuda Onan'gha: — Akangning ayalining qéshigha kirip, uni xotunluqqa élip qérindashliq burchini Ada qilip, akang üçün nesil qaldurghin, dédi. □

⁹ Emma Onan bu nesilning özige tewe bolmaydighanliqini bilip, akisigha nesil qaldurmasliq üçün her qétim akisining ayali bilen bille bolghanda meniysini yerge aqturuwétetti. ¹⁰ Uning bu qilmishi Perwerdigarning neziride rezil körün'gechke, unimu óltürüwetti.

¹¹ Yehuda emdi kélini Tamargha: — Oghlum Shelah chong bolghuche atangning öyide tul olturup turghin, dédi. Chünki u ichide: — Bumu akilirigha oxshash ölüp kétermikin, dep qorqti. Shuning bilen Tamar béríp atisining öyide turup qaldi. ¹² Emdi köp künler ótüp,

□ **37:27** «u bir tughqan qérindishimiz» — ibraniy tilida «u bizning etlirimiz». ■ **37:28** Hak. 8:24; Zeb. 105:17-18; Ros. 7:9. ■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36** «pasiban béshi» — shu chaghdiki «pasiban béshi» dégen mensep belkim «jallat béshi» dégenimu öz ichige alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zeb. 105:17-18 □ **38:2** «bir Qanaaniynning qizi» — oqurmenlarning éside barki, Qanaaniylar imansiz we exlaqsiz bir xelq idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Chöl. 26:20. □ **38:8** «qérindashliq burchi» — qedimki zamanlarning örp-adetliri boyiche, birsi öz mal-mülkige warisliq qilidighan perzenti bolmay ölüp ketse, undaqta ölgüchining aka yaki ukisi uninggha bir waris perzent qaldurush üçün ayalini xotunluqqa élishi kérek idi. Bu ayaldin perzent tughulsa, undaqta u öziningki emes, belki ölgen qérindishining hésablinatti. Kéyin bu ishni Musa peyghember yehudiylargha qanun dep békitken («Qan.» 25:5-10).

Shuaning qizi, Yehudagha tegken ayal öldi. Yehuda teselli tapqandin keyin adullamliq dosti Hirah bilen bille özining qoy qirqiqhuchilirining ehwalini bilishke Timnahqa chiqti.

¹³ Tamargha: — Qéynatang qoylirini qirqiqhili Timnahqa yol aldi, dégen xewer yetti.

¹⁴ Shuning bilen Tamar Shelah chong bolghan bolsimu, men uninggha xotunluqqa élip bérilmidim, dep qarap, tulluq kiyimini séliwétip, chümbel tartip bedinini orap, Timnah yolining üstide Enaimgha kirish éghizigha béríp olturdi.

¹⁵ Emdi Yehuda uni yüzi yépiqliq halda körgende: — Bu bir pahishe ayal oxshaydu, dep oylidi. ¹⁶ U yoldin burulup uning yénigha béríp, öz kélini ikenlikini bilmey: — Kel, men sen bilen bille bolay, dédi. U jawab béríp: — Men bilen bille bolsang, manga néme bérisen? dep soridi.

¹⁷ U uninggha: — Padamning ichidin bir oghlaqni sanga ewetip bérey, dédi. Ayal: — Sen uni ekélip bergüche, manga renige birer nerse béremsen? dep soriwidi, ¹⁸ U: — Sanga némini renige bérey? — dédi.

U: — Öz möhürüng bilen uning shoynisini we qolungdiki hasangni renige bergin, déwidi, u bularni béríp, uning bilen birge boldi. Shuning bilen u uningdin hamilidar bolup qaldi.

¹⁹ Andin Tamar ornidin turup mangdi; u perenjini séliwétip, tulluq kiyimini kiyiwaldi.

²⁰ Yehuda: — U xotunning qolidiki renini yandurup kelsun dep adullamliq dostining qoli arqiliq oghlaqni ewetti, emma u uni tapalmidi. ²¹ U shu jaydiki ademlerdin: — Enaimdiki yolning boyida olturghan butperes pahishe qéni, dep sorisa, ular: — Bu yerde héchbir butperes pahishe bolghan emes, dep jawab berdi. □

²² Buning bilen u Yehudaning qéshigha yénip béríp: — Men uni tapalmidim; üning üstige u jaydiki ademlermu: «Bu yerde héchbir butperes pahishe ayal bolghan emes» déyishti, dédi.

²³ Yehuda: — Boptu, u nersilerni u élip ketse ketsun; bolmisa, bashqilarning mesxirisige qalimiz. Némila bolmisan, men uninggha oghlaq ewettim, lékin sen u xotunni tapalmid- ing, dédi.

²⁴ Üch ayche ötkendin keyin birsi Yehudagha: — Séning kélining Tamar buzuqchiliq qildi, uning üstige zinadin hamilidar bolup qaldi, dégen xewerni yetküzdi. Yehuda jawaben: — Uni élip chiqinglar, köydürüwétilsun! — dédi.

²⁵ Lékin u élip chiqilghanda qéynatisigha xewer ewetip: — Bu nersilerning igisi bolghan ademdin hamilidar boldum! Emdi sen körüp baq, bu möhür, shoynisi we hasining kimning ikenlikini étirap qilghin, dédi.

²⁶ Yehuda bu nersilerni étirap qilip: — U manga nisbeten heqliqtur; derweqe men uni oghlum Shelahqa élip bermidim, dédi. Bu ishtin keyin Yehuda uninggha yene yéqinchiliq qilmidi. □

²⁷ Uning tughut waqti yéqinlashti, mana qorsiqida qoshkézek bar idi. ■ ²⁸ U tughqan waqtida balilardin birsi qolini chiqiriwidi, tughut anisi derhal bir qizil yipni élip: «Bu awwal chiqti» dep uning qoligha chigip qoydi.

²⁹ Lékin u qolini yene ichige tiqiwaldi, mana uning inisi chiqti. Shuning bilen tughut anisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» dédi; shuning bilen uninggha «Perez» dégen

□ **38:15** «bu bir pahishe ayal oxshaydu» — shu waqitlarda pahishe ayalar yüzini étiwalatti; toy qilghan ayallar we qizlar adette chümbelsiz yüretti. Peqet toy qilidighan layiqi aldidila qizlar yüzini yépiwalatti (24:65ni körüng).

□ **38:21** «butperes pahishe» — Qanaaniylar arisida butpereslikning pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi. «Kim bundaq «butperes pahishe» bilen bille bolsa, uninggha buttin bir bext-beriket kélidu» dep qarilatti. □ **38:26**

«U manga nisbeten heqliqtur» — Tamarning bu ishlarda bolush meqsiti köngül xushi üçün emes, belki perzent körüsh üçün idi. Yehuda eslide «Men uningdin téximu gunahkarmen» déyishke toghra kéletti, elwette. ■ **38:27** 1Tar.

2:4.

at qoyuldi. □ ■ ³⁰ Andin qoligha qizil yip chigilgen akisi tughuldi. Uning ismi Zerah dep ataldi. □

39

Yüsüpning Potifarning öyide xizmet qilishi

¹ Yüsüp bolsa Misirgha élip kélindi; uni Pirewnning ghojidari, pasiban béshi Potifar shu yerge élip kelgen Ismaillarning qolidin sétiwaldi. ■ ² Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolghachqa, uning ishliri ongha tartti; u misirliq xojisining öyide turup qaldi. ■ ³ Uning xojisi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini, shundaqla u néme ish qilsa, Perwerdigarning uning qolida ronaq tapquzghanliqini bayqidi. ⁴ Shuning bilen Yüsüp uning neziride iltipat tépip, uning xas xizmetchisi boldi. Xojisi uni öyini bashqurushqa qoydi we barliq teelluqatini uning qoligha tapshurdi.

⁵ We shundaq boldiki, u uni öyi we barliq teelluqatini bashqurushqa qoyghandin tartip, Perwerdigar bu misirliqning öyini Yüsüpning sewebidin beriketlidi; Perwerdigarning berikiti uning pütün ailisi we barliq tériqchiliqigha keldi. ⁶ Shuning bilen *Potifar* barliq ishlirini Yüsüpning qoligha tapshurup, öz tamiqini yéyishtin bashqa héchqandaq ish bilen kari bolmide.

Yüsüp bolsa qamiti kélishken, xushchiray yigit idi.

⁷ Birnechche waqit ötkendin kéyin shundaq boldiki, uning xojisining ayalining Yüsüpke közi chüshüp qélip: — Men bilen yatqin! — dédi. ■

⁸ Emma u unimay xojisining ayaligha mundaq dédi: — Mana xojam öydiki ishlarni, shundaqla barliq teelluqatini qolumgha tapshurdi, manga tolimu ishinip ishlirim bilen kari bolmaydu. ⁹ Bu öyde mendin chong adem yoq. Sendin bashqa u héchbir nersini mendin ayimidi — chünki sen uning ayalidursen! Shundaq turuqluq men qandaqmu bundaq rezillikni qilip Xuda aldida gunahkar bolay? — dédi.

¹⁰ Gerche her küni Yüsüpke shundaq désimu, shundaqla u uning bilen yétip uninggha yéqinchiliq qilishni yaki uning bilen birge turushni ret qilghan bolsimu, ¹¹ shundaq bir weqe boldiki, bir küni u öz ishi bilen öy ichige kirgenidi, öydikilerdin héchqaysisi öyning ichide emes idi; ¹² bu ayal uning tonini tutuwélip: — Men bilen yatqin! dédi. U tonini uning qoligha tashlap qoyup, yügürgen péti qéchip tashqirigha chiqip ketti.

¹³ Ayal Yüsüpning tonini öz qoligha tashlap qéchip chiqip ketkinini körüp, ¹⁴ öyidiki xizmetchilirini chaqirip ulargha: — Qaranglar, érim bizge haqaret keltürsun dep bir ibraniiy ademni élip keptu! Bu adem yénimgha kirip: «Sen bilen yatay» déwidi, qattiq warqiridim! ¹⁵ U méning qattiq warqirighinimni anglap, tonini yénimgha tashlap, tashqirigha qéchip ketti, dédi.

¹⁶ Shuning bilen xojisi öyige yénip kelgüche u Yüsüpning tonini yénida saqlap qoydi.

¹⁷ Andin u érigimu shu gepni qilip: — Sen élip kelgen héliqi ibraniiy qul manga haqaret qilishqa qéshimgha kirdi. ¹⁸ Lékin men qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qéshimda tashlap, tashqirigha qéchip ketti, — dédi.

¹⁹ Uning xojisi ayalining: — Séning qulung méni undaq-mundaq qildi, dégen geplirini anglap ghezipi ottek tutashti. ²⁰ Shuning bilen Yüsüpning xojisi uni tutup orda munarliq

□ **38:29** «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» — bashqa birxil terjimisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting? Bundaq ish béshinggha yene kélidu!» (eyni söz «bösüp chiqish» béshinggha yene kélidu!). «Perez» — «bösülgen jay» yaki «bösküchi» dégen menide. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30** «Zerah» — Babil yaki aramiy tilida «qipqizil» dégen menide. Ibraniy tilida «parqiraq» dégen menide. Bu babning tarixiy ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zeb. 105:17. ■ **39:2** Ros. 7:9. ■ **39:7** Pend. 7:13.

zindan'gha qamap qoydi. Shu yerge peqet padishahning mehbusliri solinatti. Buning bilen u shu yerde solaqta yétip qaldi. □ ■

²¹ Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolup, uninggha shapaet körsitip, uni zindan béging neziride iltipat tapturdi. ²² Shuning bilen zindan bégi gundixanida yatqan hemme mehbuslarni Yüsüpning qoligha tapshurdi. Shu yerde qilinidighan herqandaq ish uning qoli bilen bolatti. ²³ Zindan bégi Yüsüpning qolidiki héchqandaq ishtin ghem qilmatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille bolup, u hernéme qilsa Perwerdigar uni ongushluq qilatti.

40

Yüsüpning zindandashlirining chüshlirige tebir bérishi

¹ Bu ishlardin kéyin Misir padishahining saqiysi we bash nawiyy Misir padishahining zitigha tégip gunahkar bolup qaldi. ² Shuning bilen Pirewn uning bu ikki mensepdarigha, yeni bash saqiy we bash nawaygha ghezeplinip, ³ ularni pasiban béshining sariyigha, Yüsüp solaqliq munarliq zindan'gha solap qoydi. □ ⁴ Pasiban béshi Yüsüpni ularning xizmitide bolup ularni kütüshke teyinlidi. Ular solaqta birnechche kün yétip qaldi.

⁵ Ular ikkisi — Misir padishahining saqiysi we nawiyy gundixanida solaqliq turghan bir kéchide chüsh kördi. Herbirining chüshining özige xas tebiri bar idi. ⁶ Etisi etigende, Yüsüp ularning qéshigha kiriwidi, ularning ghemkin olturghinini kördi; ⁷ shunga u özi bilen bille xojisining sariyida solaqliq yatqan Pirewnning bu ikki mensepdaridin: — Némishqa chirayinglar бүгүн shunche solghun? — dep soridi.

⁸ Ular uninggha jawab bérrip: — Ikkimiz bir chüsh körduq; emma chüshimizning tebirini yéship béridighan kishi yoq, dédi. Yüsüp ulargha: — Chüshke tebir bérish Xudadin bolidu emesmu? Chüshünglarni manga éytip béringlar, — dédi. □

⁹ Buning bilen bash saqiy Yüsüpke chüshini éytip: — Chüshümde aldında bir üzüm téli turghudek; ¹⁰ bu üzüm télining üç shéxi bar iken. U bix urup chéchelep, saplirida uzum piship kétiptudek; ¹¹ Pirewnning qedehi qolumda iken; men üzümlerni élip Pirewnning qedehige siqip, qedehni uning qoligha sunuptimen, dédi.

¹² Yüsüp uninggha jawaben: Chüshning tebiri shudurki, bu üç shax üç künni körsitidu.

¹³ Üch kün ichide Pirewn qeddingni ruslitip, séni mensipingge qaytidin teyinleydu. Buning bilen sen burun uninggha saqiy bolghandek Pirewnning qedehini uning qoligha sunidighan bolisen. □ ¹⁴ Lékin ishliring ongushluq bolghanda méni yadinggha yetküzüp, manga shapaet körsitip Pirewnning aldida méning toghramda gep qilip, méni bu öydin chiqartqaysen. ¹⁵ Chünki men heqiqeten ibraniylarning zéminidin naheq tutup élip kélindim; bu yerdimu méni zindan'gha salghudek bir ish qilmidim, — dédi.

¹⁶ Bash naway Yüsüpning shundaq yaxshi tebir berginini körüp uninggha mundaq dédi: — Menmu özümni chüshümde kördüm; mana, béshimda aq nan bar üç séwet bar iken.

¹⁷ Eng üstünki séwette nawaylar Pirewn'ge pishurghan herxil nazunémetler bar iken; lékin qushlar béshimdiki u séwettiki nersilerni yep kétiptudek, — dédi.

□ **39:20** «*Yüsüpni* tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, Potifar «jallat béshi» bolushi mumkin idi. Shunga u Yüsüpni ölüm jazasigha mehkum qilishqa hoquqluq bolatti. Uning shundaq qilmasliqi könglide ayalining geplirige guman peyda bolghanliqigha ispat bolushi mumkin. Qaysi ayagh astida dessilish xetirige qalghan ayal özini bozek qilmaqchi kishining kiyimini tutuwélishni xalaytti? ■ **39:20** Zeb. 105:18.

□ **40:3** «pasibanlarning béshi» — Potifar bolsa kérek (39:1ni körüng). □ **40:8** «chüshimizning tebirini yéship béridighan kishi yoq» — shu dewrlerde Misirda «chüshni yeshküchi» deyidighan «alahide kesp» tiki bir xil ademler bar idi. □ **40:13** «Pirewn qeddingni ruslitip...» — ibraniiy tilida: — «Pirewn béshingni kötürüp...».

18 Yüsüp jawaben: — Chüshning tebiri shudurki: — Bu üç séwet üç künni körsitidu. 19 Üch kün ichide Pirewn séning béshingni késip, jesitingni derexke asidiken. Shuning bilen ucharqanatlar kélip göshüngni yeydiken, — dédi.□

20 Üchinchi küni shundaq boldiki, Pirewnning tughulghan küni bolghachqa, u hemme xizmetkarliri üçün bir ziyapet qilip berdi, shundaqla derweqe xizmetkarlirining arisida bash saqiyning béshini kôtürdi we bash nawayning béshini aldi;□ 21 u bash saqiyni qaytidin öz mensipige teyinlidi; shuning bilen u Pirewnning qedehini uning qoligha qaytidin sunidighan boldi. 22 Lékin bash nawayni bolsa Yüsüp ulargha tebir bergende késiwettti. 23 Emma bash saqiy Yüsüpni héch eslimey, eksiche uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padishahning chüshige tebir bérishi

1 Toptoghra ikki yil ötüp, Pirewn bir chüsh kördi. Chüshide u Nil deryasining boyida turghudek.■ 2 Hem chirayliq hem sémez yette tuyaq inek deryadin chiqip, qumushluqta otlaptudek. 3 Andin yene yette tuyaq inek deryadin chiqiptu; ular set hem oruq bolup, aldinqi ineklarning yénida, deryaning boyida turuptu. 4 Bu set hem oruq inekler u yette chirayliq hem sémez ineklerni yewétiptu. Shu waqitta Pirewn oyghinip kétéptu.

5 U yene uxlap, ikkinchi qétim chüsh kördi: — Mana, bir tüp bughday shéxidin toq we chirayliq yette bashaq chiqiptu. 6 Ulardin kéyin yene yette bashaq chiqiptu; ular hem oruq we puchek bolup, sherq shamilida soliship qalghanidi. 7 Bu oruq bashaqlar u yette sémez, toq bashaqlar yutup kétéptu. Andin Pirewn oyghinip kétéptu, bu uning chüshi iken.

8 Etisi uning köngli nahayiti biaram bolup, Misirdiki hemme palchi-jadugerler bilen barliq danishmenlerni chaqirtip keldi. Pirewn öz chüshini ulargha éytip berdi; lékin héchkim Pirewn'ge chüshlarning tebirini dep bérelmide.□

9 U chaghda bash saqiy Pirewn'ge: — Bügün méning ötküzgen xataliqlirim ésimge keldi.

10 Burun Pirewn janabliri qullirigha, yeni péqir we bash nawaygha achchiqlinip, bizni pasiban béshining sariyida solaqqa tashlighanidila; 11 Shu chaghlarda herbirimiz bir kéchide birdin chüsh kördüq; her qaysimiz körgen chüshning tebiri bashqa-bashqa idi.■ 12 Shu yerde biz bilen bille pasiban béshining quli bolghan bir ibraniy yigit bar idi. Uninggha chüshlirimizni éytiwiduq, u bizge chüshlirimizning tebirini bayan qildi; u herbirimizning körgen chüshige qarap tebir bergenidi. 13 Shundaq boldiki, ishlar del uning bergen tebiride déyilgende k yüz berdi; janabliri péqirni öz mensipimge qaytidin teyinlidile, bash nawayni dargha astila, — dédi.

14 Shuning bilen Pirewn adem ewetip, Yüsüpni chaqirdi; ular derhal uni zindandin chiqardi. Yüsüp burut-saqilini chüshürüp, kiyimlirini yenggüshlep, Pirewnning aldigha kirdi.■ 15 Pirewn Yüsüpke: — Men bir chüsh kördüm, emma uning tebirini éytip béreleydighan héchkim chiqmide. Anglisam, sen chüshke tebir béreleydikensen, — dédi.

16 Yüsüp Pirewn'ge jawab bérup: — Tebir bérish özüm din emes; lékin Xuda Pirewn'ge xatirjemlik béridighan bir jawab béridu, — dédi.□

17 Pirewn Yüsüpke: — Chüshümde men deryaning qirghiqida turuptimen.□ 18 Qarisam, deryadin hem sémez hem chirayliq yette tuyaq inek chiqip qumushluqta otlaptu.

19 Andin ulardin kéyin ajiz, tolimu set hem oruq yette tuyaq inek chiqiptu. Men Misir

□ 40:19 «Pirewn séning béshingni késip,...» — ibraniy tilida: «Pirewn béshingni üstüngdin kôtürüp,...» . Mushu sözlerni 13-ayet bilen sélishturghili bolidu. □ 40:20 «béshini aldi» — ibraniy tilida bu ibare «béshini kôtürdi» dégen söz bilen ipadilidile. Lékin bu «bash kôtürüsh» ornini östürüsh emes, belki kallisini élishni körsitidu. ■ 41:1 Zeb. 105:19

□ 41:8 «uning köngli» — ibraniy tilida: — «uning rohi». ■ 41:11 Dan. 2:2. ■ 41:14 Zeb. 105:20; Dan. 2:25.

□ 41:16 «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab». □ 41:17 «derya» — Nil deryasi. Misirliqlargha nisbeten peqet bir derya, yeni Nil deryasila bardur.

zémínida shundaq set ineklarni körgen emesmen. ²⁰ Bu oruq, eski inekler bolsa awwalqi yette sémez inekni yewétiptu. ²¹ Ularni yewetken bolsimu, qorsiqigha bir némining kirgenliki héch ayan bolmaptu, ularning körünüshi belki burunqidek set imish. Andin men oyghinip kettim.

²² Andin yene bir chüsh kördüm, mana bir shaxtin yette hem toq hem chirayliq bashaq chiqiptu. ²³ Andin yene yette puchek, oruq bashaq chiqiptu; ular sherq shamili bilen soliship qurup kétiptu. ²⁴ Bu oruq bashaqlar yette chirayliq bashaqni yep kétiptu. Men bu ishni palchi-jadugerlerge dep bersem, manga tebirini éytip bérédighan héch kishi chiqmide, dédi.

²⁵ Yüsüp Pirewn'ge: — *Janabliri* Pirewnning chüshliri bir menididur. Xuda Özi qilmaqchi bolghan ishlirini Pirewn'ge aldin bildürdi. ²⁶ Bu yette yaxshi inek yette yilni körsitidu; yette yaxshi bashaqmu yette yilni körsitidu. Bu chüshler oxshash bir chüshtur.

²⁷ Ulardin kéyin chiqqan yette oruq, yaman set inek yette yilni körsitidu; sherq shamili bilen soliship qalghan yette quruq bashaqmu shundaq bolup, acharchiliq bolidighan yette yildur. ²⁸ Men Pirewn'ge deydighan sözüm shuki, Xuda yéqinda qilmaqchi bolghan ishni Pirewn'ge ayan qildi. ²⁹ Mana, pütkül Misir zémínida yette yilghiche memurchiliq bolidu; ³⁰ andin yette yilghiche acharchiliq bolidu; shuning bilen Misir zémínida pütkül memurchiliqni unutquzidighan acharchiliq zéminni weyran qilidu. ³¹ Kélidighan acharchiliqning sewebidin zéminda bolghan memurchiliq kishilerning ésidin kötürülüp kétidu; chünki acharchiliq tolimu éghir bolidu. ³² Lékin chüshning yandurulup, Pirewn'ge ikki qétim körün'ginining ehmiyiti shuki, bu ish Xuda teripidin békitilgen bolup, Xuda uni pat arida emelge ashuridu.

³³ Emdi Pirewn özi üçün pem-parasetlik hem dana bir kishini tépip, Misir zémínigha qoysun. ³⁴ Pirewn shundaq qilsunki, memurchiliq bolghan yette yilda Misir zémínidin chiqqan ashliqning beshtin birini toplanglar dep zémin'gha nazaretilerni teyinlisun. ³⁵ Bular shu kélidighan toqchiliq yillirida barliq ashliqni toplap, sheher-sheherlerde yémeklik bolsun dep bughday-qonaqlarni Pirewnning qol astigha jem qilip saqlitip qoysun. ³⁶ *Yighilghan* shu ashliqlar Misir zémínida bolidighan yette yilliq acharchiliqqa taqabil turush üçün saqlansun; shu teriqide zémin acharchiliqtin halak bolmaydu, — dédi.

Yüsüpning Misirni idare qilishi

³⁷ Bu söz Pirewn we uning xizmetkarlirining nezirige taza yaqti. ■ ³⁸ Shuning bilen Pirewn xizmetkarlirigha: — Bu kishidek, ichide Xudaning rohi bar yene birsini tapalamduq?! — dédi. ■

³⁹ Pirewn Yüsüpke: — Xuda sanga buning hemmisini ayan qilghaniken, sendek pemlik hem dana héchkim chiqmaydu. ⁴⁰ Sen emdi méning öyümni bashqurushqa békitilding, barliq xelqim séning aghzingha qarap özlirini tertipke tizsun. Peqet texttila men sendin üstün turimen, — dédi. □ ■

⁴¹ Axirida Pirewn Yüsüpke: — Mana, men séni pütkül Misir zémínining üstige teyinlidim, — dédi.

⁴² Buning bilen, Pirewn öz qolidin möhür üzükini chiqirip, Yüsüpning qoligha saldi; uningha nepis kanap rextin tikilgen libasni kiygüzüp, boynigha bir altun zenjir ésip qoydi. ⁴³ Uni özining ikkinchi shahane harwisigha olturghuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!» — dep jar saldurdi. Shundaq qilip, Pirewn uni pütkül Misir zémínigha tiklep qoydi.

■ 41:37 Ros. 7:10. ■ 41:38 Zeb. 105:20-22. □ 41:40 «tertiple tizsun» — yaki «boysunidu». ■ 41:40 Zeb. 105:21-22

⁴⁴ Andin Pirewn Yüsüpke yene: — Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun! — dédi.□

⁴⁵⁻⁴⁶ Pirewn Yüsüpke Zafinat-Paaniyah dégen namni berdi we on shehiridiki kahin Potifirahning qizi Asinatni uninggha xotunluqqa élip berdi. Shundaq qilip Yüsüp pütkül Misir zéminini bashqurush üçhün chörgileshke chiqti. Yüsüp Misir padishahi Pirewnning xizmitide bolushqa békitilgende ottuz yashta idi; u Pirewnning aldidin chiqip, Misir zéminining herqaysi jaylirini közdin kechürdi. □

⁴⁷ Memurchiliq bolghan yette yil ichide zéminning hosuli döwe-döwe boldi.□ ⁴⁸ Yette yilda u Misir zéminidin chiqqan ashliqni yighip, sheher-sheherge toplidi; herqaysi sheherning etrapidiki étizliqning ashliqini u shu sheherning özige jughlap qoydi. ⁴⁹ Shu teriqide Yüsüp déngizdiki qumdek nahayiti köp ashliq toplidi; ashliq heddi-hésabsiz bolghachqa, ular hésablashni toxtatti.

⁵⁰ Acharchiliq yilliri yétip kélishtin burun Yüsüpke ikki oghul töreldi. Bularni Ondiki kahin Potiferahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■ ⁵¹ Yüsüp: «Xuda pütün japa-musheqqitim we atamning pütün ailisini könglümdin kötürüwetti» dep tunji oghligha Manasseh dep at qoydi;□ ⁵² andin: «Men azab-oqubet chekken yurtta Xuda méni méwilik qildi» dep ikkinchisige Efraim dep at qoydi.□

⁵³ Misir zéminida memurchiliq bolghan yette yil ayaghlashti. ⁵⁴ Andin Yüsüpning éytqinidek acharchiliqning yette yili bashlandi. U chaghlarda bashqa barliq yurtlardimu acharchiliq boldi; lékin Misir zéminidiki her yerlerde nan bar idi.■ ⁵⁵ Acharchiliq pütkül Misir zéminni basqanda, xelq ashliq sorap Pirewn'ge peryad qildi. Pirewn misirliqlarning hemmisige: — Yüsüpning qéshigha bérip, u silerge néme dése, shuni qilinglar, — dédi.

⁵⁶ Acharchiliq pütkül yer yüzini bésip ketti. Yüsüp her yerdiki ambarlarni échip, misirliqlargha ashliq satatti; acharchiliq Misir zéminida intayin éghir bolghili turdi.

⁵⁷ Acharchiliq pütkül yer yüzini basqan bolghachqa, barliq yurtlardiki xelqmu ashliq alghili Misirgha Yüsüpning qéshigha kéletti.

42

Yüsüpning qérindashlirining Misirgha ashliq alghili bérishi

1 Emdi Yaqup Misirda ashliq barliqini bilginide oghullirigha: — Némishqa bir-biringlarga qariship turisiler? — dédi.

² Andin yene: — Manga qaranglar, anglishimche Misirda ashliq bar iken. U yerge bérip, andin shu yerdin bizge ashliq élip kélinglar; buning bilen ölüp ketmey, tirik qalimiz, — dédi.■

³ Buning bilen Yüsüpning on akisi ashliq sétiwalghili Misirgha yolgha chiqti.□ ⁴ Lékin Yaqup Yüsüpning inisi Binyaminning birer yamanliqqa uchap qélididin qorqup uni akiliri bilen bille ewetmidi. ⁵ Shuningdek acharchiliq Qanaan zéminidimu yüz bergechke, Israilning oghulliri ashliq alghili kelgenler arisida bar idi.

□ **41:44** «Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun!» — yaki «Men Pirewndurmen; lékin pütkül Misir zéminida séning ruxsitingsiz héchkim qol-putini midirlatmisun!». □ **41:45-46** «Zafinat-Paaniyah» — menisi «Xudaning söz qilishi bilen u (Yüsüpni démekchi) hayat turidu» dégen bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi «Dunyaning Qutquzghuchisi». □ **41:47** «döwe-döwe» — ibraniy tilida «changgal-changgal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51** «Manasseh» — menisi «untuldurghan». □ **41:52** «Efraim» — menisi «ikki hesse méwilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zeb. 105:16-17 ■ **42:2** Ros. 7:12. □ **42:3** «Yüsüpning on akisi ... Misirgha yolgha chiqti» — Yaqupning oghullirining özlirining Misirgha bérishi ailisining acharchiliq tüpeylidin namratliship ketkenlikini körsetse kérek; baridighan xizmetchilermu qalmighan bolushi mumkin.

⁶ Yüsüp zéminning waliysi bolup, yurtning barliq xelqige ashliq sétip bergüchi shu idi. Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi. □ ■ ⁷ Yüsüp akilirini körüpla ularni tonudi; lékin u tonushluq bermey, ulargha qopal teleppuzda gep qilip: — Qeyerdin keldinglar, dep soridi. Ular jawaben: — Qanaan zéminidin ashliq alghili kelduq, — dédi.

⁸ Yüsüp akilirini tonughan bolsimu, lékin ular uni tonumidi. ⁹ Yüsüp emdi ular toghrisida körgen chüshlirini ésige élip, ulargha: — Siler jasus, bu elning mudapiesiz jaylirini közetkili keldinglar, — dédi. □ ■

¹⁰ Emma ular uninggha jawab béríp: — Ey xojam, undaq emes! Belki kemiriliri ashliq sétiwalghili keldi! ¹¹ Biz hemmimiz bir ademning oghulliri, semimiy ademlerimiz. Kemiriliri jasus emes! — dédi.

¹² U ulargha yene: — Undaq emes! Belki zéminning mudapiesiz jaylirini körgili keldinglar, — dédi.

¹³ Ular jawab béríp: — Kemiriliri eslide on ikki qérindash iduq; biz hemmimiz Qanaan zéminidiki bir ademning oghulliridurmiz; lékin kenji inimiz atimizning qéshida qélip qaldi; yene bir inimiz yoqap ketti, — dédi. ■

¹⁴ Emma Yüsüp ulargha yene: — Mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler! □

¹⁵ Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, kichik ininglar bu yerge kelmigüche siler bu yerdin chiqip kételmeysiler; siler shuning bilen sinilisiler. ¹⁶ Ininglarni élip kelgili biringlarni ewetinglar, qalghanliringlar bolsa solap qoyulisiler. Buning bilen éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, siler jezmen jasus! — dédi. □

¹⁷ Shuning bilen u ularni üç kün'giche solap qoydi. ¹⁸ Üchinchi küni Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Men Xudadin qorqidighan adammen; tirik qélishinglar üçün mushu ishni qilinglar: — ¹⁹ Eger semimiy ademler bolsanglar, qérindashliringlardin biri siler solan'ghan gundixanida solaqliq turiwersun, qalghininglar acharchiliqta qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar; ²⁰ Andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar. Shuning bilen sözliringlar ispatlansa, ölmeysiler!, — dédi. Ular shundaq qilidighan boldi. ■

²¹ Andin ular özara: — Berheq, biz inimizgha qilghan ishimiz bilen gunahkar bolup qalduq; u bizge yalwursimu uning azabini körüp turup uninggha qulaq salmiduq. Shuning üçün bu azab-oqubet béshimizgha chüshti, — déyishti.

²² Ruben ulargha jawaben: — Men silerge: baligha zulum qilmanglar, dégen emesmidim? Lékin unimidinglar. Mana emdi uning qan qerzi bizdin soriliwatidu, — dédi. ■

²³ Emma Yüsüp ular bilen terjiman arqiliq sözleshkechke, ular Yüsüpning öz geplirini uqup turuwatqinini bilmidi. ²⁴ U ulardin özini chetke élip, yighlap ketti. Andin ularning qéshigha yénip kélip, ulargha yene söz qilip, ularning arisidin Shiméonni tutup, ularning köz aldida baghlidi.

Yüsüpning akilirining Qanaan'gha qaytishi

²⁵ Andin Yüsüp emr chüshürüp, ularning tagharlirigha ashliq toldurup, her birsining pulini qayturup taghirigha sélip qoyup, seper hazirliqlirimu bérilsun dep buyruwidi,

□ **42:6** «Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi» — bu ish bilen Yüsüpning körgen chüshliri téxi toluq emelge ashurulmidi; atisi Yaqup, inisi Binyamin we ögey anisining Misirgha kélishi bilen körgen chüshliri toluq emelge ashurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9** «elning mudapiesiz jayliri» — ibraniy tilida «elning yalingach jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14** «mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!» — Yüsüpning buni déginidiki mentiqa belkim «Kim öz oghullirining hemmisini dégüdek biraqla Misirgha baridighan xeterlik yolgha mangduratti?!» dégendek bolushi mumkin. □ **42:16** «éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu» — ibraniy tilida «silerde heqiqet bar-yoqluqi ispatlinidu». ■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23.

■ **42:22** Yar. 37:21,22.

ulargha shundaq qilindi. ²⁶ Shuning bilan akiliri éshekliirige ashliqlirini artip, shu yerdin ketti.

²⁷ Emma ötengge kelgende ulardin biri éshikige yem bergili taghirini échiwidi, mana, öz puli tagharning aghzida turatti. ²⁸ U qérindashlirigha: — Méning pulumni qayturuwétiptu. Mana u taghirimda turidu, dédi. Buni anglap ularning yürüki su bolup, titriship bir-birige: — Bu Xudaning bizge zadi néme qilghinidu? — déyishti.

²⁹ Ular Qanaan zéminigha, atisi Yaqupning qéshigha kélip, béshidin ötkén hemme weqel-erni uninggha sözlep bérüp: ³⁰ — Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge qopal gep qildi, bizge zéminni paylighuchi jasustek muamile qildi; ³¹ emdi biz uninggha: «Biz bolsaq semimiy ademlerimiz, jasus emesimiz. ³² Biz bir atidin bolghan oghullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoqap ketti, kichik inimiz hazir Qanaan zéminida atimizning yénida qaldi» dések, ³³ Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge mundaq dédi: «Méning silerning semimiy ikenlikinglarni bilishim üçün, qérindashliringlarning birini méning yénimda qaldurup qoyup, ach qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar; ³⁴ andin kichik ininglarni qéshinggha élip kélinglar; shundaq qilsanglar, silerning jasus emes, belki semimiy ademler ikenlikinglarni bileleymen. Andin qérindishinglarni silerge qayturup bérimen we siler zéminda soda-sétiq qilsanglar bolidu» — dédi. □

³⁵ Emma shundaq boldiki, ular tagharlirini tökkende, mana herbirining puldini öz tagharlirida turatti! Ular we atisi özlirining chigiklik pullirini körgende, qorqup qélishi. ■

³⁶ Atisi Yaqup ulargha: — Méni oghlumdin juda qildinglar! Yüsüp yoq boldi, Shiméonmu yoq, emdi Binyaminnimu élip ketmekchi boluwatisiler! Mana bu ishlarning hemmisi méning béshinghila keldi! — dédi.

³⁷ Ruben atisigha: — Eger men Binyaminni qéshinggha qayturup élip kelmisem, méning ikki oghlumni öltürüwetkin; uni méning qolumgha tapshurghin; men uni qéshinggha yandurup élip kélimen, — dédi.

³⁸ Lékin Yaqup jawab bérüp: — Oghlum siler bilen bille u yerge chüshmeydu; chünki uning akisi ölüp kétép, u özi yalghuz qaldi. Mubada yolda kétéwatqanda uninggha birer kélimeslik kelse, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshürüwétisiler, — dédi.

43

Yüsüpnig akilirining Binyaminni Misirgha élip bérishi

¹ Acharchiliq zéminni intayin éghir basqanidi. ² Bu sewebtin ular Misirdin élip kelgen ashliqni yep tügetkende, atisi ulargha: — Yene bérüp bizge azghina ashliq élip kélinglar, — dédi.

³ Lékin Yehuda uninggha jawaben: — Héliqi kishi bizni qattiq agahlandurup: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen. ⁴ Eger inimizni biz bilen bille ewetseng, biz bérüp sanga ashliq élip kelimiz. ⁵ Emma ewetishke unimisang, biz barmaymiz; chünki héliqi kishi bizge: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen, — dédi. ■

⁶ Israil ulargha: — Siler némishqa manga shunche yamanliq qilip u kishige: «Yene bir inimizmu bar» dédinglar, — dédi.

⁷ Ular jawaben: — U kishi bizning we ailimizning ehwalini sürüshtürüp kochilap: «Atanglar téxi Hayatmu? Yene bir ininglar barmu?» — dep soridi. Biz uning shu soaligha yarisha jawab berduq. Uning bizge: «Ininglarni élip kélinglar» deydighinini nedin bileyli? — dédi.

□ **42:34** «zémin» — Misir zéminini körsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1. ■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23;

⁸ Yehuda atisi Israilgha: — Balini men bilen ewetkin; biz derhal qozghilip yolgha chiqayli; shundaqta biz we sen, bizler hem balilirimiz ölmey, tirik qalimiz. ⁹ Men uninggha kélip bolimen; sen uning üçün méning méningdin hésab alisen; eger men uni séning qéshinggha aman-ésen yandurup kélip, yüzüngning aldida turghuzmisam, pütkül ömrümde aldingda gunahkar bolay. □ ■ ¹⁰ Chünki hayal bolmighan bolsaq, bu chaghqiche ikki qétim béríp kélettuq, — dédi.

¹¹ Ularning atisi Israil ulargha: — Undaq bolsa, mundaq qilinglar: — U kishige qachaquchanglarga zémindiki eng ésil méwilerdin sowghat alghach béringlar: yene azghina tutiya, azraq hesel, dora-dermanlar, murmekki, piste we badamlarni alghach béringlar.

¹² Qolunglarda ikki hesse pul élip, tagharliringlarning aghzidiki özünglarga yandurulghan pulnimu alghach béringlar. Éhtimal, bu ishta sewenlik körülgen bolushi mumkin.

¹³ Ininglarnimu bille élip, qozghilip u kishining yénigha yene béringlar. ¹⁴ Hemmige Qadir Tengri Özi silerni u kishining aldida rehimgé érishtürgey. Buning bilen u silerning shu yerdiki qérindishinglarni we Binyaminni qoyup béríp, silerge qoshup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dédi.

¹⁵ Shuning bilen bu ademler shu sowghatni élip, qollirigha ikki hesse pulni tutup, Binyaminni élip qozghilip, Misirgha béríp Yüsüpning aldida hazir boldi. ¹⁶ Yüsüp Binyaminni ular bilen bille körginide, öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu ademlerni öyümge bashlap kirip, mal soyup taam teyyar qilghin; chünki bu kishiler chüshlük ghizani men bilen yeydu, — dédi.

¹⁷ U kishi Yüsüpning buyrughinidek qilip, ademlerni Yüsüpning öyige bashlap kirdi.

¹⁸ Ular bolsa Yüsüpning öyige bashlap kélín'ginidin qorqushup: — Aldinqi qétim tagharlirimizgha yandurulghan pulning sewebidin biz uning öyige élip kélinduq; uning meqsiti bizge hujum qilip, üstimizdin bésip qul qilip, ésheklirimizni tartiwélish oxshaydu, — déyishti.

¹⁹ Ular Yüsüpning öyini bashquridighan ghojidarning yénigha kélip, öyning ishikining tüwide uninggha: —

²⁰ Ey xojam, biz heqiqeten eslide mushu yerge ashliq alghili kelgeniduq; ■ ²¹ Shundaq boldiki, biz ötengge kélip öz tagharlirimizni achsaq, mana herbirimizning puli, eyni éghirliqi boyiche tagharlirimizning aghzida turuptu; shunga biz buni yandurup qolimizda alghach kelduq. ■ ²² Ashliq alghili qolimizda bashqa pulmu élip kelduq; emma tagharlirimizgha pulni kimning sélip qoyghanliqini bilmiduq, — dédi.

²³ U ulargha: — Xatirjem bolunglar, qorqmanglar. Silerning Xudayinglar, atanglarning Xudasi tagharliringlarda silerge bayliq ata qilghan oxshaydu; silerning pulunglarni alliqachan tapshurup aldim, — dédi. Andin u Shiméonni ularning qéshigha élip chiqti. ²⁴ U kishi ularni Yüsüpning öyige bashlap kirip, ularning putlirini yuyushigha su ekirip béríp, andin ésheklirige yem berdi. ■ ²⁵ Ular Yüsüpning chüshte kélishige ülgürtüp sowghatni teyyarlap qoydi; chünki ular özlirining shu yerde ghiza yeydighinini anglighanidi.

²⁶ Yüsüp öyge kelgende ular qolliridiki sowghatni öyge uning aldigha élip kirip, bëshini yerge tegküzüp uninggha tezim qildi. ■ ²⁷ U ulardin hal sorap, andin: — Siler gépini qilghan qéri atanglar salametmu? U hayatmu? — dédi.

²⁸ Ular jawab béríp: — Silining qulliri bizning atimiz salamet turuwatidu, u téxi hayattur, — dep uning aldida égilip tezim qildi.

²⁹ Yüsüp bëshini kötürüp, öz inisi Binyaminni körüp: — Siler manga gépini qilghan kichik ininglar shumu? — dep sorap: — Ey oghlum, Xuda sanga shapaet körsetkey! — dédi. ■

³⁰ Yüsüpning öz inisigha bolghan séghinish oti qattiq küchiyip, yighliwalghudek xaliy jay izdep, aldirap ichkiriki öyge kirip taza bir yighliwaldi. ■ ³¹ Andin yüzini yuyup chiqip,

□ **43:9** «méningdin hésab alisen» — ibrani tilida «méning qolumdin hésab alisen». ■ **43:9** Yar. 44:32. ■ **43:20** Yar. 42:3. ■ **43:21** Yar. 42:27,35. ■ **43:24** Yar. 18:4. ■ **43:26** Yar. 37:10; 42:6. ■ **43:29** Yar. 42:13. ■ **43:30** Yar. 45:2.

özini bésiwélip: — Taamlarni qoyunglar, — dep buyrudi.

³² Xizmetkarlar Yüsüpke ayrim, ulargha ayrim we Yüsüp bilen bille tamaqqa kelgen misirliqlarghimu ayrim tamaq qoydi; chünki misirliqlar ibraniylar bilen bir dastixanda tamaq yéyishni yirginchlik dep qarap, ular bilen bille tamaq yémeytti. ³³ Yüsüpning qérindashliri uning udulida, herbiri chong-kichik tertipi boyiche olturghuzuldi; chongi chongluqigha yarisha, kichiki kichiklikige yarisha olturghuzuldi; ular bir-birige qarap heyran qélishiti.

³⁴ Yüsüp aldidiki dastixandiki tamaqlardin ulargha bölüp berdi. Emma Binyamin'gha bergini bashqilarningkige qarighanda besh hesse köp idi. Ular sharab ichip, uning bilen xush keyp qilishiti.

44

Yüsüpning qérindashlirini axirqi qétim sinishi

¹ Andin u öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu kishilarning tagharlirini élip kötüreligüdek ashliq qachilap, herbirining pulini taghirining aghzigha sélip qoyghin;

² andin méning jamimni, yeni kümüş jamni ashliqning puli bilen bille eng kichikining taghirining aghzigha sélip qoyghin, — dédi. U adem Yüsüpning déginidek qildi.

³ Etisi tang yoriganda, ular éshekliri bilen bille yolgha sélip qoyuldi. ⁴ Lékin ular sheherdin chiqip anche uzun mangmayla, Yüsüp ghojidarigha: — Ornungdin tur, bu ademlarning keynidin qoghlighin; ulargha yétishkinigde ulargha: «Némishqa yaxshiliqqa yamanliq qayturdunglar? ⁵ Xojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?! Mundaq qilghininglar rezillik qilghininglar bolmamdu!» dégin, — dédi.□

⁶ Bu adem ularning keynidin yétiship bérip, ulargha bu sözlerni qildi. ⁷ Ular uninggha jawaben: — Xojimiz némishqa mundaq gep qilidu? Mundaq ishni qilish keminiliridin néri bolsun! ⁸ Biz eslide tagharlirimizning aghzidin tapqan pulnimu Qanaan zéminidin silining qashlirigha qayturup bérishke ekelgeniduq. Shundaq turuqluq qandaqmu xojilirining öyidin altun-kümüşni oghrilayli? ⁹ Keminiliringning arisida kimdin bu *jam* tépilsa, shu ölümge mehkum bolsun, bizmu xojimizning qulliri bolayli, — dédi.

¹⁰ Ghojidar jawaben: — Éytqan sözliringlardek bolsun; jam kimning yénidin tépilsa, shu kishi qulum bolup qélip qalsun, qalghanliringlar bigunah bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen ular aldirap-ténep, tagharlirini yerge chüshürüp, herbiri öz taghirini échip berdi. ¹² Ghojidar chonginingkidin bashlap kichikiningkigiche axturdi, jam Binyaminning taghiridin tépildi. ¹³ Buni körüp ular kiyimlirini yirtiship, herbiri éshikige qaytidin yükni artip, sheherge qaytti.

Yehudaning Binyamin üçün yélinishi

¹⁴ Shundaq qilip Yehuda we qérindashliri Yüsüpning öyige keldi; u téxi shu yerde idi. Ular uning aldigha kélip özlirini yerge étishti. ¹⁵ Yüsüp ulargha: — Bu silerning zadi néme qilghininglar? Méningdek ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar? — dédi.□

□ **44:5** «Hojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?!» — Yüsüp Xudaning peyghembiri bolghachqa, «pal échish» qatarliq ishlarni qet'iy qilmaytti. Uning gépi akilirini sinash meqsitide éytilgan, xalas. □ **44:15** «Méningdek **ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar?**» — 5-ayettiki izahatni körüng.

16 Yehuda javaben: — Biz xojimizga némimu déyeleymiz? Néme gep qilalaymiz, qandaq qilip özimizni aqliyalaymiz? Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi. Mana, biz we qolidin jamliri tépilghan kishi hemmimiz xojimizga qul bolidighan bolduq, — dédi.□

17 Lékin Yüsüp: — Mundaq qilish mendin néri bolsun! Belki jam kimning qolidin tépilghan bolsa peqet shu kishi méning qulum bolidu. Lékin qalghanliringlar aman-ésen atanglarning qéshigha kétinglar, — dédi.

18 Andin Yehuda uninggha yéqin bérip mundaq dédi: — Ey xojam, keminilirige qulaq sélip xojamning quliqigha bir éghiz gep qilishqa ijazet bergeyla. Ghezepliri keminilirige tutashmighay; chünki özliri Pirewn'ge oxshash ikenla. 19 Eslide xojam keminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dep soriwidila, 20 biz xojimizga javaben: «Bizning bir qéri atimiz bar we u qérighanda tapqan, yash bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolghan akisi ölüp kétép, u özi yalghuz qaldi; uning atisi uni intayin söyidu» dések, 21 Sili keminilirige: «Uning özini qéshimgha élip kélinglar, men uni öz közüm bilen körey» dédile.■ 22 Biz xojimizga jawab bérip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; eger atisidin ayrilsa, atisi ölüp kétédu» dések, 23 Sili yenila keminilirige: «Eger kichik ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni yene körimiz dep xiyal qilmanglar» dégenidila.■ 24 Shuning bilen biz keminiliri atimizning qéshigha barghanda xojamning sözlirini uninggha éyttuq; 25 andin atimiz yene: «Yene bérip, bizge azraq ashliq élip kélinglar» déwidi, 26 Biz javaben: «Biz shu yerge qaytidin chüshelmeymiz; eger kichik inimiz biz bilen bille bolsa, undaqta barimiz; chünki kichik inimiz biz bilen bille bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», déduq.□

27 Silining qulliri bizning atimiz bizge yene: «silerge melumki, ayalim manga ikki oghul tughup bergenidi. 28 Biri méning yénimdin chiqip, yoq bolup ketti; men: u jezmen titmatitma qiliwétiptu, dep oylidim, shundaqla uni bügün'giche körmidim.■ 29 Emdi siler bunimu méning qéshimdin élip kétép, uninggha bir kélimeslik kélip qalsa, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler», dégenidi.■

30 Emdi men silining qulliri méning atamning qéshigha barghanda, shu bala biz bilen bolmisa uning jéni balining jénigha baghlan'ghan bolghachqa, 31 shundaq boliduki, u balining yoqluqini körse, jezmen ölüp kétédu; shuning bilen silining qulliri bizning atimiz bolghan bu aq chachni derd-elem ichide tehtisaragha chüshürüwetken bolimiz.

32 Chünki menki keminiliri atamgha bu yigit üçün képil bolup: «Eger men uni qéshinggha qayturup kelmisem pütkül ömrümde atamning aldida gunahkar bolay» dégenidim.■

33 Shunga hazir ötünüp qalay, menki keminiliri u yigitning ornida xojamning qéshida qul bolup tursam, u yigit qérindashliri bilen bille qaytip ketse!

34 Chünki yigit men bilen bolmisa, men qandaqmu atamning qéshigha baralaymen? Atamgha shundaq azab-oqubetning chüshüshini közüm körgüchi bolmisun! — dédi.

45

Yüsüpnin qérindashlirigha özini ashkarilishi

1-2 Yüsüp öz yénida turghanlarning aldida özini tutalmay: — Hemme adem aldimdin chiqiriwétilsun! dep warqiridi. Shuning bilen Yüsüp özini qérindashlirigha ashkara qilghanda uning qéshida héchkim bolmidi. U qattiq yighlap ketti; misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordisikilermu buningdin tézla xewer tapti.□ 3 Yüsüp qérindashlirigha: — Men

□ 44:16 «Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi» — Yehudaning mushu gépi mushu yerde belkim Yüsüpnin jami tagharliridin tépilghanliqini emes, belki ular ötkende inisi Yüsüpke ötküzgen yamanliqni körsetse kérek. Yehuda özlirining aldida turghinining Yüsüp ikenlikini bilmeytti, elwette. ■ 44:21 Yar. 42:15. ■ 44:23 Yar. 43:3, 5 □ 44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz» — ibraniy tilida «shu kishining yüzini qaytidin körelmeymiz». ■ 44:28 Yar. 37:33. ■ 44:29 Yar. 42:38. ■ 44:32 Yar. 43:9. □ 45:1-2 «Misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordisikilermu buningdin tézla xewer tapti» — yaki «Misirliqlar, shundaqla Pirewnning ordisidikiler uni anglidi».

Yüsüp bolimen! Atam hazir hayatmu?! — dep soridi. Emma qérindashliri uninggha qarap hoduqup kétip, héch jawab bérelmey qaldi. ⁴ Lékin Yüsüp ularni: — Qéni, manga yéqin kélinglar, dep chaqiridi. Ular yéqin keldi, u yene: — Men silerning ininglar, yeni siler Misirgha sétiwetken Yüsüp bolimen. ■ ⁵ Emdi méni mushu yerge sétiwetkininglar üçün azablanmanglar, özünglarni eyibke buyrumanglar; chünki Xuda ademlerning hayatini saqlap qélish üçün méni silerdin burun bu yerge ewetti. ■ ⁶ Chünki hazir zémindiki acharchiliqqa ikki yil boldi; lékin téxi yene besh yilghiche héch térilghumu bolmaydu, ormimu bolmaydu. ⁷ Shuning üçün silerge dunyada bir qaldini saqlap qélish üçün, ulugh bir nijatliq körsitip, silerning tirik qutulushunglar üçün Xuda méni silerdin burun bu yerge ewetti. ⁸ Shundaq bolghaniken, méni mushu yerge ewetküchi siler emes, belki Xudadur. U méni Pirewn'ge atining ornida qilip, uning pütkül öyige xoja qilip tiklep, pütkül zémin'gha bash wezir qilip qoydi. □ ⁹ Emdi tézdin atamning qéshigha bérip, uninggha: — Séning oghlung Yüsüp: «Xuda méni pütkül Misirgha xoja qilip qoydi. Sen hayal qilmay, méning qéshimgha kelgin; ¹⁰ sen Goshen yurtida turisen; shuning bilen sen özüng, oghulliring, newriliring, qoyliring, kaliliring we hemme teelluqatling bilen manga yéqin turisiler. ¹¹ Özüng, aileng we hemme teelluqatingni namratliq bésiwalmisun dep men séni shu yerde baqimen; chünki yene besh yil acharchiliq bardur», dédi, — denglar.

¹² — Mana silerning közliringlar we inim Binyaminning közliri silerge gep qiliwatqan méning öz aghzim ikenlikini körüwatidu. ¹³ Atamgha méning Misirdiki bu barliq shan-sheripim hemde silerning barliq körgininglar toghrisida éytip, atamni tézdin bu yerge élip kélinglar, — dédi. ■

¹⁴ Shuning bilen u özini Binyamin'gha étip uning boynigha gire sélip yiglap ketti; Binyaminmu uning boynigha yölinip yighlidi. ¹⁵ Andin Yüsüp barliq qérindshalirini söyüp, ularni bir-birlep quchaqlap yighlidi. Andin qérindshaliri uning bilen paranglashti.

¹⁶ Yüsüpning qérindshaliri keldi, dégen xewer Pirewnning ordisigha yetküzüldi; bu Pirewn we xizmetkarlirining neziride qutluq ish boldi. ¹⁷ Pirewn Yüsüpke: — Qérindashliringgha: — «Siler emdi mundaq qilinglar; ulaghliringlarga yük artip, Qanaan zéminigha bérip, ¹⁸ atanglar we jemetinglarni élip méning qéshimgha kélinglar; men Misir zéminidin eng ésil yerlerni silerge bérey; siler bu zémindin chiqqan nazu-németlerdin yeysiler» — dégin. ¹⁹ Sanga bolghan emrim shuki, sen ulargha: «Baliliringlar we ayalliringlarni élish üçün Misir zéminidin harwilarni élip béringlar. Shuningdek atanglarnimu bu yerge yetküzüp kélinglar. ²⁰ Pütkül Misir zéminidin eng ésil jaylar silerningki bolghachqa, öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» dep buyrughin, — dédi. □

²¹ Shuning bilen Israilning oghulliri shundaq qildi; Yüsüp Pirewnning buyruqi boyiche ulargha harwilarni bérip, yoli üçünmu ozuq berdi. ²² Ularning herbirige bir qur kiyim berdi; lékin Binyamin'gha bolsa u üç yüz kümüş tengge, besh qur kiyim berdi. ²³ U atisighimu shu hediyele, yeni Misirning ésil mehsulatliri artilghan on hangga éshek hemde ashliq, nan we atisigha yol teyyarliqi artilghan on mada éshekni ewetti. ²⁴ Andin u qérindashlirini yolgha sélip, ulargha: — Yolda jédelleshmenglar, dep jékilidi. Ular yolgha rawan boldi. □ ²⁵ Ular Misirdin chiqip, Qanaan zéminigha atisi Yaqupning qéshigha bérip, ²⁶ uninggha Yüsüp özlirige éytqan geplerni yetküzüp: «Yüsüp téxi hayat iken! U pütkül Misir zéminigha bash wezir iken!» dédi. Emma u ulargha ishenmey, yürüki qétip hoshidin kétey dep qaldi.

²⁷ Lékin ular Yüsüpning özlirige éytqan barliq sözlirini uninggha dégende, shundaqla

■ 45:4 Yar. 37:28; Zeb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ 45:5 Yar. 50:19,20,21. □ 45:8 «atining ornida qilip» — mushu yerde belkim Yüsüpning Pirewn'ge chong meslihetchi ikenlikini körsetse kérek. ■ 45:13 Ros. 7:14. □ 45:20 «öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» — ibraniy tilida «közünglar seremjanliringlarga hesret chekmisun». □ 45:24 «yolda jédelleshmenglar» — bu nesihetni belkim ularning özini Misirgha sétiwetkenliki toghruluq bir-birini yene eyiblishidin ensirep éytqan bolsa kérek.

Yüsüpning özini élip kélishke ewetken harwilarnimu körgende, ularning atisi Yaqupning rohigga jan kirdi. ²⁸ Israil shuning bilen: — Emdi arminim yoq! Oghlum Yüsüp téxi hayattur! Men ölmeste béríp uni körüwalay, — dédi.

46

Yaqupning pütün ailisini élip Misirgha méngishi

¹ Shuning bilen Israil barliq teelluqatini élip yolgha chiqip, Beer-Shébagha keldi. U shu yerde atisi Ishaqning Xudasigha qurbanliqlarni sundi. ² Kéchisi Xuda alamet körünüşlerde Israilgha: — Yaqup, Yaqup! déwidi, u jawab béríp: — Mana men! — dédi.□

³ U: — Atangning Tengrisi bolghan Xuda Mendurmen. Sen Misirgha bérishtin qorqmighin, chünki Men séni shu yerde ulugh bir qowm qilimen.■ ⁴ Men séning bilen Misirgha bille barimen we Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen. Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu, — dédi.□ ■

⁵ Andin Yaqup Beer-Shébadin yolgha chiqti; Israilning oghulliri atisi Yaqup we ularning bala-chaqilirini Pirewn uni épkélish üçün ewetken harwilargha olturghuzup, ■ ⁶⁻⁷ charpayliri bilen Qanaan zéminida tapqan teelluqatirini élip mangdi. Bu teriqide Yaqup bilen barliq ewladliri Misirgha keldi; oghullirini, oghul newrilirini, qizlirini, qiz newrilirini yighip, nesillirining hemmisini özi bilen bille élip Misirgha keldi.

⁸ Israilning oghulliri, yeni Yaqupning Misirgha kelgen ewladliri töwendikiche: — Yaqupning tunji oghli Ruben;■ ⁹ Rubenning oghulliri Hanox, Pallu, Hezron bilen Karmi.

¹⁰ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we Qanaaniy ayaldin bolghan Saul.□ ■

¹¹ Lawiyning oghulliri: — Gershon, Kohat we Merari.■

¹² Yehudaning oghulliri: — Er, Onan, Shelah, Perez we Zerah. Emma Er we Onan Qanaanning zéminida ölüp ketkenidi. Perezning oghulliri Hezron bilen Hamullar idi.■

¹³ Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yob we Shimron.□

¹⁴ Zebulunning oghulliri: — Sered, Élon we Jahliyel.

¹⁵ Bular Léyahning Yaqupqa Padan-Aramda tughup bergén oghul-ewladliri idi; u yene qizi Dinahni tughup berdi. Buning bu oghul-qiz perzentliri jemi bolup ottuz üç jan idi.

¹⁶ Gadning oghulliri: — Zifion, Haggi, Shuni, Ezbon, Éri, Arodi we Areli.■

¹⁷ Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah. Ularning singlisi Sérah idi; Bériyahning oghulliri Heber we Malkiel idi.■

¹⁸ Bular bolsa Laban qizi Léyahqa dédek bolushqa bergén Zilpahning Yaqupqa tughup bergén oghulliri bolup, jemi on alte jan idi.■

¹⁹ Yaqupning ayali Rahilening oghulliri Yüsüp we Binyamin.

²⁰ Yüsüpke Misir zéminida törelgen oghulliri Manasseh we Efraim; bularni Ondiki kahin Potifirahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■

□ **46:2** «Yaqup, Yaqup» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4** «Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu» — démek, Yüsüp Yaqup sekretqa chüshüp qalghanda uning yénida bolidu. «Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen» dégen yuqiriqi sözler shübbhisizki, Yaqup Qanaan zéminida depne qilinipla qalmay, belki Qanaan zéminida axirqi zamanda tirilidu, dégen menini körsitidu. ■ **46:4** Chöl. 20:15; Qan. 10:22; Ye. 24:4, 5, 6; Zeb. 105:23, 24; Yesh. 52:4; Hosh. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Chöl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10** «Saul» — yaki «Shaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13** «Puah» — yaki «Puwah». «Chöl.» 36:23ni körüng. «Yob» — yaki «Yashub». ■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24. ■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5.

21 Binyaminning oghulliri: — Bélah, Beker, Ashbel, Géra, Naaman, Éhi, Rosh, Muppim, Huppim we Ard. □ ■

22 Bular Rahilening Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiý on töt jan idi.

23 Danning oghli: — Hushim.

24 Naftalining oghulliri: — Yahziel, Guni, Yezer we Shillem. ■

25 Bular Laban qizi Rahilege dédek bolushqa bergen Bilhahning Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiý yette jan idi. ■

26 Yaqupning kélinliridin bashqa, Yaqupning pushtidin bolghan, uning bilen birge Misirgha kelgenler jemiý atmish alte jan idi.

27 Yüsüpning Misirda tughulghan oghulliri ikki idi. Yaqupning jemetidin bolup, Misirgha kelgenler jemiý yetmish jan idi. ■

Yaqup we uning jemetining Misirgha yétip kélishi

28 Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti. Shundaq qilip ular Goshen yurtigha kélip chüshti. □ 29 Yüsüp özining wezirlük harwisini qatquzup, atisi Israilning aldigha Goshen'ge chiqti. U özini uning aldigha hazir qilip atisigha özini étip boynigha gire sélip quchaqlap, uzundin uzun yighlidi. 30 Israil Yüsüpke: Men séning yüzüngni körüp, tirik ikenlikingni bildim; emdi ölsemu arminim yoq, — dédi. □

31 Andin Yüsüp qérindashliri we atisining öydikilirige mundaq dédi: — Men hazir chiqip Pirewn'ge xewer béríp: «Qanaan zéminida olturghan qérindashlirim, shundaqla atamning öydikiler qéshimgha keldi; 32 bu ademler padichilar bolup, mal béqish bilen shughullinip kelgen, qoy-kaliliri, shundaqla barliq mal-mülüklerini élip keldi» dep éytay. 33 Shundaq boliduki, Pirewn silerni chaqiridu; shu chaghda u silerdin: «Néme oqitinglar bar?» dep sorisa, 34 siler jawab béríp: — Keminiliri kichikimizdin tartip ata-bowilirimizgha oxshash pada béqip kelgenmiz, — denglar. Shundaq désenglar Goshen yurtida olturup qalisiler; chünki padichilarning hemmisi misirliqlar arisida közge ilinmaydu. □ ■

47

1 Yüsüp Pirewnning qéshigha kélip: — Atam bilen qérindashlirim qoy-kaliliri, shundaqla hemme mal-mülüklerini bille élip Qanaan zéminidin keldi. Mana, ular hazir Goshen yurtigha chüshti, dep xewer béríp, ■ 2 qérindashlirining ichidin besheylenni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi. 3 Pirewn uning qérindashliridin: — Néme oqitinglar bar, dep soriwidi, ular Pirewn'ge jawab béríp: — Keminiliri ata-bowilirimizgha oxshash mal baqquchilarmiz, — dédi. ■

4 Andin ular Pirewn'ge iltimas qilip: — Qanaan zéminida qattiq qehetchilik bolghachqa, keminilirining qoylirimizni baqidighan'gha yaylaqmu yoq; shunga bu zéminida musapir bolup turushqa kelduq; janablriridin telep qilimizki, keminilirining Goshen yurtida turushigha ijazet bergeyla, — dédi.

□ 46:21 «Bélah» — yaki «Béla». ■ 46:21 1Tar. 7:6; 8:1. ■ 46:24 1Tar. 7:13. ■ 46:25 Yar. 29:29. ■ 46:27 Qan. 10:22; Ros. 7:14. □ 46:28 «Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti» — yaki «özliri Goshen'ge bérishtin awwal Yehudani Yüsüpke uqturush üçün ewetti».

□ 46:30 «ölsemu arminim yoq» — ibraniy tilida «ölsem bolidu». □ 46:34 «chüshünme» — shu gépi bilen Yüsüp: (1) öz aillisidikilerning Misir iqtisadigha yük bolmaydighanliqini, özlirining jénini baqalaydighanliqini körsetmekchi; (2) ularning Goshen dégen chet rayonda turushini békitmekchi. Shundaq bolghanda, Israil xelqi Misirliqlar bilen anche assimiliyatsiye bolmaydu, shundaqla Misirdin qéchish kérek bolsa, Goshen yurti Qanaan zéminigha birqeder yéqinraq idi. ■ 46:34 Yar. 43:32; Mis. 8:22. ■ 47:1 Yar. 45:10. ■ 47:3 Yar. 46:34.

⁵ Pirewn Yüsüpke: — Atang we qérindashliring qéshingha keldi; ⁶ mana Misir zémini séning aldingda turuptu; atang we qérindashliringni zéminning eng ésil yéride olturghuzghin; ular Goshen yurtida makan qilsun. Shuningdek, eger sen ularning ichidiki qabil kishilerni bilseng, bularni méning charpaylirimgha nazaretchi qilghin, — dédi.

⁷ Kéyin, Yüsüp atisi Yaqupni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi; Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilidi.

⁸ Andin Pirewn Yaquptin: — Ömrüngning yil-künliri nechchige yetti? — dep soridi.

⁹ Yaqup Pirewn'ge jawab béríp: — Musapirliq sepirimning künliri bir yüz ottuz yilgha yetti; ömrümning künliri az hem japa-musheqqetlik bolup, ata-bowilirimning musapirliq ömür sepirining künlirige téxi yetmidi, — dédi.■

¹⁰ Shuning bilen Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilep, aldidin chiqip ketti. ¹¹ Shuning bilen Yüsüp atisi bilen qérindashlirini Misir zéminida olturaqlashturup qoydi; Pirewnning buyrughinidek ulargha zéminning eng ésil yéridin, yeni Ramses dégen yurttin tewelik berdi. ¹² Yüsüp atisi, qérindashliri, shundaqla atisining hemme öydikilirini bala-chaqilirining sanlirigha qarap ashliq bilen teminlep baqti.

Yüsüpning dana hökümrانliqi

¹³ Emma acharchiliq qattiq éghir bolghachqa, zéminning héch yéride ozuq-tülük tépilmidi; Misir zémini bilen Qanaan zémini acharchiliqtin xaraplaship ketti. ¹⁴ Yüsüp ashliq sétip Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki barliq pulni yighiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirewnning ordisigha yetküzüp berdi. ¹⁵ Emma Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki Pul tügep ketkende misirliqlarning hemmisi Yüsüpning aldigha kélip: — Bizge nan bergeyla! Pul tügep ketkini üçün silining aldilirida ölimizmu? — dédi.

¹⁶ Yüsüp jawaben: — Pulunglar qalmighan bolsa, charpayliringlarni élip kélip bersenlar, men malliringlarigha ozuq-tülük tégiship bérimen, — dédi.

¹⁷ Buning bilen ular charpaylirini Yüsüpning qéshigha élip kelgili turdi; Yüsüp ularning atliri, qoy padiliri, kala padiliri we ésheklirining ornigha ozuq-tülük berdi; shu yili mallirining ornigha ulargha ozuq-tülük béríp baqti. ¹⁸ U yil ayaghlisip, ular ikkinchi yili uning qéshigha kélip uninggha: — Biz xojimizdin héchnémmini yoshurmaymiz; pulimiz tügidi, charpay mal padilirimiz bolsa xojimizning ilkide, xojimizning aldida tenlirimiz bilen yérimizdin bashqa héchnerse qalmidi. ¹⁹ Némishqa köz aldilirida biz hem yérimizmu ölüp ketsun? Emdi sili özimiz we yérimizni ozuq-tülükke tégiship éliwalghayla; özimiz we yérimiz Pirewnning bolup, uninggha qul bolayli. Biz ölüp ketmey, tirik turushimiz, yérimizmu weyran bolmasliqi üçün bizge uruq-tülük bergeyla, dédi.

²⁰ Bu teriqide Yüsüp Misirning pütkül térilghu yérini Pirewn üçün sétiwaldi; chünki acharchiliq qattiq bolghachqa, misirliqlarning herbiri öz étizini sétip berdi. Shuning bilen yer-zémin Pirewnning bolup qaldi. ²¹ Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche herqaysi sheherlerge köchürdi.□ ²² Peqet kahinlarning yérini u almidi; chünki kahinlarga Pirewn teripidin alahide teminat bérilgechke, ular Pirewn teripidin teminlen'gen ülüshini yep, öz yerlirini satmighanidi.

²³ Yüsüp xelqqe: — Mana, men бүгүн өзүңлар билең yerliringlarni Pirewn üçün sétiwaldim. Mana silerge uruq! Emdi yer téringlar. ²⁴ Emdi shundaq qilisilerki, chiqqan hosuldin beshtin birini Pirewn'ge béríp, qalghan töt qismini özünqlargha élip qélinglar; u uruqluq hemde özünqlargha, jümlidin öyüngdikilerge we kichik baliliringlarga ozuq bolsun, — dédi.

■ **47:9** Zeb. 119:19; Ibr. 11:9,13. □ **47:21** «chüshenme» — xelqlarning yézilardin sheherlerge köchürülüşining sewebi: (1) tupraqta giya ünmes bolup qalghachqa, xelqning shu yerde turuwérishining paydisi yoq idi; (2) xelq sheherde tursa ulargha «qutquzush ashliqi» tarqitip bérishke qolayliq bolatti. Bu waqitliq tedbir bolup, kéyin Yüsüp ulargha uruq bergende (23-ayet) xelq belkim öz yurtlirigha qaytqan bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Shu teriqide Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche qulluqigha kirgüzdi».

²⁵ Ular jawaben: — Sili jénimizni qutquzdila. Xojimizning neziride iltipat tapqan bolsaqla, Pirewnning qulliri bolup turayli, — dédi.

²⁶ Shuning bilen Yüsüp: — «Hosulning beshtin biri Pirewn'ge bérilsun» dep bu ishni bügün'ge qeder Misir zémini üçhün qanun-belgilime qildi. Peqet kahinlarning yérila buning sirtida bolup, Pirewn'ge tewe bolmidi.

Yaqupning axirqi telipi

²⁷ Israillar Misir zéminida, Goshen ölkiside olturaqlashti; ular shu jayda yer-zéminlik bolup, awup, tolimu köpeydi. ²⁸ Yaqup Misir zéminida on yette yil ömür kördi; buning bilen Yaqupning ömür künliri bir yüz qiriq yette yilgha yetti. ²⁹ Israilning künliri sekretqa yéqinlashqanda, oghli Yüsüpni chaqirtip, uninggha: — Eger neziringde iltipat tapqan bolsam, qolungni yotamning astigha qoyup, manga shapaet we sadaqetlikni körsitip, méni Misirda depne qilma; ■ ³⁰ belki men ata-bowilirim bilen yatidighan waqtimda méni Misirdin élip kétip, ularning göristanigha depne qilghin, dédi. U jawab bérrip: — Men éytqiningdek qilay, — dédi.

³¹ Yaqup uninggha: — Manga qesem qilip bergin, — dédi. U uninggha qesem qilip berdi; andin Israil karwatning bash teripide sejde qildi. □ ■

48

Yaqupning Efraim we Manassehke xeyrlik dua qilishi

¹ Bu ishlardin kéyin birsi Yüsüpke: — Mana atang késel bolup qaptu, dep xewer berdi. U ikki oghli Manasseh bilen Efraimni bille élip bardı. ² Birsi Yaqupqa: — Mana oghlung Yüsüp qéshinggha kéliwatidu, dep xewer bériwidi, Israil küchep qopup kariwatta olturdi.

³ Yaqup Yüsüpke: — Hemmige Qadir Tengri manga Qanaan zéminidiki Luz dégen jayda ayan bolup, méni beriketlep ■ ⁴ manga: Mana, Men séning neslingni köpeytip, séni intayin zor awutimen, sendin bir türküm xelq chiqirimen; bu zéminni sendin kéyinki neslingge ebediy miras qilip bérimen, dep éytqanidi. ■ ⁵ Emdi men Misirgha kélishtin ilgiri sanga Misir zéminida tughulghan ikki oghlung méning hésablinidu; Efraim bilen Manasseh bolsa, xuddi Ruben bilen Shiméon'gha oxshash, her ikkisi méning oghullirim bolidu. □ ■ ⁶ Ulardin kéyin tapqan baliliring özüngning bolidu; ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu. □ ⁷ Manga kelsek, Padandin kéliwatqinimda Rahile Qanaan zéminida yol üstide Efratqa az qalghanda méni tashlap ölüp ketti. Men uni shu yerde, yeni Efratqa (yeni Beyt-Lehemge) baridighan yolda depne qildim, — dédi. □ ■

⁸ Andin Israil Yüsüpning oghullirigha qarap: — Bular kimdur, — dep soridi.

⁹ Yüsüp atisigha jawaben: — Bular bolsa Xuda manga bu yerde bergen oghullirimdur, — dédi. U: — Ularni aldimgha yéqin keltürgin, men ulargha bext-beriket tiley, — dédi.

¹⁰ Emdi Israilning közliri qériliqidin ghuwaliship yaxshi körelmeytti. Shunga Yüsüp ularni uning aldigha yéqinraq keltürdi; u ularni söyüp quchaqlidi. ¹¹ Andin Israil Yüsüpke:

■ 47:29 Yar. 24:2. □ 47:31 «Israil karwatning bash teripide sejde qildi» — kona grékche terjimisi (LXX)de «u (Israil) hasisigha yölinip Xudagha sejde qildi» déyilidu. Mushu yerde ikki menisi bolushi mumkin («ibr.» 11:21nimu körüng). ■ 47:31 Ibr. 11:21. ■ 48:3 Yar. 17:1. ■ 48:4 Yar. 28:3; 35:11. □ 48:5 «her ikkisi méning oghullirim bolidu» — kéyin Manasseh we Efraimdin bolghan qebililer Israilning on ikki qebilisidin ikkisi hésablandi. ■ 48:5 Yar. 41:50; 46:20. □ 48:6 «ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu» — démek, eger Yüsüpning kéyin oghulliri bolsa, Manassehning qebilisi yaki Efraimning qebilisining bir ezasi hésablinip, shu qebilining bir qismi süpitide tégishlik miras alalaytti. □ 48:7 «méni tashlap ölüp ketti» — yaki «méni hesretke qaldurup ölüp ketti». «men uni (Rahileni) shu yerde, yeni Efratqa baridighan yolda depne qildim» — Rahile Yüsüpning öz anisi, elwette. Belkim anisining ölümü toghruluq tepsilatlar uning éside anche qalmighan bolushi mumkin idi. ■ 48:7 Yar. 35:19.

— Men séning yüzüingni körelymen dep héch oylimighanidim; lékin Xuda méni séning baliliringnimu körüshke nésip qildi, — dédi.

¹² Yüsüp balilarni *Yaqupning* tizlirining ariliqidin élip, yüzini yerge tegküzüp tezim qildi. □ ¹³ Andin Yüsüp bu ikkiylenni Israilning aldigha yéqin élip kélip, Efraimni ong qoli bilen tutup Israilning sol qoligha udullap turghuzdi; Manassehni sol qoli bilen tutup Israilning ong qoligha udullap turghuzdi. ¹⁴ Lékin Israil ong qolini uzitip, kenji balisi Efraimning béshigha qoydi, sol qolini Manassehning béshigha qoydi. Manasseh tunjisi bolsimu, u ikki qolini qaychilap tutup shundaq qoydi. ¹⁵ U Yüsüpke bext-beriket tilep: — Atilirim Ibrahim bilen Ishaq Xuda dep bilip yüzi aldida mangghan, méni pütkül ömrümde bu kün'giche padichidek yéteklep béqip kelgen Xuda, ■ ¹⁶ Manga hemjemet bolup méni hemme bala-qazadin qutghuzghan Perishte bu ikki oghulni beriketlisun; ular méning ismim we atilirim bolghan Ibrahim we Ishaqning ismliri bilen atilip, yer yüzide köp awughay! — dédi. □ ■

¹⁷ Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi; shunga u atisining qolini tutup, Efraimning béshidin élip Manassehning béshigha yötkimekchi bolup, □ ¹⁸ atisigha: — Ey ata, bundaq qilmighin; chünki mana, tunjisi budur; ong qolungni uning béshigha qoyghin! — dédi.

¹⁹ Lékin atisi ret qilip: — Bilimen, i oghlum, bilimen; uningdinmu bir qowm chiqip, özimu ulugh bolidu, emma derheqiqet uning inisi uningdin téximu ulugh bolidu; uning neslidin nahayiti köp qowmlar peyda bolidu, — dédi. ■

²⁰ Shuning bilen shu küni u bu ikkisini beriketlep: — Kelgüside Israillar bext-beriket tiligende: «Xuda séni Efraim bilen Manassehdek ulugh qilsun!» deydighan bolidu, dédi. Bu teriqide u Efraimni Manassehtin üstün qoydi. ■

²¹ Andin Israil Yüsüpke yene: — Mana, men ölimen; lékin Xuda siler bilen bille bolup, silerni ata-bowiliringlarning zéminigha qayturup baridu. ²² Men sanga qérindashliringningkidin bir ülüsh yerni artuq berdim; shu yerni özüm qilich we oqyayim bilen Amoriyning qolidin tartiwalghanidim. □ ■

49

Yaqupning wesiyiti — oghullirigha tiligen bext-beriketliri we bergen bésharetliri

¹ Andin Yaqup oghullirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — *Hemminglar* jem bolunglar, men silerge kéyinki künlérde siler yoluqidighan ishlarni éytip bérey: —

² Yighilip kélip anglanglar, i Yaqupning oghulliri;

Atanglar Israilgha qulaq sélinglar.

³ Ey Ruben, sen méning tunji oghlumsen,

Küch-qudritimsen,

Küchüm bar waqtimning tunji méwisidursen,

Salapet we qudrette aldi iding, ■

⁴ Lékin qaynap téship chüshken sudek,

□ **48:12** «Yaqupning» — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16** «...hemjemet bolup... qutquzghan» — ibraniy tilida «goél» dégen péil bilen ipadilididu. Mushu yerde «goél» dégen péil Tewratta birinchi qétim ishlitilididu. «Ayup» 19:25 we izahatini we «Tebirler»nimu körüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1. □ **48:17** «Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi» — ibraniy tilida «atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghini Yüsüpning közlrige yaman ishtek köründi». ■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yer. 31:20. □ **48:22** «Men sanga ... bir ülüsh yerni artuq berdim» — dégen sözlerning yene mumkin bolghan ikki menisi bar: — (1) «sanga... ashu «yaghliq rayon» (köp zeytun méyini chiqidighan zémin)ni teqdim qildim,...» yaki (2) «sanga... Shekem dégen yerni ... teqdim qildim» (34-babni körüng). Emeliyette üç mene oxshashla toghra bolushi mumkin. ■ **48:22** Ye. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8. ■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zeb. 78:51.

Emdi aldi bolalmassen;
 Chunki sen atangning körpisi qochqin,
 Shuning bilan sen uni bulghiding!
 U méning körpemning üstige chiqti! □ ■
 5 Shiméon bilan Lawiy qérindashlardur;
 Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur! □
 6 Ah jénim, ularning meslihitige kirmigin!
 I izzitim, ularning jamaiti bilan chétilip qalmighay!
 Chunki ular achchiqida ademlerni öltürüp,
 Öz béshimchiliq qilip buqilarning péyini kesti. ■
 7 Ularning achchiqi esheddiy bolghachqa lenetke qalsun!
 Ghezipimu rehimsiz bolghachqa lenetke qalsun!
 Men ularni Yaqupning ichide tarqitiwétimen,
 Israilning ichide ularni chéchiwétimen. □ ■
 8 Ey Yehuda! Séni bolsa qérindashliring teripler,
 Qolung dühmenliringning gejisini basar.
 Atangning oghulliri sanga bash urar, □
 9 Yehuda yash bir shirdur;
 Ey oghlum, sen owni tutupla chiqting;
 U shirdek *owning yénida* chöküp sozulup yatsa,
 Yaki chishi shirdek yétiwalsa,
 Kimmu uni qozghashqa pétinar? □ ■
 10 Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
 Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi öksüme ydu,
 Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;
 Kelgende, jahan xelqliri uninggha itaet qilidu. □ ■
 11 U texiyini üzüm téligha,
 Éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar.
 U libasini sharabta yuyup,
 Tonini üzüm sherbitide yuyar. □
 12 Uning közliri sharabtin qizirip kéter,
 Chishliri süt ichkinidin ap'aq turar. □

□ **49:4** «U méning körpemning üstige chiqti!» — Rubenning atisining toqili Bilhah bilan bille yatqinini körsitidu (35:22). Yaqupning bu ulugh bésharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde tepsiliyrek toxtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5** «Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur!» — 34:25-31ni körüng. ■ **49:6** Yar. 34:25.

□ **49:7** «tarqitiwétimen,... chéchiwétimen» — Yaqup peyghember bolghachqa uning mushu sözliri Xudaning sözige barawer bolidu. Bu sözni Xuda Özi Yaqupning aghzi arqiliq éytqan bolsa kérek. ■ **49:7** Ye. 19:1; 21:3-45.

□ **49:8** «Séni bolsa qérindashliring teripler» — oqurmenlarning éside barki, «Yehuda» dégenning menisi «teripler» yaki «medhiye»dur (29:35ni körüng). □ **49:9** «sen ow tutupla chiqting» — bu söz, shübhisizki, Yehudaning kelgüside toluq ghelibe qilidighanliqini körsitidu. «Shirdek chöküp sozulup yatsa yaki chishi shirdek yétiwalsa» dégen sözlerge «owning yénida» dégen sözlerni qoshup kirgüzduq; chunki bizningche bu jümle aldinqi jümle bilen zich baghlinishliq. Démek, Yehuda ghelibe qilip qalmay, belki ghelibining méwiliridin bimalal huzurlinishqa mu yesser bolidu. Yehuda Mesihning ejdadi bolghachqa, mushu sözler Mesihning özi toghrisida téximu inawetlik bolushi kérek. «U shirdek owni yénida chöküp sozulup yatsa, yaki chishi shirdek yétiwalsa,...» dégenning bashqa birxil terjimisi: «U shirdek yaki chishi shirdek Marashqa yétiwalsa,...». ■ **49:9** Chöl. 24:9; Mik. 5:7. □ **49:10** «Yehudaning pushtidin» — ibraniy tilida «Yehudaning putliri arisidin» — démek, uning neslidin, pushtidin. «qanun chiqarghuchi» — yaki «idare qilghuchining tutqan tayiqi». «shu hoquq Igisi» — ibraniy tilida «Shiloh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu ulugh bésharet toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11** «sharabta» — ibraniy tilida «üzüm qénida». «ésheq balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar, ... libasini sharabta yuyup, Tonini üzüm sherbitide yuyar» — démek, Yehuda qebilisi shunche bay boliduki, texeyni eng ésil üzüm téligha baghlaydu, texeyning uni tartip yuluwétishidin yaki uni yep kétishidin qorqmaydu we xalisa keyimini yughanda suning ornida sharab ishlitidu. □ **49:12** «qizirip kéter» — yaki «nurlinar».

13 Zebulun déngiz boyini makan qilar,
Makani kémilerning panahgahi bolar,
Yer-zémini Zidon'ghiche yétip barar.■

14 Issakar bestlik berdem bir éshektur,
U ikki qotan arisida yatqandur;

15 U aramgahning yaxshi ikenlikige qarap,
Zéminning ésilliqini körüp,
Yük kötürüşke mürisini égip,
Alwan'gha ishleydighan qul bolup qalar.□

16 Dan Israil qebiliridin biri bolar,
Öz xelqige höküm chiqirar.□

17 Dan yol üstidiki yilan,
Chighir yol üstide turghan zeherlik bir yilandur.
U atning tuyiqini chéqip,
At min'güchini arqigha mollaq atquzar.

18 I Perwerdigar, nijatinggha telmürüp kütüp keldim!

19 Gadqa bolsa, qaraqchilar qoshuni hujum qilar;
Lékin u tapinini bésip zerbe bérer.□

20 Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar,
U shahlar üçün nazu-németlerni teminler.□

21 Naftalidin chirayliq gepler chiqar,
U erkin qoyuwétilgen maraldur.

22 Yüsüp méwilik derekning shéxidur,
Bulaqning yénidiki köp méwilik shaxtektur;
Uning shaxchiliri tamdin halqip ketkendir.□ ■

23 Ya atquchilar uninggha azar qilip,
Uninggha oq atti, uninggha nepretlendi.■

24 Halbuki, uning oqyayi mezmur turar,

Qol-bilekliri eplik turghuzular,
Shu *küch* Yaquptiki qudrét Igisining qolliridindur –
(Israilning Qoram Téshi, yeni uning Padichisi Uningdin chiqar!)□

25 *Ashu küch* atangning Tengrisidindur – (U sanga medet bérer!)

Yeni Hemmige Qadirdindur – U séni beriketler!

Yuqirida asmanning beriketliri bilen,
Töwende yatqan chongqur sularning beriketliri bilen,
Emchek bilen baliyatquning berikiti bilen séni beriketler!□

26 Séning atangning tiligen beriketliri ata-bowilirimning tiligen beriketliridin ziyade boldi,

Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter,
Ular Yüsüpnig béshigha chüsher,

■ 49:13 Ye. 19:10,11. □ 49:15 «aramgah» — belkim Xuda öziğe wede qilghan miras zéminining yaxshi bir qismini körsetse kérek. □ 49:16 «Dan» — bu namning menisi «höküm» yaki «höküm chiqarghuchi» yaki «sotchi». □ 49:19 «Gad» — ibraniiy tilida «Gad»ning menisi «qoshun» yaki «hujum». □ 49:20 «Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar» — yaki «Ashirning yéridin mol ashliq chiqar». □ 49:22 «derekning shéxi» — ibraniiy tilida mushu yerde «méwilik derekning balisi» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu ikki jümle ichidiki «méwilik» dégen söz «Efrain» dégen söz bilen ipadilinidu; oqurmenlarning éside barki «Efrain» dégenning menisi «ikki hesse méwilik». «uning shaxchiliri» — ibraniiy tilida «uning qizliri». ■ 49:22 1Tar. 5:1. ■ 49:23 Yar. 50:20. □ 49:24 «Israilning qoram téshi, yeni uning padichisi uningdin chiqar!» — démek, «Israilning Qoram Téshi», «uning heqiqiy Padichisi», yeni Qutquzghuchi-Mesih Xudaning Özidin chiqisu. Bashqa birxil terjimisi: «(Yeni Israilning Qoram Téshidin, uning Padichisidindur)». □ 49:25 «Hemmige Qadir» —Xudaning bir namidur.

Yeni öz qérindashliridin ayrim turghuchining choqqisigha téger.□ ■

²⁷ Binyamin yirtquch böridektur;

Etigende u owni yer.

Kechqurun u oljisini teqsim qilar» — dédi.

²⁸ Bularning hemmisi Israilning on ikki qebilisi bolup, mezkur sözler bolsa atisining ulargha tiligen bext-beriket sözliridur. U shuning bilen ularning herbirige mas kélidighan bir beriket bilen ulargha bext-beriket tilidi.

Yaqupning ölümü we axirqi wesiyiti

²⁹ Andin Yaqup ulargha mundaq tapilidi: — «Men emdi öz qowmimning qéshigha qoshulimen. Siler méni ata-bowilirimning yénida, hittiylardin bolghan Efronning étizliqidiki ghargha depne qilinglar; ³⁰ u ghar bolsa Qanaan zéminida Mamrening udulida, Makpélahning étizliqida. Gharni Ibrahim göristan bolsun dep shu étizliq bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi.■ ³¹ Shu yerde Ibrahim ayali Sarah bilen depne qilin'ghan; shu yerde Ishaq ayali Riwkah bilenmu depne qilin'ghan; shu yerde menmu Léyahni depne qildim.■ ³² Bu étizliq hem ichidiki ghar Hetning ewladliridin sétiwélin'ghanidi».

³³ Yaqup oghullirigha bu wesiyetni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzlep, nepes toxtap öz qowmigha qoshuldi.■

50

Yaqupning depne qilinishi

¹ Yüsüp atisining yüzige özini étip, uning üstide yighlap, uni söydi. ² Andin Yüsüp öz xizmitide bolghan téwiplargha atisini mumiya qilishni buyrudi; shuning bilen téwiplar Israilni mumiya qildi.□ ³ Buni qilishqa qiriq kün ketti, chünki mumiya qilishqa shunchilik kün kététti. Misirliqlar uninggha yetmish kün matem tutti.

⁴⁻⁵ Uninggha haza tutush künliri ötüp bolghanda, Yüsüp Pirewnning ordisidikilerge: — Men neziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirewnning qulaqlirigha söz qilinglarki: — Atam manga qesem qildurup: «Mana men ölimen; sen méni men Qanaan zéminida özüm üçün kolap qoyghan görge depne qilghin» dégenidi. Emdi Pirewn manga ijazet bergey, men bérip atamni depne qilip bolup yénip kelsem, — dédi.■

⁶ Pirewn jawaben: — Sen bérip özüngge atang qesem qildurghandek uni depne qilghin, dédi.

⁷ Shuning bilen Yüsüp atisini depne qilghili mangdi. Pirewnning barliq xizmetkarliri, ordining aqsaqalliri hem Misir zéminidiki aqsaqallar uning bilen hemrah bolup mangdi.

⁸ Yüsüpning öyidiki hemmisi, qérindashliri we atisining öyidikilermu bille bard; ular peqet kichik baliliri, qoy-kala padilirini Goshen yurtida qoyup ketti. ⁹ Uning bilen yene jeng harwiliri we atliqlarmu bille bard; shuning bilen ular nahayiti chong bir qoshun boldi.

¹⁰ Ular Iordan deryasining u teripidiki «Atadning xamini»gha yétip kelgende, shu yerde qattiq we hesretlik yigha-zar qilip matem tutup yighlashti. Yüsüp atisi üçün yette kün matem tutti. ¹¹ Shu yurtta olturushluq Qanaaniylar Atadning xaminida bolghan bu

□ **49:26** «Ular **menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter**» — bashqa birxil terjimisi: — «Ular menggülük taghlarning beriketliridin ziyade boldi». «**Öz qérindashliridin ayrim turghuchining...**» — yaki «öz qérindashliri arisidin emir bolghuchining...» ■ **49:26** Qan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16. ■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2** «mumiya **qilish**» — ademning jesitini chirishtin saqlashtin ibarettur. Misirda alahide mumiya qilish kespi bilen shughullan'ghuchilar bar idi; lékin u kishiler mumiya qilghanda köp butpereslik murasimlirini ötküzetti, shunga Yüsüp ularni ishletmey, belki öz téwiplirini shu ishqa buyrudi. ■ **50:4-5** Yar. 47:29.

matemni körüp: — Bu misirliqlarning intayin qattiq tutqan hazisi boldi, déyishti. Bu sewebtin u jayning nomi «Abel-Mizraim» dep ataldi; u Jordan deryasining u teripididur. □
 12 Yaqupning oghulliri uning özlirige tapilighinidek qildi; 13 uning oghulliri uni Qanaan zéminigha élip béríp, Mamrening udulida, Makpélahnig étizliqining ichidiki gharda depne qildi. Shu gharni Ibrahim qebristanliq qilay dep Makpélahnig étizliqi bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi. ■ 14 Yüsüp atisini depne qilghandin kéyin, özi, qérindashliri, shundaqla atisini depne qilishqa uninggha hemrah bolup chiqqan hemme xelqler Misirgha yénip keldi.

Yüsüpning qérindashlirini xatirjem qilishi

15 Lékin Yüsüpning qérindashliri atisining ölüp ketkinini körgende: — Emdi Yüsüp bizge dühmen bolup bizning uninggha qilghan barliq yamanliqimizni üstimizge yandurarmikin, déyishti.

16 Ular Yüsüpning qéshigha adem ewetip: — Atiliri ölüstün ilgiri bizge wesiyet qilip tapilap: — 17 «Siler Yüsüpke: — Akiliring sanga rezillik qilghanidi; emdi ularning asiyliqi hem gunahini kechürgin! — denglar» — dégenidi. Hazir silidin ötünümüzki, atilirining Xudasining bendilirining asiyliqini kechürgeyla! — dédi. Yüsüp bu geplerni anglap yighlidi.

18 Andin akiliri kélip uning aldida özlirini yerge étip: — Mana, biz silining qulliridurmiz! — dédi.

19 Lékin Yüsüp ulargha jawaben: — Qorqmanglar! Men Xudaning ornida turawatamdin? ■ 20 Siler derweqe manga shu ishni yaman niyet bilen qildinglar; lékin Xuda bügünki kündikidek nurghunlighan xelqning jénini tirik saqlap qélish üçün shu ishni yaxshiliqqa békitkenidi. 21 Shunga emdi qorqmanglar; men hem silerni hem bala-chaqiliringlarni baqimen, — dédi we ularning könglini xatirjem qilip méhirlik gep qildi.

Yüsüpning alemdin ötüshi

22 Yüsüp atisining jemeti bilen bille Misirda turup qaldi. Yüsüp bir yüz on yil ömür kördi. 23 Bu teriqide Yüsüp Efrainning üçinchi ewladini kördi; Manassehning oghli Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi. □ ■ 24 Yüsüp qérindashlirigha: — Men ölüp kétimen; lékin Xuda choqum silerni yoqlap silerni bu zémindin chiqirip, Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa bérishke qesem qilip wede qilghan zémin'gha yetküzidu, — dédi. □ ■

25 Andin Yüsüp yene qérindashlirigha qesem ichküzüp: «Xuda silerni choqum yoqlaydu; shu chaghda siler méning söngeklirimni élip, bu yerdin chiqip kétishinglar kérek», — dédi. □ ■

26 Yüsüp bir yüz on yashqa kirgende wapat tapti. Ular uni mumiya qilip, Misirda bir méyit sanduqigha sélip qoydi.

□ 50:11 «Abel-Mizraim» — menisi: «misirliqlarning matimi» we «misirliqlarning étizliqi» dégenlerni bildürüshi mumkin. «Jordan deryasining u teripide» bolsa Jordan deryasining sherqiy teripide. ■ 50:13 Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

■ 50:19 Yar. 45:5. □ 50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi» — dégen ibare belkim: (1) Yüsüp mushu chewrilirige özining oghulliridek qaraytti; (2) mushu chewriliri Yüsüpning biwasite mirasxori qilindi.

■ 50:23 Chöl. 32:39. □ 50:24 «Xudaning yoqlishi» — ibraniy tilida «yoqlash» dégen bu péil Xuda bilen munasiwetlik Ishliltilgen bolsa, Uning ghemxorluq qilishi, insanning halidin xewer élishini öz ichige alidu. ■ 50:24 Ibr. 11:22.

□ 50:25 «yoqlash» — toghruluq 24-ayet we izahatini köring. ■ 50:25 Mis. 13:19; Ye. 24:32.

Misirdin chiqish

Israillarning Misirda tartqan azabliri

¹ We töwendikiler Israil *bilen bille* Misirgha barghan oghullirining isimliri (ular herqaysisi öz bala-chaqilirini élip, Yaqup bilen bille Misirgha barghanidi): — □ ■ ² Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, ³ Issakar, Zebulun, Binyamin, ⁴ Dan, Naftali, Gad we Ashir.

⁵ Emdi Yaqupning pushtidin bolghanlar jemiyy bolup yetmish adem idi. Bu waqitta Yüsüp Misirda idi.■

⁶ Kéyin Yüsüp, uning barliq qérindashliri hemde barliq zamandashliri ölüp tügidi.

⁷ Shundaqtimu, Israillar köp tughulup, téz awup, intayin kücheydi; ular zémin'gha bir keldi.■ ⁸ U waqitlarda Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti.

□ ■ ⁹ U xelqige: Mana, Israillarning xelqi bizdin ziyade awup hemde bizdinmu küchlinip ketti. ¹⁰ Emdi biz ulargha nisbeten aqilane ish tutayli; bolmisa, ular téximu awup kétidu, mubada urush partlap qalsa, shundaq boliduki, ular dühmenlirimiz terepke ötüp, bizge hujum qilip, yurttin chiqip kétishi mumkin, — dédi.■

¹¹ Shuning bilen ular ularni qattiq emgekler bilen xarlash üçün ish bashlirini teyinlep nazarethilikke qoydi. Shuning bilen Israillar Pirewn üçün Pitom bilen Raamses dégen maddiy eshya saqlaydighan sheherlerni yasap berdi. □ ¹² Lékin ularni *qanche* ezgenséri, bular shunche köpiyip hemme yerni qaplidi; buning bilen misirliqlar Israillargha öch bolup ketti. □ ■ ¹³ Shuning bilen misirliqlar Israillargha zulum qilip, ularni téximu qattiq ishlitip éghir ishlargha saldi. ¹⁴ Misirliqlar ularni laychiliq, xish-késeq quyush we étizlarning herxil emgeklirige sélip, ishning qattiqliqi bilen ularning turmushigha qattiq éghirchiliq saldi; ularni néme emgekke salmisun, intayin japaliq idi.

¹⁵ Misir padishahi ikki ibraniy tughut anisigha söz qilip (ularning birining ismi Shifrah, yene birining ismi Puah idi):□

¹⁶ — siler qachanliki ibraniy xotunlarni tughdursanglar, tughqanda obdan qaranglar; bowaq oghul bolsa, öltürüwétinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dédi.□

¹⁷ Lékin tughut aniliri Xudadin qorqup, Misirning padishahi ulargha éytqandek qilmay, belki oghul bowaqlarni tirik qoydi.

¹⁸ Shunga Misirning padishahi tughut anilirini chaqirtip ulardin: — Bu néme qilghin-inglar?! Oghul balilarni némishqa tirik qoydunglar? — dep soridi.

¹⁹ Tughut aniliri Pirewn'ge jawab bérip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallargha oxshimaydu. Ular küchlük, saghlam-timen bolghini üçün tughut aniliri ularning qéshigha yétip barghuche, özliri tughup bolidu, — dédi.

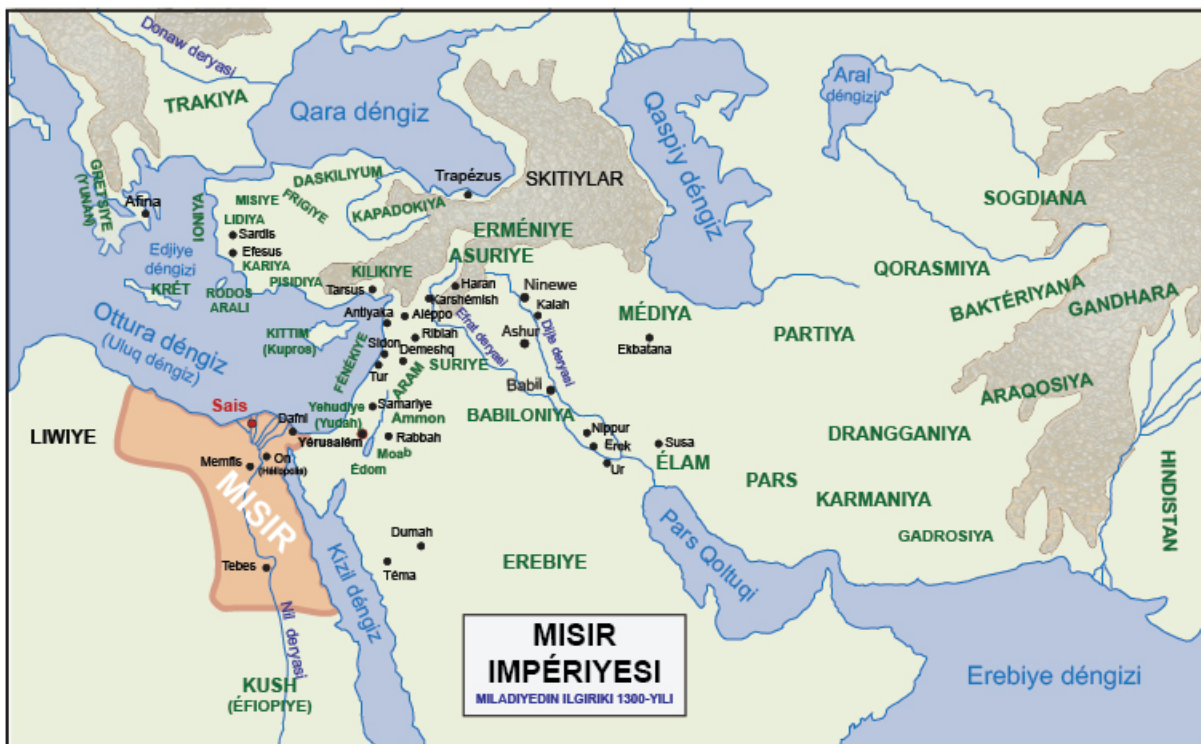
²⁰ Netijide, Xuda tughut anilirigha iltipat körsetti; Israil xelqi dawamliq köpiyip, téximu kücheydi. ²¹ Shundaq boldiki, tughut aniliri Xudadin qorqidighan ixlasmén bolghanliqi üçün Xuda ularni aililik bolushqa muyesser qildi.

□ **1:1** «We» — «we» dégen bu söz «Misirdin chiqish» dégen kitabning «yaritilish» dégen kitab bilen zich baghlinishliq ikenlikini körsitidu. «Yar.» 50:26ni körüng. «Israil» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertkenidi («Yar.» 32:28, 35:10ni körüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14.

■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8** «Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah» — belkim «Hiksos Pirewnler» sulalisini aghdurghan kishi «Aqmos» (miladiyedin ilgiri 1570-1546-yillar) bolushi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11** «Raamses» — bashqa yerlerde «Ramses» dep atilidu. □ **1:12** «Israillargha öch bolup ketti» — yaki «Israillar tüpeylidin azar yédi». ■ **1:12** Zeb. 105:24-25 □ **1:15** «Ibraniylar» — yehudiylarni, yeni Israillarni körsitidu. □ **1:16** «tughqanda obdan qaranglar» — Ibraniy tilida «toghut orunduqida sepsélip qaranglar».

22 Buning bilan Pirewn barliq puxralirigha: – Israillardin yéngi tughulghan oghul balilarning hemmisini deryagha tashlanglar, lékin qiz balilarning hemmisini tirik qaldurunglar, dep emr qildi. □ ■

Misir impériyesi

2

Musaning dunyagha kélishi

¹ Lawiyning jemetidin bolghan bir kishi béríp, Lawiyning neslidin bolghan bir qizni xotunluqqa aldi. ■ ² Bu ayal hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Ana uning chirayliq ikenlikini körüp, uni üç ay yoshurup saqlidi. ■ ³ Uni yene yoshurushqa amalsiz qalghanda, qomushtin bir séwet yasap, uninggha yaryélim we mom suwap, balini ichige sélip, deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi. □ ⁴ Andin balining hedisi uninggha néme bolarkin dep yiraqtin qarap turdi. ⁵ U waqitta Pirewnning qizi sugha chömülgili derya terepke keldi; uning chöriliri derya boyida aylinip yürdi. Pirewnning qizi qomushluqning arisida turghan séwetni körüp, xas chörisini uni élip chiqishqa ewetti. □ ■ ⁶ U séwetni échip qariwidi, mana, bir oghul balini kördi we u bala yighlap

□ **1:22** «derya» — mezkur kitabta «derya» peqet Nil deryasini körsitidu. Misirda héchqandaq bashqa chong derya yoq. Bügün'ge qeder Misirliqlar «derya» dése, peqet Nil deryasinila körsitidu. Mushu weqeler yüz bergen zamanlarda Misirliqlar yene Nil deryasini «öz ilahirimizdin biri» dep hésablap uninggha choqunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19 ■ **2:1** Mis. 6:20; Chöl. 26:59 ■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23 □ **2:3** «séwet» — ibraniy tilida «sanduq» — bu söz «Yar.» 6:14de Nuh peyghember yasighan «kéme»nimu bildüridu. «deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi» — misirliqlar Nil deryasini ilah dep qarighachqa, misirliq ayallarning Nil deryasida daim yuyunush aditi bar idi. Shübbisizki, Musaning anisining shundaq qilishi misirliq bir ayalning uni tépiwélip, uninggha rehim qilip béqiwalson, dégenni meqset qilghanidi. □ **2:5** «séwetni» — ibraniy tilida «sanduqni». 3-ayettiki izahatni körüng. ■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23

ketti. Melike uninggha ich aghritip: — Bu shübbhisizki ibraniylarning baliliridin biri iken, dédi.

⁷ U chaghda balining hedisi Pirewnning qizidin: — Men béríp, sili üçün balini émitip baqidighan bir ibraniy inik ana tépip kéleymu? — dep soridi.

⁸ Pirewnning qizi uninggha: — Barghin, dédi. Qiz béríp bowaqqning anisini chaqirip keldi. ⁹ Pirewnning qizi uninggha: — Bu balini élip kétip men üçün émitip béqip ber; heqqingni bérimen, dédi. Shuning bilen ayal balini élip kétip, uni émitip baqti.

¹⁰ Bala chong bolghanda uni Pirewnning qizining qéshigha élip bardí; u uninggha oghul boldi. U: «Men uni sudin chiqiriwalghan» dep uninggha Musa dégen isimni qoydi. □

Musaning Israilni qutquzmaqchi bolushi we Midiyan dölitige qéchip kétishke mejbur bolushi

¹¹ Musa chong bolghandin kényinki künlerde shundaq boldiki, u öz qérindashlirining yénigha bardí we ularning éghir emgekke séliniwatqanliqini öz közi bilen kördi. Arida, bir misirliqning ibraniy qérindashliridin birini uruwatqanliqini kördi. ■ ¹² U töt etrapigha qarap, adem yoqluqini körüp, héliqi misirliqni urup óltürüp, qumgha kömüp yoshurup qoydi. ¹³ Etisi u yene chiqip qariwidi, mana ikki ibraniy bir-biri bilen soqushuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kishige: — Öz qérindishingni némishqa urisen? — dédi.

¹⁴ Héliqi kishi jawab béríp: — Kim séni bizge hakim we soraqchi qilip qoydi? Héliqi misirliqni óltürgingingdek ménimu óltürmekchimusen? — dédi.

Musa bu gepni anglap qorqup öz ichide: «Men qilghan ish jezmen ashkara bolup qaptu!» dep oylidi. ■

¹⁵ Pirewn hem bu ishtin xewer tépip, Musani óltürmekchi boldi; lékin Musa Pirewnning aldidin qéchip, Midiyan zéminigha béríp olturaqlashti. Bir küni, u quduqning yénigha kélip olturdi. ■ ¹⁶ Midiyaning kahinining yette qizi bar idi; ular kélip, atisining qoylirini sughirishqa su tartip oqurlargha quyup toldurushqa bashlidi. ¹⁷ U waqitta yerlik padichilar kélip, ularni heydidi, Musa qopup qizlarga yadrem béríp, qoylirini sughiriship berdi.

¹⁸ Ular atisi Réuelning qéshigha yénip kelgende, ulardin: — Némishqa bügün shunche téz yénip keldinglar? — dep soridi.

¹⁹ Ular jawab béríp: — Bir misirliq adem bizni padichilarning qolidin qutquzdi hemde biz üçün su tartip, qoy padimizni sughiripmu berdi! — dédi.

²⁰ U qizlirigha: — Undaqa u kishi hazir nede?! Uni némishqa sirtta tashlap keldinglar? Uni tamaqqa chaqiringlar, — dédi.

²¹ Musa u kishi bilen bille turushqa maqul boldi. U qizi Zipporahni uninggha xotunluqqa berdi.

²² U ayal uninggha bir oghul tughup berdi; Musa «Men yaqa yurtta musapirdurmen» dep, uning ismini Gershom dep qoydi. □ ■

²³ Nurghun künler ötüp, Misirning padishahi öldi. Israillar öz qulluq haliti tüpeylidin ah-zar urup, nale-peryad kötürdi; qulluqtin bolghan peryadi Xudaning huzurigha béríp yetti. ²⁴ Xuda ularning ah-zarlirini anglap, Özining Ibrahim bilen, Ishaq bilen we Yaqup bilen tüzgen ehdisini ésige aldi. ■ ²⁵ Shuning bilen Xuda Israillarning hal-ehwalini kördi we Xuda ulargha köngül bölüdi.

□ **2:10** «Musa» — ibraniy tilida «Musa» dégen söz «tartip chiqirish» dégen söz bilen ahangdashtur; qedimki Misir tilida «suning balisi» dégen menide bolushi mumkin. Axirida Musaning shereplik burchi Israilni «su (yeni, Qizil Déngiz)din yaki su arqiliq qutquzup chiqirishtin ibaret bolidu. Oqurmenler diqqet qilsa, Pirewnlarning ismlirining köpinche «mos» yaki «mosis» dégen qoshumche bilen axirlashqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25 ■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29 □ **2:22** «Gershom» — mushu isim «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. Musaning tunji balisigha bu isimni qoyushi belkim Xuda uninggha tapshurmaqchi bolghan xizmet ornining shu yerde emeslikini bildürüsh üçün bolushi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3 ■ **2:24** Yar. 15:14

3

Xudaning Musani chaqirishi

¹ Musa bolsa qéynatisi Midiyanning kahini Yetroning qoy padisini baqatti. U qoylarni bashlap chölning eng chétige Xudaning téghi, yeni Horeb téghining baghrigha keldi.□

² Shu yerde bir azghanliqtin örlep chiqiwatqan ot yalquni ichidin Perwerdigarning Perishtisi uninggha köründi. Mana, azghanliq otta köyüwatqan bolsimu, lékin azghan özi köyüp ketmigenidi. □ ³ Musa: — Men béríp, bu ajayip menzirini körüp baqay; azghanliq némishqa köyüp ketmeydighandu? — dep oylidi.

⁴ Perwerdigar uning buni körgili yoldin chetnep *azghanliqqa* kelginini kördi; Xuda azghanliq ichidin uni: — Musa! Musa! — dep chaqirdi. U: Mana men! — dep jawab berdi.□

⁵ U uninggha: — Bu yerge yéqin kelme; putliringdin keshingni salghin; chünki sen turghan bu yer muqeddes jaydur. □ ■ ⁶ Men atangning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen, — dédi.

Buni anglap Musa Xudagha qarastin qorqup, yüzini étiwaldi.■

⁷ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Berheq, Men Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubetlirini kördüm, nazaretilarning ularni *xarlawatqanliqidin* qilghan peryadini anglidim; chünki Men ularning derdlirini bilimen. ■ ⁸ Shunga Men ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, shu zémindin chiqirip, yaxshi hem keng bir zémin'gha, süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarning yurtigha élip bérishqa chüshtüm. ⁹ Mana emdi Israillarning nale-peryadi Manga yetti, misirliqlarning ulargha qandaq zulüm qilghanliqinimu kördüm. ¹⁰ Emdi sen kel, Men séni xelqim Israillarni Misirdin élip chiqirish üçün Pirewnning aldigha ewetimen, — dédi.■

¹¹ Lékin Musa Xudagha: — Men kim idim, Pirewnning aldigha béríp Israillarni Misirdin chiqiralighudek? — dédi.

¹² U jawab béríp: — Berheq, Men sen bilen bille bolimen; sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu, — dédi.□ ■

¹³ Shuning bilen Musa Xudagha: — Men Israillarning qéshigha béríp ulargha: «Atabowilirlarning Xudasi méni qéshinglarga ewetti» désem, ular mendin: «Uning nami néme?» — dep sorisa, ulargha néme dep jawab bérimen? — dédi.

¹⁴ Xuda Musagha: — Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen — dédi.

Andin U: — Béríp, Israillargha: ««Ezeldin bar Bolghuchi» méni qéshinglarga ewetti» dep éytqin, dédi.□

□ **3:1** «Yetro» — Réuelning yene bir ismi. Bezide «Yeter» depmu yézilidu. «U qoylarni bashlap...» — Ottura Sherqte padichilar adette qoylirini bashlap ularning aldida mangidu. «Horeb» — Sinay téghining yene bir nami.

□ **3:2** «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti. «Tebirler» hem «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **3:4** «Musa, Musa» — ademning ismini ikki qétim chaqirish — Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu.

□ **3:5** «Muqeddes jay» — «Muqeddes Kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishilitilidu. ■ **3:5** Ye. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34 ■ **3:10** Zeb. 105:26; Hosh. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12**

«sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu» — qiziq ish shuki, Xuda Musagha körsetmekchi bolghan ispat-belge u Xudaning emrige itaet qilip, uzun waqit ötkendin kéyin andin körüldü; démek, Musaning iman-étiqadi shuning bilen sinilidu. ■ **3:12** Ye. 1:5 □ **3:14** «Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen» — yaki «Men esli Özümdurmen» yaki «Hemishe barning Özi Mendurmen». Bu nam (ibraniy tilida «Yahweh»), shübhisizki, Xudaning héch özgermeydighanliqi, uning herdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ötmüş, hazir yaki kelgüsi waqitlar bilen cheklenmeydighanliqini körsitip tekitleydu. Adette terjimimizde bu nam «Perwerdigar» dep terjime qilinidu.

¹⁵ Xuda Musagha yene: — Israillargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan «Yahweh» méni qéshinglarga ewetti; U: *Yahweh dégen* bu nam ebedgiche Méning namim bolidu, dewrdin-dewrgiche Men shu nam bilen eske élinimen, deydu» — dégin.□

¹⁶ — Bérip, Israilning aqsaqallirini yighip ulargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigar manga körünüp: — Men silerni yoqlap keldim, Misirda silerge qandaq muamile qiliniwatqanliqini kördüm; □

¹⁷ shuning üçün sözüm shudurki, Men silerni Misirning zulumidin chiqirip, Qanaaniylar, Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zémini, yeni süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha élip barimen, dédi, — dégin, dédi.

¹⁸ — Shuning bilen ular séning sözüngge qulaq salidighan bolidu. U waqıtta sen, özüng we Israilning aqsaqalliri bilen birge Misir padishahining aldigha bérip, uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar biz bilen körüshti. Emdi sizdin ötünimizki, bizge üç künlük yolni bésip, chölge bérip, Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa ijazet bergeysiz» — denglar.

¹⁹ Lékin Misir padishahining hetta qudretlik bir qolning astida turupmu, silerni yenila qoyup bermeydighinini bilimen. ²⁰ Shunga qolumni uzitip, misirliqlarni Men öz zémini ichide körsetmekchi bolghan herxil karamet-möjizilirim bilen urimen; andin *Pirewn* silerni qoyup béridu.

²¹ Bu qowmni misirliqlarning aldida iltipat tapturimen we shuning bilen shundaq boliduki, siler shu yerdin chiqqininglarda, quruq qol chiqmaysiler. ²² Belki herbir ayal kishi öz qoshnisidin we öz öyide olturushluq yat ayaldin kümüş zinnet buyumliri, altun zinnet buyumliri we kiyim-kécheklerni telep qilidu. Bu nersilerni oghul-qizliringlarga taqaysiler, kiydürisiler; shu teriqide misirliqlardin olja alghan bolisiler, — dédi.■

4

Xudaning Musagha alahide iqtidar ata qilishi

¹ Musa jawab bérip: — Mana, ular manga ishenmey turup, sözümge qulaq salmaydu, belki: «Perwerdigar sanga körünmidi», déyishi mumkin, dédi.

² Perwerdigar uninggha: — Qolungdiki bu néme? — dep soridi.

U: — Bu bir hasa, dep jawab berdi.

³ U: — Uni yerge tashla, dédi. Uni yerge tashliwidi, u bir yilan'gha aylandi; Musa uning aldidin qachtı. ⁴ Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni uzitip, uni quyruqidin tut, déwidi, u qolini uzitip, uni tutti. U yene uning qolida hasigha aylandi.

⁵ *Perwerdigar yene*: — Buning bilen ular ata-bowilirining Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigarning sanga körün'ginige ishinidu, — dédi.

⁶ Perwerdigar uninggha yene: — Qolungni qoynunggha salghin, déwidi, u qolini qoynigha sélip chiqiriwidi, mana, qoli pése-maxaw késilige giriptar bolup qardek aqirip ketti.

⁷ Andin uninggha: — Qolungni yene qoynunggha salghin, déwidi, qolini qoynigha saldi. Uni yene qoynidin chiqiriwidi, mana, öz eksige kélip etlirining bashqa yerliridek boldi.

□ **3:15** «Yahweh» — daim terjimimizde «Perwerdigar» dégen nam bilen tilgha élinidu. U toghruluq 3:14tiki izahatni körüng. □ **3:16** «Yoqlash» — bu péil Xuda bilen munasiwetlik ishilitilgen bolsa, ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. ■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Ez. 39:10

⁸ Perwerdigar yene: — Shundaq boliduki, eger ular sanga ishenmey, aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu. □ ⁹ Halbuki, ular bu ikki möjizige yenila ishenmise we ya sözüngge qulaq salmisa, undaqa sen *Nil* deryasining süyidin élip, quruq yerge tökkin. Shuning bilen sen deryadin alghan su quruq yer üstide qan'gha aylinidu, dédi.■

¹⁰ Andin Musa Perwerdigargha: — Ey Igem, men eslidinla gepke usta emestim, sen qulunggha söz qilghandin keyinmu yenila shundaq; chünki men aghzim kalwa we tilim éghir ademmen, — dédi.

¹¹ Perwerdigar uninggha: — Kim insan'gha éghiz bergen? Kim ademni gacha yaki gas, körgüchi yaki kor qilghan? Shundaq qilghuchi Men Perwerdigar emesmu? ¹² Emdi sen barghin, Men Özüm séning aghzing bilen bille bolimen, néme sözleydighiningni sanga ögitip turimen, — dédi.■

¹³ Lékin u: — Ey Igem! Sendin ötünüp qalay, Sen *bu ishqa* xalighan *bashqa* birsini ewetip, shuning qoli bilen qilghin! — dédi.

¹⁴ Buni anglap Perwerdigarning ghezipi Musagha tutiship: — Lawiylardin bolghan akang Harun bar emesmu? Uning gepni obdan qilalaydighinini bilimen. Mana, u emdi séning aldinggha chiqishqa alliqachan yolgha chiqti; u séni körse, köngli tolimu xush bolidu. ¹⁵ Emdi deydighan geplerni uninggha éyt; Men Özüm séning aghzing bilen bille we uning aghzi bilen bille bolimen, néme qilish kéreklikinglarni silerge ögitimen.

□ ■ ¹⁶ Harun séning ornungda xelqge sözleydu; shundaq boliduki, u sanga éghiz bolidu, sen uninggha Xudadek bolisen. ¹⁷ Bu hasini qolunggha élip, uning bilen shu möjizilik alametlerni körsitisen, — dédi.

Musaning Misirgha qaytishi

¹⁸ Shuning bilen Musa qéynatisi Yetroning qéshigha yénip bérip, uninggha: — Manga ijazet bergeyla, Misirdiki qérindashlirimning qéshigha baray, ular hayatmu, emesmu körüp kéley, dédi. Yetro Musagha: — Aman-ésen bérip kelgin, — dédi.

¹⁹ Musa téxi Midiyandiki waqtida, Perwerdigar uninggha yene: — Misirgha yénip barghin! Chünki séning jéningni istigen kishiler ölüp ketti, — dédi.

²⁰ Shuning bilen Musa ayali we oghullirini élip, ularni bir éshekke mindürüp, Misir zéminigha bérishqa yolgha chiqti. Mangghanda Musa Xudaning hasisini alghach ketti.

²¹ Perwerdigar Musagha: — Misirgha yénip barghiningda sen agah bol, Men qolunggha tapshurghan barliq karametlerni Pirewnning aldida körsetkin. Lékin Men uning könglini xelqni qoyup bermigüdek qattiq qilimen.

²² Sen Pirewn'ge: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Israil Méning oghlum, Méning tunji oghlum bolidu. ²³ Shuning üçhün Men sanga: Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — dégin, — dédi.□

²⁴ Emma Musa seper qilip bir qonalghugha kelgende, Perwerdigar uninggha uchrap, uni öltürüwetmekchi boldi. ²⁵ Shuning bilen Zipporah bir chaqmaq téshini élip, oghlining

□ **4:8** «Aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu» —Ibraniy tilida «aldinqi möjizilik alametning gépige qulaq salmisa, ular ikkinchi möjizilik alametning gépige ishinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 12:12 □ **4:15** «Emdi deydighan geplerni uninggha éyt» — ibraniy tilida «uninggha gep qilip aghzigha deydighan sözlerni salghin». ■ **4:15** Mis. 7:2 □ **4:23** «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — yaki «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup bergin dégen bolsammu, sen uni qoyup bermiding. Bu sewebtin Men emdi séning tunji oghlungni öltürimen».

xetnilikini késip, uni éring ayighiga tashlap: — Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen! — dédi.□

²⁶ Shuning bilan Perwerdigar uni qoyup berdi (bu chaghda Zipporah uninggha: «Sen derweqe aldimda qan töker bir er ikensen!» — dédi. Bu sözini u xetne tüpeylidin éytti).□

²⁷ Perwerdigar Harun'gha: — Sen chöl-bayawan'gha béríp, Musa bilen körüşkin, déwidi, u béríp Xudaning téghida uning bilen uchriship, uni söydi.

²⁸ Musa özini ewetken Perwerdigarning hemme sözliri bilen qilishqa buyrughan barliq möjizilik alametlerni Harun'gha dep berdi. ²⁹ Andin Musa bilen Harun béríp, Israil-larning barliq aqsaqallirini yighdi. ³⁰ Harun Perwerdigarning Musagha éytqan hemme sözlirini bayan qildi we xelqning köz aldida shu möjizilik alametlerni körsetti. ³¹ Buni körüp, xelq ishendi; Perwerdigarning Israillarni yoqlap, ular uchrichan xarliqlarni körgenlikini anglighan hamam, bashlirini égip sejde qilishti.

5

Musa we Harunning Pirewn bilen körüşhüshi

¹ Andin Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, uninggha: — Israilning Xudasi Perwerdigar sanga: — «Ularning béríp chölde Manga ibadet qilip, héyt ötküzüshige qowmingha yol qoysun» deydu, — dédi.

² Lékin Pirewn jawab béríp: — Uning sözige qulaq sélip, méni Israilgha yol qoyghuzidighan qandaq Perwerdigar iken u? Men u Perwerdigarni tonumaymen hem Israilghimu yol qoymaymen, dédi.■

³ Ular söz qilip: — Ibraniylarning Xudasi biz bilen körüshti. Shunga ötünimizki, bizge Perwerdigar Xudayimizgha qurbanliq sunush üçün bizge chölge bérishqa üç künlük yolgha ruxset bergeysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qilich bilen urushi mumkin, — dédi.■

⁴ Lékin Misirning padishahi ulargha jawab béríp: — Ey Musa we Harun, némishqa ikkinglar xelqni ishloridin toxtitip qoymaqchi bolisiler? Béríp öz epkishinglarni kötürünglar! — dédi.

⁵ Pirewn yene: — Mana, xelq yurtta ziyade awup ketti. Siler bolsanglar, ularni epkeshloridin xalas qilmaqchisiler, dédi.

⁶ Shu küni Pirewn nazarethilerge we nazarethilerning qol astidiki ish bashlirigha buyruq chüshürüp: —

⁷ Hazirdin bashlap xelqge ilirikidek kések quyushqa saman bermenglar! Ular samanni özliri yighsun. ⁸ Lékin ilgiri qanchilik kések quyup kelgen bolsa, hélihem kem qilmay shunchilik kések quydurunglar; chünki ular hurunliship: «Xudayimizgha qurbanliq ötküzüshke bizni barghili qoy» dep ghelwe qilishiwatidu. ⁹ Emdi ularni öz ishigha toluq bend bolup, yalghan-yawidaq geplerge qulaq salmasliqi üçün, bu ademlerning üstige téximu éghir emgeklerni yüklenglar, — dédi.

¹⁰ Shuning bilen xelqning üstidiki nazarethiler bilen ish bashliri chiqip xelqge: Pirewn shundaq dédiki, men emdi silerge saman bermeydighan boldum. ¹¹ Özünglar béringlar, özünglar üçün qeyerdin saman tapalisanglar, shu yerdin élip kélinglar; lékin qilidighan ishlinglar bolsa qilchilikmu kémeytilmeydu, — dédi.

¹² Buning bilen xelq pütkül Misir zéminigha tarilip, samanning ornigha paxal yighishqa bashlidi.

□ **4:25** «xetnilikini... ayighiga tashlap» — yaki «xetnilikini... ayighiga tegküzüp». «Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen!» — Zipporahning bu sözi we bu sirlig weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

□ **4:26** «xetne tüpeylidin» — mushu yerde ibraniiy tilida «xetne» köplük sheklide — «xetniler». ■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15 ■ **5:3** Mis. 3:18

¹³ Nazarechiler bolsa ularni qistap: Silerge saman bérilgen chaghdikidek hazirmu her künlük ishni shu küni qilinglar, dédi.

¹⁴ Israillarning üstige Pirewnning nazarechiliri teripidin qoyulghan Israilliq ish bashliri tayaq yédi we: — Tünügün we бүгүн némishqa kések quyush wezipsini burunqidek toshquzup orunlimidinglar?! — dep til ishitti.

¹⁵ Andin Israilliq ish bashliri Pirewnning aldigha bérip: Némishqa öz qullirigha mundaq muamile qilidila? ¹⁶ Öz qullirigha héch saman bérimidi. Lékin *nazarechiler* yenila «kések quydurunglar» dep bizni buyruydu. Mana, öz qulliri tayaq yewatidu, emma eyib bolsa özlirining ademliride, dep peryad qildi.

¹⁷ Lékin u yene: — Siler hurun ikensiler! Hurun ikensiler! Shunga siler: «Bérip Perwerdigargha qurbanliq ötküzüshimizge ijazet ber dewatisiler. ¹⁸ Qaytip bérip ishingni qilish! Silerge saman bérimeydu, biraq késeklerni belgilen'gen san boyiche *awwalqidek* toluq tapshurushisen, dédi. ¹⁹ Israilliq ish bashliri *Pirewnning*: «Siler herkünlik wezipenglarni, yeni telep qilghan késeklerni belgilen'gen sandin kémeysenglar qet'iy bolmaydu» déginige qarap, béshigha bala-qazaning chüshidighanliqini bilishti. ²⁰ Ular Pirewnning aldidin chiqip kéliwatqinida, ular bilen körüshüshke kélip shu yerde saqlap turghan Musa we Harun bilen uchriship qaldi. ²¹ Ular Musa bilen Harun'gha: — Bizni Pirewnning neziride we uning emeldarlirining neziride sésitip, bizni öltürüshke ularning qoligha qilich tutquzghininglar üçün, Perwerdigar silerning üstünglarga höküm qilsun! — dédi. □

Xudaning Israillarni azad qilishqa wede qilishi

²² Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip uningha: — Ey Igem, némishqa bu xelqni balagha tiqting? Sen néme üçün méni ewetting? ²³ Chünki men Pirewnning aldigha kirip Séning naming bilen söz qilghinimdin tartip, u bu xelqning üstige téximu ziyade azab qilghili turdi. Emma Sen téxiche qowmingni héch qutquzmid-ing, — dédi.

6

¹ Lékin Perwerdigar Musagha: — Emdi sen Méning Pirewn'ge qilidighanlirimni körisen; chünki u qudretlik bir qoldin mejburlinip, ularni qoyup béridu, qudretlik bir qolning sewebidin özining zéminidin ularni qoghlap chiqiriwétidu, — dédi.

² Andin Xuda Musagha *yene* söz qilip mundaq dédi: — Men Perwerdigardurmen.

³ Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa Qadir-mutleq Tengri süpitide köründüm; lékin «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim. □ ⁴ Men ular bilen: — «Siler musapir bolup olturghan zéminni, yeni Qanaan zéminini silerge bérimen» dep, ular bilen ehde baghliship wede qilghanmen. ⁵ Emdi Men misirliqlar qul qilip zulum salghan Israillarning ah-zarlirini anglap, qilghan shu ehdemni ésimge aldim.

⁶ Shunga Israillargha mundaq dégin: — «Men Perwerdigardurmen; Men Özüm silerni misirliqlarning éghir yükliri astidin chiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni uzitip ulargha chong balayi'apetlerni chüshürüp, silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen. □ ⁷ Silerni Öz qowmim bolushqa qobul qilimen we Özüm Xudayinglar

□ **5:21** «Emeldarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarliri» yaki «qulliri». Gerche mushu kishiler Pirewnning ordisida emeldarliq orunda turghan bolsimu, lékin ular yenila Pirewnning «qulliri» dep hésablan'ghan bolsa kérek. □ **6:3** «Yahweh» — mushu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim» dégen sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **6:6** «silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen» — ibraniy tilida «gaal» dégen bir péil bilenla ipadilini. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng.

bolimen; shuning bilan siler özünqlarni misirliqlarning yuklirining astidin qutquzup chiqarghuchining Men Xudayinglar Perwerdigar ikenlikini bilisiler. ⁸ Men shuning bilan silerni qol kötürüp Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa bérishke qesem qilghan zémin'gha élip barimen; Men u yerni silerge miras qilip zéminliqqa bérimen; Men Perwerdigardurmen».

⁹ Bularning hemmisini Musa Israillargha dep berdi; lékin ular éghir qulluq azabidin pighan'gha chüshken bolup, uninggha qulaq salmidi.□

¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha yene: — ¹¹ Bérip Misirning padishahi Pirewn'ge: «Israillarning zéminingdin kétishige yol qoy», dep éytqin, dédi.

¹² Lékin Musa Perwerdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmighan yerde, Pirewn qandaqmu mendek kalpuki xetne qilinmighan bir ademge qulaq salsun? — dédi.□

¹³ Emma Perwerdigar Musa we Harun'gha sözlep, ularning Israillargha we Misirning padishahi Pirewn'ge Israillar toghruluq: — «Ular Misir zéminidin élip chiqirilsun» dégen emr yetküzüşini buyrudi.

Musa bilen Harunning ejdahlari, nesebnamisi

¹⁴ Töwendikiler jemet bashliqliri: — Israilning tunji oghli bolghan Rubenning oghulliri Hanuq, Pallu, Hezron we Karmi. Bular bolsa Rubenning nesilliri idi.■

¹⁵ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we qanaanliq ayaldin bolghan Saullar idi; bular Shiméonning nesilliri idi.■

¹⁶ Lawiyning oghullirining isimliri, nesebnamilirige asasen: Gershon, Kohat we Merari; Lawiyning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi.■

¹⁷ Gershonning oghulliri aililiri boyiche: — Libni we Shimey.■

¹⁸ Kohatning oghulliri: — Amram, Yizhar, Hébron bilen Uzziel. Kohat bir yüz ottuz üç yil ömür kördi.■

¹⁹ Merarining oghulliri: — Mahli we Mushi. Bular nesebnamiliri boyiche Lawiyning nesilliri idi.■

²⁰ Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi, Yokebed uninggha Harun we Musani tughup berdi. Amram bir yüz ottuz yette yil ömür kördi.□ ■

²¹ Yizharning oghulliri: — Korah, Nefeg we Zikri idi.

²² Uzzielning oghulliri: — Mishael, Elzafan we Sitri idi.

²³ Harun bolsa Nahshonning singlisini, yeni Amminadabning qizi Élishébani xotunluqqa aldi. U uninggha Nadab bilen Abihuni, we Eliazar bilen Itamarni tughup berdi.■

²⁴ Korahning oghulliri: — Assir, Elkanah we Abi'asaf; bular Korahlarning nesilliri idi.

²⁵ Harunning oghli Eliazar Putielning qizlirining birini xotunluqqa aldi; u uninggha Finihasni tughup berdi; bular bolsa öz nesebi boyiche hemmisi Lawiylarning jemet bashliqliri idi.

²⁶ Perwerdigarning: — Israillarni qoshunlardek top-topi bilen Misir zéminidin élip chiqinglar, dégen emrini tapshuriwalghuchilar del mushu Harun bilen Musa idi.

²⁷ Israillar Misirdin chiqirilsun, dep Misirning padishahi Pirewn'ge söz qilghanlar del bu kishiler, yeni mushu Musa bilen Harun idi.

□ **6:9** «pighan'gha chüshken bolup,...» — yaki «sewsizliktin chidimay,...» □ **6:12** «kalpuki xetne qilinmighan» — bu sözler bilen Musa özining aghzi kalwa bolupla qalmay, yene (özining 4:10-17de hatirilen'gen Xudagha bolghan qaqshashlirini eslep) yene özining Xudaning aldida héli nalayiq qilghanliqini, gep-sözdä gunahi bar adem ikenlikini körsetmekchi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Chöl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Chöl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Chöl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12 ■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20** «Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi» — shu chaghda öz hammisini xotunluqqa élish men'i qilinmighan emr («Law.» 18:12-13) Israilgha texi bérilmigenidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Chöl. 26:59 ■ **6:23** Chöl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1

Harunning Musagha wakaliten sözlisi

²⁸ Perwerdigar Misirning zéminida Musagha söz qilgan waqtida ²⁹ Musagha: «Men Perwerdigardurmen. Sanga éytqinimning hemmisini Misirning padishahi Pirewn'ge dégin», dep emr qildi.

³⁰ Lékin Musa Perwerdigarning aldida: — Mendek kalpuki xetne qilinmighan bir kishige Pirewn qandaqmu qulaq salsun?» — dep jawab bergenidi.■

7

¹ Shuning bilan Perwerdigar Musagha: — Mana, Men Pirewnning aldida séni Xudaning ornida qildim. Akang Harun bolsa séning peyghembiring bolidu. ² Men sanga buyrughinimning hemmisini *uningha* deysen; andin akang Harun Pirewn'ge uning öz zéminidin Israillarni qoyup bérishi kérekliki toghrisida söz qilidu. □ ■ ³ Lékin Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; buning bilan Men Misir zéminida möjizilik alametler we karametlirimni köplep körsitimen. ⁴ Shundaqtimu, Pirewn silerge qulaq salmaydu. Emma Men Misirning üstige höküm chiqirip qolumni uzitip, chong balayi'apetlerni chüshürüp, qoshunlirim bolghan Öz qowmim Israillarni Misir zéminidin chiqirimen. ⁵ Öz qolumni Misirning üstige sozghinimda, Israillarni ularning arisidin chiqarghinimda misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu, — dédi.

⁶ Musa bilan Harun shundaq qildi; Perwerdigar ulargha qandaq tapilighan bolsa, ularmu shundaq qildi.

⁷ Ular Pirewn'ge söz qilgan waqitta Musa seksen yashqa, Harun seksen üç yashqa kirgenidi.

Harunning hasisi

⁸ Perwerdigar Musa bilan Harun'gha söz qilib: —

⁹ Emdi Pirewn silerge: — Özünglarni testiqlap bir möjize körsitinglar, dése, sen Harun'gha: — Hasangni élip Pirewnning aldigha tashlighin, dep éytqin. Shundaq qilishi bilenla hasa yilan'gha aylinidu, dédi.

¹⁰ Shuning bilan, Musa bilan Harun Pirewnning aldigha béríp, Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun hasisini Pirewn bilan uning emeldarlirining aldigha tashliwidi, u yilan'gha aylandi. □ ¹¹ U waqitta Pirewn danishmenliri we séhrigerlirini chaqirtip keldi; Misirning jadugelirimu öz jadusi bilan oxshash ishni qildi. ¹² Ularning herbiri öz hasisini tashliidi; ularmu yilan'gha aylandi. Lékin Harunning hasisi ularning hasilirini yutup ketti. ¹³ Biraq Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiqliq bilan Perwerdigar éytqandek ulargha qulaq salmidi.

Birinchi apet — qan apiti

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Pirewnning köngli qattiq; u qowmni qoyup bérishni ret qilidu. ¹⁵ Emdi sen ete seherde Pirewnning qéshigha barghin (shu waqitta u su boyigha chiqidu) — Sen uning bilan körüshüshke deryaning boyida saqlap turghin; yilan'gha aylan'ghan hasini qolunggha éliwal. ¹⁶ Sen uninggha mundaq dégin: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar méni aldinggha: «Chölde Manga ibadet qilishi üçün qowmimni qoyup ber» déyishke ewetkenidi; lékin mana, bu waqitqiche héch anglimiding. ¹⁷ Shunga Perwerdigar sanga: — «Sen shu *alamet* bilan Méning Perwerdigar

■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10 □ **7:2** «Harun **bolsa séning peyghembiring bolidu**» — demek, Harun özi Musaning sözlirini Pirewn'ge yaki xelqge yetküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14 □ **7:10** «Pirewnning **emeldarliri**» — mezkur kitapta «Pirewnning emeldarliri» ibraniy tilida «xizmetkarliri» dégen söz bilen ipadilididu.

ikenlikimni bilisen», deydu — Mana, men qolumdiki hasa bilen deryaning süyini ursam, su qan'gha aylinidu, ¹⁸ deryaning béliqliri ölüp, deryaning süyi sésip kétidu; misirliqlar sudin seskinip, ichelmeydighan bolup qalidu».

¹⁹ Perwerdigar Musagha yene: — Sen Harun'gha: — Hasangni élip misirliqlarning suliri qan'gha aylansun dep ularning üstige, yeni éqinliri, östengliri, kölliri we su ambarliri üstige qolungni uzatqin. Shuning bilen pütkül Misir zéminida, hetta yaghach we tash qachilardiki sularmu qan'gha aylinidu, dégin, dédi.

²⁰ Musa bilen Harun Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun Pirewn we emeldarlirining köz aldida hasini kötürüp, deryaning süyini uruwidi, pütün deryaning süyi qan'gha aylinip ketti. ■ ²¹ Deryadiki béliqlar ölüp, deryaning süyi sésip ketti. Misirliqlar deryaning süyini ichelmeydighan bolup qaldi, pütkül Misir zémini qan'gha toldi. ²² Lékin Misirning jadugerlirimu öz jaduliri bilen hem shundaq qildi. Bu sewebtin Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiq bolup, ulargha qulaq salmidi; ²³ eksiche Pirewn öyige qaytip kétip, bu ishqa héch pisent qilmidi. ²⁴ Deryaning süyini ichelmigini üçün barliq misirliqlar ichküdek su tépish üçün deryaning etraplirini kolidi.

²⁵ Perwerdigar deryani urup, yene yette kün ötti.

8

Ikkinchi apét — paqa apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha bérip uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Manga ibadet qilishqa Öz qowmimni qoyup ber. ² Lékin ularni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men dölitingning hemme yérini paqilar bilen basturup urimen. ³ Deryada top-top paqilar peyda bolup, *deryadin* chiqip ordanggha, hujranggha, orun-körpénge, emeldarliringning öylirige kiriwalidu, shuningdek xelqingning uchisigha, tonur we tengniliringge yamiship chiqiwalidu. □ ⁴ Paqilar özüngning üstibéshigha, xelqingning üstibéshigha we hemme emeldarliringning üstibéshigha yamiship chiqiwalidu» — dégin, — dédi. ⁵ Perwerdigar Musagha: — Sen Harun'gha: Paqilarning Misir zéminining üstige chiqishi üçün qolungni uzitip, hasangni éqinlar, östengler we köllerning üstige shiltighin, dégin — dédi. ⁶ Shuning bilen Harun qolini Misirning suliri üstige uzatti; shundaq qiliwidi, paqilar chiqip Misir zéminini qaplidi. ⁷ Lékin jadugerlermu öz jaduliri bilen oxshash ishni qilip, Misir zémini üstige paqilarni peyda qildi. ⁸ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip: — Paqilarni mendin we xelqimdin néri qilish üçün Perwerdigardin ötününglar. Shundaq bolsa, men xelqingni Perwerdigargha qurbanliq qilsun dep qoyup bérimen, dédi.

⁹ Musa Pirewn'ge: — Boptu, men izzitingni qilay, peqet deryadiki paqilarla qélip, bashqiliri özüngdin we öyliringdin ayrilsun dep, sen, emeldarliring we xelqing üçün méning dua qilidighan waqtimni békitkin, dédi.□

¹⁰ U jawab bérip: — Ete bolsun, dédi.

Musa uninggha: — Xudayimiz Perwerdigargha oxshash héchbirining yoqluqini bilishning üçün séning dégingdek bolsun. ¹¹ Paqilar sendin, öyliringdin, emeldarliring we xelqingdin chiqip kétidu; peqet deryadila qalidu, dédi.

¹² Shuning bilen Musa we Harun Pirewnning aldidin chiqip ketti. Andin Musa Pirewnning üstige ewetilgen paqilar toghrisida Perwerdigargha nida qildi.

¹³ Perwerdigar Musaning tiliginidek qildi. Buning bilen öylerdiki, hoylilardiki we étizlardiki paqilar öldi.

■ 7:20 Mis. 17:5; Zeb. 78:44; 105:29 □ 8:3 «ordanggha» — yaki «öyüngge». □ 8:9 «men izzitingni qilay» — ibraniy tilida «mending izzetke muyesser bolghin».

¹⁴ Xelq ularni yighip döwe-döwe qildi, *pütkül* yurt-zémin sésiqchiliqqa toldi. ¹⁵ Lékin Pirewn apettin xalas bolghinini körgende, könglini qattiq qilib, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi. ■

Üchinchi apet – pasha apiti

¹⁶ Andin Perwerdigar Musagha: – Sen Harun’gha: – Hasangni uzitip, yerning topisini urghin. Buning bilen u pashigha aylinip, pütkül Misir zéminini qaplaydu, dégin, – dédi. □

¹⁷ Ular shundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilen yerning topisini uruwidi, ademler we haywanlarning üstibéshini pasha basti; pütkül Misir zéminidiki topa-changlar pashigha aylandi. ■ ¹⁸ Jadugerlermu öz jaduliri bilen shundaq qilib pasha peyda qilishqa urun’ghan bolsimu, peyda qilalmidi. Pashilar bolsa hem ademlarning hem haywanlarning üstibéshini qaplap ketti. ¹⁹ Andin jadugerler Pirewn’ge: – Bu ish Xudaning barmiqligini qilghini! – déyishti. Lékin Pirewn könglini qattiq qilib, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.

Tötinchi apet – köküyünler apiti

²⁰ Perwerdigar Musagha: – Ete seher qopup Pirewnning aldigha bérip turghin – (shu waqitta u su boyigha chiqidu) uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: – Manga ibadet qilishi üçün Öz qowmimni qoyup ber!

²¹ Chünki eger qowmimni qoyup bermiseng, mana Men séning we emeldarliring, xelqing üstige, öyliringge köküyünlerni ewetimen; shuning bilen misirliqlarning öyliri we hetta ular turuwatqan tupraqmu köküyünler bilen tolidu. □

²² Lékin shu künide Öz qowmim turuwatqan Goshen yurtini bashqiche qilimen; shundaq boliduki, u yerde köküyünler tépilmaydu. Shuning bilen sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen. □

²³ Shundaq qilib Men Öz qowmimni séning xelqingdin perqlendürimen; bu möjizilik alamet ete yüz béridu», dep éytqin, dédi.

²⁴ Perwerdigar déginini qildi. Pirewnning öylirige, emeldarlirining öylirige köküyünler top-top bolup kirdi; pütkül Misir zéminining hemme yéri köküyünler teripidin xarab bolushqa bashlidi. ■ ²⁵ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip kélip ulargha: Bérip mushu zéminda Xudayinglarga qurbanliq ötküzünglar, – dédi. ²⁶ Lékin Musa jawab bérip: – Bundaq qilish bizge taza muwapiq bolmaydu; chünki biz Perwerdigar Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur. Emdi eger biz misirliqlarning köz aldida yaman körün’gen nersini qurbanliq qilsaq ular bizni chalma-késeq qiliwetmemdu? □ ■ ²⁷ Biz üç künlük yolni bésip, chölde Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughinidek uninggha qurbanliq sunushimiz kérek, dédi.

²⁸ Pirewn: – Silerni Perwerdigar Xudayinglarga chölde qurbanliq ötküzüşke barghili qoyimen; peqet bek yiraq kétip qalmanglar, méning üçün dua qilinglar, dédi. ²⁹ Musa

■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16** «pashigha» — bashqa xil terjimisi: «pitlarga». Bashqa xil hasharetlernimu körsitishi mumkin. ■ **8:17** Zeb. 105:31 □ **8:21** «köküyünler» — bularning qaysi hasharet ikenliki hazir bizge namelum. «Zeb.» 78:45de bu hasharetler ademlerni chaqidighanliqi éytilidu, shunga bu hasharet köküyün yaki shuninggha oxshap kétédighan bir xil chiwin bolsa kérek. □ **8:22** «...sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen» —Yaki «...sen Men Perwerdigarning yer yüzide mewjut ikenlikimni bilisen». ■ **8:24** Zeb. 78:45; 105:31 □ **8:26** «Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur» — misirliqlargha nisbeten «yirginchlik bolghini» qoylardin ibaret idi. Ular qoylarni, shundaqla qoychilarnimu yirginchliq dep qarighan; lékin paydini közlep Misirdiki bezi yerlerde qoy béqilatti («Yar.» 46:34ni körüng). Mushu ayetning bashqa birxil chüshendürülüşü boyiche, misirliqlar bezi mallargha (mesilen, kalilarning bezi xillirigha) choqunatti. Eger Israillar ular choqun’ghan birxil malni qurbanliq qilsa, ular ghezeplinetti, elwette. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34

jawab béríp: — Mana, men séning aldingdin chiqip Perwerdigargha iltija qilimen we köküyünler sen Pirewndin, emeldarliringdin we xelqingdin ete chiqip kétidu; lékin Pirewn yene hiyle ishlitip, xelqni Perwerdigargha qurbanliq qilishqa bérishtin tosquchi bolmisun, dédi.

³⁰ Musa Pirewnning aldidin chiqip, Perwerdigargha shundaq iltija qildi. ³¹ Perwerdigar Musa tiliginidek qildi; u köküyünlarni Pirewn, emeldarliri we xelqidin chiqiriwetti; hetta bir tal köküyünmu qalmidi.

³² Lékin Pirewn bu qétimmu könglini qattiq qilip, qowmni qoyup bermidi.■

9

Beshinchi apet – waba apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha béríp uninggha: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishigha Öz qowmimni qoyup ber. ² Eger ularni qoyup bérishni ret qilip, yenila tutup turuwalidighan bolsang, ³ mana, Perwerdigarning qoli étizliqtiki charpayliringning üstige, at-éshekler, tögiler, we qoy-kaliliringning üstige chüshüp intayin éghir bir waba keltüridu. ⁴ Lékin Perwerdigar Israilning charpaylirini misirliqlarning charpayliridin perqlendüridu. Netijide, Israilning charpayliridin héchbiri ölmeydu» — dégin, dédi. ⁵ Perwerdigar waqitni békitip: — Ete Perwerdigar zéminda bu ishni qilidu, dédi. ⁶ Etisi Perwerdigar shundaq qildi; misirliqlarning barliq charpayliri öldi; lékin Israillarning charpayliridin birimu ölmidi. ⁷ Pirewn adem ewetip tekshüriwidi, mana, Israillarning charpayliridin birimu ölmigenidi. Lékin Pirewnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bermidi.

Altinchi apet – chaqa apiti

⁸ Andin Perwerdigar Musa we Harun'gha: — Xumdanning külidin changgilinglarni toshquzup élinglar, andin Musa uni Pirewnning köz aldida asman'gha qaritip chachsun. ⁹ Shundaq qilishi bilen kül pütkül Misir zéminini qaplaydighan chang-tozan bolidu we Misir zéminidiki hemme yerde ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqiridu, — dédi. ¹⁰ Shuning bilen ular xumdandin kül élip, Pirewnning aldigha béríp turdi we Musa uni asman'gha qaritip chachti; u ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqardi. ¹¹ Jadugerler chaqilar destidin Musaning aldida turalmay qaldi; chünki jadugerning bedininimu, bashqa barliq misirliqlarnimu oxshash chaqa bésip ketkenidi. ¹² Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; shunga Perwerdigar del Musagha éytqinidek u ulargha qulaq salmidi.

Yettinchi apet – möldür apiti

¹³ Andin Perwerdigar Musagha: — Ete tang seher qopup, Pirewnning aldida turup uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Qowmimni Manga ibadet qilishqa qoyup ber; ¹⁴ chünki Men bu qétim hemme balayi'apetlimni yürikingge, emeldarliring we puqraliringning üstige ewetimen. Buning bilen sen pütkül yer yüzide Mendek bashqa birining yoq ikenlikini bilisen. ¹⁵ Chünki Men qolumni uzitip, özüng we qowmingni waba bilen urghan bolsam'idi, bu waqitqiche sen yer yüzidin yoqilip kététing. ¹⁶ Halbuki, Méning séni ornunggha tiklishimdiki meqsitim shu idiki, del Öz qudritimni sanga körsitish, shundaqla namimning pütkül yer yüzide jakarlinishi üçün idi.■

17 Sen yene qowmingha chongchiliq qilip, ularni qoyup bérishni ret qiliwéremsen?

18 Mana, ete mushu waqitlarda Misir dóliti bina bolghandin buyan héch körülüp baqmighan qattiq möldürni yaghdurimen. 19 Shuning üçün adem ewetip, haywan we étizda bar-yoqungni yighip ichkiri solighin; chünki öyge qayturulmay sirtta qalghan adem we haywanlarning hemmisi möldürning astida qélip ölüp kétidu! — dégin, dédi.

20 Buni anglap Pirewnning emeldarlirining arisidin Perwerdigarning sözidin qorqqan herbir adem öz qulliri we charpaylirini yügürtüp öylirige élip keldi. 21 Lékin Perwerdigarning sözini étibargha almighanlar öz qul we mallirini tashqirida qaldurup qoydi.

22 Perwerdigar Musagha: — Misir zéminidiki her yerde, ademler üstige, mallarning üstige, shundaqla Misir zéminidiki dalalarning hemme ot-chöplirining üstige möldür yaghsun dep, asman'gha qarap qolungni kötürgin, dédi. 23 Musa shuning bilen hasisini asman'gha qaritip kötürüwidi, Perwerdigar güldürmamini güldürlitip, möldür yaghdurdi, yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti. Shundaq qilip Perwerdigar Misir zémini üstige möldür yaghdurdi. □ 24 Möldür yéghip, möldür bilen ot arilash chüshti; möldür shunche éghir boldiki, Misir dóliti bina bolghandin tartip undaq qattiq möldür yéghip baqmighanidi. 25 Möldür pütkül Misir zéminining her yéride chüshüp, insan bolsun, haywan bolsun, hemmisini urdi; möldür étizdiki hemme ot-chöpni urup, yerdiki hemme del-derexlernimu sunduruwetti. 26 Peqet Israillar olturushluq Goshen zéminidila möldür yaghmidi.

27 Pirewn adem ewetip Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men bu qétim gunah qildim! Perwerdigar heqqaniydur; Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti. □ 28 Yene béríp Perwerdigardin ötünüp iltija qilinglar! Xudadin chiqqan bu qattiq güldürmamilar we möldür yétip ashti! Silerni qoyup bérey; siler emdi mushu yerde turuwersenglar bolmaydu, — dédi.

29 Musa uninggha jawab béríp: — Men sheherdin chiqqanda, Perwerdigar terepke qarap qollirimni yéyip kötürimen; güldürmamilar shu haman bésiqip möldür yene yaghmaidu. Yer yüzi Perwerdigarningkidur, dep bilishing üçün shundaq bolidu. 30 Lékin sen we séning emeldarliring, silerning Perwerdigar Xudadin téxiche qorqmaywatqininglarni bilimen, dédi.

31 Shu chaghda arpa bash chiqirip, zighir ghunchilighan bolghachqa, zighir we arpa möldürdin weyran qilindi. 32 Lékin bughday bilen qara bughday kéyinrek bix chiqarghachqa, weyran qilinmidi.

33 Musa Pirewnning aldidin kétip, sheherdin chiqip Perwerdigar terepke qarap qollirini yéyip kötürdi. Shuning bilen güldürmama we möldür toxtap, yamghur yerge yene tökülmidi. 34 Emma Pirewn yamghur, möldür we güldürmamilarning toxtighinini körgende, yene gunah sadir qildi; umu, emeldarlirimu könglini qattiq qilishti. 35 Bu teriqide Pirewnning köngli qattiq turuwérip, Perwerdigar Musaning wasitisi bilen éytqandek, Israillarni qoyup bérishni ret qildi.■

10

Sekkizinchi apet — chéketke apiti

1 Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha barghin; chünki ularning arisida bu möjizilik alametlerni körsitishim üçün Pirewnning könglini we emeldarlirining könglini qattiq qilip qoydum. ■ 2 Bu ish bilen Méning misirliqlarni qandaq reswa qilghanliqim we ularning arisida körsetken möjizilik alametlirimni sen oghlungning andin

□ 9:23 «yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti» — yaki «ot yer yüzige toxtawisiz chüshti». □ 9:27 «Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti» — yaki «men özüm we xelqim rezildur». ■ 9:35 Mis. 4:21; 7:3 ■ 10:1 Mis. 4:21; 9:34

newrengning quliqigha yetküzisen. Buning bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisiler, dédi. □ ³ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Özüngni aldında töwen tutushni qachan'ghiche ret qilisen? Manga ibadet qilish üçün qowmimni qoyup ber.

⁴ Chünki eger sen qowmimni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men ete séning yurtunggha chéketke ewetimen. ⁵ Ular siler zémin yüzini körmigüdek qilip yépiwétidu, silerning möldürdin aman qalghan nersiliringlarnimu, dalalarda ösken hemme del-derexliringlarnimu yep kétidu. ⁶ Ular orda-sarayliringgha, emeldarliringning sarayliri, shundaqla barliq misirliqlarning öylirige tolup kétidu; bundaq apetni ata-bowangliring we ata-bowiliringning ata-bowilirimu yer yüzide apiride bolghandin tartip körüp baqmighan» — dédi-de, burulup Pirewnning aldidin chiqip ketti. ⁷ Pirewnning emeldarliri uninggha: — Bu adem bizge qachan'ghiche tuzaq bolar? Öz Xudasi Perwerdigargha ibadet qilishqa bu ademlerni qoyup bergeyla! Misirning xarab bolghinini téxiche körmeywatamdila? — dédi.

⁸ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha yene chaqiritip kélindi. U ulargha: — Perwerdigargha ibadet qilish üçün béringlar; lékin baridighanlar zadi kimler? — dédi. ⁹ Musa jawab bérip: — Yashlirimiz we qéri-chüriler bilen, oghullirimiz we qizlirimiz bilen, qoy we kala padilirimizni élip hemmimiz barimiz; chünki biz Perwerdigar üçün héyt ötküzüshimiz kérek, dédi.

¹⁰ U ulargha: — Silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup berginimde, Perwerdigar siler bilen bille bolghay! Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu! □ ¹¹ Yoqsu, bundaq qilishinglarga bolmaydu! Perwerdigargha ibadet qilishqa peqet aranglardin er kishilerla barsun! Chünki silerning telipinglar del shu emesmidi! — dédi-de, ular Pirewnning aldidin qoghlap chiqirildi.

¹² Andin Perwerdigar Musagha: — Misir zéminining üstige qolungni uzatqin. Shundaq qilsang, chéketkiler Misir zéminini bésip, zémindiki herxil otyashlarni, yeni möldürdin aman qalghanning hemmisini yep kétidu, dédi.

¹³ Musa hasisini Misir zéminining üstige uzatti; Perwerdigar shu küni we kéchisi zémin üstige sherq shamili chiqardi. Seherde, sherq shamili chéketkilerni uchurup keldi. ■

¹⁴ Chéketkiler Misirning pütkül zéminigha yéyilip, Misirning pütün chégrisinimu basti. Apet intayin éghir boldi; ilgiri bundaq chéketke apiti bolup baqmighan, mundin kéyinmu uningdek bolmaydu.

¹⁵ Ular pütkül zéminning yüzini qaplidi, yer qarangghuliship ketti; ular möldürdin aman qalghan zémindiki hemme otyashlarni we del-derexlarning barliq méwilirini yep ketti. Shuning bilen pütkül Misir zémini tewesidiki del-derexlerni yaki daladiki gül-giyahlarda héch yéshilliq qalmidi.

¹⁶ Andin Pirewn aldirap-ténep Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men hem Xudayinglar Perwerdigar aldida hem silerning aldinglarda gunah qildim. ¹⁷ Emdi mushu bir qétim gunahimdin ötüp Perwerdigar Xudayinglardin bu ölümni mendin élip kétishini iltija qilishinglarni ötüminen, — dédi.

¹⁸ Shuning bilen Musa Pirewnning aldidin chiqip Perwerdigargha iltija qildi. ¹⁹ Shuning bilen Perwerdigar shamalni burap gherb tereptin intayin küchlük boran chiqirip, chéketkilerni uchurup, Qizil Déngizgha gherq qildi; Misirning pütkül teweside bir talmu

□ **10:2** «qandaq reswa jazalighanliqim» — yaki «qattiq jazalighanliqim». □ **10:10** «Perwerdigar siler bilen bille bolghay!» — bu tehdit salidighan, nahayiti kinayilik, hejwiw gep, elwette. Bashqa bixil terjimisi «Perwerdigarni siler bilen bolsun dep, silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup béremdim?». «Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu!» — ibraniiy tilida «yamanliq», «apet» yaki «balayi'apet» «ra» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin misirliqlarning muhim ilahi — «quyash ilahi»ning namimu «Ra» bolghachqa, Pirewnning sözi ikki bisliq bolushimu mumkin; undaq bolghanda ikkinchi menisi: «Méning ilahim «Ra» silerni jazalaydu!» dégenlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Mushu ibare bashqa terjimilerde «Mana, silerde yaman niyet bar!» depmu terjime qilinidu. ■ **10:13** Zeb. 78:46; 105:34,35

chéketke qalmidi. ²⁰ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçün u Israillarni qoyup bermidi.

Toqquzinchi apét – qarangghuluq apiti

²¹ Andin Perwerdigar Musagha: – Qolungni asman’gha qaritip uzatqin; shuning bilen qattiq bir qarangghuluq bolidu, hetta adem silisa qoligha tuyulghudek qoyuq qarangghuluq Misir zéminini qaplaydu, – dédi.

²² Andin Musa qolini asman’gha qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangghuluq Misir zéminini üç kün’giche qaplap turdi. ■ ²³ Üch kün’giche biri yene birini körelmes we ya héchkim öz jayidin qozghilalmas boldi; lékin barliq Israillar olturghan jaylarda yoruqluq bar idi. ²⁴ Pirewn Musani chaqirtip uninggha: – Bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar. Peqet qoy we kala padiliringlar qalsun; bala-chaqiliringlarnimu élip barsanglar bolidu, dédi. ²⁵ Musa jawaben: – Undaqta Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa *in-aqliq* qurbanliqi we köydürme qurbanliqigha lazimliq charpaylarni sen bizge béremsen? □

²⁶ Özimizning charpaylirimiz biz bilen birge kétéshi kérek, bir tuyiqimu keynide qalsa bolmaydu; chünki Xudayimiz Perwerdigargha ibadet qilishqa qurbanliq qilidighinimizni bulardin tallishimiz lazim. U yerge yétip barmighuche, Perwerdigargha qaysi qurbanliqlar bilen ibadet qilidighinimizni bilmeymiz, – dédi.

²⁷ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; u ularni yenila qoyup bermidi.

²⁸ Pirewn Musagha: – Aldimdin yoqal! Hézi bol, ikkinchi manga körün’güchi bolma! Chünki yüzümni yene körgen kününg jéningdin ayrilisen, – dédi.

²⁹ Musa uninggha: – Rast éytting! Men séning yüzügni ikkinchi körgüchi bolmaymen, – dédi.■

11

Oninchi apét – pütün Misirdiki tunji balilarning ölüshi. Musaning Pirewn’ge éytqan axirqi sözliri

¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha: – Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen. Andin u silerni bu yerdin kétéshke yol qoyidu we u silerni hemme nersiliringlar bilen qoshup qoyup bérip, bu yerdin mutleq qoghlap chiqiridu.

□ ² Emdi sen xelqge tapilap: – Her biringlar, er kishilerning herbiri öz qoshnisidin, ayal kishilerning herbiri öz qoshnisidin kümüsh buyumlarni, altun buyumlarni sorap alsun, dégin, – dédi □ ■ ³ (Perwerdigar xelqini misirliqlarning aldida iltipap tapquzdi. Shuningdek Musa dégen bu adem Misir zéminida Pirewnning emeldarlirining neziride bolsun, puqralarning neziride bolsun, nahayiti ulugh zat boldi).■ ⁴ Andin Musa yene: – Perwerdigar mundaq deydu: – «Men yérim kéchide chiqip Misirni kézip chiqimen.

■ ⁵ Shu waqitta textte olturuwatqan Pirewnning tunji oghlidin tartip yarghunchoq tartidighan dédekning tunji oghlighiche, shundaqla barliq charpaylarning tunjiliri, yeni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölidu. ■ ⁶ Bu sewebtin pütkül Misir zéminida qattiq bir peryad kötürüldü; uningdin ilgiri shundaq peryad bolup baqmighanidi, mundin

■ **10:22** Zeb. 105:27,28 □ **10:25** «bizge» — ibraniy tilida «qolimizgha». «bizge béremsen?» — yaki «bizge bérishing kérek!». ■ **10:29** Ibr. 11:27 □ **11:1** «Yene **bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen...**» — bu sözlerni Musa téxi Pirewnning aldidin chiqmay turup Perwerdigar uninggha éytqan bolsa kérek (8-ayetni körüng). □ **11:2** «xelqge tapilap...» — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha söz qilip...». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12

kéyinmu bunda q peryad anglanmaydu. ⁷ Lékin Israillargha, meyli ademliri, meyli haywanatligiga bolsun, hetta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Perwerdigarning misirliqlar bilan Israilni perqlendüridighanliqini bilisiler».

⁸ — Shuning bilen bu emeldarliringning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: «Sili özliri we silige egeshken barliq qowmliri chiqip kétishkeyla!» dep éytidu, andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti. □ ■

⁹ Perwerdigar Musagha: — Misir zéminida Méning karamet möjizilirimning köplep körsitilishi üçün Pirewn silerge qulaq salmaydu, — dégenidi.

¹⁰ Musa bilen Harun bu karamet möjizilerning hemmisini Pirewnning aldida körsitip boldi; lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçün u Israillarni uning zéminidin ketkili qoymidi. ■

12

Ötüp Kétish héyti

¹ Perwerdigar Misir yurtida Musa we Harun'gha mundaq dédi: —

² Bu ay silerge aylarning ichide béshi, yilning tunji éyi bolidu. □ ³ Siler pütün Israil jamaitige söz qilip: — Bu ayning oninchi küni hemminglar atiliringlarning ailisi boyiche bir qozini élinglar; herbir ailige birdin qoza élinglar. □ ⁴ Eger melum bir aile bir qozini yep bolalmighudek bolsa, unda qta öy igisi yénidiki qoshnisi bilen birliship adem sanigha qarap bir qoza élinglar; herbir kishining ishtihasi qara p hésablap muwapiq bir qoza hazirlanglar. ⁵ Herbiringlar tallaydighan qozanglar béjirim, bir yashliq erkek bolsun; qoy yaki öchke padiliridin tallansimu bolidu. ■ ⁶ Qozini bu ayning on tötinchi künigiche yéninglarda turghuzunglar, — dégin.

— Shu küni Israilning pütükül jamaiti tallighan mélini gugumda soysun. □ ⁷ Andin ular uning qénidin élip gösh yéyilgen öyning ishikning bash teripige hem ikki yan késhikige sürkep qoysun. ⁸ Ular shu kéchisi göshini otta kawap qilip yésun; uni pétir nan we achchiq-chüchük köktat bilen qoshup yésun. ■ ⁹ qet'iy xam yaki suda pishurup yémenglar, belki uni bash, put we ich-qarinliri bilen otta kawap qilip yenglar. ¹⁰ Uning héchnémisini etige qaldurmanglar. Eger etige éship qalghanliri bolsa, uni otqa sélip köydürüwétinglar.

¹¹ Siler uni mundaq halette yenglar: — Uni yégende belliringlarni ching baghlap, ayaghliringlarga kesh kiyip, qolliringlarda hasa tutqan halda téz yenglar. U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur. □ ¹² Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; Men Misir zéminida meyli insan bolsun, meyli haywan bolsun ularning tunji

□ **11:8** «Shuning bilen bu emeldarliringning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: .. andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti» — 1-8 ayyette xatirilen'genler Musa bilen Pirewnning otturida bolghan jédel (10-babta xatirilgen)ning dawami bolsa kérek. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2** «Bu ay silerge ... yilning tunji éyi bolidu» — bu waqittin ilgiri Xudaning xelqi üçün yilning béshi küzde (Séntebrde) bashlinatti (muqeddes kitabta buningdin iliriki barliq waqitlar shundaq hésablinatti). Ottura sherqtiki ellerning hemmisining shundaq kaléndari bar idi. □ **12:3** «qoza» —Ibraniy tilida «qoza» dégen söz oghlaqnimu körsitidu. ■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pét. 1:19 □ **12:6** «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «Birinchi kech» kechqurun yaki kün pétish, «ikkinchi kech» kéchini körsitse kérek. Israilda ishli tilgen kaléndar boyiche yéngi kün kech kirishi bilen bashlinidu. Shunga shu kéche bilen birinchi ayning on beshinchi küni bashlinidu. ■ **12:8** Chöl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11** «U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur» — ibraniy tilida «Bu Perwerdigarning «pasxa»sidur». Ibraniy tilida «pasxa» yaki «pésax» «ötüp kétish» dégen uqumni bildüridu. «Ötüp kétish» dégenning mushu yerde némini körsetikini toghrisida 13-ayet we izahatini köring.

tughulghan erkikining hemmisini öltürimen; shuning bilen Men Misirning barliq but-
ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; Men Perwerdigardurmen. □ ¹³ Shu qurbanliq-
ning qéni siler olturghan öylerde silerge *nijat* belgisi bolidu; bu qanlarni körginimde silerge
ötüp turimen. Shuning bilen Misir zéminini urghinimda halaket élip kélidighan waba-
apet silerge tegmeydu. □

Pétir nan héyti

¹⁴ Bu kün silerge xatire kün bolsun; uni Perwerdigarning héyti süpitide ötküzüp tebrik-
lenglar; ebediy belgilime süpitide nesildin-nesilge menggü ötküzünglar. ■ ¹⁵ Yette kün
pétir nan yenglar; birinchi küni öyünglardin *barliq* xémirturuchlarni yoq qilinglar; chünki
kimki birinchi kündin tartip yettinchi kün'giche boldurulghan nan yése, shu kishi Israil
qataridin üzüp tashlinidu. ¹⁶ Birinchi küni siler muqeddes ibadet soruni tüzünglar;
yettinchi künimu hem shundaq bir muqeddes ibadet soruni ötküzülsun. Bu ikki kün
ichide héchqandaq ish-emgek qilinmisun; peqet her kishining yeydighinini teyyarlashqa
munasiwetlik ishlarnila qilsanglar bolidu. □ ¹⁷ Men del shu küni silerni qoshun-qoshun
boyiche Misir zéminidin chiqarghinim üçün siler pétir nan héytini ötküzünglar; shu künni
nesildin-nesilge ebediy belgilime süpitide héyt küni qilip békitinglar. ¹⁸ Birinchi ayning on
tötinchi küni, kechqurundin tartip shu ayning yigirme birinchi küni kechqurun'giche,
pétir nan yenglar. ■ ¹⁹ Yette kün ichide öyliringlarda héch xémirturuch bolmisun; chünki
musapir bolsun, zéminda tughulghan bolsun, kimki boldurulghan nersilerni yése shu
kishi Israil jamaitidin üzüp tashlinidu. □ ²⁰ Siler héchqandaq boldurulghan nersini yémey,
qeyerdila tursanglar, pétir nan yenglar. ■

Tunji «ötüp kétish héyti», yeni «pasxa héyti»

²¹ Musa Israilning barliq aqsaqallirini chaqirip ulargha: — Bérip herbiringlarning ailisi
boyiche özünglarga bir qozini tartip chiqirip pasxa qozisini soyunglar. □ ■ ²² Andin
bir tutam zupa élip uni qachidiki qan'gha chilap, qachidiki qanni ishikning béshi we
ikki keshikige sürkenglar. Silerdin etigen'giche héchkim öyining ishididin qet'iy chiqmisun.
□ ²³ Chünki Perwerdigar misirliqlarni urup halak qilish üçün, zéminni kézip ötidu; U
ishikning béshi we ikki keshikidiki qanni körgende, Perwerdigar halak qilghuchining

□ **12:12** «Misirning **barliq ilahlirining üstidin höküm qilimen**» — bu muhim ish toghruluq «qoshumche söz»imizni
körüng. Misirliqlarning 80din köp ilahliri bar idi. □ **12:13** «**silerge ötüp turimen**» — yaki «silerdin ötüp kétimen»
dégen sözler toghruluq ikki xil pikir bar: — (1) Perwerdigarning «ötüp kétish»i uning Israillarni jazalimay öyige kirmey
«ötüp kétishi», (2) Perwerdigar ewetken «halak perishtisi» (23-ayet we «Zeb.» 78:49ni körüng) Israillarning öylirige yétip
kelgende Perwerdigar Özi ularning öylirining ishidining aldigha «ötüp turush»i bilen halak perishtisining yolini tosup,
muhapizet qilip saq qaldurushini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi pikirge qayil bolduq («Yesh.» 31:5ni we izahatinimu
körüng). ■ **12:14** Mis. 5:1 □ **12:16** «**ibadet soruni**» — mushu yerdiki «sorun» dégen söz «sorun'gha chaqirilish»
dégeni bildüridu. Nege chaqirilidu? Muqeddes kitabta adette tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki
«**Xudaning** yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibaret bolidu. Lékin mushu yerde, bolupmu chöl-bayawandin ötüp
seper qilghan waqtida, pütkül jamaet «muqeddes chédir»ning aldigha yighilishi mumkin, we kéyin Pelestin zéminida
turghanda, erkekler bu emr boyiche her yili «muqeddes chédir»gha, andin muqeddes ibadexanigha yighilidighan
bolidu («Qan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Chöl. 28:16 □ **12:19** «**Israil jamaitidin üzüp tashlinidu**» —
«öz xelqidin üzüp tashlinidu» yaki «jamaettin üzüp tashlinidu» dégenning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi
mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin
heydiwétishi yaki pütkül jemiyyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa
ayette éniq buyruq körsitilmigechke, birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi
mumkin, dep qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21** «**pasxa**» — yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28
□ **12:22** «**zupa**» — zupa birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül».

öyliringlarga kirip silerni urushidin tosush uchün *muhapizet qilip* ishiqning aldigha ötüp turidu. □ ■

²⁴ Bu resim-qaidini özünglar we baliliringlar uchün ebediy bir belgilime süpitide tunglar. □ ²⁵ Siler Perwerdigar Öz wedisi boyiche silerge béridighan zémin'gha kirgin-inglarda bu héytliq ibadetni tutunglar. ²⁶ Baliliringlar silerdin: «bu ibaditinglarning menisi néme?» — dep sorisa, ■ ²⁷ siler: «Bu misirliqlarni urghinida, Misirda Israillarning öylirining aldigha ötüp turup, bizning öydikilirimizni qutquzghan Perwerdigargha bolghan «ötüp kétish» qurbanliqi bolidu» — denglar. Shuni anglighanda, xelq éngiship *Xudagha* sejde qildi.

²⁸ Andin Israillar qaytip bérip, Perwerdigar del Musa bilen Harun'gha emr qilghandek ish kördi. ■

Tunji tughulghan erkeklerning öltürülüshi

²⁹ We shundaq boldiki, yérim kéche bolghanda, Perwerdigar Pirewnning textide olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yétiwatqan mehbusning tunjisighiche, Misir zéminidiki tunji oghullarning hemmisini urup öltürdi, shundaqla u haywanatlarning tunji tughulhanliriningmu hemmisini öltürdi. ■ ³⁰ Adem ölmigen birmu öy qalmighachqa, shu kéchisi Pirewnning özi, uning barliq emeldarliri we barliq misirliqlar kéchide ornidin qopti; Misir zéminida intayin qattiq periyad kötürüldi. ■

³¹ Pirewn kéchide Musa bilen Harunni chaqirtip: — Turunglar, siler we Israillar bilen bille méning xelqimning arisidin chiqip kétinglar; éytqininglardek bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar! ³² Silerning déginginglar boyiche qoy, öchke, kala padilirinimu élip kétinglar; men uchünmu bext-beriket tilenglar, — dédi. ³³ Misirliq puqralarmu «hem-mimiz ölüp ketküdekmiz» déyiship, xelqni zémindin téz chiqiriwétish uchün ularni kétishke aldiratti. ³⁴ Xelq téxi bolmighan xémirlirini élip, uni tengnilerge sélip, kiyim-kéchekliri bilen yögep, mürilirige élip kötürüp méngishti. ³⁵ Israillar Musaning tapilighini boyiche qilip, misirliqlardin kümüş buyumlar, altun buyumlar we kiyim-kécheklerni sorap élishti. ■ ³⁶ Perwerdigar xelqni misirliqlarning köz aldida iltipap tapquzghini uchün misirliqlar ularning özliridin sorighanlirini berdi; shundaq qilip Israillar misirliqlardin gheniyetlerni élip ketti.

Israillarning Misirdin chiqip kétishi

³⁷ Shuning bilen Israillar balilarni hésabqa almighanda alte yüz mingche erke bolup, Ramsestin chiqip, Sukkot shehirigiche piyade mangdi. ³⁸ Ular bilen bille chong bir top shalghut xelqmu ulargha qoshulup mangdi, yene nurghun charwilar, köpligen kala-qoy padiliri bilen bille chiqti. □

³⁹ Misirdin alghach chiqqan xémirdin ular pétir nan-toqachlarni etti; chünki ular Misirda birdem-yérim dem turghuzulmay heydelgini uchün xémir bolmighanidi; ular özliri uchün yémeklik teyyarliwélisshimu ülgürelmigenidi.

⁴⁰ Israillarning Misirda turghan waqti jemiyyöt yüz ottuz yil boldi. ■ ⁴¹ Shundaq boldiki, shu öt yüz ottuz yil toshqanda, del shu künide Perwerdigarning barliq qoshunliri Misir zéminidin chiqip ketti. ⁴² Shu küni kéchide ular Misir zéminidin chiqirilghini uchün,

□ **12:23** «halak qilghuchi» — belkim birxil perishtini körsetse kérek («Zeb.» 78:49ni körüng). «ötüp turush» — «ötüp turush» yaki «ötüp kétish» dégenning menisi toghruluq 12:13tiki izahatni körüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24** «bu resim-qaide» — Xudaning kéyinki emrliri boyiche, «ötüp kétish héyti»da (1) herbir aillning bir qozini qurbanliq qilishi; (2) uning göshini kéchide yéyishi; (3) bu göshni pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yéyishi qatarliqlar telep qilinidu («Chöl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni körüng). ■ **12:26** Ye. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zeb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zeb. 105:36,38 ■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zeb. 105:37 □ **12:38** «shalghut xelq» — kéyinki weqelerdin (mesilen, «Chöl.» 11:4 qatarliqlar) qarighanda, Israillardin bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishilerni körsetse kérek. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17

shu kéchini ular Perwerdigarning kéchisi dep tutushi kérek; shu kéchini barliq Israillar ewladtin ewladqiche Perwerdigargha atap tutup, tünishi kérek.

Ötüp kétish héytining qaide-tüzümliri

⁴³ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dégenidi: — Pasxa qozisi toghrisidiki belgilime shu bolsunki: — Héchqandaq yat ellik adem uningdin yémisun. ⁴⁴ Lékin herkimning pulgha sétiwalghan quli bolsa, u xetne qilinsun, andin uningdin yésun.

⁴⁵ Emma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki medikar buningdin yése bolmaydu.

⁴⁶ Göshni bashqa bir öyge élip chiqmighin; birla öyde yéyilsun; qozining héchbir söngiki sundurulmisun.■

⁴⁷ Pütkül Israil jamaiti bu héytini ötküzsun.

⁴⁸ Eger séning bilen birge turghan musapir bolsa, Perwerdigargha atap pasxa héytini ötküzmechi bolsa, undaqa aldi bilen barliq erkekliri xetne qilinsun; andin kélip héyt ötküzsun. U zéminda tughulghan kishidek sanalsun. Lékin héchbir xetnisiz adem uningdin yémisun. ⁴⁹ Zéminda tughulghan kishi hem aranglarda turghan musapir üçün oxshash qanun-belgilime bolsun.

⁵⁰ Shuning bilen Israillarning hemmisi del Perwerdigar Musa bilen Harun'gha buyrughandek shu ishlarni ada qildi. ⁵¹ Shu künning özide Perwerdigar Israillarni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqardi.

13

Tunji tughulghanni Xudagha atash

¹ Perwerdigar Musagha: ² — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji erkek méwisini, meyli u insanning yaki haywanning bolsun, Manga atap muqeddes qilghin; u Manga mensuptur, dégenidi.■

³ Musa xelqke mundaq dédi: — Siler Misirdin ibaret «qulluq makani»din chiqqan bu künni yad étinglar; chünki Perwerdigar silerni bu yerdin qudretlik qoli bilen chiqardi. Buning üçün héch boldurulghan nerse yéyilmisun.

⁴ Abib éyining бүгүнки күни yolgha chiqqan күн. □ ■ ⁵ Emdi Perwerdigar sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha séni élip barghinida mushu *Abib* éyida shu ibadetni tutqin. ⁶ Yette kün'giche pétir nan yenglar; yettinchi künide Perwerdigargha alahide atighan héyt ötküzülsun. ⁷ Yette kün ichide pétir nan yéyilsun; silerning aranglarda héchqandaq boldurulghan nan tépilmisun we ya chégriliring ichide héch xémirturuchmu körünmisun. ⁸ Shu küni sen öz oghlunggha: «Misirdin chiqqin-imda Perwerdigarning manga körsetken iltipatini yad qilip teshekkur bildürüsh üçün, bu *héytini* ötküzimen», dep chüshendürgin.

⁹ Perwerdigarning qanun-telimining hemishe aghzingdin chüshmesliki üçün, bu belgilimini qolunggha belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal; chünki Perwerdigar séni qudretlik qoli bilen Misirdin chiqardi. ¹⁰ Emdi bu belgilimini yilmu-yil békitilgen waqtida tutqin.

¹¹ Perwerdigar sen bilen ata-bowiliringgha qilghan qesimi boyiche séni Qanaaniylarning zéminigha élip béríp, uni sanga teqdim qilghandin kéyin, shundaq qilishing

■ 12:46 Chöl. 9:12; Yuh. 19:36 ■ 13:2 Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23 □ 13:4 «Abib éyi» — Israilning kaléndari boyiche yilning birinchi éyidir, ibraniylar ishletken kalénder boyiche, bezi yillirida Mart éyida, bezi yillirida Aprilda bashlinidu (12:2ni körüng). «Abib» dégenning menisi: «bix urush», «ösüp chiqish»tur. ■ 13:4 Mis. 23:15

kérek: — ¹² barliq baliyatquning tunji méwisini Perwerdigargha atap sunisen; shundaqla charpay mélingning hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun. □ ■

¹³ Emma ésheklarning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin. Eger uning ornigha birnerse bermiseng, uning boynini sunduruwetkin. Oghulliringlar arisida barliq tunjilirining ornigha hörlük bedili tölüşhüng kérek.□

¹⁴ Kéyinki künlerde oghlung sendin: «buning menisi némidur», dep sorisa, sen uninggha jawab bérrip: «Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din azad qildi. ¹⁵ Shundaq boldiki, Pirewn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup bérishni ret qilghinida, Perwerdigar Misir zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, hemmisini urup öltürdi; buning üçün men malning baliyatqusining tunji méwisini, yeni hemme tunji tughulghan erkeklirini Perwerdigargha atap qurbanliq qilip sunimen we oghullirimning herbir tunjiliri üçün hörlük bedili tölep bérimen», dep éytqin. ¹⁶ Bu belgilimini qolunggha *esletme*-belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal, chünki Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqardi» — dégin. ■

Bulut tüwrüki we ot tüwrüki

¹⁷ Emma Pirewn xelqni kétishke qoyghandin kéyin, Filistiylarning zéminidiki yol yéqin bolsimu, Xuda ularni shu yol bilen bashlimidi; chünki u: «xelqim jengge uchap qalsa, qorqup pushayman qilip, Misirgha yénip kétishi mumkin» dep oylighanidi. ¹⁸ Shu sewebtin Xuda xelqni aylاندurup, Qizil Déngiz tereptiki chölning yoli bilen bashlap mangdi. Shundaq qilip Israillar Misirdin chiqqinida, qorallinip jengge teyyar bolup tertip bilen mangdi.

¹⁹ Musa Yüsüpning söngeklirininimu bille éliwaldi; chünki Yüsüp eslide Israilning oghulliri bolghan *qérindashlirini*: «Xuda choqum silerni yoqlap halinglardin xewer alidu; shu chaghda siler méning söngeklirimni mushu yerdin bille élip kétinglar» dep qesem qildurghanidi.□ ■

²⁰ Andin ular Sukkottin chiqip, chölning chétidiki Étam dégen yerde chédirlirini tikti.

²¹ Emdi Perwerdigar ulargha yol körsitishke kündüzi bir bulut tüwrükide, kéchisi yoruqluq bérishke ot tüwrükide bolup ularning aldida yüretti. Shuning bilen ular kéche-kündüz yol yüreytti. ²² Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki kéchisi xelqtin ayrilmay, aldida yüretti.

14

Israillarning Qizil Déngizdin ötüshi

¹ Perwerdigar Musagha: ² — Sen Israillargha: «Siler burulup Migdol bilen déngizning ariliqidiki Pi-Hahirotning aldigha bérrip chédir tikinglar; Baal-Zéfonning udulidiki déngizning boyida chédir tikinglar», dégin. □ ■ ³ Shuning bilen Pirewn: «Israillar zéminda ézip qaldi, chölning ichide qamilip qaldi» dep oylaydu; ⁴ Israillarni qoghლისun dep Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; shundaq qilip, Men Pirewn we uning pütkül

□ **13:12** «... **Hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun**» — Perwerdigar Misirda barliq tunjilarni ölümdin qutquzghan bolup, ularning hemmisi «ölümdin tirilgende» uninggha mensup idi. Emma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tughulghanlar bolsa pütkül ailige wekillik qilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:17; Ez. 44:30 □ **13:13** «ésheklarning **hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin...**» — omumen éytqanda, ulaglarni qurbanliq qilishqa bolmaytti; peqet qoy, kala, oghlaq we kepter qatarliqlarla bolatti. Yene kélip, ulaglarning ornigha qoylarni qurbanliq qilishqa ruxset bérilishide ulaglarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nezerge élin'ghan. ■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pend. 3:3 □ **13:19** «...yoqlap **halinglardin xewer alidu**» — bu ibraniy tilida peqet «yoqlap» dégen birla söz bilen ipadilini. ■ **13:19** Yar. 50:25; Ye. 24:32 □ **14:2** «déngiz» — «Qizil Déngiz»ni körsitidu. Xeritini körüng. ■ **14:2** Chöl. 33:7

qoshunliri arqiliq Öz ulughluqumni ayan qilimen; we misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, — dédi.

Israillar Xudaning sözi boyiche qildi. ■

⁵ «U xelq qéchip ketti» dep Misirning padishahigha xewer bériwidu, Pirewn bilen emeldarliri xelq toghrisidiki qararidin yénip: «Israillarni qulluqtin qoyuwetkinimiz, bu zadi néme qilghinimiz?!» — déyishti.

⁶ Pirewn derhal jeng harwisini qoshturup, öz xelqini bashlap yolgha chiqti. ⁷ U yene alte yüz xillan'ghan jeng harwisi, shundaqla Misirdiki barliq jeng harwilirini yighdurup, ularning herbirige leshker bashliqlirini olturghuzup élip mangdi. ⁸ Perwerdigar Misirning padishahi Pirewnning könglini qattiq qilghini üçün, u Israillarni qoghlidi. Bu chaghda Israillar qollirini égiz kötürüşken halda Misirdin chiqip bolghanidi. □

⁹ Misirliqlarning *hemmesi* yeni Pirewnning barliq atliri bilen jeng harwiliri, atliq leshkerliri bilen pütkül qoshuni ularni qoghlap, Israillar déngiz boyigha chédir tikken jayda, yeni Pi-Hahirotning yénida, Baal-Zéfonning udulida ulargha yétishti. ■ ¹⁰ Pirewn yéqinlashqanda, Israillar beshini kötürüp qariwidu, mana, misirliqlar ularning arqisidin yürüş qilip qoghlap kéliwatatti! Shuni körgende Israillar tolimu qorqushup, Perwerdigargha nida-peryad kötürdi. ¹¹ Ular Musagha: — Misirda göristan tépilmasmidi, sen bizni chölde ölsun dep mushu yerge élip keldinghu?! Bizni Misirdin élip chiqip, bizge mundaq qilghining némesi?! ¹² Misirda turghan waqtimizda biz sanga: «Bizni misirliqlarning qulluqida bolushimizgha qoyghin, biz bilen karing bolmisun» dep éytmighanmiduq? Misirliqlarning qulluqida bolghinimiz chölge kélip ölginimizdin ewzel bolatti! — dédi. ■

¹³ Buning bilen Musa xelqge: — Qorqmay, tik turunglar, Perwerdigarning бүгүн silerge yürüzidighan nijatini körisiler; chünki siler бүгүн körgen misirliqlarni ikkinchi körmeyiler. ¹⁴ Perwerdigar siler üçün jeng qilidu, lékin siler bolsanglar jim tursanglarla boldi, dédi.

¹⁵ Andin Perwerdigar Musagha: — Némishqa sen Manga peryad kötürisen? Israillargha: «Aldigha ménginglar» dep buyrughin. ¹⁶ Lékin sen hasangni kötürüp qolungni déngizgha uzitip, uni ikkige bölgin; shundaqta, Israillar déngizning otturisidin quruq yer bilen ötüp kétidu. □

¹⁷ Mana, Men ularni qoghlisun dep misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimen, shuning bilen Men Pirewn we uning pütkül qoshuni, jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilimen. ¹⁸ Shundaq qilip, Men Pirewn we uning jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilghinimda, misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, dédi.

¹⁹ Israilning qoshunining aldida yürüwatqan Xudaning Perishtisi emdi ularning keynige ötti; shuningdek ularning aldida mangghan bulut tüwrükimu ularning keynige yökilip, □

²⁰ misirliqlarning chédirgahi bilen Israilning chédirgahining ariliqida toxtidi; bu bulut bir terepte qarangghuluq chüshürüp, yene bir terepte kéchini yorutti. Buning bilen pütün bir kéche bir qoshun yene bir qoshun'gha yéqin kélelmidi. □

²¹ Musa qolini déngizning üstige uzatti; Perwerdigar pütün kéche sherqtin küchlük bir shamal chiqirip, déngizning süyini keynige yandurdi; U suni yandurup déngizni quruq yer qildi, sular ikkige bölündi. ■ ²² Shu teriqide Israillar déngizning otturisidiki quruq yerdin méngip, ötüp ketti; sular bolsa ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. □ ■ ²³ Emma misirliqlar ularni qoghlap kéliwatatti — Pirewnning barliq

■ 14:4 Mis. 4:21; 10:20 □ 14:8 «qollirini égiz kötürüşken halda» — xushalliq, merdanilik bilen, demek. ■ 14:9 Ye. 24:6 ■ 14:12 Mis. 6:9 □ 14:16 «ötüp kétidu» — bu ikkinchi «ötüp kétish»tur. «ötüp kétish héyti»da aldingi we bu «ötüp kétish» eslinidu (12:13, 23nimu körüng). □ 14:19 «Xudaning Perishtisi» — bu zat toghruluq 3:2 we uning izahatini körüng. □ 14:20 «bu bulut bir terepte qarangghuluq chüshürüp...» — shu waqit ayniq otturisi bolghachqa, adette ayding bolatti. ■ 14:21 Ye. 4:23; Zeb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ 14:22 «ötüp ketti» — Yehudiylar «ötüp kétish» héytini tebrikligende, mushu Qizil Déngizdin «ötüp kétish»nimu eslep tebrikleydu. ■ 14:22 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29

atliri, jeng harwiliri we atliq leshkerliri ularning keynidin déngizning otturisighiche keldi. ²⁴ Tang atqanda shundaq boldiki, Perwerdigar ot bilen bulut tüwrükide turup misirliqlarning qoshunigha qaridi we misirliqlarning qoshunigha parakendichilik chüshürdi. ²⁵ U ularning harwilirining chaqlirini patquzup, heydep méngishini müshkül qildi. Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qachayli, chünki Perwerdigar ular üçhün misirliqlargha qarshi jeng qiliwatidu, — déyishti.□

²⁶ Perwerdigar Musagha: — Sular yénip misirliqlarning üstige, ularning jeng harwilirining üstige we atliqlirining üstige éqip béríp, ularni chöktürüwetsun dep qolungni déngizning üstige uzatqin, — dédi.

²⁷ Musa qolini déngizning üstige uzitiwidi, tang atqanda déngizning süyi yene esliy halitige yénip keldi. Qéchiwatqan misirliqlar éqin'gha qarshi yügürüshti, Perwerdigar ularni déngizning otturisida mollaq atquzdi. ²⁸ Su eslige yénip kélip, jeng harwiliri bilen atliqlarni, yeni Israillarning arqidin qoghlap déngizgha kirgen Pirewnning pütkül qoshunini gherq qiliwetti; ulardin birimu saq qalmidi. ■ ²⁹ Lékin Israillar déngizning otturisidiki quruq yer bilen méngip ötüp ketti; sular ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. ■ ³⁰ Shu teriqide Perwerdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning déngizning boyida ölük yatqinini kördi. ³¹ Israil xelqi Perwerdigarning misirliqlargha ishletken zor qudrisini körüp, Perwerdigardin qorqti; ular Perwerdigargha we uning quli Musagha ishendi.

15

Musaning Xudagha medhiye oqushi

¹ Shu chaghda Musa bilen Israillar Perwerdigargha medhiye oqup munu küyni éytti: —

«Men Perwerdigarni medhiyilep küy éytay,

Chünki U karamet ulughluqini körsetti;

U at we min'güchini déngizgha tashliwetti.□ ■

² Méning küchüm hem méning küyüm Yah Özidur;

U manga nijat boldi;

U méning Tengrimdur, men Uni ulughlaymen;

U méning atamning Xudasidur, men Uni aliy dep medhiyileymen.□ ■

³ Perwerdigar jengchidur,

Yahweh Uning namidur.□

⁴ Pirewnning jeng harwilirini hem qoshunlirini déngizgha tashliwetti;

Uning aliy leshker bashliqliri Qizil Déngizda gherq qilindi.

⁵ Chongqur sular ularni kömwetti,

Ular xuddi tashtek déngiz tégige chöküp ketti.■

⁶ Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Qudriti bilen shan-sherep tapti;

Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Düshmenni kukum-talqan qiliwetti.■

⁷ Öz ulughluqungning heywisi bilen özüngge qarshi chiqqanlarni nabut qilding,

□ **14:25** «u ularning harwilirining chaqlirini patquzup,...» — bashqa birnechche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. ■ **14:28** Zeb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zeb. 77:19 □ **15:1** «U karamet ulughluqini körsetti» — yaki «U shanliq ghelibe quchti». ■ **15:1** Zeb. 106:12 □ **15:2** «Yah» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «Yehowah» dégen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu ismining qisqartilghan sheklidir. ■ **15:2** Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yesh. 12:2 □ **15:3** «Yahweh» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «jehowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Ezeldin Bolghuchi». 3:13-14 we izahatni körüng. ■ **15:5** Neh. 9:11 ■ **15:6** Zeb. 118:15,16

Sen otluq ghezippingni ewetting,

U samanni köydürgen ottek ularni yutuwetti.

⁸ Dimighingning nepisi bilen sular döng bolup örlidi,

Jushqunlighan dolqunlar döng kebi tik turdi,

Déngizning otturisdiki chongqur sular qaturup qoyuldi. □ ■

⁹ Düşmen dédi: «Men ularni qoghlaymen, yétishimen, olja élip üleshtürimen,

Ulardin derdimni chiqirimen,

Qilichimni sughurup, öz qolum bilen ularni nabut qilimen».

¹⁰ Lékin Sen nepising bilen püwlding,

Déngiz ularni kömwetti;

Ular jushqunluq sularda qoghushundek chöküp ketti. ■

¹¹ Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,

Kim Séning tengdishing bolsun?

Pak-muqeddeslik ichide Öz heywitingni körsitidighan,

Hemd-medhiyeler arisida dehshetlik turidighan,

Möjize-karamet yaritidighan,

Sendek kim bolsun?

¹² Sen ong qolungni uzitishing bilen,

Yer-zémin ularni yutuwetti.

¹³ Lékin Özüngge hemjemet qilip qutquzghan qowmni rehimdilliqing bilen bashlap chiqting;

Sen ularni Öz muqeddes makaninggha qudriting bilen hidayet qilip yétekliding. □

¹⁴ Yat xelqler buni anglap, titriship ketti;

Filistiyede turuwatqanlarni tolghaqtek azab tutti.

¹⁵ Andin Édomning emirliri dekke-dükkige chüshti;

Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;

Qanaan zéminidikilerning yürüki su bolup aqti; ■

¹⁶ Qorqunch we dehshet ularni basti;

Bilikingning heywiti bilen ular xuddi tashtek midirliyalmay qaldi;

Xelqing ötüp ketküche, i Perwerdigar,

Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche. □ ■

¹⁷ Ularni bashlap kirip,

Öz mirasing bolghan taghda köchettek tikisen,

Öz makaning qilghan jaygha, i Perwerdigar,

Öz qolliring teyyarlighan muqeddes jaygha, i Reb, ularni élip barisen.

¹⁸ Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishah bolup höküm süridu!

¹⁹ Chünki Pirewnning atliri,

Jeng harwiliri atliqliri bilen bille déngizgha kirip boldi;

Perwerdigar déngizning sulirini ularning üstige yandurdi,

□ **15:8** «Dimighingning nepisi bilen» — yaki «qehringning rohi bilen». ■ **15:8** Yesh. 63:12,13; Hab. 3:10 ■ **15:10** Zeb. 74:13; 106:11 □ **15:13** «hemjemet qilip qutquzghan» — mushu ibare ibraniy tilida «daal» dégen bir péil bilenla ipadiliduru. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. «Öz muqeddes makaninggha» — ibraniy tilida «Öz muqeddeslikning makanigha». ■ **15:15** Qan. 2:4 □ **15:16** «Özüng rene tölep hör qilghan xelqing» — bu uqum yuqiriqi 13-ayettiki «Sen hemjemet qilip qutquzghan... xelqing» dégen uqumgha yéqindur. «... Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche» — bu ayet bésharet bolup: (1) Qanaandiki xelq we Moabtiki ahaliiler Xudaning xelqingning Misirdin chiqqinini anglap ulardin intayin qorqidu («Ye.» 2:8-11ni körüng); (2) kéyinki künlerde Israil Qanaan zéminini igileshke Iordan deryasidin «ötüdü». Bu ish bolghuche héchqandaq bashqa el-millet ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayetni körüng). ■ **15:16** Qan. 2:25; 11:25; Ye. 2:9

Lékin Israillar bolsa déngizning otturisdin quruq yerdin méngip ötüp ketti».□

²⁰ Andin Harunning hedisi peyghember Meryem qoligha dapni aldi, barliq qiz-ayallarmu qoligha dap élip, ussul oyniship uninggha egeshti. ■

²¹ Meryem ulargha jawaben mundaq küyni oqudi: –

«Perwerdigarni medhiyilep küy éytinglar,

Chünki U zor ulughluqini körsetti;

U at we min'güchini déngizgha tashliwetti!».□

Xuda xelqni sinaydu – Marahtiki achchiq su

²² Andin Musa Israillarni Qizil Déngizdin bashlap, Shur chölige élip bardı. Ular uda üç kün chölde yürüp, su tapalmıdı. ²³ Andin ular Marahqa yétip keldi; lékin u yerning süyi achchiq bolup, süyini ichkili bolmaytti; shunga u jayning nami «Marah» dep qoyulghan. □ ■ ²⁴ U waqıtta xalayıq: – Biz néme ichimiz? – dep Musadin aghrinip ghotuldashqılı turdı.

²⁵ U Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar uninggha bir derexni körsetti; u derex yaghichini élip, sugha tashliwıdı, su tatlıq sugha aylandı. U yerde Perwerdigar ulargha höküm-belgilime békitip, ularni sinap, mundaq dédi: – ²⁶ «Eger siler köngül qoyup Xudayinglar Perwerdigarning sözini anglap, Uning neziride durus bolghanni qılıp, emrlirige qulaq sélip, barlıq hökümlirini tutsanglar, undaqta, Men misirliqlarning üstige salghan késellerdin héchbirini üstüngge salmaymen; chünki Menki silerge shipalıq bergüchi Perwerdigardurmen».□

²⁷ Andin ular Élimgha yétip keldi. Shu yerde on ikki bulaq bilen yetmiş xorma derixi bar idi; ular shu yerde sularning boyıda chédir tikti.

□ **15:19** «...quruq yerdin méngip ötüp ketti» — bezi terjimilerde Musaning bu shéiri 18-ayet bilen toxtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6 □ **15:21** «U zor ulughluqini körsetti» — yaki «U shanlıq ghelibe quchti». □ **15:23** «Marah» — «achchiq» dégen menide. ■ **15:23** Chöl. 33:8 □ **15:26** «Perwerdigarning sözini» — ıbraniy tilida «Perwerdigarning awazini».

Israillarning «Misirdin chiqish»tiki seperi — Misirdin Qanaanghiche bolghan seper

«Misirdin chiqish»tiki seper

16

Manna bilen bödüne

¹ Andin Israillarning pütkül jamaiti Élimdin yolgha atlandi; Misir zéminidin chiqip, ikkinchi éyining on beshinchi künide Élim bilan Sinayning otturidiki Sin chölige yétip keldi. ■ ² Emma Israillarning pütkül jamaiti chölde Musa bilan Harunning yaman gépini qilib ghotuldashqili turdi. ³ Israillar ulargha: — Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi! Shu yerde biz gösh qaynawatqan qazanlarni chöridep olturup, toyghudek nan yémigenmiduq? Lékin siler bu jamaetning hemmisini achliq bilen öltürmekchi bolup bizni bu chölge élip keldinglar! — déyishti. □ ■

⁴ Buning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men asmandin silerge nan yaghdurimen; shuning bilen xelq her küni chiqip, bir künlük lazimligini yighiwalsun. Bu

■ **16:1** Chöl. 33:5-49 □ **16:3** «Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi!...» — ularning qaqsashliri tolimu orunsiz idi, elwette. Chünki birinchidin, Israillarning Misirdin élip kelgen charwa malliri az emes idi (12:38ni körüng). Ikkinchidin, ular Misirda qulluqta bolghan chaghliridimu ular érishidighan yémeklikler anche köp bolghan emes idi («Qan.» 3:7, 8:1-3ni körüng). ■ **16:3** Chöl. 11:4; 1Kor. 10:10

teriqide Men ularning Méning qanun-emrlirimde mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen. ■ ⁵ Her heptining altinchi küni shundaq boliduki, ular yigihwalghanlirini teyyarlisun; u bashqa künlerde érishidighinidin bir hesse köp bolidu, — dédi. □ ⁶ Andin Musa bilen Harun barliq Israillargha: — Bügün axsham silerni Misir zéminidin élip chiqquchining Perwerdigar ikenlikini bilisiler we ⁷ ete siler Perwerdigarning shan-sheripini körisiler; chünki U silerning Uning yaman gépini qilip ghotuldashqininglarni anglidi; bizge kelsek, siler yaman gépimizni qilip ghotuldighudek biz kim iduq? — dédi.

⁸ Musa yene: Perwerdigar bügün axsham silerge yégili gösh bérip, ete etigende toyghudek nan bergende *buni bilisiler*; chünki Perwerdigar siler Uning yaman gépini qilip ghotuldighininglarni anglidi. Emdi biz néme iduq? Silerning ghotuldashqininglar bizlerge qaritilghan emes, belki Perwerdigargha qaritilghandur, — dédi.

⁹ Andin Musa Harun'gha: — Sen Israillarning pütkül jamaitige: «Perwerdigarning aldigha kélinglar; chünki U yaman gep bilen ghotuldashqininglarni anglidi», dep éytqin, — dédi.

¹⁰ Shundaq boldiki, Harun Israillarning pütkül jamaitige sözlep turghinida, ular chöl terepke qariwidi, mana, Perwerdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■ ¹¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² — Men Israillarning yaman gep qilip ghotuldashqinini anglidim; emdi ulargha: «Gugumda siler gösh yeysiler we etigende nandin toyunisiler, shuning bilen siler Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilip yétisiler» — dep éytqin, dédi. □ ■

¹³ Kechqurunda shundaq boldiki, bödüniler uchup kélip, chédirgahni qaplap ketti; etisi etigende, chédirgahning etrapidiki yerlerge shebnem chüshkenidi. ■ ¹⁴ Etrapta yatqan shebnem kötürülüp ketkendin kéyin, mana, chöllükning yer yüzide qirawdek népiz, kichik-kichik yumilaq nersiler turatti. ■ ¹⁵ Israillar uni körgende, uning néme ikenlikini bilmigini üçhün: — Bu némidu? — dep sorashti.

Musa ulargha jawaben: — Bu Perwerdigar silerge ata qilghan ozuq-tülüktur. ■

¹⁶ Perwerdigar shu ishni emr qilip dédiki, «Herbiringlar yeydighininglarga qarap uningdin yigihwélinglar; herbiringlar ailidiki adem sanigha qarap, herbir ademge bir omer miqdarda yighinglar; her adem öz chédiridiki kishiler üçhün yighinglar» — dédi. □

¹⁷ Israillar shundaq qilip, bezisi köprek, bezisi azraq yigihwalidi. ¹⁸ Ular uni omer miqdari bilan ölchiwidi, köp yighqanlarningkidin éship ketmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi; herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi. □ ■ ¹⁹ Musa ulargha: — Héchqandaq adem bulardin héchnémini etige qaldurmisan, dédi.

²⁰ Shundaq bolsimu, ular Musaning sözige qulaq salmidi; beziler uningdin bir qismini etige saqlap qoydi. Emma saqlap qoyghini qurtlap sésip ketti. Bu ish üçhün Musa ulargha xapa bolup achchiqlandi. ²¹ Shu sewebtin ularning herbiri her etigini chiqip öz yeydighinigha qarap yigihwalatti; qalghanliri bolsa aptap chiqqanda érip kététti.

■ **16:4** Zeb. 78:24; 105:40 □ **16:5** «altinchi kün» — bu jüme künidur. Shu küni Yehudiylar yighqan «manna»din ikki künlük tamaqni teyyarliwélishi kérek idi. Chünki etisi, yeni yettinchi küni shabat küni («dem élish küni») idi. ■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12** «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadiliniidu. 12:6 we izahatni körüng. ■ **16:12** Yuh. 6:49,58 ■ **16:13** Chöl. 11:31; Zeb. 105:40 ■ **16:14** Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24; 105:40 ■ **16:15** Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16** «bir omer» — «efah»ning ondin bir qismi, yeni ikki litrche idi. □ **16:18** «herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi» —yene bir terjimisi: «hemmeylarning yigihwalghini öz éhtiyajigha delmudel idi». Bu ayetni ikki xil chüshinish mumkin: — (1) Xudaning belgilimisi boyiche bir kishi üçhün del bir omer miqdarda yémeklik teqdim qilinatti. Shuning bilen hemmeylen yighqandin kéyin, omer miqdari bilan ölchiginide, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yigihwalghan kishi az yighqan kishige kem bolghanni toldurup béretti. Axir hemme kishige kérek bolghan yémeklik teng temin éilette. Bu möjize emes, tebiy ish idi. (2) xelq meyli köp manna yighqan bolsun, yaki azraq yighqan bolsun, Xudaning karamiti bilen yigihwalghini del öz ailisining éhtiyajigha mas boldi. Bu ishning özi möjize idi, elwette. «manna»ning her küni asmandin chüshüshi möjize bolupla qalmay, mannaning miqdarimu del hemmeylen'ge kérek bolghan'gha barawer idi. Bizningche, «2Kor.» 8:15 boyiche, birinchi chüshenche toghra bolsa kérek; chünki shu ayette rosul Pawlus «manna yighish» dégen ishni misal qilip, Xudaning bendilirini bir-birige bérishke righbetlendüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15

²² Lékin altinchi küni shundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hessisini yigdi; démek, herbir kishi üçün ikki omer miqdarda yigihaldi; andin jamaet emirliri hemmisi kélip buni Musagha éytti.

²³ Musa ulargha: — Mana Perwerdigarning dégini: — Ete aram küni, Perwerdigargha atalghan muqeddes shabat küni bolidu; pishuridighinglarni pishurup, qaynitidighinglarni qayinitip, éship qalghanning hemmisini etige saqlap qoyunglar, — dédi.

²⁴ Ular Musa buyrughandek, éship qalghanni etisige saqlap qoyuwidi, ular sésip qalmidi, qurutlapmu ketmidi. ²⁵ Musa ulargha: — Buni bugün yenglar; chünki bugün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolghini üçün bugün daladin tapalmaysiler. ²⁶ Alte kün siler yighsanglar bolidu; lékin yettinchi küni shabat bolghini üçün u künide héchnéme tépilmaydu, — dédi.

²⁷ Halbuki, yettinchi küni xelqtin birnechchisi ozuq-tülük yiqhili chiqiwidi, héchnéme tapalmidi. ²⁸ Perwerdigar Musagha: «Siler qachan'ghiche Méning emrlirim we qanun-belgilimilirimni tutushni ret qilisiler? ²⁹ Mana, Perwerdigar silerge shabat künini békitip berdi; shunga yettinchi küni herbiringlarni öz ornida turup, sirtlarga chiqmisun dep, altinchi küni ikki künlük ozuq béridu», — dédi. ³⁰ Shuning bilen xelq yettinchi küni aram aldi.

³¹ Israillar bu ozuqni «manna» dep atidi; uning *shekli* yumghaqsüt uruqidek, renggi aq bolup, temi heselge milen'gen qoturmachqa oxshaytti. □ ■

³² Musa ulargha: — Perwerdigarning emri shuki, — Kéyinki ewladliringlarga Men silerni Misirdin élip chiqqanda, Men silerge chölde yéyishke ata qilghan nanni körsitish üçün, uningdin komzekke bir omer toshquzup, ular üçün saqlap qoyunglar, — dédi.

³³ Musa Harun'gha: — Kelgüsi ewladliringlarga körsitishke saqlash üçün bir komzekni élip, uninggha bir omer miqdarda manna sélip, Perwerdigarning huzurida qoyup qoyghin, — dédi. ■

³⁴ *Kéyin*, Harun Perwerdigar Musagha buyrughandek komzekni saqlash üçün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi. □

³⁵ Shu teriqide Israillar adem olturaqlashqan bir zémin'gha yétip kelgüche qiriq yil «manna» yédi; ular Qanaan zéminining chégralirigha yetküche manna yédi. ■

³⁶ Eyni chaghda bir «omer» «efah»ning ondin birige barawer idi.

17

Qoram tashtin chiqqan su

¹ Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin chölidin chiqip, Perwerdigarning emri boyiche seper qilip, Refidim dégen yerge kélip chédirlirini tikti. Emma u yerde xelqge ichkili su yoq idi. ² Shuning bilen xelq Musa bilen jédelliship: — Bizge ichkili su bergin! — dédi. Lékin Musa ulargha: — Némishqa méning bilen jédellishisiler? Némishqa Perwerdigarni sinaysiler? — dédi. ■

³ Lékin xelq changqap, su telep qilip, Musadin aghrinip ghotuldiship: — Sen némishqa bizni, balilirimizni we mélimizni usuzluq bilen öltürüşke Misirdin élip kelding? — dédi.

□ **16:31** «manna» — «néme bu?» dégen menide (15-ayetni körüng). ■ **16:31** Chöl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4 □ **16:34** «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bermekchi bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu (20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we Xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwahliq» depmu atilidu. Shu emrler «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen (40:20ni körüng). «... **Uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi**» — ehde sanduqining teswirini bilish üçün 25-bab, 10-22-ayetlerge qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarighanda, «manna» komziki kéyinki waqitta ehde sanduqi **ichige**, muqeddes qanun tashliri aldigha qoyulghan. ■ **16:35** Ye. 5:12; Neh. 9:15 ■ **17:2** Chöl. 20:3, 4

4 Shuning bilan Musa Perwerdigargha peryad k t r p: – Bu xelqni qandaq qilsam bolar?! Ular h lila m ni chalma-k sek qilishi mumkin! – d di.

5 Perwerdigar Musagha jawaben: – Sen Israilning aqsaqalliridin birnechchisini özüng bilan bille  lip chiqip, Nil deryasining süyini urghiningda ishletken hasangni qolunggha  lip xelqning aldigha barghin; ■ 6 Mana, Men shu yerde, Horeb t ghidiki qoram tashning üstide séning aldingda turimen; sen qoram tashni urghin. Buning bilan uningdin xelqge ichkili su chiqidu, – dédi.

Musa Israilning aqsaqallirining k z aldida shundaq qildi. □ ■ 7 Musa Israillarning j delleshkini we ularning «Perwerdigar arimizda zadi barmu-yoqmu?» déyiship Perwerdigarni sinighini  ch n, u yerni «Massah» we «Meribah» dep atidi.□

Amalekler bilan jeng qilish

8 Shu chaghda Amalekler k lip Refidimde Israilgha hujum qildi. ■ 9 Musa Yeshuagha: Sen  zimizdin Amalek bilan jeng qilishqa adem tallighin. Men ete Xudaning hasisini qolumgha  lip döngning choqqisida turup turimen, d di.□ 10 Yeshua Musa buyrughinidek qilip, Amalekler bilan jeng qildi. Musa, Harun we Xur döngning choqqisigha chiqti. 11 Shundaq boldiki, Musa qolini k t r p tursa, Israil ghalib k letti, l kin u qollarini peske chüshürüp tursa, Amalek ghalib k letti. 12 Musaning qolliri  ghirliship ketti; ular bir tashni  lip k lip uning astigha qoydi; u uning üstide olturdi; andin Harun bilan Xur biri bir teripide, biri yene bir teripide uning qollarini y lep turdi; bu teriqide uning qolliri taki k n patquche mezmur turdi. 13 Shundaq qilip, Yeshua Amalek we uning xelqini qilichlap nabut qildi.□

14 Perwerdigar Musagha: – Bir eslime bolsun dep bu ishlarni bir kitabqa y zip qaldurghin, shundaqla shularni Yeshuaning qulaqlirigha oqup ber; chünki Men Amalekning namini asmanlarning astidin, hetta adamlarning  sidinmu mutleq  ch r w timen, d di.■

15 Andin Musa bir qurban'gahni yasap, namini «Perwerdigar tughumdur» dep atidi □ 16 we Musa: – Yahning texti aldida bir qol k t r l p: – «Perwerdigar ewladtin ewladqiche Amalekke qarshi jeng qilidu» d yilgenidi, – d di.□ ■

18

Yetroning Musani Ziyaret qilishi we uninggha nesihet qilishi

1 Musaning q ynatisi, yeni Midiyanning kahini Yetro Xudaning Musa  ch n hemde  z xelqi Israil  ch n barliq qilghanliri toghruluq anglidi, yeni Perwerdigarning Israilni Misirdin chiqarghanliqidin xewer tapti. ■ 2-3 Shuning bilan Musaning q ynatisi Yetro Musaning eslide  z y nigha ewetiwetken ayali Zipporah we uning ikki oghlini  lip yolgha chiqti (birinchi oghlining ismi Gershom dep qoyulghanidi; chünki Musa: «men yaqa yurtta musapir bolup turuwatimen» d genidi. □ ■ 4 Yene birining ismi Eli zer

■ 17:5 Mis. 7:20 □ 17:6 «Horeb t ghi» – Sinay t ghining bashqa bir ismi. ■ 17:6 Ch l. 20:9; Zeb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ 17:7 «Massah» – «sinash» d gen menide, «Meribah» – «j del-majra» d gen menide. ■ 17:8 Qan. 25:17,18 □ 17:9 «Sen  zimizdin Amalek bilan jeng qilishqa adem tallighin» – yaki «Sen  zimizge adamlarni tallap, Amalek bilan soqushqili chiqqin». □ 17:13 «qilichlap,...» – ibraniiy tilida «qilich bisi bilan urup,...». ■ 17:14 Ch l. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ 17:15 «Perwerdigar tughumdur» – ibraniiy tilida «Yahweh-nissi». □ 17:16 «Yah» – «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilma sheklidir. «Yahning texti aldida bir qol k t r l p: ....» – kimning qolining Xudaning texti aldida k t r lgenliki  niq  ytilmaydu; bizningche bu sirlig ish ershte Xudaning aldida yüz bergen bolup, qesem qilip «k t r lgen qol» bolsa «Perwerdigarning qoli» («Yesh.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yh.» 12:38), yeni «Perwerdigarning Quli» bolghan Mesih («Yesh.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni k rsetse k rek. ■ 17:16 1Sam. 15:2 ■ 18:1 Mis. 2:16; 3:1 □ 18:2-3 «Gershom» – «yaqa yurtluq» d gen söz bilan ahangdash. ■ 18:2-3 Mis. 2:22

dep qoyulganidi; chunki Musa: «Atamning Xudasi manga yordemde bolup, méni Pirewnning qilichidin qutquzdi», dégenidi). □ ⁵ Shundaq qilib Musaning qéynatisi Yetro Musaning oghulliri bilen ayalini élip, Musaning chölde, Xudaning téghining yénida chédir tikgen yérige yétip keldi.

⁶ U eslide Musagha: — «Mana, menki qéynatang Yetro séning ayalingni we uning ikki oghlini élip yéninggha kétiwatimen» dep xewer ewetkenidi. ⁷ Shuning bilen Musa öz qéynatisining aldigha chiqip, tezim qilib, uni söydi. Ular bir-biridin hal-ehwal soriship chédirgha kirdi; ⁸ Andin Musa qiynatisigha Israilning wejedin Perwerdigarning Pirewn we misirliqlargha qilghan hemme emellirini sözlep, ularning yol boyi béshigha chüshken jebir-japalarni bayan qilib, Perwerdigarning qandaq qilib ularni qutquzghinini éytip berdi.

⁹ Buni anglap Yetro Perwerdigarning Israilgha körsetken barliq yaxshiliqidin, ularni misirliqlarning qolidin qutquzghanliqidin shadlandi. ¹⁰ Yetro *shadlinip*: — Silerni misirliqlarning we Pirewnning qolidin qutquzghan Perwerdigargha teshekkurler bolghay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi! ¹¹ Men Perwerdigarning barliq ilahlardin üstün turidighanliqini emdi bildim; chunki U del ular yoghanchiliq qilghan ishta Özining ulardin üstün turidighanliqini namayan qildi — dédi. □ ■

¹² Andin Musaning qéynatisi Yetro Xudagha atap bir köydürme qurbanliq we birnechche *teshekkur* qurbanliqlirini élip keldi; Harun bilen Israilning herbir aqsaqili Musaning qéynatisi bilen bille Xudaning huzurida taam yéyishke keldi. □

Yetroning aqilane meslihiti

¹³ Etisi Musa xelqning ish-dewaliri üstidin höküm chiqirishqa olturdi; xelq etigendin tartip kechkiche Musaning chöriside turushti. ¹⁴ Musaning qéynatisi uning xelqi üçün qilghan ishlerini körgende uningdin: — Séning xelqge qiliwatqan bu ishing zadi néme ish? Némishqa sen *bu ishta* yalghuz olturisen, barliq xelq néme üçün etigendin kechkiche séning chörengde turidu? — dédi.

¹⁵ Musa qéynatisigha jawab bérir: — Xelq Xudadin yol izdeshke méning qéshimgha kélidu.

¹⁶ Qachanki ularning bir ish-dewasi chiqsa ular yénimgha kélidu; shuning bilen men ularning otturisida höküm chiqirimen we shundaqla Xudaning qanun-belgilimilirini ulargha bildürimen, — dédi.

¹⁷ Musaning qéynatisi uninggha: — Bu qilghining yaxshi bolmaptu. ¹⁸ Sen jezmen özüngni hemde chörengde turghan xelqnimu charchitip qoyisen; chunki bu ish sanga bek éghir kélidu. Sen uni yalghuz qilib yétishelmeysen. ¹⁹ Emdi méning sözümgé qulaq salghin, men sanga bir meslihet bérey we *shundaq qilsang*, Xuda séning bilen bille bolidu: — Sen özüng Xudaning aldida xelqning wekili bolup, ularning ishlerini Xudagha melum qilghin; ²⁰ sen xelqge qanun-belgilimilerni ögitip, mangidighan yolni körsitip, ularning qandaq burchi barliqini uqturghin. ²¹ Shuning bilen bir waqitta sen pütkül xelqning arisidin Xudadin qorqidighan, nepsaniyetchilikni yaman köridighan hem qabiliyetlik hem diyanetlik ademlerni tépip, ularni xelqning üstige bash qilib, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilib teyinligin. □ ²² Shuning bilen bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini soraydu. Eger chong bir ish-dewa chiqip qalsa, buni sanga tapshursun; lékin hemme kichik ish-dewalarni ular özleri béjirisun. Shundaq qilib, ular séning wezipengni yéniklitip, yüküngni kötürüshüp béridu.

□ **18:4** «Eliézer» — «Xudayim yordemdur» dégen menide. □ **18:11** «ular **yoghanchiliq qilghan ishta**» — mushu yerde «ular» saxta ilahlar, butlarni körsitidu (12:12, 15:11ni köring). Bezi alimlar bu söz misirliqlarni körsitidu, dep qaraydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12** «teshekkur **qurbanliqliri**» — ibraniy tilida «zebaq» déyilidu. Harun we aqsaqallarning Yetro bilen bille shu qurbanliqlardin yégenliki ularning teshekkur qurbanliqi ikenlikini ispatlaydu. Chunki «teshekkur qurbanliqliri»din sun'ghuchi kishimu yése bolatti. □ **18:21** «diyanetlik **ademler**» — ibraniy tilida «heqiqetke tewe ademler».

²³ Eger shundaq qilsang we Xuda sanga shundaq buyrusa, özüng *wezipengde* put tirep turalaysen we xelqingmu xatirjemlik bilen öz jayigha qaytip kétidu, dédi.

²⁴ Musa qéynatisining sözige qulaq sélip déginining hemmisini qildi. ■ ²⁵ Musa pütkül Israil arisidin qabiliyetlik ademlerni tallap, ularni xelqning üstige bash qilib, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilib qoydi. ²⁶ Bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini sorap turdi; tesrek ish-dewalarni bolsa, Musagha yollaytti, kichik ish-dewalarni bolsa özliri soraytti.

²⁷ Andin Musa qéynatisini yolgha sélip qoydi, u öz yurtigha qaytip ketti.

19

Israillar Sinay téghida

¹ Israillar Misir zéminidin chiqip, del üçinchi éyining bashlan'ghan küni Sinay chölige yétip keldi. □ ² Ular Refidimdin chiqip, Sinay chölige yétip kélip, chölde chédir tikti; Israil shu yerde, taghning udulida toxtap chédir tikti. ³ Musa Xudaning aldigha chiqiwidi, Perwerdigar taghdin uninggha xitab qilib mundaq dédi: — Sen Yaqupning jemetige söz qilib, Israillargha munu xewerni yetküzgin: — ■ ⁴ «Méning misirliqlargha néme qilghinimni, shundaqla Men silerni xuddi bürküt balilirini qanatliirigha mindürüp élip yürgendek, Öz qéshimgha élip kelginimni özünglar kördünglar. □ ■ ⁵ Emdi siler derheqiqet Méning sözüمنى anglap, ehdemni tutsanglar, undaqta barliq ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer Méningkidur — ■ ⁶ we siler Manga kahinlardin terkib tapqan xas bir padishahliq we muqeddes bir qowm bolisiler». Mana bu sen Israillargha déyishing kérek bolghan sözlerdur, — dédi. □ ■

⁷ Shuning bilen Musa yénip kélip, xelqning aqsaqallarini chaqirtip, Perwerdigar uninggha buyrughan shu sözlerning hemmisini ulargha yetküzdi.

⁸ Xelqning hemmisi bir éghizdin: — Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilimiz! — dep jawab berdi. Andin Musa xelqning jawab sözlirini Perwerdigarning qéshigha bérip yetküzdi. ■

⁹ Perwerdigar Musagha: — Mana, Men sanga söz qilghinimda xelq awazimni anglisun, hemishe sanga ishensun dep, yéninggha qara bulutning qarangghuluqi ichide kélimen, dep éytti. Musamu xelqning dégenlirini Perwerdigargha anglatti.

¹⁰ Perwerdigar Musagha yene: — Sen xelqning qéshigha bérip, bugün we ete ularni pak-muqeddes qilib, kiyim-kécheqlirini yudurghin. ¹¹ Ular üçinchi künige teyyar tursun; chünki üçinchi küni barliq xelqning köz aldida Perwerdigar Sinay téghigha chüshidu.

¹² Sen xelq üçün *taghning* etrapigha bir pasil qilib, ulargha: «Siler éhtiyat qilinglar, taghqa chiqmanglar yaki uning étikige tégip ketmenglar. Kimki taghqa tegse öltürülmey qalmaydu; □ ■ ¹³ Uninggha hetta birer qoli tégip ketsimu, chalma-késeq qilib öltürülsun

■ **18:24** Qan. 1:9 □ **19:1** «üchinchi éyining bashlan'ghan küni» — bashqa birxil terjimisi boyiche «üchinchi ay» yilning (kaléndarning) üçinchi éyini körsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4** «xuddi bürküt balilirini qanatliirigha mindürüp élip yürgendek,...» — bezide ana bürküt balilirigha uchushni ögetkende ularni dümbisige mindürüp uchidu. ■ **19:4** Qan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zeb. 135:4; Yesh. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6** «siler manga kahinlardin terkib tapqan xas bir padishahliq ... bolisiler» — bashqa birxil terjimisi: «siler manga padishahlar we kahinlar ...bolisiler». ■ **19:6** 1Pét. 2:9 ■ **19:8** Mis. 24:3 □ **19:12** «xelq üçün taghning etrapigha» — yaki «xelq etrapigha». ■ **19:12** Ibr. 12:18

yaki oq étip öltürölsun. Meyli haywan yaki insan bolsun, shundaq qilsa, tirik qaldurul-misun» — dep éytqin. Lékin Kanay uzun chélinisa, ular taghning tüwige chiqsun, dédi.□

¹⁴ Musa taghdin chüshüp xelqning qéshigha bérip, xelqni Xudagha atap muqeddes qildi; ular kiyim-kéçeklirini yudi. ¹⁵ Andin Musa xelqqa: — Üchinchi künige teyyar turunglar; héchkim ayali bilen yéqinchiliq qilmisun, dédi.■

¹⁶ Üchinchi küni bolghanda, tang yorushi bilen shundaq boldiki, güldürmamilar güldürlep, chaqmaq chéqip, tagh üstide qoyuq bir parche bulut peyda boldi, zor qattiq chélin'ghan kanayning awazi anglandi. Buni körüp chédirgahdiki pütkül xelq qorqunchidin titrep ketti. □ ■ ¹⁷ Musa xelqni Xudaning aldida hazir bolushqa chédirgahdin élip chiqti. Ular kélip taghning tüwide öre turdi. ■ ¹⁸ Perwerdigar Sinay téghigha otta chüshüp kelgini üçhün is-tütek pütkül taghni qaplidi; is-tütek xumdandin örligen is-tütektek üstige örlöp chiqti. Pütkül tagh qattiq tewrinishke bashlidi. ■ ¹⁹ Kanay awazi barghanséri küchiyip intayin qattiq chiqti. Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi. □ ²⁰ Perwerdigar Özi Sinay téghigha, taghning choqqisigha chüshti; andin Perwerdigar Musani taghning choqqisigha chaqiriwidi, Musa taghqa chiqti.

²¹ Perwerdigar Musagha: — Sen chüshüp xalayıqni agahlandurup: Ular «Perwerdigarni körimiz» dep pasildin bösüp ötmisun; undaq qilsa, ulardin köp adem halak bolidu, dep éytqin. ²² Perwerdigargha yéqin kéleleydighan kahinlarmu özlirini manga atap muqeddes qilsun; bolmisa, Perwerdigar *sépilni* böskendek ulargha halaket yetküzidu, — dédi.

²³ Musa Perwerdigargha: — Xalayıqning Sinay téghigha chiqishi mumkin emes; chünki Sen Özüng bizge qattiq agahlandurdung: taghni «muqeddes» dep qarap, uning etrapigha pasillarni békitinglar, dep emr qilding, — dédi.

²⁴ Perwerdigar Musagha: — Mang, sen chüshüp ketkin. Andin sen Harunni élip, bille chiqqin; lékin kahinlar we xelq bolsa Perwerdigarning qéshigha barayli dep pasildin bösüp ötmisun; bolmisa, *Perwerdigar sépilni* böskendek ularning üstige chüshidu, — dédi.

²⁵ Shuning bilen Musa xelqning qéshigha chüshüp, ulargha bu sözni yetküzdi.

20

On perz

¹ Xuda munu barliq sözlerni bayan qilip mundaq dédi: —

² Men séni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudayingdurmen.■

³ Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

⁴ Sen özüng üçhün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma

□ **19:13** «Uninggha... **tégip ketsimu**» — démek, taghqa tégish. Bashqa birxil terjimisi «uninggha (taghqa tegken kishige) ademning qoli tegmisun...». «**chalma-késeq qilinsun yaki oq étip öltürölsun**» — démek, taghqa tegken kishini öltürüshi kérek; biraq xilapliq qilghan undaq bir kishini tagh étikide (qet'iy cheklen'gen jaygha kirgenliki seweblik) öltürüsh üçhün herqandaq kishi uninggha tegse yaki uninggha yéqin barsa bolmaytti; shunga uni chalma-késeq qilish yaki oq bilen öltürüsh kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «(Xuda teripidin) öltürölidu». ■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5

□ **19:16** «**güldürmamilar**» — ibraniy tilida «awazlar». «**kanayning awazi**» — yaki «burgha awazi». ■ **19:16** Ibr. 12:18 ■ **19:17** Qan. 4:10,11 ■ **19:18** Hak. 5:4; Zeb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Hab. 3:10 □ **19:19** «**Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi**» — bashqa birxil terjimisi: «Musa söz qiliwatatti, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab bériwatatti». ■ **20:2** Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zeb. 81:10

shekilni yasima. □ ■

⁵ Sen bundaq nersilerga bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridurmen. Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen, □ ⁶ Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen. □

⁷ Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu. ■

⁸ Shabat künini muqeddes dep bilip tutqili yadingda saqlighin. ■ ⁹ Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin; ■ ¹⁰ lékin yettinchi künü Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidir; sen shu künü héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun. □ ¹¹ Chünki alte kün ichide Perwerdigar asman bilen zéminni, déngiz bilen uning ichidiki barini yaratti andin yettinchi künide aram aldi. Buning üçün Perwerdigar shabat künini bext-beriketlik kün qilip, uni muqeddes kün dep békitti. ■

¹² Ata-anangni hörmet qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen. ■

¹³ Qatilliq qilma. ■

¹⁴ Zina qilma. ■

¹⁵ Oghriliq qilma.

¹⁶ Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme. □

¹⁷ Sen qoshnangning öy-imaritige köz qiringni salma, ne qoshnangning ayali, ne uning quligha, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning ishiki yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma. □ ■

Xelqning wehimisi

¹⁸ Pütkül xelq güldürmamilarni, chéqin-yalqunlarni, kanayning awazi we taghdin örlep chiqqan is-tüteklerni kördi we anglidi; ular bularni körüp, titriship yiraq turushti ¹⁹ we

□ **20:4** «Sen özüng üçün ... herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima» — 5-ayettin éniq körünidiki, 4-ayette xatirilen'gen: «özüng üçün ... sheklide.. yasima» dégen bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Démek, bu yazmilarda sen'etning özi yaki bediyy ijadiyet, mesilen ressamliq yaki heykeltirashliq men'i qilin'ghan emes. Mesilen, «muqeddes chédir» we kényinki «muqeddes ibadexana»da birnechche süretler (xérublar, güller, xorma derex qatarliqlarning süretliri) körünidu. Bular butlar emes, peqet bézesh meqsitide ishlen'gen. ■ **20:4** Law. 26:1; Zeb. 97:7 □ **20:5** «wapasizliqqa heset qilghuchi Tengri» — bu ibare toghruluq «tebirler» we «qanun sherhi»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. □ **20:6** «emrlirimni tutidighanlarga minglighan ewladighiche» — bashqa birxil terjimisi: «emrlirimni tutidighan minglighanlirigha...». Biraq «Qan.» 7:9 terjimimizge mas kélidu. «özgermes méhribanliq» — mushu yerde «özgermes méhribanliq» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chonggur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet tüpeylidin ehdiide daim turidighanliqi» dégili bolidu. Mesilen, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lerde ishilitilgen. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Ez. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10** «yettinchi künü....shabat künidir» — ibraniy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr.4 ■ **20:12** Mat. 15:4; Ef. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27 □ **20:16** «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» — Tewrat-injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu, elwette. □ **20:17** «qoshnang» — bu söz toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. ■ **20:17** Rim. 7:7

Musagha: — Bizge senla söz qilghaysen, biz anglaymiz; lékin Xuda bizge Özi söz qilmisun; chünki undaq qilsa ölüp kétimiz, dédi.■

²⁰ Musa xalayıqqa jawaben: — Qorqmanglar; chünki Xudaning bu yerge kélishi silerni sinash üçün, yeni silerning Uning dehshetlikini köz aldinglarga keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür, — dédi.□ ²¹ Shuning bilen xalayıq nérida turdi; lékin Musa Xuda ichide turghan qoyuq bulutning qéshigha yéqin bardı.■

Qurban'gah toghrisidiki nizam

²² Perwerdigar Musagha: — Sen bérip Israillargha munu sözlerni yetküzgin: «Silerge ershtin söz qilghinimni kördünglar. ²³ Siler Méning ornumda ilah dep kümüshtin butlar yasimanglar, yaki özünglar üçün altundin butlarni yasimanglar.

²⁴ — Sen Men üçün tupraqtin bir qurban'gah yasap, shu yerde köydürme qurbanlıq we inaqliq qurbanlıqliringni, qoy-öchke bilen kaliliringni sun'ghin. Omumen Men xelqge namimni *hörmət bilen* eslitidighan barlıq jaylarda, yéninggha kélip sanga bext-beriket ata qilimen.■

²⁵ — Eger Manga atap tashlardin qurban'gah yasimaqchi bolsang, yonulghan tashlardin yasimighin; chünki tashlarga eswabingni tegküzse, ular napak bolup qalidu. □ ■

²⁶ Qurban'gahingha chiqidighan pelempey bolmisun; undaq bolghanda, pelempeydin chiqquche ewriting körünüp qélishi mumkin», — dédi.

21

Qullargha muamile qilishtiki höküm-belgilimiler

¹ — Sen ularning aldigha qoyidighan höküm-belgilimiler munulardur: —

² Eger sen bir ibraniy qulni sétiwalghan bolsang, u alte yilghiche xizmitingde bolup, yettinchi yili tölemsiz hör qilinsun. ■ ³ U qul qilinishqa tenha halette élip kélín'gen bolsa, tenha halette ketsun. Ayali bilen birge élip kélín'gen bolsa, ayalimu uning bilen bille ketsun.

⁴ Eger xojisi uninggha xotun élip bergen bolsa, shundaqla ayali uninggha oghul-qizlarni tughup bergen bolsa, ayal baliliri bilen xojisigha qélip, er yalghuz ketsun. ⁵ Lékin eger qul élan qilip: «Men xojam, ayalim we balilirimgha muhebbitim bolghini üçün hör bolup ketmeymen» dése, ■ ⁶ undaqta uning xojisi uni Xudaning *ibadet soruning* aldigha élip bérip, uni ishikning aldida yaki ishikning keshikining aldida turghuzsun; andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun. Shundaq qilip, u menggüge xojisining quli bolup qalidu.□

⁷ Eger birkim qizini dédeklikke sétiwetken bolsa, u er qullar hör qilin'ghandek hör qilmisun. ⁸ Eger özige xas sétiwalghan qiz xojisigha yaqmisa, undaqta u qiz terepning heq tölep uni hör qilishigha yol qoyushi kérek. Lékin xojisining uni yat xelqge sétish hoquqi bolmaydu; chünki xojisi uninggha wapasizliq qilghandur. □ ⁹ Eger u qizni oghligha xas

■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ **20:20** «silerning Uning dehshetlikini köz aldinglarga keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür» — yaki «Uningdin bolghan qorqunch séning köz aldida bolup, bu gunah qilmasliqlinglar üçündür». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18 ■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25** «tashlarga eswabingni tegküzse, ular napak bolup qalidu» — 4-ayettiki emr boyiche, Xudani bildüridighan héchqandaq süret yaki shekil bolmaydu. Bu ayettiki emr qurban'gah tashlirining üstide héchqandaq shekil-süretlarning bolmasliqi («napak» bolmisun dep), butpereslik gunahining aldini élish üçün bérilgen. ■ **20:25** Qan. 27:5; Ye. 8:30, 31 ■ **21:2** Qan. 15:12; Yer. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6** «Xudaning ibadet soruning aldigha» — yaki «Xudaning aldigha» yaki «hakimlarning aldigha». «andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun» — démek, qulning quligini ishik qanitigha yaki ishik keshikige yéqip turup, quligining yumshiqini ishikke yaki ishikning keshikige mixlaydu. □ **21:8** «xojisi uninggha wapasizliq qilghandur» — adette er kishi dédek sétiwalghan bolsa, uni öz kéniziki yaki toqili qilip emrige alghan hésablinatti. Shunga dédekning kem dégendimu toqalli hoquqi bar idi.

békitken bolsa, unda qta u belgilimiler boyiche uninggha öz qizidek muamile qilsun.

¹⁰ Eger xojisi yene xotun alsa, eslide emrige alghan dédikining yémek-ichmikini, kiyim-kéchikini we er-xotunchiliq burchini kémeymisun. ¹¹ Eger u shu üç ishni ada qilmisa, unda qta u bedel tölimey hör bolsun.

Urush-talash heqqide

¹² Kimki bir ademni urup öltürüp qoysa, umu choqum öltürülsun. ■ ¹³ Lékin eger u kishi ölgüchining jénini paylap turup qesten öltürmigen, belki men Xuda uning qoli arqiliq shu kishining ölüshige yol qoyghan bolsam, unda q ehwalda Men uninggha qachidighan bir jayni orunlashturimen. ¹⁴ Lékin eger birsi öz qoshnisini hiyle bilen öltürimen dep, uninggha qesten hujum qilsa, u gerche *panah izdep* qurban'gahingha qéchip kelsimu, u shu yerde tutulsun we ölümge mehkum qilinsun.

¹⁵ Kimki öz atisi yaki anisigha qol tegküzse, choqum öltürülsun. ■

¹⁶ Kimki bir ademni bulap satqan bolsa yaki uning qolida barliqi melum bolsa, jezmen öltürülüshi kérek.

¹⁷ Kimki öz atisi yaki anisigha lenet qilip qarighan bolsa, jezmen öltürülüshi kérek. ■

Bashqilarni zeximlendürüş heqqide

¹⁸ Eger ikki kishi urushup qélip, biri yene birini tash ya moshti bilen ursa, urulghan kishi ölmey, orun tutup yétip qalghan bolsa, ¹⁹ u kishi qopup hasigha tayinip tashqirigha chiqqudek bolsa, unda qta uni urghan kishi jazadin xalas qilinsun; peqet zeximlen'güchining yétip ishtin qalghan waqti üçün tölem bérip, uni dawalitip sellimaza saqaytsun.

²⁰ Eger birsi quli yaki dédikini tayaqta ursa, shunda qta qul yaki dédek neq meydanda ölüp ketse, uning üçün *igisi* choqum jazagha tartilsun. □ ²¹ Lékin eger tayaq yégüchi bir-ikki kün tirik tursa, unda qta qul xojayinining shexsi mal-mülki bolghini üçün, qulning jazasigha tartilmisun.

²² Eger kishiler bir-biri bilen urushup qélip, hamilidar bir ayalni urup salsa, hamilidar ayalda balisi baldur tughulushidin bashqa zeximlinish bolmisa, ayalning éring tölem telipi boyiche hakimlarning testiqidin ötküzülüp jerimane tölisun. □ ²³ Eger *ayal yaki bala* ziyan-zexetke uchrighan bolsa, unda qta jénigha jan, □ ²⁴ közige köz, chishigha chish, qoligha qol, putigha put, ■ ²⁵ köyüкке köyük, zeximge zexim, kökke kök tölensun.

²⁶ Eger birsi öz qul ya dédikining közini urup nakar qilip qoysa, közi wejidin uni azad qilsun. ²⁷ Shuningdek birsi öz quli ya dédikining chishini urup chiqiriwetken bolsa, chishi wejidin uni azad qilsun».

Mal-ulaghar toghruluq belgilimiler

²⁸ Eger bir kala bir er yaki ayal kishini üsüp öltürüp qoysa, shu kala choqum chalma-késeq qilinishi kérek, uning göshi yéyilmisun. Lékin kalining igisige gunah kelmisun. ■

²⁹ Lékin bu uyning ilgiridin üsüş aditi bolup, igisige bu heqte agah bérilgen bolsa, lékin yenila uni baghlimighini üçün er-ayal kishilerni üsüp öltürüp qoyghan bolsa, unda qta kala chalma-késeq qilinsun, igisimu ölümge mehkum qilinsun. ³⁰ Lékin uningdin xun heqqi telep qilinsa, öz jénining ornida uninggha qanchilik tölem qoyulghan bolsa shuni bersun. ³¹ Kalidin üsülgüchi oghul yaki qiz bala bolsa, kalining igisi oxshashla yuqiriqi

■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pend. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20** «uning üçün **igisi choqum jazagha tartilsun**» — ibraniiy tilida «uning intiqami choqum élinidu». □ **21:22** «balisi baldur tughulushidin bashqa» — yaki «balisi chüshüp kétishtin bashqa». Aldi-keyni sözlerge qarighanda, mushu yerde peqet «baldur tughulsa» dégen terjimisi toghra bolsa kérek. □ **21:23** «Eger **ayal yaki bala ziyan-zexetke uchrighan bolsa,...**» — ibraniiy tilida peqet «Eger zerer-zexmet bolup chiqsa,...» déyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **21:28** Yar. 9:5

hökümdikidek bir terep qilinsun. ³² Kala qul yaki dédekni üsken bolsa, kalining igisi üsülgüchining xojisigha ottuz shekel kümüş bersun; andin kala chalma-késeq qilinsun.

³³ Eger birsi bir orining aghzini ochuq qoyup yaki kolawatqan orining aghzini yapmay, kala yaki éshek uninggha chüshüp ketse, □ ³⁴ Undaқта orining igisi mal igisining ziyinini toluq tölep bersun; ölgen mal uningki bolidu.

³⁵ Eger birsining kalisi yene birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaқта ular tirik qalghan kalini sétip, pulni barawer bölüşsun hem ölük kalinimu shundaқ bölüşsun. ³⁶ Lékin kalining ilgiridin üsidighan aditi barliqi éniq turup, igisi uni baghlimay qoyuwetken bolsa, undaқта üsküchi kalining igisi kaligha kala tölep bersun, ölük kala uning bolsun.

22

Tölem tölesh heqqidiki nizam

¹ Eger birsi bir kala yaki qoyni oghrilap, uni soysa ya sétiwetse, u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun. □ ■

² Oghri tam teshkende tutulup qélip, tayaq yep ölüp qalsa, öltürgüchige xun jazasi kelmisun. ³ Lékin shu weqe bolghan peyette kün chiqip qalghan bolsa, undaқта öltürgüchi xun jazasigha tartilsun.

Oghri oghrilighinini tölep ziyanni toluqlap bérishi kérek; uningda bir néme bolmisa, qulluqqa sétilip, oghrilighan nersini tölishi kérek.

⁴ Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, kala bolsun, éshek bolsun, qoy bolsun uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun. □

⁵ Eger birsi öz mal-charwilirini étizliqqa yaki üzümzarliqqa otlashqa qoyuwétip, bashqilarning bagh-étizliqida otlashqa yol qoysa, undaқта u özining eng ésil mehsulatiridin yaki üzümzarliqining eng ésil méwisidin ziyanni tölep bersun.

⁶ Eger ot kétép, tikenlikke tutuship kétép, andin öñchilerni, bash tartip pishqan ziraetni köydürüp, pütkül étizliqni kül qiliwetse, undaқта ot qoyghuchi barliq ziyanni tölep bersun. □

⁷ Eger birsi qoshnisigha pul yaki mal-dunyasini amanet qilghan bolsa, bular öyidin oghrilinip ketse, shundaқla oghri kéyin tutulsa, u oghrilighinini ikki hesse qimmette tölep bersun. ⁸ Lékin oghri tépilmisa, öy igisining qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmegenliki melum bolsun dep, hakimlarning aldigha keltürülsun. ⁹ Herxil xiyamet, u meyli kala, éshek, qoy, kiyim-kéchék bolsun, yittürüp qoyghan nerse bolsun, ular toghru-luq bir qoshnisi: «emeliyette mundaқ idi» dep talashqan bolsa, her ikkisining dewasi hakimlarning aldigha keltürülsun; hakimlar qaysigha gunah békitse, shu qoshnisigha ikki hesse qimmette tölep bersun. □

□ **21:33** «bir orining aghzini» — yaki «bir quduqning aghzini». □ **22:1** «... u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun» — némishqa kalini besh hesse, qoyni töt hessilep toluqlash kérek? Kala-qoy her ikkisi gösh, yung-tére we süt béreleydu, kala yene emgek qilalaydu; shunga kalining kemliki köprek ziyanni keltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6 □ **22:4** «Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, ... uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun» — némishqa bu ayette körsitilgen jaza 1-ayettiki jazigha oxshimaydu? Bezi alimlarning pikriche: (a) oghrilan'ghan mal téxi oghrining qolida bolghachqa, igisining ziyini 1-ayettikidin az bolushi mumkin; (e) bu oghri téxi 1-ayettiki oghridek yamanliqni ögen'gen emes; (p) 4-ayettiki oghrining kala-qoyni oghrilash gunahini özlükidin iqrar qilghan bolushimu mumkin. Biz bu üç pikrige qayilmiz. □ **22:6** «tikenlik» — étizlar arisidiki chitlar yaki qashalar adette tikenlerdin qilinidu. □ **22:9** «hakimlarning aldigha...» — yaki «Xudaning aldigha...». «hakimlar qaysigha...» — yaki «Xuda qaysigha...».

¹⁰ Eger birsi qoshnisigha éshék, kala, qoy yaki bashqa bir charpayni amanet qilsa, bu amanet méli kishi körmey ölüp ketse, yaki zeximlense, yaki heydep ekitilse, □
¹¹ undaqta qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmenlik melum bolsun dep, Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürülsun. Mal igisi bu qesemni qobul qilsun; qoshnisi uninggha tölem tölep bermisun. □ ¹² Lékin mal oghrılan'ghan bolsa, u igisige tölep bersun. ¹³ Eger uni wehshiy haywan boghup qoyghan bolsa, u malning qalduqini guwahliq üçün körsitip, uni tölep bermisimu bolidu.
¹⁴ Eger birsi qoshnisidin bir ulaghni ötne élip, ulagh igisi yoq yerde zeximlense yaki ölüp qalsa, ötne alghuchi toluq tölep bersun. ¹⁵ Lékin igisi neq meydanda bolsa, ötne alghuchi tölep bermisun; ulagh ijarige élin'ghan bolsa, alghuchi tölem tölimisun; chünki uni ijare tölep ekelgen.

Ijtimaiy mes'uliyet

¹⁶ Eger bir adem téxi yatliq bolmighan bir qizni azdurup, uning bilen bille yatsa, undaqta u uning toyluqini bérishi kérek, andin uni xotunluqqa alsun. ¹⁷ Lékin qizning atisi uni uninggha bergili unimisa, zina qilghuchi pak qizlarning toyluqigha barawer kélidighan kümüsh pulni tarazida ölchep bersun.
¹⁸ Jaduger xotunni tirik qoymighin. ■
¹⁹ Haywan bilen jinsiy munasiwet ötküzgen herbiri jezmen ölümge mehkum qilinsun. ■
²⁰ Kimdekim birdinbir Perwerdigardin bashqa herqandaq ilahgha qurbanliq sunsa, haram dep mutleq halaketke mehkum qilinsun. □ ■
²¹ Silermu Misirda musapir bolup turghanikensiler, musapir bolghan kishini héch xarlimanglar we yaki uninggha héch zulüm qilmanglar. ■
²² Herqandaq tul xotun yaki yétim balini xorlimanglar. ■ ²³ Sen ularni herqandaq terepte xorlisang, ular manga peryad kötürse, Men ularning awazini choqum anglaymen; ²⁴ shuning bilen ghezipim tutiship, silerni qilichlap öltürimen, silerning xotunliringlar tul qilinip, baliliringlar yétim bolup qalidu.
²⁵ Eger sen Méning xelqimning ichidin sanga qoshna bolghan kembeghelge qerz bergen bolsang, uninggha jazanixorlardek muamile qilmighin; uningdin ösüm almanglar. ■
²⁶ Eger sen qoshnangning chapinini görüğe alghan bolsang, kün olturmasta uninggha yandurup ber. ■ ²⁷ Chünki chapini uning birdinbir yépinchisi bolup, bedinini yapidighan kiyim shudur. U bolmisa, u némini yépinip yatidu? Bu sewebtin Manga peryad qilsa, peryadini anglaymen; chünki Men shepçetlik turmen.
²⁸ Xudagha kupurluq qilma, we xelqingning emirlirinimu qarghap tillima. □ ■
²⁹ Xamingning hosulining ashqinidin we sharab-zeytun méyi kölchikingdin tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin.

□ **22:10** «heydep ekitilse» — ibraniy tilida bu söz adette «bulinish» dégen söz bilen ipadilinidu; lékin mushu yerde belkim tasadipiy bir ishni, mesilen chöchüp kétip, chéchilip kétishini körsitishi mumkin; oghrinish mesilisi 12-ayette körsitilidu. □ **22:11** «Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürülsun» — bu qesemni belkim, igisi: «Men heqiqeten shu nersini palanchi kishige tapshurup amanet qildim» dégendek, amanetni qobul qilghuchi kishi: «Men shu amanetni heqiqeten yittürüp qoydum, uni oghrilmidim, bashqilargha satmidim» dégendek qilishi mumkin. ■ **22:18** Qan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20** «mutleq halaketke mehkum qilinsun» — ibraniy tilida «haram» qilinsun; «haram» — «mutleq halak qilinish kérek» dégeni bildüridu. ■ **22:20** Qan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zek. 7:10 ■ **22:25** Law. 25:36,37; Qan. 23:18,19; Zeb. 15:5; Pend. 28:8; Ez. 18:8 ■ **22:26** Qan. 24:12,13 □ **22:28** «Xuda(gha)» — ibraniy tilida «Elohim»(gha). Bu söz bezide Xudaning wekilliri bolghan «hakimlar»ni bildüridu («Zeb.» 82-küy we izahatlarini körüng). Shunga bezi terjimilerde «hakimlar» déyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5

Sen oghulliringning tunjisini Manga atighin. □ ■

³⁰ Kala bilen qoyliringning tunji balilirimu hem shundaq atighin; tunji bala yette kün'giche anisi bilen bille tursun; emma sekkizinchi küni uni Manga atap sun'ghin. ■

³¹ Siler Manga atalghan muqeddes kishiler bolisiler; shunga dalada yirtquch haywan teripidin boghulghan haywanning göshini yémenglar, belki uni itlarga tashlap béringlar. ■

23

Heqqaniyet we adilliq

¹ Yalghan gepni yaymighin we ya yalghan guwahliq bérip rezil ademge yan basmighin.

² Topqa egiship rezil ishta bolma yaki dewa-desturlarda guwahliq bergende topqa egiship heqiqetni burmilima. ³ Kembeghel dewa qilsa, uninggha yan basma. ■

⁴ Düşminingning kala ya éshiki ézip kétip, sanga uchrap qalsa, uni élip kélip, igisige choqum tapshurup ber. ■ ⁵ Eger sanga öch bolghanning éshiki yükni kötürelmey yükning astida yatqinini körseng, uni yardemsiz tashlimay, belki uninggha yardemleship éshikini qopurushup bérishing zörür. ■

⁶ Arangdiki kembeghelning dewasida adaletni burmilima. ■

⁷ Herqandaq saxta ishtin özüngni néri tart; bigunah adem bilen heqqaniy ademni öltürmigin; chünki Men rezil ademni hergiz adil dep aqlimaymen. ⁸ Shuningdek héchqandaq para yéme; chünki para közi ochuqlarni kor qilip, heqqaniylarning sözlirini burmilaydu. ■

⁹ Musapir kishilerge zulum qilma; chünki özünglar Misir zéminida musapir bolup turghan bolghachqa, musapirning rohiy halini bilisiler. ■

«Shabat yili» we shabat küni

¹⁰ Alte yil öz yéringni térip, hosullirini al. ¹¹ Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy; xelqingning namratliri uningdin yighip yésun, ulardin ashqinini janggaldiki haywanlar yésun; shundaqla üzümzarliqing bilen zeytunzarliqingnimu shundaq qilghin. □ ■

¹² Alte kün ichide öz ishingni ada qilip, yettinchi küni aram élishing zörür. Buning bilen kala-éshekliring aram tapidu, dédikingning oghli bilen musapir kishimu harduqini chiqiridu. ■

¹³ Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil; bashqa ilahlarning namini tilinggha alma; bular hetta aghzingghimu chiqmisun. □ ■

Üch muhim héyt-bayram

¹⁴ Her yilda üç qétim méning üçhün héyt ötküzgin. ¹⁵ Aldi bilen «pétir nan héyti»ni ötküz; sanga emr qilghinimdek Abib éyidiki békitilgen künlerde yette kün pétir nan yégin;

□ **22:29** «Xamingning hosuli ...din tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin» — bu ayette közde tutulghini (bashqa yerliri bilen selishturulghanda) tunji hosulni körsitidu, lékin bu ayetning özide undaq biwasite éytilmaydu. Ayetning ikkinchi qismi «tunji oghullarning Xudagha atilishi» toghruluq hem 30-ayet «charpayning tunjiliri» toghruluq bolghachqa, 29-ayetning birinchi qismi belkim «tunji hosul» toghruluq bolushi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Ez. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Ez. 44:31 ■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Qan. 22:1, 2; Luqa 6:27; Fil. 2:4 ■ **23:5** Qan. 22:4 ■ **23:6** Qan. 27:19 ■ **23:8** Qan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pend. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Qan. 24:17 □ **23:11** «Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy;...» — Xuda Öz xelqige shundaq emr bergeniken, elwette ulardin xewer alidu. Bu emrge baghliq wediler toghrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayetlerni körüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17. □ **23:13** «Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil» — ibraniy tilida «Men silerge éytqinim... ada qilinglar» déyilidu. ■ **23:13** Chöl. 32:38; Ye. 23:7; Zeb. 16:4; Hosh. 2:19; Zek. 13:2

chünki shu ayda sen Misirdin chiqqaniding. Shu héytta héchkishi aldimgha quruq qol kelmisun.■

¹⁶ Sen ejir qilip térighan étizdiki ziraitingning tunji hosulini orghanda «orma héyti»ni ötküz; shundaqla sen ejir singdürüp yerdin axirqi hosul-mehsulatliringni yil axirida yighqanda «hosul yighish héyti»ni ötküz.□

¹⁷ Yilda üç qétim erkekliringning hemmisi Reb Perwerdigarning huzurigha hazir bolsun.

¹⁸ Sen manga atalghan qurbanliqning qénini xémirturuch sélin'ghan nan bilen sun-mighin; héyt qurbanliqning yéghini bolsa kéchiche qondurup etigichige saqlima.□

¹⁹ Zéminingdiki deslepki hosulning eng yaxshisini Perwerdigar Xudayingning öyige élip kel.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma.□ ■

Perwerdigarning Perishtisining yollarni teyyarlishi

²⁰ Mana, Men bir Perishtini yolda séni qoghdap, Men sanga teyyarlighan yerge élip barsun dep, aldingda yürüşke ewetimen. ■ ²¹ Sen uning aldida özüngge agah bol, uning awazigha qulaq sal. Uning zitigha tegme; bolmisa, u itaetsizlikliringni kechürmeydu; chünki Méning namim uningdidur. □ ²² Lékin eger sen uning awazigha qulaq sélip, Méning barliq buyrughanliringha emel qilsang, Men düshmenliringge düshmen, küshendiliringge küshende bolimen. ■ ²³ Chünki Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amoriy, Hittiy, Perizziy, Qanaaniy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha bashlap kiridu; Men ularni yoqitimen.

²⁴ Sen ularning ilahlirigha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki ularning *butlirini* üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; □

²⁵ Lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar. Shundaq qilsanglar U nan bilen süyüglarni beriketleydu; Men barliq késellikni aranglardin chiqirip tashlaymen.

■ ²⁶ Buning bilen zéminingda boyidin ajrap kétidighan yaki tughmas héchbir ayal yaki charpay bolmaydu; ömrüingning künlirini toluq qilimen.■

²⁷ Men séning aldingda wehimimni ewetimen, qaysi taipige yéqinlashsang shularni parakende qilimen; shuning bilen hemme düshmenliringni keynige yandurup qachurimen. ■ ²⁸ Hiwiylar, Qanaaniylar we hittiyarlarni aldingdin qoghlap chiqiriwétishke sériq herilerni aldingda yürüşke ewetimen. □ ■ ²⁹ Emma zéminning Xarabiliship, dalada wehshiy haywanlar awup sanga xewp bolup qalmasliqi üçün, shu ellerni aldingdin bir yilghiche heydiwetmeymen, ³⁰ Belki sen awup, zéminni *pütünley* miras qilip bolghuche, az-azdin heydep turimen.

³¹ Séning zéminingning chégrilirini Qizil Déngizdin tartip Filistiylarning déngizighiche, shuningdek chöldin tartip *Efrat* deryasighiche békitimen; chünki zéminda turuwatqanlarni heydiwétip yérini igilishing üçün, ularni qolunggha tapshurimen. □ ■ ³² Sen ular bilen

■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16** «orma héyti» — mushu héyt yene «heptiler héyti» hem «deslepki orma héyti» depmu atilidu. «hosul-mehsulatliring» — mushu «hosul-mehsulatliring» ashliqlarni hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. «hosul yighish héyti» — mushu héyt yene «kepiler héyti» depmu atilidu. □ **23:18** «qurbanliq» — bu söz adette «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkur qurbanliqi»ni körsitidu. □ **23:19** «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapitiki butperes xelqlarning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:19** Mis. 34:26 ■ **23:20** Mis. 33:2 □ **23:21** «özüngge agah bol» — ibraniy tilida «özüngge qara» («shamar») dégen péil bilen ipadilnidu. 20-ayette Perishtining ularni «qoghdaydighanliqi» (ibraniy tilida «qaraydighanliqi») «xamar» dégen oxshash péil bilen ipadilnidu. ■ **23:22** Yar. 12:3 □ **23:24** «ularning butlirini üzül-késil chéqiwet,...» — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,...». ■ **23:25** Mis. 15:26; Qan. 7:15 ■ **23:26** Qan. 7:14 ■ **23:27** Mis. 14:24; Ye. 10:10 □ **23:28** «sériq here» — bu isim ibraniy tilida adettiki heridin chong we téximu chaqqaq birxil herini körsitse kérek. ■ **23:28** Qan. 7:20; Ye. 24:12 □ **23:31** «Filistiylarning déngizi» — «Ottura Déngiz»ni körsitidu. ■ **23:31** Chöl. 34:3, 4

we yaki ilahliri bilan héchqandaq bir ehde tüzme. ■ ³³ Ularning séni aldinda gunahqa patquzmasliqi üçhün ularni zéminingda qet'iy turghuzma. Chünki mubada sen ularning ilahlirining ibaditide bolsang, bu ish sanga tuzaq bolidu.■

24

Xudaning Musaning wasitisi bilen Israil xelqi bilen muqeddes ehdini tüzüshi

¹ U Musagha yene: — «Sen bérip, özüng bilen bille Harun, Nadab, Abihuni we Israil-larning aqsaqalliri arisidin yetmish ademni élip, Perwerdigarning huzurigha chiqip, yiraqta turup sejde qilinglar. ² Peqet Musala Perwerdigarning aldigha yéqin kelsun; bashqilar yéqin kelmisun, xelq uning bilen bille üstige chiqmisun, — dédi.

³ Musa kélip Perwerdigarning barliq sözliri bilen hökümlirini xalayıqqa dep berdi; pütkül xalayıq bir awazda: — Perwerdigarning éytqan sözlirining hemmisige emel qilimiz! — dep jawab béréshti.■

⁴ Andin Musa Perwerdigarning hemme sözini xatiriliwélip, etisi seher qopup taghning tüwide bir qurban'gahni yasap, shu yerde Israilning on ikki qebilisining sani boyiche on ikki tash tüwrükni tiklidi. ⁵ Yene Israillarning birnechche yigitlirini ewetti, ular bérip Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar sundi, inaqliq qurbanliqi süpitide birnechche torpaqnimu soyup sundi. ⁶ Andin Musa qanning yérimini qachilargha qachilidi, yene yérimini qurban'gah üstige chachti. ⁷ Andin u ehdinamini qoligha élip, xelqqa oqup berdi. Ular jawaben: — Perwerdigarning éytqanining hemmisige qulaq sélip, itaet qilimiz! — déyishti.□

⁸ Shuning bilen Musa qachilardiki qanni élip, xelqqa sépip: — Mana, bu Perwerdigar mushu sözlerning hemmisige asasen siler bilen baghligan ehdining qénidur, dédi.■

⁹ Andin kéyin Musa we Harun, Nadab we Abihu Israillarning aqsaqalliridin yetmish adem bilen bille tagh üstige chiqishti. ¹⁰ Ular shu yerde Israilning Xudasini kördi; uning ayighining astida xuddi kök yaquttin yasalghan nepis payandazdek, asman gümbizidek süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■ ¹¹ Lékin u Israillarning mötiwerlirige qol tegküzmidi; ular Xudani körüp turdi hemde yep-ichishti.

Musaning yene Sinay téghigha chiqishi

¹² Perwerdigar Musagha: — Tagh üstige, qéshingha chiqip shu yerde turghin. Sanga ulargha ögitishke tash taxtaylarni, yeni Men yézip qoyghan qanun-emrni bérimen, dédi.

¹³ Shuning bilen Musa qopup, Yardemchisi Yeshuani élip mangdi. Musa Xudaning téghigha chiqti. ¹⁴ U awwal aqsaqallargha: Biz yénip kelgüche mushu yerde bizni saqlap turunglar. Mana, Harun bilen xur silerning yéninglarda qalidu; eger birsining ish-dewasi chiqsa, ularning aldigha barsun, — dédi.

¹⁵ Shuning bilen Musa taghning üstige chiqti we taghni bulut qaplidi.

¹⁶ Perwerdigarning julasi Sinay téghining üstide toxtidi; bulut uni alte kün'giche qaplap turdi; yettinchi küni, Perwerdigar bulut ichidin Musani chaqirdi; ¹⁷ Perwerdigarning julasining qiyapiti Israillarning köz aldida taghning choqqisida hemmini yutquchi ottek köründi. ■ ¹⁸ Musa bulutning ichige kirip, taghning üstige chiqip ketti. Musa qiriq kéche-kündüz taghda turdi.

■ 23:32 Mis. 34:12,15; Qan. 7:2 ■ 23:33 Ye. 23:13; Hak. 2:3 ■ 24:3 Mis. 19:8; 24:7; Qan. 5:27 □ 24:7 «xelqqa oqup berdi» — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha oqup berdi». ■ 24:8 Ibr. 9:20; 1Pét. 1:2 □ 24:10 «ular shu yerde Israilning Xudasini kördi» — yeni, Xudaning Özini ayan qilghanliqini kördi. ■ 24:10 Weh. 4:6 ■ 24:17 Ibr. 12:29

25

Ibadet chédiri üçün sunulidighan hediyeler

¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

² Sen Israillargha éytqin, ular Manga bir «kötürme hediye»ni keltürsun; kimning köngli hediye sunushqa xush bolsa, uningdin Manga sunulidighan «kötürme hediye»ni tapshuruwélinglar. □ ■ ³ Siler ulardin tapshuruwalidighan kötürme hediye: — Altun, kümüş, mis, ⁴ kök, sösün we qizil renglik yip, kanap rext, tiwit, ⁵ qizil boyalghan qochqarning tériliri, délfinning tériliri, akatsiye yaghichi, □ ⁶ chiragh üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» we xushbuy üçün xushbuy dora-dermekler, ⁷ efod bilen «qoshén»gha ornitilidighan aq héqiq we bashqa ésil tashlar bolsun. □ ■ ⁸ Méning özliri arisida makan qilishim üçün *shulardin* Manga bir muqeddes turalghuni yasisun. ⁹ Uni Men sanga barliq körsetmekchi bolghinimgha asasen, yeni ibadet chédirining nusxisi we barliq eswab-saymanlirining nusxisigha op'oxshash qilip yasanglar.

Ehde sanduqi

¹⁰ Ular akatsiye yaghichidin bir sanduq yasisun. Uning uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzliki bir yérim gez bolsun. □ ■ ¹¹ Sen uni sap altun bilen qaplighin; ichi we sirtini altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. ¹² Uninggha altundin töt halqa quydurup, töt chétiqigha békitkin. Bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa bolsun. □ ¹³ Sen hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplighin; ¹⁴ andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoyghin. ¹⁵ Baldaqlar hemishe sanduqtiki halqida tursun; ular uningdin chiqirilmisun. ■

¹⁶ Men sanga béridighan höküm-guwahliqni sanduqqa qoyghin. □ ■ ¹⁷ Sanduqning *yapquchi süpitide* sen altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasighin. □ ■ ¹⁸ Ikki kérubni altundin soqup yasighin. Ularni kafaret textining ikki teripige ornatqin. □ ■ ¹⁹ Bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornitish üçün yasighin. Ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde

□ **25:2** «kötürme hediye» — kahin yaki hediye sun'ghuchi Perwerdigarning aldigha ikki qollap égez kötürüp apiridighan alahide hediye. Mushu ayette déyilgen «kötürme hediye» köpligen xelq élip kélidighan, chong kölemlik hediye bolidu. Shühhisizki, mezkur «kötürme hediye»ning herbir qismini sun'ghuchi kishi özi Xuda aldida ikki qollap kötürüp uninggha ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Ezra 2:68; 3:5; Neh. 11:2 □ **25:5** «délfinning tériliri» — yaki «dégiz éyiqining tériliri» yaki «borsuqning tériliri». □ **25:7** «Efod» we «qoshén» — Bular toghruluq 6-14-ayetlerge qaralsun. U jilitkidek birxil alahide kiyim bolup, ichide Xudaning kérek bolghan ishlar toghruluq yolini yaki iradisini körsitidighan «Urim» we «Tummim» dégen alahide ikki tash saqlaqliq idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □ **25:10** «akatsiye yaghichi» — intayin qattiq, uzun'ghiche chirimaydighan birxil yaghachtur. «gez» — Muqeddes kitapta ishlatilgen «gez» — ademning jeynikidin barmiqining uchighiche bolghan ariliqigha (texminen 45 santimétr) barawer kélidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12** «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16** «sanga béridighan höküm-guwahliq» — Xuda Musagha tapshuridighan «on perz» yaki «on emr» pütüldighan ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). Némishqa «guwahliq» déyilidu? Chünki «on perz» Xudaning heqqaniy tebiitige guwahliq béridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4 □ **25:17** «kafaret» — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») dégenning tüp menisi «yépush»tin ibaret. Gunahlargha «kafaret keltürüş» dégenlik «gunahlarni yépush» dégenlikdur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq «yapatti» we shuningdek shu gunahlardin towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliq wasitisi bilen insanlarning gunahlarini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). Mushu yerde sanduqning yapquchini «kafaret texti» dep terjime qilduq, chünki 22-ayette: «Men shu yerde sen bilen körüşimen; kafaret texti üstide... turup sanga ... söz qilimen» déyilidu. Démek, bu jay Xudaning olturghan bir textige oxshastur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18** «Kérublar» — belkim alemdeki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni we munasiwetlik séxmini körüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5

qilinglar. □ 20 Kérublar bir-birige yüzlensun, qanatlrini kafaret textining üstige kérip, qanatlrini bilen uni yapsun; kéréublarning yüzi kafaret textige qaritilsun.■

21 Sen kafaret textini sanduqning üstige qoyup, Men sanga bérédighan höküm-guwahliqni sanduqning ichige qoyghin. ■ 22 Men shu yerde sen bilen körüşimen; kafaret texti üstide, yeni höküm-guwahliq sanduqning üstidiki ikki kéréubning otturisida turup sanga Israillargha yetküzüşke tapshuridighan barliq emrlirim toghrisida söz qilimen.■

Shire

23 Hem akatsiye yaghichidin uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égizliki bir yérim gez bolghan bir shire yasighin. 24 Uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. 25 Sen shirening chörisige töt ilik égizlikte bir lew yasighin; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqar. □ 26 Sen u shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatqin. 27 Shireni kötürüşke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békütilsun. 28 Baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin; shire ular arqiliq kötürilidu.

29 Shirege yandap légen, qacha-texse, piyale we «sharab hediyeleiri»ni chachidighan qedehlerni yasighin; ularni sap altundin yasighin. 30 Méning huzurumda turushqa sen shirege hemishe «teqdim nan»ni qoyghin.□

Chiraghdan

31 Sen hem sap altundin bir chiraghdan yasighin. U chiraghdan soqup yasalsun; chiraghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunche we chéchekliri pütün bir altundin soqulsun. □ ■ 32 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirilsun – chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, chiraghdanning yene bir yénidin üç shaxche chiqirilsun; 33 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasalsun. 34 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirilsun. □ 35 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche bolsun; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining asti hemmisi shundaq bolsun. 36 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilinsun – bir pütün sap altundin soqup yasalsun.

37 Sen chiraghdanning yette chirighini yasighin; chiraghlar udulgha yoruq chüshürelishi üçün üsti terepke ornitilsun. 38 Uning pilik qaychiliri bilen küldanliri sap altundin yasalsun. 39 Chiraghdan we uning barliq eswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□

40 Sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche bularni éhtiyat bilen yasighin.■

□ 25:19 «ikki teripidiki kéréublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar» — yaki «ikki teripidiki kéréublar bilen kafaret texti bir pütün altundin yasalsun». ■ 25:20 Ibr. 9:5 ■ 25:21 Ibr. 9:4, 5 ■ 25:22 Chöl. 7:89 □ 25:25 «égizlikte» — yaki «kenglikte». Munasiwetlik sxémini körüng. «lew» we «lewning chörisige chiqirilghan girwek» — bularning roli belkim shirening üstidiki nanlarni chüshüp kétishtin saqlashtur. □ 25:30 «teqdim nanlar» — ibranij tilida «huzuri nanlar» («Xudaning huzuridiki nanlar»). Adette jemi on ikki parche nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qebilisige wekillik qilatti. Israil kahniliri nanlarni tizip qoyush arqiliq, özlirining emgek méwilirini Perwerdigargha atashni xalaydighanliqini, bu arqiliq özliri érishken mol hosulning Perwerdigarning ata qilghanliqini étirap qilishni bildürüş idi («Law.» 24:5-6). □ 25:31 «chiraghdanning... qedehliri, ghunche we chéchekliri» — bular chiraghdan'gha chiqirilghan shu xil nusxilarni körsitidu. 32-40-ayetler we munasiwetlik sxémini körüng. ■ 25:31 Mis. 37:17 □ 25:34 «gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. □ 25:39 «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ 25:40 Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

26

Ibadet chédiri – yopuqliri

¹ Muqeddes chédirni on parche yopuqtin yasatqin; yopuqlar népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiqlar arilashturulup ishlensun; uninggha kërublarning süritini chéwer qollargha nepis qilib keshtilep chiqarghuzghin. ■ ² Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte bolsun. ³ Yopuqlarning beshi bir-birige ulansun, qalghan besh yopuqmu hem bir-birige ulansun. ⁴ Sen ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha bir teripige renggi kök izme qadighin, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu hem shundaq qilghin. ⁵ Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadighin. Izmiler bir-birige udulmuudul bolsun. ⁶ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün altundin ellik ilghu yasap, ikki chong parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturghin.

⁷ Muqeddes chédirni yélish üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasighin; yopuqtin on bir parche yasighin. ■ ⁸ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte bolsun. ⁹ Yopuqlarning beshini ulap bir qilib, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qilib, altinchi yopuqni ikki qat qilib, chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin.□

¹⁰ Sen birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin.

¹¹ Sen hem mistin ellik ilghu yasap, chédir bir pütün bolsun üçün ularni izmilerge ötküzüp ikki chong parchini ulap qoyghin. ¹² Lékin yopuqning chédirning keynidin éship qalghan qismi, yeni éship qalghan yérim parchisi chédirning keyni teripide sanggilap tursun. ¹³ Chédir yopuqlirining chédirning boyidin artuq qismi, yeni u teripidin bir gez, bu teripidin bir gez, chédirning ikki teripidin sanggilap, uni *toluq* yapsun.□

¹⁴ Buningdin bashqa, chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapqin, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplighin.

¹⁵ Muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tikligin. ¹⁶ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez bolsun. ¹⁷ Herbir taxtayning ikkidin turumi bolsun, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétilsun; chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasighin.

¹⁸ Chédirning taxtaylirini shundaq yasighin; yigirmisini jenub terepke tikligin; ¹⁹ bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasighin; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçün ikkidin teglik yasighin.

²⁰ Shuningdek chédirning udul teripide, yeni shimal teripide yigirme taxtay bolsun;

²¹ bularning qiriq tegliki kümüshtin bolsun; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturulsun. ²² Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtay yasap tikligin. ²³ Chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtay yasap ornatqin. ²⁴ Bu *bulung taxtayliri* astidin üstigiche ikki qat qilinip *taxtaylarni* özara chétishtursun, üsti bir halqigha békitilsun. Her ikkisi shundaq qilinip,

■ 26:1 Mis. 36:8 ■ 26:7 Mis. 36:14 □ 26:9 «chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin» — yaki «chédirning keynige qayrip qoyghin». Munasiwetlik sxémini körüng. □ 26:13 «chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yapsun» — kanap rexttin (kendir rexttin) qilin'ghan ichidiki yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez bolghachqa, chédirning ikki teripige toluq yetmeytti; yopuq bilen yerning ariliqida bir gez ariliq qalatti. Öchke tiwitidin qilin'ghan yopuqning uzunluqi ottuz gez bolghachqa, chédirni toluq yapatti. Chédirning sxémilirini körüng (we munasiwetlik sxémini körüng).

ikki bulunggha tiklensun. □ ²⁵ Arqa terepte sekkiz taxtay bolidu, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bolidu; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bolidu.

²⁶ Buningdin bashqa sen akatsiye yaghichidin baldaq yasighin; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ²⁷ chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarga besh baldaqni yasighin. ²⁸ Taxtaylarning otturidiki ottura baldaq bu tereptin u terepke yétidighan bolsun.

²⁹ Taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplighin. ³⁰ Chédirni sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche yasap tikligin.■

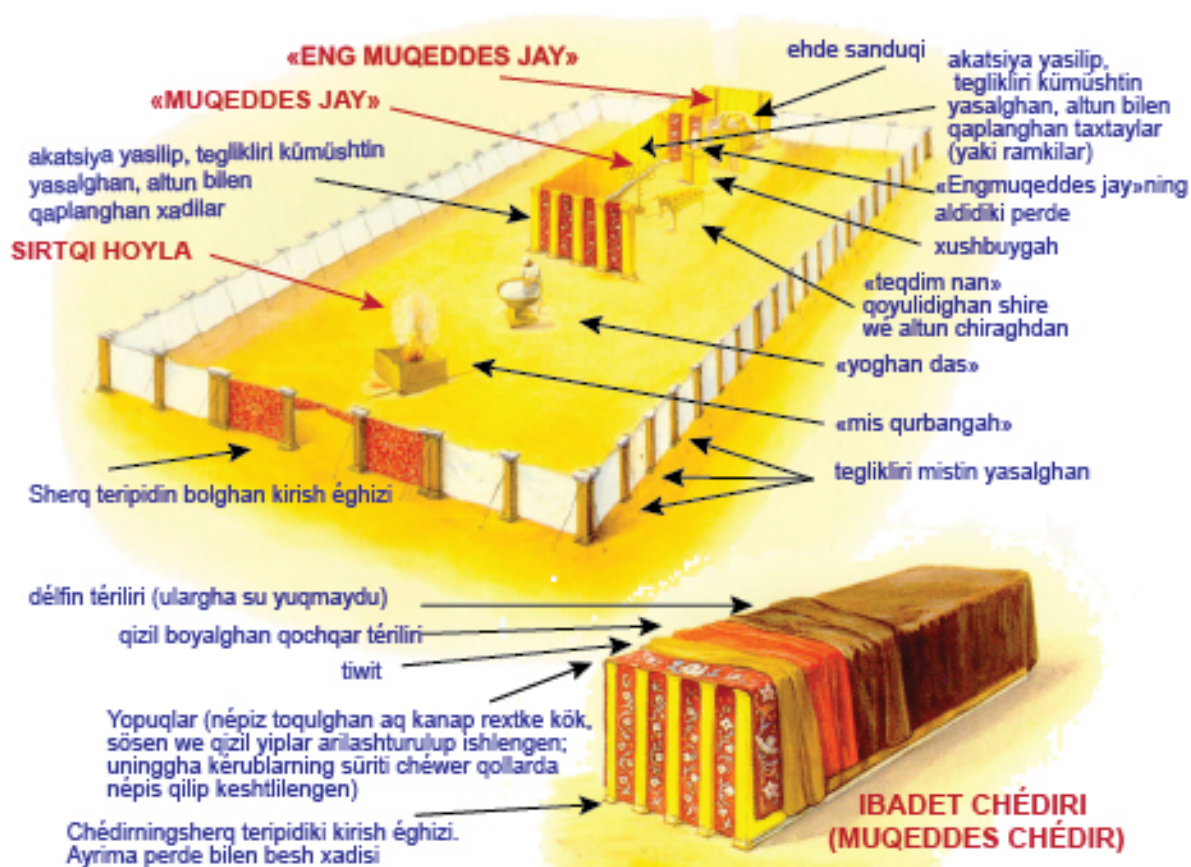
³¹ Sen népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; uni chéwer qollar kérublarning süritini nepis qilip chüshürüp keshtilep chiqsun. ■ ³² Uni akatsiye yaghichidin yasalghan töt xadigha ésip qoyghin. Bu xadilar altun bilen qaplansun, herbirining altun ilmiki bolsun; xadilar kümüshtin yasalghan töt teglikke ornitilsun. ³³ Perde chédir yopuqidiki ilmeklerge ésilip sanggilitip qoyulsun; andin höküm-guwahliq sanduqini shu yerge keltürüp, perdining ichige élip kirgin. Shuning bilen perde siler üçün muqeddes jay bilen eng muqeddes jayning otturidiki bir ayrima perde bolsun. ³⁴ Andin sen «kafaret texti»ni eng muqeddes jaydiki höküm-guwahliq sanduqining üstige qoyghin.

³⁵ Shire bolsa perdining téshigha orunlashturulsun; chiraghdanni shirening uduligha, chédirning jenub teripige qoyghin; shireni shimal teripige qoyghin.

³⁶ Buningdin bashqa sen chédirning kirish éghizigha népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; u keshtichi teripidin keshtilensun. ■ ³⁷ Bu perde üçün akatsiye yaghichidin besh xada yasap, ularni altun bilen qaplighin; herbirining altun ilmiki bolsun; ularning tégige besh dane teglikni mistin quyup teyyarlatqin.

□ **26:24** «...taxtayliri ... **ikki qat qilinip taxtaylarni özara chétishtursun**» — bulung taxtaylirining qaysi shekilde ikenlikige birnéme déyish tes. Héch bolmighanda ular keynidiki taxtaylar hem yandiki taxtaylarni bir-birige tutashturush rolini oynishi kérek; bizningche bulung taxtayliri yénidiki taxtaylarga turumliri bilen chétilishi kérek (17-ayetni körüng). Bezi alimlarning pikriché bulung taxtayliri otturididin égilip, «üch burjeklik sizghuch shekli»de (yeni «L» sheklide) qilin'ghan bolushi mumkin. Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ŌZI WE SIRTQI HOYLISI

QURBANLIQLARNI SUNUSH

27

Qurban'gah

¹ Sen qurban'gahni akatsiye yaghighidin yasighin. Qurban'gah töt chasa bolsun; uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, évizliki üç gez qilinsun. ■ ² Uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlerini yasighin; münggüzleri qurban'gah bilen bir gewde qilinsun. Qurban'gahni mis bilen qaplighin. ³ Qurban'gahning yagh *we külini* élishqa daslarni yasighin; uningha xas bolghan gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasighin; uning barliq eswablirini yasashqa mis ishletkin. ⁴ Qurban'gah üçün mistin bir shala yasighin; shalaning töt burjikige töt mis halqa yasap békitip qoyghin. ⁵ Shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qilghin, shundaqta shala qurban'gahning del otturida bolidu. □ ⁶ Qurban'gahqa ikki baldaq yasighin; ular akatsiye yaghighidin bolsun, ularni mis bilen qaplighin. ⁷ Qurban'gahni kötürgende, baldaqlar uning ikki yénida bolushi üçün, ularni halqilargha ötküzüp qoyghin. ⁸ Qurban'gahni taxtaylardin yasighin, ichi bosh bolsun; u taghda sanga ayan qilin'ghan nusxa boyiche *hünerwenler* teyyar qilsun.

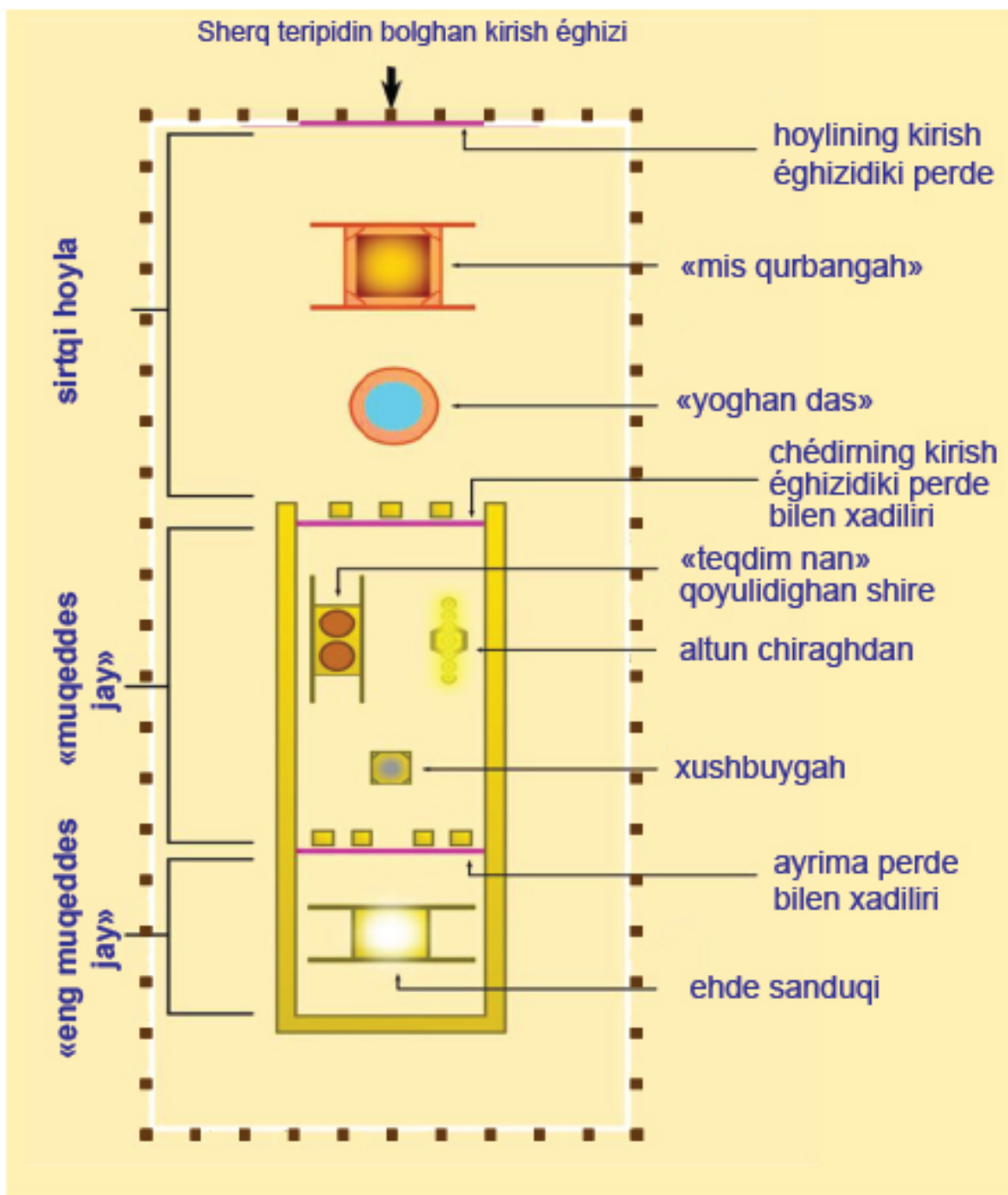
Ibadet chédirining hoylisi

⁹ Muqeddes chédirning hoylisinimu yasighin. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yüzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni toqughin; shu teripining uzunluqi yüz gez bolsun. ■ ¹⁰ Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun. □ ¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bolsun. Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun. ¹² Hoylining gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bolsun; uning on xadisi we on tegliki bolsun. ¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlen'gen teripining kengliki ellik gez bolsun. ¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun. ¹⁵ Yene bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun. ¹⁶ Hoylining kirish éghizigha yigirme gez kélidighan bir perde qoyulsun; perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashurulup, keshtichi teripidin keshtilensun. Uning töt xadisi bilen töt tegliki bolsun. ¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétilsun; ularning ilmekliri kümüshtin, teglikliri mistin yasalsun. ¹⁸ Hoylining uzunluqi yüz gez, kengliki her ikki teripi ellik gez bolsun; népiz toqulghan aq kanap rexttin ishlen'gen perdining évizliki besh gez qilinsun; xadilarning teglikliri mistin yasalsun. ¹⁹ Muqeddes chédirning ish-xizmitide ishilitilidighan barliq eswab-saymanliri hemde barliq miq-qozuqliri, shundaqla hoylining barliq miq-qozuqliri mistin bolsun.

■ 27:1 Mis. 38:1 □ 27:5 «shala» — barliq ayetlerdin qarighanda, shalaning funksiyisi mundaq: (1) qurban'gahning otxanisidiki otni kötürüş; (2) shalani kötürgende qurban'gahmu teng kötürülüş; shala qurban'gahning asti teripige, yene girwekning astigha qoyulghachqa, shalani kötürgende girwekke térip qurban'gahmu teng kötürülett. «Qoshumche söz»imiz hem chédirning sxémilirini körüng (munasiwetlik sxémini körüng). ■ 27:9 Mis. 38:9 □ 27:10 «baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kötürüş rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

IBADET CHÉDIRI (MUQEDDES CHÉDIR)

(«Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Yéniq turidighan chiragh heqqidiki belgilime

²⁰ — Chiraghning hemishe yéniq turushi üçün, chiraghqa ishlitishke zeytundin soqup chiqirilghan sap mayni qéshinggha keltürüşke Israillarni buyrughin. ■ ²¹ Jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perding tashqirida Harun we oghulliri her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida chiraghlarning yéniq turghuzush ishida bolsun. Bu ish dewrdin-dewrgiche Israillargha ebediy bir qanun-belgilime bolsun.□

28

Kahinlarning muqeddes kiyimliri

¹ Sen Israillarning ichidin akang Harun we uning oghullirini öz qéshinggha keltürgin; ularni, yeni Harun we oghulliri Nadab, Abihu, Eliazar we Itamarlarning Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün yéninggha keltürgin. ■ ² Akang Harun'gha hem sherep hem güzellik üçün muqeddes kiyimlarni teyyarlighin. ³ Harunning Manga muqeddes qilinip, Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, Men eqil-parasetning rohi bilen qelblirini toldurghan chéwer kishilerning herbirige söz qilip, ularni alahide kiyimlarni tikishke buyrughin. ⁴ Ular tikidighan kiyimler munulardin ibaret: — bir qoshén, bir efod, bir ton, keshtilen'gen bir xalta könglek, bir selle we bir belwagh. Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, ular akang Harun'gha we oghullirigha muqeddes kiyimlarni tiksun.□

Efodning layihilinishi

⁵ Uninggha altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rext ishletilsun; ⁶ efodni ular altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerni teyyarlap, chéwer qollargha nepis qilip *keshtilitip* ishletsun. ■ ⁷ Efodning ikki béshini bir-birge tutashturush üçün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □ ⁸ Efodning üstidin baghlaydighan, keshtilen'gen belwagh efod bilen bir pütün qilinsun we uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasalsun. □ ⁹ Ikki aq héqiqni tépip, ularning üstige Israilning oghullirining namlirini oydurghin; ¹⁰ ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qalghan altisi bolsa yene bir yaqutqa oyulsun, hemmisi tughulush tertipi boyiche pütülsun. ¹¹ Xuddi yaqut neqishchiliri ishligendek, möhür oyulghandek Israilning oghullirining namlirini ikki yaqutqa oydurghin; ular altundin yasalghan közlükke békitilsun. ¹² Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçün, ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha qadighuzghin; shundaq bolghanda, Harun Perwerdigarning aldida ularning namlirini esletme süpitide müriliride kütürüp yüridu.

¹³⁻¹⁴ Buningdin bashqa, sen altundin yene ikki közlük we sap altundin shoynidek éship étilgen ikki zenjir yasatqin; andin éshilme zenjirler közlüklerge békitilsun.□

Qoshénning yasilishi

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21** «Jamaet chédiri» — bu ibadet chédirigha bérilgen bashqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4 □ **28:4** «Efod» we «qoshén» — bular we qatarliqlar toghruluq «Tebirler»ni we munasiwetlik sxémilarni körüng. «Efod» jilitkige oxshaydighan birxil kiyim, «qoshén» kahinning meydisige taqilidighan meyde yanchuq bolup, üstige on ikki qebilige wekillik qilidighan on ikki qimmetlik tash békitilgen. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7** «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» — munasiwetlik sxémini körüng. □ **28:8** «Efodning belwéghi» — 5-ayette tilgha élin'ghan belwagh emes. «Law.» 8:7ni körüng. □ **28:13-14** «yene ikki közlük» — mushu ikki közlük efodning ikki mürisige békitilgen, 9-12-ayetlerde tilgha élin'ghan ikki aq héqiq orunlashturulghan közlüklerdur.

¹⁵ «Höküm qoshéni»ni chéwer qollargha nepis qilib keshilitip yasatqin; uni hem efodni ishligen usulda yasighan, altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasighin. □ ■ ¹⁶ U ikki qat, töt chasa qilinsun; uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich bolsun. □ ¹⁷ Uning üstige töt qatar qilib göherlerni ornatqin: — birinchi qatargha qizil yaqut, sériq göher we zumret ornitilsun; ¹⁸ ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas ornitilsun; ¹⁹ üchinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts ornitilsun; ²⁰ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitilsun; bularning hemmisi altun közlük ichige ornitilsun. ²¹ Bu göherler Israilning oghullirining namliirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütülsun.

²² Qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenjir yasighin. ²³ Qoshén'gha altundin ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitkin; □ ²⁴ andin altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp, ²⁵ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatqin. ²⁶ Buningdin bashqa sen altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitkin; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadalsun. □ ²⁷ Mundin bashqa sen altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, yeni efodqa ulinidighan jaygha yéqin qilib, keshitilen'gen belwaghdin égizrek qilib békitkin. ²⁸ Qoshénning efodning keshitilen'gen belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün qoshénning halqisini kök shoyna bilen efodning halqisigha chétip qoyghin.

²⁹ Shundaq qilghanda, Harun muqeddes jaygha kirgende, höküm qoshénini taqighachqa, Israilning oghullirining namliirini esletme süpitide yürükining üstide Perwerdigarning aldida daim kötürüp yürgen bolidu. □ ³⁰ Harun Perwerdigarning aldigha kirgende, urim bilen tummim uning yürüki üstide bolushi üçün, bularni höküm qoshénining ichige alghin; mushundaq qilghanda, Harun Israillargha baghliq hökümlerni hemishe Perwerdigarning huzurida öz yürüki üstide kötürüp yürgen bolidu. □

Bash kahin kiyidighan bashqa kiyimler; bash kahinning oghullirining kiyimliri

³¹ Efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qilghin. □ ■ ³² Tonning bashqa kiyilidighan töshüki del otturisida bolsun; uning yirtilip ketmesliki üçün xuddi bapkar toqughandek, sawutning yaqisigha oxshash chörisige pewaz chiqirilsun. □ ³³⁻³⁴ Uning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup asqin hemde altun qongghuraqlarni yasap, chörisidiki anarlarning ariliqigha birdin ésip qoyghin; tonning étikining pütkül chörisige bir altun qongghuraq, bir anar, yine bir altun qongghuraq, bir anar... békitilsun. □ ³⁵ Harun xizmet qilghan waqtda shu tonni kiysun; buning bilen Harun

□ **28:15** «Höküm qoshéni» — ichidiki «urim we tummim» dégen tashlar arqiliq Xudaning melum ish toghrisidiki iradisini yaki hökümünü sorash üçün ishliitilgen (30-ayetni körüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16** «U ikki qat, töt chasa qilinsun» — démek, yanchuq sheklide. □ **28:23** «qoshénning yuqiriqi ikki burjikige» — ibraniiy tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:26** «qoshénning asti teripidiki ikki burjikige» — ibraniiy tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:29** «qoshén» — qoshén we uning munasiwetlik tepsilatliirini körüş üçün munasiwetlik sxémini körüng. □ **28:30** «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. Hemde ulardin herxil jawab chiqatti; mesilen, «shundaq», «yaq» dégendek. Bezi ehwallarda héchqandaq jawab bermeslikimu mumkin (mesilen, «Hak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 qatarliqlarni körüng). «Urim»ning menisi «nurlar», «Tummim»ning menisi «mukemmellik» yaki «mukemmel ishlar» dégenlik; lékin ularning tepsilatliiri hazir bizge namelum. □ **28:31** «Efodning ichidiki ton» — ton efodning ichige kiyilidu (munasiwetlik sxémini körüng). ■ **28:31** Mis. 39:22 □ **28:32** «sawut» — jengchining alahide kiyimi. □ **28:33-34** «anarlar» — mushu «anarlar» marjandek chongluqta toqulghan bolushi kérek.

Perwerdigarning aldigha barghanda, yeni muqeddes jaygha, Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda uning awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu.□

³⁶ Andin kéyin sen sap altundin nepis bir otughatni yasap, uning üstige möhürge neqishlen'gendek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyghin; □ ■³⁷ uni kök renglik yip bilen sellisige chigkin; u sellining aldi teripige taqalsun; ³⁸ u Harunning péshaniside tursun. Buning bilen Harun Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediylirige chaplashqan gunahlarni öz üstige élip kötüridu; hediylerning Perwerdigarning aldida qobul qilinishi üçün otughat hemishe uning péshanisige taqaqliq tursun.□

³⁹ Buningdin bashqa aq kanap rexttin bir könglek toqughin, shuningdek kanap rexttin toqulghan bir selle teyyarlighin; keshtilen'gen bir belwagh yasighin.□

□ **28:35** «Harun ... **Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda qongghuraqlarning** awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu» – qongghuraqlarning awazliri Xudagha bash kahinning Israilgha wekillik qilidighanliqini eslitidu. □ **28:36** «otughat» — bash kiyimige taqilidighan kichik taxta yaki mensep belgisidin ibaret. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38** «Israillarning **muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediylirige chaplashqan gunahlar**» — buning menisi: (1) Israillarning mushu hediye-qurbanliqlarni keltürüshtin meqsiti (Xudaning sözige asasen) gunahini yépishtin ibarettur, shunga hediylere gunah bilen munasiwetliktur; (2) Israillar hediye-qurbanliqlirini keltüriginide keltürüş usulida diqqetsizlikdin hediylere gunahqa chétilip qélishi mumkin yaki hediye keltürgüchining niyetlirige melum yaman gherez chétilishliq bolushi mumkin. Biz ikkinchi chüshenchige mayil. □ **28:39** «kanap rexttin bir könglek toqughin» — yaki «kanap rexttin alichipar bir xalta könglek tikkin». «keshtilen'gen bir belwagh yasighin» — bu belwagh efodningki emes. «Law.» 8:7ni körüng.

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimler («Misirdin chiqish» 28:4-43)

⁴⁰ Harunning oghullirigha xalta köngleklerni tikkin; ularghimu belwaghlarni teyyarla, ulargha égiz böklernimu tikkin; bular ulargha hem sherep hem güzellik bolsun.

⁴¹ Bularning hemmisini sen akang Harun we uning oghullirigha kiydürgin; andin ularning Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolushi üçün ularni mesihlep, Manga muqeddes qilip ayrighin. □

⁴² Ularning ewretlirining yépiq turushi üçün ulargha kanap rexttin tambal ettürgin; u béliidin yotisighiche yépip tursun. ⁴³ Harun we oghulliri jamaet chédirigha kirgende yaki muqeddes jayda xizmette bolush üçün qurban'gahqa yéqinlashqanda, ular gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uninggha we uningdin keyinki nesilliri üçün ebediy bir belgilime bolsun. □

29

Harun we uning oghullirining kahinliqqa ayrilishi

¹ Ularning Manga muqeddes qilinip, kahinliq xizmitimde bolushi üçün mundaq ishni ada qilishing kérek: — sen bir yash erkek torpaq bilen ikki qochqarni talla (hemmisi béjirim bolsun) ■ ² hemde pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqach we zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlarni teyyarla, bularning hemmisini bugday unidin qilghin; □ ³ nanlarning hemmisini bir séwetke sélip, séwetni, torpaqni we ikki qochqarni bille hediye qilip keltürgin.

⁴ Sen Harun we uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin élip kélip, ularni su bilen yughin; ⁵ andin kiyimlirini élip kélip, Harun'gha xalta könglek, efod toni we efodni kiydürgin, qoshénni taqighin; andin bélige efodning keshtilen'gen belwéghini baghlighin. □ ⁶ Béshigha sellini yögep, sellige muqeddes otughatni taqap qoyghin.

⁷ Andin mesihlesh méyini élip, béshigha quyup uni mesihligin. ■

⁸ Andin sen uning oghullirini élip kélip, ulargha xalta köngleklerni kiydürgin; ⁹ ulargha, yeni Harun we uning oghullirigha belwaghlarni baghlap, égiz böklerni kiydürgin. Shuning bilen ebediy belgilime boyiche, kahinliq xizmiti ularningki bolidu; shundaq qilip, sen Harun bilen uning oghullirini Xudagha muqeddes qilip ayrip teyinligin.

¹⁰ — Sen torpaqni jamaet chédirining aldigha élip kelgin; élip kelginingde Harun bilen uning oghulliri qollirini torpaqning béshigha qoysun. □ ■ ¹¹ Andin sen bu torpaqni Perwerdigarning aldida, jamaet chédirining kirish éghizining yénida boghuzlighin; ¹² torpaqning qénidin élip barmiqing bilen uni qurban'gahning münggüzlirige sürüp, qalghan qanning hemmisini qurban'gahning tüwige töküp quyghin. ¹³ Ich qarnini yögep turghan barliq mayni, shundaqla jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurban'gahta köydürgin. ¹⁴ Torpaqning göshi, térisi we tézikini bolsa chédirgahning sirtigha élip chiqip, otta köydürüwetkin; bu gunah qurbanliqi bolidu. ■

□ **28:41** «Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolush» — bu ayettiki «aldimda kahinliq xizmitimde bolush» ibraniiy tilida «qolgha tutquzush» yaki «qolgha bérish» dégen söz bilen ipadiliduru. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti; shunga ular qoligha héchqandaq bashqa ishlarni élishigha bolmaytti.

□ **28:43** «jamaet chédirigha kirgende» — mushu yerde chédirning hoylisigha kirishni körsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2** «toqach» — ibraniiy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu.

□ **29:5** «efod toni» — tonning efod bilen zich munasiwéti bolghachqa, bezi yerlerde «efod toni» déyilidu. ■ **29:7**

Mis. 30:25 □ **29:10** «qollirini torpaqning béshigha qoysun — Tewrat we Injil dewridimu «qollarni bashqa qoyush» qol qoyghuchilarning qol qoyulghuchi bilen bir terepte turidighanliqi yaki uning ornida bolidighanliqini bildüridu. Mushu yerde Harun we oghullirining «qollirini bashqa qoyush»i «biz mushu qurbanliqqa oxshash Xudagha mutleq atalghanmiz» dégeni bildürmekchi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3 ■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11

¹⁵ Andin sen qochqarlarning birini élip kelgin; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun; ¹⁶ andin sen bu qochqarni boghuzlap, uning qénidin qurban'gahning ústi qismining etrapigha sepkin. ■ ¹⁷ Qochqarni parchilap, uning ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, ularni gösh parchiliri we bashning üstige qoyup, ¹⁸ pütün qochqarni qurban'gahta köydürgin. Bu Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq — ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy yetküzidighan hediye bolidu. ¹⁹ Kéyin sen ikkinchi qochqarni élip kelgin; Harun we uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun. ²⁰ Andin bu qochqarni boghuzlap qénidin élip, Harunning ong quliqining yumshiqigha, uning oghullirining ong quliqining yumshiqigha, ularning ong qollirining chong barmiqi bilen ong putlirining chong barmiqigha sürkep qoyghin, qalghan qanni qurban'gahning ústi qismining etrapigha sepkin. □ ²¹ Andin qurban'gah üstidiki qandin we mesihlesh méyidin élip, Harunning üstige, uning kiyimlirige, shuningdek uning oghullirining üstige we ularning kiyimlirimu sepkin. Shundaq qilip u we uning kiyimliri, uning oghulliri we ularning kiyimlirimu uning bilen teng Xudagha atap muqeddes qilin'ghan bolidu.

²² Andin sen qochqarning méyi, quyruq méyi, ich qarnini yögep turghan barliq may, jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni chiqar hemde ong arqa putini alghin — (chünki bu qochqar kahinliqqa tiklesh *qurbanliqigha atalghan qochqardur*) — ²³ — buningdin bashqa sen Perwerdigarning aldida qoyulghan pétir nan séwitidin bir girdini, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachtin birni we pétir hemek nandin birni élip, ²⁴ bularning hemmisini Harunning qollirigha we uning oghullirining qollirigha qoyup, ularni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatquzghin. ²⁵ Andin sen bularni ularning qolliridin tapshurup élip, Perwerdigarning aldida xushbuy chiqarsun dep, qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürgin. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

²⁶ Sen Harunni kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning töshini élip «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning huzurida pulanglatqin; bu séning ülüşüng bolidu. □ ²⁷ Shuningdek, sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning «pulanglatma hediye» süpitide pulanglitilghan töshi bilen «kötürme hediye» süpitide éviz kötürüp pulanglitilghan arqa putini, yeni Harun we uning oghullirigha béghishlan'ghan shu ülüshlerni «muqeddes» dep ayrip békitkin. □ ²⁸ Shuning bilen bu nersiler ebediy belgilime boyiche Israillar teripidin Harun we oghullirigha béghishlan'ghan nésiwe bolidu; chünki u kötürme hediyeur. Bular Israillar teripidin sunulidighan inaqliq qurbanliqliridin ayrip chiqilip, ularning Perwerdigargha atap «éviz kötürgen hediye»si hésablinip, «kötürme hediye» bolidu.■

²⁹ Harunning muqeddes kiyimlirige kéyin oghulliri warisliq qilidu. Ular mesihlinip, kahinliqqa teyinlen'gende shu kiyimlerni kiysun. ³⁰ Oghullirining qaysisi uning ornini bésip kahin bolsa, jamaet chédirigha kirip muqeddes jayning ichide xizmetke kirishkende, bu kiyimlerni uda yette kün kiyip yürsun.

³¹ Sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarni élip, uning göshini muqeddes jayda pishurghin; □ ³² andin Harun we oghulliri qochqarning göshi bilen séwettiki nanlarni jamaet chédirining kirish éghizida yésun; ■ ³³ ular özlirining kahinliqqa teyinlinishide Xudagha atap muqeddes qilin'ghanda kafaretke ishilitilgen nersilerni yésun,

■ 29:16 Ibr. 9:12,19 □ 29:20 «quliqining yumshiqigha» — yaki «quliqining uchigha». □ 29:26 «pulanglatma hediye» — Perwerdigarning aldida éviz kötürüp alahide pulanglatqan hediyeur. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu. □ 29:27 «kötürme hediye» — kahin yaki hediyeini sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide éviz kötürüp atighan hediye. «kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. ■ 29:28 Law. 7:31,34; 10:14 □ 29:31 «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédirning hoylisini körsitidu («Law.» 8:31ni körüng). «pishurghin» — yaki «qaynatqin». ■ 29:32 Law. 8:31; 24:9

lékin bular muqeddes bolghachqa, yat kishi buningdin héchnémini yémisun. □ ■ ³⁴ Eger kahinliqqa tiklesh qurbanliq göshidin yaki nandin etige azraq éship qalsa, éship qalghanni otta köydürüwet; bular muqeddes bolghachqa, héchkim uningdin yése bolmaydu. ³⁵ Sen shu teriqide Harun we uning oghulliri toghrisida buyrughinimning hemmisini beja keltürüp, uda yette kün'giche ularni kahinliqqa tiklesh wezipisini ada qilghin. ³⁶ Her küni kafaret qilinshqa gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sun'ghin. Qurban'gahning özini gunahtin pak qilishqa uning üçünmu kafaret keltürgin, muqeddes qilinsun dep, uni zeytun méyi bilen mesihligin. ³⁷ Yette kün'giche sen qurban'gah üçün kafaret keltürüp, uni muqeddes qilghin. Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu. □

Kündilik qurbanliq toghrisida

³⁸ Mana, qurban'gahta hemishe sunidighanliring munular: — her küni bir yashliq ikki qoza qurbanliq qilinsun. ■ ³⁹ Birini etigende, yene birini gugumda qurbanliq qilip sun'ghin. □ ⁴⁰ Birinchi qoza bilen birge zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen bughday unidin *efahning* ondin biri we yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharab qushup sunulsun. □ ⁴¹ Ikkinchi qozini gugumda sun'ghin; uni etigenlik qurbanliqningkidek, xushbuy bolushi üçün ot arqiliq Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide ashliq hediye we sharab hediye bilen qoshup sun'ghin. ⁴² Shu teriqide bu köydürme qurbanliq nesildin-nesilge jamaet chédirining kirish éghizida Perwerdigarning huzurida ötküzülüp daimliq qurbanliq bolsun; Men *Perwerdigar* shu yerde siler bilen körüshüp, sen bilen sözlishimen. ⁴³ Shuningdek Men shu yerde Israillar bilen uchrishimen, shuning bilen u jay Méning shan-sheripim bilen muqeddes qilinidu. ⁴⁴ Men jamaet chédiri bilen qurban'gahni Özümge atap muqeddes qilimen; Harun we uning oghullirini Özümge kahinliq xizmette bolushqa ayrip muqeddes qilimen. ⁴⁵ Shundaq qilip Men Israillarning arisida makan qilip, ularning Xudasi bolimen. ■ ⁴⁶ U waqıtta ular Méning ularning arisida makan qilishim üçün ularni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudasi Perwerdigar ikenlikimni bilidu; Men ularning Xudasi Perwerdigardurmen.

30

Xushbuygah

¹ Sen yene xushbuy yandurush üçün bir xushbuygahni yasatqin; uni akatsiye yaghichidin teyyarlighin. □ ■ ² U töt chasa, uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égizliki ikki gez bolsun. Uning *töt burjikidiki* münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasalsun. ³ Sen uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilen qaplatqin; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqarghin. ⁴ Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitkin; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitkin.

□ **29:33** «yat kishi» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4 □ **29:37** «Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu» — muqeddes chéirdiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. «Eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). Adette shundaq qilghan kishiler ölüme mehkum qilinishi kérek idi; lékin panah izdigenler qurban'gahning münggüzlerini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni körüng). ■ **29:38** Chöl. 28:3 □ **29:39** «gugumda» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqıt. □ **29:40** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. Bir hin texminen 3.6 litr. ■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zeb. 78:60; Zek. 2:14; 2Kor. 6:16; Weh. 21:3 □ **30:1** «Xushbuygah» — munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:1** Mis. 37:25

Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturghin. □ ⁵ Baldaqirini akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin.

⁶ Xushbuygahni höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining sirtigha, yeni Men sen bilen körishidighan jay bolghan höküm-guwahliq sanduqining üstidiki kafaret textining uduligha qoyghin.

⁷ Harun shuning üstide ésil xushbuy etirni yandursun; her küni etigenliki chiraghlarni perligili kelgende, xushbuylarni yandursun. ■ ⁸ Shuningdek Harun gugumda chiraghlarni tizip yaqqanda, xushbuy yandursun. Shundaq qilip Perwerdigarning aldida nesildin-nesilge xushbuy hemishe öchürülmey yéniq bolidu. □

⁹ Siler uning üstide ne héchqandaq gheyriy xushbuy yandurmanglar, ne köydürme qurbanliq ne ashliq hediye sunmanglar, shundaqla uning üstige héchqandaq sharab hediye tökmenglar.

¹⁰ Her yilda Harun bir qétim *xushbuygahning* münggüzilirige kafaret keltürsun; her qétim kafaret keltüridighan gunah qurbanliqining qéni bilen uning üçün kafaret keltürsun. Nesildin-nesilge shundaq qilinglar; bu *xushbuygah* Perwerdigargha «eng muqeddes» hésablinidighan nersilerning qataridindur.

Sanaqtin ötküzülgende tapshurulidighan kafaret puli

¹¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² Sen Israillarning sanini éniqlash üçün ularni sanighiningda, ularning sanilishi wejedin arisigha balayi'apet kelmesliki üçün, ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun. □ ■ ¹³ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenlerning hemmisi bérishi kérek bolghini shuki, herbiri muqeddes jaydiki shekelning ölchem birligi boyiche yérim shekel bersun (bir shekel yigirme gerahqa barawer kélidu). Bu yérim shekel Perwerdigargha «kötürme hediye» bolidu. □ ■ ¹⁴ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenler, yeni yigirme yash yaki uningdin chonglarning herbiri Perwerdigargha shu «kötürme hediye»ni bersun. ¹⁵ Öz jéninglarga kafaret keltürüş üçün Perwerdigargha kötürme hediye bergininglarda bay kishi yérim shekeldin artuq bermisun, kembeghel kishimu yérim shekeldin kem bermisun. ¹⁶ Sen Israillardin shu kafaret pulini tapshurup élip, jamaet chédirining xizmitige béghishlap ishletkin; u pul Israillargha Perwerdigarning huzurida esletme süpitide jéninglarga kafaret keltüridighan bolidu. ■

Yuyunush dési, yeni «paklinish dési»

¹⁷ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

□ **30:4** «ikki yénigha» — yaki «ikki burjikige». Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8** «gugumda» — 12:7diki izahatni körüng. «chiraghlarni **tizip yaqqanda**» — chiraghlar daim yéniq turidu, asasen öchürülmeydu (27:20, «Law.» 24:2ni körüng). Mushu söz belkim chiraghdanning üstidiki yette qedehni bir-birlep chüshürüp, zeytun méyini quyup andin qaytidin yandurushni bildürüshi mumkin. □ **30:12** «ularni **sanighiningda herbir adem öz jéni üçün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun**» — Némishqa sanaqtin ötküzülüş wejedin kafaret keltürüshi kérek? Xelqning sanini éniqlashtin ikki xil gunah peyda bolushi mumkin: (1) Israil xelqi özlirining köplükini bilip, tekebburliship kétéshi mumkin; (2) qiyinchiliqqa duch kelgende, ular Xudagha tayanmay, belki öz küch-qudritige tayinishi mumkin idi. Israillardin bu pulni élish ulargha özlirining gunahliq tebiiti toghruluq agahlandurushtin ibret idi; derweqe bu pul muqeddes chédirida ulargha kafaret keltürüşke kahinlar terepidin ötküzüldighan xizmette ishliyletti (16-ayet). Xudaning buyruqi bolmisa xelqni sanaqtin ötküzüşke qetiy bolmaytti (mesilen, «1Tar.» 21:1-5ni körüng). ■ **30:12** Chöl. 1:2 □ **30:13** «muqeddes **jaydiki shekelning ölchem birligi boyiche**» — «shekel» kümüşhning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birligi» shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlan'ghan muqim békitilgen birnechche xil ölchem birligi bolsa kérek. ■ **30:13** Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **30:16** Mis. 38:25

¹⁸ Sen yuyunushqa ishlitishke mistin *yoghan* bir das we uninggha mistin bir teglik yasatqin; uni jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, ichige su toshturup qoyghin. ¹⁹ Harun bilen uning oghulliri uningdiki su bilen put-qollirini yusun. ²⁰ Ular jamaet chédirigha kirgende ölmekliki üçün su bilen özini yuyushi kérek; ular xizmet qilish üçün, qurban'gahqa yéqin bérip Perwerdigargha ot arqiliq atilidighan qurbanliq sunmaqchi bolghinidimu, shundaq qilsun. ²¹ Ular ölmekliki üçün put-qollirini yusun; bu ish ulargha, yeni özi we uning nesilliri üçün ewladtin ewladqiche ebediy bir belgilime bolidu.

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Muqeddes may teyyarlash yoli

²² Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

²³ Sen hemmidin ésil xushbuy dora-dermeklerdin teyyarla, yeni murmekki suyuqluqidin besh yüz shekel, darchindin ikki yüz ellik shekel, égirdin ikki yüz ellik shekel, □ ²⁴ qowzaqdarchindin besh yüz shekel élip (bu ölçemler muqeddes jaydiki shekelning ölçem birliki boyiche bolsun) we zeytun méyidinmu bir hin teyyarla; □ ²⁵ bu dora-dermekler bilan mesih qilish üçün bir muqeddes may — etirchi chiqarghandek bir xushbuy may chiqarghuzghin. Bu «muqeddes mesihlesh méyi» bolidu.

²⁶ Sen uning bilan jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, ²⁷ shire we uning barliq qacha-quchilirini, chiraghdan we uning eswablrini, xushbuygahni, ²⁸ köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning eswablrini, yuyunush dési we uning teglikini mesihligin; ²⁹ sen shu terzde ularni «eng muqeddes nersiler» qatarida muqeddes qilghin. Ulargha tegken herqandaq nersimu «muqeddes» hésablinidu. □

³⁰ Harun bilan uning oghullirini bolsa Manga kahinliq xizmette bolushi üçün mesihlep muqeddes qilghin. ³¹ Israillargha söz qilib mundaq éytqin: — Bu may ewladtin ewladqiche Manga atalghan muqeddes mesihlesh méyi bolidu.

³² Uni ademning bedinige quysa bolmaydu; shuningdek uninggha oxshaydighan yaki terkibi oxshishidighan héchqandaq maylarni yasimanglar. U muqeddes bolghini üçün silergimu muqeddes bolushi kérek. □ ³³ Kimki terkibi shuninggha oxshaydighan may tengshise, yaki uni élip yat birsige sürse, u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu. □

Xushbuy yasash usuli

³⁴ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

Sen xushbuy dora-dermekler, yeni xushbuy yélim, déngiz qululisi méyi, aq déwirqay we sap mestiki teyyarlighin. Bularning hemmisi oxshash miqdarda bolsun; □ ³⁵ Xuddi etirchi may chiqarghan'gha oxshash, ularni tengshap xushbuy yasighin; u tuzlan'ghan, sap we muqeddes puraqliq etir bolidu. ³⁶ Sen uningdin azraq élip, talqandek obdan ézip, jamaet chédiridiki höküm-guwahliq sanduqining uduligha, yeni Men siler bilan körüshidighan jayning aldigha qoyghin. Bu silerge Perwerdigargha atalghan «eng muqeddes nersiler» qatarida hésablansun.

³⁷ Siler yasighan bu xushbuyning rétsépi bilan özünqlarghimu oxshash bir xushbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbeten éytqanda Perwerdigargha xas qilin'ghan muqeddes bolidu. ³⁸ Kimki uning puriqini purap huzurlinish üçün uninggha oxshap kétidighan herqandaq bir xushbuyni yasisa, u öz xelqi arisidin üzüp tashlansun.

31

Ibadet jayini yasighuchi ustilarning tallinishi

□ **30:23** «500 shekel» — texminen 6 kilogram. □ **30:24** «bir hin» — texminen 3.6 litr. □ **30:29** «eng muqeddes nersiler» we «muqeddes» — muqeddes chéirdiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölínidu. «eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilan alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). □ **30:32** «ademning bedinige» — ibraniiy tilida «ademning etlirige». «**muqeddes mesihlesh méyi**» ademning bedinige quysa bolmaydu — bezi alimlar buni «kahinlardin bashqilargha quysa bolmaydu» dep chüshinidu. Lékin «Zebur» 132:2ge qarighanda, mesihlesh méyi kahinlarni mesihlep quyulghanda ularning bedinige tegmey, belki bash kiyimidin éqip saqaldin ötüp kiyim-kécheklirige chüshetti. □ **30:33** «Kimki... yat birsige sürse,...» — démek, kahinlardin bashqilarning üstige. «u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu» — 19:12diki izahatni körüng. □ **30:34** «déngiz qululisi méyi» — yaki «oniqa» yaki namelum birxil ösümlükning yélimi. «aq déwirqay» — yaki «galbanum». Buning puriqi achchiq bolsimu, dorilargha ileshtürülgende ularning köyüş waqtini uzartidu we ularni téximu xush puraqliq qilidu.

¹ Perwerdigar Xuda Musagha mundaq dédi: —

² Mana, Men Özüm Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirdim; □ ■³ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilib, ⁴ türlük-türlük hünerni qilalaydighan, yeni altun, kümüş we mis ishlirini qilalaydighan, ⁵ yaqutlarni késip-oyalaydighan, ularni zinnet buyumlarigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hünerni ishlirini qamlashturalaydighan qildim.

⁶ Shuningdek mana, Men yene Dan qebilisidin Ahisamaqning oghli Oholiyabni uninggha yordemchilikke teyinlidim, shundaqla Men sanga buyrughan hemme nersilerni yasisun dep, barliq pem-parasetlik kishikerning könglige téximu eqil-paraset ata qildim; ⁷ shuning bilen ular jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, uning üstidiki kafaret textini, chédirining hemme eswablirini, ⁸ shire bilen uning qacha-quchilirini, sap altundin yasilidighan chiraghdan bilen uning barliq eswablirini, xushbuygahni, ⁹ köydürme qurbanliq qurban'gahi bilen uning barliq eswablirini, yuyush dési bilen uning teglikini yasiyalaydighan, ¹⁰ xizmet kiyimliri, yeni kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimliri we uning oghullirining kahinliq kiyimlirini toquyalaydighan, □ ■¹¹ mesihlesh méyi we muqeddes jaygha teyyarlinidighan ésil dora-dermeklerdin xushbuyni yasiyalaydighan boldi. Men sanga emr qilghinim boyiche ular barliq ishni beja keltüridu.

Shabat küni, yeni «dem élish küni»ni tutush kérek

¹² Perwerdigar Musagha emr qilib mundaq dédi: —

¹³ Sen Israillargha emr qilib ulargha: — «Siler Méning shabat künlirimni choqum tunglar; chünki bular silerning özünqlarni pak-muqeddes qilghuchining Men Perwerdigar ikenlikini bilishinglar üçün Men bilen silerning otturaglardiki bir nishane-belge bolidu. ¹⁴ Shabat küni silerge muqeddes qilib békitilgini üçün, uni tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu; berheq, kimki u künde herqandaq ishni qilsa, öz xelqi arisidin üzüp tashlansun. ■ ¹⁵ Alte kün ichide ish qilinsun; lékin yettinchi küni Perwerdigargha atalghan muqeddes kün bolup, aram alidighan shabat küni bolidu; kimki shabat künde birer ish qilsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu. ¹⁶ Israillar shabat küni tutushi kérek; ular ebediy ehde süpitide uni ewladtin ewladqiche tutsun. ¹⁷ Bu Men bilen Israillarning otturisida ebediy bir nishane-belge bolidu; chünki Perwerdigar alte kün ichide asman bilen zéminni yaritip, yettinchi künde aram élip rahet tapqanidi», — dégin.■

¹⁸ Xuda Sinay téghida Musagha bu sözlerni qilib bolghandin kéyin, ikki höküm-guwahliq taxtiyini uninggha tapshurdi. Taxtaylar tashtin bolup, *sözler* Xudaning barmiqi bilen ulargha pütülgenidi.■

32

Altun Mozaygha choqunush gunahi

¹ Xelq Musaning taghdin chüshmey hayal bolup qalghinini körüp, Harunning qéshigha yighilip uninggha: — Sen qopup, bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilah

□ **31:2** «ismini **atap chaqirdim**» — mushu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10** «xizmet **kiyimliri**» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ **31:14** Mis. 20:8; Qan. 5:12; Ez. 20:12 ■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ **31:18** Mis. 32:16

yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen héliqi kishige néme bolup ketkenlikini bilmeymiz, — déyishti.■

² Harun ulargha: — Xotunliringlar bilen oghul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip, méning qéshimga élip kélinglar, dédi.

³ Shuning bilen pütkül xelq öz qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip Harunning qéshigha élip keldi. ⁴ U bularni ularning qolidin élip, iskiné bilen quyma bir mozayni yasatquzdi. Shuning bilen ular: — Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar mana budur! — déyishti.

⁵ Harun uni körüp uning aldida bir qurban'gahni yasitip andin: «Ete Perwerdigar üçün bir héyt ötküzüldü», dep élan qildi.

⁶ Etisi ular seher qopup, köydürme qurbanliqlarni sunup, inaqliq qurbanliqlirininimu keltürdi; andin xalayiq olturup yep-ichishti, qopup eysh-ishret qilishti.□ ■

⁷ Shu chaghda Perwerdigar Musagha: — Ornungdin tur, tézdin peske chüshkin! Chünki sen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqing buzuqchiliqqa bérilip ketti. ■ ⁸ Men ulargha buyrughan yoldin shunche tézla chetnep, özliri üçün bir quyma mozayni yasap, uninggha choqunup qurbanliq keltürüshti hemde: «Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudaying mana shudur!», déyishti, — dédi.■

⁹ Andin Perwerdigar Musagha: — Mana, bu xelqni körüp qoydum; mana, ular derweqe boyni qattiq bir xelqtur. ■ ¹⁰ Emdi Méni tosmá, Men ghezep otumni ularning üstige chüshürüp, ularni yutuwétimen; andin séni ulugh bir el qilimen, — dédi.□

¹¹ Lékin Musa Xudasi Perwerdigardin ötünüp iltija qilip mundaq dédi: — Ey Perwerdigar, némishqa sen ghezep otungni Özüng zor qudret we küchlük qol bilen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqingning üstige chüshürisen? ■ ¹² Misirliqlar mazaq qilip: — Ularining béshigha bala chüshürüsh üçün, ularni taghlarning üstide öltürüp yer yüzidin yoqitish üçün, *ularning Xudasi* ularni élip ketti, — déyishsunmu? Öz otlug ghezippingdin yénip, Öz xelqingge balayi'apet keltürüsh niyitingdin yan'ghaysen! ■ ¹³ Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin; Sen ulargha qesem bilen wede qilip: «Neslinglarni asmandiki yultuzlardek awutimen, Özüm uning toghrisida sözligen mushu zéminning hemmisini neslinglarga bérimen, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidighan bolidu» dégenidingghu, — dédi.□ ■

¹⁴ Shuning bilen Perwerdigar Öz xelqining üstige: «Balayi'apet chüshürimen» dégen niyitidin yandi.

¹⁵ Musa keynige burulup, ikki höküm-guwahliq taxtiyini qoligha élip taghdin chüshti. Taxtaylarning ikki teripige sözler pütülgenidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi. ¹⁶ Bu taxtaylar bolsa Xudaning Özining yasighini, pütülgenliri bolsa Xudaning Özining pütkini idi, u taxtaylarga oyulghanidi.■

¹⁷ Yeshua xelqning kötürgen chuqan-sürenlirini, warqirashlirini anglap Musagha: — Chédirgahdin jengning xitabi chiqiwatidu, dédi.

¹⁸ Lékin u jawab béríp: — Angliniwatqan awaz ne nusret tentenisi emes, ne meghlubiyetning peryadi emes, belki naxsha-küy sadasi! — dédi.

¹⁹ Musa chédirgahgha yéqin kélip, mozayni we jamaetning ussulgha chüshüp ketkenlikini körüp shundaq derghezep boldiki, taxtaylarni qolidin tashlap taghning tüwide chéqiwetti. ■ ²⁰ Andin ular yasighan mozayni otqa sélip köydürüp, uni yanjip kukumtalqan qilip, su üstige chéchip Israillarni ichishke mejburlidi.■

■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6** «qopup eysh-ishret qilishti» — yaki «qopup ussul oynighili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28 ■ **32:9** Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yesh. 48:4; Yer. 5:3; Hosh. 4:16 □ **32:10** «Méni tosmá» — yaki «méni qoyup ber». ■ **32:11** Zeb. 106:19-23 ■ **32:12** Chöl. 14:13-19. □ **32:13** «... Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin» — oqurmenlarning éside bolsunki, Yaqupning ikkinchi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4 ■ **32:16** Mis. 31:18; Qan. 9:10 ■ **32:19** Qan. 9:17 ■ **32:20** Qan. 9:21

²¹ Andin Musa Harun'gha: Sen ularni shunche éghir gunahqa patquzghudek, mushu xelq sanga néme qildi? — dédi.

²² Harun jawab bérip: — Xojamning ghezep-achchiqi tutashmighay! Bu xelqning qandaq ikenlikini, ularning zezillikka mayil ikenlikini obdan bilisen. ■ ²³ Ular manga: — «Bizge aldimizda yol boshlap mangidighan bir ilahni yasap bergin; chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen shu ademge néme bolghinini bilmeymiz», dédi.

²⁴ Men ulargha: «Kimde altun bolsa shuni chiqirip bersun» désem, ular manga tapshurup berdi; men uni otqa tashliwidim, mana, bu mozay chiqti, — dédi.□

²⁵ Musa xelqning qandaqsige tizginsiz bolup ketkenlikini kördi; chünki Harun ularni düshmenlirining aldida mesxire obyékti bolushqa öz meylige qoyuwetkenidi. ²⁶ Musa chédirgahning kirish éghizigha bérip, shu yerde turup: — Kimki Perwerdigarning teripide bolsa méning yénimgha kelsun! — dédi. Shuni déwidi, Lawiylarning hemmisi uning qéshigha yighildi.

²⁷ U ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Herbir kishi öz qilichini yanpishigha ésip, chédirgahning ichige kirip, bu chétidin u chétigiche kézip yürüp, herbiri öz qérindishini, öz dost-buradirini, öz qoshnisini öltürsun!» — dédi.□

²⁸ Shuning bilen Lawiylar Musaning buyrughini boyiche ish kördi; shu küni xelqning ichidin üç ming kishi öltürüldi.

²⁹ Andin Musa: — Herbiringlar бүгүн өзүңlarni Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar; chünki herbiringlar hetta öz oghlunglar hem qérindishinglarnimu ayimidinglar; shuning bilen бүгүн bext-beriketni üstüңlargha chüshürdunglar, dédi.□

³⁰ Etisi Musa xelqqe söz qilip: — Siler derweqe nahayiti éghir bir gunah sadir qildinglar. Emdi mana, men Perwerdigarning aldigha chiqimen; gunahinglar üçün kafaret keltüreleymenmikin, — dédi.

³¹ Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip: — Hey...! Bu xelq derweqe éghir bir gunah sadir qilip, özlirige altundin ilahlarni yasaptu! ³² Lékin emdi Sen ularning gunahini epu qilishqa unighaysen..., unimisang, ismimni Özüң yazghan deptiringdin öchürüwetkin! — dédi.

³³ Perwerdigar Musagha jawab bérip: — Kimki Méning aldimda gunah qilghan bolsa, uning étini Öz deptirimdin öchürüwétimen.

³⁴ Emdi sen bérip, Men sanga éytqan jaygha xelqni boshlap barghin. Mana, Méning Perishtem aldingda mangidu. Lékin ulargha jaza bérighan künüm kelgende, ulargha gunahi üçün jaza bérimen, dédi.□

³⁵ Bu sözdin kéyin Perwerdigar xelqning Harunning qoli bilen mozayni quydurup yasatqini üçün ularni waba bilen jazalidi.

33

Perwerdigarning Israillarni Sinay téghidin kétishke buyrushu

¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen ornungdin turup, özüң Misir zéminidin élip kelgen xelq bilen bille mushu yerdin kétip: «Men séning neslingge uni bérimen» dep qesem qilip Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa wede qilghan zémin'gha barghin.

■ ² Shuning bilen séning aldingda bir Perishte ewetip, Qanaaniy, Amoriy, Hittiy,

■ **32:22** 1Yuh. 5:19 □ **32:24** «chiqirip bersun» — ibraniy tilida «üzüp bersun». □ **32:27** «bu chétidin u chétigiche» — ibraniy tilida «bu kirish éghizidin u kirish éghizigha». □ **32:29** «Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar» — ibraniy tilida «Perwerdigar üçün qolliringlarni toldurunglar» — démek, ular özlirini uning xizmitige béghishlidi. □ **32:34** «ulargha jaza bérighan künüm» — ibraniy tilida «Men ularni yoqlighan künide». «Xudaning yoqlishi» — U yéqin kélip jazasini chüshüridu yaki bolmisa bext-berikitini keltüridu. «Tebirler»nimu körüñg. ■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13

Perizziylarni, Hiwiy bilan Yebusiylarni heydep chiqirip, □ 3 séni sût bilan hesel éqip turidighan zémin'gha keltürimen. Chünki siler boyni qattiq bir xelq bolghachqa, yolda silerni halak qiliwetmeslikim üçhün, Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémin'gha bille chiqmaymen, — dédi. □ ■

4 Xalayıq bu qattiq sözni anglap, qayghugha chömüp héchqaysisi öz zibu-zinnetlirini taqimidi. 5 Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: — Sen bérip Israillargha: «Perwerdigar: — Siler boyni qattiq bir xelq ikensiler; eger Men Perwerdigar aranglarga chiqip bir deqiqila tursam, silerni yoqitiwetken bolattim. Emdi siler özünglardiki zibu-zinnetlerni éliwétinglar; shu chaghda Men silerge néme qilidighinimni bilimen, dédi», dep éytqin, — dégenidi.

6 Shunga Israillar Horeb téghidin ayrilipla zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti. □

«Körüşhüş chédiri»

7 Shuning bilen Musa öz chédirini élip, uni chédirgahning sirtida, chédirgahdin nériraq bir jaygha tikip, uni «körüşhüş chédiri» dep atidi. Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti. □ 8 Shundaq bolattiki, her qétim Musa chédirgha chiqsa, pütkül xalayıq qopup, herbiri öz chédirining ishikide öre turup, Musa chédirgha kirip bolghuche uning keynidin qariship turatti.

9 Andin Musa her qétim chédirgha kirip ketse shundaq bolattiki, bulut tüwrüki chüshüp, chédirning kirish éghizida toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti.

□ 10 Pütkül xalayıq bulut tüwrükining jamaet chédirining kirish éghizida toxtighinini köretti; uni körginide xelqning hemmisi qopup, herbiri öz chédirining ishikide turup sejde qilishatti.

11 Shu chaghlarda Perwerdigar Musa bilen kishiler öz dost-buradiri bilen sözleshkendek, yüzmuyüz sözlishetti. Andin Musa chédirgahgha yénip kéletti; lékin uning xizmetkari bolghan nunning ogli Yeshua dégen yash yigit chédirning ichidin chiqmaytti.

Musaning Perwerdigarning shan-sheripini körüshi

12 Musa Perwerdigargha mundaq dédi: — Mana, Sen daim manga: «Bu xelqni élip chiqqin» dep kelding; lékin Özüng manga: «Men séni ismingni bilip tonuymen», we shuningdek «Nezirim aldida iltipat taptin» dégen bolsangmu, Sen méning bilen birge kimni ewetidighinini manga ayan qilmiding. □ 13 Eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, özümning Séni tonushum üçhün, neziringde iltipat tépiwérishim

□ 33:2 «séning aldingda bir Perishte ewetip, ...» — shübhisizki, 32:34de tilgha élin'ghan perishte. □ 33:3 «Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémin'gha bille chiqmaymen» — démek, Xuda Özi «muqeddes chédir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilan bille barmaydu, Öz ornigha ular bilan bille bérishqa «Öz Perishtem»ni ewetidu. Emeliyette «Perwerdigarning Perishtisi» Perwerdigarning Öz huzurigha barawer idi; lékin Musa peyghember we xelq bu nuqtini téxi chüshenmeytti (4-ayetni körüng). 3:2-3, izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ 33:3 Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ 33:6 «Shunga Israillar ... zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti» — yaki «Shuning bilen, Israillar Horeb (Sinay) téghidin ayrilghandin tartip, zinnet buyumlarni zadi taqimidi». □ 33:7 «Musa öz chédirini élip, ...» — yaki «Musa chédirni élip, ...». Bizningche «muqeddes chédir» téxi yasalmighanidi. «körüşhüş chédiri» — chong muqeddes chédir yasalgandin kéyin umu «körüşhüş chédiri» yaki «jamaet chédiri» dep atilidu. «Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti» — Xudaning 3- we 5-ayettiki sözige qarighanda, Musa: «Xuda emdi arimizda, yeni chédirgah otturisidiki «muqeddes chédir»da turmaqchi emes; shunga chédirni yasighinimiz bikar bolidu, Xuda uningda beribir turmaydu» — dep oylighan bolsa kérek. Shunga Xuda bilen sözlishish üçhün u chédirning ornida chédirgahning sirtida öz chédirini tikken. □ 33:9 «bulut tüwrüki chüshüp, ... toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti» — démek, Xudaning huzuri bulut tüwrükide turatti. □ 33:12 «Men séni ismingni bilip tonuymen» — bu sözler Xudaning melum bir kishini (mushu yerde Musani) alahide söyidighinini yaki tallighanliqini körsitidu.

üchün manga Öz yolungni ayan qilghaysen; mana, bu xelqning Öz xelqing bolghinini neziringde tutqaysen! – dédi.

¹⁴ U jawab bérip: Men Özüm *sen* bille bille bérip, sanga aram ata qilimen, – dédi.□

¹⁵ Musa uninggha jawaben: – Eger Sen Özüng *biz* bilen bille mangmisang, bizni bu yerdin chiqarmighaysen; ¹⁶ chünki, men we xelqing neziringde iltipat tapqinimiz némidin bilinidu? Ejeba, Özüngning *biz* bilen bille mangghiningdin bilinmemdu? Shu sewebtin men we xelqing yer yuzidiki herbir taipilerdin alahide perqlenmemduq?! – dédi.■

¹⁷ Perwerdigar Musagha: – Mushu iltijayingnimu ijabet qilimen; chünki sen nezirimde iltipat taptig we Men séni ismingni bilip tonuymen, dédi.□

¹⁸ Shuning bilen Musa: – Öz shan-sherpingni manga körsetkeysen, – dédi.

¹⁹ *Perwerdigar*: – Özümning pütkül méhribanliqimni séning köz aldingdin ötküzimen we aldingda «Yahweh» dégen namni jakarlaymen. Kimgé shapaet qilmaqchi bolsam shuninggha shapaet körsitimen, kimgé rehim-shepset körsitmekchi bolsam, shuninggha rehim-shepset körsitimen, dédi.□ ■

²⁰ Perwerdigar uninggha: – Sen yüzümni körelmeysen; chünki héch ademzat Méni körse tirik qalmaydu, dédi.

²¹ Andin Perwerdigar: – Mana, yénimda bir jay bardur; sen shu yerdiki qoram tashning üstide turghin. ²² Méning shan-sheripim ötidighan waqitta, shundaq boliduki, Men séni shu qoram tashning yériqida turghuzup, Men ötüp bolghuche séni qolum bilen yépip turimen. ²³ Andin qolumni tartiwalimen; shuning bilen sen Méning arqa teripimni körisen, lékin yüzüm körünmeydu, – dédi.□

34

Höküm-guwahliq taxtaylirining qayta bérilishi

¹ Perwerdigar Musagha: – Sen awwalqigha oxshash özüng üchün tashtin ikki taxtayni yonup kel; Men bu taxtaylarga sen ilgiri chéqiwetken taxtaylardiki sözlerni yézip qoyimen. ■ ² Sen ete etigen'giche teyyar bolup, seherde Sinay téghigha chiqip, shu yerde taghning choqqisida Méning aldimda hazir bolghin. ³ Lékin héch kishi sen bilen bille chiqmisun we yaki taghning héch yéride bashqa adem körünmisun, qoy-kalilarmu taghning tüwide otlimisun, – dédi.■

⁴ Musa awwalqigha oxshash tashtin ikki taxtayni yonup, etisi tang seher qopup, bu ikki tash taxtayni qolida élip, Perwerdigarning buyrughini boyiche Sinay téghigha chiqti.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar bulutta chüshüp, shu yerde Musaning qéshida turup, «Yahweh» dégen namini jakarlidi. □ ⁶ Perwerdigar uning köz aldidin ötüp: – «Perwerdigar, Perwerdigar, rehimdil we méhir-shepsetliktur, asan ghezeplenmeydighan, shapaet bilen wapasi keng Tengridur, □ ■ ⁷ minglighan-on minglighanlarga rehim-shapaet körsitip, qebihlik, asiylig we gunahni kechürgüchidur; lékin u gunahkarlarni hergiz gunahsiz

□ **33:14** «...*Men* sanga aram ata qilimen» – yuqirida, 32:10de Xuda Musagha: «Méni tosmá» (ibraniiy tilida «Manga aram bergin!» yaki «Méni qoyghin») dégenidi; lékin u hazir Musagha «Men sanga aram ata qilimen» deydu. ■ **33:16** Qan. 4:7 □ **33:17** «...*Men séni ismingni bilip tonuymen*» – 12-ayet we izahatini körüng. □ **33:19** «Yahweh» – oqurmenlarning éside bolushi mumkinki, «Yahweh» Xudaning alahide namidur, menisi «Menggü Bar Bolghuchi» dégendek. Biz bu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. ■ **33:19** Rim. 9:15 □ **33:23** «... *sen Méning arqa teripimni körisen*» – «... sen Méning keynimde qalghan iznalirimni körisen» dégendek terjimilirimu uchrishi mumkin. «*lékin yüzüm körünmeydu*» – yaki «lékin yüzümning körülüshi bolmaydu». ■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5** «Yahweh» – 33:19 we izahatni körüng. □ **34:6** «Perwerdigar, Perwerdigar» – ibraniiy tilida «Yahweh, Yahweh». «shapaet» – ibraniiy tilida «xesed» bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). ■ **34:6** Mis. 33:19

dep qarimaydighan, belki atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan *Tengridur*» – dep jakarlidi. □ ■

⁸ Shuning bilen Musa derhal yerge bash qoyup sejde qilip: –

⁹ – Ey Reb, eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, undaqla i Reb, arimizda biz bilen mangghaysen; chünki bu xelq derweqe boyni qattiq bir xelqtur; bizning qebihlikimizni we gunahimizni kechürgeysen, bizni Öz mirasing bolushqa qobul qilghaysen! – dédi. ■

Yéngiwashdin ehde tüzüsh

¹⁰ Shuning bilen u Musagha: – Mana, Men bir ehde tüzimen; séning barliq xelqing aldida pütkül yer yüzining héchbir jayida yaki héchbir el arisida qilinip baqmighan möjizilerni yaritimen. Shuning bilen sen arisida bolghan xelqingning hemmisi Perwerdigarning *karamet* emelini köridu; chünki Méning silerge qilidighan emelim derweqe dehshetlik ish bolidu. □ ■ ¹¹ Men bügün sanga tapilaydighan emrlirimni tutqin; mana, Men silerning aldinglardin Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarni heydep chiqirimen. ¹² Emdi hézi bolghinki, sen baridighan zéminda turuwatqanlar bilen héch ehde baghlashmighin; bolmisa, bu ish silerge tuzaq bolidu; ■ ¹³ belki siler ularning qurban'gahlirini chöwüp, but tüwrüklerini sundurup, «asherah» butlirini késip tashlanglar. □ ¹⁴ Chünki sen héchqandaq bashqa ilahqa ibadet qilmasliqing kérek – chünki Menki Perwerdigarning nami «Wapasizliqqa Heset Qilghuchi» bolup, heset qilghuchi bir ilahdurmen. ■ ¹⁵ Bolmisa, shu zéminda turuwatqanlar bilen ehde tüzüshüng mumkin; andin ular ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilip, ilahlirigha qurbanliqlar ötküzginide, silerni chaqirsa ularning qurbanliqliridin yep kétishinglar mumkin; ¹⁶ sen shundaqla yene ularning qizlirini oghulliringgha xotunluqqa élip bérishing mumkin; u qizlar öz ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilghinida, ular oghulliringnimu öz ilahlirining arqisidin mangghuzup, buzuqchiliq qildurushi mumkin. ■

¹⁷ Özüng üçün héchqandaq quyma butlarni yasatmighin.

¹⁸ Pétir nan héytini tutunglar; Méning emr qilghinimdek Abib éyida, békitilgen waqitta yette kün pétir nan yenglar. Chünki siler Abib éyida Misirdin chiqqansiler. ■

¹⁹ Baliyatquning tunji méwisi Méningki bolidu; charpay malliringning ichidin deslep tughulghan erkeklar, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining hemmisi Méningki bolsun. ■

²⁰ Lékin ésheklerning tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölising lazim bolidu. Eger ornigha *qoza* bermiseng, texeyning boynini sunduruwetkin. Tunji oghullirningni bolsa, ulargha bedel tölep qayturuwal. Héchkim Méning huzurumgha quruq qol kelmisun. □ ■

²¹ Sen alte kün ichide ish-emelingni qilip, yettinchi küni aram élishing zörür; yer heydeshtash waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram élishing zörür. ■

□ **34:7** «rehim-shapaet» — ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilidur (20:6 we izahatni körüng). «atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:14; 103:8; 145:8; Yer. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zeb. 28:9; 33:12; Zek. 2:16 □ **34:10** «Méning silerge qilidighan emelim» — ibraniy tilida «Méning sanga qilidighan emelim». ■ **34:10** Qan. 5:2; Ye. 10:12,13 ■ **34:12** Mis. 23:32; Chöl. 33:51; Qan. 7:2 □ **34:13** «asherah butliri» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5 ■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Ez. 44:30 □ **34:20** «... tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölising lazim bolidu» — démek, qoza texeyning ornigha qurbanliq qilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9

²² Yéngi bughdayning tunji hosulini tebrikleydighan «heptiler héyti»ni ötküzünglar; yilning axirida «hosul yighish héyti»ni ötküzünglar. □ ■

²³ Séning herbir erkeg kishiliring yilda üç qétim Israilning Xudasi bolghan Reb Perwerdigarning aldigha hazir bolsun. ■ ²⁴ Chünki Men taipilerni aldingdin heydiwétip, chégraliringni kéngeytmen; shuningdek sen yilda üç qétim Perwerdigar Xudayingning aldigha hazir bolushqa chiqip barsang, héchkim yéringge köz qirini salmaydu.

²⁵ Manga sunulidighan qurbanliqning qénini boldurulghan nan bilen bille sunmighin; yaki ötüp kétish héytining qurbanliqining göshini etige qaldurma. □ ■

²⁶ Zéminingning deslepki hosulidin tunji mehsulatlarni Perwerdigar Xudayingning öyige keltürüp ata.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma. □ ■

²⁷ Perwerdigar Musagha: — Bu sözlerni özüng üçün yéziwalghin; chünki Men mushu sözlerni asas qilip sen bilen we Israil bilen ehde baghlidim, dédi.

²⁸ U waqitta Musa shu yerde Perwerdigarning huzurida qiriq kéche-kündüz turdi; u héchnerse yémidi, héch su ichmidi. U yerde *Perwerdigar* taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti. □ ■

Musaning yüzining parqirap turushi

²⁹ Musa Sinay téghidin chüshkende shundaq boldiki (u taghdin chüshkende ikki hökümguwahliq taxtiyi uning qolida idi), özining *Perwerdigar* bilen sözleshkini üçün yüzining parqirap ketkinini bilmeytti. ■ ³⁰ Emdi Harun we barliq Israillar Musani kördi, mana, uning yüz térisi parqirap turatti; ular uninggha yéqin bérishtin qorqushti.

³¹ Lékin Musa ularni chaqiriwidi, Harun we jamaetning barliq bashliri yénip, uning qéshigha keldi; Musa ular bilen sözleshti.

³² Shuningdin kéyin, barliq Israillar uning yénigha keldi; u waqitta Musa Perwerdigar özige Sinay téghida söz qilghinida tapshurghan barliq emrlerni ulargha tapilidi. ³³ Musa ulargha deydighinini dep tügetti. U *sözligende* yüzige bir chümperde tartiwalghanidi; □ ■

³⁴ Qachanki Musa Perwerdigar bilen sözlishishke uning huzurigha kirse, chümperdini éliwétetti, taki u yénip chiqquche shundaq bolatti; yénip chiqqanda özige néme tapilan'ghan bolsa, shuni Israillargha éytip béretti. ³⁵ Israillar Musaning yüz térisining parqirap turghinini köretti; shunga Musa yene taki Perwerdigar bilen sözleshkili uning huzurigha kirgüche yüzige chümperde tartiwalatti.

35

Shabat küni, yeni «aram élish küni»ning belgilimiliri

□ **34:22** «yilning axirida» — ibranij tilida «yilning özgirishide» — yeni küzde. «hosul yighish héyti» — mushu hosul bolsa méwe-chéwilerningkidur. Ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, héyt yettinchi ayda, bezi yillirida Séntebrde, bezi yillarda Öktebrde bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16 ■ **34:23** Mis. 23:17; Qan. 16:16 □ **34:25** «Manga sunulidighan qurbanliqning...» — ibranij tilida «Méning qurbanliqimning...». Mushu yerde bu söz belkim yuqirida tilgha élin'ghan üç héyttiki köydürme qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini körsetse kérek. «Méning qurbanliqimning qéni» bolsa mezkur héytlarda qurban'gah üstige tökülidighan qanlarni körsitidu. ■ **34:25** Mis. 23:18 □ **34:26** «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapitiki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21 □ **34:28** «u héchnerse yémidi» — ibranij tilida «héch nanni yémidi». «U yerde Perwerdigar taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti» — ibranij tilida «U yerde u taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti». Beziler: «U» Musani körsitidu, dep qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin éniq körüniduki, bu sözlerni pütüküchi Xuda Özidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33** «U sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi» — yaki «u (Musa) ulargha sözlep bolghanda yüzige niqab tartiwalidi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13

¹ Musa Israillarning pütkül jamaitini yighip ulargha: — Perwerdigar silerge qilishqa buyrughan emrler munulardur: — ■

² Alte kün ish-emgek küni bolsun; lékin yettinchi küni silerge nisbeten muqeddes bir kün bolup, Perwerdigargha atalghan aram alidighan shabat küni bolsun. Herkim shu künide ish-emgek qilsa ölümge mehkum qilinsun. ■ ³ Shabat künide barliq turalghuliringlarda hergiz ot qalimanglar, — dédi.■

Ibadet jayi üçün hediye sunush

⁴ Musa Israillarning pütkül jamaitige söz qilip mundaq dédi: — «Perwerdigar buyrughan emr mana shuki: —

⁵ Özünqlarning aranglardin Perwerdigargha bir «kötürme hediye» keltürünglar; köngli xalighanlarning herbiri Perwerdigargha bir «kötürme hediye»sini keltürsun: yeni altun, kümüş, mis, ■ ⁶ kök, sösün we qizil yip, aq kanap rext, öchke tiwiti, ■ ⁷ qizil boyalghan qochqar térisi, délfín térisi, akatsiye yaghichi, ■ ⁸ chiraghdan üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» bilen xushbuy üçün ishilitidighan ésil dora-dermekler, ■ ⁹ efodqa hem qoshén'gha ornitidighan héqiq we bashqa yaqutlarni keltürünglar».■

Ibadet chédirining matériyal-üskünlirini yasash

¹⁰ — «Aranglardiki barliq mahir ustilar kélip Perwerdigar buyrughaning hemmisini yasap bersun: □ ¹¹ — *muqeddes* chédir bilen uning ichki we tashqi yopuqlirini, ilghulirini, taxtaylirini, baldaqirini, xadilirini we bularning tegliklirini, ■ ¹² ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni, «ayrima perde-yopuq»ni, ¹³ shire we uning baldaqirini, uning barliq qacha-quchilirini we «teqdim nanliri»ni, ■ ¹⁴ yoruqluq üçün yasalghan chiraghdan we uning eswablirini, uning chiraghliri we chiragh méyini, ¹⁵ xushbuygah we uning baldaqirini, «Mesihlesh méyi»ni, dora-dermeklerdin ishlen'gen xushbuyni, muqeddes chédirining kirish éghizidiki «ishik perdisi»ni, ■ ¹⁶ köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning mis shalasini, baldaqirini we barliq eswablirini, yuyunush dési we uning teglikini, ■ ¹⁷ hoylining perdilirini, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki perdini, ■ ¹⁸ chédirning mix-qozuqlirini, hoylining mix-qozuqlirini, shundaqla barliq tanilirini, ■ ¹⁹ toqulidighan kiyimler, yeni muqeddes jayning xizmitige kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimlirini hem uning oghullirining kiyimlirini teyyar qilsun».□ ■

Xelqning «kötürme hediye»si

²⁰ Shuning bilen pütkül Israil jamaiti Musaning yénidin chiqip kétishti. ²¹ Andin köngli tartqanlarning herbiri, rohi özlirige türkke bolghanlarning herbiri kélip, jamaet chédirini yasashqa, shundaqla chédirning xizmitide ishilitidighan barliq seremjanlarni yasashqa we muqeddes kiyimlarni tikishke Perwerdigargha atalghan «pulanglatma hediye»ni keltürgili turdi. ²² Ular erlermu, ayallarmu kélip, sunushqa köngli xush bolghanlarning herbiri hediye keltürüp, bulapka, zire-halqa, üzük, zunnar-bilezük qatarliq herxil altun buyumlarni élip keldi; altunni «kötürme hediye» qilip bérey dégenlarning herbiri uni Perwerdigargha sundi. □ ²³ Kimde kök, sösün, qizil yip bilen aq kanap rext, öchke tiwiti, qizil boyalghan qochqar térisi we délfín térisi bolsa, shularni élip kélishti. ²⁴ Kümüş ya

■ 35:1 Mis.34:32 ■ 35:2 Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14 ■ 35:3 Mis. 16:23 ■ 35:5 Mis. 25:2 ■ 35:6 Mis. 25:4 ■ 35:7 Mis. 25:5 ■ 35:8 Mis. 25:6 ■ 35:9 Mis. 25:7; 28:17,20 □ 35:10 «mahir ustilar» — ibraniiy tilida «köngli danalar». ■ 35:11 Mis. 26:26 ■ 35:13 Mis. 25:23, 30 ■ 35:15 Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ 35:16 Mis. 27:4; 30:18 ■ 35:17 Mis. 27:9,16 ■ 35:18 Mis. 27:19 □ 35:19 «toqulidighan kiyimler» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ 35:19 Mis. 28; 31:10 □ 35:22 «Ular erlermu, ayallarmu kélip,...» — yaki «Er kishiler ayal kishilerge egiship,...».

mistin kôtürme hediye keltürey dégenlarning herbiri shuni Perwerdigargha hediye qilip sundi. Kimde chédirning xizmitide ishilitilidighan herxil seremjanlarga yarighudek akatsiye yaghichi bolsa, uni élip keldi.

²⁵ Qoli chéwer ayallarning herbiri öz qolliri bilen égirip, shu égirgen yip we rextlarni, yeni kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rextlarni keltürdi, □ ■ ²⁶ Shuningdek köngli qozghalghan ayallarning hemmisi hünirini ishlitip öchke tiwitidin yip égirishti.

²⁷ Emirler efod we qoshén'gha ornitilidighan héqiqlar we yaqutlarni, ²⁸ dora-dermeklerni, chiraghqa we mesihlesh méyigha ishilitilidighan zeytun méyini, xushbuygha ishilitilidighan ésil dora-dermeklerni keltürdi. ■ ²⁹ Shu teriqide Israillar Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughan ishlarning herqaysigha bir nerse bérishke köngli tartqan bolsa, er bolsun ayal bolsun herbiri shuni élip kélip, Perwerdigargha atap ixtiyariy hediye berdi.

Ibadet chédirini Yasighuchi hünervenler

³⁰ Andin Musa Israillargha mundaq dédi: —

«Mana, Perwerdigar Yehuda qebilisidin xurning newrisi, Urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirip, □ ■ ³¹ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip, ■ ³² uni türlük-türlük hünerni qilalaydighan — altun, kümüş we mis ishlini qilalaydighan, ■ ³³ yaqutlarni késip-oyalaydighan, zinnet buyumlarigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hünér ishlini qamlashturalaydighan qildi. ■ ³⁴ U yene uning könglige, shuningdek hem Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyabning könglige *bashqilargha* hünér ögitish niyet-istikini sélip, ³⁵ ularning köngüllirini danaliq-hékmet bilen toldurup, ularni herxil neqqashliq-oymichiliq ishlini mahir qilip, kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rext bilen keshtichilik qilishqa hemde bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Shuning bilen ular herxil hünér ishlining we herxil layihilesh ishlining höddisidin chiqalaydighan boldi. ■

36

¹ Shuning bilen Bezalel we Oholiyablar, shuningdek Perwerdigar muqeddes chédir yasashning herxil ishlini kérek bolghan danaliq-hékmet we eqil-parasetni ata qilghan mahir ustilarning herbiri ulargha qoshulup, shu ishni uning emr qilghini boyiche emelge ashuridu».

Xelqning hediyliri

² Shu waqitta Musa Bezalel we Oholiyabni, shundaqla Perwerdigar danaliq-hékmet bilen köngüllirini toldurghan, köngli özini shu ishni qilishqa qatnishishqa dalalet qilghan barliq hünerven-kasiplarni chaqirip yighdi. ³ Ular kélip muqeddes chédirni yasashqa, shundaqla uning ish-xizmetlirige kéreklik seremjanlarni yasashqa Israillar élip keltürgen barliq «kôtürme hediye»lerni Musadin tapshuruwaladi. Israil xelqi yenila öz meyli bilen her küni etigini Musagha ixtiyariy hediye keltürüp turatti. ⁴ Andin muqeddes chédirning ishlini qiliwatqan ustilarning hemmisi qolidiki ishini qoyup qoyup kélip, ⁵ Musagha: — Xelqning élip kelgini Perwerdigar bizge qilishqa buyrughan ishni pütüzüshke éhtiyaj bolghinidin köp éship ketti! — déyishti.

□ **35:25** «qoli chéwer» — ibraniy tilida «köngli dana». ■ **35:25** Pend. 31:19 ■ **35:28** Mis. 25:6

□ **35:30** «ismini atap chaqirip,...» — bu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **35:30** Mis. 31:2 ■ **35:31** Mis. 31:3 ■ **35:32** Mis. 31:4 ■ **35:33** Mis. 31:5 ■ **35:35** Mis. 26:1

⁶ Andin Musa emr qilip, pütkül chédirgah boyiche: «Mana, er bolsun, ayal bolsun, héchkim muqeddes chédirni yasash üçün «kötürme hediye» süpitide yene héchqandaq nerse teyyarlap kelmisun!» dep jakarlatti. Buning bilen köpchilik hediye keltürüshtin toxtitildi. ⁷ Chünki ular teyyarligan matéryallar pütkül quruluş ishigha yétetti, hetta éship qalatti.

Ibadet chédirining yasilishi

⁸ Muqeddes chédirning quruluş ishini qiliwatqan ustilarning herbiri népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen on parche yopuq yasap, kérublarning süritini yopuqlargha chéwerlik bilen layihilep nepis qilip keshtilep chiqti. ⁹ Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte qilindi. ■ ¹⁰ *Bezalel* yopuqlarning beshini bir-birige ulidi, qalghan besh yopuqnu hem bir-birige ulidi. ¹¹ U ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismining bir teripige renggi kök izmilerni qadidi, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu shundaq qildi. ■ ¹² Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadidi. Izmiler bir-birige udulmuudul qilindi. ■ ¹³ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün u altundin ellik ilghu yasap, ikki parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturdi. ■

¹⁴ U muqeddes chédirni yépush üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir parche yasidi. ¹⁵ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte qilindi. ¹⁶ Yopuqlarning beshini u ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnu ulap bir qildi. ¹⁷ U birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi. ¹⁸ U chédir bir pütün bolsun üçün hem mistin ellik ilghu yasap, ikki chong parchini ulap qoydi. ■

¹⁹ U buningdin bashqa chédirgah qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapti, andin uning üstidinu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplidi. ■

²⁰ U muqeddes chédirning tik taxtaylrini akatsiye yaghichidin yasap tiklidi. ■ ²¹ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez qilindi. ■ ²² Herbir taxtayning ikkidin turumi bar idi, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétildi; u chédirning barliq taxtaylrini shundaq yasidi. ■

²³ U chédirning taxtaylrini shundaq yasidi; yigirmisi jenub terepke ornitildi; ■ ²⁴ u bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasidi; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçün ikkidin teglikni yasidi. ■

²⁵ Shuningdek u chédirning udul teripige, yeni shimal teripige yigirme taxtay yasidi, ■

²⁶ shundaqla bularning qiriq teglikini kümüshtin yasidi; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturuldi. ■ ²⁷ Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtayni yasap ornatti. ■ ²⁸ U chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtayni yasap ornatti. ■ ²⁹ Bu bulung taxtayliri astidin üstigiche ikki qat qilip *taxtaylarni* özara chétishturdi, üsti bir halqigha békitildi. U her ikkisini shundaq yasap, ikki bulunggha ornatti. ■ ³⁰ Shunglashqimu u teripide sekkiz taxtay boldi, ularning kümüshtin yasalghan on alte teglik bar idi; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bar idi. ■

■ 36:9 Mis. 26:2 ■ 36:11 Mis. 26:4 ■ 36:12 Mis. 26:5,10 ■ 36:13 Mis. 26:6 ■ 36:18 Mis. 26:11 ■ 36:19 Mis. 26:14 ■ 36:20 Mis. 26:15 ■ 36:21 Mis. 26:16 ■ 36:22 Mis. 26:17 ■ 36:23 Mis. 26:18 ■ 36:24 Mis. 26:19 ■ 36:25 Mis. 26:20 ■ 36:26 Mis. 26:21 ■ 36:27 Mis. 26:22 ■ 36:28 Mis. 26:23 ■ 36:29 Mis. 26:24 ■ 36:30 Mis. 26:25

³¹ Buningdin bashqa u akatsiye yaghichidin baldaq yasidi; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ■ ³² chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarchimu besh baldaqni yasidi. ■ ³³ U taxtaylarning otturidiki ottura baldaqni bu tereptin u terepke yetküzüp yasidi. ■ ³⁴ U taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplidi.■

³⁵ U népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi; uni kérublarning süritini chéwerlik bilen layihilep nepis qilip chüshürüp, keshtilep chiqardi. ■ ³⁶ Uni ésishqa u akatsiye yaghichidin töt xada yasap, altun bilen qaplidi. Ularning ilmekliri altundin yasaldi; xadilargha u kümüshtin töt teglikni quyup yasidi.■

³⁷ U chédirning kirish éghizigha nepis toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi, uni keshtichige keshtiletti. ■ ³⁸ U yene bu perdining besh xadisini ilmekliri bilen qoshup yasidi; ularning bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi; ularning besh tegliki mistin yasaldi.□ ■

37

Ehde sanduqini yasash

¹ Andin Bezalel ehde sanduqini akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki yérim gez, égizliki bir yérim gez, kengliki bir yérim gez idi. ■ ² U uning ichi we sirtini sap altun bilen qaplidi, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ³ U uning üçhün altundin töt halqa quyup, ularni uning töt chétiqigha békitti; bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa békitti. □ ⁴ U hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplidi; ⁵ andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoydi.

⁶ U *sanduqning yapquchi süpitide* altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasidi. ⁷ U ikki kérubni altundin soqup yasidi; ularni kafaret textining ikki teripige ornatti; ⁸ bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornatti. U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi. □ ■ ⁹ Kérublar bir-birige yüzlinip, qanatirini kafaret textining üstige kérip, qanatirini bilen uni yépip turatti; kérublarning yüzi kafaret textige qaritildi.■

Shire

¹⁰ U hem shireni akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égizliki bir yérim gez idi. ■ ¹¹ U uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■ ¹² U shirening chörisige töt ilik égizlikte bir lew yasidi; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqardi. ■ ¹³ U shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatti. ■ ¹⁴ Shireni kötürüshke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békittildi. ■ ¹⁵ Shire

■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27 ■ **36:33** Mis. 26:28 ■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31

■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36 □ **36:38** «*bash xadining* bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi» — 26:37-ayettiki mushu xadilarni «altun bilen qaplighin» déyilidu. Mushu ayyette qaplinish kölümi dairisi éniq körünidu — qarighanda, pütün xadilar emes, belki peqet «bashliri» we «chétiq»liri altun bilen qaplinidu. «Baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdelernimu kötürüsh rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler». ■ **36:38** Mis. 26:37

■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3** «*töt chétiqigha*» — yaki «töt putigha». □ **37:8** «*U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi*» — yaki «U kérublar bilen kafaret textini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19

■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23 ■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27

üchün u baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi; shire ular bilen kötürületti. ¹⁶ U shirening üstige qoyulidighan barliq buyumlarni, yeni légenirini, qachachuqa texsilirini, «sharab hediyeliri»ni quyidighan qedeh we piyalilerning hemmisini sap altundin yasidi. ■

Chiraghdanni yasash

¹⁷ U hem chiraghdanni sap altundin yasidi; chiraghdanni soqup yasidi; chiraghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunchiliri we gülliri bir pütün altundin soquldi. ■ ¹⁸ Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirildi — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, uning yene bir yénidin üç shaxche chiqirildi; ■ ¹⁹ bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasaldi. ■ ²⁰ Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirildi. □ ■ ²¹ Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche yasalganidi; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining astining hemmisi shundaq idi. ²² Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilindi — bir pütün sap altundin soqup yasaldi. ■ ²³ U chiraghdanning yette chirighini, shundaqla uning pilik qaychiliri bilen küldanlirini sap altundin yasidi. ■ ²⁴ U chiraghdan we uning barliq eswablirini bir talant sap altundin yasidi. □ ■

Xushbuygahni yasash

²⁵ U yene xushbuygahni akatsiye yaghichidin yasidi. Uning uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égizliki ikki gez bolup, töt chasa qilip yasaldi; *töt burjikidiki* münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasaldi. ■ ²⁶ U uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilen qaplidi; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■ ²⁷ Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitti; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitti. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üchün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturdi. □ ■ ²⁸ U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi. ■ ²⁹ U hem muqeddes Mesihlesh méyini yasidi, andin etirchi chiqarghandek dora-dermeklerni tengshep sap xushbuygni yasidi. ■

38

Qurban'gahni yasash

¹ U köydürme qurbanliq qurban'gahini akatsiye yaghichidin yasidi. Qurban'gah töt chasa bolup, uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki üç gez qilindi. ■ ² U uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlerini yasidi; münggüzleri qurban'gah bilen bir gewde qilindi. Qurban'gahni mis bilen qaplidi. ■ ³ U qurban'gahning barliq eswablirini — uninggha xas bolghan daslarni, gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasidi; uning barliq eswablirini mistin yasidi. ■ ⁴ Qurban'gah üchün mistin bir shala

■ 37:16 Mis. 25:29 ■ 37:17 Mis. 25:31 ■ 37:18 Mis. 25:32 ■ 37:19 Mis. 25:33 □ 37:20 «gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. ■ 37:20 Mis. 25:34 ■ 37:22 Mis. 25:36 ■ 37:23 Mis. 25:37,38 □ 37:24 «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ 37:24 Mis. 25:39 ■ 37:25 Mis. 30:1, 2 ■ 37:26 Mis. 30:3 □ 37:27 «ikki yénigha...» — yaki «ikki burjikige...». ■ 37:27 Mis. 30:4 ■ 37:28 Mis. 30:5 ■ 37:29 Mis. 30:22,34 ■ 38:1 Mis. 27:1 ■ 38:2 Mis. 27:2 ■ 38:3 Mis. 27:3

yasidi; shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qildi; shala qurban'gahning del otturisida idi. ■ ⁵ U shalaning töt burjikige baldaqlar ötküzüldighan töt mis halqini quyup yasidi. ⁶ U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, ularni mis bilen qaplidi. ⁷ Andin u qurban'gahni kötürüsh üçün baldaqlarni qurban'gahning ikki yénidiki halqilargha ötküzüp qoydi. U qurban'gahni taxtaylardin, ichini bosh qilip yasidi.■

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

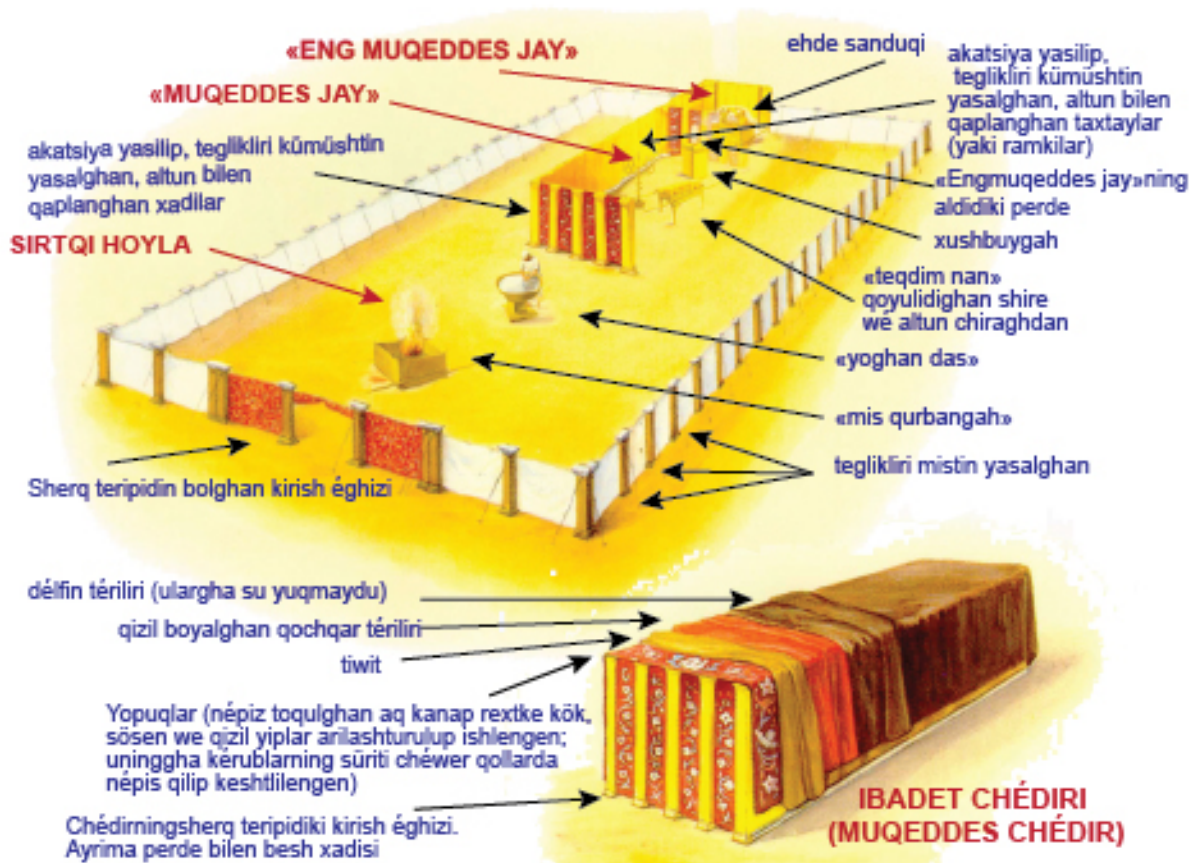

Yuyunush désini yasash

⁸U yene yuyunush désini mistin, uning teglikinimu mistin yasidi; u bularni «körüşhüş chédiri»ning kirish éghizining aldida xizmette bolghan ayallarning mis eynekliridin yasidi.■

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

QURBANLIQLARNI SUNUSH

Ibadet jayining hoylisi

⁹ Andin u chédirning hoylisinimu yasidi. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yúzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni yasidi; uning uzunluqi yúz gez idi.

■ ¹⁰ Perdilerni éshishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmsústin yasalghanidi.

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yúz gez kélidighan perde bar idi. Perdilerni éshishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmsústin yasalghanidi.

¹² Shuninggha oxshash gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bar idi; perdilerni éshishqa on xada we xadilarning on teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmsústin yasaldi.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kún chiqishqa yúzlen'gen teripining kengliki ellik gez idi.

¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi. ¹⁵ Yene bir teripidimu on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi. ¹⁶ Hoylining chörisidiki perdilerning hemmisi népiz toqulghan aq kanap rexttin tikilgenidi.

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilarning tegliki mistin, ularning ilmekliri we baldaqhiri kúmsústin yasaldi; xadilarning bashirimu kúmsústin qaplan'ghanidi. Hoylining chörisidiki hemme xadilar kúmsústin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétildi.

¹⁸ Hoylining kirish éghizidiki perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashurulup, keshtichiler teripidin keshtilendi; uning uzunluqi yigirme gez, égziligi hoylidiki perdilerning égzilikige oxshash bolup besh gez idi. ¹⁹ Uning töt xadisi bilen mistin yasalghan töt tegliki bar idi; xadilarning ilmekliri kúmsústin yasaldi, ularning bashliri kúmsúsh bilen qaplandi we baldaqhiri kúmsústin yasaldi.

²⁰ Muqeddes chédirning hem chörisidiki hoylining barliq miq-qozuqliri mistin yasaldi.

Ibadet chédiri üçün atalghan matériyallar

²¹ Muqeddes chédir, yeni «hököm-guwahliqi chédiri» üçün atalghan matériyallarning sani töwende xatirilen'gen (ular Musaning buyruqi bilen, kahin Harunning oghli Itamarning qol astidiki Lawiylar mes'ul bolup sanaqtin ötküzülüp, *Xudagha* atalghanidi): –

²² Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel Perwerdigar Musagha buyrughanning hemmisini ada qildi; ²³ Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyab uning yaremchisi idi; u bolsa neqqashliq-oymichiliq ustisi, layihiligüchi hemde kök, sösün, qizil yiptin aq kanap rextke keshte tikeleydighan usta idi.

²⁴ Muqeddes chédirni yasashqa ishli tilgen altun, yeni «pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen altunning hemmisi muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yigirme toqquz talant yette yúz ottuz shekel idi. □ ²⁵ Jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler teripidin keltürülgen kúmsúsh bolsa muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bir yúz talant bir ming yette yúz yetmish besh shekel idi. □ ²⁶ Bu kúmsúsh nopusi royxetke élin'ghan kishilerdin élin'ghanidi – démek, kimki yigirme yash ya uningdin chong, sanaqtin ötküzülgenlerning herbiri bir béka, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel kúmsúsh berdi. Sanaqtin ötken kishi alte yúz üç ming besh yúz ellik kishi idi.

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24** «yigirme toqquz talant yette yúz ottuz shekel...» — bir «talant» 3000 shekel idi. «muqeddes jaydiki shekel»ning birliki (altun) 224 gram bolghan bolsa, unda qta bu altunlarning éghirliqi texminen 2 tonna bolghan bolidu. □ **38:25** «jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler...» — bu «ademler» erkek kishilerni körsitidu («Chöl.» 1:2-46ni körüng). «bir yúz talant bir ming yette yúz yetmish besh shekel ...» — kúmsúshke nisbeten «talant» we «shekel»ning birliki altunningkige oxshash bolsa, bu kúmsúshlerning éghirliqi texminen 6.7 tonna bolghan bolidu.

²⁷ Muqeddes jayning teglikirini hem otturisdiki perding teglikirini quyushqa yüz talant kümüş ketti; yüz talant kümüştin yüz teglik yasilip, herbir teglik üçün bir talant ishilitildi. ²⁸ U qalghan bir ming yette yüz yetmish besh shekel kümüştin xadilarning ilmekirini yasidi, ularning bashirini qaplidi, shuningdek ularni bir-birige chatidighan baldaqlarni yasidi.

²⁹ «Pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen mis bolsa yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel chiqti. □ ³⁰ Buningdin u jamaet chédirining kirish éghizining teglikirini, mis qurban'gahni, uning mis shalasi we qurban'gahning barliq eswabirini, ³¹ hoylining chörisidiki xada teglikirini, hoylining kirish éghizidiki tegliklarni, chédirning barliq qozuqlirini we hoylining chörisidiki qozuqlarning hemmisini yasidi.

39

Kahinlarning muqeddes kiyimlirining tikilishi

¹ Perwerdigar Musagha buyrughinidek kök, sösün we qizil yiplar ishilitilip, muqeddes chédirning xizmitide kiyilidighan *kahinliq* kiyimler, shundaqla Harunning muqeddes kiyimliri teyyar qilindi.■

□ **38:29** «yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel...» — bir «talant» mis 1500 shekel yaki bezide 3000 shekel hésablinidu; bir shekel mis 224 gram yaki 540 gram bolushi mumkin. Undaqla bu misning éghirliqi 23-92 tonna otturida bolsa kérek. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimler («Misirdin chiqish» 28:4-43)

² *Bezalel* altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerdin efodni yasap teyyarlidi. ■ ³ Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, andin bularni mahirliq bilen kök yiplar, sösün yiplar we qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi. □ ■

⁴ Ular efodning *aldi we keyni* qismini bir-birge tutashturup turidighan ikki mürilik tasma yasidi; efodning ikki teripi bir-birige tutashturuldi. ⁵ Efodning üstige baghlaydighan belwagh efod bilen bir pütün qilin'ghan bolup, uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasaldi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■ ⁶ Ular ikki aq héqiqni ikki altun közlükke ornitip, ularning üstige xuddi möhür oyghandek Israilning oghullirining namirini oyup yasidi. ■ ⁷ Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçün, Perwerdigar Musagha buyrughandek ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi. □ ■

Höküm qoshénini yasash

⁸ U qoshénni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasidi; uni efodni ishligen usulda altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasidi. ⁹ Ular qoshénni ikki qat, töt chasa qilip yasidi; ikki qat qilin'ghanda uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich kéletti. ■ ¹⁰ Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, sériq göher we zumretler idi; bu birinchi qatar idi. ■ ¹¹ Ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas, ■ ¹² üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts, ¹³ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitildi; bularning hemmisi altun közlükke békitildi. ¹⁴ Bu göherler Israilning oghullirining namirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütüldi.

¹⁵ Ular qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki éshilme* zenjir yasidi; ¹⁶ ular qoshén'gha altundin ikki közlük we ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitti; □ ¹⁷ andin shu altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp, ¹⁸ éshilgen shu zenjirlerning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatti. ¹⁹ Buningdin bashqa ular altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitti; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadaldi. □ ²⁰ Mundin bashqa ular altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, efodqa ulinidighan jaygha yéqin, keshitilen'gen belwaghdin égizrek qilip békitti. ²¹ Ular qoshénning efodning belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün kök shoyna bilen qoshénning halqisini efodning halqisigha chétip qoydi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

Kahinlar kiyidighan bashqa kiyimlarning tikilishi

²² *Bezalel* efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qildi. ²³ Tonning *bashqa kiyidighan* töshüki del otturisida, xuddi sawutning yaqisidek ishlen'genidi; yirtilip ketmesliki üçün uning chörisige pewaz ishlendi. □ ²⁴ Ular tonning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup ésip qoydi. ²⁵ Ular hemde altun qongghuraqlarni

■ 39:2 Mis. 28:6 □ 39:3 «Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, ... kök, sösün, qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi» — eyni ibranij tilidiki chüshinish bir qeder tes. Uning birnechche xil terjimisi uchrishi mumkin. ■ 39:3 Mis. 28:6 ■ 39:5 Mis. 28:8 ■ 39:6 Mis. 28:9,10,11 □ 39:7 «... ikki yaqutni Efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi» — efod toghruluq munasiwetlik séxmini körüng. ■ 39:7 Mis. 28:12 ■ 39:9 Mis. 28:16 ■ 39:10 Mis. 28:17 ■ 39:11 Mis. 28:18 □ 39:16 «ikki burjikige» — ibranij tilida «ikki béshigha». □ 39:19 «ikki burjikige» — ibranij tilida «ikki béshigha». □ 39:23 «sawut» — jengchining alahide kiyimi.

yasap, qongghuraqlarni tonning étikining chörisige, anarlarning ariliqigha birdin ésip qoydi; her ikki anarning otturisigha bir qongghuraq ésip qoyuldi. ²⁶ *Qahinliq* xizmitige ait *qongghuraqlar* tonning étikining chörisige békitildi; bir altun qongghuraq, bir anar, bir altun qongghuraq, bir anar qilip békitildi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁷ Ular Harun bilen uning oghullirigha népiz toqulghan aq kanap rexttin xalta köngleklerni tikti; ■ ²⁸ sellini aq kanap rextte yasidi, shundaqla chirayliq égiz böklerni aq kanap rextte, tamballarni népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; ²⁹ buningdin bashqa ular belwaghnimu kök, sösün we qizil yip arilashturulup keshtilen'gen, népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³⁰ Ular yene nepis taxtayni, yeni muqeddes otughatni sap altundin yasap, uning üstige möhür oyghandek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyup pütüti; ■ ³¹ ular otughatqa kök renglik yipni baghlap, uning bilen otughatni sellige taqidi, bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

Musaning yasalghan seremjanlarni közdin kechürüshi

³² Shu teriqide jamaetning ibadet chédirining hemme qurulusi pütüzüldi; Israillar Perwerdigarning Musagha buyrughinining hemmisini shu boyiche qildi; shu teriqide hemmisini pütürdi. ³³ Ular chédirni Musaning yénigha élip keldi — chédir yopuqlirini, uning barliq eswablirini, ilmeklirini, taxtaylirini, baldaqqlirini, xadiliri bilen tegliklirini, ■ ³⁴ shuningdek qizil boyalghan qochqar térisidin yasalghan yopuq bilen délfín térisidin yasalghan yopuqni, «ayrima perde»ni, ³⁵ ehde sanduqi we uning baldaqqlirini, «kafaret texti»ni, ³⁶ shire we uning barliq eswablirini, shundaqla «teqdim nanlar»ni, ■ ³⁷ sap altundin yasalghan chiraghdan bilen uning chiraghlirini, yeni üstige tizilghan chiraghlarni, uning barliq eswabliri hem chiragh méyini, ³⁸ altun xushbuygah, mesihlesh méyi, dora-dermeklerdin yasalghan xushbuyni, chédirning kirish éghizining perdisini, □ ³⁹ mis qurban'gah bilen uning mis shalasini, uning baldaqqliri bilen hemme eswablirini, yuyush dési bilen uning teglikini, ⁴⁰ hoylining chörisidiki perdilerni, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizining perdisi bilen hoylining taniliri we qozuqlirini, muqeddes chédirning, yeni jamaet chédirigha ait xizmetke ishilitilidighan barliq eswablarni, ⁴¹ muqeddes jaygha ait xizmet üçün tikilgen kahinliq kiyimini, yeni Harun kahinning muqeddes kiyimliri bilen uning oghullirining kahinliq kiyimlirini bolsa, hemmisini élip keldi. ■

⁴² Bu ishlarning hemmisini Israillar Perwerdigarning Musagha barliq buyrughanliri boyiche ene shundaq ada qilghanidi. ⁴³ Musa ishlarning hemmisige tepsiliy qaridi, mana, ular Perwerdigarning buyrughini boyiche bu ishlarni pütüküzgenidi; buyrulghandek, del shundaq qilghanidi; Musa bularni körüp, ulargha bext-beriket tilep dua qildi.

40

Ibadet chédirining tiklinishi

¹ Andin Perwerdigar Musagha mundaq emr qildi: —

² Birinchi ayning béshi, ayning birinchi küni sen jamaet chédirining muqeddesxanisini tikligin. □ ³ Höküm-guwahliq sanduqini uning ichige qoyup, ichki perde arqiliq ehde

■ 39:27 Mis. 28:39 ■ 39:30 Mis. 28:36; 29:6 ■ 39:31 Mis. 28:37 ■ 39:33 Mis. 35:11 ■ 39:36 Mis. 31:8

□ 39:38 «altun xushbuygah» — ibraniy tilida «altun qurban'gah». ■ 39:41 Mis. 31:10 □ 40:2 «muqeddesxanisi» — démek, chédirning özi, yeni «muqeddes jay» bilen «eng muqeddes jay».

sanduqini tosup qoyghin; ⁴ shireni chédirning ichige ekirip, üstige tizilidighan nersilerni tizghin; andin chiraghdanni ekirip, üstige chiraghlarni orunlashturghin. □ ■ ⁵ Altun *bilen qaplan'ghan* xushbuy köydürgüchi qurban'gahni höküm-guwahliq sanduqining udu- ligha tiklep qoyghin; chédirning kirish éghizining perdisini ésip qoyghin. □ ■

⁶ Köydürme qurbanliq qurban'gahini muqeddesxanining, yeni jamaet chédirining kirish éghizining aldigha qoyghin; ⁷ andin yuyush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, su toshturup qoyghin.

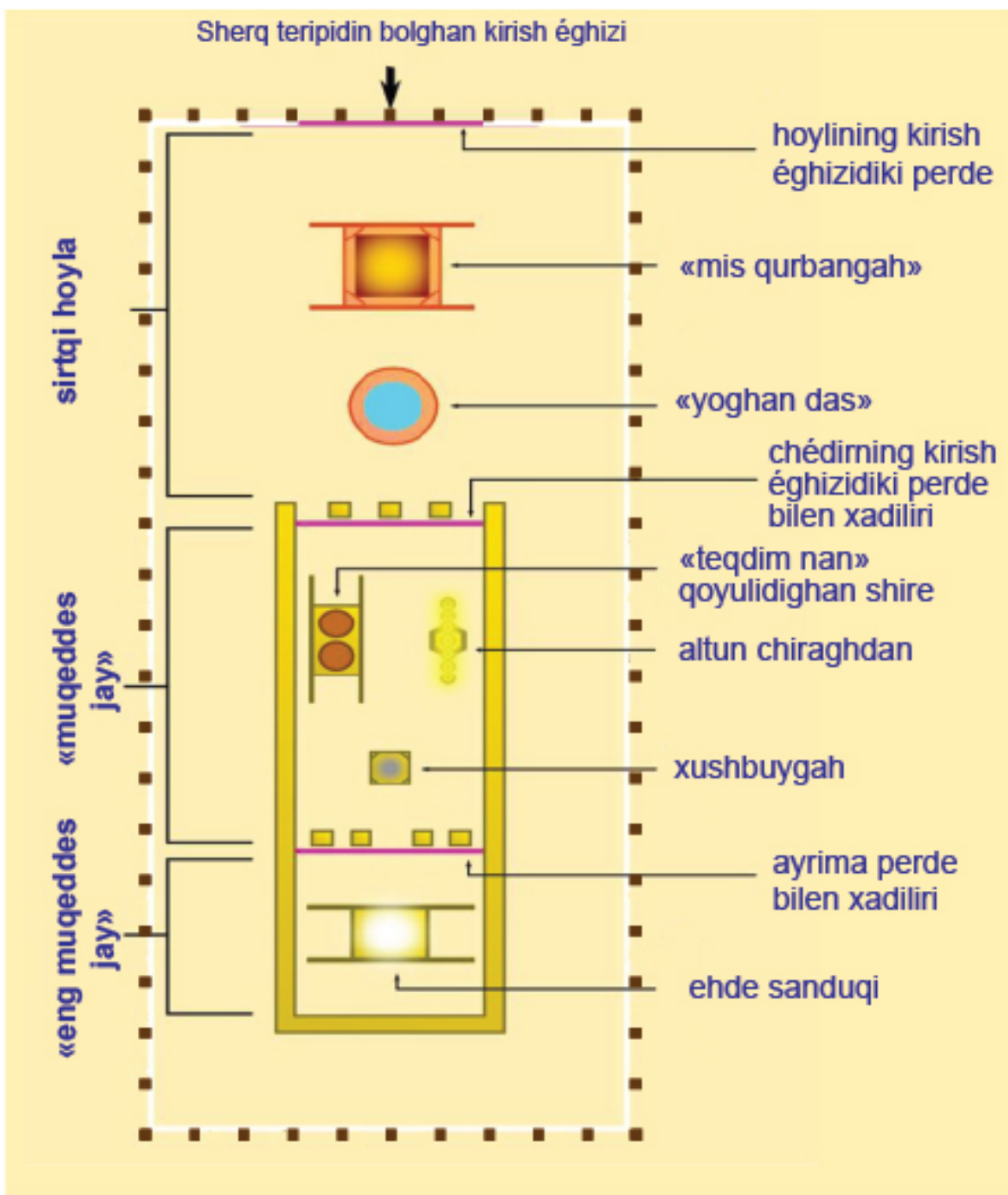

□ **40:4** «chiraghlarni **orunlashturghin**» — yaki «chiraghlarni yéqip qoyghin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5** «xushbuy köydürgüchi **qurban'gah**» — xushbuygahni körsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADET CHÉDIRI (MUQEDDES CHÉDIR)

(«Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

⁸ Hoylining chörisige perdilerni békitip, hoylining kirish éghizining perdisini asqin; ■
⁹ andin «mesihlesh méyi»ni élip, ibadet chédiri we uning ichidiki barliq nersilerni mesihlep, uni we barliq hemme eswablirini Xudagha atap muqeddes qilghin. Shundaq qilip *pütkül chédir* muqeddes bolidu. ¹⁰ Sen köydürme qurbanliq qurban'gahini, shundaqla uning barliq eswablirini mesihlep, uni *Xudagha atap* muqeddes qilghin; buning bilen qurban'gah «eng muqeddes nersiler» qatarida bolidu. ■

¹¹ Sen yene yuyunush dési we uning teglikini mesihlep muqeddes qilghin. ¹² Andin Harun bilen uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin ekilip, ularni su bilen yughin; ¹³ Harun'gha muqeddes kiyimlerni kiydürüp, Manga kahinliq xizmette bolushi üçün uni mesihlep, *Manga ayrip* muqeddes qilghin.

¹⁴ Andin uning oghullirini élip kirip, ulargha xalta köngleklerni kiydürüp, ¹⁵ ularning atisini mesihliginingdek Manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin. Shuning bilen ularning bu mesihlinishi ular üçün ewladtin ewladqiche ebediy kahinliqning *belgisi* bolidu. □

¹⁶ Musa shundaq qildi; Perwerdigar uninggha néme buyrughan bolsa, u shundaq beja keltürdi.

¹⁷ Shundaq boldiki, ikkinchi yilning birinchi éyida, ayning birinchi künide ibadet chédiri tiklendi. □ ■

¹⁸ Musa chédirni tikip, teglikirini orunlashturup, taxtaylirini tizip, ularning baldaqlirini békitip, xadilirini tiklidi. ¹⁹ Muqeddes chédirning üstige *ichki* yopuqni yapti, andin uning üstige tashqi yopuqni yépip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁰ Andin u höküm-guwahliqni élip, uni sanduq ichige qoydi; baldaqlarni ehde sanduqning *halqiliridin* ötküzüp, «kafaret texti»ni sanduqning üstige orunlashturdi. □

²¹ Ehde sanduqini muqeddes chédir ichige élip kirip, otturigha «ayrima perde»ni tartti; shundaq qilip u höküm-guwahliq sanduqini perde arqiliq tosüp qoydi. Hemme ish Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

²² U shireni jamaet chédirigha élip kirip, muqeddes jayning shimal teripige, «eng muqeddes jay»diki perdining sirtigha qoydi. ²³ «Teqdim nanlar»ni shirening üstige, Perwerdigarning aldigha tizip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■ ²⁴ Andin u chiraghdanni jamaet chédirigha élip kirip, uni muqeddes jayning jenub teripige, shirening uduligha qoydi, ²⁵ chiraghlarni Perwerdigarning aldigha orunlashturdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁶ Andin u *xushbuyni köydürgüchi* altun qurban'gahni ichidiki perdining aldigha tiklidi;

□ ²⁷ Uning üstide ésil xushbuyni köydürdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁸ U ibadet chédirining kirish éghizigha perde tartti. ²⁹ Andin köydürme qurbanliq qurban'gahini jamaet chédiridiki muqeddes jayning kirish éghizigha yéqin qoydi; uning üstide köydürme qurbanliq we qoshumche ashliq hediyesini ötküzdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. □

³⁰ Yuyunush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha qoyup, yuyushqa ishilitilidighan suni dasqa toshquzup qoydi.

■ 40:8 Mis. 27:16 ■ 40:10 Mis. 29:37 □ 40:15 «Ularining atisini mesihliginingdek manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin» — bu ishning, yeni Harun we oghullirini mesihlep kahinliqqa teyinlesh murasimining tepsilatiri «Law.» 8-babta xatirilen'gen. □ 40:17 «ikkinchi yili» — démek, Misirdin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili. ■ 40:17 Chöl. 7:1 □ 40:20 höküm-guwahliq — Xuda Musagha tapshurghan «on perz» yaki «on emr» pütülgen ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). ■ 40:21 Mis. 35:12 ■ 40:23 Mis. 25:30 □ 40:26 «xushbuy köydürgüchi altun qurban'gah» — xushbuygahni körsitidu. □ 40:29 «köydürme qurbanliqning qoshumche ashliq hediyesi» — herbir köydürme qurbanliqqa bir ashliq hediye qoshup sunulushi kérek (mesilen, «Chöl.» 28-29-bablarni körüng).

³¹⁻³² Musa we Harun bilen uning oghulliri qachanla jamaet chédirigha kirse yaki qurban'gahqa yéqin barsa, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qollirini shu suda yuyatti. Bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³³ Andin u chédir hem qurban'gahning etrapigha hoyla perdisini tiklep, hoylining kirish éghizining perdisini tartti. Shu teriqide Musa pütkül ishni tamamlidi.

Perwerdigarning parlaq nurining ibadet chédirini qaplishi

³⁴ Shuning bilen bulut jamaet chédirini qaplap, Perwerdigarning julasi ibadet chédirini toldurdi. ■ ³⁵ Bulut saye chüshürüp, Perwerdigarning julasi chédirni toldurghini üçün, Musa jamaet chédirigha kirelmidi.

³⁶ Qachanki bulut jamaet chédiridin kötürülse, Israillar seperge atlinatti. Herbir qétim seperde shundaq bolatti. ³⁷ Bulut kötürülmise ular qozghalmay, taki kötürüldighan kün'giche seperge chiqmaytti. ³⁸ Chünki kündüzi Perwerdigarning buluti muqeddes chédir üstide turatti, kéchisi uning üstide ot körünetti; pütkül Israil jemetining köz aldida ularning barliq qilghan seperliride shular körünetti.■

Lawiylar

«Kahin-lawiylarning desturi» ... Köydürme qurbanliq toghrisidiki belgilimiler

¹ We Perwerdigar Musani chaqirip jamaet chédiridin uningha söz qilib mundaq dédi: —□

² Sen Israillargha söz qilib ulargha mundaq dégin: — Eger silerdin biringlar Perwerdigarning aldigha bir qurbanliqni sunmaqchi bolsanglar, qurbanliqlarni charpaylardin, yeni kala yaki ushshaq mallardin sunushunglar kérek.

³ Eger uning sunidighini kalilardin köydürme qurbanliq bolsa, undaқта u béjirim erkek haywannı keltürsun; uning Perwerdigarning aldida qobul bolushi üçün uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida sunsun. ■ ⁴ U qolini köydürme qurbanliqning béshigha qoysun; shuning bilen qurbanliq uning ornigha kafaret bolushqa qobul qilinidu. □ ⁵ Andin u Perwerdigarning huzurida buqini boghuzlisun; kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini keltürüp, jamaet chédirining kirish aghzidiki qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ⁶ Andin *qurbanliq qilghuchi* köydürme qurbanliq qilin'ghan haywanning térisini soyup, ténini parchilisun ⁷ we Harun kahinning oghulliri qurban'gahta ot qalap otning üstige otunlarni tizsun. ⁸ Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri gösh parchilirini, béshi we méyi bilen qoshup, qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige tertip bilen tizip qoysun. □ ⁹ Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlirini *qurbanliq sun'ghuchi* suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Qoy padisidin qilin'ghan qurbanliq

¹⁰ Eger u köydürme qurbanliq qilish üçün ushshaq mallardin qoy ya öchke qurbanliq qilay dése, undaқта u béjirim bolghan bir erkikini keltürsun. ¹¹ U uni qurban'gahning shimal teripide Perwerdigarning huzurida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini élip, qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ¹² *qurbanliq qilghuchi* bolsa göshni parchilap, béshi bilen méyini késip ayrisun. Andin kahin bularnı élip qurban'gahtiki otning üstidiki otunning üstide tertip boyiche tizip qoysun. ¹³ Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlarni *qurbanliq sun'ghuchi* suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Uchar-qanatlardin qilin'ghan köydürme qurbanliq

¹⁴ Eger *qurbanliq qilghuchi* Perwerdigargha atap uchar-qanatlardin köydürme qurbanliq qilay dése, undaқта u paxteklerdin yaki kepter bachkiliridin qurbanliq keltürsun.

□ **1:1** «We» — «Lawiylar» yaki «Kahin-lawiylarning desturi» dégen kitab «we» dégen söz bilen bashlinidu. Shuning bilen bu söz «Kahin-lawiylarning desturi»ni «Misirdin chiqish» dégen kitabning eng axirqi ayiti (40-bab, 38-ayet) bilen zich baghlaydu. Mezkur kitab uning dawamidur. «Kirish söz»imizni körüng. «jamaet chédiri» — yaki «körüşüş chédiri». «jamaet chédiri» dégen sözdiki «jamaet» ibraniy tilida «Xuda bilen uchrishish» yaki «Xuda bilen didarlishish» dégen uqumni bildüridu. ■ **1:3** Mis. 29:10 □ **1:4** «kafaret *bolush*» — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») tüp menisi «yépush». Gunahlargha «kafaret keltürüş» dégenlik «gunahlarni yépush» dégenlikdur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq yapatti we shuningdek shu gunahlardin towa qilib qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliqi wasitisi bilen insanlarning gunahlarini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). □ **1:8** «kahinlar bolghan Harunning oghulliri» — Harun bash kahin, oghulliri kahinlar qilib békitilgenidi («Mis.» 28:1).

¹⁵ Kahin uni qurban'gahning yénigha élip kélip, béshini tolghap üzüp uni qurban'gahning üstide köydürsun; uning qéni siqilip qurban'gahning témigha sürtülsun. ¹⁶ Lékin tashliqini peyliri bilen qoshup qurban'gahning sherq teripidiki küllükke tashliwetsun; □ ¹⁷ u qurbanliqni ikki qanitining otturisdin yarsun, biraq uni ikki parche qiliwetmisun. Andin kahin buni élip qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige qoyup köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

2

Ashliq hedieler

¹ Eger birkim Perwerdigarning huzurigha ashliq hediye sunmaqchi bolsa hediyesi ésil undin bolushi kérek; u uninggha zeytun méyi quyup andin üstige mestiki salsun. □ ■ ² U uni élip kahinlar bolghan Harunning oghullirining aldigha keltürsun; andin *kahin hediye sun'ghuchining* yadlinishi üçün zeytun méyi ileshtürülgen undin bir changgal élip, hemme mestiki bilen qoshup, bu hediye qurban'gahta köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan hediye bolidu. ■ ³ Emma ashliq hediye qalghini bolsa, Harun bilen uning oghullirigha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □ ■

Pishurulghan ashliq hedieler

⁴ Eger sen tonurda pishurulghan nersilerdin ashliq hediye sunay déseng, ular zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurulghan toqachlar yaki zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlardin bolsun. □

⁵ Eger séning keltüridighan hedieng tawida pishurulghan ashliq hediye bolsa u zeytun méyi ishleshtürülüp ésil undin pétir halda étilsun. ⁶ Sen uni oshtup üstige zeytun méyi quyghin; u ashliq hediye bolidu.

⁷ Séning keltüridighan hedieng qazanda pishurulghan ashliq hediye bolsa unda qta u ésil un bilen zeytun méyida étilsun. ⁸ Shu yollarda teyyarlan'ghan ashliq hediylerni Perwerdigarning huzurigha keltürgin; uni kahin'gha bergin, u uni qurban'gahqa élip baridu. ⁹ Kahin bolsa ashliq hediye qalghini «yadlinish ülüshi»ni élip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan hediye bolidu. ¹⁰ Emma ashliq hediye qalghini bolsa, Harun bilen uning oghullirigha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

¹¹ Siler Perwerdigarning huzurigha sunidighan herqandaq ashliq hedieler échitqu bilen teyyarlanmisun. Chünki silerning Perwerdigargha otta sunulidighan hediylarning héchqaysida échitqu yaki heselni köydürüshke bolmaydu. ¹² Bularni Perwerdigarning aldigha «deslepki hosul» süpitide sunsanglar bolidu, lékin ular xushbuy süpitide qurban'gahning üstide köydürülüp sunulmisun. ■

□ **1:16** «tashliqini peyliri bilen qoshup...» — yaki «quyruq peyliri bilen üçeylirini qoshup...». □ **2:1** «ésil un» — ibraniy tilida tekitlen'gini yaxshi tartilghan, birxil yumshaqliqta, héchqandaq képek arilashmighan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Chöl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3** «Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri»» — hediye-qurbanliqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. ««eng muqeddes» bolghan hediye-qurbanliqlarni peqet kahinlar özila yéyishke, shundaqla muqeddes jaydila yéyishke bolatti. «muqeddes» hésablan'ghan taamlardin ailidikiliri yéyishke bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12 □ **2:4** «toqachlar» — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ **2:12** Chöl. 18:12

¹³ Séning herbir ashliq hedieng tuz bilen tuzlinishi kérek; ashliq hediengni Xudayingning ehde tuzidin mehrum qilmay, hemme ashliq hediyliringni tuz bilen tuzlighin. ■

¹⁴ Eger sen Perwerdigargha «deslepki hosul»din ashliq hediye sunay déseng, unda qta ziraetning yéngi pishqan kök béshini élip, danlarni otta qorup, ézip talqan süpitide sun'ghin; bu «deslepki hosul» hediyesi bolidu; ¹⁵ sen uninggha zeytun méyi quyup üstige mestiki salghin; bu ashliq hediye bolidu. ¹⁶ Kahin bolsa uningdin, yeni qorup ézilgen danlar bilen zeytun méyidin bir qismini élip hemme mestiki bilen qoshup, bolarni «yadlinish ülüshi» süpitide köydürsun. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

3

Inaqliq qurbanliqliri

¹ Birsining sunidighini inaqliq qurbanliqi bolsa, shundaqla kalilardin sunsa, u Perwerdigarning huzurigha béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun. ² U sunidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish éghizi aldida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ³ Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip ■ ⁴ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun. ⁵ Harunning oghulliri bolsa bularni qurban'gahning üstige keltürüp ot üstige qoyulghan otuning üstidiki köydürme qurbanliqqa qoshup köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan qurbanliq bolidu. ■

Qoy padisidin bolghan inaqliq qurbanliqi

⁶ Birsining Perwerdigargha qilidighan inaqliq qurbanliqi üçün sunidighini ushshaq maldin bolsa, unda qta u béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun. ⁷ Eger uning qurbanliqi qoy bolsa uni Perwerdigarning aldigha keltürüp, ⁸ qurbanliq qilidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ⁹ Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini, yeni uning méyini élip béghishlisun, — pütün mayliq quyruqini uning omurtqisigha yéqin yerdin ajritip élip, ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip, ¹⁰ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun. ¹¹ Kahin bularni qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan taam hediyesi bolidu. ■

¹² Uning sunidighini öchke bolsa, buni Perwerdigarning huzurigha keltürsun. ¹³ U qolini uning béshigha qoyup, andin uni jamaet chédirining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ¹⁴ Andin sun'ghuchi kishi bu qurbanliqtin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip, ¹⁵ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun. ¹⁶ Kahin bularni

qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan taam hediyesi bolidu. Mayning hemmisi Perwerdigargha tewedur.

¹⁷ Bu herqandaq turar jayinglarda silerge ebediy belgilime bolidu; siler héchqandaq may yaki qan yémesliklar kérek. □ ■

4

Gunah qurbanliqi, yeni «gunahni tilesh qurbanliqi»

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Israillargha söz qilip mundaq dégin: — «Birsi bilmey ézip, Perwerdigar «qilma» dep buyrugan herqandaq emrlerdin birige xilapliq qilip sélip, gunah qilsa, *töwendikidek qilsun*: —

³ — eger mesihlen'gen kahin xelqni gunahqa putlashturidighan bir gunahni qilsa, undaqta u bu qilghan gunahi üçün bir béjirim yash torpaqni élip kélip, Perwerdigargha gunah qurbanliqi süpitide sunsun. □ ⁴ U torpaqni jamaet chédirining kirish aghzining yénigha, Perwerdigarning aldigha keltürüp, qolini uning béshigha qoyup, andin torpaqni Perwerdigarning huzurida boghuzlisun. ⁵ Andin mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip, jamaet chédiri ichige kütürüp aparsun; ■ ⁶ kahin shu yerde barmiqini qan'gha chilap, qanni muqeddes jayning perdisining aldida, Perwerdigarning huzurida yette mertuwe sepsun. ⁷ Shundaqla kahin qandin élip, jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahning tüwige töküp qoysun; ■ ⁸ andin u gunah qurbanliqi bolghan torpaqning ichidin hemme méyini ajritip chiqarsun — yeni ich qarnini yögep turghan may bilen qalghan ich méyi, ■ ⁹ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini ajratsun ¹⁰ (xuddi inaqliq qurbanliqi bolghan kalining ichidiki may ajritilghandek); andin kahin bularni köydürme qurbanliq qurban'gahning üstide köydürsun. ■ ¹¹ Lékin torpaqning térisi bilen hemme göshi, bash bilen pachaqliri, ich qarni bilen zhinini, ■ ¹² yeni pütkül torpaqning qalghan qisimlirini chédirgahning sirtigha élip chiqip, pak bir yerge, yeni küller tökülidighan jaygha élip chiqip, otunning üstide otta köydürsun. Bular küller tökülidighan jayda köydürüwétilsun. □ ■

¹³ Eger pütkül Israil jamaiti özi bilmigen halda ézip gunah qilghan bolsa, Perwerdigarning «qilma» dep buyrugan herqandaq emrlirige xilapliq ishlarning birini qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa, □ ■ ¹⁴ shundaqla ularning sadir qilghan gunahi aydinglashqan bolsa, undaqta jamaet gunah qurbanliqi süpitide bir yash torpaqni sunup jamaet chédirining aldigha keltürsun. ¹⁵ Jamaetning aqsaqalliri Perwerdigarning aldida qol-lirini torpaqning béshigha qoyup, andin torpaqni Perwerdigarning aldida boghuzlisun. ¹⁶ Mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip jamaet chédiri ichige élip kirsun; □ ¹⁷ shu yerde barmiqini qan'gha chilap, qanni *muqeddes jayning* perdisining aldida,

□ **3:17** «ebediy» — Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniy tilida ikki menide ishli tilidu: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezgilni körsitidu. «qoshumche söz» imiznimu körüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14 □ **4:3** «mesihlen'gen kahin» — belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin. «Mesih qilish» yaki «mesihlesh» toghrisida «Mis.» 28:41ni we izahatini körüng. ■ **4:5** Law. 16:14; Chöl. 19:4 ■ **4:7** Law. 9:9 ■ **4:8** Law. 3:3,4 ■ **4:10** Law. 3:5 ■ **4:11** Mis. 29:14; Chöl. 19:5 □ **4:12** «küller» — mushu yerde qurbanliqlarning küllirini körsitidu. ■ **4:12** Law. 16:27; Chöl. 19:3; Ibr. 13:11 □ **4:13** «jamaet özi bilmigen» — bu ibraniy tilida «bu ish jamaetning közige yetmigen» dégen sözler bilen ipadilididu. ■ **4:13** Law. 9:15; Chöl. 15:24-31 □ **4:16** «Mesihlen'gen kahin» — yaki «mesih qilin'ghan kahin» belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin.

Perwerdigarning huzurida yette mertive sepsun. ¹⁸ Shundaqla kahin qandin élip jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun; ¹⁹ kahin *torpaqning* ichidin barliq méyini ajritip élip, qurban'gahning üstide köydürsun. ²⁰ U gunah qurbanliqi bolghan ilgiriki torpaqni qilghinigha oxshash bu torpaqnimu shundaq qilsun; we del shundaq qilishi kérek; shu yol bilen kahin ular üçhün kafaret keltüridu; shu gunah ulardin kechürüliu. ²¹ Andin u torpaqni chédirgahning tashqirigha élip chiqip, ilgiriki torpaqni köydürgendek bu torpaqnimu köydürsun. Bu jamaet üçhün gunah qurbanliqi bolidu.

²² Eger bir emir bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa, ²³ we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaqa u özi qurbanliq üçhün béjirim bir tékini sunsun; □ ²⁴ u qolini tékinining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliq qilinidighan haywanlarni boghuzlaydighan jaygha élip bérip Perwerdigarning aldida boghuzlisun. Bu bir gunah qurbanliqi bolidu. ²⁵ Kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip, uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; andin qalghan qénini köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun. ²⁶ U inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyini köydürgendek, uning barliq méyini qurban'gahta köydürsun. Bu yol bilen kahin uni gunahidin paklandurush üçhün kafaret keltüridu we shu gunahi uningdin kechürüliu.

²⁷ Eger puqralardin biri bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa, ■ ²⁸ we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaqa u özining, yeni u sadir qilghan gunahi üçhün qurbanliq qilishqa béjirim bir chishi öchkini sunsun; □ ²⁹ u qolini gunah qurbanliqining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliqlarni boghuzlaydighan jaygha élip bérip boghuzlisun. ³⁰ Andin kahin uning qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; qalghan barliq qénini qurban'gahning tüwige töküp qoysun. ³¹ Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyi ichidin ajritilghandek uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin uni Perwerdigarning aldida xushbuy keltürsun dep qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning üçhün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüliu.■

³² Eger u kishi gunah qurbanliqi üçhün qoza keltürüshni xalisa, béjirim bir chishi qozini sunsun. ³³ U qolini gunah qurbanliqi *qozisining* béshigha qoyup, köydürme qurbanliqlar boghuzlinidighan jaygha élip bérip, uni gunah qurbanliqi süpitide boghuzlisun. ³⁴ Andin kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; uning qalghan barliq qénini u qurban'gahning tüwige töküp qoysun. ³⁵ Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan qozining méyi ichidin ajritilghandek, uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan barliq qurbanliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning sadir qilghan gunahi üçhün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüliu.

□ **4:23** «we» — ibraniy tilida «wa» dégen söz bilen ipadilinidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu.

■ **4:27** Chöl. 15:27 □ **4:28** «we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa...» — ibraniy tilida «we» «wa» dégen söz bilen ipadilinidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu. ■ **4:31** Mis. 29:18; Law. 3:3, 4

5

Itaetsizlik qurbanliqi, yeni «itaetsizlikni tilesh qurbanliqi»

¹ Eger birsi melum ishqa guwahchi bolup, shundaqla uningga qesem buyrulghinida körgini yaki bilginidin melumat bermise, undaqla u qebihlikining jazasigha tartilidu.

² Eger birsi özi bilmey napak bir nersige tégip ketse — meyli u napak bir haywanning jesiti bolsun, meyli napak bir charpayning jesiti bolsun, yaki napak bir ömilügüchi haywanning jesiti bolsun, mushundaq nersige tégip ketse umu napak sanilip gunahkar hésablinidu; ■ ³ eger shuningdek birsi özi tuymay melum kishining ademni napak qilidighan herqandaq nijasitige tégip ketse, shundaqla u buni bilip yetse, undaqla u gunahkar hésablinidu. ⁴ Eger birsi angsez rewishte yaman yaki yaxshi bir ishni qilay dep qesem qilip salsa (kishiler hertürlük ish toghrisida angsez rewishte qesem qilishi mumkin), shundaqla u buni tonup yetse, u bu ishlar tüpeylidin gunahkar hésablinidu.

⁵ Birsi yuqiriqi herqaysi ishlarda men gunahkar boldum dep bilse, u öz gunahini «men mundaq gunah qildim» dep iqrar qilsun; ⁶ andin özi sadir qilghan gunahning kafariti üçün Perwerdigarning aldigha «itaetsizlikni tiligüchi qurbanliq» süpitide ushshaq maldin saghliq we ya bir chishi öchkini gunah qurbanliqi qilip keltürsun; andin kahin uni gunahidin paklandurushqa uning üçün kafaret keltürsun.

⁷ Eger u qoylardin *qurbanliq* qilishqa qurbi yetmise, u qilghan itaetsizliki üçün ikki paxtek yaki ikki bachkini élip kélip, birini gunah qurbanliqi üçün, yene birini köydürme qurbanliq üçün Perwerdigarning aldigha sunsun. ■ ⁸ U bularni kahinning qéshigha keltürgende, *kahin* awwal gunah qurbanliqigha teyyarlan'ghanni qurbanliq qilip boynini üzme, béshigha yéqin jayidin tolghisun, lékin béshini boynidin üzüwetmisun; □ ■ ⁹ andin gunah qurbanliqining qénidin azghina élip qurban'gahning témigha chachsun; qalghan qéni bolsa qurban'gahning tüwige siqip chiqirilsun. Buning özi gunah qurbanliqi bolidu.

¹⁰ Emma ikkinchisini bolsa békitilgen belgilime boyiche köydürme qurbanliq qilip sunsun. Bu yol bilen kahin uning qilghan gunahi üçün kafaret keltüridu we shu gunah uningdin kechürüldü.■

¹¹ Eger ikki paxtek yaki ikki bachkini keltürüşke qurbi yetmise, undaqla gunah qilghan kishi gunah qurbanliqi üçün ésil undin bir efahning ondin birini keltürsun; bu gunah qurbanliqi bolghachqa u uning üstige zeytun méyi quymisun yaki üstige héchqandaq mestiki salmisun; chünki u gunah qurbanliqi bolidu. □ ¹² U uni kahinning qéshigha keltürsun we kahin buningdin *sun'ghuchining* «yadlinish ülüshi» süpitide bir changgal élip, shuni Perwerdigargha atap otta sunulghan qurbanliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Buning özi gunah qurbanliqi bolidu. ■ ¹³ Bu yol bilen u shu gunahlardin qaysisini qilghan bolsa, kahin uning üçün kafaret keltüridu. Ashliq hediyeledikige oxshash qalghan qismi kahin'gha tewe bolidu.■

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁵ Birsi bilmey Perwerdigargha atalghan muqeddes nersilerge nisbeten itaetsizlik qilip gunah ötküzse, undaqla u Perwerdigarning aldigha ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi bolghan qochqarning bahasini sen muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche

■ 5:2 Hag. 2:13; 2Kor. 6:17 ■ 5:7 Law. 12:8; Luqa 2:24 □ 5:8 «kahin awwal gunah qurbanliqigha ...» — ibraniy tilida «u awwak gunah qurbanliqigha..». ■ 5:8 Law. 1:15 ■ 5:10 Law. 1:15 □ 5:11 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. ■ 5:12 Law. 2:2; 4:35 ■ 5:13 Law. 2:3

kümüş shekelge toxtatqin. □ ■ 16 Andin shu kishi muqeddes nersilerga nisbeten ötküzgen xataliqidin bolghan ziyanni toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun. Bu yol bilen kahin itaetsizlik qurbanliqi bolghan qochqarning wasitisi bilen uning üçün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüldü.□

17 Eger birsi bilmey Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birerisige xilapliq qilip, gunahkar bolghan bolsa u qebihlikining jazasigha tartilidu; 18 shundaq bolsa, u ushshaq maldin sen toxtatqan qimmette béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun. Bu yol bilen kahin uning bilmey ötküzgen itaetsizliki üçün kafaret keltüridu we shu itaetsizlik gunahi uningdin kechürüldü.

19 Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu; chünki u derheqiqet Perwerdigarning aldida itaetsizlik qilghan.

6

1 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Eger birsi gunah qilip Perwerdigarning aldida wapasizliq qilip, qoshnisi özige amanet yaki kapaletke bergen bir nerse yaki qoshnisidin zorawanliq bilen buluwalghan melum bir nerse toghrisida yalghan gep qilghan bolsa yaki qoshnisidin naheqliq bilen melum nersini tartiwalghan bolsa, 3 yaki yitip ketken bir nersini tépiwélip uningdin tansa yaki kishilerning gunah sadir qilghan herqandaq bir Ishi toghrisida yalghan qesem ichse, ■ 4 U gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse, undaqta u buliwalghan yaki naheq tartiwalghan nerse yaki uninggha amanetke bérilgen nerse bolsun, yaki yitip kétép tépiwalghan nerse bolsun, □ 5 yaki u herqandaq nerse toghrisida yalghan qesem ichken bolsun, uning hemmisini toluq bahasi boyiche tölisun, shundaqla shu bahaning beshtin bir qismi boyiche qoshup tölisun; u itaetsizlik qurbanliqini qilghan künide tölemni igisige tapshurup bersun. 6 Andin u Perwerdigarning aldigha itaetsizlik qurbanliqi süpitide ushshaq maldin sen toxtatqan qimmet boyiche béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip kahinning qéshigha élip kelsun. □ 7 Kahin bu yol bilen uning üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu we u herqaysi ishta itaetsizlik qilghan bolsimu u uningdin kechürüldü.

8 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

9 Sen Harun bilen oghullirigha köydürme qurbanliq toghrisida emr qilip mundaq dégin: — Köydürme qurbanliq toghrisidiki qaide-nizam mundaq bolidu: — Köydürme qurbanliq pütün kéche tang atquche qurban'gahtiki ochaqning üstide köyüp tursun; we

□ 5:15 «sen... **toxtatqin**» — bu ayettiki emr Musa peyghembern'ge éytilghan; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunngghimu éytilidu. «shekel» — kümüşning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlan'ghan, muqim békitilgen birnechche xil ölchem birliki bolsa kérek. «...ushshaq **mal**din **béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi ... ölchem birliki boyiche kümüş shekelge toxtatqin**» — yene birxil terjimisi: — «...ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun yaki itaetsizlik qurbanliqining ornigha sen kahin muqeddes jaydiki kümüş shekelning birliki boyiche toxtatqan baha boyiche kümüş shekel keltürisun». ■ 5:15 Mis. 30:13; Law. 27:2-27. □ 5:16 «... **xataliqidin bolghan Ziyanni toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun**» — mushu ayetlerdiki «ziyan» eslide keltürüsh kérek bolghan bir qurbanliq yaki hediye qimmitini yaki napak halette bulghap qoyghan muqeddes nersilerning qimmitini körsetse kérek. Undaq gunah qilghan kishi: (1) béjirim bir qochqar élip kélidu; (2) kahin shu qochqargha baha qoyidu; (3) qochqarning bahasi ziyandin kem bolsa shu kishi tolduridu; (4) uningdin bashqa ziyann'gha beshtin birini qoshup töleydu. ■ 6:3 Qöl. 5:6 □ 6:4 «**u gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse,...**» — yene birxil terjimisi: «u gunah qilghan ishta itaetsizlik qilsa,...». □ 6:6 «sen **toxtatqan qimmet boyiche...**» — «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu.

qurban'gahning otini öchürmey yéniq turghuzunglar. ¹⁰ Kahin kanap tonini kiyip, yalin-gachliqini yépip, saghrisighiche kanap ich tambal kiyip tursun; qurban'gahning üstidiki ot bilen köydürülgen köydürme qurbanliqning külini élip, qurban'gahning bir teripide qoysun; ¹¹ andin kiyimlerini séliwétip bashqa kiyimlerni kiyip, külini chédirgahning sirtigha élip chiqip pakiz bir jayda qoysun. ¹² Qurban'gahning oti bolsa hemishe yénip tursun; uni héch waqit öchürüshke bolmaydu, kahin özi her küni etigende uninggha otun sélip, üstige köydürme qurbanliqni tizsun we uning üstige inaqliq qurbanliqning méyini qoyup köydürsun. ¹³ Üzülmis bir ot qurban'gahning üstide hemishe köyüp tursun; u hergiz öchürülmisun.

Addiy puqralarning ashliq hediyliri

¹⁴ Ashliq hediye toghrisidiki qaide-nizam mundaq: — Harunning oghulliridin biri uni Perwerdigarning aldigha, qurban'gahning aldigha keltürsun. ■ ¹⁵ U ashliq hediye bolghan ésil un'gha qolini sélip uningdin shundaqla uningdiki zeytun méyidin bir changgal élip we hediynening üstidiki barliq mestikini qoshup, bularni qurban'gah üstide köydürsun; bu hediynening «yadlinish ülüshi» bolup, Perwerdigarning aldida xushbuy keltürüsh üçün qilin'ghan bolidu. ■ ¹⁶ Éship qalghanlirini bolsa Harun bilen oghulliri yésun; u échitqu sélinmay pishurulup muqeddes bir jayda yéyilsun; ular uni jamaet chédirining hoylisida yésun. ¹⁷ U mutleq échitqusiz pishurulsun. Men otta Manga sunulidighan qurbanliq-hediylir ichidin shuni ularning öz ülüshi bolsun dep ulargha heq qilip berdim; u gunah we itaetsizlikni tiligüchi qurbanliqlargha oxshash «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. ¹⁸ Harunning ewladidin bolghan erkeklerning hemmisi buningdin yésun; bu dewrdin-dewrge aranglarda ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulghanliridin bular ularning ülüshi bolsun. Uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes bolushi kérek. □ ■

¹⁹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²⁰ Harun Mesihlinidighan künide u we oghullirining Perwerdigarning aldigha sunidighini mundaq bolushi kérek: — Ular üzülmes ashliq hediye süpitide ésil undin bir efahning ondin birini sunushi kérek; etigini yérimini, axshimi yene yérimini sunsun. □ ²¹ U tawida zeytun méyi bilen étilsun; u zeytun méyigha chilap pishurulghandin kéyin sen uni élip kir; ashliq hediynening pishurulghan parchilirini xushbuy süpitide Perwerdigargha atap sun'ghin. □ ²² Harunning oghullirining qaysisi uning ornida turushqa Mesihlen'gen bolsa umu *hediyni* shundaq teyyarlap sunsun; bu ebediy mutleq bir belgilime bolidu. Bu hediye Perwerdigargha atap toluq köydürülsun. ²³ Kahinning herbir ashliq hediyesi bolsa pütünley köydürülsun; u hergiz yéyilmisun.

Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

²⁴ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²⁵ Harun bilen oghullirigha mundaq dégin: — Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mundaq: — Gunah qurbanliqimu köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda, Perwerdigarning aldida boghuzlansun; bu xil qurbanliq «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. ²⁶ Gunah qurbanliqini ötküzgüchi kahin özi uni yésun; qurbanliq muqeddes bir yerde, jamaet chédirining hoylisida yéyilsun. ■ ²⁷ Uning göshige qol tegküzgüchi herkim muqeddes bolmisa bolmaydu, shuningdek eger uning qéni birsining kiyimige

■ 6:14 Chöl. 15:4-21. ■ 6:15 Law. 2:9 □ 6:18 «uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes bolushi kérek» — yaki «uninggha tegküchi herqandaq nerse muqeddes nerse bolushi kérek». ■ 6:18 Mis. 29:37 □ 6:20 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. □ 6:21 «... kéyin sen uni élip kir» — «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shühhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu. ■ 6:26 Hosh. 4:8

chachrap ketse, unda qan chéhilghan jay muqeddes bir yerde yuyulsun. ²⁸ Qaysi sapal qazanda qurbanliq qaynitilip pishurulghan bolsa, u sundurulsun. Eger u mis qazanda qaynitip pishurulghan bolsa, u qirip sürülsun hem su bilen yuyulsun. ²⁹ Kahinlardin bolghan barliq er kishiler uningdin yése bolidu. Bu «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

³⁰ Halbuki, muqeddes jayda kafaret keltürüş üçün qéni jamaet chédirigha kirgüzülgen herqandaq gunah qurbanliqi bolsa, hergiz yéyilmisun, belki *pütünley* köydürülsun.■

7

Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

¹ Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana mundaq: — Bu *qurbanliq* «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. ² Köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda itaetsizlikni tilash qurbanliqimu boghuzlinidu; *kahin* qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun. ³ *Qurbanliq qilghuchi kishi* barliq méyini sunsun; yeni mayliq quyruqi bilen ich qarnini yögep turghan mayni, □ ⁴ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini ajritip sunsun. ⁵ Kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq süpitide qurban'gahta köydürsun. Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu. ⁶ Kahinlardin bolghan er kishilerning hemmisi buni yésun; u muqeddes yerde yéyilsun; u «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □

⁷ Gunah qurbanliqi qandaq bolsa itaetsizlik qurbanliqimu shundaq bolidu; ular ikkisi toghrisidki qaide-nizam oxshash; bu qurbanliq kafaret keltürüşke qurbanliq ötküzgüchi kahinning özige tewe bolsun.

Köydürme qurbanliqlar we ashliq hediylerdin kahinlarga tégidighan ülüshi toghruluq belgilime

⁸ Kahin birsining sun'ghan köydürme qurbanliqini ötküzgen bolsa, köydürme qurbanliqning térisi shu kahinning bolidu. ⁹ Tonurda pishurulghan herbir ashliq hediye, shundaqla qazanda yaki tawida étilgen herbir ashliq hediye bolsa uni ötküzgen kahinning bolidu, yeni kahinning özige tewe bolidu. ¹⁰ Herbir ashliq hediye, meyli zeytun méyi arilasturulghan bolsun, yaki quruq keltürülgen bolsun, bular Harunning oghul-lirining herbirige barawer bölüp bérilidu.

Inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

¹¹ Perwerdigargha atap keltürülgen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mundaq: —

¹² Sunmaqchi bolghan kishi uni teshekkür éytish üçün sunsa, unda qan «teshekkür qurbanliqi» bilen bille zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachlar, zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we ésil undin zeytun méyigha chilap pishurulghan toqachlarnimu keltürsun. □ ■ ¹³ Shu toqachlardin bashqa, yene teshekkür éytidighan inaqliq qurbanliqi bilen bille échitqu sélin'ghan nanlarnimu sunsun; ¹⁴ u shu sun'ghanlirining herbir türidin birni élip Perwerdigar üçün *qosh qollap* sunidighan «kötürme hediye» qilip keltürsun; bu inaqliq qurbanliqining qénini *qurban'gahning üstige*

■ **6:30** Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ **7:3** «Qurbanliq *qilghuchi kishi*» — ibraniy tilida «U». □ **7:6** «muqeddes yerde» — bu sözler muqeddes jayning etrapidiki hoylini körsitidu, «muqeddes chédir» («eng muqeddes jay» we «muqeddes jay»)ni öz ichige almaydu. □ **7:12** «pétir toqachlar» — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ **7:12** Zeb. 116:17

sepken kahinning özige tegsun. □ 15 Teshekkür bildüridighan inaqliq qurbanliqining göshi bolsa qurbanliq qilin'ghan shu küni yéyilishi kérek; *qurbanliqni sun'ghuchi kishi* tang atquche uning héch némisini qaldurmisen. □

16 Eger uning sun'ghan qurbanliqi qesimige xas qurbanliq yaki ixtiyariy keltürgen qurbanliq bolsa, undaqta haywanning göshi qurbanliq qilin'ghan künde yéyilsun; uningdin éship qalghinini bolsa, etisimu yéyishke bolidu; ■ 17 Lékin qurbanliqning göshidin üçinchi künigiche éship qalsa, u otta köydürülüşü kérek. 18 Inaqliq qurbanliqning göshidin üçinchi künide yéyilse, undaqta qurbanliq qobul bolmaydu, qurbanliq sun'ghuchining hésabighimu hésablanmaydu, belki mekruh bolidu; kimdekim uningdin yése öz qebihlikining jazasigha tartilidu.

19 Shundaqla napak nersige téyip qalghan göshmu yéyilmesliki kérek, belki otta köydürülüşü kérek. Herqandaq pak adem *napak nersige tegmigen* qurbanliqning göshini yése bolidu. 20 Lékin kimki napak halette turup Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqidin yése, undaqta u öz xelqidin üzüp tashlinidu. □ ■ 21 Kimki napak bir nersige téyip ketse (meyli napak halettiki adem bolsun, napak bir haywan bolsun yaki herqandaq napak yirginchlik nerse bolsun) we shundaqla Perwerdigargha xas atalghan inaqliq qurbanliqning göshidin yése, undaqta u öz xelqidin üzüp tashlinidu. □

Addiy puqralargha qaritilghan belgilimiler

22 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

23 Israillargha mundaq dégin: — Siler kala, qoy we öchkilerning méyini hergiz yémenglar.

24 Özlükidin ölgen yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanning jesitining méyini herqandaq ishqa ishletkili bolidu, lékin hergiz uningdin yémenglar. 25 Chünki kimki Perwerdigargha atap otta sunulidighan herqandaq haywanning méyini yése, shuni yégen kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu. □

26 Siler herqandaq turar jayinglarda héchqandaq qanni, yeni uchar-qanatlarıning bolsun yaki charpaylarıning bolsun qénini hergiz éstimal qilmanglar. ■ 27 Kimdekim herqandaq qanni éstimal qilsa, shu kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu. □

Inaqliq qurbanliqlirining kahinlarga teqdim qilinidighan qisimliri

28 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

29 Israillargha mundaq dégin: — Kimki Perwerdigargha atap bir inaqliq qurbanliqi sunsa, undaqta u Perwerdigargha xas bolghan hediye shu inaqliq qurbanliqtin ayrip keltürsun. 30 Öz qoli bilen Perwerdigargha atighan, otta sunulidighan hediye, yeni may bilen töshni qoshup élip kélip, töshni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun. □ ■ 31 Kahin méyini qurban'gah üstide köydürüwetsun. Tösh bolsa Harun bilen uning oghullirigha xas bolsun.

□ 7:14 «**kötürme hediye**» — kahin yaki hediye sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide éviz kötürüp atighan hediye. «Kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. □ 7:15 «**qurbanliqni sun'ghuchi kishi**» — ibraniy tilida «u». ■ 7:16 Law. 19:6 □ 7:20 «**öz xelqidin üzüp tashlinidu**» — mushu sözlerning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayette éniq buyruq körsitilmigechke, mushu yerde birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ 7:20 Law. 15:3 □ 7:21 «**öz xelqidin üzüp tashlinidu**» — 20-ayet we izahatini körüng. □ 7:25 «**öz xelqidin üzüp tashlinidu**» — 20-ayet we izahatini körüng. ■ 7:26 Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14 □ 7:27 «**öz xelqidin üzüp tashlinidu**» — 20-ayet we izahatini körüng. □ 7:30 «**pulanglatma hediye**» — Perwerdigarning aldida éviz kötürüp alahide pulanglitidighan hediye. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu. ■ 7:30 Mis. 29:24

³² Inaqliq qurbanliqliringlarning ong arqa putini siler «kötürme hediye» süpitide kahin'gha béringlar. ³³ Harunning oghulliridin qaysisi inaqliq qurbanliqining qéni bilen méyini sun'ghan bolsa öz ülüshi üçün ong arqa putini özi alsun. ³⁴ Chünki men Israillarning inaqliq qurbanliqliridin «pulanglatma hediye» bolghan tösh bilen «kötürme hediye» bolghan arqa putini ebediy bir belgilime bilen Israillardin élip, kahin Harun we uning oghullirining heqqi bolsun dep ulargha teqdim qildim. □ ■

³⁵ *Musa* Harun bilen oghullirini Perwerdigarning qulluqida kahin bolushqa uning aldigha keltürgen künide, ulargha Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlardin teqdim qilinidighan kahinliq ülüshi mana shudur. □ ³⁶ *Musa* ularni Mesihligen künide, Perwerdigar bu ülüshni Israillardin élip ulargha bérilsun dep emr qilghan. Bu *Israillargha* dewrdin dewrgiche ebediy bir belgilime bolidu. □

Xulase

³⁷ Köydürme qurbanliq bilen ashliq hediyesi, gunah qurbanliqi bilen itaetsizlik qurbanliqi, kahinliqqa tiklesh qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana shudur. □ ³⁸ Perwerdigar Israillargha: «Siler bu Sinay bayawinida Perwerdigarning aldigha qurbanliqliringlarni sununglar» dep buyrughan künide, u bularning hemmisini Sinay téghida Musagha tapshurghanidi.

8

Kahinlarning xas xizmetlerge ayrilishi – «Mis.» 40:17-38nimu körüng

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: — ² Harunni oghulliri bilen bille, we ularning mexsus kiyimlerini, «mesihlesh méyi»ni, gunah qurbanliqi bolidighan torpaq bilen ikki qochqarni, pétir nan sélin'ghan séwetni élip kélip, □ ■ ³ *Israilning* pütün jamaitini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha jem qilghin, — dédi.

⁴ Musa Perwerdigar uninggha buyrughinidek qildi, jamaet jamaet chédirining kirish aghzining aldigha yighildi. ⁵ Andin Musa jamaetke: — Perwerdigar buyrughan ish mana mundaq, — dédi. ■

⁶ Shuning bilen Musa Harun bilen uning oghullirini aldigha keltürüp ularni su bilen yuyup, ⁷ *Harun'gha* könglek kiydürüp, belwagh baghlap, tonni kiydürdi we üstige efodni yapti; u efodning belwéghini baghlap, efodni uninggha taqap qoydi. ■ ⁸ Andin Musa uninggha «qoshén»ni taqap, qoshénning ichige «urim bilen tummim»ni sélip, □ ■ ⁹ Béshigha selle yögep Perwerdigar uninggha buyrughinidek sellining aldi teripige «altun taxtiliq muqeddes otughat»ni békitip qoydi. ■

¹⁰ Andin Musa mesihlesh méyini élip ibadet chédiri bilen ichidiki barliq nersilerning hemmisini mesihlep muqeddes qildi. ¹¹ U maydin élip qurban'gahqa yette mertiwé

□ **7:34** «ebediy bir belgilime» — Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniy tilida ikki menide ishlatilidu: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezigilni körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **7:34** Mis. 29:27; Chöl. 18:11 □ **7:35** «Musa» — ibraniy tilida «u». □ **7:36** «Musa» — ibraniy tilida «u». □ **7:37** «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» — bu xil qurbanliq inaqliq qurbanliqigha oxshap kétidu, bu 8-bab, 22-32-ayetlerde tepsiliy teswirlinidu. Ibraniy tilida «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» «(qollarni) toldurush qurbanliqi» dégen sözler bilen ipadilinidu — chünki Xuda bu murasim arqiliq Harunning ewladliri bolghan kahinlarning qollirini (1) qurbanliqlar bilen we (2) kahinliq mes'uliyitini tapshurush bilen «toldurdi». □ **8:2** «mesihlesh méyi» — bu toghruluq «Mis.» 30:23-33ni körüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25 ■ **8:5** Mis. 29:4 ■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8** «Efod», «qoshén», «urim we tummim» — kahinliq kiyimler; «efod», «qoshén» («meydilik») we «urim we tummim» toghruluq «Mis.» 28-babni körüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6

chéchip, qurban'gah bilen uning barche qacha-quchilirini, yuyunush dési we teglikini Xudagha atap muqeddes qilishqa mesihlidi. ¹² U yene mesihlesh méyidin azraq élip Harunning béshigha quyup uni Xudagha atap muqeddes qilishqa mesihlidi. ■

¹³ Andin Musa Harunning oghullirini aldigha keltürüp, Perwerdigar uninggha buyrughinidek ulargha könglek kiydürüp, bellirige belwagh baghlap, ulargha égiz böklernimu taqap qoydi. □ ■

Kahinlarni «Xudagha atap tiklesh» qurbanliqliri

¹⁴ Andin u gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqni yétilep keldi; Harun bilen uning oghulliri gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqning béshigha qollirini qoydi. ■ ¹⁵ U uni boghuzlidi, andin Musa qénidin élip, öz barmiqi bilen qurban'gahning münggüzlirige, chörisige sürüp qurban'gahni gunahin paklidi; qalghan qanni bolsa u qurban'gahning töwige töküp, muqeddes bolushqa kafaret keltürdi. ¹⁶ Andin u ich qarnini yögep turghan mayning hemmisini, jigerning üstidiki chawa mayni, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup aldi; andin Musa bularni qurban'gahning üstide köydürdi. □ ¹⁷ Biraq Musa torpaqning térisi bilen göshi we tézikini bolsa Perwerdigar özige buyrughinidek chédirgahning tashqirida otta köydürüwetti. □ ■

¹⁸ Andin u köydürme qurbanliq qilinidighan qochqarni keltürdi; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoydi. □ ¹⁹ Harun qochqarni boghuzlidi; andin Musa qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi; □ ²⁰ Harun qochqarni parche-parche qilip parchilidi; andin Musa béshini, parchilan'ghan göshlirini barliq méyi bilen qoshup köydürdi. □ ²¹ Üchey-qérinliri bilen pachaqlirini suda yudi. Andin Musa qochqarni pütün péti qurban'gah üstide köydürdi. Bu Perwerdigar Musagha buyrughan, «Perwerdigargha atap otta sunulidighan xushbuy chiqidighan qurbanliq» idi. ■

²² Andin u kahinliqqa tiklesh qurbanliqi qilinidighan qochqarni, ikkinchi qochqarni keltürdi; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoydi. ²³ U uni boghuzlidi; we Musa uning qénidin élip Harunning ong quliqining yumshiqi bilen ong qolining bash barmiqigha sürüp we ong putining chong barmiqighimu suwap qoydi. □ ²⁴ Andin Musa Harunning oghullirini aldigha keltürüp, qandin élip ularning ong qulaqlirining yumshiqi bilen ong qollirining bash barmaqlirigha sürdi, ularning ong putlirining chong barmaqlirighimu suwap qoydi, qalghan qanni Musa qurban'gahning chörisige septi. ²⁵ Shundaq qilip, u méyi bilen mayliq quyruqini, ich qarnini yögep turghan barliq may bilen jigerning üstidiki chawa méyini, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup élip ong arqa putinimu késip élip, ■ ²⁶ Perwerdigarning aldidiki pétir nan sélin'ghan séwettin bir pétir toqach bilen bir zeytun may toqichi we bir dane hemek nanni élip bularni may bilen ong arqa putning üstide qoydi; ²⁷ andin bularning hemmisini Harun bilen uning oghullirining qollirigha tutquzup, pulanglatma hediye bolsun dep Perwerdigarning aldida pulanglati. ■ ²⁸ Andin Musa bularni ularning qolliridin élip qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürdi. Bu «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» bolup, Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy chiqidighan qurbanliq idi. ²⁹ Andin Musa töshni élip pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning

■ 8:12 Zeb. 133:2 □ 8:13 «égiz bökler» — bu söz Harunning bash kiyimidin bashqa birxil bash kiyimni, belkim égizrek birxil bash kiyimni körsitishi mumkin. ■ 8:13 Mis. 29:9 ■ 8:14 Mis. 29:1 □ 8:16 «Andin u ich qarnini...» — «u» Harunni körsitishi mumkin. □ 8:17 «Musa...» — ibranij tilida «u» — Musani körsitishi mumkin. ■ 8:17 Mis. 29:14; Law. 4:11 □ 8:18 «...u ... keltürdi;...» — «u» Musani körsitishi mumkin. □ 8:19 «Harun quchqarni boghuzlidi...» — ibranij tilida «u quchqarni boghuzlidi...». □ 8:20 «Harun quchqarni parche-parche qilip parchilidi» — ibranij tilida «u quchqarni parche-parche qilip parchilidi;...». ■ 8:21 Mis. 29:18 □ 8:23 «U uni boghuzlidi...» — «u» Harunni körsitishi mumkin. ■ 8:25 Mis. 29:22 ■ 8:27 Mis. 29:24

aldida pulanglatti; Perwerdigarning uninggha buyrughini boyiche, «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» bolghan qochqarning bu qismi Musaning ülüshi idi.■

Harun we oghullirini Mesih qilish

³⁰ Andin Musa Mesihlesh méyidin we qurban'gahning üstidiki qandin bir'az élip, Harun bilen uning kiyimlirige we oghulliri bilen ularning kiyimlirige septi. Shundaq qilip, u Harun we kiyimlirini, oghulliri bilen ularning kiyimlirini muqeddes qildi.■

³¹ Musa Harun bilen uning oghullirigha mundaq buyrudi: — «Bu göshni jamaet chédirining kirish aghzida qaynitip pishurup shu yerde olturup «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi»gha tewe bolghan séwettiki nan bilen qoshup yenglar; bularni Harun bilen oghulliri yésun, dep buyrughinimdek uni yenglar; ■ ³² lékin gösh bilen nandin éship qalghanlirining hemmisini otta köydürüwétinglar.

³³ Siler yette kün'giche jamaet chédirining kirish aghzidin chiqmay, Xudagha atap kahinliqqa tiklesh künliringlar toshquche shu yerde turunglar; chünki silerni Xudagha atap kahinliqqa tiklesh üçün yette kün kétidu.□

³⁴ Bügün qilin'ghan ishlar Perwerdigarning buyrughini boyiche siler üçün kafaret keltürölsun dep qilindi. □ ³⁵ Siler ölmeslikinglar üçün Perwerdigarning emrini tutup jamaet chédirining kirish aghzining aldida kéche-kündüz yette kün turushunglar kérek; chünki manga shundaq buyruildi».

³⁶ Harun bilen oghulliri Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen buyrughinining hemmisini beja keltürdi.

9

Kahinlarning xizmitining muqeddes ibadet chédirida bashlinishi

¹ Sekkizinchi küni Musa Harun bilen uning oghulliri we Israilning aqsaqallirini chaqirip, ² Harun'gha mundaq dédi: — «Sen gunah qurbanliqigha béjirim bir mozayni, köydürme qurbanliqqa béjirim bir qochqarni özüng üçün élip, Perwerdigarning aldigha keltürgin, ■ ³ andin Israillargha söz qilip: — Siler gunah qurbanliqi üçün bir téke élip kélinglar, köydürme qurbanliq üçün bir mozay we bir qoza élip kélinglar, her ikkisi béjirim, bir yashqa kirgen bolsun; ⁴ Perwerdigarning aldida sunushqa inaqliq qurbanliqi süpitide bir torpaq bilen bir qochqarni élip, zeytun méyi ileshtürölgen ashliq hediye bilen bille keltürünglar; chünki bügün Perwerdigar Özini silerge ayan qilidu, dégin».

⁵ Ular Musa buyrughan nersilerni jamaet chédirining aldigha élip keldi; pütkül jamaet yéqin kélip, Perwerdigarning aldida hazir bolup turdi. ⁶ Musa: — Mana, bu Perwerdigar buyrughan ishtur; buni qilsanglar Perwerdigarning shan-sheripi silerge ayan bolidu, dédi.

⁷ Shuning bilen Musa Harun'gha: — Sen qurban'gahqa yéqin bérip gunah qurbanliqing bilen köydürme qurbanliqingni sunup özüng we xelq üçün kafaret keltürgin; andin xelqning qurbanliqinimu sunup, Perwerdigar emr qilghandek ular heqqide kafaret keltürgin» — dédi.■

■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33 ■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33** «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» — bu ayettiki «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» ibraniy tilida «qolni toldurush» dégen ibare bilen ipadilinidu. 7:37 we «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti. □ **8:34** «Bügün qilin'ghan ishlar ... kafaret keltürölsun dep qilindi» — yaki «siler üçün kafaret keltürölsun dep, bügün qilin'ghandek mundin kéyinmu hem qilinsun, dep Perwerdigar buyrudi». ■ **9:2** Mis. 29:1 ■ **9:7** Law. 16:6; Ibr. 7:27

⁸ Shuni déwidi, Harun qurban'gahqa yéqin bérip özi üçün gunah qurbanliqi bolidighan mozayni boghuzlidi. ⁹ Harunning oghulliri qanni uninggha sunup berdi; u barmiqlini qan'gha tegküzüp, qurban'gahning münggüzlirige sürdi, qalghan qanni qurban'gahning tüwige quydi. ¹⁰ Gunah qurbanliqining méyi bilen ikki börek we jigerning üstidiki chawa mayni élip, Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularni qurban'gah üstide köydürdi. ¹¹ Gösh bilen térisini bolsa chédirgahning tashqirigha élip chiqip otta köydürdi. ¹² Andin u köydürme qurbanliq qilidighan *qochqarni* boghuzlidi; Harunning oghulliri uninggha qanni sunup berdi; u buni qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi. ¹³ Andin ular parche-parche qilin'ghan köydürme qurbanliqni béshi bilen bille uninggha sunup berdi; u bularni qurban'gahta köydürdi. ¹⁴ U ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, bularnimu qurban'gahning üstide, köydürme qurbanliqning üstige qoyup köydürdi. ¹⁵ Andin u xelqning qurbanliqini keltürdi; xelqning gunah qurbanliqi bolghan tékini boghuzlap, ilgiri haywanni sun'ghandek unimu gunah qurbanliqi qilip sundi. ■ ¹⁶ U köydürme qurbanliq qilidighan malni keltürüp bunimu belgilime boyiche sundi. ¹⁷ Andin u ashliq hediye keltürüp uningdin bir changgal élip etigenlik köydürme qurbanliqqa qoshup qurban'gah üstide köydürdi. □ ■

¹⁸ Andin xelqge bolidighan inaqliq qurbanliqi bolidighan torpaq bilen qochqarni boghuzlidi. Harunning oghulliri qénini uninggha sunup berdi; u buni qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi. ¹⁹ Ular torpaq bilen qochqarning may qismini, yeni mayliq quyruqi, ich qarnini yögep turghan maylirini, ikki börek we jigerning chawa méyini élip, ²⁰ Bu may parchilirini ikki töshning üstide qoydi, *Harun* bularni qurban'gahning üstide köydürdi. □ ²¹ Axirida Harun ikki tösh bilen ong arqa putini pulanglatma hediye süpitide Musaning buyrughinidek Perwerdigarning aldida pulanglatt. ■ ²² Andin Harun qollirini xelqge qaritip kütürüp, ulargha bext tilidi; u gunah qurbanliqi, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqini sunup, *qurban'gahtin* chüshti.

²³ Musa bilen Harun jamaet chédirigha kirip, yene yénip chiqip xelqge bext tilidi; shuning bilen Perwerdigarning shan-sheripi pütkül xelqge ayan boldi; ²⁴ Perwerdigarning aldidin ot chiqip, qurban'gah üstidiki köydürme qurbanliq bilen maylarni yutup ketti. Pütkül xelq buni körüp, towlisip, düm yiqilishti. ■

10

Nadab bilen Abihu we «gheyriy ot»

¹ Harunning oghulliri Nadab bilen Abihu ikkisi öz xushbuydenini élip uninggha ot yéqip üstige xushbuyini sélip, Perwerdigar ulargha buyrup baqmighan gheyriy bir otni Perwerdigargha sundi; □ ² shuning bilen Perwerdigarning aldidin ot chiqip ularni yewetti; shuan ular Perwerdigarning aldida öldi. ■

³ Musa Harun'gha: — Mana, bu Perwerdigarning: «Men Manga yéqin kelgen ademlerde Özümning muqeddes ikenlikimni körsitimen we barliq xelqning aldida ulughlinimen» dégen sözining özidir, dédi. Shuni déwidi, Harun jim turup qaldi. ■

■ **9:15** Law. 4:13 □ **9:17** «etigenlik köydürme qurbanliq» — her etigende sunulushi kérek bolghan qoza qurbanliqi («Mis.» 29:38-40ni körüng). ■ **9:17** Mis. 29:38; Law. 2:1 □ **9:20** «Harun ... köydürdi» — ibraniy tilida «u ... köydürdi». ■ **9:21** Law. 7:32 ■ **9:24** 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1 □ **10:1** «gheyriy ot» — Nadab we Abihu belkim (1) xushbuy puritishda choghni belkim qurban'gahtin bashqa bir yerdin alghan; (2) ular sunidighan xushbuyini toghra arilashurmighan («Mis.» 30:9ni körüng); (3) ular xushbuy sun'ghanda Perwerdigarning ibadetxanisigha munasiwetlik emrlerning birersige xilapliq qilghan bolsa kérek. ■ **10:2** Chöl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35

⁴ Musa Harunning taghisi Uzzielning oghulliri bolghan Mishael bilen Elzafanni chaqirip ulargha: — Siler yéqin kélip öz qérindashliringlarni muqeddes jayning aldidin kôtürüp, chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar» — dédi.

⁵ Shuning bilen ular yéqin kélip, ularni kiyiklik könglekliri bilen kôtürüp Musaning buyrughinidek chédirgahning tashqirigha élip chiqti.

⁶ Musa Harun we oghulliri Eliazar bilen Itamargha: — Siler bashliringlarni ochuq qoy-manglar, kiyimliringlarni yirtmanglar; bolmisa özünglar ölüp, pütkül jamaetke ghezep keltürisiler; lékin qérindashliringlar bolghan pütkül Israïl jemeti Perwerdigar yaqqan ot tüpeylidin matem tutup yighlisun. ⁷ Emma siler bolsanglar Perwerdigarning Mesihlesh méyi üstünglarga sürülgen bolghachqa, jamaet chédirining tashqirigha chiqmanglar; bolmisa ölisiler, dédi.

Shuni déwidi, ular Musaning buyrughinidek qildi.■

Harun we ewladlirigha tapilan'ghan belgilimiler

⁸ Perwerdigar Harun'gha söz qilip mundaq dédi: — ⁹ «Sen özüng we oghulliring sharab we ya bashqa küchlük haraqlarni ichip, jamaet chédirigha hergiz kirmenglar; bolmisa, ölüp kétisiler. Bu siler üçün dewrdin-dewrge ebediy bir belgilime bolidu. ¹⁰ Shundaq qilsanglar, muqeddes bilen adettikini, pak bilen napakni perq étip ajritalaydighan bolisiler; ¹¹ shundaqla Perwerdigar Musaning wasitisi bilen Israïllargha tapshurghan hemme belgilimilerni ulargha ögiteleysiler».

¹² Musa Harun we uning tirik qalghan oghulliri Eliazar bilen Itamargha mundaq dédi: — «Siler Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq-hediyelerdin éship qalghan ashliq hediye élip uni qurban'gahning yénida échitqu arilashturmighan halda yenglar; chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □ ¹³ Bu Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerdin séning nésiweng we oghulliringning nésiwisi bolghachqa, uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek; chünki manga shundaq buyrughandur. ■ ¹⁴ Uningdin bashqa pulanglatma hediye qilin'ghan tösh bilen kôtürme hediye qilin'ghan arqa putni sen we oghul-qizliring bille pak bir jayda yenglar; chünki bular séning nésiweng bilen oghulliringning nésiwisi bolsun dep, Israïllarning inaqliq qurbanliqliridin silerge bérilgen. ¹⁵ Ular kôtürme hediye qilin'ghan arqa put bilen pulanglatma hediye qilin'ghan töshni otta sunulidighan mayliri bilen qoshup, Perwerdigarning aldida pulanglatma hediye süpitide pulanglitish üçün keltürsun; Perwerdigarning buyrughini boyiche bular séning we oghulliringning nésiwisi bolidu; bu ebediy bir belgilime bolidu».

Gunah qurbanliqining buzulushi

¹⁶ Andin Musa gunah qurbanliqi qilidighan tékini izdiwidi, mana u alliqachan köydürülüp bolghanidi. Bu sewebtin u Harunning tirik qalghan ikki oghli Eliazar bilen Itamargha achchiqlinip: ¹⁷ — Némishqa siler gunah qurbanliqining göshini muqeddes jayda yémidinglar? Chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinatti, Perwerdigar silerni jamaetning gunahini kôtürüp ular üçün uning aldida kafaret keltürsun dep, shuni silerge teqsim qilghanidi. ¹⁸ Mana, uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi; siler eslide men buyrughandek uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek idi, — dédi.□ ■

■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12** «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler» — «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler»din bezide bir qisimi qaldurulup, kahin'gha we bezide sun'ghuchi kishining özigimu yéyishke bérilidu. Qalghan qismi köydürülidu, elwette. ■ **10:13** Law. 2:3; 6:16 □ **10:18** «uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi» — kahinlar we pütün xelq jamaetining gunah qurbanliqining qéni muqeddes jayning ichige élip kirilidu; kahinlar mushu xil qurbanliqning göshini yéyishge bolmaytti (4:1-21ni körüng). ■ **10:18** Law. 4:5; 6:26; 16:27

¹⁹ Lékin Harun Musagha: — Mana, bular bügün *toghra ish qilip* özlirining gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini Perwerdigarning aldida sundi; méning béshimgha shu ishlar keldi; eger men bügün gunah qurbanliqining *göshini* yégen bolsam, Perwerdigarning neziride obdan bolattimu? — dédi.

²⁰ Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

11

Halal we haram janiwarlar

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —

² Israillargha mundaq dégin: — Yer yüzidiki barliq haywanlarning ichidin silerge yéyishke bolidighan janiwarlar shuki: — ■

³ Haywanlar ichide hem tuyaqliri pütün achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herbirini yésenglar bolidu. □ ⁴ Lékin köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni yémeslikinglar kérek: —

Töge: chünki u köshigini bilen tuyiqi achimaq emes. Shunga u silerge haram bolidu.

⁵ Sughur bolsa köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu. □

⁶ Toshqan bolsa bumu köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu.

⁷ Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) bolghini bilen köshimigini üçün silerge haram bolidu.

⁸ Siler shu haywanlarning göshidin yémeslikinglar kérek we ularning ölükigimu tegmenglar. Ular bolsa silerge haram bolidu.

⁹ Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki, yeni derya-déngizlardiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu; ¹⁰ lékin derya-déngizlarda yashaydighan, yeni sularda top-top üzidighan barliq janiwarlardin, qasiraqliri yaki qaniti bolmighanlirini yémeslikinglar kérek; ular silerge yirginchlik sanalsun.

¹¹ Mezkur janiwarlar derweqe silerge yirginchlik sanalsun; siler ularning göshidin yémeslikinglar kérek; ularning ölükini yirginchlik dep qaranglar. ¹² Sudiki janiwarlarning ichidin qaniti bilen qasiriqi bolmighan janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik sanalsun.

Halal we haram qushlar

¹³ Uchar-qanatlardin töwendikiler silerge yirginchliktur; ular yéyilmesliki kérek we silerge yirginchlik bolsun: — yeni bürküt, qorultaz-tapqushlar, déngiz bürküti, □ ¹⁴ qarlighach quyruqluq sar, lachin we ularning xilliri, ¹⁵ hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri, ¹⁶ müshükyapilaq, tögiquş, chayka, sar we ularning xilliri, ¹⁷ huwqush, qarna, ibis, □ ¹⁸ aqqu, saqiyqush, béliq'alghuch, □ ¹⁹ leylek, turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar silerge haram sanalsun. □

■ **11:2** Qan. 14:4; Ros. 10:14 □ **11:3** «köshigüchi» — mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq chaynaydighan barliq haywanlarni körsitidu. □ **11:5** «sughur» — yaki «sichqan» — taghlarda yashaydighan kichik bir haywan. □ **11:13** «qorultaz-tapqushlar» — ibraniiy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch». □ **11:17** «huwqush» — yaki «kichik huwqush». «qarna» — yaki «sugha sunggügüchi». Buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **11:18** «aqqu» — buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. «béliq'alghuch» — yaki «doghdaq» □ **11:19** «turna» — yaki «qotan». «..., turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar...» — bu tizimlikteki qushlarning köpinchisining ibraniiy tilidiki nami Tewratta peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning umumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu.

Halal we haram hasharetler

²⁰ Buningdin bashqa töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik bolidu. ²¹ Halbuki, töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlardin töwendikilerni yésenglar bolidu: — puti bilen ügilik pachiqi bolup, yer yüzide sekriyeleydighanlarni yésenglar bolidu; □ ²² bularning ichidin silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, qara chéketke we uning xilliri, tomuzgha we uning xilliri, chaqchiqiz we uning xilliri. ²³ Lékin töt putluq bolghan ömiligüchi hem uchidighan hemme bashqa janiwarlar silerge yirginchlik sanalsun. □

Ölükler toghruluq

²⁴ Bu janiwarlardinmu mundaq yol bilen napak bolisiler; birkim ularning ölük ténige tegse kech kirgüche napak hésablinidu. ²⁵ Kimdekim bularning ölükining bir qismini kôtürse öz kiyimlirini yuyushi kérek, u kishi kech kirgüche napak hésablinidu.

²⁶ Tuyaqliri achimaq, biraq pütünley bölünmigen yaki köshimeydighan haywanlarning hemmisi silerge haramdur; herkim *ularning ölükige* tegse napak sanalsun. □ ²⁷ Töt puti bilen mangidighan haywanlarning ichidin tapini bilen mangidighanlarning hemmisi silerge napak bolup, herkim ularning ölük tenlirige tegse kech kirgüche napak sanilidu.

²⁸ Kimki ularning ölükini kôtürse öz kiyimlirini yuyushi kérek, u kishi kech kirgüche napak turidu. Bu haywanlar bolsa silerge haram bolidu.

²⁹ Yer yüzide ömiligüchi ushshaq janiwarlarning ichidin silerge haram bolghanlar munular: — qarighu zokor, chashqan, keslenchük we ularning türliri, □ ³⁰ salma, qizil keslenchük, tam keslenchüki, tögürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar haram bolidu. □ ³¹ Bularning hemmisi yer yüzide ömiligüchi hemme ushshaq janiwarlarning ichide silerge haram bolidu; ularning ölükige tegse, kech kirgüche napak sanilidu.

³² Bu janiwarlarning ölüki herqandaq némige chüshüp qalsa shu néme napak hésablinidu — herqandaq yaghach qacha-qucha bolsun, kiyim bolsun, tére bolsun, taghar bolsun, herqandaq ishqa ishilitilidighan eswab bolsun, sugha chilinishi kérek; ular kech kirgüche napak sanilip, kéyin pak bolidu. ■

³³ Bularning biri sapaldin yasalghan herqandaq qacha ichige chüshüp qalsa, shu qacha ichidiki hemme nerse napak sanalsun we qacha özi sundurulsun. ³⁴ Eger qachidiki sudin ash-taam üstige chachrap ketse, ash-taam napak sanalsun we shundaqla qachidiki herqandaq ichimlikmu napak sanalsun. ³⁵ Hernémige undaq ölükning birer qismi chüshüp qalsimu, napak sanalsun. Eger tonur we ochaq bolsa, napak boldi dep chéqiwétilsun; ular silerge haram bolsun. ³⁶ Lékin shundaq ehwalda bulaq yaki su yighilidighan kölchek yenila pak sanilidu; emma birkim ularning ölük ténige tegse napak bolidu. ³⁷ Eger undaq ölükning birer qismi térishqa teyyarlan'ghan danlarga chüshüp qalsa, bumu yenila pak sanilidu. ³⁸ Lékin eger danning üstige su quyulghandin kéyin shundaq bir ölükning birer qismi chüshüp qalsa, undaqla bu danlar silerge napak sanalsun.

³⁹ Eger silerge yéyishke bolidighan haywanlardin biri ölüp qalsa, uning ölükige tegken kishi kech kirgüche napak sanalsun. ⁴⁰ Kimki undaq ölükning göshidin yése, öz kiyimlirini

□ **11:21** «töt putlap mangidighan» — ibraniylarning közqarishiche hasharetler töt puti bilen mangidu, ularning aldinqi ikkisi «qol» hésablinidu. □ **11:23** «silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, ... chaqchiqiz we uning xilliri... hemme bashqa janiwarlar silerge yirginchlik sanalsun» — «chéketke»din bashqa, ibranij tilidin bu harashetlerning namlirini jezmleshtürüş tes. Biz «qoshumche söz»imizde halal-haram haywanlar üstide toxtilimiz. □ **11:26** «herkim ularning ölükige tegse...» — ibranij tilida «herkim ulargha tegse...» — shühbisizki, bu ularning ölüklirini körsitidu (24-ayetni körüng). Chünki alayli, éshetni minish ademni napak qilmaydu. □ **11:29** «chashqan» — yaki «éséiq küzen». □ **11:30** «... tögürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar» — «xaméléon»din bashqa janiwarlarning namlirini ibranij tilidin jezmleshtürüş tes. ■ **11:32** Law. 15:12

yuyushi kérek we kech kirgüche napak sanalsun; shundaqla undaq bir ölükni kötürgen kishimu kiyimlirini yuyushi kérek we u kishi kech kirgüche napak sanalsun.

⁴¹ Yer yüzide ömüligüchi hemme ushshaq janiwarlar yirginchlik sanilip, hergiz yéyilmisun. ⁴² Qorsiqi bilen béghirlap mangidighan janiwar bolsun, yer yüzide yürüp töt puti bilen yaki köp putliri bilen mangidighan ömiligüchi janiwarlarning hertürlükini bolsa, ularni hergiz yémenglar; chünki ular yirginchlikdur.

⁴³ Siler bolsanglar mundaq ömiligüchi janiwarning sewebidin özünglarni yirginchlik qilmasliqinglar kérek. Özünglarni ular tüpeylidin napak qilmanglar, bolmisa ularning sewebidin bulghinip qalisiler; ⁴⁴ chünki Men Xudayinglardurmen. Siler özünglarni *Özümge* atap muqeddes qilishinglar kérek; Men Özüm muqeddes bolghach silermu özünglarni muqeddes tutushunglar kérek. Siler özünglarni yer yüzide ömiligüchi ushshaq herqandaq janiwarlarning sewebidin napak qilmanglar. ■ ⁴⁵ Chünki Men öz Xudayinglar bolushqa silerni Misir zeminidin chiqirip kelgen Perwerdigardurmen; siler muqeddes bolunglar, chünki Men muqeddesturmen.

⁴⁶ Shular bolsa charpay bilen uchar-qanatlar, suda yüridighan herbir janiwar bilen yer yüzide ömiligüchi herbir ushshaq janiwarlar toghrisidiki qanun-belgilimidur. ⁴⁷ Bular bilen haram-halalni uqup, yéyishke bolidighan haywan bilen yéyishke bolmaydighan haywanlarni perq ételeysiler.

12

Ayal kishining tughuttin kéyinki «paklinishi»

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Israillargha söz qilib mundaq dégin: — «Ayal kishi hamilidar bolup oghul tughsa, adet körüp aghriq bolghan künliridikidek yette kün'giche napak sanalsun. □ ³ Sekkizinchi küni oghli bolsa xetne qilinsun. □ ■ ⁴ Ayal bolsa shuningdin kéyin ottuz üç kün'giche «qan paklinish»ta tursun; paklinish künliri tamam bolmighuche héchbir muqeddes nersige tegmisun, muqeddes jayghimu kirmisun. □ ⁵ Eger u qiz tughsa undaqta adet künliridikidek ikki heptigiche napak turup, andin atmish alte kün'giche «qan paklinish»ta tursun.

⁶ Meyli oghul yaki qiz tughsun, qan paklinish künliri tamam bolghandin kéyin u ayal köydürme qurbanliq üçün bir yashqa kirgen qozini, gunah qurbanliqi üçün bir bachka yaki paxtekni élip jamaet chédirining kirish aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun.

⁷ Kahin uni Perwerdigarning aldida sunup, shu ayal üçün kafaret keltüridu; shuning bilen u xunidin pak bolidu. Oghul yaki qiz tughqan ayal toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur.

⁸ Eger uning qozigha qurbi yetmise, u ikki paxtek yaki ikki bachka keltürsun; ularning biri köydürme qurbanliq üçün, yene biri gunah qurbanliqi üçün bolidu; shu yol bilen kahin uning üçün kafaret keltüridu; u ayal pak bolidu.□

■ **11:44** Law. 19:2; 20:7; 1Pét. 1:16 □ **12:2** «adet körüp aghriq bolghan künliri» — ibraniiy tilida «ayrim turush künliri». Qiz-ayallar adet körgen waqtida «napak» hésablinip, éri bilen bille bolsa érimu kech kirgüche «napak» hésablinidu, shundaqla muqeddes ibadetxanigha kirse yaki qurbanliqlarning göshliridin yése bolmaydu. Lékin Tewrat-Injil boyiche herqandaq waqitlarda Xudaning xelqi dua-ibadet qilsa boliwéridu! □ **12:3** «xetne qilinsun» — ibraniiy tilida «uning xetniliki késilsun» dégen sözler bilen ipadilidur. ■ **12:3** Yar. 17:12; Luqa 1:59; 2:21; Yuh. 7:22 □ **12:4** «shuningdin kéyin ottuz üç kün'giche «qan paklinish»ta tursun» — ayal öz érige yéqinlishish terepte «pak» hésablinatti, lékin muqeddes chédirigha kirip qurbanliq qilishqa bolmaytti. □ **12:8** «Eger uning qozigha qurbi yetmise...» — ibraniiy tilida: — «Eger uning qoza élishqa qoli qisqiliq qilsa...». «u ayal pak bolidu» — bu babtiki «ayallarning pakliqi» dégen téma toghruluq köp uqushmasliqlar bolghachgha, biz u toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

13

Herxil tére késelliri toghruluq belgilimiler

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

² Birsining bedinining tériside bir chiqan, yaki temretke yaki parqiraq tashma chiqip, uningdin bedinining tériside pése-maxaw késilining jarahiti peyda bolghan bolsa, u kishi Harun kahinning yaki uning kahin oghulliridin birining qéshigha keltürölsun. □ ³ Kahin uning bedinining jarahitige qaraydu; jarahet bolghan jayning tüki aqirip ketken hemde jarahetmu etrapidiki téridin qéniqraq körünse, bu pése-maxaw késellikidur. Shunga kahin uni körgendin kéyin shu kishini «napak» dep jakarlisun.

⁴ Lékin eger uning bedinining térisidiki peyda bolghan ashu yaltiraq chiqan aq bolup, etrapidiki téridin qéniqraq körünmise we tükimu aqirip ketmigen bolsa, kahin bu jarahet bar kishini yette kün'giche ayrim solap qoysun. ⁵ Yettinchi küni kahin uninggha qarisun we eger jarahet oxshash turup, tériside kéngiyip ketmigen bolsa, kahin uni yene yette kün'giche ayrim solap qoysun. ⁶ Yettinchi küni kahin uninggha yene qarisun we jarahetning renggi suslashqan we kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin uni «pak» dep jakarlisun; jarahetning peqet bir chaqa ikenliki békitilip, késel kishi öz kiyimlerini uyup pak sanalsun.

⁷ Lékin eger u kahin'gha körünüp «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin shu chaqa tériside kéngiyip ketse, undaqta u yene bir qétim kahin'gha körünsun. ⁸ Kahin uninggha yene qarisun we eger chaqa uning tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; u jarahet pése-maxawdur.

⁹ Eger birkimde pése-maxaw jarahiti peyda bolup qalsa kahinning qéshigha keltürölsun.

¹⁰ Kahin uning jarahitige sepsélip qarisun; we eger tériside aq bir chiqan peyda bolghan, tüki aqirip ketken bolsa we chiqan chiqqan jayda et-göshi körünüp qalghan bolsa, ¹¹ bu uning bedinining térisige chüshken kona pése-maxaw jarahitining qaytidin qozghilishi bolup, kahin uni «napak» dep jakarlisun. U napak bolghini üçün uni solashning hajiti yoq.

¹² Lékin eger pése-maxaw qozghilip, jarahiti bar kishining térisige yéyilip ketken bolsa, kahin negila qarisa shu yerde shu «pése-maxaw» bolsa, térisini béshidin putighiche qaplap ketken bolsa, ¹³ undaqta kahin uninggha sepsélip qarisun; mana, shu pése-maxaw jarahiti pütün bedinini qaplap ketken bolsa, u jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; chünki uning pütün bedini aqirip ketken bolup, u «pak» dep sanalsun.

¹⁴ Lékin qachaniki uningda et-göshi körünüp qalsa, u kishi napak sanalsun. ¹⁵ Kahin mundaq körün'gen et-göshige qarap, u kishini «napak» dep jakarlisun; chünki shu et-gösh napak bolup, u pése-maxaw késilidur.

¹⁶ Halbuki, eger et-göshi qaytidin özgirip, aqarsa u kishi yene kahinning qéshigha kelsun.

¹⁷ Kahin uninggha sepsélip qarisun; jarahet aqarghan bolsa, kahin jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; u pak sanilidu.

¹⁸ Eger birkimning bedinining térisige hürrek chiqip saqiyip, ¹⁹ hürrekning ornida aq chiqan yaki qizghuch dagh peyda bolghan bolsa, kahin'gha körsitilsun. ²⁰ Kahin uninggha sepsélip qarisun; eger dagh etrapidiki téridin qéniqraq körünse, shundaqla uningdiki tükler aqirip qalghan bolsa, undaqta kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu hürrektin qozghilip peyda bolghan pése-maxaw késili jarahitidur.

²¹ Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, dagh chiqqan jayda aqirip qalghan tükler bolmisa, we daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolmisa, renggi sel susraq bolghan bolsa, undaqta kahin uni yette kün'giche ayrim solap qoysun. ²² Eger dagh derweqe térisige yéyilip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu *pése-maxaw* jarahitidur.

□ **13:2 «bedinining tériside»** — démek, saqal yaki chachliri ichide emes (29-37nimu körüng). «*pése-maxaw*» — bu bablardiki «pése-maxaw» késili peqet maxaw késili bolupla qalmay, belki nechche xil tére késelliklerini körsitishi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng.

²³ Emma eger dagh öz jayida toxtap yéyilmighan bolsa, bu peqet hürrekning zexmi, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun.

Köyük yarisi toghruluq

²⁴ Eger birsining bedinining térisining melum jayi köyüp qélip, köygen jay aq-qizghuch yaki pütünley aq dagh bolup qalsa, ²⁵ kahin uningha sepsélip qarisun; eger shu daghdiki tükler aqirip ketken, daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolup qalghan bolsa, undaqta bu köyük yarisidin peyda bolghan pése-maxaw késilidur; kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.

²⁶ Lékin eger kahin sepsélip qarighanda, daghning ornida héchqandaq aqirip ketken tük bolmisa, shundaqla daghmu etrapidiki téridin qéniq bolmisa, belki renggi sus bolsa, undaqta kahin uni yette kün'giche ayrim solap qoysun. ²⁷ Yettinchi küni kahin uningha yene qarisun; dagh tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.

²⁸ Emma eger dagh jayida toxtap, yéyilmighan bolsa, shundaqla renggi sus bolsa, bu peqet köyüktin bolghan chawartqu, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun; chünki u köyükning tatuqi, xalas.

Chach yaki saqal ichide peyda bolghan jarahetler

²⁹ Eger bir er yaki ayal kishining béshida yaki saqilida jarahet peyda bolsa, ³⁰ kahin jarahetke sepsélip qarisun; eger jarahet etrapidiki téridin qéniqraq körünse, üstide shalang sériq tük bolsa, undaqta kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu jarahet qaqach bolup, bash yaki saqaldiki pése-maxawning alamitidur.

³¹ Eger kahin qaqach jaygha sepsélip qarighanda, u etrapidiki téridin qéniq körünmise, shundaqla uning ichide héchqandaq qara tükmu bolmisa, undaqta kahin qaqichi bar kishini yette kün'giche ayrim solap qoysun. ³² Kahin yettinchi küni qaqachqa yene sepsélip qarisun; qaqach kéngiyip ketmey, üstidimu héchqandaq sériq tük bolmisa, shundaqla qaqach etrapidiki téridin qéniq körünmise, ³³ jarahiti bar kishi barliq chach-saqilini chüshürüwetsun; qaqachning özini ghirdimisun. Kahin qaqichi bar kishini yene yette kün'giche ayrim solap qoysun. ³⁴ Yettinchi küni kahin qaqachqa sepsélip qarisun; eger qaqach téride kéngiyip ketmigen bolsa, shundaqla etrapidiki téridin qéniq körünmise, kahin uni «pak» dep jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; shuning bilen u pak sanilidu.

³⁵ Lékin eger u «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin qaqach téride kéngiyip ketse, ³⁶ kahin uningha yene sepsélip qarisun; eger qaqach téride kéngiyip ketken bolsa, sériq tükning bar-yoqluqini tekshürüshning hajiti yoq; chünki bu kishi napaktur. ³⁷ Eger qaqach jayida shu péti qélip, üstidin qara tük ünüp chiqqan bolsa, qaqach saqayghan bolidu; shu kishi pak bolghachqa, kahin uni «pak» dep jakarlishi kérek.

³⁸ Eger er yaki ayal kishining bedinining tériside dagh peyda bolup, bu daghlar parqiraraq hem aq bolsa ³⁹ kahin sepsélip qarisun; eger bedenning térisidiki shu daghlar susliship boz rengge yüzlen'gen bolsa, bu téridin chiqqan bir tashma, xalas; bu kishi pak sanalsun.

Paynekbash toghruluq

⁴⁰ Eger birkimning béshining tükliri chüshüp ketken bolsa, u peqet bir taqir bash, xalas; u pak sanalsun. ⁴¹ Eger uning béshining tüki péshane teripidin chüshken bolsa, u peqet paynekbash, xalas; u yenila pak sanalsun. ⁴² Lékin eger uning taqir béshi yaki paynek béshida qizghuch aq dagh körünse, undaqta shu jarahet uning taqir béshi yaki paynek béshidiki pése-maxaw késilining bir alamitidur. ⁴³ Kahin jarahitige sepsélip qarisun; eger uning taqir béshida yaki paynek béshida ishshiq jarahet bolsa hemde pése-maxaw késilining alamitidek qizghuch aq körünse, ⁴⁴ undaqta u pése-maxaw késilige giriptar

bolghan adem bolup, napak hésablinidu. Uning béshigha shundaq jarahet chüshken bolghach, kahin uni mutleq «napak» dep jakarlisun.

⁴⁵ Shundaq jarahiti bar pése-maxaw késili bolghan kishi kiyimliri yirtiq, chachliri chuwuq, burut-saqili yépiqliq halda: «Napak, napak!» dep towlap yürüshi kérek. □ ■

⁴⁶ Shu jarahiti bolghan barliq künlerde u «napak» sanilidu; u napak bolghachqa, ayrim turushi kérek; uning turalghusi chédirgahning sirtida bolsun.

Kiyim-kéчек, rext yaki tére-xurumlarda peyda bolghan «pése-maxaw» késili

⁴⁷ Eger bir kiyimde, meyli yungdin yaki kanaptin tikilgen bolsun uningda pése-maxaw iz-déghi peyda bolsa, □ ⁴⁸ yeni kanap yaki yungdin toqulghan rextte, örüş yipida yaki arqaq yiplirida bolsun, tére-xurumda yaki téridin étilgen herqandaq nersilerde pése-maxaw iz-déghi bolsa, □ ⁴⁹ shundaqla kiyim-kéчек yaki tére-xurumda, örüş yip yaki arqaq yiplirida, ya tére-xurumdin étilgen nersilerde peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-dagh «pése-maxaw iz-déghi» dep qarilip kahin'gha körsitilsun. □

⁵⁰ Kahin *daghqa* sepsélip qarisun, andin iz-dagh peyda bolghan nersini yette kün'giche ayrim saqlisun. ⁵¹ U yettinchi küni iz-daghgha qarap baqsun; iz-dagh chüshken kiyim-kéчек, meyli arqaq yipta yaki örüş yipta bolsun, yaki tére-xurumda yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, u kényiyip ketken bolsa, bu iz-dagh chiritküch pése-maxaw késili dep hésablinip, ular napak sanalsun. ⁵² Shuningdek kahin örüş yip yaki arqaq yipida iz-dagh bolsa kiyim-kéчек yaki tére-xurumdin étilgen nerside shundaq iz-dagh bolsa ularnimu köydürüwetsun; chünki bu chiritküch pése-maxaw késilidur. Mundaq nersilerning hemmisini otta köydürüş kérektur.

⁵³ Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, iz-dagh kiyim-kéchéktiki örüş yipta bolsun, arqaq yipta bolsun, yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, iz-dagh kényeymigen bolsa, ⁵⁴ undaqta kahin déghi bar nersini yuyulsun dep buyrup, ikkinchi qétim uni yette kün'giche saqlisun. ⁵⁵ Bu nerse yuyulghandin kéyin kahin yene daghqa sepsélip qarisun; eger uning renggi özgermigen bolsa (gerche kényiyip ketmigen bolsimu), u yenila napaktur; sen uni otta köydürgin. Chünki meyli uning iz-déghi ich yüzide bolsun yaki tash yüzide bolsun u chiritküch iz-dagh hésablinidu.

⁵⁶ Lékin eger eger kahin sepsélip qarighanda, mana, daghning renggi yuyulghandin kéyin susliship ketken bolsa, u shu qismini kiyim-kéchéktin, örüş yiptin yaki arqaq yiptin bolsun, yaki tére-xurumdin bolsun uni yirtip élip, tashliwetsun. ⁵⁷ Eger bu iz-dagh kiyim-kéchékte, meyli arqaq yipta yaki örüş yipta bolsun, ya tére-xurumdin étilgen nerside körünsun, bu kényiyidighan birxil pése-maxaw iz-déghi dep sanalsun; sen u chaplashqan kiyim-kéchékni köydürüwetkin. ⁵⁸ Lékin eger iz-dagh kiyim-kéchékte bolsun (örüş yipida yaki arqaq yipida bolsun) yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, yuyulush bilen chiqip ketse, undaqta bu égin ikkinchi qétim yuyulsun, andin pak sanalsun.

⁵⁹ Pése-maxaw késiliningkidek iz-dagh peyda bolghan yung yaki kanap rexttin toqulghan kiyim-kéчек (iz-dagh örüş yipta yaki arqaq yipta bolsun) yaki tére-xurumdin étilgen nersiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur; buning bilen ularni pak yaki napak jakarlashqa bolidu.

□ 13:45 «chachliri chuwuq» — yaki «béshi ochuq». ■ 13:45 Yigh. 4:15 □ 13:47 «pése-maxaw iz-déghi» — ibraniy tilida «pése-maxaw yarisu». □ 13:48 «örüş yipida» — yaki «teg yipi» — toqulmilarning boyigha tartilghan yipi. □ 13:49 «...kiyim-kéчек yaki tére-xurumda ... peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-dagh «pése-maxaw iz-déghi» dep qarilip kahin'gha körsitilsun» — bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw késili»ning rext-kiyimge yaki tére-xurumgha yuqushi belkim ademni heyran qaldurarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

14

Pése-maxaw késelliridin paklinish belgilimiliri

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Pése-maxaw bolghan kishi pak qilinidighan künide beja qilish kérek bolghan qanun-belgilime mana töwendikidektur: — U kahinning aldigha keltürölsun. ■ ³ Kahin chédirgahning tashqirigha chiqip, pése-maxaw bolghan kishige sepsélip qarısun; eger pése-maxaw bolghan kishi késilidin saqayghan bolsa, ⁴ Unda qta kahin pak qilinidighan kishige pak, tirik qushtin ikkini uninggha qoshup kédır yaghichi, qızıl rext we zofa keltürüşke buyrusun. □ ⁵ Andin kahin qushlarning birini éqin su qachılan'ghan sapal kozining üstide boghuzlanglar dep buyrusun; □ ⁶ andin tirik qushni bolsa, kahin uni kédır yaghichi, qızıl rext we zofa bilen élip kélip, bu nersilerning hemmisini tirik qush bilen birge éqin suning üstide boghuzlan'ghan qushning qénigha chilısun, ⁷ andin pése-maxawdin pak qilinidighan kishige yette qétim sépishi bilen uni pak dep jakarlısun; we tirik qushni dalagha qoyup bersun.

«Pak qilinish» tiki yette kün

⁸ Pése-maxawdin pak qilinidighan kishi kiyimlirini yuyup, bedinidiki barlıq tüklerni chüşürüp, suda yuyun'ghandin kéyin pak hésablınu. Andin uninggha chédirgahqa kirishke ijazet bolıdu; peqet u yette kün'giche öz chédirining téshida turushi kérek. ⁹ Yettinchi küni u bedinidiki hemme tüklerni chüşürsun; bashning chach-saqalliri we qéshini, yeni barlıq tüklirini chüşürsun; u kiyimlirini yuyup öz bedinini suda yusun, andin pak bolıdu.

Sekkizinchi küni

¹⁰ Sekkizinchi küni u ikki béjirim erkek qoza bilen bir yashqa kirgen béjirim chishi qozidin birni, shuningdek bir *efahning* ondin üçige barawer zeytun méyi ileshtürölgen ésil un «ashlıq hediye»ni, bir log zeytun méyini keltürsun. □ ¹¹ Uni «pak» dep jakarlaydighan bu resim-qaidini ötküzidighan kahin pak qilinidighan kishini we u nersilerni jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning aldida hazir qılsun. ¹² Andin kahin erkek qozılarning birini élip itaetsizlik qurbanlıqı qilip sunup, uning bilen bille shu bir log zeytun méyini keltürüp, pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun. ¹³ Qoza bolsa muqeddes bir jayning ichide gunah qurbanlıqı bilen köydürme qurbanlıqlar boghuzlinidighan jayda boghuzlansun; chünki itaetsizlik qurbanlıqı bolsa gunah qurbanlıqıgha oxshash, kahin'gha tewe bolup «eng muqeddeslerning biri» sanılıdu. □ ■

¹⁴ Kahin itaetsizlik qurbanlıqıning qénidin élip pak qilinidighan kishining ong qulıqıning yumshıqıgha we ong qolıning chong barmıqı bilen ong putıning chong barmıqıghımu sürüp qoysun. ¹⁵ Andin kahin shu bir log zeytun méyidin élip, özining sol qolıning aliqinıgha azghına quysun. ¹⁶ Kahin ong barmıqını sol qolidiki zeytun méyigha chilap, Perwerdigarning aldida yette qétim barmıqı bilen sepsun.

¹⁷ Andin kahin qolidiki qalghan maydın élip, pak qilinidighan kishining ong qulıqıning yumshıqıgha, ong qolıning bash barmıqıgha we ong putıning bash barmıqıgha sürölgen itaetsizlik qurbanlıqıning qénining üstige sürüp qoysun. ¹⁸ Sürüp bolup, kahin qolidiki éship qalghan maynı pak qilinidighan kishining béshigha quysun. Bu yol bilen kahin uning üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltürıdu. ¹⁹ Andin kahin gunah qurbanlıqını

■ **14:2** Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luqa 5:14; 17:14 □ **14:4** «qızıl rext» — yaki «qızıl yip». «zofa» — birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ **14:5** «éqin su qachılan'ghan sapal kozining üstide...» — yaki «éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide...». □ **14:10** «bir log» — belkim texminen bir létrning yérımı bolushi mumkin. □ **14:13** «muqeddes bir jay» — mushu yerde muqeddes jayning hoylisini körsitıdu. ■ **14:13** Law. 7:7

sunup, pak qilinidighan kishini napakliqidin pak qilishqa kafaret keltüridu; axirida u köydürme qurbanliqni boghuzlisun. ²⁰ Kahin köydürme qurbanliq bilen ashliq hediye qurban'gahta sunsun. Bu yol bilen kahin uning üçün kafaret keltürüp, u kishi pak bolidu.

²¹ Lékin u kembeghelliktin shundaq qilishqa qurbi yetmise, özige kafaret keltürüş üçün «pulanglatma hediye» süpitide yalghuz bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilib keltürsun, shuningdek ashliq hediye üçün bir efahning ondin birige barawer zeytun méyi ileshtürülgen ésil un bilen bir log zeytun méyini keltürsun □ ²² we öz ehwaligha yarisha ikki paxtek yaki ikki bachka élip kelsun; biri gunah qurbanliqi üçün, yene biri köydürme qurbanliq üçün bolsun; ²³ sekkizinchi küni bularni özining pak qilinishi üçün jamaet chédirining kirish aghzigha élip kélip, Perwerdigarning aldida kahinning qéshigha keltürsun. ²⁴ Kahin itaetsizlik qurbanliqi bolidighan erkek qoza bilen shu bir log mayni élip, bularni pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun. ²⁵ Itaetsizlik qurbanliqi qilin'ghan erkek qozini bolsa özi boghuzlisun; andin kahin itaetsizlik qurbanliqining qénidin azghina élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha, ong qolining bash barmiqigha we ong putining bash barmiqigha sürsun. ²⁶ Andin kahin maydin élip, sol qolining aliqinigha azghina quysun. ²⁷ Shundaq qilib, kahin ong barmiqi bilen sol qolidiki maydin Perwerdigarning aldida yette qétim sepsun. ²⁸ Andin kahin özi qolidiki maydin élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha we ong qolining bash barmiqi bilen ong putining bash barmiqigha itaetsizlik qurbanliqining qénining üstige sürsun. ²⁹ Shuning bilen Perwerdigarning aldida uningha kafaret keltürüşke kahin qolidiki mayning qalghinini pak qilinidighan kishining béshigha quysun; ³⁰ andin shu kishi öz qurbigha qarap paxtektin birni yaki bachkidin birni sunsun; ³¹ öz qurbigha qarap, birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq qilib ashliq hediye bilen bille sunsun. Bu yolda kahin Perwerdigarning aldida pak qilinidighan kishi üçün kafaret keltüridu.

³² Özide pése-maxaw bolghan, pak qilinishi üçün wajip bolidighan nersilerni keltürüşke qurbi yetmeydighan kishiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shulardur.

Pése-maxaw késili basqan öyler toghruluq

³³ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: — ³⁴ — Siler Men özünqlargha miras qilib bérighan Qanaan zéminigha kirgendingin kéyin, Men siler ige bolidighan shu zémindiki bir öyge birxil pése-maxaw yarisini ewetsem, ³⁵ öyning igisi kahinning qéshigha bérrip, uningha buni melum qilib: «Méning öyümge waba yuqqandek körünidu», dep melum qilishi kérek.□

³⁶ Kahin bolsa: — Öydiki hemme nersiler napak bolmisun üçün men bérrip bu wabagha sepsélip qarastin burun öyni bikarlanglar, dep buyrusun. Andin kahin kirip öyge sepsélip qarison. ³⁷ U shu wabagha sepsélip qarighinida, mana öyning tamlirigha waba daghliri yuqqan jaylar kawak bolsa, hem yéshilgha mayil yaki qizghuch bolup, tamning yüzidin qéniqraq bolsa, □ ³⁸ kahin öyning ishikining aldigha chiqip, ishikni yette kün'giche taqap qoysun. ³⁹ Andin kahin yettinchi küni yénip kélip, sepsélip qarighinida, öyning tamliridiki iz-dagh kéngiyip ketken bolsa, ⁴⁰ kahin: — Waba yuqqan tashlarni

□ **14:21** «kafaret keltürüş üçün ... yalghuz bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilib keltürsun» — mushu yerde «itaetsizlik qurbanliqi»ning seweb-meqsiti éniq körünidu — késel bolghan kishi késili tüpeylidin Xudagha héchqandaq qurbanliq yaki hediye sunalmisa, shu waqittiki sunmighan qurbanliqliri üçün Xudagha qerzdar dep hésablinidu. «Itaetsizlik qurbanliqi» bolsa bu qerzning ornida bolatti. Mesilen mezkur kitab, 5-bab, 14-19-ayetni körüng. □ **14:35** «méning öyümge waba yuqqandek körünidu» — bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw Késili»ning öylerge yuqushi belkim ademni heyran qilarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:37** «... kawak bolsa» — yaki «tompuyip chiqqan bolsa». Ibraniy tilidiki bu söz muqeddes kitabta birla qétim tépilidu.

chiqirip sheharning sirtidiki napak bir jaygha tashliwétinglar, dep buyrusun. ⁴¹ Shuning bilen birge u öyning ichining töt etrapini qirdorsun we ular qirghan suwaqni bolsa sheharning téshidiki napak bir jaygha töküwetsun. ⁴² Andin ular bashqa tashlarni élip, ilgiriki tashlarning ornida qoysun we bashqa hak lay étip, uning bilen öyni qaytidin suwisun.

⁴³ Eger u tashlarni chiqirip, öyni qirdurup qaytidin suwatqandin kéyin, öyde waba déghi yene peyda bolsa, ⁴⁴ undaqta kahin yene kirip buninggha sepsélip qarison. Sepsélip qarighinida, mana iz-dagh öyde kéngiyip ketken bolsa, bu öyge yuqqini chiritküch waba bolidu; öy napak sanilidu. ⁴⁵ Bu wejedin ular öyni, yeni yaghach-tash we barliq suwiqi bilen bille chüshürüp, hemmisini kötürüp sheharning sirtidiki napak bir jaygha tashliwetsun. ⁴⁶ Kimdekim öy taqalghan mezigilde uninggha kirse, u kech kirgüche napak sanilidu. ⁴⁷ Eger birkim öy ichide yatqan bolsa, kiyimlerini yusun; we eger birsi öyde ghizalan'ghan bolsa, umu öz kiyimlerini yusun. ⁴⁸ Lékin kahin kirip, öyge sepsélip qarighinida öy suwalghandin kéyin waba uningda kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin öyni «pak» dep jakarlisun; chünki uningdiki waba saqayghan bolidu.

⁴⁹ Andin u öyning pak qilinishi üçün ikki qush, kédir yaghichi, qizil rext bilen zofa élip kélip, ⁵⁰ qushlarning birini éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide boghuzlisun; □ ⁵¹ andin u kédir yaghichi, zofa, qizil rext we tirik qushni bille élip kélip, bu nersilerning hemmisini boghuzlan'ghan qushning qénigha, shundaqla éqin sugha chilap, öyge yette mertiwé sepsun; ⁵² bu yol bilen u öyni qushning qéni, éqin su, tirik qush, kédir yaghichi, zofa we qizil rext arqiliq napakliqtin paklaydu. ⁵³ Andin u tirik qushni sheharning sirtida, dalada qoyup bersun. U shundaq qilip, öy üçün kafaret keltüridu; u öy pak sanilidu.

⁵⁴ Bular bolsa herxil pése-maxaw jarahiti, qaqach, ⁵⁵ kiyim-kéчек we öyge yuqqan pése-maxaw wabasi, ⁵⁶ téridiki chiqanlar, temretke we parqiraq aq iz-daghlar toghrisidiki qanun-belgilimidur. ⁵⁷ Shu belgilimiler bilen bir nersining qaysi ehwalda napak, qaysi ehwalda pak bolidighanliqini perq étishke körsetme bérishke bolidu; mana bu pése-maxaw toghrisidiki qanun-belgilimidur.

15

Aqma toghruluq

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

² Israillargha mundaq denglar: — Herqandaq erkekning öz ténidin aqma chiqsa shu kishi shu aqma sewebidin napak sanalsun. □ ³ Aqma chiqishtin bolghan napakliq toghrisidiki höküm shuki, aqmisi meyli ténidin éqip tursun yaki éqishtin toxtitilghan bolsun, shu kishi yenila napak sanalsun; ⁴ mundaq aqma bolghan kishi yatqan herbir orun-körpe napak sanilidu we u qaysi nersining üstide oltursa shu nersimu napak sanilidu. ⁵ Kimki u yatqan orun-körpige tegse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, andin kech kirgüche napak sanalsun. ⁶ Shuningdek kimki mundaq aqma bolghan kishi olturghan nerside oltursa öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun. ⁷ Kimki aqma bolghan kishining ténige tegse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, we kech kirgüche napak sanalsun. ⁸ Eger aqma bolghan kishi pak birsige tükürse, shu kishi öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, kech kirgüche napak sanalsun. ⁹ Qaysibir éger-toqumning üstige *aqma bolghan* kishi minse, shu nerse napak sanalsun. ¹⁰ Kimki uning tégide qoyulghan nersilerge tegse kech kirgüche napak sanilidu; we kimki

□ **14:50** «...éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide» — yaki «... éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide». □ **15:2** «...erkekning öz ténidin aqma chiqsa...» — bu ayetlerdiki «erkekning téni» dégen söz köp yerlerde ewret, uyat yerlirini körsitidu.

shu nersilerni kötürse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, we kech kirküche napak sanalsun.

¹¹ Aqma bolghan kishi qolini yumastin birkinge tegküzse, shu kishi öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirküche napak sanalsun. ¹² Aqma bolghan kishi sapal qachini tutup salsa, shu qacha chéqiwétilsun; yaghach qacha bolsa suda yuyulsun. ■

«Aqmidin paklinish» toghruluq

¹³ Qachaniki aqma bar kishi aqma halitidin qutulsa, özining pak qilinishi üçün yette künni hésablap ötküzüp, andin kiyimlerini yuyup, éqin suda yuyunsun; andin pak sanilidu. ¹⁴ Sekkizinchi küni ikki paxtek yaki ikki bachkini élip, jamaet chédirining kirish aghzigha, Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshursun. ¹⁵ Kahin ulardin birini gunah qurbanliqi üçün, yene birini köydürme qurbanliq üçün sunsun. Bu yol bilen kahin Perwerdigarning aldida uning aqma bolghanliqigha kafaret keltüridu.

¹⁶ Eger bir erkekning meniysi özlükidin chiqip ketken bolsa, u pütün bedinini suda yusun, u kech kirküche napak sanalsun. ¹⁷ Shuningdek ademning meniysi qaysi kiyimige yaki térisige yuqup qalsa, suda yuyulsun we kech kirküche napak sanalsun.

¹⁸ Er we ayal kishi bir-birige yéqinlishishi bilen meni y chiqsa, ikkisi yuyunsun we kech kirküche napak sanalsun.

Ayal kishilerdiki aqma kélish toghruluq

¹⁹ Eger ayal kishiler aqma kélish halitide tursa we aqmisi xun bolsa, u yette kün'giche «ayrim» tursun; kimki uninggha tegse kech kirküche napak sanalsun. □ ²⁰ «Ayrım» turush mezgilide, qaysi nersining üstide yatsa, shu nerse napak sanilidu, shundaqla qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nersimu napak sanalsun. ²¹ Herkim uning orun-körpisiqte tegse öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirküche napak sanalsun.

²² Herkim u olturghan nersige tegse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirküche napak sanalsun. ²³ We eger birkim u yatqan yaki olturghan jayda qoyulghan birer nersige tegse, kech kirküche napak sanalsun.

²⁴ Eger bir er kishi shu halettiki ayal bilen birge yatsa, shundaqla uning xun napakliqi shu erge yuqup qalsa, u yette kün'giche napak sanalsun; u yatqan herbir orun-körpimu napak sanalsun. □ ■

²⁵ Eger ayal kishining adet waqtining sirtidimu birnechche kün'giche xuni kélip tursa, yaki xun aqmisi adet waqtidin éship ketken bolsa, undaqla bu napak qan éqip turghan künlirining hemmiside, u adet künliride turghandek sanalsun, yene napak sanalsun. ■

²⁶ Qan kelgen herbir künde u qaysi orun-körpe üstide yatsa, bular u adet künliride yatqan orun-körpilerdek hésablinidu; u qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nerse adet künlirining napakliqidek napak sanalsun. ²⁷ Herkim bu nersilerge tegse napak bolidu; shu kishi kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirküche napak sanalsun.

Ayal kishilerning heyizdin bashqa xun kélishtin paklinishi

²⁸ Ayal kishi qachan xun kélishtin saqaysa, u yette künni hésablap, ötküzüp bolghanda pak sanilidu. ²⁹ Sekkizinchi küni u ikki paxtek yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining

■ **15:12** Law. 6:21; 11:33 □ **15:19** «aqma kélish haliti» — bu ayetlerde körsilitilgen aghriqlarning köpinchisi ewret, uyat yerliridiki haletletni körsetse kérek. «ayrim» — bu ayettiki «ayrim» — ayrim solap qoyulsun dégeni bildürmeydu (mesilen, 24-ayetni körüng). □ **15:24** «xun napakliqi» — er-ayal bille yatqanda ayalning aditi tuyuqsiz kélip qélip, xun qéni tasadipiyliqtin er kishige tégip kétishini körsitidu. Eger er kishi ayalning adet körginini bilip turup uninggha yéqinlashqan bolsa, undaqla her ikkisi (ayal kishi mejburlanmighan bolsa, elwette) Xudaning biwasite körsitidighan jzasigha uchraydu (20:18ni körüng). Shühbisizki, Xudaning bu emrdiki meqsiti, ayal kishilerge ayniq eng qiyin waqtda aram bérishtin ibaret idi. ■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20

kirish aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun. ³⁰ Kahin bularning birini gunah qurbanliqi üçün, yene birini köydürme qurbanliq üçün ötküzsün; bu yol bilen kahin uning napak aqma qénidin pak bolushigha uning üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu.

Xulase

³¹ Siler mushu yol bilen Israillarni napakliqidin üzünglar; bolmisa, ular napakliqida turiwérip, ularning arisida turghan méning turalghu chédirimni bulghishi tüpeylidin napak halitide ölüp kétidu. ³² Aqma kélish halitide bolghan kishi we meniye kétish bilen napak bolghan kishi toghrisida, ³³ Shuningdek xun kélish künliridiki aghriq ayal kishi toghruluq, aqma halette bolghan er we ayal toghruluq, napak halettiki ayal bille yatqan er toghruluq kelgen qanun-belgilime mana shulardur.

16

«Kafaret küni»

¹ Harunning ikki oghli Perwerdigarning aldigha yéqinlishishi bilen ölüp ketti. Ular ölüp ketkendin kéyin, Perwerdigar Musagha söz qildi. ■ ² Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — «Sen öz qérindishing Harun'gha: «Sen ölüp ketmesliking üçün perdingning ichidiki muqeddes jaygha qoyulghan ehde sanduqining üstidiki «kafaret texti»ning aldigha her waqit kelme», dégin. Chünki Men «kafaret texti»ning üstidiki bulutta ayan bolimen. ■ ³ Harun *eng* muqeddes jaygha munu yol bilen kirsün: — Gunah qurbanliqi üçün bir yash torpaq, köydürme qurbanliq üçün bir qochqarni keltürsun; ⁴ özi muqeddes kanap xalta könglekni kiyip, etlirini yapidighan kanap ishtannimu kiyip, bélige bir kanap belwaghni baghlap, béshigha kanap sellini yögep kelsün. Bular muqeddes kiyimler bolghachqa, kiyishtin ilgiri bedinini suda yusun. □ ⁵ U Israillarning jamaitidin gunah qurbanliqi üçün ikki téke, köydürme qurbanliq üçün bir qochqarni tapshuruwalsün. ⁶ Shuning bilen Harun awwal gunah qurbanliqi bolidighan torpaqni sunup, özi we öz öyidikiler üçün kafaret keltürüshi kérek. ■ ⁷ Andin u ikki tékini élip, ularni jamaet chédirining kirish aghzining aldigha keltürüp, Perwerdigarning aldida turghuzsun. ⁸ Andin Harun bu ikki téke toghrisida chek tashlisun; chekning birini «Perwerdigar üçün», yene birini «azazel üçün» tashlisun. □ ⁹ Harun Perwerdigargha chek chüshken tékini keltürüp, gunah qurbanliqi süpitide sunsun. ¹⁰ Lékin «azazel»ge chek chüshken tékini bolsa, kafaret keltürüshi üçün chölge heydilishke, shundaqla «azazel»ge ewetilishke Perwerdigarning aldida tirik qaldurulsün. ¹¹ Andin Harun gunah qurbanliqini, yeni özi üçün bolghan torpaqni keltürüp, özi we öz öyidikiler üçün kafaret keltürüshke özige gunah qurbanliqi bolidighan bu torpaqni boghuzlisun; ¹² Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahtin élin'ghan chogh bilen tolghan bir xushbuydanni élip, ikki qollap yumshaq ézilgen ésil xushbuy etir bilen toldurup, buni perdingning ichige élip barsun; ¹³ andin xushbuy is-tütiki hökümguwah sanduqining üstidiki kafaret textini qaplisun dep, xushbuyni Perwerdigarning huzuridiki otning üstige qoysun; shuning bilen u ölmeidu. ¹⁴ U torpaqning qénidin élip

■ **16:1** Law. 10:1, 2 ■ **16:2** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **16:4** «etliri» — bu ayettiki «etliri» dégen söz ewret, uyat yerlirini körsitidu. ■ **16:6** Ibr. 7:27,28 □ **16:8** «Azazel» — alimlar «azazel» toghruluq töt pikirde bolup kelgen: (1) bu isim «téke» bilen «heydelmek» dégen sözlerning birikmisi bolup, «heydiwetgen téke» dégeni bildüridu; (2) «weyrane qilish» yaki «élip tashlinish» dégeni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir xil jin-alwastining ismi. Biz birinchi yaki ikkinchi pikirge mayilmiz (ikkilisi toghra bolushi mumkin). «qoshumche söz»imizde bu toghruluq toxtilimiz. Héch bolmighanda tötinchi pikirni eng namuwapiq dep qaraymiz; 23-bab we «qoshumche söz»ni körüng.

öz barmiği bilen kafaret textining sherq teripige chéchip, kafaret textining aldighimu öz barmiği bilen qandin élip, yette qétim sepsun. □ ■

15 Andin u xelq üçün gunah qurbanliqi qilinidighan tékini boghuzlisun; qénini per-dining ichige keltürüp, torpaqning qénini qilghandek qilsun, yeni uning qénidin élip kafaret textige we kafaret textining aldigha chachsun. 16 U bu yol bilen muqeddes jay üçün kafaret keltürüp, uni Israillarning napakliqidin, hemme itaetsizliklerini élip baridighan gunahliridin paklaydu we shuningdek ularning napakliqi arisida turawatqan jamaet chédiri üçünmu shundaq kafaret qilsun. 17 U kafaret keltürüş üçün eng muqeddes jaygha kirgendin tartip uningdin chiqquche héchbir adem jamaet chédiri ichide bolmisun; bu yol bilen u özi, öyidikiler we Israillning pütkül jamaiti üçün kafaret keltüridu.

18 Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahqa chiqip, uning üçünmu kafaret keltüridu; shuningdek torpaqning qéni bilen tékining qénidin élip qurban'gahning chörisidiki münggüzlerge sürsun; □ 19 u barmiği bilen qandin élip qurban'gahning üstige yette qétim sepsun; shuning bilen u uni Israillarning napakliqliridin paklap *Xudagha atap* muqeddes qilidu.

Gunah qurbanliqi bolidighan tirik téke toghruluq

20 — Muqeddes jay, jamaet chédiri we qurban'gah üçün kafaret keltürüp bolghandin keyin, u tirik tékini keltürsun; 21 andin Harun ikki qolini tirik tékining béshigha qoyup turup, uning üstide turup, Israillarning barliq qebihlikliri we itaetsizliklerini élip baridighan gunahlirini iqrar qilip, ularni tékining béshigha artsun; andin uni yénida teyyar turidighan bir ademning qoli bilen chölge ewetiwetsun. 22 Bu yol bilen téke ularning hemme qebihliklerini öz üstige élip, ademzatsiz chölge kétidu. Shunga u tékini chölge qoyuwetsun. □

Axirqi resmiiyetler

23 — Andin Harun jamaet chédirigha kirip muqeddes jaygha kirgen waqitta kiygen kanap kiyimlirini sélip shu yerde ularni qoyup qoysun. 24 U muqeddes yerde öz bedinini suda yuyup, öz kiyimlirini kiyip tashqirigha chiqip, özining köydürme qurbanliqi bilen xelqning köydürme qurbanliqini sunup, shu yol bilen özi we xelq üçün kafaret keltüridu. 25 Shundaqla u gunah qurbanliqining méyini qurban'gahta köydürsun.

26 «Azazel»ge békitilgen tékini élip béríp qoyuwetken kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini suda yuyup, andin chédirgahqa kirishke bolidu. 27 Kafaret keltürüş üçün qéni *eng* muqeddes jaygha élip kirilip, gunah qurbanliqi qilin'ghan torpaq bilen gunah qurbanliqi qilin'ghan tékini birsi chédirgahning tashqirigha élip chiqip, ularning térisi, göshi we tézeklirini otta köydürsun. ■ 28 Ularni köydürgen kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini suda yuyup, andin chédirgahqa kirishke bolidu.

Omumiy belgilimiler

29 — Mana bu silerge bir ebediy qanun-belgilime bolsun: — Her yettinchi ayning oninchi künide siler öz nepsinglarni tartip özünqlarni töwen tutunglar we héchqandaq ish qilmanglar; meyli yerlikler bolsun yaki aranglarda turawatqan Yaq. yurtluqlar

□ 16:14 «sherq(iy) teripi» — sanduqning aldi teripi. «kafaret textining aldighimu» — belkim kafaret textining aldidiki yer yüzige. ■ 16:14 Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4 □ 16:18 «Perwerdigarning aldidiki qurban'gah» — (1) muqeddes jaydiki «xushbuygah» yaki (2) hoilidiki qurban'gahni körsitidu. Bizningche, 20-ayettiki sözlernin (ibadet chédirining üç qismi üçün kafaret keltürülgenlikidin) qarighanda, muqeddes jaydiki xushbuygahni körsitishi mumkin. □ 16:22 «... Shunga u tékini chölge qoyuwetsun» — bu ikki téke toghrisidiki tepsilatlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ 16:27 Law. 6:23; Ibr. 13:11

bolsun shundaq qilishinglar kérek. □ ■ ³⁰ Chünki shu künide silerni paklashqa siler üçün kafaret keltürülidu; Perwerdigarning aldida siler hemme gunahliringlardin pak bolisiler. ³¹ Bu kün silerge pütünley aram alidighan shabat küni bolup, nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutisiler; bu ebediy bir belgilimidur.□

³² Kimki atisining ornida kahinliq yürgüzüsh üçün mesih qilinip, Xudagha atap tiklen'gen kahin bolsa shu yol bilen kafaret keltüridu. U kanaptin ételgen muqeddes kiyimni kiyip turup, □ ³³ Eng muqeddes jay üçün kafaret keltüridu; jamaet chédiri bilen qurban'gah üçünmu kafaret keltüridu; qalghan kahinlar bilen barliq xelqning jamaiti üçün hem kafaret keltüridu.

³⁴ Bu bolsa siler üçün ebediy bir belgilime bolidu; shuning bilen Israillarni barliq gunahliridin paklash üçün yilda bir qétim kafaret keltürüp bérisiler». Shuning bilen *Harun* Perwerdigar Musagha buyrughinidek qildi.■

17

Butpereslikning aldini élish – toghra ibadet toghruluq

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

² Harun bilen oghulliri we barliq Israillargha mundaq dégin: – Perwerdigar silerge buyrughan höküm shuki: –

³⁻⁴ Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi qurbanliq qilmaqchi bolup, kala yaki qoy yaki öchkini jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha, Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide yétilep epkelmey, belki chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlisa, uningdin aqqan qan shu kishining gedinige artilidu; bu adem «qan tökken» dep, öz xelqidin üzüp tashlinidu. □ ⁵ Bu hökümning meqsiti Israillarning hazirqidek dalada mal soyup qurbanliq qilishning ornigha, qurbanliqlirini jamaet chédirining kirish aghzida Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshurup Perwerdigargha «inaqliq qurbanliqliri» süpitide sunup boghuzlishi üçündür. ⁶ Kahin qanni élip jamaet chédirining kirish aghzining yénidiki Perwerdigarning qurban'gahining üstige sépip, Perwerdigargha xushbuy keltürüsh üçün mayni köydürsun. ■ ⁷ Shuning bilen ular emdi burunqidek buzuqluq qilip tékejinlarning keynide yürüp, ulargha öz qurbanliqlirini ötküzüp yürmisun. Mana bu ular üçün dewrdin-dewrgiche ebediy bir belgilime bolsun.

⁸ Sen ulargha: – Israilning jemetidin yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlardin biri köydürme qurbanliq yaki *bashqa* qurbanliq ötküzmechi bolsa,

⁹ uni Perwerdigargha atap sunush üçün jamaet chédirigha kirish aghzining aldigha keltürmise, u kishi öz xelqliridin üzüp tashlansun» – dégin.

□ **16:29** «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar» — ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. «meyli yerlikler bolsun...» — «yerlikler» Qanaan zéminda tughulghan Israillarni körsitidu. ■ **16:29** Law. 23:27 □ **16:31** «pütünley aram alidighan shabat» — ibraniy tilida «shabatlarning shabati». □ **16:32** «Xudagha atap tiklen'gen kahin» — bash kahin, démek. ■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **17:3-4** «izahat» — bu ayet yene «Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi kala, qoy yaki öchkini chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlap, jamaet chédirining kirish aghzida, yeni Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha keltürüp Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide sunmighan bolsa, undaqta, aqqan qan shu kishining gedinige artilidu» dep terjime qilinidu. Bu terjimini qollaydighan pikirlerge mayil emes. Chünki alte yüz ming aililik her küni özliri üçün (qurbanliq üçün emes) soyidighan malni «chédirining kirish aghzida» soyushi hergiz mumkin emes. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning Özi shu ademning béshigha biwasite jaza chüshüridighanliqini körsetse kérek. Bizningche bu sözler (bashqa sözler qoshulmighan ehwalda) Israillargha: — «siler shu ademni ölümgé mehkum qilishinglar kérek» dégenlik emes. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31

Qan yémeslik toghruluq

¹⁰ Eger Israilning jemetidin bolghan herqandaq adem yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlar qan yése, Men yüzümni qanni yégen shu kishige qarshi qilimen, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen. ■ ¹¹ Chünki herbir janiwarning jéni bolsa uning qénididur; Men uni jéninglar üçün qurban'gah üstige kafaret keltürüşke bergenmen. Chünki qan özidiki janning wasitisi bilen kafaret keltüridu. □ ¹² Shunga bu sewebtin Men Israillargha: — «Silerning héchbiringlar qan yémeslikinglar kérek, aranglarda turuwatqan yaqa yurtluqlarmu qan yémesliki kérek» — dégenidim. ¹³ Eger Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlarning biri yéyishke bolidighan bir charpay haywan yaki qushni owlap, qénini tökse, uni topa bilen yépip qoysun. ¹⁴ Chünki herbir janiwarning jéni bolsa, uning qénidin ibarettur. Uning jéni qénida bolghach men Israillargha: «Siler héchqandaq janiwarning qénini yémenglar, chünki herbir janiwarning jéni uning qénididur; kimki uni yése üzüp tashlinidu» — dédim.■

Haywanlarning ölükliri toghruluq

¹⁵ Kimdekim ölüp qalghan yaki yirtquchlar boghup titma-titma qiliwetken bir haywanni yése, meyli u yerlik yaki yaqa yurtluq bolsun öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■ ¹⁶ Lékin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bedinini yumisa, shu kishi öz qebihlikining jazasini tartidu.

18

Itaetmen xelq bolush — men'i qilin'ghan jinsiy munasiwetler

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ² Sen Israillargha mundaq dégin: — «Men bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen. ³ Siler ilgiri turghan Misir zéminidikidek ishlarni qilmanglar we yaki Men silerni élip baridighan Qanaan zéminidikidek ishlarni qilmanglar; ularning resim-adetliride yürmenglar, ⁴ belki Méning hökümlirimge emel qilip, qanun belgilimilirimni tutup shu boyiche ménginglar. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen. ⁵ Siler choqum Méning belgilimilirim bilen hökümlirimni tutushunglar kérek; insan ulargha emel qilidighan bolsa ularning sewebidin hayatta bolidu. Men Perwerdigardurmen.□ ■

⁶ — Héchkim özige yéqin tughqan bolghan ayalgha yéqinliq qilip ewritini achmisun. Men Perwerdigardurmen.

⁷ Anangning ewritige tegme, bu atangning ewritige tegking bolidu; u séning anang bolghachqa uning ewritige tegseng bolmaydu.□

⁸ Atangning ayalining ewritigimu tegme, chünki shundaq qilsang atangning ewritige tegkender bolidu.■

⁹ Sen acha-singlingning, bir atidin bolghan yaki bir anidin bolghan, yaki shu öyde tughulghan yaki bashqa yerde tughulghan bolsun, uning ewritige tegme.

¹⁰ Sen öz oghlungning qizi we yaki qizingning qizing ewritige tegme; chünki ularning ewriti sen özüngning ewritidur.

■ **17:10** Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Qan. 12:16,23; 1Sam. 14:33 □ **17:11** «herbir janiwarning...» — ibraniy tilida «herbir et igisining». ■ **17:14** Yar. 9:4 ■ **17:15** Mis. 22:31; Law. 11:40; Ez. 44:31 □ **18:5** «hayatta bolidu» — ehmiyetlik, heqiqiy rohiy hayatta. ■ **18:5** Ez. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7** «ewretke tégish» — jinsiy munasiwet ötküzme (ibraniy tilida «ewretni échish» dégen söz bilen ipadilinidu). Ibraniy tilida «anangning ewritini achma, bu atangning ewritini achqining». Xuda aldida er-xotun bir ten bolghachqa, anisining ewritini échish atisining ewritini achqan'gha barawerdur. Mundaq qilmish anisighimu, atisighimu chong hörmetsizlik, elwette.

■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1

11 Sen atangning ayalining qizining ewritige tegme; u atangdin tughulghan, séning achasingling, shunga uning ewritige tegme. □ ■

12 Sen atangning acha-singlisining ewritigimu tegme, chünki u atangning birtughqinidur. ■

13 Sen anangning acha-singillirining ewritigimu tegme, chünki u anangning birtughqinidur.

14 Atangning aka-inilirining ayalining ewritige tegme; ularning ayallirigha yéqinliq qilma; chünki ular séning hammangdur. ■

15 Sen kéliningning ewritige tegme; u séning oghlungning ayali bolghachqa, uning ewritige tegseng bolmaydu. ■

16 Sen aka-iniliringning ayalining ewritige tegme; chünki bu öz aka-iniliringning ewritige tegkender bolidu. ■

17 Sen bir ayalgha we shuning bilen birge uning qizining ewritige tegme; shundaqla uning oghlining qizi we qizining qizimu *xotunluqqa élip* ewritige tegme. Ular bir-birige yéqin tughqan bolghachqa, mundaq ish pesendiliktur. ■

18 Sen ayaling hayat waqtida, uning acha-singlisini xotunluqqa élip ewritige tegme. Undaq qilsang xotununggha kündeshlik azabini keltürisen.

19 Sen bir ayalning adet körüp napak turghan waqtida yéqinliq qilip ewritige tegme. □ ■

20 Sen öz qoshnangning ayali bilen zina qilip özüngni uning bilen napak qilma. ■

21 Sen öz neslingdin héchbirini Molek mebudigha atap ottin ötküzseng qet'iy bolmaydu. Eger shundaq qilsang Xudayingning namini napak qilghan bolisen. Men Özüm Perwerdigardurmen. □ ■

22 Sen ayallar bilen birge bolghandek er kishi bilen birge bolma. Bu ish yirginchliktur. ■

23 Sen héch haywan bilen munasiwet qilip özüngni napak qilma; shuningdek ayal kishimu munasiwet qildurush üçün bir haywanning aldigha barmisun. Bu ish nijisliktur. ■

24 Siler bu ishlarni qilip özünglarni napak qilmanglar, chünki men silerning aldinglardin chiqiriwatqan taipiler bolsa shundaq ishlarni qilip özlirini napak qilghan ²⁵ we zéminimu napak bolghandur. Buning üçün Men u zéminning qebihlikini öz béshigha chüshürimen, shuningdek u zéminmu özide turuwatqanlarni qusup chiqiriwétidu.

26 Lékin siler bolsanglar Méning belgilimilirim bilen hökümlirimni tutunglar; silerdin héchkim, meyli yerlik yaki aranglarda turuwatqan yaqa yurtluq bolsun bu yirginchlik ishlardin héchbirini qilmisun ■ ²⁷ (chünki bu barliq yirginchlik ishlarni silerdin ilgiri shu zéminda turghan xelq qilip kelgechke, zéminning özi napak bolup qaldi). ²⁸ Shundaq qilip zéminni napak qilsanglar, zémin özi silerdin ilgiri özide turghan ellerni qusup chiqarghandek, silernimu qusup chiqiriwétidu. ²⁹ Chünki bu yirginchlik ishlarning herqandiqini qilghuchi, — mundaq qilmishlarni qilghan herqandaq kishi öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu. □

30 Siler Men silerge tapilighinimgha emel qilishinglar zörürdur; — démek, siler özünglardin ilgiri ötkenler tutqan shu yirginchlik resim-qaidilerni tutup, özünglarni napak qilmasliqinglar kérek. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

□ **18:11** «atangning ayali» — mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu. ■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19 ■ **18:14** Law. 20:20; Ez. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14
 □ **18:19** «adet körüp» — ibraniy tilida «ayrim halette bolup» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **18:19** Law. 20:18
 ■ **18:20** Law. 20:10; Qan. 22:22; Yuh. 9:5 □ **18:21** «Sen öz neslingdin héchbirini ... ottin ötküzseng qet'iy bolmaydu» — «ottin ötküzüsh» insaniy qurbanliqlarni körsitse kérek. ■ **18:21** Law. 20:2; Qan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10 ■ **18:22** Law. 20:13 ■ **18:23** Law. 20:15,16 ■ **18:26** Law. 20:22 □ **18:29** «öz xelqidin üzüp tashlinidu» — 17-bab, 5-ayet we uning izahatini körüng.

19

Herxil belgilimiler we hökümler

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Sen Israillarning pütkül jamaitige söz qilib ulargha mundaq dégin: — «Men Xudayinglar Perwerdigar muqeddes bolghachqa, silermu muqeddes bolushunglar kérek.■

³ Siler herbiringlar ananglar bilen atanglarni izzetlenglar; Méning shabat künlirimni bolsa, ularni tutushunglar kérek. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■

⁴ Siler erzimes butlarga tayanmanglar, özünglar üçün quyma butlarni yasimanglar. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.□ ■

⁵ Siler Perwerdigargha inaqliq qurbanliqini keltürüşni xalisanglar, qobul qilin'ghudek yol bilen uni sununglar. ⁶ Siler uni sun'ghan küni we etisi u yéyilsun; üçinchi künige qalghini bolsa otta köydürülsun. ■ ⁷ Eger uningdin bir qismi üçinchi küni yéyilse qurbanliq haram hésablinip qobul qilinmaydu. ⁸ Kimki uningdin yése öz gunahini öz üstige alidu, chünki u Perwerdigargha atap muqeddes qilin'ghan nersini napak qildi; undaq kishi öz xelqidin üzüp tashlinidu.

⁹ Siler zémininglardiki hosulni yighsanglar, sen étizingning bulung-pushqaqlirighiche tamam yighiwalma we hosulungdin qalghan wasangni tériwalmighin. ■ ¹⁰ Üzüm talliringni pasangdiwatma we üzüm talliridin chüshken üzümlernimu tériwalma, belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin. Men Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.

¹¹ Siler oghriliq qilmanglar, aldamchiliq qilmanglar, bir-biringlarga yalghan sözlimenglar.■

¹² Méning namim bilen yalghan qesem ichmenglar, undaq qilsang Xudayingning namini bulghaysen. Men Perwerdigardurmen.■

¹³ Öz qoshnanggha zulum qilma, uningkini özüngning qiliwalma. Medikarning heqqini kéchiche yéningda qondurup qalma.■

¹⁴ Gas kishini tillima, kor kishining aldida putlishangghu nersini qoyma; belki öz Xudayingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.

¹⁵ Höküm qilghininglarda héch naheqliq qilmanglar; namratqimu yan basmay, bayghimu yüz-xatire qilmay, belki adilliq bilen öz qoshnang üstidin toghra höküm qilghin.■

¹⁶ Öz xelqingning arisida gep toshughuchi bolup yürme; qoshnangning jénigha héchqandaq ziyan-zexmet yetküzme. Men Perwerdigardurmen.■

¹⁷ Sen könglüngde öz qérindishingdin nepretlenmigin; qoshnangda *gunah bolsa* sen uning sewebidin béshinggha gunah kélip qalmasliqi üçün uninggha tenbih-nesihet bergin.■

¹⁸ Sen intiqam almighin we öz xelqingning neslige héch adawetmu saqlimighin, belki qoshnangni özüngni söygendek söygin. Men Perwerdigardurmen.■

¹⁹ Siler Méning qanun-belgilimilirimni tutunglar. Sen öz charpayliringni bashqa nesiller bilen chépishturma, étizinggha ikki xil uruq salmighin, ikki xil yiptin toqolghan kiyimni kiyme.■

■ **19:2** Law. 11:44; 20:7,26; 1Pét. 1:16 ■ **19:3** Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ **19:4** «*erzimes butlar*» — ibraniy tilida «*erzimes ilahlar*» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **19:4** Mis. 34:17 ■ **19:6** Law. 7:16 ■ **19:9** Law. 23:22; Qan. 24:19 ■ **19:11** Mis. 20:15 ■ **19:12** Mis. 20:7; Qan. 5:11 ■ **19:13** Qan. 24:14; Yaq. 5:4 ■ **19:15** Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ **19:16** Mis. 23:1 ■ **19:17** Mat. 18:15; Luqa 17:3; 1Yuh. 2:9,11; 3:15 ■ **19:18** Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luqa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9; Yaq. 2:8 ■ **19:19** Qan. 22:9,11

²⁰ Eger bir er kishi qiz-chokan bilan yétip munasiwet ötküzse, we u bashqa biri bilan wedileshken dédek bolsa, bu dédekning hörlük puli tapshurulmighan bolsa, yaki uninggha hörlük bérilmigen bolsa, muwapiq jaza bérilsun. Lékin qiz-chokan hör qilinmighachqa, her ikkisi öltürülmisun. □ ²¹ Er kishi bolsa özining itaetsizlik qurbanliqini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha, Perwerdigarning aldigha keltürsun; itaetsizlik qurbanliqi bir qochqar bolsun. ²² Kahin u itaetsizlik qurbanliqi üçün keltürgen qochqarni élip uning sadir qilghan gunahi üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu; uning qilghan gunahi uningdin kechürüldü.

²³ Siler zémin'gha kirip herxil yeydighan méwilik derexlerni tikken bolsanglar, méwilirini «xetnisiz» dep qaranglar; üç yilghiche buni «xetnisiz» dep qarap uningdin yémenglar.

²⁴ Tötinchi yili ularning hemme méwiliri Perwerdigargha medhiye süpitide muqeddes qilip béghishlansun. ²⁵ Andin beshinchi yildin tartip siler ularning méwiliridin yéyishke bashlanglar. Shundaq qilsanglar zémin mehsulatlirini silerge ziyade qilidu. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

²⁶ Siler qan chiqmighan nersini yémenglar. Ne palchiliq ne jadugerlik qilmanglar. □

²⁷ Siler béshinglarning chéke-chörisidiki chachni chüshürüp dügilek qiliwalmanglar, saqalning uch-yanlirini buzmanglar. ■

²⁸ Siler ölgenler üçün bedininglarni zexim yetküzüp tilmanglar, özünglarga héchqandaq gül-süret chekmenglar. Men Perwerdigardurmen. ■

²⁹ Sen qizingni buzuqluq-pahishilikke sélip napak qilmighin. Bolmisa, zémindikiler buzuqluq-pahishilikke bérilip, pütkül zéminni eysh-ishret qaplap kétidu.

³⁰ Siler Méning shabat künlirimni tutunglar, Méning muqeddes jayimni hörmetlenglar. Men Perwerdigardurmen.

³¹ Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayanmanglar, ularning keynidin yürüp özünglarni napak qilmanglar. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■

³² Aq bash kishining aldida ornungdin tur, qérilarni hörmet qilghin; Xudayingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.

³³ Bir musapir zéminda aranglarda turuwatqan bolsa siler uninggha zulum qilmanglar,

■ ³⁴ belki aranglarda turuwatqan musapir silerge yerlik kishidek bolsun; uni özüngni söygenek söygin; chünki silermu Misir zéminda musapir bolghansiler. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

³⁵ Silerning hüküm chiqirishinglarda, uzunluq, éghirliq we hejim ölcheshte héchqandaq naheqlik bolmisun; ³⁶ silerde adil taraza, adil taraza tashliri, adil efah kemchini bilen adil hin kemchini bolsun. Men silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigardurmen. □ ■

³⁷ Siler Méning barliq qanun-belgilimilirim we barliq hükümlirimni tutup, ulargha emel qilinglar; men Perwerdigardurmen.

20

Ölümge layiq gunahlar

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha söz qilip mundaq dégin: — Eger Israillarning biri we yaki Israil zéminda turuwatqan musapirlarning biri Molek butigha neslining birini béghishlisa,

□ **19:20** «muwapiq jaza bérilsun» — belkim er kishi dédekning igisige yaki uning bilen wedileshken kishige jerimane tölishi kérek. □ **19:26** «Siler qan chiqmighan nersini yémenglar» — qan yéyish epsunchilik-jadugerlikning ayrilmas bir qismi bolatti. ■ **19:27** Law. 21:5 ■ **19:28** Qan. 14:1 ■ **19:31** Law. 20:6 ■ **19:33** Mis. 22:21 □ **19:36** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. «bir hin» — texminen 3.6 litr. ■ **19:36** Pend. 11:1; 16:11; 20:10

uninggha ölüm jazasi bérilishi kérek; zémindikiler uni chalma-késeq qilsun. ■ ³ We Men Öz yüzümni bu kishige qarshi qilimen, chünki özi öz ewladlirining birini Molek butigha béghishlap muqeddes jayimni paskina qilip, Méning namimni bulghighini üçhün uni öz xelqidin üzüp tashlaymen. ⁴ Eger zéminda turuwatqanlar öz neslidin birini Molekke béghishlighanda shu kishige közlirini yumup, uning bilen kari bolmisa, shundaqla uni öltürmise, ⁵ Men Özüm yüzümni u kishi bilen uning ailisige qarshi qilimen, uni we uninggha egiship buzuqchiliq qilghuchilar, yeni Molekning keynidin yürüp buzuqchiliq qilghuchilarning hemmisini öz xelqidin üzüp tashlaymen.□

⁶ Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayinip, ularning keynige kirip buzuqchiliq qilip yürüghiler bolsa, Men yüzümni shu kishilerge qarshi qilip, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen.■

⁷ Shunga özünqlarni pak qilip muqeddes bolunglar, chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■ ⁸ Qanun-belgilimilirimni tutup, ulargha emel qilinglar; Men bolsam silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigardurmen.

⁹ Eger birkim öz atisi yaki anisini qarghisa, ulargha ölüm jazasi bérilmise bolmaydu; chünki u öz ata-anisini qarghighini üçhün öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.■

¹⁰ Eger birkim bashqisining ayali bilen zina qilsa, yeni öz qoshnisining ayali bilen zina qilsa, zina qilghan er bilen ayal ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu.■

¹¹ Eger birsi atisining ayali bilen yatsa, öz atisining ewritige tegken bolidu; ular ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu.□ ■

¹² Birsi öz kélini bilen yatsa, ikkisi nijisliq qilghini üçhün ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu.■

¹³ Birsi ayal kishi bilen yatqandek er kishi bilen yatsa ikkisi yirginchlik ish qilghan bolidu; ulargha ölüm jazasi bérilmise bolmaydu. Öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.■

¹⁴ Eger birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa pesendilik qilghan bolidu. Er bilen ikki ayal otta köydürülsun. Shuning bilen aranglarda héch pesendilik ish bolmaydu.□ ■

¹⁵ Birsi bir haywan bilen munasiwet ötküzse, u ölüm jazasini tartsun, haywannimu öltürünglar.■

¹⁶ Eger ayal kishi bir haywanning qéshigha bérıp munasiwet qildursa, ayal bilen haywanning ikkisini öltürünglar; öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.

¹⁷ Birsi acha-singlisini, yeni atisidin yaki anisidin bolghan qizni élip, ewritige tegse we bu qizmu uning ewritige tegse uyatliq ish bolidu; shuning üçhün er-ayal ikkisi öz xelqining köz aldidin üzüp tashlansun; u öz acha yaki singlisining ewritige tegkechke, öz qebihliki öz béshigha chüshken bolidu.■

¹⁸ Birsi adet körgen aghriq waqtida bir ayal bilen birge yétip, uning ewritige tegse, undaqta u uning qan menbesige tegken, ayalmu qan menbesini échip bergen bolup, ikkisi öz xelqidin üzüp tashlinidu.■

¹⁹ Sen öz anangning acha-singlisi we atangning acha-singlisining ewritige tegme; chünki kimki shundaq qilsa yéqin tughqinining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisining öz qebihliki öz béshigha chüshken bolidu.■

■ **20:2** Law. 18:21 □ **20:5** «öz xelqidin üzüp tashlaymen» — bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin juda qilinishini körsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pét. 1:16 ■ **20:9** Mis. 21:17; Pend. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Qan. 22:22; Yuh. 8:5 □ **20:11** «atisining ayali» — mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12** Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14** «birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa» — yaki «... birsi qizi bilen anisini qoshup ular bilen zina qilip yatsa...», «otta köydürülüş» — ular boghuzlan'ghandin kéyin, elwette. Bu jaza bolsa ularni depne qilinish imtiyazidin mehrum qilidu. ■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23 ■ **20:17** Law. 18:9 ■ **20:18** Law. 18:19 ■ **20:19** Law. 18:12,13

²⁰ Birsu taghisining ayali bilen yatsa taghisining ewritige tegken bolidu; ikkilisi öz gunahini öz bëshigha alidu; ular perzentsiz ölidu.■

²¹ Birsu aka-inisining ayalini alsa paskina bir ish bolidu. U öz birtughqan aka-inisining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu.□ ■

Pakliq, muqeddeslik, itaetmenlik

²² Siler Méning barliq qanun belgilimilirim bilen barliq hökümlirimni tutup, buninggha muwapiq emel qilinglar; bolmisa, Men silerni élip béríp turghuzidighan zémin silerni qusup chiqiriwétidu. ■ ²³ Siler Men aldinglardin heydiwétidighan ellerning resim-qaidiliri boyiche mangsanglar bolmaydu; chünki ular bu yirginchlik ishlarning hemmisini qilip keldi, we shuning üçün ular Manga yirginchlik boldi. ■ ²⁴ Shuning üçün Men silerge: «Siler ularning zéminini miras qilip alisiler; Men shu süt bilen hesel aqidighan zéminni silerge bérimen», dep éytqanidim; silerni bashqa xelqlerdin ayrim qilghan Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■ ²⁵ Shunga siler pak we napak charpaylarni perq étip, pak we napak uchar-qanatlarini tonup, Men siler üçün ayrip, napak qilip békitip bergen janiwarlarning ichidin herqandiqi, charpay yaki uchar-qanat bolsun yaki yerde ömiligüchi janiwar bolsun, ularning héchbiri bilen özünglarni napak qilmanglar. ■ ²⁶ Siler Manga xas pak-muqeddes bolushunglar kérek; chünki Men Perwerdigar pak-muqeddesturmen, silerni Manga xas bolsun dep barliq ellerdin ayrim qilghanmen.

Jinkesh-jadugerlerdin agah bolush toghruluq

²⁷ Jinkesh yaki séhirger bolghan herqandaq er yaki xotun kishige ölüm jazasi bérilmise bolmaydu; xelq ularni chalma-késeq qilsun; ularning qéni öz bëshigha chüshken bolidu.■

21

Kahinlarni bashquridighan belgilimiler

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

Sen kahinlar bolghan Harunning oghullirigha mundaq dégin: — bir kahin öz xelqining arisidiki ölgenler wejedin özini napak qilmisun. ² Peqet özining yéqin tughqanliri üçün — anisi bilen atisi, oghli bilen qizi we aka-inisining ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu; ³ shuningdek eger acha-singlisi erge tegmey pak qiz halette özi bilen bille turuwatqan bolsa, uning ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu; ⁴ chünki *kahin* öz xelqining arisida mötiwer bolghachqa, özini napak qilip bulghimasliqi kérek.□

⁵ Kahinlar bëshini yérim-yata qilip chüshürmesliki, saqilining uch-yanlirini hem chüshürmesliki, bedinigu zexim yetküzüp tilmasliqi kérek, ⁶ belki ular öz Xudasigha

■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21** «...U öz birtughqan aka-inisining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu» — 18-19-bablarda agah qilghan gunahlarning jazaliri 20-babta körsitilgen bolup, bu jazalarning túrliri sekkiz xil: — (1) ölüm jazasi (namelum yol bilen); (2) chalma-késeq qilish (mesilen, 1-ayet); (3) «öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning bir kishini biwasite jazalap uni bu dunyadin juda qilishi; (4) «uning qéni uning bëshigha chüshidu» — namelum yol bilen Xuda teripidin ölüm jazasi bérilidu; (5) depne qilinmay otta köydürülüş (boghuzlan'ghandin kéyin); (6) «xelqning köz aldidin üzüp tashlinish» — bu xelqning köz aldidin Xuda teripidin namelum yol bilen ölüm jazasigha tartilish; (7) «öz gunahi öz bëshigha chüshken bolidu» — buningda, belkim, Xudaning shu kishige biwasite muwapiq emma namelum bir jazani chüshürüshi; (8) ewladsiz qaldurush. ■ **20:21** Law. 18:16

■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Qan. 14:4 ■ **20:27** Qan. 18:10; 1Sam. 28:7 □ **21:4** «chünki kahin öz xelqining arisida mötiwer bolghachqa, özini napak qilip bulghimasliqi kérek» — bashqa birxil terjimisi: «chünki u (kahin) öz xelqi ichide ayalning éri süpitide özini napak qilip bulghimasliqi kérek». Bu terjimining menisi: «u ayal terepning uruq-tughqanlirining ölüklirige yéqin kelmesliki, uninggha tegmesliki kérek».

muqaddes turup, Xudasining namini bulghimasliqi kérek; chünki ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlarni, öz Xudasining nénini sunidu; shunga ular muqaddes bolushi kérek.

⁷ Ular bir ayalni öz emrige alghanda pahishe ayalnimu, buzuq ayalnimu almasliqi kérek we éri qoyuwetken ayalnimu almisen. Chünki kahin bolsa öz Xudasigha xas muqaddes qilin'ghan. ⁸ U Xudayingning nénini sun'ghini üçün u sanga nisbeten muqaddes dep sanilishi kérek; chünki silerni muqaddes qilghuchi Perwerdigar Özüm muqaddesturmen.

⁹ Eger bir kahinning qizi pahishilik qilip özini bulghighan qilsa, öz atisini bulghighan bolidu; u otta köydürölsun.

Bash kahin toghruluq belgilimiler

¹⁰ Béshigha mesihlesh zeytun méyi tökülgen, kahinliq kiyimlerni kiyishke tiklen'gen, öz qérindashlirining arisida bash kahin qilin'ghan kishi yalangbash bolmisen, kiyimlirini yirtmisen; □ ¹¹ U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek, hetta atisi we yaki anisining ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek. □ ¹² U *wezipiside turuwatqanda* muqaddes jaydin hergiz ayrilmisen we shuningdek Xudasining muqaddes jayini bulghimasliqi kérek; chünki uning Xudasining uni Özige xas qilghan «mesihlesh méyi» uning béshida turidu. Men Perwerdigardurmen.

¹³ U xotun alsa pak qizni élishi kérek; ¹⁴ tul we yaki erdin qoyuwétilgen ayal we yaki buzuq we yaki pahishe ayal bolsa bularni almasliqi, belki öz xelqidin bolghan pak qizni xotunluqqa élishi kérek. ¹⁵ Bolmisa u öz xelqining arisida öz uruqini napak qilidu; chünki uni muqaddes qilghuchi Perwerdigar Mendurmen.

Kahinlar toghrisidiki yene birnechche belgilime

¹⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ¹⁷ Sen Harun'gha mundaq dégin: — «Ewladtin-ewladqiche séning neslingdin bolghan birsi méyip bolsa, Xudaning nénini sunush üçün yéqin kelmisen; ¹⁸ méyip bolghan herqandaq kishi hergiz yéqin kelmisen — yaki kor bolsun, tokur bolsun, panaq bolsun yaki bir ezasi yene bir jüpidin uzun bolghan adem bolsun, ¹⁹ puti yaki qoli sunuq bolsun, ²⁰ dok bolsun, parpa bolsun, közide aq bolsun, qichishqaq bolghan bolsun, temretke basqan bolsun yaki uruqdéni ézilgen herkim bolsun, □

²¹ Harun kahinning neslidin bolghan undaq méyip kishilerning héchbiri Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerni keltürüshke yéqin barmisen; undaq kishi méyiptur; u öz Xudasining nénini sunushqa yéqin kelmisen. ²² Halbuki, u öz Xudasining nénini, yeni «eng muqaddes» we «muqaddes» hésablan'ghan nersilerning her ikkisidin yésun. ²³ Peqet u perdidin ötüp ichkirisige kirmesliki yaki qurban'gahqimu yéqin barmasliqi kérek; chünki u méyiptur; bolmisa, u Méning muqaddes jaylirimni bulghighan bolidu; chünki ularni muqaddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen».

²⁴ Bu sözlerning hemmisini Musa Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige éytip berdi.

□ **21:10** «yalangbash bolush» we «kiyimlerni yirtish» — her ikki heriket matem tutushning birxil ipadisi idi. Bash kahinning alahide hem muqaddes wezipisi bolghachqa, hetta matem ishliridimu xizmet orni we burchidin ayrilmasliqi kérek idi (11-12-ayetnimu körüng). □ **21:11** «U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek, ... ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek» — birsi ölükke tegse «napak» dep hésablan'ghachqa, kahin bir ölükke tegken bolsa öz wezipisini yürgüzelmeydighan bolup qalidu. □ **21:20** «yarpa bolsun» — yaki «yiglep qalghan bolsun».

22

Muqeddes nersilerdin kim behrimen bolidu?

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Sen Harun bilen uning oghullirigha mundaq dégin: — «Siler Israillarning Manga atighan muqeddes hediyeleini éhtiyatchanliq bilen bir terep qilinglar, bolmisa ular namimni bulghishi mumkin. Men Perwerdigardurmen». ³ Ulargha mundaq dégin: — «Siler herbir dewrlerde, barliq nesillinglardin herqaysisi Israillar Perwerdigargha atighan pak nersilerge napak halette yéqinlashsa, undaq kishi Méning aldimdin üzüp tashlinidu. Men Perwerdigardurmen.

⁴ Harunning neslidin biri pése-maxaw yaki aqma késili bolghan bolsa, pak bolmighuche muqeddes nersilerdin yémisun. Birkim ölükning sewebidin napak bolghan birkinge we yaki meniysi éqip ketken kishige téqip ketse, ■ ⁵ yaki ademni napak qilidighan ömiligüchi janiwargha tegse yaki herqandaq yuqup qalidighan napakliqi bar bir ademge téqip ketse, (napakliqi némidin bolushidin qet'iynezer) ⁶ mundaq nersilerge tegken kishi kech kirküche napak bolup, muqeddes nersilerdin yémisun. U bedinini suda yusun ⁷ andin kün olturghanda pak sanilip, muqeddes nersilerdin yéyishke bolidu; chünki bular uning ozuqidur.

⁸ U *özlükidin* ölgen we yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanni yéyish bilen özini napak qilmisun. Men Perwerdigardurmen. ■

⁹ Ular Méning bu tapilighanirimni tutushi kérek; bolmisa, buninggha iklassizliq qilsa, *shu ölük* tüpeylidin gunahkar bolup ölidu; ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen.

¹⁰ Kahinlarga yat bolghan héchqandaq kishi muqeddes nersilerdin yémisun. Kahinning yénidiki musapir-méhman we yaki medikari bolsun ularmu muqeddes nersilerdin yémisun. ¹¹ Halbuki, kahin özi pul chiqirip sétiwalghan qul uningdin yéyishke bolidu; shuningdek uning öyide tughulghan kishimu uningdin yése bolidu.

¹² Kahinning qizi yat kishige tegken bolsa umu «kötürme hediye» süpitide atalghan muqeddes nersilerdin yémisun. □ ¹³ Lékin eger kahinning qizi tul bolup qélip, yaki qoyup bérilip perzentsiz halette atisining öyige yénip kélip, yash waqtidikidek olturghan bolsa, undaqta atisining taamidin yéyeleydu; lékin héchbir yat kishi uningdin yémesliki kérek. ■

¹⁴ Eger birkim bilmey, muqeddes nersilerdin yep salsa, undaqta u uninggha shuning beshtin birini qoshup, muqeddes nersining özi bilen kahin'gha qayturup bersun.

¹⁵ *Kahinlar* Israillarning Perwerdigargha atighan nersilirini bulghimasliqi kérek; □

¹⁶ bolmisa, xelq muqeddes hediylerdin yéyishi bilen, kahinlar xelqning gedinige itaetsizlik gunahini yüklep qoyghan bolidu; chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen». □

Qesemge baghkiq qurbanliq we ixtiyariy qurbanliqlar

¹⁷ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: — ¹⁸ Sen Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige mundaq dégin: — Eger Israil jemetidin biri we yaki Israil zéminida turuwatqan musapirlarning biri öz qesemlirige baghliq qurbanliq yaki ixtiyariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq qilmaqchi bolsa, ¹⁹ undaqta u qobul qilinishi üçün béjirim erkek kala, qoy yaki öchkilerdin keltürünglar. ²⁰ Eyibi bolmighan bir janiwarni sunushunglar kérek; chünki shundaq bolghini siler üçün qobul qilinmas.

■ **22:4** Law. 15:2 ■ **22:8** Mis. 22:31; Law. 17:15; Ez. 44:31 □ **22:12** «yat **kishi**» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ **22:13** Law. 10:14 □ **22:15** «Kahinlar» — ibraniy tilida «Ular». Kahinlar xelqning muqeddes nersilerdin yémeslikige mes'ul idi (16-ayetni körüng). Bezi alimlar «ular»ni «xelq» dep terjime qilidu. □ **22:16** «**chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen**» — mushu yerde «ularni» belkim kahinlarning özlirini körsitishi mumkin.

²¹ Birsu kalilardin yoki ushshaq maldin öz qesemlirige baghliq qurbanliq yoki ixtiyariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap inaqliq qurbanliqi qilmaqchi bolsa, sunulghan haywan qobul qilinishi üçün béjirim bolushi kérek; uning héchqandaq eyibi bolmisun. ■ ²² Kor yoki aqsaq-cholaq, chonaq yoki yarisi yiringdap ketken, temretke basqan yoki qotur-chaqa bésip qalghan haywanlar bolsa – bularni Perwerdigargha atap sunsanglar yoki bularni Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide qurban'gahta otta köydürsenglar bolmaydu.

²³ Torpaq yoki qoyning melum jüp ezasidin biri uzunraq ya qisqa bolsa, mundaqlarni ixtiyariy qurbanliq süpitide ötküzseng bolidu, lékin qesemge baghliq bolsa qurbanliq üçün qobul qilinmas.

²⁴ Uruqdini zeximlen'gen, ézilip ketken, yérilghan yoki pichilghan haywanni Perwerdigargha atap qurbanliq qilmanglar. Mundaq ishni öz zémininglardimu hergiz qilmanglar.

²⁵ Xudayinglarning néni süpitide yaqa yurtluq kishining qolidin shundaq haywanlardin héchqaysisini élip sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üçün qobul qilinmaydu. □

Bashqa birnechche belgilime

²⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ²⁷ Bir mozay, qoza yoki oghlaq tughulsa yette kün'giche anisini emsun; sekkizinchi künidin bashlap Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliq süpitide qobul bolushqa yaraydu. □

²⁸ Meyli kala bolsun, qoy bolsun, siler anisi bilen balisini bir künde boghuzlimanglar.

²⁹ Siler Perwerdigargha atap bir teshekkür qurbanliqi sunmaqchi bolsanglar, qobul qilinushqa layiq bolghan yol bilen sununglar. ³⁰ U sunulghan künide yéyilishi kérek; uningdin héchnémini etisige qaldurmasliqinglar kérek. Men Perwerdigardurmen. ■

³¹ Siler Méning emrlirimni ching tutup, ulargha emel qilinglar. Men Perwerdigardurmen. ³² Méning muqeddes namimni bulghimanglar, Men emdi Israillarning arisida muqeddes dep bilinimen. Men silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigar bolup,

³³ Xudayinglar bolushqa silerni Misir zéminidin chiqirip keldim. Men Perwerdigardurmen.

23

Xuda Israilgha békitken héyt-bayramlar

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ² Sen Israillargha mundaq dégin: — Perwerdigar békitken héytlar, siler muqeddes sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan héytlirim mana munulardur: — □

■ **22:21** Qan. 15:21; 17:1 □ **22:25** «Xudayinglarning néni» — uninggha atalghan türlük hediye-qurbanliqlar. Mushu yerde közde tutulghini haywanlardur. Bashqa birxil terjimisi: «Xudayinglarning néni süpitide siler yaqa yurtluq kishining qolidin héch qurbanliqni élip sunmanglar we siler shundaq haywanlar (méyip haywanlar)din héchqaysisini sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üçün qobul qilinmaydu». Lékin bizningche bu terjime toghra emes; chünki Musagha chüshürülgen qanun boyiche yaqa yurtluqlar xetne qobul qilsa, qurbanliqlarni sunushqa bolatti. «siler üçün qobul qilinmaydu» — mushu yerde «siler» qurbanliq sun'ghan yaqa yurtluqni öz ichige alidu. □ **22:27** «anisini emsun» — ibraniy tilida «ana astida tursun». ■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2** «Perwerdigar békitken héytlar» — mushu ibarini toghriyaq bayan qilsaq «Perwerdigar békitken waqit-pesiller» dégen bolidu. Bu «pesil-waqitlar»ning köpinchisi shadlinidighan, xushal peytler bolsimu, lékin «kafaret küni» undaq kün emes. «sorunlar» — mushu yerde «sorun» (yaki «yighilish») dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégen menini bildüridu. Nege chaqirilidu? Tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «Xudaning yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibarettur. Emeliyette, bezi héytlar we shabat künliride xelqning hemmisi yighilip emes, belki herbir aile «qeyerde tursa», shu öy-chédirlarda jem bolup Xuda bergen aramdin behrimen bolidu. Shundaqla ular shu küni Xudani séghinip, uninggha teshekkür-medhiye qayturushi mumkin, lékin bu ishlar muqeddes qanunda resmiy békitilgen emes.

³ (alte kün ish-emgek qilinsun; lékin yettinchi küni «xas shabat küni», muqeddes sorunlar küni bolidu; u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar. Qeyerdila tursanglar bu kün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolidu). □ ■

«Ötöp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

⁴ Siler békitilgen künliri muqeddes sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan, Perwerdigarning héytleri mana munulardur: — □ ⁵ Birinchi ayning on tötinchi küni gugumda Perwerdigargha atalghan «ötöp kétish héyti» bolidu. □ ■

⁶ Shu ayning on beshinchi küni Perwerdigargha atalghan «pétir nan» héyti bolidu; siler yette kün'giche pétir nan yeysiler. ⁷ Birinchi künide siler muqeddes yighilish qilip, héchqandaq ish-emgek qilmanglar. ⁸ Siler yette kün'giche Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliqlarni sunup turunglar. Yettinchi künide muqeddes yighilish bolidu; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.

«Deslepki hosul» héyti

⁹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁰ Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler Men özünglarga teqdim qilidighan zémin'gha kirip, uningdin hosul yighqininglarda, hosulunglarning deslepki pishqinidin bir baghlamni kahinning qéshigha élip béringlar. □ ¹¹ Kahin siler üçün qobul bolushqa uni Perwerdigarning aldida pulanglatsun; uni pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu. □ ¹² Siler uni pulanglatqan künde siler bir yashqa kirgen béjirim bir qozini Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq süpitide sununglar; ¹³ shuninggha qoshup ashliq hediye süpitide zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bir efahning ondin birini Perwerdigargha xushbuy keltürsun dep otta sununglar; buninggha qoshup sharab hediye süpitide sharabtin bir hinning töttin birini sununglar. ¹⁴ Siler Xudayinglarga xas bolghan bu hediye sunidighan kündin ilgiri *yéngi hosuldin* héchnémini, ne nan ne qomach ne kök bash bolsun yémenglar. Bu dewrdin-dewrgiche siler üçün qeyerde tursanglar ebediy bir belgilime bolsun.

«Heptiler héyti» — *bezide* «orma héyti», «deslepki orma héyti» *depmu atilidu*

¹⁵ Andin siler shu shabat küning etisidin, yeni shu bir baghlamni pulanglatma hediye süpitide sun'ghan küning etisidin tartip, yette hepte sananglar (ular toluq hepte bolushi kérek); ■ ¹⁶ yettinchi shabatning ikkinchi künigiche ellik künni sananglar; andin Perwerdigargha atap *yéngi hosuldin* bir ashliq hediye sununglar. ¹⁷ Özünglar turuwatqan jaylardin pulanglatma hediye süpitide ésil undin bir efahning ondin ikkiside étilgen ikki nanni élip keltürünglar; ular échitqu sélip étilgen bolsun; bular Perwerdigargha atalghan

□ **23:3** «xas shabat küni» — ibraniy tilida «shabatlarning shabati» — mexsus aram alidighan kün. «sorunlar» — mushu «sorunlar» dégenning menisi toghruluq 2-ayettiki izahatni körüng. «shabat küni» — mushu yerde «shabat küni»ning tilgha élinishining sewebi belkim shuki, melum bir héyt shabat küninge toghra kélip qalghan bolsa, shu künide oxshashla ish qilmay aram élishi kérek idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Qan. 5:13; Luqa 13:14 □ **23:4** «Perwerdigarning héytleri» — héytlar toghruluq «Chöl.» 28-bab, «Qan.» 16:1-17nimu körüng. □ **23:5** «gugumda» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilidur — Démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «ötöp kétish» «pasxa» héyti — bu héyt toghruluq «Misirdin chiqish» 12-bab, bolupmu 13-ayet we izahatini, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Chöl. 28:16; Qan. 16:1 □ **23:10** «hosulunglarning deslepki pishqinidin bir baghlamni kahinning qéshigha élip béringlar» — bu ayettiki hosul bolsa arpa hosuli idi. Bughday hosuli kéyin bolidu (16-ayet). □ **23:11** «uni pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu» — «ötöp kétish» (birinchi ayning on tötinchi küni) héytining etisidin bashlap yette künlük «pétir nan héyt»i bolidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu yette kün ichide kelgen shabat küning ikkinchi küni «deslepki hosul héyti» bolidu. ■ **23:15** Qan. 16:9,10

deslepki hosul hediyesi dep h sablinidu. □ 18 Nandin bashqa yene bir yashliq yette b jirim qoza, yash bir torpaq we ikki qochqarni köydürme qurbanliq süpitide Perwerdigargha atap sununglar; ulargha xas ashliq hediyliri we sharab hediylirini qoshup, hemmisi Perwerdigargha xushbuy keltürüshke sunulsun.

19 Buningdin bashqa siler gunah qurbanliqi  ch n bir t kini, inaqliq qurbanliqi  ch n bir yashliq ikki qozini keltürünglar; 20 kahin bularni, yeni shu ikki qozini deslepki hosul nanlirigha qoshup pulanglatma hediye süpitide Perwerdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Perwerdigargha atalghan muq ddes sanilip, kahin'gha tegsun. 21 Shu küni siler ‹b g n bizlerge muq ddes yighilish bolidu› dep jakarlanglar; shu küni h chqandaq ish-emgek qilmanglar. Bu siler  ch n qeyerdila tursanglar ebediy bir belgilime bolidu.

Hosul orush toghruluq belgilime

22  tizingning bulung-puchqaqlirighiche tamam yighiwalmanglar, we hosulungdin qalghan wasangni t riwalmighin, belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin. Men  z m Xudayinglar Perwerdigardurmen.■

«Kanay ch lish h yti»

23 Perwerdigar Musagha mundaq d di: — 24 Sen Israillargha mundaq d gin: — Siler yettinchi aying birinchi küni toluq aram  lip, kanaylar ch linish bilen esletme yosunda h yt qilip, muq ddes sorunlarni tüzünglar. □ ■ 25 U künde h chqandaq ish-emgek qilmanglar; Perwerdigargha atap otta sunulidighan bir qurbanliq sununglar.

«Kafaret küni»

26 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq d di: —

27 Yettinchi aying oninchi küni bolsa kafaret küni bolidu; u k n siler  ch n muq ddes yighilish küni bolidu; shu küni nepsinglarni tartip özünglarni t wen tutup, Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqni sununglar; □ ■ 28 U künde h chqandaq ish-emgek qilmanglar; chünki u bir kafaret küni bolup, shu k n  z nglar  ch n Xudayinglar Perwerdigar aldida kafaret qilinishqa b kitilgendur. 29 Herkim shu küni nepsini tartmay özini t wen tutmisa öz xelqidin üzüp tashlinidu. 30 Kimdekim shu kündimu herqandaq bir ish qilsa, Men shu ademni öz xelqidin üzüp tashlaymen. 31 Shu küni h chqandaq ish qilmanglar; bu dewrdin-dewrgiche siler  ch n qeyerde tursanglar bir ebediy belgilime bolidu. 32 U k n siler  ch n toluq aram alidighan shabat küni bolidu; nepsinglarni tartip özünglarni t wen tutunglar. Shu aying toqquzinchi küni gugumdin tartip etisi gugumghiche shabat künige riaye qilip aram  linglar.

«Kepiler h yti»

33 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq d di: —

34 Sen Israillargha mundaq d gin: — Yettinchi aying on beshinchi künidin bashlap, yette k n'giche Perwerdigarning ‹kepiler h yti› bolidu. □ ■ 35 Birinchi künde muq ddes yighilish bolidu; h chqandaq ish-emgek qilmanglar. 36 Yette k n'giche Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq sununglar; sekkizinchi künde silerge muq ddes

□ 23:17 ‹bular ... deslepki hosul hediyesi dep h sablinidu› — bu hosul bolsa, bughday hosuli idi. ‹Deslepki hosul h yti›diki hosul bolsa arpa hosuli idi. ■ 23:22 Law. 19:9; Qan. 24:19 □ 23:24 ‹kanaylar› — yaki ‹burghilar› (qochqarning münggüzliri). ■ 23:24 Ch l. 29:1 □ 23:27 ‹kafaret k ni› — ibranij tilida ‹kafaretler k ni›. ‹nepsinglarni tartip özünglarni t wen tutup, ...› — ibranij tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni  z ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ 23:27 Law. 16:29,31; Ch l. 29:7 □ 23:34 ‹yettinchi ay› — ibranij tilida ‹bu yettinchi ay›. ■ 23:34 Mis. 23:16; Ch l. 29:12; Qan. 16:15

yig'ilish bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq sununglar. Bu özi tentenilik yig'ilish bolghach, u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar.■

³⁷ Siler «muqeddes sorunlar bolsun» dep jakarlaydighan, yeni Perwerdigar békitken héytlar mana shulardur. Shu sorunlarda siler herqaysi kün'ge békitilgini boyiche, Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye-qurbanliq, yeni köydürme qurbanliq, ashliq hediye, bashqa herxil qurbanliqlar we sharab hediyelerni sunisiler; ³⁸ bulardin bashqa, Perwerdigarning shabat künlirini tutisiler we Perwerdigargha atap qalghan hediyeliringlarni bérip, qesem qurbanliqliringlarning hemmisini ada qilip, ixtiyariy qurbanliqliringlarning hemmisini sunisiler.

³⁹ Siler emdi zémindin hosul-mehsulatlirini yig'hip bolup, yettinchi ayning on beshinchi künidin bashlap yette kün Perwerdigarning héytini ötküzünglar. Birinchi kün toluq aram élish bolidu, sekkizinchi konidimu toluq aram élish bolidu. □ ⁴⁰ Birinchi kün siler ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, yeni xorma derexliri bilen qoyuq yopurmaqliq derexlarning shaxlirini késip, ériq boyidiki söget chiwiqlirini qirqip Xudayinglar Perwerdigar aldida yette künni shundaq shad-xuram ötküzisiler. □ ⁴¹ Siler her yili bu yette künni Perwerdigargha atighan bir héyt süpitide ötküzünglar; dewrdin-dewrgiche bu siler üçün ebediy bir belgilime bolidu. Siler héytini yettinchi ayda ötküzünglar. ⁴² Yette kün'giche kepilerde turunglar. Israilda tughulghanlarning hemmisi kepide tursun. □ ⁴³ Buning bilen Men Israillarni Misir zéminidin chiqarghinimda, ularni kepilerde turghuzghinimni ewladliringlar bilidu. Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.

⁴⁴ Shundaq qilip Musa Perwerdigarning békitken shu héytlirini Israillargha bayan qildi.

24

«Chiraghdan» we «teqdim nan shiresi toghrisidiki belgilimiler

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Israillargha chiragh hemishe yéniq turushi üçün zeytundin soqup chiqirilghan sap mayni sanga élip kélishe buyrughin. ³ Harun jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining sirtida her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida chiraghlarni shundaq perlep tursun. Bu dewrdin-dewrgiche siler üçün ebediy bir belgilime bolidu. □ ⁴ Harun hemishe Perwerdigarning aldida bu chiraghlarni pak chiraghdanning üstige tizip qoysun.□

⁵ Sen yene ésil bughday unidin on ikki toqachni etkin. Herbir toqach bir efahning ondin ikkisige barawer bolsun. ⁶ Andin sen Perwerdigarning aldidiki pak shirening üstige altidin ikki qatar qilip tizghin. □ ⁷ Herbir qatarning üstige sap mestiki qoyghin; shuning bilen ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye, esletme nan bolidu.

⁸ Bularni u Israillargha wakaliten herbir shabat küni Perwerdigarning aldida tizsun; bu ebediy bir ehdidur. ⁹ Nanlar Harun bilen uning oghullirigha tewe bolidu; ular ularni muqeddes jayda yésun; chünki bu nersiler Perwerdigargha atap otta sunulghan nersiler

■ **23:36** Yuh. 7:37 □ **23:39** «hosul-mehsulatliri» — mushu «hosul-mehsulatliri» ashliqlar hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. □ **23:40** «ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, ...» — ibraniy tilida «ésil derexlerdin méwini chatap, ...». □ **23:42** «Yette kün'giche kepilerde turunglar, ...» — bu kepiler yuqiridiki shax-chiwiqlardin yasilishi kérek. □ **24:3** «höküm-guwahliq sanduqi» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrlar ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri bolsa, «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. □ **24:4** «pak chiraghdan» — yaki «sap altun chiraghdan». □ **24:6** «pak shire» — yaki «sap altun shire».

ichide «eng muqeddeslarning biri» dep sanilip, Harun'gha tewe bolidu; bu ebediy bir belgilimidur.■

Xudaning namigha kupurluq qilish gunahining jazasi

¹⁰ Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir oghul bar idi. U Israillarning arisigha bardi; u chédirgahta bir Israiliy bilen urushup qaldi. ¹¹ Ular soqushqanda Israiliy ayalning oghli kupurluq qilip, *Perwerdigarning* namini bulghap qarghidi. Xelq uni Musaning aldigha élip bardi. U kishining anisining ismi Shélomit bolup, u Dan qebilisidin bolghan Dibring qizi idi. □ ¹² Shuning bilen ular Perwerdigarning höküm buyruqi chiqquche u kishini solap qoydi.□

¹³ Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁴ Qarghighuchini chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar. Uning éytqinini anglighanlarning hemmisi qollirini uning béshigha qoysun, andin pütkül jamaet bir bolup uni chalma-késeq qilsun.

¹⁵ Hemde sen Israillargha mundaq dégin: — Eger birkim öz Xudasini haqaretlep qarghisa öz gunahini tartidu. ¹⁶ Perwerdigarning namigha kupurluq qilghan herqandaq kishi ölümge mehkum qilinsun; pütkül jamaet choqum bir bolup uni chalma-késeq qilsun; meyli u musapir bolsun yaki yerlik bolsun, *muqeddes* namgha kupurluq qilsa öltürülsun.□

¹⁷ Eger birsi bashqa birsini urup öltürse, u ölümge mehkum qilinsun.

¹⁸ Birsini bir charpayni öltürse, uning üçün haywanni tölep, jan'gha-jan tölep bersun.

¹⁹ Birkim öz qoshnisini méyip qilsa, u özgige qandaq qilghan bolsa, uning özigimu shundaq qilinsun. ²⁰ Birer ezasi sunduruwétilgen bolsa, uningmu sundurulsun; közige-köz, chishigha-chish nakar qilinsun; bashqa kishini qandaq zeximlendürgen bolsa umu hem shundaq qilinsun.■

²¹ Kimdekim bir charpayni öltürse, charpay tölep bersun; ademni urup öltürgen kishi bolsa, ölüm jazasigha mehkum qilinsun.

²² Silerde birla qanun bolsun. musapir yaki yerlik bolsun, barawer muamile qilinsun; chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

²³ Musa Israillargha shularni dédi; shuning bilen ular shu qarghighuchini chédirgahning tashqirigha élip chiqip, chalma-késeq qildi. Shundaq qilip, Israillar Perwerdigarning Musagha emr qilghinidek qildi.

25

Zéminning «shabat yili»

¹ Perwerdigar Sinay téghida Musagha söz qilip mundaq dédi: — ² Sen Israillargha mundaq dégin: — Men silerge béridighan zémin'gha kirgininglarda u zéminning özimu Perwerdigargha atap bir shabat aramini alsun. ■ ³ Sen alte yil étizingni térip, alte yil talliq béghingni chatap, ulardin hosullarni yighqin; ⁴ emma yettinchi yili zéminning özi üçün bir «shabatliq aram» bolsun; u Perwerdigargha atalghan bir «shabat» hésablinidu. Shu yili sen étizingni térimaysen we talliqingni chatimaysen. ⁵ Özlükidin ünüp chiqqan hosulni ormaysen; we chatalmighan talliringning üzümlirini üzmeysen; chünki shu yil zémin aram alidighan yildur.

■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4 □ **24:11** «muqeddes nam» — mushu yerde ibraniy tilida «muqeddes nam» emes, peqet «Nam» déyilidu. Démek, Perwerdigarning nami (16-ayetni körüng). □ **24:12** «...Perwerdigarning höküm buyruqi chiqquche,...» — ibraniy tilida «...Perwerdigarning aghzigha qarap, u höküm chiqarghuche,...». □ **24:16** «muqeddes nam» — mushu yerde ibraniy tilida peqet «Nam» déyilidu. ■ **24:20** Mis. 21:24; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **25:2** Mis. 23:10

⁶ Halbuki, zémin shabat yilida chiqarghan hosul hemminglarga ozuq bolidu, yeni özüng üçhün, qul-dédiking üçhün, medikaring üçhün we séningkide turuwatqan musapir üçhün, shuningdek mal-waranliring üçhün ⁷ We zéminingdiki yawayi haywanlar üçhünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli ozuq bolidu.□

«*Kanay-burgha chalidighan yili*», yeni «*azadliq yili*», «*shadliq yili*»

⁸ Shuningdek sen yette qétimliq shabat yilini, yeni yette hesse yette yilni sanighin; yette shabat yil künliri qiriq toqquz yil bolidu. ⁹ Shunchilik waqit ötüp, yettinchi ayda, ayning oninchi küni, kafaret künide burgha chélip sadasini yuqiri chiqirisiler; kafaret küninging özide siler pütkül zémininglarda burghining sadasini anglitisiler.

¹⁰ Shu ellikinchi yilini siler muqeddes dep bilip, pütkül zéminda uningda barliq turuwatqanlarning hemmisige azadliqni jakarlishinglar kérek. Shu yil silerge «azadliq yili» bolidu, herbiringlar öz yer-mülüklinglarga qaytisiler, herbiringlar öz aile-jemetinglarga qaytip barisiler. □ ¹¹ Bu ellikinchi yili silerge bir azadliq yili bol-sun; u yili héch néme térimaysiler, özlükidin ünüp chiqqan hosulnimu ormaysiler we chatalmighan talliringlarning üzümlirininimu yighmaysiler. ¹² Chünki bu azadliq yili bolup, silerge muqeddes hésablansun; uning hosulini bolsa, étiz-dalilardin tépip *hemminglar* yeysiler.□

Yer-mülüklerning yandurulushi

¹³ Azadliq yili aranglardiki herbir adem öz yer-mülükige qaytsun. ¹⁴ Siler qoshnanglarga birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme sétiwalsanglar, bir-biringlarni bozek qilmanglar. □ ¹⁵ Qoshnangdin *yerni* sétiwalsang, undaqta «azadliq yili»din kéyin ötken yillarning sanini hésablap uningdin sétiwélising kérek; umu qalghan yillarning sanigha qarap, yerning kéyinki hosullirigha asasen sanga sétip bersun. ¹⁶ «*Azadliq yili*»*ghiche* bolghan yillar köprek bolsa, bahasini shuninggha muwapiq yuqiri kötürisen; qalghan yillar azraq bolsa, bahasini shuninggha muwapiq kémeytsun. Chünki qalghan yillarning hosulliri qanche bolsa, u shu boyiche sanga sétip béridu. ¹⁷ Siler bir-biringlarni bozek qilmanglar, belki Xudayinglardin qorqunglar; chünki Men bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen.

¹⁸ Siler Méning belgilimilirimni tutup, hökümlirimde turup, shularga emel qilinglar; siler shundaq qilsanglar, zémininglarda tinch-aman turisiler. ¹⁹ Shuning bilen zémin silerge öz méwisini béridu, siler toyghudek yep, uningda tinch-aman turisiler.

²⁰ Eger siler: — Mana, bizge térip hosulni yighishqa ijazet bérimise, yettinchi yili néme yeymiz, dep sorisanglar, ²¹ *silerge melum bolsunki*, altinchi yilida üç yilning hosulini bersun dep, Men üstünglarga berikitimni «chüsh» dep buyruymen. ²² We shundaq boliduki, siler sekkizinchi yili tériysiler, emma toqquzinchi yilighiche éship qalghan kona hosuldin téxiche yeysiler; shu toqquzinchi yilighiche siler kona ashliqtin yeysiler.

²³ Yer-zémin sétilsa, menggülük sétilmisun, chünki zéminning özi Méningkidur, siler bolsanglar Méning yénimdiki musapir we méhman, xalas. ²⁴ Siler ige bolidighan pütkül

□ **25:7** «... zéminingdiki yawayi haywanlar üçhünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli ozuq bolidu» — démek, (1) étiz-talliqling igisi öz yéridin özlükidin ünüp chiqqan «tebiy hosul»ni orghaq we pichaq bilen hergiz almasliqi kérek; (2) barliq xelq shu «tebiy hosul»din, shundaqla herxil derexlarning méwisini we zémindiki bashqa tebiy ozuqluqni (kimning yéride bolushidin qet'iynezer) xalighanche qol bilen üzse bolatti; (3) hetta zémindiki yawayi haywanlarmu uningdin behrimen bolushqa bolatti; shuning üçhün étiz etrapidiki chit-qashalarni échip bérishi kérek idi. □ **25:10** «*Azadliq yili*» — eslide ibraniiy tilida «burgha (chélish) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. □ **25:12** «*shabat yili*» — bu ish toghrisidiki belgilimilerni, 5-7-ayetlerdin we izahatiridindin körüng. □ **25:14** «*Siler qoshnanglarga birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme sétiwalsanglar*» — bu ayyettiki «birnéme» shübhisizki yer-zéminlarni yaki igilikni körsitidu (13-ayetni körüng).

zéminda yer-zéminning igilirige uni «qayturuwélis hoquqi»ni yaritip bérishinglar kérek. ²⁵ Eger qérindashliringlardin biri kembeghelliship, öz miras yérini sétiwetken bolsa, uning yéqin tughqini, yeni «hemjemet shapaetchi»si kélip öz qérindishi satqan yerni qayturup sétiwalsun. □ ²⁶ Eger uning héch shapaetchi tughqini bolmisa, lékin u yanduruwélisqa kéreklik pulni tapalisa, □ ²⁷ Unda qta satqinigha qanche yil bolghanliqini hésablap, *azadliq yilighiche* qalghan yillar üçün sétiwalghan kishige muwapiq pul béríp, öz yérige qaytsun. ²⁸ Lékin eger u yanduruwélisqa kéreklik pulni tapalmisa, özi sétip bergen yer azadliq yilighiche alghuchining qolida tursun; azadliq yili kelgende yer yer sétiwalghuchining qolidin chiqsun, öz igisi öz yer-mülkige qaytsun.

Sétip bergen öyler toghruluq

²⁹ Eger birsi sépilliq sheherning ichidiki bir turalghu öyni satqan bolsa, sétip bir yil ichide uni yanduruwélis hoquqi bardur. Toluq bir yil tügep bolghuche, yanduruwélis hoquqi bardur. ³⁰ Lékin pütün yil ichide yanduruwélinmisa, sépilliq sheherning ichidiki bu öy nesildin-nesilge alghan kishining qolida bolup, azadliq yili kelsimu yandurulmas. ³¹ Lékin sépilsiz kentlerning öyliri bolsa zéminning étizliridek hésablinidu; ularni yandurup sétiwalghili bolidu; azadliq yili kelgende esli igisining qoligha yandurulidu. ³² Lékin Lawiy sheherliride bolsa, Lawiylar öz mirasi bolghan sheherlerdiki öylirini xalisa herqachan qayturuwélis hoquqi bardur. □ ³³ Lawiylardin biri öylirini, yeni öz mirasi bolghan sheherdiki bir öyni qayturuwélis hoquqi bar bolsimu, *lékin qayturup almighan bolsa*, undaq ehwalda u azadliq yili kelgende yandurulidu; chünki Lawiy sheherlirining öyliri bolsa Lawiylarning Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □ ³⁴ Shundaq hem bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri bolsa, ularning ebediy mirasi bolghachqa, sétilsa bolmaydu.□

Qerzler we qullar toghruluq belgilimiler

³⁵ Sanga qoshna bolghan, qérindashliringlardin biri kembeghelliship, öz jénini baqalmay qalsa, sen uni musapir yaki yaqa yurtluq méhmandek yéningda turghuzup, uningdin xewer alghin. ³⁶ Sen uningdin ösüm we yaki payda almighin; sen Xudayingdin qorqup, qérindishingni qéshingda turushqa qoyghin. ■ ³⁷ Pulungni uninggha ösümge berme, ashliqingnimu payda élish meqsitide uninggha ötne bermigin. ³⁸ Xudayinglar bolushqa, Qanaan zéminini silerge bérishke silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen. ³⁹ Eger sanga qoshna bolghan qérindishing kembeghelliship, özini sanga satsa, uni quldek qulluq xizmitige salmighin; ■ ⁴⁰ belki u qéshingda medikar yaki musapirdek tursun; azadliq yilighiche séning xizmitingde bolsun; ⁴¹ andin azad bolup özi bilen baliliri

□ **25:25** «hemjemet **shapaetchi**» — mushu söz ibraniy tilidiki «goél»ning terjimisidir. Tewrattiki nurghun yerlerde bu söz tépilidu (mesilen, «Ayup» 19:25ni we izahatni körüng). Bezide «hemjemet qutquzghuchi» dep terjime qilinidu. Bu söz omumen birsining melum awarichilikke uchrighinida, uninggha tughqanchilik (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üçün bedel töleydighan qutquzghuchi tughqinini bilduridu. □ **25:26** «**lékin u yanduruwélisqa kéreklik pulni tapalisa**» — ibraniy tilida «u» «uning qoli» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **25:32** «**Lawiylarning sheherliri**» — Israil ichide Lawiylargha alahide xas bolghan 48 sheher bar idi («Chöl» 35-bab, «Yeshua» 21-babni körüng). □ **25:33** «**Lawiylardin biri öylirini... qayturuwélis hoquqi bar bolsimu, ... u azadliq yili kelgende yandurulidu**» — yaki «Eger Lawiylardin biri bashqa birsidin (yeni bashqa bir Lawiy ademdin) öz mirasi bolghan shehiride bir öyni sétiwalsimu, azadliq yili kelgende yandurulidu». Bu ayetning yene bezi bashqa terjimiliri yaki sherhliri uchrishi mumkin. □ **25:34** «**... bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri ... sétilsa bolmaydu**» — bu étizlar ularning xususiy teelluqati emes, belki ularning «kolléktip» teelluqi idi. ■ **25:36** Mis. 22:25; Qan. 23:18; Pend. 28:8; Ez. 18:8; 22:12 ■ **25:39** Mis. 21:2; Qan. 15:12; Yer. 34:14

qéshingdin chiqip, öz jemetige yénip bérip, ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun. □

⁴² Chünki ular Men Özüm Misir zéminidin chiqirip élip kelgen qul-bendilirim bolghachqa, ularni quldek sétishqa yol qoymanglar. ⁴³ Sen ulargha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmaysen, belki Xudayingdin qorqqin. ■

⁴⁴ Lékin özüngge qul yaki dédek almaqchi bolsang, ularni etraptiki yat ellerdin shundaq qul ya dédek sétiwalsang bolidu. ⁴⁵ Bulardin bashqa, aranglarda olturaqlashqan musapirlarning perzentlrini we shularning jemetidin, yeni siler bilen bille turawatqan, zémininglarda tughulghanlardin qullar sétiwalsanglar bolidu; shuning bilen ular silerning mülkünglar bolup qalidu. ⁴⁶ Siler mushularni özünglardin kéyinki balilirlinglarga miras qilip, ulargha mülük bolushqa qaldursanglar bolidu; mushularni ebedgiche qul qilsanglar bolidu; lékin öz qérindashliringlar bolghan Israillar arisida bolsa, bir-biringlarga qattiq qolluq bilen xojiliq qilmasliqinglar kérek.

⁴⁷ Eger aranglarda olturushluq bir musapir yaki yaqa yurtluq béyighan we uningha qoshna qérindishing kembeghelliship, özini shu qoshna musapirgha we yaki shu musapirning melum bir ewladigha satsa, ⁴⁸ u sétilghandin kéyin uningda pul tölep hörlükke chiqish hoquqi qalidu; uning aka-ukilirining herqaysisi uni hörlükke sétiwalsa bolidu. ⁴⁹ Shuningdek uning taghisi yaki taghisining oghli we yaki jemetidin bolghan herqaysi yéqin tughqini uni hörlükke sétiwalsa bolidu; yaki özining qurbi yetse, pul bérip öz-özini hörlükke sétiwalsa bolidu. □ ⁵⁰ Uni sétiwalidighan kishi uning xojisi bilen gepliship sétilghan yildin tartip azadliq yilighiche qanchilik bolghanliqini hésablap, sétiwélish bahasini yillarning sanigha qarap hésablisun; *hörlük puli hésablashta qulning xojisigha* ishleshke kérek bolghan qalghan künlirining heqqi «medikarning ishligen künliri»dek hésablansun. □ ⁵¹ Azadliq yiligha yene xéli yillar bolsa, shuni hésablap, sétilghan pulning nisbiti boyiche hörlük pulini hésablap bersun; ⁵² eger azadliq yiligha az yillar qalghan bolsa, uni hésab qilip, qalghan qulluq yillirigha muwapiq pulni yandurup bersun.

⁵³ Bolmisa, qul shu xojisining yénida yilliq medikardek turushi kérek; uning xojisi séning köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun. □

⁵⁴ Eger qul yuqiriqi yollar bilen hörlükke chiqalmisa, azadliq yili kelgende qoyup bérisun — u baliliri bilen qoshulup azad bolidu. ⁵⁵ Chünki Israillarning özi Manga qul-bendilerdur; ular Men Özüm Misir zéminidin chiqirip kelgen qul-bendilirimdur. Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen.

26

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti, itaetsizlik keltüridighan balayi'apetler

¹ Siler özünglar üçün héchqandaq but yasimanglar yaki özünglarga héch oyma mebud yaki heykel-tüwrükni turghuzmanglar yaki ulargha bash urushqa oyulghan neqishlik

□ **25:41** «andin *qul* azad bolup özi bilen baliliri ... ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun» — «Mis.» 21:2-6-ayetlerde bérilgen belgimiler boyiche ibraniy qul alte yil ishlep bolghandin kéyin azadliqqa qoyup bérilishi kérek. Lékin «azadliq yili» uning ishleshke kérek bolghan alte yil toshmayla kelse, shu yili u ailisi bilen azadliqqa chiqidu. ■ **25:43** Ef. 6:9; Kol. 4:1 □ **25:49** «...özining *qurbi yetse, pul bérip öz-özini hörlükke sétiwalsa bolidu*» — démek, xojayini yat ellik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayetlerdiki «qul alte yil ishlep andin azad bolidu» dégen belgilime inawetlik bolmaydu.

□ **25:50** «... *qalghan künlirining heqqi* «medikarning *ishligen künliri*»dek *hésablansun*» — démek, qalghan yillargha medikarning ish heqqi ölçimi boyiche pul hésablap tölishi kérek. □ **25:53** «... *uning xojisi séning köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun*» — démek, Yehudiylardin biri yaqa yurtluq bir xojayinning qol astida qul bolup ishliše, qoshna bolghan Yehudiy qérindashliri uning haligha yétip, uningdin xewer élishi kérek.

tashlarni zémininglarda hergiz tiklimenglar; chünki Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■ ² Méning shabat künlirimni tutup, muqeddes jayingha ixlasmen bolunglar. Men Perwerdigardurmen. ■

³ Eger siler méning belgilimilirimde méngip, emrlirimni tutup ulargha emel qilsanglar, ■ ⁴ Men yéringlarning öz hosulini bérip turushigha, daladiki derexlarning méwisini chiqirishigha waqtida yamghurliringlarni yaghdurup turimen. ⁵ Shuning bilen xaman tépish waqti üzüm yighish pesligiche bolidu, üzüm yighish waqti térilghu waqtighiche bolidu; siler néninglarni toyun'ghuche yep, öz zémininglarda tinch-aman turisiler. ■

⁶ Men zémin'gha aram-tinchliq ata qilimen, shuning bilen héchkim silerni qorqitalmaydu, aramxuda yétip uxlaysiler; wehshiy haywanlarni zémindin yoqitimen, qilichmu zémininglardin ötmeydu; ■ ⁷ siler düshmenliringlarni qoghlaysiler, ular aldinglarda qilichlinip yiqilidu. ⁸ Silerdin besh kishi yüz kishini qoghlaydu, yüz kishi on mingni qachuridu; düshmenliringlar bolsa aldinglarda qilichlinip yiqilidu. ■ ⁹ Men silerge yüzümni qaritip, silerni perzent körgüzüp köpeytimen, siler bilen baghligan ehdemni mezmüt turghuzimen. ¹⁰ Siler téxiche uzun saqlan'ghan kona ashliqni yewatqinlinglarda, yéngi ashliq chiqidu; yéngisi wejidin konisini chiqiriwétisiler. ¹¹ Men Öz makanimni aranglarda turghuzimen we qelbim silerdin nepretlenmeydu. ■ ¹² Men aranglarda méngip silerning Xudayinglar bolimen we siler Méning xelqim bolisiler.

¹³ Men silerni Misirda ularning qulliri bolushtin hör qilishqa shu zéminidin chiqarghan Xudayinglar Perwerdigardurmen; Men boyunturuqunglarning asaretlirini sundurup, qeddinglarni tik qilip mangghuzdum.

¹⁴ Halbuki, eger siler Manga qulaq salmay, bu emrlerning hemmisige emel qilmay, ■ ¹⁵ belgilimilirimni tashlap, qelbinglardin hökümlirimni yaman körüp, barliq emrlirimni tutmay, ehdemni buzsanglar, ¹⁶ Menmu béshinglarga shu ishlarni chüshürimenki, — Men silerge wehime sélip, közünglarni kor qilidighan, jéninglarni zeipleshtüridighan sil-waba késilini, kézik késilini béshinglarga chüshürimen. Siler uruqunglarni bikar chéchip-tériysiler, chünki düshmenliringlar uni yep kétidu.

¹⁷ Men yüzümni silerge qarshi qilimen, shuning bilen siler düshmenliringlardin urulup qachidighan bolisiler; silerni öch körgüchiler üstünglardin hökümraniq qilidu; héchkim silerni qoghlimisimu, qachisiler. ■

¹⁸ Bulardin héch ibret almay, belki Manga yene qulaq salmisanglar, Men gunahliringlar tüpeylidin silerge bolghan jazani yette hesse éghirlitimen, ¹⁹ küch-heywenglardin bolghan hakawurluqinglarni sundurimen; asmininglarni tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen; □ ²⁰ ejir-japayinglar bikargha kétidu, yéringlar hosul bermeydu, daladiki derexlerge méwe chüshmeydu.

²¹ Eger yenila Men bilen qarshi mangsanglar, shundaqla Manga qulaq salmisanglar, Men gunahliringlarga layiq béshinglarga chüshidighan waba-külpetlerni yene yette hesse éghirlitimen. ²² Aranglarga silerni baliliringlardin juda qilidighan, charpayliringlarni yoqitidighan, silerni azlitidighan yawayi haywanlarni ewetimen; yolkochiliringlar ademzatsiz chöldek bolup qalidu. ²³ Siler bu ishlar arqiliq ibret-terbiye almay, belki yenila Manga qarshi mangsanglar, ²⁴ Menmu silerge qarshi méngip, gunahinglar tüpeylidin bolghan jazani yene yette hesse éghirlitip, Men Özüm silerni urimen; ■ ²⁵ üstünglarga ehdemni buzghanliqning intiqamini alidighan qilich chüshürimen; shuning bilen siler sheherlerge yighiliwalisiler, Men aranglarga waba chüshürimen; shuning bilen siler düshmenlerning qoligha chüshisiler. ²⁶ Silerge yölenchük bolghan

■ **26:1** Mis. 20:4; Qan. 5:8; 16:22; Zeb. 97:7 ■ **26:2** Law. 19:30 ■ **26:3** Qan. 28 ■ **26:5** Law. 25:19
 ■ **26:6** Ayup 11:18,19 ■ **26:8** Ye. 23:10 ■ **26:11** Ez. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ **26:14** Qan. 28:15; Yigh. 2:17; Mal. 2:2 ■ **26:17** Pend. 28:1 □ **26:19** «... asmininglarni tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen» — démek, asmandin hól-yéghin chüshmeydu hemde belkim ularning dualiri asmandin yuqirigha ötmeydu, yer susiz bolup intayin qattiqliship bolidu. ■ **26:24** 2Sam. 22:27; Zeb. 18:26-27

ashliqni qurutiwétimen; on ayal bir bolup bir tonurda nan yéqip, nanlarni silerge tarazida tartip béridu, emma buni yéginginglar bilen toymaysiler. □

²⁷ Eger bulardin héch ibret almay, manga qulaq salmisanglar, belki manga qarshi mangsanglar; ²⁸ Menmu qehr bilen silerge qarshi mangimen; Men, yeni Men Özüm gunahliringlar tüpeylidin jaza-terbiyini yene yette hesse éghirlitip chüshürimen. ²⁹ Shuning bilen siler oghulliringlarning göshi we qizliringlarning göshini yeysiler; ■ ³⁰ shundaqla Men qurbanliq «yuqiri jay»liringlani weyran qilip, «kün tüwrük»liringlarni sundurup, ölükliringlarni sunuq butliringlarning üstige tashliwétimen; Méning qelbim silerdin nepretlinidu. □ ■ ³¹ Men sheherliringlarni weyran qilip, muqeddes jayliringlarni xarab qilip, *qurbanliqlarning* xushbuylirini yene purimaymen; ³² zéminni halaketke élip barimen; uningda olturaqlashqan dühmenliringlar bu ehwalgha heyranuhes qalidu. ³³ Silerni ellerning arisigha taritip, keyninglardin qilichni sughurup qoghlaymen; shuning bilen zémininglar weyran bolup sheherliringlar xarab qilinidu. ³⁴ U waqitta, siler dühmenliringlarning zéminida turuwatqininglarda, zémin weyrane bolghan barliq künlerde, zémin öz shabat künliridin söyünidu; u zamanda zémin derweqe aram élip öz shabatliridin söyünidu. ■ ³⁵ Özi weyrane bolup turghan barliq künliride u aram alidu, yeni siler uningda turuwatqan waqittiki shabat künliringlarda héch almighan aramni emdi alidu.

³⁶ Aranglardin qutulup qalghanlar bolsa, ular dühmenlarning zéminlirida turghinida köngüllirige yürekzadilik salimen, shuning bilen ular chüshken bir yopurmaqning shepisini anglisa qilichtin qachqandek qachidu; héchkim qoghlimisimu yiqilip chüshidu.

³⁷ Gerche héchkim ularni qoghlimisimu, derweqe qilichtin yiqitilghandek ular birbirining üstige putliship yiqilidu; silerde dühmenliringlarga qarshi turghudek küch qalmaydu. ³⁸ Ellerning arisida halak bolisiler, dühmenliringlarning zémini silerni yep kétidu.

³⁹ Aranglardin qutulup qalghanliri bolsa öz rezilliki tüpeylidin dühmenliringlarning zéminida zeiplishidu; we ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu. □

Gunahlarni iqrar qilip nijat tépish

⁴⁰ Halbuki, ular özi qilghan rezilliki bilen ata-bowilirining sadir qilghan rezillikini, Manga yüz örüp asiyliq qilghinini, shundaqla ularning Manga qarshi turup mangghinini boynigha alidu, □ ⁴¹ shuningdek Méning ulargha qarshi mangghinimgha, shuningdek ularni dühmenlirining qoligha tapshurghinimgha iqrar bolidu. Shunga eger u waqitta ularning xetnisiz köngli töwen qilinip, öz qebihlikining jazasini qobul qilsa, ⁴² undaqla Men Yaqup bilen baghlighan ehdemni yad qilip, Ishaq bilen baghlighan ehdemnimu we Ibrahim bilen baghlighan ehdemnimu ésimgé keltürimen, zéminnimu yad qilimen. ⁴³ Chünki zémin ulardin tashlinip, ularsiz bolup xarabe turghan waqitta,

□ **26:26** «silerge yölenchük bolghan ashliqni qurutiwétimen; ...» — sözmosöz terjime qilghanda «Men silerning «nan hasa»nglarni sunduriwetkinimde, ...». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (zixqa ötküzgendek) kötürüp mangatti. Omumen, menisi bizning terjime qilghinimizdek bolsa kérek. ■ **26:29** Qan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yigh. 4:10 □ **26:30** «yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen («Ez.» 16:21, 20:28 qatarliqlarni körüng). ««kün tüwrük»liringlarni» — «kün tüwrük»ler belkim kün'ge choqunushqa munasiwetlik but-heykeller bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: — «isriqdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2 □ **26:39** «ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu» — yaki «özliridiki, shundaqla ata-bowilirining rezillikide yürüp zeiplishidu». □ **26:40** «... Manga qarshi turup mangghinini boynigha alidu» — shu ayetning qiziq bir yéri shuki, uningda éniq halda xelqning birla chong rezilliki, birla chong asiyliqi körsitilgendek turidu. Qaysi «birla gunah» dések, jawab shübhisizki, Injilda tépildi — u bolsimu, öz Qutquzghuchi-Mesihini ret qilishtin ibaret.

shabat künliridin söyünüdü; ular bolsa öz qebihlikining jazasini qobul qilidu; sewebi del shuki, ular Méning hökümlirimni tashlidi, belgilimilirimni qelbidin yaman körgenidi.

⁴⁴ Halbuki, shundaq bolsimu, ular öz düşmenlirining zéminida turghinida Men ularni tashlimaymen yaki ulargha öchlük qilmaymen, shuningdek ular bilen baghligan ehdemni buzmaymen, ularni yoqatmaymen; chünki Men Özüm ularning Xudasi Perwerdigardurmen. ■ ⁴⁵ Men belki ularni dep, ularning Xudasi bolushqa ellerning közi aldida Misir zéminidin chiqirip kelgen ata-bowiliri bilen baghlashqan ehdemni ésimde tutimen. Men Perwerdigardurmen.

Xulase

⁴⁶ Perwerdigar Musani wasite qilib, Sinay téghida özi bilen Israillarning otturisida békitken hökümler, belgilimiler we qanunlar mana shular idi.

27

Qoshumche qisim – Qesem bilen Xudagha atalghan kishiler toghruluq

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq dégin: — Eger birsi pewqul’adde bir qesem qilib melum kishining jénini Perwerdigargha atighan bolsa, undaqta shu kishige sen békitken jénining qimmitining nerxi töwendikidek bolidu; □ ³ Yéshi yigirme bilen atmishning ariliqida bolghan er kishi bolsa, sen toxtitidighan qimmiti muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun; uning qimmiti ellik shekel kümüşke toxtitilsun. □ ⁴ Ayal kishi bolsa, aranglarda toxtitilghan qimmiti ottuz shekel bolsun. ⁵ Eger yéshi besh bilen yigirmening ariliqida bolsa, erkek üçün toxtitilidighan qimmiti yigirme shekel bolup, ayal kishi üçün on shekel bolsun. ⁶ Eger yéshi bir ay bilen besh yashning ariliqida bolsa, toxtitilidighan qimmiti oghul bala üçün besh shekel, qiz bala üçün üç shekel kümüş bolsun. ⁷ Eger atmish ya uningdin chongraq yashtiki kishi bolsa, toxtitilidighan qimmiti er kishi üçün on besh shekel, xotun kishi üçün on shekel bolsun.

⁸ Eger birsi toxtitilghan qimmitini töleshke qurbi yetmise, u özini kahinning aldida teq qilsun; kahin uning qimmitini békitsun. Kahin qesem qilghuchining ehwaligha qarap uning qimmitini toxtitip bersun.

Qoshumche qisim – qesem üçün Xudagha atalghan haywanlar toghruluq

⁹ Eger birsi *qesem qilib* Perwerdigargha qurbanliq bolushqa layiq bolidighan bir haywanni uninggha atighan bolsa, undaqta shundaq haywanlar Perwerdigargha atap mutleq muqeddes sanalsun; □ ¹⁰ haywan nachar bolsa uning ornigha yaxshini yaki yaxshining ornigha nachirini tégishishke yaki ornigha bashqisini almashturushqa hergiz bolmaydu. Mubada atighuchi u haywanning ornigha yene bir haywanni yenggüshlimekchi bolsa, Awwalqisi bilen ornigha ekelginining her ikkisi muqeddes sanalsun. ¹¹ Eger haywan Perwerdigargha atalghan qurbanliqqa layiq bolmaydighan

■ **26:44** Qan. 4:31; Rim. 11:1,26 □ **27:2** «sen békitken jénining qimmitining nerxi töwendikidek bolidu» — shübhisizki, mushu yerde «sen» bash kahin yaki bu ishqa mes’ul bolghan kahinni körsitidu. □ **27:3** «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» — shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnechche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek. «Shekel» kümüşning (yaki altunning) ölchimi bolup, adette 11.4 gram etrapida bolushi mumkin. «... **Uning qimmiti ellik shekel kümüşke toxtitilsun**» — ibraniy tilida «sen... uning qimmitini toxtitip bergin» déyilidu. Biz uni «...uning qimmiti ... toxtitilsun» dep mejhul shekilde alduq. Kéyinki ayetlerdimu biz shu ibarini «mejhul shekil»de ipadiliduq. □ **27:9** «Perwerdigargha **atap mutleq muqeddes sanalsun**» — démek, qurbanliqlargha layiq bolghan haywanlar qesem bilen Xudagha atalghan bolsa, kéyin ularni pul tölep qaytuwélisqha héch bolmaydu. U yaki qurbanliq bolidu yaki Xudagha wakaliten turghan kahin-lawiylargha tégidu.

bir «napak» haywan bolsa, unda qta u haywanni kahinning aldigha élip kelsun; ¹² andin kahin özi uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin qimmitini qanche toxtatqan bolsa shundaq bolsun.

¹³ Eger igisi pul tölep haywanni qayturuwmaqchi bolsa, toxtitilghan qimmitige yene uning beshtin birini qoshup bersun.

Qesem üçün Xudagha atalghan öyler toghruluq

¹⁴ Eger birsi Perwerdigargha muqeddes bolsun dep öyini uninggha atap muqeddes qilsa, kahin uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin uning qimmitini qanche toxtatqan bolsa, shu qimmiti inawetlik bolidu. ¹⁵ Kéyin eger öyni atighuchi kishi uni qayturuwalmaqchi bolsa, u toxtitilghan qimmitige uning beshtin birini qoshup bersun; andin öy yene uning bolidu.

Qesem üçün Xudagha atalghan yer-étizlar toghruluq

¹⁶ Eger birsi öz mal-mülki bolghan étizliqning bir qismini Perwerdigargha atap muqeddes qilsa, qimmiti uninggha qanchilik uruq térilidighanliqigha qarap toxtitilsun; bir xomir arpa uruqi kétidighan yer bolsa, qimmiti ellik shekel kömüshke toxtitilsun. □ ¹⁷ Eger birsi «azadliq yili»din tartip öz étizliqini muqeddes qilsa, sen qanche toxtatsang shu bolsun. □ ¹⁸ Lékin eger birsi «azadliq yili»din kéyin öz étizliqini muqeddes qilghan bolsa, kahin kélidighan azadliq yilighiche qanchilik yillar qalghanliqini hésablap qimmitini toxtatsun. Ötöp ketken yillargha qarap toluq bahadin muwapiq pul kémeýtisun.

¹⁹ Eger birsi öz étizliqini muqeddes qilghandin kéyin pul tölep uni qayturuwalmaqchi bolsa, u sen toxtatqan qimmitige yene uning beshtin birini qoshup bersun; shuning bilen étizliq uning öz qoligha qaytidu.

²⁰ Eger u pul bérip étizliqni qayturuwalmighan bolsa yaki bashqa birsige sétip bergen bolsa, kéyin shu étizliqni qayturuwélisqha bolmaydu, □ ²¹ Belki azadliq yili kelgende étizliq «igisige qayturulidighanda» u mutleq béghishlan'ghan yerge oxshash, Perwerdigargha atap muqeddes qilinip, miras hoquqi kahin'gha ötidu. □

²² Eger birsi sétiwalghan emma öz mirasi bolmighan bir parche yer-étizni Perwerdigargha atap muqeddes qilghan bolsa, ²³ kahin azadliq yilighiche qalghan yilni hésablap, qimmitini toxtatsun. Andin u küni shu kishi toxtitilghan qimmitini Perwerdigargha muqeddes qilghan nerse süpitide keltürsun. ²⁴ Lékin azadliq yili kelgende, étizliq kimdin élin'ghan bolsa, shu kishige, yeni eslidiki igisige qayturup bérisun.

²⁵ Sen toxtitidighan barliq qimmetler bolsa hemishe muqeddes jaydiki shekelning ölchem birligi bochiche hésablansun; bir shekel yigirme gerahqa barawer bolidu. ■

Tunji tughulghinini Xudagha bedel tölep qayturuwélis

□ **27:16 «Étizliqni Perwerdigargha atap muqeddes qilish»** — bu ish belkim étizliqni Xudaning wekilliri, yeni kahin-lawiylargha tapshurush idi; shundaq bolsa, ular shu étizliqning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atighuchi kishi özi kahin teripidin toxtitilghan pulini biwasite kahin-lawiylargha tapshuratti. «xomir» — «xomir»ning esliy menisi «éshek kötüreligüdek yük» bolup, texminen 220-300 litr. □ **27:17 «... sen qanche toxtatsang shu bolsun»** — bu ayettiki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. «azadliq yilidin tartip» hésabliqan baha bolsa choqum yuqiriqi 16-ayet boyiche qanche xomir uruq chéhilidighan bolsa, uning ellik hessisi (toghriraq, 49 hessisi) bolghan shekel bolidu, dégen körsetme bilen hésablinidu. 18-19-ayette bashqa ehwallar körsitilidu. □ **27:20 «... yaki bashqa birsige sétip bergen bolsa,...»** — «yaki» dégenning bashqa bir xil terjimisi: «biraq». «bashqa birsige sétip héris» — belkim ishliqish hoquqini bashqa birsige sétish. Bezi sherhchiler mushu yerni «bashqa birsige satquchi»ni étizliqqa mes'ul kahinni körsitidu, dep qaraydu. □ **27:21 «mutleq béghishlan'ghan yerge oxshash»** — «mutleq béghishlan'ghan» ibraniy tilida «herem» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz adette Xudagha mutleq atalghan nersining héchqandaq ademge tewe bolmaydighanliqini bildüridu. Gahi ehwalda «herem» dep békitilgen (Xudagha mutleq atalghan) nersiler pütünley weyran qilinishi kérek. ■ **27:25** Mis. 30:13; Chöl. 3:47; Ez. 45:12

²⁶ Lékin charpayning tunji balisi tunji bala bolghanliqi sewebidin eslidinla Perwerdigargha atilidighan bolghachqa, kala bolsun, qoy-öchke bolsun héchkim uni «Xudagha atap» muqeddes qilmisun; chünki u eslide Perwerdigarning idi. ■ ²⁷ Eger u napak bir haywandin tughulghan bolsa, igisi sen toxtatqan qimmetke yene uning beshtin birini qoshup bérip, andin özige qayturuwalsun; lékin eger igisi uni özige qayturuwalmaymen dése, bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun.□

Perwerdigargha mutleq atalghan nersiler toghruluq

²⁸ Eger birsi Perwerdigargha öz mélidin, adem bolsun, haywan bolsun yaki miras yeri bolsun, Perwerdigargha mutleq atighan bolsa, undaq nerse hergiz sétilmisun yaki bedel tölesh bilenmu qayturulmisun. Perwerdigargha mutleq atalghan hernerse bolsa «eng muqeddeslerning biri» hésablinip, uninggha xas bolidu. ■ ²⁹ Eger bir adem Xudagha mutleq xas atalghan bolsa, undaqta uning üçün bedel bérilip, qayturuwélinishqa hergiz bolmaydu; u choqum öltürülüşü kérék.□

«Ondin bir» öshre bolghan nersilerni qayturuwélish toghruluq

³⁰ Yer-zémindin chiqqan hemme hosulning ondin biri bolghan öshre bolsa, yerning danliq ziraetliri bolsun yaki derexlarning méwisi bolsun, Perwerdigarningki bolidu; u Perwerdigargha muqeddes qilin'ghandur. □ ³¹ Birsi öz öshriliridin melum birnersini bedel bérip qayturuwalmaqchi bolsa, u shuninggha yene uning qimmitining beshtin birini qoshup bérip, qayturuwalsun.

³² Kala yaki qoy-öchke padisidin élinidighan öshre bolsa padichining tayiqi astidin ötküzülgen haywanlardin her oninchisi bolsun; Perwerdigargha atilip muqeddes qilin'ghini shu bolsun. ³³ Héchkim uning yaxshi-yamanliqigha qarimisun we yaki uni almashturmisun; eger uni almashturimen dése, Awwalqisi bilen ornigha almashturulghan her ikkisi muqeddes sanalsun; u hergiz bedel tölüp qayturuwélinmisun.

³⁴ Perwerdigar Sinay téghida Musagha tapilghan, Israillargha tapshurush kérék bolghan emrlar mana shular idi.

■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Chöl. 3:13; 8:17 □ **27:27** «...igisi sen toxtatqan qimmetke yene uning beshtin birini qoshup bérip,...» — bu ayettiki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. «... bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun» — «Mis.» 34:19-20-ayetnimu körüng. Birinchi belgilime chöl-bayawanda bolghan waqitta inawetlik idi, bu ikkinchi belgilime bolsa zémin'gha kirgendingin kéyin inawetlik bolatti. ■ **27:28** Ye. 6:18; 7:13-26. □ **27:29** «u öltürülüşü kérék» — Xuda Özi bir nersini «bu Manga «herem» (mutleq atalghan) bolsun» dégen bolsa, adette shu nerse yirginchlik bolup, halaketke layiq idi. «Herem» dégen söz «yoqitish kérék bolghan» dégen menide. Birneche misallar töwendiki ayetlerde tépildu: — «Mis.» 22:20, «Chöl.» 18:14, 21:2-3, «Qan.» 13:15, «Yeshua» 6:17-18, 21. Bezide «herem» Xudagha atalghan ésil, yaxshi nersinimu körsitidu. □ **27:30** «... hemme hosulning ondin biri bolghan öshre» — «eshre» dégen söz mushu yerde Xudagha atalghan, mehsulatlardin ondin birini körsitidu. «danliq ziraetliri» — ibraniy tilida «danliri».

Chöl-bayawandiki seper

«Chöl-bayawandiki seper» ... *Israil xelqining birinchi qétim royxetke élinishi*

¹ We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin ikkinchi yili ikkinchi aying birinchi küni Perwerdigar Sinay chölide, jamaet chédirida turup Musagha mundaq dédi: —□

² Siler pütkül Israil jamaitini qebilisi, ata jemeti boyiche sanini élip chiqinglar; ademlarning ismi asas qilinip, barliq erkeklar tizimlansun.■ ³ Israillar ichide omumen yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarni Harun bilen ikkinglar ularning qoshun-qismiliri boyiche sanaqtin ötküzüglar. ⁴ Herbir qebilidin silerge yademplishidighan birdin kishi bolsun; ularning herbiri ularning ata jemetining béshi bolidu.

⁵ Töwendikiler silerge yademplishidighanlarning isimliki: — Ruben qebilisidin Shidörning oghli Elizur; ⁶ Shiméon qebilisidin Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel; ⁷ Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon; ⁸ Issakar qebilisidin Zuarning oghli Netanel; ⁹ Zebulun qebilisidin Hélonning oghli Éliab; ¹⁰ Yüsüp ewladliri ichide Efraim qebilisidin Ammihudning oghli Elishama; Manasseh qebilisidin Pidahzurning oghli Gamaliyel; ¹¹ Binyamin qebilisidin Gidéonining oghli Abidan; ¹² Dan qebilisidin Ammishaddayning oghli Ahiezer; ¹³ Ashir qebilisidin Okranning oghli Pagiye; ¹⁴ Gad qebilisidin Déuelning oghli Eliasaf; ¹⁵ Naftali qebilisidin Énanning oghli Ahira».

¹⁶ Bular jamaet ichidin chaqirilghanlar, yeni ata jemet-qebililirining bashliqliri, minglihan Israillarning bash serdarliri idi. □ ¹⁷ Shuning bilen Musa bilen Harun ismi atalghan bu kishilerni bashlap, ¹⁸ ikkinchi aying birinchi küni pütkül jamaetni yigdi; ular xelqning herbirining qebile-nesebi, ata jemeti boyiche ismini asas qilip, yigirme yashtin yuqirilarning hemmisini bir-birlep tizimlidi. ¹⁹ Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Musa Sinay chölide ularni shundaq sanaqtin ötküzdi.

²⁰ Israilning tunji oghli Rubenning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ²¹ Ruben qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq alte ming besh yüz kishi boldi.□

²² Shiméonning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ²³ Shiméon qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik toqquz ming üç yüz kishi boldi.

²⁴ Gadning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ²⁵ Gad qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq besh ming alte yüz ellik kishi boldi.

²⁶ Yehudaning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ²⁷ Yehuda qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy yetmish töt ming alte yüz kishi boldi.

²⁸ Issakarning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ²⁹ Issakar qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik töt ming töt yüz kishi boldi.

□ **1:1** «We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin» — «we» dégen bu söz «Chöl-bayawandiki seper» dégen kitabning «Kahin-lawiyarning desturi» we «Misirdin chiqish» dégen kitablarni zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Misirdin chiqish» 40-bab, 1- we 38-ayetni körüng. Mezkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. «**jamaet chédiri**» — yaki «körüşhüsh chédiri». «jamaet chédiri» dégen sözde «jamaet» dégenlik ibraniy tilida «Xuda bilen uchrishish» dégen uqumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12 □ **1:16** «**jamaet ichidin chaqirilghan**» — démek, Xuda teripidin. Bashqa birxil terjimisi: «jamaet teripidin saylan'ghan». □ **1:21** «**ming**» — bezi alimlar ibraniy tilidiki «ming» dégen sözni «jemet» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime mezkur kitabning köp yerlirige zit kélishi mumkin.

³⁰ Zebulunning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ³¹ Zebulun qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik yette ming töt yüz kishi boldi.

³² Yüsüpning ewladliri: — uning oghli Efraimning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ³³ Efraim qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq ming besh yüz kishi boldi.

³⁴ Yüsüpning ikkinchi oghli Manassehning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ³⁵ Manasseh qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz ikki ming ikki yüz kishi boldi.

³⁶ Binyaminning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ³⁷ Binyamin qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz besh ming töt yüz kishi boldi.

³⁸ Danning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ³⁹ Dan qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy atmish ikki ming yette yüz kishi boldi.

⁴⁰ Ashirning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ⁴¹ Ashir qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq bir ming besh yüz kishi boldi.

⁴² Naftalining ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi; ⁴³ Naftali qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik uch ming töt yüz kishi boldi.

⁴⁴ Yuqiriqlar bolsa sanaqtin ötküzülgenler bolup, Musa bilen Harun hem Israillarning on ikki emiri (herbiri öz ata jemetige wekil boldi) ularni sanaqtin ötközgen.

⁴⁵ Shundaq qilib, Israillarning hemmisi, yeni Israilda yigirme yashtin ashqanlardin, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi ata jemetliri boyiche tizimlandi; ⁴⁶ Sanaqtin ötküzülgenler jemiy alte yüz uch ming besh yüz ellik kishi boldi. ■

Lawiylarning hésabqa kirgüzülmigenliki

⁴⁷ Biraq Lawiylar ata jemet-qebilisi boyiche sanaqning ichige kirgüzülmidi.

⁴⁸ Chunki Perwerdigar Musagha söz qilib: — ⁴⁹ «Sen peqet Lawiy qebilisini shu hésabqa kirgüzmingin, ularning omumiy saninimu Israillarning qatarigha kirgüzmingin. □ ⁵⁰ Lékin sen Lawiylarni *Xudaning* höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir we uning ichidiki barliq qacha-qucha eswaplarni hem uninggha dair barliq nersilerni bashqurushqa teyinligin; ular *ibadet* chédirini we uning ichidiki barliq qacha-qucha eswaplarni kötüridu; ibadet chédirining xizmitini qilghuchilar shular bolsun, ular chédirning töt etrapida öz chédiririni tiksun. □ ⁵¹ Chédirni köchüridighan chaghda uni Lawiylar söksun; chédirni tikidighan chaghda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylargha* yat bolghan herqandaq adem uninggha yéqinlashsa ölümge mehkum qilinsun. ⁵² Israillar bargah qurghanda her adem öz qismida, özige xas tugh astigha chédir tiksun. □ ⁵³ Biraq *Xudaning* ghezipi Israil jamaitining üstige chüshmesliki üçün, Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirning töt etrapigha bargah qursun; Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirni muhapizet qilishqa mes'ul bolidu» — dégenidi.

■ 1:46 Mis. 38:26 □ 1:49 «Sen peqet Lawiy qebilisini shu hésabqa kirgüzmingin» — kéyin Musa ularni ayrim sanaqtin ötküzüshi kérek idi (26:32). □ 1:50 «Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir» — «ibadet chédirini»ning bashqa bir nami. «Guwahliq» yaki «höküm-guwahliq» bolsa Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. □ 1:52 «tugh» — mushu yerde belkim her qebilining öz tughini körsitidu (2:2ni körüng).

⁵⁴ Israillar ene shundaq qildi; Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, ular shundaq qildi.

2

Herqaysi qebililarning bargah qurush tertipi we orni

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —

² Israillar herbiri özlirining tughi astigha, özlirining ata jemetining bayriqi astida chédir tiksun; jamaet chédirining töt etrapidin sel yiraqraq bargah qursun.

³ Kün chiqish terepke, sherq terepke qaritip öz tughi astida qoshun-qismi boyiche bargah quridighini Yehuda bolsun; Yehudalarning emiri Amminadabning oghli Nahshon bolsun. ⁴ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy yetmish töt ming alte yüz kishi. ⁵ Uning yénida bargah quridighini Issakar qebilisi bolsun; Issakarlarning emiri Zuarning oghli Netanel bolsun. ⁶ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik töt ming töt yüz kishi. ⁷ Ularning yénida yene Zebulun qebilisi bolsun; Zebulunlarning emiri Hélonning oghli Éliab bolsun. ⁸ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik yette ming töt yüz kishi. ⁹ Omumen Yehuda bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz seksen alte ming töt yüz kishi; ular aldi bilen yolgha chiqsun.

¹⁰ — Jenub terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Ruben qebilisi bolsun; Rubenlarning emiri Shidörning oghli Elizur bolsun. ¹¹ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq alte ming besh yüz kishi. ¹² Uning yénida bargah quridighini Shiméon qebilisi bolsun; Shiméonlarning emiri Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel bolsun. ¹³ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik toqquz ming üç yüz kishi. ¹⁴ Ularning yénida Gad qebilisi bolsun; Gadlarning emiri Déuelning oghli Eliasaf bolsun. ¹⁵ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq besh ming alte yüz ellik kishi. ¹⁶ Ruben bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshuni boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz ellik bir ming töt yüz ellik kishi; ular ikkinchi sep bolup yolgha chiqsun.

¹⁷ Andin jamaet chédiri bilen Lawiylarning bargahi bashqa bargahlarning otturisida mangsun; ular qandaq bargah qurghan bolsa, shundaq yolgha chiqsun; her qaysisi öz ornida öz tughi astida bolsun.

¹⁸ — Kün pétish terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Efraim qebilisi bolsun; Efraimlarning emiri Ammihudning oghli Elishama bolsun. ¹⁹ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq ming besh yüz kishi. ²⁰ Uning yénida bargah quridighini Manasseh qebilisi bolsun; Manassehlarning emiri Pidahzurning oghli Gamaliyel bolsun. ²¹ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz ikki ming ikki yüz kishi. ²² Ularning yénida Binyamin qebilisi bolsun; Binyaminlarning emiri Gidéonning oghli Abidan bolsun. ²³ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz besh ming töt yüz kishi. ²⁴ Omumen Efraim bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz sekkiz ming bir yüz kishi; ular üçinchi sep bolup yolgha chiqsun.

²⁵ — Shimal terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Dan qebilisi bolsun. Danlarning emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer bolsun. ²⁶ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy atmish ikki ming yette yüz kishi. ²⁷ Uning yénida bargah quridighini Ashir qebilisi bolsun; Ashirlarning emiri Okranning oghli Pagiyel bolsun. ²⁸ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq bir ming besh yüz

□ **2:14** «Déuel» — yaki «Réuel».

kishi. ²⁹ Ularning yénida Naftali qebilisi bolsun; Naftalilarning emiri Énanning oghli ahira bolsun. ³⁰ Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiý ellik üç ming töt yüz kishi. ³¹ Dan bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiý bir yüz ellik yette ming alte yüz kishi; ular öz tughliri astida hemming keynide yolgha chiqsun.

³² Yuqiridikiler öz ata jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgen Israillardur; qoshun-qisimliri boyiche bargahlarda sanaqtin ötküzülgenler jemiý alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi boldi. ■ ³³ Biraq Lawiylarla, Perwerdigarning Musagha qilghan emri boyiche, Israillar qatarida sanaqtin ötküzülmidi. ■

³⁴ Israillar Perwerdigarning Musagha qilghan barliq emri boyiche ish tutup, özlirining tughi boyiche bargah quratti; ular öz qebilisi we ata jemeti tertipi boyiche yolgha chiqatti.

3

Harunning ewladliri

¹ Perwerdigar Sinay téghida Musa bilen sözleshken künlerde, Harun bilen Musaning ewladliri töwendikilerdin ibaret idi. □ ² Harunning oghullirining ismi mundaq: tunji oghlining ismi Nadab idi, uning yene Abihu, Eliazar, Itamar dégen oghulliri bar idi. ■

³ Harunning oghullirining ismi ene shundaq idi, ular mesihlen'gen kahinlar idi; *Musa* ularni kahinliq wezipisini öteshke Xudagha atap ayrighanidi. □ ⁴ Lékin Nadab bilen Abihu Sinay chölide gheyriy bir otni Perwerdigarning aldigha sun'ghini tüpeylidin Perwerdigar aldida öldi we ularning héch nesli qaldurulmidi; Eliazar bilen Itamar öz atisi Harun aldida kahinliq wezipisini ötdi. ■

Lawiylarning wezipisi

⁵ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

⁶ Sen Lawiy qebilisini aldinggha keltürüp, ularni kahin Harunning xizmitide bolushqa uning aldigha hazir qil. ■ ⁷ Ular Harunning hajiti we pütkül jamaetning hajitidin chiqip jamaet chédirining aldida wezipe ötep, ibadet chédirining xizmitini béjirsun. ⁸ Ular yene jamaet chédiridiki barliq qacha-qucha eswablarni bashqurush bilen Israillarning xizmitide bolup wezipe ötep, ibadet chédirining ishlinini béjirsun. ⁹ Sen Lawiylarni Harun bilen uning oghullirigha teqsimlep bergin; ular Israillar ichidin mexsus uninggha tallap bérilgen. ¹⁰ Harun bilen oghullirini bolsa sen özining kahinliq wezipisini öteshke békitkin; herqandaq yat kishi yéqinlashsa öltürülsun, — dédi.

Lawiylarning tallinishi

¹¹ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² — Qara, Men Israillar ichidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil ichide baliyatquning barliq tunji méwisining ornigha, yeni chong oghullirining ornigha qoyimen, shunga

■ **2:32** Mis. 38:26; Chöl. 1:46 ■ **2:33** Chöl. 1:48, 49 □ **3:1** «künlerde» — ibraniy tilida «künde». ■ **3:2** Mis. 6:23 □ **3:3** «Xudagha atap ayrish» — bu ayettiki «Xudagha atap ayrish» ibraniy tilida «qolgha sélish» yaki «qolni toldurush» bilen bildürüldi. «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élishi bilen bashlinatti. ■ **3:4** Law. 10:1-7; Chöl. 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **3:6** Chöl. 16:9; 18:2

Lawiylar Méning bolidu. □ ■ 13 Chünki tunji oghullarning hemmisi Méningkidur; Men Misir zéminida tunji tughulghanlarning hemmisini qetl qilghan künide Israillarning ichidiki tunjilarning hemmisini, meyli adem bolsun yaki haywan bolsun, muqeddes hésablap Méningki qilghanidim. Ular Méningkidur; Men Perwerdigardurmen. ■

Lawiylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

14 Andin Perwerdigar Sinay chöl-bayawanida Musagha: —

15 — Sen Lawiylarni ata jemeti, ailisi boyiche sanaqtin ötküz; barliq erkeklerni, yeni bir ayliqtin ashqanlarning hemmisini sanaqtin ötküz, — dédi. 16 Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche, özige déyilgendek Lawiylarni sanaqtin ötküzdi.

17 Lawiyning oghullirining ismi mundaq: — Gershon, Kohat, Merari. ■ 18 Gershonning oghullirining ismi aililiri boyiche Libni we Shimey idi. 19 Kohatning oghulliri aililiri boyiche Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi. 20 Merarining oghulliri aililiri boyiche Mahli we Mushi idi. Bularning hemmisi ata jemeti boyiche Lawiylarning jemeti boldi.

21 Gershondin Libnilarning jemeti bilen Shimeylarning jemeti wujudqa keldi; bular Gershonlarning jemetliri idi. 22 Barliq erlarning sanigha asasen, bir ayliqtin ashqanlirining sanaqtin ötküzülgenliri jemi yette ming besh yüz kishi boldi. 23 Gershonning jemeti ibadet chédirining arqa teripide, yeni gherb terepte bargah qurdi; 24 Gershon jemetining emiri Laelning oghli Eliasaf idi. 25 Gershonlarning jamaet chédiridiki wezipisi ibadet chédirining özidiki astinqi ikki yapquch-perde, uning üstidiki yopuq we jamaet chédirining ishik perdisige, □ 26 shundaqla hoyla etrapidiki perdiler, hoyla derwazisining perdisi (hoyla perdiliri ibadet chédiri bilen qurban'gahni chöridep turatti) we hojlida ishilitidighan munasiwetlik barliq tanilargha qarash idi.

27 Kohattin Amramlarning jemeti, Izharlarning jemeti, Hébronlarning jemeti we Uzziellarning jemeti wujudqa keldi; bu Kohatlarning jemetliri idi. 28 Barliq erkeklarning sani boyiche, bir ayliqtin ashqanlar jemi sekkiz ming alte yüz adem bolup chiqti; ular muqeddes jaygha qarash wezipisini öteydighan boldi. 29 Kohat ewladlirining jemetliri jamaet chédirining jenub teripide bargah tikti. 30 Kohat jemetining emiri Uzzielning oghli Elizafan idi. 31 Ularning wezipisi ehde sanduqi, shire, chiraghdan, ikki qurban'gah, shuningdek muqeddes jayning ichide ishilitidighan qacha-qucha, perde we ibadet chédirining ichide ishilitidighan barliq nersilerge qarash idi.

32 Lawiylarning emirlirining emiri bolsa kahin Harunning oghli Eliazar idi; u muqeddesxanigha qarash wezipisini öteydighanlar üstidin nazaret qilidighan boldi.

33 Meraridin Mahli jemeti bilen Mushi jemeti wujudqa keldi; bular Merarining jemetliri boldi. 34 Barliq erkeklarning sanigha asasen, bir ayliqtin yuqiri bolghanlar sanaqtin ötküzülgende jemi alte ming ikki yüz kishi chiqti. 35 Merarining jemetining emiri Abihayilning oghli Zuriyel boldi; ular ibadet chédirining shimal teripige bargah qurdi.

36 Merari ewladlirining wezipisi ibadet chédirining taxtayliri, baldaqliri, xadilirigha, teglikliri barliq eswab-jabduqlirigha qarash, shuningdek bulargha munasiwetlik ishilitidighan barliq nersilerge, 37 shundaqla hoylining töt etrapidiki xadilargha we ularning teglikliri, qozuq we tanilargha mes'ul bolushqa belgilenidi.

□ 3:12 «tunji balilar Méningkidur» — Xuda eslide Israillarni Misirdin qutquzush yolida Misirliqlarning barliq tunji oghullirini we hetta haywanlarning tunji balilirimu öltürüwetkenidi. Biraq Israillar «ötüp kétish héytining qozisi» («pasxa qoza»)ning qénini ishik késheklirige sépishi bilen, ularning tunji oghulliri we haywanlarning tunji baliliri shu aqiwettin qutquzup qilin'ghan. Xuda Israillarning tunjilirini alayiten qutquzghan bolghachqa, hazir xelqpe: «tunji balilar Méningkidur» deydu. Démek, ular eslide Xudaning qulluqida bolushi kérek idi, lékin Xuda «Men ularning ornigha Lawiylarni qoyimen» dep Öz xizmitige Lawiylarni ularning ornigha qobul qildi (13-ayetnimu körüng).

■ 3:12 Mis. 13:2 ■ 3:13 Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:16; Luqa 2:22 ■ 3:17 Mis. 6:16, 17, 18; Chöl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6 □ 3:25 «chédirining özidiki astinqi ikki yapquch-perde» — ibraniiy tilida «turalghu özi we chédirni» — menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek. «Mis.» 25:1-13ni körüng.

³⁸ Ibadet chédirining aldigha, sherq teripige, yeni jamaet chédirining künchiqish teripige bargah qurghanlar Musa, Harun we Harunning oghulliri idi; ular Israillarning xizmitide bolush wezipisini ötep, muqeddes jaygha qaraydighan boldi; ulargha yat bolghan herqandaq adem *muqeddes* jaygha yéqinlashsa, öltürületti.■

³⁹ Musa bilen Harun Perwerdigarning emri boyiche, sanaqtin ötküzgen barliq Lawiylar, jemetliri boyiche, yeni bir ayliqtin yuqiri sanaqtin ötküzülgen erkekler jemiy yigirme ikki ming chiqti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini bésip Xudagha atilishi

⁴⁰ Perwerdigar Musagha: — Sen Israillar ichide bir ayliqtin ashqan tunji oghullarni sanaqtin ötküzüp, isim-familisi boyiche tizimlap chiq. ⁴¹ Sen Lawiylarni Israillarning barliq tunjilirining ornida Manga xas qil (Men Perwerdigardurmen); Lawiylarning mal-charwilirini mu Israillarning barliq tunji mal-charwilirining ornida Manga xas qil, — dédi.

⁴² Musa Perwerdigarning emri boyiche, Israillarning tunjilirini qoymay sanaqtin ötküzdi. ⁴³ Bir ayliqtin yuqiri tunji oghul balilirini isim-familisi bilen sanaqtin ötküzgende, ular jemiy yigirme ikki ming ikki yüz yetmish üç kishi chiqti.

⁴⁴ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — ⁴⁵ Sen Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, shundaqla Lawiylarning mal-charwilirini mu Israillarning mal-charwilirining ornida Manga talla; shuning bilen Lawiylar Méningki bolidu; Men Perwerdigardurmen. ⁴⁶ We Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri, yeni shu ikki yüz yetmish üçi üçhün hörlük heqqini qobul qilghin;□ ⁴⁷ shularning herbiri üçhün besh shekel kümüş al, kishi sanigha qarap bolsun; muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ulardin alghin (bir shekel yigirme gerahdur).□ ■ ⁴⁸ Artuq chiqqan ademlerning, yeni hörlük heqqini tölishi kérek bolghanlarning kümüşini Harun bilen uning oghullirigha ber.

⁴⁹ Emdi Lawiylar teripidin «hörlükke chiqirilghan» dep hésablan'ghan tunji oghullardin artuq chiqqanlardin bolsa, Musa ulardin shu hörlük heqqini aldi; ⁵⁰ u Israillarning tunjiliridin shu kümüşni, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche jemiy bir ming üç yüz atmish besh shekel aldi.□ ⁵¹ Musa Perwerdigarning emri boyiche «hörlükke chiqirilghan»larning kümüşini del Perwerdigar buyrughinidek, Harun bilen uning oghullirigha berdi.

4

Kohat ewladlirining wezipisi

¹ Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Lawiylar ichidin ata jemeti boyiche Kohat ewladlirining omumiy sanini tizimlighin, ³ ottuz yashdin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida ish-xizmet qilishqa kéleleydighanlarning hemmisini tizimlap chiq.□ ⁴ Kohat ewladlirining jamaet chédiri ichidiki wezipisi eng muqeddes buyumlarni bashqurush bolidu. ⁵ Bargah köchürüldighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip «eng muqeddes jay»diki

■ **3:38** Chöl. 3:10; 16:40 □ **3:46** «ikki yüz yetmish üçi» — «Israillarning tunji oghulliri»ning sani 22273 (43-ayet) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayet), emdi «Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adem idi. □ **3:47** «bir shekel» — texminen 11.4 gram bolushi mumkin, besh shekel 57 gram. «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» — «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üçhün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnechche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek idi. ■ **3:47** Mis. 30:31; Law. 27:25; Chöl. 18:16; Ez. 45:12 □ **3:50** «bir ming üç yüz atmish besh shekel» — texminen 16.4 kilogram. □ **4:3** «ish-xizmet qilishqa kéleleydighanlar» — ibraniiy tilida «ish-xizmet qilishqa kéleleydighan qoshun» dégen sözler bilen ipadilidu.

«ayrima perde-yopuq»ni chüshürüp, uning bilen höküm-guwahliq sanduqini yögisun; ⁶ andin uning üstini délfinning térisidin étilgen yopuq bilen orap, üstige kök bir rextni yépip, andin kötüridighan baldaqlarni ötküzsun. □ ⁷ Teqdim nan *tizilghan* shirege kök bir rext sélinip, üstige légen, texse, piyale we sharab hediyeleirini chachidighan qedehler tizip qoyulsun; shiredimu «daimiy nan» tizilip turiwersun; □ ■ ⁸ bu nersilerning üsti qizil rext bilen, uning üsti yene délfín tériside étilgen bir yopuq bilen yépilip, andin kötiridighan baldaqlar ötküzüp qoyulsun. ⁹ Ular kök rext élip, uning bilen chiraghdan bilen üstidiki chiraghlarni, pilik qisquchlarni, küldanlarni we chiraghdan'gha ishlitidighan, barliq may qachilaydighan qachilarni yépip qoysun. ■ ¹⁰ Ular yene chiraghdan bilen chiraghdan'gha ishlitidighan hemme qacha-qucha eswablarni délfín térisidin étilgen yopuq bilen yögep, andin epkeshke sélip qoysun.

¹¹ Altun xushbuygahqa kök bir rext sélip, yene délfín tériside étilgen yopuq bilen yépip, andin kötürgüchke qosh baldaqlarni ötküzüp qoysun. □ ¹² Muqeddes jayning ichide ishlitidighan barliq qacha-quchilarni kök bir rext bilen yögep, andin üstige délfín tériside étilgen yopuqni yépip, andin bir epkeshke sélip qoysun.

¹³ Ular qurban'gahni külidin tazilap, üstige sösün renglik bir rextni yéyip qoysun.

¹⁴ Andin yene qurban'gahta ishlitilidighan eswablar — küldan, ilmek, belgürjek, chiniler, shundaqla barliq eswablarni qurban'gah üstige tizip, andin délfín tériside étilgen bir yopuq bilen yépip, andin kötüridighan baldaqlarni ötküzüp qoysun.

¹⁵ Pütün bargahdikiler yolgha chiqidighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri muqeddes jay we muqeddes jaydiki barliq qacha-qucha eswablarni yépip bolghandin kéyin, Kohatning ewladliri kélip kötürsun; lékin ölüp ketmeslik üçün muqeddes buyumlargha qol tegküzmisun. Jamaet chédiri ichidiki nersilerdin shularni Kohatning ewladliri kötürüshi kérek.

¹⁶ Harunning oghli Eliazarning wezipisi chiragh méyi, xushbuy etir, daimiy teqdim qilinidighan ashliq hediye bilen mesihlesh méyigha qarash, shundaqla pütkül ibadet chédiri bilen uning ichidiki barliq nersiler, muqeddes jay hem muqeddes jaydiki qacha-qucha eswablargha qarash ibaret. ■

¹⁷ Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁸ Siler Kohat jemetidikilerni Lawiylar arisidin qet'iy yoqitip qoymanglar; ¹⁹ belki ularning ölmey, hayat qélishi üçün ular «eng muqeddes» buyumlargha yéqinlashqan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip ularning herbirige qilidighan we kötüridighan ishlarni körsitip qoysun; ²⁰ ular peqet muqeddes jaygha kirgende muqeddes buyumlargha bir deqiqimu qarimisun, undaq qilip qoysa ölüp kétidu. □

Gershon ewladlirining wezipisi

²¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²²⁻²³ Gershon ewladliri ichide ata jemeti we aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al. □ ²⁴ Gershon aililirining qilidighan xizmiti we ular

□ **4:6 «délfinning térisi»** — yaki «déngiz éyiqining térisi» yaki «borsuqning térisi». □ **4:7 «teqdim nan shiresi»** — yaki «huzuriy nan shiresi» («Xudaning huzuridiki nan»lar) — Mushu yerde peqet «Xudaning huzuridiki shire» dégen söz bilen ipadilinidu. Nanlar we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. «daimiy nan» — «teqdim nan»ning bashqiche atilishi. ■ **4:7 Mis. 25:30** ■ **4:9 Mis. 25:31,38** □ **4:11 «altun xushbuygah»** — ibraniy tilida «altun qurban'gah». ■ **4:16 Mis. 29:40; 30:23,24,34,35** □ **4:20 «ular peqet ... bir deqiqimu qarimisun»** — démek, Harunning oghulliri kahinlar muqeddes buyumlarni yépiwatqan waqitta muqeddes chédirgha kirmeslik kérek, peqet buyumlar yépilghandin kéyin kirishke bolidu. □ **4:22-23 «xizmet qilish sépige kireleydighanlar»** — ibraniy tilida «jengge chiqalaydighan qoshundikiler» dégen sözler bilen ipadilinidu. Ichki menisi, shühbisizki, kahinlarning muqeddes jayda Israil üçün qurbanliqlarni ötküzüp, ulargha rohiy wekil bolushi Israillar üçün jin-sheytanlar bilen rohiy urush xizmiti qilghan'gha barawer.

kötüridighan nersiler töwendikiche: ²⁵ — ular jamaet chédirining özini, yeni astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdilirini, uning yapquchini, shundaqla üstige yapqan délfín tériside étilgen yopuqni we jamaet chédirining kirish ishikining perdisini, □ ²⁶ ibadet chédiri bilen qurban'gahni chöridep tartilghan hoylidiki perdiler bilen kirish derwazisining perdisini, shulargha xas tanilirini we ishlitidighan barliq qacha-qucha eswablarni kötürsun; bu eswab-üskünilerge munasiwetlik kérek bolghan ishlarni qilsun. ²⁷ Gershon ewladlirining pütün wezipisi, yeni ular kötüridighan we béjiridighan barliq ishlar Harun we uning oghullirining körsetmiliri boyiche bolsun; ularning néme kötüridighanliqini siler belgilep béringlar. ²⁸ Gershon ewladlirining jemetlirining jamaet chédirining ichide qilidighan xizmiti shular; ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Merari ewladlirining wezipisi

²⁹ Merarining ewladlirininimu, ularni ata jemeti, aililiri boyiche, sanaqtin ötküz; ³⁰ ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al. □ ³¹ Ularning jamaet chédiri ichidiki barliq xizmiti, yeni kötürüsh wezipisi mundaq: — Ular jamaet chédirining taxtayliri, baldaqliri, xadiliri we ularning teglikliri, ³² hoylining töt etrapidiki xadilar, ularning teglikliri, qozuqliri, tanaliri, barliq eswab-üsküne hem shulargha kéreklik bolghan barliq nersilerni kötürüsh bolsun; ular kötüridighan eswab-üskünilerni namini atap birbirlep her ademge körsitip béringlar. ³³ Merari jemet-aillirining jamaet chédiri ichide qilidighan barliq ishliri ene shular; ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Lawiylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

³⁴⁻³⁵ Musa bilen Harun we jamaetning emirliri Kohatning ewladlirining ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighanlarning hemmisini ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzdi. □ ³⁶ Ulardin jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy ikki ming yette yüz ellik kishi bolup chiqti. ³⁷ Mushular Kohat jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

³⁸⁻³⁹ Gershonlarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi; ⁴⁰ ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy ikki ming alte yüz ottuz kishi bolup chiqti. ⁴¹ Mushular Gershon jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

⁴²⁻⁴³ Merarilarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi; ⁴⁴ ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy üç ming ikki yüz kishi bolup chiqti. ⁴⁵ Mushular Merari jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

□ **4:25** «astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdiliri» — ibraniy tilida «turalghuning perdiliri we jamaet chédiri». Menisi choqum terjimimizdek bolidu. Chédirning töt qewet yopuqi bar idi; (1) ichki perdiliri; (2) öchke tériliri; (3) qizil buyalghan qochqar tériliri; (4) délfín tériliri. Bezi waqitlarda 2-qewiti, yeni öchke térisidin étilgen perdiler «jamaet chédir»ning özi dep hésablinatti. «Misirdin chiqish» 25:1-15ni körüng. □ **4:30** «xizmet qilish sépige kireleydighanlar» — 23-ayetni we izahatini körüng. □ **4:34-35** «sépige kireleydighanlar» — 23-ayetni we izahatini körüng. 39-, 43-ayette oxshash sözler tépilidu.

46-47 Sanaqtin ötküzülgen Lawiylar mana shular idi; Musa bilen Harun hem Israillarning emirliri ulardin ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish we yük kütürüsh wezipisige kireleydighanlarni sanaqtin ötküzgen. ⁴⁸ Ularning sani jemiyy sekiz ming besh yüz seksen adem bolup chiqti. ⁴⁹ Perwerdigarning emri boyiche, ular Musa teripidin sanaqtin ötküzüldi; herkim özi qilidighan Ishi we kütüridighan yükige asasen sanaqtin ötküzüldi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha emr qilghinidek boldi.

5

Napaklarni bargahdin ayrish kérek

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: — ²⁻³ Sen Israillargha emr qilip: «Siler pise-maxaw késili bilen aqma késilige girihtar bolghanlarni, shundaqla ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan hemmisini er-ayal démey bargahdin chiqiriwétinglar. Bargahlarni bulghiwetmesliki üçün ularni bargahdin chiqiriwétinglar; chünki Men bargah otturisida makan qildim» — dégin, — dédi. □ ■

⁴ Israillar shundaq qilip ularni bargahdin chiqiriwetti; Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Israillar shundaq qildi.

Tölem tölesh nizami — «itaetsizlik qurbanliqi» we qoshumche tölem

⁵ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁶ Sen Israillargha éytqin: — Meyli er yaki ayal bolsun, eger u insanlarning Perwerdigargha wapasizliq qilidighan herqandaq gunahlidin birini sadir qilip, shuning bilen gunahkar dep békitilse, ⁷ undaqla u özi ötküzgen gunahigha iqrar qilip, itaetsizliki keltürüp chiqarghan, ziyanlan'ghuchining ziyinini toluq tölep bérishi kérek we uning sirtida u kishige yene beshtin bir ülüşni qoshup tölep bersun. ⁸ Ziyanlan'ghuchining mubada itaetsizlik keltürüp chiqarghan ziyan'gha bérilgen tölem pulini alghudek tughqini bolmisa, tölem puli gunahkar bolghan kishining kafaritige sunulidighan qoshqargha qoshulup, Perwerdigargha atilip, kahin'gha bérilsun. ⁹ Shuningdek Israillarning Xudagha atighan barliq muqeddes hediyelemi, yeni kahin'gha keltürgen nersilerdin barliq «kötürme qurbanliq-hediye»ler kahin'gha hésab bolsun. ¹⁰ Herkim Xudagha atighan hediyelem muqeddes dep hésablansun, shundaqla kahinning bolsun; kishiler kahin'gha néme hediye qilsa, uning hemmisi kahinning bolsun. ■

Zina qildi dep erz qilin'ghan xotunni sinash usuli we bir terep qilish nizami

¹¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹² Sen Israillargha söz qilip mundaq dégin: — Eger birsining xotuni öz éridin yüz örügen, sadaqetsizlik qilghan bolsa, ¹³ — démek, bashqa birsi bilen yéqinlashqan, shundaqla uning bulghan'ghanliqi érinin közliridin yoshurun bolghan bolsa, héch guwahchi bolmighan hem gunah qilghan chéghida tutulupmu qalmighan bolsa, ¹⁴ shundaq ehwalda, éri öz xotunidin guman qilip künlise, xotuni rastla zina qilip bulghan'ghan bolsa (yaki öz xotunigha guman qilip künlisimu, xotuni zina qilmighan we bulghanmighan bolsa) ¹⁵ ehwalini ispatlash üçün bu adem xotunini kahinning yénigha ekelsun hem xotuni üçün zörür ashliq hediyesi, yeni arpa undin ondin bir efahni alghach kelsun; shu hediyelemning üstige u héch zeytun méyi quymisun yaki héch mestiki qoshup qoymisun;

□ **5:2-3** «pise-maxaw késili bilen aqma késilige girihtar bolghanlar» — «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayetni körüng. «ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan...» — mesilen, uruq-tughqinini depne qilishi bilen. «bargahlar» — herqaysi qebililarning öz bargahliri, démekchi. ■ **5:2-3** Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ **5:6** Law. 5:21, 22 ■ **5:7** Law. 5:24 ■ **5:8** Law. 5:21-26 ■ **5:10** Law. 10:12

chünki bu kündashliq hediyesi, esletme ashliq hediyesi bolup, ularning qebihlikige bolghan esletmidur.□

¹⁶ Kahin u xotunni aldigha keltürüp, Perwerdigarning huzurida turghuzsun. ¹⁷ Kahin komzekke muqeddes sudin quyup, ibadet chédirining yer topisidin bir chimdim élip sugha chéchip qoysun.□ ¹⁸ Kahin u xotunni Perwerdigarning huzurida turghuzup, béshini échip, esletme ashliq hediyesi, yeni kündashliq hediyesini uning qoligha tutquzsun, andin kahin qoligha qarghish keltürgüchi elem süyini alsun. ¹⁹ Kahin u xotun'gha qesem ichküzüp, uninggha «Derweqe sen héchqandaq adem bilen bille yatmighan, éringning ornida bashqa birsi bilen bille bolushqa ézip buzuqluq qilmighan bolsang, undaqta sen bu qarghish keltürgüchi elem süyidin xalas bolghaysen.□ ²⁰ Lékin sen éringning ornida bashqa birsige yéqinliship özüngni bulghighan bolsang, éringdin bashqa bir er sen bilen bille yatqan bolsa, —» désun; ²¹⁻²² andin kahin u xotun'gha qarghish qesimini ichküzgendin kéyin, yene uninggha: «— Perwerdigar yotangni yigitip, qorsiqingni ishshitiwetsun, shuningdek Perwerdigar séni öz xelqing ichide qarghish we qesem ichish destikige aylandursun; bu qarghish süyi ich-qarninggha kirip, qorsiqingni ishshitiwetsun, yotangni yigilitiwetsun» dégende, u xotun: «Amin, amin» désun.

²³ Shuningdek kahin bu qarghish sözlirini depterge pütüp qoysun, shundaqla yazghan sözlerni elem süyige chilisun, ²⁴ andin u xotun'gha bu qarghish keltürgüchi elem süyini ichküzsun, bu qarghish keltürgüchi su uning ichige kirishi bilenla uninggha azab-elem bolidu. ²⁵ Kahin u xotunning qolidin kündashliq ashliq hediyesini élip, uni Perwerdigarning huzurida pulanglitip bolghandin kéyin, qurban'gahqa élip kelsun. ²⁶ Kahin hediyeidin bir siqim un élip, xatire hésabida qurban'gahqa qoyup köydürsun; andin u xotun'gha bu suni ichküzsun.

²⁷ Kahin emdi u xotun'gha suni ichküzgendin kéyin, eger u heqiqiy bulghan'ghan bolup, öz érige sadaqetsizlik qilghan bolsa, choqum shundaq boliduki, bu qarghish süyi uning ichige kirgendin kéyin uninggha azab-elem keltüridu; uning qorsiqi ishship, yotisi yigilep kétidu; shuning bilen u xotun öz xelqi ichide qarghishqa kétidu. ²⁸ Lékin eger u xotun bulghanmighan pak bolsa, shu ishtin xalas bolidu we eksiche hamilidar bolup perzentlik bolidu.

²⁹ Mana bu kündashliq toghrisidiki qanundur; xotun öz éringning ornida bashqa birsi bilen bille bolushi bilen ézip bulghan'ghan bolsa□ ³⁰ we yaki birsi xotunidin guman qilip künlise, undaqta u xotunini Perwerdigarning aldida turghuzsun, kahin uninggha shu qanun boyiche hemmini ijra qilsun. ³¹ Ene shundaq qilghanda, er gunahtin xalas bolup, xotun öz gunahini kötüridu.□

6

«Nazariylar»ning nizami

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha éytqin: «Meyli er yaki ayal bolsun, «Özümnü Perwerdigargha atap, nazariylardin bolimen» dégen alahide bir qesemni ichken bolsa,□ ³ undaqta u özini haraq-sharabtin ayrip perhiz tutsun; haraq-sharab bilen ishlen'gen sirkinimu ichmisun yaki herqandaq üzüm sherbitini ichmisun we höl-quruq üzümlernimu yémisun.

□ **5:15** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. □ **5:17** «muqeddes su» — «yuyunush dési»din élin'ghan su bolsa kérek. □ **5:19** «éringning ornida» — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «éringning emri astida turup».

□ **5:29** «éringning ornida» — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «éringning emri astida turup». □ **5:31** «xotun öz gunahini kötüridu» — gunahi bar bolsa, elwette. Bu qanunda er bilen xotun'gha nisbeten birer barawersizlik barmu? Mushu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **6:2** «Nazariy» — «nazariy» dégen söz «(Xudagha) atighan» dégen menini bildüridu.

⁴ Özini Perwerdigargha atighan barliq künlerde, üzüm télidin chiqqan herqandaq nersini, meyli üzüm uruqi bolsun, posti bolsun, ularni yéyishke bolmaydu. □

⁵ Özümni Perwerdigargha atidim dep qesem qilghan künliride, ularning béshigha ustira tegküzüshke bolmaydu; özini Perwerdigargha atighan künler ötüp bolmighuche, u muqeddes bolushi kérek; ular chachlirini uzun qoyushi kérek. □ ■ ⁶ U qesem ichken barliq künliride héchqandaq ölüklerge yéqinlishishqa bolmaydu. □ ⁷ Uning öz atisi, anisi, qérindishi yaki hede-singilliri ölüp qalghan bolsa, ularni dep özini napak qilmasliqi kérek; chünki béshida Perwerdigarghila xas bolimen dep bergen wedising belgisi bolidu. □ ⁸ Özini Xudagha atiwetken barliq künlerde u Perwerdigar aldida muqeddes bolup tursun.

⁹ Mubada bir kishi uning yénida tuyuqsiz ölüp qélip, özini Perwerdigargha atighanliqning belgisi bolghan béshi bulghan'ghan bolsa, u özini paklash küni we kéyinki yettinchi künimu chéchini aldursun. ¹⁰ Sekkizinchi küni u ikki paxtekni yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining derwazisi aldida kahin'gha tapshursun. ¹¹ Kahin birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq süpitide sunup, ölük sewebidin napak bolup qalghan gunahini tilep kafaret qilsun; nazariy shu küning özide öz béshini qaytidin muqeddes-pak qilsun, ¹² u özini Perwerdigargha atighan künlirini yéngiwashtin bashlisun, shuning bilen bir yashliq bir erkeq qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawetsiz hésablansun; chünki uning özini *Perwerdigargha* atighan haliti bulghan'ghan.

¹³ Nazariylardin biri özini *Perwerdigarghila* atighan künler toshqan künide u toghru-luq qanun-belgilime mundaq: — Kishiler uni jamaet chédirining derwazisi aldigha ekelsun; ¹⁴ u özi Perwerdigargha sunulidighan köydürme qurbanliq üçün bir yashliq béjirim erkeq qozini, gunah qurbanliqi üçün bir yashliq chishi béjirim bir qozini, inaqliq qurbanliqi üçün béjirim bir qoshqarni keltürsun, ¹⁵ shundaqla bir séwet pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurulghan toqachlar hemde zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we shu qurbanliqlarning qoshumche ashliq hediyeleiri we sharab hediyeleirini keltürsun. □ ¹⁶ Kahin bularni Perwerdigarning huzurigha keltürüp, Nazariyning shu gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini sunsun; ¹⁷ u Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqi süpitide qoshqarni sunsun, uninggha qoshup bir séwet pétir nanni sunsun; kahin shular bilen teng Nazariy qoshup teqdim qilghan ashliq hediye bilen sharab hediyeleiri keltürüp sunsun. ¹⁸ Nazariy jamaet chédirining derwazisi aldida özini Perwerdigargha atighanliqigha belge qilip qoyuwetken chéchini chüshürüp, chéchini élip inaqliq qurbanliqi astidiki otqa qoy-sun. ■ ¹⁹ Nazariy shu teriqide özini Perwerdigarghila atighanliq chéchini chüshürüp bolghandin kéyin, kahin qaynap pishirilghan qoshqarning bir aldi qolini hem séwettin bir pétir nan bilen bir pétir hemek nanni élip kélip Nazariyning qoligha tutquzsun. ²⁰ Kahin bularni Perwerdigarning aldida pulanglatma qurbanliq süpitide örüsün; bular pulanglatma qurbanliq süpitide sun'ghan tösh bilen kötürme hediye qilin'ghan aldi qol bilen qoshulup, muqeddes dep hésablinip kahin'gha bérilsun; andin kéyin Nazariy sharab ichse bolidu. ■

□ **6:4 «Nazariy bolimen»** — «Nazariy bolimen» dep qesem qilghan kishiler özini melum bir möhlette yaki ömürwayet Xudagha ataydu (mesilen, «Hak.» 13:5, «Luqa» 1:15ni körüng). □ **6:5 «chachlirini uzun qoyushi kérek»** — bu ishta (a) matem bildürüshte chachlirini chüshürüsh men'i qilinidu; (e) özige birxil nomusluq keltüridu (chünki u ayaldek körünidu). Shuning bilen özini qesem ichip Xudagha atighanliqini hemme ademge ayan bolidu. ■ **6:5 Hak.** 13:5; 1Sam. 1:11 □ **6:6 «ölükler»** — bu söz haywanlarning taplirinu öz ichige alidu. □ **6:7 «özini napak qilmasliqi»** — oqurmenlerge ayanki, kim bir jesetke tegken bolsa waqitliq «napak» dep hésablinidu (uning muqeddes jaygha yéqinlishishigha yaki qurbanliq qilishigha bolmaytti. «Lawiylarning desturi» 5:2-3, 11-babni körüng). **«béshida... belgisi bolidu»** — uzun chachliri, démek. □ **6:15 «toqachlar»** — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ **6:18 Ros.** 21:24 ■ **6:20 Mis.** 29:27

²¹ Shular bolsa qesem ichken Nazariy toghrisida, özini Perwerdigargha atashta sunush zörür bolghan qurbanliq-hediyeler toghrisida békitilgen qanun-belgilimidur; shuningdek uning qoli némige yetse shuni sunsimu bolidu; u ichken qesimi boyiche, yeni özini Xudagha atash wedisi toghruluq shu nizam-belgilime boyiche hemme ishni ada qilsun; wedisige emel qilsun.

Kahinlarning bext-beriket tilep qilghan sözi

²² Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²³ Sen Harun bilen uning oghullirigha söz qilip mundaq dégin: — Siler Israillargha mundaq bext-beriket tilenglar: —

²⁴ «Perwerdigar silerge bext-beriket ata qilghay, silerni Öz panahida saqlighay;

²⁵ Perwerdigar yüzini silerning üstünglerde yorutup, silerge shapaet qilghay;

²⁶ Perwerdigar yüzini üstünglarga qaritip kötürüp, silerge xatirjemlik bergey!» — dep tilenglar.

²⁷ Ular shundaq qilip namimni Israillarning üstige qonduridu we Men ulargha bext-beriket ata qilimen.

7

Herqaysi qebile emirlirining hediyliri

¹⁻² Musa ibadet chédirini tikligen küni, u chédirni mesih qilip maylap muqeddes qildi, shundaqla uning ichidiki barliq eswab-jabduqlar, qurban'gah we uning barliq qachaqucha eswablirini mesih qilip maylap muqeddes qildi; shü küni shundaq boldiki, Israilning emirliri, yeni ularning ata jemetining bashliqliri bolghan, qebile emirliri kélip hediylerni sundi; shu qebililerning emirliri sanaqtin ötküzüsh ishigha nazaret qilghuchilar idi. ■ ³ Ular özlirining hediylirini Perwerdigarning huzurigha hazir qilishti, keltürülgen bu hediyleler jemi bolup alte harwa, on ikki öküzdin ibaret idi; her ikki emir birlishep birdin sayiwenlik harwa, herbir emir birdin öküz élip keldi; ular bu hediylerni chédirining aldigha ekilishti. ⁴ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

⁵ Jamaet chédirining ishlirigha ishlitish üçün sen bu nersilerni qobul qilip, Lawiylarning herbirining béjiridighan ishliri boyiche ularning ishlitishige bergin, — dédi.

⁶ Shuning bilen Musa harwa bilen öküzlerni qobul qilip Lawiylargha tapshurup berdi.

⁷ U Gershon ewladlirining qilidighan ishlirigha asasen, ulargha ikki harwa bilen töt öküz berdi. ⁸ Merari ewladlirining qilidighan ishlirigha asasen, ulargha töt harwa bilen sekkiz öküz berdi; ularning hemmisi kahin Harunning oghli Itamargha qaraytti; ⁹ lékin u Kohatning ewladlirigha héchnéme bermidi; chünki ular muqeddes nersilerni kötürüshke mes'ul idi; démek, ular mes'ul bolghan nersilerni öz müriside kötüretti. ■

¹⁰ Qurban'gah maylinip mesihlen'gen küni, uni Xudagha béghishlash yolida emirler sunidighan hediylirini élip kélip, qurban'gah aldigha qoyushti. ¹¹ Perwerdigar Musagha: — Ular qurban'gahni béghishlash yolida hediylirini sunsun; herbir emir öz künide sunsun, — dédi.

¹² Birinchi küni hediye sun'ghuchi Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon boldi. ¹³ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi

■ **7:1-2** «ibadet chédiri tiklesh» qatarliq ishlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayetlerde teswirlinidu. Démek, «shu küni»diki ishlar «Chöl.» 1-6-bablardiki ishlardin awwal, shundaqla «Law.» 8:11tiki ishlardin kéyin yüz bergeni. ■ **7:1-2** Mis. 40:18 ■ **7:9** «muqeddes nersiler» — bashqa birxil terjimisi «muqeddes jay».

arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ¹⁴ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ¹⁵ köydürme qurbanliq üçün bir erkek torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ¹⁶ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ¹⁷ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Amminadabning oghli Nahshon sun'ghan hediyele idi.

¹⁸ Ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Issakarning emiri Zuarning oghli Netanel boldi. ¹⁹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ²⁰ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ²¹ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ²² gunah qurbanliqi üçün bir téke; ²³ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Zuarning oghli Netanel sun'ghan hediyele idi.

²⁴ Üchinchi küni hediye sun'ghuchi Zebulun ewladlirining emiri Hélonning oghli Éliab boldi. ²⁵ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ²⁶ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ²⁷ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ²⁸ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ²⁹ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Hélonning oghli Éliab sun'ghan hediyele idi.

³⁰ Tötinchi küni hediye sun'ghuchi Ruben ewladlirining emiri Shidörning oghli Elizur boldi. ³¹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ³² on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ³³ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ³⁴ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ³⁵ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Shidörning oghli Elizur sun'ghan hediyele idi.

³⁶ Beshinchi küni hediye sun'ghuchi Shiméon ewladlirining emiri Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel boldi. ³⁷ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ³⁸ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ³⁹ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁴⁰ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁴¹ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel sun'ghan hediyele idi.

⁴² Altinchi küni hediye sun'ghuchi Gad ewladlirining emiri Déuelning oghli Eliasaf boldi.

⁴³ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁴⁴ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁴⁵ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

□ **7:13 «shekel»** — kümüshning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. Shunga 130 shekel 1.5 kilogram, 70 shekel 0.8 kilogram bolushi mumkin. «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» — 3:47-ayettiki izahatni körüng.

⁴⁶ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁴⁷ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Déuelning oghli Eliasaf sun'ghan hediye idi.

⁴⁸ Yettinchi küni hediye sun'ghuchi Efraim ewladlirining emiri Ammihudning oghli Elishama boldi. ⁴⁹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁵⁰ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁵¹ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁵² gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁵³ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammihudning oghli Elishama sun'ghan hediye idi.

⁵⁴ Sekkizinci küni hediye sun'ghuchi Manasseh ewladlirining emiri Pidahzurning oghli Gamaliyel boldi. ⁵⁵ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁵⁶ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁵⁷ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁵⁸ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁵⁹ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Pidahzurning oghli Gamaliyel sun'ghan hediye idi.

⁶⁰ Toqquzinchi küni hediye sun'ghuchi Bényamin ewladlirining emiri Gidéonining oghli Abidan boldi. ⁶¹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁶² on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁶³ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁶⁴ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁶⁵ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Gidéonining oghli Abidan sun'ghan hediye idi.

⁶⁶ Oninchi küni hediye sun'ghuchi Dan ewladlirining emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer boldi. ⁶⁷ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁶⁸ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁶⁹ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁷⁰ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁷¹ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammishaddayning oghli Ahiezer sun'ghan hediye idi.

⁷² On birinchi küni hediye sun'ghuchi Ashir ewladlirining emiri Okranning oghli Pagiyel boldi. ⁷³ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁷⁴ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁷⁵ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁷⁶ gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁷⁷ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Okranning oghli Pagiyel sun'ghan hediye idi.

⁷⁸ On ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Naftali ewladlirining emiri Énanning oghli Ahira boldi. ⁷⁹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen,

éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashiturulghan ésil un toldurulghanidi; ⁸⁰ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale; ⁸¹ köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza; ⁸² gunah qurbanliqi üçün bir téke; ⁸³ inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Énanning oghli Ahira sun'ghan hedieler idi.

⁸⁴ Qurban'gah maylinip mesihlen'gen künide, Israil emirliri qurban'gahqa sun'ghan hedieler: – jemiý on ikki kümüsh légen, on ikki kümüsh das, on ikki altun piyale boldi, ⁸⁵ herbir kümüsh légenning éghirliqi bir yüz ottuz shekel, herbir kümüsh dasning éghirliqi yetmish shekel idi; mushu qacha-quchigha ketken kümüsh muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, jemiý ikki ming töt yüz shekel chiqti; ⁸⁶ xushbuy bilen toldurulghan altun piyale on ikki bolup, muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, herbir altun piyalining éghirliqi on shekel chiqti; bu altun piyalilerning altuni jemiý bir yüz yigirme shekel chiqti; ⁸⁷ köydürme qurbanliqlar üçün bolghan mallar: – jemiý on ikki torpaq, on ikki qochqar, on ikki bir yashliq erkek qoza idi, herbiri tégishlik ashliq hedieler bilen bille sunuldi; on ikki téke gunah qurbanliqi üçün sunuldi; ⁸⁸ inaqliq qurbanliqliri üçün sunulghini jemiý yigirme töt buqa, atmish qochqar, atmish téke, bir yashliq atmish erkek qoza idi. Qurban'gah maylinip mesihlinip, uni Xudagha béghishlash yolida sunulghan hedieler mana mushular.

⁸⁹ Musa *Perwerdigar* bilen sözleshkili jamaet chédirigha kirgen chéghida, u «hökümguwahliq sanduqi»ning üstidiki «kafaret texti»ning ikki teripidiki kérubning otturisdin uning özi gep qilghan awazini anglap turdi; *Perwerdigar* shu yolda uningha söz qilatti. □

8

Altun chiraghdan

¹ *Perwerdigar* Musagha söz qilip: –

² Sen Harun'gha: «Sen chiraghlar yaqidighan chaghda yette chiraghning hemmisi chiraghdanning aldini yorutidighan bolsun» dep éytip qoy, – dédi. ■

³ Harun shundaq qildi; u chiraghdan üstidiki chiraghlarning hemmisini yandurup, xuddi *Perwerdigar*ning Musagha éytqinidek, chiragh nurini chiraghdanning aldini yorutidighan qilip qoydi. ⁴ Chiraghdanning yasilishi mundaq: u altundin bolqa bilen soqup yasalghan, putidin güllirigiche bolqa bilen soqup chiqirilghan. *Perwerdigar* Musagha körsetken nusxidek, u chiraghdanni shundaq yasatti. ■

Lawiylarning Xudaning xizmitige atap paklinip ayrilishi

⁵ *Perwerdigar* Musagha mundaq dédi: –

⁶ Sen Israillarning ichidin Lawiylarni tallap chiqip paklighin. ⁷ Ularni paklash üçün ulargha mundaq qil: «kafaret süyi»ni ularning bedinige chachqin; andin ular özliri pütün bedinini ustura bilen chüshürsun, kiyimlirini yuyup özini pak qilsun. □ ⁸ Andin kéyin ular bir torpaq bilen shuninggha qoshup ashliq hediyesini, yeni zeytun méyi ileshtürülgen ésil unni keltürsun; sen gunah qurbanliqi üçün yene bir torpaqni keltür. ⁹ Sen Lawiylarni jamaet chédirining aldigha keltür we pütün Israil jamaitini yighip kel; ¹⁰ Lawiylarni *Perwerdigar*ning huzurigha hazir qilghin; andin Israillar kélip qollirini ularning üstige

□ **7:89** «*Perwerdigar bilen*» — Ibraniy tilida «uning bilen». «*Perwerdigar shu yolda...*» — Ibraniy tilida «U shu yolda...». ■ **8:2** Mis. 25:37 ■ **8:4** Mis. 25:31 □ **8:7** «kafaret süyi» — ibraniy tilida «gunah süyi» yaki «gunahdin paklash süyi». Bu su 19-babta tepsiliy teswirlinidu.

qoysun. ¹¹ Harun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma qurbanliq»i süpitide Perwerdigarning xizmitini qilsun dep, Perwerdigargha hediye qilsun. □ ¹² Lawiylar qollirini héliqi ikki torpaqning béshigha qoysun; sen birini gunah qurbanliqi bolsun, birini köydürme qurbanliq bolsun, Lawiylar üçün kafaret keltürsun dep Perwerdigargha sun'ghin. □ ¹³ Sen andin Lawiylarni Harun bilen uning oghullirining aldida turghuzup, ularni pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qil.

¹⁴ Lawiylar Méningki bolsun dep, sen Lawiylarni ene shu teriqide Israillardin ayrip chiq. ■ ¹⁵ Andin Lawiylar kirip jamaet chédirining ishlirini qilsa bolidu; sen ularni paklandur, ularni pulanglatma qurbanliq süpitide hediye qil. ¹⁶ Chünki ular Israillar ichide pütünley Manga atalghan; Méning ularni Méningki bolsun dep tallishim ularni Israillarning arisida baliyatquning tunji méwisi ornida qoyghanliqimdur. ¹⁷ Chünki Israillarning tunjisi, meyli u insan yaki haywan bolsun, pütünley Manga tewedur; Men Misir zéminida barliq tunjilarni öltürgen küni ularni Özümge muqeddes qilip éliwalghanidim. ■ ¹⁸ Méning Lawiylarni u yol bilen tallishim ularni Israillarning ichidiki tunjilirining ornida qoyushum üçündür. ■ ¹⁹ We jamaet chédirida Israillarning xizmitide bolsun we Israillarning *gunahini tilep* kafaret keltürsun, shuningdek Israillar muqeddes jaygha yéqinlashqanda ular arisida bala-qaza chiqmisun dep, Men Israillar ichidin Lawiylarni Harun bilen uning oghullirigha berdim. ²⁰ Musa, Harun we pütkül Israil jamaiti Lawiylarni shundaq qildi; Perwerdigarning Lawiylar toghruluq Musagha buyrughinidek Israillar hemmisini beja keltürdi. ²¹ Lawiylar shundaq qilip özlirini *gunahtin* paklap, kiyim-kécheklirini yuyup pakizlidi; Harun ularni pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qildi; Harun yene ularni paklashqa *gunahini tilep* kafaret qildi. ²² Andin kéyin Lawiylar kirip Harunning aldida, shundaqla uning oghullirining aldida, jamaet chédiri ichidiki ishlarni qilishqa kirishti; Perwerdigar Lawiylar toghruluq Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar uni shu boyiche beja keltürdi.

²³ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²⁴ Lawiylarning wezipisi mundaq bolsun: — Yigirme besh yashtin yuqiriliri kirip jamaet chédiri ichidiki ishlarni qilishqa sepke kirsun; □ ²⁵ ellik yashqa yetkendin kéyin septin chékinip shu xizmetni qilmisun; ²⁶ lékin ular jamaet chédiri ichide qérindashlirigha yardemliship, ularning hajetliridin chiqishqa bolidu, emma chédiridiki resmiy wezipide bolmisun. Lawiylarning wezipiliri heqqide ulargha ene shundaq qil.

9

Sinay chöl-bayawinida «ötüp kétish héyti»ni ötküzüsh

¹ Misir zéminidin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili birinchi ayda, Perwerdigar Sinay chölide Musagha buyrup: —

² Israillar békitilgen waqitta ötüp kétish héytini ötküzsun; ■ ³ yeni mushu ayning on tötinchi küni gugumda, békitilgen waqitta, barliq belgilime we qaide-tertip boyiche héytini ötküzünglar, — dédi. □ ⁴ Shuning bilen Musa Israillargha söz qilip ötüp kétish héytini ötküzüshni buyrudi. ⁵ Ular birinchi ayning on tötinchi küni gugumda, Sinay chölide ötüp

□ **8:11** «hediye qilsun» — ibraniy tilida «irghanglatsun». □ **8:12** «sen ... Perwerdigargha sun'ghin» — Tewrat boyiche, bu Musa peyghemberning özi kahinning ornida birdinbir qurbanliq qilghan waqti idi. ■ **8:14** Chöl. 3:45 ■ **8:17** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; Luqa 2:23 ■ **8:18** Chöl. 3:12 □ **8:24** «sepke kirsun» — ibraniy tilida «jeng üçün qoshun'gha kirsun» dégen sözler bilen ipadiliduru. 4:23ni we izahatini körüng. ■ **9:2** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2 □ **9:3** «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen sözler bilen ipadiliduru — démek shepeq waqti, «kün pétish» we qarangghuluq ariliqida bolghan waqit.

kétish héytini ötküzdi; Perwerdigar Musagha qandaq buyrugan bolsa, Israillar shundaq qildi. □

⁶ Bir nechcheylen bir ölükke tégip kétip napak bolup qalghanliqi üçün, ular shu küni ötüp kétish héytini ötküzelmidi-de, ular shu küni Musa bilen Harunning aldigha kélip Musagha: —

⁷ Biz ölüp qalghan ademge tégip kétip napak bolup qalghan bolsaqmu, lékin némishqa Israillarning qatarida, békitilgen waqitta Perwerdigargha sunushqa kérek bolghinini élip kélishtin ret qilinimiz? — déyishti.

⁸ — Toxtap turunglar, men bérip Perwerdigar siler toghrangelarda néme buyruydikin, anglap baqay, — dédi Musa ulargha.

⁹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁰ Sen Israillargha mundaq dégin: «Siler we silerning ewladliringlar ichide beziler ölüklerge tégip kétip napak bolup qalghan bolsa yaki uzaq seper üstide bolsa, ular yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzüshke bolidu. □ ¹¹ Undaq kishiler ikkinchi aynig on tötinchi küni gugumda héytini ötküzsün; *héyt taamini* pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yésün; □ ¹² ulardin etige azraqmu qaldurmisen we *qozisining* ustix-anliridin birersinimu sundurghuchi bolmisen; ular héytini ötüp kétish héytining barliq belgilimiliri boyiche ötküzsün. □ ■ ¹³ Halbuki, pak bolghan, seper üstidimu bolmighan emma ötüp kétish héytini ötküzüshke étibar bermigen kishi bolsa öz xelqidin üzüp tashlinidu; chünki békitilgen waqitta Perwerdigargha sunush kérek bolghinini sunmighanliqi üçün, u öz gunahini öz üstige alidu. □ ¹⁴ Eger arangelarda turuwatqan yat ellik bir musapir Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzüshni xalisa, u ötüp kétish héyti toghrisidiki belgilime we qaide-tertip boyiche ötküzsün; yat ellik musapirlar üçün we zéminda tughulghanlar üçünmu arangelarda shu birla nizam bolsun. ■

Xudaning Israillarni chöl-bayawanda Öz buluti we oti bilen yéteklishi

¹⁵ Ibadet chédirini tiklen'gen küni, bulut ibadet chédirini, yeni höküm-guwahliq chédirini qaplap turdi; kechtin taki etigen'giche, bulut xuddi ottek ibadet chédirining üstide turdi. □ ■ ¹⁶ Daim shundaq bolatti; *kündüzi* bulut ibadet chédirini qaplap turatti, kéchisi u otqa oxshaytti. ¹⁷ Qachaniki bulut jamaet chédirining üstidin kötürülse, Israillar yolgha chiqatti; bulut qeyerde toxtisa, Israillar shu yerde bargah tiketti. ¹⁸ Israillar Perwerdigarning buyruqi boyiche mangatti, Perwerdigarning buyruqi boyiche bargah tiketti; bulut ibadet chédirining üstide qanche uzaq toxtisa, ular bargahta shunche uzaq turatti. ■

¹⁹ Bulut ibadet chédirining üstide xéli künlergiche toxtap tursa, Israillarmu Perwerdigarning körsitmisini tutup seperge chiqmaytti; ²⁰ mubada bulut ibadet chédirining üstide peqet birnechche künla toxtisa, ular Perwerdigarning buyruqi boyiche shu waqitta bargah qurup yatatti, andin yene Perwerdigarning buyruqi boyiche seperge atlinatti.

²¹ We mubada bulut peqetla kechtin etigen'giche toxtap, ettigende bulut yene kötürülse, ular yene yolgha chiqatti; meyli kündüzi yaki kéchisi bulut kötürülsila, ular seperge chiqatti. ²² Bulut ibadet chédirining üstide uzunraq tursa, meyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu, Israillar yolgha chiqmay bargahta turuwéretti; lékin bulut kötürülüp mangsila ular sepirini dawamlashturatti. ■ ²³ Perwerdigarning buyruqi bilen ular bargah quratti,

□ **9:5** «gugum» — 3-ayettiki izahatni körüng. □ **9:10** «ular yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish ötküzüshke bolidu» — yaki «u yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzidu». □ **9:11** «gugum» — 3-ayettiki izahatni körüng. □ **9:12** ««ötüp kétish héyti»diki qoza» — «Mis.» 12:46, «Yh.» 19:36ni körüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yuh. 19:33, 36 □ **9:13** «öz xelqidin üzüp tashlinidu» — bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin kétishini körsitidu. «Mis.» 12:19diki izahatni körüng. ■ **9:14** Mis. 12:49 □ **9:15** «ibadet chédirini qapligan bulut» — «Mis.» 40:34-38ni körüng. ■ **9:15** Mis. 40:34 ■ **9:18** 1Kor. 10:1 ■ **9:22** Mis. 40:36, 37

Perwerdigarning buyruqi bilen ular seperni dawamlashturatti; ular Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen emri boyiche, Perwerdigarning körsitmisini tutatti.

10

Kümüş kanay chélinish waqitliri

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen özüngge ikki kanay yasatqin; ularni kümüshtin soqtur. Ular jamaetni yigishqa, shundaqla jamaetni bargahlirini yigishturup yolgha chiqishqa chaqirish üçün ish-litilidu. ³ Ikki kanay chélin'ghanda pütkül jamaet séning yéninggha jamaet chédiri derwazisining aldigha yighilidighan bolsun. ⁴ Eger yalghuz biri chélinisa, emirliri, yeni minglighan Israillarning mingbéshiliri séning yéninggha kélip yighilsun. ⁵ Siler qattiq yuqiri awaz bilen chalghanda kün chiqish tereptiki bargahlar yolgha chiqsun. □ ⁶ Andin siler ikkinchi qétim qattiq, yuqiri awaz bilen chalghanda jenub tereptiki bargahlar yolgha chiqsun; ular yolgha chiqqan chaghda kanay qattiq, yuqiri awaz bilen chélinishi kérektur.

⁷ Jamaetni yighilishqa chaqiridighan chaghda, kanay chélinglar, emma qattiq, yuqiri awaz bilen chalmanglar; ⁸ Harunning ewladliri, kahin bolghanlar kanaylarni chalsun; bular silerge ewladmu-ewlad bir ebediy belgilime bolsun. □ ⁹ Eger siler öz zémininglarda silerge zulüm salghan dühmininglar bilen jeng qilishqa chiqsanglar, qattiq, yuqiri awaz bilen chélinglar. Shuning bilen özünglarning Xudasi bolghan Perwerdigarning aldida yad étip, dühmininglardin qutulilsiler. ¹⁰ Buningdin bashqa, xushal künliringlarda, békitilgen héytlinglarda we ayning birinchi künliride, siler köydürme qurbanliq we in-aqliq qurbanliqlirini sun'ghininglarda, qurbanliqlarning aldida turup kanay chélinglar; shuning bilen *kanaylar* silerni Xudayinglarga esletküchi bolidu; Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

Sinaydin yolgha chiqish tertipi

¹¹ Ikkinchi yili, ikkinchi ayning yigirminchi küni bulut höküm-guwahliq chédirining üstidin kötürüldi; □ ¹² shuning bilen Israillar Sinay chölidin chiqip, yol élip seperlirini bashlidi; bulut Paran chölide toxtidi. ¹³ Bu ularning birinchi qétim Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche yolgha chiqishi boldi. ¹⁴ Yehuda bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup aldi bilen yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Amminadabning oghli Nahshon idi. ■ ¹⁵ Issakar qebilisi qoshunining bashliqi Zuarning oghli Netanel idi. ¹⁶ Zebulun qebilisi qoshunining bashliqi Hélonning oghli Éliab idi. ¹⁷ Andin ibadet chédiri chuwalup, Gershoning ewladliri bilen Merarining ewladliri uni kötürüp yolgha chiqti.

¹⁸ Ruben bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Shidörning oghli Elizur idi. ¹⁹ Shiméon qebilisi qoshunining bashliqi Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel idi. ²⁰ Gad qebilisi qoshunining bashliqi Déuelning oghli Eliasaf idi. ²¹ Andin Kohatlar muqeddes buyumlarni kötürüp yolgha chiqti; ular yétip kélishtin burun ibadet chédirini *kötürgüchiler* kélip uni tiklep qoyushqanidi. ■

□ **10:5** «qattiq yuqiri awaz bilen» — bashqa birxil terjimisi: «agah awazi bilen». □ **10:8** «bular» — kanaylar özliri. □ **10:11** «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha ata qilghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu («Mis.» 20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, uning «höküm-guwahliq»i depmu atilidu. Shu emrlar «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen («Mis.» 40:20ni körüng). ■ **10:14** Chöl. 1:7; 2:3 ■ **10:21** Chöl. 4:4

²² Efraim bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Ammihudning oghli Elishama idi. ²³ Manasseh qebilisi qoshunining bashliqi Pidahurning oghli Gamaliyel idi. ²⁴ Binyamin qebilisi qoshunining bashliqi Gidéonining oghli Abidan idi.

²⁵ Dan bargahi hemme bargahlarning arqa muhapizetchisi bolup, özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Ammishaddayning oghli Ahiezer idi. ²⁶ Ashir qebilisi qoshunining bashliqi Okranning oghli Pagiye idi. ²⁷ Naftali qebilisi qoshunining bashliqi Énanning oghli Ahira idi.

²⁸ Bular Israillar yolgha chiqqanda qoshun-qoshun bolup méngish tertipi idi; ular shu तरीقىده yolgha chiqti.

Musaning qéynakisi Hobabqa bolghan telipi

²⁹ Musa özining qéynatisi, Midiyanliq Réuelning oghli Hobabqa: — Biz Perwerdigar wede qilghan yerge qarap seper qiliwatimiz, U: «Men u yerni silerge miras qilip bérimen» dégen; özlirining biz bilen bille méngishlirini ötünimen, biz silige yaxshi qaraymiz, chünki Perwerdigar Israil toghruluq bext-saadet ata qilimen dep wede bergen, — dédi.

³⁰ Lékin Hobab Musagha: — Yaq, men öz yurtum, öz uruq-tughqanlirimgha kétimen, — dédi.

³¹ Musa uninggha: Bizdin ayrilip ketmisile; chünki sili chölde qandaq bargah qurishimiz kéreklikini bilila, sili bizge köz bolup bersile. ³² Shundaq boliduki, biz bilen bille barsila, kelgüside Perwerdigar bizge qandaq yaxshiliq qilsa, bizmu silige shundaq qilimiz! — dédi.

³³ Israillar Perwerdigar téghidin yolgha chiqip üç kün yol mangdi; Perwerdigarning ehde sanduqi ulargha aram alidighan yer izdep ularning aldida üç kün yol bashlap mangdi.

³⁴ Ular chédirlirini yighishturup yolgha chiqidighan chaghlarda, Perwerdigarning buluti haman ularning üstide bolatti. ³⁵ Ehde sanduqi yolgha chiqidighan chaghda Musa: «Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar; dushmanliring tiripiren bolsun; Sanga öchler yüzüngning aldidin qachsun!» — deytti. ■ ³⁶ Ehde sanduqi toxtighan chaghda u: «Qaytip kelgeysen, i Perwerdigar, minglighan-tümenligen Israil xelqi arisigha qaytip kelgeysen!» — deytti.

11

Xelqning yol boyi ghotuldiship Perwerdigarning achchiqini keltürüshi

¹ We shundaq boldiki, xelq ghotuldishatti, ularning ghotuldashliri Perwerdigarning quligha yétip intayin rezil anglandi; U bu sözlerni anglidi we Uning ghezipi qozghaldi; Perwerdigarning ot-yalquni ularning arisida tutiship, bargahning chétidiki bezilerni köydürüshke bashlidi. ■ ² Xelq bu chaghda Musagha yalwuriwidi, Musa Perwerdigardin tilidi; shuning bilen ot pesiyip öchti. ³ Perwerdigarning oti ularning otturisida tutashtashqanliqi üçün u u yerge «Taberah» dep at qoydi. □

Xelqning ozuq toghruluq ghotuldashliri

⁴ Ular arisidiki shalghut kishilarning nepsi taqildap ketti, Israillarmu yene yiglashqa bashlidi: «Emdi bizge kim gösh béridu? □ ■ ⁵ Hélimu ésimizdiki, biz Misirdiki

■ 10:35 Zeb. 68:1-2 ■ 11:1 Qan. 9:22; Zeb. 78:21; 106:13-18 □ 11:3 «Taberah» — «köyüş» dégen menide.

□ 11:4 «shalghut kishiler» — beziler «bikar telepler» dep terjime qilidu. Lékin keyinki sözlernin qarighanda, ular belkim Israillardin ayrim, bashqa birnechche milletlernin bolghan bir türüm kishiler bolushi mumkin. ■ 11:4 Mis. 12:38; 16:3; Zeb. 106:14; 1Kor. 10:6

chaghlarda pul xejlimey turupmu béliq yéyeleyttuq, yene terxemek, tawuz, piyaz we küde piyaz bilen samsaqmu bar idi. ⁶ Mana bu yerde hazir köz aldimizda mannadin bashqa héchnéme yoq, emdi bizning jénimizmu qurup kétiwatidu» déyishti.

⁷ Manna goya yumghaqsüt uruqigha, körünüşhi goya kehriwagha oxshaytti. ■ ⁸ Kishiler uyan-buyan chépip uni yighip, bezide yarghunchaqtá ézip, bezide hawanchida soqup, ya bezide qazanda pishurup nan qilip yeytti; temi zeytun mayliq toqachlarga oxshaytti. □ ⁹ Kéchide bargahqa shebnem chüshkende, mannamu shuning üstige chüshetti.

¹⁰ Musa xelqning ailimu-aile herbiri öz chédirining ishiki aldida yigha-zar qilishiwatqinini anglidi; buninggha Perwerdigarning ghezipi qattiq qozghaldi, bu ish Musaning neziridimu yaman köründi. ¹¹ Musa Perwerdigargha: —

Sen bu barliq xelqning éghir yükini manga artip qoyup, men qulungni némishqa bundaq qiynaysen; némishqa men Séning aldingda iltipap tapmaymen? ¹² Ya men bu pütün xelqge hamilidar bolup, ularni tughdummu? Sen téxi manga: «Sen ularni Men qesem ichip ularning ata-bowilirigha miras qilghan shu yerge yetküzgüche, xuddi baqqan atisi emchektiki bowaqni baghrigha alghandek baghringgha élip kütürüp mang» dewatisen?

¹³ Men bu xelqge nedin gösh tépip béreleymen? Chünki ular manga yighlap: «Sen bizge yégüdek gösh tépip ber!» déyishmekte. ¹⁴ Men bu xelqni kütürüshni yalghuz üstümge élip kételmeydikenmen, bu ish manga bek éghir kéliwatidu. ¹⁵ Eger Sen manga mushundaq muamile qilmaqchi bolsang, men ötünüp qalay, bu xarab halitimni manga körsetmey, iltipap qilip méni öltürüwet! — dédi.

Perwerdigarning Musagha yetmish aqsaqalni tallap chiqishni buyrushu

¹⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

Israíl aqsaqalliri ichidin, sen yénimgha tonuydighan xelq aqsaqalliri we beglerdin yetmishni tallap yighqin, ularni jamaet chédirining aldigha ekel. Ular séning bilen bille shu yerde tursun. ¹⁷ Men shu yerge chüshüp séning bilen sözlishimen; we séning üstüngde turuwatqan Rohni élip ularning üstigimu bölüp qoyimen. Shuning bilen ular sen bilen bille xelqni kütürüsh mes'uliyitini üstige alidu, andin sen uni özüng yalghuz kütürmeydighan bolisen. □ ¹⁸ Sen xelqge mundaq dégin: «Ete gösh yiyishke teyyarlinip özenglerni *Xudagha* atap paklanglar; chünki siler Perwerdigarning quligini aghritip yighlap: «Emdi kim bizge gösh béridu? Ah, Misirdiki halimiz bek yaxshi idi!» dégenidinglar emesmu? Perwerdigar derweqe silerge gösh béridu, siler uningdin yeysiler. ¹⁹ Siler bir kün, ikki kün emes, besh kün, on kün emes, yigirme künmu emes, ²⁰ belki pütün bir ay yeysiler, taki burninglardin étikip chiqip hö bolghuche yeysiler; chünki siler aranglarda turuwatqan Perwerdigarni mensitmey, uning aldida yighlap turup: «Biz néme üçün Misirdin chiqtuq?» — dédinglar». ■

²¹ Musa: — Men ularning arisida turuwatqan bu xelqtin yolgha chiqalaydighan erkekler alte yüz ming tursa, Sen téxi: «Men ularni gösh yeydighan, hetta pütün bir ay gösh yeydighan qilimen» deysen; □ ²² emise qoy, kala padilirining hemmisi soyulsa ulargha yétemdu? Yaki déngizdiki hemme béliq ulargha tutup bérilse, ularning yiyishige yitermu? — dédi. ■

²³ Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Perwerdigarning qoli qisqa bolup qaptimu? Emdi körüp baqqine, Méning sanga dégen sözüm emelge ashurulamdu-yoq? — dédi. ■

²⁴ Shuning bilen Musa chiqip Perwerdigarning sözini xelqge yetküzdi we xelq ichidiki aqsaqallardin yetmish ademni tallap yighip ularni jamaet chédirining etrapida

■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zeb. 78:24-25; Yuh. 6:31, 49 □ **11:8** «temi zeytun mayliq toqachlarga oxshaytti» — yaki «temi tatliq zeytun maygha oxshaytti». □ **11:17** «séning üstüngde turuwatqan Roh» — shübhisizki, Xudaning Özining Muqeddes Rohi. 29-ayetni körüng. ■ **11:20** Chöl. 21:5 □ **11:21** «yolgha chiqalaydighan erkekler» — yaki «piyade eskerler». 1:46ni körüng. ■ **11:22** Yuh. 6:7 ■ **11:23** Yesh. 50:2; 59:1

turghuzdi. ²⁵ Andin Perwerdigar bulut ichidin chüshüp, Musa bilen sözlishop, uningdiki Rohtin élip yetmish aqsaqalgha qoydi; Roh ularning üstige qonushi bilen ular bésharet bérishke kirishti. Lékin shu waqittin kéyin ular undaq qilmidi. ²⁶ Lékin u chaghda ulardin ikki adem bargahta qaldi; birsining ismi Eldad, ikkinchisi Médad idi (ular eslide aqsaqallarning arisida tizimlan'ghanidi, lékin ibadet chédirigha chiqmay qalghanidi). Roh ularning üstidimu qondi we ular bargah ichide bésharet bérishke bashlidi. ²⁷ Yash bir yigit yügürüp kélip Musagha: —

Eldad bilen Médad bargahta bésharet bériwatidu, — dédi. ²⁸ Musaning xizmetkari, Musa tallighan serxil yigitliridin biri, Nunning ogli Yeshua qopup: —

I xojam Musa, ularni tosughayla, — dédi. ²⁹ Lékin Musa uninggha: — Sen méning sewebimdin heset qiliwatamsen? Perwerdigarning pütün xelqi peyghember bolup ketse idi, Perwerdigar Özining Rohini ularning üstige qoysa idi! — dédi.

³⁰ Shuning bilen Musa bilen Israil aqsaqallirining hemmisi bargahqa qaytip kétishti.

Perwerdigarning bödüne chüshürüshi

³¹ Emdi Perwerdigar aldidin bir shamal chiqip, u déngiz tereptin bödünilerni uchurtup kélip, bargahning etrapigha yéyiwetti; bödüniler bargahning u teripidimu bir künlük yol, bu teripidimu bir künlük yol kelgüdek yer yüzini ikki gez égzilikte kelgüdek qaplidi. □ ■

³² Xelq ornidin turup pütkül shu küni, shu kéchisi we etisi pütün kün bödüne tutup yighdi, eng az dégenlirimu alahazel ikki xomir yighdi; ular bularni bargahning töt etrapigha özliri üçhün yéyishti. □ ³³ Ular göshni chaynap ézip bolmay, gösh téxi chishliri arisida turghanda, Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni intayin éghir bir waba bilen urdi. □ ■ ³⁴ Shunga kishiler shu yerni «Qibrot-Hattawah» dep atidi; chünki ular shu yerde nepsi taqildighan kishilerni yerlikke qoyghanidi. □ ³⁵ Kéyin xelq Qibrot-Hattawahtin yolgha chiqip Hazirotaqa kélip, Hazirota toxtidi.

12

Meriyem bilen Harunning Musagha qara chaplighanliqi

¹ Meriyem bilen Harun Musaning hebeshlik qizni xotunluqqa alghini üçhün uninggha qarshi söz qildi (chünki u hebeshlik bir qizni alghanidi). □ ² Ular: — Perwerdigar peqet Musa bilenla sözlishop, biz bilen sözleshmeptimu? — déyishti. Bu gepni Perwerdigar anglidi. ³ Musa dégen bu adem intayin kemter-mömin adem bolup, bu terepte yer yüzidikiler arisida uning aldigha ötidighini yoq idi.

⁴ Perwerdigar Musa, Harun we Meriyemge tuyuqsiz: — Siler üçhünglar jamaet chédirigha kélinglar, — dédi.

Üchilisi chiqip keldi.

⁵ Andin Perwerdigar *ershtin* bulut tüwrüki ichide chüshüp, jamaet chédirining aldida toxtap, Harun bilen Meryemni qichqiriwidi, ular aldigha keldi.

□ **11:31** «Yer yüzini ikki gez égzilikte kelgüdek qaplidi.» — bashqa bixil terjimisi: «yer yüzidin alahazel ikki gez égzilikte uchup keldi». «gez» — Muqeddes Kitabta ishlatilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. ■ **11:31** Mis. 16:13; Zeb. 78:26-28 □ **11:32** «xomir» — Bir «xomir» texminen ming litrge barawer. Bödünilerning yéyilishi, shübbisizki, göshini qaqlash üçhün idi. □ **11:33** «Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni... urdi» — Xuda némishqa xelq qaqsighan waqtida emes, belki del bödünilerge éghiz tegkende ularni urdi? Shübbisizki, U ularni shu ishta sinidi. Ular eslide Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Emdi bizge kim gösh béridu?» — déyishkenidi (4-ayet). Biraq Xuda ulargha köz aldida gösh bergini bilen, ular gumanidin towa qilmidi yaki teshekkur éytmedi. ■ **11:33** Zeb. 78:29-31 □ **11:34** «Qibrot-Hattawah» — menisi «Nepsaniyetning qebriliri». □ **12:1** «Hebeshlik» — «Éfiopiyelik» dégenning bashqiche atilishi. Tékestte, Musaning birinchi ayali bolghan Zipporahning hayat yaki hayat emesliki toghruluq xewer bérilmeydu.

⁶ U ulargha: — Emdi siler gépimni anglanglar, eger silerning aranglarda peyghember bolsa, Men Perwerdigar alamet körünüshte uninggha Özümni ayan qilimen, chüshide uning bilen sözlishimen. ⁷ Lékin qulum Musagha nisbeten undaq emes; u barliq ailem ichide tolimu sadiqtur; ⁸ Men uning bilen tépishmaq éytip olturmay, yüzmu yüz turup biwasite sözlishimen; u Men Perwerdigarning qiyapitini köreleydu. Emdi siler némishqa qulum Musa toghruluq yaman gep qilishtin qorqmidinglar? — dédi. □ ■
⁹ Perwerdigarning otluq ghezipi ulargha qozghaldi we u kétip qaldi.

Meryemning maxaw bolup qalghanliqi

¹⁰ Shuning bilen bulut jamaet chédiri üstidin ketti, we mana, Meryem xuddi ap'aq qardek pése-maxaw bolup ketti; Harun burulup Meryemge qariwidi, mana, u pése-maxaw bolup qalghanidi. ¹¹ Harun Musagha: — Way xojam! Nadanliq qilip gunah ötküzüp qoyghanliqimiz sewebidin bu gunahni bizning üstimizge artmighaysen. ¹² U xuddi anisining qorsiqidin chiqqandila bedini yérin chirik, ölük tughulghan balidek bolup qalmighay! — dédi.
¹³ Shuning bilen Musa Perwerdigargha: — I Tengri, uning késilini saqaytiwetken bolsang, — dep nida qildi.
¹⁴ Perwerdigar Musagha: — Eger atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchiliq ichide turghan bolatti emesmu? Emdi u bargahning sirtigha yette kün qamap qoyulsun, andin u qaytip kelsun, — dédi. □
¹⁵ Shuning bilen Meryem bargah sirtigha yette kün qamap qoyuldi, taki Meryem qaytip kelgüche xelq yolgha chiqmay turup turdi. ¹⁶ Andin kéyin xelq Hazirottin yolgha chiqip, Paran chölide bargah qurdi.

13

Musaning Qanaanni charlap kélishke on ikki charlighuchi ewetishi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: —
² Men Israillargha miras qilip bergen Qanaan zéminini charlap kélishke ademlerni ewetkin; herbir ata jemetke tewe qebilidin birdin adem chiqirilsun, ular öz qebilisidiki emir bolsun, — dédi. ³ Musa Perwerdigarning emri boyiche, ularni Paran chölidin yolgha saldi; ularning hemmisi Israillarning bashliri idi.
⁴ Töwendikiler ularning ismliri: — Ruben qebilisidin Zakkurning oghli Shammuya, ⁵ Shiméon qebilisidin Xorining oghli Shafat, ⁶ Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb, ⁷ Issakar qebilisidin Yüsüpning oghli Igal, ⁸ Efraim qebilisidin Nunning oghli Hoshiya, ⁹ Binyamin qebilisidin Rafuning oghli Palti, ¹⁰ Zebulun qebilisidin Sodingning oghli Gaddiyel, ¹¹ Yüsüp qebilisidin, yeni Manasseh qebilisidin Susining oghli Gaddi, ¹² Dan qebilisidin Gimallining oghli Ammiyel, ¹³ Ashir qebilisidin Mikailning oghli Setur, ¹⁴ Naftali qebilisidin Wofsining oghli Nahbi, ¹⁵ Gad qebilisidin Makining oghli Géuel. ¹⁶ Mana bular Musa charlap kélinglar dep Qanaan zéminigha ewetken ademlerning ismi. Musa Nunning oghli Hoshiyani Yehoshuya dep atidi. □
¹⁷ Musa ularni charlap kélishke Qanaan'gha seperwer qilip: — Siler mushu yerdin Negew chöli terepke qarap ménginglar, andin taghliq rayon'gha chiqinglar. □ ¹⁸ U

□ **12:8** «yüzmu yüz» — ibraniy tilida «éghizmu éghiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Qan. 34:10 □ **12:14** «atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchiliq ichide turghan bolatti emesmu?» — bu sözler ibraniylar arisidiki qedimki bir örp-adetni körsetse kérek. □ **13:16** «Hoshiya» — ibraniy tilida «u qutquzidu», «Yehoshua» — «Perwerdigar (Yahweh) qutquzidu» dégen menide. «Eysa» ibraniy tilida del shu isimdur. □ **13:17** «Negew chöli» — «Negew» dégen chöl Pelestinning jenubi teripide bolup, mushu yerde we köp bashqa yerlerde «jenub»ni bildüridu.

yerning qandaq ikenlikini, u yerdikilerning küchlük-ajizliqini, az yaki köplükini körüp béqinglar; ¹⁹ ular turuwatqan yerning qandaq ikenlikini, yaxshi-yamanliqini körünglar; ular turuwatqan sheherlerning qandaq ikenlikini, bargahliq sheher yaki sépil-qelelik sheher ikenlikini; ²⁰ u yerning munbet yaki munbetsiz ikenlikini, del-dereqlirining bar-yoqluqini körüp kélinglar. Yüreklikrek bolup, méwe-chiwiliridin alghach kélinglar, — dédi. Bu chagh del üzüm piship qalghan waqit idi. ²¹ Ular shu tereplerge chiqip, zéminni Zin chölidin tartip taki Hamat éghizining yénidiki Rehobqiche bérip charlashti. ²² Ular jenub terepte Hébron'gha bardı, u yerlerde Anaqiylarning ewladliridin Ahiman, Shishay, Talmay dégenler olturushluq idi. Eslide Hébron shehiri Misirdiki Zoan shehiridin yette yil ilgiri yasalghanıdı. □ ²³ Ular «Eshkol jilghisi»gha keldi, u yerde bir sap üzümü bar bir üzüm shéxini késip, bir baldaqqa ésip ikki ademge kötürgüzüp mangdi; ular azraq anar bilen enjürmu élip qaytip keldi. □ ²⁴ Israillar shu yerde késiwalghan eshu üzüm sewebidin u yer «Eshkol jilghisi» («üzüm sapiqi jilghisi») dep ataldi. ²⁵ Ular qiriq kündin kéyin u yerlerni charlap tügitip, qaytip keldi.

Charlighuchilarning melumati

²⁶ Ular kélip, Paran chöllükidiki Qadeshte Musa, Harun we pütün Israil jamaiti bilen körüshti. Ular ikkiylen'ge hem pütkül Israil jamaitige melumat berdi hem zéminning méwilirini ulargha körsetti. ²⁷ Ular Musagha melumat bérip: — Biz özliri béringlar dégen yerlerge barduq, rasttinla süt bilen hesel éqip turidighan yer iken, mana bular shu yerning méwiliri. ■ ²⁸ Biraq u yerdikiler bek küchtüggür iken, sheherler sépilliq bolup hem puxta-heywetlik iken. Uning üstige, biz u yerde Anaqiylarning ewladlirininimu körduq. ²⁹ Amalekler jenub terepte turidiken; Hittiylar, Yebusiylar, Amoriylar taghlarda turidiken; Qanaaniylar déngiz boylirida we Iordan deryasi boylirida turidiken, — dédi. ³⁰ Kaleb Musaning aldida köpchilikni tinchitip: — Biz derhal atlinip bérip u yerni igileyli! Chünki biz choqum ghalip kélimiz — dédi. ³¹ Lékin uning bilen bille chiqqan bashqilar bolsa: — Ular bizdin küchlük iken, shunga ulargha hujum qilsaq bolmaydu, — déyishti. ³² Andin charlighuchilar özliri charlap kelgen zéminning ehwalidin Israillargha yaman melumat bérip: — Biz kirip charlap ötken zémin bolsa öz ahalisini yeydighan zémin iken; biz u yerde körgenlerning hemmisi yoghan ademler iken. ³³ Biz u yerlerde «Nefiliyler» dégen *gigant* ademlerni körduq (derweqe Anaqiylarning ewladliri Nefiliylerdin chiqqandur); biz özimizge qarisaq chéketkidek turidikenmiz, biz ularghimu shundaq körinidikenmiz, — dédi. □

14

Israillarning tapa-tene qilishi

¹ Shuning bilen barliq jamaet dad-peryad kötürüp yighlidi; ular kéchiche yigha-zar qiliship chiqti. ² Israillar Musa bilen Harun'gha tapa-tene qilip: — Biz baldurla Misirda ölüp ketsek boptiken! Mushu chöl-jeziride ölüp ketsek boptiken! ³ Perwerdigar némishqa bizni qilich astida ölsun, xotun bala-chaqilirimiz bulinip, *düshmenning* oljisi bolsun dep

□ **13:22** «jenub» — ilbraniy tilida «Negew». □ **13:23** «Eshkol» — menisi «üzümler». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3
 □ **13:33** «Nefiliyler» — topandin ilgiri peyda bolghan gigantlar idi. Hemmisi topanda yoqitilghan bolghachqa, charlighuchilarning shu gépi peqet özlirining toqughan epsaniliri, xalas. Gerche «Anaqiylar»mu gigantlar bolsimu («Qan.» 9:1-2ni körüng), ularning «Nefiliyler» bilen héchqandaq munasiwiti yoq idi. Halbuki, rohiy jehettin bu gigantlarning «Nefiliyler»ning eslidiki kélip chiqishi bilen munasiwiti bolushi mumkin («Yar.» 6:1-4).

bizni bu yerge bashlap kelgendu? Uningdin köre, Misirgha qaytip ketkinimiz yaxshi emesmu? — dep ghotuldashti. ⁴ Shuning bilen ular bir-birige: — Bashqidin bir bashliq tiklep Misirgha qaytip kéteyli, — déyishti.

⁵ Musa bilen Harun pütün Israil jamaiti aldida yiqilip düm yatti. ⁶ Shu yerni charlap kelgenler ichidiki Nunning oghli Yeshua bilen Yefunnehning oghli Kaleb kiyimlirini yirtip, ⁷ pütün Israil jamaetchilikige: — Biz charlap kélishe ötüp barghan zémin intayin bek yaxshi zémin iken. ⁸ Eger Perwerdigar bizdin söyünse, bizni shu zémin'gha, yeni hesel bilen süt éqip turidighan shu zémin'gha bashlap bérip, uni bizge béridu. ⁹ Siler peqet Perwerdigargha asiqliq qilmanglar! U zéminidikilerdin qorqmanglar, chünki ular bizge nisbeten bir ghizadur; ularning panahdarliri ulardin ketti, Perwerdigar bolsa biz bilen bille; ulardin qorqmanglar, — dédi.■

¹⁰ Halbuki, pütkül jamaet terep-tereptin: — U ikkisini chalma-késeq qilip öltürüwéteyli, déyishti. Lékin Perwerdigarning julasi jamaet chédirida Israillargha ayan boldi.

Xudaning jazasi, Musaning xélg üçün nida qilghanliqi

¹¹ Perwerdigar Musagha: — Bu xelq Méni qachan'ghiche mensitmeydu? Gerche ularning otturisida shunche möjizilik alametlerni yaratqan bolsammu, lékin ular Manga qachan'ghiche ishinismeydiken? ¹² Men ularni waba bilen urup yoqitimen, shuning bilen séni ulardin téximu chong we qudretlik bir el qilimen, — dédi.

¹³ Musa bolsa Perwerdigargha mundaq dédi: —

«Bundaq bolidighan bolsa bu ishni misirliqlar anglap qalidu, chünki Sen ulugh qudriting bilen bu xelqni ularning arisidin élip chiqqaniding;■ ¹⁴ we Misirliqlar bu ishni shu zémindiki xelqlergimu éytidu. U zémindiki ahalimu Sen Perwerdigarning bu xelqning arisida ikenlikingni, Sen Perwerdigarning ularning aldida yüzmuyüz körün'genlikingni, Séning buluting daim ulargha saye chüshürüp kelgenlikini, shundaqla Séning kündüzi bulut tüwrükide, kéchisi ot tüwrükide ularning aldida mangghanliqingni anglighanidi.■

¹⁵ Emdi Sen bu xelqni xuddi bir ademni öltürgendek öltürüwetseng, Séning namshöhritingni anglighan ellerning hemmisi: ¹⁶ «Perwerdigar bu xelqni Özi ulargha bérishke qesem qilghan zémin'gha bashlap baralmaydighanliqi üçün, shunga ularni eshu chöl-jeziride öltürüwétiptu» dep qalidu.■ ¹⁷ Emdi ötünimenki, Rebbim qudritingni jari qildurghaysen, Özüngning: ¹⁸ «Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu, Uning méhir-muhebbiti téship turidu; U gunah we itaetsizlikni kechüridu, lékin gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydu, atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewrilirigiche ularning üstige yükleydu» dégingingdek qilghaysen.□ ■ ¹⁹ Méhriy-shepqitingning kengriliki boyiche, Misirdiki chaghdin taki hazirghiche daim kechürüp kelginingdek, bu xelqning qebihlikini kechürgeysen!».

²⁰ Perwerdigar: — «Boptu, sen dégendek ularni kechürdüm. ²¹ Lékin Öz hayatim bilen qesem qilimenki, pütkül yer yüzi Men Perwerdigarning shan-sheripi bilen tolidu.

²² Halbuki, Méning julayimni, Misirda we chöl-jeziride körsetken möjizilik alametlirimni körüp turupmu Méni mushundaq on qétimlap sinap yene awazimgha qulaq salmighanlar, ²³ Men qesem ichip ularning ata-bowilirigha miras qilip bérimen dégen u zéminni hergiz körelmeydu; Méni mensitmigenlerdin birimu u yurtni körelmeydu.■ ²⁴ Lékin özide bashqiche bir rohning bolghini, pütün qelbi bilen Manga egeshikini üçün qulum Kalebni u kirgen yerge bashlap kirimen; uning ewladirimu u yerge mirasxor bolidu.■

²⁵ (shu chaghdá Amalekler bilen Qanaaniylar *taghliq* jilghilarda turuwatatti) — Ete

■ 14:9 Qan. 20:3 ■ 14:13 Mis. 32:12 ■ 14:14 Mis. 13:21; 40:38 ■ 14:16 Qan. 9:28 □ 14:18 «atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewrilirigiche ularning üstige yükleydu» — bu muhim söz toghruluq «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ 14:18 Mis. 20:5; 34:6; Qan. 5:9; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2 ■ 14:23 Qan. 1:35, 36 ■ 14:24 Ye. 14:8, 9

siler yolunglardin burulup, Qizil Déngizgha baridighan yol bilen méngip chölge seper qilinglar» – dédi.

Perwerdigarning Israillarni jazalishi

²⁶ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi:

²⁷ – Men Méning yaman gépimni qilip ghotuldishidighan bu rezil jamaetke qachan'ghiche chidishim kérek? Israillarning Méning yaman gépimni qilghanliri, shu *toxtawsiz* ghotuldashlirining hemmisini anglidim.■ ²⁸ Sen ulargha: – Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, xep, Men silerge quliqingha kirgen sözliringlar boyiche muamile qilmaydighan bolsam!■ ²⁹ Silerning ölükünger mushu chölde yatidu; silerning ichinglarda sanaqtin ötküzülgenler, yeni yéshi yigirmidin ashqan, Méning yaman gépimni qilip ghotuldighanlarning hemmisi pütün sani boyiche■ ³⁰ Silerge qol kötürüp *qesem qilip*, turalghunglar qilip bérimen dégen zémin'gha héch kirelmeydu; peqet Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuala kiridu.■ ³¹ Silerning kichik baliliringlar, yeni «Bulinip, düshmenning oljisi bolup qalidu» déyilgenlerni Men bashlap kirimen, ular siler kemsitken u zémindin behrimen bolidu. ³² Biraq siler bolsanglar, siler yiqilip, ölükünger bu chölde qalidu. ³³ Silerning baliliringlar buzuqluq-wapasizliqinglarning elimini tartip, ölükünger chölde yoqalghuche, bu chölde qiriq yil sergerdan bolup yüridu.□ ³⁴ Silerning shu zéminni charlighan künliringlarning sani boyiche, qiriq künning herbir künini bir yil hésablap, qebihlikliringlarni qiriq yil öz üstünglarga élip yürisiler; shu chaghda Méning özünglardin yatlashqinimning néme ikenlikini bilip yétisiler» – dégin.■ ³⁵ Men Perwerdigar shundaq dégenikenmen, yighilip Manga qarshi chiqqan bu rezil xelq jamaitige Men choqum shundaq qilimen; ular mushu chöl-jeziride yewétilidu, shu yerde ölidu.

³⁶ Musa u zéminni charlap kélishe ewetkenler qaytip kelgende, u zémin toghruluq yaman xewer élip kélishe bilen pütün jamaetni ghotulditip, Musaning yaman gépini qilghuzghanlar, ³⁷ yeni u zémin toghruluq yaman xewer ekelgen bu kishilerning hemmisi waba késilige tégip Perwerdigarning aldida öldi.■ ³⁸ Zéminni charlap kélishe barghan ademler ichidin peqet Nunning oghli Yeshua bilen Yefunnehning oghli Kalebla hayat qaldi.

Öz meyliche hujumgha ötüp meghlup bolup qéchish

³⁹ Musa bu geplerni pütkül Israil jamaitige éytiwidi, hemmisi bek hesret chekti. ⁴⁰ Ular etigen tang atqanda turup taghqa chiqip: – Mana biz kelduq! Perwerdigar éytqan yurtqa chiqip hujum qilayli; chünki biz gunah qilduq, – déyishti.

⁴¹ – Siler yene némishqa Perwerdigarning emrige xilapliq qilisiler? – dédi Musa, – Bu ish ghelibilik bolmaydu!■ ⁴² Perwerdigar aranglarda bolmighachqa, düshmenning qilichi astida ölüp, meghlup bolmasliqinglar üçün hujumgha chiqmanglar. ⁴³ Chünki Amalekler bilen Qanaaniylar u yurtta, silerning aldinglarda turidu; siler qilich astida ölüp kétisiler; chünki siler Perwerdigardin ténip kettinglar, Perwerdigar siler bilen bille bolmaydu.

⁴⁴ Lékin, gerche Perwerdigarning ehde sanduqi we Musa bargahatin qozghalmighan bolsimu, ular yenila öz meyliche taghqa chiqip hujumgha ötti. ⁴⁵ Shuning bilen Amalekler bilen shu taghda turushluq Qanaaniylar chüshüp ularni taki Xormahghiche qoghlap, bitchit qilip qirghin qildi.

■ 14:27 Zeb. 106:24-26 ■ 14:28 Chöl. 26:65; 32:11 ■ 14:29 Qan. 1:35; Ibr. 3:17 ■ 14:30 Ye. 14:6 □ 14:33 «buzuqluq-wapasizliqinglar» — ibraniy tilida «pahishiwazliqliringlar». Xudadin ézip kétish Tewrat-Injilda «pahishiwazliq» dep hésablinidu. ■ 14:34 Zeb. 95:8-11 ■ 14:37 1Kor. 10:10; Yeh. 5 ■ 14:41 Qan. 1:41

15

Türlük qurbanliqlar toghrisidiki qaide-nizam

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler makanlishishinglar üçün silerge teqdim qilib béridighan zémin'gha kirgen chéghinglarda, ³ eger Perwerdigargha atap otta sunulidighan, uninggha xushbuy bolsun dep birer hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar, qurbanliq kala yaki qoy-öchke padisidin bolsun. U köydürme qurbanliq bolsun, qesemni ada qilish qurbanliqi bolsun, ixtiyariy qurbanliq yaki silerge békitilgen héytlardiki zörür qurbanliq bolsun, □ ⁴⁻⁵ qurbanliq sun'ghuchi kishi Perwerdigargha atighinigha bir ashliq hediyesini qoshup keltürsun. Köydürme qurbanliq yaki bashqa qurbanliq qoza bolsa, undaqta ashliq hediyesi zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen ésil undin efahning ondin biri bolsun; uninggha yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qoshup sunsun. □ ■

⁶ Qurbanliqing qochqar bolsa, sen uninggha ashliq hediyesi süpitide üchtin bir hin zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi bolsun ⁷ we sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qoshup sunsun; bular Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep sunulsun. ⁸ Eger sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq, yaki qesem ada qilish qurbanliqi yaki inaqliq qurbanliqi süpitide torpaq atighan bolsang, ⁹ undaqta torpaqqa ashliq hediye süpitide yérim hin zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin üçini, ¹⁰ sharab hediye süpitide yérim hin sharabni qoshup sun'ghin; bular Perwerdigargha atilip otta sunulup, xushbuy chiqarsun dep keltürölsun.

¹¹ Herbir sunulghan torpaq, qochqar, qoza yaki oghlaqqa nisbeten mushundaq qilinsun. ¹² Siler sunidighinglarning sani boyiche, herxil qurbanliqning sanigha qarap shundaq qilisiler.

¹³ Shu zéminda tughulghanlarning hemmisi Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep, otta sunulidighan qurbanliq qilmaqchi bolsa ene shundaq qilsun. ¹⁴ Shuningdek siler bilen bille turuwatqan musapir yaki ewladmu-ewlad siler bilen bille turuwatqanlar bolsa, xushbuy chiqarsun dep otta sunulidighan qurbanliq qilmaqchi bolsa, siler qandaq qilghan bolsanglar, ularmu shundaq qilsun. ¹⁵ Pütkül jamaetke, meyli siler bolunglar yaki siler bilen bille turuwatqan musapir bolsun, hemminglar üçün oxshash bir belgilime bolidu; siler üçün dewrmu-dewr ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigar aldida siler qandaq bolsanglar, musapirlarmu shundaqtur. ■ ¹⁶ Silergimu, aranglarda turuwatqan musapirlarghimu oxshash bir qanun-belgilime, oxshash bir höküm bolsun.

¹⁷ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

¹⁸ Sen Israillargha söz qilib ulargha mundaq dégin: — «Siler Men silerni ekiridighan zémin'gha yétip barghanda, ¹⁹ shu yerdin chiqqan ashliqni yeydighan chéghinglarda, Perwerdigargha bir «kötürme hediye» teqdim qilinglar. ²⁰ Siler herbir yéngi xémirdin pishqan nanlardin birini «kötürme hediye» qilib teqdim qilinglar; siler uni teqdim qilghanda xuddi xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun. □ ²¹ Dewrdin-dewrge siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nanni «kötürme hediye» süpitide Perwerdigargha sununglar.

□ **15:3** «birer hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar» — bu ayette közde tutulghan qurbanliqlarning hemmisi «köydürme qurbanliq» yaki «inaqliq qurbanliqi»dur (5-ayetni körüng). □ **15:4-5** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ **15:4-5** Law. 2:1; 6:14 ■ **15:15** Mis. 12:49; Chöl. 9:14

□ **15:20** «Siler herbir yéngi xémirdin pishqan nanlardin birini «kötürme hediye» qilib teqdim qilinglar» — bashqa birxil terjimisi: «Siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nan pishurup uni «kötürme hediye» qilib teqdim qilinglar» (biraq terjimimiz «Ez.» 44:30din qarighanda toghriraq bolushi mumkin). «xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun» — oqurmenlerge melumki, Israillar yéngi pishqan hosulning tunji qismini xamandin ayrip, Xudagha atishi kérek («Mis.» 23:19, 34:22 we 26ni körüng.)

Bilmey qilghan gunahi üçün kafaret keltürüş

²² Eger siler özünglar bilmey ézip gunah qilip, Perwerdigarning Musagha buyrughan bu barliq emirlirige emel qilmighan bolsanglar, ²³ yeni Perwerdigar buyrughan kündin étibaren barliq ewladliringlarghiche Perwerdigarning Musaning wastisi bilen silerge buyrughan barliq ishlirigha emel qilmighan bolsanglar, ²⁴ jamaet shundaq birer gunahning bilmey ötküzülgenlikidin xewersiz bolsa, undaқта pütkül jamaet Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep yash bir torpaqni köydürme qurbanliq süpitide sunsun hemde qaide-nizam boyiche uninggha munasiwetlik ashliq hediye bilen sharab hediye qoshup sunsun, we uning üstige bir tékini gunah qurbanliqi süpitide sunsun. ²⁵ Shu yol bilen kahin pütkül Israil jamaiti üçün kafaret keltürüp, bu gunah ulardin kechürüm qilinidu; chünki bu bilmey ötküzüp qoyghan gunah we ular özlirining bilmey ötküzüp qoyghan gunahi üçün qurbanliq, yeni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq we gunah qurbanliqini birlikte Perwerdigar aldigha sun'ghan. ²⁶ Bu gunah pütkül Israil jamaiti bilen ularning arisida turuwatqan musapirlarning hemmisidin kechürüm qilinidu, chünki bu pütkül xelq bilmey turup ötküzüp qoyghan gunahtur. ²⁷ Eger bir kishi bilmestin gunah qilip qoyghan bolsa, u bir yashliq bir chishi oghlaqni gunah qurbanliqi süpitide sunsun. ²⁸ Kahin shu yol bilen bilmey gunah qilip qoyghan adem üçün kafaret keltüridu; uning üçün kafaret keltürse uning Perwerdigar aldida bilmey ötküzgen gunahi uningdin kechürüm qilinidu. ²⁹ Bilmey birer sewenlik ötküzüp qoyghan barliq kishilerge, meyli shu zéminda tughulghan Israillar bolsun yaki ularning arisida turuwatqan musapirlargha bolsun, — silerning hemminglarga oxshash bir qanun-belgilime tetbiqlinidu.

Bilip turup qilghan gunahlar toghruluq

³⁰ Lékin yürükini qaptek qilip ish körgen kishi, meyli u zéminda tughulghan bolsun yaki musapir bolsun, Perwerdigargha haqaret keltürgen bolidu; u hamam öz xelqidin üzüp tashlinidu. ³¹ U Perwerdigarning sözini mensitmigeniken, Perwerdigarning emrige xilapliq qilghaniken; shuning üçün u choqum üzüp tashlinidu; gunahi özining béshigha chüshidu.

Shabat künige xilapliq qilghuchilargha bérilidighan jaza

³² Israillar chöl-jeziridiki waqitlirida, bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi. ³³ Otun tériwatqanliqini bayqap qalghanlar uni Musa, Harun we pütkül jamaetning aldigha élip keldi. ³⁴ Uni qandaq bir terep qilish kérekliki téxi körsitilmigechke, ular uni qamap qoydi. ³⁵ Perwerdigar Musagha: — U adem öltürülmise bolmaydu; pütün jamaet uni bargahning téshigha epchiqip chalma-késeq qilip öltürsun, — dédi. ³⁶ Andin pütün jamaet u ademni bargah sirtigha epchiqip, xuddi Perwerdigar Musagha buyrughandek, chalma-késeq qilip öltürdi.

Kiyim-kéçeklerge chucha tutush nizami

³⁷ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

³⁸ Sen Israillargha mundaq dégin, ular ewladmu-ewlad kiyim-kéçeklirining chörisige chuchilarni tutsun hem burjikidiki chuchilirining herbirige kök shoyna tikip qoysun;■

□ **15:22** «emel qilmighan bolsanglar» — bu ayetlerde közde tutulghan gunah Xudaning emrlirige **emel qilmasliqtin** ibaret; «Law.» 4-babta tilgha élin'ghan qurbanliqlar Xudaning emrlirige **xilapliq qilghan ishlargha** kafaret keltüridighan qurbanliqlardin ibaret. ■ **15:27** Law. 4:27 □ **15:32** «bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi» — shübhisizki, bu weqe yuqiriqi 30-31-ayettiki prinsipqa misal keltürülüş üçün bayan qilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Qan. 22:12; Mat. 23:5

³⁹ bu xil chuchilar silerning uni tikip turushunglar üçün bolidu; uni körgende Perwerdigarning barliq emrlirini ésinglarda tutup, ulargha emel qilishinglar üçün bu silerge bir esletme bolidu; shuningdek silerning hazirqidek özünqlarning könglünqlar we közünglarning keynige kirip, qatirap buzuqluq qilip ketmeslikinglar, ⁴⁰ Méning barliq emrlirimni este tutushunglar hem uninggha emel qilip, Xudayinglarga atap pakmuqeddes bolushunglar üçün bolsun. ⁴¹ Men Xudayinglar bolush üçün silerni Misir zéminidin élip chiqqan Perwerdigardurmen; Men Perwerdigar Xudayinglardurmen.

16

Korah, Datan we Abiramning asiyliq qilishi

¹ Lawiyning ewrisi, Kohatning newrisi, Izharning oghli Korah we Rubenning ewladliridin Éliabning oghulliri Datan bilen Abiram we Peletning oghli On ² Israillar ichidiki jamaet emirliri bolghan, jamaet ichidin saylap chiqilghan mötiwerlerdin ikki yüz ellik kishini bashlap kélip Musagha qarshi chiqti. ³ Ular yighilip Musagha qarshi hem Harun'gha qarshi chiqip: —

Siler heddinglardin bek ashtinglar, pütkül jamaetning hemmisi pak-muqeddes, Perwerdigarmu ularning arisida, shundaq turughluq siler néme dep özünqlerni Perwerdigarning jamaitidin üstün qoyusiler? — dédi.

⁴⁻⁵ Musa ularning gépini anglap düm yiqilip, Korah bilen uning guruhidikilerge söz qilip: —

Ete etigende Perwerdigar kimlarning Özige mensup ikenlikini, kimlarning pakmuqeddes ikenlikini ayan qilidu; shu kishini Özige yéqinlashturidu; kimni tallighan bolsa, uni Özige yéqinlashturidu. ⁶ Siler mundaq qilinglar: — Sen Korah we séning guruhingdikiler hemmisi xushbuydanlarni epkélinglar; ⁷ ete Perwerdigarning aldida xushbuydanlarga ot yéqip, xushbuyni uning üstige qoyunglar; Perwerdigar kimni tallisa, shu muqeddes-pak bolghan bolsun! Ey siler Lawiylar, heddinglardin bek ashtinglar! — dédi.

⁸ Musa yene Korahqa:

— I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar. ⁹⁻¹⁰ Israilning Xudasi Perwerdigar silerni Özining chédirining ishlirini qilsun dep hemde jamaetning aldida ularning xizmitide bolsun dep Özige yéqinlashturush üçün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan — yeni Perwerdigar séni we séning hemme qérindashliring bolghan Lawiyning ewladlirini birdek Özige yéqinlashturghanliqi silerche kichik ishmu? Siler yene téxi kahinliq wezipisini tama qiliwatamsiler? ¹¹ Shu wejedin sen we séning guruhingdikiler hemmisi yighilip Perwerdigargha qarshi chiqiwétipsiler-de; Harun némidi, siler uning üstidin shunchilik aghrinip ghotuldiship ketküdek? — dédi.

¹² Musa Éliabning oghli Datan bilen Abiramni qichqirip kélishe adem ewetiwidi, ular:

— Barmaymiz! ¹³ Séning bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip bu chöl-jeziride öltermekchi bolghanliqingning özi kichik ishmu? Sen téxi özüngni padishah hésablap bizning üstimizdin hökümranliq qilmaqchimuz? ¹⁴ Halbuki, sen bizni süt bilen

□ **15:39** «buzuqluq» — Tewrattiki köp qisimlarda körsitilgen bu «buzuqluq»ning hem jismaniy jeheti (eysh-ishret) hem rohiy jeheti (butpereslik qilip Xudagha wapasizliq qilish) bardur. ■ **16:1** Chöl. 26:9; 27:3; Yeh. 11

□ **16:9-10** «Perwerdigar silerni, yeni Lawiylarni... Özige yéqinlashturush üçün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan...» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda eslide Lawiy qebilisi ichidin Harun we uning ewladlirini özige kahin bolushqa tallighanidi, qalghan Lawiylarni muqeddes chédiridiki xizmette bolup kahinlarga yaremchi rolda bolushqa békitkenidi. □ **16:13** «bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip...» — mushu ademler Misir zéminini maxtimaqchi bolup, shu yerdiki qulluq hayatini pütünley untudi.

hesel aqidighan yurtqa bashlap kelmiding, étiz we üzümzarliqlarnimu bizge miras qilip bermiding. Sen bu xeqning közinimu oyuwalmaqchimu? Biz barmaymiz! — dédi.

¹⁵ Buni anglap Musa qattiq ghezeplinip Perwerdigargha: —

Ularning sowghat-hediyesige étibar qilmighaysen; men ularning hetta birer éshikinimu tartiwalmidim, birer adimigimu héch ziyar-zexmet yetküzmidim, — dédi.■

Xudaning jazasi

¹⁶ Musa Korahqa: —

Ete sen we séning guruhingdikiler — sen, ular we Harun Perwerdigarning aldigha kélinglar. ¹⁷ Herbiringlar özünqlarning xushbuydanliringlarni ekilip uning üstige xushbuyni sélinglar; herbiringlar özünqlarning xushbuydanliringlarni, yeni jemiý ikki yüz ellik xushbuydanni élip uni Perwerdigarning huzurida tutup turunglar; senmu, Harunmu herbiringlar öz xushbuydanliringlarni élip kélinglar, — dédi.

¹⁸ Shuning bilen herbir adem özining xushbuydanini élip, otni yéqip, xushbuy sélip, Musa we Harun bilen birlikte jamaet chédirining derwazisi aldida turushti. ¹⁹ Korah Musa bilen Harun'gha hujum qilghili pütün jamaetni yighip jamaet chédirining derwazisi aldigha kéliwidi, Perwerdigarning julasi pütkül jamaetke ayan boldi. ²⁰ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip: —

²¹ Siler bu xelqning arisidin néri turunglar, men köz yumup achquche ularni yutuwétimen, — déwidi, ²² Musa bilen Harun düm yiqilip: —

I Tengrim, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, bir adem gunah qilsa, ghezippingni pütün jamaetke chachamsen? — dédi.■

²³ Perwerdigar Musagha söz qilip: — ²⁴ Sen jamaetke: «Siler Korah, Datan we Abiramning turar jayliridin ayrilip ulardin néri kétinglar» — dep buyruq ber, — dédi.

²⁵ Shuning bilen Musa ornidin turup Datan bilen Abiram terepke qarap mangdi; Israil aqsaqallirimu uninggha egiship mangdi. ²⁶ Musa jamaetke: — Silerdin ötünimen, bu rezil ademlerning chédiriliridin yiraq kétinglar, ularning barliq gunahliri sewebidin ular bilen bille weyran bolmasliqinglar üçün ularning héchnersisige qol tegküzmenqlar, — dédi.

²⁷ Shuning bilen jamaet Korah, Datan, Abiramning chédirilirining töt etrapidin néri ketti; Datan bilen Abiram bolsa öz ayallirini, oghul-qizlirini we bowaqlirini élip chiqip öz chédirining ishiki aldida turdi.

²⁸ Musa: — Buningdin siler shuni bilisilerki, bu ishlarning hemmisi méning könglümdin chiqqan emes, belki Perwerdigar méni ularni ada qilishqa ewetken: ²⁹ — eger bu ademlerning ölümü adettiki ademlerning ölümige oxshash bolidighan yaki ularning béshigha chüshidighan qismetler adettiki ademler duchar bolidighan qismetlerge oxshash bolidighan bolsa, Perwerdigar méni ewetmigen bolatti. ³⁰ Eger Perwerdigar yéngi bir ishni qilip, yer aghzini échip ularni we ularning pütün nersisini yutup kétishi bilen, ular tirikla tehtisaragha chüshüp ketse, u chaghda siler bu ademlerning Perwerdigarni mensitmigenlikini bilip qalisiler, — dédi.

³¹ Musaning bu gépi axirlishishi bilenla ularning puti astidiki yer yérildi. ³² Yer aghzini échip ularni barliq ailisidikiler bilen, shuningdek Korahqa tewe hemme ademlerni qoymay telluqatliiri bilen qoshup yutup ketti.■ ³³ Shundaq qilip, ular we ularning tewesidikilerning hemmisi tirikla tehtisaragha chüshüp ketti, yer ularning üstide yépildi. Ular shu yol bilen jamaetning arisidin yoqaldi. ³⁴ Ularning etrapida turghan Israillarning hemmisi ularning nalisini anglap: «Yer biznimu yutup kétermikin!» déyiship qéchishti.

³⁵ Andin Perwerdigarning aldidin bir ot chiqip, xushbuy sunuwatqan héliqi ikki yüz ellik ademnimu yutup ketti.■

Yadname qilishqa qaldurulghan xushbuydanlar

³⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

³⁷ Sen kahin Harunning oghli Eliazargha buyrughin, u xushbuydanlarni ot arisidin tériwélip, choghlirini yiraqlargha chéchiwetsun, chünki u xushbuydanlar Xudagha atalghandur; ³⁸ shunga özining jénigha özi zamin bolghan gunahkarlarning xushbuydanlirini tériwalghin; ular qurban'gahni qaplash üçün soqup népiz tünike qilinsun, chünki bu xushbuydanlar eslide Perwerdigarning huzurigha sunulup uninggha atalip muqeddes qilin'ghan. Shundaq qilip ular kéyin Israillargha ibret bolidighan isharet-belge bolidu.

³⁹ Shuning bilen kahin Eliazar otta köydürüwétilgenler sun'ghan mis xushbuydanlarni tériwaldi; ular qurban'gahni qaplitishqa népiz tünike qilip soquldi. ⁴⁰ Shuning bilen *qurban'gahning bu qaplimisi* Harunning ewladlirigha yat ademlerning xuddi Korah bilen uning guruhidikilerge oxshash qismetke qalmasliqi üçün, Perwerdigarning huzurida xushbuy köydürüshke yéqinlashmasliqigha Israillar üçün bir esletme boldi. Bu Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Eliazargha buyrughanliridur.

Jamaetning Harunning yalwurushi sewebidin qutulup qélishi

⁴¹ Etisi pütkül Israil jamaiti Musa bilen Harunning yaman gépini qilip: —

Siler Perwerdigarning xelqini öltürdünglar, — dep ghotuldashti. ⁴² We shundaq boldiki, jamaet Musa bilen Harun'gha hujum qilishqa yighiliwatqanda, jamaet burulup jamaet chédirigha qariwidi, we mana, bulut chédirni qapliwaldi hem Perwerdigarning julasi ayan boldi. ⁴³ Shuning bilen Musa bilen Harun jamaet chédirining aldigha bérip turdi.

⁴⁴ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

⁴⁵ Men közni yumup achquche ularni yoqitip tashlishim üçün ikkinglar bu jamaettin chiqip néri kétinglar, — dep buyruwidi, ikkiylen yiqilip yerde düm yatti. ⁴⁶ Musa Harun'gha: —

Sen xushbuydanni élip uninggha qurban'gahtiki ottin sal, uninggha xushbuy qoyup, ular üçün kafaret keltürüshke tézlikte jamaetning arisigha apar; chünki qehr-ghezep Perwerdigarning aldidin chiqti, waba basqili turdi, — dédi. ⁴⁷ Harun Musaning déginidek qilip, xushbuydanni élip jamaetning arisigha yügürüp kirdi; we mana, waba kishilerning arisida bashlan'ghanidi; u xushbuyni xushbuydan'gha sélip, xelq üçün kafaret keltürdi. ⁴⁸ U ölüklér bilen tirikler otturisida turuwidi, waba toxtidi. ⁴⁹ Korahning weqesi munasiwiti bilen ölgenlerdin bashqa, waba sewebidin ölgenler on töt ming yette yüz kishi boldi. ⁵⁰ Harun jamaet chédirining derwazisi yénida turghan Musaning yénigha yénip keldi; waba toxtidi.

17

Harunning hasisining chécheklishi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ² «Sen Israillargha söz qilip, ulardin ata jemeti boyiche, her qebilining emiridin birdin on ikki hasa alghin; sen ularning herbirining ismini özining hasisigha yézip qoyghin. ³ Lawiy qebilisining hasisigha Harunning ismini yazghin, chünki herbir ata jemet qebile bashliqi üçün bir hasa wekil bolidu. ⁴ Sen bu hasilarni jamaet chédiridiki höküm-guwahliq *sandugining* aldigha,

□ **16:49** ««Korah we ailisidikiler» toghruluq — izahat» — Korah we ailisidikiler shundaq esheddiy aqiwetke uchriqini bilen, uning kéyinki bezi ewladliri «Zebur»ning bezi qisimlirini (mesilen, 42-49-küylerni) yazghan. Korahdikilerning beziliri 24-ayette körsitilgen emrge itaat qilghan bolsa kérek.

yeni Men séning bilen körüshidighan yerge qoyghin. □ ■ ⁵ We shundaq boliduki, Men tallighan kishining bolsa, uning hasisi bix süridu; shundaq qilip Israillarning silerge ghudurashqan geplirini toxtitip Manga anglanmaydighan qiliwétimen».

⁶ Shuning bilen Musa Israillargha shundaq söz qildi; ularning hemme emirliri uninggha birdin hasini, jemi bolup on ikki hasini berdi; herbir ata jemetke bir hasa wekil boldi, Harunning hasisimu shularning ichide idi. ⁷ Musa hasilarni höküm-guwahliq chédirigha ekirip Perwerdigarning huzurigha qoydi.

⁸ We shundaq boldiki, Musa etisi höküm-guwahliq chédirigha kiriwidi, mana, Lawiy jemetige wekil bolghan Harunning hasisi bix sürüp, ghunchilap, chéchelep, badam chüshkenidi. ⁹ Musa hasilarning hemmisini Perwerdigarning aldidin élip chiqip, Israil xelqige körsetti; ular körgendin kéyin herkim öz hasilirini élip kétishti.

¹⁰ Perwerdigar Musagha: — Shu asiqliq qilghuchi balilargha bir agah belgisi bolsun dep Harunning hasisini höküm-guwahning aldigha ekirip qoyghin. Shundaq qilsang sen ularning ghudurashqan geplirini toxtitip, Manga anglanmaydighan qilisen; ularmu shuning bilen ölüp ketmeydu, — dédi. □ ■

¹¹ Musa shundaq qildi; Perwerdigar özi qandaq buyrughan bolsa u shundaq qildi.

¹² Israillar Musagha söz qilip: —

Biz nepestin qalay dewatimiz, biz tügeshtuq, biz hemmimiz tügeshtuq!

¹³ Perwerdigarning ibadet chédirigha yéqinlashqanlar ölmey qalmaydu, shundaq iken, biz hemmimiz mutleq nepestin qélishimiz kérekmu? — déyishti.

18

Kahin we Lawiylarning wezipisi

¹ Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

Sen, oghulliring we ata jemetingdikiler séning bilen birlikte muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunahni, shuningdek sen we oghulliring birlikte kahinliq wezipisige munasiwetlik bolghan gunahni üstünglerge alisiler. □ ² Sen qérindashliring bolghan Lawiy qebilisidikilerni, yeni ata-bowiliringning qebilisidikilerni özüng bilen birlishtür hem ularni xizmitingni qilishi üçün bashlap élip kel; biraq sen bilen oghulliring séning bilen birlikte höküm-guwahliq chédiri aldida xizmetlerni qilsun. □ ³ Ular séning buyruqliringgha teyyar turup, shundaqla chédiridiki barliq xizmet-wezipisini öteydu; peqet muqeddes jaydiki qacha-qucha eswablargha we qurban'gahqa yéqinlashmisun; undaq qilsa, ularmu, silermu ölüp kétisiler. ⁴ Ular séning bilen birliship, jamaet chédiridiki wezipini ötep, qilidighan herbir ishini qilsun; peqetla héch yat kishiler silerge yéqinlashmisun. ⁵ Qehr-ghezep yene Israillarning béshigha chüshmisun üçün, siler muqeddes jaydiki wezipe bilen qurban'gahdiki wezipini öteshke mes'ul bolunglar. ⁶ Mana, Men Özüm silerning qérindashliringlar bolghan Lawiylarni Israillar ichidin tallap

□ **17:4** «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrlar ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ **17:4** Mis. 25:22 □ **17:10** «höküm-guwah» — 17:4tiki izahatta körsitilgendek, mushu yerde «höküm-guwah» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini körsitidu, shundaqla ularni saqlaydighan ehde sanduqini körsitidu. ■ **17:10** Ibr. 9:4 □ **18:1** «muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunah» — démek, muqeddes jay bilen munasiwetlik melum gunah ötküzülse, shu gunahning mes'uliyitini birinchi üstige alghuchi kahinlar hem Lawiylar bolidu; gunah kahinliq bilen munasiwetlik ish bolsa mes'uliyetni birinchi üstige alghuchi kahinlar bolushi kérek. Mushu agah, shübhisizki, 17-babtiki weqe bilen munasiwetlik agahtur. □ **18:2** «birlishtür» — bu söz mushu yerde we 4-ayette ibraniy tilida «Lawiy» dégen söz bilen ipadilinidu («Yar.» 29:34ni körüng).

chiqtim; ular jamaet chédirining ishlirini qilishqa Perwerdigargha teqdim qilin'ghan bolup, silerge sowgha süpitide ata qilin'ghan. ■ 7 Lékin sen we oghulliring séning bilen birlikte kahinliq wezipenglerde turup, qurban'gahtiki barliq ishlarni hem perde ichidiki ishlarni béjiringlar; silerning wezipengler shundaq bolsun. Kahinliq wezipisini, xizmitimde bolushunglar üçhün silerge sowgha qilip berdim; yat ademler yéqinlashsa, öltürüwétilsun.

Kahinlarning élishqa tégishlik ülüshi

8 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

Men Manga sunulghan kötürme hediyele, yeni Israillar Manga muqeddes dep atighan barliq nersilerni ülüshünglar bolsun dep, mana menggülük belgilime bilen sanga we séning ewladliringgha teqdim qildim. 9 Israillar otta sunidighan, «eng muqeddes» nersilerdin silerge munular qaldurup béridu: — ularning Manga atap sun'ghan barliq nersiliri, yeni barliq ashliq hediyele, barliq gunah qurbanliqliridin, barliq itaetsizlik qurbanliqliridin «eng muqeddes» hésablan'ghanliri, sanga we ewladliringgha ata qilinidu. 10 Sen shu ülüshüngni «eng muqeddes» süpitide yégin, silerdin bolghan herbir er kishi uni yésun; u sanga «eng muqeddes» dep bilinsun. □

11 Munularmu séning bolidu: — Israillarning sowghatliiri ichidin kötürme hediyele, barliq pulanglatma hediyele séning; Men ularni sanga, shundaqla oghulliring bilen qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim qildim; séning öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu. ■ 12 Zeytun méyidin eng ésilini, yéngi sharabtin eng ésilini, shundaqla ashliqtin eng ésilini, yeni Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan deslepki pishqan mehsulatlarning hemmisini Men sanga teqdim qilip berdim. 13 Ular yerdin élip Perwerdigargha atap ekelgen deslepki pishqan nersilerning hemmisi séning bolsun; öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu.

14 Israilda Xudagha mutleq atilidighan herbir nerse séning bolidu. ■

15 Ular Perwerdigargha atap keltüridighan barliq janiwarlarning tunjiliri, meyli insan yaki ulagh-charpay bolsun séning bolidu; halbuki, insanlarning tunjilirini bolsa ularni tölem tölep yanduruwalsun we napak haywanlarning tunjilirini tölem tölep yanduruwalsun. □ ■ 16 Tölem tölesh kérek bolghanlar üçhün yéshi bir ayliqtin ashqanda tölem puli tölensun; ulargha sen toxtatqan baha boyiche, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche (bir shekel yigirme gerahdur) baha qoyup, besh kümüş shekel al. ■ 17 Peqet tunji kala, tunji qoy yaki tunji oghlaqqa tölem alsang bolmaydu; ularning hemmisi muqeddestur. Sen ularning qénini qurban'gahqa chéchip, méyini Perwerdigargha atap otta sunulidighan, Uninggha xushbuy keltüridighan qurbanliq süpitide köydürgin. 18 Ularning göshi séning bolidu; xuddi «kötürme hediye» qilin'ghan tösh we ong arqa putigha oxshash, sanga tewe bolidu. 19 Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan muqeddes nersiler ichidiki kötürme hediye-qurbanliqning hemmisini Men sanga we séning bilen bille turuwatqan oghul-qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim qildim. Bu Perwerdigar aldida sanga we séning bilen bille turuwatqan ewladliring üçhün menggülük tuzluq ehde bolidu.

Lawiylarning wezipiliri hem ülüshliri

20 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

■ 18:6 Chöl. 3:45 □ 18:10 «sen shu ülüshüngni «eng muqeddes» süpitide yégin» — «eng muqeddes» hésablan'ghan nersiler «muqeddes yerde», yeni muqeddes jaydiki hoylida yéyilishi kérek idi. Mesilen, «Law.» 6:16ni körüng. ■ 18:11 Law. 10:14 ■ 18:14 Law. 27:28 □ 18:15 «barliq janiwarlarning tunjiliri» — ibraniiy tilida «barliq et igisi (bolghan janiwar)ning baliyatqusini achidighanlar». «tölem tölep yanduruwalsun» — demek, xelq ularning ornida kahinlarga pul bériishi kérek. ■ 18:15 Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ 18:16 Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12

Israil zéminida séning héchqandaq mirasing bolmaydu, ularning arisidimu héchqandaq nésiweng bolmaydu; Israillar arisida mana Men Özüm séning nésiweng, séning mirasingdurmen. ■ ²¹ Lawiylargha bolsa, ularning öteydighan xizmetliri, yeni jamaet chédiridiki xizmiti üçhün, mana Men Israilda teqdim qilin'ghan barliq «ondin bir ülüsh»ning hemmisini ulargha miras qilip bergenmen. ²² Buningdin kéyin, gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçhün, Israillar jamaet chédirigha yéqinlashmisun. ²³ Jamaet chédiridiki xizmetni bolsa, uni ötigüchiler peqet Lawiylarla bolidu we shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu, bu siler üçhün ewladmu-ewlad menggülik bir belgilime bolidu; ularning Israillarning ichide héchqandaq mirasi bolmaydu. □ ²⁴ Chünki Israillarning Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sun'ghan «ondin bir ülüsh»ni Lawiylargha miras qilip teqdim qilidighan boldum; shunga Men ular toghruluq: Israillar ichide héchqandaq mirasi bolsa bolmaydu, — dédim.

²⁵ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

²⁶ Sen Lawiylargha éytqin: «Siler Israillarning qolidin Men silerge miras bolsun dep teqdim qilghan «ondin bir ülüsh»ni alghan ikensiler, siler shu ondin bir ülüshning yene ondin bir ülüshini ayrip, uni Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sununglar. ²⁷ Bu yol bilen silerning shu «kötürme hediye»nglar silerge «xamandiki ashliqinglar»din hem «sharab kölchikidiki tolup tashqan sharabinglar»din atalghanlar hésablinidu. □ ²⁸ Bundaq bolghanda, siler Israillarning qolidin alghan ondin bir ülüshning hemmisidin Perwerdigargha atap kötürme hediye sunisiler; siler Perwerdigargha atighan shu «kötürme hediye»ni kahin Harun'gha béringlar. ²⁹ Silerge teqdim qilin'ghan barliq nersilerdin eng ésilini élip shularni muqeddes hésablap «Perwerdigargha atalghan toluq kötürme hediye» süpitide sununglar».

³⁰ Shunga sen Lawiylargha éytqinki, «Siler shulardin eng ésilini kötürüp sunsanglar, bu siler Lawiylarning xamandiki ashliqinglar we sharab kölchikidiki sharabinglarga oxshash hésablinidu. ³¹ Shundaq qilghandin kéyin siler we öydikiliringlar shu «ondin bir ülüsh»lerni xalighan yerde yésenglar bolidu, chünki bu silerning jamaet chédiridiki xizmitinglarning in'ami bolidu; □ ³² Siler *shu ülüshlerdin* eng ésilini kötürüp sunsanglar, mushu ishinglar sewebidin gunahkar bolmaysiler. Undaq qilsanglar siler Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler». □

19

Qizil siyirning küli

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

² Men Perwerdigar emr qilghan qanun-belgilime shuki: — Sen Israillargha buyrughin, ular béjirim, nuqsansiz, boyunturuq sélinmighan qizil yash siyirdin birni séning yéninggha ekelsun. ³ Sen siyirni kahin Eliazargha tapshur, u uni chédirgahning sirtigha epchiqsun, andin birsi siyirni uning aldida boghuzlisun. ■

■ **18:20** Qan. 10:9; 18:2; Ez. 44:28 □ **18:23** «shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu» — demek, mubada Lawiylar muqeddes chédirni bulghap, gunah sadir qilsa, shundaqla ularning bixestelikidin xelq muqeddes chédirni bulghap herqandaq gunah sadir qilghan bolsa, bash mes'uliyetni Lawiylar öz üstige élishi kérek. □ **18:27** «...silerning shu «kötürme hediye»nglar... **din atalghanlar hésablinidu**» — Lawiylarning héchqandaq xamini yaki sharab kölçekliri yoq idi, elwette. Shunga ular özliri xelqtin qobul qilghan «ondin bir ülüsh»lerdin ondin birini élip, Perwerdigargha «kötürme hediye»lerni atishi kérek. Shu yol bilen ularning sun'ghini xuddi déhqanlarning Perwerdigargha öz hosulidin sun'ghinigha oxshash bolidu. □ **18:31** «siler we öydikiliringlar» — mushu yerde Lawiylarni körsitidu. □ **18:32** «siler **Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler**» — bashqa bir xil terjimisi: «siler Israillar atighan muqeddes nersilerni héch bulghimanglar; bolmisa, ölisiler». ■ **19:3** Ibr. 13:11, 12

⁴ Kahin Eliazar barmiқini qan'gha milep, jamaet chédirining aldigha qaritip yette mertem chachsun. ■ ⁵ Andin birsi Eliazarning köz aldida pütkül siyirni köydürsun, yeni uning térisi, göshi, qéni we tézeklirini köydürsun. ■ ⁶ Kahin kédir yaghichi, zofa ösümlüki we qizil rextni siyir köydürülidighan otqa tashlisun. □ ⁷ Andin kahin öz kiyimini yusun we bedinini suda yusun, andin kéyin bargahqa kirishke bolidu; lékin kahin kech kirküche napak sanalsun. ⁸ Siyirni köydürgen kishimu kiyimlirini su bilen yuyup, öz bedinini suda yusun, andin u kech kirküche napak sanalsun. ⁹ Pak bir adem siyirning külini yighip bargahning sirtidiki pak bir yerge qoysun; u Israil jamaiti üçün «napakliqni chiqarghuchi su»ni yasashqa shu yerde saqlansun, u bir «gunahni paklighuchi»dur. ¹⁰ Siyirning külini yighishturghan adem özining kiyimlirini yusun we kech kirküche napak sanalsun. Bu Israillargha we ularning arisida turuwatqan musapirlargha menggülük qanun-belgilime bolidu.

Xelqni napakliqtin paklash nizami

¹¹ — Ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketken herbir kishi yette kün napak sanilidu. ■ ¹² U adem üçinchi küni *ashu su* bilen özini paklisun, hemde yettinchi künimu paklisun, andin u pak sanilidu; eger u üçinchi küni hemde yettinchi küni özini paklimisa, pak sanalmaydu. □ ¹³ Herqandaq adem ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketse, hemde özini paklimisa, Perwerdigarning chédirini bulghighan bolidu; shu kishi Israil arisidin üzüp tashlinidu; chünki «napakliqni chiqarghuchi su» uninggha sépilmigechke, u napak sanilidu; uning napakliqi téxiche üstide turidu. ¹⁴ Eger birer kishi bir chédir ichide ölüp qalghan bolsa, u toghruluq qanun-belgilime mundaq bolidu: — shu chédirgha kirgen herbirsi we chédirda turup qalghanlarning herbiri yette kün napak sanilidu. ¹⁵ Herbir ochuq turghan, aghzi yépilmighan qachaquchilarning hemmisi napak sanilidu. ¹⁶ Shuningdek dalada qilich-shemsher bilen öltürülgenlerge, yaki özi ölüp qalghanning ölükige, yaki ademning ustixininigha yaki qebrisige tegken herbir kishi yette kün'giche napak sanilidu. ¹⁷ Kishiler bu napak kishi üçün «paklandurghuchi qurbanliq»ning külidin azraq élip komzekke sélip, ularning üstige éqin su quysun. ¹⁸ Andin pak bir kishi zofa ösümlükini élip shu sugha tegküzüp uni chédirgha we ichidiki barliq qacha-quchilargha hem shu yerde turghan barliq kishilarning üstige sépip qoysun, we yene uni ustixan'gha, öltürülgüchige yaki qebrige tegken kishining üstige sépip qoysun. ■ ¹⁹ Üchinchi küni we yettinchi küni héliqi pak adem *pak bolmighan ademlerning* üstige shu suni sépip qoysun; shundaq qilghanda, yettinchi künige kelgende u kishi paklan'ghan bolidu; andin u kishi kiyimlirini yuyup, bedinini suda yusun, kech kirkgende u pak sanilidu. ²⁰ Lékin napak bolup qélip, özini paklimighan kishi Perwerdigarning muqeddes jayini bulghighini üçün, jamaet arisidin üzüp tashlinidu; «napakliqni chiqarghuchi su» uning üstige sépilmigen, shunga u napak sanilidu. ²¹ Bu Israillargha menggülük belgilime bolidu, «napakliqni chiqarghuchi su»ni sepken kishi bolsa özining kiyimlirini yusun we «napakliqni chiqarghuchi su»gha tegken kishi kech kirküche napak sanalsun. ²² Napak kishi tegken herqandaq nersimu napak sanilidu; bu nersilerge tegken kishilermu kech kirküche napak sanalsun.

■ 19:4 Ibr. 9:13 ■ 19:5 Mis. 29:14; Law. 4:11, 12 □ 19:6 «qizil rextni» — yaki «qizil yipni». ■ 19:11 Chöl. 31:19; Hag. 2:13 □ 19:12 «Izahat» — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «U adem üçinchi küni ene shundaq (napakliqni chiqarghuchi) su bilen özini paklisun, yettinchi küni u pak sanilidu; eger u üçinchi küni özini paklimisa, yettinchi küni pak sanalmaydu». ■ 19:18 Zeb. 51:7

20

Meryemning wapata bolushi

¹ Birinchi ayning ichide Israillar, yeni pütkül Israil jamaiti Zin chölige yétip kélip, Qadeshte turup qaldi; Meryem shu yerde wapata boldi we shu yerge depne qilindi.

Meribah süyi – xelqning yene qaqqshishi

² Jamaetke ichidighan'gha su yoq idi, ular yighilip Musa bilen Harun'gha hujum qilghili turdi. ³ Xelq Musa bilen tegiship: — Qérindashlirimiz Perwerdigarning aldida ölgen chaghda bizmu bille ölsek boptiken!■ ⁴ Siler néme üçün biz we charpaylirimizni bu yerde ölüp ketsun dep, Perwerdigarning jamaitini bu chöl-jezirige bashlap keldinglar?

⁵ Siler néme üçün bizni Misirdin élip chiqip bundaq dehshetlik yerge ekeldinglar? Bu yerde ya tériqchiliq qilghili yer bolmisa, ya enjür, üzüm, anar bolmisa, ichidighan'gha sumu bolmisa, — déyishti.

⁶ Shuning bilen Musa bilen Harun jamaettin ayrilip jamaet chédirining derwazisi aldigha kélip düm yiqiliwidi, Perwerdigarning julasi u ikkisige ayan boldi. ⁷ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁸ Hasini qolunggha al, andin sen akang Harun bilen birlikte jamaetni yighip, ularning köz aldidila qoram tashqa buyruq qil; shundaq qilsang qoram tash öz süyini chiqiridu; shu yol bilen sen ulargha su chiqirip, jamaet we charpayliri ichidighan'gha su bérisen.□ ■

⁹ Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning huzuridin hasini aldi. ¹⁰ Musa bilen Harun ikkisi jamaetni qoram tashning aldigha yighdi we Musa ulargha: — Gépimge qulaq sélinglar, i asiylar! Biz silerge bu qoram tashtin su chiqirip béreylimu?! — dédi.■ ¹¹ Andin Musa hasisi bilen qoram tashni ikki qétim uruwidi, nahayiti köp su éqip chiqti, sudin jamaetmu, charpaylarmu ichishti.■ ¹² Perwerdigar Musa bilen Harun'gha: —

Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetimigininglar üçün, ikkinglarning bu jamaetni Men ulargha teqdim qilip bergen zémin'gha bashlap kirishinglarga yol qoymaymen, — dédi.□ ■ ¹³ Su chiqirilghan jay «Meribah suliri» dep atalghan; Israillar shu yerde Perwerdigar bilen takallashqanliqi üçün, U ularning otturisida Özining muqeddes ikenlikini körsetti.□

Édomlarning Israillarning chégridin ötüşhige yol qoymasliqi

¹⁴ Musa Qadeshtin Édom padishahi bilen körüşhüşke elchi ewetip uninggha: «Qérindashliri Israil mundaq deydu: — Biz tartiwatqan jibr-japalarning qandaqligi özlirige melum,■ ¹⁵ bizning ata-bowilirimiz Misirgha chüshken bolup, biz Misirda uzaq zaman turup kettuq; misirliqlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizghimu yaman muamile qildi; ¹⁶ biz Perwerdigargha yéliniwéduq, U bizning zarimizgha qulaq sélip, Perishte ewetip bizni Misirdin élip chiqti. Hazir mana, biz özlirining

■ **20:3** Chöl. 16:32, 49 □ **20:8** «hasini qolunggha al» — Musaning shu hasisi köp qétim Xudaning yolida ishliitilip kélin'gen. Birinchi qétimqisi «Mis.» 4:2de tépilidu. ■ **20:8** Neh. 9:15; Zeb. 78:15, 16; 105:41; 114:8 ■ **20:10** Qan. 32:51; Zeb. 106:32, 33 ■ **20:11** Zeb. 78:15-16; 105:41; Yesh. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4 □ **20:12** «Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetimigininglar üçün» — Musa bilen Harunning «Israillar aldida Xudani muqeddes dep hörmetlimeslik» gunahi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Qoram tash» toghruluq «1Kor.» 10:4ni we izahatini körüng. ■ **20:12** Chöl. 27:14; Qan. 1:37 □ **20:13** «Meribah» — «takallishish» dégen menide. «Perwerdigar ularning otturisida özining muqeddes ikenlikini körsetti» — Xuda Musa we Harunning Özini hörmetimigini üçün, ularni jazalap, Musaning xelq aldida qilghan bihörmetlik sözlirining Özige wekillik qilmaydighanliqini ipadilep, xelq aldida Özining pak-muqeddeslikini körsetti. ■ **20:14** Qan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12

chégrisigha jaylashqan Qadesh dégen bir sheherde turuwatimiz. □ ■ 17 Emdi bizning zéminliridin ötüshimizge ruxset qilghan bolsila, biz étiz-ériq we üzümzarliqlardin ötmeymiz, quduqliringladin sumu ichmeymiz; «Xan yoli» bilen méngip chégriliridin ötüp ketküche ong-solgha burulmaymiz» — dédi.

18 Lékin Édomlar uninggha: «Silerning bizning zéminimizdin ötüshüngerde bolmaydu, ötimen désenglar qilich kötürüp silerge jengge chiqimiz» — dédi. □

19 Israillar uninggha: «Biz «kötürülgen yol» bilen mangimiz, özimiz we mallirimiz süyüglarni ichsek, nerxi boyiche heqqini bérimiz; biz peqet piyade ötüp kétimiz, bashqa héch telipimiz yoq» déwidi, □ 20 Édom padishahi: «Yaq. Ötmeysiler!» dédi. Édom *padishahi* nahayiti köp adimini bashlap chiqip Israillargha zor heywe körsetti. □ 21 Shundaq qilip Édomlar Israillarning ularning tewelikidin ötüshige ene shu yosunda yol qoymidi; shuning bilen Israillar Édomlarning aldidin burulup ketti. ■

Harunning wapap bolghanliqi

22 Ular Qadeshtin yolgha chiqti; pütkül Israil xelqi Hor téghigha keldi. ■ 23 Perwerdigar Édomning chégrisidiki Hor téghida Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

24 Harun öz xelqlirige qoshulup kétidu; ikkinglar Meribah suliri dégen jayda Méning emrimge xilapliq qilghininglar üçün, uning Men Israillargha teqdim qilip bergen zémin'gha kirishige bolmaydu. □ 25 Sen Harun bilen oghli Eliazarni élip Hor téghigha chiqqin; ■ 26 Harunning kiyimlirini saldurup, oghli Eliazargha kiydürüp qoy; Harun shu yerde ölüp, öz xelqlirige qoshulidu.

27 Musa Perwerdigarning déginidek qildi, üçeylen pütkül jamaetning köz aldida Hor téghigha chiqti. 28 Musa Harunning kiyimlirini saldurup uning oghli Eliazargha kiydürüp qoydi; Harun taghning choqqisida öldi. Andin Musa bilen Eliazar taghdin chüshüp keldi. ■ 29 Pütkül jamaet Harunning ölgenlikini bildi; shuning bilen pütün Israil jemeti Harun üçün ottuz kün matem tutti.

21

Qanaaniylarning meghlup qilinishi

1 Jenubta turushluq Arad memlikitining Qanaaniylardin bolghan padishahi Israillarning Atarim yoli bilen kéliwatqanliqini anglap, chiqip ular bilen soqushup, nechcheylenni tutqun qilip ketti. □ 2 Andin Israillar Perwerdigargha qesem ichip: «Eger bu xelqni bizning qolimizgha pütünley tapshuridighan bolsang, ularning sheherlirini weyran qilip tashlaymiz» — dédi. 3 Perwerdigar Israillarning peryadini anglap, Qanaaniylarni ularning qoligha tapshurdi, shuning bilen ular Qanaaniylarni ularning sheherliri bilen qoshup weyran qildi; shu sewebtin ular shu yerni «Xormah» dep atidi. □

Zeherlik yilanlar bilen mis yilan

□ 20:16 «Perishte» — beziler «Elchi» dep terjime qilidu. Lékin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din qarighanda, menisi derweqe «Perishte»dur. ■ 20:16 Mis. 2:23; 14:19 □ 20:18 «... bizning zéminimizdin ... silerge jengge chiqimiz» — ibraniiy tilida «... méning zéminimdin... silerge jengge chiqimen» déyilidu. □ 20:19 «biz» — ibraniiy tilida «men». □ 20:20 «Édom padishahi» — ibraniiy tilida «Édom». ■ 20:21 Hak. 11:18 ■ 20:22 Chöl. 33:37 □ 20:24 «öz xelqlirige qoshulush» — mushu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. Shühbisizki, bu ibare adem ölgendin kéyin, rohining yenila hayat bolidighanliqini körsitidu. ■ 20:25 Chöl. 33:38; Qan. 32:50 ■ 20:28 Qan. 10:6; 32:50 □ 21:1 «Jenubta» — ibraniiy tilida «Negewde». Negew bolsa Pelestin zéminining jenub teripidiki chong chöllük yerdur. □ 21:3 «Xormah» — dégenning menisi «weyrane».

4 Ular Hor téghidin yolgha chiqip, Édom zéminini aylinip ötüş uchün, Qizil déngiz boyidiki yolni boylap mangdi; xelq mushu yol sewebidin könglide tolimu taqetsiz bolup, 5 Xudagha we Musagha qarshi chiqip: — Siler néme uchün bizni chöl-jeziride ölsun dep Misir zéminidin bashlap chiqqansiler? Bu yerde ya ashliq, ya su yoq, könglimiz bu erzimes nanlardin bizar boldi, déyishti. □ 6 Shu sewebtin Perwerdigar ularning arisigha zeherlik yilanlarni ewetti; yilanlar ularni chaqti, shu sewebtin Israillardin nurghun adem ölüp ketti. □ ■ 7 Xelq Musaning aldigha kélip uninggha: — Biz aghzimizni buzup, Perwerdigargha hem sanga hujum qilip, yaman gep qilip gunah qilduq; Perwerdigargha tilawet qilsang, u bu yilanlarni arimizdin élip ketkey, — déwidi, Musa xelq uchün dua qildi.

8 Perwerdigar Musagha: —

Sen bir zeherlik yilanning sheklini yasap xadigha ésip qoyghin; yilan chéqiwalghan herbiri uninggha qarisila qayta hayatqa érishidu, — dédi. ■ 9 Musa mistin bir yilan yasitip xadigha ésip qoydi; we shundaq boldiki, yilan birkimni chéqiwalghan bolsa, u bu mis yilan'gha qarisila, ular hayat qaldi. □ ■

Obottin Pisgahghiche méngish

10 Israillar yene yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti. ■ 11 Yene Obottin yolgha chiqip, Moab zéminining udulida kün chiqish tereptiki Iye-Ibaringha kélip chédir tikti. 12 Ular yene u yerdin yolgha chiqip Zered jilghisida chédir tikti. 13 Yene u yerdin méngip Amoriylarning zéminining chétidin chiqip chöl-bayawandin ötüp, éqip turghan Arnon deryasining u qétida chédir tikti (chünki Arnon deryasi Moabiylarning chégrisi bolup, Moabiylar bilen Amoriylarning otturisida idi. ■ 14-15 Shunga «Perwerdigarning jengnamisi» dégen kitabta: —

«Sufahdiki Waheb we derya-wadiliri,
Arnon deryasi we jilghilirining yanbaghirliri,
Arning turalghusighiche yétip,
Moabning chégrisigha chüshidu» dep pütülgenidi). □

16 *Israillar* yene u yerdin méngip Beerge keldi; «Beer» quduq dégen menide bolup, ilgiri Perwerdigar Musagha: «Sen xelqni yigh, Men ulargha ichidighan su bérey» dégende shu quduqni közde tutqan. 17 Shu chaghda Israillar munu naxshini éytishqan: —

«Ah quduq, chiqsun süyüng bulduqlap,
Naxsha éytinglar, quduqqa béghishlap:

18 Bu quduqni emirler,
Xelqning kattiliri qazghan,
Qanun chiqarghuchining sözi bilen,
Hasiliri bilen qazghan».

Israillar chöl-bayawandin yene Mattanahqa, □ 19 Mattanahtin Nahaliyelge, Nahaliyeldin Bamotqa, 20 Bamottin Moab dalasidiki jilghigha, yene chöl-bayawan terepke qarap turghan Pisgah téghining choqqisigha yétip bardı.

□ 21:5 «**erzimes nanlar**» — bu söz Xuda ularning üstige her küni chüshüridighan «manna»ni körsitidu. «Mis.» 16:13-36ni körüng. □ 21:6 «**zeherlik yilanlar**» — Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ 21:6 1Kor. 10:9 ■ 21:8 Yuh. 3:14

□ 21:9 «**mistin bir yilan... yasitip xadigha ésip qoyghin**» — bu weqe toghruluq yene «Yh.» 3:14-15ni körüng. ■ 21:9 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14 ■ 21:10 Chöl. 33:43 ■ 21:13 Hak. 11:18 □ 21:14-15 «**terjime**» — bu qedimki shérning birnechche xil terjimiliri bar. Bu yerde Musa peyghemberning uni neqil keltürüşining meqsiti, shübhisizki, Perwerdigar qedimdin tartip Moab uchün békitken chégraning Arnon deryasi bilen Ar shehiri ikenlikini ispatlash üçündür. □ 21:18 «**qanun chiqarghuchining sözi bilen**» — bashqa birxil terjimisi: — «tayaqliri bilen». «**xelqning kattiliri qazghan, ... hasiliri bilen qazghan**» — bu ishning shu alahidiliki barkı, peqet addiy puxralarla emes, xelqning kattilirimu emgek qilip quduq kolashti.

Amoriylarning padishahi bilan Bashan padishahini yenggenliki

21 Israillar Amoriylarning padishahi Sihonning aldigha elchilerni ewetip: □ ■ 22 — Bizning öz zéminliridin ötüwélisimizge ijazet bergeyla; biz silining étizliqlirigha we üzümzarliqlirigha kirmeymiz, quduqliridin sumu ichmeymiz; teweliridin ötüp ketküche «Xan yoli»din chiqmaymiz, — dédi. ■ 23 Sihon Israillarni öz chégrisidin ötkili qoymayla qalmastin, eksiche u Israillar bilen soqushimen dep, özining barliq xelqini yighip chölge qarap atlandi. U Yahazgha kélip Israilgha hujum qildi. ■ 24 Israillar uni qilich bilen chépip öltürüp, uning yurtini Arnon deryasidin Yabbok deryasighiche, yeni Ammoniy-larning chégrisighiche igilidi; Ammoniylarning chégrisi bolsa bek mustehkem idi. □ ■ 25 Israillar bu yerdiki hemme sheherni igilidi hem Amoriylarning sheherlirige, yeni Heshbon'gha we uninggha tewe barliq yéza-qishlaqlarghimu kirip orunlashti. ■ 26 Chünki Heshbon eslide Amoriylarning padishahi Sihonning merkiziy shehiri idi; Sihon eslide Moabning ilgiriki padishahi bilen soqushqan, uning Arnon deryasighiche bolghan hemme zéminini tartiwalghanidi. 27 Shu sewebtin shairlar: —

«Heshbon'gha kélinglar!

Mana Sihonning shehiri yéngiwashtin qurulsun,
Sihonning shehiri mehkem qilinsun.

28 Chünki Heshbonning özidin chiqti bir ot,
Sihonning shehiridin bir yalqun yalqunlap,
Yutuwwetti Moabtiki Ar shehirini,
Arnondiki égiz jaylarning emirlirini. ■

29 Way sanga ey Moab!

Hey Kémoshning ümmiti, tügeshtinglar!

Chünki Kémosh öz oghullirini qachqun'gha aylandurdi,

Qizlirini esirlikke béríp, Amoriylarning padishahi Sihon'gha tutup berdi! □ ■ 30 Biz ularni yiqitiwettuq,

Heshbon taki Dibon'ghiche halak boldi;

Biz hetta Nofahqiche (Nofahatin Medebagha yétidu) ularning yurtini weyran qiliwettuq!» — dep shéir yézishqanidi. □

31 Shuning bilen Israillar ene shu teriqide Amoriylarning yurtigha orunlashti. 32 Musa Yaazerni charlap kélishe charlighuchilarni ewetti; andin Israillar Yaazerning yéza-qishlaqlirini ishghal qilip, u yerlerdiki Amoriylarni yéridin qoghliwetti. 33 Shuningdin kéyin Israillar burulup, Bashanning yolini boylap mangdi; Bashanning padishahi Og we uning barliq xelqi chiqip Edreyde Israillar bilen jeng qilishqa sep tüzdi. ■ 34 Perwerdigar Musagha: — Qorqma, Men uni, uning barliq xelqi hem zéminini qolunggha tapshurimen; sen uni ilgiri Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihonni qilghandek qilisen, — dédi. ■ 35 Shuning bilen ular Og bilen uning oghullirini hem barliq xelqining birini qoymay qirip tashlidi we uning zéminini igilidi. ■

22*Moab padishahi Balaqning Balaamni Israilni qarqashqa chaqirishi*

□ **21:21** «izahat» — «Qan.» 2:26-3:11nimu körüng. ■ **21:21** Qan. 2:26; Hak. 11:19 ■ **21:22** Chöl. 20:17 ■ **21:23** Qan. 2:30; 29:7; Ye. 24:8; Hak. 11:20 □ **21:24** «Ammoniylarning chégrisighiche igilidi» — bashqa birxil terjimisi: «Ammoniylarning chégrisi Yaazer idi» (32-ayetni körüng). ■ **21:24** Qan. 2:33,37; 29:7; Ye. 12:2; 24:8; Hak. 11:2; Zeb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Qan. 2:34, 35 ■ **21:28** Yesh. 48:45 □ **21:29** «Kémosh» — Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Moabiylarning uninggha öz balilirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni körüng). Bu tarixqa qarighanda, Kémoshning «öz xelqige» héch paydisi bolmighanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30** «biz ularni yiqitiwettuq» — yaki «biz ulargha attuq». ■ **21:33** Qan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zeb. 136:20 ■ **21:35** Zeb. 136:20, 21, 22

¹ Israillar yene yolgha chiqip Moab tüzlenglikliride, yeni Iordan deryasining sherq teripide, Yérixoning udulida chédir tikti. ² Israillarning Amoriylargha qilghan ishlirining hemmisini Zipporning oghli Balaq körüp turghanidi. ³ Moablar xelqtin intayin qorqushti, chünki ular bek köp idi; Moabiylar Israillarning sewebidin bek alaqqade bolup kétishti. ⁴ Moabiylar Midiyan aqsaqallirigha: «Bu bir top adem etrapimizdiki hemme nersini, xuddi kala étizdiki otni yalmighandek yalmap yep kétidighan boldi» – déyishti. U chaghda Zipporning oghli Balaq Moabning padishahi idi.

⁵ U elchilerni Béorning oghli Balaamning aldigha, Balaamning ana yurtidiki ulugh derya boyidiki Pétor shehirige bérip, Balaamni chaqirip kélishe ewetip: padishahimiz: – «Qarisila, bir xelq Misirdin chiqqanidi; mana, ular pütün zémin'gha yamrap ketti, mana ular bizning udulimizgha kélip chüshti. □ ■ ⁶ Ular méningdin küchlük bolghachqa, emdi özliri kélip bu xelqni men üçün bir qarghap bergen bolsila; belkim men ularni yéngip, bu zémindin qoghlap chiqirishim mumkin; chünki özliri kimgé bext tilisile shuning bext quchidighanliqini, kimni qarghisila, shuning qarghishqa qalidighanliqini bilimen» deydu, denglar, – dédi. ⁷ Moabning aqsaqalliri bilen Midiyaning aqsaqalliri qollirida pal sélish in'amlirini élip mangdi; ular Balaamning aldigha kélip Balaqning geplirini yetküzdi. ⁸ Balaam ulargha: –

Bügün axsham mushu yerde qonup qélinglar, men Perwerdigarning manga qilghan sözi boyiche silerge jawap yetküzimen, – dédi. Shuning bilen Moabning shu emirliri Balaamningkide qonup qaldi. □

⁹ Xuda Balaamningkige kélip: –

Séning bilen bille turghan bu ademler kim? – déwidi, ¹⁰ Balaam Xudagha: – Moab padishahi Zipporning oghli Balaq elchilerni ewetip manga: ¹¹ «Qarisila, Misirdin bir xelq chiqqanidi, ular pütün zémin'gha yamrap ketti; bu yerge kélip méning üçün ularni qarghap bersile, shundaq qilsila belkim ularni yéngip, bu yerdin qoghliwételishim mumkin» – dédi, – dédi.

¹² Xuda Balaamgha:

Sen ular bilen bille barsang bolmaydu, u xelqni qarghisangmu bolmaydu, chünki ulargha bext-beriket ata qilin'ghan, – dédi. ¹³ Balaam etigen turup Balaqning emeldarlirigha: –

Siler öz yurtunglarga qaytip kétinglar, chünki Perwerdigar méning siler bilen bille bérishimgha ruxset qilmidi, – dédi. ¹⁴ Moabning emeldarliri qopup Balaqning yénigha kélip uninggha: –

Balaam biz bilen bille kélishe unimidi, – dédi.

¹⁵ Shuning bilen Balaq téximu köp we téximu mötiwer emeldarlarni ewetti, ¹⁶ Ular Balaamning aldigha kélip uninggha: –

«Zipporning oghli Balaq mundaq deydu: – «Héchnéme silining yénimgha kélisilirini tosumighay; ¹⁷ chünki men özlirini zor shan-shöhretke ige qilimen; néme désile maqul deymen; shunga manga eshu xelqni qarghap bersilila bolidu», – dédi.

¹⁸ Balaam Balaqning xizmetkarlirigha jawaben: –

Balaq manga özining altun-kümüşke liq tolghan öz öyini bersimu, meyli chong yaki kichik ish qilay, Xudayim Perwerdigarning manga buyrughanliridin halqip kételmeymen. ■ ¹⁹ Silermu бүгүн axsham mushu yerde qonup qélinglar, Perwerdigar yene shu ishlar toghrisida manga néme deydikin, shuni biley, – dédi.

²⁰ Shu kéchisi Xuda Balaamningkige kélip uninggha: –

U kishiler séni tekliq qilip kelgen bolsa, ular bilen bille barghin, lékin sen Méning sanga éytidighanlirim boyiche ish qilishing kérek, – dédi.

□ 22:5 «Balaam» — Balaamning kim ikenliki toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 22:5 Ye. 24:9

□ 22:8 «Ulugh derya» — Efrat deryasini körsitishi mumkin. ■ 22:18 Chöl. 24:13

Perwerdigarning Perishtisi bilen Balaamning éshiki

²¹ Balaam etigen turup éshikini toqup Moabning emirliri bilen bille mangdi. ²² Xuda Balaamning mangghanliqidin ghezeplendi; Perwerdigarning Perishtisi uni tosushqa yolda turatti. U shu chaghda éshikige minip ikki ghulami bilen bille kétéwatatti. □ ²³ Mada éshek Perwerdigarning Perishtisining qoligha qilich alghan halda yolda turghanliqini körüp, yoldin chiqip étizliq bilen méngiwidi, Balaam éshekni yolgha chiqip méngishqa dumbalap urdi. ■ ²⁴ Perwerdigarning Perishtisi ikki teripi toasma tam bilen tosalghan üzümzarliqtiki tar bir yolda turuwaldi. ²⁵ Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp, tamgha qistilip méngip, Balaamning putini tamgha qistap yarilandurup qoydi; Balaam éshekni yene dumbalidi. ²⁶ Perwerdigarning Perishtisi bolsa yene aldighiraq béríp, ong ya solgha burulushqa bolmaydighan téximu tar bir yerde kütüp turdi. ²⁷ Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp mangmay, Balaamning astida yétiwaldi; Balaam qattiq xapa bolup, éshekni hasisi bilen qattiq dumbalap ketti. ²⁸ Bu chaghda Perwerdigar éshekke zuwan kirgüzüwidi, éshek Balaamgha: — Méni üç qétim dumbalaydighan'gha sanga néme yamanliq qiptimen? — déwidi, ■ ²⁹ Balaam éshekke: — Sen méni setleshtürdüng, qolumda qilich bolghan bolsa idi, séni chépip öltürüwétettim! — dédi. ³⁰ Éshek Balaamgha: — Men séningki bolghinimdin tartip minip kelgen éshiking men emesmu? Ilgiri men sanga mushundaq qilish aditim bolup baqqanmu? — déwidi, — Yaq, — dédi *Balaam*.

Balaamning eyiblinishi

³¹ Ene shu chaghda Perwerdigar Balaamning közilirini achi, Balaam Perwerdigarning Perishtisining qilichini ghilipidin chiqirip, yolda turghanliqini kördi; u yerge béshini qoyup sejde qildi. ³² Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Sen éshikingni néme üçün üç qétim dumbalaysen? Qarighina, mangghan yolung Méning nezirimde tetür bolghachqa, séni tosushqa chiqquchi Men Özüm idim. ■ ³³ Éshek Méni körüp üç qétim Méning aldimdin burulup ketti; eger éshek Méning aldimdin burulup ketmigen bolsa, Men alliqachan séni öltürüp éshekni tirik qaldurghan bolattim, — dédi. ³⁴ Balaam Perwerdigarning Perishtisige: — Men gunahkarmen, Özlirining yolda méni tosushqa turghanliqlirini körmeptimen; mubada emdi méning bérishim nezerliride rezil körünse, men qaytip kétéy, — dédi. ³⁵ Perwerdigarning Perishtisi Balaamgha yene: — Boptu, bu kishiler bilen bille barghin, biraq peqet Men sanga dégen söznila dégin, — dédi. Shuning bilen Balaam Balaqning emeldarliri bilen bille mangdi.

Balaqning Balaamni qarshi élishi

³⁶ Balaq Balaamni kéliwétiptu dep anglap, qarshi élish üçün Moabning Arnon deryasin- ing boyidiki, chégrining eng béshidiki shehirige keldi: □ ³⁷ — Men silini chaqirishqa shunche jiddiy elchi ewetkenidim, néme üçün kélishe unimidila? Men silini shan- shöhretke ige qilalmayttimmu? — dédi Balaq Balaamgha. ³⁸ — Qarisila, mana keldimghu, emdi men öz aldimgha birnéme déyeleyttimmu? — dédi Balaam, — Xuda aghzimga néme gepni salsa, men shunila deymen.

□ **22:22** «Perwerdigarning **Perishtisi**» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 16:4-17-ayet, 18-babni hemde «Tebirler»nimu körüng). ■ **22:23** 2Pét. 2:16; Yeh. 11 ■ **22:28** 2Pét. 2:16; Yeh. 11 ■ **22:32** 2Pét. 2:15 □ **22:36** «eng béshidiki **shehirige**» — padishahning méhmanni qarshi élish üçün, shunche uzun yolgha béríp aldigha chiqishi uninggha bolghan chongqur hörmitini bildürüş üçün idi, elwette.

³⁹ Balaam Balaq bilen bille yolgha chiqip Kiriya-Xuzotqa keldi. ⁴⁰ Balaq kala, qoylarni soyup qurbanliq qilip, ularning göshidin Balaam we uning bilen bille bolghan emirlerge ewetip berdi. ⁴¹ Andin Balaq etisi seherde Balaamni Baalning égiz jaylirigha élip chiqti; u shu yerdin Israil xelqining eng chettiki bir qismini kördi.□

23

Balaq bilen Balaamning qurbanliq sunushi

¹ Balaam Balaqqa: —

Sili mushu yerge manga yette qurban'gah yasitip bersile, mushu yerge yene yette buqa bilen yette qoshqarmu hazirlap bersile, — dédi. ² Balaq Balaamning déginidek qilip berdi; Balaq bilen Balaam ikkisi herbir qurban'gahqa qurbanliq qilishqa birdin buqa bilen birdin qoshqar sundi. ³ Balaam Balaqqa: —

Sili öz köydürme qurbanliqlirining yénida tursila, men aldigha barimen, Perwerdigar méning bilen körüshüshke kélemdikin? U manga néme dep körsetme berse, men özlirige shuni dep bérimen, — dédi we bir döngge chiqti.

⁴ Xuda Balaam bilen körüshti; Balaam Xudagha: —

Men yette qurban'gah hazirlattim, herbir qurban'gahqa qurbanliq süpitide birdin buqa bilen birdin qoshqar sundum, — dédi. ⁵ Perwerdigar Balaamning aghzigha bir sözni sélip: — Balaqning yénigha qaytip bérip uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi.

⁶ Shuning bilen u Balaqning yénigha qaytip bardı. Mana, u we Moabning barliq emirliri uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.

Balaamning birinchi qétim béshareet bérişi

⁷ Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —

Balaq méni Aram dégen yurttin,
Moab shahi Balaq méni meshriq taghliridin élip kélip,
Mundaq dédi: —

Kel, méning üçün Yaqupni qarghighin.

Kel, Israilni rasa bir söküp eyibligin.□

⁸ Tengri Özi qarghimighan birawni men qandaq qarghay?

Perwerdigar Özi söküp eyiblimigen birawni men qandaq söküp eyibley?

⁹ Men qoram tashlarning choqqilirida turup uni körmektimen,

Dönglerde turup uninggha nezer salmaqtimen;

Mana, ular yekke yashaydighan bir qowm,

Ular bashqa qowmlarning qatarida sanalmaydu.■

¹⁰ Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?

Hetta Israilning töttin birinimu kim sanap chiqalaydu?

Méning jénim heqqaniyning ölümidek ölsun,

Méning axirim uningkidek bolghay!□

¹¹ Balaq Balaamgha qarap: —

Sen manga néme qiliwatisen?! Men séni düshmenlirimni qarghap bérishke chaqiritqan tursam, mana sen eksiche pütünley ulargha amet tiliding! — dédi.

□ **22:41** «Baalning égiz jaylirigha élip chiqti» — «Baal» butning ismi. Shu chaghlarda butperesler daim öz butlirigha qurbanliq qilip ibadet qilishqa yéqin etrapniki melum birnechche égiz jaylarga chiqatti. Bashqa birxil terjimisi: «Bamot-Baalgha élip chiqti». □ **23:7** «kalam sözi» — Xuda ögetken söz (5-ayetni körüng). Gerche Balaam eski adem, hetta «saxta peyghember» we palchi bolghini bilen, Xuda mushu yerde uning aghzi arqiliq Israilgha bolghan méhir-shepqiitini éniq körsitidu. ■ **23:9** Qan. 33:28 □ **23:10** «Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?» — menisi belkim «toliliqida topidek bolghan Yaqupni kim hésablap chiqalaydu?» — dégendek bolushi kérek.

12 — Perwerdigarning aghzimgha salghinini yetküzüshke köngül qoymisam bolamti? — dep jawap berdi Balaam.

13 Balaq Balaamgha: — Méning bilen bille bashqa bir yerge barsila, ularni shu yerdin köreylela; biraq ularning hemmisini emes, ularning chégridiki bir qisminila köreylela; sili shu yerde turup ularni men üçhün qarghap bersile, — dédi.

14 Shuning bilen Balaq Balaamni «Zofimning dalasi»gha, Pisgah téghining choqqisigha bashlap béríp, shu yerde yette qurban'gah saldurup, herbir qurban'gahqa qurbanliq süpitide birdin buqa, birdin qoshqar sundi. □ 15 Balaam Balaqqa: —

Sili mushu yerde özlirining köydürme qurbanliqlirining yénida turup tursila, men awu yaqqa béríp körüshüp kéley, — dédi. □ 16 Perwerdigar Balaam bilen körüshüp, uning aghzigha bir sözni sélip: —

Sen Balaqning yénigha qaytip uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi. ■ 17 Balaam Balaqning yénigha qaytip kelgende, mana, u we Moabning barliq emirliri uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.

— Perwerdigar néme dédi? — dep soridi Balaq.

Balaamning ikkinchi qétim bésharet bérishi

18 Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —

«Hey Balaq, sen qopup anglighin,
Ah, Zipporning oghli, manga qulaq salghin.

19 Tengri insan emestur, U yalghan éytmaydu,
Yaki adem balisimu emestur, U pushayman qilmaydu.

U dégeniken, ishqa ashurmay qalamdu?

U söz qilghaniken, wujudqa chiqarmay qalamdu? ■

20 Mana, manga «beriketle» dep tapshuruldi,
U beriketligeniken, buni men yanduralmaymen.

21 U Yaqupta héch gunah körmigen,
Israilda naheqliqni uchratmighan.
Xudasi Perwerdigar uning bilen bille,
Padishahning tentene awazi uning arisididur. □ ■

22 Tengri uni Misirdin élip chiqqan;
Uningda yawa kaliningkidek küch bardur. □ ■

23 Chünki Yaquplargha epsun kargha kelmeydu,
Israillarghimu pal kargha kelmeydu.

Waqti-saiti kelgende,
Yaqup bilen Israil toghrisida: —
«Tengri neqeder karamet ish qilip bergen-he!»

Dep jakarlanmay qalmaydu!

24 Mana, bu qowm chishi shirdek qopidu,
Erkek shirdek qeddini ruslaydu;

Özi owlighan owni yémigüche,
Öltürgenlarning qénini ichmigüche,
Hergiz yatmaydu!».

□ 23:14 «Zofimning dalasi» — yaki «Közetchilerning dalasi». □ 23:15 «körüshüp kéley» — Perwerdigar bilen körüshüsh, elwette. Balaam Balaqni xapa qilmasliq üçhün, belkim Perwerdigarning namini biwasite tilgha almaydu.

■ 23:16 Chöl. 22:35 ■ 23:19 1Sam. 15:29; Yaq. 1:17 □ 23:21 «naheqliq» — yaki «balayi'apet» yaki «balayi'apetning sewebi». «padishahning tentene awazi» — yaki «padishahning (qarshi élinish) tentenisi». ■ 23:21 Zeb. 32:1, 2; 51:9-10; Yer. 50:20; Rim. 4:7 □ 23:22 «uningda yawa kaliningkidek küch bardur» — ibraniiy tilida «uning yawa kalining münggüzliri bardur». ■ 23:22 Chöl. 24:8

²⁵ Balaq Balaamgha: — Boldi, sili ularni azraqmu qarghimisila, ulargha ametmu tilimisile! — dédi.

²⁶ Balaam Balaqqa jawab qilip: — Men silige: — «Perwerdigarning manga éytqanlirining hemmisige emel qilmisam bolmaydu» dégen emesmidim? — dédi.

Balaamning üçinchi qétim bésharet bérishi

²⁷ Balaq Balaamgha: — Kelsile, men silini bashqa bir yerge apiray, Xudaning neziride sili shu yerde turup ularni qarghashliri muwapiq tépilmikin? — dédi. ²⁸ Shuning bilen Balaq Balaamni bashlap, chöl-bayawan'gha qaraydighan Péor téghining choqqisigha keldi.

²⁹ Balaam Balaqqa: — Sili bu yerde manga yette qurban'gah saldurup bersile, yette buqa bilen yette qoshqarmu teyyarlap bersile, — dédi. ³⁰ Balaq Balaamning déginidek qildi, herbir qurban'gahqa birdin buqa bilen birdin qochqar sundi.

24

¹ Balaam Perwerdigarning Israillargha bext-beriket ata qilishni muwapiq körgenlikini körüp yétip, aldinqi *ikki* qétimqidikidek séhir ishlitishke barmidi, belki yüzini chöl-bayawan terepke qaratti. ² Balaam béshini kötürüp Israillarning qebile boyiche chédirlarda olturaqlashqanliqini kördi, Xudaning Rohi uning üstige chüshti. ³ Shuning bilen u aghzigha kalam sözini élip mundaq dédi: —

«Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi,
Közi échilmighan ademning éytidighan kalam sözi,

⁴ Yeni Tengrining sözlirini anglighuchi,
Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi,
Mana emdi közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi: —□

⁵ Ah Yaqup, chédirliring neqeder güzel,
Turalghuliring neqeder güzel, ah Israil!

⁶ Goya kéngeygen derya wadiliridek,
Xuddi derya boyidiki baghlardek,
Goya Perwerdigar tikip östürgen ud derexliridek,
Derya boyidiki kédir derexliridek;

⁷ Sular uning soghiliridin éqip chiqidu,
Ewladliri süyi mol jaylarda bolidu;
Padishahi Agagdin éship kétidu,
Uning padishahliqi üstün qilinip güllinidu.□

⁸ Tengri uni Misirdin élip chiqqan,
Uningda yawa buqining küchi bardur;
Düşmen ellerni u yep kétidu,
Ustixanlirini ézip tashlaydu,

Oqya étip ularni téship tashlaydu.■

⁹ U baghirlap yatsa, erkek shirdek,
Yatsa hem chishi shirdek,
Kim uni qozghitishqa pétinar?

□ **24:4** «közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi» — bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi», yeni «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi, közi ochuq turup düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi». Mumkinchiligi barki, Balaam 22-babtiki weqeni esleydu; shu chaghda «Perwerdigarning Perishtisi»ni uning éshiki körgen, emma u körmigen, andin Xuda «uning közini achi» □ **24:7** «Agag» — belkim Amalek yaki ularning etrapidiki xelqlarning padishahlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni körüng. Bashqa bir hil terjimisi «Gog». ■ **24:8** Chöl. 23:22

Kim sanga bext-beriket tilise, bext-beriket tapidu.

Kim séni qarghisa, qarghishqa kétidu».■

¹⁰ Balaq Balaamgha achchiqlinip, qolini qoligha urup ketti; Balaq Balaamgha: — Men silini düshminimni qarghap bérishke qichqirtqanidim we mana, sili üç qétim pütünley ulargha amet tilidile! ¹¹ Emdi tézdin yurtlirigha qéchip ketsile; men eslide silining izzet-hörmetlirini katta qilay dégenidim, mana Perwerdigar silini bu katta izzet-hörmetke nail bolushtin tosüp qoydi, — dédi.

¹² Balaam Balaqqa: — Men eslide özlirining elchilirige: ¹³ «Balaq manga özining altun-kümüşke liq tolghan öz öyini bersimu, Perwerdigarning buyrughinidin halqip, öz meylimche yaxshi-yaman ish qilalmaymen; Perwerdigar manga néme dése, men shuni deymen» dégen emesmidim?■ ¹⁴ Emdi men öz xelqimge qaytım; kelsile, men özlirige bu xelqning künlerning axirida silining xelqlirige qandaq muamile qilidighanliqini éytıp bérey, — dédi.

Balaamning tötinchi qétim bésharet bérishi

¹⁵ U kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —

Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi,
Közliri échilmighan kishi éytqan kalam sözi,

¹⁶ Tengrining sözlirini anglighuchi,

Hemmidin Aliyning wehiylirini bilgüchi,

Hemmige Qadirning alamet körünüşini körgüchi,

Mana emdi közi échilghan düm yiqilghan kishi yetküzidighan kalam sözi: —□

¹⁷ Men Uni körimen, lékin hazir emes;

Men Uninggha qaraymen, lékin yéqin yerdin emes;

Yaquptin chiqar bir yultuz,

Kötürüler Israildin bir shahane hasa;

Chéqiwéter u Moabning chékisini,

Barliq Shétlerning béshini yanjiydu.□ ■

¹⁸ Édom uninggha tewe bolidu,

Yene téxi düshmini Séirlar uninggha tewe bolidu;

Israil bolsa baturluq qilidu.

¹⁹ Yaquptin chiqqan biri seltenet süridu,

Sheherde qalghan hemmeylenni yoqitidu».□ ■

Balaamning axirqi béshariti

²⁰ Andin Balaam Amalekni körüp, mundaq kalam sözini éytti: —

«Amalek idi esli eller arisida bash,

■ **24:9** Yar. 49:9; Chöl. 23:24 ■ **24:13** Chöl. 22:18 □ **24:16** «közi échilghan düm yiqilghan kishi yetküzidighan kalam sözi» — bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi». Démek, «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüşini körgüchi, közi ochuq düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi».

□ **24:17** «yéqin yerdin emes» — yaki «pat arida emes». «Shétler» — melum qebilini yaki téximu mumkinchiligi barki, Adem'atining oghli Shétning ewladlirini, yeni (Nuh peyghemberning ewladliri bolghan) barliq insanlarni körsitishi mumkin. Undaqa bu bésharet Mesihning barliq insanlar üstidin hökümranliq qilidighanliqini körsitidu. «Shétler» dégenning bashqa birxil terjimisi: «ghowgha-topilang kötürgüchiler». «bésharetni sherhlesh» —bu bésharet (16-19) awwal Dawut padishahni, andin Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Bu bésharete Dawut padishahning Moab, Édom we Séirni (Séir Édom turghan yurtning bashqa bir ismi) ishghal qilidighanliqi éytilidu, derweqe Dawut u yerlerni ishghal qilidu («2Sam.» 8:2, «Zeb.» 60:1-2). Axirqi zamanda Mesih Israilni qutquzush üçün, Israillarning düshmenlirige shu oxshash ishlarni qilidu. ■ **24:17** Yer. 48:45 □ **24:19** «Sheher» — belkim Moabning paytextini körsitishi mumkin. «Sheherde qalghan hemmeylen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «sheherning qalduqi» (démek, sheherning qalghan yerliri). ■ **24:19** 2Sam. 8:14

Emdi halakettur teqdir-qismiti».□

²¹ Andin Balaam Kéniylerni körüp mundaq kalam sözini éytti: —

«Séning makaning mustehkem bolup,
Changgang qoram tash ichide bolsimu,

²² Lékin siler Kéniyeler halak qilinip turisiler;
Taki Ashur silerni tutqun qilip ketküche».□

²³ Balaam yene kalam sözini dawam qilip mundaq dédi: —

«Ah, Tengri bu ishlarni qilghan chéghida,
Kim tirik qélishqa qadir bolar?

²⁴ Kittim terepliridin kémiler kélip,
Zulum-zexmet salidu Ashurgha,

Zulum-zexmet salidu Éberge;

Lékin *Kittimdin kelgüchi* özimu halaketke yüzliner.□

²⁵ Shuning bilen Balaam ornidin qopup öz yurtigha qaytti; Balaqmu öz yoligha mangdi.

25

Israillarning Péorda éziqturulup buzuqluq qilishi

¹ Israillar Shittimda turghan mezgilde, xelq Moab qizliri bilen buzuqluq qilishqa bérilip ketti.■ ² U qizlar Israillarni öz ilahlirigha atalghan qurbanliqlargha qatnishishqa chaqirdi; *Israillarmu* qurbanliqlardin yeydighan, ularning ilahlirigha birlikte choqundighan boldi.■ ³ Israillar Baal-Péor bilen ene shu teriqide baghlinip ketkenliki üçün, Perwerdigarning Israillargha achchiqi qozghaldi.□ ■ ⁴ Perwerdigar Musagha: — Perwerdigarning qattiq ghezipi Israillargha chüshmisun üçün, xelqning emirlirining hemmisini tutup, ularni Méning aldinda aptapta ésip qoyghin, — dédi.■

⁵ Shuning bilen Musa Israilning soraqchilirigha: — Siler bérıp herbiringlar özünqlarning Baal-Péor bilen baghlinip ketken ademlirini öltürüwétinglar, — dédi.

⁶ We Musa pütkül Israil jamaiti bilen jamaet chédirining derwazisi aldida yigha-zar qilip turuwatqanda, mana Israillardin bireylen kélip ularning köz aldidila Midiyaniy bir qizni öz qérindashlirining yénigha élip mangdi. ⁷ Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas buni körüp, jamaet ichidin qopti-de, qoligha neyze élip,■ ⁸ héliqi Israil

□ **24:20** «Amalek **idi esli eller arisida bash**» — belkim hejwi, kinayilik gep. Amalek dégen el Israilgha birinchi bolup hujum qilghanidi, belkim ular özlrini «ellerning béshi» dep chaghlighan bolushi mumkin — Lékin ular halak bolidu. Bu ish awwal Saul padishah («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padishah arqiliq («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), axirida Shiméonlar arqiliq bolghan («2Tar.» 4:34). □ **24:22** «Ashur» — Asuriyeni körsitidu. Bésharet belkim Asuriye impériyesi teripidin emelge ashurulghan. Asuriye impératori Tiglat-Pileser III miladiyedin ilgiriki 742-yili, Shalmanezer V miladiyedin ilgiriki 722-yili kéniylerni Israillar bilen birge tutqun qilip, élip ketken bolushi mumkin. Bezi alimlar bésharetni bashqa bir «Ashur» dep atalghan xelqni körsitidu, dep qaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9). □ **24:24** «Éber» — Ibraniylarning ejdadini, shundaqla mushu yerde Yehudiy xelqini körsitishi mumkin. «Kittim» — Tewratning awwalqi dewrliride «Kittim» Krétlerni körsitetti. Bésharet awwal miladiyedin ilgiriki 13-esirde Filistiyelarning ottura sherqqe tajawuz qilishini körsitidu. Kéyinki waqitlarda «Kittim» dégen bu isim Ottura Déngiz tereptin yaki meghrib tereptin kélip tajawuz qilidighan herqaysi ellerni körsetken. Shunga bu bésharet yene Rim impériyesining ottura sherqqe tajawuz qilishini (miladiyedin ilgiriki 190-yili bashlan'ghan) körsitishi mumkin («Dan.» 11:30ni we izahatlarni körüng). Axir bérıp Rim impériyesi halak boldi; u axir zamanda yene bir qétim dejjalning bashqurushi astida bolup, yene bir shekilde peyda bolushi mumkin; axirda Mesih dejjalning impériyesini mutleq halak qilidu. ■ **25:1** Chöl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zeb. 106:28; Hosh. 9:10 □ **25:3** «Baal» — butning ismi; «Baal-Péor» dégen söz Péor dégen jayni «alahide bashqurghan Baal»ni körsitidu. ■ **25:3** Zeb. 106:29 ■ **25:4** Qan. 4:3; Ye. 22:17 ■ **25:7** Zeb. 106:30

ademning arqisidin chédirning ichkirige kirip, qiz bilen ikkisining qarnigha neyze tiqiwetti. Israillar arisida tarqalghan waba ene shu chaghdila toxtidi. ⁹ Shu chaghdila waba tégip ölgenler jemiyy yigirme töt ming ademge yetkenidi. ■ ¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹¹ — «Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas Méni dep wapasizliqqa bolghan hesitimni öz hesiti bilip, Méning Israillargha bolghan ghezipimni yandurdi. Shunga gerche Men wapasizliqqa bolghan hesitimdin ghezeplen'gen bolsammu, Israillarni yoqitiwetmidim. ■ ¹² Shunga sen: — «Mana, Men uninggha öz aman-xatirjemlik ehdemni teqdim qilimen! ■ ¹³ Bu *ehde* uninggha we uning ewladlirigha tewe bolidighan menggülik kahinliq ehdisi bolidu, chünki u öz Xudasini dep wapasizliqqa heset qilip, Israillar üçün kafaret keltürdi» — dep jakarlighin».

¹⁴ Öltürülgen yeni héliqi Midiyaniy qiz bilen bille öltürülgen Israil ademning ismi Zimri bolup, Saluning oghli, Shiméon qebilisidiki bir jemetning emiri idi. ¹⁵ Öltürülgen Midiyaniy qizning ismi Kozbi bolup, Zurning qizi idi; Zur bolsa Midiyaniy bir qebilining bashliqi idi. ¹⁶ Perwerdigar Musagha: —

¹⁷ Sen Midiyaniylargha aram bermey zerbe bergin; ■ ¹⁸⁻¹⁹ Chünki ular hiyle-mikir ishlitip silerge aram bermigen; Péordiki ishta, shundaqla ularning singlisi bolghan Midiyaning bir emirining qizi Kozbining ishidimu hiyle-mikir ishlitip silerni azdurghan, — dédi. Kozbi waba tarqalghan künide Péordiki ish sewebidin öltürüldi. ■

26

Israillarning ikkinchi qétim sanaqtin ötküzülüshi

¹ Wabadin kéyin Perwerdigar Musa bilen Harunning oghli Eliazargha söz qilip: —□

² Siler pütkül Israillarning jamaiti ichide yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarni ata jemeti boyiche hésablap sanaqtin ötküzünglar, — dédi. ■

³ Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar Moab tüzlenglikliride, yeni Yérixoning yénidiki Jordan deryasining boyida Israillar bilen sözliship ulargha: ⁴ «Perwerdigarning Musa we Misirdin chiqqan Israillargha buyrughini boyiche, silerdin yigirme yashtin ashqanlarning hemmisi *tizimlinip* sanaqtin ötküzülüshi kérek» dep uqturdi. *tizimlilighan sanlar mundaq boldi*: —□ ■

⁵ Israilning tunji oghli Ruben idi. Rubenning ewladliri, yeni Hanuqning neslidin bolghan Hanuq jemeti; Palluning neslidin bolghan Pallu jemeti; ■ ⁶ Hezron neslidin bolghan Hezron jemeti; Karmi neslidin bolghan Karmi jemeti. ⁷ Bular Rubenning jemetliri bolup, ulardin sanaqtin ötküzülgini jemiyy qiriq üç ming yette yüz ottuz kishi boldi.

⁸ Palluning oghli Éliab; ⁹ Éliabning oghulliri Nimuel, Datan, Abiram idi. Datan bilen Abiram eslide jamaet ichidin chaqirilghan mötiwerler bolsimu, Korah guruhidikiler Perwerdigar bilen takallashqanda, ular bilen birliship Musa we Harun bilen

■ 25:9 1Kor. 10:8 ■ 25:11 2Kor. 11:2 ■ 25:12 Zeb.106:31 ■ 25:17 Chöl. 31:2 ■ 25:18-19 Weh. 18:6

□ 26:1 **wabadin kéyin** — bu waba bilen eyni chaghdila Perwerdigargha asiqliq qilghan chonglarning qalduqliri öltürüldi (64-65-ayetlerni körüng). ■ 26:2 Chöl. 1:3 □ 26:4 **hemmisi tizimlinip sanaqtin ötküzülüshi kérek** — bu sanaqtin ötküzüshning meqsetliri shübhisizki: (1) Qanaan zéminigha kirgendin kéyin ular köp qétim jengge chiqishi kérek bolatti. Shuninggha teyyarliq qilish üçün Israillarning herbir jengchisi sep-seplerde orunlashturulushi kérek; (2) ular Qanaan zéminigha kirish aldida turidu; pat arida shu zémin herbir qebilige, jemetke, ailige sanlirigha qarap teqsim qilini (34:16-29). Shunga xelqning sanliri qebile-jemet boyiche tepsiliy éniqlinishi kérek idi; (3) Xudaning sözining emelge ashurulushi bilen eslide öziq qarshi chiqqan «chonglar»ning hemmisining yoqalghanliqini ispatlash üçün boldi (64-65-ayetni körüng). ■ 26:4 Chöl. 1:1, 2, 3 ■ 26:5 Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1

takallashqanidi. □ ■ 10 Yer aghzini échip ularni Korah bilen birge yutup ketken; shu chaghda Korah guruhidikilerning hemmisi ölgen; bashqilargha ibret bolsun dep, ot uning ikki yüz ellik adimini yutup ketken. 11 Lékin Korahning ewladliri ölüp ketmigen.

12 Shiméonning ewladliri, jemet boyiche, Nemuelning neslidin bolghan Nemuel jemeti; Yamin neslidin bolghan Yamin jemeti; Yaqin neslidin bolghan Yaqin jemeti; □ 13 Zerah neslidin bolghan Zerah jemeti; Saul neslidin bolghan Saul jemeti. 14 Bular Shiméonning jemetliri bolup, jemiy yigirme ikki ming ikki yüz adem chiqti.

15 Gad qebilisidin, jemet boyiche, Zefon neslidin bolghan Zefon jemeti; Haggi neslidin bolghan Haggi jemeti; shuni neslidin bolghan shuni jemeti; 16 Ozni neslidin bolghan Ozni jemeti; éri neslidin bolghan éri jemeti; 17 Arod neslidin bolghan Arod jemeti; Areli neslidin bolghan Areli jemeti. 18 Bular Gad ewladlirining jemetliri bolup, ular jemetliri boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq ming besh yüz adem chiqti.

19 Yehudaning oghulliri Ér bilen Onan idi; bu ikkisi Qanaan zéminida ölüp ketken. ■

20 Yehudaning ewladliri, jemeti boyiche, Shilahning neslidin bolghan Shilah jemeti; Perezning neslidin bolghan Perez jemeti; Zerahning neslidin bolghan Zerah jemeti.

21 Perezning ewladliri Hezronning neslidin bolghan Hezron jemeti; Hamulning neslidin bolghan Hamul jemeti. ■ 22 Bular Yehudaning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy yetmish alte ming besh yüz adem chiqti.

23 Issakarning ewladliri, jemet boyiche, Tolaning neslidin bolghan Tola jemeti; Puahning neslidin bolghan Puah jemeti; 24 Yashubning neslidin bolghan Yashub jemeti; Shimronning neslidin bolghan Shimron jemeti. 25 Bular Issakarning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish töt ming üç yüz adem chiqti.

26 Zebulunning ewladliri, jemeti boyiche, Seredning neslidin bolghan Sered jemeti; Élon neslidin bolghan Élon jemeti; Jahliyelning neslidin bolghan Jahliyel jemeti. 27 Bular Zebulunning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish ming besh yüz adem chiqti.

28 Yüsüpning oghulliri: — jemet boyiche, Manasseh bilen Efraim idi. 29 Manassehning ewladliri: — Makirning neslidin bolghan Makir jemeti (Makirdin Giléad törelgen), Giléadning neslidin bolghan Giléad jemeti idi. ■ 30 Töwendikiler Giléadning ewladliri: —

Yeezerning neslidin bolghan Yeezer jemeti; Helekning neslidin bolghan Helek jemeti;

31 Asriyelning neslidin bolghan Asriyel jemeti; Shekemning neslidin bolghan Shekem jemeti; 32 Shemidaning neslidin bolghan Shemida jemeti; Heferning neslidin bolghan Hefer jemeti. 33 Heferning oghli Zelofihad oghul perzent körmey qiz perzent körgen; Zelofihadning qizlirining ismi Mahlah, Noah, Hogleh, Milkah, Tirzah idi. ■ 34 Bular Manassehning jemetliri bolup, sanaqtin ötküzülgende jemiy ellik ikki ming yette yüz adem chiqti.

35 Töwendikiler Efraimning ewladliri, jemeti boyiche: — Shutilahning neslidin bolghan Shutilah jemeti; Bekerning neslidin bolghan Beker jemeti; Tahanning neslidin bolghan Tahan jemeti. 36 Shutilaning ewladliri Éranning neslidin bolghan Éran jemeti.

37 Mana bular Efraim ewladlirining jemetliri bolup, herqaysi jemetler boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy ottuz ikki ming besh yüz adem chiqti. Jemetliri boyiche, ularning hemmisi Yüsüpning ewladliri idi.

38 Binyaminning ewladliri, jemeti boyiche, Bélaning neslidin bolghan Béla jemeti; Ashbelning neslidin bolghan Ashbel jemeti; Ahiramning neslidin bolghan Ahiram jemeti;

39 Shefufamning neslidin bolghan Shufam jemeti; Hufamning neslidin bolghan Hufam jemeti. □ 40 Ard bilen Naaman Bélaning oghulliri idi; Ardning neslidin bolghan Ard

□ 26:9 «chaqirilghan mötiwerler bolsimu» — bashqa birxil terjimisi: «chaqirilghan bolsimu,...» ■ 26:9 Chöl. 16:12

□ 26:12 «Nemuel» — «Yar.» 46:10de «Yemuel». ■ 26:19 Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ 26:21 Yar. 46:12 ■ 26:29 Ye.

17:1 ■ 26:33 Chöl. 27:1 □ 26:39 «Shefufamning» — yaki «Shufamning».

jemeti; Naamanning neslidin bolghan Naaman jemeti. ⁴¹ Bular Binyamining ewladliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq besh ming alte yüz adem chiqti.

⁴² Töwendikiler Danning ewladliri bolup, jemet boyiche, Shuhamning neslidin bolghan Shuham jemeti; jemet boyiche bular Danning jemetliri idi. ⁴³ Shuhamning hemme jemeti sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish töt ming töt yüz adem chiqti.

⁴⁴ Ashirning ewladliri, jemet boyiche, Yimnahning neslidin bolghan Yimnah jemeti; Yéshwining neslidin bolghan Yéshwi jemeti; Bériyahning neslidin bolghan Bériyah jemeti.

⁴⁵ Bériyahning ewladliri, jemet boyiche, Heberning neslidin bolghan Heber jemeti; Malkielning neslidin bolghan Malkiel jemeti. ⁴⁶ Ashirning qizining ismi Sérah idi. □

⁴⁷ Bular Ashir ewladlirining jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy ellik üç ming töt yüz adem chiqti.

⁴⁸ Naftalining ewladliri, jemet boyiche, Yahzielning neslidin bolghan Yahziel jemeti; Gunining neslidin bolghan Guni jemeti; ⁴⁹ Yezerning neslidin bolghan Yezer jemeti; Shillemning neslidin bolghan Shillem jemeti. ⁵⁰ Bular Naftalining jemetliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq besh ming töt yüz adem chiqti.

⁵¹ Yuqiriqlar Israillardin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jemiy alte yüz bir ming yette yüz ottuz adem chiqti.

⁵² Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁵³ Zémin mushulargha royxetke élin'ghan san boyiche miras qilip teqsim qilinsun. □

⁵⁴ Mirasni adem sani köp qebililerge köprek, adem sani az qebililerge azraq bөл; miras royxettin ötküzülgen adem sanigha qarap herbir ademge bөлüp bérilsun. ■ ⁵⁵ Halbuki, zémin chek tashlinish yoli bilen bөлünsun; ular mirasqa özlirining ata jemet-qebilisining nami boyiche warisliq qilsun. ■ ⁵⁶ Miras ulargha chek tashlash yoli bilen adem sanining az-köplükige qarap herbir *aile-jemetke* bөлüp bérilsun.

⁵⁷ Töwendikiler ata jemet boyiche sanaqtin ötküzülgen Lawiylar: — Gershonning neslidin bolghan Gershon jemeti; Kohatning neslidin bolghan Kohat jemeti; Merarining neslidin bolghan Merari jemeti. ■ ⁵⁸ Bular Lawiylarning jemetliri: — Libni jemeti, Hébron jemeti, Mahli jemeti, Mushi jemeti, Korah jemeti. Kohattin Amram törelgen. ⁵⁹ Amramning ayalining ismi Yokebed bolup, Lawiyning Misirda tughulghan qizi idi; u Amramgha Harun, Musa we ularning achisi Meryemni tughup bergen. ■

⁶⁰ Harundin Nadab, Abihu, Eliazar, Itamar törelgen. ⁶¹ Lékin Nadab bilen Abihu Perwerdigarning aldigha gheyriy bir otni sun'ghanda ölüp ketken. □ ■ ⁶² Lawiylar ichide bir ayliqtin ashqan barliq erkekler sanaqtin ötküzülgende jemiy yigirme üç ming adem chiqti. Ular Israillar ichide sanaqtin ötküzülmigen, chünki ulargha Israillar ichide héchqandaq miras *zémin* bөлüp bérilmigen.

⁶³ Yuqirida éytilghan ademler Moab tüzlenglikliride, Yérixoning udulidiki Iordan deryasi boyida Musa bilen kahin Eliazar teripidin sanaqtin ötküzülgen Israillardur. ⁶⁴ Biraq bu ademler ichide Musa bilen kahin Harun ilgiri Sinay chölide sanaqtin ötküzgende sanaqtin ötküzülgen birmu adem yoq idi. ⁶⁵ Chünki Perwerdigar ular toghrisida: «Ular chölde ölmey qalmaydu» dep éytqanidi. Shunga, Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuadin bashqa birmu qalmighan. ■

27

Zelofhadning qizliri — Miras toghrisidiki alahide belgilimiler

□ 26:46 «Sérah» — yaki «Sarah». □ 26:53 «royxetke élin'ghan san boyiche» — ibraniy tilida «adem ismi bilen élin'ghan san boyiche». ■ 26:54 Chöl. 33:54 ■ 26:55 Chöl. 33:54; Ye. 11:23; 14:2 ■ 26:57 Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ 26:59 Mis. 2:1, 2; 6:19 □ 26:61 «gheyriy ot» — mushu weqe «Law.» 10-babta xatirilinidu; «Law.» 10:1diki izahatnimu körüng. ■ 26:61 Law. 10:2; Chöl. 3:4; 1Tar. 24:2 ■ 26:65 Chöl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6

¹ Yüsüpning oghli Manassehning neslidin bolghan jemetler ichide Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli Zelofihadning qizliri bolup, ularning ismi Mahlah, Noah, Hogleh, Milkah, we Tirzah idi. ■ ² Ular jamaet chédirining derwazisi aldigha kélip, Musa bilen kahin Eliazar we emirler bilen pütkül jamaetning aldida turup: ³ — Bizning atimiz chölde ölüp ketken; u u yerde Perwerdigargha hujum qilghili yighilghanlardin emes, yeni Korah guruhidikilerdin emes; u belki öz gunahi ichide ölgen, we uning oghul perzenti yoq idi. ■ ⁴ Néme üçün atimizning oghli yoqluqi seweblik uning nami uning jemetidin öchürüwétildu? Özlirining bizge atimizning qérindashliri qatarida miras bölüp bérishlirini ötünimiz, — dédi.

⁵ Musa ularning bu ishini Perwerdigarning aldigha qoydi. ⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁷ Zelofihadning qizlirining éytqini durus, sen choqum ulargha atisining qérindashliri qatarida miras ber; ularning atisining mirasini ulargha ötküzüp bergin. ■ ⁸ Sen Israillargha éytqin: «Bir adem ölüp ketken chaghda uning oghli bolmisa, undaqta siler uning mirasini qizigha ötküzüp béringlar. ⁹ Qizi bolmisa, mirasini qérindashlirigha béringlar. ¹⁰ Qérindashliri bolmisa, mirasini ata jemet taghilirigha béringlar. ¹¹ Eger uning atisining qérindashliri bolmisa, undaqta uning mirasini uning jemetidiki eng yéqin bir tughqinigha béringlar; u adem uning mirasigha ige bolsun. Bu Perwerdigar Musagha buyrughandek, Israillargha chüshürülgen höküm, qanun-belgilime bolup qalsun».

Yeshuaning Musaning wezipisige warisliq qilishi

¹² Perwerdigar Musagha: —

Sen mawu Abarim téghigha chiqip, Men Israillargha teqdim qilghan zémin'gha qarap baq. □ ■ ¹³ Körüp bolghandin kéyin senmu akang Harun'gha oxshash öz xelqliringge qoshulisen. □ ■ ¹⁴ Chünki Zin chölde, jamaet jédel chiqarghan chaghda, ikkinglar Méning buyruqingha asiqliq qilip, suning ishida (Zin chölde, Qadeshtiki «Meribah suliri» dégen jayda) Méni jamaetning aldida muqeddes dep hörmetlimidinglar, — dédi. ■

¹⁵ Musa Perwerdigargha söz qilip: ¹⁶⁻¹⁷ — I Perwerdigar, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, Öz jamaitining padichisiz padidek bolup qélishining aldini élish üçün jamaetni idare qilidighan, ularning aldigha kirip chiqalaydighan, ularni bashlap mangalaydighan bir ademni tiklep bérishingni tileymen, — dédi. □ ■

¹⁸ Sen Nunning oghli Yeshuani tallighin, — dédi Perwerdigar Musagha, — Uningda Rohim bar, sen qolungni uning béshigha qoy, □ ■ ¹⁹ uni kahin Eliazar we barliq jamaetning aldida turghuzup wezipige qoy. ²⁰ Sen pütkül Israil jamaiti uning gépige kirishi üçün özüngning izzet-shöhritingdin bir qismini uninggha bergin. ²¹ U kahin Eliazarning aldida tursun, *Eliazar* urimning hökümünü wasite qilip turup, Perwerdigarning huzurida uning üçün yol sorisun; Israil xelqi, yeni pütkül jamaet uning buyruqi bilen chiqidu, uning buyruqi bilen kirishi kérek. □ ■

²² Shuning bilen Musa Perwerdigarning buyruqi boyiche ish körüp, Yeshuani bashlap kélip, kahin Eliazarning we barliq jamaetning aldida turghuzdi; ²³ *Eliazar* qolini uning

■ **27:1** Chöl. 26:33; 36:2; Ye. 17:3 ■ **27:3** Chöl. 14:35; 16:1; 26:64 ■ **27:7** Chöl. 36:2 □ **27:12** «Izahat» — «Qan.» 31:1-8nimu körüng. ■ **27:12** Qan. 32:48, 49 □ **27:13** «öz xelqliringge qoshulisen» — bu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. ■ **27:13** Chöl. 20:24 ■ **27:14** Chöl. 20:12 □ **27:16-17** «aldigha kirip chiqalaydighan» — ibraniiy tilida «(xelqing) aldida chiqip kireleydighan». Bu ibare ibraniiy tilida xelqni sirttiki düşmenlerge taqabil turushqa yétekchilik qilalaydighan we ichki ishlarni obdan bir terep qilalaydighan dégeni bildüridu. «bashlap mangalaydighan» — ibraniiy tilida «bashlap chiqip kireleydighan». Yuqiriqi izahatni körüng. ■ **27:16-17** Chöl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ **27:18** «Rohim bar» — ibraniiy tilida «Roh bar» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **27:18** Qan. 3:21; 34:9 □ **27:21** «urim» — birxil tash idi. Ularning qandaq ikenlikini hazir bir néme démek tes. Lékin ular arqiliq Xuda Özining iradisini izdeydighanlarga yol körsitetti. «Mis.» 28:30 we izahatni körüng. ■ **27:21** Mis. 28:30; Law. 8:8

béshigha qoyup, uni Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen buyrughinidek wezipige qoydi.

28

Daimliq köydürme qurbanliq, yeni künlük köydürme qurbanliq sunush toghrisidiki nizam

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —□

² Sen Israillargha buyrup: — «Manga sunulghan hediye-qurbanliqlarni, yeni Manga ozuq bolidighan, xushbuy keltüridighan otta sunulidighan hediye-qurbanliqlarni bolsa, siler herbirini békitilgen qerelide sunushqa köngül qoyunglar» — dégin. ³ Sen ulargha yene: «Silerning Perwerdigargha atap otta sunidighan köydürme qurbanliqinglar mundaq bolidu: — her küni béjirim bir yashliq erkek qozidin ikkini daimiy köydürme qurbanliq qilinglar.■ ⁴ Etigini birni, gugumda birni sununglar;□ ⁵ yene töttin bir hindin soqup chiqirilghan zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin ondin bir efahni ashliq hediye süpitide sununglar.□ ■ ⁶ Sinay téghida belgilen'gen, Perwerdigargha atap xushbuy chiqarsun dep, otta sunulidighan daimiy köydürme qurbanliq mana shudur. ⁷ Herbir qoza üçün uninggha qoshulidighan sharab hediyesi töttin bir hin sharab bolidu; échitma ichimlik bolghan sharab hediyesi muqeddes jayda Perwerdigargha sunup tökülsun.□ ⁸ Sen ikkinchi bir qozini gugumda sun'ghin; uni etigenkidek ashliq hediyesi we sharab hediyesi bilen qoshup sun'ghin; u xushbuy keltürüsh üçün Perwerdigargha atap otta sunulidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Shabat küni sunulidighan qurbanliq

⁹ — Shabat küni béjirim bir yashliq ikki erkek qoza sunulsun; uninggha qoshup zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi ashliq hediye süpitide sunulsun we sharab hediyesi sunulsun; ¹⁰ bu herbir shabat künde sunulidighan shabat künidiki qurbanliqtur; uning bilen daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sunulidighan sharab hediyesi bille sunulsun.

Ayning birinchi küni sunulidighan qurbanliq

¹¹ — Her ayning birinchi küni Perwerdigargha atilidighan köydürme qurbanliq sununglar; yeni ikki yash torpaq, bir qochqar, bir yashliq béjirim yette erkek qozini sununglar. ¹² Her torpaq béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin üchi ashliq hediye süpitide, qoshqargha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi ashliq hediye süpitide, ¹³ herbir qoza béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin biri ashliq hediye süpitide sunulsun; bu Perwerdigargha otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan bir köydürme qurbanliqtur. ¹⁴ Ularning sharab hediyliri bolsa: — herbir torpaq béshigha sharabtin yérim hin, qoshqar béshigha hinning üchtin biri, herbir qoza béshigha hinning töttin biri sunulsun. Bu her ayda sunulidighan aylig köydürme qurbanliq bolup, yilning her éyida shundaq qilinsun. ¹⁵ Bularning üstige Perwerdigargha atilidighan gunah qurbanliq süpitide bir téke sunulsun; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sharab hediyesi bilen bille sunulsun.

□ **28:1** «Daimliq köydürme qurbanliq» — yaki «daimiy köydürme qurbanliq» yaki «künlük köydürme qurbanliq». «Mis. » 29:38-46nimu körüng. ■ **28:3** Mis. 29:38 □ **28:4** «gugum» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan waqit bilen qarangghu chüshüsh ariliqida bolghan waqit. □ **28:5** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ **28:5** Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ **28:7** «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédirining hoylisini körsetse kérek.

«Ötöp kétish héyti» hem «pétir nan héyti»diki qurbanliqlar

¹⁶ Birinchi ayning on tötinchi küni Perwerdigargha atalghan «ötöp kétish» qozisi sunulsun. □ ■ ¹⁷ Shu ayning on beshinchi küni héyt bashlinidu; yette kün pétir nan yéyilsun. ¹⁸ Birinchi küni muqeddes yighilish ötküzülsun, héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek, ■ ¹⁹ shu küni otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, bir qochqar we yette bir yashliq erkek qoza sununglar; ular aldinglarda béjirim körünsun; ²⁰ shulargha qoshulidighan ashliq hediyliri zeytun méyi ileshtürülgen ésil un bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi, ²¹ shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun; ²² shuningdek *gunahinglar* üçün kafaret keltürüşke gunah qurbanliqi süpitide bir téke sunulsun. ²³ Bularning hemmisini etigenlik köydürme qurbanliq, yeni daimiy köydürme qurbanliqtin ayrim sununglar. ²⁴ Siler bu teriqide uda yette kün Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy keltüridighan ashundaq hediye-qurbanliqlarni sununglar; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshup sunulidighan sharab hediyesining sirtida sunulidu. ²⁵ Yettinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar, shu küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu.

«Heptiler héyti», yeni «Deslepki orma héyti»diki qurbanliqlar

²⁶ «Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda siler yéngi ashliq hediye Perwerdigargha sun'ghan chaghda muqeddes yighilish ötküzünglar; héchqandaq ish-emgek qilmanglar. □ ²⁷ Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, qochqardin birni, bir yashliq erkek qozidin yettini sununglar. ²⁸ Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi, ²⁹ shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun; ³⁰ shuningdek silerning *gunahinglar* üçün kafaret keltürüşke *gunah qurbanliqi süpitide* bir téke sunulsun. ³¹ Shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we uning ashliq hediyesige qoshup (bularning hemmisi aldinglarda béjirim körünsun), sharab hediyliri bilen bille sunulsun.

29

Kanay chélish héytidiki qurbanliqlar ... «Law.» 23:23-25nimu körüng

¹ Yettinchi ayning birinchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; *u küni* héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek. Bu siler üçün kanaylar chélinidighan küni bolidu. □ ■ ² Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash bir torpaq, bir qochqar, yette bir yashliq béjirim erkek qozini sununglar. ³ Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi, ⁴ shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun; ⁵ shuningdek silerning *gunahinglar* üçün kafaret keltürüşke gunah qurbanliqi süpitide bir téke sunulsun. ⁶ Shularni ayning birinchi künidiki köydürme qurbanliq we uninggha qoshumche bolghan ashliq hediyesi, daimiy köydürme qurbanliq, uninggha qoshumche bolghan ashliq

□ **28:16** «Perwerdigargha atalghan «ötöp kétish» qozisi sunulsun» — Ibraniy tilida «Perwerdigargha atalghan «ötöp kétish» bolidu». Bu héyt toghruluq «Law.» 23:5-14nimu körüng. ■ **28:16** Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5 ■ **28:18** Law. 23:7 □ **28:26** ««Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda» — yaki «yeni (siler) heptenglarni (démek, yette hepte) ötküzgendin kéyin». «Law.» 23:15-22nimu körüng. □ **29:1** «muqeddes yighilish» — «muqeddes yighilish»lar yaki «muqeddes sorun»lar toghruluq «Law.» 23:2 we izahatini körüng. ■ **29:1** Law. 23:24

hediyesi we bulargha qoshulidighan sharab hediylirining sirtida sununglar; bularning hemmisi herbiri belgilime boyiche Perwerdigargha atap otta xushbuy keltürsun dep sunulsun.

Kafaret küni sunulidighan qurbanliqlar ... «Law.» 23:26-32nimu körüng.

⁷ Yettinchi ayning oninchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar. U küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu. □ ■ ⁸ Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq erkek qozidin yettini sununglar (bularning hemmisi aldinglarda béjirim körünsun). ■ ⁹ Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi, ¹⁰ shu yette qoza béshigha efahning ondin birini, ¹¹ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; ularning hemmisi kafaret künidiki gunah qurbanliqi, daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we bularning sharab hediyliri bille sunulsun.

«Kepiler héyti»diki qurbanliqlar ... «Law.» 23:33-44nimu körüng.

¹² Yettinchi ayning on beshinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu. Perwerdigargha atap yette kün héyt qilinglar; ¹³ siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin on üçni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun). ¹⁴ Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, on üç torpaq béshigha efahning ondin üchi, ikki qochqar béshigha efahning ondin ikkisi, ¹⁵ on öt qoza béshigha efahning ondin birini, ¹⁶ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

¹⁷ Ikkinchi küni yash torpaqtin on ikkini, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ¹⁸ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar. ¹⁹ Shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we shularning sharab hediyliri bille sunulsun.

²⁰ Üchinchi küni bir yash torpaqtin on birni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ²¹ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar; ²² shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

²³ Tötinchi küni yash torpaqtin onni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ²⁴ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar; ²⁵ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

²⁶ Beshinchi küni yash torpaqtin toqquzni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ²⁷ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar

□ **29:7** «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutup» — Ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Chöl. 28:19

we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediye-liri bilen sharab hediye-lirini sununglar; ²⁸ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

²⁹ Altinchi küni yash torpaqtin sekkizni, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ³⁰ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediye-liri bilen sharab hediye-lirini sununglar; ³¹ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

³² Yettinchi küni yash torpaqtin yettini, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun) ³³ we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediye-liri bilen sharab hediye-lirini sununglar; ³⁴ shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

³⁵ Sekkizinchii küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq ish-emgeq qilmanglar.■ ³⁶ Siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qurbanliq süpitide bir torpaq, bir qochqar we bir yashliq erkeq qozidin on tötni (shular hemmisi béjirim bolsun) ³⁷ hemde torpaq, qochqar we erkeq qozilarning sanigha qarap, belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediye-liri bilen sharab hediye-lirini sununglar; ³⁸ shuningdek gunah qurbanliqi süpitidimu bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

³⁹ Belgilen'gen héytlinglarda Perwerdigargha atap sunulidighan qurbanliq-hediyeler ene shulardur; silerning qesemge baghliq yaki ixtiyaren sunidighanliringlar, köydürme qurbanliqliringlar, ashliq hediye-liringlar, sharab hediye-liringlar we inaqliq qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididir. ⁴⁰ Shundaq qilip, Musa Perwerdigarning öziqe buyrughanlirining hemmisini qaldurmay Israillargha uqturdi.

30

Qesem qilish nizami

¹ Musa Israillarning qebile bashliqlirigha söz qilip mundaq dédi: — Perwerdigarning buyrughanliri mundaq: —

² Eger biraw Perwerdigargha qesem ichken bolsa yaki öz ö-zini cheklimekchi bolup qesem ichken bolsa, lewzidin qaytishqa bolmaydu, haman aghzidin chiqqan hemme gep boyiche ish tutushi kérek.■

³ Qiz bala yash bolup, téxi atisining ö-yidiki chaghda, öz-özini cheklesh toghruluq Perwerdigargha qesem bergen bolsa, ⁴ emma atisi qizining qesimini yaki öz-özini cheklesh toghrisida bergen wedisini anglighan we qizining aldida ündimey shük turghan bolsa, undaqla uning barliq qesemliri we öz-özini cheklesh toghrisida qilghan hemme wedisi inawetlik bolidu. ⁵ Lékin qizning atisi anglighan chaghda uni tosqañ bolsa, uning qilghan qesemliri yaki öz-özini cheklesh toghrisida qilghan wediliridin héchbiri inawetlik bolmaydu; atisi uni tosqañ bolghachqa, Perwerdigarmu uni kechüridu.

⁶ — Eger u qesem qilghan yaki öz-özini chekleshke aghzida tenteklik bilen wede qilghan halette erge tegken bolsa, ⁷ éri shuni anglighan bolsa, lékin anglighan küni ündimey shük turghan bolsa, undaqla uning qilghan qesemliri yaki öz-özini chekleshke qilghan gepliri

inawetlik bolidu. ⁸ Eger éri anglighan küni uni tosqa bolsa, uning qilghan qesimini we öz-özini cheklesh toghruluq aghzidin chiqarghan tentek geplirini bikar qilsa, unda qta ular inawetsiz bolidu; Perwerdigar uni kechüridu.

⁹ Lékin tul xotun yaki éridin ajriship ketken xotunlar qilghan qesem, yeni uning özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri bolsa inawetlik bolidu. ¹⁰ Eger u éring öyide qesem qilghan yaki öz-özini cheklesh toghruluq qesem-wede ichken, ¹¹ éri anglap turuqluq shük turuwélip tosmighan bolsa, unda qta uning barliq qilghan qesemleri we öz-özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri inawetlik bolidu. ¹² Lékin uning éri anglap turghan chaghda uning qesem-wedilirini éniq ret qilghan bolsa, ayal aghzidin chiqarghan wede bérish we öz-özini cheklep turush toghruluq qilghan barliq wedilirining héchqaysisi inawetlik bolmaydu; uning éri bularni ret qilghan bolghachqa, Perwerdigar uni kechüridu.

¹³ Ayalning bergen wedisini we uning chidap turup özümni chekleymen dep qilghan qesem-wedisini uning éri inawetlikmu qilalaydu, inawetsizmu qilalaydu. ¹⁴ Eger uning éri her küni uning aldida shük turuwélip gep qilmisa, unda qta uning bergen barliq qilghan qesemlerini we öz-özini cheklep turush toghruluq qilghan hemme wedilirini inawetlik qilghanliqi hésablinidu; chünki éring anglap turghan künde gep qilmay shük turghanliqi uning ayalning qesem-wedilirini küchke ige qilghanliqidur. ¹⁵ Lékin éri ayalning qesem-wedilirini anglap nahayiti uzaq waqitlardin kéyin andin uning qesem-wedilirini inawetsiz qilsa, unda qta u ayalning gunahini öz üstige alghan bolidu.

¹⁶ Yuqiriqilar Perwerdigarning Musagha buyrughanliri, yeni éri bilen ayali, ata bilen öz öyide turuwatqan, téxi yashliqida bolghan qizi otturisdiki nizam-belgimilerdur.

31

Midiyanlarga jeng qilish wezipisi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

² Sen Midiyanlardin Israillarning intiqamini al, andin öz xelqliringge qoshulisen, — dédi.■

³ Musa xelqge mundaq dédi: — Aranglardin jengge chiqishqa bir türküm ademlerni qorallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Perwerdigar üçün intiqam élishqa atlansun. ⁴ Siler Israillarning her bir qebilisidin jeng qilishqa mingdin adem mangdurunglar.

⁵ Shuning bilen tümenligen Israil xelqining her qebilisidin mingdin, jemi on ikki ming adem jeng qilishqa qorallandurildi. ⁶ Musa her qebilidin mingdin ademni jeng qilishqa mangdurdi hemde Eliazarning oghli Finihasni ular bilen bille mangdurdi, Finihasning qolida muqeddes eswablar we agah kanay bar idi.□

⁷ Ular Perwerdigarning Musagha buyrughini boyiche Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti;□ ⁸ mushu öltürülgenlerdin bashqa, yene Midiyaning Ewi, Rekem, Zur, Xur we Reba dégen besh padishahini öltürdi; yene Béorning oghli Balaamni qilich bilen chépip tashlidi.■ ⁹ Israillar Midiyanlarning xotun-qizliri we balilirini tutqun qilip ketti, yene ularning pütün charwa malliri, qoy padiliri we mal-mülüklerini olja qildi; ¹⁰ ular turuwatqan yerlerdiki barliq sheher we barliq bargahlirigha ot qoyuwetti; ¹¹ ular adem bolsun mal bolsun barliq gheniyet, barliq oljini élip ketti;■ ¹² ular tutqan esirlerni hem olja-gheniyetni Moab tüzlengliklirige,

■ **31:2** Chöl. 25:17; 27:13 □ **31:6** «muqeddes eswablar» — néme ikenliki hazir éniq emes. «urim» we «tummim» bolushi mumkin. «Agah kanay» belkim 10:2de tilgha élin'ghan ikki kanay idi. □ **31:7** «Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti» — Perwerdigarning Midiyanlar toghruluq bu buyruqi 25:16-18dimu xatirilinidu. «Erkeklerning hemmisi» — jengge qatnashqan erkeklar, elwette. ■ **31:8** Ye. 13:21, 22 ■ **31:11** Qan. 20:14

Iordan deryasi boyigha joylashqan Yérixoning udulidiki bargahqa ekilip, Musa bilen kahin Eliazargha, shundaqla Israillarning jamaitige tapshurdi. ¹³ Musa, kahin Eliazar we jamaetning barliq emirliri bargahning sirtigha chiqip ularni qarshi aldi.

¹⁴ Lékin Musa jengdin qaytqan herbiy serdarlarga, yeni mingbéshi, yüzbéshilarga xapa bolup: —

¹⁵ Siler ayallarning hemmisini tirik qaldurdunglarmu? ¹⁶ Qaranglar, del shular Balaamning hiyle-mesliheti bilen Péordiki ishta Israillarni Perwerdigar aldida gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu? □ ■

¹⁷ Emdi siler barliq oghul balilarni öltürüwétinglar, erler bilen munasiwet ötküzgen ayallarni qoymay öltürüwétinglar. ■ ¹⁸ Biraq yash qizlar, yeni erler bilen munasiwet ötküzmingenlerni bolsa, özliringlarga tirik qaldurunglar. □

¹⁹ Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; adem öltürgen we ölükke tegken herkim üçinchi küni we yettinchi küni özini paklisun; siler we siler esir qilghan kishilarning hemmisi shundaq qilsun. □ ²⁰ Barliq kiyim-kéчек, tére eswab üsküniler, tiwitta toqulghan barliq nersiler hem yaghach eswab-üskünilarning hemmisini paklanglar, — dédi.

²¹ Kahin Eliazar jengge chiqip qaytqan leshkerlerge:

— Mana Perwerdigar Musagha buyrughan qanun-belgilime: ²² altun, kümüş, mis, tömür, qeley, qoghushun qatarliq ²³ otqa chidamliq nersilarning hemmisini otin ötküzünglar, shundaq qilsanglar pak hésablinidu; shundaqtimu, yenila «napakliqni chiqarghuchi su» bilen pakizlanglar; otqa chidamsiz nersilerni shu sudin ötküzünglar. ■

²⁴ Yettinchi küni kiyimliringlarni yuyunglar, andin siler pak hésablinisiler; andin keyin bargahqa kirsenglar bolidu, — dédi.

Jeng gheniyetlirining teqsim qilinishi

²⁵ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²⁶ Sen kahin Eliazar we jamaet ichidiki qebile kattiliri bilen birlikte élin'ghan olja-ghenimetning, adem bolsun, charpay bolsun, shularning umumiy sanini hésablap chiqqin; ²⁷ olja-gheniyetni ikkige böl, yérimini jengge chiqqanlarga ber, qalghan yérimini barliq jamaetke ber. ■ ²⁸ Sen yene chiqip jengge qatnashqan leshkerler alidighan adem, kala, éshek yaki qoy padiliridin besh yüzdin birini Perwerdigargha atalghan ülush bolsun dep ayrighin; ²⁹ siler shuni leshkerlerge tewe bolghan yérimidin élip Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide kahin Eliazargha tapshurunglar.

³⁰ Israillarga tewe bolghan yérimining adem, kala, éshek, qoy padiliri, shundaqla herxil haywanlardin elliktin birini Perwerdigarning jamaet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylarga béringlar.

³¹ Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qildi.

³² Emdi olja-gheniyet, yeni jengge chiqqan leshkerler éliwalghan nersilerdin qalghini qoy jemiye alte yüz yetmish besh ming, ³³ kala yetmish ikki ming, ³⁴ éshek atmish bir ming, ³⁵ erkekler bilen munasiwet ötküzmingen qizlar ottuz ikki ming chiqti. ³⁶ Jengge chiqqanlarning ülushi, yeni ulargha tewe yérimi, qoy jemiye üç yüz ottuz yette ming besh yüz; ³⁷ bu qoy padiliridin Perwerdigargha atalghini alte yüz yetmish besh boldi; ³⁸ kala ottuz alte ming, buningdin Perwerdigargha atalghini yetmish ikki boldi. ³⁹ Éshek ottuz

□ **31:16** «*Midiyanliq ayallar* ... Israillarni... gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu?» — bu waba toghruluq 25:1-3ni körüng. ■ **31:16** Chöl. 25:1, 2, 18; 2Pét. 2:15; Weh. 2:14 ■ **31:17** Hak. 21:11 □ **31:18** «yash qizlar» — yaki «qiz balilar». □ **31:19** «Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar... üçinchi küni we yettinchi küni özini paklisun» — yaki «herkim adem öltürgen we ölükke tegken bolsa, siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; herkim üçinchi küni we yettinchi küni özini paklisun». ■ **31:23** Chöl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24

ming besh yüz chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini atmish bir boldi. ⁴⁰ Adem on alte ming chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini ottuz ikki adem boldi. ⁴¹ Musa Perwerdigar özige buyrughini boyiche Perwerdigargha sunulidighan «kötürme hediye» bolghan ülüşni kahin Eliazargha tapshurup berdi.■

⁴² Israillargha tewe bolghan yérimi, yeni Musa jengge chiqip kelgenlerdin élip bölüp bergini – ⁴³ jamaetke tewe bolghan shu yérimi – qoy üç yüz ottuz yette ming besh yüz, ⁴⁴ kala ottuz alte ming, ⁴⁵ éshek ottuz ming besh yüz, ⁴⁶ adem on alte ming idi. ⁴⁷ Musa Perwerdigar özige buyrughini boyiche, Israillargha tewe bolghan shu yérimining, meyli adem yaki haywan bolsun, elliktin birini ayrip élip Perwerdigarning ibadet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylargha tapshurdi.

⁴⁸ Pütkül qoshunning serdarliri, ming béshi, yüz béshiliri Musa bilen körüshkili kélip, ⁴⁹ Musagha: – Xizmetkarlirining qol astida jeng qilghan leshkerlarning omumiy sanini sanaqtin ötküzsek birimu kem chiqmide. ⁵⁰ Shunga, mana Perwerdigarning huzurida özimizning gunahining kafariti üçün herqaysimiz érishkenlerni Perwerdigargha atalghan hediye qilimiz – altun buyumlar, put-qol zenjirliri, bilezük, möhür üzük, zire-halqa, marjanlarning hemmisini élip kelduq, – dédi.

⁵¹ Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar ular ekelgen altunlarni, yeni altunda yasalghan herxil buyumlarni aldi. ⁵² Ularning ming béshi we yüz béshiliridin alghini Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide sunuldi; barliq altun jemi on alte ming yette yüz ellik shekel chiqti ⁵³ (leshkerlarning herbiri özliri üçün mal-mülükni bulang-talang qilishqanidi).■ ⁵⁴ Musa bilen kahin Eliazar ming béshi we yüz béshilirining qolidin altunni élip, jamaet chédirining ichige ekirip, uni Perwerdigarning huzurida Israillar üçün yadname qildi.

32

Ikki qebilining deryaning kün chiqish teripidiki zéminni telep qilghanliqi

¹ Rubenning ewladliri bilen Gadning ewladlirining kala padiliri tolimu köpeygenidi; ularning Yaazerning zémini bilen Giléadning zéminigha közi chüshti; we mana, shu zémin charwa béqishqa mas kélidighan yer idi.□ ² Shunga ular Musa, kahin Eliazar we jamaetning emirlirining aldigha kélip ulargha: –

³ Atarot, Dibon, Yaazer, Nimrah, Heshbon, Elealeh, Sebam, Nébo, Beon dégen yerler;□

⁴ yeni Israil jamaiti aldida Perwerdigar meghlup qilip bergin yerler bolup, charwa béqishqa bap yerler iken, qulliriningmu charwa méli bar, – dédi ⁵ we yene: – Eger silining aldilirida iltipatirigha érishken bolsaq, bizni Iordan deryasidin öt démey, bu yerni bizge miras qilip bersile, – dédi.

⁶ Musa Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladlirigha: – Qérindashliringlar jengge chiqqan waqtida siler mushu yerde turamtinglar? ⁷ Siler néme üçün Israillarning *deryadin* ötüp Perwerdigar ulargha ata qilip bergin zémin'gha kirishige köngullirini sowutisiler? ⁸ Ilgiri men Qadesh-Barnéadin ata-bowiliringlarni shu zéminni charlap kélishe ewetkinimde ularmu shundaq qilishqanidi.■ ⁹ Ular Eshkol jilghisigha chiqip, u zéminni körüp, Israillarning könglini Perwerdigar ata qilip bergin zémin'gha kirishtin sowutqan. ¹⁰ Shu chaghda Perwerdigarning achchiqi kélip qesem qilip: ¹¹ «Misirdin chiqqan yigirme yashtin yuqirilar chin könglidin Manga egeshmigechke, ular Men Ibrahim, Ishaq, Yaquplargha «Silerge ata qilimen» dep qesem qilghan zéminni körse, *Men Perwerdigar bolmay kétey!*■ ¹² Peqet kenizziylerdin bolghan Yefunnehning ogli Kaleb bilen Nunning ogli Yeshuala Manga chin könglidin egeshken bolghachqa, zéminni

■ 31:41 Chöl. 18:8,19 ■ 31:53 Qan. 20:14 □ 32:1 «Izahat» — «Qan.» 3:12-22nimu körüng. □ 32:3 «Sibmah» — yaki «Sibmah». ■ 32:8 Chöl. 13:3; Qan. 1:22 ■ 32:11 Chöl. 14:28; Qan. 1:35

köreleydu», dégenidi. ¹³ Shuning bilen Perwerdigarning Israillargha achchiqi qozghalghachqa, Perwerdigarning aldida rezil bolghanni qilghan eshu bir ewlad ölüp tügigüche, u ularni chöl-bayawanda qiriq yil sergerdanliqta yürgüzdi. ¹⁴ Emdi mana, gunahkarlarning ewladliri bolghan silermu ata-bowanglarning izini bésip Perwerdigarning Israillargha bolghan qattiq ghezipini téximu qozghimaqchi bopsiler-de! ¹⁵ Eger siler uninggha egishishtin burulup ketsenglar, undaқта U *Israillarni* yene chöl-bayawan'gha tashliwétidu, bu halda siler bu barliq xelqni xarab qilghan bolisiler, — dédi.

¹⁶ Ikki qebilining ademliri Musaning aldigha kélip uninggha: —

Biz bu yerde mallirimizgha qotan, balilirimizgha qel'e-sheher salayli. ¹⁷ Biz bolsaq qorallinip, Israillarni özige tewé jaylirigha bashlap barghuche sepning aldida mangimiz; bu zémindiki yat xelqler seweblik, bizning kichik balilirimiz mustehkem sheherlerde turushi kérek. ¹⁸ Israillar öz mirasirigha ige bolmighuche biz öyimizge hergiz qaytmaymiz. ¹⁹ Chünki biz ular bilen Iordan deryasining kün pétish teripidiki zémin'gha yaki uningdinmu yiraqtiki zémin'gha teng igidar bolmaymiz, chünki mirasimiz Iordan deryasining bu teripide, yeni kün chiqishtidur, — dédi.

²⁰ Musa ulargha: — Eger shundaq qilsanglar, yeni Perwerdigarning aldida qorallinip jengge chiqip, ²¹ silerdin qorallan'ghanlarning hemmisi Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Öz düşmenlirini ularning zéminidin qoghlap chiqirip bolghanda, ²² shu zémin Perwerdigar aldida boysundurulup bolghanda andin qaytsanglar, siler Perwerdigar we Israillar aldida gunahsiz hésablinisiler; bu zéminmu Perwerdigar aldida silerge miras qilip bérilidu. ²³ Lékin bundaq qilmisanglar, mana, Perwerdigar aldida gunahkar bolisiler; shuni obdan bilishinglar kérekki, gunahinglar özünqlarni qoghlap béshinglarga chüshidu. ²⁴ Emdi siler aghzinglardin chiqqan gépinglar boyiche ish tutunglar, baliliringlar üçün sheher, qoy padiliringlar üçün qotan sélinglar, — dédi.

²⁵ Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri Musagha: —

Qulliri ghoham éytqinidek qilidu. ²⁶ Xotun-bala chaqilirimiz, kalilar we barliq charpaylirimiz Giléadning herqaysi sheherliride qalidu; ²⁷ Lékin qulliri, jengge teyyarlinip qorallan'ghanlarning herbiri ghoham éytqandek *deryadin* ötüp Perwerdigarning aldida jeng qilidu, — dédi.

²⁸ Shuning bilen Musa ular toghruluq kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshuagha we Israilning barliq qebile bashliqlirigha tapilap, ²⁹ ulargha: — Eger Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri qorallinip Perwerdigarning aldida jengge chiqishqa siler bilen birlikte Iordan deryasidin ötse, u zémin silerning aldinglarda boy sundurulsa, undaқта siler Giléad zéminini ulargha miras qilip béringlar. ³⁰ Eger ular qorallinip siler bilen bille ötmeymiz dése, undaқта ularning mirasi aranglarda, yeni Qanaan zéminida bolsun, — dédi.

³¹ Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri: —

Perwerdigar qullirigha qandaq buyrughan bolsa, biz shundaq qilimiz. ³² Biz qorallinip Perwerdigarning aldida deryadin ötüp Qanaan zéminigha kirimiz, andin Iordan deryasining bu yéqidiki zémin bizge miras qilip bérilidighan bolidu, — déyishti.

³³ Shuning bilen Musa Amoriylarning padishahi Sihonning padishahliqi bilen Bashanning padishahi Ogning padishahliqini, zémin we tewesidiki sheherlerni, etrapidiki sheherler bilen qoshup, hemmisini Gadning ewladlirigha, Rubenning ewladlirigha we Yüsüpning oghli Manassehning yérim qebilisige berdi. ³⁴ Gadning ewladliri Dibon, Atarot, Aroer, ³⁵ Atrot-Shofan, Yaazer, Yogbixah, ³⁶ Beyt-Nimrah, Beyt-Haran qatarliq mustehkem sheherlerni saldi we shundaqla qotanlarni saldi.

³⁷ Rubenning ewladliri *yéngidin* Heshbon, Elealeh, Kiriatayim, ³⁸ Nébo, Baal-Méon (yuqiriqi isimlar özgirtilgen) we Sibmahni saldi; hem ular salghan sheherlerge yéngidin

nam berdi.

³⁹ Manassehning oghli Makirning ewladliri Giléadqa yürüş qilib, u yerni élip, shu yerde turushluq Amoriylarni qoghliwetti. ■ ⁴⁰ Shuning bilen Musa Giléadni Manassehning oghli Makirgha bériwidi, u shu yerde turup qaldi.

⁴¹ Manassehning oghli Yair Amoriylarning yéza-qishlaqlirini hujum qilib élip, bu yéza-qishlaqlarni Hawot-Yair dep atidi. □

⁴² Nobah Kinat we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarni hujum qilib élip Kinatni öz ismi bilen Nobah dep atidi.

33

Misirdin Abel-Shitimghiche bolghan qiriq yilliq sergerdanliq seper

¹ Töwendikiler öz qoshunliri boyiche, Musa bilen Harunning yétekchiliki astida Misir zéminidin chiqqan Israillarning mangghan yolliridur; ² Musa Perwerdigarning emri boyiche, özlirining seper qilghan yollirini pütüp qoydi, ularning seper qilghan yolliri mundaq: —

³ Birinchi ayning on beshinchi küni *Israillar* Ramses shehiridin seperge chiqti; ötüp kêtish héytining etisi ular barliq Misirliqlarning köz aldida merdanilik bilen yolgha chiqti. □ ■ ⁴ Bu chaghda Misirliqlar ularning arisidiki Perwerdigar teripidin öltürülgenlerni, yeni barliq tunji oghullirini depne qiliwatqanidi; Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi. □ ⁵ Israillar Ramsestin yolgha chiqip Sukkotqa bérip chédir tikti. ⁶ Ular Sukkottin yolgha chiqip chöl-bayawanning ayighidiki Étamgha bérip chédir tikti. ■ ⁷ Étamdin yolgha chiqip, aylinip Baal-Zéfoning udulidiki Pi-Xaxirotqa bérip Migdolning aldida chédir tikti. ■ ⁸ Pi-xaxirottin yolgha chiqip, déngizning otturisidin ötüp, Étam chölide üç kün yol yürüp Marahda chédir tikti. ■ ⁹ Marahdin yolgha chiqip Élimge keldi; Élimde on ikki bulaq bilen yetmish xorma derixi bar idi; ular shu yerde chédir tikti. ■ ¹⁰ Élimdin yolgha chiqip Qizil Déngiz boyida chédir tikti. ¹¹ Qizil Déngizdin yolgha chiqip Sin chölide chédir tikti. ■ ¹² Sin chölidin yolgha chiqip Dofqahqa kélip chédir tikti. ¹³ Dofqahdin yolgha chiqip Alushqa bérip chédir tikti. ¹⁴ Andin kéyin Alushtin yolgha chiqip Rifidimgha kélip chédir tikti, u yerde xelqge ichidighan su tépilmay qaldi. ■ ¹⁵ Rifidimdin yolgha chiqip, Sinay chölige bérip chédir tikti. ■

Chölde sergerdan bolush

¹⁶ Sinay chölidin yolgha chiqip Qibrot-Hattawahqa kélip chédir tikti. ■ ¹⁷ Qibrot-hattawahdin yolgha chiqip Hazirotta chédir tikti. ¹⁸ Hazirottin yolgha chiqip Ritmahda chédir tikti. ¹⁹ Ritmahdin yolgha chiqip Rimmon-Perezde chédir tikti. ²⁰ Rimmon-Perezdin yolgha chiqip Libnahda chédir tikti. ²¹ Libnahdin yolgha chiqip Rissahda chédir tikti. ²² Rissahdin yolgha chiqip Kehelatahda chédir tikti. ²³ Kehelatahdin yolgha chiqip Shafir téghida chédir tikti. ²⁴ Shafir téghidin yolgha chiqip Haradahta chédir tikti. ²⁵ Haradahdin yolgha chiqip Makhilotta chédir tikti. ²⁶ Makhilottin yolgha chiqip Tahatta chédir tikti. ²⁷ Tahattin yolgha chiqip Terahda chédir tikti. ²⁸ Terahdin yolgha chiqip Mitqahda chédir tikti. ²⁹ Mitqahdin yolgha chiqip Hashmonahta chédir tikti. ³⁰ Hashmonahtin yolgha chiqip Mosherotta chédir tikti. ■ ³¹ Mosherottin yolgha

■ 32:39 Yar. 50:23 □ 32:41 «Hawot-Yair» — «Yairning yéziliri» dégen menide. □ 33:3 «merdanilik bilen» — ibraniiy tilida «qolini yuqirigha kötürgen halda». ■ 33:3 Mis. 12:37 □ 33:4 «Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi» — «Mis.» 12:12ni we izahatini körüng. ■ 33:6 Mis. 13:20 ■ 33:7 Mis. 14:2 ■ 33:8 Mis. 15:22, 23 ■ 33:9 Mis. 15:27 ■ 33:11 Mis. 16:1 ■ 33:14 Mis. 17:1 ■ 33:15 Mis. 19:1 ■ 33:16 Chöl. 11:34, 35 ■ 33:30 Qan. 10:6

chiqip Bene-Yaakanda chédir tikti. ³² Bene-Yaakandin yolgha chiqip Xor-Hagidgadqa bérip chédir tikti. ³³ Xor-Hagidgadtin yolgha chiqip Yotbatahqa kélip chédir tikti. ³⁴ Yotbatahtin yolgha chiqip Abronahqa kélip chédir tikti. ³⁵ Abronahtin yolgha chiqip Ezion-Geberge kélip chédir tikti. ³⁶ Ezion-Geberdin yolgha chiqip Zin chölide, yeni Qadeshte chédir tikti. ■ ³⁷ Qadeshtin yolgha chiqip Édom zéminining chégrisidiki Hor téghida chédir tikti. ■ ³⁸ Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyinki qiriqinchi yili beshinchi ayning birinchi küni, kahin Harun Perwerdigarning emri boyiche Hor téghigha chiqip shu yerde öldi. ■ ³⁹ Harun Hor téghida ölgen chéghida bir yüz yigirme üç yashta idi.

⁴⁰ U chaghda, Qanaan zéminining jenubida turushluq Qanaaniylarning padishahi Arad Israillar kéliwéiptu dep anglighanidi. ■ ⁴¹ Israillar Hor téghidin yolgha chiqip Zalmonahda chédir tikti. ■ ⁴² Zalmonahdin yolgha chiqip Punon'gha kélip chédir tikti. ⁴³ Punondin yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti. ■ ⁴⁴ Obottin yolgha chiqip Moabning chégrisidiki Iye-Abarimgha kélip chédir tikti. ⁴⁵ Iyimdin yolgha chiqip Dibon-Gadqa kélip chédir tikti. □ ⁴⁶ Dibon-Gadtin yolgha chiqip Almon-Diblatayimgha kélip chédir tikti. ⁴⁷ Almon-Diblatayimdin yolgha chiqip Néboning aldidiki Abarim taghliqigha kélip chédir tikti. ⁴⁸ Abarim taghliqidin yolgha chiqip Yérixoning udulida Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlenglikliride chédir tikti. ⁴⁹ Moab tüzlenglikliride Iordan deryasini boylap tikken chédiriliri Beyt-Yeshimottin tartip Abel-Shittimghiche bardi. □ ■

⁵⁰ Perwerdigar Moab tüzlenglikliridiki Iordan deryasi boyida Yérixoning udulida Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁵¹ Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: — «Siler Iordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kelgen chéghinglarda, ⁵² zémindiki barliq turuwatqanlarni aldinglardin heydiwétinglar, ularning barliq oyma, quyma butlirini chéqip tashlanglar hem barliq «yuqiri jay»lirini weyran qilip tashlanglar. □ ■ ⁵³ Siler shu zéminni igilep makanlishinglar, chünki Men u zéminni silerge miras qilip bergenmen. ⁵⁴ Siler jemet boyiche chek tashlap, zéminni özünglerge miras qilip élinglar; adimi köpreklerge köprek miras bölüp béringlar; adimi azraqlargha azraq miras bölüp béringlar; chek tashlan'ghanda kimlerge qeyer chiqqan bolsa, shu yer uning mirasi bolsun; siler mirasqa ata qebile-jemet boyiche warisliq qilinglar. ■ ⁵⁵ Halbuki, eger u zéminda turuwatqanlarni aldinglardin heydiwetmisenglar, ulardin qélip qalghanlar choqum közünglerge tiken, biqininglarga yantaq bolup sanjilidu, turghan zémininglarda silerni parakende qilidu; ■ ⁵⁶ we shundaq boliduki, Men eslide ulargha qandaq muamile qilmaqchi bolghan bolsam, silerge shundaq muamilde bolimen».

34

Qanaan zéminining chégrasi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

■ 33:36 Chöl. 20:1 ■ 33:37 Chöl. 20:22 ■ 33:38 Chöl. 20:25; Qan. 32:50 ■ 33:40 Chöl. 21:1 ■ 33:41 Chöl. 21:4 ■ 33:43 Chöl. 21:10 □ 33:45 «Iyim» — «Iye-Abarim» dégenning qisqartilghan shekli. □ 33:49 «Abel-Shittim» — «Akatsiye chimenzarliq» dégen menide. ■ 33:49 Chöl. 25:1; Ye. 2:1 □ 33:52 ««yuqiri jay»lar» — eslide butperesler mebudirigha choqunidighan, tawap qilidighan tagh choqqiliri qatarliq jaylar idi. Israillar kéyinki waqitlarda shu yerlerde Perwerdigargha ibadet qilatti, biraq uzun ötmeyla butperes xelqlerge egiship shu yerlerni butpereslik qilidighan jaylar qiliwaldi. «Law.» 26:30ni we izahatini körüng. ■ 33:52 Qan. 7:2-26 ■ 33:54 Chöl. 26:54-65 ■ 33:55 Ye. 23:13; Hak. 2:3

² Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: «Siler Qanaan zéminigha kirgen chaghda, silerge miras bolushqa teqsim qilinidighan zémin Qanaan zémini bolidu; zéminning békitilgen jay-chégraliri mundaq bolidu: —

³ Silerning jenub teripingler Zin chölidin bashlap Édom chégrisigha taqalsun; andin jenub tereptiki chégranglar «Shor déngizi»ning jenub teripining eng ayighigha yetsun; □ ■

⁴ shu yerdin chégranglar «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin burulup zin'gha ötsun; uning ayighi toptoghra Qadesh-Barnéaning jenubida bolidu; andin u yerdin yene Hazar-Addargha bérip, Azmon'gha tutishidu; □ ⁵ andin chégra Azmondin burulup méngip, Misir éqinigha baridu we déngizghiche tutishidu.

⁶ Kün pétish terepte chégranglar «Ulugh déngiz»ning özi bolidu, yeni uning boyliri bolidu; mana bu silerning kün pétish tereptiki chégranglar bolidu. □

⁷ Shimal tereptiki chégranglar mundaq bolidu: — «Ulugh déngiz»din bashlap hor téghighiche pasil sizilsun; ⁸ pasil siziqi Hor téghidin bashlap Xamat éghizigha sozulup, andin chégra Zedadgha tutashsun; □ ⁹ chégra yene Zifron'gha ötüp Hazar-Énanda axirlashsun; mana bu silerning shimaliy chégranglar bolidu.

¹⁰ Andin sherqiy chégrayinglarning pasil siziqi Hazar-Énandin Shéfamghiche sizilsun. ¹¹ Bu chégra Shéfamdin Ayinning kün chiqish teripidiki Riblahqa chüshidu; andin chégra shu yerdin chüshüp Kinneret déngizining dawinidin ötüp kün chiqish terepke tutishidu. □

¹² Andin chégra töwenlep Iordan deryasini boylap chüshüp, Shor Déngizighiche yetsun. Mana bu chégralar bilen békitilgen zémininglar bolidu».

¹³ Musa Israillargha söz qilip mundaq dep buyrudi: — «Mana bu Perwerdigar toqquz qebile we yérim qebilege teqdim qilinsun dep buyrughan, chek tashlinish arqiliq özünglar warisliq qilidighan zémininglar bolidu; ¹⁴ chünki Ruben qebilisidikiler ata jemeti boyiche we Gad qebilisidikiler ata jemeti boyiche öz mirasigha alliqachan warisliq qilip uni igiligen, Manassehning yérim qebilisimu öz mirasigha warisliq qilip uni igiligen; ¹⁵ Bu ikki qebile we yérim qebile Yérixoning udulida, Iordan deryasining sherqiy qirghiqidiki kün chiqish terepte öz mirasirini élip bolghan».

Zéminni teqsim qilishqa nazaret qilghuchi xadimlar

¹⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: — ¹⁷ Töwendikiler zéminni silerge teqsim qilip bergüchilerning isimliki: — Kahin Eliazar we Nunning oghli Yeshua. ■ ¹⁸ Silermu yene zémin teqsim qilishqa yardemlishish üçün her qebildin birdin emir tallap béringlar.

¹⁹ Bularning ismi mundaq: — Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb. □ ²⁰ Shiméon qebilisidikilerdin Ammihudning oghli Shemuel. □ ²¹ Binyamin qebilisidin Kisionning oghli Elidad. ²² Dan qebilisidikilerdin Yoglining oghli, emir Bukki idi. ²³ Yüsüpnung ewladliridin: — Manasseh qebilisidikilerdin Efodning oghli emir Hanniyel ²⁴ hem Efraim qebilisidikilerdin Shiftanning oghli emir Kemuel. ²⁵ Zebulun qebilisidikilerdin Parnaqning oghli emir Elizafan; ²⁶ Issakar qebilisidikilerdin Azzanning oghli emir Paltiyel; ²⁷ Ashir qebilisidikilerdin Shéloining oghli emir Axihud; ²⁸ Naftali qebilisidikilerdin Ammihudning oghli emir Pedahel idi.

²⁹ Mana bular Perwerdigar emr qilip Israillargha Qanaan zéminidiki mirasirini teqsim qilishqa békitkenler idi.

□ **34:3** «Shor déngizi» — yene «Ölük déngiz» depmu atilidu. ■ **34:3** Ye. 15:1 □ **34:4** «Sériq Éshek dawini» — ibraniiy tilida «Akrabbim dawini». □ **34:6** «Ulugh déngiz» — hazir «Ottura déngiz» dep atilidu. □ **34:8** «Xamat éghizi» — yaki «Libo-Xamatqa». □ **34:11** «Kinneret déngizi» — yaki «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur. ■ **34:17** Ye. 14:1 □ **34:19** «Yehuda Yehuda qebilisidin» — yaki «Yehuda qebilisi üçün». □ **34:20** «Shemuel» — yaki «Samuil».

35

Lawiylarning sheherliri

¹ Perwerdigar Yérixoning udulida, Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlenlikliride Musagha söz qilib mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq emr qil, ular miras qilib érishken zémindiki bezi sheherlerni Lawiylarning olturushigha bersun; u sheherlerning öpçörisidiki yaylaqlarnimu Lawiylargha bersun. ■ ³ Shundaq qilib ularning turidighan sheherliri bolidu we shu sheherlerge tewe yaylaqlargha ularning charpayliri, bashqa mal-mülükliri hemde barliq haywanliri orunlashturulidu.

⁴ Siler Lawiylargha béridighan sheherlerdiki yaylaqlar sépilidin bashlap hésablighanda ming gez bolsun. □ ⁵ Siler yene sheher sirtidin kün chiqish terepke qarap ikki ming gez, jenub terepke qarap ikki ming gez, kün pétish terepke qarap ikki ming gez, shimal terepke qarap ikki ming gez ölchenglar, sheher otturida bolsun; sheherler etrapidiki mushu yerler ular üçün yaylaqlar bolsun. □ ⁶ Siler Lawiylargha bergen sheherler ichide alte sheher «panahliq shehiri» bolsun; siler shularni adem öltürüp qoyghan kishilerning shu sheherlerge qéchip bériwélishigha bikitinglar; bulardin bashqa ulargha yene qiriq ikki sheher béringlar. □ ■ ⁷ Siler Lawiylargha béridighan sheherler jemi qiriq sekkiz bolup, shu sheherler bilen ulargha tewe yaylaqlar ulargha bérisun. ⁸ Siler ulargha béridighan shu sheherler Israillar miras qilghan teweliklerdin bolsun; adimi köprek bolghanlardin köprek, adimi azraq bolghanlardin azraq élinglar; herbir qebile özige teqsim qilin'ghan mirasqa asasen sheherlerdin bezilirini élip Lawiylargha teqsim qilib bersun. □

Panahliq shehirliri ... «Qan» 19:1-13; «Yeshua» 20:1-9ni körüng

⁹ Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

¹⁰ Sen Israillargha mundaq dégin: «Siler Iordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kirgininglarda, ■ ¹¹ tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghanlarning panahlinishi üçün qéchip bériwélishigha birnechche sheher tallap békitinglar. ¹² Shundaq qilghanda bu sheherler adem öltürgüchi taki jamaet aldida soraqqa tartilghuche, qisaskarning öltürüp qoyushidin panahlinidighan sheherler bolidu. □ ¹³ Siler békitken bu sheherler silerge panahlinidighan alte sheher bolidu. ¹⁴ Panahliq shehiri üçün Iordan deryasining kün chiqish teripide üç sheher, Qanaan zéminidimu üç sheherni ayrip qoyunglar. ■ ¹⁵ Bu alte sheher Israillar, yat eldikiler we ularning arisida ariliship olturghan musapirlar üçün panahliq sheherliri bolsun; tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan herbir kishi shu yerlerge qéchishqa bolidu.

■ **35:2** Ye. 21:2 □ **35:4** «gez» — muqeddes kitabta ishli tilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu — yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr). □ **35:5** «ayetning sherhi» — mushu ayettiki «ikki ming gez» belkim shu yaylaqlarning uzunluqi bolushi mumkin. Démek, Lawiylarning ular turidighan sheher etrapida ulargha yayliq qilib ayrilghan töt parche yéri bar idi; herbir parche yer sépilgha yandash bolup, uzunluqi ikki ming gez, kengliki bir ming gez kéletti. □ **35:6** «chüshenchisi» — töwendiki 10-34-ayetlerdiki qanunni körüng. ■ **35:6** Ye. 21:21 □ **35:8** «panahliq sheherliri» — Lawiylar yalghuz bu sheherlerde turghan emes; biraq belkim özliri shu sheherlerdin turushqa xalighan öylerni etrapitiki qebilidikilerdin awwal tallash hoquqi bolushi mumkin. Mesilen, «Hak.» 9:1de «Sheqem» (Lawiylarning bir shehiri)de yene «Abimelek we qérindashliri» turatti. ■ **35:10** Qan. 19:2; Ye. 20:2 □ **35:12** «Qisaskar» **yaki** «qisas **alghuchi**» — (ibraniy tilida «goél») mushu yerde öltürülgüchining yéqin bir tughqinini körsitidu. Birsini bashqa birsini (meyli qesten yaki qesten bolmisun) öltürgen bolsa, öltürülgüchining ailisidin birsini «qan qisasi alimen» dégen bir kishi öltürülgüchining qénini élish hoquqi bar idi. «Panahliq sheherler» dégen nizam-tüzüm öltürüsh ishning qatilliq yaki tasadipiyliqtin bolghanliqini éniqlashqa yiterlik waqit bolsun dégen meqset bilen békitilgen. «Goél» toghruluq yene «Ayup» 19:25 we izahatini körüng. ■ **35:14** Qan. 4:41; Ye. 20:8

16 – Eger biraw tömür eswab bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek. 17 Eger biraw qol kötürüp adem öltürgüdek tash bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek. 18 Eger biraw adem öltürgüdek kaltek bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek. 19 Qan qisas alghuchi kishi shu qatilni öltürsun; u qatilni uchratqan yéride öltürsun. 20 Eger biraw öchmenlik bilen birisini ittirip yiqitiwétip yaki möküp turup birer nerse étip öltürüp qoyghan bolsa, ■

21 yaki öchekiship musht bilen urup öltürüp qoyghan bolsa, adem urghuchi jezmen öltürülüşhi kérek, chünki u qatil bolidu; qan qisas alghuchi kishi qatilni uchrighan yerde öltürüwetsun.

22 Lékin u ademning öchi yoq, tasadipiy ittiriwétish yaki meqsetsizla birer nerse étip, □

23 yaki adem öltürgüdek herqandaq bir tashni ademni körmey étip sélip, adem öltürüp qoyghan bolsa, uning eslide uninggha héchqandaq öchi bolmisa, uninggha ziyankeshlik qilish niyitimu bolmisa; 24 bundaq ehwalda, jamaet shu qanun-hökümlerge asasen adem öltürgüchi bilen qan qisas alghuchi otturisida késim qilsun. 25 Jamaet tasadipiy adem öltürüp qoyghuchini qan qisas alghuchi kishining qolidin jezmen qutquzuwalsun; ular uni qéchip bériwalghan panahliq shehirige *aman-ésen* qayturup bersun; andin muqeddes may bilen mesihlen'gen bash kahin ölüp ketküche u shu sheherde tursun.

26 Lékin tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eger qéchip bériwalghan panahliq shehirining tewesidin chiqip ketken bolsa, 27 shundaqla qan qisas alghuchi kishi uni panahliq shehirining pasillirining sirtida uchritip qélip öltürüwetken bolsa, undaqa qan qisas alghuchi qan töküsh gunahini tartmaydu; 28 chünki tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eslide bash kahin ölüp ketküche panahliq shehiride turushi kérek idi; bash kahin ölüp ketkendin kéyin öz teweliki bolghan zémin'gha qaytip barsa bolidu.

29 – Bular siler turushluq hemme yerde ewladmu-ewlad qanun-belgilimiler bolsun.

30 Bashqa birisini öltürgen qatilni bolsa, birnechche guwahchining guwahliqidin kéyin andin öltürüshke bolidu; lékin peqet birla guwahchining guwahliqi bolsa, u uni öltürüshning sewebi bolmaydu. ■

31 Ölümge layiq gunah ötküzgenlerge, yeni qesten adem öltürgenler üçün siler héchqandaq tölem pulini qet'iy qobul qilmanglar; undaq kishi jezmen öltürülüşhi kérek. 32 Shuningdek panahliq sheherge qéchip bériwalghan kishi üçün bash kahin ölüp kétishtin ilgiri öz yérigé qaytip kéliwélishigha héchqandaq tölem pulini qet'iy qobul qilmanglar.

33 Shundaq qilsanglar, özünglar turghan zéminni bulghighan bolmaysiler, chünki qan zéminni bulghaydu; zéminda tökülgen qan'gha del shu qanni tökken kishining öz qénidin bashqa héchqandaq kafaret keltürüshke bolmaydu. 34 Özünglar olturghan zéminni, yeni Men Özüm makan qilghan zéminni bulghimanglar; chünki Men Perwerdigar Israillar arisida makan tutquchidurmen.

36

Ayal mirasxorning turmush qurushi toghrisidiki nizam

1 Yüsüp ewladlirining jemetliridin Manassehning newrisi, Makirning oghli Giléadning ewladlirining jemet bashliqliri Musa we Israillarning kattiliri bolghan emirlerning aldigha kélip mundaq dédi: — 2 «Perwerdigar ilgiri ghojamgha chek tashlap zéminni Israil xelqige miras qilip teqsim qilip bérishni buyrughan; ghojammu Perwerdigarning

■ 35:20 Qan. 19:11 □ 35:22 «meqsetsizla» — ibraniy tilida «mökün'gen halda emes bolup...». ■ 35:30 Qan. 17:6; 19:15

qérindishimiz Zelifihadning mirasini uning qizlirigha teqsim qilip bérish toghrisidiki buyruqinimu alghan. ■ ³ Lékin, ular Israillarning bashqa qebilisidikilergé yatliq bolup ketse, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin chiqip ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; undaq bolghanda biz chek tashlap érishken miras tügeydu. ⁴ Israillarning «azadliq yili» kelgende ularning mirasi ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; bundaq bolghanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin élip kétilidu». □

⁵ Musa Perwerdigarning sözi boyiche Israillargha söz qilip mundaq emr qilip: — Yüsüp qebilisidikiler toghra éytidu. ⁶ Zelifihadning qizliri toghrisida Perwerdigarning buyrughini mundaq: «Ular özliri xalighan erge yatliq bolsa boluwéridu, lékin öz jemeti, öz ata qebilisidin bolghan birige yatliq bolushi kérek. ⁷ Shundaq bolghanda Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yötkilip ketmeydu; Israillarning herbiri öz ata-bowilirining qebilisining mirasini ching tutup qoyup bermesliki kérek. ⁸ Israillarning herbiri öz ata-bowilirining mirasini igilesh üçün Israil qebililiridin mirasqa warisliq qilghan herbir qiz-ayal öz ata-bowilirining qebilisidin bolghan birsige yatliq bolushi kérek. ⁹ Mushundaq bolghanda, Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yötkilip ketmeydu; chünki Israil qebililiri öz mirasini qolidin bermesliki kérek, — dédi.

¹⁰ Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Zelifihadning qizlirimu shundaq qildi. ¹¹ Zelifihadning qizliridin Mahlah, Tirzah, Hogleh, Milkah we Noahlar öz taghilirining oghullirigha yatliq boldi. ■ ¹² Ular Yüsüpning oghli Manassehning ewladlirining jemetidikilergé yatliq boldi; ularning mirasi yenila atisining qebilisi ichide qaldi.

¹³ Bular Perwerdigar Yérixoning udulida, Jordan deryasining boyidiki Moab tüzlenglikliride Musaning wasitisi bilen Israillargha buyrughan emrlér we hökümlerdur.

■ **36:2** Chöl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Ye. 17:3, 4 □ **36:4** «azadliq yili» — eslide ibraniy tilida «burgha (chélis) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 we izahatini körüng. ■ **36:11** Chöl. 27:1

Qanun sherhi

Perwerdigarning méhribanliqi — tarixni qayta bayan qilish

¹ Töwende xatirilen'gini Musaning Iordan deryasining sherqiy teripidiki Paran bilan Tofel, Laban, Haziro, Di-Zahabning otturisida, yeni Sufning udulidiki chöl-tüzlenglikte, pütkül Israilgha éytqan sözliridur: —

² Horeb téghidin chiqip, Séir téghining yoli bilen Qadesh-barnéagha barghuçe jemiý on bir künlük yol idi. ³ Halbuki, Musa bu barliq sözlerni Perwerdigarning ularni dep öziğe tapilighini boyiche Israilgha éytqan waqti qiriqinchi yili, on birinchi aying birinchi küni boldi; ⁴ bu waqit Musa Heshbonni paytext qilghan Amoriylarning padishahi Sihonni we Ashtarot we Edreyni paytext qilghan Bashanning padishahi Ogni meghlup qilghandin kéyinki mezgil idi. ■ ⁵ Shuning bilen Iordan deryasining sherqiy teripidiki Moab zéminida Musa *peyghember* bu qanun-telimni sherhleshke bashlap, mundaq dédi:

⁶ «Perwerdigar Xudayimiz Horeb téghida bizge söz qilip: — «Silerning mushu tagh etrapida turghan waqtinglar yéterlik boldi; ⁷ emdi burulup seperge atlinip, Amoriylar turuwatqan égzlikke we uninggha yéqin bolghan barliq jaylarga, jümlidin Arabah tüzlenglikige, taghliqlargha, oymanliqqa, jenubqa, déngiz boylirigha, ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche Qanaaniylarning zéminigha hem Liwan zéminigha béringlar. ⁸ Mana, Men shu zéminni silerning aldinglarga qoydum; kiringlar, Perwerdigar ata-bowiliringlarga, yeni Ibrahim, Ishaq, Yaqup we ularning ewladlirigha: «Silerge bérimen» dep qesem qilghan zéminni igilenglar» — dégenidi.■

⁹ Shunga Men shu chaghda silerge: —

«Men yükünlarni yalghuz kötürelmeymen. ■ ¹⁰ Perwerdigar Xudayinglar silerni köpeytti; mana, bugün siler asmandiki yultuzlardek nurghunsiler. ¹¹ Ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar derweqe silerni hazirqidin yene ming hesse köpeytker, shundaqla wede qilghinidek silerge bext-beriket ata qilghay! ¹² Lékin men özüm yalghuz qandaqmu silerning japaliringlarni, yükünlarni we talash-tartishinglarni kötüreleymen? ¹³ Özünglar üçün herqaysi qebililiringlardin danishmen, yorutulghan mötiwerlerni tallanglar, men ularni üstünglerge yobashchi qilimen» — dédim.

¹⁴ Siler bolsanglar manga: — «Séning éytqining yaxshi gep boldi», dédinglar. ¹⁵ Shuning bilen men qebililiringlardin munewwer ademlerni, yeni danishmen hem mötiwer ademlerni tallap, üstünglerge yobashchi qilip, mingbéshi, yüzbéshi, ellikbéshi we onbéshi qilip teyinlep, qebililiringlar üçün herxil emellerni tutushqa tiklidim. ¹⁶ Shu chaghda men aranglardiki soraqchilargha: «Qérindashliringlar arisidiki erz-dewalarni soranglar, qérindash bilen qérindashning otturisida we puqraying bilen qoshna olturghan yaqa yurtluqlar otturisida adil höküm chiqiringlar; ■ ¹⁷ höküm chiqarghanda héchqandaq kishining yüz-xatirisini qilmanglar; meyli kichik bolsun, chong bolsun siler hemmisin-ingla ishlirini soranglar. Siler insanlarning sölitidin qorqmasliqinglar kérek, chünki mushu höküm chiqirish ishi Xudagha tewe ishtur. Silerge tes chüshidighan ish bolsa, méning aldingha élip kélinglar, men uni anglaymen» — dédim. ■ ¹⁸ Eyni chaghda men qilishqa kérek bolghan barliq ishlar toghruluq tapilghanmen.

Qadesh-Barnéadiki Xudagha bolghan ishenchsizlik

¹⁹ Biz Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughandek Horebtin chiqip, Amoriylarning taghliqigha barduq we siler shu yoldiki bipayan, dehshetlik chölni kördunglar; biz uning

hemmisidin ötüp, Qadesh-Barnéagha kelduq. ²⁰ We men silerge: — «Siler Perwerdigar Xudayimiz bizge ata qilidighan, Amoriylarning téghigha yétip kelduq. ²¹ Mana, Perwerdigar Xudayinglar bu zéminni aldinglarga qoydi; ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigar silerge éytqandek, shu yerge chiqip uni igilenglar; qorqmanglar, héch hoduqmanglar» — dédim.

²² Shuning bilen siler hemminglar yéningha kélip manga: — «Biz zémin'gha kirishtin ilgiri aldin ademlerni eweteyli; ular biz üçün u yerni közitip, chiqishimiz kérek bolghan yol we biz uchraydighan sheherler toghruluq xewer yetküzsün» — dédinglar.

²³ Bu ish nezirimge muwapiq körünüp, men aranglardin on ikki ademni, yeni herqaysi qebilidin birdin ademni tallidim. ■ ²⁴ Ular yolgha atlinip taghqa béríp, Eshkol jilghisigha chüshüp u yerni tekshürüp körüshti. □ ■ ²⁵ Ular qollirigha shu zémindiki méwilerdin élip bizge keltürdi we melumat béríp: «Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilghan bu zémin yaxshidur» — dédi.

²⁶ Halbuki, siler zémin'gha chiqishqa unimidinglar, Perwerdigar Xudayinglarning emrige qarshi chiqip Uninggha asiqliq qildinglar ■ ²⁷ we öz chédiringlarda qaqsap: «Perwerdigar bizge öch bolghanliqidin bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak qilish üçün Misir zéminidin chiqarghan. ²⁸ Emdi biz nege bararmiz? Chünki qérindashlirimiz: «Shu yerdiki ademler bizdin chong hem éviz bir xelq iken; ularning sheherliri intayin chong, sépilliri asman'gha taqishidiken; uning üstige biz shu yerde Anakiylarni bayqiduq», dep könglimizni parakende qiliwetti» — dédinglar. □ ■

²⁹ Shunga men silerge: «Qorqmanglar, ularning aldida dekke-dükkige chüshmenglar; ³⁰ silerning aldinglarda mangidighan Perwerdigar Xudayinglar Misir zéminida köz aldinglarda barliq qilghanliridek siler üçün jeng qilidu; ³¹ siler yene chöl-bayawandimu barliq mangghan yolliringlarda mushu yerge yétip kelgüche insan öz oghlini quchiqida kötürginidek Perwerdigar Xudayinglarningmu silerni kötürginini kördunglar. ³²⁻³³ Shuningdek gerche U yene kéchide otta, kündüzde bulut ichide silerning aldinglarda méngip, bargah tikküdek yerlerni izdep tépish üçün yürgen bolsimu, bu ishta Perwerdigar Xudayinglarga ishenmidinglar. ■

³⁴ Perwerdigar bu sözlerni qilghan awazinglarni anglap ghezeplinip: ³⁵ «Bu rezil dewrdikilerdin héchbir adem herqandaq yol bilen Men ata-bowilirigha teqdim qilishni qesem qilghan bu yaxshi zéminni körgüchi bolmaydu! ■ ³⁶ Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke, shula zéminni köridu we u öz puti bilen kézip chiqqan barliq yerni uninggha we uning balilirigha bérimen» — dep qesem qildi. □

³⁷ Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi we: «Senmu shu yerge kirgüchi bolmaysen. □ ■ ³⁸ lékin aldingda xizmette turuwatqan Nunning oghli Yeshua kireleydu. Uni küchlendürgin, chünki u Israillarni uninggha miras qilduridu. ³⁹ Shuningdek silerning: «Ular *düşmenlerning* oljisi bolup qalidu» dégen kichik baliliringlar, yeni бүгünki күnde yaxshi-yamanni perq ételmeydighan baliliringlar bolsa, kiridu; Men u yerni ulargha ata qilimen we ular uni igileydu.

⁴⁰ Lékin siler bolsanglar, burulup Qizil Déngizgha baridighan yol bilen chöl-bayawan'gha qayttinglar» — dédi. □

⁴¹ Shu chaghda siler manga jawab béríp: «Biz derweqe Perwerdigar aldida gunah sadir

■ **1:23** Chöl. 13:2-38. □ **1:24** «yolgha atlinip» — ibraniy tilida «yolgha burulup» ■ **1:24** Chöl. 13:23 ■ **1:26** Chöl. 14:2 □ **1:28** «chong hem éviz bir xelq» — yaki «köp hem éviz bir xelq». «Anakiylar» — yoghan boyluq gigant ademler idi («Chöl.» 13:33, «Qan.» 2:10, 21, 9:2ni körüng). ■ **1:28** Chöl. 13:28 ■ **1:32-33** Mis. 13:21 ■ **1:35** Chöl. 14:22, 23; Zeb. 95:10-11 □ **1:36** «Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke,...» — mushu weqe «Chöl.» 13-14-babta xatirilinidu. □ **1:37** «Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi» — mushu weqe «Chöl.» 20:1-13de xatirilinidu. ■ **1:37** Chöl. 20:12; 27:14; Qan. 3:26; 4:21; 34:4 □ **1:40** «Qizil Déngiz» — yaki «Qomushluq déngiz».

qilduq. Shuning uchün biz hazir Perwerdigar Xudayimiz bizge qilghan barliq emri boyiche jeng qilghili chiqimiz» — dédinglar. Shuning bilen silerning herbiringlar öz béshimchiliq qilib qoral-yaraqliringlarni ésip, taghqa chiqmaqchi boldunglar. ⁴² Lékin Perwerdigar manga: Ulargha: — «Chiqmanglar, jeng qilmanglar, chünki Men aranglarda emesmen; siler choqum düshmenliringlar aldida meghlup bolisiler», dégin, dédi.

⁴³ Men silerge söz qildim, lékin siler qulaq salmidinglar, belki Perwerdigarning sözige qarshi chiqip asiyliq qilib, öz béshimchiliq qilib taghqa chiqtinglar. ⁴⁴ Lékin taghda turghan Amoriylar silerge qarshi atlinip, bir top herilerdek silerni taki Xormahghiche qoghlap, Séirda silerni qilichlap öltürdi. ⁴⁵ Siler qaytip kélip Perwerdigar aldida yigha-zar kötürdünglar, emma Perwerdigar peryadinglarni anglimidi, ya uninggha qulaq salmidi.

⁴⁶ Shuning bilen siler Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!□

2

Qadesh-barnéadin Moabqa bolghan seper

¹ Andin biz burulup, Perwerdigar manga éytqandek Qizil déngizgha baridighan yol bilen seperge atlanduq; biz nurghun künler Séir téghi etrapida aylinip yürduq. ² Perwerdigar manga söz qilib: —

³ «Silerning mushu taghni aylinip turghan waqtinglar yéterlik boldi; emdi shimal terepke burulunglar. ⁴ Xelqge: — Siler Séirda turuwatqan qérindishinglar Esawlarning chégrisidin ötidighan boldunglar; ular silerdin qorqidu, shunga bek éhtiyat qilib, ⁵ ulargha jeng qozghimanglar; chünki men silerge ularning zéminidin hetta tapanchiliq yernimu bermeymen; chünki Séir téghini Esawgha miras qilib berdim. ■ ⁶ Siler ulargha pul tölep ozuq-tülük sétiwélinglar, pul tölep su sétiwélinglar. □ ⁷ Chünki Perwerdigar Xudayinglar qolunglardiki barliq ejirni beriketlep kelgen; U silerning bu bipayan chöl-bayawandin méngip ötüwatqininglarda hemmini bildi; Perwerdigar Xudayinglar bu qiriq yil siler bilen bille boldi; héch nersidin kem bolmidinglar» — dédi.□

⁸ Shuning bilen biz Séirda turuwatqan qérindashlirimiz Esawlarning zéminidin we Arabah tüzlenglikidin, shundaqla Élat we Ézion-Geberdin ötüp, burulup Moabdiki chöl-bayawan yoli bilen mangduq. ⁹ Perwerdigar manga: «Moabiylarni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men ularning zéminini silerge miras qilib bermeymen; chünki Men Ar sheher-zéminini Lutning ewladlirigha miras qilib berdim» — dédi □ ¹⁰ (Emiylar eslide shu yerde turatti; ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égiz boyluq bir xelq idi. ¹¹ Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu; lékin Moabiylar ularni «Emiylar» dep ataydu. □ ¹² Séirda eslide Horiylar turatti; lékin Esawlar Horiylarni zéminidin heydiwétip, ularni yoqitip ornigha olturaqlashti — xuddi Israillar Menki Perwerdigar ulargha teqdim qilghan, ularning teweliki bolghan zémin'gha qilghinigha oxshash).

¹³ *Perwerdigar*: «Emdi hazir ornunglardin turup Zered éqinidin ötünglar» dédi. Buni anglap biz Zered éqinidin öttuq.

□ **1:46** «...siler **Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!**» — bu ayetning ibraniy tilidiki menisini chüshinish tes. Bashqa ikki xil terjimisi: «... siler Qadeshte alliqachan turghan künlerde (yeni 40 kün) shu yerde turup qaldinglar» yaki «...siler bashqa yerlerde qanchilik turghan bolsanglar, Qadeshtimu shunchilik turup qaldinglar» (démek, chöl-bayawanda kézip yürgen 38 yilning yérimi, yeni 19 yil Qadesh-Barnéada ötkén). ■ **2:5** Yar. 36:8 □ **2:6** «**Siler ulargha pul tölep...**» — ibraniy tilida «Siler ulargha kümüş tölep...». □ **2:7** «...U **silerning... ötüwatqininglarda hemmini bildi**...» — mushu söz belkim «U (Xuda) silerdin xewer élip keldi» dégen menini öz ichige alidu. □ **2:9** «**Lutning ewladliri**» — démek, Moabiylar we Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ **2:11** «**Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu**» — ibraniy tilida «Refayiylar» dégen sözler bilen ipadilinidu.

14 Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi; bu del xuddi Perwerdigar ulargha qesem qilghinidek, u dewrdiki jengchiler bargahdin pütünley yoqitilghuche bolghan ariliqtiki waqit idi. □ 15 Derweqe Perwerdigarning qoli ularni bargahdin yoqitip tügetküche ularni halak qilishqa qarshi chiqqanidi.

16 We shundaq boldiki, shu jengchiler ölüp xelq arisidin pütünley tügigendin kéyin,

17 Perwerdigar manga söz qilip: —

18 «Siler bugün Moabning, yeni Arning chégrisidin ötisiler. 19 Shuning bilen siler Ammoniylargha yéqin kélisiler; emma ularni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men Ammoniylarning zéminini silerge miras qilip bermeymen; chünki Men uni Lutning ewladlirigha miras qilip berdim» — dédi.□

20 (bu zéminmu «gigantlarning zémini» hésablinidu; chünki ilgiri gigantlar shu yerde turghanidi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dep ataydu. □ 21 Ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égez boyluq bir xelq idi. Perwerdigar ularni *Ammoniylarning* aldida yoqitishi bilen *Ammoniylar* ularni zéminidin mehrum qilip, ularning ornigha olturaqlashqanidi. 22 Perwerdigar Séirda turghan Esawlar üçünmu oxshash ish qildi, ularning aldidin Horiylarni yoqatti; shuning bilen Esawlar ularni zéminidin mehrum qilip, bugün'ge qeder ularning ornigha olturaqlashqanidi. 23 We Gaza shehirigiche kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin chiqqan Kaftoriylar yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti).□

24 — «Emdi ornunglardin qozghilinglar, sepiringlarga chiqinglar; Arnon deryasidin ötünglar; mana, Men Heshbonning padishahi Amoriy Sihonni we uning zéminimu qolunglarga tapshurdum; ishni bashlanglar, zéminni igileshke, uning bilen jeng qilishqa chiqinglar; 25 Men bügündin bashlap silerning qorqunchunglar we wehshitinglarni pütkül asman astidiki xelqler üstige chüshürimen; ular silerning xewiringlarni anglap silerning tüpeyinglardin titrep dekke-dükkige chüshidu».

Heshbonning padishahi Sihon meghlup bolidu

26 Shu chaghda men Heshbonning padishahi Sihon'gha Kedemot chölidin elchilerni ewetip, tinchliq salimi yollap: — ■

27 «Bizning zéminingdin ötüshimizge yol qoyghaysen; onggha, solgha burulmay, peqetla yoldin chiqmay mangimiz. ■ 28 Sen manga ozuq-tülükni pulgha sétip bérisen, suni pulgha sétip bérisen; biz peqetla piyade méngip ötimiz, xalas. 29 Séirda turuwatqan Esawlar, Arda turuwatqan Moabiylar bizge muamile qilghandek senmu biz Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilidighan zémin'gha kirgüche shundaq muamile qilghaysen» — dédim.

30 Lékin Heshbonning padishahi Sihonning bizning u yerdin ötüshimizge yol qoyghusi yoq idi; chünki Perwerdigar Xudayinglar uni silerning qolunglarga tapshurush üçün uning roh-qelbini qattiq, könglini jahil qiliwetken (bügünki ehwal derweqe shundaq).

31 Perwerdigar manga: «Mana, Men aldinglarda Sihonni we uning zéminini silerge

□ **2:14** «Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi...» — 1:34-39ni we «Chöl.» 14:26-34ni körüng. Xudaning sözige ishenmigen, yigirme yashtin ashqan barliq «jengchiler»ning hemmisi («shu dewr»de 20 yashtin 60 yashqiche bolghanlar) Xuda wede qilghan zéminni körmey chöl-bayawanda ölüp tügigenidi.

□ **2:19** «Lutning ewladliri» — démek, Moabiylar we Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ **2:20** «gigantlarning zémini» — yaki «Refayiylarning zémini». □ **2:23** «Gaza» — mushu yerde Gaza «Azzah» déyilidu. «...kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin chiqqan Kaftoriylar yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti»

— Musa peyghember némishqa Israillargha bu töt yerdiki gigantlar (Emiylar, Anakiylar, Horiylar we Awwiylar)ni tilgha alidu? Shühbisizki, u Israillargha: «Qaranglar, Xuda bu étiqadsiz xelqler (Ammoniylar, Esawlar qatarliq) aldida bu gigantlarni yoqatqan yerde, siler Qanaan'gha chiqip shu yerde turuwatqan gigantlar bilen soqushushtin zadi némishqa qorqisiler?» dep righbetlendürmekchi bolidu. Kaftor — Krét arali. ■ **2:26** Chöl. 21:21; Hak. 11:19 ■ **2:27** Chöl. 21:21,22

tapshurushqa bashlidim; ishni bashlanglar, uning zéminini igilesh üçün uni ishghal qilishqa kirishinglar» — dédi.

³² Sihon derweqe özi we barliq xelqi biz bilen qarshilishish üçün jeng qilishqa Yahazgha chiqti. ■ ³³ Lékin Perwerdigar Xudayimiz uni bizning aldimizda qolimizgha tapshurdi; biz uning özini, oghullirini we barliq xelqini urup mehlup qilduq. ■

³⁴ Shu chaghda biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq; ulardiki barliq erkeq, qiz-ayal we balilarni birinimu qoymay yoqattuq; ulardin héchqaysisini tirik qoymiduq. □ ³⁵ Biz peqet özlirimiz üçün charwa mallirini we ishghal qilghan sheherlerdin olja gheniyet alduq.

³⁶ Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip Giléadqiche héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi; Perwerdigar Xudayimiz bizning aldimizda hemmisini mehlubiyetke uchratti. □ ³⁷ Halbuki, siler Ammoniylarning zéminigha, chégrisi bolghan pütkül Yabbok wadisigha, taghdiki sheherlerge yaki Perwerdigar Xudayimiz bizge men'i qilghan herqaysi yerge yéqinlashmidinglar.

3

Bashanning padishahi Ogning mehlup qilinishi

¹ Andin biz burulup, Bashan'gha baridighan yol bilen chiqip mangduq; Bashanning padishahi Og we barliq xelqi bizge qarshi jeng qilishqa Edreyge chiqti. ■ ² Perwerdigar manga: «Uningdin qorqmighin; chünki Men uni, uning xelqi we zéminini qolunggha tapshurdum; Heshbonda turghan Amoriylarning padishahi Sihonni néme qilghan bolsa, unimu shundaq qilisen» — dédi. ■

³ Perwerdigar Xudayimiz derweqe Bashanning padishahi Ogn we barliq xelqini qolimizgha tapshurdi; biz uninggha hujum qilip ulardin héchkimni qaldurmay qirduq. ⁴ Shu waqitta biz uning barliq sheherlirini ishghal qilduq; biz uning sheherliridin igilimigen birsimu qalmidi. Bular Bashandiki Ogning padishahliqi, yeni pütkül Argob rayoni bolup, jemiymish sheher idi. ⁵ Bu sheherlarning hemmisi égiz sépillar we baldaqliq qowuqliri bilen mustehkem qilin'ghanidi; ulargha qarashliq yéza-kentler intayin köp idi. ⁶ Biz ularni Heshbonning padishahi Sihonni qilghinimizdek teltöküs yoqattuq — Barliq sheherler, erler, ayal-balilarni qoymay hemmisini teltöküs yoqattuq. □ ⁷ Biz peqet özlirimiz üçün barliq charwa-mallarni we sheherlerdin olja gheniyet alduq.

⁸ Shu chaghda biz Iordan deryasining sherq teripide turushluq Amoriylarning ikki padishahining qolidin zéminini, yeni Arnon deryasidin Hermon téghighiche bolghan zéminini tartiwalduq □ ⁹ (Hermon téghini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Sénir» dep ataydu); ¹⁰ Biz yene tüzlengliktiki barliq sheherler, pütkül Giléad we Bashan padishahi ogning padishahliqidiki Salikah we Edrey sheherlirigiche, Bashanning barliq zéminini igiliduq ¹¹ (shu chaghda gigantlarning qalduqidin peqet Bashanning padishahi Og qalghanidi; uning kariwiti tömürdin yasalghanidi; mana, u Ammoniylarning Rabbah

■ 2:32 Chöl. 21:23 ■ 2:33 Qan. 29:6 □ 2:34 «...biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq» — «halak qilduq» dégen sözler Xudaning buyrushisi bilen melum bir el, sheher yaki hertürlük nersini teltöküs yoqitishni bildüridu. □ 2:36 «Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip...» — bashqa birxil terjimisi: «Arnon deryasi boyidiki Aroer, yeni jilghidiki sheherdin tartip...». «héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi» — yaki «bizge nisbeten héch sheher sépili égiz kelmidi». ■ 3:1 Chöl. 21:33; Qan. 29:6 ■ 3:2 Chöl. 21:34 □ 3:6 «teltöküs yoqitish» — mushu söz Xudaning buyrushisi bilen melum bir el, sheher yaki hertürlük nersini toluq yoqitishni bildüridu. □ 3:8 «Iordan deryasining sherq teripide» — ibraniiy tilida «Iordan deryasining bu teripide»

shehiride saqliniwatmamdu? Uning uzunluqi toqquz gez, kengliki töt gez. «Gez» — adettiki ademning jeyniki ölchem qilin'ghan).□

¹² Biz shu chaghda igilgen zémin mundaq: — Arnon deryasi yénidiki Aroer shehiridin tartip, Giléad taghliqining yérimini we uningdiki sheherlerni Ruben we Gad qebilisidik-ilerge teqdim qildim; ■ ¹³ Giléadning qalghan zémini we Og padishahning zémini bolghan pütkül Bashanni men Manassehning yérim qebilisige teqdim qildim (pütkül Argob rayoni, yeni pütkül Bashan «gigantlarning zémini» déyilidu. □ ¹⁴ Manassehning oghli Yair pütkül Argob rayonini, yeni Bashanni Geshuriylar we Maakatiylarning chégrisighiche igilgen we uni öz ismi bilen «Hawwot-Yair» dep atighan. Bügün'ge qeder u shundaq atalmaqta). □ ¹⁵ Giléadni bolsa men Makirgha teqdim qildim. ¹⁶ Rubendikiler we Gadtikilerge men Giléadtin Arnon deryasighiche (wadining otturisi chégra idi), shundaqla Ammoniylarning chégrasi bolghan Yabbok deryasighiche bolghan zéminni teqdim qildim; ¹⁷ yene Pisgah taghliqi astida yatqan Arabah tüzlengliki (taghliq tüzlenglikning sherqiy teripide) we Iordan deryasining Kinneret kölidin tartip Tuz déngizghiche bolghan qismini ulargha chégra qilip berdim.□

Jordan deryasining sherqiy teripidiki ikki yérim qebilige bolghan körsetmiler

¹⁸ Men shu chaghda silerge: —

Perwerdigar Xudayinglar özünlarning teelluqatinglar bolsun dep igilishinglar üçün bu zéminni silerge ata qilghan; aranglardiki jengchiler jengge teyyarlinip qorallan'ghan halda qérindashliringlar bolghan Israillarning aldida deryadin ötünglar; ■ ¹⁹ Peqet bala-chaqiliringlar we mal-charwiliringlar (mal-charwiliringlarning köplikini bilimen) men silerge teqsim qilghan sheherlerde qalsun; ²⁰ Perwerdigar qérindashliringlarga silerning aram alghininglardek aram bergüche, ular Perwerdigar Xudayinglar Iordan deryasining u teripide ulargha teqdim qilghan zéminni igiligüche ular bilen birge *jeng qilinglar*; andin siler herbiringlar men silerge teqsim qilghan öz teelluqatinglarga qaytisiler» — dep tapilghanmen.

²¹ Shu chaghdimu men Yeshuagha: «Sen Perwerdigar Xudayinglarning mushu ikki padishahqa qilghanlirining hemmisini öz közüng bilen kördüng; Perwerdigar sen baridighan yerdiki padishahliqlarnimu shuninggha oxshash qilidu. ■ ²² Siler ulardin qorqmanglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar özi siler üçün jeng qilidu» — dep tapilghanmen.

²³ Shu chaghda men Perwerdigardin ötünüp: —

²⁴ «I Reb Perwerdigar, Sen Öz qulunggha Öz ulughluqung we küchlük qolungni ayan qilishqa kirishting; chünki meyli asmanlarda yaki zéminda bolsun Séning qilghanliringgha we küch-qudritingge teng kelgüdek shundaq ilah barmu? ■ ²⁵ Sendin ötünümenki, méni Iordan deryasidin ötüp, shu yerdiki yaxshi zéminni — Shu yaxshi taghliqni we Liwanni körüşke nésip qilghaysen», — dédim.

²⁶ Lékin Perwerdigar silerning sewebinglar tüpeylidin manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi, belki manga: «Boldi, bes! Bu ishni aldimda ikkinchi tilgha alghuchi bolma. □ ■ ²⁷ Sen Pisgahning choqqisigha chiqip béshingni kötürüp, Öz közüng bilen

□ **3:11** «gigantlarning qalduqliridin» — ibranij tilida «Refayiylarning qalduqliridin». «uning kariwiti» — yaki «uning méyit sanduqi». «gez» — muqeddes kitapta ishli tilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu, yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr) idi. Mushu yerde «gez» «gigantlar»ning jeyniki bilen emes, «adettiki adem»ning jeyniki bilen hésablinidu. ■ **3:12** Chöl. 32:33 □ **3:13** «gigantlarning zémini» — yaki «Refayiylarning zémini». □ **3:14** «Hawwot-Yair» — yeni «Yairning yéza-kentliri». Yair Manassehning ewladi. □ **3:17** «Kinneret köli» — «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur. «Tuz déngizi» — yeni «Ölük Déngiz». ■ **3:18** Chöl. 32:20 ■ **3:21** Chöl. 27:18 ■ **3:24** 1Sam. 2:2; Zeb. 89:7, 8, 9 □ **3:26** «...Perwerdigar ... sewebinglar ... manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi» — «Chöl.» 20:1-13ni körüng. ■ **3:26** Qan. 1:37; 31:2; 34:4

meghribke, shimalgha, jenubqa we meshriqqa tikilip qara; chünki sen mushu Jordan deryasidin ötmeysen. ²⁸ Yeshuagha wezipini tapilighin, uni righbetlendürüp yürekliq qil; chünki u bu xelqning aldidin ötüp sen köridighan shu zémin'gha ularni ige qilghuzidu» — dédi.

²⁹ Shuning bilen biz Beyt-Péorning udulidiki wadida turup qalduq.

4

Ehdi kórsitilgen imtiyazlar — Musa sözini dawam qilidu

¹ — Emdi, i Israil, men silerge ögitidighan mushu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar; ulargha emel qilsanglar hayatliq tapisiler we shundaqla ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge teqsim qilidighan zémin'gha kirip uni igileysiler. ■ ² Men silerge tapshuridighan Perwerdigar Xudayinglarning mushu emrlirige emel qilishinglar üçün, men silerge emr qilghan sözge héchnémini qoshmanglar hemde uningdin héchnémini chiqiriwetmenglar. ■

³ Siler öz közlinglar bilen Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlerini körgensiler; chünki Baal-Péorgha egeshkenlarning hemmisini Perwerdigar Xudayinglar aranglardin yoqatti; □ ■ ⁴ Lékin Perwerdigar Xudayinglarga ching baghlan'ghanlardin herbiringlar бүгүн'ge qeder hayat turuwatisiler.

⁵ Mana, men Perwerdigar Xudayim manga emr qilghandek, kirip igileydighan zéminda turghanda ulargha emel qilsun dep silerge belgilime hem hökümlerni ögettim. ⁶ Siler ularni ching tutup emel qilinglar; chünki shundaq qilsanglar bu hökümlerning hemmisini anglighan xelqlarning köz aldida silerning dana we yorutulghan bir xelq ikenlikinglar ispatlinidu; ular derweqe: «Bu ulugh el derheqiqet dana hem yorutulghan bir xelq iken» — deydu. ⁷ Chünki Perwerdigar Xudayimizning bizning Uninggha nida qilghan herbir tileklirimizde bizge yéqin turghinidek, öziye yéqin turghan bir Xudasi bolghan bizge oxshash bashqa bir ulugh el barmu? ■ ⁸ Men aldinglarga qoyghan mushu pütkül qanundikidek adil belgilimiler hem hökümlerge ige bolghan silerde bashqa bir ulugh el barmu?

Horebtiki ehde toghruluq eslitip-agahlandurush

⁹ Öz közünglar bilen körgen ishlarni untumasliqinglar, hetta ömrünglarning barliq künliride qelbinglardin chiqarmasliqinglar üçün özünglarga éhtiyat qilinglar we ixlasliq bilen qelbinglarni *ézishtin* saqlanglar; shuningdek siler körgininglarni baliliringlarga we baliliringlarning balilirigha yetküzünglar; ■ ¹⁰ Siler Horeb téghida Perwerdigar Xudayinglarning aldida turghan küni Perwerdigar manga: «Xelqni Méning sözlirimni anglishi üçün yénimgha yighqin; shuning bilen ular sözlirimni öginip, yer yüzidiki barliq künliride Mendin eyminidu we balilirigha ögitidu» — dégenidi. ¹¹ Siler yéqin kélip taghning tüwide turdunglar; bu taghning oti asmanlarning baghrighiche köyüp yetti, hemde qarangghuluq, bulutlar we sür taghni qaplidi; ■ ¹² Perwerdigar otning otturisdin silerge söz qildi; siler sözlerning sadasini anglidinglar, lékin héch shekilni körmidinglar; siler peqet bir awazni anglidinglar. ¹³ We U shu chaghda silerge emr qilghan ehdisini, yeni «on emr»ni ayan qildi we ularni ikki tash taxtay üstige pütüti. □ ¹⁴ We shu chaghda Perwerdigar manga emr qilip, siler deryadin ötüp igileydighan

■ **4:1** Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ **4:2** Qan. 13:1; Pend. 30:6; Weh. 22:18 □ **4:3** «Baal-Péor» — bir xil but. «Chöl.» 25-babni körüng. «Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlerini körgensiler» — «Chöl.» 25-babni körüng. ■ **4:3** Chöl. 25:4; Ye. 22:17 ■ **4:7** Qan. 26:19 ■ **4:9** Qan. 6:7; 11:19 ■ **4:11** Mis. 19:18 □ **4:13** «on emr» — ibraniiy tilida «on söz».

zéminda ularni ulargha emel qilishinglar üçün silerge belgilimiler hem hökümlerni ögitishni tapilidi.

¹⁵ Özünlgarğa nahayiti éhtiyat qilinglarki (chünki Perwerdigar Horeb téghida ot otturididin silerge söz qilghanda héchqandaq shekilni körmigensiler), ¹⁶⁻¹⁸ özünlgarni bulghap, meyli erkeq yaki ayal süritide, meyli yer yüzidiki herqandaq haywan yaki asmanda uchidighan herqandaq qush bolsun, meyli yer yüzide herqandaq ömiligüchi haywan yaki yer astidiki sulardiki herqandaq béliq bolsun, ularning süritide héchqandaq shekil-qiyapettiki oyma butni özünlgar üçün yasimanglar, ¹⁹ yaki shuningdek, béshinglarni kötürüp asmanlarga qarap, quyash, ay, yultuzlar, yeni pütkül samawi qoshunni körüp, könglünlgar mayil bolup ulargha bash éqip qulluqigha kirmenglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üçün orunlashturghan. □

²⁰ Lékin silerni bolsa Perwerdigar Öz mirasi bolghan bir xelq bolushunglar üçün «tömür tawlash xumdani»din, yeni Misirdin élip chiqti. ■ ²¹ Lékin Perwerdigar silerning wejenglardin manga ghezeplinip, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras bolush üçün ata qilidighan yaxshi zémin toghrisida: — «Sen shu yerge kirishke Iordan deryasidin ötmeysen» dep qesem qildi. ■ ²² Shunga men mushu zéminda ölüshüm muqerrer; Iordan deryasidin ötmeymen; biraq siler bolsanglar uningdin ötüp shu yaxshi zéminni igileysiler.

²³ Perwerdigar Xudayinglarning siler bilen tüzgen ehdisini untumasliqinglar, shundaqla özünlgar üçün Perwerdigar Xudayinglar silerge men'i qilghan oyma butni yaki herqandaq nersining shekil-qiyapitini yasimasliqinglar üçün özünlgarğa hézi bolunglar. ²⁴ Chünki Perwerdigar Xudayinglar hemmini yutquchi bir ot, wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadur. □ ■

Ehdidin yénishning aqiwiti we uninggha itaet qilishning berikiti

²⁵ Siler perzentler, perzentinglarning perzentlirini körüp, zéminda uzaq waqit turghandin kéyin, birxil shekil-qiyapette bolghan oyma butni yasighan, shuningdek Perwerdigar Xudayinglarni renjitip uning neziride rezil bolghanni qilip özünlgarni bulghighan bolsanglar, ²⁶ men asman-zéminni üstünlgarğa guwahchi bolushqa chaqirimen, siler Iordan deryasidin ötüp, igileydighan shu zémindin tézla pütünley yoq qilinisiler; silerning uningda yashighan künliringlar uzun bolmaydu, siler belki uningdin pütünley yoq qilinisiler. ²⁷ Perwerdigar silerni barliq xelqler arisigha tarqitidu, Perwerdigarning silerni heydishini bilen siler shu eller arisida kichik bir qalduq bolisiler. ■ ²⁸ Siler shu yerlerde turup yaghachtin yaki tashtin yasalghan, ne körelmeydighan, ne angliyalmaydighan, ne yémeydighan, ne puralmaydighan, peqet insanning qolining yasighini bolghan ilahlarning qulluqida bolisiler. ■ ²⁹ Siler shu

□ **4:19** «Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üçün orunlashturghan» — «samawi qoshun» dégen söz (1) kün, ay we nurghunlighan yultuzlarni; (2) bular bilen munasiwetlik perishtiler yaki asmandiki rohiy küchlerni körsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). Bu ayettiki uchurgha qarighanda Xuda (1) kün, ay we yultuzlarni pütkül insanietning menpeeti (yer yüzidikilerge nur we tept bérish, yoluchilar üçün yönilishni körsitip bérish qatarliq)ni közlep yaratti; (2) ular bilen munasiwetlik bolghan samawi küchler Xudagha xas bendilerning xizmitide bolushqa teyyar turidu («Ibr.» 1:14ni körüng); (3) Xuda **Özige xas bendiliridin** (mushu yerde Israildin) xewer alghanda peqet perishtiler arqiliq yardemlishipla qalmay, belki özi shexsen halini soraydu. ■ **4:20** Mis. 19:5 ■ **4:21** Qan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ **4:24** «Perwerdigar Xudayinglar ... wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadur» — mushu «heset» Israilning Xudasigha emes, belki türlük yirginchlik butlarga ibadet qilghanliqigha qarap Muqeddes Rohning «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlarga yaki butlarning keynide turuwatqan jin-sheytanlarga we ularning wekili bolghan saxta peyghemberlerge bolghan hesitini körsitidu. Bu téma toghruluq «kirish söz»imiznimu körüng. ■ **4:24** Mis. 20:5; 34:14; Qan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29 ■ **4:27** Qan. 28:62,64 ■ **4:28** Zeb. 115:4-7; 135:15-17

yerlerde Perwerdigar Xudayinglarni izdeysiler; pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen uni izdisenglar, uni tapisiler. ³⁰ Siler éghir azab-oqubet tartqininglarda, bu ishlarning hemmisi béshinglarga chüshkende, siler Perwerdigar Xudayinglarga yénip kélisiler we uning awazigha qulaq salisiler. ³¹ Chünki Perwerdigar Xudayinglar rehimdil bir Xudatur; U silerni tashliwetmeydu, ne halak qilmaydu, ne ata-bowiliringlar bilen qesem ichip tüzgen ehdisini héch untumaydu.

³² Emdi, silerdin ilgiri, Xuda insanni yer yüzide yaratqan künidin tartip ötkén künler toghruluq sürüshte qilinglar, shundaqla asmanlarning bir chétidin yene bir chétigiche sürüshte qilinglarki, mushuninggha oxshash ulugh bir ish bolup baqqanmu? Uninggha oxshash bir ishni anglap baqqanmu? ³³ Silerge oxshash, Xudaning ot ichidin chiqqan awazini anglap tirik qalghan bashqa bir xelq barmu?

³⁴ Perwerdigar Xudayinglar köz aldinglarda siler üçhün Misir zéminida qilghanliridek, qiyin sinaqlar bilen, möjizilik alametler bilen, karametler bilen, urush bilen, küchlük qol hem uzitilghan bilek bilen we dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni yat bir elning arisidin chiqirip Özige xas qilish üçhün kélip urunup baqqanmu? □

³⁵ Perwerdigarla Xudatur, uningdin bashqa birsi yoqtur, dep bilishinglar üçhün siler bu *ulugh* ishlarni körüshke muyesser qilin'ghansiler. ■ ³⁶ Silerge telim bérish üçhün U asmanlardin silerge Öz awazini anglatti; U yer yüzide Özining ulugh otini körsetti; siler shu otning otturisdinmu uning awazini angildinglar.

³⁷ Uning üstige, ata-bowiliringlarga baghligan muhebbiti tüpeylidin hemde ularning kényinki ewladlirini tallighanliqi üçhün, U silerni Misirdin shexsen Özi zor qudriti bilen qutquzup chiqardi; □ ■ ³⁸ U shuningdek silerning aldinglardin özünglardin köp we küchlük bolghan ellerni zéminidin heydep, silerni uninggha kirgüzüp, uni bügünki kündikidek silerge miras qilish üçhünmu shundaq qilghandur. ³⁹ Shunga bügün shuni bilip qoyunglarki we könglünglarni shuninggha bölünglarki, Perwerdigar yuqiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yer-zéminda bolsun Xudatur; Uningdin bashqa héchbiri yoqtur. ⁴⁰ Shuningdek silerning we kényinki balilar-ewladliringlarning ehwali yaxshi bolush üçhün, Perwerdigar Xudayinglar silerge ata qilidighan zéminda künliringlarni uzun, hetta menggülük qilish üçhün men bügünki künde silerge tapilawatqan Uning belgilimiliri we emrlirini tutunglar».

Musa peyghember «panahliq sheher»lerni ayrip békitidu ... Tepsilatli «Chöl.» 35:6-34de körsitilidu

⁴¹ Andin Musa Iordan deryasining sherqiy teripide üç sheherni ayrip békitti; ■ ⁴² meqsiti, héchqandaq öch-adawiti bolmay, tasadiپی qoshnisini öltürüp qoysa, öltürgen kishi shu yerlerge, yeni shu sheherlardin birige qéchip bérıp aman-ésen qélishtin ibaret idi. ⁴³ Bu sheherler bolsa: — Rubenlarning zéminidin chöl-bayawandiki Bezer, Gadlarning zéminidin Giléadtiki Ramot, Manassehlarning zéminidin Bashandiki Golandin ibaret idi. ■

Ehdining qayta jakarlinishi

⁴⁴ Musa Israillarning aldigha qoyghan qanun mana töwendikidek: —

⁴⁵ (bular bolsa Israillar Misirdin chiqqanda Musa *peyghember* ulargha jakarligan agah-guwahlar, belgilimiler hem hökümlerdur; ⁴⁶ Musa we Israillar Misirdin chiqqanda

□ **4:34** «...kélip urunup baqqanmu?» — «kélip» dégen söz Xudaning xelqini qutquzush üçhün Özi shexsen kelgenlikini körsitidu. «...dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni ... Özige xas qilish üçhün kélip urunup baqqanmu?» — bashqa birxil terjimisi: «...dehshetlik wehimiler bilen bashqa bir xelqni... özige xas qilishi üçhün kélip urunup baqqan bir ilah barmu?». ■ **4:35** Qan. 32:39; Yesh. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ **4:37** «ularning kényinki ewladlirini» — ibraniy tilida «uning kényinki neslini». «shexsen Özi» — ibraniy tilida «Özining yüzi bilen». ■ **4:37** Mis. 13:3,9,14 ■ **4:41** Chöl. 35:6,14 ■ **4:43** Ye. 20:8

Amoriylarning Heshbon shehiride turushluq padishahi Sihonni öltürgenidi; Musa bu emrlerni Sihonning zéminida, Iordan deryasining sherq teripide, Beyt-Péorning udu-lidiki wadida Israillargha jakarlighan. □ ■ 47 Shu chaghda Israillar *Sihonning* we Bashanning padishahi Ogning zéminini, yeni Iordan deryasining kün pétish teripidiki Amoriylarning ikki padishahining zéminini igiligenidi; ■ 48 ularning zémini Arnon deryasining qirghiqidiki Aroerdin tartip Sion (yeni Hermon) téghighiche, 49 shundaqla Iordan deryasining sherq teripidiki pütkül Arabah tüzlengliki we Pisgah téghining baghrigha jaylashqan «Tüzlengliktiki déngiz»ghiche idi).□

5

Ehdige sherh bérish – kirish söz

1 Shuning bilen Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi: — «I Israil, men bugün qulaqliringlarga angliwatqan bu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar, ularni ögininglar, ulargha emel qilishqa köngül bölünglar!

2 Perwerdigar Xudayimiz biz bilen Horeb téghida ehde tüzdi. ■ 3 Bu ehdini Perwerdigar ata-bowilirimiz bilen tüzgen emes, belki biz bilen, yeni бүгүнki күnde tirik qalghan bizler bilen tüzdi. 4 Taghda ot ichide turup Perwerdigar siler bilen yüz turane sözleshkenidi 5 (shu chaghda silerge Perwerdigarning söz-kalamini jakarlash üçün men siler we Perwerdigarning otturisida turghanidim; siler otning aldida qorqup, taghqa chiqishni xalimidinglar).■

On emr

6 U mundaq dédi: — «Men séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdigaring Xudadurmen.■

7 Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

8 Sen özüng üçün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima; □ 9 Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Xudadurmen. Mendin nepretlen'genlarning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen. □ ■ 10 Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen.□

11 Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu.■

12 Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek shabat künini muqeddes dep bilip tut, uninggha emel qil. ■ 13 Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin; 14 lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidir. Sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking,

□ 4:46 «sherq teripide» — ibraniy tilida «bu teripide». ■ 4:46 Chöl. 21:24; Qan. 1:4 ■ 4:47 Chöl. 21:33; Qan. 3:3 □ 4:49 «Tüzlengliktiki déngiz» — mushu yerde «Ölük Déngiz»ni körsitidu. ■ 5:2 Mis. 19:5 ■ 5:5 Mis. 19:16; 20:18 ■ 5:6 Mis. 20:2-21; Zeb. 81:10 □ 5:8 «özüng üçün ... sheklide... yasima» — bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Bashqa meqsetler bilen yasighan shekiller toghruluk söz yoq. □ 5:9 «Mendin nepretlen'genlarning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» — bu muhim söz toghruluk «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ 5:9 Mis. 20:5; 34:7,14; Yer. 32:18 □ 5:10 «ming ewladighiche...» — eslide «minglighan ewladighiche...». Ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighan minglighanlirigha özgermes méhribanliq körsitimen». Biraq 7:9ni körüng. ■ 5:11 Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ 5:12 Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Ez. 20:12; Ibr. 4:4

mevli buqang, mevli éshiking, mevli herqandaq bashqa ulighing, yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun; shuning bilen qulung we dédiking sendek aram alalaydu. □ ¹⁵ Sen özüngning eslide Misir zéminida qul bolghanliqingni, Perwerdigar Xudaying küchlük qoli we uzatqan biliki bilen séni shu yerdin chiqarghanliqingni ésingde tut; shu sewebtin Perwerdigar Xudaying sanga shabat künini tutushni emr qilghan.

¹⁶ Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek ata-anangni hörmét qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen, haling yaxshi bolidu.■

¹⁷ Qatilliq qilma.■

¹⁸ Hem zina qilma.■

¹⁹ Hem oghriliq qilma.

²⁰ Hem qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme.□

²¹ Hem qoshnangning ayalini teme qilma we ne uning öyi, uning étizi, uning quli, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning éshikige yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma».■

²² — bu sözlerni Perwerdigar taghda, ot, bulut we sürlük qarangghuluq ichidin küchlük awazi bilen silerning pütkül jamaitinglarga éytqan we ulargha héch bashqa sözlerni qoshmighan; u ularni ikki tash taxtaygha pütüp manga tapshurdi. ■

²³ We shundaq boldiki, qarangghuluqtin chiqqan awazni anglighininglarda we otluq tagh köyginide siler, yeni qebile bashliqliringlar we aqsaqalliringlar yénimgha kélip: —

²⁴ «Mana, Perwerdigar Xudayimiz öz shan-sheripi we ulughluqini ayan qildi we biz uning awazini ot otturisdin angliduq, shuning bilen biz bügünki künde Xuda insanlar bilen sözleshken bolsimu, ularning tirik qalghanliqingni körduq. ²⁵ Emdi biz jénimizgha tewekkül qilishimizning néme hajiti? Chünki mushu dehshetlik ot bizni yutuwétidu. Eger biz Perwerdigar Xudayimizning awazini anglawersek ölüp kétimiz. ²⁶ Chünki et igiliridin hayat igisi Xudaning otning otturisdin sözligen awazini anglap, bizdek tirik turuwatqanlardan kim bar? ■ ²⁷ Sen özüng Perwerdigar Xudayimizgha yéqinliship, uning sözligenlirining hemmisini anglighin; andin Perwerdigar Xudayimiz sanga sözligenlirining hemmisini bizge éytip bérissen; shuning bilen biz uni anglap emel qilimiz» — dédinglar.■

²⁸ Perwerdigar silerning bu manga éytqan sözliringlarni anglap manga: «Bu xelqning sanga éytqan sözlirini anglidim; ularning barliq éytqan sözliri durustur. ²⁹ Kashki ularda Mendin qorqup, emrlirimni izchil tutidighan bir qelb bolsidi, ularning hali we baliliringning hali menggüge yaxshi bolatti! ³⁰ Sen béríp ulargha: «Chédiringlarga qaytinglar» — dégin. ³¹ Sen bolsang yénimda turghin; Men séning ulargha ögitishing kérek bolghan emrlér, belgilimiler we hökümlerning hemmisini sanga éytip bérimen; shuning bilen ular Men ulargha tewelik qilip bérídighan zéminda turup bulargha emel qilidighan bolidu.

³² Emdi Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghandek qilishqa köngül bölünglar; uningdin ong we solgha taymanglar! ³³ Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghan barliq yollirida ménginglar; shundaq qilsanglar hayatliq tépip, halinglar yaxshi bolidu we siler igidarchiliq qilidighan zéminda turup künliringlar uzun bolidu».□

□ **5:14** «shabat künini» — ibraniy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilini. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; Ef. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20** «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» — Tewrat-Injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7 ■ **5:22** Qan. 9:10, 11 ■ **5:26** Qan. 4:33; Hak. 13:22 ■ **5:27** Mis. 20:19; Ibr. 12:19 □ **5:33** «...hayatliq tépip, halinglar yaxshi bolidu» — Xudaning barliq emrliri bu meqsettidur. Bu téma «Qanun Sherhi»diki köp yerlerde körüldighan bir témidir.

6

Xudaning ehdisining jeshiri – Uning emrlirige emel qilishning bext-berikiti

¹ «Mana, bular Perwerdigar manga siler *deryadin* ötüp igileydighan zéminda turghinlarning ulargha emel qilishlari üçün silerge ögütishni tapilghan emrler, belgilimiler hem hökümlerdur: —

² (shuning bilen siler, yeni sen özüng, oghlung we newreng barliq tirik künliringlarda Perwerdigar Xudayinglarning qorqup, men silerge tapilawatqan uning barliq belgilime we emrlirini tutisiler, shundaqla uzun künlerni körisiler. ³ Sen, i Israil, ularni anglap emel qilishqa köngül qoyunglar; shuning bilen ata-bowilirlarning Xudasi Perwerdigar silerge déginidek, süt bilen hesel éqip turidighan munbet zéminda turup, halinglar yaxshi bolidu we saninglar intayin köpiyidu): —

⁴ — Anglanglar, ey Israil: — Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur; □ ■ ⁵ sen Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng bilen söygin. ■

⁶ Men sanga bugün tapilghan bu sözler qelbingde bolsun; ⁷ Sen ularni baliliringgha singdürüp öget, meyli öyde olturghanda, yolda mangghanda, ornungda yatqanda we ornungdin turuwatqanda her waqit ular toghruluq sözligin; ■ ⁸ ularni qolunggha *esletme*-belge qilip téngiwal, péshanengge qashqidek simwol qilip ornitiwal; ⁹ Sen ularni öyüngdiki keshkliringge we derwaziliringgha pütüküzgin.

¹⁰ We Perwerdigar Xudaying séni qesem qilip ata-bowiliringgha, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa wede qilghan zéminni sanga ata qilish üçün séni uninggha bashlighanda, — özüng qurmighan ulugh we ésil sheherlerge, ¹¹ özüng bisatliq qilmighan alliqachan ésil bisatliq qilin'ghan öylerge, özüng kolimighan, alliqachan kolan'ghan quduqlargha, özüng tikmigen üzümzarlar we zeytunzarlarga muyesser qilinishing bilen sen yep toyun'ghandin kéyin, ■ ¹² — eyni chaghda séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdigarni untushtin hézi bol. ¹³ Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin, ibaditide bolghin we qesem qilsang uning nami bilenla qesem ichkin. ■

¹⁴ Siler bashqa ilahlar, yeni etrapingdiki ellerning ilahlrini qet'iy izdimenglar; ¹⁵ Chünki aranglarda turuwatqan Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridur. *Eger shundaq qilsang* Perwerdigar Xudayingning ghezipi sanga qozghilip, U séni yer yüzidin yoqatmay qalmaydu.

¹⁶ Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar. □ ■

¹⁷ Perwerdigar Xudayinglarning emrlirini, silerge tapilghan guwah-hökümliri we belgilimilirini köngül qoyup tutunglar.

¹⁸ Perwerdigar Xudayinglarning neziride durus we yaxshi bolghanni qilinglar; shundaq qilghanda halinglar yaxshi bolidu we Perwerdigar ata-bowilirlargha bérishke qesem qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler, ¹⁹ shundaqla Perwerdigar wede qilghandek barliq dushmanliringlarni aldinglarning heydep chiqiriwétisiler.

Kéyinki dewrlerni eslitish

²⁰ Kelgüside oghlung sendin: — «Perwerdigar Xudayimiz silerge tapilghan agah-guwah, belgilime hem hökümler néme?» dep sorisa, ²¹ sen oghlunggha mundaq deysen: «Biz eslide Misirda Pirewning qulliri ikenmiz; biraq Perwerdigar bizni Misirdin küchlük

□ **6:4** «Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur» — «birlik» dégen söz ibraniy tilida «eqad» déyilidu. Bu söz adette ikki yaki birneche nersining bir gewdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 qatarliqlar). Bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigar Xudayimizdur, Perwerdigar birdur». ■ **6:4** Qan. 4:35; Mar. 12:29; Yuh. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ **6:5** Qan. 10:12; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **6:7** Qan. 4:9; 11:19 ■ **6:11** Qan. 8:9,10 ■ **6:13** Qan. 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **6:16** «Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar» — «Mis.» 17:2-7ni körüng. «Massah» dégenning menisi «sinash». ■ **6:16** Mis. 17:2; Chöl. 20:3; Mat. 4:7; Luqa 4:12

bir qol bilan chiqarghan. ²² Perwerdigar köz aldimizda ulugh hem dehshetlik möjizilik alametler we karametlerni körsitip, Pirewnning üstige hem uning barliq ailisidikilerning üstige chüshürdi; ²³ U ata-bowilirimizgha qesem ichip wede qilghan zéminni bizge ata qilip, uninggha bizni bashlap kirishke shu yerdin yéteklep chiqarghan. ²⁴ Perwerdigar bizge bu barliq belgilimilerni tutushni, Perwerdigar Xudayimizdin qorqushni tapilghan; U halimizning daim yaxshi bolushi we bizning bügünkidek tirik saqlan'ghandek, Uning panahida bolushimiz üçün shundaq tapilighandur; ²⁵ we Perwerdigar Xudayimizning aldida u bizge tapilighandek bu barliq emrlerge emel qilishqa köngül bölsek bu biz üçün heqqaniylik bolidu».

7

Butperes el-milletlerni zémindin yoqitish

¹ Perwerdigar Xudaying séni hazir igileshke kétéwatqan zémín'gha bashlap kirgüzgendin kéyin, aldingdin köp yat el-milletlerni, yeni Hittiylar, Girgashiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni — sendin küchlük el-milletlerni heydiwétidu. ■ ² Emdi Perwerdigar Xudaying aldingda ularni qolunggha tapshurushi bilen sen ulargha hujum qilghiningda, sen ularni teltöküs yoqitishing kérek; ular bilen héch ehde tüzishingge we ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu. □ ■ ³ Séning ular bilen nikahlishishinggha bolmaydu; sen qizingni ularning oghullirigha bérishinggimu we ularning qizini oghlunggha élip bérishinggimu bolmaydu; ■ ⁴ chünki ular oghlungni Manga egishishtin éziqturidu we shuning bilen oghulliring bashqa ilahlargha choqunidu; u chaghda Perwerdigarning ghezipi silerge qozghilip, silerni tézla yoqitidu. ⁵ Sen ulargha shundaq muamile qilghinki, ularning qurban'gahlirini buzuwétinglar, but tüwrüklirini chéqiwétinglar, asherah butlirini késiwétinglar we oyma butlirini ot bilen köydürüwétinglar; □ ■ ⁶ chünki siler Perwerdigar Xudayinglarga pak-muqeddes bir xelqtursiler; Perwerdigar Xudayinglar silerni yer yüzidiki barliq bashqa xelqlerdin üstün qilip, Özige xas bir xelq bolushqa talliwalghan. ■ ⁷ Perwerdigarning silerge méhir chüshüp silerni talliwalghini silerning bashqa xelqlerdin köp bolghanliqinglar üçün emes, emeliyette siler barliq xelqler arisida eng az idinglar; ⁸ Perwerdigarning silerni söygini sewebidin we ata-bowiliringlar aldida bergen qesimige sadıq bolghanliqi üçün Perwerdigar silerni küchlük qol bilan qutquzup, hörlük bedili tölep «qulluq makani»din, yeni Misir padishahi Pirewnning qolidin chiqarghan. □ ■ ⁹ Shunga siler Perwerdigar Xudayinglarning berheq Xuda, wediside turghuchi Tengri ikenlikini bilishinglar kérek; U Özini söyüp, emrlirini tutqanlarga ming dewrgiche özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchidur; ■ ¹⁰ lékin Özige öchmenlarning ishliirini öz béshigha ochuq-ashkare chüshürüp, ularni yoqitidu; Özige öchmenlarning herbirige özi qilghan ishliirini ularning béshigha ochuq-ashkare qayturushqa hayal qilmaydu. ■ ¹¹ Siler Men bügün silerge tapilighan emr, belgilimiler hem hökümlerge emel qilish üçün ularni ching tutunglar.

Ehdini tutushning bext-beriketliri

■ **7:1** Qan. 31:3 □ **7:2** «...ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu» — bu emr (we uninggha oxshap kétédighan bashqa barliq emrler) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **7:2** Mis. 23:32; 34:15; Chöl. 33:52; Ye. 11:11
 ■ **7:3** Mis. 34:16; 1Pad. 11:2 □ **7:5** «asherah» — «ayal butlar», belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **7:5** Mis. 23:24; 34:13; Qan. 12:2, 3
 ■ **7:6** Mis. 19:5; Qan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pét. 2:9 □ **7:8** «hörlük bedili tölep...chiqarghan» — mushu sirlıq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:8** Qan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Qan. 5:9 ■ **7:10** Nah. 1:2

¹² Choqum shundaq boliduki, bu belgilimilerga qulaq sélip, köngül qoyup emel qilisanlar, Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlarga qesem bilen wede qilghan ehde we méhirni silerge körsitip turidu; ■ ¹³ Séni söyüp beriketlep, ata-bowiliringgha qesem bilen sanga bérishke wede qilghan zéminda turghuzup köpeytidu; shu yerde perzentliringni, yer-tupriqingdiki mehsulatlarni, bughdiyningni, yéngi sharabingni, zeytun méyingni, kaliliringning neslini we qoyliringning qozilirini beriketlep köpeytidu. □ ¹⁴ Sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen; arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida héch tughmasliq bolmaydu; □ ■ ¹⁵ Perwerdigar sendin barliq késellerni néri qilidu we sen özüng körgen Misirdiki dehshetlik wabalardin héchqaysisini üstüngge salmaydu, belki sanga och bolghanlarga salidu.

Aranglardiki barliq butpereslik iz-qalduqlirini yoqitish kérek

¹⁶ Sen Perwerdigar sanga tapshurghan barliq xelqlerni yoqitishing kérek; sen ularni körgende, ulargha héch rehim qilmasliqing kérek, sen ularning ilahlirining qulluqigha kirmesliking kérek; eger shundaq qilsang, bu ish sanga qiltaq bolidu. □ ¹⁷ Eger sen könglüngde: «Bu eller mendin küchlük; men qandaq qilip ularni zéminidin qoghliwételeymen?» — déseng, ¹⁸ ulardin qorqma; Perwerdigar Xudayingning Pirewn hem barliq Misirliqlarni qandaq qilghanliqini esligin, ¹⁹ — yeni Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin chiqirish üçün wasite qilghan, öz közüng bilen körgen dehshetlik hökümsinaqlar, möjizilik alametler we karametler, küchlük qol we sozulghan bilekni mehkem ésingde tut; Perwerdigar sen qorquwatqan barliq xelqnuimu shundaq qilidu. ■ ²⁰ Uning üstige Perwerdigar Xudaying taki ularning sendin yoshurun'ghan qalduqliri yoqitilghuche ularning arisigha sériq herilerni ewetidu; □ ■ ²¹ Sen ulardin qorqmasliqing kérek; chünki Perwerdigar Xudaying arangdidur; U ulugh we dehshetlik bir Ilahdur. ²² Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldingdin peyidinpey heydeydu; sen ularni biraqla yoqitiwételmeysen; biraqla yoqitiwetken teqdirdimu, daladiki haywanlar köpiyip, üstüngge basturup kélishi mumkin. ²³ Lékin aldinggha ilgirilep mangghiningda Perwerdigar Xudaying ularni qolunggha tapshuridu we ularni parakende qilip, yoqitilghuche dekke-dükkige salidu. ²⁴ U ularning padishahlrini qolunggha tapshuridu, sen ularning namlirinimu asman astidin yoq qilisen; ularni yoqatquche héchbir adem aldingda turalmaydu. ²⁵ Siler ularning oyma butini ot bilen köydürüwétinglar; köz qiringlarni shularning üstidiki altun-kümüşke salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silerge qiltaq bolidu; chünki u Perwerdigar Xudaying aldida yirginchlik bir nersidur. ²⁶ Sen héchqandaq yirginchlik nersini öyüngge élip kelme; bolmisa sen uninggha oxshash lenetlik nerse bolup qalisen; sen uningdin qattiq yirgen, uninggha mutleq nepretlen; chünki u lenetlik bir nersidur.

8

Perwerdigarning teminatlrini eslesh

¹ Men silerge бүгүн tapilighan bu barliq emrlerge emel qilishqa köngül qoyunglar; shundaq qilghanda siler hayat bolisiler, köpiyisiler we Perwerdigar

■ **7:12** Law. 26:3; Qan. 28:1 □ **7:13** «perzentliring» — mushu yerde ibraniy tilida «baliyatquning méwisi» bilen ipadilinidu. □ **7:14** «sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen...» — mushu yerde «sen» dégen söz Xuda pütkül Israilni bir ademdek körüp, ulargha bir gewde süpitide sözleydu. «arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida...» — ibraniy tilida «arangda, meyli erkekler meyli ayallarda yaki mal-charwang arisida...». ■ **7:14** Mis. 23:26 □ **7:16** «...ularni körgende, kulargha héch rehim qilmasliqing kérek...» — ibraniy tilida «séning közüng ularni héch ayimisun...». ■ **7:19** Qan. 4:34; 29:3 □ **7:20** «sériq here» — adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ **7:20** Mis. 23:28; Ye. 24:12

ata-bowilirlargha qesem qilip wede qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler. ² Perwerdigar Xudaying séni töwen qilip, könglüngde néme barliqini, uning emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqningni biley dep séni sinash üçün bu qiriq yil chöl-bayawanda yétekligen yolni esligin. ³ Derweqe u séni töwen qilip, séni ach qoyup, sen eslide bilmeydighan, shundaqla ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlandurghan; U sanga insan peqet yémeklik bilenla emes, belki Perwerdigar Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri bilenmu yashaydighanliqini bildürüş üçün shundaq qildi. □ ■ ⁴ Bu qiriq yilda kiyim-kéchiking konirimidi, putung ishship ketmidi. ■ ⁵ Sen shuni bilip qoyghinki, adem öz oghlını terbiyiligendek, Perwerdigar Xudaying séni terbiyileydu; □ ⁶ Shunga sen Uning yollirida méngip we Uningdin qorqup, Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutqin. ⁷ Chünki Perwerdigar Xudaying séni yaxshi bir zémin'gha — ériq-éqinliri, bulaqliri we jilgha-dönglerde urghup chiqidighan ulugh suliri bar bir zémin'gha — ⁸ bugyday we arpa, üzüm talliri, enjür derexliri we anarliri bar bir zémin'gha, zeytun derexliri we hesel bar bir zémin'gha, ⁹ — sen héchnémidin kemlik tartmay ozuqluq yeydighan bir zémin'gha — tashliri tömür, taghliridin mis kolaydighan bir zémin'gha yéteklep kiridu; ¹⁰ sen shu yerde yep toyunisen we Perwerdigar Xudaying sanga ata qilghan shu yaxshi zémin üçün uninggha teshekkür-medhiye éytisen. ■

¹¹ Men sanga bugün tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrliri, belgilimiliri hem hökümlirini tutmasliqtin, Uni untup qélishin hézi bol; ¹² bolmisa, sen yep toyun'ghandin kéyin, ésil öylerni qurup ularda olturaqlashqandin kéyin, ¹³ kala-qoy padiliring köpiyip, altun-kümüşüng, shundaqla séning barliqing köpeygendin kéyin, ¹⁴ könglüng meghrurlinip séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqirip qutquzghan Perwerdigar Xudayingni untuysen; ¹⁵ (U séni bipayan we dehshetlik chöl-bayawandin, yeni zeherlik yılanlar we chayanlar qaplap ketken, susirap qaghjirap ketken bir chöl-bayawandin yéteklep chiqqan, shu yerde sanga chaqmaq téshidin su chiqirip bergen, □ ■ ¹⁶ séni özini töwen tutsun dep sinap, sanga axir rahet-beriket körsitish üçün chöl-bayawanda ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlandurghan) ■ ¹⁷ — eger uni untusang, könglüngde: «Öz küchüm, öz qolumning qudriti méni mushu döletke érishtürgen» déyishing mumkin. ¹⁸ Shunga Perwerdigar Xudayingning Özi séni döletke érishtürgüchi qudretni bergüchi ikenlikini eslep, Uni ésingde tut; shuning bilen u ata-bowiliringgha qesem qilip wede qilghan ehdiyi bugünki kündikidek mehkem qilidu. ¹⁹ Eger sen Perwerdigar Xudayingni qachaniki untusang, bashqa ilahlargha egeshseng, ularning qulluqida bolup ulargha bash ursang, men silerge bugün shu agahni béreyki, shundaq boliduki, siler teltöküs halak bolisiler. ²⁰ Perwerdigar köz aldinglarda yoqitiwatqan ellerdek silermu yoqitilisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmighansiler.

9

Xudaning ellerni Qanaan zéminidin heydishining sewebi

1-2 Angla, i Israil! Sen bugün özüngdin chong we küchlük ellerge ige bolush üçün, sépilliri asman'gha taqishidighan chong sheherlerni igilesh üçün, Anakiylarni qoghlap chiqirish üçün Iordan deryasidin ötisen (sen ularni bilisen, ular toghruluq «kim

□ **8:3** «manna» — bu ish toghruluq «Mis.» 16-babni körüng. «... **Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri**» — ibraniy tilida «...Xudayingning aghzidin barliq chiqqanliri». Oqurmenlarning éside barki, Adem'ata eslide «Xudaning nepisi» bilen hayatqa érishti. ■ **8:3** Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luqa 4:4 ■ **8:4** Qan. 29:6; Neh. 9:21 □ **8:5** «Sen **shuni bilip qoyghinki...**» — ibraniy tilida «Sen qelbingde shuni bilginki...» ■ **8:10** Qan. 6:11,12 □ **8:15** «zeherlik yılanlar...» — ibraniy tilida «otluq yılanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16; 114:8 ■ **8:16** Mis. 16:14,15

Anakiylar aldida turalisun!» dep anglighansen). ■ ³ Sen bügünki künde shuni bilip qoyghinki, séning aldingda mangghuchi Perwerdigar Xudayingning Özidur, U yalmap yutquchi ottur; u mushu ellerni halak qilidu, aldingda ularni tézdin yiqitidu; sen ularning tewelikini igilep, Perwerdigar sanga éytqandek ularni tézdin yoqitisen. ■ ⁴ Perwerdigar ularni aldingdin heydigende sen könglüngde: «Heqqaniylikim sewebidin Perwerdigar méni zéminni igilesh üçhün uninggha yéteklep kirdi» démigün; belki shu ellerning rezilliki tüpeylidin Perwerdigar séning aldingda ularni teelluqatidin mehrum qilidu. ⁵ Sen ularning zéminigha kirip uni igilishing séning heqqaniy bolghanliqingdin yaki könglüngning durusluqidin emes, belki bu ellerning rezillikidin we Perwerdigar ata-bowiliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qesem qilghan sözige emel qilish üçhünmu Perwerdigar Xudaying ularni séning aldingda teelluqatidin mehrum qilidu. ■ ⁶ Emdi shuni bilip qoyghinki, Perwerdigar Xudaying bu yaxshi zéminni sanga miras qilghini séning heqqaniyliqingdin emes, chünki sen esli boyni qattiq bir xelqsen.

Israilning jahilliqi

⁷ Emdi séning chöl-bayawanda Perwerdigar Xudayingni qandaq ghezeplendürgenlikingni ésingde tutqün — Uni untuma. Sen Misir zéminidin chiqqan kündin béri taki bu yerge kelgüche Perwerdigargha asiqliq qilip kelding. ■ ⁸ Siler Horeb téghida Perwerdigarni ghezeplendürgen we Perwerdigar silerge achchiqlinip, silerni halak qilmaqchi boldi. ■ ⁹ Shu chaghda men tash taxtaylarni, yeni Perwerdigar siler bilen tüzgen ehde taxtaylirini tapshuruwélishe üçhün taghqa chiqqanidim; men taghda qiriq kéche-kündüz turdum (men ne tamaq yémidim, ne su ichmidim); ■ ¹⁰ Shuning bilen Perwerdigar manga Öz barmiqi bilen pütken ikki taxtayni tapshurdi; ularda Perwerdigar taghda ot ichide silerge sözligen chaghda, jamaet yighilghan küni éytqan barliq sözler pütülgenidi. □ ■ ¹¹ We shundaq boldiki, qiriq kéche-kündüz ötüp, Perwerdigar manga ikki tash taxtay, yeni ehde taxtaylirini berdi. ¹² We Perwerdigar manga: «Ornungdin turghin, mushu yerdin chüshkin; chünki sen Misirdin chiqqan xelqing özlirini bulghidi; ular tézla Men ulargha tapilghan yoldin chetnep özlirige quyma bir butni yasidi» dédi. ¹³ Perwerdigar manga söz qilip: «Men bu xelqni körüp yettim; mana, u boyni qattiq bir xelqtur. ■ ¹⁴ Méni toasma, Men ularni yoqitimen, ularning namini asmanning tégidin öchürüwétimen we shundaq qilip, séni ulardin chong we ulugh bir xelq qilimen» — dédi. ■ ¹⁵ Men burulup, taghdin chüshtüm; tagh bolsa ot bilen yalqunlawatatti; ikki ehde taxtiyi ikki qolumda idi. ¹⁶ Men kördüm, mana siler Perwerdigar Xudayinglar aldida gunah qilipsiler; siler özünglar üçhün quyma bir mozayni yasapsiler; siler tézla Perwerdigar silerge tapilghan yoldin chetnep kétipsiler. ¹⁷ Men ikki taxtayni ikki qolumgha élip, chörüp tashlap, ularni köz aldinglarda chéqiwettim. ¹⁸ Siler Perwerdigarni ghezeplendürüp barliq ötküzgen gunahinglar, yeni Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghinglar üçhün, yene awwalqidek Perwerdigar aldida yiqilip, qiriq kéche-kündüz düm yattim (men héch nerse yémidim, su ichmidim) □ ¹⁹ chünki men Perwerdigarning silerni yoqitidighan qattiq ghezipi hem qehridin qorqtum. Perwerdigar shu chaghdimu méning tilikimni anglidi. ²⁰ Perwerdigar Harundin ghezeplinip, unimu yoqatmaqchi boldi; men Harun üçhünmu dua qildim. ²¹ Men silerning gunahinglarni, yeni yasighan mozayni élip uni otta köydürdüm we uni yanjip kukum-talqan qilip éziwettim; uning topisini élip taghdin chüshidighan ériq süyige chéchiwettim ■ ²² (siler yene Taberah,

■ 9:1-2 Chöl. 13:32,33 ■ 9:3 Qan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ 9:5 Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13 ■ 9:7 Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Chöl. 11:4 ■ 9:8 Mis. 32:4; Zeb. 106:19-21 ■ 9:9 Mis. 24:18; 34:28 □ 9:10 «Öz barmiqi bilen pütken...» — ibranij tilida «Xudaning barmiqi bilen pütken». ■ 9:10 Mis. 31:18 ■ 9:13 Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ 9:14 Mis. 32:10; Zeb. 106:23 □ 9:18 «men héch nerse yémidim...» — ibranij tilida «men héch nanni yémidim...». ■ 9:21 Mis. 32:20

Massah, Kibrot-Hattawahdimu Perwerdigarni ghezeplendürdünglar. ■ ²³ Perwerdigar silerni Qadesh-Barnéadin *Qanaan'gha* mangdurmaqchi bolup silerge: «Chiqip, Men silerge teqdim qilghan zéminni igilenglar» — dégendimu, siler Uning sözige qarshi chiqip asiqliq qildinglar, ne Uninggha ishenmidinglar, ne awazigha héch qulaq salmidinglar. □ ■ ²⁴ Men silerni tonughan kündin tartip siler Perwerdigar Xudayinglarga asiqliq qilip keldinglar).

²⁵ Shuning bilen men ashu chaghda Perwerdigar aldida özümni yerge étip yene qiriq kéche-kündüz düm yattim; derweqe düm yattim; chünki Perwerdigar silerge qarap «ularni yoqitimen» dégenidi. ²⁶ Shunga men Perwerdigargha dua qilip: «I Reb Perwerdigar, Sen Öz ulughluqung arqiliq Özüng üçün hörlük bedili tölep sétiwalghan, Misirdin küchlük qolung bilen chiqarghan Öz xelqing bolghan mirasingni yoqatmighaysen; □ ■

²⁷ Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupni ésingde tutqaysen; bu xelqning bashbash-taqliqigha, ularning rezilliki yaki gunahigha qarimighaysen; ²⁸ bolmisa, sen bizni élip chiqqan shu zémindikiler: «Perwerdigar bu xelqni ulargha wede qilghan zéminni igileshke élip kirelmeydighanliqi üçün we ulargha nepretlen'gini tüpeylidin ularni chöl-bayawanda yoqitishqa *Misirdin* chiqardi» — deydu.■

²⁹ Qandaqla bolmisun, ular zor küchüng we uzartilghan biliking bilen *Misirdin* chiqarghan xelqing we séning mirasingdur» — dédim.

10

Yéngi purset

¹ Shu chaghda Perwerdigar manga: «Özüng üçün awwalqidek ikki tash taxtayni oyup chiqip, taghqa yéningha kel. Özüngge yaghachtin bir sanduq yasighin. ■ ² Men bu taxtaylarga sen chéqiwetken awwalqi taxtaylardiki sözlerni yazimen; sen ularni sanduqqa qoyisen» — dédi.

³ Shuning bilen men akatsiye yaghichidin bir sanduq yasidim, awwalqidek ikki tash taxtay oyup chiqtim; ikki taxtayni qolumda kütürüp taghqa chiqtim. ⁴ Perwerdigar eslide ot ichidin taghda jamaet yighilghan künde silerge éytqan shu on emrni awwalqi pütüktek taxtaylarga yazdi; Perwerdigar ularni manga tapshurdi. □ ⁵ Men burulup taghdin chüshüp taxtaylarni özüm yasighan sanduqqa qoydum; Perwerdigar manga tapilighinidek ular téxi uningda turmaqta.

Chöl-bayawandiki seperning xatimisi

⁶ Shu chaghda Israillar Beerot-Bene-Yaakandin Moserahqa yol élip mangdi; Harun shu yerde öldi we shu yerde depne qilindi; uning oghli Eliazar uning ornini bésip kahinliq qildi. ■ ⁷ Israillar shu yerdin Gudgodahqa, andin Gudgodahtin Yotbatahqa seper qildi (Yotbatah ériq-éqini mol yerdur). ■ ⁸ Shu chaghda Perwerdigar ehde sanduqini kütürüshke, Perwerdigarning aldida xizmitide turup uning namida bext-beriket tileshke Lawiy qebilisini özige tallap ayridi. We bügün'ge qeder shundaq

■ 9:22 Mis. 17:7; Chöl. 11:1,4,34 □ 9:23 «Uning sözige qarshi chiqip...» — ibraniy tilida: «Uning awazigha qarshi chiqip...». ■ 9:23 Chöl. 13:3; 14:1 □ 9:26 «Öz xelqing bolghan mirasing» — «Xudaning mirasi» mushu yerde Öz xelqini körsitidu. Mesilen, «Mis.» 34:9ni körüng. ■ 9:26 Mis. 32:11; Chöl. 14:13 ■ 9:28 Mis. 32:12; Chöl. 14:16 ■ 10:1 Mis. 34:1 □ 10:4 «on emr» — ibraniy tilida «on sözni». ■ 10:6 Chöl. 20:28; 33:30,38 ■ 10:7 Chöl. 33:32,33

boluwatidu. ⁹ Shunga Lawiy qebilisining *Israil* qérindashliri ichide nésiwisi yaki mirasi yoqtur; Perwerdigar uninggha éytqandek, Perwerdigar Özi uning mirasidur. □ ■

¹⁰ Men emdi awwalqi künlerdikidek qiriq kéche-kündüz Perwerdigar aldida taghda turdum; Perwerdigar shu chaghdimu tilikimge qulaq saldi; u silerni yoqatmidi. ■

¹¹ Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, xelqni bashlap aldida yol alghin; shuning bilen ular Men ulargha teqdim qilishqa ata-bowilirigha qesem qilip wede qilghan zéminni igilesh üçün uninggha kirsun» — dédi.

Perwerdigarni söygin, xelqni söygin

¹²⁻¹³ Emdi, i Israil, Perwerdigar Xudaying sendin néme telep qilidu? — Haling yaxshi bolsun dep méning bugün silerge mushu tapilighanlirimdin bashqa nersini telep qilarmu? — Uning telep qilghini bolsa Perwerdigar Xudayingdin qorqup, Uning körsetken barliq yollirida méngip, Uni söyüp, pütkül qelbing we pütkül jéning bilen Perwerdigar Xudayingning xizmitide bolup, Perwerdigarning emrliri we belgilimilirini tutushtin ibaret emesmu? ■

¹⁴ Mana, asmanlar we asmanlarning asmini Perwerdigar Xudayinggha mensuptur; yer yüzi we uningdiki hemme nersilermu Uninggha mensuptur. ■ ¹⁵ Halbuki, Perwerdigar peqet ata-bowiliringlardin söyünüp, ularni söydi we shuning bilen bügünkidek barliq eller arisidin ata-bowiliringlarning kéyinki neslini, yeni silerni tallidi. ¹⁶ Shunga könglünglarni xetnilik qilinglar, boynunglarni yene qattiq qilmanglar. ■

¹⁷ Chünki Perwerdigar Xudayinglar xudalarning Xudasi, reblarning Rebbi, ulugh Ilah, Qudretlik we Dehshetlik Bolghuchi, insanlarning yüz-xatirisini qilmighuchi, héchqandaq parini almighuchidur; ■ ¹⁸ U yétim-yésir we tul xotunlarning dewasini soraydu, musapirni söyüp uninggha yémek-ichmek we kiyim-kéhekni bergüchidur. □ ¹⁹ Shunga silermu musapirni söyüshünglar kérek; chünki silermu Misir zéminida musapir idinglar.

²⁰ Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin; sen Uning ibaditide bolghin, Uninggha baghlan'ghin we *peqet* Uning namidila qesem ichkin. ■ ²¹ U sen üçün öz közüng bilen körgen bu ulugh we dehshetlik ishlarni qilghan; U sen medhiyileydighan, séning Xudayingdur; ²² ata-bowiliring jemiyyetmish jan Misirgha chüshkenidi; we hazir Perwerdigar Xudaying séni asmandiki yultuzlardek köp qildi. □ ■

11

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti

¹ Emdi sen Perwerdigar Xudayingni söygin, Uning tapilighini, belgilimilirini, hökümlirini hem emrlirini izchil tutqin. ²⁻³ Shu ishlarni bugün ésinglarda tutunglar, chünki men Perwerdigar Xudayingning jaza-terbiyisi, ulughluqi, küchlük qoli we uzartilghan bilikini, Misir zéminida Misir padishahi Pirewn'ge hem uning pütkül zémimi üstige körsetken möjizilik alametliri we qilghanlirini körmigen baliliringlarga sözlimeymen □ ⁴ (chünki ular *Perwerdigarning* Misirning qoshuni, ularning atliri, ularning jeng harwilirigha

□ **10:9** «Lawiy qebilisining... nésiwisi yaki mirasi yoqtur» — Qanaan zéminigha kirgendin kéyin Lawiylar we kahinlarning (bashqa qebililerningdikidek) shexsiy yer-zémin yaki sheherliri bolmaydu. Ulardiki herbir ailige Israillarning sheherliri ichidin birer turar jay bérilidu. ■ **10:9** Chöl. 18:20-32; Qan. 18:1; Ez. 44:28 ■ **10:10** Qan. 9:18, 19 ■ **10:12-13** Qan. 6:5; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zeb. 24:1; 115:16 ■ **10:16** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 9:13; Yer. 4:4 ■ **10:17** 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 17:14 □ **10:18** «yétim-yésir» — ibraniy tilida «atisizlar». ■ **10:20** Qan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **10:22** «ata-bowiliring jemiyyetmish jan Misirgha chüshkenidi...» — yaki «ata-bowiliring yetmish jan bilen Misirgha chüshkenidi...». ■ **10:22** Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14 □ **11:2-3** «shu ishlarni bugün ésinglarda tutunglar...» — ibraniy tilida «shu ishlarni bugün bilenglarki,...».

qilgan ishlari, yeni Qizil Déngizning suliri bilen ularni gherq qilip, üzül-késil halak qilghanliqi, □ ⁵ Uning siler mushu yerge kelgüche silerge néme qilghanliqi, ⁶ Uning Rubenning ewladi, Éliabning oghulliri Datan we Abiramgha néme qilghanliqi, yeni pütün Israillar arisida yer yüzining aghzini qandaq échip ularni ailisidikiliri we chédirliri bilen qoshup barliq teelluqatliri bilen yutuwetkenlikini körmigenidi); ■ ⁷ *men belki silerge söz qilimen*; chünki silerning közliringlar Perwerdigar qilghan barliq ulugh ishlarni kördi.

Wede qilin'ghan zéminning mol bayliqliri

⁸ Emdi, men silerge bügün tapilighan barliq emrlerni tutunglar; shundaq qilsanglar küchlinip, hazir ötüp igilimekchi bolghan zémin'gha kirip uni igileysiler ⁹ we Perwerdigar ata-bowiliringlarga qesem qilip ulargha hem ewladlirigha bérishke wede qilghan zéminda, yeni süt bilen hesel éqip turidighan munbet bir zéminda turup uzun ömür körisiler. ¹⁰ Chünki siler igileshke kiridighan shu zémin siler chiqqan Misir zéminidek emes; u yer bolsa, siler uninggha uruq chachqandin kéyin putunglar bilen sughiridighan köktatliqtek zémin idi; □ ¹¹ biraq siler igileshke ötidighan shu zémin bolsa tagh-jilghiliri bolghan bir zémindur; u asmandiki yamghurdin su ichidu, ¹² u Perwerdigar Xudaying Özi ezizleydighan bir zémindur; chünki Perwerdigar Xudayingning közliri yilning béshidin yilning axirighiche üzlüksiz uninggha tikilidu. ¹³ Shundaq boliduki, siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, pütkül qelbinglar we pütkül jéninglar bilen uning ibaditide bolush üçün men silerge bügün tapilighan emrlerge köngül qoyup qulaq salsanglar, ¹⁴ U: «Men zémininglarga öz peslide yamghur, yeni deslepki we kéyinki yamghurlarni ata qilimen; shuning bilen ashliqliringlar, yéngi sharabinglar we zeytun méyinglarni yighalaysiler; □ ¹⁵ Men shundaqla mal-waranliring üçün ot-chöp bérimen; sen yep-ichip toyunisen» — deydu.

Itaetmen bolush we balilargha terbiye bérishning bexti

¹⁶ Qelbinglar aldinip, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip, ulargha choqunup ketmeslikinglar üçün özünglarga hézi bolunglar; ■ ¹⁷ bolmisa, Perwerdigarning ghezipi silerge qozghilip, yamghur yaghamasliqi üçün asmanlarni étiwétip yamghur yaghdurmaydu, tupraq mehsulatlirini bermeydu we Perwerdigar silerge ata qilidighan munbet zémindin yoqitilsiler.

¹⁸ Siler méning bu sözlirimni qelbinglarga püküp jéninglarda saqlanglar, qolunglarga *esletme*-belge qilip téngiwélinglar, péshanenglerge qashqidek simwol qilip ornitiwélinglar; ■ ¹⁹ Siler ularni baliliringlarga ögitisiler; öyde olturghininglarda, yolda méngiwatqininglarda, yatqininglarda we orundin qopqininglarda ular toghruluq sözlenglar; ■ ²⁰ Ularni öyünglerdiki késheklerge we derwaziliringlarga pütüp qoyunglar. ²¹ Shuning bilen silerning Perwerdigar ata-bowiliringlarga bérishke qesem qilip wede qilghan zéminda turidighan künliringlar we baliliringlarning künliri uzun bolidu, yer yüzidiki künliringlar asmanning künliridek bolidu. □ ²² Men bügünki künde silerge tapilighan bu pütkül emrni ixlas bilen tutsanglar, yeni Perwerdigar Xudayinglarni

□ **11:4** «...Perwerdigarning **Misirning qoshuni,ni .... üzül-késil halak qilghanliqi**» — ibraniy tilida «Perwerdigarning Misirning qoshuni..ni ...taki bügün'ge qeder halak qilghanliqi» — bu ibare ularning tüptin halak qilin'ghanliqini tekitleydu. ■ **11:6** Chöl. 16:31; 27:3; Zeb. 106:16-17 □ **11:10** «putunglar **bilen sughiridighan zémin**» — Misirda étizlar (bügün'ge qeder) insanning puti bilen aylanduridighan bir xil addiy nasus bilen sughirilidu. □ **11:14** «deslepki **we kéyinki yamghurlar**» — «deslepki yamghurlar» 10-ayda yaghidu we tupraq yumshilishi bilen yer heydeshke andin uruq chéchishqa mumkin bolidu. «kéyinki yamghurlar» bolsa Qanaanda 3- yaki -4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. ■ **11:16** Qan. 8:19 ■ **11:18** Qan. 6:6,8 ■ **11:19** Qan. 4:9; 6:7 □ **11:21** «yer yüzidiki **künliringlar asmanning künliridek bolidu**» — menisi belkim künler köp hem bextlik bolidu, dégendek bolushi mumkin. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

söyüp, uning barliq yollirida méngishinglar bilen uninggha baghlansanglar, ²³ undaqta Perwerdigar silerning köz aldinglarda bu barliq ellerni zéminidin mehrum qilip heydeydu we siler özünglardin chong we küchlük ellerning teelluqatini igileysiler. ²⁴ Tapininglar dessigen herbir jay silerningki bolidu; chégranglar chöl-bayawandin tartip, Liwan'ghiche we *Efrat* deryasidin Ottura Déngizghiche bolidu. □ ■ ²⁵ Héchkim aldinglarda turalmaydu; Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqinidek, silerdin bolghan qorqunch we dehshetni siler dessigen barliq jaylar üstige salidu. ■

Musa «bext-beriket we lenet»ni Israilning aldigha qoyidu

²⁶ Mana, men bugün aldinglarga bext-beriket we lenetni qoyimen; ²⁷ Men silerge bugün tapilghan Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilsanglar, bext-beriket bolidu; ²⁸ Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilmisanglar, belki siler tonumighan bashqa ilahlargha egiship, men bugün tapilghan yoldin chetnep ketsenglar, silerge lenet chüshidu.

²⁹ Shundaq qilishinglar kérekki, Perwerdigar Xudayinglar silerni siler igileshke kiridighan zémin'gha élip kirgendin kéyin, bext-beriketni Gerizim téghi üstide we lenetni Ebal téghi üstide turup jakarlaysiler. □ ■ ³⁰ Bu *taghlar* Iordan deryasining qarshi teripide, Gilgalning udulidiki Arabah tüzlenglikide turuwatqan Qanaaniylarning zéminida, meghrib yolining arqisida, Morehtiki dub derexlirige yéqin yerde emesmu?

³¹ Chünki siler Perwerdigar Xudayinglar silerge teqdim qiliwatqan zéminni igilesh üçün uninggha kirishke Iordan deryasidin ötisiler; siler derweqe uni igileysiler we uningda olturaqlishisiler. ³² Siler men aldinglarga qoyghan bu barliq hökümler we belgilimilerge emel qilishqa köngül qoyunglar.

12

Xuda tallaydighan jayda, muqeddesxanida ibadet qilish

¹ Ata-bowiliringlarning Xudasi bolghan Perwerdigar silerning igilishinglarga bérighan zéminda turghanda, yer yüzidiki barliq künliringlarda köngül qoyup tutushunglar kérek bolghan belgilimiler hem hökümler mana munulardur: —

² Siler heydep chiqarghan ellerning égiz taghlar, döngler we herbir yéshil derek asidiki öz ilahlirining qulluqida bolghan ibadetgahlirini teltöküs yoqitishinglar kérek; ■

³ Ularning qurban'gahlirini buzunglar, but tüwrüklirini chéqinglar we asherahlirini ot bilen köydürüwétinglar; ilahlirining oyma mebudlirini késip tashlanglar; ularning isim-namlirini shu yerdin yoqitishinglar kérek. ■

⁴ Siler Perwerdigar Xudayinglarning xizmitide ulardek qilmanglar, ⁵ belki Perwerdigar Xudayinglar Öz namini tiklesh üçün barliq qebililiringlarning zéminliri arisidin tallighan, Öz turalghusi bolghan jayni izdenglar, shu yerge kélinglar; ■ ⁶ shu yerge siler köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kötürme hediyeleini, qesemge baghliq hediyeleini, ixtiyariy hediyeleini we qoy-kala padiliringlarning tunji balilirini ekilisiler; ⁷ Siler ailengdikiler bilen qoshulup shu yerde Perwerdigar Xudayinglarning aldida ziyapet qilinglar, siler Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketligen qol emgikinglarning

□ **11:24** «Ottura Déngizghiche...» — ibraniy tilida «keyni déngizghiche...». ■ **11:24** Ye. 1:3; 14:9 ■ **11:25** Mis. 23:27 □ **11:29** «Gerizim téghi üstide... we .. Ebal téghi üstide turup jakarlaysiler» — ibraniy tilida «Gerizim téghi üstige... we .. Ebal téghi üstige qoyusiler». Bu yerlerde ehdidiki bext-beriketler we lenetler jakarlinidu hem tash üstige pütüldü. Mushu ishning tepsilatli 27-28-bablarda we «Yeshua» 8:30-35de tépildü. ■ **11:29** Qan. 27:12,13; Ye. 8:32 ■ **12:2** Mis. 34:12,13; Qan. 7:5 ■ **12:3** Hak. 2:2 ■ **12:5** 2Tar. 7:12

méwisidin shadlinisiler. □ ⁸ Siler biz bugün qilghinimizdek, yeni herbiringlar öz bilginglarche qilghininglardek qilmasliqlinglar kérek; ⁹ Chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan aramliq hem mirasqa téxi yétip kelmidinglar.

¹⁰ Biraq siler Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip béridighan zémin'gha olturaqlashqandin kéyin, shundaqla u silerni etrapinglardiki barliq düshmenliringlardin qutquzup aram bergendin kéyin, siler tinch-aman turghanda, ¹¹ shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyidighan bir jay bolidu; siler shu yerge köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqlinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kötürme hediyelerni we Perwerdigargha atap qesem qilghan ésil hediyelerni ekilisiler; ■ ¹² we Perwerdigar Xudayinglar aldida shadlinisiler, yeni siler, ughul-qizliringlar, qul-dédekliringlar we siler bilen bir yerde turuwatqan Lawiylar (chünki ularning aranglarda héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoqtur) hemminglar shadlinisiler. □ ■

¹³ Sen köydürme qurbanliqliringni udul kelgen jaylarda qilmasliq üchün köngül qoyghin; ¹⁴ Peqet Perwerdigar hemme qebililiringning zéminliri arisidin tallighan jayda köydürme qurbanliqliringni qil we shu jayda méning sanga barliq tapilighinimgha emel qil.

¹⁵ Halbuki, sen könglüng tartqiniche Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sheher-yéziliringda halal haywanlarni soyup (xuddi jeren yaki kéyik göshidin yégen'ge oxshash), gösh yéseng bolidu; meyli pak, meyli napak kishiler bolsun ularning göshini yése bolidu. □ ¹⁶ Siler peqet uni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek; siler qénini su tökkendek yerge töküwétishinglar kérek. ■ ¹⁷ Sen ashliqtin, yéngi sharabtin, zeytun méyidin ondin biri bolghan öshriliringni yaki kala-qoy padiliringning tunji balilirini, yaki qesemge baghliq hediyeliringni, ixtiyariy hediyeliringni yaki qolungdiki kötürme hediyeliringni sheher-yéziliringda yémesliking kérek; □ ¹⁸ belki bularni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar Xudaying tallaydighan jayda yéyishing kérek, yeni sen, oghlung, qizing, qul-dédiking we sen bilen bir yerde turuwatqan Lawiylar birge yéseng bolidu; we sen Perwerdigar Xudaying aldida emgikingning barliq méwisidin shadlinisen. □ ¹⁹ Özüngge hézi bolghinki, sen zéminda turghan barliq künliringde Lawiylardin waz kechmesliking kérek.

Qanni yémeslik kérek

²⁰ Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek chégraliringni kéngeytkende, sen könglüng tartip: «gösh yeymen» déseng, sen könglüngning tartqiniche gösh yéseng bolidu.

■ ²¹ Eger Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyushqa tallaydighan jay sendin bek yiraq bolsa, sen Perwerdigar sanga teqdim qilghan kala-qoylardin élip soyisen; men sanga tapilighandek ularni soyisen we sheher-yéziliring ichide könglüng tartqiniche boghuzlap yeysen. □ ²² Jeren yaki kéyik yégendek ularni yeysen; meyli pak meyli napak kishiler bolsun uning göshidin yése bolidu. ²³ Peqet shuningdin hézi bolghinki, ularning qénini yéme; chünki jan dégen qandidur; sen göshni jan bilen qoshup yémesliking kérek.

²⁴ Sen qanni yémesliking kérek; belki uni suni yerge tökkendek yerge töküwet. ²⁵ Sen uni

□ **12:7** «qol emgikinglarning méwisidin...» — ibraniy tilida «qolunglardiki oqettin...» ■ **12:11** 1Pad. 8:29 □ **12:12** «siler bilen bir yerde turuwatqan...» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **12:12** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:1 □ **12:15** «sheher-yézanglarda...» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **12:16** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:17** «sheher-yézanglarda turghan» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide turghan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **12:18** «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. «emgikingning barliq méwisidin...» — ibraniy tilida «qolunglardiki barliq oqettin...» ■ **12:20** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:21** «sheher-yéziliringlar ichide» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu.

yémesliking kérek; shundaq qilsang haling we sendin kéyinki baliliringning hali yaxshi bolidu; chünki sen Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilghan bolisen.

²⁶ Biraq sendiki Perwerdigargha atighan we qesemge baghliq nersilerni bolsa, sen ularni élip Perwerdigar tallaydighan jaygha apirisen; ²⁷ sen *shu yerde* Perwerdigar Xudayingning qurban'gahi üstide köydürme qurbanliqliringni, gösh bilen qénini sun'ghin; bashqa qurbanliqliringning qéninimu Perwerdigar Xudayingning qurban'gahi üstide quyghin we göshini yégin.

²⁸ Men sanga tapilighan bu barliq sözlerge qulaq sélip köngül bölgin. Shundaq qilsang, Perwerdigar Xudayinglarning neziride yaxshi we durus bolghanni qilghan bolisen we öz haling we sendin kéyinki ewladliringning hali yaxshi bolidu.

Butlarning yirginchliki

²⁹ Perwerdigar Xudaying sen baridighan yerdiki ellerning zéminini igilishing üçün ularni séning aldingda yoqitidu. Shu chaghda, sen ularning zéminini igilep shu yerde turghiningda, ³⁰ Shu eller aldingda yoqitilghandin kéyin, ularning izidin méngishqa éziqturulmasliqning üçün özünge hézi bol we: — «Bu eller öz ilahlirining ibaditini qandaq tutqan bolghiydi? Menmu shundaq qilip baqaychu!» dep ularning ilahlirini héch izdime. ³¹ Sen Perwerdigar Xudayingning xizmitide bolghiningda qet'iy ularning yoli boyiche ish tutmasliqning kérek; chünki néme ish Perwerdigargha yirginchlik bolsa, néme ish Uninggha nepretlik bolsa, ular öz ilahliri üçün shu ishlarni qilghan; ular hetta öz oghullirini we qizlirini ilahlirigha atap otta köydürüp kelgen.

³² Men silerge tapilighanliki emellerge emel qilishqa köngül bölünglar; uninggha héch néme qoshmanglar, uningdin héch nersini chiqiriwetmenglar.■

13

Butpereslik we saxta peyghemberler

¹ Eger aranglardin peyghember yaki chüsh körgüchi chiqip, silerge melum bir möjizilik alamet yaki karametni körsitip bérey dése ² we u silerge aldin'ala dégen möjizilik alamet yaki karamet emelge ashurulsa, emma shuning bilen munasiwetlik «bashqa ilahlargha (yeni siler tonumighan ilahlargha) egisheyli» we «ularning qulluqida bolayli» dése, ³ shu peyghember yaki chüsh körgüchining sözlirige qulaq salmanglar; chünki shu tapta Perwerdigar Xudayinglar silerning uni, yeni Perwerdigar Xudayinglarni pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen söyidighan-söymeydighinglarni bilish üçün sinawatqan bolidu.

⁴ Siler Perwerdigar Xudayinglarga egiship méngishinglar kérek; siler Uningdin qorqunglar, emrlirini tutunglar, Uning awazigha qulaq sélinglar; siler Uning xizmitide bolup Uninggha baghlininglar. ■ ⁵ Shu peyghember yaki chüsh körgüchi bolsa ölümge mehkum qilinishi kérek; chünki u silerni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan, yeni «qulluq makani»din hörlük bedili tölep qutquzghan Perwerdigar Xudayinglarga asiyliq qilishni qutratti, shundaqla Perwerdigar Xudayinglar séni méngishqa emr qilghan yoldin éziqturushqa urundi; siler mushundaq rezillikni aranglardin yoqitishinglar kérek.■

Ailining ichide peyda bolghan saxta peyghemberler

⁶⁻⁷ Qérindishing, meyli anangning oghli yaki öz oghlung yaki qizing, jan-jigiring bolghan ayaling yaki jan dostung astirtin séni azdurmaqchi bolup: «Barayli, bashqa ilahlarning

qulluqigha kireyli» dése, yeni özüng yaki ata-bowiliring héch tonumaydighan, etrap-
ingdiki ellerning ilahliri bolsun, yéqin bolsun, yiraq bolsun, hetta yer yüzining bu chétida
yaki u chétida bolsun, shularning qulluqigha kireyli dése, □ ■ 8 undaqta sen uninggha
qoshulma yaki uninggha qulaq salma; sen uni héch ayima, uninggha rehim qilma we
uning gunahini héch yoshurma; □ 9 qandaqla bolmisun, uni öltürgin; uni öltürüşke tunji
qol salghuchi sen bol, andin barliq xelqning qolliri egiship shundaq qilsun. ■ 10 U
séni Misir zéminidin, «qulluq makani»din qutquzup chiqarghan Perwerdigar Xudayingni
tashlashqa éziqturmaqchi boldi, shunga sen uni öltürüşüng, chalma-késeq qilishing
kérek; 11 Shuning bilen pütkül Israil anglaydu, qorqidu, shuningdin kéyin yene shundaq
rezil ishni aranglarda qilmaydu. ■

Melum yurttikiler topliship qilghan butpereslikning jazasi

12-13 Eger Perwerdigar Xudaying olturaqlishishqa sanga teqdim qilghan melum bir she-
herde: «Arimizdin bezi rezil ademler chiqip: «Barayli, bashqa ilahlarning qulluqida bo-
layli» dep siler héch tonumaydighan ilahlargha egishishke öz shehiridikilerni éziqturdi»
dégen xewerni anglisang, □ 14 shu haman tekshürüp sürüshte qil; rast bolsa, derweqe
bu yirginchlik ish aranglarda yüz bergenliki ispatlan'ghan bolsa, 15 undaqda sen shu
sheherdikilerni qilich bilen öltürüp, bu sheherni we uning ichidiki barliq nersilerni,
jümlidin mal-waranlirini teltöküs halak qiliwet. 16 Uningdiki barliq oljini otturidiki
chong meydan'gha yighip, shu sheherni barliq oljisi bilen qoshup Perwerdigar Xu-
dayinggha atalghan köydürme qurbanliqtek ot bilen köydürüwet; u menggüge xarabilik
bolidu — qaytidin qurulmasliqi kérek. 17 Teltöküs halaketke békitilgen héchbir nerse
qolunggha chaplashmisun; shundaq qilsang Perwerdigar ghezipidin yénip sanga rehim
körsitidu; U sanga ichini aghritip, ata-bowiliringgha qesem qilghandek séni köpeytidu.
18 Sen men бүгүн tapilighan Perwerdigar Xudayingning barliq emrlirini tutup, uning
neziride durus bolghanni qilish üçün awazigha qulaq salsang, haling shundaq yaxshi
bolidu.

14

Perwerdigar aldidiki halalliq we haramliq — halal we haram janiwarlar

1 Siler Perwerdigar Xudayinglarning perzentliridursiler; ölgenler üçün bedininglarni
héch kesmeslikinglar kérek we yaki manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar
kérek; □ ■ 2 chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqeddes bir xelqtursen;
Perwerdigar yer yüzidiki barliq xelqler arisidin Özining alahide göhiri bolghan bir xelq
bolushi üçün séni tallighandur. ■ 3 Sen héchqandaq yirginchlik nersini yémesliking kérek.
4 Töwendikiler siler yéyishke bolidighan haywanlar: — kala, qoy, öchke; ■ 5 kéyik, jeren,
bugha, yawa öchke, ahu, böken, yawa qoy, 6 shundaqla haywanlar ichide tuyaqliri
pütünley achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herxilini
yésemlar bolidu. □ 7 Lékin, köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni
yémeslikinglar kérek: —

□ 13:6-7 «jan-jigiring bolghan ayaling» — ibraniy tilida «quchiqingdiki ayaling». ■ 13:6-7 Qan. 17:2 □ 13:8
«sen uni héch ayima...» — ibraniy tilida «közüng ularni héch ayimisun...». ■ 13:9 Qan. 17:7 ■ 13:11 Qan.
17:13 □ 13:12-13 «bezi rezil ademler...» — ibraniy tilida «béliial (Iblis)ning bezi baliliri...». □ 14:1 «ölgenler
üchün ... manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar kérek» — butperes Qanaaniylar arisida shundaq
örp-adetler köp idi. ■ 14:1 Law. 19:27,28; 21:5 ■ 14:2 Qan. 7:6; 26:18 ■ 14:4 Law. 11:2 □ 14:6
«köshigüchi haywanlar» — mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq
chaynaydighan barliq haywanlarni öz ichige alidu.

Töge, toshqan we sughur (chünki ular köshigüchi bolghini bilen tuyiqi achimaq emestur. Shunga ular silerge haram bolidu).□

⁸ Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq bolghini bilen köshimigini üçün silerge haram bolidu. Shundaq haywanlarning göshini yemeslikinglar kérek we hem ölüklirige tegmeslikinglar kérek.

⁹ Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu, ¹⁰ lékin qaniti we qasiraqliri bolmighanlarni yemeslikinglar kérek; ular silerge nisbeten haram bolidu.

¹¹ Barliq halal qushlarni yésenglar bolidu; ¹² biraq töwendiki uchar-qanatlarni yemeslikinglar kérek: yeni bürküt, tapqush-ghéchirlar, déngiz bürküti, □ ¹³ qarlighach quyruqluq sar, lachin, qorultaz-tapqushlar we ularning xilliri, ¹⁴ hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri, ¹⁵ müshükyapilaq, tögiqush, chayka, sar we ularning xilliri, ¹⁶ huwqush, ibis, aq qu, □ ¹⁷ saqiyqush, béliq'alghuch, qarna, □ ¹⁸ leylek, turna we uning xilliri, höpüp bilen shepereng dégenler silerge haram sanalsun. □ ¹⁹ Herbir qanatliq ömüligüchi hasharetler bolsa silerge nisbeten haram bolidu; ularni yemeslikinglar kérek.□

²⁰ Siler barliq halal qushlarni yésenglar bolidu.

²¹ Siler héchqandaq ölük janwarni yemeslikinglar kérek; siler undaq nersini sheher-yézanglar ichide turuwatqan musapirlargha béringlar; ular uningdin yése bolidu yaki uni yat elliklerke sétiwetsimu bolidu; chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqeddes bir xelqtursen. Sen oghlaqni anisining sütide qaynitip pishursang bolmaydu.□ ■

Perwerdigargha béghishlash

²² Sen jezmen her yili étizdiki hemme tériqchiliq mehsulatliringning ondin birini ayrishiq kérek; ²³ sen shularni, yeni ashliqing, yéngi sharabing, zeytun méyingning ondin birini Perwerdigar Xudayingning aldida, yeni U Öz namini qaldurushqa tallaydighan jayda ye, shundaqla kala-qoy padiliridin ayrilghan tunji balilirini shu yerde ye; shundaq qilsang Perwerdigar Xudayingdin daim qorqushni öginisen.■

²⁴ We Perwerdigar Xudaying séni beriketligende, U Öz namini qaldurushqa tallighan shu jay sendin intayin yiraq bolup, mehsulatliringni shu yerge apiralmighudek bolsang, ²⁵ sen shu chaghda uni pulgha sétip, pulni qolunggha téngip, Perwerdigar Xudaying tallighan jaygha barghin we ²⁶ we könglüng néme tartsa, meyli kala, qoy, mey-sharab, muselles bolsun, yaki shuningdek könglüng tartqan herqandaq nersini shu pulgha alsang bolidu; andin sen we öyüngdikiler shu yerde uningdin yep-ichip, Perwerdigar Xudaying aldida shad-xuram bolisiler.■

²⁷ Sheher-yéziliringda turuwatqan Lawiylarni untumasliqing kérek, chünki aranglarda uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq. □ ■ ²⁸ Her üç yilning axirida sen shu yildiki

□ **14:7** «sughur» — yaki «sichqan» — taghlarda yashaydighan kichik bir haywan. □ **14:12** «tapqush-ghéchirlar» — ibraniiy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch». □ **14:16** «huwqush» — yaki «kichik huwqush». «**aq qu**» — ibraniiy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **14:17** «saqiyqush» — saqiyqush yaki «sugha sünggügüchi». Ibraniy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. «qarna» — yaki «qotan». □ **14:18** «turna» — yaki «qotan». «leylek, **turna ... dégenler silerge haram sanalsun**» — bu halal we haram nersiler toghruluq «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:19** «Herbir **qanatliq ömüligüchi hasharetler ... ularni yemeslikinglar kérek**» — bu tizimlikteki qushlarning köpinchisining ibraniiy tilidiki nami Tewratta peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning umumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu. □ **14:21** «sheher-yézanglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. «**oghlaqni anisining sütide qaynitip pishursang bolmaydu**» — bu emr belkim etrapniki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26 ■ **14:23** Qan. 12:17,18 ■ **14:26** Mat. 21:12 □ **14:27** «Sheher-yéziliringda» — ibraniiy tilida «Derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **14:27** Chöl. 18:20, 24; Qan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12

mehsulatliringdin ondin birini öshre qilib chiqar; sen uni sheher-yéziliring ichide topla; □ ²⁹ shuning bilan Lawiylar (chünki aranglarda uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq), musapir, yétim-yésirler we tul xotunlar kélip uningdin yep toyunsun; shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying qolungdiki barliq méwini beriketleydu.

15

Qerzlerdin xalas qilish

¹ Herbir yette yilning axirida sen bir «xalas qilish»ni jakarlighin. ■ ² Bu «xalas qilish» mundaq bolidu: — barliq qerz igiliri qoshnisigha bergen qerzni kechürüm qilishi kérek; uni qoshnisidin yaki qérindishidin telep qilmasliqi kérek; chünki Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi. □ ³ Chetelliktin bolsa telep qilishqa bolidu; lékin qérindishingda bolghan qerzni kechürüm qilishing kérek.

⁴ Halbuki, aranglarda hajetmenler bolmaydu; chünki Perwerdigar Xudaying silerge miras bolush üçün igilishinglarga bérédighan shu zéminda turghiningda séni ziyade beriketleydu; ⁵ Peqet siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men silerge бүгүн tapilghan bu pütün emрге emel qilishqa köngül bölsenglar shundaq bolidu. ⁶ Chünki Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek u séni beriketleydu; sen köp ellerge kapaletlik élip qerz bérisen, lékin ulardin qerz almaysen; sen köp eller üstige höküm sürisen, lékin ular üstüngdin höküm sürmeydu.

Séxiy bolunglar!

⁷ Perwerdigar Xudaying sanga bérédighan zéminda sheher-yézunglar ichide turuwatqan qérindashliring arisidin kembeghel bir adem bolsa, sen uninggha könglüngni qattiq qilma yaki hajiti chüshken qérindishinggha qolungni yumuwalma; □ ⁸ sen belki séxiyliq bilen uninggha qolungni ochuq qil we uningda néme kem bolsa choqum hajitidin chiqip uninggha örne béríp tur. ⁹ Könglüngde namrat qérindishingdin aghrinip: Yettinchi yil, yeni «xalas yili» yéqinlashti, dep rezil oyda bolushtin, uninggha héch nerse bermesliktin hézi bol; shundaq bolup qalsa u séning toghrangda Perwerdigargha peryad kötürüshi bilen bu ish sanga gunah hésablinidu. □ ¹⁰ Sen choqum uninggha séxiyliq bilen bergin; uninggha berginingde könglüngde narazi bolma; chünki bu ish üçün Perwerdigar Xudaying séni barliq ishliringda we qolungdiki barliq emgikingde beriketleydu. ■ ¹¹ Chünki kembegheller zémindin yoqap ketmeydu; shunga men sanga: «Sen séxiyliq bilen zémindiki qérindishinggha, yeni séning namratliringgha we hajetmenliringge qolungni achqin» — dep tapilidim.■

Qullarni qoyuwétish

¹² Séning qérindishing, meyli ibraniiy er yaki ibraniiy ayal bolsun sanga sétilghan bolsa, u alte yil qulluqungda bolidu, andin yettinchi yilida sen uni özüngdin xalas qilib qoyuwet. ■ ¹³ Uni qoyuwetkende quruq qol qoyuwetseng bolmaydu; ¹⁴ sen choqum qoyliringdin, xamingdin we sharab kölchikingdin teqdim qilishing kérek; Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sen uninggha ber. ¹⁵ Séning eslide Misir

□ **14:28** «sheher-yéziliring ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **15:1** Mis. 21:2; Yer. 34:14 □ **15:2** «... Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi» — bezi alimlar bu «xalas qilish» dégenning menisi, qerz igiliri yette yil ichide qerzdarlardin qerzni sorimasliqi kérek; lékin yettinchi yildin kéyin qerzlerni qaytidin sorashqa bolidu, dep békitilgen, dep qaraydu. □ **15:7** «sheher-yézunglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **15:9** «...namrat qérindishingdin aghrinip» — ibraniiy tilida «namrat qérindishinggha közüngni rezil qilip» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **15:10** Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ **15:11** Mat. 26:11; Yuh. 12:8 ■ **15:12** Mis. 21:2; Yer. 34:14

zémínida qul bolghanliqingni, shuningdek Perwerdigar Xudaying séni hörlük bedili tölep qutquzghanliqini yadingda tut; shunga men bügün bu ishni sanga tapilidim.

¹⁶ Halbuki, shu qulung sanga: «men sendin ketmeymen» dése (chünki u séni we ailengdikilerni söyidu, séning bilen hali yaxshi bolidu) ¹⁷ — shu chaghda sen bigizni élip uning quligini ishikte tesh. Shuning bilen u menggüge séning qulung bolidu. Shuningdek dédikinggimu shundaq muamile qilghin.■

¹⁸ *Qulungni* yéningdin qoyuwétish sanga éghir kelmisun; chünki u qulluqungda alte yil bolghachqa, qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu; *uni qoyuwetseng* Perwerdigar Xudaying barliq ishliringda séni beriketleydu.□

Xudagha eng ésilni béghishlash

¹⁹ Kaliliring we qoyliring arisida tughulghan barliq tunji erkek mozay-qoziliringni Perwerdigar Xudayinggha ata; kaliliringning tunjisini héchqandaq emgekke salma, qoyliringning tunjisini qirqima. ■ ²⁰ Sen we öyüngdikiler her yili shu mélingni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar tallaydighan jayda yenglar. ²¹ Biraq *shu* haywanlarning bir yéri méyip bolsa, meyli u mejruh, kor yaki uningda herqandaq nuqsan bolsa, uni Perwerdigar Xudayinggha qurbanliq qilmasliqing kérek. ■ ²² Belki uni sheher-yézanglar ichide yéseng bolidu; kishiler meyli pak yaki napak bolsun, uni jeren yaki keyikni yégendek yése bolidu. □ ²³ Peqet sen uning qénini yéme; qénini suni yerge tökkendek töküwet.■

16

«Ötüp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

¹ Abib éyini alahide ésingde tut we ötüp kétish héytini Perwerdigar Xudayinggha atap tebrikligin; chünki Perwerdigar Xudaying séni Abib éyida Misirdin kéchide chiqarghan.

□ ■ ² Sen «ötüp kétish héyti»ning mélini (meyli qoy yaki kala padisidin bolsun) Perwerdigar Xudaying tallap békitidighan jayda uninggha atap qurbanliq qilghin; ³ shundaqla sen héchqandaq boldurulghan nanni yémesliqing kérek; sen uning bilen yette kün pétir nan, yeni «külpet néni»ni yéyishing kérek; chünki sen Misir zéminidin aldirashliqta chiqting; shuning bilen sen ömrüngning barliq künliride Misir zéminidin chiqqan shu künni yadingda tutqaysen. ■ ⁴ Yette kün chégraliring ichide, öyüngde héchqandaq échitqu tépilmisun; sen birinchi küni kechte qilghan qurbanliq göshlerni etigen'ge qaldurmasliqing kérek.■

⁵ Sen ötüp kétish héyti qurbanliqini Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan sheher-yéziliringning herqandiqida qilsang bolmaydu; ⁶ belki ötüp kétish héyti qurbanliqini sen Perwerdigar Xudaying Öz namini turghuzush üçün tallaydighan jaydila qil; uni kechqurun, kün pétish waqtida, yeni Misirdin chiqqandiki waqitqa oxshash waqitqa qilisen. ⁷ Uni Perwerdigar Xudaying tallaydighan jayda pishurup yégin; andin etigende chédirliringgha qaytsang bolidu.

⁸ Sen alte kün pétir nan yeysen; yettinchi küni Perwerdigar Xudaying aldida tentenilik sorun küni bolidu; sen héchqandaq ish-emgek qilmaysen.

■ **15:17** Mis. 21:6 □ **15:18** «qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu» — qul herküni igisi üçün ishleydighan waqit medikar ishligen waqitning ikki hessidin köp bolushi mumkin; chünki qul kéche-kündüz xojayinning buyruqi astida turushi kérek. ■ **15:19** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ **15:21** Law. 22:20; Qan. 17:1 □ **15:22** «sheher-yézanglar ichide» — ibranij tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilididu. ■ **15:23** Qan. 12:16,23 □ **16:1** «Abib *yaki* «Nisan» éyi» — Xuda ibranijlarga tapshurghan kaléndarning birinchi éyi. «Mis.» 12-babni körüng. «ötüp kétish héyti» — ibranij tilida «pesax» yaki «pasxa» dégen söz bilen bildürüldü. ■ **16:1** Mis. 12:2; Law. 23:5; Chöl. 9:1; 28:16 ■ **16:3** Mis. 12:19; 34:18 ■ **16:4** Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25

«Heptiler héyti»

⁹ Andin yette heptini sanaysen; ashliqqa orghaq salghandin boshlap yette heptini sanashqa boshlaysen; □ ■ ¹⁰ andin sen «heptiler héyti»ni Perwerdigar Xudaying aldida qolungdiki ixtiyariy hediye bilan ötküzisen; Perwerdigar Xudaying sanga beriketliginige qarap uni ixtiyaren sunisen. ¹¹ Shuning bilan sen Perwerdigar Xudaying aldida, U Öz namini turghuzushqa tallaydighan jayda shadlinisen; sen özüng, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sen bilan bir yerde turuwatqan Lawiylar, aranglardiki musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar shadlinisiler. ¹² Sen shuning bilan eslide Misirda qul bolghanliqningni ésingge keltürüp, bu barliq belgilimilerni tutup emel qilghin.

¹³⁻¹⁴ Sen «kepiler héyti»ni yette kün ötküzisen; sen xaman we sharab kölchikingni yighqan chéghingda, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sheher derwazisi ichide turidighan Lawiylar, musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar shu héytta shadlinisiler. ■ ¹⁵ Perwerdigar tallaydighan jayda sen yette kün Perwerdigar Xudaying aldida héyt ötküzisen; chünki Perwerdigar Xudaying barliq mehsulatliringda, qolung qilghan ish-larda séni beriketleydu we sen derweqe pütünley shadlinisen.

¹⁶ Yilda üç qétim, pétir nan héyti, heptiler héyti we kepiler héytida séning barliq erkekliring Perwerdigar Xudaying aldida, u tallaydighan jayda hazir bolushi kérek; ular Perwerdigar aldida quruq qol hazir bolsa bolmaydu; ■ ¹⁷ belki Perwerdigar Xudayingning sanga teqdim qilghan berikiti boyiche herbiri qolidin kélisliche sunsun.

Adalet yürüzüsh

¹⁸ Xelqning üstidin adalet yürüzüp adil höküm chiqirish üçün, sen Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan barliq sheher-yéziliring ichide herbir qebilide soraqchi we emeldarlarni békitishing kérek. □ ¹⁹ Adaletni burmilisang bolmaydu; ademlerge yüz-xatire qilsang bolmaydu; para alsang bolmaydu; para bolsa aqilanilerning közlirini kor qilidu hem adillarning sözlirini burmilaydu. ■ ²⁰ Sen mutleq adaletni izdishing kérek; shundaq qilsang hayat körisen hemde Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan zéminni igileysen.

Herqandaq butperesliktin yiraq turush

²¹ Sen özüng üçün yasaydighan Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining etrapigha «asherah» buti qilidighan héchqandaq derek tikmesliking kérek □ ²² we özüng üçün héchqandaq but tüwrüki tiklimesliking kérek; undaq nersiler Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur.

17

¹ Perwerdigar Xudayinggha herqandaq nuqsani yaki bashqa kemchiligi bolghan kala yaki qoyni qurbanliq süpitide sunmasliqing kérek; chünki undaq qilish Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur. ■

²⁻³ Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan sheher-yézung ichide er bolsun, ayal bolsun, birsining Perwerdigar Xudayingning aldida birer rezil ishni qilghanliqi — Uning ehdisige xilapliq qilghanliqi, bashqa ilahlargha (mesilen, Men sanga ibadet

□ **16:9** «ashliq» — mushu yerde arpini körsitidu. ■ **16:9** Mis. 23:16; Law. 23:15; Chöl. 28:26 ■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18** «sheher-yézunglar ichide» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilan ipadiliniidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17 □ **16:21** «asherah buti» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derekliklerdur. Derekler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:1** Law. 22:20-25; Qan. 15:21

qilishqa men'i qilgan quyash, ay yaki pütkül samawi qoshun bolghan yultuzlarga), ibadet qilib ulargha bash urghanliqi bayqalsa, □ ■⁴ — shundaq bir ishtin xewer tapqan yaki uni anglighan bolsang, undaqa sen estayidilliq bilen sürüštürgin; bu ish ispatlinip rast chiqsa, derweqe Israilda shundaq yirginchlik ish qilin'ghan bolsa, ⁵ sen shu rezil ishni qilghan er yaki ayalni derwaziliringgha élip chiqip, shu er yaki ayalni ölümge mehkum qilib chalma-késeq qilishing kérek. ⁶ Birsini ölümge mehkum qilish üçün ikki-üch guwahchining sözliri bolushi kérek. Birsini birla guwahchining sözi bilen öltürüshke bolmaydu. ■ ⁷ Öltürülidighanda awwal guwahchilar qol salsun, andin barliq xelq qol salsun; shundaq qilsanglar siler rezillikni aranglardin heydiwétisiler.■

Aliy sot

⁸ Sheher-yézanglarda höküm chiqirishqa sanga tes kélidighan bir ish chiqsa, meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa ornunghardin turup Perwerdigar Xudaying tallaydighan jaygha béringlar. □ ■⁹ Siler Lawiy kahinlarning we shu chaghda bolidighan soraqchi begning yénigha barisiler we ulardin höküm soraysiler; ular siler üçün höküm chiqiridu. □ ¹⁰ Siler Perwerdigar tallaydighan ashu yerde turghanlarning silerge tapshuridighan höküm sözi boyiche ijra qilisiler; ularning silerge körsetkinining hemmisige emel qilib köngül bölüşünglar kérek. □ ¹¹ Siler ularning silerge körsetken qanun hökümi boyiche, chiqiridighan qarari boyiche qilisiler; ular silerge tapshuridighan sözdin ong ya solgha chetnep ketmenglar. ¹² We bashbashtaqliq qilib, Perwerdigar Xudayingning xizmiti üçün shu yerde turidighan kahin'gha yaki soraqchi begke qulaq salmighan kishi bolsa, shu adem ölümge mehkum bolidu; shuning bilen siler rezillikni Israildin heydep chiqirisiler. ¹³ Shundaqla, barliq xelq bularni anglap qorqidu we yene bashbashtaqliq qilmaydu.

Padishah qandaq bolushi kérek?

¹⁴ Sen Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan zémin'gha kirip uni igiligende, shundaqla uningda turghanda: «Men etrapimdiki ellerningkidek özümge bir padishah tiklimekchimen» déseng, ¹⁵ shu chaghda sen özüngge peqet Perwerdigar Xudaying tallaydighinini tikleysen; üstüngge qérindash bolmighan chetellikni békitmesliking kérek. ¹⁶ *Padishah* bolsa özi üçün atlarni köpeytmesliki yaki atlarni köpeytimen dep xelqni Misirgha qayturmasliqi kérek; chünki Perwerdigar silerge: «Siler shu yol bilen hergiz qaytmasliqinglar kérek» dégenidi.

¹⁷ Padishah köp ayallarni öz emrige almasliqi kérek; bolmisa uning köngli ézip kétishi mumkin. U özi üçün altun-kümüşni köpeytmesliki kérek.

¹⁸ Padishahliq textige olturghinida u özi üçün Lawiy kahinlarning aldida mushu qanunni bir depterge köchürüp pütüshi kérek. ¹⁹ Shu depter uning yénida daim bolushi we uni ömrining barliq künliride oqushi kérek; shundaq qilsa u Perwerdigar Xudasidin qorqup, mushu qanunning sözliri we belgilimilirini tutup ulargha emel qilishni öginidu.

²⁰ Shundaqla uning köngli qérindashliri aldida hakawurliship ketmeydu, bu emrlerdin

□ **17:2-3** «sheher-yézanglar ichide» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. «samawi qoshun bolghan yultuzlar» — bular toghruluq 4:19ni we izahatini kerüng. ■ **17:2-3** Qan. 13:7 ■ **17:6** Chöl. 35:30; Qan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ **17:7** Qan. 13:10 □ **17:8** «... meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa,... » — ibraniy tilida «qan we qan arisida, dewa bilen dewa arisida, musht-tayaq bilen musht-tayaq arisida bolsun, herqandaq talash-tartish bolsa...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **17:8** 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ **17:9** «Lawiy kahinlar» — kahinlar Lawiy larning qebilisidin belgulinidu. □ **17:10** «Perwerdigar tallaydighan ashu jay» — mushu 8-13-ayetlerde «(Xuda) tallaydighan jay»... «Perwerdigar tallaydighan jay...» belkim Lawiy larning we kahinlar hemde «soraqchi beg» (démek, shu dewrdiki «batur hakim») turidighan sheher-yézilarni körsitishi mumkin. «Yeshua» 21:13-19ni körüng. Tewrattiki «Batur hakimlar» we «Samuil»da «dewa sorap höküm chiqirish» ishliri köp uchraydu.

ong ya solgha chetnep ketmeydu we shuningdek Israil arisida uning we oghullirining padishahliq künliri köp bolidu.□

18

Lawiylar we kahinlarning nésiwisi

¹ Lawiy kahinlar we shuningdek barliq Lawiylar qebilisining Israilda héchqandaq nésiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlardin we *Perwerdigarning* mirasidin yéyishke bolidu, □ ■ ² Biraq ularning qérindashliri arisida héchqandaq mirasi bolmaydu; Perwerdigar éytqandek, U Özi ularning mirasidur. ■ ³ Kahinlarning qurbanliq qilidighan xelqtin alidighan ülüshi mundaq: — (meyli kala yaki qoy bolsun) qol, éngék göshi we üçey-qérini kahinlarga bérilidu. ⁴ Silerning ashliqinglardin, yéngi sharabinglardin we zeytun méyinglardin deslepki pishqan hosulni we qoyliringlardin deslepki qirqilghan yungni uninggha béisiler; ⁵ chünki Perwerdigar Xudaying uni we uning ewladlirini Öz namida xizmitide daim turushqa barliq qebililiringlar ichidin talliwalghan. ⁶ Eger Lawiy bolghan bir adem pütkül Israildiki herqandaq sheher-yézidin, yeni özi makanlashqan jaydin chiqip, Perwerdigar tallaydighan jaygha kelse ⁷ we shu yerde Perwerdigar aldida turghuchi barliq qérindashlirigha oxshash Perwerdigar Xudasining namida xizmette turghan bolsa, ⁸ undaqta (meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun) uning yeydighan ülüshi qérindashliriningkidek bolushi kérek.□

Séhir-jadugerlik qilishqa bolmaydu, heqiqiy peyghemberge qulaq sélinglar

⁹ Sen Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zémin'gha kirgen chaghda, sen shu yerdiki ellerning yirginchlik adetlerini ögenmesliking kérek. ¹⁰ Aranglarda öz oghli yaki qizini ottin ötküzidighan, palchiliq, remchilik, epsaniylik, jadugerlik □ ■ ¹¹ yaki demidichilik qilghuchi yaki jinkesh, séhirger yaki ölgenlerdin yol sorighuchi héchqandaq kishi bolmisun; ¹² chünki bundaq ishlarni qilidighan herqandaq kishi Perwerdigargha nepretlik bolidu; bu yirginchlik ishlar tüpeylidin Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldinglardin heydep chiqiridu. ¹³ Sen Perwerdigar Xudaying aldida eyibsiz mukemmel bolushung kérek; ¹⁴ chünki sen zémindin heydeydighan bu eller remchiler we palchilargha qulaq salidu; biraq Perwerdigar Xudaying séni undaq qilishqa yol qoymaydu.

Kelgüsidiki ulugh peyghember

¹⁵ Perwerdigar Xudaying siler üçün aranglardin, qérindashliringlar arisidin manga oxshaydighan bir peyghember turghuzidu; siler uninggha qulaq sélinglar. ■ ¹⁶ Bu siler Horeb téghida yighilghan künde Perwerdigar Xudayinglardin: «Perwerdigar Xudayimning awazini yene anglimayli, bu dehshetlik otni körmeyli, bolmisa ölüp kétimiz» dep telep qilghininglarga pütünley mas kélidu. ■ ¹⁷ Shu chaghda Perwerdigar manga: «Ularning manga dégen sözi yaxshi boldi. ¹⁸ Men ulargha qérindashliri arisidin sanga oxshaydighan

□ **17:20** «*bu emrlerdin...*» — ibraniy tilida «bu emrdin...». □ **18:1** «Perwerdigarning mirasidin yéyish» — démek, Perwerdigarning mirasi bolghan zémindiki mehsulatlardin yéyish. ■ **18:1** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Chöl. 18:20-32; Qan. 10:9; Ez. 44:28 □ **18:8** «meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun,...» — Lawiylarning öz aldigha chong zémini bolmaytti, belki peqet bezi sheherlerde qoru-jayliri we etrapida cheklik yaylaqlirila bolatti. «Chöl.» 35:1-8ni körüng. Bashqa nechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **18:10** «...balilirini ottin ötküzüsh» — belkim «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **18:10** Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yesh. 8:19 ■ **18:15** Yuh. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ **18:16** Mis. 20:19; Qan. 5:25; Ibr. 12:19

bir peyghembarni turghuzimen, Men Öz sözlirimni uning aghzigha salimen we u Men uninggha barliq tapilighinimni ulargha sözleydu. ■ ¹⁹ We shundaq boliduki, u Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan herqandaq kishi bolsa, Men uningdin hésab alimen. □

²⁰ Emma Méning namimda bashbashtaqliq qilip Men uninggha tapilimighan birer sözni sözlise yaki bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember bolsa, shu peyghember öltürölsun. □ ■

²¹ Eger sen könglüngde: «Perwerdigar qilmighan sözni qandaq perq étimiz» déseng, ²² bir peyghember Perwerdigarning namida söz qilghan bolsa we u bésharet qilghan ish toghra chiqmisa yaki emelge ashurulmisa, undaqa bu söz Perwerdigardin chiqmighan; shu peyghember bashbashtaqliq bilen sözligen dep, uningdin qorqma.

19

Adem öltürüsh toghrisidiki qanun – panahliq sheherliri

¹ Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zémindiki taipilerni silerning aldinglardin üzüp tashlighan waqtida we siler shundaqla ularning sheherliri we öyliride turghininglarda, ² siler shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zéminda üç sheherni ayrim qilishinglar kérek; ■ ³ shundaqla, adem öltürgen herbir kishi shu yerlerge, shu sheherlarning birige qéchip bériwalsun dep yol hazirlap, Perwerdigar Xudayinglar miras bolushqa silerge béridighan zéminni üç rayon'gha bölisiler. ⁴ Tirik qélish üçün shu yerlerge qéchip bériwalghan, adem öltürgen kishi toghruluq belgilime mundaq: – u qoshnisini tasadiyiyliqtin urup öltürüp qoyghan, shundaqla eslide uninggha öch-adawiti bolmighan bolsa, shu yerge qéchip bériwalsa bolidu. ■ ⁵ Mesilen, u qoshnisi bilen otun késishke orman'gha kirgen bolup, derexni késishke paltini kötürgende palta béshi sépidin ajrap kétip qoshnisigha tégip kétip uni öltürüp qoysa, undaqa jawabkar kishi bu sheherlerdin birige qéchip bériwélip hayat qalidu; ⁶ bolmisa, qan qisasi alghuchi ghezipi qaynighanda adem öltürgen kishini qoghlaydu we yol uzun bolghachqa, uninggha yétishiwélip öltürüwétishi mumkin; emeliyette, u kishi ölümge layiq emes, chünki uning eslide qoshnisigha héchqandaq öch-adawiti yoq idi. □ ⁷ Shunga men silerge: «Özünglar shundaq üç sheherni ayrishinglar kérek» dep emr qilimen.

⁸ Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlarga qesem qilghinidek chégrayinglarni kéngéytishni, ata-bowiliringlarga wede qilghan barliq zéminni silerge teqdim qilishni xalaydu; ■ ⁹ siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüsh we uning yollirida daim méngish üçün men silerge бүгүн tapilighan bu emrni tutsanglarla U shundaq qilidu, undaqa silermu özünglar üçün bu üç sheherdin bashqa yene üç sheherni qoshisiler. □ ■ ¹⁰ We shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip teqdim qilidighan zémin arisida naheq qan tökülmeydu we shuningdek gedininglarga xun

■ **18:18** Yuh. 4:25 □ **18:19** «*shu peyghember* Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan herqandaq kishi bolsa, men uningdin hésab alimen» – bu ulugh peyghembarning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **18:20** «*bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember ... öltürölsun*» – bashqa birxil terjimisi: «bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember ... ölidu» – démek, özlükidin ölidu. Bizningche mushu yerde Xudaning körsetkini shu peyghembarni öltürüsh kérekliki bolsa kérek. ■ **18:20** Qan. 13:6; Yer. 14:14 ■ **19:2** Mis. 21:13; Chöl. 35:9-34; Ye. 20:2 ■ **19:4** Mis. 21:13; Qan. 4:41,42 □ **19:6** «*qan qisasi alghuchi*» – qan qisasigha élishqa hoquqluq kishining roli toghrisidiki qanun-belgilimiler «Chöl.» 35:10-35de körsitilidu. «*yol uzun bolghachqa*» – birla panahlinidighan sheher bolghanda, adem öltürgen kishi turghan jay u sheherge yiraq bolup qélishi mumkin; shunga, Pelestinde bir-biridin tarqaq alte sheher (andin yene üç sheher) tallinip «panahliq sheher» dep békitilgen. ■ **19:8** Yar. 28:13; Qan. 12:20 □ **19:9** «*men silerge бүгүн tapilighan bu emr*» – belkim «Qanun Sherhi» dégen kitabtiki ehde, yeni barliq emr-permanlarni körsitishi mumkin. ■ **19:9** Ye. 20:7

gunahi chüshmeydu. ¹¹ Lékin birsi qoshnisigha öch-adawet tutqan bolsa, paylap turup uninggha hujum qilip, urup öltürüwetse we shu sheherlerdin birige qéchip bériwalghan bolsa, ■ ¹² undaqta uning öz shehiridiki aqsaqallar adem ewetip uni shu yerdin yandurup kélishi kérek, andin uni öltürülsun dep «qan qisasi alghuchi»ning qoligha tapshurushi kérek. ¹³ Sen uni héch ayimighin, shundaq qilghanda Israildin tökülgen gunahsiz qanning déghini tazilighan bolisiler; andin halinglar yaxshi bolidu.□

Guwahchilar toghruluq qanun

¹⁴ Perwerdigar Xudaying sanga igilesh üçün teqdim qilidighan zéminda burunqilar miras yéringde békitken, qoshnangning pasil téshini yötkimesliking kérek.■

¹⁵ Melum jinayet yaki gunah toghrisida birsige «U gunah qilghan» dep erz-shikayet qilishta yalghuz birla guwahchi bolsa kupaye qilmaydu, belki hemme ish ikki yaki üç guwahchining sözi bilen békitilsun.■

¹⁶ Birsige toghruluq «palanchi-pokunchi gunah qilghan» dep erz qilidighan qara niyetlik bir guwahchi chiqsa, ¹⁷ dewaliship qalghan ikki adem Perwerdigarning aldida, shu künlerde bolidighan kahinlar we soraqchi begler aldida hazir bolsun; ¹⁸ soraqchi begler estayidilliq bilen tekshürsun; eger héliqi guwahchi yalghan guwahchi bolup, öz qérindishi toghruluq yalghan guwahliq bergen bolsa, ¹⁹ undaqta, siler del u qérindishigha qilmaqchi bolghinidek uningghimu shundaq qilinglar. Shundaq qilsanglar rezillikni aranglardin yoqitisiler. ■ ²⁰ Qalghan xelqmu bu ishni anglaydu we qorqidu we shundaqla, aranglarda undaq rezil ishni yene qilmaydu. ²¹ Siler héch rehim qilmanglar; jan'gha jan, közge köz, chishqa chish, qolgha qol, putqa put élinsun.□ ■

20

Düşmenler bilen jeng qilish toghruluq

¹ Eger sen düşmenliringge jeng qilghili chiqip, at we jeng harwilirini, shundaqla özüngdin köp bolghan bir elni körseng, ulardin héch qorqma. Chünki séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudaying Özi sen bilen billidur. ² Siler jengge chiqish aldida kahin özi aldigha chiqip xelqqa söz qilip ³ ulargha: Ey Israil, anglanglar! Siler bugün düşmenliringlar bilen soqushush aldida turuwatisiler. Köngülliringlar jür'etsiz bolmisun; qorqmanglar, titrimenglar, ularning sewebidin dekke-dükkige chüshmenglar; ⁴ chünki Perwerdigar Xudaying Özi düşmenliringlar üstidin ghelibe qilishinglar üçün siler bilen bille jengge chiqidu» – dep éytsun.

⁵ Shu chaghda emeldarlar xelqqa mundaq désun: – «Aranglarda bir yéngi öy sélip, uni Xudagha atimighan birsi barmu? Undaqta u öz öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp kétép, bashqa kishi kélip uni Xudagha atishi mumkin.

⁶ Tek sélip üzümzar berpa qilip, téxi uning méwisini yémigen birkim barmu? Bar bolsa öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uning méwisini yéyishi mumkin.■

⁷ Bir qiz bilen wedileshken bolup, téxi uni öz emrige almighan birkim bolsa, u öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uni özige xotunluqqa élishi mumkin».■

■ **19:11** Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Chöl. 35:16 □ **19:13** «sen uni héch ayimighin» — ibraniy tilida «közüng uni héch ayimisinun». ■ **19:14** Pend. 22:28 ■ **19:15** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ **19:19** Pend. 19:5 □ **19:21** «Siler héch rehim qilmanglar» — ibraniy tilida «közüng héch ayimisinun». «jan'gha jan, chishqa chish, putqa put ... élinsun» — bu sözler «qisas élish» prinsipi emes, belki Xudaning muqeddes qanunining adil telipidur. Xudagha teshekkür, Uning méhir-shepqi adilliqidin ziyade halqip chiqidu! «Mat.» 5:38-48ni körüng. ■ **19:21** Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38 ■ **20:6** Law. 19:23,24,25 ■ **20:7** Qan. 24:5

⁸ Andin mensepdarlar xelqqa yene sözlep: «Qorqup ketken, jür'etsiz birkim barmu? U öyige yénip ketsun. Bolmisa qérindashlirining yürikimu uningki dek jasaretsiz bolup qélishi mumkin» dep éytsun.■

⁹ Emeldarlar xelqqa shularni éytqandin kéyin ular xelqning aldida yétekchilik qilishqa qoshunlarga serdarlarni tiklisun.

¹⁰ Siler hujum qilishqa melum bir sheherge yéqinlashqininglarda awwal uninggha sülhi toghrisida söz qilinglar. ¹¹ Eger ular sülhini xalaymiz, dep jawab bérip öz derwazilirini silerge achsa, undaqta uningda turuwatqan hemme xelq silerge béqinip qulluq hasharda bolidu. ¹² Lékin siler bilen sülhi qilishqa unimay, belki siler bilen jeng qilmaqchi bolsa siler uni qorshanglar. ¹³ Perwerdigar Xudayinglar uni qolunglarga tapshurghanda uningdiki herbir erkekni qilichlap öltürünglar; ¹⁴ lékin ayallar bilen baliliri, kala bilen sheherdiki hemme nersini, yeni barliq gheniyetni özünglarga olja qilip élinglar; Perwerdigar Xudayinglar öz dühmenliringlardin silerge élip bergen oljidin yep söyünisiler. ¹⁵ Silerdin yiraqta bolghan, *zémín'gha tewe bolmighan* ellerning sheherlirige shundaq qilinglar.

Qanaaniylar bilen jeng qilishtiki qanun

¹⁶ Lékin Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip béridighan zémindiki ellerning sheherlirini bolsa, ularning ichidiki tiniqi bar héch nersini tirik qoymay, ■ ¹⁷ belki Perwerdigar Xudayinglar silerge buyrughandek hittiylar bilen Amoriylar, Qanaaniylar bilen Perizziylar, Hiwiylar bilen Yebusiylarning hemmisini teltöküs yoqitishinglar kérek. ¹⁸ Bolmisa, ular öz ilahlirigha choqunushtiki hemme yirginchlik ishlirini silerge ögitip, Perwerdigar Xudayinglarga gunah qilidighan bolisiler.

¹⁹ Bir sheherni igilesh üçün uzun waqit jeng qilip qorshap turushqa toghra kelse, uning etrapidiki derexlerni palta bilen késip weyran qilmanglar; chünki ularning méwisini yésenglar bolidu. Shunga ularni kesmenglar; chünki daladiki derekler qorshiwélish kérek bolghan ademmi? ²⁰ Lékin siler méwilik derex emes dep bilgen derexlerni késip yoqitip, siler bilen soqushqan sheherni hujum qilip ghulitishqa shu derexlerdin istihkam-poteylerni yasisanglar bolidu.

21

Éniqlanmighan qatilliq délosi toghrisida

¹ Eger Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip igileshke béridighan zéminda, dalada öltürülgen bir jeset tépilsa, emma uni öltürgen adem melum bolmisa, ² aqsaqalliringlar bilen soraqchi begliringlar chiqip ölük tépilghan yer bilen etrapidiki sheherlerning ariliqini ölchisun; ³ öltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherning aqsaqalliri bolsa ishqa sélinmighan, boyuntoroqmu sélinmighan inek tépip kelsun; ⁴ shu sheherning aqsaqalliri inekni süyi toxtimay aqidighan, heydilip térimighan bir jilghigha élip bérip, shu jilghining özide inekning boynini sunduruwetsun; ⁵ shu chaghda Lawiyning ewladliri bolghan kahinlar ularning qéshigha kelsun; chünki Perwerdigar Xudayinglar ularni Özining aldida xizmette bolup, Perwerdigarning namida bext-beriket tileshke tallighandur. Herbir dewa we herbir tayaq jazasi ularning sözi boyiche késilsun. ⁶ Öltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherdiki aqsaqallarning hemmisi shu jilghigha kélip, boyni sundurulghan inekning üstide turup, qollirini yuyup ⁷ guwahliq bérip: «Qollirimiz bolsa bu qanni tökmidi, közlimiz bu ishni körmidi; ⁸ ey Perwerdigar, Sen Özüng hörlük bedili tölep qutquzghan xelqing Israilni kechürgeysen we naheq aqqan qanning gunahini Israil

xelqingge artmighaysen» — désun; shundaq qilip bu qan gunahigha kafaret keltürülgen bolidu. ⁹ Siler shundaq qilip Perwerdigarning neziride toghra bolghanni qilip naheq tökülgen qanning gunahini özünglardin chiqiriwetken bolisiler.

Xotunluqqa élin'ghan esir toghruluq qanun

¹⁰ Eger siler düshmenliringlar bilen jeng qilghili chiqqininglarda Perwerdigar Xudayinglar ularni qolunglarga bergech, ulardin esir alghan bolsanglar, ¹¹ bu esirlerning arisida chirayliq bir ayalni körüp, könglüng uninggha chüshüp, uni emringge élishni xalisang, ¹² undaқта uni öyüngge élip barghin; u chéchini chüshürüp, tirnaqlirini yasap, ¹³ esirlikte kiygen kiyimlirini sélip, öyüngde olturup toluq bir ay ata-anisi üçün matem totsun; andin sen uning qéshigha kirip uni özüngge ayal qilip uninggha er bolsang bolidu. ¹⁴ Kéyin, egerde könglüng uningdin söyünmise, u qeyerni xalisa, barghili qoyushung kérek; uni pulgha satmighin we uninggha dédektek muamile qilmighin, chünki sen uninggha yéqinliq qilip uyat qilghansen.

Balilar toghruluq qanun

¹⁵ Eger birsining ikki ayali bolup ularning birige amraqliq, yene birige öchlük qilghan bolsa we amraq we öch bolghan her ikkisidin oghul tughulghan bolsa, tunjisini öch ayalidin tapqan bolsa ¹⁶ undaқта u kishi oghullirigha barini miras üçün üleshtürüp bergen künide öch ayalining oghli, yeni uning tunji oghlining ornigha amraq ayalining oghlini tunji oghulluqqa qoyushqa bolmaydu. ¹⁷ U belki öch ayalining oghlini tunji oghlum dep étirap qilsun; chünki bu uning küch-quwwiti bar waqtidiki deslepki méwisidur; tunji oghulluq hoquqi uningki bolghachqa, atisi barliq mal-mülüktin uninggha ikki ülüsh miras bersun.■

¹⁸ Eger birsining bashbashtaq we itaetsiz oghli bolsa, u ne atisining sözige, ne anisining sözige qulaq salmay, hetta tayaq-terbiyimu kar qilmay, ularning gépini yenila anglimisa, ¹⁹ Uning ata-anisi uni tutup, sheherning derwazisigha élip bérip, sheherning aqsaqallirining qéshigha keltürsun; □ ²⁰ ular sheherning aqsaqallirigha erz qilip: — «Bu oghlimiz bashbashtaqliq we itaetsizlik qilip, sözimizni anglimay yürüdu; u nepsi yaman, sharabxor bolup qaldi» dep éytsun. ²¹ Shuning bilen sheherning hemme xelqi bir bolup uni chalma-késeq qilip öltürsun. Siler bu yol bilen özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler; pütkül Israil bu ishni anglap qorqidighan bolidu.

Jinayetchining jesiti

²² Eger birsi ölüm jazasigha layiq gunah sadir qilip, öltürülgen bolsa we jesitini bir derexke ésip qoyghan bolsanglar, ²³ ölüki kéchiche derexke qalmisun; qandaqla bolmisun, siler derexke ésilghuchini shu künde kömüwétinglar (chünki kimdekim *derexke* ésilghan bolsa, Xuda teripidin lenetke qaldurulghan kishi hésablinidu). Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip bergen zéminni bulghimighan bolisiler.■

22

Yitken janiwarlar, kiyinish qatarliqlar toghruluq belgilimiler

¹ Sen qérindishingning kalisi ya qoyi ézip ketkinini körseng, chatiqing bolmay yürme; qandaqla bolmisun, uni qérindishingning qéshigha yetküzüp ber. ■ ² Egerde qérindishing

■ **21:17** Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zeb. 78:51 □ **21:19** «... uni tutup, sheherning derwazisigha ... sheherning aqsaqallirining qéshigha keltürsun» — kona zamanlarda sheherning aqsaqalliri soraq-dewalar üstidin höküm chiqirish üçün sheher derwazisida olturatti. ■ **21:23** Gal. 3:13 ■ **22:1** Mis. 23:4

sanga yéqin olturmisa we yaki igisini tonumisang, shu haywanni öz öyüngge élip kélip, qérindishing uni izdep kelgüche özüng saqlap andin uninggha tapshurup bergin.

³ Sen oxshashla uning yitken éshiki yaki kiyimlirini shundaq qil; shundaqla qérindishingning herqandaq yitken nersisini tépiwalsang, unimu shundaq qilghin; sen özüngni bu ishtin qachurmighin.

⁴ Eger qérindishingning éshiki yaki kalisining yolda yiqilip chüshkinini körseng, sen bu ehwaldin özüngni qachurmighin; qérindishinggha yardemliship ulighini tartip turghuzghin.

⁵ Ayal kishi bolsa erlerning kiyimini kiymisun; shuninggha oxshashla er kishi ayal kishining kiyimini kiymisun; chünki kimki shundaq qilsa, Perwerdigar Xudayingning aldida yirginchlik bolidu.

⁶ Eger sen yolda kétiwétip, bir derexete yaki yerde baliliri yaki tuxumliri bolghan qushning uwisigha uchrisang, anisi tuxum yaki balilirini bésip yatqan bolsa, ana-balilirini biraqla almighin; ⁷ héch bolmighanda sen anisini qoyuwétip, balilirini alsang bolidu; shundaq qilsang sanga yaxshi bolup uzun ömür körisen.

⁸ Yéngi bir öy salsang, ögzengge bir toasma tam yasighin; bolmisa birsi uningdin yiqilip chüshse, özüngge qan tökülüş gunahini keltürüşüng mumkin.

Sapliq toghrisidiki ishlar

⁹ Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin; bolmisa tériqningning hemmisi we üzümzarliqning mehsulatliri bulghan'ghan hésablinidu. □ ■

¹⁰ Sen kala bilen éshekni birge qoshup yer heydimigin.

¹¹ Yung we kanaptin ibaret ikki xil yiptin toqolghan kiyimni kiymigin.

¹² Sen yépin'ghan tonungning töt burjikige pöpük qoyghin. ■

Er-xotunluqta sap dilliq bolush kérek

¹³ Eger biri xotun élip uninggha yéqinchiliq qilghandin kéyin uninggha öch bolup, ¹⁴ Uning yaman gépini qilip, uninggha betnam chaplap, erz qilip: «Men bu xotunni aldim, lékin uninggha yéqinchiliq qilsam uning qiz emeslikini bildim» dése, ¹⁵ undaqla qizning atanisi qizning pakliq ispatini élip sheher derwazisida olturghan sheherning aqsaqal-lirigha keltürsun, ¹⁶ andin qizning atisi aqsaqallargha söz qilip: «Men qizimni bu kishige xotunluqqa berdim, lékin u uninggha öch bolup qaldi; ¹⁷ we mana, u uning yaman gépini qilip, betnam chaplap erz qilip: «Qizingning qiz emeslikini bildim» deydu. Biraq mana qizimning pakliq ispatini!» dep, ispat rextni aqsaqallarning aldida yéyip qoysun. ¹⁸ U waqitta sheherning aqsaqalliri érinini tutup uninggha tayaq-terbiye bérip, ¹⁹ Israildiki bir pak qizning yaman gépini qilip, uninggha betnam chapliding dep, yüz shekel kümüş töletsun; andin ular pulni qizning atisigha bersun dep békitsun. Emma qiz bolsa shu kishining xotuni bolup turiwérishi kérek; er pütün ömrinde uni qoyup berse bolmaydu.

²⁰ Lékin bu söz rast chiqip, qizning pakliq ispatini bolmisa, ²¹ qizni atisining öyining derwazisi aldigha aparsun we atisining öyide buzuqluq qilip Israilning ichide shermendilik qilghanliqi üçün uning shehirining ademliri shu yerde uni chalma-késeq qilip öltürsun. Shundaq qilghinglarda siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.

□ **22:9** «Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin» — menisi (1) üzümzar ichide ikki xil ashliq térishqa bolmaydu; (2) üzümzar ichide, üzüm uruqliridin bashqa uruqlarni térishqa bolmaydu. Bizningche birinchi menisi toghridur («Law.» 19:19ni körüng). «bulghan'ghan hésablinidu» — bashqa birxil terjimisi: «muqeddeslikke musadire qilinidu» — démek, musadire qilinip Xudagha, yeni ibadetxanidiki xizmette ishliqte tapshurulushi kérek. Shübhizki, bu ayettiki we 10-11-ayetlerdiki emrlerning hem emeliy paydisi bar hem rohiy jehettin köp köchme menisi bar. Oqurmenler özliri Injildin shu köp köchme menilirini tapalaydu. ■ **22:9** Law. 19:19 ■ **22:12** Chöl. 15:38; Mat. 23:5

²² Eger birsi éri bar xotun bilan zina qilip tutulup qalsa, zina qilishqan er-xotun ikkilisi öltürölsun. Shundaq qilghanda Israilning ichidin rezillikni chiqiriwétisiler.■

²³ Eger birsi sheherde biraw bilan wediliship qoyghan bir qizni uchritip, uning bilan bille bolsa, ²⁴ ikkilisini sheherning derwazisigha élip chiqip chalma-késeq qilip öltürönglar; qiz bolsa sheherde turup warqirimighini üçün, er bolsa bashqisining wedileshken qizi bilan yatqini üçün öltürölsun. Shundaq qilip, siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.

²⁵ Eger er kishi bashqisi bilan wedileshken qizni dalada uchritip, uni tutuwélip uning bilan yatsa, peqet qiz bilan yatqan er kishi öltürölsun. ²⁶ Qizgha bolsa, héchnéme qilmanglar, chünki qizning özide ölümge layiq héch gunah yoq. Bu ish bolsa birsi qoshnisigha hujum qilip uni öltürwetken'ge oxshash ishtur. ²⁷ Chünki u bashqisigha wedileshken qizni dalada tutuwalghanda, qiz towlighan bolsimu uni qutquzghudek kishi tépilmighan.

²⁸ Eger birsi birer er bilan wedileshmigen qizni tutuwélip, uning bilan yétip her ikkisi tutulsa, ²⁹ qiz bilan yatqan adem qizgha yéqinchiliq qilip xar qilghini üçün qizning atisigha ellik shekel kümüsh bérishi kérek; andin qizni özige xotun qilip élishi kérek; u pütkül ömrinde uni qoyup berse bolmaydu.■

³⁰ Héchkim atisining xotunini almasliqi kérek, atisining yotqinini achmasliqi kérek.□

23

Jamaetning sapliqi

¹ Kimki soqulush yaki késilish tüpeylidin axta qiliwétilgen bolsa, Perwerdigarning jamaitige kirmisun.□

² Kimki haramdin tughulghan bolsa Perwerdigarning jamaitige kirelmes; oninchi ewladighiche mundaqlardin héchkim Perwerdigarning jamaitige kirmisun.

³ Héchbir Ammoniy we ya héchbir Moabiy Perwerdigarning jamaitige kirmisun; oninchi ewladighiche ulardin héchkim Perwerdigarning jamaitige hergiz kirmisun. ■ ⁴ Seweb shuki, siler Misirdin chiqqininglarda ular aldinglarga yémeklik, su élip chiqmidi we silerge ziyankeshlik qilishqa silerni qarghisun dep, Aram-Naharaimdiki Pétorluq Béorning oghli Balaamni yallidi. □ ■ ⁵ Lékin Perwerdigar Xudayinglar bolsa Balaamning sözini anglimay, belki siler üçün qarghishni beriketke aylanduruwetti; chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge muhebbet baghlighan. ⁶ Siler hemme künliringlarda *Ammoniylar we Moabiylarning aman-ésenliki we bextini hergiz istimenglar.*

⁷ Lékin Édomiylar qérindishinglar bolghach, ulargha nepret bilan qarimanglar. Misirliqlarghimu nepret bilan qarimanglar, chünki siler ularning zéminida musapir bolup turghanidinglar. ⁸ Bularning üçinchi ewladidin tughulghan balilar Perwerdigarning ibadet jamaitige kirse bolidu.

Shexsiy taziliq

■ 22:22 Law. 20:10 ■ 22:29 Mıs. 22:16 □ 22:30 «atisining **xotuni**» — ögey anisi yaki atisining toqli. «atisining **yotqinini achmasliqi kérek**» — démek, atisining toqli yaki ögey anisi bilan munasiwet ötküzse atisining nomusigha tegken bolup hésablinidu. □ 23:1 «Perwerdigarning **jamaiti**» — bu ibare: birinchidin muqeddes jay aldida bolsun yaki bashqa yerlerde bolsun ibadet sorunlirini, shundaqla Perwerdigar Israilgha tapshurghan héyt-bayramlarga qatnishish imtiyazini körsitidu; ikkinchidin, Israildiki toluq hoquqluq puqralar, yeni emeldar, aqsaqallar yaki soraqchi bolalaydighanlarni körsitse kérek. «...axta bolup qalghan bolsa Perwerdigarning ibadet jamaitige kirelmes» — qedimki zamanlarda butperesler öz butlirigha sadaqetlikini bildürüş üçün bezide öz jinsiy ezalirini késiwétetti. ■ 23:3 Neh. 13:1 □ 23:4 «ular **aldinglarga yémeklik, su élip chiqmidi**» — ibraniy tilida «ular aldinglarga nan, su élip chiqmidi». ■ 23:4 Chöl. 22-24

⁹ Düşmenliringge qarshi jengge chiqip chédir tikseng, herxil napakliqtin éhtiyat qilghin. ¹⁰ Eger aranglarda kéchisi birsi chüshide Sheytan atlap napak bolghan bolsa, u chédirgahdin chiqip ketsun; chédirgahqa udulla kirmisun; □ ¹¹ kechqurun kirgende u sugha chüshüp, kün patqanda chédirgahga yénip kirsun.

¹² *Hajitnglar* üçün chédirgahning sirtida bir jayinglar bolsun; teretke shu yerge béringlar. ¹³ Saymanliring ichide bir gürjek bolsun; sen sirtta teretke oltursang, uning bilen örek kolap teritingni kömüwet. ¹⁴ Chünki Perwerdigar Xudaying séni qutquzushqa, düşmenliringni aldintlargha tapshurushqa chédirgahing otturisida yürüdü; shunga séning chédirgahing pak bolsun. Bolmisa U séningkide birer paskiniliq körse sendin ayrilip kétishi mumkin.

Qullargha qandaq muamile qilish

¹⁵ Öz xojisidin qéchip yéninggha kelgen qulni öz xojisigha tutup bermigin. ¹⁶ U aranglarda siler bilen bille turup, qaysi sheherning derwazisi ichide qaysi yerni tallisa, shu yerde tursun. Siler uninggha zulüm qilmanglar.

¹⁷ Israilning qizlirining arisida héchbir pahishe bolmisun, Israilning oghullirining arisida héchbir pahishe hezilek bolmisun. ¹⁸ Bir qesemni beja keltürmek üçün Perwerdigar Xudayinglarning öyige pahishining pulini yaki hezilekning pulini keltürmigün; chünki bu ikkisi Perwerdigar Xudayingning aldida yirginchliktur. □

Ösüm we qesemler toghruluq

¹⁹ Siler öz qérindishinglardin ösüm almanglar; pulning ösümi bolsun, ashliqning ösümi bolsun yaki herqandaq ösüm alghudek bashqa nersining ösümini alsanglar bolmaydu. ■

²⁰ Emma chetelliktin ösüm alsanglar bolidu, lékin qérindishinglardin héch ösüm almanglar. Shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar siler uni igileshke kiridighan zéminda, qolliringlarning barliq emgikide silerge beriket béridu.

²¹ Sen Perwerdigar Xudaying aldida bir nersini atashqa qesem qilghan bolsang, uninggha emel qilishqa hayal qilma. Bolmisa, Perwerdigar Xudaying uni sendin telep qilghinida gunahkar bolisen. ■ ²² Lékin eger sen bir nersini atashqa qesem qilmisang, u sanga héch gunah bolmaydu.

²³ Aghzingdin chiqqan'gha emel qilghin; Perwerdigar Xudayinggha qesem qilip atighiningni, yeni aghzingning sözi boyiche ixtiyariy hediengni sunushung kérek.

²⁴ Sen qoshnangning talliqigha kirseng xalighiningche yep toyun, emma qachaquchanggha élip mangmighin.

²⁵ Qoshnangning pishqan ziraetlikige kirseng, qolung bilen ziraetning béshini üzüp alsang bolidu; emma qoshnangning ziraetlirige orghaq salghuchi bolma. ■

24

Talaq xéti bérish toghruluq

¹ Eger birsi bir ayalni emrige alghandin kéyin uningda birer set ishni bilip, uningdin söyünmise, undaқта u talaq xétini pütüp, uning qoligha bérishi kérek; andin uni öz

□ **23:10** «Sheytan atlap» — biz mushu sözni terjimimizde ishletkinimiz Sheytanning bu ishqa mes'ul ikenlikini körsetkinimiz yoq. Oqurmenler bu sözge tonush bolghanliqi üçün ishlettuq, xalas. □ **23:18** «hezilek» — ibraniy tilida «it». Ayette alahide közde tutulghini butpereslik yolida pahishe bolup ténini satquchilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Neh. 5:2-13; Luqa 6:34, 35 ■ **23:21** Chöl. 30:3 ■ **23:25** Mat. 12:1

öyidin chiqirwetse bolidu. □ ■ 2 Ayal uning öyidin chiqqandin keyin bashqa erge tegse bolidu. 3 Bu ikkinchi ermu uni yaman körüp, talaq xétini yézip qoligha béríp uni öz öyidin chiqirwetse yaki uni alghan ikkinchi éri ölüp ketse 4 uni qoyup bergen awwalqí éri uni napak hésablap, ikkinchi qétim xotunluqqa almisun; chünki undaq qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu. Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip bérídighan zéminning üstige gunah yüklimigin.□

Rehimdilliq, maxaw késili we adalet toghruluq

5 Eger birkim yéngidin xotun alghan bolsa uninggha ne jengge chiqish, ne bashqa birer ishqa buyrulmisun; u belki alghan xotunini xush qilish üçün bir yilghiche erkin-azad bolup öyide oltursun.■

6 Héchkim yarghunchaq yaki tügmenning üsti téshini kapaletke almisun; chünki bu ish birsining hayatini kapaletke alghandek bolidu.

7 Eger birkim Israillardin bolghan qérindishining birini bulap kélip, uni quldek ishletse we yaki uni sétiwetse shu bulangchi öltürülsun; siler shundaq qilsanglar aranglardin rezillikni chiqiriwétisiler.■

8 Pése-maxaw wabasi peyda bolsa, özünglarcha pexes bolunglar; Lawiy kahinlarning silerge barliq körsetkinini qilinglar; men ularcha qandaq emr qilghan bolsam shuninggha köngül qoyup emel qilinglar. ■ 9 Misirdin chiqqininglarda Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar.□ ■

10 Eger sen öz burader-qoshnanggha qerz berseng, kapalet élish üçün öyige kirmigin; 11 belki tashqirida turup tur; sanga qerzdar kishi özi sanga bérídighan kapaletni tashqirigha élip chiqsun. 12 Shu kishi yoqsul bolsa sen uningdin kapaletke alghan *kiyimni* yépinip uxlimighaysen; □ 13 Héch bolmighanda sen belki kapaletni kün patqanda uninggha qayturup bergin; shundaq qilsang u öz tonini yépinip uxlighanda, sanga bext-beriket tileydu. Shundaq qilsang bu ish sanga Perwerdigar Xudayingning aldida heqqaniyliq sanilidu.■

14 Ajiz, namrat medikargha naheqliq qilma, meyli u qérindashliringlardin bolsun yaki yéza-sheherliringlarda turghan musapirlardin bolsun. ■ 15 U namratliqtin öz heqqige intizar bolghachqa, u ishligen shu küni kün pétishtin burun heqqini choqum bergin; bolmisa, u séning toghrangda Perwerdigargha peryad kötüridu, bu ish gunah bolup béshinggha chüshidu.

16 Balilirining jinayiti üçün ata öltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üçün öltürülmisun; belki jinayiti bar bolghan herbir kishi öz gunahi üçün ölüm jazasini tartsun.■

17 Sen musapir yaki yétim toghrisidiki hökümnü burmilima; tul ayalning kiyim-kécheklirini kapaletke alma, ■ 18 belki özüngning Misirda qul bolup Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin hör qilip qutquzup kelginini yadinggha keltürgin. Shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.

□ 24:1 «birs... *ayalida* birer set ishni bilip,...» — bu yerdiki «set (uyatliq) ish» zinani körsetmeydu; zinaxorluq bolsa ölüm jazasi béreletti. Shunga «set ish» belkim ayalining bashqa erlerge qarap naz-kereshme qilishi, zina qilmay lékin bashqa birsi bilen birxil oynishini körsitishi mumkin. ■ 24:1 Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ 24:4 «...undaq **qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu**» — némishqa bu ish «Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu»? Bu mesile toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 24:5 Qan. 20:7 ■ 24:7 Mis. 21:16 ■ 24:8 Law. 13:2 □ 24:9 «... **Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar**» — «Chöl.» 12:1-15ni körüng. ■ 24:9 Chöl. 12:10 □ 24:12 «sen uningdin kapaletke alghan *kiyimni* yépinip uxlimighaysen» — yaki «kechte uxlighiningda uningdin kapaletke alghan kiyimni yéningda qaldurmighin». ■ 24:13 Mis. 22:26 ■ 24:14 Law. 19:13; Yaq. 5:4 ■ 24:16 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yer. 31:30; Ez. 18:20 ■ 24:17 Mis. 22:21,22; Pend. 22:22; Yesh. 1:23; Yer. 5:28; 22:3; Ez. 22:29; Zek. 7:10

¹⁹ Sen étizliqingning hosulini yiqhqingningda bir bagh ónchini untup qalghan bolsang, uni élip kélish úchún yénip barmighin; u ónche musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun. Shundaq qilghanda Perwerdigar Xudaying séning qolliringning barliq emgikini beriketleydu.■

²⁰ Zeytun derixingni qaqqiningdin kéyin shaxlirida qalghanlirini qayta qaqma; qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.

²¹ Úzümzarliqingning úzümlirini yighip bolghandin kéyin washang qilmighin. Qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.

²² Ózüngning Misir zéminida qul bolghiningni yadinggha keltürgin; shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.

25

Her túrlük qanun-belgilimiler

¹ Eger ikki kishi birnersini taliship qélip, höküm bérishni telep qilip sot aldigha kelse, undaқта soraqchilar dewagha höküm chiqirip heqdarni heq, gunahi bar ademni gunahkar dep jakarlisun. ² Eger gunahkar adem derrige layiq bolsa, soraqchi uni ózining aldida yerge yatquzup, uning qilghan gunahigha layiq sanap derrilisun. ³ Lékin peqet qiriq derrila urulsun; shuningdin ziyade urulmisun, köp urulsa shu qérindishing köz aldingda kemsitilgen bolidu.■

⁴ Sen xaman tépiwatqan kalining aghzini boghmighin.■

⁵ Eger bir yerde turidighan qérindash aka-inilarning biri bala yüzi körmey ölüp ketse, ölgen kishining ayali yat bir kishige tegmisun; belki uning érinining birtughqan qérindishi uning qéshigha kirip uni xotunluqqa élip, birtughqan qérindashliq burchini ada qilsun; ■ ⁶ Ölgen qérindishining ismi Israildin óchürülmesliki úchún ayalning tunji balisigha uning ismi qoyulsun.

⁷ Lékin eger bu kishi yenggisini élishni xalimisa, yenggisi *sheher* derwazisidiki aqsaqallarning qéshigha béríp: «Érimning birtughqan qérindishi öz qérindishining ismini Israilda qaldurushqa unimidi; u men úchún birtughqan qérindashliq burchini ada qilishqa unimidi», dep éytsun.■

⁸ Andin uning shehiridiki aqsaqallar uni chaqirtip uninggha nesihet qilsun; eger u: «Men uni xotunluqqa élishni xalimaymen», dep ching turuwalsa, ⁹ yenggisi aqsaqallarning köz aldida uning qéshigha béríp, uning putidin keshini saldurup, yüzige tökürüp: «Bir tughqan qérindishi úchún aile qurushqa unimighan kishige shundaq qilinsun!» dep jakarlisun. ■ ¹⁰ Shu kishining nami Israilning ichide: «Keshi sélin'ghuchining öyi» dep atalsun.

¹¹ Eger ikki adem bir-biri bilen urushup qalghinida birining ayali öz érige yardemliship érimi urghuchining qolidin ajratmaqchi bolup, qolini uzitip urghuchining jan yérini tutuwalsa, ¹² undaқта sen uninggha héch rehim qilmay qolini késiwet.□

¹³ Séning xaltangda chong-kichik ikki xil taraza téshi bolmisun.

¹⁴ Öyüngde chong-kichik ikki xil efah saqlima.□

¹⁵ Taraza téshing toptoghra, durus bolsun; efahingmu toptoghra, durus bolsun. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga bérídighan zéminda ömrüng uzun bolidu.

¹⁶ Chünki kimki shundaq ishlar qilsa, kimki naheq ish qilsa, Xudaying Perwerdigarning aldida yirginchlik sanilidu.■

■ **24:19** Law. 19:9; 23:22 ■ **25:3** 2Kor. 11:24 ■ **25:4** 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18 ■ **25:5** Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luqa 20:28 ■ **25:7** Rut 4:7 ■ **25:9** Rut 4:5 □ **25:12** «sen uninggha héch rehim qilmay...» — ibraniy tilida «közüng uni héch ayimay...». □ **25:14** «efah» — ashliq-danlarning ölchem birliki, texminen 20 yaki 27 litr. ■ **25:16** Pend. 11:1

Amaleklerning kélidighan xeterni yoqitish

¹⁷ Misirdin chiqip kéliwatqininglarda Amaleklerning silerge néme qilghinini ésinglarda tutunglar; ■ ¹⁸ ular Xudadin qorqmay, yolda silerge uchrab, siler hérip-charchap hal-inglar qalmighan chaghda, keyninglarda qalghan ajiz kishilerni urup yoqatmidimu? U Xudadin héch qorqmidi. ¹⁹ Shunga, Perwerdigar Xudaying mirasing bolsun dep sanga igileshke bérédighan zéminda, Perwerdigar Xudaying etrapingdiki barliq dühmenliringdin amanliq berginide, Amaleklerning namini asmanning tégide eslenmigüdek derijide öchürüwet; bu ishni unutma.

26*Méwe we bashqa mehsulatlardin «birinchi hosul»ni Xudagha atash*

¹ Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip bérédighan zémin'gha kirip uni özüngning qilip igilep olturaqlashqanda, ² Perwerdigar Xudaying sanga bérédighan zéminning hosulini alghanda, sen yerning deslepki pishqan méwisini élip, séwetke sélip Perwerdigar Xudaying Öz namini qoyushqa tallaydighan jaygha élip bérishing kérek; ■ ³ andin shu waqittiki kahinning qéshigha keltürüp, uninggha: «Perwerdigar Özi bizge bérishke ata-bowilirimizgha qesem qilghan zémin'gha kirdim, bugün men Perwerdigar Xudayingning aldida shundaq bolghinigha guwahmen», dep éytisen.

⁴ Kahin séwetni qolungdin élip uni Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining aldida qoyidu; ⁵ andin sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip mundaq deysen: — «Méning atam esli ghérib bir aramiy idi; Misirgha chüshüp olturaqlashti; ular shu yerde sani az musapir bolsimu, barghanséri köpiyip ulugh, küchlük, chong bir xelq boldi. □ ■ ⁶ Lékin Misirliqlar bizge qattiq qolluq qilip, zulum sélip bizni éghir emgekke saldi. ⁷ Emma biz ata-bowilirimizning Xudasi Perwerdigargha peryad qiliwiduq, Perwerdigar awazimizni anglap biz tartiwatqan xarliq, japa we zulumgha nezirini saldi. ⁸ Shuning bilen Perwerdigar küchlük qol we uzartqan bilek, dehshetler we möjizilik alametler we karametler bilen bizni Misirdin chiqirip ⁹ bizni bu yerge élip kélip bu zémin'gha, yeni süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha ige qildi!

¹⁰ Emdi mana, ey Perwerdigar, sen Manga bergen bu zéminning méwisining deslepki pishqinini séning qéshinggha ekeldim», deysen.

Shularni dep, séwetni Perwerdigar Xudayingning huzurida qoyup, Perwerdigar Xudayingning aldida sejde qilisen; ¹¹ shundaq qilip sen we öyüngdikiler Perwerdigar Xudayingning silerge ata qilghan hemme németliridin xush bolunglar; özüng, Lawiylar we aranglarda turidighan musapirlar qoshulup shadlininglar.

Üchinchi yildiki öshre

¹² Sen her üçinchi yilida, yeni ondin biri bolghan öshre yilida hemme hosulungning ondin birini öshre ayrip bolghandin kéyin, sen Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlarga derwaziliringning ichide shulardin yep toyunsun dep bérisen; ■ ¹³ we sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip shundaq deysen: «Men öyümdin *Xudagha* muqeddes qilin'ghan nersilerni ayrip élip chiqip, sen Manga tapilighan emr boyiche bularni Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlarga berdim; men Séning emrliringning héchbirini ne buzmidim, ne héchqachan unutmidim; ■ ¹⁴ matem tutqanlirimda shulardin héchnémmini yémidim, napak halette turup buningdin birnémmini almidim;

■ 25:17 Mis. 17:8 ■ 26:2 Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Chöl. 15:17 □ 26:5 «Méning atam esli ghérib...» — yaki «méning atam esli sergerdan» yaki «méning atam esli yoqap kétey dégen». ■ 26:5 Yar. 46:1 ■ 26:12 Law. 27:30; Chöl. 18:24; Qan. 14:28, 29 ■ 26:13 Qan. 14:27

ölgen kishige atap buningdin héchnéme bermidim, belki Perwerdigar Xudayingning awazini anglap her ishta Sen manga emr qilghining boyiche qildim. ¹⁵ Emdi Sen muqeddes makaning bolghan asmanlardin nezer sélip Öz xelqing Israilni, shundaqla ata-bowilirimizgha qesem bilen qilghan wedeng boyiche, hesel bilen süt aqidighan, bizge bergen bu zéminni beriketligeysen».

Xulase

¹⁶ Bügün Perwerdigar Xudaying bu belgilimilerge hem hökümlerge emel qilishqa emr qildi; pütün qelbing, pütün jéning bilen ularni tutup ulargha emel qil.

¹⁷ Sen bügün Perwerdigarni özüngning Xudaying bolushqa, shundaqla Uning yollirida méngishqa, Uning belgilimilirige, Uning emrlirige, Uning hökümlirige emel qilip Uning awazigha qulaq sélishqa qobul qilding; ■ ¹⁸ we Perwerdigar bolsa bügün silerni Özining xas xelqi bolushqa, Uning barliq emrlirini tutushqa (U silerge wede qilghandek) silerni qobul qildi. ■

¹⁹ Shundaq bolsa, U silerge izzet, nam-shöhret we shan-sherep bérip, Özi yaratqan barliq ellerdin silerni üstün qilidu. Buning bilen siler Uning éytqinidek, Perwerdigar Xudayinglar üçün muqeddes bir xelq bolisiler. ■

27

Shekemde yighilish – bext-beriket we lenetlik ishlar

¹ Musa we Israilning aqsaqalliri xelqge buyrup mundaq dédi: —

«Men bügün silerge tapilghan bu barliq emrni tutunglar. ² Iordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zémín'gha kirgen künde, siler chong-chong tashlarni tiklep ularni hak bilen aqartinglar; ■ ³ andin ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge wede qilghinidek, Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan, süt bilen hesel éqip turidighan zémín'gha kirishinglar üçün deryadin ötkininglerde, bu qanunning hemme sözlirini shu tashlarga pütüp qoyunglar. ⁴ Siler Iordan deryasidin ötüp, méning bügünki emrim boyiche shu tashlarni Ébal téghida tiklep, ularni hak bilen aqartinglar. ⁵ Siler shu yerde Perwerdigar Xudayinglar üçün tömür eswab tegmigen tashlardin qurban'gah yasanglar; ■ ⁶ Perwerdigar Xudayinglarning bu qurban'gahi yonulmighan, pütün tashlardin yasalsun; uning üstide köydürme qurbanliqlarni Xudayinglar Perwerdigargha atap sununglar, ⁷ we shu yerde inaqliq qurbanliqlirininu sununglar, ulardin yep Perwerdigar Xudayinglarning huzurida shadlininglar. ⁸ Siler shu tashlar üstige bu qanunning hemme sözlirini éniq pütüp qoyunglar».

⁹ Andin Musa bilen Lawiy kahinlar pütkül Israilgha söz qilip: «Ey Israil, shük turup anglanglar! Siler bügün Perwerdigar Xudayinglarning xelqi boldunglar. ¹⁰ Emdi Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men bügün silerge tapilghan uning emrliri we belgilimilirige emel qilinglar» — déyishti.

¹¹ Shu küni Musa xelqge emr qilip mundaq dédi: —

¹² Siler Iordan deryasidin ötkendin kéyin, bular, yeni Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Yüsüp bilen Binyaminlar Gerizim téghining üstide turup, xelqge bext-beriket tilisun. ■

¹³ Bular, yeni Ruben, Gad, Ashir, Zebulun, Dan bilen Naftali Ébal téghining üstide lenet oqushqa tursun.

Ehvide körsitilgen lenetlik ishlar

■ 26:15 Yesh. 63:15 ■ 26:17 Yar. 17:7 ■ 26:18 Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2 ■ 26:19 Qan. 4:7 ■ 27:2 Ye. 4:1
■ 27:5 Mis. 20:25; Ye. 8:31 ■ 27:12 Qan. 11:29

¹⁴ U vaqitta Lawiylar Israillarning hemmisige yuqiri awaz bilen: —

¹⁵ «Kimki hünerwening qoli bilen birer oyma yaki quyma mebudni yasap chiqsa (Perwerdigar aldida yirginchlik ishtur!), uni yoshurunche tiklep qoysa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.□

¹⁶ «Kimki ata-anisini közge ilmisa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

¹⁷ «Kimki qoshnisining pasil téshini yötkise lenetke qalsun», dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

¹⁸ «Kimki bir korni yoldin azdursa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

¹⁹ «Kimki musapir, yétim-yésir we tul xotun toghrisidiki hökümnü burmilisa, lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

²⁰ «Kimki atisining xotuni bilen yatsa, atisining yotqinini achqan bolghachqa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.□

²¹ «Kimki haywan bilen munasiwet qilsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

²² «Kimki atisining qizi yaki anisining qizi bolghan öz hemshirisi bilen yatsa lenetke qalsun» — dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

²³ «Kimki qéyanisi bilen yatsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

²⁴ «Kimki qoshnisini paylap turup yoshurun öltürse lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

²⁵ «Kimki gunahsiz ademni öltürüp uning qéni üçün heq alsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

²⁶ «Kimki bu qanunning sözlirige köngül bölmey, uninggha emel qilishta ching turmisa, lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.■

28

Ehdining bext-beriketliri

¹ Eger sen Perwerdigar Xudayingning sözini anglap, Uning men bugün sanga tapshuridighan emrlirige emel qilishqa köngül bölseng, Xudaying Perwerdigar séni yer yüzidiki hemme ellerning üstige chong qilidu; ■ ² Perwerdigar Xudayingning sözini anglisang bu hemme bext-beriketler sanga egiship üstüngge chüshidu: —

³ Sen sheherde bext-beriketlik bolisen, sehradimu bext-beriketlik bolisen.

⁴ Baliyatqungning méwisi bilen yéringning méwisi, charpayliringning méwisi, yeni kalangning nesilliri we qoy padiliring tughqini bolsa, bext-beriketlik bolidu.

⁵ Séwiting bext-beriketlik bolidu, tengnengmu bext-beriketlik bolidu.

⁶ Sen kirsengmu bext-beriketlik bolisen, chiqsangmu bext-beriketlik bolisen.

⁷ Sanga qarshi chiqqan düshmenliringni Perwerdigar aldingda meghlup qilidu; ular bir yol bilen sanga hujumgha kélip, yette yol bilen aldingdin qachidu.

⁸ Séning ambarliringda we qolung bilen qilidighan barliq ishliringda Perwerdigar üstüngge bext-beriket buyruydu; Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminda U séni beriketleydu.

□ **27:15** «lenetke qalsun» — mushu sözning mushu yerdiki asasiy uqumi xelqning lenitige qalghanliqi emes, belki «Xuda lenet qildi», «Xudaning jazasigha uchraydighan» dégen uqumni bildüridu. □ **27:20** «atisining yotqinini achqan...» — bu sözler toghruluq 22:30ni we izahatini körüng. ■ **27:26** Gal. 3:10 ■ **28:1** Law. 26:3

⁹ Eger sen Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutup yollirida mangsang, Özi qesem bilen sanga wede qilghandek Perwerdigar séni tiklep Özige muqeddes bir xelq qilidu.

¹⁰ Shuning bilen yer yuzidiki hemme xelqler séning Perwerdigarning nami bilen atalghiningni körüp sendin qorqidu. ¹¹ Perwerdigar séni yashnitidu; sanga bérishke atabowiliringgha qesem bilen wede qilghan zéminda séni öz bediningning méwisi bilen charpayliringning méwisi we yéringning méwisini mol we berketlik qilidu. ■

¹² Perwerdigar séning zémininggha öz waqtida yamghur béríp qolliringning hemme ishlirini beriketlesh üçün öz xezinisi bolghan asmanni sanga achidu; özüng héch kindin qerz almaysen, belki köp ellerge qerz bérisen. ¹³ Perwerdigar séni quyruq emes, bash qilidu; sen peqet üsti bolup, asti bolmaysen. Eger men silerge бүгүн tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrlirige qulaq sélip, ularni tutup emel qilsang, ¹⁴ shundaqla men бүгүн silerge buyrughan hemme sözlerning héch biridin ong yaki solgha chetnep ketmiseng, bashqa ilahlargha egiship qulluqigha kirmiseng, shundaq bolidu.

Bext-beriketning lenetke aylinishi

¹⁵ Lékin shundaq boliduki, eger Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, men бүгүн silerge tapilighan uning barliq emrliri bilen belgilimilirini tutmisanglar hem ulargha emel qilmisanglar; bu lenetlerning hemmisi sanga egiship üstüngge chüshidu: —■

¹⁶ Sen sheherde lenetke qalisen, sehradimu lenetke qalisen.

¹⁷ Séwiting lenetke qalidu, tengnengmu lenetke qalidu.

¹⁸ Baliyatqungning méwisi, yéringning méwisi, kalangning nesilliri we qoy padiliringning tughqini lenetke qalidu.

¹⁹ Sen kirsengmu lenetke qalisen, chiqsangmu lenetke qalisen.

²⁰ Séning Perwerdigarni tashlighan rezil qilmishliring üçün u sen yoq qilin'ghuche, tézdin halak qilin'ghuche, qolung qilghan barliq ishliringda séning üstüngge lenet, parakendilik we deshnem chüshüridu. ²¹ Perwerdigar sen igileshke kiridighan zémindin séni yoqatquche sanga waba chaplashturidu. ²² Perwerdigar séni sil-waba késili, kékik késili, yallughluq késili we bezgek késilige griptar qilip, qurghaqchiliq, chawirish apiti we hal apitige muptila qilidu. Bu apetler sen yoq qilin'ghuche séni qoghlaydu. □ ■

²³ Béshingning üstidiki asman mistek, ayighingning astidiki yer tömürdek bolidu. ■

²⁴ Perwerdigar séning zéminingda yaghidighan yamghurni topa-chang we qum qilidu; ular taki sen halak bolghuche asmandin üstüngge chüshidu.

²⁵ Perwerdigar Özi séni dühmenliringning aldida meghlup qilidu. Sen ulargha qarshi bir yol bilen béríp, ularning aldidin yette yol bilen qachisen; yer yuzidiki hemme ellerni dekke-dükkige salidighan obyekt bolup qalisiler. ²⁶ Ölükliringlar asmandiki barliq ucharqanatlar bilen yer yuzidiki haywanlarga yem bolidu; ularni heydiwétidighan héchkim chiqmaydu. ²⁷ Perwerdigar séni Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri, chiqan-hürrekler, temretke, qichishqaq bilen uridu. □ ■ ²⁸ Perwerdigar séni sarangliq, korluq we parakendilik bilen uridu. ²⁹ Sen küpkündüzde kor kishi qarangghuda temtiligendek temtilep yürisen, barliq yolliring aqmaydu; sen kündin-kün'ge peqet zulum bilen bulangchiliqqa uchrighuchi bolisen, séni qutquzidighan héchkim chiqmaydu.

³⁰ Sen bir xotun bilen wedilehseng bashqa bir adem uning bilen yatidu; öyni salsang uningda olturalmaysen, tek tikken bolsang méwisini yéyelmeysen. ³¹ Kalang közliringning

■ 28:11 Qan. 30:9 ■ 28:15 Law. 26:14; Yigh. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2 □ 28:22 «qurghaqchiliq» — yaki «qilich». «chawirish apiti» — yaki «qurghaq shamal». ■ 28:22 Law. 26:16 ■ 28:23 Law. 26:19 □ 28:27 «Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri...» — belkim Xuda Israilni Misirdin qutquzghanda Misirliqlargha chüshürgen yara-chaqilarni körsitishi mumkin («Mis.» 9:9-11ni körüng). ■ 28:27 Mis. 9:9

aldida soyulidu, lékin göshidin yéyelmeysen; qarap turup éshiking sendin bulap kétildu, sanga yénip kelmeydu. Qoyliring düshmenliringning qoligha chüshüp kétidu, ularni yandurup kélishe yardemge héchkim chiqmaydu.

³² Oghul bilen qizliring bashqa bir elning qoligha chüshüp, közliring pütün kün ulargha telmürüş bilen charchaydu; lékin qolung ularni qutquzushqa amalsiz qalidu.

³³ Yéringning mehsulatliri bilen emgikingning barliq méwisini sen tonumaydighan bir el yep kétidu; sen barliq künliringde ézilip zulum tartisen; ³⁴ Közliring körgen ishlardin sen sarang bolup kétisen.

³⁵ Perwerdigar séni tapiningdin choqqangghiche, tizing bilen pachaq-putliringghiche saqaymas dehshetlik yara-chaqilar bilen uridu.

³⁶ Perwerdigar séni öz üstüngge tikligen padishahinggha qoshup özüng we atabowiliring tonumighan bir elge tutup béridu. Sen shu yerde turup yaghach we tashtin yasalghan bashqa ilahlargha choqunisen. ³⁷ Sen Perwerdigar séni élip baridighan hemme eller arisida wehime, söz-chöchek we tapa-tenining obyékti bolup qalisen.

Bext-beriketning lenetke aylinishi – dawami

³⁸ Sen étizliqqa béríp köp uruq chachisen, lékin chéketkiler ularni yep kétip, uningdin az yighip kélisen. ■

³⁹ Tallarni tikip perwish qilsangmu, ularni qurtlar yep kétip, ne méwisini yighalmaysen, ne sharab ichelmeysen.

⁴⁰ Zéminingning her yéride zeytun baghliring bolsimu, uning méyi bilen bediningni mesihlep mayliymaysen; chünki deroxlerdiki méwiler pishmayla chüshüp kétidu.

⁴¹ Oghul we qiz perzent körsengmu, lékin ular yéningda turmaydu; chünki ular sürgün bolup kétidu.

⁴² Séning herbir derixing bilen yéringning barliq mehsulatlirini chéketkiler özining qilidu.

⁴³ Aranglarda turuwatqan musapir sendin barghanséri üstün bolup, sen barghanséri töwen bolup qalisen. ⁴⁴ U sanga qerz bergüchi bolidu, emma sen uninggha qerz bérelmeysen. U bash bolidu, sen quyruq bolisen.

⁴⁵ Sen Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, U sanga tapilghan emr we belgilimilerni tutmighining üçün bu lenetlarning hemmisi sen halak qilin'ghuche séni qoghlap yétip, üstüngge chüshidu. ⁴⁶ Bu lenetler özüng we neslingning üstige menggülük chüshidighan möjizilik alamet we karamet bolup qalidu.

⁴⁷ Sen kengrichilikte shadliq we köngül xushluqi bilen Perwerdigar Xudayingning qulluqida bolmighachqa, ⁴⁸ buning ornigha sen achliq we usuzluq, yalingachliq we her nersining kemchilikide bolup Perwerdigar sanga qarshi ewetidighan düshmenliringning qulluqida bolup qalisen; U séni halak qilghuche boynunggha tömür boyunturuqni salidu. ⁴⁹ Perwerdigar yiraqtin, yeni yer yüzining chétidin sen tilini bilmeydighan, bürküttek shungghup kélidighan bir elni sanga qarshi ewetidu. ⁵⁰ U elpazi esheddiy, qérilargha yüz-xatire qilmaydighan we yashlarga méhir körsetmeydighan bir el bolidu.

⁵¹ U sen halak bolghuche, charwiliringning nesli bilen yéringning mehsulatlirini yep kétidu; chünki u séni yoqitip bolmighuche sanga ne ashliq, ne yéngi sharab, ne zeytun méyi, ne kalangning mozayliri ne qoy padiliringning qoziliridin bir némini qoymaydu.

⁵² Sen tayan'ghan pütkül zéminingdiki hemme égiz, mehkem sépilliring örülüp chüshküche, u pütkül zéminingdiki barliq derwaziliring aldigha kélip, séni qorshivalidu; u Perwerdigar Xudaying sanga bergen zéminingning her yéridiki hemme derwaziliring aldigha kélip, séni qorshivalidu. ⁵³ Shu waqitta düshmenliringning qistap kélisiliri bilen bolghan qamal-qistangning azab-oqubetliri ichide, Perwerdigar Xudaying sanga ata qilghan, öz téningning méwisi bolghan oghulliringning göshini we qizliringning göshini yeysen. ■

⁵⁴ We shundaq boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliq-sipaye bir adem qérindishi, quchiqidiki ayali, shundaqla téxi tirik baliliridin qizghinip, ulargha yaman közi bilen qaraydu; ⁵⁵ shunga, dushmanliringning qamal-iskenjiside sen öz derwaziliring ichide qiynalghiningda héchnéme qalmighanliqi üçün, u özi yewatqan balilirining göshidin ularning héchqaysisigha azraqmu bermeydu.

⁵⁶⁻⁵⁷ Aranglardiki eslide nazuk we siliq-sipaye bolghan, siliq-sipayiliki we nazukluqidin puti bilen yerge desseshnimu xalimaydighan ayal quchiqidiki éri, oghul-qiz perzentliridin qizghinip, ulargha yaman közi bilen qaraydu; chünki dushmanliringning qamal-iskenjisi bilen sen öz derwaziliring ichide qiynalghiningda héchnerse qalmighachqa, u öz puti ariliqidin chiqqan bala hemrahi bilen özi tughqan balilirini yoshurunche yeydu.

Xudaning ehdisidin chiqishning aqiwiti

⁵⁸ Sen bu kitabta pütülgen bu qanunning barliq sözlirige emel qilishqa köngül bölmiseng, Perwerdigar Xudayingning ulugh we heywetlik namidin qorqmisang, ⁵⁹ Perwerdigar séning üstüngge chüshüridighan wabalar hem neslingning üstige chüshüridighan wabalarni ajayib qilidu; U dehshetlik, uzaqqa sozulidighan wabalarni we éghir, uzaqqa sozulidighan késellerni üstüngge we neslingge chüshüridu; ⁶⁰ Perwerdigar sen qorqidighan, Misirdiki barliq késellerni üstüngge chüshürüp, sanga chaplashturidu.

⁶¹ Shuningdek bu qanuniy kitabta pütülmigen hemme késel we hemme wabanimu Perwerdigar taki sen halak bolghuche üstüngge chüshüridu. ⁶² Shuning bilen eslide asmandiki yultuzlardek nurghun bolsanglarmu, emdilikte az bir türküüm kishiler bolup qalisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmidinglar.

⁶³ We shundaq boliduki, Perwerdigar ilgiri silerge yaxshiliq qilip, silerni awutqinidin söyün'gendek, U emdi silerni yoqitip halak qilidighinidin söyünidu; shuning bilen siler igileshke kiridighan zémindin yulup tashlinsiler. ■ ⁶⁴ Perwerdigar silerni yer yüzining bu chétidin u chétigiche bolghan hemme ellerning arisigha tarqitidu; siler özünghar yaki ata-bowiliringlar tonumighan yaghach bilen tashtin yasalghan ilahlarning qul-luqida bolisiler; ■ ⁶⁵ Siler u ellerning arisida ne aram tapalmaysiler, ne tapininglar tirep turghudek héch mezmüt jay bolmaydu; Perwerdigar belki shu yerde silerning könglünglarni ghuwalashturup titritip, közünglarni qarangghulashturup jéninglarni solashturidu. ⁶⁶ Siler qarap turup jéninglar qilda ésiqliqtek turidu; siler kéche-kündüz dekke-dükkide bolup jénimdin ayrilip qalarmenmu? — dep qorqisiler; ⁶⁷ könglüngni basqan wehime we parakendichilik we közliring körgen körünüshler tüpeylidin etigini: «Kashki kech bolsidi!», kechte bolsa: «Kashki etigen bolsidi!» deysen. ⁶⁸ Perwerdigar silerge wede qilip: «Siler bu yolni ikkinchi yene körmeysiler» dégen shu yol bilen silerni kémige chüshürüp Misirgha yanduridu. Siler shu yerde dushmanliringlarga qul-dédek bolushqa özüngharni satisiler, lékin silerni alghili adem chiqmaydu.

29

Musa peyghember xelqge söz qilidu — eslesh we jékilesh

¹ Töwendikiler Perwerdigar Israillar bilen ehde baghlash üçün Moab zéminida Musagha tapilighan sözlerdur. Bu ehde Perwerdigar ular bilen Horebde qilghan ehdidin bashqa bir ehde idi.

² Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi:

«Siler Perwerdigarning Misir zéminida Pirewn'ge, uning barliq xizmetkarliri we zéminning hemme yéride köz aldinglarda néme ish qilghinini kördünghar, ■ ³ yeni shu

chong apetler bilen ulugh möjizilik alamet we karametlerni öz közünglar bilen kördünglar. ■ ⁴ Lékin Perwerdigar silerge bögün'giche chüshen'güdek köngül, körgüdek köz we anglighudek qulaq bermidi. ⁵ Men qiriq yil silerni bayawanda yéteklep yürdüm; shu waqitlarda üstünglardiki kiyimliringlar konirimidi, putunglardiki keshinglarmu konirap ketmidi. ⁶ Xuda Özining silerning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikini bilsun dep, silerge yéyishke nan, ichishke sharab yaki küchlük ichimlik nésip qilmidi. ⁷ Siler bu jaygha yétip kelgininglarda Heshbonning padishahi Sihon bilen Bashanning padishahi Og biz bilen jeng qilghili chiqti; emma biz ularni urup meghlup qilduq; ■ ⁸ biz ularning zéminlirini élip Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisige miras qilip berduk. ■

⁹ Emdi siler hemme ishliringlarda rawaj tépish üçün bu ehdining sözlirini tutup, ulargha emel qilinglar.

¹⁰ Bögün hemminglar — kebile bashliqliringlar, aqsqalliringlar, emeldarliringlar, shuningdek Israilning hemme erliri, ¹¹ kichik baliliringlar, ayalliringlar, chédirgahinglarda turuwatqan musapirlar, shundaqla otun kesküchiliringlar we su toshughuchiliringlarmu, hemminglar Perwerdigarning aldida hazir turuwatisiler; ¹² meqset shuki, Perwerdigar Xudayinglarning ehdisige, yeni Perwerdigar Xudayinglar bögün silerge bergen qesimi bilen baghligan ehdige daxil bolushunglar üçündür, ¹³ We shuning bilen teng U silerni bögün Özige xas bir xelq qilip silerge wede qilghinidek, ata-bowiliringlarga, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qilghan qesimi boyiche özi silerge Xuda bolushtur. ■

¹⁴ Lékin men bu ehde we qesemni yalghuz siler bilenla emes, ¹⁵ belki bögün biz bilen bu yerde Perwerdigar Xudayimizning aldida turuwatqanlar, shundaqla bögün bu yerde biz bilen birge bolmighan kishilerning hemmisi bilenmu tüzüshimen. □ ¹⁶ (chünki siler bizning Misir zéminida qandaq turghanliqimiz we sepirimizde ellerning otturididin qandaq ötüp kelginimizni obdan bilisiler; ¹⁷ Siler ularning arisidiki yirginchlik nersilerni, ularning arisidiki yaghach, tash, altun we kümüshtin yasalghan butlarni kördünglar). ¹⁸ Ehdining meqsiti bolsa, silerning aranglardiki herbir er, herbir ayal, herbir aile we herbir qebililiringlardin bögün köngli Perwerdigar Xudayimizdin yénip, shu ellerning ilahlirining qulluqigha kirip kétidighan héch kishi bolmisun, shundaqla aranglarda öt süyi we emen chiqiridighan yiltiz peyda bolup qalmisun üçündür. ■

¹⁹ Derweqe shundaq boliduki, shu lenet sözlirini anglighanda öz könglide öz-özini bextberiketlik sanap: «Men qanche bashbashtaliq bilen mangsammu, tinch-amanliqta turiwérimen», dégüchi shundaq bir kishi bolidu; netijide, nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu. □ ²⁰ Perwerdigar mundaq kishini epu qilmaydu, belki Perwerdigarning ghezipi bilen otluq qehri tütündek shu kishige chüshidu; bu kitabta pütülgen hemme lenetler uning béshigha chüshidu; Perwerdigar uning ismini asmanning tégidin öchüridu. ²¹ Perwerdigar bu qanun kitabida pütülgen ehdining hemme lenetliri boyiche Israilning barliq qebililiridin uni ayrip chiqip, apetke muptila qilidu.

²² Kelgüsi dewr bolsa, yeni silerdin kéyin chiqidighan baliliringlar we shundaqla yiraq yurttin kelgen musapirlar Perwerdigar shu zéminning üstige ewetken balayi'apetler bilen késellerni köridu; ²³ Perwerdigar ghezipi we qehri bilen weyran qilghan Sodom, Gomorra, Admah we Zeboimlarning weyranchiliqidek zéminning hemme yeri günggürtliship, shorliship, köyüp ketkinini, tériqchiliqmu, hosulmu bolmighinini, otchöpmu ünmiginini köridu; ²⁴ buni körgenler, hetta hemme el-yurt: «Némishqa Perwerdigar

■ 29:3 Qan. 4:34; 7:19 ■ 29:7 Chöl. 21:24,33; Qan. 2:32; 3:1 ■ 29:8 Chöl. 32:33; Qan. 3:12; Ye. 13:8

■ 29:13 Yar. 17:7 □ 29:15 «Lékin men bu ehde... kishilerning hemmisi bilenmu tüzüshimen» — mushu sözlerde (14-15-ayette) «men» dégen sözlügüchi Musa peyghember bolsa kérek. ■ 29:18 Ros. 8:23; Ibr. 12:15

□ 29:19 «nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu» — yaki «mest kishi ussuz kishige qoshulup yoqitilidu». Bashqa birnecheche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. Lékin omumiy menisi shübhisziki, hemme adem apetke uchrup yoqitilidu.

bu zémin'gha mundaq qilghandu? Némishqa Uning ghezipi shunche qattiq, esheddiy bolghandu?» dep soraydu; ■ ²⁵ andin ulargha jawab bérilip: «Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ularni Misir zéminidin qutquzup chiqarghinida ular bilen békitken ehdini tashlap, ²⁶ béríp ularning nésiwisi bolmighan, özimu tonumighan ilahlarning qulluqigha kirip, ulargha choqun'ghini üçün shundaq boldi. ²⁷ Mana bu sewebtin Perwerdigarning ghezipi bu zémin'gha tutiship, bu kitabta pütülgen hemme lenetni uning üstige keltürdi. ²⁸ Shuning üçün Perwerdigar ghezep, achchiq we zor qehr bilen ularni yurtidin yulup, bashqa bir yurtqa tashlidi» — déyilidu.

²⁹ Herbir yoshurun sirlar bolsa Perwerdigar Xudayimizningkidur; lékin herqandaq ashkarilan'ghan wehiyler bolsa bu qanunning sözlirige emel qilishimiz üçün ebedgiche biz we balilirimizningkidur.

30

¹ We shundaq boliduki, bu barliq ishlar, yeni men séning aldingda qoyghan bu beriket bilen lenet béshinggha chüshkinide, Perwerdigar Xudaying séni heydiwetken ellerning arisida turup bularni ésingge élip köngül bölüp, ² özüng we baliliring Perwerdigar Xudayingning yénigha yénip Uning awazigha qulaq sélip, men bugün sanga emr qilghan barliq ishlargha pütün qelbing we pütün jéning bilen itaet qilsang, ³ shu chaghda Perwerdigar Xudaying séni sürgünlüktin qayturup, sanga ichini aghritip, Perwerdigar Xudaying Özi heydiwetken ellerdin yighip kélidu. ■ ⁴ Gerche aranglardin hetta asmanlarning chétigichimu heydilip ketkenler bolsimu, Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin yighip jem qilip kélidu. ■ ⁵ Perwerdigar Xudaying séni ata-bowiliringning teweliki bolghan zémin'gha keltüridu we sen uni igileysen; U sanga yaxshiliq qilip ata-bowiliringning sanidin ziyade köp qilidu; ⁶ Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning bilen söyüşke Perwerdigar Xudaying qelbingni we nesilliringning qelbini xetne qilidu; shuning bilen siler hayat yashaysiler. ■ ⁷ Shundaqla Perwerdigar Xudayinglar bu hemme lenetlerni düshmenliringlarning üstige, silerge nepretlinidighanlarning üstige, silerge ziyankeshlik qilghanlarning üstige chüshüridu. ⁸ Siler bolsanglar yénip kélip Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men bugün silerge tapilighan hemme emrlirige emel qilisiler. ⁹ Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar qolliringlarning hemme ishida, bedininglarning méwisini, charpay malliringlarning méwisini we yéringning méwisinimu awutup silerni zor yashnitidu. Chünki Perwerdigar silerning ata-bowiliringlarga yaxshiliq qilishtin söyün'gendek, silerge yaxshiliq qilishtin söyünidu. ■ ¹⁰ Siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, bu qanun kitabida pütülgen emrler bilen belgilimilerni tutup, pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen Perwerdigar Xudayinglarning teripige burulsanglarla, shundaq bolidu.

¹¹ Chünki men bugün sanga tapilighan bu emr sen üçün karamet ish emes yaki sendin yiraqmu emes. □ ¹² Bu emr asmanning üstide emes, séning: «Bizning uninggha emel qilmiqimiz üçün kim asman'gha chiqip uni élip chüshüp bizge anglitidu?» déyishingning hajiti bolmaydu. ■ ¹³ We shuningdek bu emr déngizning u teripidimu emestur, séning: «Bizning uninggha emel qilmiqimiz üçün kim déngizdin ötüp, uni élip kélip bizge anglitidu» déyishingning hajiti bolmaydu. ¹⁴ Chünki bu söz bolsa uninggha emel qilmiqing üçün sanga bek yéqin, yeni aghzingda we könglüngde bardur. □

■ 29:24 Yer. 22:8 ■ 30:3 Neh. 1:8; Zeb. 106:45-47; Yer. 32:37 ■ 30:4 Neh. 1:9 ■ 30:6 Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26 ■ 30:9 Qan. 28:11 □ 30:11 «bu emr sen üçün karamet ish emes» — bu ayettiki «karamet» dégen söz adette peqet Xudala qilidighan ishni yaki Xudaning süpitini körsitidu. ■ 30:12 Rim. 10:6-8 □ 30:14 «... bu söz ... sanga bek yéqin, yeni aghzingda we könglüngde bardur» — «Rim.» 10:6-10ni körüng.

¹⁵ Mana, men bugün aldinglarda hayat bilan yaxshiliq, ölüm bilan yamanliqni qoydum; ¹⁶ chunki özüm sanga höküm bérip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, Uning yollirida méngip, emrliri, belgilimiliri hem hökümlirige emel qilinglar, dep bugün silerge tapilidim; shundaq qilsanglar siler yashap awup, uni igileshke kiridighan zémin'gha barghininglarda Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketleydu. ¹⁷ Lékin eger könglüngni tetür qilip, qulaq salmay azdurulup, bashqa ilahlargha bash urup choqun'ghili tursang, ¹⁸ men shuni bugün silerge agahlandurup éytip qoyayki, siler halak bolmay qalmaysiler; siler uni igileshke Iordan deryasidin ötüp baridighan zémin'gha kirgininglarda uzun ömür körelmeysiler.

¹⁹ Men bugün hayat bilan ölümni, beriket bilan lenetni aldingda qoyghiningha asman bilan zéminni üstüngge guwah bolushqa chaqirimen; emdi özüng we nesling yashay désenglar, hayatni talliwal; ■ ²⁰ Perwerdigar Xudayingni söyüp, Uning awazigha qulaq sélip, Uningha baghlan'ghin; chunki U Özi séning hayating we ömrüngning uzunluqidur; chunki shundaq qilsang Perwerdigar ata-bowiliring bolghan Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa: «Men silerge uni bérimen» dep qesem qilip wede qilghan zéminda turisen».□

31

Yeshua Musagha orun basar qilip békitilidu

¹ Andin Musa bérip hemme Israilgha söz qildi; ² u mundaq dédi: «Men bugün bir yüz yigirme yashqa kirdim; emdi silerge serdar yaki bashlighuchi bolalmaymen. Perwerdigar manga: Sen bu Iordan deryasidin ötmeysen, dégenidi.□ ■

³ Lékin Perwerdigar Xudayinglar Özi silerni yéteklep *deryadin* ötüp, bu ellerni aldinglarda weyran qilidu; shuning bilan ularning mal-mülkini igileysiler; Perwerdigarning éytqinidek, Yeshua silerning aldinglarda bashlap *deryadin* ötidu. ■ ⁴ Perwerdigar Sihon bilan Og dégen ikki Amoriy padishahi we ularning zéminini halak qilghandek, u bu ellergimu shundaq qilidu. ■ ⁵ Emma Perwerdigar ularni qolunglarga tapshurghinida, men silerge tapilighan pütkül emr boyiche ulargha muamile qilisiler. ■ ⁶ Jür'etlik we qeyser bolunglar, ularning aldida titrimenglar, ulardin héch qorqmanglar; chunki siler bilen birge barghuchi Perwerdigar Xudayinglar Özidur; U silerdin waz kechmeydu, silerni hergiz tashliwetmeydu!»■

⁷ Andin Musa Yeshuani chaqirip pütkül Israilning köz aldida uningha söz qilip: «Sen jür'etlik we qeyser bolghin; chunki bu xelq Perwerdigar ularning ata-bowilirigha qesem qilip bérishke wede qilghan zémin'gha kirgende sen ular bilen bille bérishing kérek; sen ulargha uni igitip miras qildurisen. ⁸ Mana, séning aldingda mangghuchi Perwerdigar Özidur; U sen bilen bille bolup sendin waz kechmeydu, séni hergiz tashliwetmeydu! Sen qorqmighin, parakende bolma!» — dédi.■

Musaning ehdiname yézip tapshurushi

⁹ Musa bu qanunni yézip bolup, uni Perwerdigarning ehde sanduqini kötüridighan Lawiyning ewladi bolghan kahinlar bilan Israilning barliq aqsaqallirigha tapshurup berdi. ¹⁰ Musa ulargha mundaq buyrudi: —

■ **30:19** Qan. 4:26 □ **30:20** «...chunki U Özi séning hayating we ömrüngning uzunluqidu;» — mushu yerde «U Özi» dégenning bashqa birxil chüshenchisi «bu ish» (yeni, Xudaning emrlirini tutush). □ **31:2** «silerge serdar yaki bashlighuchi bolalmaymen» — mushu yerde ibraniy tilida «silerning aldinglarda chiqip-kirip yürelmeymen» dégen sözler bilen ipadilidur. ■ **31:2** Chöl. 27:12; Qan. 3:26 ■ **31:3** Chöl. 27:18 ■ **31:4** Chöl. 21:24,33 ■ **31:5** Qan. 7:1, 2 ■ **31:6** Ye. 1:5; Ibr. 13:5 ■ **31:8** Ye. 1:9

«Her yette yilning axirqi yilida, yeni azadliq yili dep békitilgen waqıtta, «kepiler héyti» bashlan'ghanda, ¹¹ Israilning hemmisi kélip Perwerdigar Xudayingning huzurida jem bolush üçün u tallaydighan jaygha yighilghanda, uni anglisun dep pütkül Israilning aldida bu qanunni oqup bérisen. ■ ¹² Shuning üçün *shu chaghda* barliq xelqni, er bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, qowuqliringning ichide turuwatqan musapir bolsun, ularning hemmisi anglap, öginip, Perwerdigar Xudayinglardin qorqup, bu qanunning barliq sözlirini tutup uninggha emel qilsun, dep ularni yighqin. □ ¹³ Shundaq bolsa, ularning bu qanunni tonumighan balilirimu uni anglap öginip, siler igileshke Iordan deryasidin ötüp baridighan zéminda yashighan barliq künliride Perwerdigar Xudayinglardin qorqidighan bolidu».

Musa Yeshuagha öz wezipisi toghruluq buyruydu

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha söz qilip: «Mana séning ölidighan waqting yéqinliship qaldi. Emdi Yeshuani chaqirghin, ikkinglar jamaet chédirigha bérıp shu yerde hazir bolunglar. Men uninggha wezipe tapshurimen» dédi.

Shuning bilen Musa bilen Yeshua ikkisi bérıp, jamaet chédirida hazir boldi.

¹⁵ Perwerdigar bulut tüwrükingning ichide köründi; bulut tüwrüki chédirning derwazisining üstide toxtidi.

¹⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: «Mana, sen ata-bowiliringning qéshida uxlash aldida turisen; andin bu xelq qozghilip, baridighan zémindiki yat ilahlargha egiship buzuqchiliq qilip, Méni tashlap, Men ular bilen baghlighan ehдини buzidu. □ ¹⁷ Shu waqıtta Méning ghezipim ulargha tutiship, Men ularnimu tashlap, ulardin yüzümni yoshurimen. Ular yutuwétilidu, köp balayi'apet we külpetler béshigha chüshidu we ular shu waqıtta: «Shühhisizki, Xudayimiz arimizda bolmighini üçün, bu balalar béshimizgha chüshti» — deydu. □ ¹⁸ Lékin Men ularning bashqa ilahlargha mayil bolup egiship, qilghan hemme rezillikliri üçün shu küni yüzümni pütünley yoshurimen.

¹⁹ Emdi siler özünglar üçün bu ghezelni pütüp, uni Israillargha ögitinglar; bu ghezelning kéyin Israillarning eyibige Men üçün guwahchi bolushi üçün uni ularning aghzigha salghin. ²⁰ Chünki Men ularni Men ata-bowilirigha qesem bilen wede qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan yurtqa kirgüzimen; andin ular yep toyup, semrigende bashqa ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kiridu we Méni közge ilmay ehdemni buzidu. ²¹ Emma shundaq boliduki, köp balayi'apetler bilen külpetler ularning béshigha chüshkinide, bu ghezel ularni eyiblep guwah béridu; chünki bu ghezel ularning ewladlirining aghzida untulmaydu. Chünki Men ularni ulargha qesem bilen wede qilghan zémin'gha téxi kirgüzmeyle ularning néme xiyal qiliwatqinini obdan bilimen».

²² Shularni dep, Musa shu küni bu ghezelni yézip, Israillargha ögetti. ²³ Andin *Perwerdigar* Nunning oghli Yeshuagha: «Jür'etlik we qeyser bolghin, chünki sen Men Israillargha qesem bilen wede qilghan zémin'gha ularni bashlap kirisen we Men sen bilen bille bolimen» dep emr qildi.■

²⁴ Musa bu qanunning sözlirini bir kitabqa pütünley yézip bolghandin kéyin ²⁵ u Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp mangghan Lawiylargha buyrup mundaq dédi: ²⁶ — Bu qanun kitabini silerning eyibinglerge guwahchi bolup turushi üçün Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqining yénigha qoyunglar. ■ ²⁷ Chünki men silerning asiy

■ **31:11** Ezra 10:8; Neh. 8:1,2,3,8 □ **31:12** «... **qowuqliringning ichide turuwatqan musapir**» — démek, «siler bilen bille turuwatqan musapir». «Siler bilen bille turuwatqan» ibraniy tilida adette «qowuqliringlar ichide turuwatqan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **31:16** «**buzuqchiliq qilish**» — mushu yerde Xudagha wapasizliq yaki asiqliq qilishni bildüridu. Qanaandiki eller arisida «buzuqchiliq» rohiy jehette bolupla qalmay, jismaniyy jehetimu butpereslikke munasiwetlik jinsiy buzuqchiliq mewjut idi. □ **31:17** «**shu waqıtta**» — ibraniy tilida «shu küni».

■ **31:23** Ye. 1:6 ■ **31:26** 2Pad. 22:8

we boynunglar qattiq ikenliklarni bilimen. Mana, men téxi aranglarda tirik tursam Perwerdigargha asiqliq qilip keldinglar; ölümümdin kéyin siler téximu shundaq qilisiler!²⁸ Men ularning qulaqlirigha bu sözlerning hemmisini anglitishim üçün, shundaqla yer bilen asmanni ularning eyibige guwahchi bolushqa chaqirishim üçün emdi méning aldingha qebililiringlarning hemme aqsaqalliri we emeldarlirini yighinglar.²⁹ Chünki ölümümdin kéyin silerning tüptin buzulup, men silerge emr qilghan yoldin chetnep kétidighinglarni bilimen. Shuning bilen künlerning axirida külpetler béshinglarga chüshidu; chünki siler Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, qolliringlarning ishliri bilen uning ghezipini qozghaysiler».³⁰

³⁰ Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu ghezelnig tékistini bashtin-axirghiche oqup berdi: —□

32

Ehde shertlirige guwahchilarni chaqirish – Musaning ghezili

- ¹ «Qulaq sélinglar, ey asmanlar, men sözley;
Aghzimning sözlirini angla, i yer-zémin!
- ² Telimim bolsa yamghurdek yaghidu,
Sözlirim shebnemdek tamidu,
Yumran ot-chöp üstige chüshken sim-sim yamghurdek,
Kökzarliqning üstige chüshken xasiyetlik yamghurdek bolidu.
- ³ Chünki men Perwerdigarning namini bayan qilimen;
Emdi Xudayimizni ulugh dep jakarlanglar!
- ⁴ U qoram tashtur, Uning emelliri mukemmeldur;
Uning barliq yolliri heqqaniydur.
U naheqliqi yoq, wapadar bir Xuda,
Adil we diyanetliktur.
- ⁵ Emma Öz *xelqi* uninggha buzuqluq qildi;
Ularning qilmishliri Uning Öz baliliriningkidek bolmidi — mana bu ularning eyibidur!
Ular egri we iplas bir nesildur!
- ⁶ Ey exmeq we nadan xelq,
Perwerdigarning yaxshiliqini shundaq yanduramsen?
U séni bedel tölep hör qilghan atang emesmu?
U séni yaritip, séni tikligen emesmu?
- ⁷ Ötken künlerni ésingge alghin,
Dewrdin-dewrgiche ötken yillarni oylighin;
Atangdin sora, u sanga dep béridu;
Aqsaqalliringgha soal qoy, ular séni xewerlendüridu.
- ⁸ Hemmidin aliy bolghuchi ellerning ülüşhini ulargha üleshtürgende,
Adem'atining perzentlirini bir-biridin bölginide,
U xelqlerning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken.□
- ⁹ Chünki Perwerdigarning nésiwisi bolsa uninggha xas bolghan xelqidur;
Yaqup xuddi chek tashlinip chiqqandek, Uning mirasidur.□
- ¹⁰ U uni chöl bir zéminda,
Shamal huwlaydighan dehshetlik bir bayawanda uni tapti;

□ **31:29** «künlerning axirida» — axirqi zamanni körsetse kérek. □ **31:30** «pütkül jamaiti aldida» — ibraniy tilida «...pütkül jamaitining qulaqliri ichige...». □ **32:8** «U xelqlerning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken» — bezi kona köchürmilerde: «U xelqlerning chégralirini Xudaning oghullirining sanigha qarap békitkenidi» déyilidu. □ **32:9** «Yaqup» — mushu yerde Israillarni körsitidu.

Uni orap etrapida qoghdap turdi,

Uni k z qarichuqidek saqlidi;□

¹¹ Xuddi bürküt öz changgisini tewritip,

Balilirining  stide perwaz qilip,

Qanatlarini y yip ularni peylirining üstige  lip k t rginidek,

¹² Perwerdigarmu uninggha shundaq yalghuz y tekchilik qildi;

H chqandaq yat ilah uning bilen bille emes idi.

¹³ U uni yer yüzining  giz jaylirigha mindürdi,

We u  tizliqning mehsulatidin y di,

U uninggha qiya tashtin hesel shoritip,

Chaqmaq t shidin zeytun m yi shoratti; ■

¹⁴ Sanga kala qaymiqi bilen qoy sütini ichküzüp,

Qozilarning y ghini,

Bashandiki qochqarlar we t kilerning göshini y g z p,

 sil bughdayning  sil danliridin y g zdi,

Sen bolsang  z m q ni bolghan sap sharabni ichting.

¹⁵ L kin Yeshurun semrip tepkek bolup qaldi;

Berheq, sen semrip ketting,

Bordilip ketting,

Toyunup ketting!

U  zini yaratqan Tengrini tashlap,

 z nijatining Qoram T shini k zge ilmidi.□

¹⁶ Ular bolsa yat ilahlargha egiship Uning wapasizliqqa bolghan hesitini qozghidi,

Yirginchlik ishlar bilen Uning ghezipini keltürdi.

¹⁷ Ular Ige-Tengrisi emes jinlargha,

 zi bilmeydighan ilahlargha,

Ata-bowilirimu qorqmaydighan,

Y ngi peyda bolup qalghan ilahlargha qurbanliq qildi.

¹⁸ Sen  z ngni t reld rgen Qoram Tashni könglüngdin chiqarding,

S ni apiride qilghan Tengrini untudung.

¹⁹ Perwerdigar buni körüp,

Oghul-qizlirining Uning achchiqini kelt rginidin, ulardin bizar bolup mundaq d di: —

²⁰ «Men ulardin yüzümni yoshurimen,

Ularning aqiwitini körüp baqay;

Chünki ular iplas bir nesildur,

Qelbide wapadarliqi yoq balilardur.

²¹ Ige-tengrisi emesler bilen hesitimni keltürdi,

Erzimes mebudliri bilen qehrimni qozghidi;

Shunga «h ch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq ularning hesitini qozghaymen,

Nadan bir el arqiliq ularning achchiqini keltürimen.□ ■

²² Chünki M ning ghezipimdin bir ot tutashti;

U tehtisaraning t gigiche k y p baridu,

U yer bilen uning mehsulatini yep kütidu,

We taghlarning ullirininu tutashturidu.■

²³ Men ularning üstige balayi'apetlerni d wileymen;

□ **32:10** «uni orap etrapida qoghdap turdi» — b shqa birxil terjimisi: «u uni qoghdap yürüp uni terbiyilidi».

■ **32:13** Qan. 33:26; Yesh. 58:14 □ **32:15** «Yeshurun» — Israilning yene bir ismi — menisi «tik turidighan», «durus» d genlik. □ **32:21** «Shunga «h ch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq... Nadan bir el arqiliq ularning

achchiqini keltürimen» — u ulugh b sharetning emelge ashurulushi toghruluq «Hosh.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni körüng. ■ **32:21** Rim. 10:19 ■ **32:22** Yer. 15:14

Ya-oqlirimni birni qoymay ulargha atimen.

²⁴ Ular acharchiliqtin yégilep kétidu,
Tomuz issiq we wabaning neshterliri teripidin yep kétididu;
Ulargha qarshi yirtquch haywanlarning chishlirini,
Topida ömiligüchilerning zehirini ewetimen.

²⁵ Tashqirida qilich ularni musibetke salidu,
Ichkiride wehime basidu;
U yigit bilen qizni,
Emchektiki bala bilen aq chachliqni hemmisini yoqitidu.

²⁶ Men: «Ularni chépiwétimen,
Insanlarning arisidin ularning namini öchürimen» — deyttim, □

²⁷ Biraq dushmaning mesxire qilishidin qorqtum;
Israilning reqibliri bu ishni xata chüshinip: —
Bu ish bizning qolimizning küchlüklükidin bolghan bolsa kérek,
Perwerdigar buni héch qilmidi» démisun dep, *bu ishni qilmidim*.

²⁸ Israil nesihettin mehrum bolghan bir el,
Ularning héch eqil-pemi yoqtur.

²⁹ Ah, ular dana bolsidi!
Shundaq bolsa buni chüshinip,
Öz aqiwiti qandaq bolidighinini oylaytti!

³⁰ Eger ularning Qoram Téshi ularni sétiwetmigen bolsa,
Perwerdigar ularni *düşmenlirige* tashlap bermigen bolsa,
Bir kishi qandaqmu ming kishini öz aldidin heydiyeleytti?,
Ikki kishi qandaqmu on ming kishini qachuralaytti?

³¹ Chünki bashqilarning qoram téshi bolsa bizning Qoram Téshimizdek emestur.
Buninggha düşmenlirimiz özliri guwahliq bersun!

³² Chünki ularning üzüm téli Sodomning üzüm télidin,
Gomorranning étizliqliridin chiqqandur;

Üzümliri zeherlik üzümlerdur,
Ularning herbir sapiqi achchiqtur,

³³ Sharabi bolsa ejdihalarning zehiridur,
Kobralarning ejellik zehiridur.

³⁴ *Perwerdigar*: «Bularning *hemmisi* Méningkide saqlaqliq emesmu?
Öz xezinilirimde möhürülen'gen emesmu?»

³⁵ Intiqam Méningkidur,
Yamanliqni qayturushmu shundaq,
Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu,
Chünki ularning balayi'apetlik küni yéqinlashmaqta,
Ularning béshigha chüshidighan ishlar bolsa téz kéliwatidu. □ ■

³⁶ Chünki Perwerdigar ularning küchi tügep ketkenlikini, ularning *aziyip*, hetta ajiz yaki méyiqlerningmu qalmighinini körgende,
U Öz xelqining üstige höküm chiqiridu,

□ **32:26** «Ularni chépiwétimen» — yaki «Ularni tarqitimen», «Ularni chéchiwétimen». □ **32:35** «... **Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu**» — bizningche mushu ayettiki «ular» Israillarni körsitidu. Bezi alimlar «Xudaning düşmenliri (yat eller)ni körsitidu» dep qaraydu. Lékin Xuda intiqamliri bilen axirida Israilning eng ajiz peytide ularni qutquzidu («Yer.» 30-babni, ushbu babtiki 36-, 42-ayetni körüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pét. 2:23

Öz bendilirige méhir-shepquet körsitidu. □ ■

³⁷ U waqitta U mundaq deydu: «Qéni, ularning ilahliri?

Özige tayanch qilghan qoram téshi emdi qeyerdidur?

³⁸ Ularning ötküzgen qurbanliqlirining yéghini yégen,
Ularning sharab hediyeliridiki sharabini ichkenler qeyerge ketti?
Emdi ular ornidin turup silerge yadrem bérip, panahinglar bolsun! □

³⁹ Emdi Men Özüm, peqet Menla «Shu»durmen,
Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar.
Men öltürüp tirildürimen,
Zeximlendürüp saqaytimen;

We héchkim Méning qolumdin qutquzalmaydu. □ ■

⁴⁰ Chünki Men qolumni asmanlarga kötürüp: —
«Ebedgiche hayatturmen» dep éytip,

⁴¹ Chaqnap turidighan qilichimni ittik qilimen,
Méning qolum adaletni qoral qilip tutidu,
Düşmenlirimdin intiqam alimen,
Mendin nepretlen'güchilerning qilghanlirini ulargha yandurimen!

⁴² Men ya oqlirimni qan ichküzüp mest qilimen,
Méning qilichim gösh yeydu,
Men ularni öltürülgenler bilen esirlerning qénini,
Düşmenning serdarlirining bashlirini yep-ichidighan qilimen». ■

⁴³ Ey eller, Uning xelqi bilen bille shadlininglar,
Chünki U Öz bendilirining qénining intiqamini alidu,
Öz düşmenlirige qisas yanduridu,
Öz zémini bilen xelqi üçün kechürüm-kafaret keltürüp béridu». ■

Musa ghezili toghrisida buyruq chüshüridu

⁴⁴ Emdi Musa bilen Nunning oghli Yeshua kélip bu ghezelnig barliq sözlirini xelqning aldida oqup berdi. □ ⁴⁵ Andin Musa bu hemme sözlerni barliq Israil aldida axirlashturup ⁴⁶ ulargha söz qilip: «Men bugün otturanglarda silerni agahlandurup guwahliq bergen bu barliq sözlerge köngül bölünglar; siler bularni baliliringlarga tapilap: «Bu qanunning hemme sözlirige emel qilishqa köngül qoyunglar» dep buyrushunglar kérek. ⁴⁷ Chünki bu söz silerge munasiwetsiz, quruq söz emes, belki silerning hayatinglardur! Siler u zéminni igileshke Iordan deryasidin ötisiler; ötkendin kéyin u zéminda bu söz arqiliq uzun ömür körisiler» — dédi.

Musaning ölümü toghruluq buyruqlar

⁴⁸ Yene shu küni Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

□ **32:36** «...ularning azyip, hetta ajiz yaki méyiplerningmu qalmighinini körgende» — bashqa birxil terjimisi: «yaki kichik yaki chong bolsa, ularning azyip héchkimning qalmighinini körgende,...». «Öz xelqi üstige höküm chiqiridu» — öz ichige ikki terepni élishi kérek: (1) Xudaning xelqi uning terbiye jazalirini körgendin kéyin gunahlirini iqrar qilip, uning kechürümige muwesser bolidu; (2) Xuda Öz xelqige rezillik qilghuchilargha özining qilghan rezillikini özige yanduridu. «Öz bendilirige méhir-shepquet körsitidu» — bashqa birxil terjimisi: «Öz bendiliri toghruluq niyitidin yénidu». ■ **32:36** Qan. 32:36 □ **32:38** «Emdi ular ornidin turup silerge yadrem bérip, panahinglar bolsun!» — Xuda mushu yerde Israil eslide tayan'ghan butlarni mesxire qilidu. □ **32:39** «Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar» — yaki «Mendin bashqa héchqandaq ilah bolmighanliqini körüp bélinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yesh. 45:5,18,22 ■ **32:42** Zeb. 7:12-13; 68:21-23; Yesh. 34:6; Ez. 21:9-11 ■ **32:43** Rim. 15:10 □ **32:44** «Nunning oghli Yeshua» — ibraniy tilida: «Nunning oghli Hoshiya» (Hoshiya Yeshuaning bashqa birxil atilishi).

⁴⁹ Sen ushbu Abarim téghigha, yeni Yérixoning utturidiki, Moabning zéminidiki Nébo téghigha chiqqin we shu yerde Men Israillargha öz teweliki bolush üçün bérédighan Qanaan zéminini körgin. ■ ⁵⁰ Andin akang Harun Hor téghida ölüp öz xelqlirige qoshulghandek, senmu chiqidighan shu taghda ölüp xelqliringge qoshulghin; ■ ⁵¹ chünki siler Zin chölidiki Meribah-Qadeshning sulirining yénigha barghanda, ikkinglar Israilarning arisida Manga wapaszliq körsitip, Israillarning arisida Méni «muqeddes» dep hörmetlimidinglar. ■ ⁵² Shunga sen Israillargha bérédighan shu zéminni udulungda körisen, lékin uninggha kirelmeysen.

33

Musa peyghember Israilgha dua qilip bext tileydu

¹ Xudaning adimi bolghan Musaning ölümidin ilgiri Israillarni beriketleshke tiligen bext-tilekliri munular: —

² U mundaq dédi: —

«Perwerdigar Özi Sinay téghidin kélip,
Séirdin chiqip *Israil* üstige parlidi;
Paran téghidin peyda bolup chaqnidi,
U tümenligen muqeddeslerning otturisdin chiqip keldi;
Ong qolidin Israilgha atalghan otluq bir qanun chiqti. □ ■

³ Derheqiqet, U xelqni söyidu;
Séning barliq muqeddes bendiliring qolungdidur;
Ularning herbiri ayighing aldida olturup,
Sözliringge muyesser bolidu.

⁴ Musa bizge bir qanun buyrup,
Buni Yaqupning jamaitige miras qilip berdi;

⁵ Xelqning serdarliri jem bolup,
Israilning qebililiri bir yerge yighilghanda,
U Yeshurunning otturisida padishahdek boldi. □

Musaning qebililer üçün tiligen xeyr-dualiri we bergen bésharetliri

⁶ «Ruben bolsa, ademliri ölüp ketmey, hayat tursun;
Uning ademliri az bolmisun».

⁷ Musaning Yehuda toghrisida tiligen bexti mundaq: —

«Yehudaning awazini anglighaysen, i Perwerdigar;
Uni öz xelqige qobul qildurghaysen;
Uning qolliri ular üçün küresh qilsun;
Emdi özini ezgüchilerge qarshi turushqa uninggha medet bolghaysen». □

⁸ U Lawiy toghrisida mundaq dédi: —

■ **32:49** Chöl. 27:12 ■ **32:50** Chöl. 27:13; 33:38 ■ **32:51** Chöl. 20:12 □ **33:2** «Séirdin **Israillar chiqip üstige parlidi**» — «Israillar» ibranij tilida: «ular». «muqeddesler» — perishtilerni körsetse kérek. «... **Israilgha atalghan**» — ibranij tilida: «...ulargha atalghan». «... **ulargha atalghan otluq bir qanun chiqti**» — bashqa ikki xil terjimisi: «...ulargha (Israilgha) atalghan ot yalqunliri chiqti» yaki «...ulargha (Israilgha) yétekligüchi ot yalquliri chiqti». ■ **33:2** Hab. 2:3, 4 □ **33:5** «U **Yeshurunning otturisida padishahdek boldi**» — mushu jümlidiki «U» Musani körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar Xudani körsitidu, dep qaraydu. □ **33:7** «Uni **öz xelqige qobul qildurghaysen**» — ibranij tilida sözmusöz «Uni öz xelqining arisigha kirgüzgeysen» déyilidu. Yehudaning keyinki tarixigha qarighanda, bu bésharet Musa peyghemberning Yehudaning nesli bolghan Dawutning padishahliqi, eng muhimi Dawutning nesli Mesih toghruluq bésharetlik duasi bolushi kérek. «U **qolliri ular üçün küresh qilsun**» — buningda «ular» «öz xelqi»ni körsetse kérek. «Uning **qolliri ular üçün küresh qilsun**» — buning bashqa birxil terjimisi: «Uning qolliri öz hajitidin chiqsun».

«Séning urim we tummim tashliring Séning bu muqeddes bendengge tapshurulghan;
Sen uni Massahda siniding,

Meribahning sulirining yénida uning bilen talashting.□

⁹ U öz ata-anisi toghrisida: «Ulargha yüz-xatire qilmaymen», dep éytti,

Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay,

Öz balilirinimu tonushni xalimay,

Belki Séning sözüngge emel qilip, ehdengni ching tutti.□

¹⁰ Mana, *Lawiylar* Yaqupqa hökümliringni uqturidu,

Ular Israilgha qanunungni ögitidu;

Ular dimighinggha xushbuyni sunidu,

Qurban'gahinggha pütün köydürme qurbanliqlarni keltüridu.

¹¹ I Perwerdigar, uning teelluqatini beriketligeysen,

Uning qollirining ejri Séni xush qilghudek bolghay,

Uninggha qarshi chiqqanlar we uningdin nepretlen'genler bolsa,

Ularni qopalmighudek halda bellirini sundurghaysen!»

¹² U Binyamin toghrisida mundaq dédi: —

«Perwerdigarning söygini bolsa,

U Uning yénida bixeter makan qilidu,

Perwerdigar saye bolup pütün kün uni saqlaydu,

U uni mürisi otturisida makanlashturidu»

¹³ Yüsüp toghrisida u mundaq dédi: —

«Uning zémini Perwerdigar teripidin beriketlik bolghay!

Asmanlarning ésil németliri bilen,

Shebnem bilen,

Yer tégidiki németliri bilen,□ ■

¹⁴ Kündin hasil bolidighan ésil mehsulatliri bilen,

Aydin hasil bolidighan ésil németliri bilen,

¹⁵ Qedimki taghlarning aliy németliri bilen,

Menggülük dönglarning ésil németliri bilen,

¹⁶ Yerning ésil németliri we uninggha tolghan hemme mewjudatliri bilen,

Azghanliqta turghuchi Zatning shapaiti bilen beriketlensun!

Bularning hemmisi Yüsüpning béshigha,

Yeni öz qérindashliridin ayrilghanning choqqisigha chüshsun.□ ■

¹⁷ Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur;

Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur,

Ular bilen u el-yurtlarning hemmisini biraqla yer yüzining chetlirigiche üsüdu.

Mana Efraimning tümenligen ademliri,

Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu».□

¹⁸ Zebulun toghrisida u mundaq dédi: —

□ **33:8** «urim we tummim» — toghruluq «Mis.» 28:30ni körüng. Xuda Lawiylarni tallishining bir sewebi 32:25-29de körüldü; Xuda uni Öz xizmitide bolushqa tallighachqa, mushu yerde Xuda uni «Méning muqeddes bendem» dep ataydu. «Massah» — «Massah» dégen jayning menisi «sinash» («Mis.» 17:7ni körüng). «Meribah» — «Meribah» dégen jayning menisi «talash-tartish, küresh» («Chöl.» 20:13 we 24ni körüng). □ **33:9** «Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay, ...belki Séning sözüngge emel qilip, ehdengni ching tutti» — közde tutulghan weqeler «Mis.» 32:21-29de xatirilinidu. □ **33:13** «yer tégi» — belkim yer astidiki sularni yaki déngiz teglirini körsitidu. ■ **33:13** Yar. 49:25 □ **33:16** «Azghanliqta turghuchi Zat» — mushu zat Perwerdigarning Perishtisidur («Mis.» 3:2-6ni körüng). ■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17** «Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur» — bashqa birxil terjimisi: «uning buqisining tunjisi uninggha sherep keltürsun». «uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur» — yawa kala bolsa nesli qurughan intayin yoghan birxil kala idi. «...Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu» — toluq ayetning menisi: (1) bu ikki qebile Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuqirida éytilghan bext-beriketler Yüsüpke xas bolup, bu ikki qebilining béshigha chüshidu. Biz ikkinchi menige mayilmiz.

«Ey Zebulun, sen chiqqiningda shadlan'ghin;
Ey sen Issakar, öz chédirliringda xush bolghin!
19 Mana ular xelqlarni taghqa chaqiridu,
Shu yerde ular heqqaniylikning qurbanliqlirini sunidu,
Chünki ular déngizdiki mol döletlerni,
Qumgha kömülgen göherlerni sümürüp ulargha muyesser bolidu».

20 Gad toghrisida u mundaq dédi: —
«Gadning zéminini kéngeytküchige bext-beriket bolghay;
Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti;
U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu;□

21 Shu yerde u eng ésil nésiwini talliwaldi;
Chünki shu yerdimu u höküm békitküchining ülüshi bolghan jay saqlaqlıqtur;
U xelqning serdarlıri bilen kélip,
Israil bilen birge Perwerdigarning adaliti bilen hökümlirini yürüzdi.»□

22 Dan toghrisida u mundaq dédi: —
«Dan bolsa yash bir shirdur;
U Bashandin taqlap ötidu.»□

23 Naftali toghrisida u mundaq dédi: —
«Ey Naftali, iltipatqa toyun'ghansen,
Perwerdigar teripidin kelgen bext-beriketke tolup,
Meghrip bilen jenubni özüngge mülük qilip igileysen».

24 Ashir toghrisida u mundaq dédi: —
«Ashir oghullar bilen beriketlinidu;
U qérindashlıri arisida iltipat körsun;
Puti maygha chilansun.»□

25 Derwaza baldaqliring tömür bilen mistin bolidu;
Künliring qandaq bolsa, küchüngmu shuninggha muwapiq teng bolidu.»□

26 «— Ey Yeshurun, Tengringdek bashqa héchkim yoqtur;
U sanga yademege asmanlar üstige,
Zor heywisi bilen bulutlarning üstige minip kélidu.»□ ■

27 Ezeliy Xuda séning bashpanahingdur,
Astingda ebediy bilekler turidu.

U séning aldingdin düshmenni heydep: —
«Ularni halak qilghin!» dep *sanga* buyruydu.

28 Shuning bilen Israil ashliq bilen yéngi sharab mol bolghan bir zéminda turup,
Yalghuz aman-ésen makan tutidu,
Yaqupning buliqi oxshashla aman-ésen bolidu;
Uning asmanlırimu shebnem témitip turidu.»□ ■

29 Bextliksen, i Israil!

□ **33:20** «Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti» — yaki «Gad... yétiwaldi». «U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu» — belkim Gadning düshminige qattiq zerbe béridighanliqini körsitidu. □ **33:21** «höküm békitküchi» — (1) qanun bergüchi (Musa peyghemberning özi)ni; (2) Qanaan zéminini bölüp teqsim qilghuchi (Yeshua peyghember)ni körsitidu. □ **33:22** «U Bashandin taqlap ötidu» — bu sözler belkim «Hak.» 18:27-28de xatirilen'gen weqeni körsitidighan bésharet bolushi mumkin. □ **33:24** «Ashir... puti maygha chilansun» — kéyin, Ashir turghan jayda köp zeytun méyi ishlep chiqarghan. □ **33:25** «Derwaza baldaqliring» — yaki «Ayighingning boghquchiliri». □ **33:26** «Ey Yeshurun, Tengringdek bashqa héchkim yoqtur» — yaki «Ey Yeshurun, Tengridek bashqa héchkim yoqtur». ■ **33:26** Qan. 32:13; Yesh. 58:14 □ **33:28** «... Israil ... mol bolghan bir zéminda turup, yalghuz aman-ésen makan tutidu» — mushu jümlidiki «yalghuz» Xudadin bashqa héchqandaq panah yaki muhapizet kérek bolmaydu, dégenlikni körsitidu. «Yaqupning buliqi»: — (1) Israilning zéminidiki su menbelirini körsitishi mumkin; (2) Xuda ulargha bulaqtek rohiy hayatliq menbesi bolup, özgermey mezmur turidighanliqini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi menisige mayilmiz. ■ **33:28** Yer. 23:6; 33:16; Zeb. 68:26

Sendek Perwerdigarning Özi qutquzghan xelqtin yene kim bar?
 U bolsa séning medetkar qalqining,
 Heywetlik qilichingdur!
 Séning düshmenliring sanga zeipliship boysunidu;
 Sen ularning égiz jaylirida dessep mangisen».

34

Musa peyghemberning ölümi

¹ Andin Musa Moabning tüzlenglikliridin chiqip Nébo téghining üstige, yeni Yérixoning utturisidiki Pisgah téghining choqqisigha chiqti. Shu yerde Perwerdigar uninggha pütkül zéminni körsetti; Giléadtin Dan'ghiche, ■ ² pütkül Naftali bilen Efraim we Manassehning zéminini, Yehudaning pütkül zémini bilen qoshup meghribtiki déngizghiche, ³ jenubtiki Negew zéminini, «Xorma shehiri» dep atalghan Yérixo wadisidiki tüzlenglikni Zoar shehirige qeder, hemmini uninggha körsetti.

⁴ Andin Perwerdigar uninggha söz qilip: «Men qesem qilip: «Bu zéminni séning neslingge bérimen» dep Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa wede qilghan zémin mana mushudur. Emdi sanga uni öz közüng bilen körüşke nésip qildim, lékin sen shu yerge ötüp kirelmeysen» dédi.■

⁵ Andin Perwerdigarning éytqinidek, Perwerdigarning quli Musa shu yerde, yeni Moabning zéminida wapap boldi. ⁶ U uni Moabning zéminidiki tagh jilghisida, Beyt-Péorning utturisida depne qildi; uning qebrisining qeyerde ikenlikini bügün'giche héchkim bilmeydu.

⁷ Musa wapap bolghan waqitta bir yüz yigirme yashqa kirgenidi, lékin közliri héch torlashmighan we maghduridin héch ketmigenidi.

⁸ Israillar Musa üçün Moabdiki tüzlenglikte ottuz kün'giche matem tutti. Shuning bilen Musa üçün matem tutup yighlaydighan künler tügigenidi.

⁹ Musa qollirini uning üstige qoyghachqa, Nunning oghli Yeshua danaliq bergüchi Roh bilen tolghanidi. Shuning bilen Israillar uninggha itaet qilip, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qildi.■

¹⁰ Musadin kéyin uningdek Perwerdigar bilen yüz turane sözleshken ikkinchi bir peyghember Israil ichide chiqmidi; ¹¹ Perwerdigarning uni Misir zéminigha ewetishi bilen u shu yerde Pirewn'ge, uning xizmetkarliri we pütkül zéminidikiler aldida körsetken hemme möjizilik alamet we karametlerge, ¹² ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretke we Musaning pütkül Israilning köz aldida körsetken barliq dehshetlik heywisige teng turghudek héchqandaq adem chiqmidi.□

■ 34:1 Qan. 3:27 ■ 34:4 Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13 ■ 34:9 Chöl. 27:18 □ 34:12 «... ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretke...» — ibraniy tilida «ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretlik qolgha...».

Yeshua

Perwerdigarning Yeshua peyghembarni chaqirishi, uningga wezipe tapshurushi

¹ We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar Musaning xizmetkari, Nunning ogli Yeshuagha söz qilip mundaq dédi: —
□ ■

² Méning qulum Musa wapat boldi. Emdi sen qozghilip, bu xelqning hemmisini bashlap Iordan deryasidin ötüp, Men ulargha, yeni Israillargha teqdim qilidighan zémin'gha kirgin. □ ³ Men Musagha éytqinimdek, putunglarning tapini qeyerge tegken bolsa, shu jayni silerge berdim; ■ ⁴ chégranglar chöl-bayawandin tartip Liwan'ghiche, Hittiylarning zéminini öz ichige élip, Efrat deryasidin kün pétishtiki Ottura Déngizghiche bolidu. □

⁵ Séning barliq hayat künliringde héchkim sanga qarshi turalmaydu. Men Özüm Musa bilen bille bolghandek séning bilen bille bolup, séni hergiz tashliwetmeymen. ■ ⁶ Sen jür'etlik we qeyser bolghin; chünki sen bu xelqni Men ata-bowilirigha bérishke qesem bilen wede qilghan zémin'gha mirasxor qilip igilitisen. ■ ⁷ Méning qulum Musa sanga buyrughan barliq qanun'gha emel qilishqa köngül bölüp, qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin; sen qeyergila barsang ishliring ghelibilik bolushi üçün uningdin ya ong ya solgha chetnep ketme; □ ■ ⁸ bu qanun kitabini öz aghzingdin néri qilmay, uning ichide pütülgenning hemmisini tutup, uni kéche-kündüz zikir kilip oyla; shundaq qilsang yolliringda ghelibilik bolup, özüng ronaq tapisen. □ ■ ⁹ Mana sanga: — Jür'etlik we qeyser bol, dep buyrughanidimghu? Shunga héch wehimige chüshme, yüreksiz bolma; chünki qeyerge barsang Perwerdigar Xudaying sen bilen birgidur.

Yeshuaning xelqni Qanaan'gha kirip jeng qilishqa teyyarlishi

¹⁰ Shuning bilen Yeshua xelqning bashlirigha buyrup: —

¹¹ Siler chédirgahtin ötüp xelqge: — Özünglar üçün ozuq-tülük teyyar qilinglar, chünki üç kün toshqanda siler Iordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zéminni igilesh üçün kirisiler, — denglar, dédi.

¹² Yeshua Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisige söz qilip: —

¹³ Xudaning quli bolghan Musaning silerge buyrup: — Perwerdigar Xudayinglar silerge aramliq ata qilip bu zéminni silerge bergen, dep éytqinini ésinglarda tutunglar. □

¹⁴⁻¹⁵ Xotun bala-chaqanglar we charpayliringlar Musa özi silerge teqsim qilghan, Iordan deryasining bu teripidiki zéminda qalsun, lékin aranglarda qanchilik batur palwan bolsanglar, siler öz qérindashliringlarning aldida septe turup ulargha yadrem bérilip jeng

□ **1:1** «We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin...» — mushu jümle «we» dégen söz bilen bashlinip, «Yeshua» dégen kitabning «Qanun Sherhi» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Qan.» 34:12-ayetni körüng. ■ **1:1** Qan. 1:38; 34:5 □ **1:2** «Méning qulum Musa wapat boldi» — oqurmenlarning éside barki, Musa taghqa chiqip Xudaning huzurida yalghuz ölgen we Xuda teripidin depne qilin'ghan. Héchkim bu ishlargha köz guwahchi bolmighanidi («Qan.» 34:5-6). ■ **1:3** Qan. 11:24; Ye. 14:9 □ **1:4** «Ottura Déngizghiche...» — ibranij tilida «Ulugh Déngizghiche...». ■ **1:5** Qan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Qan. 31:23 □ **1:7** «...qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin» — herqandaq kishi Xudaning emrlirige asasen barliq xelqge yétekchilik qilip, xelqning ishlirini idare qilish üçün intayin jür'etlik bolushi kérek. ■ **1:7** Qan. 5:32; 28:14 □ **1:8** «kitabiki bu qanun kitabi» — (yaki «muqeddes qanundiki bu kitab» yaki «kitabiki bu qanun») — yaki «Qanun Shérhi» yaki «Musa peyghembarni besh kitabi»ni (yeni «Yaritilish», «Misirdin Chiqish», «Lawiylar» «Chöl-bayawandiki seper», shundaqla «Qanun Shérhi»ni) körsitidu. ■ **1:8** Zeb. 1:2 □ **1:13** «Perwerdigar Xudayinglar .... bu zéminni silerge bergen, dep éytqinini ésinglarda tutunglar» — Musa peyghembarni «Xuda... silerge aramliq ata qilip bu zéminni silerge bergen» dégen sözliri mushu ikki yérim qebilining Iordan deryasining sherq teripidin özliri üçün baldurla yer-zémin igiligenlikini körsitidu. Xelq hazir deryadin ötüp gherbiy tereptiki zéminni igileshke kiridu. Musa peyghembarni bu sözliri «Qan.» 3:18-20de tépiledu.

qilinglar; taki Perwerdigar Xudayinglar qérindashliringlarga silerge ata qilghinigha oxshash aram ata qilib, qérindashliringlarga u ulargha miras qilib bérighan zéminni igiletgüche shundaq qilinglar. Andin siler tewelikinglar bolghan zéminni, yeni Xudaning quli bolghan Musa silerge teqsim qilghan, Iordan deryasining kün chiqish teripidiki bu zéminni igilesh üçün qaytip béringlar, — dédi.□

¹⁶ Ular Yeshuagha jawab bérrip: — Sen bizge emr qilghanning hemmisige emel qilimiz, sen bizni qeyerge ewetseng, shu yerge barimiz. ¹⁷ Biz hemme ishta Musaning sözige qulaq salghinimizdek sanga qulaq salimiz; birdinbir tilikimiz, Perwerdigar Xudaying Musa bilen bille bolghandek séning bilenmu bille bolghay! ¹⁸ Kimki séning emringge itaetsizlik qilib, sen bizge buyrughan herqandaq sözliringge qulaq salmisa, öltürüldü! Sen peqetla jür'etlik we qeyser bolghin, — dédi.

2

Charlighuchilarni ewetish

¹ Andin keyin Nunning oghli Yeshua ikki charlighuchini Shittimdin ewetip ulargha: — Siler bérrip u zéminni, bolupmu Yérixo shehirini charlap kélinglar, dédi. Shuning bilen ular u yerge bérrip, Rahab atliq bir pahishining öyige kirip qondi. ² Lékin birsi kélip Yérixo padishahigha: — Bügün kéche Israillardin birnechche kishi bu zéminni charlighili keptu, dep xewer yetküzdi.

³ Shuning bilen Yérixo padishahi Rahabning qéshigha adem ewetip: — Séning qéshinggha kélip, öyüngge kirgen shu kishilerni bizge tapshurup bergin, chünki ular bu zéminning her yérini paylighili keptu, — dédi.

⁴ Lékin u ayal u ikki kishini élip chiqip yoshurup qoyghanidi; u jawab bérrip: — Derweqe bu kishiler méning qéshimgha keldi, lékin men ularning nedin kelgenlikini bilmidim;

⁵ qarangghu chüshüp, qowuqni étidighan waqit kelgende shundaq boldiki, bu ademler chiqip ketti. Men ularning qeyerge ketkinini bilmeymen. Ularni tézdin qoghlianglar, choqum yétishiwalisiler, — dédi.

⁶ Lékin u ayal ularni ögzige élip chiqip, ögzining üstide retlep yéyip qoyghan zighir paxallirining astigha yoshurup qoyghanidi. ⁷ U waqitta ularning keynidin izdep qoghlighuchilar Iordan deryasining yoli bilen chiqip derya kéchiklirigiche qoghlap bardı. Ularni qoghlighuchilar sheherdin chiqishi bilenla, sheherning qowuqi taqaldi.

⁸ Shu waqitta, u ikkiylen téxi uxlashqa yatmighanidi, Rahab ögzige chiqip ularning qéshigha bérrip ⁹ ulargha: — Perwerdigarning bu zéminni silerge miras qilib bergenlikini, shundaqla silerdin bolghan wehimenglar bizlerge chüshüp, bu zémindikilerning hemmisi aldinglarda halidin kétey déginini bilimen; ¹⁰ chünki biz siler Misirdin chiqqin- inglarda Perwerdigarning aldinglarda Qizil Déngizni qorutqanliqini, shundaqla silerning Iordan deryasining u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi Sihon bilen Ogni qandaq qilghanliqinglarni, ularni mutleq yoqatqanliqinglarni angliduq. ■ ¹¹ Buni anglap yürükimiz su bolup, silerning sewebinglardin herqaysimizning rohi chiqip ketti. Chünki Perwerdigar Xudayinglar bolsa yuqirida, asmanlarning hemde töwende yerning Xudasidur. ■ ¹²⁻¹³ Emdi silerdin ötünimenki, men silerge körsetken himmitim üçün silermu méning atamning jemetige himmet qilishqa Perwerdigarning nami bilen manga qesem qilinglar, shundaqla ata-anamni, aka-uka, acha-singil qérindashlirimni we ulargha tewe barliqigha chéqilmasliqinglar, jénimizni tirik qaldurup, ölümdin qutquzushunglar toghrisida manga bir kapalet belgisini béringlar, — dédi.

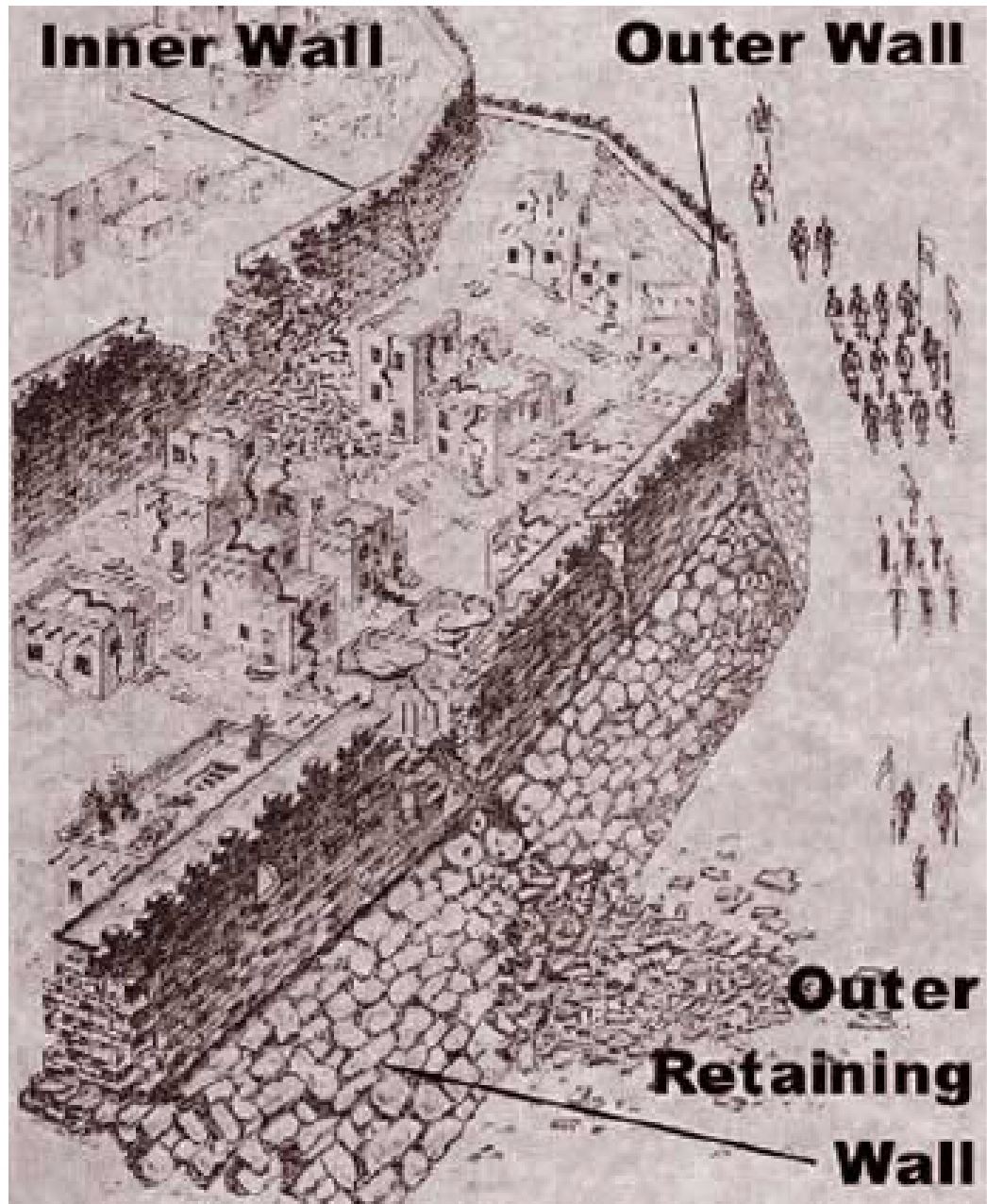
□ **1:14-15** «bu terep» — deryaning sherq teripi, hazirqi Suriye zémimini körsitidu. ■ **2:10** Mis. 14:21; Chöl. 21:24, 34; Ye. 4:23 ■ **2:11** Qan. 4:39

¹⁴ Ikkiylen uningha: — Eger sen bu ishimizni ashkarilap qoymisang, siler jéninglardin ayrilsanglar, bizmu jénimizdin ayrilghaymiz! Shuningdek shundaq boliduki, Perwerdigar bizge bu zéminni ige qilghuzghanda, biz jezmen silerge méhribanlarचे we semimiy muamilide bolimiz, dédi.

¹⁵ Shuning bilen ayal ularni penjiridin bir tana bilen chüshürüp qoydi (chünki uning öyi sheherning sépilida bolup, u sépilning üstide olturatti).

ichki tam

sirtqi tam

sirtqi ghoja tam

Yériho shehiridiki qosh qatlamliq sepiller

¹⁶ Ayal u ikkisige: – Qoghlighuchilar silerge uchrup qalmasliqi üçün, taghqa chiqip, u yerde üç kün yoshurunup turunglar; qoghlighuchilar sheherge qaytip kelgendin kéyin, andin siler öz yolunglarga mangsanglar bolidu, – dédi.

¹⁷ Ikkisi ayalgha: — Eger sen bizning déginimizdek qilmisang, sen bizge qilghuzghan qesemdin xalas bolimiz: — ¹⁸ Mana, biz zémin'gha kirgen chaghda, sen bizni chüshürüshke ishletken bu qizil tanini penjirige baghlap qoyghin; andin ata-anangni, aka-uka qérindashliringni, shundaqla atangning barliq jemetidikilerni öyüngge, özüngge yighip jem qilghin. ¹⁹ Shundaq boliduki, öyüngning ishikliridin tashqirigha chiqqan herkimining qéni öz béshida bolidu; biz uninggha mes'ul emesimiz; lékin biraw öyüngde sen bilen bille bolghan birsining üstige qol salsa, undaqla uning qéni bizning béshimizgha chüshkey! ■ ²⁰ Eger sen bu ishimizni ashkarilap qoysang, sen bizge qilghuzghan bu qesemdin xalas bolimiz, — dédi.

²¹ Rahab jawab bérip: — Silerning dégingilerdek bolsun dep, ularni yolgha sélip qoydi. Ular ketkendin kéyin, ayal penjirige u qizil tanini baghlap qoydi.

²² U ikkisi u yerdin ayrilip, taghqa chiqip, qoghlighuchilar *sheherge* qaytip ketküche u yerde üç kün turdi. Qoghlighuchilar yol boyidiki hemme yerni izdepmu ularni tapalmidi. ²³ Andin bu ikkisi taghdin chüshüp, qaytip mangdi; ular deryadin ötüp, Nunning oghli Yeshuaning qéshigha kélip, béshidin kechürgenlirining hemmisini uninggha dep berdi. ²⁴ Ular Yeshuagha: — Perwerdigar derweqe barliq zéminni qolimizgha tapshurdi; zéminda turuwatqanlarning hemmisi bizning tüpeylimizdin rohi chiqip ketti, — dédi.

3

Israilning Jordan deryasidin ötüshi

¹ Yeshua etisi tang seherde turup, pütkül Israil bilen Shittimdin ayrilip Jordan deryasigha keldi; ular deryadin ötküche shu yerde bargah tikip turdi. ² Üch kün toshup, serdarlar chédirgahtin ötüp, ³ xelqge emr qilip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqini, yeni Lawiylarning uni kötürüp mangghinini körgen haman, turghan ornunghardın qozghilip, ehde sanduqining keynidin egiship ménginglar. ⁴ Lékin uning bilen silerning ariliqinglarda ikki ming gez ariliq qalsun; qaysi yol bilen mangidighininglarni bilishinglar üçün, uninggha yéqinlashmanglar; chünki siler ilgiri mushu yol bilen méngip baqmighansiler, — dédi.

⁵ Yeshua xelqge: — Özünglarni pak-muqeddes qilinglar, chünki ete Perwerdigar aranglarda möjize-karametlerni körsitidu, — dédi. ⁶ Andin Yeshua kahinlarga: — Ehde sanduqini kötürüp xelqning aldida deryadin ötünglar, dep buyruwidi, ular ehde sanduqini élip xelqning aldida mangdi.

⁷ Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Hemme Israilning Méning Musa bilen bille bolghinimdek, séning bilenmu bille bolidighanliqimni bilishi üçün bügündin étibaren séni ularning neziride chong qilimen. ■ ⁸ Emdi sen ehde sanduqini kötürgen kahinlarga: — Siler Jordan deryasining süyining boyigha yétip kelgende, Jordan deryasi ichide turunglar, — dégin, — dédi.

⁹ Yeshua Israillarga: — Bu yaqqa kélinglar, Perwerdigar Xudayinglarning sözini anglanglar, dédi.

¹⁰⁻¹¹ Andin Yeshua: — Mana, siler shu ish arqiliq menggülük hayat Tengrining aranglarda ikenlikini, shundaqla Uning silerning aldinglardin Hittiylar, Girgashiy-lar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni heydiwétidighanliqini bilisiler — pütkül yer-zémanning igisining ehde sanduqi silerning aldinglarda Jordan deryasi ichidin ötküzülüdu. ¹² emdi Israilning qebililiridin on ikki ademni tallanglar,

herqaysi qebilidin birdin bolsun; ¹³ shundaq boliduki, pütkül yer-zéminning Igisi bolghan Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlarning tapini Iordan deryasining süyige tegkende, Iordan deryasining süyi, yeni bash éqinidin éqip kelgen sular üzüp tashlinip, derya kötürülüp döng bolidu, — dédi.■

¹⁴ Emdi shundaq boldiki, xelq chédirliridin chiqip Iordan deryasidin ötmekchi bolghanda, ehde sanduqini kötürgen kahinlar xelqning aldida mangdi; ■ ¹⁵ ehde sanduqini kötürgüchiler Iordan deryasigha yétip kélip, putliri sugha tégishi bilenla (orma waqtida Iordan deryasining süyi deryaning ikki qirghiqidin téship chiqidu), ■ ¹⁶ yuqiri éqindiki sular xéli yiraqtila, Zaretanning yénidiki Adem shehirining yénida toxtap, döng boldi; Arabah tüzlengliki boyidiki déngizgha, yeni «Shor Déngizi»gha éqip chüshüwatqan kéyinki éqimi üzülüp qaldi; xelq bolsa Yérixo shehirining udulidin *deryadin* ötüp mangdi. □ ¹⁷ Pütkül Israil quruq yerni dessep, barliq xelq Iordan deryasidin pütünley ötüp bolghuchilik, Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlar Iordan deryasining otturisida quruq yerde mezmüt turdi.

4

Deryadin ötkenliki xatirilesh

¹ Pütkül xelq Iordan deryasidin tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: —■

² Xelqning arisidin on ikki ademni tallighin, her qebilidin birdin adem bolsun, ³ ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisidin, kahinlarning putliri mezmüt turghan jaydin on ikki tashni élip, ularni kötürüp kélip özünglar bugün kéche bargah tikidighan yerge qoyunglar, dégin, dédi.

⁴ Shuning bilen Yeshua her qebilidin birdin ademni, yeni Israillar arisidin tallighan on ikki kishini chaqirdi; ⁵ andin Yeshua ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisigha chüshüp Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqining aldigha bérip, Israilning on ikki qebilisining sanigha mas halda birdin tashni élip mürenglerge qoyunglar. ⁶ Chünki bu aranglarda bir esletme-belge bolidu; kelgüside baliliringlar: — Bu tashlarning silerge néme ehmiyiti bar? — dep sorap qalsa, siler ulargha: —

⁷ Iordan deryasining suliri Perwerdigarning ehde sanduqining aldida üzüp qoyuldi; *ehde sanduqi* Iordan deryasidin ötküzülgende Iordan deryasining suliri üzüp qoyuldi; shunga bu tashlar Israillargha menggülük bir esletme-belge bolidu, — dep jawap bérisiler.■

⁸ Shuning bilen Israillar Yeshua ulargha buyrughandek qildi. Perwerdigarning Yeshuagha qilghan emri boyiche Israilning qebililirining sanigha muwapiq Iordan deryasining otturisidin on ikki tashni élip, qonidighan jaygha kötürüp bérip, shu yerde qoyup qoydi.

⁹ Buningdin bashqa Yeshua Iordan deryasining otturisida ehde sanduqini kötürgen kahinlarning putliri mustehkem turghan jayda on ikki tashni tiklep qoydi. Bu tashlar bolsa bugün'giche shu yerde turidu.

¹⁰ Perwerdigar Yeshuagha xelqge éytishqa tapilighan barliq ishlar orunlan'ghuchilik, yeni Musa eslide Yeshuagha buyrughanlirining hemmisi beja keltürülgüche, ehde sanduqini kötürgen kahinlar Iordan deryasining otturisida toxtap turdi. Xelq shu yerdin tézdin ötüwatatti. ¹¹ Shundaq boldiki, barliq xelq tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigarning *ehde sanduqi* bilen kahinlar xelqning aldidin ötti. ¹² Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisidikilermu Musaning ulargha buyrughinidek septe tüzüp

■ 3:13 Zeb. 114:3 ■ 3:14 Ros. 7:45 ■ 3:15 1Tar. 12:16 □ 3:16 «Adem shehiri» — «Adem» sheherning nami. «Shor déngizi» — hazir «Ölük Déngiz» dep atilidu. ■ 4:1 Ye. 3:12 ■ 4:7 Ye. 3:13

Israillarning aldida deryadin ötti. □ ■ ¹³ Jemiy bolup qiriq mingche qorallan'ghan kishi Perwerdigarning aldidin ötüp, Yérixo tüzlemlirige kélip, jeng qilishqa teyyar turdi.

¹⁴ U küni Perwerdigar Yeshuani pütkül Israilning neziride chong qildi; ular uning pütün ömrinde Musadin qorqqandek uningdinmu qorqti. ■

¹⁵ Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: —

¹⁶ Höküm-guwahliq sanduqini kôtürgen kahinlarga: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep buyrughin, dédi. □

¹⁷ Shunga Yeshua kahinlarga: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep buyrudi.

¹⁸ Shundaq boldiki, Perwerdigarning ehde sanduqini kôtürgen kahinlar Iordan deryasining otturisdin chiqip, putlirining tapini quruqluqni dessishi bilenla, Iordan deryasining süyi yene öz jayigha qaytip kélip, awwalqidek ikki qirghiqighiche téship éqishqa bashlidi.

¹⁹ Xelq bolsa birinchi ayning oninchi küni Iordan deryasidin ötüp, Yérixoning sherqining eng chet teripidiki Gilgalga kélip chédirgah tikti.

²⁰ Ular Iordan deryasidin alghach kelgen on ikki tashni bolsa, Yeshua ularni Gilgaldá tiklep qoydi; ²¹ andin Israillarga: — Kéyin baliliringlar öz atiliridin: — Bu tashlarning ehmiyiti néme, dep sorisa, ²² siler baliliringlarga mundaq uqturup qoyunglar: — «Israil ilgiri quruq yerni dessep Iordan deryasidin ötkenidi; ²³ chünki Perwerdigar Xudayinglar biz Qizil Déngizdin ötküche aldimizda uning sulirini qurutup bergendek, Perwerdigar Xudayinglar siler ötküche aldinglarda Iordan deryasining süyini qurutup berdi; ■ ²⁴ yer yüzidiki barliq eller Perwerdigarning qolining qanchilik küchlüklükini bilsun, shundaqla silerning Perwerdigar Xudayinglardin hemishe qorqushunglar üçün U shundaq qildi» — dédi.

5

¹ Shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki Amoriylarning hemme padishahliri bilen déngizning yénidiki Qanaaniylarning hemme padishahliri Perwerdigarning Israillar ötüp ketküche ularning aldidin Iordan sulirini qandaq qurutup berginini anghighanda, yürekli su bolup, Israillarning sewebidin ularning rohi chiqay dep qaldi.

Yéngi bir dewrning sünnét qilinishi

² U waqitta Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Sen chaqmaq tashliridin pichaqlarni yasap, Israillarni ikkinchi qétim xetne qilghin, dédi. ■

³ Shuning bilen Yeshua chaqmaq tashliridin pichaqlarni yasap, Israillarni «Xetnilik dönglükide» xetne qildi. □ ⁴ Yeshuaning ularni xetne qilishining sewebi shu idiki, Misirdin chiqqan jengge yarighudek hemme erkekler Misirdin chiqqandin kéyin chöllükning yolida ölüp tügigenidi. ⁵ Chünki Misirdin chiqqan barliq xelq xetne qilin'ghan bolsimu, lékin Misirdin chiqip chöllükning yolida yürgen waqitta Israil arisida tughulghanlarning hemmisi xetnisiz qalghanidi; ⁶ Chünki eslide Perwerdigarning awazigha qulaq salmighan, Misirdin chiqqan xelq ichidiki jengge yarighudek barliq erkekler

□ **4:12** «...Musaning ulargha buyrughinidek septe tüzüp,...» — yaki «Musaning ulargha buyrughinidek qoral-yaraglarni kôtürüp,...». ■ **4:12** Chöl. 32:20, 29 ■ **4:14** Ye. 3:7 □ **4:16** «Höküm-guwahliq sanduqi» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ **4:23** Mis. 14:21 ■ **5:2** Mis. 4:25 □ **5:3** «Xetnilik dönglükide» — ibranii tilida «Gibéah haaralot».

ölüp tügigüche Israillar qiriq yil chölde yürgenidi; Perwerdigar ulargha: — Silerni Men ata-bowiliringlarga bérishke qesem bilen wede qilghan zéminni, yeni süt bilen hesel aqidighan yurtni körgüchiler qilmaymen, dep qesem qilghanidi. ■ ⁷ Lékin Perwerdigar ularning ornini basturghan ewladliri bolsa, yolda xetne qilinmighachqa, Yeshua özi ularni xetne qildi. ⁸ Barliq xelq xetne qilinip, saqayghuchilik chédirilirida, öz orunliridin chiqmay turdi.

⁹ U waqıtta Perwerdigar Yeshuagha: — Bügün Men Misirning ar-nomusini üstünglardin yumilitiwettim, dédi. Shuning bilen u jaygha «Gilgal» dep nam qoyulup, taki bügün'giche shundaq atalmaqta.□

¹⁰ Shuning bilen Israillar Gilgaldá chédir tikip turdi. Birinchi ayning on tötinchi küni axshimi Yérixo diyarining tüzlenglikliride «ötüp kétish héyti»ni ötküzdi. ■ ¹¹ «Ötüp kétish héyti»ning etisi ular shu yerning ashliq mehsulatliridin yédi, jümlidin shu küni pétir nanlarni we qomachlarni yédi. ■ ¹² Ular shu zéminning ashliq mehsulatliridin yégendin kéyin, etisi «manna»ning chüshüshi toxtidi. Shu waqıttin tartip Israillargha héch manna bolmıdı; shu yilda ular Qanaan zéminining mehsulatliridin yédi.

Yérixo shehirining üstidin ghelibe qilish

¹³ Emma Yeshua Yérixogha yéqin kelgende, bëshini kütürüp qariwıdı, mana uning aldida sughurulghan qilichni tutup turghan bir adem turatti. Yeshua uning qéshigha bérıp uningdin: — Sen biz tereptimu, yaki düshmenlirimiz tereptimu? — dep sorıdı. ■

¹⁴ U jawab bérıp: — Yaq, undaq emes, belki Men Perwerdigarning qoshunlirining Serdari bolup keldim» — dédi.

Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip uninggha: — Rebbimning quligha néme tapshuruqliri barkin? dep sorıdı.□ ■

¹⁵ Perwerdigarning qoshunining Serdari Yeshuagha: — Putungdiki keshingni salghin, chünki sen turghan yer muqeddes jaydur, déwıdı, Yeshua shundaq qıldı.■

6

¹ Yérixo sépilining qowuq-derwaziliri Israillarning sewebidin mehkem étılıp, héchkim chiqalmaytti, héchkim kirelmeytti.

² Perwerdigar Yeshuagha söz qılıp: — Mana, Men Yérixo shehirini, padishahini hemde batur jengchilirini qolunggha tapshurdum.

³ Emdi siler, yeni barliq jengchiler sheherni bir qétim aylinip ménginglar; alte kün'giche her küni shundaq qilinglar. ⁴ Hemde yette kahin ehde sanduqining aldida qochqar münggüzidin étılgen yette burghini kütürüp mangsun; yettinchi künige kelgende siler sheherni yette qétim aylinisiler; kahinlar burghılarni chalsun. ⁵ Shundaq bolıduki, ular qochqar burghiliri bilen sozup bir awaz chiqarghinida, barliq kishiler burghining

■ **5:6** Chöl. 14:23 □ **5:9** «Misirning ar-nomusi» — bu némini körsitidu? Bizningche u mundaq üç jehetni öz ichige alıdu: - (1) sünnet qılınishi bilen ular butperes Misirliqlargha oxshimaydighan boldi, Xudaning ehdisige baghlan'ghan kishilerdin boldi («Yar.» 17:10-14ni körüng); (2) Misirliqlar eslide ularni mazaq qilip: «ular chöl-bayawanda ölmey qalmaydu» dégen bolushi mumkin («Mis.» 32:12); ular wede qılın'ghan zémin'gha kirishi bilen bu mazaq sözi yoq bolatti; (3) Israillar hazir qulluqta qélish nomusluqidin azad bolghan. «Gilgal» — «yumilash» dégen menide. ■ **5:10** Mis. 12:6 ■ **5:11** Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ **5:13** Mis. 23:23 □ **5:14** «Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip...» — xéli roshenki, Yeshua bu zatni Xudaning süpitide dep bilip sejde qilghanda, u zat uni tosumıdı. Kéyin (6:2) «Perwerdigarning qoshunining Serdari» bolghan shu zat Perwerdigardek sözleydu. Bu «Perwerdigarning Perishtisi» — Xudaning özini ashkarilishi bolup, yeni Mesihning Özidin bashqa héchkim emestur. «Yar.» 16:7ni we izahatni körüng. ■ **5:14** Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ **5:15** Mis.3:5

awazini anglap, qattiq tentene qilib towlisun; buning bilen sheharning sépilliri tégidin örülüp chüshidu, herbir adem aldigha qarap étilib kiridu, — dédi.

⁶ Shuning bilen Nunning oghli Yeshua kahinlarni chaqirip ulargha: — Siler ehde sanduqini kôtürüp ménginglar; yette kahin Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yette qochqar burghisini kôtürüp mangsun, dédi

⁷ U xelqge: — Chiqip sheharni aylininglar; qoralliq leshkerler Perwerdigarning ehde sanduqining aldida mangsun, dédi.

⁸ Yeshua buni xelqge buyrughandin kéyin, Perwerdigarning aldida yette qochqar burghisini kôtürgen yette kahin aldigha méngip burghilarni chaldi; Perwerdigarning ehde sanduqi bolsa ularning keynidin élip méngildi. ⁹ Qoralliq leshkerler burgha chéliwatqan kahinlarning aldida mangdi; ehde sanduqining arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi. Kahinlar mangghach burgha chalatti.

¹⁰ Yeshua xelqge buyrup: — Men silerge: «Towlanglar» démigüche ne towlimanglar, ne awazinglarni chiqarmanglar, ne aghzinglardin héchbir sözmu chiqmisun; lékin silerge «Towlanglar» dégen künide, shu chaghda towanglar, — dégenidi.

¹¹ Shu teriqide ular Perwerdigarning ehde sanduqini kôtürüp sheharni bir aylandi. Xalayıq chédirgahqa qaytip kélip, chédirgahda qondi.

¹² Etisi Yeshua tang seherde qopti, kahinlarmu Perwerdigarning ehde sanduqini yene kôtürdi; ¹³ Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yette qochqar burghisini kôtürgen yette kahin aldigha méngip toxtimay chélip mangatti; *kahinlar* mangghach burgha chalghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi. □

¹⁴ Ikkinchi künimu ular sheharning etrapini bir qétim aylinip, yene chédirgahqa yénip keldi. Ular alte kün'giche shundaq qilib turdi.

¹⁵ Yettinchi küni ular tang seherde qopup, oxshash halette yette qétim sheharning etrapini aylandi; peqet shu künila ular sheharning etrapini yette qétim aylandi. ¹⁶ Yettinchi qétim aylinip bolup, kahinlar burgha chalghanda Yeshua xelqge: — Emdi towanglar! Chünki Perwerdigar sheharni silerge tapshurup berdi! ¹⁷ Lékin sheher we uning ichidiki barliq nersiler Perwerdigargha mutleq atalghanliqi üçün *silerge* «haram»dur; peqet pahishe ayal Rahab bilen uning pütün öyidikilerla aman qalsun; chünki u biz ewetken elchilirimizni yoshurup qoyghanidi. □ ¹⁸ Lékin siler qandaqla bolmisun «haram» dep békitilgen nersilerdin özünglarni tartinglar; bolmisa, «haram» qilin'ghan nersilerdin élishinglar bilen özünglarni haram qilib, Israilning chédirgahinimu haram qilib uning üstige apet chüshürisiler. ¹⁹ Emma barliq altun-kümüş, mis we tömürdin bolghan nersiler bolsa Perwerdigargha muqeddes qilinsun; ular Perwerdigarning xezinisige kirgüzulsun, — dédi. ■

²⁰ Shuning bilen xelq towliship, kahinlar burgha chaldi. Shundaq boldiki, xelq burgha awazini anglighinida intayin qattiq towliwidi, sépil tégidin örülüp chüshti; xelq uning üstidin ötüp, herbiri öz aldigha atlinip kirip, sheharni ishghal qildi. ■ ²¹ Ular er-ayal bolsun, qéri-yash bolsun, qoy-kala we éshekler bolsun sheher ichidiki hemmini qilichlap yoqatti.

²² Yeshua u zéminni charlap kelgen ikki ademge: — Siler u pahishe xotunning öyige

□ **6:13** «kahinlar mangghach burgha chalghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi» — yaki «qoralliq ademler bolsa ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship burgha chalghach mangdi». □ **6:17** «Perwerdigargha mutleq atalghanliqi üçün silerge haram bolidu» — «haram» ibraniy tilida «herem». Mushu uqum ibraniy tilida peqet «Perwerdigargha «herem» dep atilidu» dégen sözler bilen ipadilinidu. Ibraniy tilida «herem» dep békitilgen herbir nerse adette mutleq halak qilinishi kérek (24-ayetni körüng). Lékin mushu qétim sheherdin élin'ghan métalain yasalghan nersiler Perwerdigarning yolida ishilitilishke saqlansun, dep buyrulghanidi (19-ayetni körüng). ■ **6:19** Chöl. 31:54 ■ **6:20** Ibr. 11:30

kirip, uninggha bergen qesiminglar boyiche uni we uninggha tewe bolghanlarning hemmisini élip chiqinglar, dédi.■

²³ Shuning bilen ikki charlighuchi yash yigit kirip, Rahabni ata-anisi bilen qérindashlirigha qoshup hemme nersiliri bilen élip chiqti; ular uning barliq uruq-tughqanlirini élip kélip, ularni Israilning chédirgahining sirtigha orunlashturup qoydi.

²⁴ Xalayıq sheherni we sheher ichidiki hemme nersilerni ot yéqip köydürüwetti. Peqet altun-kümüş, mis we tömürdin bolghan qacha-qucha eswablarni yighip, Perwerdigarning öyining xezinisige ekirip qoydi.

²⁵ Lékin Yeshua pahishe ayal Rahabni, ata jemetidikilerni we uninggha tewe bolghanlirining hemmisini tirik saqlap qaldi; u bügün'giche Israil arisida turuwatidu; chünki u Yeshua Yérixoni charlashqa ewetken elchilerni yoshurup qoyghanidi.

²⁶ U chaghda Yeshua agah-bésharet bérip: — Bu Yérixo shehirini qaytidin yasashqa qopqan kishi Perwerdigarning aldida qarghish astida bolidu; u sheherning ulini salghanda tunji oghlidin ayrilidu, sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu, — dédi.□ ■

²⁷ Perwerdigar Yeshua bilen bille idi; uning nam-shöhriti pütkül zémin'gha keng tarqaldi.

7

Aqanning gunah qilip Israil üstige apet chüshürüshi

¹ Lékin Israil «haram» nersiler üstide itaetsizlik qildi; chünki Yehuda qebilisidin bolghan Zerahning ewrisi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan dégen kishi haram dep békitilgen nersilerdin alghanidi. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi.■

² Yeshua Yérixodin Beyt-Elning sherq teripidiki Beyt-Awenning yénida bolghan Ayi shehirige birnechche adem ewetip ulargha: — U yerge chiqip u zéminni charlap kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen u ademler chiqip Ayi zéminini charlap keldi. ³ Ular qaytip kélip, Yeshuagha: — Hemme xelqning u yerge bérishining hajiti yoq iken, ikki-üch mingche adem bolsila ayigha hujum qilip *uni igiliyeleydu*; u yerde olturushluq kishiler az bolghachqa, pütkül xelqni aware qilip u yerge ewetmigin, — dédi.

⁴ Shuning bilen xelqtin üç mingche kishi u yerge chiqti; lékin bular Ayining ademliri aldidin qéchip kétishti. ⁵ Ayining ademliri ulardin ottuz altiche kishini urup öltürdi; qalghanlarni sépil qowuqining aldidin Shébarimghiche qoghlap bérip, u yerdiki dawanda ularni urup meghlup qildi. Andin xelqning yüriki su bolup, qattiq sarasimge chüshti.

□ ⁶ Yeshua kiyimlirini yirtip, Israilning aqsaqalliri Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yerge düm yiqilip, bashlirigha topilarni chéchip, u yerde kech kirgüche yétip qaldi. ⁷ Yeshua: — Ah, Reb Perwerdigar, sen bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak qilish üçün, bu xelqni némishqa Iordan deryasining bu teripige ötküzgensen? Biz Iordan deryasining u teripide turuwergen bolsaq boptiken! ⁸ Ey Rebbim! Israil öz düshmenlirining aldidin burulup qachqan yerde men némimu déyeleyen? ⁹ Qanaaniylar, shundaqla zéminda barliq turuwatqanlar buni anglisa bizni qapsiwélip yer yüzidin namimizni üzüp tashlaydu; shu chaghda Sen ulugh nam-shöhriting üçün némilerni qilisen?! — dédi.

■ 6:22 Ye. 2:14; Ibr. 11:31 □ 6:26 «U chaghda Yeshua agah-bésharet bérip...» — bashqa birxil terjimisi: - «U chaghda Yeshua qesem ichip...». Lékin bizningche Yeshuaning sözi qesem emes. «...sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu» — bu bésharetning emelge ashurulushi «1Pad.» 16:34de xatirilinidu. ■ 6:26 1Pad. 16:34 ■ 7:1 Ye. 22:20; 1Tar. 2:7 □ 7:5 «...qalghanlarni sépil qowuqining aldidin Shébarimghiche» — yaki «qalghanlarni sépil qowuqining aldidin «dezler» dégen jayghiche».

¹⁰ Lékin Perwerdigar Yeshuagha jawab bérip mundaq dédi: — «Ornungdin qop! Némishqa shundaq düm yatisen? ¹¹ Israil gunah qildi! Ular yene Men ulargha tapilighan ehdemge xilapliq qilip, haram dep békitilgen nersilerdin élip, oghriliq qilip, aldanchiliq qilip hem haram békitilgenni öz mallirining arisigha tiqip qoydi. ¹² Shunga Israillar dühmenlirining aldida tik turalmaydu; ular özlirini «haram» qilip békitip, mutleq yoqitilishqa yüzlen'gechke, dühmenlirining aldidin burulup arqisigha qachidu. Eger siler «haram» dep békitilgenni aranglardin tamamen yoq qilmisanglar, mundin kéyin men siler bilen bille bolmaymen.

¹³ Emdi sen turup xelqni pak-muqeddes qilip ulargha: — «Ete üchün özünglarni pak qilinglar; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: — Ey Israil, sende «haram» dep békitilgen nerse bardur; bu haram nersini aranglardin yoq qilmighuchilik dühmenlirilinglarning aldida tik turalmaysiler. ¹⁴ Ete seherde siler qebile boyiche hazir qilinisiler; shundaq boliduki, Perwerdigar békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun; Perwerdigar békitken jemet aile-aile boyiche birdin-birdin hazir bolup aldigha kelsun; andin Perwerdigar békitken ailidiki erkeklek birdin-birdin aldigha kélip hazir bolsun. □ ¹⁵ Shundaq boliduki, haram dep békitilgen nersini öz yénida saqlighan kishi tépilghanda, Perwerdigarning ehdisige xilapliq qilghanliqi üchün hem shundaqla Israil ichide rezillik sadir qilghini üchün u we uninggha barliq tewe bolghanlar otta köydürülsun, — deydu», dep éytqin».

¹⁶ Yeshua etisi tang seherde turup Israilni aldigha yighip, qebile-qebilini hazir qiliwidi, Yehuda qebilisi békitildi; ¹⁷ u Yehudaning jemetlirini hazir qiliwidi, Zarhiylar jemeti békitildi. U Zarhiylar jemetini aile-aile boyiche aldigha keltürüwidi, Zabdi dégen kishi békitildi. □ ¹⁸ Zabdi öz ailisidiki erkeklerni birdin-birdin hazir qiliwidi, Yehuda qebilisidin Zerahning ewladi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan békitildi.□

¹⁹ Shuning bilen Yeshua Aqan'gha: — Ey oghlum, Israilning Xudasi Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip, *Uning hörmiti üchün qilghanliringni iqrar qilghin*; mendin héchnémini yoshurmay, qilghiningning hemmisini manga éytqin, dédi.□

²⁰ Aqan Yeshuagha jawab bérip: — Men derweqe Israilning Xudasi Perwerdigar aldida gunah qilip, mundaq-mundaq qildim: ²¹ men oljining arisidin Shinarda chiqqan chirayliq bir ton'gha, ikki yüz shekel kümüş, ellik shekel éghirliqtiki altun taxtigha közüm qizirip ularni éliwaldim. Mana, bu nersilerni chédirimning otturisidiki yerge kömüp qoydum, kümüş ularning astida, — dédi.□

²² Shularni déwidi, Yeshua elchilerni ewetti, ular chédirgha yügürüp bardu we mana, nersiler derweqe chédirda yoshuruqluq bolup, kümüş bularning astida idi. ²³ Ular bu nersilerni chédirin élip chiqip Yeshuagha, shundaqla barliq Israillarning qéshigha keltürüp, Perwerdigarning aldigha qoydi. ²⁴ Andin Yeshua bilen pütkül Israil jamaiti qopup Zerahning oghli Aqanni, kümüş, ton we altun taxa bilen qoshup, uning oghulliri bilen qizlirini, uyliri bilen éshekliri, qoyliri, chédiri bilen barliq teweliklirini élip Aqor jilghisigha keltürdi.

²⁵ Yeshua Aqan'gha: — Sen béshimizgha qanchilik apet keltürdüng! Mana, bugün Perwerdigar séning üstüngge apet keltüridu, — dédi. Andin pütkül Israil jamaiti uni chalma-késeq qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-késeq qilip öltürgendin kéyin, hemmini

□ **7:14** «Perwerdigar békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun...» — Xuda qaysi yol bilen gunahkar qebilini körsetkenliki mushu yerde ayan qilinmaydu; shübhisizki, körsitish yoli chek tashlash yaki bash kahin kötürgen «urim we tummim» arqiliq bolghan bolsa kérek. □ **7:17** «Zarhiylar jemeti» — yaki «Zarhiylar». «Zarhiylar» dégen «Zerahlar»ning bashqa bir shekli (1:7ni körüng). □ **7:18** «Zerahning ewladi» — ibraniy tilida «Zerahning oghli». □ **7:19** «Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip Uning hörmiti üchün qilghanliringni iqrar qilghin» — Aqanning qilghanlirini iqrar qilghiningni özi Xudagha shan-sherepni qayturushni bolidu, chünki bu ish Xudaning hemme ishtin xewerdar bolghinini xalayiq aldida körsitidighan ishtur. □ **7:21** «Shinar» — Babilning bashqa bir namidur.

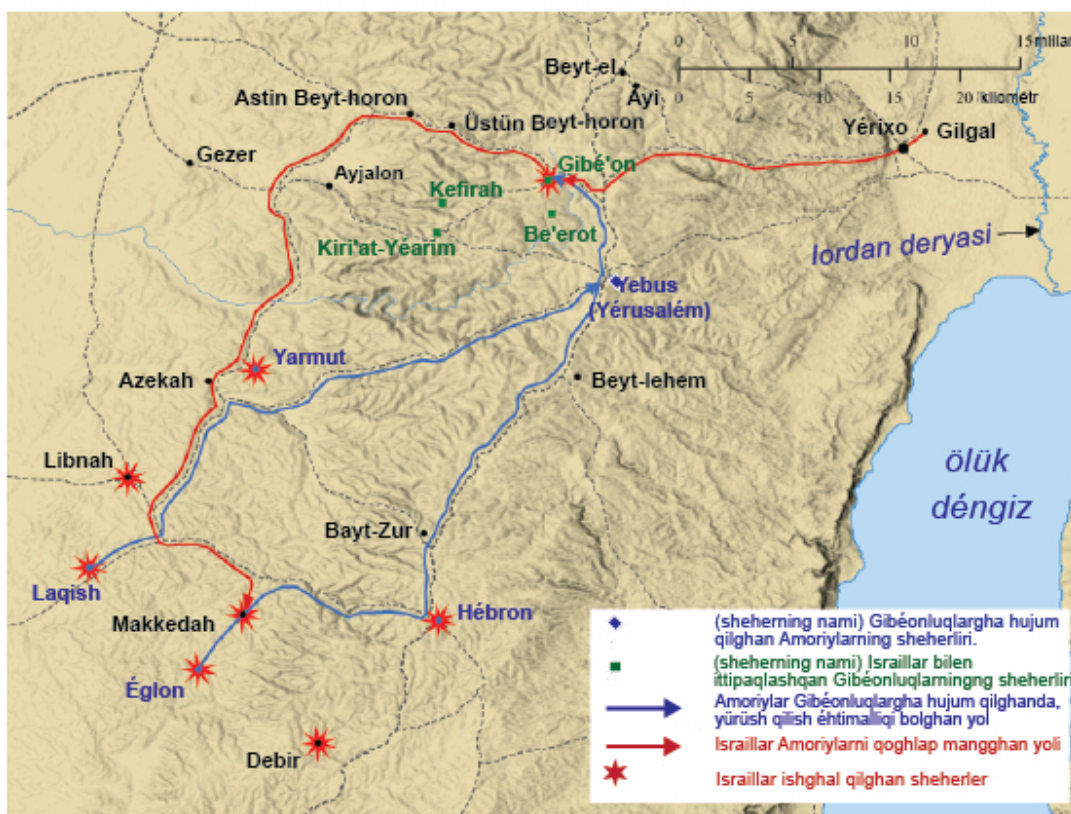
otta köydürüwetti. □ ²⁶ Andin xalayıq bir chong döwe tashni uning üstige döwilep qoydi. Bütün'ge qeder u u yerde turmaqta. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi yandi. Shuning bilen shu yerge «Apet jilghisi» («Aqor jilghisi») dep nam qoyuldi we bu kün'giche shundaq atalmaqta. □

8

Israilning Ayi shehiri üstidin ghelibe qilishi

¹ Perwerdigar Yeshuagha: — Sen héch qorqma, hem hoduqmighin. Turup, barliq jengchilerni özüng bilen élip, Ayi shehirige chiqqin. Mana, Men Ayining padishahi, xelqi, shehiri we zéminini qoshup séning qolunggha tapshurdum. ■ ² Sen Yérixo bilen uning padishahigha qandaq qilghan bolsang Ayi shehiri bilen uning padishahighimu shundaq qilisen. Peqet siler bu qétim sheherdin olja we charpaylarni alsanglar bolidu. Emdi sen sheherning keyni teripige hujum qilishqa pistirma qoyghin, — dédi. ■

Yeshua peyghamberning Qanaanning jenubiy teripidiki herbiy yürüşliri

Qanaan jenubiy teripide yürüzülgen herbiy yürüşler

□ **7:25** «...Israil **jamaiti Aqanni** chalma-késeq qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-késeq qilip öltürgen...» — Aqanning ailisidikiler chalma-késeq qilindi; chünki ailisidikiler uning gunahini körüp turup uning toghruluq jim turghachqa, uninggha shérik bolup qalghan. □ **7:26** «Apet jilghisi» — ibraniy tilida «Aqor jilghisi». ■ **8:1** Qan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Qan. 20:14; Ye. 6:21

³ Shuning bilan, Yeshua bilan hemme jengchiler qozghilip, ayigha hujum qilishqa chiqti. Yeshua ottuz ming batur jengchini ilghap kéchide ularni mangdurdi ⁴ we ulargha mundaq tapilidi: — «Siler agah bolup, sheherdin bek néri ketmey sheherning keynide mökünüp turup, hemminglar böktürme hujumgha teyyar turunglar. ⁵ Men özüm bilen qalghan hemme kishilerni élip sheherge yéqin barimen; shundaq boliduki, ular baldurqidek aldimizgha chiqip hujum qilghanda, biz ularning aldidin qachimiz; ⁶ ular jezmen bizning keynimizdin qoghlaydu; ular: «Israillar baldurqidek aldimizdin qéchip ketti» dep oylaydu, biz ularni azdurup sheherdin yiraq élip chiqimiz. Shuning üçün biz ularning aldidin qachimiz. ⁷ U waqitta siler böktürmidin qopup chiqip, sheherni ishghal qilinglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar bu sheherni silerning qolunglarga tapshuridu. ⁸ Sheherni ishghal qilghandin kéyin Perwerdigarning tapilighini boyiche u sheherni ot yéqip köydüriwétinglar. Mana, men silerge emr berdim».

⁹ Yeshua ularni yolgha saldi, ular bérip Beyt-El bilen Ayining otturisida, Ayining gherb teripide böktürme sélip marap olturdi. Yeshua bolsa u kéchisi xelqning arisida qondi.

¹⁰ Etisi seher Yeshua qopup, xelqni yighip tekshürdi; andin u Israilning aqsaqalliri bilen bille xelqning aldida Ayigha qarshi mangdi. ¹¹ Uning bilan bille bolghan hemme jengchilermu uning bilan chiqip, sheherning aldigha yéqin bérip, Ayining shimal teripide chédir tikti. Ular chüshken jay bilen Ayining otturisida bir jilgha bar idi.

¹² Yeshua besh mingche ademni tallap élip bérip, Beyt-El bilen Ayining otturisida, sheherning gherb teripide böktürme turghuzghanidi. ¹³ Shundaq qilip, barliq xelq, yeni sheherning shimal teripidiki bargaktiki qoshun bilen gherb teripidiki pistirma qoshun orunlashturup bölündi. Shu kéchisi Yeshua özi jilghining otturisigha chüshti. ¹⁴ Ayining padishahi shu ehwalni kördi we sheherdikiler aldirap seher qopushti; padishah bilan barliq xelqi Israil bilen soqushush üçün belgilen'gen waqitta Arabah tüzlenglikige chiqti. Lékin padishahning sheherning keynidiki pistirma qoshundin xewiri yoq idi. □

¹⁵ Yeshua bilan barliq Israil bolsa özlirini ulardin yéngilgen'ge sélip, chöl terepke qachti. ¹⁶ Sheherde bar xelqning hemmisi ularni qoghlashqa chaqirildi; ular kélip Yeshuani qoghlighanda, ular azdurulup sheherdin yiraq qilindi. ¹⁷ Ayi bilen Beyt-Elning ichide Israilni qoghlashqa chiqmighan héchbir er kishi qalmidi; ular sheherni ochuq qoyup, hemmisi Israilni qoghlap chiqip ketti.

¹⁸ U waqitta Perwerdigar Yeshuagha: — Qolungdiki neyzini ayigha qaritip uzatqin; chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum, — déwidi, Yeshua qolidiki neyzini sheherge qaritip uzatti. ¹⁹ U qolidiki neyzini uzatqan haman pistirmida yatqanlar jayidin tézla chiqip, yügürginiche sheherge étilyap kirip, uni ishghal qilip shuan ot yéqip köydürüwetti.

²⁰ Ayining ademleri burulup qariwidi, mana sheherdin asman-pelek örlewatqan tütünni kördi, ya u yaqqa ya bu yaqqa qachayli dése, héch hali qalmighanidi; chöl terepke qachqan Israillar burulup özlirini qoghlap kéliwatqanlarga hujum qildi. ²¹ Yeshua bilan barliq Israil pistirma qoshunning sheherni élip bolghanliqini, shundaqla sheherdin tütünning örlep chiqqinini körüp, yénip kélip, Ayining ademlerini öltürgili turdi.

²² Shuning bilan bir waqitta sheherni alghanlarmu sheherdin chiqip ulargha hujum qildi. Shuning bilan ular Israillarning otturisida, beziliri bu tereptin, beziliri u tereptin qapsilip qaldi. Israillar ularning héchbirini qoymay, hemmisini öltürüwetti. ■

²³ Ular Ayining padishahini tirik tutup, Yeshuaning aldigha élip bardı. ²⁴ Israil dalada uchriqan barliq ayiliqlarni, yeni özlirini chölgiche qoghlap kelgenlerni qirip yoqatqandin kéyin (ularning hemmisi qilichlinip yoqitilghanidi), barliq Israil Ayigha yénip kélip, u yerdikilerni qilichlap öltürdi. ²⁵ Shundaq boldiki, shu künide öltürülgen er-ayallar, yeni ayiliqlarning hemmisi on ikki ming adem idi. ²⁶ Chünki Yeshua Ayida

□ **8:14** «belgilen'gen waqitta» — belkim Beyt-Eldikiler bilan pütüşken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2

□ **8:14** «belgilen'gen waqitta» — belkim Beyt-Eldikiler bilan pütüşken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2

□ **8:14** «belgilen'gen waqitta» — belkim Beyt-Eldikiler bilan pütüşken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2

□ **8:14** «belgilen'gen waqitta» — belkim Beyt-Eldikiler bilan pütüşken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2

□ **8:14** «belgilen'gen waqitta» — belkim Beyt-Eldikiler bilan pütüşken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2

turuwatqan hemme adem yoqitilmighuche qolidiki uzutup turghan neyzisini yighmighanidi. ²⁷ Halbuki, Perwerdigarning Yeshuagha buyrughan sözi boyiche Israillar sheherdiki charpay bilen oljini özliri üçün aldi. ■ ²⁸ Andin Yeshua Ayi shehirini köydürüp, uni ebedgiche Xarabilik döwisige aylanduruwetti; taki bugün'giche u shundaq turmaqta.

²⁹ Ayining padishahini bolsa, u bir derexqe asturup, u yerde kechkiche turghuzdi. Kün patqanda Yeshua emr qiliwidi, kishiler uning ölükini derextin chüshürüp, uni sheherning qowuqining aldigha tashlap, üstige chong bir döwe tashni döwiliwetti; bu tash döwisi bugün'giche turmaqta. ■

Israilning özlirini Perwerdigarning ehdisige qaytidin baghlishi

³⁰ Andin Yeshua Ébal téghida Israilning Xudasi Perwerdigargha qurban'gah yasidi.

³¹ Perwerdigarning quli Musaning Israilgha buyrughini boyiche, Musagha nazil qilin'ghan qanun kitabida pütülgendek, qurban'gah héchbir tömür eswab tegküzmigen pütün tashlardin yasalghanidi. Uning üstide xelq Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqlar we inaqliq qurbanliqliri sunup turdi. ■ ³² Shu yerde Yeshua uning tashlirining üstige pütkül Israilning aldida Musa pütken qanunni köchürüp pütüp qoydi.

■ ³³ Andin pütkül Israil xelqi, ularning aqsaqalliri, emeldarliri bilen hakimliri, meyli musapirlar bolsun yaki ularning arisida tughulghanlar bolsun, hemmisi Perwerdigarning ehde sanduqining ikki teripide, ehde sanduqini kötürgen kahinlar bolghan Lawiylarning aldida öre turdi; Perwerdigarning quli Musaning deslepte buyrughini boyiche, Israillarning bext-berikitini tileshe xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene bir yérimi Ébal téghi aldida turdi. □

³⁴ Andin Yeshua qanun kitabida pütülgenning hemmisige muwapiq qanundiki hemme sözlerni, jumlidin bext-beriket sözliri we lenet sözlirini oqup berdi. ³⁵ Yeshua bularni pütkül Israil jamaitige, jumlidin ayallar, balilar we ularning arisida turuwatqan musapirlargha oqup berdi; Musaning barliq buyrughanliridin héchbir sözni qaldurmidi. ■

9

Gibéonluqlarning Israilni aldap qoyushi

¹ Emdi shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki, yeni taghliq rayondiki, Shefelah oymanliqidiki, Ulugh Déngiz boyidiki, Liwanning udulighiche sozulghan barliq yurtlardiki padishahlar we shuningdek Hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarning padishahliri bu ishtin xewer tapqanda, □ ² hemmisi bir bolup Yeshua bilen Israilgha qarshi jeng qilghili ittapaqlashti.

³ Emma Gibéon ahaliliri Yeshuaning Yérixo bilen Ayigha néme qilghinini anglighanda, ⁴ ular hiyle-mikir ishlitip, özlirini *uzun* seperde bolghandek körsitip, ésheklerge kona taghar-xurjun bilen kona, yirtiq-yamaq sharab tulumlirini artip, □ ⁵ putlirigha yamaq chüshken kona keshlerni kiyip, kona jul-jul éginlerni üstige orighan idi; ular seperge alghan nanlarning hemmisi paxtiliship qurup ketkenidi. □ ⁶ Ular Gilgal chédirgahigha

■ **8:27** Chöl. 31:22, 26; Ye. 8:2 ■ **8:29** Qan. 21:22, 23 ■ **8:31** Mis. 20:25; Qan. 27:4 ■ **8:32** Qan. 27:3

□ **8:33** «Andin pütkül Israil xelqi... hemmisi ... kahinlar bolghan Lawiylarning aldida öre turdi; ... xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene bir yérimi Ébal téghi aldida turdi» — bu ishni Xuda ilgiri Israilgha békitken («Qan.» 11:29 we 27-28-bablarni körüng). ■ **8:35** Qan. 31:11 □ **9:1** «Ulugh déngiz» — hazirqi «Ottura Déngiz»dur.

□ **9:4** «özlirini uzun seperde bolghandek körsitip...» — yaki «özlirini elchiler qilip körsетен,...» yaki «birmunche ozuq-tülük teyyarlighan,...». □ **9:5** «seperge alghan nanlar... qurup ketkenidi» — yaki «seperge alghan nanlar... qurup ketkeniduiwilip ketkenidi».

bérip Yeshuaning qéshigha kirip uning bilen Israillarga: — Biz yiraq yurttin kelduq; biz bilen ehde tüzsenglar, dédi.

⁷ Lékin Israillar Hiwiylarga jawab bérip: — Siler bizning arimizda turuwatqan mushu yerlikler bolushunglar mumkin; undaqta biz siler bilen qandaqmu ehde tüzimiz? — dédi.

⁸ Ular Yeshuagha: — Biz séning qulliringimiz, dédi. Yeshua ulardin: — Siler kim, qeyerdin keldinglar? — dep soridi.

⁹ Ular uninggha jawab bérip: — Séning qulliring bolsa Perwerdigar Xudayingning namini anglighanliqi üçün nahayiti yiraq yurttin keldi. Chünki biz Uning namshöhritini we Uning Misirda qilghan hemme ishlini, ¹⁰ shundaqla Uning Iordanning u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi, yeni Heshbonning padishahi Sihon bilen Ashtarotta turuqluq Bashanning padishahi Ogqa néme qilghinini angliduq. ■ ¹¹ Shunga aqsaqallirimiz bilen yurtta turghuchi hemme xelq bizge söz qilip: — Qolunglarga seperge lazimliq ozuq-tülük élip, bérip Israillar bilen körüshüp ulargha: «Biz silerning qulluqunglarda bolimiz; shunga biz bilen ehde tüzünglar», denglar, dep bizni ewetti.

¹² Silerning qéshinglarga qarap yolgha chiqqan künide biz sepirimiz üçün öyimizdin alghan nan issiq idi, mana hazir u qurup, paxtiliship kétiptu. ¹³ Bu sharab tulumliri bolsa sharab qachilighanda yéngi idi, mana emdi yirtilip kétiptu. Biz kiygen bu kiyimler we keshler seperning intayin uzunluqidin konirap ketti, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Israillar ularning ozuq-tülükidin azraq aldi, lékin Perwerdigardin yol sorimidi. □

¹⁵ Shundaq qilip, Yeshua ular bilen sülhi tüzüp, ularni tirik qoyushqa ular bilen ehd baghlidi; jamaet emirlirimu ulargha qesem qilip berdi.

¹⁶ Ular ehde baghliship üç künden kéyin, bu xelqning özlirige qoshna ikenlikini, özlirining arisida olturushluq ikenliki ulargha melum boldi. ¹⁷ Israillar sepirini dawamlashturup üçinchi küni ularning sheherlirige yétip keldi; ularning sheherliri Gibéon, Kefirah, Beerot bilen Kiriya-yéarim idi. ¹⁸ Jamaetning emirliri ilgiri Israilning Xudasi Perwerdigarning nami bilen ulargha qesem qilghan bolghachqa, Israillar ulargha hujum qilmidi. Buning bilen pütkül jamaet emirler üstidin ghotuldashqili turdi. ¹⁹ Lékin emirlerning hemmisi pütkül jamaetke: — Biz ulargha Israilning Xudasi Perwerdigarning *nami* bilen qesem qilip bergechke, ulargha qol tegküzelmeymiz. ²⁰ Biz ulargha qilghan qesemimiz tüpeylidin, üstimizge ghezep chüshmesliki üçün ularni tirik qaldurushmiz kérek; ulargha shundaq qilmisaq bolmaydu, dédi. ²¹ Andin emirler jamaetke yene: — Ular ni tirik qoyunglar; halbuki, ular pütkül jamaet üçün otun yarghuchi we su toshughuchilar bolidu, dédi. Bu ish emirler jamaetke dégendek boldi.

²² U waqitta Yeshua ularni chaqirip ulargha: — Siler arimizdiki yerlikler turup, némishqa biz yiraqtin kelduq, dep bizni aldidinglar? ²³ Buning üçün siler emdi lenetke qélip, aranglarda Xudayimning öyi üçün otun yaridighan we su toshuydighan qul bolushtin birer ademmu mustesna bolmaydu, — dédi.

²⁴ Shuning bilen ular Yeshuagha jawab bérip: — Perwerdigar Xudayingning Öz quli bolghan Musagha emr qilip, barliq zéminni silerge bérishke, shundaqla zéminda turuwatqanlarning hemmisini aldinglardin yoqitishqa wede qilghanliqi qulliring bolghan péqirlargha éniq melum qilindi; shunga biz silerning tüpeylinglardin jénimizdin jezmen ayrilip qalimiz dep wehimige chüshüp, bu ishni qilip salduq. ■ ²⁵ Emdi biz qolunggha chüштуq; neziringge néme yaxshi we durus körünse shuni qilghin, — dédi.

²⁶ Yeshua ene shundaq qilish bilen ularni Israilning qolidin qutquzdi; Israillar ularni öltürmidi. ²⁷ Lékin shu küni Yeshua Perwerdigar tallaydighan jayda jamaet üçün we

■ 9:10 Chöl. 21:24, 33; Qan. 1:4 □ 9:14 «ularning ozuq-tülükidin azraq aldi» — belkim ularning sözliri rast-yalghanliqini bilish üçün ozuq-tülükidin azraq élip tétip baqqan bolushi mumkin. ■ 9:24 Qan. 7:1, 2

Perwerdigarning qurban'gahi uchün ularni otun yarghuchilar we su toshughuchilar dep békitti. Ular bügün'ge qeder shundaq qilip kelmekte.

10

Amoriylarning ittipaqdash qoshunning üstidin ghalib kélishi — ajayib bir möjize

¹ Shundaq boldiki, Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Yeshuaning Ayi shehirini ishghal qilip, uni mutleq yoqatqanliqini, Yérixo bilen uning padishahigha qilghinidek, Ayi bilen uning padishahighimu shundaq qilghinini, Gibéonda olturghuchilarning Israil bilen sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■ ² u we xelqi qattiq qorqti; chünki Gibéon bolsa Ayidin chong sheher bolup, paytext sheherliridek idi; uning hemme ademliri tolimu batur palwanlar idi. ³ Shuning bilen Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Hébronning padishahi Hoham, Yarmutning padishahi Piram, Laqishning padishahi Yafiya we Eglonning padishahi Debirge xewer ewetip: — ⁴ Méning yéningha kélip Gibéonlarga hujum qilishimiz uchün manga medet béringlar; chünki ular bolsa Yeshua we Israillar bilen sülh tüzüwalidi, — dédi.

⁵ Shundaq qilip Amoriylarning besh padishahi, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahi — ular özliri barliq qoshunliri bilen bille chiqip, Gibéonning udulida bargah tikip, uningha hujum qildi.

⁶ Buning bilen Gibéonliqlar Gilgaldiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha adem ewetip: — Sen öz qulliringni tashliwetmey, derhal qéshimizgha kélip medet bérip, bizni qutquzghin; chünki taghliq rayonda olturushluq Amoriylarning barliq padishahliri birliship bizge hujum qildi, — dédi. □

⁷ Buni anglap Yeshua barliq jengchilerni, jümlidin hemme batur palwanlarni élip Gilgaldin yolgha chiqti. ⁸ Perwerdigar Yeshuagha: — Ulardin qorqmighin; chünki Men ularni séning qolunggha tapshurdum, ularning héchbiri aldingda put tirep turalmaydu, — dédi.

⁹ Yeshua Gilgaldin chiqip pütün kéche méngip ularning üstige tuyuqsiz chüshti.

¹⁰ Perwerdigar ularni Israilning aldida tiripiren qildi, Yeshua ularni Gibéonda qattiq meghlup qilip qirip, Beyt-Horon'gha chiqidighan dawani yolida qoghlap, Azikah bilen Makkedahqiche sürüp-toqay qildi. ¹¹ Ular Israildin qéchip, Beyt-Horonning dawani chüshüwatqanda, Perwerdigar taki ular Azikahqa yetküche asmandin ularning üstige chong-chong möldür-tashlarni yaghdurdi. Ular öldi; mushu möldürler bilen öltürülgenler Israillar qilichlap öltürgenlerdin köp idi.

¹² Andin Yeshua Perwerdigargha söz qildi, — yeni Perwerdigar Amoriylarni Israilning aldigha tapshurghan künide u Israilning köz aldida Perwerdigargha mundaq dédi: — «Ey quyash, Gibéon üstide toxtap tur! Ey ay, Ayjalon jilghisi üstide toxtap tur!»

¹³ Shuni déwidi, xelq dühmenlerdin intiqam élip bolghuchilik quyash mangmay toxtap turdi, aymu toxtap turdi. Bu weqe Yasharning kitabida pütülgen emesmidi? Quyash texminen pütün bir kün asmanning otturisida toxtap olturushqa aldirimidi.

□ ¹⁴ Perwerdigar bir insanning nidasigha qulaq salghan shundaq bir kün ilgiri bolup baqmighan we keyinmu bolup baqmidi; chünki Perwerdigar Israil uchün jeng qildi.

¹⁵ Andin Yeshua bilen pütkül Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi. ¹⁶ Emma u besh padishah bolsa qéchip Makkedahtiki ghargha yoshuruniwalidi.

□ **10:1** «Yérusalémning padishahi Adoni-zedek» — oqurmenlerge éniqki, shu chaghda Yérusalém shehiri téxi Israillargha tewe emes. ■ **10:1** Ye. 6:15; 9:15 □ **10:6** «sen öz qulliringni tashliwetmey,...» — ibraniy tilida «qolungni qulliringdin élip ketmigei,...». □ **10:13** «Yasharning kitabi» — yaki «Adaletperwer kishining kitabi». Bu kitab Tewratta tépilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tilgha élinidu.

17 Shuning bilan birsi Yeshuaga melum qilip: — U besh padishah tépildi; ular Makkedahtiki ghargha yoshuruniwaptu, dédi. 18 Yeshua: — Undaq bolsa gharning aghzigha chong-chong tashlarni yumilitip qoyunglar, andin uning aldida ademlerni közetke qoyunglar. 19 Lékin siler toxtap qalmay dühmenliringlarni qoghap keynide qalghanlarni qiringlar; ularni öz sheherlirige kirgüzmenglar, chunki Perwerdigar Xudayinglar ularni qolunglarga tapshurup berdi, — dédi.

20 Andin shundaq boldiki, Yeshua bilan Israillar bularni qirip qattiq meghlup qilip yoqatti; lékin géchip qutulghan bir qalduq mustehkem sheherlirige kiriwalidi. 21 Andin barliq xelq Makkedahtiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha tinch-salamat yénip keldi. Héchkim Israillargha qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi. □

22 Yeshua: — Gharning aghzini échip, u besh padishahni ghardin chiqirip méning qéshimgha élip kélinglar, — dédi.

23 Ular shundaq qilip besh padishahni, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahini ghardin chiqirip uning qéshigha élip keldi. 24 U padishahlar Yeshuaning qéshigha keltürülgende, Yeshua Israilning hemme ademlerini chaqirip, özi bilen jengge chiqqan leshker serdarlirigha: — Kélip putliringlarni bu padishahlarning gedinige qoyunglar, — dédi. Shundaq déwidi, ular kélip putlirini ularning gedenlirige qoydi. 25 Andin Yeshua ulargha: — Qorqmanglar we héch hoduqmanglar, qeyser we gheyretlik bolunglar; chünki Perwerdigar siler hujum qilghan barliq dühmenliringlarga shundaq ishni qilidu, — dédi.

26 Andin Yeshua padishahlarni qilichlap öltürüp, jesetlirini besh derexke ésip qoydi; ular derexlarning üstide kechkiche ésiqliq turdi. ■ 27 Kün patqanda Yeshuaning buyruqi bilen kishiler ölüklerni derexlerdin chüshürüp, ular ilgiri yoshurun'ghan ghargha tashlap, gharning aghzigha chong-chong tashlarni qoyup qoydi. Bu tashlar taki bükün'ge qeder shu yerde turmaqta.

Zéminning jenubiy teripide urush qilish

28 U küni Yeshua Makkedahni ishghal qilip, uning padishahi bilen shehiridiki hemme xelqning birinimu qoymay qilichlap mutleq yoqatti; u Yérixoning padishahigha qilghinidek Makkedahning padishahighimu shundaq qildi.

29 Andin Yeshua bilen barliq Israillar Makkedahtin chiqip, Libnahqa bérip Libnah shehirige hujum qildi. 30 Perwerdigar unimu padishahi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurup berdi; Yeshua uni qilich bilen urup, shehiridiki hemme xelqning birinimu qoymay qilichlap öltürdi; u Yérixoning padishahigha qilghinidek uning padishahighimu shundaq qildi.

31 Andin Yeshua bilen barliq Israil Libnahdin chiqip, Laqishqa bérip, uni qamal qilip uninggha hujum qildi. 32 Perwerdigar Laqishni Israilning qoligha tapshurdi; ular ikkinchi künila uni qilich bilen élip, del Libnahqa qilghinidek, shehiridiki xelqning birinimu qoymay qilichlap öltürdi.

33 U waqitta Gezerning padishahi Horam Laqish shehirige medet bérish üçün chiqip keldi; lékin Yeshua uni barliq ademleri bilen qoshup urup, ulardin héchkimni tirik qoymay öltürdi.

34 Andin Yeshua bilen barliq Israil Laqishtin chiqip, Eglon'gha bérip uni qamal qilip, u sheherge hujum qildi. 35 Ular shu küni sheherni élip, uningdiki ademlerni qilichlidi; shu küni Yeshua sheherdiki barliq kishilerni teltöküs yoqatti; u del Laqishqa qilghinidek, ularghimu shundaq qildi. 36 Andin Yeshua bilen Israilning hemmisi Eglondin chiqip Hébron'gha bérip, u sheherge hujum qildi. 37 Ular uni élip, del Eglonda qilghandek uning

□ **10:21** «...qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi» — yaki «...tehdit sélishqa jür'et qilalmidi». ■ **10:26** Qan. 21:23; Ye. 8:29

padishahini qilichlap, uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini élip, ularning ichide olturushluq hemme ademning héchbirini qoymay qilichlap yoqatti. Yeshua sheherni we ichidiki barliq ademlerni mutleq yoqatti.

³⁸ Andin Yeshua bilen barliq Israillar Debirge bérip, u sheherge hujum qildi. ³⁹ U sheherni élip we uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini qilich bilen urup, padishahini tutup, bulardiki barliq ademlerning héchbirini qoymay teltöküs yoqatti. Yeshua Hébron'gha qilghinidek, Libnahqa we uning padishahigha qilghinidek, Debir bilen uning padishahighimu shundaq qildi.

⁴⁰ Bu teriqide Yeshua shu pütün yurtni, yeni taghliq rayonni, jenubiy Negew yurtini, Shefelah oymanliqini, dawandiki yurtlarni hujum qilip élip, hemme yurtni ishghal qilip barliq padishahliri bilen meghlup qildi. Israilning Xudasi Perwerdigar buyrughinidek, u héchkimni qoymay, belki nepesi barlarning hemmisini mutleq yoqatti. ■ ⁴¹ Yeshua Qadesh-Barnéadin tartip Gazaghiche bolghan yurtlarni, shuningdek Goshenning pütkül yurtini taki Gibéon'ghichimu hujum bilen aldi. ⁴² Bu qétimqi urushta Yeshua bu padishahlarni meghlup qilip, ularning zéminini igilidi. Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar Israil terepte turup jeng qildi.

⁴³ Andin Yeshua bilen barliq Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi.

11

Shimaliy ittifaqdash eller bilen urush qilish

¹ Emma Hazorning padishahi Yabin bularni anglap Madonning padishahi Yobab bilen Shimronning padishahi we Aqsafning padishahigha adem ewetti, ² shundaqla shimaldiki taghliq rayondiki padishahlargha, Kinnerotning jenubidiki tüzlenglik, oymanliq we gherbtiki Dor évizlikidiki hemme padishahlargha elchi ewetti; □ ³ U yene sherq bilen gherb tereptiki Qanaaniylar, Amoriylar, Hittiylar, Perizziylar bilen taghliq rayondiki Yebusiylar we Hermon téghining étikidiki Mizpah yurtida turuwatqan Hiwiylarni chaqirdi. ⁴ Ular, yeni padishahliri we barliq qoshunliri chiqti; ularning sani déngiz sahilidiki qumdek köp idi, ularning nurgun at we jeng harwiliri bar idi. ⁵ Bu hemme padishahlar bir bolup yighilip, Israil bilen jeng qilish üçün Merom sulirining boyida chédirlarni tikti.

■ **10:40** Qan. 7:2; 20:16, 17; Ye. 8:2 □ **11:2** «Dor évizlik» — yaki «Nafat-Dordiki».

Yeshua peyghemberning Qanaanning shimaliy terpidiki herbiy yürüshliri

Qanaan shimaliy teripide yürüzülgen herbiy yürüshler

⁶ Lékin Perwerdigar Yeshuagha: — Sen ulardin héch qorqmighin; chünki Men ete mushu waqitlarda ularning hemmisini Israilning aldida halaketke tapshurimen. Sen ularning atirining peylirini késip, harwilirini otta köydürüwétisen, — dédi.

⁷ Buni anglap Yeshua bilen uning hemme jengchiliri Merom sulirining yénigha bérip, ularning üstige tuyuqsiz chüshüp hujum qildi. ⁸ Perwerdigar ularni Israilning qoligha tapshurdi; ularni urup Chong Zidon we Misrefot-Mayimghiche, shundaqla sherq tereptiki Mizpah wadisighiche sürüp bérip, ulardin héchbirini qoymay qilichlap öltürdi.

⁹ Yeshua Perwerdigarning özige buyrughinidek qilip, ularning atirining peylirini késip, harwilirini otta köydürüwetti.

¹⁰ Shu chaghda Yeshua qaytip bérip, Hazorni ishghal qilip, uning padishahini qilichlap öltürdi. Hazor bolsa shu dewrlerde ashu barliq ellerning béshi idi. ¹¹ *Israillar* sheher ichide olturushluq hemmisini qilichlap öltürüp, héch nepes igisini qoymay hemmisini üzül-késil yoqatti; Hazorni Yeshua otta köydürüwetti, ¹² Shu padishahlarning barliq paytext sheherlirini élip, ularning padishahlirini meglup qildi; Perwerdigarning quli bolghan Musa buyrughinidek, u ularni qilichlap üzül-késil yoqatti. ■ ¹³ Lékin égzlikke sélin'ghan sheherlerni bolsa, Israil köydürmidi; Yeshua ulardin peqet Hazornila köydürüwetti. ¹⁴ *Israillar* bu sheherlerdiki gheniyetlerni we charpaylarni özlirige olja qilip aldi, lékin ichidiki hemme ademlerni qilichlap yoqatti; ular birmu nepes igisini tirik qoymidi.

¹⁵ Perwerdigar Öz quli bolghan Musagha néme buyrughan bolsa, Musamu Yeshuagha shuni buyrughanidi we Yeshuamu shundaq qildi. U Perwerdigarning Musagha buyrughinidin héchnémini qaldurmay hemmini shu boyiche ada qildi.■

¹⁶ Shu teriqide Yeshua shu zéminning hemmisini, yeni taghliq rayondiki zéminlarni, barliq jenubiy Negew zéminini, barliq Goshen zéminini, oymanliqtiki zéminlarni, tüzlengliktiki zéminlarni we Israilning taghliq rayonlirini we Shefelah oymanliqini, □

¹⁷ Séir dawinighiche sozulghan Halak téghidin taki Hermon téghining étikidiki Liwan jilghisigha jaylashqan Baal-Gadqiche bolghan zéminni igilidi; u ularning hemme padishahlirini tutup ularni ölümge mehkum qildi. □ ¹⁸ Shu teriqide Yeshua bu hemme padishahlar bilen uzun waqit jeng qildi. ¹⁹ Gibéonda olturaqlashqan Hiwiylardin bashqa, héchbir sheher Israil bilen sulh tüzmedi. Israil ularning hemmisini jeng arqiliqla aldi. ²⁰ Chünki ularning könglining qattiq qilinishi, Israil bilen jeng qilish niyitide bolushi Perwerdigardin idi; buning meqsiti, ularning üzül-késil yoqitilishi; yeni, ulargha héch rehim qilinmay, eksiche Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularning yoqitilishi üçün idi.

²¹ U waqitta Yeshua kélip Anakiylargha hujum qilip ularni taghliq rayondin, Hébrondin, Debirdin, Anabdin, Yehudaning hemme taghliq rayoni bilen Israilning hemme taghliq rayonidin yoqatti; Yeshua ularni sheherliri bilen qoshup üzül-késil yoqatti. □ ²² Shuning bilen *Israillarning* zéminida Anakiylardin héchbirimu qaldurulmidi; peqet Gaza, Gat we Ashdodta birnechchisila qaldi.

²³ Shu teriqide Yeshua Perwerdigar Musagha wede qilghandek pütkül zéminni aldi; Yeshua uni Israilgha ularning qoshun-qebilisi boyiche miras qilip teqsim qildi. Andin zémin jengdin aram tapti.

12

Ishghal qilin'ghan zémin we sheherler

■ **11:12** Qan. 20:16, 17; Ye. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Chöl. 33:52; Qan. 7:2; 20:16 □ **11:16** «*Israil taghliq rayonliri*» — shu rayonning kényinki nami. □ **11:17** «*Halak téghi*» — yaki «*Siliq Tagh*». □ **11:21** «*Anakiylar*» — gigantlardin bolghan bir qebile.

¹ Israil Iordan deryasining u teripide, yeni kün chiqish teripide *ikki* padishahni öltürdi. Ular ularning zéminini, yeni Arnon deryasidin tartip Hermon taghliqigha tutashqan zémin bilen sherq tereptiki barliq Arabah tüzlenglikini igilidi. Shu *ikki* padishahlar bolsa: —□

² *birsi* Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihon; u Aroer (Aroer Arnon deryasining boyida) we Arnon jilghisidiki sheherdin tartip, Giléadning yérimini öz ichige alghan Yabbok deryasighiche (bu Ammoniylarning chégrisi idi) bolghan yerlerde seltenet qilatti; ³ u seltenet qilghan zémin yene sherq tereptiki Kinnerot déngizidin tartip Arabah déngizighiche, yeni Shor déngizighiche sozulghan Arabah tüzlenglikini, shundaqla sherq tereptiki Beyt-Yeshimotqa baridighan yolni we jenub teripide Pisgah téghining dawanlirining chétigiche sozulghan zéminni öz ichige alatti.□

⁴ Uningdin bashqa Israil Bashan padishahi Ogning zéminini aldi; u Refayiylar *déyilidighan gigantlarning* qalduqidin biri idi (ular Ashtarot we Edreyde turatti). ■ ⁵ U Hermon téghidiki yurtlarga, Salkah we pütkül Bashan zéminigha, yeni Geshuriylar bilen Maakatiylarning chégrisighiche, shuningdek Giléadning yérimigha, taki Heshbonning padishahi Sihonning chégrisighiche seltenet qilatti.

⁶ Perwerdigarning quli bolghan Musa bilen Israillar bulargha hujum qilip meghlup qilghanidi we Perwerdigarning quli Musa shu zéminni Rubenlerge, Gadlarga we Manassehning yérim qebilisige miras qilip bergenidi.■

⁷ Töwendikiler Yeshua bilen Israillar Iordan deryasining gherb teripide hujum qilip meghlup qilghan padishahlardur; ularning zéminliri Liwan jilghisidiki Baal-Gadtin tartip, Séirning dawanlirining yénidiki Halak téghighiche bolghan zéminlardin ibaret idi. Yeshua bu zéminlarni Israilning qoshun-qebililiri boyiche ulargha miras qilip berdi, ■ ⁸ jümlidin taghliq yurtni, Shefelah oymanliqini, Arabah tüzlenglikini, égzliktiki dawanlarni, chöllükni we jenubtiki Negew zéminini, hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zéminlirini bölüp berdi: —

⁹ Ularning padishahlirining biri Yérixoning padishahi, biri Beyt-Elning yénidiki Ayining padishahi, ¹⁰ biri Yérusalémning padishahi, biri Hébronning padishahi, ¹¹ biri Yarmutning padishahi, biri Laqishning padishahi, ¹² biri Eglonning padishahi, biri Gezerning padishahi, ¹³ biri Debirning padishahi, biri Gederning padishahi, ¹⁴ biri Xormahning padishahi, biri Aradning padishahi, ¹⁵ biri Libnahning padishahi, biri Adullamning padishahi, ¹⁶ biri Makkedahning padishahi, biri Beyt-Elning padishahi, ¹⁷ biri Tappuahning padishahi, biri Heferning padishahi, ¹⁸ biri Afekning padishahi, biri Lasharonning padishahi, ¹⁹ biri Madonning padishahi, biri Hazorning padishahi, ²⁰ biri Shimron-Meronning padishahi, biri Aqsafning padishahi, ²¹ biri Taanaqning padishahi, biri Megiddoning padishahi, ²² biri Kedeshning padishahi, biri Karmelning yénidiki Yoknéamning padishahi, ²³ biri Dor égzlikidiki Dorning padishahi, biri Goyimning padishahi, □ ²⁴ biri Tirzahning padishahi bolup, jemi ottuz bir padishah idi.

13

Perwerdigarning yene Yeshuagha söz qilishi

¹ Emma Yeshua yashinip, yéshi xéli bir yerge bérip qalghanidi. Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen emdi qérip qalding, yéshingmu chongiyip qaldi, lékin yene igilinishi kérek bolghan nurghun zémin bar. ² Bu zéminlar bolsa munular: — Filistiylarning we

□ **12:1** «Izahat» — mushu bablardiki mezmunlarni obdanraq chüshinish üçün munasiwetlik xeritilerni körüng.

□ **12:3** «Kinnerot déngizi» — yaki «Galiliye déngizi». «Shorluq déngiz» — hazir «Ölük Déngiz» dep atilidu. ■ **12:4**

Qan. 1:4 ■ **12:6** Chöl. 21:24; 32:33 ■ **12:7** Ye. 10:40 □ **12:23** «Dor égzlikidiki Dorning padishahi» — yaki

«Nafat-Dordiki dorning padishahi».

Geshuriylarning barliq yurtliri, ³⁻⁴ yeni Misirning sherq teripidiki Shihor deryasidin tartip, shimal teripidiki Ekron shehirining chégralirighiche sozulghan yerler (shu yurt Qanaaniylarning zémini hésablinatti), jümlidin Gaza, Ashdod, Ashkélon, Gat we Ekronniki besh Filistiy emir bashquridighan yurtlar bilen Awwiylarning jenub tereptiki yurtliri; Zidoniylargha tewe bolghan Mearahdin tartip Afek bilen Amoriylarning chégrasighiche bolghan Qanaaniylarning barliq zémini; □ ⁵ Gebaliylarning zémini we barliq Liwan zémini, yeni kün chiqish tereptiki Hermon téghining étikidiki Baal-gadtin tartip, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolghan zéminlar; □ ⁶ Liwandin tartip Misrept-Mayimghiche sozulghan taghliqta barliq olturuwatqanlarning, yeni Zidoniylarning zémini qatarliqlardin ibarettur. Bu zémindiki xelqning hemmisini Men Israil aldidin qoghliwétimen. Shunga sen choqum Méning sanga buyrughinim boyiche buni chek tashlap Israilliqlargha miras qilip teqsim qilip bérishing kérek. ⁷ Sen emdi bu zéminlarni toqquz qebile bilen Manassehning yérim qebilisige miras qilip bölgin».

□ **13:3-4** «Mearahdin» —yaki «Arahdin». □ **13:5** «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...» — yaki «Libo-Xamatqiche...».

Qanaan (Pelestin) (Yeshua peyghember zéminni teqsim qilghandin kéyin)

Jordan deryasining sherq teripidiki miras zéminlar

⁸ Rubenler bilan Gadlar bolsa, *Manassehning yérim qebilisi* bilan birlikte Jordan deryasining u qéti, yeni sherq teripide Musaning ulargha bergin mirasigha ige boldi; buni Perwerdigarning quli bolghan Musa ulargha miras qilip bergenidi: — ⁹ Ularning zéminliri Arnon jilghisining boyidiki Aroerdin tartip, jümlidin jilghining otturidiki sheher we Dibon'ghiche sozulghan Medeba tüzlengliki, ¹⁰ Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning padishahi Sihonning Ammoniylarning chégrisighiche bolghan hemme sheherliri; ¹¹ Giléad bilen Geshuriylar we Maakatiylarning chet yurtliri, Hermon téghining hemmisi we Salkahghiche sozulghan barliq Bashan zémini; ¹² *gigantlar bolghan* Refayiylarning qalduq neslidin bolghan Ashtarot bilen Edreyde seltenet qilghan Ogning Bashandiki pütkül padishahliq zéminidin ibaret idi; mushu zémindikilerni Musa meghlup qilip, zéminlirigha ige boldi. ¹³ Lékin Israillar Geshuriylar bilan Maakatiylarni öz yurtliridin qoghliwetmidi; shunga Geshuriylar bilen Maakatiylar bügün'giche Israil arisida turmaqta.

¹⁴ Lékin *Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen*; Israilning Xudasi Perwerdigar ulargha éytqinidek, Perwerdigargha atap otta sunulghan qurbanliqlar ularning mirasidur.□

¹⁵ Musa Rubenler qebilisige, jemet-ailliri boyiche yurtlarni miras qilip berdi.

¹⁶ Ularning zémini bolsa Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip, jilghining otturidiki sheher we Medebaning yénidiki pütkül tüzlenglik, ¹⁷ Heshbon we uninggha qarashliq tüzlengliktiki hemme sheherler, Dibon, Bamot-Baal, Beyt-Baal-Méon, ¹⁸ Yahaz, Kedemot, Mefaat, □ ¹⁹ Kiriatayim, Sibmah, we «Jilgha téghi»diki Zeret-Shahar, ²⁰ Beyt-Péor, Pisgah téghidiki dawanlar, Beyt-Yeshimot, ²¹ tüzlengliktiki barliq sheherler we Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning padishahi bolghan Sihonning pütkül seltenitining zéminini öz ichige aldi. Bu padishah we uning bilen shu yurtta olturushluq, *Sihon'gha* béqin'ghan serdarlar Ewi, Rekem, Zur, Xur we Reba qatarliq Midiyan emirliri bolsa Musa teripidin öltürülgenidi. ²² Shu waqitta Israillar öltürgenler ichide Béorning oghli palchi Balaammu bar idi; unimu ular qilichlap öltürgenidi.■

²³ Rubenlarning zéminining chégrasi Jordan deryasining özi idi. Rubenlarning jemet-ailliri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen kent-qishlaqliri idi.□ ■

²⁴ Musa yene Gad qebilisige, yeni Gadlarning jemet-ailliri boyiche ulargha miras bölup bergenidi. ²⁵ Ularning zéminliri bolsa Yaazer bilen Giléadning barliq sheherliri, Ammoniylarning zéminining yérimi taki Rabbah aldidiki Aroergiche, ²⁶ Heshbondin tartip Ramat-Mizpeh we Betonimghiche, Mahanayimdin tartip Debirning chégrisighiche, ²⁷ jilghigha jaylashqan Beyt-Haram, Beyt-Nimrah, Sukkot we Zafonlar, Heshbonning padishahi Sihonning seltenitining Jordan deryasining sherqiy qétidiki qalghan qismi, deryani yaqilap Kinneret Déngizining u bëshighiche idi.

²⁸ Gadlarning jemet-ailliri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen kent-qishlaqliri idi.

²⁹ Musa Manassehning yérim qebilisigimu miras bergenidi; Manassehning yérim qebilisige jemet-ailliri boyiche bu miras bölup bérilgenidi: — ³⁰ zéminliri Mahanayimdin tartip, pütkül Bashan zémini, Bashanning padishahi Ogning pütkül seltenitining zémini we

□ **13:8** «Rubenler bilan Gadlar bolsa, Manassehning yérim qebilisi bilan birlikte...» — ibraniiy tilida «Rubenler bilan Gadlar bolsa, uning bilen birlikte...». □ **13:12** «Refayiylar» — gigantlar idi. Ular toghruluq «Qan.» 2:10-11, 20, 3:11ni körüng. □ **13:14** «... Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen» — ibraniiy tilida «... u Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen». □ **13:18** «Yahaz» — yaki «Yahazah». ■ **13:22** Chöl. 31:8 □ **13:23** «Rubenlarning zéminining chégrasi Jordan deryasining özi idi» — ibraniiy tilida «Rubenlarning zéminining chégrasi Jordan deryasining özi we uning chégrisi idi». ■ **13:23** Chöl. 34:14, 15

Yairning barliq yéza-kentliri (bu yéza-kentler Bashanning özige joylashqan bolup, jemiyy atmish idi), ■ ³¹ Giléadning yérimi bilen Bashan padishahi Ogning seltenitidiki Ashtarot we Edrey sheherliri Manassehning oghli Makirning ewladigha tewe qilin'ghan bolup, Makirlarning yérim qismigha jemet-aililiri boyiche miras qilip bölup bérilgenidi.

³² Musa Iordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlenglikiride bolghan waqtida bölup bergén miraslar mana bu zéminlar idi.□

³³ Lékin Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni teqdim qilmidi; Israilning Xudasi Perwerdigar ulargha éytqinidek, U Özi ularning mirasidur.■

14

Yehudagha teqdim qilin'ghan zéminlar

¹ Israillarning Qanaan zéminidin alghan mirasliri töwendikidek; Eliazar kahin bilen Nunning oghli Yeshua we Israil qebililridiki jemet-aile bashliqliri mushu miraslarni ulargha bölup bergén. ■ ² Perwerdigar Musaning wasitisi bilen toqquz yérim qebile toghrisida buyrughinidek, ularning herbirining ülüshi chek tashlash bilen bölup bérildi.

■ ³ Chünki qalghan ikki qebile bilen Manassehning yérim qebilisining mirasini bolsa Musa Iordan deryasining u teripide ulargha teqsim qilghanidi; lékin u Lawiylargha ularning arisida héch miras bermigenidi ⁴ (Yüsüpnung ewladliri Manasseh we Efraim dégen ikki qebilege bölün'genidi. Lawiylargha bolsa, turushqa bolidighan sheherler békitilip, shundaqla shu sheherlerge tewe yaylaqlardin charpaylirini baqidighan we mal-mülükirini orunlashturidighan yerlerdin bashqa ulargha héch ülüshlerni bermigenidi).

⁵ Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar shundaq qilip zéminni bölüşüwaldi.

Kalebke teqdim qilin'ghan zémin

⁶ Yehudalar Gilgalgha, Yeshuaning qéshigha keldi, Kenizziy Yefunnehning oghli Kaleb Yeshuagha mundaq dédi: — «Perwerdigar Öz adimi bolghan Musagha men bilen séning toghrangda Qadesh-Barnéada néme dégenlikini bilisen'ghu; ■ ⁷ Perwerdigarning adimi Musa méni Qadesh-Barnéadin zéminni charlap kélishe ewetkende, men qiriq yashta idim; chin étiqadliq könglüm bilen uninggha xewer yetküzgenidim. □ ⁸ Emma men bilen chiqqan qérindashlirim xelqning könglini su qiliwetkenidi. Lékin men bolsam pütün qelbim bilen Perwerdigar Xudayinggha egeshtim. ■ ⁹ U küni Musa qesem qilip: — «Sen pütün qelbing bilen Perwerdigar Xudayinggha egeshkingning üçün, séning putung dessigen zémin jezmen ebedgiche séning bilen neslingning mirasi bolidu» — dégenidi. ¹⁰ — Mana Israil chölde sergerdan bolup yürgende, Perwerdigar Musagha shu sözlerni dégen künidin kéyinki qiriq besh yil ichide Özi éytqinidek méni tirik saqlidi. Mana men бүгүн seksen besh yashqa kirdim. ¹¹ Men mushu kündimu Musa méni charlashqa ewetken kündikidek küchlükmen, meyli jeng qilish bolsun yaki bir yerge béríp-kélishe bolsun, méning yenila baldurqidek küch-dermanim bardur. □ ■ ¹² Emdi Perwerdigar shu künide wede qilghan bu taghliq yurtni manga miras qilip bergin; chünki u küni

■ **13:30** Chöl. 32:14; Qan. 3:4, 14 □ **13:32** «Musa Iordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlenglikiride bolghan waqtida...» — «Chöl.» 22-babni körüng. ■ **13:33** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:2 ■ **14:1** Chöl. 34:17 ■ **14:2** Chöl. 26:55 ■ **14:6** Chöl. 14:24; Qan. 1:36 □ **14:7** «chin étiqadliq könglüm bilen» — ibraniy tilida «pütün könglüm bilen» dep ipadilinidu. Charlighuchilardin peqet Kaleb bilen Yeshuala zémin toghruluq ademning iman-étiqadini righbetlendüridighan xewerlerni yetküzgenidi («Chöl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Chöl. 14:24 □ **14:11** «...bir yerge béríp-kélishe bolsun...» — ibraniy tilida «chiqish-kirish bolsun...» bilen ipadilinidu. ■ **14:11** Chöl. 27:17; Qan. 31:2

senmu u yerde Anakiylar turidighanliqini, shundaqla chong hem mustehkem sheherler barliqini anglidingghu. Lékin Perwerdigar men bilen bille bolsila, Perwerdigar éytqinidek men ularni qoghliwétimen».□

¹³ Buni anglap Yeshua Yefunnehning oghli Kalebke bext-beriket tilep, Hébronni uninggha miras qilip berdi. ¹⁴ Shunga Hébron taki бүгүн'giche Kenizziy Yefunnehning oghli Kalebning mirasi bolup turmaqta; chünki u pütün qelbi bilen Israilning Xudasi Perwerdigargha egeshken ¹⁵ (ilgiri Hébron bolsa Kiriya-Arba dep atilatti. Arba dégen adem Anakiylar arisida eng dangqi chiqqan adem idi). Shundaq qilip zémin jengdin aram tapti.□

15

Yehudalargha teqdim qilin'ghan zéminning chégrasi we sheherliri

¹ Yehudalar qebilisining mirasi bolsa jemet-a'ililiri boyiche chek tashlinip érishken zémin bolup, jenubiy terepning uchi Édomning chégrisigha we Zin chölige tutashti; ² jenubiy chégrisi «Shor déngizi»ning ayighidin, yeni jenubiy terepke choqchiyip chiqqan qoltuqtin bashlinip, □ ■ ³ «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin ötüp, Zin'gha tutashti; andin Qadesh-Barnéaning jenubini yaqilap Hezron'gha ötüp, Addargha bérip, Karkaahqa burulup, □ ⁴ Azmon'gha ötüp Misir éqini bilen chiqip, uchi déngizgha taqishatti. Bu ularning jenubiy chégrisi idi.□

⁵ Sherqiy chégrisi bolsa Shor déngizidin Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizighiche idi; shimaliy chégrisi bolsa déngizning Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizidin bashlinip, ⁶ andin Beyt-Hoglahgha bérip, Beyt-Arabahning shimolidin ötüp, Rubenning oghli Bohanning téshining qéshighiche idi; ⁷ andin chégra Aqor jilghisidin Debirge qarap ötüp, u yerdin shimal teripige burulup, jilghining jenub teripidiki Adummingha chiqidighan dawanning udulidiki Gilgalgha yétip bérip, andin En-Shemesh suliridin ötüp, En-Rogel buliqigha tutishatti; ⁸ u yerdin «Ben-Hinnomning jilghisi»gha chiqip, Yebusiylar égzlikidin, yeni Yérusalémning jenub teripidiki dawandin ötüp, andin Hinnom jilghisining aldigha, yeni gherb terepke, Refayiylarning jilghisining shimaliy béshidiki taghning choqqisigha chiqti; □ ⁹ chégra bu taghning choqqisidin Neftoah süyining buliqigha bérip, andin Efron téghidiki sheherlirining yéni bilen chiqip, u yerdin Baalah (yeni Kiriya-Yéarim)gha yétip bérip, ¹⁰ andin Baalahtin ötüp, gherb teripige qayrilip Séir téghigha bérip, Yéarim téghi (yeni Késalon)ning shimaliy baghridin ötüp, Beyt-Shemeshke chüshüp, Timnahtin ötti; ¹¹ andin shimalgha qarap Ekronning dawini bilen chiqip Shikron'gha ötüp, Baalah téghining yénigha tutiship, Yabneelge yétip, andin uchi déngizgha taqashqanidi. ¹² Gherb teripidiki chégrisi bolsa déngiz boyliri idi. Yehudalarning jemet-a'ililiri boyiche ulargha toxtitilghan töt teripidiki chégra mana shu idi.■

¹³ Yefunnehning oghli Kalebge bolsa, Perwerdigarning Yeshuagha bergen emri boyiche, uninggha Yehudalarning arisida bir ülüş, yeni Anakning atisi Arbaning shehiri bolghan Hébron ata qilindi. ■ ¹⁴ Kaleb shu yerdin Shéshay, Ahiman we Talmay dégen üç Anakiyni qoghliwetti; ular üçi Anakning ewladi idi. ■ ¹⁵ Andin shu yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlarga hujum qildi (ilgiri Debirning nami Kiriya-Sefer idi). ¹⁶ Kaleb:

□ **14:12** «Anakiylar» — gigantlardin bolghan bir qebile. □ **14:15** «Kiriya-Arba» — «Arbaning yéza-kentliri» dégen menide. □ **15:2** «Shor déngizi» — yene «Ölük Déngiz» depmu atilidu. ■ **15:2** Chöl. 34:4 □ **15:3** «Sériq Éshek dawini» — ibraniy tilida «Akrabbim dawini», bezide shundaq atilidu. □ **15:4** «uchi déngizgha taqishatti» — bu déngiz «Ottura Déngiz»dur. «ularning jenubiy chégrisi» — ibraniy tilida «silerning jenubiy chégranglar». □ **15:8** «Ben-Hinnom» — «Hinnomning oghli» dégen menide. ■ **15:12** Chöl. 34:6 ■ **15:13** Ye. 14:15; Hak. 1:20 ■ **15:14** Hak. 1:10

— Kimki Kiriati-Seferge hujum qilip uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.

¹⁷ Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi. ¹⁸ Shundaq boldiki, qiz yatliq bolup uning qéshigha barar chaghda, éri atisidin bir parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soridi. □

¹⁹ U jawab bérrip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin *qaghjiraq* yer bergenkensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, — dédi. Shuni déwidi, Kaleb uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi. □

²⁰ Töwendikiler Yehuda qebilisige ularning jemet-aililiri boyiche tegken miras ülüshlerdur: —

²¹ Yehuda qebilisining eng jenubigha jaylashqan, Édom chégrisi tereptiki sheherler: — Kabzeel, Éder, Yagur, ²² Kinah, Dimonah, Adadah, ²³ Kedesh, Hazor, Yitnan, ²⁴ Zif, Telem, Béalot, ²⁵ Hazor-hadattah, Kériot-Hezron (yeni Hazor), ²⁶ Amam, Séma, Moladah, ²⁷ Hazar-Gaddah, Heshmon, Beyt-Pelet, ²⁸ Hazar-Shual, Beer-Shéba, Biziotiya, ²⁹ Baalah, Ijim, Ézem, ³⁰ Eltolad, Késil, Xormah, ³¹ Ziklag, Madmannah, Sansannah, ³² Libaot, Shilhim, Ayin we Rimmon qatarliqlar jemiyyigirme toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi. □

³³ Shefelah oymanliqidiki sheherler bolsa Eshtaol, Zoréah, Ashnah, ³⁴ Zanoah, Engannim, Tappuah, Enam,

³⁵ Yarmut, Adullam, Sokoh, Azikah, ³⁶ Shaarayim, Aditaim, Gederah we Gederotaim bolup, jemiyyon töt sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi. ³⁷ Bulardin bashqa yene Zinan, Hadashah, Migdal-Gad, ³⁸ Diléan, Mizpah, Yoqteel, □ ³⁹ Laqish, Bozkat, Eglon, ⁴⁰ Kabbon, Lahmas, Qitlish, □ ⁴¹ Gederot, Beyt-Dagon, Naamah we Makkedah bolup, jemiyyon alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁴² Buningdin bashqa yene Libnah, Éter, Ashan, ⁴³ Yeftah, Ashnah, Nezib, ⁴⁴ Kéilah, Aqzib we Mareshah bolup, jemiyyon toqquz sheher we yene ulargha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi; ⁴⁵ yene Ekron bilen uninggha qarashliq yéza-kentler, ⁴⁶ shundaqla Ekronning gherb teripidin tartip Ashdodning yénidiki hemme sheherler bilen ularning kent-qishlaqliri qoshulup, ⁴⁷ Ashdod we uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar, Gaza shehiri we shundaqla Misir éqinighiche we Ulugh Déngizning qirghiqighiche, uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar bar idi.

⁴⁸ Taghliq rayondiki sheherler: — Shamir, Yattir, Sokoh, ⁴⁹ Dannah, Kiriati-Sannah (yeni Debir), □ ⁵⁰ Anab, Esstemoh, Anim, □ ⁵¹ Goshen, Holon we Giloh bolup, jemiyyon bir sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁵² Buningdin bashqa yene Arab, Dumah, Éshan, ⁵³ Yanim, Beyt-Tappuah, Afikah, ⁵⁴ Humtah, Kiriati-Arba (yeni Hébron) we Zior bolup, jemiyyon toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁵⁵ Buningdin bashqa yene Maon, Karmel, Zif, Yuttah, ⁵⁶ Yizreel, Yokdéam, Zanoah,

□ **15:18** «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» — bu ish sel sirlig tuyulidu. Némishqa Otniyelning özi bu telepni qoymaydu? 18-ayetke qarighanda, pursat kelkende, Aksah özi dadisigha 19-ayettiki telepni qoyidu. □ **15:19** «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenkensen...» — ibraniy tilida peqet «sen manga Negewdin yerni bergenkensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi), belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu. □ **15:32** «... jemiyyigirme toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi» — tizimlan'ghan sheherler 29 emes, belki 36 sheher; tizimlan'ghan sheherlerning namliri belkim «qarashliq kent-qishlaqlar»din birnechchisini öz ichige alsa kérek (mesilen, 23- we 25-ayettiki «Hazor»). □ **15:38** «Mizpah» — yaki «Mizpeh». □ **15:40** «Lahmas» — yaki «Lahmam». □ **15:49** «Kiriati-Sannah» — yaki «Kiriati-Sefer». □ **15:50** «Esstemoh» — yaki «Esstemoa».

⁵⁷ Kayin, Gibéah we Timnah bolup, jemiý on sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁵⁸ Buningdin bashqa yene Halhul, Beyt-Zur, Gedor, ⁵⁹ Maarat, Beyt-Anot we Eltekon bolup, jemiý alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁶⁰ Buningdin bashqa yene Kiriya-Baal (yeni Kiriya-Yéarim) we Rabbah dégen ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁶¹ Chöldiki sheherler bolsa: — Beyt-Arabah, Middin, Sekakah, ⁶² Nibshan, «Shor Shehiri» we En-Gedi, jemiý alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi. □

⁶³ Lékin Yérusalémda olturuqluq Yebusiylarni bolsa Yehudalar qoghliwételmigen; shunga ta бүгүн'giche Yebusiylar Yehudalar bilen Yérusalémda bille turmaqta.

16

Yüsüf qebilisining mirasi — yeni Efrayim we Manasseh qebililirining mirasi

¹ Yüsüpning ewladlirigha chek tashlinip chiqqan miras zémin bolsa Yérixogha tutash bolghan Iordan deryasidin tartip, Yérixoning sherq teripidiki köllergiche bolghan yurtlar we Yérixodin chiqip, chöldin ötüp Beyt-Elning taghliq rayonigha sozulghan yurtlar idi.

□ ² Chégrisi Beyt-Eldin tartip Luzgha, andin Arkiylarning chégrisidiki Atarotqa yétip, ³ andin gherb teripige bérip, Yafletiyelning chégrisigha tutishup, Astin Beyt-Horonning chétige chüshüp, Gezerge bérip déngizda axirlishatti. ⁴ Yüsüpning ewladliri, yeni Manasseh bilen Efraimlar érishken miras ülüshi mana shu idi.

⁵ Efraimlarning jemet-ailiri boyiche alghan zéminining chégrisi töwendikidek: — miras zéminning sherq tereptiki chégrisi Atarot-Addardin tartip üstün Beyt-Horon'ghiche yétip, ⁶ andin déngizgha bérip shimalgha qarap Mikmitatqa chiqti; andin yene sherq teripidiki Taanat-Shilohqa qayrilip, uningdin ötüp sherq terepke qarap Yanoahqa, ⁷ Yanoahdin chüshüp Atarot bilen Naaratqa yétip, Yérixogha tutishup Iordan deryasigha chiqti.

⁸ Chégra Tappuahdin gherb terepke chiqip Kanah éqinighiche bérip, déngizgha yétip ayaghlashti. Efraimning qebilisige, yeni ularning jemet-aililirige tegken miras ülüshi shu idi. ⁹ Buningdin bashqa Efraimlar üçün Manassehning mirasining ot-turısında birnechche sheherler ayrilghanidi; bu ayrilghan sheherlarning hemmisi qarashliq kent-qishlaqliri bilen qoshulghanidi. ¹⁰ Emma *Efraimlar* Gezerde olturushluq Qanaaniylarni qoghliwetmigenidi; shunga Qanaaniylar ta бүгүн'giche Efraimning arisida turup, mexsus hasharchi medikarlar bolup turmaqta.

17

Manassehning mirasi

¹ Manasseh Yüsüpning tunji oghli bolghachqa, uning qebilisigimu chek tashlinip miras bérilgen. Manassehning tunji oghli Makirning *ewladliri* (Makir Giléadning atisi idi) batur palwan bolghachqa, ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi. □ ■ ² Manassehning qalghan ewladlirimu, jumladin Abiézerler, Helekler, Asrieller, Shekemler, Heferler bilen Shémidalar öz jemet-aililiri boyiche miras ülüshini aldi. Bular bolsa Yüsüpning oghli Manassehning er jemet aililiri idi.

³ Emdi Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli Zelofihadning oghul perzentliri yoq bolup, peqet qizlirila bar idi. Uning qizlirining

□ **15:62** «Shor Shehiri» — yaki «Ir-Hammelah». □ **16:1** «sherq teripidiki köllergiche» — yaki «sherq teripidiki bulaqlarghiche». □ **17:1** «...ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi» — ibraniy tilida «...uninggha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi». Muqeddes kitabda pütün bir jemet bezide peqet atisining ismi bilen atilip bir ademdek körsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20

isimliri Mahlah, Noah, Hogleh, Milkah we Tirzah idi. ■ ⁴ Ular kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshua we emirlarning qéshigha béríp ulargha: — Perwerdigar Musagha biz toghruluq qérindashirimiz qatarida miras bérishke emr qilghanidi, dédi. Shuni déwidi, *Yeshua* Perwerdigarning emri boyiche ularning atisining qérindashliri qatarida ulargha miras berdi. ■ ⁵ Buning bilen Iordan deryasining u teripidiki Giléad bilen Bashan zéminliridin bashqa, Manassehke yene on ülüş yer bérildi. ⁶ Chünki Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida mirasqa ige bolghanidi; Giléad zémini Manassehning qalghan ewladlirigha tegkenidi. □

⁷ Manassehning zéminining chégrisi bolsa Ashirdin tartip Shekemning utturidiki Mikmitatqa béríp, andin jenub teripige qayrilip, En-Tappuahda turghuchilarning jayighiche tutishatti. □ ⁸ Chünki Tappuahning zémini bolsa Manassehge tegkenidi; lékin Manassehning chégrisidiki Tappuah shehiri Efraimgha tewe idi. ⁹ Chégrisi u yerdin Kanah éqinigha chüshüp, jilghining jenub teripi bilen chiqti. U yerdiki sheherler bolsa Manassehning sheherlirining arisida bolsimu, Efraimgha tegdi. Manassehning chégrisi jilghining shimal teripi bilen béríp déngizgha yétip axirlishatti. ¹⁰ Jilghining jenub teripidiki zémin Efraimgha, shimal teripidiki zémin Manassehke tewe idi; gherb teripining chégrisi déngiz idi. Ularning zémini shimal teripide Ashirning ülüşigiche yétip, sherq teripi Issakarning ülüşige tutashqanidi.

¹¹ Manassehkimu Issakar bilen Ashirning ülüşliri ichidin Beyt-Shéan we uninggha qarashliq kentler, Ibléam bilen uninggha qarashliq kentler, Dor ahali bilan Dorgha qarashliq kentler, En-Dor ahali bilan En-Dorgha qarashliq kentler, Taanaq ahali bilan Taanaqqa qarashliq kentler we Mégiddo ahali bilan Mégiddogha qarashliq kentler, yeni «Üch Égizlik» dégen yurt tegdi. □ ¹² Lékin Manasseh bu sheherdikilerni qoghliwitelmidi; Qanaaniylar shu yurtlarda turuwérishke niyet baghliganidi. ■ ¹³ Israillar barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin mutleq qoghliwételmidi.

¹⁴ Yüsüpler bolsa Yeshuagha: — Bizler Perwerdigar hazirghiche shundaq beriketlep kelgen, chong bir xelq tursaq, sen némishqa chek tashlash bilen bizge peqet bir ülüş miras, bir parche yerla berding? — dédi.

¹⁵ Yeshua ulargha jawab béríp: — Eger siler chong bir xelq bolsanglar, Efraimning taghliq yurti silerge tar kelgen bolsa, orman'gha béríp u yerdiki Perizziylar bilen *gigant* Refayiylar yurtida derexlerni késip, özünglar üçün bir jayni chiqiriwélinglar, dédi.

¹⁶ Lékin Yüsüpler: — Taghliq yurt bizge yetmeydu; shuning bilen bir waqitta jilghida turuwatqanlar, meyli Beyt-Shéanda we uninggha qarashliq kentlerde bolsun yaki Yizreel jilghisida turuwatqan Qanaaniylar bolsun, hemmisining tömürdin jeng harwiliri bar iken, dédi.

¹⁷ Shundaq déwidi, Yeshua Yüsüp jemeti bolghan Efraim bilen Manassehge söz qilip: — Siler derweqe chong bir xelqsiler we zor küchünglar bardur; shunga silerge peqet bir ülüşla miras bérilse bolmaydu; ¹⁸ ashu pütkül taghliq yurtmu silerge bérilidu; gerche u ormanliq bolsimu, siler uni késip boshitisiler we uning etraplirighimu ige bolisiler; Qanaaniylarning tömür jeng harwiliri bar, shundaqla küchlük bolsimu, siler ularni heydep chiqiriwiteleysiler, — dédi. □

■ **17:3** Chöl. 26:33; 27:1 ■ **17:4** Chöl. 27:7; 36:2 □ **17:6** «Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida...» — mushu ayettiki «Manassehning qizliri» we «oghulliri» dégen söz uning qiz ewladliri we oghul ewladlirini körsitidu. □ **17:7** «jenub teripi» — mushu yerde ibraniy tilida «ong teripi» dégen sözler bilen ipadilen'gen. □ **17:11** «Beyt-Shéan» — bezige «Beyt-Shan» déyilidu. ««Üch Égizlik» dégen yurt» — bashqa birnechche terjimilirini uchrishi mumkin. ■ **17:12** Hak. 1:27 □ **17:18** «uning etraplirighimu ige bolisiler» — demek, peqet taghliq rayon'gha emes, belki etrapidiki we otturisidiki jilghilarda turghan Qanaaniylarni heydiwétip, shu yerlergimu ige bolisiler.

18

Shilohda yig'ilish – qalghan yette qebilining mirasi

¹ Pütkül Israillar jamaiti Shilohqa yig'ilip, u yerde ibadet chédir tikti. Gerche zémin ularning aldida boysundurulghan bolsimu, ² lékin Israillar arisida öz miras ülushi téxi teqsim qilinmighan yette qebile qalghanidi. ³ Shunga Yeshua Israillargha mundaq dédi: — «Ata-bowilirlarning Xudasi Perwerdigar silerge bergen bu zéminni qolunglarga élishqa susluq qilip qachan'ghiche keynige sürisiler? ⁴ Siler özünglar üçün her qebilidin üç ademni tallanglar; men ularni qozghilip bu pütkül zéminni aylinip chiqip, uni herbir qebile öz miras ülushige muwapiq sizip-xatirileshke, andin qéshimgha yénip kélisheketim. ⁵ Ular zéminni yette ülushke bölsun; lékin Yehuda qebilisi bolsa jenubtiki öz ülush zéminida turiwersun, Yüsüpning jemetimu shimal tereptiki öz ülush zéminida turiwersun. ⁶ Siler zéminni yette ülushke bölüp, pasilini xatirilep sizip yénimgha kélinglar; andin men Perwerdigar Xudayimizning aldida bu yerde siler üçün chek tashlaymen. ⁷ Emma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülushi bolmaydu, chünki Perwerdigarning kahinliqi ularning mirasidur. Gad bilen Ruben we Manasseh yérim qebilisi bolsa Iordan deryasining u qéti, sherq teripide Perwerdigarning quli bolghan Musa ulargha miras qilip bergen yerlerni alliqachan alghandur».

⁸ Zéminni xatirileshke békitken kishiler qozghilip yolgha chiqqanda, Yeshua ulargha qattiq jékilep: — Siler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep méning qéshimgha yénip kélinglar; andin men mushu yerde, Shilohning özide Perwerdigarning aldida siler üçün chek tashlaymen, dédi.

⁹ Shundaq déwidi, bu ademler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep, sheherler boyiche yette ülushke bölüp, xatirige sizip, Shilohdiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshimgha yénip keldi.

¹⁰ Andin Yeshua Shilohda Perwerdigarning aldida ular üçün chek tashlidi we shu yerde qebile-jemeti boyiche zéminni Israillargha teqsim qilip berdi.

Binyaminning mirasi

¹¹ Binyaminlar qebilisige jemet-a'ililiri boyiche chek tartildi; ular chek arqiliq érishken zémin Yehudalar bilen Yüsüplerning zémini otturidiki yurt boldi. ¹² Ularning shimaliy chégrisi Iordan deryasidin bashlap, Yérixoning shimal teripidiki dawanni yandap, gherb teripige qarap taghliq yurtqa chiqip we Beyt-Awenning chölige tutishatti; ■ ¹³ andin Luzgha chiqip, luz, yeni Beyt-Elning jenub teripini yandap ötüp, astin Beyt-Horonning jenubidiki taghqa yéqin Atarot-Addargha chüshti; ¹⁴ chégra shu yerdin ötüp gherbtin jenubqa qayrilip, Beyt-Horonning jenubining udulidiki taghdin Yehudalarning sheherliridin biri bolghan Kiriya-Baal (yeni Kiriya-Yéarim)gha tutashti. Bu gherb terepning chégrisi idi. ¹⁵ Jenub terepning chégrisi Kiriya-Yéarimning chétidin bashlap gherb teripige méngip, Neftoahtiki su menbesige tutashti; □ ¹⁶ chégra andin Refayiylarning jilghisining shimal teripige jaylashqan Ben-Hinnomning jilghisining udulidiki taghning béshimgha chüshüp, andin Hinnomning jilghisi bilen yene chüshüp, Yebusiylarning égzlikining jenub teripi bilen méngip, andin En-Rogel buliqigha yetti; ■ ¹⁷ andin shimal teripige qayrilip En-Shemesh buliqidin ötüp, Adullam dawinining udulidiki Gelilotqa bérip, Rubenning oghli Bohanning téshimgha chüshüp, ■ ¹⁸ we Arabah tüzlenglikining shimal teripidiki égzliktin ötüp, Arabah tüzlenglikige chüshti. ¹⁹ Andin chégra shimal teripige chiqip Beyt-Hoglahning dawinigha tutiship, Iordan deryasining jenubiy éghizida, yeni Shor déngizining shimaliy qoltuqida axirlashti. Bu jenub terepning chégrisi idi. ²⁰ Sherq

□ **18:1** «Shiloh» — muqeddes chédir tunji tiklen'gen sheher idi. ■ **18:12** Ye. 7:2 □ **18:15** «Neftoahtiki su menbesige» — ibraniy tilida «Neftoahtiki sularning buliqigha». ■ **18:16** Ye. 15:7, 8 ■ **18:17** Ye. 15:6

chégrisi bolsa Iordan deryasining özi idi. Bu Binyaminlarning ulushi bolup, ulargha jemet-ailiri boyiche toxtitilgan miras zéminining chégrisi shu idi.

²¹ Binyaminlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tegken sheherler bolsa töwendikilerdur: — Yérixo, Beyt-Hoglah, Émek-Keziz, ²² Beyt-Arabah, Zemarayim, Beyt-El, ²³ Awwim, Parah, Ofrah, ²⁴ Kefar-Haamonay, Ofni we Géba bolup, jemiý on ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi; ²⁵ Buningdin bashqa Gibéon, Ramah, Beerot, ²⁶ Mizpah, Kefirah, Mozah, ²⁷ Rekem, Irpeel, Taralah, ²⁸ Zelah, Ha-Elef, Yebusi (yeni Yérusalém), Gibéah we Kiriát bolup, jemiý on töt sheher we uninggha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras ulushi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.□

19

Shiméonning mirasi

¹ Ikkinchi chek Shiméon'gha chiqti, yeni Shiméonlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ularning mirasi bolsa Yehudalarning miras ulushining arisida idi. ² Ularning érishken mirasi ichide Beer-Shéba, Shéba, Moladah, ³ Hazar-Shual, Balah, Ézem, ⁴ Eltolad, Bitul, Xormah, ⁵ Ziklag, Beyt-Markabot, Hazar-Susah, ⁶ Beyt-Libaot we Sharuhen bolup, jemiý on üç sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁷ Buningdin bashqa yene Ayin, Rimmon, Éter, Ashan bolup, jemiý töt sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar ⁸ Hemde jenub tereptiki Baalat-Ber (yeni jenubdiki Ramah)ghiche bolghan bu töt sheherning etrapidiki hemme kent-qishlaqlarmu bar idi. Bular Shiméonlar qebilisining ulushi bolup, jemet-aililiri boyiche érishken mirasi idi.

⁹ Shiméonlarning miras ulushi Yehudalarning ulushining ichidin élip bérildi; chunki Yehudalarning miras ulushi özlirige köplük qilghanidi, shunga Shiméonlarning miras ulushi ularning miras ulushining ichidin bérildi.

Zebulunning mirasi

¹⁰ Üchinchi chek Zebulunlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ularning miras chégrisi Saridqa baratti, ¹¹ chégrisi gherb terepte Maréalahqa béríp Dabbeshetke yétip Yoknéamning udulidiki éqin'gha tutishatti; ¹² U Saridtin sherq teripige qayrilip, kün chiqishqa burulup Kislot-Tabor yurtigha tutiship, Dabiratqa ötüp, Yafiyagha bardi; ¹³ andin shu yerdin u sherq teripige kün chiqishqa yene burulup, Gat-Hefer we Et-Kazin'gha kélip Néahqa sozulghan Rimmon yurtigha yétip bardi. ¹⁴ Andin u yerdin shimal terepke qayrilip, Hannaton'gha yétip béríp, Yiftah-Elning jilghisida axirlashti. ¹⁵ Ularning ulushi yene Kattat, Nahalal, Shimron, Yidalah we Beyt-Lehemnimu orap, jemiý on ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlarnimu öz ichige alatti.

¹⁶ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Zebulunlarning miras ulushi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Issakarning mirasi

¹⁷ Tötinchi chek Issakargha chiqti, yeni Issakarlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ¹⁸ ulargha bérilgen yurtlar Yizreelgiche bolup, Kesullot, Shunem, ¹⁹ Hafarayim, Shion, Anaharat, ²⁰ Rabbit, Kishion, Ébez, ²¹ Remet, En-Gannim, En-Haddah we Beyt-Pazzezni öz ichige aldi; ²² andin chégrisi Tabor, Shahazimah we Beyt-Shemeshke yétip, Iordan deryasida axirlashti; ularning ulushi jemiý on alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

□ 18:28 «Ha-Elef» — yaki peqet «Elef» (ménisi «ming»)

²³ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Issakarlarning miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Ashirning mirasi

²⁴ Beshinchi chek Ashirlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ²⁵ ularning zémini Helkat, Hali, Beten, Aqsaf, ²⁶ Allammelek, Améad we Mishalni öz ichige aldi; chégrisi gherb terepte Karmel bilen Shihor-Libnatqa tutiship, ²⁷ andin sherq terepke qayrilip Beyt-Dagon'gha béríp, Zebulun zémini bilen Yiftah-El jilghisining shimal teripidin ötüp, Beyt-Émek bilen Néielge yétip béríp Kabulning shimal teripige chiqti; □ ²⁸ Ébron, Rehob, Hammon we Kanahni öz ichige élip Chong Zidon'gha yétip bardí. ²⁹ andin chégrisi Ramah teripige qayrilip, Tur dégen mustehkem shehirge béríp, Xosahqa qayrilip, Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan déngizda axirlashti; □ ³⁰ zémini Ummah, Afek we Rehobnimu öz ichige alghan; jemi yigirme ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlarni öz ichige alghanidi.

³¹ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Ashirlarning miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Naftalining mirasi

³² Altinchi chek Naftaligha chiqti, yeni Naftalilar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ³³ ularning chégrisi bolsa Heleftin chiqip, Zaanannimdiki dub derixidin ötüp, Adami-Nekeb we Yabneeldin chiqip, Lakkumgha yétip Jordan deryasigha béríp axirlashti. □ ³⁴ Andin gherb terepke qayrilip Aznot-Taborgha béríp, shu yerdin Hukkokqa chiqip, jenubta Zebulunning ülüsh zéminigha tutiship, shimalda Ashirning ülüsh zéminigha yétip, kün chiqish teripide Jordan deryasining yénida, Yehudaning ülüsh zéminigha ulashti. ³⁵ Naftalining mustehkem sheherliri Ziddim, Zer, Hammat, Rakkat, Kinneret, ³⁶ Adamah, Ramah, Hazor, ³⁷ Kedesh, Edrey, En-Hazor, ³⁸ Yiron, Migdal-El, Horem, Beyt-Anat we Beyt-Shemeshler bolup, jemi on toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

³⁹ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Naftalilar qebilisining miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Danning mirasi

⁴⁰ Yettinchi chek Danlarning qebilisige chiqti; u ularning jemet-aililiri boyiche tartildi.

⁴¹ Ularning miras zémini bolsa Zoréah, Eshtaol, Ir-Shemesh, ⁴² Shaalabbin, Ayjalon, Yitlah, ⁴³ Élon, Timnatah, Ekron, □ ⁴⁴ El-tekeh, Gibbéton, Baalat, ⁴⁵ Yehud, Bene-Barak, Gat-Rimmon, ⁴⁶ Me-Yarkon, Rakkon we Yafoning udulidiki yurtni öz ichige aldi.

⁴⁷ Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip Leshemge hujum qilip uni ishghal qildi; ahalisini qilichlap yoqitip, u yerni özining qilip makanlashti; andin ular Leshemge atisi Danning ismini qoyup, uni Dan dep atidi. □

⁴⁸ Mana bular, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Danlar qebilisige, ularning jemet-aililiri boyiche miras qilip bérilgenidi.

Yeshua peyghemberning miras ülüshi

□ **19:27** «shimal teripi» — ibraniy tilida «sol teripi» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **19:29** «Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan» — yaki «Aqzib yurtning yénida». □ **19:33** «Adami-Nekeb» — yaki «Adami, Nekeb». □ **19:43** «Timnatah» — yaki «Timnah». □ **19:47** «Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip...» — bashqa birxil terjimisi: — «Lékin Danlarning zémini shular (shu sheherler) bilen cheklen'gen bolghachqa, Danlar chiqip...».

⁴⁹ Bu teriqide *Israillar* zéminni chégra-chégra boyiche bölüp boldi; andin ular Nunning oghli Yeshuagha öz arisidin miras bölüp berdi. ⁵⁰ Perwerdigarning buyruqi boyiche Yeshua tiliginidek uninggha Efraim taghliq yurtidiki Timnat-Sérah dégen sheherni berdi; buning bilen u sheherni qurup chiqip, uningda turdi.

⁵¹ Mana bular Eliazar kahin bilen Nunning oghli Yeshua we Israilning qebile-jemetlirining kattabashliri bir bolup Shilohda, jamaet chédirining derwazisining aldida turup, Perwerdigarning aldida chek tashlap bölüp teqsim qilghan miraslardur. Bu teriqide ular zéminning teqsimatini tügetti.

20

Panahliq sheherler

¹ Perwerdigar Yeshuagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq dégin: — «Özüm Musaning wasitisi bilen silerge buyrughandek, özünglar üçün «panahliq sheherler»ni tallap békitinglar; ■ ³ bilmey, tasadipiyliqtin adem urup öltürüp qoyghan herqandaq kishi u sheherlerge qéchip ketsun. Buning bilen bu sheherler silerge qan intiqamini alghuchidin panahgah bolidu. ⁴ *Ademni shundaq öltürgen* kishi bu sheherlerning birige qéchip bérip, sheherning qowuqigha kélip, shu yerde sheherning aqsaqallirigha öz ehwalini éytsun; ular uni özige qobul qilip sheherge kirgüzüp, uning özliri bilen bille turushigha uninggha jay bersun.■

⁵ Emdi qan qisasini alghuchi uni qoghlap kelse, ular adem öltürgen kishini qisaskarning qoligha tapshurup bermisun; chünki shu kishining burundin öz qoshnisigha héch öch-adawiti bolmighan, belki tasadipiy urup öltürüp qoyghan. ⁶ *Adem öltürgen* kishi jamaet aldida soraq qilin'ghuche shu sheherde tursun; andin shu waqittiki bash kahin ölüp ketkende, u shu sheherdin ayrilip, öz shehirige, yeni qéchip chiqqan sheherdiki öyige yénip kelsun.

⁷ Shuning bilen ular Naftali taghliq yurtidiki Kedeshni, Efraimning taghliq yurtidiki Shekemni we Yehudaning taghliq yurtidiki Kiriya-Arba, yeni Hébronni, ⁸ Yérixoning sherq teripidiki, Jordan deryasining u qétidiki Ruben qebilisining zéminidin tüzlenglikning chölidiki Bezerni, Gad qebilisining zéminidin Giléadtiki Ramotni we Manasseh qebilisining zéminidin Bashandiki Golanni tallap békitti.■

⁹ Mana bu sheherler barliq Israillar we ularning arisida turuwatqan musapirlar üçün panahgah bolushqa békitilgen sheherlerdur; kimki bilmey, tasadipiliqtin adem öltürgen bolsa, uning jamaet aldida soraq qilinishidin burun, qan qisaskarning qolida ölmesliki üçün shu sheherlerge qéchip kétishke bu sheherler békitilgen.

21

Lawiylarning turushigha sheherlerni békitish

¹ U waqitta Lawiy jemetlirining kattiwashliri kahin Eliazar, Nunning oghli Yeshua we Israil qebililirining kattiwashlirining qéshigha bérip, ■ ² Qanaan zéminidiki Shilohda ulargha: — Musaning wasitisi arqiliq Perwerdigar biz toghruluq: «Ulargha turushqa sheherlerni, malliri üçün yaylaqlarni qoshup bergin», dep éytqan, dédi.■

³ Shuni déwidi, Israillar Perwerdigarning emri boyiche öz miras ülüshliridin munu sheherler bilen yaylaqlarni qoshup Lawiylargha berdi: —

■ **20:2** Mis. 21:13; Chöl. 35:6; Qan. 19:1, 2 ■ **20:4** Chöl. 35:22, 23; Qan. 19:4, 5 ■ **20:8** Qan. 4:43 ■ **21:1** 1Tar. 6:39 ■ **21:2** Chöl. 35

⁴ birinchi tashlan'ghan chek Kohat jemetlirige chiqti; chek tashlinip, Lawiylar ichidiki kahin Harunning ewladlirigha Yehuda qebilisi, Shiméon qebilisi we Binyamin qebilisining zéminliridin on üç sheher békitildi; ⁵ Andin Kohatning qalghan ewladlirigha chek tashlinip, Efraim qebile-jemetlirining zéminidin, Dan qebilisining zéminidin we Manasseh yérim qebilisining zéminliridin on sheher békitildi.

⁶ Gershonning ewladlirigha chek tashlinip, Issakar qebile-jemetlirining zéminidin, Ashir qebilisining zéminidin, Naftali qebilisining zéminidin we Manassehning yene bir yérim qebilisining zéminidin on üç sheher békitildi.

⁷ Merarining ewladlirigha, jemet-a'ililiri boyiche chek tashlinip, Ruben qebilisining zéminidin, Gad qebilisining zéminidin we Zebulun qebilisining zéminidin on ikki sheher békitildi.

⁸ Bu teriqide Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughinidek Israillar chek tashlap bu sheherler bilen yaylaqlirini qoshup, Lawiylargha berdi.

⁹ Ular Yehudaning qebilisi bilen Shiméonning qebilisining zéminidin töwende tizimlan'ghan munu sheherlerni berdi: — ¹⁰ (chek tashlan'ghanda, Lawiylarning nesli bolghan Kohatlar jemetidiki Harunning ewladlirigha birinchi chek chiqqachqa munu sheherler bérildi): —

¹¹ ulargha Yehudaning taghliq rayonidiki Kiriya-Arba (Arba Anakning atisi idi), yeni Hébron bilen etrapidiki yaylaqlarni qoshup berdi. ¹² Lékin sheherge tewe étizlar bilen kent-qishlaqlarni Yefunnehning oghli Kalebke miras qilip berdi. ¹³ Shundaq qilip ular Harun kahinning ewladlirigha adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Hébron we yaylaqlirini, yene ulargha Libnah bilen yaylaqlirini, ¹⁴ Yattir bilen yaylaqlirini, Eshtemoa bilen yaylaqlirini, ¹⁵ Holon bilen yaylaqlirini, Debir bilen yaylaqlirini, ¹⁶ Ayin bilen yaylaqlirini, Yuttah bilen yaylaqlirini, Beyt-Shemesh bilen yaylaqlirini berdi; bu ikki qebilining zéminliridin jemiyy toqquz sheherni berdi. ¹⁷ Mundin bashqa ulargha Binyamin qebilisining zéminidin Gibéon bilen yaylaqlirini, Géba bilen yaylaqlirini, ¹⁸ Anatot bilen yaylaqlirini, Almon bilen yaylaqlirini qoshup jemiyy töt sheher berdi.

¹⁹ Bu teriqide kahinlar, yeni Harunning ewladlirigha bérilgen sheherler on üç boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.

²⁰ Ular yene Lawiylarning neslidin bolghan Kohatning qalghan jemetlirigimu sheherlerni berdi. Chek tashlash bilen ulargha békitilgen sheherler munular: — ulargha Efraim qebilisining zéminidin ²¹ Efraimning taghliq rayonidiki adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Shekem bilen yaylaqlirini, yene Gezer bilen yaylaqliri, ²² Kibzaim bilen yaylaqliri we Beyt-Horon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi; ²³ buningdin bashqa Dan qebilisining zéminidin Eltekeh bilen yaylaqliri, Gibbéon bilen yaylaqliri, ²⁴ Ajalon bilen yaylaqliri we Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi. ²⁵ Buningdin bashqa Manasseh yérim qebilisining zéminidin Taanaq bilen yaylaqliri, Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy ikki sheherni berdi. ²⁶ Bu teriqide Kohatlarning qalghan jemetlirige bérilgen sheherler on boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.

²⁷ Lawiylarning jemetliridin bolghan Gershonlarga bolsa ular Manassehning yérim qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Bashandiki Golan bilen yaylaqlirini, shundaqla Beeshtérah bilen yaylaqlirini, jemiyy ikki sheherni berdi;

²⁸ yene Issakar qebilisining zéminidin Kishion bilen yaylaqliri, Dabirat bilen yaylaqliri, ²⁹ Yarmut bilen yaylaqliri we En-Gannim bilen yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi; ³⁰ buningdin bashqa Ashir qebilisining zéminidin Mishal bilen yaylaqliri, Abdon bilen yaylaqliri, ³¹ Helkat bilen yaylaqliri we Rehob bilen yaylaqliri bolup, jemiyy bolup töt sheherni berdi; ³² buningdin bashqa Naftali qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Galiliyediki Kedesh bilen yaylaqlirini, yene Hammot-

21:28 «Dabirat» — yaki «Dabrat».

Dor bilan yaylaqliri we Kartan bilan etrapidiki yaylaqliri bolup, jemiyy üç sheherni berdi.

³³ Bu teriqide Gershonlarga bérilgen sheherler on üç boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilan bérildi.

³⁴ Qalghan Lawiylargha, yeni Merarilar jemetlirige Zebulun qebilisining zéminidin Yoknéam bilan yaylaqliri, Kartah bilan yaylaqliri, ³⁵ Dimnah bilan yaylaqliri we Nahalal bilan yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi. ³⁶ Buningdin bashqa Ruben qebilisining zéminidin Bezer bilan yaylaqliri, Yahaz bilan yaylaqliri, ³⁷ Kedemot bilan yaylaqliri we Mefaat bilan yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi. ³⁸ Buningdin bashqa Gad qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Giléadtiki Ramot bilan yaylaqlirini, yene Mahanayim bilan yaylaqliri, ³⁹ Heshbon bilan yaylaqliri we Jaazer bilan yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi.

⁴⁰ Bular bolsa qalghan Lawiylarning jemetlirige, yeni Merarilar jemetlirige bérilgen barliq sheherlerdur; ulargha chek tashlinish bilan bérilgen ülüshi on ikki sheher idi.

⁴¹ Israillarning zémini ichidin Lawiylargha békitip bérilgen sheherler jemiyy qiriq sekkiz idi; bular etrapidiki yaylaqliri bilan bérildi. ⁴² Bu sheherlarning herbirining etrapida yaylaqliri bar idi; sheherlarning hemmisi shundaq idi.

⁴³ Perwerdigar shu teriqide Israillarning ata-bowilirigha bérishke qesem bilen wede qilghan pütkül zéminni ulargha berdi; ular kélip uni igilep, u yerde olturdi.

⁴⁴ U waqıtta Perwerdigar ilgiri ularning ata-bowilirigha qesem bilen wede qilghinidek, ulargha her etrapida tinch-aramliq berdi; ularning dushmanliridin héchqandiqi ularning aldida qeddini ruslap tik turalmaytti; belki Perwerdigar hemme dushmanlirini ularning qoligha tapshurdi. ⁴⁵ Perwerdigarning Israilning jemetige wede qilghan himmetliridin héchbiri qaldurulmay emelge ashuruldi.

22

Sherq tereptiki zéminlar teqsim qilin'ghan qebililarning öz mirasigha qaytip bérishi

¹ U waqıtta Yeshua Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisidikilerni chaqirip ulargha: –

² Siler bolsanglar Perwerdigarning quli Musaning silerge buyrughinining hemmisige emel qildinglar, méning silerge emr qilghan barliq sözliringimu qulaq saldinglar; ■

³ siler bu nurghun künlerde taki bugün'ge qeder qérindashliringlarni tashliwetmey, belki Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghan wezipini tutup keldinglar; ⁴ emdi Perwerdigar Xudayinglar wede qilghinidek, qérindashliringlarga aramliq berdi; shunga siler Perwerdigarning quli Musa Iordan deryasining u teripide silerge bergen miras zémininglarga, öz chédirliringlarga qaytip béringlar. ■ ⁵ Peqetla Perwerdigarning quli Musa silerge buyrup tapshurghan qanun-emrlerge emel qilishqa, yeni Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, Uning barliq yollirida méngip, emrlirini tutup uninggha baghlinip, pütün qelbinglar we pütün jan-dilinglar bilen Uning xizmitide bolushqa iklas bilen köngül bölünglar, – dédi. ■

⁶ Shuning bilen Yeshua ularni bext-beriket tilep, yolgha saldi; ular öz chédirlirigha qaytip kétishti.

⁷ Manasseh yérim qebilisige bolsa Musa ulargha Bashanni miras qilip bergenidi; yene bir yérim qebilige Yeshua Iordan deryasining bu qéti, yeni gherb teripide ularning qérindashlirining arisida miras berdi. Yeshua ularni öz chédirlirigha qaytish yoligha salghan waqtida, u ularghimu bext-beriket tilep, ⁸ ulargha: – Intayin köp bayliqlar, intayin köp charpaylarni, shundaqla köp miqdarda kümüş, altun, mis, tömür we

□ **21:36** «Yahaz» — yaki «Jahzah» yaki «Yahazah». ■ **22:2** Chöl. 32:20; Qan. 3:18 ■ **22:4** Chöl. 32:33; Qan. 3:13; 29:8; Ye. 13:8 ■ **22:5** Qan. 10:12

kiyim-kécheklarni élip, öz chédiringlarga qaytip béringlar; dūshmenliringlardin alghan oljini qérindashliringlarga üleshtürüp béringlar, dédi.□

⁹ U waqitta Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisi Qanaan zéminidiki Shilohdin chiqip Israillardin ayrilip, Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen qilghan emri boyiche ularning teelluqati bolghan öz miras zémini Giléad yurtigha qarap qaytip mangdi.

Chong uqushmasliq – ichki urushning aldini élish

¹⁰ Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisi Qanaan zéminidiki Iordan deryasining boyidiki Gelilotqa yétip kelgende, u yerde Iordan deryasining boyida bir qurban'gahni yasidi; qurban'gah nahayiti chong we heywetlik yasalghanidi. □ ■ ¹¹ Israillargha: «Mana Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisi Qanaan zéminidiki Iordan deryasining u qétidiki Gelilotta, yeni Israillarning udulida bir qurban'gahni yasaptu» dégen xewer anglandi.

¹² Israillar bu xewerni anglighan hamam, ularning pütkül jamaiti ular bilen urushush üçün Shilohqa toplandi.

¹³ U waqitta Israillar kahin Eliazarning oghli Finihasni Giléad zéminidiki Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisige mangdurdi ¹⁴ we shundaqla uning bilen on emirni, Israilning herbir qebilisidin jemet bashliqi bolghan birdin emirni uninggha hemrah qilip ewetti; herbir emir herqaysi ata jemettiki minglighan Israillarning kattiwéshi idi.

¹⁵ Bular emdi Giléad zéminigha, Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisige kélip ulargha: — ¹⁶ Mana Perwerdigarning pütkül jamaiti silerge mundaq deydu: «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglarga qurban'gahni yasap, Israilning Xudasidin yüz örüp, Perwerdigargha asiyliq qilip ötküzgen bu rezillikinglar zadi qandaq ish? □ ¹⁷ Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu? Gerche Perwerdigarning jamaitining béshigha waba chūshken bolsimu, biz téxi bügün'ge qeder bu ishtin özimizni paklandurmiduq. □ ■ ¹⁸ Siler bügün Perwerdigargha egishishtin yandinglar; shundaq boliduki, siler bügün Perwerdigargha asiyliq qilghan bolghachqa, u jezmen ete Israilning pütkül jamaitige ghezeplinidu. ¹⁹ Halbuki, mubada siler miras qilip alghan zémin napak bolup qalghan bolsa, Perwerdigarning teweliki bolghan zémin'gha, Uning chédiri tiklen'gen yurtqa yénip kélip, arimizda miras élinglar. Peqet Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahidin bashqa özünglar üçün qurban'gah yasash bilen Perwerdigargha we bizlerge asiyliq qilmanglar. ²⁰ Zerahning oghli Aqan haram békitilgen nersilerdin élip, itaetsizlik qilghan emesmu? Shu sewebtin qebihlikü üçün yalghuz ular öltürülüp qalmay, Perwerdigarning ghezipi yene pütkül Israil jamaitining üstige chūshken emesmu?».

²¹ Shuning bilen Rubenler, Gadlar we Manasseh yérin qebilisi minglighan Israillarning kattiwashlirigha jawab bérip mundaq dédi: —

²² «Ilahlarning ilahi Perwerdigardur! Ilahlarning ilahi bolghan Perwerdigar Özi buni bilidu, Israilmu uni bilgey! Eger bu ish asiyliq bolsa yaki Perwerdigargha itaetsizlik bolsa, emdi bizlerni bügün ölümdin ayimanglar! ■ ²³ Eger bizning özimiz üçün

□ **22:8** «alghan oljini qérindashliringlarga üleshtürüp béringlar» — yaki «alghan oljini qérindashliring bilen üliship élinglar». □ **22:10** «...deryasining boyidiki Gelilotqa» — nuning bashqa birxil terjimisi: «...deryasining boyidik dairisi» yaki «...deryasining boyidik dügilek döwiliri». ■ **22:10** Ye. 18:7 □ **22:16** «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglarga qurban'gahni yasap...» — Musa peyghemberge nazil qilin'ghan qanun boyiche, Perwerdigarning ibaditi üçün yalghuz birla qurban'gah békitilgen, shundaqla qurban'gah Perwerdigar özi békitken jayda turushi kérek idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Qan.» 12:5-6ni körüng). □ **22:17** «Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu?» — Péorda ötküzgen gunahlar we kéyinki weqe «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. ■ **22:17** Chöl. 25:3; Qan. 4:3 ■ **22:22** Zeb. 50:1

qurban'gahni yasishimiz Perwerdigargha egishishtin yénish üçün bolghan bolsa, shundaqla qurban'gahning üstide köydürme qurbanliq sunush, ashliq hediyeirini sunush, inaqliq qurbanliqlirini sunush üçün bolghan bolsa, undaqla Perwerdigar Özi bu ish toghruluq bizdin hésab alsun; ²⁴ eksiche bu ishni qilishimizning sewebi heqiqeten shuki, kelgüside silerning baliliringlar bizning balilirimizgha: «Silerning Israilning Xudasi Perwerdigar bilen qandaq munasiwitinglar bar? ²⁵ Ey Rubenler we Gadlar, Perwerdigar biz bilen silerning otturimizda Iordan deryasini chégra qilip qoyghan emesmu? Shunga silerning Perwerdigardin héchqandaq nésiwenglar yoqtur!» déyishidin endishe qilduq. ²⁶ Shunga biz: «Qopup bir qurban'gah yasayli; lékin bu köydürme qurbanliqlar üçünmu emes, bashqa xil qurbanliqlar üçünmu emes, ²⁷ belki kelgüside Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliqlirimiz bilen bashqa xil qurbanliqlirimiz we inaqliq qurbanliqlirimiz bilen uning ibaditide bolushimiz üçün, siler we bizning otturimizda, shundaqla kéyinki dewrlirimizde bir esletme guwahliq bolsun üçün uni yasiduq; baliliringlarning kelgüside balilirimizgha «Perwerdigardin héchqandaq nésiwenglar yoq» démesliki üçün shundaq qilduq. ■ ²⁸ Eger ular kelgüside biz bilen ewladlirimizgha shundaq dése, biz jawab bérip: «Mana, köydürme qurbanliq sunush üçün yaki bashqa xil qurbanliqlarni sunush üçün yasalghan emes, belki siler bilen bizning otturimizda bir guwahliq bolsun dep yasalghan, bu Perwerdigarning ata-bowilirimiz yasighan qurban'gahining endizisidir!» déyeleymiz.

²⁹ Perwerdigargha asiyliq qilip, Perwerdigargha egishishtin yénip, Perwerdigar Xudayimizning chédirining aldida turghan qurban'gahtin bashqa ikkinchi bir qurban'gahni yasap, uning üstide köydürme qurbanliq, ashliq hediyelele we bashqa xil qurbanliqlarni ötküzüsh niyiti bizdin néri bolghay!».

³⁰ Kahin Finihas we uning bilen bille kelgen jamaet emirliri, yeni minglighan Israilarning kattiwashliri Rubenler, Gadlar we Manassehlarning éytqan sözlirini anglighanda ular shuningdin xush boldi. ³¹ Eliazarning oghli kahin Finihas Rubenler, Gadlar we Manassehlerge: — Siler Perwerdigargha bu itaetsizlikni qilmighininglar üçün Perwerdigarning otturimizda turuwatqanliqini emdi bilduq; siler bu ish bilen Israillarni Perwerdigarning qolidin qutquzdunglar, dédi.

³² Andin Eliazar kahinning oghli Finihas bilen emirler Rubenler we Gadlarning yénidin, Giléad zéminidin chiqip Qanaan zéminigha Israillarning yénigha yénip kélip bu xewerni ulargha dep berdi. ³³ Bu ish Israillarning neziride yaxshi köründi; Israillar Xudagha hemdusana éytip, Rubenler bilen Gadlarga hujum qilip, ular bilen urushup ularning turuwatqan zéminini weyran qilayli, dégen gepni ikkinchi tilgha almidi.

³⁴ Rubenler bilen Gadlar bu qurban'gahqa «Guwahliq» dep at qoydi; chünki ular: — «U arimizda Perwerdigarning Xuda ikenlikige guwahtur» dédi.□

23

Yeshua peyghemberning Israilning emir-aqsaqallirini agahlandurup, ulargha nesihet bérichi

¹ Perwerdigar Israilgha etrapidiki düshmenliridin aram bérip uzun zamanlar ötüp, shundaqla Yeshua qérip, yéshimu chongiyip qalghanda, ² Yeshua pütkül Israilni, ularning aqsaqallirini, bashliqliri, hakim-soraqchiliri bilen beg-emeldarlarini chaqirip ulargha mundaq dédi: — «Men qérip qaldim, yéshimmu chongiyip qaldi. ³ Perwerdigar Xudayinglarning siler üçün mushu yerdiki barliq taipilerge qandaq ishlarni qilghinini özünglar kördünglar; chünki siler terepte turup jeng qilghuchi Perwerdigar Xudayinglar

■ 22:27 Yar. 31:48; Ye. 24:27 □ 22:34 «Guwahliq» — ibraniy tilida «Éd».

Özidur. ⁴ Mana, men özüm yoqatqan hemme ellerning zéminliri bilen qalghan bu taip-
ilerning zéminlirini qoshup qebile-jemetinglar boyiche chek tashlap Iordan deryasidin
tartip kün pétish tereptiki Ulugh Déngizghiche, silerge miras qilip teqsim qilip berdim.

⁵ Perwerdigar Xudayinglar Özi ularni aldinglardin qoghlap chiqirip, közünglardin néri
qilip, Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqinidek siler ularning zéminigha ige bolisiler. ■

⁶ Shunga siler tolimu qeyser bolup Musaning qanun kitabida pütülgenning hemmisini
tutup, ong ya solgha chetnep ketmey, uninggha emel qilishqa köngül bölünglar; ■

⁷ shundaq qilip, aranglarda qélip qalghan bu taipiler bilen bardi-keldi qilmanglar; shun-
ingdek ularning ilahlirining namlirini tilgha almanglar yaki ularning nami bilen qesem
qilmanglar; ulargha ibadet qilmanglar; ulargha bash urmanglar; ■ ⁸ belki бүгүн'giche
qilghininglardek, Perwerdigar Xudayinglarga baghlinip turunglar. ■ ⁹ Chünki

Perwerdigar aldinglardin chong-chong we küchlük ellerni qoghlap chiqiriwetkendur;
bүгүн'giche héchqandaq adem aldinglarda put tirep turalmidi. ¹⁰ Perwerdigar Xu-
dayinglar silerge éytqini boyiche siler terepte turup jeng qilghini üçün silerdin bir
adiminglar ularning ming adimini tiripiren qilidu. ■

¹¹ Shunga Perwerdigar Xudayinglarni söyüsh üçün öz könglünglarga qattiq segek
bolunglar! ¹² Chünki eger siler Uningdin yüz örüp aranglarda qalghan bu eller bilen

ariliship-baghlinip, ular bilen qoda-baja bolup, ular bilen bérish-kélish qilsanglar;

¹³ undaқта silerge shu ish ayan bolsunki, Perwerdigar Xudayinglar aldinglardin bu
ellerni ikkinchi qoghlap chiqarmaydu, belki bular silerge qapqan we qiltaq bolup,
biqininglarga qamcha bolup chüshüp, közünglerge tiken bolup sanjilidu; axirda Per-
werdigar Xudayinglar silerge bergen bu yaxshi zémindin mehrum bolup yoqilisiler.

¹⁴ Mana, men бүгүн barliq ademler muqerrer bésip ötidighan yolni mangimen; silern-
ing pütün dilinglar we wujudunglarga shu roshenki, Perwerdigar Xudayinglarning
siler toghruluq qilghan mubarek wedilirining héchbiri emelge ashurulmay qalmidi;

hemmesi siler üçün beja keltürülüp, héchqaysisi yerde qalmidi. ¹⁵⁻¹⁶ Lékin siler Per-
werdigar Xudayinglarning silerge emr qilip toxtatqan ehdisini buzghanda, Perwerdigar
Xudayinglar silerge wede qilghan hemme beriket üstünglerge chüshürülgendek, shun-
daq boliduki, Perwerdigar Xudayinglar silerni Özi silerge bergen zémindin yoqatquche
barliq agah qilghan ishni chüshüridu; siler bérrip, *uning ehdisini buzup* bashqa ilahlarga
ibadet qilip bash ursanglar, Perwerdigarning ghezipi silerge tutiship, silerni Özi silerge
bergen yaxshi zémindin tézla yoq qilidu».

24

Yeshua peyghemberning pütkül Israilni agahlandurup, ulargha nesihet qilishi

¹ Andin Yeshua Israilning hemme qebililirini Shekemge yighip, Israilning aqsaqalliri,
bashliqliri, hakim-sotchiliri bilen beg-emeldarlarini chaqirdi; ular özlirini Xudaning
huzurigha hazir qilghanda ² Yeshua pütkül xelqge: Israilning Xudasi Perwerdigar:

— «Qedimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibrahim bilen Nahorning atisi Terah
deryaning u teripide olturatti; ular bashqa ilahlarning qulluqida bolatti. □ ■ ³ Lékin

Men atanglar Ibrahimni deryaning u teripidin élip kélip, uni bashlap pütkül Qanaan
zémimini aylandurup, uning neslini awutup uninggha Ishaqni berdim. □ ■ ⁴ Andin

Men Ishaqqa Yaqup bilen Esawni berdim; Esawgha Séir taghliq rayonini tewelik

■ **23:5** Mis. 14:14; 23:27; Chöl. 33:53; Qan. 6:19; Ye. 13:6 ■ **23:6** Qan. 5:32; 28:14 ■ **23:7** Mis. 23:13; Zeb. 16:4;
Yer. 5:7; Zef. 1:5; Ef. 5:3 ■ **23:8** Qan. 11:22 ■ **23:10** Law. 26:8; Qan. 32:30 □ **24:2** «deryaning u teripide» —
mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26, 31; Qan. 26:5 □ **24:3** «deryaning u teripidin»
— mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2.

qilip berdim, Yaqub bilen oghulliri bolsa Misirgha chüshüp bardı. ■ ⁵ Kéyinrek Men Musa bilen Harunni ewetip, Misirliqlar arisida emellirim bilen ulargha dehshetlik wabalarnı chüshürdüm; andin silerni shu yerdin élip chiqtim. ■ ⁶ Men bu teriqide ata-bowiliringlarnı Misirdin élip chiqip, ular *Qizil Déngizgha yétip kelginide*, misirliqlar jeng harwiliri we atliq eskerliri bilen ata-bowiliringlarnı qoghlap déngizghiche keldi. □ ■ ⁷ Israillar shuan Perwerdigargha nida qiliwidi, U siler bilen Misirliqlarning arisigha tum qarangghuluq chüshürdi; andin déngizni ularning üstige basturup yapti. Siler Öz közliringlar bilen Méning Misirda néme qilghinimni kördünglar; andin siler uzun waqitqiche chölde turdünglar. ⁸ Kéyinrek Men silerni Iordan deryasining u teripide turghan Amoriylarning zéminigha bashlap keldim; ular siler bilen soqushqanda men ularni qolunglarga bérip, siler ularning zéminini igilidinglar. Men ularni aldinglardin yoqitiwettim.■

⁹ U waqıtta Moabning padishahi, Zipporning oghli Balaq qopup, Israil bilen jengge chüshti we silerni qarghash üçün Béorning oghli Balaamni chaqirip keldi; ¹⁰ lékin Men Balaamning sözige qulaq salmidim; shuning bilen u silerge qayta-qayta bext-beriket tilidi we Men silerni *Balaqning* qolidin qutquzdum.

¹¹ Kéyinrek siler Iordan deryasidin ötüp Yérixogha barghanda Yérixoning ademliri Amoriylar, Perizziylar, Qanaaniylar, Hittiylar, Girgashiylar, Hiwiylar we Yebusiylar siler bilen urushqa qopqini bilen Men ularni qolunglarga tapshurup berdim; ■ ¹² Men aldinglarga sériq herini ewettim, sériq here Amoriylarning ikkila padishahini heydiwetkendek ularnimu heydiwetti; bu ish silerning qilichinglar yaki oqyayinglar bilen bolmıdi. □ ■ ¹³ Men silerge öz qolunglar bilen emgek singdürmigen bir zéminni, özünglar yasimighan sheherlerni berdim, we siler shularda makan qildinglar; özünglar tikmigen üzümzarliqlar bilen zeytunzarliqlardin méwilirini yewatisiler» deydu, — dédi.■

¹⁴ — Shunga emdi siler Perwerdigardin qorqup ixlasmenlik we heqiqet ichide uning ibaditide bolunglar; ata-bowiliringlar deryaning u teripide we Misirda choqun'ghan ilahlarnı tashlap, peqet Perwerdigarning qulluqida bolunglar.□

¹⁵ Lékin eger Perwerdigarning ibaditi silerge yaman körünse, kimge ibadet qilidighininglarnı talliwélinglar — meyli ata-bowiliringlar deryaning u teripide turghanda choqun'ghan ilahlar bolsun yaki siler turuwatqan zémindiki Amoriylarning ilahliri bolsun, ularni tallanglar; lékin men bilen öyümdikiler bolsaq Perwerdigarning ibaditide bolimiz, — dédi.

¹⁶ Xelq jawab bérip: — Perwerdigarnı terk étip bashqa ilahlarning ibaditide bolush bizdin néri bolsun! ¹⁷ Chünki biz bilen ata-bowilirimizni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip, közimizning aldida bu chong möjizilik alametlerni körsitip, qaysi yolda mangmayli, qaysi xelqning arisidin ötmeyli, bizni saqlighuchi Perwerdigar Xudayimiz Özidur! ¹⁸ Perwerdigar bu zémında turghan barliq taipilerni, jümlidin Amoriylarnı aldimizdin qoghliwetti; shunga bizmu Perwerdigarning ibaditide bolimiz; chünki U bizning Tengrimizdur! — dédi.

¹⁹ Yeshua xelqge: — Siler Perwerdigarning ibaditide bolalmaysiler, chünki U muqeddes bir Xudadır; U wapasizliqqa heset qilghuchi bir Tengri bolghachqa, itaetsizlikliringlar bilen gunahliringlarnı kechürelmeydu. ²⁰ Eger siler Perwerdigarnı tashlap, yat ilahlargha choqun'ghan bolsanglar Umu silerdin yüz örüp, silerge yaxshiliq qilip kelgenning ornida silerge bala keltürüp yoqitidu, — dédi.■

■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6** «ular *Qizil Déngizgha yétip kelginide*» — mushu yerde «ular» ibraniy tilida «siler» éytilidu. ■ **24:6** Mis. 14:1 ■ **24:8** Chöl. 21:21, 33 ■ **24:11** Ye. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12** «sériq here» — ibraniy tilida adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ **24:12** Mis. 23:28; Qan. 7:20; Zeb. 44:3 ■ **24:13** Qan. 6:10, 11, 12 □ **24:14** «deryaning u teripide» — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:20** Ye. 23:15

²¹ Lékin xelq Yeshuagha jawab béríp: — Hergiz undaq bolmaydu! Biz Perwerdigarning ibaditide bolimiz, — dédi.

²² Buni anglap Yeshua xelqqa: — Özünglarning Perwerdigarni, Uning ibaditide bolushni tallighanliqinglarga öz-özünglarga guwahchi boldunglar, déwidi, ular: — Özimiz guwah! — dep jawab bérishdi.

²³ U: — Undaq bolsa emdi aranglardiki yat ilahlarni chiqirip tashliwétip, könglünglarni Israilning Xudasi Perwerdigargha intilidighan qilinglar, dédi.

²⁴ Xelq Yeshuagha jawab béríp: — Biz Perwerdigar Xudayimizning ibaditide bolup, uning awazighila qulaq salidighan bolimiz, dédi.

²⁵ Shuning bilen Yeshua u küni xelq bilen ehde baghliship, Shekemde ular üçün höküm-belgilimilerni toxtitip berdi. ■ ²⁶ Andin Yeshua bu hemme sözlerni Perwerdigarning qanun kitabigha pütüp, yoghan bir tashni élip kélip, uni Perwerdigarning muqeddes jayining yénidiki dub derixining astigha tiklep qoydi. ²⁷ Andin Yeshua xelqqa: — Mana bu tash bolsa bizge guwah bolup turidu; chünki u Perwerdigarning bizge qilghan hemme sözlirini anglap turdi; u Perwerdigar Xudayinglardin tanmasliqinglar üçün üstünglarda guwahchi bolup turidu, — dédi.

²⁸ Yeshua shularni dep xelqni yolgha sélip, herbirini öz miras yérige yandurdi.

²⁹ Bu ishlardin kéyin Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapat boldi. ³⁰ Ular uni élip béríp, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki öz miras ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. ■

³¹ Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigarning Israil üçün qilghan hemme möjjilik emellirini obdan bilidighan aqsaqallarning pütkül hayat künliridimu Israil Perwerdigarning ibaditide bolup turdi.

³² Yüsüpning söngeklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin élip kelgenidi. Ular bularni Shekemge élip béríp, Yaqup Shekemning atisi Hamorning oghulliridin yüz kesitah kümüşke sétiwalghan yerde depne qildi. Shu yer Yüsüplerning miras ülüshi bolup qaldi. □ ■

³³ Harunning oghli Eliazarmu wapat boldi; ular uni oghli Finihasqa miras qilip bérilgen Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah dégen jayda depne qildi. □

■ **24:25** Mis. 15:25 ■ **24:30** Ye. 19:50; Hak. 2:9 □ **24:32** «kesitah» — hazirghiche qimmiti éniqlanmighan birxil kümüş tengge idi («Yar.» 33:19 we «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19 □ **24:33** «Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah» — yaki «Efraimning taghliq rayonidiki dög».

Batur Hakimlar

Israillarning Qanaaniylar bilan jeng qilib, zéminini qismen igilishi

¹ We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Israillar Perwerdigardin: — Bizdin kim awwal chiqip Qanaaniylar bilan soqushsun? — dep soridi. □ ■

² Perwerdigar söz qilib: — Yehuda chiqsun; mana, Men zéminni uning qoligha tapshurdum, — dédi. □

³ U waqitta Yehuda akisi Shiméon'gha: — Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang, menmu sanga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha sen bilen bille chiqip *soqushimen*, déwidi, Shiméon uning bilen bille chiqti. □

⁴ Yehuda u yerge chiqqanda, Perwerdigar Qanaaniylar we Perizziylarni ularning qoligha tapshurdi. Shuning bilen ular Bézek dégen jayda ularni urup qirip, on ming adimini óltürdi. ⁵ Ular Bézekte Adoni-Bézek dégen padishah bilen uchriship qélip, uning bilen soqushup Qanaaniylar bilan Perizziylarni urup qirdi. □ ⁶ Adoni-bézek qachti, ular qoghapláp béríp, uni tutuwélip, qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqini késiwetti. ⁷ Shuning bilen Adoni-Bézek: — Eyni chaghda qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqi késiwétilgen yetmish padishah dastixinimning tégidiki uwaqlarni térip yégenidi. Mana emdi Xuda méning qilghanlirimni özümge yandurdi, dédi.

Andin ular uni Yérusalémgha élip bardí, kéyin u shu yerde öldi. □

⁸ Yehudalar Yérusalémgha hujum qilib sheherni ishghal qildi; ular u yerde olturghuchilarni qilichlap qirip, sheherge ot qoyuwetti.

⁹ Andin Yehudalar chüshüp, taghliq rayon, jenubdiki Negew we Shefelah oymanliqida turuwatqan Qanaaniylar bilan soqushti. ■

¹⁰ Andin Yehudalar Hébrondiki Qanaaniylargha hujum qilib, Shéshay, Ahiman we Talmaylarni urup qirdi (ilgiri Hébron «Kariat-Arba» dep atilatti). □ ■ ¹¹ Andin ular u yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlarga hujum qildi (ilgiri Debir «Kariat-Sefer» dep atilatti). ■

¹² Kaleb: — Kimki Kariat-Seferge hujum qilib uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.

¹³ Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi. ¹⁴ We shundaq boldiki, qiz *yatliq bolup* uning qéshigha barar chaghda,

□ **1:1** «We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki...» — mushu jümle «We» dégen söz bilen bashlinip, «Batur Hakimlar» dégen kitabning «Yeshua» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Yeshua» 24:33-ayetni körüng. Mezkur kitab «Yeshua» dégen kitabning dawamidur. ■ **1:1** Hak. 20:18 □ **1:2** «Yehuda» — mushu yerde Yehuda qebilisini körsitidu. □ **1:3** «Shiméon» — mushu yerde Shiméon qebilisini körsitidu. «Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang,....» — mushu ayettiki «sen», «men», «manga», «uning» dégenler qebilidiki köp adamlarni köristidu. □ **1:5** «Adoni-Bézek» — belkim shu padishahning ismi emes, belkim uning unwani bolushi mumkin; menisi «Bézekning emiri». □ **1:7** «...Andin ular Adoni-Bézekni Yérusalémgha élip bardí, kéyin u shu yerde öldi» — Yehuda we Shiméonlarning Adoni-Bézekni tirik qaldurushi Musa peyghember we Yeshua peyghemberning bu taipiler toghrisida tapilighinigha xilap idi (mesilen, «Qan.» 7:16, «Ye.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Ye. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10** «Shéshay, Ahiman we Talmaylar» — bu üç adem gigant idi («Ye.» 15:14). ■ **1:10** Ye. 15:14 ■ **1:11** Ye. 15:15-19.

érini atisidin bir parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soridi. □

15 U jawab bérip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin *qaghjiraq* yer bergenkensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, dédi. Shuni déwidi, Kaleb uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi. □

16 Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyeler Yehudagha qoshulup «Hormiliq Sheher»din chiqip Aradning jenub teripidiki Yehuda chölige bérip, shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi. □

17 Yehuda bolsa akisi Shiméon bilen bille bérip, Zefat shehiride turuwatqan Qanaaniylarni urup qirip, sheherni mutleq weyran qildi; shuning bilen sheherning ismi «Xormah» dep atalghan. □

18 Andin Yehudalar Gaza bilen uning etrapini, Ashkélon bilen uning etrapini, Ekron bilen uning etrapini igilidi. 19 Perwerdigar Yehuda bilen bille bolghach, ular taghliq yurtni meglup qilip aldi; lékin jilghidikilerni bolsa, ularning tömür jeng harwiliri bolghachqa, ularni zéminidin qoghliwételmidi. □

20 Ular Musaning buyrughinidek Hébronni Kalebke berdi. Shuning bilen Kaleb Anakning üç oghlini u yerdin qoghliwetti. ■

21 Lékin Binyaminlar bolsa Yérusalémda olturuwatqan Yebusiylarni qoghlap chiqiriwételmidi; shunga ta бүгүн'giche Yebusiylar Binyaminlar bilen Yérusalémda bille turmaqta.

22 Yüsüpning jemeti Beyt-Elge hujum qildi; Perwerdigar ular bilen bille idi. 23 Yüsüpning jemeti Beyt-Elning ehwalini bilip kélishe charlighuchilarni ewetti (ilgiri sheherning nami Luz idi). ■ 24 Charlighuchilar sheherdin bir kishining chiqip kéliwatqinini bayqap uninggha: — Sheherge kiridighan yolni bizge körsitip qoysang, sanga shapaet körsitimiz, — dédi.

25 Shuning bilen shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi. Ular bérip sheherdikilerni urup qilichlidi; lékin u adem bilen ailisidikilerni aman qoydi. □ 26 U adem kéyin Hittiyarning zéminigha bérip, shu yerde bir sheher berpa qilip, namini Luz dep atidi. Ta бүгүн'giche uning nami shundaq atalmaqta.

27 Lékin Manassehler bolsa Beyt-Shéanni we uninggha qarashliq kentlerni, Taanaqni we uninggha qarashliq kentlerni ishghal qilmidi; ular Dor we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Ibléam we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Mégiddo we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni qoghliwetmidi, zéminni almidi; Qanaaniylar

□ **1:14** «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» — bu ish sel sirlig tuyulidu. Némishqa otniyelning özi bu telepni qoymaydu? Aksah toygha barghanda uning atisimu uninggha hemrah bolup barghan bolsa kérek; shuning bilen Otniyelningkige barghanda Aksah özi aldirap kétip biwasite atisigha shu telepni qoyghan bolsa kérek.

□ **1:15** «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenkensen» — ibranij tilida peqet «sen manga Negewdin yer bergenkensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi); belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu. □ **1:16** «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami. Yeshua Yérixo shehirini xarabe qilghanidi («Ye.» 6:24); shunga «Hormiliq Sheher» mushu yerde Yérixoning etraplirini körsitse kérek. «Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyeler Yehudagha qoshulup ... shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi» — bu xewerni bérishning sewebi Kéniylerning Yehuda qebilisidikilerge bolghan amraqliqini körsitistin ibaret bolsa kérek.

□ **1:17** «Xormah» — buning menisi «weyran qilish». □ **1:19** «...jilghidikiler» — bashqa birxil terjimisi: «... töwen yurttikiler». ■ **1:20** Chöl. 14:24; Ye. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19 □ **1:25** «... shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi» — Yüsüpning jemetidikiler sheherni alliqachan qorshwalghanidi; bu kishi sheherge kiridighan mexpiy yolni körsitip qoyghan oxshaydu.

shu zéminda turuwérishke bel baghlig'hanidi. □ ■ 28 Israil barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin pütünley qoghliwetmidi.

29 Efraimlarmu Gezerde turuwatqan Qanaaniylarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar Gezerde ular bilen bille turiwerdi. □ ■

30 Zebulun ne Qitronda turuwatqanlarni ne Nahalolda turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar ularning arisida olturaqliship, ulargha hasharchi medikar boldi. □

31 Ashir bolsa ne Akkoda turuwatqanlarni ne Zidonda turuwatqanlarni qoghliwetmidi, shundaqla Ahlab, Aqzib, Helbah, Afek Rehoblarda turuwatqanlarnimu qoghliwetmidi.

□ 32 Shuning bilen Ashirlar shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; ular Qanaaniylarni öz yéridin qoghliwetmidi.

33 Naftalilar ne Beyt-Shemeshte turuwatqanlarni ne Beyt-Anatta turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen ular shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; Beyt-Shemesh we Beyt-Anattiki xelq ulargha hasharchi medikar boldi.

34 Amoriylar Danlarni taghliq rayon'gha mejburiy heydep chiqiriwétip, ularni jilghatüzlenglikke chüshüshke yol qoymidi. 35 Amoriylar Heres téghi, Ayjalon we Shaalbimda turuwérishke niyet baghlig'hanidi; lékin Yüsüp jemetining qoli kücheygende, Qanaaniylar ulargha hasharchi medikar boldi. 36 Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti. □

2

Perwerdigarning Perishtisining Israilgha tenbih bérishi

1 Perwerdigarning Perishtisi Gilgaldin Bokimgha kélip: — Men silerni Misirdin chiqirip, ata-bowiliringlarga qesem qilip bergen zémin'gha élip kélip: «Men siler bilen qilghan ehdemni ebedgiche bikar qilmaymen; □ ■ 2 Lékin siler bu zéminning xelqi bilen héchqandaq ehde baghlimanglar, belki ularning qurban'gahlirini buzup tashlashinglar kérek» — dégenidim; lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar. Bu silerning néme qilghininglar?! ■ 3 Shunga Men *shu chaghda* silerge: «*Shundaq qilsanglar* ularni silerning aldinglardin qoghliwetmeymen; ular biqininglarga yantaq bolup sanjilidu, ularning ilahliri silerge tor-tuzaq bolidu» — dep agahlandurdum, — dédi. □ ■

4 Perwerdigarning Perishtisi barliq Israillargha bularni dégende, ular ün sélip yighlap kétishti. 5 Shuning bilen bu jayning nami «Bokim» dep qoyuldi; ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi. □

□ 1:27 «Manassehler» — oqurmenlarning éside barki, Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ 1:27 Ye. 17:11, 12 □ 1:29 «Efraimlarmu...» — yuqiriqi 27-ayettiki izahatni körüng. Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ 1:29 Ye. 16:10 □ 1:30 «Nahalol» — yaki «Nahalal». □ 1:31 «Afek» — yaki «Afik». □ 1:36 «Sériq Éshek dawini» — bezide (ibraniy tiligha egiship) «Akrabbim dawini» dep atilidu. **qoram téshi** — yaki «Séla». «Amoriylarning chégrisi ... «Sériq Éshek dawini»din **qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti**» — bashqa birxil terjimisi: «Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»diki qoram téshidin tartip yuqiri teripige baratti». □ 2:1 «Perwerdigarning Perishtisi» — «tebirler»ni körüng. ■ 2:1 Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Qan. 29:13, 14 ■ 2:2 Qan. 7:2; 12:3 □ 2:3 «ular biqininglarga yantaq bolup sanjilidu» — yaki «ular silerni qiltaqlargha chüshüridu». ■ 2:3 Mis. 23:33; 34:12; Qan. 7:16; Ye. 23:13 □ 2:5 «Bokim» — menisi «yighlighuchilar». «... ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi» — bu ishqa qarighanda, «Perwerdigarning Perishtisi» ayan bolghan chaghda, shu yerlerde qurbanliq qilsa bolatti. Adette peqet Xuda békitken jaydila qurbanliq sunushqa bolatti («Qan.» 12:5-14ni körüng).

Yeshua peyghemberning dewridin kéyin bolghan ishlar

⁶ Yeshua xelqni tarqitiwétiwidi, Israillar herqaysisi özlirige miras qilin'ghan zéminni igilesh üçün qaytip kétéshti. ■ ⁷ Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigarning Israil üçün qilghan hemme karamet emellirini obdan bilgen aqsaqallarning pütkül hayat künliridimu *Israil* xelqi Perwerdigarning ibaditide bolup turdi. ⁸ Emdi Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapat boldi. ⁹ Ular uni élip béríp, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki öz miras ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. □ ¹⁰ Bu dewrdikilerning hemmisi *ölüp* öz ata-bowilirigha qoshulup ketti; ulardin kéyin Perwerdigarnimu tonumaydighan, shundaqla uning Israil üçün qilghan emellirini bilmigen bir dewr peyda boldi.

Israilning gunahni üzüksiz tekrarlisi

¹¹ Shuningdin tartip Israil Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Baal-butlarning ibaditige kirishti. ¹² Ular özlirini Misir zéminidin chiqirip élip kelgen ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlap, etrapidiki taipilerning ilahliridin bolghan yat ilahlargha egiship, ulargha bash urup, Perwerdigarning ghezipini qozghidi. ¹³ Ular Perwerdigarni tashlap, Baal we Asherahlarning qulluqigha kirishti. □

¹⁴ Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, xarab qilinsun dep, u ularni talan-taraj qilghuchilarning qoligha tashlap berdi, yene etrapidiki dühmenlirining qoligha tapshurup berdi; shuning bilen ular dühmenlirining aldida bash kötürelmidi. ■

¹⁵ Ular qeyerge barmisun, Perwerdigarning qoli ularni apet bilen urdi, xuddi Perwerdigarning déginidek, we Perwerdigarning ulargha qesem qilghinidek, ular tolimu azabliq haletke chüshüp qaldi. ■ ¹⁶ Andin Perwerdigar *ularning arisidin* batur hakimlarni turghuzdi, ular *Israillarni* talan-taraj qilghuchilarning qolidin qutquzup chiqti.

¹⁷ Shundaqtimu, ular öz hakimlirigha qulaq salmidi; eksiche ular yat ilahlargha egiship buzuqluq qilip, ulargha bash urup choqundi; ata-bowilirining mangghan yolidin, yeni Perwerdigarning emrlirige itaet qilish yolidin tézla chiqip ketti; ular héch itaet qilmidi. ¹⁸ Perwerdigar qachaniki ular üçün batur hakimlarni turghuzsa, Perwerdigar haman shu batur hakim bilen bille bolatti, batur hakimning hayat künliride ularni dühmenlirining qolidin qutquzup chiqatti; chünki ularni xarlap ezgenler tüpeylidin kötürülgen ah-zarlarni anglighan Perwerdigar ulargha ichini aghritatti.

¹⁹ Lékin batur hakim ölüp kétishi bilenla, ular arqisigha yénip, yat ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kirip, ulargha bash urushup, özlirini ata-bowiliridinmu ziyade bulghaytti; ular ne shu qilmishliridin toxtimaytti, ne öz jahil yolidin héch yanmaytti.

■ ²⁰ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qattiq tutashti, U: — «Bu xelq Men ularning ata-bowilirigha tapilighan ehdemni buzup, awazimgha qulaq salmighini üçün, ²¹ buningdin kéyin Men Yeshua ölgende bu yurtta qaldurghan taipilerdin héchbirini ularning aldidin qoghliwetmeymen; ■ ²² buningdiki meqset, Men shular arqiliq Israilning ularning ata-bowiliri tutqandek, Men Perwerdigarning yolini tutup mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen» — dédi.

²³ Shuning bilen Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ne derhalla zéminidin mehrum qilip qoghliwetmidi ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi. □

■ 2:6 Ye. 24:28 □ 2:9 «Timnat-Serah» — yaki «Timnat-Heres». □ 2:13 «Asherahlar» *yaki Asherah butlar* — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ 2:14 Zeb. 44:12-14; Yesh. 50:1 ■ 2:15 Law. 26; Qan. 28 ■ 2:19 Hak. 3:12 ■ 2:21 Ye. 23:13 □ 2:23 «Shuning bilen Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ... ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi» — bu ayetler, yeni 10-23-ayetler «Batur Hakimlar» dégen kitabning qisqa yekünidin ibarettur.

3

¹ Töwendikiler Perwerdigar Qanaaniylar bilen bolghan jengni béshidin ötküzmigen Israilning *ewladlirini* sinash üçün qaldurup qoyghan taipiler ² (U Israillarning ewladlirini, bolupmu jeng-urushlarni körüp baqmighanlarni peqet jengni ögünsun dep qaldurghanidi): –

³ – ular Filistiylerning besh emirliki, barliq Qanaaniylar, Zidonluqlar we Baal-Hermon téghidin tartip Xamat éghizighiche Liwan taghliqida turuwatqan Hiwiylar idi; ⁴ Ularni qaldurup qoyushtiki meqsiti Israilni sinash, yeni ularning Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen ata-bowilirigha buyrughan emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqini bilish üçün idi. ⁵ Shuning bilen Israillar Qanaaniylar, yeni Hittiylar, Amoriylar, Perizziyeler, Hiwiylar we Yebusiylar arisida turdi; ⁶ Israillar ularning qizlirigha öylinip, öz qizlirini ularning oghullirigha bérip, ularning ilahlirining qulluqigha kirdi.

3:3 «Xamat éghizighiche...» — yaki «Libo-Hamatqiche...».

«Batur Hakimlar»ning Dewri

Birinchi «batur hakim» – Otniyel

⁷ Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, öz Xudasi Perwerdigarni untup, Baallar we Asherahlarning qulluqigha kirdi. ⁸ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, ularni Aram-Naharaimning padishahi Qushan-Rishataimning qoligha tapshurdi. Bu teriqide Israillar sekkiz yilgiche Qushan-Rishataimgha béqindi boldi. □ ⁹ Israillar Perwerdigargha peryad kötürgende, Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchini turghuzup, u ularni qutquzdi. U kishi Kalebning inisi Kénazning oghli Otniyel idi.

¹⁰ Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u Israilgha hakimliq qildi; u jengge chiqiwidi, Perwerdigar Aramning padishahi Qushan-Rishataimni uning qoligha tapshurdi; buning bilen u Qushan-Rishataimning üstidin ghalib keldi. □ ¹¹ Shuningdin kéyin zéminda qiriq yilgiche amaniq boldi; Kénazning oghli Otniyel alemdin ötti.

Israilning yene gunah qilishi we jazalinishi, «batur hakim Ehud»

¹² Andin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; ular Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghachqa, u Moabning padishahi Eglonni Israil bilen qarishilishishqa küchlendürdi. ¹³ U Ammoniylar we Amalekiylerni özige tartip, jengge chiqip Israilni urup qirip, «Hormiliq Sheher»ni ishghal qildi. □ ¹⁴ Buning bilen Israillar on sekkiz yilgiche Moabning padishahi Eglon'gha béqindi boldi.

¹⁵ Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchi, yeni Binyamin qebilisidin bolghan Geraning oghli Ehudni turghuzdi; u solxay idi. Israil uning qoli bilen Moabning padishahi Eglon'gha sowghat ewetti.

¹⁶ Emdi Ehud özige bir gez uzunluqta ikki bisliq bir shemsher yasatqanidi; uni kiyimining ichige, ong yotisining üstige qisturuwaldi; ¹⁷ U shu halette sowghatni Moabning padishahi Eglonning aldigha élip keldi. Eglon tolimu séviz bir adem idi.

¹⁸ Ehud sowghatni teqdim qilip bolghandin kéyin, sowghatni kötürüp kelgen kishilerni ketküzüwetti; ¹⁹ andin özi Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jaydin yénip, padishahning qéshigha kélip: — Ey padishah, mende özlerige deydighan bir mexpiyetlik bar idi, — déwidi, padishah: — Jim tur! — dédi. Shuning bilen etrapidiki xizmetkarlarning hemmisi sirtqa chiqip ketti. □

²⁰ Andin Ehud padishahning aldigha keldi; padishah yalghuz salqin balixanida olturatti. Ehud: — Mende sili üçün Xudadin kelgen bir söz bar, déwidi, padishah orunduqtin qopup öre turdi. ²¹ Shuning bilen Ehud sol qolini uzitip ong yotisidin shemsherni sughurup élip, uning qorsiqigha tiqti. ²² Shundaq qilip shemsherning destisimu tighi bilen qoshulup kirip ketti, séviz éti shemsherni qisiwalghachqa, Ehud shemsherni qorsiqidin tartip chiqiriwalmidi; üçey-poqi arqidin chiqti. □

²³ Andin Ehud dalan'gha chiqip, balixanining ishiklirini ichidin étip quluplap qoydi.

²⁴ U chiqip ketkende, padishahning xizmetchiliri kélip qarisa, balixanining ishikliri quluplaqliq idi. Ular: — Padishah salqin öyde chong teretke olturghan bolsa kérek, dep oylidi. □

²⁵ Ular uzun saqlap kirmisek set bolarmu dep oylashti; u yenila balixanining ishiklirini achmighandin kéyin, achquchni élip ishiklerni échiwidi, mana, xojisining yerde ölük

□ **3:8** «Xamat éghizighiche...» — «Aram-Naharaim» yaki «Mésopotamiya», yeni «Ikki deryaning otturisdiki rayon».

□ **3:10** «Aram» — «Suriye»ning qedimki nami. □ **3:13** «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami. □ **3:19** «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay...» — yaki «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yénidiki tashliqlar...». «Jim tur!» — bu buyruq mushu yerde «Bu mexpiy xewerni xizmetkarlirim aldida déme, men xaliy bolushum kérek» dégen menide bolsa kérek. Shunga xizmetkarliri chékinidu. □ **3:22** «... üçey-poqi arqidin chiqti» — ayetning bu axirqi qismining bashqa ikki-üch terjimiliri bar: «u (shemsher) arqidin chiqti», «u (shemsher) ikki puti otturisdin chiqti», «u (Ehud) (balixanining) keynidin chiqti». □ **3:24** «chong teretke olturghan bolsa kérek» — ibraniy tilida: «putlirini yapqan bolsa kérek» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

yatqinini kördi. ²⁶ Emdi ular ikkilinip qarap turghan waqtida, Ehud qéchip chiqqanidi; u tash oymilar bar jaydin ötüp, Séirahqa qéchip kelgenidi. ²⁷ Shu yerge yetkende, u Efraim taghliq rayonida kanay chéliwidi, Israillar uning bilen birge taghliq rayondin chüshti, u aldida yol bashlap mangdi. ²⁸ U ulargha: — Manga egiship yürünger, chünki Perwerdigar düshmininglar Moabiylarni qolunglarga tapshurdi, — déwidi, ular uninggha egiship chüshüp, Iordan deryasining kéchiklirini tosup, héchkimni ötküzmedi. ²⁹ U waqitta ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi; bularning hemmisi tembel palwanlar idi; ulardin héchbir adem qéchip qutulalmidi.□

³⁰ Shu küni Moab Israilning qolida bésiqturuldi. Zémin seksen yilghiche aman-tinchliqta turdi.

Shamgar

³¹ Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi; u alte yüz Filistiyelikni biraqla kala sanjighuch bilen öltürdi; umu Israilni qutquzdi.□

4

Deborah we Baraq

¹ Emdi Ehud wapat bolghandin kéyin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qilghili turdi. ² Shuning bilen Perwerdigar ularni Qanaaniylarning padishahi Yabinning qoligha tashlap berdi. Yabin Hazor shehiride seltenet qilatti; uning qoshun serdarining ismi Siséra bolup, u Haroshet-Goyim dégen sheherde turatti. □ ■ ³ Israillar Perwerdigargha nale-peryad kötürdi, chünki Yabinning toqquz yüz tömür jeng harwisi bolup, Israillargha yigirme yildin buyan tolimu zulum qilip kelgenidi.

⁴ U waqitta Lapidotning xotuni Deborah dégen ayal peyghember Israilgha hakim idi. ⁵ U Efraim taghliqidiki Ramah bilen Beyt-Elning otturidiki «Deborahning xorma derixi»ning tüwide olturatti; barliq Israillar dewaliri toghrisida höküm sorighili uning qéshigha kéletti.

⁶ U adem ewetip Naftali yurtidiki Kedeshtin Abinoamning oghli Baraqni chaqirtip kélip, uninggha: — Mana, Israilning Xudasi Perwerdigar *mundaq* emr qilghan emesmu?! U: — Sen bérip Naftalilar qebilisi hem Zebulun qebilisidin on ming ademni özüng bilen bille élip Tabor téghigha chiqqin; □ ■ ⁷ shuning bilen Men Yabinning qoshun serdari Sisérani jeng harwiliri we qoshunliri bilen qoshup Kishon éqinining boyigha, séning qéshinggha barghusi niyetke sélip, uni qolunggha tapshurimen dégen, — dédi.■

⁸ Baraq uninggha: — Eger sen men bilen bille barsang, menmu barimen. Sen men bilen barmisang, menmu barmaymen! — dédi.

□ **3:29** «...ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi...» — bu on mingche esker belkim Moabning Israillarni qulluqta ching tutup turush üçün Israil zéminini idare qilishqa qaldurghan qoshuni bolsa kérek. Ehudning Iordan deryasining kéchiklirini tosushi ularning Moab zéminigha qéchish yolini tosushtin ibaret idi. «... **tembel palwanlar...**» — yaki «... sémez palwanlar...». □ **3:31** «Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi... umu Israilni qutquzdi» — Shamgarning Filistiyler bilen jeng qilghanliq uning Israilning meghrib teripide, déngiz boyidiki tüzlenglikte hakim ikenlikini körsitishi mumkin. 4:1ge qarighanda, «Deborah we Baraq» Shamgar bilen zamandash bolsa kérek; lékin ular zéminning shimal we sherq teripide hakimliq qilatti. □ **4:2** «Qanaaniylarning padishahi Yabin...» — «Yabin» Hazor padishahining ismi emes, belki uning unwani bolushi mumkin. «... **Yabinning qoligha tashlap berdi**» — ibraniy tilida «Yabinning qoligha sétip berdi». «Haroshet-Goyim dégen sheher...» — yaki «Taipilerning ormanliq shehiri». ■ **4:2** 1Sam. 12:9 □ **4:6** «... **Perwerdigar mundaq emr qilghan emesmu?!**» — yaki «... Perwerdigar sanga emr qilghan emesmu?». ■ **4:6** Ibr. 11:32 ■ **4:7** Zeb. 83:9-10

⁹ Deborah jawaben: — Maqul, men sen bilen barsam baray; halbuki, sepiring sanga héch shan-sherep keltürmeydu; chünki Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu, — dédi. Shuning bilen Deborah qopup Baraq bilen bille Kedeshke mangdi. □

¹⁰ Baraq Zebulunlar we Naftalilarni Kedeshke chaqirtti; shuning bilen on ming adem uninggha egeshti; Deborahmu uning bilen chiqti ¹¹ (shu chaghda kéniylerdin bolghan Heber özini Musaning qéynatisi Hobabning neslidin bolghan kéniylerdin ayrip chiqip, Kedeshning yénidiki Zaanaimning dub derixining yénida chédir tikkenidi). ■

Tabor téghining menzirisini (Yizre'el tüzlenglikidin qaraydighan)

¹² Emdi Siséragha: — Abinoamning oghli Baraq Tabor téghigha chiqiptu, dégen xewer yetküzüldi. ¹³ Shuni anglap Siséra barliq jeng harwilirini, yeni toqquz yüz tömür jeng harwisini we barliq eskerlirini yighip, Haroshet-Goyimdin chiqip, Kishon éqinining yénida toplidi.

¹⁴ Deborah Baraqqqa: — Qopqin; bugün Perwerdigar Sisérani séning qolunggha tapshuridighan kündür. Mana, Perwerdigar aldingda yol bashlighili chiqti emesmu?! — dédi. Shuni déwidi, Baraq we on ming adem uninggha egiship Tabor téghidin chüshti.

¹⁵ Perwerdigar Sisérani, uning hemme jeng harwiliri we barliq qoshunini qoshup Baraqqning qilichi aldida tiripiren qildi; Siséra özi jeng harwisidin chüshüp, piyade qéchip ketti. ■

¹⁶ Baraq jeng harwilirini we qoshunni Haroshet-Goyimgiche qoghlap bard; Siséraning

□ 4:9 «... Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu» — ibraniy tilida «Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha sétip béridu». ■ 4:11 Chöl. 10:29 ■ 4:15 Zeb. 83:9-10

barliq qoshuni qilich astida yiqildi, birimu qalmidi. ¹⁷ Lékin Siséra piyade qéchip, Kéniylerdin bolghan Heberning ayali Yaelning chédirigha bard; chünki Hazorning padishahi Yabin bilen Kéniylerdin bolghan Heberning jemeti otturisida dostluq alaqisi bar idi.

¹⁸ Yael Sisérani qarshi élishqa chiqip uninggha: — Ey xojam, kirgine! Qorqma, méningkige kirgin, dédi.

Shuning bilen Siséra uning chédirigha kirdi, u uning üstige yotqan yépip qoydi.

¹⁹ U uninggha: — Men ussap kettim, manga bir otlam su bergine, déwidi, ayal béríp süt tulumini échip, uninggha ichküzüp, andin yene uni yépip qoydi.■

²⁰ Andin Siséra uninggha: — Sen chédirning ishikide saqlap turghin. Birkim kélip sendin: — Bu yerde birersi barmu, dep sorisa, yoq dep jawab bergin, — dédi.

²¹ Emdi Heberning ayali Yael qopup, bir chédir qozuqini élip, qolida bolqini tutqiniche shepe chiqarmay uning qéshigha bard; u hérip ketkechke, qattiq uxlap ketkenidi. Yael uning chékisige qozuqni shundaq qaqtiki, qozuq chékisidin ötüp yerge kirip ketti. Buning bilen u öldi.

²² Shu chaghda, Baraq Sisérani qoghlap keldi, Yael aldigha chiqip uninggha: — Kelgin, sen izdep kelgen ademni sanga körsitey, — dédi. U uning chédirigha kirip qariwidi, mana Siséra ölük yatatti, qozuq téxiche chékisige qéqiqliq turatti.

²³ Shundaq qilip, Xuda shu küni Qanaan padishahi Yabinni Israillarning aldida töwen qildi. ²⁴ Shu waqittin tartip Israillar barghanséri küchiyip, Qanaan padishahi Yabindin üstünlükni igilidi; axirda ular Qanaan padishahi Yabinni yoqatti.

5

Nusret nezmisi

¹ Shu küni Deborah we Abinoamning oghli Baraq mundaq nezme oqudi: —

² Israilda yétekchiler yol bashlighini üçün,
Xelq ixtiyaren özlirini pida qilghini üçün,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!

³ Ey padishahlar, anglanglar,
Ey emirler, qulaq sélinglar!

Men, men Perwerdigargha atap nezme oquymen,
Men Israilning Xudasi Perwerdigargha küy éytimen.

⁴ I Perwerdigar, sen Séirdin chiqqiningda,
Édomning yayliqidin chiqip yürüş qilghiningda,
Yer titrep, asmanlardin sular tamchidi,
Shundaq, bulutlar yamghurlirini yaghdurdi;■

⁵ Taghlar Perwerdigarning aldida tewrendi,
Ene Sinay téghimu tewrinip ketti,
Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida.□ ■

⁶ Anatning oghli Shamgarning künliride,
Hem Yaelning künliride,
Chong yollar tashlinip qélip,
Yoluchilar egri-toqay chighir yollar bilen mangatti;

⁷ Israilda ezimetler yoqap ketti,
Taki menki Deborah qozghilip,

■ 4:19 Hak. 5:25 ■ 5:4 Zeb. 68:7, 8, 9 □ 5:5 «... Ene Sinay téghimu tewrinip ketti, Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida» — yaki «yeni Sinay téghida ayan bolghan Xudaning aldida, — Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida». ■ 5:5 Mis. 19:18; Zeb. 68:15, 16, 17; 97:5

Israilda bir ana süpitide peyda bolghinimghiche.□

⁸ *Israillar* yéngi ilahlarni tallidi;

Urush derwazilirigha yétip keldi.

Qiriq mingche Israilliqning arisida,

Ya bir qalqan ya bir neyze tépilisichu?!□

⁹ Qelbim Israilning emirlirige qayildur,

Ular xelq arisida özlirini ixtiyaren pida qildi;

Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!

¹⁰ I aq ésheklerge min'genler,

I nepis zilchilerning üstide olturghanlar,

I yolda yürüngenler, köngül bölünglar!□

¹¹ Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlarning jushqun awazilirini anglanglar!

Ular shu yerlerde Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep,

Uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu.

Shu waqitta Perwerdigarning xelqi chüshüp derwazilargha yétip kélip: —□

¹² «I Deborah, oyghan, oyghan!

Oyghan, oyghan, ghezel éytqin!

Ornungdin tur, i Baraq,

Esirliringni yalap mang, i Abinoamning oghli!» — déyishidu.□

¹³ Mana xelqning az bir qaldisi aliyjanablargha egishish üçün chüshti,

Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi.□

¹⁴ Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi;

Mana, Binyaminlarmu qowmliringgha qoshulup egiship keldi;

Makirdin emirler chüshüp keldi,

Zebulundin serdarliq hasisini tutqanlar yétip keldi.□

¹⁵ Issakarning emirliri Deborahgha qoshuldi;

Baraq néme qilghan bolsa Issakarmu shundaq qilip,

Uning keynidin jilghigha tap basturup étilyp chüshti!

Rubening aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!□

¹⁶ Sen némishqa qotanlarning ichide turup,

□ 5:7 «Israilda ezimetler yoqap ketti» — yaki «Israilda kent-qishlaqlar yoqap ketti». □ 5:8 «Urush derwazilirigha yétip keldi» — démek, Israil tirik Xudani tashlap butlarni talliwalgini üçün Xudaning shu jazasi ularning béshigha chüshti. □ 5:10 «nepis zilchilerning üstide olturghanlar» — yaki «toqumlarning üstide olturghanlar». «I aq ésheklerge min'genler, i nepis zilchilerning üstide olturghanlar, i yolda yürüngenler...» — bu ayette puritilghan mene belkim «I, Israilda hazir rahet künlerni körgüchiler, siler üçün öz hayatini tewekkül qilghanlarni eslenglar!» dégendek bolushi mumkin. □ 5:11 «Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlar...» — démek, nusret qazan'ghanliqtin hetta su ekelgili chiqqanlarmu oljadin özara bölüşidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Oqyachilarning ghewghasidin qutulghanlar su alidighan jaylarda turup, Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep, uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu. Shu waqitta...». □ 5:12 «I Deborah, oyghan, oyghan! ... ornungdin tur, i Baraq!...» — 12-ayettiki nezme xelq qéchip chiqiwalghan taghliqtin aman-ésen chüshüp, öz shehirining derwazilirigha kelgende xushalliqidin Deborah we Baraqqa éytqan söyünüş sözliri bolsa kérek. □ 5:13 «Mana xelqning az bir qaldisi aliyjanablargha egishish üçün chüshti» — démek, Xudagha sadıq bolghan «xelq qaldisi» az bolsimu, Baraq we bashqa jasaretlik ezimetlerge egeshken. Bashqa birxil terjimisi: «Xelqning az bir qaldisi küchlüklerning üstidin ghalib keldi». «Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi zalimlarga qarshi chiqishqa méning yénimgha chüshti». Bu ayetning yene birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ 5:14 «Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi» — Efraim qebilisi eslide Amaleklerning zéminini igiligen we ularni heydiwetkenidi. «Makirdin...» — «Makir» mushu yerde Manasseh qebilisige wekillik qilidu. □ 5:15 «Rubening aile-jemetliridikilerning arisida» — yaki «Rubening éqinlirining boyida». «Rubening aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!» — bu nahayiti hejwi, kinayilik gep. Rubenlerde shunche yüksek niyet bolghini bilen héchnéme qilmidi (16-ayetni körüng).

Qoylargha chélin'ghan neyning awazini anglashni xalap qalding?
Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!

17 Giléadlar bolsa Iordan deryasining u teripide turup qaldi;

Danlarmu némishqa kémilerning yénida toxtap qaldi?

Ashirlar bolsa déngiz boyida *jim* olturuwaldi,

Déngiz qoltuqlirida turup qaldi.

18 Zebulunlar janlirini ölümge tewekkül qildi;

Naftalilarmu jeng meydanidiki yuqiri jaylarda hem shundaq qildi!

19 Padishahlar hemmisi kélip, soqushti,

Qanaaniylarning padishahlirimu urushqa chiqti;

Taanaqta, Mégiddoning su boylirida urushti.

Lékin bir'azmu kümüş olja alalmidi!

20 Asmanlarda yultuzlarmu jeng qildi,

Orbitiliridin Siséragha qarshi jengge atlandi.

21 Kishon deryasining éqini *düşmenni* éqitip ketti;

Shu qedimiy derya, u Kishon deryasidur!

Ey méning jénim, pütün küchüng bilen algha basqin!□

22 Ularning atlirining tuwaqliri takirang-takirang qilmaqta,

Tolparliri chapmaqta, chapmaqta.

23 Merozgha lenet oqunglar, deydu Perwerdigarning Perishtisi,

U yerde olturghuchilargha lenet oqunglar,

Qattiq lenet oqunglar;

Chunki ular Perwerdigargha yardemge kelmidi,

Zalimlargha qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi.□

24 Ayallar ichide keniylilik Heberning ayali Yael bext-beriketlensun,

Chédirda turghan ayallar ichide u bext-beriket tapsun!

25 Siséra su soriwidi, u uninggha süt berdi,

Ésilzadilerge layiq bir qachida qaymaq tutti;

26 U sol qolini chédir qozuqigha,

Ong qolini tömürchining bolqisigha uzatti;

Sisérani urup,

Bash söngükini chéqip,

Chékisidin yanjip ötküzüwetti.□

27 Siséra uning ikki putining ariliqigha qiysaydi,

U yiqildi, u *ölüktek* yatti,

U uning ikki putining ariliqigha qiysaydi, u yiqildi,

Qiysayghan yerde u yiqilip, jan berdi.

28 Siséraning anisi penjiridin sirtqa sep saldi,

U penjirining rujikidin towlap: —

«Uning jeng harwisi némishqa shunche uzaqqiche kelmeydu?

Jeng harwilirining atlirining tuyaq sadasi némishqa shunche hayal bolidu? — dédi.

□ **5:21** «Kishon deryasining éqini ularni éqitip ketti» — mushu sözler yuqiriqi «asmanlardiki yultuzlar jeng qildi» dégen sözlerni yorutidu. Yazda Kishon deryasi éqinida su yoq déyerlik bolidu; qishta küchlük aqıdu. Shunga, shu xulasige kelimizki, hawa rayi özgirip, köp yamghur yaghqachqa, Kishon deryasi téship, Siséraning jeng harwilirini éqitip ketti yaki ularni patqaqqa paturup qoydi (4-ayette shu qattiq yamghur tilgha élinidu). □ **5:23** «Zalimlargha qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi» — yaki «Baturlirini élip, Perwerdigargha yardemge kelmidi». □ **5:26** «*Yael* sol qolini chédir qozuqigha, ... chékisidin yanjip ötküzüwetti» — bu ayetlerge qarighanda Yael Siséraning béshigha qaqqan qozuqni bolqa bilen üç qétim urghan.

29 Uning dédekliri arisida danalar jawab béridu,
Shundaqla, u derweqe öz-özige jawab béridu: —
30 «Ular oljilirini yighip bölüşüwatqan bolmisun yene?!
Herbir erkekke *ayagh asti qilishqa* bir-ikkidin qiz tegkendu,
Siséragha rengdar kiyimler,
Gül keshtilen'gen rengdar kiyimlardin olja tegkendu,
Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!□
31 I Perwerdigar, Séning barliq düshmenliring ene shundaq yoqutulghay!
Lékin Séni söygenler quyashning örlewatqandiki qudritidek küchlük bolghay!».
Shuning bilen zémin qiriq yilghiche tinch-amanliq tapti.

6

Israilning gunah qilishi, jazalinishi; Xudaning Gidéonni hakimliqqa chaqirishi

1 Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni yette yilghiche Midiyaniylarning qoligha tapshurup berdi. 2 U waqıtta Midiyaniylar Israilning üstidin ghalib kélip, Israil Midiyaniylarning sewebidin özliri üçün taghlardin, öngkürlerdin we qoram tashlardin panah jaylarni yasidi.□

3 Her qétim Israillar uruq térighanda shundaq bolattiki, Midiyaniylar, Amalekiylar we meshriqtikiler kélip ulargha hujum qilatti. 4 Ulargha hujum qilishqa bargahlarni tikip, zémindiki hosulni weyrar qilip, Gazaghiche Israilgha héchqandaq ashliq qaldurmay, ularning qoy, kala, ésheklirinimu élip kététti. 5 Chünki ular chéketkilerdek köp bolup, öz malcharwiliri we chédirlirini élip kéletti; ularning adamliri we tögiliri san-sanaqsiz bolup, zéminni weyrar qilish üçün tajawuz qilatti. 6 Shuning bilen Israil Midiyaniylarning aldida tolimu xar haletke chüshüp qaldi; andin Israillar Perwerdigargha nale-peryad kötürdi.

7 Midiyaniylarning destidin Israil Perwerdigargha peryad kötürginide shundaq boldiki, 8 Perwerdigar Israilgha bir peyghembarni ewetti. U kélip ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din élip chiqqanidim; 9 silerni misirliqlarning qolidin, shundaqla silerge barliq zulum qilghuchilarning qolidin qutquzup, ularni aldinglardin qoghliwétip, ularning zéminini silerge berdim 10 we silerge: «Mana, Men Perwerdigar silerning Xudayinglardurmen; siler Amoriylarning zéminida turghininglar bilen ularning ilahliridin qorqmanglar» dégenidim. Lékin siler Méning awazingha qulaq salmidinglar», — dédi.■

11 Andin Perwerdigarning Perishtisi kélip Ofrah dégen jayda Abiézer jemetidiki Yoashqa tewe bolghan dub derixining tüwide olturdi. U waqıtta *Yoashning* oghli Gidéon Midiyaniylarning *bulangchiliqidin* saqlinish üçün sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti.□

12 Perwerdigarning Perishtisi uninggha körünüp: — Ey jasaretlik palwan, Perwerdigar sen bilen billidur! — dédi.

13 Gidéon uninggha jawab bérup: — I xojam, eger Perwerdigar biz bilen bille bolghan bolsa, bu körgülükler némishqa üstimizge keldi? Ata-bowilirimiz bizge sözlep bergen uning barliq möjiziliri qéni? Bular toghrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Perwerdigar bizni

□ 5:30 «Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!» — yaki «Méning boynumgha ikki aldi-keyni keshtilen'gen kiyimler olja qilip tegken bolsa kérek!». □ 6:2 «qoram tashlardin panah jaylarni yasidi» — yaki «qorgharlardin panah jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istihkamliq jaylardin panah jaylarni yasidi». ■ 6:10 2Pad. 17:35, 38 □ 6:11 «... sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti» — sharab köchlikide bughday tépish tolimu qolaysiz, elwette; bu Gidéonning Midiyaniylardin qorqqanliqini körsitidu.

Misirdin chiqirip kelmigenmidi?» — dédi. Lékin bügünki künde Perwerdigar bizni tashlap, Midiyaning qoligha tapshurup berdi! — dédi.

¹⁴ Perwerdigar uninggha qarap: — Sen mushu küchüngge tayinip, bérip Israilni Midiyaning qolidin qutquzghin! Mana, Men séni ewetken emesmu? — dédi.■

¹⁵ Gidéon Uninggha: — I Reb, men Israilni qandaq qutquzalaymen? Méning ailem bolsa Manasseh qebilisi ichide eng namriti, özüm atamning jemetide eng kichikidurmen, — dédi.

¹⁶ Perwerdigar uninggha: — Men jezmen sen bilen bille bolimen; shunga sen Midiyanlarni bir ademni urghandek urup qirisen, — dédi.

¹⁷ Gidéon Uninggha iltija qilip: — Men neziringde iltipat tapqan bolsam, men bilen sözleshküchining heqiqeten Sen Özüng ikenlikige bir alamet körsetkeysen; ¹⁸ ötünimen, men yénip kélip öz hediye-qurbanliqimni aldinggha qoyghuche bu yerdin ketmigeysen, — dédi.

U jawab bérip: — Sen yénip kelgüche kütimen, dédi.

¹⁹ Gidéon bérip *öyge* kirip bir oghlaqni teyyarlap, bir efah ésil undin pétir nan pishurup, göshni séwetke sélip, shorpisini korigha usup bularni uning qéshigha élip kélip, uninggha sundi (U *téxiche* dub derixining tüwide olturatti). □ ²⁰ Andin Xudaning Perishtisi uninggha: — Bu gösh bilen pétir nanlarni élip bérip, mushu yerdiki *qoram* tashning üstige qoyup, shorpini tökkin, — déwidi, u shundaq qildi. ²¹ Perwerdigarning Perishtisi qolidiki hasini uzitip uchini gösh bilen pétir nanlarga tekküziwidi, *qoram* tashtin ot chiqip, gösh bilen pétir nanlarni yep ketti. Shu haman Perwerdigarning Perishtisimu uning közidin ghayib boldi.

²² Shuning bilen Gidéon uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilip: — Apla, i Reb Perwerdigar! Chataq boldi, chünki men Perwerdigarning Perishtisi bilen yüzmüyüz körüshüp qaldim...! — dédi.

²³ Lékin Perwerdigar uninggha: — Xatirjem bolghin! Qorqmighin, ölmeysen, — dédi.□

²⁴ Shuning bilen Gidéon Perwerdigargha atap u yerde bir qurban'gah yasap, uning ismini «Yahweh-shalom» dep atidi. Bu qurban'gah ta bügün'giche Abiézer jemetining Ofrah dégen jayida bar.□

²⁵ U kéchisi Perwerdigar uninggha: — Sen atangning *chong* buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip atanggha tewe bolghan Baal qurban'gahini örüp, uning yénidiki Asherah butini késiwetkin. □ ²⁶ Andin mushu qorghanning üstige Perwerdigar Xudayinggha atalghan, belgilen'gen resim boyiche bir qurban'gah yasap, ikkinchi bir buqini élip, özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin, — dédi.□

²⁷ Shuning bilen Gidéon öz xizmetchiliridin on ademni élip bérip, Perwerdigarning özige éytqinidek qildi; lékin u atisining öyidikilerdin we sheher ademliridin qorqqini üçün, u bu

■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19** «bir efah» — 22 litr. Ashliq az bolghan künlerde namrat bir aile üçün bu nahayiti chong bir hediye-qurbanliq bolatti. □ **6:23** «Xatirjem bolghin» — ibraniy tilida «Shalom éleykum!» (Salamueleykum). Ibraniy tilida menisi adette «sanga aman-salametlik bolghay!». □ **6:24** «Yahweh-shalom» — buning menisi: «Perwerdigar xatirjemliktur». □ **6:25** «Sen atangning buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen atangning yash buqisini, yeni uning yette yashliq ikkinchi buqisini élip,...». «Baal qurban'gahini örüp...» — Baalgha atalghan qurban'gah bek chong bolsa kérek. Ikki buqa belkim qurban'gahni tartip örüsh üçün kérek bolushi mumkin. «...uning yénidiki Asherah butini késiwetkin» — «Asherah»lar toghruluq 2:13 we izahatini körüng. □ **6:26** «...mushu qorghanning üstige...» — yaki «...qoram téshining üstige...» «belgilen'gen resim boyiche» — «Qan.» 25:6-7ni körüng. «özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin» — 2:5 we izahatini körüng. Perwerdigarning perishtisi yaki Perwerdigar Özi mömin bendilirige körün'gen yerlerde, u qurban'gahlar we qurbanliqlar toghrisidiki békitken belgilimiler bezide bashqiche bolushi mumkin. Gerche shu yer Perwerdigar Israillargha qurbanliq qilish üçün resmiy békitken jay bolmisimu, shundaqla Gidéon özi kahin bolmisimu, Xuda beribir özi békitken belgilimilirige özi igidur; uning Gidéon'gha qilghan bu emrliri özining shundaq pewqul'adde jiddiy ehwallarda gahi waqitlarda öz belgilimilirini özgerdighanliqini ispatlaydu.

ishni kundüzi qilmay, kéchisi qildi. ²⁸ Etisi seherde sheher xelqi qopup qarisa, mana, Baal qurban'gahi örüwétilgen, uning yénidiki Asherah buti késiwétilgenidi we yéngi yasalghan qurban'gahning üstide ikkinchi buqa qurbanliq qilin'ghanidi. ²⁹ Buni körüp ular bir-birige: — Bu ishni kim qilghandu? — déyishti. Ular sürüshtüriwidi, buni Yoashning ogli Gidéonning qilghanliqi melum boldi. ³⁰ Shuning üçün sheherning ademliri Yoashqa: — Oghlungni chiqirip bergin! U Baal qurban'gahini örüp, uning yénidiki Asherahni késiwetkini üçün öltürülsun! — dédi.

³¹ Biraq Yoash öziqe qarshilishishqa turghan köpchilikke jawab bérrip: — Siler Baal üçün dewalashmaqchimusiler? Siler uni qutquzmaqchimu? Kimki uning toghrisida dewalashsa etige qalmay ölümge mehkum qilinsun! Eger Baal derweqe bir xuda bolsa, undaqta uning qurban'gahini birsi örüwetkini üçün, u shu adem bilen özi dewalashsun! — dédi.□

³² Bu sewebtin *atisi* Gidéonni «Yerubbaal» dep atidi, chünki *atisi*: «U Baalning qurban'gahini örüwetkini üçün, Baal özi uning bilen dewalashsun!» dégenidi.□

³³ Emma Midiyan, Amalekler we meshriqtikilerning hemmisi yighilip, *Jordan* deryasidin ötüp Yizreel jilghisida chédirlirini tikishti. ³⁴ U waqitta Perwerdigarning Rohi Gidéonning üstige chüshti; u kanay chéliwidi, Abiézer jemetidikiler yighilip uning keynidin egiship mangdi. ³⁵ Andin u elchilerni Manassehning zéminigha bérrip, u yerni aylinip kélishe ewetiwidi, Manassehler yighilip uninggha egiship keldi. U Ashirlargha, Zebulunlarga we Naftalilargha elchi ewetiwidi, ularmu uning aldigha chiqishti.

Gidéonning Xudadin ikki qétim alamet sorishi

³⁶ Gidéon Xudagha: — Eger Sen heqiqeten éytqiningdek méning qolum bilen Israilni qutquzidighan bolsang, ³⁷ Undaqta mana, men xaman'gha bir parche qoy térisi qoyup qoyimen; eger peqet tériining üstigila shebnem chüshüp, chörisidiki yerlerning hemmisi quruq tursa, men Özüng éytqiningdek méning qolum arqiliq Israilni qutquzmaqchi bolghiningni bilimen, — dédi.

³⁸ Ish derweqe shundaq boldi. Etisi seherde Gidéon qopup, yungni siqiwidi, liq bir piyale shebnem süyi chiqti.

³⁹ Andin Gidéon Xudagha yene: Ghezippingni manga qozghimighaysen, men peqet mushu bir qétimla deymen! Sendin ötüney, men peqet yene bu qétim bu tere bilen sinap baqay; iltija qilimenki, emdi bu qétim peqet tere quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebnem chüshkey, — dédi.■

⁴⁰ Bu kéchisimu Xuda shundaq qildi; derweqe peqet téri-la quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebnem chüshkenidi.

7

Xudaning Gidéonni ikki qétim sinishi we xatirjem qilishi

¹ Yerubbaal (yeni Gidéon) we öziqe qoshulghan hemme xelq etisi seher qopup, Harod dégen bulaqning yénigha bérrip chédir tikti. Midiyaniylarning leshkergahi bolsa uning shimal teripide, Moreh égizlikining yénidiki jilghida idi. ² Emdi Perwerdigar Gidéon'gha: — Sanga egeshken xelqning sani intayin köp, shunga Men Midiyaniylarni ularning qoligha tapshuralmaymen. Bolmisa Israil: «Özimizni özimizning qoli qutquzdi» dep

□ **6:31** «Siler Baal üçün dewalashmaqchimusiler?» — yaki «Siler Baal üçün jeng qilmaqchimusiler?». «...etige qalmay ölümge mehkum qilinsun!» — yaki «...mushu etigendila qalmay ölümge mehkum qilinsun!». □ **6:32** «Bu sewebtin atisi...» — ibraniy tilida «Bu sewebtin u...» yaki «Bu sewebtin ular...». «Yerubbaal» — bu isimning menisi: «Baalning özi uning bilen jeng qilsun!» (yaki «dewalashsun!»). ■ **6:39** Yar. 18:32

maxtinip k tishi mumkin. ³ Shuning  ch n sen emdi xelq : «Kimler qorqup titrek basqan bolsa, ular Gil ad t ghidin y n p ketsun» dep jakarlighin – d di.

Shuning bilan xelqning arisidin yigirme ikki ming kishi qaytip k tip, peqet on mingila g lip qaldi.■

⁴ Perwerdigar Gid on'gha yene: – Xelqning sani yenila intayin k p; emdi sen bularni suning l wige  lip kelgin. U yerde Men ularni sen  ch n sinaqtin  tk zey; Men kimni körsitip: «U sen bilan barsun d sem», u sen bilan barsun; l kin Men kimni körsitip: «U sen bilan barmisun» d sem, u sen bilan barmisun, – d di.

⁵ Shuning bilan Gid on xelqni suning l wige  lip keldi. Perwerdigar uninggha: – Kimki it su ichkendek tili bilan yalap su ichse, ularni ayrim bir terepte turghuzghin; hem kimki tizlinip turup su ichse, ularnimu ayrim bir terepte turghuzghin, – d di.

⁶ Shundaq boldiki, ochumini aghzigha tegküzüp yalap su ichkenlerdin  ch yüzi chiqti. Qalghanlarning hemmisi tizlinip turup su ichti. ⁷ Andin Perwerdigar Gid on'gha: – Men mushu suni yalap ichken  ch yüz ademning qoli bilan silerni qutquzup, Midiyanni s ning qolunggha tapshurimen; l kin qalghan xelq bolsa hemmisi öz jayigha y n p ketsun, – d di.□

⁸ Shuning bilan bu * ch yüz adem* ozuq-tülük we kanaylirini qoligha  lishti; Gid on Israilning qalghan barliq ademlirini öz ch dirigha qayturuw tip, peqet shu  ch yüz ademni  lip qaldi. Emdi Midiyaniylarning leshkergahi bolsa ularning t wen teripidiki jilghida idi.

⁹ Shu k chisi shundaq boldiki, Perwerdigar uninggha: – Sen qopup leshkergahqa chüshkin, chünki Men uni s ning qolunggha tapshurdum; ¹⁰ eger sen ch sh st n qorqsang, öz xizmetkaring Purahni bille  lip leshkergahqa chüshkin. ¹¹ Sen ularning n me d yishiwatqinini anglaysen, andin sen leshkergahqa *hujum qilip* chüshüshke j r'et qilalaysen, d di.

Buni anglap u xizmetkari Purahni  lip leshkergahning ch tidiki eskerlarning y nigha bardı. □ ¹² Mana Midiyan, Amalek we barliq meshriqtikiler ch ketkilerdek k p bolup, jilghining boyigha y yilghanidi; ularning tögiliri köplikidin d ngiz sahilidiki qumdek heddi-h sabsiz idi.■

¹³ Gid on barghanda, mana, u yerde birsi hemrahigha körgen chüshini sözlep b riwatatti: – Mana, men bir ch sh kördum, chüshümde mana, bir arpa toqichi Midiyanning leshkergahigha domulap ch sh ptudek; u ch dirigha k lip soquluptidek, shuning bilan ch dir örülüp, d m k mt r l p k tiptu – dawatatti.

¹⁴ Uning hemrahi jawaben tebir b rip: – Buning menisi shuki, u toqach Yoashning oghli, Israilliq adem Gid onning qilichidin bashqa nerse emestur; Xuda Midiyan we uning barliq qoshunini uning qoligha tapshuruptu, d di.

¹⁵ Shundaq boldiki, Gid on bu ch shni we uning b rilgen tebirini anglap, sejde qildi. Andin u Israilning leshkergahigha y n p k lip: – Qopunglar, Perwerdigar Midiyanning leshkergahini qolunglarga tapshurdi, – d di.

Gid onning ghelibe qilishi

¹⁶ Shuning bilan u bu  ch yüz ademni  ch guruppigha b l p, hemmisining qoligha birdin kanay bilan birdin quruq komzekni berdi; herbir komzek ichide birdin mesh'el qoyuldi.

■ 7:3 Qan. 20:8 □ 7:7 «Men mushu suni yalap ichken  ch yüz ademning qoli bilan silerni qutquzup, Midiyanni s ning qolunggha tapshurimen...» – bu sinashning ehmiyiti belkim kimning jeng terepke oyghaq turuwatqanliqini körsitishi mumkin. Su ichkende tizlinip yüzini sugha tiqip ichkenler xeterge anche segek bolmisa kürek. Bu ishlar toghruluq bashqa xil ch shenchlermu bar. □ 7:11 «j r'et qilalaysen» – ibraniy tilida «qolung k chlend r lidi». ■ 7:12 Hak. 6:3, 5, 33

¹⁷ U ulargha: — Siler manga qarap, méning qilghinimdek qilinglar. Mana, men leshkergahning qéshigha barghanda, néme qilsam, silermu shuni qilinglar; ¹⁸ men we men bilen hemrah bolup mangghan barliq ademler kanay chalsaq, silermu leshkergahning chöriside turup kanay chélinglar we: «Perwerdigar üçün hem Gidéon üçün!» dep tovlanglar, — dédi.

¹⁹ Kéyinki yérim kéchilik közetning bashlinishida, közetçiler yéngidin almashqanda, Gidéon we uning bilen bille bolghan yüz adem leshkergahning qéshigha keldi; andin ular kanay chélip qolliridiki komzeglerni chaqti. ²⁰ Shu hamam üç guruppidikilerning hemmisi kanay chélip, komzeglerni chéqip, sol qollirida mesh'ellerni tutup, ong qollirida kanaylarni élip: — Perwerdigargha we Gidéon'gha atalghan qilich! — dep tovlashqiniche, ²¹ ularning herbiri leshkergahning etrapida, öz jayida turushti; yaw qoshuni terep-terepke pétirap, warqirap-jarqirighan péti qachqili turdi. ²² Bu üç yüz adem kanay chalghanda, Perwerdigar pütkül leshkergahtiki yaw leshkerlirini birbirini qilichlashqa sélip qoydi, shuning bilen yaw qoshuni Zérerahqa baridighan yoldiki Beyt-Shittah terepke qachti; ular Tabbatning yénidiki Abel-Meholahning chégrisighiche qachti.■

²³ Andin Naftali, Ashir we pütkül Manassehning qebililiridin Israillar chaqirip kélindi we ular Midiyaniylarni qoghlidi.

²⁴ Shuning bilen Gidéon Efraim pütkül taghliqini arilap kélishe elchilerni ewetip Efraimlarga: — «Siler chüshüp Midiyaniylargha hujum qilinglar, Beyt-Barahqiche, shundaqla Jordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilep, ularni tosuwélinglar», dédi. Shuning bilen Efraimning hemme adamliri yighilip, Beyt-Barahqiche we Jordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilidi. ²⁵ Ular Midiyaning Oreb we Zeeb dégen ikki emirini tutuwaldi; Orebni ular «Oreb qoram téshi» üstide, Zeebni «Zeeb sharab kólchiki»de öltürdi, Midiyaniylarni qoghlap bérip, Oreb we Zeebning bashlirini élip, Jordan deryasining u teripige Gidéonning qéshigha keldi.■

8

¹ (Kéyin, Efraimlar uninggha: — Sen némishqa bizge shundaq muamile qilisen, Midiyaniylar bilen soqushqa chiqqanda, bizni chaqirmidingghu, dep uning bilen qattiq déyiship ketti.■ ² U ulargha jawaben: — Méning qilghanlirimni qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? Efraimning üzümlerni pasangdighini, Abiézerlerning üzüm üzginidin artuq emesmu? ³ Xuda Midiyaning emirliri Oreb bilen Zeebni qolunglarga tapshurghan yerde, méning qolumdin kelginini qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? — dédi. Shundaq déwidi, ularning uninggha bolghan achchiqi yandi).□

⁴ Emdi Gidéon Jordan deryasining boyigha yétip keldi. U we özige hemrah bolghan üç yüz adem hérip ketken bolsimu, ular yenila Midiyaniylarni qoghlap deryadin ötti.

□ ⁵ Gidéon Sukkot shehiridikilerge: — Manga hemrah bolup kelgen kishilerge nan bersenglar, chünki ular hérip-charchap ketti. Biz Midiyaning ikki padishahi Zebah we Zalmunnani qoghlap kétip barimiz, — dédi.

⁶ Lékin Sukkotning chongliri jawab bérip: — Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha

■ 7:22 Zeb. 83:9-10 ■ 7:25 Zeb. 83:11-12; Yesh. 10:26 ■ 8:1 Hak. 12:1 □ 8:3 «ularning uninggha bolghan achchiqi yandi» — ibraniy tilida «uninggha qarap ularning rohliri tinchlanduruldi». □ 8:4 «Emdi Gidéon Jordan deryasining boyigha yétip keldi... deryadin ötti» — 1-3-ayette xatirilen'gen weqeler (Efraimlarning Gidéonlarga achchiqlinishi) 4-21-ayetlerde xatirilen'gen weqelerdin kéyin bolghan bolsa kérek.

chüshtimu?! Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?! — dédi.□

⁷ Gidéon: — Xep! Shundaq bolghini üçhün Perwerdigar Zebah we Zalmunnani méning qolumgha tapshurghanda, etliringlarni chöldiki yantaq we shoxa bilen xamanda tépimen, — dédi.

⁸ Gidéon u yerdin Penuelge bérip, u yerdiki ademlergimu shundaq déwidi, Penueldiki kishilermu uninggha Sukkottikilerdek jawab berdi. ⁹ U Penueldikilerge: — Men ghelibe bilen yénip kelginimde, bu munaringlarni örüwétimen, — dédi.□

¹⁰ U chaghda Zebah we Zalmunna Karkor dégen jayda idi; ular bilen mangghan qoshunda on besh mingche leshker bar idi. Bular bolsa meshriqliqlarning pütkül qoshunidin qélip qalghanliri idi, chünki ulardin qilich tutqanliridin bir yüz yigirme mingi öltürülgenidi. ¹¹ Gidéon bolsa Nobah we Yogbixahning sherqidiki köchmenler yoli bilen chiqip Midiyanning leshkergahigha hujum qilip, ularni tarmar qildi; chünki leshkergahtikiler tolimu endishsiz turghanidi. □ ¹² Zebah we Zalmunna qéchip ketti; Gidéon keynidin qoghlap bérip, Midiyanning bu ikki padishahi Zebah we Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül leshkergahtikilerni alaqqade qilip tiripiren qiliwetti.■

¹³ Andin Yoashning oghli Gidéon Heres dawinidin ötüp, jengdin qaytip keldi. ¹⁴ U Sukkotluq bir yash yigitni tutuwélip, uningdin sürüshte qiliwidi, yigit uninggha Sukkotning chongliri we aqsaqallirining isimlirini yézip berdi. Ular jemi bolup yetmish yette adem idi. ¹⁵ Andin Gidéon Sukkotning ademlirining qéshigha yétip barghanda: — Siler méni zangliq qilip: «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu? Biz séning bilen bille mangghan mushu harghin ademliringge nan béremduq?» dégenidinglar! Mana, u Zebah we Zalmunna dégenler! — dédi.□

¹⁶ Shuni dep u sheharning aqsaqallirini tutup kélip, chöldiki yantaq bilen shoxilarni élip kélip, ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi.□

¹⁷ Andin u Penuelning munarini örüp, sheherdiki ademlerni öltürdi.

¹⁸ Gidéon Zebah we Zalmunnani soraq qilip: — Siler ikkinglar Taborda öltürgen ademler qandaq ademler idi? — dep soriwidi, ular jawab bérip: — Ular sanga intayin oxshaytti; ularning herbiri shahzadidek idi, — dédi.

¹⁹ U buni anglap: — Ular méning bir tughqanlirimdur, biz bir anining oghullirimiz. Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, siler eyni waqitta ularni tirik qoyghan bolsanglar, men silerni hergiz öltürmeyttim, — dédi;

²⁰ shuning bilen u chong oghli Yeterge: — Sen qopup bularni öltürgin, — dédi. Lékin oghul kichik bolghachqa qorqup, qilichini sughurmidi.

²¹ Shuning bilen Zebah we Zalmunna: — Sen özüng qopup bizni öltürgin; chünki adem qandaq bolsa küchimu shundaq bolidu, — dédi. Shundaq déwidi, Gidéon qopup Zebah we Zalmunnani öltürdi. U tögilirining boynidiki hilal ay shekillik bézeglerni éliwaldi.■

Gidéonning padishah bolushni ret qilishi we butpereslik yoligha kirishi

²² Andin Israillar Gidéon'gha: — Sen bizni Midiyanning qolidin qutquzghanikensen, özüng bizge padishah bolghin; oghlung we oghlungning oghlimu bizning üstimizge höküm sürsun, — dédi.

□ **8:6** «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?!» — ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri hazir séning qolunggha chüshtimu?!». «Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?!» — ularning nan bermeslik sewebi belkim shuki, biz nan bergendin kéyin Gidéon meghlup bolsa (uning aran üç yüz adimi bar idi), Midiyaniylar qaytip kélip bizdin öch alidu, dep qorqqan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilen ittapaqi bolsa kérek.

□ **8:9** «Men ghelibe bilen yénip kelginimde...» — ibraniy tilida «Men aman-tinchliq élip yénip kelginimde...».

□ **8:11** «... sherqidiki köchmenler yoli...» — ibraniy tilida «... sherqidiki chédirlarda turghuchilar yoli». Shu yer Midiyaniylarning zémini ichide idi. ■ **8:12** Zeb.83:11-12 □ **8:15** «Zebah we Zalmunna» — ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri». □ **8:16** «... ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi» — yaki «...ular bilen Sukkotning ademlirini «xamanda tepti». Ularni öltürgen bolushi mumkin (17-ayetnimu körüng). ■ **8:21** Zeb. 83:11-12

²³ Emma Gidéon ulargha jawab béríp: — Men üstünglerge seltenet qilmaymen, oghlummu üstünglerge seltenet qilmaydu; belki Perwerdigar Ózi üstünglerge seltenet qilidu, dédi.□

²⁴ Andin Gidéon ulargha yene: — Silerge peqet birla iltimasim bar: — Her biringlar öz oljanglardin halqa-zérilerni manga béringlar, dédi (Midiyanlar Ismaillardin bolghachqa, herbiri altun zire-halqilarni taqaytti).

²⁵ Ular jawaben: — Bérishke razimiz, dep yerge bir yépinchini sélip, herbiri uning üstige oljisidin zire-halqilarni élip tashlidi. ²⁶ U sorap yiqhgan altun zirilerning éghirliqi bir ming yette yüz shekel altun idi, buningdin bashqa Midiyan padishahliri özige asqan hilal ay shekillik buyumlar, zunnar, uchisigha kiygen sösün éginler we tögilerning boynigha asqan altun zenjirlermu bar idi.□

²⁷ Gidéon bu nersilerdin bir efod yasitip, öz shehiri Ofrahta qoyup qoydi. Netijide, pütkül Israil uni izdep buzuqchiliq qildi. Buning bilen bu nerse Gidéon we uning pütün ailisige bir tor-tuzaq boldi.□

²⁸ Midiyaniylar shu teriqide Israillarning aldida boysundurulup, ikkinchi bash kötörelmide; zémin Gidéonning künliride qiriq yilghiche tinch-aramliq tapti.

²⁹ Yoashning oghli Yerubbaal qaytip béríp, öz öyide olturdi. ³⁰ Gidéonning ayalliri köp bolghachqa, uning pushtidin yetmish oghul töreldi. ³¹ Shekemde uning bir kénizikimu bar idi; u uninggha bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi.□

³² Yoashning oghli Gidéon uzun ömür körüp, qérip alemdin ötti. U Abiézerlerge tewe bolghan Ofrahda, öz atisi Yoashning qebrisige depne qilindi.

³³ Gidéon ölgendin kéyin Israillar keynige yénip, Baal butlirigha egiship buzuqchiliq qildi we «Baal-Bérit»ni özlirining ilahi qilip békitti. ³⁴ Shundaq qilip Israillar özlirini etrapidiki barliq düshmenlirining qolidin qutquzghan öz Xudasi Perwerdigarni untudi

³⁵ we shuningdek Gidéonning Israilgha qilghan hemme yaxshiliqlirini héch eslimey, Yerubbaal (yeni Gidéon)ning jemetige héchbir méhribanliq körsetmidi.

9

Abimelekning aka-ukilirini öltürüshi we padishah boluwélishi

¹ Emdi Yerubbaalning oghli Abimelek Shekemdiki anisining aka-ukilirining qéshigha béríp, ular we anisining atisining pütkül jemetidikilerge: — ² Siler Shekemdiki barliq ademlerning quliqigha söz qilip ulargha: «Siler üçün yetmish kishi, yeni Yerubbaalning oghulliri üstünglerge höküm sürgini yaxshimu yaki birla ademning üstünglerdin höküm sürgini yaxshimu? Ésinglarda bolsunki, men silerning qan-qérindishinglarmen» — dégen gépimni yetküzünglar, — dédi.□

□ **8:23** «Men üstünglerge seltenet qilmaymen» — Israilning telipi (22-ayet): «Sen Gidéon bizge padishah bolghaysen» dégenliktur. Gidéon ulargha hakimliq qilghini bilen ularning telipini qet'iy ret qilidu («Kirish söz»imizni, «Samuil (1)» 8- we 12-bab we «Samuil (1)»diki «Qoshumche söz»imiznimu körüng). □ **8:26** «1700 shekel» — altun bolsa belkim 20 kilogramche kéletti. □ **8:27** «efod» — eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:6-30 we izahatilirini körüng. Musa peyghember Israillargha békitten qanun boyiche pütkül Israil üçün peqet birla efod bolushi kérek; uning üstige peqet Bash kahinla uni taqishi kérek idi. «...pütkül Israil efodni izdep buzuqchiliq qildi» — Musa peyghember békitten qanun boyiche «efod» arqiliq Israil xelqi Xudadin yol soriyalaytti. Lékin Gidéon yasighan bu efod Xuda békitten efod emes we kahinlarning yétekchiligi astida ishli tilgen emes. Netijide Gidéon we ailisidikiler shu efod arqiliq hoquqini chektin ashurup yürgüzgen we Israillar efodqa but süpitide choqunup ketken oxshaydu. «Buzuqchiliq» — Xuda aldida herqandaq butpereslik «rohiy buzuqluq» yaki «rohiy pahishiwaqliq» dep hésablinidu. □ **8:31** «...u Gidéon'gha bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi» — qiziq bir yéri shuki, Gidéon padishah bolushni ret qilghini bilen padishahdek köp ayalliq bolghan we Shekemdiki kénizikidin tughulghan oghligha «méning atam padishahdur» («Abimelek») dep isim qoyghan. □ **9:2** «...men silerning qan-qérindishinglarmen» — ibraniy tilida «...men silerning söngék we etliringlardinmen».

³ Shuning bilan uning anisining aka-ukiliri u toghruluq bu geplarning hemmisini Shekemdikilerning qulaqlirigha éytti. Ularning kóngli Abimelekke mayil bolup: — U bizning qérindishimiz iken'ghu, diyiship, ⁴ Baal-Béritning butxanisidin yetmish shekel kümüşni élip, uninggha berdi. Bu pul bilan Abimelek birmunche bikar telep lükcheklerni yallap, ulargha bash boldi. ⁵ Andin u Ofrahqa, atisining öyige bérip özining aka-ukiliri, yeni Yerubbaalning oghulliri bolup jemiý yetmish ademni bir tashning üstide öltürüwetti. Lékin Yerubbaalning kichik oghli Yotam yoshuruniwalghachqa, qutulup qaldi.

⁶ Andin pütkül Shekemdikiler we Beyt-Millodikilerning hemmisi yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi. □ ■

⁷ Bu xewer Yotamgha yetküzüldi; u bérip Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towap: — Ey Shekem chongliri, méning sözümge qulaq sélinglar, andin Xudamu silerge qulaq salidu. □ ⁸ Künlerdin bir küni derexler özlirining üstige höküm süridighan bir derexni mesihlep padishah tikleshke izdep chiqip, zeytun derixige: — Üstimizge padishah bolup bergin, deptiken. ⁹ Zeytun derixi ulargha jawab bérip: — Xudagha we insanlarga bolghan hömetni ipadileydighan méyimni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? — deptu.

¹⁰ Buni anglap derexler enjür derixining qéshigha bérip: — Sen kélip üstimizge padishah bolghin, dep iltija qiliptu; ¹¹ Enjür derixi ulargha jawab bérip: — Men öz shirnem bilen yaxshi méwemni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? — deptu.

¹² Shuning bilan derexler üzüm talliqining qéshigha bérip: — Sen kélip bizning üstimizge padishah bolghin, deptu, ¹³ üzüm téli ulargha jawab bérip: — Men Xuda bilen ademlerni xush qilidighan yéngi sharabni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? — deptu.

¹⁴ Andin derexlerning hemmisi azghanning qéshigha bérip: — Sen kélip bizning üstimizge padishah bolghin, deptu; ¹⁵ azghan ulargha jawab bérip: — Eger siler méni semimiy niy-itinglar bilen üstünglerge padishah qilishni xalisanglar, kélip méning sayemning astida panahlininglar; bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir derexlirini yep kétidu! — deptu. □

¹⁶ Eger silerning Abimelekni padishah qilghininglar rast semimiy we durus niyet bilen bolghan bolsa, Yerubbaal we uning ailisidikilerge yaxshiliq qilghan, uning qilghan emelliri boyiche uninggha qayturghan bolsanglar — □ ¹⁷ (chünki atam siler üçün jeng qilip, öz jénini xeterge tewekkul qilip silerni Midiyaning qolidin qutquzdi! ¹⁸ Lékin siler bügün atamning jemetige qarshi qozghilip, uning oghullirini, jemiý yetmish ademni bir tashning üstide öltürüp, uning dédikining oghli Abimelekni tughqininglar bolghini üçün Shekem xelqining üstige padishah qilip tiklepsiler!) ¹⁹ — emdi eger siler Yerubbaal we jemetige semimiy we durus muamile qilghan bolsanglar, siler Abimelektin xushalliq tapqaysiler; umu silerdin xushalliq tapqay! ²⁰ Lékin bolmisa, Abimelektin ot chiqip, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqini yep ketsun; shundaqla, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqidin ot chiqip, Abimelekni yep ketsun! — dédi.

□ **9:6 «ular... yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi»** — ilgiri Yeshua peyghember shu jayda xelq bilen «Xudaning yolida mangayli» dep ehde tüzüp, ehdinamini shu dub derixining tüwige kömüp qoyghan («Ye.» 24:26). ■ **9:6** Ye. 24:26 □ **9:7 «u bérip Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towap...»** — démisekmü, Gerizim téghi Shekem shehirining udulida turidu.

□ **9:15 «... bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir derexlirini yep kétidu!»** — Yotamning bu temsili öz atisini körsitidu, elwette; Gidéon gerche «tégi pes» adem bolsimu, Israilgha yétekchilik qilishqa öz hayatini birnechche qétim tewekkül qildi; shuning üçün Israïllar uninggha we ailisige méhir-shepget körsitishi kérek. □ **9:16 «Yerubbaal»** — yeni «Gidéon» — 6:32ni körüng. «uning qilghan emelliri boyiche...» — ibraniy tilida «uning qollirining emelliri boyiche...».

²¹ Yotam qérindishi Abimelektin qorqup, qéchip Beer dégen jaygha béríp, u yerde oltur-aqliship qaldi.

²² Abimelek Israilgha üç yil seltenet qildi. ²³ Xuda Abimelek bilen Shekemning adamliri otturisigha bir yaman roh ewetti; shuning bilen Shekemdikiler Abimelekke asiyliq qilishqa qozghaldi. □ ²⁴ Buning meqsiti, Yerubbaalning yetmish oghligha qilin'ghan zorawanliq we qan qerzni ularni óltürgen qérindishi Abimelekning boynigha chüshürüsh, shundaqla öz aka-ükilirini óltürüshke uni qollap-quwwetligen Shekemdiki kishilerning béshigha chüshürüshtin ibaret idi.

²⁵ Shekemdiki kishiler Abimelekni tutmaqchi bolup, taghlarning choqqilirigha paylaqchilarni böktürme qilip turghuzdi; ular u yerdin ótken yoluchilarning hemmisini bulang-talang qildi. Bu ish Abimelekke yetküzüldi.

²⁶ Ebedning oghli Gaal öz aka-ükiliri bilen Shekemge köchüp kéliwidi, Shekemdiki kishiler uninggha ishench baghlap uni öz yar-yöliki qildi. ²⁷ Shundaq qilip ular sheherdin étizliqqa chiqip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siqip, sharab yasap, shadliq qilip öz butining ibadetxanisigha kirip, yep-ichiship Abimelekning üstidin lenet oqughili turdi. □ ²⁸ Ebedning oghli Gaal: — Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu? Zebul uning nazatetchisi emesmu? Siler Shekemning atisi Hamorning adamlirining xizmitide bolsanglar bolidu! Biz némishqa Abimelekning xizmitide bolidikenmiz? □ ²⁹ Kashki bu xelq méning qol astimda bolsa idi! U chaghda men Abimelekni heydiwtettim! Men Abimelekke: — Öz qoshuningni köpeytip, jengge chiqqin! — dégen bolattim.

³⁰ Emdi sheher bashliqi Zebul Ebedning oghli Gaalning bu sözlirini anglighinida, achchiqi kélip, ³¹ elchilerni Abimelekning qéshigha yoshurunche ewetip: «Mana, Gaalning oghli qérindashliri bilen Shekemge kéliwatidu; mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu. □ ³² Shunga sili adamlirini élip бүгүн kéche *sheher* etrapidiki étizliqqa béríp marap olturghayla; ³³ ete kün chiqqan haman qozghilip sheherge hujum qilghayla; u we uning adamliri silige qarshi chiqqanda, sili ehwalgha qarap uninggha taqabil turghayla, — dédi.

³⁴ Buni anglap, Abimelek hemme adamlirini élip, kéchisi chiqip, töt topqa bölünüp, yoshurunup Shekemge hujum qilishqa marap olturdi.

³⁵ Ebedning oghli Gaal sirtqa chiqip sheherning derwazisida öre turghanda, Abimelek öz adamliri bilen yoshurun'ghan jaydin chiqti. ³⁶ Gaal xelqni körüp Zebulgha: — Mana tagh choqqiliridin ademler chüshüwatidu, dédi. Lékin Zebul uninggha jawaben: — Taghlarning kölenggisi sanga ademlerdek körünidu, — dédi.

³⁷ Gaal yene söz qilip: Mana, bir top ademler dönglerdin chüshüp kéliwatidu, yene bir top ademler «Palchilarning dub derixi»ning yoli bilen kéliwatidu, — dédi.

³⁸ Andin Zebul uninggha: — Séning: «Abimelek dégen kim idi, biz uning xizmitide bolattuqmu?» dep chong gep qilghan aghzing hazir qéni? Mana bular sen közge ilmighan xelq emesmu? Emdi chiqip ular bilen soqushup baqqin! — dédi.

□ **9:23** «bir yaman roh» — bir jin, démek. □ **9:27** «sharab yasap,...» — ibraniy tilida «üzümlerni dessep,...».

□ **9:28** «Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu?» — oqurmenlarning éside barki, «Yerubbaal» dégenning menisi «Baalning özi kélip uning bilen jeng qilsun!» dégenlik bolup, Gidéon (yeni, Yerubbaal)ningmu Baalgha qarshi turidighanliqini bildüretti. Shunga Gaalning sözining menisi Shekemdikiler baalperesler turup, némishqa Baalgha qarshi turghan adamning oghlining xizmitide bolidu?» dégendek idi. «siler **Shekemning atisi Hamorning adamlirining xizmitide bolsanglar bolidu**» — oqurmenlarning éside barki, Yaqup peyghemberning dewride Shekemdikiler Hamor dégen bir kishige béqindi idi («Yar.» 34-babni körüng). Hamor tunji oghligha sheherning namini isim qilip qoyghan. «Shekemning atisi» del mushu Hamorni körsitidu; Abimelek sheherni sorashtin burun «sheher bashliqi» Hamorning jemetidikilerdin chiqqan bolsa kérek. □ **9:31** «Mana, **sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu**» — yaki «Mana, sheherni silige qarshi turushqa mustehkemlewatidu».

³⁹ Shuning bilan Gaal Shekemdikiler bilan chiqip Abimelek bilan soqushushqa bashlidi.

⁴⁰ Lékin Abimelek uni meglup qilib qoghlidi; u uning aldidin qachti, shundaqla nurghun yarilan'ghan ademler sheherning derwazisighiche yétiship ketkenidi. ⁴¹ Andin Abimelek Arumahda turup qaldi. Zebul bolsa Gaal we uning qérindashlirini qoghlap, ularning Shekemde turushigha yol qoymidi. ⁴² Etisi *Gaaldikiler* dalagha chiqti; bu xewer Abimelekke yetkende ⁴³ u xelqini élip, ularni uch topqa bölüp, dalada yoshurunup marap turdi; u qarap turuwidi, Shekem xelqi sheherdin chiqti. U qopup ulargha hujum qildi. ⁴⁴ Abimelek we uning bilan bolghan birinchi top atlinip sheherning derwazisining aldigha bésip béríp, u yerde turdi; qalghan ikki top étilip béríp dalada turghan ademlerge hujum qilib ularni qiriwetti. ⁴⁵ Shu teriqide Abimelek pütün bir kün sheherge hujum qilib, uni élip, uningda turuwatqan xelqni óltürüp, sheherni xaniweyran qilib üstige tuzlarni chéchiwetti.

⁴⁶ Shekem munaridiki ademlarning hemmisi buni anglap, Bérít dégen butning ibadetxanisidiki qorgha'gha kiriwaldi. □ ⁴⁷ Shekem munaridiki ademler bir yerge yighiliwaptu, dégen xewer Abimelekke yetti. ⁴⁸ Shuning bilan Abimelek ademlirini élip Zalmon téghigha chiqti; u qoligha paltini élip derexning bir shéxini késip élip, óshnisige qoyup, andin özi bilan bolghan xelqge: — Méning néme qilghinimni kördünglar, emdi silermu tézdin shundaq qilinglar, — dédi.

⁴⁹ Buni anglap xelqning herbiri Abimelek tek birdin shaxni késip élip, uninggha egiship béríp, shaxlarni qorghanning yénigha döwilep, ot qoyup qorgha we uningda bolghanlarni köydürüwetti. Buning bilan Shekemning munaridiki hemme ademler, jemi mingche er-ayal öldi.

⁵⁰ Andin Abimelek Tebezge béríp, u yerde bargah qurup Tebezke qorshap, hujum qilib uni ishghal qildi. ⁵¹ Lékin sheherning otturisida mustehkem bir munar bar idi; barliq er-ayal, jümlidin sheherning hemme chongliri u yerge qéchip béríp, derwazini ichidin taqap, munarning üstige chiqiwaldi. ⁵² Abimelek munargha hujum qilib, uninggha ot qoyushqa munarning derwazisigha yéqinlashqanda, ⁵³ bir ayal yarghuncha qning üstünki téshini Abimelekning béshigha étip uning bash süngikini sunduriwetti. ■ ⁵⁴ Andin Abimelek derhal öz yarighini kötürgüchi yigitni chaqirip uninggha: — Qilichingni sughurup méni óltürüwetkin; bolmisa, xelq méning toghramda: «Bir ayal kishi uni óltürüwétiptu» déyishidu, — dédi. Buni anglap yigit uni sanjip óltürüwetti.

⁵⁵ Andin Israilning ademliri Abimelekning ölginini körüp, ularning hemmisi öz jaylirigha qaytip kétishti. ⁵⁶ Shundaq qilib Xuda Abimelekning özining yetmish aka-ukisini óltürüp, atisigha qilghan rezillikini uning öz béshigha yandurdi; ⁵⁷ shuningdek Xuda Shekemning ademliri qilghan barliq yamanliqlirininimu ularning béshigha yandurup chüshürdi. Buning bilan Yerubbaalning oghli Yotam éytqan lenet ularning üstige keldi.

10

Tola we Yairning «hakim» bolushi

¹ Abimelektin kéyin Issakar qebilisidin bolghan Dodoning newrisi, Puahning oghli Tola dégen kishi Israilni qutquzushqa turdi; u Efraimning taghliridiki Shamir dégen jayda turatti; ² u Israilgha yigirme uch yil hakim bolup alemdin ötti we Shamirda depne qilindi.

□ **9:46** «Shekem munaridiki ademler... buni anglap, Bérít dégen butning ibadetxanisidiki qorgha'gha kiriwaldi» — bu ayetke qarighanda «Shekem munari» Shekem shehiridin ayrim tursa kérek. Mumkinchiligi barki, u «Beyt-Millo» dégen jaygha oxshashtur (9:20-ayette xatirilen'gen lenetni körüng). ■ **9:53** 2Sam. 11:21

³ Uningdin kéyin Giléadliq Yair turdi; u Israilgha yigirme ikki yil hakim boldi. ⁴ Uning ottuz oghli bolup, ular ottuz texeyge minip yüretti. Ular ottuz sheherge igidarchiliq qilatti; bu sheherler Giléad yurtida bolup, ta bügün'giche «Yairning kentliri» dep atalmaqta. □ ⁵ Yair wapat bolup, Kamonda depne qilindi.

Israilning yene gunahqa pétishi

⁶ Lékin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Baal bilen Asherah butlirigha bash urup, shundaqla Suriyening ilahliri, Zidondikilerning ilahliri, Moabning ilahliri, Ammoniylarning ilahliri we Filistiylerning ilahlirining ibaditige kirip, Perwerdigarni tashlap, uninggha ibadette bolmide. □ ■ ⁷ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghilip, ularni Filistiylerning we Ammoniylarning qoligha tashlap berdi. □ ⁸ Bular bolsa shu yili Israillarni qattiq bésip ezdi; andin ular Iordan deryasining meshriq teripide Amoriylarning zéminidiki Giléadta olturushluq barliq Israil xelqige on sekkiz yilghiche zulum qildi. □ ⁹ Ammoniylar yene Iordan deryasidin ötüp, Yehuda, Binyamin we Efraim jemetige qarshi hujum qildi: shuning bilen pütkül Israil qattiq azablandi.

¹⁰ Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad qilip: — Biz sanga gunah qilduq, öz Xudayimizni tashlap, Baal butlirining qulluqigha kirip kettuq, dédi.

¹¹ Perwerdigar Israillargha: — Men silerni misirliqlardin, Amoriylardin, Ammoniy-lardin we Filistiylerdin qutquzghan emesmidim? ¹² Zidoniylar, Amalekler we Maonlar kélip silerge zulum qilghinida, Manga peryad qilghininglarda silerni ularning qolidin qutquzghan emesmidim? ¹³ Shundaqtimu, siler yene Méni tashlap, yat ilahlarning qulluqigha kirdinglar. Men silerni emdi qutquzmaymen! ■ ¹⁴ Emdi béríp özünglar tallighan ilahlargha peryad qilinglar, qiyinchiliqqa qalghan chéghinglarda shular silerni qutquzsun, — dédi.

¹⁵ Emma Israillar Perwerdigargha yalwurup: — Biz gunah qilduq! Emdi neziringge néme yaxshi körünse bizge shundaq qilghin, bizni peqet mushu bir qétimla qutquzuwalghaysen! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Israil yat ilahlarni öz arisidin chiqirip tashlap, Perwerdigarning ibaditige kirishti; *Perwerdigar* Israilning tartiwatqan azab-oqubetlirini körüp, köngli yérim boldi.

Ghérip ademning serdar bolushi — Yeftah

¹⁷ Shu waqitta Ammoniylar toplinip Giléadta chédirgah tikti; Israillarmu yighilip kélip Mizpahgha chüshüp chédirgah tikti. ¹⁸ Giléadtiki xelqning chongliri özara: — Kim Ammoniylar bilen soqushushqa bashlamchi bolsa, u barliq Giléadttikilerge bash bolidu, dédi. ■

11

¹ Shu chaghda Giléadliq Yeftah dégen kishi batur palwan idi. U bir pahishe ayalning oghli

□ **10:4** «Yairning kentliri» — yaki «Hawwot-Yair». □ **10:6** «Suriye» — ibraniy tilida «Aram». ■ **10:6** Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1 □ **10:7** «... Ammoniylarning qoligha tashlap berdi» — ibraniy tilida «...Ammoniylarning qoligha sétip berdi». □ **10:8** «... Iordan deryasining meshriq teripide» — ibraniy tilida «... Iordan deryasining u teripide». ■ **10:13** Qan. 32:15; Yer. 2:13 ■ **10:18** Hak. 11:6, 9, 10, 11

bolup, Giléadning öz ayali uninggha birnechche oghul bala tughup bergenidi; bu ayaldin tughulghan oghulliri chong bolghanda Yeftahni öydin qoghap: — Sen bashqa xotundin bolghan oghul bolghachqa, atimizning öyidin mirasqa ige bolmaysen, — dédi.

³ Shuning bilen Yeftah qérindashliridin qéchip, Tob dégen zéminda turup qaldi. Shu yerde birmunche bikar telepler Yeftahning etrapigha bir-birlep yighildi. Ular uning bilen kirip-chiqip yüretti.□

⁴ Emma birnechche waqit ötkende Ammoniylar Israil bilen soqushqa chiqti.

⁵ Ammoniylar Israilgha hujum qilghanda Giléadning aqsaqalliri Yeftahni Tob zéminidin élip kelmekchi bolup uning yénigha bardı. ⁶ Ular bérıp Yeftahqa iltija qilip: — Bizning Ammoniylar bilen urush qilishimiz üçün sen kélip bizge serdar bolup bergin, — dédi.

⁷ Yeftah Giléadning aqsaqallirigha jawaben: — Siler méni öch körüp atamning jemetidin heydiwetkenidinglarchu, emdi béshinglarcha balayi'apet chüshkende qandaqsige méning qéshingha kélip qaldinglar, — dédi.

⁸ Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa: — Durus, lékin séni biz bilen bille bérıp Ammoniylarcha qarshi jeng qilip, Giléadta hemme olturuwatqanlarcha bash bolsun dep, qéshingha kelduq, — dédi.

⁹ Yeftah Giléadning aqsaqalliridin: — Eger siler méni Ammoniylar bilen soqushushqa yandurup barghininglarda, Perwerdigar ularni méning qolumgha tapshursa, men silerge bash bolamdimen? — dep sorıdi.

¹⁰ Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa jawab bérıp: —Éytqiningdek qilmisaq, Perwerdigar Özi arimizda guwah bolup höküm chiqarsun! — dédi.

¹¹ Buni anglap Yeftah Giléadning aqsaqalliri bilen bardı; xelq uni özlirige hem bash hem serdar qilip tiklidi. Yeftah Mizpahgha barghanda hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi.□

Yeftahning tarixtin ders bérishi

¹² Andin Yeftah Ammoniylarning padishahigha elchilerni ewetip, uningdin: — Méning zéminingha bésip kirip, men bilen soqushushqa mende néme heqqing bar idi? — dep sorıdi.

¹³ Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchilirige jawab bérıp: — Chünki Israillar Misirdin chiqip kelgende ular Arnon deryasidin tartip *shimaldiki* Yabbok éqinighiche we *gherbte* Iordan deryasighiche méning zéminimni bulap igiliwalghanidi. Emdi sen bu yerlerni tinchliq bilen manga yandurup ber! — dédi.

¹⁴ Yeftah elchilerni Ammoniylarning padishahining qéshigha yene ewetip ¹⁵ uninggha: — Yeftah söz qilip mundaq deydu: «Israil ne Moabning zéminini ne Ammonning zéminini igilimidi, ■ ¹⁶ belki ular Misirdin chiqip kelgende chöl-bayawanda méngip Qizil déngizdin ötüp, andin Qadesh dégen jaygha yétip kelgenidi; ¹⁷ shu chaghda Israilliqlar Édom padishahining qéshigha elchiler ewetip: «Zéminliridin késip ötüwélisqa ijazet bergeyla» dep sorıwıdi, Édom padishahi unimighanidi. Shuning bilen ular Moab padishahining qéshigha *iltija bilen* elchilerni ewetse, umu qoshulmighanidi. Shu sewebtin Israillar Qadeshte turup qalghan; ■ ¹⁸ andin ular chöl-bayawan bilen méngip Édom zémini bilen

□ **11:1** «*Yeftah* bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadning törelgenidi» — Yeftahning atisi Giléad Manassehning newrisi Giléad emes, elwette («Chöl.» 26:29). Lékin u Giléadnikiler arisida ularning chonglirining biri bolsa kérek. «Giléad» (menisi «tashliq rayon») dégen jay xéli burunla shu nam bilen tonulghan (mesilen «Yar.» 31:21). Manassehning newrisi Giléadqa shu yerning namini isim qilip qoyghan oxshaydu; kéyin uning ejdadliri derweqe shu rayonda olturaqlashti. ■ **11:1** Ibr. 11:32 □ **11:3** «... **chiqip-kirip yüretti**» — ibraniy tilida bu ibare belkim bulangchiliq qilishqa chiqishni körsitishi mumkin. □ **11:11** «...hemme sözlirini **Perwerdigarning aldida bayan qildi**» — bashqa bixil terjimisi: «hemme ishlarni Perwerdigarning aldida yürgüzetti». ■ **11:15** Chöl. 21:13; Qan. 2:9, 19 ■ **11:17** Chöl. 20:17

Moab zéminini aylinip ötüp, Moab zéminining sherq teripidin kélip, axirida Arnon deryasining shu qétida chédir tikti. Ular Moabning chégrisi ichige kirmidi; chünki Arnon deryasi Moabning chégrasidur. ¹⁹ Andin Israil Amoriylarning padishahi Sihon'gha, yeni Heshbonning padishahining qéshigha elchilerni ewetip: «Bizning zéminlirining ichidin ötüp öz jayimizgha bériwélisimizgha ijazet bergeyla» — dédi.■

²⁰ Lékin Sihon Israilgha ishench qilalmay, yurtidin ötkili qoymidi; u belki xelqlirining hemmisini yighip, Jahzah dégen jaygha chüshüp chédirgah tikip, Israil bilen urushti.

²¹ Emma Israilning Xudasi Perwerdigar Sihonni barliq xelqi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurdi, Israillar ularni urup qirdi. Andin Israil shu yerde olturushluq Amoriylarning hemme zéminini igilidi. ²² Arnon deryasidin tartip Yabbok éqinighiche, chöl-bayawandin tartip Iordan deryasighiche Amoriylarning pütkül zéminini igilidi. ■

²³ Israilning Xudasi Perwerdigar Amoriylarni Öz xelqi bolghan Israilning aldidin qoghlap chiqardi, emdi sen shu yurtqa ige bolmaqchimusen? ²⁴ Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu? Shuninggha oxshash Perwerdigar Xudayimiz aldimizdin heydep chiqiriwetken xelqning yérige bolsa, bizmu shuninggha ige bolimiz.□

²⁵ Emdi sen derweqe Moabning padishahi bolghan Zipporning oghli Balaqtinmu küchlükmu? U qachan Israil bilen tirkeshken yaki Israil bilen jeng qilishqa jür'et qilghan? ■ ²⁶ Yene kélip, Israil Heshbon we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda, Aroer we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda, némishqa siler shu yerlerni qayturuwalmidiglar?□

²⁷ Shunga men sanga gunah qilmidim, belki manga tajawuz qilip, yamanliq qilghuchi sen özüngdursen. Birdinbir adalet chiqarghuchi Perwerdigar Özi бүгүн Israillar bilen Ammoniylarning otturisida höküm chiqarsun!» — dédi.

²⁸ Lékin Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchi ewetip éytqan sözlirini tingshimidi.

Yeftahning qesem qilishi

²⁹ Shu waqitta Perwerdigarning Rohi Yeftahning üstige chüshüp, u *quwwetlinip* Giléad bilen Manassehlarning yurtidin ötüp Giléadtiki Mizpahqa bérip, andin Giléadtiki Mizpahdin Ammoniylar terepke mangdi. ³⁰ Shu chaghda Yeftah Perwerdigargha qesem ichip: — Eger Sen derweqe Ammoniylarni qolumgha tutup berseng, ³¹ undaqta men Ammoniylarning qéshidin tinch-aman yénip kelginimde, öyümning ishidin chiqip manga tunji yoluqqini Perwerdigargha atalghan bolidu, men uni köydürme qurbanliq qilimen, — dédi.□

³² Shuning bilen Yeftah chiqip Ammoniylar bilen soqushqili ular terepke ötti; Perwerdigar ularni uning qoligha tapshurdi. ³³ Shuning bilen u Aroerdin tartip Minnitqiche ularni qattiq urup qirip, yigirme sheherni élip, Abel-Qéramimghichimu yétip bardı. Buning bilen Ammoniylar Israilgha boysunduruldi.

³⁴ Andin Yeftah Mizpahqa qaytip öyige kelgende öz qizi dap chélip ussul oynap uning aldigha körüshkili chiqti. Bu uning yalghuz qizi bolup, uningdin bashqa héch oghul-qizi yoq idi. ³⁵ U uni körgende öz iginlirini yirtip: — Ah, ah, méning qizim! Sen méni intayin

■ **11:19** Chöl. 21:22; Qan. 2:26 ■ **11:22** Qan. 2:36 □ **11:24** «Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu?» — Yeftahning «ilahing Qémosh» dégini hergizmu Qémoshni heqiqeten «bir xuda» dep étirap qilghini emes, elwette. U peqet ishlarni Ammoniylarning padishahining közqarishi boyiche bayan qilidu, xalas. 27-ayetni körüng. ■ **11:25** Chöl. 22:2 □ **11:26** «Israil Heshbon ... hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda» — bu «300 yil»ning qandaq hésablan'ghanliqini «qoshumche söz»imizdin körüng. □ **11:31** «... öyümning ishidin chiqip manga tunji yoluqqini...» — Yeftahning mushu yerde közde tutqini eslide insan emes, belki birer charpay bolsa kérek.

yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding; chünki men Perwerdigargha aghzimni échip, éytqan gépimdin yéniwalalmaymen, — dédi.□

³⁶ Qizi uninggha: — Ey ata, Perwerdigargha aghzingni échip wede qilghan bolsang, aghzingdin chiqqini boyiche, manga shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning dushmanliring bolghan Ammoniylardın intiqamingni élip berdi, — dédi.

³⁷ Andin u atisigha yene: — Méning shu iltimasimni qobul körginki, manga ikki ayliq möhlet berseng; men qiz dostlirim bilen bérip taghlarda yürüp, qizliqim üçün matem tutuwalay, — dédi.□

³⁸ Atisi jawab bérip: — Barghin, dédi. Uninggha ikki ayliq möhlet bérip dalagha ewetti. U bérip, qiz dostlirini élip taghlargha chiqip, ikki ayghiche özining qiz péti qalghinigha ahzar kütürüp yighlap yürdi. ³⁹ Shundaq boldiki, u ikki aydin kéyin atisining qéshigha yénip kelgende, atisi uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi. Bu qiz bolsa héch er kishige yéqinlashmighanidi. Shuning bilen Israilda shundaq bir örp-adet peyda boldiki, □ ⁴⁰ her yili Israilning qizliri öydin chiqip Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi.□

12

Israilda hesetxorluq tüpeylidin jédel peyda bolushi

¹ Lékin Efraimiylar bolsa topliship Zafon terepke ötüp Yeftahqa soal qoyup: — Sen Ammoniylar bilen jeng qilghili barghiningda némishqa bizni bille bérishqa chaqirmaysen? Emdi biz öyüngni özüng bilen qoshup otta köydürüwétimiz, — dédi.□ ■

² Yeftah ulargha jawab bérip: — Men bilen xelqim Ammoniylargha qarshi qattiq jeng qiliwatqanda, silerni chaqirsam, méni ularning qolidin qutquzmidinglar. ³ Silerning kélip méni qutquzmaydighanliqinglarni körüp, jénimni alqinimgha élip qoyup, Ammoniylargha hujum qilishqa atlandim, Perwerdigar ularni qolumgha tapshurdi. Emdi siler némishqa бүгүн kélip manga hujum qilmaqchisiler? — dédi.□

⁴ Lékin Efraimlar Giléadlarni *haqaretlep*: — Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas! — dédi. Shuning bilen Yeftah barliq Giléadtikilerni yighip Efraim bilen soqushti. Ular Efraimlarni urup qirip meghlup qildi. □ ⁵ Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosüp, Efraimlarni ötküzmedi. Shundaq boldiki, Efraimliq birer qachqon kéchikke kélip: — Méni ötkili qoyghin, dese Giléadtikiler uningdin: — Sen Efraimiymu? — dep soraytti. U kishi «yaq» dese, □ ⁶ ular uninggha: — «Shibolet» dégin! — deytti. Eger u kishi natoghra teleppuz qilip «sibolet» dep jawab bérip qalsa, ular uni tutup Iordan deryasining kéchikining yénida öltürüwétetti. Shu teriqide shu waqitta qiriq ikki mingche Efraimiy öltürüldi.□

□ **11:35** «Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding» — ibraniy tilida: «Sen méni bek peske chüshürdung, méni parakende qilghuchilarning biri bolup chiqting». □ **11:37** «...qizliqim üçün matem tutuwalay» — démek, öy-ochaqsiz, perzentsiz bolup bu dunyadin kétidighini üçün.

□ **11:39** «...atisi *Yeftah* uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi» — Yeftah öz qizini qurbanliq qildimu? Yaki bu sözlerning bashqa menisi barmu? «Qoshumche söz»imizde alimlarning pikirliri toghruluq azraq mulahize yürgüzimiz.

□ **11:40** «...Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi» — yaki «... Yeftahning qizini töt kün eslep matem tutidighan boldi». □ **12:1** «...Zafon terepke ötüp...» — yaki «shimal terepke ötüp...». ■ **12:1** Hak. 8:1 □ **12:3** «...hujum qilishqa atlandim» — ibrabiylar tilida «...hujum qilishqa öttüm». Melum bir derya-östengdin ötkén bolsa kérek.

□ **12:4** «Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas!» — Giléadlar eslide Manasseh qebilisidin kélip chiqqanidi. □ **12:5** «Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosüp, Efraimlarni ötküzmedi» — yaki «Andin Giléadtikiler Efraimning udulidiki Iordan deryasining kéchiklirini tosuwaldi». □ **12:6** «Shibolet» — Bu sözning menisi «éqin» yaki «kelkün» bolup, mushu waqitlarda peqet kéchikke yetken adamlarning teleppuzini sinash üçün ishlatilgen, xalas. Roshenki, Efraimiylar adette «sh»ning teleppuzini chiqaralmaytti. «Sibolet» — buning menisi «bughdashliq».

⁷ Yeftah alte yil Israilga hakim boldi. Andin Giléadliq Yeftah alemdin ötüp, Giléad sheherlirining biride depne qilindi.

Ibzanning hakim bolushi

⁸ Uningdin kéyin Beyt-Lehemlik Ibzan Israilga hakim boldi. ⁹ Uning ottuz oghli, ottuz qizi bolup, ottuz qizini sirtqa erge bérip, sirttin ottuz qizni oghullirigha élip berdi. U yette yilghiche Israilga hakim boldi. □ ¹⁰ Andin Ibzan ölüp, Beyt-Lehemde depne qilindi.

Élon we Abdonning hakim bolushi

¹¹ Uningdin kéyin Zebulun qebilisidin bolghan Élon Israilga hakim bolup, on yil Israilda höküm sürdi. ¹² Andin Zebulun qebilisidin bolghan Élon ölüp, Zebulun zéminidiki Ayjalon dégen jayda depne qilindi.

¹³ Uningdin kéyin Piratonluq Hillelning oghli Abdon Israilga hakim boldi. ¹⁴ Uning qiriq oghli we ottuz newrisi bar idi. Ular yetmiş éshekke minip mangatti. U Israilga sekkiz yil hakim boldi. ■ ¹⁵ Andin Piratonluq Hillelning oghli Abdon ölüp, Efraim zéminida, Amaleklerning taghliq rayonidiki Piraton dégen jayda depne qilindi.

13

Shimshonning tughulushi

¹ Lékin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni qiriq yilghiche Filistiylerning qoligha tashlap qoydi.■

² Shu chaghda Zoréah dégen jayda, Dan jemetidin bolghan, Manoah isimlik bir kishi bar idi. Uning ayali tughmas bolup, héch balisi yoq idi. ³ Perwerdigarning Perishtisi bu ayalgha ayan bolup uninggha: — Mana, sen tughmas bolghining üçün bala tughmiding; lékin emdi sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. ⁴ Emma sen segek bolup, sharab yaki küchlük haraq ichme, héch napak nersinimu yémigin. ■ ⁵ Chünki mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. Bu bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atalghan «nazariy» bolidighini üçün, uning béshigha hergiz ustira sélinmisun. U Israilni Filistiylerning qolidin qutquzush ishini bashlaydu, — dédi.□ ■

⁶ Ayal érinig qéshigha bérip, uninggha: — Mana, Xudaning bir adimi yénimgha keldi; uning turqi Xudaning Perishtisidek, intayin dehshetlik iken; lékin men uningdin: «Nedin kelding» dep sorimidim, umu öz nam-sheripini manga dep bermidi. □ ⁷ U manga: — «Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen; u bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip ölidighan künigiche Xudagha atalghan bir nazariy bolidighan bolghachqa, emdi sen sharab yaki küchlük haraq ichme we héch napak nersinimu yémigin» dédi, — dédi.

⁸ Buni anglap Manoah Perwerdigargha dua qilip: — Ah Rebbim, Sen bu yerge ewetken Xudaning adimi bizge yene kélip, tughulidighan baligha néme qilishimiz kéreklikini ögitip goysun, dep iltija qildi.

⁹ Xuda Manoahning duasini anglidi; ayal étizliqta oltughinida, Xudaning Perishtisi yene uning qéshigha keldi. Emma uning éri Manoah uning qéshida yoq idi. ¹⁰ Andin ayal

□ **12:9** «*Ibzanning* ottuz oghli, ottuz qizi bolup...» — roshenki, Ibzan Yeftahqa oxshimaytti, u köp ayalliq bolghanidi. ■ **12:14** Hak. 10:4 ■ **13:1** Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6 ■ **13:4** Chöl. 6:2, 3 □ **13:5** «Nazariy» — Xudaning yoligha alahide atalghan bir kishi. Ular toghruluq «Chöl.» 6-bab we izahatlarni körüng. ■ **13:5** Chöl. 6:5; 1Sam. 1:11 □ **13:6** «Xudaning Perishtisidek» — ayal körgen mushu Perishtining «Xudaning perishtisi» yaki «Perwerdigarning Perishtisi» (démek, Mesih) dégen zatning özi («Tebirler»imizni we kéyinki 16-ayetni körüng).

derhal yugürüp bérip, érige xewer bérip: — Mana, héliqi küni yéningha kelgen adem manga yene köründi, déwidi, ¹¹ Manoah derhal qopup ayalining keynidin méngip, u ademning qéshigha kélip: — Bu ayalgha kélip söz qilghan adem senmu? — dep soriwidi, u jawaben: — Shundaq, mendurmen, dédi.

¹² Manoah uninggha: — Éytqan sözliring beja keltürülgende, bala qaysi teriqide chong qilinishi kérek, u néme ishlarni qilidu? — dep soridi.

¹³ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Men bu ayalgha éytqan nersilerning hemmisidin u hézi bolup özini tartsun; ¹⁴ u üzüm télidin chiqqan héchqandaq nersidin yémisun, sharab yaki küchlük haraq ichmisun, héch napak nersilerdin yémisun; men uninggha barliq emr qilghinimni tutsun, dédi.

¹⁵ Manoah Perwerdigarning Perishtisige: — Itipat qilip, ketmey tursila, özlirige bir oghlaq teyyarlayli, déwidi, ¹⁶ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Sen Méni tutup qalsangmu, Men néningdin yémeymen; eger sen birer köydürme qurbanliq sunmaqchi bolsang, uni Perwerdigargha atap sunushung kérek, dédi (uning shundaq déyishining sewebi, Manoah uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilmigenidi).

¹⁷ Andin Manoah Perwerdigarning Perishtisidin: — Özlirining nam-sheripi némidu? Éytip bergen bolsila, sözliri emelge ashurulghinida, silige hörmitimizni bildürettuq, — dédi.

¹⁸ Perwerdigarning Perishtisi uninggha jawaben: — Namimni sorap qaldingghu? Méning namim karamet tilsimattur, — dédi.□

¹⁹ Shuning bilen Manoah oghlaq bilen ashliq hediyesini élip bérip uni qoram tashning üstide Perwerdigargha atap sundi. Perwerdigarning Perishtisi ularning köz aldida ajayip karamet bir ishni qilip körsetti; Manoah we ayali qarap turdi. ²⁰ Shundaq boldiki, ot yalquni qurban'gahtin asman'gha kütürülgende, Perwerdigarning Perishtisimu qurban'gahtin chiqqan ot yalquni ichide yuqirigha chiqip ketti. Manoah bilen ayali buni körüp, özlirini yerge tashlap yüzlirini yerge yéqip düm yatti.

²¹ Shuningdin kéyin Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa we uning ayaligha qayta körünmidi. Manoah shu waqitta uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bildi.

²² Andin Manoah ayaligha: — Mana, biz choqum ölimiz, chünki biz Xudani körduq! — dédi.■

²³ Lékin ayali uninggha jawab bérip: — Eger Perwerdigar bizni öltürüşke layiq körgen bolsa, undaqa u köydürme qurbanliq bilen ashliq hediye qolimizdin qobul qilmighan bolatti, bu ishnimu körsetmigen bolatti we shundaqla bundaq sözlerni bizge éytmighan bolatti, — dédi.

²⁴ Shu ishtin kéyin ayal bir oghul tughdi, uning ismini Shimshon qoydi. Bu bala ösüp, chong boldi we Perwerdigar uni beriketlidi.□ ■

²⁵ Zoréah bilen Eshtaolning otturisidiki Mahaneh-Danda Perwerdigarning Rohi uninggha öz tesirini körsitishke bashlidi.□

14

Shimshonning Filistiy bir qizni emrige almaqchi bolushi

¹ Bir waqitta, Shimshon Timnahqa chüshüp, u yerde bir qizni kördi; u Filistiy qizliridin biri idi. □ ² U shu yerdin chiqip ata-anisining yénigha qaytip: — Men Timnahda Filistiy qizliridin birini kördüm, uni manga xotunluqqa élip béringlar, — dédi.

□ **13:18** «Namimni sorap qaldingghu? Méning namim karamet tilsimattur» — Manoah öz duasigha jawaben kelgen Perwerdigarning Perishtisini insan dep oylaydu. «Karamet tilsimat» dégen mushu süpet ibraniy tilida («pele») peqet Xudaning Özini yaki uning qilghan ishlirini süpetlesh üçün ishlitilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Qan. 5:26; Hak. 6:22, 23 □ **13:24** «Shimshon» — «quyashtek (küchlük)» yaki «roshen, parliq adem». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25** «Mahaneh-Dan» — yaki «Danning bargahi». □ **14:1** «Timnah» — yaki «Timnatah».

³ Biraq ata-anisi uninggha: — Qérindashliringning qizlirining ichide yaki bizning pütkül qowmimizning arisidin sanga bir qiz chiqmasmu? Némishqa xetnisiz bolghan Filistiyelarning qéshigha bérip, ulardin xotun almaqchi bolisen? — dédi; emma Shimshon atisigha: — Uni manga élip bergin, chünki u manga bek yaqti, — dédi.□

⁴ Uning ata-anisi bu ishning Perwerdigar teripidin bolghinini bilmidi. Chünki Filistiyeler shu chaghda Israil üstidin höküm sürüp turghan bolghachqa, U Filistiyelerge taqabil turushqa purset yaratmaqchi idi.□

⁵ Emdi Shimshon ata-anisi bilen Timnahqa chüshti; ular Timnahdiki üzümzarliqlargha yétip kelgende, mana bir yash shir hörkirigen péti uninggha étildi. ⁶ Shuan Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u qolida héchnéme bolmighan halette shirni tutup, uni oghlaqni yirtqandek yirtip titma-titma qiliwetti. Lékin u bu ishni ata-anisigha démidi.

□ ⁷ Andin u *Timnahqa* chüshüp, u qiz bilen paranglashti, u qiz Shimshon'gha bek yarap ketti.

⁸ Birmezgildin kéyin u qizni élip kélish üçün qayta barghanda, shirning ölükini körüp baqay dep yoldin burulup qariwidi, mana shirning iskilitining ichide bir top hesel heriliri bilen hesel turatti. ⁹ U heseldin ochumigha élip yep mangdi; ata-anisining yénigha kelgende, ularghimu berdi, ularmu yédi, lékin özining heselni shirning iskilitining ichidin élip kelginini ulargha démidi. ¹⁰ Uning atisi *uninggha hemrah bolup* chüshüp qizning öyige keldi, u yerde Shimshon bir ziyapet berdi, chünki burundinla toy qilidighan yigitler shundaq qilidighan resm-qaide bar idi. ¹¹ Ular Shimshonni körüp, uninggha hemrah bolushqa ottuz yigitni tépip keldi; ular uninggha hemrah boldi. □

¹² Shimshon ulargha: — Men silerdin bir tépishmaq soray, eger siler ziyaret qilidighan yette kün ichide uning menisini manga dep bérelisenglar, men silerge ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin bérimen; ¹³ eger uni yéship bérelmisenglar, siler manga ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin béringlar, — dédi. Ular uninggha: — Maqul, undaq bolsa tépishmiqingni éytqin, qéni angalayli, — dédi.

¹⁴ U ulargha: — Yéyilidighini yégüchining ichidin chiqti; tatliq küchtünggürning ichidin chiqti, *bu néme?* — dédi. Ular üç kün'giche bu tépishmaqni tapalmidi. ¹⁵ Yettinchi küni shundaq boldiki, ular Shimshonning ayalining qéshigha bérip: — Sen éringni aldapsiylap, tépishmaqning menisini bizge éytip bérishke maqul qilghin; bolmisa séni atangning öyi bilen qoshup köydürüwétimiz. Siler bizni yoqsul qilishqa bu yerge chaqirghanmu?! — dédi.□

¹⁶ Shimshonning ayali uning aldida yighlap turup: — Sen manga öch, méni peqet söymeysen; sen méning qowmimning baliliridin bir tépishmaqni soriding, emma manga menisini éytip bermiding, dep yighlighili turdi. Shimshon uninggha jawaben: — Mana, men uni ata-anamghimu dep bermigen tursam, sanga dep béremdim? — dédi.

¹⁷ Ziyapet ötküzülgen yette künide u éringning aldida yighlapla yürdi. Shundaq boldiki, yettinchi küni bolghanda ayali uni qistap turuwalghachqa, uninggha tépishmaqning menisini éytip berdi. Andin ayal bérip öz xelqining ademlirige tépishmaqning menisini dep berdi. □ ¹⁸ Shuning bilen yettinchi küni kün patmasta, sheherning ademliri

□ **14:3** «bizning pütkül qowmimizning arisidin...» — ibraniy tilida «méning pütkül qowmim arisidin...». □ **14:4** «...yaratmaqchi idi» — ibraniy tilidiki mushu söz adette «izdimekchi idi» dégeni bildüridu. Mumkinchiligi barki, Xudaning Rohi Shimshonni tézrek Filistiyelerge hujum qilishqa qozghighini bilen, lékin u Xudaning Rohining shu türtkisige téxiche étiwar qilmaywatatti. □ **14:6** «Lékin *Shimshon* bu ishni ata-anisigha démidi» — Shimshon «nazariy» bolghachqa, héchqandaq üzümdin bolghan nersini yémesliki kérek idi. Shunga Shimshon üzümzarliq bilen mangmay, ata-anisidin ayrilip mangghan bolsa kérek. Lékin ata-anisi «nazariy» bolmighachqa üzümzarliqtin udul ötse bolatti. Shu sewebtin Shimshonning ata-anisi uning shirni öltürginini bilmidi. □ **14:11** «...ottuz yigitni tépip keldi» — shimshunning toyida uninggha hemrah bolushqa chaqirghan bolsa kérek. □ **14:15** «yettinchi küni...» — bezi kona köchürmilerde «tötinchi küni...» déyilidu. □ **14:17** «Ziyapet ötküzülgen yette künide u éringning aldida yighlapla yürdi» — yaki «Ziyapet ötküzülgen yette künlük ziyapetning qalghan waqtda u uninggha (Shimshon'gha) éshiliwélip yighlapla turdi».

uninggha jawab béríp: — Heseldinmu tatliqi barmu? Shirdinmu küchtünggüri barmu? — dédi.

U ulargha jawab béríp: — Eger siler méning inikim bilen yer aghdurmighan bolsanglar, tépishmiqimni hergiz tapalmaytinglar! — dédi.

¹⁹ U waqıtta Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshti; u Ashkélon'gha chüshüp, Ashkélondikilerdin ottuz kishini öltürüp, ulardin olja élip, oljidin iginlerni élip kélip, tépishmaqning menisini yéship bergenlerge berdi. Shuningdek Shimshonning ghezipi kélip, ata-anisining öyige yénip ketti.□

²⁰ Andin Shimshonning ayali Shimshonning hemrahliridin qoldash bolghan yigitke tewe qilindi.□

15

Shimshonning Filistiylar bilen qarshilishqa bashlishi

¹ Emma birnechche waqıt ötüp bughday orush mezgili kelgende shundaq boldiki, Shimshon bir oghlaqni élip öz ayalining öyige béríp: «Men xotunumning qéshigha uning hujrisigha kirimen» dédi. Lékin ayalining atisi uni ichkirige kirishige yol qoymidi.

² Quéynatisi uninggha: — Men heqiqeten sizni uninggha mutleq öch bolup ketti, dep oylidim; shunga men uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim. Halbuki, uning kichik singlisi uningdin téximu chirayliqqu? Uning ornigha shuni alghan bolsingiz! — dédi.□

³ Emma Shimshon ulargha: — Emdi men bu qétim Filistiylarğa ziyan yetküzsem, manga gunah bolmaydu! — dédi.

⁴ Shuni dep Shimshon béríp üç yüz chilbörini tutup kélip, otqashlarni teyyarlap, chilbörilerni jülep quyruqlirini bir-birige chétip, ikki quyriqining otturisigha birdin otqashni asti; □ ⁵ otqashlarga ot yéqip chilbörilerni élip béríp, Filistiylarning étizdiki ormighan ziraetlirige qoyup berdi. Shuning bilen u döwe-döwe öñchilerni, orulmighan ziraetlerni, shundaqla zeytun baghlirini köydürüwetti. □ ⁶ Filistiylar buni körüp: Buni kim qildi, — dep sorisa, xelq jawab béríp: — Timnahliq ademning küy'oghli Shimshon qildi; quéynatisi uning ayalini uning qoldishigha bériwetkini üçün shundaq qildi, — dédi. Shuning bilen Filistiylar chiqip, u ayal bilen atisini otta köydürüwetti.

⁷ Shimshon ulargha: — Siler shundaq qilghinglar üçün, men silerdin intişam almay boldi qilmaymen, — dédi.

⁸ Shuning bilen Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti; andin u béríp Étam qoram téshining öñgiride turdi.□

⁹ U waqıtta Filistiylar chiqip, Yehuda yurtida chédir tikip, Léhi dégen jayda yéyildi. □

¹⁰ Yehudalar bolsa: — Némishqa bizge hujum qilmaqchi bolisiler? — déwidi, ular jawab béríp: — Biz Shimshonni tutup baghlap, u bizge qandaq qilghan bolsa, bizmu uninggha shundaq qilimiz, dep chiqtuq, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Yehuda yurtidiki üç ming kishi Étam qoram téshining öñgirige chüshüp, Shimshon'gha: — Sen Filistiylarning üstimizdin höküm sürüwatqinini bilmemsen? Shuni bilip turup, sen némishqa bizge shundaq qilding? — dédi. U ulargha: — Ular manga qilghandek, menmu ulargha qildim, dep jawab berdi.

□ **14:19** «Ashkélon» — Filistiylarning chong bir shehiri. □ **14:20** «qoldash bolghan yigitke...» — yaki «özige aghine qilghan yigitke». □ **15:2** «...uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim» — yaki «uni sining aghinengge bériwetkenidim». □ **15:4** «üç yüz chilböre» — bezi terjimilerde «üç yüz tülke» déyilidu. Lékin chilböriler top bolup yürgechke, azraq göshni yemchük qilish bilen ularni tutiwélish tülkilerni tutuwélishin köp asan bolidu. □ **15:5** «étizdiki ormighan ziraetliri» — ibraniy tilida «étizdiki öre turghan ziraetliri» — demek, pishay dep qalghan ziraetler. □ **15:8** «Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti» — ibraniy tilida «Shimshon ularni yota we pachaqlirigha urup, ularni öltürüwetti». □ **15:9** «Léhi dégen jayda yéyildi» — yaki «Léhi dégen jayda jengge sep tüzdi».

¹² Ular uninggha: — Biz séni baghlap Filistiylarning qoligha tapshurup bérish üçün kelduq, déwidi, Shimshon ulargha: — «Biz özimiz sanga hujum qilip öltürmeymiz», dep manga qesem qilinglar, dédi.

¹³ Ular uninggha: — Séni öltürmeymiz; peqet séni ching baghlap, ularning qoligha tapshurup bérimiz; hergiz ölümge mehkum qilmaymiz, dep jawab berdi. Shuni dep ular ikki yéngi arghamcha bilen uni baghlap, qoram tashning üstidin élip mangdi.

¹⁴ U Léhige kelgende, Filistiylar warqirashqiniche uning aldigha yügürüşhüp keldi. Emma Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, qollirini baghligan arghamchilar ot tutashqan kendir yiptek üzülüp, tügüchler qolliridin yéshilip ketti. ¹⁵ Andin u éshekning yéngi bir éngék söngikini körüp, qolini uzitipla élip, uning bilen ming ademni urup öltürdi. □

¹⁶ Shimshon: —

«Éshekning bir éngék söngiki bilen ademlerni öltürüp,

Ularni döwe-döwe qiliwettim,

Éshekning bir éngék söngiki bilen ming ademni öltürdüm!» — dédi. □

¹⁷ Bularni dep éshekning éngék söngikini tashliwetti. Shuningdek u shu jaygha «Ramot-Léhi» dep nam qoydi. □

¹⁸ U intayin ussap Perwerdigargha peryad qilip: — Sen Öz qulungning qoli bilen bunche chong nusretni barliqqa keltürdüng, emdi men hazir ussuzluqtin ölüp, xetnisizlarning qoligha chüshüp qalarmenmu? — dédi. ■

¹⁹ Shuning bilen Xuda léhidiki azgalni yardi, su uningdin urghup chiqti. Shimshon ichip, rohi urghup jan kirdi. Bu sewebtin bu *bulaqqa* «En-Hakkore» dep nam qoyuldi; ta bügün'giche u Léhida bar. □

²⁰ Shimshon Filistiylarning dewride yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi. □

16

Shimshonning meghlup bolushi

¹ Andin Shimshon Gazagha bardı, u u yerde bir pahishe ayalni körüp, kirip uning bilen yéqinchiliq qildi. ² Lékin Gazaliqlar birsining: — Shimshon bu yerge keldi, déginini anglap, *sheherni* qorshap, kéchiche sheherning qowuqida ün chiqarmay marap turdi we: Ete tang yorughanda uni öltürimiz, — déyishti.

³ Shimshon yérim kéchigiche yatti; andin ornidin turup sheher qowuqining ikki qanitini tutup, uni ikki késhiki we baldaq-taqiqi bilen qoshup, biraqla qomurup, öshnisige artip Hébronning udulidiki taghqa élip chiqip ketti. □

⁴ Kéyin u Sorek jilghisida olturushluq Dililah isimlik bir ayalni körüp, uninggha ashiq bolup qaldi. ⁵ Buni bilip Filistiylarning emirliri u ayalning qéshigha bérıp uninggha: — Sen uni aldap, uning küchtüggürlükining zadi nedin bolghanliqini kolap sorap, bizning qandaq qilsaq uni yéngeleydighanliqimizni, uni baghlap boysunduralaydighanliqimizni éytıp berseng, biz herbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüş tengge bérimiz, — dédi.

□ **15:15** «u éshekning yéngi bir éngék söngikini körüp...» — kona söngék bolghan bolsa, chürüklikidin asanla sunup ketken bolatti. □ **15:16** «Ularni döwe-döwe qiliwettim» — yaki «Ularni ikki döwe qiliwettim». Bu shéirdin qarighanda, Shimshon ikki yaki uningdin köp qétim Filistiylar bilen soqushqan bolushi mumkin. □ **15:17** «Ramot-Léhi» — «Léhining égziligi». ■ **15:18** 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ **15:19** «En-Haqqore» — «periyad kötürügüchining buliqi». □ **15:20** «Shimshon .... yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi» — Shimshonning hakim bolghan waqti belkim Abimelek we Yeftahning höküm sürgen waqitliri bilen zamandash bolsa kérek; u Pelestinning gherbide, ular sherq we shimalida höküm süretti. □ **16:3** «Hébronning udulidiki tagh» — belkim Gazadin 40 kilométer yiraqliqta idi.

⁶ Shuning bilan Dililah Shimshondin: — Sen küchtüנגgürlüküنگning zadi nedin bolghanliqini, shundaqla qandaq qilghanda séni baghlap boysundurghili bolidighanliqini éytip bergin! — dédi.

⁷ Shimshon uninggha jawaben: — Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.□

⁸ Shuning bilan Filistiylerning emirliri yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichini élip kélip, bu ayalgha bériwidi, u bu kirichler bilen uni baghlap qoydi ⁹ (Dililah birnechche ademni hujrida paylap turushqa yoshurup qoyghanidi). U Shimshon'gha: — Ey Shimshon, Filistiylér séni tutqili keldi! — dédi.

U qopup kirichlerni chige shoyna otta köyüp üzülüp ketkendek üzüwetti. Shuning bilan uning küchtüנגgürlükining siri ashkarilanmidi.

¹⁰ Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! Emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi.□

¹¹ U jawap bérip: — Ademler méni héch ishletmigen yéngi arghamcha bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.

¹² Shuning bilan Dililah yéngi arghamcha élip kélip, uni baghlap: — Ey Shimshon, Filistiylér séni tutqili keldi! — dédi (eslide birnechche adem hujrida yoshurunup, uni paylap turushqanidi). Lékin Shimshon öz qolidiki arghamchilarni yipni üzgendek üzüp tashlidi.

¹³ Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Sen hazirghiche méni aldapsen, manga yalghan éytipsen; emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi. U jawap bérip: — Sen méning béshimdiki yette örüm chachni dukandiki örüş yip bilen qoshup örüp qoysangla bolidu, — dédi.□

¹⁴ Shuning bilan *Shimshon uxlighanda u uning béshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örüp*, qozuqqa baghlap qoyup uninggha: — Ey Shimshon, Filistiylér séni tutqili keldi! — dédi. Shimshon uyqudin oyghinip, örüş yip bilen qozuqni biraqla tartip yuliwetti.□

¹⁵ Andin ayal uninggha: — Manga könglüng yoq turup, qandaqsige sanga ashıq boldum, deysen? Sen méni üç qétim aldap, küchtüנגgürlüküنگning nedin bolghanliqini manga éytip bermidingghu, — dédi.

¹⁶ Uning herkünı sözliri bilen uni qistashliri we yalwurusliri bilen Shimshonning ölgüdek ichi pushti we shundaq boldiki, ¹⁷ u könglidiki sirini qoymay uninggha ashkara qilip: — Men anamning qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atilip nazariy bolghinim üçün, béshimgha hergiz ustira sélinip baqmighan; eger méning chéchim chüşürüwétilse, küchüm mendin kétip, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.

¹⁸ Dililah uning özige könglidiki hemme sirini dep berginini körüp, Filistiylerning emirlirini charqirip kélishe adem mangdurup: — «Bu qétim siler yene bir chiqinglar, chünki Shimshon könglidiki hemme sirni manga ashkara qildi» dédi. Shuning bilan Filistiylerning emirliri qollirigha kümüshlerni élip, uning qéshigha chiqti.

¹⁹ Andin Dililah uni öz yotisigha yatquzup, uxlitip qoyup, bir ademni chaqirip kirip uning béshidiki yette örüm chachni chüşürüwetti; shundaq qilip u Shimshonning bozek

□ **16:7** «Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa...» — Shimshon nazariy bolghachqa, «yéngi ya kirichliri» eslide ölük haywanning jesitidin élinidighini üçün uninggha nisbeten «napak» hésablinatti. Uning gépi yalghan bolghini bilen, heqiqetke yéqin idi; uning küchtüנגgürlüki uning nazariy bolghanliqidin bolghan. Uning «yéngi» (bashqılar ishletmigen) déyishining sewebi «Birsi méni shundaq yéngi kirichler bilen baghlisa, kirichlerning méni napak qilish tesiri azraq bolidu» dep oylighinidin bolsa kérek. □ **16:10** «Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! ....» — roshenki, «paylap olturghuchılar» baghlaş usulining netijisini kütüp özliri yoshurun'ghan yerdin chiqmidi. Shimshon öyde Dililah bilen ikkimizla bar, dep oylaydu. □ **16:13** «dukandiki örüş yip bilen» — yaki «dukandiki teg yipi bilen», yeni toqulmilarning boyigha tartilghan yipi bilen. □ **16:14** «Shimshon uxlighanda u uning béshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örüp...» — mushu sözlerni kona grék nusxisidin alduq.

qilinishini bashlighuchi boldi. Shimshon kuchidin ketkenidi. ²⁰ U: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — déwidi, u uyqudin oyghinip: — Men ornumdin turup, ilgiriki birqanche qétimqidek, boshinip kétimen, dep oylidi. Lékin u Perwerdigarning özidin ketkinini bilmeytti. ²¹ Shuning bilen, Filistiyler uni tutuwélip, közlrini oyup, Gazagha élip chüshüp, uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi.□

²² Lékin béshidiki chüshürüwétilgen chéchi yene ösüşke bashlidi.

Shimshonning shereplik halda ölüshi we depne qilinishi

²³ Kéyin, Filistiylerning emirliri öz ilahi bolghan Dagon üçün chong bir qurbanliq ötküzüşke hem tebriklep shadlinishqa yighildi. Chünki ular: — Mana, ilahimiz dühminimiz bolghan Shimshonni qolimizgha tapshurup berdi, — déyishti.

²⁴ Xelq Shimshonni körgende, öz ilahini danglap: — Ilahimiz bolsa, yurtimizni weyran qilghuchini, ademlirimizni köp öltürgen dühminimizni qolimizgha chüshürüp berdi! — déyishti.

²⁵ Ular taza shad-xuramliq keypige chömüp: — Shimshon keltürülsun, u bizge bir oyun körsitip bersun, déyishti; ular Shimshonni zindandin élip chiqti. U ularning aldida oyun körsetti. Emdi ular uni ikki tüwrükning otturısında toxtitip qoyghanidi. ²⁶ Shuning bilen Shimshon qolini tutup turghan yigitke: — Méni qoyuwet, öyni kötürüp turghan tüwrüklerni silap, ulargha yöliniwalgihili qoyghaysen, — dédi.

²⁷ U chaghda öy er-ayallar bilen liq tolghanidi, Filistiylerning emirlirining hemmisimu shu yerde idi; ögzidimu Shimshonning körsitiwatqan oyunini körüwatqan texminen üç mingche er-ayal bar idi.

²⁸ Shimshon Perwerdigargha nida qilip: — Ey Reb Perwerdigar, méni yad qilip peqet mushu bir qétim manga kuch ata qilghaysen; i Xuda, shuning bilen ikki közümning intiqamini Filistiylerdin bir yolila alghuzghaysen! — dédi.■

²⁹ Shimshon shularni dep öyni kötürüp turghan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong qoli bilen, yene birini sol qoli bilen tutup, ulargha tayinip turdi.

³⁰ Andin: «Filistiyler bilen birlikte ölüp ketsem!» dep bedinini éqip kuchini yighip *ittiriwidi*, öy örülüp, u yerdiki emirler bilen barliq xelqning üstige chüshti. Buning bilen öz ölümü bilen öltürgen ademler uning tirik waqtida öltürgenliridin köp boldi. ³¹ Andin kéyin uning qérindashliri we atisining barliq jemeti chüshüp, uni kötürüp, Zoréah bilen Eshtaolning otturisigha élip bérip, atisi Manoahning qebriside depne qildi. U yigirme yil Israilgha hakim bolghanidi.

17

Israillarning butpereslik yoligha kirishi

¹ Efraimning taghlirida Mikah isimlik bir kishi bar idi. ² U anisigha: — Séning héliqi bir ming bir yüz kümüş tenggeng oghrilap kétélgénidi; sen tenggilerni qarghiding we buni manga dep berding. Mana, kümüş mende, uni men alghandim, déwidi, anisi: — Ey oghlum, Perwerdigar séni beriketlige!, — dédi.□

³ Mikah bu bir ming bir yüz kümüş tenggini anisigha yandurup berdi. Anisi: — Men eslide bu pulni sen oghlumni dep Perwerdigargha béghishlap, uning bilen oyma but we quyma but yasashqa atiwetkenidim; emdi yenila sanga bérey, dédi.

□ **16:21** «uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi» — un tartish adette ayal kishining ishi idi. ■ **16:28** Ibr. 11:32 □ **17:2** «...tenggilerni qarghiding...» — qarghashning mezmuni belkim «Bu pul beriketlik bolmisun, alghuchi kishige palaket chüshürsun» dégendek bolsa kérek. «...we buni manga dep berding» — ibranii tilida: «...we méning qulaqlirimgha sözliding».

⁴ Lékin Mikah kúmüşni anisigha qayturup berdi; anisi uningdin ikki yüz kúmüş tenggini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti; ular Mikahning öyige qoyup qoyuldi. □ ⁵ Mikah dégen bu kishi eslide bir butxana peyda qilghan, shuningdek özige bir efod bilen birnechche «terafim»ni yasighanidi; andin öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi.□

⁶ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmide; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti.□ ■

Mikahning bir Lawiyi «kahin bolush»qa yallishi

⁷ Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehemde Lawiy qebilisidin bolghan bir yigit bar idi; u shu yerde musapir bolup turup qalghanidi. □ ⁸ Bu yigit bir jay tépip turay dep, Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehem shehiridin chiqti. U seper qilip, Efraim taghliqigha, Mikahning öyige kélip chüshti. ⁹ Mikah uningdin: — Qeyerdin kelding, dep soriwidi, u uninggha jawaben: — Men Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehemlik bir Lawiyen, bir jay tépip turay dep chiqtim, — dédi.

¹⁰ Mikah uninggha: — Undaq bolsa men bilen turup, manga hem ata hem kahin bolup bergin; men sanga her yili on kúmüş tengge, bir yürüş égin we kündilik yémek-ichmikingni bérey, — dédi. Buni anglap Lawiy kishi uningkige kirdi.

¹¹ Lawiy u kishi bilen turushqa razi boldi; yigit shu kishige öz oghulliridin biridek bolup qaldi. ¹² Andin Mikah bu Lawiy kishini *kahinliqqa* mexsus teyinlidi. Shuning bilen *Lawiy* yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi.□

¹³ Andin Mikah: — Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen, — dédi.□

18

Dan qebilisining özliri üçün bir miras jayni tépishi

¹ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmide; shundaqla shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üçün jay izdewatqanidi, chünki shu kün'giche ular Israil qebililiri arisida chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi. □ ■ ² Shuning

□ **17:4** «...anisi uningdin ikki yüz kúmüş tenggini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti...» — mushu sözdin qarighanda, apisi niyitidin yéniq, pulning bir qismini özide qaldurghanidi. □ **17:5** «efod» — «efod» toghruluq 8:27 we izahatini körüng. «Efod» eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:5-30 we izahatirini körüng. «terafim» — ibranij tilidiki söz bolup, «öy butliri» dégeni bildüridu. Bu butlar qolda kötürügüdek kichik bolup, adette kúmüştin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teulluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. «... öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi. □ **17:6** «Shu künlerde Israilda héch padishah bolmide; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti» — mushu sözler, shübhisizki, Xudaning waqti kelgende Israilgha Özi padishah teyinlesh meqsitide bolghanliqini körsitidu. ■ **17:6** Hak. 18:1; 21:25 □ **17:7** «Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehem» — Beyt-Lehem Lawiylargha békitilgen sheherlerdin emes idi. Bu kishining shu yerge némige barghini éniq emes. □ **17:12** «Mikah bu Lawiy kishini kahinliqqa mexsus teyinlidi» — ibranij tilida: «Mikah bu Lawiy kishining qolini toldurdi». Bu söz mushu yerde ikki bisliqtur — (1) u Mikahning qolini mexsus kahinliq wezipisi bilen «toldurdi» we (2) (hejwiyy jehettin) pul bilen toldurdi. «Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi; bashqa Lawiylarning kahin bolush hoquqi yoqtur, elwette. □ **17:13** «Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen» — démisekmü, bu sözler pütünley xurapiy bir közqarash, elwette. 18-babta sözlarning xataliqi chiqip turidu. □ **18:1** «Shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üçün jay izdewatqanidi» — «Yeshua» 19:40-48de bu ishlar bayan qilinidu. Shu ayetlerdin qarighanda: «chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi» dégenning menisi «...toluq érishelmigenidi» dégendek bolsa kérek. ■ **18:1** Hak. 17:6; 21:25

bilen Danlar pütkül jemetidin Zoréah we Eshtaolda olturushluq besh palwanni zéminni charlap kélishe ewetti we ulargha tapilap: — Siler bérip zéminni charlap kélinglar, dédi. Ular seper qilip Efraim taghliq yurtigha kélip Mikahning öyige chüshüp u yerde qondi. ³ Ular Mikahning öyining yénida turghinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning qéshigha kirip uningdin: — Séni kim bu jaygha élip keldi? Bu yerde néme ish qilisen? Bu jayda némige érishting? — dep soridi. □

⁴ U ulargha jawaben: — Mikah manga mundaq-mundaq qilip, méni yallap özige kahin qildi, dédi.

⁵ Buni anglap ular uninggha: — Undaq bolsa bizning mangghan sepirimizning ongushluq bolidighan-bolmaydighanliqini bilmikimiz üçün, Xudadin sorap bergin, — dédi.

⁶ Kahin ulargha: — Xatirjem bériwéringlar. Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur, — dédi. □

⁷ Shuning bilen bu besh adem chiqip, Laish dégen jaygha yétip keldi. Ular u yerdiki xelqning tinch-aman yashawatqinini, turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini, xatirjemlik we rahet ichide turuwatqinini kördi; shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi; ular Zidoniylardin yiraqta turatti, shundaqla bashqilar bilenmu héchqandaq bardı-keldi qilishmaytti. □

⁸ *Besh palwan* Zoréah we Eshtaolgha öz qérindashlirining qéshigha qaytip keldi. Qérindashliri ulardin: — Néme xewer élip keldinglar? — dep soridi.

⁹ Ular jawaben: — Biz qopup ulargha hujum qilayli! Chünki biz shu zéminni charlap kelduq, mana, u intayin yaxshi bir yurt iken. Emdi némishqa qimir qilmay jim oltur-isiler? Emdi derhal bérip, u yurtni élishqa ezmenglerni ezmenglar, bérip hujum qilip zéminni igilenglar. ¹⁰ U yerge barghininglarda siler tinch-aman turuwatqan bir xelqni, her etrapigha sozulghan keng-azade bir zéminni körisiler! Xuda u yerni silerning qolunglarga tapshurghandur. U yurttta yer yüzide tépolidighan barliq nersilerdin héchbiri kem emes, dédi.

¹¹ Shuning bilen Danlarning jemetidin alte yüz adem jengge qorallinip, Zoréah we Eshtaoldin chiqip mangdi. ¹² Ular Yehuda yurtidiki Kiriya-Yéarim dégen jaygha bérip, chédir tikti (shunga bu jay taki bügün'giche «Danning leshkergahi» dep atalmaqta; u Kiriya-Yéarimning arqa teripige jaylashqanidi). □ ■ ¹³ Andin ular u yerdin Efraim taghliq rayonigha bérip, Mikahning öyige yétip keldi.

¹⁴ Laish yurtigha charlash üçün barghan besh kishi öz qérindashlirigha: — Bilemsiler? Bu öyde bir efod toni, birnechche terafim butliri, bir oyma mebud we quyma mebud bardur! Emdi qandaq qilishinglar kéreklikini oylishinglar! — dédi. □

¹⁵ Ular burulup Lawiy yigitning öyige (Mikahqa tewe öyge) kirip uningdin hal soridi.

¹⁶ Dan qebilisidin bolghan jeng qorallirini kötürgen alte yüz kishi derwaza aldida turup turdi. ¹⁷ U zéminni charlashqa barghan besh adem *butxanigha* kirip, oyma but, efod toni, terafim butliri we quyma butni élip chiqti. Kahin jeng qorallirini kötürgen alte yüz kishi bilen bille derwazida turatti. ¹⁸ Bu besh adem Mikahning öyige kirip oyma but, efod tonini, terafim butliri we quyma butni élip chiqqanda kahin ulardin: — Bu néme qilghininglar?! — dep soridi.

¹⁹ Ular uninggha: — Ün chiqarmay, aghzingni qolung bilen étip, biz bilen méngip,

□ **18:3** «Lawiy yigitning awazini tonup...» — yaki «Lawiy yigitning teleppuzini tonup...». □ **18:6** «Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur» — démek, yolunglar Xudaning nezirige yaxshi körünidu. □ **18:7** «turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini» — mushu sheher belkim Zidoniylarning bir mustemlikisi bolghan bolushi mumkin idi. «shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi» — eger Laishtikilerdin paydilinidighan bashqa bir yerlik hakimiyet bar bolsa, Laishni igilesh üçün mushu hakimiyet bilenmu soqushush kérek bolatti, elwette. Shu sözning bashqa birxil terjimisi: «ularning üstide nomus ishlarni eyibleydighan héchqandaq hakim yoq idi». □ **18:12** «Danning leshkergahi» — ibraniy tilida «Mahaneh-Dan». «arqa teripi» — bu sözning bashqa birxil terjimisi «gherb teripi». ■ **18:12** Hak. 13:25 □ **18:14** «terafim butliri» — 17:5diki izahatni körüng.

bizge hem ata hem kahin bolup bergin. Séning peqet bir ademning öyidikilergé kahin bolghining yaxshimu, yaki Israilning bir jemeti bolghan pütün bir qebilige kahin bolghining yaxshimu? — dédi.

²⁰ Shundaq déwidi, kahinning köngli xush bolup, efod, terafim butliri we oyma mebudni élip xelqning arisigha kirip turdi. ²¹ Andin ular burulup, u yerdin ketti; ular baliliri we charpaylarni we yük-taqlirining hemmisini aldida mangduruwetkenidi. ²² Mikahning öyidin xéli yiraqlighanda Mikahning öyining etrapidiki xelqler yighilip, Danlarga qogh-lap yétishti. ²³ Ular Danlarni towlap chaqirdi, Danlar burulup Mikahqa: — Sanga néme boldi, bunchiwila köp xelqni yighip kélip néme qilmaqchisen?! — dédi.

²⁴ U jawab bérip: — Siler men yasatqan mebudlarni kahinim bilen qoshup aldinglar, andin kettinglar! Manga yene néme qaldi?! Shundaq turuqluq siler téxi: «Sanga néme boldi?» — dewatisilerghu! — dédi.

²⁵ Danlar uninggha: — Ününgni chiqarma, bolmisa achchiqi yaman kishiler séni tutuwélip, séni we ailengdikilerni janliridin juda qilmisun, yene, — dédi.

²⁶ Bularni dep Danlar öz yoligha mangdi; Mikah ularning özidin küchlük ikenlikini körüp, yénip öz öyige ketti.

²⁷ Ular Mikah yasatquzghan nersiler we uning kahinini élip, Laishqa hujum qildi; u yerdiki xelq tinch-aman we xatirjem turuwatqanidi; ular ularni qilichlap qirip, sheherni otta köydürüwetti. ²⁸ Sheherni qutquzghudek héch adem chiqimidi; chünki bu sheher Zidondin yiraqta idi, xelqi héchkim bilen bardikeldi qilishmaytti. Sheher Beyt-Rehobning yénidiki jilghida idi. Danlar sheherni qaytidin qurup, olturaqlashti. ²⁹ Ular bu sheherge Israilning oghulliridin bolghan, öz atisi Danning ismini qoyup Dan dep atidi. Ilgiri u sheherning nami Laish idi.■

³⁰ Danlar shu yerde bu oyma butni özlirige tiklidi; Musaning oghli Gershomning ewladi Yonatan we uning oghulliri bolsa shu zéminning xelqi sürgün bolushqa élip kételgen kün'giche Danlarning qebilisige kahin bolup turghanidi. □ ³¹ Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda, Danlar özliri üçün tikligen, Mikah yasatquzghan oyma mebud *Danda* turghuzuldi.□

19

Esheddiy buzuqchiliq

¹ Israilda téxi padishah tiklenmigen shu künlerde, Efraim taghliq rayonining chet teripide olturushluq bir Lawiy kishi bar idi; u Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemlik bir qizni kénizeklikke aldi. ■ ² Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip, uning yénidin chiqip, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge atisining öyige bérip, töt ayche turdi.□

³ U waqitta uning éri qopup kénizikige yaxshi geplerni qilip, könglini élip yandurup kélishke kénizikining yénigha keldi. U bir xizmetkarini we ikki éshekni élip bardik. Kénizek érinu atisining öyige élip kirdi; atisi uni körüp xush bolup qarshi aldi. ⁴ Uning qéynatisi, yeni qizning atisi uni tutup qaldi, u u yerde üç kün'giche yep-ichip, uning bilen yétip qopti. ⁵ Tötinchi küni Lawiy kishi seher qopup mangghili teyyarliniwidi, kénizikining atisi küy'oghliga: — Bir toghram nan yep yürikingni quwwetlendürüp andin mangghin, — dédi.

⁶ Shuning bilen ular ikkisi olturup bille yep-ichip tamaqlandi. Qizning atisi u kishige: — Sendin ötüney, bu kéchimü qon'ghin, könglüng échilsun, dédi.

■ 18:29 Ye. 19:47 □ 18:30 «Gersomning ewladi» — ibraniy tilida «Gersomning oghli». □ 18:31 «Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda» — Shiloh shehiri muqeddes chédir tunji tiklen'gen jay idi («Ye.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni körüng). Sulayman padishah ibadetxanani Yérusalémda qurushtin ilgiri (qaysi waqit ikenliki bizke namelum) Shiloh ibadet soruni süpitide ishlitilmey tashliwétilgenidi («Yer.» 7:12ni körüng). ■ 19:1 Hak. 17:6; 18:1; 21:25 □ 19:2 «Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip...» — yaki «lékin u kénizek éridin yamanlap kétip...».

⁷ Bu kishi mangghili qopuwidi, lékin qéynatisi uni zorlap, yene élip qaldi, u yene bir kün qondi. ⁸ Beshinchi küni u seher qopup mangghili teyyarlandi, lékin qizning atisi uninggha: — *Awwal* yürikingni quwwetlendürgin, dédi. Shuning bilen ular ikkisi kün égilgüche olturup, bille tamaqlandi.

⁹ Andin bu kishi kéniziki we xizmetkarini élip mangghili teyyarliniwidi, qéynatisi, yeni qizning dadasi uninggha: — Mana, kech kirey dewatidu, sendin ötüney, bu yerde yene bir kéchini ötküzünglar; mana, kün meghriqqe égiliptu, bu yerde qon'ghin, könglüng échilsun; andin ete seherde yolgha chiqip, öyünglerge kétinglar, — dédi.□

¹⁰ Lékin u kishi emdi yene bir kéche qonushqa unimay, qopup yolgha chiqip Yebusning, yeni Yérusalémning uduligha keldi. Uning bilen bille ikki toquqluq éshek we kéniziki bar idi. ¹¹ Ular Yebusqa yéqin kelgende kün olturay dep qalghachqa, xizmetkari ghojisigha: — Yebusiylarning bu shehirige kirip, shu yerde qonayli, dédi.

¹² Lékin ghojisi uninggha jawab béríp: — Biz Israillar turmaydighan, yat eller turidighan sheherge kirmeyli, belki Gibéahqa ötüp kéteyli, dédi.

¹³ Andin u yene xizmetkarigha: — Kelgin, biz yéqindiki jaylardin birige barayli, Gibéahda yaki Ramahda qonayli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular méngip, Binyamin yurtidiki Gibéahning yénigha yétip barghanda kün olturghanidi. ¹⁵ Ular Gibéahqa kirip, u yerde qonmaqchi boldi; sheherning chong meydanigha kirip olturushti; lékin héchkim ularni qondurushqa öyige teklipl qilmidi.

¹⁶ Halbuki, u kéchisi qéri bir adem ishini tügitip, étizliqtin yénip kéliwatqanidi. U eslide Efraim taghliq rayoniliq adem idi, u Gibéahda musapir bolup, olturaqliship qalghanidi; lékin u yerdiki xelqler Binyaminlardin idi.

¹⁷ U béshini kötürüp qarap, bu yoluchining sheherning meydanida olturghinini körüp uningdin: — Qeyerdin kelding? Qeyerge barisen? — dep soridi.

¹⁸ U jawab béríp: — Biz Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemdin Efraim taghliqining chet yaqilirigha kétip barimiz; men esli shu jaydin bolup, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge barghanidim; ishlirim Perwerdigarning öyige munasiwetlik idi; lékin bu yerde héch kim méni öyige teklipl qilmidi. □ ¹⁹ Bizning ésheklirimizge bérídighan saman we boghuzimiz bar, özüm, dédekliri, shundaqla keminiiling bilen bolghan yigitkimu nan we sharablar bar, bizge héch néme kem emes, — dédi.

²⁰ Buni anglap qéri kishi: — Tinch-aman bolghaysen; silering mohtajliringlarning hem-misi méning üstümge bolsun, emma kochida yatmanglar! — dep, ²¹ uni öz öyige élip béríp, ésheklirige yem berdi. Méhmanlar putlirini yuyup, yep-ichip ghizalandi. ²² Ular könglide xush bolup turghinida, mana, sheherning ademliridin birnechcheylen, yeni birqanche lükchek kélip öyni qorshiwélip, ishikni urup-qéqip, öyning igisi bolghan qéri kishige: — Séning öyüngge kelgen shu kishini bizge chiqirip bergin, uning bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.□ ■

²³ Buni anglap öy igisi ularning qéshigha chiqip ulargha: — Bolmaydu, ey buraderlirim, silerdin ötünüp qalay, mundaq rezillikni qilmanglar; bu kishi méning öyümge méhman bolup kelgeniken, siler bundaq iplasliq qilmanglar. ²⁴ Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar. Men ularni qéshinglarga chiqirip bérey, siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli, neziringlarga néme xush yaqsa ularni shundaq qilinglar, lékin bu

□ **19:9** «andin ete seherde ... öyünglerge kétinglar» — ibraniy tilida «andin ete seherde ... chédiringlarga kétinglar».

□ **19:18** «Perwerdigarning öyi , *yeni muqeddes chédir*» — shu chaghda Yérusalémnda emes, Shilohda idi. □ **19:22** «lükchek» — ibraniy tilida «Bélalning (Iblisning) baliliri». Bashqa birxil terjimisi «sheherdiki ademler, lükchekler...»

■ **19:22** Yar. 19:1-4; Hosh. 9:9; 10:9

kishige mushundaq iplasliq ishni qilmanglar, — dédi.□

²⁵ Lékin u ademler uninggha qulaq salmidi; yoluchi kénizikini ularning aldigha sörep chiqirip berdi. Ular uning bilen bille bolup kechtin etigen'giche ayagh asti qildi; ular tang yorughanda andin uni qoyup berdi.

²⁶ Chokan tang seherde qaytip kélip, uning ghojisi qon'ghan öyning derwazisining bosughisigha kelgende yiqilip qélip, tang atquche shu yerde yétip qaldi. ²⁷ Etigende uning ghojisi qopup öyning ishiqini échip, yolgha chiqmaqchi bolup téshigha chiqiwidi, mana, uning kéniziki bolghan chokan öyning derwazisi aldida qolliri bosughining üstige qoyuqluq halda yatatti. ²⁸ U uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi. Lékin chokan héchbir jawab bermidi. Shuning bilen u chokanni éshekke artip, qozghilip öz öyige yürüp ketti.□

²⁹ Öz öyige kelgende, pichaqni élip kénizikining jesitini söngekliri boyiche on ikki parche qilip, pütkül Israïl yurtining chet-yaqilirighiche ewetti.

³⁰ Shundaq boldiki, buni körgenlerning hemmisi: «Israïl Misirdin chiqqan kündin tartip bügün'giche bundaq ish bolup baqmighanidi yaki körülüp baqmighanidi. Emdi bu ishni obdan oyliship, qandaq qilish kéreklikini meslihetlisheyli» — déyishti.

20

Ichki urushning partlishi

¹ Shuning bilen Israïllarning hemmisi chiqip, jamaet Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup Mizpahda, Perwerdigarning aldigha kélip bir ademdek boldi. □ ² Pütkül qowmning chongliri, yeni Israïlning hemme qebilisining bashliqliri Xudaning xelqining jamaïti arisida hazir boldi. Jamaet jemiyy bolup töt yüz ming qilich tutqan piyade esker idi ³ (Binyaminlar Israïlning Mizpahda jem bolghinidin emdi xewer tapqanidi).

Israïllar sürüshte qilip: «Bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi.□

⁴ Öltürülgen chokanning éri Lawiy kishi jawab bérip mundaq dédi: — «Men bolsam öz kénizikimni élip, Binyaminning Gibéah shehirige qon'ghili barghanidim; ⁵ Gibéahning adamliri kéchide manga hujum qilmaqchi bolup, méni dep öyni qorshiwaldi. Ular méni öltürüşni qestlidi, kénizikimni bolsa ular ayagh asti qilip öltürüwetti. □ ⁶ Shuning bilen men kénizikimning jesitini parche-parche qilip, kishilerge kötürtküzüp Israïlning mirasi bolghan zéminning herbir yurtigha ewettim. Chünki ular Israïl ichide pasiqliq we iplasliq qildi. ⁷ Mana, ey barliq Israïllar, siler hemminglar oylinip, meslihet körsitinglar».

□ **19:24** «Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar... siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli...» — shu qéri adem méhmandostluqni we méhmanlarga bolghan mes'uliyetchanliqni shunche «muqeddes» dep qarisiimu, uning aghzidin chiqqan yuqiriqi gepliridin shu chaghdiki Israïllarning buzuqchiliq-exlaqsizliqining qandaq derijige bérip yetkenliki éniq körünidu. Méhmanlarning hayatini qoghdash üçün öz hayatini pida qilsa bolatti; lékin öz qizini mushu rezillerge «hediye qilish»qa herqandaq wijdan igisige yirginchlik bolsa kérek. □ **19:28** «**Lawiy kishi** uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi» — bu chokanning «ghoja»sining tash yürekliki bilen shu yerlik lükcheklerning rezillikining perqi barmu? □ **20:1** «**Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip, Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup...**» — Dan shehiri (18:29de körsitilgen) zéminning shimaliy chétide; Beer-Shéba shehiri bolsa zéminning jenubiy chétide; «Giléad» bolsa zéminning Jordan deryasining sherq teripidiki chet qismi idi. Démek (Binyamin xelqidin bashqa), pütkül Israïlning adamliri Mizpahqa yighildi. □ **20:3** «**... Israïllar sürüshte qilip: «bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi**» — shu chaghda Binyaminlarning wekillirining neq meydanda bar-yoqluqi éniq emes. Lawiy kishi, shübhisizki, kénizikining jesitidin bir qismini ularghimu ewetken (11:29). Bu soal Binyamin wekillirige qoyulghan bolsa, «Bu rezil ishning sewebini bizge chüshendürüp béringlar» dégendek terjime qilinishi kérek idi. Lékin 4-ayettin qarighanda soal Lawiy kishige qoyulghan. □ **20:5** «**...méni dep öyni qorshiwaldi**» — yaki «... men bar öyni qorshiwaldi».

⁸ Shuning bilan hemme xelq bir ademdek qopup: — Arimizdin ne héchkim öz chédirige barmisun ne héchkim öz öyige qaytmisun, ⁹ belki biz Gibéahqa shundaq qilayliki: — Biz chek tashlap uninggha hujum qilayli; ¹⁰ biz Israilning hemme qebilisidikilerdin yüzning ichidin onni, mingdin yüzni, on mingdin mingni tallap chiqip, ularni xelq üçün ozuqtalqan yetküzüşke teyinleyli. Shundaq qilip xelq Binyamin yurtidiki Gibéah shehirige bérip, ularning Israil ichide qilghan barliq iplasliqini ularning öz béshigha yandursun, — déyishti.

¹¹ Shuning bilan Israilning hemme ademleri bir ademdek bolup, u sheherge hujum qilishqa toplandi.

¹² Andin Israil qebililiri Binyaminning barliq jemetlirige elchi ewetip: — Aranglarda yüz bergen bu rezillik zadi néme ish? ¹³ Emdi Gibéahdiki bu lükcheklerni bizge tutup béringlar. Shuning bilan biz ularni ölümge mehkum qilip, Israildin rezillikni yoq qilayli, — dédi. Lékin Binyaminlar öz qérindashliri bolghan Israillarning sözini tingshimidi, □ ■ ¹⁴ belki Binyaminlar Israilgha qarshi jeng qilish üçün sheher-sheherlerdin kélip Gibéahda yighildi. ¹⁵ U waqitta Binyaminlardin sheher-sheherlerdin tizimlan'ghanlar yigirme alte ming qilich tutqan erkekti. Uningdin bashqa Gibéahdin xillan'ghan yette yüz esker bar idi. ¹⁶ Bu pütkül qoshun arisida xillan'ghan yette yüz solxay esker bolup, salghugha tashni sélip nishan'gha atsa, qilchimu qéyip ketmeytti.■

¹⁷ Binyamin qebilisidin bashqa, Israilning ademleri sanaqtin ötküzülüwidi, qilich tutqanlar töt yüz ming erkekti; bularning hemmisi jengchiler idi.

¹⁸ Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: — Bizning arimizdin kim awwal chiqip Binyaminlar bilen soquhsun, dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Yehuda awwal chiqsun, dédi.□

¹⁹ Shuning bilan Israillar etisi seher qopup Gibéahning udulida chédirgah tikti. ²⁰ Andin Israilning ademleri Binyamin bilen urushushqa chiqip, Gibéahning yénida raslinip ulargha qarshi sep tüzdi. ²¹ Shu küni Binyaminlar Gibéahdin chiqip, Israildin yigirme ikki ming kishini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti.

²² Lékin Israilning ademleri jasaretke kélip, awwalqi küni sep tüzgen jayda ikkinchi küni yene sep tüzdi. ²³ *sep tüzüshtin awwalqi axshimi* Israil Perwerdigarning aldigha bérip, kech kirgüche peryad qilip yighlap, Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyamin nesilliri bilen yene urushushqa chiqsaq bolamdu, bolmamdu? — dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Ulargha hujum qilinglar, dédi.

²⁴ Shuning bilan Israillar ikkinchi küni Binyaminlarga yéqin kélip hujum qildi.

²⁵ Binyaminmu ikkinchi küni Gibéahdin chiqip Israillar bilen soqushup, ularning on sekkiz ming adimini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti; bularning hemmisi qilich tutqanlardin idi.

²⁶ Andin Israillarning hemmisi, yeni pütün qoshun qopup Beyt-Elge chiqip yighlap, shu küni Perwerdigarning aldida kechkiche roza tutup, Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqi ötküzdi. ²⁷⁻²⁸ Shu künlerde Xudaning ehde sanduqi shu yerde bolup, Harunning ewladi, Eliazarning oghli Finihas uning aldida xizmet qilatti; shuning bilan Israillar Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyaminning nesilliri bilen yene urushushqa chiqamduq yaki toxtap qalamduq? — dep soridi; Perwerdigar jawaben: — Chiqinglar, chünki ete Men ularni séning qolunggha

□ **20:13** «lükchekler» — ibraniy tilida «Béialning (Iblisning) baliliri». ■ **20:13** Hak. 19:22; Hosh. 9:9; 10:9

■ **20:16** Hak. 3:15 □ **20:18** «Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: ... dep soriwidi» — bu ayettin qarighanda, Xudaning muqeddes chédiri gerche shu yillarda Shilohda bolsimu («Ye.» 18:1, «Hak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni körüng), melum sewebtin (düşmenlerning tajawuzliri tüpeylidin?) Beyt-Elde waqitliq turghuzulghan oxshaydu (27-28-ayetni körüng).

tapshurimen, dédi.□

²⁹ Buni anglop Israil xelqi Gibéahning etrapigha eskerlerni pistirma qoydi; ■ ³⁰ uchinchi küni Israillar ilgiriki ikki qétimqidek Binyaminlarga hujum qilishqa Gibéahning uduligha kélip sep tüzdi. ³¹ Binyamin *Israil* xelqige qarshi jengge chiqiwidi, xelq ularni sheherdin azdurup chiqti. Ular Beyt-Elge chiqidighan yol we Gibéahqa baridighan yolning üstide hem dalada xelqni ilgiriki ikki qétimqidek urup qirghili turdi. Israilning ademleridin ottuzche kishini öltürdi. ³² Binyaminlar: — Ular yenila awwalqidek meghlup boldi, — déyishti. Emma Israil: — Bizler qéchip ularni sheherdin egeshtürüp chiqip, yollargha élip chiqayli, dep meslihetlishiwalghanidi.

³³ Shuning bilen Israilning hemme ademleri öz jayidin qopup Baal-Tamargha bérip sep tüzdi, pistirmida turghan Israillarmu öz jayidin, yeni Gébadiki chimendin chiqip keldi.

□ ³⁴ Israilning arisidin serxil on ming kishi Gibéahning udulidin uninggha hujum qildi, jeng qattiq boldi. Lékin Binyaminlar özlirining üstige bala yéqinlashqinini bilmey qaldi.

³⁵ Perwerdigar Binyaminlarni Israilning aldida meghlup qilghachqa, ular u küni Binyaminlardin yigirme besh ming bir yüz qilich tutqan ademni öltürdi. ³⁶ Emdi Binyaminlar özlirining meghlup bolghinini kördi.

Israilning ademleri eslide Gibéahqa qoyghan pistirmidiki kishilirige ishench qilip, Binyaminlarni aldap, aldida chékin'genidi. ³⁷ U waqitta pistirmidikiler tézdin atlinip Gibéahqa hujum qilip bésip kirip, sheherdikilerning hemmisini qilichlap qirdi. □

³⁸ Israillar eslide pistirmidikiler bilen aldin'ala nishan üçün belge békitkenidi, yeni sheherge ot quyup, qélin tütün tüwrükining asman'gha kötürülüşini belge qilishqa kélisilishalghanidi. ³⁹ Shunga Israilning ademleri urushtin waqtinche chékin'gende, Binyaminlar Israilning ademlerini urup soqup, ottuzche kishini öltürüp: — Mana, Israil awwalqi jengdikidek aldimizda sheksiz tarmar bolidu, — déyishti.

⁴⁰ Lékin sheherning ichidin tütün tüwrük örlep chiqqanda, Binyaminlar keynige burulup qariwidi, mana, pütkül sheher is-tütek bolup asmanlarga kötürülüp kétiwatatti. ⁴¹ Shu hamam Israilning ademleri burulup yénip keldi, Binyaminning ademleri bolsa: Bizge bala yéqinlashti dep, wehimige chüshti.

⁴² Ular Israillarning aldidin burulup chöllükke mangidighan yol bilen qéchip ketti; lékin jeng ularning keynidin iz bésip mangdi; etrapidiki herqaysi sheherlerdin ademler chiqip ularni arigha élip halak qildi. ⁴³ Shu teriqide ular Binyaminlarni qorshiwaldi, ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap bérip, cheylep öltürdi. □ ⁴⁴ Buning bilen Binyaminlardin on sekkiz ming kishi öldi, ularning hemmisi batur palwanlar idi. ⁴⁵ Bashqiliri burulup chöl terepke qéchip, Rimmon qoram téshigha bard; emma Israillar yollarda xuddi bashaq tergendek ulardin besh ming ademni öltürdi; andin ularning keynidin Gidomghiche qoghlap bérip, yene ikki ming ademni öltürdi.

⁴⁶ U küni Binyaminlardin öltürülgenler yigirme besh ming adem idi. Bularning hemmisi palwanlar bolup, qilich tutqanlar idi.

□ **20:27-28** «Israillar **Perwerdigardin yol sorap**: — ... — **dep soridi**» — shu chaghda, Israilning Perwerdigardin «yol sorishi» shübhisizki, bash kahin Finihasning kahinliq kiyimige taqalghan efodtiki «urim we tummim» arqiliq idi («Mis.» 28-babni we izahatirini körüng). Israillarning tartqan talapetliri, shübhisizki, Xudaning pütkül qowmining üstige qoyghan agah-jazaliri idi. Xudaning yolidin chiqqanlar peqet Binyaminlarla emes, belki pütkül Israil xelqi bolushi mumkin idi. ■ **20:29** Ye. 8:4 □ **20:33** «**Gébadiki**» — yaki «Gibéahdiki». «Gibéah» we «Géba» (a) oxshash bir jay bolushi mumkin, yaki (e) bir-birige intayin yéqin ikki jay bolushi mumkin. «**chimendin chiqip keldi**» — yaki «gherb tereptin chiqip keldi». □ **20:37** «**Gibéahqa hujum qilip...**» — bu sözlerning bashqa birxil terjimisi: «Gibéahghiche bashlamchiliq qilip». □ **20:43** «**Géba**» — yaki «Gibéah». Emma shu zéminning jughrapiyilik ornigha qarighanda u Géba bolushi mumkin. Bu ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. «...ularni **kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap bérip, cheylep öltürdi**» — bu sözlerning bashqa xil terjimisi: «ularni Nohahdin qoghlap bérip, Gébahning sherq teripidiki bir yerde cheylep öltürdi».

⁴⁷ Halbuki, ulardin peqet alte yüz adem qalghanidi, ular burulup chöl terepke qéchip, Rimmondiki tik yargha bardı. Ular Rimmondiki tik yarda töt ay turdı.■

⁴⁸ Israillar yene Binyaminlarning zéminigha yénip kélip, hemme sheherlerdiki ademlerni, charpaylarni hem uchrighanlarning hemmisini qilich bilen qiriwetti, shundaqla ot quyup, udul kelgen sheherlirining hemmisini köydürüwetti.

21

Binyamin qebilisining nesli qurup kétéshtin qutulushi

¹ Eslide Israilning adamliri Mizpahda qesem qiliship: — Bizning ichimizdin héchkim öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bermisun, — déyishkenidi. ² Shuning üçün xelq Beyt-Elge kélip, u yerde kech kirgüche Xudaning aldida peryad kütürüp qattiq yighliship: — ³ Ey Israilning Xudasi Perwerdigar, Israilda némishqa shundaq ish yüz béridu, némishqa Israilning qebililiridin biri yoqap ketsun? — déyishti.

⁴ Etisi xelq seher qopup, u yerde qurban'gah yasap, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sundı. ⁵ Israillar özara: — Israilning herqaysi qebililiridin jamaetke qoshulup Perwerdigarning aldida hazir bolushqa kelmigen kimler bar? — dep sorashti, chünki ular kimki Mizpahqa Perwerdigarning aldida hazir bolmisa, u sheksiz ölümge mehkum qilinsun, dep qattiq qesem qilishqanidi. ⁶ Israil öz qérindishi bolghan Binyamin toghruluq pushayman qilip: — Mana, emdi Israil arisidin bir qebile üzüwétildi. ⁷ Biz Perwerdigarning namida bizning ichimizdin héchqaysimiz öz qizimizni Binyaminlarga xotunluqqa bermeymiz, — dep qesem qilghaniduq; emdi qandaq qilsaq ulardin qalghanlirini xotunluq qilalaymiz — déyishti.

⁸ Ular yene özara: — Israil qebililiridin qaysisi Mizpahqa, Perwerdigarning aldigha chiqmıdı? — dep sorashti. Mana, Yabesh-Giléadlıqlardin héchqaysisi chédirgahqa, jamaetke qoshulushqa kelmigenidi. ⁹ Chünki xelqni sanap körgende Yabesh-Giléadning adamliridin u yerde héchkim yoq idi. ¹⁰ Shuning bilen jamaet on ikki ming palwanni u yerge ewetip, ulargha tapilap: — Yabesh-Giléadta turuwatqanlarni, jümlidin ayallar we balılarni urup-qirip qilichlap öltürüwétinglar; ¹¹ shundaq qilinglarki, barliq erkeklerni we erler bilen bille bolghan barliq ayallarni öltürüwétinglar, dédi.■

¹² Ular shundaq qilip Yabesh-Giléadtiki xelqining ichide téxi erler bilen bille bolup baqmighan töt yüz qizni tépip, ularni tutup Qanaan zéminidiki Shilohqa, chédirgahqa élip keldi.

¹³ Andin pütkül jamaet Rimmondiki tik yardiki Binyaminlarga adem ewetip, ulargha tinchliq salimini jakarlidi. ■ ¹⁴ Shuning bilen Binyaminlar qaytip keldi; Israillar Yabesh-Giléadtiki hayat qalghan qizlarni ulargha xotunluqqa berdi, lékin bular ulargha yétishmıdı. ¹⁵ We xelq Binyamin toghruluq pushayman qildi; chünki Perwerdigar Israilning qebililirining arisida kemtük peyda qilip qoyghanidi.

¹⁶ Bu waqıtta jamaetning aqsaqalliri: — Binyaminning qiz-ayalliri yoqutiwétildi, emdi biz qandaq qilsaq qalghanlirini xotunluq qilalaymiz, — dédi.

¹⁷ Andin yene: — Binyaminidin qéchip qutulghan qaldisigha miras saqlinishi kérekki, Israilning bir qebilisimu öchüp ketmesliki kérek. ¹⁸ Peqet bizla qizlirimizni ulargha xotunluqqa bersek bolmaydu, chünki Israillar: «Öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bergen kishi lenetke qalsun!» dep qesem qilishqan, — déyishti.

¹⁹ Ular yene: — Mana, Beyt-Elning shimal teripidiki, Beyt-Eldin Shekemge chiqidighan yolning sherq teripidiki, Libonahning jenub teripidiki Shilohda her yili Perwerdigarning bir héyti bolup turıdu, — dédi. ²⁰ Andin Israillar Binyaminlarga buyrup: — Siler bérıp, *shu yerdiki* üzümzarlıqlargha yoshuruniwélinglar. ²¹ Közitip turunglar,

qachaniki Shilohdiki qizlarning ussul oynighili chiqqinini körsenglar, üzümzarliqlardin chiqip herbiringlar Shilohning qizliridin birini özünglarga xotunluqqa élip qéchinglar, andin Binyaminning zéminigha kétinglar. ²² Shundaq boliduki, eger ularning atiliri ya aka-ukiliri kélip bizge peryad kötürse, biz ulargha: «Bizge yüz-xatire qilip, ulargha yol qoyunglar, chünki biz jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq; uning üstige siler bu qétim qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergen bolsanglar, gunahqa tartilattinglar», deymiz, – dédi.□

²³ Binyaminlar shundaq qilip sani boyiche ussul oynaydighan qizlardin özlirige xotunluqqa élip qéchip, öz miras zéminigha qaytip bérip, sheherlerni yene yasap u yerde turdi.

²⁴ U waqitta Israil u yerdin ayrilip, herbiri öz qebililiri we jemetige yénip bardı, andin herbiri öz miras zéminigha ketti.

²⁵ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmıdı; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti.□ ■

□ **21:22** «...jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» — eslide Binyaminlardin alte yüz kishi ayalsız qalghanıdı. Israillar Yabesh-Giléadlar bilen jeng qilip qizdin töt yüzni tapqanıdı, lékin yenila ikki yüz adem ayalsız qaldi. Shuning üçhün ular «jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» deydu. «siler ... **qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergen bolsanglar, gunahqa tartilattinglar**» — ularning ezlidiki «héchkim Binyaminlarga öz qizini bermisun» dégen qesimi bilen, «siler Shilohtikiler qizliringlarni Binyaminlarga ixtiyaren yatliq qilghan bolsanglar, gunahkar bolattinglar. Hazir bolsa, qizliringlar bulap kétildi, Shua siler gunahkar hésablanmaysiler» dégendek mentiçide bolghan. □ **21:25** «...herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti» — 17:6 we izahatini körüng. ■ **21:25** Hak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Elimelek ailisining Moabqa bérishi

¹ *Batur* Hakimlar hoküm sürgen mezgilde shundaq boldiki, zéminda acharchiliq yüz berdi. Shu waqitta bir adem ayali we ikki oghlini élip Yehuda zéminidiki Beyt-Lehemdin chiqip, Moabning sehralirida bir mezigil turup kélishe bardi. □ ² U kishining ismi Elimelek, ayalining ismi Naomi, ikki oghlining ismi Mahlon bilen Kilyon idi. Ular Beyt-Lehemde olturuqluq, Efrat jemetidin idi. Ular Moabning sehrasigha kélip shu yerde olturaqlashti. ³ Kéyin Naomining éri Elimelek öldi; ayali ikki oghli bilen qaldi. ⁴ Ular Moab qizliridin özlerige xotun aldi. Birining éti Orpah, yene birining éti Rut idi. Ular shu yerde on yildek turdi.

⁵ Mahlon bilen Kilyon her ikkisi öldi; shuning bilen apisi éri hem oghulliridin ayrilip yalghuz qaldi.

Naomi bilen Rutning Beyt-Lehemge qaytip kélishi

⁶ Shuning bilen ayal ikki kélini bilen qopup Moabning sehrasidin qaytip ketmekchi boldi; chünki u Perwerdigarning Öz xelqini yoqlap, ashliq bergenliki toghrisidiki xewerni Moabning sehrasida turup anglighanidi. ⁷ Shuning bilen u ikki kélini bilen bille turghan yéridin chiqip, Yehuda zéminigha qaytishqa yolgha chiqti. ⁸ Naomi ikki kélinige: — her ikkinglar qaytip öz ananglarning öyige béringlar. Silerning merhumlarga we manga méhribanliq körsetkinglardek Perwerdigarmu silerge méhribanliq körsetkey! ⁹ Perwerdigar siler ikkinglarni öz éringlarning öyide aram tapquzghay! — dep, ularni söyüp qoydi. Ular hörkirep yighliship ¹⁰ uninggha: — Yaq, biz choqum séning bilen teng öz xelqingning yénigha qaytimiz, — déyishti.

¹¹ Lékin Naomi: — Yénip kétinglar, ey qizlirim! Némishqa méning bilen barmaqchisiler? Qorsiqimda silerge er bolghudek oghullar barmu? ¹² Yénip kétinglar, ey qizlirim! Chünki men qérip ketkechke, erge tégishke yarimaymen. Derheqiqeten бүгүн kéche bir erlik bolushqa, shundaqla oghulluq bolushqa ümid bar dégendimu, ¹³ ular yigit bolghuche sewr qilip turattinglarmu? Ularni dep bashqa erge tegmey saqlap turattinglarmu? Yaq, bolmaydu, qizlirim! Chünki Perwerdigarning qoli manga qarshi bolup méni azablaydighini üçhün, men tartidighan derd-elim silerningkidin téximu éghir bolidu, — dédi. □

¹⁴ Ular yene hörkirep yighlashti. Orpah qéyanisini söyüp xoshlashti, lékin Rut uni ching quchaqlap turuwaldi. ¹⁵ Naomi uninggha: — Mana, kélín singling öz xelqi bilen ilahlirining yénigha yénip ketti! Senmu kélín singlingning keynidin yénip ketkin! — dédi.

¹⁶ Lékin Rut jawaben: — Méning séning yéningdin kétishimni we sanga egishish niyitimdin yénishni ötünme; chünki sen nege barsang menmu shu yerge barimen; sen nede qonsang menmu shu yerde qonimen; séning xelqing méningmu xelqimdur we séning Xudaying

□ **1:1** «mezgilde» - ibraniy tilida «künlerde». «sehralirida» - ibraniy tilida «étizliqlirida». Moabtikiler Yehudiylargha öch idi. Bu Elimelek we ailisidikilerning Moabning sheherlirige emes, belki sehrasigha bérishining bir sewebi bolsa kérek. □ **1:13** «Men tartidighan derd-elim silerningkidin téximu éghir bolidu» — gerche Rut bilen Orpah her ikkisi éridin ayrilish azabini tartqan tul xotunlar bolsimu, Naomining azabi téximu éghir idi; uning éridin hem ikki oghlidin ayrilip qélish azabi bar idi. Uning üstige, u ikki kélinining özidek yaqa yurtta tul bolup turush derdini taritishini xalimaytti. Bu sözning yene ikki terjimisi bar: «Men siler üçhün (tul qalghanliqinglardin) intayin azablinimen» yaki «Méning derd-elimim silerge bek éghir yük bolup qalidu, siler kötürelmeysiler»

méningmu Xudayimdur. ¹⁷ Sen nede ölseng menmu shu yerde ölimen we shu yerde yatimen; ölümdin bashqisi méni sendin ayriwetse Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun! — dédi. □

¹⁸ Naomi uning özige egiship bérishqa qet'iy niyet qilghinini körüp, uninggha yene éghiz achmidi.

¹⁹ Ikkisi méngip Beyt-Lehemge yétip keldi. Shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemge yétip kelginide pütkül sheherdikiler ularni körüp zilzilige keldi. Ayallar bolsa: — Bu rasttinla Naomimidu? — déyishti.

²⁰ U ulargha jawaben: — Méni Naomi démey, belki «Mara» denglar; chünki Hemmige Qadir manga zerdab yutquzdi. □ ²¹ Toqquzum tel halette bu yerdin chiqtim; lékin Perwerdigar méni quruq qaytquzdi. Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi, Hemmige Qadir méni xarlighaniken, némishqa méni Naomi deysiler? — dédi. □

²² Shundaq qilip Naomi bilen kélini Moab qizi Rut Moabning sehrasidin qaytip keldi; ular ikkisi Beyt-Lehemge yétip kélishi bilen teng arpa ormisi bashlan'ghanidi.

2

Rutning Boazning étizida bashaq térishi

¹ Naomining érige tughqan kélidighan Boaz isimlik bir adem bar idi. U Elimelekning jemetidin bolup, intayin bay adem idi. ■ ² Moab qizi Rut Naomigha: — Men étizliqqa baray, birerkimning neziride iltipat tépip, uning keynidin méngip arpa bashaqlirini tersem? — dédi.

U uninggha: — Barghin, ey qizim, dédi. □

³ Shuning bilen u chiqip étizliqlargha kélip, u yerde ormichilarning keynidin bashaq terdi. Bextige yarisha, del u kelgen étizliq Elimelekning jemeti bolghan Boazning étizliqliri idi.

⁴ Mana, u waqitta Boaz Beyt-Lehemdin chiqip kélip, ormichilar bilen salamlishop: — Perwerdigar siler bilen bille bolghay! — dédi.

Ular uninggha jawaben: — Perwerdigar sanga bext-beriket ata qilghay! — dédi.

⁵ Boaz ormichilarning üstige nazaretke qoyulghan xizmetkaridin: — Bu yash chokan kimning qizi bolidu? — dep soridi. □

⁶ Ormichilarning üstige qoyulghan xizmetkar jawab bérrip: — Bu Naomi bilen bille Moabning sehrasidin qaytip kelgen Moabiy chokan bolidu. ⁷ U: «Ormichilarning keynidin öñchilerning arisidiki chéchilip ketken bashaqlarni tériwalaymu?» dep telep qildi. Andin u kélip etigendin hazirghiche ishlewatidu; u peqet kepide bir'az dem aldi, — dédi. □

⁸ Boaz Rutqa: — Ey qizim, anglawatamsen?! Sen bashaq tergili bashqa bir kimning étizliqigha barmighin, bu yerdinmu ketme, méning dédeklirim bilen birge mushu yerde

□ **1:17** «Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun!» - ibraniy tilida: «... Perwerdigar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» □ **1:20** «Méni Naomi démey...» — «Naomi» dégenning menisi: «yéqimliq», «köngüllük», «huruzluq»; «Mara» bolsa «achchiq», «elemlik», «zerdabliq» dégen menide. □ **1:21** «Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi» — bashqa birxil terjimiliri: — «Perwerdigar manga qarshi chiqti» yaki «méni azablidi». Bu sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2** «Bashaq térish» - Tewrat qanuni boyiche namrat kishiler we yaqa yurtluqlarning ormichilarning arqisidin chéchilip ketken bashaqlarni térishige ruxset bérilishi kérek («Law.» 19:9-10ni körüng). Gerche Naomining özining bir parche étizi bar bolsimu (4:3), uninggha shu pesilde birnerse térimighanidi. Rut mushu iltimasi bilen Naomini «bashaq térish» xijaletchilikidin qutquzidu, elwette. □ **2:5** «Xizmetkaridin» - ibraniy tilida «yigitidin». «Bu yash chokan kimning qizi bolidu?» - Shu chaghda Rut téxi tul bolghachqa, shuninggha yarisha alahide kiyimlirini kiywatqan idi. 3:3ni we izahatini körüng. □ **2:7** «Kepide» - ibraniy tilida «öyde». Orma mezgilde ormichilar belkim étizliqta dem élishqa waqitliq kepe salghan bolsa kérek.

turghin. □ ⁹ Diqqet qilghin, qaysi étizda orma orghan bolsa, *dédéklerge* egiship barghin. Men yigitlerge: Uninggha chéqilmanglar, dep tapilap qoydum! Eger ussap qalsang bérip, idishlardin yigitlirim *quduqtin* tartqan sudin ichkin, — dédi.

¹⁰ Rut özini yerge étip tizlinip, béshini yerge tegküzüp tezim qilip, uninggha: — Men bir bigane tursam, némishqa manga shunche ghemxorluq qilghudek neziringde shunchilik iltipat tapqanmen? — dédi.

¹¹ Boaz uninggha jawaben: — Éring ölüp ketkendin kéyin qéynananggha qilghanliringning hemmisi, shundaqla séning ata-anangni we öz wetiningdin qandaq ayrilip, sen burun tonumaydighan bir xelqning arisigha kelgining manga pütünley ayan boldi; ¹² Perwerdigar qilghininggha muwapiq sanga yandurghay, sen qanatlirining tégide panah izdigen Israilning Xudasi Perwerdigar teripidin sanga uning toluq in'ami bérilgey, dédi. ¹³ Rut jawaben: — Ey xojam, neziringde iltipat tapqaymen; men séning dédiking bolushqimu yarimisammu, sen manga teselli bérip, dédikingge méhribane sözlerni qilding, — dédi. □

¹⁴ Tamaq waqtida Boaz uninggha: — Qéni, buyaqqa kelgin, nandin ye, nanni sirkige tögürgin! — dédi. Rut ormichilarning yénigha kélip olturdi; Boaz qomachtin élip uninggha tutti. U uningdin toyghuche yédi we yene azraq ashurup qoydi.

¹⁵ U bashaq tergili qopqanda, Boaz yigitlirige buyrup: — Uni hetta önchilerning arisida bashaq tergili qoyunglar, uni héch xijalette qaldurmanglar. ¹⁶ Hetta hem uning üçün azraq bashaqlarni önchilerdin etey ayrip, uninggha tergili chüshürüp qoyunglar, uni héch eyiblimenglar, dédi.

¹⁷ Shundaq qilip u kechkiche étizliqta bashaq terdi, tériwalghanlirini soqqanda, texminen bir efah arpa chiqti. □ ¹⁸ Andin u arpisini élip, sheherge kirdi, qéynanisi uning tergen *arpisini* kördi; u yene u yep toyun'ghandin kéyin saqlap qoyghinini chiqirip uninggha berdi.

¹⁹ Qéynanisi uninggha: — Sen бүгүн nede bashaq terding, nede ishliding? Sanga ghemxorluq qilghan shu kishige bext-beriket ata qilin'ghay! — dédi.

U qéynanisigha kimningkide ish qilghinini éytip: — Men бүгүн ishligen étizning igisining ismi Boaz iken, dédi.

²⁰ Naomi kélinige: — Tiriklergimu, ölgenlergimu méhribanliq qilishtin bash tartmighan kishi Perwerdigardin bext-beriket körgéy! — dédi. Andin Naomi uninggha yene: — U adem bizning yéqin tughqinimizdur, u bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin biridir, — dédi. □

²¹ Moab qizi Rut yene: — U manga yene: «Méning yigitlirim pütün hosulumni yighip bolghuche ular bilen birge bolghin» dédi, — dédi.

²² Naomi kélini Rutqa: — Ey qizim, birsining sanga yamanliq qilmasliqi üçün bashqisining étizliqigha barmay, uning dédekliri bilen bille chiqip ishleseng yaxshidur, dédi. □

□ **2:8 «Dédeklirim bilen birge mushu yerde turghin»** - dédeklerning ishi belkim arpa paylirini yighip önche qilish idi. Rut «ularning qéshida» ishlise köprek bashaqlarni téreleytti, elwette. □ **2:13 «dédiking»** - ibraniy tilida «dédék»ni teswirleydighan ikki söz bar. Rut bu ayette bulardin eng töwen orunni körsitidighan sözni ishliptip özini teswirleydu.

□ **2:17 «Bir efah arpa»** - texminen 15 kilogramche idi. □ **2:20 «Bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin biri»** - («hemjemet-nijatkar»imizdin biri) yaki ««hemjemet-qutquzghuchi»imizdin biri») — bu ibraniy tilida «goél» dégen söz bilen ipadilini. Bu sözning alahide menisi bar. Birsü namratliqtin özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrup mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, shu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, u sétiwalghuchigha adil bir bahada pul bersila, u uning öz qérindishini hör qilip qutquzush hoquqi bar idi. Hoquqni ishliptish hemjemetining öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. U hoquqini ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Naomi mushu yerde: «Bizdin xewer élish mes'uliyiti bolghan yéqin tughqanlirimizdin biri bar» démekchi bolidu.

□ **2:22 «Birsining sanga yamanliq qilmasliqi üçün»** - Naomining bu agah sözliri bizge «Batur Hakimlar» dewridiki umumiy ehwalni ayan qilsa kérek.

²³ Shuning bilan arpa we bughday hosuli yighilip bolghuche, Rut Boazning dédekliri bilan yürüp bashaq terdi. U qéynanisi bilan bille turuverdi.

3

Rutning xaman'gha bérip, Boaz bilan körüshüsh

¹ Shu künlerde, qéynanisi Naomi uninggha: — Ey qizim, hal-ehwalingning yaxshi bolushi üçün, séning aram-bextingni izdimeymenmu? ² Sen dédekliri bilen ishligen Boaz bizge tughqan kélidu emesmu? Mana, бүгүн axsham u xamanda arpa soruydu. ³ Emdi sen yuyunup-tarinip, özüngge etirlik may sürüp, *ésil* kiyimliringni kiyip, xaman'gha chüshkin; lékin u er kishi yep-ichip bolmighuche, özüngni uninggha körsetmigin. ⁴ U yatqanda uning uxlaydighan yérini körüwal. Andin sen kirip, ayagh teripini échip, shu yerde yétiwalghin. Andin u sanga néme qilish kéreklikini éytidu, — dédi.

⁵ Rut uninggha: — Sen néme déseng men shuni qilimen, — dédi. ⁶ U xaman'gha chüshüp, qéynanisi uninggha tapilighandek qildi. ⁷ Boaz yep-ichip, könglini xush qilip cheshning ayighigha bérip yatti. Andin Rut shepe chiqarmay kélip, ayagh teripini échip, shu yerde yatti. ⁸ Yérim kéchide Boaz chöchüp, aldigha éngishkende, mana bir ayal ayighida yatatti! ⁹ Kim sen?! — dep soridi u.

Rut jawaben: — Men xizmetkaring Rut bolimen. Sen méning hemjemet-nijatkarim bolghining üçün xizmetkaringning üstige tonungning étikini yéyip qoyghaysen, — dédi. ¹⁰ U jawaben: — Ey qizim, Perwerdigardin bext-beriket tapqaysen! Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqning ilgiri körsetkingdinmu artuqtur; chünki *séni izdigen* yigitler, meyli kembeghel bolsun, bay bolsun, ularning keynidin ketmidig. ¹¹ I qizim, emdi qorqmighin! Dégingning hemmisini orundap bérimen; chünki pütkül shehirimizdiki mötiwerler séni peziletlik ayal dep bilidu.

¹² Durus, sanga hemjemet-nijatkar bolghinim rast; lékin séning mendin yéqinraq yene bir hemjemeting bar. ¹³ Emdi kéchiche bu yerde qalghin; ete seherde eger u hemjemetlik hoquqini ishletip séni élishni xalisa, u alsun; lékin hemjemetlik hoquqi boyiche séni almisa, Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men sanga hemjemetlik qilip séni alay. Tang atquche bu yerde yétip turghin! — dédi.

□ **3:1** «*Séning aram-bextingni izdimeymenmu?*» - Naomining mushu «aram-bext» dégini Rutni qaytidin öy-ochaqliq qilishni körsitidu. □ **3:3** «*Özüngge etirlik may sürüp*» - ibraniy tilida «özüngni mesih qilip» yaki «özüngni mesihlep». □ **3:8** «*Chöchüp, ...*» - bashqa birxil terjimisi «titrep kétip, ...». Héchbolmighanda, Boaz putlirigha soghuq urulghanda oyghinip ketken bolsa kérek. «*Éngishkende*» - bashqa birxil terjimisi «örülgende» □ **3:9** «*Xizmetkaring*» — oqurmenlarning éside barki, ibraniy tilida «dédek»ni teswirleydighan ikki söz bar. Bu ayette Rut ornini yuqiriraq körsitidighan sözni özi ishletti (2:13ni we izahatni körüng) «*Hemjemet-nijatkar*» dégen uqum toghruluq 2:20ni we izahatni körüng. «*Toningning étikini xizmetkaringning üstige yéyip qoyghaysen*» - Rut éytqan «*Toningning étikini xizmetkaringning üstige yéyip qoyghaysen*» dégen ibare: — «Méni sayengning astigha alghin, méni emringge alghin» dégeni we özining Boazning ayali bolushqa razi ikenlikini bildüridu. Xudamu Israilni öz qaniti astigha alghanliqi toghruluq shu sözni qilghan — «Ez.» 16:8ni körüng. □ **3:10** «*Séni izdigen yigitler*» - Boazning sözige qarighanda (shühbisizki, u hem tirishchan hem chirayliq bolghachqa) Rutni birqanche yigit izdep kelgen. Lékin Rut öz meylige egiship ularni tallimay, belki ornigha qéynanisi Naomigha yaxshi bolsun dep rehmetlik érige «hemjemet-nijatkar» bolghan Boazning panahliqini izdigen. Shuning bilan Boaz Rutning qilghini toghruluq: «*Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqning ilgiri körsetkingdinmu artuqtur*» deydu. Rutning «*ilgiri körsetken (sadaqet-méhribanliqi)*» bolsa qéynanisigha bolghan sadaqetlikini, uninggha hemrah bolup öz yurtini tashlap Israilarning arisigha kelgenlikini körsitidu. Boazning «*Sen kéyin körsetken sadaqet-méhribanliq*» dégini bolsa özini izdigenlikini körsitidu. □ **3:11** «*Pütkül shehirimizdiki mötiwerler*» - ibraniy tilida «xelqimning shehiring derwazisidiki kishiler» — qedimki zamanda «sheharning derwazisi» aqsaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi; shu yerde sot échilatti. Shunga Boazning sözining toluq menisi «*Méning shehirimdiki barliq mötiwerler séni peziletlik ayal dep qaraydu*».

14 U uning ayighida tang atquche yétip, kishiler bir-birini tonughudek bolushtin burun qopti. Chünki Boaz: — bir ayalning xaman'gha kelginini héchkim bilmisun, dep éytqanidi.□

15 U yene *Rutqa*: — Sen kiygen yépinchini échip turghin, dédi. U uni échip turuwidi, Boaz arpardin alte kemchen kemlep bérip, uning öshnisige artip qoydi. Andin u sheherge kirdi.

□ 16 Rut qéynanisining yénigha keldi. U: — Ey qizim, sen hazir kim?! — dep soridi. Shuning bilen u qéynanisigha u kishining qilghanlirining hemmisini dep berdi. □ 17 U: — U bu alte kemchen arpini manga berdi, chünki u: «qéynanangning yénigha quruq qol qaytip barmighin» dédi, — dédi.

18 Naomi: — Ey qizim, bu ishning axirining qandaq bolidighinini bilgüche mushu yerde texir qilghin; chünki u adem бүgün mushu ishni pütüzmeý aram almaydu, dédi.

4

Boazning Rutni nikahigha élishi, hemjemet-nijatkarliq burchini ada qilishi

1 Boaz sheher derwazisigha chiqip, shu yerde olturdi. Mana, u waqitta Boaz éytqan héliqi hemjemetlik hoquqigha ige kishi kéliwatatti. Boaz uninggha: — Ey burader, kélip bu yerde olturghin, déwidu, u kélip olturdi.□

2 Andin Boaz sheherning aqsaqalliridin on ademni chaqirip, ularghimu: — Bu yerde olturunlar, dédi. Ular olturghanda³ u hemjemetlik hoquqigha ige kishige: — Moabning sehasidin yénip kelgen Naomi qérindishimiz Elimelekke tewe shu zéminni satmaqchi boluwatidu. ⁴ Shunga men mushu ishni sanga xewerlendürmekchi idim, shundaqla mushu yerde olturghanlarning aldida we xelqimning aqsaqallirining aldida «Buni sétiwalghin» demekchimen. Sen eger hemjemetlik hoquqigha asasen alay déseng, alghin; hemjemetlik qilmay, almaymen déseng, manga éytqin, men buni biley; chünki sendin *awwal* bashqisining hemjemetlik hoquqi bolmaydu; andin sendin kéyin méning hoququm bar, dédi.

U kishi: — Hemjemetlik qilip uni alimen, dédi.

5 Boaz uninggha: — Undaqa yerni Naomining qolidin alghan künide merhumning mirasigha uning nami bilen atalghan birer ewladi qaldurulushi üçün merhumning ayali, Moab qizi Rutnimu élishing kérek, — dédi.□

6 Hemjemet kishi: — Undaq bolsa hemjemetlik hoququmni ishlitip *étizni* alsam bolmighudek; alsam öz mirasimgha ziyani yetküzgüdekmen. Hemjemetlik hoquqini sen özüng ishlitip, yerni sétiwalghin; men ishlielmeymen, dédi.□

7 Qedimki waqitlarda Israilda hemjemetlik hoquqigha yaki almashturush-tégishish ishgha munasiwetlik mundaq bir resim-qaide bar idi: — ishni kesmek üçün bir

□ 3:14 «Éytqanidi» - ibraniy tilida «éytqanidi» yaki «oylighanidi» dégen mene birla söz bilen ipadilinidu. Biz bu yerde «éytqanidi» dep terjime qilduq. □ 3:15 «Alte kemchen» - belkim «alte efah», yeni 27-45 kilogramni körsitishi mumkin. □ 3:16 «Sen hazir kim?» - Naomining bu soali bilen Rutning hazirqi salahiyitini soraydu: u: «Hazir sen Boazning ayali boldungmu-yoq?» dégen menini bildüridu. □ 4:1 «Ey burader!» - ibraniy tilida «Ey, palanchi-pokunchi!» déyilidu. Bu adem belkim Rut we Naomigha qarita hemjemetlik burchini öz üstige élishni ret qilghachqa, u bu bayanda namsiz qalghan bolsa kérek. □ 4:5 «Moab qizi Rutnimu élishing kérek» — «Law.» 25:25-34 we 47-55ge, we «Qan.» 25:5-10gha qarang. «Rut» 4:6-12-ayettiki ishlarigha qarighanda, Beyt-Lehemde «perzentsiz qalghan qérindishining tul xotunini élish» toghrisidiki belgilime beja keltürülüwatqanda, qoshumche maddilar qoshulghan bolsa kérek (eslidiki qanun belgilimisi boyiche, birsi perzentsiz ölgen bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasigha mirasxor qaldurush üçün tul xotunini élish kérek idi; Beyt-Lehemdikiler mushu belgilimige aka-ukisidin bashqa barliq uruq-tughqanlirininimu öz ichige alidu, dep qoshqan oxshaydu). «Yar.» 38:8-10nimu körüng. □ 4:6 «men shu hoquqni ishlielmeymen» - bu kishi belkim: «Eger Ruttin perzent körsem, ular méning balilirim hésablanmaydu; halbuki, ular bashqa ayalimdin bolghan perzentlirim bilen teng méning mirasimgha waris bolushi mumkin, shuning bilen öz perzentlirim érishidighan mirasining ülüshi eslidikidin azlap kétidu» dep oylisa kérek; shunga u «almaymen» dégen qarargha kelgen.

terep öz keshini sélip, ikkinchi terepke béretti. Israilda soda-sétiqni békitishte mana mushundaq bir usul bar idi. ■ 8 Shunga hemjemet hoquqigha ige kishi Boazgha: — Sen uni alghin, dep, öz keshini séliwetti. □ 9 Boaz aqsaqallargha we köpchilikke: — Siler bugün méning Elimelek ke tewe bolghan hemmini, shundaqla Kilyon bilen Mahlon'gha tewe bolghan hemmini Naomining qolidin alghinimgha guwahtursiler. 10 Uning üstige merhumning nami qérindashliri arisidin we shehirining derwazisidin öchürülmesliki üçün merhumning mirasigha uning nami bolghan *birer ewladi* qaldurulsun üçün Mahlonning ayali, Moab qizi Rutni xotunluqqa aldim. Siler bugün buninggha guwahtursiler, dédi. □

Boaz Rutni öz emrige ilishi arqiliq yerni qayturup sétiwalidu

11 Derwazida turghan hemme xelq bilen aqsaqallar: — Biz guwahturmiz. Perwerdigar séning öyüngge kirgen ayalni Israilning jemetini berpa qilghan Rahile bilen Léyah ikkisidek qilghay; sen özüng Efratah jemeti ichide bayashat bolup, Beyt-Lehemde nam-izziting ziyade bolghay; □ ■ 12 Perwerdigar sanga bu yash chokandin tapquzidighan nesling tüpeylidin séning jemeting Tamar Yehudagha tughup bergen Perezning jemetidek bolghay! — dédi. ■

■ 4:7 Qan. 25:7 □ 4:8 «Öz keshini séliwetti» - bu keshni Boaz élip kétidu. U mezkur soda-sétiqqa ispat bolidu. Kesh belkim bir parche yerning tewelikige simwol bolushi mumkin idi («Qan.» 11:24 we 25:7-10ni körüng). □ 4:10 «Sheherning derwazisi» - oqurmenlarning éside barki, «sheherning derwazisi» qedimki zamanlarda aqsaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi. □ 4:11 «Rahile we Léyah» - Yaqupning ikki ayali bolup, köp perzent körgen. ■ 4:11 Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ 4:12 Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3

Padishah Dawut Boaz bilen Rutning ewladidur

¹³ Andin Boaz Rutni emrige élip, uninggha yéqinliq qildi. Perwerdigar uninggha shapaet qilip, u hamilidar bolup bir oghul tughdi. ¹⁴ Qiz-ayallar Naomigha: — Israilning arisida sanga hemjemet-nijatkar neslini üzüp qoymighan Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun! Shu neslingning nami Israilda izzet-abruyluq bolghay! □ ¹⁵ U sanga jéningni yéngilighuchi hem qérighiningda séni ezizlighuchi bolidu; chünki séni söyidighan, sanga yette oghuldin ewzel bolghan kélining uni tughdi, — dédi. ¹⁶ Naomi balini élip, baghrigha basti we uninggha baqquchi ana boldi. □ ¹⁷ Uninggha qoshna bolghan ayallar «Naomigha bir bala tughuldi» dep, uninggha isim qoydi. Ular uninggha «Obed» dep at qoydi. U Yessening atisi boldi, Yesse Dawutning atisi boldi. □

Dawut padishah, yeni Dawut peyghemberning nesebnamisi

¹⁸ Perezning nesebnamisi töwendikidektur: — Perezdin Hezron töreldi, ■ ¹⁹ Hezrondin Ram töreldi, Ramdin Amminadab töreldi, ²⁰ Amminadabtin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon töreldi, ²¹ Salmondin Boaz töreldi, Boazdin Obed töreldi, ²² Obedtin Yesse töreldi we Yessedin Dawut töreldi.

□ **4:14** «hemjemet-nijatkar» - shu «hemjemet-nijatkar» bolsa tughulghan bala özidur. 15-ayetni körüng. □ **4:16** «baqquchi ana» — belkim qanun jehettin balining ataq anisi bolghanliqini körsitishi mumkin. □ **4:17** «Obed» — «qul», «xizmetkar» dégen menide. «Dawut» — Dawut padishah, Dawut peyghember. ■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samuil «1»

Derd-elemdin bolghan tilek

¹ Efraim taghliqidiki Ramataim-Zofimda Elkanah isimlik bir kishi bar idi. U Efraimliq bolup, Yerohamning oghli, Yeroham Élixuning oghli, Élixu Toxuning oghli, Toxu Zufning oghli idi. ■ ² Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Hannah, yene birsining ismi Peninnah idi. Peninnahning baliliri bar idi, lékin Hannahning balisi yoq idi. ³ Bu adem her yili öz shehiridin samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha sejde qilip qurbanliq sun'ghili Shilohgha baratti. U yerde Elining Xofniy we Finihas dégen ikki oghli Perwerdigarning kahinliri bolup ishleytti. ■ ⁴ Her qétim Elkanah qurbanliq qilghan künide u *qurbanliqtin* ayali Peninnah we uning herbir oghul-qizlirigha öz ülüşini béretti. ⁵ Emma Hannahgha bolsa u ikki hessilik ülüş béretti; chünki u Hannahni tolimu söyetti. Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi. □ ⁶ Perwerdigarning uni tughmas qilghanliqidin uning kündesh reqibi *Peninnah Hannahni* azablash üçün uning bilen qattiq qérishatti. ⁷ We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, *Peninnah* uninggha azar béretti. Peninnah shundaq qilghachqa, u yiglap héch néme yémeytti. □ ⁸ Axiri uning éri Elkanah uninggha: — I Hannah, némishqa yighlaysen? Némishqa birnerse yémeysen? Némishqa könglüng azar yeydu? Men özüm sanga on oghuldin ewzel emesmu?! — dédi.■

⁹ Ular Shilohda yep-ichkendin kéyin (Eli dégen kahin shu chaghda Perwerdigarning ibadetxanisining ishiki yénidiki orunduqta olturatti) Hannah dastixandin turdi; ¹⁰ u qattiq azab ichide Perwerdigargha dua qilip zar-zar yighlaytti. ¹¹ U qesem ichip: — I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, eger dédikingning derdige yétip, méni yad étip dédikingni untumay, belki dédikingge bir oghul bala ata qilsang, uni pütün ömrining künliride Sen Perwerdigargha béghishlaymen; uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu, dédi.□ ■

¹² U Perwerdigarning aldida duasini dawam qiliwatqanda, Eli uning aghzigha qarap turdi; ¹³ chünki Hannah duani ichide qilghachqa lewliri midirlawatqini bilen awazi anglanmaytti. Shunga Eli uni mest bolup qaptu, dep oylidi. ¹⁴ Eli uninggha: — Qachan'ghiche mest yürisen? Sharabingni özüngdin néri qil, dédi.

¹⁵ Lékin Hannah jawaben: — Undaq emes, i ghojam! Köngli sunuq bir mezlummen. Men sharabmu, haraqmu ichmidim, belki jénim derdini Perwerdigarning aldida töktüm; ■

¹⁶ dédeklirini yaman xotun dep bilmigeyla. Chünki méning zor derdim we azablimdin bu kün'giche shundaq nida qiliwatimen, dédi.□

¹⁷ Eli uninggha jawab bérip: — Tinch-aman qaytqin; Israilning Xudasi Özidin tiligen iltijayingni ijabet qilghay, dédi.

■ **1:1** 1Tar. 6:11, 12 ■ **1:3** Mís. 23:14; Qan. 16:16. □ **1:5** «Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi» — ibranij tilida: «Lékin Perwerdigar uning baliyatqusini étiwetkenidi». □ **1:7** «We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, Peninnah uninggha azar béretti» — némishqa ular her qétim «Perwerdigarning öyige chiqqanda» shundaq bolidu? — bizningche her qétim bir ibranij aile Xudaning aldigha shundaq kelgende, ular barliq baliliri üçün alahide teshekkür éytishi mumkim. Shu chaghlarda Peninnah Hannahqa «Sen bir tughmas!» dep eslitetti. Bezi terjimilerde mushu jümlining béshida: «U (Elkanah) her yili Perwerdigarning öyige chiqqanda, Hannah uninggha hemrah bolup barghanda...» déyilidu. ■ **1:8** Rut 4:15. □ **1:11** «uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu» — Tewrat dewride bezi kishiler özlirini Xudaning ibaditige béghishlash meqsitide özlirini «nazariy» dep ataytti; «nazariy»lar (nazariy bolushqa qesem ichip békitilgen möhlette) haraq ichmeytti, chachlirini héch chüshürmeytti. «Chöl.» 6:1-22ni körüng. ■ **1:11** Hak. 13:5. ■ **1:15** Zeb. 62:8; 142:2 □ **1:16** «dédeklirini yaman xotun dep bilmigeyla...» — ibranij tilida «dédeklirini «Béialning qizi» dep bilmigeyla» déyilidu. «Béial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu.

¹⁸ Hannah: — Dédekliri köz aldilirida iltipat tapqay, dédi. U shularni dep chiqip, ghiza yédi we shuningdin kéyin chirayida ilgirikidek ghemkinlik körünmide.

¹⁹ Ular etisi tang seherde ornidin turup Perwerdigarning huzurida sejde qilip bolup, Ramahdiki öyige yénip keldi. Elkanah ayali Hannahgha yéqinchiliq qildi; Perwerdigar uni esligenidi. ²⁰ Hannah hamilidar bolup, waqti-saiti toshup, bir oghul tugldi. U: «Men uni Perwerdigardin tilep aldim» dep, ismini Samuil qoydi.□

Hannah Samuilni Perwerdigargha ataydu

²¹ Uning éri Elkanah öyidiki hemmisi bilen Perwerdigargha atidighan her yilliq qurbanliqni qilghili we qilghan qesimini ada qilish üçün Shilohgha chiqti. ²² Lékin Hannah bille barmay érige: — Bala emchehtin ayrilghandila andin men uning Perwerdigarning aldida hazir bolushi üçün uni élip barimen; shuning bilen u u yerde menggü turidu, dédi. ²³ Éri Elkanah uninggha: — Özüngge néme yaxshi körünse, shuni qilghin. Uni emchehtin ayrighuche turup turghin. Perwerdigar Öz söz-kalamigha emel qilghay, dédi. Ayali öyde qélip balisi emchehtin ayrilghuche émitti. ²⁴ Balisi emchehtin ayrilghandin kéyin u uni élip, shundaqla üç buqa, bir efah un we bir tulum sharabni élip Perwerdigarning Shilohdiki öyige apardi. Bala bolsa téxi kichik idi. □ ■ ²⁵ Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi. □ ²⁶ Shuning bilen Hannah *uninggha*: — I ghojam, özliride hayat rast bolghinidek, bu yerde silining qashlirida turup Perwerdigargha nida qilghan mezlum men bolimen, dédi. ²⁷ Men mushu oghul bala üçün dua qildim we mana, Perwerdigar méning tiligen iltijayimni ijabet qildi. ²⁸ Emdi hazir men uni Perwerdigargha tapshurup berdim. Ömrining hemme künliride u Perwerdigargha béghishlan'ghan bolidu, dédi. Shuning bilen ular u yerde Perwerdigargha sejde qildi.□

2

Hannah tentene bilen Perwerdigarni medhiyileydu

¹ Hannah dua qilip mundaq dédi: —
«Méning qelbim Perwerdigar bilen yayraydu,
Méning münggüzüm Perwerdigar bilen égiz kötürüldi;
Aghzim dühmenlirimning aldida tentenilikte échildi;
Chünki Séning nijatingdin shadlinimen.□ ■
² Perwerdigardek muqeddes bolghuchi yoqtur;
Chünki Sendin bashqa héch kim yoq,
Xudayimizdek héch uyultash yoqtur.■
³ I insanlar, kibirlik sözliringlarni köpeytiwermenglar,
Yoghan geplerni aghzinglardin chiqarmanglar;
Chünki Perwerdigar bilim-hidayetke ige Xudadur.

□ **1:20** «Men uni Perwerdigardin tilep aldim» dep, ismini Samuil qoydi» — ibraniy tilida «Samuil» dégenning menisi «Xuda anglidi» yaki «Xudadin tiligen» dégen'ge yéqin kélidu. □ **1:24** «bir efah un» — «efah» ashliq-danlarning ölchem birligi idi, texminen 27 litr. Buqa qurbanliq qilin'ghanda, uninggha qoshup undin «qoshumche ashliq hediye» qilinshimu kérek idi. ■ **1:24** Luqa 2:41. □ **1:25** «Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi» — qalghan ikki buqa belkim éligha Samuilni béqish üçün bergén «béqish heqqi» bolushi mumkin. Bashqa bir éhtimalliq barki, 24-ayetning menisi: «...üch buqa» emes, belki «...üch yashliq bir buqa» bolushi mumkin. Biraq bu ayetni shundaq chüshen'gen alimlar az. □ **1:28** «...ular u yerde Perwerdigargha sejde qildi» — «ular» bezi kona köchürmilerde «u u yerde Perwerdigargha sejde qildi» déyilidu (démeq, Samuilni körsitidu). □ **2:1** «Méning münggüzüm Perwerdigar bilen égiz kötürüldi» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlarning abruy-shöhritini yaki küchini bildüridu. Mushu yerde Qutquzghuchi-mesihni körsitishi mumkin. «Zeb.», 132:17ni körüng. Bu münggüzler ademning béshida ösken emes, elwette! ■ **2:1** Luqa 1:46. ■ **2:2** Qan. 3:24; Zeb. 86:8.

Insanlarning emelliri Uning teripidin tarazida tartilidu.

⁴ Palwanlarning oq-yaliri sundurildi;

Lékin putliship yiqilghanlarning béli bolsa qudret bilen baghlandi.

⁵ Qorsiqi toq bolghanlar nan tépish üçün özini yallanmiliqqa berdi;

Lékin ach qalghanlar hazir ach qalmidi;

Hetta tughmas ayal yettini tughidu;

Lékin köp baliliq bolghan soliship kétidu.■

⁶ Perwerdigar hem öltüridu, hem hayat béridu;

U ademni tehtisaragha chüshüridu, u yerdin yene turghuzidu;□ ■

⁷ Perwerdigar ademni hem namrat qiliwétidu, hem bay qilidu;

U kishini hem pes qilidu, hem égiz kötüridu.

⁸ U özi miskinni topidin qopuridu,

Qighliqtin yoqsulni kötüridu;

Ularni ésilzadiler arisida teng olturghuzidu;

Ularni shan-shereplik textige miras qilduridu;

Chünki yerning tüwrükliri Perwerdigarningkidur;

U Özi dunyani ularning üstige salghanidi.■

⁹ Öz muqeddes bendilirining putlirini U mezmüt qilidu;

Emma reziller bolsa, qarangghuda shük qilinidu;

Chünki héchkim öz qudriti bilen nusret tapmaydu.

¹⁰ Perwerdigar bilen qarshilashqanlar pare-pare qiliwétilidu;

U Özi asmanlardin ulargha qarshi güldürleydu.

Perwerdigar yer yüzining chetlirigiche höküm chiqiridu;

U Özi tikligen padishahqa qudret béridu,

U Özi mesihligining münggüzini égiz kötüridu!»□ ■

¹¹ Elkanah bolsa Ramahdiki öz öyige yénip bardı. Bala bolsa elining qéshida Perwerdigargha xizmet qilip qaldi.

Elining oghullirining kahinliq mensipidin rezillik bilen paydilinishliri ....

¹² Emma Elining oghulliri intayin yaman kishilerdin bolup, Perwerdigarni tonumaytti.

□ ¹³ Kahinlarning xelqlerge mundaq aditi bolghan: — Birsı qurbanlıq qilip, gösh qaynap pishiwatqanda kahinning xizmetkari kélip üç tilliq changgakni qolida tutup ¹⁴ dash, qazan, dangqan yaki korining ichige sanjip, changgakqa néme élin'ghan bolsa kahin shuni özige alatti. Ularning Shilohgha *qurbanlıq qilghili* kelgen hemme Israilargha shundaq aditi bolghan. □ ¹⁵ Shundaqla hetta yaghnı köydürmeste kahinning xizmetkari kélip qurbanlıq qiliwatqan ademege: — Kahin'gha kawap üçün gösh bergin, chünki u

■ **2:5** Zeb. 34:9-10; Yigh. 5:6; Luqa 1:53. □ **2:6** «tehtisara» — ölgenlarning rohi baridighan jay. ■ **2:6** Qan.

32:39; Ez. 37:11-14 ■ **2:8** Ayup 36:15; Zeb. 113:7, 8; Luqa 1:52; Zeb. 24:1-2; 102:25; 104:5. □ **2:10** «U

Özi mesihligining münggüzini égiz kötüridu!» — «mesihlimek» yaki «mesih qilish»: Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békıttish üçün uning béshigha zeytun méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» yaki «mesihlinish» dep atilatti we shundaqla shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesihligini» dep atilatti. Kahinlar we bezi waqtida peyghemberlermu «mesih qilinatti». Israilda shu chaghdı padishah bolmighachqa, Hannahning bu sözi derweqe kelgüsi ishlarnı aldin'ala körsetken bésharet idi. ■ **2:10** 1Sam. 7:10; Zeb. 2:6; 21:8; 89:24

□ **2:12** «...intayin yaman kishilerdin bolup» — ıbraniy tilida: «Béıalning (Iblisning) oghulliridin bolup» déyilidu. «Béıal»ning menisi «erzimes», belkim Sheytanni körsitidu. □ **2:14** «Ularning **Shilohgha qurbanlıq qilghili kelgen hemme Israilargha shundaq aditi bolghan**» — mushu xil qurbanlıqlar, shübhısızki, «teshekkür qurbanlıqliri» yaki «ınaqlıq qurbanlıqliri» idi. Kahinlarning mushu aditi Musa peyghemberge chüshürülgen qanunning belgilimilirige

asaslan'ghan emes. Kahinlarning «hoquq ülüşı» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayetlerde körsitilidu. Emma elining oghulliri achközlükidin bu adetni tolimu heddidin ashuruwetkenidi. Kéyinki ayetlernı körüng.

sendin qaynap pishqan gösh qobul qilmaydu, belki xam gösh lazim, deytti. ¹⁶ Eger qurbanliq qilghuchi uninggha: — Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin, dése, u: — Bolmaydu, manga derhal ber! Bolmisa mejburiy alimen, deytti; □ ¹⁷ Shundaq qilib bu ikki yashning gunahi Perwerdigarning aldida tolimu éghir bolghanidi; chünki uning sewebidin xeq Perwerdigargha atighan qurbanliqlar közge ilinmaywatatti.

¹⁸ Emma Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti. □ ¹⁹ Buningdin bashqa uning anisi her yilda uninggha bir kichik ton tikip, her yilliq qurbanliqni qilghili éri bilen barghanda alghach kéletti. ²⁰ Eli Elkanah we ayaligha bext tilep dua qilib: — «Ayalingning Perwerdigargha béghishlighinining ornigha sanga uningdin bashqa nesil bergey, dédi. Andin bu ikkisi öz öyige yandi. ²¹ Shuning bilen Perwerdigar Hannahni yoqlap beriketlep, u hamilidar bolup jemiyy üç oghul we ikki qiz tughti. Kichik Samuil bolsa Perwerdigarning aldida turup ösüwatatti.□

²² Eli bek qérip ketkenidi. U oghullirining pütkül Israilgha hemme qilghanlirini anglidi hem jamaet chédirining ishikide xizmet qilidighan ayallar bilen yatqinimu anglidi. □ ²³ U ulargha: — Siler néme üçün shundaq ishlarni qilisiler? Chünki bu xelqning hemmisidin silerning yamanliqlarini anglawatimen, dédi. ²⁴ Bolmaydu, i oghullirim! Men anglighan bu xewer yaxshi emes, Perwerdigarning xelqini azdurupsiler. □ ²⁵ Eger bir adem yene bir ademge gunah qilsa, bashqa birsi uning üçün Xudadin rehim sorisa bolidu; lékin eger birsi Perwerdigargha gunah qilsa, kim uning gunahini tiliyeleydu? — dédi. Lékin ular atisining sözige qulaq salmidi; chünki Perwerdigar ularni öltürüshni niyet qilghanidi. ²⁶ Emma Samuil dégen bala ösüwatatti, Perwerdigar hem ademlerning aldida iltipap tapqanidi.■

²⁷ Xudaning bir adimi Elining yénigha kélip mundaq dédi: — Perwerdigar shundaq deydu: «Misirda, Pirewnningkide turghanda Özümni atangning jemetige ochuq ayan qilmidimmu? ■ ²⁸ Men uni kahinim bolush, Öz qurban'gahimda qurbanliq qilish, xushbuy yéqish we Méning aldimda efod tonini kéyip xizmet qilishqa Israilning hemme qebiliridin tallimighanidimmu? Shuningdek Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu? □ ■ ²⁹ Némishqa Men buyrughan, turalghu jayimdiki qurbanliqim bilen ashliq hediyelemlerini deysende qilisiler? Némishqa xelqim Israillar keltürgen hemme hediyelemlerining ésilidin özliringlarni semritip, öz oghulliringlarning hörmitini Méningkidin üstün qilisen?» ■ ³⁰ Uning üçün Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men derheqiqet séning we atangning jemetidikiler Méning aldimda xizmitimde menggü mangidu, dep éytqanidim; lékin emdi Men Perwerdigar shuni deymenki, bu ish hazir Mendin néri bolsun! Méni hörmet qilghanlarni Men hörmet qilimen, lékin Méni kemsitkenler pes qarilidu. ■ ³¹ Mana shundaq künler kéliduki, séning bilikingni we atangning jemetining bilikini teng késiwétimen;

□ **2:16** «Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qurbanliqlardiki barliq yaghlar Perwerdigargha atap köydürülett. Ademning uni yéyishi men'i qilinatti. □ **2:18** «Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti» — «efod» dégen néme? Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiyidighan bir alahide kalte chapan bolup, uning ichidiki ikki xil tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. Samuil Lawiy qebilisidin bolmisimu, bu ayetke qarighanda «kahinliq kiyim» kiyip, kahinliq xizmitini qiliwatatti. □ **2:21** «...yoqlap beriketlep» — ibraniiy tilida peqet «yoqlap» déyilidu. Xudaning «yoqlishi» toghruluq «tebirler»nimu körüng. □ **2:22** «jamaet chédiri» — yeni «ibadet chédiri» yaki «muqeddes chédir». □ **2:24** «Perwerdigarning xelqini azdurupsiler» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi arisida tarqalghan xewer yaxshi emes». ■ **2:26** Luqa 2:52. ■ **2:27** Ros. 7:25. □ **2:28** «... Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu?» — Tewratqa asasen, kahinlarning herqandaq qurbanliqlardin özige xas bir ülüshni élish hoquqi bar idi. ■ **2:28** Law. 10:14. ■ **2:29** Qan. 32:15. ■ **2:30** Mis. 28:43; 29:9.

shuning bilan jemetingde birmu qérighan adem tépilmaydu! □ ³² Sen turalghu jayimda derd-qayghu körisen; Israillar herqandaq huzur-bextni körgini bilan, séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem tépilmaydu. □ ³³ We Men qurban'gahimning xizmitidin üzüp tashlimighan adiming bar bolsa, u közliringning xirelishishi bilan jéningning az-ablinishigha seweb bolidu. Jemetingde tughulghanlarning hemmisi balaghetin ötmey ölidu. □ ³⁴ Sanga bu ishlarni ispatlashqa, ikki oghlung Xofniy bilan Finihasning béshigha chüshidighan mundaq bir alamet bésharet bolidu: — ularning ikkilisi bir künde ölidu. ³⁵ Emma Özümge Rohim we dilimdiki niyitim boyiche ish köridighan sadiq bir kahinni tikleymen; Men uninggha mezmüt bir jemet qurimen; u Méning mesih qilghinimning aldida menggü méngip xizmet qilidu. □ ³⁶ Shundaq boliduki, séning jemetingdikilerdin herbir tirik qalghanlar bir ser kümüş we bir chishlem nan tileshe uning aldigha kélip uninggha tezim qilip: «Qahinliq xizmetliridin manga bir orun bersile, yégili bir chishlem nan tapay dep éytidighan bolidu» deydu.

3

Perwerdigar Samuilni chaqiridu

¹ Samuil dégen bala bolsa elining aldida Perwerdigarning xizmitide bolatti. Emdi Perwerdigarning sözi u künlerde kem idi; wehiylik körünüşlermu köp emes idi. ² We shundaq boldiki, bir küni Eli ornida yatqanidi (uning közliri torliship körmes bolup qalay dégenidi) ■ ³ Xudaning chirighi téxi öchmigen bolup, Samuil Perwerdigarning ibadetxanisida, Xudaning ehde sanduqigha yéqinla yerde yatatti. ⁴ Perwerdigar Samuilni chaqirdi. U: — Mana men bu yerde, dédi. ⁵ U Elining qéshigha yügürüp bérip: — Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: — Men chaqirmidim; qaytip bérip yatqin, dédi. Shuning bilen u bérip yatti. ⁶ Perwerdigar yene: «Samuil!» dep chaqirdi. Samuil qopup elining qéshigha bérip: Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: — Men chaqirmidim i oghlum, yene bérip yatqin, dédi. ⁷ Samuil Perwerdigarni téxi tonumighanidi; Perwerdigarning sözi uninggha téxi ayan qilinmighanidi. ⁸ Lékin Perwerdigar yene üçinchi qétim: «Samuil!» dep chaqirdi; u qopup elining qéshigha bérip: — Mana men; sen méni chaqirding, dédi. U waqitta Eli Perwerdigar balini chaqiriptu, dep bilip yetti. ⁹ Shuning bilen Eli Samuilgha: — Bérip yatqin. U eger séni chaqirsa, sen: — I Perwerdigar, söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep éytqin, déwidi, Samuil bérip ornida yatti. ¹⁰ We Perwerdigar kélip yéqin turup ilgirikidek: — «Samuil, Samuil!» dep chaqirdi. Samuil: — Söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep jawab berdi. □ ¹¹ Perwerdigar Samuilgha: — Mana Men anglighanlarning ikki quliqini zingildatqudek bir ishni Israilning arisida qilmaqchimen. ■ ¹² Shu künide Men burun Elining jemetidikiler toghrisida éytqinimning hemmisini uning üstige chüshürimen; bashtin axirgiche ada

□ **2:31** «... séning bilikingni we atangning jemetingning bilikini teng késiwétimen» — «ademning biliki» uning küchi, qabiliyiti we hoquqini bildüretti. □ **2:32** «Sen turalghu jayimda derd-qayghu körisen» — yaki «Sen turalghu jayimda düşmen körisen». «séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem tépilmaydu» — bu bésharet töwendiki bablarda échilidu. Eli özi Perwerdigarning ehde sanduqining bulap kétélgelikini köridu; biraq kéyinki künlerde, yeni Dawut padishahning künliridiki bext-beriketni u körmeydu (Elining jemetingning kéyinki tarixi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27de körülidu). □ **2:33** «közliringning xirelishishi» — bu ibare adette köz yashlirining köp tökülgenlikidin yaki zor ghemkinliktin bolghan haletni körsitidu. □ **2:35** «...Méning mesih qilghinimning aldida» — Méning padishahimning aldida, démekchi. Bizningche bu bésharet awwal Samuilning özide andin kahin Zadokning jemetingde emelge ashuruldu. «menggü méngip xizmet qilidu» — ibraniy tilida «barliq künlerde méngip xizmet qilidu». ■ **3:2** 1Sam. 4:15. □ **3:10** «Samuil, Samuil!» — Tewrat-injilda Xuda bir kishining ismini qaytilap chaqirghan bolsa, u ademning özige intayin söyümlük ikenlikini körsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yer. 19:3.

qilimen! ■ ¹³ Chünki özige ayan bolghan qebhlik tüpeylidin Men uninggha, séning jemetingdin menggülik höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen: chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi. □ ¹⁴ Uning üçün Elining jemetidikilerge qesem qilghanmenki, Elining jemetidikilerning qebhliki meyli qurbanliq bilen bolsun, meyli hediye bilen bolsun kafaret qilinmay, ebedgiche kechürüm qilinmaydu, dédi.

¹⁵ Samuil etisi tang atquche yétip, andin Perwerdigarning öyining ishiklirini achi. Emma Samuil wehiylik körünüşni Elige éytishtin qorqti. ¹⁶ Lékin Eli Samuilni chaqirip: — I Samuil oghlum, dédi. U: — Mana men, dep jawab berdi. ¹⁷ U: — U sanga néme söz qildi? Sendin ötüney, uni mendin yoshurmighin. Eger Uning sanga éytqanlirining birini manga éytmay qoysang, Xuda déginini séning béshinggha chüshürsun we uningdin artuq chüshürsun! — dédi. ¹⁸ Shuning bilen Samuil uninggha héchnémini qaldurmay hemmini dep berdi. Eli: — Mana, U Perwerdigardur; U némini layiq tapsa, shuni qilsun, dédi.

¹⁹ Samuil ösüp chong boluwatatti we Perwerdigar uning bilen bille bolup, uning éytqan bésharetlik sözliridin héchqaysisini yerde qaldurmaytti. ²⁰ Shuning bilen pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche Samuilning Perwerdigarning peyghembiri qilip tiklen'genlikini bilip yetti. □ ²¹ Shu waqitta Perwerdigar Shilohda Özini yene ayan qildi. Chünki Perwerdigar Shilohda Öz söz-kalami arqiliq Samuilgha Özini ayan qildi; we Samuil Uning sözini pütkül Israilgha yetküzdü. □

4

Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiylerning qoligha chüshidu

¹ U waqitta Israil Filistiylar bilen jeng qilghili chiqip Eben-Ezerge yéqin jayda bargah-chédirlarni tikti. Filistiylar bolsa Afek dégen jayda bargah-chédirlarni tikti. ² Filistiylar Israillar bilen soqushqili sep tizip turdi. Jeng kéngeygende Israil Filistiylar aldida tarmar boldi; Filistiylar ularning jeng sepliridin töt mingche ademni öltürdi. ³ Xalayıq bargahqa yénip kelgende, Israilning aqsaqalliri: — Némishqa Perwerdigar bugün bizni Filistiylar teripidin tarmar qildurdi? Biz Shilohdin Perwerdigarning ehde sanduqini qeshimizgha élip kéyley; u arimizda bolsa, bizni düshminimizning qolidin qutquzidu, dédi.

⁴ Shu geptin kéyin xalayıq Shilohgha adem mangdurup, shu yerdin kéréblarning oturisida olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning ehde sanduqini élip kütürüp keldi. Shuningdek Elining ikki oghli Xofniy bilen Finihasmu Xudaning ehde sanduqi bilen bille keldi. □ ■ ⁵ We shundaq boldiki, Perwerdigarning ehde sanduqi leshkergahqa élip kelin'gende pütkül Israil yerni tewretküdek küchlük bir chuqan kütürüshti.

⁶ Filistiylar küchlük tentene awazini anglap: — Ibraniylarning leshkergahidin anglan'ghan bu küchlük chuqan néme wejedin chiqqandu, dep éytishti. Arqidinla ular Perwerdigarning ehde sanduqining ularning leshkergahigha keltürülginini bilip yetti.

⁷ Shuning bilen Filistiylar qorqup: — Ilahlar ularning leshkergahigha keptu, halimizgha way! Mundaq ish bu waqitqiche héch bolghan emes, déyishti. ⁸ Halimizgha way! Bizni bu qudretlik ilahlarning qolidin kim qutquzidu? Mana bayawanda misirliqlarni türlük

■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13** «Men uninggha, séning jemetingdin menggülik höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen» — yaki «Men uninggha, séning jemetingdin menggülik höküm chiqarmaqchimen, dep éytqin». «chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi». □ **3:20** «Dandin tartip Beer-Shébaghiche» — «Dan» Israilning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. □ **3:21** «Samuil Uning sözini pütkül Israilgha yetküzdü» — yaki «Samuil éytqan bu söz pütkül Israilda yüz berdi». □ **4:4** «...kéréblarning otturisida olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigar» — «kéréblar» perishtilerning sheklide bolup, ehde sanduqining ikki teripide turatti. «Mis.» 25:17-22ni körüng. Xuda «kéréblarning otturisida, ehde sanduqining üstide huzurumni olturghuzimen, dep wede qilghanidi.

■ **4:4** 2Sam. 6:2; Zeb. 80:1; 99:1

bala-wabalar bilan urghan ilahlar del shulardur! ⁹ I Filistiyler, özliringlarni jesur körsitip erkektek turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizge qul bolghandek biz ulargha qul bolimiz; erkektek bolup jeng qilinglar! — dédi. ■

¹⁰ Shuning bilan Filistiyler Israillar bilan jeng qildi. Israil tarmar qilinip, herbiri terep-terepke öz chédirige beder qachti. Jengde qattiq qirghinchilik bolup, Israildin ottuz ming piyade esker öltürüldi. ¹¹ Perwerdigarning ehde sanduqi olja bolup ketti we Elining ikki oghli Xofniy bilan Finihasmu öltürüldi. ■

¹² Shu küni bir Binyaminliq jeng meydanidin qéchip kiyim-kéchekliri yirtiq, üstibéshi topa-chang halda Shilohgha yügürüp keldi. ■ ¹³ U yétip kelgende, mana Eli yolning chétide öz orunduqida olturup taqiti-taq bolup kütüwatatti; uning köngli Perwerdigarning ehde sanduqining ghémide perishan idi. U kishi xewerni yetküzgili sheherge kirgende, pütkül sheher peryad-chuqan kötürdi. ¹⁴ Eli peryad sadasini anglap: — Bu zadi néme warang-churung? dep soridi. U kishi aldirap kélip elige xewer berdi ¹⁵ (Eli toqsan sekkiz yashqa kirgen, közliri qétip qalghan bolup, körmeytti). ■ ¹⁶ U kishi Elige: — Men jengdin qaytip kelgen kishimen, bugün jeng meydanidin qéchip keldim, dédi. Eli: — I oghlum, néme ish yüz berdi? — dep soridi. ¹⁷ Xewerchi jawab bérip: — Israil Filistiylerning aldidin beder qachti. Xelq arisida qattiq qirghinchilik boldi! Séning ikki oghlung, Xofniy bilan Finihasmu öldi hemde Xudaning ehde sanduqimu olja bolup ketti, dédi. ¹⁸ We shundaq boldiki, xewerchi Xudaning ehde sanduqini tilgha alghanda, Eli derwazining yénidiki orunduqtin keynige yiqilip chüshüp, boyni sunup öldi; chünki u qérip, bedinimu éghirliship ketkenidi. U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi. □

¹⁹ Uning kélini, yeni Finihasning ayali hamilidar bolup tughushqa az qalghanidi. U Xudaning ehde sanduqining olja bolup ketkenliki we qiyinatisi bilan érinimgu ölgenlik xewirini anglighanda, birdinla qattiq tolghaq tutup, pükülüp balini tughdi. ²⁰ U öley dep qalghanda, chöriside turghan ayallar: — Qorqmighin, sen oghul bala tughdung, dédi. Lékin u buninggha jawabmu bermidi hem köngül bölmidi. ²¹ U: «Shan-sherep Israildin ketti» dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketken hem qéyinatisi bilan érimu ölgenidi. □ ²² U yene: — Shan-sherep Israildin ketti; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketti! — dédi.

5

¹ Filistiyler Xudaning ehde sanduqini olja élip, uni Eben-Ezerdin élip Ashdodqa bardı.

² U yerde Filistiyler Xudaning ehde sanduqini élip Dagon butxanisigha ekirip, Dagon dégen butning yénigha qoydi. ³ Ashdoddikiler etisi seher qopup kelse, mana Dagon buti Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti. Shunga ular Dagon butni élip yene öz ornida turghuzup qoydi. ⁴ Lékin etisi seher qopup kelse, mana, Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti; Dagonning béshi hem qolliri bosughida chéqilghanidi; Dagonning peqet béliqsiman téni qalghanidi. □ ⁵ Shunga bugün'ge qeder Ashdodta ya Dagonning kahinliri bolsun ya Dagonning butxanisigha kirgüchiler bolsun, Dagonning bosughisigha dessimeydu.

⁶ Andin Perwerdigarning qoli Ashdoddikilerning üstige qattiq chüshüp, ularni weyran qilip, Ashdod bilan etrapidikilerni hürrek késili bilen urdi. □ ■ ⁷ Ashdoddikiler bularni

■ **4:9** Hak. 13:1. ■ **4:11** 1Sam. 2:34; Zeb. 78:59-61 ■ **4:12** Ye. 7:6. ■ **4:15** 1Sam. 3:2 □ **4:18** «U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi» — «hakim»larning yétekchi hem soraqchi rolini chüshinish üçün Tewrattiki «Batur Hakimlar»ni körüng. □ **4:21** «U: «shan-sherep Israildin ketti» dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi» — «Ixabod» belkim «Shan-sherep qéni?» yaki «Shan-sherep ketti» dégeni bildüridu. □ **5:4** «Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti» — «Dagon» dégen butta ademning béshi we béliqning téni bar idi. □ **5:6** «hürrek késili» — yaki «ösmiler» yaki «bowasir késili». ■ **5:6** Zeb. 78:60-66.

körüp: — Israilning Xudasining ehde sanduqi bizlerde turmisun! Chunki uning qoli bizni we ilahimiz Dagonni qattiq bésiwaldi, déyishti. ⁸ Shuning bilen ular adem mangdurup Filistiyerning hemme ghoyilirini chaqirtip jem qilib ulardin: — Israilning Xudasining ehde sanduqini qandaq bir terep qilimiz? dep soridi. Ular: — Israilning Xudasining ehde sanduqi Gatqa chet yol bilen yotkelsun, dep jawab berishti. Shuning bilen ular Israilning Xudasining ehde sanduqini u yerge chet yol bilen yotkidi. □ ⁹ We shundaq boldiki, ular uni chet yol bilen yotkigendin keyin Perwerdigarning qoli u sheherge chushup kishilerni qattiq sarasimige chushurdi. U kichiklerdin tartip chonglarchiche sheherdikilerni urdi, ular hurrek kesilige griptar boldi. ¹⁰ Shuning bilen ular Xudaning ehde sanduqini Ekron'gha ewetti. Lékin Xudaning ehde sanduqi Ekron'gha yetip kelgende, Ekrondikiler peryad qilib: — Biz bilen xelqimizni olturush uchun ular Israilning Xudasining ehde sanduqini bizge yotkidi! — dedi. ¹¹ Ular adem mangdurup Filistiyerning ghoyilirini qichqartip jem qilib ulargha: — Biz bilen xelqimizni olturmesliki uchun Israilning Xudasining ehde sanduqini bu yerdin oz jayigha ketkuzunglar, dedi; chunki qattiq wehime sheherni basqanidi; Xudaning qoli ularning ustige tolimu eghir chushkenidi. ¹² Olmigen ademler bolsa hurrek kesili bilen urulup, sheherning peryadi asman'gha koturildi.

6

Filistiyler ehde sanduqini qayturup ewetidu

¹ Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiyerning yurtida yette ay turdi. ² Filistiyler kahinlar bilen palchilarni chaqirip ulargha: — Perwerdigarning ehde sanduqini qandaq qilimiz? Uni qandaq qilib oz jayigha eweteleymiz? Yol korsitinglar, dedi. ³ Ular: — Eger Israilning Xudasining ehde sanduqini qayturup ewetsenglar, quruq ewetmenglar, hech bolmighanda uning bilen bir «itaetsizlik qurbanliqi»ni birge ewetishinglar zorurdur, dedi. Shundaq qilghanda shipa tapisiler, shundaqla Uning qolining neme uchun silerdin ayrilmighanliqini bilisiler, dedi. ⁴ Ular: — Biz nemini itaetsizlik qurbanliqi qilib ewetimiz? — dep soridi. Ular: — Filistiyerning ghoyilirining sani besh; shunga besh altun hurrek we besh altun chashqan yasap ewetinglar; chunki silerge we ghoyanglarga oxshashla bala-qaza chushti. ⁵ Hurrekliringlarning sheklini we zeminiglarini weyran qilidighan chashqanlarning sheklini neqish qilib yasap, Israilning Xudasigha shan-sherep kelturunglar. Shuning bilen u belkim silerning, ilahlirimizning we zeminiglarining ustini basqan qolini yeniklitemikin: — ⁶ Misirliqlar bilen Pirewn oz kongullirini qattiq qilghandek silermu nemishqa oz konglunglarni qattiq qilisiler? U misirliqlargha zor qattiq qolluq korsetkendin keyin, ular Israillarni qoyup bermidimu, ular shuning bilen qaytip kelmidimu? ■ ⁷ Emdi yengi bir harwa yasap, texi boyunturuqqa kondurilmigen mozayliq ikki inekni harwigha qoshunglar; ulardin mozaylirini ayrip, oyde elip qelinglar; ⁸ andin Perwerdigarning ehde sanduqini koturup harwigha selinglar; we uninggha ewetidighan itaetsizlik qurbanliqi qilidighan altun buyumlarni bir qapqa selip sanduqqa yandap qoyunglar we sanduqni shu peti mangdurunglar; ⁹ andin qarap turunglar. Eger harwa Israil chégrisidiki yol bilen Beyt-Shemeshke mangsa, bizge kelgen shu chong bala-qazani chushurguchining ozi Perwerdigar bolidu. Undaq bolmisa, bizni urghan Uning qoli emes, belki bizge chushken tasadipiliq bolidu, xalas, deyishti.

¹⁰ Shuning bilen Filistiyler shundaq qildi. Ular Mozayliq ikki inekni harwigha qoshup, mozaylirini oyde solap qoyup, ¹¹ Perwerdigarning ehde sanduqini harwigha selip, altun

□ 5:8 «Gatqa chet yol bilen yotkelsun» — belkim bashqa sheher-kentlerdin otkuzmeslik uchun. ■ 6:6 Mis. 12:31.

chashqan we quyma hürrekler qachilan'ghan qapni uninggha yandap qoydi. ¹² Inekler Beyt-Shemeshke baridighan yol bilen udul yürüp ketti. Ular kötürülgen yol bilen mangghach möreytti, ya ong terepke ya sol terepke qéyip ketmidi. Filistiylerning ghojiliri ularning arqisidin Beyt-Shemeshning chégrisighiche bardı. ¹³ Beyt-Shemeshtikiler jilghida bughday oruwatatti, ular bashlirini kötürüp ehde sanduqini körüp xush bolushti. ¹⁴ Harwa Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi. Ular harwini chéqip, ikki inekni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq qildi. □ ¹⁵ Lawiylar Perwerdigarning ehde sanduqi bilen altun buyumlar bar qapni chüshürüp chong tashning üstige qoydi. Shu küni Beyt-Shemeshtikiler Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni qildi. □ ¹⁶ Filistiylerning besh ghojisi bularni körüp shu küni Ekron'gha qaytip ketti. ¹⁷ Filistiylerning Perwerdigargha itaetsizlik qurbanliqi qilip bergen altun hürriki: — Ashdod üçün bir, Gaza üçün bir, Ashkélon üçün bir, Gat üçün bir we Ekron üçün bir idi. ¹⁸ Altun chashqanlarning sani bolsa Filistiylerning besh ghojisigha tewe barliq sheherning sani bilen barawer idi. Bu sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazirmu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar. □

¹⁹ Emma Beyt-Shemeshtikiler öz meyliche ehde sanduqining ichige qarighini üçün Perwerdigar ulardin yetmish ademni, jümlidin chonglardin ellikni urdi. Perwerdigar xelqni mundaq qattiq urghanliqi üçün pütün xelq matem tutti. □ ²⁰ Beyt-Shemeshtikiler: — Bu muqeddes Xuda Perwerdigarning aldida kim öre turalaydu? Ehde sanduqi bizning bu yerdin kimning qéshigha apirilishi kérek? — dédi. ²¹ Andin ular Kiriati-Yéarimdikilerge elchilerni ewitip: — Filistiylar Perwerdigarning ehde sanduqini qayturup berdi. Bu yerge kélip uni özünglarga élip kétinglar, dédi.

7

Israillar Filistiylar bilen yene soqushidu

¹ Shuning bilen Kiriati-Yéarimdiki ademler kélip Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqip, döngning üstidiki Abinadabning öyide qoydi we uning oghli Eliazarni ehde sanduqigha qarashqa Perwerdigargha atap békitti. ■ ² Ehde sanduqi Kiriati-Yéarimda qoyulghandin tartip uzun waqit, yeni yigirme yil ötti. Israilning pütkül jemeti Perwerdigarni séghindi.

³ We Samuil Israilning pütkül jemetige: — Eger pütün qelbinglar bilen Perwerdigarning yénigha qaytip, yatlarıning ilahliri bilen Ashtarotlarni öz aranglardin yoqitip,

□ **6:14** «Harwa **Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi**» — demisekmu, Beyt-Shemeshtikiler Israillar idi, Beyt-Shemesh Israil bilen Filistiye otturisdiki chégra idi.

□ **6:15** «Beyt-Shemeshtikiler **Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni qildi**» — «bashqa qurbanliqlar» belkim «teshekkür qurbanliqliri»ni körsitidu. Undaq qurbanliqlarni yéyishke bolidu. □ **6:18** «Bu **sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazirmu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar**» — bashqa birxil terjimisi: «(bu sheherler sépilliq sheherlerni we uninggha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong tashqiche hemmini öz ichige alghanidi) bu chong tash bugün'giche Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida turmaqta». Yene bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ **6:19** «...yetmish ademni, jümlidin **chonglardin ellikni urdi**» — buning bashqa birxil terjimisi: «...besh tümen yetmish ademni urdi». Az bir qisim kona köchürmilerdimu peqet «yetmish adem» dep xatirilen'gen. ■ **7:1** 2Sam. 6:4.

könglünglarni Perwerdigargha baghlap, xas Uning ibaditidila bolsanglar U silerni Filistiyerning qolidin qutquzidu, dédi. □ ■⁴ Shuning bilen Israil Baallar bilen Ashtarotlarni tashlap xas Perwerdigarning ibaditidila boldi.

⁵ Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpah shehirige jem qilsanglar, men siler üçün Perwerdigarning aldida dua qilay, dédi. ⁶ Emdi ular Mizpahqa jem bolup, u yerde su tartip uni Perwerdigar aldigha quydi we u küni roza tutup: — Biz Perwerdigarning aldida gunah sadir qilduq, dédi. Shuning bilen Samuil Mizpahta Israillarning erzdewaliri üstidin höküm chiqardi. □

⁷ Filistiyler Israillarning Mizpahda jem bolghinini anglidi; Filistiyerning ghoyiliri Israil bilen jeng qilghili chiqti. Israillar buni anglap Filistiyernin qorqti. ⁸ Israillar Samuilgha: — Biz üçün Perwerdigar Xudayimiz bizni Filistiyerning qolidin qutquzushi üçün uninggha nida qilishtin toxtimighin, dédi. ⁹ Samuil anisini émiwatqan bir qozini élip toluq bir köydürme qurbanliq qilip Perwerdigargha sundi; Samuil Israilning heqqide Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar duasini anglidi. ¹⁰ Samuil köydürme qurbanliq qiliwatqanda Filistiyler Israil bilen soqushqili yéqinlap keldi. Lékin Perwerdigar shu küni Filistiyerning üstige qattiq güldürmama güldürlitip ularni alaqzade qiliwetti; shuning bilen ular Israil aldida tarmar boldi. ■ ¹¹ Israillar Mizpahtin chiqip ularni Beyt-Karning tüwigiche qoghap qirdi.

¹² U waqıtta Samuil bir tashni élip, uni Mizpah bilen shenning otturisida tiklep: — «Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu» — dep uni Eben-Ezer dep atidi. □ ■

¹³ Shuning bilen Filistiyler bésiqip Israilning zéminigha yene tajawuz qilmidi; Samuil *hakim* bolghan barliq künlerde Perwerdigarning qoli Filistiyerning üstige qarshi boldi; ¹⁴ shundaq qilip Ekronidin tartip Gatqiche Filistiyler Israildin éliwalghan sheherlerning hemmisi Israilgha yanduruldi; sheherlerge tewe zéminlarnimu Israil Filistiyerning qolidin yandurup aldi. Buningdin bashqa Israil bilen Amoriylar otturisida tinchliq boldi.

¹⁵ Samuil bolsa pütün ömride Israilni soridi. ¹⁶ Her yili u Beyt-El, Gilgal we Mizpahlarni aylinip, mushu yerlerde Israil üstidin höküm yürgüzetti. ¹⁷ Andin u Ramahqa yénip baratti; chünki uning öyi shu yerde idi hem u u yerdimu Israil üstidin höküm yürgüzetti. U u yerdimu Perwerdigargha bir qurban'gah yasighanidi. ■

8

¹ Shundaq boldiki, Samuil qérighanda oghullirini Israilgha hakim qilip qoydi. ² Uning tunjisining ismi Yoél bolup, ikkinchisining ismi Abiyah idi. Bular Beer-Shébada hakimliq qildi. ³ Lékin oghulliri uning yollirida yürmeytti, belki menpeetni közlep ézip, parilarni yep, heq-naheqni astin-üstün qildi. ■

⁴ U waqıtta Israilning hemme aqsaqalliri Ramahda jem bolup Samuilning qéshigha kélip

⁵ uninggha: — Mana sen qériding, oghulliring bolsa séning yolliringda yürmeydu. Barliq ellerde bolghandek üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin, dédi. ■

⁶ Ularning «Üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin» dégini Samuilning könglige éghir keldi. Samuil Perwerdigargha dua qiliwidi, ■ ⁷ Perwerdigar Samuilgha jawaben: — Xelq sanga hernéme éytisa ulargha qulaq salghin; chünki ular séni emes, belki «Üstimizge

□ **7:3** «Ashtarotlar» — yaki «Asherahlar» — alahide derekler bilen munasiwetlik ayal butlarni körsitidu; derekler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **7:3** Qan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **7:6** «...Samuil ... Israil xelqining erzdewalirining üstidin höküm chiqardi» — Samuil peyghember Israil üstige höküm sürgen «batur hakimlar» yaki «qutquzghuchi baturlar»ning eng axirqisi idi. ■ **7:10** Ye. 10:10.

□ **7:12** «Samuil bir tashni élip... Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu» — dep uni Eben-Ezer dep atidi» — «Eben-Ezer» dégenning menisi: «yardem téshi». ■ **7:12** 1Sam. 4:1. ■ **7:17** 1Sam. 8:4. ■ **8:3** Mis. 18:21; Qan. 16:19. ■ **8:5** Hosh. 13:10; Ros. 13:21. ■ **8:6** 1Sam. 12:17.

padishah bolmisun» dep Méni tashlidi. ⁸ Men ularni Misirdin chiqarghan künden tartip bügünki kün'giche ular shundaq ishlarni qilib, Méni tashlap bashqa ilahlargha ibadet qilib kelgen. Emdi ular sanga hem shundaq qilidu. ⁹ Shuning üçün ularning sözige unighin. Lékin ularni qattiq agahlandurup kelgüside ularning üstide seltenet qilidighan padishahning ularni qandaq bashquridighanliqini bildürgin, dédi.

¹⁰ Samuil özidin bir padishah sorighan xelqge, Perwerdigarning éytqinining hemmisini dep berdi.

¹¹ U: — Üstünglarda seltenet qilidighan padishahning tutidighan yoli mundaq bolidu: — U oghulliringlarni öz ishigha qoyup, jeng harwilirini heydeshke, atliq eskerliri bolushqa salidu; ular uning harwilirining aldida yügüridu; ¹² ularni özi üçün ming béshi we ellik béshi bolushqa, yérini heydeshke, hosulini orushqa, jeng qoralliri bilen harwa esw-ablirini yasashqa salidu. ¹³ Qizliringlarni etir yasashqa, tamaq étishke we nan yéqishqa salidu. ¹⁴ Eng ésil zéminliringlar, üzümzarliringlar bilen zeytunluqliringlarni tartiwélip öz xizmetkarlirigha béridu. ¹⁵ U uruqunglardin, üzümzarliringlarning hosulidin ondin bir ülüşini özining ghojidarliri we xizmetkarlirigha bölüp béridu. □ ¹⁶ U qulliringlar, dédekliringlar, eng kélishken yigitliringlarni we éshekliringlarni öz ishigha salidu. ¹⁷ U qoyliringlardin ondin bir ülüşini alidu; siler uning qul-xizmetkarliri bolisiler. ¹⁸ Siler u künde özünglarga tallighan padishah tüpeylidin peryad kötürisiler; lékin Perwerdigar u künide silerge qulaq salmaydu, dédi.

¹⁹ Xelq bolsa Samuilning sözige qulaq salmay: — Yaq, belki üstimizge seltenet qilidighan bir padishah bolsun, dédi. ²⁰ — Shundaq qilib biz bashqa herbir ellerge oxshash bolimiz; bizning padishahimiz üstimizdin höküm chiqirip, bizni bashlaydu we biz üçün jeng qilidu, dédi.

²¹ Samuil xelqning hemme sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi. □

²² Perwerdigar emdi Samuilgha: — Sen ularning sözige qulaq sélip, ulargha bir padishah békitkin, dédi. Samuil Israillargha: — Herbiringlar öz shehiringlarga qaytinglar, dédi.

9

Saul Samuilning qéshigha kélidu

¹ Binyamin qebilisidin Kish atliq bir kishi bar idi. U Abielning oghli, Abiel Zérorning oghli, Zéror Bikoratning oghli, Bikorat Afiyaning oghli idi; Afiya bolsa Binyaminliq idi. U özi batur we döletmen kishi idi. ■ ² Kishning Saul isimlik, ésil we xushxuy bir oghli bar idi. Israillar arisida uningdin chirayliq adem yoq idi; u shundaq égiz boyluq er idiki, xelqning herqandiqi uning mürisigimu kelmeytti.

³ Saulning atisi kishning éshekliri yitip ketkenidi. Buning bilen Kish oghli Saulgha: — Sen xizmetkarlardin birini özüng bilen bille élip, ésheklarni tépip kelgin, dédi. ⁴ Ular bérip Efraim édirliqidin ötüp, Shalishah zéminini kézip, ularni izdep tapalmidi; ular Shaalim zéminidinmu ötti, éshekler u yerdimu yoq idi. Andin Binyamin zéminini kézip ötti, ularni yene tapalmidi. ⁵ Ular Zuf zéminigha yetkende Saul özi bilen kelgen xizmetkarigha: — Bole, öyge yanayli; bolmisa atam ésheklerden ensirmey, eksiche bizning ghémimizni yep kétermiki, dédi.

⁶ Lékin u uninggha: — Mana, bu sheherde Xudaning bir adimi bar. U möhterem bir adem, her néme dése emelge ashmay qalmaydu. Emdi u yerge barayli; u bizge baridighan yolimizni körsitip qoyarmikin, dédi.

□ **8:15** «uruqunglar» — belkim ashliqning özini körsitishi mumkin. «özining ghojidarliri we xizmetkarlirigha ...» — yaki «özining aghwatliri we xizmetkarlirigha ...». □ **8:21** «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi» — ibraniy tilida «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigarning quliqigha qaytilap berdi». ■ **9:1** 1Sam. 14:51.

7 Shunga Saul xizmetkarigha: — Lékin uning yénigha barsaq u kishige néme bérimiz? Chünki xurjunlirimizda nan tügep qaldi, qolimizda Xudaning adimige bergüdek sowghitimiz yoq. Yénimizda yene néme bar? — dédi.

8 Xizmetkar Saulgha jawab béríp: — Mana qolumda charek shekel kümüş bar. Mangidighan yolimizni dep bersun, Xudaning adimige shuni bérey, dédi □ 9 (burun Israilda bir adem Xudadin yol sorimaqchi bolsa: — Kélinglar, aldin körgüchining qéshigha barayli, deytti. Hazir «peyghember» dégeni ötkén zamanda «aldin körgüchi» deytti).■

10 Saul xizmetkarigha: — Mesliheting yaxshi boldi. Biz mangayli, dédi. Shuning bilen ular Xudaning adimi turghan sheherge bardí. 11 Ular sheherge chiqidighan yolda kétéwatqanda, su tartqili chiqqan birnechche qizgha uchridi we ulardin: — Aldin körgüchi mushu yerdimu? — dep soridi.

12 Ular jawab béríp: — Shundaq. Mana u aldinglarda turidu; téz béringlar, chünki xalayıq bügün *sheherning* yuqiri jayida qurbanlıq qilmaqchi, shunga u bügün sheherge kirdi. 13 U *qurbanlıqtin* yéyishke téxi yuqiri jaygha chiqmay turupla, siler uning bilen sheherde uchrishisiler. Xelq u kelmigüche taam yémeydu, chünki u awwal qurbanlıqni beriketleydu; andin chaqirilghan méhmanlar taamgha éghiz tégidu. Hazir chiqinglar, chünki bu del uni tapqili bolidighan waqit, dédi.□

14 Ular sheherge chiqip sheher merkizige kelgende, mana Samuil yuqiri jaygha chiqishqa ulargha qarap kéliwatatti.

15 Perwerdigar Saul kélishtin bir kün ilgiri Samuilgha:■

16 — Ete mushu waqitlarda Men yéninggha Binyamin zéminidin bir ademni ewetimen. Sen uni Méning xelqim Israilning üstige emir bolushqa mesih qilghin. U Méning xelqimni Filistiylerning qolidin qutquzidu. Chünki Méning xelqimning peryadi Manga yetkini üçün ulargha iltipat bilen qaridim, — dédi.

17 Samuil Saulni körgende Perwerdigar uninggha: — Mana, Men sanga söz qilghan adem mushudur. Bu adem Méning xelqimning üstide seltenet qilidu, dep izhar qildi.

18 Saul derwazida turghan Samuilning qéshigha béríp: Silidin soray, aldin körgüchining öyi nede, dep soridi.

19 Samuil Saulgha: — Aldin körgüchi men özüm shu. Mendin awwal yuqiri jaygha chiqqin. Bügün siler men bilen taam yeysiler; ete séni uzutup chiqqanda, könglüngdiki herbir ishlarni sanga dep bérey, — dep jawab berdi. 20 Emma üç kün burun yitip ketken ésheklerden bolsa, endishe qilmighin; ular tépildi. Emdi Israilning hemme arzusi kimgé mayil? Sanga we atangning pütkül jemetige emesmu? — dédi.

21 Saul jawab béríp: — Men Israil qebililiri ichidiki eng kichik qebile bolghan Binyaminidin, jemetimmu Binyamin qebilisi ichidiki eng kichiki tursa? Néme üçün bu sözlerni manga deyla? — dédi.

22 Samuil bolsa Saulni we xizmetkarini bashlap, méhmanxana öyige kirdi we ularni chaqirilghanlarning arisida törde olturghuzdi. Ular ottuzche adem idi. 23 Samuil ashpezge: — Men saqlap qoyghin dep, sanga tapshurghan héliqi taamni élip kelgin, dédi.

24 Shuning bilen ashpez saqlap qoyghan chong ajritilghan qolni élip Saulning aldigha qoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saqlap qoyulghini shudur! Uni aldinggha élip yégin; chünki u men xelqni chaqirghan chéghimda atayin sanga atap élip qoyghandin tartip bu békitilgen waqitqiche saqlandi, dédi. Shuning bilen u küni Saul bilen Samuil tamaqta bille boldi. 25 Ular yuqiri jaydin chüshüp sheherge kirdi, *Samuil* ögzide Saul bilen sözleshti. 26 Etisi tang sheherde orundin turghanda Samuil Saulni ögzidin chaqirip: — Ornungdin tur, men séni uzutup qoyay, dédi. Saul orundin turdi we ikkisi bille chiqti,

□ 9:8 «Mana qolumda charek shekel kümüş bar» — «shekel» éghirliq miqdari, kümüş belkim 11.4 gram idi.

■ 9:9 Yar. 25:22. □ 9:13 «...u awwal qurbanlıqni beriketleydu» — «qurbanlıqni beriketlesh» mushu yerde (1) teshekkür éytish; (2) qurbanlıq qobul qilin'ghay dep tileshni bildüridu. ■ 9:15 1Sam. 15:1.

— hem u Samuil bilen bille kochigha chiqti. ²⁷ Ular sheherning ayighigha kétiwatqanda, Samuil Saulgha: Xizmetkargha aldimizda mangghach turghin, dep buyrughin, dédi. U shundaq qildi. Andin Samuil: — Sen turup tur, Perwerdigarning söz-kalamini sanga yetküzey, dédi.

10

Samuil Saulni mesih qilidu

¹ Samuil bir may komzikini élip uning béshigha töküp uni söyüp mundaq dédi: — «Mana bu, Perwerdigarning séni Öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?» ■

² Sen bügün mendin ayrilghandin keyin Binyamin zéminining chégrisidiki Zelzahgha yétip barghiningda Rahilening qebrisining yénida sanga ikki kishi uchraydu; ular sanga: «Sen izdep barghan éshekler tépildi, we mana, atang ésheklerden ghem qilmay, belki siler üçün: Oghlumni qandaq qilip taparmen, dep ensirimekte» dep éytidu. ³ Sen u yerdin méngip, Tabordiki dub derixige yetkende Perwerdigarning aldigha bérish üçün Beyt-Elge chiqip kétiwatqan üç kishige uchraysen. Ulardin biri üç oghlaq, biri üç nan we yene biri bir tulum sharabni kötürüp kélidu.

⁴ — Ular sanga salam qilip ikki nanni sunidu; sen berginini qolliridin alghin. ■ ⁵ Andin sen «Xudagha *atalghan* Gibéah sheherige barisen (u yerde Filistiylarning bir leshkergahi bar); sen shu sheherge kelseng chiltar, tembur, ney we lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler sanga uchraydu. Ular bésharetlik sözlerni qilidu. □ ■

⁶ Shuning bilen Perwerdigarning Rohi séning wujudunggha chüshidu, sen ular bilen birlikte bésharetlik sözlerni qilisen we yéngi bir adem bolisen. ⁷ Mushu alametler sanga kelgende, qolungdin néme kelse shuni qilghin. Chünki Xuda sen bilen billidur. ⁸ Andin mendin ilgiri Gilgalgha chüshüp barisen. Mana, men hem yéninggha chüshüp köydürme qurbanliqlar sunush we inaq qurbanliqlar qilish üçün kélimen. Men yéninggha bérrip, néme qilishing kéreklikini uqturmighuche, méni yette kün saqlap turghin» ■

⁹ We shundaq boldiki, u burulup Samuuldin ayrilghanda Xuda uninggha yéngi bir qelb ata qildi; we bu alametlarning hemmisi ashu küni emelde körsitildi.

¹⁰ Ular Gibéahgha yétip kelgende mana, bir bölek peyghemberler uninggha uchridi; Xudaning Rohi uning wujudigha chüshti, buning bilen u ularning arisida bésharet qilishqa bashlidi. ■ ¹¹ Uni ilgiri tonuydighanlarning hemmisi uning peyghemberlarning arisida bésharet qilghinini körgende ular bir-birige: — Kishning oghligha néme boptu? Saulmu peyghemberlerdin biri boldimu néme? — déyishti. ¹² Emma yerlik bir adem: — Bularning atiliri kimler? — dédi. Shuning bilen: «Saulmu peyghemberlarning birimidu?» deydighan gep peyda boldi. □ ■

□ **10:1** «mana bu, Perwerdigarning séni öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?» — bezi kona köchürmilerde Samuilning sözliri: «Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige hökümran qildi. Sen Perwerdigarning xelqi üstige seltenet qilisen we ularni etrapidiki dühmenlarning qolidin qutquzisen. Mana, shu ish Perwerdigar séni Öz mirasigha bash bolghili mesih qilghan emesmu?» buninggha qoshup déyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Hak. 18:15. □ **10:5** «Xudagha *atalghan* Gibéah sheherige barisen» — bashqa bir xil terjimisi: «Xudaning döngige barisen». Ibraniy tilida: «Xudaning Gibéahi» (Gibéah bir sheher, menisi «döng», «édir»). «lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler» — yaki «lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshidighan bir bölek peyghemberler». ■ **10:5** 1Tar. 16:39; Chöl. 11:25 ■ **10:8** 1Sam. 13:8. ■ **10:10** 1Sam. 19:19. □ **10:12** «Bularning, *yeni peyghemberlarning* atiliri kimler?» — mushu soal belkim peyghember bolush üçün aliyjanab yaki ésilzade ailiside tughulush shert emes, dégenni körsitidu. «Saulmu *peyghemberlarning birimidu?*» — mushu gep belkim (1) melum birsining ulugh bir ish qilalaydighanliqigha bolghan gumanni bildüridu; (2) uning eksiche, Saul esli «ulugh erbab» bolmisimu, addiy adem némishqa ulugh ishini qilalmaydiken, dégen pikirni bildüridu. 12-ayettiki «yerlik adem»ning soaligha qarighanda, biz ikkinchi pikirge mayilmiz. ■ **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25

¹³ Emdi Saul bésharetlik sözlerni qilib bolup, yuqiri jaygha chiqip ketti. ¹⁴ Saulning taghisi uningdin we uning xizmetkaridin: — Nege bérip keldinglar? dep soridi. U: — Ésheklerni izdigili chiqtuq; lékin ularni tapalmay Samuilning qéshigha barduq, dédi.

¹⁵ Saulning taghisi: — Samuilning silerge néme déginini manga éytip bergine, dédi.

¹⁶ Saul taghisigha: — U jezm bilen bizge éshekler tépildi, dep xewer berdi, dédi. Lékin Samuilning padishahliq ishi toghruluq éytqan sözini uninggha dep bermidi.

Samuil xelqni agahlanduridu

¹⁷ Samuil emdi xelqni Perwerdigarning aldigha jem bolunglar dep, Mizpahqa chaqirdi.

¹⁸ U Israilgha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Men siler Israilni Misirdin chiqirip misirliqlarning qolidin azad qilib, silerge zulum qilghan hemme padishahliqlarning qolidin qutquzdum. ¹⁹ Lékin bügünki künde silerni béshinglarga chüshken barliq balayi'apetlerdin we barliq musheqqetlerdin qutquzghuchi Xudayinglardin waz kéchip uninggha: «Yaq. Üstimizge bir padishah békitip bergeysen» — dédinglar. Emdi özünglarni qebilenglar boyiche, jemetinglar boyiche Perwerdigarning aldigha hazir qilinglar» — dédi.■

²⁰ Shuning bilen Samuil Israilning hemme qebililirini aldigha jem qilib, chek tashliwidi, chek Binyamin qebilisige chiqti. ■ ²¹ U Binyamin qebilisini jemet-jemetliri boyiche öz aldigha keltürüp chek tashliwidi, chek Matrining jemetige chiqti. Andin kéyin yene chek tashliwidi, Kishning oghli Saulgha chiqti. Ular uni izdiwidi, emma uni tapalmidi.

²² Shunga ular Perwerdigardin yene: — U kishi bu yerge kélemdu? — dep soridi.

Perwerdigar jawaben: — Mana, u yük-taqlarning arisigha yoshuruniwaldi, dédi.

²³ Shunga ular yügürüp bérip uni shu yerdin élip keldi. U xelqning otturisida turghanda xalayıqning boyi uning mürisigimu kelmidi.■

²⁴ Samuil barliq xelqqe: — Emdi Perwerdigar tallighan kishige qaranglar! Derweqe barliq xelqning ichide uninggha yétidighan birsi yoqtur, dédi. We xelqning hemmisi: — Padishah yashisun! — dep towashti.

²⁵ Samuil xelqqe padishahliq hoquq-qanunlirini uqturdi we uni oram yazma qilib yézip chiqip, Perwerdigarning aldigha qoydi. Andin Samuil hemme xelqni, herqaysisini öz öylirige qayturdi. ²⁶ Saulmu hem Gibéahdiki öyige qaytti; köngülliri Xuda teripidin tesirlendürülgen bir türküm batur kishi uning bilen bille bardı. ■ ²⁷ Lékin birnechche rezil kishi: — Bu kishi qandaqmu bizni qutquzalisun? — dep uni kemsitip uninggha héch sowghat bermidi; emma u anglimasliqqa saldı.□ ■

11

Saul Yabeshdikilerge yademege baridu

¹ Shu waqıtta Ammoniy Nahash chiqip Yabesh-Giléadni muhasirige aldi. Yabeshning hemme ademliri Nahashqa: — Eger biz bilen ehde tüzseng, sanga boysunimiz, dédi.□

² Lékin Ammoniy Nahash ulargha: — Pütkül Israilgha deshnem qilish üçün her biringlarning ong közini oyup andin siler bilen ehde qilay, dédi.

³ Yabeshning aqsaqalliri uninggha: — Bizge yette kün möhlet bergin; biz Israilning pütkül yurtigha elchilerni mangdurup andin kéyin bizni qutquzidighan adem chiqmisa, özimiz chiqip sanga teslim bolimiz, dédi.

■ **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. ■ **10:20** Ye. 7:14 ■ **10:23** 1Sam. 9:2 ■ **10:26** 1Sam. 13:2. □ **10:27** «birnechche rezil kishi» — ibraniy tilida: «Bérialning (Sheytanning) birnechche baliliri». ■ **10:27** 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ **11:1** «Yabesh-Giléad» — démek, Giléad (rayoni)diki Yabesh.

⁴ Emdi elchiler Saulning shehiri Gibéahga kélip mushu sözlerni xelqning quliqigha yetküzdi; hemme xelq peryad kötürüp yighildi. ⁵ We mana, Saul étizliqidin chiqip kalilarni heydep kéliwatatti, u: — Xelq néme dep yighlaydu, dep soridi. Ular Yabeshdin kelgen kishilarning sözlirini uninggha dep berdi. ⁶ Saul bu sözlerni anglighanda Xudaning Rohi uning üstige kélip, uning ghezipi qattiq qozghaldi. ⁷ U bir jüp uyni chépip parchilap, parchilirini elchilerning qoli arqiliq pütkül Israil zéminigha tarqitip: — Her kim kélip Saul bilen Samuilgha eghemise, ularning uylirimu mushuninggha oxshash qilinidu, dédi.

Shuning bilen Perwerdigarning qorqunchi xelqning üstige chüshti; shundaq boldiki, ular ittitaqlaship bir ademdek jengge chiqti. ■ ⁸ Saul ularni Bézek *dégen jayda* sanighanda Israilar üç yüz ming, Yehudaning ademleri bolsa ottuz ming chiqti. ⁹ Ular kelgen elchilerge: — Giléadtiki Yabeshning ademlerige shundaq éytinglarki, ete kün chüsh bolghanda nijat silerge kélidu, dédi.

Elchiler bérip shuni Giléadtiki Yabeshliqlargha yetküzdi; ular intayin xushal bolushti.

¹⁰ Shuning bilen Yabeshdikiler: — Ete biz qéshinglarga chiqip *teslim bolimiz*, siler bizni qandaq qilishqa layiq körsenglar, shundaq qilinglar, dédi.

¹¹ Etisi shundaq boldiki, Saul xelqni üç bölek qildi; ular kéche tötinchi jésekte leshker-gahgha kirip Ammoniylarni kün chüsh bolghuche urup qirdi. Tirik qalghanlar bolsa shundaq parakende boldiki, ulardin ikki ademu bir yerge kélelmidi.

Saul padishah qilinidu

¹² Xelq emdi Samuilgha: — Bizning üstimizge Saul padishah bolmisun dep éytqanlar kimler? Bu kishilerni keltürüp, ularni öltüreyli, dédi. ■

¹³ Lékin Saul: — Bügün héchkim öltürülmisun. Chünki bügün Perwerdigar Israilgha nusret berdi, dédi.

¹⁴ Samuil xelqge: — Qéni, Giléadqa bérip u yerde padishahliqni yéngibashtin tikleyli, dep éytti.

¹⁵ Shuni déwidi, hemme xelq Giléadqa bérip Giléadta Perwerdigarning aldida Saulni padishah qildi; ular u yerde Perwerdigarning aldida inaqliq qurbanliqlirini keltürdi. Saul hem shuningdek barliq Israil shu yerde zor xushalliqqa chömdi.

12

¹ Samuil pütkül Israilgha: — Mana, men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglarga bir padishah qoydum; □ ² Mana emdi padishah silerning aldinglarda yürmekte, men bolsam qérip béshim aqardi; mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu. Yashliqimdin tartip bu kün'giche silerning aldinglarda méngip keldim. □

³ Mana bu yerde turuptimen. Perwerdigarning aldida we uning mesih qilin'ghinining aldida manga erzinglar bolsa dewéringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning éshikini tartiwaldim? Kimning heqqini yédim? Kimge zulum qildim? Yaki men közümni kor qilish üçün kimdin para aldim? Shundaq bolsa denglar, we men uni silerge tölep bérimen, dédi.

⁴ Ular jawab bérip: — Sen bizning heqqimizni yémiding, héchkimge zulum qilmiding we héch kishining qolidin birer nersinimu éliwalmiding, dédi.

■ 11:7 Hak. 20:1. ■ 11:12 1Sam. 10:27. □ 12:1 «men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglarga bir padishah qoydum» — ibraniy tilida: «men silerning éytqan sözliringlarning hemmeside awazinglarga qulaq sélip bir padishah qoydum» déyilidu. □ 12:2 «mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu» — Samuilning déginining menisi, shühbisizki: «Özüm qéri; méning oghullirim öz gunahligha özliri mes'ul — siler ularni qandaq bir terep qilsanglar öz ixtiyaringlar. Men özüm silerning aldinglarda gunahkar emesmen» dégendek.

⁵ U ulargha: — Mende héch heqqinglar qalmighanliqigha Perwerdigar silerge guwah bolup we uning mesih qilghini hem bügün guwahchi bolsun, déwidi, ular: — U guwahtur, dédi.

⁶ Samuil xelqge mundaq dédi: «Musa bilen Harunni tiklep ata-bowiliringlarni Misir zéminidin chiqarghuchi bolsa Perwerdigardur. ⁷ Emdi ornunglardin turunglar, men Perwerdigarning aldida Perwerdigarning silerge we ata-bowiliringlarga yürgüzgen heqqaniy emellirini silerning aldinglarga qoyushqa söz qilay.

⁸ Yaqup Misirgha kirgendingin kéyin ata-bowiliringlar Perwerdigargha peryad qilghanda, Perwerdigar Musa bilen Harunni ewetti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin chiqirip bu yerde olturaqlashturdi. □ ⁹ Emma ular öz Xudasi Perwerdigarni untudi; shunga u ularni Hazorning qoshunidiki serdar Siséraning qoligha, Filistiylerning qoligha hem Moabning padishahining qoligha tapshurup berdi; bular ular bilen jeng qilishti. ■ ¹⁰ Shuningbilen ular Perwerdigargha peryad qilip: «Biz gunah qilip Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq; emma emdi bizni dühmenlirimizning qolidin qutquzghin, biz sanga ibadet qilimiz» dédi. □ ¹¹ We Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip, etrapinglardiki dühmenliringlarning qolidin silerni qutquzdi, shuningbilen tinch-aman turuwatqanidinglar. □ ■

¹² Lékin Xudayinglar Perwerdigar Özi padishahinglar bolsimu, Ammonning padishahi Nahashning silerge qarshi qopqinini körgininglarda siler: Yaq! Bir padishah üstimizge seltenet qilsun dep manga éyttinglar. ■ ¹³ Emdi siler xalap tallighan, siler tiligen padishahqa qaranglar; mana, Perwerdigar silerning üstünglarga bir padishah qoydi. ■

¹⁴ Eger siler Perwerdigardin qorqup, uning qulluqida bolup, Uning awazigha qulaqlir-inglarni sélip, Uning emrige asiqliq qilmisanglar, siler hem üstünglarda seltenet qilghan padishah Xudayinglar Perwerdigargha egeshsenglar, emdi silerge yaxshi bolidu. ■

¹⁵ Lékin Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki Perwerdigarning emrige asiqliq qilsanglar, Perwerdigarning qoli ata-bowiliringlarga qarshi bolghandek silergimu qarshi bolidu.

¹⁶ Emdi turunglar, Perwerdigar közliringlarning aldida qilidighan ulugh karametni körünglar! ¹⁷ Bügün bughday oridighan waqit emesmu? Men Perwerdigargha nida qilay, U güldürmama bilen yamghur yaghduridu. Shuningbilen silerning bir padishah tiligininglarning Perwerdigarning neziride zor rezillik ikenlikini körüp yétisiler».

¹⁸ Andin Samuil Perwerdigargha nida qildi; shuningbilen Perwerdigar shu küni güldürmama bilen yamghur yaghdurdi. Xelq Perwerdigardin we Samuildin bek qorqti.

¹⁹ Xelqning hemmisi Samuilgha: — Xudaying Perwerdigargha bizni ölmisun dep kem-iniliring üçhün dua qilghin; chünki hemme gunahlirimizning üstige yene yamanliq ashurup özimizge bir padishah tiliduq, dédi.

²⁰ Samuil xelqge mundaq dédi: — Qorqmanglar; siler derweqe bu hemme rezillikni qilghansiler, lékin emdi Perwerdigargha egishishtin chetnimey, pütkül köngülliringlar bilen Perwerdigarning ibaditide bolunglar; ²¹ ademge payda yetküzmeydighan yaki ademni qutquzalmaydighan bihude ishlarni izdep, yoldin ézip ketmenglar; chünki ularning tayini yoqtur. ²² Chünki Perwerdigar Öz ulugh nami üçhün Öz xelqini tashlimaydu; chünki Perwerdigar silerni Öz xelqi qilishni layiq körgendur.

²³ Manga nisbeten, siler üçhün dua qilishtin toxtash bilen Perwerdigargha gunah qilish mendin néri bolsun; belki men silerge yaxshi we durus yolni ögitimen. ²⁴ Peqet

□ **12:8** «Yaqup Misirgha kirgendingin kéyin...» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri, yeni Israilni körsitidu.

■ **12:8** Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10. ■ **12:9** Hak. 4:2; Hak. 10:7; Hak. 3:12. □ **12:10** «Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq» — «Baallar» we «Ashtarotlar» ikki xil butlarni körsitidu. □ **12:11**

«Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip...» — «Bédan» belkim Barakni körsitidu («Hak.» 4-babni körüng). ■ **12:11** Hak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ **12:12** 1Sam. 8:5, 19. ■ **12:13** 1Sam. 10:19. ■ **12:14** Qan. 1:26.

siler Perwerdigardin qorqup pütkül köngülliringlar we heqiqet bilen uning ibaditide bolunglar; chünki siler üçün qilghan ulugh karametlerge qaranglar!

²⁵ Lékin yamanliq qilsanglar, hem özünglar hem padishahinglar halak qilinisiler».

13

Saul Perwerdigarning sözliridin chiqip kétidu

¹ Saul ottuz yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin

□ ² Özige Israildin üç ming ademni ilghap aldi. Ikki mingi Mikmashta we Beyt-El taghlirida Saulning qéshida, bir mingi Binyamin zéminidiki Gibéahda Yonatanning qéshida idi. Emma u qalghan xelqning herbirini öz öylirige ketküziwetti.

³ Yonatan bolsa Filistiylerning Gébadiki leshkergahigha hujum qildi, Filistiylar buningdin xewer tapti. Saul bolsa: — Pütkül zémindiki ibraniylar anglap oyghansun dep, kanay chaldurdi. ⁴ Pütkül Israil Saulning Filistiylerning leshkergahigha hujum qilghanliqidin hemde Israilning Filistiylerge nepretlinidighanlikidin xewer tapti. Xelq Saulning keynidin Gilgalgha bérip yighildi.

⁵ Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üç ming jeng harwisi, alte ming atliq leshker we déngiz sahilidiki qumdek köp piyade leshker yighildi. Ular kélip Beyt-Awenning sherq teripidiki Mikmashta bargah tikti. □

⁶ Israilning ademleri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqini körüp gharlarga, chatqalliqqlargha, qiya tashliqlargha, yuqiri jaylarga we azgallargha yoshuruniwélishti; □ ⁷ *bezi* Ibraniylar Iordan deryasidin ötüp, Gad we Giléadning zéminigha qéchip bardı. Lékin Saul Gilgalda qaldı, ademlirining hemmisi uninggha titrigen halda egeshti.

⁸ Emdi Saul Samuil uninggha békitken waqitqiche yette kün kütüp turdi; lékin Samuil Gilgalgha kelmidi, xelq uningdin tarilip ketkili turdi. ⁹ Saul: — Köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini bu yerge — yénimgha élip kélinglar, dédi. Andin u özi köydürme qurbanliq ötküzdi. ¹⁰ We shundaq boldiki, u köydürme qurbanliqni tügitishi bilenla, mana Samuil keldi. Saul uninggha salam qilghili aldigha chiqti.

¹¹ Lékin Samuil: — Néme ishlarni qilding?! — dep soridi. Saul: — Xelq mendin tarilip ketkenlikini, silining békitken waqitta kelmigenliklirini, Filistiylerning Mikmashta yighilghinini kördüm, ¹² men ichimde: Emdi Filistiylar Gilgalgha chüshüp manga hujum qilmaqchi, men bolsam téxi Perwerdigargha iltija qilmidim, dédim. Shunga köydürme qurbanliq qilishqa özümni mejburlidim, dédi.

¹³ Samuil Saulgha: — Sen exmeqliq qilding; sen Xudaying Perwerdigar sanga buyrughan emrni tutmidig; shundaq qilghan bolsang Perwerdigar Israilning üstidiki seltenitingni menggü mustehkem qilatti, dédi. ¹⁴ Lékin emdi selteniting mustehkem turmaydu. Perwerdigar Öz könglidikidek muwapiq bir ademni izdep tapti. Perwerdigar uni Öz xelqining bashlamchisi qildi, chünki sen Perwerdigar sanga buyrughani tutmidig, dédi.

□ **13:1** «Saul ottuz yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin...» — qedimki köchürmilerde bu ayet bashqa shekillerde körüldü. «Saul ottuz yashta...» dégen söz Tewratning grékche terjimisi (LXX)de körüldü. Saul jemi y qiriq yil seltenet qildi («Ros.» 13:21). □ **13:5** «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üç ming jeng harwisi, ...yighildi» — köp kona köchürümlerde: «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili ottuz ming jeng harwisi... yighildi» déyilidu. Lékin bundaq köp bolushi mumkin emes. Héch bolmighanda mushu «jeng harwiliri» ichide yük-taqlarnı élip mangghan harwilarmu bar idi. «Beyt-Awen» — yeni «Beyt-El». □ **13:6** «Israilning ademleri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi» — «özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi» belkim qoshuning ehwalini körsitishi mumkin.

¹⁵ Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin kétip Binyamin zéminidiki Gibéahgha bardı. Saul bolsa öz yénidiki ademlerni sanıdı; ular alte yüzche chıqtı. ¹⁶ Saul bilen oghli Yonatan we ularning qéshida qalghan xelq Binyamin zéminidiki Gébada qélip qaldı, Filistiyler bolsa Mikmashta bargah tikkenıdı.

¹⁷ Qaraqchılar daim Filistiylerning bargahidin chiqıp üç böleкке bölünetti. Bir bölek Shual zéminidiki Ofrahgha barıdighan yolgha atlinatti, ¹⁸ bir bölek Beyt-Horon'gha barıdighan yol bilen mangatti, yene bir bölek chölning chétidiki Zeboim jilghisigha qaraydighan zémindiki yolgha mangatti.

¹⁹ Emma pütkül Israil zéminida héchbir tömürchi tépilmaytti; chünki Filistiyler: — Ibraniylar özlirige qilich yaki neyze yasiyalmişun, dep oylaytti. ■ ²⁰ Bu sewebtin Israillar hemmisi sapan chishliri, ketmenlirini, paltılrını we orghaqlirını bıslash üçün Filistiylerning qéshigha baratti. ²¹ Ular sapan chishliri we ketmenler üçün üchtin ikki shekel, jotu, palta we zıxlarnı bıslash üçün üchtin bir shekelni töleytti. ²² Shunga urush bolghanda Saul we Yonataning qéshidiki xelqning héchbiride qilich ya neyze yoq idi; peqet Saul bilen oghli Yonatanıla bar idi.

Yonatan yalghuz jengge chıqudu

²³ U waqıtta Filistiylerning bir qarawullar etriti Mikmashtiki dawan'gha chıqqanıdı.

14

¹ Bir küni Saulning oghli Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kelgin, udulimizdiki Filistiylerning qarawullar etritining yénigha chıqaylı, dédi. Emma u atisigha héchnéme démidi. □ ² Saul bolsa Gibéahning chétidiki Migrondiki anar derixining tégide qaldı. Uning qéshidiki xelq alte yüzche idi ■ ³ (u waqıtta efodni Axitubning oghli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti; u Shilohda turuwatqan, Perwerdigarning kahini idi. Axitub Finihasning oghli, Finihas Elining oghli idi). Xelq bolsa Yonataning ketkinlikini bilmigenıdı. □

⁴ Yonatan Filistiylerning qarawullar etriti terepke ötmekchi bolghan dawanning ikki teripide tüwrüktek tik qiya tashlar bar idi. Birining nami Bozez, yene birining nami Seneh idi. ⁵ Bir qiya tash shimaliy teripide bolup, Mixmash bilen qariship turatti, yene biri jebub teripide Gébaning udulida idi. ⁶ Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kel, bu xetnisizlerning qarawullar etritige chıqaylı; Perwerdigar biz üçün bir ish qılsa eheb emes, chünki Perwerdigarning qutquzushi üçün ademlerning köp yaki az bolushi héch tosalghu bolmaydu, dédi.

⁷ Uning yaragh kötürgüchisi uninggha: — Könglüngde her néme bolsa shuni qilghin; barghin, mana, könglüng némini xalisa men sen bilen billimen, dédi.

⁸ Yonatan: — Mana, biz u ademler terepke chiqıp özimizni ulargha körsiteyli; ⁹ eger ular bizge: — Biz silerning qéshinglarga barghuçe turup turunglar, dése ularning qéshigha chıqmay öz jayimizda turup turaylı; ¹⁰ lékin ular: — Bizning qéshimizgha chıqinglar, dése, chıqaylı. Chünki shundaq bolsa Perwerdigar ularni qolimizgha bériptu, dep bilimiz; mushundaq ish bizge bir bésharet bolıdu, dédi.

¹¹ Ikkiylen özini Filistiylerning qarawullar etritige körsetti. Filistiyler: — Mana, Ibraniylar özini yoshurghan azgallardin chıqıwatıdu, dédi. ¹² Erettikiler Yonatan bilen yaragh kötürgüchisige: — Bizge chıqinglar, biz silerge bir nersini körsitip qoyimiz, dédi. Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Manga egiship chıqqın; chünki Perwerdigar ularni Israilning

■ 13:19 Hak. 5:8. □ 14:1 «yaragh kötürgüchi» — bu ibarining bashqa birxil terjimisi «sawut-qalqan kötürgüchi».

■ 14:2 1Sam. 13:15 □ 14:3 «u waqıtta efodni Axitubning oghli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti» — «efod»ning néme ikenlikini chüshinish üçün «Mis.» 28-babni we izahatlırını körüng. Bezi waqıtlarda uning arqılıq Perwerdigarning iradisini yaki hökümlirini perq etkilı bolatti. Adette peqet «bash kahin» efodni kiyetti.

qoligha berdi, dédi. ¹³ Yonatan qol-putliri bilen ömülep chiqti, yaragh kötürgüchisi keynidin uninggha egeshti. Filistiylar Yonatanning aldida yiqilishti; yaragh kötürgüchisi keynidin kélip ularni qetl qildi.

¹⁴ Shu tunji hujumda Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi texminen yérim qoshluq yerde öltürgenler yigirmidek adem idi. □ ¹⁵ Andin leshkergahdikikerni, dalada turuwatqanlarni, barliq etretlerdikilerni we bulang-talang qilghuchilarni titrek basti. Ular hem titrep qorqti, yermu tewrinip ketti; chünki bu chong qorqunch Xuda teripidin kelgenidi.

¹⁶ Emdi Binyamin zéminidiki Gibéahda turuwatqan paylaqchilar kördiki, mana, leshker topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüshüp ketti. ¹⁷ Saul qéshidiki xelqge: Ademlirimizni sanap kimning bu yerdin ketkenlikini éniqlanglar, dédi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi yoq chiqti. ¹⁸ Saul Axiyahqa: — Xudaning ehde sanduqini élip kelgin, dédi. Chünki u waqitta Xudaning ehde sanduqi Israilning arisida idi. □

¹⁹ Saul kahin'gha söz qiliwatqanda Filistiylarning leshkergahida bolghan ghelwe barghanséri küchiyip ketti. Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi. □ ²⁰ Andin Saul we uning bilen bolghan hemme xelq yighilip jengge chiqti; we mana, Filistiylarning herbiri öz sepdishigha qarshi qilich kötürüp zor parakendilik boldi.

²¹ U waqittin ilgiri Filistiylarning arisida bolghan, ular bilen bille leshkergahning etrapigha chiqqan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul we Yonatan bilen bille bolghan Israillargha qoshuldi. ²² Shuningdek Efraim taghlirida özini yoshurghan Israillar Filistiylarning qachqinini anglighanda soqushqa chiqip ularni qoghlidi. ²³ Shuning bilen Perwerdigar u küni Israilgha nusret berdi. Soqush Beyt-Awenning u teripige ötti.

²⁴ Lékin Israilning ademliri u küni zor bésim astida qaldi. Chünki Saul ulargha qesem ichküzüp: — Men dühmenlirimdin intişam almighuche kech bolushtin ilgiri taam yégen kishige lenet bolsun, dep éytqanidi. Shuning üçün xelqtin héchkim taam yémidi. ²⁵ Emma barliq zémindiki qoshun bir ormanliqqa kirgende yer yüzide hesel bar idi. ²⁶ Xelq ormanliqqa kirgende, mana bu hesel éqip turatti; lékin héchkim qolini aghzigha kötürmidi, chünki xelq qesemdin qorqatti.

²⁷ Lékin Yonatan atisining xelqge qesem ichküzgenlikini anglimighanidi. Shunga u qolidiki hasini sunup uchini hesel kónikige tiqip qoli bilen aghzigha saldi. Shundaq qilip közliri nurlandi. ²⁸ Emma xelqtin biri: Séning atang xelqge ching qesem ichküzüp: — Bүgün taam yégen kishige lenet bolsun! dep éytqanidi. Shuning üçün xelq halsizlinip ketti, dédi.

²⁹ Yonatan: — Méning atam zémin'gha azar berdi; qaranglar, bu heseldin kichikkine tétishim bilenla közlimning shunche nurlan'ghinin körmidinglarmu? ³⁰ Xelq bүgün dühmenlerdin tartiwalghan oljadin xalighinin yégen bolsa Filistiylarning arisidiki qirghinchiliq téximu zor bolmasmidi? — dédi.

³¹ Ashu küni ular Mikmashtin tartip Filistiylarni qoghlap Ayjalon'ghiche urup qirishti; xelq tola hérip ketkenidi. ³² Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi. □

³³ Saulgha xewer kélip: Mana, xelq qanni adaliwetmeyla göshni yep Perwerdigargha gunah qiliwatidu, dep éytildi. U: Siler Perwerdigargha asiqliq qildinglar! Emdi bu yerge yéninggha chong bir tashni domilitip kélinglar, dédi. ³⁴ Saul yene: Siler xelqning arisigha chiqip ulargha: Herbiri öz kalisini, öz qoyini qéshimgha élip kélip bu yerde soyup

□ **14:14 «yérim qoshluq yer»** — «bir qoshluq yer» kala bilen bir kün ichide heydep bolghili bolidighan yer. □ **14:18 «Xudaning ehde sanduqini élip kelgin»** — bezi kona köchürmilerde: «efodni élip kelgin» déyilidu. □ **14:19 «Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi»** — shübhisizki, Saul kahindin efodtiki «urim we tummim» («Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Chöl.» 27:21) arqiliq Xudadin yolyoruq sorimaqchi idi. □ **14:32 «Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, qanni awwal adaliwetmey göshni yéyish gunah bolatti.

yésun; lékin göshni qanni adaliwetmey yep, Perwerdigargha gunah qilmanglar, denglar, dédi. Bu kéche xelqning hemmisi herbiri öz kalisini élip kélip u yerde soydi. ³⁵ Saul bolsa Perwerdigargha bir qurban'gah yasidi. Bu uning Perwerdigargha yasighan tunji qurban'gahi idi.

³⁶ Saul: — Bu kéchide Filistiylarning péyige chüshüp, ete tang atquche ularni talap héch birini tirik qoymayli, dédi. Xelq: — Néme sanga yaxshi körünse shuni qilghin, dep jawab berdi. Lékin kahin söz qilip: — Perwerdigarning yénigha kirip *yolyoruq sorap* chiqayli, dédi. ³⁷ Saul Xudadin: — Ya Filistiylarning keynidin chüshüymu? Sen ularni Israilning qoligha tapshuramsen? — dep soridi. Lékin u küni U uninggha héch jawab bermidi. ³⁸ Saul: — I xelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar. □ ■ ³⁹ Chünki Israilgha nusret bergen Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu gunah hetta oghlum Yonatanda tépilsimu u jezmen öltürülsun, dédi. Lékin pütkül xelqtin héchkim uninggha jawab bermidi.

⁴⁰ Andin u pütkül Israilgha: — Siler bir terepte turunglar, men oghlum Yonatan yene bir terepte turayli, dédi. Xelq uninggha: — Néme sanga yaxshi körünse, shuni qilghin, dédi.

⁴¹ Saul Israilning Xudasi Perwerdigargha: — Bu chek bilen eyni ehwalni ashkara qilghaysen, dédi. Chek bolsa Saul bilen Yonatanni körsetti, xelq qutuldi.

⁴² Saul: — Méning bilen oghlum Yonatanning otturisigha chek tashlanglar, dédi. Shundaq qiliwidi, chek Yonatan'gha chiqti. ⁴³ Saul Yonatan'gha: — Qilghiningni manga éytqin, dédi. Yonatan uninggha: — Qolumdiki hasa bilen kichikkine hesel élip tétip baqtim we mana, shuning üçün men ölümge mehkum boldum! — dep jawab berdi.

⁴⁴ Saul: — Sen choqum ölüshüng kérek, i Yonatan; undaq qilmisam, Xuda manga séning béshinggha chüshkendinmu artuq chüshürsun! — dédi.

⁴⁵ Lékin xelq Saulgha: — Israilda bu ulugh nusretni qazan'ghan Yonatan öltürülemdü? Bundaq ish bizdin néri bolghay! Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimizki, uning béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu; chünki bügünki ishni u Xudaning yardimi bilen emelge ashurdi, dédi. Shundaq qilip xelq Yonatanni ölümdin xalas qildi. ⁴⁶ Andin Saul Filistiylerni qoghlash tin toxtidi; Filistiylerni öz jayigha qaytip ketti.

⁴⁷ Shundaq qilip Saul Israilning seltenitini özining qildi; andin u chörisidiki düshmenlirige, yeni Moablar, Ammoniyalar, Édomiyalar, Zobahdiki padishahlar we Filistiylerge hujum qildi. U qaysi terepke yüzlese ghalip kéletti. □ ⁴⁸ U zor jasaret körsitip Amaleklerni urup Israilni bulang-talang qilghuchilardin qutquzdi.

Saulning jemeti

⁴⁹ Saulning oghulliri Yonatan, Yishwi we Malqi-Shua idi; uning ikki qizining ismi bolsa — chongining Mérab, kichikining Miqal idi. ⁵⁰ Saulning ayalining ismi Ahinoam bolup, u Aximaazning qizi idi. Saulning qoshunining serdari Abner idi; u Saulning taghisi Nerning ogli idi. ⁵¹ Saulning atisi Kish we Abnerning atisi Ner bolsa, ikkisi Abielning oghulliri idi. ⁵² Saul pütkül ömrude Filistiylar bilen qattiq jengde bolup turdi. Saul özi herqachan batur ya palwanlarni körse, uni öz xizmitige salatti.

15

Saulning padishahliq hoquqidin mehrum qilinishi

□ **14:38** «Saul: — I xelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar» — Xuda Özige jawab bermigecheke, Saul arimizda gunah bar; dep bildi. ■ **14:38** Hak. 20:2 □ **14:47** «U qaysi terepke yüzlese ghalip kéletti» — yaki «u qaysi terepke yüzlese ularni weyran qilatti».

¹ Emdi Samuil Saulgha: — Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige padishah bolush üçün mesih qilghili méni ewetkenidi; emdi Perwerdigarning sözini anglighin. ² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Amaleklerning Israilgha qilghan muamilisini, yeni Israil Misirdin chiqqanda ularning yolda ulargha qandaq qarshiliq körsetkenlikini könglümge pükkenmen. ■ ³ Emdi bérip Amaleklerni urup ularning hemmisini weyran qilip ularni héch ayimayla, er bolsun, ayal bolsun, ösmür bolsun, bowaq bolsun, kala-qoy, töge we ishek hemmisini yoqatqin, dédi. ⁴ Saul xelqni jem qilip ularni Telaim shehiride saniwidi, ikki yüz ming piyade esker, Yehuda qebilisidin on ming adem chiqti. ⁵ Saul Amaleklerning shehirige kelgende shu yerdiki wadida böktürme qoydi. □

⁶ Andin Saul Kéniylerge: — Chiqip kétinglar, silerni ular bilen qoshup yoqatmasliqim üçün Amaleklerning arisidin chiqip kétinglar; chünki Israil Misirdin chiqqanda siler ularning hemmisige méhribanliq körsetkensiler, dédi. Shuning bilen Kéniyler Amaleklernin chiqip ketti. ■ ⁷ Emdi Saul Amaleklerni Hawilahdin tartip Misirning udulidiki Shurghiche qoghlap urdi. ⁸ U Amaleklerning padishahi Agagni tirik tutti, emma barliq xelqni qilich bisi bilen pütünley yoqatti. ■

⁹ Lékin Saul bilen xelq Agagni ayidi we qoy-kala, bordalghan mal we qozilardin eng ésilerning hemmisini, jümlidin néme yaxshi bolsa shuni ayap ularni halak qilishqa qoli barmidi; lékin néme yarimas we zeip bolsa shularning hemmisini ular yoqatti. □

¹⁰ Shuning bilen Perwerdigarning sözi Samuilgha kélip mundaq déyildi: — ¹¹ «Saulni padishah qilghiningha pushayman qildim, chünki u manga egishishtin yénip Méning sözümgé emel qilmidi».

Samuil azar chékip pütkül bir kéche Perwerdigargha peryad kötürdi.

¹² Etisi Samuil Saulning aldigha chiqish üçün tang seherdila ornidin turdi. Samuilgha: — Saul Karmelge bardı we mana, u özige bir abide turghuzup andin yénip Gilgalgha chüshüptu, dégen xewer bérildi.

¹³ Samuil Saulning qéshigha kelgende Saul uninggha: — Perwerdigar séni mubarekligey! Perwerdigarning sözlirige emel qildim, dédi.

¹⁴ Lékin Samuil: — Undaq bolsa quliqimgha anglan'ghan qoyning merishi bilen men anglawatqan kalining mörishi zadi nedin keldi? — dédi.

¹⁵ Saul jawab bérıp: — Ular Amaleklernin élip kélindi; chünki xelq Xudaying Perwerdigargha qurbanliq qilish üçün qoy-kalining ésilirini ayap qaldurup qoydi; qalghinini bolsa pütünley yoqattı, dédi.

¹⁶ Samuil Saulgha: — Qoy, bu gépingni! Men Perwerdigarning bu kéche manga néme déginini sanga éytip bérey, dédi. U uninggha: — Éytqin, dédi.

¹⁷ Samuil mundaq dédi: — Öz neziringde kichik hésablan'ghan waqtingdila Perwerdigar séni Israilning üstige padishah bolsun dep, mesih qilishi bilen sen Israil qebililirining béshi bolghan emesmiding? ¹⁸ Andin Perwerdigar séni: — Sen bérıp gunahkar Amaleklerni halak qilghin; ularni yoqatquche ular bilen soqushqin, dep ewetkenidi. ¹⁹ Emdi némishqa Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki olja üstige düm chüshüp, Perwerdigarning neziride yaman bolghanni qilding?

²⁰ Saul Samuilgha: — Men heqiqeten Perwerdigarning sözige qulaq saldinghu! Perwerdigar méni ewetken yol bilen mangdim we Amaleklerning padishahi Agagni élip kélip Amaleklerning özini pütünley yoqattim. ²¹ Emma xelq bolsa oljidan qoy bilen kala, yeni yoqitishqa békitilgen nersilerdin eng ésilini élip Xudaying Perwerdigargha Gilgaldá qurbanliq qilish üçün élip keldi, dédi.

■ 15:2 Mis. 17:8, 14; Qan. 25:17 □ 15:5 «Amaleklerning shehirige» — yaki «Amaleklerning sheherlirige». ■ 15:6 Mis. 18:10, 19; Chöl. 10:29; Hak. 1:16 ■ 15:8 Chöl. 24:7 □ 15:9 «Saul bilen xelq ... qoy-kala, bordalghan mal we qozilardin eng ésilerning hemmisini ...halak qilishqa qoli barmidi» — «bordalghan mal» dégenning bashqa xil terjimisi: «ikkinchi tughulghan mal».

²² Samuil: — Perwerdigar köydürme qurbanliqlar bilan teshekkür qurbanliqlirini keltürüshtin söyünemdu, ya Perwerdigarning sözige itaet qilishtin süyünemdu? Mana itaet qilmaqliq qurbanliq qilmaqliqtin ewzel, köngül qoyush qochqar yéghini sunushtin ewzeldur.■

²³ Chünki asiyliq bolsa jadugerlik gunahi bilan oxshashtur,

Bashpashtaqliq qebihlik we butpereslikke barawerdur.

Sen Perwerdigarning sözini tashlighining üçhün,

Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, — dédi.

²⁴ Saul Samuilgha: — Men gunah sadir qildim, chünki men Perwerdigarning emridin we séning sözüngdinmu chiqtim; chünki men xelqtin qorqup ularning sözige kirdim.

²⁵ Emdi gunahimni epu qilghin; méning Perwerdigargha sejde qilishim üçhün méning bilan qaytip barghin, dédi.

²⁶ Samuil Saulgha: — Men séning bilan qaytip barmaymen; chünki sen Perwerdigarning sözini tashlighansen, we Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, dédi.

²⁷ Samuil kétishke burulghinida Saul uning tonining péshini tutuwaldi, u yirtilip ketti.

²⁸ Samuil uningha: — Perwerdigar бүгүн Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqiningha tapshurdi. ²⁹ Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi yalghan sözlimeydu yaki niyitidin yanmaydu; chünki u adem balisidek niyitidin yan'ghuchi emestur, dédi.□ ■

³⁰ Saul: — Men gunah sadir qildim. Lékin xelqimning aqsaqallirining we Israilning aldida manga izzet qilip méning bilan yénip barghin; shuning bilan Xudaying Perwerdigargha sejde qilalaymen, dédi.

³¹ Shuning bilan Samuil Saul bilan yénip bardı we Saul Perwerdigargha sejde qildi.

³² Andin Samuil: — Amaleklarning padishahi Agagni méning aldimgha élip kélinglar, dédi. Agag bolsa xushluq bilan uning qéshigha bardı. Agag könglide: — Shübhisizki, ölüm dehshiti ötüp ketti, dédi.□

³³ Emma Samuil: — Séning qiliching xotunlarni balisiz qilghandek séning anangmu xotunlarning arisida balisiz bolidu, déwidi, Samuil Agagni Gilgaldı Perwerdigarning aldida chanap pare-pare qildi.

³⁴ Andin Samuil Ramahqa bardı. Saul bolsa «Saulning yurti Gibéah» dégen jaydiki öyige chiqip ketti. ³⁵ Samuil ölgen küningiche Saul bilan qayta körüşmıdi. Emma Samuil Saul üçhün qayghurdi. Perwerdigar Saulni Israilning üstige padishah qilghanliqidin epsuslandı.

16

Samuil Dawutning padishah bolushi üçhün uni Mesih qilidu

¹ Perwerdigar Samuilgha: — Sen qachan'ghiche Saul üçhün qayghurup yürısen? Men uni Israilgha seltenet qilishtin mehrum qilip tashlighan emesmu? Münggüzüngni zeytun méyi bilan toldurup barghin. Men séni Beyt-Lehemlik Yessening qéshigha ewetimen. Uning oghulliridin padishah bolushqa özümge birni békittim, dédi.

² Samuil bolsa: — Men qandaq barimen? Saul bu ishni anglisa méni öltürüwétıdu! — dédi. Perwerdigar: — Özüng bilan bir inekni alghach bérıp Perwerdigargha qurbanliq

■ 15:22 Top. 4:17; Hosh. 6:6; Mat. 9:13; 12:7 □ 15:29 «Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi» — Xudani körsitidu, elwette. ■ 15:29 Chöl. 23:19; Yaq. 1:17 □ 15:32 «... Agag bolsa xushluq bilan uning qéshigha bardı. Agag könglide: — Shübhisizki, ölüm dehshiti ötüp ketti, dédi» — bu ayetni ıbraniy tilida chüşinish tes. Bashqa bir terjimisi: «... Agag bolsa titrigen halda uning qéshigha bardı. Agag: — Derweqe ölümning achchiqi qorqunchluqtur! — dédi».

qilish üçün keldim, dégin. ³Yesseni qurbanliqqa chaqirghin, andin Men sanga qilidighiningni ayan qilimen; we Men sanga dégen birisini Özüm üçün mesih qilghin, dédi.

⁴ Samuil Perwerdigarning déginini ada qilip Beyt-Lehemge bardı. Yétip kelgende sheherning aqsaqalliri titrigen halda chiqip: – Bizge tinch-amanliq élip keldingmu? – dep sorıdı.

⁵ U: – Tinch-amanliq élip keldim; Perwerdigargha qurbanliq sunushqa keldim. Siler özünglarni haramdin paklap men bilen bille qurbanliqqa kélinglar, dédi. Shuning bilen u Yesse bilen oghullirini halal qilip qurbanliqqa chaqırdı. ⁶ Ular kelgende Samuil Éliabni körüp ichide: – Perwerdigarning mesih qilidighini shübhisizki Özining aldida turıdu, dédi.

⁷ Lékin Perwerdigar Samuilgha: – Uning teqi-turqigha yaki boyigha qarimighin. Men uni shalliwettim, chünki Xuda insan körgendek körmeydu; insan bolsa sirtqi qiyapitige qaraydu, lékin Perwerdigar qelbge qaraydu, dédi.■

⁸ Andin Yesse Abinadabni chaqirip Samuilning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: – Perwerdigar buni hem tallimidi, dédi.

⁹ Andin Yesse Shammahni uning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: – Perwerdigar buni hem tallimidi, dédi.

¹⁰ Shuninggha oxshash Yesse oghullirining yettisini Samuilning aldidin ötküzdi. Lékin Samuil Yessege: – Perwerdigar bularni hem tallimidi, dédi.

¹¹ Samuil Yessedin: – Barliq yigitler mushularmu? dep sorıdı. U: – Hemmidin kichiki qaldı. Lékin mana, u qoy béqiwatıdu, dédi. Samuil Yessege: – Uni chaqirtip élip kelgin, chünki u kelmigüche dastixanda olturmaymız, dédi.■

¹² Yesse adem mangdurup uni keltürdi. U chirayida qan yügürüp turidighan, közliri chirayliq we kélışken yigit idi. Perwerdigar: – Qopup uni mesih qilghin, chünki *Méning tallighinim* shudur! dédi. ¹³ Samuil may münggüzini élip uni qérindashlirining arisida mesih qıldı. U kündin tartip Perwerdigarning Rohi Dawutning wujudigha chüshti. Samuil bolsa qopup Ramahgha ketti.■

Dawut Saulning aldigha kélidu

¹⁴ Emdi Perwerdigarning Rohi Sauldin ketkenidi, we Perwerdigar teripidin bir yaman roh uni perıshan qıldı. ¹⁵ Saulning xizmetkarlırı uninggha: – Mana Xuda teripidin bir yaman roh séni perıshan qıldı. ¹⁶ Emdi ghojimiz özliri aldiliridiki xizmetkarlırını derhal buyrughaylıki, ular chiltar chélishqa usta ademni tapsun; we shundaq boliduki, Xuda teripidin yaman roh üstlirige kelse u chiltar chalsun, uning bilen halliri obdan bolidu, dédi.

¹⁷ Saul xizmetkarlırigha: – Méning üçün chiltar chélishqa usta bir ademni tépip qéshimgha élip kélinglar, dédi.

¹⁸ Ghulamıların biri uninggha: – Mana Beyt-Lehemlik Yessening chiltargha usta bir oghlini kördüm. U özi batur bir jengchi, gepte hoshyar we kélışken adem iken, shundaqla Perwerdigar uning bilen bille iken, dédi.

¹⁹ Shuning bilen Saul Yessege elchilerni mangdurup: – Qoy baqidighan oghlung Dawutni manga ewetkin, dep éytti.

²⁰ Yesse bir éshekni teyyarlap uninggha nan bilen bir tulum sharab we bir oghlaqni artip, bularni oghli Dawutning qoli bilen Saulgha ewetti. ²¹ Shuning bilen Dawut Saulning qéshigha kélip uning aldida turdı. Saul uninggha tolimu amraq idi; u Saulning yaragh kötürgüchisi boldı. ²² Andin Saul Yessege xewer ewetip: – Dawut méning aldında tursun; chünki u nezirimge yaqti, dep éytti.

■ 16:7 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; ; 147:10-11; Yer. 11:20; 17:10; 20:12 ■ 16:11 2Sam. 7:8; Zeb. 78:70-71 ■ 16:13 Zeb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22

²³ Emdi shundaq boliduki, u *yaman* roh Xuda teripidin Saulning üstige kelgende Dawut chiltarni élip qoli bilen chaldi. Buning bilen Saul aram tépip hali obdan bolup yaman roh uningdin chiqip ketti.

17

Dawut bilen Goliat

¹ Emma Filistiylar jeng qilish üçün qoshunlarini yigdi. Ular Yehudagha tewe Sokohda jem bolup, Sokoh bilen Azikah otturidiki Efes-Dammimda chédirlarni tikti. ² Saul bilen Israillarmu jem bolup Élah jilghisida chédirlirini tikip Filistiylar bilen jeng qilghili sep tüzdi. □ ³ Filistiylar bir tereptiki taghda, Israillar yene bir tereptiki taghda turatti; otturidiki jilgha bar idi.

⁴ Shu waqitta Filistiylarning leshkerghahidin Gatliq Goliat isimlik bir chémpiyon palwan chiqip keldi. Uning égziligi alte gez bir ghérich idi. □ ⁵ Béshigha mis dubulgha, uchisigha qasiraqliq sawut kiygenidi. Uning bu mis sawuti bolsa besh ming shekel kéletti. □

⁶ Pachaqlirigha mistin tizliq baghligan, öshnisige mis atma neyze qisturiwalghanidi.

⁷ Uning neyzisining sépi bolsa bapkarining xadisidek idi; neyzisining béshi alte ming shekel kéletti; qalqan kötürgüchisi uning aldida mangatti.

⁸ U ornida turup Israilning qoshunlarigha mundaq towlaytti: — «Siler némishqa jeng qilish üçün sep tüzgensiler? Men Filistiy emesmu? Siler bolsanglar Saulning qullirighu? Aranglardin bir ademni tallap chiqinglar, u men bilen élishishqa chüshsun! ⁹ U men bilen éliship méni urup öltürse, biz silerning qulliringlar bolimiz. Lékin men uni meghlup qilip öltürsem, siler bizning qullirimiz bolup bizning xizmitimizde bolusiler». ¹⁰ Shu Filistiy yene söz qilip: — Men bügün Israilning qoshunigha haqaret qildimghu? Siler bir ademni chiqiringlar, biz élishayli! — dédi.

¹¹ Saul bilen hemme Israil bu Filistiyning sözlirini anglap, alaqqade bolup bek qorqti.

¹² Dawut Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemde olturuqluq Yesse dégen Efratliq ademning oghli idi. Yessening sekkiz oghli bar idi. Saulning künliride u xéli yashinip qalghanidi.

¹³ Yessening üç chong oghli Saul bilen jengge chiqqanidi. Jengge chiqqan üç oghulning tunjisining ismi Éliab, ikkinchisining ismi Abinadab we üçinchisining Shammah idi.

¹⁴ Dawut hemmidin kichiki idi. Üch chong oghli Saulgha egiship chiqqanidi. ¹⁵ Bezide Dawut Saulning qéshidin öz atisining qoylirini béqish üçün qaytip kéletti. ■

¹⁶ Ashu Filistiy bolsa qiriq kün'gichilik her etigen we kechte chiqip turdi.

¹⁷ Yesse oghli Dawutqa: — Bu efah qomachni we bu on nanni élip leshkerghagha téz bérip akiliringgha bergin, □ ¹⁸ bu on parche qurutni ularning mingbéshigha bérip akiliringning ehwalini sorap ularning képil xétini élip kelgin, dédi. □

¹⁹ Saul, shu *üch oghul* we Israilning hemme ademleri Élah jilghisida turup Filistiylar qarshi jeng qilatti.

²⁰ Dawut bolsa etisi seher qopup qoylarni bir baqquchining qoligha tapshurup, ashliqtülükni élip Yesse uninggha tapilighandek, qoshun istihkamigha yetkende, jengge chiqidighan leshkerler sören kötürüwatqanidi. ■ ²¹ Israil we Filistiylar bir-birige udulmu'udul turup soqushqa sep tüzdi. ²² Dawut bolsa élip kelgen nersilerni yuqtaqlargha qarighuchining qoligha tapshurup sep arisigha yügürüp bérip akiliridin

□ **17:2** «Élah jilghisida» — yaki «dublar jilghisida». □ **17:4** «Uning égziligi alte gez bir ghérich idi» — Tewrattiki «gez» bir jeynekke barawer bolup, yeni 45 santimétr idi. Démek Goliatning égziligi 2.8 métr idi. □ **17:5** «Uning bu mis sawuti bolsa besh ming shekel kéletti» — «besh ming shekel» belkim 60-100 kilogram bolushi mumkin. ■ **17:15** 1Sam. 16:19 □ **17:17** «bu efah qomach» — bir «efah» 27-30 litr bolushi mumkin. □ **17:18** «akiliringning ehwalini sorap ularning képil xétini élip kelgin» — mushu «képil xéti» belkim ular Dawut aparghan nersilerni qobul qilghanliqining ispatini bolushi mumkin. ■ **17:20** 1Sam. 26:5

tinchliq soridi. ²³ U ular bilen sözliship turghanda, Filistiylerdin bolghan Goliat dégen chémpion palwan Filistiylerning sépidin chiqip yene héliqi gepni qildi; Dawut uni anglidi.

²⁴ Israilning hemme ademliri bu ademni körgende qéchip kétishti we bek qorqti.

²⁵ Israilning ademliri bir-birige: — Chiqiwatqan bu ademni kördünglarmu? U Israilgha haqaret qilish üçün chiqidu. Shundaq boliduki, uni öltürgen ademge padishah köp mal-mülük in'am qilidu, öz qizini uninggha xotunluqqa béridu hem atisining jemetini Israil teweside baj-alwandin xalas qilidu, dédi.

²⁶ Dawut öz yénida turghan ademlerdin: — Bu Filistiyni öltürüp Israilgha qilin'ghan shu haqaretni yoqatqan kishige néme qilinidu? Chünki bu xetnisiz Filistiy zadi kim? U qandaqsige menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunlirigha haqaret qilishqa pétinidu? — dédi.

²⁷ Xalayiq uninggha aldinqilarning dégen sözi boyiche jawab bérip: — Uni öltürgen kishige mundaq-mundaq qilinidu, dédi.

²⁸ Lékin uning chong akisi Éliab uning u ademler bilen sözleshkinini anglap qaldi; Éliabning Dawutqa achchiqi kélip: — Némishqa bu yerge kelding? Chöldiki u azghine qoyini kimge tashlap qoydung? Men kibirlikingni we könglüngning yamanliqini bilimen. Sen alayiten jengni körgili kelding, dédi.

²⁹ Dawut: — Men néme qildim? Peqet bir söz qilsam bolmamdiken? — dédi.

³⁰ Dawut burulup bashqisidin aldinqidek soridi, xelq aldida éytqandek uninggha jawab berdi.

³¹ Emma birsi Dawutning éytqan sözlirini anglap qélip Saulgha yetküzdi; u Dawutni chaqirtip keldi. ³² Dawut Saulgha: — Bu kishining sewebidin héchkimning yüriki su bolmisun. Silining qulliri bu Filistiy bilen soqushqili chiqidu, dédi.

³³ Saul Dawutqa: — Sen bu Filistiy bilen soqushqili barsang bolmaydu! Sen téxi yash, emma u yashliqidin tartipla jengchi idi, dédi.

³⁴ Dawut Saulgha: — Qulliri öz atisining qoylirini béqip keldim. Bir shir yaki éyiq kélip padidin bir qozini élip ketse, ³⁵ men uning keynidin qoghlap uni urup qozini aghzidin qutquzup alattim. Eger qopup manga hujum qilsa men uni yaylidin tutuwélip urup öltürettim. ³⁶ Qulliri hem shir hem éyiqni öltürgen; bu xetnisiz Filistiymu ulargha oxshash bolidu. Chünki u menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunigha haqaret keltürdi — dédi. ³⁷ Dawut sözini dawam qilip: — Méni shirning changgilidin we éyiqning changgilidin qutquzghan Perwerdigar oxshashla bu Filistiyning qolidin qutquzidu, dédi. Saul Dawutqa: — Barghin, Perwerdigar séning bilen bille bolghay, dédi.

³⁸ Andin Saul Dawutqa öz jeng kiyimlirini kiygüzüp, béshigha mis dubulghini taqap we uninggha bir jeng sawutini kiygüzdi. ³⁹ Dawut bolsa Saulning qilichini kiyimning üstige ésip, méngip baqti; chünki u bularni kiyip baqmighanidi. Shuning bilen Dawut Saulgha: — Men bularni kiyip mangalmaydikenmen; chünki burun kiyip baqmighan, dep ularni séliwetti. ⁴⁰ U qoligha hasisini élip, ériqtin besh siliq tash ilghap padichi xaltisining yanchuqigha saldi; u salghusini qoligha élip Filistiye yéqin bardi. ⁴¹ Filistiy bolsa chiqip Dawutqa yéqinlashti, qalqan kötürgüchisimu uning aldida mangdi.

⁴² Filistiy Dawutqa birqur sepsélip qarap mesxire qildi. Chünki u téxi yash, bughday önglük we kélisken yigit idi. ⁴³ Filistiy Dawutqa: — Sen hasa kötürüp aldingha kepsen? Sen méni it dep oylap qaldingmu? — dep öz butlirining namlirini tilgha élip Dawutni qarghidi. ⁴⁴ Filistiy Dawutqa yene: — Bu yaqqa kel, men göshüngni asmandiki uchar-qanatlarigha we dalalardiki yirtquchlargha yem qilimen, dédi.

⁴⁵ Dawut Filistiyeke: — Sen qilich, neyze we atma neyzini kötürüp manga hujum qilghili kelding; lékin men sen haqaret qilghan, Israilning qoshunlirining Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen aldinggha hujumgha chiqtim — dédi.

⁴⁶ «Del бүгүн Perwerdigar séni méning qolumgha tapshuridu. Men séni öltürüp béshingni késip alimen; men leshkergahdiki Filistiylerning jesetlirini asmandiki

uchar-qanatlarga we dalalardiki yirtquchlirigha yem qilimen. Buning bilen pütkül jahan Israilda bir Xudaning bar ikenlikini bilidu ⁴⁷ we bu pütkül jamaet Perwerdigarning nusret bérishining qilich, neyze bilen emes ikenlikini bilidu; chünki bu jeng bolsa Perwerdigarningkidur, U séni qolimizgha tapshuridu».

⁴⁸ Filistiy Dawutqa hujum qilghili qopup yéqin kelgende Dawut uninggha hujum qilghili Filistiy qoshunining sépige qarap yügürdi. ⁴⁹ Dawut qolini xaltisigha tiqip bir tashni chiqirip salghugha sélip Filistiyge qaritip atti; tash Filistiyning péshanisige tegdi. Tash uning péshanisige pétip ketti, u düm chüshüp yerge yiqildi.

⁵⁰ Shundaq qilip Dawut Filistiyini salghu we tash bilen meghlup qilip uni urup öltürdi; Dawutning qolida héch qilich yoq idi. ⁵¹ Dawut yügürüp béríp, Filistiyning üstide turup, qilichini qinidin tartip élip uni öltürüp, uning béshini aldi. Filistiyler öz baturining ölgini körüpla, beder qachti. ⁵² Israillar bilen Yehudalar bolsa ornidin qopup sören séliship Filistiyleri jilghighiche we Ekron derwazilirighiche keynidin qoghlap keldi; öltürülgen Filistiyler Shaaraimgha baridighan yolda Gat we Ekron'ghiche yétip ketkenidi. ⁵³ Israil Filistiyleri qoghlashtin yénip kélip ularning leshkergahini bulangtalang qildi. ⁵⁴ Dawut Filistiyning béshini Yérusalémgha élip bardı; uning yarighini bolsa öz chédirigha qoydi.

⁵⁵ Saul Dawutning Filistiyning aldigha chiqqinini körgende qoshunning serdari Abnerdin: — I Abner, bu yigit kimning oghli? — dep soridi. Abner: — I padishah, hayating bilen qesem qilimenki, bilmeymen, dédi.

⁵⁶ Padishah: — Bu yigit kimning oghli iken dep sorap baqqin, dédi.

⁵⁷ Dawut Filistiyini qirip qaytip kelgende Abner uni padishahning qéshigha élip bardı; Filistiyning béshi téxiche uning qolida turatti.

⁵⁸ Saul uningdin: — I yigit, kimning oghlisen? dep soridi. Dawut: — Men silining qulliri Beyt-Lehemlik Yessening oghlimen, dep jawab berdi.

18

Saulning Dawuttin heset qilishi

¹ Dawut bilen Saulning söhbiti ayaghlashqanda, Yonatanning köngli Dawutning könglige shundaq baghlendiki, uni öz jénidek söydi. ² Saul bolsa u küni uni öz yénida élip qélip, uni atisining öyige qaytqili qoymidi.

³ Yonatan Dawut bilen ehde qilishti; chünki u uni öz jénidek söyetti. ⁴ Yonatan uchisidiki tonni sélip Dawutqa berdi, yene jeng kiyimlerini, jümlidin hetta qilichi, oqyasi we kemirini uninggha berdi. ⁵ Saul Dawutni negila ewetse u shu yerge baratti, shundaqla ishlarni jayida qilatti. Shuning üçün Saul uni leshkerlarning üstige qoydi. Bu ish barliq xelqge we hem Saulning xizmetkarlirighimu yaqti.

⁶ Dawut Filistiyini öltürüp köpchilik bilen yan'ghanda Israilning hemme sheherliridiki qiz-ayallar Saulni naxsha éytip ussul oynap qarshi alghili chiqti; ular xushluq ichide dap we üchtar bilen neghme chélishi. ⁷ Qiz-ayallar neghme chalghanda: — Saul minglap öltürdi, we Dawut on minglap öltürdi, dep oqushatti.■

⁸ Buni anglap Saul nahayiti xapa boldi; bu söz uning könglige tegdi. U: — Dawutqa on minglap hésablendi, emma manga peqet minglap hésablendi; emdi padishahlıqtin bashqa uninggha héchnerse kem emes, dédi. ⁹ Shu kündin tartip Saul Dawutni közlep yürdi.

¹⁰ Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymiqan jöyligili turdi. Emdi Dawut bashqa waqittikidek qoli bilen chiltar chaldi; Saulning qolida

neyze bar idi. □ 11 Saul: — Dawutni tamgha neyze bilen qadiwétimen dep, neyzini atti; lékin Dawut ikki qétim özini daldigha aldi.

12 Perwerdigarning Dawut bilenla bolup, özidin yiraqlap ketkini üçün Saul Dawuttin qorqatti. 13 Shuning üçün Saul Dawutni öz yénidin ayrip, uni leshkerlerge mingbéshi qilip qoydi; u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti.□

14 Dawut bolsa hemme ishlarni pem bilen qilatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille idi. 15 Saul uning pemlik ikenlikini körüp uningdin bek qorqatti.

16 Emma pütkül Israil bilen Yehuda xelqi Dawutni söyetti; chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti. □ 17 Saul Dawutqa: — Mana, chong qizim Mérab — men uni sanga xotunluqqa bergüm bar. Sen peqet xizmitimge jan-pida bolup, Perwerdigarning jengliride küresh qilghin, dédi. Chünki Saul ichide: — U méning qolum bilen emes, belki Filistiylerning qoli bilen yoqitilsun, dep xiyal qilghanidi.

18 Emma Dawut Saulgha: — Men kim idim, méning atamning jemeti Israil arisida néme idi, men qandaqmu padishahning küy’oghli bolay? — dédi.

19 Lékin Saulning qizi Mérab Dawutqa bérilidighan waqitta, u Meholatliq Adrielge xotunluqqa bérildi. 20 Emma Saulning qizi Miqalning köngli Dawutqa chüshkenidi. Bashqilar buni Saulgha éytti, bu ishtin Saul xush boldi. 21 Saul: — Qizimni Dawutqa bérey, u uninggha bir sirtmaq bolup, Filistiylerning qolida yoqitilsun, dep oylidi. Shuning bilen Saul Dawutqa: — Bügün ikkinchi qétim küy’oghlum bolisen, dédi.

22 Saul öz ghulamirigha: — Dawutqa astirtin: — Mana, padishah sendin söyünidu, we hemme ghulamiri sanga amraq. Shuning üçün padishahning küy’oghli bolghin, dep éytinglar, dep tapilidi. 23 Saulning ghulamiri bu sözlerni Dawutning quliqigha yetküzdi. Lékin Dawut: — Neziringlarda padishahning küy’oghli bolush kichik ishmu? Men bolsam bir kembeghel we etiwarsiz ademmen — dédi.

24 Saulning ghulamiri Saulgha Dawutning dégenlirini öz eyni yetküzdi.

25 Saul: — Siler Dawutqa: — Padishah sanga bashqa toyluq alghuzmaydu, peqet padishah düshmenliridin intişam élish üçün yüz Filistiyning xetnilikinila alidu, dep éytinglar, dédi (Saulning meqsiti bolsa Dawutni Filistiylerning qolida yoqitish idi).

26 Ghulamir bu sözlerni Dawutqa yetküzdi; padishahning küy’oghli bolush Dawutqa yéqip qaldi. Emdi békitilgen möhlet toshmayla, 27 Dawut turup öz adamliri bilen chiqip ikki yüz Filistiyni öltürdi. Dawut ularning xetnilikini késip élip padishahning küy’oghli bolush üçün bularning hemmisini padishahqa tapshurdi. Saul qizi Miqalni uninggha xotunluqqa berdi.■

28 Saul Perwerdigarning Dawut bilen bille ikenlikini we öz qizi Miqalning uni söyidighanliqini körüp 29 Dawuttin téximu qorqti. Shuning bilen Saul üzlüksiz Dawutqa düshmen boldi.

30 Filistiylerning emirliri daim soqushqa chiqatti; emma her qétim chiqsila Dawutning ishliri Saulning hemme xizmetkarliriningkidin muweppeqiyetlik bolatti; shuning bilen uning nami *xalayıq* teripidin tolimu hórmetke sazawer bolatti.

19

Saul Dawutni öltürüşke intilidu

□ 18:10 «Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymiqan jöyligili turdi» — ibraniy tilida mushu ayettiki «jöylüş» «urghup chiqish» dégen söz bilen ipadilinidu. Bashqa ehwalda bu söz «bésharet bérish»ni körsitidu. □ 18:13 «u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti» — ibraniy tilida «u leshkerler (xelq) aldida chiqip kiretti» dégen söz bilen ipadilinidu. □ 18:16 «chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti» — ibraniy tilida «chünki u ular aldida chiqip kiretti». ■ 18:27 2Sam. 3:14

¹ Saul öz oghli Yonatan we hemme xizmetkarlirige Dawutni öltürüşke buyruq qildi. Lékin Saulning oghli Yonatan Dawutqa bek amraq idi. ² Yonatan Dawutqa: — Atam Saul séni öltürmekchi; emdi ete etigen qattiq éhtiyat qilghin, bir mexpiy jayni tépip özüngni yoshurghin; ³ men özüm chiqip sen yoshurun'ghan étizliqqa bérip atamning yénida turup atam bilen séning toghrangda sözlëship baqay; ehwalni éniq bilgendin kéyin sanga xewer qilay, dédi.

⁴ Yonatan atisi Saulgha Dawutning yaxshi gépini qilip: — Padishah öz xizmetkarigha, yeni Dawutqa yamanliq qilmighay! Chünki u sanga gunah qilmighan; belki uning emelliri özüngge köp yaxshiliqlarni élip kelgen: — ⁵ u öz jénini alqinigha élip qopup héliqi Filistiyni öltürdi we shuning bilen Perwerdigar pütkül Israil üçün chong nusret berdi. Shu chaghda sen özüng körüp xush bolghan emesmu? Emdilikte némishqa Dawutni sewesiz öltürüp naheq qan töküp gunahkar bolmaqchi bolisen? — dédi.

⁶ Saul Yonatanning sözige kirdi. U: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, u ölümge mehkum qilinmaydu, dédi. ⁷ Andin Yonatan Dawutni chaqirip, Dawutqa bolghan ishlarning hemmisini dep berdi. Andin kéyin Yonatan Dawutni Saulning qéshigha élip keldi we u ilgirikidek uning xizmitide boldi.

⁸ Emma yene jeng boldi; Dawut chiqip Filistiylar bilen jeng qilip, ularni qattiq qirip meghlup qildi; ular uning aldidin beder qéchisti.

⁹ Emdi Perwerdigar teripidin qabahetlik bir roh yene Saulni basti. U öz öyide qolida neyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa qoli bilen saz chélip turatti. ■ ¹⁰ Saul neyze bilen Dawutni sanjip tamgha qadap qoymaqchi boliwidi, lékin Dawut özini qachuruwaldi, neyze tamgha qadilip qaldi. Dawut shu kéchisi qéchip qutuldi.

¹¹ Saul birnechche chaparmenlerni Dawutning öyige ewetip uni paylap turup etisi tang yorughanda uni öltürüşke mangdurdi. Emma Dawutning ayali Miqal uninggha: — Eger bu kéche jéningni élip qachmisang, ete öltürülisen, dédi. ¹² Shunga Miqal Dawutni penjirdin chüshürüp qoydi. Shundaq qilip u qéchip qutuldi. ¹³ Andin Miqal bir «terafim» butni élip kariwatqa yatquzup, béshigha öchke yungidin qilin'ghan bir yastuqni qoyup, ediyal bilen yépip qoydi.□

¹⁴ Saul Dawutni tutush üçün chaparmenlerni ewetkende Miqal: — U aghrip qaldi, dédi.

¹⁵ Saul chaparmenlerni *qaytidin* ewetip: — Uni kariwat bilen qoshup élip kélinglar, uni öltürimen, dep buyruydi.

¹⁶ Chaparmenler kirgende, mana kariwatta bu but yatatti, béshigha öchke yungidin qilin'ghan yastuq qoyulghanidi. ¹⁷ Saul Miqalgha: — Némishqa méni bundaq aldap, düshminimni qachuruwétisen? — dédi. Miqal Saulgha jawab bérip: — U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi, dédi.□

¹⁸ Dawut qéchip qutulup, Ramahqa Samuilning qéshigha bérip, Saulning uninggha qilghanlirining hemmisini dep berdi. Andin u Samuil bilen Nayotqa bérip olturaqlashti.

¹⁹ Birs Saulgha: — Dawut Ramahdiki Nayotta bar iken, dep xewer berdi. ²⁰ Saul Dawutni tutup kélüşke chaparmenlerni mangdurdi. Emma ular yétip barghanda peyghemberlerning bir jamaiti bésharet bériwatqanliqini we Samuilningmu ularning arisida turup ulargha nazarechilik qiliwatqanliqini kördi; shundaq boldiki, Xudaning Rohi Saulning chaparmenlirining wujudighimu chüshüp, ularmu hem bésharet bérishke bashlidi.

²¹ Bu xewer Saulgha éytildi; u yene bashqa chaparmenlerni ewetti, lékin ularmu bésharet bérishke chüshti. Andin Saul üçinchi qétim yene chaparmenlerni mangdurdi. Ular mu hem bésharet bérishke chüshti. ²² Andin Saul özi Ramahqa bérip, Sequdiki chong quduqqa yétip kelgende, «Samuil bilen Dawut nede?» — dep soridi. Birs: — Ular Ramahdiki

■ **19:9** 1Sam. 16:14; 18:10 □ **19:13** «terafim» — birxil but. Miqalning yénida bundaq butning bolushi Tewratqa xilap, elwette. □ **19:17** «U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi» — ibranij tilida: «U: «Méni qoyuwetkin; séni öltürüşümning néme hajiti?» dédi».

Nayotta bar iken, dep jawab berdi.

²³ Shunga u Ramahdiki Nayotqa yétip keldi; Xudaning Rohi uning wujudighimu chüshti; shuning bilen umu piyade méngip Ramahdiki Nayotqa barghuche bésharet bérip mangdi. ²⁴ U hetta kiyimlirini séliwétip Samuilning aldida bésharet berdi; pütün bir kéche we pütün bir kündüz u yerde yalingach yatti. Buning bilen: — «Saulmu peyghemberlerdinmu?» deydighan gep peyda boldi. □

20

Yonatan Dawutni qoghdimaqchi

¹ Dawut Ramahdiki Nayottin qéchip Yonataning qéshigha bérip uninggha: — Men néme qiliptimen? Néme qebihlik qiliptimen? Atang aldida néme gunah qiliptimen, u méning jénimni almaqchi boluwatidu? — dédi.

² U uninggha: — Yoqsu, bundaq ish néri bolsun! Sen ölmeysen. Chong ish bolsun, kichik ish bolsun atam manga démey qoymaydu. Némishqa atam bu ishni mendin yoshuridikine? Hergiz undaq bolmaydu, dédi.

³ Lékin Dawut yene qesem qilip: — Atang séning neziringde iltipat tapqinimni jezmen bilidu. Shunga u könglide: — Yonatan buni bilip qalmisun; bolmisa uninggha azar bolidu, dégendu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen, jéning we hayating bilen aldingda qesem qilimenki, manga ölümning ariliqi bir qedemla qaldi, dédi.

⁴ Yonatan Dawutqa: — Könglüng némini xalisa shuni qilay, dédi.

⁵ Dawut Yonatan'gha mundaq dédi: — Mana ete «yéngi ay» bolidu; men adettikidek padishah bilen hemdastixan bolmisam bolmaydu. Lékin méni qoyup bergin, men üçinchi küni axshimighiche dalada mökünüwalay. ⁶ Atang méning sorunda yoqluqimni körüp sorisa, sen uninggha: «Dawut mendin öz shehiri Beyt-Lehemge tézraq bérip kélishke jiddiy ruxset soridi, chünki u yerde pütkül ailisi üçün bir yilliq qurbanliq ötküzidiken», dégin, dédi. ⁷ Eger u: — Obdan boptu, dése, qulung tinch-aman bolidu: — Lékin u achchiqlansa, uning manga yamanliq qilishni niyet qilghanliqidin guman qilmighin. ⁸ Sen qulunggha iltipat körsetkin; chünki sen özüng bilen Perwerdigarning aldida qulungni ehdiyleshtürgensen. Lékin eger mende bir yamanliq bolsa sen özüngla méni öltürgin; méni élip bérip atanggha tapshurushning néme hajiti? — dédi. ■

⁹ Yonatan: — Undaq xiyal sendin néri bolsun! Eger atamning sanga yamanliq qilidighan niyiti barliqini bilip qalsam, sanga deyttim emesmu? — dédi.

¹⁰ Dawut Yonatan'gha: — Eger atang sanga qattiq gep bilen jawab berse, kim manga xewer béridu? — dédi.

¹¹ Yonatan Dawutqa: — Kelgin, dalagha chiqayli, dédi. Shuning bilen ikkisi dalagha chiqti. ¹² Yonatan Dawutqa mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar manga *guwahki*, men ete yaki ögünlükke mushu waqitta atamning niyitini bilip, sanga iltipatliq bolsa, men adem mangdurup sanga melum qilmamdim? ¹³ Eger atam sanga yamanliq qilmaqchi bolsa, men séni tinch-aman yolgha sélish üçün sanga adem ewetip xewer bermisem, Perwerdigar manga séning béshinggha chüshkendinmu artuq chüshürsun; emdi Perwerdigar atam bilen bille bolghandek séning bilen bille bolsun.

¹⁴ Hayatla bolsam méni ölmisun dep Perwerdigarning méhribanliqini manga körsetkeysen.

¹⁵ Men ölüp ketken teqdirdimu, öydikirimdin hem héch waqit méhribanliqingni üzmikeysen; Perwerdigar sen Dawutning hemme düshmenlirini yer yüzidin yoqatqandin kéyinmu shundaq qilghaysen».

□ **19:24** «Buning bilen: — «Saulmu peyghemberlerdinmu?» deydighan gep peyda boldi» — 10-bab, 12-ayet we uningdiki izahatni körüng. ■ **20:8** 1Sam. 18:3

¹⁶ Shuning bilan Yonatan Dawutning jemeti bilan ehde qiliship: — Perwerdigar Dawutning dūshmenliridin h́esab alsun, d́edi. ¹⁷ Andin Yonatan yene ́ozining Dawutqa bolghan muhebbiti bilan uninggha qesem qildurdi; chūnki u uni ́oz j́enidek śoyetti.

¹⁸ Yonatan Dawutqa mundaq d́edi: — Ete ýengi ay bolidu. Mana śening ornung bosh qalidu, kishiler śening yoqluqinggha diqqet qilidu. ¹⁹ ́Uchinchi ḱuni sen chūshūp aldinqi q́etim bu ishqa yolucqiningda ́ozūngni yoshurghan jaygha b́erip «Ézel» d́egen tashning ýenida turup turghin. ²⁰ Nen tashning ýenidiki bir jaygha xuddi nishanni qaralighandek ́uch pay ya oqi atay.

²¹ Andin ghulamni mangdurup: — «Ya oqlirini t́epip kelgin» — deymen. Eger men ghulamgha: — Ene, oqlar arqa terepte turidu, ularni ́elip kel, d́esem, sen chiqip ýenimgha kelgin; shundaq bolghanda, Perwerdigarning hayati bilan qesem qilimenki, sen ́uchūn tinch-amanliq bolidu, h́ech ish bolmaydu. ²² Ĺekin ghulamgha: — Ene, oqlar aldingda turidu, d́esem, sen ketkin, chūnki undaq bolsa, Perwerdigar śeni ketküzüwetken bolidu.

²³ Emdilikte men bilan sen śozleshken ish toghruluq, Perwerdigar sen bilan ḿening otturimda guwahchidur.

²⁴ Shuning bilan Dawut dalada ḿokūnūwaldi. Ýengi ay kelgende, padishah taam ýegili dastixanda olturdi. ²⁵ Padishah bolsa burunqidekla ́oz ornida tamning ýenidiki t́orde olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abner Saulning ýenida olturdi. Ĺekin Dawutning orni bosh qaldi. □ ²⁶ Emma Saul u ḱuni h́echńeme d́emidi. Chūnki u: — Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup qaldi. U jezmen napak bolup qaptu, dep oylidi. □ ²⁷ Ĺekin Dawutning orni ýengi ayning etisimu, yeni ayning ikkinchi ḱunimu bosh idi. Saul oghli Yonatandin: — Ńemishqa Yessening oghli yaki t́unūgūn yaki b́ugūn tamaqqa kelmeydu, dep soridi.

²⁸ Yonatan Saulgha jawab b́erip: — Dawut Beyt-Lehemge barghili mendin jiddiy ruxset sorap: — ²⁹ Ḿening b́erishimgha ruxset qilghin, ailimizning sheherde bir qurbanliq ishi bolghach akam ḿening b́erishimni ́eytiptu; eger śening neziringde iltipat tapqan bolsam q́erindashlirim bilan ḱorūshūp ḱelishke ruxset bergin, d́edi. Shunga u padishahning dastixinigha kelmidi, d́edi.

³⁰ Saulning Yonatan'gha qattiq ghezipi ḱelip: — I buzuq, kaj xotunning oghli, ńemishqa Yessening oghlini ́ozūngge tallap, ́ozūngni shermende qilip we anangni nomusqa qoyghiningni bilmemdimen? ³¹ Eger Yessening oghli yer ýüzide tirik bolsila, sen hem śening padishahliqing mustehkem bolmaydu. Shunga emdi adem ewetip uni ḿening q́eshimgha ́elip kelgin, chūnki u ́olūmge mehkemdur! — d́edi.

³² Yonatan atisi Saulgha jawab b́erip: — U ńemishqa ́olūmge mehkum qilinishi ḱerek? U ńeme qiptu? — d́edi.

³³ Andin Saul Yonatan'gha sanjish ́uchūn uninggha neyzini atti; buning bilan Yonatan atisining Dawutni ́oltürmekchi bolghanliqini ́eniq bilip yetti. ³⁴ Yonatan bolsa qattiq achchiqlap dastixandin qopup ketti we ýengi ayning ikkinchi ḱuni h́ech taam ýemidi. Chūnki atisining Dawutni shundaq haqaretlishi uninggha qattiq azar bolghanidi.

³⁵ Etisi Yonatan dalagha chiqip Dawut bilan ḱelishken jaygha bardı. Uning bilan bir kichik ghulam bille bardı.

³⁶ U ghulamgha: — Sen ýugūr, men atqan ya oqlirini t́epip kelgin, d́edi. Ghulam ýugürdi, u bir oqni uning aldi teripige atti. ³⁷ Ghulam Yonatan atqan oq chūshken jaygha kelgende Yonatan ghulamni chaqirip: — Oq śening aldi teripingde turmamdu? — d́edi. ³⁸ Andin Yonatan ghulamni yene chaqirip: — Bol, ittik bol, hayal bolmighin! — d́edi. Yonatanning

□ **20:25** «Padishah bolsa burunqidekla ́oz ornida tamning ýenidiki t́orde olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abner Saulning ýenida olturdi» — Yonatanning «ornidin turushi» belkim taghisi Abnerning h́ormiti ́uchūn uninggha Saulning ýenidiki orunni boshitish ́uchūn. Bashqa xil terjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi» □ **20:26** «Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup qaldin» — «napak bolush»: Musa peyghemberge chūshürölgen qanun boyiche, birsi mesilen bir ́ölükke tegken bolsa bir mezigil «napak» bolatti — shundaq bolsa uning h́ech qurbanliq (mesilen, ýengi aydiki qurbanliqlar)din ýeyishige bolmaytti.

ghulami ya oqini yighip ghojisigha élip keldi. ³⁹ Lékin ghulamning bolghan ishtin xewiri uq idi. Buni yalghuz Yonatan bilen Dawutla biletti.

⁴⁰ Andin Yonatan ghulamigha yaraghlirini bérip uninggha: — Ularni sheherge élip ketkin, dédi.

⁴¹ Ghulam ketkendin kéyin Dawut *tashning* jenub teripidin chiqip yerge yiqilip üç qétim tezim qildi. Ular bir-birini söyüshti, bir-birige ésiliship yighlashti, bolupmu Dawut qattiq yighlidi.

⁴² Yonatan Dawutqa: — Sepiring tinch-aman bolsun; chünki biz ikkimiz: — Perwerdigar méning bilen séning otturungda we méning neslim bilen séning nesling otturisida menggüge guwah bolsun, dep Perwerdigarning nami bilen qesem ichishken, dédi. Dawut ornidin qopup mangdi, Yonatanmu sheherge kirip ketti.

21

Dawut Nob shehirige baridu

¹ Dawut emdi Nobqa kélip Aximelek kahinning qéshigha bardu. ² Lékin Aximelek Dawutni körgende titrep qorqup uninggha: — Némishqa birimu sen bilen kelmey yalghuz kelding? — dédi.

³ Dawut Aximelek kahin'gha: — Padishah manga melum bir ishni buyrup: — Men sanga buyrughan ish yaki sanga tapilghan yolyoruq toghrisidin héchkim birnéme bilmisun, dégenidi. Öz ghulamirimni bolsa melum bir jaygha bérishqa békitip qoydum. ⁴ Emdi qolungda néme bar? Besh nan, yaki néme bolsa, shuni manga bergin, dédi.

⁵ Kahin Dawutqa jawab bérip: — Qolumda adettiki nan yoq, peqet muqeddes nan bar. Eger ghulamir ayallargha yéqinlashmighan bolsa yése rawa bolidu, dédi.

⁶ Dawut kahin'gha jawab bérip: — Berheq, men bashqa waqitlarda chiqqinimgha oxshash, ayallar bizdin yiraq bolghili üç kün boldi. Men *herqétim* chiqqanda, gerche adettiki seper bolsimu, ghulamirlarning qachiliri pak bolidighan yerde, бүгүн ular we qachiliri téximu pak bolmamdu, dédi. □

⁷ Shuning bilen kahin uninggha muqeddes nandin berdi, chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi. Bu nan Perwerdigarning huzurigha yéngi issiq nan qoyulghan küni almashturulghan nanlar idi □ ■ ⁸ (lékin u küni Saulning xizmetkarliridin melum birsi u yerde Perwerdigarning huzurida qaldurulghanidi. Uning ismi Doeg bolup Saulning padichilirining chongi idi).

⁹ Dawut Aximelekke: — Qolungda neyze yaki qilich yoqmu? Padishah tapshurghan ish jiddiy bolghach yaki qilich yaki bashqa yaraghlirimni élip kélelmidim, dédi.

¹⁰ Kahin: — Sen Élah jilghisida öltürgen Filistiy Goliatning qilichi bu yerde bar, u efodning keynide, bir parche rextke oraqliq halda turidu. Xalisang alghin, uningdin bashqisi yoq, dédi. Dawut: — Bu tengdishi yoq qilichtur, shuni manga bergin, dédi.

¹¹ Dawut u küni qopup Sauldin qéchip Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardu.

¹² Lékin Aqishning xizmetkarliri uninggha: — Bu zéminning padishahi Dawut emesmu? Uning toghrisida qiz-ayallar bir-birige: —

Saul minglap öltürdi,

We Dawut on minglap öltürdi,

— dep naxsha-ghezel oqushup ussul oynighan emesmu, dédi. ■

□ **21:6** «...gerche adettiki seper bolsimu, ghulamirlarning qachiliri pak bolidighan yerde, бүгүн ular we qachiliri téximu pak bolmamdu» — bashqa nechche terjimisi uchrishi mumkin. □ **21:7** «chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi» — «teqdim nan»: — yaki «(Xudaning) huzuri néni», yaki «tizilghan nan». «Mis.» 25- we 35-babni körüng. ■ **21:7** Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luqa 6:3 ■ **21:12** 1Sam. 18:7

¹³ Dawut bu sözlarni könglige püküp Gatning padishahi Aqishtin bek qorqti. ¹⁴ Shuning uchün ularning köz aldida özining yürüş-turushlirini özgertip, ularning qolida turghan waqtida özini sarangdek körsetti; u derwazilarning ishiklirige jijip, tükürükini saqiligha aqturatti.

¹⁵ Aqish xizmetkarlirigha: — Mana bu ademning sarangliqini körmemsiler? Uni némishqa méning aldimgha élip keldinglar? ¹⁶ Mende saranglar kemchilmidi? Siler bu kishini aldimgha sarangliq qilghili élip keldinglarmu? Bu adem méning öyümge kirishi kérekmu? — dédi.

22

Dawut Mizpah we Adullamgha baridu

¹ Dawut u yerdin kétép Adullamdiki ghargha qachti. Uning qérindashliri bilen atisining pütkül jemeti buni anglap uning qéshigha bard. ² Ézilgen, qerzdar bolghan we derdmennerning hemmisi yighilip uning yénigha keldi we u ularning serdari boldi. Uninggha qoshulghan ademler bolsa töt yüzche idi.

³ Dawut u yerdin chiqip Moabdiki Mizpahqa bérip Moabning padishahidin: — Xudaning méni néme qilidighinini bilgüche, ata-anamning bu yerge kélip aranglarda turushigha yol qoyghayla, dep telep qildi. □ ⁴ Dawut atisi we anisini Moabning padishahining qéshigha élip keldi. Dawut qorghanda turghan pütkül künlerde ata-anisi uning bilen bille turdi.

⁵ Emma Gad peyghember Dawutqa: — Qorghanda turmay, bu yerdin chiqip, Yehuda zéminigha barghin, dédi. Shuning bilen Dawut u yerdin ayrilip, Heret ormanliqigha bard.

Saul Nobdiki kahinlarni öltüridu

⁶ Saul Dawutning nede turuwatqanliqidin xewer tapti. Saul bu waqitta Ramahdiki Gibéahda égiz bir jayda yulghun derixining tüwide olturatti. Uning qolida neyzisi bar idi, barliq xizmetkarliri chöriside turatti. ⁷ Saul chöriside turghan xizmetkarlirigha: — I Binyaminliqlar, qulaq sélinglar! Yessening oghli her biringlarga étizlar bilen üzümzarlarni teqsim qilip béremdu? Hemminglarni ming béshi we yüz béshi qilamdu?

⁸ Siler hemminglar manga qest qildinglar, öz oghlumning Yessening oghli bilen ehde qilishqinini héchkim manga uqturmidi. Héch qaysinglar manga ich aghritmidinglar yaki öz oghlumning méning xizmetkarimni manga yoshurun hujum qilishqa qutratqinidin manga xewer bermidinglar, dédi.

⁹ Andin Saulning xizmetkarlirining ichige kiriwalghan Doeg: — «Men Yessening oghlining Nobqa Axitubning oghli Aximelekning qéshigha kelginini kördüm, ¹⁰ — Aximelek uning uchün Perwerdigardin yol soridi we uninggha ozuq-tülük bilen Filistiy Goliatning qilichini berdi» — dédi.

¹¹ Padishah adem ewetip Axitubning oghli kahin Aximelekni, shundaqla uning atisining pütkül jemetini, yeni Nobdiki kahinlarnimu chaqirtip keldi. Ularning hemmisi padishahning qéshigha keldi.

¹² Saul: — I Axitubning oghli anglighin, dédi. U: — I ghojam, mana men, dédi.

¹³ Saul uninggha: — Némishqa siler, sen bilen Yessening oghli, manga qest qilisiler? Sen uninggha nan we qilich bérip, uning uchün Xudadin yol soridingghu? Mana emdi u bügünkidek manga hujum qilmaqchi bolup paylap yürmekte! — dédi.

¹⁴ Aximelek padishahqa jawab bérip: — Silining barliq xizmetkarlirining arisida Dawutdek sadiq kim bar? U padishahning küy'oghli, silining mexpiy meslihetlirige ishtirak

□ 22:3 «Moabdiki Mizpah» — yaki «Moabdiki Mizpeh».

qilghuchi we ordiliri ichide izzetlik emesmidi? ¹⁵ Men peqet uning üçün Xudadin yol sorashni bügünla bashlidimmi? *Asiyliq* qilish mendin néri bolsun! Padishah öz qulini we atamning pütkül jemetini eyibke buyrumighayla, chünki qullirining bu ishtin qilche xewiri yoq, dédi. □

¹⁶ Lékin padishah: — I Aximelek, sen ölisen, sen we atangning pütkül jemeti choqum ölisiler, dédi. ¹⁷ Padishah öz chörisidiki chaparmenlirige: — Mang, Perwerdigarning kahinlirini öltürünglar! Chünki ular hem Dawutqa hemdem boldi hem uning qachqinini bilip turup manga xewer bermidi, dédi. Lékin padishahning qol astidikiliri Perwerdigarning kahinlirini öltürüşke qol kötürgili unimidi.

¹⁸ Emdi padishah Doegke: — Sen bérip kahinlarni öltürüwetkin, dédi. Édomluq Doeg bérip kahinlarni öltürdi; bu küni u kanaptin toqulghan efod kiygen seksen besh ademni öltürdi.

¹⁹ Andin u kahinlarning shehiri Nobda olturghuchilarni qirdi, yeni er we ayallar, balilar we bowaqlar, kala, éshek, qoylar — hemmisini qilichlidi. ²⁰ Emma Axitubning oghli Aximelekning Abiyatar dégen bir oghli qutulup Dawutning qéshigha qéchip keldi.

²¹ Abiyatar Dawutqa Saul Perwerdigarning kahinlirini öltürdi, dep xewer berdi.

²² Dawut Abiyatargha: — U küni Doegning u yerde ikenlikini körüp, uning jezmen Saulgha xewer béridighinini bilgenidim. Men atangning pütkül jemetining öltürülüşhige zamin boldum, dédi. ²³ Men bilen bille turghin, héch qorqmighin. Chünki méning jénimni almaqchi bolghanlar séning jéningnimu hem almaqchi. Méning qéshimda bixeter turisen, dédi.

23

Dawut Kéilah shehirini qutquzidu

¹ Birsu Dawutqa xewer bérip: — Mana Filistiylar Kéilahgha hujum qilip xamanlarni bulap-talimaqta, dédi.

² Dawut Perwerdigardin: — Men bérip bu Filistiylarğa zerbe bérimenmu? — dep soridi. Perwerdigar Dawutqa: — Bérip Filistiylarğa zerbe bérip Kéilahni azad qilghin, dédi.

³ Lékin Dawutning ademliri uninggha: — Mana biz Yehuda zéminida turupmu qorqawatqan yerde, Kéilahgha bérip Filistiylarning qoshunlirigha hujum qilsaq qandaq bolar? — dédi.

⁴ Shunga Dawut yene bir qétim Perwerdigardin soriwidi, Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Sen ornungdin turup Kéilahgha barghin; chünki Men Filistiylarni qolunggha tapshurimen, dédi. ⁵ Buning bilen Dawut öz ademliri bilen Kéilahgha bérip Filistiylar bilen soqushup, mallirini olja qilip, ularni qattiq qirdi. Dawut shundaq qilip Kéilahda turuwatqanlarni qutquzdi.

Dawut Saulning changgilidin yene qutulidu

⁶ Emdi Aximelekning oghli Abiyatar Kéilahgha qéchip kélip Dawutning qéshigha kelgende, uning qolida efod bar idi. ■

⁷ Birsu Saulgha, Dawut Kéilahgha keptu, dep xewer berdi. Saul: — Emdi Xuda uni méning qolumgha tashlap tapshurdi. Chünki u derwaziliri we taqaqliri bar sheherge kirgechke solunup qaldi, dédi. ⁸ Emdi Saul Dawut bilen ademlirini muhasirige élish üçün hemme xelqni Kéilahgha bérip jeng qilishqa chaqirdi.

□ 22:15 «chünki qullirining bu ishtin qilche xewiri yoq» — ibraniy tilida «chünki qullirining bu ishtin azmu, jiqmu xewiri yoq». ■ 23:6 1Sam. 22:20

9 Dawut Saulning özini qestleydighanligini bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efodni élip kelgin, dédi. □ 10 Andin Dawut: — I Israilning Xudasi Perwerdigar, menki Séning qulung Saulning bu sheharni méning sewebimdin xarab qilish üçün Kéilahgha kélisque gestlewatqanligini éniq anglidi. 11 Kéilahdikiler méni uning qoligha tutup bérermu? Saul öz bendeng anghandek bu yerge kélermu? I Israilning Xudasi Perwerdigar, Sendin ötünimenki, öz bendengge bildürgeysen, dédi. Perwerdigar: — U bu yerge kélidu, dédi. □ 12 Dawut yene: — Kéilahtikiler méni we ademlirimni Saulning qoligha tutup bérermu, dédi. Perwerdigar: — Ular silerni tutup béridu, dédi. 13 Emdi Dawut ademliri bilen (texminen alte yüzche) ornidin turup Kéilahdin chiqip, özliri baralaydighan terepke qarap ketti. Saulgha, Dawut Kéilahtin qéchiptu dep xewer bérilgende u uni qoghlashqa chiqmidi. 14 Dawut bolsa chöldiki qorghhan-qiyalarda hemde Zif chölining taghlirida turdi. Saul uni her küni izdeytti; lékin Xuda uni uning qoligha tapshurmidi. 15 Emdi Dawut Saulning özini öltürgili chiqidighanligini bayqap qaldi. Shu chaghda u Zif chölidiki bir ormanliqta turatti. □ 16 Saulning ogli Yonatan bolsa ormanliqqa chiqip Dawutning qéshigha bérip, uni Xuda arqiliq righbetlendirüp uninggha: — □ 17 Qorqmighin; chünki atam Saulning qoli séni tapalmaydu. Sen belki Israilning üstide padishah bolisen, men bolsam séning weziring bolimen, buni atam Saulmu bilidu, dédi. 18 Andin ular ikkiylen Perwerdigarning aldida ehde qilishti; Dawut bolsa, ormanliqta turup qaldi, Yonatan öz öyige yénip ketti. 19 Shuningdin kéyin Ziftikiler Gibéahta turuwatqan Saulning qéshigha kélip: — Mana, Dawut Xaqilahning égzilikidiki Yeshimonning jenubi teripige jaylashqan ormanliqtiki qorghhanlarda yoshuruniwaldi, bilmemdila? 20 Shunga, i padishah, qachan köngülliri tartsa shu chaghda kelsile; bizning burchimiz uni padishahning qoligha tutup bérishtur, dédi. 21 Saul: Manga ich aghritqininglar üçün Perwerdigar silerge bext ata qilghay. 22 Emdi silerdin ötünimenki, bérip zadi qaysi yerde turidighinini jezmleshtürünglar, uning iz-dérikini éniqlap, we kimning uni körgenlikini bilip kélinglar; chünki kishiler éytishiche u intayin hiyliger iken, dédi. 23 Shunga bérip, uning yoshurun'ghan barliq mexpiy jaylirini éniq körüp kélinglar, yéningha yénip kélip manga eynini éytinglar. Andin men siler bilen bille barimen; we shundaq boliduki, eger u zéminda bolsila, men Yehudiylarning minglighanlarning arisidin uni izdep tapimen, dédi. 24 Ular qopup Sauldin ilgiri Zifqa bard; lékin Dawut öz ademliri bilen Maon chöllükidiki Yeshimonning jenub teripidiki Arabah tüzlenglikide turuwatatti. 25 Saul ademliri bilen Dawutni izdep bard. Kishiler bu xewerni Dawutqa éytti; shuning bilen u chüshüp, qiyagha bérip Maon chölide turdi. Saul buni anglap Dawutning keynidin qoghlap Maonning chölige chiqti. 26 Saul taghning bu teripide mangdi, emma Dawut ademliri bilen taghning u teripide mangdi. Dawut Sauldin qéchish üçün aldiriwatqanidi; lékin Saul ademliri bilen Dawut we uning ademlirini tutimiz dep ularni qorshighili turdi. 27 Emma bir xewerchi Saulning qéshigha kélip uninggha: — Filistiylar zéminimizning jenub teripige kirip bulang-talang qiliwatidu, tézdin qaytsila, dédi. 28 Shuning bilen Saul yénip Dawutni qoghlashdin toxtap Filistiylar bilen soqushqili chiqti. Shunga u yer Séla-Hammahlékot dep ataldi. □ 29 Dawut bolsa u yerdin chiqip En-Gedining tagh-qorghhanliqida turdi.

□ 23:9 «Dawut Saulning özini qestleydighanligini bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efodni élip kelgin, dédi» — körüniduki, 10-12-ayettiki soallarni Dawut efod wasitisi bilen Perwerdigardin soraydu. □ 23:11 «...kélermy?... kélidu» — ibraniy tilida «...chüshermi?... chüshidu» déyilidu. □ 23:15 «Zif chölidiki bir ormanliqta..» — yaki «Zif chölidiki xoreshe shehiride...». □ 23:16 «Yonatan... Dawutni ... righbetlendirdi» — ibraniy tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) qolini küchlendürdi» déyilidu. □ 23:28 «Séla-hammahlékot» — menisi belkim «ayrighuchi Qoram tash».

24

Dawut Saulni ayaydu

¹ Saul Filistiyilarni qoghlap chiqirip yan'ghanda uninggha: — Mana, Dawut En-Gedidiki chölde turuwétiptu, dégen xewer bérildi. ² Saul emdi pütkül Israildin xillan'ghan üç ming ademni élip Dawut bilen ademlerini izdigili «Yawa tékiler» qoram tashliqigha chiqti. ³ U yolning yénidiki qoy qotanlirigha kelgende, shu yerde bir ghar bar idi. U teret qilish üçün ghargha kirdi; Dawut bilen ademleri gharning ichkiriside olturatti.

⁴ Dawutning ademleri uninggha: — Mana Perwerdigarning sanga: — Öz dühminingni séning qolunggha bérimen, néme sanga layiq körünse shuni qilghin, dégen küni del mushu kün iken, dédi. Dawut qopup Saulning tonining péshini tuydurmay késiwaldi.

⁵ Lékin Saulning tonining péshini keskini üçün Dawut könglide qattiq epsuslandi. ⁶ U öz ademlirige: — Perwerdigar méni Perwerdigar Özi mesih qilghan ghojamgha bundaq qolumni uzartishtin saqlisun, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédi.

⁷ Shu söz bilen Dawut öz ademlerini tosop Saulgha chéqilghili qoymidi. Saul bolsa qopup ghardin chiqip öz yoligha ketti. ⁸ Andin Dawutmu turup ghardin chiqip Saulning keynidin: — I ghojam padishah! — dep chaqirdi. Saul keynige qarawidi, Dawut égilip yüzini yerge yaqqan halda tezim qildi. ⁹ Dawut Saulgha mundaq dédi: — «Mana, Dawut séni qestleshke purset izdewatidu, deydighan kishilarning sözige némishqa qulaq salila?

¹⁰ Mana bugün öz közliri bilen kördiliki, Perwerdigar bugün gharda silini öz qolunggha bergenidi. Beziler manga uni öltürüwetkin, dédi; lékin men silini ayap: — Ghojamgha qolumni uzartmaymen, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédim. ¹¹ Qarisila, i ata, qolumdiki tonlirining péshige. Silini öltürmey tonlirining péshini keskenlikimdin shuni bilsileki, könglümde silige ya yamanliq ya asiqliq yoq, silige gunah qilghinim yoq, lékin sili jénimni alghili paylimaqtıla. □ ¹² Perwerdigar men bilen silining otturimizda höküm qilsun, méning hésabimni silidin Perwerdigar alsun; lékin méning qolum silige kötürülmeydu. ¹³ Konilar: — «Rezillik rezillerdin chiqidu» dep éytqaniken, lékin öz qolum silige kötürülmeydu. ¹⁴ Israilning padishahi kimni tutqili chiqti? Kimni qoghlap yürüdu? Bir ölük itni, xalas! Yalghuz bir bürgini, xalas! ¹⁵ Perwerdigar soraqchi bolup men bilen silining otturimizda höküm chiqarsun! U heq-naheqni ayrip, dewayimni sorap méni silining qolliridin xalas qilip, adalet yürüргеy!» — dédi.

¹⁶ Dawut Saulgha bu sözlerni éytqanda Saul: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut? — dédi. Andin Saul yuqiri awaz bilen yighlap ketti. ¹⁷ U Dawutqa: — «Sen mendin adilsen, chünki sen manga yaxshiliq qayturdung, lékin men sanga yamanliq qayturdum. ¹⁸ Sen bugün manga yaxshiliq qilghanliqingni obdan körsitip berding; Perwerdigar méni qolunggha tapshurghan bolsimu, sen méni öltürmiding. ¹⁹ Birsiz öz dühminini tapsa, uni aman-ésen ketkili qoyamdu? Perwerdigar séning manga bugün qilghan yaxshiliqing üçün sanga yaxshiliq yandurghay. ²⁰ Emdi mana, shuni bildimki, sen jezmen padishah bolisen, Israilning padishahliqi séning qolungda tiklinidu. ²¹ Lékin hazir Perwerdigar bilen manga qesem qilghinki, mendin keyin méning neslimni yoqatmay, namimni atamning jemetidin öchürmigeysen», dédi.

²² Shuning bilen Dawut Saulgha qesem qildi. Saul öz öyige yénip ketti; Dawut ademleri bilen qorghhan-qiyagha chiqip shu yerde turdi.

25

Samuil ölidu

□ **24:11** «könglümde silige ya yamanliq ya asiqliq yoq» — ibraniy tilida «qolumda silige ya yamanliq ya asiqliq yoq».

¹ Samuil öldi. Pütkül Israil yighilip uning üçhün matem tutti; ular uni uning Ramahdiki öyide depne qildi. Dawut bolsa qopup Paran chölige bardı.■

Dawut, Nabal, Abigail

² Emdi tirikchiligi Karmelde bolghan, Maonda olturuqluq bir adem bar idi. Bu kishi bek bay bolup üç ming qoy, bir ming öchkisi bar idi. U öz qoylirini Karmelde qırqiwatatti. ³ U ademning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali hem pem-parasetlik hem ept-turqi chirayliq, lékin éri qattiq qol we rezil idi; u Kalebning ewladidin idi.□

⁴ Dawut chölde turup Nabalning öz qoylirini qırqiydighanliqini anglap ⁵ On yash yigitni u yerge mangdurup ulargha: — Siler Karmelge chiqip Nabalning qéshigha bérıp, mendin uninggha salam éytinglar. ⁶ Uninggha: — «Yashighaysen; sizge tinch-amanliq bolghay, öyingizge tinch-amanliq bolghay, hemme barliqingizgha tinch-amanliq bolghay! ⁷ Men qırqıghuchilarning sizde ish bashlighanliqini anglidim. Sizning padichiliringiz biz tereplerde turghanda ulargha héch zexme yetküzmiduq; biz Karmelde turghan waqitta ularning héch tersisi yitip ketmidi. ⁸ Öz yigitliringizdin sorisingiz ular sizge dep bérıdu. Shunga biz qutluq bir künide kelduq, shunga yigitlirimiz neziringizde iltipat tapsun; öz qolingizgha néme chiqsa shuni kemniliringizge we oghlingiz Dawutqa néme chiqsa shuni bergeysiz», denglar, — dédi.

⁹ Dawutning yigitliri u yerge bérıp bu geplerning hemmisini Dawutning namida uninggha éytip andin jim turup saqlidi.

¹⁰ Nabal Dawutning xizmetkarlirigha jawab bérıp: — Dawut dégen kim? Yessening oghli dégen kim? Bu künlerde öz ghoylirini tashlap kétiwatqan xizmetkarlar tola. ¹¹ Men özümning yémek-ichmeklirimni we yung qırqughuchiliringizgha soyghan göshni kelgen jayi namelum bolghan kishilerge béremdim? — dédi.□

¹² Dawutning yigitliri kelgen yoligha yénip ketti. Yénip kélip ular Dawutqa hemme gepni dep berdi. ¹³ Dawut öz ademlirige: — Her biringlar öz qilichinglarni ésinglar, dédi. Shuning bilen herbiri öz qilichini *tasmisigha* asti, Dawutmu öz qilichini asti. Andin töt yüzche adem Dawut bilen chiqti, we ikki yüz kishi jabduqlar bilen qaldi. ¹⁴ Emma Nabalning xizmetkarliridin biri uning ayali Abigailgha: — Dawut elchilerni chöldin ghoyimizgha salam bérishke ewetkeniken; lékin u ularni tillap kayip ketti. ¹⁵ Bu ademler bolsa, bizge köp yaxshiliq qilghan. Biz dalada ularning yénida yürgen waqitlirimizda bizge héch yamanliq kelmidi, bizning héch nersimizmu yitip ketmigenidi. ¹⁶ Biz ulargha yéqin jayda qoy baqqan waqitta ular kéche-kündüz bizge sépildek bolghanidi. ¹⁷ Emdi bu ishtin xewerdar boldila, qandaq qilish kéreklikini oylisip baqqayla. Bolmisa, ghoyimizgha we pütkül öydikilirige bir bala-qaza kelmey qalmaydu. U shunche kaj bir ademki, héchkim uninggha söz qilishqa pétinalmaydu, dédi.□

¹⁸ Abigail derhal ikki yüz nan, ikki tulum sharab, besh pishurulghan qoy, besh séah qomach, bir yüz kishmish poshkili, ikki yüz enjür poshkili élip ésheklerge artip □ ¹⁹ öz yigitlirige: — Méning aldimda beringlar; mana, men keyninglardin baray, dédi. Lékin u öz éri Nabalgha bu ishni démidi. ²⁰ U öz éshikige minip taghning étikidin chüshkende, mana Dawut ademliri bilen uning uduligha chüshüp uning bilen uchrashti.

²¹ Dawut eslide: — Men bu kishining mélini chölde bikardin bikar qoghdap, uning barliqidin héchnémini yittürgüzmegenidim; lékin u yaxshiliqning ornida manga yamanliq qildi. ²² Uning ademliridin etigiche birer erkekni qaldurup qoysam, Xuda men Dawutni

■ 25:1 1Sam. 28:3 □ 25:3 «U ademning ismi Nabal bolup...» — «Nabal»ning menisi «exmeq, qopal». □ 25:11 «yémek-ichmikim» — ibraniy tilida «nénim we süyüm». □ 25:17 «U shunche kaj bir ademki...» — ibraniy tilida «U Béialning (Sheytanning) shundaq bir oghliki...». □ 25:18 «besh séah qomach» — «séah» üchtin bir efah, yeni ashliq-danlarning ölchem birliki idi, texminen 9 litr.

uningdinmu artuq jazalighay, dégenidi. □ ²³ Abigail Dawutni körüp, aldirap éshektin chüshüp, Dawutning aldida yiqilip yüzini yerge yéqip tezim qildi; ²⁴ uning putlirigha ésilip mundaq dédi: — «I ghojam, bu qebhlik manga hésablansun; emdi shuni ötünimenki, dédeklirining silige söz qilishigha ijazet qilip, dédiklirining sözige qulaq salghayla: — ²⁵ ötünimenki, ghojam bu rezil adem Nabalgha pisent qilmighayla; chünki uning mijezi xuddi ismigha oxshashtur; uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur. Lékin men dédekliri bolsa ghojam ewetken yigitlerni körmidim. □ ²⁶ Emdi i ghojam, Perwerdigarning hayati bilen we séning jéning bilen qesem ichimenki, Perwerdigar silini öz qolliri bilen qan töküp intiqam élishtin saqlidi. Emdi dühmenlirimu, sili ghojamgha yamanliq qilmaqchi bolghanlarmu Nabalgha oxshash bolsun. ²⁷ Emdi dédekliri ghojamgha élip kelgen bu sowghat bolsa ghojamgha egeshken yigitlerge teqsim qilinsun.

²⁸ Silidin ötünimenki, dédeklirining sewenlikini kechürgeyla; chünki sili, i ghojam Perwerdigarning jenglirini qilip kelgenliri üçün, barliq künliride silide yamanliq tépilmighini üçün Perwerdigar jezmen jemetlirini mezmüt qilidu. ²⁹ Birs qopup silini qoghlap janlirini izdise, sili ghojamning jéni Perwerdigar Xudalirining qéshidiki tirikler xaltisi ichide orilip saqlinidu, lékin dühmenlirining janlirini bolsa, u salghugha sélip chörüp tashlaydu.

³⁰ Emdi Perwerdigar sili ghojam toghrisida éytqan barliq yaxshi wedilirige emel qilip, silini Israilgha bash qilghanda shundaq boliduki, ³¹ sili ghojamning naheq qan tökmigenlikliri yaki öz intiqamlirini almighanliqliri üçün köngüllirige putlikashang yaki derd bolmaydu. We Perwerdigar ghojamgha nusret berginide sili öz dédeklirini yad qilghayla».

³² Dawut Abigailgha: — Séni bugün méning bilen uchrishishqa ewetken Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulghay! ³³ Emdi eqil-parasitingge barikalla, sangimu barikalla! Chünki sen bugün méni öz qolum bilen qan töküp intiqam élishtin tostung.

³⁴ Lékin méni sanga ziyax-zexmet yetküzüshtin saqlighan Israilning Xudasi Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, sen méning aldimga tézlinip kelmigen bolsang, Nabalning ademliridin héch erkeq etigiche tirik qalmas idi, dédi. □

³⁵ Andin Dawut uning özige keltürgen nersilirini qolidin tapshurup élip uninggha: — Tinch-aman öyüngge barghin, mana sözliringge qulaq sélip, könglüngni qobul qildim, dédi.

³⁶ Abigail Nabalning qéshigha keldi; mana, u öyide shahane ziyapettek bir ziyapet ötküzüwatatti. Nabal könglide xushal idi we intayin mest bolup ketkenidi. Shunga Abigail etisi tang atquche uninggha héch néme démidi. ³⁷ Lékin etisi Nabal mestliktin yéshilgende ayali uninggha bolghan weqelerni dep bériwidi, uning yürüki ölgendek bolup, özi tashtek bolup qaldi. ³⁸ We shundaq boldiki, texminen on kündin kéyin Nabalni Perwerdigar urdi we u öldi.

³⁹ Dawut Nabalning ölginini anglap: — Perwerdigar mubarektur. Chünki U men Nabalning tartqan haqaret üçün dewayimni sorap Öz qulini yamanliqtin saqlidi; eksiche Perwerdigar Nabalning yamanliqini öz béshigha yandurdi, dédi. Andin Abigailni öz emringe alay dep, uninggha söz qilghili elchi mangdurdi. ⁴⁰ Dawutning xizmetkarliri Karmelge Abigailning qéshigha kélip uninggha: — Séni emringe alay dep Dawut sanga söz qilghili bizni ewetti, dédi.

□ **25:22** «Uning ademliridin etigiche birer erkeqni qaldurup qoysam...» — mushu yerde «birer erkeq» ibraniiy tilida «tamgha qarap birer siygüchi» bilen ipadilinidu. «Xuda men Dawutni uningdinmu artuq jazalighay» — yaki «Xuda Dawutning dühmenlirige uningdinmu artuq qilghay» (bezi kona köchürmilerde shundaq yézilidu). □ **25:25** «ghojam bu rezil adem Nabal» — ibraniiy tilida «ghojam béialning (Sheytanning) bu oghli Nabal» déyilidu. «uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur» — ibraniiy tilida «Nabal» dégenning menisi «kaj». □ **25:34** «Nabalning ademliridin héch erkeq etigiche tirik qalmas idi» — mushu yerde «erkeq» ibraniiy tilida «tamgha qarap siygüchi» bilen ipadilinidu.

⁴¹ Abigail bolsa qopup yuzini yerge tegküdek tezim qilip: — Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun, dédi. □ ⁴² Andin Abigail shu haman özige hemrah bolghan besh chörisi bilen éshekke minip Dawutning elchilirining keynidin bérip, uning ayali boldi.

⁴³ Dawut Yizreellik Ahinoamni hem xotunluqqa alghanidi. Shuning bilen bu ikkisi uninggha xotun boldi.

⁴⁴ Lékin Saul Dawutqa xotun qilip bergén qizi Miqalni Gallimdiki Laishning oghli Faltigha xotunluqqa bergénidi. ■

26

Dawut Saulni yene rehim qilip ayaydu

¹ Emdi Zifliqlar Gibéahgha Saulning qéshigha kélip: — Dawut Yeshimon'gha yéqin Haqilah égizlikige yoshurunuwaptu emesmu? — dédi.

² Saul qopup Israildin xillan'ghan üç ming ademni élip, Zif chölide Dawutni izdigili u yerge bardí. ³ Saul bolsa yol boyida, Yeshimon'gha yéqin Haqilah égizlikide chédir tikti. Dawut chölde turuwatatti; u Saulning chölge öz keynidin chiqqinidin xewer tapqanda

⁴ Dawut paylaqchilarni mangdurup Saulning rastla kelgenlikini bildi. ⁵ Dawut qopup Saul chédir tikken jaygha bardí; u Saul bilen qoshun serdari, Nerning oghli Abner yatqan yerni kördi. Saul bolsa qoshun istihkami ichide uxlap yatqanidi, ademliri chédirilirini uning etrapigha tikkenidi.

⁶ Dawut emdi Hittiylardin bolghan Aximelek we Yoabning inisi Zeruiyaning oghli Abishaygha: — Kim men bilen leshkergahgha chüshüp, Saulning yénigha baridu? — dep soridi. Abishay: — Men séning bilen baray, dédi.

⁷ Shuning bilen Dawut we Abishay kéchide qoshun bar yerge bériwidi, mana Saul qoshun istihkami ichide uxlap yatqanidi; uning neyzisi tekiyisining yénida yerge qadaqliq turatti; Abner bilen ademliri uning etrapida yatatti. ⁸ Abishay Dawutqa: — Xuda bügün düshminingni qolunggha tapshurdi. Sendin ötünimenki, manga neyze bilen birla sanjip uni yerge qadap qoyushqa ijazet bergeysen! Ikki qétim sanjishimning lazimi yoqtur, dédi.

⁹ Dawut Abishaygha: — Uni yoqatmighin. Kim Perwerdigarning mesih qilghinigha qol uzitip gunahgha tartilmighan? — dédi.

¹⁰ Dawut yene: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, Perwerdigar jemen uni uridu; ya uning ölidighan küni kélidu ya u jengge chüshüp halak bolidu.

¹¹ Perwerdigar méni Perwerdigarning mesihliginige qol uzitishidin saqlighay! Emma uning béshidiki neyze bilen su idishini alghin, andin kéteyli, dédi. ¹² Shuning bilen Dawut neyze bilen idishni Saulning béshining yénidin élip, ikkisi chiqip ketti. Emma héchkim körmidi, tuyupmu qalmidi hem oyghinip ketmidi, belki hemmisi uxlawerdi; chünki Perwerdigar bir qattiq uyquni ularning üstige chüshürgenidi.

¹³ Dawut uduldiki terepke ötüp yiraqraq bir döngning töpisiye turdi; ularning ariliqi yiraq idi. ¹⁴ Dawut qoshun bilen nerning oghli Abnerge towap: — Jawab bermemsen, i Abner! — dédi. Abner: — Padishahqa towlighuchi kim sen? — dédi.

¹⁵ Dawut Abnerge: — Sen batur emesmu? Israilda sanga kim teng kéleleydu? Némishqa ghojang padishahni qoghdimiding? Chünki xelqtin bir kishi ghojang padishahni halak qilghili kiriptu. ¹⁶ Séning bundaq qilghining yaxshi emes! Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, Perwerdigar mesih qilghan ghojaglarni qoghdimighanliqinglar

□ **25:41** «Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun» — Israilda we ottura sherqte shundaq adet barki, öyge méhman kelse, sahibxan yaki xizmetkarliri ularning putlirini yuyidu. ■ **25:44**
2Sam. 3:15

üchün ölümge layiq boldunglar. Emdi padishahning neyzisi we béshining yénidiki su idishining qeyerdilikige qarap béqinglar, dédi.

¹⁷ Saul Dawutning awazini tonup: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut! — dédi.

Dawut: — I ghojam padishah, bu méning awazimdur, dédi. ¹⁸ U yene: — Némishqa ghojam öz qulini mundaq qoghlaydu? Men néme qiliptimen? Qolumda néme yamanliq bar?

¹⁹ Emdi ghojam padishah öz qulining sözige qulaq salghay. Perwerdigar silini manga qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay; lékin insan baliliri bolsa, ular Perwerdigarning aldida lenetke qalsun, chünki ularning emdi méni Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum qilip, méni bashqa ilahlargha ibadet qil, dégini bolidu. □ ²⁰ Emdi méning qénim Perwerdigarning huzuridin yiraq yerge tökülmisun; chünki taghlarda bir keklikni owlighandek Israilning padishahi bir yalghuz bürgini izdigili chiqiptu, dédi. ■

²¹ Saul: — Men gunah qildim; yénip kelgin i oghlum Dawut; méning jénim бүгүн közliringde eziz sanalghini üchün men sanga bundin kéyin héch ziyan-zexmet yetküzmeymen; mana, exmeqliq qildim, bek éziptimen, dédi.

²² Dawut jawab bérup: — Mana padishahning neyzisi, ghulamardin biri kélip uni yandurup alsun. ²³ Perwerdigar her ademning heqqaniyliqi bilen sadiqliqigha qarap yandurghay. Chünki бүгүн Perwerdigar silini méning qolumgha tapshurdi, lékin men Perwerdigarning mesihliginige qol uzitishni xalimidim. ²⁴ Mana, бүгүн silining janliri méning közlimde eziz bolghandek méning jénim Perwerdigarning közide eziz bolghay, u méni hemme awarichiliktin qutquzghay, dédi.

²⁵ Saul Dawutqa: — Ey oghlum Dawut, beriketlen'geysen. Sen jezman ulugh ishlarni qilisen, ishliring jezman rawajliq bolidu, dédi. Andin Dawut öz yoligha ketti, Saulmu öz jayigha yénip bardu.

27

Dawut Filistiylerge qoshulidu

¹ Dawut könglide: — Haman bir küni Saulning qolida halak bolidighan oxshaymen. Shunga Filistiylerning zéminigha tézdin qéchip kétishimdin bashqa amal yoq. Shundaq qilsam Saul Israil zémini ichide méni tépishtin ümidsizlinip, izdeshtin qol üzidu, we men uning qolidin qutulimen, dep oylidi. ² Shuning bilen Dawut qopup uninggha egeshken alte yüz ademni élip Gatning padishahi Maoqning oghli Aqishning qéshigha bardu. ³ Emdi Dawut we ademliri, yeni herbiri öz ailisidikiler bilen bille Gatta Aqish bilen turdu. Dawut ikki ayali, yeni Yizreellik Ahinoam we Nabalning tul xotuni Karmellik Abigail bilen bille shu yerde turdu.

⁴ Saul: — Dawut Gatqa qéchiptu, dégen xewerni anglighanda, uni yene izdep yürmedi.

⁵ Dawut Aqishqa: — Eger közlrining aldida iltipat tapqan bolsam, olturushum üchün sehradiki bir sheherdin bizge bir jay bergeyla; qulung qandaqmu shahane sheherde silining qashlirida tursun, dédi.

□ **26:19** «... **Perwerdigar silini manga qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay...**» — menisi: (1) Dawut melum yamanliq qilghan bolsa, Perwerdigar uni qurbanliq arqiliq kechürüm qilidu; (2) Perwerdigar Saulni jazalash üchün uni Dawutqa qarshi chiqishqa qozghighan bolsa, shübhisizki, u qurbanliq arqiliq Saulni kechürüm qilidu. «**chünki ularning emdi méni Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum qilmaqchi...**» — mushu yerde «Perwerdigarning mirasi»: (1) Xuda Israilgha wede qilghan Qanaan zéminini; (2) Xudaning ibadet chédiridiki tüzümi arqiliq bolghan köp imtiyazlardin, jumladin kahin-lawiylar arqiliq Xudaning telim-kalamini anglashtin behrimen bolushni öz ichige alidu. «**ularning** méni bashqa ilahlargha ibadet qil, dégini bolidu» — Dawut özi Israilning zéminide turmighan bolghachqa, Xudaning ibadet chédirigha baralmaydu.

■ **26:20** 1Sam. 24:15

⁶ U küni Aqish uninggha Ziklag shehirini berdi. Shuning üçün Ziklag bügünki kün'giche Yehuda padishahlirigha tewe bolup kelmekte. ⁷ Dawut Filistiylerning zéminida turghan waqit bir yil töt ay boldi.

⁸ Dawut bolsa öz ademliri bilen chiqip Geshuriylargha, Gezriylerge we Amaleklerge hujum qilip, ularni bulang-talang qilip turatti (chünki ular qedimdin tartip Shurigha kirish yolidin tartip Misir zéminighiche bolghan shu yurtta turatti). ⁹ Dawut *herqétim* zémindikilerni qirip er yaki ayal bolsun, birnimu tirik qaldurmaytti we qoy, kala, éshek, töge we kiyim-kéçeklerni élip Aqishning yénigha yénip kéletti.

¹⁰ Aqish: — Bügün qaysi jaylarni bulang-talang qildinglar, dep soraytti; Dawut: — Yehuda zéminining jenub teripini, Yerahmeelliklerning jenub teripini we Kéniylerning jenub teripini bulang-talang qilduq, deytti.

¹¹ Dawut er yaki ayallarning birinimu Gatqa tirik élip kelmeytti; chünki u: — Ular bizning toghrimizdin, «Dawut undaq-mundaq qildi» dep gep qilishi mumkin, deytti. Dawut Filistiylerning zéminida turghan waqtida u daim shundaq qilatti.

¹² Shunga Aqish Dawutqa ishendi: — «Emdi u xelqi Israilni özidin seskendürüwetti; méning xizmitimde menggü qul bolidu», dep oylidi.

28

En-Dordiki jaduger ayal

¹ U künlérde Filistiylér Israilgha qarshi jeng qilish üçün öz qoshunlirini yighdi. Aqish Dawutqa: — Bilishing kérekki, ademliringni élip méning bilen jezmen jengge chiqishing lazim, dédi.

² Dawut Aqishqa: — Undaqta sili qullirining néme qilalaydighanliqini bilip qalila — dédi. Aqish Dawutqa: — Mana, séni özümge menggülük pasiban qilay, dédi.

³ (Samuil ölgenidi we pütkül Israil uning üçün matem tutup uni öz shehiri bolghan Ramahda depne qilghanidi. Saul bolsa jinkeshler bilen palchilarni zémindin qoghlap chiqardi). □ ■ ⁴ Filistiylér topliship chiqip Shunemde chédir tikti. Saulmu hem pütkül Israilni yighip, Gilboahda chédir tikti. ⁵ Saul emdi Filistiylerning qoshun bargahini körgende qorqup, yürüki su bolup ketti.

⁶ Saul Perwerdigardin yol soridi; lékin Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ya peyghemberler arqiliq uninggha jawab bermidi. □

⁷ Shuning bilen Saul xizmetkarlirigha: — Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar, men bérip uningdin yol soray, dédi. Xizmetkarliri uninggha: — En-Dorda jinkesh bir xotun bar iken, dédi. □ ⁸ Saul niqablinip, bashqa kiyimlerni kiyip ikki ademni hemrah qilip bardı. Ular kéchisi bérip xotunning qéshigha keldi. U xotun'gha: — Manga jin chaqirip pal échip, men dégen birisini qéshimgha keltürgin, dédi.

⁹ Xotun uninggha: — Mana, Saulning qilghanlirini, yeni zémindin jinkeshlerni we palchilarni yoqatqanliqini özüng bilisen; némishqa méni öltürüşke jénimgha tuzaq qoyisen, dédi.

¹⁰ Saul uninggha Perwerdigar bilen qesem qilip: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu ish üçün sanga jaza bolmaydu, dédi.

□ **28:3** «Saul bolsa jinkeshler bilen palchilarni zémindin qoghlap chiqardi» — mushu yerde «jinkeshler» ölgenlerning rohlirini chaqirghuchilarni körsitidu. Mushundaq heriketler Tewratta qattiq men'i qilin'ghan; emeliyette, undaq qilghan kishiler daim dégüdek jinlar teripidin aldini ketidu. ■ **28:3** 1Sam. 25:1 □ **28:6** «Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ... uninggha jawab bermidi» — «urim» birxil tash. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. □ **28:7** «Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar» — «palchi jinkesh xotun» ibraniy tilida: «palchi jini bar xotun» yaki «palchi jinni chaqirghuchi xotun» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu sözler uninggha chaplashagan jin xéli küchlük iken, dégeni puritidu.

11 Xotun: — Sanga kimni chiqirimen? — dep soridi. U: — Manga Samuilni chiqarghin, dédi.

12 Xotun Samuilni körgende qattiq awaz bilan chirqiridi, andin Saulgha: — Némishqa méni gollaysen? Sen özüng Saulghu! — dédi.

13 Padishah uninggha: — Qorqmighin! Némini kördüng? — dédi. U Saulgha: — Men bir ilahning yerdin chiqqinini kördüm, dédi.

14 U: — Uning qiyapiti qandaq iken? dédi. Xotun: — Qéri bir boway chiqiwatidu; u yépincha kiygeniken, dédi. Saul: — U Samuil iken, dep bilip, yüzini yerge yéqip tezim qildi.

15 Samuil Saulgha: — Némishqa méni aware qilip chiqarding? — dédi. Saul: — Men tolimu perishan boldum; chünki Filistiylar manga qarshi jeng qiliwatidu, we Xuda mendin yiraqlap, manga yaki peyghemberler arqiliq yaki chüshler arqiliq héch jawab bermeywatidu. Shunga méning néme qilishim kéreklikini manga bildürgeysen dep, séni chaqirdim, dédi.

16 Samuil: — Perwerdigar sendin yiraqlap, düshmining bolghandin kéyin némishqa mendin meslihet soraysen? — dédi.

17 —Perwerdigar Özi üçün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni qolungdin yirtip élip, qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi. □ 18 Sen Perwerdigarning sözige qulaq salmay, uning Amaleklerge qaratqan qattiq ghezipini yürgüzmingining üçün Perwerdigar bugün sanga shu ishni qildi. 19 Perwerdigar özüng bilen Israilnimu Filistiylarning qoligha tapshuridu; ete sen we oghulliring méning bilen bille bolisiler; we Perwerdigar Israilning qoshuninimu Filistiylarning qoligha tapshuridu, dédi.

20 Saul shuan yerge düm yiqildi, Samuilning sözliridin qattiq qorqup ketti; bir kéche-kündüz tamaqmu yémigechke, maghdurimu qalmidi.

21 Ayal emdi Saulning qéshigha bérip uning tolimu perishan bolghinini körüp, uninggha: — Mana, dédekliri jénini alqinigha élip qoyup tapilighanlirigha binaen qildim. 22 Emdi silidin ötünimen, dédiklirining sözige kirgeyla; méni silining aldilirigha bir chishlem nan keltürüşke unighayla; shuning bilen sili yep quwwet tépip andin öz yollirigha kéteyleyla, dédi.

23 Lékin u ret qilip: — Yémeymen, dep unimidi. Uning xizmetkarliri hem ayalmu yéyishni uninggha dewet qilishti; u yerdin qopup kariwatta olturdi. 24 Ayalning öyide bir bordaq mozay bar idi. U derhal uni soydi; hem xémir yughurup pétir nan pishürüp berdi. 25 U uni Saul bilen xizmetkarlirining aldigha qoydi. Ular yep bolup, shu kéchisi ketti.

29

Filistiy emirler Dawutni öz sépidin chiqiriwétidu

1 Filistiylar hemme qoshunlirini yighip Afekte jem qildi; Israillar Yizreeldiki bulaqning yénida chédir tikti. 2 Filistiylarning serdarliri yüz yaki mingdin eskerni bashlap, sep tizip keldi; ularning keynidin Dawut öz ademlirini bashlap Aqish bilen chiqip sep tüzdi.

3 Filistiylarning emirliri: — Bu Ibraniylar bu yerde néme ish qilidu? — dédi. Aqish Filistiylarning emirlirige: — Bu Israilning padishahi Saulning xizmetkari Dawut emesmu? U bu yerde birnechche kün, birnechche yillardin béri men bilen turghan emesmu? U manga kelgen kündin tartip bu kün'giche uningdin héch eyib bayqimidim, dédi.

4 Emma Filistiylarning emirliri uninggha achchiqlandi. Filistiylarning emirliri uninggha: — Uni qayturuwet! Bu kishi sen özüng uninggha orunlashturghan jaygha ketsun; biz bilen bille soqushqa chüshmisun, bolmisa, u soqushta bizge reqib bolup qélishi

□ 28:17 «Perwerdigar özi üçün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni ... qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi» — oqurmenlarning éside barki, Samuil eslide Saulgha: «Perwerdigar bugün Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqinggha tapshurdi» dep Xudaning jazasini uqturghanidi (15:28).

mumkin. Bu adem öz ghojisi bilan némisi arqiliq yarishidu? Bu ademlarning bashlirini élish bilan bolmamdu? ■ ⁵ Bu qiz-ayallar burun uning toghrisida ussul oynap qoshaq qétip: — Saul minglap óltürdi, we Dawut on minglap óltürdi, dégen Dawut emesmu? — dédi.■

⁶ Aqish Dawutni chaqirip uninggha: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilip éytime*ni, sen durus ademsen, séning méning bilen leshkergahda xizmette bolushung közlirimde yaxshi ishtur; chünki manga kelgen künidin tartip bu kün'giche sendin héch yamanliq bayqimidim. Lékin sen emirlerge yaqmaysen. □ ⁷ Shunga tinch-aman yénip ketkin, bolmisa Filistiylarning emirlirini narazi qilip qoyisen, dédi.

⁸ Dawut Aqishqa: — Men néme qildim? Silining qashlirigha kelgen kündin tartip bu kün'giche qilghan qaysi *yamanliqim* üçün méni ghojam padishahning dushmanliri bilen soqushqili barghuzmayla? — dédi.

⁹ Aqish Dawutqa jawab bérip: — Közlirimde Xudaning bir perishtisidek manga yaxshi ikenlikingni bilimen. Lékin Filistiylarning emirliri séni biz bilen bille jengge chiqmisun dewatidu, dédi.

¹⁰ Shunga ete seherde qopunglar, özüng we bille kelgenler, yeni men xojangning xizmetkarliri; seherde qopunglar, tang yorushi bilenla chiqip kétinglar, dédi.

¹¹ Shunga Dawut öz ademliri bilen seherde turup Filistiylarning zéminigha mangdi. Filistiylar bolsa Yizreelge chiqti.

30

Dawut Amaleklerden bala-chaqilirini qutquzidu

¹ Shundaq boldiki, Dawut we ademliri üçinchi küni Ziklagqa yétip keldi; mana, Amalekler jenub terepke we Ziklagqa hujum qilip, Ziklagni weyran qilip ot qoyup köydürgenidi.

² Ular sheherdiki qiz-ayallarni, chong bolsun, kichik bolsun, ularning hemmisini esirge aldi. Ulardin héchkimni óltürmey, hemmisini élip, yoligha chiqqanidi.

³ Dawut öz ademliri bilen sheherge kelgende, mana, sheher alliqachan köyüp tügigenidi; ularning ayalliri we oghul-qizliri esirge élin'ghanidi. ⁴ Emdi Dawut we uning bilen bille bolghan xelq qattiq yigha-zar kötürüshti, taki maghduri qalmighuche yighlashti.

⁵ Dawutning ikki ayali, Yizreellik Ahinoam bilen Karmellik Nabaldin tul qalghan Abigailmu esirge élin'ghanidi. ⁶ Dawut qattiq azablandi; chünki barliq xalayiq, herbiri öz oghul-qizliri üçün qayghurup ghezeplinip uni chalma-késeq qilip óltüreyli, déyishiwatatti. Emma Dawut özini Xudasi Perwerdigardin küch-quwwetlendürdi.

⁷ Dawut Aximelekning oghli kahin Abiyatargha: — Efodni yénimgha élip kelgin, dédi.□

⁸ Dawut Perwerdigardin: — Bu qoshunni qoghlaymu? Ulargha yétishelermenmu? — dep soridi. U: — Qoghla; sen jezmen ulargha yétishiwalsen hem hemmisini qayturup kéleleysen, dédi.

⁹ Dawut we uning bilen bille bolghan alte yüz adem bérip Bésor wadisigha yétip kelgende, keynide sörülüp qalghanlar shu yerde qaldi. ¹⁰ Dawut özi töt yüz adem bilen dawamliq qoghlap mangdi; ikki yüz adem halsirap ketkechke, Bésor wadisidin ötelmey keynide qalghanidi.

¹¹ Ular dalada Misirliq bir ademni uchratti. Ular uni Dawutning qéshigha élip kélip, uninggha nan bérip yégüzdi, su ichküzdi; ¹² uninggha bir parche enjür poshkili bilen ikki kishmish poshkilini berdi. U bularni yep, uninggha qaytidin jan kirdi; chünki u üç kéche-kündüz nan yémigen, sumu ichmigenidi. ¹³ Dawut uningdin: — Sen kimgé tewe?

■ 29:4 1Tar. 12:20 ■ 29:5 1Sam. 18:7 □ 29:6 «séning méning bilen leshkergahda xizmette bolushung...» — ibraniiy tilida «séning méning bilen leshkergahgha kirip-chiqishing». □ 30:7 «Efodni yénimgha élip kelgin» — «efod» toghruluq 2:18diki izahatni körüng.

Sen qeyerliksen? — dep soridi. U: — Men Misirliq yigit bolup, bir Amalekning qulimen. Lékin men üç kün ilgiri késel bolup qalghachqa, ghojam méni tashliwetti. ¹⁴ Biz esli Keretiyelarning yurtining jenub teripige we Yehuda zéminigha we Kalebning zéminining jenub teripige hujum qilip bulang-talang qilduq; shundaqla Ziklagni köydürüwetkeniduq, dédi.

¹⁵ Dawut uningdin: — Bizni u *düşmen* qoshuni terepke bashlap baralamsen, dédi. U: — Xudaning nami bilen men séni öltürmeymen, séni ghojangning qolighimu tutup bermeymen dep qesem qilsila, silini u qoshunning qéshigha bashlap baray, dédi.

¹⁶ Uni u yerge bashlap barghanda, mana ular pütkül yerge yéyilip, yep-ichip Filistiyelarning zéminidin hem Yehuda zéminidin alghan chong oljiliridin xush bolup ussul oynishiwatatti.

¹⁷ Emma Dawut shu küni gugumdin tartip ikkinchi küni kechkiche ularni urup qirdi. Tögige minip beder qachqan töt yüz yigittin bashqa héchbir adem qéchip qutulmidi; ¹⁸ we Dawut Amalekler buluwalghan hemme nersini yandurup aldi; özining ikki ayalinimu qutquzuwaldi. ¹⁹ Amalekler élip ketken oghul-qiz, mal-mülükler we bashqa hemme nersini Dawut ulardin qayturuwaldi. Héchnéme, chong bolsun kichik bolsun chüshüp qalmighanidi.

²⁰ *Dawutning ademlidi* qayturuwalghan mallirining aldigha *olja alghan* bashqa qoy we kala padilarni sélip heydep kétiwatatti. *Uning ademliri* kétiwétip: — Bular Dawutning oljisi, déyishti; Dawut ularning hemmisini özige aldi. □

²¹ Dawut halsizlinip özi bilen bille baralmighan BéSOR wadisining boyida qaldurup ketken ikki yüz ademning qéshigha yétip keldi; ular Dawut we uning bilen kelgen ademlarning aldigha chiqti, Dawut xelqning qéshigha bérip ulargha salam qildi.

²² Lékin Dawut bilen barghanlarning arisidiki rezil ademler we erzimeslarning hemmisi qopup: — Bular biz bilen barmighandin kéyin biz yandurup alghan oljidin ulargha héch néme bermeyli. Ular peqet herbiri öz xotun-balilirini élip ketsun, dédi. □ ²³ Emma Dawut: — Yaq, i buraderlirim; Perwerdigar bizge teqsim qilghanni *ularghimu teqsim* qilmisaq bolmaydu. Chünki U bizni qoghdap bizningkige tajawuz qilghanlarni qolimizgha tapshurdi. ²⁴ Bu ishta kim silerge maqul deydu? Chünki soqushqa chüshkenning ülüshi qandaq bolsa yük-taqlargha qarighuchilarningmu ülüshi shundaq bolidu; hemme adem teng bölüşsun — dédi. ²⁵ Shu kündin tartip bu Israil üçün höküm-belgilime qilip békitildi. Bügün'giche hem shundaq. ²⁶ Dawut Ziklagqa yétip kelgende, oljidin dostliri bolghan Yehuda aqsaqallirigha ewetip: — Mana, Perwerdigarning düşmenliridin alghan olja silerge bir sowghat bolsun, dédi.

²⁷ U oljidin hem Beyt-Eldikilerge, jenubiy Ramottikilerge, Yattirdikilerge, ²⁸ Aroerdikilerge, Sifmottikilerge, Eshtemoadikilerge, ²⁹ Raqaldikilerge, Yerahmeeliklarning sheherliridikilerge we Kéniylarning sheherliridikilerge, ³⁰ Xormahtikilerge, Qorashandikilerge, Ataqtikilerge, □ ³¹ Hébrondikilerge we Dawut we ademliri bille yürgen hemme yerdikilerge sowghat ewetti.

31

Saul qaza qilidu, Israil meghlup bolidu
1Tar. 10:1-12

□ **30:20** «Dawutning ademlidi qayturuwalghan mallirining aldigha ... bashqa qoy we kala padilarni sélip heydep kétiwatatti» — belkim Amalekler ilgiri Dawut we ademliridin buluwalghan mal emes, belki Amaleklarning özlirining bashqa malliri bolushi mumkin. □ **30:22** «rezil ademler we erzimesler...» — ibraniy tilida: «rezil ademler we Bérialning (Iblisning) oghulliri...». □ **30:30** «Qorashandikilerge...» — yaki «Borashandikilerge...».

¹ Emdi Filistiylar Israil bilan jeng qildi. Israilning adamlari Filistiylarning aldidin qéchip, Gilboa téghida qirip yiqitildi. ² Filistiylar Saul we uning oghullirini tap bésip qoghlawatatti. Filistiylar bolsa Saulning oghullari Yonatan, Abinadab, Melkishuani urup öltürdi. ³ Saulning etrapini urush qaplidi; oqyachilar Saulgha yétishti; u ya oqi bilan éghir yarilandurildi.

⁴ Andin Saul yaragh kötürgüchisige: — Qilichingni sughurup méni sanjip öltürüwetkin; bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétép, unimidi. Shuning bilan Saul qilichni élip üstige özini tashlidi. ⁵ Yaragh kötürgüchisi Saulning ölginini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige tashlap uning bilan teng öldi. ⁶ Shuning bilan Saul, üç oghli, yaragh kötürgüchisi we uning hemme adamlari shu künde biraqla öldi.

⁷ Emdi wadining u teripidiki hemde Jordan deryasining bu yéqidiki Israillar eskerlirining qachqanliqini we Saul bilan oghullirining ölginini körginide, sheherlerni tashlap qachti, Filistiylar kélip u jaylarda orunlashti.□

⁸ Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiylar öltürülgenlarning kiyim-kécheqlirini salduruwalghili kelgende Gilboa téghida Saul bilan oghullirining ölük yatqanliqini kördi. ⁹ Ular uning béshini késip sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida we xelqning arisida bu xush xewerni tarqatti. □ ■ ¹⁰ Ular uning sawut-yaraghlirini Ashtarot butxanisida qoyup ölükini Beyt-Shan shehiridiki sépilgha ésip qoydi.

¹¹ Emdi Yabesh-Giléadta olturghuchilar Filistiylarning Saulgha néme qilghinini anghighanda ¹² ularning ichidiki hemme baturlar atlinip kéchiche méngip, Saul bilan oghullirining ölüklirini Beyt-Shandiki sépildin chüshürüp, ularni Yabeshke élip bérup u yerde köydürdi. ¹³ Andin ularning söngeqlirini Yabeshniki yulghunning tüwige depne qilip yette kün roza tutti.

□ **31:7** «Jordan deryasining bu yéqi...» — belkim Jordan deryasining gherbiy teripini körsitidu. □ **31:9** «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti» — yaki «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup, élançilarni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige ewetip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti». ■ **31:9** 1Tar. 10:9

Samuil «2»

Saul we Yonatan üçün hesret chékish

¹ Saul ölgendin kéyin, Dawut Amaleklarni qirghin qilib yénip kelgende, u Ziklagda ikki kün turdi. ■ ² Üchinchi küni shundaq boldiki, mana Saulning leshkergahidin kiyimi yirtiq we béshigha topa-chang chachqan bir adem keldi. U Dawutning qéshigha kelgende, yerge yiqilip bash urdi.

³ Dawut uningdin: Nedin kelding? dep soridi. U jawap bérip: Israilning leshkergahidin qéchip keldim — dédi.

⁴ Dawut uningdin: Ish qandaq boldi? Manga dep bergin, dédi. U: Xelq jengdin qachti, xelqtin bek jiq kishi soqushta öldi. Saul bilen oghli Yonatanmu öldi, — dédi.

⁵ Dawut xewer élip kelgen yigittin: Saul bilen oghli Yonatanning ölginini qandaq bilding? — dep soridi.

⁶ Uninggha xewer bergin yigit: Men tasadipiy Gilboa téghigha chiqqanidim, mana Saul neyzige yölinip turuptu; jeng harwiliri we atliqlar uninggha hujum qilib uni qoghlawatatti. ⁷ U keynige qarap méni körüp chaqirdi. Men «Mana men», dédim.

⁸ U: Özüng kim bolisen, dep mendin soriwidi, men Amaleklerdenmen, dédim.

⁹ U yene manga: Üstümde turup méni öltürüwetkin; gerche jénim mende bolsimu, men bek azaplinip kétiwatimen — dédi. □

¹⁰ Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, chünki, u shu halda yiqilsila, tirik qalmaydighanliqini bilettim. Andin béshidiki tajni we bilikidiki bilezükni élip mushu yerge ghojamgha élip keldim, — dédi. □

¹¹ Shuan Dawut öz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma qiliwetti; uning bilen bolghan barliq ademlermu hem shundaq qildi. ■ ¹² Ular Saul bilen oghli Yonatan üçün, Perwerdigarning xelqi üçün, shundaqla Israilning jemeti üçün matem tutup ah-zar kötürüp kechkiche roza tutti; chünki ular qilich astida yiqilip qaza qilghanidi.

¹³ Dawut uning öziğe xewer bergin yigittin: Qeyerdin sen? — dep soridi. U: Men bir Amalek musapirning oghlimen — dédi.

¹⁴ Dawut uninggha: Sen qandaqmu Perwerdigarning mesih qilghinini halak qilishqa qolungni sozushtin qorqmiding? — dédi. □

¹⁵ Andin Dawut öz ghulamiridin birini chaqirip uninggha: Buyaqq kel, uninggha étilip bérip, uni öltürgin — dep buyrudi. Shuning bilen u uni uruwidi, *Amalek* öldi.

¹⁶ Dawut uninggha: Qan qerzing béshinggha chüshsun! Chünki öz aghzing Perwerdigarning mesih qilghinini öltürgingge guwahliq bérip eyiblidi, — dédi.

¹⁷ Shuning bilen Dawut Saul bilen oghli Yonatan üçün matem tutup mundaq bir nezme oqudi ¹⁸ (u «Oqya» dep atalghan bu nezmuni pütkül Yehuda xelqige ögitinglar, dep buyrudi. Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi): — □ ■

¹⁹ — I Israil, séning güzel ezizing yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!

■ **1:1** 1Sam. 30:17 □ **1:9** «men bek azaplinip kétiwatimen» — yaki «méning béshim ayliniwatidu». □ **1:10** «Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, ... andin ... tajni we ... bilezükni élip ... ghojamgha élip keldim» — «1Sam.» 30-babtiki tepsilatlarğa qarighanda, bu yigitning dégenlirining hemmisi yalghan, Dawuttin melum in'am yaki mertiwige érishish meqsitide éytqan bolsa kérek; lékin yalghanchiliqi özining hayatigha zamin bolidu. ■ **1:11** 2Sam. 3:31; 13:31 □ **1:14** «Perwerdigarning mesih qilghini» — Xuda békitken padisah, démekchi. «Tebirler»ni körüng. □ **1:18** «Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi» — mushu yerde «u» «Oqya» dep atalghan nezmuning özini yaki Dawutning bu nezmuni ögetkenlikini körsitidu. «Oqya» dégen nezme bolsa belkim töwendiki 19-27-ayettiki mersiyeni körsitishi mumkin. ««Yashar» dégen kitab» — hazir yoqilip ketken qedimki bir kitab («Ye.» 10:12-13ni körüng). ■ **1:18** Ye. 10:13

Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!? □

²⁰ Gat shehiride bu xewerni bermenglar,
Ashkélonning kochilirida uni élan qilmanglar,
Filistiyining qizliri shadlanmisun,
Xetnisizlarning qizliri tentene qilmisun! ■

²¹ I Gilboa taghliri, üstünlargha ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,
Ne silerde kötürülme hediyeleler üçün hosul béridighan étizlar yene körünmisun!
Chünki u yerde palwanlarning qalqini bulghandi;
Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan boldi. □

²² Qirilidighanlarning qénini tökmey,
Palwanlarning ténidiki yéghini chapmay,
Yonataning oqyasi héchqachan *jengdin* yan'ghan emes,
Saulning qilichi héchqachan qinigha qaytqan emes.

²³ Saul bilen Yonatan hayat waqtida söyümlük hem yéqimliq idi,
Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;
Ular bürkütlerdin chaqqan, shirlardin küchlük idi.

²⁴ I Israil qizliri, Saul üçün yighlanglar,
U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp,
Kiyimliringlarni altun zibu-zinnet bilen zinnetligenidi. □

²⁵ Palwanlar keskin jengde shundaq dehshetlik yiqildighu!?
Yonatan yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!

²⁶ Sen üçün hesrette qaldim, i inim Yonatan! Manga shunche söyümlük iding!
Manga bolghan muhebbiting qaltis idi,
Hetta qiz-ayallarning muhebbitidin artuq idi. □

²⁷ Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!
Jeng qoralliri shundaq dehshetlik weyran qilindighu!»

2

Dawut Mesih qilinip padishah bolidu

¹ Andin kéyin Dawut Perwerdigardin yol sorap: Yehuda sheherlirining birige chiqaymu? dédi; Perwerdigar uninggha: – Chiqqin, dédi. Dawut, nege chiqay? – dep soriwidi, U: Hébron'gha chiqqin – dédi.

² Shuning bilen Dawut ikki ayali bilen, yeni Yizreellik Ahinoam we esli Karmellik Nabalning ayali bolghan Abigail bilen u yerge chiqti. ³ Dawut uning bilen birge bolghan ademlerning herbirini hem ularning herbiri öz öyidikilerni u yerge élip chiqti; ular Hébronning sheherliride olturaqlashti. ⁴ Yehudaning ademlirimu u yerge kélip Dawutni Yehuda jemetige padishah bolushqa mesih qildi. Dawutqa Saulni depne qilghanlar Yabesh-Giléadtikiler, dep xewer béridi; ⁵ Dawut Yabesh-Giléadtikilerge elchiler ewetip ulargha: – «Ghojanglar bolghan Saulgha shundaq yaxshiliq qilip, uni depne qilghininglar üçün

□ **1:19** «*séning güzel ezizing*» — ibranij tilida «*séning güziling*». Bu Israilning peziletlik qehrimanliri bolghan Saul we Yonatanı körsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21** «*Gilboa taghliri, üstünlargha ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,...* *hosul béridighan étizlar yene körünmisun!*» — Saul we Yonatan Gilboa taghliri üstide yiqilip ölgenidi. «*palwanlarning qalqini bulghandi*» — yaki «*palwanlarning qalqini haqaret qilindi*» yaki «*palwanlarning qalqini lenetlik nersidek tashlandi*». «*Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan*» — kona zamanlarda jengchiler qalqanning térisi (qalqanning bir qismigha tére ishletti) qurup yerilip ketmisun dep, qalqanlarga may süretti. Mushu yerde «*sürüş*» ibranij tilida «*mesih qilish*» bilen ipadiliniidu. □ **1:24** «*U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp...*» — qizil yaki qizghuch rext intayin qimmetlik idi. □ **1:26** «*Manga bolghan muhebbiting qaltis idi*» — «*qaltis*» yaki «*karamet*» dégen bu söz ibranij tilida adette Xudagha xas bolghan xususiyetlerni körsitidu.

Perwerdigar silerge bext-beriket ata qilghay. ⁶ Perwerdigar silergimu méhribanliq we öz wapaliqini körsetkey; siler bundaq qilghininglar üçhün menmu bu yaxshiliqlinglarni silerge qayturimen. ⁷ Emdi hazir gheyretlik bolunglar; chünki ghojanglar Saul öldi, Yehuda jemeti méni mesih qilip, özlirige padishah qildi» — dep xewer yetküzdi.

Dawutning qoshuni Saulning qoshuni bilen soqushidu

⁸ Emma Saulning qoshunining serdari Nerning oghli Abner Saulning ughli Ishboshetni Mahanaimga élip béríp, ⁹ uni Giléadqa, Geshuriylargha, Yizreege, Efraimgha, Binyamin'gha we shundaqla pütkül Israilgha padishah qildi. □ ¹⁰ Saulning oghli Ishboshet padishah bolghanda qiriq yashqa kirgenidi. U Israilning üstide ikki yil seltenet qildi. Halbuki, Yehuda jemeti Dawutqa egishetti. ¹¹ Dawutning Hébronda Yehuda jemeti üstide seltenet qilghan waqti yette yil alte ay boldi.■

¹² *Bir küni* Nerning oghli Abner Saulning oghli Ishboshetning ademliri bilen Mahanaimdin chiqip Gibéon'gha bardı. □ ¹³ Shu chaghda Zeruiyaning oghli Yoab bilen Dawutning ademliri chiqip ular bilen Gibéondiki kölning yénida uchrashti. Ulardin bir terep kölning u yéqida, yene bir terep kölning bu yéqida olturdi. ¹⁴ Abner Yoabqa: Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun — dédi. Yoab: Qopsun — dédi.□

¹⁵ Ular békitilgen san boyiche Binyamin bilen Saulning oghli Ishboshet tereptin on ikki kishi we Dawutning ademliridin on ikki kishi chiqip otturigha ötti. ¹⁶ Ular bir-birining béshini qamallap tutup herbiri reqibining biqinigha qilichi bilen sanjishti, hemmisi yiqilip öldi. Shuning bilen u yer «Qilich bislirining étizi» dep ataldi; u Gibéondidur.□

¹⁷ U kündiki bolghan soqushush intayin esheddiy boldi; Abner bilen Israilning ademliri Dawutning ademliri teripidin meghlup qilindi.

¹⁸ Shu yerde Zeruiyaning oghulliri Yoab, Abishay we Asahel dégen üçeylen bar idi. Asahel xuddi daladiki jerendek chaqqan idi. ¹⁹ Asahel Abnerning keyidin qoghlap yügürdi; Abnerge egiship onggha yaki solgha burulmay tap bésip qoghlidi. ²⁰ Abner keynige qarap: Sen Asahelmusen? — dep soridi. U: — Shundaq, men shu, dep jawab berdi.

²¹ Abner uninggha: Ya onggha ya solgha burulup yigitlerning birige hujum qilip uning yarighini özüngge tartiwalghin, dédi. Lékin Asahel uni qoghlashtin burulushqa unimidi.

²² Abner Asahelge yene: Méni emdi qoghlamay burulup ketkin; men séni néme dep urup yiqitqudekmen? Undaq qilsam akang Yoabning aldida qandaqmu yüzümni kütürüleymen? — dédi. □

²³ Lékin Asahel yenila qoghlashtin toxtimidi; shuning bilen Abner neyzisining tutquchini uning qorsiqigha tiqiwetti. Neyze dümbisini tiship chiqti; u shu yerde yiqilip öldi. Shundaq boldiki, Asahel yiqilip ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde toxtap qalidu.□

²⁴ Shuning bilen Yoab bilen Abishay Abnerni qoghlashti. Kün patqanda ular Gibéonning chölige mangidighan yolning boyigha, Giah yézisining udulidiki Ammah édirliqigha yétip

□ **2:9** «Geshuriylargha» — yaki «Ashurlar (Asuriyelikler)». «...pütkül Israilgha padishah qildi» — mushu yerde «pütkül Israil» asasen Israilning shimaliy we sherqiy terepliri, yeni on bir qebilini körsitidu. Dawut bolsa Yehuda qebilisige padishah boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12** «Ishboshetning ademliri» — ibraniiy tilida «Ishboshetning xizmetkarliri» — mushu yerde shübhisizki, eskerlirini körsitidu. □ **2:14** «Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun» — emeliyette bolsa bu «oyun» emes, belki musabiqe xaraktéridiki soqushush. Ikki tereptin belgilen'gen ademler otturigha chiqidu, bir terep qarshi terepning adimini pütünley yatquzuwetse, shu terep ghelibe qilghan bolup «oyun» axirlishidu. Lékin bu qétim bir terep éniq ghelibe qilmighan bolghachqa, «oyun» axir béríp ikki qoshunning chong soqushigha aylandi. □ **2:16** «Qilich bislirining étizi» — yaki «chaqmaq tashliri étizi». Ibraniy tilida: «Helqut-Hazzurim». □ **2:22** «men séni néme dep urup yiqitqudekmen» — mushu yerde «urup yiqitish» öltürüşni bildüridu. □ **2:23** «Asahel ... ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde toxtap qalidu» — démek, Asahelning hörimiti üçhün toxtaydu. Bashqa birxil terjimisi: «Asahel yiqilip ölgen yerge kelgen herbir kishiler u yerde toxtap qaldi».

keldi; ²⁵ Binyaminlar bolsa Abnerning keynide qoshundek sep bolup, bir döng töpisiye chiqip turdi. ²⁶ Abner Yoabni chaqirip: Qilich daim ademlerni yep turushi kérekmu? Bu ishlarning aqiwiti peqet öch-adawettin ibaret bolidighanliqini bilmemsen? Sen qachan'ghiche xelqlerge: «Qérindashliringlarni qoghlashtin toxtanglar» dep buyrumay turiwérisen?

²⁷ Yoab: Xudaning hayati bilen qesem qilimenki, eger sen mushu sözni qilmighan bolsang, köpchilikning héchbiri qérindashlirini qoghlashtin etigen'gichimu yanmaytti – dédi.

²⁸ Buning bilen Yoab kanay chaldi; hemme *Yehudalar* shuan toxtidi we qayta Israilni qoghlididi, ular bilen qayta jeng qilishmidi. ²⁹ Abner bilen ademleri bolsa kéchiche méngip, Arabah tüzlenglikidin chiqip, Iordan deryasidin ötüp Bitron dégen pütkül yurtni kézip ötüp, Mahanayingha yétip keldi.

³⁰ Yoab Abnerni qoghlashtin yénip barliq ademlerni jem qildi. Asaheldin bashqa Dawutning ghulamiridin on toqquz adem yoq chiqti; ³¹ Lékin Dawutning ademleri Binyaminlardin we Abnerning ademiridin üç yüz atmish kishini urup öltürgenidi.

³² Ular Asahelni élip Beyt-Lehemde öz atisining qebriside depne qildi; andin Yoab bilen ademleri kéchiche méngip, tang atqanda Hébron'gha yétip keldi.

3

¹ Halbuki, Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti ottursidiki jeng uzun waqitqiche dawamlashti; Dawutning jemeti barghanséri kücheydi, lékin Saulning jemeti barghanséri ajizlashmaqta idi.

² Hébronda Dawut bir qanche oghulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizreellik Ahinoamdin tughuldi; ■ ³ ikkinchisi Kiléab bolup Karmellik Nabalning ayali bolghan Abigaildin tughuldi. Üchinchisi Abshalom idi. U Geshorning padishahi Talmayning qizi Maakahdin tughulghanidi, ⁴ tötinchisi Adoniya bolup Haggittin tughulghan idi. Beshinchisi Shefatiya bolup Abitaldin tughulghan idi. ⁵ Altinchisi Yitriam bolup Dawutning ayali Eglahdin tughuldi. Dawutning bu alte oghlining hemmisi Hébronda tughuldi.

⁶ Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti otturidiki jeng dawamida, Abner Saulning jemetide öz hoquqini kücheytti. ⁷ Emdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayahning qizi bolup, ismi Rizpah idi. Bir küni Ishboshet Abnerge: Némishqa atamning kéniziki bilen bille boldung? – dédi.■

⁸ Abner Ishboshetning bu sözlirige intayin achchiqlinip mundaq dédi: — «Men bügünki kündimu atang Saulning jemetige, uning uruq-tughqanlirigha we dostlirigha méhribanliq körsitip, séni Dawutning qoligha tapshurmighan tursam, méni Yehudagha tewe bir itining béshidek körüp, bügün bu xotun üçün méni gunahqa buyrumaqchimusen? □ ⁹ Men Perwerdigarning Dawutqa qesem bilen wede qilghinidek qilmisam Xuda menki Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun! □ ¹⁰ — yeni, padishahliqni Saulning jemetidin yötkep, Dawutning textini Dandin Beer-Shébaghiche pütkül Israil bilen Yehudaning üstige tiklimisem!» □

¹¹ Ishboshet Abnerdin qorqup, uninggha jawaben bir éghiz söz qilishqimu jür'et qilalmidi.

¹² Abner bolsa özi üçün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uninggha: Zémin kimningki? Men bilen ehde tüzgin, méning qolum séning teripingde bolup, pütkül Israilni

■ 3:2 1Tar. 3:1-9 ■ 3:7 2Sam. 21:8, 10, 11 □ 3:8 «Saulning ... uruq-tughqanlirigha...» — ibraniy tilida «Saulning... qérindashlirigha». □ 3:9 «Xuda menki Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun!» — ibraniy tilida «Xuda Abnerning béshigha mundaq ish chüshürsun yaki téximu éghir ish chüshürsun». □ 3:10 «Dandin Beer-Shébaghiche» — «Dan» Israilning eng shimaliy yurti, «Beer-Shéba» Yehudaning eng jenubidiki jay idi.

sanga mayil qilimen — dédi.□

¹³ Dawut jawab bérip: — Bolidu, men sen bilen ehde qilay. Peqet birla ishni telep qilay; méning qéshingha kelgende Saulning qizi Miqalni élip kelmiseng, yüzümni körelmeysen, dédi.

¹⁴ Andin Dawut Ishboshetning qéshigha elchilerni mangdurup: Men bir yüz Filistiyning xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin — dédi.□ ■

¹⁵ Ishboshet adem ewetip Miqalni uning éridin, yeni Laishning oghli Paltiyeldin élip keldi. □ ■ ¹⁶ Lékin uning éri Baxuringhiche uning keynidin yighlighan péti egiship mangdi. Axir bérip Abner uningha: — Yénip ketkin, déwidi, u qaytip ketti.

¹⁷ Emdi Abner Israilning aqsaqallirigha: Siler burun Dawut üstimizge padishah bolsun, dégen arzu-istekte boldunglar. ¹⁸ Emdi hazir heriket qilinglar; chünki Perwerdigar Dawut toghrisida: — Qul-bendem Dawutning qoli bilen Israil xelqimni Filistiylerning qolidin, shundaqla barliq dushmanlirining qolidin qutquzimen, — dégenidi.

¹⁹ Abner yine Binyaminlarning quliqighimu mushu sözlerni éytti. Andin Israil bilen Binyaminning pütkül jemetining arzu-isteklirini Dawutning quliqigha éytishqa Hébron'gha bardı. ²⁰ shundaq qilip Abner yigirme ademning hemrahliqida Hébron'gha Dawutning qéshigha kelgende Dawut Abner we uning ademlirige bir ziyapet teyyarlidi.

²¹ Abner Dawutqa: Men qozghilip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem qilay, ular séning bilen ehde qilishsun, andin sen öz könglüng xalighanning barliqi üstidin seltenet qilalaydighan bolisen, dédi. Shuning bilen Dawut Abnerni yolgha sélip qoydi, u aman-ésen qaytip ketti.□

Abner öltürüldü

²² Mana, shu esnada Dawutning ademliri bilen Yoab bir yerge hujum qilip nurghun olja élip qaytip keldi. Lékin Abner shu chaghda Hébronda Dawutning qéshida yoq idi; chünki Dawutning uzitip qoyushi bilen aman-ésen qaytip ketkenidi. ²³ Yoab we uning bilen bolghan pütkül qoshun yétip kelgende, xelq uningha: Nerning oghli Abner padishahning qéshigha keldi, padishah uni yolgha sélip qoyushi bilen u aman-ésen qaytip ketti — dédi.

²⁴ Andin Yoab padishahning qéshigha bérip: Bu séning néme qilghining?! Mana, Abner qéshingha keptu! Némishqa uni yolgha sélip qoydung? U hazir kétiptu! ²⁵ Sen Nerning oghli Abnerni bilisen'ghu! Uning kélishi jezmen séni aldash üçün, séning chiqip-kiridighan yolungni, shundaqla barliq ish-paaluyitngni biliwélishe üçündür, — dédi.

²⁶ Yoab Dawutning qéshidin chiqishi bilen u xewerchilerni Abnerning keynidin mangdurdı. Ular uni Sirah quduqining yénidin yandurup élip keldi; lékin Dawut bu ishtin bixewer idi. ²⁷ Abner Hébron'gha yénip kelgende Yoab uni sheher qowuqida uchritip, «Sanga deydighan mexpiy sözüm bar idi» dep uni bir chetke ekilip u yerde inisi Asahelning qan qisasini élish üçün qorsiqigha pichaq saldı, shuning bilen u öldi.■

²⁸ Kéyin, Dawut bu ishni anglap: Men we padishahliqim Perwerdigarning aldida Nerning oghli Abnerning aqqan qéni üçün menggü bigunahdurmiz; ²⁹ uning qénini aqquzush gunahi Yoabning béshigha we atisining jemetining béshigha qaynam bolup chüshsun;

□ **3:12** «Abner bolsa özi üçün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uningha...» — mushu yerde «özi üçün» dégenning ibraniy tilida üç xil chüshenchisi bar: — (1) «Abnerning özi üçün» (Ishboshet bilmigen halda); (2) «uning üçün» (yeni Ishboshet üçün); (3) «neq meydanda». Biz birinchi terjimige mayilmiz. □ **3:14** «Men bir yüz Filistiyning xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin» — mushu ish toghruluq «1Sam.» 18:20-27ni körüng. ■ **3:14** 1Sam. 18:25, 27 □ **3:15** «Laishning oghli Paltiyel» — «1Sam.» 25:44de «Laishning oghli Falti» yaki «Laishning oghli Palti» dep atilidu. ■ **3:15** 1Sam. 25:44 □ **3:21** «Men qozghilip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem qilay...» — yaki «Men hazir chiqip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem qilay...» yaki «Men ornumdin turup ghojam padishahning aldigha jem qilay...». ■ **3:27** 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5

Yoabning ailisidin aqma yara késili, yaki maxaw késili, yaki hasigha tayan'ghuchi, qilichtin ölgüchi yaki ash-tülüksizler öksümisun! — dédi.□

³⁰ Shundaq qilip, Abner Gibéondiki jengde ularning inisi Asahelni öltürginini üçün, Yoab bilen inisi Abishay uni öltürdi.

³¹ Dawut Yoabqa we uninggha egeshken barliq xelqqe: Kiyimliringlarni yirtinglar! Böz kiyim kiyinglar! Abnerning *méyiti* aldida matem tutunglar! dédi. Dawut padishah *Abnerning* jinazisining keynidin mangdi. ³² Ular Abnerni Hébronda depne qildi, padishah Abnerning qebrisining yénida awazini kötürüp yighlidi; xelqning hemmisimu yighlashti. ³³ Padishah Abner üçün mersiye oqup:

— «Abnerning exmeqtek ölgini toghrimu?

³⁴ Qolliring baghlaghliq bolmisimu,

Putlurung ishkellik bolmisimu,

Lékin sen kishilerning rezillerning qolida yiqilghinidek, yiqilip ölgensen!» — dédi.

Shuning bilen xelqning hemmisi uning üçün yine yighlashti. ³⁵ Andin barliq xelq Dawutning yénigha kélip, uninggha kün patquche tamaq yéyishni ötündi. Emma Dawut qesem ichip: Men kün patmasta ya nan ya bashqa herqandaq nersini tétisam, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun, — dédi.□

³⁶ Barliq xelq buni bayqap, bu ishtin razi boldi; emeliyette padishah qilghan herbir ish barliq xelqni razi qilatti.

³⁷ Shuning bilen barliq xelq, shundaqla pütkül Israil shu küni Nerning oghli Abnerning öltürülshining padishahning körsetmisi emeslikini bilip yetti. ³⁸ Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler? Bügün Israilda bir serdar, ulugh bir zat yiqildi! □ ³⁹ Gerche men Mesih qilinip padishah tiklen'gen bolsammu, men ajiz bir bendimen. Bu ademler, yeni Zeruiyaning oghullirining wehshiyilikini men kötürelmigüdekmen; Perwerdigar rezillik qilghuchining rezillikini öz béshigha qaytursun! — dédi.

4

Ishboshet öltürülidu

¹ Saulning oghli Abnerning Hébronda ölginini anglighanda qoli boshiship ketti, barliq Israil dekke-dükkige chüshti.

² Saulning oghlining qoshunining aldin yürer qismida ikki serdari bolup, birining ismi Baanah, yine birining ismi Rekab idi. Ular Binyamin qebilisidin bolghan Beerotluq Rimmonning oghulliri idi (chünki Beerot Binyamin qebilisige tewe hésablinatti; ■ ³ lékin Beerotluqlar Gittaimgha qéchip bérup u yerde bu kün'giche musapirdek yashawatidu).

⁴ Saulning oghli Yonatanning bir oghli bolup, puti aqsaq idi. Saul bilen Yonatanning ölgenliki toghruluq xewer Yizreelge yetkende, u besh yashqa kirgen idi. Inik anisi uni élip qachtu; lékin shundaq boldiki, u aldirap yügürgechke, bala chüshup kétip, aqsaq bolup qalghanidi. Uning ismi Mefiboshet idi.■

⁵ Emdi bir küni Beerotluq Rimmonning oghulliri Rekab bilen Baanah chingqi chüsh waqtida Ishboshetning öyige bardu. Ishboshet chüshlük uyquda uxlawatqanidi. ⁶ Ular bughday alimiz dégenni bahane qilip, öyining ichkirige kirip, Ishboshetning qorsiqigha *pichaq* sanjidi. Andin Rekab we Baanah qéchip ketti ⁷ (ular Ishboshet hujrisida kariwatta yatqinida, öyge kirip, uni öltürgenidi). Ular uning kallisini késip, andin kallisini élip kéchiche Arabah tüzlenglikidin méngip ötti. ⁸ Ular Ishboshetning kallisini

□ 3:29 «hasigha tayan'ghuchi» — yaki «chaq égirgüchi». □ 3:35 «Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun» — ibraniiy tilida «Xuda méning béshigha bundaq yaki undaq qilsun yaki uningdin téximu artuq qilsun!». □ 3:38 «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler?...» — ibraniiy tilida «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilmemsiler...?».

■ 4:2 Ye. 9:17; 18:25 ■ 4:4 2Sam. 9:3-13

Hébron'gha, Dawutning qéshigha élip bérip, padishahqa: Mana, bu janabirining jénini izdigen dühmenliri Saulning oghli Ishboshetning kallisi! Bүgün Perwerdigar ghojam padishahni Saul bilen neslidin intiqam élishqa muyesser qildi — dédi.

⁹ Dawut Beerotluq Rimmonning oghulliri Rekab bilen inisi Baanahga: Méni barliq qiyinchiliqlardin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, ¹⁰ burun birsi Dawutqa xush xewer élip keldim, dep oylap, manga: — Mana, Saul öldi, dep kelgende, men uni élip Ziklagta öltürüwettim. Berheq, mana bu uning yetküzgen xewirining mukapati bolghanidi! ■ ¹¹ Emdi men shundaq qilghan yerde, rezil ademler öz öyide orunda yatqan bir heqqaniy kishini öltürgen bolsa, men néme qilay?! Uning aqqan qan qerzini silerning qolunglardin élip, silerni yer yüzidin yoqatmamdim? — dédi.

¹² Dawut ghulamirigha buyruq qiliwidi, ular bularni qetl qildi. Ularning qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi; lékin ular Ishboshetning béshini élip Hébronda Abnerning qebriside depne qildi. □ ■

5

Dawut Israilgha padishah bolushqa mesih qilinidu

1Tar. 11:1-9; 14:1-17

¹ Andin kéyin Israilning barliq qebililiri Hébron'gha Dawutning qéshigha kélip: Qarisila, biz özlirining et-söngeliridurmiz! ² Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yobashchi bolghan özliri idila; Perwerdigar silige: Sen Méning xelqim Israilning padichisi bolup, ularni baqisen, Israilning emiri bolisen, dégenidi — dédi. □ ■

³ Shuning bilen Israilning hemme aqsaqalliri Hébron'gha padishahning qéshigha keldi; Dawut padishah Hébronda, Perwerdigarning aldida ular bilen ehde tüzüshti. Andin ular Dawutni Israilgha padishah bolushqa mesih qildi.

⁴ Dawut padishah bolghanda ottuz yashqa kirgen bolup, qiriq yil seltenet qildi. ⁵ U Hébronda Yehudaning üstide yette yil alte ay seltenet qilip, Yérusalémda pütkül Israil bilen Yehudaning üstide ottuz üç yil seltenet qildi. ■

⁶ Padishah öz ademliri bilen Yérusalémgha chiqip, shu zéminda turghan Yebusiylar bilen jeng qilghili bardı. Ular Dawutqa: Sen bu yerge kirelmeysen, belki hetta korlar bilen aqsaqlar séni chékindüridu! — dédi. Chünki ular: «Dawut bu yerge qet'iy kirelmeydu», dep oylaytti. □ ⁷ Lékin Dawut Zion qorghinini aldi (bu yer Dawutning shehiri dep atilidu). □

⁸ Dawut u küni: Kimki Yebusiylarni uray dése süngüch bilen chiqishi kérek, andin u Dawut qin-qinidin öch köridighan bu kor, aqsaqlar bilen *hésablashalaydu*, dédi. Shuning

■ **4:10** 2Sam. 1:15 □ **4:12** «*Rekab bilen Baanahning* qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi» — «ularni» belkim Rekab bilen Baanahning qol-putlirinila emes, belki jesetlirini körsitishi mumkin. ■ **4:12** 2Sam. 3:32 □ **5:2** «*Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yobashchi bolghan özliri idila*» — ibraniy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadilnidu; mushu ibare Israilning barliq paaliyetlirininu körsitishi mumkin. ■ **5:2** 2Sam. 7:7; Zeb. 78:71-72 ■ **5:5** 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ **5:6** «*belki hetta korlar bilen aqsaqlar séni chékindüridu!* — dédi. **Chünki ular:** «*Dawut bu yerge qet'iy kirelmeydu, dep oylaytti*» — bu ikki jümlining bashqa bixil terjimisi: — «belki sen korlar bilen aqsaqlarni heydiwetmiseng, bu yerge kirelmeysen, — dédi, Dawutni hergiz bu yerge kirmeydu, dep oylatti». □ **5:7** «*Zion qorghinini*» — «Zion» Yérusalémning ichidiki égizlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. Kéyin «Zion» dégen isim bezide pütkül Yérusalém shehirigimu we bezide Israilning özigimu wekillik bolghan.

bilen «Qorlar ya aqsaqlar öyge kirmisun» deydighan maqal peyda boldi. □ ■

⁹ Shundaq qilip Dawut qorghanda turdi we u yerni «Dawutning shehiri» dep atidi. Dawut sheharning etrapigha Millodin tartip ich terepkiche imaret saldi. □ ¹⁰ Dawut barghanséri qudret tapti; samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar uning bilen bille idi.

¹¹ Turning padishahi Hiram Dawutning qéshigha elchilerni ewetti we ular bilen qoshup, kédir yaghachliri, yaghachchilar we tashchilarni ewetti; ular Dawut üçün bir orda yasap berdi. ¹² Dawut Perwerdigarning özini Israilgha padishah tiklep, öz xelqi Israil üçün özining padishahliqini güllendürgenlikini bilip yetti.

¹³ Dawut Hébrondin kelgendin kéyin Yérusalémdin yene ayallarni we kénizeklerni aldi; shuning bilen Dawutqa yene köp oghul-qizlar tuguldi. ■

¹⁴ Yérusalémda uningdin tugulghanlarning isimliri mana mundaq idi: Shammua, Shobab, Natan, Sulayman, ¹⁵ Ibhar, Élishua, Nefeg, Yafiya, ¹⁶ Élishama, Éliada we Élifelet.

Filistiye bilen jeng qilish

¹⁷ Filistiylar Dawutning Israilgha padishah bolushqa mesihlen'ginini anglighanda, ular hemmisi Dawutni tutqili chiqti, Dawut buni anglapla, qorghana chüshti.

¹⁸ Filistiylar kélip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi; □ ¹⁹ Dawut Perwerdigardin yol sorap: Filistiylerge qarshi atlinaymu? Ularni qolungha tapshurarsenmu? — dédi. Perwerdigar Dawutqa: Chiqqin! Chünki, Men Filistiylerni jezmen qolungha tapshurimen — dédi.

²⁰ U waqitta Dawut Baal-Perazimgha bardı. U yerde Dawut ularni tarmar qildi. U: — «Perwerdigar méning aldında dühmenlirim üstige xuddi kelkün yarni élip ketkendek bösüp kirdi» — dédi. Shuning bilen u yerni «Baal-Perazim» dep atidi. □ ■ ²¹ Filistiylar u yerde öz mebudlirini tashlap ketti; Dawut bilen ademliri ularni élip ketti.

²² Emdi Filistiylar yene chiqip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi.

²³ Dawut Perwerdigardin yol sorıdı. Perwerdigar: Sen u yerge chiqmay, belki ularning keynidin aylinip ötüp üjme derexlirining udulidin hujum qilghin — dédi, □

²⁴ Shundaq boliduki, sen üjme derexlikining üstidin ayagh tiwishini anglishing bilenla derhal atlan; chünki shu tapta Perwerdigar Filistiylarning qoshunigha hujumgha chiqqan bolidu, — dédi.

²⁵ Dawut Perwerdigarning uninggha emr qilghinidek qilip, Filistiylerni Gibéondin Gezerigiche qoghlap qirdi. □

6

□ **5:8** «Kimki **Yebusiylarni uray dése, süngüch bilen chiqishi kérek**» — bu sirliq sözning menisi peqet yéqında arxéologlar tekshürüp tapqan tarixiy izlardin éniqlandi. Eslide Yérusalém shehiringning astida mexpiy bir su yoli bar idi; sheherde bu su yoligha tutishidighan tik bir quduq bar idi. Dawutning ademliri shu quduqtin yamiship chiqqan bolsa kérek. «**korlar ya aqsaqlar öyge kirmisun**» — bu sözning menisi belkim (1) héchqandaq butperes ademlerning (mesilen, Yebusiylarning) padishahning ordisigha kirishige ruxset yoq; (2) Dawut Yebusiylar tayan'ghan herqandaq butlar («kor we aqsaqlar»)ni hergiz öyige kirishke ruxset qilmaytti (démek, butlar «kor», «aqsaq»lardek héchnéme qilalmaydu). Bu söz korlar we aqsaqlarning özlirini körsetmeydu, chünki kéyin aqsaq bolghan Mefiboshet herküni Dawut bilen hemdastixan olturatti. ■ **5:8** 1Tar. 11:6 □ **5:9** «**Millodin tartip ich terepkiche imaret saldi**» — «Millo»: «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin. ■ **5:13** 1Tar. 3:9; 14:3-7 □ **5:18** «**Refayim jilghisi**» — Yérusalémgha yéqin, Hinnom jilghisining jenubiy teripide. □ **5:20** «**Baal-perazim**» — «bösüp chiqquchilarning Rebbi» dégen menide. ■ **5:20** Yesh. 28:21 □ **5:23** «**üjme derexliri**» — bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derex ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri». □ **5:25** «**Gibéondin**» — yaki «Gébadin».

*Dawut ehde sanduqini Yérusalémgha ekilidu**1Tar. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3*

¹ Dawut Israilning arisidin barliq serxil ademlerni yighiwidi, bular ottuz ming chiqti.

² Andin Dawut we uninggha egeshenlarning hemmisi Xudaning ehde sanduqini yötkep kélish üçün Yehudadiki Baalahgha chiqti; sanduq *muqeddes* nam bilen, yeni kérublarning otturisida olturghuchi samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning nami bilen atalghanidi. □ ³ Ular Xudaning ehde sanduqini döngde olturushluq Abinadabning öyide yéngi bir harwigha sélip, uni shu yerdin élip chiqti. Abinadabning oghulliri Uzzah bilen Ahiyo u yéngi harwini heydidi. ■ ⁴ Ular harwini Xudaning ehde sanduqi bilen döngde olturushluq Abinadabning öyidin élip chiqti; Ahiyo ehde sanduqining aldida mangdi. ⁵ Dawut bilen pütkül Israil jemetidikiler Perwerdigarning aldida tentene qilip küy oqup chiltar, tembur, dap, daqa-dumbaq we changlar chélip ussul oynidi. □

⁶ Lékin ular Nakonning xaminigha kelgende, kalilar aldigha müdürep ketkenliki üçün, Uzzah qolini sozup Xudaning ehde sanduqini tutiwaldi. ⁷ Perwerdigarning ghezipi Uzzahqa qozghaldi; u xata qilghini üçün, uni Xuda shu yerde urdi. Shuning bilen Uzzah Xudaning ehde sanduqining yénigha yiqilip öldi.

⁸ Lékin Dawut bolsa Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer bügünki kün'giche shundaq atilidu. □ ⁹ U küni Dawut Perwerdigardin qorqup: Perwerdigarning ehde sanduqini özümningkige qaysi yol bilen ekélermen? — dédi.

¹⁰ Shuning üçün Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»ge, öziningkige yötkeşni xalimidi; Dawut uni élip bérip, Gatliq Obed-Édomning öyide qaldurdi.

¹¹ Perwerdigarning ehde sanduqi Gatliq Obed-Édomning öyide üç ay turdi; Perwerdigar Obed-Édom we uning pütkül öyidikilerni beriketlidi.

¹² Dawut padishahqa: — «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejedin Obed-Édom we uning barini beriketlidi» dep éytildi. Shunga Dawut Xudaning ehde sanduqini Obed-Édomning öyidin élip chiqip, xushluq bilen Dawutning shehirige élip keldi. □

¹³ Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi. □ ¹⁴ Dawut bolsa kanap efodni kiyip Perwerdigarning aldida küchining bariche ussul oynaytti; □ ¹⁵ Dawut bilen Israilning pütkül jemeti tentene qilip warqiriship, kanay chéliship Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqiwatatti.

¹⁶ Perwerdigarning ehde sanduqi Dawutning shehirige élip kirilginide, Saulning qizi Miqal dérizidin qarap, Dawut padishahning sekrep Perwerdigarning aldida ussul oynawatqanliqini körüp, uni öz könglide mensitmidi.

¹⁷ Ular Perwerdigarning ehde sanduqini élip kirip, Dawut uning üçün tiktürgen chédirning ottursida qoydi. Andin Dawut Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini sundi.

¹⁸ Dawut köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini keltürüp bolup, xalayıqqa

□ **6:2** «Yehudadiki Baalah» — (yaki «Baalah-Yehudagha») — bashqa ismi «Kiriati-Yéarim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni körüng). ■ **6:3** 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2 □ **6:5** «tentene qilip küy oqup...» — yaki «herxil archa yaghachliridin yasalgan sazlarini chélip...». «daqa-dumbaq» — yaki «shaqildaqlar». □ **6:8** «Perez-Uzzah» — «Uzzahgha bösüp kirish» dégen menide. □ **6:12** «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejedin...» — ibraniy tilida «Perwerdigar Xudaning ehde sanduqi wejedin...». □ **6:13** «Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi» — «alte qedem» bizningche bu deslepki alte qedemni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «Ular her alte qedem mangghanda, bir qétim buqa we bordaq mozay qurbanliq qildi». Lékin undaq bolsa, ilgerlesh bek asta bolatti! □ **6:14** «Dawut bolsa kanap efodni kiyip...» — «efod» adette peqet kahinlar kiyidighan jilitkidek qisqa bir köynek idi. Bizning «tebirler»imizni körüng. Dawutning efodni kiyishi belkim ussul oynashqa azade bolush üçün idi (14-ayetni körüng).

samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning namida bext-beriket tilidi. ¹⁹ U pütkül Israil jamaitige, er bilen ayallarning herbirige birdin qoturmach, birdin xorma poshkili we birdin üzüm poshkilini teqsim qilip berdi. Andin xelqning herbiri öz öyige yénip ketti.□

²⁰ Dawut öz ailisidikilerni mubareklesh üçün yénip kelgende, Saulning qizi Miqal uning aldigha chiqip: Bügün Israilning padishahi özini shunche shereplik körsettimu, qandaq? U xuddi pes bir ademning nomussizlache özini yalingachlighinigha oxshash, xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!□

²¹ Dawut Miqalgha: Undaq *shadlan'ghinim* Perwerdigar aldida idi. U atang we uning pütkül jemetini örüp, méni Perwerdigarning xelqi bolghan Israil üstige bashlamchi qilip tiklidi. Shunga men Perwerdigarning aldida ussul oynaymen! ²² Emeliyette men özümni téximu erzimes qilip, öz nezirimde özüm töwen bolushqa razimen. Lékin sen éytqan u dédeklerning neziride bolsa, hörmetke sazawer bolimen – dédi.

²³ Saulning qizi Miqal bolsa, ölidighan künigiche bala tughmidi.

7

Perwerdigarning Dawutqa qilghan ulugh wediliri

1Tar. 17:1-5

¹ Padishah öz ordisida turatti, Perwerdigar uninggha etrapidiki barliq dühmenliridin aram bergendin kéyin, ² padishah Natan peyghemberge: Mana qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde olturimen, lékin Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu – dédi.□

³ Natan padishahqa jawap bérip: Könglüngde néme oylighining bolsa, shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning bilen billidur – dédi.

⁴ Lékin kéchide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi Natan'gha kélip mundaq déyildi:

⁵ – Bérip qulum Dawutqa dégin: «Perwerdigar: – «Sen derweqe Manga turidighan'gha öy salmaqchimusen?» – deydu. □ ⁶ – «Men Israillarni Misirdin chiqarghandin tartip, bu kün'giche bir öyde olturmidim, belki bir chédirni makan qilip, kézip yürdüm. ⁷ Men Özüm barliq Israillar bilen yürgen hemme yerlerde, xelqim Israilni padichi bolup béqishqa emr qilghanlarga, yeni Israilning herqandaq qebilisining bir *yétekchisige*: Némishqa Manga kédir yaghachtin bir öy yasimaysiler? – dep baqqanmu? □ ⁸ Emdi qulum Dawutqa mundaq dégin: – Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: – Séni xelqim Israilgha bashlamchi qilip tiklesh üçün séni yaylaqlardin, qoy béqishtin élip keldim, – deydu, ⁹ – we meyli qeyerge barmighin, Men hamam séning bilen bille boldum we séning aldingdin barliq dühmenliringni yoqitip keldim; yer yüzidiki ulughlar nam-shöhretke ige bolghandek séni ulugh nam-shöhretke sazawer qildim. ■ ¹⁰⁻¹¹ Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip östürimen; shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrimaydighan bolidu. Reziller desleptidikidek, shundaqla Men xelqim Israil üstige hökümranliq qilishqa hakimlarni teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men hazir sanga hemme

□ **6:19** «birdin xorma poshkili» — yaki «bir yutum sharab» yaki «bir parche gösh». □ **6:20** «...öz ailisidikilerni mubareklesh üçün...» — «mubareklesh» mushu yerde «bext-beriket tilesh»ni öz ichige alidu. «**Bügün Israilning padishahi ... xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!**» — «özini yalingachlidi» dégen gep erkinrek ussul oynashqa Dawutning «efod»ni kiygenlikini körsitidu. □ **7:2** «Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu» — mushu yerde «chédirning ichide» ibranliy tilida «perdiler ichide» dégen söz bilen ipadiliniidu. □ **7:5** «qulum Dawut» — «qul» dégen uqum toghruluq «tebirler»imizni körüng. □ **7:7** «Israilning herqandaq qebilisining bir yétekchisi...» — «1Tar. 17:6de «Israilning herqandaq yétekchi hakimi» déyilidu. ■ **7:9** 2Sam. 8:6,14

düşmenliringdin aram berdim. Emdi Menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, Men séning üçün bir öyni qurup bérimen!» — deydu.□

¹² «Künliring toshup, ata-bowiliring bilen ölümde uxlighiningda, Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, padishahliqini mezmüt qilimen. □ ■

¹³ Méning namim üçün bir öyni yasighuchi u bolidu, we Men uning padishahliq textini ebedgiche mustehkem qilimen. ■ ¹⁴ Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu. Eger u qebihlik qilsa, uninggha insannarning tayiqi bilen we adem baliliringning sawaq-dumbalashliri bilen terbiye bérimen. □ ■ ¹⁵ Emma Men séning aldingda örüwetken Sauldin méhir-shepquitimni juda qilghinimdek, uningdin méhir-shepquitimni juda qilmaymen. ¹⁶ Shuning bilen séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmüt qilinidu; texting ebedgiche mezmüt turghuzulidu.»□

¹⁷ Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.

¹⁸ Andin Dawut padishah kirip, Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I, Reb Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige köturgüdek? ¹⁹ Lékin, i Reb Perwerdigar, *méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözliding; bu hemmila ademge daim bolidighan ishmü, i, Reb Perwerdigar? □ ²⁰ Emdi Dawut Sanga yene néme désun? Sen Öz qulungni tonuysen, i, Reb Perwerdigar! ²¹ Sen söz-wedeng wejidin, Öz könglündikige asasen bu ulugh ishning hemmisini qulung bilsun dep békitip qilghansen. ²² Shunga Sen ulughsen, i Perwerdigar; qulaqlirimiz barliq anglighinidek, Séning tengdishing yoq, Sendin bashqa héchqandaq ilah yoqtur.■

²³ Xelqing Israildek yene bashqa bir el barmu, ular jahanda alahide turidu? — Chünki Sen Xuda ularni Misirdin qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üçün, shundaqla nam-shöhretke ige bolush üçün, Özüng barding; Sen Özüng üçün Misirdin, ellerdin we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan xelqing aldida zémining üçün ulugh we dehshetlik ishlarni qilding. □ ■ ²⁴ Sen xelqing Israilni Özüng üçün ebedgiche bir xelq bolushqa békitting; Sen, i Perwerdigar, ularning Xudasi boldung.

²⁵ Emdi hazir, i Perwerdigar Xuda, Öz qulung we uning öyi toghrisida éytqan wedengge ebedgiche mezmüt emel qilghin; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen! ²⁶ Séning naming ebedgiche ulughlinip: — Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilning üstide turidighan Xudatur, dep éytilsun, shundaqla Öz qulungning öy-sulalisi séning aldingda mezmüt turghuzulsun.

²⁷ Chünki Sen, i samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi

□ **7:10-11** «Men séning üçün bir öy qurup bérimen» — Dawut esli Xuda üçün bir öy qurmaqchi bolghan, lékin Xuda Dawutqa: Sanga bir öy (aile, jemet, sulale dégen menide) qurup bérimen» dep jawab béridu. □ **7:12** «Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, ...» — mushu yerde «pushtingdin» — ibraniy tilida «ich-baghringdin». ■ **7:12** 1Pad. 8:20 ■ **7:13** 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10 □ **7:14** «uninggha insannarning tayiqi bilen we adem baliliringning sawaq-dumbalashliri bilen terbiye bérimen» — démek, Dawutning ewladliridin bolghan padishahlar gunah qilsa, Xuda ulargha insaniy wasite (belkim düşmenning wasitisi) bilen terbiye béridu. ■ **7:14** Zeb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ **7:16** «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmüt qilinidu» — yaki «...séning öyüng we séning padishahliqing aldimda hemishe mezmüt qilinidu». □ **7:19** «*méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi» — démek, «Sen (alliqachan) méni mushu (yuqiri) derijige kötürgenikensen...» dégen söz (18-ayetni körüng) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng. ■ **7:22** Qan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23** «ularni... qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üçün, shundaqla nam-shöhretke ige bolush üçün, özüng barding» — tékistning éniq menisi shuki, Israilni Misirdin qutquzush üçün Xuda Özi shexsen Misirgha barghan. «...ularni... ellerdin we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan» — mushu ibare belkim Xudaning Israil aldida Pelestin zéminida turuwatqan butperes ellerni qoghliwétishini körsitishi mumkin. ■ **7:23** Qan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zeb. 147:19-20

Öz qulunggha: Men sanga bir öy-sulale qurup bérimen, dep wehiy qilding; shunga qulung bu duani séning aldingda qilishqa jür'et qildi.

²⁸ Emdi sen, i Reb Perwerdigar, birdinbir Xudadursen, Séning sözliring heqiqettur we Sen bu bext-iltipatni Öz qulunggha wede qilding; ■ ²⁹ shunga qulungning öy-jemetini Séning aldingda menggü turushqa nésip qilip beriketligeysen; chünki Sen, i Reb Perwerdigar, buni wede qilghansen; bu bext-iltipating bilen Öz qulungning öy-jemeti ebedgiche bext-iltipatqa nésip bolidu».

8

Dawut etrapidiki ellerni özige béqindüridu

1Tar. 18:1-14

¹ Bu ishlardin keyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip, ularni boysundurdi. Shundaq qilip, Dawut Filistiylerning qolidin merkiziy sheherning hoquqini aldi. □

² U hem Moabiylargha hujum qilip, ularnimu meghlup qildi. U ularni yerge yatquzup, tana bilen ölchep, ikki tana kelgenlerni öltürdi, bir tana kelgenlerni tirik qaldurdi. Moabiylar bolsa Dawutqa béqinip, uninggha séliq tapshurdi.

³ Andin Zobahning padishahi Rehobning oghli Hadad'ézer Efrat deryasigha chiqip, shu yerdiki hakimiyetni özige qaytidin tartiwalmagchi bolghanda, Dawut uninggha hujum qilip, meghlup qildi. ⁴ Dawut uning qoshunidin bir ming yette yüz atliq eskerni we yigirme ming piyade eskerni esir qildi; Dawut harwa atlirining piyini kestürdi, lékin özige yüz harwiliq atni qaldurup qoydi. □ ■

⁵ Demeshqtiki Suriyler Zobahning padishahi Hadad'ézerge yarem bérish üçün chiqti, lékin Dawut Suriylerdin yigirme ikki ming ademni öltürdi. □ ⁶ Andin Dawut birnechche bargah eskerlerni Demeshqtiki Suriylerning zéminida turghuzdi; shuning bilen Suriyler Dawutqa béqinip uninggha séliq tapshurdi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti. □

⁷ Dawut Hádad'ézerning ghulamirigha teminlen'gen altun qalqanni tartiwélip, Yérusalémgha keltürdi ⁸ we Hádad'ézerning sheherliri bolghan Bitah bilen Birotay sheherliridinmu intayin köp misni qolgha chüshürdi. □

⁹ Xamatning padishahi Toy Dawutning Hádad'ézerning pütün qoshunini meghlup qilghinini anglap, ¹⁰ öz oghli Yoramni Dawutning halini sorashqa we Dawutning Hádad'ézer bilen jeng qilip uni meghlup qilghinigha uni tebrikleshke ewetti. Chünki Hádad'ézer daim Toy bilen jeng qilip kéliwatatti. Yoram bolsa kümüş, altun we mis qachabuyumlarni élip keldi. □ ¹¹⁻¹² Dawut padishah mushularni we özi béqindurghan hemme ellerdin, jümlidin Suriylerdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylerdin we Amaleklardin olja alghan altun-kümüşlerni Perwerdigargha atap béghishlidi. Bular Zobahning padishahi Rehobning oghli Hádad'ézerdin alghan oljini öz ichige alidu. □

¹³ Dawut Suriylerni meghlup qilip, yeni on sekkiz ming ademni «Shor wadisi»da öltürüp yan'ghanda, uning nam-dangqi xéli chiqqanidi. ■ ¹⁴ U Édomda esker bargahlirini turghuzdi; pütün Édomda bargahlarni qurdi. Shuning bilen Édomiylarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti.

■ 7:28 Yuh. 17:17 □ 8:1 «...merkiziy sheherning hoquqini aldi» — yaki «Metteg-Ammah shehirini aldi». □ 8:4 «bir ming yette yüz atliq esker» — yaki «bir ming yette yüz jeng harwisi». ■ 8:4 1Tar. 18:4 □ 8:5 «Demeshqtiki Suriyler» — yeni «Demeshqtiki Suriyelikler». □ 8:6 «Suriyler» — yaki «Aramiylar». Hazirqi Suriyedikiler ulardin, yeni Aramiylardin chiqqan. □ 8:8 «Bitah» — yaki «Tébah» — «1Tar.» 18:8ni körüng. □ 8:10 «Toy ... öz oghli Yoramni ... tebrikleshke ewetti» — «1Tar.» 18:10de «Yoram» «Xadoram» dégen bashqa bir isim bilen atilidu. □ 8:11-12 «Suriylerdin» — yaki «Édomlardin» — 14-ayetni we «1Tar.» 18:11ni körüng. ■ 8:13 Zeb. 60:1-4

¹⁵ Dawut pütkül Israil üstige seltenet qildi; u pütkül xelqini sorap, adil hökümler chiqirip adalet yürgüzetti.

Orda emeldarliri

2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17

¹⁶ Zeruiyaning oghli Yoab qoshunning serdari boldi; Ahiludning oghli Yehoshafat mirza boldi; ¹⁷ Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Aximelek kahin boldi; Séraya diwan bégi boldi. ¹⁸ Yehoyadaning oghli Binaya Keretiylar bilan Peletiyarning yolbashchisi boldi; Dawutning oghullirimu kahin boldi. □

9

Mefiboshetke shepqaet körsitish

¹ Dawut: Saulning öyidin tirik qalghan birersi barmikin, bar bolsa men Yonatanning hörmitide uninggha shapaet körsitey? — dédi.

² Emdi Saulning ailisidiki Ziba dégen bir xizmetkar qalghanidi. Ular uni Dawutning qéshigha chaqirdi. Kelgende, padishah uningdin: Sen Zibamu? dep soridi. U: Péqir men shu! — dédi. ■

³ Padishah: Saulning ailisidin birersi tirik qaldimu? Men uninggha Xudaning shapaitini körsitey dewatimen, — dédi. Ziba padishahqa: Yonatanning bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu — dédi. □ ■

⁴ Padishah uningdin: U qeyerde, dep soridi. Ziba padishahqa: U Lo-Dibarda, Ammielning oghli Makirning öyide turidu — dédi.

⁵ Shunga Dawut padishah kishi ewetip uni Lo-Dibardin, Ammielning oghli Makirning öyidin élip keldi.

⁶ Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshet Dawutning aldigha kelgende, yüzini yerge yiqip, tezim qildi. Dawut: *Sen Mefiboshetmu?* — dep chaqiriwidi, u: Péqir shu! — dep jawab qayturdi.

⁷ Dawut uninggha: Qorqmighin, atang Yonatan üçün, sanga shapaet qilmay qalmaymen; bowang Saulning hemme yer-zéminlirini sanga qayturup bérey, sen hemishe méning dastixinimdin ghizalinisen — dédi. □

⁸ Mefiboshet tezim qilip: Qulung néme idi, mendek bir ölük it aliyliri qediriligüdek néme idim? — dédi.

⁹ Andin padishah Saulning xizmetkari Zibani chaqirip uninggha: Saulning we pütkül ailisining hemme teelluqatini mana men ghojangning oghlining qoligha berdim. ¹⁰ Sen bilen oghulliring we xizmetkarliring uning üçün shu zéminda tériqchiliq qilip, chiqqan mehsulatlirini ghojangning oghligha yéyishke tapshurunglar. Ghojangning oghli Mefiboshet men bilen hemishe hemdastixan bolup ghizalinidu, — dédi (Zibaning on besh oghli we yigirme xizmetkari bar idi).

¹¹ Ziba padishahqa: Ghojam padishah qullirigha buyrughanning hemmisige keminiliri emel qilidu, — dédi. Padishah Dawut *yene*: Mefiboshet bolsa padishahning bir oghlidek dastixinimdin taam yésun — dédi.

□ **8:18** «Keretiylar bilen Peletiyar» — belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolghan bolushi mumkin idi. «Dawutning oghullirimu kahin boldi» — mushu yerde «kahin» belkim (1) ularning Xudaning ibaditide adettiki kahinlardin bashqa alahide wezipiliri barliqini; (2) hakimiyette birxil wezirlikini körsitishi mumkin («1Tar.» 18:17nimu körüng). ■ **9:2** 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ **9:3** «Yonatanning bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu» — Zibaning bu sözni déyishi, belkim, Dawutning Saulning jemetidikilerni izdeshtiki meqsiti öz textige héchqandaq tehdit bolmasliqi üçün, ularni yoqitish, dep oylisa kérek; shunga u Mefiboshetni aqsaydu — aqsay bir adem textke héchqandaq tehdit bolmaydu, elwette. ■ **9:3** 2Sam. 4:4 □ **9:7** «bowang Saul» — ibraniy tilida «atang Saul» dégen söz bilen ipadilinidu. «Ata» dégenning ibraniy tilida menisi kengdur.

¹² Mefiboshetning Mika dégen kichik bir oghli bar idi. Zibaning öyide turuwatqanlarning hemmisi Mefiboshetning xizmetkarliri boldi. ¹³ Emdi Mefiboshet Yérusalémda turatti; chünki u hemishe padishahning dastixinidin taam yep turatti. Uning ikki puti aqsaq idi.

10

Dawut we Ammoniylar

1Tar. 19:1-19

¹ Kéyin shundaq ish boldiki, Ammoniylarning padishahi öldi we uning Hanun dégen oghli ornida padishah boldi.

² Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat körsetkendek men Nahashning oghli Hanun'gha iltipat körsitey, — dédi. Andin Dawut atisining petisige *Hanunning* könglini sorashqa öz xizmetkarliridin birnechchini mangdurdi. Dawutning xizmetkarliri Ammoniylarning zéminigha kelgende, ³ Ammoniylarning emeldarliri ghojisi Hanun'gha: Sili Dawutni rastla atilirining hörmiti üçün qashlirigha köngül sorap adem ewetiptu, dep qaramla? Dawutning xizmetkarlirini qashlirigha ewetkini sheherni paylap uningdin melumat élish, andin bu sheherni aghdurush üçün emesmu? — dédi.

⁴ Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, saqallirining yérimini chühürüp, kiyimlirining beldin töwinini kestürüp, kötini échip ketküzüwetti. ⁵ Bu xewer Dawutqa yetküzüldi; u ularni kütüwélishqa aldigha adem mangdurdi; chünki ular intayin nomus hés qilghanidi. Padishah ulargha: Saqal-burutunglar öskichilik Yérixo shehiride turup, andin yénip kélinglar, — dédi.

⁶ Ammoniylar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bilip, adem ewetip Beyt-Rehobdiki Suriyler bilen Zobahdiki Suriylerdin yigirme ming piyade esker, Maakahnning padishahidin bir ming adem we Tobdiki ademlerdin on ikki ming ademni yallap keldi. ⁷ Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jenggiwar qoshunini *ularning aldigha* mangdurdi. ⁸ Ammoniylar chiqip sheherning derwazisining aldida sep tüzidi; Zobah bilen Rehobdiki Suriyler we Tob bilen Maakahnning ademleri dalada sep tüzidi; ⁹ Yoab jengning aldi hem keynidin bolidighanliqigha közi yétip, Israildin bir qisim serxil ademlerni ilghap, Suriyelerge qarshi sep tüzidi; ¹⁰ qalghanlarni Ammoniylargha qarshi sep tizghin dep inisi Abishayning qoligha tapshurp, uninggha:

¹¹ — Eger Suriyler manga küchlük kelse, sen manga yarem bergeysen; emma Ammoniylar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yarem bérey. ¹² Jür'etlik bolghin! Öz xelqimiz üçün we Xudayimizning sheherliri üçün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün'ginini qilghay! — dédi.

¹³ Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriylerge hujum qilghili chiqti; Suriyler uning aldida qachti. ¹⁴ Ammoniylar Suriylerning qachqinini körgende, ularmu Abishaydin qéchip, sheherge kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilen jeng qilishtin chékinip, Yérusalémgha yénip keldi.

¹⁵ Suriyler bolsa özlirining Israillarning aldida meglup bolghinini körgende, yene jem bolushti. ¹⁶ Hādad'ézer ademlerni ewetip, *Efrat* deryasining néri teripidiki Suriylerni *yardemge* chaqirip, ularni yötkep keldi; ular Xélam shehirige kelgende, Hādad'ézerning qoshunining serdari Shobak ulargha bashchiliq qildi.

¹⁷ Bu xewer Dawutqa yetkende, u pütkül Israilni yighdurup, Iordan deryasidin ötüp, Xélam shehirige bardı. Suriyler Dawutqa qarshi sep tizip, uninggha hujum qildi.

□ **10:8** «sheherning derwazisi» — «sheher» belkim ularning paytexti Rabbahni körsitidu (14-ayetni körüng).

¹⁸ Suriyler yene Israildin qachti. Dawut bolsa yette yüz jeng harwiliqni, qiriq ming atliq eskerni qirdi hem qoshunining serdari Shobakni u yerde öltürdi. □

¹⁹ Hādad'ézerge béqin'ghan hemme padishahlar özlirining Israil aldida yéngilginini körgende, Israil bilen sülh qiliship ulargha béqindi. Shuningdin kéyin Suriyler Ammoniy-largha yene yarem birishke jür'et qilalmidi.

11

Dawutning éghir gunahi

¹ Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan'ghan waqitta Dawut Yoabni ademliri bilen hemde hemme Israilni jengge mangdurdi; ular Ammoniylarning zéminini weyran qilip, Rabbah shehirini muhasirige aldi. Lékin Dawut Yérusalémدا qaldi. □ ■

² Bir küni kechte Dawut kariwattin qopup, padishah ordisining ögiziside aylinip yüretti; ögzidin u munchida yuyuniwatqan bir ayalni kördi. Bu ayal bek chirayliq idi. ³ Dawut adem ewetip, ayalning xewirini soridi; birsini uninggha: — Bu Éliamning qizi, Hittiy Uriyaning ayali Bat-Shéba emesmu? — dédi.

⁴ Dawut kishi ewetip, uni qéshigha ekeltürdi (u waqitta u adettin pakliniwatqanidi). U uning qéshigha kelgende, Dawut uning bilen bille boldi; andin u öz öyige yénip ketti. □ ■

⁵ Shuning bilen u ayal hamilidar boldi, hem Dawutqa: Méning boyumda qaptu, dep xewer ewetti.

⁶ Shuning bilen Dawut Yoabqa xewer yetküzüp: Hittiy Uriyani méning qéshimgha ewet-inglar, dédi. Yoab Uriyani Dawutning qéshigha mangdurdi. ⁷ Uriya Dawutning qéshigha kelgende, u Yoabning halini, xelqning halini we jeng ehwalini soridi. ⁸ Andin Dawut Uriyagha: Öz öyüngge bérip putliringni yughin, dédi. Uriya padishahning ordisidin chiqqanda, padishah keynidin uninggha bir sowgha ewetti. □ ⁹ Lékin Uriya öz öyige bar-may, padishahning ordisining derwazisida, ghojisining bashqa qul-xizmetkarlirining arisida yatti.

¹⁰ Ular Dawutqa: Uriya öz öyige barmidi, dep xewer berdi. Dawut Uriyadin: Sen yiraq seperdin kelding emesmu? Némishqa öz öyüngge ketmiding? — dep soridi.

¹¹ Uriya Dawutqa: Mana, ehde sanduqi, Israillar we Yehudalar bolsa kepilderde turup, ghojam Yoab bilen ghojamning xizmetkarliri ochuq dalada chédir tikip yétiwatsa, men yep-ichip, ayalim bilen yétishqa öyümge baraymu? Séning jéning bilen we hayating bilen qesem qilimenki, men undaq ishni qilmaymen — dédi.

¹² Dawut Uriyagha: Bügün bu yerde qalghin, ete séni ketküzwétimen, — dédi. Uriya u küni we etisi Yérusalémدا qaldi. ¹³ Dawut uni chaqirip hemdastixan qilip, yep-ichküzüp mest qildi. Lékin shu kéchisi Uriya öz öyige barmay, chiqip ghojisining qul-xizmetkarlirining arisida öz kariwitida uxlidi.

□ **10:18 «qiriq ming atliq esker»** — yaki «qiriq ming piyade eskerni» — «1Tar.» 19:18ni körüng. Shu yerde «yette ming jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayette xatirilen'gen sanlarni hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **11:1 «yéngi yilning béshida»** — Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kalénder boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:1).

■ **11:1** 1Tar. 20:1-3 □ **11:4 «u waqitta u adettin pakliniwatqanidi»** — yaki «u waqitta u yéngila paklan'ghanidi». Musagha chüshürülgen qanun boyiche («Law.» 15:19-20) er kishining öz ayalining adet waqtida (7 kün hésablinatti) uning bilen bille yétishigha bolmaytti, bolmisa u ibadetke nisbeten «napak» qilinatti (ayal kishining «adettin yéngila paklan'ghan» waqtida hamilidar bolushi eng mumkin bolghan waqit, elwette). «Pak» bolsun «napak» bolsun bashqa birsining ayaligha tégish intayin éghir gunahdur, elwette. ■ **11:4** Law. 15:19-24; 18:19 □ **11:8 «Öz öyüngge bérip...»** — ibraniy tilida «Öz öyüngge chüshüp» — orda Yérusalémning bek yuqiri bir jayida idi. «putliringni yughin...» — démek, «rahatlen».

¹⁴ Etisi Dawut Yoabqa xet yézip, Uriyaning alghach kétishige berdi. ¹⁵ Xette u: Uriyani soqush eng keskin bolidighan aldinqi septe turghuzghin, andin uning öltürülüşhi üçhün uningdin chékinip turunglar, dep yazghanidi.

¹⁶ Shuning bilen Yoab sheherni közitip, Uriyani palwanlar *keskin soqushqan* yerge mangdurdi. ¹⁷ Sheherdiki ademler chiqip, Yoab bilen soqushqanda xelqtin, yeni Dawutning ademliridin birnechchisi yiqildi; Uriyamu öldi.

¹⁸ Yoab adem ewetip jengning hemme weqeliridin Dawutqa xewer berdi. ¹⁹ U xewerchige mundaq tapilidi: Padishahqa jengning hemme weqelirini dep bolghin- ingda, ²⁰ eger padishah ghezeplinip séningdin: Soqushqanda némishqa sheher sépiligha shundaq yéqin bardinglar? Ularning sépilidin ya atidighanliqini bilmemtinglar?

²¹ Yerubbeshetning oghli Abimelekni kim öltürginini bilmemsen? Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u Tebez shehiride ölmidimu? Némishqa sépilgha undaq yéqin bardinglar? — Dése, sen: Silining qulliri Hittiy Uriyamu öldi, dep éytqin — dédi. □ ■

²² Xewerchi bérip Yoab uninggha tapshurup ewetken xewerning hemmisini Dawutqa dep berdi. ²³ Xewerchi Dawutqa: Düşmenler bizdin küchlük kélip, dalada bizge hujum qildi; lékin biz ulargha zerbe bérip chékindürüp, sheherning derwazisighiche qoghliduq. ²⁴ Andin ya atquchilar sépildin qul-xizmetkarliringgha ya étip, padishahning qul-xizmetkarliridin birnechchini öltürdi. Qulliri Uriyamu öldi — dédi.

²⁵ Dawut xewerchige: Yoabqa mundaq dégin: — Bu ish neziringde éghir bolmisun, qilich ya uni ya buni yeydu; sheherge bolghan hujuminglarni qattiq qilip, uni ghulitinglar, dep éytqin uni jür'etlendürgin — dédi.

²⁶ Uriyaning ayali éri Uriyaning ölginini anglap, éri üçhün matem tutti.

²⁷ Matem künliri ötkende Dawut adem ewetip uni ordisigha keltürdi. Shuning bilen u Dawutning ayali bolup, uninggha bir oghul tughdi. Lékin Dawutning qilghan ishi Perwerdigarning neziride rezil idi.

12

Natan peyghember Dawutqa tenbih béridu

¹ Perwerdigar Natanni Dawutning qéshigha mangdurdi. U Dawutning qéshigha kélip uninggha mundaq dédi: «Bir sheherde ikki adem bar bolup, birsi bay, yene birsi kembeghel idi. ² Bayning intayin tola qoy we kala padiliri bar idi. ³ Lékin kembeghelning özi sétiwélip baqqan kichik bir saghliq qozidin bashqa bir nersisi yoq idi. Qoza kembeghelning öyide baliliri bilen teng ösüp chong boldi. Qoza uning yéginidin yep, uning ichkinidin ichip, uning quchiqida uxlidi; uning neziride u öz qizidek idi. ⁴ Bir küni bir yoluchi bayningkige keldi. Emma u özige kelgen méhman üçhün özining qoy yaki kala padiliridin birini yégüzüshke teyyarlashqa közi qiymay, belki kembeghelning qozisini tartiwélip soyup, kelgen méhman üçhün teyyarlidi».

⁵ Dawut buni anglap u kishige qattiq ghezeplendi. U Natan'gha: Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, shuni qilghan adem ölümge layiqtur! ⁶ U héch rehimdillik körsetmey bu ishni qilghini üçhün qozigha töt hesse tölem tölisun — dédi. □ ■

⁷ Natan Dawutqa: Sen del shu kishidursen! Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men séni Israilning üstide padishah bolghili mesih qildim we Saulning qolidin qutquzdum; ■ ⁸ Men gholangning jemetini sanga bérip, gholangning ayallirini quchiqinggha yatquzup, Israilning jemeti bilen Yehudaning jemetini sanga berdim.

□ **11:21** «Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u ... ölmidimu?» — bu weqe «Hak.» 9:50-57de tépilidu. ■ **11:21** Hak. 9:52, 53 □ **12:6** «bu ishni qilghini üçhün qozigha töt hesse tölem tölisun» — «Mis.» 22:1ni körüng. ■ **12:6** Mis. 22:1 ■ **12:7** 1Sam. 16:13

Eger sen buni az körge bolsang, Men sanga yene hessilep bérettim; □ ⁹ Némishqa Perwerdigarning sözini közge iltmay, uning neziride rezil bolghanni qilding? Sen Hittiy Uriyani qilich bilen öltürgüzüp, uning ayalini özüngge ayal qilding, sen uni Ammoniy-larning qilichi bilen qetl qilding. ¹⁰ Emdi sen Méni közge iltmay, Hittiy Uriyaning ayalini özüngge ayal qilghining üçün, qilich séning öyüngdin ayrilmaydu».

¹¹ Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana öz öyüngdin sanga yamanliq keltürüp, közliringning aldida ayalliringni élip, sanga yéqin birsige bérimen, u bolsa küpkündüzde ayalliring bilen yatidu. ■ ¹² Sen bolsang u ishni mexpiy qilding, lékin Men bu ishni pütkül Israilning aldida kündüzde qilimen» — dédi.

¹³ Dawut Natan'gha: — Men Perwerdigarning aldida gunah qildim — dédi. Natan Dawutqa: Perwerdigar hem gunahingdin ötti; sen ölmeysen. ¹⁴ Halbuki, bu ish bilen Perwerdigarning dushmanlirige kupurluq qilishqa purset bergining üçün, séningdin tughulghan oghul bala choqum ölidu, — dédi.

¹⁵ Shuning bilen Natan öz öyige qaytip ketti. Perwerdigar Uriyaning ayalidin Dawutqa tughulghan balini shundaq urdiki, u qattiq késel boldi.

¹⁶ Dawut bala heqqide Xudagha yélindi. U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti. □ ¹⁷ Uning jemetining aqsaqalliri qopup uning qéshigha bérrip, uni yerdin qopurmaqchi boldi; lékin u unimidi we ular bilen tamaq yéyishni ret qildi. ¹⁸ Yettinchi küni bala öldi. Dawutning xizmetkarliri bala öldi, dégen xewerni uninggha bérishtin qorqup: «Bala tirik waqitida padishah bizning sözlirimizge qulaq salmidi, emdi biz qandaqmu uninggha bala öldi, dep xewer bérimiz? U özini zeximlendürüshi mumkin!» — déyishti.

¹⁹ Lékin Dawut xizmetkarlirining pichirlashqinini körüp, balining ölgini uqti. Shunga Dawut xizmetkarliridin: Bala öldimu? dep soridi. Ular: Öldi, — dep jawab berdi.

²⁰ Shuning bilen Dawut yerdin qopup, yuyunup, *xushbuy* may bilen mesihlinip, kiyim-lirini yenggüshlep, Perwerdigarning öyige kirip ibadet qildi; andin öz öyige qaytip özige tamaq ekeltürüp yédi. ²¹ Xizmetkarliri uninggha: Silining bu néme qilghanliri? Bala tirik chaghda roza tutup yighlidila, lékin bala ölgendin kéyin qopup tamaq yédila, — dédi.

²² U: Men: «Kim bilsun, Perwerdigar manga shapaet körsitip, balini tirik qaldurarmikin» dep oylap, bala tirik waqitta roza tutup yighlidim. ²³ Lékin emdi u ölgendin kéyin némishqa roza tutay? Men uni yandurup alalaymenmu? Men uning yénigha barimen, lékin u yénimgha yénip kélelmeydu, — dédi

²⁴ Dawut ayali Bat-Shébagha teselli berdi. U uning qéshigha kirip uning bilen yatti; u bir oghul tughiwidi, Dawut uni Sulayman dep atidi. Perwerdigar uni söydi, □ ■ ²⁵ we Natan peyghember arqiliq wehiy yetküzüp, uninggha Perwerdigar üçün «Yedidiya» dep isim qoydi. □

Dawutning qoshunliri Ammoniy-larni meghlup qilidu

1Tar. 20:1-3

²⁶ Yoab Ammoniy-larning shahane paytexti Rabbahqa hujum qilip uni aldi. ■ ²⁷ Andin Yoab xewerchilerni Dawutning qéshigha mangdurup: Men Rabbahqa hujum qilip, sheherning su bar qismini aldim. ²⁸ Hazir sen qalghan eskerlerni yighip, sheherni qamal qilip, uni ishghal qilghin; bolmisa men sheherni alsam, méning ismim bilen atilishi mumkin — dédi.

□ **12:8** «Men ghojangning jemetini sanga bérrip, ghojangning ayallirini quchiqinggha yatquzup...» — «ghojang» Saul padishahni körsitidu. ■ **12:11** Qan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ **12:16** «U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti» — yaki «U roza tutup, kéchide ichkirige kirip yerde düm yatti». □ **12:24** «Dawut uni Sulayman dep atidi» — «Sulayman» ibraniy tilida «shalom» — aman-tinchliq, xatirjemlik dégen menidiki söz bilen munasiwetlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6 □ **12:25** «Natan peyghember arqiliq ... uninggha ... «Yedidiya» dep isim qoydi» — «Yedidiya»: «Perwerdigar söygen», dégen menide. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3

²⁹ Shunga Dawut hemme xelqni jem qilip, Rabbahqa hujum qilip uni aldi.

³⁰ U ularning padishahining tajini uning béshidin aldi. Uning ústidiki altunning éghirlighi bir talant idi, we uning közide bir göher bar idi. Kishiler bu tajni Dawutning béshigha kiygüzdi, Dawut bolsa u sheherdin nurghun olja aldi. □ ■

³¹ Emma u yerdiki xelqni sheherdin chiqirip ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi; Dawut Ammoniy-larning hemme sheherliride shundaq qildi; andin Dawut barliq xelq bilen Yérusalémgha yénip keldi. □ ■

13

Dawutning qizi Tamar ziyankeshlikke uchraydu

¹ Dawutning oghli Abshalomning Tamar dégen chirayliq bir singlisi bar idi. Bu ishlardin kéyin, Dawutning oghli Amnon uninggha ashiiq bolup qaldi. ² Amnon singlisi Tamarning ishqida shunche derd tarttiki, u késel bolup qaldi. Emma Tamar téxi qiz idi; shuning bilen Amnon'gha uni bir ish qilish mumkin bolmaydighandek köründi.

³ Lékin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Shiméahning oghli idi. Bu Yonadab tolimu hiyliger bir kishi idi.

⁴ U Amnon'gha: Sen padishahning oghli turup, némishqa kündin kün'ge bundaq jüdep kétisen? Qéni, manga éytip ber, dédi. Amnon uninggha: Men inim Abshalomning singlisi Tamargha ashiiq boldum, dédi. □

⁵ Yonadab uninggha: Sen aghrip orun tutup, yétip qalghan boluwal; atang séni körgili kelgende uninggha: Singlim Tamar kélip manga tamaq bersun; uning tamaq etkinini körüşüm üçün, aldinda tamaq étip bersun, men uning qolidin tamaq yey, dep éytqin, dédi.

⁶ Shuning bilen Amnon yétiwélip özini késel körsetti. Padishah uni körgili kelgende, Amnon padishahqa: Ötünimen, singlim Tamar bu yerge kélip, manga ikki qoturmach teyyar qilip bersun, andin men uning qolidin élip yey, dédi.

⁷ Shuning bilen Dawut ordisigha adem ewetip Tamargha: Sendin ötünimenki, akang Amnonning öyige bérip, uninggha yégüdek bir néme teyyarlap bergin, dep éytti.

⁸ Tamar Amnonning öyige bardı; u yatqanıdı. U un élip yughurup, qoturmachlarnı köz aldida etti.

⁹ Andin u qoturmachni qazandin élip, uning aldigha qoydı. Lékin u yigili unimidi; u: — Hemme adem méning qéshimdin chiqip ketsun, dédi. Shuning bilen hemme kishiler uning qéshidin chiqip ketti.

¹⁰ Andin Amnon Tamargha: Taamni ichkiriki hujrigha élip kirgin, andin qolungdin élip yeymen, — dédi. Tamar özi etken qoturmachni ichkiriki hujrigha, akisi Amnonning qéshigha élip kirdi.

¹¹ Tamar ularni uninggha yégüzüp qoymaqchi boluwıdı, u uni tutuwélip: I singlim, kel! Men bilen yatqin! dédi.

¹² Lékin u uninggha jawab bérip: Yaq, i aka, méni nomusqa qoymighin! Israilda bundaq ish yoq! Sen bundaq peskeshlik qilmighin! ¹³ Men bu shermendichilikni qandaqmu kötürüp yürelymen?! Sen bolsang Israilning arisidiki exmeqlerdin bolup qalisen.

□ **12:30** «altunning éghirlighi bir talant idi» — «bir talant» belkim 34 kilogramdur. «uning közide bir göher bar idi» — yaki «uninggha birnechche göher qadaldi». ■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31** «u ... ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi» — bashqa birxil terjimisi: «u ... ularni herilerning tégige bésip yaki xaman tépidighan tirnilar astigha yaki paltining astigha aldi yaki ularni xumdandin ötküzdi» (démek, ularni intayin qiynıdı). ■ **12:31** 1Tar. 20:3 □ **13:4** «kündin kün'ge ...» — ibranıy tilida «etigendin etigen'ge...».

Ötünüp qalay, peqet padishahqa désengla, u méni sanga tewe bolushtin tosimaydu, — dédi.

¹⁴ Lékin u uning sözige qulaq salmidi. U uningdin küchlük kélip, uni zorlap ayagh asti qilip uning bilen yatti.

¹⁵ Andin Amnon uninggha intayin qattiq nepretlendi; uning uninggha bolghan nepriti uninggha bolghan eslidiki muhebbitidin ziyade boldi. Amnon uninggha: Qopup, yoqal! — dédi.

¹⁶ Tamar uninggha: Yaq! Méni heydigen gunahing sen héli manga qilghan shu ishtin betterdur, dédi. Lékin Amnon uninggha qulaq salmidi, ¹⁷ belki xizmitidiki yash yigitni chaqirip: Bu *xotunni* manga chaplashturmay, sirtqa chiqiriwet, andin ishikni taqap qoy, dédi. □

¹⁸ Tamar tolimu rengdar bir könglek kiygenidi; chünki padishahning téxi yatliq bolmighan qizliri shundaq kiyim kiyetti. Amnonning xizmetkari uni qoghlap chiqirip, ishikni taqiwaldi. ¹⁹ Tamar béshigha kül chéchip, kiygen rengdar könglikini yirtip, qolini béshigha qoyup yighlighan péti kétéwatatti. ²⁰ Akisi Abshalom uninggha: Akang Amnon sen bilen yattimu? Hazirche jim turghin, singlim. U séning akang emesmu? Bu ishni könglügge almighin, — dédi. Tamar akisi Abshalomning öyide köngli sunuq halda turup qaldi.

²¹ Dawut padishahmu bolghan barliq ishlarni anglap intayin achchiqlandi.

²² Abshalom bolsa Amnon'gha ya yaxshi, ya yaman héch gep qilmidi. Chünki Abshalom singlisi Tamarni Amnonning xorlighanliqidin uni öch köretti.

Abshalom Amnonni öltüridu

²³ Toluq ikki yil ötüp, Efraimgha yéqin Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti; u padishahning hemme oghullirini tekliq qildi. □ ²⁴ Abshalom padishahning qéshigha kélip: Mana qulliri qoylirini qirqitiwatidu, padishah we xizmetkarlirining silining qulliri bilen bille bérishini ötünimen, — dédi.

²⁵ Padishah Abshalomgha: Yaq, oghlum, biz hemmimiz barmayli, sanga éghirchiliq chüshüp qalmisun, — dédi. Abshalom shunche désimu, u barghili unimidi, belki uninggha amet tilidi.

²⁶ Lékin Abshalom: Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila, — dédi.

Padishah uningdin: Némishqa u séning bilen baridu?» — dep soridi. □

²⁷ Emma Abshalom uni köp zorlighini üçün u Amnonning, shundaqla padishahning hemme oghullirining uning bilen bille bérishigha qoshuldi.

²⁸ Abshalom öz ghulamirigha buyrup: Segek turunglar, Amnon sharab ichip xush keyp bolghanda, men silerge Amnonni urunglar désem, uni derhal öltürünglar. Qorqmanglar! Bularni silerge buyrughuchi men emesmu? Jür'etlik bolup baturluq körsitinglar — dédi.

²⁹ Shuning bilen Abshalomning ghulamli Amnon'gha Abshalom özi buyrughandek qildi. Shuan padishahning hemme oghulliri qopup, her biri öz qéchirigha minip qachtı.

³⁰ Shundaq boldiki, ular téxi yolda qéchip kétéwatqanda, «Abshalom padishahning hemme oghullirini öltürdi. Ularning héch biri qalmidi» dégen xewer Dawutqa yetküzüldi.

³¹ Padishah qopup kiyimlirini yirtip yerde düm yatti; uning hemme qul-xizmetkarliri bolsa kiyimliri yirtiq halda yénida turatti. ■ ³² Emma Dawutning akisi Shiméahning oggli

□ **13:17** «bu *xotunni* manga chaplashturmay...» — ibraniy tilida «buni manga chaplashturmay...». □ **13:23** «ikki yil ötüp,... Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti» — ibraniy tilida: «... ikki yil ötüp,... Abshalomning ...Baal-Hazorda (qoy) qirqighuchiliri bar idi». □ **13:26** «Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila» — Abshalom atisi Dawutning gumanini qozghap qoymasliq üçün (tekellup boyiche) uni awwal tekliq qilidu. U padishah qoshulmasaliqi mumkin, dep biletti (padishah derweqe unimidi); shuning bilen u tekellup bilen padishahning tunji oggli Amnonni tekliq qilaytti. ■ **13:31** 2Sam. 1:11

Yonadab uninggha: — Ghojam, ular padishahning oghulliri bolghan hemme yigitlerni öltürdi, dep xiyal qilmisila. Chünki peqet Amnon öldi; u ish Amnonning Abshalomning singlisi Tamarni xar qilghan kündin boshlap Abshalomning aghzidin chiqarmighan niyiti idi. ³³ Emdi ghojam padishah «Padishahning hemme oghulliri öldi» dégen oyda bolup köngüllirini biaram qilmisila. Chünki peqet Amnonla öldi — dédi.

³⁴ Abshalom bolsa qéchip ketkenidi. *Yérusalémdiki* közetchi ghulam qariwidi, mana, gherb teripidin taghning yénidiki yol bilen nurghun ademler kéliwatatti. ³⁵ Yonadab padishahqa: Mana, padishahning oghulliri keldi. Del qulliri dégendek boldi — dédi.

³⁶ Sözini tügitip turiwidi, padishahning oghulliri kélip qattiq yigha-zar qildi. Padishah bilen xizmetkarlirimu qattiq yighlashti. ³⁷ Lékin Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardı. Dawut oghli üçün her küni haza tutup qayghurdi. □

³⁸ Abshalom qéchip, Geshurgha bérıp u yerde üç yil turdi. ³⁹ Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldi; chünki u Amnon'gha nisbeten teselli tapqanidi, chünki u ölgenidi. □

14

Abshalom Yérusalémgha qaytip kélidu

¹ Emdi Zeruiyaning oghli Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi. □ ² Shuning üçün Yoab Tekoagha adem ewetip u yerdin danishmen bir xotunni ekeldürüp uninggha: Sendin ötüney, özüngni matem tutqan kishidek körsitip qariliq kiyimi kiyip, özüngni etirlik may bilen yaghlımay, belki özüngni ölgüchi üçün uzun waqıt hazıdar bolghan ayaldek qılıp □ ³ Dawut padishahning qéshigha bérıp uninggha mundaq dégin, — dédi.

Shundaq qılıp, Yoab démekchi bolghanlırını u ayalgha ögetti. ⁴ Shuning bilen Tekoalıq bu ayal padishahning aldigha bérıp, tezım qılıp, bash urup: I padishahım, méni qutquziwalghayla, — dédi.

⁵ Padishah uningdin: Néme derding bar? dep sorıdı. U jawap bérıp: Men derweqe bir tul xotunmen! Érim ölüp ketti; ⁶ Dédeklirining ikki oghli bar idi. İkkisi étizliqta urushup qélip, arigha chüshidighan adem bolmıghachqa, biri yene birini urup öltürüp qoydı.

⁷ Mana, hazır pütün öydikiler dédeklirige qarshi qopup, inisini öltürginini bizge tutup bergin; inisining jénini élip, qetl qilghini üçün biz jan'gha jan alimiz. Shuning bilenmu miras alghuchini yoqitimız, dewatıdu. Ular shundaq qılıp yalghuz qalghan choghumni öchürüp, érimge ne nam ne yer yüzide ewladmu qaldurghili qoymaydu, — dédi.

⁸ Padishah ayalgha: Öyüngge barghin, men ehwalgha qarap sen toghruluq höküm chiqirimen, — dédi.

□ **13:34** «gherb teripidin...» — yaki «uning keyni teripidin...». □ **13:37** «Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardı» — Talmay Abshalomning chong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3). □ **13:39** «Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldı» — bu ayetning birinchi qismi toghruluq bashqa birxil chüshenche: «Dawut padishah qelbide «men chiqıp Abshalomni uray» dégen niyettin yéniq qaldi». □ **14:1** «...Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi» — bashqa birxil terjimisi: «...Yoab padishah qelbining Abshalomgha öch bolghanlıqini bayqidi». Biraq Yoabning ishletken tedbiridin (2-23) qarighanda, bizning terjimimizni shu ehwalgha bekrek maslshıdu, dep qaraymız. □ **14:2** «özüngni etirlik may bilen yaghlımay,...» — ıbraniy tilida «özüngni etirlik may bilen mesihlimey,...». Kona zamanlarda ottura sherqtiki eller arisida kishilerde (erler we ayallardimu) yüzlırını etirlik may bilen sürüş aditi bar idi. Lékin matem tutqanlar qayghuni bildürüş üçün shundaq qılmaytti.

⁹ Tekoaliq ayal padishahqa: I, ghojam padishah, bu ishta gunah bolsa, hemmisi méning bilen atamning jemeti üstide bolsun, padishah we uning texti bilen munasiwetsiz bolsun, — dédi. □

¹⁰ Padishah: Birer kim sanga *bu toghruluq* gep qilsa, uni méning qéshimgha élip kelgin, u séni yene aware qilmaydighan bolidu, — dédi.

¹¹ Ayal jawab bérip: Undaqta padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla, qan'gha qan intiqam alghuchilarning oghlumni yoqatmasliqi üçün, ularning halak qilishigha yol qoymighayla, — dédi. Padishah: Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Séning oghlungning bir tal chéchi yerge chüshmeydu, — dédi. □

¹² Lékin ayal: Dédekliri ghojam padishahqa yene bir sözni dégili qoyghayla, déwidi, u: Éytqin — dédi. ¹³ Ayal yene mundaq dédi: Emdi sili némishqa Xudaning xelqige shuninggha oxshash ziyanliq bir ishni niyet qildila? Padishah shu gépi bilen özini gunahkar qilip békitiwatidu, chünki u özi palighan kishini qayturup ekelmidi. ¹⁴ Derweqe hemmimiz choqum ölüp, yerge tökülgen, qaytidin yighiwalghili bolmaydighan sudek bolimiz. Lékin Xuda ademning jénini élishqa emes, belki Öz palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu. □

¹⁵ Emeliyette, méning ghojam padishahqa shu ish toghrisidin söz qilghili kélishimning sewebi, xelq méni qorqatti. Lékin dédekliri: Bu gepni padishahqa éytay! Padishah belkim öz chörisining iltimasini beja keltüerer, dégen oyda boldi. ¹⁶ Chünki padishah anghishi mumkin, chörisini hem oghlumni Xudaning mirasidin teng yoqatmaqchi bolghan kishining qolidin qutquzup qalar. □ ¹⁷ Shunga dédekliri, ghojam padishahning sözi manga aramliq bérer, dep oylidim. Chünki ghojam padishah Xudaning bir perishtisidek yaxshi-yamanni perq etküchidur. Perwerdigar Xudaliri sili bilen bille bolghay!

¹⁸ Padishah ayalgha jawab bérip: Sendin ötünimenki, men sendin sorimaqchi bolghan ishni mendin yoshurmighaysen, dédi. Ayal: Ghojam padishah söz qilsila, dédi.

¹⁹ Padishah: Bu gepliringning hemmisi Yoabning körsetmisimu, qandaq? — dédi. Ayal jawab bérip: I, ghojam padishah, silining janliri bilen qesem qilimenki, ghojam padishah éytqanliri onghhimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur. Derweqe silining qulliri Yoab manga shuni tapilap, bu sözlerni dédeklirining aghzigha saldi. □ ²⁰ Yoabning bundaq qilishi bu ishni hel qilish üçün idi. Ghojamning danaliqi Xudaning bir perishtisiningkidek iken, zéminda yüz bériwatqan hemme ishlarni bilidiken, — dédi.

²¹ Shuning bilen padishah Yoabqa: Maqul! Mana, bu ishqqa ijazet berdim. Bérip u yigit Abshalomni élip kelgin, dédi.

²² Yoab yerge yiqilip bash urup, padishahqa bext-beriket tilidi. Andin Yoab: I ghojam padishah, öz qulungning telipige ijazet berginingdin, öz qulungning séning aldingda iltipap tapqinini бүгүн bildim, — dédi.

²³ Andin Yoab qozghilip, Geshurgha bérip Abshalomni Yérusalémgha élip keldi. ²⁴ Emma padishah: — U méning yüzümni körmey, öz öyige barsun, dégenidi. Shunga Abshalom

□ **14:9** «*bu ishta gunah bolsa,...*» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi bashqa birsini bikardin-bikar öltürgen bolsa, öltürülgüchining yéqin uruq-tughqanlirining uning üçün qisas élish hoquqi bar idi («Chöl.» 35:9-34). Birsi birersini tasadipiyliqtin öltürüp qoysa, öltürgüchi kishi chetelge yaki «panahliq shehiri»ge qachsa bolatti. Emma mushu yerde padishah shu ayalning tughqanlirining «qisas élish»tin ibaret qanunluq hoquqini tosmaqchi bolidu. Kéyin u shuni biliduki, hemme sözler peqet bir temsildur, xalas. □ **14:11** «*padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla...*» — dégenning menisi belkim «padishah Perwerdigarning nami bilen qesem qilghayla...». □ **14:14** «*Xuda... palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu*» — ibraniy tilida: «Xuda... Özining palighinini Özidin palandi qaliwermeslikige ilaj qilidu» dégen söz bilen ipadilidur. □ **14:16** «*Xudaning mirasi*» — shübhisizki, tul xotun we oghligha (Xudaning birnechche dewr ilgiri Israil xelqining ejdadlirigha tapshurghan körsetmisige asasen) («Ye.» 12:7 qatarliqlar) miras qalghan zéminini körsitidu. □ **14:19** «*Yoabning körsetmisi*» — ibraniy tilida: «Yoabning qoli». «*ghojam padishah éytqanliri onghhimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur*» — ibraniy tilida «Birsi ghojam padishah éytqanliridin onghhimu, solghimu burulsa, u heqiqette turmaydu».

padishahning yuzini ko'rmey, o'z o'yiye ketti.

²⁵ Emdi p'utk'ul Israil teweside Abshalomdek chirayliq dep maxtalghan adem yoq idi. Tapinidin tartip choqqusighiche uningda hech eyib yoq idi. ²⁶ Uning chechini ch'ush'urgende (u her yilning axirida chechini ch'ush'uretti; chechi eghirliship ketkechke, shunga uni ch'ush'uretti), chechini padishahning «olchem taraza»si bilen tartsa ikki yuz shekel chiqatti. □ ²⁷ Abshalomdin uch oghul we Tamar isimlik bir qiz tughuldi. Qizi tolimu chirayliq idi.

²⁸ Abshalom padishahning yuzini ko'rmey, Y'erusalemda toptoghra ikki yil toshquche turdi; ²⁹ Abshalom Yoabqa adem mangdurup, o'zini padishahning qeshigha ewetishini ot'undi, emma u kelgili unimidi. Abshalom ikkinchi q'etim uning y'enigha adem ewetti, lekin Yoab kelishni xalimidi.

³⁰ Shuning bilen Abshalom o'z xizmetkarlirigha: — Yoabning meningkige yandash arpa t'eriqliq bir parche e'tizliqi bar. Berip uninggha ot qoyunglar, dep buyrudi. Shundaq qilip, Abshalomning xizmetkarliri Yoabning bu bir parche e'tizliqigha ot qoydi. ³¹ Andin Yoab qozghilip Abshalomning o'yiye kirip uningdin: Nemishqa xizmetkarliring e'tizliqimgha ot qoydi! — dep soridi.

³² Abshalom Yoabqa jawab berip: Mana, men sanga adem ewetip: Qeshimgha kelsun, andin padishahning qeshigha manga wakaliten barghuzup uninggha: Men nemishqa Geshurdin y'eni kelgendimen? U yerde qalsam, yaxshi bolattiken, dep e'ytquzmaqchi idim. Emdi padishah bilen didarlashsam deymen; mende qebihlik bolsa, u meni o'lt'ursun, — dedi.

³³ Shuning bilen Yoab padishahning qeshigha berip, uninggha bu xewerni yetk'uzdi. Padishah Abshalomni chaqirdi; u padishahning qeshigha kelip, padishahning aldida tezim qilip bash urdi; padishah Abshalomni soydi.

15

Abshalom padishahqa isyan ko'turidu

¹ Bu ishlardin keyin Abshalom o'zige jeng harwisi bilen atlarni teyyarlatti hem o'z aldida y'ug'uridighan ellik eskerni bekitti. ² Abshalom tang seherde qopup, derwazigha baridighan yolning y'enida turatti. Qachan birsi dewayimni kessun dep, padishahqa erz tutqili kelse, Abshalom uni chaqirip: Sen qaysi sheherdin kelding, — dep soraytti. U kishi: Qulung Israilning palanchi qebilisidin keldi, dese, ³ Abshalom uninggha: Mana, dewayinglar durus we heq iken, lekin padishah teripidin o'zige wakaliten erzingni anglashqa qoyulghan adem yoq, deytti. ⁴ Andin Abshalom yene: Kashki, men z'eminda soraqchi qilinsam'idi, her kimning erzi yaki dewayi bolup, mening qeshimgha kelse, uninggha adalet ko'rsitettim! — deytti.

⁵ Birkim uninggha tezim qilghili aldigha barsa, Abshalom qolini uzutup, uni tutup so'yetti. ⁶ Abshalom shundaq qilip padishahning ho'kum chiqirishigha kelgen Israilning herbir ademlirining ko'ng'ullirini utuwalatti.

⁷ To't yil o'tkende, Abshalom padishahqa: Mening Hebronda Perwerdigargha ichken qesimimni ada qilishim uchun, shu yerge berishqa ijazet berseng; □ ⁸ chunki qulung Suriyediki Geshurda turghinimda qesem ichip: Eger Perwerdigar meni Y'erusalemgah qaytursa, men Perwerdigargha ibadet qilimen, dep e'ytqanidi, — dedi.

⁹ Padishah uninggha: Tinch-aman berip kelgin, dewidi, u qozghilip Hebron'gha ketti.

□ **14:26 «ikki yuz shekel»** — 1.4 kilogram bolushi mumkin. □ **15:7 «to't yil o'tkende...»** — bezi kona ko'churmilerde «qiriq yil o'tkende...» deyilidu. Bu belkim ko'churmichining xataliqidin bolghan.

¹⁰ Lékin Abshalom Israilning hemme qebililirige mexpiy elchilerni mangdurup: Burgha awazini anglighininglarda: «Abshalom Hébronda padishah boldi!» dep élan qilinglar, dédi.

¹¹ Emdi ikki yüz adem teklip bilen Abshalom bilen birge Yérusalémdin barghanidi. Ular heqiqiy ehwaldin bixewer bolghachqa, saddiliq bilen barghanidi. ¹² Abshalom qurbanliq ötküzgende, u adem ewetip Dawutning meslihetchisi bolghan Gilohluq Ahitofelni öz shehiri Gilohdin élip keldi. Shuning bilen qest barghanséri kücheydi, Abshalomgha egeshkenler barghanséri köpüyüwatatti.

Dawut Yérusalémdin qachidu

¹³ Dawutqa bir xewerchi kélip: Israilning ademlirining köngülliri Abshalomgha mayil boldi, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Dawut Yérusalémda uning bilen bolghan hemme qul-xizmetkarlirigha: Qopup qachayli! Bolmisa, Abshalomdin qutulalmaymiz. Ittik kéteyli; bolmisa, u tuyuqsiz üstimizge bésip kélip, bizge bala keltürüp sheher xelqini qilich bisi bilen uridu, dédi.

¹⁵ Padishahning qul-xizmetkarliri padishahqa: Ghojam padishah néme békitse, shuni qilimiz, dédi.

¹⁶ Shuning bilen padishah pütün ailisidikilerni élip, chiqip ketti; emma padishah kénizekliridin onni ordigha qarashqa qoydi. ¹⁷ Padishah chiqip ketkende hemme xelq uninggha egeshi; ular Beyt-Merhakta turup qaldi. □ ¹⁸ Hemme xizmetkarliri uning bilen bille *Kidron éqinidin* ötüwatatti; barliq Keretiylar, barliq Peletiyler, barliq Gatliqlar, yeni Gat shehiridin chiqip uninggha egeshken alte yüz adem padishahning aldida mangatti. □ ■ ¹⁹ Padishah Gatliq Ittaygha: Sen némishqa biz bilen barisen? Yénip bérip padishahning qéshida turghin; chünki sen öz yurtungdin musapir bolup palan'ghansen. □ ²⁰ Sen peqet tünügünla kelding, men bugün qandaqsige séni özüm bilen bille sersan qilay? Men bolsam, nege baralisam, shu yerge barimen. Qérindashliringni élip yénip ketkin; Xudaning rehim-shepqi we heqiqiti sanga yar bolghay! — dédi. ²¹ Lékin Ittay padishahqa jawab bérip: Perwerdigarning hayati bilen we ghojam padishahning hayati bilen qesem qilimenki, meyli hayat yaki mamat bolsun, ghojam padishah qeyerde bolsa, qulung shu yerdimu bolidu! — dédi.

²² Dawut Ittaygha: Emdi senmu bérip *éqindin* ötkin, dédi. Shuning bilen Gatliq Ittay hemme ademliri we uning bilen mangghan barliq bala-chaqiliri ötüp ketti. □ ²³ Hemme xelq ötüwatqanda, pütkül shu yurttikiler qattiq awaz bilen yighlidi. Padishah özimu Kidron éqinidin ötkende, barliq xelq chöllük teripige qarap yol aldi. ■

²⁴ We mana, Zadok bilen Lawiylarmu Xudaning ehde sanduqini kütürüp bille keldi; ular Xudaning ehde sanduqini yerde qoydi. Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti. □ ²⁵ Padishah Zadokqa: Xudaning ehde sanduqini sheherge yandurup élip kirgin. Men eger Perwerdigarning közliride iltipat tapsam, U choqum méni yandurup kélidu we U manga ehde sanduqini we Öz makanini yene körgüzidu; ²⁶ lékin U méning toghramda: Sendin xursenlikim yoq, dése, mana men; U méni qandaq qilishni layiq körse, shundaq qilsun, — dédi.

□ **15:17** «Beyt-Merhak» — yaki «yiraqtiki orda». □ **15:18** «Kidron deryasidin» — bu sözler ibraniy tékistide yoq, lékin «ötüwatatti» dégen söz bu menini körsitidu (23-ayetni körüng). Kidron éqini Yérusalémning sherqiy teripige yéqin bolup, Jordan deryasigha mangghanda uningdin ötüshi kérek. ■ **15:18** 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17

□ **15:19** «yéni bérip padishahning qéshida turghin...» — Dawut «padishah» dégen sözni ishlitip, Abshalom «yéni padishah»ni körsitidu. 34-ayetnimu körüng. □ **15:22** «éqindin ötkin» — belki Kidron deryasidin (23-ayetni körüng).

■ **15:23** Yuh. 18:1 □ **15:24** «Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti» — bashqa birxil terjimisi: «Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar saqlap turup, andin ötti».

²⁷ Padishah kahin Zadokqa: Sen aldin körgüchi emesmu? Sen we öz oghlung Aximaaz we Abiyatarning oghli Yonatan, yeni ikkinglarning ikki oghlunglar sanga hemrah bolup tinch-aman sheherge qaytqin. ²⁸ Mana, men silerdin xewer kelgüche chöldiki ötkellerde kütüp turay, — dédi.

²⁹ Shuning bilen Zadok bilen Abiyatar Xudaning ehde sanduqini Yérusalémgha qayturup bérip, u yerde qaldi.

³⁰ Lékin Dawut Zeytun téghigha chiqqanda, béshini yépip yalang ayagh bolup yighlawatatti; uning bilen bolghan hemme xelqning herbiri béshini yépip yighlap chiqwatatti. ³¹ Birsi kélip Dawutqa: Ahitofelmu Abshalomning qestige qatnashqanlar ichide iken, dédi. Shuning bilen Dawut dua qilip: I Perwerdigar, Ahitofelning meslihetini exmeqanilikke aylandurghaysen, dédi.

³² Dawut taghning choqqisigha, yeni adette u mexsus Xudagha ibadet qilidighan jaygha yetkende, Arkiliq Hushay toni yirtiq, béshigha topa-chang chéchalghan halda uning aldigha keldi. ³³ Dawut uninggha: Méning bilen barsang, manga yük bolup qalisen; ³⁴ lékin sheherge qaytip bérip Abshalomgha: I padishah, men bügün'ge qeder atangning qul-xizmetkari bolghandek, emdi séning qul-xizmetkaring bolay, diseng, sen men üçün Ahitofelning meslihetini bikar qiliwételeysen. ³⁵ Mana Zadok we Abiyatar dégen kahinlarmu shu yerde sen bilen bille bolidu emesmu? Padishahning ordisidin néme anglisang, Zadok bilen Abiyatar kahinlarga éytqin. ³⁶ mana, ularning ikki oghli, yeni Zadokning oghli Aximaaz bilen Abiyatarning oghli Yonatanmu shu yerde ularning yénida turidu. Hernéme anglisang, ular arqiliq manga xewer yetküzgin — dédi.

³⁷ Shuning bilen Dawutning dosti Hushay sheherge bard; Abshalommu del shu chaghda Yérusalémgha kirdi.

16

Dawut Zibadin sowghatlarni qobul qilidu

¹ Dawut taghning choqqisidin emdila ötüşhige Mefiboshetning xizmetkari Ziba ikki yüz nan, bir yüz kishmish poshkili, yüz yazliq méwe poshkili we bir tulum sharabni ikki éshekke artip uning aldigha chiqti. □

² Padishah Zibagha: Bularni néme üçün ekelding? dédi. Ziba: Ésheklerni padishahning ailisidikiler ménishi üçün, nanlar bilen yazliq miwilerni ghulamning yéyishi üçün, sharabni chölde hérip ketkenlarning ichishi üçün ekeldim — dédi.

³ Padishah: Ghojangning oghli nede? — dep soridi. Ziba padishahqa jawab bérip: U yenila Yérusalémda qaldi, chünki u: Bügün Israil jemetidikiler atamning padishahliqini manga yandurup béridu, dep olturidu — dédi. ■

⁴ Padishah Zibagha: Mana Mefiboshetning hemmisi sanga tewe bolsun, déwidi, Ziba: Men silige tezim qilimen; silining aldilirida iltipat tapsam, i ghojam padishah, — dédi.

⁵ Dawut padishah Bahurimgha kelgende, mana Saulning jemetidin bolghan, Géraning oghli Shimey isimlik bir adem shu yerdin uning aldigha chiqti; u bu yaqqa kelgech kimdu birini qarghawattatti. ■ ⁶ U Dawutning özige we Dawut padishahning barliq xizmetkarlirigha qarap tashlarni atti; hemme xelq bilen barliq palwanlar padishahning ong teripide we sol teripide turatti.

⁷ Shimey qarghap: Yoqal, yoqal, hey sen qanxor, iplas! □ ⁸ Sen Saulning ornida padishah boldung, lékin Perwerdigar uning jemetining qénini séning béshinggha qayturdi; emdi Perwerdigar padishahliqni oghlung Abshalomning qoligha berdi; mana, özüngning rezilliking séning üstüngge chüshti, chünki sen bir qanxorsen! — dédi.

□ **16:1** «yüz yazliq méwe poshkili» — yaki «yüz enjür poshkili». ■ **16:3** 2Sam. 19:27 ■ **16:5** 1Pad. 2:8 □ **16:7** «hey sen qanxor, iplas!» — «iplas» ibraniy tilida: «tblis (Béliy)ning oghli».

⁹ Zeruiyaning oghli Abishay padishahqa: Némishqa bu ölük it ghojam padishahni qarghisun? U yerge bérip uning béshini keskili manga ijazet bergeysen! — dédi.■

¹⁰ Lékin padishah: I Zeruiyaning oghulliri, méning bilen néme karinglar? U qarghisa qarghisun! Eger Perwerdigar uninggha, Dawutni qarghighin, dep éytqan bolsa, unda qta kim uninggha: Némishqa bundaq qilisen? — déyelisun?

¹¹ Dawut Abishaygha we barliq xizmetkarlirigha: Mana öz pushtumdin bolghan oghlum méning jénimni izdigen yerde, bu Binyamin kishi uningdin artuqraq qilmamdu? Uni qarghighili qoyghin, chünki Perwerdigar uninggha shundaq buyruptu. ¹² Perwerdigar belkim méning derdlirimni nezirige élip, bu ademning бүgün méni qarghighanlirining ornida manga yaxshiliq yandurar, dédi.

¹³ Shuning bilen Dawut öz ademleri bilen yolda méngiwerdi. Shimey bolsa Dawutning uduldiki tagh baghrida mangghach qarghaytti hem tash étip topa-chang chachatti.

¹⁴ Padishah we uning bilen bolghan xelqning hemmisi hérip, menzilge barghanda u yerde aram aldi.

Ahitofelning mesliheti

¹⁵ Emdi Abshalom barliq Israillar bilen Yérusalémgha keldi; Ahitofel uning bilen bille idi.

¹⁶ Dawutning dosti arkiliq Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, u Abshalomgha: Padishah yashisun! Padishah yashisun! — dédi.

¹⁷ Abshalom Hushaygha: Bu séning dostunggha körsitidighan himmitingmu? Némishqa dostung bilen barmiding? — dédi.

¹⁸ Hushay Abshalomgha: Yaq, undaq emes, belki Perwerdigar we bu xelq hemde Israillarning hemmisi kimni tallisa, men uninggha tewe bolay we uning yénida turimen. ¹⁹ Shuningdin bashqa kimning xizmitide bolay? Uning oghlining qéshida xizmet qilmamdim? Séning atangning qéshida xizmet qilghandek, emdi séning qéshingda xizmet qilay, — dédi.

²⁰ Andin Abshalom Ahitofelge: Meslihetliship yol körsitinglar; qandaq qilsaq bolar? — dédi.

²¹ Ahitofel Abshalomgha: Atangning ordisigha qarighili qoyghan kénizekliri bilen bille yatqin; shuning bilen pütkül Israil séning özüngni atanggha nepretlik qilghanliqingni anglaydu; shundaq qilip sanga egeshkenlarning qolliri küchlendürüldü, dédi.

²² Shuning bilen ular Abshalom üçün ordining ögziside bir chédir tikti; Abshalom hemme Israilning közliri aldida öz atisining kénizekliri bilen bille boldi.

²³ U künlerde Ahitofelning bergen mesliheti xuddi kishi Xudadin sorap érishken söz-kalamdek hésablinatti. Uning Dawutqa we Abshalomgha bergen hemme meslihetimu hem shundaq qarilatti.

17

Ahitofelning mesliheti bikar qilinidu

¹ Ahitofel Abshalomgha: Manga on ikki ming ademni talliwélishqa ruxset berseng, men бүgün kéche qozghilip, Dawutni qoghlay; ² Men uning üstige chüshkinimde u hérip, qolliri ajiz bolidu; men uni alaqqade qiliwétimen, shundaqla uning bilen bolghan barliq xelq qachidu. Men peqet padishahnila urup öltürimen, ³ andin hemme xelqni sanga béqindurup qayturimen. Sen izdigen adem yoqalsa, hemme xelq séning qéshinggha qaytidu; shuning bilen hemme xelq aman-ésen qalidu, dédi.□

■ 16:9 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8 □ 17:3 «Sen izdigen adem yoqalsa, hemme xelq séning qéshinggha qaytidu» — ibraniy tilida: «Barliq ademning qaytip kélishi, sen izdigen ademning jénigha barawerdur».

⁴ Bu meslihet Abshalomga we Israilning barliq aqsaqallirigha yaqti, ⁵ lékin Abshalom: Arkiliq Hushaynimu chaqiringlar; uning sözinimu anglayli, — dédi.

⁶ Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, Abshalom uninggha: Ahitofel mundaq-mundaq éytti; u dégendek qilaylimu? Bolmisa, sen bir meslihet bergin, — dédi.

⁷ Hushay Abshalomga: Ahitofelning bu waqitta bergin mesliheti yaxshi emes, — dédi.

⁸ Hushay yene mundaq dédi: «Sen atang bilen ademlirini bilisen'ghu — ular palwanlardur, hazir daladiki baliliridin juda qilin'ghan chishi éyiqtek peyli yaman. Atang bolsa heqiqiy jengchidur, öz ademliri bilen birge qonmaydu. ⁹ Mana u hazir bir gharda ya bashqa bir yerde mökünüwalghan bolsa kérek. Mubada u awwal xelqimiz üstige chühse shuni anglighan herkim: Abshalomga egeshkenler qirghinchiliqqa uchraptu, — deydu. □ ¹⁰ U waqitta hetta shir yürek palwanlarning yüreklirimu su bolup kétidu; chünki pütkül Israil atangning batur ikenlikini, shundaqla uninggha egeshkenlerningmu palwan ikenlikini bilidu. ¹¹ Shunga meslihetim shuki, pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche séning qéshinggha téz yighilsun (ular déngizdiki qumlardek köptur!). Sen özüng ularni bashlap jengge chiqqin. ¹² Biz uni qeyerde tapsaq, shebnem yerge chühskendek uning üstige chüsheyli. Shuning bilen uning özi we uning bilen bolghan kishilerdin héch kimmu qalmaydu. ¹³ Eger u bir sheherge kiriwalsimu, pütkül Israil shu yerge arghamchilarni élip kélip, sheherni hetta uningdiki kichik shéghil-tashlarnimu qaldurmay sörep ekilip, derya jilghisigha tashliwétimiz».

¹⁴ Abshalom bilen Israilning hemme ademliri: Arkiliq Hushayning mesliheti Ahitofelning meslihetidin yaxshi iken, déyishti. Chünki Perwerdigar Abshalomning béshigha bala kelsun dep, Ahitofelning yaxshi meslihetining bikar qilinishini békitkenidi.

¹⁵ Hushay Zadok bilen Abiyatar kahinlarga: Ahitofelning Abshalom bilen Israilning aqsaqallirigha bergin mesliheti mundaq-mundaq, emma méning meslihetim bolsa mundaq-mundaq; ¹⁶ hazir siler derhal adem ewetip Dawutqa: Bu kéchide chölning kéchikliride qonmay, belki téz ötüp kétinglar, bolmisa padishah we uning bilen bolghan hemme xelq halak bolushi mumkin, dep yetküzünglar — dédi.

¹⁷ U waqitta Yonatan bilen Aximaaz En-Rogelde kütüp turatti; ular bashqilarning körüp qalmasliqi üçün sheherge kirmidi; bir dédekning chiqip ulargha xewer bérishi békitildi. Ular bérup Dawut padishahqa xewerni yetküzdi.

¹⁸ Lékin bir yash yigit ularni körüp qélip, Abshalomga dep qoydi. Emma bu ikkiylen ittik bérup, Bahurimdiki bir ademning öyige kirdi. Bu ademning hoylisida quduq bar idi; ular shuninggha chühshüp yoshurundi. ¹⁹ Uning ayali quduqning aghzigha yapquchini yépip üstige soqulghan bughdayni töküp qoydi; shuning bilen héch ish ashkarilanmidi.

²⁰ Abshalomning xizmetkarliri öyge kirip ayalning qéshigha kélip: Aximaaz bilen Yonatan qeyerde? — dep soridi. Ayal: Ular ériqtin ötüp ketti, dédi. Kelgenler ularni izdep tapalmay, Yérusalémgha qaytip ketti.

²¹ Ular ketkendin kéyin, bu ikkiylen quduqtin chiqip, bérup Dawut padishahqa xewer berdi. Ular Dawutqa: Qopup, sudin ötkin; chünki Ahitofel séni tutush üçün shundaq meslihet bériptu, — dédi.

²² Shuning bilen Dawut we uning bilen bolghan barliq xelq qozghilip Iordan deryasidin ötti; tang atquche Iordan deryasidin ötmigen héchkim qalmidi.

²³ Ahitofel öz meslihetini qobul qilmighanliqini körüp éshikini toqup, öz shehiridiki öyige bérup, öyidikilerge wesiyet tapshurghandin kéyin, ésilip öliwaldi. U öz atisining qebriside depne qilindi.

²⁴ Shu ariliqta Dawut Mahanaimga yétip kelgenidi, Abshalom we uning bilen bolghan Israilning hemme ademlirimu Iordan deryasidin ötüp bolghanidi.

²⁵ Abshalom Yoabning ornida Amasani qoshunning üstige serdar qilip qoydi. Amasa

□ 17:9 «Mubada u awwal xelqimiz üstige chühse...» — yaki «Deslepte xelq(imiz)din nechchisi yiqilip öltürülse,...»

bolsa Yitra isimlik bir Israilliq kishining oghli idi. U kishi Nahashning qizi Abigail bilan yéqinchilik qilganidi. Nahash Yoabning anisi Zeruiya bilan acha-singil idi.

²⁶ Israil bilan Abshalom Giléadning zéminida bargah tikti.

²⁷ Dawut Mahanaimgha yétip kelgende, Ammoniylarning Rabbah shehiridin bolghan Nahashning oghli Shobi bilan Lo-Dibarliq Ammielning oghli Makir we Rogélimdin bolghan Giléadliq Barzillay dégenler ■ ²⁸ yotqan-körpe, das, qacha-qucha, bughday, arpa, un, qomach, purchaq, qizil mash, qurughan purchaqlar, ²⁹ hesel, qaymaq we qoylarni keltürüp, kala sütide qilin'ghan qurut-irimchik qatarliqlarni Dawut bilan xelqge yéyish üçün élip keldi, chünki ular: Shühbisizki, xelq chölde hérip-échip, ussap ketkendu, dep oylighanidi.

18

Abshalomning ölüshi

¹ Dawut özi bilan bolghan xelqni yighip éditlidi we ularning üstige mingbéshi bilan yüzbéshi qoydi. ² Andin Dawut xelqni üç bölekke bölüp jengge chiqardi; birinchi bölekni Yoabning qol astida, ikkinchi bölekni Zeruiyaning oghli, Yoabning inisi Abishayning qol astida we üçinchi bölekni Gatliq Ittayning qol astida qoydi. Padishah xelqge: Berheq, menmu siler bilan jengge chiqimen, dédi.

³ Lékin xelq: Sili chiqmisila, eger biz qachsaq düshmen bizge perwa qilmaydu; hetta yérimimiz ölüp ketsekmü bizge perwa qilmaydu. Chünki özliri bizning on mingimizge barawer bolila. Yaxshisi sili sheherde turup bizge hemdem bolushqa teyyar turghayla, dédi.

⁴ Padishah ulargha: Silerge néme layiq körünse, shuni qilimen, — dédi. Shuning bilan xelq yüzdin, mingdin bolup sheherdin chiqiwatqanda, padishah derwazining yénida turdi. ⁵ Padishah Yoab bilan Abshay we Ittaygha: Men üçün Abshalomgha yaxshi muamilide bolup ayanglar, dédi. Padishahning *hemme serdarlirigha* Abshalom toghrisida shundaq tapilighinida, barliq xelq tapilighinini anglidi. ⁶ Andin xelq Israil bilan soqushqili meydan'gha chiqti; soqush Efraimning ormanliqida boldi.

⁷ U yerde Israil Dawutning ademliridin meghlup boldi. U küni ular qattiq qirghin qilindi — yigirme mingi öldi. ⁸ Soqush shu zémin'gha yéyildi; ormanliq yewetkenler qilichta ölgenlerdin köp boldi.

⁹ Abshalom Dawutning ghulamliiri bilan tuyuqsiz uchriship qaldi; Abshalom öz qéchirigha minip, chong dub derixining qoyuq shaxlirining tégidin ötkende, uning béshi derex shéxigha kepliship qélip, u ésilip qaldi; u min'gen qéchir bolsa aldigha kétép qaldi.

□ ¹⁰ Birsi buni körüp Yoabqa xewer bérip: Mana, men Abshalomning bir dub derixide sanggilap turghinini kördüm, dédi.

¹¹ Yoab xewer bergen ademge: Néme! Sen uni körüp turup, némishqa uni urup öltürüp yerge chüshürmiding? Shundaq qilghan bolsang, sanga on kümüş tengge we bir kemer bérettim, — dédi.

¹² U adem Yoabqa: Qolumgha ming kümüş tengge tegsimü, qolumni padishahning oghligha uzatmayttim! Chünki padishahning hemmimiz aldida sanga, Abishaygha we Ittaygha: Méning üçün her biringlar Abshalomni ayanglar, dep buyrughinini angliduq. ¹³ Eger men öz jénimni tewekkul qilip, shundaq qilghan bolsam (herqandaq ish padishahtin yoshurun qalmaydu!) sen méni tashlap, düshmining qatarida köretting, — dédi.

■ 17:27 2Sam. 19:31, 32; 1Pad. 2:7 □ 18:9 «uning béshi ... kepliship qélip, u ésilip qaldi» —Ibraniy tilida: «uning béshi ... kepliship qélip, u asman-zémin otturisida ésilip qaldi».

14 Yoab: Séning bilen bundaq déyishishke cholam yoq! — dédi-de, qoligha üç neyzini élip derexte sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yurikige sanjidi. □ 15 Andin Yoabning yaragh kôtürgüchisi bolghan on ghulam Abshalomning chörisige yighilip, uni urup öltürdi.

16 Andin Yoab kanay chaldi; xelq Israilni qoghashtin yandi; chünki Yoab qoshunni chékinishke chaqirdi. 17 Ular Abshalomni ormanliqtiki chong bir azgalgha tashlap üstige nurghun tashlarni dówilep qoydi. Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti. □

18 Abshalom tirik waqtida padishah wadisida özige bir abide turghuzghanidi. Chünki u: Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq dep, u tash abidini öz nami bilen atighanidi. Shuning bilen bu tash bügün'ge qeder «Abshalomning yadikari» dep atilidu. □

Dawut Abshalomning ölümidin xewer tapidu

19 Zadokning oghli Aximaaz Yoabqa: Perwerdigar séni dühmenliringdin qutquzup sen üçün intişam aldi, dep padishahqa xewer bérishke méni derhal mangghuzghin, — dédi.

20 Lékin Yoab uningha: Sen bügün xewer bermeysen, belki bashqa bir küni xewer bérisen; padishahning oghli ölgini tüpeylidin, bügün xewer bermeysen, dédi.

21 Shuning bilen Yoab Kushiya: Bérp padishahqa körginingni dep bergin, dédi. Kushiya Yoabqa tezim qilip yügürüp ketti. □

22 Lékin Zadokning oghli Aximaaz Yoabqa yene: Qandaqla bolmisun bu Kushiyaning keynidin yügürüshke manga ijazet bergin, — dédi. Yoab: I oghlum, sanga héchqandaq söyünchi bergüdek xewer bolmisa, némishqa yügürüshni xalaysen? — dédi.

23 U yene: Qandaqla bolmisun, méni yügürgüzgin, dédi. Yoab uningha: Mang, yügür, déwidi, Aximaaz Iordan deryasidiki tüzlemlik bilen yügürüp Kushiya yétiship uningdin ötüp ketti.

24 Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti. Közetchi derwazining ögzisidin sépilning üstige chiqip, béshini kôtürüp qariwidi, mana bir ademning yügürüp kéliwatqinini kördi. □

25 Közetchi warqirap padishahqa xewer berdi. Padishah: Eger u yalghuz bolsa uningda choqum xewer bar, dédi. Xewerchi bolsa yéqinliship kéliwatatti. 26 Andin közetchi yene bir ademning yügürüp kelginini kördi. Közetchi derwaziwen'ge: Mana yene bir adem yalghuz yügürüp kéliwatidu, — dédi. Padishah: Bumu xewerchi iken, dédi.

27 Közetchi: Awwalqisining yügürüshi manga Zadokning oghli Aximaazning yügürshidek köründi, — dédi. Padishah: U yaxshi adem, xush xewer yetküzidu, — dédi.

28 Aximaaz padishahqa towap: Salam! dep padishahqa yüzini yerge tegküzüp tezim qilip: Ghojam padishahqa ziyan yetkürüshke qollirini kôtürgen ademlerni meghlubiyetke muptila qilghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! — dédi. □

29 Padishah: Abshalom salametmu? — dep soridi. Aximaaz jawab bérp: Yoab padishahning quli we péqirlirini mangdurghanda, péqir kishilerning chong qalaymiqanchiliqini kördüm, lékin néme ish bolghanliqini bilmidim, — dédi.

30 Padishah: Boldi, buyaqtta turup turghin, dédi. U bir terepke bérp turdi.

□ 18:14 «derexte sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yurikige sanjidi» — ibraniy tilida «derexning yurikide sanggilaqliq tirik turghan Abshalomning yurikige sanjidi» dégen sözler bilen ipadilini. □ 18:17 «Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti» — ibraniy tilida: «Israillar bolsa qéchip herbiri öz chédirigha ketti».

□ 18:18 «Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq...» — Abshalomning bu sözidin qarighanda, uning üç oghli (14:27) hemmisi baldur ölgenidi. □ 18:21 «Shuning bilen Yoab Kushiya... dédi» — «Kushiya»: Hebes, Éfiopiyelik. Éfiopiyeliklerning bügün'ge qeder uzun'gha yügürüshte dangqi bar.

□ 18:24 «Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti» — ibraniy tilida «Dawut ikki derwazining otturisida olturatti». Perzimizche «bu ikki derwaza» sheherning ichki we tashqi qowuqi bolsa kérek. □ 18:28 «Salam!» — (ibraniy tilida «Shalom»)ning menisi: «Tinchliq! Xatirjemlik!».

³¹ We mana, Kushiy yétip keldi; Kushiy: Ghojam padishah xush xewerni anglighayla. Perwerdigar bügün asiqliq qilip qozghalghan hemmisidin silini qutquzup, ulardin intiqam aldi, dédi.

³² Padishah Kushiygha: Yigit Abshalom salametmu? dep soridi. Kushiy: Ghojam padishahning düshmenliri we silini qestleshke qozghalghanlarning hemmisi u yigitke oxshash bolsun! – dédi.

³³ Padishah tolimu azablinip, derwazining töpisdiki balixanigha yighlighan péti chiqti; u mangghach: I oghlum Abshalom! I oghlum, oghlum Abshalom! Kashki, men séning ornungda ölsem bolmasmidi! I Abshalom, méning oghlum, méning oghlum! dédi.

19

¹ Birsu Yoabqa: Padishah Abshalom üçün yighlap matem tutmaqta, dep xewer berdi.

² Shuning bilen shu kündiki nusret xelq üçün musibetke aylandi; chünki xelq shu künide: Padishah öz oghli üçün qayghu-hesret tartiwatidu, dep anglidi. ³ U küni xelq soqushtin qéchip xijalette qalghan ademlerdek, oghriliqche sheherge kirdi. ⁴ Padishah yüzini yépip: I, oghlum Abshalom, i Abshalom, méning oghlum, méning oghlum! – dep qattiq awaz bilen peryad kötürdi.

⁵ Lékin Yoab padishahning öyige kirip, uning qéshigha kélip: Öz jéningni, oghulliring bilen qizliringning jénini, ayalliringning jéni bilen kénizekliringning jénini qutquzghan hemme xizmetkarlarning yüzini sen bügün xijalette qaldurdung! ⁶ Sen özüngge nepretlinidighanlarni söyisen, séni söyidighanlarga nepretlinidighandek qilisen! Chünki sen bügün serdarliringni yaki xizmetkarliringni neziringde héchnerse emes dégendek qilding! Chünki bügün Abshalom tirik qélip, biz hemmimiz ölgen bolsaq, neziringde yaxshi bolattiken, dep bilip yettim. ⁷ Emdi chiqip xizmetkarliringning könglige teselliy bergin; chünki men Perwerdigar bilen qesem qilimenki, eger chiqmisang, bügün kéche héch adem séning bilen qalmaydu. Bu bala yashliqingdin tartip bügünkü kün'giche üstüngge chüshken herqandaq baladin éghir bolidu, – dédi.

⁸ Shuning bilen padishah chiqip derwazida olturdi, hemme xelqqe: Mana, padishah derwazida olturidu, dégen xewer yetküzülgende, ularning hemmisi padishahning qéshigha keldi. Emma Israillar bolsa hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti. □

⁹ Emdi Israil qebilisdiki hemme xelq ghulghula qiliship: Padishah bizni düshmenlirimizning qolidin azad qilghan, bizni Filistiylarning qolidin qutquzghanidi. Emma, u hazir Abshalom tüpeylidin zémindin özini qachuruwatidu. ¹⁰ Lékin biz üstimizge padishah bolushqa mesih qilghan Abshalom bolsa jengde öldi. Emdi némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler? déyishti. □

¹¹ Dawut padishah Zadok bilen Abiyatar kahinlarga adem ewetip: Siler Yehudaning aqsaqallirigha: *Padishah mundaq deydu:* – Hemme Israillarning padishahni ordishga qayturup kéyleyli, déyishken teliplirining hemmisi padishahning quligha yetken yerde, némishqa siler bu ishta ulardin kéyin qalisiler? ¹² Siler méning qérindashlirim, méning et-ustixanlirim turup, némishqa padishahni élip kélishte hemmisidin kéyin qalisiler?! – denglar. ¹³ We shundaqla yene Amasaghimu: Padishah mundaq deydu: – Sen méning et-ustixanlirim emesmusen? Eger séni Yoabning ornida méning qéshimda daim turidighan qoshunning serdari qilmisam, Xuda méni ursun hem uningdin artuq jazalison – denglar, – dédi. ■

□ **19:8** «...hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti» — ibraniy tilida «... hemmisi qéchip, öz chédirigha qaytip ketti». Mushu ayettiki «Israillar» Abshalomgha egeshken Israillarni körsitidu, elwette (ularning köpinchisi Yehuda we Binyamindin bashqa on qebilidin idi). □ **19:10** «...némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler?» — ibraniy tilida «némishqa padishahni yandurup élip kélishke süküt qilisiler?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25

14 Buning bilan u Yehudadiki adamlarning köngüllirini bir ademning könglidek öziye mayil qildi. Ular padishahqa adem mangdurup: Sen özüng bilan hemme xizmetkarliring birge yénip kélinglar, dep xewer yetküzdi.

15 Shuning bilan padishah yénip Iordan deryasighiche keldi. Yehudadiki adamlar padishahni Iordan deryasidin ötküzimiz dep, padishahning aldigha Gilgalga barghanidi. 16 Bahurimdin chiqqan Binyaminliq Géraning oghli Shimey aldirap kélip, Yehudadiki adamlar bilan chüshüp, padishahning aldigha chiqti. ■

17 Shimeyge Binyamin qebilisidin ming adem egeshti; ular bilan Saulning jemetide xizmetkar bolghan Ziba, uning on besh oghli we yigirme xizmetkarimu uninggha qoshulup keldi; bularning hemmisi Iordan deryasidin ötüp padishahning aldigha chiqti.

18 Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ötküzüsh üçün uyanbuyan ötüp yüretti. Padishah Iordan deryasidin ötkende, Géraning oghli Shimey kélip uning aldida yiqilip turup □ 19 padishahqa: Ghojam qullirigha qebihlik sanimighayla; ghojam padishah Yérusalémdin chiqqan künde qullirining qilghan qebihlikini eslirige keltürmigeyla; u padishahning könglige kelmisun. 20 Chünki qulliri özining gunah qilghinimni obdan bilidu; shunga mana, men Yüsüpning jemetidin hemmidin awwal bügün ghojam padishahni qarshi élishqa chiqtimmen, — dédi.

21 Zeruiyaning oghli Abishay buni anglap: Shimey Perwerdigarning mesih qilghinini qarghghan tursa, ölümge mehkum qilinish lazim bolmamdu? — dédi.

22 Lékin Dawut: I Zeruiyaning oghulliri, silerning méning bilan néme karinglar? Bügün siler manga qarshi chiqmaqchimusiler? Bügünki künde Israilda adamlar ölümge mehkum qilinishi kérekmu? Bügün Israilgha padishah ikenlikimni bilmeymenmu? — dédi. □

23 Andin padishah Shimeyge: Sen ölmeysen, — dédi. Padishah uninggha qesem qildi.

24 Emdi Saulning newrisi Mefiboshet padishahni qarshi alghili keldi. Padishah ketken kündin tartip saq-salamat qaytip kelgen kün'giche, u ya putlirining tirniqini almighan ya saqilini yasimighan we yaki kiyimlirini yumighanidi. 25 U padishahni qarshi alghili Yérusalémdin kelgende, padishah uningdin: I Mefiboshet, némishqa méning bilan barmiding? — dep soridi. □

26 U: I, ghojam padishah, qulliri aqsaq bolghachqa, éshikimni toqup, minip padishah bilan bille baray, dédim. Emma xizmetkarim méni aldap qoyuptu; 27 u yene ghojam padishahning aldida qullirining gheywitini qildi. Lékin ghojam padishah Xudaning bir perishtisidektur; shuning üçün silige néme layiq körünse, shuni qilghayla. ■

28 Chünki atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen adamlardek idi; lékin sili öz qullirini özliri bilan hemdastixan bolghanlar arisida qoydila; méning padishahning aldida peryad qilghili néme heqqim bar? — dédi. □

29 Padishah uninggha: Némishqa ishliring toghrisida sözliwérisen? Méning hökümüm, sen bilan Ziba yerlerni bölüshiwélinglar, — dédi.

30 Mefiboshet padishahqa: Ghojam padishah aman-ésen öz öyige kelgendin kéyin, Ziba hemmisini alsimu razimen! — dédi.

31 Giléadliq Barzillaymu Rogélimdin chüshüp padishahni Iordan deryasidin ötküzüp qoyushqa kélip, padishah bilan bille Iordan deryasidin ötti. 32 Emdi Barzillay xéli yashan'ghan bir adem bolup, seksen yashqa kirgenidi. Padishah Mahanaimda turghan

■ 19:16 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ 19:18 «Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti» — beziler: «Ular özlirini padishahning ixtiyarigha qoyup, derya kéchikide aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti» dep terjime qilidu. □ 19:22 «...siler manga qarshi chiqmaqchimusiler?» — ibraniy tilida «...siler manga qarshi bolmaqchimusiler?» □ 19:25 «U ... Yérusalémdin kelgende...» — yaki, «u ... Yérusalémgha kelgende...». ■ 19:27 2Sam. 16:3 □ 19:28 «...atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen adamlardek idi» — menisi belkim, «biz hemmimiz eslide séning aldingda ölümge mehkum qilinishqa layiq iduq».

waqitta, uni qamdighan del mushu adem idi; chünki u xéli katta bir kishi idi. ■
 33 Padishah Barzillaygha: Méning bilen barghin, men sendin Yérusalémnda Özümningkide xewer alimen, dédi.

34 Lékin Barzillay padishahqa: Méning birnechche künlük ömrüm qalghandu, padishah bilen birge Yérusalémgha baramdim? □ 35 Qulliri seksen yashqa kirdim. Yaxshi-yamanni yene perq ételey-menmu? Yep-ichkinimning temini tétalamdim? Yigit neghmichiler bilen qiz neghmichilerning awazini angliyalamdim? Némishqa qulliri ghojam padishahga yene yük bolimen? 36 Qulliri peqet padishahni Iordan deryasidin ötküzüp andin azraq uzitip qoyay dégen; padishah buning üçün némishqa manga shunche shapaet körsitidila? 37 Qullirining ölgende öz shehirimde, atam bilen anamning qebrisining yénida yétishim üçün qaytip kétishige ijazet bergeyla. Emdi mana, bu yerde öz qulliri Kimham bar emesmu? U ghojam padishah bilen ötüp barsun, uninggha özlirige néme layiq körünse shuni qilghayla, — dédi.

38 Padishah: Kimham méning bilen ötüp barsun; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilay, shundaqla sen mendin her néme sorisang, sanga qilimen, — dédi.

39 Andin xelqning hemmisi Iordan deryasidin ötti, padishahmu ötti. Andin padishah Barzillayni söyüp uninggha bext tilidi; Barzillay öz yurtigha yénip ketti.

40 Padishah Gilgalgha chiqti, Kimham uning bilen bardi. Yehudadiki barliq ademler bilen Israilning xelqining yérime padishahni deryadin ötküzüp uzitip qoyghanidi.

41 Andin mana, Israilning barliq ademleri padishahning qéshigha kélip: Némishqa qérindashlirimiz Yehudaning ademleri oghriliqche padishahni we padishahning aile-tawabiatlirini, shundaqla Dawutqa egeshen hemme ademlerni Iordan deryasidin ötküzüshke muyesser bolidu? — dédi.

42 Yehudaning hemme ademleri Israilning ademlirige jawab bérip: Chünki padishah bilen bizning tughqanchilikimiz bar, némishqa bu ish üçün bizdin xapa bolisiler? Biz padishahningkidin bir némini yiduqmu, yaki u bizge bir in'am berdimu? — dédi.

43 Israilning ademleri Yehudaning ademlirige jawab bérip: Qebile boyiche alghanda, padishahning on ikki ülüshtin oni bizge tewedur, silerge nisbeten bizning Dawut bilen téximu chongraq buraderchilikimiz bar. Némishqa bizni közge ilmaysiler? Padishahimizni yandurup élip kélishe awwal teshebbus qilghanlar biz emesmiduq? — dédi. Emma Yehudaning ademlirining sözliri Israilning ademlirining sözliridin téximu qattiq idi. □

20

Shébaning kötürgen isyani

1 We shundaq boldiki, shu yerde Binyamin qebilisidin, Bikrining oghli Shéba isimlik bir iplas bar idi. U kanay chélip: —

Bizning Dawutta héchqandaq ortaqlar nésiwimiz yoq; Yessening oghlidin héchqandaq mirasimiz yoq! I Israil, herbirliringlar öz öyüngerige yénip kétinglar, — dédi. □

2 Shuning bilen Israilning hemme ademleri Dawuttin yénip Bikrining oghli Shébagha egeshti. Lékin Yehudaning ademleri Iordan deryasidin tartip Yérusalémghiche öz padishahigha ching baghlinip, uninggha egeshti. 3 Dawut Yérusalémgha kélip ordisigha kirdi. Padishah ordigha qarashqa qoyup ketken ashu on kénizekni bir öyge qamap

■ 19:32 2Sam. 17:27-29; 1Pad. 2:7 □ 19:34 «Méning birnechche künlük ömrüm qalghandu?» — ibranij tilida «Méning ömrümdiki yillarning künliri qanchidu?» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ 19:43 «padishahning on ikki ülüshtin oni bizge tewedur» — dégen ibare belkim Israilning on qebile ikenlikini, Yehudaning Binyaminni qoshqanda peqet ikki qebile ikenlikini körsitidu. □ 20:1 «Bikrining oghli Shéba isimlik bir iplas» — «bir iplas» ibranij tilida «Sheytan (Bélial)ning bir oghli». «herbirliringlar öz öyüngerige yénip kétinglar» — ibranij tilida: «herbirliringlar öz chédirigha yénip kétinglar».

qoydi. U ularni baqti, lékin ulargha yéqinchiliq qilmidi. Shuning bilen ular u yerde tul ayallardek ölgüche qamalghan péti turdi.

⁴ Andin padishah Amasagha: Üch kün ichide Yehudaning ademlirini chaqirip, yighip kelgin; özüngmu bu yerde hazir bolghin, dédi.

⁵ Shuning bilen Amasa Yehudaning ademlirini chaqirip yighqili bard. Lékin uning undaq qilishi padishah békitken waqittin kéyin qaldi, ⁶ u waqitta Dawut Abishaygha: Emdi Bikrining oghli Shéba bizge chüshüridighan apet Abshalomning chüshüriginidin téximu yaman bolidu. Emdi ghojangning xizmetkarlirini élip ularni qoghlap barghin. Bolmisa, u mustehkem sheherlerni igiliwélip, bizdin özini qachurushi mumkin, — dédi.

⁷ Shuning bilen Yoabning ademliri we Keretiylar, Peletiyler, shundaqla barliq palwanlar uninggha egiship chiqti; ular Yérusalémdin chiqip, Bikrining oghli Shébani qoghlighili bard. ⁸ Ular Gibéondiki qoram tashqa yéqin kelgende Amasa ularning aldigha chiqti. Yoab üstibéshigha jeng libasini kiyip, bélige ghilapliq bir qilichini asqan kemer baghligghanidi. U aldigha méngiwidi, qilich ghilaptin chüshüp ketti.

⁹ Yoab Amasadin: Tinchliqmu, inim? — dep soridi. Yoab Amasani söymekchi bolghandek ong qoli bilen uni saqilidin tutti. ¹⁰ Amasa Yoabning yene bir qolida qilich barlighigha diqqet qilmidi. Yoab uning qorsiqigha shundaq tiqtiki, üçeyliri chiqip yerge chüshti. Ikkinchi qétim sélishning hajiti qalmighanidi; chünki u öldi. Andin Yoab bilen inisi Abishay Bikrining oghli Shébani qoghlighili ketti.■

¹¹ Yoabning ghulamiridin biri Amasaning yénida turup: Kim Yoab terepte turup Dawutni qollisa, Yoabqa egeshsun, deytti.

¹² Emma Amasa öz qénida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni körgen xelqning herbiri toxtaytti. U kishi hemme xelqning toxtighinini körüp, Amasaning jesitini yoldin étizliqqa tartip qoydi hem bir kiyimni uning üstige tashlidi. ¹³ Jeset yoldin yökkelgendin kéyin xelqning hemmisi Bikrining oghli Shébani qoghlighili Yoabqa egeshti.

¹⁴ Shéba bolsa Beyt-Maakahdiki Abelgiche we Bériyliklerning yurtining hemme yerlirini kézip Israilning hemme qebililiridin ötti. *Bériyliklermu jem bolup uninggha egiship bard.*

□ ¹⁵ Shuning bilen Yoab we ademliri kélip, Beyt-Maakahdiki Abelde uni muhasirige aldi. Ular sheherning chörisidiki sépilning udulida bir istihkam saldi; Yoabqa egeshenlerning hemmisi kélip, sépilni örüshke bazghanlawatqanda, ¹⁶ Danishmen bir xotun sheherdin towlap: Qulaq sélinglar! Qulaq sélinglar! Yoabni bu yerde chaqirip kélinglar, méning uning bilen sözleshmekchi bolghinimni uninggha éytinglar, — dédi.

¹⁷ U yéqin kelgende xotun uningdin: Sili Yoabmu? — dep soridi. U: Shundaq, men shu, dédi. Xotun uninggha: Dédeklirining sözini anglighayla, dédi. U: Anglawatimen, dédi.

¹⁸ Xotun: Konilarda Abelde meslihet tapqin, andin mesililer hel qilini, dégen gep bar;

¹⁹ Israilning tinch we mömin bendiliridin birimen; sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila; némishqa Perwerdigarning mirasini yoqatmaqchi bolila? — dédi.□

²⁰ Yoab jawab bérip: Undaq ish mendin néri bolsun! Mendin néri bolsun! Méning héchnémini yutuwalghum yaki yoqatqum yoqtur; ²¹ ish undaq emes, belki Efraimdiki édirliqtin Bikrining oghli Shéba dégen bir adem Dawut padishahqa qarshi qolini kütürüptu. Peqet uni tapshursanglar, andin sheherdin kétimen, dédi. Xotun Yoabqa: Mana uning béshi sépildin silige tashlinidu, — dédi.

²² Andin xotun öz danaliqi bilen hemme xelqqa meslihet saldi; ular Bikrining oghli Shébaning béshini késip, Yoabqa tashlap berdi. Yoab kanay chaldi, uning ademliri shuni anglap, sheherdin kétip, herbiri öz öyige qaytti. Yoab Yérusalémgha padishahning

■ **20:10** 1Pad. 2:5 □ **20:14** «Bériyliklermu jem bolup...» — yaki «U yerdiki kishilermu jem bolup...». □ **20:19** «sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila» — «ana kebi chong bir sheher» dégenning menisi belkim, bashqa sheherler Abelge béqinidu. Bashqa birxil terjimisi «bir sheher we Israildiki bir ana bolghuchini xarap qiliwatidila».

qéshigha bardī.□

²³ Emdi Yoab pütkül Israilning qoshunining serdari idi; Yehoyadaning oghli Binaya bolsa Keretiylar bilan Peletiyarning üstige serdar boldi. ²⁴ Adoniram baj-alwan'gha bash boldi, Ahiludning oghli Yehoshafat bolsa diwan bégi boldi; ²⁵ Shéwa katip, Zadok bilan Abiyatar kahin idi; ²⁶ Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldi.□

21

Gibéonluqlar qisas soraydu

¹ Emma Dawutning künliride uda üç yil acharchiliq boldi. Dawut uning toghruluq Perwerdigardin soridi. Perwerdigar uninggha: Acharchiliq Saul we uning qanxor jemetidikiler sewebidin, yeni uning Gibéonluqlarni qirghin qilghinidin boldi, dédi. □

² Padishah Gibéonluqlarni chaqirip, ular bilen sözleshti (Gibéonluqlar Israillardin emes idi, belki Amoriylarning bir qaldisi idi. Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi; lékin Saul Israil we Yehudalargha bolghan qizghinliq bilen ularni öltürüşke intilgenidi).□ ■

³ Dawut Gibéonluqlargha: Silerge néme qilip bérey? Men qandaq qilip bu gunahni kafaret qilip yapsam, andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler? — dédi.□

⁴ Gibéonluqlar uninggha: Bizning Saul we uning jemetidikilerdin altun-kümüsh sorash heqqimiz yoq, we bizning sewebimizdin Israildin bir ademnimu ölümge mehkum qildurush heqqimiz yoq, dédi. Dawut: Siler néme désenglar, men shundaq qilay, dédi.

⁵ Ular padishahqa: Burun bizni yoqatmaqchi bolghan, bizni Israilning barliq pasilliri ichide turghudek yéri qalmisun dep, bizni halak qilishqa qestligen héliqi kishining,

⁶ hazir uning erkek neslidin yettisi bizge tapshurup bérisun, biz Perwerdigarning tallighini bolghan Saulning Gibéah shehiride, Perwerdigarning aldida ularni öltürüp, ésip qoyayli, dédi. Padishah: — Men silerge choqum tapshurup bérimen, dédi.

⁷ Lékin Dawut bilen Saulning oghli Yonatanning Perwerdigar aldida ichishken qesimi wejidin padishah Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshetni ayidi.■

⁸ Padishah Ayahning qizi Rizpahning Saulgha tughup bergen ikki oghli Armoni we Mefiboshetni we Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün béqwalghan besh oghulni tutup, □ ⁹ Gibéonluqlarning qoligha tapshurdi. Bular ularni döngde Perwerdigarning aldida ésip qoydi. Bu yetteylen bir künde öltürüldi; ular öltürülgende arpa ormisi aldidiki künlér idi.

¹⁰ Andin Ayahning qizi Rizpah böz rextni élip, qoram üstige yéyip saldi. U orma bashlan'ghandin tartip asmandin yamghur chüshken waqitqiche, u yerde olturup kündüzi qushlarning jesetlarning üstige qonushigha, kéchisi yirtquchlarning ularni dessep cheylishige yol qoymidi.

¹¹ Birs Saulning kéniziki, Ayahning qizi Rizpahning qilghanlirini Dawutqa éytti.

□ **20:22** «shuni anglap... herbiri öz öyige qaytti» — ibraniy tilida: «shuni anglap... herbiri öz chédirigha qaytti».

□ **20:26** «Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldi» — yaki «Yairliq Ira bolsa Dawutning bash weziri boldi».

□ **21:1** «Emma Dawutning künliride uda üç yil acharchiliq boldi...» — 21-24-bablar belkim tarixqa qoshulghan qoshumche söz bolup, «Samuil (2)»diki yillar ariliqida yüz bergen bashqa muhim ishlarni teswirleydu. □ **21:2** «Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi» — Bu ish «Yeshua» 9-babta xatirilen'gen. ■ **21:2** Ye. 9:19 □ **21:3** «... Andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler» — démek, ularning Israilgha bolghan bu adiwiti tügeydu. ■ **21:7** 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ **21:8** «Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün béqwalghan besh oghul...» — Miqal belkim achisi Merabning bu besh oghlini béqwalghan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni körüng). Bezi kona köchürmilerde «Merabning Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün tughup bergen besh oghlini» déyilidu.

¹² Shuning bilan Dawut Yabesh-Giléadtikilerning qéshigha béríp, u yerdin Saulning we uning oghli Yonatanning söngeklirini élip keldi (Filistiylar Gilboada Saulni öltürgen künide ularning jesetlirini Beyt-Shandiki meydanda ésip qoyghanidi; Yabesh-Giléadtikiler eslide bularni shu yerdin oghriliqche élip ketkenidi). ■ ¹³ Dawut Saul bilan uning oghli Yonatanning söngeklirini shu yerdin élip keldi; ular ésip öltürülgen yetteylenning söngeklirini yighip qoydi, ¹⁴ andin shularni Saul bilan oghli Yonatanning söngekliri bilan Binyamin zéminidiki Zélada, atisi kishning qebriside depne qildi. Ular padishah emr qilghandek qildi. Andin Xuda *xelqning zémin toghruluq dualirini ijabet qildi*. □

Filistiyle bilen qayta jeng qilish

1Tar. 20:4-8

¹⁵ Filistiylar bilan Israilning ottursida yene jeng boldi, Dawut öz adamliri bilan chüshüp, Filistiylar bilan soqushti. Emma Dawut tolimu charchap ketti; ¹⁶ Rafahning ewladliridin bolghan Ishbi-Binob Dawutni öltürmekchi idi; uning mis neyzisining éghirliqi üç yüz shekel idi; uninggha yene yéngi sawut baghlaqliq idi. □ ¹⁷ Lékin Zeruiyaning oghli Abishay uninggha yademege kélip Filistiyni qilichlap öltürdi. Shu küni Dawutning adamliri uninggha qesem qilip: Sen yene biz bilen jengge chiqmighin! Bolmisa Israilning chirighi öchüp qalidu, — dédi. ■

¹⁸ Bu ishtin kéyin shundaq boldiki, Gobta Filistiylar bilan yene jeng boldi; u waqitta Hushatliq Sibbikay Rafahning ewladliridin bolghan Safni öltürdi. ■

¹⁹ Gobta yene bir qétim Filistiylar bilan jeng boldi; u chaghda Beyt-Lehemlik Yairning oghli El-Hanan Gatliq Goliyatning inisini öltürdi. Uning neyzisining sépi bapkarning xadisidek idi. □

²⁰ Yene bir jeng Gatta boldi; u yerde égiz boyluq bir adem bar idi, qollirining altidin barmaqliri, putlirining altidin barmaqliri bolup jemi yigirme töt barmiqi bar idi. U hem Rafahning ewladi idi. ²¹ U Israillarning aldida turup ularni mazaq qildi; lékin Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan uni öltürdi.

²² Bu töt kishi Gatliq Rafahning ewladi bolup, hemmisi Dawutning qolida yaki uning xizmetkarlirining qolida öltürüldi.

22

Dawutning medhiye küyi

Zəb. 18

¹ Perwerdigar uni barliq dühmenliridin hem Saul padishahning qolidin qutquzghan küni, u Perwerdigargha bu küyni éytti: —□

² U mundaq dédi: — Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning nijatkarimdur!

³ Xuda méning qoram téshimdur, men Uninggha tayinimen —

U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm,

Méning égiz munarim we bashpanahim, méning qutquzghuchimdur;

■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14** «Andin Xuda *xelqning zémin toghruluq dualirini ijabet qildi*» — «zémin toghruluq dualiri» — démek, qehetchilikning tügitilishi üçün. □ **21:16** «Rafahning ewladliridin bolghan **Ishbi-Binob**» — «Rafahning ewladliri» hemmisi dégüdek yoghan adamlar idi (18, 20, 22ni körüng). «uning **mis neyzisining éghirliqi**» — yaki «uning neyzining mis béshining éghirliqi». «**300 shekel**» — belkim 3.5 kilogram idi. «uninggha **yene yéngi sawut baghlaqliq idi**» — yaki, «uninggha yene yéngi bir qorali bar idi». ■ **21:17** Pend. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19** «Beyt-Lehemlik **Yair**» — bezi kona köchürülmilerde «Yair» «Yair-Origim» dep atilidu. «Goliyatning **inisi**» — bezi kona köchürülmilerde peqet «Goliyat» déyilidu. □ **22:1** «...u **Perwerdigargha bu küyni éytti**» — Zebur, 18-küy we uning izahatliri bilen sélishturung.

Sen méni zorawanlardin qutquzisen! □ ■

⁴ Medhiyilerge layiq Perwerdigargha men nida qilimen, Shundaq qilip, men dushmenlirimdin qutquzulimen;

⁵ Chünki ölümning asaretliri méni qorshiwaldi, Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti; □

⁶ Tehtisaraning taniliri méni chirmiwaldi, Ölüm sirtmaqliri aldingha keldi.

⁷ Qiynalghinimda men Perwerdigargha nida qildim, Xudayingha peryad kötürdüm; U ibadetxanisidin awazimni anglidi, Méning peryadim Uning quliqigha kirdi.

⁸ Andin yer-zémin tewrep silkinip ketti, Asmanlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti; Chünki U ghezeplendi.

⁹ Uning dimighidin is örlep turatti, Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwetti; Uningdin kömür choghliri chiqti;

¹⁰ U asmanlarni éngishtürüp éqip chüshti, Puti astida tum qarangghuluq idi.

¹¹ U bir kërüb üstide perwaz qildi, U shamalning qanatlirida köründi.

¹² U qarangghuluqni, shundaqla yighilghan sularni, Asmanlarning qoyuq bulutlirini, Öz etrapida chédiri qildi.

¹³ Uning aldida turghan yoruqluqtin, Otluq choghlar chiqip ötti;

¹⁴ Perwerdigar asmanda güdürlidi; Hemmidin aliy Bolghuchi awazini yangratti;

¹⁵ Berheq, U oqlirini étip, *düşmenlirimni* tarqitiwetti; Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-süren'ge saldi; □

¹⁶ Shuning bilen déngizning tekti körünüp qaldi, Alemning ulliri ashkarilandi, Perwerdigarning tenbihi bilen, Dimighining nepisining zerbisi bilen.

¹⁷ U yuqiridin qolini uzitip, méni tutti; Méni ulugh sulardin tartip aldi.

¹⁸ U méni küchlük dushminimdin, Manga ochmenlerdin qutquzdi; Chünki ular mendin küchlük idi.

¹⁹ Külpetke uchrighan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti; Biraq Perwerdigar méning tayanchim idi.

²⁰ U méni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi; U méni qutquzdi, chünki U mendin xursen boldi.

²¹ Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti; Qolumning halalliqini U manga qayturdi;

□ 22:3 «...méning qutquzghuchi münggüzüm» — ibranij tilida «...nijatimning münggüzi». «Sen méni zorawanlardin qutquzisen!» — ibranij tilida «Sen méni zorawanliqtin qutquzisen». ■ 22:3 Ibr. 2:13 □ 22:5 «Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti» — ibranij tilida «Ixlassizlarning qiyan-tashqinliri méni qorqitiwetti». □ 22:15 «berheq, u ... düşmenlirimni tarqitiwetti» — ibranij tilida «berheq, U ... ularni tarqitiwetti». 18-ayetni körüng.

22 Chünki Perwerdigarning yollirini tutup keldim;
 Rezillik qilib Xudayimdin ayrilip ketmidim;
 23 Chünki uning barliq hökümliri aldimdidur;
 Men Uning belgilimiliridin chetnep ketmidim;
 24 Men Uning bilen ghubarsiz yürdum,
 Özümni gunahtin néri qildim.
 25 We Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,
 Köz aldida bolghan halalliqim boyiche qilghanlirimni qayturdi.
 26 Wapadar-méhribanlarga Özüngni wapadar-méhriban körsitisen;
 Ghubarsizlarga Özüngni ghubarsiz körsitisen;
 27 Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;
 Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;
 28 Chünki Sen ajiz mömin xelqni qutquzisen;
 Biraq közliringni tekebbur üstige tikip,
 Ularni shermende qilisen;
 29 Chünki Sen Perwerdigar méning chiraghimdursen;
 Perwerdigar méni basqan qarangghuluqni nurlanduridu;■
 30 Chünki Sen arqiliq düshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm;
 Sen Xudayim arqiliq men sépildin atlap öttüm.□
 31 Tengrim – Uning yoli mukemmeldur;
 Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;
 U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur.■
 32 Chünki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?
 Bizning Xudayimizdin bashqa kim qoram tashtur?■
 33 Tengri méning mustehkem qorghinimdur;
 U yolumni mukemmel, tüp-tüz qilidu;
 34 U méning putlirimni kéyikningkidek qilidu;
 U méni yuqiri jaylirimgha turghuzidu;
 35 Qollirimni urush qilishqa ögitidu,
 Shunglashqa bileklirim mis kamanni kéreleydu;
 36 Sen manga nijatingdiki qalqanni berding,
 Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.
 37 Sen qedemlirim astidiki jayni keng qilding,
 Méning putlirim téyilip ketmidi.
 38 Men düshmenlirimni qoghlap yoqattim,
 Ular halak bolmighuche héch yanmidim.
 39 Qayta turalmighudek qilip,
 Ularni halak qilip yanjidim,
 Ular putlirim astida yiqildi.
 40 Sen jeng qilishqa küch bilen bélimni baghliding;
 Sen manga hujum qilghanlarni putum astida égildürdüng;
 41 Düshmenlirimni manga arqini qilip qachquzdung,
 Shuning bilen men manga öchmenlerni yoqattim.
 42 Ular telmürdi, biraq qutquzidighan héchkim yoq idi;
 Hetta Perwerdigargha qariwidi, Umu ulargha jawab bermidi.
 43 Men ularni soqup yerdiki topidek qiliwettim;

■ 22:29 Pend. 13:9 □ 22:30 «düshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm» — «yügürüp öttüm» dégen mushu sözler «bösup öttüm» dégen menini öz ichige alidu. ■ 22:31 Qan. 32:4; Dan. 4:34; Zeb. 12:6; 119:140; Pend. 30:5; Weh. 15:3 ■ 22:32 Qan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5

Kochidiki patqaqtek men ularni cheyliwettim;
Ularning üstidin pétiqdiwettim.

⁴⁴ Sen méni xelqimning nizaliridin qutquzghansen;
Sen méni ellerning béshi bolushqa saqliding;
Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta.

⁴⁵ Yat eldikiler manga zeipliship teslim bolidu;
Anglishi bilenla ular manga itaet qilidu;

⁴⁶ Yat eldikiler chüshkünliship kétidu;
Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;

⁴⁷ Perwerdigar hayattur!

Méning Qoram Téshim mubareklensun;
Nijatim bolghan qoram tash Xuda aliydur, dep medhiyilensun!

⁴⁸ U, yeni men üçün toluq qisas alghuchi Tengri,
Xelqlerni manga boysundurghuchidur;

⁴⁹ U méni düshmenlirim arisidin chiqarghan;
Berheq, Sen méni manga hujum qilghanlardin yuqiri kötürdüng;
Zorawan ademdin Sen méni qutulduzdung.

⁵⁰ Mushu seweblik men eller arisida sanga teshekkür éytimen, i Perwerdigar;
Namingni ulughlap küylerni éytimen;■

⁵¹ U bolsa Özi tikligen padishahqa zor qutquzushlarni béghishlaydu;
Özi mesih qilghinigha,

Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge özgermes muhebbetni körsitidu.

23

Dawutning axirqi sözliri

¹ Töwendikiler Dawutning axirqi sözliridir: — Yessening oghli Dawutning béshariti,
Yuqiri mertiwige kötürülgen,

Yaqupning Xudasi terepidin mesihlen'gen,
Israilning söyümlük küychisining bésharet sözliri mana: —

² Perwerdigarning Rohi men arqiliq söz qildi,
Uning sözliri tilimdidur.

³ Israilning Xudasi söz qildi,
Israilning Qoram Téshi manga shundaq dédi: —
Kimki ademlarning arisida adalet bilen seltenet qilsa,
Kimki Xudadin qorqush bilen seltenet qilsa,

⁴ U quyash chiqqandiki tang nuridek,
Bulutsiz seherdek bolidu,
Yamghurdin kéyin asman süzük bolushi bilen,
Yumran maysilar tupraqtin chiqidu, mana u shundaq bolidu.□

⁵ Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu?
Chünki U men bilen menggülük ehde tüzdi,
Bu ehde hemme ishlarda mupessel hem mustehkemdur;
Chünki méning barliq nijatliq ishlirimni,
Hemme intizarliqimni,
U berq urghuzmamdu?□

■ 22:50 Rim. 15:9 □ 23:4 «U quyash chiqqandiki tang nuridek,...» — yaki «quyash chiqqandek, tang nuridek,...». □ 23:5 «Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu? Chünki U men bilen... ehde berdi» — bashqa birxil terjimisi: «Méning öyüm Tengri aldida shundaq bolmisimu, lékin U men bilen... ehde berdi».

⁶ Lékin iplaslarning hemmisi tikenlerde,
Héchkim qolida tutalmighachqa, chöriwétildu.□

⁷ Ulargha qol uzatquchi özini tömür qoral we neyze sépi bilen qorallandurmisa bolmaydu;
Ular hamam turghan yéride otta köydürüwétildu!

Dawutning palwanliri

1Tar. 11:10-47

⁸ Dawutning palwanlirining ismliri töwendikidek xatirilen'gendur: —

Taxkimonluq Yosheb-Bashsebet serdarlarning béshi idi. U bir qétimliq jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi.□

⁹ Kéyinkisi Axoxiy Dodoning oghli Eliazar idi; Filistiylar yighilip jeng qilmaqchi boldi; shu waqitta Dawut we uninggha hemrah bolup chiqqan üç palwan ularni jengge chaqirdi; Eliazar shu üchtin biri idi. Lékin Israillar chékindi; □ ¹⁰ u qozghilip, taki béliki télip, qoli qilichqa chapliship qalghuche Filistiylarni qirdi. U küni Perwerdigar Israillarni chong nusretke érishtürdi. Xelq uning qéshigha qaytqanda peqet olja yighish ishila qalghanidi.

¹¹ We uningdin kéyinkisi Hararliq Agiyning oghli Shammah idi. Bir küni Filistiylar qoshun bolup yighilghanidi; yéqin etrapta qoyuq ösken bir qizil mashliq bar idi. Kishiler Filistilarning aldidin qachqanidi, □ ¹² Shammah bolsa qizil mashliq otturisida mezmur turup, uni qoghdap Filistiylarni qirdi; shuning bilen Perwerdigar *Israillargha* ghayet zor nusret ata qildi.

¹³ Orma waqtida ottuz yobashchi ichidin yene üchi Adullamning gharigha chüshüp, Dawutning yénigha keldi. Filistiylarning qoshuni Refayim wadisigha bargah qurghanidi; ¹⁴ u chaghda Dawut qorghanda idi, Filistiylarning qarawulgahi bolsa Beyt-Lehemde idi. ¹⁵ Dawut ussap: Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su ekilip bergan bolsa yaxshi bolatti! — déwidi, ¹⁶ bu üç palwan Filistiylarning leshkerghahidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp: ¹⁷ — I Perwerdigar, bundaq ish mendin néri bolsun! Bu üç ademning öz hayatigha tewekkul qilip bérip ekelgen bu su ularning qénigha oxshash emesmu! — dédi. Shuning üçün u ichishke unimidi. Bu üç palwan qilghan ishlar del shular idi. ¹⁸ Zeruiyaning oghli Yoabning inisi Abishay bu üçining béshi idi. U üç yüz adam bilen qarshiliship neyzisini piqiritip ularni öltürgen. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. ¹⁹ U bu üçeylenning ichide eng hörmetliki idi, shunga ularning béshi idi; lékin u awwalqi üçeylen'ge yetmeytti.

²⁰ Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yaghqan bir küni azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi. □ ²¹ U hem küchtünggür bir misirliqni öltürgenidi. Misirliqning qolida bir neyze bar idi, lékin Binayaning qolida bir hasila bar idi. U misirliqning qolidin neyzisini tartiwélip, öz neyzisi bilen uni öltürdi. ²² Bu ishlarni Yehoyadaning oghli Binaya qilghan bolup, u üç palwan arisida nam chiqarghanidi.

□ **23:6** «iplaslarning hemmisi» — ibraniy tilida: «Bélical (Sheytan)ning oghullirining hemmisi». □ **23:8** «U bir qétimliq jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi» — kona köchürülmilarning köpinchiside: «Uning bashqa ismi «Ezniliq Adino»; chünki u bir qétimdila sekkiz yüz ademni öltürgenidi» déyilidu. Biz mushu yerde grék tilidiki («LXX») terjimisine egishimiz («1Tar.» 11:11ni körüng). □ **23:9** «...Axoxiy Dodoning oghli...» — yaki «...Axoxining newrisi, Dodoning oghli,...» □ **23:11** «Bir küni Filistiylar qoshun bolup yighilghanidi» — bashqa birxil terjimisi: «Bir küni Filistiylar Léhi (yézisi)da yighilghanidi». □ **23:20** «U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen» — yaki «U Moabtiki ikki shirdek kishini öltürgen».

²³ U ottuz yoblashchi ichide h rmetlik idi. L kin u awwalqi  ch palwan'gha yetmeytti. Dawut uni özining pasiban b gi qildi.

²⁴ Ottuz yoblashchi ichide Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli El-Hanan bar idi. ²⁵ *Buningdin bashqa*: Harodluq Shammah, Harodluq  lika, ²⁶ Patliliq Helez, Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira, ²⁷ Anatotluq Abi zer, Hushatliq Mibonnay, ²⁸ Axohluq Zalmon, Nitofatliq Maharay, ²⁹ Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb, Binyaminlardin Gib ahliq Ribayning oghli Ittay, □ ³⁰ Piratonluq Binaya, Gaash wadiliridin Hidday, ³¹ Arbatliq Abi-Albon, Barhumluq Azmawet, ³²⁻³³ Shaalbonluq Eliyahba, Yashenning oghulliri, Hararliq Shammahning *oghli* Yonatan, Hararliq Shararning oghli Ahiyam, □ ³⁴ Maakatiy Axasbayning oghli Elifelet, Gilonluq Ahitofelning oghli  liyam, ³⁵ Karmellik Hezray, Arbiliq Paaray, ³⁶ Zobahdin bolghan Natanning oghli Igal, Gadliq Banni, ³⁷ Ammoniy Zelek, Beerotluq Naharay (u Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh kötürgüchisi idi), ³⁸ Yitriliq Ira, Yitriliq Gareb ³⁹ we Hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi. □

24

Dawutning Israillarni royxetke  lish gunahi

1Tar. 21

¹ Perwerdigarning ghezipi Israilgha yene qozghaldi. Shuning bilen U ularni jazalash  ch n Dawutni qozghiwidi, u adem chiqirip, ulargha: – Israillar bilen Yehudaliqlarning sanini al, d di. □

² Padishah  z yénida turgan qoshun serdari Yoabqa: Barghin, Dandin tartip Beer-Shébaghiche Israilning hemme qebililirining yurtlirini k zip, xelqni sanap chiqqin, men xelqning sanini biley, d di.

³ Yoab padishahqa: Bu xelq hazir meyli qanchilik bolsun, Perwerdigar Xudaying ularning sanini y z hesse ashurghay. Buni ghojam padishah  z k zi bilen k rgey! L kin ghojam padishah némishqa bu ishtin xush bolidikin? – d di. □

⁴ Emma Yoab bilen qoshunning bashqa serdarliri unimisimu, padishahning yarliqi ulardin küchlük idi; shuning bilen Yoab bilen qoshunning bashqa serdarliri Israilning xelqini sanighili padishahning q shidin chiqti. ⁵ Ular Iordan deryasidin  t p Yaazerge y qin Gad wadisida Aroerde, yeni sheherning jenub teripide bargah tikti. ⁶ Andin ular Gil adqa we Taxtim-Hodshining yurtigha keldi. Andin Dan-Yaan'gha k lip aylinip Zidon'gha bardi. ⁷ Andin ular Tur d gen qorghanliq sheherge, shundaqla Hiwiylar bilen Qanaaniylarning hemme sheherlirige keldi; andin ular Yehuda yurtining jenub teripige, shu yerdiki Beer-Sh baghiche bardi. ⁸ Shundaq qilip ular pütkül z minni k zip, toqquz ay yigirme k n ötkendin k yin, Y rusal mgha y nip keldi.

⁹ Yoab padishahqa xelqning sanini melum qilip: Israilda qilich kötüreleydighan baturdin sekkiz yüz mingi, Yehudada besh yüz mingi bar iken, d di.

□ **23:29** «Baanahning oghli Xeleb» — yaki «Baanahning oghli Xeled». □ **23:32-33** «Hararliq Shammahning oghli Yonatan» — ibraniy tilida «oghli» d gen söz t pilmaydu. Yonatanning Shammah (Shagi) bilen bolghan munasiwiti «1Tar.» 11:34din körülidu. □ **23:39** «... we hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi» — bu tizimlikte Yehudiy emeslerdin birnechchisi bar — mesilen Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Yitma bar. □ **24:1** «*Xuda* ularni jazalash  ch n Dawutni qozghiwidi, u ...: — Israillar bilen Yehudaliqlarning sanini al, d di» — shübhisizki, Dawut esli shu niyette idi. Meqsiti belkim  z ulughluqini körsitish yaki shuninggha oxshash tekebburluq niyiti bolsa k rek. Perwerdigar Israilgha ghezipini körsitish  ch n, Dawutning bu yaman ishni qilishigha yol qoydi. □ **24:3** «L kin ghojam padishah n mishqa bu ishtin xush bolidikin?» — ghelite ish shuki, hetta Xudadin qorqmaydighan Yoabtek bir kishi bu ishning Xudagha yaqmaydighanliqini bilidu.

¹⁰ Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi we Perwerdigargha: Bu qilghinim éghir gunah boluptu. I Perwerdigar, qulungning qebihlikini kötürüwetkeysen; chünki men tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi. □

¹¹ Dawut etigende turghanda Perwerdigarning sözi Dawutning aldin körgüchisi bolghan Gad peyghemberge kélip:

¹² — «Bérip Dawutqa éytqin, Perwerdigar: —

Men üch *bala-qazani* aldinggha qoyimen, ularning birini talliwalghin, men shuni üstüngge chüshürimen, deydu — dégin» — déyildi.

¹³ Shuning bilen Gad Dawutning qéshigha kélip buni uninggha dédi. U uninggha: «Yette yilghiche zéminingda acharchiliq sanga bolsunmu? Yaki dühmenliring üch ayghiche séni qoghlap, sen ulardin qachamsen? We yaki üch kün'giche zéminingda waba tarqalsunmu? Emdi sen obdan oylap, bir néme dégin, men méni Ewetküchige néme dep jawap bérey?» — dédi.

¹⁴ Dawut Gadqa: Men tolimu tenglikte qaldim! Sendin ötüneyki, biz Perwerdigarning qoligha chüsheyli; chünki Uning rehimdilliqi zordur; insanning qoligha peqet chüshüp qalmighaymen! — dédi.

¹⁵ Shuning bilen Perwerdigar etigendin tartip békitilgen waqitqiche waba chüshürdi. Dandin tartip Beer-Shébaghiche yetmish ming adem öldi. ¹⁶ Emdi perishte qolini Yérusalémgha uzutup sheherni halak qilay dégende, Perwerdigar éghir hökümidin pushayman qilip, xelqni halak qiliwatqan Perishtige: Emdi boldi qilghin; qolungni yighqin, — dédi. U waqitta Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Arawnahning xaminining yénida idi. □

¹⁷ Dawut xelqni yoqitiwatqan perishtini körgende Perwerdigargha: Mana, gunah qilghan men, qebihlik qilghuchi mendurmen. Lékin bu qoylar bolsa néme qildi? Séning qolung méning üstümge we atamning jemetining üstige chüshsun! — dédi. □

Dawut xamanni sétiwélip qurban'gah quridu

¹⁸ Shu küni Gad Dawutning qéshigha kélip uninggha: Bérip Yebusiy Arawnahning xaminigha Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasighin, dédi.

¹⁹ Dawut Gadning sözi boyiche Perwerdigar buyrughandek qildi.

²⁰ Arawnah qarap padishah bilen xizmetkarlarning öz teripige kéliwatqinini körüp, aldigha chiqip padishahning aldida yüzini yerge tekküzüp, tezim qildi. ²¹ Arawnah: Ghojam padishah néme ish bilen qullirining aldigha keldilikin? — dep soridi. Dawut: Xelqning arisida wabani toxtitish üchün, bu xamanni sendin sétiwélip, bu yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasighili keldim, — dédi.

²² Arawnah Dawutqa: Ghojam padishah özliri némini xalisila shuni élip qurbanliq qilsila. Mana bu yerde köydürme qurbanliq üchün kalilar bar, otun qilishqa xaman tépidighan tirnilar bilen kalilarning boyunturuqliri bar. ²³ I padishah, buning hemmisini menki *Arawnah* padishahqa teqdim qilay, dédi. U yene padishahqa: Perwerdigar Xudaliri silini qobul qilip shepset key, dédi.

²⁴ Padishah Arawnahgha: Yaq, qandaqla bolmisun bularni sendin öz nerxide sétiwalmisam bolmaydu. Men bedel tölimey Perwerdigar Xudayimgha köydürme qurbanliqlarni hergiz sunmaymen, — dédi. Andin Dawut xaman bilen kalilarni ellik shekel kümüshke sétiwaldi. □

□ **24:10** «Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi... tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi» — «xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **24:16** «Perwerdigarning Perishtisi» — bu alahide shexs toghruluq bizning «Tebirler»imizni körüng. □ **24:17** «Lékin bu qoylar bolsa nime qildi?» — «bu qoylar» Xudaning xelqini körsitidu. □ **24:24** «ellik shekel» — belkim 600 gram etrapida idi.

²⁵ Andin Dawut u yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasap, köydürme qurbanliqlar bilen inaqliq qurbanliqliri qildi. Perwerdigar zémin üçün qilghan dualarni qobul qilip, waba Israilning arisida toxtidi.

Padishahlar «1»

Dawut padishah oghli Sulaymanni öz ornigha textke olturghuzidu

¹ Dawut padishah xéli yashinip qalghanidi; uni yotqan-ediyal bilen yapsimu, u issi-maytti.

² Xizmetkarliri uninggha: — Ghojam padishah özliri üçhün, aldilirida turidighan bir pak qiz tapquzayli; u padishahtin xewer élip, silining quchaqlirida yatsun; shuning bilen ghojam padishah issiyla — dédi.

³ Ular pütkül Israil zéminini kézip güzel bir qizni izdep yürüp, axiri Shunamliq Abishagni tépip padishahning aldigha élip keldi. □ ⁴ Qiz intayin güzel idi; u padishahtin xewer élip uning xizmitide bolatti, emma padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti. □

⁵ Emma Haggitning oghli Adoniya mertiwisini kótürmekchi bolup: «Men padishah bolimen» dédi. U özi jeng harwiliri bilen atliqlarni we aldida yüridighan ellik eskerni teyyar qildi □ ■ ⁶ (uning atisi héchqachan: «Némishqa bundaq qilisen?» dep, uninggha tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u nahayiti kélshken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi). □ ■ ⁷ U Zeruiyaning oghli Yoab we kahin Abiyatar bilen meslihet qiliship turdi. Ular bolsa Adoniyagha egiship uninggha yarem béretti. ■ ⁸ Lékin kahin Zadok we Yehoyadaning oghli Binaya, Natan peyghember, Shimey, Rey we Dawutning öz palwanliri Adoniyagha egeshmidi.

⁹ Adoniya qoy, kala we bordighan torpaqlarni En-Rogelning yénidiki Zohelet dégen tashta soydurup, hemme aka-ukilirini, yeni padishahning oghulliri bilen padishahning xizmitide bolghan hemme Yehudalarni chaqirdi. □ ■ ¹⁰ Lékin Natan peyghember, Binaya, palwanlar we öz inisi Sulaymanni u chaqirmidi.

¹¹ Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Shébagha: — «Anglimidingmu? Haggitning oghli Adoniya padishah boldi, lékin ghojimiz Dawut uningdin xewersiz. ¹² Emdi mana, öz jéning we oghlung Sulaymanning jénini qutquzushqa méning sanga bir meslihet bérishimke ijazet bergeysen. ¹³ Dawut padishahning aldigha bérip uninggha: — Ghojam padishah özliri qesem qilip öz keminilirige wede qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dégen emesmidile? Shundaq turuqluq némishqa Adoniya padishah bolidu? — dégin. ¹⁴ Mana, padishah bilen sözliship turghin- ingda, menmu séning keyningdin kirip sözüngni ispatlaymen, — dédi.

¹⁵ Bat-Shéba ichkiri öyge padishahning qéshigha kirdi (padishah tolimu qérip ketkenidi, Shunamliq Abishag padishahning xizmitide boluwatatti). ¹⁶ Bat-Shéba padishahqa éngiship tezim qildi. Padishah: — Néme teliping bar? — dep soridi.

¹⁷ U uninggha: — I ghojam, sili Perwerdigar Xudaliri bilen öz dédeklirige: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dep qesem qilghanidila.

¹⁸ Emdi mana, Adoniya padishah boldi! Lékin i ghojam padishah, silining uningdin xewerliri yoq. ¹⁹ U köp kalilarni, bordaq torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, Abiyatar kahinni we qoshunning serdari Yoabni chaqirdi.

□ **1:3** «Shunamliq Abishag» — yaki «Shunemlik Abishag». □ **1:4** «padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti» — ibraniiy tilida «padishah uni tonumaytti» dégen ibare bilen ipadiliniidu. □ **1:5** «Haggitning oghli Adoniya» — Adoniya Dawutning oghulliridin biri. Haggit Dawutning ayalliridin biri idi («2Sam.» 3:4) «öz aldida yüridighan... eskerler» — démek, ular özlirining xususiy muhapizetchiliri idi. ■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6** «uning atisi... uninggha ,yeni Adoniyagha tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u... kélshken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi» — Abshalom Dawutning yene bir ayali Maakahdin tughulghan oghli idi. Adoniya Dawutning tötinchi oghli bolup, shu chaghda belkim Dawutning oghulliri arisida «chongi» hésablinatti. (2:15ni körüng). Adoniya belkim atisi teripidin erke chong qilin'ghanliqi hem özining kélshkenlikidin shundaq meghrurlinip ketken oxshaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9** «En-Rogel» — buning menisi belkim «Rogelning buliqi» yaki «Pak qizning buliqi». ■ **1:9** Ye. 15:7; 18:16

Lékin qulliri Sulaymanni u chaqirmidi. ²⁰ Emdi, i ghojam padishah, pütkül Israilning közliri silige tikilmekte, ular ghojam padishahning özliridin kéyin textliride kimning olturidighanliqi toghrisida ulargha xewer bérishlirini kütishiwatidu; ²¹ bir qarargha kelmisile, ghojam padishah öz ata-bowiliri bilen bille uxlashqa ketkendin kéyin, men bilen oghlum Sulayman gunahkar sanilip qalarmizmik, — dédi.

²² Mana, u téxi padishah bilen sözliship turghinida Natan peyghembermu kirip keldi.

²³ Ular padishahqa: — Natan peyghember keldi, dep xewer berdi. U padishahning aldigha kiripla, yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qildi.

²⁴ Natan: — I ghojam padishah, sili Adoniya mendin kéyin padishah bolup méning textimde olturidu, dep éytqanidilimu? ²⁵ Chünki u бүгүн chüshüp, köp buqa, bordighan torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, qoshunning serdarlirini, Abiyatar kahinni chaqirdi; we mana, ular uning aldida yep-ichip: «Yashisun padishah Adoniya!» — dep tovlashmaqta. ²⁶ Lékin qulliri bolghan méni, Zadok kahinni, Yehoyadaning oghli Binayani we qulliri bolghan Sulaymanni u chaqirmidi. ²⁷ Ghojam padishah kimning özliridin kéyin ghojam padishahning textide olturidighanliqini öz qullirigha uqturmay u ishni buyrudilimu? — dédi.

²⁸ Dawut padishah: — Bat-Shéban aldigha qichqiringlar, dédi. U padishahning aldigha kirip, uning aldida turdi. ²⁹ Padishah bolsa: — Jénimni hemme qiyinchiliqtin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, ³⁰ men eslide Israilning Xudasi Perwerdigar bilen sanga qesem qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup ornumda méning textimde olturidu» dep éytqinimdek, бүгүнki күnde men bu ishni choqum wujudqa chiqirimen, — dédi.

³¹ We Bat-Shéba yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qilip: — Ghojam Dawut padishah ebediy yashisun! — dédi.

³² Dawut padishah: — Zadok kahinni, Natan peyghembarni, Yehoyadaning oghli Binayani aldigha chaqiringlar, dédi. Ular padishahning aldigha keldi.

³³ Padishah ulargha: — Ghojamlarning xizmetkarlirini özünlarga qoshup, Sulaymanni öz qéchirimgé mindürüp, Gihon'gha élip beringlar; ³⁴ u yerde Zadok kahin bilen Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun. Andin kanay chélip: — Sulayman padishah yashisun! dep tovlanglar. □

³⁵ Andin u textimde olturushqa bu yerge kelgende, uninggha egiship ménginglar; u méning ornumda padishah bolidu; chünki men uni Israil bilen Yehudaning üstige padishah bolushqa teyinlidim, — dédi.

³⁶ Yehoyadaning oghli Binaya padishahqa jawab bérrip: — Amin! Ghojam padishahning Xudasi Perwerdigarmu shundaq buyrusun! ³⁷ Perwerdigar ghojam padishah bilen bille bolghandek, Sulayman bilen bille bolup, uning textini ghojam Dawut padishahningkidin téximu ulugh qilghay! — dédi.

³⁸ Zadok kahin, Natan peyghember, Yehoyadaning oghli Binaya we Keretiylar bilen Peletiyler chüshüp, Sulaymanni Dawut padishahning qéchirigha mindürüp, Gihon'gha élip bardı. □ ³⁹ Zadok kahin ibadet chédiridin may bilen tolghan bir münggüzni élip, Sulaymanni mesih qildi. Andin ular kanay chaldı. Xelqning hemmisi: — Sulayman padishah yashisun! — dep tovlashti. ■

⁴⁰ Xelqning hemmisi uning keynidin egiship, sunay chélip zor shadliq bilen yer

□ **1:34** «Zadok kahin bilen Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun» — «mesih qilish»: — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüşhi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilish» yaki «mesihlesh» déyilgen. Shu murasimdin kéyin mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilip, höküm sürüşhke Xudaning hoquqigha ige, dep qarilatti. Kahinlar we bezi waqitlarda peyghembarnimu öz wezipsisige békitish üçün «mesih qilinish» murasimi ötküzülettı. □ **1:38** «Keretiylar bilen Peletiyler» — bular bolsa Dawutning xususiy muhapizetchiliridin idi («2Sam.» 8:18ni körüng). Keretiylar eslide Krét arilidin kelgen bolushi mumkin idi. ■ **1:39** 1Sam. 20:24

yérilghudek tentene qilishi. □ ⁴¹ Emdi Adoniya we uning bilen jem bolghan méhmanlar ghizalinip chiqqanda, shuni anglidi. Yoab kanay awazini anglighanda: — Némishqa sheherde shunche qiyqas-süren sélinidu? — dep soridi. ⁴² U téxi sözini tügetmeyla, mana Abiyatar kahinning oghli Yonatan keldi. Adoniya uninggha: — Kirgin, qeyser ademsen, choqum bizge xush xewer élip kelding, — dédi.

⁴³ Yonatan Adoniyagha jawab béríp: — Undaq emes! Ghojimiz Dawut padishah Sulaymanni padishah qildi! ⁴⁴ We padishah özi uninggha Zadok kahinni, Natan peyghemberni, Yehoyadaning oghli Binayani we Keretiylar bilen Peletiyelarni hemrah qilip ewitip, uni padishahning qéchirigha mindürdi; ⁴⁵ andin Zadok kahin bilen Natan peyghember uni padishah bolushqa Gihonda mesih qildi. Ular u yerdin chiqip shadliq qilip, pütkül sheherni qiyqas-süren bilen lertzige saldi. Siz anglawatqan sada del shudur. ⁴⁶ Uning üstige Sulayman hazir padishahliq textide olturiwatidu. ⁴⁷ Yene kélip padishahning xizmetkarliri kélip ghojimiz Dawut padishahqa: «Xudaliri Sulaymanning namini siliningkidin ewzel qilip, textini siliningkidin ulugh qilghay!» dep bext tilep mubarekleshke kélishti. Padishah özi yatqan orunda sejde qildi ⁴⁸ we padishah: — «Bügün méning textimge olturghuchi birisini teyinligen, öz közlirimge shuni körgüzgen Israilning Xudasi Perwerdigar mubareklensun!» — dédi — dédi.

⁴⁹ Shuni anglap Adoniyaning barliq méhmanliri hoduqup, ornidin qopup herbiri öz yoligha ketti. ⁵⁰ Adoniya bolsa Sulaymandin qorqup, ornidin qopup, *ibadet chédirigha* béríp qurban'gahning münggüzlirini tutti. □

⁵¹ Sulayman'gha shundaq xewer bérilip: — «Adoniya Sulayman padishahtin qorqidu; chünki mana, u qurban'gahning münggüzlirini tutup turup: — «Sulayman padishah бүгүн manga shuni qesem qilsunki, u öz qulini qilich bilen öltürmeslikke wede qilghay» dédi, — déyildi.

⁵² Sulayman: — U durus adem bolsa béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu. Lékin uningda rezillik tépilsa, ölidu, dédi.

⁵³ Sulayman padishah adem ewitip uni qurban'gahdin élip keldi. U kélip Sulayman padishahning aldida éngiship tezim qildi. Sulayman uninggha: — Öz öyüngge ketkin, — dédi.

2

Dawut Sulayman'gha axirqi nesihetni qilidu

¹ Dawutning ölidighan waqti yéqinlashqanda, oghli Sulayman'gha tapilap mundaq dédi: — ² «Emdi yer yüzidikilerning hemmisi baridighan yol bilen kétimen. Yüreklik bolup, erkektek bolghin! ³ Sen barliq qiliwatqan ishliringda hemde barliq niyet qilghan ishliringda rawaj tépishing üçün Musagha chüshürülgen qanunda pütülgendek, Perwerdigar Xudayingning yollirida méngip, Uning belgilimiliri, Uning emrliri, Uning hökümliri we agah-guwahliqlirida ching turup, Uning tapshuruqini ching tutqin. □ ■ ⁴ Shundaq qilghanda Perwerdigar manga: «Eger ewladliring öz yoligha köngül bölüp, Méning aldında pütün qelbi we pütün jéni bilen heqiqette mangsa, sanga ewladingdin Israilning textide olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep éytqan sözige emel qilidu. ■

□ **1:40** «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen yer yérilghudek tentene qilishi» — ibraniy tilida: «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen tentene qiliship yerni yériwetti». Mumkinchiligi barki, yer derweqe awazlar bilen yérilip ketkenidi. Mesihning kélisidimu chong yer tewresh bolidu («Zek.» 14:5, «Weh.» 6:12, 16:18). □ **1:50** «Adoniya ... Sulaymandin qorqup, ... ibadet chédirigha béríp qurban'gahning münggüzlirini tutti» — shu chaghlarda «qurban'gahning münggüzlirini tutush» padishahtin himaye tilesni bildürüshning ipadisi idi. □ **2:3** «barliq niyet qilghan ishliringda...» — ibraniy tilida: «sen qeyerge burulsang,...» dégen sözler bilen ipadiliduru. ■ **2:3** Qan. 17:18; 29:9; Ye. 1:7 ■ **2:4** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:12

⁵ Emma Zeruiyaning oghli Yoabning manga qilghinini, yeni uning özi qandaq qilip Israilning qoshunidiki ikki serdarni, yeni Nériyaning oghli Abner bilan Yeterning oghli Amasani urup öltürüp, tinch mezigilde jengde tökülgendek qan töküp, bélige baghligan kemerge we putigha kiygen keshige jengde tökülgendek qan chéchip, dagh qilghanliqini bilisen. ■ ⁶ Sen uni danaliqinggha muwapiq bir terep qilip, uning aq béshining görge salamet chüshüshige yol qoymighaysen.□

⁷ Lékin Giléadliq Barzillayning oghullirigha méhribanliq körsitip, dastixiningdin nan yégüzgin; chünki men akang Abshalomdin qachqinimda, ular yénimgha kélip manga shundaq qilghan.■

⁸ We mana Bahurimdin kelgen Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey yéningda turidu. U men Mahanaimgha baridighanda, esheddiy lenet bilen méni qarghidi. Kéyin u Iordan deryasigha bérip méning aldimga kelgende, men Perwerdigarning *nami* bilen uninggha: «Séni qilich bilen öltürmeymen» dep qesem qildim. ■ ⁹ Emma hazir uni gunahsiz dep sanimighin. Özüng dana kishi bolghandin kéyin uninggha qandaq qilishni bilisen; herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin».□

¹⁰ Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi. U «Dawutning shehiri» *dégen jayda* depne qilindi.□ ■ ¹¹ Dawutning Israilgha seltenet qilghan waqti qiriq yil idi; u Hébronda yette yil seltenet qilip, Yérusalémda ottuz üç yil seltenet qildi.■

Sulaymanning orni mustehkemlinidu

¹² Sulayman atisi Dawutning textide olturdi; uning selteniti xéli mustehkemlendi. ■

¹³ Emma Haggitning oghli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Shébaning qéshigha bardı. U uningdin: – Tinchliq meqsitide keldingmu? – dep soridi. U: – Shundaq, tinchliq meqsitide, dédi.

¹⁴ U yene: – Sanga bir sözüm bar idi, dédi. U: – Sözüngni éytqin, dédi.

¹⁵ U: – Bilisenki, padishahliq eslide méningki idi, we pütün Israil méni padishah bolidu dep, manga qaraytti. Lékin padishahliq mendin kétép, inimning ilkige ötti; chünki Perwerdigarning iradisi bilen u uningki boldi. ■ ¹⁶ Emdi sanga bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. U: – Éytqin, dédi.

¹⁷ U: – Sendin ötünimen, Sulayman padishahqa men üçün éytqinki – chünki u sanga yaq démeydu! – U Shunamliq Abishagni manga xotunluqqa bersun, dédi.

¹⁸ Bat-Shéba: – Maqul; sen üçün padishahqa söz qilay, dédi.

¹⁹ Bat-Shéba Adoniya üçün söz qilghili Sulayman padishahning aldigha bardı. Padishah qopup aldigha bérip, anisigha tezim qildi. Andin textige bérip olturup padishahning anisigha bir textni keltürdi. Shuning bilen u uning ong yénida olturup, uninggha: –

²⁰ Sanga kichikkine bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. Padishah uninggha: – I ana, sorawergin, men séni yandurmaymen, dédi.

²¹ U: – Akang Adoniyagha Shunamliq Abishagni xotunluqqa bergüzgin, dédi.

■ **2:5** 2Sam. 3:27; 20:10 □ **2:6** «uning aq béshining görge salamet chüshüshige yol qoymighaysen» — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégeni bildüridu. ■ **2:7** 2Sam. 17:27; 19:31 ■ **2:8** 2Sam. 16:5; 19:19

□ **2:9** «...herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin» — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégeni bildüridu. «Zeruiyaning oghli Yoab... Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey» — bu ikki ademning Sulayman'gha düshmen bolidighanliqigha Dawut padishahning közi yetti. Eslide u ularni jazalashqa toghra kéletti; biraq özi éghir gunah sadir qilghanliqi tüpeylidin («2Sam.» 11-bab) xijalette qélip, qoli bu ishlargha héch barmaytti. □ **2:10** «Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi» — mushundaq ibariler üstide «Yaritilish» tiki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ««Dawutning shehiri» dégen jay» — «Dawutning shehiri»: — Zionni, yeni Yérusalémdiki ézig döngge jaylashqan, Dawut qurghan qel'eni körsitidu. ■ **2:10** Ros. 2:29; 13:36 ■ **2:11** 1Tar. 29:27 ■ **2:12** 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1 ■ **2:15** 1Tar. 22:9; 28:5

22 Sulayman padishah jawab béríp anisigha: — Némishqa Adoniya üçün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üçün, Abiyatar kahin üçün we Zeruiyaning oghli Yoab üçün padishahliqnimu sorimamsen! — dédi.□

23 Sulayman padishah Perwerdigar bilen qesem qilip mundaq dédi: — Adoniya shu sözni qilghini üçün ölmise, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun! 24 Méning ornumni mustehkem qilghan, atamning textide olturghuzghan, Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Adoniya bügün ölümge mehküm qilinidu, dédi.□ ■

25 Shuning bilen Sulayman padishah Yehoyadaning oghli Binayani bu ishqa ewetti; u uni chépip öltürdi.

26 Padishah Abiyatar kahin'gha: — Mang, Anatottiki öz étizliqinggha barghin. Sen ölümge layiqsen, lékin sen Reb Perwerdigarning ehde sanduqini atam Dawutning aldida kötürgenliking tüpeylidin, we atamning tartqan hemme azab-oqubetliride uninggha hemderd bolghining üçün, men hazir séni ölümge mehkum qilmaymen, dédi.■

27 Andin Sulayman Abiyatarni Perwerdigargha kahin bolushtin juda qilip heydidi. Shuning bilen Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi.□ ■

28 Buning xewiri Yoabqa yetkende (chünki Yoab Abshalomgha egeshmigen bolsimu, Adoniyagha egeshkenidi) Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip qurban'gahning münggüzlirini tutti. ■ 29 Sulayman padishahqa: «Mana, Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip béríp, qurban'gahning yénida turidu» dégen xewer yetküzüldi. Sulayman Yehoyadaning oghli Binayani shu yerge ewetip: — Mang, uni öltürüwetkin, dédi.

30 Binaya Perwerdigarning chédirigha béríp uninggha: — «Padishah séni buyaqqa chiqsun!» dédi, dédi. U: — Yaq, mushu yerde ölimen, dédi. Binaya padishahning yénigha qaytip uninggha xewer béríp: — Yoab mundaq-mundaq dédi, manga shundaq jawab berdi, dédi.

31 Padishah uninggha: — U özi dégendek qilip, uni chépip öltürgin we uni depne qilghin. Shuning bilen Yoab tökken naheq qan mendin we atamning jemetidin kötürülüp ketkey.

32 Shundaq qilip atam Dawut bixewer ehwalda u özidin adil we ésil ikki ademni, yeni Israilning qoshunining serdari nerning oghli Abner bilen Yehudaning qoshunining serdari Yeterning oghli Amasani qilichlighini üçün, Perwerdigar u tökken qanni öz béshigha yanduridu. 33 Ularning qéni Yoabning béshi we neslining béshigha menggü yan'ghay; lékin Dawut, uning nesli, jemeti we textige ebedil'ebedgiche Perwerdigardin tinch-xatirjemlik bolghay, dédi.

34 Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip, ölümge mehkum qildi. Andin u chöldiki öz öyide depne qilindi.

35 Padishah Yehoyadaning oghli Binayani uning ornigha qoshunning serdari qildi; padishah Abiyatarning ornigha Zadokni kahin qilip teyinlidi.■

36 Andin kéyin padishah Shimeyni chaqirip uninggha: — Yérusalémda özüngge bir öy sélip u yerde olturghin. Bashqa héch yerge chiqma. 37 Eger sen chiqip Kidron jilghisidin ötseng, shuni éniq bilip qoyki, shu künde sen sheksiz ölesen. Séning qéning öz béshinggha chüshidu, dédi.

38 Shimey padishahqa: — Ghojamning sözi berheqtur. Ghojam padishah éytqandek

□ 2:22 «Némishqa Adoniya üçün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üçün, ... padishahliqnimu sorimamsen!» — mumkinchiligi barki, Adoniya atisining kénizikini emrige alsa, xelq uni atisigha barawer iken, shunga padishah bolushqa layiq dep qaraytti. Sulaymanning közliri bu ishqa yetti. □ 2:24 «Perwerdigar... Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan...» — «öy» mushu yerde Sulaymandin bolidighan shahane sulalini körsitidu. ■ 2:24 2Sam. 7:12, 13 ■ 2:26 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ 2:27 «Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi» — bu söz «1Sam.» 2:27-36de we 3:11-14de xatirilen'gen. ■ 2:27 1Sam. 2:31-36 ■ 2:28 1Pad. 1:50 ■ 2:35 1Sam. 2:35

qulliri shundaq qilidu, dédi. Shuning bilan Shimey uzun waqitqiche Yérusalémda turdi. ³⁹ Üch yildin kéyin shundaq boldiki, Shimeyning qulliridin ikkisi qéchip Maakahning oghli, Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardí. Shimeyge: — Mana qulliring Gat shehiride turidu, dégen xewer yetküzüldi. ⁴⁰ Shimey éshikini toqup qullirini izdigili Gatqa, Aqishning yénigha bardí. Andin u yénip öz qullirini Gattin élip keldi. ⁴¹ Sulayman'gha: — Shimey Yérusalémdin Gatqa bérip keldi, dep xewer yetküzüldi. ⁴² Padishah Shimeyni chaqirtip uninggha: — Men séni Perwerdigar bilen qesem qildurup: — Shuni éniq bilip qoyki, sen qaysi küni chiqip birer yerge barghan bolsang, sen shu künide sheksiz ölisen, dep agahlandurup éytmighanmidim? Özüngmu, men anglighan söz berheq, dégenidingghu? ⁴³ Shundaq bolghaniken, némishqa özüng Perwerdigar aldida qilghan qesimingni buzup, men sanga buyrugghan buyruqumnimu tutmiding? — dédi. ⁴⁴ Padishah Shimeyge yene: Sen atam Dawutqa qilghan hemme rezillikni obdan bilisen, u könglüngge ayandur. Mana Perwerdigar rezillikingni öz béshinggha yanduridu. ■ ⁴⁵ Lékin Sulayman padishah bolsa beriketlinip, Dawutning texti Perwerdigarning aldida ebedil'ebed mustehkem qilinidu, dédi. ⁴⁶ Andin padishahning buyruqi bilen Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip öltürdi. Padishahliq bolsa Sulaymanning qolida mustehkem qilindi. ■

3

Perwerdigar Sulayman'gha danaliq béridu

2Tar. 1:1-12

¹ Sulayman Misirning padishahi Pirewn bilen ittipaq tüzüp Pirewnning qizini xotunluqqa aldi. Öz ordisi, Perwerdigarning öyi we Yérusalémning chörisidiki sépilni yasap pütüküzgüchilik u uni «Dawutning shehiri»ge apirip turghuzdi. ■ ² Shu waqitlarda Perwerdigarning nami üçhün bir ibadetxana yasalmighini üçhün xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti. □ ■ ³ Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti. Peqet «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilip xushbuy yaqatti. □ ⁴ Padishah qurbanliq qilghili Gibéon'gha bardí; chünki u yer «ulugh yuqiri jay» idi. Sulayman u yerdiki qurban'gha bir ming köydürme qurbanliq sundi. ■ ⁵ Perwerdigar Gibéonda Sulayman'gha kéchisi chüshide köründi. Xuda uninggha: — Méning sanga néme bérishimni layiq tapsang, shuni tiligin, dédi. ■ ⁶ Sulayman jawaben mundaq dédi: — Qulung atam Dawut Séning aldingda heqiqet, heqqaniylik we könglining semimiyligi bilen mangghanliqi bilen Sen uninggha zor méhribanliqni körsetkeniding; we Sen shu zor méhribanliqni dawam qilip, bügünki kündikidek öz textide olturghili uninggha bir oghul berding. ⁷ Emdi i Perwerdigar

■ **2:44** 2Sam. 16:5, 6, 7 ■ **2:46** 2Tar. 1:1 ■ **3:1** 1Pad. 7:8 □ **3:2** «xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti» — «yuqiri jaylar»: — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: — Birsi manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslarning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslarning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarghimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). ■ **3:2** Qan. 12:5 □ **3:3** «Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti; peqet «yuqiri jaylar»da ... xushbuy yaqatti» — «Dawutning belgiligenliri»: — shübhisizki, Musa peyghemberge chüshürülgen barliq belgilimilerni öz ichige alghan. Ularning ichide, qurbanliq qilish «yuqiri jaylar»da emes, belki Perwerdigar békitken jaydila bolushi kérek, dep békitilgen («Qan.» 12:10-14). ■ **3:4** 2Tar. 1:3 ■ **3:5** 1Pad. 9:2

Xudayim, qulungni atam Dawutning ornida padishah qilding. Emma men peqet bir gödek bala xalas, chiqish-kirishnimu bilmeymen. ■ ⁸ Öz qulung Sen tallighan xelqing, köplükidin sanap bolmaydighan hésabsiz ulugh bir xelq arisida turidu. ■ ⁹ Shunga Öz qulunggha xelqingning üstide höküm qilishqa yaxshi-yamanni perq étidighan oyghaq bir qelbni bergeysen; bolmisa, kim bu ulugh xelqing üstige höküm qilalisun? — dédi.

¹⁰ Sulaymanning shuni tilikini Rebni xush qildi.

¹¹ Xuda uninggha: — Sen shuni tiligining üçün — Ya özüng üçün uzun ömür tilimey, ya özüng üçün dölet-bayliq tilimey, ya düşmenliringning janlirini tilimey, belki toghra höküm qilghili oyghaq bolushqa özüng üçün eqil-parasetni tiligining üçün, ■ ¹² mana, sözüng boyiche shundaq qildim. Mana sanga shundaq dana we yorutulghan qelbni berdimki, sendin ilgiri sanga oxshaydighini bolmighan, sendin keyinmu sanga oxshaydighini bolmaydu. ■ ¹³ Men sen tilimigen nersinimu, yeni dölet-bayliq we shan-shöhretni sanga berdim. Shuning bilen barliq künliringde padishahlarning arisida sanga oxshash bolidighini chiqmaydu. ■ ¹⁴ Eger atang Dawut mangghandek Méning yollirimda méngip, belgilimilirim we emrlirimni tutsang künliringni uzartimen, dédi.

¹⁵ Sulayman oyghan'ghanda, mana bu bir chüsh idi. U Yérusalémgha kélip Perwerdigarning ehde sanduqining aldigha kélip, öre turup köydürme qurbanliqlarni qilip, teshekkür qurbanliqlirini ötküzüp, hemme xizmetkarlirigha ziyapet qilip berdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

¹⁶ Shuningdin keyin ikki pahishe ayal padishahning qéshigha kélip uning aldida turdi.

¹⁷ Birinchi ayal: — I ghojam! Men we bu xotun bir öyde olturimiz; u men bilen öyde turghinida bir balini tughdum. ¹⁸ Men balini tughup üç kündin keyin u xotunmu bir bala tughdi. Biz ikkiylen u yerde olturduq; öyde bizdin bashqa héch yat adem yoq idi, yalghuz biz ikkiylen öyde iduq. ¹⁹ Shu kéchide bu xotunning balisi öldi; chünki u balisini bésip öltürüp qoyghanidi. ²⁰ U yérim kéchide qopup dédekliri uxlap qalghanda, yénimdin oghlumni élip öz quchiqigha sélip, özining ölgen oghlini méning quchiqimgha sélip qoyuptu. ²¹ Etisi qopup balamni émitey désem mana ölük turidu. Lékin etigende qarizam, u men tughqan bala emes idi, dédi.

²² Ikkinchi ayal: — Yaq, undaq emes. Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung, dédi. Lékin birinchi ayal: — Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum, dédi. Ular shu halette padishahning aldida taliship turatti.

²³ Padishah: — Biri: «Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung» deydu. Emma yene biri: «Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum» deydu, dédi.

²⁴ Padishah: Manga bir qilich élip kélinglar, dédi. Ular qilichni padishahqa élip kelgende

²⁵ padishah: Tirik balini otturidin késip ikki parche qilip yérimini birige, yene bir yérimni ikkinchisige béringlar, dédi.

²⁶ U waqitta tirik balining anisi öz balisigha ichini aghritip padishahqa: — Ah ghojam! Tirik balini uninggha bersile, hergiz uni öltürmigeyle! — dep yalwurdi. Lékin ikkinchisi: — Uni ne méningki ne séningki qilmay, otturidin késinglar, dédi.

²⁷ Padishah jawaben: — Tirik balini uninggha béringlar, uni héch öltürmenglar; chünki bu balining anisi shudur, dédi.

²⁸ Pütkül Israil padishahning qilghan hökümi toghrisida anglidi we ular padishahtin qorqti, chünki ular Xudaning adil hökümlerni chiqirish danaliqining uningda barliqini kördi.

4

Sulaymanning emeldarliri we xizmetkarliri

¹ Sulayman padishah pütkül Israilgha padishah boldi.

² Uning chong emeldarliri munular: — Zadokning oghli Azariya kahin idi; ³ Shishaning oghulliri Élixoref we Axiyah katiplar idi; Ahiludning oghli Yehoshafat diwanbégi idi; ⁴ Yehoyadaning oghli Binaya qoshunning bash serdari idi. Zadok bilen Abiyatar kahinlar idi; ⁵ Natanning oghli Azariya nazaret bégi, Natanning yene bir oghli Zabud hem kahin we padishahning meslihetchisi idi. ⁶ Axishar ordining ghoidari, Abdaning oghli Adoniram baj-alwan bégi idi. ■

⁷ Pütkül Israil zéminida Sulayman padishahning özi üçün we ordidikiliri üçün yémek-ichmek teminleydighan, on ikki nazaretchi teyinlen'genidi; ularning herbiri yilda bir aydin yémek-ichmek teminleshke mes'ul idi. ⁸ Ularning ismi töwende xatirilen'gen: Efraim taghliq rayonigha Ben-Xur; ⁹ Makaz, Shaalbim, Beyt-Shemesh we Élon-Beyt-Hanan'gha Ben-Deker; ¹⁰ Arubotqa Ben-Xesed; u yene Sokoh we Xefer dégen barliq yurtqimu mes'ul idi; □ ¹¹ yene Nafat-Dorgha Ben-Abinadab (u Sulaymanning qizi Tafatni xotunluqqa alghan); ¹² Taanaq, Megiddo we Yizreelning töwenki teripidiki Zaretanning yénida bolghan pütkül Beyt-Shan'gha, shundaqla Beyt-Shandin tartip Abel-Meholahghiche, Joknéamdin ötküche bolghan zéminlarga Ahiludning oghli Baana; ¹³ Ramot-Giléadqa Ben-Geber; u yene Giléad yurtigha jaylashqan, Manassehning oghli Yairgha tewe bolghan kentler we hem Bashandiki yurt Argob, jümlidin u yerdiki sépili, mis baldaqliq qowuqliri bolghan atmish chong shehergimu mes'ul idi.

¹⁴ Mahanaingha Iddoning oghli Ahinadab; ¹⁵ Naftaligha Aximaaz (u Sulaymanning qizi Basimatni xotunluqqa alghanidi). ¹⁶ Ashir we Alotqa Hushayning oghli Baanah; ¹⁷ Issakargha Paruahning oghli Yehoshafat; ¹⁸ Binyamin zéminigha Élaning oghli Shimey; ¹⁹ Giléad zéminigha (eslide Amoriylarning padishahi Sihon we Bashanning padishahi Ogning zémini idi) Urining oghli Geber. U shu yurtqa birdinbir nazaretchi idi.

Sulaymanning döliti we shöhriti

²⁰ Yehuda bilen Israilning ademliri déngiz sahilidiki qumdek nurghun idi. Ular yep-ichip, xushaliq qilatti. ²¹ We Sulayman bolsa *Efrat* deryasidin tartip Filistiyelarning zéminigha we Mísirning chégralirighiche bolghan hemme padishahliqlarning üstide seltene qilatti. Ular ulpan keltürüp Sulaymanning pütün ömrinde uning xizmitide bolatti. ²² Sulaymanning ordisigha kétédighan künlük teminat üçün ottuz kor tasqighan aq un, atmish kor qara un, □ ²³ on bordighan uy, yaylaqtin keltürülgen yigirme uy, yüz qoy kététti; buningdin bashqa bughilar, jerenler, kiyikler we bordighan toxular lazim idi. ²⁴ Chünki u Tifsahdin tartip Gazaghiche, *Efrat* deryasining bu teripidiki hemme yurtlarning üstide, yeni *Efrat* deryasining bu teripidiki barliq padishahlarning üstide höküm süretti; uning töt etrapı tinch idi. ²⁵ Sulaymanning pütkül künliride Dandin tartip Beer-Shébaghiche Yehuda bilen Israil ademlirining herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixining tégide aman-ésen olturatti. ■

²⁶ Sulaymanning jeng harwilirining atliri üçün töt ming atxanisi, on ikki ming chewendizi bar idi. □ ■

■ 4:6 1Pad. 12:18 □ 4:10 «Sokoh» — yaki «Soko». □ 4:22 «ottuz kor» — bir kor on litr, 30 kor 300 litr. ■ 4:25 Law. 26:5 □ 4:26 «töt ming atxanisi» — köp kona köchürmilerde «qiriq ming atxanisi» déyilidu. Lékin biz bu sannı köchürgüchilerning xatalıqı dep qaraymız. «2Tar.» 9:25de we bu tékistning bezi grék terjimiliride «töt ming» déyilidu. «on ikki ming chewendizi» — yaki «on ikki ming éti». ■ 4:26 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25

²⁷ Mezkur nazaretilarning herbiri özige békitilgen ayda Sulayman padishahqa we uning dastixiniga kelgenlarning hemmisining yémek-ichmeklirini kémeytmey teminleytti. ²⁸ Xelq bolsa herbiri özige békitilgen norma boyiche at-qéchirlar üçün arpa bilen samanlarni *nazaretichiler bar* yerge élip kéletti.

²⁹ Xuda Sulayman'gha déngiz sahilidiki qumdek danaliq, intayin mol pem-paraset ata qilip, uning qelbini keng qilip zor yorutti. □ ³⁰ Shuning bilen Sulaymanning danaliqi barliq sherqtikilerning danaliqidin we Misirdiki barliq danaliqtin ashti. ³¹ Chünki u barliq ademlerdin, jümlidin ezrahliq Étan bilen Maxolning oghulliri Héman, Kalkol we Darda dégenlerdin dana idi; we uning shöhriti etrapidiki hemme eller arisida yéyildi. ³² U éytqan pend-nesihet üç ming idi; uning shéir-küyliri bir ming besh idi. ³³ U Liwandiki kédir derixidin tartip tamda ösidighan lépekgülgiche derex-giyahlarning hemmisini bayan qilip xatiriligenidi; u yene mal we haywanlar, qushlar, hasharet-ömiligüchiler we béliqlar toghrisida bayan qilip xatiriligenidi. ³⁴ Sulaymanning danaliqini anglighili kishiler barliq ellerdin kéletti, shundaqla uning danaliqi toghruluq xewer tapqan yer yüzdiki hemme padishahlardin kishiler kelmekte idi.

5

Ibadetxanini qurushqa matériyallarni toplash

2Tar. 2:1-17

¹ Turning padishahi Hiram Sulaymanni atisining ornigha padishah bolushqa mesih qilin'ghan dep anglap, öz xizmetkarlirini uning qéshigha ewetti; chünki Hiram Dawutni izchil söygüchi idi. ■ ² Sulayman Hiramgha adem ewitip mundaq uchurni yetküzdi: —

³ «Özüng bilisenki, atam Dawutning düshmenlirini Perwerdigar uning puti astigha qoyghuche, u etrapida her terepte jeng qilghanliqi tüpeylidin Perwerdigar Xudasning namigha bir ibadetxana yasiyalmidi. ■ ⁴ Emdi hazir Perwerdigar Xudayim manga hemme tereptin aram berdi; héchbir düshminim yoq, héchbir bala-qaza yoq. ⁵ Mana, Perwerdigarning atam Dawutqa: «Men séning ornunggha öz textingge olturghuzghan oghlung bolsa, u méning namimgha bir ibadetxana yasaydu» dep éytqinidek, men Perwerdigar Xudayimning namigha bir ibadetxana yasay dep niyet qildim; ■ ⁶ emdi men üçün *adamliringge* Liwandin kédir derexlirini késinglar, dep yarliq chüshürgin; méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliringgha hemdemde bolidu. Séning békitkining boyiche xizmetkarliringgha bérilidighan ish heqqini sanga töleymen; chünki özüngge ayanki, derex késishte arimizda héchkim Zidondikilerdek usta emes».

⁷ Hiram Sulaymanning sözini anglighanda intayin xushal bolup: — Bügün bu ulugh xelq üstige höküm sürüşke Dawutqa shundaq dana bir oghul bergen Perwerdigargha teshekkür éytisun! — dédi. ⁸ Hiram Sulayman'gha adem ewitip: — Sen manga qoyghan telepliringni anglap qobul qildim. Men séning kédir yaghichi we archa yaghichi toghruluq arzu qilghanliringning hemmisini ada qilimen; ⁹ Méning xizmetkarlirim shularni Liwandin déngizgha apiridu; men ularni sal qilip baghlap, déngiz bilen sen manga békitken yerge yetküzimen, andin shu yerde ularni yeshküzimen. Shuning bilen sen ularni tapshuruwélip, élip kétisen. Buning hésabigha sen teleplirim boyiche ordidikilirim üçün yémek-ichmek teminligeysen, — dédi.

¹⁰ Shundaq qilip, Hiram Sulayman'gha barliq telipi boyiche kédir yaghachliri we archa yaghachlirini berdi. ¹¹ Sulayman Hiramgha ordidikilirining yémek-ichmikige yigirme ming kor bughday we yigirme bat sap zeytun méyini ewetip berdi. Her yili Sulayman

□ **4:29** «uning qelbini keng qilip zor yorutti» — yaki «uning köksi-qarnini bek keng qildi». ■ **5:1** 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ **5:3** 1Tar. 28:3 ■ **5:5** 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18

Hiramga shundaq béretti. □ ¹² Perwerdigar Sulayman'gha wede qilghandek uningha danaliq bergenidi. Hiram bilen Sulaymanning arisida inaqliq bolup, ikkisi ehde tüzüshti. ■

¹³ Sulayman padishah pütün Israildin hashargha ishlemchilerni békitti, ularning sani ottuz ming idi. ¹⁴ U bularni nöwet bilen her ayda on mingdin Liwan'gha ewetetti; shundaq qilip, ular bir ay Liwanda tursa, ikki ay öyide turdi. Adoniram hasharchilaning üstide turatti. ¹⁵ Sulaymanning yetmish ming hammili, taghlarda ishleydighan seksen ming tashchisi bar idi. ¹⁶ Uningdin bashqa Sulaymanning mensepdarliridin ish üstige qoyulghan üç ming üç yüz ish béshi bar idi; ular ishlemchilerni bashquratti.

¹⁷ Padishah yarliq chüshürüshi bilen ular ibadetxanining ulini sélishqa yonulghan, chong we qimmatlik tashlarni késip keltürdi. ¹⁸ We Sulaymanning tamchiliri bilen Hiramning tamchiliri we Geballiqlar qoshulup tashlarni oyup, öyni yasash üçün yaghach hem tashlarni teyyarlap qoydi. □

6

Muqeddes ibadetxanining qurulushi

2Tar. 3:1-14

¹ Israillar Misirdin chiqqandin kényinki töt yüz seksininchi yili, Sulaymanning Israilning üstidiki seltenitining tötinchi yilining ikkinchi éyida, yeni Zif éyida u Perwerdigarning öyini yasashqa bashlidi. ■

□ **5:11** «yigirme bat» — bir «bat» texminen 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ **5:12** 1Pad. 3:12 □ **5:18** «Geballiqlar» — yaki «Biblosluqlar», yaki «girweklerni kesküchiler». ■ **6:1** 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

Sulayman qurghan ibadetxana — bu sûret yan témi chiqirwétilip, ichi éniq körsitilgen sûret

Sulayman padishah miladyedin ilgirki 960-yili «Perwerdigaming öyl»ni Yerusalmida Moriya téghigha qunushqa bashildi («Padishahlar (1)» 6:1, «Tarix-tezkire (2)» 3:1-2). Yette yildin kéyin u uni pöküzdü («Padishahlar (1)» 6:38). Ibadetxanining ózining uzunluqi (chórisidiki óch qewetlik hujratini hésabimighanda) 60 gez, kenglikli 20 gez, éǵizlikli 30 gez. Ibadetxanining hoyisli etrapigha chong pasli tam chörüngen.

Ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning uzunluqi 40 gez, kenglikli 20 gez («Padishahlar (1)» 6:15, 17-18, «Tarix-tezkire (2)» 3:5-7nimu köring). Ichide altun «xushbuypah», «teqdim nan» qoyulidighan altun shire we on altun chiraghlan (beshi shimai teripige, beshi jenub teripige) qoyulghan («Padishahlar (1)» 7:48-49, «Tarix-tezkire (2)» 4:7).

Shimai tereptiki kawak töwürük «Yaqin» dep, Jenub tereptiki kawak töwürük «Bo'az» dep atildi («Padishahlar (1)» 7:21, «Tarix-tezkire (2)» 3:17).

«Muqeddes jay»ning aldidiki aywanning uzunluqi 20 gez, kenglikli 10 gez idi («Padishahlar (1)» 6:3, «Tarix-tezkire (2)» 3:4).

«Déngiz» dep atalghan yoghan das, éǵizlikli 5 gez, d'rametli 10 gez bolup, uninggha ikki ming bat (44000 ltr) su slghattli. Das on ikki buqa shekli óstide turghuzilghan; bular óchlin-óchlin bolup, töt terepke yúzilgen («Padishahlar (1)» 7:23-26, «Tarix-tezkire (2)» 4:2-5).

Archa yaghlidin yasalgan, chirayliq neqshilengen qush qanatliq ikki ishik aywan we «muqeddes jay»ni ayrip turidu. Ular altun bilen qaplanghan («Padishahlar (1)» 6:33-35).

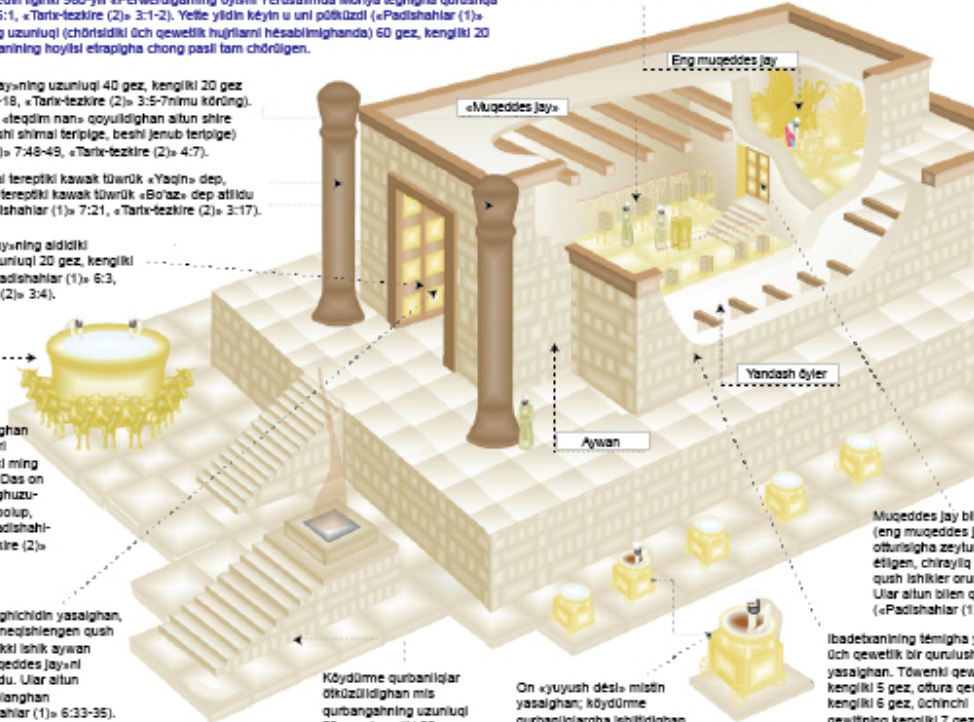
Köydürme qurbanioqlar ótküzüldighan mis qurbanqahning uzunluqi 20 gez, kenglikli 20 gez, éǵizlikli 10 gez («Tarix-tezkire (2)» 4:1).

On «yuyush dési» mistin yasalgan; köydürme qurbanioqlarigha ishilitidighan buyum-eswabilirning hemmisil ularda yuyulatti («Padishahlar (1)» 7:27-38, «Tarix-tezkire (2)» 4:6).

Muqeddes jay bilen kalamxana (eng muqeddes jayning oturisigha zeytun yaghlidin étilgen, chirayliq neqshilengen qush ishikler ornashurilghan. Ular altun bilen qaplanghan («Padishahlar (1)» 6:31-32).

Ibadetxanining témigha yandash óch qewetlik bir quruluş yasalgan. Töwenki qewitining kenglikli 5 gez, oturs qewitining kenglikli 6 gez, óchinchil qewitining kenglikli 7 gez idi; herbir qewette hujralar yasalgan (bir gez = 460mm) («Padishahlar (1)» 6:5-6, 8, 10)

Ibadetxanining eng ichidiki óy («eng muqeddes jay»)ning uzunluqi 20 gez, kenglikli 20 gez, éǵizlikli 20 gez («Padishahlar (1)» 6:15-23, «Tarix-tezkire (2)» 3:8-14). Ikki yoghan ikki «ehde sanduqi»ning ikki teripide turidu; herbirining éǵizlikli 10 gez, herbirining bir qanilining uchidin yene bir qanilining yichigliche 10 gez («Padishahlar (1)» 6:23-28). Ehde sanduqi ikki kirubning oturisida qoyuldu («Padishahlar (1)» 11:1-8, «Tarix-tezkire (2)» 5:2-14nimu köring).

Sulayman padishah qurghan ibadetxana

² Sulayman padishah Perwerdigargha yasighan ibadetxanining uzunluqi atmish gez, kenglikli yigirme gez we éǵizlikli ottuz gez idi. □ ³ Ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning aldidiki aywanning uzunluqi ibadetxanining kenglikli bilen barawer bolup, yigirme gez idi. Ibadetxanining aldidiki aywanning kenglikli on gez idi. ■

⁴ U ibadetxanigha rojeklik dérize-penjirilerni ornatti. □ ⁵ Ibadetxana témigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning témigha yandash *üch qewetlik* bir imaretni saldi we uning ichige hujrilarni yasidi. □

⁶ *Tashqiriqi imaretning* töwenki qewitining kenglikli besh gez, ottura qewitining kenglikli alte gez, üçinchi qewitining kenglikli yette gez idi. Chünki ibadetxanining tashqi témida limlarni ornatqan töshükler bolmasliqi üçün u tamgha tekche chiqirilghanidi. □

⁷ Ibadetxana pütünley teyyar qilip élip kélín'gen tashlardin bina qilin'ghanidi. Shundaq

□ **6:2 «ibadetxanining uzunluqi...»** — ibraniy tilida «öyning uzunluqi...». «Perwerdigargha yasighan ibadetxanining uzunluqi atmish gez...» — muqeddes kitabta ishilitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu — Yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr) idi. ■ **6:3** Yuh. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadetxanigha rojeklik dérize-penjirilerni ornatti»** — bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin bolghini bilen herhalda bu sözler dérizilerni körsitidu. □ **6:5 «Ibadetxana témigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning témigha...»** — mushu yerde «kalamxana» «eng muqeddes jay»ning bashqa birxil ismidur. 6:16ni we izahatini köring. «Kalamxana» déyilishining sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» bar idi, «ehde sanduqi» ichide Xudaning Israil bilen tüzgen ehdimamisi saqlaqliq idi. □ **6:6 «...ibadetxanining tashqi témida limlarni ornatqan töshükler bolmasliqi üçün u tamgha tekche chiqirilghanidi»** — limning yene bir uchi «tashqi imaret»ning tashqi témigha békitilishi üçün shu terepte töshük téshilgen bolsa kérek. «Ibadetxana sxémisi»ni köring.

qilghanda, uni yasighan waqitta ne bolqa ne palta ne bashqa tömür eswablarning awazi u yerde héch anglanmaytti.

⁸ Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi; bir aylanma pelempey ottura qewetke andin ottura qewetdin üçinchi qewetke chiqatti.□

⁹ Shundaq qilip *Sulayman* ibadetxanini yasap püttürdi. Ibadetxanining üstige xarlimlarni békitip, uni kédir taxtaylar bilen qaplidi. ¹⁰ U ibadetxanigha yandash imaretning qewetlirining égzlikini besh gezdin qildi. Shu imaretning qewetliri ibadetxanigha kédir limliri arqiliq tutushuqluq idi.

¹¹ Perwerdigarning sözi Sulayman'gha kélip mundaq déyildiki: —

¹² «Sen Manga yasawatqan bu ibadetxanigha kelsek, eger sen belgilimilirimde méngip, hökümlirimge riaye qilip, barliq emlirimni tutup ularda mangsang, Men atang Dawutqa sen toghruluq éytqan sözümge emel qilimen; ■ ¹³ Men Israillarning arisida makan qilip öz xelqim Israilni esla tashlimaymen».

¹⁴ Sulayman ibadetxanini yasap püttürdi. ¹⁵ Ibadetxanining tamlirining ich teripini u kédir taxtayliri bilen yasap, ibadetxanining tégidin tartip torusning limlirighiche yaghach bilen qaplidi; we archa taxtayliri bilen ibadetxanigha pol yatquzdi.

¹⁶ U ibadetxanining arqa témidin yigirme gez ölçep ara tam yasap, ichkiriki xanini hasil qildi; u tégidin tartip torus limlirighiche kédir taxtayliri bilen qaplidi. Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi.□

¹⁷ Uning aldidiki öy, yeni muqeddes xanining uzunluqi qiriq gez idi. ¹⁸ Ibadetxanining ichki tamlirigha qapaq we chéhekning nusxiliri neqish qilin'ghanidi. Ibadetxana pütünley kédir taxtaylar bilen qaplan'ghanidi. Héch tash körünmeytti.

¹⁹ Perwerdigarning ehde sanduqini u yerde qoyush üçün, u ibadetxanining ichkiridiki kalamxanini yasidi. ²⁰ Kalamxanining uzunluqi yigirme gez, toghrisi yigirme gez, égzliki yigirme gez idi; u uni sap altundin qaplidi, shundaqla uning aldidiki kédir yaghachliq qurban'gahnimu shundaq qaplidi. □ ²¹ Sulayman ibadetxanining ichini sap altun bilen qaplidi; u ichki kalamxanining aldini altun zenjirler bilen tosidi; kalamxanini altun bilen qaplidi. ²² Shu teriqide u pütkül ibadetxanini, yeni pütkül ibadetxanining ichini altun bilen toluq qaplighanidi. Kalamxanigha teelluq bolghan qurban'gahnimu pütünley altun bilen qaplighanidi.□

²³ Kalamxanigha u zeytun yaghichidin ikki kérubning sheklini yasidi. Herbirining égzliki on gez idi. □ ■ ²⁴ Bir kérubning bir qanitining uzunluqi besh gez we yene bir qanitining uzunluqi hem besh gez bolup, bir qanitining uchidin yene bir qanitining uchighiche on gez idi. ²⁵ Ikkinchi kérubning ikki qaniti qoshulup on gez idi. Ikki kérubning chong-kichiklik we shekli oxshash idi. ²⁶ Bir kérubning égzliki on gez bolup, ikkinchi kérubningkimu hem shundaq idi. ²⁷ U kérublarni ichkiriki xanida qoydi. Kérublarning qanatleri yéyilip turatti. Birsining bir qaniti bir tamgha tégip, ikkinchisining qaniti udulidiki tamgha tégip turatti; ikkisining ichidiki qanatleri xanining otturisida bir-

□ **6:8** «Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi» — biz mushu yerde («töwenki qewet» dégen sözler bilen) kona grék tilidiki terjimige egeshuq. «ibadetxanining ong teripi» ibadetxanining jenubiy teripidur. ■ **6:12** 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ **6:16** «Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi» — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) «ehde sanduqi» ichide turatti; we uning üstige belkim bezi waqtida, bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetleri ulargha kélishi mumkin idi. □ **6:20** «u ... uning aldidiki kédir yaghachliq qurban'gahnimu shundaq qaplidi» — bu ichidiki qurban'gahqa qurbanliqlar sunulmaytti; u «xushbuydan» yaki «xushbuygah» idi. □ **6:22** «Kalamxanigha teelluq bolghan qurban'gah» — bu «qurban'gah», yeni «xushbuydan» adette kalamxanining sel aldida, «muqeddes jay»ning ichide idi. □ **6:23** «Kérublar» — kérublar bolsa Xudaning höküm-jazalirini yetküzidighan, intayin küchlük perishtilerdur. Mesilen, «Yar.» 3:24 we «Ez.» 10-babni körüng. ■ **6:23** Mis. 25:18

birige tégiship turatti. ■ ²⁸ U kërublarni altun bilen qaplidi.

²⁹ U ibadetxanining tamlirining pütkül ich chörsini, yeni ichkiriki xanining we hem tashqiriqi xanining chörisini kërub bilen xorma derexlirining shekilliri we chéчек nusxiliri bilen neqish qildi. ³⁰ Ibadetxanining polini, yeni ichkiriki xanining hem tashqiriqi xaniningkini altun bilen qaplidi.

³¹ Kalamxanining kirish éghizigha u zeytun yaghichidin étilgen qosh ishiklarni yasidi. Ishiklarning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi. □ ³² Bu qosh ishikler zeytun yaghichidin étilgenidi; u ishiklarning üstige kërublar, xorma derexliri we chéчек nusxiliri neqish qilinip zinnetlen'genidi; u ishiklarni, jümlidin kërub bilen xorma derexlirining neqishlirini altun bilen qaplidi.

³³ Ibadetxanining tashqi xanisining ishikining késheklirini zeytun yaghichidin yasidi; ular öyning toghrisining töttin bir qismi idi; □ ³⁴ qosh qanatliq ishik bolsa archa yaghichidin yasaldi. Bir qaniti yéyilip qatlinatti, ikkinchi qanitimu yéyilip qatlinatti.

³⁵ U ularning üstige kërublar, xorma derexliri we chéчек nusxilirini neqish qildi; andin ularning üstige, jümlidin neqishler üstige altun qaplidi.

³⁶ Ichkiriki hoylining témini bolsa u üç qewet yonulghan tash bilen bir qewet kédir yaghichidin yasidi.

³⁷ *Sulaymanning seltenitining* tötinchi yilining Zif éyida Perwerdigarning ibadetxanisining uli sélindi. □ ³⁸ We on birinchi yilining Bul éyida, yeni sekkizinchi ayda ibadetxanining héchyéri qaldurulmay, layihe boyiche pütünley tamam boldi. Shundaq qilip uning öyni yasishigha yette yil ketti.□

7

Ordining qurulushi

¹ Sulayman öz ordisini bolsa, on üç yilda yasap püttürdi.□ ■

² U yasighan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluqini yüz gez, kenglikini ellik gez we égzlikini ottuz gez qildi. Kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar we tüwrüklarning üstige kédir limliri qoyulghanidi. □ ³ Tüwrüklarning üstidiki lim kötürüp turghan ögzisimu kédir yaghichidin idi. Limlar jemi y qiriq besh bolup her qatarda on beshtin idi. ⁴ Uning üç qewet dérizisi bar idi, üç qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi.□

⁵ Barliq ishikler we késheklar töt chasiliq qilin'ghandi; ishikler üç közneklilik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi.□

■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31** «Ishiklarning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi» — bashqa terjimisi: «Ishiklarning késhekliri besh chasiliq idi». Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **6:33** «*késheklar* öyning toghrisining töttin bir qismi idi» — bashqa terjimisi: «ular (késheklar) töt chasiliq idi». Ibraniy tékistni chüshinish tes. □ **6:37** «*tötinchi yilining Zif éyida...*» — «Zif» éyi ikkinchi ay. Bu belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, Aprél yaki May ayliri bolushi mumkin idi. □ **6:38** «*layihe boyiche pütünley tamam boldi*» — mushu yerde «layihe» belkim Dawut Muqeddes Rohning körsetmisi arqiliq aldın körsetken sxémisini körsitidu «1Tar.» 28:19). □ **7:1** «*Sulayman öz ordisini bolsa, on üç yilda yasap püttürdi*» — Sulayman ibadetxanini qurushqa 7 yil, öz ordisini qurushqa 13 yil waqit serp qildi. Pütkül muqeddes kitabta «7» dégen reqem bezide Xuda we uning mukemmellikige baghliq, «13» bolsa gunah we asiqliq bilen baghliq bolidu. Bizde héch guman yoqki, Sulaymanning öz ordisigha 13 yil serp qilishi uning alliqachan tekebbur bolup ketkenlikini puritip béridu. Héch bolmighanda, u köprek waqtini öz öyi üstige serp qilghan. ■ **7:1** 1Pad. 9:10 □ **7:2** «*Liwan ormini sariyi*» — Sulaymanning ordisinining «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenliktin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üçhün «ormandek» körün'gen bolsa kérek. □ **7:4** «*üç qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi*» — bu ayettiki bezi ibraniy sözler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. Bashqa bir terjimisi belkim: «üç qewettiki herbir dérize közneklilik idi». □ **7:5** «*ishikler üç közneklilik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi*» — köp bashqa xil terjimiliri uchrishimu mumkin.

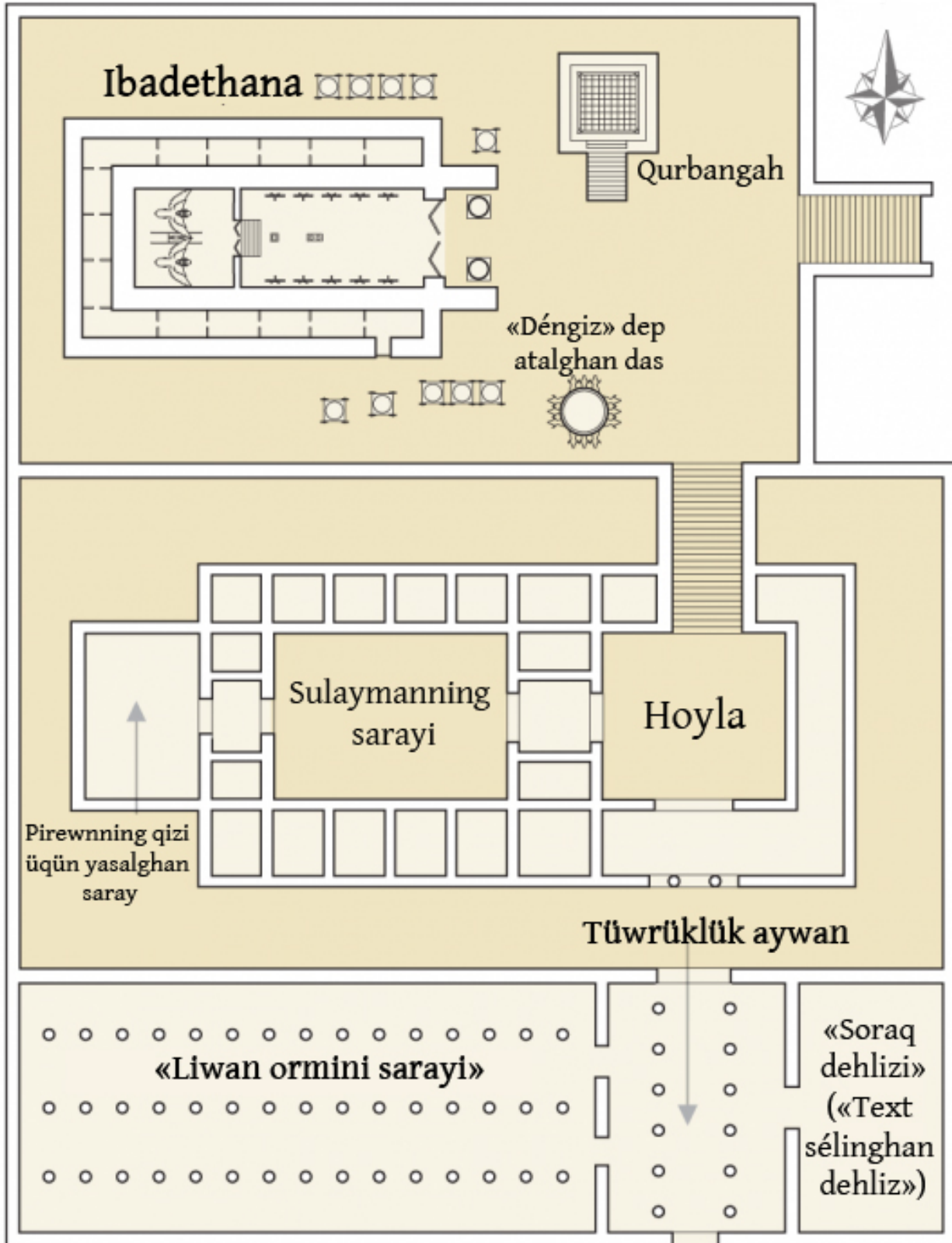
⁶ U uzunluqini ellik gez, toghrisini ottuz gez qilip, tüwrüklük bir dehliz yasidi; uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi. □

⁷ Andin kéyin u soraq soraydighan texti üçün «Soraq dehlizi» dep atalghan yene bir dehlizni yasidi. U dehlizning tégidin tartip torusning limlirighiche kédir yaghichi bilen qaplan'ghanidi.

⁸ *Sulayman* özi olturidighan saray, yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashağan sarayning layihisi «*soraq öyi*»ningkige oxshash idi. Sulayman Öz emrige alghan Pirewning qizi üçün shu dehlizge oxshash bir sarayni yasatti. □ ■

□ **7:6** «uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi» — bu ayetning ikkinchi qismidiki ibraniyche ibariler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. «...uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi» dégenning bashqa birxil terjimisi «...uning aldida yene tüwrükler we pelempey bar idi». □ **7:8** «...yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashağan sarayning...» — bashqa birxil terjimisi «...yeni shu öydin ayrim bolghan, bir hoyliliq, dehliz ichige jaylashqan öyning...». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

0 50 100 ft
 0 10 20 30 m
 mashtab (Ingliz chisi... métr)

Sulayman qurghan ibadethana wə dergah-saray

Dawut padishah qaytidin salghan sheherdin Sulayman yéngi qurup salghan

⁹ Bu imaretlarning hemmisi ichkiriki tamliridin tartip chong hoylining tamlirighiche, ulidin tartip ögzining pewazighiche qimmat tashlardin, yeni ölchem boyiche oyulup andin ich-téshi here bilen késilgen tashlardin yasalghanidi. ¹⁰ Ulliri bolsa chong we qimmat tashlardin, uzunluqi on gez we sekkiz gez bolghan tashlardin qilin'ghanidi. ¹¹ Ullarning üstige yene békitilgen ölchem boyiche oyulghan qimmat ésil tashlar we kédir limliri qoyulghanidi. ¹² Chong hoylining chörisidiki tam üç qewet oyulghan tash we bir qewet yonulghan kédir limliridin yasalghanidi. Perwerdigarning ibadetxanisining ichkiriki hoylisining témi we yene ordidiki dehlizining témimu shundaq yasalghanidi.□

Usta misker Hiramning ibadetxanidiki ishliri

2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

¹³ Sulayman padishah adem ewetip Hiramni turdin keltürdi. ■ ¹⁴ U kishi Naftali qebilisidin bolghan bir tul xotunning oghli bolup, atisi turluq bir misker idi. Hiram miskerchilikte türlük ishlarni qilishqa tolimu usta, pem-parasetlik we bilimlik idi. U Sulayman padishahning qéshigha kélip, uning hemme ishini qildi. ■ ¹⁵ U özi ikki tüwrükni mistin yasidi. Herbir tüwrükning égziligi on sekkiz gez bolup, aylanmisi on ikki gez idi.■

¹⁶ Bu tüwrüklerning üstige qoyush üçün mistin ikki tajni quyup yasap, uning üstige qoydi. Bir tajning égziligi besh gez, ikkinchi tajning égzilikimu besh gez idi. ¹⁷ Tüwrüklerning töpésidiki tajlar torlarga oxshash zinnatlinip, zenjirler we torlan'ghan halqilar bilen toquqluq idi. Bir tajning shundaq yette qatar tor halqiliri bar idi, ikkinchi tajningmu hem shundaq yette qur tor halqiliri bar idi. ¹⁸ U yene anarlarni, yeni tüwrüklerning üstidiki herbir tajni yépip turidighan tor halqilarning üstige ikki qatar anarni yasidi. U birinchi we ikkinchi tajghimu oxshashla shundaq qildi. ¹⁹ Aywandiki tüwrüklerning üstidiki tajliri niluper shekillik bolup, égziligi töt gez idi. ²⁰ Ikki tüwrükning tajliridiki tor halqilirigha yéqin tompiyip chiqqan jayning üstide qewetmu-qewet chöridigen ikki yüz anar nusxisi bar idi. Ikkinchi tajning chörisimu oxshash idi.

²¹ U tüwrüklerni ibadetxanining aldidiki aywan'gha tiklidi. Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi. □ ²² Tüwrüklerning üsti niluper sheklide yasalghanidi. Buning bilen tüwrüklerning ishliri pütkenidi.

²³ U mistin «dégiz» dep atalghan yoghan das yasidi. Uning bir girwikidin yene bir girwikigiche on gez kéletti. Uning aylamisi ottuz gez idi. ■ ²⁴ Dasning girwiki asti chöridep qapaq nusxiliri bilen zinnatlen'genidi. Bular dasning chörisining herbir gézige undin, ikki qatar qoyulghan idi. Ular das bilen bir waqitta quyup chiqirilghanidi. ■

²⁵ Das on ikki buqa shekli üstide turghuzulghanidi. Bularning üchi shimal terepke, üchi gherb terepke, üchi jenub terepke, üchi sherq terepke yüzlen'genidi. «dégiz» bularning üstide idi; ularning arqisi ich teripide idi. ²⁶ Dasning qélinliqi aliqanning kenglikidek bolup, uning girwiki piyalining girwikidek, shekli échilghan niluperdek idi. Uningha ikki ming bat su sighthatti.□

²⁷ Uningdin bashqa u mistin on teglikni yasidi. Herbir teglikning uzunluqi töt gez, kenglik töt gez bolup, égziligi üç gez idi. ²⁸ Bu teglikler shundaq yasalghanidiki, ularning *resimlik* taxtiliri bar idi; taxtiliri ramkilar ichige ornitilghanidi. ²⁹ Ramkilarning otturisidiki resim taxtaylirida we ramkilarning özidimu shirlar, buqilar we kérublarning süretlik zinnatliiri bar idi; shirlar we buqilarning asti we üsti zenjirsiman gül chembirek

□ **7:12** «ordidiki dehlizining témi...» — yaki «ibadetxanidiki aywinining témi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yer. 52:21 □ **7:21** «Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi» — «Yaqin» dégenning menisi belkim «u mustehkemleydu», «Boaz»ning menisi belkim «uningda küch bar». Ongdin solgha oqughanda «U (Perwerdigar) küch bilen uni (bu öyni) mustehkemleydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yer. 52:20 ■ **7:24** 2Tar. 4:3 □ **7:26** «ikki ming bat» — bir bat 22 litr bolushi mumkin idi; undaqtta 2000 bat 44000 litr idi. «Dégiz»ning shekli «dangqan shekli»diki das bolsa kérek.

sheklide zinnetlen'genidi. □ ³⁰ Herbir teglikning mis oqliri bilen töt chaqi bar idi; teglikning dasni kötürüp turidighan töt burjikide jazisi bar idi; das astidiki putlirining her teripide torlan'ghan quyma gül shaxliri ornitilghanidi. ³¹ Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, aghzi dügilek idi; kichik teglikning uzunluqi bir yérim gez idi; aghzining etrapida neqishler bar idi; ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi. □

³² Töt chaqi resimlik taxtayliri astida bolup, ularning oqliri teglikke békitilgenidi. Herbir chaqning égziligi bir yérim gez idi. ³³ Chaqlarning qurulmisi jeng harwilirining chaqliridek idi. Ularining qazanliri, qasqanliri, chétiqliri we oqlirining hemmisi mistin quyulghanidi. ³⁴ Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi; ular tegliktin chiqip turatti we ular teglik bilen teng quyulghan. □ ³⁵ Herbir teglikning töpisi égziligi yérim gez kélidighan bir yumilaq jaza bar idi. Herbir teglikning töpisi tirek we resimlik taxtaylar bar idi. Ular teglik bilen teng quyulghan. ³⁶ U mushu tirek we resim taxtayliridiki bosh orunlarga kérub, shir we xorma derexlirining nusxilirini we chörisige torlan'ghan gül shaxlirini neqish qildi. ³⁷ Shu teriqide u mushu on teglikni yasap boldi. Hemmisi bir nusxada quyulup, oxshash chongluqta we shekilde idi.

³⁸ U mistin on das yasighan bolup, herbir dasqa qiriq bat su sighthatti; herbir dasning toghrisi töt gez idi. On teglikning herbirining töpisi birdin das bar idi. ■ ³⁹ U besh dasni ibadetxanining ong yénida we beshni ibadetxanining sol yénida qoydi; mis déngizni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoydi.

⁴⁰ Hiram shulargha teelluq das, kürek we qacha-quchilarnimu yasap teyyar qildi. Shundaq qilib Hiram Sulayman padishah üçün Perwerdigarning öyining barliq quruluş xizmitini pütüküzdi: —

⁴¹ ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi, ⁴² shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti. Bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apqursiman ikki bashni yépip turatti. ⁴³ U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni, ⁴⁴ «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi, ⁴⁵ qazanlarni, küreklarni we qacha-quchilarnimu teyyar qildi. Hiram Perwerdigarning öyi üçün Sulayman padishahning emri bilen yasighan bu hemme nersiler parqiraydighan mistin idi.

⁴⁶ Padishah ularni Iordan tüzlemligide, Sukkot bilen Zaretanning otturisida, *shu yerdiki* séghizlayda qélip yasap, quydurup chiqti.

⁴⁷ Bu nersiler shunche köp bolghachqa, Sulayman ularning éghirliqini ölchimidi. Shuning bilen misning éghirliqi melum bolmide.

⁴⁸ Sulayman yene Perwerdigarning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti: — yeni altun xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan altun shireni, □ ■ ⁴⁹ Kalamxana aldida turidighan sap altun chiraghdanlarni (beshni ong yénida, beshni sol yénida) yasatti; we shularning gülsiman zinnetlirini, chiraghlirini, chiragh qisquchilirini altundin yasatti; ⁵⁰ das-piyalilirini, pichaqlirini, qachilirini, texpilirini we küldanlarning hemmisini sap altundin yasatti; u ichkiriki xanining, yeni eng muqeddes jayning qatlinidighan, qosh qanatliq ishiklarning girelirini we öydiki muqeddes jayning *ishiklirining* girelirini altundin yasatti.

□ **7:29 «gül chembirek sheklide zinnetlen'genidi»** — ibranij tilidiki nusxisida qandaq menide ishilitilgini bizge téxi éniq emes. □ **7:31 «Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, ... ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi»** — pütkül ayetning menisini alimlar téxi toluq éniqlighan emes. Bizning «perezij sxéma»mizni körüng. □ **7:34 «Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi»** — mushu yerde ibranij tilida «burjek» («müriliri») dégen bu sözning mushu yerde qandaq menide ishilitilgini téxi éniq emes. «Tutquchi» dégen menisi éhtimalliqqa eng yéqin. ■ **7:38 2Tar. 4:6** □ **7:48 «teqdim nanlar»** — bashqa xil terjimiliri: «huzuriy nan»lar, «Xudaning huzuridiki nan»lar) yaki «tizilghan nan». Ular we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. ■ **7:48 Mis. 25:23; 30:1**

⁵¹ Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçhün qilduridighan hemme quruluşlar tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atighan nersilerni (yeni kümüş, altun we türlük bashqa buyumlarni) ekeltürüp Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi. ■

8

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha ekilip qoyidu

2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

¹ Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni Ziondin yötkep kélish üçhün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining beglirini Yérusalémgha öz yénigha yighilishqa chaqirdi. □ ■

² Buning üçhün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi aydiki békitilgen héytta Sulayman padishahning qéshigha yighildi. □ ³ Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kütürüp *mangdi*. ⁴ Ular Perwerdigarning ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni kütürüp élip chiqti. Kahinlar bilen Lawiylar mushularni élip chiqti. □

⁵ Sulayman padishah we uning aldigha yighilghan barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalilarni qurbanliq qilishatti. ⁶ Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamxana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip, kérublarning qanatlrining astigha qoydi. □

⁷ Chünki kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde sanduqi bilen uni kütürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti. ⁸ Bu baldaqlar nahayiti uzun bolghachqa, kalamxanining aldidiki muqeddes jayda turup, ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlrini körgili bolatti, biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki бүгүн'ge qeder shu yerde turmaqta. □ ⁹ Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan ikki tash taxtidin bashqa héchnerse yoq idi (Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyin Perwerdigar ular bilen horebde ehde tüzgenidi). □ ■

¹⁰ We shundaq boldiki, kahinlar muqeddes jaydin chiqishighila, bir bulut Perwerdigarning ibadetxanisini qapliwalidi. ¹¹ Kahinlar bulut tüpeylidin öz wezipilirini öteshke öre turalmaytti; chünki Perwerdigarning julasi Perwerdigarning öyini toldurghanidi. ■

¹² Bu peytte Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi; ■

¹³ lékin, *i Perwerdigar*, men derweqe Séning üçhün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen menggü turidighan bir öyni yasidim, dédi. □ ¹⁴ Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti. ¹⁵ U mundaq dédi:

■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1** ««Dawut shehiri»..., yeni Zion...» — «Zion» Yérusalémning ichidiki égzilik bolup, shu yerge daim qorghhan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2 □ **8:2** «yettinchi aydiki békitilgen héyt» — yeni «kepiler héyti» yaki «méwe hosul héyti». Bu héyt 7-ayning 15-22 künliride ötküzülüdu («Law.» 23:34-43). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. □ **8:4** «jamaet chédiri» — yeni «jamaet yighilidighan chédir» yaki «ibadet chédiri». □ **8:6** «kalamxana» — 6:16 we izahatini körüng. □ **8:8** «bu baldaqlar taki бүгүн'ge qeder shu yerde turmaqta» — «bүгүн'ge qeder...» dégen sözler ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtida xatirilen'gen, elwette, we shunglashqa shuni ispatlayduki, «Padishahlar»ning köp qisimliri Yehudadikilerning sürgün bolushidin ilgiri yézilghan. «2pad.» 24-25 bablrini belkim kéyinki bir pütükchi qoshup yazghan bolushi mumkin. □ **8:9** «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismidur. ■ **8:9** Mis. 34:27 ■ **8:11** Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2 ■ **8:12** Mis. 20:21; Law. 16:2; Qan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1 □ **8:13** «séning üçhün bir heywetlik makan» — yene birxil terjimisi «séning üçhün bur turalghu makan». «heywetlik makan» — yene birxil terjimisi «turalghu makan».

— «Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U Dawutqa yene: —

¹⁶ «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kúndin buyan namim üçün bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini tallimidim; biraq xelqim bolghan Israilgha hókümranliq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi. ■ ¹⁷ Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish arzu-niyiti bar idi. ■ ¹⁸ Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namimgha bir öy yasashqa qilghan niyiting yaxshidur; ¹⁹ emma shu öyni sen yasimaysen, belki séning pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning namimgha atap shu öyni salidu», dégenidi.

²⁰ Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek, atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bu öyni saldim. ²¹ Öyde ehde sanduqi üçün bir jayni rastlidim; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning ata-bowilirimizni Misir zéminidin élip chiqqanda, ular bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bardur».

Sulayman Israil üçün dua qilidu

²² Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning qurban'gahining aldida turup, qollirini asman'gha qaritip kütürüp ■ ²³ mundaq dua qildi: — «i Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne yuqiriqi asmanda ne töwenki yerde sendek Xuda yoqtur; aldingda pütün qelbi bilen mangidighan qulliring üçün ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsetküchisen. ²⁴ Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen éytqan sözüngge mana bügünkidek Öz qulung bilen emel qilding. ²⁵ Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yollirigha segek bolup sen Méning aldinda mangghandek mangidighan bolsa, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen. ■ ²⁶ Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!

²⁷ Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen asmanlarning asmini séni sighduralmighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?! ■ ²⁸ Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, qulungning bügün Sanga kütürgen nidasi we tilikini anglighaysen; ²⁹ shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namim u yerde ayan bolsun» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen. □ ■ ³⁰ qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijasigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.

³¹ Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse,

□ ³² Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip öz bendiliring otturisida hóküm

■ **8:16** 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ **8:17** 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ **8:22** 2Tar. 6:12 ■ **8:25** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zeb. 132:12 ■ **8:27** 2Tar. 2:5; Yesh. 66:1; Yer. 23:24; Ros. 7:49 □ **8:29** «u jaygha qarap qilghan duasigha...» — yaki bolmisa: «u jay toghrisidiki duasi...». ■ **8:29** Qan. 12:11 □ **8:31** «Eger birsi öz qoshnisigha ... ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse...» — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 5:11-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» — mumkinchiligi barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üçün qurban'gahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «qurban'gah öz aldida turghandek» hésablinatti.

chiqarghaysen; gunahi bar ademni gunahqa tartip, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsiz ademni aqlap, öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.

³³ Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üçün düşmendin yéngilse, Sanga qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip, Sanga dua bilen iltija qilsa, ³⁴ Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.

³⁵ Ular Sanga gunah qilghini üçün asman étilip yamghur yagmaydighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa, ³⁶ Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!

³⁷ Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler Dan almisa ya hal chühse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya düşmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqlirigha hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apet ya késellik bolsa,

³⁸ Séning xelqing bolghan Israildiki herqandaq kishi öz könglidiki wabani bilip, ulardin herqaysi kishi qollirini bu öyge sunup, herqandaq dua yaki iltija qilghan bolsa, ³⁹ emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen; Sen herbir ademning qelbini bilgechke, amal qilip özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla, yalghuz Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen); ⁴⁰ shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining hemme künliride sendin qorqidighan bolidu.

⁴¹ Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming tüpeylidin yiraq-yiraqlardin kelgen musapir bolsa ⁴² (chünki ular Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking toghrisida angliylaydu), — undaq birsi kélip bu öy terepke qarap dua qilsa, ⁴³ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yüzidiki barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu. □

⁴⁴ Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen düşmini bilen jeng qilishqa chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa, ⁴⁵ Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.

⁴⁶ Eger ular sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni düşmenlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiraq-yéqin'gha, özlirining zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa, ■ ⁴⁷ lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinsa, ⁴⁸ — eger ularni sürgün qilghan düşmenlirining zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip, Sanga qarap dua qilsa, ⁴⁹ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijasini anglap ular üçün höküm chiqirip, ⁵⁰ Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini, Sanga ötküzgen hemme itaetsizliklirini kechürüm qilghaysen we ularni sürgün qilghanlarning aldida ulargha rehim tapquzghaysenki, shular ulargha rehim qilsun ⁵¹ (chünki ular Özüng Misirdin, yeni tömür tawlash péchidin chiqarghan

□ **8:43** «bu öy Séning naming bilen atilidu» — bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu. ■ **8:46** 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8, 10

Öz xelqing we Öz mirasingdur); ⁵² Séning közliring Öz qulungning iltijasigha we Öz xelqingning iltijasigha ochuq bolghay, ular her ishta sanga nida qilip tiliginide ulargha qulaq salghaysen; ⁵³ chünki Sen ata-bowilirimizni Misirdin chiqarghiningda Öz qulung Musa arqiliq éytqiningdek, Sen xelqingni Özüngge xas mirasing bolsun dep, yer yüzidiki hemme eller arisidin ularni ayrim élip talliding, i Reb Perwerdigar!» ■

⁵⁴ Sulayman Perwerdigargha shu barliq dua we iltijalirini qilip bolghanda, qollirini asman'gha qarap kütürüp Perwerdigarning qurban'gahining aldida tizlinip turghan yerdin qopup, ⁵⁵ öre turup Israilning barliq jamaitige yuqiri awazda bext tilep mundaq dédi: — ⁵⁶ «Uning barliq wede qilghini boyiche Öz xelqi Israilgha aram bergen Perwerdigar mubarektur! U Öz quli Musaning wasitisi bilen qilghan hemme méhribane wedilerning héchbiri yerde qalmidi!» ■

⁵⁷ Perwerdigar Xudayimiz ata-bowilirimiz bilen bolghandek biz bilen bille bolghay; U ne bizdin waz kechmisun ne bizni tashlimisun; ⁵⁸ buning bilen U qelbimizni Uning yollirida méngishqa, Özi ata-bowilirimizgha buyrughan emrler, belgilimiler we hökümlerni tutushqa Özige mayil qilghay; ⁵⁹ méning Perwerdigarning aldida iltija qilghan bu sözlirim kéche-kündüz Perwerdigar Xudayimizning yénida tursun; shuning bilen Öz qulung üçün toghra höküm qilip, xelqing Israil üçün toghra höküm qilip, her kündiki derdige yetkeysen; ⁶⁰ shuning bilen yer yüzidiki hemme eller Perwerdigar Özi Xudatur, Uningdin bashqisi héchqaysisi yoqtur dep bilgey, ■ ⁶¹ shundaqla бүгүн qilghininglarga oxshash Uning belgilimiliride méngishqa we emrlirini tutushqa qelbinglar Perwerdigar Xudayimizgha mukemmel bolghay!».

Sulayman ibadetxanini Xudagha ataydu

⁶² We padishah pütün Israil bilen bille Perwerdigarning aldida qurbanliqlarni qildi.

⁶³ Sulayman Perwerdigargha inaqliq qurbanliqi süpitide yigirme ikki ming kala we bir yüz yigirme ming qoy qurbanliq qildi. Padishah bilen barliq Israillar shundaq qilip Perwerdigarning öyini uninggha béghishlidi. ■ ⁶⁴ Shu küni padishah Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeleiri we inaqliq qurbanliqilirining yaghlirini sundi; chünki Perwerdigarning aldida turghan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeleiri we inaqliq qurbanliqilirining yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi. ■ ⁶⁵ Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemi on töt kün'gichilik héyt ötküzdi.

□ ⁶⁶ Sekkizinchi künide u xelqni qayturdi; ular padishahning bextini tilidi; andin ular Perwerdigarning Öz quli Dawutqa we xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üçün qelbide shad-xuram bolup öz öy-chédirlirige qaytip ketti. □

9

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu 2Tar. 7:11-22

■ 8:53 Mis. 19:5; Qan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2 ■ 8:56 Ye. 21:45 ■ 8:60 Qan. 4:35, 39 ■ 8:63 2Tar. 7:5-10
■ 8:64 2Tar. 7:7 □ 8:65 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip». «...jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemi on töt kün'gichilik héyt ötküzdi» — «kepiler héyti»ning békitilgen waqti yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ 8:66 «Sekkizinchi künide» — démek, ikkinchi «yette kün»din kényinki künde.

¹ Sulayman Perwerdigarning öyi, padishah ordisi we shundaqla qurushni arzu qilghan bashqa quruluşlarni könglidikidek pütüzüp bolghanda, ■ ² Perwerdigar Sulayman'gha Gibéonda körün'gendek emdi ikkinchi qétim uninggha körüdi. ■

³ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen Méning aldimda qilghan dua we iltijayingni anglidim; Méning namim uningda ebedgiche ayan qilinishi üçün, sen yasighan bu öyni Özümge muqeddes qildim. Méning közlim we könglüm shu yerde hemishe bolidu. ■

⁴ Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek, senmu sanga buyrughinimning hemmisige muwapiq emel qilish üçün, belgilimilirim we hökümlirimni tutup, pak köngül we durusluq bilen aldimda mangsang, ⁵ Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep wede qilghinimdek, Men padishahliq textingni Israilning üstide ebedgiche mehkem qilimen. ■ ⁶ Lékin özüng ya oghulliring Manga egishishtin waz kéchip Men aldinglarda qoyghan emrlirim bilen belgilimilirimni tutmay, belki bashqa ilahlarning qulluqigha kirip ulargha sejde qilsanglar, ■ ⁷ shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin üzüp chiqirimen; we Öz namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israil hemme xelqler arisida söz-chöçek we tapa-tenining obyékti bolidu; ■ ⁸ Bu öy gerche hazir körkem körünsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi zor heyran qéliship üshqirtip: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qildi?» dep soraydu. □ ■

⁹ Kishiler: — Chünki *zémindiki xelqler* öz ata-bowilirini Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasini tashlap, özlirini bashqa ilahlargha baghlap, ulargha sejde qilip qulluqida bolghanliqi üçün, Perwerdigar bu pütükül külpetni ularning béshigha chüshürüptu, dep jawab béridu.

Tashqi ishlar we bashqa quruluşlar

2Tar: 8:1-18

¹⁰ Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman u ikki öyni, yeni Perwerdigarning öyi bilen padishah öyini yasap bolghandin kéyin, ■ ¹¹ Turning padishahi Hiram Sulayman'gha barliq telepliri boyiche kédir derexliri, archa derexliri we altun teminligini üçün Sulayman padishah uninggha Galiliye ölkisidin yigirme sheherni berdi. ¹² Hiram Sulayman uninggha bergen sheherlerni körüşke Turdin chiqip keldi; lékin ular uninggha héch yaqmidi. ¹³ U: — Hey buradirim, sen mushu manga bergining zadi qandaq sheherler?! — dédi. U ularni «Kabulning yurti» dep atidi, we ular бүgünki kün'giche shundaq atilidu. □ ¹⁴ Hiram bolsa padishahqa bir yüz yigirme talant altun ewetkenidi. □

¹⁵ Sulayman padishah Perwerdigarning öyini, öz öyini, Milloni, Yérusalémning sépilini, Hazorni, Megiddoni we Gezer sheherlirini yasash üçün hashargha tutqan ishligüchilerning ishliri mundaq: — □ ¹⁶ (Misirning padishahi Pirewn chiqip Gezerge hujum qilip élip, uni otta köydürüp, sheherde turuwatqan Qanaaniylarni qirip, sheherni toy sowghisi süpitide Sulaymanning xotuni bolghan öz qizigha bergenidi) ¹⁷ Sulayman Gezer bilen töwenki Beyt-Horonni bina qildi; ¹⁸ u Baalat bilen öz zéminidiki chölge

■ **9:1** 2Tar. 7:11 ■ **9:2** 1Pad. 3:5 ■ **9:3** Qan. 12:11; 1Pad. 8:29 ■ **9:5** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zeb. 89:28-29; 132:12 ■ **9:6** 2Sam. 7:14; Zeb. 89:30-32 ■ **9:7** Qan. 28:37; Yer. 7:15 □ **9:8** «bu öy gerche hazir körkem körünsimu,...» — bashqa birxil terjimisi (bezi kona tékistlerge egiship): «bu öy bir xarabe bolidu,...» ■ **9:8** Qan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yer. 22:8 ■ **9:10** 2Tar. 8:1 □ **9:13** «Kabulning yurti» — «kabul» dégenning menisi belkim «cheklik» bolushi mumkin. Ibraniy tilida sözning ahangı «erzimes»ke yéqin kélidu. □ **9:14** «bir yüz yigirme talant altun» — bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; hazirqi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ **9:15** «Millo» — belkim Yérusalémdiki égzlikke jaylashqan bir qel'e yaki istihkam idi.

jaylashqan Tadmornimu yéngidin yasidi, ■ 19 shundaqla özige xas hemme ambar sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, «atliqlar sheherliri»ni we Yérusalémnda, Liwanda we özi soraydighan barliq zéminda xalighinini bina qildi.

20 Israillardin bolmighan Amoriylar, Hittiylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylardin *Israil* zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa, 21 Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladlirini qulluq hashargha tutti. Ular бүгünki күн'giche shundaq bolup keldi. □

22 Lékin Sulayman Israillardin héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, xizmetkar, hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi. ■ 23 Bulardin Sulaymanning ishlini bashquridighan, yeni ishligüchilerning üstige qoyulghan chong nazarechiler besh yüz ellik idi.

24 Pirewnning qizi Dawutning shehiridin köchüp Sulayman uning üçün yasighan öyde olturghinida, u Millo qel'esini yasidi. ■ 25 Sulayman Perwerdigargha yasighan qurban'gahda yilda üç qétim köydürme qurbanliqlar bilen inaqliq qurbanliqlirini sunatti we Perwerdigarning aldidiki *xushbuygah*ta xushbuy yaqatti. Shu teriqide u ibadetxanining ishlini pütküzdü. □

26 Sulayman padishah Ézion-Geberde bir türküm kémilerni yasidi. U yer bolsa Édom zéminida, Qizil déngiz boyidiki Élatning yénida idi. □ 27 Hiram öz xizmetkarliri, yeni déngizchiliqni obdan bilidighan nechche kémichilerni Sulaymanning xizmetkarlirigha qoshulup kémilerde ishleshke ewetti. 28 Ular Ofirgha béríp, u yerdin töt yüz yigirme talant altunni élip kélip, Sulayman padishahqa apardi. □

10

Shébaning ayal padishahi Sulaymanni izdep kélidu

2Tar. 9:1-12

1 Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning Perwerdigarning nami bilen baghlinishliq bolghan dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili keldi. 2 U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen Yérusalémgha keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti. ■ 3 Sulayman uning hemme sorighanlirigha jawab berdi. Héchnéme padishahqa qarangghu emes idi, belki hemmiside uninggha jawab berdi.

4 Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha, 5 dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushlirigha, xizmetkarlirining qatar-qatar turushlirigha, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiylirigha we uning Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqlirigha qarap, üni ichige chüshüp ketti. □

■ 9:18 2Tar. 8:6 □ 9:21 **Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladliri...** — bu ishlarning tarixi «Yeshua peyghember» dégen qismida pütülgen. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilen'genlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. «Ular (**Qanaaniylar qatarliqlar**) бүгünki күн'giche shundaq bolup keldi» — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilen'gen, elwette. ■ 9:22 Law. 25:39 ■ 9:24 2Tar. 8:11 □ 9:25 «**Shu teriqide u ibadetxanining ishlini pütküzdü**» — bu jümlining menisi belkim Sulayman héytlerni mushu ibadetxanida ötközüshliri bilen herbir bashqa «ibadet jayliri», bolupmu «yuqiri jaylar»ning inawetsizlikini körsetti. Démek, shu chaghdin bashlap Perwerdigar qurbanliqlarni qobul qilghan jay peqet Yérusalémdeki ibadetxanila idi. □ 9:26 «**Qizil déngiz boyidiki Élat**» — yaki «Qizil déngiz boyidiki Élat» (hazirqi nami «Élat»). □ 9:28 «**töt yüz yigirme talant altun**» — bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. Undaqta 420 talant 11340 kilogram. ■ 10:2 2Tar. 9:1; Mat. 12:42; Luqa 11:31 □ 10:5 «**.. uning , yeni Shébaning ayal padishahning... üni ichige chüshüp ketti**» — ibraniiy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi.

⁶ U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan xewer rast iken; ⁷ Emma men kélip öz közlim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenim; we mana, men yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken. ⁸ Silining ademliri némidégen bextlik-he! Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarlar neqeder bextliktur! ⁹ Silidin söyün'gen, silini Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Perwerdigar Israilgha menggülik baghlighan muhebbiti üçün, U silini toghra höküm we adalet sürgili padishah qildi, dédi.

¹⁰ U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar uningdin kéyin héch körün'gen emes ¹¹ (Hiramning Ofirdin altun epkélidighan kémilirimu Ofirdin yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichi we yaqut-göherlerni élip keldi. ¹² Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üçün we padishahning ordisi üçün pelempey-salasunlar yasatti hem neghme-nawachilar üçün chiltarlar we sazlar shuningdin yasatti. Shu waqittin kéyin shundaq zor miqdardiki ésil sendel yaghichi bu waqitqiche héch keltürülmidi ya körülüp baqmidi). ■ ¹³ Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha öz shahane saxawitidin bergendin bashqa, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri

2Tar:9:13-28

¹⁴ Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi.

□ ¹⁵ Bu kirmidin bashqa, tijarechilerdin, oqetchilerning sodisidin, barliq Erebiye padishahliridin we öz zéminidiki emeldarlardin hem altun keltürüldi.

¹⁶ Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti; □ ■ ¹⁷ shundaqla üç yüz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa üç mina altun ishilitildi; padishah ularni «Liwan ormini sariyi»gha ésip qoydi. □ ■

¹⁸ Padishah pil chishliridin chong bir textni yasap, uni tawlan'ghan altun bilen qaplatti.

■ ¹⁹ Textning alte qewetlik pelempeyi bar idi. Textning bash yölenchüki yumilaq bolup, orunduqning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi. ²⁰ Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalghini yoq idi.

²¹ Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalghan; «Liwan ormini sariyi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalghan; ularning héchqaysisi kümüshtin yasalmighan; Sulaymanning künliride kümüş héchnémige erzimeytti.

²² Chünki padishahqa qarashliq déngizda yüridighan, Hiramning kémilirige qoshulup «Tarshish kéme» etritimu bar idi; «Tarshish kéme etriti» üç yilda bir qétim kélip altun-kümüş, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti. □

²³ Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. ■ ²⁴ Xuda Sulaymanning könglige salghan danaliqni anglash üçün yer yüzidikiler hemmisi uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti. ²⁵ Kelgenlerning hemmisi

■ **10:12** 2Tar. 9:11 □ **10:14** «666 talant» — 22 tonna. □ **10:16** «600 shekel» — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. ■ **10:16** 1Pad. 14:26 □ **10:17** «üch mina altun» — «mina» éghirliq birligi idi, hazirqi birliklerde qanche ikenliki éniq emes. ■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17 □ **10:22** «Tarshish kéme» —Belkim Tarshish dégen portqa bérip kélishe sepirige chidamliq bolghan kémini körsitetti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britaniyeni yaki üçining hemmisini körsitidu. Bezi ilmlar Somaliyening (sherqiy Afriqaning) déngiz boyida tötinchi bir Tarshishmu bolghan, dep qaraydu. ■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13

öz sowghitini élip kéletti; yeni kúmüş qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéчекler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti. □

²⁶ We Sulayman jeng harwiliri we atliq eskerlerni yighdi; uning bir ming töt yüz jeng harwisi, on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turuwatqan Yérusalémgha orunlashturdi. ■

²⁷ Padishah Yérusalémda kúmüşni tashtek köp, kédir derexlirini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlirige oxshash nurghun qildi. □ ■

²⁸ Sulayman alghan atlar Misirdin we Kuwedin idi; padishahning tijaretiliri ularni Kuwedin békitilgen bahada alatti. □ ■ ²⁹ Misirdin élip kelgen bir jeng harwisining bahasi alte yüz kúmüş tengge, her at bolsa yüz ellik tengge idi; we ular yene Hittiylarning padishahliri hem Suriye padishahliri üçünmu oxshash bahada élip chiqti. □ ■

11

Sulayman köp ayallarni élip, ularning ézitquluqi bilen butpereslikke téyilip kétidu

¹ Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewnning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayallirigha chüshkenidi. □ ■

² Perwerdigar eslide mushu eller toghruluq Israillargha: «Ularning qizlirini izdep barmanglar, we ularni silerningkilerge kirgüzmenglar; chünki ular köngülliringlarni choqum öz mebudlirigha azduridu» dep agahlandurghan. Biraq Sulaymanning köngli del shulargha baghlendi. ■ ³ Uning yette yüz ayali, yeni xanishi we üç yüz kéniziki bar idi; ayalliri uning könglini azdurup buriwetkenidi.

⁴ Shundaq boldiki, Sulayman yashan'ghanda, uning ayalliri uning könglini bashqa ilahlargha azdurup buruwetti; shuning üçün uning köngli atisi Dawutningkidek Perwerdigar Xudasigha mutleq sadıq bolmıdı.

⁵ Shunga Sulayman Zidoniylarning mebudı Ashtarotni, Ammoniylarning yirginchlik mebudı Milkomni izdidi; ■ ⁶ Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning neziride rezillik qildi; u atisi Dawut Perwerdigargha egeshkendek izchilliq bilen egeshmıdı.

⁷ Andin Sulayman Yérusalém aldidiki édirliqta Moabiylarning yirginchlik mebudı Kémosh hem Ammoniylarning yirginchlik mebudı Milkom üçün bir «yuqiri jay»ni yasıdı; □ ■

⁸ shuningdek özining mebudlirigha xushbuy yaqidighan we qurbanlıq qilidighan herbir yat ellik ayali üçünmu u shundaq qildi; ⁹⁻¹⁰ Shunga Perwerdigar Sulaymandin renjidi; gerche U uninggha ikki qétim körün'gen bolsimu, shundaqla uninggha del mushu ish toghruluq, yeni bashqa ilahlarni izdimeslikini tapilighan bolsimu, uning köngli Israilning Xudasi Perwerdigardin aynip ketti; u Perwerdigarning tapilighinigha emel

□ **10:25** «tétitqular» — yaki «xushbuy buyumlar». «Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti» — yaki «yilmuyil ular shundaq qilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27** «kédir derexlirini...» — yaki «kédir yaghichini...». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishliptla qalмай, shu chiraylıq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). «jenubiy tüzlengliktiki...» — ıbraniy tilida «Shefelahdiki...». «Shefelah» bu yerning (tüzlenglikning) ismi. ■ **10:27** 2Tar. 1:15; 9:27 □ **10:28** «padishahning tijaretiliri ularni Kuwedın békitilgen bahada alatti» — Bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «padishahning tijaretiliri ularni karwan'gha qoshup alatti». «Kuwe» bolsa hazırqı Türkiyening jenubiy teripide. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28 □ **10:29** «bir jeng harwisining bahasi alte yüz kúmüş tengge...» — mushu ayettiki «tengge»ning qimmiti hazırghiche éniq emes. Eger «shekel» bolsa 11.4 gramni körsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17 □ **11:1** «Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewnning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayallirigha chüshkenidi» — bu bapta xatirilen'gen hemme ishlar «Qanun Sherhi»diki emrlerge xılap. «Qan.» 17:16-20ni körüng. ■ **11:1** Qan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **11:5** Hak. 2:13; 2Pad. 23:13 □ **11:7** «yirginchlik mebud Milkom» — «Milkom» ıbraniy tilida mushu yerde «Moleq» dep ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13

qilmidi. ■ 11 Shuning uchün Perwerdigar Sulayman'gha mundaq dédi: — «Sen shundaq qiliwérip, Méning sanga buyrughan ehdem bilen belgilirimni tutmighining uchün, Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkaringgha bérimen. □ ■ 12 Lékin atang Dawutning wejidin séning öz künliringde Men shundaq qilmaymen, belki oghlungning qolidin uni yirtiwétimen. 13 Lékin pütün padishahliqni uningdin yirtiwetmeymen, belki qulum Dawutning wejidin we Özüm tallighan Yérusalém uchün oghlunggha bir qebilini qaldurup qoyimen».

14 Emma Perwerdigar Sulayman'gha bir düshmen, yeni Édomluq Hadadni qozghidi, u kishi Édomning padishahining neslidin idi. 15-16 Eslide Dawut Édom bilen *jeng qilghan* waqitta, qoshunning serdari Yoab Édomning hemme erlirini yoqatqanidi (chünki Édomdiki hemme erlerni yoqatquche, Yoab bilen barliq Israillar u yerde alte ay turghanidi); u öltürülgenlerni kömgili chiqqanda □ ■ 17 Hadad atisining birnechche Édomiy xizmetchiliri bilen Misirgha qéchip ketkenidi. Hadad u chaghda kichik bala idi. 18 Ular Midiyan zéminidin chiqip Paran'gha keldi. Ular Parandin birnechche ademni élip özlirige qoshup Misirgha, yeni Misirning padishahi Pirewnning qéshigha keldi. Pirewn uninggha bir öy teqsim qilib, ozuq-tülükmu teminlidi hemde bir parche yernimu uninggha teqdim qildi. 19 Hadad Pirewnning neziride köp iltipat tapqan bolup, u öz xotunining singlisini, yeni Tahpenes xanishning singlisini uninggha xotun qilib berdi. 20 Tahpenesning singlisi uninggha bir oghul, Génubatni tughup berdi. Tahpenes Pirewnning ordisida uni özi chong qildi. Andin Génubat Pirewnning ailisi, yeni Pirewnning oghulliri arisida turdi. □

21 Hadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arisida uxlap qaldi» we «Qoshunning serdari Yoabmu öldi» dep anglighanda Pirewn'ge: — Méning öz yurtumgha bérimingha ijazet qilghayla, dédi.

22 Pirewn uninggha: — Séning öz yurtumgha baray déginging néme déginging, méning qéshimda sanga néme kemlik qilidu? — dédi. U jawaben: — Héch nerse kem emes, emma némila bolmisun méni ketkili qoyghayla, dédi.

23 Xuda Sulayman'gha yene bir düshminini qozghidi; u bolsa ghojisi, yeni Zobahning padishahi Hhadad'ézerning yénidin qéchip ketken Éliadaning oghli Rezon idi. ■ 24 Dawut *Zobahliqlarni* qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqge bérip u yerde turup, Demeshq üstidin höküm sürdi. □ ■ 25 Shuning bilen Hadad Israilgha awarichilik tughdurghandin bashqa, Rezon Sulaymanning barliq künliride Israilning düshmini idi; u Israilni öch köretti, özi Suriye üstide padishah idi.

26 Sulaymanning Yeroboam dégen bir xizmetkari bar idi. U Zeredahdin kelgen Efraimiy Nibatning oghli bolup, anisi Zeruah isimlik bir tul ayal idi. Yeroboammu padishahqa qarshi chiqti. □ ■ 27 Uning padishahqa qarshi chiqishtiki sewebi mundaq idi: Sulayman Millo qel'esini yasighanda, atisi Dawutning shehiridiki sépilning bir bösükini yasawatatti; 28 Yeroboam qawul qeyser yigit idi; Sulayman yigitning ishchan we

■ 11:9-10 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ 11:11 «Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkaringgha bérimen» — «yirtiwétip ... bérimen» — démek, Perwerdigar padishahliqini Sulaymandin zorawanliq bilen tartiwélip uning qol astidiki birsigé bermekchi. 28-33-ayetni körüng. ■ 11:11 1Pad. 12:15 □ 11:15-16 «Dawut öltürülgenlerni kömgili chiqqanda...» — öz ademlirini kömüş uchün, démek. Bu sözge qarighanda Yoabning Édomlarni shundaq öltürüshi qisas meqsitide idi. ■ 11:15-16 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ 11:20 «Tahpenes Pirewnning ordisida uni özi chong qildi» — yaki «Tahpenes Pirewnning ordisida uni özi emchektin ayridi». ■ 11:23 2Sam. 8:3; 10:18 □ 11:24 «Dawut Zobahliqlarni qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqge bérip...» — bashqa birxil terjimisi: «Rezon bir top ademni özige qoshup ularning serdari boldi. Dawut ularni öltürmekche bolghanda, ular Demeshqge bérip...». ■ 11:24 2Sam. 8:3 □ 11:26 «Efraimiy Nibat» — mushu ayette «Efraimiy» ibraniy tilida «Efratliq» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 11:26 2Tar. 13:6

chaqqan ikenlikini körüp, uni Yüsüpning jemetige buyrulghan ishning üstige qoydi. ²⁹ Shu künlerde Yeroboam Yérusalémdin chiqiwatqanda, uni izdewatqan Shilohluq Axiyah peyghember uni yolda uchratti. Axiyah yipyéngi bir tonni kiywalghanidi. Ikkisi dalada yalghuz qalghanda ³⁰ Axiyah üstidiki tonni qoligha élip, uni yirtip on ikki parche qilip ³¹ Yeroboamgha mundaq dédi: — «Özüngge on parchini alghin; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, padishahliqni Sulaymanning qolidin yirtiwétip on qebilini sanga bérimen. ■ ³² Biraq Qulum Dawutning wejidin we Yérusalém, yeni Israilning hemme qebililiridin tallighan sheher üçün bir qebile uninggha qalidu. ³³ — Chünki ular Méni tashlap Zidoniylarning ayal mebudu Ashtarotqa, Moabiylarning mebudu Kémoshqa we Ammoniylarning mebudu Milkomgha sejde qilip, uning atisi Dawutning qilin'ghinidek qilmay, Méning belgilimilirim bilen hökümlirimge emel qilmay, nezirimde durus bolghanni qilmidi, Méning yollirimda mangmidi; ³⁴ Lékin pütkül padishahliqni uning qolidin tartiwalmaymen; chünki Men tallighan, Öz emrlirim we belgilimilirimni tutqan qulum Dawutni dep, uning ömrining barliq künliride uni höküm sürgüchi qilip qaldurimen. ³⁵ Emma padishahliqni uning oghlining qolidin tartip élip, sanga bérimen, yeni on qebilini bérimen.

³⁶ Lékin Méning namimning shu yerde bolushigha Özüm tallighan sheher Yérusalémda, Méning aldında qulum Dawut üçün hemishe yoruq bir chiragh bolsun dep, uning oghligha bir qebilini bérey. □ ■ ³⁷ Men séni tallap, séni barliq xalighan yerler üstide höküm sürgüzimen, sen Israilgha padishah bolisen. ³⁸ We shundaq boliduki, eger sen hemme buyrughanlirimni anglap, Méning yollirimda méngip, nezirimde durus bolghanni qilip, qulum Dawut qilghandek Méning belgilirim bilen emrlirimni tutsang, emdi Men sen bilen bille bolimen we Dawutqa bir jemet tikliginimdek, sangimu mustehkem bir jemet tikleymen we Israilni sanga teqdim qilimen. □ ³⁹ Dawutning neslini shu ishlar tüpeylidin xarlap pes qilimen, lékin menggülük emes»».

⁴⁰ Shuning üçün Sulayman Yeroboamni öltürüshke purset izdeytti. Lékin Yeroboam qéchip Misirning padishahi Shishakning qéshigha bardı; Sulayman ölgüche u Misirda turdi.

⁴¹ Sulaymanning bashqa ishliri, uning hemme qilghan emelliri we uning danaliqi bolsa «Sulaymanning Emelliri» dégen kitabqa pütülgen emesmidi? □ ■ ⁴² Sulaymanning Yérusalémda Israilning üstide höküm sürgen waqti qiriq yil boldi. ■ ⁴³ Sulayman atabowilirining arisida uxlidi we atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Andin oggli Rehoboam ornida padishah boldi.

12

Rehoboam padishahliqidin mehrum bolidu

2Tar. 10:1-19; 11:1-4

¹ Rehoboam Sheqemge bardı; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi. ■ ² Nibatning oggli Yeroboam shu ishni anglighanda, shundaq boldiki, u téxi Misirda idi (chünki Yeroboam Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti).

■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36** «Méning aldında qulum Dawut üçün yoruq bir chiragh bolsun» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu; xandaning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadıq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa, sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zeb. 132:17-18; Pend. 13:4 □ **11:38** «Dawutqa bir jemet tikliginimdek...» — ibraniy tilida «Dawutqa bir öy tikliginimdek...». □ **11:41** ««Sulaymanning Emelliri» dégen kitab» — bu kitabtin hazir xewirimiz yoq. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31 ■ **11:42** 2Tar. 9:30 ■ **12:1** 2Tar. 10:1

■ ³ Emdi ular adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilan Yeroboam we pütkül Israil jamaiti kélip Rehoboamgha söz qilip: ⁴ — Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.■

⁵ U ulargha: — Hazirche qaytip üç kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti.

⁶ Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqge bérédighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.

⁷ Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen бүгүн bu xelqning xizmitide bolimen désile, (we derweqe ularning xizmitide bolsila) ulargha yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.

⁸ Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap ⁹ ulargha: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yéniketkeyla» dep tiligen bu xelqge jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérísiler? — dédi.

¹⁰ Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqge söz qilip: — «Méning chimchilaq barmiğim atamning bélidin tomraqtur. ¹¹ Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergén bolsa, men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih bérimen», dégeyla, — dédi.□

¹² Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üçinchi küni uning qéshigha keldi.

¹³ Padishah moysipitlarning uninggha bergén meslihetini tashlap, xelqge qattiqliq bilen jawab berdi. ¹⁴ U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergén bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

¹⁵ Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Perwerdigar teripidin bolghan; chünki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitide Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.■

¹⁶ Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab béríp: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Öz öy-chédirlirlinglarga qaytinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol, — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti.□ ■

¹⁷ Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □ ¹⁸ Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-késeq qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti.■

¹⁹ Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, бүгүн'ge qeder uninggha qarshi chiqip keldi. □ ■ ²⁰ Israilning hemmisi Yeroboamning yénip kelgenlikini anglighanda,

■ **12:2** 1Pad. 11:40 ■ **12:4** 2Tar. 10:4 □ **12:11** «chayanliq qamchilar» — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu. ■ **12:15** 1Pad. 11:11, 31 □ **12:16** «...Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti» — ibraniy tilida «Israillar öz chédirlirigha qaytip kétishti». ■ **12:16** 2Sam. 20:1 □ **12:17** «Yehuda sheherliride olturghan Israillar» — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililiridin bolghan. ■ **12:18** 1Pad. 4:6; 5:14 □ **12:19** «Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, ... uninggha qarshi chiqip keldi» — bu tarixta mushu yerdin bashlap «Israil» dégen söz adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu. ■ **12:19** 2Pad. 17:21

adem ewetip uni xelqning jamaitige chaqirdi. Ular uni pütkül Israilning üstige resmiy padishah qildi. Yehuda qebilisidin bashqa héchkim Dawutning jemetige egeshmidi.

²¹ Rehoboam Yérusalémgha qaytip kélip, Israilning jemeti bilen jeng qilip, padishahliqni Sulaymanning oghli bolghan özige qayturup ekilish üçün Yehudaning pütkül jemetidin we Binyamin qebilisidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi.■

²² Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —■

²³ «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamgha, pütün Yehuda bilen Binyaminning jemetige we xelqning qalghanlirigha söz qilip: — ²⁴ «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumgha chiqmanglar, qérindashliringlar Israillar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünlargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi.

Ular Perwerdigarning sözige qulaq saldi. Perwerdigarning sözi boyiche ular öylirige qaytip ketti.

Kanaan (Pelestin) zémini — «Padishahlar»ning dewri

«Israil» we «Yehuda» dégen ikki padishahliq (bir-biridin bölün'gen)

Yeroboam altun mozaylarni yasaydu

²⁵ Yeroboam bolsa Efraim taghliqidiki Sheqem shehirini yasap shu yerde turdi; kéyin u yerdin chiqip Penuelni yasidi. ■ ²⁶ Rehoboam könglide öz-özige: — Emdi padishahliq Dawutning jemetige yénishi mumkin. ²⁷ Eger bu xelq Perwerdigarning öyide qurbanliq qilishqa Yérusalémgha chiqsa, bu xelqning qelbi öz ghojisi, yeni Yehuda padishahi Rehoboamgha yene mayil bolidu, andin ular méni öltürüp yene Yehuda padishahi Rehoboamning teripige yanarmikin, dédi. ²⁸ Padishah meslihet sorap, altundin ikki mozay heykilini yasitip xelqqa: — Yérusalémgha chiqish silerge éghir kélidu. I Israil, mana silerni Misir zéminidin chiqarghan ilahlar! — dédi. ■

²⁹ Birini u Beyt-Elde, yene birini Danda turghuzup qoydi. ³⁰ Bu ish gunahqa seweb boldi, chünki xelq mozaylirining birining aldida bash urghili hetta Dan'ghiche baratti.

³¹ U hem «égiz jaylar»da *ibadet* öylirini yasidi we hem Lawiydin bolmighan ademlerni kahin qilib teyinlep qoydi. □ ■

³² Yeroboam yene sekkizinchi aynning on beshinchi künini xuddi Yehudaning zéminidiki héytke oxshash bir héyt qilib békitti. U özi qurban'gah üstige qurbanliq qilghili chiqti. Shundaq qilib u Beyt-Elde özi etküzgen mozay mebudlirige qurbanliq ötküzdi. U yene Beyt-Elde saldurghan shu «égiz jaylar» üçün kahinlarni teyinlidi. □ ³³ U Beyt-Elde yasighan qurban'gah üstige sekkizinchi aynning on beshinchi küni (bu ay-künni u öz meyliche tallighanidi) qurbanliqlarni sunushqa chiqti; shu teriqide u Israillargha bir héyt yaratti; u özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy yaqti. □

13*Namsiz bir peyghember Beyt-El toghruluq bésharet béridu*

¹ We mana, Perwerdigarning buyruqi bilen Xudaning bir adimi Yehudadin chiqip Beyt-Elge keldi; shu peytte Yeroboam xushbuy yéqishqa qurban'gahning yénida turatti; ² shu adem qurban'gahgha qarap Perwerdigarning emri bilen chaqirip: — I qurban'gah, i qurban'gah! Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Dawutning jemetide Yosiya isimlik bir oghul tughulidu. U bolsa séning üstüngde xushbuy yaqqan «yuqiri jaylar»diki kahinlarni soyup qurbanliq qilidu; shundaqla séning üstüngde adem söngekliri köydürülidu! — dédi. □ ■

³ U küni u bir bésharetlik alametni jakarlap: Perwerdigarning mushu sözini ispatlaydighan alamet shu boliduki: — Mana, qurban'gah yérilip, üstidiki küller tökülüp kétidu, — dédi.

⁴ We shundaq boldiki, Yeroboam padishah Xudaning adimining Beyt-Eldiki qurban'gahqa qarap jakarlighan sözini anglighanda, u qurban'gahta turup qolini sozup: — Uni tutunlar, dédi. Lékin uninggha qaritip sozghan qoli shuning bilen shu péti qurup ketti, uni özige yene yighalmidi. ⁵ Andin Xudaning adimi Perwerdigarning sözi bilen éytqan möjizilik alamet yüz bérup, qurban'gah hem yérilip üstidiki küller tökülüp ketti. ⁶ Padishah Xudaning adimidin: — Perwerdigar Xudayingdin méning heqqimde ötün'geysenki, qolumni eslige keltürgey, dep yalwurdi. Xudaning adimi perwerdigarning iltipatini ötün'ginide, padishahning qoli yene özige yighilip eslige keltürüldi. ■

■ **12:25** Mis. 32:30 ■ **12:28** Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ **12:31** «u hem ... *ibadet* öylirini yasidi» — yaki «u hem ibadet öyini yasidi». Emma 32-ayetni körüng. ■ **12:31** Chöl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ **12:32** «Yehudaning zéminidiki héyt» — mushu yerde «héyt» yettinchi aynning on beshinchi künide ötküzülgen «orma héyti» yaki «kepiler héyti» idi. □ **12:33** «*Yeroboam* özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy yaqti» — mushundaq ishlarni peqet Lawiy qebilisi, Harunning jemetidin bolghanlar, yeni heqiqiy kahinlar qilishqa bolatti, elwette. □ **13:2** «séning üstüngde adem söngekliri köydürülidu» — mushu heriket bu qurban'gahni «napak» yaki «haram» qiliwetken bolatti. ■ **13:2** 2Pad. 23:15-20 ■ **13:6** Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Chöl. 21:7; Ros. 8:24

⁷ Padishah Xudaning adimige: — Méning bilen öyümge bérip özüngni qutlandurghin, men sanga in'am bérey, dédi.

⁸ Lékin Xudaning adimi padishahqa jawab bérip: — Sen manga ordangning yérimini bersengmu, séning bilen barmaymen yaki bu yerde nan yep su ichmeymen. ■ ⁹ Chünki Perwerdigar Öz sözini yetküzüp manga buyrup: «Sen ne nan yéme ne su ichme, barghan yolung bilen qaytip kelme» dégen, dédi.

¹⁰ Shuning bilen u Beyt-Elge kelgen yol bilen emes, belki bashqa bir yol bilen qaytip ketti.

¹¹ Lékin Beyt-Elde yashan'ghan bir peyghember turatti. Uning oghulliri kélip Xudaning adimining u küni Beyt-Elde qilghan barliq emellirini uninggha dep berdi, shundaqla uning padishahqa qilghan sözlirini atisigha éytip berdi.

¹² Atisi ulardin, u qaysi yol bilen ketti, dep soridi; chünki oghulliri Yehudadin kelgen Xudaning adimining qaysi yol bilen ketkinini körgenidi.□

¹³ U oghullirigha: — Manga éshekni toqup béringlar, dep tapilidi. Ular uninggha éshekni toqup bergende u uninggha minip ¹⁴ Xudaning adimining keynidin qoghlap ketti. U uni bir dub derixining astida olturghan yéridin tépip uningdin: — Yehudadin kelgen Xudaning adimi senmu? — dep soridi. U: — Men shu, dep jawab berdi.

¹⁵ U uninggha: — Méning bilen öyümge bérip nan yégin, dédi.□

¹⁶ U jawaben: — Men ne séning bilen qaytalmaymen, ne séningkige kirelmeymen; men ne bu yerde séning bilen nan yep su ichelmeymen; ¹⁷ chünki Perwerdigar öz sözi bilen manga tapilap: «U yerde nan yéme, su ichmigin; barghan yolung bilen qaytip kelmigin» dégen, dédi.

¹⁸ Qéri peyghember uninggha: — Men hem sendek bir peyghemberdurmen; we bir perishte Perwerdigarning sözini manga yetküzüp: — «Uninggha nan yégürüp, su ichküzgili özüng bilen öyümge yandurup kel» dédi, dep éytti. Lékin u shuni dep uninggha yalghan éytiwatatti.■

¹⁹ Shuning bilen Xudaning adimi uning bilen yénip öyde nan yep su ichti. ²⁰ Lékin ular dastixanda olturghinida, Perwerdigarning sözi uni yandurup ekelgen qéri peyghemberge keldi. ²¹ U Yehudadin kelgen Xudaning adimini chaqirip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilip, Perwerdigar Xudayingning buyrughan emrini tutmay, ²² belki yénip, U sanga: — Nan yéme, su ichme, dep men'i qilghan yerde nan yep su ichkning tüpeylidin, jesiting ata-bowiliringning qebriside kömülmeydu», dep tovlidi.

²³ We shundaq boldiki, Xudaning adimi nan yep su ichip bolghanda, uninggha, yeni özi yandurup ekelgen peyghemberge éshekni toqup berdi. ²⁴ U yolgha chiqti. Kétiwatqinida, yolda uninggha bir shir uchap, uni öltürüwetti. Shuning bilen uning ölüki yolda tashlinip qaldi, éshiki bolsa uning yénida turatti; shirni jeketning yénida turatti.■

²⁵ Mana birnechche adem ötüp kétiwétip, yolda tashlinip qalghan jeket bilen jeketning yénida turghan shirni kördi; ular qéri peyghember turghan sheherge kélip u yerde shu xewerni yetküzdi. ²⁶ Uni yoldin yandurghan peyghember buni anglap: — U del Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilghan Xudaning adimidur. Shunga Perwerdigar uni shirgha tapshurdi; Perwerdigar uninggha qilghan sözi boyiche shir uni titma-titma qilip öltürdi, dédi.

²⁷ U oghullirigha: — Manga éshekni toqup béringlar, dédi; ular uni toqup berdi.

²⁸ U yolda tashlaqliq jeket bilen jeketning yénida turghan éshek we shirni tapti. Shir bolsa ne jeketni yémigenidi ne ésheknimu talimighanidi. ²⁹ Peyghember Xudaning adimining

■ 13:8 Chöl. 22:18 □ 13:12 «...chünki oghulliri ... qaysi yol bilen ketkinini körsetti». □ 13:15 «öyümge bérip nan yégin» — «nan yégin» uyghurlarning «chay iching» déginidek, «tamaq yégin» dégen menide. ■ 13:18 Gal. 1:8 ■ 13:24 1Pad. 20:36

jesitini élip éshekke artip yandi. Qéri peyghember uning üçün matem tutup uni depne qilghili sheherge kirdi. ³⁰ U jesetni öz qebristanliqida qoydi. Ular uning üçün matem tutup: — Ah buradirim! — dep peryad kötürdi.

³¹ Uni depne qilghandin kéyin u öz oghullirigha: — Men ölgende méni Xudaning adimi depne qilin'ghan göрге depne qilinglar; méning söngeklirimni uning söngeklirining yénida qoyunglar; ³² chünki u Perwerdigarning buyruqi bilen Beyt-Eldiki qurban'gahqa qarighan we Samariyediki sheherlerning «yuqiri jay»liridiki *ibadet* öylirige qarighan, uning jar qilghan sözi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi. □ ■

³³ Lékin Yeroboam bu weqedin kéyinmu öz rezil yolidin yanmay, belki «yuqiri jaylar»gha herxil xelqtin kahinlarni teyinlidi; kim xalisa, u shuni «muqeddes qilip» *kahinliq mensipige* béghishlaytti; shuning bilen ular «yuqiri jaylar»da *qurbanliq qilishqa* kahin bolatti. □ ■

³⁴ Shu ish tüpeylidin Yeroboam jemetining hésabigha gunah bolup, ularning yer yüzidin üzüp élinip halak bolushigha seweb boldi.

14

Xuda yene Yeroboamni agahlanduridu

¹ U waqıtta Yeroboamning oghli Abiyah késel bolup qaldi. ² Yeroboam ayaligha: — Ornungdin qopup, héchkim séning Yeroboamning ayali ikenlikingni tonumighudek qilip öz qiyapitingni özgertip, Shilohqa barghin. Mana manga: «Bu xelqning üstide padishah bolisen» dep éytqan Axiyah peyghember u yerde olturidu. ■ ³ Qolunggha on nan, birnechche poshkal, bir quta heselni élip uning qéshigha barghin. U yigitimizning néme bolidighanliqini sanga dep béridu, dédi.

⁴ Yeroboamning ayali shundaq qilip, Shilohqa bérıp Axiyahning öyige keldi. Axiyahning közliri qériliqtin kor bolup körelmeytti. ⁵ Lékin Perwerdigar Axiyahqa: — Mana, Yeroboamning ayali öz oghli toghrisida sendin sorighili kélidu, chünki u késeldur. Uninggha mundaq-mundaq dégin; chünki u kelgende bashqa qiyapetke kiriwalghan bolidu, dep éytqanidi.

⁶ U ishiktin kirgende Axiyah ayagh tiwishini anglap mundaq dédi: — «Hey, Yeroboamning ayali, kirgin; némishqa bashqa qiyapetke kiriwalding? Sanga bir shum xewerni bérish manga buyruldi. □ ⁷ Bérıp Yeroboamgha mundaq dégin: — «Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Men séni xelqning arisidin élip kötürüp, öz xelqim Israilgha hökümran qilip ■ ⁸ Padishahliqni Dawutning jemetidin yirtiwétip, sanga berdim; lékin sen Méning emrlirimni tutup, nezirimde peqet durus bolghannila qilishta pütün qelbidin manga egeshken qulum Dawutqa oxshash bolmiding, ⁹ Belki özüngdin ilgiri kelgenlerning hemmisidin artuq rezillik qilip, méning ghezipimni qozghap, Méni arqanggha tashlap, bérıp özüngge gheyriy ilahlarni, quyma mebudlarni yasatting. ¹⁰ Shuning üçün Men Yeroboamning jemetige bala chüshürüp, Yeroboamning Israildiki xandanidin hemme erkeknı, hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen,

□ **13:32** «chünki *peyghember* Perwerdigarning buyruqi bilen ... jar qilghan sözi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi» — bu sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:32** 2Pad. 23:16 □ **13:33** «...u **shuni** «muqeddes qilip» *kahinliq mensipige* béghishlaytti» — mushu yerde «muqeddes qilip» (kahinliq mensipige béghishlash») intayin kinayilik gep. Xudagha kahin bolush üçün «muqeddes qilip Xudagha atilishi» kérek idi. Lékin mushu yerde mushu «kahinlar» butlarga atilidu. ■ **13:33** 1Pad. 12:31, 32 ■ **14:2** 1Pad. 11:31 □ **14:6** «Sanga **bir shum xewerni bérish manga buyruldi**» — «manga buyruldi» dégenlik ibraniy tilida: «men ewetildim» dégen bilen ipadilini. ■ **14:7** 1Pad. 12:15

ademler poq-tézeklerni süpürgendek Yeroboamning jemetidin qalghinini yoq bolghuche süpürimen. □ ■

11 Yeroboamdin bolghanlardin sheherde ölgini itlar yeydu; sehrada ölgini asmandiki qushlar yeydu. Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghandur. 12 Emdi sen bolsang, qopup öz öyüngge barghin; ayighing sheherge kirgen hamam, bala ölidu. 13 Pütün Israil uning üçün matem tutup uni depne qilidu. Chünki Yeroboamning jemetidin qebrige qoyulidighan yalghuz shula bolidu; chünki Yeroboamning jemetining arisida Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida peqet shuningda pezilet tépildi.

14 Emdi Perwerdigar Özige Yeroboamning jemetini üzüp tashlaydighan, Israilning üstige höküm süridighan bir padishahni tikleydu. Derheqiqet, u pat arida bolidu! ■

15 Perwerdigar Israilni urup, xuddi suda lingship qalghan qumushtek qilip qoyidu, ata-bowilirigha teqdim qilghan bu yaxshi zémindin qomurup, ularni *Efrat* deryasining u teripige tarqitidu; chünki ular özige «Asherah butlar»ni yasap Perwerdigarning ghezipini qozighidi. □ ■ 16 Yeroboamning sadir qilghan gunahliri tüpeylidin, uning Israilni gunah qildurghini tüpeylidin, Xuda Israilni tashlap béridu!»».

17 Shuning bilen Yeroboamning ayali qopup, yolgha chiqip Tirzahqa qaytip keldi. U öyining bosughisidin atlishigha bala öldi. 18 Ular uni depne qildi. Perwerdigarning Öz quli Axiyah peyghember arqiliq éytqan sözidek, pütün Israil uning üçün matem tutti.

19 Emdi Yeroboamning bashqa ishliri, yeni jengliri we qandaq seltenet qilghanliri toghrisida mana, «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. □

20 Yeroboamning seltenet qilghan waqti yigirme ikki yil bolup, u öz ata-bowilirining arisida uxlidi. Oghli Nadab uning ornida höküm sürdi.

Rehoboamning selteniti

2Tar. 12:1-16

21 We Sulaymanning oghli Rehoboam bolsa Yehudaning üstige höküm sürdi. Rehoboam padishah bolghanda qiriq bir yashqa kirgenidi; u Perwerdigarning Öz namini ayan qilish üçün, Israilning hemme qebililiri arisidin tallighan Yérusalém shehiride on yette yil höküm sürdi; uning anisining ismi Naamah bolup, Ammoniy idi. ■ 22 Yehudalar bolsa Perwerdigarning neziride yamanliq qildi; ular öz ata-bowiliri sadir qilghanliridin ziyade gunahlarni qilip, uning hesetlik ghezipini qozghighanidi. 23 Chünki ular «yuqiri jaylar»ni, «but tüwrük»lerni we hem herbir égiz dönglar üstide, herbir kök derexlarning astida «Asherah» butlarni yasidi. 24 We zéminda kespiy bechchiwazlarmu bar idi. Ular Perwerdigar eslide Israillarning aldidin heydep chiqarghan ellerning barliq yirginchlik haram ishlirini qilatti. □

25 Rehoboam padishahning seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qildi. ■ 26 U Perwerdigarning öyidiki göher-bayliqlarni hem padishahning ordisidiki göher-bayliqlarni élip ketti; u hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun siparlarnimu élip ketti. ■ 27 Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip, ularni padishah ordisining kirish

□ 14:10 «hemme erkek» — ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. «...hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen» — bashqa bixil terjimisi: «... yaki kichik yaki chong bolsa, hemmisini tashlaymen». «ademler poq-tézeklerni süpürgendek ... yoq bolghuche süpürimen» — yaki «ademler tézek köydürgendek ... yoq bolghuche köydüriwétimen». ■ 14:10 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ 14:14 1Pad. 15:28, 29 □ 14:15 «Asherah butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ 14:15 2Pad. 17:18 □ 14:19 «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi. ■ 14:21 2Tar. 12:13 □ 14:24 «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik bolup, pul üçün bechchiwazliq qilatti. ■ 14:25 2Tar. 12:2 ■ 14:26 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15

yolini saqlaydigan pasiban beglirining qoligha tapshurdi. ²⁸ Shundaq qilip, padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u sipar-qalqanlarni kôtürüp chiqatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekirip qoyushatti. ²⁹ Emma Rehoboamning bashqa ishliri we qilghinining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□

³⁰ Rehoboam bilen Yeroboam barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turghanidi.

³¹ Rehoboam öz ata-bowilirining arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Uning anisining ismi Naamah bolup, bir Ammoniy idi. Rehoboamning oghli Abiyam atisining ornida padishah boldi.□

15

Abiyah Yehudagha höküm süridu

2Tar. 13:1-23

¹ Nibatning oghli Yeroboam padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida Abiyam Yehudaning üstige padishah bolup □ ■ ² Yérusalémda üç yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Maakah bolup, Abishalomning qizi idi. □ ■ ³ Abiyamning qelbi bowisi Dawutning könglidek Xudasi Perwerdigargha pütünley béghishlan'ghan emes idi, belki atisi Rehoboamning uningdin ilgiri qilghan barliq gunahlirida mangatti.

⁴ Shundaqtimu Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha *yoruq* bir chiraghni qaldurush üçün, Dawutning ewladini uningdin keyinmu tiklep turghuzdi we Yérusalémni qoghdidi. □ ■ ⁵ Chünki Dawut Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, Hittiy Uriyagha qilghanliridin bashqa ömrining hemme künliride Perwerdigar uninggha emr qilghanliridin chiqmidi.■

⁶ Emdi *Abiyamning* pütün ömrinde Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi.□

⁷ Abiyamning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Abiyam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turatti.

⁸ Abiyam öz ata-bowilirining arisida uxlidi; ular uni «Dawutning shehiri»de depne qildi. Andin oghli Asa ornida padishah boldi.■

Asa Yehudagha höküm süridu

2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

⁹ Israilning padishahi Yeroboam seltenitining yigirminchi yilida Asa Yehudaning üstige padishah bolup ¹⁰ Yérusalémda qiriq bir yil seltenet qildi. Uning chong anisining ismi

□ **14:29** «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübbisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlar alghanidi. □ **14:31** «Rehoboamning oghli Abiyam» — mushu yerde we 15:1-8de ibraniy tilida «Abiyah»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1** «Abiyam» — bashqa xil shekli «Abiyah». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2** «Abishalomning qizi» — yaki «Abshalomning qizi». Bu «Abishalom» Dawutning oghli Abshalom bolushi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2 □ **15:4** «Dawutning ewladi» — ibraniy tilida «Dawutning oghli». «Shundaqtimu Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha yoruq bir chiraghni qaldurush üçün, Dawutning ewladini ... turghuzdi we Yérusalémni qoghdidi» — Xudaning Dawutqa bir «chiragh» qaldurghanliqi, belkim uning keyinki köp dewrlerge: «Dawut Méning sadiq qulum idi» dep ispatlash üçün daim uning xandanidikilerdin birini Yérusalémdiki textide olturghuzup kéliwatqanliqini körsitidu. Shuningdek, Xuda bu ish arqiliq (Dawutning ewladirining uzun'ghiche textte olturushi), eslide Dawutqa: Kelgüsi bir zamanda séning ewlading (Mesih) dunyagha kélip, dunyani Xudaning padishahliqi qilidu» dégen wedemni choqum emelge ashurimen, depmu körsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6** «Abiyamning pütün ömrinde Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi» — shübbisizki, mushu ayette «Rehoboam» bolsa Rehoboam jemetini we «Yeroboam» bolsa Yeroboam jemetini körsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23

Maaqah bolup, Abishalomning qizi idi. □ 11 Asa atisi Dawut qilghandek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. 12 U kespiy bechchiwazlarni zémindin heydep, atabowiliri yasatqan hemme yirginchlik mebudlarni yoqitiwetti. □ ■ 13 U yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «Asherah» tüwrükni yasighini üçhün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip Kidron jilghisida köydürüwetti. □ ■ 14 «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi ömrining barliq künliride Perwerdigargha pütünley béghishlan'ghanidi. 15 Hem atisi hem u özi *Perwerdigargha* atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüş bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Perwerdigarning öyige keltürdi.■

16 Emdi Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi. 17 Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardikeldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilib yasidi. ■ 18 U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerde qalghan barliq altun-kümüş we padishahning ordisidiki xezinilerde qalghan altun-kümüşni élip xizmetkarlirining qoligha tapshurdi; andin Asa padishah ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi Hézionning newrisi, Tabrimmonning oghli Ben-Hadadqa ewetti we shular bilen bu xewerni yetküzüp: —■

19 «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüş bilen altundin hediye ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdiliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsün» — dédi.

20 Ben-Hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlirini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Beyt-Maaqahdiki Abel, pütkül Kinneret yurti bilen Naftalining pütkül zéminini béqindurdi. 21 Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashtin qolini yighip, Tirzahqa béríp turdi.

22 Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlirini héchbirini qoymay chaqirip yigdi; ular Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. Asa padishah mushularni ishlitip Binyamin zéminidiki Gébani we Mizpahni mehkem qilib yasidi.

23 Emdi Asaning bashqa ishliri, uning zor qudriti, uning qilghinining hemmisi, shundaqla yasighan sheherler toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Lékin qérighanda, uning putida bir késel peyda boldi. 24 Asa öz atabowiliri arisida uxlidi we Dawutning shehiride depne qilindi. Andin uning oghli Yehoshafat ornida padishah boldi.■

Nadab Israil üstige höküm süridu

25 Yehudaning padishahi Asaning seltenitining ikkinchi yilida Yeroboamning oghli Nadab Israil üstige höküm sürüshke bashlidi; u Israilgha ikki yil padishah boldi. 26 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib atisining yolida méngip, atisining Israilni gunahqa putlashturghan gunahlirida mangdi.

27 Lékin Issakar jemetidin bolghan Axiyahning oghli Baasha uninggha qest qilib, uni Filistiylerning tewesidiki Gibbétonda öltürdi. Shu chaghda Nadab pütün Israilar bilen birlikte Gibbéton'gha qorshap hujum qiliwatatti.

□ 15:10 «uning chong anisining ismi Maaqah bolup...» — bu ibaride ibraniy tilida «chong anisi» dégen «uning anisi» bilen ipadilini. Ibraniy tilida gahi waqitlarda «ata» yaki «ana» ademning ejdadini körsitidu. Mesilen, 11-ayetni körüng. □ 15:12 «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. ■ 15:12 1Pad. 22:47 □ 15:13 «u yene chong anisi Maaqahni ... xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti» — «xanishliq mertiwisi»: Bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ 15:13 2Tar. 15:16 ■ 15:15 Law. 5:15 ■ 15:17 2Tar. 16:1 ■ 15:18 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ 15:24 2Tar. 16:13; 17:1

²⁸ Yehuda padishahi Asaning seltenitining uchinchi yilida Baasha Nadabni oltürüp, özi uning ornida padishah boldi. ²⁹ We shundaq boldiki, u padishah bolghanda Yeroboamning pütkül jemetini chépip oltürdi; Perwerdigarning quli Shilohluq Axiyahning wasitisi bilen éytqan sözi emelge ashurulup, u Yeroboamning jemetidin nepisi barlarni birinimu qoymay pütünley yoqatti. ■ ³⁰ Bu ish Yeroboamning sadir qilghan gunahliri hem uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliri tüpeylidin boldi; u shular bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qattiq qozghiganidi. ³¹ Nadabning bashqa ishliri bilen qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

³² Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi.

Baasha Israil üstige höküm süridu

³³ Yehudaning padishahi Asaning seltenitining uchinchi yilida Axiyahning oghli Baasha pütün Israil üstige Tirzahta höküm sürüşke bashlidi; u yigirme töt yil seltenet qildi. ³⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Yeroboamning yolida yürüp, Israilni gunahqa patquzghan gunahida mangdi.

16

¹ Perwerdigarning sözi Hananining oghli Yehugha kélip Baashani eyiblep mundaq déyildi: — ² «Mana, Men séni topa-chang ichidin chiqirip, xelqim Israilgha hökümran qilip qoydum. Lékin sen Yeroboamning yolida yürüp xelqim Israilni gunahqa putlashturdung, ular gunahliri bilen ghezipimni qozghidi. ■ ³ Mana, Men Baashani öz jemeti bilen süpürüp yoqitip, jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemetige oxshash qilimen. ■ ⁴ Baashadin bolghanlardin sheherde ölginini itlar yeydu; sehrada ölginini asmandiki qushlar yeydu.» ■

⁵ Baashaning bashqa ishliri we uning qilghanliri bilen qudrity toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ⁶ Baasha öz atabowiliri arisida uxlidi we Tirzahta depne qilindi; andin uning oghli Élah ornida padishah boldi.

⁷ Baashaning Perwerdigarning neziride qilghan barliq rezilliki tüpeylidin, Perwerdigarning Baashaning béshigha we uning jemetining béshigha chüshürgini toghruluq sözi Hananining oghli Yehu peyghember arqiliq bérilgenidi. Chünki u Yeroboamning jemeti qilghinigha oxshash qilip öz qollirining ishliri (jümlidin Yeroboamning jemetini chépip oltürgenliki) bilen Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

Élah Israil üstige höküm süridu

⁸ Yehuda padishahi Asaning seltenitining yigirme altinchi yilida, Baashaning oghli Élah Tirzahta Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi. ⁹ Lékin uning jeng harwilirining yérimigha serdar bolghan xizmetkari Zimri uninggha qest qildi; Élah Tirzahta Tirzahtiki ordisidiki ghojidar Arzaning öyide sharab ichip mest bolghanda ¹⁰ Zimri kirip uni chépip oltürdi. Bu waqit Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yili idi. Zimri Élahning ornida padishah boldi. ■

¹¹ U padishah bolup öz textide olturushi bilenla u Baashaning barliq jemetini chépip oltürdi; u uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi. □

■ 15:29 1Pad. 14:10, 14 ■ 16:2 1Pad. 14:7 ■ 16:3 1Pad. 15:29 ■ 16:4 1Pad. 14:11; 15:29; 16:12 ■ 16:10 2Pad. 9:31 □ 16:11 «uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi» — buningda «(herbir) erkek» ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu.

¹² Shundaq qilib Zimri Perwerdigarning Yehu peyghember arqiliq Baashani eyibligen sözini emelge ashurup, Baashaning pütkül jemetini yoqatti. ¹³ Bu ish Baashaning barliq gunahliri bilan uning oghli Élahning gunahliri, jümlidin ularning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliri, erzimes butliri bilan Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghap, shundaq boldi.□

¹⁴ Élahning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

Zimri Israil üstige höküm süridu

¹⁵ Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yilida Zimri Tirzahta yette kün seltenet qildi. Xelq Filistiylerge tewe bolghan Gibbétonni qorshiwélip bargah tikkenidi. ¹⁶ Bargahda turghan xalayıq: — «Zimri qest qilib padishahni öltürdi» dep anglidi. Shuning bilen pütkül Israil shu küni bargahda qoshunning serdari Omri Israilgha padishah qildi. ¹⁷ Andin Omri Israilning hemmisini yéteklep, Gibbétondin chiqip, Tirzahni qorshidi. ¹⁸ We shundaq boldiki, Zimri sheherning élin'ghanliqini körüp, padishah ordidiki qorghani'gha kirip, ordigha ot qoyuwetti, özi köyüp öldi. ¹⁹ Bu ish özining gunahliri üçün, yeni Perwerdigarning neziride rezillik qilib, Yeroboamning yolida yürüp, Israilni gunahqa putlashturghan gunahqa mangghini üçün shundaq boldi. ²⁰ Zimrining bashqa ishliri we qest qilghini toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²¹ Emma Israil xelqi ikkige bölünüp, ularning yérimi Ginatning oghli Tibnini padishah qilishqa uninggha egeshti; bashqa yérimi bolsa Omrige egeshti. ²² Emdi Omrige egeshken xelq Ginatning oghli Tibnige egeshken xelqtin küchlük chiqti. Tibni öldi; Omri padishah boldi.

²³ Yehudaning padishahi asaning ottuz birinchi yilida Omri Israilgha padishah bolup on ikki yil seltenet qildi. U Tirzahta alte yil seltenet qildi. ²⁴ U Shemerdin Samariye égzilikini ikki talant kümüşke sétiwélip, shu égzilik üstige quruluşlarni sélip bir sheher bina qilib, uni égzilikning esliy igisi Shemerning nami bilen «Samariye» dep atidi. ²⁵ Omri Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi, özidin ilgiriki padishahlarning hemmisidin better bolup yamanliq qildi. ²⁶ U Nibatning oghli Yeroboamning hemme yollirida, shundaqla jümlidin uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahi ichide mangdi; ular erzimes butliri bilan Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

²⁷ Omrining bashqa ishliri, uning qilghanlirining hemmisi, körsetken qudriti toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁸ Omri ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin uning oghli Ahab ornida padishah boldi.

Ahab xelqni butpereslikke téximu azduridu

²⁹ Yehuda padishahi Asaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida Omrining oghli Ahab Israilgha padishah boldi. Omrining oghli Ahab Samariyede yigirme ikki yil Israilning üstide seltenet qildi. ³⁰ Emma Omrining oghli Ahab Perwerdigarning neziride özidin ilgirikilerning hemmisidin ashurup yamanliq qildi. ³¹ We shundaq boldiki, u Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida yürüş anche éghir gunah emestek, u Zidoniylarning padishahi Etbaalning qizi Yizebelni xotunluqqa aldi we shuning bilen u Baal dégen butning qulluqida bolup, uninggha sejde qildi. ³² U Samariyede yasighan Baalning butxanisi ichige Baalgha bir qurban'gah yasidi.

³³ Ahab hem bir «Asherah but»nimu yasatti; Ahab shundaq qilib uningdin burun ötken Israilning hemme padishahlirining Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini

□ **16:13** «**erzimes butliri bilen...**» — ibraniy tilida «yoq bolghan nersiliri bilen...»

qozg'ighan ishliridin ashurup yamanliq qildi. ³⁴ Uning künliride Beyt-Ellik Xiel Yérixo shehirini yasidi; lékin u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi; shuning bilen Perwerdigarning nunning oghli Yeshua arqiliq Yérixo toghruluq éytqan sözi emelge ashuruldi. □ ■

17

Iliyas peyghember meydan'gha chiqidu

¹ Emdi Giléadta turuwatqanlardin bolghan Tishbiliq Iliyas Ahabqa: — Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, méning sözümsiz bu yillarda ne shebnem ne yamghur chüshmeydu, dédi. □ ■

² Andin Perwerdigarning sözi uninggha kélip: —

³ Bu yerdin kétip, meshriq terepke béríp, Iordan deryasining u teripidiki qérit éqinining boyida özüngni yoshurghin; ⁴ we shundaq boliduki, sen éqinning süyidin ichisen; mana, sanga u yerde ozuq yetküzüp bérishke qagha-quzghunlarni buyrudum, déyildi.

⁵ Shuning bilen u Perwerdigar buyrughandek qilip, Iordan deryasining u teripidiki qérit éqinigha béríp, u yerde turdi. ⁶ Qagha-quzghunlar etigende nan bilen gösh, her kechte yene nan bilen gösh yetküzüp bérretti. U özi éqinning süyidin ichetti. ⁷ Lékin zéminda yamghur yaghmighini üçün birmezgildin kéyin éqin su qurup ketti. ⁸ U waqitta Perwerdigarning sözi uninggha kélip: — ⁹ Ornungdin turup Zidondiki Zarefatqa béríp, u yerde turghin; mana, Men u yerdiki bir tul xotunni séni béqishqa buyrudum, déyildi. ■

¹⁰ U ornidin turup Zarefatqa béríp, sheherning derwazisigha kelgende, mana u yerde bir tul xotun otun térip turatti. U tul xotunni chaqirip: — Ötünimen, qachida manga ichkili azraq su élip kelgeysen, dédi.

¹¹ U su alghili mangghanda, u yene: — Ötünimen, manga qolungda bir chishlem nanmu alghach kelgeysen, dédi.

¹² Emma u: — Perwerdigar Xudayingning hayati bilen, sanga qesem qilimenki, mende héch nan yoq, peqet idishta bir changgal un, kozida azghine may bar, mana ikki tal otun tériwatimen; andin béríp özüm bilen oghlumgha nan étip, uni yep ölimiz, dédi.

¹³ Iliyas uninggha: — Qorqmighin; béríp éytqiningdek qilghin; lékin awwal bir kichik toqach étip, manga élip kelgin; andin özüng bilen oghlunggha nan etkin. ¹⁴ Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Perwerdigar yer yüzige yamghur yaghduridighan kün'gichilik idishtiki un tügimeydu we kozidiki may kémeymeydu», dédi.

¹⁵ Shuning bilen u béríp, Iliyasning éytqinidek qildi we u, Iliyas we ayalning öyidikiler xéli künlergiche yédi. ¹⁶ Perwerdigarning Iliyas arqiliq éytqan sözi boyiche, idishtiki un tügimidi we kozidiki maymu kémeymidi. ¹⁷ Shu ishlardin kéyin shundaq boldiki, öyning igisi bolghan bu ayalning oghli késel boldi. Uning késili shundaq éghirliship kettiki, uningda nepes qalmidi.

¹⁸ Ayal Iliyasqa: — I Xudaning adimi, méning sen bilen néme alaqem bar idi? Sen gunahimni yadqa keltürüp, oghlumning jénigha zamin bolushqa keldingmu? — dédi.

□ **16:34** «u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi. Shuning bilen Perwerdigarning ... Yeshua arqiliq éytqan sözi emelge ashuruldi» — Yeshua peyghemberning Yérixo shehirige qarita leniti toghruluq «Yeshua» 6:26ni körüng. ■ **16:34** Ye. 6:26 □ **17:1** «Giléadta turuwatqanlardin bolghan Tishbiliq Iliyas...» — «Iliyas» ibraniy tilidiki «Éliyah» dégenning erebche teleppuzidur. «Éliyah»ning menisi «Perwerdigar (Yah) méning Xudayim». «Iliyas» oqurmenlerge tonush bolghachqa, peyghemberning namining erebche teleppuzini ishlettuq. «Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar» —Ibraniy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadilini. Iliyas özini padishahning ordısında daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitudu. ■ **17:1** Yaq. 5:17 ■ **17:9** Luqa 4:25, 26

¹⁹ U uninggha: — Oghlungni qolumgha bergin, dep uni uning quchiqidin élip özi olturghan balixanigha élip chiqip öz ornigha qoyup, ²⁰ Perwerdigargha peryad qilip: — I Xudayim Perwerdigar, men méhman bolghan bu tul xotunning oghlini öltürüsh bilen uning béshighimu bala chüshürdungmu? — dep nida qildi.

²¹ U balining üstige üç qétim özini chaplap, Perwerdigargha peryad qilip: — I Perwerdigar Xudayim, bu balining jéni özige yene yénip kirsun! — dep nida qildi. □

²² Perwerdigar Iliyasning peryadini anglidi; balining jéni uninggha yénip kirishi bilen u tirildi. ²³ Iliyas balini balixanidin élip chüshüp, öyge kirip, anisigha tapshurup berdi. Iliyas: — Mana oghlung tiriktur, dédi.

²⁴ Ayal Iliyasqa: — Men shu ish arqiliq emdi séning Xudaning adimi ikenlikingni, aghzingdin chiqqan Perwerdigarning sözi heqiqet ikenlikini bildim, dédi.

18

Iliyas peyghember Israilni towa qilishqa chaqiridu

¹ Uzun waqit ötüp, Perwerdigarning sözi *qurghaqchiliqning* üçinchi yilida Iliyasqa kélip: — Sen bérip özüngni Ahabning aldida ayan qilghin, we Men yer yüzige yamghur yaghdurimen, déyildi.

² Shuning bilen Iliyas özini Ahabning aldida ayan qilghili chiqip ketti. Acharchiliq bolsa Samariyede qattiq idi. ³ Ahab ordisidiki ghojidar Obadiyani chaqirdi (Obadiya tolimu teqwadar kishi bolup Perwerdigardin intayin qorqatti. ⁴ Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürüp yoqitiwatqanda Obadiya yüz peyghembarni élip elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen baqqanidi). ⁵ Ahab Obadiyagha: — Zéminni kézip hemme bulaq we hemme jilghilargha bérip baqqin; u yerlerde at-qéchirlarni tirik saqlighudek ot-chöp tépilmikin? Shundaq bolsa bizning ulaghlirimizning bir qismini soymay turalarmiz, dédi.

⁶ Ular herbiri jaylarga bölünüp mangdi; Ahab öz aldigha mangdi, Obadiyamu öz aldigha mangdi. ⁷ Obadiya öz yolida kétip barghanda, mana, uninggha Iliyas uchridi. U uni tonup yerge yiqilip düm yétip: Bu rast sen, ghojam Iliyasmu? — dep soridi.

⁸ U uninggha: — Bu men. Bérip öz ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dep éytqin, dédi.

⁹ U Iliyasqa mundaq dédi: — «Sen qandaqsige keminengni öltürgili Ahabning qoligha tapshurmaqchi bolisen, men zadi néme gunah qildim? ¹⁰ Öz Xudaying Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, ghojam adem ewetip séni izdimigen héch el we memliket qalmidi. Shu el, memliketler: «U bu yerde yoq» dése, padishah ulargha séni tapalmighan'gha qesem ichküzdi. ¹¹ Lékin sen manga hazir: — «Bérip ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dégin» — deysen! ¹² Men qéshingdin ketkendin kéyin, Perwerdigarning Rohi séni men bilmigen yerge élip baridu; shundaqta men Ahabqa xewer yetküzüp, lékin u séni tapalmisa, méni öltüridu. Emeliyette, kemineng yashliqimdin tartip Perwerdigardin qorqup kelgenmen. ¹³ Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürgende méning qandaq qilghinim, yeni men Perwerdigarning peyghemberliridin yüzni elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen teminlep baqqanliqim sen ghojamgha melum qilin'ghan emesmu? ¹⁴ Emdi sen hazir manga: — «Bérip ghojanggha: — Mana Iliyas keldi dégin», — déding. Shundaq qilsam u méni öltüridu!».

□ **17:21** «bu balining jéni özige yene yénip kirsun!» — «balining jéni»: Ibraniy tilida «jan» we «nepes» bir sözdur.

15 Lékin Iliyas: — Men xizmitide turuwatqan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men jezmen bügün uning aldida ayan bolimen, dédi.□

16 Shuning bilen Obadiya Ahabning qéshigha bérip uninggha xewer berdi. Ahab Iliyas bilen körüshkili bardı. 17 Ahab Iliyasni körgende uninggha: — Bu senmu, i Israilgha bala keltürgüchi?! — dédi.■

18 U jawab bérip: — Israilgha bala keltürgüchi men emes, belki sen bilen atangning jemetidikiler! Chünki siler Perwerdigarning emrlirini tashlap Baal dégen butlarga tayinip egeshkensiler. 19 Emdi adem ewetip Karmel téghida pütkül Israilni yénimgha jem qil, shundaqla Yizebelning dastixinidin ghizalinidighan Baalning töt yüz ellik peyghembiri bilen Asherahning töt yüz peyghembirini yighdur, — dédi.

20 Shuning bilen Ahab Israilning hemmisige ademlerni ewetip, peyghemberlerni Karmel téghigha yighdurdi.

21 Iliyas barliq xelqge yéqin kélip: — Qachan'ghiche ikki pikir arisida arisaldi turisiler? Eger Perwerdigar Xuda bolsa, uninggha egishinglar; Baal Xuda bolsa, uninggha egishinglar, dédi. Emma xelq uninggha jawab bermey, ün-tin chiqarmidi.■

22 Iliyas xelqge: — Perwerdigarning peyghemberliridin peqet men yalghuz qaldim. Emma Baalning peyghemberliri töt yüz ellik kishidur. 23 Emdi bizge ikki buqa bérlsun. Ular özlirige bir buqini tallap, soyup parchilap otunning üstige qoysun, emma ot yaqmisun. Menmu bashqa bir buqini teyyar qilip ot yaqmay otunning üstige qoyay.

24 Siler bolsanglar, öz ilahliringlarning namini chaqirip nida qilinglar. Men bolsam, Perwerdigarning namini chaqirip nida qilimen. Qaysi Xuda ot bilen jawab berse, shu Xuda bolsun, dédi. Hemme xelq: — Bu obdan gep, dep jawab berdi.

25 Iliyas Baalning peyghemberlirige: Siler köp bolghach awwal özünglar üçün bir buqini tallap teyyar qilinglar; andin héch ot yaqmay öz ilahinglarning namini qichqirip nida qilinglar, dédi.

26 Ular uning dégini boyiche özlirige bérilgen buqini élip uni teyyar qildi. Etigendin chüshkiche ular Baalning namini qichqirip: — I Baal, bizge jawab bergin! dep nida qildi. Lékin héch awaz yaki héch jawab bolmıdi. Ular raslan'ghan qurban'gah chörısıde tox-timay sekreytti. 27 Chüsh kirgende Iliyas ularni zangliq qilip: — Ünlükrek qichqiringlar; chünki u bir ilah emesmu? Belkim u chongqur xiyalgha chömüp ketkendu, yaki ish bilen chiqip ketkendu, yaki bir seperge chiqip ketkendu? Yaki bolmısa u uxlawatqan bolushi mumkin, uni oyghitishinglar kérek?! — dédi.

28 Ular téximu ünlük chaqirip öz qaidisi boyiche qan'gha milinip ketküche özlirini qilich we neyze bilen tilatti. 29 Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq waqtighiche shu halette turdi. Lékin héch awaz anglanmıdi, yaki jawab bergüchi yaki ijabet qilghuchi melum bolmıdi.□

30 Iliyas hemme xelqge: — Yénimgha yéqin kélinglar, dédi. Hemme xelq uninggha yéqin kelgendin kéyin u Perwerdigarning shu yerdiki yiqitilghan qurban'gahini qaytidin qurup chiqti. 31 Iliyas on ikki tashni aldi. Bu tashlarning sani Perwerdigarning «Naming Israil bolsun» dégen sözini tapshuruwalghan Yaqupning oghulliridin chiqqan qebililarning sani bilen oxshash idi. ■ 32 Shu tashlardin u Perwerdigarning nami bilen bir qurban'gahni yasıdi. U qurban'gahning chörısıde ikki séah dan patqudek azgal

□ 18:15 «Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar» — ibraniy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadilinıdu. Iliyas özini padishahning ordısida daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitıdu. ■ 18:17 Am. 7:10 ■ 18:21 Ye. 24:15 □ 18:29 «Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq waqtighiche shu halette turdi» — «bésharet bériwatqan» ibraniy tilida «peyghemberchiliq qiliwatqan» dégen ibare bilen ipadilinıdu. «kechlik qurbanliq» chüshtin kéyin saet üçlerde bolatti. ■ 18:31 Yar. 32:27; Ye. 4:5, 20; 2Pad. 17:34

kolidi. □ ³³ Andin u otunni rastlap, buqini parchilap otunning töpisi qoydi.

³⁴ U: — Töt idishni sugha toshquzup uni köydürme qurbanliq we otunning üstige tökünglar, — dédi. Andin: Yene bir qétim qilinglar» — déwidi, ular shundaq qildi. U yene: — Üchinchi mertuwe shundaq qilinglar, dédi. Ular üchinchi mertuwe shundaq qilghanda

³⁵ su qurban'gahning chörisidin éqip chüshüp, kolan'ghan azgalnimu su bilen toldurdi.

³⁶ Kechlik qurbanliqning waqti kelgende Iliyas peyghember qurbanliqqa yéqin kélip mundaq dua qildi: — Ey Perwerdigar, Ibrahim bilen Ishaq we Israilning Xudasi, Özüngning Israilda Xuda bolghiningni ashkara qilghaysen, shundaqla méning Séning qulung bolup bularning hemmisini buyruqung bilen qilghanliqimni bügün bildürgeysen.

■ ³⁷ Manga ijabet qilghaysen, ey Perwerdigar, ijabet qilghaysen; shuning bilen bu xelqge sen Perwerdigarning Xuda ikenlikingni hemde ularning qelblirini toghra yolgha yandurghuchi özüng ikenlikingni bildürgeysen, dédi.

³⁸ Shuning bilen Perwerdigarning oti chüshüp köydürme qurbanliqni, otunni, tashlarni we topini köydürüp azgaldiki sunimu yoqitiwetti.

³⁹ Xelqlarning hemmisi buni körüpla, ular düm yiqilip: — Perwerdigar, u Xudatur, Perwerdigar, u Xudatur, déyishti.

⁴⁰ Iliyas xelqge buyrup: — Baalning peyghemberlirini tutunglar, héchqaysini qoyup bermenglar, — dédi. Ular ularni tutqanda Iliyas ularni kishun jilghisigha élip béríp, u yerde qetl qildurdi.

⁴¹ Iliyas Ahabqa bolsa: — Chiqip yep-ichkin. Chünki qattiq yamghurning shaldirlighan awazi anglanmaqta, — dédi.

⁴² Ahab qopup yep-ichish üçün chiqti. Emma Iliyas Karmelning choqqisigha chiqip yerge éngiship, béshini tizingning otturisigha qoyup tizlinip ⁴³ xizmetkarigha: — Chiqip déngiz terepke qarighin, dédi. U chiqip sepsélip qarap: — Héchnerse körünmeydu, dédi. U jemi yette qétim: — Béríp qarap baqqin, dep buyrudi.

⁴⁴ Yettinchi qétim kelgende u: — Mana, déngizdin chiqiwatqan, adem aliqinidek kichik bir bulutni kördüm — dédi. Iliyas uninggha: — Chiqip Ahabqa: — «Harwini qétip töwen'ge chüshkin, bolmisa yamghur séni tosuwalidu», dep éytqin, — dédi.

⁴⁵ Angghuche asman bulut bilen tutulup, boran chiqip qattiq bir yamghur yaghdi. Ahab harwigha chiqip Yizreelge ketti. ⁴⁶ Perwerdigarning qoli Iliyasning wujudida turghach, u bélini baghlap Ahabning aldida Yizreelning kirish éghizighiche yügürüp mangdi.

19

Iliyas peyghember Yizebeldin qachidu

¹ Lékin Ahab Iliyasning hemme qilghinini, jümlidin hemme peyghemberlerni qilichlap öltürginini Yizebelge éytip berdi.

² Yizebel bolsa Iliyasqa bir xewerchi ewetip: — Eger ete mushu waqitqiche sen shularning janlirigha qilghiningdek men séning jéningni oxshash qilmisam, ilahlar mangimu shundaq qilsun hemde uningdinmu ziyade qilsun! — dep éytquzdi.

³ U buni bilgende, öz jénini qutquzmaq üçün qéchip Yehuda tewesidiki Beer-Shébagha bardı. U u yerde öz xizmetkarini qaldurup qoyup, ⁴ Özi chölning ichige qarap bir kün yol mangdi. U u yerdiki bir shiwaqning qéshigha kélip uning astida olturup, özining ölümige tilek tilep: — I Perwerdigar emdi boldi, jénimni alghin; némila dégenbilen men ata-bowilirimdin artuq emesmen, — dédi.

⁵ U shu shiwaq astida yétip uxlap qaldi. Mana bir perishte uni noqup uninggha: — Qopup, nan yégin, dédi.

□ **18:32** «ikki séah» — bir séah belkim 13.5 litr idi, 2 séah 27 litr. ■ **18:36** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32

⁶ U qarisa béshida qiziq choghlarda pishivatqan bir poshkal we bir koza su tu-ratti. U yep-ichip yene uxlighili yatti. ⁷ Andin Perwerdigarning perishtisi yene kélip ikkinchi qétim uni noqup uninggha: — Qopup nan yégin. Bolmisa yolungning éghirini kótürelmeysen, dédi.

⁸ U qopup yep-ichti. Shu taamdin alghan quwwet bilen u qiriq kéche-kündüz méngip Xudaning téghi Horebge yétip bardı. □ ■ ⁹ U u yerdiki ghargha kirip qondi. We mana, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyildi: — I Iliyas, bu yerde néme qiliwatisen? □

¹⁰ U jawab bérıp: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning ehdengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen öltürdi. Men, yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatu, dédi. □ ■

¹¹ U uninggha: — Chiqip, Perwerdigarning aldida taghda turghin, dédi. Mana, Perwerdigar ötüp kétéwatatti; *uning aldida* zor küchlük bir shamal chiqip, taghlarni sundurup, qoram tashlarni parchilap chéqiwetti. Lékin Perwerdigar shamalda emes idi. Shamaldin kéyin bir yer tewresh boldi. Lékin Perwerdigar yer tewreshte emes idi. ¹² Yer tewreshtin kéyin bir lawuldighan ot kótürüldi. Lékin Perwerdigar otta emes idi. Ottin kéyin boshqina, mulayim bir awaz anglandi. □

¹³ We shundaq boldiki, Iliyas shuni anglap, yüzini yépinchisi bilen orap gharning aghzigha bérıp turdi. Mana, bir awaz chiqip uninggha: — I Iliyas, sen bu yerde néme qiliwatisen? — dédi.

¹⁴ U jawab bérıp: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning ehdengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen öltürdi. Men yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatu, dédi.

¹⁵ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Barghin, kelgen yolung bilen qaytip, andin Demeshqning chölige barghin. U yerge barghanda Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin. □ ¹⁶ Andin Nimshining oghli Yehuni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilghin; öz ornunggha peyghember bolushqa Abel-Meholahlıq Shafatning oghli Élishanimu mesih qilghin. ¹⁷ We shundaq boliduki, Hazaelning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Yehu öltüridu; Yehuning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Élisha öltüridu. ■ ¹⁸ Lékin Israilda yette ming kishini, yeni Baalning aldida tizlirini pükimigen we uninggha aghzini söygüzimigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi. □ ■

¹⁹ U u yerdin chiqip, Shafatning oghli Élishani tapti. U chaghda u yer heydewatatti; uning aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinchisi bilen qosh heydewatatti. Iliyas kélip uning

□ **19:8** «Xudaning téghi Horeb» — «Horeb téghi» del Paran chöl-bayawanigha jaylashqan, Musa peyghember turup Israil üçün «Tewrat qanuni»ni qobul qilghan «Sinay téghi»dur. ■ **19:8** Mıs. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9** «U u yerdiki ghargha kirip qondi» — ibraniy tilida «U ashu ghargha kirip qondi» déyilidu. «Ashu ghar» dégen sözge qarighanda oylaymizki, bu ghar tonush bir jay bolsa kérek. Yehudiy ölimilar bu gharni Xuda Musa peyghembarni yoshurup qoyghan jay idi dep qaraytti, biz bu pikirge qayilmiz («Mıs.» 33:21-22ni körüng). □ **19:10** «Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim» — demisekmu, Iliyasning: «otluq muhebbet bilen heset qildim» dégini özining Israilning Xudagha emes, belki türlük yirginchlik butlarga ibadet qilghanliqigha qarap «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlarga yaki butlarning keynide turuwatqan jin-sheytanlarga we ularning wekili bolghan saxta peyghemberlerge bolghan hesitini körsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12** «boshqina, mulayim bir awaz anglandi» — yaki «yénik, bosh bir tinish awaz anglandi». □ **19:15** «Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin» — «mesih qilish» toghrisida 1:34diki izahatni körüng. ■ **19:17** 2Pad. 9:14-37 □ **19:18** «uninggha aghzini söygüzimigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi» — Xudaning Iliyas peyghemberge éytqan sözlirining ehmiyiti, shundaqla Iliyasning Horeb téghigha sepirining meqsiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **19:18** Rim. 11:4

üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi. □ 20 U uylarni tashlap Iliyasning keynidin yügürüp kélip: — Méni bérip atam bilen anamni söygili qoyghin, andin men kélip sanga egishey, — dédi. U uninggha: — Qaytqin; men sanga néme qildim? — dédi.□

21 U uningdin ayrilip, özi ishletken bir jüp uyni soyup, ularning jabduqini otun qilip, göshini pishurup xelqge bériwidi, ular yédi. Andin u ornidin qopup Iliyasning keynidin egiship, uning xizmitide boldi.

20

Xuda Israilni Suriyedin qutquzidu

1 Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini jem qildi; u ottuz ikki padishahni at we jeng harwiliri bilen élip chiqip, Samariyege qorshap hujum qildi. 2 U elchilerni sheherge kirgüzüp Israilning padishahi Ahabning qéshigha ewetip uninggha: — 3 «Ben-Hadad mundaq deydu: — Séning kümüsh bilen altunung, séning eng chirayliq xotunliring bilen baliliringmu méningkidur» dep yetküzdi.

4 Israilning padishahi uninggha: — I ghojam padishah, sili éytqanliridek men özüm we barliqim siliningkidur, dep jawab berdi.

5 Elchiler yene kélip: — «Ben-Hadad söz qilip mundaq deydu: — Sanga derweqe: — Séning kümüsh bilen altunungni, séning xotunliring bilen baliliringni manga tapshurup bérisen, dégen xewerni ewettim. 6 Lékin ete mushu waqitlarda xizmetkarlirimni yéninggha ewetimen; ular ordang bilen xizmetkarliringning öylirini axturup, séning közliringde néme eziz bolsa, ular shuni qoligha élip kélidu» — dédi.

7 U waqitta Israilning padishahi zémindiki hemme aqsaqallarni chaqirip ulargha: — Bu kishining qandaq awarichilik chiqarmaqchi bolghanliqini bilip qélinglar. U manga xewer ewetip mendin xotunlirim bilen balilirim, kümüsh bilen altunlirimni telep qilghinida men uninggha yaq démidim, dédi.

8 Barliq aqsaqallar bilen xelqning hemmisi uninggha: — Qulaq salmighin, uninggha maqul démigín, dédi.

9 Buning bilen u Ben-Hadadning elchilirige: — Ghojam padishahqa, sili adem ewetip, öz keminiliridin deslepte sorighanning hemmisini ada qilimen; lékin kényinkisige maqul déyelmeymen, dep béringlar, — dédi. Elchiler yénip bérip shu sözni yetküzdi.

10 Ben-Hadad uninggha yene xewer ewetip: — «Pütkül Samariye shehiride manga egeshkenlarning qollirigha ochumlighudek topa qélip qalsa, ilahlar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» — dédi.

11 Lékin Israilning padishahi jawab bérip: — «Sawut-qorallar bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidek maxtinip ketmisun!» dep éytinglar, — dédi.□

12 Ben-Hadad bu sözni anglighanda herqaysi padishahlar bilen chédirlirida sharab ichishiwatatti. U xizmetkarlirigha: — Sepke tizilinglar, dédi. Shuni déwidi, ular sheherge hujum qilishqa tizilishti.

Perwerdigar Israilni qutquzidu

□ 19:19 «*Iliyas...* Shafatning oghli Élishani tapti... uning üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi» — Iliyas mushu herikiti bilen «Sen Élishagha peyghemberlik xizmitim tapshuruldi» dégendek idi. □ 19:20 «*Qaytqin; men sanga néme qildim?*» — Iliyasning bu dégini belkim Élishagha: «Peyghemberlik yoli tes, séningde Xudaning chaqiriqi bolmisa manga hergiz egeshme!» dégendek bir agah bolushi mumkin. «Padishahlar (2)» 2-babta Iliyas Élishagha yene buninggha oxshap kétédighan sözni qilidu. □ 20:11 «*Sawut-qorallar bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidin maxtinip ketmisun!*» — dégen maqal-temsiling menisi belkim «Jeng aldida turup özüngni ghelebichi sanima» — «Chüchürini xam sanima» dégendek.

¹³ U waqıtta bir peyghember Israilning padishahi Ahabning qéshigha kélip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu zor bir top ademni kördüngmu? Mana, Men bu küni ularni séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», dédi.

¹⁴ Ahab: — Kimning wasitisi bilen bolidu? dep soridi. U: — Perwerdigar mundaq deydu: «Waliylarning ghulamliiri bilen bolidu», dédi. U yene: — Kim hujumni bashlaydu? — dep soridi. U: — Sen özüng, dédi.

¹⁵ U waqıtta waliylarning ghulamliirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki neper chiqti. Andin kéyin u hemme xelqni, yeni barliq Israillarni saniwidi, ularning sani yette ming neper chiqti. ¹⁶ Israillar sheherdin chüsh waqtida chiqti. Ben-Hadad bilen shu padishahlar, yeni yademege kelgen ottuz ikki padishah bolsa chédirlirida sharab ichip mest bolushqanidi. ¹⁷ Waliylarning ghulamliiri yürüshte awwal mangdi. Ben-hadad adem ewetiwidi, ular uninggha xewer béríp: — «Samariyedín ademler kéliwatidu» — dédi.

¹⁸ U: — Eger sülhi tüzüşke chiqqan bolsa ularni tirik tutunglar, eger soqushqili chiqqan bolsimu ularni tirik tutunglar, dédi.

¹⁹ Emdi waliylarning bu ghulamliiri we ularning keynidiki qoshun sheherdin chiqip, ²⁰ herbiri öziğe uchrighan ademni chépip öltürdi. Suriyler qachti; Israil ularni qoghlidi. Suriyening padishahi Ben-Hadad bolsa atqa minip atliqlar bilen qéchip qutuldi. ²¹ Israilning padishahi chiqip hem atliqlarni hem jeng harwilirini bitchit qilip Suriylerni qattiq qir-chap qildi.

²² Peyghember yene Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Özüngni musthekemlep, özüngni obdan dengsep, néme qilishing kéreklikini oylap baqqin. Chünki kéler yili etiyazda Suriyening padishahi sen bilen jeng qilghili yene chiqidu, dédi.

²³ Suriyening padishahining xizmetkarliiri uninggha mundaq dédi: — «Ularning ilahi tagh ilahi bolghachqa, ular bizge küchlük keldi. Lékin biz tüzlenglikte ular bilen soqushsaq, jezmen ulargha küchlük kélimiz. ²⁴ Emdi shundaq qilghayliki, padishahlarning herbirini öz mensipidin chüshürüp, ularning ornida waliylarni tikligeyla. ²⁵ Andin sili mehrum bolghan qoshunlirigha barawer bolghan yene bir qoshunni, yeni atning ornigha at, harwining ornigha harwa teyyar qildurup özlirige yighqayla; biz tüzlenglikte ular bilen soqushayli; shuning bilen ulargha küchlük kelmemduq?». U ularning söziğe qulaq sélip shundaq qildi.

²⁶ Kéyinki yili etiyazda Ben-Hadad Suriylerni éditlap toluq yighip, Israil bilen jeng qilghili Afek shehirige chiqti. ²⁷ Israillarmu özlirini éditlap, ozuq-tülük teyyarlap, ular bilen jeng qilishqa chiqti. Israillar ularning udulida bargah tikliwidi, Suriylarning aldida xuddi ikki top kichik oghlaq padisidek köründi. Lékin Suriyler pütkül zéminni qaplighanidi.

²⁸ Emma Xudaning adimi Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Suriyler: Perwerdigar tagh ilahidur, jilghilarning ilahi emes, dep éytqini üçün, Men bu zor bir top ademning hemmisini séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler», dédi.

²⁹ Ikki terep yette kün bir-birining udulida bargahlirida turdi. Yettinchi küni soqush bashlandi. Israillar bir künde Suriylerdin yüz ming piyade eskerni öltürdi. ³⁰ Qalghanlar Afek shehirige qéchip kiriwaldi; lékin sépili örülüp ulardin yigirme yette ming ademning üstige chüshüp bésip öltürdi. Ben-Hadad özi beder qéchip sheherge kirip ichkiridiki bir öyge möküwaldi.

³¹ Xizmetkarliiri uninggha: — Mana biz Israilning padishahliirini rehimlik padishahlar dep angliduq; shuning üçün bellirimizge böz baghlap bashlimizgha kula yögep Israilning padishahigha teslimge chiqayli. U silining janliirini ayarmikin? — dédi.

³² Shuning bilen ular bellirige böz baghlap bashlirigha kula yögep Israilning padishahining qéshigha béríp uninggha: — Keminiliri Ben-Hadad: «Jénimni ayighayla», dep iltija qildi, dédi. U bolsa: — U téxi hayatmu? U méning buradirim, dédi.

³³ Bu ademler bu sözni yaxshiliqning alamiti, dep oylap, derhalla uning bu sözini ching tutuwélip: — Ben-Hadad silining buraderliridir! — dédi. U: — Uni élip kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen Ben-Hadad uning qéshigha chiqti; shuning bilen u uni qolidin tartip jeng harwisigha chiqardi.

³⁴ Ben-Hadad uninggha: — Méning atam silining atiliridin alghan sheherlerni silige qayturup bérey. Atam Samariyede reste-bazarlirini tikligendek sili özliri üçün Demeshqte reste-bazarlarni tikleyla, — dédi. Ahab: — Bu shert bilen séni qoyup bérey, dédi. Shuning bilen ikkisi ehde qilishti we u uni qoyup berdi.

³⁵ Peyghemberlerning shagirtlirining biri Perwerdigarning buyruqi bilen yene birige: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. Lékin u adem uni urghili unimidi. □ ³⁶ Shuning bilen u uninggha: — Sen Perwerdigarning sözini anglimighining üçün mana bu yerdin ketkinigde bir shir séni boghup öltüridu, — dédi. U uning yénidin chiqqanda, uninggha bir shir uchrup uni öltürdi.

³⁷ Andin kéyin u yene bir ademni tépip uninggha: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. U adem uni qattiq urup zeximlendürdi. ³⁸ Andin peyghember bérip öz qiyapitini özgertip, közlirini téngiq bilen téngip yol boyida padishahni kütüp turdi.

³⁹ Padishah shu yerdin ötkende u padishahni chaqirip: — Keminiliri keskin jeng meydanigha chiqqanidim, we mana, bir adem manga burulup, bir kishini tapshurup: «Bu kishige ching qarighin, herqandaq sewebtin u yoqap ketse, sen öz jéningni uning jénining ornigha töleysen; bolmisa bir talant kümüsh töleysen», dédi. ⁴⁰ Lékin men keminiliri u-bu ish bilen bend bolup kétip, uni yoqitip qoydum, dédi. Israilning padishahi uninggha: — Özüng békitkinigdek sanga höküm qilinidu! — dédi.

⁴¹ U derhal közliridin téngiqni éliwetti; Israilning padishahi uni tonup uning peyghemberlerdin biri ikenlikini kördi. ⁴² Peyghember uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men halaketke békitken ademni qolungdin qutulghili qoyghining üçün séning jénining uning jénining ornida élinidu; séning xelqing uning xelqining ornida élinidu», dédi. ■

⁴³ Shuning bilen Israilning padishahi xapa bolup, gheshtlikke chömgen halda Samariyege qaytip ordisigha kirdi.

21

Ahab qatilliq qilip Nabotni öltüridu

¹ Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Yizreellik Nabotning Yizreelde, Samariyening padishahi Ahabning ordisining yénida bir üzümzarliqi bar idi. ² Ahab Nabotqa söz qilip: — Öz üzümzarliqingni manga bergin, méning öyümge yéqin bolghach, uni bir sey-köktatliq bagh qilay. Uning ornida sanga obdanraq bir üzümzarliq bérey yaki layiq körseng bahasini neq bérimen, dédi.

³ Emma Nabot Ahabqa: — Perwerdigar méni ata-bowilirimning mirasini sanga sétishni mendin néri qilsun, dédi.

⁴ Ahab Yizreellik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bermeymen» dep éytqan sözidin xapa bolup gheshtlikke chömgen halda ordisigha qaytti; u kariwatta yétip yüzini *tam* terepke örüp nanmu yémidi. ⁵ Xotuni Yizebel uning qéshigha kélip: Rohiy keypiyating némishqa shunche töwen, némishqa nan yémeysen? — dédi.

⁶ U uninggha: — Men Yizreellik Nabotqa söz qilip: «Üzümzarliqingni manga pulgha berseng, yaki layiq körseng uning ornigha bashqa üzümzarliq bérey» dédim. Lékin u: «Sanga üzümzarliqimni bermeymen» dédi, — dédi.

□ **20:35** «Peyghemberlerning shagirtliri» — bu ibare söz ibraniy tilida «peyghemberlerning oghulliri» dégenlik bilen ipadilinidu. ■ **20:42** 1Pad. 22:37, 38

⁷ Xotuni Yizebel uninggha: — Sen hazir Israilning üstige seltenet qilghuchi emesmu? Qopup nan yep, könglüngni xush qilghin; men sanga Yizreellik Nabotning üzümzarliqini érishtürimen, dédi.

⁸ Andin u Ahabning namida bir xet yézip, üstige uning möhürini bésip, xetni Nabotning shehiride uning bilen turuwatqan aqsaqallar we mötiwerlerge ewetti. ⁹ Xette u mundaq yazghanidi: — «Roza tutush kérek dep buyrup, xelqning arisida Nabotni törde olturghuzghin; ¹⁰ ikki ademni, yeni Béliyaling balisini uning udulida olturghuzup, ularni Nabotning üstidin erz qilghuzup: «Sen Xudagha we padishahqa lenet oqudung» dep guwahliq bergüzünglar. Andin uni élip chiqip chalma-késekk qilip öltürünglar».

¹¹ Sheherning ademliri, yeni uning shehiride turuwatqan aqsaqalar bilen mötiwerler Yizebelning ulargha ewetken xétide pütülgendek qildi; ¹² ular rozini buyrup, xelqning arisida Nabotni törde olturghuzdi. ¹³ Andin u ikki adem, yeni Béliyaling baliliri xelqning aldida Nabot üstidin erz qilip: «Nabot Xudagha we padishahqa deshnem qildi» dep guwahliq berdi. Shuning bilen ular Nabotni sheherning tashqirigha sörep élip chiqip, tashlar bilen chalma-késekk qilip öltürdi. ¹⁴ Andin ular Yizebelge adem ewetip: «Nabot chalma-késekk qilip öltürüldi» dep xewer berdi.

¹⁵ Yizebel Nabotning chalma-késekk qilinip öltürülgenlikini anglighanda Ahabqa: Qopup, Yizreellik Nabotning sanga pulgha bergili unimighan üzümzarliqini tapshurup alghin; chünki Nabot hayat emes, belki öldi, dédi.

¹⁶ Shundaq boldiki, Ahab Nabotning ölgenlikini anglap, Yizreellik Nabotning üzümzarliqini igilesh üçün shu yerge bardı. ¹⁷ Lékin Perwerdigarning sözi Tishbiliq Ilyasqa kélip mundaq déyildi: — ¹⁸ «Qopup bérip, Samariyede olturushluq Israil padishahi Ahab bilen uchrashqin; mana u Nabotning üzümzarliqida turidu; chünki uni igiliwélish üçün u yerge bardı. ¹⁹ Uninggha: — «Adem öltürdüngmu, yérini igiliwaldingmu?» — dégin. Andin uninggha yene söz qilip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Nabotning qénini itlar yalighan jayda séning qéningnimu itlar yalaydu» — dégin».

²⁰ Ahab Ilyasqa: — I düshminim, méni taptingmu? — dédi. U jawaben mundaq dédi: — Rast, men séni taptim; chünki sen Perwerdigarning neziride rezillik qilish üçün özüngni sétiwetting. ²¹ Perwerdigar: «Mana, Men üstüngge bala chüshürüp neslingni yoqitip, sen Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkekni, hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini üzüp yoqitimen; □ ■ ²² we sen Méning ghezipimni qozghap Israilni gunahqa azdurghining üçün séning jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemeti we Axiyahning oghli Baashaning jemetige oxshash qilimen» — deydu, — dédi. ■

²³ — Yizebel toghrisidimu Perwerdigar söz qilip: «Yizreelning sépilining téshida itlar Yizebelni yeydu. ■ ²⁴ Ahabning jemetidikilerdin sheherde ölgenlerni itlar yeydu; sehrada ölgenlerni bolsa asmandiki qushlar yeydu» dédi ²⁵ (Berheq, xotuni Yizebelning qutritishliri bilen Perwerdigarning neziride rezillik qilghili özini satqan Ahabdek héchkim yoq idi. ■ ²⁶ U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep qoghliwetken Amoriylarning qilghinidek qilip, yirginchlik butlarga tayinip egiship, lenetlik ishlarni qilatti).

²⁷ Lékin Ahab bu sözlerni anglighanda öz kiyimlirini yirtip bedinige böz yögep, roza tutti. U böz rextte yatatti, jimjit mangatti.

²⁸ U waqıtta Perwerdigarning sözi Tishbiliq Ilyasqa kélip: —

²⁹ «Ahabning Méning aldimda özini qandaq töwen tutuwatqanliqini kördüngmu? U özini

□ **21:10 «Béliyaling balisi»** — ibraniy tilida «Bélie» Iblisning (yeni Sheytanning) yene bir ismi. Démek, bu söz tolimu iplas ademni körsitidu. □ **21:21 «Men ... neslingni yoqitip,...»** — yaki «Men neslingni...köydüriwétip,...». «Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkek» — ibraniy tilida: «Ahabning Israilda qalghan jemetide, tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. «hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini...» — buning bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ **21:21** 2Pad. 9:7, 8, 9 ■ **21:22** 1Pad. 15:29; 16:3, 11 ■ **21:23** 2Pad. 9:35, 36, 37 ■ **21:25** 1Pad. 16:33

Méning aldimda töwen tutuwatqanliqi tüpeylidin, bu balani uning künliride keltürmeymen, belki uning oghlining künliride uning jemetige keltürimen» — déyildi.

22

Ahab jengde ölidu

2Tar. 18:2-34

¹ Üch yilghiche Suriye bilen Israilning otturisida jeng bolmighachqa, ular tinchliqta ötti. ² Üchinchi yilda bolsa Yehudaning padishahi Yehoshafat Israilning padishahini yoqlap bardı. ³ Israilning padishahi öz xizmetkarlirigha: — Giléadtiki Ramot bizningki ikenlikini bilisilerghu? Shundaq iken, némishqa biz jim olturup, téxiche Suriyening padishahining qolidin uni almaymiz? — dédi.

⁴ U Yehoshafatqa: — Jeng qilghili méning bilen Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep sorıdı. Yehoshafat Israilning padishahigha jawab bérıp: — Biz silining-méning dep ayrimaymiz; méning xelqim özlirining xelqidur, méning atlirim silining atliridur, dédi.□

⁵ Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, bugün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.

⁶ Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüzche ademni yighdurup ulardin: — Soqushqili Giléadtiki Ramotqa chiqsam bolamdu, yoq? — dep sorıwıdı, ular: — Chiqqin, Reb uni padishahning qoligha bérıdı, déyishti.

⁷ Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu? — dep sorıdı.□

⁸ Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérıp: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki balayi'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.

⁹ Andin Israilning padishahi bir chakirini chaqirıp uninggha: — Chaqqan bérıp, Imlahning oghli Mikayani chaqirtıp kel, dep buyrudı.

¹⁰ Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti. Ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi. ■

¹¹ Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap chiqıp: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédi. ¹² Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérıp: «Giléadtiki Ramotqa chiqıp sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.

¹³ Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularning sözi bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.

¹⁴ Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Perwerdigar manga néme éytisa, men shuni éytimen, dédi.

□ **22:4** «Biz silining-méning dep ayrimaymiz» —Ibraniy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilınıdı. □ **22:7** «Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu?» — Yehoshafat (5-ayette): «Bügen awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla» deydu . Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibraniy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni (awwal) ishletmey, belki «Xuda» (ibraniy tilida «Elohim») yaki «Reb» («Adonay») dep ishlitıdı. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetliridin qattıq guman qilghan bolsa kérek. 7-ayet we keyinki ayetlernimu körüng. ■ **22:10** 2Tar. 18:9

¹⁵ U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab bérip: — Chiqip muweppeqiyet qazinsen; chünki Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu, dédi.□

¹⁶ Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüşüm kérek?! — dédi.

¹⁷ Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun», dédi, — dédi.

¹⁸ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.

¹⁹ Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm. ■ ²⁰ Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsu undaq, birsu mundaq déyishti;

²¹ shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday», dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» — dep soriwidi, ²² u: — «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi. □ ²³ Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberliringning aghzigha yalghanchi bir rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.

²⁴ Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp, sanga söz qilishqa bardu?! — dédi.

²⁵ Mikaya jawab bérip: — Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi.□

²⁶ Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup, ²⁷ ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap nan bilen suni az-az bérip turunglar» — dégin, dep buyrudi.

²⁸ Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.■

²⁹ Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti. ³⁰ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqqayla, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.

³¹ Suriyening padishahi jeng harwiliri üstidiki ottuz ikki serdargha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.

³² we shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha hujum qilghili buruldi. Lékin Yehoshafat peryad kötürdi. ³³ jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qélishi. ³⁴ Emma bireylen qarisighila bir oqya

□ **22:15** «Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu» — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (16-ayetni körüng). ■ **22:19** 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1 □ **22:22** «U roh: - «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenliki körünüdu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilalmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlarga Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu. □ **22:25** «Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen küni...» — yaki «Özüngni yoshurush üçün öydin öyge yügürgen küni...». ■ **22:28** Mik. 1:2

étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mürisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chünki men yaridar boldum, dédi. ³⁵ U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah bolsa Suriylarning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Zexmidin qéni harwining tégigiche éqip, kech kirgende u öldi.

³⁶ Kün patarda qoshun arisida bir qattiq sada anglinip: — Her adem öz shehirige yansun! Herbiri öz yurtigha yénip ketsun! — déyildi.

³⁷ Padishah öldi, kishiler uni Samariyege élip keldi; ular padishahni Samariyede depne qildi. ³⁸ Birsi padishahning harwisini Samariyening kölide *yughanda* (bu köl pahishe ayallar yuyunidighan jay idi), Perwerdigarning éytqan sözi emelge ashurulup, itlar uning qéniniyalidi.

³⁹ Ahabning bashqa ishliri, qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning yasighan «pil chish sariyi» we bina qilghan hemme sheherler toghruluq «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁴⁰ Ahab ata-bowiliri arisida uxlidi. Andin uning oghli Ahaziya ornida padishah boldi.

Yehoshafat Yehuda üstide höküm süridu

2Tar. 20:30-37; 21:1

⁴¹ Asaning oghli Yehoshafat Israilning padishahi Ahabning seltenitining tötinchi yilida Yehudagha padishah boldi. ■ ⁴² Yehoshafat padishah bolghanda ottuz besh yashta idi, u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi. ⁴³⁻⁴⁴ U her ishta atisi Asaning barliq yollirida yürüp, ulardin chiqmay Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xalayıq yenila «yuqiri jaylar»da qurbanlıq qilip xushbuy yaqatti.

⁴⁵ We Yehoshafat bilen Israilning padishahi otturisida tinchliq boldi.

⁴⁶ Yehoshafatning bashqa ishliri, uning körsetken qudriti, qandaq jeng qilghanliri toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁴⁷ U atisi asaning künliride zémindin qoghliwétilmigen kespiy bechchiwazlarni zéminidin heydep chiqardi. □

⁴⁸ U waqıtta Édomning padishahi yoq idi, belki bir waliy höküm süretti.

⁴⁹ Yehoshafat Ofirdin altun élip kélishe üçün bir «Tarshish kéme» etritini qurdi. Lékin kémiler héchyerge baralmidi; chünki ular Ezion-Geberde urulup weyran bolghanidi. □

⁵⁰ U waqıtta Ahabning oghli Ahaziya Yehoshafatqa: — Méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliring bilen kémilerde barsun, dédi. Lékin Yehoshafat unimidi.

⁵¹ Yehoshafat öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining qebriside depne qilindi. Andin oghli Yehoram ornida padishah boldi.

Ahaziya Israil üstide höküm süridu

⁵² Ahabning oghli Ahaziya Yehudaning padishahi Yehoshafatning seltenitining on yettinchi yilida Samariyede Israilning üstide padishah bolup ikki yil seltenet qildi. ⁵³ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip atisining yolida we anisining yolida yürüp, shundaqla Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning yolida mangdi; ⁵⁴ u atisi qilghanning hemmisini qilip, Baalning qulluqida bolup, uninggha sejde qilip, Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

■ 22:41 2Tar. 20:31 □ 22:47 «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. □ 22:49 «Yehoshafat ... bir «Tarshish kéme» etritini qurdi» — «Tarshish kéme» belkim Tarshish dégen portqa bérip kélishtiki uzun seperge chidamliq bolghan kémini körsitetti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britaniyeni yaki üçining hemmisini körsitidu.

Padishahlar «2»

«Padishahlar» – *kitabning dawami*

¹ Ahab ölgendin keyin Moab Israilga isyan kôtürdi. ■

Iliyas peyghember Ahaziyagha tenbih béridu

² Ahaziya Samariyede turghanda *ordisidiki* balixanining penjirisidin yiqilip chüshüp, késel bolup qaldi. U xewerchilerni ewetip ulargha: – Ekron shehiridiki ilah Baal-Zebubdin méning toghramda, késilidin saqiyamdu, dep soranglar, dédi.

³ Lékin Perwerdigarning Perishtisi bolsa Tishbiliq Iliyasqa: – Ornungdin tur, Samariye padishahining elchilirining aldigha bérip, ulargha: – Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili mangdinglarmu? ⁴ Shuning üçün Perwerdigar hazir mundaq dédiki: «Sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen» dégin, – dédi. Shuning bilen Iliyas yolgha chiqti.

⁵ Xewerchiler padishahning yénigha qaytip keldi; u ulardin: Némishqa yénip keldinglar, dep soridi.

⁶ Ular uninggha: – Bir adem bizge uchrup bizge: – Silerni ewetken padishahning yénigha qaytip bérip uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: – Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili ademlerni ewettingmu? Shuning üçün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» denglar, – dédi.

⁷ Padishah ulardin: Silerge uchrup bu sözlerni qilghan adem qandaq adem iken? – dep soridi.

⁸ Ular uninggha: U tüklük, bélige tasma baghligan adem iken, dédi. Padishah: U Tishbiliq Iliyas iken, dédi.

⁹ Andin padishah bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen Iliyasning qéshigha mangdurdi; bu kishi Iliyasning qéshigha barghanda, mana u bir döngning üstide olturatti. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah séni chüshüp kelsun! deydu, dédi.

¹⁰ Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan asmandin ot chüshüp, uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹¹ Shuning bilen padishah yene bir ellikbéshini uning qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah éytti: Séni derhal chüshüp kelsun! – dédi.

¹² Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan Xudaning oti asmandin chüshüp uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹³ Padishah emdi üçinchi bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi; ellikbéshi bérip Iliyasning aldigha chiqip, tizlinip uninggha yalwurup: I Xudaning adimi, méning jénim bilen séning bu ellik qulungning janliri neziringde eziz bolsun! ¹⁴ Derweqe, asmandin ot chüshüp, ilgiriki ikki ellikbéshini ularning qol astidiki ellik adimi bilen köydürüwetti. Lékin hazir méning jénim séning neziringde eziz bolsun, dédi.

¹⁵ Perwerdigarning Perishtisi Iliyasqa: Sen chüshüp uning bilen barghin; uningdin qorqmighin, dédi. U ornidin turup uning bilen chüshüp padishahning qéshigha bérip

¹⁶ padishahqa: Perwerdigar söz qilip: «Israilda wehiy sorighili bolidighan Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili elchilerni ewettingghu? Shuning üçün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» deydu, – dédi.

¹⁷ Shuning bilan Iliyas dégendek, Perwerdigarning sözi boyiche Ahaziya öldi. Uning oghli bolmighachqa, Yehoram uning ornida padishah boldi. Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili idi. □

¹⁸ Emdi Ahaziyaning bashqa ishliri, uning qilghan emelliri bolsa, ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

2

Iliyas asman'gha kötürüldü

¹ Perwerdigar Iliyasni qara quyunda asman'gha kötürmekchi bolghan waqitta Iliyas bilen Élisha Gilgaldin chiqip kétiwatatti.

² Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimen, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Beyt-Elge mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen! dédi. Shuning bilen ular Beyt-Elge chüshüp keldi. ³ U waqitta Beyt-Eldiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar bugün ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar, dédi. □

⁴ Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Yérixogha mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi. Shuning bilen ular ikkisi Yérixogha bardı.

⁵ U waqitta Yérixodiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar bugün ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar, dédi. □

⁶ Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Iordan deryasigha mangghuzdi, dédi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi, shuning bilen ular ikkisi méngiwerdi.

⁷ Emdi peyghember shagirtliridin ellik kishi bérip, ularning udulida yiraqtin qarap turatti. Emma u ikkiylen Iordan deryasining boyıda toxtap turdi. ⁸ Iliyas yépinchisini qatlap, uning bilen suni uriwidi, su ikkige bölünüp turdi; ular ikkisi quruq yoldin ötti.

⁹ Ötüp bolghandin kéyin Iliyas Élishagha: Men sendin ayrilmasta, séning özüng üçhün mendin néme tiliking bolsa, dewergin, dédi. Élisha: Séning üstüngde turghan Rohning ikki hessisi üstümge qonsun, — dédi.

¹⁰ U: Bu tilikingge érishmek qiyindur; men sendin élip kétilgen waqtimda, méni körüp tursang, sanga shundaq bérilidu; bolmisa, bérilmeydu, — dédi.

□ **1:17** «...Yehoram uning ornida padishah boldi» — bu «Yehoram» belkim Ahaziyaning inisi. U Yehudaning padishahi Yehoram dégen adem emes. «Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili...» — mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. □ **1:18** «...ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan. □ **2:3** «peyghember shagirtliri» — ibranıy tilida «peyghemberning oghulliri». Bular belkim öz yurtini tashlap, melum bir peyghemberge egiship uningdin telim-terbiye alidighan we shundaqla Xudadin peyghemberlik iltipat-qabiliyetni tileydighan ademler idi. «Perwerdigar bugün ghojangni sendin élip kétidu» — «sendin» ibranıy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu. Démek, kéyin Iliyas Élishaning béshi bolmaydu. □ **2:5** «Perwerdigar bugün ghojangni sendin élip kétidu?» — «sendin» ibranıy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu.

¹¹ We shundaq boldiki, ular sözlaship mangghanda, mana, otluq bir jeng harwisi bilen otluq atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwetti we Iliyas qara quyunda asman'gha kôtürülüp ketti.

¹² Élisha buni körüp: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri! — dep warqiridi. Andin u uni yene körelmidi. U öz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parche qiliwetti. □ ■

¹³ Andin u Iliyasning uchisidin chüshüp qalghan yépinchisini yerdin élip, Iordan deryasining qirghiqigha qaytip keldi. ¹⁴ U Iliyasning üstidin chüshüp qalghan yépinchisi bilen suni urup: «Iliyasning Xudasi Perwerdigar nedidur?», dédi. Élisha suni shundaq urghanda su ikkige bölündi; Élisha sudin ötüp ketti.

¹⁵ Yérixodiki peyghember Shagirtliri qarshi qirghaqta turup uni kördi we: «Iliyasning rohi Élishaning üstididir» dep uning aldigha bérip, bash urup tezim qildi. ¹⁶ Ular uningha: Mana séning kemniliring arisida ellik ezimet bar; ötünimiz, bular ghojangni izdigili barsun. Perwerdigarning Rohi belkim uni kôtürüp taghlarning bir yéride yaki jilghilarning bir teripide tashlap qoydimiki, dédi. Lékin u: Siler héch ademni ewetmenglar, dédi.

¹⁷ Emma ularning uni qistawérishi bilen u xijalet bolup: Adem ewetinglar, dédi. Shunga ular ellik kishini ewetti; bular üç kün uni izdidi, lékin héch tapalmidi. ¹⁸ Ular Élishaning yénigha qaytip kelgende (u Yérixoda turuwatatti) u ulargha: Men derweqe silerge «Izdep barmanglar!» démidimmu? — dédi.

Élisha peyghemberring peyghemberlik hoquqi namayan bolidu

¹⁹ Sheherdiki ademler Élishagha: Ghojam körgendek, sheher özi obdan jaydidur, lékin su nachar we tupraq tughmastur, dédi.

²⁰ U: Yéngi bir koza élip kélip, ichige tuz qoyup, manga béringlar, dédi. Ular uni élip kélip uningha berdi.

²¹ U bulaqning béshigha bérip uningha tuzni tökti we: Perwerdigar mundaq deydu: — «Men bu sularni saqayttim; emdi ulardin qayta ölüm bolmaydu we yerning tughmasliqi bolmaydu» — dédi. □

²² Xuddi Élishaning éytqan bu sözidek, u su taki bugün'ge qeder pak bolup keldi.

²³ Élisha Yérixodin chiqip Beyt-Elge bardı. U yolda kétip barghanda, bezi balilar sheherdin chiqip uni zangliq qilip: Chiqip ket, i taqir bash! Chiqip ket, i taqir bash! — dep warqirashti.

²⁴ U burulup ulargha qarap Perwerdigarning nami bilen ulargha lenet oqudi; shuning bilen ormanliqtin ikki chishi éyiq chiqip, balilardin qiriq ikkini yirtiwetti. ²⁵ U u yerdin kétip, Karmel téghigha bérip, u yerdin Samariyege yénip bardı.

3

Moab Israil bilen jeng qilidu

¹ Yehuda padishahi Yehoshafatning seltenitining on sekkizinchi yili, Ahabning oghli Yehoram Samariyede Israilgha padishah bolup, on ikki yil seltenet qildi. ² U özi Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti, lékin atisi bilen anisi qilghan derijide emes idi. U atisi yasatqan «Baal tüwrüki»ni élip tashlıdı. ■ ³ Lékin u Israilni gunahqa

□ **2:12** «Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri!» — belkim Élisha hazir körgen jeng harwisi we atirini körsitidu. Iliyas peyghember Israil arisida turghan waqtida Xudaning samawiy küchliri uning wasitisi bilen Israilgha yademde bolatti. Shu nuqtidin peyghemberring özi Israilgha nisbeten «jeng harwisi we atliq eskerliri» bolatti. Lékin u asman'gha kôtürülgendin kéyin qandaq bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14 □ **2:21** «Men bu sularni saqayttim» — yaki «Men bu sularni tazilidim». ■ **3:2** 1Pad. 16:32

putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida ching turup, ulardin héch yanmidi.

⁴ Moabning padishahi Mésha nahayiti chong qoychi idi; u Israilning padishahigha yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti. □ ⁵ Emdi shundaq boldiki, Ahab ölüp ketkendin kéyin Moabning padishahi Israilning padishahigha yüz örüdi. ■

⁶ U waqıtta Yehoram padishah Samariyedin chiqıp hemme Israilni *jeng üçün* éditlidi.

⁷ U yene adem ewitip Yehudaning padishahi Yehoshafatqa xewer bérip: Moabning padishahi mendin yüz öridi; Moab bilen soqushqili chiqamsen? — dédi. U: Chiqimen; bizde méning-séning deydighan gep yoqtur, méning xelqim séning xelqingdur, méning atirim séning atiringdur, dédi. □ ■

⁸ U yene: Qaysi yol bilen chiqayli, dep soridi. Yehoram: Biz Édom chölining yoli bilen chiqayli, dep jawab berdi.

⁹ Andin Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Édomning padishahigha qoshulup mangdi. Ular yette kün aylinip yürüş qilghandin kéyin, qoshun we ular élip kelgen at-ulaghlargha su qalmidi. ¹⁰ Israilning padishahi: Apla! Perwerdigar biz üç padishahni Moabning qoligha chüshsun dep, bir yerge jem qilghan oxshaydu, dédi.

¹¹ Lékin Yehoshafat: Perwerdigardin yol sorishimiz üçün bu yerde Perwerdigarning bir peyghembiri yoqmu? — dédi. Israilning padishahining chakarliridin biri: Iliyasning qoligha su quyup bergen Shafatning oghli Élisha bu yerde bar, dédi. ■

¹² Yehoshafat: Perwerdigarning söz-kalami uningda bar, dédi. Shuning bilen Israilning padishahi bilen Yehoshafat we Édomning padishahi uning qéshigha chüshüp bardı.

¹³ Élisha Israilning padishahigha: — Méning séning bilen néme karim! Öz atangning peyghemberliri bilen anangning peyghemberlirining qéshigha barghin, dédi.

Israilning padishahi: Undaq démigin; chünki Perwerdigar bu üç padishahni Moabning qoligha tapshurush üçün jem qilghan oxshaydu, — dédi. ■

¹⁴ Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, eger Yehudaning padishahi Yehoshafatning hörmitini qilmighan bolsam, séni közge ilmighan yaki sanga qarimighan bolattim. □ ■ ¹⁵ Lékin emdi bérip bir sazchini manga élip kélinglar, — dédi.

Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti. □ ¹⁶ U: Perwerdigar söz qilip: «Bu wadining hemme yérige ora kolanglar» dédi, — dédi andin yene:

¹⁷ — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ya shamal ya yamghur körmisenglarmu, bu wadi sugha tolup, özünglar bilen at-ulaghliringlar hemmisi su ichisiler». ¹⁸ Lékin bu Perwerdigarning neziride kichik ish bolup, u Moabnimu silerning qolliringlarga tapshuridu. ¹⁹ Siler barliq mustehkem sheherlerni we barliq ésil sheherlerni bösüp ötüp, barliq yaxshi derexlerni késip tashlap, hemme bulaqlarni tindurup, hemme munbet ékinzarliqni tashlar bilen qaplap xarab qilisiler» — dédi.

²⁰ We etisi etigenlik qurbanliq sunulghan waqtida, mana, su Édom zémini tereptin éqip kélip, hemme yerni sugha toshquzdi. ²¹ Emma Moablarning hemmisi: Padishahlar biz bilen jeng qilghili chiqiptu, dep anglighan bolup, sawut-qalqan kötüreligüdek chong-kichik hemmisi chégrada tizilip septe turdi. ²² Ular etisi seherde qopup qarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstige chüshkenidi; küning sholisida su ulargha qandek köründi.

□ **3:4** «yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti» — yaki «yüz ming qozining we yüz ming qochqarning yungini olpan ewetetti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7** «bizde méning-séning deydighan gep yoqtur» — ibraniy tilida «men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4 ■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14** «Men xizmitide turuwatqan» — ibraniy tilida «Men Uning (Xudaning) aldida turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. Élisha özini padishahning ordısında daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshatidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15** «Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti» — yaki «Sazchi chalsa, Perwerdigarning qoli... chüshetti».

Ular: —

²³ Bu qan iken! Padishahlar urushup bir-birini qirghan oxshaydu. I Moablar! Derhal oljining üstige chüshüp bölishiwalayli! dédi.

²⁴ Lékin ular Israilning leshkergahigha yetkende, Israillar ornidin qopup Moablargha hujum qilishi bilen ular beder qachti. Israillar ularni sürüp-toqay qiliwetti. ²⁵ Ular sheherlerni weyran qilip, herbir adem tash élip, hemme munbet ékinzarliqni tolduruwetküche tash tashlidi. Ular hemme bulaq-quduqlarni tindurup, hemme yaxshi derexlerni késiwetti. Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi. Shu sheherge bolsa, salgha atquchilar uninggha chörgilep hujum qildi.□

²⁶ Moabning padishahi jengning özige ziyade qattiq kelginini körüp özi bilen yette yüz qilichwazni élip Édomning padishahigha hujum qilip bösüp ötüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi.

²⁷ Shuning bilen textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip, sépilning töpisiye uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi. Shuning bilen bu üç padishah Moab padishahtin ayrilip, herqaysisi öz yurtigha kétishti.□

4

Élisha peyghember tul xotun we uning oghullirigha yadem béridu

¹ Peyghember shagirtliridin birining tul qalghan xotuni Élishagha peryad qilip: Séning qulung bolghan méning érim ölüptu. Bilisenki, séning qulung Perwerdigardin qorqqan adem idi. Emdi qerz igisi méning ikki oghlumni qulluqqa alghili keldi.■

² Élisha uningdin: Séning üçün néme qilay? Déginge, öyüngde némeng bar? — dep soridi. U: Dédingning öyide kichik bir koza maydin bashqa héchnerse yoq, — dédi.□

³ U: Bérip hemme qoshniliringdin chögün-koza, yeni bosh chögün-kozilarni ötne alghin, ular az bolmisun. ⁴ Andin özüng bilen oghulliring öyge kirgin, ishikni yépip hemme chögün-kozilargha may qachilighin. Toshqanlirini bir chetke élip qoyghin, — dédi.

⁵ Shuning bilen u u yerdin ayrilip oghulliri bilen öyge kirip ishikni yapti. Oghulliri chögün-kozilarni uning aldigha élip kelgende, u may quydi. ⁶ We shundaq boldiki, chögün-kozilarning hemmisi tolghanda u oghligha: Yene bir koza élip kel, dédi. Emma oghli: Emdi koza qalmidi, dédi. U waqitta may toxtap qaldi.

⁷ Emdi u bérip Xudaning adimige xewer yetküzdi. U: Bérip mayni sétiwet, qerzingni tügetkin; andin qalghan pul bilen özüng we oghulliringning jénini béqinglar, dédi.

Élisha ölgen balini tirildüridu

□ **3:25** «Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi» — buning menisi belkim «Ular Kir-Hareset shehirining özini weyran qilmidi» dégendek bolsa kérek. □ **3:27** «Perwerdigarning qattiq qehri...» — ibraniiy tilida «uning qattiq qehri...». «Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi» — Israilning shu chaghda némishqa Perwerdigarning qehrige uchrash sewebi mushu yerde éytilmaydu. Birnecheche alim mushu «qehr»ni Perwerdigardin emes, belki Édom teripidin kelgen, dep qarap, töwendikidek terjime bilen sherh bérip chüshendüridu: «(26) Moabning padishahi ... Édomning padishahigha hujum qilip bösüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi. (27) Shuning bilen uning (Édomning) textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip kélip, sépilning üstide uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil qattiq qehrige uchrighanidi (Édomlar: «Biz Israillar bilen ittapaqdash bolghachqa, biz ularning kasapitige uchriduq» dep Israilgha qattiq ghezeplen'genidi). Démek, shu alimlar shu «qehr» Édomlar teripidin keldi, dep qaraydu). Biraq bizningche bundaq terjimide ikki muhim nuqtini pereziiy terjime qilghan bolghachqa, uninggha qayil bolmiduq. Shunga biz yenila ayettiki «qehr»ni Xuda teripidin bolghan, dep qaraymiz.

■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2** «kichik bir koza may» — bu may belkim zeytun méyi idi.

⁸ Bir küni Élisha Shunem shehirige bardı. U yerde bir bay ayal bar idi we u uni öz öyide tamaqqa tutup qaldı. Shuningdin keyin herqachan u yerdin ötüp mangsa, u uning öyige kirip ghizalinatti. ⁹ Bir küni u öz érige: Bu yerdin daim ötidighan kishi Xudaning bir muqeddes adimi ikenlikini bilip yettim. ¹⁰ Biz ögzide uninggha bir kichikrek öy salayli. Uninggha öyde kariwat, shire, orunduq we chiraghdan teyyarlap béreyli; we shundaq bolsunki, u qachanla yénimizgha kelse shu öyde tursun, — dédi.

¹¹ Emdi peyghember bir küni u yerge kelgende, shu balixanigha kirip yétip qaldı. ¹² U öz xizmetkari Gehazigha: Sen u Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirghanda, ayal uning qéshigha keldi.

¹³ Peyghember xizmetkarigha: Sen uninggha: «Sili bizning ghémimizni yep mushundaq özlirini köp aware qildila; men sili üçün néme qilip bérey? Padishahqa yaki qoshun serdarigha birer teleplirini yetküzeymu?» — dégin, dédi.

Ayal buninggha jawab bérip: — Men öz xelqim arisida yashawatimen, boldı! dédi.

¹⁴ Emdi Élisha Gehazidin, uninggha néme qilip bérish kérek? — dep sorıdı. Gehazi: Uning oghul balisi yoq iken, we érimu qéri iken, dédi.

¹⁵ U: Uni chaqirghin, dédi. Ayalni chaqiriwıdı, ayal ishikke kélip turdı.

¹⁶ Peyghember uninggha: Kéler yili texminen mushu waqıtta quchaqlirida bir oghulliri bolıdu, dédi. U: Yaq, i ghojam! I Xudaning adimi, dédikingge yalghan éytmighin, dédi. □ ■

¹⁷ Emdi Élisha uninggha dégendek u ayal hamilidar bolup, ikkinchi yili békitilgen waqıtta oghul tughdı.

¹⁸ Bala ösüp chong boldı. Bir küni shundaq boldiki, u atisi bar yerge, ormichilarning qéshigha chiqip ketti. ¹⁹ U atisigha: Way béshim, way béshim, dep waysıdı. U xizmetkarigha, uni anisining qéshigha élip barghin, dédi.

²⁰ U uni kötürüp anisining yénigha apirip qoydı. Bala anisining étikide chüshkiche olturdı, andin ölüp qaldı. ²¹ Andin anisi chiqip, uni Xudaning adimining öyidiki kariwatqa yatquzup qoyup, ishikni yépip chiqip ketti. ²² U éri ni chaqirip uninggha: Ghulamardin birini mangdurghin, u bir éshekni élip kelsun; men uni chapturup, Xudaning adimining qéshigha derhal bérip kéley, dédi.

²³ Éri uninggha: Némishqa uning qéshigha bügün barisen? Bügün ya yéngi ay ya shabat küni bolmısa, dédi. Ayalı uninggha, Hemme ish tinchliq — dédi. □

²⁴ U éshekni toqtup ghulamigha: Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin, dédi. □

²⁵ Shuning bilen u Karmel téghigha bérip Xudaning adimi aldigha keldi. We shundaq boldiki, Xudaning adimi uni yiraqtinla körüp öz xizmetkari Gehazigha: Mana Shunemlik ayal kéliwatıdu; ²⁶ Sen uning aldigha yügürüp bérip uningdin: Sili tinchliqmu? Erliri tinchliqmu? Baliliri tinchliqmu?» — dep sorighin, dédi.

— Hemme ish tinchliq, dep éytti ayal.

²⁷ Emdi taghqa chiqip Xudaning adimining qéshigha kelgende, u uning putlirini quchaqlıdı. Gehazi uning yénigha bérip uni ittiriwetmekchi boldı; lékin Xudaning adimi: — Uni öz ixtiyarigha qoyghin; chünki uning köngli intayin sunuq we Perwerdigar bu ishni manga démey yoshuruptu, dédi.

²⁸ Ayal: Men ghojamdin bir oghul tilidimmu? Manga yalghan söz qilmighin, dep sendin ötünmidimmu? — dédi. □ ■

□ **4:16** «mushu waqıtta» — yaki «eti Yazda». ■ **4:16** Yar. 18:10, 14 □ **4:23** «némishqa uning qéshigha bügün barisen?» — éri belkim ayalining bérish meqsitini chüshenmidi. Éri ning sözige qarighanda «yéngi ay» yaki «shabat küni» peyghemberler bilen körüshüsh qolayliq waqıt bolatti. «Hemme ish tinchliq» — yaki «xatirjem bolghin».

□ **4:24** «Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin» — ghulami belkim éshekning yénida yügürüp, ayalgha hemrah bolsa kérek. □ **4:28** «men ghojamdin bir oghul tilidimmu?» — oqurmenlarning éside barki, bu ayal eslide Élishadin birer nerse tilimekchi emes idi. U oghul perzent körüshke zor intizar bolsimu, yene oghul tileshtin qorqatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16

²⁹ Peyghember Gehazigha: — Bélingni ching baghlap, méning hasamni élip mangghin. Birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin. Méning hasamni balining yüzige qoyghin, dédi. □ ■

³⁰ Balining anisi: Perwerdigarning hayati bilen we séning hayating bilen qesem qilmenki, sendin ayrilmaymen, dédi. Élisha ornidin turup uning keynidin egeshti.

³¹ Gehazi ulardin burun bérip hasisini balining yüzige qoyghanidi. Emma héch awaz yaki tiwish chiqmidi. Shuning bilen u yénip Élishaning aldigha bérip uninggha: Bala oyghanmidi, dédi.

³² Élisha öyge kélip qarisa, mana, bala uning kariwitida ölük yatatti. ³³ U bala bilen özini ayrim qaldurup, ishikni yépiwétip Perwerdigargha dua qildi. ■ ³⁴ Andin u kariwatqa chiqip balining üstige özini qoyup aghzini uning aghzigha, közlerini uning közligige, qollarini uning qollarigha yéqip yatti. Shuning bilen balining bedini issishqa bashlidi. ³⁵ U chüshüp öyde u yaq-bu yaqqa méngip andin yene kariwatqa chiqip yene balining üstige égildi. U waqitta bala yette qétim chüshkürdi, andin közlerini achi. ■

³⁶ Peyghember Gehazini chaqirip uninggha: Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirip qoydi. U Élishaning yénigha kelgende. U uninggha: Oghullirini kötürüp alsila, dédi.

³⁷ U öyige kiripla uning ayighi aldigha yiqilip düm yatti, béshi yerge tegküdek tezim qildi. Andin öz oghlini kötürüp chiqip ketti.

Acharchiliqta bolghan möjiziler

³⁸ Élisha Gilgalgha yénip bardı. Shu chaghda yurtta acharchiliq bolghanidi. Peyghemberlarning shagirtliri Élishaning yénida olturghanda u öz xizmetkarigha: Sen chong qazanni ésip peyghemberlarning shagirtlirigha shorpa pishurup bergin, dédi.

³⁹ Ulardin birsi otyash tergili dalagha chiqip yawa qapaq pélikini tépip, uningdin yawa qapaq üzüp étikini toldurup kélip, toghrap qazan'gha saldi; chünki ular bularning ziyanliq ikenlikini bilmeytti. □

⁴⁰ Andin ular yenglar dep ademlerge usup berdi. Lékin ular tamaqni yégili bashlighanda: I Xudaning adimi, qazanda ölüm bar, dep warqirashti. Héchkim uningdin yéyelmedi.

⁴¹ Élisha: Azraqqine un élip kélinglar, dédi. U shuni qazan'gha tashlap: Xelqqe usup bergin, yésun, dédi. We mana, qazanda héch zeher qalmidi. ■

⁴² Emdi Baal-Shalishahdin bir adem kélip, Xudaning adimige arpa hosulining tunji méwisidin ash-nan, yeni yigirme arpa nanni we bir xalta kök bashni élip kéliwidi, u: Xelqqe yégili aldigha qoyghin, dédi.

⁴³ Uning xizmetkari: Shuni bir yüz ademning aldida qandaq qoyalaymen? dédi. Élisha: Xelqqe yégili bergin; chünki Perwerdigar mundaq deydu: Ular yeydu we uningdin éship qalidu, dédi. ■

⁴⁴ Shuning bilen u shuni ularning aldida qoydi; ular yédi we del Perwerdigarning déginidek, uningdin éship qaldi.

5

□ **4:29** «birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin» — ottura sherqte yolda kétiwatqanlar bir-biri bilen salamlashqanda adette uzun waqit kétetti. ■ **4:29** Luqa 10:4 ■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39** «yawa qapaq» — biz perizimiz boyiche shundaq terjime qilduq. Lékin bu ösümlük we méwisining zadi néme ikenliki bizge hazir namelum. ■ **4:41** Mis. 15:25 ■ **4:43** Yuh. 6:9, 11

Suriyening qoshunining serdari Naamanning saqaytilishi

¹ Suriye padishahining qoshun serdari Naaman öz ghojisining aldida tolimu qedirlandi we izzetlendi, chunki Perwerdigar uning qoli arqiliq Suriyege nusretler bergenidi. U batur jengchi bolghini bilen, lékin maxaw késilige giriptar bolup qalghanidi.

² Emdi Suriyler top-top bolup, bulangchiliqqa chiqip Israildin bir kichik qizni tutup kelgenidi; bu qiz Naamanning ayalining xizmitini qilatti. ³ U xaningha: Kashki, méning ghoham Samariyediki peyghemberning qéshida bolsidi! U uni maxaw késilidin saqaytatti, dédi.

⁴ Naaman bérip xojisigha: — Israilning yurtidin bolghan kichik qiz mundaq-mundaq éytti, dédi.

⁵ Suriye padishahi: Yaxshi! Sen barghin, men Israilning padishahigha bir mektup ewetimen, dédi. Naaman on talant kümüş bilen alte ming shekel altun we hem on kishilik kiyimni élip Israilgha bardı.□

⁶ U mektupni Israilning padishahigha apirip tapshurup berdi. Mektupta: — «Bu mektup sanga yetkende bilgeysenki, men öz xizmetkarim Naamanni séning qéshingha mangdurdum. Sen uni maxaw késilidin saqaytqaysen», dep pütülgenidi.

⁷ Israilning padishahi xetni oqup bolup, öz kiyimlirini yirtip-yirtiweetti we: — Men Xudamu? Kishini öltürüp hem tirildüreleymenmu? Némishqa u kishi: — Bu ademni maxaw késilidin saqaytqin, dep hawale qilidu? Qéni, oylinip körünglar, u derweqe men bilen jeng qilghili bahane izdeydu, dédi.■

⁸ We shundaq boldiki, Xudaning adimi Élisha Israilning padishahining öz kiyimlirini yirtqinini anglighanda, padishahqa adem ewitip: Némishqa öz kiyimliringni yirtting? U kishi hazir bu yerde kelsun, andin u Israilda bir peyghember bar iken dep bilidu, dédi.

⁹ Naaman atliri we jeng harwisi bilen kélip, Élishaning öyining ishiki aldida toxtidi.

¹⁰ Élisha bir xewerchini mangdurup Naaman'gha: — Bérip Iordan deryasida yette qétim yuyunup kelgin; shundaq qilsang etliring eslige kélip pakiz bolisen, dédi.

¹¹ Lékin Naaman achchiqlinip yénip kélip: — Mana, u choqum chiqip, méning bilen körishidu, öre turup Xudasi Perwerdigarning namigha nida qilip, *yara* jayning üstide qolini silkip, maxaw késilini saqaytidu, dep oylap kelgenidim. ¹² Demeshqning deryaliri, yeni Abarna bilen Farpar *deryasining suliri* Israilning hemme suliridin yaxshi emesmu? Men ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dédi. U qattiq ghezeplinip burulup yolgha chiqti.

¹³ Lékin uning xizmetkarliri uning qéshigha bérip: — I atam, eger peyghember silige éghir bir ishni tapilghan bolsa, qilmasmidila? Undaq bolghan yerde, u silige sugha chüshüp yuyunup, pakiz bolisila, dégen bolsa shundaq qilmamla? — déyishti.

¹⁴ Shunga u chüshüp, Xudaning adimining sözige binaen Iordan deryasida yette qétim chömüldi. Shuning bilen uning éti paklinip, kichik balining étidek bolup saqaydi.■

¹⁵ Shuning bilen u barliq hemrahliri bilen Xudaning adimining qéshigha qaytip kélip, uning aldida turup: — Mana emdi pütkül yer yüzide Israildin bashqa yerde Xuda yoq iken, dep bilip yettim; emdi hazir, öz keminengdin bir sowghatni qobul qilghin, dédi.

¹⁶ Lékin Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qili-menki, héch némini qobul qilmasmen, dédi. *Naaman* tola ching turuwalsimu, héch qobul qilmidi.

¹⁷ Andin Naaman mundaq dédi: — Eger qobul qilmisang, keminengge topidin ikki qéchir yük bérisun; chunki kemineng bundin kéyin Perwerdigardin bashqa héchqandaq

□ **5:5 «on talant kümüş»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 306 kilogram kümüş idi. «Alte ming shekel altun» — 70 kilogramche bolushi mumkin idi. ■ **5:7** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6 ■ **5:14** Luqa 4:27

ilahlarga köydürme qurbanliq yaki inaqliq qurbanliqini keltümeýdu. □ 18 Lékin Perwerdigar keminengning shu bir ishini kechürüm qilghay: ghojamning özi Rimmonning butxanisigha sejde qilmaq üçün kirgende, méning qolumgha yölense men Rimmonning butxanisida tiz püksem, mushu amalsiz tiz pükkinim üçün Perwerdigar men keminengni kechürgey, dédi.□

19 Élisha uninggha: — Sen aman-xatirjemlitke ketkin, dédi. U uningdin ayrilip azghine yol mangdi. 20 Lékin Xudaning adimi Élishaning xizmetkari Gehazi könglide: — Mana, u Suriyelik Naaman élip kelgen nersiliridin ghojam héchnémimini almay, uni bikar ketküzüwétiptu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men uning keynidin yügürüp bérip, uningdin azraq bir nerse alay, dep oylidi. 21 Shuni dep Gehazi Naamanning keynidin bardí. Naaman bir kimning keynidin yügürüp kéliwatqinini körüp, harwisidin chüshüp uning aldigha bérip: Hemme ish tinchliqmu? — dep soridi.

22 U: — Tinchliq, — dédi, — emma ghojam méni mangdurup: Mana emdi Efraim taghliqidin peyghemberlerning shagirtliridin ikki yigit qéshimgha keldi. Bulargha bir talant kümüsh bilen ikki kishlik kiyim bersile, dep éytti, — dédi.

23 Naaman: — Ikki talant kümüshni qobul qilghin, dep uni zorlap ikki talant kümüshni ikki xaltigha chéqip, ikki kishilik kiyimni chiqirip berdi. Bularni Naaman ghulamiridin ikki yigitke yüdküzdí; ular Gehazining aldida bularni kütürüp mangdi.

24 U turghan döngge yetkende bularni ularning qolliridin élip öyige tiqip qoydi; andin bu ademlerni ketküzüwetti. 25 Andin u ghojisining aldigha kirip turdi. Élisha uningdin: — I Gehazi, nege bérip kelding? — dep soridi. U jawab bérip: Qulung héchyerge barmidi, — dédi.

26 Élisha uninggha: — Melum bir kishi harwisidin chüshüp, keynige yénip, séning aldinggha kelgende, méning rohim shu chaghda séning bilen birge barghan emesmu? Bu kishiler kümüsh bilen kiyim, zeytun baghliri bilen üzümzarlar, qoy bilen kala, malaylar bilen kénizeklerni qobul qilidighan waqitmu? 27 Lékin hazir Naamanning maxaw késilisanga hem neslingge menggüge chaplishidu, — dédi. Shuning bilen u Élishaning qéshidin chiqqanda qardek aq bolup qaldi.■

6

Paltining béshini su üstide leylitishi

1 Peyghemberlerning shagirtliri Élishagha: — Mana bizge séning aldingda turuwatqan yérimiz tar keldi. 2 Iordan deryasining boyigha bérip, herbirimiz birdin yaghach élip, shu yerde turidighan'gha bir turalghu öy yasayli, — dédi.

— Béringlar, dep jawab berdi u.

3 Ularning biri yene: — Iltipat qilip qeminiliring bilen birge barghin, dédi. U: — Bille baray, dédi.

4 U ular bilen mangdi. Ular Iordan deryasigha bérip, derek késishke bashlidi. 5 Lékin ularning biri derek késiwatqanda paltining béshi sugha chüshüp ketti. U warqirap: — Way ghojam, bu ötne alghan palta idi, dédi.

6 Xudaning adimi: Nege chüshti, dep soridi. U chüshken yerni körsitip berdi. U bir shaxni késip, uni sugha tashliwidi, Paltining béshi leylep chiqti.

7 U: Uni qolunggha alghin, déwidi, u kishi qolini uzutup uni tutuwaldi.

□ 5:17 «inaqliq qurbanliqi» — yaki peqet «qurbanliq». Adette bu söz «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkür qurbanliqi»ni bildüridu. Uning topini telep qilishi belkim Israildiki shu topa (qurban'gah süpitide) üstide öz qurbanliqlirini qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. □ 5:18 «Rimmon» — Suriyening «boran chiqarghuchi but»i idi.

■ 5:27 Chöl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20

Élisha pütün bir qoshunni meghlup qilidu

⁸ Suriyening padishahi Israil bilan jeng qiliwatatti. U öz xizmetkarliri bilan meslihetli-ship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti.□

⁹ Xudaning adimi Israilning padishahigha xewer ewitip: — Sen palanchi-pokunchi yerge bérishtin éhtiyat qilghin, chünki Suriyler u yerge chüshmekchi, dédi.

¹⁰ U waqitlarda Israilning padishahi Xudaning adimi Özige körsetken jaygha adem ewetip u yerdiki ademlirige éhtiyat qilishni agahlandurdi. Bundaq ish birqanche qétim boldi.□

¹¹ Buning sewebidin Suriyening padishahi könglide qattiq achchiqlinip, öz xizmetkarlirini chaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padishahi teripide turidighanliqini manga körsitip bermemsiler?! — dep soridi.

¹² Lékin xizmetkarlirining biri: — I ghojam padishah undaq emes; belki Israilda turidighan Élisha dégen peyghember sen yatqan hujrangda qilghan sözliringni Israil padishahigha éytip béridu, — dédi.

¹³ U: Bérip uning nede ikenlikini paylap kélinglar, men adem mangdurup uni tutup kéley, dédi. Ular: — U Dotan shehiride iken, dep xewer qildi.

¹⁴ Shuning bilen u shu yerge atliqlar, jeng harwiliri we zor bir qoshunni mangdurdi. Ular kéchisi yétip kélip sheherni qorshiwaldi.

¹⁵ Xudaning adimining maliyi seherde turup chiqsa, mana, bir atliqlar we jeng harwiliri qoshuni sheherni qorshiwalganidi. Malay uninggha: Apla, i ghojam, qandaq qilarmiz? — dédi.

¹⁶ Lékin u: Qorqmighin; mana biz bilen birge bolghanlar ular bilen birge bolghanlardin köptur, dédi. ¹⁷ Emdi Élisha dua qilip: I Perwerdigar, malayimning közlrini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. U waqitta Perwerdigar yigitning közlrini achi we u eyni ehwalni kördi; mana, pütkül tagh Élishani chöridep turghan yalqunluq at we jeng harwiliri bilen tolghanidi.

¹⁸ Suriyler chüshüp u terepke kelgende, Élisha Perwerdigargha dua qilip: Bu xelqni korluq bilen urghin, dédi. Shuning bilen U Élishaning tiliki boyiche ularni korluq bilen urdi.

¹⁹ Élisha ulargha: Bu *siler izdigen* yol emes we *siler izdigen* sheher emes; méning keynimdin egishinglar, silerni siler izdigen ademning qéshigha bashlap baray, dep ularni Samariyege bashlap bardu. ²⁰ We shundaq boldiki, ular Samariyege kirgende Élisha: I Perwerdigar, ularning közlrini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. Perwerdigar ularning közlrini achi; we mana, ular Samariyening otturisida turatti.

²¹ Israilning padishahi ularni körgende Élishadin: I atam, ularni öltürüwéteymu? Ularни öltürüwéteymu? dep soridi.

²² U: — Sen ularni öltürme; hetta özüng qilich we oqyaying bilen esir qilghanliringni öltürmeydighan yerde, bularni öltürüşke bolamti? Eksiche, ularning aldigha nan, su qoyghin; shuning bilen ular yep-ichip öz ghojisigha yénip ketsun, dédi.□

²³ Shundaq qilip, u ulargha chong ziyapet berdi; ular yep-ichip bolghandin kéyin, andin ularni yolgha saldi. Ular ghojisining yénigha qaytti. Shuningdin kéyin Suriyedinde bulangchilar shaykiliri Israilning zéminigha qayta bésip kirmidi.

Perwerdigar Samariyeni qutquzidu

□ **6:8** «...meslihetli-ship, **palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti**» — yaki «... meslihetli-ship, ular uninggha: — Palanchi-pokunchi jayda hujum qilghayla, dédi». □ **6:10** «**birqanche qétim**» — ibranii ilida «bir qétim, ikki qétim emes» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **6:22** «...bularni öltürüşke **bolamti?**» — démek, sen özüng mushu Suriylerni esirge tutqan emessen; hetta ularni shundaq tutqan bolsangmu, u chaghda (kona «urush exlaqi» boyiche) ularni öltürüwétmeyting.

²⁴ Kéyin shundaq boldiki, Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini yighip Samariyeni muhasiriga aldi. ²⁵ Shuning bilan Samariyede zor acharchiliq boldi. Ular uni shunche uzun qamal qildiki, bir éshek béshi seksen shekel kümüşke, we kepter mayiqining bir chinisining töttin biri besh shekel kümüşke yaraytti. □ ²⁶ Israilning padishahi sépilning üstidin ötkende, bir ayal uninggha: I ghojam padishah, yarem bergine! dep peryad kötürdi.

²⁷ U: Eger Perwerdigar sanga yarem bermise, men sanga qandaq yarem qilay? Ya xamandin ya üzüm kölchikidin yarem tépilamdu?, — dédi.

²⁸ Padishah emdi uningdin yene: Néme derding bar? dep soridi. U: Mana bu xotun manga: Oghlungni bergin, biz uni бүгүн yeyli. Ete bolsa méning oghlumni yeymiz, dédi.

²⁹ U waqıtta biz méning oghlumni qaynitip pishurup yéduq. Etisi men uninggha: Emdi sen oghlungni bergin, uni yeyli désem, u öz oghlini yoshurup qoydi, — dédi.■

³⁰ Padishah ayalning sözini anglap kiyimlerini yirtip-yirtiwetti. U sépilda kétiwatqanda, xelq uning kiyimining ichige, yeni étige böz kiygenlikini körüp qaldi.

³¹ **Padishah:** — Eger Shafatning oghli Élishaning béshi бүгүн ténide qalsa, Xuda méning béshimni alsun we uningdinmu artuq jazalisun! — dédi.□ ■

³² Emma Élisha öz öyide olturatti; aqsaqallarmu uning bilen bille olturghanidi. Padishah uning aldigha bir ademni mangdurghanidi. Lékin u xewerchi u yerge yétip barmayla, Élisha aqsaqallargha: — Mana bu jallatning balisining béshimni alghili adem mangdurghanliqini kördünglarmu? Emdi xewerchi kelgende ishikni ching taqap ichidin tiriwélinglar. Mana uning keynidin kelgen ghojisining qedimining awazi angliniwatmamdu? — dédi.

³³ U ular bilen sözlshiwatqanda, mana xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi Perwerdigar teripidin keldi; men zadi néme dep Perwerdigargha yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi.□

7

¹ Élisha: Perwerdigarning sözini anglanglar! Perwerdigar mundaq deydu: — Ete mushu waqıtlarda Samariyening derwazisida bir xalta aq un bir shekelge we ikki xalta arpa bir shekelge sétilidu, — dédi.□

² Emma padishah bélikini tutup mangghan qoshun emeldari bolsa, Xudaning adimige: Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq ishning bolushi mumkinmu?! dédi. U: — Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen, dédi.

³ Emdi derwazining tüwide töt maxaw késili bar adem olturatti. Ular bir-birige: Néme üçün mushu yerde ölümni kütüp olturimiz? ■ ⁴ Sheherge kireyli dések, sheherde acharchiliq bolghachqa, u yerde ölimiz; bu yerde oltursaqmu ölimiz. Qopup Suriylerning leshkergahigha kéteyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni öltüreyli dése ölimiz, xalas, — déyishti.

⁵ Shuni dep ular kechqurun Suriylerning leshkergahigha barghili qopti. Leshkergahining qéshigha yétip kelgende, mana héch kishi yoq idi. ⁶ Chünki Perwerdigar

□ **6:25** «sksen **shekel**» — 900 gram, «besh shekel» 55 gram bolatti. Mushu yerdiki «bir chinining töttin biri»ning hejimi belkim 0.25 litrche idi; «chine» ibraniy tilida «kab» bilen ipadilini. ■ **6:29** Qan. 28:53 □ **6:31** «Eger **Shafatning oghli Élishaning béshi бүгүн ténide qalsa...**» — Israilning padishahi (Yoram, 8-babni körüng) némishqa Élishagha shundaq och? Shübhisizki, u padishahni butperesliki (3:3ni körüng) üçün daim eyibligechke, uninggha och idi; Élisha yene, bu balayi'apetler del butpereslikimizdin béshimizgha chüshken, dep agah bergen bolsa kérek. ■ **6:31** 1Pad. 19:2 □ **6:33** «xewerchi **uning qéshigha chüshüp kélip:** «Padishah: «**Mana bu balayi'apetning özi... yene ümid baghliyalarmen?**» deydu, dédi» — xewerchi, shübhisizki, padishahning öz sözlirini yetküzüwatidu. □ **7:1** «xalta» — mushu ayyette «xalta» (ibraniy tilida «séah») texminen 4 litrche kélidu. ■ **7:3** Law. 13:46

Suriylarning leshkergahiga jeng harwiliri, atlar we zor chong qoshunning sadasini anglatqanidi. Shuni anglap ular bir-birige: Mana, Israilning padishahi bishek Hit-tiylarning padishahlarini we Misirliqlarning padishahlarini üstimizge hujum qilghili yalliwaptu, déyishti; ■ ⁷ kechqurun qozghilip chédirlirini, at bilen ésheklirini tashlap leshkergahni shu péti qoyup, öz janlirini qutquzush üçün beder qachqanidi.

⁸ Maxaw késili bar ademler leshkergahning yénigha kélip, bir chédirgha kirip, yep-ichip uningdin kümüsh bilen altunni we kiyimlerni élip yoshurup qoyushti. Andin ular yénip kélip, yene bir chédirgha kirip u yerdiki oljinimu élip yoshurup qoyushti.

⁹ Andin ular bir-birige: Bizning bundaq qilghinimiz durus emes. Bügün qutluq xewer bar kündür, lékin biz tinmay turuwatimiz. Sehergiche qalsaq bu yamanliq béshimizgha chüshidu. Uning üçün emdi béríp padishahning ordidikilerge bu xewerni yetküzeyli, dédi. ¹⁰ Shuning bilen ular béríp sheherning derwazisidiki pasibanlarni chaqirip ulargha: Biz Suriylarning leshkergahiga chiqsaq, mana héchkim yoq iken, hetta ademning shepesimu yoqtur; belki atlar baghlaqliq, éshekler baghlaqliq bolup, chédirlar eyni péti turidu, dédi.

¹¹ Derwazidiki pasibanlar shu xewerni towlap élan qilip, padishahning ordisigha xewer yetküzdi.

¹² Padishah kéchisi qopup xizmetkarlirigha: — Men Suriylarning bizge néme qilmaqchi bolghinini silerge dep bérey. Ular bizning acharchiliqta qalghinimizni bilip, leshkergahdin chiqip dalada mökünüwélip: — Israillar sheherdin chiqsa, biz ularni tirik tutup, andin sheherge kireleyimiz, déyishken gep, dédi.

¹³ Xizmetkarliridin biri jawab béríp: — Birnechche kishini sheherde qalghan atlardin beshni élip (ularning aqiwiti bu yerde qalghan Israilning barliq kishiliriningkidin, hetta halak bolghanlarningkidin better bolmaydu!), ularni körüp kélishke eweteyli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular ikki jeng harwisi bilen ulargha qatidighan atlarni teyyar qildi. Padishah ularni Suriylarning qoshunining keynidin ewetip: — Béríp ehwalni körüp kélinglar, dep buyrudi.

¹⁵ Bular ularning izidin Iordan deryasighiche qoghlap bardi; we mana, pütkül yol boyi Suriyler aldirap qachqanda tashliwetken kiyim-kéчек we herxil eswab-üsküniler bilen tolghanidi. Elchiler yénip kélip padishahqa shuni xewer qildi.

¹⁶ U waqıtta xelq chiqip Suriylarning leshkergahidin oljilarni talidi; shuning bilen Perwerdigarning éytqan sözidek, bir xalta aq un bir shekelge, ikki xalta arpa bir shekelge sétildi. ¹⁷ Emdi padishah bilikini tutup mangghan héliqi emeldarni derwazini bashqurushqa teyinlep qoyghanidi. Emdi xalayıq derwazidin *étip chiqqanda* uni dessepcheyliwetti we shuning bilen u öldi. Bu ish padishah Xudaning adimini tutmaqchi bolup, uning aldigha barghanda, del Élisha éytqandek boldi. ¹⁸ Shuning bilen Xudaning adimi padishahqa éytqan shu söz emelge ashuruldi: «Ete mushu waqıtlarda Samariyening derwazisida ikki xalta arpa bir shekelge we bir xalta aq un bir shekelge sétilidu».

¹⁹ Emma héliqi emeldar Xudaning adimige: — «Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq bir ishning bolushi mumkinmu?!» dégenidi. U: — «Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen», dégenidi.

²⁰ Uninggha hem del shundaq boldi; chünki xelq uni derwazida dessep öltürgenidi.

8

Élisha yene bir qétim Shunemlik ayalgha yardem béridu

¹ Élisha özi oghlini tirildürgen ayalgha nesihet qilib: — Sen we öz öydikiliring bilen bérip, qeyerde olturghudek jay tapsang, u yerde turghin; chünki Perwerdigar: — Acharchiliq bolsun, dep békitti. Bu acharchiliq zéminda yette yilghiche tügimeydu, dédi.■

² Shuning bilen u ayal Xudaning adimi éytqandek öz öydikiliri bilen bérip, Filistiylarning yurtida yette yilghiche turdi.

³ We shundaq boldiki, yette yil ötkende, ayal Filistiylarning yurtidin yénip keldi; u padishahtin öyi bilen zéminini özige qayturup bérishni iltimas qilghili bard. ⁴ Shu waqıtta padishah Xudaning adimining xizmetkari Gehazi bilen sözliship uninggha: — Élisha qilghan hemme ulugh emellerni manga bayan qilib bergin, dewatatti. ⁵ We shundaq boldiki, u padishahqa Élishaning qandaq qilib bir ölükni tirildürgenlikini dep bériwatqanda, Élisha oghlini tirildürgen shu ayal padishahtin öz öyi we zéminini qayturup bérishni iltimas qilghili keldi. Gehazi: — I padishah ghoyam, mana, bular men éytqan ayal we Élisha ölümdin tirildürgen oghli del shu, dédi.

⁶ Padishah ayaldin soriwidi, u shu weqeni uninggha dep berdi. Shuning bilen padishah bir aghwatni belgilep: — Uning hemme teelluqatirini yandurup bergin we shuningdek öz yurtidin ketken kúndin tartip bu waqıtqiche yéridin chiqqan hosulning barliq kirimini uninggha bergin, dédi.

Élisha Hazael bilen körüşidu

⁷ Emdi Élisha Suriyening padishahi Ben-Hadad késel yatqinida Demeshqge keldi. Padishahqa: Xudaning adimi bu yerge keldi, dep xewer bérildi. ⁸ Padishah Hazaelge: — Özüng bir sowgha élip, Xudaning adimining aldigha bérip uning bilen körüşüp, u arqiliq Perwerdigardin méning toghramda: «U bu késeldin saqiyamdu, saqaymaydu» dep sorighin, — dédi.■

⁹ Shuning bilen Hazael uning bilen körüşühshke bard. U özi bilen Demeshqtiki herxil ésil mallardin qiriq töge sowgha élip, uning aldigha bérip: «Oghlung Suriyening padishahi Ben-Hadad méni ewetip, bu késeldin saqiyimenmu, saqaymaymenmu?» dep soraydu, — dédi.

¹⁰ Élisha uninggha: — Bérip uninggha: — Choqum saqiyisen, dep éytqin. Lékin Perwerdigar manga qandaqla bolmisun u choqum ölidu, dep wehiy qildi, dédi.

¹¹ Xudaning adimi taki Hazael xijil bolup ketküche uninggha tikilip qarap turdi, andin Xudaning adimi yiglashqa bashlidi.

¹² Hazael: — Ghoyam némishqa yighlayla! dep soridi. U: — Men séning Israillargha qilidighan yaman ishliringni bilimen; chünki sen ularning qorghanalirini köydürüp, yigitlirini qilich bilen öltürüp, ushshaq balilirini chörüp tashlap, hamilidar ayallirining qarnini yériwétisen, dédi.■

¹³ Hazael: — Menki ittek bir qulung néme idim, undaq ulugh ishlarni qilalamtim? Élisha: — Perwerdigar manga séning Suriyening padishahi bolidighanliqingni melum qildi, dédi.

¹⁴ U Élishaning qéshidin chiqip ghoyisining yénigha bard. Ben-hadad uningdin: — Élisha sanga néme dédi, dep soridi. U: — U manga silining toghrilirida, choqum saqiydu, dep éytti, dédi.

¹⁵ Etisi Hazael bir parche bözni élip, sugha chilap padishahning yüzini etti. Shuning bilen u öldi; we Hazael uning ornida padishah boldi.

Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi bolushi atisi bilen 2Tar. 21:2-20

16 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining beshinchi yilida, Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi. □ ■ 17 U padishah bolghanda ottuz ikki yashta bolup, Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi. 18 U Ahabning jemeti qilghandek Israil padishahlirining yolida yürdi (chünki uning ayali Ahabning qizi idi); u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. 19 Lékin Perwerdigar Dawutqa: — Séning bilen oghulliringgha «menggü öchmeydighan chiragh» bérimen dégen wedisi tüpeylidin u Yehudani xarab qilishni xalimidi. □ ■

20 Uning künliride Édom Yehudaning idare qilishigha isyan kötürüp, azad bolup öz aldigha bir padishahliq tiklidi. ■ 21 Shuning bilen Yoram hemme jeng harwiliri bilen yolgha chiqip Zair shehirige ötti. U kéchisi ornidin turup, özini we jeng harwilirining serdarlirini qorshiwalgan Édomlarga hujum qilip, ularni meglup qildi; lékin axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti. □ 22 Shuning bilen Édomlar Yehudaning hökümranlıqidin bügün'giche azad boldi. U waqitta Libnahmu isyan kötürüp azad boldi. 23 Emdi Yoramning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? □ 24 Yoram öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénida depne qilindi. Oghli Ahaziya uning ornida padishah boldi. ■

Ahaziya seltenet qilidu

2Tar. 22:1-6

25 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining on ikkinchi yili, Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya Yehudagha padishah boldi. ■ 26 Ahaziya padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padishahi Omrining qizi idi. ■ 27 Ahaziya Ahabning jemetining yolida yürüp Ahabning jemeti qilghandek, Xudaning neziride rezil bolghanni qildi; chünki u Ahabning küy'oghli bolup uninggha hemjemet idi. 28 Ahabning oghli Yoram Suriyening padishahi Hazael bilen Giléadtiki Ramotta soqushqanda Ahaziya uninggha hemdemliship soqushqa chiqqanidi. Suriyler Yoramni zeximlendürdi. 29 Yoram padishah Ramahda Suriye padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmini dawalitish üçün, Yizreelge yénip keldi. Ahabning oghli Yoram késel bolghachqa, Yehudaning padishahi, Yehoramning oghli Ahaziya uni yoqlighili Yizreelgimu bardı. ■

9

□ 8:16 «Yoram» — «Yehoram»ning bashqa birxil shekli. Mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. «Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi» — démek, Yehoshafat we oghli Yehoram ikkisi teng seltenet qilidu. ■ 8:16 2Tar. 21:4, 5 □ 8:19 «Dawut ... bir chiragh... bérimen» — «1Pad.» 11:36 we izahatni körüng. «Chiragh» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu, elwette; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadıq bolghanliqigha guwahliq bérıdighan «chiragh» bolıdu; (2) Xudaning Dawutqa: Sen arqılıq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulıdu, dep bergen wedıside turıdighanliqigha guwahliq bérıdighan «chiragh» bolıdu. ■ 8:19 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zeb. 132:17-18 ■ 8:20 Yar. 27:40; 2Tar. 21:8 □ 8:21 «Yoram hemme jeng harwiliri bilen...» — «Yoram» yaki «Yehoram». «Zair shehirige ötti» — yeni Iordan deryasidin ötti. «axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti» — eyni tékiste «Yehuda» dégen söz yoq. Lékin mushu yerde «leshkerler» (ıbranıy tilıda «xelq») Yehudiy leshkerlerni körsitse kérek. □ 8:23 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire»ning özi emes, biraq shübhısizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarnı alghan. ■ 8:24 2Tar. 21:19 ■ 8:25 2Tar. 22:1 ■ 8:26 2Tar. 22:2 ■ 8:29 2Pad. 9:15; 22:6, 7

Yehu padishah bolidu

¹ Élisha peyghember peyghemberlarning shagirtliridin birini chaqirip, uninggha: — «Bélingni baghlap bu may qachisini qolunggha élip, Giléadtiki Ramotqa barghin. ■ ² U yerge barghanda Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehuni tépip, öyige kirip, uni öz buraderliri arisidin ornidin turghuzup, ichkiriki öyge bashlap kir. ³ Andin qachidiki mayni béshigha quyup: Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim, dégin; shuni dep bolupla ishikni échip, qéchip chiqqin, hayal bolma» — dédi.■

⁴ Shuning bilen shu yash peyghember yigit Giléadtiki Ramotqa bardi. ⁵ U yerge kelgende, mana, qoshunning serdarliri u yerde olturatti. U: — I serdar, sanga bir sözüm bar, dédi. Yehu: — Qaysimizgha? — dep soridi.

U: — Sanga, i serdar, dédi.

⁶ U qopup öyge kirdi. Yigit béshigha mayni quyup uninggha mundaq dédi: Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Perwerdigarning xelqige, yeni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim. ⁷ Sen öz ghojang Ahabning jemetini yoqitisen; chünki öz qullirim peyghemberlarning qéni üçün we Perwerdigarning hemme qullirining qéni üçün Yizebeldin intişam alay. □ ⁸ Ahabning pütkül jemeti yoqilidu; Ahabning jemetidin Israildiki hemme erkeklerni hetta ajiz yaki méyip bolsun hemmisini halak qilimen. □ ■ ⁹ Men Ahabning jemetini Nibatning oghli Yeroboamning jemetidek we Axiyahning oghli Baashaning jemetidek yoq qilimen. ■ ¹⁰ Itlar Yizebelni Yizreeldiki shu parche yerde yeydu. Héchkim uni depne qilmaydu».

Shuni dep bolupla yigit ishikni échip qéchip ketti. □ ■

¹¹ Yehu öz ghojisining xizmetkarlirining qéshigha yénip chiqqanda, ular uningdin: — Hemme ish tinchliqmu? Bu telwe séni néme ish bilen izdep keptu? — dep soridi.

U ulargha: Siler shu kishi we uning sepsetelirini bilisiler, — dédi.□

¹² Ular: Yalghan éytma! Bizge dep bergine! déwidi, u: — U manga mundaq-mundaq dep, Perwerdigar mundaq deydu: — «Séni Israilning üstide padishah bolushqa mesih qildim» dep éytti — dédi.

¹³ Shuning bilen ularning hemmisi tonlirini sélip, pelempeyde yéyip uninggha payandaz gildi. Ular kanay chélip: «Yehu padishah boldi!» dep jakarlashti.

¹⁴ Shuning bilen Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehu Yoramni qestlimekchi boldi. U waqitta Yoram bilen barliq Israillar Giléadtiki Ramotta turup, u jayni Suriyening padishahi Hazaelning hujumidin muhapizet qiliwatatti. ¹⁵ Emdi Yoram padishah Suriyening padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylernin yégen zexmidin saqiyish üçün Yizreelge yénip kelgenidi. Yehu bolsa özige *egeshkenlerge*: Silerge layiq körünse, Yizreelge bérip xewer bergüdek héchkimni sheherdin qachurmanglar, dégenidi.■

¹⁶ Yehu bir jeng harwisini heydep Yizreelge bardi, chünki Yoram u yerde késel bilen yatqanidi (Yehudaning padishahi Ahaziya Yoramni yoqlighili chüshüp kelgenidi).

¹⁷ Emdi közetchi Yizreelning munarida turup, Yehu qatarliq bir top ademlerni kördi. U: «Bir top ademlerni kördüm» dédi. Yoram: Bir atliq kishini ularning aldigha ewetinglar, u ulardin: — Hemme ish tinchliqmu? — dep sorisun, dédi. ¹⁸ Shuning bilen atliq bir kishi ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, — dédi. Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi,

■ 9:1 1Pad. 19:16 ■ 9:3 2Tar. 22:7 □ 9:7 «Yizebeldin **intişam alay**» — ibraniy tilida «Yizebelning qolidin intişam alay». □ 9:8 «hemme **erkekler**» — ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dep ipadilinidu. «ajiz yaki méyip bolsun hemmisini» — bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ 9:8 1Pad. 21:21 ■ 9:9 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ 9:10 «Yizreeldiki **shu parche yer**» — Ahab padishah Nabottin qestlep taritiwalghan yerni körsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni körüng. ■ 9:10 1Pad. 21:23 □ 9:11 «sepseteliri» — yaki peqet «gepliri». ■ 9:15 2Pad. 8:29

lékin qaytip kelmidi» — dédi.

¹⁹ Shuning bilan u yene bir atliq kishini mangdurdi. U ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilan néme karing? Burulup méning keynimdin mang, dédi.

²⁰ Kózetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi. Emdi ularning harwa heydishi Nimshining oghli Yehuning heydishidek iken, chünki u telwilerche heydeydu, dédi.

²¹ Yoram: — Harwini qétinglar, dep buyruwidi, uning jeng harwisini qétip teyyarlidi. Andin Israilning padishahi Yoram bilan Yehudaning padishahi Ahaziya, herbiri öz jeng harwisigha olturup, Yehuning aldigha bérishqa chiqti; ular uning bilan Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti. □

²² Yoram Yehuni körgende, «I Yehu, hemme ish tinchliqmu? dep soridi. U: — Anang Yizebelning qilghan buzuqchiligi we jadugerliki shunche jiq tursa, qandaqmu tinchliq bolidu?! — dédi. □

²³ Shuning bilan Yoram harwini yandurup Ahaziyağa: «I Ahaziya, asiqliq!» dep warqirap beder qachti.

²⁴ Yehu oqyasini qoligha élip, oq sélip Yoramning *keyni teripidin* uning ikki mürisining ariliqidin atti. Ya oqi uning yürikidin téship chiqti we u öz harwisigha yiqilip chüshti.

²⁵ Yehu öz yénidiki emeldari Bidkargha: Uni élip Yizreellik Nabotning étizliqigha tashlighin. Yadingda bolsunki, men bilan sen uning atisi Ahabning keynidin bille mangghanda, Perwerdigar uning toghrisida mundaq bir höküm-wehiyni éytqan: —□

²⁶ «Men tünügün Nabotning qéni bilan uning oghullirining qénini kördüm, deydu Perwerdigar: Mana bu *qan qerzini* del bu étizliqta sanga yandurimen, deydu Perwerdigar». Emdi Perwerdigarning shu sözi boyiche, uni élip shu yerge tashlighin, — dédi. ■

²⁷ Yehudaning padishahi Ahaziya buni körgende «Baghdiki rawaq yoli» bilen qachti. Lékin Yehu uning keynidin qoghap: «Uni étinglar!» dep buyruwidi, ular uni Ibléamning yénida, Gur égizlikige chiqqan yolda atti. U Megiddoghiche qéchip u yerde öldi. □ ■ ²⁸ Shuning bilan uning xizmetkarliri uning jesitini jeng harwisigha sélip, Yérusalémğa élip bérip, «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénigha öz qebriside depne qildi ²⁹ (Ahabning oghli Yoramning seltenitining on birinchi yilida Ahaziya Yehudagha padishah bolghanidi).

³⁰ Yehu emdi Yizreelge keldi, Yizebel shuni anglap közlige sürme sürüp, chachlirini tarap, dérizidin qarap turatti. ³¹ Yehu derwazidin kirgende u uninggha: I Zimri, öz ghojangning qatili, hemme ish tinchliqmu? — dep soridi. □ ■

³² Yehu béshini kötürüp, dérizige qarap turup: — Men terepte turidighan kim bar? dep soriwidi, ikki-üch aghwat dérizidin uninggha qaridi.

³³ U: Shu ayalni töwen'ge tashlanglar, déyishigila, ular uni töwen'ge tashlidi. Shuning bilan uning qéni hem tamgha hem atlargha chéchildi. U uni atlirigha dessitip üstidin ötüp ketti.

³⁴ Andin u öyge kirip yep-ichkendin kéyin: Bu leniti ayalning jesitini tekshürüp, uni depne qilinglar. Chünki némila bolmisun u padishahning melikisidur, dédi. ■ ³⁵ Lékin ular uni depne qiliwéteyli dep bériwidi, uning bash söngiki, ayaghliri we qolining alqinidin bashqa héch yérini tapalmidi.

□ **9:21** «ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti» — «1Pad.» 21:1-24ni körüng. □ **9:22** «buzuqchiliq» — mushu yerde hem zinaxorluqning özi hem köchme menide butpereslikni körsetse kérek. □ **9:25** «...mundaq bir höküm-wehiyni éytqan» — ibraniiy tilida «...mundaq bir yükni salghan». Adette «yük» Xudaning hökümi yaki jazasini jakarlaydighan wehiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19 □ **9:27** ««Baghdiki rawaq yoli» bilen» — yaki «Beyt-Haggan'gha baridighan yol bilen». ■ **9:27** 2Tar. 22:7-9 □ **9:31** «Zimri» — 44 yil ilgiri Israil padishah Elahdin yüz örüp uni öltürgen. «1Pad.» 16:9-20ni körüng. ■ **9:31** 1Pad. 16:18 ■ **9:34** 1Pad. 16:31

³⁶ Ular yénip kélip bu xewerni uninggha dégende u: — Bu ish Perwerdigar Öz quli Tishbiliq Iliyas arqiliq éytqan munu sözining emelge ashurulushidur: — «Itlar Yizreeldiki shu parche yerde Yizebelning göshini yeydu. ■ ³⁷ Yizebelning ölüki sirtta, Yizreeldiki shu parche yerde qighdek yéyilip kétidu we shuning bilen héchkim: «U Yizebel iken» déyelmeydu» — dédi.

10

Yehu Ahabning jemetidikilerni yoqitidu

¹ Emdi Samariyede Ahabning yetmish oghli bar idi. Yehu xetlerni yézip Samariyege, yeni Yizreeldiki emeldar-aqsaqallargha we Ahabning jemetidiki pasibanlarga ewetti. Xetlerde mundaq déyildi: —

² «Siler bilen bille ghojaglarning oghulliri, jeng harwiliri bilen atlar, qorghanlıq sheher we sawut-qorallarmu bardur; shundaq bolghandin kéyin bu xet silerge tegkende, ³ öz ghojaglarning oghulliridin eng yaxshisini tallap, öz atisining textige olturghuzup, ghojaglarning jemeti üçün soqushqa chiqinglar!».

⁴ Lékin ular dekke-dükkige chüshüp intayin qorqushup: Mana ikki padishah uning aldida put tirep turalmighan yerde, biz qandaqmu put tirep turalaymiz? — déyishti.

⁵ Shuning bilen orda béshi, sheher bashliqi, aqsaqallar bilen pasibanlar Yehugha xewer yetküzüp: Biz séning qulliringimiz; sen hernéme buyrusang shuni qilimiz; héchkimni padishah qilmaymiz. Sanga néme muwapiq körünse shuni qilghin, dep éytti.

⁶ Yehu ikkinchi xetni yézip, xette: — «Eger men terepte bolup, méning sözlirimge kirishke razi bolsanglar öz ghojaglarning oghullirining bashlirini élip, ete mushu waqitta Yizreelge, méning qéshimgha ularni keltürünglar. Emdi padishahning oghulliri yetmish kishi bolup, özlirini baqqan sheherning ulughlirining qéshida turatti. □ ⁷ Xet ulargha tegkende ular shahzadilerni, yetmisheylennening hemmisini öltürüp, bashlirini séwetlerge sélip, Yizreelge Yehugha ewetti. ⁸ Bir xewerchi kélip Yehugha: Ular shahzadilerning bashlirini élip keldi, dep xewer bergende, u: Ularni ikki döwe qilip, derwazining aldida ete etigen'giche qoyunglar, dédi.

⁹ Etigende u chiqip, u yerde turup pütkül xalayıqqa: Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?

□ ¹⁰ Emdi shuni bilinglarki, Perwerdigarning héch sözi, yeni Perwerdigar Ahabning jemeti toghrisida éytqinidin héchbir söz yerde qalmaydu. Chünki Perwerdigar Öz quli Iliyas arqiliq éytqinigha emel qildi, — dédi.■

¹¹ Andin kéyin Yehu Yizreelde Ahabning jemetidin qalghanlarning hemmisi, uning teripidiki barliq erbablar, dost-aghiniliri we kahinlirini héch kimni qaldurmay öltürdi.

¹² Andin u ornidin turup, Samariyege bardı. Yolda kétéwétip «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke yetkende □ ¹³ Yehu Yehuda padishahi Ahaziyaning qérindashliri bilen uchrashtı. U ulardin: Siler kim? — dep sorıdı.

«Ahaziyaning qérindashliri, padishahning oghulliri we xanishning oghulliridin hal sorighili barimiz, dédi.□ ■

■ 9:36 1Pad. 21:23 □ 10:6 «bashlirini élinglar» — Yehuning telipi belkim qesten müjmel déyilgenidi. Ibraniy tilida «bashlirini élish» dégenlik «özlirini élip kélish» yaki «öltürüş» dégen ikki bisliq menide idi. Aqsaqallar we pasibanlar padishahning oghullirini öltürgendin kéyin, Yehu ularni «Ular men bilen teng bu ishlargha mes'ul» dep körsiteleytti.

□ 10:9 «Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?» — Yehu hiyligerlik bilen sheherdiki we Yizreeldiki emeldarlarni men terepte turidu, men bilen teng mushu ishlargha mes'ul, dep xalayıqqa körsetmekchi. ■ 10:10 1Pad. 21:19, 21, 29 □ 10:12 ««padichilargha tewe Beyt-Eked»ke» — yaki «qoy padichilar yighilidighan jay»gha...» □ 10:13 «hal sorighili barimiz» — ibraniy tilida «hal sorighili chüshimiz». ■ 10:13 2Tar. 22:8

14 U: Ularni tirik tutunglar! dep buyrudi. Andin ademliri ularni tirik tutti, andin hemmisini Beyt-Ekedning quduqining yénida öltürüp, ularning héch birini qoymidi. Ular jemiyy qiriq ikki adem idi. 15 U u yerdin kétip barghanda uning aldigha chiqqan Rekabning oghli Yehonadabqa yoluqti. U uninggha salam qilip: Méning könglüm sanga sadiq bolghandek, séning könglüngmu manga sadiqmu? – dédi.

Sadiq, dédi Yehonadab.

Yehu: – Undaq bolsa qolungni manga bergin, dédi. U qolini bériwidi, Yehu uni jeng harwisigha élip chiqip, öz yénida jay bérip □ 16 uninggha: Men bilen bérip, Perwerdigargha bolghan qizghinliqimni körgin, dédi. Shuning bilen u uni jeng harwisigha olturghuzup heydep mangdi.

17 U Samariyege kelgende Ahabning jemetidin Samariyede qalghanlarning hemmisini qirip tügetküche öltürdi. Bu ish Perwerdigarning Ilyasqa éytqan sözining emelge ashurulushi idi. ■

Yehuning Baal dégen butning kahin-peyghemberlirini qetl qilishi

18 Andin Yehu hemme xalayıqni yighdurup, ulargha mundaq dédi: – Ahab Baalning xizmitini az qilghan, lékin Yehu uning xizmitini köp qilidu. 19 Buning üçhün Baalning barliq peyghemberlirini, uning qulluqida bolghanlarning hemmisi bilen barliq kahinlirini manga chaqiringlar; héchkim qalmisun, chünki Baalgha chong qurbanliq sun'ghum bar; herkim hazir bolmisa jénidin mehrum bolidu, dédi. Lékin Yehu bu ishni baalpereslerni yoqitish üçhün hiyligerlik bilen qildi.

20 Shuning bilen Yehu: Baalgha xas bir héyt békitinglar, déwidi, ular shundaq élan qildi.

21 Yehu pütkül Israilgha teklipe ewetkende, barliq baalperesler keldi; ulardin héchbiri kem qalmay keldi. Ular Baalning butxanisigha kirdi; shuning bilen Baalning butxanisi bu béshidin yene bir béshighiche liq toldi. 22 U *murasim* kiyimi bégige: Hemme Baalpereslerge *ibadet* kiyimlirini echiqip ber, déwidi, u kiyimlerni ulargha echiqip berdi.

23 Yehu bilen Rekabning oghli Yehonadab Baalning butxanisigha kirip baalpereslerge: Tekshürüp béqinglar, bu yerde Perwerdigarning bendiliridin héchbiri bolmिसun, belki peqet baalperesler bolsun, dédi.

24 Ular teshekkür qurbanliqliri bilen köydürme qurbanliqlarni ötküzgili kirdi. Yehu seksen adimini téshida qoyup ulargha: Men silerning ilkinglarga tapshurghan bu ademlerdin birsi qolunglardin qéchip ketse, jénining ornida jan bérisiler, dédi. □

25 Ular köydürme qurbanliqni ötküzüp bolushighila, Yehu orda pasibanliri we serdarlarga: Kirip ularni qetl qilip, héchkimni chiqqili qoymanglar, dep buyrudi. Shuning bilen orda pasibanliri bilen serdarlar ularni qilich bisi bilen qetl qilip, ölüklerni shu yerge tashliwetti. Andin Baalning butxanisining ichkirige kirip 26 but tüwrüklerni Baalning butxanisidin élip chiqip köydürüwetti. 27 Ular yene Baalning tüwrük-heykilini chéqip, Baalning butxanisini yiqitip uni bugün'ge qeder hajetxanigha aylandurdi. 28 Yehu shu yol bilen Baalni Israil ichidin yoq qildi.

Yehuning seltenitining xulasisi

29 Yehu Nibatning oghli Yeroboamning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliridin, yeni Beyt-El bilen Dandiki altun mozay butliridin özini yighmidi. ■ 30 Perwerdigar

□ 10:15 «sanga sadiq» — ibraniy tilida «könglüngge sadiq» dep ipadilinidu. «sanga sadiq bolghandek» — yaki «sanga durus bolghandek». «manga sadiqmu» — yaki «manga durusmu». Bu ayettiki «Rekabning oghli Yehonadab» «Yer.» 35:1-16de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab (Yonadab)»qa oxshash adem bolushi mumkin. ■ 10:17 2Tar. 22:8 □ 10:24 «teshekkür qurbanliqliri» — yaki peqet «qurbanliqlar». ■ 10:29 1Pad. 12:28

Yehugha: Sen obdan qilding; Méning nezirimge muwapiq körün'ginini ada qilip, Ahabning jemetige könglümdiki hemme niyetni beja qilip pütüzgining üçün, séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dédi.■

³¹ Lékin Yehu pütün qelbidin Israilning Xudasi Perwerdigarning muqeddes qanunida méngishqa köngül bölmidi; u Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboamning gunahliridin néri turmidi.

³²⁻³³ Shu künlerde Perwerdigar Israilning zéminini késip-késip azaytishqa bashlidi. Chünki Hazael Iordan deryasining meshriq teripidin bashlap Israilning chégraliridin bösüp ötüp ulargha hujum qildi; u barliq Giléad yurtini, Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip Giléadtin ötüp Bashan'ghiche, Gad, Ruben we Manassehning barliq yurtlirini ishghal qildi.

³⁴ Emdi Yehuning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

³⁵ Yehu öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yehohaz uning ornida padishah boldi. ³⁶ Yehuning Israilning üstide Samariyede seltenet qilghan waqti yigirme sekkiz yil idi.

11

Xanish Ataliyaning öltürülüşhi

2Tar. 22:10-12; 23:1-21

¹ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, barliq shah neslini öltürüşke qozghaldi.■

² Lékin Yoram padishahning qizi, yeni Ahaziyaning singlisi Yehoshéba öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Yoash shu yol bilen Ataliyadin yoshurup qélinip öltürülmidi. ³ Andin kéyin *inik anisi* bilen Perwerdigarning öyide alte yilghiche yoshurunup turdi. Shu waqitlarda Ataliya zéminda seltenet qildi.

⁴ Yettinchi yili Yehoyada adem ewetip Kariylar hem orda pasibanlirining yüzbéshilirini Perwerdigarning öyige chaqirtip kélip, ular bilen ehde qilishti. U ulargha Perwerdigarning öyide qesem ichküzüp, padishahning oghlini körsetti. □ ■ ⁵ Andin ulargha buyrup: Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen üchtin biri padishahning ordisida pasibanliq köziti qilsun. ⁶ Üchtin biri Sür dégen derwazida tursun we üchtin biri orda pasibanlar hoylisining keynidiki derwazida tursun; shundaq qilip siler orda üçün pasibanliq qilisiler. □ ⁷ Shabat künide pasibanliq nöwitini qilip bolghan üchtin ikki qismi Perwerdigarning öyide padishahning qéshida pasibanliq qilsun. ⁸ Siler padishahning etrapida turup, herbiringlar qolunglarga öz qoralinglarni élip, kimdekim sépinglardin ötkili urunsa uni öltürünglar; padishah chiqip-kirse uning bilen bille yürünglar, dédi.

⁹ Yüzbéshilar kahin Yehoyada barliq tapilghanlirini beja keltürüshti; herbir yüzbéshi öz ademlirini, hem shabat künide pasibanliq nöwitige kelgenlerni hem pasibanliq nöwitidin yan'ghanlarni qaldurup qaldi; andin Yehoyada kahinning qéshigha keldi. ■ ¹⁰ Kahin bolsa Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqanlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.

■ **10:30** 2Pad. 15:12 ■ **11:1** 2Tar. 22:10 □ **11:4** «Kariylar» — belkim bir türküm chetellik leshkerlerni körsitidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6** «Sür dégen derwazi» — yaki «Ul derwazisi». ■ **11:9** 2Tar. 23:8

¹¹ Orda pasibanliri tizilip, herbiri öz qolida qoralini tutup, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche qurban'gah bilan ibadetxanini boylap padishahning etrapida turdi. ¹² Yehoyada shahzadini otturigha chiqirip uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, padishah bolushqa *xushbuy may bilen* mesih qildi. Hemmeylen chawak chélip: — «Padishah yashisun!» dep towlashti.

¹³ Ataliya orda pasibanliri bilen xelqning towlashlirini anglighanda, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi. ¹⁴ U qariwidi, mana padishah qaide-resim boyiche tüwrükning yénida turatti. Padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi; barliq yurt xelqi shadlinip, kanay chélishatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

¹⁵ Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilargha: Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshe qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — U Perwerdigarning öyide öltürülmisun, dep éytqanidi.

¹⁶ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; we u padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi. □

¹⁷ Yehoyada: — «Perwerdigarning xelqi bolayli» dep Perwerdigarning we padishah bilen xelqning otturisdin bir ehde toxtatti; padishah bilen xelqning otturisdin hem bir ehde baghlendi. ■ ¹⁸ Andin barliq zémindiki xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi. Andin kéyin *Yehoyada* kahin Perwerdigarning öyige pasibanlarni teyinlidi. ¹⁹ Andin u yüzbéshilar, Kariylar, orda pasibanliri we yurtning hemme xelqini özi bilen élip kélip, padishahni Perwerdigarning öyidin bashlap chüshüp, ordidiki «Pasibanlarning derwazisi»din padishahning ordisigha kirgüzdi; Yoash padishahliq textige olturdi.

²⁰ Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani padishahning ordisining yénida qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

Yehoash Yehudagha padishah bolidu

2Tar. 24:1-27

²¹ Yehoash yette yashqa kirgende padishah boldi.

12

¹ Yehuning seltenitining yettinchi yilida Yehoash padishah boldi; u qiriq yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Beer-Shébalıq Zibiyah idi. □ ² Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. □ ³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip

□ **11:16** «ular uninggha yol boshitip ... at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi» — yaki «ular uni tutup padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, shu yerde uni öltürdi». ■ **11:17** *2Tar. 23:16*

□ **12:1** «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli. □ **12:2** «Yehoash **Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, ... durus bolghanni qildi.**» — bu sözge qarighanda Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («*2Tar.*» 24:17-27ni körüng).

qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.□

⁴Yehoash kahinlarga: — Perwerdigarning öyige Xudagha atalghan hemme pul, jümlidin royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli we herkim ixtiyari bilen Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen hemme pulni □ ■ ⁵ kahinlar xezinichilerdin tapshuruwélip Perwerdigarning öyining qaysi yéri buzulghan bolsa, shu pulni ishlitip shularni ongshisun, dédi.□

⁶Lékin Yehoash padishahning seltenitining yigirme üçinchi yilighiche, kahinlar ibadexanining buzulghan yerlirini téxiche onglimighanidi. ⁷ Andin Yehoash padishah Yehoyada kahin we bashqa kahinlarni chaqirip ularga: — Némishqa ibadexanining buzulghan yerlirini ongshimidinglar? Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadexanining buzulghan yerlirini onglatmanglar, dédi.□

⁸ Shuning bilen kahinlar maqul bolushup: Biz buningdin kéyin xelqtin pul almaymiz hem özimiz ibadexanining buzulghan yerlirimu ongshimaymiz, dédi.

⁹ Emdi Yehoyada kahin bir sanduqni élip chiqip, yapquchidin bir töshük téship uni qurban'gahning yénigha qoydi; kishiler Perwerdigarning öyige kirgende, u ong terepte turatti. Derwazigha qaraydighan kahinlar Perwerdigarning öyige keltürülgen barliq pulni uninggha salatti. ¹⁰ We shundaq bolattiki, ular sanduqta köp pul chüshkenlikini körse, padishahning katipi bilen bash kahin ibadexanigha chiqip, Perwerdigarning öydiki pulni xaltigha chigip, sanap qoyatti. ¹¹ Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish bashlirigha ölchep-hésablap béretti. Ular bolsa uni Perwerdigarning öyini ongshaydighan yaghachchi bilen tamchilar, ¹² tashchilar bilen tashtirashlarga béretti. Ular mushu pulni Perwerdigarning öyining buzulghan yerlirini ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwélishqa, shuningdek ibadexanini ongshashqa we hemme bashqa chiqimgha ishletti. □ ¹³ Lékin Perwerdigarning öyige keltürülgen pul ibadexanigha atilidighan kümüş qacha-quchilar, pichaqlar, piyaliler, kanaylar, ya altundin yaki kümüshtin yasalghan bashqa herqandaq nersilerni yasitishqa ishletilmeytti. ¹⁴ Ular belki shu pulni ish béshilirigha bérip, Perwerdigarning öyini ongshitatti. ¹⁵ Ular pulni ish béjirgüchilerning ishlemchilerge teqsim qilip bérishi üçün tapshuratti; lékin uning hésawatini qilmaytti; chünki bular insap bilen ish qilatti. ¹⁶ Lékin itaetsizlik qurbanliqi puli bilen gunah qurbanliqigha munasiwetlik pullar Perwerdigarning öyige élip kelinmeytti; u kahinlarga tewe idi.

¹⁷ U waqitta Suriye padishahi Hazael Gat shehirige hujum qilip, uni ishghal qildi. Andin Hazael Yérusalémgha hujum qilishqa yüzlendi. ■ ¹⁸ Shuning bilen Yehudaning padishahi Yehoash öz ata-bowiliri bolghan Yehuda padishahliri Yehoshafat, Yoram we Ahaziya Perwerdigargha teqdim qilghan hemme muqeddes buyumlarni, we özi teqdim

□ **12:3 «yuqiri jaylar»** — Tewrattiki «Kan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillarga: Birs Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilling tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). □ **12:4 «royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli»** — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni körüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5 «kahinlar xezinichilerdin...»** — yaki «kahinlar öz tonushliridin...». «Kahinlar» — ibraniiy tilida «Herbir kahin...» déyilidu — démek, herbir kahinning bu ishqa bolghan ayrim mes'uliyiti barliqi sel tekitlinidu. □ **12:7 «...Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadexanining buzulghan yerlirini onglatmanglar»** — bu sözge qarighanda kahinlar héch bolmighanda ibadexanini ongshitish xizmitide mes'uliyetsizlik qilghan bolsa kérek. Bu sözlerdin ular mushu pullarni xiyamet qilghanliqi natayin. Bashqa birxil terjimisi: «Muningdin bashlap ibadexanining buzulghan yerlirini onglitish meqsitide bashqa xezinichilerdin pul almanglar». 8-ayet bizning terjimimizge masraq kélidu. □ **12:12 «tashtirashlar»** — yeni tash neqishchiler idi. ■ **12:17** 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23

qilghanlirini Perwerdigarning öyi hem padishahning ordising xeziniliridin izdep tapqan barliq altun'gha qoshup, hemmisini Suriyening padishahi Hazaelge ewetti; andin Hazael Yérusalémdin chékindi.■

¹⁹ Yoashning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□

²⁰ Emdi *Yehoashning* xizmetkarliri uninggha qest qilip Silla dawini teripidiki Millo qel'eside uni öltürdi. ■ ²¹ Uning xizmetkarliridin Shiméatning oghli Yozaqar we Shome-rning oghli Yehozabad uni zeximlendürdi, shuning bilen u öldi. U öz ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Oghli Amaziya uning ornida padishah boldi.

13

Yehoahaz Israil üstidin höküm süridu

¹ Ahaziyaning oghli, Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining yigirme üçinchi yili, Yehuning oghli Yehoahaz Samariyede Israilgha padishah bolup, Samariyede on yette yil seltenet qildi. ² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirigha egiship mangdi; u ulardin héch chiqmidi. ³ Buning üçün Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi; u ularni Suriyening padishahi Hazaelning we Hazaelning oghli Ben-Hadadning qoligha tapshurup berdi.

⁴ Yehoahaz Perwerdigardin rehim tilidi; we Perwerdigar Israilning qisilip qalghanliqini körüp duasigha qulaq saldi. Chünki Suriyening padishahi ulargha zulum qiliwatatti.

⁵ Perwerdigar Israilgha bir qutquzghuchi teyinlidi; shuning bilen ular Suriylarning qolidin azad bolup qutuldi. Kéyin Israil yene burunqidek öz öy-chédirliride makanlashti. ⁶ Lékin ular Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboam jemetining gunahliridin chiqmidi; ular yenila shu yolda mangatti. Hetta Samariyede bir «Asherah» butmu qalghanidi.□

⁷ *Suriyening padishahi* Yehoahazgha peqet ellik atliq leshkerni, on jeng harwisi bilen on ming piyade eskirinila qaldurghanidi. Chünki u Yehoahazning *qoshunini* yoqitip xamandiki topa-changdek qiliwetkenidi.

⁸ Emdi Yehoahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ⁹ Yehoahaz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yoash ornida padishah boldi.

Yoash Samariye üstidin höküm süridu ... «Yoash»ning bashqa shekli «Yehoash»

¹⁰ Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining ottuz yettinchi yilida Yehoahazning oghli Yehoash Samariyede Israilgha padishah bolup, on alte yil seltenet qildi. □ ¹¹ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchqaysisini tashlimidi; u shu yolda mangatti.

¹² Emdi Yoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ¹³ Yoash ata-bowilirining arisida uxlidi

■ 12:18 2Pad. 18:15 □ 12:19 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» uningdin köp uchurlar alghanidi. ■ 12:20 2Pad. 14:5 □ 13:6 ««Asherah» butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. □ 13:10 «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli.

we Yeroboam uning textige olturdi. Yoash Samariyede Israilning padishahliri arisida depne qilindi.

Élishaning axirqi béshariti

¹⁴ Élisha öz ejilini yetküzidighan késel bilen yatti. Israilning padishahi Yoash uning qéshigha kélip uning yüzige éngiship yiglap: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» dep peryad kótürdi. □ ■

¹⁵ Élisha uninggha: Bir ya bilen ya oqlirini keltürgin, dédi. U ya bilen ya oqlirini keltürgende ¹⁶ Élisha Israilning padishahigha: Qolungni yagha sélip tutqin, dédi. U qolini qoyghanda Élishamu qollirini padishahning qollirining üstige qoyup, uninggha: ¹⁷ — Meshriq tereptiki dérizini achqin, dédi. U uni achqanda Élisha: Atqin, dédi. U étiwidi, Élisha uninggha: Mana bu Perwerdigarning nusret ya oqi, yeni Suriyening üstidin nusret qazinidighan ya oqidur. Sen Suriylerni yoqatquche Afeqte ular bilen jeng qilisen, dédi. ■

¹⁸ Andin u: — Ya oqlirini qolunggha alghin, dédi. Ularni alghanda, Élisha Israilning padishahigha: Ular bilen yerge urghin, dédi. U üç qétim urup toxtidi. ¹⁹ Xudaning adimi uninggha achchiqlinip: Sen besh-alte qétim urushunggha toghra kéletti. Shundaq qilghan bolsang, sen Suriylerni urup yoqitip üzül-késil meghlup qilatting; lékin emdi Suriylerni urup, peqet üç qétimla meghlup qilalaysen, dédi.

²⁰ Élisha ölüp depne qilindi.

Emdi her yili, yil béshida Moablardin top-top bulangchilar yurtqa parakendichilik salatti. ²¹ Bir küni shundaq boldiki, xelq bir ölgen ademni yerlikige qoyuwatqanda, mana, ular bir top bulangchilarni körüp qaldi, ular jesetni Élishaning görige tashlidi. Jeset Élishaning ustixinigha tegkende, u tirilip, qopup tik turdi.

²² Emma Suriyening padishahi Hazael bolsa Yehoahazning hemme künliride Israilgha zalimlik qilatti. ²³ Lékin Perwerdigar ulargha méhriban bolup ich aghritatti; Ibrahim bilen Ishaq we Yaqupqa baghlighan ehdisi tüpeylidin U ulargha iltipat qilip, ularni бүгүн'ge qeder halak qilmay, Öz huzuridin chiqiriwétishni xalimighanidi.

²⁴ Suriyening padishahi Hazael öldi we oghli Ben-Hadad uning ornida padishah boldi.

²⁵ Andin kéyin Yehoahazning oghli Yehoash Hazaelning oghli Ben-Hadadning qolidin Hazael öz atisi Yehoahazdin jengde tartiwalghan sheherlerni yanduruwaladi. Yehoash uni urup, üç qétim meghlup qilip, shuning bilen Israilning sheherlirini yanduruwaladi.

14

Amaziyaning Yehudagha bolghan selteniti

2Tar. 25:1-28

¹ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yoashning seltenitining ikkinchi yilida *Yehudadiki* Yoashning oghli Amaziya Yehudagha padishah boldi. ² Padishah bolghanda u yigirme besh yashqa kirgenidi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisi Yérusaléqliq Yehoaddan idi. ■

³ Amaziya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti, lékin ejdadi Dawut qilghandek emes, belki atisi Yoashning barliq qilghanliri boyiche ish köretti. □ ⁴ Peqet

□ **13:14** «Israilning jeng harwisi» — yaki «Israilning jeng harwiliri». «Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» — dégen ibare belkim padishahning Élisha peyghemberge bolghan hörmitini bildüretti — Élisha peyghember (Iliyas peyghemberdek) Israilgha hem bashpanah hem özi «bir kishilik qoshun»dek bolup kelgenidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12

■ **13:17** 1Pad. 20:30 ■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3** «ejdadi Dawut» — ibraniiy tilida «atisi Dawut».

«yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xush-buy yaqatti.

⁵ We shundaq boldiki, selteniti uning qolida muqim bolghanda, u padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi. ⁶ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Atilarni oghulliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ya oghullirini atiliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgüchilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi. ■

⁷ U «Shor wadisi»da Édomiyıldin on ming eskerni öltürdi we jeng qilip Sélani ishghal qilip uni Yoqteel dep atidi; bügün'giche u shundaq atilip kelmekte. ⁸ Andin keyin Amaziya Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yehoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüsheyli» dédi.

⁹ Israilning padishahi Yehoash Yehudaning padishahi Amaziyağa elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: — «Liwandiki tiken Liwandiki kédır derixige söz ewetip: Öz qizingni oghlumğa xotunluqqa bergin, dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁰ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip ketting. Emdi yayrap pexirlen, biraq öyde qalghin; némishqa béshingğa külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» □

¹¹ Emma Amaziya qulaq salmidi. Israilning padishahi Yehoash jengge chiqti; shuning bilen u Yehudaning padishahi Amaziya bilen Yehudadiki Beyt-Shemeshte uchriship soqushti. ¹² Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti. ¹³ We Israilning padishahi Yehoash Beyt-Shemeshte Ahaziyaning newrisi, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziyanı esir qilip, Yérusalémğa élip bardı; u Yérusalémning sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti. □

¹⁴ U Perwerdigarning öyidin hemde padishahning ordısidiki xezinidin tépilghan barlıq altun-kümüş, hemme qacha-quchılarnı bulıwaldı we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti. ¹⁵ Emma Yehoashning bashqa ishliri hem qilghanlırining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining Tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁶ Yehoash öz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede Israilning padishahlirining arisida depne qilindi. Oghli Yeroboam uning ornigha padishah boldi. ¹⁷ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yehoash ölgendın keyin, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yıl ömür kördi. ¹⁸ Emdi Amaziyaning bashqa emelliri hem qilghanlırining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ¹⁹ U Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi, Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip u yerde uni öltürdi. ■ ²⁰ Andin ular uni atlargha artip Yérusalémğa élip bardı. U Yérusalémda ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. ²¹ Yehudaning barlıq xelqi uning on alte yashqa kirgen oghli Azariyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qıldı ■ ²² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin keyin, Élat

■ 14:6 Qan. 24:16; Ez. 18:20 □ 14:10 «Némishqa béshingğa külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning omumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédırdek ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablighili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi. □ 14:13 «töt yüz gezlik...» — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi. ■ 14:19 2Tar. 25:27 ■ 14:21 2Tar. 26:1

shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi).□

Yeroboam II-ning Israil üstige padishah bolushi

²³ Yehudaning padishahi Yoashning oghli Amaziyaning seltenitining on beshinchi yilida, Israilning padishahi Yehoashning oghli Yeroboam höküm sürüşke bashlap, Samariyede qiriq bir yil seltenet qildi. ²⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchbirini tashlimidi.

²⁵ Israilning Xudasi Perwerdigarning öz quli Gat-Heferlik Amittayning oghli Yunus *peyghember* arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, u *shimalda* Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip *jenubta* «Arabah déngizi»ghiche Israilning chégralirini kéngeytip eslige keltürdi. □ ■ ²⁶ Chünki Perwerdigar Israilning tartqan azablrining intayin qattiq ikenlikini kördi; ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi. □ ²⁷ Perwerdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoqitimen» dégen emes idi; shunga U Yehoashning oghli Yeroboamning qoli bilen ularni qutquzdi.

²⁸ Emdi Yeroboamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning seltenitining qudriti we qandaq jeng qilip, esli Yehudagha tewe bolghan Demeshq bilen Xamatni yanduruwalghanliqi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Yeroboam ata-bowiliri, yeni Israilning padishahlirining arisida uxlidi we oghli Zekeriya uning ornida padishah boldi.

15

Azariya – yeni Uzziya – Yehudagha seltenet qilidu

2Tar. 26:1-23

¹ Israilning padishahi Yeroboamning seltenitining yigirme yettinchi yilida Amaziyaning oghli Azariya Yehudaning padishahi boldi. □ ■ ² On alte yashqa kirgende padishah bolup Yérusalémda ellik ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, u Yérusalémliq idi. ■ ³ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ Emma Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti we padishahning oghli Yotam ordini bashqurup yurtning xelqining üstige höküm süretti.□

⁶ Azariyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ⁷ Azariya ata-bowilirining arisida uxlidi; kishiler uni «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining arisida depne qildi. Oghli Yotam uning ornida padishah boldi.

Israil üstige yene birnechche padishah qisqa waqit seltenet qilidu

□ **14:22** «padishah ...Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi» — yaki «padishah atisi öz ata-bowilirining arisida uxligandin kéyin, Azariya Élat shehirini qaytidin yasap uni Yehudagha yene tewe qildi» □ **14:25** «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». «Arabah déngizi» — «Ölük déngiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26** «ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi» — bashqa birxil terjimisi: «meyli qul bolsun, hör bolsun, Israilgha medetkar yoq idi». □ **15:1** «Azariya» — «Azariya»ning bashqa shekli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5** «Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti» — bu weqe toghruluq «2Tar.» 26:16-21ni körüng.

⁸ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida, Yeroboamning oghli Zekeriya Samariyede Israilga padishah bolup, alte ay seltenet qildi. ⁹ U ata-bowiliri qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

¹⁰ Yabeshning oghli Shallum uninggha qest qilip, uni xelqning aldida urup öltürdi we uning ornida padishah boldi. ¹¹ Zekeriyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹² *Uning öltürülüshi* Perwerdigarning Yehugha: — Séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dégen sözini emelge ashurdi. Derweqe shundaq boldi. ■

¹³ Yabeshning oghli Shallum Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida padishah bolup, Samariyede toluq bir ay seltenet qildi. ¹⁴ Gadingning oghli Menahem Tirzahdin chiqip, Samariyege kélip, Yabeshning oghli Shallumni shu yerde urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.

¹⁵ Shallumning bashqa ishliri, jümlidin uning qest qilishliri, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

¹⁶ Shu chaghda Menahem Tipsah shehirige hujum qilip, u yerde turuwatqanlarning hemmisini öltürdi; u yene Tirzahdin tartip uninggha tewe barliq zéminlirini weyran qildi. Ular ten béríp derwazini achmighini üçün sheherge shundaq hujum qildiki, hetta uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip öltürdi.

Menahemning Israil üstige bolghan selteniti

¹⁷ Yehuda padishahi Azariya seltenitining ottuz toqquzinchi yilida, Gadingning oghli Menahem Israilga padishah bolup, Samariyede on yil seltenet qildi. ¹⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, pütün ömrude Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi. ¹⁹ Asuriyening padishahi Pul Israil zéminigha tajawuz qildi; u waqıtta Menahem: «Padishahliqimning mustehkemliki üçün manga yardem qilghayla» dep uninggha ming talant kümüş berdi. □ ■ ²⁰ Menahem Asuriyening padishahigha bérídighan shu pulni Israilning hemme bay ademlirige baj sélish bilen aldi; u herbiridin ellik shekel kümüş aldi. Shuning bilen Asuriyening padishahi qaytip ketti we bu zéminda turup qalmidi. □

²¹ Menahemning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ²² Menahem ata-bowilirining arisida uxlidi we oghli Pekahiya ornida padishah boldi.

Pekahiyaning Israil üstige bolghan selteniti

²³ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ellikinchi yilida, Menahemning oghli Pekahiya Samariyede Israilga padishah bolup, ikki yil seltenet qildi. ²⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁵ We uning serdari Remaliyaning oghli Pika uninggha qest qilip uni Samariyede, padishah ordisidiki qel'ede öltürdi; shu ishta Argob bilen Ariye we ellik Giléadliq kishi Pika terepte turdi; u Pekahiyanı öltürüp uning ornida padishah boldi. ²⁶ Pekahiyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Pikahning Israil üstige bolghan selteniti

■ 15:12 2Pad. 10:30 □ 15:19 «ming talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 30.6 tonna kümüş idi. ■ 15:19 1Tar. 5:26 □ 15:20 «ellik shekel» — belkim 570 gram kümüş bolatti.

²⁷ Yehudaning padishahi Azariyaning seltenitining ellik ikkinchi yilida, Remaliyaning oghli Pika Samariyede Israilga padishah bolup, yigirme yil seltenet qildi. ²⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁹ Israilning padishahi Pikauning künliride Asuriyaning padishahi Tiglat-Pileser kélip Iyon, Abel-Beyt-Maakah, Yanoah, Kedesh, Hazor, Giléad, Galiliye, jümlidin Naftalining pütkül zéminini ishghal qilib, shu yerdiki xelqni tutqun qilib, Asuriyege élip bardí.■

³⁰ Elahning oghli Hoshiya Remaliyaning oghli Pikaung qest qilib uni óltürdi. Uzziyaning oghli Yotamning seltenitining yigirminchi yilida, u Pikauning ornida padishah boldi. □ ³¹ Pikauning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Yotamning Yehuda üstige bolghan selteniti

2Tar. 27:1-9

³² Israilning padishahi Remaliyaning oghli Pikauning seltenitining ikkinchi yilida, Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldi. ³³ U padishah bolghanda yigirme besh yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yerusha idi; u Zadokning qizi idi.■

³⁴ Yotam atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ³⁵ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilib xushbuy yaqatti.

Perwerdigarning öyining «Yuqiriqi derwaza»sini yasighuchi shu idi.

³⁶ Yotamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

³⁷ Shu chaghlarda Perwerdigar Suriyaning padishahi Rezin bilen Remaliyaning oghli Pikauni Yehudagha hujum qilishqa qozghidi.■

³⁸ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we ata-bowilirining arisida atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Oghli Ahaz ornida padishah boldi.

16

Ahazning Yehuda üstige bolghan selteniti

2Tar. 28:1-27

¹ Remaliyaning oghli Pikauning on yettinchi yilida, Yotamning oghli Ahaz Yehudagha padishah boldi. ■ ² Ahaz padishah bolghanda yigirme yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qilghanidi. U atisi Dawut qilghandek emes, eksiche Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmidi. ³ U Israilning padishahlirining yolida mangatti, hetta Perwerdigar Israilning aldidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlirigha egiship, öz oghlini ottin ötküzüp köydürdi. ■ ⁴ U «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herbir kök derexlarning astida qurbanliq qilib, küje köydüretti.

⁵ Shu waqitta Suriyaning padishahi Rezin bilen Israilning padishahi, Remaliyaning oghli Pikaun Yérusalémgha hujum qilib, *padishah* Ahazni muhasirige élip qorshiwalgini bilen, lékin uni meghlup qilalmidi. ■ ⁶ Ashu waqitta Suriyaning padishahi Rezin Élat shehirini Suriyege qayturuwaldi we shu yerde turuwatqan Yehudalarni heydiwetti. Andin Suriyler kélip u yerde olturaqlashti; ular bügün'giche shu yerde turmaqta.

⁷ Ahaz Asuriyaning padishahi Tiglat-Pileserge elchilerni ewetip: Men silining qulliri, silining oghulliri bolimen; manga hujum qiliwatqan Suriyaning padishahining qolidin

■ 15:29 Yesh. 8:23 □ 15:30 «Uzziya» — «Azariya»ning ikkinchi sheklidur. ■ 15:33 2Tar. 27:1-9 ■ 15:37 2Pad. 16:5; Yesh. 7:1 ■ 16:1 2Tar. 28:1 ■ 16:3 Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ 16:5 Yesh. 7:1

we Israilning padishahining qolidin qutquzushqa chiqqayla, dédi. ⁸ Shuni éytip Ahaz Perwerdigarning öyi we padishahning ordididiki xezinilerdiki kümüş bilen altunni sowgha qilip, Asuriyening padishahigha ewetti.■

⁹ Asuriyening padishahi uning telipige qoshuldi; shuning bilen Asuriyening padishahi Demeshqge hujum qilip uni ishghal qildi; uningdiki ahalini tutqun qilip Kir shehirige élip bardí we Rezinni öltürdi. ¹⁰ Ahaz padishah emdi Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser bilen körüshkili Demeshqge bardí we shundaqla Demeshqtiki qurban'gahni kördi. Andin Ahaz padishah shu qurban'gahning resimini, uning barliq yasilish tepsilatirining layihisini sizip, uni Uriya kahin'gha yetküzdi. ¹¹ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah Demeshqtin ewetken barliq tepsilatlar boyiche bir qurban'gah yasidi. Ahaz padishah Demeshqtin yénip kelmeste, Uriya kahin uni shundaq teyyar qilghanidi. ¹² Padishah Demeshqtin yénip kélip, qurban'gahni körüp, qurban'gahqa bérip, uning üstige qurbanliq sundi; ¹³ u qurban'gahning üstige köydürme qurbanliq we ashliq hediyesini köydürüp, «sharab hediye»sini töküp, «inaqliq qurbanliqi»ning qénini chachti.

¹⁴ Shundaq qilip u Perwerdigarning huzurining aldidiki mis qurban'gahni élip uni Perwerdigarning öyi bilen özining qurban'gahining otturididin ötküzüp, öz qurban'gahining shimal teripige qoydurdi. □ ¹⁵ Ahaz padishah Uriya kahin'gha buyruq qilip: Mushu chong qurban'gah üstige etigenlik köydürme qurbanliq bilen kechlik ashliq hediyesini, padishahning köydürme qurbanliqi bilen ashliq hediyesini, hemme yurtning pütün xelqining köydürme qurbanliqi, ashliq hediye we sharab hediylirini köydürüp sunisen. Köydürme qurbanliqlarning barliq qanliri we bashqa qurbanliqlarning barliq qanlirini ushbu qurbanliqning üstige tökisen. Mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun, dédi.□

¹⁶ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah buyrughanning hemmisini ada qildi.

¹⁷ Ahaz padishah das tegliklirige békitilgen taxtaylarni késip ajritip, daslarni teglikliridin éliwetti; u mis «dégiz»ni tégidiki mis uylarning üstidin kötürüp élip, uni tash taxtayliq bir meydan'gha qoydurdi. ■ ¹⁸ U Asuriye padishahini razi qilish üçün Perwerdigarning öyige tutishidighan «Shabat künidiki aywanliq yol» bilen padishah tashqiridin kiridighan yolni étiwetti.

¹⁹ Ahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁰ Ahaz öz ata-bowiliri arisida uxlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi; oggli Hezekiya ornida padishah boldi.

17

Hoshiya Israil üstige höküm süridu

¹ Yehudaning padishahi Ahazning seltenitining on ikkinchi yilida, Élahning oggli Hoshiya Samariyede Israilgha padishah bolup, toqquz yil seltenet qildi. ² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; lékin uningdin ilgiri ötkén Israilning padishahliridek undaq rezillik qilmaytti.

³ Asuriyening padishahi Shalmanezer uninggha hujum qilghili chiqqanda, Hoshiya uninggha béqinip sowgha-salam berdi. ⁴ Emma Asuriyening padishahi Hoshiyaning asiqliq qilmaqchi bolghinini bayqidi; chünki Hoshiya burunqidek Asuriyening

■ 16:8 2Tar. 28:21 □ 16:14 «Perwerdigarning öyi» — mushu yerde ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni körsitidu.

□ 16:15 «mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun» — padishahning sözining menisi belkim «bu qurban'gahning wasitisi bilen Perwerdigardin yol soraymen». Qiziq yéri shuki, Ahazdek bir insan butpereslikke bérip ketkendin kéyin, yenila Perwerdigardin yol sorimaqchi bolidu. ■ 16:17 1Pad. 7:23-51

padishahiga yilliq sowg'ha-salam yollimay, belki Misirning padishahi sog'ha elchilerni mangdurghanidi. Uning üçün Asuriyening padishahi uni tutup, baghlap zindan'gha soliwetti. ⁵ Andin Asuriyening padishahi chiqip pütkül *Israil zéminini* talan-taraj qilip, Samariyeni üç yilgiche qamal qildi. ■ ⁶ Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Asuriyening padishahi Samariyeni ishghal qilip, Israillarni Asuriyege sürgün qilip, ularni Xalah shehiri, Gozandiki Xabor deryasining boyliri we Médialarning sheherlirige orunlashturdi.■

Israil, yeni shimaliy padishahliqning gunahliri we jazalinishi – xulase

⁷ Mana, shundaq ishlar boldi; chünki Israillar özlirini Misirning padishahi Pirewnning qolidin qutquzup, Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasigha gunah qilip bashqa ilahlardin qorqup ⁸ Perwerdigar Israillarning aldidin heydiwetken yat elliklarning qaide-belgilimiliride, shundaqla Israilning padishahliri özliri chiqarghan qaide-belgilimiliride mangghanidi. ■ ⁹ We Israillar öz Perwerdigar Xudasigha qarshi chiqip, yoshurunlarचे toghra bolmighan ishlarni qildi; ular barliq sheherliride közet munaridin mustehkem qorghhan'ghiche «yuqiri jaylar»ni yasidi. □ ¹⁰ Ular hemme égiz dönglerde we hemme kök derexlarning astida «but tüwrük» we «Asherah» buti turghuzdi. □ ¹¹ Perwerdigar ularning aldidin heydep chiqarghan yat ellikler qilghandek, ular hemme «yuqiri jaylar»da xushbuy yaqatti we Perwerdigarning ghezipini keltüridighan herxil rezil ishlarni qilatti. ¹² Gerche Perwerdigar ulargha: – «Bu ishni qilmanglar!» dégen bolsimu, ular butlarning qulluqigha bérilip ketkenidi.■

¹³ Perwerdigar hemme peyghemberler bilen hemme aldin körgüchilerning wasitisi bilen hem Israilni hem Yehudani agahlandurup: Rezil yolliringlardin yénip, ata-bowilirlargha tapilan'ghan we qullirim bolghan peyghemberler arqiliq silerge testiqlighan pütün qanun'gha boysunup, Méning emrlirim we Méning belgilimilirimni tutunglar, dégenidi. □ ■ ¹⁴ Lékin ular qulaq salmay, Perwerdigar Xudasigha ishenmigen ata-bowiliri qilghandek, boyunlirini qattiq qildi. ■ ¹⁵ Ular Uning belgilimilirini, shundaqla U ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehдини we ulargha tapshurghan agah-guwahlarni chetke qaqqan; ular erzimes nersilerge egiship, özliri erzimes bolup chiqti; Perwerdigar ulargha: – Etrapinglardiki elliklarning qilghinidek qilmanglar, dégen del shu ellerge egiship, rezillik qilatti. □ ¹⁶ Ular Xudasi bolghan Perwerdigarning barliq emrlirini tashlap, özliri üçün quyma mebudlarni, yeni ikki mozayni quydurdi, bir «Asherah but» qildurdi, asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlargha bash urdi we Baalning qulluqigha kirdi. □ ■ ¹⁷ Ular öz oghulliri bilen qizlirini ottin ötküzdi, palchiliq we jadugerlik ishletti, shundaqla Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilish üçün, özlirini sétip Uning ghezipini qozghidi. □ ■ ¹⁸ Shuning üçün Perwerdigar Israilgha intayin achchiqlinip, ularni Öz neziridin néri qildi; Yehudaning qebilisidin bashqa héchqaysisi Öz zéminida qaldurulmidi.■

¹⁹ Lékin Yehudamu öz Xudasi Perwerdigarning emrlirini tutmidi, belki Israil chiqarghan qaide-belgilimiler ichide mangdi. ■ ²⁰ Uning üçün Perwerdigar Israilning

■ **17:5** 2Pad. 18:9 ■ **17:6** 2Pad. 18:10; Yesh. 8:4 ■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9** «közet munaridin mustehkem qorghhan'ghiche» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghhan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». □ **17:10** ««Asherah» butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Qan. 5:7, 8, 9 □ **17:13** «testiqlighan» — yaki «ewetken». ■ **17:13** Yer. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Qan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15** «erzimes nersiler» — mushu yerde butlarni körsitidu. □ **17:16** «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — ibraniy tilida «asmandiki qoshun» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17** «og'ul-qizlirini ottin ötküzüsh» — belkim ularni «insan qurbanliqi» qilishtin ibaret bolushi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Qan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Hosh. 1:6 ■ **17:19** Law. 18:3

barliq neslini chetke qaçti; ularni Öz neziridin tashlighan künigiche zéminida xarliqqa qaldurup, bulangchilarning qoligha tapshurup berdi. □ 21 U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi. Ular Nibatning oghli Yeroboamni padishah qildi we Yeroboam bolsa Israilni Perwerdigarning yolidin yandurup, ularni éghir bir gunahqa patquzup azdurdy. □ ■ 22 Israillar Yeroboamning qilghan hemme gunahlirida yürüp, ulardin chiqmidi. 23 Axir bérip Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi bilen éytqandek, Israilni Öz neziridin néri qildi; Israillar öz yurtidin Asuriyege élip kétélip, u yerde bügün'ge qeder turup keldi.□

24 Emma Asuriyening padishahi Babil, Kuttah, Awwa, Xamat we Sefarwaimdin xelqni yökkep Israilning ornigha Samariyening sheherlirige makanlashturdi. Ular shuning bilen Samariyege igidarchiliq qilip sheherlerde olturdi. 25 We shundaq boldiki, ular u yerde deslepte olturghinida Perwerdigardin qorqmighanidi; Perwerdigar ularni qiyma-jiyma qilidighan birnechche shirlarni ularning arisigha ewetti. 26 Shuning bilen Asuriyening padishahigha xewer yetküzölüp: — Sili yökkep Samariyening sheherliride makanlashturghan xelqler shu yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu; shunga U ularning arisigha shirlarni ewetti; mana bular ularni öltürmekte, chünki xelq yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu, déyildi.

27 Shuning bilen Asuriyening padishahi emr qilip: — Siler u yerdin élip kelgen kahinlarning birini yene u yerge apiringlar; u u yerde turup, ulargha u yurtning ilahining qaide-yosunlirini ögetsun, — dédi.

28 Uning buyruqi bilen ular Samariyedin yökigen kahinlarning biri kélip, Beyt-Elde turup Perwerdigarning qorqunchini ulargha ögetti. 29 Lékin shu xelqlarning herbiri öz ilahlirining butlirini yasap, Samariyelikler salghan «yuqiri jaylar»diki ibadetgahlar ichige turghuzdi; herbir xelq özi turghan sheherde shundaq qildi. 30 Babildin kelgenler Sukkot-Binot dégen mebudni yasidi, Kuttin kelgenler Nergal butni, Xamattin kelgenler Ashima butni, 31 Awwiylar Nibhaz bilen Tartak butlarni yasidi; Sefarwiylar Sefarwaimdiki butliri bolghan Adrammelek bilen Anammelekke öz balilirini atap otta köydürdi.

32 Ular emdi mushundaq halette Perwerdigardin qorqup, öz arisidiki her türlük ademlerni özliri üçhün «yuqiri jaylar»diki butxanilarda qurbanliqlarni sunidighan kahin qilip békitken. ■ 33 Ular Perwerdigardin qorqatti we shuning bilen teng qaysi eldin kelgen bolsa, shu elning qaide-yosunlirida öz ilahlirining qulluqidimu bolatti.■

34 Bügün'ge qeder ular ilgiriki adetler boyiche méngip kelmekte; ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu. □ ■ 35 Perwerdigar ular bilen bir ehde qiliship ulargha buyrup: — «Bashqa ilahlardin qorqmay, ulargha sejde qilmay yaki ulargha bash urmay we ulargha qurbanliq qilmanglar — ■ 36 peqet zor

□ 17:20 «Perwerdigar... ularni Öz neziridin tashlighan küni» — buningda közde tutulghini Xudaning Israilni Öz zéminidin sürgün qildurush künidin ibarettur (23-ayetnimu körüng). Israil xelqining «Xudaning neziridin tashlinishi», yeni sürgün bolushi ulargha nisbeten Xudaning eng dehshetlik jazasi, elwette. □ 17:21 «U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi» — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jemetidin yirtiwalghanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni körüng. ■ 17:21 1Pad. 12:16, 17, 26 □ 17:23 «U yerde ,yeni Asuriyede bügün'ge qeder turup keldi» — mushu sözler «Tarix-tezkire»ning Yehudadikiler Babil impériyesidin qaytip kélitish (miladiyedin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri xatirilen'genlikini ayan qilidu. ■ 17:32 1Pad. 12:31 ■ 17:33 Zef. 1:5 □ 17:34 «Ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu» — yaki «Ular Perwerdigardin qorqmay, özlirining belgilimiliri we hökümlirige muwapiq ish körmeydu we Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu». Bu terjime toghra bolsa, «özlirining belgilimiliri we hökümliri» dégen bu söz ularning öz ilahlirining belgilimiliri we hökümlirini körsitidu. ■ 17:34 Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31 ■ 17:35 Hak. 6:10

qudret we uzatqan biliki bilen silerni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigardinla qorqunglar; uninggha sejde qilinglar we uninggha qurbanliq sununglar. ³⁷ U siler üçün pütüzgen belgilimiler, hökümler, qanun we emrni bolsa, ularni ebedgiche köngül bölüp tutunglar; bashqa ilahlardin qorqmanglar. ³⁸ Men siler bilen qilghan ehдини untumanglar ya bashqa ilahlardin qorqmanglar, ³⁹ belki Xudayinglar Perwerdigardin qorqunglar; we U silerni hemme düshmenliringlarning qolidin qutquzidu» – dégenidi.

⁴⁰ Lékin ular qulaq salmay, ilgiriki qaide-yosunlarni yürüzetti.

⁴¹ Mushu eller shu teriqide Perwerdigardin qorqatti hem oyma mebudlarning qulluqida bolatti; ularning baliliri bilen balilirining balilirimu shundaq qilatti; öz atabowiliri qandaq qilghan bolsa, ularmu bügünki kün'giche shundaq qilip keldi.

18

Hezekiya Yehudaning üstide höküm süridu

2Tar. 29:1-2; 31:1

¹ Élahning oghli, Israilning padishahi Hoshiyaning seltenitining üçinchi yilida, Yehudaning *sabiq* padishahi Ahazning oghli Hezekiya Yehudagha padishah boldi. ■ ² U padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zekeriyaning qizi idi.

³ Hezekiya bolsa atisi Dawutning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ⁴ U «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrükler»ni chéqip «Asherah»larni késip tashlap, Musa yasatqan mis yilanni chéqip pare-pare qilip (chünki u chaghqiche Israillar uninggha xushbuy yaqatti), uninggha «Nehushtan!» dep isim qoydi. □ ■

⁵ Hezekiya Israilning Xudasi Perwerdigargha tayandi. Bu jehette ne uningdin keyin kelgen ne uningdin ilgiri ötkén Yehuda padishahlirining arisidiki héchbiri uninggha yetmeytti. □ ⁶ U Perwerdigargha ching baghlinip uninggha egishishtin chiqmay, belki Perwerdigar Musagha buyrughan emrlerni tutatti.

⁷ Perwerdigar uning bilen bille idi; u qaysila ishqa chiqsa shuningda rawajliq bolatti. U Asuriye padishahining hakimiyitige qarshi chiqip uninggha béqindi bolushtin yandi.

⁸ U Filistiylerge hujum qilip ularni Gaza shehiri we uning etrapidiki zéminlirighiche, közet munaridin mustehkem qorghhan'ghiche bésip meghlup qildi. □ ■

⁹ We shundaq boldiki, Hezekiya padishahning seltenitining tötinchi yilida, yeni Israilning *sabiq* padishahi Élahning oghli Hoshiyaning seltenitining yettinchi yilida, Asuriyening padishahi Shalmanezer Samariyege hujum qilip uni qamal qildi. ■

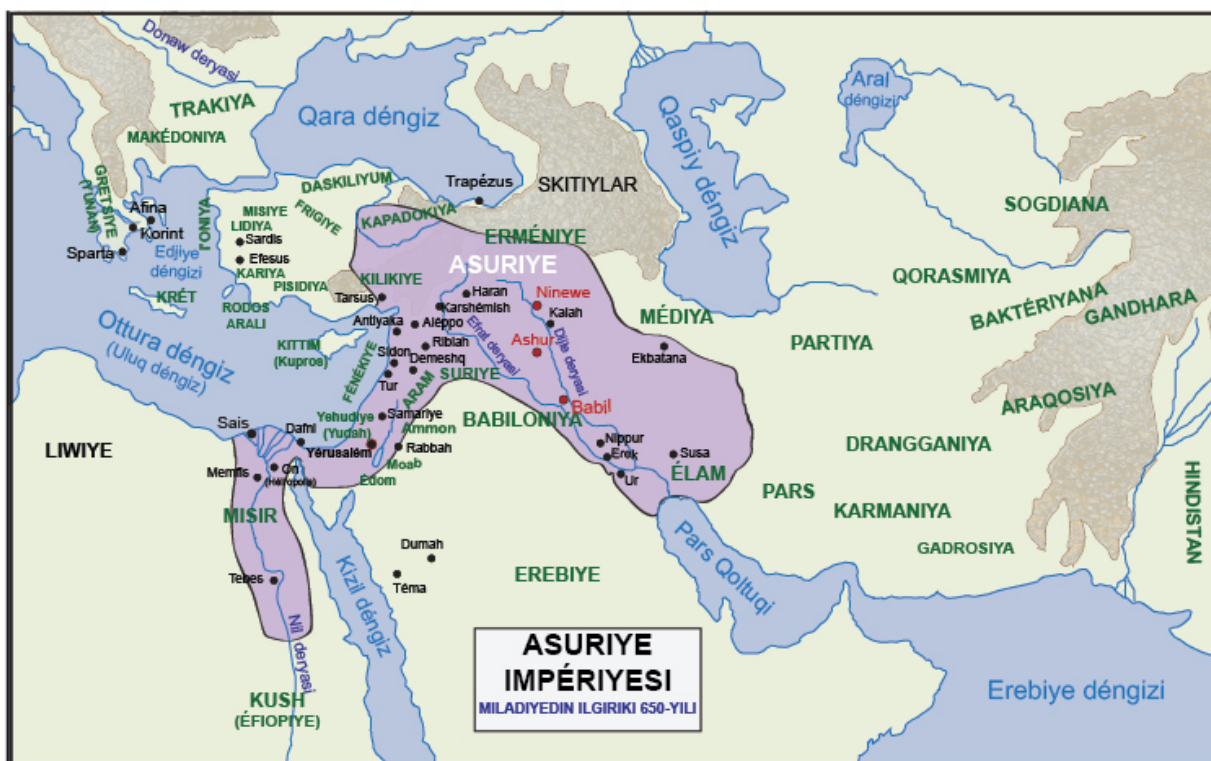
¹⁰ Üch yildin keyin ular sheherni aldi; Hezekiyaning seltenitining toqquzinchi yili, yeni Israil padishahi Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Samariye ishghal qilindi.

■ ¹¹ Andin Asuriyening padishahi Israillarni Asuriyege élip kétip, ularni Xalahda, Gozandiki Xabor deryasining boylirida we Médialarning sheherliride makanlashturdi.

¹² Chünki ular öz Xudasi Perwerdigarning awazigha itaet qilmidi, belki Uning ehdisige, yeni Perwerdigarning quli Musa buyrughanning hemmisige xilapliq qildi; ular yaki qulaq salmidi, yaki emel qilmidi.

■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4** «Nehushtan!» — «bir parche mis, xalas!» dégen menide. Bu yilan toghruluq «Chöl.» 21:4-9ni körüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5** «bu jehette» — démek, Xudagha tayinish jehette, iman-ishenchni ipadilesh terepte. □ **18:8** «közet munaridin mustehkem qorghhan'ghiche» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghhan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». ■ **18:8** Yesh. 14:29, 30

■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu

2Tar. 32:1-9; Yesh. 36:1-22

¹³ Hezekiya padishahning seltenitining on tötinchi yili, Asuriyening padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qilidi. ■ ¹⁴ U waqıtta Yehudaning padishahi Hezekiya Laqishqa adem ewetip, Asuriyening padishahigha: Men gunahkar! Mendin chékin'geyla, üstümge hernéme chüshürsile shuni töleymen, — dédi.

Asuriyening padishahi Hezekiyagha üç yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun toxtitip qoydi. □ ¹⁵ Hezekiya Perwerdigarning öyidiki we padishahning ordising xezinisidiki barliq kümüşni élip berdi. ¹⁶ Shuning bilen bir waqıtta Yehudaning padishahi Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin we özi eslide qaplatqan ishik késhekliridin altunni ajritip élip, Asuriyening padishahigha berdi. □

¹⁷ Shu chaghda Asuriye padishahi Sennaxérib Tartan, Rab-Saris we Rab-Shakehlirini chong qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha, Hezekiyaning yénigha ewetti. Ular Yérusalémgha chiqip keldi. Chiqqanda, ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshigha kélip turdi. □ ¹⁸ Ular padishahni chaqirghanda,

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yesh. 36:1 □ **18:14** «yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 9.06 tonna kümüş we 0.906 tonna altun idi. □ **18:16** «Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin ... altunni ajritip élip...» — bu tékiste «altun» dégen sözning özi yoq. Lékin ibadexana ichidiki barliq yaghachlarga chaplan'ghan métal altun bolushi kérek idi («1Pad.» 6:32-35ni körüng). □ **18:17** «Tartan» — Asuriye qoshunlirining bash serdarining, «Rab-Saris» bash aghwatning, «Rab-Shakeh» padishahning meslihetchisining unwani bolushi mumkin idi. «Ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshigha kélip turdi» — mushu yer del Yeshaya peyghember Ahaz padishah bilen körüşüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan yer («Yesh.» 7-babni körüng).

Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar ularning yénigha keldi. ¹⁹ We Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —

«Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: —

Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némidi?

²⁰ Sen: «Urush qilishqa tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar, deysen — bu peqet bir quruq gep, xalas! — Sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen? □ ²¹ Mana emdi sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen. Birsini uninggha yölense, uning qoligha sanjip kiridu; Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■

²² Eger siler manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — désenglar, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila ibadet qilishinglar kérek» dep, uninggha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

²³ Emdi hazir xojayinim Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kélinglar: — «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!»□

²⁴ Silerde undaqlar bolmisa, xojayinimning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Gerche siler jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisen! ²⁵ Men mushu yerni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Chünki Perwerdigar manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin» — dédi!».

²⁶ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quligha kirmisun! — dédi.□

²⁷ Biraq Rab-Shakeh: —

Xojayinim méni mushu gepni xojayinilargha we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlargha déyishke ewetken emesmu? Chünki ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi. □ ²⁸ Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

²⁹ — «Padishah mundaq deydu: — Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni *padishahning* qolidin qutquzalmaydu. ³⁰ Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar! ³¹ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: — Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar;

□ **18:20** «urush qilish tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar.. sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshyaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar oxshaydu. ■ **18:21** Yesh. 36:6; Ez. 29:6, 7 □ **18:22** «... Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem xata yol bilen qurulghan, «Perwerdigargha atap» ibadet qilidighan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ **18:23** «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik, hejwiyp gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **18:26** «aramiy tili» — Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletken. □ **18:27** «... Ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — sheher muhasirige chüshüp, uningda ash we su qalmighan halette xelqler mushundaq qilishqa mejbur bolidu.

shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölchikinglardin su ichisiler; ³² ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni, üzümzarliri we zeytun derexliri bar, hesel chiqiridighan bir zémin'gha, yeni zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! Shuning bilen siler tirik qélip, ölmeydiler! Hezekiya silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dése uninggha qulaq salmanglar!□

³³ El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu? ³⁴ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim, Xéna we Iwwah sheherlirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?! ³⁵ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?» — dédi.

³⁶ Emma xelq süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —

«Uninggha jawab bermenglar».

³⁷ Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklarini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

19

Hezekiya Xudadin yol soraydu

2Tar. 32:20-21; Yesh. 37:1-38

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning ibadetxanisigha kirdi. ² U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallirini böz qaplan'ghan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti.■

³ Ular uninggha: —

Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün awarichilik, reswa qilinidighan, mazaq qilinidighan bir künidur. ⁴ Öz xojayini bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning mushu barliq geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini bérmekin? Shunga qélip qalghan qaldisi üçün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi. ⁶ Yeshaya ulargha: —

«Xojayinglarga: — Perwerdigar mundaq dédi: —

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu Manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; ⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen

□ **18:32** «...men kélip silerni ... zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldanchi idi. ■ **19:2** Yesh. 1:1

u bir ighwani anglap, öz yurtiga qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.□

⁸ Rab-Shakeh özi kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqan padishahning yénigha keldi. ⁹ Chünki padishah: «Mana, Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglighanidi. Lékin u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —□

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq dengarisaldilar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma; ¹¹ mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni öz ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qutquzulamsen? □ ¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellerning öz ilah-butliri ularni qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu, Télassarda turghan Édenlernichu? ¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»»□

¹⁴ Shuning bilen Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi. ¹⁵ We Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —

«I kérublar otturisida turghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □ ¹⁶ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan geplirini anglighaysen! ¹⁷ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni, shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □ ¹⁸ ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalganliri, yaghach we tash, xalas; shunga asuriylar ularni halak qildi. ¹⁹ Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

²⁰ Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —

— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning Manga Sennaxérib toghruluq qilghan duayingni anglidim. ²¹ Perwerdigarning

□ **19:7** «... Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtiga qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — Yeshayaning mushu wehiyini diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning (6-ayettiki) telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghan (mesilen, «Yesh.» 10:5-21, 14:24-25ni körüng). Biraq Hezekiya we ordididikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni («Yesh.» 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghan oxshaydu. □ **19:9** «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ **19:11** «öz ilah-butlirigha atap halak qilish» — bu dégenlik ibranıy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilinidu. □ **19:13** «Xamat, Arpad, Sefarwaim, Xéna we Iwwah» — mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge бүгүн'ge qeder namelum. □ **19:15** «kérublar otturisida turghan» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanlıqlirining qanlirini qobul qilatti. Ornining ikki teripining herbiride altundin yasalgan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin tartip Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda shu textning üstide, yeni «kérublar otturisida» turghanidi. Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan hüküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körssetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur. □ **19:17** «shulargha béqindi bolghan yurtlar» — mushu ibarini sözmosöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Biz sherhlesh üçün uni qoshtuq.

uningha qarita dégen sözi shudurki: —
 «Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,
 Séni mazaq qilip külidu;
 Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;
 22 sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?
 Sen kimgé qarshi awazingni kôtürüp,
 Neziringni üstün qilding?
 Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□
 23 Elchiliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip; —
 «Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqisigha,
 Liwan tagh baghrilirigha yétip keldimki,
 Uning égiz kédir derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;
 Men uning eng chet turalghusigha,
 Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen.□
 24 Özüm quduq kolap yaqa yurtning süyini ichtim;
 Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim — déding.□
 25 — Sen shuni anglap baqmighanmiding?
 Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,
 Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,
 Hazir uni emelge ashurdumki,
 Mana, sen qel'e-qorghanlıq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;
 26 Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,
 Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;
 Ular ösiwatqan ot-chöptek,
 Yumran kök chöplerdek,
 Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□
 27 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;
 28 Séning Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning quliqingha yetkenliki tüpeylidin,
 Men qarmiğimni burningdin ötküzimen,
 Yüginimni aghzinggha salimen,
 We özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□
 29 I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki,
 Mushu yili özlükidin ösken,
 Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu;
 Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

□ **19:22** «kupurluq» — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu. □ **19:23** «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi» — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibranıy tilida «karmel» dégen söz bilen ipadilinidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chiraylıq jayı idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwaning) eng chiraylıq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti. Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **19:24** «... **Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim**» — yuqırıqı 22-ayette padishah özining tes ishlarnı qilalaydighanlıqını, mesilen Liwan rayonidiki eng yuqırı taghlargha chıqalaydighanlıqını (köchme menisi, belkim alıyjanap, küchlük padishahlardıń üstünlükke érishidighanlıqını körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanlıqını teswirleydu. Mushu 24-ayettiki «putum... qurutiwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosup, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwételeymen» dégen menmenlikni bildürmekchi. □ **19:26** «ögzidiki ot-chöpler...» — bu dégenlikning bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin. □ **19:28** «Men **qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...**» — Asuriye padishahlrı mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti.

Ulardin chiqqan méwilerini yeysiler.□

³⁰ Yehuda jemetining qéchip qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu, Yuqirigha qarap méwe béridu;

³¹ Chünki Yérusalémdin bir qaldisi, Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³² Shunga, Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,
Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;
Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,
Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

³³ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

U yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu — deydu Perwerdigar,

³⁴ — Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut üçün uni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■

³⁵ Shu kéche shundaq boldiki, Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi; mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi!□ ■

³⁶ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi. ³⁷ We shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular bolsa Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi.□ ■

20

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu

2Tar. 32:24; Yesh. 38:1-22

¹ Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: —

«Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen» — dédi.■

² Hezekiya bolsa yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip: —

³ I Perwerdigar, Séning aldingda méning heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

□ **19:29** «Mushu yili özlükidin ösken, **ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; üçinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerini yeysiler**» — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchilik qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin keyinki yilidimu, qoshunidin qélip qalghanliri parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler.. méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilarning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize béridi. Shundaqtimu, mezkur «Padishahlar» dégen kitabqa qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untuydu, Xudagha wapasizliq qiliwéridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35** «Perwerdigarning **Perishtisi**» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 18-babni körüng). «Tebirler»nimu körüng. ■ **19:35** Yesh. 37:36 □ **19:37** «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil keyin (miladiyedini ilgiriki 681-yili) boldi. ■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yesh. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yesh. 38:1

We Hezekiya yig'lap éqip ketdi.

⁴ Yeshaya chiqip ordidiki ottura hoyligha yetmeste, Perwerdigarning sözi uninggha yétip mundaq déyildi: —

⁵ Yénip bérip xelqimning bashlamchisi Hezekiyagha mundaq dégin: —

«Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, Men séni saqaytimen. Üchinchi künide Perwerdigarning öyige chiqisen. □ ⁶ Künliringge Men yene on besh yil qoshimen; shuning bilen Men séni we bu sheharni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Özüm üçün we qulum Dawut üçün Men bu sheharni etrapidiki sépildek qoghdaymen.

⁷ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlanglar, dédi. Ular uni élip kélip, yarisigha chapliwidi, u saqaydi. ⁸ Hezekiya Yeshayadin: Perwerdigar méni saqaytip, üçinchi küni uning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan'gha qandaq bésharetlik alamet bolidu? — dep sorighanidi. ⁹ Yeshaya: — Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin shundaq bésharetlik alamet boliduki, sen quyashning pelempey üstige chüshken sayisining on basquch aldigha méngishi yaki on basquch keynige yénishini xalamsen? — dédi.

¹⁰ Hezekiya: Quyash sayisining on basquch aldigha méngishi asan; saye on bashquch keynige yansun, dégenidi. ¹¹ Shuning bilen Yeshaya peyghember Perwerdigargha nida qildi we U quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey basquchiliri üstige chüshken sayisini yandurup, on basquch keynige mangdurdi).

Babil padishahidin kelgen elchiler ... Chong bir xataliq

2Tar. 32:31-33; Yesh. 39:1-8

¹² Shu peypte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan, Hezekiyani késil bolup yétip qaptu, dep anglap, xetler hediye bilen ewetti. □ ¹³ Hezekiya bolsa elchilerning gépini tingshap, ulargha barliq xezine-ambarlirini, kümüshni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki hemmini we bayliqlirining barliqini körsetti; ordisi we pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.

¹⁴ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen» dédi.

¹⁵ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordangda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin men ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

¹⁶ Yeshaya Hezekiyagha: Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

¹⁷ — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we бүгүн'ge qeder atabowiliring topla, saqlap qoyghan hemme Babilgha élip kétiduki; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar.

□ **20:5 «atang Dawut»** — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi. □ **20:12 «Mérodaq-Baladan»** — yaki «Bérodaq-Baladan». «Babil **padishahi Mérodaq-Baladan... xetler hediye bilen ewetti**» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, bu ish, yeni 20-babta we «Yesh.» 38-39-babta teswirlen'gen ishlar «2pad.» 18:17-37 we 19-babtiki ishlardin **ilgiri** yüz bergén. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Mushu ish toghruluq «Yesh.» 39:1diki izahatni körüng.

18 — Hemde Babilliqilar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.□

19 Hezekiya emdi öz-özige «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?», dep Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi.□

20 Hezekiyaning bashqa emelliri, jümlidin uning seltenitining qudriti, uning qandaq qilip sheherge su teminlesh üçün köl, shundaqla su apiridighan nor yasighanliqi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?■

21 Hezekiya ata-bowilirining arisida uxlidi; oghli Manasseh ornida padishah boldi.

21

Manassehning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 33:1-9, 20

1 Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Hefzibah idi. ■ 2 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. 3 U atisi Hezekiya buzup yoqatqan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalgha atap qurban'gahlarni saldurup, Israilning padishahi Ahab qilghandek bir Asherah mebud yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □ ■ 4 U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: Men Yérusalémda Méning namimni qoyimen, dégenidi. ■ 5 U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni atap yasatti. □ 6 Öz oghlini ottin ötküzdi; jadugerchilik bilen palchiliq ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip uning ghezipini qozghidi. 7 U yasatqan «Asherah» oyma mebudni Xudaning öyige qoydi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen; ■ 8 eger Israil peqet Men ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni Öz qulum Musa ulargha buyrughan

□ 20:18 «Babilliqilar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu ... ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» — körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq söz chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilarning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan adammen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Mushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittapaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümün qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedín qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittapaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, «Yesh.» 56:4-ayettiki izahatni körüng. □ 20:19 «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?» — Hezekiya mushu sözlerni yene ochuq éytishi mumkin. «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi. ■ 20:20 2Tar. 32:30 ■ 21:1 2Tar. 33:1 □ 21:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — «asmanning qoshuni» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler, yeni jin-sheytanlar bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ 21:3 2Pad. 18:4 ■ 21:4 Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zeb. 132:13, 14; Yer. 32:34 □ 21:5 «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. ■ 21:7 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27

barliq qanun'gha muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini atabowilirigha teqsim qilghan bu zémindin qaytidin néri qilmaymen», dégenidi. ⁹ Lékin ular qulaq salmaytti; shunglashqimu, Manasseh ularni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklerdin ashurup rezillik qilatti.

¹⁰ Shunga Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi arqiliq mundaq dédi: —

¹¹ Yehudaning padishahi Manasseh bu yirginchlik ishlarni qilip, hetta uningdin ilgiri ötken Amoriylar qilghan barliq rezilliktin ziyade rezillik qilip, uning butliri bilen Yehudanimu gunahqa azdurghini üçün ■ ¹² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Yérusalém bilen Yehudaning üstige shundaq balayi'apet keltürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu. ¹³ Men Samariyeni ölchigen tana we Ahabning jemetini tekshürgen tik ölchigüch yip bilen Yérusalémni tekshürtimen; kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen. □ ¹⁴ Men mirasimning qalghanliridinmu waz kéchip, düshmenlirining qoligha tapshurimen; ularni hemme düshmenlirige bulang-talang obyékti we olja qilip bérimen; □ ¹⁵ Chünki ular Méning nezirimde rezil bolghanni qilip, ularning ata-bowiliri Misirdin chiqqan künden tartip бүгүн'giche ghezipimni qozghap keldi».

¹⁶ Manasseh emdi pütkül Yérusalémni bir chétidin yene bir chétigiche qan'gha toldurup, köp naheq qan tökküzdi we oxshashla özi qiliwatqan gunahi bilen Yehudalarni azdurup, ularning Perwerdigarning neziridiki rezillikni qilishigha seweb boldi.

¹⁷ Manassehning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin u sadir qilghan gunah «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁸ Manasseh ata-bowilirining arisida uxlidi we öz öyining béghida, yeni Uzzahning béghida depne qilindi. Andin oghli Amon uning ornida padishah boldi.■

Amonning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 33:21-25

¹⁹ Amon padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Meshullemet idi; u Yotbahliq Haruzning qizi idi. ²⁰ Amon atisi Manasseh qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti. ²¹ U atisi mangghan barliq yollarda mangatti; u atisi qulluqida bolghan butlarning qulluqida bolup, ulargha sejde qilip, ²² Perwerdigarning yolida yürme, öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni terk qildi. ²³ Emdi Amonning xizmetkarliri padishahni qestlep, uni öz ordisida öltürdi. ²⁴ Lékin yurt xelqi Amon padishahni qestligenlarning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

²⁵ Amonning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁶ U Uzzahning béghida öz qebriside depne qilindi. Andin oghli Yosiya uning ornida padishah boldi.■

■ **21:11** Yer. 15:4 □ **21:13** «Samariyeni ölchigen tana» — shübhisizki, Xudaning Samariyening üstige chüshürgen jaza hökümünü körsitidu; «Ahabning jemetini tekshürgen tik ölchigüch yip» — Xudaning Ahabning jemetining üstige chüshürgen jaza hökümünü körsitidu. «Am.» 7:7-8ni körüng. «kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen» — bu söz, belkim, Xudaning Yérusalémdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstün qiliwétidighanliqini körsitidu. 14-ayetni körüng. □ **21:14** «mirasim» — Israildiki on ikki qebile; «mirasimning qalghanliri» — Israildin yalghuz qalghan qebile, yeni Yehudani körsitidu. ■ **21:18** 2Tar. 33:20

■ **21:26** Mat. 1:10

22

*Yosiyaning Yehudaning üstidiki selteniti**2Tar. 34:1-28*

¹ Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yedidah idi; u Bozkatliq Adayaning qizi idi. ■ ² Yosiya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning barliq yolida yürüp, ne ongha ne solgha chetnep ketmidi.

³ Padishah Yosiya seltenitining on sekkizinchi yilida, padishah Meshullamning newrisi, Azaliyaning oghli katip Shafanni Perwerdigarning öyige ewetip: ⁴ «Bash kahin Hilqiyaning qéshigha chiqip shuni buyrughinki, u Perwerdigarning öyige élip kélin'gen, derwaziwenler xelqtin yighqan pulni sanisun. ⁵⁻⁶ Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup bersun. Bular hem Perwerdigarning öyidiki buzulghan yerlerni ongshashqa öyde ishligüchilerge, yeni yaghachchilar, tamchilar we tashtirashlarga bersun. Ular mushu pul bilen öyni ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwalsun, dégin» — dédi.

⁷ Lékin ularning qoligha tapshurulghan pulning hésabi qilinmidi. Chünki ular insap bilen ish qilatti.

⁸ Bash kahin Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide bir Tewrat kitabini taptim, dédi. Shuni éytip Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi. U uni oqudi.

⁹ Andin kéyin katip Shafan padishahning qéshigha bérip padishahqa xewer bérip: — Xizmetkarliri ibadetxanidiki pulni yighip Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish béshilirining qollirigha tapshurup berdi, dédi. ¹⁰ Andin katip Shafan padishahqa: Hilqiya manga bir kitabni berdi, dédi. Andin Shafan padishahqa uni oqup berdi. ¹¹ We shundaq boldiki, padishah Tewrat kitabining sözlirini anglighanda, öz kiyimlirini yirtti. □

¹² Padishah Hilqiya kahin bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikayaning oghli Akbor bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: — ¹³ Bérip men üçün we xelq üçün, yeni pütkül Yehudadikiler üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabning sözlirige, uningdiki bizlerge pütülgenlirige emel qilishqa qulaq salmighanliqi tüpeylidin Perwerdigarning bizge qozghalghan ghezipi intayin dehshetlik, dédi.

¹⁴ Shuning bilen Hilqiya kahin, Ahikam, Akbor, Shafan we Asayalar Xarxasning newrisi, Tikwahning oghli kiyim-kéчек bégi Shallumning ayali ayal peyghember Huldahning qéshigha bérip, uning bilen sözleshti. U Yérusalém shehirining ikkinchi mehelligide olturatti.

¹⁵ U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —

¹⁶ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi oqughan kitabning hemme sözlirini emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen. ¹⁷ Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçün Méning qehrim bu yerge qarap yandi hem öchürülmeydu.

¹⁸ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa shundaq denglar: Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: — ¹⁹ Chünki könglüng yumshaq bolup, mushu jay we uningda turghuchilarning weyrane we lenetke aylandurulidighanliqi toghrisida ularni eyiblep éytqan sözlirimni anglighiningda, Perwerdigarning aldida özüngni töwen qilip, kiyimlir-ingni yirtip, Méning aldinda yighlighining üçün, Menmu duayingni anglidim, deydu

■ 22:1 2Tar. 34:1 □ 22:11 «padishah Tewrat kitabning sözlirini anglighanda...» — tépiwélin'ghan kitab Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

Perwerdigar. ²⁰ Buning üçün séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chühüridighan barliq küpetlerni körmeydu». Ular yénip béríp, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

23

Yosiya padishah islahat qilidu

2Tar: 34:29-30; 35:1-27

¹ Padishah ademlerni ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini öz qéshigha chaqirtip keldi. ■ ² Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémnda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen peyghemberler, yeni barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin u Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi. □

³ Padishah tüwrükning yénida turup Perwerdigarning aldida: – Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilim-ilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdigé emel qilimen dep ehdigé özini baghlidi. Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi. □

⁴ Andin kéyin padishah bash kahin Hilqiya bilen orun basar kahinlarga we hem derwaziwenlerge: – Baalgha, Asherah butigha we asmanning barliq qoshunigha atap yasalghan barliq eswab-üskünilerni Perwerdigarning öyidin chiqiriwétinglar, dep emr qildi; u bularni Yérusalémning sirtida, Kidron étizliqida köydürdi we küllirini Beyt-Elge élip bardı. ⁵ U Yehuda padishahlirining Yehuda sheherliridiki «yuqiri jaylar»da hemde Yérusalémning etrapliridiki «yuqiri jaylar»da xushbuy yandurushqa tikligen but kahinlirini, shuningdek Baalgha, quyashqa, aygha, yultuz türkümlirige hemde asmanning barliq qoshunigha xushbuy yaqquchilarni ishtin heydiwetti. □ ⁶ U Perwerdigarning öyidin Asherah butni élip chiqip Yérusalémning sirtigha élip béríp, Kidron jilghisigha apirip shu yerde köydürüp kukum-talqan qilip ézip, topisini addiy puqralarning qebriliri üstige chéchiwetti. ⁷ Andin u Perwerdigarning öyige jaylashqan bechchiwazlarning turalghulirini chéqip ghulatti; bu öylerde yene ayallar Asherah butqa chédir toquytti. ⁸ U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yighdi. Andin u Gebadin tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «Sheher bashliqi Yeshuaning quwıqi»ning yénida, yeni sheher quwıqigha kirish yolining sol teripide idi □ ⁹ (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémnda Perwerdigarning qurban'gahigha chiqishi cheklen'genidi; lékin ular dawamliq öz qérindashliri bilen birge pıtır nanlardın yéyishige muýesser idi).

¹⁰ Yosiya héchkim öz oghli yaki qizini Molekke atap ottin ötküzmisun dep, Hinnomning oghlining jilghisidiki Tofetnimu buzup bulghiwetti. □ ¹¹ Perwerdigarning öyige kiridighan yolning éghizida Yehuda padishahliri quyashqa teqdim qilip qoyghan atlarni

■ **23:1** 2Tar: 34:29 □ **23:2** «Hemme sözlirini ulargha oqup berdi» — ibraniy tilida: «hemme sözlirini ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ **23:3** «tüwrükning yénida» — yaki «peshtaq üstide». «kitabta pütülgen ehdigé...» — ibraniy tilida «kitabta pütülgen ehde sözlirige...». □ **23:5** «...ishtin heydiwetti» — yaki «... halak qildi». □ **23:8** «Gébadin Beer-Shébaghiche» — «Géba» Yehudaning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. «U ... barliq kahinlarni chaqirtip, ... andin u ... kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti» — Yosiya mushu yerlerni bulghash bilen butpereslerning kéyin u yerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ishltishini mumkin emes qilish üçün idi. «derwazilardiki yuqiri jaylar» — yaki «tawapghalarni». □ **23:10** «öz oghli yaki qizini... ottin ötküzüş» — insaniy qurbanlıqlarni körsitishi mumkin. «Hinnomning oghlining jilghisi» — bu yer yene «Hinnomning jilghisi», yeni «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»).

shu yerdin yötkep, «quyash harwiliri»ni otta köydürdi (ular *ibadetxanining* hoylilirigha jaylashqan, Natan-Melek dégen aghwatning öyining yénida turatti). □ ¹² Padishah yene Yehuda padishahliri Ahazning balixanisining ögziside saldurghan qurban'gahlarni we Manasseh Perwerdigarning öyining ikki hoylisigha yasatqan qurban'gahlarni chéqip kukum-talqan qiliwetti; u ularning topisini u yerdin élip, Kidron jilghisigha chéchiwetti.

¹³ Israilning padishahi Sulayman Yérusalémning meshriq teripige we «Halak téghi»ning jenubigha Zidoniylarning yirginchlik buti Ashtarot, Moabiylarning yirginchlik buti Kémosh we Ammonlarning yirginchlik buti Milkomgha atap yasatqan «yuqiri jaylar»nimu padishah buzup bulghiwetti. □ ¹⁴ U but tüwrüklerni parchilap, Asherah butlirini késip yiqitip, ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi. □ ■

¹⁵ U yene Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboam Beyt-Elde saldurghan qurban'gah bilen «yuqiri jay»ni, ularni buzup chaqti, andin kéyin «yuqiri jay»ni köydürüp kukum-talqan qiliwetti, Asherah butinimu köydürüwetti. ■ ¹⁶ Yosiya burulup qarap, taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngelkerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi, shu yol bilen uni bulghiwetti. Bu ishlar Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözining emelge ashurulushi idi. □ ■ ¹⁷ Andin Yosiya: Köz aldindiki bu qebre téshi kimning? — dep soridi.

Sheherdikiler uninggha: Bu Yehudadin kelgen, silining Beyt-Eldiki qurban'gahni buzghan mushu ishlini bésharet qilghan Xudaning adimining qebrisi iken, dédi.

¹⁸ Yosiya: — Uni qoyunglar, héchkim uning söngeklirini midirlatmisun, dep buyrudi. Shuning bilen ular uning söngekliri bilen Samariyedin kelgen peyghemberning söngeklirige héchkimni tegküzmidi.

¹⁹ Andin Yosiya Israilning padishahliri Perwerdigarning ghezipini qozghighan, Samariyening sheherliride yasatqan «yuqiri jaylar»diki barliq öylerni chaqti; u ularni Beyt-Elde qilghandek qilip, yoqatti. ■ ²⁰ U u yerlerdiki «yuqiri jaylar»gha xas bolghan hemme kahinlarni qurban'gahning üstide öltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstige adem söngeklirini köydürdi; u axirda Yérusalémgha yénip bardı.

Yosiya padishah «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu

2Tar. 35:1-19

²¹ Padishah barliq xelqge yarliq chüshürüp: — Bu ehde kitabida pütülgendek, Xudayinglar Perwerdigargha «ötüp kétish héyti»ni ötküzünglar, dep buyrudi. ■ ²² «Batur hakimlar» Israilning üstidin höküm sürgen künlerdin tartip, ne Israil padishahlirining waqitlirida ne Yehuda padishahlirining waqitlirida undaq bir «ötüp kétish héyti» ötküzülüp baqmighanidi; ²³ Yosiya padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida, Perwerdigargha atap bu «ötüp kétish héyti» Yérusalémda ötküzüldi.

²⁴ Shuningdek Yosiya Yehuda yurtida we Yérusalémda peyda bolghan jinkeshler we palchilarni, terafim mebudliri, herqandaq butlar we barliq bashqa lenetlik nersilerni

□ **23:11** «quyashqa **teqdim qilip qoyghan atlar**» — bu atlar tirik atlar yaki at heykili bolushi mumkin idi. «Natan-Melek **dégen aghwatning öyi**» — belkim muqeddes ibadetxanining birer hoylisida bolushi mumkin idi.

□ **23:13** «Halak **téghi**» — mushu yerde «Zeytun téghi»ni körsitidu. Butperesliktin bulghinip ketkini tüpeylidin uninggha shundaq hejwi, kinayilik isim qoyulghan. □ **23:14** «U **but tüwrüklerni parchilap, ... ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi**» — Yosiyaning mushu yerlerni «ademlerning söngekliri» bilen toldurushi butpereslerning kéyin u yerlerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ularni ishlitishini mumkin emes qilish üçün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Chöl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16** «Yosiya ... **taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngelkerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi**» — yuqiriqi izahatni körüng. «Perwerdigarning **kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözi**» — «1Pad.» 13:30-32ni körüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2 ■ **23:19** 2Tar. 34:6 ■ **23:21** Mis. 12:3; Qan. 16:2; 2Tar. 35:1

zémindin yoqatti. Uning shundaq qilishining meqsiti, Hilqiya kahin Perwerdigarning öyidin tapqan kitabta xatirilen'gen Tewrattiki sözlerge emel qilishtin ibaret idi. □ ■

²⁵ Uningdek Musagha chüshürülgen qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmidi. □ ²⁶ Lékin Perwerdigarning achchiqi Manassehning Özini renjitken barliq rezillikliri tüpeylidin Yehudagha tutashqandin kéyin, Özining shiddetlik ghezipidin yanmidi. ²⁷ Perwerdigar: — Israilni tashlighandek Yehudanimu Öz közümdin néri qilimen we Özüm tallighan bu sheher Yérusalémni we Men: — «Méning namim shu yerde bolidu» dégen shu ibadetxanini terk qilimen, dédi. □ ■

²⁸ Yosiyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkirilir» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Uning künliride Misirning padishahi Pirewn-Neko Asuriyening padishahigha hujum qilghili Efrat deryasigha bardı. U chaghda Yosiya padishah Pirewn bilen soqushushqa chiqti; lékin Pirewn uni körüp Megiddoda uni öltürdi.

³⁰ Xizmetkarliri uning ölükini jeng harwisigha sélip Megiddodin Yérusalémgha élip kélip, uni öz qebriside depne qildi. Yurt xelqi Yosiyaning oghli Yehoahazni mesih qilip, atisining ornida padishah qildi. ■

Yehoahazning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 36:1-4

³¹ Yehoahaz padishah bolghanda yigirme üç yashta bolup, üç ay Yérusalémde seltenet qildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahliq Yeremiyaning qizi idi. ³² Yehoahaz bowiliri barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

³³ Emdi Pirewn-Neko uning Yérusalémde seltenet qilmasliqi üçün, uni Xamat yurtidiki Riblahda solap qoydi we *Yehuda* zéminigha yüz talant kümüş bilen bir talant altun séliq chüshürdi. □ ³⁴ Andin Pirewn-Neko Yosiyaning oghli Éliakimni atisining ornida padishah qilip, ismini Yehoakimgha özgertti. U Yehoahazni özi bilen Misirgha élip ketti; Yehoahaz Misirgha kélip shu yerde öldi. □ ■

³⁵ Yehoakim kümüş bilen altunni Pirewn'ge berdi; lékin Pirewnning shu buyruqini ijra qilip pulni tapshurush üçün yurtqa herbir ademning chamigha qarap baj-alwan qoyghanidi; altun we kümüşni u yurtning xelqidin, herbirige salghan ölchem boyiche Pirewn-Nekogha bérishke yighqanidi. ■

³⁶ Yehoakim padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, on bir yil Yérusalémde seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahliq Pedayaning qizi idi.

³⁷ Yehoakim bowiliri barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

24

Yehoakim Yehuda üstige seltenet qilidu

□ **23:24** «terafim **mebudliri**» — kichik, élip yürüdeq «qolayliq butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yesh. 8:19 □ **23:25** «uningdek ... **qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah ... bolup baqmidi**» — bu sözler uning Perwerdigargha qaytip qattiq towa qilishi we heqqaniylıqqa bolghan intilishliri jehette éytilidu. □ **23:27** «shu **ibadetxanini...**» — ibraniy tilida «shu öyni...». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3 ■ **23:30** 2Tar. 36:1 □ **23:33** «**yüz talant kümüş**» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34** «Éliakim» — bu isimning menisi «Xuda (Elohim) turghuzidu»; «Yehoakim» dégenning menisi «Perwerdigar (Yahweh) turghuzidu». Pirewnning undaq qilishtiki meqsiti belkim birxil hejwi-y-kinayilik qilish yaki Xudagha bolghan kupurluq bolsa kérek. ■ **23:34** Mat. 1:11 ■ **23:35** 2Tar. 36:5-8

¹ Uning künliride Babilning padishahi Néboqadnesar *Yehudagha* hujum qilishqa chiqti; Yehoakim uningga uch yilgiche béqindi boldi, andin uningdin ténip uning hökümraniqigha qarshi chiqti. ■ ² Shu waqitlarda Perwerdigar uningga hujum qilishqa Kaldiylar bulangchilar shaykisi, Suriylar bulangchilar shaykisi, Moabiylar bulangchilar shaykisi, we Ammoniylar bulangchilar shaykilirini qozghidi; u ularni Yehudani halak qilish üçün qozghidi. Bu ishlar Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberler arqiliq agah qilghan söz-kalamining emelge ashurulushi idi. ■ ³ Derweqe Perwerdigarning éytqinidek, Manassehning gunahliri tüpeylidin Yehudani Öz közliridin néri qilish üçün, bu ishlar ularning béshigha chüshti. ⁴ Chünki *Manassehning* naheq qan töküp, Yérusalémni naheq qanlar bilen toldurghini tüpeylidin, Perwerdigar *Yehudalarni* epu qilishqa köngli unimaytti.

⁵ Yehoakimning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁶ Yehoakim ata-bowilirining arisida uxildi; oghli Yehoakin uning ornida padishah boldi.

⁷ Misirning padishahi bolsa öz yurtidin ikkinchi chiqmidi. Chünki Babilning padishahi «Misir éqini»din tartip Efrat deryasighiche bolghan Misir padishahigha tewe zéminni tartiwalghanidi. □

Yeho'akin seltenet qilidu

2Tar. 36:9-10

⁸ Yehoakin padishah bolghanda on sekkiz yashta bolup, üç ay Yérusalémde seltenet qildi. Uning anisining ismi Nehushta idi; u Yérusalémliq Elnatanning qizi idi. ⁹ Yehoakin atisining barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

¹⁰ Babilning padishahi Néboqadnesarning serdarliri Yérusalémgha jeng qilghili chiqip, sheherni qamal qildi. □ ■ ¹¹ Uning serdarliri sheherni qamal qilip turghanda Néboqadnesar özimu sheherning sirtigha chiqti.

¹² Andin Yehudaning padishahi Yehoakin bilen anisi, barliq xizmetkarliri, emeldarliri we aghwatliri Babil padishahining aldigha chiqip uninggha ten berdi. Shundaq qilip Babilning padishahi öz seltenitining sekkizinchi yilida uni esir qilip tutti. □

¹³ Néboqadnesar Perwerdigarning öyidiki barliq xeziniler bilen padishahning ordididiki xezinilerni élip ketti; Perwerdigar agah berginidek, u Israilning padishahi Sulayman Perwerdigarning ibadetxanisi üçün yasatqan hemme altun qacha-eswablarni késip sökti. ■ ¹⁴ Yérusalémning barliq ahalisini, jümlidin hemme emeldarlar, hemme batur palwanlar, jemi bolup on ming esirni we barliq hünarwenler we tömürchilernimu élip ketti; yurttiki xelqtin eng namratlardin bashqa héchkim qalmidi. ¹⁵ U Yehoakinni Babilgha élip ketti we shuningdek padishahning anisini, padishahning ayallirini, uning aghwatliri we yurttiki mötiwerlerni esir qilip Yérusalémdin Babilgha élip bardı. ■ ¹⁶ U batur-palwanlarning hemmisini (yette ming idi), hünarwen we tömürchilerni (jemi bir ming idi) – bularning hemmisi jenggiwar ademler bolup, Babilning padishahi ularni esir qilip, Babilgha élip ketti. ■

¹⁷ Andin Babilning padishahi Yehoakinning taghisi Mattaniyani uning ornida padishah qilip, uning ismini Zedekiyagha özgertti. ■

Zedekiya Yehuda üstide seltenet qilidu

2Tar. 36:11-21; Yer. 52:1-30

■ **24:1** 2Tar. 36:6 ■ **24:2** 2Pad. 20:17; 23:27 □ **24:7** «Misir éqini» — Nil deryasi emes, belki Sinay chölining sherq teripidiki kichik deryadur. □ **24:10** «serdarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1 □ **24:12** «aghwatliri» — yaki «ordidiki ghojidarliri». ■ **24:13** 2Tar. 20:17; Yesh. 39:6 ■ **24:15** 2Tar. 36:10; Est. 2:6 ■ **24:16** Yer. 52:28 ■ **24:17** Yer. 37:1; 52:1

¹⁸ Zedekiya padishah bolghanda yigirme bir yashta bolup, on bir yil Yérusalém da seltenet qildi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi. ¹⁹ Zedekiya Yehoakimning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti. ²⁰ Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi: — awwal, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

25

Néboqednesar Yérusalém shehirige bösüp kirip, uni ishghal qilidu

¹ Andin shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; hemde uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qashapoteylerni qurushti. □ ■ ² Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi. ³ Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi küni sheherde éghir qe-hetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □ ■ ⁴ Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide beder tikiwétishti. Ular padishahning baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (kaldiylar bolsa sheherning heryénida turatti). Ular *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlenglikini» boylap qéchishti. ⁵ Lékin kaldiyarning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyağa yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi. ⁶ We ular padishahni tutup, Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; ular shu yerde uning üstige höküm chiqardi. ⁷ *Babil padishahi* Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; u uni mis kishenler bilen baghlap, Babilgha élip bardı.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilinishi

⁸ We beshinchi ayning yettinchi künide (bu Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmetkari, pasiban bégi Nébozar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □ ⁹ U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti. ¹⁰ We pasiban bégi yétekchilikidiki kaldiyarning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

¹¹ Pasiban bégi Nébozar-Adan sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □ ¹² Lékin pasiban bégi zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchilik qilishqa qaldurdi.

¹³ Kaldiylar Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklirini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti. □ ■ ¹⁴ Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip

□ **25:1** «*Néboqednesarning* seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi küni» — miladiyedın ilgiri 588-yili, 15-Yanvar idi. ■ **25:1** 2Tar. 36:17 Yer. 32:2; 39:1; 52:4 □ **25:3** «*zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi*» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu. ■ **25:3** Yer. 52:6 □ **25:8** «*beshinchi ayning yettinchi küni... Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili...*» — miladiyedın ilgiri 586-yili, 14-Awghust idi. «Yer.» 52:12nimu körüng. □ **25:11** «*qalghan hünerwenler*» — yaqi «top-top ademler». □ **25:13** «*das teglikliri*» — bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yer. 20:5; 27:19

ketti; ¹⁵ xushbuydanlar we qachilarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □ ¹⁶ We Sulayman *padishah* Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «dégiz»ni, shundaqla das teglikirini élip ketti; bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi. ¹⁷ Birinchi tüwrükning égzikli on sekkiz gez, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, égzikli üç gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisida bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uningha oxshash bolup, umu anar nusxisida bézelgenidi. □ ■

¹⁸ Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi. ¹⁹ U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin beshini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □ ²⁰ Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı. ²¹ Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti. Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

²² Yehuda zéminida qalghan kishilerni, yeni Babil padishahi Néboqadnesar qaldurghan kishilerni bolsa, u ularni idare qilish üçün, ularning üstige Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani teyinlidi. ■ ²³ Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümraniq qilishqa belgiligenlikini anglap qaldi; shuning bilen *bu leshker bashliqliri ademliri bilen* Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqlar bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghli Yohanan, Netofatliq Tanxumetning oghli Séraya we Maakat jemetidin birsining oghli Jaazaniya idi. ■ ²⁴ Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda oltur-aqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu» dep qesem qildi. ²⁵ Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip kélip, Gedaliyani hem Mizpahda uning yénida turghan Yehudiylar we Kaldiylerni urup öltürdi. ²⁶ Shuning bilen barliq xelq, kichik bolsun, chong bolsun, we leshker bashliqliri ornidin turup Misirgha kirdi; chünki ular Kaldiylerdin qorqatti.

Yehoakinning sürgün bolush jeryani

Yer. 52:31-34

²⁷ We shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni munu ish yüz berdi; Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; □ ²⁸ U uningha mulayim söz qilip, uning ornini özi bilen birge Babilda turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi; ²⁹ Shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim

□ **25:15** «xushbuydanlar we qachilarni bolsa, ... ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar Yeremiya peyghemberning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impérotori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi («Yer.» 27:21-22ni körüng).

□ **25:17** «gez» *yaki* «jeynek» — jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimétr. «Égzikli üç gez idi» — «Yer.» 52:22de «besh gez» déyilidu. Seweb, belkim üstidiki perdazlirini öz ichige alidu. ■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yer. 52:21 □ **25:19** «bir aghwat emeldar» — yaki peqet «bir emeldar». ■ **25:22** Yer. 40:5, 9 ■ **25:23** Yer. 40:7 □ **25:27** «on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni» — «Yer.» 52:31de «on ikki ayning yigirme beshinchi küni» déyilidu. Azad bolush jeryanida nechche kün ötse kérek.

padishah bilan biling hemdastixan bolushqa muyesser boldi. ³⁰ Uning nésiwisi bolsa, *Babil* padishahining uningha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kúndilik idi, yeni uningha ömrining herbir kúni muyesser qilin'ghan.

Tarix-tezkire «1»

Adem'atidin Ibrahimghiche bolghan nesebname

Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

¹ Adem'ata, Shét, Énosh, ² Kénan, Mahalalél, Yared, ³ Hanox, Metushelah, Lemex, ⁴ Nuh. Nuhtin Shem, Ham, Yafetler törelgen.

Yafetning ewladliri

⁵ Yafetning oghulliri Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi. ⁶ Gomerning oghulliri Ashkinaz, Difat we Togarmah idi. □ ⁷ Yawanning oghulliri Élishah, Tarshish idi, Kittiyalar bilen Rodaniylar uning ewladliri idi.

Hamning ewladliri

⁸ Hamning oghulliri kush, Misir, Put we Qanaan idi. □ ⁹ Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamaning oghli Shéba we Dédan idi. ¹⁰ Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti zeberdes bir adem bolup chiqti. ¹¹ Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar, ¹² Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi. ¹³ Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen. ¹⁴ Uning ewladliri yene yebusiylar, amoriylar, girgashiylar, ¹⁵ Hıwiylar, Arkiylar, Siniylar, ¹⁶ Arwadiylar, Zemariylar we Xamatiylar idi.

¹⁷ Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; *Aramning oghulliri* Uz, Hul, Geter, Meshek idi. □ ¹⁸ Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi. □ ¹⁹ Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chunki u yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □ ²⁰ Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah, ²¹ Hadoram, Uzal, Diklah, ²² Ébal, Abimael, Shéba, □ ²³ Ofir, Hawilah, Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi.

Ibrahimning ejdadlirining nesebnamisi

²⁴ Shem, Arfaxshat, Shélah, ²⁵ Éber, Peleg, Reu, ²⁶ Sérug, Nahor, Terah, ²⁷ andin Abram dunyagha keldi (Abram bolsa Ibrahimning özi).

Ibrahimning ewladliri

Yar. 25:12-18

²⁸ Ibrahimning oghulliri Ishaq bilen Ismail idi. □

□ **1:6** «Difat» — yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni körüng). □ **1:8** «Misir» — ibraniy tilida «Mizraim». «Put» — Put Liwiyeliklerning ejdadi boldi. □ **1:17** «Aramning oghulliri» — «Aramning oghulliri» dégen sözler bezi kona köchürmilerdin yoqap ketken. «Yar.» 10:3 bilen selishturung. □ **1:18** «Éber» — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibraniy» belkim bu sözdin chiqqan. □ **1:19** «Peleg» — dégen sözning teleppuzi «bölünüş»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi» — üç imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munaridiki weqedé, Xudaning tilni bölüşhi bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzidikiler bölünüp ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning bölünüp ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide bir quruqluq idi, andin kéyin choqum melum waqıtta hazirqi Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika qit'elirige bölünüp ketken); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitidu. Biz shu axirqi imkaniyetke mayilmiz. □ **1:22** «Ébal» — «Yar.» 28:10de «Obal». □ **1:28** «Ismail» — ibraniy tilida «Ishmail».

²⁹ Töwendikiler ularning ewladliri: Ismailning tunji oghli Nébayot bolup, qalghanliri Kédar, Adbeel, Mibsam, ³⁰ Mishma, Dumah, Massa, Hadad, Téma, ³¹ Yetur, Nafish, Qedemah; bularning hemmisi Ismailning oghulliri idi.

³² Ibrahimning toqili Keturahdin törelgen oghullar Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuah idi. Yoqshanning oghulliri Shéba bilen Dédan idi. ■ ³³ Midiyaning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida, Eldaah idi. Bularning hemmisi Keturahning ewladliri.

³⁴ Ibrahimdin Ishaq töreldi. Ishaqning oghulliri Esaw bilen Israil idi. □ ■ ³⁵ Esawning oghulliri Élifaz, Réuel, Yeush, Yaalam we Korah idi. ³⁶ Élifazning oghulliri Téman, Omar, Zefi, Gatam, Kénaz, Timna we Amalek idi. □ ³⁷ Réuelning oghulliri Nahat, Zerah, Shammah bilen Mizzah idi.

Séirning ewladliri

Yar. 36:20-30

³⁸ Séirning oghulliri Lotan, Shobal, Zibion, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. ³⁹ Hori bilen Homam Lotanning oghulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi). □ ⁴⁰ Shobalning oghulliri Alyan, Manahat, Ebal, Shefi bilen Onam idi. Zibionning oghulliri Ayah bilen Anah idi. □ ⁴¹ Anahning oghli Dishon idi. Dishonning oghulliri Hamran, Eshban, Itran bilen Kéran idi. □ ⁴² Ézerning oghulliri Bilhan, Zaawan, Yaakan idi. Dishanning oghulliri uz bilen Arran idi. □

Édom padishahliri

Yar. 36:31-43

⁴³ Israillargha hökümraniq qilidighan padishah bolmighan zamanlarda, Édom zéminigha padishah bolghanlar munu kishiler: Béorning oghli Béla; uning paytexti Dinhabah dep atilatti. ⁴⁴ Béla ölgendin kéyin Bozrahlıq Zerahning oghli Yobab uning ornigha padishah boldi. ⁴⁵ Yobab ölgendin kéyin Temanlarning yurtidin bolghan Husham uning ornigha padishah boldi. ⁴⁶ Husham ölgendin kéyin Bédadning oghli Hadad uning ornigha padishah boldi; Hadad dégen bu adem Moab dalasida Midiyanlarni tarmar qilghan, uning paytextining ismi Awit idi. ⁴⁷ Hadad ölgendin kéyin Masrekahlıq Samlah uning ornigha padishah boldi. ⁴⁸ Samlah ölgendin kéyin derya boyidiki Rehobottin kelgen Saul uning ornigha padishah boldi. □ ⁴⁹ Saul ölgendin kéyin Akborning oghli Baal-Hanan uning ornigha padishah boldi. ⁵⁰ Baal-Hanan ölgendin kéyin Hadad uning ornigha padishah boldi. Uning paytextining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, Mey-Zahabning newrisi, Matredning qizi idi. □ ⁵¹ Andin Hadad öldi.

Édomdiki qebile bashliqliri

⁵² Édomluqlarning qebile bashliqliri: Qebile bashliqi Timna, qebile bashliqi Aliya, qebile bashliqi Yetet, qebile bashliqi Oholibamah, qebile bashliqi Elah, qebile bashliqi Pinon, □

■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34** «Israil» — tunji ismi Yaqup, elwette. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36** «Zefi» — yaki «Zefo» — «Yar.» 36:11ni körüng. «Timna we Amalek» — bashqa birxil terjimisi: «Timnadin bolghan Amalek». «Yar.» 36:12ni körüng. □ **1:39** «Timna Lotanning singlisi» — bu «Timna» belkim 36-ayettiki «Timna». 36-ayettiki izahatni körüng. □ **1:40** «Alyan» — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni körüng. «Shefi» — yaki «Shéfo» — «Yar.» 36:23ni körüng. □ **1:41** «Hamran» — «Yar.» 36:23de «Hemdan». □ **1:42** «Yaakan» — «Yar.» 36:23de bashqa sheklide «Akan» dep oqulidu. «Dishan» — bezi kona köchürmilerde «Dishon» tépilidu. «Dishan» toghridur. 38-ayetni we «Yar.» 36:28ni körüng. □ **1:48** «derya» — belkim Efrat deryasini körsitidu. □ **1:50** «Pay» — yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni körüng. □ **1:52** «Édomluqlarning qebile bashliqliri» — buning awwalqi xewerlirini oqurmenlerge qolaylıq yaritish üçün en'eniwiyy tertipdiki 1-ayettin -2-ayetke köchürüp qoyduq. «Aliya» — yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni körüng.

⁵³ Qebile bashliqi Kénaz, qebile bashliqi Téman, qebile bashliqi Mibzar; ⁵⁴ Qebile bashliqi Magdiyel, qebile bashliqi Iram; bularning hemmisi Édomdiki qebile bashliqliridur.

2

Israil – yeni Yaqup – uning ewladliri

¹ Israilning oghulliri Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Zebulun, ² Dan, Yüsüp, Binyamin, Naftali, Gad we Ashirdin ibaret.

Yehudaning ewladliri

³ Yehudaning oghli Ér, Onan we Shilah idi. Bu üçeylen Qanaanliq Shuyaning qizidin bolghan. Yehudaning tunji oghli Ér Perwerdigarning neziride rezil bolghanliqidin Perwerdigar uning jénini alghan. ⁴ Yehudagha kélini Tamardin Perez bilen Zerah törelgen. Yehudaning jemi besh oghli bolghan. □

⁵ Perezning oghulliri Hezron bilen Hamul idi. ⁶ Zerahning oghulliri Zimri, Étan, Héman, Kalkol bilen Dara qatarliq besh idi.

⁷ Karmining oghli Akar idi. Akar bolsa Xuda lenet qilghan nersini élip, «Israilgha bala-qaza keltürgüchi» bolup chiqti. □ ⁸ Étanning oghli Azariya idi.

Hezronning ewladliri

⁹ Hezrondin törelgen oghullar Yerahmiyel, Ram we Kaleb idi. □ ¹⁰ Amminadab Ramdin törelgen; Nahshon Amminadabtin törelgen; Nahshon Yehuda qebilisining bashliqi bolghan. ¹¹ Salmon Nahshondin törelgen; Boaz Salmondin törelgen. □ ¹² Obed Boazdin törelgen; Yesse Obeddin törelgen. ¹³ Yessening oghullirining tunjisi Éliab, ikkinchisi Abinadab, üçinchisi Shimiya, □ ¹⁴ tötinchisi Netanel, beshinchisi Radday, ¹⁵ altinchisi Ozem, yettinchisi Dawut idi. ¹⁶ Zeruiya bilen Abigail ularning singlisi idi. Zeruiyaning Abishay, Yoab we Asahel dégen üç oghli bar idi. □ ¹⁷ Amasa Abigaldin töreldi; Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter idi. □

Kalebning ewladliri

¹⁸ Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)tin oghul kördi; *Azubahtin* bolghan oghulliri Yesher, Shobab we Ardon idi. □ ¹⁹ Azubah ölgendin kéyin Kaleb yene Efratni aldi; Efrat uninggha Xurni tughup berdi. ²⁰ Xuridin Uri töreldi; Uridin Bezalel töreldi.

²¹ Kéyin Hezron Giléadning atisi Makirning qizini élip bir yastuqqa bash qoyuwidi (u atmish yashqa kirgende uni alghan), uningdin Segub töreldi.

²² Segubtin Yair töreldi; Yairning Giléad zéminida yigirme üç shehiri bar idi. ²³ Geshur bilen Aram shu yurttikilerdin «Yairning yéza-qishlaqliri»ni, Kinatni we uninggha qarashliq yézilar bolup jemi atmish yéza-sheherni tartiwaldi.

Yuqiriqilarning hemmisi Giléadning atisi Makirning ewladliridur.

□ **2:4** «... kélini Tamardin... törelgen» — mushu qiziq weqe «Yar.» 38-babta xatirilinidu. □ **2:7** «Akar» — ibraniiy tilida «aware, külpet, bala-qaza» dégeni bildüridu. «Yeshua» 6:1 we 7:25ni körüng. Shu yerde Akar «Akan» dep atilidu. □ **2:9** «Kaleb» — «Kaleb» mushu yerde «Kalubay» sheklide. 18-ayetni körüng. □ **2:11** «Salmon» — yaki «Salma». «Rut» 4:21ni körüng. □ **2:13** «Shimiya» — «1Sam.» 17:13de «Shammah». □ **2:16** «Abishay» — yaki «Abshay». □ **2:17** «Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter» — «2Sam.» 17:25ni körüng. Yeter (Itra) belkim eslide Ismaillar arisida tughulghan yaki turghanidi. □ **2:18** «Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)din oghul kördi» — yaki «Kaleb Azubahdin oghul tapti, shundaqla Yériottin oghul kördi». «Azubahtin bolghan oghulliri Yesher...» — ibraniiy tilida «Uningdin bolghan oghulliri Yesher...».

²⁴ Hezron Kaleb-Efratahda ölgendin kéyin, ayali Abiyah uninggha Ashxorni tughdi; Ashxor Tekoaning atisi idi.

Yerahmiyelning ewladliri

²⁵ Hezronning tunji oghli Yerahmiyelning oghulliri Ram, Bunah, Oren, Ozem we Axiyah idi. ²⁶ Yerahmiyelning Atarah dégen yene bir ayali bar idi, u Onamning anisi idi. ²⁷ Yerahmiyelning tunji oghli Ramning oghulliri Maaz, Yamin we Éker idi. ²⁸ Onamning oghulliri Shammay bilen Yada idi; Shammayning oghulliri Nadab bilen Abishur idi. ²⁹ Abishurning ayalining ismi Abihayil bolup, Abihayildin uninggha Ahban bilen Molid törelidi. ³⁰ Nadabning oghulliri Seled bilen Appayim idi; Seled ta ölgüche oghul perzent körmigen. ³¹ Yishi Appayimning oghli; Shéshan Yishining oghli; Axlay Shéshanning oghli idi. ³² Shammayning inisi Yadaning oghulliri Yeter bilen Yonatan idi; Yeter taki ölgüche oghul perzent körmigen. ³³ Pelet bilen Zaza Yonatanning oghulliri idi. Yuqiriqlarning hemmisi Yerahmiyelning ewladliridir. ³⁴ Shéshan qiz perzent körüp, oghul perzent körmigenidi; Shéshanning Misirliq Yarxa deydighan bir maliyi bar idi. ³⁵ Shéshan qizini maliyi Yarxagha xotunluqqa bergin, uningdin Yarxagha Attay törelgen. ³⁶ Attaydin Natan; Natandin Zabad törelgen. ³⁷ Zabadtin Iflal; Iflaldin Obed törelgen. ³⁸ Obedtin Yehu; Yehudin Azariya törelgen. ³⁹ Azariyadin Helez; Helezdin Elasa törelgen. ⁴⁰ Elasahtin Sismay; Sismaydin Shallum törelgen. ⁴¹ Shallumdin Yekamiya; Yekamiyadin Elishama törelgen.

Kalebning bashqa ewladliri

⁴² Yerahmiyelning inisi Kalebning oghulliri töwendikiler: Misha uning tunji oghli bolup, Zifning atisi idi; Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi. □ ⁴³ Hébronning oghulliri Korah, Tappuah, Rekem we Shéma idi. ⁴⁴ Shémadin Raham törelgen; u Yorkéamning atisi idi; Shammay Rekemdin törelgen. ⁴⁵ Maon Shammayning oghli; Maon Beyt-Zurning atisi idi. ⁴⁶ Kalebning toqili Efahdin Haran, Moza we Gazez törelgen. Harandin Gazez törelgen.

⁴⁷ Yaxdayning oghulliri Regem, Yotam, Geshan, Pelet, Efah we Shaaflar idi. ⁴⁸ Kalebning toqili Maakahdin Shéber bilen Tirxanah törelgen; ⁴⁹ Uningdin yene Madmannahning atisi Shaaf, Makbinaning atisi we Gibéahning atisi Shiwa törelgen. Aksah Kalebning qizi idi.

⁵⁰ Yuqiriqlarning hemmisi Kalebning ewladliri.

Efratahning tunji oghli Xurning oghulliri: Kiriati-Yéarimning atisi Shobal, □ ⁵¹ Beyt-Lehemning atisi Salma, Beyt-Gaderning atisi Xaref idi.

⁵² Kiriati-Yéarimning atisi Shobalning ewladliri: Xaroeh hemde Manaxatlarning yérimi idi. □

⁵³ Kiriati-Yéarim jemetliridikiler itriyler, putiylar, shumatiylar, mishraiylar bolup, bu jemetlerdin yene zoratiylar bilen eshtayoliylar ayrilip chiqqan. ⁵⁴ Salmaning ewladliri Beyt-Lehem bilen Nitofatlar, Atrot-Beyt-Yoablar, Manahatlarning yérim qismi, zoriylar, ⁵⁵ Yabezde olturaqliship qalghan Tewrat xettatliri, yeni tiratiylar, shimiya tiylar bilen sukatiylar idi. Bularning hemmisi kényiler bolup, Rekab jemetining bowisi Xamatning ewladliridin idi. □

□ **2:42** «Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi» — bu ayetning ikkinchi qismini chüshinish tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ **2:50** «Efratah» — ibraniy tilida «Efrat» uning qisqartilghan sheklidir. 19-ayetni körüng. «Xurning oghulliri» — ibraniy tilida «Xurning oghli» — mushu yerde birnechche oghullirini öz ichige alidu. □ **2:52** «Manaxatlar» — yaki «Menuxiylarning» □ **2:55** «Tewrat xettatliri» — belkim xelqning xizmitide bolup Tewrat köchürmilirini yézip chiqquchilar idi. «Rekab jemetining...» — yaki «Beyt-Rekabning...».

3

Dawutning oghulliri

¹ Dawutning Hébronda tughulghan oghulliri: tunji oghli Amnon bolup, Yizreellik Axinoamdin bolghan; ikkinchi oghli Daniyal Karmellik Abigaildin bolghan; ² üçinchi oghli Abshalom Geshurning padishahi Talmayning qizi Maakahdin bolghan; tötinchi oghli Adoniya bolup, Haggittin bolghanidi; ³ beshinchi oghli Shefatiya bolup, Abitaldin bolghanidi; altinchi oghli Itriyam bolup, uning ayali Eglahdin bolghanidi. ⁴ Bu alte oghul Dawuttin Hébronda törelgen; u Hébronda yette yil alte ay, Yérusalémda bolsa ottuz üç yil seltenet qilghan. ⁵ Yérusalémda uninggha Ammiyelning qizi Bat-Shuadin bu töteylen törelgen: ular Shimiya, Shobab, Natan we Sulayman idi. □

⁶ Yene Ibhar, Elishama, Elifelet, □ ⁷ Nogah, Nefeg, Yafiya, ⁸ Elishama, Eliyada, Elifelet qatarliq toqquz oghul bolghan. ⁹ Bularning hemmisi Dawutning oghulliri idi; uningdin bashqa toqalliridin bolghan oghullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

Sulaymanning ewladliri

¹⁰ Sulaymanning oghli Rehoboam, Rehoboamning oghli Abiya, Abiyaning oghli Asa, Asaning oghli Yehoshafat, ¹¹ Yehoshafatning oghli Yoram, Yoramning oghli Ahaziya, Ahaziyaning oghli Yoash, □ ¹² Yoashning oghli Amaziya, Amaziyaning oghli Azariya, Azariyaning oghli Yotam, ¹³ Yotamning oghli Ahaz, Ahazning oghli Hezekiya, Hezekiyaning oghli Manasseh, ¹⁴ Manassehning oghli Amon, Amonning oghli Yosiya idi. ¹⁵ Yosiyaning oghulliri: tunji oghli Yohanan, ikkinchi oghli Yehoakim, üçinchi oghli Zedekiya, tötinchi oghli Shallum idi. ¹⁶ Yehoakimning oghulliri: oghli Yekoniyah bilen oghli Zedekiya. □

Padishah jemetining nesebnamisi – Sürgün bolghandin keyin

¹⁷ Sürgün qilin'ghan Yekoniyahning oghulliri: — Shéaltiel uning oghli idi; □ ¹⁸ yene Malqiram, Pedayah, Shenazzar, Yekamiya, Hoshama we Nebadiya idi.

¹⁹ Pedayahning oghulliri Zerubbabel bilen Shimey idi; Zerubbabelning perzentliri: — Meshullam bilen Hananiya we ularning singlisi Shéломit idi; ²⁰ Uning yene Hashubah, Ohel, Berekiya, Hasadiya, Yushab-Hesed qatarliq besh oghli bar idi.

²¹ Hananiyaning oghulliri Pilatiya we Yeshaya idi; uning ewladliri yene Réfayaning oghulliri, Arnanning oghulliri, Obadiyaning oghulliri we Shékaniyaning oghulliri idi.

²² Shékaniyaning ewladliri munular: uning oghli Shémaya; Shémayaning oghulliri Hattush, Yigéal, Bariya, Néariya, Shafat bolup jemiyye alte idi. □ ²³ Néariyaning oghulliri Elyoyinay, Hezekiya, Azrikam bolup jemiyye üç idi. ²⁴ Elyoyinayning oghulliri Xodawiya, Eliyashib, Pelaya, Akkub, Yohanan, Délaya, Anani bolup jemiyye yette idi.

4

Yehuda ewladlirining tekrar bayan qilinishi

¹ Yehudaning oghulliri Perez, Hezron, Karmi, Xur we Shobal idi. ² Shobalning oghli Réayadin Jahat töreldi; Jahattin Axumay bilen Laxad töreldi. Bular Zoratiy jemetidin idi.

³ Étamning oghulliri Yizreel, Ishma, Idbash idi; ularning singlisining ismi Hazililponi

□ **3:5** «Bat-Shua» — yaki «Bat-Shéba» — «1Sam.» 11:3ni körüng. □ **3:6** «Elishama» — yaki «Elishua» — 14:5ni körüng. «Elifelet» — yaki «Elpelet» — 14:5ni körüng. □ **3:11** «Yoram» — bezi yerlerde «Yehoram» déyilidu. □ **3:16** «Yekoniyah» — bashqa shekli «Yehoakin». □ **3:17** «Shéaltiel» — bashqa shekli «Salatiel». □ **3:22** «Yigéal» — yaki «Igal».

idi. □ 4 Gedorning atisi Penuel; Xushahning atisi Ézer idi; bularning hemmisi Beyt-Lehemning atisi bolghan Efratahning tunji oghli Xurdin törelgen.

5 Tekoaning atisi Ashxurning Héléh we Naarah dégen ikki ayali bar idi. 6 Naarah Ashxurgha Axuzzam, Hefer, Temeni, Axashtarini tughup berdi; bularning hemmisi Naarahning oghulliri. 7 Héléhning oghulliri Zeret, Zohar bilen Etnan we 8 Koz idi; Kozdin Anob, Hazzibiba bilen Xarumning oghli Axarhelning jemetliri töreldi.

9 Yabez öz qérindashliri ichide hemmidin bek hörmetlik idi, anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan. □ 10 Yabez Israilning Xudasigha nida qilip: «Méni nahayiti köp beriketligen bolsang, zéminimni kéngeytseng, qolung bilen méni yölep, bala-qazadin saqlap, manga azab-oqubetni körsetmigeysen!» — dep tilidi. Xuda uning tiligini ijabet eylidi.

11 Shuxahning inisi Kélubtin Méxir törelgen; Méxir Éshtonning atisi idi. 12 Éshtondin Beyt-Rafa, Paséah we Ir-Nahashning atisi Téxinnah töreldi; bularning hemmisi Rikahliqlar idi. □

13 Kénazning oghli Otniyel bilen Séraya idi; Otniyelning oghli Xatat bilen Méonotay idi.

14 Méonotaydin Ofrah töreldi. Sérayadin «Hünerwenler jilghisi»dikilerning ejdadi bolghan Yoab töreldi (ular eslide hünerwenler idi). □ 15 Yefunnehning oghli Kalebning oghulliri Iru, Élah bilen Naam idi; Élahning oghli Kénaz idi. 16 Yehallilelning oghulliri Zif bilen Zifah, Tiriya bilen Asariyel idi. 17-18 Ezraning oghulliri: — Yeter, Méred, Éfer we Yalonlar; Méred Pirewnning qizi Bitiyani aldi; u hamilidar bolup Meriyem, Shammay bilen Éshtëmoaning atisi Ishbahni tughdi. Bular Bitiyadin bolghan oghullar. Méredning Yehudalardin bolghan ayali bolsa Gedorning atisi Yeredni, Sokohning atisi Heber bilen Zanoahning atisi Yekutiyelni tughdi.

19 Nahamning singlisi Xodiyanning ayalidin Garmiliq Kéilahning atisi bilen Maakat jemetidin bolghan Éshtëmoaning atisi törelgen.

20 Shimonning oghulliri Amnon we Rinnah, Ben-Hanan bilen Tilon idi. Yishining oghulliri Zohet bilen Bin-Zohet idi.

21 Shélah Yehudaning oghli idi; uningdin törelgen Lékahning atisi Ér, Mareshahning atisi Laadah we Beyt-Ashbiyada olturaqlashqan chekmen toqughuchilarning jemetliri 22 we yene Yokim, Kozibaliqlar, Yoash bilen Saraf (bular ikkisi Moab yurtigha hökümraniq qilghan) we Yashubi-Lehemlermu bar idi (bularning hemmisi qedimki xatirilerdur).

23 Bular Nétayim we Gederahda olturaqlashqan bolup, kulalchilar idi; ular shu yerde turup padishahning xizmitide bolatti.

Shiméonning ewladliri

24 Nemuel we Yamin, Yarib, Zerah bilen Saul Shiméonning oghulliri idi. □ 25 Shallom Saulning oghli; Mibsam Shallomning oghli, Mishma Mibsamning oghli idi.

26 Mishmaning ewladliri töwendikiler: — Mishmaning oghli Xammuil; Xammuilning oghli Zakkur; Zakkurning oghli Shimey idi. 27 Shimeyning on alte oghli, alte qizi bar idi; uning aka-inilirining perzenti köp bolmighachqa, ularning herqaysisining jemetining perzentliri Yehuda jemetiningkidek undaq köp bolmighan. 28 Ular Beer-shéba, Moladah, Hazar-Shual, 29 Bilxah, Ézem, Tolad, 30 Bétuel, Xormah, Ziklag, 31 Beyt-Markabot,

□ 4:3 «Étamning oghulliri Yizreel,...» — yaki «Étamning atisidin bolghan: Yizreel,...» (köp kona köchürmilerde «atisi» déyilidu). Mushu yerde bir qisim qedimki terjime nusxiliridin paydilinip «oghulliri» dep alduq. □ 4:9 «Yabez öz qérindashliri ichide... anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan» — Yabezning Yehuda jemetining qaysi ailisidin chiqqanliqi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Korning ailisidin bolushi mumkin (8-ayetni körüng). Ibraniy tilida «azab» we «Yabez» dégenning teleppuzi yéqin. □ 4:12 «Ir-Nahashning atisi» — yaki «Nahash shehiridikilerning atisi». □ 4:14 «Hünerwenler jilghisi» — ibraniy tilida «Gé-Xarashim». □ 4:24 «Nemuel» — «Yar.» 46:10de «Yemuel».

Hazar-Susim, Beyt-Biri we Shaaraimgha makanlashqanidi. Taki Dawut padishahning dewrigiche bularning hemmisi ularning sheherliri idi. ³² Ular olturaqlashqan joylar Étam, Ayin, Rimmon, Token we Ashan qatarliq besh shehernimu öz ichige alghan. ³³ We bu sheherlarning öpchürisidiki barliq yéza-kentler taki Baalgha qeder shulargha qaraytti. Bular bolsa ular makanlashqan joylar bolup, ularning öz nesebnamilirimu bar idi. □

³⁴ *Ularning jemet bashliri* Méshobab, Yamlek, Amaziyaning oghli Yoshah, ³⁵ Yoél, Yosi-biyaning oghli Yehu (Yosibiya Sérayaning oghli, Séraya Asielning oghli idi), ³⁶ Elyoyinay, Yaakobah, Yeshohaya, Asaya, Adiel, Yesimiel, Binaya ³⁷ we Shifining oghli Zizalar idi (Shifi Allonning oghli, Allon Yedayaning oghli, Yedaya Shimrining oghli, Shimri Shémayaning oghli idi). ³⁸ Yuqirida xatirilep ötülgen isimlarning hemmisi herqaysi jemet bashliri idi; bularning jemetlirining hemmisi nahayiti güllen'genidi. ³⁹ Ular qoy padilirigha otlaq izlep taki Gedor éghizighiche, yeni jilghining kün chiqish teripigiche barghanidi. ⁴⁰ Ular shu yerde yapyéshil, nahayiti munbet bir otlaq tapqan; u yer tolimu keng, hem taza hem tinch idi. Ilgiri shu yerde olturaqlashqanlar Hamdikilerdin iken.

⁴¹ Yuqirida tilgha élip ötülgen kishiler Yehudaning padishahi Hezekiyaning zamanida shu *Hamdikilerning* chédirlirigha we u yerlerde olturushluq Mionluqlargha hujum qilip ularni tamamen yoqatqanidi, taki бүгүн'ge qeder; ular shularning yerlirige makanlashti, chünki u yerlerde padilirini baqqudek otlaq bar idi.

⁴² Shu chaghlarda Shiméonlardin yene besh yüz kishi Séir téghigha qarap mangdi, ularning yobashchiliri Yishining oghulliri Pilatiya, Néariya, Réfaya bilen Uzriel idi; ⁴³ ular qéchip tirik qalghan Amaleklernimu öltürüp, бүгүн'ge qeder shu yerde makanliship ötüwatidu.

5

Rubening ewladliri

¹ Israilning tunji oghli Rubening oghulliri munular: —

(Ruben gerche tunji oghul bolghini bilen, lékin *atisining toqili bilen zina qilghanliqi* üçün, uning chong oghulluq hoquqi Israilning oghli bolghan Yüsüpning oghullirigha ötküzüwétilgen. Shunga nesebname boyiche u chong oghul hésablanmaydu. □ ² Yehuda qérindashliri ichide üstünlükke ige bolghan bolsimu we idare qilghuchi uningdin chiqqan bolsimu, lékin chong oghulluq hoquqi Yüsüpke tewe bolup ketken): —□

³ Israilning tunjisi Rubening oghulliri munular: — Hanox we Pallu, Hezron we Karmi.

⁴ Yoélning ewladliri munular: — *Yoélning* oghli Shémaya, Shémayaning oghli Gog, Gogning oghli Shimey, ⁵ Shimeyning oghli Mikah, Mikahning oghli Réaya, Réayaning oghli Baal,

⁶ Baalning oghli Beerah; Beerah Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser teripidin tutqun qilip kételgen. U chaghdä u Ruben qebilisining bashliqi idi. □

⁷ Uning iniliri nesebnamiside xatirilen'gendek, jemetlirining tarixi boyiche yobashchi bolghan Jeiyel, Zekeriya we Béla dep pütülgenidi ⁸ (Béla Azazning oghli, Azaz Shémaning oghli, Shéma Yoélning oghli idi). Yoéllar Aroerde, Nébo we Baal-Méon'ghiche sozulghan joylarda turatti. ⁹ Ular yene kün chiqishqa qarap taki Efrat deryasining bu teripidiki chölning kirish éghizigha qeder olturaqlashti; chünki ularning Giléad yurtidiki charwa malliri köpiyip ketkenidi. ¹⁰ Saulning seltenitining künliride ular Hagariylar bilen urush qilishti; Hagariylar ularning qolida meglup bolghandin kéyin ular Giléadning kün chiqish teripidiki pütün zéminda Hagariylarning chédirlirida makanlashti.

□ **4:33** «Baalgha qeder...» — yaki «Baalatqa qeder...». □ **5:1** **atisining toqili bilen zina qilghanliqi üçün...** — ibraniy tilida «atisining yatqan ornini bulghighini üçün...» bilen ipadilinidu. «Yar.» 35:22ni körüng. □ **5:2** «**idare qilghuchi**» — belkim Dawut padishah we uning ewladlirini körsitidu. □ **5:6** «**Asuriye**» — Asuriye ibraniy tilida «Ashur».

Gadning ewladliri

¹¹ Ularning udulida Gadning ewladliri taki Salikahga qeder Bashan zéminigha makanlashqanidi. ¹² Bashanda makanlashqanlardin qebile bashliqi Yoél, muawin qebile bashliqi Shafam bar idi; yene Yanay bilen Shafatmu bar idi.

¹³ Ularning uruq-tughqanliri jemetnamiler boyiche Mikail, Meshullam, Shéba, Yoray, Yakan, Ziya we Éber bolup, jemi yette idi. ¹⁴ Yuqiridikilerning hemmisi Abihayilning oghulliri idi. Abihayil Xurining oghli, Xuri Yaroyahning oghli, Yaroyah Giléadning oghli, Giléad Mikailning oghli, Mikail Yeshishayning oghli, Yeshishay Yahdoning oghli, Yahdo buzning oghli idi; ¹⁵ Gunining newrisi, Abdielning oghli Axi ularning jemet béshi idi. ¹⁶ Ular Giléadqa, Bashan'gha we Bashan'gha tewe yéza-kentlerge, shundaqla pütkül Sharon yayliqigha, taki töt chétigiche makanlashqanidi. ¹⁷ Bularning hemmisi Yehuda padishahi Yotam we Israil padishahi Yeroboamning seltenitining künliride nesebnamilerge pütülgenidi.

¹⁸ Ruben, Gad qebililirining we Manasseh yérim qebilisining batur, qalqan-qilich tutalaydighan, oqya atalaydighan hem jengge mahir qiriq töt ming yette yüz atmish jenggiwar adimi bar idi. ¹⁹ Ular Hagariylar, Yeturlar, Nafishlar we Nodablar bilen jeng qilghan. ²⁰ Ular jeng qilghanda medet tépip, Hagariylar we ular bilen ittapaqdashlarning hemmisi ularning qoligha tapshurulghan; chünki ular jeng üstide Xudagha nida qilghan; ular Uninggha tayan'ghachqa, Xuda ularning tiligini ijabet qilghan.

²¹ Ular yene düshmenning charwa-mallirini, jümlidin ellik ming töge, ikki yüz ellik ming qoy, ikki ming éshikini olja alghan we yüz ming janni esir alghan. ²² Bu urush Xudaning niyitidin bolghachqa, düshmendin ölgénler nahayiti köp bolghan; sürgün qilin'ghuche ular shularning yérini ishghal qilip turghan.

Manassehning yérim qebilisi

²³ Manassehning yérim qebilisidikiler Bashandin Baal-hermon, Sénir, Hermon téghigha qeder bolghan zéminda yéyilip makanlashti. Ular zor köpeygen. ²⁴ Ularning jemet bashliqliri Éfer, Ishi, Eliyel, Azriel, Yerimiya, Xodawiya we Yahdiyel idi; ularning hemmisi nahayiti batur jengchiler, meshhur mötiwerler, shundaqla herqaysisi öz jemetige jemet béshi idi. ²⁵ Ular ata-bowilirining Xudasidin yüz örüp, buzuqluq qilip Xuda eslide özliri aldida yoqatqan shu yerdiki taipilerning ilahlirigha egiship ketti.

□ ²⁶ Shuning bilen Israilning Xudasi Asuriye padishahi Pul (yeni Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser)ning rohini qozghishi bilen, u ularni, yeni Ruben qebilisidikilerni, Gad qebilisidikilerni we Manasseh yérim qebilisidikilerni Xalah, Xabor we Xaragha hem Gozan deryasi boyigha sürgün qilip élip ketti; ularning ewladliri taki бүгүн'ge qeder téxiche shu yerde makanliship turmaqta.

6

Lawiylarning, jümlidin bash kahinlarning nesebnamisi

¹ Lawiyning oghulliri Gershon, Kohat we Merari. ² Kohatning oghli Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi. ³ Amramning perzentliri Harun, Musa we Meryem idi. Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar idi. □

⁴ Eliazardin Finihas, Finihastin Abishua, ⁵ Abishuadin Bukki, Bukkidin Uzzi, ⁶ Uzzidin Zerahiya, Zerahiyadin Mérayot, ⁷ Mérayottin Amariya, Amariyadin Axitub, ⁸ Axitubtin

□ **5:25 «buzuqluq qilish»** — ibraniy tilida «buzuqluq qilish» «pahishiwarzliq qilish» bilen ipadilinidu. Köchme menisi, Xudagha wapasizliq qilip butlarning keynidin méngishtin ibaret. Uning üstige bu butpereslikke munasiwetlik «butqa atalghan pahishiwarzliq» dégen heriketlermu bar idi. □ **6:3 «Meryem»** — ibraniy tilida «Maryam».

Zadok, Zadoktin Aximaaz, ⁹ Aximaazdin Azariya, Azariyadin Yohanan, ¹⁰ Yohanandin Azariya (bu Azariya Yérusalémda Sulayman salghuzghan muqeddes öyde kahinliq xizmitide bolghan), ¹¹ Azariyadin Amariya, Amariyadin Axitub, ¹² Axitubtin Zadok, Zadoktin Shallum, ¹³ Shallumdin Hilqiya, Hilqiyadin Azariya, ¹⁴ Azariyadin Séraya, Sérayadin Yehozadak töreldi; ¹⁵ Perwerdigar Néboqadnesarning wastisi bilen Yehudadikiler bilen Yérusalémdikilerni sürgün qilidighan chaghda, bu Yehozadakmu sürgün qilin'ghan.

Lawiyning bashqa ewladliri

¹⁶ Lawiyning oghli Gershom, Kohat we Merari. □

¹⁷ Gershomning oghullirining ismi Libni we Shimey idi. ¹⁸ Kohatning oghulliri Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi. ¹⁹ Merarining oghulliri Mahli we Mushi idi. Bular Lawiylargha mensup herqaysi jemetler ichidiki aililer idi.

²⁰ Gershomning ewladliri töwendikiche: Gershomning oghli Libni, Libnining oghli Jahat, Jahatning oghli Zimmah, ²¹ Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Iddo, Iddoning oghli Zerah, Zerahning oghli Yiyatiray idi.

²² Gohatning ewladliri töwendikiche: Gohatning oghli Amminadab, Amminadabning oghli Korah, Korahning oghli Assir, ²³ Assirning oghli Elkanah, Elkanahning oghli Ébiasaf, Ébiasafning oghli Assir, ²⁴ Assirning oghli Tahat, Tahatning oghli Uriel, Urielning oghli Uzziya, Uzziyaning oghli Shaul idi.

²⁵ Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, □ ²⁶ Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli Zofay, Zofayning oghli Nahat, □ ²⁷ Nahatning oghli Éliab, Éliabning oghli Yeroham, Yerohamning oghli Elkanah idi. □

²⁸ Samuilning oghulliri töwendikiche: tunji oghli Yoél, ikkinchi oghli Abiya idi.

²⁹ Merarining ewladliri töwendikiche: Merarining oghli Mahli, Mahlining oghli Libni, Libnining oghli Shimey, Shimeyning oghli Uzza, ³⁰ Uzzaning oghli Shimiya, Shimiyaning oghli Haggiya, Haggiyaning oghli Asaya idi.

Dawut neghme-nawa ishlirigha qoyghan mexsus ademler

³¹ Dawut ehde sanduqi obdan orunlashturulghandin kéyin Perwerdigarning öyide neghmichilik ishlirigha mes'ul bolushqa töwendiki kishilerni qoydi. □ ³² Ular taki Sulayman Yérusalémda Perwerdigarning öyini yasatqan'gha qeder, «jamaet chédiri»ning aldida küy éytish xizmitini ötep keldi. Ular wezipisini belgilen'gen tertipi bilen ötigenidi.

□ ³³ Töwendikiler wezipe ötigen ademler we ularning ewladliri: — Kohatning ewladliri ichide: — neghmichi Héman bar idi. Héman Yoélning oghli, Yoél Samuilning oghli idi.

³⁴ Samuil Elkanahning oghli, Elkanah Yerohamning oghli, Yeroham Eliyelning oghli, Eliyel Toahning oghli, ³⁵ Toah Zufning oghli, Zuf Elkanahning oghli, Elkanah Mahatning oghli, Mahat Amasayning oghli, ³⁶ Amasay Elkanahning oghli, Elkanah Yoélning oghli, Yoél Azariyaning oghli, Azariya Zefaniyaning oghli, ³⁷ Zefaniya Tahatning oghli, Tahat Assirning oghli, Assir Ébiasafning oghli, Ébiasaf Korahning oghli, ³⁸ Korah Izharning oghli, Izhar Kohatning oghli, Kohat Lawiyning oghli, Lawiy Israilning oghli idi. ³⁹ Hémaning ong teripide xizmette turghan qérindishi Asaf idi. Asaf bolsa Berekiyaning oghli,

□ **6:16** «Gershom» — yaki «Gershon». □ **6:25** «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot,...» — töwendiki izahatni körüng. □ **6:26** «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli...» — (25-26-ayetlerde) yaki «Elkanahning oghulliri — uning (yeni Aximotning) oghli Elkanah, Elkanahning oghli...». Kona köchürmilerde nechche wariyant bar. □ **6:27** «Yerohamning oghli Elkanah idi...» — grék tilidiki terjimisi (LXX)de: «Elkanahning oghli Samuil» dégen sözler mushu yerde qoshulidu. Derweqe, Elkanahning oghli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni körüng. □ **6:31** «ehde sanduqi obdan orunlashturulghan...» — ibraniy tilida «ehde sanduqi aramliqqa qoyulghan...» dégen sözler bilen ipadilididu. □ **6:32** «jamaet chédiri» — yaki «ibadet makan-chédiri». «1Pad.» 8:4ni körüng.

Berekiya Shimiyaning oghli, ⁴⁰ Shimiya Mikailning oghli, Mikail Baasiyaning oghli, Baasiya Malkiyaning oghli, □ ⁴¹ Malkiya Étnining oghli, Étni Zerahning oghli, Zerah Adayaning oghli, ⁴² Adaya Étanning oghli, Étan Zimmahning oghli, Zimmah Shimeyning oghli, ⁴³ Shimey Jahatning oghli, Jahat Gershomning oghli, Gershom Lawiyning oghli idi.

⁴⁴ *Héman bilen Asafning* sol teripide xizmette turghan qérindashliri Merarining ewladliridin Étanlar idi. Étan bolsa Kishining oghli idi, Kishi Abdining oghli, Abdi Malluqning oghli, ⁴⁵ Malluq Hashabiyaning oghli, Hashabiya Amaziyaning oghli, Amaziya Hilqiyaning oghli, ⁴⁶ Hilqiya Amzining oghli, Amzi Banining oghli, Bani Shémerning oghli, ⁴⁷ Shémer Mahlining oghli, Mahli Mushining oghli, Mushi Merarining oghli, Merari Lawiyning oghli idi.

Harun ewladlirining wezipiliri

⁴⁸ Ularning qalghan Lawiy qérindashliri bolsa hemmisi Xudaning öyi, yeni ibadet chédiridiki *bashqa* xizmetlerni béjirishke atalghanidi.

⁴⁹ Harun we uning ewladliri bolsa Xudaning xizmetkari Musaning tapilighinidek köydürme qurbanliq sunulidighan qurban'gahta qurbanliqlar sunup, xushbuygahda xushbuy yéqip, muqeddesgahdiki barliq xizmetlerni ada qilatti, shundaqla Israillar üçün kechürüm-kafaret ishlirini qilatti. □

⁵⁰ Harunning ewladliri töwendikiche: Harunning oghli Eliazar, Eliazarning oghli Finihas, Finihasning oghli Abishuya, ⁵¹ Abishuyaning oghli Bukki, Bukking oghli Uzzi, Uzzining oghli Zerahiya, ⁵² Zerahiyaning oghli Mérayot, Mérayotning oghli Amariya, Amariyaning oghli Axitub, ⁵³ Axitubning oghli Zadok, Zadokning oghli Aximaaz idi.

Harun ewladlirining sheherliri

⁵⁴ Töwendikiler Harunning ewladlirining öz zémini ichide makan tutup olturghan yerliri: — Kohat jemetining yerliri bolsa (mushu yerler chek tashlash arqiliq ulargha teqsim qilin'ghan): —□

⁵⁵ Yehuda zéminidiki Hébron we Hébronning töt etrapidiki étizliqliri ulargha teqsim qilin'ghan ⁵⁶ (lékin bu sheherning etrapidiki otluqlar we sheherge qarashliq yéza-kentler bolsa Yefunnehning oghli Kalebke bérildi). ⁵⁷ Harunning ewladlirigha «panahliq shehiri» Hébron bérildi; buningdin bashqa Libnah bilen uninggha tewe étizliqlar, Yattir, Éshtëmoa we uninggha tewe étizliqlar, □ ⁵⁸ Hilen we uninggha tewe étizliqlar, Debir we uninggha tewe étizliqlar, □ ⁵⁹ Ashan we uninggha tewe étizliqlar, Beyt-Shemesh we uninggha tewe étizliqlarmu teqsim qilin'ghan; ⁶⁰ Yene Binyamin qebilisidiki zémindin Géba we uninggha tewe étizliqlar, Allemet we uninggha tewe étizliqlar, Anatot we uninggha tewe étizliqlar bölüp bérilgen. Ular jemetliri boyiche érishken sheher jemi on üç boldi.

⁶¹ Kohatning bashqa ewladlirigha bolsa tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, Manasseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi. □

⁶² Gershomning ewladlirigha, jemetige qarap, Issakar qebilisi, Ashir qebilisi, Naftali qebilisi we Bashan yurtidiki Manasseh yérim qebilisining zéminidin on üç sheher bölüp bérildi.

□ **6:40** «Baasiya» — yaki «Maasiyah». □ **6:49** «Muqeddesgah» — yaki «eng muqeddes jay». «kafaret» — «gunahlarni yépush» dégen gep. □ **6:54** «chek tashlan'ghanda» — Yeshua peyghember bolghan waqtida, Israilning herbir qebilisi igileydighan yerler chek tashlash arqiliq békitilgenidi «Yeshua» 21-babni körüng. □ **6:57** «panahliq shehiri» — «Chöl.» 35:6-34ni we shu ayetlerdiki izahatlarni körüng. □ **6:58** «Hilen» — yaki «Hilez» yaki «Holon» («Ye.» 21:15). □ **6:61** «Manasseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi» — bezi kona köchürmilerde «Manasseh yérim qebilisining zéminidin, Efraim qebilisi (zémini)din we dan qebilisi (zémini)dinmu on sheher bölüp bérildi» déyilidu. 66-ayetnimu körüng.

⁶³ Merarining ewladlirigha, jemetige qarap, tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Zebulun qebilisidin on ikki sheher bölüp bérildi.

⁶⁴ Israillar shundaq qilip bu sheherlerni we ulargha tewe étizliqlarning hemmisini Lawiylargha bölüp berdi. ⁶⁵ Ular tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, yene yuqirida nami atalghan sheherlerni Yehuda qebilisidin, Shiméon qebilisidin we Binyamin qebilisidin élip ulargha berdi.

⁶⁶ Kohatning ewladliridin bolghan bezi jemetlerge Efraim qebilisining zémini tewesidiki sheherlerdin bölüp bérilgenlirimu boldi. ⁶⁷ Israillar ulargha *yene ikki* «panahliq shehiri», yeni Efraim taghliqigha jaylashqan Shekem we uninggha tewe étizliqlarni we Gezer we uninggha tewe étizliqlarni berdi; ⁶⁸ Yene Yokmiyam we uninggha tewe étizliqlarni, Beyt-Horon we uninggha tewe étizliqlarni, ⁶⁹ Ayjalon we uninggha tewe étizliqlarni, Gat-Rimmon we uninggha tewe étizliqlarni ulargha berdi. ⁷⁰ *Israillar yene* Manasseh yérim qebilisidin Anér we uninggha tewe étizliqlarni, Biléam we uninggha tewe étizliqlarni Kohatning qalghan jemetlirige berdi.

⁷¹ Gershomning ewladlirigha Manasseh yérim qebilisidiki jemetlerning zéminidin Bashandiki Golan we Golan'gha tewe étizliqlar, Ashtarot we uninggha tewe étizliqlar bérildi; ⁷² Issakar qebilisidin Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Dabirat we uninggha tewe étizliqlar, □ ⁷³ Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Anem we uninggha tewe étizliqlar bérildi; ⁷⁴ Ashir qebilisidin ulargha Mashal we uninggha tewe étizliqlar, Abdon we uninggha tewe étizliqlar, ⁷⁵ Xukok we uninggha tewe étizliqlar, Rehob we uninggha tewe étizliqlar bérildi; ⁷⁶ Naftali qebilisidin Galiliyediki Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Hammon we uninggha tewe étizliqlar, Kiriatayim we uninggha tewe étizliqlarmu bérildi.

⁷⁷ Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono we uninggha tewe étizliqlar, Tabor we uninggha tewe étizliqlar bérildi; □ ⁷⁸ Yene Ruben qebilisiningkidin, Iordan deryasining u teripidin, Yérixoning sherqiy udulidiki, yeni Iordan deryasining künchiqish boyidiki yerlerdin chöldiki Bezer we uninggha tewe étizliqlar, Yahzah we uninggha tewe étizliqlar, ⁷⁹ Kedemot we uninggha tewe étizliqlar, Méfaat we uninggha tewe étizliqlar bérildi; ⁸⁰ Gad qebilisidinmu bolsa ulargha Giléadtiki Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Mahanaim we uninggha tewe étizliqlar, ⁸¹ Heshbon we uninggha tewe étizliqlar, Yaazer we uninggha tewe étizliqlar bérildi.

7

Issakarning ewladliri

¹ Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yashub we Shimron dégen töteylen idi. ² Tolaning oghulliri: — Uzzi, Réfaya, Yériyel, Yahmay, Yibsam we Samuildin ibaret, bularning hemmisi jemet béshi idi. Dawutning zamanida Tolaning adem sani nesebnamilerde yigirme ikki ming alte yüz batur jengchi dep xatirilen'gen.

³ Uzzining oghli Izraqiya idi, Izraqiyaning oghulliri Mikail, Obadiya, Yoél we Ishiya idi. Bu besheylening hemmisi jemet béshi idi. ⁴ Nesebnamiler boyiche ular bilen bille hésablan'ghanlardin jenggiwar ottuz alte ming adem bar idi; chünki ularning xotun, bala-chaqiliri nahayiti köp idi.

⁵ Bularning Issakarning barliq jemetliri ichidiki batur jengchi qérindashliri bilen qoshulup, neseb boyiche tizingha élin'ghan jemiý seksen yette ming adimi bar idi.

□ **6:72** «Dabirat» — yaki «Dobrat». □ **6:77** «Merarining **qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono...**» — bezi kona köchürmilerde (mesilen, Tewratning grék tilidiki terjimisi LXXde) mushu yerde «Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Yokniyam we uninggha tewe otlaqlar, Kartah we uninggha tewe étizliqlar we Rimmono... » déyilidu.

Binyamining ewladliri

⁶ Binyamining Béla, Beker we Yediyayel dégen üç oghli bar idi. ⁷ Bélaning Ézbon, Uzzi, Uzziel, Yerimot we Iri dégen besh oghli bolup, hemmisi jemet béshi idi; ularning nesebnamlirige tizimgha élin'ghan jemiyy yigirme ikki ming ottuz töt batur jengchi bar idi.

⁸ Bekerning oghulliri Zémirah, Yoash, Eliézer, Elyoyinay, Omri, Yeremot, Abiya, Anatot we Alamet idi. Bularning hemmisi Bekerning oghulliri bolup, ⁹ Jemet bashliri idi; ularning nesebnamlirige tizimgha élin'ghan jemiyy yigirme ming ikki yüz batur jengchi bar idi.

¹⁰ Yediyayelning oghli Bilhan idi; Bilhanning oghulliri Yeush, Binyamin, Exud, Kenaanah, Zétan, Tarshish we Axishahar idi; ¹¹ Bularning hemmisi Yediyayelning ewladliri, jemet bashliri we batur jengchiler idi. Ularning nesebnamlirige tizimlan'ghanlarning jengge chiqilaydighanliri jemiyy on yette ming ikki yüz idi.

¹² Shuppiylar we Xuppiylar bolsa yene Irning ewladliri idi; Xushiylar Axerning ewladliri idi. □

Naftalining ewladliri

¹³ Naftalining oghulliri: Yahziel, Guni, Yezer, Shallom; bularning hemmisi Bilhanning oghulliri idi.

Manassehning ewladliri

¹⁴ Manassehning oghulliri: — Uning Suriyelik toqilidin Asriel törelgen; uningdin yene Giléadning atisi Makir tughulghan. ¹⁵ Makir Shuppiylar we Xuppiylar arisidindimu ayal alghan (Makirning singlisining ismi Maakah idi). Makirning yene bir ewladining ismi Zelofihad idi, Zelofihadning peqet birnechche qizila bolghan. □

¹⁶ Makirning ayali Maakah oghul tughup, uninggha Peresh dep at qoyghan; Pereshning inisining ismi Sheresh idi; Shereshning oghli Ulam we Rakem idi. ¹⁷ Ulamning oghli Bédan idi. Bularning hemmisi Giléadning ewladliri; Giléad Makirning oghli, Makir Manassehning oghli idi.

¹⁸ Giléadning singlisi Hammolekettin Ishhod, Abiézer we Mahalah tughulghan. □

¹⁹ Shémidaning oghulliri Axiyan, Shekem, Likxi we Aniam idi.

Efrainning ewladliri

²⁰ Efrainning ewladliri: Uning oghli Shutilah, Shutilahning oghli Bered, Beredning oghli Tahat, Tahatning oghli Éliadah, Éliadahning oghli Tahat, ²¹ Tahatning oghli Zabad, Zabadning oghli Shutilah idi (Ézer bilen Éliad Gatliqlarning charwa mallirini bulangtalang qilghili chüshkende, shu yerlik Gatliqlar teripidin öltürülgen. ²² Ularning atisi Efrain bu baliliri üçün xéli künlergiche matem tutqachqa, uning buraderliri uninggha teselli bergili kelgen. ²³ Efrain ayali bilen bille qayta bir yastuqqa bash qoyghan. Ayali hamilidar bolup, bir oghul tughqan; Efrain uninggha ailem bala-qazagha yoluqti dep, Bériyah dep isim qoyghan. □ ²⁴ Uning qizi Üstün Beyt-Horon bilen Töwen Beyt-Horinni we Uzen-Sheerahni bina qilghan).

□ **7:12** «Axer» — yaki «Axiram» («Chöl.» 26:38ni körüng). □ **7:15** «Makirning singlisi» — ibraniy tilida «uning singlisi». «Makirning yene; bir ewladining ismi...» — ibraniy tilida «Ikkinchisining ismi ...» déyilidu. Perzimizche «ikkinchisi» mushu yerde «(uning) yene bir ewladi» dégen menide. □ **7:18** «Giléadning singlisi» — ibraniy tilida «uning singlisi». □ **7:23** «Bériyah» — Bériyahning menisi «bala-qaza» bilen baghliq.

²⁵ Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi; Reshefning oghli Téalh, Téalhning oghli Tahan,
 □ ²⁶ Tahanning oghli Ladan, Ladanning oghli Ammihud, Ammihudning oghli Elishama,
²⁷ Elishamaning oghli Nun, Nunning oghli Yeshua idi. □

Efraimlarning sheherliri

²⁸ Efraimlarning zémini we makanlashqan yerliri Beyt-El we uninggha tewe yéza-kentler bolup, künchiqish teripide Naraan, künpétish teripide Gezer bilen uninggha tewe yéza-kentler; Shekem we uninggha tewe yéza-kentler, taki Gaza we uninggha tewe yéza-kentlergiche sozulatti. ²⁹ Manasseh qebilisining zéminigha tutashqan yene Beyt-Shéan we uninggha tewe yéza-kentler; Taanaq we uninggha tewe yéza-kentler; Megiddo we uninggha tewe yéza-kentler; Dor we uninggha tewe yéza-kentlermu bar idi. Israilning oghli Yüsüpning ewladliri mana mushu yerlerge makanlashqanidi.

Ashirning ewladliri

³⁰ Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah; ularning Sérah dégen singlisimu bar idi. ³¹ Bériyahning oghli Xeber bilen Malkiel bolup, Malkiel Birzawitning atisi idi. ³² Xéberdin Yaflet, Shomer, Xotam we ularning singlisi Shuya törelgen.
³³ Yafletning oghulliri Pasaq, Bimhal we Ashwat; bular Yafletning oghulliri idi.
³⁴ Shemerning oghulliri Axi, Rohgah, Xubbah we Aram idi. □ ³⁵ *Shemerning* inisi Helemning oghli Zofah, Yimna, Shelesh we Amal idi; ³⁶ Zofahning oghli Suah, Harnefer, Shual, Béri, Imrah, ³⁷ Bézer, Xod, Shamma, Shilshah, Itran we Beerah idi. □ ³⁸ Yeterning oghulliri Yefunneh, Pispah we Ara idi. ³⁹ Ullaning oghulliri Arah, Xanniel we Riziya idi. ⁴⁰ Bularning hemmisi Ashirning ewladliri bolup, her qaysisi jemet bashliri, alamet batur jengchiler, yolbashchilar idi; ularning jemetliri boyiche nesebnamige tizimlan'ghanda, jengge chiqilaydighanliri jemi yigirme alte ming idi.

8

Binyaminning ewladliri – dawami

¹ Binyaminning tunji oghli Béla, ikkinchi oghli Ashbel, üçinchi oghli Axarah, □ ² tötinchi oghli Noxah, beshinchi oghli Rafa idi. ³ Bélaning oghulliri Addar, Géra, Abihud, ⁴ Abishua, Naaman, Axoah, ⁵ Géra, Shéfufan we Huram idi.
⁶⁻⁷ Töwendikiler Exudning ewladliri: —
 Naaman, Axiyah we Géra (eslide ular Gébaliqlarning jemet béshi idi. Gébaliqlar Manahatqa köchürüwétilgenidi. Bularni köchürüwetküchi bolsa Géra idi; uningdin Uzza bilen Axihud törelgen).
⁸ Shaharaim Hushim bilen Baara dégen ikki ayalini qoyuwetkendin kéyin Moab diyarida oghul perzent körgen. ⁹ Uning Xodesh dégen ayalidin Yobab, Zibiya, Mésha, Malkam, ¹⁰ Yeuz, Shaqiya, Mirmah dégen oghullar törelgen; uning bu oghullirining hemmisi jemet béshi bolghanidi. □ ¹¹ Hushimdinmu uninggha Abitub, Elpaal dégen oghullar törelgen.

□ **7:25 «Bériyahning oghli»** — ibraniy tilida «uning oghli». Bezi alimlar «uning» dégenni yuqiridiki Shutilahni körsitidu, dep qaraydu. «**Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi...**» — yaki «Bériyahning oghli Réfah idi, Réfahning oghli Reshef idi...». □ **7:27 «Yeshua»** — bu «Yeshua» Yeshua peyghemberdur (mushu yerde «Yehoshua» déyilidu). □ **7:34 «Shemer»** — bu Shemer shübbisizki 32-ayettiki «Shomer»ning wariyanti. «**Shemerning oghulliri Axi, Rohgah...**» — bashqa birxil terjimisi: «uning inisi Shemerning oghulliri Rohgah,...». □ **7:37 «Itran»** — belkim «Yeter»ning bashqa bir shekli bolushi mumkin (38-ayetni körüng). □ **8:1 «Binyaminning tunji oghli Béla, ikkinchi oghli Ashbel, üçinchi oghli Axarah...**» — mushu babta Binyaminning ewladlirining nesebnamisi köp yerlerde peqet bezi yéza-kentler bilen baghlan'ghan halda körünidu. Sewebi, Binyamin qebilisidikiler éghir gunah sadir qilip Xudaning qattiq jazasigha uchrighandin kéyin, pütkül Israil ichige tarilip ketkenidi. □ **8:10 «Shaqiya»** — yaki «Shobiya».

¹² Elpaalning oghulliri Éber, Misham we Shémed (Shémed Ono bilen Lod dégen ikki sheherni we ulargha tewe yéza-kentlerni bina qilghan), □ ¹³ Bériyah we Shéma idi. U ikkisi Ayjalondikiler ichide jemet bashliri bolup, Gat ahalisini qoghliwetkenidi.

¹⁴ Axiyo, Shashaq, Yeremot, ¹⁵ Zebadiya, Arad, Éder, ¹⁶ Mikail, Ishpah we Yoxa bolsa Bériyahning oghulliri idi.

¹⁷ Zebadiya, Meshullam, Hizki, Xéber, ¹⁸ Ishméray, Yézliya we Yobablarning hemmisi Elpaalning oghulliri idi.

¹⁹ Yakim, Zikri, Zabdi, ²⁰ Eliyenay, Ziltay, Eliyel, ²¹ Adaya, Béraya we Shimratlar Shimeynning oghulliri idi.

²² Ishpan, Éber, Eliyel, □ ²³ Abdon, Zikri, Hanan, ²⁴ Hananiya, Élam, Antotiya, ²⁵ Éfdéah we Penueller Shashaqning oghulliri idi.

²⁶ Shamshiray, Shéxariya, Ataliya, ²⁷ Yaaréshiya, Eliya we Zikrilar Yerohamning oghulliri idi.

²⁸ Yuqiriqilarning hemmisi nesebnamilerde xatirilen'gen jemet béshi idi; bular hemmisi mötiwerler bolup, Yérusalémgha makanlashqanidi.

²⁹ Gibéonning atisi Jeiyel Gibéon'gha makanlashqanidi; uning ayalining ismi Maakah idi. □ ³⁰ Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Nadab, ³¹ Gédor, Axiyo, Zéker we Miklot idi; □ ³² Miklottin Shiméya törelgen. Bularmu qérindashliri bilen Yérusalémda qoshna olturushatti.

³³ Nerdin Kish törelgen; Kishtin Saul törelgen; Sauldin Yonatan, Malkishua, Abinadab we Ésh-Baal törelgen. ³⁴ Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mikah Mérib-Baaldin törelgen.

³⁵ Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tariya we Ahaz idi. ³⁶ Ahazdin Yehoaddah törelgen; Yehoaddahdin Alemet, Azmawet we Zimri törelgen; Zimridin Moza törelgen; ³⁷ Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Rafa, Rafaning oghli Éliasah, Éliasahning oghli Azel idi.

³⁸ Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri idi. ³⁹ Azelning inisi Yéshekning tunji oghlining ismi Ulam, ikkinchi oghlining ismi Yéush, üçinchi oghlining ismi Elifelet idi. ⁴⁰ Ulamning oghullirining hemmisi batur jengchi, oqyachi idi; ularning oghulliri we newriliri nahayiti köp bolup, jemi bir yüz ellik idi.

Yuqiriqilarning hemmisi Binyamin ewladliridin idi.

9

¹ Pütkül Israillar neseb boyiche tizingha élin'ghanidi. Mana, ular «Israil padishahlirining xatirisi» dégen kitabgha pütülgendur.

Babilgha sürgün bolushtin qaytip Yérusalémgha makanlashqan Israillar

² Yehudalar bolsa asiyliq qilghanliqidin Babilgha sürgün qilin'ghan.

Hemmidin awwal qaytip kélip öz zémini we öz sheherlirige makanlashqanlar bolsa bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar we ibadetxana xizmetkarliri idi. □ ³ Yérusalémgha makanlashqanlar bolsa Yehuda qebilisi, Binyamin qebilisi, Efraim qebilisi we Manasseh qebilisidin bir qisimliri idi. ⁴ Ularning ichide Yehudaning oghli Perezning ewladliridin Utay bar idi; Utay Ammihudning oghli, Ammihud Omrining oghli, Omri Imrining oghli, Imri Banining oghli idi. ⁵ Shilohning ewladliri ichide uning tunji oghli

□ **8:12** «Shémed» — yaki «Shémer». □ **8:22** «Ishpan» — yaki «Ishpah». □ **8:29** «Jeiyel» — Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)de «Jiyel» tépilidu. □ **8:31** «Miklot» — «Miklot» Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)diki bezi köchürmilerde tépilidu. 32-ayetni körüng. □ **9:2** «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni körüng.

Asaya we uning oghulliri bar idi. ⁶ Zerahning ewladliridin Yeuél we ularning uruq-tughqanliri bolup jemiý alte yüz toqsan adem bar idi.

⁷ Binyaminning ewladliri ichide Hassinuahning ewrisi, Hodawiyaning newrisi, Meshullamning oghli Sallu bar idi; ⁸ yene Yerohamning oghli Yibniya, Mikrining newrisi, Uzzining oghli Élah we Ibiniyaning ewrisi, Réuelning newrisi, Shefatiyaning oghli Meshullam ⁹ hemde ularning uruq-tughqanliri bar idi; ular nesebnamisi boyiche tizimlan'ghanda jemiý toqquz yüz ellik alte adem idi. Yuqirida tilgha élin'ghanlar öz jemetige jemet béshi idi.

Yérusalémda turushluq kahinlar

¹⁰ Kahinlar ichide Yedaya, Yehoyarib, Yaqin we ¹¹ Azariya bar idi. Azariya Xudaning öyini bashqurghuchi bolup, Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi. ¹² Yene Malkiyaning ewrisi, Pashxurning newrisi, Yerohamning oghli Adaya hemde Adiyelning oghli Maasay bar idi; Adiyel Yahzerahning oghli, Yahzerah Meshullamning oghli, Meshullam Meshillémitning oghli, Meshillémit Immerning oghli idi. ¹³ Ularning qérindashliri hemmisi jemet bashliri bolup, jemiý bir ming yette yüz atmish adem idi; ularning hemmisi Xudaning öyidiki xizmetlerni qilishqa békitilgen iqtidarliq kishiler idi.

Yérusalémda turushluq Lawiylar

¹⁴ Lawiy qebilisidin Merarining ewladliri ichide Hashabiyaning ewrisi, Azrikamning newrisi, Hashshubning oghli Shémaya bar idi; ¹⁵ Yene Baqbaqqar, Heresh, Galal we Asafning ewrisi, Zikrining newrisi, Mikaning oghli Mattaniya; ¹⁶ yene Yedutunning ewrisi, Galalning newrisi, Shémayaning oghli Obadiya hemde Elkanahning newrisi, Asaning oghli Berekiya bar idi; bularning hemmisi Nitofatliqlarning yéza-kentlirige makanlashqanidi.

Lawiylarning wezipiliri

¹⁷ Derwaziwenler Shallum, Aqqub, Talmon, Aximan we ularning qérindashliri idi; Shallum ularning béshi idi. ¹⁸ Ular taki hazirghiche sherq tereptiki «padishahning derwazisi»da *derwaziwenlik* qilip kelmekte; ular ilgiri Lawiylarning chédirgahida derwaziwenlik qilghanidi.

¹⁹ Korening ewrisi, Ébiasafning newrisi, Korahning oghli Shallum hemde uning atisinig jemetidiki qérindashliri bolghan Korahiyalar *Xudaning öyining* xizmitini bashquratti, chédirning ishiqlirini baqatti; ularning ata-bowiliri eslide Perwerdigarning chédirgahini bashqurushqa qoyulghan, *ibadet* chédirining ishiqlirini baqqanidi. □ ²⁰ Ilgiri Eliazarning oghli Finihas ularning yolbashchisi bolghan; Perwerdigar uning bilen bille bolghan.

²¹ Meshelemiyaning oghli Zekeriya bolsa jamaet chédirining derwaziweni bolghanidi.

²² Derwaziwenlikke tallan'ghan bu kishiler jemiý ikki yüz on ikki kishi idi; ular öz yéza-kentliride, nesebliri boyiche tizimlan'ghan (eslide Dawut we aldin körgüchi Samuil ularni amanet qilin'ghan wezipilirige békitkenidi. ²³ Ular we ularning ewladliri Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédirning ishiq-derwazilirini béqishqa békitilgenidi).□

²⁴ Sherqiy, gherbiy, shimaliy we jenubiy ishiq-derwazilirida derwaziwenler békitilgenidi. ²⁵ Ularning yéza-kentlerde olturushluq qérindashliri bolsa her yette

□ **9:19** «chédir» — «chédir» mushu yerde Xudaning qaytidin qurulghan öyini körsitishi kérek. «Perwerdigarning chédirgahi» — mushu yerde belkim muqeddes ibadet chédirining özini emes, belki Israillar chöl-bayawanda kézip yüriginde «muqeddes chédir»ning etrapidiki Lawiy-kahinlarning chédirgahini körsitishi mumkin. □ **9:23** «Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédir» — mushu yerde Dawut dewridiki «muqeddes chédir» hemde shundaqla Sulayman qurghan kéyinki muqeddes öyni körsitishi kérek.

künde nöwet boyiche kélip ular bilen birge xizmette bolatti. ²⁶ Töt derwaziwen bégi Lawiylardin idi; ulargha tapshurulghini Perwerdigarning öyidiki ambar-xezinilerni béqish idi. ²⁷ Béqish mes'uliyiti ularning üstide bolghachqa, ular kéchide Perwerdigarning öyining etrapidiki orunlirida turatti hemde her küni etigende ishik-derwazilarni échishqa mes'ul idi.

²⁸ Ulardin bir qismi *ibadetxana* xizmitide ishilitidighan eswab-üskünilerge mes'ul idi; ular sanap epchiqip, sanap epkirip qoyatti. ²⁹ Ularning yene bir qismi tapshurulghini boyiche qacha-quchilar we muqeddes jaydiki barliq eswab-üsküniler, shundaqla aq un, sharab, zeytun méyi, mestiki we xushbuy buyumlargha mes'ul idi. ³⁰ Kahinlarning oghulliridin beziler xushbuy buyumlardin etir yasaytti. ³¹ Lawiylardin Mattitiyah, yeni Korahiyaldin Shallumning tunji oghlining wezipisi qazan néni étishke mes'ul idi. ³² Ularning qérindashliri, Kohatning ewladliri ichide «teqdim nan»gha mes'ul bolup, her shabat küni tizidighan'gha nanlarni teyyarlaytti.

³³ Lawiylarning jemet bashliri bolghan neghmichiler ibadetxanidiki öylerde turup, bashqa xizmetlerni qilmay, kéche-kündüz öz ishliri bilenla bolatti. ³⁴ Yuqiridiki kishilerning hemmisi Lawiylar ichidiki yobashchilar bolup, hemmisi öz nesebi boyiche jemet béshi idi; bularning hemmisi Yérusalémda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jeiyelning ewladliri

³⁵ Gibéonning atisi Jeiyel Gibéon'gha makanlashqanidi. Uning ayalining ismi Maakah idi. ³⁶ Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Ner, Nadab, ³⁷ Gédor, Axiyo, Zekeriya we Miklot idi. ³⁸ Miklottin Shiméyam törelgen. Bularmu özlirining qérindashlirining yénida Yérusalémda qoshna olturushatti. □

³⁹ Nerdin Kish törelgen, Kishtin Saul törelgen, Sauldin Yonatan, Malkishuya, Abinadab we Ésh-Baal törelgen. ⁴⁰ Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mérib-Baaldin Mikah törelgen. □

⁴¹ Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tahriya we Ahaz idi. □ ⁴² Ahazdin Yarah törelidi; Yarahdin Alemet, Azmawet we Zimri törelgen. Zimridin Moza törelgen; □ ⁴³ Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Réfaya, Réfayaning oghli Éliasah, Éliasahning oghli Azel idi. □

⁴⁴ Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri.

10

Saul we uning oghullirining qetl qilinishi

1Sam. 31:1-13

¹ Filistiyler Israillargha hujum qiliwidi, Israillar Filistiylerning aldidin qachti, ular Gilboa téghida qirip yoqitildi. ² Filistiyler Saul bilen uning oghullirini tap bésip qoghlidi; ular axiri Saulning oghulliridin Yonatan, Abinadab, malki-shualarni urup öltürdi.

³ Saulgha qarshi jeng intayin shiddetlik boldi; oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni yarilandurdi. □ ⁴ Andin Saul yaragh kötürgüchisige: Qilichingni sughurup méni sanjip öltürüwetkin; bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétép, unimidi. Shuning bilen Saul qilichni élip üstige özini tashlidi.

⁵ Yaragh kötürgüchisi Saulning ölginini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige tashlap uning bilen teng öldi. ⁶ Shuning bilen Saul, uch oghli hem pütün ailisidikiler shu

□ **9:38** «Shiméyam» — 8:32de «Shiméya». □ **9:40** «Mérib-Baal» — «2Sam.» 4:4de «Mefiboshet». □ **9:41** «Tahriya» — 8:35de «Tariya». □ **9:42** «Yarah» — 8:36de «Yehoaddah». □ **9:43** «Réfaya» — 8:36de «Rafa». □ **10:3** «Oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni yarilandurdi» — yaki «oqyachilar Saulgha yétiship, u oqyachilardin azablandi».

künde biraqqa öldi. ⁷ Emdi wadida turghan Israillar eskerlirining qachqanliqini we Saul bilen oghullirining ölgini körginide, ular sheherlirini tashlap qachti, Filistiylar kélip u jaylarda orunlashti.

⁸ Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiylar öltürülgenlarning kiyim-kéçeklirini saldu-ruwalghili kelgende Gilboa téghida Saul bilen oghullirining ölüq yatqanliqini kördide, ⁹ kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip, öz butlirigha we xelqqa xush xewer yetküzdi. □ ¹⁰ Ular Saulning sawut-yaraghlirini ularning butxanisida qoyup, kallisini Dagon butxanisigha ésip qoydi.

¹¹ Emdi Yabesh-Giléadda olturghuchilar Filistiylarning Saulgha barliq qilghanlirini anglighanda ¹² ularning ichidiki hemme baturlar atlinip, Saul bilen oghullirining jesetlirini élip, ularni Yabeshke qayturup kélip, Yabeshniki dub derixining tüwige depne qildi we yette kün roza tutti.

¹³⁻¹⁴ Shuning bilen Saul Perwerdigargha qilghan wapasizliqi üçün öldi; u Perwerdigarning söz-kalamigha kirmey we hetta Perwerdigardin yol sorimay, belki palchi jinkeshning yénigha bérip uningdin yol sorighanidi. Shunga Perwerdigar uni öltürüp, padishahliqini Yessening oghli Dawutqa ötküzüp berdi.

11

Dawutning Yehudiyeghe padishah bolushqa mesih qilin'ghanliqi

2Sam. 5:1-10

¹ U chaghda barliq Israil jamaiti Hébron'gha kélip Dawutning qéshigha yighiliship: «Qarisila, biz özlirining et-söngeliridurmiz! ² Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila. Özlirining Xudaliri bolghan Perwerdigarmu özlirige: — Sen Méning xelqim Israilning padichisi bolup ularni baqisen we Israilning emiri bolisen, dégenidi» — dédi.□

³ Shuning bilen Israil aqsaqallirining hemmisi Hébron'gha kélip padishah Dawutning qéshigha kélishti; Dawut Hébronda Perwerdigarning aldida ular bilen bir ehde tüzüshti. Andin ular Perwerdigarning Samuilning wastisi bilen éytqini boyiche, Dawutni Mesih qilip, Israilni idare qilishqa padishah qilip tiklidi.■

Dawutning Yérusalémni ishghal qilishi

⁴ Dawut bilen barliq Israil xelqi Yérusalémgha keldi (Yérusalém shu chaghda «Yebus» dep atilatti, zémindiki ahale bolghan Yebusiylar shu yerde turatti). ⁵ Yebus ahalsi Dawutqa: «Sen bu yerge héchqachan kirelmeysen!» dédi. Biraq Dawut Zion dégen qorghanni aldi (shu yer «Dawutning shehiri» depmu atilidu). □ ⁶ Dawut: «Kim aldi bilen Yebusiylargha hujum qilsa, shu kishi yolbashchi we serdar bolidu» dédi. Zeruiyaning oghli Yoab aldi bilen atlinip chiqip, yolbashchi boldi. ⁷ Dawut qorghanda turatti, shunga kishiler u qorghanni «Dawut shehiri» dep atashti. ⁸ Dawut sheherni Millodin bashlap töt etrapidiki sépilighiche yéngiwastin yasatti; sheherning qalghan qismini Yoab yasatti. □ ⁹ Dawut

□ **10:9** «...kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip...» — yaki «...kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde elchilerni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige ewetip, ... xush xewer yetküzdi». □ **11:2** «jengge chiqip-kirishke yolbashchi» — ibraniy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadiliniq, Israilning barliq paaliyetlirini körsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5** «Zion dégen qorghani» — «Zion» Yérusalémning ichidiki égzik bolup, shu yerge daim qorghani sélinip turatti. Kéyin ibadexanimu Zionda qurulghan. □ **11:8** «Millo» — «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin.

kündin kün'ge qudret tapti, chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar uning bilen bille idi.

Dawutning palwanliri

2Sam. 23:8-39

¹⁰ Töwendikiler Dawutning palwanliri ichide yobashchilar idi; ular Perwerdigarning Israilgha éytqan sözi boyiche pütkül Israil bilen birliship, Dawutning padishahliqini mustehkem qilip, birlikte uni padishah qilishqa küchidi.

¹¹ Töwendikiler Dawutning palwanlirining tizimlikini boyiche xatirilen'gendur: — Hakmoniyarlardin bolghan Yashobiam yobashchilar ichide béshi idi; u neyzisini piqiritip bir qétimdila üç yüz ademni öltürgen. □ ¹² Uningdin qalsa Axoxiy Dodoning oghli Eliazar bolup, u «üch palwan»ning biri idi; ¹³ Ilgiri Filistiylar Pas-Dammimda jeng qilishqa yigilghanda, u Dawut bilen u yerde idi. U yerde arpa ösüp ketken bir étizliq bolup, xelq Filistiylarning aldidin beder qachqanidi; ¹⁴ ular bolsa étizliqning otturisida turuwélip, hem étizliqni qoghdighan, hem Filistiylarni tarmar qilghan; Perwerdigar ene shu yol bilen ularni ghayet zor ghelibige érishtürgen. □

¹⁵ Ottuz yobashchi ichidin yene üçeylen Qoram tashliqtiki Adullamning gharigha chüshüp Dawutning yénigha keldi. Filistiylarning qoshuni bolsa «Refayim jilghisi»da bargah qurghanidi. ¹⁶ Bu chaghda Dawut qorghanda, Filistiylarning qarawulgahi Beyt-Lehemde idi. ¹⁷ Dawut ussap: «Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su ekilip bergen bolsa yaxshi bolatti!» déwidi, ¹⁸ bu üç palwan Filistiylarning leshkerghidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp: ¹⁹ «Xudayim bu ishni mendin néri qilsun! Men hayatining xewpte qélishigha qarimighan bu kishilarning qénini ichsem qandaq bolidu? Chünki buni ular hayatining xewpte qélishigha qarimay élip kelgen!» dédi. Shunga Dawut bu suni ichkili unimidi. Bu üç palwan qilghan ishlar del shular idi.

²⁰ Yoabning inisi Abishay üçining béshi idi; u üç yüz adem bilen qarshiliship neyzisini piqiritip ularni öltürdi. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. □

²¹ U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin yenila awwalqi üçeylen'ge yetmeytti. □ ²² Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yaghqan bir küni azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi. □

²³ U yene qolida bapkarning oqidek bir neyzisi bar, boyining égizliki besh gez kélidighan bir Misirliqni qetl qildi; u bir hasa bilen uninggha hujum qilip, uning neyzisini qolidin tartiwélip öz neyzisi bilen öltürdi. □ ²⁴ Yehoyadaning oghli Binaya mana bu ishlarni qilghan. Shuning bilen üç palwan ichide nam chiqqanidi. □ ²⁵ Mana, u héliqi ottuz palwandinmu bekrek shöhret qazan'ghan bolsimu, lékin aldinqi üç palwan'gha yetmeytti. Dawut uni özining pasiban bégi qilip teyinligen.

□ **11:11** «yobashchilar ichide» — bu ibarining bashqa xil terjimisi «ottuzi ichide» □ **11:14** «Ular bolsa étizliqning otturisida turuwélip,... Perwerdigar ... Ular ghayet zor ghelibige érishtürgen» — mushu ayette «ular» belkim Dawut we «üch palwan»ni körsitidu. «2Sam.» 23:11-12de Eliazarning awwal bu jengni bashlighanliqi körsitilidu. □ **11:20** «...Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi» — bu ayetning yene birnechche xil terjimisi bar. 21-ayettiki izahatni körüng. □ **11:21** «Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin yenila awwalqi üçeylen'ge yetmeytti» — 20-21-ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Shuning bilen u «üch palwan» bilen teng shöhret qazan'ghan. U «üch palwan»din ikki hessilep hörmetke ige bolghan we ularning béshi bolghan bolsimu, lékin ulardin biri bolmidi». Emma bizningche terjimimiz «2Sam.» 23:18-19ge mas kélidu. □ **11:22** «Moabiy Arielning ikki oghli» — yene birxil terjimisi: — «Moabtiki ikki shir...» yaki «Moabtiki ikki shirdek kishini...». □ **11:23** «besh gez» — ikki métrdin artuq (2.2 métr). □ **11:24** «üch palwan ichide nam chiqqanidi» — yaki «üch palwan bilen teng nam chiqqanidi».

²⁶ Qoshundiki palwanlar bolsa: —

Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli Elhanan, ²⁷ Harorluq Sham-mot, Pilonluq Helez, ²⁸ Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira, Anatotluq Abiézer, ²⁹ Xushatliq Sibbekay, Axohluq Ilay, □ ³⁰ Nitofatliq Maharay, Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb, ³¹ Binyamin ewladliridin Gibéahliq Ribayning oghli Ittay, Piratonluq Binaya, ³² Gaash wadiliridin kelgen Xuray, Arbatliq Abiyel, □ ³³ Baharumluc Azmawet, Shalbon-luc Élyahba, ³⁴ Gizonluq Hashemning oghulliri, Hararliq Shagining oghli Yonatan, □ ³⁵ Hararliq Sakarning oghli Ahiyam, Urning oghli Élifal, ³⁶ Mekeratliq Hefer, Pilonluq Axiyah, ³⁷ Karmellik Hezro, Ezbayning oghli Naaray, ³⁸ Natanning inisi Yoél, Hagrining oghli Mibhar, ³⁹ Ammonluq Zelek, Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh kötürgüchisi bolghan Beerotluq Naharay, ⁴⁰ Itriliq Ira, Itriliq Gareb, ⁴¹ Hittiy Uriya, Ahlayning oghli Zabad, ⁴² Ruben qebilisidin Shizaning oghli, Rubenler ichide yobashchi bolghan Adina we uningha egeshken ottuz adem, ⁴³ Maakahning oghli Hanan, Mitniliq Yoshafat, ⁴⁴ Ashtaratliq Uzziya, Aroerlik Xotamning oghli Shama bilen Jeiyel, ⁴⁵ Shimrining oghli Yédiyayel bilen uning inisi tiziliq Yoxa, ⁴⁶ Mahawiliq Eliyel, Elnaamning oghulliri Yeribay bilen Yoshawiya, Moabliq Yitma, □ ⁴⁷ Eliyel, Obed we Mezobaliq Yaasiyellerdin ibaret idi.

12

Dawutqa béqin'ghan Binyamin palwanliri

¹ Dawut kishning oghli Saulning bésimi sewebidin Ziklagda yoshurunup yatqan chaghda munu kishiler Dawutning yénigha kélishti (ularning hemmisi Dawutqa jeng qilishta yarem bergen baturlardin idi; ² oqya bilen qorallan'ghan bolup, ong qoli bilenmu, sol qoli bilenmu oqya we salgha atalaytti; ular Saulning Binyamin qebilisidin bolghan tughqanliri idi): ³ — ularning yobashchisi Axiézer, andin qalsa Yoash bolup, ikkisi Gibéahliq Shémaahning oghli idi; yene Azmawetning oghli Yeziyel bilen Peletmu; yene Berakah bilen Anatotluq Yehu, ⁴ Gibéonluq Yishmayamu bar idi. Yishmaya «ottuz palwan» ichide batur bolup shu ottuzigha yétekchilik qilghuchi idi; yene Yeremiya, Yahaziyel, Yohanan we Gederatliq Yozabad, ⁵ Eluzay, Yerimot, Bialiya, Shemariya, Xarufuq Shefatiya, ⁶ Korahliqlardin bolghan Elkanah, Yishiya, Azarel, Yoézer we Yashobiamlar; ⁷ yene Gedorluq Yerohamning oghli Yoélah bilen Zebadiya bar idi.

Dawutqa béqin'ghan Gad palwanliri

⁸ Gad qebilisidin beziler chöldiki qorghhan'gha bérip Dawutqa béqindi. Ularning hemmisi jengge mahir, qalqan we neyze bilen qorallan'ghan batur jengchiler idi; ularning turqi beeyni shirgha, chaqqanliqi beeyni taghdiki böken'ge oxshaytti. ⁹ Ularning birinchisi Ézer, ikkinchisi Obadiya, üçinchisi Éliab, ¹⁰ tötinchisi Mishmannah, beshinchisi Yeremiya, ¹¹ altinchisi Attay, yettinchisi Eliyel, ¹² sekkizinchisi Yohanan, toqquzinchisi Elzabad, ¹³ oninchisi Yeremiya, on birinchisi Makbannay idi. ¹⁴ Bularning hemmisi Gad qebilisidin, qoshun ichide serdarlar idi; eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi. □ ¹⁵ Birinchi ayda, Iordan deryasi téship qirghaqtin ashqan chaghda,

□ **11:29** «Sibbekay» — yaki «Mebunay» («2Sam.» 23:27ni körüng). □ **11:32** «Xuray» — «2Sam.» 23:31de «Hiday». □ **11:34** «Hashemning oghulliri» — yaki «Yashemning oghulliri». («2Sam.» 23:33ni körüng). □ **11:46** «...Moabliq Yitma» — bu tizimlikte birnechche Yehudiy emesler — mesilen, Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Timna bar. □ **12:14** «Eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi» — bashqa birxil terjimisi: «eng kichiki yüz ademge, eng chongi ming ademge yétiytti».

deryadin ötüp, sherqqe we gherbke qaraydighan barliq jilghilardikilerni tiripiren qilip qachurghanlar del mushu ademler idi.□

Dawutqa béqin'ghan Binyaminlar we Yehudalar

¹⁶ Binyamin qebilisi bilen Yehuda qebilisidinmu kishiler qorghan'gha kélip Dawutqa béqin'ghan. ¹⁷ Dawut chiqip ularni qarshi élip: «Eger siler tinchliq niyitide manga yarem bérishke kelgen bolsanglar, siler bilen bir jan bir dil bolimen, lékin qollirimda héch naheqliq bolmighan méni dühmenlirimge sétiwetmekchi bolsanglar, ata-bowilirimning Xudasi buni nezirige élip höküm chiqarghay!» — dédi.

¹⁸ Bu chaghda Xudaning Rohi héliqi ottuz palwanning yolbashchisi Amasaygha chüshiwidi, u:

«Ah Dawut, biz sanga béqindumiz;

Ah Yessening ogli, biz sen bilen billidurmiz;

Özüngge aman-tinchliq, aman-tinchliq bolghay!

Sanga yarem bergüchilergimu aman-tinchliq bolghay!

Chünki séning Xudaying sanga medetkardur»

Shuning bilen Dawut ularni élip qélip, «zerbidar etret bashliqliri» qildi.□

Dawutqa béqin'ghan Manassehler

¹⁹ Dawut ilgiri Filistiyler bilen birlikte Saulgha qarshi urushqa atlan'ghanda, Manasseh qebilisidiki beziler Dawut terepke ötti (lékin ular *Filistiylerge* yarem bermidi, chünki Filistiylerning emirliri: «Dawut öz ghojisi Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqta béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi). □

²⁰ Dawut Ziklagqa qaytip barghanda, Manasseh qebilisidiki Adnah, Yozabad, Yediyayel, Mikail, Yozabad, Élixu, Ziltaylar kélip uninggha qoshuldi. Bularning hemmisi Manasseh qebilisining mingbéshiliri idi. ²¹ Ular Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yaremleshti; ularning hemmisi batur palwanlar, qoshundiki yolbashchilar idi. □

²² Chünki shu künlerde Dawutqa yarem bérish üçün her küni ademler kélip qoshulup, xuddi Xudaning qoshunidek zor bir qoshun bolup ketkenidi.

Dawutqa kélip qoshulghan qoshunlar

²³ Perwerdigarning söz-kalami emelge ashurulup, Saulning padishahliqini Dawutqa élip bermekchi bolghan qorallan'ghan jengchiler yolbashchiliri bilen Hébron'gha, uning yénigha keldi. Ularning sani töwendikiche: —

²⁴ Yehudalardin qalqan we neyze bilen qorallan'ghanlar jemiyyete alte ming sekkiz yüz kishi bolup, hemmisi jengge teyyarlan'ghanidi. ²⁵ Shiméonlardin jengge teyyarlan'ghan batur jengchiler jemiyyete yette ming bir yüz kishi, ²⁶ Lawiylardin jemiyyete töt ming alte yüz kishi; ²⁷ Yehoyada Harunlarning jemet béshi bolup, uninggha egeshenler jemiyyete üç ming yette yüz kishi idi. ²⁸ Yene yash bir batur jengchi Zadok we uning jemetidin yigirme ikki yolbashchi bar idi. ²⁹ Binyaminlardin, Saulning uruq-tughqanliridinmu üç ming kishi bar idi; shu chaghqa qeder bularning köpinchisi Saul jemetini qollap kelmekte idi.

□ **12:15** «birinchi ay» — Mart yaki Aprél. □ **12:18** «Xudaning Rohi» — mushu yerde ibraniy tilida peqet «Roh» déyilidu. □ **12:19** «Ular **filistiylerge yarem bermidi, chünki Filistiylerning emirliri: «Dawut öz ghojisi Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqta béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi**» — «1Sam.» 29:4ni körüng. □ **12:21** «Ular **Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yaremleshti**» — közde tutqini belkim «1Sam.» 30-babta xatirilen'gen ishlar; shu chaghda Dawut Amalek qaraqchilirigha hujum qilghan.

³⁰ Efraimlardin, öz jemetliride yüz-abroy tapqan batur ezimetler jemiy yigirme ming sekkiz yüz kishi idi. ³¹ Manasseh yérim qebilisi ichide nami pütülgen, Dawutni padishah qilip tikleshke kelgenler jemiy on sekkiz ming kishi idi. ³² Issakarlardin zaman-weziyetni chüshinidighan, Israilning qandaq qilishi kéreklikini bilidighan yolbashchilar jemiy ikki yüz kishi idi; ularning hemme qérindashliri ularning emrige boysunatti. ³³ Zebulunlardin jengge teyyarlan'ghan, herxil qoral-yaraghlar bilen qorallan'ghan, ala köngüllük qilmaydighan, Dawutning yardimige kelgen jemiy ellik ming kishi idi. ³⁴ Naftalilardin yolbashchi bolghan ming kishi bar idi; ulargha egiship qoligha qalqan we neyze alghanlar jemiy ottuz yette ming kishige yétetti. ³⁵ Danlardin jengge teyyarlan'ghan jemiy yigirme sekkiz ming alte yüz kishi idi. ³⁶ Ashirlardin jengge chiqip qoshun sépige atlinishqa teyyar bolghan jemiy qiriq ming kishi idi. ³⁷ Iordan deryasin-ning sherq teripidiki Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérim qebilisidin qoligha herxil qoral-yaraghlar élip jengge teyyarlan'ghan jemiy bir yüz yigirme ming kishi idi. ³⁸ Yuqirida tilgha élin'ghan bu ezimetlerning herbiy yürüshi tekshi bolup, Dawutni pütkül Israil üstige padishah qilip tiklesh üçün bir jan bir dil bolup, Hébron'gha kéliskenidi; qalghan Israillarmu bir niyet bir meqsette Dawutni padishah qilip tiklimekchi bolushqanidi. ³⁹ Ular shu yerde Dawut bilen üç kün bille yep-ichip ghizalandi, chünki ularning qérindashliri ulargha teyyarlap qoyushqanidi. ⁴⁰ Ularning öpchürisidiki xelqler, hetta Issakar, Zebulun we Naftalilarning zéminidikiler éshek, töge, qéchir we kalilargha artip ulargha nahayiti köp ozuqluq élip kelgen; ular zor miqdarda un, enjür poshkili, üzüm poshkili, sharab, zeytun méyi we nurghun qoy-kalilarni yetküzüp bérishkenidi; pütkül Israil shad-xuramliqqa chömgenidi.

13

Ehde sanduqining apirilishida bolghan balayi'qaza

2Sam. 6:1-11

¹ Dawut mingbéshi, yüzbéshi we barliq yolbashchilar bilen meslihetleshti; ² andin pütün Israil ammisigha: «Eger siler maqul körsenglar, shundaqla bu ishni Xudayimiz Perwerdigardin dep bilsenglar, biz Israilning zéminlirining herqaysi jaylirigha shu yerde qalghan qérindashlirimizgha hemde ular bilen bille sheherlerde we étizliqlirida turuwatqan kahin hem Lawiylargha mushu yerge yighilish toghruluq adem eweteyli. ³ Biz Xudayimizning ehde sanduqini meshege yötkep kéleyli; chünki Saulning künliride héchqaysimiz *ehde sanduqi* aldida Xudadin yol sorap baqmiduq» dédi. ⁴ Bu ishni pütün amma toghra tapqachqa, hemmeylen maqul bolushti.

⁵ Shunga Dawut Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche bolghan pütkül Israil xelqini chaqirtip kélip, Xudaning ehde sanduqini Kiriati-Yéarimdin yötkep kelmekchi boldi. □ ⁶ Andin Dawut bilen pütkül Israil Xudaning ehde sanduqini yötkep kélishe üçün Baalahqa, yeni Yehudagha tewe bolghan Kiriati-Yéarimgha keldi; ikki kérubning otturisida olturghuchi Perwerdigar bu ehde sanduqi üstige Öz namini qoyghanidi. ⁷ Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi; Uzzah bilen Axiyo harwini heydidi. □ ⁸ Dawut bilen barliq Israil jamaiti Xudaning aldida he dep neghme-nawa qilip, chiltar, tembur, dap, changlar we kanay-sunaylar chalatti.

□ **13:5** «Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche» — jenubtin shimalghiche Israilning pütkül zéminini körsitidu. «Xamat éghizi» dégenning bashqa xil terjimisi: «Libo-Xamat». □ **13:7** «Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi» — yaki «ular Xudaning ehde sanduqini yéngi bir harwigha qoyup, uni Abinadabning öyidin élip chiqti».

⁹ Lékin ular Kidon xaminigga kelgende kalilar aldigha müdürep kétip yiqilghanda Uzzah ehde sanduqini yöliwalay dep qolini uninggha sozdi. ¹⁰ Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenlikü üçün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi. Shuning bilen Uzzah shu yerde Xudaning aldida öldi. □

¹¹ Lékin Dawut Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer taki hazirghiche shu nam bilen atilip kelmekte. □ ¹² Shu küni Dawut Xudadin qorqup: «Men zadi qandaq qilip Xudaning ehde sanduqini bu yerge yötkep kéleleymen?» dédi.

¹³ Shunga Dawut ehde sanduqini özi turuwatqan «Dawut shehiri»ge yötkep kelmey, Gatliq Obed-Édomning öyige apirip qoydi. ¹⁴ Xudaning ehde sanduqi Obed-Édomning öyide üç ay turdi; Perwerdigar Obed-Édomning ailisini we uning barliq teelluqatlrini beriketlidi.

14

Tur padishahi Dawutning orda sélishigha yardemlishidu

1Sam. 5:11-25

¹ Tur padishahi Hiram Dawut bilen körüshüshke elchilerni, shundaqla uning üçün orda sélishqa kédir yaghichi, tashchi we yaghachchilarni ewetti. ² Bu chaghda Dawut Perwerdigarning özini Israil üstige hökümraniq qilidighan padishah bolushqa jezmen tikleydighanliqini körüp yetti; chünki Perwerdigar Öz xelqi Israil üçün uning padishahliqini güllendürgenidi.

Dawutning Yérusalémda körgen oghulliri

³ Dawut Yérusalémda yene birmunche xotun aldi hemde yene oghul-qizlarni kördi. ⁴ Töwendikiler uning Yérusalémda körgen perzentlirining isimleri: Shammuya, Shobab, Natan, Sulayman, ⁵ Ibhar, Elishuya, Elpelet, ⁶ Nogah, Nefeg, Yafiya, ⁷ Elishama, Beeliyada we Elifelet. □

Dawutning Filistiylerni ikki qétim yenggenliki

⁸ Dawutning mesih qilinip pütkül Israilning üstige padishah qilin'ghanliqini anglighan Filistiylerning hemmisi Dawut bilen qarshilishish pursitini izlep keldi; Dawut buni anglap ulargha qarshi jengge atlandi. ⁹ Filistiylar «Refayim jilghisi»gha bulang-talang qilghili kirdi. ¹⁰ Dawut Xudadin: «Men Filistiylerge qarshi jengge chiqsam bolamdu? Ularni méning qolumgha tapshuramsen?» dep soriwidi, Perwerdigar uninggha: «Jengge chiq, Men ularni sözsiz qolunggha tapshurimen» dédi. ¹¹ Filistiylar Baal-Perazimgha hujum qilghili kelgende, Dawut ularni shu yerde mehlup qildi we: «Xuda méning qolum arqiliq düshmenlirim üstige xuddi kelkün yarni élip ketkendek bösüp kirdi» dédi. Shunga u yer «Baal-Perazim» dep atalghan. □ ¹² Filistiylar özlirining butlirini shu yerge tashlap qachqanliqtin, Dawut ademlirige ularni köydürüwétishni tapilidi.

¹³ Filistiylar yene héliqi jilghigha bulang-talang qilghili kiriwidi, ¹⁴ Dawut yene Xudadin yol soridi. Xuda uninggha: «Ularni arqisidin qoghlimay, egip ötüp, ulargha üjmilikning udulidin hujum qilghin. ¹⁵ Sen üjme derexlirining üstidin ayagh tiwishini anglishing bilenla jengge atlan; chünki u chaghda Xuda séning aldingda Filistiylerning qoshunigha

□ **13:10** «Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenlikü üçün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi» — muqeddes qanun boyiche peqet kahinlar ehde sanduqigha qol tegküzüshke we uni kötürüshke bolatti. Uni kala harwisi üstige qoyushqa bolmaytti. Shunga Dawut we pütkül Israillar mushu ishta eyiblik idi. □ **13:11** «Perez-Uzzah» — menisi «Uzzahgha bösüp kirish». □ **14:7** «Beeliyada» — yaki «Eliya». «2Sam.» 5:16ni körüng. □ **14:11** «Baal-Perazim» — «Igem bösüp kirdi» dégen menide.

hujumga chiqqan bolidu» dédi. □ 16 Shuning bilan Dawut Xudaning déginini boyiche ish tutup, Filistiylarning qoshunigha Gibéondin Gezergiche qoghap zerbe berdi. 17 Shu sewebtin Dawutning shöhriti barliq yurt-zéminlarga pur ketti, Perwerdigar uning qorqunchini barliq ellarning üstige saldi.

15

Ehde sanduqini yökeshning teyyarliqi

1 Dawut Dawut shehiride özige öy-ordilar saldurdi, hem Xudaning ehde sanduqigha jay hazirlidi we uninggha chédir tiktürdi. 2 U chaghda Dawut: «Xudaning ehde sanduqini Lawiylardin bölek kishilarning kötürüshige bolmaydu, chünki Perwerdigar uni kötürüshke we menggü özining xizmitide bolushqa shularni tallighanidi» dédi. 3 Andin Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini hazirlap qoyghan yerge yökesh üçün pütkül Israillarni Yérusalémgha yighdi. 4 Dawut yene Harunning ewladlirini we Lawiylarni yighdi: 5 Kohatning ewladliri jemet béshi bolghan Uriyel we uning qérindashliri bir yüz yigirme kishi; 6 Merari ewladliridin jemet béshi bolghan Asaya we uning qérindashliridin ikki yüz yigirme kishi; 7 Gershomning ewladliridin jemet béshi bolghan Yoél we uning qérindashliri bir yüz ottuz kishi; 8 Elizafanning ewladliridin jemet béshi bolghan Shémaya we uning qérindashliri ikki yüz kishi; 9 Hébronning ewladliridin jemet béshi bolghan Eliyel we uning qérindashliri seksen kishi; 10 Uzziyelning ewladliridin jemet béshi bolghan Amminadab we uning qérindashliri bir yüz on ikki kishi idi.

11 Dawut kahinlardin Zadok bilen Abiyatarni, shuningdek lawiliylardin Uriyel, Asaya, Yoél, Shémaya, Eliyel we Amminadabni chaqirtip kélip ulargha: 12 «Siler Lawiy jemetining bashlirisiler; özünqlarni we silerning qérindashlirirlarni Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini men teyyarlap qoyghan yerge kötürüp kélish üçün pak qilinglar. □ 13 Chünki ilgiri siler shundaq qilmay, belgilen'gen tertip boyiche uningdin yol sorimighinimizdin Xudayimiz Perwerdigar bizge zerbe bergen» dédi. □ 14 Shuning bilan kahinlar bilen Lawiylar Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp méngish üçün özlirini pak qildi. 15 Lawiylar emdi Musaning Perwerdigarning söz-kalami bilen tapilighini boyiche, Xudaning ehde sanduqini baldaq bilen mürisige élip kötürdi.

Neghme-nawachilar hörmét etriti

16 Dawut yene Lawiylarning yolbashchilirigha özlirining qérindashliridin neghmichilerni teyinleshni buyrudi; ular jümlidin tembur, chiltar, janglar qatarliq herxil sazlarini chélip awazini yuqiri kötürüp shad-xuramliq ichide küy éytishqa teyinlendi. 17 Shunglashqa, Lawiylar Yoélning oghli Hémanni we uning jemetidiki Berekiyaning oghli Asafni hem ularning qérindashliridin bolghan Merarilardin Kushayahning oghli Étanni belgilidi. 18 Ular bilen birlikte yene qérindashliridin Zekeriya, Bin, Yaaziyel, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Binayah, Maaséyah, Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya hem derwaziwen Obed-Édom bilen Jeiyelni ikkinchi derijilik etret qilip teshkillidi. 19 Neghmichi Héman, Asaf we Étanlar mis changlar chélip, yangraq awaz chiqiratti; 20 Zekeriya, Yaaziyel, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Maaséyah we Binayalar tembur chélip «Alamot uslubi»da tengkesh

□ 14:15 «**üjme derexliri**» — bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derex ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri». □ 15:12 «**özünqlarni... pak qilinglar**» — ibraniy tilida «özünqlarni... pak-muqeddes qilinglar». Bu «pak-muqeddeslik» resmii ish bolup, «Mis.» 29-babta we «Law.» 7-babta körsitilgendek: (1) ölüq nersilerge tegmeslik; (2) tenlirini yuyush; (3) pakiz kiyim-kécheqni kiyish; (4) özining gunahini tilesh üçün «gunah qurbanliqi sunush dégen töt ishni öz ichige élishi mumkin idi. □ 15:13 «**zerbe bergen**» — ibraniy tilida «bösup basqan».

qilatti; □ ²¹ Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya, Obed-Édom, Jeiyel we Azaziyalar chiltar chélip bashlamchiliq qilip, «Sheminit uslubi»da tengkesh bolatti. □ ²² Lawiylarning yolbashchisi Kenaniya muzikigha nahayiti pishshiq bolghachqa, mexsus neghme-nawachiliqqa mes'ul bolup muzika oğitetti. ²³ Berekiya bilen Elkanah ehde sanduqigha mes'ul ishiqbaqarlar idi. ²⁴ Shebaniya, Yehoshafat, Netanel, Amasay, Zekeriya, Binaya we Eliézer qatarliq kahinlar Xudaning ehde sanduqi aldida kanay chalatti; Obed-Édom bilen Yehiyahmu ehde sanduqigha mes'ul ishiqbaqar qilinip qoyulghanidi. □

Ehde sanduqi «Dawut shehiri»ge yötkep kélínidu

1Sam. 6:16-23

²⁵ Shuning bilen Dawut Israil aqsaqalliri we mingbéshi qatarliqlar bilen birge Obed-Édomning öyidin xushalliqqa chömgen halda Perwerdigarning ehde sanduqini kütürüp chiqqili bardı. ²⁶ We shundaq boldiki, *Dawutlar* Xuda Perwerdigarning ehde sanduqini kütürüp mangghan Lawiylargha yadrem bergenlikini körüp, yette buqa we yette qochqar qurbanliq qildi. ²⁷ Dawut we shundaqla ehde sanduqini kütüridighan Lawiylar hemde neghmichiler hem neghme-nawa béshi bolghan Kenaniyalarning hemmisi kanap libas kiyishkenidi; Dawut uning üstige yene kanap efod kiygenidi. □ ²⁸ Pütkül Israil xelqi emdi shu teriqide tentene qilip, burgha, kanay, jangjang, tembur, chiltar qatarliq türlük sazlar bilen yuqiri awazda muzika chélip, Perwerdigarning ehde sanduqini kütürüp kélishti. ²⁹ Perwerdigarning ehde sanduqi Dawut shehirige yétip kelgende Saulning qizi Miqal penjirdin töwen'ge qarap turatti; u Dawutning sekrep oynap-chélip tentene qiliwatqinini körüp ichide uni zangliq qildi.

16

Medhiye oqush, bext tilesh

¹ Ular Xudaning ehde sanduqini kütürüp kirip Dawut uninggha hazirlap qoyghan chédirning otturisigha qoyup, andin Xudaning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqi sundı. ² Dawut köydürme qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi sunup bolghandin kéyin Perwerdigarning namida xelqge bext tilidi. ³ U yene er-ayal démey Israil-larning her birige birdin nan, birdin xorma poshkili, birdin üzüm poshkili üleshtürüp berdi. □

Lawiylarning ehde sanduqi aldidiki wezipiliri

⁴ Dawut bir qisim Lawiylargha Perwerdigarning ehde sanduqi aldida xizmette bolush, yeni dua-tilawet oqush, Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytish we küy-munajat oqushni buyrudi. □ ⁵ Ularning yolbashchisi bolsa Asaf, andin Zekeriya idi; bashqiliri bolsa Jeiyel, Shémiramot, Yehiyel, Mattitiyah, Éliab, Binaya, Obed-Édom we Jeiyeller idi. Ular tembur-chiltar chélishqa qoyuldi; Asaf bolsa changlarni chalatti. ⁶ Binaya bilen Yahaziyeldin ibaret ikki kahin Xudaning ehde sanduqi aldida herdaim kanay chélishqa qoyuldi.

□ **15:20** «Alamot uslubi» — buning menisi bizge éniq emes; belkim «(ayalche) yuqiri awaz bilen» dégenni bildürüshi mumkin. □ **15:21** «Sheminit uslubi» — buning menisi bizge éniq emes; belkim «erenche töwen awaz bilen» dégenni bildürüshi mumkin. □ **15:24** «Yehiyah» — «Yehiyah» we «Jiyel» dégen bir isimdur. □ **15:27** «efod» — adette kahinlar alahide kiyidighan pinjekke oxshash bir kiyim idi («Mis.» 28-babni körüng. Undaq kiyim kiyiwélish özini Xudagha alayiten béghishlashni bildüretti. □ **16:3** «birdin xorma poshkili» — yaki «bir parchidin gösh». □ **16:4** «dua-tilawet oqush» — yaki «eslesh», «tentene qilish».

Dawutning Perwerdigargha Hemdusana oqughan küyi

7 Shu küni Dawut Asaf we qérindashlrini Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa belgilep ulargha birinchidin munu küyni tapshurdi: —

8 «Perwerdigargha teshekkür qilinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar,
Uning qilghanlrini eller arisida ayan qilinglar!■

9 Uninggaha naxshilar éytip, Uni küylenglar,
Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylininglar.

10 Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,
Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun!

11 Perwerdigarni we Uning qudrimini izdenglar,
Uning yüz-huzurini toxtimay izdenglar.

12 Uning yaratqan möjizilirini,
Karamet alametlrini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,

13 I uning quli Israilning nesli,
Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!

14 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
Uning hökümliri pütkül yer yüzididir.

15 U Özi tüzgen ehдини ebediy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming ewladqiche wedileshken sözidir —

16 Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
Yeni Ishaqqa ichken qesimidur.

17 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
Israilgha ebediy ehde qilip bérip: —□

18 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen» — dédi.

19 U chaghda siler ajiz idinglar, adiminglar az hem u yerde musapir idinglar;

20 Bu eldin u elge, bir qebilidin yene bir qebilige köchüp yürgen.

21 Perwerdigar herqandaq ademning ularni bozek qilishigha yol qoymidi,
Ularni dep padishahlarghimu tenbih bérip: —

22 «Men mesih qilghanlarga tegme,
Peyghemberlirimge yaman ish qilma!» — dédi.

23 Pütün jahan, Perwerdigarni küylenglar,
Nijatini her küni élan qilinglar!

24 Uning julasini ellerde bayan qilinglar,
Uning möjizilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar.

25 Chünki Perwerdigarimiz ulughdur,
Zor hemdusanagha layiqtur;
U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□

26 Chünki barliq ellerning ilahliri — butlar xalas,
Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.

27 Shanushewket we heywet Uning aldida,
Qudret we xushluq Uning jayididir.

28 Perwerdigargha teelluqini bergeysiler, i el-qebililer,

■ 16:8 Zeb. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48 □ 16:17 «U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi» — mushu yerde «Yaqup» Yaqupning özi (Israil xelqi emes) körsitidu. □ 16:25 «Uningdin qorqush kérektur» — yaki «U qorqunchluqtur».

Perwerdigargha shan-sherep we qudretni bergeysiler!□

²⁹ Perwerdigarning namigha layiq bolghan shan-shöhretni Uninggha bergeysiler;

Sowgha-salam élip Uning aldigha kiringlar,

Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;□

³⁰ Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenglar!

Dunya mezmüt qilin'ghan, u tewrenmes esla.

³¹ Asmanlar shadlansun, we yer-jahan xush bolsun,

Eller arisida élan qilinsun: —

«Perwerdigar höküm süridu!».

³² Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!

Dalilar hem ulardiki hemme yayrisun!

³³ U chaghda ormandiki pütkül derexler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;

Chünki mana, U pütün jahanni soraq qilishqa kélidu!

³⁴ Perwerdigargha teshekkür éytinglar!

Chünki U méhribandur,

Ebediydur Uning méhir-muhebbiti.

³⁵ We: Bizni qutquzghin, i nijatimiz bolghan Xuda!

Bizni yéninggha yighiwalghaysen,

Muqeddes naminggha teshekkür qilishqa,

Yayrap Séni medhiyileshke,

Bizni ellerdin qutquzup chiqqaysen! — denglar!

³⁶ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,

Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!

Pütkül xelq «Amin!» dédi hemde Perwerdigargha hemdusana oqushti.

Ibadet chédiridiki bashqa wezipiler

³⁷ Dawut shu yerde, yeni Perwerdigarning ehde sanduqi aldida her kündiki wezipige muwapiq, ehde sanduqi aldidiki xizmette dawamliq bolushqa Asaf bilen uning qérindashlirini qaldurup qoydi; ³⁸ Ularning ichide Obed-Édom bilen uning qérindashliridin atmish sekkiz kishi bar idi; shuningdek Yedutunning oghli Obed-Édom bilen Xosah derwaziwenlikke qoyuldi. ³⁹ Kahin Zadok bilen uning kahin qérindashliri Gibéon égzilikidiki Perwerdigarning chédiri aldida, ⁴⁰ Perwerdigarning Israilgha tapilghan qanun-ehkamirida barliq yézilghini boyiche, herküni etisi-axshimi köydürme qurbanliq qurban'gahi üstide Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqlarni sunushqa qoyuldi. ⁴¹ Ular bilen bille bolghanlar, yeni Héman, Yedutun we qalghan tallan'ghanlar, shundaqla barliq ismi tizilghanlar Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa qoyuldi (chünki Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur!). ⁴² Héman we Yedutun bolsa negh-michilikke, jümlidin kanay, jang-jang we barliq medhiye sazlrini chélishqa mes'ul qilindi. Yedutunning oghulliri derwazigha qarashqa qoyuldi. ⁴³ Bu ishlardin kéyin barliq xelq öz öylirige qaytishti; Dawutmu öz öyidikilerge bext tilesheke qaytti.

17

Dawutning Perwerdigargha öy sélish niyiti *2Sam. 7:1-15*

□ **16:28** «Perwerdigargha... **qudretni bergeysiler**» — mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha shan-sherep keltürsek, mushu qilghinimiz Uninggha biz arqiliq Özining küch-qudratini körsitish imkaniyatini yaritidu. □ **16:29** «Perwerdigargha **pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar**» — yaki «Perwerdigargha pak-muqeddes éginler bilen sejde qilinglar».

¹ Dawut öz öyide turuwatqan chéghida, Natan peyghemberge: «Qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde turuwatimen, Perwerdigarning ehde sanduqi bolsa chédir perdiliri astida turuwatidu» dédi. ² Natan Dawutqa: «Könglüngde pükkenliringge emel qilghin; chünki Xuda sen bilen billidur» – dédi.

³ Shu küni kéchide Xudaning sözi Natan'gha kélip yetti: ⁴ «Sen bérip qulum Dawutqa mundaq dégin: – Perwerdigar mundaq deydu: Sen Men üçün turalghu öy salsang bolmaydu. ⁵ Chünki men Israillarni bashlap chiqqan kündin tartip bugün'ge qeder bir öyde turup baqmighanmen, peqet bu chédirdin u chédirgha, bir chédirghadin bashqa birige yötkilip yürdüm, xalas. ⁶ Men Israil xelqi bilen bille meyli qeyerge barmay, héchqachan Israilning birer hakimigha, yeni Méning xelqimni béqishni tapilighan birersige: Némishqa siler Manga kédir yaghichidin öy sélip bermeyilers? – dédimmu?

⁷ Emdi sen qulum Dawutqa mundaq dégin: – Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar éytiduki, Men séni emdi yaylaqlardin, qoylarning arqisidin élip, xelqim Israilning üstige emir bolush üçün chaqirtip chiqtim. ⁸ Meyli qeyerge barmighin, Men haman séning bilen bille boldum we séning aldingdin barliq dühmenliringni yoqitip keldim; yer yüzidiki ulughlar nam-shöhretke ige bolghandek séni nam-shöhretke sazawer qildim. ⁹⁻¹⁰ Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip östürimen; shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrimaydighan bolidu. Reziller desleptidikidek we men xelqim Israil üstige hökümranliq qilishqa hakimlarni teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men barliq dühmenliringni sanga béqindürdimen. We menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, men séning üçün bir öyni yasap bérimen! ¹¹ Séning künliring toshup, atabowiliringning yénigha qaytqan waqtingda séning neslingdin, yeni oghulliringdin birini séning ornungni basidighan qilimen; Men uning padishahliqini mustehkem qilimen. ¹² U Manga bir öy yasaydu, Men uning padishahliq textini menggü mustehkem qilimen. ¹³ Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu; méhri-shepqitimni séningdin awwal ötkén *idare qilghuchidin* juda qilghinimdek uningdin hergiz juda qilmaymen; ¹⁴ uni Méning öyümde we Méning padishahliqimda menggü turghuzimen; uning texti menggü mezmüt bolup turghuzulidu». ¹⁵ Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.

Dawutning duasi we hemdusanasi

2Sam. 7:18-29

¹⁶ Shuning bilen Dawut kirip Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I Xuda Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige kötürgüdek? ¹⁷ Lékin i Xuda Perwerdigar, *bu mertiwige kötürgining* séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözliding we méni ulugh mertiwilik zat dep qariding, i Xuda Perwerdigar! □

¹⁸ Sen kemineng üstige chüshürgen shundaq shan-sherep toghruluq Dawut Sanga néme diyelisun? Chünki Sen derweqe Öz qulungni Özüng bilisen. ¹⁹ Ah Perwerdigar, péqir qulung üçün hemde Öz könglüngdiki niyiting boyiche bu barliq ulughluqni körsitip, bu chong ishlarning hemmisini ayan qilding. ²⁰ Ah Perwerdigar, qulqimiz toluq anglighini boyiche Sanga teng kelgüdek héchkim yoq; Séningdin bölek héchbir ilah yoqtur. ²¹ Dunyada qaysi bir el xelqing Israilgha teng kélelisun? Ularni Özüngge xas birdinbir xelq bolush üçün qutuldurushqa barding hemde Misirdin qutuldurup chiqqan xelqing

□ **17:17** «*bu mertiwige kötürgining*» — démek, «Sen méni mushu derijige kötürgen» dégen söz (18-ayet) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng. «*méni ulugh mertiwilik zat dep qariding*» – bashqa birxil terjimisi «méni yuqiridiki (shu) insanning qatarida qariding». Bu terjimisi toghra bolsa «yuqiridiki insan», yeni Mesih toghruluq bésharet bolidu.

alldidin yat ellerni qoghlap chiqirip, ulughwar we beheywet ishlar arqiliq Öz namingni tikliding! ²² Sen xelqing Israilni menggü Özüngning xelqing qilding; ah Perwerdigar, Senmu ularning Xudasi boldung.

²³ Ah Perwerdigar, emdi péqir qulung we uning öyi toghruluq qilghan wedeng menggüge emel qilinsun; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen! ²⁴ Amin, wedeng emel qilinsun, shundaqla naming menggü ulughlansun, kishiler: «Samawi qoshunning Serdari Perwerdigar Israilning Xudasi, heqiqeten Israilgha Xudadur!» désun; we shundaq bolup, péqir qulung Dawutning öy-jemeti Séning aldingda mezmüt turghuzulsun.

²⁵ Ah Xudayim, Sen péqir qulunggha sanga öy yasaymen, dégen wehiy keltürdüng; shunga qulung Séning aldingda mushundaq dua qilishqa jür'et qildi. ²⁶ Ah Perwerdigar, Sen birdinbir Xudadursen, Sen péqir qulunggha mushundaq ametni bérishni wede qilding; ²⁷ Emdi péqir qulungning öy-jemetige iltipat qilip, uning Séning aldingda menggü turushigha saqlighaysen. Chünki Sen, ah Perwerdigar, *péqirning öy-jemetige* iltipat qilding we shuning bilen u menggüge bext-iltipatqa nésip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy we Zobahlarni meghlup qilidu

2Sam. 8:1-15

¹ Shu ishtin keyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip ularni boysundurup, ularning qolidin Gatni we uninggha tewe yéza-kentlerni tartiwaldi. ² U yene Moabiy-largha hujum qildi; Moabiylar uninggha béqinip, olpan töleydighan boldi.

³ Zobahning padishahi Hádad'ézer öz tewesini Efrat deryasighiche kéngeytishke atlinip chiqqanda, Dawut taki Xamatqa qeder uninggha hujum qildi. ⁴ Dawut uning ming jeng harwisini olja aldi, yette ming atliq leshkirini, yigirme ming piyade leshkirini esir aldi. Dawut barliq jeng harwilirining atlirining péyini qirqitiwétip, peqet yüz harwigha qoshqidek atnila élip qaldi.

Dawut Suriylerni meghlup qilidu

⁵ Demeshqtiki Suriyeler Zobahning padishahi Hádad'ézerge yadem bérishke keldi; Dawut Suriyelerdin yigirme ikki ming eskerni öltürdi. ⁶ Dawut Suriyediki Demeshq rayonigha qarawul etretlirini turghuzuwidi, Suriyeler Dawutqa béqinip, uninggha olpan töleydighan boldi. Dawut qeyerge *jengge* chiqmisun, Perwerdigar uni qoghdap turdi. □ ⁷ Dawut Hádad'ézerning xizmetkarliri ishlitidighan altun qalqanlarning hemmisini Yérusalémgha élip qaytti. ⁸ U yene Hádad'ézerge tewe Tibhat bilen kundan ibaret ikki sheherdin nurghun mis olja aldi; keyinki zamanlarda Sulayman mushu mislarni ishlitip mis köl, mis tüwrükler we bashqa barliq mis eswablarni yasatqan. □

⁹ Xamat padishahi Tow Dawutning Zobah padishahi Hádad'ézerning pütün qoshunini meghlup qighanliqini anglap, □ ¹⁰ Öz oghli Hadoramni Dawutqa salam bérup, uning Hádad'ézer bilen jeng qilip, uni meghlup qilghan ghelibisini tebrikleshke ewetti. Chünki Tow eslide Hádad'ézer bilen daim urushup turatti. Hadoram herxil altun, kümüş, mis eswab-jabduqlarni sowgha qilip ekeldi. ¹¹ Dawut padishah bu eswab-jabduqlarni herqaysi ellerdin, jümlidin Édom, Moab, Ammonlardin, Filistiylerdin we Amaleklardin olja alghan altun-kümüşler bilen qoshup hemmisini Perwerdigargha béghishlidi.

Dawut Édomlarni meghlup qilidu

□ **18:6** «Perwerdigar **uni qoghdap turdi**» — yaki «Perwerdigar ghelibige érishtürüp turdi». □ **18:8** «Tibhat» — yaki «Tebah». □ **18:9** «Tow» — «2Sam.» 9:9de «Toy».

¹² Zeruiyaning oghli Abishay «Shor wadisi»da Édomiylardan on sekkiz ming ademni öltürdi. ¹³ Dawut Édomda qarawul etretlirini turghuzdi; Édomlarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge jengge chiqmisun, Perwerdigar uni qoghdap turdi.□

Dawutning muhim xizmetkarliri

2Sam. 8:16-18; 20:23-26

¹⁴ Dawut padishah bolup pütün Israil üstige hökümranliq qilip, barliq xelqige adalet we heqqaniylik bilen muamile qildi. ¹⁵ Zeruiyaning oghli Yoab qoshun'gha serdar, Ahiludning oghli Yehoshafat mirza, ¹⁶ Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Abimelek *bash* kahin, Shawsha katip, ¹⁷ Yehoyadaning oghli Binaya Keretiylar bilen Peletiyelarning yolbashchisi idi; Dawutning oghulliri uning yénidiki emeldarlar boldi.□

19

Dawutning elchiliri haqaretlinidu

2Sam. 10:1-19

¹ Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Ammonlarning padishahi Nahash öldi; oghli Hanun ornigha padishah boldi. ² Dawut: «Nahash manga iltipat körsetkini üçün, uning oghli Hanun'gha iltipat körsitimen» dep, atisining petisige uning könglini so-rashqa Hanunning yénigha elchilerni ewetti. Dawutning elchiliri Ammonlarning zémin'gha yétip kélip, könglini sorighili Hanun bilen körüshmekchi boldi. ³ Lékin Ammonlarning emeldarliri Hanun'gha: «Dawutni rastla atilirining izzet-hörmitini qilip silige köngül sorighili adem ewetiptu, dep qaramla? Uning xizmetkarlirining özlirining aldilirigha kélishi bu yerni küzitish, aghdurmichilik qilish, charlash üçün emesmidu?» — dédi. ⁴ Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, ularning saqal-burutlirini chüshürgüziwétip hem kiyimlirining beldin töwinini kestürüwétip andin ularni qoyuwetti. ⁵ Beziler kélip Dawutqa elchilerning ehwalini uqturdi; u ularni kütüwélishe aldigha adem ewetti, chünki ular tolimu iza-ahanette qalghanidi. Shunga padishah ulargha: «Saqal-burutinglar öskichilik Yérixo shehiride turup andin yénip kélinglar» dédi.

Ammonlar urushqa teyyarlinidu

⁶ Ammonlar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bildi, Hanun we Ammonlar Aram-Naharaim, Aram-Maakah we Zobahdin jeng harwisi we atliq leshker yallashqa adem ewetip ming talant kümüş berdi. □ ⁷ Ular ottuz ikki ming jeng harwisi, shundaqla Maakah padishahi bilen uning qoshunini yalliwalidi; ular Medebaning aldigha kélip bargah qurdi. Ammonlarmu jeng qilish üçün herqaysi sheherliridin kélip jem bolushti. ⁸ Dawut buni anglap Yoab bilen barliq esker qoshunini *ularning aldigha* chiqardi. ⁹ Ammonlar chiqip sheher derwazisining aldida sep tüzüp turdi; jengge atlinip chiqqan padishahlarmu dalada ayrim sep tüzüp turushti.

Suriylar bilen Ammonlar meghlup bolup chékinidu

¹⁰ Yoab özining aldi-keynidin hujumgha uchraydighanliqini körüp, pütün Israildin bir qisim serxil ademlerni tallap, Suriylar bilen jeng qilishqa ularni septe turghuzdi; ¹¹ u

□ **18:13** «Perwerdigar uni qoghdap turdi — yaki «Perwerdigar ghelebige érishtürüp turdi». □ **18:17** «Keretiylar bilen Peletiyel» — belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolushi mumkin idi.

□ **19:6** «Aram-Naharaim» — yaki «Mésopotamiye». «Aram» bolsa Suriyening kona namidur. «ming talant kümüş» — ming talant kümüş 30000 kilogramche bolushi mumkin.

qalghan ademlrini inisi Abishaygha tapshurdi, shuningdek ular özlirini Ammonlar bilan jeng qilishqa sep qilib teyyarlidi.

¹² Yoab Abishaygha: «Eger Suriyler manga küchlük kelse, sen manga yordem bergeysen; emma Ammonlar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yordem bérey. ¹³ Jür’etlik bolghin! Öz xelqimiz üçün we Xudayimizning sheherliri üçün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün’ginini qilghay! – dédi.

Dawut Suriyler bilen Ammonlarni meghlup qilidu

¹⁴ Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriylerge hujum qilghili chiqti; Suriyler uning aldidin qachti. ¹⁵ Suriylerning qachqanliqini körgen Ammonlarmu Yoabning inisi Abishayning aldidin qéchip, sheherge kiriwalidi. Andin Yoab Yérusalémgha qaytip keldi.

¹⁶ Suriyler bolsa özlirining Israillarning aldida meghlup bolghinini körgende, elchi ewetip, *Efrat* deryasining u teripidiki Suriylerni chaqirtip keldi. Hädad’ézerning qoshunining serdari bolghan Shofaq ulargha yétekchi idi.

¹⁷ Buningdin xewer tapqan Dawut pütkül Israil xelqini yighip Jordan deryasidin ötüp, Suriylerning yénigha kélip ulargha qarshi sep tüzüp turdi. Dawutning sep tüzgenlikini körgen Suriyler jengge atlandi. ¹⁸ Suriyler Israillarning aldidin qachti; Dawut Suriylerdin yette ming jeng harwiliqni we qiriq ming piyade leshkerni öltürdi we yene Suriylerning serdari Shofaqni öltürdi. □ ¹⁹ Hädad’ézerning emeldarliri Israil aldida yéngilginini körgende, Dawut bilen sülh qilib uninggha béqindi; shuningdin kéyin Suriyler ikkinchi Ammoniylargha yordem bérishni xalimaydighan boldi. □

20

Yoabning Ammonlarning paytexti Rabbahni hujum qilip alghanliqi

2Sam. 12:26-31

¹ Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan’ghan waqitta, Yoab küchlük qisimni bashlap kélip, Ammonlarning yerlirini weyran qilib, andin Rabbahni muhasirige aldi. U chaghda Dawut Yérusalémda turuwatatti. Yoab Rabbahgha hujum qilip sheherni weyran qilib tashlidi. □ ² Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi (altunining éghirliqi bir talant chiqti, uninggha yaqutlar qondurulghanidi), kishiler bu tajni Dawutning béshigha kiydürüp qoydi. Dawut sheherdin yene nurghun jeng gheniyetlirini élip ketti. □ ■ ³ U yene sheherdiki xelqni élip chiqip here, jotu we palta bilen ishleshke saldi; Dawut Ammonning herqaysi sheherliridiki xelqlernimu shundaq ishletti; andin Dawut köpchilik bilen Yérusalémgha qaytti.

Dawut Filistiylerni üç qétim meghlup qilidu. Töt gigantning qetl qilinishi

2Sam. 21:18-22

⁴ Shu weqedin kéyin *Israillar* Gezerde Filistiylar bilen soqushti; u chaghda Xushatliq Sibbikay Refayiylardin bolghan Sippay isimlik birini öltürüwetti, Filistiylar tiz pükti. □ ⁵ Kéyinche *Israillar* bilen Filistiylar yene soqushti; Yairning oghli Elhanen Gatliq

□ **19:18 «qiriq ming piyade leshker»** — yaki «qiriq ming atliq». «2Sam.» 10:18ni körüng. Uningda «yette yüz jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayette xatirilen’gen sanlarni hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **19:19 «Hädad’ézerning emeldarliri»** — yaki «Hädad’ézerge béqin’ghanlar» — «2Sam.» 10:19ni körüng □ **20:1 «yéngi yilning béshida»** — Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kaléNDAR boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi ...»** — yaki «Dawut buti Milkomning béshidin tajni éliwidi ...». «éghirliqi bir talant» — bir talant belkim 30 kilogram idi. ■ **20:2** 2Sam. 12:30 □ **20:4 «Refayiylar»** — belkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni körüng.

Goliyatning inisi Laxmini öltürdi; bu ademning neyzisining destisi bapkarning oqidek tom idi. ⁶ Kéyinki waqitlarda Gatta yene soqush boldi; u yerde nahayiti bestlik bir adem bar idi, uning qolidimu, putidimu altidin barmaq bolup, jemiy yigirme töt barmiçi bar idi; umu Refayiylardin idi. □ ⁷ Bu adem Israillarni tillighili turuwidi, Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan chiqip uni öltürüwetti. ⁸ Bular Gatliq Rafaning ewladliri bolup, hemmisi Dawut we uning xizmetkarlirining qolida öldi.

21

Dawutning gunahi – u ahalini sanaqtin ötküzidu

2Sam. 24:1-25

¹ Sheytan Israillargha zerbe bérish üçün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke éziqturdi. □ ² Shunga Dawut Yoabqa we xelqning yolbashchilirigha: «Siler Beer-Shébadin Dan'ghiche arilap Israillarni sanaqtin ötküzüp kélip méning bilen körüshünglar, ularning sanini biley» dédi. □ ³ Lékin Yoab jawaben: –«Perwerdigar Öz xelqini hazir meyli qanchilik bolsun, yüz hesse ashuruwetkey. Lékin i xojam padishahim, ularning hemmisi özüngning xizmitingde turuwatqanlar emesmu? Xojam bu ishni zadi néme dep telep qilidu? Xojam Israilni némishqa gunahqa muptila qilidila?» – dédi.□

⁴ Lékin padishahning sözi Yoabning sözini bésip chüshti; shunga Yoab chiqip pütün Israil zéminini arilap Yérusalémgha qaytip keldi. ⁵ Yoab sanaqtin ötküzülgen xelqning sanini Dawutqa melum qildi; pütün Israilda qolida qilich kötüreleydighan ademler bir milyon bir yüz ming; Yehudalardin qolida qilich kötüreleydighan ademler töt yüz yetmiş ming bolup chiqti. ⁶ Biraq Lawiylar bilen Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; chünki padishahning bu buyruçi Yoabning neziride yirginchlik idi.

Perwerdigar jaza chüshüridu

⁷ Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi. □ ⁸ Dawut Xudagha: «Men bu ishni qilip chong gunah ötküzüptimen; emdi menki qulungning bu qebihlikini kechürüshingni tileymen, chünki men tolimu exmiqane ish qiptimen» – dédi.

⁹ Perwerdigar Dawutning aldin körgüchisi bolghan Gadqa: ¹⁰ Sen béríp Dawutqa éytip: «Perwerdigar mundaq deyduki, Men sanga üç bala-qazani aldingda qoyimen; shuningdin birini talliwal, Men shuni béshinglarga chüshürimen» dégin, – dédi.

¹¹ Shuning bilen Gad Dawutning yénigha kélip: «Perwerdigar mundaq deydu: ¹² «Qéni tallighin: Ya üç yil acharchiliqta qélishitin, ya üç ay düshmenlarning aldidin qéchip, yawliring teripidin qoghap qilichlinishidin we yaki üç kün Perwerdigarning qilichining urushi – yeni waba késilining zéminda tarqilishi, Perwerdigarning Perishtisining Israilning pütün chégrisini xarab qilishidin birini tallighin». Emdi oylinip kör, bir néme dégin; men méni ewetküchige néme dep jawap bérey?» dédi. ¹³ Dawut Gadqa: «Men

□ **20:6** «Refayiylar» — ibraniy tilida «Rafaning nesli» dégen sözler bilen ipadilinidu. Démek, «Refayiylar» Rafaning ewladliri. □ **21:1** «Sheytan Israillargha zerbe bérish üçün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke éziqturdi» — «sanaqtin ötküzüsh» dégen söz Israilning eskiriy küchini közde tutidu. 5-ayetni körüng. Bashqa birxil terjimisi «Düshmenning Israillargha zerbe bermekchi bolghini Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke aldiratti» («Sheytan» we «düshmen» ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu). Bizningche «éziqturidu» yaki «aldiratti» dégen söz bir rohiy küchning mewjutluqini körsitidu, shunga «Sheytan» dep terjime qilduq. «2Sam.» 24:1nimu körüng. □ **21:2**

«Beer-Shébadin Dan'ghiche» — «Beer-Shéba» Israil zénimining eng jenubiy chétide, «Dan» bolsa eng shimaliy chétide idi. □ **21:3** «Xojam Israilni némishqa gunahqa muptila qilidila?» — qiziq yéri shuki, Yoab adette Xudadin anche qorqmaydighan adem bolup, mushu waqitlarda xojisigha qarighanda, Xudaning iradisini obdan biletti. «Xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **21:7** «Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi» — némishqa «xelqni sanaqtin ötküzüsh» gunah hésablinidu? Bu toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

bek qattiq tenglikte qaldim; emdi Perwerdigarning qoligha chüshey deymen, chünki U tolimu shepçetliktur. Peçet insanlarning qoligha chüşmisem, deymen» dédi.

¹⁴ Shu seweblik Perwerdigar Israilgha waba tarqatti; Israillardin yetmiş ming adem öldi. ¹⁵ Xuda Yérusalémni weyran qilip tashlash üçün bir Perishtini ewetti; u weyran qiliwatqanda, Perwerdigar ehwalni körüp özi chüşürgen bu bala-qazadin pushayman qilip qaldi-de, weyran qilghuchi Perishtige: «Bes! Emdi qolungni tart!» dédi. U chaghda Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Ornanning xaminining yénida turatti. □ ¹⁶ Dawut béshini kötürüp, Perwerdigarning Perishtisining asman bilen yerning ariliqida, qolidiki ghilaptin sughurghan qilichini Yérusalémgha tenglep turghanliqini kördi. Dawut bilen aqsaqallarning hemmisi böz rextke oralghan halda yerge düm yiqildi. ¹⁷ Dawut Xudagha: «Xelqning sanini élip chiqishni buyrughuchi men emesmu? Gunah qilip bu rezillik ötküzgüchi mendurmen; bu bir pada qoylar bolsa, zadi néme qildi? Ah, Perwerdigar Xudayim, qolung Öz xelqingge emes, belki manga we méning jemetimge chüşhkey, wabani Öz xelqingning üstige chüşürmigeysen!» dédi.

Dawut qurban'gah sélip qurbanliq sunidu

¹⁸ Perwerdigarning Perishtisi Gadqa: Sen béríp Dawutqa éytqin, u Yebusiy Ornanning xaminigha chiqip Perwerdigargha bir qurban'gah salsun, déwidi, ¹⁹ Dawut Gadning Perwerdigarning namida éytqini boyiche shu yerge chiqti. ²⁰ U chaghda Ornan bughday tépiwatatti; Ornan burulup Perishtini körüp, özi töt oghli bilen möküwalghanidi. ²¹ Dawut Ornanning yénigha kelgende, u béshini kötürüp Dawutni körüp, xamandin chiqip keldi-de, béshini yerge tegküdek éqip Dawutqa tezim qildi.

²² Dawut Ornan'gha: «Xelq ichide taralghan wabani tosup qélish üçün, mushu xamanni we etrapidiki yerni manga sétip berseng, bu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah salay deymen. Sen toluq baha qoyup bu yéringni manga sétip berseng» dédi.

²³ — Alsila, ghoham padishahimning qandaq qilghusi kelse shundaq qilghay; qarisila, qurbanliq qilishqa kalilarni bérey, xaman tépidighan tirnilarni otun qilip qalisila, bughdayni ash hediyesige ishletsile; bularning hemmisini men özlirige tuttum, dédi Ornan Dawutqa.

²⁴ «Yaq», — dédi Dawut Ornan'gha, — «qandaqla bolmisun men toluq bahasi boyiche sétiwalimen; chünki men séningkini éliwélip Perwerdigargha atisam bolmaydu, bedel tölimey köydürme qurbanliqni hergiz sunmaymen».

²⁵ Shuning bilen Dawut alte yüz shekel altunni ölchep Ornan'gha béríp u yerni sétiwaldi. □

²⁶ Dawut u yerge Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi we köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqi sunup, Perwerdigargha nida qildi; Perwerdigar uning tiligini qobul körüp, jawaben asmandin köydürme qurbanliq qurban'gahigha ot chüşürdi.

²⁷ Perwerdigar Perishtisini buyruwidi, U qilichini qaytidin ghilipigha saldi.

Muqeddes ibadetxana sélish ornini békitish

²⁸ U chaghda, Dawut Perwerdigarning Yebusiyıldin bolghan Ornanning xaminida uning tilikige jawab bergenlikini körüp, shu yerde qurbanliq sunushqa bashlidi.

²⁹ U chaghda, Musa chölde yasatqan Perwerdigarning chédiri we köydürme qurbanliq qurban'gahi Gibéonning égzlikide idi; ³⁰ lékin Dawut Perwerdigarning Perishtisining qilichidin qorqup, u yerning aldigha béríp Xudadin yol sorashqa jür'et qilalmaytti.

□ **21:15** «Ornan» — yaki «Arawna». «2Sam.» 24:16ni körüng. □ **21:25** «alte yüz shekel altun» — 600 shekel 7 kilogramche bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiche u «xaman we kalilar» üçün 50 shekel kümüş béridu. Mushu yerde u shubhisizki Ornanning pütkül «yer»ini sétiwalidu.

22

¹ Shunga Dawut: «Mana bu Perwerdigar Xudaning öyi bolidighan jay, mana bu Israil üçün köydürme qurbanliq sunidighan qurban'gah bolidu» — dédi.

Muqeddes ibadetxana salidighan matériyallarni hazirlash

² Dawut Perwerdigarning öyini saldurush üçün Israil zéminidiki yat eldikilerni yighishni buyrudi hem tashlarni oyushqa tashchilarni teyinlidi. ³ Ishik-derwazilargha ishlitishke miq we gire-baldaq yasash üçün nurghun tömür teyyarlidi; yene nurghun mis teyyarlidiki, uning éghirliqini tarazilap bolmaytti; □ ⁴ u yene san-sanaqsiz kédir yaghichi teyyarlidi, chünki Zidonluqlar bilen Turluqlar Dawutqa nurghun kédir yaghichi yetküzüp bergenidi. ⁵ Dawut könglide: «Oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet xalas, Perwerdigargha sélinidighan öy nahayiti beheywet we katta bolushi, shan-shöhriti barliq yurtlarga yéyilishi kérek; shuning bilen bu öyge kétédighan matériyallarni hazirlap qoyushum kérek» dep oylidi. Shunga Dawut ölüstün ilgiri nurghun matériyal hazirlap qoydi.

Dawut Sulayman'gha muqeddes öy sélishni wesiyet qilidu

⁶ Dawut oghli Sulaymanni qichqirip uninggha Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy sélishni tapilidi. ⁷ Dawut Sulayman'gha mundaq dédi: «I oghlum, men eslide Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy sélishni oylighan, ⁸ lékin Perwerdigarning manga: «Sen nurghun ademning qénini töktüng, nurghun chong jenglerni qilding; séning Méning namingha atap öy sélishinggha bolmaydu, chünki sen Méning aldimda nurghun ademning qénini yerge töktüng. ⁹ Qara, séningdin bir oghul törülidu; u aramtinchliq adimi bolidu, Men uni her tereptiki dühmenliridin aram tapquzimen; uning ismi derweqe Sulayman atilidu, u texttiki künliride Men Israilgha aramtinchliq we asayishliq ata qilimen. □ ¹⁰ U Méning namingha atap öy salidu; u Manga oghul bolidu, Men uninggha ata bolimen; Men uning Israil üstidiki padishahliq textini menggü mezmüt qilimen» dégen söz-kalami manga yetti.

¹¹ I oghlum, emdi Perwerdigar séning bilen bille bolghay! Shuning bilen yolung rawan bolup, Uning séning toghruluq bergén wedisi boyiche Perwerdigar Xudayingning öyini salisen. ¹² Perwerdigar sanga pem we eqil bergey we Israilni idare qilishqa körsetme bergey, séni Perwerdigar Xudayingning muqeddes qanunigha emel qilidighan qilghay. ¹³ Shu waqitta, Perwerdigar Israillar üçün Musagha tapshurghan belgilime-hökümlerge emel qilsang, yolung rawan bolidu. Qeyser, batur bol! Qorqma, hoduqupmu ketme. □ ¹⁴ Qara, men Perwerdigarning öyi üçün japa-müsheqqetlirim arqiliq yüz ming talant altun, ming ming talant kümüş we intayin köp, san-sanaqsiz mis, tömür teyyarlidim; yene yaghach we tash teyyarlidim; buninggha yene sen qoshsang bolidu. □ ¹⁵ Buningdin bashqa séningde yene tash kesküchi, tamchi, yaghachchi hem herxil xizmetlerni qilaladighan nurghun ustilar bar; ¹⁶ altun-kümüş, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz; sen ishqa tutushushqa ornungdin tur, Perwerdigarim séning bilen bille bolghay!» □

Dawut emeldarlargha Sulaymanning öy sélishigha yardemlishishni wesiyet qilidu

¹⁷ Dawut yene Israildiki emeldarlargha oghli Sulayman'gha yardem bérishni tapilap: ¹⁸ «Xudayinglar bolghan Perwerdigar siler bilen bille emesmu? Her etrapinglarda silerge

□ **22:3** «gire-baldaq» — yaki «ilmek-ilgekler». □ **22:9** «uning ismi derweqe Sulayman atilidu» — «Sulayman» dégen isim ibraniy tilidiki «shalom» (tinchliq, xatirjemlik) ke baghliq (ereb tilida «salam»). □ **22:13** «hoduqupmu ketme» — yaki «gheyretsiz bolma». □ **22:14** «yüz ming talant altun» — az dégende 3000 tonna altun. «ming ming talant» — az dégende 30000 tonna kümüş. □ **22:16** «altun-kümüş, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz» — yaki «zenger, misker, tömürchiler bolsa sanaqsizdur».

tinch-aramliq bergen emesmu? Chünki U bu zémindiki ahalini qolumgha tapshurdi; zémin Perwerdigarning aldida we xelqining aldida tizginlendi. ¹⁹ Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarni izlenglar; Perwerdigarning ehde sanduqini we Xudaning muqeddesxanisidiki qachaswablirini Uning namigha atap sélin'ghan öyige apirip qoyush üçhün, Perwerdigar Xudaning muqeddesxanisini sélishqa ornunqlardin qopunglar!» dédi.□

23

Lawiylarning wezipisi we guruppilinishi

¹ Dawut qérip künliri toshay dep qalghanda, oghli Sulaymanni Israil üstige padishah qilip tiklidi. ² Dawut Israildiki emeldarlarni, kahinlarni we Lawiylarni yighdi. ³ Lawiylardin ottuz yashtin ashqanlarning hemmisi sanaqtin ötküzüldi; tizimlan'ghini boyiche, ulardin erler jemiyy ottuz sekkiz ming kishi idi. ⁴ Dawut: «Bularning ichide yigirme töt ming kishi Perwerdigarning öyini bashqurush xizmitige, alte ming kishi emeldar we sotchiliqqa, ⁵ töt ming kishi derwaziwenlikke we yene töt ming kishi men yasighan sazlar bilen Perwerdigargha hemdusana oqush ishigha qoyulsun» — dédi. ⁶ Dawut ularni Lawiyning oghli Gershon, Kohat we Merari jemetliri boyiche guruppilargha böldi: —

⁷ Gershoniylardin Ladan bilen Shimey bar idi; ⁸ Ladanning oghli: tunji oghli Yehiyel, yene Zitam bilen Yoéldin ibaret üç kishi idi; ⁹ Shimeyning oghlidin Shéломit, Haziyel we Harandin ibaret üç kishi idi; yuqiriqilar Ladanning jemet bashliqliri idi. ¹⁰ Shimeyning oghulliri Jahat, Zina, Yeush we Bériyah, bu töteylenning hemmisi Shimeyning oghli idi. □ ¹¹ Jahat tunji oghul, Ziza ikkinchi oghul idi; Yeush bilen Bériyahning ewladliri köp bolmighachqa, bir *jemet guruppisi* dep hésablan'ghan. ¹² Kohatning oghulliri Amram, Izhar, Hébron we Uzziyeldin ibaret töt kishi idi.

¹³ Amramning oghli Harun bilen Musa idi. Harun bilen uning ewladliri eng muqeddes buyumlarni paklash, Perwerdigarning aldida menggüge *qurbanliqlarni* sunush, uning xizmitini qilish, menggü uning namidin bext tilep dua bérishke ayrilghanidi. □

¹⁴ Xudaning adimi Musagha kelsek, uning ewladliri Lawiy qebilisidin dep hésablinip pütülgen. ¹⁵ Musaning oghli Gershom bilen Eliézer idi. ¹⁶ Gershomning oghulliridin Shebuyel chong oghli idi. ¹⁷ Eliézerning oghli Rehabiya idi; Eliézerning bashqa oghli bolmighan, lékin Rehabiyaning oghulliri nahayiti köp idi. □ ¹⁸ Izharning tunji oghli Shéломit idi. ¹⁹ Hébronning oghulliri: tunji oghli Yériya, ikkinchi oghli Amariya, üçinchi oghli Yahaziyel, tötinchi oghli Jekamiyam idi. ²⁰ Uzziyelning oghulliri: tunji oghli Mikah, ikkinchi oghli Yishiya idi.

²¹ Merarining oghli Mahli bilen Mushi idi; Mahlining oghli Eliazar bilen Kish idi.

²² Eliazar ölgende oghli yoq, qizlirila bar idi; ularning tughqanliri, yeni Kishning oghulliri u qizlarni emrige aldi. ²³ Mushining Mahli, Éder we Yeremot dégen üçhla oghli bar idi.

²⁴ Yuqiriqilarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche, yeni jemet bashliri boyiche yigirme yashtin ashqan erkekler royxetke élin'ghan; ular Perwerdigarning öyidiki wezipilerni öteshke ismiliri boyiche tizimlan'ghanidi.

²⁵ Chünki Dawut: «Israilning Xudasi Perwerdigar Öz xelqige aram bérip, Özi menggü Yérusalémnda makan qilidu; ²⁶ shuning bilen Lawiylarning muqeddes chédirni we

□ **22:19** «Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarni izlenglar» — ibraniy tilida «Emdi Perwerdigar Xudayinglarni izleshke jan-dilinglarni ching qilinglar» dégen bilen ipadilinidu. □ **23:10** «Zina» — 11-ayette «Ziza». □ **23:13** «qurbanliqlarni sunush» — yaki «xushbuy yéqish». □ **23:17** «Eliézerning oghli» — ibraniy tilida «Eliézerning oghulliri».

uning ichidiki herqaysi qacha-eswablarni kôtürüp yürüşning hajiti yoq» dégenidi. ²⁷ Shunga Dawutning jan üzüş aldidiki wesiyiti boyiche, Lawiylarning yigirme yashtin yuqirilirining hemmisi sanaqtin ötküzülgenidi. ²⁸ Ularning wezipisi bolsa Harunning ewladlirining yénida turup, Perwerdigarning öyining ishlorini qilish idi; ular hoylaramlarni bashqurush, barliq muqeddes buyumlarni pakiz tutush, qisqisi, Perwerdigarning öyining xizmet wezipilirini béjirishke mes'ul idi; ²⁹ yene «tizilghan teqdim nan», ash hediye unliri, pétir qoturmachlar, qazan nanliri we mayliq nanlarga, shundaqla herxil ölchesh eswablarigha mes'ul idi; ³⁰ ular yene herkünü etigende öre turup Perwerdigargha teshekkür éytip hemdusana oquytti, herkünü kechlikimu shundaq qilatti. ³¹ Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi. Özlirige qaritilghan belgilime boyiche, ular daim Perwerdigarning aldigha békitilgen sani we nöwiti bilen xizmette turatti. □ ³² Ular jamaet chédirini hem muqeddes jayni baqatti, shundaqla özlirining Perwerdigarning öyidiki xizmette boluwatqan qérindashliri, yeni Harunning ewladlirigha qaraytti.

24

Dawut kahinlarni nöwet-guruppilargha bölüdu

¹ Harun ewladlirining nöwetchilikke bölünüşü töwendikiche: Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar. ² Nadab bilen Abihu atisidin burun ölüp ketken hem perzent körmigenidi; shunga Eliazar bilen Itamar kahinliqni tutatti. ³ Dawut we Eliazarning ewladliridin Zadok we Itamarning ewladliridin Aximelek ularning qérindashlirini guruppilargha bölüp, wezipisi boyiche ishqa qoydi; ⁴ Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlardin köp ikenlikini bilip, ularni shuninggha asasen ayrip nöwet-guruppilargha bölüdi. Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar on alte kishi idi, Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar sekkiz kishi idi; ⁵ ular chek tashlash yoli bilen tengshep nöwet-guruppilargha bölündi. Shundaq qilip muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar we Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar hem Eliazarning ewladliridinmu hem Itamarning ewladliridinmu boldi. □ ⁶ Lawiy Netanelning oghli Shémaya katip bolsa padishah, emeldarlar, kahin Zadok, Abiyatarning oghli Aximelek, shundaqla kahinlarning we Lawiylarning jemet bashliqliri aldida ularning ismini pütüp qoydi. Eliazarning ewladliri ichidin bir jemet tallandi, andin Itamarning ewladliri ichidinmu bir jemet tallandi. ⁷ Birinchi chek Yehoyaribqa, ikkinchi chek Yedayagha, ⁸ üçinchi chek Harimga, tötinchi chek Séorimga, ⁹ beshinchi chek Malkiyagha, altinchi chek Miyamin'gha, ¹⁰ yettinchi chek Hakkozgga, sekkizinchi chek Abiyagha, ¹¹ toqquzinchi chek Yeshuagha, oninchi chek Shékaniyagha, ¹² on birinchi chek Eliyashibqa, on ikkinchi chek Yakimga, ¹³ on üçinchi chek Huppagha, on tötinchi chek Yeshebiabqa, ¹⁴ on beshinchi chek Bilgahqa, on altinchi chek Immerge, ¹⁵ on yettinchi chek Hézirgga, on sekkizinchi chek Happizegga, ¹⁶ on toqquzinchi chek Pitahiyagha, yigirminchi chek Yehezekelge, □ ¹⁷ yigirme birinchi chek Yaqin'gha, yigirme ikkinchi chek Gamulgha, ¹⁸ yigirme üçinchi chek Délayagha, yigirme tötinchi chek Maaziyagha chiqti. ¹⁹ Mana bu ularning xizmet tertipi; bu

□ **23:31** «Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi» — Lawiylar özliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni teyyarlashqa mes'ul idi. □ **24:5** «muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» — belkim ibadetxanidiki ishlarni körsitidu; «Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» bolsa belkim sot-soraq ishlorigha mes'ul idi. Eliazar we Itamar dégen ikki jemetin ikki xil wezipini üstige alghanlar bar idi. □ **24:16** «Yehezekel» — Ezakiyal dégen ismining bashqa bir shekli.

Israilning Xudasi Perwerdigar ularning atisi Harunning wastisi bilan buyrughan nizam boyiche, Perwerdigarning öyige kirish nöwiti idi.

Lawiyning bashqa ewladlirining wezipisi

²⁰ Lawiyning qalghan ewladliri munular: Amramning ewladliridin Shubayel; Shubayelning ewladliri ichide Yehdéya bar idi. ²¹ Rehabiyagha kelsek, uning oghulliri, jumladin tunji oghli Yishiya bar idi. ²² Izharning oghulliri ichide Shélotmot; Shélotmotning oghulliri ichide Jahat bar idi. ²³ Hébronning oghulliri: tunji oghli Yeriya, ikkinchisi Amariya, üchinchisi Yahaziyel, tötinchisi Jekamiyam idi. □ ²⁴ Uzziyelning oghulliri: Mikah; Mikahning oghulliridin Shamir bar idi. ²⁵ Mikahning inisi Isshiya idi; Yisshiyanning oghulliri ichide Zekeriya bar idi. ²⁶ Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi. □ ²⁷ Merarining oghli Yaaziya bolghan ewladliri Béno, Shoham, Zakkur we Ibri bar idi. ²⁸ Mahlining oghli Eliazar idi; Eliazarning oghli yoq idi. ²⁹ Kishke kelsek, uning oghulliri ichide Yerahmiyel bar idi. ³⁰ Mushining oghulliri Mahli, Éder we Yerimot idi. Yuqiriqlarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche pütülgenidi. ³¹ Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash, Dawut padishah, Zadok, Aximelek we shuningdek kahinlar we Lawiylarning jemet bashliqlirining aldida chek tartti; herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti.□

25

Dawut neghmichilerni teshkil qilidu

¹ Dawut bilen qoshunning serdarliri Asaf, Héman we Yedutunlarning oghullirighimu wezipe yüklep, ularni chiltar, tembur we jang-janglar chélip, bésharet bérish xizmitige qoydi. Ulardin wezipige qoyulghanlarning sani töwendikiche: ² Asafning oghulliridin Zakkur, Yüsüp, Nitaniya we Asharilah bar idi; Asafning oghullirining hemmisi Asafning körsetmisige qaraytti; Asaf padishahning körsetmisi boyiche bésharet bérir sözleytti.

³ Yedutun'gha kelgende, uning Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiah dégen alte oghli bolup, atisi Yedutunning körsetmisige qaraytti. Yedutun Perwerdigargha teshekkür éytip medhiye oqush üçün chiltar chélip bésharet béretti.□

⁴ Hémaning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyel, Shebuyel, Yerimot, Hananiya, Hanani, Eliyata, Giddalti we Romamti-Ézer, Yoshbikasha, Malloti, Hotir we Maxaziot dégen oghulliri bar idi. ⁵ Bularning hemmisi Hémaning oghulliri bolup, Xudagha bolghan medhiyisini yangritish üçün qoyulghan (Héman bolsa padishahqa Xudaning söz-kalamini yetküzidighan aldin körgüchi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üç qiz ata qilghanidi. □ ⁶ Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup, Perwerdigarning öyide neghme-nawa qilish üçün, jang-jang, tembur we chiltar chélip Xudaning

□ **24:23** «Hébronning oghulliri» — bezi kona köchürmilerde peqet «uning oghulliri» déyilidu. Lékin 23:19ni körüng.

□ **24:26** «Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi» — bu ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. □ **24:31** «Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash,... herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti.» — mushu qalghan Lawiylarning

néme wezipiliri barliqi mushu yerde éniq éytilmaydu. □ **25:3** «Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiah» — bezi kona köchürmilerde «Shimey» dégen isim yoqap ketken. □ **25:5** «Xudagha bolghan medhiyisini yangritish» — ibraniy tilida «münggüzni (yaki burghini) kötürüş» dégen sözler bilen ipadilididu.

Münggüz bolsa ademning (yaki Xudaning) ulughluqini körsitidu. «Xudagha bolghan medhiyisini yangritish» — Hémaning qizlirimu bu medhiye xizmitide idi. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Bularning hemmisi Hémaning oghulliri bolup, Xudaning Héman'gha bolghan söz-kalami boyiche uning izzet-hörmitini kötürüş üçün uninggha bérilgenidi (Héman bolsa padishahning aldin körgüchisi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üç qiz ata qilghanidi».

öyidiki wezipisini öteytti. Asaf, Yedutun we Héman *bu ishlarda* padishahning körsetmisige qaraytti. □ ⁷ Ular we ularning qérindashlirining sani jemiý ikki yüz seksen sekkiz idi (ular hemmisi Perwerdigarni medhiyilesh neghme-nawaliqida alahide terbiye körgen, küy éytishqa usta idi). ⁸ Bular chong-kichikige, ustaz-shagirtliqigha qarimay hemmisi birdek chek tartip guruppilargha bölün'genidi.

Yigirme töt medhiyilesh guruppisi

⁹ Birinchi chek Asafning oghli Yüsüpke, ikkinchi chek Gedaliyagha chiqti; u, uning iniliri we oghulliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □ ¹⁰ üçinchi chek Zakkurgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ¹¹ tötinchi chek Izrigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □ ¹² beshinchi chek Netaniyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ¹³ altinchi chek Bukkiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup on ikki kishi idi; ¹⁴ yettinchi chek Yesharilahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □ ¹⁵ sekkizinchi chek Yeshayagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ¹⁶ toqquzinchi chek Mattaniyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ¹⁷ oninchi chek Shimeyge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ¹⁸ on birinchi chek Azarelge chiqti; u we uning oghulliri, iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □ ¹⁹ on ikkinchi chek Hasabiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁰ on üçinchi chek Shubayelge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²¹ on tötinchi chek Mattitiahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²² on beshinchi chek Yerimotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²³ on altinchi chek Hananiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁴ on yettinchi chek Yoshbikashagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁵ on sekkizinchi chek Hananigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁶ on toqquzinchi chek Mallotigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁷ yigirminchi chek Eliyatagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁸ yigirme birinchi chek Hotirgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ²⁹ yigirme ikkinchi chek Giddaltigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ³⁰ yigirme üçinchi chek Maxaziotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; ³¹ yigirme tötinchi chek Romamti-Ézerge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi.

26

Derwaziwenlarning guruppilinishi

¹ Derwaziwenlarning guruppilinishi töwendikidek boldi: Korah jemetidikilerdin Asafning ewladliri ichide Korening oghli Meshelemiya bar idi. ² Meshelemiyaning birnechche oghli bolup, tunjisi Zakeriya, ikkinchisi Yediyayel, üçinchisi Zebadiya, tötinchisi Yatniyel, ³ beshinchisi Élam, altinchisi Yehohanan, yettinchisi Elyoyinay idi. ⁴ Obed-Édomning oghulliri: tunji oghli Shémaya, ikkinchisi Yehozabad, üçinchisi Yoah,

□ **25:6** «Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup□...» — «atiliri» Asaf, Yedutun we Hémandin ibaret. Asaf we Hémanlar herbiri Zeburdiki nechche küylerni yazghan (mesilen 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yedutun 39-, 62- we 77-küyde tilgha élinidu). □ **25:9** «uning iniliri» — yaki «uning qérindashliri». 10-18-ayetlerdiki «iniliri»mu shundaq. □ **25:11** «Izri» — yaki «Zéri» (25:3ni körüng). □ **25:14** «Yesharilah» — yaki «Asharilah» (25:2ni körüng). □ **25:18** «Azarel» — yaki «Uzziyel» (25:4ni körüng).

tötinchisi Sakar, beshinchisi Netanel, ⁵ altinchisi Ammiyel, yettinchisi Issakar, sekkizinchisi Péultay; derweqe Xuda Obed-Édomgha bext-saadet ata qilghanidi. ⁶ Uning oghli Shémayamu birnechche oghul perzent körgen bolup, hemmisi ata jemeti ichide yolbashchi idi, chünki ular batur ezimetler idi. □ ⁷ Shémayaning oghulliri: Otni, Réfayel, Obed we Elzabad idi. Elzabadning iniliri Élixu bilen Semakiyaning ikkisi batur idi. ⁸ Bularning hemmisi Obed-Édomning ewladliri bolup, ular we ularning oghulliri, qérindashlirining hemmisi *Xudaning* xizmitide qolidin ish kélidighan ademler idi. Obed-Édomning ewladi jemiy atmish ikki adem idi. ⁹ Meshelemiyaning oghulliri we qérindashliri bar idi; hemmisi batur bolup, jemiy on sekkiz adem idi. ¹⁰ Merarining ewladi bolghan Xosahning birnechche oghli bar idi, chong oghli Shimri (Shimri eslide tunji oghul bolmisimu, atisi uni chong oghul qilip tikligen), ¹¹ ikkinchi oghli Hilqiya, üçinchisi Tebaliya, tötinchisi Zekeriya idi. Xosahning oghulliri we qérindashliri jemiy bolup on üç adem idi.

¹² Yuqiriqilarning hemmisi jemet bashliri boyiche derwaziwenlarning guruppilargha bölünüshi idi; ularning hemmisige qérindashliri bilen bille Perwerdigarning öyidiki xizmet wezipisi tapshurulghanidi. ¹³ Ular, meyli chong bolsun yaki kichik bolsun, öz jemeti boyiche chek tartip herbir derwazigha belgilendi. ¹⁴ Sherqiy derwazida derwaziwenlik qilishqa chek chiqqini Shelemiya boldi; andin ular uning oghli Zekeriya (aqilane meslihetchi idi) üçün chek tartti; uninggha shimaliy derwazining derwaziwenlik chéki chiqti. ¹⁵ Jenubiy derwazining chéki Obed-Édomgha chiqti. Uning oghulliri ambar-xezinilerge mes'ul boldi. ¹⁶ Shuppim bilen Xosahqa gherbiy derwazining we shuningdek dawan yolidiki Shalleket derwazisining chéki chiqti; derwaziwenler yandiship turatti. □ ¹⁷ Sherqiy derwazigha herkünü alte Lawiy derwaziwen mes'ul idi; shimaliy derwazigha herkünü töt adem, jenubiy derwazigha herkünü töt adem mes'ul idi; ambar-xezinilarning herbirige ikki adem bir guruppa bolup qaraytti. ¹⁸ Gherb tereptiki dehlizning aldidiki yolda töt kishi, dehlizning özide ikki kishi pasibanliq qilatti. ¹⁹ Yoquridiki kishiler derwaziwenlarning guruppilinishi bolup, Korahning we Merarining ewladliridin idi.

Muqeddes öyning xezinisini bashquridighan Lawiyalar

²⁰ Ularning *bashqa* Lawiy qérindashliridin Xudaning öyidiki xezinilerni we muqeddes dep béghishlan'ghan buyumlar xezinisini bashqurushqa Axiyah qoyuldi. □ ²¹ Gershon jemetidiki Ladanning ewladliridin, Gershoniylar jemetige yolbashchi bolghini: Jehiyeli idi; □ ²² Jehiyelining oghulliri Zétam bilen uning inisi Yoél idi; ular Perwerdigarning öyidiki xezinilerge mes'ul idi.

²³ Amram jemeti, Izhar jemeti, Hébron jemeti we Uzziyel jemetidikilermu *wezipige qoyuldi*: ²⁴ Musaning newrisi, Gershomning oghli Shibuel bash xezinichi boldi. ²⁵ Uning Eliézerdin bolghan qérindashliri: Eliézerning oghli Rehabiya, Rehabiyaning oghli Yeshaya, Yeshayaning oghli Yoram, Yoramning oghli Zikri, Zikrining oghli Shéломit idi. ²⁶ Mushu Shéломit bilen uning qérindashliri muqeddes dep béghishlan'ghan buyumlar saqlinidighan barliq xezinilerni bashquratti; bu buyumlarni eslide Dawut padishah, jemet bashliqliri, mingbeshilar, yüzbeshilar we qoshun serdarliri béghishlighanidi. ²⁷ Ular jengghalarda bulang-talang qilip kelgen mal-mülüklerdin we oljidin Perwerdigarning öyini puxta qilishqa béghishlighanidi. □ ²⁸ *Bularning ichidimu* aldin körgüchi Samuil, Kishning oghli Saul, Nerning oghli Abner we Zeruiyaning oghli Yoablar muqeddes dep

□ **26:6** «ular batur ezimetler idi» — yaki «ular mötiwerler idi». □ **26:16** «derwaziwenler yandiship turatti» — yaki «derwaziwenler udulmu'udul turatti». □ **26:20** «Lawiy qérindashliri» — yaki «Lawiyardin bolghan Axiyah». □ **26:21** «Ladan» — yene «Libni» déyilidu, «Jehiyeli» yene «Jehiyel» depmu atilidu (6:17, 23:7). □ **26:27** «puxta qilishqa» — yaki «rémont qilishqa».

ayrighan nersiler bar idi; barliq muqeddes dep ayrilghan nersilerni Shélotmit bilen uning qérindashliri bashquratti.

Mensepke qoyulghan we hakim bolghan Lawiyalar

²⁹ Izhar jemetidin Kénaniya we uning oghulliri *muqeddes öyning* sirtida Israilda mensepdar we sotchilar qilip qoyuldi.

³⁰ Hébron jemetidin Hashabiya we uning qérindashliri, hemmisi batur bolup, Iordan deryasining gherbiy teripide Israilda mensep tutup, Perwerdigarning xizmitige we padishahning ishlirigha mes'ul bolushqa qoyulghan. Ular jemiyyet birming yette yüz kishi idi. ³¹ Hébron jemeti ichide, jemetning nesebnamisi boyiche Yeriya jemet beshi idi. Dawutning seltenitining qiriqinchi yili *nesebnamilerni* tekshürüş arqiliq Giléadning Yaazer dégen yérinde bu jemetinmu batur ezimetler tépildi. ³² Yeriyaning qérindashliridin yene jemiyyet bolup ikki ming yette yüz kishi bar idi; ularning hemmisi batur bolup, shu jemet bashliri idi; padishah Dawut ularni Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérin qebilisidiki Xudagha we padishahning xizmitige dair barliq ishlarni bashqurushqa qoydi.

27

Israilning herbiy teshkilati

¹ Töwendikiler Israillar ichide padishahning xizmitide herbiy qisimlarga mes'ul bolghan herqaysi jemet bashliri, mingbeshi, yüzbeshi we barliq mensepdarlar idi. Ular sanigha qarap qisimlarga bölün'genidi. Ular her yili ay boyiche nöwetliship turatti, her qismda yigirme töt ming adem bar idi.

² Birinchi aydiki birinchi nöwetchi qoshun'gha Zabdiyelning oghli Yashobiam mes'ul bolghan, uning ashu qismida yigirme töt ming adem bar idi. ³ U Perez ewladliridin bolup, birinchi aydiki ashu qoshun qismining serdarlirini bashquratti. ⁴ Ikkinchi aydiki nöwetchi qoshun'gha mes'ul kishi Ahohluq Doday bolup, uning qoshunining orunbasar serdari Miklot bar idi; bu qismda yigirme töt ming adem bar idi. ⁵ Üchinchi aydiki üçinchi nöwetchi qoshunning serdari kahin Yehoyadaning oghli Binaya idi; u uning ashu qoshunigha bash bolup, uningda yigirme töt ming adem bar idi. ⁶ Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, ashu ottuz ademni bashquratti; uning qismida yene uning oghli Ammizabad bar idi. ⁷ Tötinchi aydiki tötinchi nöwetchi qoshunning serdari Yoabning inisi Asahel idi; uningdin keyin oghli Zebadiya uning ornini basti. Uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ⁸ Beshinchi aydiki beshinchi nöwetchi qoshunning serdari Izrahliq Shamxut idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ⁹ Altinchi aydiki altinchi nöwetchi qoshunning serdari Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ¹⁰ Yettinchi aydiki yettinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim ewladliri ichidiki Pilonluq Helez bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ¹¹ Sekkizinchi aydiki sekkizinchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Xushatliq Sibbikay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □ ¹² Toqquzinchi aydiki toqquzinchi nöwetchi qoshunning serdari Binyamin qebilisidiki Anatotluq Abiezer bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ¹³ Oninchi aydiki oninchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Nitofatliq Maharay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □ ¹⁴ On birinchi aydiki on birinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim qebilisidiki Piratonluq Binaya bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. ¹⁵ On ikkinchi aydiki on ikkinchi

□ 27:11 «Zerah» — yaki «Zarhi». □ 27:13 «Zerah» — yaki «Zarhi».

nöwetchi qoshunning serdari Otniyel jemetidiki Nitofatliq Helday bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

Israilning qebile bashliqliri

¹⁶ Israilning herqaysi qebililirini idare qilip kelgenler töwendikiler: Rubeniylar üçün Zikrining oghli Eliézer qebile bashliqi idi; Shiméoniylar üçün qebile bashliqi Maakahning oghli Shefatiya; ¹⁷ Lawiy qebilisi üçün Kemuelning oghli Hasabiya qebile bashliqi idi; Haruniylar üçün jemet béshi Zadok; ¹⁸ Yehuda qebilisi üçün Dawutning akisi Élixu qebile bashliqi idi; Issakariylar üçün Mikailning oghli Omri qebile bashliqi idi; ¹⁹ Zebuluniylar üçün Obadiyaning oghli Yishmaya qebile bashliqi idi; Naftali qebilisi üçün Azriyelning oghli Yerimot qebile bashliqi idi; ²⁰ Efraimiylar üçün Azaziyaning oghli Hoshiya qebile bashliqi idi; Manasseh yérim qebilisi üçün Pidayaning oghli Yoél qebile bashliqi idi; ²¹ Giléadta makanlashqan Manasseh yérim qebilisi üçün Zekeriyanning oghli Iddó qebile bashliqi idi; Binyamin qebilisi üçün Abnerning oghli Yaasiyel qebile bashliqi idi; ²² Dan qebilisi üçün Yerohamning oghli Azarel qebile bashliqi idi. Yuqiridikiler Israil qebililiri üçün qebile bashliqi idi.

²³ Dawut Israillar ichide yigirme yashtin töwenlerni tizimlimighan; chünki Perwerdigar Israillarning sanini asmandiki yultuzdek köp qilimen dégenidi. ²⁴ Zeruiyaning oghli Yoab sanini élishqa kirishken, lékin tügimigen; chünki mushu ish wejedin *Xudaning* ghezipi Israillarning béshigha yaghdurulghan; shu sewebtin Israillarning sani «Dawut padishahning yilnamiliri» dégen xatirige kirgüzülmigen.

Padishah ordidiki mal-mülük we ish-oqetni bashqurghuchi emeldarlar

²⁵ Padishahning ambar-xezinilirini bashqurghuchi Adiyelning oghli Azmawet idi; dala, sheher, yéza-kent we munarlardiki ambar-xezinilerni bashqurghuchi Uzziyaning oghli Yonatan idi. ²⁶ Étiz-ériqlarda tériqchiliq qilghuchilarni bashqurghuchi Kélubning oghli Ezri idi; ²⁷ Üzümzarliqlarni bashqurghuchi Ramahliq Shimey; üzümzarliqlardiki sharab ambarlirini bashqurghuchi Shifmiliq Zabdi; ²⁸ Shefelah tüzlenglikidiki zeytun we üjme derexlirini bashqurghuchi Gederlik Baal-Hanan idi; may ambarlirini bashqurghuchi Yoash; ²⁹ Sharonda béqilidighan kala padilirini bashqurghuchi Sharonluq Sitray; jilghilardiki kala padilirini bashqurghuchi Adlayning oghli Shafat; ³⁰ tögilerni bashqurghuchi Ismaillardin Obil; ésheklerni bashqurghuchi Mironotluq Yehdiya; ³¹ qoy padilirini bashqurghuchi Xagarliq Yaziz idi. Bularning hemmisi Dawut padishahning mal-mülkini bashqurghuchi emeldarlar idi.

Dawutning muhim emeldarliri

³² Dawutning taghisi Yonatan meslihetchi bolup, danishmen hem Tewrat xettatchisi idi; Xaqmonining oghli Yehiyel padishahning oghullirining ustazi idi. ³³ Ahitofelmu padishahning meslihetchisi idi; Arkliq Hushay padishahning jan dosti idi. ³⁴ Ahitofeldin kéyin Binayaning oghli Yehoyada bilen Abiyatar uning ornigha meslihetchi boldi; Yoab padishahning qoshun serdari idi.

28

Dawut muqeddes öy sélish arzusini jakarlaydu

□ **27:28** «Shefelah tüzlenglik» — ibraniy tilida «Shefelah» — peqet birla tüzlenglikni körsitidu, Yérusalémning jenubiy teripige jaylashqan. □ **27:32** «Tewrat xettatchisi» — yaki «Tewratshunas» yaki «katip».

¹ Dawut Israildiki barliq emeldarlarni, herqaysi qebile bashliqliri, nöwetliship padishahning xizmitini qilidighan qoshun béshi, mingbéshi, yüzbéshi, padishah we shahzadilarning barliq mal-mülük, charwa mallirini bashquridighan emeldarlarni, shuningdek mehrem-ghojidarlar, palwanlar we barliq batur jengchilerni Yérusalémgha chaqirtip keldi. □

² Padishah Dawut ornidin turup mundaq dédi:

– I buraderlirim we xelqim, gépimge qulaq sélinglar: Könglümde Perwerdigarning ehde sanduqi üçün bir aramgah, Xudayimizning textiperisi bolidighan bir öy sélish arzuyum bar idi hemde uni sélishqa teyyarliqmu körüp qoyghanidim. ³ Lékin Xuda manga: «Sen Méning namimgha atap öy salsang bolmaydu, chünki Sen jengchi, adem öltürüp qan tökkensen» dédi. ⁴ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar atamning pütün jemetidin méni ebedil’ebed Israilgha padishah bolushqa tallidi; chünki U Yehudani yolbashchi bolushqa tallighan; U Yehuda jemeti ichide atamning jemetini tallighan, atamning oghulliri ichide mendin razi bolup, méni pütün Israilgha padishah qilip tikligen; ⁵ méning oghullirim ichidin (Perwerdigar derweqe manga köp oghul ata qilghan) U yene oghlum Sulaymanni Perwerdigarning padishahliqining textige olturup, Israilgha hökümrän bolushqa tallidi.

⁶ U manga: «Séning oghlung Sulayman bolsa Méning öyüm we hoylilirimni salghuchi bolidu; chünki Men uni Özümge oghul bolushqa tallidim, Menmu uninggha ata bolimen.

⁷ U Méning emr-belgilimilirimge bügünkidek ching turup riaye qilidighan bolsa, uning padishahliqini menggü mustehkem qilimen» dégenidi.

⁸ Shunga bügün Perwerdigarning jamaiti pütkül Israil xelqining, shundaqla Xudayimizning aldida *shuni éytimen*: – Bu yaxshi yurtqa igidarchiliq qilish üçün we kelgüside baliliringlarga menggülük miras qilip qaldurush üçün, siler Xudayinglar Perwerdigarning barliq emrlirini izdep tutunglar.

⁹ – I, sen oghlum Sulayman, atangning Xudasi bolghan Perwerdigarni bil, sap dil we pidakarliq bilen Uning xizmitide bolghin. Chünki Perwerdigar jimi ademning könglini közitip turidu, barliq oy-niyetlirini perq étidu. Sen Uni izdiseng, U Özini sanga tapquzidu; Uningdin ténip ketseng, séni menggü üzüp tashlaydu. ¹⁰ Emdi sen köngül qoyghin, Perwerdigar muqeddesxana qilish üçün bir öyni sélishqa séni tallidi; batur bol, uni ada qil!».

Dawut muqeddesxanining layihisi toghrisida Sulayman’gha körsitidu

¹¹ Dawut *muqeddesgahning* dehlizi, xaniliri, xeziniliri, balixaniliri, ichki öyliri we kafaret textidiki öyining layihisining hemmisini oghli Sulayman’gha tapshurdi; □

¹² *Xudaning Rohidin tapshuruwalghini boyiche* u Perwerdigarning öyining hoyliliri, töt etrapidiki kichik öyler, muqeddesxanidiki xezinler, muqeddes dep béghishlan’ghan buyumlar qoyulidighan xezinilerning layihilirini qaldurmay uninggha körsetti. □

¹³ Yene kahinlar bilen Lawiylarning guruppilinishi, Perwerdigarning öyidiki herxil wezipiler, shuningdek Perwerdigarning öyige éhtiyajliq barliq eswablar toghrisidiki belgilimilerni körsetti; ¹⁴ we herxil ishlargha kéreklik altun eswablarni yasitishqa kétidighan altun, herxil ishlargha kéreklik kümüsh eswablarni yasitishqa kétidighan kümüsh, ¹⁵ altun chiraghdanlarga, ulargha tewe altun chiraghlarga, yeni herbir chiraghdan we chiraghlarga kétidighan altun; kümüsh chiraghdanlarga, yeni herbir chiraghdan we

□ **28:1** «mehrem-ghojidarlar» — yaki «mehrem-aghwatlar». □ **28:11** «kafaret texti» — yaki «rehim texti», «rehimgah». «Mis.» 25:17-22ni körüng. «kafaret textidiki öyi» — ibadexanining eng ichkiridiki öy bolup, yene «eng muqeddes jay» dep atilidu. □ **28:12** «Xudaning Rohidin tapshuruwalghini boyiche...» — ibranij tilida «Rohin tapshuruwalghini boyiche...». Bizningche «Roh» mushu yerde choqum Xudaning Rohini körsitidu. Démek, muqeddesgahning barliq nusxiliri we ishliri Xudaning körsetimiliri bilen boldi.

shuninggha tewe chiraghlar üçün kétédighan kümüshni tapshurup berdi. U herbir chiraghdan'gha ishlitish ornigha qarap kéreklikini berdi; ¹⁶ nan tizidighan altun shirelerni yasitishqa, yeni herbir shire üçün kéreklik altun berdi; kümüsh shirelerni yasitishqa kéreklik kümüsh berdi; ¹⁷ wilka-ilmekler, texse-piyale we chögünlerni yasashqa, altun chiniler, yeni herxil chinini yasashqa kéreklik bolghan sap altun berdi; kümüsh chinilerni yasashqa, yeni herbir chine üçün kéreklik kümüsh berdi; ¹⁸ xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi. U yene qanatlrini kérip Perwerdigarning ehde sanduqini yépip turidighan altun kéréublar qaraydighan *kafaret* textining nusxisini tapshurup berdi. □ ¹⁹ «Bularning hemmisi, Perwerdigar Öz qolini üstümge qoyghanda manga körsetken barliq nusxa-endiziler bolghachqa, men yézip qoydum» dédi Dawut.

Dawut Sulayman'gha dawamliq nesihet qilidu

²⁰ Dawut yene oghli Sulayman'gha: «Sen batur we jasaretlik bol, buni ada qil; qorqma, alaqqadimu bolup ketme; chünki Perwerdigar Xuda, méning Xudayim séning bilen bille bolidu; taki Perwerdigarning öyidiki kéyinki ibadet xizmiti üçün teyyarliq ish-liri tügigen'ge qeder U sendin héch ayrilmaydu yaki tashlapmu qoymaydu. ²¹ Qara, Xudaning öyidiki barliq xizmitini béjiridighan kahinlar we Lawiylarning guruppiliri teyyar turidu; séning yéningda herxil hünerge usta, herbir xizmetke teyyar turghan hünerwenlermu raziliq bilen turidu; uning üstige emeldarlar we barliq xelq séning emringni kütidu» dédi.

29

Dawut we xalayıqning Xudaning öyi üçün béghishlighanliri

¹ Dawut pütkül jamaetke söz qilip mundaq dédi:

– Xuda Özi tallighan oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet, xalas, bu qurulus bolsa tolimu chong; chünki bu muqeddes orda insan üçün emes, belki Perwerdigar Xuda üçün yasilidu. ² Men Xudayimning öyi üçün pütün küchümni chiqirip, altun bilen yasilidighanlirigha altun, kümüsh bilen yasilidighanlirigha kümüsh, mis bilen yasilidighanlirigha mis, tömür bilen yasilidighanlirigha tömür, yaghach bilen yasilidighanlirigha yaghach teyyarlap qoydum; yene aq héqiq, közlük yaqut, renglik tash we herxil ésil tashlarni, yene nahayiti köp mermerni yighip qoydum. □ ³ Men Xudayimning öyidin söyünidighanliqim üçün Xudayimning öyini sélishqa teyyarlighan barliq nersilerdin bashqa, özümning telluqatidin altun-kümüshlerni Xudayimning öyige atidim; ⁴ yeni öyning tamlirini qaplash üçün Ofir altunidin üç ming talant, sap kümüshtin yette ming talant teqdim qildim; □ ⁵ altundin yasilidighanlirigha altun, kümüshtin yasilidighanlirigha kümüsh we hünerwenlerning qoli bilen herxil yasilidighanlirigha kérek bolghinini teqdim qildim. Bügün yene kimlarning Perwerdigargha birnéme atighusi bar?».

⁶ Shuning bilen Israil qebililridiki herqaysi jemet bashliri, qebile bashliqliri, mingbéshi, yüzbéshi we padishahning ishliqirigha mes'ul bolghan ghojidarlarimu béghishlashqa kirishti. ⁷ Ular Xudaning öyidiki ibadet xizmetliri üçün besh ming talant altun we on ming darik altun, on ming talant kümüsh, on sekkiz ming talant mis we bir yüz ming

□ **28:18** «...xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi» — bu 14-18-ayetlerdiki «berdi... berdi.. berdi» toghruluq; Dawut padishah Sulayman'gha (1) herbir nerse üçün qanchilik altun-kümüsh kérek bolghanliqini körsetti; (2) emeliyette qanchilik kérek bolsa shuni berdi, dégen menide. Bizningche ikkinchi wariyant toghridur. 29:2ni körüng. «**kafaret texti**» — bashqa birxil terjimisi «harwa». Lékin mushu yerde choqum eng muqeddes jaydiki rehingah (kafaret texti)ni körsitidu. □ **29:2** «**közlük yaqut**» — yaki «sürme». □ **29:4** «**Ofir**» — altun chiqidighan dangliq jay. «**talant**» — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; shunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüsh 235 tonna bolushi mumkin.

talant tömür teqdim qildi. □⁸ Yaquti barlar yaqutni Perwerdigarning öyining xezinisige, yeni Gershoniy Yehiyelning qoligha tapshurdi. ⁹ Xalayıq kishilerning mundaq öz ixtiyarlıqı bilen teqdim qilghanlıqliridin xushal bolup kétishti; chünki ular chin qelbidin Perwerdigargha teqdim qilishqanıdı. Dawutmu alamet xush boldi.

Dawut Perwerdigargha hemdusana oquydu

¹⁰ Shunga Dawut pütkül jamaet aldida Perwerdigargha teshekkür-medhiye éytip mundaq dédi:

— «Ah Perwerdigar, bowimiz Israilning Xudasi, Sen ebedil'ebedgiche hemdusanagha layiqsen. ¹¹ I Perwerdigar, ulughluq, küch-qudret, shan-sherep, shanu-shewket we heywet Sanga mensuptur; asmandiki we yerdiki bar-yoqi Séningkidur; i Perwerdigar, padishahliq Séningkidur, hemmidin üstün bolghan idare qilghuchisen. ¹² Dölet bilen izzet Séningdinla kélidu, Sen hemmige hökümdarsen. Küch bilen qudret Séning qolungda; herkimni ulugh we qudretlik qilish peqet qolungdındur. ¹³ Emdi, ah Xudayimiz, biz Sanga teshekkür oquymiz, shan-shereplik naminggha medhiye oquymiz!

¹⁴ Mana mushundaq özlükümüzdin teqdim qilalaydighan bolghan men kim idim, xelqim néme idi? Chünki barlıq nerse Sendin kélidu, biz peqet Öz qolungdin kelginidin Özüngge qayturduq, xalas! ¹⁵ Biz Séning aldingda yaqa yurtluqlar, barlıq ata-bowilirimizgha oxshash musapirmiz, xalas; yer yüzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzülidu. □

¹⁶ I Xudayimiz Perwerdigar, biz Séning naminggha atap öy sélishqa teyyarlap yighqan bu baylıq-dunyaning hemmisi Séning qolungdin kelgen, esli Séningkidur. ¹⁷ I Xudayim, shuni bilimenki, Sen insanning qelbini sinap, durusluqtin xursen bolisen; men bolsam durus qelbimdin bularni ixtiyaren teqdim qildim; we bu yerde hazir turghan xelqingningmu Sanga teqdim qilghinini xushal-xuramliq bilen kördüm. ¹⁸ I Perwerdigar, ata-bowilirimiz bolghan Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi, Öz xelqingning könglidiki bundaq oy-niyetni menggü mustehkem qilghaysen, könglini Özüngge tartquzghaysen!

¹⁹ Oghlum Sulayman'gha Séning emrliring, agah-guwahliqliring we belgilimiliringni tutup, hemmini ada qilip, men hazirlap qoyghanlirimni ishlitip ordini yasashqa durus bir qelb bergeysen».

Jamaet Perwerdigargha ibadet qilidu

²⁰ Dawut pütün jamaetke: «Siler Xudayinglar bolghan Perwerdigargha teshekkür-hemdusana oqup medhiyilenglar!» déwidi, pütün jamaet ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqup sejde qildi; ular Perwerdigar hem padishah aldida bash urdi.

²¹ Etisi ular Perwerdigargha atap qurbanlıqlar we köydürme qurbanlıqlarni keltürdi; shu küni ular ming buqa, ming qochqar, ming qozini sharab hediyeleiri bilen qoshup teqdim qildi, shundaqla yene pütün Israil üçün nurghun qurbanlıqlarni teqdim qildi. □

Xelq Sulaymanni textke olturghuzup padishah qilidu

□ **29:7** «talant ... darik...» — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; bir darik belkim 8-9 gram idi. Shundaq bolghanda, altundin 168 tonna hem 80-90 kilogram, kümüştin 336 tonna, mistin 606 tonna, tömürdin 3365 tonna teqdim qildi. □ **29:15** «yer yüzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzülidu» — «ümidsiz ötküzülidu» belkim bu dunyagha bolghan ümidsizlikni bildüridu. □ **29:21** «ular Perwerdigargha atap qurbanlıqlar ... keltürdi;» — mushu yerde «qurbanlıqlar» belkim «inaqliq qurbanlıqliri»ni körstidu; hem sun'ghuchining özi, hemrahliri hem kahinlarmu uningdin bir qismini yéyeleytti.

²² Ular shu küni Perwerdigarning aldida alamet xushal bolup ghizalandi. Ular Dawutning oghli Sulaymanni ikkinchi qétim padishah tiklesh murasimi ötküzdi; uni Perwerdigarning aldida shah bolushqa, Zadokni kahin bolushqa mesih qildi. □

²³ Shuningdin kéyin Sulayman Perwerdigargha tewe textke olturup, atisi Dawutning ornigha padishah boldi we intayin rawaj tapti; pütkül Israil xelqi uninggha itaet qildi. ²⁴ Barliq emeldarlar, palwanlar we shundaqla padishah Dawutning oghullirining hemmisi Sulayman'gha béqinip boysundi. ²⁵ Perwerdigar Sulaymanni Israil xelqi aldida nahayiti ulugh qildi; U uninggha ata qilghan shahane heywet shundaq yuqiriki, uningdin ilgiri ötken herqandaq Israil padishahlirida héch bolup baqqan emes.

Dawut alemdin ötidu

²⁶ Yessening oghli Dawut pütün Israilgha shundaq padishah bolghanidi. ²⁷ Uning Israilgha hökümraniq qilghan waqti jemi y qiriq yil boldi; u Hébronda yette yil, Yérusalémda ottuz üç yil seltenet qildi. ²⁸ U uzun ömür, dölet-bayliq we izzet-hörmet körüp, xéli köp yashap, alemdin ötti; ornigha uning oghli Sulayman padishah boldi. ²⁹ Padishah Dawutning barliq ishliri, bashtin axirighiche mana aldin körgüchi Samuilning xatiriliri, Natan peyghemberning xatiriliri we aldin körgüchi Gadning xatiriliride pütülgendur.

³⁰ Uning selteniti, körsetken küch-quwwiti, shundaqla uning, Israil we herqaysi dölet-memliketlarning béshidin ötken weqelermu shu xatirilerde pütülgendur.

□ **29:22** «Ular ... ghizalandi» — ibraniy tilida «yep-ichti». «ikkinchi qétim padishah tiklesh» — birinchi qétim 23:1de xatirilinidu.

Tarix-tezkire «2»

Sulayman Israil üstige höküm süridu

1Pad. 3:1-15

¹ Dawutning oghli Sulaymanning hökümranliqi mustehkemplendi; chunki uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolup, uni bek büyük qildi.

² Sulayman pütkül Israillarni, mingbéshi, yüzbéshi, soraqchi we pütkül Israilning qebile-jemet bashliqliri bolghan emeldarlarni chaqirtip ulargha söz qildi. ³ Sulayman barliq jamaet bilen birlikte Gibéonning égzlikige bardı; chunki u yerde Xudaning «jamaet chédiri», yeni Perwerdigarning quli Musa bayawanda yasatqan chédir bar idi. □

⁴ Xudaning ehde sanduqini bolsa Dawut Kiriya-Yéarimdin élip chiqip, özi uninggha teyyarligan yerge ekelgenidi; chunki u Yérusalémde ehde sanduqi üçün bir chédir tiktürgenidi. ⁵ Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel yasighan mis qurban'gah bolsa *Gibéonda*, yeni Perwerdigarning jamaet chédiri aldida idi; Sulayman jamaet bilen birlikte bérip, shu yerde *Perwerdigardin* tilek tilidi. ⁶ Sulayman jamaet chédirining aldidiki mis qurban'gahning yénigha, Perwerdigarning aldigha kélip, qurban'gahta ming malni köydürme qurbanliq qildi.

⁷ Shu kéchisi Xuda Sulayman'gha ayan bolup, uninggha: — Sen némini tiliseng, shuni bérimen, dédi.

⁸ Sulayman Xudagha: — Sen atam Dawutqa zor méhir-muhebbet ata qilghan, méni uning ornigha padishah qilding. ⁹ I Perwerdigar Xuda, emdi Sen atam Dawutqa bergen wedengni puxta orunlighaysen; chunki Sen méni yerdiki topidek nurghun xelqge hökümranliq qilidighan padishah qilding. ¹⁰ Emdi Sen manga bu xelqge yétekchilik qilghudek danaliq we bilim bergeysen; undaq bolmisa Séning munchiwala chong bu xelqingge kim höküm sürelisun? — dédi. □

¹¹ Xuda Sulayman'gha: — Men séni xelqimge padishah qilip tiklidim. Emdi sen mushundaq niyetke kélip, ne bayliq, mal-mülük, ne izzet-hörmet we düshmenliringning janlirini tilimey, ne uzun ömür körüşni tilimey, belki bu xelqimge höküm sürüşke danaliq we bilim tiligen ikensen, ¹² Danaliq we bilim sanga teqdim qilindi; we Men sanga bayliq, mal-mülük we izzet-hörmetmu bérey; shundaq boliduki, séningdin ilgiri ötken padishahlarning héchbiride undaq bolmighan, séningdin kéyin bolghusi padishahlardimu undaq bolmaydu, dédi.

Sulaymanning béyishka bashlishi

1Pad. 10:26-29

¹³ Bu ishtin kéyin Sulayman Gibéon égzlikidiki «jamaet chédiri»din Yérusalémgha qaytip kélip, Israil üstide seltenet qildi. ¹⁴ Sulayman jeng harwiliri bilen atliq leshkerlerni toplidi: — uning bir ming töt yüz jeng harwisi, on ikki ming atliq leshkiri bar idi; u bularni «jeng harwisi sheherliri»ge hem padishahning yénida turush üçün Yérusalémgha orunlashturdi. ¹⁵ Padishah Yérusalémde altun-kümüshlerni tashlardek köp, kédir derexlirini tüzlengliktiki üjme derexliridek köp qildi. □ ¹⁶ Sulaymanning atliri Misirdin hem kuwedini keltürületti; padishahning sodigerliri kuwedini toxtitilghan bahasi boyiche sétiwalatti. □

□ **1:3** «Gibéonning égzliki» — yaki «Gibéondiki «yuqiri jay»gha». «jamaet chédiri» — yaki «(Xuda bilen) körüşüsh chédiri». □ **1:10** «bu xelqge yétekchilik qilghudek» — bu ibare ibraniy tilida «bu xelqning aldida chiqip-kirgüdek» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **1:15** «kédir derexliri» — yaki «kédir yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishlipla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). □ **1:16** «Sulaymanning atliri Misirdin ... sétiwalatti» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin keltürületti; padishahning soda karwanliri kuwedini toxtitilghan bahasi boyiche türküm-türküm sétiwalatti».

¹⁷ Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi alte yüz kümüş tengge, herbir atning bahasi bir yüz ellik kümüş tengge idi; at-harwilar yene Hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene shu *sodigerlarning wastisi* bilen sétiwélinatti.□

2

Sulayman ibadetxanini sélish üçün matériyallarni toplaydu

¹ Sulayman Perwerdigarning namigha atap bir öy hem padishahliqi üçün bir orda sélish niyitige keldi. □ ² Shuningdin kéyin Sulayman yetmish ming ademni ham-malliqqa, seksen ming ademni taghda tash késishke, üç ming alte yüz kishini nazarechilikke teyinlidi. ■

³ Sulayman Tur padishahi Huramgha adem ewetip: «Özliri atam Dawutning turalghusi bolsun dep orda sélishigha kédir yaghichi yetküzüp bergen idilighu, mangimu shundaq qilghayla. □ ⁴ Mana, men emdi Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy salmaqchimen; öy uning aldida xushbuy yéqish, «teqdim nanlar»ning üzülmey qoyulushi, herküni ete-axshamlirida, shabat künliride, yéngi ayning birinchi künde we Perwerdigar Xudayimiz békitip bergen héyt-ayemlerde köydürme qurbanliqlarning sunulushi üçün bolidu. Bu ishlar Israil xelqige menggülek bir belgilime bolidu. ⁵ Men salmaqchi bolghan öy ajayip heywetlik bolidu; chünki bizning Xudayimiz hemme ilahlardin üstündür. ⁶ Lékin asmanlar we asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sighthuralmaydighan tursa, kim Uninggha öy salalisun? Men kim idim, qandaqmu Uninggha öy saldurghudek qudretke ige bolay? Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekla ademmen, xalas!□

⁷ Emdi özliri manga atam Dawut Yehudada we Yérusalémda teyyarlap qoyghan ustilar bilen bille ishlesh üçün, altun-kümüshte, mis we tömürde ishleshke pishshiq, sösün, toq qizil we kök renglik yip ishleshke puxta hem neqqashliqni bilidighan bir ustamni ewetkeyla. ⁸⁻⁹ Hem manga Liwandin kédir, archa-qarighay we sendel derexlirini yetküzüp bergen bolsila; chünki özlirining xizmetkarlirining Liwanda yaghachni késishke ustiliqini bilimen; mana, manga köplep yaghachlarni teyyarlap bérish üçün méning xizmetkarlirim özlirining xizmetkarliri bilen bille ishlisun; chünki men salidighan öy intayin heywetlik we ajayib karamet bolidu. ¹⁰ Mana, men özlirining yaghach késidighan xizmetkarlirigha yigirme ming kor bughday, yigirme ming kor arpa, yigirme ming bat sharab, yigirme ming bat zeytun méyi bérimen» — dédi.□

¹¹ Turning padishahi Huram Sulayman'gha jawaben mektup yollap: «Perwerdigar Öz xelqini söygechke U özlirini ularning üstige padishah qildi» — dédi. ¹² Huram yene: «Asman-pelek bilen yer-zéminni yaratqan Israilning Xudasi Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishah Dawutqa yorutulghan, pem-parasetlik, Perwerdigar üçün bir öy, uning padishahliqi üçün bir orda salalaydighan bir danishmen oghul berdi. □

¹³ Mana men hazir özlirige hünerde kamaletke yetken, eqil-paraset bilen yorutulghan, Huram-Abi dégen bir ademni ewetey. ¹⁴ Uning anisi Dan qebilisilik bir ayal, atisi Turluq iken. U altun, kümüş, mis, tömür, tashlar, yaghachchiliq ishlirigha mahir, sösün, toq qizil, aq we kök renglik yip ishleshke puxta, herxil neqqashliq ishlirighimu usta,

□ **1:17** «Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi ... herbir atning bahasi ... at-harwilar yene hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene ... sétiwélinatti» — Tewrat, «Qan.» 17:16de Israil padishahlirigha atlarni élish üçün Misirgha bérish men'i qilin'ghanidi. □ **2:1** «orda» — ibraniiy tilida «öy». ■ **2:2** 1Pad. 5:15-32 □ **2:3** «Huram» — bezi yerlerde «Hiram» dep atilidu. □ **2:6** «Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekla ademmen, xalas!» — bashqa birxil terjimisi: «Öy peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdek bir jay bolidighan tursa, xalas!». □ **2:10** «yigirme ming kor» — bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yeni belkim 44,000 tonna bolidu. «yigirme ming bat» — bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12** «orda» — ibraniiy tilida «öy».

tapshurulgan herqandaq layihige amalini qilalaydu. Bu kishi özlirining hünervenliri bilen we atiliri bolghan xojam Dawutning hünervenliri bilen bille ishlisun. ¹⁵ Emdi xojam tilgha alghan bughday, arpa, may we sharab bolsa, bularni öz xizmetkarlirigha yetküzüp bergeyla. ¹⁶ Biz bolsaq silige qanche kérek bolsa Liwanda shunche yaghach késip, sal qilip baghlap, déngiz arqiliq Yoppagha yetküzüp bérimiz; andin sili u yerdin Yérusalémgha toshup ketsile bolidu» dédi.

¹⁷ Atisi Dawut Israil zéminida turushluq yaqa yurtluqlarni sanaqtin ötküzgendek, Sulaymanmu ularni sanaqtin ötküzdi. Ular jemiy bir yüz ellik üç ming alte yüz adem chiqti. ¹⁸ U ulardin yetmish ming kishini hammalliqqa, seksen ming kishini taghda tash késishke we ish qiliwatqanlar üstidin nazaret qilip turushqa üç ming alte yüz kishini teyinlidi.

3

Ibadetxanini sélish

1Pad. 6:1-38; 7:13-51

¹ Sulayman Yérusalémدا Perwerdigar atisi Dawutqa ayan bolghan Moriya téghida, yeni Yebusiy Ornanning xaminida, Dawut teyyar qilip qoyghan yerde, Perwerdigarning öyini sélish ishini bashlidi. ² Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ayning ikkinchi küni u quruluşni bashlidi. □ ³ Sulayman salghan Xudaning öyining uli mundaq: — uzunluqi (qedimki zamanda qollan'ghan ölchem boyiche) atmish gez, kenglik yigirme gez idi. □ ⁴ Öyning aldidiki aywanning uzunluqi yigirme gez bolup, öyning kenglikige toghra kéletti; égzlik yigirme gez idi; u ichini sap altun bilen qaplatti. □ ⁵ U öyning chong zélining tamlirini archa-qarighay taxtayliri bilen qaplatti, andin kéyin sap altun qaplatti we üstige xorma derixining shekli bilen zenjir neqishlirini oydurdi. ⁶ U öyni alamet chirayliq qilip tamlirini yene ésil tash-yaqutlar bilen zinnetletti. U ishletken altunlar pütünley parwayim altuni idi. ⁷ U pütün öyni, öyning limliri, ishik bosugha-késhekliri, barliq tamliri we ishiklirini altun bilen qaplidi; u tamgha kérublarning neqishlirini oydurdi. ⁸ Sulayman yene eng muqeddes jayni yasatti; uning uzunluqi yigirme gez bolup (öyning kenglik yigirme gez idi), kenglikimu yigirme gez idi; u uning ichini pütünley sap altun bilen qaplatti; altun jemiy bolup alte yüz talant idi. □ ⁹ Altun miqning éghirliqi jemiy ellik shekel boldi. Balixanilirining ichimu altun bilen qapladi. □

¹⁰ Eng muqeddes jay ichide u ikki kérubning heykilini yasap, ularni pütünley altun bilen qaplidi. ¹¹ Ikki kérubning qanitining uzunluqi jemiy yigirme gez idi; bir kérubning bir qanitining uzunluqi besh gez bolup, öyning témigha tégip turatti; ikkinchi tereptiki qanitining uzunluqimu besh gez bolup, ikkinchi bir kérubning qanitigha yétetti. ¹² Yene bir kérubning qanitining uzunluqimu besh gez bolup, umu öy témigha tégip turatti; ikkinchi bir qanitining uzunluqimu besh gez bolup, aldinqi bir kérubning qanitigha yétetti. ¹³ Bu ikki kérubning qanatli yéyilghan halda bolup, uzunluqi jemiy yigirme gez kéletti; ikkila kérub öre turghuzulghan bolup, yüzleri öyning ichige qaraytti.

□ **3:2** «Sulaymanning **seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ay...**» — bu waqit belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda bolushi mumkin idi. □ **3:3** «uzunluqi ... **atmish gez, kenglik yigirme gez**» — muqeddes kitabda ishlatilgen «gez» ademning qolining jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **3:4** «öyning ... **égzlik yigirme gez idi**» — kona köchürmilerning köpinchisi mushu yerde «bir yüz yigirme gez idi» déyilidu. Biz mushu yerde kona «Suriyak» terjimisi we grék tilidiki bir kona terjimisige egishimiz. □ **3:8** «alte yüz **talant**» — 600 talant belkim 18.4 tonna idi. □ **3:9** «ellik **shekel**» — 50 shekel belkim 600 gram.

¹⁴ Sulayman yene kök renglik, sösün renglik, toq qizil we aq renglik yip toqulmiliridin we nepis kanaptin *öyning ichidiki* perdisini yasatti, uning üstige kërublarni keshte qilip toqutti.

¹⁵ Öyning aldigha yene égzliki ottuz besh gez kélidighan ikki tüwrük yasap qoydurdi; her tüwrükning béshining égzliki besh gez kéletti. ¹⁶ U yene (ichki kalamxanidikidek) marjansiman zenjir yasitip, tüwrük bashliri üstige ornatti; u yüz dane anar yasitip ularni zenjirlerge ornatti. □ ¹⁷ U bu ikki tüwrükni öyning aldigha, birsini ong teripide, birsini sol teripide turghuzdi; u ong tereptikisini Yaqin, sol tereptikisini Boaz dep atidi. □

4

¹ Uzunluqi yigirme gez, kengliki yigirme gez, égzliki on gez kélidighan bir mis qurban'gah yasatti. ² U mistin «dégiz» yasatti; uning shekli dügilek bolup, u girwikidin bu girwikigiche on gez kéletti; égzliki besh gez, aylanmisi ottuz gez idi. □ ³ «Dégiz»ning sirtqi asta qismi buqining shekli bilen chörüdüüp bézelgen bolup, buqilar herbir gezge ondin, ikki qatar qilinip, mis «dégiz» bilen teng quyup chiqilghanidi. ⁴ Mis «dégiz»ni on ikki mis buqa kötürüp turatti; uning üchi shimalgha, üchi gherbke, üchi jenubqa, üchi sherqqe qarap turatti. «dégiz» buqining dümbisige yatquzulghan bolup, buqilarning quyruqi ichi terepte idi. ⁵ Mis déngizning qélinliqi bir alqan bolup, chörisi chinining girwikidek niluper sheklide qilin'ghan, uninggha üç ming bat su patatti. □ ⁶ U yene on «yuyush dési» yasitip, beshini mis déngizning ong teripige, beshini sol teripige qoyghuzdi; köydürme qurbanliqlargha ishlitidighan buyum-eswablirining hemmisi shu daslarda yuyulatti; «dégiz» bolsa kahinlarning yuyunushi üçün ishlitiletti.

⁷ U yene belgilen'gen shekilde on altun chiraghdan yasitip muqeddes jayning ichige ornatti; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoydurdi. ⁸ Yene on shire yasitip muqeddes jayning ichige qoyghuzdi; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoyghuzdi. U yene yüz dane altun chine yasatti.

⁹ U yene «kahinlar hoylisi», chong hoyla we chong hoylining derwazilirini yasatti we derwazilarning hemmisini mis bilen qaplatti. ¹⁰ U mis «dégiz»ni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoyghuzdi.

¹¹ Huram yene qazan, kürek we qacha-quchilarni etküzdü. Huram shu teriqide Sulayman padishah üçün Xudaning öyining barliq quruluş xizmitini püttürdi, □ ¹² Yeni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi. ¹³ Shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti; bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki apqursiman ikki bashni yépip turatti. ¹⁴ U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni, ¹⁵ «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi. ¹⁶ Qazan, kürek, wilka-ilmekler, we munasiwetlik barliq eswablarni Huram-Abi Perwerdigarning öyini dep Sulayman padishahqa parqiraydighan mista yasitip berdi. ¹⁷ Padishah bularni Iordan tüzlenglikide, Sukkot bilen Zeredatah otturisida, *shu yerdiki séghiz* layda qélip yasap,

□ **3:16** «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) sélin'ghan «ehde sanduqi» bar idi; we uning üstige belkim bezi waqtida, Bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetliri ulargha kélishi mumkin idi.

□ **3:17** «Yaqin» ... «Boaz» — «Yaqin» dégen söz «U mustehkemleydu» dégen menide; «Boaz» belkim «küch bilen» yaki «qudrette» dégen menide bolushi mumkin. Ikki tüwrükning menisi shu chaghda «U (Xuda) buni (muqeddes öyini) qudret bilen mustehkemleydu» dégenlik bolidu. □ **4:2** «dégiz» — kahinlar yuyunidighan chong bir dastur. □ **4:5** «üch ming bat su» — üç ming bat mushu yerde belkim texminen 30000 litr bolsa kérék idi. Ibadetxanidikiki sxémilarni körüng. □ **4:11** «Huram» — yeni Huram-abi. 2:13ni körüng.

quydurup chiqti. □ 18 Sulayman yasatquzghan bu eswablarning sani intayin köp idi; ketken misning éghirliqini ölchep bolmaytti.

19 Sulayman yene Xudaning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti — yeni altun xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan shirelerni 20 we sap altunda qilin'ghan chiraghdanlar bilen chiraghlirini yasatquzdi; bu chiraghlar belgilime boyiche ichki «kalamxana» aldida yandurush üçün boldi. □ 21 U yene chiraghdanning gülliri, chiragh we pilik qaychilirining hemmisini altundin qildurdi (ular sap aldundin idi). 22 U yene péchaqlar, tawaqlar, piyale-qacha we küdanlarning hemmisini sap altundin qildurdi. U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlama ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirini altundin qildurdi. □

5

1 Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning öyi üçün qilidighan barliq quruluşlar tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atap béghishlighan nersilerni (yeni kümüş, altun we hemme bashqa buyumlarni) élip kélip, Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi.

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha élip kiridu

1Pad. 8:1-66

2 Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni Ziondin yötkep kélish üçün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining beglirini Yérusalémgha yighilishqa chaqirdi. 3 Buning üçün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi ayda, békitilgen héytta padishahning qéshigha yighildi □ 4 Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kótürüp *mangdi*. 5 Ular ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni kótürüp élip chiqti. Kahinlar bolghan Lawiylar mushularni élip chiqti. □ 6 Sulayman padishah we barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalini qurbanliq qiliwatatti. 7 Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamxana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip kérublarning qanatlirining astigha qoydi. □ 8 Kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde sanduqi bilen uni kótürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti. 9 Bu baldaqlar sanduqning tutquchlidin nahayiti uzun chiqip turghachqa, kalamxanining aldida turup ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlirini körgili bolatti, biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki бүгүн'ge qeder shu yerde turmaqta. □ 10 Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan ikki taxtaydin bashqa héchnerse yoq idi (Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyin Perwerdigar ular bilen Horebde ehde tüzgenidi). □

□ 4:17 «Zeredatah» — yaki «Zaretan» («1Pad.» 17:46ni körüng). □ 4:20 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng. □ 4:22 «péchaqlar» — yaki «pilik qaychiliri» yaki «laxshigirlar». «U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlama ishikler ... altundin qildurdi» — bashqa birxil terjimisi «U öyning ishikliri, yeni eng muqeddes jayning ichige kiridighan qatlama ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirining turum-ülgüjeklirini altundin qildurdi». □ 5:3 «yettinchi ayda békitilgen héyt» — bu héyt «kepiler héyti» (yene «chédir héyti» yaki «méwe hosul héyti»mu dep atilatti), 7-ayning 15-22 künliride ötküzülidu («Law.» 23:34). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. □ 5:5 «jamaet chédiri» — yaki «jamaet yighilidighan chédir», yeni «ibadet chédiri». □ 5:7 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng. □ 5:9 «bүgүн'ge qeder...» — bu ibare shuni ispatlayduki, «Tarix-tezkire»ning xatirilirining köpinchisi ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtida, sürgün bolushtin ilgiri yézilghan (36-bab, 11-23-ayetlerni belkim kéyinki bir xatirichi qoshup yazghan). □ 5:10 «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismidur.

¹¹ Kahinlar muqeddes jaydin chiqishti (shu yerde hazir bolghan barliq kahinlar, öz nöwitige qarimay özlirini Xudagha atap pakizlighanidi; □ ¹² neghme-nawachi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Héman, Yedutun we ularning oghulliri hem qérindashliri chekmen tonlirini kiyiship, qurban'gahning sherqide turup chang, tembur we chiltarlar chélishiwatqanidi; ular bilen bille kanay chéliwatqan yene bir yüz yigirme kahin bar idi) ¹³ we shundaq bolduki, kanaychilar bilen neghme-nawachilar hemmisi birdek chélip, bir awaz bilen Perwerdigargha teshekkür-hemodusana éytiwatqanda, yeni kanaylar, janglar we herxil sazlarini chélip, yuqiri awaz bilen «Perwerdigar méhribandur, Özgermes muhebbiti ebedil'ebedgichidur» dep Perwerdigarni medhiyelewatqanda — shu haman ibadetxana, yeni Perwerdigarning öyi bir bulut bilen toldurildi; ¹⁴ kahinlar eshu bulut tüpeylidin wezipilirini ötüshke turalmaytti, chünki Perwerdigarning julasi Xudaning öyini toldurghanidi.

6

¹ Bu peytte Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi;

² Lékin, *i Perwerdigar*, men Séning üçün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen menggü turidighan bir öyni yasidim, dédi. □

³ Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti. ⁴ U mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U eslide Dawutqa: —

⁵ «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kündin buyan namim üçün bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini tallimidim, yaki xelqim Israilgha hökümran bolushqa héchqaysi ademni tallimidim;

⁶ halbuki, Men namim shu yerde bolsun dep Yérusalémni tallidim we xelqim bolghan Israilgha hökümranliq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi.

⁷ Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish arzu-niyiti bar idi. ⁸ Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namingha bir öy yasashqa qilghan niyiting yaxshidur; ⁹ emma shu öyni sen yasimaysen, belki pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning namingha atap shu öyni salidu», dégenidi.

¹⁰ Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek, atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bu öyni saldim. ¹¹ Men bu öyde ehde sanduqini qoydum; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning Israillar bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bardur» dédi.

Sulayman Israil üçün dua qilidu

¹² Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning qurban'gahining aldida turup qollirini kötürüp: — ¹³ (chünki baya Sulayman mistin uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égziligi üç gez kélidighan bir peshtaq yasitip, tashqiriqi hoylining otturisigha jaylashturghanidi. U ene shu peshtaq üstige chiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asman'gha qarap ghulichini yayghanidi) ¹⁴ — u mundaq dua qildi: — I Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne asmanda ne zéminda Sendek Xuda yoqtur; Séning aldingda pütün qelbi bilen mangidighan Öz qulliring üçün ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitisen. ¹⁵ Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen éytqan sözüngni

□ **5:11** «Kahinlar... özlirini Xudagha atap pakizlighanidi» — mushu «pakizlash» Tewrattiki taharet belgilimilerge emel qilishtin ibaret idi (mesilen, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni körüng). □ **6:2** «heywetlik makan» — yene birxil terjimisi «turalghu-makan».

mana bugünkidek Öz qolung bilen wujudqa chiqarding. ¹⁶ Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yollirigha segek bolup sen Méning aldimda mangghandek, qanunumgha emel qilip mangsila, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen. ¹⁷ Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!

¹⁸ Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide insanlar bilen makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen asmanlarning asmini Séni sighduralmaydighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?! ¹⁹ Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning dua we iltijasigha qulaq sélip, qulungning Sanga kötürgen nidasi we tilikini anglighaysen.

²⁰ Shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namimni u yerde ayan qilimen» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen. □ ²¹ Qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijalirigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.

²² Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse, □ ²³ Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip Öz bendiliring otturisida höküm chiqarghaysen; gunahi bar ademning gunahini özige qayturup, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsiz ademni aqlap öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.

²⁴ Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üçün dühmendin yéngilse, yamanliqidin qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip sanga dua bilen iltija qilsa, ²⁵ Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowilirigha we özlirige teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.

²⁶ Ular Sanga gunah qilghini üçün asman étilip yamghur yagmaydighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa, ²⁷ Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!

²⁸ Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler dan almisa ya hal chühse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya dühmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqlirigha hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apet ya késellik bolsa, ²⁹ undaqta barliq xelqing Israil bolsun, herqandaq kishi bolsun, özige kelgen apetni we öz derdini bilip, qollirini bu öyge sunup, meyli qandaq dua yaki iltija qilsun, ³⁰ emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen, Sen herbir ademning qelbini bilgechke, özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla, peqet Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen); ³¹ shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining hemme künliride Sendin qorqup yolliringda mangidighan bolidu.

³² Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking tüpeylidin yiraq-yiraqlardin kelgen musapir bolsa, u kélip bu öy terepke qarap dua qilsa, ³³ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u

□ **6:20 «Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasi»** — yaki bolmisa: «öz qulungning u jay toghrisidiki duasi...» □ **6:22 «Eger... ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse...»** — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 11:5-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» mumkinchiligi barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üçün qurban'gahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «neq qurban'gah aldida turghandek» hésablinatti.

musapir Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yuzidiki barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu. □

³⁴ Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen düshmini bilen jeng qilishqa chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa, ³⁵ Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.

³⁶ Eger ular Sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni düshmenlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiraq-yéqin'gha, öz zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa, ³⁷ lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinisa, ³⁸ — eger ularni sürgün qilghanlarning zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip dua qilsa, ³⁹ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijalirini anglap ular üçün höküm chiqirip, Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini kechürüm qilghaysen; ⁴⁰ emdi i Xudayim, Sendin ötünimen, bu yerde qilghan dualargha közüng ochuq, quliqing ding bolghay!

⁴¹ Emdi ornungdin turghin, i Perwerdigar Xuda, Sen qudritingning ipadisi bolghan ehde sanduqung bilen,

Öz aramgahinggha kirgeysen!

Kahinliring heqqaniyliq bilen kiydürülsun,

Mömin bendiliring yaxshiliqingdin shadlansun!

⁴² I Perwerdigar Xuda, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen; Qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbitingni ésingde tutqaysen!».□

7

Sulayman ibadetxanini Xudagha béghishlaydu

¹ Sulayman duasini tügitishigila, asmandin ot chüshüp köydürme qurbanliq hemde bashqa qurbanliqlarni qoymay köydürüwetti; Perwerdigarning shan-sheripi öyni toldurdi. ² Perwerdigarning shan-sheripi öyni tolduruwetkechke, kahinlar Perwerdigarning öyige kirelmidi. ³ Ot chüshkenlikini we Perwerdigarning shan-sheripi öyning üstide toxtighanliqini körüp, Israillarning hemmisi tash yatquzulghan meydanda yükünüp bash urup: «Perwerdigar méhribandur, Uning özgermes muhebbiti menggügiche turidu!» dep Perwerdigargha ibadet qilip teshekkür-medhiye oqushti. ⁴ Padishah we pütkül xelq Perwerdigarning aldida qurbanliqlirini sundi. ⁵ Sulayman padishah yigirme ikki ming kala, bir yüz yigirme ming qoyni qurbanliq qilip sundi. Shundaq qilip padishah we pütkül xelq Xudaning öyini *Xudagha* béghishlidi. ⁶ Kahinlar we shundaqla Perwerdigargha atighan sazlarni tutqan Lawiylar öz orunlirida turatti (padishah Dawut bu sazlarni Perwerdigarning medhiyiside ishletkili yasighanidi, *u Perwerdigargha*: «Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur» dep medhiye oqughinida

□ **6:33** «bu öyning Séning naming bilen atalghini» — bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu. □ **6:42** «Özüng mesih qilghining» — bu, belkim Dawutning ewladi bolghan Sulayman padishahning özi üçün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq «Zebur» 2-küy we izahatlarni körüng. «qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbiting» — shühhisizki, bu ibare Xudaning Dawutqa qilghan barliq wedilirini öz ichige alidu.

ularni ishlitetti); kahinlar Lawiylarning udulida turup kanay chélishatti; Israillarning hemmisi shu yerde öre turushqanidi.

⁷ Sulayman Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar we inaqliq qurbanliqilirining yaghlirini sundi; chünki Sulayman yasatqan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ash hediyliri we qurbanliqlarning yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi. ⁸ Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet héyt ötküzdi. □ ⁹ Sekkizinchü küni ular tentenilik bir ibadet yighilishi ötküzdi; ular yette kün qurban'gahni Xudagha atap béghishlighanidi andin ular yene yette kün héyt ötküzdi. □ ¹⁰ Yettinchi ayniq yigirme üçinchi küni padishah xelqni öz öy-chédirlirige qayturdi; ular Perwerdigarning Dawutqa, Sulayman'gha we Öz xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üçün qelbide shad-xuram bolup qaytip ketti.

¹¹ Shundaq qilip Sulayman Perwerdigarning öyini we padishahning ordisini yasap püttürdi. Sulaymanning könglige Perwerdigarning öyide we özining ordisida néme qilish kelgen bolsa, shu ishlarning hemmisi ongushluq pütüti. □

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu

1Pad. 9:1-9

¹² Andin Perwerdigar kéchide Sulayman'gha ayan bolup uninggha: «Men séning du-ayingni anglidim we Özümginu bu jayni «qurbanliq öyi» bolushqa tallidim. ¹³ Eger Men asmanni yanghur yaghmaidighan qilip étiwetsem yaki chéketkilerge zémindiki mehsulatlarni yep tashlashni buyrusam we yaki xelqim arisigha waba tarqitiwetsem, ¹⁴ *shu chaghda* namim bilen atalghan bu xelqim özini kemter tutup, dua qilip yüzümni izlep, rezil yolliridin yansa, Men asmanda turup anglap, ularning gunahini kechürimen we zéminini saqaytimen. □ ¹⁵ Emdi bu yerde qilin'ghan dualargha Méning közlim ochuq we qulaqlirim ding bolidu. ¹⁶ Men emdi namim menggü bu yerde ayan qilinsun dep bu öyni tallap, uni Özümge muqeddes qildim; közümmu, qelbimmu hemishe shu yerde bolidu.

¹⁷ Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek senmu sanga buyrughinimning hemmisige muwapiq emel qilish üçün belgilimilirim we hökümlirimni tutup aldimda mangsang, ¹⁸ Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep ehde qilghinimdek, Men séning padishahliq textingni Israilning üstide mehkem qilimen. ¹⁹ Biraq eger siler Méningdin yüz örüp, Men silerning aldinglarda jakarlighan belgilimilirim we emrlirimni tashlap, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip choqunsanglar, ²⁰ *shu chaghda* Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin yulup tashlaymen; we Öz namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israilni hemme xelqler arisida söz-chöchek we tapa-tenining obyékti qilimen; ²¹ bu öy gerche hazir ulugh bolsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi qattiq heyran qiliship: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qilghandu?» dep soraydu. □ ²² Kishiler: — Chünki *zémindiki xelqler* ata-bowilirining Xudasi, yeni ularni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigarni tashlap, özlirini bashqa ilarhlargha baghlap, ulargha sejde qilip qulluqida bolghanliqi üçün, U bu pütkül külpetni ularning béshigha chüshürüptu, dep jawab béridu.

□ **7:8** «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». □ **7:9** «... Yene yette kün héyt ötküzdi» — «kepiler héyti» békitilgen waqit yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ **7:11** «orda» — bu ayette «öy» dégen söz bilen ipadilididu. □ **7:14** *...ularning* zéminini saqaytimen — mushu dégenlik Xudaning qehetchilik, chéketkiler we wabalar yetküzgen ziyanni eslige keltürüshini körsitidu. □ **7:21** «*bu öy gerche hazir ulugh bolsimu...*» — bashqa birxil terjimisi: «bu öy bir xarabe bolidu,...»

8

*Quruluşlar we soda-sétiqlar**1Pad. 9:10-28*

¹ Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman Perwerdigarning öyi bilen padishahning öyini yasap bolghandin kéyin, ² u Hiram özige sowgha qilghan sheherlerni qaytidin qurup chiqti; Israillar shu yerde olturaqlashti. □

³ Sulayman Xamat-Zobah shehirige bérip uni ishghal qildi.

⁴ U yene chöldiki Tadmorni we özining Xamatta qurghan barliq xezine sheherlirini yene ongshitip qurdi. ⁵ U yene Üstünki Beyt-Horon bilen Astinqi Beyt-Horonni sépil, baldaqliq qowuqliri bolghan qorghanlıq sheherlerge aylandurdi; ⁶ Baalatni, shundaqla özige xas hemme xezine sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, atliqlarni orunlashturghan sheherlerni we Yérusalémda, Liwanda we özi soraydighan barliq zéminda xalighinini bina qildi.

⁷ Israildin bolmighan Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylardin *Israil* zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa, ⁸ Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqatmighan ellerning qalghan ewladlirini qulluq hashagha tutti. Ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi. □ ⁹ Lékin Israillardin Sulayman öz ishliri üçün héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi. ¹⁰ Bulardin padishah Sulaymanning ishligüchilerning üstige qoyghan chong nazarechiliri bolup, ikki yüz ellik idi. □

¹¹ Sulayman Pirewnning qizini «Dawutning shehiri»din özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes; chünki Perwerdigarning ehde sanduqi barghanliki jaylarning hemmisi muqeddestur», — dédi. □

¹² Sulayman bu chaghda Perwerdigarning qurban'gahida, yeni *muqeddes jayning* aywanining aldigha saldurghan qurban'gahta Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq teqdim qilatti; ¹³ — yeni Musa peyghemberning tapshuruqi boyiche, her küni, shabat künliride, ayniq birinchi künliride we her yilda üç qétim ötküzüldighan alahide héyt künliride — «pétir nan héyti», «heptiler héyti» we «kepiler héyti»diki künlerde békitilgen burchluq qurbanliqlarni qilatti. □ ¹⁴ Sulayman yene atisi Dawutning belgilep bergini boyiche kahinlarning xizmetlirining we Lawiylarning burchlirining ada qilinishi üçün nöwet-guruppilarni békitti; Lawiylarning her küni medhiye oqush we kahinlarning aldida xizmetlerni ada qilish burchi bar idi. Sulayman yene derwaziwenlerni nöwiti boyiche her derwazining xizmitini qilishqa békitti; chünki Xudaning adimi Dawutning buyruqi shundaq idi. ¹⁵ *Kahin-lawiylar* padishahning kahinlarga we Lawiylarga buyrughanliridin, meyli qandaq ish bolsun yaki xezinilerge dair ish bolsun héch bash tartmaytti.

¹⁶ Perwerdigarning öyini sélishta, öy uli sélin'ghan kündin tartip pütküche Sulaymanning barliq quruluş ishliri puxta tamamlandi. Shundaq qilip Perwerdigarning öyi pütüti.

¹⁷ Andin Sulayman Édom zéminida *Qizil déngiz* boyidiki Ezion-Geberge we Élatqa qarap mangdi. ¹⁸ Hiram *padishah* öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yollirigha

□ **8:2** «Hiram» — yaki «Hiram», yeni Turning padishahi. □ **8:8** «Israillar pütünley yoqatmighan eller...» — bu weqeler Yeshua peyghember zamanida bolghan. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilen'genlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. «ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi» — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilen'gen, elwette. □ **8:10** «chong nazarechiliri... Ikki yüz ellikidi» — «1Pad.» 9:23de bu san besh yüz ellik déyilidu. Belki bu sanlar bashqa-bashqa waqittiki ehwallarni körsitishi mumkin. □ **8:11** «Sulayman Pirewnning qizini ... özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes» — uning shundaq orunlashturushining sewebi, Pirewnning qizi Yehudiy bolmighachqa we belkim Perwerdigardin qorqmighanliqi üçün idi. □ **8:13** «pétir nan héyti» — yene «ötüp kétish héyti» yaki «pasxa héyti» dep atilidu. Emeliyette «ötüp kétish héyti» «pétir nan héyti»ning birinchi künilida ötküzüldü. «kepiler héyti» — «heptiler héyti» — yeni «deslepki hosul héyti» dep atilidu.

plashshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular Sulaymanning xizmetkarliri bilen bille Ofirgha béríp, u yerdin töt yüz ellik talant altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi. □

9

Shébaning ayal padishahi danaliqni izdep kélidu

1Pad. 10:1-3

¹ Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili Yérusalémgha keldi. U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti.

² Sulayman uning hemme sorighanlirigha jawab berdi. Héchnéme Sulayman'gha qarangghu emes idi, belki hemmiside uninggha jawab berdi.

³ Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha, ⁴ dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushlirigha, xizmetkarlirining qatar-qatar turushlirigha, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiyliri we ularning kiygen kiyimlirige we uning Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqlirigha qarap, üni ichige chüshüp ketti. □

⁵ U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan xewer rast iken; ⁶ emma men kélip öz közlim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men hetta yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken. ⁷ Silining ademliri némidégen bextlik-he! Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarliri neqeder bextliktur! ⁸ Silidin söyün'gen, silini özi üçün Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Xudaliri Israilgha baghlighan muhebbiti üçün, ularni menggü mezmüt tursun dep U silini toghra höküm we adalet sürgili ular üstige padishah qildi, dédi.

⁹ U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar shuningdin kéyin héch körün'gen emes ¹⁰ (Ofirdin altunlarni epkélidighan Huramning xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarliri yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichini we yaqut-göherlernimu élip keldi. ¹¹ Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üçün we padishahning ordisi üçün pelempeyler yasap hem neghme-nawachilar üçün chiltarlar we sazarni shuningdin yasatti. Shundaq ésil sendel yaghichi Yehuda zéminida bu waqitqiche héch körülüp baqmighanidi). □ ¹² Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha uning özige qilghan sowghiliridin ashurup sowgha tutti, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri

1Pad. 10:14-29

□ **8:18** «töt yüz ellik talant altun» — 450 talant belkim 15 tonna idi. «Huram öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yollirigha pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular ... Ofirgha béríp, u yerdin ... altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi» — Huramning kémiliri belkim yuqirida 17-ayette tilgha élin'ghan Ezion-Geber we Élat dégen portlarga béríp-kéletti. □ **9:4** «üni ichige chüshüp ketti» — ibraniy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldı. □ **9:11** «shundaq ésil sendel yaghichi» — yaki «undaq sazlar».

13 Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. □

14 Bu kirimdin bashqa, oqetchi-tijarechiler, barliq ereb padishahlar we öz zéminidiki emeldarlarmu altun-kümüshlerni élip Sulayman'gha tapshuratti.

15 Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti. □ 16 Shundaqla üç yüz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa üç yüz shekel altun ishilitildi; padishah ularni «Liwana ormini sariyi»gha ésip qoydi. □

17 Padishah pil chishliridin chong bir text yasap, uni sap altun bilen qaplatti. 18 Textning alte qewetlik pelempeyi bar idi, uning bir altun putperisi text bilen tutiship turatti; orunduqning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi. 19 Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalghini yoq idi.

20 Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalghan; «Liwana ormini Sarayi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalghan; Sulaymanning künliride kümüsh héchnéme hésablinatti. 21 Chünki padishahning kémiliri Huramning xizmetkarliri bilen bille Tarshishqa bérip turatti; «Tarshish kéme»ler her üç yilda bir qétim kélip altun-kümüsh, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti. □

22 Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. 23 Xudaning Sulaymanning könglige salghan danaliqini anglash üçün yer yüzidiki barliq padishahlar uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti; 24 kelgenlarning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüsh qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéçekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Her yili ular belgilik miqdarda shundaq qilatti. □

25 We Sulaymanning jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghili bar idi, shuningdek on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turidighan Yérusalémgha orunlashturdi. □ 26 Sulayman *Efrat* deryasidin Filistiye zéminighiche taki Misirning chégrisigha qeder bolghan barliq padishahliqlar üstidin hökümraniqliq qildi. 27 Padishah Yérusalémde kümüshni tashtek köp, kédir derexlirini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlirige oxshash nurghun qildi. □ 28 Kishiler atlarni Misirdin we herqaysi yurtlardin Sulayman'gha yetküzüp bérip turatti.

29 Sulaymanning bashqa emelliri bashtin axirighiche «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti», shundaqla Nibatning oghli Yeroboam toghruluq «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler» dégen kitablarga pütülgen emesmidi? □ ■

30 Sulayman Yérusalémde turup pütün Israilning üstidin qiriq yil seltenet qildi.

31 Sulayman ata-bowiliri arisida uxlidi; xalayiq uni atisi Dawutning shehiride depne

□ 9:13 «alte yüz atmish alte talant» — 666 talant, 22 tonna. □ 9:15 «alte yüz shekel» — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. □ 9:16 «üch yüz shekel» — 300 shekel belkim 3.5 kilogramgha yéqin. «Liwana ormini sariyi» — Sulaymanning ordisinin «Liwana ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning quruluşida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenlikdin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üçün «ormandek» körün'gen bolsa kérek. □ 9:21 «Tarshish — «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britanniye yaki üçining hemmisini körsitidu. «Tarshish kéme» — belkim Tarshish dégen portqa bérip kélishe sepirige chidamliq bolghan kémini körsitetti. □ 9:24 «tétitqular» — yaki «xushbuy buyumlar». □ 9:25 «jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghil» — yaki «atlar üçün töt ming éghili, jeng harwiliri we...». «on ikki ming atliq eskiri» — yaki peqet «on ikki ming atliri». □ 9:27 «kédir derexliri» — yaki «kédir yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishliitipla qalmaq, shu chirayliq derexlardin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). «jenubiy tüzlenglik» — ibraniy tilida «Shefelah» — bu yer ismi. □ 9:29 «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti» we «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler» — mushu üç kitabtin hazir xewirimiz yoq. ■ 9:29 1Pad. 11:41-43

qildi; uning oghli Rehoboam uning ornigha padishah boldi.□

10

Israil ikkige bölünüp kétidu — shimaliy qebililer Rehoboamgha qarshi chiqidu

1Pad. 12:1-24

¹ Rehoboam Sheqemge bardi; chunki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi. ² Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda shundaq boldiki, Misirdin qaytip keldi (chunki u Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti). ³ Emdi xalayıq adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilen Yeroboam we pütkül Israil kélip Rehoboamgha: —

⁴ Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.

⁵ U ulargha: — Hazirche qaytip üç kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti. ⁶ Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqge bérighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.

⁷ Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen bugün bu xelqni xush qilip ulargha méhriban muamile körsitip, ulargha yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.

⁸ Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap ⁹ ulargha: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqge jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bériler? — dédi. ¹⁰ Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqge söz qilip: — «Méning chimchilaq barmiqim atamning bélidin tomraqtur. ¹¹ Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqlarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen», dégeyla, — dédi.□

¹² Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üçinchi küni uning qéshigha keldi. ¹³ Rehoboam padishah moysipitlarning meslihetini tashlap köpchilikke qattiqliq bilen jawab berdi.

¹⁴ U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men uni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

¹⁵ Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Xuda teripidin bolghan; chunki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitiside Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.

¹⁶ Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab bérıp: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Herbiringlar öz öy-chédirliringlarga qayinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti.□

□ **9:31** «Sulayman... **ata-bowiliri arisida uxlidi**» — mushu ibare we uninggha oxshap kétidighan ibariler üstide «Padishahlar»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **10:11** «**chayanliq qamchilar**» — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu, elwette. □ **10:16** «**öy-chédirlirigha qaytip kétishti**» — «ibraniy tilida «öz chédirlirigha qaytip kétishti».

¹⁷ Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □ ¹⁸ Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-kések qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti. ¹⁹ Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, bugün'ge qeder uninggha qarshi chiqip keldi. □

11

Rehoboamning ishliri

¹ Rehoboam Yérusalémgha kélip, Israil bilen jeng qilip padishahliqni özi qayturup ekilish üçün Yehuda bilen Binyamin jemetidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi. ² Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —

³ «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamgha, Yehuda bilen Binyamindeki Israillargha söz qilip: —□

⁴ «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumgha chiqmanglar, qérindashliringlar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünlargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi. We ular Perwerdigarning sözlirige qulaq saldi, Yeroboamgha hujum qilishtin yandi.

⁵ Rehoboam Yérusalémgha turatti, we Yehudada qorghhanliq sheherlerni salghuzghanidi.

⁶ U Beyt-Lehem, Étam, Tekoa, ⁷ Beyt-Zur, Sokoh, Adullam, ⁸ Gat, Mareshah, Zif, ⁹ Adorayim, Laqish, Azikah, ¹⁰ Zorah, Ayjalon, Hébronni yasatti; bularning hemmisi qorghhanliq sheherler bolup, Yehuda we Binyaminning zéminida idi. □ ¹¹ U barliq qel'e-qorghhanlarni musthekemlidi we ularda serdarlarni teyinlidi, zapas ashliq, may we sharablarni teyyarlidi. □ ¹² U yene herqaysi sheherlerni köpligen qalqan we neyziler bilen qorallandurup, alamet musthekemliwetti. Yehuda bilen Binyamin uning teripide turatti.□

¹³ Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilen Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning teripide turatti. ¹⁴ Chünki Yeroboam bilen uning oghulliri Lawiylarni chetke qéqip, ularning Perwerdigarning xizmitide bolup kahinliq ötküzüshini chekligenliki üçün, ular özlirining otlaqliri we mal-mülkini tashlap Yehuda zémin'gha we Yérusalémgha kéliskenidi ¹⁵ (chünki Yeroboam «yuqiri jaylar»diki xizmet üçün «téke ilahliri» we özi yasighan mozay mebudlirining qulluqida bolushqa özi üçün kahinlarni teyinligenidi). □ ¹⁶ We bu *Lawiylargha* egiship, Israilning hemme qebililiridin könglide Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip-izdeshe irade tikligenler ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha qurbanliq qilish üçün Yérusalémgha kélishti. ¹⁷ Shundaq qilip

□ **10:17** «Yehuda sheherliride olturghan Israillar» — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililiridin bolghan, elwette. Bashqa qebilidikilermy bolushi mumkin. □ **10:19** «Israil» — bu tarixta mushu yerdin bashlap adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu. □ **11:3** «Yehuda bilen Binyamindeki Israillar» — belkim Yehuda qebilisidikiler, Binyamin qebilisidikiler (özlirini «Israillar» dep hésablihan, elwette) hem Yehuda we Binyamin yurtlirida turushluq bashqa qebililerdin kelgen Israillarni körsetse kérek. □ **11:10** «Zorah» — yaki «Zoréah». □ **11:11** «barliq qel'e-qorghhanlar» — belkim yuqirida tilgha élin'ghan sheherlerni, bolmisa ulardin ayrim turidighan qel'e-qorghhanlarni körsitidu. □ **11:12** «uning teripide turatti» — yaki «uninggha tewe idi». □ **11:15** «yuqiri jaylar» — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsu Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnecheche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitkenidi). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilghan. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qildi (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng).

ular Yehuda padishahliqining kuchini ashurup, Sulaymanning oghli Rehoboamni uch yil kuchlendirdi; chunki *Yehudadikiler* uch yil Dawutning we Sulaymanning yolida mangghanidi.

¹⁸ Rehoboam Mahalatni emrige aldi. Mahalat Dawutning oghli Yerimotning qizi; uning anisi Yessening oghli Éliabning qizi Abihayil idi. ¹⁹ Mahalattin Rehoboamgha Yeush, Shémariya we Zaham dégen oghullar töreldi. ²⁰ Kéyinki waqitlarda Rehoboam yene Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige aldi; u uninggha Abiya, Attay, Ziza we Shéloomitlarni tughup berdi. ²¹ Rehoboam Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige alghan barliq ayalliri we kénizekliridin bekrek söyetti; chunki u jemiyy on sekkiz ayal we atmish kénizekni emrige alghan; u jemiyy yigirme sekkiz oghul, atmish qiz perzent körgen. ²² Rehoboam Maakahdin bolghan oghli Abiyani qérindashliri ichide hemmidin chong shahzade qilip tiklidi, chunki u uni padishahliqqa waris qilmaqchi idi. ²³ Rehoboam aqilanilik bilen ish körüp, oghullirini Yehudaning barliq zéminliri we Binyaminning barliq zéminliridiki barliq qorghhanliq sheherlerge orunlashturup, ularni nahayiti köp zapas ozuq-tülük bilen teminlidi; u yene ulargha nurghun xotun élip berdi.

12

Rehoboam Perwerdigargha yüz öriydu

1Pad. 14:21-31

¹ Rehoboamning padishahliqi mustehkem bolghanda, shundaqla kücheygende, shundaq boldiki, u Perwerdigarning qanun-ehkamlirini terk qildi we pütkül Israillarmu uninggha egiship ketti. ² We ularning Perwerdigargha wapasizliq qilghini tüpeylidin, Rehoboam seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qozghidi. ³ Shishak bir ming ikki yüz jeng harwisi, atmish ming atliq eskerni bashlap keldi; u özi bilen bille Misirdin élip chiqqan leshkerler, jümlidin Liwiyelikler, Sukkiyeler we Éfiopiyler san-sanaqsiz idi. ⁴ U Yehudagha tewe bolghan qorghhanliq sheherlerni ishghal qildi, andin Yérusalémgha hujum qilishqa keldi. ⁵ Bu chaghda Shishak sewebidin Yehuda emeldarliri Yérusalémgha yighilishqanidi; Shimaya peyghember Rehoboam we emeldarlarning yénigha kélip ulargha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler méningdin waz kechkinginglar üçün, Menmu silerdin waz kéchip Shishakning qoligha tapshurdum» deydu, dédi.

⁶ Shuni anglap, Israil emeldarliri bilen padishah özlirini töwen qilip: — Perwerdigar adildur, déyishti.

⁷ Perwerdigar ularning özlirini töwen qilghanliqini körüp Perwerdigarning sözi Shimayagha yétip kélip: — «Ular özlirini töwen qilghaniken, Men ularni halak qilmay, belki ulargha azghine nijat körsitimen we Méning qaynap turghan ghezipim Shishakning qoli bilen Yérusalémgha tökülmeydu. □ ⁸ Halbuki, ularning Manga béqinish bilen dunyadiki padishahliqlargha béqinishning qandaq perqi barliqini bilip yétishi üçün, ular Shishakqa béqindi bolidu» — déyildi.

⁹ Shuning bilen Misir padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qilip, Perwerdigarning öyidiki xezine-bayliqlar bilen padishahning ordisidiki xezine-bayliqlarni élip ketti. U hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun sipar-qalqanlarni qoymay élip ketti.

¹⁰ Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip, ularni padishah ordising kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha tapshurdi. ¹¹ Padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u qalqanlarni élip tutup turatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekélip qoyushatti.

□ **12:7** «... ulargha azghine nijat körsitimen» — yaki «...ularni bir'azdin kéyin qutquzimen» yaki «...ularni waqtinche qutquzimen».

¹² Shuning bilan padishah özini töwen qilghandin kéyin, Perwerdigarning ghezipi uningdin yénip, uni tamamen yoqitiwetmidi; Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi. □

¹³ Padishah Rehoboam Yérusalémda asta-asta qudret tépip, öz seltenitini süretti. Rehoboam textke chiqqan chéghida qiriq bir yashta idi; u Yérusalémda, yeni Perwerdigar Öz namini tiklesh üçhün pütkül Israil qebililiri ichidin tallighan sheherde on yette yil seltenet qildi; Rehoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi. ¹⁴ Rehoboam könglide Perwerdigarni izdeshni niyet qilmighanliqi tüpeylidin rezillik qildi.

¹⁵ Rehoboamning barliq qilghan ishliri bashtin-axirighiche neseb xatirilirdiki «Shimaya peyghemberning sözliri» we «Aldin körgüchi Iddoning sözliri»de pütülgen emesmidi? Rehoboam bilan Yeroboam otturisida urushlar toxtimay bolup turatti. ¹⁶ Rehoboam ata-bowiliri arisida uxlidi, «Dawutning shehiri»ge depne qilindi. Oghli Abiya uning ornigha padishah boldi.

13

Abiya Yehuda üstige höküm süridu

1Pad. 15:1-8

¹ Padishah Yeroboamning seltenitining on sekkizinchi yili Abiya Yehudaning üstige padishah boldi. ² U Yérusalémda üç yil seltenet qildi; uning anisining ismi Mikaya bolup, u Gibéahliq Uriyelning qizi idi. Abiya bilen Yeroboam otturisida urush boldi. ³ Abiya jeng qilish üçhün xillan'ghan jengchilerdin töt yüz mingni bashlap chiqti; Yeroboammu xillan'ghan batur jengchilerdin sekkiz yüz mingni bashlap chiqip, Abiyagha qarshi sep tüzüp turdi.

⁴ Abiya Efraim taghliq rayonidiki Zemarayim téghigha chiqip mundaq dédi: — «I Yeroboam we Israil xelqi, gépinge qulaq sélinglar! ⁵ Bilmemsiler, Israilning Xudasi Perwerdigar «tuzluq ehde» qilip, Israilning üstidiki padishahliqni Dawutqa we uning ewladlirigha menggüge teqdim qilghan'ghu? □ ⁶ Lékin Dawutning oghli Sulaymanning quli, Nibatning oghli Yeroboam qozghilip öz ghojisidin yüz öridi. ⁷ Shuning bilen bezi muttehemler, «Béliyaling baliliri» uning yénigha yighilip, Sulaymanning oghli Rehoboam bilen qarshilishishqa özlirini küchlendürdi; Rehoboam u chaghda téxi yash, sebiy balidek bolghachqa, ulargha teng kélelmidi. □ ⁸ Emdi siler Perwerdigarning Dawutning ewladlirining qoligha tapshurghan padishahliqigha qarshi chiqip «özimizni körsitimiz» deysiler; silerning adiminglar derweqe köptur; silerde yene Yeroboam silerge yasap bergen, ilahlar dep qarilidighan altun mozaylar bar. ⁹ Siler Perwerdigarning kahinliri bolghan Harunning ewladliri bilen Lawiylarni qoghliwétip, yer yüzidiki bashqa eller qilghinidek özliringlarga *xalighanche* kahin tikliwalghan emesmidinglar? Kimdekim bir torpaq we yette qozini élip kélip özümni *kahinliqqa* béghishlaymen dese, u Xuda bolmighan butlarga kahin bolalaydu! ¹⁰ Lékin biz bolsaq, Perwerdigar bizning Xudayimizdur; biz uningdin waz kechmiduq; Perwerdigarning xizmitide bolghan kahinlar bolsa Harunning ewladliridur, Lawiylar ularning xizmitide turmaqta. □

¹¹ Ular her küni etisi-axshimi Perwerdigargha köydürme qurbanliqlarni sunup, ésil xushbuy yaqidu. Pakiz shirege «teqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, her küni kechte ular

□ **12:12** «Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi» — yaki «Yehudadikiler azraq yaxshiliqni kördi».

□ **13:5** «tuzluq ehde» — démek, tuz bilen ipadilen'gen. «Law.» 2:13 we «Chöl.» 18:19ni körüng. Tewrat we Injilda (uyghurlar arisida bolghandek) tuz bolsa «menggülük»ning, «chirimasliq»ning we «tem»ning simwolidur. □ **13:7** «Béliyal» — Sheytanning bashqa bir ismidur. «Béliyaling baliliri» iplas ademlerni bildüridu. □ **13:10** «Lawiylar ularning xizmitide turmaqta» — yaki «Lawiylar uning xizmitide turmaqta» — yeni Xudaning xizmitide.

altun chiraghdan üstidiki chiraghlarni yandurulidu; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarning tapshuruqigha emel qilip kéliwatimiz. Biraq siler bolsanglar uningdin waz kecht-inglar. ¹² Qaranglar, Xuda bizni Bashlighuchi bolup biz bilen billidur; qollirigha kanay alghan, silerge hujum qilishqa signal chilishqa teyyar turidighan uning kahinlirimu biz bilen billidur. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar bilen jeng qilmanglar; chünki siler hergiz ghelibe qazinalmaysiler».

¹³ Lékin Yeroboam ularning arqisidin hujum qilmaq üçün böktürme qoyghanidi. Shundaqki, Israillar Yehudalarning aldi teripide idi we böktürme qoshun ularning arqa teripide saqlap turatti. ¹⁴ Yehudalar burulup qarisa, mana özliri aldi-arqidin hujumgha uchrawatatti; ular Perwerdigargha periyad kötürdi, kahinlarnu kanaylarni chaldi. ¹⁵ Buning bilen Yehudalar qattiq chuqan kötürüshti; we shundaq boldiki, Yehudalar qattiq chuqan kötürüshüwatqanda, Xuda Yeroboam bilen barliq Israillarni Abiya bilen Yehudalarning aldidin urup tére-pereng qildi. ¹⁶ Israillar Yehudalarning aldidin qacht; Xuda ularni Yehudalarning qoligha tapshurdi. ¹⁷ Abiya bilen uning ademliri Israillarni qattiq qirghin qildi; Israillardin xillan'ghan besh yüz ming esker getil qilindi. ¹⁸ Bu chaghda Israillar töwen qilindi; Yehudadikiler ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha tayan'ghanliqi üçün ghelibe qazandi. □ ¹⁹ Abiya Yeroboamning keynidin qoghlap mangdi; u uning ilkidin birqanche shehirini, yeni Beyt-El we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Yéshanah we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Efron we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni tartiwaldi. ²⁰ Yeroboam Abiyaning künliride qaytidin küchlinelmidi. Perwerdigarning uni urushi bilen u öldi.

²¹ Abiya bolsa özi qudret tapquzdi; u on töt xotun élip, yigirme ikki oghul, on alte qiz perzent kördi. ²² Abiyaning bashqa ishliri, uning mangghan yolliri we éytqan sözliri «Iddo peyghemberning tehli»de pütülgendur.

14

Asa Yehuda üstide höküm süridu – uning étiqadi

1Pad. 15:9-12

¹ Abiya ata-bowiliri arisida uxlidi, kishiler uni «Dawut shehiri»ge depne qildi. Oghli Asa uning ornigha padishah boldi. Asa padishah bolghan künlerde on yil tinch ötti. ² Asa Xudasi Perwerdigarning neziride durus we toghra bolghanni qildi. ³ U yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrük»lerni örüp chéqip, Asherah butlirini kisip tashlidi, □ ⁴ Yehudalargha ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni izdeshni, muqeddes qanun-emrlerni tutushni emr qildi. ⁵ U yene Yehuda zéminidiki herbir sheherlerdin «yuqiri jaylar»ni we «kün tüwrükliri»ni yoqatti. U chaghda pütün padishahliq uning hökümranliqida tinch-asayishliqta ötti. □ ⁶ U yene Yehuda zéminida birnechche qorghanlıq sheherlerni saldurdi, chünki yurt-zémin aramliqta boldi; Perwerdigar uninggha aramliq bergechke, shu yillarda héch urush bolmide. ⁷ U Yehudalargha: – Zémin aldimizda tinch turghanda, bu sheherlerni sépil bilen qorshalghan, munarliq, baldaqliq qowuqliri bolghan sheherler qilip qurayli; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarni izdiginimiz üçün U tinchlik berdi; biz Uni izdep kelduq we U bizning töt etrapimizda bizge aramliq berdi, dédi. Shuning bilen ular quruluşni bashlidi we ishliri ongushluq boldi. ⁸ Asaning qoshuni bar idi; Yehuda qebilisidin qalqan we neyze bilen qorallan'ghan üç yüz ming eskiri, Binyamin qebilisidin sipar

□ **13:18** «töwen qilindi» — yaki «meghlup qilindi». □ **14:3** «u yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip...» — 11:15 we izahatini körüng. ««Asherah» butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. □ **14:5** «kün tüwrükliri» — yaki «isriqaghar» yaki «quyash mebudliri».

we oqya bilen qorallan'ghan ikki yüz seksen ming kishilik; ularning hemmisi batur ezimetler idi.

⁹ U chaghda Zerah isimlik bir Éfiopiy milyon kishilik qoshuni bilen üç yüz jeng harwisini bashlap, *Asagha* hujum qozghap Mareshahga keldi. □ ¹⁰ Asa uning bilen qarshilishishqa atlandi; ular Mareshahqa yéqin Zefatah jilghisigha kélip, bir-birige qarshi sep tüzüp turushti. ¹¹ Asa Xudasi Perwerdigargha nida qilip: — I Perwerdigar, Öz bendengge yadem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish emes. I Perwerdigar Xudayimiz, bizge yadem qilghaysen; chünki biz Sanga tayinimiz we Séning namingda bu zor qoshun'gha qarshi atlinip chiqtuq. I Perwerdigar, Sen bizning Xudayimizdursen, insanlar Séningdin ghalip kelmisun! — dédi.□

¹² Shuning bilen Perwerdigar Asa we Yehudalar aldida Éfiopiy larni urup tiripiren qiliwetti, Éfiopiyler qachti. ¹³ Asa öz ademliri bilen birlikte ularni taki Gerarghiche qoghliidi; Éfiopiyler shundaq yiqitildiki, ulardin bir ademmu tirik qalmidi; chünki ular Perwerdigarning aldida we uning qoshuni aldida kukum-talqan qilindi. Yehudalar ghayet zor jeng ghenimetlirini qoligha élip ketti. ¹⁴ Ular yene Gerar etrapidiki barliq sheherlerge hujum qilip ishghal qildi; chünki Perwerdigardin zor bir qorqunch mushu sheherlerdikilerni basqanidi. Yehudalar yene hemme sheherni birnimu qoymay bulang-talang qildi, chünki ularda tolimu köp mal-mülük bar idi. ¹⁵ Ular yene mal baqqan charwichilarning chédir-qotanlirighimu zerb qilip, nahayiti köp qoy we tögilerni élip Yérusalémgha qaytti.

15

Azariya peyghember Asagha agah we righbet béridu; Asa uninggha emel qilidu

¹ Xudaning Rohi Odedning oghli Azariyaning üstige chüshti. ² Shuning bilen u Asa bilen körüshüshke chiqip uninggha: — I Asa, pütkül Yehudalar we Binyaminlar, manga qulaq sélinglar! Siler Perwerdigar bilen bille bolghininglarda, Umu siler bilen bille bolidu. Siler Uni izlisenglar U silerge tapquzulidu; lékin siler Uningdin waz kechsenglar U silerdin waz kéchidu. ³ Israillar uzun künlergiche heqiqiy Xuda, telim béridighan kahin we qanun-ehkamlardin juda bolup yürdi; ⁴ Lékin ular qiyinchiliqta qalghan waqitlarda Israilning Xudasi Perwerdigargha qaytip, Uni izdidi we U ulargha özini tapquzdi. ⁵ U waqitlarda chiqip-kirip turghanlarga héch aramliq bolmighan, chünki herqaysi el-yurtlar malimanchiliq ichide turatti. ⁶ Xuda ularni herxil qiyinchiliq-malimanchiliq ichide qaldurghachqa, memliket bilen memliket, sheher bilen sheher özara soqushup weyran boldi. ⁷ Lékin siler bolsanglar, qeyser bolunglar, mezmüt turup qolliringlarni boshatmanglar, chünki emelliringlarning ejir-inami bardur, dédi.

⁸ Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda u dadilliship, pütün Yehuda we Binyamin zéminlirida, shundaqla Efraimning taghliq rayonlirida qolgha chüshürgen herqaysi sheherlerdiki yirginchlik butlarni yoqatti we yene Perwerdigarning öyidiki aywan aldida turghan Perwerdigar qurban'gahini yéngibashtin yasatti. □ ⁹ U barliq Yehudalar we Binyaminlarni, shuningdek ularning arisida olturaqlashqan barliq Efraimiy, Manassehiy, Shiméoniy musapirlirini yighdi (chünki nurghun Israillar Asaning Xudasi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini körgen bolup, Israildin

□ **14:9** «Éfiopiy» — yaki «Hebesh» (bir milletning nami). Ibraniy tilida «Kushiy». □ **14:11** «Öz bendengge yadem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish emes» — yaki «küchlükler bilen ajizlar otturidiki jengde Séningdin bölek yademchi yoqtur». □ **15:8** «Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda...» — ikki imkaniyet bar: (1) Azariya atisi Odedning ismi bilen atilatti; (2) uning atisimu Asagha bésharet bergeni. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz; chünki tékiste «bu geplerni we... bésharetni anglidi» déyilidu. «yirginchlik butlar» — ibraniy tilida «yirginchlik nersilerni».

chiqip Asa terepke ötkenidi). ¹⁰ Asaning seltenitining on beshinchi yili üchinchi ayda ular Yérusalémgha yighildi. ¹¹ Shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliridin yette yüz buqa we yette ming qoyni Perwerdigargha atap qurbanliq qildi. □ ¹² Ular yene ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni pütün qelbi we bütün jéni bilen izdeshke bir ehde tüzüshti; ¹³ ehdi, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni izdimigen qéri-yash, er-ayal démey hemmisi öltürölsun, déyildi. □ ¹⁴ Ular yuqiri awaz bilen warqirash we kanay hem burgha chélish bilen Perwerdigargha qesem bérishiti. ¹⁵ Pütkül Yehuda jamaiti ichken qesimidin shadlandi; chünki ular pütün qelbi bilen qesem ichken bolup, Perwerdigarni tolimu telmürüp izdidi; we U ulargha Özini tapquzdi. Perwerdigar ulargha töt etrapida aramliq ata qildi. □ ¹⁶ Asa padishah yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «ashérah» tüwrükni yasighini üçün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip, ayagh astida cheylidi we Kidron jilghisida köydürüwetti. □ ■

¹⁷ «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi *Perwerdigargha* pütünley béghishlan'ghanidi. ■ ¹⁸⁻¹⁹ Hem atisi hem u özi Perwerdigargha atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüş bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Xudaning öyige keltürdi. ■

16

Asaning ishench qilmaydighan yerliri

1Pad. 15:16-24

¹ Shu waqittin tartip taki Asaning seltenitining ottuz beshinchi yilighiche urush bolup baqmidi. Asaning seltenitining ottuz altinchi yili, Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardikeldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilip yasidi. □ ² U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerdin we padishahning ordisdiki xezinilerdin altun-kümüşni élip ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi Ben-Hadadqa ewetip we bu xewerni yetküzüp: — ³ «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüş bilen altun ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsun» — dédi.

⁴ Ben-hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlirini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Abel-mayim, Naftalidiki barliq ambar sheherlirini béqindurdi. ⁵ Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashtin qolini yighip, quruluşlarning hemmisini toxtatti. ⁶ Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlirini bashlap, Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. U mushularni ishlitip Gébani we Mizpahni mehkem qilip yasidi.

⁷ U chaghda, aldin körgüchi Hanani Yehuda padishahi asaning yénigha kélip uninggha: — Özüng Perwerdigar Xudayinggha emes, belki Suriye padishahigha tayan'ghanliqning üçün Suriye padishahining qoshuni öz qolungdin qutuldi. ⁸ Éfiopiylar bilen Liwiyelikler chong bir qoshun emesmidi? Jeng harwiliri we atliq eskerliri intayin köp emesmidi? Lékin sen peqet Perwerdigargha tayan'ghanda, u ularni qolunggha tapshurghanidi. ⁹ Chünki Perwerdigar köngli Manga tamamen sadıq bolghanlarga yademde bolup, Özümni qudretlik körsitey dep, közlirini pütün yer yüzide uyan-buyan yügürtidu. Sen bu

□ **15:11** «shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliri...» — 14:14-15ni körüng. □ **15:13** «qéri-yash» — yaki «chong-kichik». □ **15:15** «tolimu telmürüp izdidi» — ibraniy tilida «barliq intizarliq bilen izdidi». □ **15:16** «chong anisi» — mushu yerde ibraniy tilida «anisi» bilen ipadilinidu. «xanish mertiwisi» — bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15 □ **16:1** «16-bab» — biz 15:19ni 16-bab ichige kirgüzduq.

ishta bek exmeqliq qilding. Emdi buningdin kéyin urushlardin xalas bolalmaysen, dédi. ¹⁰ Buni anglapla Asa aldin körgüchige intayin ghezeplinip, uni zindan'gha solap qoydi; uning bu sözige qehri qaynap ketti. U shu waqitlarda xelqtin bezilirige zulum sélishqa bashlighanidi.

¹¹ Mana, Asaning qilghan ishliri bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. □ ¹² Asaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida putida bir késel peyda boldi; we késili barghanséri éghirliship ketti; lékin u aghrighandimu Perwerdigarni izdimidi, belki peqet téwiplardinla yardem izdidi. ¹³ Asa seltenitining qiriq birinchi yilida öldi, ata-bowiliri arisida uxlidi. ¹⁴ Xelqler uni «Dawut shehiri»de özige atap teyyarlitip kolighan qebrige depne qildi. Ular uni ettarlarning usuli bilen tengshelgen hertürlük dora-dermandin bolghan bir arilashma pürkelgen jinazigha yatquzdi hemde uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi.□

17

Yehoshafat Yehudagha seltenet qilidu

¹ Oghli Yehoshafat Asaning ornigha padishah boldi; u Israil padishahliqigha taqabil turush üçün özini kücheytti. ² U herbiy küchlrini Yehudaning hemme qorghanlıq sheherlirige orunlashturdi hemde Yehuda zéminigha we atisi Asa ishghal qilghan Efraimdeki herqaysi sheherlerge mudapie küchlrini turghuzdi. ³ Perwerdigar Yehoshafat bilen bille boldi, chünki u atisi Dawutning bashta yürgüzgen yollirida méngip Baal butlirini izdimidi, ⁴ belki atisining Xudasinila izdep, Uning emrliride méngip, Israillarning qilmishlrini dorimidi. ⁵ Shunga, Perwerdigar uning padishahliqtiki hökümraniqini mustehkemliidi; pütkül Yehudadikiler uninggha salam-sowghilarni sunup turdi; shuning bilen uning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi. ⁶ U Perwerdigarning yollirida mangghachqa, gheyretlik boldi; uning üstige u Yehuda zéminidin «yuqiri jaylar»ni we Asherah butlirini yoqatti. ⁷ Uning seltenitining üçinchi yili özining emeldarliridin Ben-Hayil, Obadiya, Zekeriya, Netanel, Mikayalarni Yehudaning sheherliride xelqqa telim bérishke ewetti. □ ⁸ Ular bilen bille barghanlardin yene Shémaya, Netaniya, Zebadiya, Asahel, Shemiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya qatarliq birqanche Lawiylar, shundaqla yene Elishama bilen Yehoram dégen ikki kahinmu bar idi. ⁹ Ular Perwerdigarning Tewrat qanuni kitabini alghach bérrip, Yehuda zéminidiki barliq sheherlerni arilap yürüp xelq arisida telim béretti.

¹⁰ Yehudaning etrapidiki memliketlerning hemmisini Perwerdigarning qorqunchi basti we ular Yehoshafat bilen urush qilishqa pétinalmaytti. ¹¹ Filistiylerdin beziliri Yehoshafatqa sowgha-salamlar we kümüsh olpanlirini tapshurdi; Ereblermu padiliridin uninggha yette ming yette yüz qochqar, yette ming yette yüz téke sowgha qildi. ¹² Yehoshafat barghanséri karamet qudret tépip, Yehudada birnechche qorghhan we ambar shehiri bina qildi. ¹³ U Yehudaning herqaysi sheherliride nurghun maddiy eshya zapisi teyyarlidi; Yérusalémdimu uning zeberdes batur jengchiliri bar idi. ¹⁴ Jemetliri boyiche ularning sani töwendikiche: —

Yehuda qebilisidiki mingbashliri ichide Adnah serdar bolup, batur jengchilerdin üç yüz minggha bashlamchiliq qilatti; ¹⁵ Adnahning qol astida Yehohanan serdar bolup, ikki yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti; □ ¹⁶ Yehohananning qol astida Zikrining oghli Amasiya bar idi; u Perwerdigargha özini atiwetken adem bolup, ikki

□ **16:11** «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — mumkinchiligi barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **16:14** «uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi» — yaki «uning hörmitide chong bir gülxan yandurdi». □ **17:7** «Mikayalar» — yaki «Mikalar». □ **17:15** «Yehohanan» — yaki «Yohanan».

yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti. ¹⁷ Binyamin qebilisi ichide Éliyada dégen batur bir jengchi bolup, oqya we qalqan bilen qorallan'ghan ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti; ¹⁸ Éliyadaning qol astida Yehozabad bolup, jengge teyyar qoshundin bir yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti. ¹⁹ Bularning hemmisi padishahning xizmitide hazir turatti; padishahning yene pütün Yehuda zéminidiki qorghonliq sheherlerge orunlashturulghan ademliri bolsa, ularning sirtida idi.□

18

Yehoshafat Ahab bilen ittapaqdash bolidu

1Pad. 22:2-36

¹ Yehoshafatning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi; u Ahab bilen qudiliship ittapaqlashti. ² Birnechche yildin kéyin u Ahab bilen körüshühke Samariyege bardı. Ahab bolsa uninggha we uning hemrahliqigha atap nurghun kala, qoy soydi; andin u uni Giléadtiki Ramotqa bille hujum qilishqa unatti. ³ Israil padishahi Ahab Yehuda padishahi Yehoshafattin: — Özliri méning bilen bille Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep soriwidi, u: — Biz silining-méning dep ayrimaymiz; méning xelqim özlirining xelqidur. Men özliri bilen bille jeng qilishqa barmay turmaymen, dep jawab berdi. □ ⁴ Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.

⁵ Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüz ademni yighdurup ulardin: — Biz jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq?» dep soriwidi, ular: «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu, déyishti.□

⁶ Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa yol sorighudek, Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmidu? — dep soridi.

⁷ Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérıp: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki daim balayi'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.

⁸ Andin Israilning padishahi bir chakirini qichqirip uninggha: — Chaqqan bérıp, Imlahning oghli Mikayani chaqirtip kel, dep buyrudi.

⁹ Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti; ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi.

¹⁰ Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzlér bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédi.

¹¹ Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérıp: «Giléadtiki Ramotqa chiqip sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.

¹² Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularningki bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.

□ **17:19** «bularning hemmisi» — belkim 14-18-ayettiki yobashchilar we 18-ayettiki «jengge teyyar turidighanlar»ni körsitidu. □ **18:3** «Biz silining-méning dep ayrimaymiz» — ibranıy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **18:5** «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu» — Yehoshafat: «Awwal Perwerdigarning sözini sorap kelgeyla» deydu (4-ayet). Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibranıy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni ishletmey, belki «Xuda» (ibranıy tilida «Elohim») dep ishlitidu. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetliridin qattiq guman qilghan bolsa kérek. Kéyinki ayetlerni körüng.

13 Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilan qesem qilimenki, Xudayim manga néme éytsa, men shuni éytimen, dédi.

14 U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: — I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab bérip: — Chiqip muweppeqiyet qazinisiler; chünki *düshmininglar* qolliringlarga tapshurulidu, dédi. □

15 Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüshüm kérek?! — dédi.

16 Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun» dédi, — dédi.

17 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.

18 Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning Öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm. 19 Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsi undaq, birsi mundaq déyishti;

20 shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday» dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» dep soriwidi, 21 u: «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi.

Perwerdigar: «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi. □ 22 Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberliringning aghzigha bir yalghanchi rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.

23 Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp sanga söz qilishqa bardı?! — dédi.

24 Mikaya jawab bérip: Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi. □

25 Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup, 26 Ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap, nan bilen suni az-az bérip turunglar» — denglar, dep buyrudi.

27 Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.

28 Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti.

29 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqsila, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.

30 chünki shundaq boldiki, Suriyening padishahi jeng harwisi serdarlirigha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.

31 We shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha oliship hujum qilmaqchi boldi; lékin Yehoshafat peryad kötürdi, Perwerdigar uninggha yadem berdi. Xuda ularni uningdin

□ 18:14 «Chiqip muweppeqiyet qazinisiler; chünki *düshmininglar* qolliringlarga tapshurulidu» — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik, hejwiyy teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (15-ayetni körüng). □ 18:21 «Men **chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen**» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenliki körünidu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlarga Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu.

□ 18:24 «ichkiridiki öyge yügürgen künü» — yaki «öydin öyge yügürgen künü».

yiraqlashturdi; ³² chunki shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qélishi.

³³ Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mürisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chunki men yaridar boldum, dédi. ³⁴ U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah kechkiche Suriylarning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Küni pétishi bilen u öldi.

19

Yehoshafat Xudadin agah qobul qilidu

¹ Yehuda padishahi Yehoshafat aman-ésen Yérusalémdiki ordisigha qaytip keldi. ² Aldin körgüchi Hananining oghli Yehu padishah Yehoshafatning aldigha chiqip: — Séning rezillerning yardimide bolup, Perwerdigargha öch bolghanlarni söygining durusmu? Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi béshinggha chüshidighan boldi. ³ Halbuki, sen asherah butlirini zémindin yoqitip tashlighining we Xudani izdeshe niyet qilghining üçün sendimu yaxshiliq tépildi, dédi.

⁴ Yehoshafat Yérusalémde olturatti; kéyinki waqitlarda u xelq arisigha chiqip, Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche seper qilip, xelqni towa qildurup ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha yandurdi. □ ⁵ U yene Yehuda tewesidiki barliq qorghhanliq sheherlerde soraqchilarni teyinlidi; ⁶ u soraqchilargha: — Öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chunki silerning höküm chiqirishinglar insan üçün emes, belki Perwerdigar üçündür; siler höküm chiqarghininglarda u choqum siler bilen bille bolidu. ⁷ Emdi Perwerdigarning wehimisi köz aldinglarda bolsun; öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chunki Perwerdigar Xudayimizda naheqliq yoq, yüz-xatir qilish yoq, para yéyishmu yoqtur, dédi.

⁸ Yehoshafat Lawiylardin, kahinlardin we Israil jemetlirining bashliridin bezilerni Yérusalémgha qayturup kélip, ularni Yérusalémdimu Perwerdigarning hökümlirini chiqirish we xelqning erz-dewalirini bir terep qilishqa teyinlidi. □ ⁹ Yehoshafat ulargha: — Siler bu ishlarni Perwerdigarning qorqunchida bolup sadaqetlik bilen chin könglünglardin béjiringlar. ¹⁰ Herqaysi sheherlerde turidighan qérindashliringlarning aldinglarga élip kelgen barliq erz-dewasi, meyli u xun dewasi bolsun, qanun-emr we höküm-belgilimiler toghrisidiki erz-dewa bolsun, ularning Perwerdigar aldida gunahkar bolup qalmasliqi üçün, shundaqla Perwerdigarning ghezipi öz béshinglarga we qérindashliringlarning béshigha kélip qalmasliqi üçün, ularni hamam agahlandurup turunglar; shundaq qilsanglar, gunahkar bolmaysiler. ¹¹ Perwerdigargha teelluq ishlarda silerni bash kahin Amariya bashquridu; padishahqa dair ishlarda, silerni Yehuda jemetining yobashchisi Ismailning oghli Zebadiya bashquridu; silerning xizmitinglarda turidighan Lawiylar bar. Jasaretlik bolup ishliringlarni qilinglar we Perwerdigar ishni durus qilghuchilar bilen bille bolidu! — dédi.

20

Ajayib bir nusret

□ **19:4** «Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche» — Beer-Shéba Yehuda zéminidiki eng jenubiy chégra, Efraim taghliqi bolsa shimaliy chégra idi. □ **19:8** «Perwerdigarning hökümlirini chiqirish» — yaki «Perwerdigar üçün höküm chiqirish». Bu terjime toghra bolsa, belkim ibadetxanidiki ishlarni (yeni, puqralargha ait bolmighan ishlarni) körsitishi mumkin.

¹ Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar we Maoniylardin beziliri birliship kélip Yehoshafatqa hujum qilishqa chiqti. ² *Chaparmenler* kélip Yehoshafatqa: — *Ölük* déngizning u qétidin, yeni Édomdin silige hujum qilghili zor bir qoshun chiqip keldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dédi (Hazazon-Tamar yene «En-Gedi» depmu atilidu). ³ Buni anglighan Yehoshafat qorqup, Perwerdigarni izdeshke niyet baghlap, pütün Yehuda teweside «roza tutushimiz kérek» dep jakarlidi. ⁴ Yehudalar emdi Perwerdigardin yarem tiligili yighildi; xelq Yehudaning herqaysi sheherliridin chiqip Perwerdigardin yarem tileshe kélishti. ⁵ Yehoshafat Yehuda we Yérusalémdiki jamaet arisigha chiqip, Perwerdigar öyining yéngi hoylisining aldida öre turup ⁶ mundaq dua qilip: —

«I Perwerdigar, ata-bowilirimizning Xudasi, Sen ershte turghuchi Xuda, barliq el-memliketlerning üstidin höküm sürgüchi emesmiding? Séning qolung küch-qudretke tolghandur, héchkim Séni tosalmaydu. ⁷ I Xudayimiz, Sen bu zémindiki ahalini Öz xelqing Israillar aldidin qoghlap, uni Öz dostung Ibrahimning neslige menggülük miras qilip bergen emesmiding? ⁸ Ular shu yerde turdi hem shu yerde Séning naminggha atap bir muqeddesxana sélip: ⁹ «Mubada béshimizgha birer balayi'apet kelse, meyli u qilich, jaza, waba, acharchiliq bolsun, qiyinchiliqta qalghan waqtimizda, mushu öy, yeni Séning aldingda turup, Sanga murajiet qilsaq (chünki Séning naming mushu öydidur), Sen anglaysen we qutquzisen» dégenidi.

¹⁰ Emdi mana, bu yerge Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikiler bésip kéliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zéminidin chiqqan chaghda Sen Israillarning ulargha tajawuz qilishigha yol qoymighaniding; u chaghda Israillar ularni yoqatmay u yerdin aylinip ötkén. ¹¹ Emdi qara, hazir ularning yaxshiliqimizni qandaq yol bilen qayturmaqchi boluwatqinigha! Ular bizni Sen bizge miras qilip bergen bu zémindin qoghlap chiqarmaqchi boluwatidu. ¹² I Xudayimiz, Sen ularning üstidin höküm chiqarmamsen? Chünki bizning bizge hujum qilishqa kéliwatqan bu zor qoshun bilen qarshilashqudek küchimiz yoq; néme qilishimiznimu bilmey qalduq; lékin bizning közimiz Sanga tikilip turmaqta» — dédi.

¹³ Bu chaghda pütün Yehuda xelqi, ularning quchaqtiki baliliri, xotun bala-chaqilirining hemmisi Perwerdigarning aldida turatti. ¹⁴ We shu peytte Perwerdigarning Rohi jamaetning otturisida turghan Lawiylardin Asafning ewladi bolghan Mattaniyaning chewrisi, Jeyelning ewrisi, Binayaning newrisi, Zekeriyaning oghli Yahaziyelge chüshti; ¹⁵ U: — I pütün Yehuda xelqi, siler Yérusalémda turuwatqanlar we padishah Yehoshafat, qulaq sélinglar! Perwerdigar silerge mundaq deydu: — «Siler bu zor qoshundin qorqup ketmenglar we alaqqade bolup ketmenglar; chünki bu jeng silerningki emes, belki Xudaning Öziningkidur. ¹⁶ Ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin chiqip kélidu we siler ularni Yeruel chölining aldidiki jilgha éghzida uchritisiler. ¹⁷ Siler bu dörem jengde urushushunglarning hajiti bolmaydu; peqet sepke tizilip turunglar, siler bilen bille bolghan Perwerdigarning nijat-nusritini körünglar! I Yehuda, i Yérusalémdikiler, qorqmanglar, alaqqadimu bolup ketmenglar; ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar, Perwerdigar choqum siler bilen bille bolidu!» — dédi.

¹⁸ Bu gepni anglap Yehoshafat béshini yerge tegküzüp tizlandi we barliq Yehuda xelqi hem Yérusalémdikiler Perwerdigar aldida düm yiqilip Perwerdigargha sejde qildi.

¹⁹ Kohat ewladi we Korah ewladi ichidiki Lawiylardin bolghanlar orunliridin turushup intayin küchlük awaz bilen Israilning Xudasi Perwerdigarni medhiyileshti.

²⁰ Pütün xelq etisi qaq seherde turup Tekoa chölige qarap atlandi; ular atlinip kétéwatqanda, Yehoshafat ornidin turup ulargha: — I Yehuda xelqi, i Yérusalémdikiler, gépimge qulaq sélinglar! Xudayinglar Perwerdigargha tayininglar, choqum mezmüt turghuzulisiler; Uning peyghemberlirige ishininglar, yolunglar choqum rawan bolidu!

— dédi.

²¹ Andin u xelq bilan obdan meslihetlaship, Perwerdigarning muqaddes beheywetlikini medhiyilep, Uningha atap ghezel-küy éytidighanlarni: «Siler Perwerdigargha rehmet-teshekkür éytinglar, chünki Uning özgermes muhebbiti menggüktür!» dep oqushqa teyinlep, qoshunning aldida mangdurdi. □ ²² Ular tentene qilib hemdusana oqushi bilan, Perwerdigar Yehuda xelqige hujum qilishqa chiqqan Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikilerge pistirma qoshunni ewetip, ularni tarmar qildurdi. □ ²³ Shuning bilen Ammoniylar bilen Moabiylar Séir téghidikilerge hujum qilishqa ötti, ularni birini qoymay qiriwetti; ular Séir téghidikilerni qirip tügetkendin kéyin yene özliri bir-birini qirghin qilishqa chüshkenidi. ²⁴ Yehudalar chöldiki közetgahqa kélip shu zor qoshun terepke qarisa, mana qéchip qutulghan birmu adem yoq bolup, hemme yerni ölük qaplap ketkenidi. □ ²⁵ Yehoshafat özining ademliri bilen düshmendin olja bulang-talang qilishqa kelgende, ular ölükler bilen bille nurghun mal-mülük we köp qimmetlik buyumlarni tapti. Ular salduruwalghanlirining toliliqidin élip kitelmey qaldi; olja shunche köp bolghachqa, uni yighiwélishqa üç kün ketti. ²⁶ Ular tötinchi küni Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi; shunga u yer taki bügün'ge qeder «Berakah jilghisi» dep atilip kelmekte. □ ²⁷ Andin barliq Yehudadikiler we Yérusalémdikiler Yehoshafatning bashlamchiliqida xushal-xuram bolup Yérusalémgha qaytti; chünki Perwerdigar ularni düshmenliri üstidin ghalib qilib xushalliqqa chömdürgenidi. ²⁸ Ular Yérusalémgha tembur, chiltar we kanaylar chélip kélip, Perwerdigarning öyige kirdi. ²⁹ Barliq el-memliketler Perwerdigarning Israilning düshmenlirige qarshi chiqip jeng qilghanliqini anglighanda, Xudaning wehimisi ularning üstige basti. ³⁰ Shuning bilen Yehoshafatning padishahliqi tinch-asayishliqta boldi; uning Xudasi uning töt etrapini tinch qilghanidi.

³¹ Shundaq qilib Yehoshafat Yehuda üstige höküm sürdi. U textke chiqqan chaghda ottuz besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi. ■ ³² Yehoshafat qaymay atisi Asaning yolida méngip, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. ³³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xelq téxiche köngüllirini ata-bowilirining Xudasigha mayil qilmighanidi.

³⁴ Yehoshafatning qalghan ishliri bolsa, mana bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»gha kirgüzülgen «Hananining oghli Yehuning bayan sözliri»de pütülgendur.□

³⁵ Bu ishlardin kéyin Yehuda padishahi Yehoshafat tola rezil ishlarni qilghan Israil padishahi Ahaziya bilen ittitaq tüzdi. ³⁶ Yehoshafat Tarshishqa baridighan kémilerni yasashqa uning bilen shirikleshti; shu kémilerni ular Ezion-Geberde yasatti. ³⁷ U chaghda Mareshahliq Dodawahuning oghli Eliézer Yehoshafatni eyiblep uningha bésharet bérip: — Ahaziya bilen ittitaq tüzgining üçün Perwerdigar séning yasighanliriningni buzuwétidu» dédi. Derweqe, kéyinki waqitlarda u kémiler buzghunchiliqqa uchap Tarshishqa mangalmidi.

□ **20:21** «muqaddes beheywetlikini medhiyilep...» — yaki «pak-muqaddeslikning güzellikide medhiyilep...». «Zeb.» 29:2ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «shahane kiyimlarni kiygen...». □ **20:22** «Perwerdigar ... pistirma qoshunni ewetti,...» — mushu sirlig sözler (1) Perwerdigar Ammoniylar qatarliqlargha hujum qilishqa perishtilerni ewetti; (2) Perwerdigarning Özi ulargha ushtumtut hujum qildi, dep körsitishi mumkin. □ **20:24** «közetgah» — yaki «közet munari». □ **20:26** «...Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi...» — démiskmu, «Berakah» dégenning menisi «mubareklesh» yaki «bext-beriket tilesh» dégen menide. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51 □ **20:34** «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — bu kitab Tewrattiki ushbu «Tarix-Tezkiriler» emes, biraq shühhisizki, ushbu kitabning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi.

21

*Yehoram Yehuda üstige höküm süridu**2Pad. 8:16-24*

¹ Yehoshafat ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawut shehiri»de depne qilindi; oghli Yehoram uning ornigha padishah boldi.

² *Yehoramning* birnechche inisi, yeni Yehoshafatning Azariya, Yehiyel, Zekeriya, Azariyahu, Mikail we Shefatiya dégen oghulliri bar idi; ularning hemmisi Israil padishahi Yehoshafatning oghulliri idi. □ ³ Ularning atisi ulargha nurghun altun, kümüş we qimmatlik buyumlarni, shundaqla Yehuda zéminidiki birqanche qorghanliq sheherni sowgha qildi; peqet padishahliqni bolsa, Yehoram chong oghli bolghachqa, uninggha berdi. ⁴ Yehoram atisining padishahliq textige chiqip hoquqini mustehkemli. Andin u barliq inilirini, shundaqla Yehudadiki birqanche emeldarlarni qilichlap qetl qildi.

⁵ Yehoram textke olturghinida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi. ⁶ U Ahab jemetidikilerge oxshash, Israilning padishahliri mangghan yolda mangdi, chünki u Ahabning qizini emrige alghanidi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. ⁷ Biraq Perwerdigar Dawut bilen tüzgen ehdisi seweblik, Dawutqa we uning ewladlirigha menggü öchmeydighan bir chiragh qalduray dep, wede qilghini boyiche Dawutning jemetini yoq qilip tashlashni xalimidi. ⁸ *Yehoramning* seltenitidiki künlerde Édomlar Yehudadin ayrilip chiqip, öz aldigha özlirige hökümranliq qilidighan bir padishah tiklidi. ⁹ Yehoram, serdarliri we barliq jeng harwiliri *Jordan deryasidin* ötüp, kéchide qozghilip chiqip, özlirini qorshiwalghan Édomiylargha we jeng harwisi serdarlirigha hujum qilip ghalib keldi. ¹⁰ Halbuki, Édomiylar shuningdin étiwaren Yehudagha qarshi chiqip, taki bügün'ge qeder Yehudaning hökümranliqidin ayrilip turdi. Yehoram ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlighini üçün Libnahliqlarmu shu chaghda uninggha qarshi chiqip uning qolidin ayrilip chiqti. ¹¹ Uning üstige, Yehoram yene Yehudaning taghlirida «yuqiri jaylar»ni yasitip, Yérusalémda turuwatqanlarni buzuqchiliqqa putlashturdi, Yehudalarnimu shundaq azdurdi. □

¹² Shu waqitlarda Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi, uningda mundaq déyildi: «Séning bowang Dawutning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Sen atang Yehoshafatning yollirida mangmay, shuningdek Yehuda padishahi Asaningmu yollirini tutmay, □ ¹³ belki Israil padishahlirining yollirida méngip, Yehudalarni we Yérusalémda turuwatqanlarni xuddi Ahab jemetidikiler buzuqchiliqlar qilghandek buzuqchiliqlargha putlashturghanliqing üçün, shundaqla atangning jemetidikilerni, yeni özüngdin yaxshi bolghan iniliringni qetl qilghining üçün, ¹⁴ Perwerdigar séning xelqingni, xotun bala-chaqiliringni we barliq mal-mülküngge alamet zor zerb bilen uridu. ¹⁵ U sénimu éghir wabalar bilen urup, üçeybaghringni éghir késelge muptila qiliduki, késiling künden kün'ge éghirliship, üçeyliring éqip chiqidu»» déyilgenidi.

¹⁶ Kéyinki waqitlarda Perwerdigar Filistiylerning we Éfiopiylerning yénidiki Ereblerning rohini Yehoramgha qarshi qozghatti. ¹⁷ Shuning bilen ular Yehuda zéminigha zerb qilip bésip ötti we padishah ordisidiki barliq mal-mülükni bulang-talang qilip, oghulliri bilen xotunlirini tutqun qilip élip ketti; ular kenji oghli Yehoahazdin bölek oghulliridin birinimu qaldurmidi. ¹⁸ Bu weqedin kéyin Perwerdigar Yehoramni urup, üçeylirini

□ **21:2** «Azariyahu» — yaki «Azariya». □ **21:11** «buzuqchiliqqa **putlashturdi...**» — mushu ayettiki «buzuqchiliq» rohiy jehettin éytilidu, démek Perwerdigargha wapasizliq qilip butlarga choqunup ketkenlikni körsitidu. Shundaqtimu, shu chaghdiki butpereslikning jismaniý jehettinmu buzuqchiliq we pahishiwarzliq bilen zich munasiwiti bar idi. □ **21:12** «... **Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi**» — bu mektup Yehoramning qoligha yétip kelgen waqitta, Iliyas belkim asman'gha kötürülgen bolushi mumkin.

saqaymas éghir késelge gırıptar qıldı. ¹⁹ We shundaq boldiki, uning késili kúndin-kún'ge éghirliship, ikki yil waqıt ótúshke az qalghanda, késellik tüpeylidin üçeyliri téshilip chüshti, u tolimu azablinip öldi; uning xelqi ata-bowilirini izzetlep ulargha xushbuy yaqqandek, uninggha héchqandaq xushbuy yéqip olturmidi. ²⁰ Yehoram textke chiqqan chéghida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qıldı we u dunyadin ketkende héchkim uninggha qayghu-hesret chekmidi. Xalayıq uni «Dawut shehiri»ge depne qıldı, lékin padishahlar qebristanliqigha depne qılmidi.

22

Ahaziya Yehuda üstige höküm süridu *2Pad. 8:25-29; 9:27-29*

¹ Yérusalémda turuwtqanlar Yehoramning kenji oghli Ahaziyanı uning ornigha padishah qılıp tiklidi; chünki Erebler bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchılar Ahaziyaning akilirini qoymay óltürüwetkenidi. Shuning bilen Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya seltenet qıldı. □ ² Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda bir yil seltenet qıldı. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining *newre* qızı idi. □ ³ Ahaziyamu Ahab jemetining yollirigha mangdi; chünki uning anisi uni rezillikke ündeytti. ⁴ U Ahab jemeti qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qıldı; chünki uning atisi ölgendin kéyin Ahab jemetidikiler uni halaketke élip baridighan rezil nesihetlerni béretti. ⁵ U ularning nesihitige egiship, Israil padishahi Ahabning oghli Yehoram bilen birlikte Giléadtiki Ramotqa bérıp Suriye padishahi Hazael bilen soqushti; shu chaghda Suriyler Yehoramni zeximlendürdi. ⁶ Andin Yehoram Ramahda Suriye padishahi bilen soqushqan chaghdaki jarahetlirini dawalitish üçün Yizreelge qaytti. Andin Yehoramning oghli Yehuda padishahi Azariya Ahabning oghli Yehoramning késel bolup qalghanlıqı sewebidin uni yoqlighili Yizreelge bardı. ⁷ Halbuki, Ahaziyaning Yehoramni yoqlighili barghini del özini halaketke élip baridighan, Xuda békitken ish idi. Chünki u barghandin kéyin Yehoram bilen birlikte Nimshining oghli Yehugha qarshi soqushushqa chiqti. Mushu Yehu eslide Perwerdigar teripidin Ahabning jemetini yoqıtish üçün mesih qilin'ghanidi. ⁸ We shundaq boldiki, Yehu Xuda békitken hökümni Ahab jemetining üstige yürgüzgen waqtida, u Yehudadiki emeldarlarnı we Ahaziyaning xizmitide bolghan qérindashlirining oghullirini uchritip, ularni qoymay óltürüwetti. ⁹ Yehu Ahaziyanı izdidi; kishiler uni tutuwaldi (u Samariyege yoshurunuwalghanidi). Ular uni Yehuning aldigha apirip óltürdi. Ular uni depne qıldı, chünki kishiler: «Bu dégen Perwerdigarnı chin könglidin izdigen Yehoshafatning newrisidur» dégenidi. Ahaziyaning jemetide padishahlıqni qoligha alghudek birer adem qalmidi.

Xanish Ataliya Yehuda üstidin höküm süridu *2Pad. 11:1-3*

¹⁰ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, Yehuda jemetidiki barlıq shah neslini óltürüşke qozghaldi. ¹¹ Lékin padishahning qızı Yehoshébiyat óltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydı. Shundaq qılıp padishah Yehoramning qızı, (yeni Ahaziyaning singlisi), *bash*

□ **22:1** «Erebler **bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchılar...**» — mushu ayettiki «bargah» belkim Yehudadikiler Erebler bilen qarshilishqa teyyarlinish üçün dalada tikken herbiy bargahni körsitidu. Bezi terjimanlar «sheher» dep terjime qilidu. □ **22:2** «Ahaziya **textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi**» — köp kona köchürmilerde «...qiriq ikki yashta idi» déyilidu. Bu qétim bezi qedimki köchürmiler we terjime nusqisigha we «2Pad.» 8:26ge asasen «yigirme ikki yash» dep terjime qilidu.

kahin Yehuyadaning xotuni Yehoshébiyat Yoashni Ataliya öltürüwetmisun dep Ataliyadin yoshurup qoydi. □ ¹² Andin kéyin Yoash ular bilen Perwerdigarning öyide alte yil yoshurunup turdi; u chaghdá Ataliya Yehuda zéminida seltenet qilatti.

23

¹ Yettinchi yili, Yehoyada jasaretke kélip, Yerohamning oghli Azariya, Yehohananning oghli Ismail, Obedning oghli Azariya, Adayaning oghli Maaséyah we Zikrining oghli Elishafat qatarliq birqanche yüzbéshini chaqirip ular bilen ehde tüzdi. □ ■ ² Ular Yehuda zéminini arilap, Yehudadiki herqaysi sheherlerdin Lawiylarni we Israildiki chong yolbashchilarni yighdi; ular Yérusalémgha kélishti. ³ Pütkül jamaet Xudaning öyide padishah bilen ehdileshti. Yehoyada ulargha: — Padishahning oghli Perwerdigarning Dawutning ewladliri toghruluq wede qilghinidek choqum seltenet qilidu. ⁴ Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen kahinlar bilen Lawiylarning üchtin biri herqaysi derwazilarni muhapizet qilsun; ⁵ üchtin biri padishah ordisini, üchtin biri «Ul derwazisi»ni muhapizet qilsun; bashqilarning hemmisi Perwerdigar öyining hoylilirida bolsun. ⁶ Lékin kahinlar hem wezipe öteydighan Lawiylardin bölek héchkimni Perwerdigarning öyige kirgüzmisun (kahin-lawiylar pakmuqeddes dep hésablan'ghachqa kirishige bolidu). Bashqa xelqning herbiri Perwerdigar özige békitken jaylarni közet qilsun. ⁷ Lawiylarning herbiri qoligha qorallirini élip padishahni orap tursun; öz meyliche muqeddes öyge kirishke urun'ghan herkim öltürülsun; siler padishah kirip-chiqip yüriginide uning yénidin ayrilmanglar, — dédi.■

⁸ Lawiylar bilen Yehudalarning hemmisi kahin Yehoyadaning barliq tapilighanlirini beja keltürüshti. Lawiylarning herbiri shabat küni nöwetchilikke kirgen we nöwetchiliktin chüshkenlerni öz yénida qaldurup qaldi; chünki kahin Yehoyada héchkimni nöwetchiliktin chüshüshke qoymidi. ⁹ Andin Yehoyada kahin Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqan-siparlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi. ¹⁰ U yene köpchilikni, herbiri qoligha öz neyzisini tutqan halda, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche, qurban'gah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turghuzdi. ¹¹ Andin ular shahzadini élip chiqip, uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, uni padishah qildi; Yehoyada we uning oghulliri *xushbuy may bilen* uni mesih qildi we «Padishah yashisun!» dep towlashti.

¹² Ataliya xelqlerning chépuship yürülenlikini we padishahni teriplewatqanliqini anglap, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi. ¹³ U qarisa, mana padishah öyning derwazisida, tüwrükning yénida turatti; padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi, barliq yurtning xelqi shadlinip kanay chélishatti, neghmichiler herxil sazlarini chélip, jamaetni bashlap medhiye oqutuwatatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

¹⁴ Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilarni chaqirtip ulargha: — Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — Uni Perwerdigarning öyi ichide öltürmenglar, dep éytqanidi.

¹⁵ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; u ordining «At derwazisi» bilen padishahning ordisigha kirgende *leshkerler* uni shu yerde öltürdi.□

¹⁶ Yehoyada, pütkül jamaet we padishah birlikte: «Perwerdigarning xelqi bolayli» dégen bir ehdini tüzüshti. ¹⁷ Andin barliq xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup

□ **22:11** «Yehoshébiyat» — yaki «Yehoshéba». □ **23:1** «Yehoyada jasaretke kélip...» — yaki «Yehoyada özini küchlendürüp...» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20 ■ **23:7** Weh. 14:1, 4, 5 □ **23:15** «...uninggha yol boshitip berdi» — buning bashqa birxil terjimisi: «uni qolgha aldi».

tashlidi; uning qurban'gahliri bilan mebudlirini chéqip pare-pare qilib, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi.

¹⁸ Andin kéyin Yehoyada kahin Perwerdigarning öyidiki barliq mes'uliyetlarni Lawiy gebilisining kahinlirining qoligha tapshurdi. Kahinlarni bolsa, eslide Perwerdigarning öy ishlirigha nöwet bilen qarashqa, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq sunushqa Dawut teyinligenidi. Ular qurbanliqlarni Dawutning körsetmiliri boyiche, xushal-xuramliq ichide neghme-nawa oqughan halda Musagha tapshurulghan Tewrat-qanunida pütülginidek sunushqa mes'ul idi. ¹⁹ Yehoyada yene Perwerdigar öyining herqaysi derwazilirigha derwaziwenlerni teyinlidiki, herqandaq ishlardin napak qilin'ghan ademler kirgüzülmeytti. ²⁰ U yene yüzbéshiliri, aqsöngekler, xelq ichidiki yobashchilar we yurtning hemme xelqini bashlap kélip, padishahni Perwerdigar öyidin élip chüshüp, «Yuqiriqi derwaza» arqiliq ordigha ekirip, padishahliq textige olturghuzdi. ²¹ Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

24

Yoash – yeni Yehoash – Yehudagha seltenet qilidu

2Pad. 12:1-22

¹ Yoash textke chiqqan chéghida yette yashta idi, u Yérusalémda qiriq yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Beer-Shébalıq idi. □ ² Yehoyada kahin hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. □ ³ Yehoyada uninggha ikki xotun élip berdi, u birqanche oghul-qız perzent kördi.

⁴ Shuningdin kéyin Yoash Perwerdigarning öyini qayta yasitish niyitige keldi, ⁵ u kahinlarni we Lawiylarni yighip ulargha: – Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün Yehuda sheherlirige bérip, barliq Israillardin yilliq iane toplanglar; bu ishni tézdin béjiringlar! – dédi. Lékin Lawiylar bu ishni béjirishke anche aldirap ketmidi. □

⁶ Buni uqqan padishah bash kahin Yehoyadani chaqirtip uninggha: – Özliri némishqa Lawiylargha Perwerdigarning quli Musa Israil jamaitige Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir üçün belgiligen bajni Yehuda we Yérusalémdin élip kélishke buyrumidila? – dédi □ ⁷ (chünki eslide rezil xotun Ataliya we uning oghulliri Xudaning öyige bösüp kirip, Perwerdigarning öyidiki barliq muqeddes buyumlarni élip Baal butlirigha atap teqdim qiliwetkenidi).

⁸ Shuning bilen padishah buyruq chüshürüp, bir sanduq yasitip Perwerdigar öyining derwazisining sirtigha qoyghuzdi; ⁹ andin: «Xudaning quli Musa chölde Israillarning üstige békitken bajni yighip ekilip Perwerdigargha tapshurunlar» dégen bir uqturush Yehuda bilen Yérusalém teweside chiqirildi. ¹⁰ Barliq emeldarlar we barliq xelq xushal halda bajni ekilip sanduq tolghuche uninggha tashlidi. ¹¹ Lawiylar pul sanduqini padishah bu ishqa mes'ul qilghan kishining aldigha ekelgende, ular baj pulining köp chüshkenlikini körse, andin padishahning katipi bilen Bash kahinning adimi kélip pul sanduqini öngtürüp quruqdighandin kéyin, yene esli ornigha apirip qoyatti. Herküni shundaq bolup turdi; nahayiti köp pul yighildi. ¹² Padishah bilen Yehoyada pulni

□ **24:1** «Yoash» — «Yehoash»ning bashqa shekli. □ **24:2** «Yehoyada ... hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti» — bu sözge qarighanda, Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng). □ **24:5** «Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün ..., barliq Israillardin yilliq iane toplanglar» — yaki «Her yili Xudayinglarning öyini onglitish üçün... barliq Israillardin iane toplanglar». □ **24:6** «Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir» — yaki «hökm-guwahliq chédiri» — «ibadet chédiri»ning bashqa bir atalghusi. «Perwerdigarning quli Musa ... Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir üçün belgiligen baj...» — Musaning bu buyruqi toghruluq «Mis.» 30:11-16ni körüng.

Perwerdigar öyidiki ish béjirgüchilerge tapshurdi; ular *buning bilen* Perwerdigarning öyini ongshash we eslige keltürüş üçün tashchilar bilen yaghachchilarni, tömürchiler bilen miskerlerni yallidi. ¹³ Ishlemchiler toxtimay ishlidi, ongshash ishi ularning qolida ongushluq élip bérildi; shundaq qilip ular Perwerdigarning öyini eslidiki ölchem-lahiyesi boyiche yasidi, shundaqla uni tolimu puxta qilip yasap chiqti. ¹⁴ Ular ishni püttürgendin kéyin éship qalghan pulni padishah bilen Yehoyadaning aldigha ekilip tapshurdi. Ular buning bilen Perwerdigarning öyi üçün herxil eswab-buyumlarni, jümlidin ibadet xizmitidiki herxil buyumlar, köydürme qurbanliqlargha munasiwetlik qacha-qucha, qazan-texsiler we herxil altun-kümüş bashqa buyumlarni yasatti. Yehoyadaning barliq künliride, ular Perwerdigarning öyide köydürme qurbanliqni daim sunup turdi.

¹⁵ Yehoyada qérip, yashaydighan yéshi toshup öldi; u ölgen chaghda bir yüz ottuz yashta idi. ¹⁶ Ular uni «Dawut shehiri»de padishahlar qatarida depne qildi, chünki u Israilgha hem Xudagha we uning öyige nisbeten nahayiti chong töhpe körsetkenidi. ¹⁷ Yehoyada ölgendin kéyin Yehudadiki yolbashchilar padishahning aldigha kélip uninggha bash urdi; padishah ular körsetken meslihetni maqul kördi. ¹⁸ Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning öyidin waz kéchip, Asherah we butlarning qulluqigha kirishiti. Ularning bu gunahi seweblik Xudaning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning béshigha keldi. ¹⁹ Shundaq bolsimu, Perwerdigar ularni Özige yandurush üçün yenila ularning arisigha peyghemberlerni ewetti; bu peyghemberler gerche ularni agahlandurghan bolsimu, lékin ular yenila qulaq salmidi. ²⁰ U chaghda Xudaning Rohi bash kahin Yehoyadaning oghli Zekeriyagha chüshti, u xelqning aldida öre turup ulargha: — Xuda mundaq deydu: «Siler némishqa Perwerdigarning emirlirige xilapliq qilisiler? Siler héch rawajliq körmeyisiler, chünki siler Perwerdigardin waz kechtinglar we Umu silerdin waz kechti», — dédi.

²¹ Xalayıq *Zekeriyani* öltürüşke qestlidi; axir ular uni padishahning emri boyiche Perwerdigar öyining hoylisida chalma-késeq qilip öltürüwetti. ²² Padishah Yoash Zekeriyaning atisi Yehoyadaning özige körsetken shep qitini yad etmek tügül, eksiche uning oghlini öltürüwetti. Zekeriya jan üzüş aldida: — Perwerdigar bu ishni nezirige élip, uning hésabini alsun! — dédi.

²³ Shu yilning axirida Suriyening qoshuni Yoashqa hujum qilip keldi; ular Yehudagha we Yérusalémgha tajawuz qilip kirip, xelq ichidiki yolbashchilarni öltürüp, ulardin alghan pütün urush gheniyetlirini Demeshq padishahining aldigha élip bardı.

²⁴ Derweqe Suriye qoshunidin peqet az bir qisim eskerler kelgen bolsimu, lékin Yehudalar ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenliki üçün Perwerdigar chong bir qoshunni ularning qoligha tapshurdi; ular Yoashqa jaza ijra qildi. ²⁵ Suriyler Yoashni tashlap ketken chaghda (chünki u qattiq aghrip qalghanidi) uning öz xizmetkarliri bash kahin Yehoyadaning oghlining qéni üçün intiqam élish kérek dep uni qestlidi; ular uni kariwitidila öltürüwetti. U shu yol bilen öldi; kishiler uni Dawut shehiride depne qilghini bilen, biraq padishahlarning qebristanliqigha depne qilmidi. □ ²⁶ Uni qestligenler munular: — Ammoniy ayal Shimiyatning oghli Zabad bilen Moabiy ayal Simritning oghli Yehozabad idi.

²⁷ Yoashning oghulliri, uninggha qaritilghan qattiq we nurghun agah bésharetler, shundaqla uning Xudaning öyini yéngibashtin sélishqa dair ishliri «padishahlarning tezkiriliri» dégen kitabning izahliqigha pütülgendur. Yoashning oghli Amaziya uning ornigha padishah boldi.□

□ **24:25** «chünki u qattiq aghrip qalghanidi» — yaki «chünki éghir késelge chüshkenidi». Bezi terjimanlar «chünki u éghir yarilandi» dep terjime qilghini bilen, ibraniy tékiste éghir bir késel körsitilidu. «kahin Yehoyadaning oghlining qéni» — yaki «kahin Yehoyadaning oghullirining qéni». □ **24:27** «padishahlarning tezkiriliri» — Tewrattiki «padishahlar» dégen kitab emes. Chünki tilgha élin'ghan tepsilatlar shu kitabta tépilmaydu.

25

*Amaziya Yehuda üstige höküm süridu**2Pad. 14:1-22*

¹ Amaziya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi, u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yehoaddan bolup, Yérusaléqliq idi.

² Amaziya Perwerdigarning neziride toghra bolghan ishlarni qildi, lékin pütün köngli bilen qilmidi. ³ We shundaq boldiki, u padishahliqini mustehkemliwalghandin kéyin padishah atisini öltürgen xizmetkarlarini tutup öltürdi. ⁴ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Ne atilarni oghulliri üçün ölümge mehkom qilishqa bolmaydu ne oghullirini atiliri üçün ölümge mehkom qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçün ölümge mehkom qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgichilarning balilirini ölümge mehkom qilmidi.

⁵ Amaziya Yehudalarni yighip, jemetlirige qarap pütün Yehudalarni we Binyaminlarni mingbéshi we yüzbéshilar astigha békitti; u ulardin yigirme yashtin ashqanlarning sanini éliwidi, jengge chiqalaydighan, qoligha neyze we qalqan alalaydighan xil leshkerdin üç yüz ming adem chiqti. ⁶ U yene bir yüz talant kümüsh serp qilip Israildin yüz ming batur jengchi yalliwalidi. □

⁷ Lékin Xudaning bir adimi uning aldigha kélip: — I padishahim, Israil qoshunini özliri bilen bille barghuzmighayla; chünki Perwerdigar Israillar yaki Efraimiyarning héchqaysisi bilen bille emes. ⁸ Hetta sili choqum shundaq qilimen, baturane küresh qilimen désilimu, Xuda özlirini düshmen aldida yiqitidu, chünki Xuda insan'gha yardem bérishkimu qadirdur, insanni yiqitishqimu qadirdur, dédi.

⁹ Amaziya Xudaning adimige: — Emis men Israilning yallanma qoshunigha bergen yüz talant kümüshni qandaq qilsam bolidu? — dep soriwidi, Xudaning adimi uninggha: — Perwerdigar özlirige buningdinmu ziyade köp bérishke qadirdur, dep jawab berdi.

¹⁰ Shuning bilen Amaziya Efraimdin özige keltürülgen yallanma qoshunni ayrip chiqip, öylirige qayturuwetti; shu sewebtin ular Yehudalargha bek ghezeplinip, qattiq qehr ichide öylirige qaytip kétishti. ¹¹ Amaziya jasaritini urghutup, özining xelqini bashlap «Shor wadisi»gha bérip Séirlardin on ming ademni yoqatti. □ ¹² Yehudalar yene on ming ademni tirik tutuwélip, tik yarning léwigha apirip, yardin ittiriwidi, ularning hemmisi pare-pare qilinip tashlandi. ¹³ Halbuki, Amaziya özi bilen bille jeng qilishqa ruxset qilmay qayturuwetken yallanma eskerler Samariyedin Beyt-Horun'ghiche bolghan Yehudaning herqaysi sheherlirige hujum qilip kirip üç ming ademni qirip tashlidi hem nurghun mal-mülükni bulap ketti.

¹⁴ Lékin shundaq boldiki, Amaziya Édomiyarlarni meghlup qilip qaytip kelgen chaghda u Séirlarning butlirini élip kélip, ularni özi üçün mebud qilip, ulargha bash urdi we ulargha xushbuy yaqti. □ ¹⁵ Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Amaziyaqha qozghaldi, U uning aldigha bir peyghemberni ewetti. Peyghember uninggha: — Öz xelqini séning qolungdin qutquzalmighan bu xelqning ilahlirini zadi néme dep izdeysen? — dédi. ¹⁶ We shundaq boldiki, u padishahqa téxi söz qiliwatqanda, padishah uninggha: — Biz séni padishahning meslihetchisi qilip tikligenmu? Qoy, bu gépingni! Ölgüng keldimu néme? — dédi. Shuning bilen peyghember geptin toxtidi-de, yene: — Bu ishni qilghining hem nesihitimgé qulaq salmighining üçün Perwerdigar séni yoqitishni qarar qildi, dep bilimen, — dédi.

□ 25:6 «bir yüz talant kümüsh» — 100 talant kümüsh belkim 3400 kilogram kümüsh bolushi mumkin. □ 25:11 «Amaziya jasaritini urghutup...» — yaki «Amaziya özini kücheyp,...». «Séir» — Édomning ikkinchi ismi. □ 25:14 «... ulargha xushbuy yaqti» — yaki «... ulargha qurbanliqlarni köydürdi».

17 Shuningdin keyin Amaziya meslihetlaship, Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüşheyli» dédi.

18 Israilning padishahi Yoash Yehudaning padishahi Amaziyağa elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: «Öz qizingni oghlumğa xotunluqqa bergin!» — dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétti, tikenni dessiwetti.

19 Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip yayrap ketting. Emdi öyüngde qalghining yaxshi; némishqa béshingğa külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» □

20 Emma Amaziya qulaq salmidi. Bu ish Xudadin keldi; chünki ular Édomning ilahlirini izdigenidi, Xuda ularni *Yoashning* qoligha chüshsun dep ene shundaq orunlashturghanidi. 21 Shuning bilen Israil padishahi Yoash jengge atlinip chiqti; ikki terep, yeni u Yehuda padishahi Amaziya bilen Beyt-Shemeshte, jeng meydanida yüz turane uchrashti. 22 Yehudaning ademleri Israilning ademleri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti.

23 Israil padishahi Yoash Beyt-Shemeshte Yehoahazning newrisi, Yoashning oghli Yehuda padishahi Amaziyanı esir qilip Yérusalémğa élip bardı; we u Yérusalémning sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti. □

24 U Xudaning öyide, Obed-Édom mes'ul bolup saqlawatqan we padishahning ordısıdiki xezinidin tépilghan barlıq altun-kümüş, qacha-quchılarnı bulıwaldı we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti. 25 Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendın keyin, Yoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yıl ömür kördi. □

26 Amaziyaning qalghan emelliri bolsa, mana ularning hemmisi bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgen emesmidi? □

27 Amaziya Perwerdigardin waz kechkendin bashlapla Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi; shuning bilen u Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip, u yerde uni öltürdi.

28 Andin ular uni atlargha artip Yérusalémğa élip bardı. U Yérusalémda ata-bowilirining arisida «Yehudaning shehiri»de depne qilindi. □

26

Uzziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 15:1-7

1 Yehudaning barlıq xelqi uning on alte yashqa kirken oghli Uzziyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi □ 2 (padishah atisi ata-bowilirining arisida

□ 25:19 «Sen derweqe ... yayrap ketting. ... némishqa ... özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning umumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdék ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendék. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablıghili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi.

□ 25:23 «Yehoahaz» — «Ahaziya»ning bashqiche ipadilinishi. Bu Yehoahaz (Ahaziya) Yehuda padishahi, 25-ayettiki «Yehoahaz» emes. «töt yüz gezlik bir bölük...» — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi. □ 25:25 «Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendın keyin, ... Amaziya on besh yıl ömür kördi» — 23-ayettiki izahatni körüng. □ 25:26 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — mumkinchiligi barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ 25:28 «Yehudaning shehiri» — belkim «Dawutning shehiri»ni körsitidu. «2Pad.» 14:20ni körüng. □ 26:1 «Uzziya» — bashqa shekli «Ahaziya». «2Pad.» 14:21ni körüng.

uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi).□

³ Uzziya textke chiqqan chéghida on alte yash idi; u Yérusalémda jemiý ellik ikki yil padishahliq qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, Yérusalémlig idi. ⁴ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

⁵ Xuda bergen alamet körünüshler bilen yorutulghan Zekeriya Uzziyagha telim bergechke, u hayat waqtida Uzziya Xudani izdidi; we u Perwerdigarni izdigen künlerde Xuda uning ishlirini rawan qildi. ⁶ U chiqip Filistiylerge hujum qildi we Gatning sépilini, Jabnehning sépilini we Ashdodning sépilini chaqturuwetti. Yene Ashdod etrapida, shundaqla Filistiylar arisida birnechche sheher berpa qildi. ⁷ Xuda uning Filistiylar we Gur-baalda turuwatqan Erebler bilen Maonlarga qarshi urushigha yadrem berdi.

⁸ Ammoniylar Uzziyagha olpan tölidi; Uzziya tolimu qudretlik bolup, nam-shöhriti taki Misirning chégrisighiche tarqaldi. ⁹ Uzziya Yérusalémdiki «Burjek derwazisi»da, «Jilgha derwazisi»da we sépilning qayrilidighan yéride munarlar saldi we ularni ajayip mustehkem qildi. ¹⁰ U yene chöllerde birmunche közet munarlarini salghuzdi we köp quduqlarni kolatti; chünki uning Shefelah tüzlenglikide we égzilikte nurghun charwisi bar idi; u yene tériqchiliqqa amraq bolghachqa, taghlarda we étiz-baghlarda *nurghun* baghwenlerni we üzümchilerni yallap ishletti.□

¹¹ Uzziyaning yene urushqa mahir qoshuni bar idi. Qoshun katip Jeiyel we emeldar Maaséyah éniqlighan san'gha asasen qisim-qisimlar boyiche bölünüp, padishahning serdarliridin biri bolghan Hananiyaning yétekchiligi astida sep bolup jengge chiqatti.

¹² Bu batur jengchiler ichidiki herqaysi jemet bashliri jemiý ikki ming alte yüz kishi idi.

¹³ Ularning yétekchiligi astidiki qoshun jemiý üç yüz yetmish yette ming besh yüz bolup, hemmisi ishqa qabil, jengde mahir idi, ular padishahqa yadremleship dushman'ge hujum qilaytti. ¹⁴ Uzziya pütkül qoshunidiki leshkerlirini qalqan, neyze, dobulgha, sawut, oqya we salghilar bilenmu qorallandurghanidi. ¹⁵ U yene Yérusalémda ustilar ijad qilghan oq béshi we yoghan tashlarni atquchi üskünilerni yasitip, ularni sépil munarlarigha we burjeklirige orunlashturghanidi. Uning nam-shöhriti yiraq-yiraqlargha ketkenidi, chünki u alamet yadremlerge érishkechke, karamet qudret tapqanidi.

¹⁶ Lékin u kücheygendin kéyin, meghrurlinip ketti we bu ish uni halaketke élip bardu. U Xudasi Perwerdigargha itaetsizlik qilip, xushbuygah üstide xushbuy yaqimen dep Perwerdigarning öyige kirdi. ¹⁷ Kahin Azariya bilen Perwerdigarning bashqa kahinliridin seksen ezimet uning arqidin kirdi; ¹⁸ Ular padishah Uzziyani tosüp: — I Uzziya, Perwerdigargha xushbuy yéqish sangha tewe ish emes, belki xushbuy yéqishqa muqeddes xizmetke atalghan kahinlar bolghan, Harunning ewladlirigha mensuptur; muqeddesxanidin chiqqin, chünki itaetsizlik qilip qoydung; sen Xuda Perwerdigardin izzet tapalmaydighan bolup qalisen, dédi.

¹⁹ Uzziya qattiq ghezeplendi; u xushbuy yaqqili turghan halette, qolida bir xushbuydanni tutup turatti; u Perwerdigarning öyidiki xushbuygahning yénida turup kahinlarga ghezepliniwatqan chaghda, kahinlarning aldidila uning pishanisigha maxaw örlep chiqti. ²⁰ Bash kahin Azariya bilen bashqa kahinlar qarisa, mana, birdinla uning pishanisigha maxaw örlep chiqqanidi; ular derhal uni chiqiriwétishke itterdi; u özimu chiqip kétishke aldiridi, chünki Perwerdigar uni urghanidi. ²¹ Padishah Uzziyani taki ölgüche maxaw késili chirmiwaldi; u maxaw késili bolghachqa, ayrim bir öyde turdi; shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi. Uning oghli Yotam

□ 26:2 «padishah ... Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi» — yaki «atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin Uzziya Élat shehirini yasap Yehudagha yene tewe qildi». □ 26:10 «étiz-baghlarda...» — yaki «Karmelde...». Emma Karmel shimaliy padishahliqta.

ordining ishlarini bashqurup, yurt soridi. □ ²² Uzziyaning bashqa emelliri bolsa bashtin axirighiche Amozning oghli Yeshaya peyghember teripidin yézip qaldurulghandur. ²³ Uzziya özining ata-bowiliri arisida uxlidi; beziler: — «U maxaw bolghan adem» dégechke, u ata-bowiliri qatarida yatquzulghan bolsimu, padishahlar qebristanliqigha tewe *chetrek* bir yerlikke depne qilindi. Andin oghli Yotam uning ornigha padishah boldi.

27

Yotam Yehuda üstige höküm süridu

2Pad.15:32-38

¹ Yotam textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi; uning anisining ismi Yerusha bolup, Zadokning qizi idi. ² U atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi (lékin u Perwerdigarning muqeddesxanisigha kirmidi). Lékin xelq yenila buzuq ishlarni qiliwerdi.

³ Perwerdigar öyining yuqiriqi derwazisini yasatquchi Yotam idi; u yene Ofeldiki sépildimu nurghun quruluşlarni qildi. □ ⁴ U Yehudaning taghliq rayonida sheherlerni bina qildi, ormanliqlardimu qel'e-qorghhanlar we közet munarlarini yasatti. ⁵ U Ammoniylarning padishahi bilen urush qilip ularni yengdi; shu yili Ammoniylar uninggha üç talant kümüş, ming tonna bughday, ming tonna arpa olpan berdi; Ammoniylar ikkinchi we üçinchi yilimu uninggha oxshash olpan élip keldi. □ ⁶ Yotam Xudasi Perwerdigar aldida yollirini toghra qilghini üçün qudret tapti.

⁷ Yotamning qalghan ishliri, jümlidin qilghan jengliri we tutqan yollirining hemmisi mana «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. □ ⁸ U textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. ⁹ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»ge depne qilindi; oghli Ahaz uning ornigha padishah boldi.

28

Ahaz Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 16:1-20

¹ Ahaz textke chiqqan chéghida yigirme yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. U atisi Dawutqa oxshash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmay, ² Belki Israilning padishahlirining yoligha kirip mangdi; u hetta Baallargha atap mebudlarni quydurdi; ³ Perwerdigar Israillar zéminidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlarini dorap, Hinnom jilghisida küje köydürdi, özining perzentlirini ottin ötküzüp köydürdi; □ ⁴ Yene «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herqaysi kökergen derex astida köydürme qurbanliq qildi we küje köydürdi. ⁵ Shunga, uning Xudasi Perwerdigar uni Suriye

□ **26:21** «shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi» — maxaw késilige giriptar bolghanlar «napak» dep hésablinip, muqeddes ibadetxanigha kirishke qet'iy ruxset qilinmaytti. □ **27:3** «Ofel» — kona Yérusalémdiki bir qisim égez rayon idi. □ **27:5** «üch talant kümüş» — belkim 3400 kilogram kümüş idi. «ming tonna bughday» — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. «ming tonna arpa» — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. □ **27:7** «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — mumkinchiligi barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **28:3** «Hinnom jilghisi» — ibraniy tilida «Ge-Hinnom», ereb tilida «jehennem». Bu yirginchlik jay toghruluq «Yer.» 17:31-32ni we izahatlarini körüng. «küje köydürdi» — yaki «qurbanliqlarni köydürdi». «perzentlirini ottin ötküzüp köydürdi» — belkim Ahazning perzentlirini insan qurbanliqi qilghanliqini körsitishi mumkin.

padishahining qoligha tapshurdi; Suriyler uni tarmar keltürüp, Yehudadin nurghun xelqni tutqun qilip Demeshqge élip ketti. Xuda yene uni Israil padishahining qoligha tapshurdi, Israil padishahi *Yehudada* chong qirghinchiliq élip bardı. ⁶ Remaliyaning oghli Pıkah Yehudada bir kün ichide bir yüz yigırme ming ademni öltürdi, ularning hemmisi ezimetler idi; buning sewebi, ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenidi. ⁷ Zikri isimlik bir Efraimiy ezimet bar idi; u padishahning oghli Maasiyahani, ordining bash ghoidari Azrikam we padishahning bash weziri Elkanahni qetl qildi. ⁸ Israillar öz qérindashlıridin ikki yüz ming ayal, oghul-qız balılarnı tutqun qilip élip ketti; ular yene Yehudadin nurghun urush gheniyetlırını bulangtalang qilip Samariyege eketti.

⁹ Lékin u yerde Perwerdigarning Oded isimlik bir peyghembiri bar idi; u Samariyege qaytip kelgen qoshunning aldigha chiqip ulargha: — Qaranglar, ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigar Yehudalarnı achchiqida silerning qolunglarga tapshurdi we siler pelekke yetken qehri-ghezep bilen ularni öltürdünglar. ¹⁰ Emdi siler yene Yehudalar bilen Yérusalémlıqlarnı mejburiy özünglarga qul-didek qilmaqchi boluwatisiler. Lékin siler özünglarnı Xudayinglar Perwerdigar aldida gunah-itaetsizlikler ötküzdünglarghu? ¹¹ Emdi gépinge qulaq sélinglar! Qérindashlıringlardin tutqun qilip kelgenlernı qaytu-ruwétinglar, chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi béshinglarga chüshey dep qaldi, dédi.

¹² Shuning bilen Efraimlarning birqanche yobashchiliri, yeni Yohananning oghli Azariya, Meshillimotning oghli Berekiya, Shallumning oghli Hezekiya we Hadlayning oghli Amasa qozghilip chiqip jengdin qaytip kelgen qoshunni tosuwélip ¹³ ulargha: — Bu tutqunlarnı bu yerge élip kirsenglar bolmaydu; bizning Perwerdigarning aldida gunahimiz turup, yene téximu köp gunahlar we itaetsizliklernı aynitmaqchimusiler? Chünki bizning itaetsizlikimiz hélimu intayin éghirdur, Israilning béshigha otluq qehr-ghezep chüshey dep qaldi, dédi.

¹⁴ Shuning bilen leshkerler tutqunlar bilen urush gheniyetlırını yobashchılar we pütkül jamaet aldida qaldurup qoydi. ¹⁵ Yuqırıda ismi tilgha élin'ghan kishiler qozghilip, tutqunlarnı bashlap chiqti, urush gheniyetlıri ichidin kiyim-kéчек we ayaghlarnı ularning arısidiki barlıq yalingach, yalang ayagh turghanlarga kiygüzüp, hemmisini yémek-ichmek bilen ghızalandurdi, üstibashlırını maylıdi, barlıq ajızlarnı ésheklerge mindürüp, hemmisini «Xorma derexlıri shehiri» dep atilidighan Yérıxogha, öz qérindashlırining qéshigha apirip qoydi, andin Samariyege qaytti.

¹⁶ Bu chaghda Ahaz padishah Asuriyening padishahlirigha yadem tilep adem ewetti, ¹⁷ chünki Édomiylar yene Yehudagha hujum qilip nurghun ademni tutqun qilip ketkenidi. ¹⁸ Filistiylernı Shefelah tüzlenglikidiki we Yehudaning jenubidiki sheherlerge tajawuz qilip kirip, Beyt-Shemesh, Ayjalon, Gederot, Sokoh we Sokohqa tewe yéza-qishlaqlarnı, Timnah we Timnahqa tewe yéza-qishlaqlarnı, Gimzo we Gimzogha tewe yéza-qishlaqlarnı ishghal qilip, shu yerlerge jaylashqanıdi. ¹⁹ Perwerdigar Yehudaning padishahi Ahaz tüpeylidin Yehudani xorluqqa qaldurdi; chünki Ahaz Yehudani itaetsilikke éziqturdi we özi Perwerdigargha éghir asiqliq qildi. ²⁰ Asuriyening padishahi Tiglat-Pilneser derweqe uning yénigha keldi, lékin yadem bérishning ornigha, uninggha köp awarichiliklernı keltürdi. ²¹ Chünki Ahaz Perwerdigarning öyidin, padishahning ordısidin, shundaqla emeldarlarning öyliridin köp mal-dunyani chiqirip, Asuriye padishahigha bergen bol-simu, lékin uninggha héch paydisi bolmıdi. ²² Mushundaq intayin müşkül peytte bu padishah Ahaz Perwerdigar aldida téximu éghir qebihlikke chöküp ketti. ²³ U özi meghlup qilghan Demeshqning ilahlirigha qurbanlıq sundi, chünki u: «Suriyening padishahlirining ilahliri ulargha yadem qildi, shunga menmu ulargha qurbanlıq sunup, ularni mangimu yadem béridighan qilimen» dédi. Lékin eksiche bu butlar uning

özini, shundaqla barliq Israillarni halaketke élip bardí. □ 24 Ahaz Perwerdigarning öyidiki eswab-buyumlarni yighip élip chiqip, ularni késip-ézip pare-pare qiliwetti; we Perwerdigarning öyining derwazilirini péchetliwetti. Hem özi üçün Yérusalémning herbir doqmushida qurban'gahlarni salghuzdi. 25 U yene Yehudaning herqaysi sheherliride bashqa ilahlargha xushbuy yéqish üçün «yuqiri jaylar»ni salghuzdi, shundaq qilip ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ghezipi qozghaldi. 26 Mana, uning qalghan ish-liri, jümlidin barliq tutqan yolliri bashtin-axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. 27 Ahaz ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni Yérusalém shehirige depne qildi, lékin uni Israil padishahlirining qebristanliqigha depne qilmidi. Oghli Hezekiya uning ornigha padishah boldi.

29

Hezekiya höküm süridu; u muqeddesxanini tazilaydu

1 Hezekiya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zekeriyaning qizi idi. □ 2 Hezekiya atisi Dawut barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. 3 U textke chiqqan birinchi yilining birinchi éyida Perwerdigar öyining derwazilirini achturup, yéngibashtin yasatti. 4 U kahinlar bilen Lawiylarni *Xudaning öyige* chaqirip kélip, *aldinqi* hoylisining meydanining sherq teripige yighip, 5 ulargha: — I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar; özünglarni Xudagha atap pakizlanglar we ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigarning öyini uninggha muqeddes qilip pakizlanglar, muqeddesxanidin barliq paskina nersilerni chiqirip tashlanglar. 6 Chünki bizning ata-bowilirimiz asiqliq qilip, Xudayimiz Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Uningdin waz kechti, Perwerdigarning turalghusidin yüzini örüp, Uninggha arqini qildi. 7 Ular aywanning ishiklirini étiwetken, chiraghlarni öchüriwetken, xushbuy yaqmighanidi we muqeddesxanida Israilning Xudasigha héch köydürme qurbanliqlarni sunmaydighan bolup ketkenidi; 8 Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning üstige chühshüp, xuddi öz közünglar bilen körüp turghininglardek, ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétké aylandurup qoydi. □ 9 Shu sewebtin ata-bowilirimiz qilich astida qaldi; oghul-qizlirimiz we xotunlirimizmu tutqun qilindi. 10 Emdi men Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarning ghezipining bizdin yandurulushi üçün, Uning bilen ehdilishish niyitige keldim. 11 I balilirim, ghapil bolmanglar; chünki Perwerdigar silerni Öz aldida turup xizmitide bolushqa, Uning xizmetkari bolup xushbuy yéqishqa tallighan, dédi. □ 12 Shuning bilen Lawiylardin töwendikiler ornidin turup otturigha chiqti: — Kohatlardin bolghan Amasayning oghli Mahat we Azariyaning oghli Yoél, Merarilardin Abdining oghli Kish, Yehallelelning oghli Azariya, Gershonlardin Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Éden, 13 Elizafanning ewladliridin Shimri bilen Jeyel, Asafning ewladliridin Zekeriya bilen Mattaniya; 14 Hémaning ewladliridin Yehiyel bilen Shimey, Yedutunning ewladliridin Shémaya bilen Uzziyeler. 15 Ular qérindashlirini yighip, özlirini *Xudagha* atap paklidi, padishahning tapshuruqi, Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning öyini pakizlashqa kirdi. 16 Kahinlar Perwerdigarning öyining ichkirisige pakizlashqa kirdi; ular Perwerdigarning muqeddes jayidin tapqan barliq napak-nijis nersilerni

□ 28:23 «özini meghlup qilghan Demeshqning ilahliri» — bu sözler Ahazning oyliri, elwette; lékin melum tereptin éytqanda, uning butperesliki uni heqiqeten meghlubiyetke uchratqanidi. □ 29:1 «Abiya» — yaki «Abi», «2Pad.» 18:2ni körüng. □ 29:8 «ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétké...» — yaki «ularni ademlerge dehshet salidighan, qorqunch basturidighan hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétké». □ 29:11 «...xushbuy yéqishqa...» — yaki «...qurbanliq qilishqa...».

Perwerdigar öyining hoylisigha toshup chiqti; andin ularni Lawiylar élip chiqip, *sheher sirtidiki* Kidron jilghisigha apirip tökti.

¹⁷ Ular birinchi aynning birinchi künidin bashlap, öyni qaytidin Xudagha atap pakizlashqa kiriship, sekkizinchi küni Perwerdigar öyining aywinigha chiqti; ular *yene* sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap, birinchi aynning on altinchi künige kelgende ishni tügetti. □

¹⁸ Andin ular Hezekiya padishahning aldigha kirip: — Biz Perwerdigarning pütkül öyini, jümlidin köydürme qurbanliq qurban'gahini we uningdiki barliq qacha-qucha, eswablarni, «teqdim nan» tizilidighan shireni we shire üstidiki barliq qacha-qucha, eswablarni pakizliwettuq; ¹⁹ Ahaz padishah texttiki chéghida asiqliq qilip tashliwetken barliq qacha-qucha, eswablarni teyyarlap tex qilip, pakizlap qoyduq; mana, ular hazir Perwerdigarning qurban'gahi aldigha qoyuldi, dédi.

²⁰ Hezekiya padishah etigende tang seher ornidin turup sheherdiki emeldarlarni yighip Perwerdigarning öyige chiqti. ²¹ Ular padishahliq üçün, muqeddesxana we pütün Yehudalar üçün gunah qurbanliqi qilishqa yette buqa, yette qochqar, yette qoza we yette téke élip keldi; *padishah* Harun ewladliri bolghan kahinlarga bularni Perwerdigarning qurban'gahigha sunushni buyrudi. ²² Ular buqilarni boghuzlidi, kahinlar qénini élip, qurban'gahqa septi; andin ular qochqarlarnimu boghuzlap, qénini qurban'gahqa septi; qozilarnimu boghuzlap, ularning qéninimu qurban'gahqa septi.

²³ Axirida gunah qurbanliqi qilinidighan tékileri padishah we jamaet aldigha yétilep kéliwidi, *padishah we jamaet* qollirini tékiler üstige qoyushti. □ ²⁴ Kahinlar tékileri boghuzlap, qénini barliq Israillarning gunahi üçün kechürüm-kafaret süpitide qurban'gahqa septi; chünki padishah: «Köydürme qurbanliq we gunah qurbanliqi barliq Israillar üçün sunulsun» dégenidi.

²⁵ Padishah *yene* Lawiylarni Perwerdigar öyide Dawutning, *Dawut* padishahning aldin körgüchisi gadning we Natan peyghemberning buyrughinidek jangjang, tembur we chiltar qatarliq sazlarini tutup, sep bolup turushqa teyinlidi (chünki eslide bu emr Perwerdigardin, öz peyghemberlirining wastisi bilen tapilan'ghanidi). ²⁶ Shuning bilen Lawiylar Dawutning sazlarini, kahinlar kanaylarni tutqan halda turushti. ²⁷ Hezekiya köydürme qurbanliq qurban'gah üstige sunulsun, dep buyrudi. Köydürme qurbanliq sunulghan haman, Perwerdigargha atalghan neghme-nawa qilinishqa, kanaylar chélinishqa we Israilning padishahi Dawutning sazleri tengkesh qilinishqa bashlidi.

²⁸ Pütkül köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghuche, pütkül jamaet sejdige olturushti, neghme-nawachilar neghme-nawa qilishti, kanaychilar kanay chélip turdi. ²⁹ Köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghanda, padishah we uning bilen hazir bolghanlarning hemmisi tizlinip sejde qilishti. ³⁰ Hezekiya padishah we emeldarlar *yene* Lawiylargha Dawutning we aldin körgüchi Asafning shéirliri bilen Perwerdigargha Hemdusana oqushni buyrudi; shuning bilen ular xushal-xuramliq bilen Perwerdigargha hemdusana oqushup, bash éqip sejde qilishti.

³¹ Hezekiya: — Siler emdi özünqlarni Perwerdigargha muqeddes bolushqa béghishlighanikensiler, aldigha kélinglar, qurbanliqlar, teshekkür qurbanliqlirini Rebning öyige keltürüp sununglar, déwidi, jamaet qurbanliqlar we teshekkür qurbanliqlirini keltürüshti; xalighanlar köydürme qurbanliqini keltürüshti. □ ³² Jamaet élip kelgen

□ **29:17** «ular *yene* sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap...» — yaki «shundaq qilip ular sekkiz kün ichide Xudaning öyini (muqeddes jayni) pakizlighan boldi...». □ **29:23** «padishah we jamaet qollirini tékiler üstige qoyushti» — «Law.» 4□13-26ni körüng. □ **29:31** «aldigha kélinglar, qurbanliqlar,...» — mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körsitidu. 32-36-ayetlerge qarighanda, «köydürme qurbanliqlar» bu ikki xil qurbanliqlar (inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqliri)din sirt idi. Oqurmenlarning éside barki, inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqlirini kahinlar bilen shu qurbanliqlarni sun'ghuchilar yéyishke bolatti; «köydürme qurbanliqlar» pütünley Xudagha atap köydürületti.

köydürme qurbanliqlar töwendikiche: — yetmish buqa, yüz qochqar, ikki yüz qoza; bularning hemmisi Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqqa ekilin'genidi. ³³ Bulardin bashqa Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoymu bar idi. □ ³⁴ Kahinlar bek az bolghachqa, köydürme qurbanliq mallirining térisini soyushqa ülgürelmeytti; shunga Lawiy qérindashliri taki mallar soyulup bolghuche hem bashqa kahinlar özlirini *Xudagha* atap paklap bolghuche yardemleshti (chünki Lawiylar özlirini *Xudagha* atap paklash ishida kahinlarga nisbeten bekrek ixlasmen idi). ³⁵ Uning üstige köydürme qurbanliqlar nahayiti köp idi, shundaqla inaqliq qurbanliqlirining méyi we köydürme qurbanliqlargha qoshulghan sharab hediylirimu nahayiti köp idi. Shundaq qilip Perwerdigar öyidiki ibadet xizmetliri yéngibashtin eslige keltürüldi. ³⁶ Xuda Öz xelqige bu ishlarni orunlashturghanliqi üçün Hezekiya we pütkül xelq tolimu xushal bolushti; chünki bu ishlar bek tézla béjirilip bolghanidi.

30

«Ötüp kétish héyti» yéngibashtin tebrikliduru

¹ Hezekiya pütün Israilgha we Yehudagha adem ewetip hemde Efraimlar bilen Manasseherge xet yézip, ularni Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni séghinip «ötüp kétish héyti»ni ötküzüsh üçün Yérusalémgha, Perwerdigarning öyige yighilishni chaqirdi ² (Padishah, emeldarliri we Yérusalémdiki barliq jamaet bilen bille meslihetli-ship, ikkinchi ayda ötüp kétish héytini ötküzeyli dep qarargha kélishti. ³ Lékin paklan'ghan kahinlar yétishmigechke, xelqmu Yérusalémgha yighilip bolmighachqa, héytni waqtida ötküzelmidi). ⁴ Padishah we pütkül jamaet bu pilanni nahayiti yaxshi boptu, dep qaridi. ⁵ Shuning bilen ular pütkül Israilning Beer-Shébadin Dan'ghiche barliq xelqini Yérusalémgha kélip, Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini ötküzüshke chaqiriqname eweteyli, dep békitti; chünki ular héytni uzun waqitlardin buyan pütülgen belgilime boyiche ötküzülmigenidi. □ ⁶ Chaparmenler padishah bilen emeldarlarning xetlirini élip, pütün Israil we Yehuda yurtini kézip, padishahning yarliqi boyiche mundaq xewerni jakarlide: «I Israillar, Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha yénip kélinglar, shundaq qilsanglar U Asuriye padishahlirining changgilidin qutulghan qaldinglarning yénigha yénip kélidu. ⁷ Ata-bowanglar we qérindashinglarga oxshash bolmanglar; ular öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha asiqliq qilghachqa, U xuddi siler körgendek ularni xarabichilikke tapshurghan. ⁸ Ata-bowanglarga oxshash boynunglarni qattiq qilmanglar; Perwerdigarning otluq ghezipping silerdin kötürülüp kétishi üçün, emdi siler Perwerdigargha béqininglar, U menggüge Özige xas dep atighan muqeddesxanigha kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarning xizmitide bolunglar. ⁹ Eger siler Perwerdigargha qaytsanglar, qérindashliringlar we bala-chaqiliringlar özlirini tutqun qilghanlarning aldida rehim-iltipatqa ériship, bu yurtqa qaytip kélidu; chünki Xudayinglar bolghan Perwerdigar shapaetlik we rehimliktur; siler Uning teripige ötsenglar, U silerdin yüz örümeydu». ¹⁰ Chaparmenler shehermu-sheher bérip, taki Zebulun'ghiche Efraim we Manassehning yurtlirini kézip chiqti; lékin u yerdikiler ularni zangliq qilip mesxire qilatti. ¹¹ Halbuki, Ashir, Manasseh we Zebulunlardin beziliri özlirini töwen tutup Yérusalémgha keldi.

□ 29:33 «Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoymu...» — bu ayettiki kala-qoylar belkim inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbaliqliri süpitide béghishlan'ghan bolushi mumkin. □ 30:5 «Beer-Shébadin Dan'ghiche pütkül Israil» — Beer-Shéba Israilning jenubiy chégrisida, Dan shimaliy chégrisida idi.

¹² Uning üstige, Xudaning qoli Yehudalarning üstide bolup, ularni bir niyette padishahning we emeldarlarning Perwerdigarning sözige asasen chiqarghan emrini ishqqa ashrushqa bir jan bir dil qildi.

¹³ Shuning bilen ikkinchi ayda nurghun kishiler pétir nan héytini ötküzüş üçün Yérusalémgha yigilghanidi; toplan'ghan xelq zor bir türküm adem idi. □ ¹⁴ Ular qozghilip Yérusalém shehiridiki qurban'gahlarni buzup yoqitip, isriqgahlarnimu élip chiqip, Kidron jilghisigha apirip tashlidi. ¹⁵ Ular ikkinchi aynning on tötinchi küni ötüp kétish héytigha atalghan *qozilarni* soydi. Kahinlar bilen Lawiylar buninggha qarap xijil bolup, özlirini *Xudagha* muqeddes bolushqa paklap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigarning öyige élip kélishti. ¹⁶ Ular Xudaning adimi bolghan Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha asasen, belgilime boyiche öz orunlirigha kélip turushti. Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni élip *qurban'gahqa* septi. ¹⁷ Jamaet ichide paklinip bolmighanlar xéli bolghachqa, Lawiylar paklanmighan barliq kishilerning ornida ötüp kétish héytigha béghishlan'ghan qozilarni Perwerdigargha atash üçün soyushqa mes'ul idi. ¹⁸⁻¹⁹ Chünki Efraim we Manasseh, Issakar we Zebulundin kelgen köpinchisi, xéli köp bir türküm kishiler paklanmay turupla, Tewrat belgilimisige xilap halda ötüp kétish héytigha atap soyulghan qoza göshlirini yéyishke kirishti; biraq Hezekiya ular heqqide dua qilip: — Kimki öz ata-bowisining Xudasi bolghan Perwerdigarni chin könglidin izlesh niyitige kelgen bolsa, gerche ular muqeddesxanigha ait paklinish belgilimisige muwapiq pak qilinmisimu, méhriban Perwerdigar ularni epu qilghay, dédi. □

²⁰ Perwerdigar Hezekiyaning duasigha qulaq sélip xelqni epu qildi. □ ²¹ Yérusalémnda turuwatqan Israillar pétir nan héytini yette kün shundaq xushalliq ichide ötküzdi; Lawiylar bilen kahinlar her küni Perwerdigargha atalghan medhiye sazliiri bilen Perwerdigargha hemdusana oqushti.

²² Hezekiya Perwerdigarning wehiylirini chüshendürüşke mahir Lawiylargha ilham bérip turdi; xelq yette kün héyt qurbanliqlirini yédi; ular inaqliq qurbanliqlirini sunup, ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni medhiyilidi. □

²³ Barliq jamaet yene yette kün héyt ötküzüş toghruluq meslihetliship, yene xushalxuramliqqa chömgen halda yette kün héyt ötküzdi. ²⁴ Chünki Yehudaning padishahi Hezekiya jamaetke ming buqa we yette ming qoy hediye qildi; emeldarlarmu jamaetke ming buqa, on ming qoy hediye qildi. Nurghun kahinlar özlirini *Xudagha* atap paklidi. ²⁵ Pütkül Yehuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin chiqqan barliq jamaet, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi alamet xushal bolushti. □ ²⁶ Yérusalémni ghayet zor xushalliq keypiyat qaplidi; chünki Israilning padishahi Dawutning oghli Sulaymanning zamanidin buyan, Yérusalémnda mundaq tentene bolup baqmighanidi. ²⁷ Axirida Lawiylardin bolghan kahinlar ornidin qopup, xelqge bext-beriket tilidi; ularning sadasi Xudagha anglandi, duasi asmanlarga, Uning muqeddes turalghusigha yetti.

31

¹ Bu ishlarning hemmisi tügigendin kéyin, bu yerde hazir bolghan Israillarning hemmisi Yehudaning herqaysi sheherlirige bérip, u yerlerdiki «but tüwrük»lerni chéqip, Asherah butlirini késip tashliwetti; yene Yehuda we Binyamin zéminda, shundaqla Efraim we

□ **30:13** «pétir nan héyti» — «ötüp kétish héyti» bilen bashlinidu. □ **30:18-19** «ularni epu qilghay» — ibraniiy tilida «ular üçün kechürüm-kafaret qilghay». □ **30:20** «xelqni epu qildi» — ibraniiy tilida «xelqni saqaytti». □ **30:22** «Perwerdigarning wehiyliri» — ibraniiy tilida «Perwerdigarning bilimi» — bu bilim wehiy arqiliq kelgechke, «wehiyler» dep terjime qilduq. □ **30:25** «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...» — bashqa birxil terjimisi: «jümlidin Israildin chiqqan, Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...».

Manasseh zéminining herqaysi yerliridiki «yuqiri joylar» we qurban'gahlarni, hemmisini buzup yoqatquche söküp tashlidi. Shuningdin kéyin Israil xelqining herqaysisi öz tewelikige, öz sheherlirige qaytip kétishti.

Muqeddesxanining ishlirining tertipke sélinishi

² Hezekiya kahinlar bilan Lawiylarni nöwet-guruppilargha bölüp, kahinlar bilan Lawiylarning herqaysisini özige xas xizmitige békitip, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sunup, Perwerdigar öyining hoylilirida, ishik-derwaziliri ichide wezipe ötep, Perwerdigargha teshekkür-medhiye oquydighan qildi. ³ Padishah yene öz mélidin bir ülüşni élip köydürme qurbanliqlar üçün ishlitishke buyrudi; bular Perwerdigarning Tewrat qanunida pütülgini boyiche etigenlik we kechlik köydürme qurbanliqlar, shabat küni, yéngi ay we héyt-bayram künliridiki köydürme qurbanliqlar üçün ayrildi. ⁴ Padishah yene kahinlar bilan Lawiylarning Perwerdigarning Tewrat qanunini ching ijra qilishi üçün, teqdim qilishqa tégishlik ülüşini ulargha béringlar, dep Yérusalémدا turushluq xelqge buyrudi. ⁵ Bu buyruq chiqirilishi bilenla, Israillar hosul-mehsulatlirining deslepki élin'ghan qismi ashliq, yéngi sharab, *zeytun* méyi we hesellerni hemde étizliqtin chiqqan herxil mehsulatlarning hosulliridin ekilishti, yene herxil nersilirining ondin birini öshrigé türkümlep ekilishti. ⁶ Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar bilan Yehudalarnu qoy-kalilirining ondin birini öshrigé we Perwerdigar Xudasigha atalghan muqeddes buyumlarning ondin birini öshrigé ekilip, döwe-döwe dówiliwetti.

□ ⁷ Üchinchi aydin bashlap dówilinip, yettinchi aygha kelgende toxtidi. ⁸ Hezekiya emeldarlar bilan bille kélip, döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni körüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqudi we Uning xelqi bolghan Israillargha bext-saadet tilidi. □ ⁹ Hezekiya kahinlar bilan Lawiylardin bu döwe-döwe mehsulatlarni toghruluq soriwidi, ¹⁰ Zadok jemetidin bolghan bash kahin Azariya uninggha jawap bérip: — Xelq Perwerdigarning öyige hediye keltürgili bashlighandin buyan toyghudek yéduq, yene nurghun éship qaldi. Chünki Perwerdigar Öz xelqini beriketligen, shunga éship qalghinimu shunche köp, dédi.

¹¹ Hezekiya Perwerdigarning öyide ambarlarni teyyarlashni buyruwidi, ular shundaq qildi. ¹² Ular semimiy-sadaqetlik bilen hediyelemleri, ondin bir öshre we Xudagha alahide atalghan nersilerni ambarlarga ekirdi. Lawiylardin bolghan Kononiya bash ambarchi, inisi Shimey muawin bash ambarchi boldi. ¹³ Kononiya we inisi Shimeyning qol astida Yehiyel, Azariya, Naxat, Asahel, Yerimot, Yozabad, Eliyel, Yismaqiya, Mahat we Binayalar nazaret qilish xizmitige mes'ul boldi; bularning hemmisini Hezekiya padishah bilen Xudaning öyining bashqurghuchisi Azariyaning körsetmisi bilen ishleytti. ¹⁴ Sherqiy derwazining derwaziwini Lawiy Yimnahning oghli Kore Xudagha xalis qilin'ghan hediye-sowghatlarga mes'ul idi; u Perwerdigargha sunulghan we «eng muqeddes» bolghan nersilerni teqsim qilatti. □ ¹⁵ Éden, Minyamin, Yeshua, Shémaya, Amariya we Shékaniyalar uning qol astida bolup, ular kahinlarning herqaysi sheherliride, chong-kichiklikige qaralmay, nöwet boyiche öz qérindashlirigha bularni

□ **31:6** «Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar» — 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu körüng. Bu ibarige qarighanda shimaliy padishahliq («Israil») Asuriye impériyesi teripidin sürgün qilin'ghan mezigilde yaki hetta shuningdin ilgiri, shimaliy padishahliqtiki «on qebile»din Yehuda terepke qéchip, Yehuda sheherliride olturaqlashqanlar az emes idi. «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» — bu «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» belkim barliq mehsulatlardin ondin biri idi. «Qan.» 14:28-29 boyiche, mushu buyumlarni xelq «öz ishik-derwaziliri ichide Lawiylar we kembegheller üçün toplash kérek» idi. Bizningche 6-ayettiki «ondin biri» «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar»din élin'ghan ondin birini körsitidu. Bu «ondin biri» shu chaghda Yérusalémgha apirilatti. □ **31:8** «döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni» — 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **31:14** ««eng muqeddes» bolghan nersiler» — kahinlarga bérishke alahide békitilgen, bezi qurbanliqlardin ayrip élin'ghan melum qisimni körsitidu. «Law.» 2-, 6- we 7-bablarni körüng.

üleshtürüp bérishke teyinlendi; ¹⁶ Buningdin bashqa, ular nesebnamige tizimlan'ghan üç yashtin yuqiri erkeklerdin, her küni nöwiti boyiche Perwerdigarning öyige kirip, yüklen'gen wezipisini orunlaydighanlarning hemmisigimu teqsim qilib bérretti. □ ¹⁷ Ular nesebi tizimlan'ghan jemetliri boyiche kahinlarchimu hemde yigirme yashtin ashqan Lawiylargha nöwiti we wezipisige qarap teqsim qilib bérretti; ¹⁸ nesebnamide «*Lawiy jamaiti*» dep, pütülginige qarap bularning barliq kichik balilirigha, xotunliri we oghul-qiz perzentlirigimu teqsim qilib bérretti; chünki ular sadaqetlik bilen özlirini Xudagha atap paklinip, muqeddes bolushqa béghishlighanidi. ¹⁹ Herqaysi sheherlarning etraplirida olturaqlashqan, Harunning ewladliri bolghan kahinlarcha bolsa, herbir sheherde mexsus tizimlan'ghan adem qoyulghanidi; ular kahinlar ichidiki barliq erkeklerge we shundaqla nesebnamide pütülgen barliq Lawiylargha tégishlik ülüshlirini bérretti. ²⁰ Hezekiya pütün Yehuda zéminida shundaq qildi; u öz Xudasi bolghan Perwerdigar al-dida yaxshi, durus we heq bolghanni qildi. ²¹ Meyli Perwerdigarning öyidiki xizmetlerge ait ishta bolsun, meyli Tewrat qanunigha hem emlirige emel qilish niyitide Xudasini izdeshte bolsun, u pütün qelbi bilen qildi we ronaq tapti.

32

Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu

2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yesh. 36:1-22; 37:1-38

¹ Bu barliq ishlarni we sadaqetlik emellerni béjirgendin kéyin, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilib, qorghanlıq sheherlirige hujum qilib bösüp kirip, ularni ishghal qilish üçün ularni qorshiwaldi. ² Hezekiya Sennaxéribning kelgenlikini körüp, uning Yérusalémgha hujum qilish niyitining barliqini bilgende, ³ emeldarliri we batur ezimetliri bilen sheher sirtidiki bulaq-ériqlarni tosuwétish toghruluq meslihetleshti; ular uni qollidi. ⁴ Shuning bilen nurghun kishiler yighilip: «Néme üçün Asuriye padishahlirigha mol su menbesini tépiwélisigha qalduridikenmiz?» dep barliq bulaq közlirini étiwetti we u yurt otturididin éqip ötidighan ériqni tosuwetti. ⁵ Hezekiya özi gheyretlendürüp, buzulup ketken sépillarni yéngibashtin onglatti, üstige qarawulx-anilarni saldurdi, yene bir tashqi sépilmu yasatti hemde Dawut shehiridiki «Millo» qel'esini mustehkemlidi; u yene nurghun qoral-yaragh we qalqanlarni yasatti. ⁶ U xelqning üstige serdarlarni teyinlidi andin ularni sheher derwazisidiki meydan'gha, öz aldigha yighdurup, ulargha ilham-righbet bérrip: ⁷ — Iradenglarni ching qilib batur bolunglar, Asuriye padishahidin we uninggha egeshen zor qoshundin qorqmanglar yaki alaqqade bolup ketmenglar; chünki biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur. □ ⁸ Uning bilen birge bolghini nahayiti bir insaniy etlik bilek, xalas; lékin biz bilen bille bolghuchi bolsa bizge medetkar bolup, biz üçün jeng qilghuchi Xudayimiz Perwerdigar bardur! — dédi. Xelq Yehudaning padishahi Hezekiyaning sözlirige ishinip tayandi.■

⁹ Shuningdin kéyin Asuriye padishahi Sennaxérib pütkül küch-qoshuni bilen Laqish shehirini muhasirige aldi; shu chaghda u xizmetkarlirini Yérusalémgha, Yehudaning padishahi Hezekiyagha, shundaqla Yérusalémda turuwatqan barliq Yehudalargha ewetip, ulargha mundaq sözlerni yetküzüp: — ¹⁰ «Asuriye padishahi Sennaxérib: «Yérusalém muhasire ichide turuqluq, siler zadi némige tayinip uningda téxiche turuwatisiler? ¹¹ Hezekiya silerge: «Perwerdigar Xudayimiz bizni Asuriye padishahining

□ **31:16 «üch yashtin ashqanlar»** — bu ayetke qarighanda, kahinlarning kichik oghul baliliri xizmet nöwiti kelgen atilirining igidarchiliqida ibadetxanigha kirishke ruxset idi. □ **32:7 «biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur»** — yaki «biz bilen Bolghuchi uning bilen bolghuchidin ulughdur». «2Pad.» 6:16ni körüng. ■ **32:8** Yer. 17:5; 1Yuh. 4:4

changgilidin qutulduridu», dep ishendürüp, silerni achliq we usuzluqtin ölümge tapshurmaqchi boluwatmamdu? ¹² Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Andin Yehudadiki we Yérusalémdikilerge: – «Siler birla qurban'gah aldida sejde qilisiler we shuning üstigila xushbuy yaqisiler» dep emr qilghan emesmidi? □ ¹³ Méning we méning ata-bowilirimning barliq el xelqlirige néme qilghanliqini bilmemsiler? El-yurtlarning ilah-butliri öz zéminini méning qolumdin qutquzushqa birer amal qilalighanmu? ¹⁴ Méning ata-bowilirim üzülkésil yoqatqan eshu el-yurtlarning but-ilahlirining qaysibiri öz xelqini méning qolumdin qutquzalighan? Undaqa silerning Xudayinglar silerni méning qolumdin qutquzalanti? ¹⁵ Siler emdi Hezekiyagha aldanmanglar, silerni shundaq qayil qilishigha yol qoymanglar yaki uninggha ishinipmu olturmanglar; chünki meyli qaysi elning, qaysi padishahliqning ilahi bolsun, héchqaysisi öz xelqini méning qolumdin yaki méning ata-bowilirimning qolidin héch qutquzup chiqalmidi; silerning Xudayinglar silerni méning changgilimdin téximu qutulduwalalmaydu emesmu? – deydu» – dédi.

¹⁶ *Sennaxéribning* xizmetkarliri dawamliq yene Perwerdigar Xudani we Uning xizmetkari Hezekiyani haqaretleydighan geplernimu qildi. ¹⁷ Andin Sennaxérib téxi xet yézip, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni haqaretlep, zangliq qilip: «Xuddi herqaysi el-yurtlarning ilahliri öz xelqini méning changgilimdin qutquzalmighandek, Hezekiyaning Xudasimu Uning xelqini méning changgilimdin qutquzalmaydu» dédi. ¹⁸ Ular sheherni élish gherizide Yérusalém sépilide turuwatqan xelqni qorqutup, patiparaqchiliqqa chömdürüş üçün Yehudiy tilida ünlük towlap turdi. ¹⁹ Ular Yérusalémning Xudasini xuddi yer yüzidiki yat xelqlerning insanning qolida yasalghan ilahlirigha oxshitip sözlidi.

²⁰ Shuning tüpeylidin Hezekiya padishah we Amozning oghli Yeshaya peyghember dua qilip asman'gha qarap nida qiliwidi, ²¹ Perwerdigar bir Perishte ewetti, u Asuriye padishahi qoshunining leshkergahigha kirip, pütkül batur jengchilerni, emeldalar we serdarlarni qoymay qiriwetti. Shuning bilen Asuriye padishahi shermende bolup öz yurtigha qaytip ketti. Özining butxanisigha kirgen chéghida öz pushtidin bolghan oghulliri uni qilich bilen chépip öltürdi. ²² Ene shu teriqide, Perwerdigar Hezekiyani we Yérusalém ahalisini Asuriye padishahi Sennaxéribning we bashqa barliq düşmenlerning changgilidin qutquzup qaldi we ularni her terepte qoghdidi. □ ²³ Nurghun kishiler hediyelelni Perwerdigargha atash üçün Yérusalémgha ekeldi, shundaqla nurghun ésil nersilerni ekilip Yehuda padishahi Hezekiyagha sundi; shuningdin étiwaren Hezekiya barliq el-yurtlarning izzet-hörmitige sazawer boldi.

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu

2Pad. 20:1-21; Yesh. 38:1-22; 39:1-8

²⁴ Shu künlerde Hezekiya késel bolup sakratqa chüshüp qaldi; u Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti. □ ²⁵ Lékin Hezekiya özige körsitilgen iltipatqa muwapiq teshekkür éytmedi; u könglide tekebburliship ketti. Shunga Xudaning ghezipi uninggha we shuningdek Yehuda we Yérusalémdikilerge qozghaldi. ²⁶ Lékin Hezekiya we Yérusalémdikiler tekebburliqidin yénip özlirini töwen tutup yürgechke, Perwerdigarning ghezipi Hezekiyaning künliride ulargha chüshmidi.

□ **32:12** «Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? ... Yérusalémdikilerge: – «Siler birla qurban'gah aldida sejde qilisiler ...» dep emr qilghan emesmidi?» – Sennaxéribning elchisi intayin hiyligerlik bilen qilin'ghan bu gep bilen xelqqe: – «Hezekiya Perwerdigargha heqiqeten ishenmeydu. U peqet hemminglar Yérusalémde qurbanliqlirnglarni qilishinglar kérek dep silerdin paydilanmaqchi» dep gumanlandurmaqchi. □ **32:22** «her terepte qoghdidi» — yaki «her terepte eminlikke érishtürdi» yaki «her terepte yétékchilik qildi». □ **32:24** «Hezekiya ... Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti» — «Yesh.» 38-babni körüng.

²⁷ Hezekiyaning dunyasi tolimu köp, izzet-hörmiti qewetla yuqiri idi; u özige altun, kumüş, göher-yaqut, xushbuy dora-dermek, qalqan we herxil qimmatlik buyumlarni saqlaydighan xezinilerni saldurdi; ²⁸ u yene ashliq, yéngi sharab we zeytun méyi saqlaydighan ambarlarni, yene her túrlük mallar we padiliri üçün éghil-qotanlarni saldurdi. ²⁹ U özige sheherler bina qildurdi we nurghun qoy-kalilargha ige boldi, chünki Xuda uninggha ghayet köp depine-dunya ata qilghanidi. ³⁰ Hezekiyadin ibaret bu kishi Gihon éqinining yuqiri éqimidiki suni tosup, suni toptoghra Dawut shehirining künpétish teripige éqip kélidighan qilghanidi. Hezekiya barliq qilghan emelliride ronaq tapti. ³¹ Halbuki, Babil emirlirining elchiliri kélip Hezekiya bilen körüşüp, Yehuda zéminida yüz bergen bu möjjizilik alamet toghruluq gep sorighan chaghda, uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti. □ ³² Hezekiyaning qalghan ishliri we yaxshi emelliri bolsa, mana ular «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da, Amozning oghli Yeshaya peyghemberning körgen wehiylik xatiriside pütülgendur.

³³ Hezekiya ata-bowiliri arisida uxlidi; ular uni Dawut ewladliri qebristanliqi égzilikide depne qildi; u ölgen chaghda barliq Yehuda xelqi bilen Yérusalémdikiler uninggha hörmet bildürdi. Uning ornigha oghli Manasseh padishah boldi.

33

Manasseh seltenet qilidu; uning rezil ishliri

2Pad. 21:1-18

¹ Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. ² U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

³ U atisi Hezekiya chéqip tashlighan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baallargha atap qurban'gahlarni saldurup, asherah mebudlarni yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □ ⁴ U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: «Yérusalémda Méning namim menggü qalidu» dégenidi. ⁵ U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni atap yasatti. □ ⁶ U Ben-Hinnomning jilghisida öz balilirini ottin ötküzdi; jadugerchilik, palchiliq we demidichilik ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip Uning ghezipini qozghidi. □ ⁷ U yasatqan oyma mebudni Xudaning öyige tiklidi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen; ⁸ Eger Israil peqet Men Musaning wasitisi bilen ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni barliq qanun, belgilimiler we hökümlerge muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha békitten bu zémindin qaytidin néri qilmaymen» — dégenidi.

⁹ Lékin Manasseh Yehudalarni we Yérusalémdikilerni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklarning qilghinidimu ashurup rezillik

□ **32:31** «...uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti» — «Yesh.» 39-babni körüng. □ **33:3** «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — yaki «asmanning qoshuni», yeni asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarni körsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). □ **33:5** «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. □ **33:6** «Ben-Hinnomning jilghisi» — yeni «Hinnomning oghlining jilghisi». «Yeshua» 8:29ni körüng. Bu jilgha esli «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). «...balilirini ottin ötküzüsh» — belkim «insaniy qurbanliq»ni körsitishi mumkin.

qilatti. ¹⁰ Perwerdigar Manasseh we uning xelqige agahlandurup sözligen bolsimu, lékin ular qulaq salmidi.

¹¹ Shu sewebtin Perwerdigar Asuriye padishahining qoshunidiki serdarlarni ularning üstige hujumgha saldurdi. Ular Manassehni ilmek bilen élip, mis zenjir bilen baghlap Babilgha ekeldi. □ ¹² Manasseh mushundaq azabqa chüshkende Xudasi Perwerdigargha yalwurup, ata-bowilirining Xudasi aldida özini bek töwen tutti. ¹³ U dua qiliwidi, *Perwerdigar* uning duasigha qulaq sélip, tilikini qobul qilip, uni Yérusalémgha qayturup, padishahliqigha qaytidin ige qildi. Manasseh shu chaghdila Perwerdigarningla Xuda ikenlikini bilip yetti.

¹⁴ Bu ishlardin kéyin Manasseh «Dawut shehiri»ning sirtigha, jilgha otturisdiki Gihonning künpétish teripidin taki Béliq derwazisi aghzighiche, Ofelni chöridep sépil yasatti we uni nahayiti égiz qildi; Yehudaning herqaysi qorghaniq sheherliride qoshun serdarlirini teyinlidi. ¹⁵ U yene Perwerdigar öyidin yat elliklarning mebudliri bilen *özi qoyghan* butni, özi Perwerdigar öyining téghi bilen Yérusalémda yasatquzghan barliq qurban'gahlarni éliwétip, sheher sirtigha tashlatquziwetti. ¹⁶ *Manasseh* Perwerdigar qurban'gahini yéngibashtin tiklitip, qurban'gahqa inaqliq qurbanliqi bilen teshekkür qurbanliqlirini sundi we Yehudalargha Israilning Xudasi Perwerdigarning xizmitige kirishni buyrudi. ¹⁷ Shundaqtimu, xelq qurbanliqni yenila «yuqiri jaylar»da ötküzetti; lékin ularning qurbanliqliri özlirining Xudasi Perwerdigarghila sunulatti. ¹⁸ Manassehning qalghan ishliri, jümlidin uning Xudasigha qilghan duasi we aldin körgüchilerning Israilning Xudasi Perwerdigarning namida uninggha éytqan gepliri bolsa, mana ular «Israilning padishahlirining xatiriliride» dégen kitabta pütülgendur. ¹⁹ Uning duasi, Xudaning uning tileklirini qandaq ijabet qilghanliqi, uning özini töwen qilishidin ilgiri qilghan barliq gunahi we wapasizliqi, shundaqla uning qeyerde «yuqiri jaylar» saldurghanliqi, Asherah mebudliri hem oyma mebudlarni tikligenliki bolsa, mana hemmisi «Aldin körgüchilerning xatiriliride» pütülgendur. □ ²⁰ Manasseh ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni öz ordisigha depne qildi; oghli Amon ornigha padishah boldi.

Amon seltenet qilidu

2Pad. 21:19-26

²¹ Amon textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda ikki yil seltenet qildi. ²² U atisi Manasseh qilghinidek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. U atisi Manasseh yasatqan barliq oyma mebudlarga qurbanliq sundi we ularning qulluqigha kirdi. ²³ U özini Perwerdigar aldida atisi Manasseh özini töwen tutqandek töwen tutmidi; bu Amonning bolsa gunah-qebihlikliri barghanséri éship bardu. ²⁴ Kéyin uning xizmetkarliri uni qestlep öz ordisida öltürüwetti. ²⁵ Lékin Yehuda zéminidikiler Amon padishahni qestligenlarning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

34

Heqqaniy padishah Yosiya seltenet qilidu

2Pad. 22:1-20

¹ Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi. ² U Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning yollirida

□ **33:11** «ular Manassehni ilmek bilen élip...» — Asuriye padishahliri tutqunlarni xarlash üçün ilmeklerni burnidin ötküzüp yételeytti. «Yesh.» 37:29 we «Hab.» 1:15 bilen sélishturutung. □ **33:19** «Aldin körgüchilerning xatiriliride» — yani «Hozayning xatiriliride».

yürüp, ne onggaha ne solgha chetnep ketmidi. ³ Uning seltenitining sekkizinchi yili, u téxi güdek chéghidila, atisi Dawutning Xudasini izleshke bashlidi; seltenitining on ikkinchi yiligha kelgende Yehuda bilen Yérusalémdiki «yuqiri jaylar», asherah mebudliri, oyma butlar we quyma butlarni yoqitip, zéminni pakizlashqa kirishti. ⁴ Xelq uning köz aldidila «Baallar»ning qurban'gahlirini chéqip tashlidi; u qurban'gahlarning üstige éviz qilip orunlashturulghan «kün tüwrükliri»larni késip tashlidi; u yene Asherah mebudliri, oyma-quyma butlarni chéqip, uning topisini bu mebudlarga qurbanliq sun'ghanlarning qebrilirige chéchiwetti. □ ⁵ *But* kahinlirining ustixanlirini qurban'gahlirining üstide köydürüwetti; shundaq qilip, u Yehuda bilen Yérusalémni pakizlidi. ⁶ U Manasseh, Efraim, Shiméon hetta Naftalighiche ularning herqaysi sheherliride we etrapidiki xarabilerde shundaq qildi; ⁷ U qurban'gahlarni chéqip, asherah mebudliri we oyma butlarni kokum-talqan qiliwetti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning hemmisini késip tashlap, Yérusalémgha qaytti.□

⁸ Uning seltenitining on sekkizinchi yili Yehuda zéminini we muqeddesxanini pakizlap bolghandin kéyin, Azaliyaning oghli Shafan, sheher bashliqi Maaséyah we Yoahazning oghli tezkirichi Yoahni Xudasi bolghan Perwerdigarning öyini onglashqa ewetti. ⁹ Shuning bilen ular bash kahin Hilqiyaning aldigha kélip, uninggha Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen pulni tapshurdi. Bu pulni eslide derwaziwen Lawiylar Manasseh, Efraim we Israilning qaldisidin, shuningdek Yehuda we Binyamin zéminidikiler we Yérusalémdikilerdin yighqanidi. □ ¹⁰ Ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup berdi. Bular hem pulni Perwerdigarning öyini ongshash we musthekemleshke ishligüchilerge berdi; ¹¹ ular bolsa pulni Yehuda padishahliri xarabileshtürgen öy-imaretlerge lazimliq késip-oyulghan tashlarni we tüwrük-limlarga yaghach sétiwalishqa yaghachchilar bilen tamchilargha tapshurup berdi. ¹² Bu ademler sadaqetlik bilen ishlidi. Ularni bashquridighan, nazaretke mes'ul Lawiy Merarining ewladliridin Jahat bilen Obadiya, Kohatning ewladliridin Zekeriya bilen Meshullam bar idi; bu Lawiylarning hemmisi herxil sazlarghimu mahir idi; ¹³ ular yene hammallar we herxil ishlar üstidiki nazaretilerni bashquratti; Lawiylardin pütükchilermu, emeldarlarmu, derwaziwenlermu bar idi.

¹⁴ Ular Perwerdigar öyige béghishlap ekelgen pullarni élip chiqidighan chaghda, Hilqiya kahin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen Tewrat qanuni kitabini tépiwaldi. ¹⁵ Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide Tewrat-qanuni kitabini tépiwaldim, dédi. Shuni éytip, Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi. ¹⁶ Shafan uni padishahning yénigha apardi we uninggha: «Xizmetkarliri tapshurulghan ishlarni bolsa, hemmisini ada qiliwatidu. ¹⁷ Ular Perwerdigar öyige *béghishlan'ghan* pullarni töküp, uni nazaretiler we ishchilarning qoligha tapshurup berdi» dep melumat berdi. □ ¹⁸ Shafan katip yene padishahqa: — Hilqiya kahin yene manga bir oram kitab berdi dep uni padishah aldida oqudi.

¹⁹ We shundaq boldiki, padishah Tewrat qanunidiki sözlerni anglap, öz kiyimlirini yirtti. ²⁰ Padishah Hilqiya bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikahning oghli Abdon bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: — ²¹ Bérip men üçün we Israilda hem Yehudada qaldurulghan xelq üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabta barliq pütülgenlerge emel qilmay, Perwerdigarning sözini tutmighanliqi tüpeylidin, Perwerdigarning bizge

□ **34:4** «kün tüwrükliri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar». □ **34:7** «kün tüwrükliri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar». □ **34:9** «Efraim we Israilning qaldisi» — Asuriye impériyesi shimaliy padishahliq («Israil»)tin ahalinig köp qismini tutqun qilip élip ketkenidi; ayette tilgha élin'ghan mushu xelq yurtta qaldurulghan Israilar idi. □ **34:17** «pullarni töküp...» — yaki «kümüshni éritip,...»

töküldighan ghezipi intayin dehshetlik boldi, dédi. □ 22 Shuning bilen Hilqiya we padishah teyinligen kishiler ayal peyghember Huldahning qéshigha bardi; Huldah Xasrahning newrisi, Tokihatning oghli kiyim-kéчек bégi Shallumning ayali idi; u özi Yérusalém shehirining ikkinchi mehelliga olturatti. Ular uning bilen bu ishlar toghruluq sözleshti. 23 U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: — 24 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi aldida oqulghan bu kitabtiki barliq lenetlerni emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen. 25 Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçhün Méning qehrim bu yerge töküldü, öchürülmeydu.

26 Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa, mundaq denglar: — Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — 27 Chünki könglüng yumshaq bolup, Xudaning mushu jay we uningda turghuchilarni eyiblep éytqan sözlirini anglighiningda, Uning aldida özüngni töwen qilding, shuningdek özüngni shundaq töwen qilghiningda, kiyimliringni yirtip, Méning aldinda yighlighining üçhün, Menmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar. 28 Mana, séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip bérip, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

29 Padishah adem ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini chaqirtip keldi. 30 Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen Lawiylar, shundaqla barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi. □

31 Padishah öz ornida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdigé emel qilimen dep özini ehdigé baghlidi. □

32 Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi.

U yene Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisini we Binyamindiki xelqnimu bu ehde aldida turghuzup uninggha özini baghlatti. Shuning bilen Yérusalémda turuwatqanlar Xudaning, yeni ata-bowilirining Xudasining ehdisi boyiche ish qilidighan boldi.

33 Yosiya Israillargha qarashliq yurtlardin barliq yirginchlik nersilerni chiqirip tashlap, Israilda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudasining xizmitige kiridighan qildi. *Yosiyaning* barliq künliride xelq ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha egishishtin héch yanmidi.

35

Yosiya «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu

2Pad. 23:21-23

1 Yosiya Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini Yérusalémda ötküzmechi boldi; birinchi ayning on tötinchi küni ular ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soydi.

2 Padishah kahinlarning wezipilirini belgilidi, ularni Perwerdigarning öyidiki xizmetni

□ **34:21 «tépiwélin'ghan kitab»** — Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tekitley-dighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan. □ **34:30 «... ulargha oqup berdi»** — ibraniy tilida: «... ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ **34:31 «ushbu kitabta pütülgen ehdigé...»** — ibraniy tilida «ushbu kitabta pütülgen ehde sözlirige...».

qilishqa righbetlendürdi. ³ U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: — Siler muqeddes ehde sanduqini Israil padishahi Dawutning oghli Sulayman saldurghan öyge ekirip orunlashturunglar; emdi uni mürenglerde kötürüp yürüş wezipisi qalmidi. Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla Uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar. □ ⁴ Shuning üçhün jemitinglar we nöwet-guruppanglar boyiche, Israilning padishahi Dawutning yazghini we uning oghli Sulaymanning yazghinigha asasen, özünglarni obdan teyyarlanglar. ⁵ Siler öz ata jemetliringlarning nöwet-guruppa tertipi boyiche qérindashliringlardin ibaret shu addiy xelq-puqralar jemet-jemetlirige wekil bolup, muqeddesgahta turisiler; herbir guruppida Lawiy jemetidin birnechche adem bolsun. ⁶ Siler ötüp kêtish héytigha atalghan qozilarni soyusiler, özünglarni paklanglar, *Israildiki* qérindashliringlar üçhün, yeni ularning Perwerdigar Musaning wastisi bilen tapilighan söz-kalamigha béqinishi üçhün, hemme ishni teyyar qilinglar, dédi.

⁷ Yosiya shu yerde hazir bolghan barliq xelq-puqralarning ötüp kêtish héytigha atighan qurbanliqi bolsun dep, jemi ottuz ming qoza we oghlaq, we yene üç ming buqa hediye qildi; bu mallarning hemmisi padishahning mélidin chiqirilghanidi. ⁸ Uning emeldarlimu öz ixtiyarliqi bilen xelqge we kahinlar bilen Lawiylargha qurbanliq méli «kötürme hediye» qildi; Perwerdigarning öyini bashqurghuchilardin Hilqiya, Zekeriya we Yehiyelmu ikki ming alte yüz qoza-öchke bilen üç yüz buqini kahinlarga ötüp kêtish héytigha atap qurbanliq qilish üçhün hediye qilip tapshurdi. ⁹ Lawiylarning yobashchiliri bolghan Konaniya we uning qérindashliridin Shémaya bilen Netanel, shundaqla Hashabiya, Jeiyel we Yozabadmu besh ming qoza bilen besh yüz buqini Lawiylarning héytqa atap qurbanliq qilishigha «kötürme hediye» qildi.

¹⁰ Shundaq qilip, ötilidighan wezipiler orunlashturup bolun'ghandin kéyin, padishahning tapilighini boyiche, kahinlar öz ornida turdi, Lawiylarmu özlirining nöwet-guruppa tertipi boyiche turushti. ¹¹ Lawiylar ötüp kêtish héytigha atalghan qozilarni boghuzlidi; kahinlar ularning qolidin qanni élip qurban'gahqa septi we shuning bilen bir waqitta Lawiylar qurbanliq malning térisini soydi. ¹² Köydürme qurbanliqqa sunulidighan mallarni bolsa, ular xelq-puqralargha wekil bolghan jemetler boyiche xelqge bölüp bérip, ularni Musaning kitabida yézilghinigha muwapiq, Perwerdigargha sunushqa teyyarlidi. Sunulidighan buqilarnimu shundaq qildi. ¹³ Andin belgilime boyiche ular ötüp kêtish héytigha atalghan qoza-öchkilerni otqa qaqlap kawap qildi; bashqa qurbanliqlardin qalghan, yeni Xudagha atalghan qisimlarni qazanda, dangqanda yaki dasta pishurup tézdin xelq-puqralargha üleshtürüp berdi; ¹⁴ shuningdin kéyin özlirige we kahinlarga qurbanliqlardin teyyarlidi, chünki kahinlar, yeni Harunning ewladliri kech kergüche köydürme qurbanliq qilish we maylarni köydürüş bilen aldirash bolup ketkenidi; shunga Lawiylar özlirige we kahinlar bolghan Harunning ewladlirighimu qurbanliqlardin *gösh* teyyarlap qoyushti. ¹⁵ Nawa-neghmichiler, yeni Asafning ewladliri Dawut, Asaf, Héman we Dawut padishahning aldin körgüchisi

□ 35:3 «U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: —» — bashqa ikki xil terjimisi: (1) «U yene pütkül Israilgha telim bérighan, özlirini Perwerdigargha atap béghishlighan Lawiylargha...»; (2) «U yene pütkül Israilgha Perwerdigargha xas muqeddes ishlar toghruluq telim bérighan Lawiylargha...». «... Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar» — bu pütkül ayettiki xewerge qarighanda: (1) melum sewebtin ehde sanduqi eng muqeddes jaydin yotkiwétilgenidi. Mumkinchiligi bolghan sewebli bolsa (a) Yosiya ibadetxanini paklash üçhün uni waqitliq yotkep turghan; (e) melum bir rezil padishah butpereslik meqsiti bilen uni u yerdin yotkiwetkenidi; (b) kahinlar butpereslerning rezil niyetliridin qoghdash üçhün uni yotkep yoshurup qoyghanidi; (p) kahinlar Yérusalémni bulang-talang qilidighan tajawuzchilarning changgilidin qutuldurush üçhün uni yotkep yoshurup qoyghanidi (mesilen, 12:9 we 25:4). (2) bu ayetke qarighanda Lawiylarning (shundaqla kahinlarning) eng muhim we chong roli hazir (ibadetxanida Perwerdigarning medhiye ishli ridin bashqa) Israilgha telim bérish kérek idi (30:22ni körüng). Israil sürgün bolghandin kéyin Ezra bularning yaxshi bir ülgisi bolghanidi.

Yedutunning tapshuruqi boyiche öz orunlirida turushti; derwaziwenler herqaysisi öz derwazisi aldida turdi; ularning ish ornidin ajrishining hajiti bolmidi, chünki ularning qérindashliri bolghan Lawiylar qurbanliqlardin teyyarlap qoyatti. ¹⁶ Shundaq qilip, shu bir kün ichide Yosiya padishahning tapshuruqi boyiche, ötüp kétish héyti ötküzülüp, Perwerdigarning qurban'gahigha köydürme qurbanliqlar sunulushi bilen Perwerdigargha béghishlap ötküzülgen ibadet toluq orunlandi. ¹⁷ Shu chaghda hazir bolghan Israillar ötüp kétish héytini ötküzüp bolghandin kéyin, yette kün pétir nan héytini ötküzdi. ¹⁸ Samuil peyghemberning zamanidin buyan Israilda ötüp kétish héyti mundaq ötküzülüp baqmighanidi; Israil padishahlirining héchqaysisimu Yosiya, kahinlar, Lawiylar we shu yerde hazir bolghan Yehudalar bilen Israillar we Yérusalémnda turuwatqanlar ötküzgendek mundaq ötüp kétish héyti ötküzüp baqmighanidi. ¹⁹ Bu qétimqi ötüp kétish héyti Yosiyaning seltenitining on sekkizinchi yili ötküzüldi.

Yosiyaning selteniti axirlishidu

²⁰ Yosiya *muqeddes* öyning hemme ishini mushundaq tertipke sélip bolghandin kéyin, Misir padishahi Neqo Efrat deryasining boyidiki Karkémish shehiride urushqa chiqti, Yosiya uning aldini tosqili chiqti. ²¹ Neqo Yosiyaning aldigha elchilerni ewetip uningha: «I Yehuda padishahi, özlirining méning bilen néme karliri bar? Bügün men sili bilen urushqili emes, belki méning bilen urush qiliwatqan jemet bilen urushqili chiqqanmen; yene kélip, Xuda méni téz hujum qil, dédi; Xudaning silini halak qiliwetmesliki üçhün, Uning ishigha kashila qilmisila, chünki U méning bilen billidur» dédi. ²² Lékin Yosiya uning bilen qarshilishishtin yanmidi, eksiche özini niqablap uningha jeng qilghili chiqti; u Xudaning Neqoning wastisi bilen éytqan gépige qulaq salmay, Megiddo tüzlenglikige kélip Neqo bilen tutushti. ²³ Oqyachilar Yosiya padishahqa oq étip uningha *tegküzdi*; padishah xizmetkarlirigha: — Men éghir yarilandim, méni élip kétinglar, dédi. ²⁴ Uning xizmetkarliri uni jeng harwisidin yölep chüshürüp, uning ikkinchi jeng harwisigha yatquzup Yérusalémgha élip méngiwidi, u shu yerde öldi. U ata-bowilirining qebistanliqigha depne qilindi; barliq Yehuda we Yérusalémdikiler Yosiyağa teziye tutushti. ²⁵ Yerimiya *peyghember* Yosiya üçhün mersiye oqudi; neghme-nawachi erayallarning hemmisi taki bügün'giche Yosiyanı teriplep mersiye oqup kelmekte; u ish Israilda belgilimige aylandi. Mana bular «mersiyeler» dégen kitabqa pütülgendur. □ ²⁶ Yosiyaning qalghan ishliri, uning Perwerdigarning Tewrat kitabida yézilghanlirigha egeshken yaxshi emelliri, ²⁷ qilghanliri bashtin-axirighiche hemmisi «Yehuda we Israil padishahlirining Tarix-Tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

36

Yehoahaz seltenet qilidu

2Pad. 23:31-35

¹ Yehuda zéminidiki xelq Yosiyaning oghli Yehoahazni tallap, Yérusalémnda atisining ornigha padishah qilip tiklidi. ² Yehoahaz textke chiqqan chéghida yigirme üç yashta idi; u Yérusalémnda üç ay seltenet qildi. ³ Misir padishahi uni Yérusalémnda padishahlıqtın bikar qildi we Yehuda zéminigha bir yüz talant kümüş, bir talant altun jerimane qoydi. □ ⁴ Andin Misir padishahi Yehoahazning ornigha uning inisi Éliakimni Yehuda bilen Yérusalém üstige padishah qilip, uning ismini Yehoakimgha özgertti; andin Neqo inisi Yehoahazni Misirgha élip ketti.

□ **35:25** «Yeremiya ... **mersiye oqudi**» — yaki «Yeremiya... mersiye yazdi». □ **36:3** «bir yüz talant kümüş» — 100 talant kümüş belkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram bolushi mumkin.

*Yehoakim seltenet qilidu**2Pad. 23:36-37; 24:1-7*

⁵ Yehoakim textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta bolup, u Yérusalémda on bir yil seltenet qildi; u Perwerdigar Xudasining neziride rezil bolghanni qildi. ⁶ Babil padishahi Néboqadnesar uninggha hujum qilghili chiqip, uni mis zenjir bilen baghlap Babilgha élip ketti. ⁷ Néboqadnesar yene Perwerdigar öyidiki bir qisim eswab-buyumlarni Babilgha apirip, özining Babildiki butxanisigha qoydi. ⁸ Yehoakimning qalghan ishliri, uning yirginchlik ishliri, uningdiki eyibler bolsa mana, «Israil we Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. Uning oghli Yehoakin uning ornigha padishah boldi.

*Yehoakin seltenet qilidu**2Pad. 24:8-17*

⁹ Yehoakin textke chiqqan chéghida on sekkiz yashta bolup, u Yérusalémda üç ay on kün seltenet qildi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. □ ¹⁰ Yéngi yil ötkende, Néboqadnesar adem ewetip Yehoakinni Perwerdigar öyidiki ésil buyumlar bilen birlikte Babilgha ekeldürüp, Yehoakinning taghisi Zedekiyanı Yehuda we Yérusalém üstige padishah qilip tiklidi.□

*Zedekiya seltenet qilidu**2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yer. 52:1-30*

¹¹ Zedekiya textke chiqqan chéghida yigirme bir yashta bolup, Yérusalémda on bir yil seltenet qildi; ¹² u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; Yeremiya peyghember uninggha Perwerdigarning sözlirini yetküzgen bolsimu, u Yeremiyaning aldida özini töwen qilmidi; ¹³ u özi Xudaning namida *béqinish* qesimini ichküzgen Néboqadnesardin yüz öridi; boynini qattiq qilip, Israilning Xudasi Perwerdigargha towa qilip yénishqa könglini jahil qildi. ¹⁴ Uning üstige, kahinlarning barliq bashliri bilen xelqning hemmisi yat elliklarning hemme yirginchlik ishlirini dorap, asiqliqlirini ashurdi; ular Perwerdigar Yérusalémda Özige atap muqeddes qilghan öyni bulghiwetti.

¹⁵ Ularning ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqige we turalghusigha ichini aghritqachqa, tang seherde ornidin turup elchilirini ewetip ularni izchil agahlandurup turdi. □ ¹⁶ Biraq ular Xudaning elchilirini mazaq qilip, söz-kamlirini mensitmeytti, peyghemberlirini zangliq qilatti; axir bérip Perwerdigarning qehri örlep, qutquzghili bolmaydighan derijide xelqining üstige chüshti.□

Babillar Yérusalémni weyran qilidu

¹⁷ Perwerdigar shuning bilen kaldiylerning padishahini ulargha hujumgha séliwidi, padishah ularning muqeddes öyide yashlirini qilichlidi; qiz-yigitler, qérilar, béshi aqarghanlarga héch ich aghritip olturmay, hemmini öltürüwetti; *Xuda* bularning hemmisini *Kaldiye* padishahining qoligha tapshurdi. ¹⁸ Kaldiye padishahi Xudaning öyidiki chong-kichik démey, barliq qacha-buyumlarni, shundaqla Perwerdigar öyidiki xezinilerni, shuningdek padishahning we emeldarlirining xezinilirini qoymay, Babilgha élip ketti. ¹⁹ Kaldiylar Xudaning öyini köydürüwetti, Yérusalémning sépilini chéqiwetti, sheherdiki hemme orda-qorghhanlarga ot qoyup köydürüp, Yérusalémdiki barliq qimmetlik qacha-buyumlarni chéqip kukum-talqan qildi. ²⁰ Qilichtin aman qalghanlarning

□ **36:9** «on sekkiz yashta» — bezi kona köchürmilerde «sekkiz yashta» déyilidu. □ **36:10** «Yehoakinning taghisi» — ibraniy tilida «Yehoakinning qérindishi». □ **36:15** «Perwerdigar ... tang seherde ornidin turup... ewetip...» — Xudaning ularni baldur we köp qétim agahlandurghanliqini bildüridu. □ **36:16** «qutquzghili bolmaydighan derijide» — ibraniy tilida «dawalighusiz derijide».

hemmisini *Kaldiye padishahi* Babilgha tutqun qilib eketti; ular taki Pars padishahliqining seltenitikiche Babil padishahi we ewladlirining qulluqida bolup turdi. ²¹ Bularning hemmisi Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen *aldin éytqan agah* sözi ishqa ashurulush üçün boldi. Shuning bilen zémin özige tégishlik shabat künlirige muyesser boldi; chünki zémin yetmish yil toshquche xarabilikte turup «shabat tutup» dem élip rahetlendi. □ ■

Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 ²² Pars padishahi Qureshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qureshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilib püküp: — ²³ «Pars padishahi Quresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi bolghan Perwerdigar yer yúzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; U shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémda Özige bir öy sélishqa buyrudi. Shuning üçün aranglarda Xudaning xelqi bolghan herqaysinglarga bolsa, uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolghay, u shu yerge chiqsun!» dédi.

□ **36:21** «Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen éytqan sözi..» — körsitilgen bu söz «Yer.» 25:11, 29:10 qatarliq ayetlerde tépilidu. «zémin «shabat tutup» dem aldi» — intayin hejwiye geptur. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan Tewrat qanuni boyiche («Law.» 25:4) zémin her yettinchi yilida bir yil («shabat yili»da) dem élishi kérek idi — démek, uningda héch tériqchiliq qilishqa bolmaytti. Emeliyette Israillar zéminni igiligendin tartip Yeremiya peggemberning dewrigiche bolghan 490 yilda zémin héch «dem alghan» emes idi. Shunga zéminning xelqtin alidighan 70 yilliq aramliq qerzi bar idi; xelq Babilda 70 yil sürgün bolghanda zémin ulardin, shundaqla ularning rezillikidin «dem aldi». Bu témida yene «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **36:21** Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Ezra

Padishah Qoreshning Perwerdigar uchün ibadetxana sélisqa yarliq chüshürüshi
2Tar. 36:22,23; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

¹ Pars padishahi Qoreshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qoreshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: —

² «Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi Perwerdigar yer yuzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; u shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémda Özige bir öy sélisqa buyrudi. □ ³ Shuning uchün aranglarda Xudaning xelqi bolghanlardin herqaysinglarga bolsa, uning Xudasi *Perwerdigar* uning bilen bille bolghay, u Yehuda zéminidiki Yérusalémgha chiqsun, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyini salsun! U bolsa Xudadur, makani Yérusalémdidur! ⁴ *Sürgünlükte* qalghan xelq qeyerlerde makanlashqan bolsa, *u Yérusalémgha chiqsun*; shu yerdiki ademler ulargha altun, kümüş, mal-mülük, charpaylarni teminlep yadrem bersun we shuningdek Yérusalémda jaylashqan Xudaning shu öyi uchün xalis hediylerni teqdim qilsun» — dédi.□

Qaytishqa teyyarlinish

⁵ Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki qebile bashliqliri, kahinlar, Lawiylar, shundaqla Xuda teripidin rohi qozghitilghan barliq xelq orunliridin qopup Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini *yéngiwash*tin sélisqa bérishqa teyyarlandi. ⁶ Etraptiki kishilerning hemmisi kümüş qacha-qucha, altun, mal-mülük, charpaylar we qimmet bahaliq buyumlar bilen ularni qollap quwwetlidi, buningdin bashqa sunulidighan herxil ixtiyariy hediye-qurbanliq süpitide herxil sowghatlarni teqdim qildi. ⁷ Padishah Qoresh Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilirinimu, yeni ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilarnimu élip chiqti. □ ■ ⁸ Pars padishahi Qoresh xezine bégi Mitredatni buyrup bu qacha-quchilarni aldurup chiqti; Mitredat shularni Yehudaning emiri Sheshbazargha sani boyiche sanap tapshurup berdi. ■ ⁹ Qacha-quchilarning sani mundaq: — altun das ottuz, kümüş das ming, pichaq yigirme toqquz, □ ¹⁰ altun piyale ottuz, bir-birige oxshash bolghan kümüş piyale töt yüz on; bashqa qacha-quchilar bir ming. □ ¹¹ Barliq altun-kümüş qacha-qucha, besh ming töt yüz. Sürgün qilin'ghan xelq Babildin Yérusalémgha élip kélín'gen chaghda, Sheshbazar bu qacha-quchilarning hemmisini élip kelgenidi.

2

Birinchi qétim qaytqan Yehudalar ... «Neh.» 7:6-73ni körüng

□ **1:2** «Yehuda zémini» — kéyinki waqitlarda «Yehudiye» déyilidu. □ **1:4** «qalghan xelq» — impériyede tirik qalghan Yehudiy xelqi. □ **1:7** «ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilar» — bu weqe «2Tar.» 36:7de teswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Ezra 5:14 □ **1:9** «altun das» — yaki «altun petnus». □ **1:10** «bir-birige oxshash bolghan kümüş piyale töt yüz on» — yaki «süpiti töwenrek kümüş piyale töt yüz on» yaki «ikkinchi birxil kümüş iyale töt yüz on» yaki «kümüş piyale ikki ming töt yüz on». Bashqiche terjimilermu uchrishi mumkin.

¹ Töwendikiler Néboqadnesar teripidin Babilgha sürgün qilin'ghan *Yehudiye* ölkisidikilerdin, ularning ewladliri qaytip kélip, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketkenler: —

² — ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Séraya, Reilaya, Mordikay, Bilshan, Mispar, Bigway, Rehum we Baanahlar bilen bille qaytip keldi. Emdi Israíl xelqining ichidiki erkeklerning sani töwendikiche: —□

³ Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi; ⁴ Shefatiyaning ewladliri üç yüz yetmish ikki kishi; ⁵ Arahning ewladliri yette yüz yetmish besh kishi; ⁶ Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz on ikki kishi; ⁷ Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ⁸ Zattuning ewladliri toqquz yüz qiriq besh kishi; ⁹ Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi; ¹⁰ Banining ewladliri alte yüz qiriq ikki kishi; ¹¹ Bibayning ewladliri alte yüz yigirme üç kishi; ¹² Azgadning ewladliri bir ming ikki yüz yigirme ikki kishi; ¹³ Adonikamning ewladliri alte yüz atmish alte kishi; ¹⁴ Bigwayning ewladliri ikki ming ellik alte kishi; ¹⁵ Adinning ewladliri töt yüz ellik töt kishi; ¹⁶ Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi; ¹⁷ Bizayning ewladliri üç yüz yigirme üç kishi; ¹⁸ Yorahning ewladliri bir yüz on ikki kishi; ¹⁹ Hashumning ewladliri ikki yüz yigirme üç kishi; ²⁰ Gibbarning ewladliri toqsan besh kishi; ²¹ Beyt-Lehemlikler bir yüz yigirme üç kishi; ²² Nitofaliqlar ellik alte kishi; ²³ Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi; ²⁴ Azmawetlikler qiriq ikki kishi; ²⁵ Kiriya-Arimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemiy yette yüz qiriq üç kishi; □ ²⁶ Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemiy alte yüz yigirme bir kishi; ²⁷ Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi; ²⁸ Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiy ikki yüz yigirme üç kishi; ²⁹ Néboliqlar ellik ikki kishi; ³⁰ Magbishning ewladliri bir yüz ellik alte kishi; ³¹ ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ³² Harimning ewladliri üç yüz yigirme kishi; ³³ Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiy yette yüz yigirme besh kishi; □ ³⁴ Yérixoluqlar üç yüz qiriq besh kishi; ³⁵ Sinaahning ewladliri üç ming alte yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

³⁶ Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmish üç kishi; ³⁷ Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi; ³⁸ Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi; ³⁹ Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.

⁴⁰ Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodawiyaning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmish töt kishi; ⁴¹ Ghezelkeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz yigirme sekkiz kishi.

⁴² Derwaziwenlarning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiy bir yüz ottuz toqquz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar

⁴³ Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabaotning ewladliri, □ ⁴⁴ Kirostning ewladliri, Siyahaning ewladliri, Padonning ewladliri, ⁴⁵ Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Akkubning ewladliri, ⁴⁶ Hagabning ewladliri, Shamlayning ewladliri, Hananning ewladliri, □ ⁴⁷ Giddelning

□ **2:2** «Séraya» — yaki «Saraya». □ **2:25** «Kiriya-Arimliqlar» — yaki «Kiriya-Yéarimliqlar». □ **2:33** «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...» — yaki «Lodliqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...». □ **2:43** «Ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng. □ **2:46** «Shamlay» — yaki «Shalmay».

ewladliri, Gaharning ewladliri, Réayahning ewladliri, ⁴⁸ Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri, Gazzamning ewladliri, ⁴⁹ Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri, Bisayning ewladliri, ⁵⁰ Asnahning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussimning ewladliri, ⁵¹ Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri, ⁵² Bazlutning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri, ⁵³ Barkosning ewladliri, Siséraning ewladliri, Témahning ewladliri, ⁵⁴ Neziyaning ewladliri bilan Xatifaning ewladliri.

⁵⁵ Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — Sotayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Pirudaning ewladliri, ⁵⁶ Yaalahning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri, ⁵⁷ Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilan amining ewladliri.

⁵⁸ Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemiý üç yüz toqsan ikki kishi.

Kélip chiqishi naéniq kishiler ... «Neh.» 7:61-65ni körüng

⁵⁹ Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addan we Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmide. ⁶⁰ Bular Délayaning ewladliri, Tobiyaning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemiý alte yüz ellik ikki kishi; ⁶¹ kahinlarning ewladliri ichide Xabayaning ewladliri, Kozning ewladliri bilen Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning éti bilen atalghanidi. □ ⁶² Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmide; shunga ular «napak» hésablinip kahinliqtin qalduruldi. ⁶³ Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeyiler, dédi.□

Qaytip kelgüchilerning omumiy sani ... «Neh.» 7:66-69ni körüng

⁶⁴ Pütün jamaet jemiý qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi; ⁶⁵ buningdin bashqa ularning yene yette ming üç yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz er-ayal ghezelchisi bar idi. ⁶⁶ Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri, ⁶⁷ töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

Muqeddes öy üçün teqdim qilin'ghan mal-mülükler ... «Neh.» 7:70-73nimu körüng

⁶⁸ Jemet kattiwashliridin beziliri Yérusalémgha we Perwerdigarning öyige kelgen chaghda, Xudaning shu öyi esli ornigha yéngiwashtin sélinishi üçün chin könglidin sowghatlarni teqdim qildi. ⁶⁹ Ular özlirining qurbigha qarap qurulus xezinisige atmish bir ming darik altun, besh ming mina kümüş we yüz qur kahin toni teqdim qildi. □ ⁷⁰ Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar we bir qisim xelq qoshulup, ghezelkeshler,

□ **2:61** «Kozning ewladliri» — yaki «Hakkozning ewladliri». □ **2:63** «Waliy» — ibraniy tilidiki «Tirshata» eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqtida yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérip menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmide. □ **2:69** «darik» — (yaki «draxma») — mushu yerde u Pars impériyesidiki birxil altun tengge; mushu yerde bularning jemiý qimmiti belkim 400-500 gram altun idi; «mina» birxil kümüş tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüşning jemiý éghirliqi belkim 1800-2700 kilogramche idi.

derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti.□

3

Qurban'gahning yéngiwashstin sélinishi

¹ Israil xelqi herqaysisi öz sheherliride makanlashqanidi; yettinchi aygha kelgende, xelq bir ademdek bolup Yérusalémgha yighildi. ² Yozadakning oghli Yeshua bilen uning kahin qérindashliri, Shéaltielning oghli Zerubbabel we uning qérindashlirining hemmisi orunliridin qopup, Xudaning adimi Musa pütken qanun kitabida pütülginidek Perwerdigargha köydürme qurbanliq sunush üçün Israilning Xudasining qurban'gahini sélishqa kirishti. ■ ³ Gerche ular shu yerlik xelqlerdin qorqsimu, lékin qurban'gahni eslidiki uli üstige sélip, uningda Perwerdigargha atap etigenlik we kechlik köydürme qurbanliq ötküzüşke kirishti. ■ ⁴ Ular yene *muqeddes qanunda* pütülgini boyiche «kepiler héyti»ni ötküzüp, her küni belgilen'gen telepke muwapiq san boyiche künlük köydürme qurbanliqni sunushatti. ■ ⁵ Shuningdin kéyin ular yene her künlük köydürme qurbanliqlar, yéngi ay qurbanliqi we Perwerdigarning barliq muqeddes dep békitilgen héytleri üçün teqdim qilinidighan köydürme qurbanliqlarni, shuningdek herbir kishining könglidin Perwerdigargha atap sunidighan ixtiyariy qurbanliqlirini sunup turatti. ■ ⁶ Shundaq qilip ular yettinchi aynning birinchi künidin bashlap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigargha atap sunushqa bashlidi; lékin Perwerdigarning öyining uli téxi sélinmidi. ⁷ Ular tashchilar bilen yaghachchilargha pul tapshurdi we shundaqla Pars padishahi Qoreshning ijaziti bilen Zidonluqlar bilen Turluqlargha kédir yaghichini Liwandin *Ottura* déngiz arqiliq Yoppagha ekeldürüş üçün ulargha yimek-ichmek we zeytun méyini teminlidi.

Muqeddes ibadetxanining yéngiwashstin sélinishi

⁸ Jamaet Yérusalémdiki Xudaning öyige kelgendin kéyin ikkinchi yili ikkinchi ayda Shéaltielning oghli Zerubbabel, Yozadakning oghli Yeshua we ularning kahin we Lawiy qérindashlirining qaldisi, shuningdek sürgünlüktin qaytip Yérusalémgha kelgenlarning hemmisi qurulushta ish bashlidi; ular yene yigirme yashtin ashqan Lawiylarni Perwerdigarning öyini sélish qurulusgha nazarechilikke qoydi. ⁹ Yeshua we uning oghulliri hem qérindashliri, Kadmiyel bilen uning oghulliri, yeni Yehudaning ewladliri Xudaning öyide ishleydighan ishchilarni nazaret qilishqa bir niyette atlandi; Hénadadning oghulliri, ularning oghullirimu we qérindash Lawiylar ulargha yademleshti.□ ¹⁰ Tamchilar Perwerdigarning öyige ul salidighan chaghda kahinlar xas kiyimlirini kiyip, kanaylirini chélip, Asafning ewladliri bolghan Lawiylar jangjang chélip, hemmisi qatar-qatar sep bolup turghuzuldi; ular Dawut belgiligen körsetmiler boyiche

□ **2:70** «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar... Ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil ... öz sheherlirige makanlashti» — bu ayetning menisi belkim: (1) Kahinlar, Lawiylar qatarliqlar öziye yéngiwashstin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdiki xizmette bolush üçün yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** öziye xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashstin ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchiliqi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi. ■ **3:2** Qan. 12:5, 6 ■ **3:3** Chöl. 28:3 ■ **3:4** Law. 23:34; Chöl. 29:12 ■ **3:5** Chöl. 28:11-15; Neh. 10:34 □ **3:9** «Yehudaning ewladliri» — «Yehuda» mushu yerde belkim «Xodawiya» dégen isimning warianti bolushi mumkin (2:40ni körüng). «bir niyette atlandi» — ibraniy tilida: «bir ademdek bolup ornidin turdi».

Perwerdigargha Hemdusana oqushti. ¹¹ Ular Perwerdigargha atap özara: — «Perwerdigar méhribandur, uning Israilga bolghan méhir-muhebbiti menggülüktur» dep hemdusana we rehmet-teshekkür éytishti. Bu chaghda Perwerdigarning öyining uli sélinip bolghachqa, xalayıq Perwerdigarni medhiyilep towlap tentene qilishti. ■ ¹² Lékin kahinlardin, Lawiylardin we jemet bashliqliridin nurghunliri, yeni eslide ilgiriki öyni körgen nurghun qéri ademler köz aldida sélin'ghan bu öyning uligha qarap, ün sélip yighlap kétishti; nurghun bashqa kishiler xushal bolup tentene qilip towlashti; □ ¹³ we xelq hetta kimlarning tentene qilishiwatqanliqi bilen kimlarning yighlawatqanliqini ayriwalalmay qaldi; chünki jamaet tentene qilip qattiq towlishatti; we bu awaz yiraq-yiraqlargha anglinatti.

4

Öyni yéngiwashtin sélishning tosqunuqqa uchrishi

¹ Yehuda we Binyamindiki reqibler sürgünlüktin qaytip kelgenler Israilning Xudasi Perwerdigargha atap öyni yéngiwashtin salmaqchiken, dégen gepni anglap, ² Zerubbabel we jemet bashliqliri bilen körüşüp: — Biz siler bilen bille salayli; chünki bizmu silerge oxshashla silerning Xudayinglarni izlep, bizni bu yerge ekelgen Asuriye padishahi Ésar-Haddonning künliridin tartip uninggha qurbanliq sunup kéliwatimiz, déyishti. ■ ³ Lékin Zerubbabel, Yeshua bilen Israilning bashqa jemet bashliqliri ulargha: — Xudayimizgha öy sélishta silerning biz bilen héchqandaq alaqenglar yoq; belki Pars padishahi Qoresh bizge buyrughandek, peqet biz özimizla Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy salimiz, déyishti.■

⁴ Shuningdin kéyin shu yerdiki ahale Yehudalarning qolini ajiz qilip, ularning quruluş qilishigha kashila tughdurup turdi. ⁵ Ular yene Pars padishahi Qoreshning barliq künliridin taki Pars padishahi Darius textke olturghan waqitqiche, daim mesli-hetchilerni sétiwélip, Yehudalar bilen qériship, quruluş nishanini buzushqa urunup turdi.□

Reqiblarning Yehudalar üstidin erz qilishi

⁶ Ahashwérosh textke chiqqan deslepki waqitlarda ular uninggha Yehudiye we Yérusalém ahalişi üstidin bir erzname yazdi. □ ⁷ Shuningdek Artaxshashta künliride Bishlam, Mitridat, Tabeel we ularning qalghan shérikirimu Pars padishahi Artaxshashtagha aramiy tilida bir erz xétini yazdi; xet aramiy tilidin terjime qilindi.□

■ **3:11** Zeb. 136 □ **3:12** «öyni körgen nurghun qéri ademler ... ün sélip yighlap kétishti» — bezilerning yighlishi xushallıqtin boldi; bezilerning «Bu öy eslidiki oydek heywetlik bolmaydighan boldi» dep oylap hesret-qayghudin boldi («Hag.» 2:3ni körüng). ■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Ezra 1:1, 2, 3 □ **4:5** «Pars padishahi Darius» — miladiyedin ilgiriki 522-486-yillarda Pars textige olturghan. □ **4:6** «Ahashwérosh» — bezi alimlar Pars impérotori bolghan mushu «Ahashwérosh»ni «Kserksis I» ning özi shu (miladiyedin ilgiriki 486-464-yillar), dep qaraydu. Biraq ispat barki, «Ahashwérosh» yaki «Kserksis» dégen söz eslide isim emes, belki Pars impérotorining umumiy bir unvani idi. Shunga biz «Ahashwérosh» dep atalghan padishahni Kambisis (miladiyedin ilgiriki 529-521-yillar), dep qaraymiz. □ **4:7** «Artaxshashta» — «Artaxshashta» bilen «Artakserksis» bir ademning nami bolup, tarixta u «Artakserksis» dégen (grékche) ismi bilen tonulghan. Bu padishah Kambisis we Darius Xistaspis (miladiyedin ilgiriki 522-486-yillar) ariliqida ötkén bolsa kérek. Shunga u: (1) Kambisisni öltürüp textini tartiwalghan «Smerdis» dégen jadugerni (yette ay textke olturghan) yaki bolmisa: (2) Kambisis impérotor bilen birlikte hökümlanliq qilghan bizge hazir namelum «Artaxshashta» (Artakserksis) isimlik bashqa birsini körsitishi mumkin. U kéyinki alemshumul impérotor «Artakserksis» (miladiyedin ilgiriki 486-425-yillar) bolushi mumkin emes; chünki shu kishi 24-ayette tilgha élin'ghan Darius impérotordin **kéyin** hökümlanliq qildi.

⁸ Waliy Rehum bilen diwan bégi Shimshay padishah Artaxshashtagha Yérusalém üstidin töwendikidek erzname yazdi: — □

⁹ «Mezkur mektupni yazghanlardin, waliy Rehum, katip bégi Shimshay we ularning bashqa hemrahliri bolghan soraqchilar, mupettishler, mensepdarlar, katiplar, arqi-wiliqlar, Babilliqlar, Shushanliqlar, yeni Élamiyar □ ¹⁰ we ulugh janabiy Osnappar Samariye shehirige we *Efrat* deryaning mushu teripidiki bashqa yerlerge orunlash-turghan ahalimu bar □ ¹¹ (mana bu ularning padishahqa yazghan xéting köchürülmisi) — özlirining deryaning mushu teripidiki xizmetkarliridin padishah aliliri Artaxshashtagha salam! ¹² Padishah aliylirige melum bolsunki, özliri tereptin biz terepke kelgen Yehudiylar Yérusalémgha kélishti; ular ashu asiy we sésiq sheherni quruwatidu, ulini yasap püttürdi, sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu. □ ¹³ Emdi ulugh padishah aliylirige shu melum bolghayki, mubada bu sheher onglansa, sépil pütüzülse, ular baj tapshurmaydighan, olpan tölimeydighan we paraq tapshurmaydighan boluwalidu, bundaq kétiwese padishahlarning xezinisige sözsiz ziyani bolidu. ¹⁴ Biz ordining tuzini yep turup, padishahimizning bundaq bihörmét qilinishigha qarap turushimizgha qet'iy toghra kelmeydu, shu sewebtin padishahimizgha melum qilishqa jür'et qilduq. □ ¹⁵ Shuning üçün *aliylirining* ata-bowilirining tarixnamisini sürüshte qilishlirini teshebbus qilimiz; sili tarixnamidin bu sheherning ehwalini bilip, uning padishahlarghimu, herqaysi ölkilergimu ziyani yetküzüp kelgen asiy bir sheher ikenlikini, qedimdin tartip bu sheherdikiler aghdurmichiliq térighanliqini bilgeyla; del shu sewebtin bu sheher weyran qilin'ghanidi. ¹⁶ Shunga biz aliylirigha shuni uqturmaqchimizki, eger bu sheher qurulsa, sépilliri pütüzülse, undaqta silining deryaning mushu teripidiki yerlerge héchqandaq igidarchiliqliri bolmay qalidu».

Padishahning ish toxtitilsun dep yarliq chüshürüshi

¹⁷ Padishah mundaq jawab yollidi: —

«Waliy Rehum, diwan bégi Shimshaygha we Samariye hem Deryaning shu teripidiki bashqa yerlerde turushluq hemrahlirlarigha salam! □ ¹⁸ Silerning bizge yazghan erz xétinglar méning aldinda éniq qilip oqup bérildi. □ ¹⁹ Tekshürüp körüshni buyruwidim, bu sheherning derweqe qedimdin tartip padishahlargha qarshi chiqip isyan qozghighan, sheherde daim asiyliq-qozghilang kötürüshtek ishlarning bolup kelgenliki melum boldi. ²⁰ Ilgiriki waqitlarda qudretlik padishahlar Yérusalémgha hökümraniq qilip, Deryaning shu teripidiki pütün yerlerni idare qilip kelgen, ular shulargha béqinip baj, olpan we pariqini tapshurup kelgeniken. ²¹ Emdi siler buyruq chüshürüp u xelqni ishtin toxtitnglar, mendin bashqa yarliq chüshürülmigüche, bu sheherni yéngiwastin qurup chiqishqa bolmaydighanliqi uqturunqlar. ²² Bu ishni ada qilmay qélishтин pexes bol-unqlar; padishahlargha ziyani keltüridighan apet némishqa küchiyiwéridiken?».

□ **4:8** «...Yérusalém üstidin töwendikidek erzname yazdi» — bu ayettin bashlap 6:18giche «Ezra»ning tékisti aramiy tilida yézilghan. □ **4:9** «...soraqchilar, mupettishler, mensepdarlar, katiplar...» — yaki «...Dinayliqlar, Afarsatqiliqlar, Tarpellikler, Arfasliqlar,...». «Shushanliqlar, yeni...» — yaki «Susa (shehiri)dikiler, yeni...». □ **4:10** «Ulugh janabiy Osnappar» — Osnappar bolsa Asuriye impérotori «Ashurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyedini ilgiriki 669-yili atisi Ésarhaddonning textige warisliq qildi; miladiyedini ilgiriki 645-yilliri etrapida u Élamning paytexti Shushanni ishghal qilip, uningdiki puqralardin bezilerni Samariyege, shundaqla ottura sherqtiki bashqa yerlerge sürgün qildi. «derya» — mezkur kitapta mushu yerdin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu; «mushu teripi» — gherbiy teripi, elwette. □ **4:12** «sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu» — mushu gep birinchidin öz-özige zit kélidu. Qandaqsige sépil ulliri téxi «bir-birige ulanmay» turup sépil yasilip bolidu? ¹³-ayette xatirilen'gen öz bayanlirimu ularning shu sözige reddiye bolidu. Ikkinchidin, bu sözler pütünley yalghan. Yehudiy xelqi peqet ibadexana (Qoresh padishahning eslidiki yarliqi boyiche) quruwatatti. Sépilning özi bolsa, xarabilik ehwalda idi. Mesilen «Neh.» 1:3ni körüng. □ **4:14** «bundaq bihörmét qilinishigha...» — yaki «bundaq ziyani tartishigha...». □ **4:17** «Deryaning shu teripi» — Efrat deryasining gherbiy teripi. □ **4:18** «aldinda éniq qilip oqup...» — yaki «aldinda terjime qilinip oqup...».

²³ Padishah Artaxshashtaning yarliqining köchürülmisi Rehumga, diwan bégi Shimshay hem ularning hemrahlirigha oqup bérilishi bilenla, ular alman-talman Yérusalémdiki Yehudalarning qéshigha chiqip, herbiy küch ishlitip, ularni ishni toxtitishqa mejbur qildi. ²⁴ Shuning bilen Yérusalémdiki Xudaning öyidiki ishlar toxtidi; ish taki Pars padishahi Darius textke chiqip ikkinchi yilighiche toxtaghliq qaldi.

5

Muqeddes öyni yene bir qétim yéngiwashtin sélish

¹ Bu chaghda peyghemberler, yeni Hagay peyghember bilen Iddoning oghli Zekeriya peyghember Yehudiye we Yérusalémdiki Yehudiylargha bésharet bérishke bashlidi; ular Israilning Xudasining namida ulargha bésharet bérishdi. ■ ² Shuning bilen Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yozadakning oghli Yeshua qopup Yérusalémdiki Xudaning öyni yéngiwashtin sélishqa bashlidi; Xudaning peyghemberliri ular bilen bille bolup ulargha yarem berdi.

³ Shu chaghda Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri ularning yénigha kélip: «Kim silerge bu öyni yéngiwashtin sélishqa, bu quruluşni püttürüşke buyruq berdi?» dep soridi. □ ⁴ Ular yene: «Bu quruluşqa mes’ul bolghuchilarning ismi néme?» dep soridi. ⁵ Lékin Xudaning neziri Yehuda aqsaqallirining üstide idi, shunga bash waliy qatarliqlar padishah Dariusqa melum qilghuche, shundaqla uningdin bu heqte birer jawab yarliq kelgüche ularning quruluş ishini tosmidi.

Padishah Dariusqa yene bir erz melum qilinishi

⁶ Deryaning gherb teripining waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri, yeni Deryaning gherb teripidiki afarsaqliqlar padishah Dariusqa xet ewetti; xetning köchürülmisi mana töwendikidek: ⁷ Ular padishahqa ewetken melumatta mundaq déyilgen: «Darius aliylirigha chongqur aman-ésenlik bolghay! ⁸ Padishahimizgha shu ish yétip melum bolsunki, biz Yehudiyege, ulugh Xudaning öyige béríp körduqki, shu öy yoghan tashlar bilen yasiliwatidu, tamlirigha limlar ötküzülüp sélinmaqta; bu quruluş téz sür’ette ongushluq élip bériliwétiptu. □ ⁹ Andin biz u yerdiki aqsaqallardin: — Kim silerge bu öyni sélishqa, bu quruluşni püttürüşke buyruq berdi? — dep soriduq. ¹⁰ We aliylirigha melum bolsun üçün ularning isimlerini soriduq, shuningdek ularning bashliqlirining ismilirini pütüp xatirilimekchi iduq. ¹¹ Ular bizge: «Biz asman-zéminning Xudasining qulliri, biz hazir buningdin uzun yillar ilgiri sélin’ghan öyni yéngiwashtin séliwatimiz. Mushu öyni eslide Israilning ulugh bir padishahi saldurghanidi. ¹² Lékin atabowilirimiz asmandiki Xudaning ghezipini keltürüp qoyghachqa, Xuda ularni Kaldiye-lik Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghan; u bu öyni chaqturuwétip, xelqni Babilgha tutqun qilip eketken. ■ ¹³ Lékin Babil padishahi Qoreshning birinchi yili padishah Qoresh Xudaning bu öyni yéngiwashtin sélishqa yarliq chüshürgen. ■ ¹⁴ We Néboqadnesar Yérusalémdiki bu ibadetxanidin élip Babil butxanisigha apirip qoyghan Xudaning öyidiki altun-kümüş qacha-quchilarnimu padishah Qoresh ularni Babil butxanisidin epchiqturup, Sheshbazar isimlik bir kishige tapshurghan; u uni bash waliy qilip teyinligenidi ■ ¹⁵ hem uninggha: — Bu qacha-quchilarni élip ularni Yérusalémdiki ibadetxanigha apirip qoyghin; Xudaning öyi esli jayigha yéngiwashtin sélinsun, dep buyrughan. ¹⁶ Andin shu Sheshbazar dégen kishi kélip, Yérusalémdiki Xudaning öyige ul

■ 5:1 Hag. 1:1; Zek. 1:1 □ 5:3 «bu quruluşni...» — yaki «bu tamni...». □ 5:8 «...téz sür’ette ongushluq élip bériliwétiptu» — yaki «...estayidilliq bilen ongushluq élip bériliwétiptu». ■ 5:12 2Tar. 36:16-21 ■ 5:13 2Tar. 36:22,23; Ezra 1 ■ 5:14 Ezra 1:8

salghan; ene shu waqittin boshlap hazirghiche yasiliwatidu, téxi pütmedi» dep jawap berdi.

¹⁷ Emdi aliylirigha layiq körünse, padishahimizning shu yerde, yeni Babildiki xezinini axturup béqishini, u yerde padishah Qoreshning Yérusalémdiki Xudaning öyini yéngiwashtin sélish toghrisida chüshürgen yarliqining bar-yoqluqini tekshürüp béqishini soraymiz hem padishahimizning bu ish toghrisida öz iradisini bizge bildürüp qoyushini ötünimiz».

6

Padishah Dariusning ilgiriki padishahning yarliqini tépishi

¹ Andin padishah Darius Babildiki dölet-bayliqlar saqlan'ghan «Arxiplar öyi»ni tekshürüp chiqishqa yarliqlarni chüshürdi. □ ² Média ölkisidiki Axméta qel'esidin bir oram qeghez tépildi, uningda mundaq bir xatire pütülgen: □ ³ «Padishah Qoreshning birinchi yili, padishah Qoresh Yérusalémdiki Xudaning öyige dair mundaq bir yarliq chüshüridu: — «Qurbanliq sunulidighan orun bolush üçün bu öy yéngiwashtin sélinsun; uli puxta sélinsun, öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez bolsun. □ ⁴ Üch qewet yoghan tash, bir qewet yéngi yaghach bilen sélinsun, barliq xirajet padishahliq xezinisidin chiqim qilinsun. ⁵ Eslide Néboqadnesar Yérusalémdiki ibadetxanidin élip Babilgha apirip qoyghan, Xudaning öyidiki altun-kümüş qacha-quchilarning hemmisi qayturup kelinip, Yérusalémdiki ibadetxanigha qaytidin yetküzülüp, herbiri öz jayigha qoyulsun; ular Xudaning öyige quyulsun!».

Padishahning muqeddes öyini dawamliq yéngiwashtin sélishqa buyruq chüshürüshi

⁶ Dariustin yarliq chüshürülüp: «— Shunga, i deryaning shu teripining bash waliysi Tattinay we Shétar-Boznay hem silerning hemrahliringlar, yeni Deryaning shu teripidiki afarsaqliqlar, emdi siler u yerdin néri kétinglar! □ ⁷ Xudaning öyining qurulusi bilen karinglar bolmisun; Yehudiylarning bash waliysi bilen Yehudiylarning aqsaqallirining Xudaning bu öyini eslidiki ornigha sélishigha yol qoyunglar.

⁸ Shuningdek men Xudaning bu öyining sélinishi üçün Yehudalarning aqsaqalliri toghruluq silerge buyruq chüshürdumki: — Deryaning gherb teripidin, padishahliq xezinisige tapshurulghan baj kirimidin siler kéchiktürmey shu ademlerge toluq xirajet ajritip béringlar, qurulus héch toxtap qalmisun. □ ⁹ Ulargha néme kérek bolsa, jümlidin asmandiki Xudagha köydürme qurbanliq sunushqa, meyli erkeq torpaq bolsun, qochqar yaki qozilar bolsimu, shular bérilsun; yene Yérusalémdiki kahinlarning belgiligini boyiche bugday, tuz, sharab yaki zeytun maylar bolsun shularning birimu kem qilinmay, her küni temin étip turulsun. ¹⁰ Shuning bilen ular asmandiki Xudagha xushbuy qurbanliqlarni keltürüp, padishahqa we padishahning ewladlirigha uzun ömür tilisun. □ ¹¹ Men yene buyruymenki, kimki bu yarliqni özgertse, shu kishining öyining bir tal limi sughuruwélinip tiklen'gendin kéyin, shu kishi uninggha ésip mixlap qoyulsun, öyi exletxanigha aylanduruwétilsun! □ ¹² We Özining namini shu yerde qaldurghan Xuda mushu Yérusalémdiki öyini özgertishke yaki buzushqa qol uzartqan

□ **6:1** «Arxiplar öyi» — aramiy tilida «Oram arxiplar öyi». □ **6:2** «Axméta» — tarixta bu qel'e adette «Ekbatana» dégen nami bilen tonulghan. □ **6:3** «Öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez...» — muqeddes kitabta ishliitilgen «gez» qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **6:6** «Deryaning shu teripi» — Efrat deryasining gherb teripini körsitidu. □ **6:8** «kéchiktürmey...» — yaki «estayidilliq bilen...». □ **6:10** «padishahning ewladlirigha uzun ömür tilisun» — aramiy tilida «padishah we uning oghullirining hayatini tilisun». □ **6:11** «exletxanigha aylanduruwétilsun!» — yaki «hajetxanigha aylanduruwétilsun!».

herqandaq padishah yaki xelqni halak qilsun! Men Darius mushu yarliqni chüshürdum, estayidilliq bilen beja keltürülsun!» déyildi.

Ibadetxanining pütüzülüşü

¹³ Andin Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay, Shétar-Boznay we ularning hemrahliri padishah Dariusning ewetken yolyoruqi boyiche estayidilliq bilen shu ishni beja keltürdi. ¹⁴ Yehudiylarning aqsaqalliri quruluşni dawamlashturup, Hagay peyghember we Iddoning oghli Zekeriyaning béshareti bérishliri bilen shu ishta ronaq tapti. Ular Israilning Xudasining emri boyiche, shundaqla Qoresh, Darius we Artaxshashta qatarliq Pars padishahlirining emri boyiche ishlep, öyni yéngiwashtin qurup chiqish ishini pütürdi. ¹⁵ Bu öy Darius padishahi seltenitining altinchi yili, Adar éyining üçinchi küni pütüzüldi.

Öyning Xudagha atilishi

¹⁶ Israillar — kahinlar, Lawiylar we qalghan sürgünlüktin qaytip kelgen xelqlarning hemmisi Xudaning bu öyini uninggha atash murasimini xushal-xuramliq bilen ötküzdi. ¹⁷ Öyni Xudaning Özige atash murasimida ular yüz torpaq, ikki yüz qochqar we töt yüz qoza sundi hem Israil qebililirining sani boyiche barliq Israil üçün gunah qurbanliqi süpitide on ikki tékini sundi. ¹⁸ Ular yene Yérusalémdiki Xudaning ibadet-xizmitini öteshke, Musaning kitabida yézilghini boyiche, kahinlarni öz nöwiti boyiche, Lawiylarni guruppiliri boyiche turghuzdi. □ ■

Ötüp kétish héytining ötküzülüşü

¹⁹ Birinchi aying on tötinchi küni sürgünlüktin qaytip kelgenler «ötüp kétish héyti»ni ötküzdi. ■ ²⁰ Chünki kahinlar we Lawiylar bir niyet bilen birlikte paklinish resimlerini ötküzüp, hemmisi paklandi; andin ular barliq sürgünlüktin qaytip kelgenler we ularning qérindishi bolghan kahinlar we hem özliri üçün ötüp kétish héytigha atighan *qozilirini* soydi. ²¹ Sürgünlüktin *yéngila* qaytip kelgen Israillar we shuningdek Israilning Xudasi Perwerdigarni izdep, özlirini zémindiki yat elliklarning bulghashliridin ayrip chiqqan barliq kishiler qoza göshlirini birlikte yéyishti. ²² Ular pétir nan héytini xushal-xuramliq ichide yette kün ötküzdi; chünki Perwerdigar ularni xushalliqa chömdürdi hem Asuriye padishahining könglini ulargha mayil qilip, Özining öyini — Israilning Xudasining öyini qurushqa ularning qolini mustehkemliidi. □

7

Kahin Ezraning Babildin qaytip kélishi

¹ Shu ishlardin kéyin Pars padishahi Artaxshashta seltenet sürgen mezgilde Ezra dégen kishi *Babildin Yérusalémgha chiqti*. U Sérayaning oghli, Séraya Azariyaning oghli, Azariya Hilqiyaning oghli, ² Hilqiya Shallumning oghli, Shallum Zadokning oghli, Zadok Axitubning oghli, ³ Axitub Amariyaning oghli, Amariya Azariyaning oghli, Azariya Mérayotning oghli, ⁴ Mérayot Zerahiyahning oghli, Zerahiyah Uzzining oghli, Uzzi Bukking oghli, ⁵ Bukki Abishuaning oghli, Abishua Finihasning oghli, Finihas Eliazarning oghli, Eliazar bolsa bash kahin Harunning oghli idi; ⁶ — Ezra dégen bu kishi Babildin qaytip chiqti.

□ **6:18** «Musaning kitabi» — belkim Tewratning 1-, 2-, 3-, 4- we 5-qisimlirini körsitidu. ■ **6:18** Chöl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2 □ **6:22** «Asuriye padishahining köngli» — Pars impérotorini «Asuriye padishahi» dep atash qiziq ish. Shühhisizki, Pars impérotori «Babil padishahi», shundaqla «Asuriye padishahi» dégen unwanlarga warisliq qilghan.

U Israilning Xudasi Perwerdigar Musagha nazil qilgan Tewrat qanunigha pishqan tewratshunas idi; uning Xudasi bolghan Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa, u némini telep qilsa padishah shuni bergenidi. □ ⁷ Padishah Artaxshashtaning yettinchi yili bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar, ghezdekeshler, derwaziwenler we ibadetxana xizmetkarliri uning bilen birlikte Yérusalémgha qaytip chiqti. □ ⁸ Ezra emdi padishahning seltenitining yettinchi yili beshinchi ayda Yérusalémgha yétip keldi. ⁹ Birinchi aynning birinchi küni u Babildin chiqishqa teyyarlandi; Xudaning shepsetlik qoli uningda bolghachqa, u beshinchi aynning birinchi küni Yérusalémgha yétip keldi. ¹⁰ Chünki Ezra köngül qoyup Perwerdigarning Tewrat-qanunini chüshinip tehsil qilishqa hem uninggha emel qilishqa we shuningdek Israil ichide uningdiki höküm-belgilimilerni ögütishke niyet qilghanidi.

Padishah Artaxshashtaning Ezragha tapshurghan yarliq xéti

¹¹ Mana bu padishah Artaxshashta kahin hem Tewratshunas Ezragha tapshurghan yarliq xéting köchürülmisi: — (Ezra Perwerdigarning emrlirige ait ishlargha hem Uning Israillargha tapshurghan belgilimilirige pishqan tewratshunas idi): — ¹² «Menki padishahlarning padishahi Artaxshashtadin asmanlardiki Xudaning mukemmel Tewrat-qanunigha pishqan tewratshunas kahin Ezragha salam! □ ¹³ Emdi men shundaq yarliq chüshürimenki, padishahliqimda turuwatqan Israillardin, shundaqla ularning kahin we Lawiyliridin kimler Yérusalémgha bérishni xalisa, hemmisi séning bilen bille barsa bolidu. ¹⁴ Chünki sen padishah we uning yette meslihetchisi teripidin teyinlen'gen ikensen, qolungdiki Xudaning qanun kitabida éyttilghanliri boyiche, Yehudiye we Yérusalémgha tekshürüsh-hal sorashqa ewetilgensen. ¹⁵ Sen padishah we uning meslihetchiliri öz ixtiyari bilen Israilning Xudasigha sun'ghan altun-kümüshlerni kütürüp bérüp uninggha teqdim qil (uning makani Yérusalémdidur); ■ ¹⁶ Shuningdek qolung pütkül Babil ölkiside qanchilik altun-kümüshlerni tapalisa, shuni xelq we kahinlar Yérusalémdiki Xudaning öyige teqdim qilishqa öz ixtiyari bilen bergen sowghatlargha qoshup aparghin. ¹⁷ Sen bu pullargha éhtiyatchanliq bilen qurbanliqlar üçün torpaq, qochqar, qoza we qoshumche ashliq hediyeiliri hem sharab hediyeiliri sétiwélip, bularni Yérusalémdiki Xudayinglarning öyidiki qurban'gahqa sun'ghin.

¹⁸ Qalghan altun-kümüshlerni sen we jemetingdikilerge qandaq qilish muwapiq körünse, Xudayinglarning iradisi boyiche shundaq qilinglar. ¹⁹ Séning Xudayingning öyidiki ishlargha ishletishke sanga bergen qacha-quchilarni Yérusalémdiki Xudaning aldigha qoy. ²⁰ Eger shuningdek sanga Xudayingning öyidiki qalghan ishlargha chiqim qilidighan'gha néme xirajet kérek bolsa, sen padishah xezinisidin élip ishletkin.

²¹ Shuning bilen menki padishah Artaxshashtadin deryaning shu gherb teripidiki barliq xezine beglirige shundaq buyruq chüshürimenki, asmandiki Xudaning Tewrat-qanunining alimi bolghan kahin Ezra silerdin némini telep qilsa, siler estayidilliq bilen uning déginidek béjiringlar. ²² Uning alidighini kümüsh yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche, zeytun méyi yüz batqiche bolsun, tuzgha chek

□ **7:6** «qaytip chiqti» — muqeddes kitabta «Yérusalémgha bérish», yaki «Yérusalémgha kélish» dégen söz daim dégüdek «Yérusalémgha chiqish» dégen ibare bilen ipadilinidu (mesilen, «Yer.» 31:6). «Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa...» — Tewratta «Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa» dégen sözler köp yerlerde uchraydu, u: «Perwerdigar uninggha medet bergechke» dégen menini bildüridu. □ **7:7** «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar», 2:43ni körüng. □ **7:12** «Xudaning mukemmel Tewrat-qanuni» — bu ayettiki «mukemmel» dégen sözning bashqa terjimilerdiki ornı bizning terjimimizdikige oxshash bolmasliqi mumkin: — Mesilen «Artaxshashtadin... Xudaning qanunigha mukemmel Tewratshunas bolghan kahin ezragha...» yaki «Artaxshashtadin... Ezragha mukemmel salam (xatirjemlik) bolghay». ■ **7:15** Ezra 8:25

goyulmisun. □ ²³ Asmanlardiki Xuda némini emr qilsa, shu asmanlardiki Xudaning öyi üçün estayidilliq bilen béjirilsun; némishqa *Xudaning* ghezipini padishah we oghullirining padishahliqigha chüshürgüdekmi? ²⁴ Biz shunimu silerge melum qilimizki, omumen kahinlar, Lawiylar, ghezelmeshler, derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri we Xudaning bu öyide xizmet qilidighanlarning héchqaysisidin baj, opan we paraq élishqa bolmaydu.

²⁵ Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen, Deryaning shu gherb teripide Xudayingning Tewrat-qanunini bilgen, barliq xelqning dewasini soraydighan, ularni idare qilidighan soraqchi we hakimlarni teyinligin; we Tewrat-qanunini bilmeydighanlarga bolsa, ulargha bularni ögitinglar. □ ²⁶ Xudayingning qanunigha we padishahliqning qanunigha riaye qilmaydighanlar bolsa, uning üstidin adaletlik bilen höküm chiqirilsun; u ölümge, yaki sürgün'ge yaki mal-mülkini musadire qilishqa we yaki zindan'gha tashlashqa höküm qilinsun».

Ezraning Xudagha Hemdusana oqushliri

²⁷ *Ezra mundaq dédi* — Ata-bowilirimizning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishahning könglige, Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini shundaq körkem bézesh niyitini saldi, ²⁸ yene méni padishah we meslihetchiliri aldida hem padishahning möhterem emirliri aldida iltipatqa érishtürdi. Perwerdigar Xudayingning qoli mende bolup, U méni gheyretlendürgechke, özüm bilen bille *Yérusalémgha* chiqishqa Israillar ichidin birnechche mötiwerlerni yigdim.

8

Ezra bilen bille qaytqanlarning sani

¹ Padishah Artaxshashta seltenet sürüp turghan waqitta, Babildin méning bilen bille qaytqanlarning ata jemet bashliqliri we ularning nesebnamiliri töwendikiche: —

² Finihasning ewladliridin Gershon, Itamarning ewladliridin Daniyal, Dawutning ewladliridin Hattush, ³ Shékaniyaning ewladliridin, yeni Paroshning ewladliridin Zekeriya we uning bilen nesebnamide tizimlan'ghan erkekler jemiy bir yüz ellik kishi; □ ⁴ Pahat-Moabning ewladliridin Zerahiyahning oghli Elyoyinay we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz kishi; ⁵ Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler üç yüz kishi; □ ⁶ Adinning ewladliridin Yonatanning oghli Ebed we uning bilen bille qaytqan erkekler ellik kishi; ⁷ Élamning ewladliridin Ataliyaning oghli Yeshaya we uning bilen bille qaytqan erkekler yetmish kishi; ⁸ Shefatianing ewladliridin Mikailning oghli Zebadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler seksen kishi; ⁹ Yoabning ewladliridin Yehiyelning oghli Obadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz on sekkiz kishi; ¹⁰ Shélotmitning ewladliridin Yosifiyaning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler bir yüz atmish kishi; □

□ **7:22** «kümüş yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche,...» — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, belkim 45 kilogram bolushi mumkin; shunga 100 talant kümüş belkim 4 tonniche bolatti; bir «kor» 220 litr, 100 kor bughday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti. □ **7:25** «Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen...» — ibraniy tilida «Emdi sen qolungda tutqan Xudayingning hékmitige asasen...». □ **8:3** «Shékaniyaning ewladliridin» — bashqa birxil terjimisi (2-ayet bilen birleshtürülüp): «Dawutning ewladliridin, Hattush, yeni Shékaniyaning oghli, Paroshning ewladliridin...». □ **8:5** «Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli» — kona grékche terjimisi (LXX)de «Zattuning ewladliridin Yahaziyelning oghli Shékaniya» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin. □ **8:10** «Shélotmitning ewladliridin Yosifiyaning oghli» — kona grékche terjimisi (LXX)de «Banining ewladliridin Yosifiyaning oghli Shélotmit» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin.

11 Bibayning ewladliridin Bibayning oghli Zekeriya we uning bilen bille qaytqan erkeklar yigirme sekkiz kishi; 12 Azgadning ewladliridin Hakkatanning oghli Yohanan we uning bilen bille qaytqan erkeklar bir yuz on kishi; 13 Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlarning ismliri Elifelet, Jeiyel we Shémaya bolup, ular bilen bille qaytqan erkeklar atmish kishi; □ 14 Bigwayning ewladliridin Utay bilen Zabbud we ular bilen bille qaytqan erkeklar yetmish kishi.

Lawiylar bilen ibadetxana xizmetkarliri – yeni «netaniylar» – ularning chaqirtilishi

15 – Men ularni Axawagha aqidighan Deryaning boyigha yigdim; biz u yerde chédir tikip uch kun turduq. Xelqni we kahinlarni arilap qarizam u yerde Lawiylar yoq iken. □ 16 Shunga men bashliqlardin Eliézer, Ariyel, Shémaya, Elnatan, Yarib, Elnatan, Natan, Zekeriya bilen Meshullamlarni we ulargha qoshup oqumushluq alimlardin Yoarib bilen Elnatanni chaqirtip kélip, 17 ulargha hawale qilip Kasifiya dégen yerge, Iddo dégen Ataman bilen körushushke ewettim. Men Kasifiya dégen yerde Iddogha we uning ibadetxana xizmetkarliri bolghan qérindashlirigha deydighan geplerni aghzigha sélip, ularning bu yerge Xudayimizning öyi uchün xizmet qilidighan xizmetchilerni bizge ekélishni ötündüm. 18 Xudayimizning shapaetlik qoli bizde bolghachqa, ular bizge Israilning ewrisi, Lawiyning newrisi Mahlining ewladliri ichidin oqumushluq bir ademni, yeni Sherebiyani we uning oghulliri hem qérindashliri bolup jemi on sekkiz kishini bashlap keldi. 19 Ular yene Hashabiya we uning bilen bille Merarining ewladliridin Yeshaya hem uning qérindashliri hem ularning oghulliri bolup, jemi yigirme kishini, 20 Yene ilgiri Dawut we uning emirliri Lawiylarning xizmitide bolushqa teyinligen «Netiniylar»din ikki yuz yigirme kishini bashlap keldi, bularning hemmisi ismliri bilen tizimlandi. □

Qaytip kélishe teyyarlinish

21 Shu chaghda Axawa deryasi boyida men Xudayimizning aldida özümüzni töwen qilip, özimiz we kichik balilirimiz hem barliq mal-mülkimiz uchün Xudayimizdin aq yol tilishke roza tutayli, dep jakarlidim. 22 Chünki biz eslide padishahqa: «Xudayimizning qoli Uni barliq izdigenlarning üstige iltipat körsitishke qoyulidu; lékin Uning qudriti bilen ghezipi Özini tashlighanlarga zerbe bérishke teyyardur» dégeniduq, emdi yene uningdin yoldiki dushmanlerge taqabil turushqa piyade we atliq leshkerler teyinlep bérishni telep qilghanliqimdin xijil bolup qaldim. 23 Shuning bilen biz roza tutup Xudayimizdin shu ish toghruluq ötündüq, u duayimizni ijabet qildi.

Muqeddes öy uchün hediye qilin'ghan sowghatlar

24 Men kahin bashliri ichidin on ikki ademni we Sherebiya, Hashabiya we ular bilen bille bolghan aka-ukiliridin on ademni tallap, 25 ulargha altun, kümüş we qachaquchilarni, yeni padishah, uning meslihetchiliri, emirliri we shuningdek shu yerde turuwatqan barliq Israillar «köydürme hediye» süpitide Xudayimizning öyige hediye qilghan sowghatlarni tapshurdum. ■ 26 Men kümüshtin alte yuz ellik talant, yuz

□ 8:13 «Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlar...» — yaki «Adonikamning ewladliridin, yeni eng axirida qaytqanlar...» □ 8:15 «Lawiylar yoq iken» — kahinlar özliri Lawiylar, elwette (peqet Harunning ewladliri kahin bolidu); mushu yerde déyiliwatqini kahinliqtin bashqa rohiy xizmet qilalaydighan Lawiylarni körsitidu.

□ 8:20 «Netiniylar» — ibadetxana xizmetkarliri. ■ 8:25 Ezra 7:14, 15

talant éghirliqtiki kú müsh qacha-qucha, yüz talant altunni ularning qoligha ölchep tapshurdum. □ ²⁷ Ulargha tapshurghanlirimdin yene altun das yigirme bolup, qimmiti ming darik, süpetlik we walildap parqiraydighan mis chong das ikki bolup, altundek qimmetlik idi. □ ²⁸ Men ulargha: — Siler Perwerdigargha muqeddestursiler, qacha-quchilarmu muqeddestur, altun-kü müshler ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigargha ixtiyariy hediye qilin'ghan sowghattur. ²⁹ Taki Yérusalémdiki Perwerdigarning öyidiki ambar-xezinilerge yetküzüp, kahinlar we Lawiylarning bashliri we Israillarning qebile-jemet bashliqlirining aldida tarazidin ötküzgüche bularni obdan qarap qoghdanglar, dédim. ³⁰ Shuning bilen kahinlar bilen Lawiylar Yérusalémdiki Xudayimizning öyige apiridighan, tarazidin ötküzülgen shu altun-kü müsh we qacha-quchilarni tapshuruwalidi.

Yérusalémgha yétip kélisht

³¹ Shuning bilen birinchi ayning on ikkinchi küni biz Axawa deryasining boyidin qozghilip Yérusalémgha chiqishqa mangduq. Xudayimizning qoli üstimizde bolghachqa, u bizni düshmenlirimizdin we yolda paylap turghan qaraqchilardinmu qutquzdi. ³² Biz Yérusalémgha kélip u yerde üç kün turduq; ³³ tötinchi küni Xudayimizning öyide altun-kü müsh we qacha-quchilar tarazida ölchinip kahin Uriyaning oghli Meremotning qoligha tapshuruldi; uning yénida Finihasning oghli Eliazar, yene Lawiylardin Yeshuaning oghli Yozabad bilen Binnuiyning oghli Noadiyahlar bar idi. ³⁴ Hemme nerse sani boyiche we éghirliqi boyiche ölchendi we shuning bilen bille herbirining éghirliqi pütüp qoyuldi.

³⁵ Shu chaghda esli élip kételgenlerning ewladliri, yeni sürgünlüktin qaytqanlar Israillarning Xudasigha «köydürme qurbanliq» süpitide pütkül Israil üçün on ikki torpaq, toqsan alte qochqar, yetmish yette qoza sundi, yene gunah qurbanliqi süpitide on ikki téke sundi; bularning hemmisi Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq idi.

³⁶ Ular padishahning yarliq xetlirini padishahning waliylirigha we Deryaning bu gherb teripidiki hökümdarlargha tapshuruwidi, ular xelqge we Xudaning öyining ishlirigha izchil yardem berdi.

9

Xelqning yat ellerge egiship sadaqetsizliq qilishi – Ezraning Israilning gunahlirini tonup dua qilishi

¹ Bu ishlar pütkendin kéyin emirler méning bilen körüshkili yénimgha kélip: — Israillar, kahinlar we Lawiylar özlirini mushu zéminlardiki taipilerdin, yeni ularning yirginchlik adetliridin ayrip turmidi, — démek, ular Qanaaniylar, Hittiylar, Perizziylar, Yebusiylar, Ammoniylar, Moabiylar, Misirliqlar we Amoriylargha egiship mangdi. ² Chünki ular bu yat taipilerdin özlirige we oghullirigha xotun élip bérip, *Xudagha* xas muqeddes nesilni mushu zéminlardiki taipiler bilen arilashturuwetti; uning üstige, emirler bilen emeldarlar bu sadaqetsizlikning bashlamchiliridir, — déyishti.

□ **8:26** «kü müshtin alte yüz ellik talant... yüz talant altun...» — shu dewrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki bizge éniq emes; «kü müshtin talanti» bolsa belkim 45 kilogram, «altunning talanti» belkim 90 kilogram bolushi mumkin; shunga 650 talant kü müshtin belkim 29 tonniche bolatti, 100 talant kü müshtin 6.5 tonniche, 100 talant altun 9 tonniche bolatti. □ **8:27** «darik» — (yaki «draxma») — Pars impéryesidiki birxil altun tengge; mushu yerde bu daslarning qimmiti 400-500 kilogram altun'gha barawer idi.

³ Men bu ishni anglapla könglek bilen tonumni yirtip, chach-saqallirimni yulup ghem-qayghugha chüshüp olturup kettim. ⁴ We Israilning Xudasining sözliridin qorqup titri-genlarning herbiri sürgünlüktin qaytip kelgenlarning sadaqetsizliki tüpeylidin yénimgha keldi. Men taki kechlik qurbanliq sunulghuche ghem-qayghugha chömüp olturdum.

⁵ Kechlik qurbanliq waqtida men özümni töwen qilghan halettin turup, könglek we tonum yirtiq halda Xudayim Perwerdigargha yüzlinip tizlinip olturup, qollirimni yéyip, ⁶ dua qilip: — «Ah Xudayim, shermendilikte yüzümni sanga qaritishtin iza tartmaqtimen, i Xudayim; chünki qebihliklerimiz toliliqidin bashlirimizdin ashti, asiyliq-itaetsizlikimiz asmanlarga taqashti. ■ ⁷ Ata-bowilirimizning künliridin tartip bügün'ge qeder zor itaetsizlikte yürüp kelduq, shunga qebihliklerimiz tüpeylidin biz, bizning padishahlirimiz we kahinlerimiz xuddi bügünki kündikidek herqaysi yurtlardiki padishahlarning qoligha chüshüp, qilichqa, sürgünlükke, bulang-talanggha, nomusqa tapshurulduq. □

⁸ Emdi hazir azghine waqit Xudayimiz közlimizni nurlandurup, qulluqimizda bizge azghina aram bérilsun dep, qéchip qutulghan bir qaldini saqlap qélip, bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérrip, bizge Xudayimiz Perwerdigardin iltipat körsitildi. □ ⁹ Chünki biz hazir qullarmiz; halbuki, Xudayimiz mushu qulluqimizda yenila bizni tashliwemey, belki Pars padishahlirining aldida rehinge érishtürüp, Xudayimizning öyini sélip, xarabileshken jaylirini yéngiwashtin onglashqa bizni rohlандurdi, shundaqla bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi. □ ¹⁰⁻¹¹ I Xuda, biz bu *iltipatlar* aldida yene néme déyeleymiz? Chünki biz yenila Séning mömin bendiliring bolghan peyghemberler arqiliq tapilghan emrliringni tashliwettuq; Sen *ular arqiliq*: «Siler kirip miras qilip igileydighan zémin bolsa, shu zémindiki taipilerning nijisliqi bilen bulghan'ghan bir zémin; chünki ular türlük napakliqlarni qilip, yirginchlik adetliri bilen bu zéminni bu chettin u chétighiche tolduruwetti. ■ ¹² Shunga siler qizliringlarni ularning oghullirigha bermenglar, oghulliringlarga ularning qizlirini élip bermenglar; siler küchiyip, zéminning nazu-németliridin yéyishke, zéminni ebedil'ebed ewladliringlarga miras qilip qaldurush üçün menggü ularning aman-tinchliqi yaki menpeitini hergiz izdimenglar» — dégeniding. ¹³ Bizning rezil qilmishlirimiz we nahayiti éghir itaetsizlikimiz tüpeylidin bu hemme bala-qaza béshimizgha kelgenidi we Sen, i Xudayimiz, qebihliklirimizge tégishlik bolghan jazayimizni yéniklitip, bizge bügünkidek nijatliq iltipatni körsetken turuqluq, □ ¹⁴ biz qandaqmu yene emrliringge xilapliq qilip, bundaq yirginchlik qaidilerni tutqan bu taipiler bilen nikahliniwérimiz? Mubada shundaq qilidighan bolsaq, Sen bizge ghezeplinip, bizge bir qaldi yaki qutulghudek birsinimu qaldurmay yoqatmay qalamsen? ¹⁵ I Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar, Sen heqqaniydursen! Shu sewebtin biz bügünkidek qutulup qalghan bir qaldimiz. Qara, biz Séning aldingda itaetsizliklirimizde turuwatimiz, shunga Séning aldingda héchqaysimiz tik turalmay qalduq» — dédim.

10

Gunahini tonup, qilghan duaning netijisi

¹ Ezra dua qilip, gunahini tonup yiglap Xudaning öyi aldida yiqilip düm yatqan chaghda, Israilardin nahayiti chong bir jamaet, er-ayallar we balilar uning yénigha

■ 9:6 Zeb. 38:4 □ 9:7 «nomusqa tapshurulduq» — ibraniy tilida «yüzi chüshkenlikige tapshurulduq». □ 9:8 «bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérrip,...» — «Yesh.» 22:20-24ni körüng. □ 9:9 «...bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi» — «sépilliq» mushu yerde asasen köchme menide ishli tilgen bolsa kérek. Chünki Yérusalémdiki sépil mushu waqitta téxi qurulmighanidi («Neh.» 1-babni körüng). ■ 9:10-11 Law. 18:25, 27; Qan. 7:3 □ 9:13 «bizge bügünkidek nijat iltipatini körsetken» — bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «bizge bügünkidek qutuldurulghan qaldi qaldurghan».

kélip yighildi; köpchilikmu qattiq yiglap kétishti. ² Élamning ewladliridin, Yehiyelning oghli Shékaniya ezragha: — Biz Xudayimizga sadaqetsizlik qilip bu zémindiki yat taipilerdin xotun aptuq. Halbuki, Israil üçün yenila ümid bar; ³ biz emdi Xudayimiz bilen ehdlisheyli, xojamning we Xudayimizning emrliridin qorqup titrigenlarning nesihitige asasen bu xotunlarni we ulardin törelgen perzentlerni yolgha sélip qoyayli. Hemme ish Tewrat qanuni boyiche qilinsun. ⁴ Tur! Bu ish sanga baghliqtur, biz séni qollaymiz; jür’etlik bolup ishni ada qilghin, — dédi.

⁵ Shuning bilen Ezra ornidin qopup, kahinlarning Lawiylarning we pütkül Israil jamaitining bashliqlirini shu söz boyiche ish qilimiz, dep qesem ichishke ündidi, ular qesem ichti.

⁶ Andin Ezra Xudaning öyi aldidin qopup Eliyashibning oghli Yehohananning öyige kirdi; u u yerge kelgende ghizamu yémidi, sumu ichmidi, chünki u sürgünlüktin qaytip kelgenlarning sadaqetsizliki üçün échinatti. ⁷ Shuning bilen Yehudiye we Yérusalémnda sürgünlüktin qaytip kelgenlarning hemmisige jakarlinip, Yérusalémgha yighilinglar, ⁸ emirler we aqsaqallarning nesihiti boyiche, kimki üç kün ichide yétip kelmise, uning pütün mal-mülki musadire qilinidu, sürgündin qaytip kelgenlarning jamaitidinmu ayrilidu, dep, jakarname chiqirildi. ⁹ Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki barliq erler üç kün’giche Yérusalémgha yighilip boldi. U toqquzinchi aying yigirminchi küni idi; barliq xelq Xudaning öyining hoylisidiki meydan’gha kélip olturdi, köpchilik bu ishtin qorqachqa, shuningdek qattiq yaghqan yamghur tüpeylidin, titrep kétishti.

¹⁰ Kahin Ezra ornidin qopup ulargha: — Siler Xudagha sadaqetsizlik qilip yat taipilerning qizlirini xotunluqqa élip Israillarning itaetsizlikini ashurdunglar. ¹¹ Emdi siler ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar aldida gunahinglarni tonup, uning neziride durus bolghanni qilip, özünglarni bu zémindiki taipilerdin we bu yat ellik xotunliringlardin arini ochuq qilinglar, dédi.

¹² Pütün jamaet yuqiri awazda jawap bérip: — Maqul, biz özlirining shu gepliri boyiche ish körimiz. ¹³ Biraq ademler bek köp, yene kélip yamghur pesli bolghachqa talada turalmaymiz; uning üstige bu dégen bir-ikki künde pütidighan ish emes, chünki bizde bu ishita itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur! □ ¹⁴ Xudaning mushu ish tüpeyli kelgen qattiq ghezipping bizdin ketküche, bashliqlirimiz pütkül jamaetke wekil bolup Perwerdigarning aldida tursun; bizning herqaysi sheherlirimizde yat ellerdin xotun alghanlarmu belgilen’gen waqitta shu sheherning aqsaqal we hakimliri bilen birlikte kélip bu ishni bir terep qilsun, — dédi.

¹⁵ Bu ishqa peqet Asahelning oghli Yonatan bilen Tiqwahning oghli Yahziya qarshi chiqti, Meshullam bilen Lawiy Shabbitay ularni qollidi. ¹⁶ Shuning bilen sürgündin qaytip kelgenler ene shundaq qildi. Kahin Ezra we ata jemetlirining bashliqliri bolghanlar jemeti boyiche bu ishqa ayrildi; ularning hemmisi ismiliri boyiche tizimlandi. Ular oninchi aying birinchi küni bu ishni tekshürüp bir terep qilishqa kirishti. ¹⁷ Ular yat ellik xotunlarni alghan erlerning soriqini birinchi aying birinchi küni tügetti.

Yat ellerdin xotun alghanlarning tizimliki

¹⁸ Kahinlarning ewladliri ichide yat ellik xotunlarni alghanlardin mushular chiqti: — Yozadakning oghli Yeshuaning we uning qérindashlirining ewladliridin: — Maaséyah, Eliézer, Yarib, Gedaliya. ¹⁹ Ular xotunlirimizni yolgha sélip qoyimiz dep *qesem qilip* qol bérishiti we gunahi üçün itaetsizlik qurbanliqi süpitide qoy padisidin bir qochqarni sundi. ²⁰ Immerning ewladliridin Hanani bilen Zebadiya; ²¹ Harimning ewladliri ichide

□ **10:13** «chünki bizde bu ishita itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur!» — bashqa bir xil terjimisi: «chünki biz bu ishita bek éghir itaetsizlik qilghanmiz».

Maaséyah, Éliyah, Shémaya, Yehiyel we Uzziya; □ ²² Pashxurning ewladliridin Elyoyinay, Maaséyah, Ismail, Netanel, Yozabad we Elasah.

²³ Lawiylar ichide Yozabad, Shimey, Kélaya («Kélita»mu déyilidu), Pitahiya, Yehuda bilen Eliézer; ²⁴ ghezelkeshler ichide Eliyashib; derwaziwenler ichide Shallum, Telem, Uri.

²⁵ Israillardin: — Paroshning ewladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Eliazar, Malkiya, Binaya; ²⁶ Élamning ewladliridin Mattaniya, Zekeriya, Yehiyel, Abdi, Yerimot bilen Éliyah; ²⁷ Zattuning ewladliridin Elyoyinay, Eliyashib, Mattaniya, Yerimot, Zabad bilen Aziza; ²⁸ Bibayning ewladliridin Yohohanan, Hananiya, Zabbay bilen Atlay; ²⁹ Banining ewladliridin Meshullam, Malluq, Adaya, Yashub, Shéal bilen Ramot; □ ³⁰ Pahat-Moabning ewladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaséyah, Mattaniya, Bezalel, Binnuiy bilen Manasseh; ³¹ Harimning ewladliridin Eliézer, Yishiya, Malkiya, Shémaya, Shiméon, ³² Binyamin, Malluq we Shemariya; ³³ Xashumning ewladliridin Mattinay, Mattatah, Zabad, Elifelet, Yeremay, Manasseh we Shimey; ³⁴ Banining ewladliridin Maday, Amram, Uel, ³⁵ Binaya, Bediya, Kéluhay, ³⁶ Waniya, Meremot, Eliyashib, ³⁷ Mattaniyah, Mattinay, Yaasu, ³⁸ Bani, Binnuiy, Shimey, ³⁹ Shelemiya, Natan, Adaya, ⁴⁰ Maknadibay, Shashay, Sharay, ⁴¹ Azarel, Shelemiya, Shemariya, ⁴² Shallum, Amariya, Yüsüp; ⁴³ Néboning ewladliridin Jeiyel, Mattitiyah, Zabad, Zébina, Yadday, Yoél we Binaya. ⁴⁴ Bularning hemmisi yat ellik xotunlarni alghanlar idi, we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi.□

□ **10:21** «Éliyah» — bu isim ereb tilida, shundaqla uyghur tilida «Ilyas» déyilidu. □ **10:29** «Ramot» — yaki «Yeremot». □ **10:44** «we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi» — bashqa bir xil terjimisi: — «... we shuning bilen ular xotunlirini we perzentlirini yolgha séliwetti». Bu ayetning tékistte kemtüklük bolushi mumkin. Shunga menisi éniq emes.

Tewrat dewride yüz bergen muhim weqeler

1. (a) Ibrahım, Sarah we Terah Qanaan zeminigha barmaqchi bolup, Ur shehridin chiqidu (b) Ular Haran shehri de toxtap qalidu.
2. Ibrahımning ikki oghul — Ishaq (Sarahın) we Ismail (dediki Hejerdin) törtidu. Ishaqın Yaqup we Esaw (Rıwkahtın) törtidu. Yaquptın on ikki oghul, bir qız törtidu.
3. Yüsf quluqqa setip Misirgha elip beritidu. U Pirewning qol asida Misirgha wezir boldı. Yaqup we oghullrı qehetchilikke ozuq izdep Misirgha chüshidu. Yüsf ulamı qobul qılıp Goshen zeminigha olturaqlashturidu («Yarıtılısh» mushu yerde toxtaydu).
4. Israilılar Misirde quluqqa chüshidu. 400 yıldıń keyın, Musa peyghember ulamı Misirdin yeteklep chiqıdu («Misirdin chiqısh»), Musa peyghemberge Sinay teghida «muqeddes qanun» wehiy qılındı («Misirdin chiqısh», «Lawıyara»).
5. 12 paylaqchi Qanaan zeminini chayıydu. Emma Israilılar ishenmesitkin zeminigha teglemeydu, chöl-bayawanda 40 yıl kızıp yürıdu («Chöl-bayawandiki seper»).
6. Israilılar İordan deryasidin ötüshtin awwal Musa peyghember ehndin İkinchil qetım ulargha sherhleydu («Qanun sherhi»).
7. Yeshua peyghemberning yetekchilikke bilen Israilılar Qanaan zeminigha kiridu, unı ılgıleydu. Yeshua ulargha zeminin teqsim qıldı. Yıghılıq dewr — «Batır Hakimler» hökümranlıq qıldı. Padıshahlıq dewri — Saul, Dawut, Sulayman Padıshahlıq bölündı — jenubta «Yehuda», shimalda «İsrail», shimaliy padıshahlıq («İsrail») Asuriye İmpıriyesi terepıdin sürgün qılındı. Sürgün bolghandıń kóp qisimı qayıp kelmeydu (miladiyedın ılgırkı 721-yıl).
9. (150 yıldıń keyın) Jenubiy padıshahlıq («Yehuda») Babil İmpıriyesi terepıdin sürgün qılındı (miladiyedın «Yeshua peyghember» «Batır hakimler» «Samuil (1) wé (2)» «Padıshahlar (1) wé (2)» «Tarix-tezkire (1) wé (2)»).
10. 70 yıl sürgün bolghandıń keyın, Israilıamıń sadıq bir qisimı Ezra we Nehemiyanıń yetekchilikide Qanaan zeminigha qayıdu.
11. Xudanınıń xelq padıshahsız halda Qanaan zeminida turıdu. Tewratning axırqı qisimı («Malaki peyghember») miladiyedın ılgırkı 400-yıl etrapida yézıldı. Israilılar awwal Grek andın Rım İmpıriyesi terepıdin hökümranlıq qılındı. Utamıń ichide kóp ademler Xuda ewetidighan Qutquzhuchi-Meshini kütüdu.

TEWRAT DEWRİNİNG TARIXINI KÖRSİTİDİGHAN XERITE

Nehemiya

Yérusalémning échinshliq, xarabliq haliti

¹ Haqaliyaning oghli Nehemiya shundaq bayan qildiki: — Yigirmnchi yili Kislew éyida, men Shushan qel'eside turattim, □ ² Öz qérindashlirimdin biri bolghan Hanani bilen birnechche kishi Yehudiyedin chiqip keldi; men ulardin sürgünlüktin qutulup qalghan Yehudalar we Yérusalém toghrisida soridim. ³ Ular manga: — Sürgünlüktin qutulghan xelqning qaldisi *Yehudiye* ölkiside qattiq japa-musheqqet astida we ahanet ichide qaldi. Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi, dep éytip berdi.

Nehemiyaning Yérusalém üçün roza tutup dua qilishi

⁴ Men bu geplerni anglap olturup yiglap kettim, birnechche kün'giche nale-peryad kötürüp, asmanlardiki Xuda aldida roza tutup, dua qilip ⁵ mundaq dédim: — «I asmandiki Xuda Perwerdigar, Özini söyüp, emrlirini tutqanlarga özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchi ulugh we dehshetlik Tengri, ■ ⁶ emdi Séning aldingda mushu peytte qulliring Israillar üçün péqir qulungning kéche-kündüz qiliwatqan bu duasigha quliqing sélin'ghay, közüng ochuq bolghay! Men biz Israillarning Séning aldingda sadir qilghan gunahlirimizni étirap qilimen; menmu, atamning jemetimu gunah qilduq! ⁷ Biz Séning yolunggha tetür ish qilip, Sen qulung Musagha tapilighan emrliring, belgilimiliring we hökümliringni héch tutmiduq. ⁸⁻⁹ Séning Öz qulung Musagha tapilap: «Eger siler wapasizliq qilsanglar, silerni pütün taipilerning arisigha tarqitiwétimen; lékin Manga yénip kélip, Méning emlirimni tutup emel qilsanglar, gerche aranglardin hetta asmanlarning eng chétige qoghliwétilgenler bolsimu, Men ularni shu yerdin yighip, Méning namimni tikleshke tallighan jaygha élip kélimen» dégen sözüngni yad qilghaysen, dep ötünimen. ■ ¹⁰ Bularning hemmisi Séning qulliring we Séning xelqing, Özüngning zor qudriting we küchlük qolung bilen hörlükke qutquzdung. ¹¹ I Rebbim, qulungning duasigha hem Séning namingdin eyminishtin söyün'gen qulliringningmu duasini quliqing tingshighay; bügün qulungning ishlorini ongushluq qilghaysen, uni shu kishining aldida iltipatqa érishtürgeysen». Shu waqitta men padishahning saqiysi idim.

2

Padishahning Nehemiyaning Yérusalémni, jümlidin sépilini qayta ongshap chiqishigha ruxset qilishi

¹ We shundaq boldiki, padishah Artaxshashtaning yigirmnchi yili Nisan éyi, padishahning aldigha sharab keltürülgenidi; men sharabni élip padishahqa sundum. Buningdin ilgiri men padishahning aldida héchqachan ghemkin körün'gen emes idim. ² Shuning bilen padishah méningdin: — Birer késiling bolmisa, chiraying némishqa shunche ghemkin körünidu? Könglüngde choqum bir derd bar, déwidi, men intayin qorqup kettim. ³ Men padishahqa: — Padishahim menggü yashighayla! Atabowilirimning qebriliri jaylashqan sheher xarabilikke aylan'ghan, derwaza-qowuqliri köydürüwétilgen tursa, men qandaqmu ghemkin körünmey? — dédim.

□ **1:1** «yigirmnchi yili» — Pars padishahi Artaxshashtaning yigirmnchi yilini körsitidu (2:1ni körüng). ■ **1:5** Mis. 20:6; 34:7; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ **1:8-9** Qan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

⁴ Padishah méningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soriwidi, men asmandiki Xudagha dua qilip, ⁵ andin padishahqa: — Eger padishahimning könglige muwapiq körünse, qulliri özlirining aldida iltipatqa érishken bolsa, méni Yehudiyege ewetken bolsila, ata-bowilirimning qebriliri jaylashqan sheherge bérip, uni yéngiwashtin qurup chiqsam, dédim.

⁶ Padishah (shu chaghda xanish padishahning yénida olturatti) mendin: — Sepiringge qanchilik waqit kétidu? Qachan qaytip kélisen? — dep soridi. Shuning bilen padishah méni ewetishni muwapiq kördi; menmu uninggha qaytip kélidighan bir waqitni békittim.

⁷ Men yene padishahtin: — Aliylirigha muwapiq körünse, manga *Efrat* deryasining u qétidiki waliylargha méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush toghruluq yarliq xetlirini pütüp bergén bolsila; □ ⁸ We yene padishahliq ormanliqigha qaraydighan Asafqa muqeddes öyge tewe bolghan qel'ening derwaziliri, shuningdek sheherning sépili we özüm turidighan öyge kétidighan limlarni yasashqa kéreklik yaghachlarni manga bérish toghruluqmu bir yarliqni pütüp bergén bolsila, dédim. Xudayimning shepsetlik qoli üstümde bolghachqa, padishah iltipat qilip bularning hemmisini manga berdi.

■ ⁹ Shuning bilen men deryaning u qétidiki waliylarning yénigha bérip padishahning yarliqlirini tapshurdum. Padishah yene birnechche qoshun serdarliri bilen atliq leshkerlernimu manga hemrah bolushqa orunlashturghanidi. ¹⁰ Horonluq Sanballat bilen Ammoniy Tobiya dégen emeldar Israillarning menpeetini izdep adem keptu, dégen xewerni anglap intayin narazi boldi.□

Nehemiyaning kéchisi sépilni charlashqa chiqishi

¹¹ Men Yérusalémgha kélip üç kün turdum. ¹² Andin kéchisi men we manga hemrah bolghan birnechche adem ornimizdin turduq (men Xudayimning könglümge Yérusalém üçün néme ishlarni qilishni salghanliqi toghrisida héchkimge birer néme démigenidim). Özüm min'gen ulaghdin bashqa héchqandaq ulaghamu almay, ¹³ kéchisi «Jilgha qowuqi»din chiqip «Ejdiha buliqi»gha qarap méngip, «Tézek qowuqi»gha kélip, Yérusalémning buzuwétilgen sépillirini we köydürüwétilgen qowuq-derwazilirini közdin kechürdum. ¹⁴ Yene aldigha méngip «Bulaq qowuqi» bilen «Shahane köl»ge keldim; lékin shu yerde men min'gen ulaghdin ötüshike yol bek tar kelgechke, ¹⁵ kéchide men jilgha bilen chiqip sépilni közdin kechürüp chiqtim. Andin yénip «Jilgha qowuqi»din sheherge kirip, öyge qayttim.

¹⁶ Emeldarlarning héchqaysisi méning nege barghanliqimni we néme qilghanliqimni bilmey qélishiti, chünki men ya Yehudiylargha, kahinlargha, ya emir-hakimlargha we yaki bashqa xizmet qilidighanlargha héchnéme éytmişanidim.

Nehemiyaning xelqni sépilni qayta sélishe ilhamlandurushi

¹⁷ Kéyin men ulargha: — Siler béshimizgha kelgen balayi'apetni, Yérusalémning xarabige aylan'ghanliqini, sépil qowuqlirining köydürüwétilgenlikini kördünglar; kélinglar, hemmimiz haqaretke qéliwermeslikimiz üçün Yérusalémning sépilini qaytidin yasap chiqayli, — dédim. ¹⁸ Men yene ulargha Xudayimning shepsetlik qolining méning üstümde bolghanliqini we padishahning manga qilghan geplirini éytiwidim, ular: — Ornumizdin turup uni yasayli! — déyiship, bu yaxshi ishni qilishqa öz qollirini quwwetlendürdi.

¹⁹ Lékin Horonluq Sanballat, xizmetkar Ammoniy Tobiya hem ereb bolghan Geshem bu ishni anglap bizni zangliq qilip mensitmey: — Silerning bu qilghininglar néme ish? Siler padishahqa asiqliq qilmaqchimusiler? — déyishti.

□ **2:7** «Efrat deryasining u qéti...» — mezkur kitabta mushu yedin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. «U qéti...» — deryaning gherbiy teripi. «...méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush» — yaki «...sepirimde méni algha sürüş». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10** «Tobiya dégen emeldar» — ibraniy tilida «Tobiya dégen qul».

²⁰ Men ulargha jawab bérip: — Asmanlardiki Xuda bolsa bizni ghelibige érishtüridu we Uning qulliri bolghan bizler qopup qurimiz. Lékin silerning Yérusalémda héchqandaq nésiwenglar, hoququnglar yaki yadnamenglar yoq, — dédim.

3

Sépilni böleklerge bölüp ongshashqa buyrulushi ... Kona sheharning xeritisini körüng

¹ Shu chaghda bash kahin Eliyashib we uning kahin qérindashliri qopup «Qoy qowuqi»ni yéngiwashin yasap chiqti; ular qowuqning qanatlirini ornitip, uni *Xudagha* atap muqeddes dep békitti; ular «Yüzning munari» bilen «Hananiyelning munari»ghiche bolghan ariliqtiki sépilni ongshap, uni muqeddes dep békitti; □ ² Uninggha tutash qismini Yérixoluqlar yasidi; yene uninggha tutash qismini Imrining oghli Zakkur yasidi. ³ «Béliq qowuqi»ni Senaahning oghulliri yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti. ⁴ Uninggha tutash qismini Hakoizning newrisi, Uriyaning oghli Meremot yasidi; uninggha tutash qismini Meshezabelning newrisi, Berekiyaning oghli Meshullam yasidi. Uninggha tutash qismini Baanahning oghli Zadok yasidi. □ ⁵ Uninggha tutash qismini Tekoaliqlar yasidi; lékin ularning chongliri öz xojisining ishini zimmesige ilishqa unimidi.

⁶ «Kona qowuq»ni Pasiyaning oghli Yehoda bilen Bésodiyanning oghli Meshullam yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti. □ ⁷ Ularning yénidiki tutash qismini Gibéonluq Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi. □ ⁸ Ularning yénidiki tutash qismini zergerlerdin bolghan Xarhayaning oghli Uzziyel yasidi. Uninggha tutash qismini xushbuy buyum yasaydighan etirchilerdin Hananiya yasidi. Ular Yérusalém *sépilini* taki «Qélin tam»ghiche ongshap yasidi. □ ⁹ Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi bolghan Xurning oghli Réfaya yasidi. ¹⁰ Ularning yénida, Xarumafning oghli Yedaya özining öyining udulidiki qismini yasidi. Ularning yénidiki qismini Xashabniyaning oghli Hattush yasidi. ¹¹ Harimning oghli Malkiya bilen Pahat-Moabning oghli Hashshub sépilning bashqa bir bölüki bilen «Xumdanlar munari»ni yasidi. ¹² Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi Xalloheshning oghli Shallom özi we uning qizliri yasidi.

¹³ «Jilgha qowuqi»ni Hanun bilen Zanoah shehirining ahalisi yasidi. Ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti we yene «Tézek qowuqi»ghiche ming gez sépilnimu yasidi. ¹⁴ «Tézek qowuqi»ni Beyt-Hakkerem yurtining bashliqi Rekabning oghli Malkiya yasidi; ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti.

¹⁵ «Bulaq qowuqi»ni Mizpah yurtining bashliqi Kol-Hozehning oghli Shallum yasidi. U uni yasap, ögzisini yépip, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti we yene shahane baghning yénidiki Siloam kölining sépilini «Dawutning shehiri»din chüshidighan pelempeygiche yéngiwashin yasidi.□

□ **3:1** «Yüzning munari» — bashqa xil terjimiler: — «Hamméahning munari» yaki «Méahning munari». «muqeddes dep békitti» — némishqa shundaq békitidu? Uning «Qoy qowuqi» dep atilishning sewebi belkim ibadetxanida sunulidighan qurbanliqlar (köpinchisi qoylar, elwette) shu derwazidin sheherge élip kiriletti. Shunga qurbanliqlarning kirish yolini «muqeddes» dep békitish tolimu muwapiq idi — démek, shu derwazidin qurbanliqlardin bashqa héchqandaq nersilerni élip kirishke bolmaytti. □ **3:4** «Hakoizning...» — yaki «Kozning...». □ **3:6** «Pasiyaning oghli Yehoda» — yaki «Pasiyaning oghli Yoyada». □ **3:7** «Derya» — Efrat deryasi. «Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi» — bashqa birxil terjimisi: «Melatiya... we Yadon yasidi; bular Deryaning gherbiy teripidiki waliylar idare qilidighan Gibéonluqlar we Mizpahliqlar idi». □ **3:8** «... ongshap yasidi» — yaki «...suwap chiqti». □ **3:15** «shahane baghning yénidiki Siloam köli» — mushu yerde ibraniy tilida «shahane baghning yénidiki Shélah köli» déyilidu.

16 Uningdin keyinki tutash qismini Dawutning qebrilirining udulidiki we uningdin keyinki sun'iy kolge hem uning keynidiki «Palwanlarning oyi»ge qeder Beyt-Zur yurtining yerimining hakimi, Azbukning oghli Nehemiya yasidi. 17 Uningdin keyinki tutash qismini Lawiylar — Yeni Banining oghli Rehum yasidi, uning yenediki tutash qismini Kelahning yerim yurtining hakimi Hashabiya oz yurtigha wakaliten yasap chiqti. 18 Uning yenediki tutash qismini ularning qerindashliri — Kelahning ikkinchi yerimining hakimi, Henadadning oghli Baway yasidi. □ 19 Uning yeneda, Mizpahning hakimi Yeshuyaning oghli Ezer qoral-yaragh ambirigha chiqish yolining udulida, sepilning doqmushidiki yene bir bolikini yasidi. 20 Zabbayning oghli Baruq uningdin keyinki yene bir bolikini, yeni sepilning doqmushidin taki bash kahin Eliyashibning oyining derwazisighiche bolghan bolikini kongul qoyup yasidi. 21 Uning yeneda Hakozning newrisi, Uriyaning oghli Meremot sepilning Eliyashibning oyining derwazisidin taki Eliyashibning hoylisining axirighiche bolghan yene bir bolikini yasidi. □ 22 Bulardin keyinki bir qismini Iordan tuzlenglikidikiler, kahinlar yasidi. 23 Bularning yeneda, Binyamin bilen Hashshub oz oyining udulidiki bolikini yasidi. Ulardin keyin Ananiyaning newrisi, Maaseyahning oghli Azariya oz oyining yenediki qisimni yasidi. 24 Uning yeneda, Azariyaning oyidin taki sepilning doqmushighiche bolghan yene bir bolikini Henadadning oghli Binnui yasidi. 25 Uning yeneda, Uzayning oghli Palal padishah ordising doqmushi, shuningdek ordidiki choqchiyip turghan, zindan hoylisining yenediki egiz munarning udulidiki bolikini yasidi. Uningdin keyinki bir bolikini Paroshning oghli Pidaya yasidi. 26 Emdi Ofelde turidighan ibadtxana xizmetkarliri kunchiqish tereptiki «Su qowuqi»ning udulidiki we choqchiyip turghan munarning udulidiki sepilni yasidi. □ 27 Choqchiyip turghan chong munarning udulida Tekoaliqlar taki Ofel sepilighiche bolghan ikkinchi bir bolikini yasidi. 28 «At qowuqi»ning yuqiri bir bolikini kahinlar herbiri oz oyining udulidiki qismini yasidi. 29 Immerning oghli Zadok ularning yeneda, keyinki qismini, oz oyining udulidiki bir bolikini yasidi. Uning yenediki tutash qismini «sherqiy derwaza»ning derwaziweni Shekaniyaning oghli Shemaya yasidi. 30 Uning yeneda, Shelemiyaning oghli Hananiya bilen Zalafning altinchi oghli Hanun ikkinchi bir bolikini yasidi; ularning yeneda, Berekiyaning oghli Meshullam oz qorusining udulidiki bir bolekn yasidi. 31 Uning yeneda, shu yerdin tartip ibadtxana xizmetkarliri bilen sodigerlerning qoruliridin otup, «Tekshurush qowuqi»ning udulidiki sepil doqmushining balixanisighiche bolghan bolikini zergerlerdin bolghan Malkiya yasidi. □ 32 Doqmushning balixanisi bilen «Qoy qowuqi»ning ariliqidiki bolekn zergerler bilen sodigerler yasidi.

4

Sanballatning xapa bolushi we mesxire qilishi

1 Shundaq boldiki, Sanballat bizning sepilni yengiwastin ongshawatqanliqimizni anglap ghezeplinip, qehri bilen Yehudalarni mesxire qildi. 2 U oz qerindashliri we Samariye qoshuni aldida: — Bu zeip Yehudalar neme qiliwatidu? Ular ozlirini shundaq musthekemlimekchimu? Ular qurbanliqlarni sunmaqchimu? Ular bir kun ichide putturushmekchimu? Topa dowiliri ichidin koyup ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha

□ 3:18 «Baway» — yaki «Binnui». □ 3:21 «Hakozning newrisi» — yaki «Kozning newrisi». □ 3:26 «ibadtxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netaniylar». □ 3:31 «udulidiki sepil doqmushining balixanisighiche» — yaki «udulidiki sepil doqmushigha chiqish yolighiche» yaki «udulidiki sepil doqmushidiki pelempeygiche».

jan kirgüzemdiken? — dédi. □ ³ Uning yénida turuwatqan Ammoniy Tobiya: — Ular herqanche yasisimu, bir tülke sépilning üstige yamiship chiqsa, ularning tash témini örüwétidu! — dédi.

Nehemiyaning duasi

⁴ — I Xudayimiz, qulaq sélip anglighaysen, kemsitilmektimiz, ularning qilghan haqaretlirini öz béshigha yandurghaysun; ularni tutqun qilip élip bérilghan yaqa yurtta xeqning oljisigha aylandurghaysun! ⁵ Ularning qebihlikini yapmighaysen, gunahliri aldingdinmu öchürüwétilmisun; chünki ular sépilni ongshawatqanlarning könglige azar berdi!

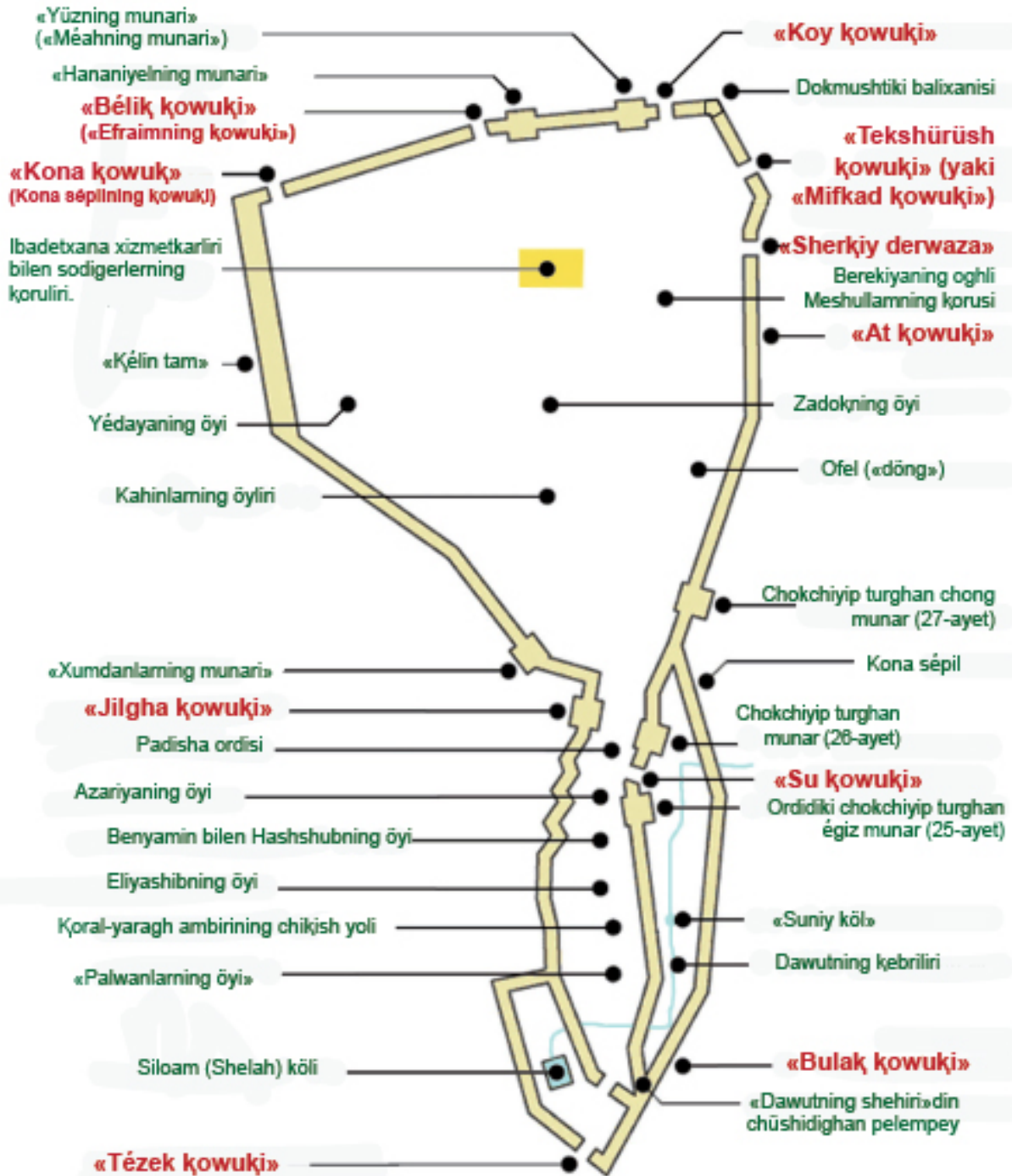
⁶ Shundaqtimu sépilni yéngiwashtin ongshawerduq; uni ulap, égizlikini yérimigha yetküzduq; chünki köpchilik köngül qoyup ishlidi.

□ **4:2** «Ular özlirini **shundaq mustehkemlimekchimu?**» — yaki «ular öz meyliche shundaq kétéwirse bolamdu?» yaki «özlirige tayinip bu ishni qilalamdu?». Tékistning ibraniy tilini chüshinish sel tes. «**Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken?**» — bu mesxire sözliri ichide bir-birige zit kélidighan ishlar bar. Qarighanda, gerche Sanballat mazaq qilghini bilen, uning quruluşqa bolghan ghezipi uningda bu ish püttürülüşhi mumkin, dégendek birxil qorqunchning barliqigha ispat bolidu.

Yérusalémning qowuq-derwaziliri

(Nehemiya dewri - «Nehemiya» 3-babni körüng)

Düşmenlarning tosqunluq we buzghunchiliq qilishqa qestlishi

⁷ Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, Erebler, Ammoniyalar, Ashdodluqlar Yérusalém sépillirini yéngiwashtin ongshash quruluşining yenila élip bériliwatqanliqini, sépil bösüklirining étiwétilgenlikini anglap qattiq ghezepke kélishti-de, ⁸ birlikte Yérusalémgha hujum qilip uningda qalaymiqanchiliq tughdurushni qestleshti. ⁹ Shunga biz Xudayimizgha iltija qilduq hem ularning sewebidin kéche-kündüz közetchi qoyup, özlirimiz ulardin mudapielenduq.

¹⁰ Bu chaghda Yehudiyedikiler: — Ishchi-hammallar halidin ketti, shuningdek chalma-kések exletler yenila nahayiti köp, biz sépilni ongshashqa hetta sépilghimu yéqinlshalmiduq! — déyishti. ¹¹ Shuning bilen bir waqıtta düşmenlirimiz: — Ular sezmete, ular körmeste, ularning arisigha kiriwélip ularni öltürüp, quruluşni toxtitiwétimiz! — déyishti.

¹² We shundaq boldiki, ularning etrapida turuwatqan Yehudalarmu yénimizgha on qétim kélip: — Qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi! — dep xewer yetküzüshti. □ ¹³ Shunga men xelqni jemet-jemet boyiche, qoligha qilich, neyze we oqyalirini élip, sépili pes bolghan yaki hujumgha ochuq turghan yerlerde sépilning arqisida qarawulluqta turushqa qoydum. ¹⁴ Közdin kechürüp chiqqandin keyin ornumdin qopup mötiwerler bilen emeldarlar we bashqa xelqge: — Ulardin qorq-manglar; ulugh we dehshetlik Rebni ésinglarda tutunglar, öz qérindashliringlar, oghul-qizliringlar, ayalliringlar we öy-makaninglar üçün jeng qilinglar, dédim.

Bir tereptin ishlesh, bir tereptin mudapielinish

¹⁵ Shundaq boldiki, özlirining suyiquestini bilip qalghanliqimiz düşmenlarning quliqigha yétip barghach, shuningdek Xuda ularning suyiquestini bitchit qilghach, biz hemmimiz sépilgha qaytip, herbirimiz esli ish ornimizda ishni dawamlashturiwerduq.

¹⁶⁻¹⁷ Ene shu chaghdin bashlap xizmetkarlirimning yérime ish bilen boldi, yérime qoligha neyze, qalqan, oqya tutqan, dobulgha-sawut kiygen halda yürüshti. Serdar-emeldarlar sépilni ongshawatqan barliq Yehuda jemetidikilerning arqisida turdi. Hem yüklerni toshuwatqanlar hem ulargha yük artiwatqanlarmu bir qolida ishlep, bir qolida yaraghlirini ching tutushqanidi. ¹⁸ Tamchilarning herbiri bellirige qilich-xenjerlirini asqan halda sépilni yasawatatti; kanaychi bolsa yénimda turatti. ¹⁹ Men mötiwerler, emeldarlar we bashqa xelqge: — Bu quruluş nahayiti chong, dairisi keng; biz hemmimiz sépilda bölek-bölekler boyiche tarqilip ishlep, bir-birimizdin yiraq turuwatimiz. ²⁰ Shunga meyli qeyerde bolunglar, kanay awazini anglisanqlarla, biz bar shu yerge kélip yighilinglar; Xudayimiz biz üçün jeng qilidu, — dédim.■

²¹ Biz ene shu teriqide ishliuq; xelqning yérime tang atqandin tartip yultuz chiqquche neyzilirini ching tutup turushti. ²² U chaghda men yene xelqge: — Hemmeylen öz xizmetkari bilen kéchini Yérusalémgha kirip ötküzsun, shundaq bolsa ular kéchisi bizning muhapizetchilikimizni qilidu, kündüzi ishleydu, dédim. ²³ Shundaq qilip ya men, ne qérindashlirim, ya xizmetkarlirim yaki manga egeshken muhapizetchilerning héchqaysisi kiyimlirini sélishmidi; herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti.□

□ **4:12** «qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi!» — esli ayetning köchürülmisi kemtük bolghachqa, menisini jayida chiqirish tes bolup qaldi; shunga mushu Yehudiylarning éytqan sözlirining birnechche xil terjimiliri bar. Lékin asasiy menilirining hemmisi düşmenlarning hertereplime qestleshilirini körsitidu. ■ **4:20** Mıs. 14:25; Qan. 1:30; 28:7 □ **4:23** «herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti» — yaki «herbiri ong qolidin yaraghlirini chüshürüşmide» yaki «herbireylen peqet yuyun'ghandila kiyimlirini salatti». Eyni tékist kemtüktek körünidu.

5

Namratlarning nalisi

¹ U chaghda xalayıq we ularning xotunliri öz qérindashliri bolghan Yehudalar üstidin shikayet qilib qattiq dad-peryad kótürüshti. ² Beziler: — Biz we oghul-qizlirimizning jan sanimiz köp, kün kechürishimiz üçün toyghudek ashliq almisaq bolmaydu, déyishti. ³ Yene beziler: — Biz acharchiliqta qalghan waqtimizda ashliq élip yeymiz dep étizlirimiz, üzümzarliqlirimizni we öylirimizni renige bérishke mejbur bolduq, déyishti. ⁴ We yene beziler: — Padishahning étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq. □ ⁵ Gerche bedenlirimiz qérindashlirimizning bedenlirige, perzentlirimiz ularning perzentlirige oxshash bolsimu, lékin oghul-qizlirimizni qul-dédek bolushqa tapshurmay amalimiz bolmide; emeliyette qizlirimizdin beziliri alliqachan dédek bolupmu ketti; ularni bedel tölep hörlükke chiqirishqa qurbimiz yetmide, chünki bizning étizlar we üzümzarliqlirimiz hazir bashqilarning qolididur, — déyishti.

Nehemiyaning mötiwerler bilen mensepdarlarni ghezep bilen eyiblishi

⁶ Men ularning dad-peryadlirini we éytqan bu geplirini anglighandin kéyin qattiq ghezeplendim. ⁷ Könglümde birer qur oyliniwalghandin kéyin, mötiwerler bilen emeldarlarni eyiblep: — Siler öz qérindashliringlarga qerz bérıp ulardin ösüm alidikensilerhe! — dep tenbih berdim. Andin ularning sewebidin chong bir yighin échip ■ ⁸ ularni: — Biz küchimizning yétishiche yat taipilerge sétiwétilgen qérindashimiz Yehudalarni qayturup sétiwalduq, lékin siler bizni ularni qayturup sétiwalsun dep qérindashliringlarni yene sétiwetmekchi boluwatamsiler? — dep eyibliwidim, ular deydighan gep tapalmay, shük turup qaldi. ⁹ Andin men ulargha yene: — Silerning bu qilghininglar qamlashmaptu. Siler dühmenlirimiz bolghan taipiler aldida bizni ahanetke qaldurmay, Xudayimizning qorqunchida mangsanglar bolmasmidi? ¹⁰ Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq örne bérıp turup ösüm alatsuq! Silerdin ötünimen, mundaq ösüm élishtin waz kécheyli! □ ¹¹ Ötünüp qalay, siler del bugün ularning étizlirini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini qayturup béringlar, we shuningdek siler ulardin ündürüwalghan pul, ashliq, yéngi mey-sharab we yéngi zeytun maylirining ösümünü ulargha qayturup béringlar, dedim. □ ¹² Ular: — Qayturup bérimiz, emdi ulardin héch ösüm almaymiz; sili néme désile, biz shundaq qilimiz, déyishti. Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni bu wede boyiche shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm. □ ¹³ Men tonumning péshini qéqip turup: —

□ **5:4** «Padishahning étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq» — yaki «padishahning baj-séliqini töleshke étizlirimiz we üzümzarliqlirimizni renige bérıp pul qerz alduq». ■ **5:7** Mis. 22:24 □ **5:10** «Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq örne bérıp turup ösüm alatsuq» — bashqa birxil terjimisi: — (1) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq örne bérıp turuwatimiz» yaki: — (2) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq örne bérıp turayli». Nehemiyaning xaraktéri bek séxiy bolghachqa, belkim ösümsiz örne-qerzni köp bergen bolushi mumkin idi. Uning üstige, qérindashlarga örne bérıp ösüm élish Musa peyghemberge nazil qilin'ghinigha xilapliq («Mis.» 22:25, «Pend.» 15:5). Shunga bu ikkinchi xil terjimini toghra emes, dep qaraymiz. «mundaq ösüm élishtin waz kécheyli!» — yaki «mushundaq qerzge reni élishtin waz kécheyli!». □ **5:11** «...bügün ularning étizlirini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini qayturup béringlar...» — mushu étiz qatarliq mülükler eslide qerz-ötnilerge «rene» süpitide qoyulghan bolup, qerz igiliri ularni tartiwalghan bolsa kérek. «pul, ashliq...we yéngi zeytun maylirining ösümünü» — ibraniy tilida «pul, ashliq, ...we yéngi zeytun maylirining yüzdin biri» yaki «ösümü bir pirsent» — qandaq terjime qilinishtin qet'iynezer, mushu sözler choqum ösümning özini körsitishi kérek. □ **5:12** «Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni ... shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm» — kahinlar eslide qerz igiliri emes; ularning mes'uliyiti bashqilarning shu wedisini ada qilishigha nazarechilik qilishtin ibaret idi. Eslide kahinlar ösüm bérish toghruluq muqeddes qanun-belgilimilerni bilishi kérek idi, shundaqla bundaq weziyetke yol qoymasliqi kérek idi.

Kim mushu wedini ada qilmissa, Xuda shu yol bilen uning özini öz öyidin we mal-mülkidin mehrum qilib qéqiwetsun! Shu yol bilen uning hemme némisi quruqdilip qalghuche qéqiwétilsun! — dédim. Pütkül jamaet birdek: «Amin!» déyishti hem Perwerdigargha Hemdusana oqushti. Andin köpchilik shu wedisi boyiche déginidek qilishti.

Pak-diyantlik we addiy-sadda Nehemiya

¹⁴ Shuningdek, Yehudiye zéminida ulargha waliy bolushqa tiklen'gen kündin buyan, yeni padishah Artaxshashtaning yigirminchi yilidin ottuz ikkinchi yilighiche bolghan on ikki yil ichide ne men, ne méning uruq-tughqanlirim waliyliq nénini héch yémiduq.

¹⁵ Mendin ilgiri waliy bolghanlar xelqge éghirchilik sélip, ulardin *kündilik* ashliq, mey-sharab we shuningdek qiriq shekel kümüş élip kelgeniken; hetta ularning xizmetkarlirimu xelqning üstidin hoquqwazliq qilip kelgeniken. Lékin men Xudadin qorqidighinim üçün undaq qilmidim. □ ¹⁶ Men derweqe sépilning qurulushighila bérilgechke, biz hetta birer étiznimu sétiwalmiduq; méning barliq xizmetkarlirimmu qurulushta ishleshke shu yerge yighilatti. ¹⁷ Etrapimizdiki yat ellerdin bizning yénimizgha kelgenlerdin bölek, méning bilen bir dastixanda ghiza yeydighanlar Yehudiylar we emeldarlardin bir yüz ellik kishi idi. ¹⁸ Herküni bir kala, xillan'ghan alte qoy teyyarlinatti, yene manga bezi uchar qushlar teyyarlinatti; her on künde bir qétim herxil mol mey-sharab bilen teminlinetti. Shundaq bolsimu men yenila «waliy néni»ni telep qilmidim; chünki qurulus Ishi xelqning üstidiki éghir yük idi.

¹⁹ — Ah Xudayim, men mushu xelq üçün qilghan barliq ishinni yad etkeysen, manga shapaet körsetkeysen! ■

6

Sanballatning qurulusgha tosqunluq qilish suyiqesti

¹ Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, erab bolghan Geshem we düshmenlirimizning qalghan qismi méning sépilni yéngiwashtin ongshap chiqqanliqimni, sépilning emdi bösüklirining qalmighanliqini anglap (lékin u chaghda men téxi sépil qowuqlirining qanatirini ornatmighanidim), ² Sanballat bilen Geshem manga: — Kelsila, biz Ono tüzlenglikidiki Kefirim kentide körüsheyli! — dep adem ewetiptu. Emeliyette ular manga qest qilmaqchi iken. □ ³ Shunglashqa men elchilerni ewetip: — Men ulugh bir ish bilen shughulliniwatqanliqimdin siler terepke chüshmeymen. Men qandaqmu silerning qéshinglarga barimen dep, ishni tashlap uni toxtitip qoyay? — dédim.

⁴ Ular uda töt qétim mushu teriqide adem ewetti, men her qétim shundaq jawap berdim.

⁵ Andin Sanballat beshinchi qétim shu teriqide öz xizmetkarigha péchetlenmigen xetni qoligha tutquzup ewetiptu. ⁶ Xette: «Herqaysi eller arisida mundaq bir gep tarqilip yürüdu, we Geshemmu shundaq deydu: — Sen we Yehudalar birge isyan kötürmekchi ikensiler; shunga sen sépilnimu yéngiwashtin ongshashqa kirishipsen; éytishlarga qarighanda sen özüngni ulargha padishah qilmaqchikensen. □ ⁷ Sen yene Yérusalémda özüng toghruluq: «Mana, Yehudiyede özimizning bir padishahimiz bar!» dep jar sélip teshwiq qilishqa birnechche peyghember qoyupsen. Emdi bu gepler sözsiz padishahning quligha yétip bayan qilinidu. Shunga, kelgin, biz birlikte meslihetlihiwalayli» déyilgeniken.

□ **5:15** «qiriq shekel kümüş» — «shekel» éghirliq miqdari, bir shekel kümüş bolsa belkim 11.4 gram idi. Mushu yerde «qiriq shekel» belkim herküni xelqtin alghan pulni körsitishi mumkin. ■ **5:19** Neh. 13:22 □ **6:2** «Kefirim kentide» — yaki «kentlerning biride». □ **6:6** «Geshem» — ibraniy tilida mushu yerde «Gashmu» — Geshemning yene bir shekli.

⁸ Men uninggha: «Sen éytqan ishlar héchqachan qilin'ghan emes; bular belki öz könglüngdin oydurop chiqarghining, xalas» dep jawab qayturdum. ⁹ Emeliyette, ular: «Mushundaq qilsaq ularning qoli maghdursizlinip, quruluş ishi ada qilinmay qalidu!» dep oylap bizni qorqatmaqchi idi.
— «Emdi méning qolumni ishta téximu küchlendürgeysen!».

Yalghan peyghember Shémaying tehdit sélishi

¹⁰ Mehetabelning newrisi, Délayaning oghli Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi; men uning öyige kelsem u: — Biz Xudaning öyide, ibadetxanining ichide körüşeyli we ibadetxanining derwaza qanatlarini étip qoyayli; chünki ular séni öltürgili kélidu; shübhisizki, kéchisi kélip séni öltürmekchi boldi! — dédi.□

¹¹ Men: — Manga oxshash bir adem qandaqmu qéchip ketsun? Mendek bir adem jénimni qutquzimen dep qandaqmu ibadetxanigha kiriwalghudekmen? Men hergiz u yerge kiriwalmaymen! — dep jawab berdim. ¹² Chünki men qarislam, uning Xuda teripidin ewetilgen emes, belki Tobiya bilen Sanballat teripidin sétiwélinip, manga zéyan yetküzmekchi bolup bu bésharet bergenlikige közüm yetti. ¹³ Uni sétiwélishidiki meqset, méni qorqutup, shularning déginidek qilghuzup gunah qildurushtin ibaret idi. Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti.□

¹⁴ — «Ah Xuda, Tobiya bilen Sanballatni ésingda tutup, ularning qilghanlirigha yarisha öz béshigha yandurghaysen, shundaqla méni qorqatmaqchi bolghan ayal peyghember Noadiya bilen bashqa peyghemberlarningmu qilghanlirini öz béshigha yandurghaysen!».

Qayta ongshashning tamamlinishi

¹⁵ Élul éyining yigirme beshinchi küni sépil pütüti, pütün quruluşqa ellik ikki kün waqit ketti. ¹⁶ Shundaq boldiki, dühmenlirimiz buningdin xewer tapti we etrapimizdiki barliq eller qorqup kétishti; öz neziride heywiti bek chüshüp ketti we bu *quruluşni* Xudayimizning Özi élip barghan ish ikenlikini bilip yetti. ¹⁷ Shu künlerde Yehudiyediki mötiwerler Tobiyagha nurghun xet yazdi, Tobiyamu ulargha jawaben daim xet yézip turdi. ¹⁸ Chünki Yehudiyede Tobiyagha baghlinip qélip, qesem ichken nurghun kishiler bar idi; chünki u Arahning oghli, Shékaniyaning küy'oghli idi, hemde uning oghli Yohanan Berekiyaning oghli Meshullamning qizini xotunluqqa alghanidi. ¹⁹ Shuningdek ular yene méning aldimda pat-pat Tobiyaning yaxshi ishlirini tilgha élip qoyushatti hem méning geplirimnimu uninggha yetküzüp turushatti; Tobiya bolsa manga pat-pat tehdit sélip xet yézip turatti.

7

Hanani bilen Hananiyaning birlikte bashqurushqa qoyulushi

¹ Sépil ongshilip bolup, men derwazilarni ornitip, derwaziwenlerni, ghezelkeshlerni we Lawiylarni békitip teyinligendin kéyin shundaq boldiki, ² Men inim Hanani bilen qel'e serdari Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum; chünki Hananiya ishenchlik

□ **6:10** «Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi — özini qamiwélishning sewebi éniq emes; «resimiy napak» bolghanliqi yaki qesem ichkenliki seweb bolghan bolushi mumkin. □ **6:13** «Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti» — Sanballat we Tobiyaning bu eqli xéli hiyle-mikirlik idi. Nehemiya kahin emes; shunga (1) u ibadetxanigha napak halda yaki éhtiyatsizliq bilen kirse gunah ötküzüshi mumkin idi; (2) «muqeddes jay»ning özige kirgen bolsa gunahi téximu éghir bolatti; qaysila ehwalda bolsun öz xelqi aldidiki nam-abruyi chüshken bolatti we shuning tüpeylidin quruluş ishi toxtitilghan bolatti.

adem bolup, Xudadin qorqushta köp ademlerdin éship kétetti. □ ³ Men ulargha: — Kün issighuche Yérusalémning qowuqliri échilmisun; qowuqlarning qanatli étilgende, baldaqar taqalghan waqitliridimu derwaziwenler yénida turup közet qilisun; shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim. □ ⁴ Sheher chong hem kengri bolghini bilen ahale az, öyler téxi sélinmighanidi.

Birinchi qétim qaytip kelgen Yehudiylar ... «Ezra» 2:1-35ni körüng

⁵ Xudayim könglümge mötiwerler, emeldarlar we xelqning herbirini nesebnamisi boyiche royxetke élishqa ularni yighish niyitini saldi. Men awwal birinchi qétim qaytip kelgen ademlerning nesebnamisini taptim, uningda mundaq pütülgenidi: —

⁶ Töwendikiler Yehudiye ölkisidikilerdin, esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghanlardin, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketti: —□ ■

⁷ Ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Azariya, Raamiya, Nahamani, Mordikay, Bilshan, Misperet, Bigway, Nehum we Baanahlar bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki erkeklerning sani töwendikiche: —

⁸ Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi; ⁹ Shefatiyaning ewladliri üç yüz yetmish ikki kishi; ¹⁰ Arahning ewladliri alte yüz yetmish besh kishi; ¹¹ Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz on sekkiz kishi; ¹² Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ¹³ Zattuning ewladliri sekkiz yüz qiriq besh kishi; ¹⁴ Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi; ¹⁵ Binnuiyning ewladliri alte yüz qiriq sekkiz kishi; ¹⁶ Bibayning ewladliri alte yüz yigirme sekkiz kishi; ¹⁷ Azgadning ewladliri ikki ming üç yüz yigirme ikki kishi; ¹⁸ Adonikamning ewladliri alte yüz atmish yette kishi; ¹⁹ Bigwayning ewladliri ikki ming atmish yette kishi; ²⁰ Adinning ewladliri alte yüz ellik besh kishi; ²¹ Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi; ²² Hashumning ewladliri üç yüz yigirme sekkiz kishi; ²³ Bizayning ewladliri üç yüz yigirme töt kishi; ²⁴ Harifning ewladliri bir yüz on ikki kishi; □ ²⁵ Gibéonning ewladliri toqsan besh kishi; □ ²⁶ Beyt-Lehemlikler bilen Nitofaliqlar jemi bir yüz seksen sekkiz kishi; ²⁷ Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi; ²⁸ Beyt-Azmawetlikler qiriq ikki kishi. ²⁹ Kiriati-yéarimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemi yette yüz qiriq üç kishi; ³⁰ Ramahliqlar

□ **7:2** «inim Hanan» — Nehemiyaning inisi 1:2, 3de tilgha élinidu. «Men **inim Hanani bilen ... Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum**» — Yérusalémni bashqurushqa ademlerni qoyush, Nehemiyaning Artaxshash-taning yénigha qaytmaqchi ikenlikini körsitishi mumkin (2:6ni körüng). «**Hananiya ishenchlik adem bolup...**» — ibraniy tilida «u ishenchlik adem bolup...». Bezi alimlar «u» Hananini körsitidu, dep qaraydu. □ **7:3** «**derwaziwenler yénida turup közet qilisun**» — ibraniy tilida «ular yénida turup közet qilisun». «**shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim**» — bashqa birxil terjimisi: «shuningdek Yérusalémning qowuqliri chüsh waqtida ochuq turmisun; qowuqlar étilgende, baldaqiri taqalghinida derwaziwenler yénida turup közet qilisun; Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar élinip, közet nöwetlirige qoyup békitilsun; beziler alahide nöwettiki közette tursun, beziler öz öyining udulida közette tursun». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **7:6** «**Töwendikiler... esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghanlardin...**» — bu tizimlik bilen «Ezra» 2-babtiki tizimlik otturisida ademlerning isimliri, sani we tizimlik tertipide bezide azraq perqler bar. Bu perqler ikki tizimlikning heqiqet ikenlikige téximu ispat béridu. Ikkinchi tizimlikni Yérusalémda, birinchi tizimlikni Babilda qilghan bolushi mumkin. Ikkinchi tizimlik axirida Yérusalémgha yétip kélip olturaqlashqanlarni körsitidu; birinchi tizimlikte xatirilen'gen beziliri shübhisizki, kéyin niyitidin éynip, Yérusalémgha barmay qalghan yaki barghandin kéyin, yene Babilgha qaytip ketkenidi; shundaqla Yérusalémgha qaytish yolida ölgenler bolushimu mumkin. Eslidiki tizimlikke xatirilenmigen bolsimu, lékin kéyin Yérusalémgha barimen dep «qaytish»qa qatnashqanlarmu bar bolsa kérek; ular ikkinchi tizimlikke xatirilen'gen. ■ **7:6** Ezra 2 □ **7:24** «**Harif**» — «Ezra» 2:18de «Yorah». □ **7:25** «**Gibéon**» — «Ezra» 2:20de «Gibbar».

bilen Gébaliqlar jemiý alte yüz yigirme bir kishi; ³¹ Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi; ³² Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiý bir yüz yigirme üç kishi; ³³ ikkinchi bir Nébodikiler ellik ikki kishi; ³⁴ ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ³⁵ Harimning ewladliri üç yüz yigirme kishi; ³⁶ Yérixoluqlar üç yüz qiriq besh kishi; ³⁷ Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiý yette yüz yigirme bir kishi; □ ³⁸ Sinaahning ewladliri üç ming toqquz yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar ... «Ezra» 2:36-42ni körüng

³⁹ Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmish üç kishi; ⁴⁰ Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi; ⁴¹ Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi; ⁴² Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.

⁴³ Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodwahning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmish töt kishi. □

⁴⁴ Ghezelkeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz qiriq sekkiz kishi.

⁴⁵ Derwaziwenlarning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiý bir yüz ottuz sekkiz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar ... «Ezra» 2:43-58ni körüng

⁴⁶ Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbaotning ewladliri. □ ⁴⁷ Kirostning ewladliri, Siyaning ewladliri, Padonning ewladliri, □ ⁴⁸ Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Shalmayning ewladliri, ⁴⁹ Hananning ewladliri, Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri, ⁵⁰ Réayahning ewladliri, Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri, ⁵¹ Gazzanning ewladliri, Uzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri, ⁵² Bisayning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussesimning ewladliri, □ ⁵³ Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri, ⁵⁴ Bazlitning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri, □ ⁵⁵ Barkosning ewladliri, Siséraning ewladliri, Témahning ewladliri, ⁵⁶ Neziyaning ewladliri bilen Xatifaning ewladliridin ibaret.

⁵⁷ Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — Sotayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Péridaning ewladliri, □ ⁵⁸ Yaalaning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri, ⁵⁹ Shefetiyaning ewladliri, Xatitning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilen Amonning ewladliridin ibaret. □ ⁶⁰ Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemiý üç yüz toqsan ikki kishi.

Kélip chiqishi naéniq kishiler ... «Ezra» 2:59-63

⁶¹ Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addon, Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular ózlrining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmidi. ⁶² Bular Délayaning ewladliri, Tobiyanning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemiý alte yüz qiriq ikki kishi; ⁶³ Kahinlardin Xabayaning ewladliri, kozning ewladliri bilen Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir

□ **7:37** «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...» — yaki «Lodluqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...». □ **7:43** «Xodwah» — «Ezra» 2:40de «Xodawiya». □ **7:46** «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng. □ **7:47** «Siyah» — «Ezra» 2:47de «Siyaha». □ **7:52** «Nefussesim» — «Ezra» 2:50de «Nefussim». □ **7:54** «Bazlit» — yaki «Bazlut» «Ezra» 2:52. □ **7:57** «Périda» — yaki «Péruda» «Ezra» 2:55. □ **7:59** «Amon» — yaki «Ami» «Ezra» 2:57.

qizini alghachqa ularning éti bilen atalghanidi. □ ⁶⁴ Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak» hésablinip kahinliqtin qaldurildi. ⁶⁵ Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeysiler, dédi.□

Qaytip kelgüchilerning omumiy sani ... «Ezra» 2:64-67nimu körüng

⁶⁶ Pütün jamaet jemiý qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi; □ ⁶⁷ Buningdin bashqa ularning yene yette ming üç yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz qiriq besh er-ayal ghezelchisi bar idi. Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri, ⁶⁹ töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

Ibadetxana üçün teqdim qilin'ghan sowghatlar ... «Ezra» 2:68-70nimu körüng

⁷⁰ Jemet kattiwashliridin beziliri *ibadetxana* qurulushi üçün hediyelelerini teqdim qildi; waliy xezinige ming darik altun, ellik das we besh yüz ottuz qur kahin toni teqdim qildi; □ ⁷¹ jemet kattiwashliridin beziliri qurulush xezinisige yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş; □ ⁷² xelqning qalghini yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş, atmish yette qur kahin tonini teqdim qildi. ⁷³ Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler we bir qisim xelq qoshulup, ibadetxana xizmetkarliri, shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti.□

8

Tewratshunas Ezraning Tewrat-qanun kitabini oqup bérishi

¹ Yettinchi aygha kelgende, Israillarning hemmisi öz sheherlirige kélip orunliship boldi. Bu chaghda pütün xalayıq xuddi bir ademdek bolup «Su qowuqi» aldidiki meydan'gha yighilip, tewratshunas Ezradin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Israilgha tapilighan Tewrat-qanun kitabini keltürüşni telep qildi. ² Yettinchi aying birinchi küni kahin Ezra Tewrat-qanun kitabini jamaetke, yeni er-ayallar, shundaqla anglap chüshineleydighan barliq kishilerning aldigha élip chiqti; □ ³ «Su qowuqi»ning aldidiki

□ **7:63** «Kozning ewladliri» — yaki «Hakkozning ewladliri». □ **7:65** «Waliy» — ibraniy tilidiki «Tirshata», eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilida sürgün bolghan waqtida yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérıp menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmidi. □ **7:66** «qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi» — bu «Ezra» 2:64diki san'gha oxshash; shübhisizki, bu Yérusalémgha yétip kélip, Babilgha qaytmay, Yehudiyede heqiqiy olturaqlashqanlarning sanidur. □ **7:70** «darik» — (yaki «draxma») — mushu yerde Pars impériyesidiki birxil altun tengge, bir darikning éghirliqi 0.4-0.5 gram bolushi mumkin; mushu yerde bu daslarning qimmiti 0.4-0.5 kilogram altun'gha barawer idi. □ **7:71** «mina» — birxil kümüş tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüşning jemiý éghirliqi belkim 800-1200 kilogramche idi. □ **7:73** «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler... shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti» — bu ayetning menisi belkim: (1) kahinlar, Lawiylar qatarliqlar özige yéngiwashtin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdiki xizmette bolush üçün Yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** özige xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashtin ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchiliqi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi. □ **8:2** «yettinchi aying birinchi küni» — bu kün «kanaylar chélish héyti» idi. Adette shü héyt üçün barliq xelqning Yérusalémgha yighilishining zörüiyiti bolmaytti; lékin yettinchi aying oninchi künidiki «kafaret küni» we kéyinki «kepiler héyti»da (14-21-küni) yighilishi muqeddes qanunda telep qilin'ghanidi.

meydanda, etigendin chüshkiche, er-ayallarga, shundaqla anglap chüshineleydighan kishilerge oqup berdi. Pütkül jamaetning qulaqliri Tewrat-qanun kitabidiki sözlerde idi. ⁴ Tewratshunas Ezra mexsus mushu ishqa hazirlan'ghan yaghach munberge chiqip turdi; uning ong teripide turghini Mattitiya, Shéma, Anayah, Uriya, Hilqiya bilen Maaséyahlar idi; sol teripide turghini Pidaya, Mishael, Malkiya, Hashom, Hashbaddana, Zekeriya bilen Meshullam idi. ⁵ Ezra pütkül xalayıqning köz aldida kitabni achi, chünki u pütün xalayıqtin égizde turatti; u kitabni achqanda, barliq xalayıq ornidin qopti. ⁶ Ezra ulugh Xuda bolghan Perwerdigargha medhiyeler oquwidi, barliq xalayıq qollirini kötürüp jawaben: «Amin! Amin!» déyishti; andin tizlinip, pishanisini yerge yéqip, Perwerdigargha sejde qildi. ⁷ Andin kéyin Lawiylardin Yeshuya, Bani, Sherebiya, Yamin, Akkub, Shabbitay, Xodiya, Maaséyah, Kélita, Azariya, Yozabad, Hanan we Pélayalar xalayıqqa Tewrat qanunini chüshendürdi; jamaet öre turatti. ⁸ Ular jamaetke kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup berdi we oqulghanni chüshiniwélisshi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi. □

⁹ Waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezra we xelqge qanunning menisini ögitidighan Lawiylar pütkül jamaetke: — Bügün Xudayinglar bolghan Perwerdigargha atalghan muqeddes kündür, yigha-zar qilmanglar! — dédi. Chünki xalayıqning hemmisi Tewrat qanunidiki sözlerni anglap yigha-zar qilip kétishkenidi. ¹⁰ Andin *Nehemiya* ulargha: — Siler bérip nazu-németlerni yep, sherbetlerni ichinglar, özige *yimek-ichmek* teyyarliymighanlarga *yemek-ichmek* bölüp béringlar; chünki bügün Rebbimizge atalghan muqeddes bir kündür. Ghemkin bolmanglar; chünki Perwerdigarning shadliqi silerning küchünglardur, dédi. ¹¹ Lawiylarmu: — Bügün muqeddes kün bolghachqa, tinchlininglar, ghemkin bolmanglar! — dep jamaetni tinchlandurdi. ¹² Jamaet qaytip bérip, yep-ichishti, bashqilarghimu *yimek-ichmek* üleshtürüp berdi, shad-xuramliqqa chömdi; chünki ular bérilgen telim sözlirini chüshen'genidi.

«Kepiler héyti» ötküzüsh

¹³ Etisi xalayıq ichidiki qebile kattiwashliri, kahinlar we Lawiylar tewratshunas Ezraning yénigha yighilip, Tewrat qanunidiki sözlerni téximu chüshinip pem-parasetke érishmekchi boldi. ¹⁴ Ular Tewrat qanunida Perwerdigar Musaning wastisi bilen Israillargha yettinchi aydiki héytta kepilerde turushi kérekliki pütülgenlikini uqti, ■ ¹⁵ shundaqla özliri turuwatqan barliq sheherlerde we Yérusalémda: «Siler taghqa chiqip, zeytun shéxi bilen yawa zeytun shaxlirini, xadas öjme shaxlirini, xorma derexlirining shaxlirini we yopurmaqliri baraqsan derex shaxlirini ekilip, Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti. □ ¹⁶ Shuning bilen xalayıq chiqip shax ekilip özliri üçün, herbiri öylirining ögziliride, hoylilirida, Xudaning öyidiki hoylilarda, «Su qowuqi»ning chong meydanida we «Efraim derwazisi»ning chong meydanida kepilerni yasap tikti. ¹⁷ Sürgünlüktin qaytip kelgen pütkül jamaet kepilerni yasap tikti we shundaqla kepilerge jaylashti; Nunning ogli Yeshuaning künliridin tartip shu kün'giche Israillar undaq qilip baqmighanidi. Hemmeylen qattiq xushal bolushti. ¹⁸ Birinchi kündin axirqi kün'giche *Ezra* herküni Xudaning Tewrat-qanun kitabini oqudi. Ular yette kün héyt ötküzdi; sekkizinchi küni belgilime boyiche tentenilik ibadet yighilishi ötküzüldi.

□ **8:8** «Ular ... kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup ... chüshiniwélisshi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi» — bu chüshendürüş jeryani, shübhisizki, aramiy tilgha we belkim bashqa birnechche tillargha terjime qilishnimu öz ichige alghan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Chöl. 29:12-39; Qan. 16:13, 14, 15 □ **8:15** «...Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti» — belgilime «Law.» 23:34-44, «Qan.» 16:13-17ni körüng.

9

Xelqning roza tutup gunahini tonushi

¹ Shu aynning yigirme tötinchi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-béshigha topa chachqan halda yighildi; ² Israil nesli özlirini barliq yat taipilerdin ayrip chiqti, andin öre turup özlirining gunahlrini we ata-bowilirining ötküzgen qebihliklrini étirap qildi. ³ Ular shu küning töttin biride öz yéride turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigarning Tewrat-qanun kitabini oqudi; küning yene töttin biride özlirining gunahlrini tonudi we Xudasi bolghan Perwerdigargha sejde qildi. ⁴ Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigargha ünlük awaz bilen nida qildi. □

Hemdusana we dua

⁵ Lawiy Yeshua, Kadmiyel, Bani, Hashabiniya, Sherebiya, Xodiya, Shebaniya we Pitahiyalar: «Ornunglardin qopup Xudayinglar bolghan Perwerdigargha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturunglar» – dédi we mundaq *dua-hemdusana uqudi*: –

«*I Xuda*, insanlar Séning shanu-shewketlik namingni ulughlisun! Berheq, barliq teshekkür-medhiyeler namingha yétishmeydu! ⁶ Sen, peqet Senla Perwerdigardursen; asmanlarni, asmanlarning asminini we ularning barliq qoshunlrini, yer we yer üstidiki hemmini, déngizlar we ular ichidiki hemmini yaratquchidursen; Sen bularning hemmisige hayatliq bergüchisen, asmanlarning barliq qoshunliri Sanga sejde qilghuchidur. □ ■ ⁷ Sen berheq Perwerdigar Xudadursen, Sen Abramni talliding, uni Kaldiyening Ur shehiridin élip chiqting, uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding. □ ■ ⁸ Sen uning qelbining Özüngge sadiq-ishenchilik ikenlikini körüp, uning bilen ehde tüzüp Qanaaniylarning, Hittiylarning, Amoriylarning, Perizziylarning, Yebusiylarning we Girgashiylarning zéminini uning ewladlirigha teqdim qilip bérishni wede qilding; Sen heqqaniy bolghanliqingdin, sözliringni ishqa ashurdung. ■

⁹ Sen ata-bowilirimizning Misirda jebir-zulum chékiwatqanliqini körüp, ularning Qizil déngiz boyidiki nalisigha qulaq salding. ■ ¹⁰ Sen Misirliqlarning ulargha qandaq yoghanchiliq bilen muamile qilghanliqini bilginingdin kéyin Pirewn, uning barliq xizmetchiliri we uning zéminidiki barliq xelqge möjizilik alamet we karametlerni körsitip, Özüng üçün bügün'ge qeder saqlinip kéliwatqan ulugh bir nam-shöhretni tikliding. ■

¹¹ Sen yene *ata-bowilirimiz* aldida déngizni bölüp, ular déngizning otturisdin quruq yer üstidin méngip ötti; ularni qoghlap kelgenlerni chongqur déngiz tégige tashlap gherq qiliwetting, xuddi jushqunluq déngizgha tashlan'ghan tashtek gherq qilding. ■ ¹² Sen ularni kündüzi bulut tüwrüki bilen, kéchisi ot tüwrüki bilen yétekliding, bular arqiliq ularning mangidighan yolini yorutup berding. ■ ¹³ Sen Sinay téghigha chüshüp, asmanda turup ular bilen sözliship, ulargha toghra höküm, heqiqiy ishenchlik qanunlar, yaxshi belgilimiler we emrlerni ata qilding. ■ ¹⁴ Sen ulargha Özüngning muqeddes shabat kününgni tonuttung, qulung Musaning wastisi bilen ulargha emrlar, belgilimiler we Tewrat qanunini tapiliding. ¹⁵ Sen ulargha ach qalghanda yésun dep asmandin

□ **9:4** «Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup,...» — yaki «Yeshua, Bani, ... we Kénanilar Lawiylarning pelempiyide turup,...». □ **9:6** «Sen, peqet senla Perwerdigardursen» — ibraniiy tilida: «Sen, peqet Senla i Perwerdigar, «U»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. Mushu étiqadchilargha nisbeten peqet bir «U» bardur. ■ **9:6** Yar. 1; Zeb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Weh. 14:7 □ **9:7** «Sen berheq Perwerdigar Xudadursen» — ibraniiy tilida: «berheq, i Perwerdigarxuda, sen «u»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. 6-ayetnimu körüng. «uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding» — «Yar.» 1:17ni körüng. ■ **9:7** Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ **9:8** Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4 ■ **9:9** Mis. 3:7; 14:10 ■ **9:10** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14 ■ **9:11** Mis. 14:22-31 ■ **9:12** Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zeb. 105:39 ■ **9:13** Mis. 19:20; 20:1-21

nan, ussighanda ichsun dep qoram tashtin su chiqirip berding; Sen ulargha bérishke qolungni kötürüp qesem qilghan eshu zéminni kirip igilenglar, déding. ■ ¹⁶ Lékin ular, yeni ata-bowilirimiz meghrulinip, boyni qattiqliq qilip emrliringge qulaq salmidi. ¹⁷ Ular itaet qilishni ret qildi, Séning ularning otturisida yaratqan karamet möjiziliringni yad etmidi, belki boyni qattiqliq qildi, asiyliq qilip, qul qilin'ghan jaygha ketmekchi bolup, öz aldigha yobashchi tiklidi. Lékin Sen epuchan, méhir-shepçetlik hem rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, zor méhir-muhebbetlik Tengridursen; shunga Sen ularni tashliwetmidig. ■ ¹⁸ Ular hetta téxi özlirige bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silerni Misirdin élip chiqqan ilah!» dégen waqtida hem qattiq kupurluq qilghinida, ■ ¹⁹ Sen tolimu rehimdil bolghanliqing üçün ularni yenila bayawanda tashlap qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning üstidin néri ketmey, ulargha yol bashlidi; kéchisi ot tüwrükimu ulardin néri ketmey, ulargha nur bérrip, mangidighan yolini körsetti. ■ ²⁰ Sen Özüngning méhribane Rohingni chüshürüp ulargha telim berding; Sen ularning yéyishi üçün «manna»ni ayimiding, ussuzluqini qandurush üçün suni berding. ■ ²¹ Sen ularni bayawanda qiriq yil qamdap kelding; héchnémisi kem bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu ishshimidi. ■ ²² Sen padishahliqlar we taipilerni ularning qoligha berding, bularni ularning zéminigha chégralar qilip berding. Shuning bilen ular Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini we Bashan padishahi Ogning zéminini igilidi. □ ■ ²³ Sen ularning perzent-ewladirini asmandiki yultuzlardek awuttung; Sen ularni ata-bowilirigha: «Siler bu zéminni igileshke uninggha kiringlar» dep teqdim qilghan zémin'gha bashlap kirding. ■ ²⁴ Ularning ewladliri kirip u zéminni igilidi; Sen u zéminda turuwatqan Qanaan ahalisini ulargha béqindurdung hem zémindiki padishahlarni we ularning qebile-qowmlirini: «Siler ulargha xalighanche muamile qilinglar» dep ularning qoligha tapshurdung. ■ ²⁵ Ular mustehkem sheherlerni, munbet yerlerni ishghal qilip, herxil ésil buyumlargha tolghan öylerge, kolap qoyulghan quduqlargha, üzümzarliqlar, zeytunluqlar we intayin köp méwilik derexlerge ige boldi; yep-ichip semrip, Séning zor méhribanliqingdin söyünüshti! ²⁶ Lékin ular gedenkeshlik qilip Séningdin yüz örüp, Tewrat qanunungni arqisigha tashlidi, ularni yéninggha yandurmaq üçün agah-guwahliq yetküzgen peyghemberliringni öltürüp esheddiy kupurluq qildi. ■ ²⁷ Shunga Sen ularni jebir-zulum salghuchilarning qoligha tapshurdung, derweqe ular ularni qiynidi; ular qiynalghan waqitlirida Sanga yalwurushqanidi, Sen asmanlarda turup ulargha qulaq salding, zor rehimdilliqing boyiche ulargha qutquzghuchilarni ewetetting, ular bularni ezgüchilerning qolidin qutquzatti. ■ ²⁸ Lékin ular aramliqqa érishkendin kéyin yene Séning aldingda rezilik qilishqa bashliwidi, Sen ularni yene düshmenlirining qoligha tapshurdung, ular ularning üstidin hökümraniq qildi; ular yene Séning aldingda nale-peryat qilishiwidi, Sen asmanlarda turup qulaq sélip, rehimdilliqliring boyiche ularni yénish-yénishlap qutquzdung. ²⁹ Sen ularni Özüngning Tewrat-qanununggha qaytishqa agahlandurdung; lékin ular meghrurlinip, emrliringge qulaq salmidi, hökümliring aldida gunah qildi (insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu). Ular jahilliq bilen boynini tolghap, gedenkeshlik qilip sanga qulaq sélishni ret qildi. □ ■ ³⁰ Ulargha uzun yil sewr-taqet qilding, Rohing peyghemberliringning wastisi bilen agah-guwahliq bergen bolsimu, ular yenila qulaq salmidi; shunga Sen ularni herqaysi el-yurtlardiki

■ **9:15** Mis. 16:14; 17:6; Chöl. 20:9 ■ **9:17** Mis. 34:7; Chöl. 14:4,18; Zeb. 86:5 ■ **9:18** Mis. 32 ■ **9:19** Mis. 13:22; 40:38 ■ **9:20** Chöl. 11:17; Ye. 5:12 ■ **9:21** Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ **9:22** «Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini...» — yaki «Sihon padishahning zéminini, yeni Heshbonning padishahining zéminini...» ■ **9:22** Chöl. 21:21, 33 ■ **9:23** Yar. 22:17 ■ **9:24** Ye. 1-13 ■ **9:26** 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ **9:27** Hak. 2:14-23 □ **9:29** «insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu» — bu ayette körsitilgen «hayat» peqet jismaniyy hayatni emes, belki heqiqiy, rohiy hayatni körsitidu, elwette. «Ular jahilliq bilen boynini tolghap...» — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...». ■ **9:29** Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12

taipilarning qoligha tapshurdung. ■ ³¹ Halbuki, Sen zor rehimdilliqning tüpeylidin ularning neslini pütünley qurutuwetmidig hem ularni tashliwetmidig; chünki Sen méhir-shepçetlik hem rehimdil Tengridursen.

³² Emdi ah Xudayimiz, ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitidighan ulugh, qudretlik we dehshetlik Tengri, emdi Séningdin bizning, padishahlimizning we emirlirimizning, kahinlirimizning, peyghemberlirimizning, ata-bowilirimizning shundaqla Özüngning barliq xelqingning Asuriye padishahining zamanidin buyan bugün'giche béshimizgha chüshken barliq azab-oqubetlerni kichik ish dep qarimasliqingni ötünimiz. ³³ Béshimizgha kelgen barliq ishta Sen adilsen; chünki Séning qilghining heqiqet boyiche boldi, bizning qilghinimiz rezilliktur. ■

³⁴ Padishahlimiz, emirlirimiz, kahinlirimiz bilen ata-bowilirimizning hemmisi Séning Tewrat qanununggha emel qilmay, emrliringge we Séning ulargha ispatlap bergen agah-guwahliqliringgha héch qulaq salmidi. ³⁵ Ular Sen ulargha muyesser qilghan padishahliqta turushtin, ulargha ata qilghan zor memurchiliqtin we shuningdek ularning aldigha yayghan bu keng munbet zémindiki turmushtin behrimen boluwatqan bolsimu, lékin ular Séning ibadet-xizmitingde bolmidi yaki özlirining rezil qilmishliridin yanmidi. ³⁶ Mana, biz bugün qullarmiz! Sen méwisi bilen nazu-németliridin yéyishke ata-bowilirimizgha teqdim qilip bergen zéminda tursaqmu, biz mana uningda qul bolup qalduq! ³⁷ Zémin Sen bizning gunahlimiz üçün bizni idare qilishqa békitken padishahlargha mol mehsulatlirini bérup turidu; ular bedenlirimizni hem charwa mallirimizni öz meyliche bashqurup kéliwatidu; biz zor derd-elemde bolduq».

³⁸ «— Biz mana mushu barliq ishlar tüpeyli muqim bir ehdini tüzüp yézip chiqtuq; emirlirimiz, Lawiylirimiz bilen kahinlirimiz buninggha öz möhürlirini basti».

10

Möhür basqanlar

¹ Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar Haqaliyaning oghli, waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi; □ ² Andin *kahinlardin* Séraya, Azariya, Yeremiya, ³ Pashxur, Amariya, Malkiya, ⁴ Hattush, Shebaniya, Malluq, ⁵ Harim, Meremot, Obadiya, ⁶ Daniyal, Ginniton, Baruq, ⁷ Meshullam, Abiya, Miyamin, ⁸ Maaziyah, Bilgay, Shémayalar; ular kahinlar idi.

⁹ Lawiylardin: — Azaniyaning oghli Yeshua, Hénadadning ewladliridin Binnui bilen Kadmiyel ¹⁰ we ularning qérindashliridin Shebaniya, Xodiya, Kélita, Pélaya, Hanan, ¹¹ Mika, Rexob, Hashabiya, ¹² Zakkor, Sherebiya, Shebaniya, ¹³ Xodiya, Bani, Béninu idi.

¹⁴ Jamaet bashliqliridin: Parosh, Pahat-Moab, Élam, Zattu, Bani, ¹⁵ Bunni, Azgad, Bibay, ¹⁶ Adoniya, Bigway, Adin, ¹⁷ Atér, Hezekiya, Azzur, ¹⁸ Xodiya, Hashum, Bizay, ¹⁹ Harif, Anatot, Nébay, ²⁰ Magpiyash, Meshullam, Hézir, ²¹ Meshezabel, Zadok, Yaddua, ²² Pilatiya, Hanan, Anaya, ²³ Hoshiya, Hananiya, Hashshub, ²⁴ Halloxesh, Pilxa, Shobek, ²⁵ Rehum, Hashabnah, Maaséyah, ²⁶ Axiyah, Hanan, Anan, ²⁷ Malluq, Harim, Baanahlar idi.

Ehdining mezmuni: — Tewrat qanunigha emel qilish

²⁸ Qalghan xelq: — Kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler, ibadetxanining xizmetkarliri we shuningdek özlirini zéminlardiki taipilerdin ayrip chiqip, Xudaning Tewrat qanunigha qaytqanlarning herbiri we ularning ayalliri we oghul-qiz perzentliri

■ 9:30 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ 9:33 Qan. 32:4; Dan. 9:14 □ 10:1 «Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar ... waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi» — Zedekiyamu kahin bolushi mumkin idi. 8-ayetni körüng (Nehemiya din bashqa bu tizimlikteki ademler hemmisi kahinlar idi).

qatarliq hidayet tépip yorutulghanlarning hemmisi ²⁹ öz qérindashliri bolghan mötiwerler bilen qoshulup: «Özimizni qarghish qesimi bilan ehdige baghlap, Xudaning quli Musa arqiliq jakarlighan Tewrat qanunida méngip, Rebbimiz Perwerdigarning barliq emirliri, höküm-belgilimilirini tutup emel qilimiz; ³⁰ qizlirimizni bu yurttiki yat elliklerge yatliq qilmaymiz hem oghullirimizghimu ularning qizlirini élip bermeymiz; ■ ³¹ bu yurttiki yat ellikler shabat künide mal-tawar we ashliqlirini ekilip satmaqchi bolsa, shabat künliri yaki herqaysi bashqa muqeddes künlerdimu ulardin qet'iy héchnéme sétiwalmaymiz; her yettinchi yili yerni tériqsiz aq qaldurimiz hem barliq qerzlerni kechürüm qilimiz» — déyishti.■

Muqeddes öyge teqdim bérish toghrisidiki belgilimiler

³² Biz yene özimizge herbir adem her yili Xudayimizning öyining xizmet xirajiti üçün üchtin bir shekel kümüş bérishke belgilimilerni békittuq; ³³ bu pul «tizilidighan teqdim nan»lar, daimiy ashliq hedieler, daimiy köydürme qurbanliqlar, shabat küni bilen yéngi aylardiki köydürme qurbanliqlar, qereli békitilgen héytlarda qilinidighan köydürme qurbanliqlar üçün, herxil muqeddes buyumlar üçün, Israilgha kafaret keltüridighan gunah qurbanliqliri üçün, shuningdek Xudayimizning öyidiki barliq xizmetlerning xirajiti üçün ishilitilun dep belgilendi. ■ ³⁴ Biz yene ata jemetlirimiz boyiche kahinlar, Lawiylar we xelq arisida chek tashlap, her yili belgilen'gen qerelde Xudayimizning öyige Tewrat qanunida pütülginidek Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahida qalash üçün otun yetküzüp bérish nöwetlirini békittuq; ³⁵ yene her yili étimizdiki tunji pishqan hosulni, hemme méwilik derexlarning tunji pishqan méwilirini Perwerdigarning öyige yetküzüp bérishni, ■ ³⁶ shundaqla Tewrat qanunida pütülginidek, tunji oghlimizni we kala, qoy-oghlaq padiliridin tunji charpiyimizni Xudaning öyige apirip, u öyde wezipe ötewatqan kahinlarga epkélishti, ■ ³⁷ herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni, shundaqla barliq «kötürme hediye»lirimizni teqdim qilishni, herxil derexlerdin deslepki pishqan méwilerni, yéngi sharab, yéngi zeytun méyini Xudayimizning öyining xezine-ambarlirigha apirip bérishni, yeni kahinlarga yetküzüp bérishni, shuningdek étizlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini Lawiylarigha bérishni békittuq; Lawiylar bizning tériqchiliqqa tayinidighan sheherlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini tapshuruwalsun dep békittuq; □ ■ ³⁸ shuningdek, Lawiylar chiqqan hosulning ondin birini tapshuruwalghan chaghda Harunning ewladliridin kahin bolghan birsi ular bilen bille bolsun, Lawiylar eshu ondin bir ülüşning yene ondin bir ülüşini ayrip Xudaning öyige, uning xezine-ambarlirigha saqlashqa tapshursun dep belgiliduq. ■ ³⁹ Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin, yéngi zeytun méyidin «kötürme hediye» qilip muqeddes jaydiki eswab-üsküniler saqlinidighan xezine-ambarlirigha, yeni wezipe öteydighan kahin, derwaziwen we ghezekeshler turidighan jaygha tapshurushi kérek. Biz Xudayimizning öyining hajetliridin hergiz özimizni tartmaymiz!□

11

Menseparlar bilen puqralarning jaylishishi

■ **10:30** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **10:31** Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Qan. 5:1-15 ■ **10:33** Chöl. 28:29
 ■ **10:35** Mis. 23:19; Law. 19:23 ■ **10:36** Mis. 13:2; Chöl. 3:13; 8:17 □ **10:37** «herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni» — buning bashqa birxil terjimisi: — «siler deslepki hosuldin chiqqan undin,... (teqdim qilishni békittuq)». Biraq «Ez.» 44:30diki menisidin qarighanda terjimizimiz toghra bolushi mumkin. ■ **10:37** Law. 23:17; Chöl. 15:19; 18:12, 24, 25; Qan. 18:4 ■ **10:38** Chöl. 18:26 □ **10:39** «Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin,...» — ibraniy tilida mushu jümlining béshida «chünki» bardur.

¹ U chaghda xelq ichidiki emirler Yérusalémda turatti; qalghan puqralar chek tashlinish bilen ondin biri muqeddes sheher Yérusalémda olturaqliship, qalghan ondin toqquzi bashqa sheherlerde olturaqlashti. ² Öz ixtiyari bilen Yérusalémda olturaqlishishqa otturigha chiqqanlarga bolsa, jamaet ulargha bext-beriket tilidi. ³⁻⁴ Yehudiye ölkisidin, Yérusalémgha makanliship qalghan beg-emirler töwendikidek (Israillar, kahinlar, Lawiylar, ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarlirining ewladliri Yehudiye sheherliride, herbiri öz tewelikide makanlashqan bolsimu, Yehudalardin we Binyaminlardin beziliri Yérusalémda makanlashti): — Bularning ichide, Yehudalardin: — Perezning ewladidin bolghan Uzziyaning oghli Ataya; Uzziya Zekeriyaning oghli, Zekeriya Amariyaning oghli, Amariya Shefatiyaning oghli, Shefatiya Mahalalélning oghli idi. ⁵ Yene Baruqning oghli Maaséyah; Baruq Kol-Hozehning oghli, Kol-Hozeh Hazayaning oghli, Hazaya Adayaning oghli, Adaya Yoaribning oghli, Yoarib Zekeriyaning oghli, Zekeriya Shilonining oghli. □ ⁶ Yérusalémgha makanlashqan barliq Perez jemetidikiler jemiý töt yüz atmish sekkiz kishi bolup, hemmisi ezimetler idi.

⁷ Binyaminning ewladliridin: — Meshullamning oghli Sallu; Meshullam Yoedning oghli, Yoed Pidayaning oghli, Pidaya Kolayaning oghli, Kolaya Maaséyahning oghli, Maaséyah Itiyelning oghli, Itiyel Yeshayaning oghli. ⁸ Uninggha egeshenler, Gabbay we Sallay idi; shulargha munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi. □ ⁹ Zikrining oghli Yoél ularni bashquridighan emeldar idi; Sinuahning oghli Yehuda sheherning muawin hakimi idi. □

¹⁰ Kahinlardin: — Yoaribning oghli Yedaya bilen Yaqin, ¹¹ shundaqla Xudaning öyining bash ghoidari Séraya; Séraya Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi; ¹² yene uning qérindashliridin ibadetxanidiki xizmette bolghanlardin jemiý sekkiz yüz yigirme ikki kishi bar idi; yene Yerohamning oghli Adaya bar idi; Yeroham Pélaliyaning oghli, Pélaliya Amzining oghli, Amzi Zekeriyaning oghli, Zekeriya Pashxurning oghli, Pashxur Malkiyaning oghli idi; ¹³ uning qérindashlirining hemmisi jemet bashliqi bolup, jemiý ikki yüz qiriq ikki kishi idi; yene Azarelning oghli Amashsay bar idi; Azarel Axzayning oghli, Axzay Meshillimotning oghli, Meshillimot Immerning oghli idi; ¹⁴ yene ularning qérindashliridin, palwan-ezimetlerdin, jemiý bir yüz yigirme sekkiz kishi bar idi; Gédolimning oghli Zabdiyel ularni bashquridighan emeldar idi.

¹⁵ Lawiylardin: — Hashshubning oghli Shémaya bar idi; Hashshub Azrikamning oghli, Azrikam Hashabiyaning oghli, Hashabiya Bunnining oghli idi; ¹⁶ yene Lawiylarning qebile bashliqliri bolghan Shabbitay bilen Yozabad bolup, Xudaning öyining téshidiki ishlargha mes'ul idi. ¹⁷ Yene Mikaning oghli Mattaniya dua waqitlirida teshekkür-rehmetler éytishqa yétekchilik qilatti; Mika Zabdining oghli, Zabdi Asafning oghli idi; Bakbukiya qérindashliri ichide muawinliq wezipisini öteytti; yene Shammuaning oghli Abda bar idi; Shammua Galalning oghli, Galal Yedutunning oghli idi. ¹⁸ Muqeddes sheherde turuwatqan Lawiylarning hemmisi ikki yüz seksen töt kishi idi.

¹⁹ Derwaziwenlerdin: — derwazilarda közette turidighan Akkub bilen Talmon we ularning qérindashliri bar idi; ular jemiý bir yüz yetmish ikki kishi idi.

²⁰ Qalghan Israillar, kahinlar, Lawiylar Yehudiye sheherliride, herbiri öz mirasida makanlashti.

²¹ Ibadetxanining xizmetkarliri bolsa Ofel döngige makanlashti; ibadetxanining xizmetkarlirini Zixa bilen Gishpa bashqurdi. □

²² Yérusalémda Lawiylarni bashqurghuchi Banining oghli Uzzi idi; Bani Hashabiyaning

□ **11:5** «Zekeriya **Shilonining oghli**» — bezi terjimilerde «Zekeriya Shélahning ewladliridin idi» dep terjime qiliniidu (Yar.» 46:12, «Chöl.» 26:20ni körüng). □ **11:8** «shulargha **munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi**» — bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **11:9** «Sinuah» — yaki «Hasinoah». □ **11:21** «Ofel» — («döng» dégen menide) Yérusalémdiki égiz rayon idi.

oghli, Hashabiya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikaning oghli idi — démek, Uzza Asafning ewladliridin, yeni Xudaning öyidiki xizmetke mes'ul bolghan ghezelkeshlerdin idi. ²³ Chünki padishah ular toghruluq yarliq chüshürgen bolup, ghezelkeshlarning her künlük ozuq-tülükini, shundaqla öteydighan wezipisini békitkenidi.□

²⁴ Yehudaning oghli Zerahning ewladliridin Meshezabelning oghli Pitahiya puqralarning barliq ishlirida padishahning meslihetchisi idi.□

²⁵ Yéza-qishlarqlar we ulargha tewe etrapidiki jaylarda Yehudalardin beziliri turatti; Kiriya-Arba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Dibon we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Yekabziyel we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁶ shundaqla Yeshua, Moladah, Beyt-Pelet, ²⁷ Hazar-Shual, Beer-Shéba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁸ Ziklag, Mikona we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁹ En-Rimmon, Zorah, Yarmut, □ ³⁰ Zanoah, Adullam we bu ikki yerge tewe qishlaqlarda, Laqish we uninggha tewe yerlerde, Azikah we uninggha tewe yéza-kentlerde makanlashti; ular makanlashqan yerler Beer-Shébadin taki Hinnom jilghisigha qeder sozuldi.

³¹ Binyaminlar bolsa Géba, Mikmash, Ayja, Beyt-El we uning tewesidiki yéza-kentlerde, □

³² beziliri Anatot, Nob, Ananiya, ³³ Hazor, Ramah, Gittaim, ³⁴ Hadid, Zeboim, Niballat,

³⁵ Lod, Ono, shundaqla Hünerwenler jilghisida makanlashqanidi.

³⁶ Eslide Yehudiyege teyinlen'gen Lawiylar qisimliridin beziliri Binyamin qebilisining zéminigha makanlashti.

12

Birinci «qaytish»ta qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

¹ Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yeshua bilen birlikte *sürgünlüktin* chiqqan kahin we Lawiylar töwendikiler: — *kahinlar* Séraya, Yeremiya, Ezra, □ ² Amariya, Malluq, Hattush, ³ Shékaniya, Rehum, Meremot, ⁴ Iddo, Ginnitoy, Abiya, □ ⁵ Miyamin, Maadiya, Bilgah, ⁶ Shémaya, Yoarib, Yedaya, ⁷ Sallo, Amok, Hilqiya we Yedaya. Bular bolsa Yeshuaning künliride kahin bolghanlar we ularning qérindashlirining jemet bashliqliri idi.

⁸ Lawiylardin bolsa Yeshua, Binnuiy, Kadmiyel, Sherebiya, Yehuda, Mattaniyalar; Mattaniya we uning qérindashliri teshekkür-rehmetler éytishqa mes'ul boldi. ⁹ Ularning qérindashliri Bakbukiya bilen Unni nöwiti boyiche ular bilen udulmu'udul xizmette turatti.

¹⁰ Yeshuadin Yoyakim töreldi, Yoyakimdin Eliyashib töreldi, Eliyashibtin Yoyada töreldi, □

¹¹ Yoyadadin Yonatan töreldi, Yonatanin Yaddua töreldi. ¹² Yoyakimning künliride kahinlardin jemet bashliqi bolghanlar munular: — Séraya jemetige Méraya; Yeremiya jemetige Hananiya; ¹³ Ezra jemetige Meshullam; Amariya jemetige Yehohanan; ¹⁴ Méliku jemetige Yonatan; Shebaniya jemetige Yüsüp; □ ¹⁵ Harim jemetige Adna; Mérayot jemetige Helkay; ¹⁶ Iddo jemetige Zekeriya; Ginniton jemetige Meshullam; ¹⁷ Abiya jemetige Zikri; Minyamin bilen Moadiyalarning jemetige Piltay; ¹⁸ Bilgah jemetige Shammua; Shémaya jemetige Yehonatan; ¹⁹ Yoarib jemetige Mattinay; Yedaya jemetige Uzzi; ²⁰ Sallay jemetige Kallay; Amok jemetige Éber; □ ²¹ Hilqiya jemetige Hasabiya; Yedaya jemetige Netanel.

□ **11:23** «her künlük ozuq-tülükini, shundaqla...» — buning bashqa birxil terjimisi «her künlük mes'uliyiti, yeni...». □ **11:24** «padishahning meslihetchisi» — ibraniy tilida «padishahning yénida turghuchi» dégen sözler bilen ipadiliduru. «Padishah» mushu yerde Pars padishahini körsitidu, elwette. □ **11:29** «Zorah» — yaki «Zoréah».

□ **11:31** «Ayja» — «Ayja»ning yene bir ismi «Ayi». □ **12:1** «...kahinlar Séraya, Yeremiya, Ezra,...» — bu Ezra «Ezra» dégen kitabtiki «Ezra» emes. «Tewratshunas Ezra» bolsa, Zerubbabeldin 90 yildin kéyin Yérusalémgha kelgen.

□ **12:4** «Ginnitoy» — yaki «Ginniton». □ **12:10** «Yoyada» — yaki «Yehoyada». □ **12:14** «Méliku» — yaki «Malluq». «Shebaniya» — bezi qedimiy köchürmilerde «Shékaniya» déyilidu. □ **12:20** «Sallay» — yaki «Sallu».

²² Eliyashib, Yoyada, Yohanan we Yadduaning künliride Lawiylarning jemet bashliqliri tizimlan'ghan we oxshashla, Pars padishahi Darius texttiki chaghlarghiche kahinlarmu tizimlinip kelgen. ²³ Jemet bashliqi bolghan Lawiylar taki Eliyashibning newrisi Yohananning waqtighiche tezkirinamide tizimlinip kelgen. □ ■ ²⁴ Lawiylarning jemet bashliqi bolghan Hasabiya, Sherebiya, Kadmiyelning oghli Yeshualar qérindashliri bilen udulmu'udul turup, Xudaning adimi Dawutning emri boyiche nöwetliship medhiye-munajat, teshekkür-rehmetler éytip turatti. ²⁵ Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya, Meshullam, Talmon bilen Akkublar derwaziwenler bolup, sépil qowuqlirining ambarlirigha qaraytti.

²⁶ Bu kishiler Yozadakning newrisi, Yeshuaning oghli Yoyakimning künliride, shuningdek waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen. □

Yéngi sépilning Xudagha atap tapshurulushi

²⁷ Yérusalém sépilini *Xudagha* atap tapshurush murasimi ötküzüldighan chaghda, jamaet Lawiylarni turghan herqaysi jaylardin izdep tépip, ularni teshekkür-rehmetler éytish, ghezel oqush, chang, tembur we chiltarlarni chélishqa, xushal-xuramliq bilen atap tapshurush murasimi ötküzüshke Yérusalémgha élip keldi. ²⁸ Ghezelkeshlar Yérusalémning etrapidiki tüzlengliktin, Nitofatliqlarning yéza-kentliridin, ²⁹ Beyt-Gilgaldin, Géba bilen Azmawet étizliqliridin yighilghanidi; chünki ghezelkeshlar Yérusalémning töt etrapigha özlirige mehelle-qishlaqlar quruwalghanidi. ³⁰ Kahinlar bilen Lawiylar özlirini pakliidi, andin xelqni we sépil derwazilirini hem sépilning özinimu pakliidi.

³¹ Men *Nehemiya* Yehudaning emirlirini bashlap sépilgha chiqip, teshekkür-hemdusana oquydighan ikki chong etret ademni uyushturdum, bir etret sépilning ong teripide «Tézek qowuqi»gha qarap mangdi, ³² ularning arqisidin Hoshaya bilen Yehudaning emirlirining yérimi mangdi; ³³ yene Azariya, Ezra, Meshullam, ³⁴ Yehuda, Binyamin, Shémaya, Yeremiyamu mangdi; ³⁵ shuningdek kahinlarning oghulliridin beziliri qollirigha kanay alghan halda mangdi: – Ulardin Yonatanning oghli Zekeriya bar idi (Yonatan Shémayaning oghli, Shémaya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikayaning oghli, Mikaya Zakkurning oghli, Zakkur Asafning oghli idi). ³⁶ Uning qérindashliridin Shémaya, Azarel, Milalay, Jilalay, Maayi, Netanel, Yehuda, Hananiyalar bar idi; ular qollirigha Xudaning adimi Dawutning sazilirini élishqanidi; tewratshunas Ezra ularning beshida mangghanidi. ³⁷ Ular «Bulaq qowuqi»gha kélip «Dawutning shehiri»ning pelempiyige chiqip, «Dawutning ordisi»din ötüp, künchiqish tereptiki «Su qowuqi»gha keldi.

³⁸ Teshekkür-hemdusana oquydighan ikkinchi etret sol terep bilen mangdi, men we jamaetning yérimi ularning arqidin méngip, sépil üstide «Xumdanlar munari»din ötüp, udul «Keng sépil»ghiche méngip, □ ³⁹ «Efraim qowuqi», «Kona qowuqi», «Béliq qowuqi» üstidin ötüp, «Hananiyel munari» we «Yüzning munari»din ötüp, udul «Qoy qowuqi»gha kélip, andin «Qarawullar qowuqi»da toxtiduq. □ ⁴⁰ Andin teshekkür-hemdusana oquydighan ikki etret adem Xudaning öyide öz orunlirida turdi; men bilen emeldarlarning yérimimu shu yerde turduq; ⁴¹ kahinlardin Éliakim, Maaséyah, Minyamin, Migaya, Elyoyinay, Zekeriya bilen Hananiyalar karnaylirini élip turushti; ⁴² yene Maaséyah, Shémaya, Eliazar,

□ **12:23** «Eliyashibning newrisi» — ibraniy tilida «Eliyashibning oghli». «tezkiriname» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» dégen qisim emes; «Tarix-tezkire»de undaq tizimlik yoq. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34 □ **12:26** «bu kishiler ... waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen» — Lawiylar we kahinlarning nesebnamiliri némishqa shunche muhim? Özining kélip chiqishi ispatlanmighanlar kahinliq xizmette yaki ibadetxanidiki Lawiylargha ait xizmette bolushqa muyesser bolalmaytti. Bügün'ge qeder Yehudiylar arisida kimler Lawiylardin, kimler kahinlar jemetidin ikenliki xatirilinip kelmekte. □ **12:38** «sol terep» — ibraniy tilida «tetür terep». □ **12:39** «Yüzning munari» — yaki «Méahning munari». «Qarawullar qowuqi» — yaki «Zindan derwazisi».

Uzzi, Yehohanan, Malkiya, Élam bilen Ézermu turushti; ghezelkeshler Yizraqiyaning yétekchilikide jarangliq ghezel oqushti. ⁴³ Shu küni jamaet nahayiti chong kölemlik qurbanliqlarni sundi hem bek xushal bolup kétishti, chünki Xuda ularni zor shadliq bilen shadlandurghanidi; ayallar bilen balilarmu shundaq shadlandi; Yérusalémdiki bu xushalliq sadaliri yiraq-yiraqlargha anglandi.

Lawiylar bilen kahinlarga kéreklik nersilerning hazirlinishi

⁴⁴ U chaghda bir qisim kishiler kótürme qurbanliqlar, deslepki pishqan hosullar we öshrilerni saqlaydighan xezine-ambarlarga mes'ul bolushqa teyinlendi; herqaysi sheherlerdiki étizliqlardin, Tewrat qanunida kahinlarga we Lawiylarga bérishke belgilen'gen ülushler shu yerde saqlinatti. Chünki Yehuda xelqi öz xizmitide turuwatqan kahinlar bilen Lawiylardin xushal idi. ⁴⁵ *Kahinlar bilen Lawiylar*, ghezelkeshler bilen derwaziwenlermu, öz Xudasining tapilighan wezipisini we shuningdek paklash wezipisining hemmisini Dawutning we uning oghli Sulaymanning emri boyiche öteytti. ■ ⁴⁶ Chünki qedimde, Dawutning we Asafning künliride, ghezelkeshlerge yétekchilik qilishqa hem Xudagha teshekkür-hem dusana küylirini oqushqa yétekchiler bolghanidi. ⁴⁷ Zerubbabelning künliride we Nehemiyaning künliride ghezelkeshlerning we derwaziwenlerning ülushlirini, her künlük teminatini pütkül Israil xelqi béretti; ular yene Lawiylar üçün muqeddes hésablan'ghan nersilerni üleshtürüp béretti; Lawiylarmu muqeddes hisablan'ghan nersilerdin Harunning ewladlirigha bérip turatti.

13

Ammoniylar bilen Moabiylarning muqeddes öyge kirishige ruxset qilinmasliqi

¹ Shu künde Musaning kitabi jamaet aldida oqup bérildi, kitabta: Ammoniylar bilen Moabiylar menggü Xudaning jamaitige kirmisun, ■ ² Chünki ular Israillarni ozuqluq we su ekilip qarshi almay, eksiche ularni qarghashqa Balaamni yalliwalghan; halbuki, Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduriwetken, dep yézilghan sözler chiqti. □ ■ ³ Shundaq boldiki, jamaet bu qanun sözlirini anglap barliq shalghut kishilerni ilghap chiqiriwetti.

Tobiyaning öy saymanlirining chiqirip tashlinishi

⁴ Bu ishtin awwal, Xudayimizning öyining xezinisini bashqurushqa mes'ul kahin Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup, □ ⁵ uninggha kengri bir öyni teyyarlap bergenidi. Shu öyde ilgiri ashliq hedieler, mestiki, qacha-qucha, shuningdek Lawiylar, ghezelkeshler we derwaziwenlerge bérishke buyrulghan ashliq öshriler, yéngi sharab we yéngi zeytun méyi, shundaqla kahinlarga atalghan «kótürme qurbanliq»lar saqlinatti. ⁶ Bu waqitlarda men Yérusalémda emes idim; chünki Babil padishahi Artaxshashtaning ottuz ikkinchi yili men padishahning yénigha qaytip ketkenidim; bir mezgildin kéyin men yene padishahtin ruxset élip ⁷ Yérusalémgha qaytip barsam, Eliyashibning Xudaning öyidiki hoylilarda Tobiyagha öy hazirlap bergenlikidek rezil ishni uqtum. ⁸ Bu ish méni qattiq azablidi, men Tobiyaning öyidiki barliq öy jahazlirini qoymay talagha tashlatquziwettim. ⁹ Men yene emr qilip, u öylerni paklatquzup, andin Xudaning öyidiki qacha-qucha, ashliq hedieler bilen mestikni u yerge ekirgüzüp qoydum.

■ 12:45 1Tar. 25 ■ 13:1 Qan. 23:2, 4, 5 □ 13:2 «Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduriwetken» — «Qan.» 23:5ni körüng. «Rut»diki «qoshumche söz»imizde shu ish toghruluq toxtilimiz. ■ 13:2 Chöl. 22:5; Ye. 24:9 □ 13:4 «kahin Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup...» — yaki «kahin Eliyashib Tobiya bilen qoyuq munasiwette bolup...».

Lawiylargha hediye qilindighan öshrilerning yéngiwashdin békitilishi

¹⁰ Men yene xeqlerning Lawiylarning élishqa tégishlik ülüshlirini bermigenlikini, hetta wezipige qoyulghan Lawiylar bilen ghezelkeshlerning herbirining öz yer-étizliqigha qéchip ketkenlikini bayqidim; ¹¹ shunga men emeldarlar bilen soqushup, ularni eyiblep: — Némishqa Xudaning öyi shundaq tashliwétildi?! — dep, *Lawiylarni* yighip ularni ilgiriki ornigha yéngiwashdin turghuzdum. □ ¹² Andin barliq Yehudiye xelqi ashliq öshrisini, yéngi sharab we yéngi zeytun méyini xezine-ambarlirigha élip kélip tapshurdi. ¹³ Men xezine-ambarlarga mes’ul bolushqa xezinichi-ambarchilarni teyinlidim; ular kahin Shelemiya, tewratshunas Zadok bilen Lawiylardin bolghan Pidaya idi; ularning qol astida Mattaniyaning newrisi, Zakkurning oghli Hanan bar idi; chünki bularning hemmisi sadıq, ishenchlik dep hésablinatti; ularning wezipisi qérindashlirigha tégishlik ülüshlerni üleshtürüp bérish idi. ¹⁴ — «Ah Xudayim, mushu ish yüzisidin méni yad eyligeysen, Xudayimning öyi we uninggha ait xizmetler üçün körsetken méhrimni öchürüwetmigeysen!» □

Xelqge shabat künini hörmetleshni jékilesh

¹⁵ Shu künlerdimu men Yehudiyede bezilerning shabat künliride sharab kölçeklirini cheylewatqinini, öंचilerni baghlap, bularni we shuningdek sharab, üzüm, enjür we herxil yüklerni ésheklerge artip, toshup yürgenlikini kördüm; ular bularni Yérusalémgha shabat künide élip kirdi; ularning mushu ash-tülüklerni sétip yürgen küni men ularni guwahliq bérıp agahlandurup qoydum. ¹⁶ Yene Yehudiyede turuwatqan bezi Turluqlar béliq we herxil mal-tawarlarni toshup kélip shabat küni Yehudiyeliklerge satidiken, yene kélip bularni Yérusalémda satidiken! □ ¹⁷ Shu sewebtin men Yehudiye emirliri bilen soqushup, ularni eyiblep: — Silerning shabat künini bulghap, rezil ish qilghininglar némisi? ■ ¹⁸ Ilgiri ata-bowanglar oxshash ishni qilghan emesmu, shuning bilen Xudayimiz bizning béshimizgha we bu sheherge hazirqi bu balayi’apetni yaghdurghan emesmu? Emdi siler shabat künini bulghap, Israilning béshigha Xudaning ghezipini téximu yaghduridighan boldunglar, dédim. ¹⁹ Shunga, shundaq boldiki, shabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yérusalém qowuqlirigha chüshken waqtida, men sheher qowuqlirini étishni buyrudum we shuningdek shabat küni ötüp ketküche qowuqlarni achmasliq toghrisida buyruq chüshürdüm. Men yene héchqandaq yükning toshulup qowuqlardin kirgüzülmesliki üçün xizmetkarlirimning bezilirini sheher qowuqlirigha közetchi qilip turghuzup qoydum. □ ²⁰ Shundaq bolsimu sodigerler we herxil mal-tawar satidighanlar bir-ikki qétim Yérusalémning sirtida tünidi. ²¹ Men ularni agahlandurup: — Siler némishqa sépilning aldida tüneysiler? Yene shundaq qilidighan bolsanglar, men üstünlargha qol salimen, déwidim, ular shuningdin bashlap shabat künide kelmidi. □ ²² Andin shabat künining muqeddeslikini saqlash üçün, men Lawiylargha: — Özünglarni paklanglar; andin kélip sépil derwazilirini béqinglar, dédim. — «I Xudayim, mushu ish yüzisidinmu méni yad eyligeysen, Özüngning zor özgermes muhebbiting bilen méni ayighaysen!»

Yat ellikler bilen nikahlinishning men’i qilinishi

□ **13:11** «Lawiylarni yighip» — ibraniy tilida «ularni yighip». □ **13:14** «uninggha ait xizmetler» — yaki «uning (yeni, ibadetxanining) xizmetchiliri». □ **13:16** «Yehudiyede turuwatqan..» — yaki «Yérusalémda turuwatqan..». Ibraniy tilida «shu yerde turuwatqan..». ■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19** «shabat künidin ilgiri» — oqurmenlerning éside barki, ottura sherqte yéngi kün kechte, kün pétishi bilen bashlinidu (mesilen, «Yar.» 1:5ni körüng). □ **13:21** «men üstünlargha qol salimen» — ibraniy tilida «üstünlargha bir qol ewetimen» — Bu ibraniy tilida (yénik bir ipade bolghachqa) yumurluq gep idi.

²³ Shu künlerde men yene Ashdod, Ammon we Moab qizlirini xotunluqqa alghan bezi Yehudalarni bayqidim. ²⁴ Ularning perzentlirining yérimi Ashdodche sözleydiken (we yaki yuqiriqi ellerning birining tilida sözleydighan) we Yehudiy tilida shözliymeydiken.

²⁵ Men ularni *soqushup* eyiblidim, ularni qarghidim, bir nechchisini urup chachsaqallirini yuldum, Xudaning nami bilen qesem ichküzüp: — Silerning qizliringlarni ularning oghullirigha bermeybiles; oghulliringlarchimu, özünglarchimu ulardin qiz almaysiler! ²⁶ Israil padishahi Sulayman mushundaq ishlarda gunah sadir qilghan emesmu? Nurghun eller arisida uninggha oxshash héchqandaq padishah yoq idi; u öz Xudasi teripidin söyülgen, Xuda uni pütkül Israil üstige padishah qilip tikligen bolsimu, lékin hetta unimu yat ellik ayallar azdurup gunahqa patquzghan. ■ ²⁷ Emdi silerning gépinglarcha kirip bundaq chong rezillik qilip, yat ellik qizlarni élip Xudayimizgha wapasizliq qilimizmu? — dédim.

²⁸ Bash kahin Eliyashibning newrisi, Yoyadaning oghulliridin biri Horonluq Sanballatning küy'oghli idi; men uni yénimdin qoghliwettim.

²⁹ — «I Xudayim, Sen ularni yadingda tutqaysen, chünki ular kahinliqqa dagh tegkügüchiler, kahinliq hem Lawiylargha tewe ehdimu bulghighuchilardur!».

³⁰ Shuning bilen men ularni yat elliklarning bulghashliridin néri qilip paklandurdum we kahinlar bilen Lawiylarning wezipilirinimu *yéngiwashtin* belgilep, herkimni özining ishigha ige qildim. ³¹ Men yene öz waqtida otun-yaghach élip kélinishi we deslepki hosulni yetküzüp turushqimu adem orunlashturdum.

«Ah Xudayim, méni yadingda tutup, manga shapaet körsetkeysen!».

Ester

Padishah Ahashwéroshning wezir-wuzralargha katta ziyapet bérishi

¹ Ahashwérosh (Hindistandin Hebeshistan'ghiche bir yüz yigirme yette ölkige hökümraniq qilgan Ahashwérosh)ning texttiki künliride shundaq bir weqe boldi: —

□ ² Shu künlerde, u padishah Ahashwérosh Shushan qel'esidiki shahane textide olturghinida, □ ³ u seltenet sürüp üçinchi yili barliq emirliri we beg-hakimlirigha ziyapet berdi; Pars we Médianing qoshuni, shuningdek herqaysi ölkilerning ésilzadiliri we beglirining hemmisi uning huzurigha hazir boldi. □ ⁴ U seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini köp künler, yeni bir yüz seksen kün körgezme qildi. □ ⁵ Bu künler ötüp ketkendin kéyin padishah yene Shushan qel'esidiki barliq xelqge chong-kichik démey, ordining charbéghidiki hoylida yette kün ziyapet berdi. ⁶ U yer aq we kök kendir yiptin toqulghan perdiler bilen bézelgen bolup, bu perdiler mermer tash tüwrüklerge békitilgen kümüsh halqilargha aq renglik kendir yip we sösün yungluq shoynilar bilen ésilghanidi; aq qashtash we aq mermer tashlar, sedep we qara mermer tashlar yatquzulghan meydan üstige altun-kümüshtin yasalghan diwanlar qoyulghanidi. □ ⁷ Ichimlikler altun jamlarda tutup ichiletti; jamlar bir-birige oxshimaytti; shahane mey-sharablar padishahning seltenitige yarisha mol idi. ⁸ Sharab ichish qaidisi boyiche, zorlashqa ruxset qilinmaytti; chünki padishah ordidiki barliq ghojidarlargha, herkimning ichishi öz xahishi boyiche bolsun, dep békitip bergeni. ⁹ Xanish Washtimu padishah Ahashwéroshning ordisida ayallar üçün ziyapet berdi.

Xanish Washtining yarliqqa qarshiliq körsitishi

¹⁰ Yettinchi küni Ahashwérosh padishah sharabtin keypi chagh bolghinida, aldida xizmitide turghan Mehuman, Bizta, Harbona, Bigta, Abagta, Zétar, Karkas dégen yette heremaghisini □ ¹¹ xanish Washtining puqralar we emirlerning aldida güzellikini körsetsun dep, uni xanishliq tajini kiyip kélishe charqirghili ewetti; chünki u tolimu chidayliq idi. ¹² Lékin heremaghiliri xanish Washtigha padishahning emrini yetküzgende, u kélishe ret qildi; shuning bilen padishah intayin ghezeplinip, uning qehri örlidi.

Washtining xanishliqtin qaldurulushi

¹³ Shu waqitlarda padishahning ishliri toghruluq qanun-ehkamlarni pishshiq bilgenlerdin meslihet sorash aditi bar idi; shunga padishah weziyetni pishshiq chüshinidighan danishmenlerdin soridi ¹⁴ (u chaghda danishmenlerdin uning yénida Karshina, Shétar, Admata, Tarshish, Meres, Marséna, Memukan qatarliq yette Pars bilen Médianing

□ **1:1** «Ahashwérosh» — Pars impérotori bolghan mushu «Ahashwérosh» «Kserksis I»ning özi shu (miladiyedin ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Ahashwérosh» (pars tilida «Ahashwérosh», grék tilida «Kserksis» déyilidu) dégen söz kishining ismi bolmastin, belki Pars impérotorining omumiy bir unwani idi. «Hebeshstan» — hazirqi Éfiopiye. □ **1:2** «Shushan» — gahi waqitlarda «Suza» dep atilidu. □ **1:3** «Médianing qoshuni» — bezi alimlar bu sózni «Médianing qoshun serdarliri» dep chüshinidu. □ **1:4** «U ... ziyapet berdi... ...seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini... körgezme qildi» — bezi tarixshunaslar shu katta ziyapetning meqsiti Pars impérotorining Jawan (Grétsiye)ge tajawuz qilishini pılanlash we teyyarliq körüş üçün idi, dep qaraydu. □ **1:6** «aq qashtash» — yaki «qizil mermer». □ **1:10** «yette heremaghisi» — heremaghiliri ordidiki nurghun ishlarda muhim orunda turidighan xizmetchiler bolup, köp hallarda ular orda toqallirini bashqurush ishigha mes'ul bolatti. Ular pichiwétilgen erler bolup, qizlarga chéqilmaytti we perzentmu qalduralmaytti.

emirliri bar idi; ular daim padishah bilen körüşüp turatti, padishahliqta ular aldinqi qatarda turatti). □ ¹⁵ Padishah ulardin: — Xanish Washti menki padishah Ahashwéroshning heremaghilar arqiliq yetküzgen emrim boyiche ish qilmighini üçün uni qanun boyiche qandaq bir terep qilish kérek? — dep soridi.

¹⁶ Memukan padishah we emirlerning aldida jawap bérip: — Xanish Washti aliylirining zitigha tégipla qalmay, belki padishahimiz Ahashwéroshning herqaysi ölkiliridiki barliq emirler we barliq puqralarningmu zitigha tegdi. ¹⁷ Chünki xanishning shu qilghini barliq ayallarning quliqigha yetse, ular «Padishah Ahashwérosh: «Xanishi Washtini yéningha élip kélinglar» dep emr qilsa, u kelmeptu!» dep öz erlirini mensitmeydighan qilip qoyidu. ¹⁸ Pars we Médiadiki melike-xanimlar xanishning bu ishini anglap, bügünla padishahning barliq beg-emirlirige shuninggha oxshash deydighan bolidu, shuning bilen mensitmeslik we xapiliq üzülmeydu. □ ¹⁹ Padishahingha muwapiq körünse, aliyliridin mundaq bir yarliq chüshürülsun, shuningdek u Parslar we Médialarning menggü özgertilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki, Washti ikkinchi padishah Ahashwéroshning huzurigha kelmigey; uning xanishliq mertiwisi uningdin yaxshi birsige bérilgey. □ ²⁰ Aliylirining jakarlighan yarliqi pütün seltenitige yétip anglan'ghan haman (uning seltenitining zémini bipayan bolsimu), ayallarning herbiri öz érige, meyli chong bolsun kichik bolsun ulargha hörmét qilidighan bolidu, — dédi.

²¹ Memukanning bu gépi padishah bilen emirlirini xush qildi; padishah uning gépi boyiche ish kördi. ²² U padishahning barliq ölkilirige, herbir ölgige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletke öz tili bilen xetlerni ewetip: «Herbir er kishi öz ailisi ichide xojayin bolsun, shundaqla öz ana tili bilen sözlisun» dégen emrni chüshürdi. □

2

Yéngi xanish tallash

¹ Bu ishlar ötüp, padishah Ahashwéroshning ghezipi bésilghanda, u Washtini séghinip, uning qilghinini hem uning üstidin chiqirilghan yarliqi heqqide eslep oylinip qaldi. □ ² Shu sewebtin padishahning xizmitide turghan ghojidarlar uninggha: — Aliyliri üçün sahib-jamal yash qizlarni izdep tépip keltürgeyla; ³ aliyliri padishahliqidiki herqaysi ölkilerde barliq güzel qizlarni yighip, Shushan qel'esidiki heremsaraygha keltürüshke emeldarlarni teyin'geyla; qizlar ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan heremaghisi Hégayning qoligha tapshurulghay; ulargha kéreklik upa-englikler teminlen'gey. ⁴ Aliylirini söyündürgen qiz Washtining ornini bésip xanish bolsun, dédi.

Bu gep padishahni xush qildi we u shundaq qildi.

Esterning ordigha kirgüzülüshi

⁵ Shushan qel'eside Binyamin qebilisidin, Kishning ewrisi, Shimeyning newrisi, Yairning oghli Mordikay isimlik bir Yehudiy bar idi ⁶ (Kish bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yekoniyah bilen bir top kishilerni tutqun qilip Yérusalémdin eketkende, ular bilen bille esir qilinip kétilgenidi). ■ ⁷ Mordikay özining taghisining qizi

□ **1:14 «daim padishah bilen körüşüp turatti»** — ibraniy tilida «daim padishahning yüzini körüp turatti». □ **1:18 «...xapiliq üzülmeydu»** — ibraniy tilida «...xapaliq kupaye bolidu» yaki «...xapaliq yéterlik bolidu!». □ **1:19 «Parslar we Médialarning menggü özgertilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki...»** — oqurmenlerge ayanki, Pars-Média impériyesining barliq qanunliri chiqirilghandin kéyin qet'iy özgertishke, bikar qilishqa bolmaydu, dep békitilgen. □ **1:22 «öz ana tili bilen sözlisun»** — bu sözning meqsiti belkim er kishining öz öyide qaysi tilning ishli tilishige hoquqi bar dep tekitlesh üçün bolsa kérek. □ **2:1 «eslep oylinip qaldi»** — ibraniy tilida bu sözlerdin birxil pushaymanning puriqi chiqidu. ■ **2:6** 2Pad. 24:14

Hadassahni (yeni Ester) béqip chong qilghanidi, chünki uning ata-anisi yoq idi. Bu qiz güzel, teqi-turqi kélishken idi; ata-anisi ölöp ketken bolghachqa Mordikay uni öz qizi qatarida béqip chong qilghanidi. ⁸ Padishahning emri we yarliqi jakarlan'ghandin kéyin nurghun qizlar Shushan qel'esige keltürölüp Hégayning qoligha tapshuruldi; shundaq boldiki, Estermu ordigha keltürölüp ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan Hégayning qoligha tapshuruldi. ⁹ Ester Hégaygha yaqqan bolup, u uninggha iltipat körsetti; u tézla uninggha upa-englik we tégishlik yémekliklerni teminlidi hem ordidin uninggha tallan'ghan yette kénizekni berdi; andin uni kénizekliri bilen heremsarayning eng ésil jayidin orun berdi. ¹⁰ Ester özining milliti we tégi-tekini héchkimge éytmidi, chünki Mordikay uninggha buni ashkarilimasliqni tapilghanidi. ¹¹ Mordikay Esterning hal-ehwalidin xewer tépish we uninggha qandaq muamile qilinidighanliqini bilish üçün, herküni heremsarayning hoylisi aldida aylinip yüretti. ¹² Qizlarga ait resmiyet boyiche, herbir qizning ordigha kirip padishah Ahashwérosh bilen bille bolush nöwitidin awwal, on ikki ay bedinini tazilishi kérek idi, chünki qizlarning «tazilinish künliri» mundaq yol bilen ada qilinatti: — alte ay murmekki méyi bilen, alte ay etir-englik we shundaqla qizlarning bedinini pakizlaydighan bashqa buyumlar bilen perdaz qilinishi kérek idi. ¹³ Qiz padishahning huzurigha kiridighan chaghda mundaq qaide bar idi: — Ordigha kirgende uning néme telipi bolsa, shular heremsaraydin uninggha bériletti. ¹⁴ Qiz axshimi kirip kétip, etisi etigende qaytip chiqqanda heremsarayning «ikkinchi bölüm»ige qayturulup, toqal-kénizekgerge mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Shaashghazning qoligha tapshurulatti; padishah u qizgha amraq bolup qélip, ismini atap chaqirmighuche, u ikkinchi ordigha kirip padishah bilen bille bolmaytti. ¹⁵ Mordikayning taghisi Abixailning qizi Ester, yeni Mordikay öz qizi qilip béqiwalghan qizning padishah bilen bille bolushqa kirish nöwiti kelgende, u qizlarga mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Hégay özige teyyarlap bergen nersilerdin bashqa héchnersini telep qilmidi. Esterni körgenlerning hemmisi uni yaqturup qalatti.

Esterning xanish qilip tiklinishi

¹⁶ Padishah Ahashwérosh seltenet sürüp yettinchi yilining oninchi éyigha, yeni Tebet éyigha kelgende, Ester uning bilen bille bolushqa shahane ordigha bashlap kirildi. □ ¹⁷ Padishah Esterni bashqa barliq qizlardin yaxshi körüp qalghachqa, shundaqla Ester uning iltipati hem amraqliqigha érishken bolghachqa, padishah xanish tajini uning béshigha kiydürüp, uni Washtining ornigha xanish qilip tiklidi. ¹⁸ Andin padishah özining barliq emirliri we beg-hakimlirigha Esterning izzet-hörmiti üçün katta ziyapet berdi; u yene herqaysi ölkilerge baj-alwandin azad mezigil bolsun dep élan chiqardi hemde shahane bayliqliridin séxiylik bilen in'amlarni berdi. □

Mordikayning suyiquestni pash qilishi

¹⁹ Ikkinchi qétim qizlar shundaq yighilghan waqitta Mordikayning orda derwazisida olturidighan orni bar bolghanidi □ ²⁰ (Ester Mordikayning tapilighini boyiche, özining milliti we tégi-tekini yenila bashqilargha éytmighanidi; chünki Ester Mordikayning

□ **2:16** «yettinchi yilining oninchi éyi» — «Ester» dégen kitabta aylar eger san boyiche élin'ghan bolsa, ibraniy kaléndaridiki waqitni körsitidu. Eger aylar ismi bilen élin'ghan bolsa, Pars kaléndaridiki waqitni körsitidu. Ushbu ayettiki waqit texminen miladiyedin ilgiriki 478-yilning on ikkinchi éyigha toghra kélidu. □ **2:18** «baj-alwandin azad mezigil bolsun dep élan chiqardi» — yaki «dem élish bolsun dep élan chiqardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlidi». □ **2:19** «ikkinchi qétim qizlar shundaq yighilghan waqit» — bu «yighilish» dégenning néme ikenliki hazir éniq emes. Bezi alimlar padishah Esterni xanish dep tikligendin kéyin, ikkinchi bir toqalni almaqchi idi, dep qaraydu. «Mordikayning orda derwazisida olturidighan orni bar idi» dégen sözler Mordikayning mensepdar bolup tiklen'genlikini körsitidu. Chünki shu künlerde melum jayning emeldarliri yaki aqsaqalliri, shundaqla soraqchilar ish béjirish üçün sheher derwazisida yaki orda derwazisida olturatti.

gépini ilgiri baqqan waqtida anglighandek anglaytti). ²¹ U künlerde, Mordikay orda derwazisidiki ornida olturghan waqtida, padishahning Bigtan we Teresh dégen ikki derwaziwen heremaghisi padishah Ahashwéroshqa ghezeplinip, uninggha qol sélishni gestlewatqanidi. ²² Bu suyiqestni Mordikay sézip qélip, uni xanish Esterge éytti; Ester bu ishni Mordikayning namida padishahqa sözlep berdi. ²³ Bu ish sürüshte qiliniwidi, rast bolup chiqti we u ikkisi dargha ésildi. Bu weqe padishahning köz aldida tarix-tezkire kitabida pütüldi.

3

Hamanning Yehudiylarning neslini yoqitish suyiqesti

¹ Bu ishlardin kéyin padishah Ahashwérosh Agagiylardin bolghan Hammidataning oggli Hamanning mensipini östürdi; padishah uning ornini östürüp, özi bilen bille ishleydighan barliq emirlerningkidin yuqiri qildi. ² Padishah uning heqqide emr qilghachqa, orda derwazisida turghan padishahning barliq emeldarliri Hamanning aldida tezim qilip bash uratti; lékin Mordikay bolsa Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi. □ ³ Orda derwazisida turghan padishahning xizmetkarliri Mordikaydin: — Sili némishqa padishahning emrige xilapliq qilidila? — dep soraytti. ⁴ Shundaq boldiki, ular her küni nesihet qilishqan bolsimu, u qulaq salmighandin kéyin, ular: — Qéni, Mordikayning qilghan bu ishgha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu, dep buni Haman'gha éytti; chünki u ulargha özining Yehudiy ikenlikini éytqanidi. □ ⁵ Haman Mordikayning özige bash urup tezim qilmighanliqini körüp qattiq ghezeplendi. ⁶ Lékin u «Mordikayning üstige qol sélishni kichikkine bir ish» dep hésablidi; chünki ular Mordikayning millitini uninggha dep qoyghanidi; shunga Haman Ahashwéroshning pütkül padishahliqidiki Yehudiylarni, yeni Mordikayning xelqini biraqla yoqitish yolini izdep yürdi.

Hamanning Yehudiylarning neslini qurutuwétishni qestlishi

⁷ Padishah Ahashwéroshning on ikkinchi yili birinchi ayda, yeni Nisan éyida, birsi Hamanning aldida *qutluq* ay-künni békitish üçün her kün, her ay boyiche «pur», yeni chek tashliwidi, on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti. □ ⁸ Haman padishah Ahashwéroshqa: — Padishahliqlirining herqaysi ölkiliridiki el-milletler arisida chéchilip yashawatqan bir xelq bar; ularning qanun-belgilimiliri bashqa xelqlerningkige oxshimaydu, ular aliylirining qanun-belgilimilirimu boysunmaydu; shunga ularning yashishigha yol qoyush aliylirigha héch payda yetküzmeydu. ⁹ Eger padishahingha layiq körünse, ularni yoqitish toghruluq yarliq pütüp chüshürgeyla; mana men öz yénimdin

□ **3:2** «...Mordikay bolsa Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi» — Mordikayning tezim qilmasliqi yaki bash urmasliqining sewebi belkim Tewrattiki «Qan.» 25:17-19diki xatire tüpeylidin bolsa kérek. Haman Amalek idi, Amalekler bolsa Israilning kona reqibi idi. Haman eslide Samuil peyghember öltürgen Amalek bolghan Agag padishahning ewladi bolghachqa, belkim Yehudiy xelqige téximu öch bolushi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Qan.» 25:17-19ni körüng). Melum bir kishige tezim qilish Tewratqa xilap ish emes. Tewrat dewride Israilar öz padishahlirigha shundaq tezim qilatti yaki gahi waqitlarda bir-birige tezim qilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni körüng. U «butpereslik» hésablanmaytti. □ **3:4** «Mordikayning qilghan bu ishgha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu?» — ibraniy tilida «Mordikayning ishliri turalamdu-yoq, bir köreylichu?» déyilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Qéni Mordikay gépide axirighiche ching turalamdikin, bir köreylichu?». □ **3:7** ««pur», yeni chek ... on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti» — chekning on ikkinchi aygha chiqishi intayin ajayib ish idi. Biz shu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

on ming talant kumushni aliylirining xezinilirige selish uchun padishahliqning ishlirini bashquridighan xadimlarning qoligha tapshurimen, dedi.□

¹⁰ Shuning bilen padishah özining barmiqidin üzükni siyrip chiqirip, Yehudiylarning reqibi, Agagiy Hammidataning oghli Haman'gha berip: ¹¹ — Shu kumushlerni özüngge in'am qildim, u xelqnimu sanga tapshurdum, ularni qandaq qilishni xalisang, shundaq qil! — dedi.□

Padishahning Hamanning Yehudiylarning neslini qurutushigha ruxset qilishi

¹² Andin birinchi ayning on uchunchi küni padishahning mirziliri chaqirilib, yarliq Hamanning barliq tapilighini boyiche pütüldi; u herqaysi ölkilerge öz yéziqida, herqaysi el-milletke öz tilida yazdurulup, herbir ölkilerning waliylirigha, herbir el-milletning emirlirige ewetildi; yarliq padishah Ahashwéroshning namida pütülgen bolup, uning üzük möhüri bilen péchetlendi. ¹³ Yarliq mektupliri chaparmenlarning qoli bilen padishahliqning herqaysi ölkilirige yetküzüldi; uningda bir kün ichide — On ikkinchi ayning, yeni Adar éyining on uchunchi küni qéri-yash, balilar we ayallar démey, barliq Yehudiylarni qoymay qirip, öltürüp, nesli qurutuwétilsun, ularning mal-mülki olja qilin-sun, déyilgenidi. ¹⁴ Shu yarliq herbir ölkide jakarlinish uchün, shundaqla shu küni herbir xelq shundaq qilishqa teyyar bolup turushi uchün, mektupning köchürme nusxiliri herbir el-milletke élan qilinmaqchi boldi. ¹⁵ Chaparmenler padishahning emri boyiche derhal yolgha chiqti; yarliq Shushan qel'esining özidimu élan qilindi. Bu chaghda padishah Haman bilen sharab ichishke olturghanidi. Lékin Shushan shehiridikiler dekke-dükkige chömüp kétishti.

4

Yehudiylarning yarliq tüpeylidin qayghugha chömüshi we roza tutushi

¹ Mordikay boluwatqan ishlardin xewer tapqandin kéyin éginlirini yirtip, üstige böz artip, we usti-béshigha kül chéchip, sheherning otturisigha chiqip nahayiti qattiq we elemlik peryad kütürdi. ² U orda derwazisi aldigha kélip toxtap qaldi; chünki boz yépin'ghan herqandaq ademning orda derwazisidin kirishige ruxset yoq idi. ³ Padishahning emri we yarliqi yetküzülgen herqaysi ölkilerde Yehudiylar arisida qattiq nale-peryad kütürüldi; ular roza tutup, köz yéshi qilip, yigha-zar qildi; nurgun kishiler boz yépinip külda éghinap yétishti.

Mordikayning Esterdin padishahtin rehim tilishini telep qilishi

⁴ Esterning xizmitide bolghan dédekliri we heremaghiliri bu ishni uninggha éytiwidi, xanishning köngli intayin éghir boldi; Mordikayning bozni tashlap, kiyiwélishigha kiyim-kéчек chiqartip berdi, lékin Mordikay qobul qilmidi. ⁵ Shuning bilen Ester özining xizmitide bolushqa padishah teyinlep ewetken heremaghiliridin Hataq isimlik birini chaqirip, uni Mordikayning qéshigha berip, bu ishning zadi qandaq ish ikenlikini, néme sewebtin boluwatqanliqini ting-tinglap kélishke ewetti. ⁶ Shuning bilen Hataq orda

□ **3:9 «on ming talant»** — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, Pars impériyesi boyiche belkim 34-45 kilogram bolushi mumkin; shunga 10000 talant kumush belkim az degende 340 tonniche bolatti; bu pewqul'ade köp pul padishahning yilliq kirimining üctin ikki qismigha barawer bolup, para hésablinatti; shübhisizki, mushu para belkim Yehudiy xelqi yoqitilsa, ular tapshuridighan bajlarning ornigha bolsun dep bérilgen; lékin u Yehudiylar tapshurushqa tégishlik bajdin xélila köp idi. Haman «xelq»ning Yehudiy xelqi ikenlikini tilgha élishqa pétinalmidi; chünki burunqi Pars impératorliri Yehudiy xelqige chong hörmet bildürüp kelgenidi. □ **3:11 «Shu kumushlerni özüngge in'am qildim»** — bashqa birxil terjimisi: «Emdi bu séning pulung bolghandin kéyin, qobul qilay».

derwazisi aldidiki meydan'gha kélip Mordikay bilen körüshti. ⁷ Mordikay béshigha kelgen hemme ishni, Haman Yehudiylarning neslini qurutuwétish üçün padishahning xezinilirige tapshurushqa wede qilghan kümüşning sanini qaldurmay éytip berdi. ⁸ Mordikay yene Hataqqa Shushanda jakarlan'ghan, Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki yarliqning köchürmisini Esterning körüp béqishigha yetküzüp bérishke tapshurdi hemde uninggha Esterge ehwalni chüshendürüp, ordigha kirip padishah bilen körüshüp öz xelqi üçün padishahtin ötünüp iltija qilip béqishqa ündeshni tapilidi. ⁹ Hataq qaytip kélip Mordikayning geplirini Esterge yetküzdi. ¹⁰ Ester Hataqqa Mordikaygha éytidighan geplerni tapshurup, uni Mordikayning yénigha yene ewetti: —

¹¹ «Padishahning barliq xizmetkarliri we herqaysi ölke xelqliri, meyli er bolsun ayal bolsun, chaqirtilmay turup ichki hoyligha, padishahning huzurigha öz meyliche kirse, padishah uninggha iltipat körsitip altun hasisini tenglep ölümdim kechürüm qilmisa, undaqta u kishige nisbeten béshigha chüshidighan birla qanun-belgilime bardur: — u ölüm jazasini tartidu. Hazir méning padishah bilen körüshüshke chaqirtilmighinigha ottuz kün boldi».

¹² Esterning sözliri Mordikaygha yetküzülüwidi, ¹³ Mordikay munu geplerni Esterge yetküzüshni hawale qildi: —

«Sen könglüngde men ordida yashawatimen, shunga barliq bashqa Yehudiylardin bixeter bolup qutulimen, dep xiyal eylime. ¹⁴ Eger bu chaghda sen jim turuwalsang, Yehudiylargha bashqa tereptin medet we nijat chiqishi mumkin; lékin u chaghda sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilisen. Kim bilsun, séning xanishliq mertiwisige érishkining del бүгүнki mushundaq peyt üçün bolghanmu?».

¹⁵ Ester Mordikaygha mundaq dep jawab qayturdi: — ¹⁶ «Sen bérip, Shushandiki barliq Yehudiylarni yighqin; méning üçün roza tutup, üç kéche-kündüz héch yémenglar, héch ichmenglar; men hem dédeklirimmu shundaq roza tutimiz. Andin keyin men qanun'gha xilapliq qilip padishahning huzurigha kirimen, manga ölüm kelse, öley!».

¹⁷ Shuning bilen Mordikay u yerdin kétip, Esterning tapilighinidek qildi.

5

Esterning ziyapet ötküzüp padishah bilen Hamanni méhman qilishi

¹ Üchinchi küni Ester shahane kiyimlirini kiyip, ordining ichkiriki hoylisigha kirip, padishahning öylirining udulida turdi; padishah bolsa öz shahane öyidiki textide, öydin derwazigha qarap olturatti. ² Padishah xanish Esterning hoylida turghinini kördi; xanish uning neziride iltipat tapqach, u qolidiki altun hasisini uninggha tenglidi. Ester aldigha kélip shahane hasining uchigha qolini tegküzdi. ³ Padishah uningdin: — I xanishim Ester, birer ishing barmidi? Néme teliping bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shu sanga bérilidu, dédi.

⁴ — Eger aliylirigha layiq körünse, padishahimning Hamanni élip özlirige teyyarlighan ziyapitimge daxil bolup qedem teshrip qilishlirini ötünimen, — dédi Ester.

⁵ Padishah: — Téz bérip Hamanni qichqirip kélinglar, Esterning déginidek qilinsun, — dédi. Shuning bilen padishah Hamanni élip Ester teyyarlighan ziyapetke bardu. ⁶ Dastixan üstide sharab ichiliwatqanda padishah Esterge: — Néme teliping bar? U sanga bérilidu; néme iltijaying bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shundaq qilinidu, dédi. ⁷ Ester uninggha jawab bérip: — Méning telipim we iltijayim bolsa, — ⁸ Mubada men aliylirining neziride iltipatqa érishken bolsam, shundaqla padishahimgha méning

□ **4:14** «...sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilisen» — eger Xuda Yehudiylarni bashqa yol bilen qutquzsa, Esterning ehwali beribir nahayiti xeterlik bolatti. Chünki shu chaghqiche ordidikilerdin xéli köp ademler uning Mordikaygha tughqan we shundaqla Yehudiy millitidin ikenlikini bilgen bolushi mumkin idi.

telimni ijabet qilish hem iltijayimni orundash muwapiq körünse, aliylirining Hamanni birge élip ete silerge teyyarlaydighan ziyapitimge yene bir qétim daxil bolushlirini ötünimen; ete men choqum padishahning emri boyiche ish qilimen, — dédi.

Hamanning dar teyyarlishi

⁹ Shu küni Haman könglide yayrap, xushal-xuram qaytip chiqti; lékin Mordikayning orda derwazisida uning aldida ne ornidin qopmay ne midirlimay olturghanliqini körgende, köngli uninggha qattiq qehr-ghezepke toldi. ¹⁰ Lékin Haman ghezipini bésiwélip, öyige keldi-de, dost-aghinilirini we xotuni Zereshni chaqirtip, ¹¹ özining bayliqlirining shan-sheripi, perzentlirining köplüki, shundaqla padishahning özini qandaq östürüp barliq hörmét-izzetke sazawer qilghanliqi, özini qandaq qilip padishahning hemme emirliri we emeldarliridin üstün mertiwige iğe qilghanliqi toghrisida bir-birlep sözlep ketti.

¹² Haman yene: — Silerge désem, xanish Ester méningdin bashqa méhman chillimay, peqet padishah bilen ikkimiznila özi teyyarlighan ziyapetke chillighanidi, etimu méni padishah bilen bille özi *teyyarleydighan ziyapetke* chillidi. ¹³ Shughinisi, orda derwazisida olturghan héliqi Mordikay dégen Yehudiyni körginimde, bularning hemmisi manga tolimu menisiz tuyulidu, dédi.

¹⁴ Andin ayali Zeresh we barliq dost-aghiniliri uninggha jawab bérip: — Ellik gez égizliktiki dardin birni teyyarlap, ete etigende padishahtin Mordikayni dargha éshishni telep qilsila bolmidimu, shuningdin kéyin xushal yayrighan halda padishah bilen bille ziyapetke baridila, déyishti. Bu gep Hamanni xush qiliwetti, shuning bilen u dar yasitip qoydi.

6

Padishahning Mordikayning xizmet körsetkenlikini, lékin uninggha heq bermigenlikini bilishi

¹ Shu küni kéchisi padishahning uyqusi qéchip, tarix-tezkirinamini ekeldürdi we bular uning aldida oqup béridi. ² Bir yerde: «Padishahning Bigtana, Teresh deydighan orda derwazisini baqidighan ikki heremaghisi bar idi, ular padishah Ahashwéroshqa qol sélishe qestligende, Mordikay bu ishni pash qilip xewer yetküzgen, dep pütülgenidi.

³ Padishah: — Bu ish üçün Mordikaygha qandaq nam-shöhret we izzet-ikram nail qilindi? — dep soridi.

— U héch némige érishmide, — dep jawab bérishti padishahning yénidiki xizmette bolghan ghulamliiri.

⁴ — Orda hoylisida kim bar? — dep soridi padishah. Bu chaghda Haman padishahtin Mordikayni özi teyyarlap qoyghan dargha éshishni telep qilghili kélip, ordining tashqiriqi hoylisigha kirgenidi. □

⁵ — Mana, Haman hoylida turidu, — déyishti padishahning ghulamliiri uninggha.

— Kirsun, — dédi padishah. ⁶ Haman kiriwidi, padishah uningdin: — Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige néme ishlarni qilishi kérek? — dep soriwidi, Haman könglide: «Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishi méningdin bashqa yene kim bolatti?» — dep oylidi-de ⁷ padishahqa:

— Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige ⁸ padishahim daim kiyidighan shahane kiyim-kéчек we daim minidighan arghimaq, yeni béshigha shahane taj-belge taqalghan arghimaq élip kelinip, ⁹ shahane kiyim bilen arghimaqni padishahning eng muhterem emirliridin birige tutquzsun, u kiyimni padishahim izzet-hörmitini

□ 6:4 «Orda hoylisida kim bar?» — yaki «orda hoylisigha kirgen ashu kishi kim?».

qilishni yaxshi korgan kishige kiygüzüp we uni arghimaqqa mindürüp sheher meydan-kochilirini aylandursun we uning aldida: «Qaranglar! Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi korgan kishige mushundaq muamile qilinidu!» dep jakarlap mangsun, — dédi.

¹⁰ Shuning bilen padishah Haman'gha: — Téz bérip dégingdek shahane kiyim bilen arghimaqni epkel, orda derwazisining aldida olturghan awu Yehudiy Mordikaygha del sözüngdek qilghin; séning dégenliringning birersimu kem bolup qalmisun! — dédi.

¹¹ Shundaq qilip Haman shahane kiyim bilen arghimaqni ekélip, aldi bilen Mordikaygha shahane kiyimni kiygüzdi, andin uni arghimaqqa mindürüp, sheher meydan-kochilirini aylandurdi we uning aldida: — «Mana, padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi korgan kishige mushundaq muamile qilinidu!» dep jakarlap mangdi.

¹² Mordikay yenila orda derwazisining aldigha qaytip bard; Haman bolsa ghem-qayghugha pétip, béshini chümkingen halda aldirap-ténep öz öyige qaytip ketti. □ ¹³ Haman xotuni Zereshke we barliq dost-aghinilirige béshigha kelgenlirining hemmisini éytip berdi. Andin uning danishmenliri bilen xotuni Zeresh buni anglap uninggha: — Mordikayning aldida yéngilishqa bashlaptila; u eger Yehudiylarning neslidin bolsa, uni yéngelmeyla, eksiche sözsiz uning aldida meghlup bolidila, déyishti. ¹⁴ Ular téxi Haman bilen sözlisiwatqan chéghida, padishahning heremaghiliri kélip Hamanni Ester teyyarligghan ziyapetke bérishqa aldiratti.

7

Esterning padishahqa Hamanning yaman gherizini éytishi

¹ Shuning bilen padishah bilen Haman xanish Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi. □ ² Padishah ikkinchi qétimliq ziyapet üstide sharab ichiliwatqanda Esterdin: — I xanish Ester, néme teliping bar? U sanga ijabet qilinidu. Néme iltimasing bar? Hetta padishahliqimning yérimini iltimas qilsangmu shundaq qilinidu, — dédi.

³ — Eger nezerliride iltipatqa érishken bolsam, i aliyliri, we padishahingha muwapiq körünse, méning iltimasim öz jénimni ayighayla, shuningdek méning telipim öz xelqimni saqlighayla; ⁴ chünki biz, yeni men we méning xelqim birge yoqitilip, qirilip, neslimizdin qurutulushqa sétiwétilduq. Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, süküt qilghan bolattim; lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti, — dep jawap berdi Ester. □

⁵ Padishah Ahashwérosh xanish Esterdin: — Bundaq qilishqa pétin'ghan kishi kim iken? U qeyerde?! — dep soridi. Ester jawaben: —

⁶ Bu düshmen we zehexende mana mushu rezil Haman! — déwidi, Haman padishah bilen xanish aldida shu zamatla dekke-dükkige chüshti.

Hamanning özi teyyarligghan dargha ésilishi

⁷ Shuning bilen padishah qehri-ghezepke kélip ziyapet-sharab üstidin turdi-de, charib-aghqa chiqip ketti; Haman bolsa xanish Esterdin jénini tileshke qaldi; chünki u

□ **6:12** «orda derwazisining aldigha qaytip bard» — bu söz belkim emeldarliq wezipisini qaytidin bashlighanliqini körsitishi mumkin. □ **7:1** «...Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi» — ibraniy tilida «... Esterning ziyapitige ichishke keldi». □ **7:4** «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, süküt qilghan bolattim; lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti» — bashqa birxil terjimisi: — «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, men süküt qalattim; chünki biz tartidighan külpetning padishahni aware qilghuchiligi yoq idi». «Düşmen padishahimning tartidighan ziyininimu tölep bérelmeytti» dégenning menisi belkim birinchidin, Yehudiylar qul-dédek qilinsa baj tölimeytti; ikkinchidin, Xuda Ibrahimgha: «Kim sen we ewladliringni qarighan bolsa men uni qarighaymen, sen we ewladliringni kim beriketligen bolsa men uni bériketleymen» dep wede qilghanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yehudiy xelqige ziyankeshlik qilsa, Xudaning jajasini tartidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

padishahning özige jaza bermey qoymaydigan niyetke kelgenlikini körüp yetkenidi. ⁸ Padishah charibaghdin ziyapet-sharab dastixinigha qaytip kelginide Hamanning özini Ester yölen'gen diwan'gha tashlighiniche turghinini kördi-de: —
— Qara, uning ordida méning aldimdila xanishqa zorluq qilghiliwatqinini?! — déwidi, bu söz padishahning aghzidin chiqishi bilenla ademler Hamanning bash-közini chümkep qoydi. □ ⁹ Padishahning aldida turuwatqan heremaghiliridin Harbona isimlik birsi: — Yene bir ish bar, mana, Haman aliylirining hayati üçhün gep qilghan Mordikayni éshish üçhün, ellik gez igizlikte yasatqan dar teyyar turidu, u dar hazir mushu Hamanning hoylisida, déwidi, padishah: — Hamanni uninggha ésinglar! — dédi. ¹⁰ Shuning bilen ular Hamanni u Mordikaygha teyyarlap qoyghan dargha asti; shuning bilen padishahning ghezipi bésildi.

8

Mordikayning yuqiri mertiwige östürülüshi

¹ Padishah Ahashwérosh shu küni Yehudiylarning düshmini Hamanning öy-zéminini iltipat qilip xanish Esterge berdi; Mordikaymu padishahning huzurigha keltürüldi, chünki Ester özining Mordikay bilen tughqan ikenlikini padishahqa dep bergenidi. ² Padishah özining Hamandin qayturuwalghan üzükini chiqirip Mordikaygha berdi, Estermu Mordikayni Hamanning öy-jayini bashqurushqa qoydi.

Esterning padishahtin Hamanning suyiqestini bikar qilishni tilishi

³ Ester yene padishahning aldigha kélip ayighigha yiqilip, közige yash alghan halda padishahtin Agagiylardin bolghan Haman keltürüp chiqqan balayi'apetni hem uning Yehudiylarni yoqitish suyiqestini bikar qilishni yélinip ötündi. ⁴ Padishah altun hasisini Esterge tengliwidi, Ester ornidin qopup padishahning aldida turdi.

⁵ — Eger aliyliri maqul körse, eger men padishahning aldida iltipatqa érishken bolsam, eger padishahim bu ishni toghra dep qarisa, shuningdek mendin memnun bolsa, yarliq chüshürüp Agagiylardin Hammidataning oggli Haman yazghan mektuplarni, yeni padishahimning herqaysi ölkisidiki Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki mektuplarni bikar qilidighan bir yarliq yézilishini tileymen. □ ⁶ Chünki men öz xelqimge chüshidighan bu balayi'apetke qandaqmu chidap qarap turalaymen? Öz tughqanlirimning yoqitilishigha qandaqmu chidap qarap turalaymen? — dédi Ester padishahqa.

⁷ Padishah Ahashwérosh xanish Ester bilen Yehudiy Mordikaygha: — Mana, Haman Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa, men uning öy-zéminini Esterge berdim we uning özini ular dargha asti. □ ⁸ Emdi siler özünglarning toghra tapqini boyiche méning namimda Yehudiylar üçhün bir yarliq yézip, méning üzük möhürümni bésinglar; chünki padishahning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu, dédi. □

⁹ Shu chaghda, üçinchi ayda, yeni Siwan éyining yigirme üçinchi küni, padishahning mirzilirining hemmisi chaqirip kélindi. Ular Mordikayning barliq buyrughini boyiche yarliq yazdi; yarliq Yehudalarning ishi toghruluq Hindistandin Hebeshstan'ghiche

□ **7:8** «**bash-közini chümkep qoydi**» — belkim ölüm jazasigha mehkum qilin'ghanlar padishahning yüzini körmisun dep shundaq qilghan bolsa kérek. □ **8:5** «**shuningdek mendin memnun bolsa...**» — ibraniy tilida «uning köz aldida uni memnun qilghudek bolsam...». □ **8:7** «**Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa,...**» — ibraniy tilida «Yehudiylargha qolini uzartmaqchi bolghachqa,...». □ **8:8** «**...chünki padishahning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu**» — bu Pars impériyesidiki asas qanun idi. Del shu sewebtin eslidiki yarliqning özini biwasite bikar qilishqa bolmaytti. Buning ornida uning aqiwitining aldini élish tedbiri körsitilgen ikkinchi bir yarliq yézilishi kérek bolatti.

bir yüz yigirme yette ölkining waliylirigha, ölke bashliqi we beglirige yézilghan bolup, mektuplar herqaysi ölkige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletlerge öz tili bilen, shundaqla Yehudiylargha öz yéziqi bilen, öz tilida pütülgenidi. □ ¹⁰ Mordikay yarliqni padishah Ahashwéroshning namida yézip, uninggha padishahning üzük möhürini basti; yarliq mektuplirini padishahliqning atliqliri bilen, yeni tolparlarga, at qéchirlargha we tögilerge min'gen chewendazlar arqiliq herqaysi jaylarga yollidi. □ ¹¹ Yarliqta: «Padishah herqaysi sheherlerdiki Yehudiylarning uyushup, öz hayatini qoghdishigha, shundaqla özlirige dühshmenlik qilidighan her millet we her qaysi ölkilerdiki küchlerni, jümlidin ularning bala-chaqilirini qoymay yoqitishigha, qirishigha, neslini qurutushigha, shundaqla mal-mülkini olja qilishigha ijazet bérildi; ¹² bu ish bir künde, yeni on ikkinchi aying, yeni Adar éyining on üçinchi küni padishah Ahashwéroshning herqaysi ölkiliride ijra qilinsun» dep pütülgenidi.

¹³ Yarliq herqaysi ölkige ewetilip, perman süpitide élan qilinsun, Yehudiylarning eshu küni dühshmenliridin intişam élishqa teyyarlinip qoyushi üçün yarliqning köchürülmisi herqaysi el-milletlerge uqturulsun, dep békitildi. ¹⁴ Shuning bilen chewendazlar tolparlarga we qéchirlargha minip padishahning buyruqi boyiche jiddiy yolgha atlandi; yarliq Shushan qel'esidimu jakarlandi.

¹⁵ Mordikay kök we aq renglik shahane kiyim kiyip, béshigha katta altun tajni taqap, sösün reng kendir yépinchini yépinip, padishahning huzuridin chiqti; Shushan sheherdiki xelq xushalliqqa chömüp tentene qilishti. ¹⁶ Yehudiylar yoruqluq, shad-xuramliq we izzet-ikramgha muyesser boldi. ¹⁷ Herqaysi ölke, herqaysi sheherlerde, padishahning emr-yarliqi yétip barghanliki yerlerde, Yehudiylar shad-xuramliqqa chömüp, ziyapet qilip mubarek bir künni ötküzüshti; nurghun yerlik ahaliler özlirini Yehudiy déyishiwaldi; chünki Yehudiylardin qorqush wehimisi ularni bésiwalghanidi. □

9

Yehudiylarning öz dühshmenlirini meghlup qilishi

¹ On ikkinchi ay, yeni Adar éyining on üçinchi küni, padishahning emri bilen yarliqi ijra qilinishqa az qalghan chaghda, yeni Yehudiylarning dühshmenliri ularning üstidin ghalib kélishe ümid qilip kütken küni, eksiche Yehudiylarning öz dühshmenlirining üstidin ghalib kélidighan künige aylinip ketti. ² Yehudiylar padishah Ahashwéroshning herqaysi ölkiliridiki özliri turushluq sheherlerde ulargha qest qilmaqchi bolghanlarga hujum qilish üçün yighilishqa bashlidi; héchkim ularning aldida turalmaytti; ulardin bolghan qorqunch herbir el-milletni basqanidi. ³ Herqaysi ölkilerdiki begler, waliylar, ölke bashliqliri, shundaqla padishahning ishlini ijra qilghuchilarning hemmisi Yehudiylarni qollidi; chünki Mordikaydin bolghan qorqunch ularni basqanidi. ⁴ Chünki Mordikay dégen kishi ordida intayin nopuzluq bolup, nam-shöhriti hemme ölkilerge tarqalghanidi; uning hoquqi barghanséri chongiyip kétiwatatti. ⁵ Shuning bilen Yehudiylar özlirining hemme dühshmenlirini qilichlap, qirghin qilip yoqatti; özlirige öch bolghanlarga qandaq qilishni xalisa shundaq qildi. ⁶ Shushan qel'esidila Yehudiylar besh yüz ademni qetl qilip yoqatti. ⁷ Ular yene Parshandata, Dalfon, Aspata, ⁸ Porata, Adaliya, Aridata, ⁹ Parmashta, Arisay, Ariday we Wayizatani qetl qildi; ¹⁰ bu on adem Hammidataning newrisi, Yehudiylarning dühshmini bolghan Hamanning oghli idi; lékin ular ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi. ¹¹ Shu küni Shushan qel'eside qetl qilin'ghan adem sani padishahqa melum qilindi. ¹² Padishah xanish Esterge: — Yehudiylar Shushan

□ **8:9** «Hebeshstan» — hazirqi Éfiopiye. □ **8:10** «at qéchirlargha we tögilerge...» — yaki «alahide béqip kéliniwatqan atlarga...». Bu ayettiki ulaghlarning xillirining birneche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **8:17** «özlirini Yehudiy déyishiwaldi» — yaki «özliri Yehudiy bolushti».

qel'eside besh yüz ademni qetl qilip yoqitiptu, yene Hamanning on oghlini qetl qiptu; ular padishahning bashqa ölkiliride néme qildikin? Emdi néme iltimasing bar? U sanga bérilidu. Yene néme teliping bar? Umu beja eylinidu, — dédi.

¹³ — Aliylirigha muwapiq körünse, Shushandiki Yehudiylarning etimu bügünki yarliqta déyilgendek ish qilishigha hemde Hamanning on oghlining *jesetlirini* dargha ésip qoyushqa ijazet bergeyla, dédi Ester.

¹⁴ Padishah shundaq qilishqa buyruq chüshürdi; yarliq Shushan qel'eside chiqirilghanda, kishiler Hamanning on oghlini dargha ésip qoyushti. ¹⁵ Adar éyining on tötinchi küni Shushandiki Yehudiylar yene yighilip üç yüz ademni öltürdi; lékin ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi.

¹⁶ Padishahning herqaysi bashqa ölkiliridiki qalghan Yehudiylar yighilip öz janlirini saqlashqa septe turup özlirige öch bolghanlardin jemi yetmish besh ming ademni öltürdi, emma ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi. Shuning bilen ular düşmenliridin qutulup aramliqqa muyesser boldi. ¹⁷ Bu Adar éyining on üçinchi künidiki ish idi; on tötinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet béríp shadlinidighan kün qilip békitti.

¹⁸ Lékin Shushandiki Yehudiylar bolsa on üçinchi, on tötinchi künliri topliship jeng qildi; on beshinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet béríp shadlinidighan kün qilip békitti. ¹⁹ Shu sewebtin sehradiki Yehudiylar, yeni yéza-qishlaqlarda turuwatqan Yehudiylar Adar éyining on tötinchi künni ziyapet béríp shadlinidighan mubarek kün békítip, bir-birige sowgha-salam bérishidighan boldi.

²⁰ Mordikay bu weqelerni xatirilep hemde Ahashwéroshning herqaysi ölkilirining yiraq-yéqin jaylirida turuwatqan barliq Yehudiylargha mektuplarni yollidi. ²¹ Shundaq qilip u ularning arisida heryili Adar éyining on töt, on beshinchi künni bayram qilip ötküzülsun dep békitti; ²² u bu ikki künni Yehudiylarning düşmendin qutulup aramliqqa érishken küni süpitide, shu ayni ularning qayghu-hesriti shadliqqa, yighazarliri mubarek kün'ge aylan'ghan ay süpitide eslep, bu ikki künni ziyapet qilip shadlinidighan, köpchilik bir-birige salam-sowgha bérídighan, kembeghellerge xeyr-éhsan qilidighan kün qilishqa buyrudi. ²³ Shu sewebtin Yehudiylar deslep bashlighan shu *héytni* dawamlashturushqa we shuningdek Mordikayning ulargha yazghanlirininu orunlaydighan'gha wede bérishtí. ²⁴ Chünki eslide barliq Yehudiylarning küshendisi bolghan Agagiy Hammidataning oghli Haman Yehudiylarni halak qilishni qestligen, shundaqla ularni neslidin qurutup yoqatmaqchi bolup «pur», yeni chek tashlighanidi. ²⁵ Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende, padishah mektuplarni yézip, Haman qestligen rezil ish, yeni uning Yehudiylarni qest qilghan ishi uning öz béshigha yansun, dep yarliq chüshürdi; hem kishiler uni we uning oghullirini dargha asti. □ ■

«Purim» bayrimining kélip chiqish tarixi

²⁶ Shunglashqa, kishiler «pur» (chek) dégen isim boyiche bu ikki künni «Purim bayrimi» dep atidi; shunga Yehudiylar eshu xette pütülgenliri boyiche, hem körgen, hem bashtin ötküzgenlirige asasen, □ ²⁷ özliri, ewladliri hemde özliri bilen birlashken barliq kishilerning pütülgen ehkamni tutup, belgilen'gen waqitta eshu ikki künni her yili menggü üzöldürmey bayram qilishini qarar qildi, ²⁸ shundaqla bu ikki kün herbir dewrde, herbir jemet-ailide, herqaysi ölke, herqaysi sheherde xatirilinip tebriknip tursun we «Purim bayrimi» bolidighan mushu künlerning tebriklinishi Yehudiy xelqi ichide menggü üzülüp qalmisun, xatirilesh paaliyetliri ularning uruq-nesli arisidinmu yoqap ketmisun, dep qarar qildi.

□ 9:25 «Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende...» — ibraniy tilida: «Lékin u padishahning aldigha kelgende» déyilidu. Shunga bezi terjimilerde: «Lékin u (Ester) padishahning aldigha kirgende,...» déyilidu. ■ 9:25 Est. 8:8 □ 9:26 «Purim» — «chek tashlash» dégen menisi.

²⁹ Andin Abixailning qizi, xanish Ester we Yehudiy Mordikay Yehudiylargha yazghan «Purim bayrimi» toghrisidiki shu ikkinchi xetni toluq hoquqi bilen tekitlep, yene bir xetni yollidi. ³⁰ Mordikay xatirjemlik we heqiqetning sözlirini yetküzidighan mektuplarni Ahashwérosning padishahliqidiki bir yüz yigirme yette ölkidiki barliq Yehudiylargha ewetip, ³¹ Shu «Purim» künliri belgilen'gen waqitlirida ötküzülsun, shuningdek Yehudiy Mordikay we xanish Esterning tapilighanliri boyiche, shundaqla ularning öz-özige we neslige békitkenliri boyiche eyni waqittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-peryadlar eslep xatirilensun, dep tekitlidi. □ ³² Esterning yarliqi «Purim bayrimi»diki shu ishlarni békitip berdi; bu ish tarixnamighimu pütüldi.

10

Mordikayning shöhriti we utuqi

¹ Padishah Ahashwéros quruqluq we déngiz aralliridiki ahalilerning hemmisige alwan töligüzetti. ² Uning nopuz-heywiti we qudrisini ayan qilghan barliq qilghan-etkenliri, shundaqla Mordikayning padishahning östürüshi bilen érishken katta shöhriti toghrisidiki tepsilatlar Média we Pars padishahlirining tarix-tezkiirilide pütülgen emesmu? ³ Chünki Yehudiy Mordikayning mertiwisi padishah Ahashwéroshtin kéyinla ikkinchi orunda turatti; u daim öz xelq-millitining bextini közlep, barliq neslidikil-erge aman-ésenlik tilek sözlirini qilatti, Yehudiylarning arisida zor izzet-hörmet tépip, qérindashlirining qedirlishige érishkenidi.

□ **9:31** «...eyni watittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-peryadlar eslep xatirilensun» — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «...xelqler xuddi özliri we ewladliri üçün roza tutush we qariliq tutush waqtini belgileshni qarar qilghandek». Lékin bizningche bu sözler choqum Ester we Shushandiki Yehudiylarning roza tutup pütkül xelqi üçün kötürgen nida-peryadlirini esleshni körsitidu.

Ayup

Ixlasmenlik hem awatliq

¹ «Uz» dégen yurtta, Ayup isimlik bir adem yashighanidi. Bu adem bolsa qusursiz, durus, Xudadin qorqidighan, yamanliqtin özini yiraq tutidighan adem idi. ■

² Uningdin yette oghul we üç qiz tughuldi. ³ Uning yette ming qoy, üç ming töge, besh yüz jüp kala, besh yüz mada éshék qatarliq mal-mülki bar idi. Uning malayliri bek köp idi; u sherqliqler ichide hemmidin ulugh idi.

⁴ Uning oghulliri nöwet boyiche békitken künde öz öyide bashqilar üçhün dastixan sélip ziyapet qilatti. Bu künlerde ular adem ewetip üç singlisini ular bilen bille tamaqlin-ishqa chaqiritatti. ⁵ Ularning shu ziyapet künliri ayaghlisi bilen Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida paklinishqa orunlashturatti. U tang seherde ornidin turup ularning sanigha asasen köydürme qurbanliqlarni qilatti. Chünki Ayup: «Balilirim gunah qilip qoyup, könglide Xudagha bihörmelik qilip qoyamdikin» dep oylaytti. Ayup herdaim ene shundaq qilip turatti. □

Ershtiki birinchi qétimliq kéngesh; Sheytan soqunup kiridu

⁶ Bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir boldi. Sheytanmu ularning arisigha kiriwalidi. □ ⁷ Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi.

Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip chörgilep keldim, dédi. ■

⁸ Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanliqtin yiraq turidighan adem yoq, — dédi.

⁹ Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Ayup Xudadin bikardin bikar qorqmighandu?

¹⁰ Özüng uning özi, ailisidikiliri hem uning hemme nersisining etrapigha qasha qoyghan emesmu? Sen uning qoligha beriket ata qilding, shuning bilen uning telluqati terep-tereptin güllinip awumaqta. □ ¹¹ Eger Sen qolungni sozup, uning hemme nersilirige tégip qoysang, u Sendin yüz örüp, Séni tillimisa *Sheytan bolmay kétey!* — dédi.

¹² Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, uning hemme nersisini séning qolunggha tutquzdum! Biraq uning özige tegküchi bolma! — dédi.

Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip ketti.

Birinchi sinaq

■ **1:1** Ayup 2:3 □ **1:5** «Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida paklinishqa orunlashturatti» — bashqa birxil terjimisi: «Ayup ularni chaqirishqa adem ewetip, ularni Xuda aldida paklanduratti». «paklinish» — eyni chaghdiki qurbanliq qilish üçhün «ademni paklandurrush»ning qandaq élip béridighanliqi bizge namelum. Belkim yuyundurulup, pakiz kiyimlerni kiydürüş dégendek ish bolushi mumkin. «köydürme qurbanliq» — qedimki zamanlarda melum bir haywan (qoy, kala, qatarliqni soyup, uning qénini yerge éqitiwétip, andin uning pütün ténini Xudagha atap köydürüştin ibarettur. Bu xil qurbanliq gunahni tilesh yaki Xudagha ibadet qilish meqsitide qilinidu. «Xudagha bihörmelik qilish» — mushu söz ibraniy tilida «baruq» dep élinidu. «Baruq» adette «beriket, bext» dégen menini bildüridu. Shu dewrde ademler bir-biri bilen xoshlashqanda «beriketlik bolsun» dep bext tileytti. Shu sewebtin «bext tilesh» («baruq») «xoshlishish»ni bildürüpmu qélishi mumkin idi. Démek, mushu yerde bu ibare «Balilirim Xudadin xoshliship («xuddi widalashqandek») ayrilip kétemdikin» dégen menide bolushi mumkin. □ **1:6** «Xudaning oghulliri» — mushu yerde éhtimal muqeddes perishtilerni körsitidu. 38:7ni körüng. «Sheytanmu ularning arisigha kiriwalidi» — Xuda néme üçhün Sheytanning özining huzurigha kirip, özini erkinlik bilen haqaretlishige yol qoyidu? Bu muhim mesile toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:7** 1Pét. 5:8 □ **1:10** «etrapigha qasha qoyghan» — yaki «etrapigha tosaq qoyghan».

¹³ Bir küni, Ayupning oghul-qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturatti. ¹⁴ Bir xewerchi Ayupning yénigha kélip uninggha: — Kalilar bilen yer heyde-watattuq, éshékler etrapta otlawatatti; ¹⁵ Shébalıqlar hujum qilip kala-éshékleri bulap ketti. Ishlewatqan yashlarni qilichlap öltüriwetti. Yalghuz menla qutulup qélip, silige xewer yetküzüşke nésip boldi, — dédi.

¹⁶ Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Asmandin Xudaning oti chüshüp qoylar we ishlewatqan yashlarni köydüriwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

¹⁷ Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Kaldiylar üç tereptin hujum qilip tögilerni bulap élip ketti, ishlewatqan yashlarni qilichlap öltüriwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

¹⁸ Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Oghulliri we qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturghinida, ¹⁹ tuyuqsız, chöldin qattiq bir boran chiqip öyning töt bulungini qattiq soqup, öy ghulap chüshüp yashlarni öltüriwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

²⁰ Ayup bolsa buni anglap ornidin des turup, tonini yirtip, chéchini chüshüriwétip, özini yerge tashlap Xudagha ibadet qildi: —

²¹ Men apamning qorsiqidin yalingach chüshken, u yergimu yalingach qaytımın; hemmini Perwerdigar *manga* bergen, emdi Perwerdigar *mendın* élip ketti; Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun! — dédi.■

²² Bularning hemmiside Ayup gunah qilmidi we yaki Xudani héchqandaq nalayıqlıq bilen eyiblimidi.

2

Ershtiki ikkinchi qétimlıq kéngesh; Sheytan yene soqunup kiridu; ikkinchi sinaq

¹ Yene bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir bolushqa keldi. Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi.□

² Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi. Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip chörgilep keldim, — dédi.

³ Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanlıqtin yiraq turidighan adem yoq. Meyli sen Méni uni bikardin-bikar yutuwétishke dewet qilghan bolsangmu, u yenila sadaqetlikide ching turuwatidu, — dédi.

⁴ Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Her adem öz jénini dep térisini bérishkimu razi bolidu, hetta hemme némisinimu bérishke teyyardur; □ ⁵ Biraq Sen hazir qolungni sozup uning söngék-etlirige tegseng, u Sendin yüz örüp tillimisa *Sheytan bolmay kétey!* — dédi.

⁶ Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, u hazir séning qolungda turuwatidu! Biraq uning jénigha tegme! — dédi.

⁷ Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip, Ayupning bedinini tapinidin béshighiche intayin azablıq hürrek-hürrek yarilar bilen toshquziwetti.□

■ **1:21** Top. 5:14; 1Tim. 6:7 □ **2:1** «Xudaning **oghulliri**» — 1:6, 38:7 we izahatlarni yene körüng. □ **2:4** «Her adem öz hayatini saqlap qélish üçün térisini bérishkimu razi bolidu» — ıbraniy tilida: «Her adem öz hayatini saqlap qélish üçün téring ornigha tére bérishkimu razi bolidu» dégen ibare ishlitilgen — menisi belkim biz terjime qilghanimizdek bolushi kérek. □ **2:7** «intayin **azablıq hürrek-hürrek yarilar**» — bu késelning qaysi késel ikenlikini éniq dep bérish qiyin. Bezi doxturlar uni «yawa chéчек késili» dep qaraydu.

⁸ Ayup bolsa bedinini tatilash-ghirdash üçün bir sapal parchisini qoligha élip, küllükke kirip olturdi. □ ⁹ Ayali uninggha: — Ejeba sen téxiche öz sadaqetlikingde ching turuwatamsen? Xudani qargha, ölüpla tügesh! — dédi.□

¹⁰ Lékin Ayup uninggha: — Sen hamaqet ayallardek gep qiliwatisen. Biz Xudaning yaxshiliqini qobul qilghanikenmiz, ejeba uningdin kelgen külpetnimu qobul qilishimiz kérek emesmu? — dédi. Ishlarda Ayup éghizda héchqandaq gunah ötküzmedi.

Ayupning üç dostining uni yoqlap kélishi

¹¹ Ayupning dostliridin üçeylen uninggha chüshken külpettin xewerdar boldi. Ular, yeni Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar dégen kishiler bolup, öz yurtliridin chiqip, Ayupqa hésdashliq bildürüş hem teselli bérish üçün uning yénigha bérishqa bille kéliskenidi.

¹² Ular kélip yiraqtinla uninggha qariwidi, uni toniyalmay qaldi-de, awazlirini kötürüp yighlap tashlidi. Herbiri öz tonlirini yirtiwétip, topa-changlarni asman'gha étip öz bashlirigha chéchishti. ¹³ Ular uning bilen bille daq yerde yette kéche-kündüz olturdi, uninggha héchkim gep qilmidi; chünki ular uning derd-elimining intayin azabliq ikenlikini körüp yetkenidi.

3

Ayupning sözlishi — uning hayatqa lenet oqup, ölümge intizar bolushi

¹⁻² Yette kündin kéyin, Ayup éghiz échip *ehwaligha qarita* özining körüwatqan künige lenet oqup mundaq dédi: —■

³ «Men tughulghan ashu kün bolmighan bolsa boptiken!
«Oghul bala apiride boldi!» déyilgen shu kéche bolmighan bolsa boptiken!□

⁴ Shu künni zulmet qaplighan bolsa boptiken!

Ershte turghan Tengri kóz aldidin shu künni yoqitiwetken bolsa boptiken,
Quyash nuri uning üstige chüshürülmise boptiken!

⁵ Shu künni qarangghuluq hem ölümning kölengisi öz qoynigha alsa boptiken!
Bulutlar uni yutup ketse boptiken,

Shu künni kün qarangghulatquchilar qorqitip ketküziwetken bolsa boptiken!□

⁶ Shu kechni — Zulmet tutup ketse boptiken;

Shu kün yil ichidiki *bashqa* künler bilen bille shatlanmisa boptiken!

Shu kün aynning bir küni bolup sanalmisa boptiken!

⁷ Mana, shu kéchide tughut bolmisa boptiken!

U kéchide héchqandaq shad-xuramliq awaz yangrimisa boptiken!

⁸ Künlerge lenet qilghuchilar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!

□ **2:8** «küllükke kirip olturush» — qedimki zamanlarda matem tutush yaki qattiq qayghuni bildürüş üçün ademler kül döwisi olturatti. Qedimki sheherlarning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolidu, Ayup shu kül döwisi üstige olturghan bolushi mumkin. □ **2:9** «Xudani qargha!» — Ayupning ayalining uninggha Xudani qargha dep bu nesihet qilishi, mushu arqiliq Xuda teripidin jéning élinesun dégen menide. «Xudani qargha!» — Ibraniy tilida «baruq» dégen söz bilen ipadilinidu, «Xuda bilen xoshlishish», «Xudadin waz kéchish» dégendek menilerde. 1:5diki izahatni körüng. «ölüpla tügesh!» — ibraniy tilida «ölüwergin!». ■ **3:1-2** Yer. 15:10; 20:14 □ **3:3** «Oghul bala apiride boldi!» — bu gepni perishtiler qilghan bolushi mumkin. □ **3:5** «kün qarangghulatquchilar» — buning néme ikenlikige hazir birnéme déyish tes. Belkim jadugerlarning bir xil jadugerlikni ishlitip künni qarangghulitishqa intilidighanliqini körisitishi mumkin.

Léwiatanni qozghashqa pétinalaydighanlar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!□

⁹ Shu kün tang seherdiki yultuzlar qarangghulashsa boptiken!

U kün quyash nurini bihude kütse boptiken!

Shu kün sübhining qapaqlirining échilishini bihude kütse boptiken!

¹⁰ Chünki shu kün méni kötürgen baliyatquning ishiklirini etmigen,

Méning közlirimni derd-elemni körelmes qilmighan.

¹¹ Ah, némişqa anamning qorsiqidin chüshüpla ölüp ketmigendimen?!

Némishqa qorsaqtin chiqqandila nepestin qalmighandimen?

¹² Némishqa méni qobul qilidighan étekler bolghandu?

Némishqa méni émitidighan emchekler bolghandu?

¹³ Mushular bolmighan bolsa, undaқта men menggü tinch yétip qalattim,

Menggülük uyqugha ketken bolattim, shu chaghda aram tapqan bolattim.

¹⁴ Shu chaghda özliri üçünla xilwet jaylarga mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler bilen,□

¹⁵ Yaki altun yighqan,

Öyliri kümüşke tolghan beg-shahzadiler bilen bolattim;

¹⁶ Qorsaqtin mezgilsiz chüshüp ketken yoshurun balidek,

Nurni körmey chachrap ketken balidek hayat kechürmigen bolattim.

¹⁷ Ashu yerde reziller awarichiliktin xaliy bolidu,

Ashu yerde halidin ketkenler aram tapidu;□

¹⁸ Ashu yerde esirler rahette jem bolidu,

Ular ezgüchilerning awazini anglimaydu;

¹⁹ Ghériblarmu hem ulughlarmu ashu yerde turidu,

Qul bolsa xojayinidin azad bolidu.

²⁰ Japa tartquchigha néme dep nur bérilidu?

Némishqa derd-elemge chömgenlerge hayat bérilidu?

²¹ Ular teshnaliq bilen ölümni kütidu,

Biraq u kelmeydu;

Ular ölümni yoshurun göherni kézip izdigendinmu ewzel bilidu,

²² Ular görni tapqanda zor xushal bolup,

Shad-xuramliqqa chömidu.

²³ Öz yoli éniqsiz ademge,

Yeni Tengrining tosiqi sélin'ghan ademge némişqa *nur we hayat* bérilidu?

²⁴ Shunga tamiqimning ornigha nalilirim kélidu;

Méning qattiq peryadirim sharqiratmidek sharqiraydu.

²⁵ Chünki men del qorqqan wehshet öz béshimgha chüshti;

Men del qorqidighan ish manga keldi.

²⁶ Mende héch aramliq yoqtur!

Hem héch xatirjem emesmen!

□ **3:8** «Léwiatan» — chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétédighan haywan. «Léwiatanni qozghash» bolsa, bezi kona medeniyetlerde: «bu yoghan haywanni qozghap ornidin turghuzup pütün quyashni tosüp yépip, qarangghuluq chüshüreymiz» dégen közqarashtur. Ayupning özi mundaq «qarangghulashTURUSH USULI»gha ishenmesliki mumkin, biraq shéirlik tekitlesh üçün bu sélishturmini ishlitidu. Démek, Ayup mushu yerde özi tughulghan künining mushu ejdihagha oxshash qorqunchluqliqini we taqabil turushning intayin teslikini bildürmekchi bolghan bolushi mumkin. □ **3:14** «Özliri üçünla xilwet jaylarga mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler» — bu ayettiki «mazar» belkim Misirdiki chong éhramlarni körsitishi mumkin. Meyli chong, heywetlik bolsimu, beribir ademni ölümün qoghdiyalmaydu. Bu jümlini yene «özi üçünla hazir xarablihip ketken jaylarni qurghan padishahlar...» dep terjime qilghili bolidu. □ **3:17** «Ashu yerde *rezillar* halidin ketkenler aram tapidu» — mushu yerde Ayupning sözi Xudaning adalitidin gumanlinishigha yéqin kélidu. U, reziller bashqa ademlerge oxshash görde teng bolup oxshash dem alalaydu, dewatqandek menide sözleydu.

Héç tinch-amanliqim yoqtur!
Biraq parakendichilik hamam üstümge chüshmekte!».

4

Élifazning söz qilishi ... «Adem Xudaning aldida heqqaniy bolalmaydu»

¹ Témanliq Élifaz jawaben mundaq dédi: —

² «Birsi sen bilen sözleshmekchi bolsa, éghir alamsen?
Biraq kim aghzigha kelgen gepni yutuwatlaydu?

³ Qara, sen köp ademlerge telim-terbiye bergem ademsen,
Sen jansiz qollargha küch bergensen,

⁴ Sözliring deldengship aran mangidighanlarni righbetlendürgen,
Tizliri pükülgenlerni yöligensen.

⁵ Biraq hazir nöwet sanga keldi,
Shuningliq bilen halingdin ketting,
Balayi'apet sanga tégishi bilen,
Sen alaqzade bolup ketting. □

⁶ Ixlasmenliking tayanching bolup kelmigenmu?
Yolliringdiki durusluq ümidningning asasi emesmidi?

⁷ Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan?
Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan? □

⁸ Men körginimdek, gunah bilen yer aghdurup awarichilik térighanlar,
Oxshashla hosul alidu. ■

⁹ Tengrining bir nepisi bilenla ular gumran bolidu,
Uning ghezipping partlishi bilen ular yoqilip kétidu. □ ■

¹⁰ Shirning hörkireshliri,
Hem esheddiy shirning awazi *bar bolsimu*,
Shir arslanlirining chishliri sundurulidu; □

¹¹ Batur shir bolsa ow tapalmay yoqilishqa yüzlinidu,
Chishi shirning küchükliri chéchilip kétidu.

¹² — Mana, manga bir söz ghayibane keldi,
Quliqimgha bir shiwirlighan awaz kirdi,

¹³ Tün kéchidiki ghayibane körünüşlerdin chiqqan oylarda,
Ademlerni chongqur uyqu basqanda,

¹⁴ Qorqunch we titrekmü méni basti,
Söngék-söngéklirimni titritiwetti;

¹⁵ Köz aldindin bir roh ötüp ketti;

□ **4:5** «Balayi'apet sanga tégishi bilen, sen alaqzade bolup ketting!» — demey turalmaymizki, Élifazning «Balayi'apet sanga tégishi bilen» déginu Ayupning échinisliq ehwalini nahayiti yénik chaghlighan bir sözdur. □ **4:7** «Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan? Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan?» — Élifazning bayani, shübhisizki, qiyamet künide emelge ashurulidu. Biraq bundaq sözlarning bu dunyada herdaim emelge ashurulushi natayin. Ayupning dostlirining hemmisi: «Bu dunyada gunah sadir qilghan herqandaq ademge külpet keltürülidu; Ayupqa külpet keldi; shunga u choqum melum bir éghir gunahni qilghan» dep Perez qilidu. Bu közqarashni Ayup qobul qilmisimu, lékin bundaq gepler uni intayin azablaydu hem uni Xudaning adalitidin gumanlinishqa türkte bolidu. Ularning sözliridin qarighanda, Ayup we uning dewridikilarning qiyamet küni toghrisida asasen xewiri yoq idi. ■ **4:8** Ayup 15:35; Zeb. 7:14-16; Pend. 22:8; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ **4:9** «nepisi» — «nepisi» emes. ■ **4:9** Yesh. 11:4 □ **4:10** «Shirning hörkireshliri, hem esheddiy shirning awazi bar bolsimu,...» — bashqa bir xil terjimisi: «Shirning hörkireshliri hem esheddiy shirning awazi jim bolidu...».

Bedinimdiki tüklirim hürpiyip ketti. □

¹⁶ U roh ornida midirlimay turdi, biraq turqini körelmidim;

Köz aldinda bir gewde turuptu;

Shiwirlighan bir awaz anglandi: —□

¹⁷ «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu?

Adem öz Yaratquchisidin pak bolalamdu?□

¹⁸ Mana, U Öz qullirigha ishenmigen,

Hetta perishtilirinimu «Nadanliq qilghan!» dep eyibliyen yerde, ■

¹⁹ Uli topilardin bolghan insanlar,

Laydin yasalghan öylerde turghuchilar qandaq bolar!?

Ular perwanidinmu asanla yanjilidu!□

²⁰ Ular tang bilen kech ariliqida kukum-talqan bolidu;

Ular héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu.□

²¹ Ularning chédir tanisi yulup tashlan'ghan'ghu?

Ular héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!». □

5

Élifazning sözini dawamlashturushi

¹ Qéni, iltija qilip baq, sanga jawab qilghuchi barmikin?

Muqeddeslarning qaysisidin panah tileysen?□

² Chünki exmeqning achchiqi özini öltüridu,

Qehri nadanning jénigha zamin bolidu.□

³ Men öz közüm bilen exmeqning yiltiz tartqanliqini körgeymen;

Lékin shu haman uning makanini «Lenetke uchraydu!» dep bildim,□

⁴ Uning baliliri amanliqtin yiraqtur;

Ular sheher derwazisida sot qilin'ghanda basturuldi;

□ **4:15 «bir roh ötüp ketti»** — andin bu roh Élifazgha gep qilidu. «Ayup» 1-2-babtiki xewerdin qarighanda, rohning gépi yalghan bolghachqa, bu roh Sheytandin kelgen yaman bir roh ikenlikige bizde qilche guman yoq. Töwendiki izahatlarnimu körüng. □ **4:16 «Shiwirlighan bir awaz anglandi»** — bashqa bir xil terjimisi: «süküt ichide bir awaz anglandi». □ **4:17 «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu?»** — bashqa bir xil terjimisi: «Insan balisi Tengri aldida heqqaniy bolalamdu?». ■ **4:18** Ayup 15:15; 2Pét. 2:4 □ **4:19 «Laydin yasalghan öylerde turghuchilar qandaq bolar!?»** — roh éytqan bu sözler (17-21-ayetler) pütünley yalghan shikayet sözliridur; chünki biz kitabning béshida Xudaning Ayupni «Méning qulum Ayup» dep atap uninggha bolghan ishenchisi toghrisidiki xatirilerini köreleyimiz. Hemme rohlarining sözining toghra bolushi natayin! Shuning üçün tekitleymizki, barliq «rohlarining sözliri»ni, shundaqla insanlarning sözlirinimu muqeddes yazmalar (Tewrat, Zebur, Injil)diki toluq heqiqetlerge asasen tekshürüp ispatlash tolimu zörürdur. «Ular perwanidinmu asanla yanjilidu!» — rohning mushu sözining köchme menisi: Insan balisi Xudaning aldida héchnéme hésablanmaydu, shunga Xudaning heqqaniyliqigha ademning eqli qilche yetmeydu, dégenliktur. Démek, insanlar Xudaning heqqaniyliyini qet'iy chüshinelmeydu. Biraq Ayupning qarishi undaq emestur. Ayup: — Gerche adem we Xudaning arisida insanlarning gunahi sewebidin zor hang peyda bolghan bolsimu, insanlarning beribir öz wijdanida heqqaniylik toghrisidiki birxil ghil-pal körünidighan chüshenchisi bolidu, dep qaraydu. □ **4:20 «Ular héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu»** — rohning bu sözi yenila bir aldanchiliqtur; Injilgha asesen, Xuda hetta quchqachning yerge yiqilghininimu nezirige alidu. □ **4:21 «Ular... héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!»** — Élifaz ademning hayatini chédirgha oxshitidu; chédirning taniliri yulun'ghada chédir derhal ghulap kétidu. Élifazning bu sözige qarighanda, hayatning bir meqsiti danaliqqa érishishtur. Melum nuqtidin éytqanda bu sözning asasi bar. □ **5:1 «Muqeddesler»** — mushu yerde belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. □ **5:2 «Qehri nadanning jénigha zamin bolidu»** — yaki «Körmesliki nadanning jénigha zamin bolidu». Élifazning bu sözining menisi: Ayupning achchiqlinip, Xudagha qaqqshishi xeterlik ish; Xuda uninggha jawab kelmigen yerde, Xuda we insanning ariliqida turidighan bir «kélishtürgüchi»dinmu yadrem tileshtur pütünley bihude ish, dégenlik bolushi mumkin. □ **5:3 «Lékin shu haman uning makanini «lenetke uchraydu!» dep bildim»** — bashqa birxil terjimisi: «Lékin men derhal uning makanigha lenet oqudum».

Ularga héchkim himayichi bolmaydu.

⁵ Uning hosulini achlar yep tügitidu;

Ular hetta tiken arisida qalghanlirini élip tügitidu;

Qiltaqchimu uning mal-mülüklarini yutuwélisqa teyyar turidu.

⁶ Chünki awarichilik ezeldin topidin ünüp chiqmaydu,

Külpetmu yerdin ösüp chiqqanmu emes.

⁷ Biraq uchqun yuqirigha uchidighandek,

Insan külpet tartishqa tughulghandur.□

⁸ Ornungda men bolsam, Tengrighila murajiet qilattim,

Men ishimni Xudayimghila tapshuriwétettim.

⁹ U hésabsiz karametlerni,

San-sanaqsiz möjizilerni yaritidu.■

¹⁰ U yerge yamghur teqdim qilidu;

U dala üstige su ewetip béridu.■

¹¹ U pes orunda turidighanlarning mertiwisini üstün qilidu;

Matem tutqanlar amanliqqa kötürülidu.■

¹² U hiyligerlarning niyetlirini bikar qiliwétidu,

Netijide ular ishini pütürelmeydu.□ ■

¹³ U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu;

Egrilarning neyrenqliri éqitip kétilidu.□ ■

¹⁴ Kündüzde ular qarangghuluqqa uchraydu;

Chüshte tün kéchidek silashturup mangidu.■

¹⁵ Biraq u miskinlerni mekkarlarning qilichi we aghzidin qutquzidu,

Ularni küchlüklarning changgilidin qudretlik qoli bilen qutquzidu.

¹⁶ Shunga, ajizlar üçün ümid tughulidu,

Qebihlik aghzini yumidu.■

¹⁷ Qara, Tengri ibret bergen adem bextliktur,

Shunga, Hemmige Qadirning terbiyisige sel qarima jumu!■

¹⁸ Chünki U ademni yarilanduridu, andin yarini tangidu;

U sanjiydu, biraq Uning qolliri yene saqaytidu.■

¹⁹ U séni alte qiyinchiliqtin qutquzidu;

Hetta yette külpette héchqandaq yamanliq sanga tegmeydu.□ ■

²⁰ Acharchiliqta U séning ülümingge,

Urushta U sanga urulghan qilich zerbisige nijatkar bolidu.

²¹ Sen zeherlik tillarning zerbisidimu bashpanahliq ichige yoshurunisen,

Weyranchiliq kelgende uningdin héch qorqmaydighan bolisen.

²² Weyranchiliq we qehetchilik aldida külüpla qoyisen;

Yer yuzidiki haywanlardinmu héch qorqmaysen.

²³ Sen daladiki tashlar bilen ehdidash bolisen;

Yawayi haywanlarmu sen bilen inaq ötidu.■

□ **5:7** «Insan külpet tartishqa tughulghandur» — yaki «Insan japa tartishqimu tughulghandur». Kirish sözimizde éytqinimizdek, oqurmenlarning éside bolsunki, Ayupning üç dostining bergen pikirliride xéli köp xataliq yerliri bar. Kéyin Xuda shu xata gepliri üçün ularni eyibleydu. 42:7-9ni körüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zeb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zeb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zeb. 113:7, 8 □ **5:12** «U hiyligerlarning niyetlirini bikar qiliwétidu, netijide ular ishini pütürelmeydu» — bu ayet Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki uni toghra dep bilimiz. ■ **5:12** Neh. 4:9; Zeb. 33:10; Yesh. 8:10 □ **5:13** «U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu» — Élifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki unimu toghra dep bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Qan. 28:29 ■ **5:16** Zeb. 107:42 ■ **5:17** Pend. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaq. 1:12; Weh. 3:19 ■ **5:18** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Hosh. 6:1 □ **5:19** «... alte qiyinchiliq... yette külpette ... » — bu «alte... yette...» dégen ibare «herxil..., herqandaq...» dégeni bildüridu. ■ **5:19** Zeb. 91 ■ **5:23** Hosh. 2:20

- 24 Sen chédiringning tinch-amanliqta bolidighanliqini bilip yétisen;
Mal-mülküngni éditliseng, hemme némengning tel ikenlikini bayqaysen.
- 25 Nesling köp bolidighanliqini,
Perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen.□
- 26 Sen öz waqtidila yétilip yighilghan bir bagh bughdaydek,
Peqet waqit-saiting piship yétilgendila yerlikingge kirisen.
- 27 Biz özimiz buni tekshürüp körgenmiz — ular heqiqeten shundaqtur.
Shunga özüng anglap bil, bularni özüngge tetbiqlap oylap baq».

6

Ayup yene sözleydu — «Méning dadlishim heq»

- 1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
- 2 «Ah, méning derdlik zarlirim tarazida ölchense!
Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular bilen bille tarazilansa!□
- 3 Shundaq qilinsa u hazir déngizdiki qumdin éghir bolup chiqidu;
Shuning üçün sözlirim telwilerche boluwatidu.■
- 4 Chünki Hemmige Qadirning oqliri manga sanjilip ichimde turuwatidu,
Ularning zehirini rohim ichmekte,
Tengrining wehimiliri manga qarshi sep tüzüp hujum qiliwatidu.□ ■
- 5 Yawa éshek ot-chöp tapqanda hangramdu?
Kala bolsa yem-xeshek üstide möremdu?
- 6 Tuz bolmisa temsiz nersini yégili bolamdu?
Xam tuxumning éqining temi barmu?
- 7 Jénim ulargha tegsimu seskinip kétidu,
Ular manga yirginchlik tamaq bolup tuyulidu.
- 8 Ah, méning teshna bolghinim kelsidi!
Tengri intizarimni ijabet qilsidi!
- 9 Ah, Tengri méni yanjip tashlisun!
U qolini qoyuwétip jénimni üzüp tashlashqa muwapiq körsidi!
- 10 Shundaq bolsa, manga teselli bolatti,
Hetta rehimsiz aghriqlarda qiynalsammu, shadlinattim;
Chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!□
- 11 Mende ölümni kütküdek yene qanchilik maghdur qaldi?
Méning sewr-taqetlik bolup hayatimni uzartishimning néme netijisi bolar?
- 12 Méning küchüm tashtek chingmu?
Méning etlirim mistin yasalghanmidi?
- 13 Özümge yarem bergüdek maghdurum qalmidi emesmu?
Herqandaq eqil-tedbir mendin qoghliwétilgen emesmu?

□ 5:25 «Nesling köp bolidighanliqini, perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen» — Élifaz Ayupning on balisidin hem barliq mal-mülkidin ayrilip qalghanliqini pütünley ésidin chiqirip qoyghandek qilatti. □ 6:2 «... Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular, yeni derdlik zarlirim» bilen bille tarazilansa!» — Ayupning bu sözi: «derdlik zarlirim» we béshimgha chüshken bala-qazalar tarazada sélishiturulsa, emeliyette méning zarlirimning az ikenliki körünidu, dégen menini öz ichige élishi mumkin. ■ 6:3 Pend. 27:3 □ 6:4 «Ularning zehirini rohim ichmekte» — yaki, «Ularning zeheri rohimni yep kétidu». ■ 6:4 Zeb. 38:1-3 □ 6:10 «Hetta ... shadlinattim; chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!» — Ayupning bundaq oylishi: «Eger hazir Xuda méning jénimni alsa, men Uningdin yüz örümigen mana mushu chaghdila alsa boptiken; biraq bu azab-oqubetler dawamlashturulsa, mende néme özgirishler bolar, men Xudadin tanimenmu qandaq? Shunga yaxshisi U hazir méni epketse, qattiq bir zerbe bilen epketse meyli» dégendek menini béridu.

Buraderlirining Ayupni daghda qoyushi

14 Ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur; Bolmisa u Hemmige qadirdin qorqushtin waz kéchishi mumkin.□

15 Biraq buraderlirim waqitliq «aldamchi ériq» süyidek, Manga héligerlik bilen muamile qilmaqta; Ular suliri éqip tügigen ériqqa oxshaydu.□

16 Érigen muz suliri ériqqa kirgende ular qaridap kétidu, Qarlar ularning ichide yoqilip kétidu,

17 Ular pesilning illishi bilen qurup kétidu; Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu.□

18 Seperdashlar mangghan yolidin chiqip, ériqqa burulidu; Ular ériqni boylap méngip, chölde ézip ölidu.

19 Témalıq karwanlarmu ériq izdep mangdi; Shébalıq sodigerlermu ulargha ümid bilen qaridi;□

20 Biraq ular ishen'ginidin ümidsizlinip nomusta qaldi; Ular ashu yerge kélishi bilen parakendichilikke uchrıdı.

21 Mana siler ulargha oxshash *manga tayini* yoq bolup qaldinglar; Siler qorqunchluq bir wehimini körüpla qorqup kétiwatisiler.

22 Men silerge: «Manga béringlar»,

Yaki: «Manga mal-mülükliringlardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?□

23 Yaki: «Méni ézitquchining qolidin qutquzunglar!»

Yaki «Zorawanlarning qolidin görüğe pul bersenglar!» dep baqqanmu?

24 Manga ögitip qoyunglar, süküt qilimen;

Nede yoldin chiqqanliqimni manga körsitip béringlar.

25 Toghra sözler némidégen ötkür-he!

Biraq eyibliringlar zadi némini ispatliyalaydu?!□

26 Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétidighan shamaldek tursa, Peqet sözlernila eyiblimekchimuser?□

27 Siler yétim-yésirlarning üstide chek tashlishisiler!

Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!□

28 Emdi manga yüz turane qarap béqinglar;

Aldinglardila yalghan söz qilalamdim?

29 Ötünimen, boldi qilinglar, gunah bolmisun;

Rast, qaytidin oylap béqinglar,

□ **6:14** «Ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur; bolmisa ...» — ayetning bashqa birnecheche terjimiliri bar. Bularning biri: «Hetta u Hemmige Qadirdin qorqushtin ayrılghan bolsimu, ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur». □ **6:15** «aldamchi ériq» — chöl bayawanda tuyuqsız éqishtin toxtaydighan ériq. Yoluchilarning mushundaq ériqqa ishinishi intayin xeterlik, elwette. 20-21-ayetlerni körüng. □ **6:17** «Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu» — demek, eng kérek bolghan waqıtta bu ériqlar ghayib bolıdu. □ **6:19** «Shébalıq sodigerlermu ulargha ümid bilen qaridi» — yaki «Shébalıq sodigerlermu ulargha uchrashni ümid qilatti». □ **6:22** «Manga mal-mülükliringlardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?» — Ayup u dostlirigha héchqachan qerzdar bolup baqmıghan. U: «Silerdin pul yaki mal-mülük kütkinim yoq, silerdin kütkinim peqet azraq hésdashlıq yaki méhribanlıq, xalas» demekchi. □ **6:25** «Biraq eyibliringlar zadi némini ispatliyalaydu?» — shu waqıtqiche Ayupning üç dosti arisidin peqet Élifaz söz qilghan. Ayup «eyibliringlar» (köplük shekli) dégen sözi bilen ulargha: «Siler yéningha kélishtin awwal ehwalim toghruluq **til biriktürüwalghan oxshaysiler**» dep puritiwatıdu. □ **6:26** «Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétidighan shamaldek tursa,...» — Ayup bu gepliri bilen özümning bezi sözlirimning heddıdin éship ketkenlikini bilimen, dep étirap qilghan bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Siler peqet sözlernila eyiblimekchimuser, ümidsizlen'gen kishining gepliri nahayiti ötüp kétidighan bir shamaldekla dep qarımaqchisiler?». □ **6:27** «Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!» — bashqa birxil menisi: «Siler dost-buraderler üçün ora kolishisiler».

Chünki özümning toghriliqim *tarazida* turidu.□

³⁰ Tilimda xataliq barmu?

Tilim yamanliqni zadi tétiyalmasmu?

7

Insanlarning turmush azabliri

¹ Insan'gha zéminda jewre-japa chékidighan turmush békitilgen emesmu?

Uning künliri bir medikarningkige oxshash emesmu?

² Qul kechquruning sayisige teshna bolghandek,

Medikar öz emgikining heqqini kütkendek,

³ Mana bihude aylar manga békitilgen,

Gheshlikke tolghan kéchiler manga nésip qilin'ghan.□

⁴ Men yatqinimda: «Qachan qoparmen?» dep oylaymen,

Biraq kech uzundin uzun bolidu,

Tang atquche pütün bir kéche men tolghinip yatimen.

⁵ Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen qapladi,

Térlirim yérlip, yiringlap ketti.□

⁶ Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu,

Ular ümidsizlik bilen ayaghlashay dep qaldi.□

⁷ Ah Xuda, méning jénim bir nepesla xalas.

Közüm yaxshiliqni qaytidin körmeydighanliqi ésingde bolsun;■

⁸ Méni Körgüchining közi ikkinchi qétim manga qarimaydu,

Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen.□

⁹ Bulut ghayib bolup, qayta körünmigendek,

Oxshashla tehtisaragha chüshken adem qaytidin chiqmaydu.□

¹⁰ U yene öz öyige qaytmaydu,

Öz yurti uni qayta tonumaydu.

¹¹ Shunga men aghzimni yummay,

Rohimning derd-elimni bilen söz qilay,

Jénimning azabidin zarlaymen.

¹² Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?

Men *xeterlik* bir déngizmu-ya?

Yaki déngizdiki bir ejdihamumen?□

¹³ Men: «Ah, yatqan ornun manga rahat béridu,

Körpem nale-peryadimgha derman bolidu» — désem,

□ 6:29 «Chünki özümning toghriliqim tarazida turidu» — yaki: «Chünki bu ishta heq men tereptidur». □ 7:3

«Mana bihude aylar manga békitilgen,...» — bu jümle Ayupning azabi ashu kün'giche belkim birnechche ay uzartilghanliqini körsitidu. Uning dostlirining Ayupning qéshigha kelgüche qilghan sepiri uzun bolghan bolsa kérek.

□ 7:5 «Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen...» — yaki «Etlirim qurtlar hem qaqach-chaqalar bilen...». □ 7:6

«Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu» — bapkarning mokisi intayin téz, toxtimay heriket qilidu. «Ular ümidsizlik bilen...» — ibranij tilida «ümidsizlik» we «yip» ahangdash söz. Ayup mushu ayette öz hayatini toqulidighan gilemge oxshitip, «yip toxtap qalghudek» démekchi. ■ 7:7 Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zeb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24 □ 7:8 «Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen» — bu 7-8-ayette, 21-ayetke oxshash, Ayup «I Xuda, Sen baldur manga rehim qilmisang, kéchikip qalisen!» dégendek qilatti. □ 7:9 «Tehtisara» — mushu yerde «tehtisara» (ibranij tilida «shéol») dégen yer «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlarning rohliri barghan jayni körsitidu. Éniq turuptiki, Ayupning bu sözlerni éytqanda gördin tirildürülüş toghrisida xewiri köp emes idi. □ 7:12 «Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?» — Ayup: «Men alemning amanliqigha birxil xewp yetküzemdime-ya?» dep Xudadin sorimaqchi oxshaydu.

14 Emdi Sen chüshler bilen méni qorqutiwatisen,
 Ghayibane alametler bilen manga wehime salisen.
 15 Shuning üçün boghulushumni, ölümni,
 Bu söngelirimge qarap olturushtin artuq bilimen.□
 16 Men öz jénimdin toydum;
 Méning menggüge yashighum yoq,
 Méni meylimgé qoyiwetkin,
 Méning künlirim bihudidur.□ ■
 17 Insan balisi némidi?
 Sen némishqa uni chong bilisen,
 Néme dep uninggha köngül bérisen?■
 18 Her etigende uni sürüshtürüp kélisen,
 Her nepes uni sinaysen!
 19 Qachan'ghiche méningdin neziringni almaysen,
 Manga qachan'ghiche aghzimdiki sériq suni yutuwalghudek aram bermeysen?
 20 Men gunah qilghan bolsammu,
 i insaniyetni Közetküchi, Sanga néme qiliptimen?!
 Men Sanga yük bolup qaldimmu?
 Buning bilen méni Özüngge zerbe nishani qilghansenmu?
 21 Sen némishqa méning itaetsizlikimni kechürüm qilip,
 Gunahimni saqit qilmaysen?
 Chünki men pat arida topining ichide uxlaymen;
 Sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen».□

8

Shuxaliq Bildad sözleydu – Ilgiriki dewrlerdiki azab-oqubetler toghruluq guwahliq

1 Andin Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —
 2 «Sen qachan'ghiche mushularni sözleysen?
 Aghzingdiki sözler küchlük shamaldek qachan'ghiche chiqidu?
 3 Tengri adaletni burmilighuchimu?
 Hemmige Qadir adilliqni burmilamdu?■
 4 Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa,
 U ularnimu itaetsizlikining jzasigha tapshurghan, xalas.□
 5 Biraq eger özüng hazir chin könglüngdin Tengrini izdisengla,
 Hemmige Qadirgha iltija qilsangla,■
 6 Eger sen sap dil hem durus bolghan bolsang,
 Shübhizki, U sen üçün oyghinidu,

□ 7:15 «... **boghulushumni, ölümni, bu söngelirimge qarap olturushtin artuq bilimen**» — Ayupning késili, belkim, boghnuquush késili (dem siqilish késili) bolushi mumkin. Bu ayet yene mundaqmu terjime qilinidu, yeni: «Gélimni siqquchi bolsa boynumni, ölüm bolsa söngelirimni tallidi». □ 7:16 «**Méning künlirim bihudidur**» — yaki «Méning künlirim bir nepes, xalas!». ■ 7:16 Zeb. 62:9; 144:4 ■ 7:17 Zeb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ 7:21 «...**sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen**» — 7-bab, 7-8-ayet üçün bérilgen izahatnimu körüng. Mushu yerde, Ayupning ichidiki étiqad hem gumanning bir-birige bolghan kürishi körünidu. Ayup bir tereptin Xudani dushminimdek ish qildi, lékin yene bir tereptin U kelgüsida Öz dostini izdigendek méni izdep kélidu, biraq tapalmaydu, deydu. ■ 8:3 Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14 □ 8:4 «**Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa, U ularnimu itaetsizlikining jzasigha tapshurghan, xalas**» — Bildadning bu bayani rehimsizlik bilen qilin'ghan sözlerdur; bu sözler Ayupning yarisigha tuz sépip uni téximu azabqa salidu. Chünki Ayupning hesriti del mushu ish tüpeylidin boluwatatti; biraq Bildadning Ayupning balilirining ötküzgen birer gunahi toghrisida héchqandaq ispati yoqtur. Biz bolsaq, uning balilirining emeliyette öz gunahi sewebidin ölmigenlikini bilimiz. ■ 8:5 Ayup 22:23

Choqum séning heqqaniyiliqinggha tolghan turalghungni güllendüridu.

⁷ Sen deslepte étibarsiz qaralghan bolsangmu,

Biraq sen axirida choqum téximu güllinisen.

⁸ Shunga sendin ötüneyki, ötkenki dewrlerdin sorap baqqin,
Ularning ata-bowilirining izdinshirigimu köngül qoyghin■

⁹ (Chünki biz bolsaq tünügünla tughulghanmiz;
Künlirimiz peqet bir saye bolghachqa, héchnémini bilmeymiz).□ ■

¹⁰ Sanga körsetme bérip ögeteleydighan ular emesmu?

Ular öz könglidikini sanga sözlimemdu?

¹¹ Latqa bolmisa yékenler égiz öselemdu?

Qomushluqtiki ot-chöpler susiz öselemdu?

¹² Ular yéshil péti bolup, téxiche orulmighan bolsimu,

Herqandaq ot-chöptin téz tozup kétidu.■

¹³ Tengrini untughan kishilarning hemmisining aqiwetliri mana shundaqtur;

Iplaslarning ümidi mana shundaq yoqqa kéter.■

¹⁴ Chünki uning tayan'ghini chürük bir nerse, xalas;

Uning ishen'gini bolsa ömüchükning toridur, xalas.

¹⁵ U öz uwisigha yölinidu, biraq u mezmüt turmaydu;

U uni ching tutuwalghan bolsimu, biraq u berdashliq bérelmeydu.

¹⁶ U quyash astida kökligen bolsimu,

Uning pilekliri öz béghini qaplighan bolsimu,

¹⁷ Uning yiltizliri tash döwisige chirmiship ketken bolsimu,

U tashlar arisida orun izdigen bolsimu,

¹⁸ Lékin Xuda uni ornidin yuliwetse,

Ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu.□

¹⁹ Mana uning yolining shadliqi!

Uningdin keyin ornigha bashqiliri tupraqtin ünidu.

²⁰ Qara, Xuda durus ademni tashlimaydu,

Yaki yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu.□

²¹ U yene séning aghzingni külke bilen,

Lewliringni shadliq awazliri bilen tolduridu,

²² Sanga nepretlen'genlerge shermendilik chaplinidu,

Eskilerning chédiri yoqitilidu».

9

Ayup bergen jawabi — «Insan balisi qandaq qilip Xuda aldida adil bolalaydu?»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

■ **8:8** Qan. 4:32 □ **8:9** «Künlirimiz peqet bir saye...» — Bildadning bu déginini, uning u dewridiki ata-bowilirining (özining zamani bilen sélishurghanda) intayin uzun ömürlük bolghanliqini körsitishi mumkin. (Tewrattiki «Yaritilish» qismigha asasen, Adem'atimizdin bashlap Nuh peyghemberning dewrigiche nurghun ademler birnechche yüz yil yashighanidi). ■ **8:9** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zeb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ **8:12** Zeb. 129:5-6; Yer. 17:6 ■ **8:13** Ayup 11:20; 18:14; Zeb. 112:10; Pend. 10:28 □ **8:18** «... Lékin Xuda uni ornidin yuliwetse, ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu» — mushu yerlerde Bildad Ayup uchrighan balayi'apetni shu birnechche ishqa oxshatqan bolushi mumkin: — awwal -15-ayette, u «yamanlarning öyining ghulap kétishi» toghruluq sözleydu; ikkinchi, 16-ayettiki «pilekler» dégen söz, ibraniy tilida «perzentler»nimu körsitidu. Üchinchi, mushu ayette belkim «ashu yer» dégen söz Ayupning yurtdashlirini körsitidu; ular uni chetke qéqip: «Sendek Xuda lenet qilghan ademni tonumaymiz» dégen menilerdimu éytelghan bolushi mumkin. □ **8:20** «... yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu» — yaki «...yamanliq qilghuchilarni qoligha küch bermeydu».

- ² Way, séningla toghra, *dunyani* heqiqeten sen dégendek dep bilimen! Biraq insan balisi qandaq qilib Tengri aldida heqqaniy bolalisun?■
- ³ Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétinalisa, Shu *kishi* mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu.□
- ⁴ Uning qelbide chongqur danaliq bardur, U zor küch-qudretke igidur; Kimmu Uninggha qarshi chiqip, yürükini tom qilib, Kéyin tinch-aman qalghan?
- ⁵ U taghlarni ghezipide ghulatqanda, Ulargha héch bildürmeyle ularni yulup tashlaydu.
- ⁶ U yer-zéminni tewritip öz ornidin qozghitidu, Shuning bilen uning tüwrükliri titrep kétidu.
- ⁷ U quyashqa kötürülme dep söz qilsila, u qopmaydu; U *xalisa* yultuzlarningmu nurini péchetlep qoyalaydu.
- ⁸ Asmanlarni keng yayghuchi peqet udur, U déngiz dolqunliri üstige dessep yürüdu.■
- ⁹ U yette qaraqchi yultuz, Orion yultuz türkümi we qelb yultuz topini, Jenubiy yultuz türkümlirinimu yaratqan.□
- ¹⁰ U hésablighusiz ulugh ishlarni, Sanap tügitelmeydighan karamet ishlarni qilidu.■
- ¹¹ Qara, U yénimdin ötüdu, biraq men Uni körmeymen; U ötüp kétidu, biraq Uni bayqiyalmaymen.□
- ¹² Mana, U élip kétidu, kim Uni Öz yolidin yanduralisun? Kim Uningdin: «Néme qiliwatisen» dep sorashqa pétinalisun?□
- ¹³ Tengri ghezipini qayturuwalmaydu; Rahabning yaremchiliri Uning ayighigha bash égidu.□
- ¹⁴ Shundaq turuqluq, men qandaqmu uninggha jawab béreleyttim. Men munazire qilghudek qandaq sözlerni talliyalayttim?
- ¹⁵ Mubada men heqqaniy bolsammu, Men yenila Uninggha jawab bérelmeyttim; Men peqet sotchimgha iltijala qilalayttim.
- ¹⁶ Men Uninggha iltija qilghan we U manga jawab bergen bolsimu, Men téxi Uning sadayimni anglighanliqigha ishench qilalmighan bolattim;
- ¹⁷ U boran-chapqunlar bilen méni ézidu, U yarilirimni sewebsiz awutmaqta.
- ¹⁸ U manga hetta nepes élishqimu ruxset bermeydu, Eksiche U manga derd-elemni yükliewetti.
- ¹⁹ Küch-qudret toghrisida gep qilsaq, mana, Uningdin küchlük *yene bashqa kim bar?*

■ 9:2 Ayup 14:4; 25:4; Zeb. 143:2 □ 9:3 «Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétinalisa, shu kishi mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu» — buning yene bashqa ikki xil terjimisi bolushi mumkin: (1) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, u kishi mingdin bir mesiligimu jawab bérelmeydu»; (2) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, Xuda u kishining mingdin bir mesilisigimu jawab bermeydu». ■ 9:8 Yar. 1:6 □ 9:9 «Jenubiy yultuz türkümlirinimu yaratqan» — yaki: «Jenubiy asmandiki xezinilerni yaratqan». ■ 9:10 Ayup 5:9; Zeb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ 9:11 «U yénimdin ötüdu» — yaki: «U yénimdin ölse». «U ötüp kétidu» — yaki: «U ötüp ketse». □ 9:12 «U élip kétidu» — yaki: «U élip ketse» yaki «U bulap ketse». □ 9:13 «Rahab» — «Rahab»ning mundaq üç xil mene mumkinchiligi bar: — (1) hakawurluq; (2) Misir impériyesining yene bir ismi (qedimki dunyada hakawurluqta dangqi chiqqan); (3) eng chong mumkinchiligi bar menisi shuki, déngizdiki zor, qorqunchluq bir haywanning ismi. Bu yoghan haywanning yene bir ismi «léwiatan» bolushi mumkin (yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng). U muqeddes kitabtiki bashqa birnechche yerlerde Sheytanning bir simwolidur. Shunga mushu yerde «Rahabning yaremchiliri» belkim Sheytanning yaremchilirini körsetgen bolushi mumkin.

Adaletke kelsek, kim Uni sotqa chaqiralisun?!□

²⁰ Men özümni aqlimaqchi bolsam, öz aghzim özümni gunahqa paturar,
Qosursiz bolghan bolsam, U yenila méni egri dep békiter.□

²¹ Biraq men eslide éyibsiz idim.

Meyli, özümning qandaq bolidighanliqim bilen perwayim pelek!

Öz jénimdin toydum!

²² Hemme ish oxshash iken; shunga men deymenki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu.□ ■

²³ Tuyuqsiz béshigha qaza kélip ölse,
U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu.□

²⁴ Yer yüzi yamanlarning qoligha tapshuruldi;
Biraq U sotchilarning közlirini bu adaletsizlikni körelmeydighan qilip qoyidu;
Mushundaq qilghuchi U bolmay, yene kim bolsun?

²⁵ Méning künlirim yeltapanning yügürüshidinmu téz ötidu;
Ular mendin qéchip kétédu,
Ularning héchqandaq yaxshiliqi yoqtur.■

²⁶ Ular qomush kémilerdek chapsan ötüp kétédu;
Alghur Bürküt owni tutqili shungghughandek téz mangidu.□

²⁷ Eger: «Nale-peryadtin toxtap,
Chirayimni tutuldurmay xush chiray bolay» désemmu,

²⁸ Men yenila azablimning hemmisidin qorqup yürimen;
Chünki Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen.□

²⁹ Men hamam eyiblik adem bolsam,
Men bihude japa tartip néme qilay?

³⁰ Hetta qar süyi bilen yuyunup,
Qolumni shunche pakizlighan bolsammu,■

³¹ Sen yenila méni ewrezge chömüldürisenki,
Öz kiyimimmu mendin nepretlinidighan bolidu!

³² Chünki U men Uninggha jawab béreligüdek, manga oxshash adem emes.
Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur.□ ■

□ **9:19** «Adaletke kelsek, kim uni sotqa chaqiralisun?!» — esli tékistni chüshinish sel tesh. Bashqa xil terjimiliri bolushi mumkin. □ **9:20** «... Qosursiz bolghan bolsam, u yenila méni egri dep békiter» — Ayupqa mubada Xudaning aldida özini aqlash pürsiti kelsimu, u Xudaning zor küch-qudriti bilen aghzining échilmas qilinishidin, yaki hetta «mashina ademdek» öz aghzi bilen özini eyiblep kétéshidin qorqidu. «Xuda hemmidin küchlük, shunga U adil» dégen közqarash dunyadiki herbir zalimning: «Küch-hoquq dégen heqtur» dégen közqarishigha yéqin kélidu. Ayup mushu yerde «Xuda manga undaq muamile qilsa, adil bolmaydu» démekchi bolidu. Kitabning kéyinki qisimlirida, Xudaning hem hemmidin küchlük hem shuning bilen birge pütünley adil ikenliki aydinglishidu. □ **9:22** «... **men deymenki, u duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu**» — nahayiti éniqki, bu babtiki 14-ayettin 34-ayetkiche Ayup Xudaning namini bir qétimmu tilgha almay, peqet Uni: «U... Uning... Uni... Sen...» dep ataydu. Belkim u Xudaning zor küch-qudritige hem özining hazirqi qorqunchluq ehwalini chongqur oylap, bek qorqup ketken bolsa kérek. ■ **9:22** Top. 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23** «... **U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu**» — bu ayet Ayupning jan achchiqidin, shundaqla Xudagha bolghan gumanidin éytqan bayanlirining ichide eng qattiqi bolushi mumkin. ■ **9:25** Ayup 7:6, 7 □ **9:26** «qomush kémiler» — qedimki Misirda köp ishli tilgen, Nil deryasida nahayiti téz mangidighan birxil kéme. □ **9:28** «... **Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen**» — Ayup yenila Xudaning adalitudin gumanlinidu. 31-ayette bolsa uning ümidi belkim eng töwen derijige chüshken bolushi mumkin. ■ **9:30** Yer. 2:22 □ **9:32** «**Chünki U ... manga oxshash adem emes. Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur**» — bu bayan belkim kitabtiki soralgan eng chongqur soal bolushi mumkin; démek, adem Xuda bilen qandaqmu kélishelesun? ■ **9:32** Top. 6:10; Yer. 49:19

³³ Otturimizda her ikkimizni öz qoli bilan teng tutidighan kélishtürgüchi bolsidi!□

³⁴ U Özining tayiqini mendin yiraq qilsun,
Uning wehimisi méni qorqatmisun;■

³⁵ Shundila men Uningdin qorqmay sözliyeleyttim;
Biraq ehwalim undaq emestur!

10

Séghiz lay kulalchi bilen sözlishidu

¹ Men öz jénimdin nepretlinimen;

Öz derdimni töküwalay;
Qelbimdiki ah-zarimni sözliwalay.

² Men Tengrige: «Méning gunahimni békitme; manga körsetkinki,
Sen zadi néme üçün men bilan dewalishisen?»

³ Ademni ezgining,

Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?
Yamanlarning suyiqestige nur chachqining yaxshimu?□

⁴ Séning közüng insanningkidek ajizmu?

Sen ademler körgendek xire köremsen?□

⁵ Séning künliring ölidighan insanning künliridek cheklikmu?

Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?□

⁶⁻⁷ Sen méning rezil adem emeslikimni bilip turup,

Séning qolungdin qutuldurghudek héchkimning yoqluqini bilip turup,

Némishqa méning xataliqimni sorap yürisen?

Némishqa méning gunahimni sürüshtürisen?» — deymen.

⁸ — Sen Öz qolliring bilan méni shekillendürüp, bir gewde qilip yaratqansen;

Biraq Sen méni yoqatmaqchisen!

⁹ Sen layni yasighandek méni yasighiningni ésingde tutqaysen, dep yélinimen;

Sen méni yene tupraqqa qayturamsen?■

¹⁰ Sen *ustiliq* bilan méni sütteq quyup chayqap,

Méni irimchiktek uyutqan emesmu?□ ■

¹¹ Sen tére hem et bilan méni kiyindürgensen,

Ustixan hem pey bilan birlishtürüp méni toqughansen.

¹² Sen manga hayat hem méhir-shepget teqdim qilghansen,

□ **9:33** «Otturimizda ... kélishtürgüchi bolsidi!» — Ayup: Adem bilan Xudaning otturisida turidighan, bir qoli bilan Xudani tutidighan, bir qoli bilan insanni tutidighan kélishtürgüchi bolsidi! dep éytqan bu kélishtürgüchi Injilda del Eysa Mesihning özi ikenliki ayan qilinidu («1Tim.» 2:5) ■ **9:34** Ayup 13:20; 33:7 □ **10:3** «**Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?**» — Ayup belkim: — «Sen manga hem pütün insan'gha shunche yaxshi ejringni singdurgenikensen, némishqa bu yaxshi nersengge shundaq ziyan yetküzisen?» demekchi. U töwendiki 8-12-ayetlerde bu sözining menisini kéngeyitidu. □ **10:4** «**Séning közüng insanningkidek ajizmu?**» — ibraniy tilida: «Séning közliri etlik közlermu?». □ **10:5** «**séning künliring ... cheklikmu? Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?**» — Ayup bu jümliliride hemme imkaniyetni ottura qoyidu; andin u hemmisini dégüdek chetke qaqidu — Xuda ademni ezginige xushalmu-ya? U ademdek kalte pemlikmu-ya, yaki uning ömri qisqa bolup özini jazalashqa ülgürelmemdu-ya? (undaq bolmisa, men zadi némishqa shundaq azabqa qaldurulimen?) dep oylaydu Ayup. ■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19 □ **10:10** «**Sen ... méni irimchiktek uyutqan emesmu?**» — Ayupning «méni sütteq quyup chayqap, ... irimchiktek uyutqan» dégen sözliri Xudaning öz ténini shunche ajayibliq bilen murekkep yaratqanliqini bildüridu. ■ **10:10** Zeb. 139:15,16

Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding. □

¹³ Biraq bu ishlar Séning qelbingde yoshuruqluq idi;
Bularning eslide qelbingde püküklükini bilimen.

¹⁴ Gunah qilghan bolsam, Sen méni közitip yürgen bolatting;
Sen méning qebihlikimni jazalimay qoymaytting.

¹⁵ Rezil hésablan'ghan bolsam, manga bala kéletti!

Hem yaki heqqaniy hésablansammu, qattiq nomusqa chömüp, azabqa chömginimde,
Béshimni yenila kötürüshke jür'et qilalmayttim;

¹⁶ Hetta *béshimni* kötürüshke jür'et qilsammu,
Sen esheddiy shirdek méning péyimge chüshetting;

Sen manga karamet küchüngni arqa-arqidin körsitetting. ■

¹⁷ Sen méni eyibleydighan guwahchiliringni qaytidin aldingha keltürisen;
Manga qaritilghan ghezippingni zor qilisen;

Küchliring manga qarshi dolqunlap kelmekte. □

¹⁸ Sen eslide némishqa méni baliyatqudin chiqarghansen?

Kashki, men chachrap ketken bolsam, héch adem méni körmes idi! ■

¹⁹ Men héchqachan bolmighan bolattim!

Baliyatqudin biwasite görge apirilghan bolattim!

²⁰⁻²² Méning azghine künlirim tügey dégen emesmu?

Shunga men barsa kelmes yerge barghuçe,

– Qarangghuluq, ölüm saye bolghan zémin'gha,

– Zulmet bir zémin'gha, yeni qarangghuluqning özining zéminigha,

Ölüm sayisining zéminigha,

Tertipsiz, hetta öz nuri qapqarangghu qilin'ghan shu zémin'gha barghuçe,

Manga azraq jan kirish üçün,

Ishingni bir deqiqe toxtat, mendin néri bol!».

11

Zofarning birinchi sözi – «saxta ademlarning aqiwiti»

¹ Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: —□

² «Gep mundaq köp tursa, uni jawabsiz qaldurghili bolmas?

Sözmen kishi özini aqlisa bolamdu?

□ **10:12** «Sen söygüng bilen...» — ibraniy tilida: «sen yoqlishing bilen...». «... **Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding**» — 8-12-ayette, Ayup Xudaning insanning ténini shunche karamet ustiliq bilen birleshtürüp yasap, shepçet-söyü körsetkendin kéyin, Xudaning herbir ademge nisbeten ulugh, karamet bir pilani bolushi kérek, dep qaraydu. Biraq Ayup özining ishida mundaq ajayib pilanni körelmey, eksiche Xudaning uning barliqini astin-üstün qiliwetkenlikini körüp qorqup kétip: «Biraq bu ishlar séning qelbingde yoshuruqluq idi» (13-ayet) dep, Xuda méning dostum emes, düshminim bolup chiqqan dep gumanlinidu. Ayupning Xudaning dostluqidin mehrum bolghanmen dégen héssiyati we uningda Xudaning uning bilen bille bolghanliq sézimining yoqluqi, shübhisizki uning üçün hemmidin azabliq ish idi. ■ **10:16** Yesh. 38:13; Yigh. 3:10 □ **10:17** «Méni eyibleydighan guwahchiliring» — Ayupning bu dégini, belkim, Xudaning uni «Sen gunah qilding, shunga jazalanding» dep eyibleydighan birneche guwahchini orunlashturghan, dep körsetmekchi; guwahchilar bolsa, uning üç dostini, öz béshigha chüshken külpetlerni hemde késelning azablrini öz ichige alsa kérek. ■ **10:18** Ayup 3:11 □ **11:1** «Naamatliq Zofar» — Ayupqa söz qilidighan uning üçinchi dostidur. Biz Ayupning bu üç dostini sélishturidighan bolsaq, Élifaz edeblikrek, bashqilardin sel méhribandek körünidu; söz qilish tertipidin qarighanda, uning yéshi belkim eng chong, axirda sözleydighan Zofar eng kichik bolushi mumkin. Élifaz öz tejribisini, yeni özining körgen ghayibane alamitini bekrete tekitleydu; Bildad bolsa en'enichi bolup, ilgiriki dewrdikiler meyli néme dégen bolmisun, shu toghra dep qaraydu; Zofar bolsa héssiyatchan, qopal, ammibab maqal-temsillerge amraq, «Jamaetning pikri beribir toghridur» dep qaraydu (3-ayettimu «köpchilik» dégen söz tekitlinidu). Bezide uning gep-sözlrinin yamanlarning jazalinisidun uning nahayiti huzur alidighanliqi chiqip turidu.

3 Séning sepseteliring köpchilikning aghzini tuvaqlisa bolamdu?
 Sen mazaq qilip sözligendin kéyin, héchkim bu ishni yüzüngge salmisunmu?
 4 Chünki sen: «Méning eqidilirim saptur,
 Men sen *Xudaning* aldida pakmen» — déding. □
 5 Ah, Tengri gep qilsidi!
 Aghzini échip séni eyiblisidi!
 6 Shundaq qilip U danaliqning sirlirini sanga échip bersidi!
 Chünki danaliq ikki terepliktur!
 Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy! □
 7 Sen Tengrini izdigen teqdirdimu Uni tüptin tonuyalamsen?!
 Hemmige Qadirning cheksizlikini chüshinip yételemsen?
 8 *Bundaq danaliq* asmandin égizdur, *uninggha érishishke* néme amaling bar?
 U tehtisaradin chongqurdur, sen némini bileleysen?
 9 Uning uzunluqi yer-zémindin uzundur,
 Kengliki déngiz-okyanlardin kengdur.
 10 U ötüp kétiwétip, ademni qamisa, uni soraqqa chaqirsa, kimmu Uni tosalisun?
 11 Chünki U saxta ademlerni obdan bilidu,
 U tekshürmey turupla aldamchiliqni alliqachan körüp bolghan. □ ■
 12 «Insan tughulup bir yawa éshekning texiyige aylan'ghuche,
 Nadan adem dana bolur!» □ ■
 13 Biraq sen bolsang, eger qelbingni toghrilatsang,
 Qolungni Xudagha qarap sozsang,
 14 Qolungdiki qebihlikni özüngdin néri qilsang,
 Chédirliringda héch yamanliqni turghuzmisangla,
 15 Sen u chaghda yüzüngni qusursiz kötürüp yürisen,
 Tewrenmes, qorqunchsiz bolisen;
 16 Japayingni untuysen,
 Hetta éqip ötüp ketken suni oylighandek ularni esleysen;
 17 Künliring chüshtiki nurdin yoruq bolidu,
 Séni hazir qarangghuluq basqini bilen, tangdek parlaq bolisen. ■
 18 Ümidning bar bolghachqa, sen himayige ige bolisen,
 Sen etrapinggha xatirjem qarap aram élip olturisen. ■
 19 Rast, sen yatqiningda, héchkimning weswesi bolmaydu,
 Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu. □ ■
 20 Biraq rezillerning közliri nuridin kétidu,
 Ulargha qéchishqa héch yol qalmaydu,

□ 11:4 «Méning eqidilirim saptur» — emeliyette Ayup bundaq söz qilmidi. □ 11:6 «Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy!» — Zofarning bu sözliri: «Xuda gunahliringning birnechchisini ésidin chiqirip, peqet ularning bir qismining tégishlik jazasini sanga chüshürüwatidu», dégen menini bildüridu. □ 11:11 «U tekshürmey turupla aldamchiliqni alliqachan körüp bolghan» — yene bir xil terjimisi: «We ademler bayqiyalmaydighan gunahinimu köreleydu». ■ 11:11 Zeb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ 11:12 «Insan tughulup bir yawa éshekning texiyige aylan'ghuche, nadan adem dana bolur!» — bu ayetning yene ikki xil terjimisi: «Nadan kishi danaliqqa érishmes, insan tughulghanda yawa éshekning texiyige oxshastur, xalas» yaki «Yawa éshekning texiyi tughulup insan'gha aylan'ghuche, nadan bir adem dana bolur». Bu söz belkim ashu dewrdiki bir maqal bolsa kérek. ■ 11:12 Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18 ■ 11:17 Zeb. 37:6; 92:14; 112:4; Pend. 4:18 ■ 11:18 Law. 26:5 □ 11:19 «... Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu» — mushu gepning ajayib yeri shuki, axirda Zofarning özi Ayupning himmitige hajetmen bolidu (42-bab). ■ 11:19 Law. 26:6; Zeb. 3:5-6; 4:8; Pend. 3:24

Ularning ümidi nepisi toxtashtin ibaret bolidu, xalas». □ ■

12

Ayup yene söz qilidu ... «Xudaning küch-qudriti, Uning adilliqi we körünüshte bolghan adilsizliqi»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² Siler berheq el-ehlisiler!

Ösenglar hékmetmu siler bilen bille kétidu!

³ Méningmu silerdek öz eqlim bar,

Eqilde silerdin qalmaymen;

Bunchilik ishlarni kim bilmeydu?!

⁴ Men öz dostlirimgha mazaq obyékti boldum;

Mendek Tengriye iltija qilip, duasi ijabet bolghan kishi,

Heqqaniy, durus bir adem mazaq qilindi!■

⁵ Rahette olturghan kishiler könglide herqandaq külpetni nezirige almaydu;

Ular: «Külpetler putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep oylaydu.□

⁶ Qaraqchilarning chédirliri awatlishidu;

Tengriye haqaret keltüridighanlar aman turidu;

Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu.□ ■

⁷ Emdi haywanlardinmu sorap baq,

Ular sanga ögitidu,

Asmandiki uchar-qanatlarimu sanga deydu;

⁸ We yaki yer-zémin'gha gep qilsangchu,

Umu sanga ögitidu;

Déngizdiki béliqlar sanga söz qilidu.

⁹ Bularning hemmisini Perwerdigarning qoli qilghanliqini kim bilmeydu?

¹⁰ Barliq jan igiliri, barliq et igiliri,

Jümlidin barliq insanning nepisi uning qolididur.

¹¹ Éghizda taamni tétighandek,

Qulaqmu sözining toghriliqini sinap baqidu emesmu?■

¹² Yashan'ghanlarda danaliq rast tépilmadu?

Künlirining köp bolushi bilen yorutulush kélemdu?

¹³ Uningdila danaliq hem qudret bar;

Uningdila yolyoruq hem yorutush bardur.□

¹⁴ Mana, U xarab qilsa, héchkim qaytidin qurup chiqalmaydu;

U qamap qoyghan ademni héchkim qoyuwételmeydu.■

¹⁵ Mana, U sularni toxtitiwalsa, sular qurup kétidu,

U ularni qoyup berse, ular yer-zéminni bésip weyran qilidu.

¹⁶ Uningda küch-qudret, chin hékmetmu bar;

Aldighuchi, aldan'ghuchimu uninggha tewedur.

□ **11:20** «Ularning ümidi nepisi toxtashtin ibaret bolidu, xalas» — Zofarning bu sözi Ayupqa qaritilghan héchqandaq hésdashliq bolmighan bir agahlandurush bolup: «Mundaq kétiwarseng, sende peqet nepisingni toxtitishdin bashqa ümid qalmaydu» dégenlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14 ■ **12:4** Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pend. 14:2

□ **12:5** «Rahette olturghan kishiler... : «külpetler putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep oylaydu» — esli tékistni chüshinish sel tes. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ **12:6** «Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu» — démek, ular butpereslar. Bashqa bir xil terjimisi: «Tengri hetta ularning qoligha molchiliq béridu». ■ **12:6** Ayup 21:7; Zeb. 73:11, 12; Yer. 12:1; Hab. 1:3, 4 ■ **12:11** Ayup 6:30; 34:3 □ **12:13** «Uningdila» — Xudadila, démekchi. ■ **12:14** Ayup 9:12; 11:10; Weh. 3:7

17 U meslihetчилerni yalingach qildurup, yalap élip kétidu, Soraqchilarni reswa qilidu.■

18 U padishahlar *el-ehlige* salghan kishenlerni yéshidu, Andin shu padishahlarni yalingachlap, chatraqlirini lata bilenla qaldurup *shermende qilidu*.□

19 U kahinlarni yalingayagh mangdurup élip kétidu; U küch-hoquqdarlarni aghduridu.□

20 U ishenchlik qaralghan zatlarning aghzini étidu; Aqsaqallarning eqlini élip kétidu.■

21 U aqsöngeklerning üstige haqaret tökidu, U palwanlarning belwéghini yéship *ularni küchsiz qilidu*.□ ■

22 U qarangghuluqtiki chongqur sirlarni ashkarilaydu; U ölümning sayisini yorutidu.■

23 U el-yurtlarni ulughlashturidu hem andin ularni gumran qilidu; El-yurtlarni kéngeytidu, ularni tarqitidu.■

24 U zémindiki el-jamaetning kattiwashlirining eqlini élip kétidu; U ularni yolsiz desht-bayawanda sersan qilip azduridu.■

25 Ular nursizlandurulup qarangghuluqta yolni silashturidu, U ularni mest bolup qalghan kishidek galdi-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirigha sözleshtin toxtap, yene Xudagha qarap sözlishi

1 Mana, méning közüm bularning hemmisini körüp chiqqan; Méning quliqim bularni anglap chüshen'gen.

2 Silerning bilgenliringlarni menmu bilimen; Méning silerdin qélisquchilikim yoq.

3 Biraq méning arzuyum Hemmige qadir bilen sözlishishtur, Méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu.□

4 Siler bolsanglar töhmet chaplighuchilar, Hemminglar yaramsiz téwipsiler. ■

5 Siler peqetla sükütte turghan bolsanglar'idi! Bu siler üçün danaliq bolatti!■

6 Méning munaziremge qulaq sélinglar, Lewlirimdiki muhakimilerni anglap béqinglar.

7 Siler Xudaning wakaletchisi süpitide boluwélip biadil söz qilamsiler?

■ 12:17 2Sam. 15:31; 17:14,23; Yesh. 19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ 12:18 «U padishahlar el-ehlige salghan kishenlerni yéshidu, andin shu padishahlarni yalingachlap, ... shermende qilidu» — mushu padishahlar mustebit bolushi natayin; ular puqrilargha salghan kishenlerni belkim adilliq bilen salghan bolushi mumkin. Bashqa birneche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ 12:19 «kahinlar» — xelqge wakaliten qurbanliq qilghuchilar, ular üçün dua qilghuchilar. ■ 12:20 Ayup 32:9; Yesh. 3:2, 3 □ 12:21 «U aqsöngeklerning üstige haqaret tökidu, U palwanlarning belwéghini yéship ularni küchsiz qilidu» — mushu aqsöngek, palwanlar eslide melum bir gunah yaki zalimliqni qilghanliqi natayin. Ayup bu yerde: Xuda tashqi körünüshte sewesiz halda bu ésilzade kishilerge herxil külpet chüshüridu hem shuning bilen bir waqitta, bashqa nurghun kishilerni qiyinchiliqqa duchar qilidu, démekchi bolghan bolushi mumkin. Chünki «aqsaqallarning eqli élip kétilgen» déyish arqiliq ularning meslihet béridighan ademliriningmu ehwalining xeterlik ikenlikidin bésharet béridu. Bu palaketler melum bir gunahdin chiqqan bolushimu yaki undaq bolmasliqimu mumkin. Ayupning yuqiriqi sözlirige qarighanda 23-25-ayetlerde déyilgen awatchiliq hem külpetler oxshashla yüz bergendek körinidu. ■ 12:21 Zeb. 107:40 ■ 12:22 Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ 12:23 Zeb. 107:38 ■ 12:24 Zeb. 107:4-5, 40 □ 13:3 «...méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu» — yaki «...méning Xuda bilen dewalashqum kélidu». ■ 13:4 Ayup 16:2 ■ 13:5 Pend. 17:28

Uning üçhün hiyle-mikirlik gep qilmaqchimusiler?■

⁸ Uninggha yüz-xatire qilip *xushamet* qilmaqchimusiler?!

Uninggha wakaliten dewa sorimaqchimusiler?

⁹ U ich-baghringlarni axturup chiqsa, siler üçhün yaxshi bolattimu?

Insan balisini aldighandek uni aldimaqchimusiler?

¹⁰ Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar,

U choqum silerni eyibleydu.□

¹¹ Buningdin köre Uning heywisining silerni qorqatqini,

Uning wehimisining silerge chüshkini tüzük emesmu?

¹² Pend-nesihetinglar peqet külge oxshash sözler, xalas;

Siler *ishench baghlighan* istihkaminglar peqet lay istihkamlar, xalas.□

¹³ Méni ixtiyarimgha qoyuwétip zuwan sürmenglar, méni gep qilghili qoyunglar.

Béshingha hernéme kelse kelsun!

¹⁴ Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen,

Men jénimni alqinimgha élip qoyimen!□

¹⁵ U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen;

Biraq qandaqla bolmisun men tutqan yollirimni Uning aldida aqlimaqchimen; □ ■

¹⁶ Bundaq qilishim manga nijatliq bolidu;

Chünki iplas bir adem uning aldigha baralmaydu.

¹⁷ Sözlirimni diqqet bilen anglanglar,

Bayanlirimgha obdan qulaq sélinglar.

¹⁸ Mana, men öz dewayimni tertipliq qilip teyyar qildim;

Men özümning heqiqeten aqlinidighanliqimni bilimen.

¹⁹ Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin?

Hazir süküt qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!□

²⁰ *Ah Xuda!* Manga peqet ikki ishnila qilip bergin;

Shundaq bolghandila, men özümni Sendin qachurmaymen:■

²¹ — Qolungni mendin yiraq qilghin;

■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4 □ **13:10** «... **Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar, u choqum silerni eyibleydu**» — Ayupning sözliri ichide ademni heyran qalduridighan nurghun meniler ipadilinidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gewdilik bolghan bir misal hésablinidu. U üç dostigha nahayiti keskin halda Xudagha xushametchilik qilishqa bolmaydighanliqini bildüridu. 12-babta u Xudaning adalitidin gumanlinip turup sözligen bolsimu, biraq u mushu yerde Xuda heqiqetni intayin etiwarlaydu. Xuda durus, lilla gepni bek söyidu, kishilerning Xudagha wakaletchi boluwélip, özining yaki bashqilarning chirayliq pikrini ipadilishige qet'iy bolmaydu, dégen közqarashni ipadileydu. Xudaning hörmitige layiq sözlerni qilish üçhün, Uning insan'gha bergen wehiysini esas qilish hem shuning bilen bir waqitta réalliqtin qet'iy ayrilmay turup, bu dunyadiki körünerlik pakitlarga yüzlinish zörürdür. Meyli Xudagha, meyli bashqilarga xushametlik yaki yalghan gep qilishqa qet'iy bolmaydu. U üç dostigha agahlanduriduki, Xudagha xushametchilik qilsa, Xuda ularni jazalaydu. Bu gep Ayupning Xudaning adalitige qet'iy ishen'genlikini körsitidu hem uning hazirqi étiqadi hem gumani arisidiki ichide bolghan küreshni bizge ayan qilidu. □ **13:12** «**Siler ishench baghlighan istihkaminglar peqet lay istihkamlar...**» — yaki «Siler ishench baghlighan jawablar peqet lay istihkamlar...». □ **13:14** «**Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen**» — sözmsöz bolsa: «Qandaqla bolmisun (yani «némishqa») etlirimni chishimda élip küresh qilimen?» — u özi keskin küresh qilmaqchi bolghan bir haywan'gha oxshitidu. «**Men jénimni alqinimgha élip qoyimen!**» — yaki: «Némishqa jénimni alqinimgha élip qoydum?». □ **13:15** «**U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen...**» — bu ayet Ayupning étiqadqa eng tolghan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüş» we «tayinish» bir péil bilenla ipadilinidu. ■ **13:15** Zeb. 23:4; Pend. 14:32 □ **13:19** «**Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin? Hazir süküt qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!**» — bu tékistning töt xil terjimisi yaki chüshenchisi bar: — (1) Ayup birersining özi bilen bes-munazire qilalaydighanliqigha ishenmeydu; hetta birsi bes-munazirige chiqsila: «Men Uning soaligha pisent qilmay, bu dunyadin kétimen» dégendek; (2) ...undaq adem chiqsa, men gep qilmay sükütte ölüp kétishke razimen!; (3) U kimning özi eyiblishidin qet'iynezer, süküt qilishqa qet'iy unimaydu; (4) Birsining özi bilen yene bes-munazire qilghusi bolsa, téz bolushi kérek, chünki u pat arida dunyadin kétidu. Biz üçinchisini ishlettuq. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7

— Wehimeng méni qorqatmisun.□

²² Andin méni sot qilishqa chaqir, men sanga jawab bérimen;
Yaki men Sanga *dewayimdin* söz qilsam, Senmu manga jawab bérisen.

Ayup dewasini dawamlashturidu

²³ Méning qebihlikirim hem gunahlirim zadi qanchilik?

Itaetsizlikim hem gunahimni manga körsitip ber!

²⁴ Némishqa didaringni mendin yoshurisen?

Némishqa méni Öz dushmining dep bilding?■

²⁵ Uyaq-buyaqqa uchuruwétildighan anchiki bir yopurmaqni wehimige salmaqchimusen?

Qurup ketken paxalni qoghlmaqchimusen?

²⁶ Chunki Sen méning üstümdin zeherdek erzlerni yazisen,
Sen yashliqimdiki qebihlikirimni manga qayturuwatisen.■

²⁷⁻²⁸ Men chirip ketken bir nerse,

Men peqet küye yégen bir kiyimla bolghinim bilen,

Lékin Sen méning putlirimni kishenleysen,

Hemme yollirimni közitip yürisen;

Tapanliringha mangmasliq üçün chek sizip qoyghansen. ■

14

Ölümdin kéyin qandaq bolidu?

¹ Anidin tughulghanlarning künliri azdur,

Palaket uninggha yardur.■

² U güldek dunyagha kélip andin tozuydu,

U *quyash aldidin* sayige oxshash qéchip kétidu.■

³ Biraq Sen téxi shundaq bir ajiz bolghuchigha közüngni tikip,

Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?□ ■

⁴ Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!□ ■

⁵ *Insanning* künliri békitilgendikin,

Uning aylirining sani Séning ilkingde bolghandikin,

Sen uning ötse bolmaydighan cheklirini békitkendikin,■

⁶ Uning bir'az dem élishi üçün uningdin közüngni élip qachqin,

Shuning bilen medikardek uninggha öz künliridin söyünüş nésip bolsun!□ ■

⁷ Chunki derex késiwétilgendin kéyin, qayta ösüshtin ümid bar;

Buningliq bilen uning yumran bixliri tügep ketmeydu;

□ **13:21** «Manga **peqet ikki ishnla qilip bergin... qolungni mendin yiraq qilghin; — wehimeng méni qorqatmisun**» — birinchi ish bolsa, Xudaning Öz qolini uningdin yiraq qilishi bilen u azraq dem alalaydu; ikkinchi ish, Xudaning wehimisi bolmisa u jür'etlik bolup söz qilidu, dégenlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yigh. 2:5 ■ **13:26** Zeb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaq. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; 1Pét. 1:24 □ **14:3** «**Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?**» — yaki «Uni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20 □ **14:4** «**Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!**» — démek, insan balisi Xudaning aldida qandaq qilip pak bolalaydu hem qobul qilinalaydu? Ayupning özi 19-babta bésharet qilip bu soalgha jawab béridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zeb. 51:5-7; Yuh. 3:6; Rim. 5:12; Ef. 2:3 ■ **14:5** Ayup 7:1 □ **14:6** «**Uning bir'az dem élishi üçün ... medikardek uninggha öz künliridin söyünüş nésip bolsun!**» — Ayupning dégini boyiche insanlarga adettiki turmushning (medikarningkidek) japasi kupaye, shunga u bu japaliq hayat künliridin azraqqine huzur alsun, «bu adettiki japagha téximu köp japa artmighaysen» dégen menide. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20

8 Uning yiltizi yerde qurup ketken bolsimu,
 Uning kötiki topida ölüp ketken bolsimu,
 9 Biraq suning puriqi bilenla u yene kökiridu,
 Yumran ot-chöptek yéngi bixlarni chiqiridu.
 10 Biraq adem bolsa ölidu, ilajsiz ongda yatidu, berheq,
 Insan nepestin qalidu, andin nede bolidu?
 11 Déngizdiki sular pargha aylinip tügep ketkendek,
 Deryalar qaghjirap qurup ketkendek,
 12 Oxshashla adem yétip qalsila qaytidin turmaydu;
 Asmanlar yoqimighuche, ular oyghanmaydu, uyqudin turmaydu.
 13 Ah, tehtisaragha méni yoshurup qoysang idi,
 Ghezipping ötüp ketküche méni mexpiy saqlap qoysang idi,
 Méni ésingge alidighan bir waqit-saetni manga békitip berseng idi! □
 14 Adem ölse, qayta yashamdu?
 Shundaq bolsa manga shundaq özgirish waqti kelgüche,
 Mushu japagha tolghan künlirim ötküche, sewr-taqet bilen kütettim! □
 15 Shundaq bolsa Sen méni chaqirsang, jawab bérettim;
 Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti. □
 16 Biraq Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap,
 Gunahimni közitiwatisen'ghu! □ ■
 17 Itaetsizlikim xaltigha sélinip péchetlendi,
 Gunahlirimni döwe-döwe qilip saqlap qoydung. □
 18 Derweqe taghmu yimirilip yoqalghandek,
 Tash öz ornidin tewrinip ketkendek,
 19 Sular tash-shéghillarni upritip yoqatqandek,
 Topanlar zémindiki topini süpürüp ketkendek,
 Sen ademning ümidini yoq qilisen.
 20 Sen menggüge uning üstidin ghalib kélisen,
 Shunga u dunyadin kétidu; uning chirayini tutuldurisen,
 Uni Öz yéningdin yiraq qilisen.
 21 Uning oghulliri hörmetke érishidu, biraq u buni bilmeydu;
 Ular pes qilinsimu,
 Biraq uning bulardinmu xewiri bolmaydu.
 22 U *peqet* öz ténidiki aghriqidinla azablinidu,
 U könglide özi üçünla hesret-nadamet chékidu. □

□ **14:13** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jayni körsitidu. Yenila 7-bab, 9-ayettiki izahatni körüng.

□ **14:14** «Adem ölse, **qayta yashamdu? Shundaq bolsa ... sewr-taqet bilen kütettim!**» — Ayupning insanning ülümdin (yeni tehtisaradin) tirilishi toghrisida xewiri yoq. Biraq u bundaq ish bolsila, neqeder yaxshi bolatti, undaq ümid we sewr-taqet bilen Xudaning orunlashturushini («shundaq özgirish»ni) kütettim, deydu. Kéyin u özining tirilishi toghruluq bésharet béridu (19-babta). □ **14:15** «Shundaq bolsa ... **Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti**» — Ayup yenila Xudaning Özi tujüpilep yaratqan hemme insan'gha bolghan ajayib ümid-arzusigha étiqad qilghanliqini bildüridu. □ **14:16** «Biraq **Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...**» — yaki «Chünki Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zeb. 56:8; 139:1-5; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **14:17** «Itaetsizlikim **xaltigha sélinip péchetlendi...**» — bezi terjimanlar Ayupning mushu sözlirining menisini, Xuda Ayupning gunahlirini yapqaniken, dep qaraydu. Biz eksiche, Ayupning mushu sözining menisini Xuda uni téximu eyiblesh üçün gunahlirini döwe-döwe qilip péchetlep saqlap qoyghan, dep chüshinimiz. □ **14:22** «**U peqet öz ténidiki aghriqidinla azablinidu, ... hesret-nadamet chékidu**» — Ayup mushu yerde insan görge chüshkendin kéyin öz ténining chirip ketkenlikini hés qilip qiynilidu, dep oylighan bolushi mumkin.

15

Élifaz yene sۆzleydu – Yamanlarning aqiwiti

- ¹ Témanliq Élifaz buninggha jawaben mundaq dédi: –
² Danishmen kishining quruq shamaldek sepsete bilen jawab bérishi toghrimu?
Danishmen qorsiqini issiq meshriq shamili bilen toyghuzsa bolamdu?
³ Paydisiz sۆzler bilen,
 Tayini yoq gepler bilen munazirilishishi muwapiqmu?
⁴ Berheq, sen iman-ixlasni yoq qiliwetmekchisen,
 Xudaning aldida dua-istiqaemetke tosalghu bolisen.
⁵ Chۆnki qebihliking aghzinggha sۆz salidu,
 Sen mekkarlarning tilini tallap qollinisen.
⁶ Men emes, belki ۆz aghzing ۆzүngning gunahingni békitidu,
 Өz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu.□
⁷ Sen insanlar ichide tunji bolup tughulghanmu?
 Sen tagh-dawanlardin awwal apiride bolghanmu?
⁸ Tengrining mexpiy kéngishini anglap kelgenmusen?
 Danaliq sen bilenla cheklinemdu?■
⁹ Sen bilgenlerni bizning bilmeydighanlirimiz barmu?
 Sen chүshen'genni bizning chүshenmeydighinimiz barmu?
¹⁰ Aqsaqallar hem qérlar bizning teripimizde turidu,
 Ular séning atangdinmu yashta chongdur.□ ■
¹¹ Tengrining teselliliri,
 Yeni sanga mulayimlik bilen éytqan mushu sۆz sen үchün azliq qilamdu?
¹² Némishqa köngүlning keynige kirip kétisen?
 Közüngni némige parqiritisen?
¹³ Shundaq qilip sen rohingni Tengrige qarshi turghuzdung,
 Éghizingdin shundaq sۆzlerning chiqishigha yol qoyuwatisen!
¹⁴ Insan néme idi? Өz-өzini pakliyalighudek?
 Anidin tughulghan adem balisi néme idi? Heqqaniy bolalighudek?■
¹⁵ Qara, *Xuda* Өz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde,
 Asmanlarmu uning neziride pak bolmighan yerde,□ ■
¹⁶ Yirginchlik bolghan, sésip ketken,
 Qebihlikni su ichkendek ichidighan insan balisi zadi qandaq bolar?□
¹⁷ Men sanga körsitey, manga qulaq sal;
 Közüm körgenni bayan qilmaqchimen.
¹⁸ Danishmenler ata-bowiliridin bularni anglighan,
 Yoshurmay bularni bayan qilghan: –
¹⁹ (Peqet shularghila, *yeni ata-bowilirighila* yer-zémin tapshurulghanidi,

□ **15:6** «**Өz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu**» — Élifaz mushu yerde Ayupning Xuda aldida jazalan'ghan gunahi hem hakawurluqi uning ۆz aghzi bilen qilghan achchiq hem ötkür sۆzleride körünidu, démekchi. Biraq Élifaz bilen ikki dostining Ayupning aghzidin chiqqan shu achchiq ötkür sۆzlerge mes'uliyiti bar. ■ **15:8** Rim. 11:34

□ **15:10** «**Aqsaqallar hem qérlar bizning teripimizde turidu...** » — Élifaz ilgiriki dewrlerdiki ata-bowilirining közqarishini özüningkige oxshash dep qarawatidu. ■ **15:10** Ayup 32:7 ■ **15:14** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zeb. 14:2-3; 51:5; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8,10 □ **15:15** «**Qara, Xuda Өz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde...**» — mushu yerdiki «muqeddesler» Xudaning perishtilirini körsetse kérek. Élifaz héliqi yaman rohning eslide uninggha dégen geplirige (4:15-21) ishinip , qaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5 □ **15:16** «**Qebihlikni su ichkendek ichken bir adem**» — mushu gep, shübhisizki, Ayupning özüni körsitidu.

Ularning arisidin yat adem ötüşke pétinalmaytti)□

20 — Rezil adem barliq künliride azablinidu,
Zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgundur.□

21 Uning quliqigha wehimilerning awazi kiridu,
Bayashatliqida bulangchi uning ustige bésip chüshidu.■

22 Qarangghuluqtin qutulushqa uning közi yetmeydu,
U qilich bilen chépilishqa saqlan'ghandur.

23 U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yürüdü,
U zulmet küning uninggha yéqinlashqanliqini bilidu.□ ■

24 Derd-elem hem azab uninggha wehime qilidu,
Hujumgha teyyar bolghan padishahtek uning üstidin ghelibe qilidu.

25 Chünki u Tengrige qarshi qolini kötürgen,
Hemmige qadirgha küch körsetmekchi bolghan,

26 Shunga u boynini qattiq qilip,
Köp qewetlik qalqanni kötürüp uninggha qarap étilidu.

27 Yüzini yagh basqan bolsimu,
Béqinliri semrep ketken bolsimu,

28 U xarabe sheherlerde,
Adem qon'ghusi kelmeydighan,
Késekküwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu;□

29 U héch béyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp qalidu,
Uning teelluqatliri zémin üstide kéngeymeydu.

30 U qarangghuluqtin qéchip qutulalmaydu,
Yalqun uning shaxlirini köydürüp qurutidu,
Xudaning bir nepisi bilen u *dunyadin* kétidu.□

31 U saxtiliqqa tayanmisun!
U aldini ketken, shunga saxtiliqning özi uning in'ami bolidu;

32 Uning küni téxi toshmay turupla,
Uning shéxi téxi kökirip bolmayla, bu ishlar emelge ashurulidu.■

33 Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgende,
Zeytun derixining chéchiki échilipla tökülüp ketkende bolidu.□

34 Chünki iplaslarning jemeti tughmas bolidu,
Ot para yégenlerning chédirlirini köydürüwétidu.

35 *Biraq* ular *herdaim* yamanliqni oylap, qebihlik tughduridu,

□ 15:19 «Peqet shularghila, yeni ata-bowilirighila yer-zémin tapshurulghanidi, ularning arisidin yat adem ötüşke pétinalmaytti» — Élifaz bu söz bilen bu ata-bowilarning Xuda aldida heqqaniy bolghanliqini, shunga Xuda ularning yer-zéminini yat ademlerning basturup kirishidin qoghdighanliqini körsetmekchi; shuning bilen ularning mediniyiti urush-jédelning dexlige uchrinmay, tedriji tereqqiy qilib, bilimi pellige yetkenidi, démekchi bolushi mumkin.

□ 15:20 «Rezil adem barliq künliride azablinidu, zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgundur» — bu söz hem töwendiki 35-ayetkiche bolghan sözlerning hemmisi Ayupqa biwasite qaritilip déyilgen bolushi mumkin. ■ 15:21

1Tés. 5:3 □ 15:23 «U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yürüdü» — bashqa birxil terjimisi: «U yoldin ténip kétip, qorultazlar üçün yem bolidu». ■ 15:23 Ayup 18:12; Zeb. 109:10 □ 15:28 «U xarabe sheherlerde..., kések düwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu» — qedimde bezi sheherler Xudaning leniti

bilen weyran bolghan bolup, Xudaning lenitige uchrighan bu jaylarda adettiki kishiler ularni qaytidin qurup u yerde olturaqlishishqa pétinalmaytti. Biraq (Élifazning déyishiche) bu rezil kishiler (jümlidin Ayupning özi?) Xudadin qorqmay undaq yerlerde turushtin bash tartmaytti. □ 15:30 «Xudaning bir nepisi bilen u dunyadin kétidu» — ibranij tilida «Uning bir nepisi bilen u dunyadin kétidu». ■ 15:32 Ayup 22:16; Zeb. 55:23 □ 15:33 «Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgende...» — adette üzüm téli pishmighan üzümlirini tashlimaydu. Biraq Élifaz shu oxshitishi bilen, mundaq ademlerning ishliri téxi héch pishmighan bolup bikargha kétidu, démekchi.

Könglide hamam hiyle-mikir teyyarlaydu. ■

16

Ayup yene jawab béridu – Ershte turidighan Guwahchi

¹ Andin Ayup jawaben mundaq dédi: —

² Men mushundaq geplerni köp anglighanmen;

Siler hemminglar azab yetküzidighan ajayib teselli bergüchi ikensiler-he! ■

³ Mundaq watildap qilghan gepliringlarning chéki barmu?

Silerge mundaq jawab bérishke zadi néme qutratquluq qildi?

⁴ Xalisamla özüm silerge oxshash söz qilalayttim;

Siler méning ornumda bolidighan bolsanglar;

Menmu sözlerni baghlashturup éytip, silerge zerbe qilalaytim,

Béshimnimu silerge qaritip chayqiyalayttim!

⁵ Halbuki, men eksiche aghzim bilen silerni righbetlendürettim,

Lewlirimning tesellisi silerge dora-derman bolatti.

⁶ Lékin méning sözlishim bilen azabim azaymaydu;

Yaki gépimni ichimge yutuwalisammu, manga néme aramchiliq bolsun?

⁷ Biraq U méni halsizlandürüwetti;

Shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting! □

⁸ Sen méni qamalliding!

Shuning bilen *ehwalim* manga guwahliq qilmaqta;

Méning oruq-qaqshal *bedinim* ornidin turup özümni eyiblep guwahliq qilidu! □

⁹ Uning ghezipi méni titma qilip,

Méni ow oljisi qilidu;

U manga qarap chishini ghuchurlitidu;

Méning dühshminimdek közini alayitip manga tikidu. □ ■

¹⁰ *Ademler* manga qarap *mazaq qiliship* aghzini achidu;

Ular nepret bilen mengzimge kachatlaydu;

Manga hujum qilay dep sep tüzidu.

¹¹ Xuda méni eskilerge tapshurghan;

Méni rezillerning qoligha tashliwetkeniken.

¹² Eslide men tinch-amanliqta turattim, biraq u méni pachaqlidi;

U boynumdin silkip bitchit qiliwetti,

Méni Öz nishani qilghaniken. ■

¹³ Uning oqyachiliri méni qapsiwaldi;

Héch ayimay U üçey-baghrimni yirtip,

Ötümni yerge töküwetti.

¹⁴ U u yer-bu yérimge üsti-üstilep zexim qilip bösüp kiridu;

U palwandek manga qarap étilidu.

¹⁵ Téremning üstige böz rext tikip qoydum;

■ 15:35 Zeb. 7:14; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13 ■ 16:2 Ayup 13:4 □ 16:7 «Biraq U méni halsizlandürüwetti; shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting! — 8 we 9-ayettiki «U» we «Sen» Xudani körsitidu. □ 16:8 «Sen méni qamalliding!» — yaki: «Sen méni qurutuwetting!». «Shuning bilen ehwalim manga guwahliq qilmaqta!» — Ayupning shu bichare ehwali: «Sen choqum éghir bir gunah qilghansen, bolmisa bu külpet béshinggha chühshimigen bolatti» dep özi guwahliq qilghandek qilidu. □ 16:9 «Uning ghezipi méni titma qilip,...» — yaki «U tumshuqi bilen méni titma qilip,...». Mushu yerde Ayup Xudani özi yirtquch haywandek zerbe qiliwatidu, dep éytmaqchi. ■ 16:9 Ayup 10:16,17; 13:24 ■ 16:12 Ayup 7:20; Yigh. 3:12

Öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum. □ ■

16-17 Gerche qolumda héchqandaq zorawanliq bolmisimu,

Duayim chin dilimdin bolghan bolsimu,

Yüzüm yigha-zaridin qizirip ketti;

Qapaqlirimni ölüm sayisi basti. □

18 Ah, yer-zémin, qénimni yapmighin!

Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay! □

19 Biraq mana, asmanlarda hazirmu manga shahit Bolghuchi bar!

Ershlerde manga kapalet Bolghuchi bar!

20 Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen,

Biraq közüm téxiche Tengrige yash tökmekte. □

21 Ah, insan balisi dosti üçün kélishtürgüchi bolghandek,

Tengri bilen adem otturisdimu kélishtürgüchi bolsidi! ■

22 Chünki yene birnechche yil ötüshi bilenla,

Men barsa qaytmas yolda méngip qalimen. □

17

1 Méning rohim sunuq,

Künlirim tügey deydu,

Görler méni kütmekte. □

2 Etrapimda aldanchi mazaq qilghuchilar bar emesmu?

Közümning ularning échitquluqigha tikilip turushtin bashqa amali yoqtur.

3 Ah, jénim üçün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghay-sen;

□ **16:15** «Téremning üstige **böz rext tikip qoydum; öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum**» — bu ayettiki «böz rext» qedimki zamanlarda ademning qattiq matem tutush, pushayman qilish yaki towa qilishinimu ipadileytti. Mushu yerde, shübhisizki, «matem tutush»ni bildürmekchi. «Öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum» déginu ibraniiy tilida «Müנגgüzümüni topa-changgha sélip qoydum» dégenlikur. Kalining yaki buqining münggüzi ademning küch-qudrüti hem abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17** «Qapaqlirimni ölüm sayisi basti» — yaki «Zulmetlik qarangghuluq sayisi basti». □ **16:18** «Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay!» — démek, «Ijabet bolmighuche peryadim herdaim hem Xudagha hem ademlerge awarichilik bolsun». □ **16:20** «Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen...» — ayetning birinchi qismining yene birxil terjimisi, «Manga wakalet bolghuchi méning dostum iken». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yesh. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22** «Yene birnechche yil ötüshi bilenla, men barsa qaytmas yolda méngip qalimen» — Ayup bezide «bu dunyadin pat arida kétimen» dep, bezide «birnechche yil azablar méni kütidu» dep oylaydu. U birinchi imkaniyetni nisbeten yaxshi dep qaraydu, elwette. □ **17:1** «Méning rohim sunuq» — yaki «Nepisim siqilip ketti».

Sendin bashqa kim méni qollap borun bolsun? □ ■

⁴ Chünki Sen *dostlirimning* könglini yoruqluqtin qaldurghansen;
Shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilisen!

⁵ Gheniyet alay dep dostlirigha peshwa atqan kishining bolsa,
Hetta balilirining közlirimu kor bolidu.

⁶ U méni el-yurtlarning aldida söz-chöchekke qoydi;
Men kishiler yüzümge tüküridighan adem bolup qaldim. ■

⁷ Derd-elemdin közüm torliship ketti,
Barliq ezalirim kölenggidek bolup qaldi.

⁸ Bu ishlarni körüp duruslar heyranuhes bolidu;
Bigunahlar iplaslarga qarshi turushqa qozghilidu.

⁹ Biraq heqqaniy adem öz yolida ching turidu,
Qoli pak yürüidighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu. □

¹⁰ Emdi qéni, hemminglar, yene kélinglar;
Aranglardin birmu dana adem tapalmaymen. ■

¹¹ Künlirim axirlishay dep qaptu,
Muddialirim, könglümdiki intizarlar üzüldi. ■

¹² Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi;
Ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu. □

¹³ Eger kütsem, öyüm tehtisara bolidu;
Men qarangghuluqqa ornumni raslaymen. □

¹⁴ «Chirip kétishni: «Sen méning atam!»,
Qurtlarni: «Apa! Acha!» dep chaqirimen! □

¹⁵ Undaqa ümidim nede?
Shundaq, ümidimni kim körelisun?

¹⁶ Ümidim tehtisaraning tömür penjiriliri ichige chüshüp kétidu!

□ **17:3** «Ah, jénim üçün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghaysen» — bu sözler Xudagha éytilghan, elwette. «Borun» (képil bolghuchi) — qedimki zamanlarda, birsi melum bir ishta eyiblen'güchi bolsa, sotchi höküm qilghuche eyiblen'güchi waqitliq erkin bolalmaydu, belki qamap qoyulidu. Biraq uning melum bir dosti uninggha kapalet bérishke razi bolsa, eyiblen'güchi erkin yürüirse bolidu. Kapalet bergüchi uning qéchip ketmeslikige toluq kapalet bergen bolushi kérek idi. Eger qéchip ketse uning ornida erkinliktin mehrum bolidu; andin höküm qilin'ghandin kéyin (öz dosti gunahkar dep hésablan'ghan bolsa) dostining ornida tégishlik jazani öz üstige alghan bolidu. Kapalet bergüchi bolsa hörmetke sazawer; jamaetning ishenchisige ige bolghan bolushi kérek, elwette. Shunga Ayup mushu yerde özining hem dostliri teripidin hem Xuda teripidin eyiblen'güchi ikenlikini hés qilip: «Xuda, Sen méni bu ishlarda eyibligüdek yéri yoq dep bilisen, shunga men üçün kapalep bolalmamsen?» — dégendek jasaretlik dua qilidu. (Bezi alimlar bu sözning bashqa bir chüshenchisi bar dep qaraydu. Ularning pikriche, Ayup 2-ayette: — «Etrapimdikiler aldanchi, mazaq qilghuchilar bolmisa Ayup bolmay kétey! Közümning... amali yoqtur» dégen qesemni ichidu; 3-ayette u Xudadin bu qesemni ada qilishqa (kimning toghra bolsa uni aqlash, kimning xata bolsa uni jazalashqa) kapaletchi hem guwahchi bolushni ötünidu, andin 4-ayette (shu alimlarning pikriche) ulltijasining Xuda teripidin béjirilishini ötünidu: «Chünki Sen dostlirimning könglini yoruqluqtin qaldurghansen; shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilmisang bolmaydu!» — dégendek). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9** «... **Qoli pak yürüidighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu**» — Ayupning étiqadi yenila urghup téship turidu. Mushu yerde u Xudaning öz düshmini bolup chiqqanliqini hés qilghini bilen, qandaqla bolmisun özining heqqaniy yolda ching turidighanliqini éytip, Xuda axirda hemme ishlirimni onghaydu, dep bésharet béridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12** «Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi; ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu» — Ayup dostlirimni heqiqetni yormilap, aqni qara, qarini aq dewatidu, shundaqla manga quruq ümidlerni («Nur yéqinlishidu» dep) yetküzmekchi, deydu. □ **17:13** «Tehtisara» — 7-bab, -9-ayet we shu ayettiki izahatni körüng. □ **17:14** «Méning atam!» — bu ibarining qedimde «Bégim!» «Teqsir!» dégen menisimu bar idi.

Biz birlikte topigha kirip k etimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman aqiwiti» toghruluq söz qilidu

¹ Shuxaliq Bildad jawaben mundaq d di: –

² Sendek ademler qachan'ghiche mundaq sözlerni toxtatmaysiler?
Siler obdan oylap b qinglar, andin biz söz qilimiz.

³ Biz n mishqa silerning aldinglarda haywanlar h sablinimiz?
N mishqa aldinglarda exmeq tonulimiz?□

⁴ Hey  z ngning ghezipide özüngni yirtquchi, s ni depla yer-z min tashliw tilemdu?!
Tagh-tashlar öz ornidin k t r l p k temdu?!□ ■

⁵ Qandaqla bolmisun, yaman ademning chirighi  ch r lidu,
Uning ot-uchqunliri yalqunlimaydu.

⁶ Ch diridiki nur qarangghuluqqa aylinidu,
Uning  stige asqan chirighi  ch r lidu.

⁷ Uning mezmot qedemliri qisilidu,
 zining nesihetliri özini mollaq atquzidu.

⁸ Chünki  z putliri  zini torgha ewetidu,
U del torning  stige desseydighan bolidu.

⁹ Qiltaq uni tapinidin iliwalidu,
Tuzaq uni tutuwalidu.■

¹⁰ Yerde uni k tidighan yoshurun arghamcha bar,
Yolida uni tutmaqchi bolghan bir qapqan bar.

¹¹ Uni her tereptin wehimiler b sip qorqitiwatidu,
Hem ular uni iz qoghlap qoghlawatidu.■

¹² Maghdurini acharchiliq yep tügetti;
Palaket uning yénida paylap yüridu.□ ■

¹³ ölümning chong balisi uning t risini yewatidu;
Uning ezalirini shoraydu.□

¹⁴ U  z ch diridiki amanliqtin yulup tashlinidu,
 l mning tunjisi uni «wehimilerning padishahi»ning aldigha yalap apiridu.■

¹⁵ öyidikiler emes, belki bashqilar uning ch dirida turidu;

□ **17:16** «tehtisara» – 7-bab, -9-ayet we shu ayetning izahatini körüng. « midim tehtisaraning t m r penjiriliri ichige chüshüp kütidu! **Biz birlikte topigha kirip k etimiz!**» – bu jümlining soal j mle sheklide qilin'ghan terjimisimu uchraydu: « midim tehtisaraning t m r penjiriliri ichige chüshüp qalarmu? Biz birlikte topigha kirip k etirmizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3** «Biz n mishqa silerning aldinglarda haywanlar h sablinimiz?» – «siler» d gen sözge qarighanda, Bildadning bu sözining peqet Ayupqila qilin'ghan emeslikini bildüridu. Ularning y nida gep anglighuchilardın beziler Ayupning jasaretlik s zlrini anglap uningha qol qoydimu-ya? □ **18:4** «Hey  z ngning ghezipide özüngni yirtquchi, s ni depla ... tagh-tashlar öz ornidin k t r l p k temdu?!» – Ayup 16-bab, 9-ayette, «U (Xuda)ning ghezipi m ni titma qildi» d gen. Bildad, shübhisizki, bu gepni mazaq qilip: «S ning yirtilishing Xudaning ghezipi bilen emes, belki öz-Özüngning ghezipi bilendur» d mekchi. Bildad yene Xuda insandin ulugh hem aliy bolghachqa, Ayup uning bilen didarlishay, huzurigha kirip uning bilen s zlishay dep öz eqlidin adashqan, dep mazaq qilidu – d mekchi. Bildad «Insanning Xuda bilen biwasite s zlishishi, k r sh shi zadi mumkin emes» d gen közqarashta bolidu. Biraq Ayup axirida heqiqeten Xuda bilen k r shidu; uning üstige biz Ayupni Xudani  zining eng y qin hemrahi dep bilgen kishi, dep k releymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zeb. 113:6; Yesh. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9** Ayup 5:5 ■ **18:11** Ayup 15:21; Yer. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12** «Maghdurini acharchiliq yep tügetti» – bashqa bir xil terjimisi «Balayi'apet uni yutuw tishke achközlük bilen k tiwatidu...» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13** « l mning chong balisi» – belkim birxil k selni (Ayupning k silini?) körsitidu. ■ **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pend. 10:28

Turalghusining üstige günggürt yaghdurulidu. □

¹⁶ Uning yiltizi tégidin qurutulidu;

Üstidiki shaxliri késilidu.

¹⁷ Uning eslimisimu yer yüzidikilerning ésidin kötürülüp kétidu, Sirtlarda uning nam-abruyi qalmaydu. □ ■

¹⁸ U yoruqluqtin qarangghuluqqa qoghliwétilgen bolup, Bu dunyadin heydiwétilidu.

¹⁹ El-yurtta héchqandaq perzentliri yaki ewladliri qalmaydu, U musapir bolup turghan yerlerdimu nesli qalmaydu. ■

²⁰ Uningdin kényinkiler uning künige qarap alaqqade bolidu, Xuddi aldinqilarmu chöchüp ketkendek. □

²¹ Mana, qebih ademning makanliri shühbisiz shundaq, Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur. □

19

Ayup yene söz qilidu: — «Men Xudani körimen!»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² «Siler qachan'ghiche jénimni azablimaqchisiler, Qachan'ghiche méni söz bilen ezmeqchisiler?

³ Siler méni on qétim xarlinglar; Manga uwal qilishqa nomus qilmaysiler. □

⁴ Eger méning sewenlikim bolsa, Men emdi uning *derdini* tartimen.

⁵ Eger siler méningdin üstünlük talashmaqchi bolsanglar, Yüzüm aldida sherm-hayani körsitip méni eyiblimekchi bolsanglar,

⁶ Emdi bilip qoyunglarki, manga uwal qilghan Tengri iken, U tori bilen méni chirmashturup tartti;

⁷ Qara, men nale-peryad kötürüp «Zorawanliq!» dep warqiraymen, Biraq héchkim anglimaydu;

Men warqiraymen, biraq manga adalet kelmeydu.

⁸ U yolumni méni ötüwalmisun dep chit bilen tosup qoydi, Qedemliringe qarangghuluq saldi.

⁹ U mendin shan-sheripimni mehrum qildi, Béshimdin tajni tartiwaldi.

¹⁰ U manga her tereptin buzghunchiliq qiliwatidu, men tügeshtim; Ümidimni U derexni yulghandek yuluwaldi.

¹¹ Ghezipini manga qaritip qozghidi,

Méni Öz düşmenliridin hésablidi. ■

¹² Uning qoshunliri sep tüzüp atlandi,

□ **18:15** «...bashqilar uning chédirida turidu» — yaki «...ot uning chédirida turidu». □ **18:17** «Sirtlarda...» — yaki: «Yaylaqlarda...» yaki «Dalada...». ■ **18:17** Zeb. 109:13; Pend. 10:7 ■ **18:19** Yesh. 14:22; Yer. 22:30 □ **18:20** «Xuddi aldinqilar chöchüp ketkendek» — Bildad éytqan «aldinqilar»ning öz dewridiki rezil ademlarning ehwaligha qarap chöchüp ketkenlikini körsitishi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Meshriqtikiler uning künige qarap alaqqade bolidu, meghribtikiler uning künige qarap alaqqade bolidu, meshriqtikilermu chöchüp kétidu». □ **18:21** «Mana, qebih ademning makanliri shühbisiz shundaq, Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur» — Bildadning bu sözliride: «qebih adem», «Tengrini tonumaydighan kishi» dégini, «sen Auyuptin bashqa kishi emes» démekchi. □ **19:3** «Siler méni on qétim xarlinglar» — mushu yerdiki «on qétim» dégini «nurghun qétim»ning birxil ipadisi. ■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yigh. 2:5

Pelempeylirini yasap manga hujum qildi,
Ular chédirimni qorshawgha élip bargah tikiwalddi.

13 U qérindashlirimni mendin néri qildi,
Tonushlirimning méhrini mendin üzdi.■

14 Tughqanlirim mendin yatlaship ketti,
Dost-buraderlirim méni unutti.

15 Öyümde turghan musapirlar, hetta dédeklirimmu méni yat adem dep hésablaydu;
Ularning neziride men musapir bolup qaldim.□

16 Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu;
Shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek.□

17 Tiniqimdin ayalimning qusqusi kélidu,
Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar.□

18 Hetta kichik balilar méni kemsitidu;
Ornumdin turmaqchi bolsam, ular méni haqaretleydu.■

19 Méning sirdash dostlirimning hemmisi mendin nepretlinidu,
Men söygenler mendin yüz öridi.■

20 Et-térlirim ustixanlirimgha chaplaship turidu,
Jénim qil üstide qaldi.□ ■

21 Ah, dostlirim, manga ichinglar aghrisun, ichinglar aghrisun!
Chünki Tengrining qoli manga kélip tegdi.

22 Siler némishqa Tengridek manga ziyankeshlik qilisiler?
Siler némishqa etlirimge shunche toymaysiler!□

Qutquzghuchi toghruluq bésharet

23 Ah, méning sözlirim yézilsidi!

Ular bir yazmigha pütüklük bolghan bolatti!

24 Ular tömür qelem bilen qoghushun ichige yézilsidi!
Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti!□

Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuh. 11:25; 1Cor. 15:20-22

25 Biraq men shuni bilimenki, özümning Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur,

■ 19:13 Zeb. 31:11-12; 38:12; 69:8; 88:8, 18 □ 19:15 «öyümde turghan musapirlar» — yaki «öyümdiki méhmanlar». «hetta dédeklirimmu méni yat adem dep hésablaydu» — Ayupning öyide turghan musapirlar (belkim eslide uning himayisige ériship uning xizmetchiliri bolghanlar) hazir uni yat adem, musapir dep qaraydu. □ 19:16 «Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu; shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek» — Ayupning eslide chakirigha buyruq bérish üçün söz qilishi belkim hajetsiz idi, uning bir imasi yaki qarap qoyushi kupaye idi. □ 19:17 «Aka-ukilirim» — ibranij tilida «Anamning baliyatqusidiki oghullar». «Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar» — yaki «Aka-ukilirim yélinishlirimdin bizar». ■ 19:18 Ayup 30:1 ■ 19:19 Zeb. 41:9; 55:12-14 □ 19:20 «Jénim qil üstide qaldi» — ibranij tilini sözmusöz terjime qilsaq: «Jénim chishlirimning térisining üstidila qaldi». ■ 19:20 Ayup 30:30; Zeb. 102:5; Yigh. 4:8 □ 19:22 «Siler némishqa etlirimge shunche toymaysiler!» — erebler (we belkim ibranijlar) bezide «ademning étini yéyish» dégenni «adenge töhmet chaplash» dégen menide ishlitidu. Ayupning dostliri uning azablrini az dep, uning azablrigha yene «Xuda séni tashliwetti» dégen wehimini artip qoyghan. □ 19:24 «Ah, méning sözlirim yézilsidi! ... .. Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti!» — uning bu arzusi (23-24-ayet) emelge ashuruldi. Biz hazir uning muqeddes kitabgha pütüklük sözlirini oquwatimiz (bashqa xil terjimisi uchrishi mumkin).

U axiret künide yer yüzide turup turidu!□

²⁶ Hem méning bu tére-etlirim buzulghandin kéyin,
Men yenila ténimde turup Tengrini körimen!□

²⁷ Uni özümle eyni halda körimen,
Bashqa ademning emes, belki özümning közi bilen qaraymen;
Ah, qelbim buninggha shunche intizardur!□

²⁸ Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur,
Uni qandaq qilip qistap qoghliwételeyemiz?!» — désenglar,□

²⁹ Emdi özünglar qilichtin qorqqininglar tüzük!
Chünki *Xudaning* ghezipi qilich jazasini élip kélidu,
Shuning bilen siler *Xudaning* sotining quruq gep emeslikini bilisiler».

20

Zofarmu yamanlarning aqiwiti üstide söz qilidu

¹ Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: —

² «Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu,
Chünki qelbim biaramliqta örtenmekte.□

³ Men manga haqaret keltürüp, méni eyibleydighan sözlerni anglidim,
Shunga méning roh-zéhnim méni jawab bérishke qistidi.

⁴ Sen shuni bilmemsenki,
Yer yüzide Adem’atimiz apiride bolghandin béri,

⁵ Rezillerning ghalibe tentenisi qisqidor,
Iplaslarning xushalliqi birdemliktur.■

⁶ Undaq kishining shan-sheripi asman’gha yetken bolsimu,
Béshi bulutlarga taqashsimu,

⁷ Yenila özining poqidek yoqap kétidu;
Uni körgenler: «U nedidur?» deydu.

⁸ U chüshtek uchup kétidu,
Qayta tapqili bolmaydu;

□ **19:25** «...özümning **Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur**» — Ayup eslide 9-babta Xuda hem özümning ottur-
isida kélishtürgüchi bir «elchi» yaki «arichi» bolsa idi, dégen intizarini bildürdi. U hazir bu yerde özining mundaq bir
«kélishtürgüchi»sining heqiqeten barliqini jakarlaydu; ibraniy tilida «goél» («hemjemet-qutquzghuchi») dégen bu söz,
adette birsi melum awarichilikke uchrighanda, uninggha tughqanchiliq (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üçün
«bedel töleydighan qutquzghuchi tughqini»ni bilduridu. Bu Qutquzghuchi-Nijatkarining bolghanliqining netijisi
bolsa: — U kelgüsida öz közi bilen Xudasini köreleydu hemde shu chaghda Xuda uning béshigha chüshkenliri toghrisida
uninggha jawab béridighanliqidin ibarettur. Bu bayan intayin heyran qalarliq, hem bezi jehetlerdin Ayupning
bayanlirining ichide uning étiqadining eng yuqiri pellisi süpitide julalinip turidu. «Goél» toghruluq yene «Rut»tiki «kirish
söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. «U **axiret künide yer yüzide turup turidu!**» — yaki: «U axirqi bolghuchi bolup
yer yüzide turidu». □ **19:26** «Men **yenila ténimde turup Tengrini körimen!**» — mushu yerde esli tékistni chüshinish
sel tes. «Men ténimdin sirt (démek, roh tendin ketkendin kéyin) Xudani körimen!» dégen bashqa bir xil terjimisi bar. Bu
xil terjime toghra bolsa, undaqta uning menisi «Hazirqi ténimdin sirt...» dégenlik bolsa kérek. Meyli qaysi xil menide
éytilghan bolsun, Ayupning közi özining Xudasini körüshige yetken. □ **19:27** «**Ah, qelbim buninggha shunche
intizardur!**» — mushu yerde sözmusöz terjime qilsaq: «Méning böreklirim (yüreklim, démek) ichimde tügey dep
qaldi!». Ibraniylar üçün, «börekler» ademning héssiyatirining, wijdaniningmu chongqur yiltizidir. Shuning bilen
bu jümle, Ayupning Xudani körüshin ibaret zor intizarigha özining berdashliq bérelmeywatqanliqini bildürgen bolushi
mumkin. □ **19:28** «**Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur, uni qandaq qilip qistap qoghliwételeyemiz?!» —
désenglar,...»** — Ayup öz dostlirining «Ayupning yoshurun gunahlrini pash qilmighuche hergiz boldi qilmayli» dégen
pozitsiyide turuwatqanliqini bildürmekchi. □ **20:2** «**Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu,
chünki qelbim biaramliqta örtenmekte**» — Zofarning bir ishlargha bekmu jiddiyliship kétidighan xaraktéri bu
sözlrinin chiqip turidu. ■ **20:5** Zeb. 37:35,36

Kéhidiki ghayibane alamettek u heydiwétilidu.

⁹ Uni körgen köz ikkinchi uni körmeydu,

Uning turghan jayi uni qayta uchratmaydu.

¹⁰ Uning oghulliri miskinlerge shepqet qilishqa mejburlinidu;

Shuningdek u hetta öz qoli bilen bayliqlirini qayturup béridu.

¹¹ Uning ustixanliri yashliq maghdurigha tolghan bolsimu,

Biraq *uning maghduri* uning bilen bille topa-changda yétip qalidu.

¹² Gerche rezillik uning aghzida tatliq tétighan bolsimu,

U uni til astigha yoshurghan bolsimu,

¹³ U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,

U uni aghzida qaldursimu, □

¹⁴ Biraq uning qarnidiki tamiqi özgirip,

Kobra yilanning zeherige aylinidu.

¹⁵ U bayliqlarni yutuwétidu, biraq ularni yanduridu;

Xuda ularni ashqazinidin chiqiriwétidu.

¹⁶ U kobra yilanning zeherini shoraydu,

Char yilanning neshtiri uni öltüridu.

¹⁷ U qaytidin ériq-östenglerge hewes bilen qariyalmaydu,

Bal we sériq may bilen aqidighan deryalardin huzurlinalmaydu.

¹⁸ U érishkenni yutalmay qayturidu,

Tijaret qilghan paydisidin u héch huzurlinalmaydu.

¹⁹ Chünki u miskinlerni ézip, ularni tashliwetken;

U özi salmighan öyni igiliwalghan.

²⁰ U achközlüktin esla zérikmeydu,

U arzulighan nersiliridin héchqaysisini saqlap qalalmaydu. □

²¹ Uninggha yutuwalghudek héchnerse qalmaydu,

Shunga uning bayashatliqi menggülük bolmaydu.

²² Uning toqquzi tel bolghanda, tuyuqsiz qisilchiliqqa uchraydu;

Herbir ézilgüchining qoli uninggha qarshi chiqidu.

²³ U qorsiqini toyghuziwatqinida,

Xuda dehshetlik ghezipini uninggha chüshüridu;

U ghizaliniwatqanda *ghezipini* uning üstige yaghduridu.

²⁴ U tömür qoraldin qéchip qutulsimu,

Biraq mis oqya uni sanjiydu.

²⁵ Tegken oq keynidin tartip chiqiriwélginide,

Yaltiraq oq uchi öttin chiqiriwélginide,

Wehimiler uni basidu. □

²⁶ Zulmet qarangghuluq uning bayliqlirini yutuwétishke teyyar turidu,

Insan püwlimigen ot uni yutuwalidu,

Uning chédirida qélip qalghanlirinimu yutuwétidu. □

²⁷ Asmanlar uning qebihlikini ashkarilaydu;

Yer-zéminmu uninggha qarshi qozghilidu.

□ **20:13** «U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,...» — ibranij tilida «uni ayap méhrini üzelmisimu». Démek, aghzida qalduriwermekchi bolidu. «U uni, yeni rezillikni aghzida qaldursimu...» — Zofarning bu bayani intayin zeherxendilikke tolghan bolup, bu sözler shübbisizki, Ayupni biwasite eyiblesh üçün qaritilidu; u: «rezillik aghzida tatliq tétighan» we «uni til astigha yoshurghan», hem 20-ayettiki «Miskinlerni ézip, ularni tashliwetken», «özi salmighan bir öyni özi igiliwalghan» dep teswirliken kishi del Ayuptin bashqa kishi emes idi. □ **20:20** «U achközlüktin esla zérikmeydu» — ibranij tilida: «Uning ashqazini héch xatirjemlikni bilmeydu». Oqurmenler 22-24-ayetlerning bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. □ **20:25** «Yaltiraq oq uchi öttin chiqiriwélginide, wehimiler uni basidu» — Zofar yaman ademlerning kelgüsidiki azablaridin bek huzurlinidighandek qilatti. □ **20:26** «Insan püwlimigen ot» — Xudaning Özining otini körsetse kérek.

²⁸ Uning mal-dunyasi élip kétéridu,
Xudaning ghezeplik künide kelkün ulghiyip öy-bisatini ghulitidu. □
²⁹ Xudaning rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur,
 Bu Xuda uninggha békitken mirastur». □

21

Ayup yene söz qilidu – Xudaning jahanni idare qilishi

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: –
² «Gepliringe qulaq sélinglar,
 Bu silerning manga bergén «teselliliringlar»ning ornida bolsun!
³ Söz qilishimgha yol qoysanglar;
 Söz qilghinimdin kéyin, yene mazaq qiliwéringlar!
⁴ Méning shikayitim bolsa, insan'gha qaritiliwatamdu?
 Rohim qandaqmu bitaqet bolmisun?
⁵ Manga obdan qaranglarchu? Siler choqum heyran qalisiler,
 Qolunglar bilen aghzinglarni étiwalisiler.
⁶ Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen,
 Pütün etlirimni titrek basidu. □
⁷ Némishqa yamanlar yashiwéridu,
 Uzun ömür köridu,
 Hetta zor küch-hoquqluq bolidu? ■
⁸ Ularning nesli öz aldida,
 Perzentliri köz aldida mezmüt ösidu, □
⁹ Ularning öyliri wehimidin aman turidu,
 Tengrining tayiqi ularning üstige tegmeydu.
¹⁰ Ularning kaliliri jüplense uruqlimay qalmaydu,
 Iniki mozaylaydu,
 Moziyini tashlimaydu.
¹¹ *Reziller* kichik balilirini qoy padisidek talagha chiqiriwéridu,
 Ularning perzentliri taqlap-sekrep ussul oynap yürüdu.
¹² Ular dap hem chiltargha tengkesh qilidu,
 Ular neyning awazidin shadlinidu.
¹³ Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu,
 Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétéridu. □

□ **20:28** «Uning mal-dunyasi élip kétéridu» — yaki «Kelkün öyini éqitip kétéridu». □ **20:29** «Xudaning rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur, bu Xuda uninggha békitken mirastur» — Zofarning bayanliri jemleshtürülgünide, u dégen «rezil adem» emeliyette töt-besh pütünley bashqa-bashqa yol bilen ölgen! □ **21:6** «Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen, pütün etlirimni titrek basidu» — Ayupning bundaq qorqup kétéridi uning töwendiki sözliri bilen chüshendürüldü. Ayup taki özini palaket basqan'gha qeder Xudani Hemmige Qadir, pütünley adil hem pütünley méhriban dep ishinip kelgenidi. Biraq u emdilikte bashqa bir qorqunchluq éhtimalliqqa yüzlinishke mejbur boluwatatti. Xuda rastinla adaletlik, rastinla yaxshimu? Jahandiki bezi ehwallar buninggha tetür guwahliq bériwatqandek qilatti. Yaman ademler béyip kitiwatidu, durus ademler éziliwatidu. Xuda bu ishlarigha pisent qilmamdu? U eslide tesewwur qilmighan bu éhtimallıqlar uni hazir intayin qorqitiwatatti. ■ **21:7** Zeb. 17:9-12; 73:12; Yer. 12:1; Hab. 1:16 □ **21:8** «Ularning, *yeni yamanlarning* nesli öz aldida, perzentliri köz aldida mezmüt ösidu» — Ayup Zofarning baya qilghan sözlirini xulase qilip, ulargha reddiye béridu; yamanlar yoqalmaydu, ularning perzentliri «Öz bayliqlirini miskinlerge qayturidu» emes, belki ular öz aldigha rawaj tapidu. □ **21:13** «Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu, andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétéridu» — Ayup bundaq yamanlar ömürwayet azadilikte yashighandin kéyin héch azablanmay, héch jazalanmay dunyadin kétéridu, dewatidu. «Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétéridu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Ular xatirjemlikte tehtisaragha chüshidu».

- 14 Hem ular Tengri: «Bizdin néri bol, Bizning yolliring bilen tonushqimiz yoqtur!» — deydu, ■
- 15 — «Hemmige Qadirning xizmitide bolushning erzigüdek neri bardu? Uninggha dua qilsaq bizge néme payda bolsun?!». ■
- 16 Qaranglar, ularning bexti öz qolida emesmu? Biraq yamanlarning nesihiti mendin néri bolsun! □ ■
- 17 Yamanlarning chirighi qanche qétim öchidu? Ularni özlirige layiq külpet basamdu? Xuda ghezipidin ulargha derdlerni bölüp béremdu? ■
- 18 Ular shamal aldidiki éngizgha oxshash, Qara quyun uchurup kétidighan paxalgha oxshashla yoqamdu?
- 19 Tengri uning qebihlikini balilirigha chüshürüşke qalduramdu? Xuda bu jazani uning özige bersun, uning özi buni tétisun!
- 20 Özining halakitini öz közi bilen körsun; Özi Hemmige Qadirning qehrini tétisun! □
- 21 Chünki uning békitilgen yil-ayliri tügigendin kéyin, U qandaqmu yene öz öydikiliridin huzur-halawet alalisun?
- 22 Tengri kattilarning üstidinmu höküm qilghandin kéyin, Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?! □ ■
- 23 Birsı saq-salamat, pütünley ghem-endishsiz, azadilikte yilliri toshqanda ölidu;
- 24 Béqinliri süt bilen sémiz bolidu, Ustixanlirining yiliki xéli nem turidu.
- 25 Yene birsi bolsa achchiq armanda tügep kétidu; U héchqandaq rahet-paraghet körmigen.
- 26 Ular bilen bille topa-changda teng yatidu, Qurutlar ulargha chaplishidu. ■
- 27 — Mana, silerning némini oylawatqanliqinglarni, Méni qarilash niyetliringlarni bilimen. □
- 28 Chünki siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken? Rezillerning turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler. □
- 29 Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu? Ularning shu bayanlirigha köngül qoymidinglarmu? □
- 30 Démek, «Yaman adem palaket künidin saqlinip qalidu, Ular ghezep künidin qutulup qalidu!» — deydu. ■

■ 21:14 Ayup 22:17 ■ 21:15 Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ 21:16 «Qaranglar, ularning bexti öz qolida emesmu?» — bashqa bir xil terjimisi: «Qaranglar, ularning awatliqi öz qoli bilen kelmes» (awatliqi Xudadin kelgen, démekchi). ■ 21:16 Ayup 22:18 ■ 21:17 Ayup 20:29; Zeb. 11:5-6 □ 21:20 «Hemmige Qadirning qehrini tétisun!» — ibraniy tilida «Hemmige Qadirning qehrini ichsun!». □ 21:22 «kattilar» — ibraniy tilida «aliylar». Belkim mushu yerde perishtilerni körsitishi mumkin. «Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?!» — Ayup ularning «Yamanlar tézla jazalinidu» dégenlirining natogriliqini ispatlighanidi. Biraq u hazir: «Silerning bu sözliringlarda ching turiwélisinglar «Xuda bizning pikrimizni anglap andin bu ishlarni shundaq orunlashturushi kérek» dégenlikke barawer» démekchi. ■ 21:22 Yesh. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ 21:26 Ayup 17:14 □ 21:27 «... silerning némini oylawatqanliqinglarni, méni qarilash niyetliringlarni bilimen» — dostlirining sözlirining köpinchisi daritma gep; biraq, xéli roshenki, bu yerde Ayupqa qaritip hujum qilinidu. □ 21:28 «Siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken?» dep sorawatisiler» — ularning mushu «ésilzade» dégini, shübhisizki, Ayupni körsitidu. «Siler mendin: «... Rezillerning turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler» — Ayup yene mushu yerde: Silerning bu soalliringlar méni daritip körsitidighanliqini bilimen, dewatidu. □ 21:29 «Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?» — Zofar: «Iplaslarning xushalliqi birdemliktur», shundaqla bu ish «yer yüzide Adem'atimiz apiride bolghandin béri» hemme ademge ayan — dégen. Biraq Ayup yiraq yurtlarga bérip kelgenlerning bayanliri bashqiche, deydu. ■ 21:30 Pend. 16:4

- 31 Kim *rezilning* tutqan yolini yüz turane eyibleydu?
Kim uninggha öz qilmishi üçün tégishlik jazasini yégüzidu?
- 32 Eksiche, u heywet bilen yerlikige kötürüp méngilidu,
Uning qebrisi közet astida turidu.
- 33 Jilghining chalmiliri uninggha tatliq bilinidu;
Uning aldidimu sansiz ademler ketkendek,
Uning keynidinmu barliq ademler egiship baridu.
- 34 Siler némishqa manga quruq gep bilen teselli bermekchi?
Silerning jawabliringlarda peqet saxtiliqla tépilidu! □

22

Élifaz yene söz qilidu: – ... Xata perezler – Ayupqa qaritilghan hujumlar

- 1 Andin Témanliq Élifaz mundaq dédi: –
- 2 Adem Xudagha qandaqmu payda keltürelisun?
Dana ademlermu Uninggha néme payda keltürelisun?
- 3 Sen heqqaniy bolsangmu, Hemmige Qadirgha néme behre béreleytting?
Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen Uninggha néme gheniyetlerni élip kéleleysen? □
- 4 Uning séni eyibleydighanliqi,
We Uning sanga shikayetler yetküzdighini séning ixlasmen bolghining üçünmu-ya?
- 5 Séning rezilliking zor emesmu?
Séning gunahliring hésabsiz emesmu?
- 6 Sen qérindashliringdin sewebsiz képillik alghansen;
Sen yalangtüshlerni kiyim-kéçekliridin mehrum qiliwetkensen. ■
- 7 Halsizlan'ghanlarga su bermiding,
Ach qalghanlarga ashnimu ayap bermiding,
- 8 Gerche sen yer-zéminlik bolghan qoli uzun adem bolsangmu,
Yer-zémin tutup hörmetlinip kelgen adem bolsangmu,
- 9 Sen tul xotunlarnimu quruq qol yandurghansen,
Yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen. □
- 10 Mana shu sewebtin etrapingda tuzaqlar yatidu,
Ushtumtut peyda bolghan wehimimu séni basidu.
- 11 Shu sewebtinmu séni qarangghuluq bésip körelmes qildi,
Bir kelkün kélip séni gherq qildi.
- 12 Tengri ershalaning choqqisida turidu emesmu?
Eng égiz yultuzlarning neqeder aliy ikenlikige qarap baq!
- 13 Biraq sen: «Tengri némini bilidu?
U rast shunche zulmet qarangghuluqta birnémini perq ételemdu?!» dewatisen.
- 14 Yene: «Qoyuq bulutlar uni tosiwalidu,

□ 21:34 «Siler némishqa **manga quruq gep bilen teselli bermekchi? Siler yoluchilardin shuni sorimid-inglarmu?**» — oqurmenler bayqisunki, Ayupning üç dosti awwal sel éghir-bésiqraq söz qilidu, andin gep qilghanséri achchiq hem telwelik bilen sözleydu; Ayup bolsa awwal intayin telwilerche we jiddiyliqta söz qilghan bolsimu, lékin uning sözliri barghanséri temkin bolidu. □ 22:3 «... **Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen uninggha néme gheniyetlerni élip kéleleysen?**» — 1-bab, 8-ayette, Xudaning Ayuptin alghan raziliqi, xursenliki nahayiti roshen bayan qilinidu. Yene kélip, Tewratning «Yaritilish» dégen qismida biz Xudaning insanlarning gunahliri tüpeylidin bolghan intayin azablinidighanliqi toghrisida xewerdar bolimiz. Shunga Élifazning 2-ayet we 3-ayettiki bu sözlirining tolimu xata ikenlikini bilishimiz lazim. ■ 22:6 Mis. 22:26, 27; Qan. 24:6, 10-13 □ 22:9 «Sen ... **yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen**» — shuni chongqur chüshinishimiz kérekki, Élifazning bu shikayetliri pütünley asassizdur.

Shunga U pelek üstide aylinip mangghinida bizni körmeydu!» — deysen.

¹⁵ Yaman ademler mangghan kona yolni senmu tutiwéremsen?

¹⁶ Ular waqti toshmay turupla élip kételgen,
Ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kételgen. □

¹⁷ Ular Tengrige: «Bizdin néri bol!»
Hemmige Qadir bizni néme qilalisun?» — deytti. ■

¹⁸ Biraq ularning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del Uning Özidur,
Men bolsam yamanlarning nesihitidin yiraqlashqanmen! □ ■

¹⁹ Heqqaniylar ularning berbat bolghanliqini körüp shadlinidu;
Bigunahlar ularni mazaq qilip: — ■

²⁰ «Bizge qarshi chiqquchilar shübhisiz weyran bolidu,
Ot ularning bayliqlirini yutuwetmemdu?» — deydu.

²¹ *Shunga* Xudagha boysunup Uni tonusang,
Shu chaghdila sen aman bolisen;
Shuning bilen sanga amet kélidu.

²² Uning aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,
Uning sözlirini könglüngge püküp qoy. □

²³ Sen Hemmige Qadirning yénigha qaytip kelseng, muqerrerki,
Qaytidin qurulup chiqalaysen;

Eger sen qebihlikni chédirliringdin yiraqlashtursang, ■

²⁴ Eger sen altunungni topa-chang üstige tashliyalisang,
Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng, □

²⁵ Undaқта Hemmige Qadirning Özi sanga altun bolidu.
Séning üçhün serxil kümüşmu bolidu.

²⁶ U chaghdila sen Hemmige Qadirdin söyünisen,
Yüzüngni Tengrige qarap kötüreleysen.

²⁷ Sen Uninggha dua qilsang, U qulaq salidu,
Shundaqla senmu ichken qesemliringge emel qilisen.

²⁸ Sen qarar qilghan ish emelge ashidu,
Yolliring üstige nur chüshidu.

²⁹ Ademler pes qilin'ghanda, sen ulargha: «Ornunglardin turunglar!» deysen,
Shuning bilen *Xuda* chirayi sun'ghanlarni qutquzidu. ■

³⁰ U hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu,
U qolungdiki halalliqtin qutquzulidu. □

23

Ayup jawab béridu — Ishench-étiqadning guman bilen bolghan kürishi

□ **22:16** «Ular waqti toshmay turupla ..., ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kételgen» — bu yerde Nuh peyghemberning dewride topan éqitip ketken rezil ademler körstilgen bolushi mumkin. ■ **22:17** Ayup 21:14

□ **22:18** «Ularning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del uning özidur» — Élifaz mushu yerde Ayupning «Yamanlar bezide béyip awatlishidu» dégen pikrining toghriliqini azraq qobul qilghandek qilghini bilen yenila: «Yamanlar téz berbat bolidu» deydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zeb. 107:42 □ **22:22** «*Xudaning*

aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,...» — Élifaz özining baya dégen geplirini «Xudaning aghzidin kelgen nesihet» dep qarisa kérek. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24** «Eger sen ... **Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng**» — Élifaz belkim Ayupni altunlarga intayin ach köz adem dep qaraydu. Uning bu sözlirining nurghun

ademlerge payda yetküzeleydighini bilen, Ayup ach köz adem bolmighachqa, uninggha héch yarem bermeydu. Bu ayette déyilgen «Ofirdiki altun» nahayiti ésil bir xil altunni körsitidu. ■ **22:29** Pend. 29:23 □ **22:30** «U **hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu, u qolungdiki halalliqtin qutquzulidu**» — qiziq ish shuki, Élifazning özi axirida

Ayupning duasi arqiliq qutquzulidu (42-bab).

- 1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
 2 «Bügünmu shikayitim achchiqtur;
 Uning méni basqan qoli ah-zarlimdinmu éghirdur!□
 3 Ah, Uni nedin tapalaydighanliqimni bilgen bolsam'idi,
 Undaқта Uning olturidighan jayigha barar idim!
 4 Shunda men Uning aldida dewayimni bayan qilattim,
 Aghzimni munaziriler bilen toldurattim,
 5 Men Uning manga bermekchi bolghan jawabini bileleyttim,
 Uning manga némini démekchi bolghanliqini chüshineleyttim.
 6 U manga qarshi turup zor küchi bilen méning bilen talishamti?
 Yaq! U choqum manga qulaq salatti.
 7 Uning huzurida heqqaniy bir adem uning bilen dewalishalaytti;
 Shundaq bolsa, men öz Sotchim aldida menggügiche aqlan'ghan bolattim.
 8 Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq;
 Keyninge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen.□
 9 U sol terepte ish qiliwatqanda, men Uni bayqiyalmaymen;
 U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen;□
 10 Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu;
 U méni tawlighandin kéyin, altundek sap bolimen.□
 11 Méning putlirim uning qedemlirige ching egeshken;
 Uning yolini ching tutup, héch chetnimidim.■
 12 Men yene Uning lewlirining buyruqidin bash tartmidim;
 Men Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmatlik bilip qedirlep keldim.□
 13 Biraq Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
 U könglide némini arzu qilghan bolsa, shuni qilidu.■
 14 Chünki U manga némini irade qilghan bolsa, shuni berheq wujudqa chiqiridu;
 Mana mushu xildiki ishlar Uningda yene nurghundur.
 15 Shunga men Uning aldida dekke-dükkige chüshimen;
 Bularni oylisamla, men Uningdin qorqup kétimen.□
 16 Chünki Tengri könglümni ajiz qilghan,
 Hemmige Qadir méni sarasimige salidu.
 17 Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim,

□ **23:2** «Bügünmu shikayitim achchiqtur» — bu ayettiki «bügün» dégen söz Ayupning dostliri bilen bolghan munazirilirining birnechche kün dawamlashqanliqigha ispat bolidu. Élifaz 22-bab, 29-ayette «Xuda chirayi sun'ghanlarni qutquzidu» dégenidi. Ayup yene bu yerde Élifaz éytqan «Shikayet (erz)» dégen sözini qesten ishlitip özini «chirayi sun'ghanlardin» emeslikini körsetmekchi bolghan bolushi mumkin. □ **23:8** «Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq; keyninge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen» — yene birxil terjimisi: «Biraq men sherqqe mangimen, lékin U u yerde yoq; gherbke yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen». □ **23:9** «U sol terepte ... U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen» — Ayup öz ehwalidin Xudaning yaxshiliqliridin héchqandaq ispat körelmeydu we Xudaning hazir uninggha nisbeten némini qiliwatqanliqini héch bilmeydu. □ **23:10** «Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu» — bu ayetning birinchi qismining yene bir xil terjimisi: «U (Xuda) Özining manga bolghan yolini bilidu». Shübhisizki, Ayupning bundaq déginini yenila uning étiqadining eng parlaq bayanliridin biri hésablinidu. Biz yenila uninggha qayil bolmay turalmaymiz. ■ **23:11** Ayup 31:4-8 □ **23:12** «...Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmatlik bilip...» — yaki «...Uning aghzidiki sözlerni öz nepsimdin qimmatlik bilip...». ■ **23:13** Zeb. 33:9; 115:3; 135:6 □ **23:15** «Bularni, yeni 14-ayettiki «mushu xildiki ishlar»ni oylisamla, men Uningdin qorqup kétimen» — Ayup emdi némişqqa Xuda aldida biaram bolup, öz ishlerini oylisa qorqup kétidu? 14-ayette u Xuda uning üçün békitilgen ishlar (yeni uning hazir tartiwatqan azab-oqubetler) toghrisida söz qilghandin kéyin, u: «Uningda nurghunlighan mushundaq ishlar bardur» deydu — démek, u: «Méning hazirghiche tartqan azablimdin yene nurghun «mushundaq ishlar» aldimda barmikin?» dep intayin qiynilidu.

We yaki yüzümni oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküť qilmidim. □

24

Miskinlik we jinayet

¹ — Némishqa Hemmige Qadir *soraq* künlirini békitmeydu?

Némishqa Uni tonughanlar Uning shu künlirini bikardin-bikar kütidu?

² Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarni yotkiwétidu;

Ular zorawanliq bilen bashqilarning padilirini bulap-talap özliri *ochuq-ashkara* baqidu; □ ■

³ Ular yétim-yésirlarning éshikini bulap heydep kétidu;

Ular tul xotunning kalisini képillik üçün éliwalidu. □

⁴ Ular miskinlerni yoldin néri ittiriwétidu;

Shuning bilen zémindiki ézilgenlerning hemmisi möküshüwalidu. ■

⁵ Mana, ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,

Tang seherde olja izdesh «xizmiti»ge chiqidu;

Janggal ular we ularning baliliri üçün yémeklik teminleydu. □

⁶ Ular yamanning *kaliliri* üçün dalada ot-chöp oridu,

Uning üçün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu; □

⁷ Ular kéchini kiyimsiz yalang ötküzidu,

Soghuqta bolsa yépin'ghudek kiyimi yoqtur.

⁸ Ular taghqa yaghqan yamghurlar bilen süzme bolup kétidu,

Panahsizliqidin tashni quchaqlishidu.

⁹ Ademler atisiz balilarni emchektin bulap kétidu,

Ular miskinlerdin *bowaqlarni* képillikke alidu. □

¹⁰ *Miskinler bolsa* kiyimsiz, yéling ötidu,

Bashqilar üçün bughday baghlirini kötürsimu, yenila ach qalidu; ■

¹¹ Ular bashqilarning öyide zeytunlarni cheylep yagh chiqarghan bolsimu,

Hoylilirida sharab kölchikini cheyligen bolsimu,

Yenila usuzluqta qalidu. ■

¹² Sheherdin ademlerning ah-zarliri chiqip turidu,

Qilich yégenlerning janliri nale-peryad kötüridu;

Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblimeydu. □

¹³ — Nurgha qarshi isyan kötüridighanlarmu bar;

□ **23:17** «Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim, we yaki yüzümni oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküť qilmidim» — bu ayetning esli tekistini chüshinish sel tes. Yene bir xil terjimisi: «Chünki men qarangghuluq chüshkende jandin üzülmiginim bilen, U méning yüzümni zulmet-qarangghuluqtin qoghdap qutquzmighan». □ **24:2** «Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarni yotkiwétidu» — mushu bab 1-12-ayettiki «ademler» belkim chöl-bayawanda turuwatqan miskin jinayetчилerni körsitidu (bolupmu 5-12-ayetlerni körüng). «...tashlarni yotkiwétidu» — yaki «tashlarni yotkep kétidu». ■ **24:2** Qan. 19:14; 27:17; Pend. 22:28; 23:10 □ **24:3** «Ular tul xotunning kalisini képillik üçün éliwalidu» — bu kalisi belkim hem süt üçün hem yer heydesh üçünmu ishilitilidu. ■ **24:4** Pend. 28:28 □ **24:5** «...ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,...» — bu yaman ademler sheher-yézilardin heydiwétilgen bolup, desht-bayawanda jan béqishtin bashqa amali yoq idi. □ **24:6** «Ular yamanning kaliliri üçün dalada ot-chöp oridu, uning üçün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu» — roshenki, yer igisi bolghan mushu rezil adem bu «chüprendiler»ge öz ashliq hosulini élishta yaki üzüm hosulini üzüshte héch ishenmeydu. □ **24:9** «Ular miskinlerdin bowaqlarni képillikke alidu» — yaki «Ular miskinlerdin képillik alidu». ■ **24:10** Law. 19:13 ■ **24:11** Qan. 25:4; Yaq. 5:4 □ **24:12** «... Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblimeydu» — kéyin Ayup bu sözidin hem mushuninggha oxshash bashqa sözliridin towa qilip: «Nesihetni tuturuqisiz sözler bilen xireleshtürgen kim?» dep sözidin yanidu (42-bab). Biraq bu babtiki 1-12-ayetlerdin roshen chüshinimizki, u mundaq kishilerning, hetta uningdin yiraq turghan ézilgüchilerning ehwaligha ichini aghritip köngül böletti.

Ular nurning yollirini bilmeydu,
Uning teriqiliride turmaydu.

¹⁴ Qatil tang nuri kélishi bilen ornidin turup,
Kembegheller we miskinlerni öltüridu;
Kéchide u oghridek yürüdü. □ ■

¹⁵ Zinaxormu «Méni héch köz körmeydu» dep zawal waqtini kütüdü,
Bashqilar méni tonumisun dep ayalning chümbilini yüzige tartiwalidu. ■

¹⁶ Qarangghuluqta *oghrilar* öyning tamlirini kolap téshidu;
Kündüzde ular özlirini öz öyige qamap qoyidu;
Ular nurni tonumaydu. ■

¹⁷ Ular üçün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu;
Ular qap-qarangghuluqning wehimilirini dost tutidu. □

¹⁸ Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap ketsun!
Ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghanki,
Shunga ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmisun! □

¹⁹ Qurghaqchiliq hem tomuz issiq qar sulirini yep tügitidu;
Tehtisaramu oxshashla gunah qilghanlarni yep tügetsun!

²⁰ Uni, tughqan anisimu untusun!
Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!

Eske héch élinmisun!
Shuning bilen heqqaniysizliq derextek késilsun! □

²¹ U balisi yoq tughmaslardin olja alidu,
U tul xotunlarchimu héch shepget körsetmeydu.

²² Biraq *Xuda* Öz qudriti bilen mundaq küch-hoquqi barlarning *künini* uzartidu;
Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu. □

²³ *Xuda* yenila ularni amanliqta muqimlashturidu,
Shunga ular xatirjem bolidu;

U ularning yollirini közde tutqan emesmu? □

²⁴ Ularning mertiwisi birdemlik östürülidu,
Andin ular yoq bolidu;

Ular ongda qaldurulidu, andin bashqa ademlerge oxshashla yighip élip kétildu;
Ular peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu. □

²⁵ Bu ishlar mundaq bolmisa, qéni kim méni yalghanchi dep ispatliyalaydu.
Méning geplirimni kim quruq gep déyeleydu?».

□ **24:14** «Qatil tang nuri kélishi bilen ornidin turup, kembegheller we miskinlerni öltüridu» — belkim tang seherdiki ghuwaliqtin hem kishining bixestelikidin paydilinip yoshurun zerbe qilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zeb. 10:8,9 ■ **24:15** Zeb. 10:10-11; Pend. 7:8,9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yuh. 3:20 □ **24:17** «Ular üçün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu» — yaki «Tang seher ular üçün qap-qarangghuluq bolidu». □ **24:18** «Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap ketsun!» — 18-20-ayetlardiki péillarni buyruq sheklide yaki kelgüsi zaman sheklide terjime qilishqa bolidu. Shunga -18-20-ayetlerning bashqa birxil terjimisi: «Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap kétidu; ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghan, shuning bilen ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmaydu... qatarliq» bolidu. Biraq biz terjimimizni aldi-keynidiki ayetlerge maslashturup alduq. □ **24:20** «Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!» — yaki: «Qurt uning jorisi bolsun!». □ **24:22** «...Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu» — bu ayettiki esli tékistni chüshinish sel tes. Bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **24:23** «U ularning yollirini közde tutqan emesmu?» — Ayup mushu yerde Xudaning yamanlarning yollirini közde tutqini bilen ularni alahide jazalimaydighanliqini, belki ularni adettikidek ölüm künige saqlaydighanliqini körsetmekchi bolushi mumkin. □ **24:24** «Ular, *yeni yamanlar* peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu» — Ayup yenila, yamanlarning héch jazalanmay hayatning peyzini sürüp andin pishqan serxil bughdaydek héch azablanmay bu dunyadin kétidighanliqini körsetse kérek.

25

Bildad yene sۆzleydu – Xudaning ulughluqi

- ¹ Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dedi: —
² «Uningda hۆkümranliq hem heywet bardur;
 U asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu.□
³ Uning qoshunlirini sanap tūgetkili bolamdu?
 Uning nuri kimning üstige chūshmey qalar?
⁴ Emdi insan balisi qandaqmu Tengrining aldida heqqaniy bolalisun?
 Ayal zatidin tughulghanlar qandaqmu pak bolalisun?■
⁵ Mana, Uning neziride hetta aymu yoruq bolmighan yerde,
 Yultuzlarmu pak bolmighan yerde,■
⁶ Qurt bolghan insan,
 Sazang bolghan adem balisi *uning aldida* qandaq bolar?». □ ■

26

Ayupning axirqi sözliri – Bildadni eyiblesh

- ¹ Ayup *Bildadqa* jawaben mundaq dedi: —
² «Maghdursiz kishige qaltis yardemlerni bériwetting!
 Bilekliri küchsiz ademni karamet qutquzuwetting!
³ Eqli yoq kishige qaltis nesihetlerni qiliwetting!
 We uninggha alamet bilimlerni namayan qiliwetting!
⁴ Sen zadi kimning mediti bilen bu sözlerni qilding?
 Sendin chiqiwatqini kimning rohi?

Xudaning ulughluqi – Ayupning bayani

- ⁵ — «Erwahlar, yeni su astidikiler,
 Shundaqla u yerde barliq turuwatqanlar tolghinip kétidu;
⁶ Berheq, *Xudaning* aldida tehtisaramu yépinchisiz körünidu,
 Halaketningmu yapquchi yoqtur.■
⁷ U *yerning* shimaliy *qutupini* alem boshluqigha sozghan,
 U yer *sharini* boshluq ichide muelleq qilghan;□ ■
⁸ U sularni qoyuq bulutliri ichige yighidu,
 Bulut ularning éghirliqi bilenmu yirtilip ketmeydu.
⁹ U ayning yüzini yapidu,
 U bulutliri bilen uni tosidu.□ ■
¹⁰ U sularning üstige chember sizip qoyghan,

□ **25:2** «U asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu» — Bildadning bu sözliri belkim Sheytanning eslide Xudagha qarshiliq qilip ershte isyan kötürgenlikini, andin Xudaning Sheytanni ershtin heydiwétip, ershtiki ishlarni qaytidin tertipke keltürgenlikini körsitidu. ■ **25:4** Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ **25:5** Ayup 15:15 □ **25:6** «Sazang bolghan adem balisi uning aldida qandaq bolar?» — dostlirining Ayupqa eng axiri bergen jawabi Bildadning bu sözliridir. Uning bayani bek qisqa bolup, «yamanlarning aqiwiti» toghrisida gep qilmaydu, peqetla Xudaning ulughluqini sۆzleydu. Qarighanda ular yenila Ayupning réalliqqa yüzlinidighan sözlirige jawab tapalmaydu. ■ **25:6** Ayup 4:19; Zeb. 22:6 ■ **26:6** Zeb. 139:8, 11-12; Pend. 15:11; Ibr. 4:13 □ **26:7** «U yerning shimaliy qutupini alem boshluqigha sozghan» — ibraniy tilida: — «U shimaliy terepler alem boshluqida sozghan». Bu ibarining yerning shimalini emes, belki asmanning shimalidiki tereplerni körsitishi mumkinchilikimu bar. «yer shari» — eyni tékiste «yer». Biraq xéli roshenki, Ayup yer-zéminning mutleq ayrim turidighan bir jisim ikenlikidin toluq xewerdar idi. ■ **26:7** Zeb. 104:2 □ **26:9** «U ayning yüzini yapidu» — yaki «U texti bolghan ershning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zeb. 104:2, 3

Buning bilan U yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken. □ ■

¹¹ Asmanlarning tüwrükliri tewrep kétidu,
Uning eyibini anglapla alaqqade bolup kétidu.

¹² U déngizni qudriti bilan tinchlanduridu;

Öz hékmiti bilan Rahabni pare-pare qilip yanjiwétidu. □ ■

¹³ Uning Rohi bilan asmanlar bézelgen,
Uning qoli téz qachqan ejdihani sanjiydu. □ ■

¹⁴ Mana, bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidur, xalas;
Uning söz-kalamidin anglawatqinimiz nahayiti pes bir shiwirlash, xalas!
Uning pütkül zor qudrutining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?!». □

27

Ayupning qaytidin öz heq-semimiylikini bayan qilishi

¹ Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —

² «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan,
Jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilan qesem qilimenki, □

³ Ténimde nepes bolsila,
Tengrining bergen Rohi dimighimda tursila,

⁴ Lewlirimdin heqqaniysiz sözler chiqmaydu,
Tilim aldanchilik bilan héch shiwirlimaydu! □

⁵ Silerningkini toghra déyish mendin yiraq tursun!
Jénim chiqqan'gha qeder durusluqumni özümdin ayrimaymen!

⁶ Adilliqimni ching tutuwérimen, uni qoyup bermeymen,

□ **26:10** «Buning bilan u yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken» — ilim-pen jehettinmu, bu sözlarning top-toghra ikenliki ispatlan'ghan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zeb. 33:7; 104:5-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22 □ **26:12** «U déngizni qudriti bilan tinchlanduridu» — «tinchlanduridu» dégenning ikki xil terjimisi bar: — «tinchlanduridu» yaki «dolqunlitidu». Biraq «dolqunlitidu» bolsa kéyinki ayet bilan maslashmaydu. «Rahab» — «Rahab»ning üç xil menisi bar. 9-bab, 13-ayettiki izahatni körüng. Mushu yerde, shübhisizki, déngizdiki ashu zor, qorqunchluq haywanni körsitidu, hem shuning bilan bir waqitta u Sheytanning bir körünüşidur. Bu ayet belkim Sheytanning deslepte Xudagha qarshiliq qilip isyan kötürgenlikini, andin Xudaning uni ershtin heydep déngizgha tashlighanliqini körsitidu, shundaqla eng axirida uni bitchit qiliwétidighanliqidin bésharet qilidu. 13-ayetni hem izahatinimu körüng. ■ **26:12** Yesh. 51:15 □ **26:13** «téz qachqan ejdiha — yaki «yorghilima ejdiha». «téz qachqan ejdiha» — belkim yuqiriqi «léwiatan»ni (9-izahatni körüng) yaki Sheytanning özini körsitidu. Eger ikkinchi menisi toghra bolsa, bu Tewrattiki «Yaritilish» 3-babtiki bésharet bilan oxshaydu. Démek, axirda Xuda Öz Mesih arqiliq Sheytanni pütünley meghlub qilidu. Bezi alimlar: «U Öz qoli bilan «ejdiha yultuz türkümü»ni yasighan» depmu terjime qilidu. ■ **26:13** Zeb. 33:6 □ **26:14** «Bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidur, xalas» — ibraniy tilida «Bu ishlar peqet uning yollirining eng chétidiki burjiki, xalas». «Uning pütkül zor qudrutining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?!» — Ayupning bu üç dosti Xuda hemmidin ulugh we aliy bolghanliqi üçün Uninggha yéqinlashish mumkin emes, dep qaraydu. Biraq Ayup üçün (gumanliq nuqtiinezardin emes, étiqadning nuqtiineziridin sözligen waqitlarda) Xudaning ulughluqi Uning insanni paklap Özige yéqinlashturush imkaniyatini yaritip béridu. Shunga u Xudaning ulughluqidin shadlinidu. □ **27:2** «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan...» — Ayupning mushu yerde («Xuda) méning heqqimni tartiwalghan» dégini belkim Xudaning héch sewebni körsetmey uni jazalap, uningdin «adaletke bolghan heqqi»ni yaki uning bu ishlar toghruluq «dewalishish» pursitini «tartiwalghan»liqini körsitidu. □ **27:4** «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan, jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilan qesem qilimenki, ... lewlirim... tilim aldanchilik bilan héch shiwirlimaydu!» — bu qesem (2-4-ayet) belkim pütkül muqeddes kitab ichide eng ajayib, eng ghelite qesem hésablinishi mumkin. U Xuda heqqimni tartiwalghan hem jénimni aghritqan dégini bilan, yenila Xudaning heqqide qesem ichidu. Körünüshte chong ziddiyet bardek qilsimu, biraq uning herbir sözining tégide uning chonggur étiqadi ipadilinip turidu.

Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun!□

⁷ Méning düshminim rezillerge oxshash bolsun,
Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun.□

⁸ Chünki Tengri iplas ademni üzüp tashlighanda,
Uning jénini alghanda,

Uning yene néme ümidi qalar?■

⁹ Balayi'apet uni bésip chüshkende,
Tengri uning nale-peryadini anglamdu?■

¹⁰ U Hemmige Qadirdin söyünemdu?

U herdaim Tengrige iltija qilalamdu?□

¹¹ Men Tengrining qolining qilghanliri toghrisida silerge melumat bérey;
Hemmige Qadirda néme barliqini yoshurup yürmeymen.

¹² Mana siler alliburun bularni körüp chiqtinglar;

Siler némishqa ashundaq pütünley quruq xiyalliq bolup qaldinglar?

¹³ Rezil ademlarning Tengri békitken aqiwiti shundaqki,
Zorawanlarning Hemmige Qadirdin alidighan nésiwisi shundaqki: —■

¹⁴ Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu;

Uning perzentlirining néni yétishmeydu.□ ■

¹⁵ Uning özidin kéyin qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu,

Buning bilen qalghan tul xotunliri matem tutmaydu.□ ■

¹⁶ U kümüshlerni topa-changdek yighip döwilisimu,

□ **27:6** «... **Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun!**» — 5- hem 6-ayettiki bayanlarning ikki menisi bar: — birinchidin, meyli yamanlarning yolliri awatlashqan bolsimu, Ayup durus, diyanetlik bolushqa intilishini hergiz tashlimaydu; ikkinchidin, uning qarishiche «Hemme gunahini Xudagha étirap qilib towa qilish bilen öz wijdanimgha xilapliq héch ish qalmidi; eger shundaq qilmighan bolsam, yalghan éytattim» dégen idiyisini ipadileydu. □ **27:7** «**Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun**» — Ayup «Méni heqqaniysiz dégüchiler (Xuda adil bolsa) özliri heqqaniysiz dep qarilishi kérek» dep tileydu. Kona qanunlarga asasen, birsi bashqa birawgha yalghandil jinayetke chaplisa, yalghanliqi ispatlinishi bilen u del shu jinayetke tégishlik jaza bilen jazalinishi kérek idi. Xuda Ayupni heqqaniy dep ispatlisa, üç dostining gunahi bar dégenlik. Shuning üçün bu söz hem uning bir tiliki hem dostlirigha bolghan semimiy agahlandurushi bolup qalidu. ■ **27:8** Mat. 16:26; Luqa 12:20 ■ **27:9** Ayup 35:12; Zeb. 18:41; 66:18; 109:7; Pend. 1:28; 28:9; Yesh. 1:15; 16:12; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4; Yuh. 9:31; Yaq. 4:3 □ **27:10** «**Rezil adem** Hemmige Qadirdin söyünemdu? U herdaim Tengrige iltija qilalamdu?» — Ayupqa nisbeten Xudaning uning qéshida hazir bolghanliqi, uning Xuda bilen alaquide bolushi uning hayatidiki eng bextlik ishtur. Bu bayanida u yamanlarda undaq xushalliqlarning yoqluqini, mundaqlarning Xudagha iltija qilalmaydighanliqini bayqighanliqini ayan qilidu. Diqqet qilishimizgha erziyduki, Ayup nurghun qétim Xudagha iltija qilib sözleydu, bashqilargha söz qilishtin toxtap turup Xudagha biwasite gep qilidu. Biraq uning üç dosti (hem axirida sözligen Élixu) bir qétim Xudagha biwasite sözlimeydu. ■ **27:13** Ayup 20:29 □ **27:14** «**Rezil ademning** baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu; uning perzentlirining néni yétishmeydu» — Ayupning yamanlarning aqiwitini teswirliken hem shundaqla dostlirining sözige sel qoshulghandek pozitsiyisini bildürgen bu bayani uning bayanliri ichide chüshinishke eng tes bolghan bayanlardur. Chünki bu sözlerning menisi éniq bolghini bilen, uning ilgiriki dégenlirige qarimuqarshi bolup chiqidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliqining sewebi néme? Némishqa shunche köp reziller héch jazalanmay miskinlerni xalighanche ézidu? Bezide yamanlar péshkellikke uchraydu, biraq gunahsizlarmu oxshashla uchraydu; héchqandaq tertipni bayqighili bolmaydu» — dégendek sözlerni qilghanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu; uning perzentlirining néni yétishmeydu...» dégen sözler étylidu. Bu zadi qandaq gep? Biz bu mesilige nisbeten shundaq qaraymizki, Ayupning réalliqqa yüzlinishtiki jüriti mushu yerde öz-özige teselli bérish üçün sel ajizliq qilghan bolushi mumkin. Biz «qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq yene azraq toxtilimiz. ■ **27:14** Qan. 28:41; Hosh. 9:13 □ **27:15** «**Qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu**» — «ölüm» mushu yerde belkim birxil waba yaki birxil éghir késelni körsitidu. «**biwasite depne qilinidu**» — démek, héchqandaq daghdughisiz tézdin depne qilinidu. Belkim yuqumluq késel yaki waba bilen ölgen bolsa kérek. «...**qalghan tul xotunliri matem tutmaydu**» — belkim balayi'apet ulargha yéqinlishishi bilen yaki oxshash seweb bilen resmий matem tutushqa ülgürelmeydu. Buningdin körüwélishe boliduki, Ayupning peqet bir ayali bar idi hem «bir er, bir xotunluq» bolushni quwwetliken (29-babnimu körüng). Uning déyishiche, yamanlar köp xotunluq bolushi mumkin. ■ **27:15** Zeb. 78:64

Kiyim-kécheكلerni laydek köp yighsimu,
¹⁷ Bularning hemmisini teyyarlisimu,
 Biraq kiyimlarni heqqaniylar kiyidu;
 Bigunahlarmu kümüshlerni bölüşidu.■
¹⁸ Uning yasighan öyi perwanining ghozidek,
 Üzümlarning közetçisi öziye salghan kepidek bosh bolidu.
¹⁹ U bay bolup yétip dem alghini bilen,
 Biraq eng axirqi qétim kéliduki,
 Közini achqanda, emdi tügeshtim deydu.■
²⁰ Wehimiler kelkündek béshigha kélidu;
 Kechte qara quyun uni changgiligha alidu.□ ■
²¹ Sherq shamili uni uchurup kétidu;
 Shiddet bilen uni ornidin élip yiraqqa étip tashlaydu.□
²² Boran uni héch ayimay, béshigha urulidu;
 U uning changgilidin qutulush üçün he dep urunidu;
²³ Biraq *shamal* uninggha qarap chawak chalidu,
 Uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu.□

28

Danaliqni izdesh

¹ — «Shühbisizki, kümüsh tépidighan kanlar bar,
 Altunning tawlinidighan öz orni bardur;□
² Tömür bolsa yer astidin qéziwélinidu,
 Mis bolsa tashtin éritilip élinidu.
³ İnsanlar yer *astidiki* qarangghuluqqa chek qoyidu;
 U yer qerigiche charlap yürüp,
 Qarangghuluqqa tewe, ölümning sayiside turghan tashlarni izdeydu.□
⁴ U yer yüzidikilerdin yiraq jayda tik bolghan quduqni kolaydu;
 Mana shundaq adem ayagh basmaydighan, untulghan yerlerde ular arghamchini tutup
 boshluqta pulanglap yürüdü,
 Kishilerdin yiraqta ésilip turidu.
⁵ Ashliq chiqidighan yer,

■ **27:17** Pend. 28:8; Top. 2:26 ■ **27:19** Zeb. 49:16-20 □ **27:20** «Kechte qara quyun uni changgiligha alidu» — Ayupning «qara quyun»ni tilgha élishi shundaq bir qara quyunning yiraqtin kéliwatqanliqini puritidu. 38-babta bu qara quyun ularning üstige chüshidu. ■ **27:20** Ayup 15:21; 18:11 □ **27:21** «Sherq shamili uni uchurup kétidu» — Pelestinde «sherq shamili» ewjige chiqqan waqtida intayin qorqunchluq, esheddiy bolup pütün derexlernimu yulup yiraqlargha tashliwételeydu. □ **27:23** «Biraq *shamal* ... uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu» — «ush-ush qilish» mesxire qilishni bildüridu. □ **28:1** «Altunning tawlinidighan öz orni bardur» — yaki «altunning chayqilidighan öz orni bardur». Danaliq tewsiye qilin'ghan 28-babtiki bu güzel shéirmi bezi alimlar Ayupning öz sözi emes, belki kitabning yazghuchisi tékistke qisturup qoshqan bir shéir, dep qaraydu. Buning meqsiti, oqurmenlarning heqiqiy danaliqni tehliil qilishigha yadrem bolsun dégen süpette shéirmi otturigha qoyghan. Biz bu pikirge qayil bolduq. Bu pikirge bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —» dégen sözler bilen bashlinidu, qarighanda 27:23-ayet bilen baghliq. Bashqa alimlar bu bayanlar Ayupning öz aghzidin chiqqan bayanlardur; «1-ayetning «shühbisizki» (yaki «chünki») dégen baghlighuchi bilen bashlinishi buninggha ispat bolalaydu», dep qaraydu. Qaysi pikir toghra bolushidin qet'iynezer, bu babtiki heqiqetler shühbisizki Ayupning étiqadining hem u muýesser bolghan wehiylirining tégi hem uli bolghanidi. Kéyin biz mezkur kitabni yazghuchining kim ikenliki toghruluq chüshenche bérimiz. □ **28:3** «Insanlar yer *astidiki* qarangghuluqqa chek qoyidu» — démek, insanlar yaqutlarni izdeshte yer astidiki qarangghuluqni chiraghtar bilen yorutidu; 4-5-ayetlerde ularning arghamchilargha ésilip yer astigha chüshüp xeterge tewekkül qilghanliqi teswirilinidu.

Tekti kolan'ghanda bolsayalqundek körünidu;

⁶Yerdiki tashlar arisidin kök yaqutlar chiqidu, Uningda altun rudisimu bardur.

⁷U yolni héchqandaq alghur qush bilmeydu, Hetta sarning közimu uninggha yetmigen.

⁸Hakawur yirtquchlarmu u yerni héch dessep baqmighan, Esheddiy shirmu u jaydin héchqachan ötüp baqmighan.

⁹Insan balisi qolini chaqmaq téshining üstige tegküzidu, U taghlarni yiltizidin qomuriwétidu.

¹⁰Tashlar arisidin u qanallarni chapidu; Shundaq qilip uning közi herxil qimmetlik nersilerni köridu;□

¹¹Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu; Yoshurun nersilerni u ashkarilaydu.□

¹²Biraq danaliq nedin tépilar? Yorutulushning makani nedidu?

¹³Insan baliliri uning qimmetliklikini héch bilmes, U tiriklarning zéminidin tépilmaz.

¹⁴Yer tégi: «Mende emes» deydu, Déngiz bolsa: «Men bilenmu bille emestur» deydu.■

¹⁵Danaliqni sap altun bilen sétiwalghili bolmaydu, Kümüşnimu uning bilen bir tarazida tartqili bolmas.■

¹⁶Hetta Ofirda chiqidighan altun, aq héqiq yaki kök yaqut bilenmu bir tarazida tartqili bolmaydu.□

¹⁷Altun we xrustalnimu uning bilen sélishturghili bolmaydu, Ésil altun qacha-quchilar uning bilen héch almashturulmas.

¹⁸U ünche-marjan, xrustalni ademning ésidin chiqiridu; Danaliqni élish qizil yaqutlarni élishtin ewzeldur.

¹⁹Éfiopiyediki sériq yaqut uninggha yetmes, Sériq altunmu uning bilen beslishelmeydu.

²⁰Undaqa, danaliq nedin tépilidu? Yorutulushning makani nedidu?■

²¹Chünki u barliq hayat igilirining közidin yoshurulghan, Asmandiki uchar-qanatlardinmu yoshurun turidu.

²²Halaket we ölüm peqetla: «Uning shöhritidin xewer alduq» deydu.■

²³Uning mangghan yolini chüshinidighan, Turidighan yerini bilidighan peqetla bir Xudadur.

²⁴Chünki Uning közi yerning qerigiche yétidu, U asmanning astidiki barliq nersilerni köridu.

²⁵U shamallarning küchini tarazigha salghanda, *Dunyaning* sulirini ölchigende,■

²⁶Yamghurlargha qanuniyet chüshürginide, Güldürmamining chaqmiqigha yolini békitkinide,

²⁷U chaghda U danaliqqa qarap uni bayan qilghan; Uni nemune qilip belgiligen;

□ **28:10** «Tashlar arisidin u qanallarni chapidu» — bu qanallar belkim yer astidiki suni tonillardin chiqirish üçün kolan'ghan. □ **28:11** «Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu» — bashqa birxil terjimisi: «U éqinlarning menbilirini izdep tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22 ■ **28:15** Pend. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16** «Ofirda chiqidighan altun» — Ofir dégen yerdiki altun nahayiti sap idi. ■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pend. 8:29

Shundaq, U uning bash-ayighiga qarap chiqip, □
 28 Insan'gha: «Mana, Rebdin qorqush danaliqtur;
 Yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur» — dégen». □ ■

29

Ilgiriki bextlik künlerni eslesh

- 1 Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —
 2 «Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi,
 Tengri mendin xewer alghan künlerdikidek bolsidi! □
 3 U chaghda Uning chirighi béshimgha nur chachqan,
 Uning yoruqluqi bilen qarangghuluqtin ötüp ketken bolattim!
 4 Bu ishlar men qiran waqtında,
 Yeni Tengri chédirimda manga sirdash *dost* bolghan waqıtta bolghanidi! □
 5 Hemmige Qadir men bilen bille bolghan,
 Méning yash balilirim etrapimda bolghan;
 6 Méning basqan qedemlirim sériq maygha chömülgen;
 Yénimdiki tash men üçün zeytun may deryasi bolup aqqan; □
 7 Sheher derwazisigha chiqqan waqtında,
 Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda, □
 8 Yashlar méni körüpla eyminip özlirini chetke alatti,
 Qérilar bolsa ornidin turatti,
 9 Shahzadilermu geptin toxtap,
 Qoli bilen aghzini étiwalatti.
 10 Aqsöngeklermu tinclinip,
 Tilini tangliyigha chapliwalatti.
 11 Qulaq sözümnü anglisila, manga bext tileytti,
 Köz méni körsila manga yaxshi guwahliq béretti.
 12 Chünki men manga himaye bol dep yélin'ghan ézilgüchilerni,
 Panahsiz qalghan yétim-yésirlarnimu qutquzup turattim. ■
 13 Halak bolay dégen kishi manga bext tileytti;
 Men tul xotunning könglini shadlandurup naxsha yangratquzattim.
 14 Men heqqaniyliqni ton qilip kiyiwaldim,
 U méni öz gewdisi qildi.
 Adaletlikim manga yépincha hem selle bolghan. ■

□ 28:27 «U **chaghda Xuda** danaliqqa qarap uni bayan qilghan» — buning menisi belkim Xudaning dunyaning yaritilishi arqiliq danaliqni bayan qilghanliqini öz ichige alidu. □ 28:28 «**Mana, Rebdin qorqush danaliqtur; yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur**» — bu babtiki sözler insan balilirining yer astida ésil tashlarni izdishini tenqid qilghan emes, belki ularning u ishta ishletken parasitige hem jüritige qayil bolghan. Biraq meyli ademning qanche parasiti, qanche jüriti bolsun, özining bu xususiyetlirigila tayansa danaliqqa érishmeydu; peqetla Reb Perwerdigardin eyminishke bashlisila, danaliqqa érishishkimu bashlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlashsila, yorutulusgha bashlaydu. Bu shübhisizki, Ayupning étiqadining hem u muýesser bolghan wehiylirining tégi hem uli bolghanidi. ■ 28:28 Zeb. 111:10; Pend. 1:7; 9:10 □ 29:2 «**Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi!**» — bu bayan'gha qarighanda, Ayupni balayi'apet basqanliqigha birneche ay bolghanidi. □ 29:4 «**... qiran waqtında, yeni Tengri chédirimda manga sirdash dost bolghan waqıtta bolghanidi!**» — éniq turuptuki, Ayup esli Xuda bilen yéqin dostluqta ötkenidi. Héchqandaq gumanimiz yoqki, bu dostluqning sézimidin mehrum bolush uninggha nisbeten eng azabliq ish boldi. □ 29:6 «**... Yénimdiki tash men üçün zeytun may deryasi bolup aqqan**» — bu ayette körsitilgini Ayupning ilgiri intayin bay halini teswirleydu. □ 29:7 «**Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda**» — sheherning (chong) derwazisi yaki uning aldidiki meydan bolsa sheherning aqsagalliri hem qaziliri yighilidighan, dewalarni anglaydighan jay idi. ■ 29:12 Zeb. 72:12-14; Pend. 21:13 ■ 29:14 Yesh. 59:17; Ef. 6:10-17; 1Tés. 5:8

15 Men korg'ha köz bolattim,
Tokurgha put bolattim.

16 Yoqsullargha ata bolattim,
Manga natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim. □

17 Men adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim,
Oljisini chishliridin élip kétettim. □

18 Hem: «Méning künlirim qumdek köp bolup,
Öz uwamda rahet ichide ölimen» deyttim;

19 Hem: «Yiltizim sularghiche tartilip baridu,
Shebnem pütün kéchiche shéximgha chapliship yatidu;

20 Shöhritim herdaim mende yéngilinip turidu,
Qolumdiki oqyayim herdaim yéngi bolup turidu» deyttim. □

21 Ademler manga qulaq salatti, kütüp turatti;
Nesihetlirini anglay dep sükut ichide turatti.

22 Men gep qilghandin kéyin ular qayta gep qilmaytti,
Sözlirim ularning üstige shebnem bolup chüshetti.

23 Ular yamghurlarni kütkendek méni kütetti,
Kishiler *waqtida yaghqan* «kéyinki yamghur»ni qarshi alghandek sözlirimni aghzini échip ichetti! □

24 Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim,
Yüzümdiki nurni ular yerge chüshurmeytti. □

25 Men ulargha yolini tallap körsitip bérettim,
Ularning arisida kattiwash bolup olturattim,
Qoshunliri arisida turghan padishahdek yashayttim,
Biraq buning bilen matem tutidighanlarga teselli yetküzgüchimu bolattim». □

30

Hazirqi bextsiz künler

1 — «Biraq hazir bolsa, yashlar méni mazaq qilidu,
Ularning dadilirini hetta padamni baqidighan itlar bilen bille ishleshke yol qoyushn-
imu yaman körettim.

2 Ularning maghduri ketkendin kéyin,
Qolidiki küch manga néme payda yetküzelisun?

□ 29:16 «Manga **natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim**» — Ayupning bu aditi nahayiti az uchraydighan pezilet bolup, Ayupning intayin aliyjanab ikenlikini ispatlaydu. Uning mana mushundaq ishliri tüpeylidinmu nurgun düshmenliri peyda bolghan bolushi mumkin. □ 29:17 «Men **adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim, oljisini chishliridin élip kétettim**» — Ayupning peziliti hergiz xiyalpereslerning chirayliq nezeriyiliri emes. □ 29:20 «Qolumdiki **oqyayim herdaim yéngi bolup turidu**» deyttim — «oqya» mushu yerde belkim adilliq üçün küresh qilidighan öz baturliqining, jüritining simwoli bolushi mumkin. □ 29:23 «**kéyinki yamghur**» — Pelestinde 3-ayda yaghidu. U etiyazliq ziraatlarni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. □ 29:24 «**Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim, yüzümdiki nurni ular yerge chüshurmeytti**» — esli tékistni chüshinish sel tes. Belkim uning menisi: «Méning ulargha ümid yetküzidighan yüzümning nuri meghlup bolghan emes» — démek, men ulargha bergen ümid yoqqa chiqqan emes, démekchi. Bashqa bir xil terjimisi: «Méning yüz nurum ulargha chéchilishi bilenla ular qayta ümidsizlenmidi». Ikki xil terjimining menisi bir-birige yéqin. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ 29:25 «Men **ulargha yolini tallap körsitip bérettim...**» — bashqa birxil terjimisi: «Men ulargha hakim bolushqa tallan'ghanidim; ...». «...Ularning arisida ... qoshunliri arisida turghan padishahdek yashayttim, biraq buning bilen matem tutidighanlarga teselli yetküzgüchimu bolattim» — gerche uning mertiwisi bek yuqiri bolsimu, u héchqachan hakawurluq qilmighanidi, eksiche péshkellikke uchrichilargha teselli hem yadamlarni bérip turatti.

- ³ Yoqsuzluq hem achliqtin yiglep ketken,
Ular uzundin buyan chölderep ketken desht-bayawanda quruq yerni ghajaydu.
- ⁴ Ular emen-shiwaqni chatqallar arisidin yulidu,
Shumbuyining yiltizlirimumu térip özlirige nan qilidu.
- ⁵ Ular el-yurtlardin heydiwétilgen bolidu,
Kishiler ularni körüpla oghrini körgendek warqirap tillaydu.
- ⁶ Shuning bilen ular sürlük jilghilarda qonup,
Tashlar arisida, gharlar ichide yashashqa mejbur bolidu.
- ⁷ Chatqalliq arisida ular hangrap kétidu,
Tikenler astida ular dügdiyip olturishidu;
- ⁸ Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zémindin sürtoqay heydiwétilgen.
- ⁹ Men hazir bolsam bularning hejwiyy naxshisi,
Hetta söz-chöchikining destiki bolup qaldim!■
- ¹⁰ Ular mendin nepretlinip,
Mendin yiraq turup,
Yüzümge tükürüshtinmu yanmaydu.■
- ¹¹ Chünki *Xuda* méning hayat rishtimni üzüp, méni japagha chömdürgen,
Shuning bilen shu ademler aldimda tizginlirini éliwetken.
- ¹² Ong yénimda bir top chüprende yashlar ornidin turup,
Ular putumni turghan yéridin ittiriwetmekchi,
Ular sépilimgha hujum pelempeylirini kótürüp turidu;□
- ¹³ Ular yolumni buzuwétidu,
Ularning héch yölenchüki bolmisimu,
Halakitimni ilgiri sürmekte.
- ¹⁴ Ular sépilning keng bösük jayidin bösüp kirgendek kirishidu;
Weyranilikimdin paydilinip chong tashlardek domilap kirishidu.□
- ¹⁵ Wehimiler burulup méni öz nishani qilghan;
Shuning bilen hörmitim shamal ötüp yoq bolghandek heydiwétildi,
Awatchiliqimmu bulut ötüp ketkendek ötüp ketti.
- ¹⁶ Hazir bolsa jénim qachidin tökülüp ketkendek;
Azabliq künler méni tutuwaldi.
- ¹⁷ Kéchiler bolsa, manga söngeklirimgiche sanjimaqta;
Aghriqlirim méni chishlep dem almaydu.
- ¹⁸ *Aghriqlar zor küchi* bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi;
Ular könglikimning yaqisidek manga chaplishiwaldi.□
- ¹⁹ Xuda méni sazliqqa tashliwetken,
Men topa-changgha we külge oxshash bolup qaldim.
- ²⁰ Men Sanga nale-peryad kótürmehtimen,
Biraq Sen manga jawab bermeysen;

■ 30:9 Ayup 17:6; Zeb. 69:11-12; Yigh. 3:14, 63 ■ 30:10 Ayup 19:19 □ 30:12 «Ong yénimda bir top chüprende yashlar ornidin turup...» — bu yashlar belkim yuqirida déyilgen miskinlardin bashqa bir top kishiler bolushi mumkin. □ 30:14 «Ular , *yeni ashu yashlar* sépilning keng bösük jayidin bösüp kirgendek kirishidu... chong tashlardek domilap kirishidu» — eger (biz 2-babta izahat qilghinimizdek) Ayup sheher sirtidiki chong kül döwiside olturghan bolsa, u mundaq yashlarning mazaq qilishidin héch qoghdighuchisiz qalidu. Buningdin bashqa yashlar belkim uning hazirqi ajizliqidin paydilinip, u eslide bir terep qilghan ishlarni hazir öz menpeitige buraydu. □ 30:18 «*Aghriqlar zor küchi bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi; ular könglikimning yaqisidek manga chaplishiwaldi*» — bashqa bir xil terjimisi: — «Zor küch bilen kiyim-kéchikim makchiyip ketti; manga könglekning yaqisi chapliship ketti», esli tékistni chüshinish sel tes. Yene bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) zor küch bilen kiyim-kéchikimni tutuwaldi; u manga könglikimning yaqisi chaplashqandek méni baghlap qoydi».

Men ornumdin tursam, Sen peqetla manga qarapla qoyisen.

²¹ Sen özgirip manga bir zalim boldung;

Qolungning küchi bilen manga zerbe qiliwatisen;

²² Sen méni kötürüp Shamalgha mindürgensen;

Boran-chapqunda teelluqatimni yoq qiliwetkensen. □

²³ Chünki Sen méni axirida ölümge,

Yeni barliq hayat igilirining «yighilish öyi»ge keltürüwatisen. ■

²⁴ U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kötürsimu,

U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq; □

²⁵ Men künliri tes kishi üçün yighlap *dua qilghan* emesmu?

Namratlar üçün jénim azablanmidimu? □ ■

²⁶ Men özüm yaxshiliq kütüp yürginim bilen, yamanliq kélip qaldi;

Nur kütkinim bilen, qaranghuluq keldi.

²⁷ Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu;

Azabliq künler manga yüzlendi. □

²⁸ Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmehtimen;

Xalayıq arisida men ornumdin turup, nale-peryad kötürimen. □

²⁹ Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim,

Huwqushlarning hemrahi boldum. □ ■

³⁰ Térem qariyip mendin ajrap kétiwatidu,

Söngeklirim qızıqtin köyüp kétiwatidu. ■

³¹ Chiltarimdin matem mersiyesi chiqidu,

Néyimning awazi haza tutquchilarning yighisigha aylinip qaldi». □

31

Özini aqlash üçün qesem ichish

¹ «Men közüm bilen ehdileshken;

Shuning üçün men qandaqmu qizlarga hewes qilip köz tashlap yürey? □

² Undaq qilsam üstümdiki Tengridin alidighan nésiwem néme bolar?

□ **30:22** «Sen méni kötürüp Shamalgha mindürgensen; boran-chapqunda teelluqatimni yoq qiliwetkensen» — oylaymizki, qara quyun asta-asta ulargha yéqinlishiwatidu. ■ **30:23** Ibr. 9:27 □ **30:24** «U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kötürsimu, U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq» — bu jümlini üç xil terjime qilishqa bolidu. Birinchisi, yuqiriqi terjime. Ikkinchisi bolsa, «Shühbisizki adem derd-elimdin nale-peryad kötürginide, weyran qilin'ghan kishige kim qol tegküzüp ziyankeshlik qilidu?». Üchinchi xil terjimisi «Adem yiqilip kétiwatqinida qolini midirlitip qoymamdu? U halak bolay déginide nale-peryad kötürüşke bolmamdu?». Esli ibraniyche tékistni chüshinish sel tes. □ **30:25** «Men künliri tes kishi üçün yighlap *dua qilghan* emesmu? Namratlar üçün jénim azablanmidimu?» — emdi kim Ayup üçün yighlaydu? Néme térisang shuni orisen, dégen gep toghrimu? ■ **30:25** Zeb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27** «Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu; azabliq künler manga yüzlendi» — uning aldida héch ümid qalmighandek qilatti. □ **30:28** «Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmehtimen» — buning ikki menisi bar: (1) Ayupning téni késeldin qaridap ketti; (2) u özi ailisidikiler üçün matem tutup qara kiyim kiygen. Bu ikki ehwal teng bolushi mumkin. □ **30:29** «Huwqushlarning...» — yaki «tögiqushlarning...». «Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim, huwqushlarning hemrahi boldum» — chilböriler hem huwqushlar chöl-bayawanlarda Ayuptek yigane yashaydu; ikkilisi Ayuptek nahayiti munluq nale-peryad kötüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zeb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zeb. 119:83; Yigh. 4:8; 5:10 □ **30:31** «Néyimning...» — yeni, «Méning «ney»imning...» □ **31:1** «Men közüm bilen ehdileshken; shuning üçün men qandaqmu qizlarga hewes qilip köz tashlap yürey?» — mana biz bu yerdin Ayupning özining birdin bir hemriyi bolghan ayaligha sadıq bolup ötkenlikini körüwalalaymiz. U öz ayaligha peqet sirttin qarighandila emes, belki chin yürükidin sadaqetmen idi. U bu bapta nishan qilghan pezilet, Mesih Eysa Injilda telep qilghan peziletke nahayiti yéqin kélidu (yeni, ademning qelb-oylirini bashquridighan heqqaniylik hem méhir-muhabbet). Injil, «Matta» 5-7-babni körüng.

Hemmige qadirdin alidighan mirasim néme bolar?

³ Bu gunahning netijisi heqqaniysizlarga bala-qaza emesmu?

Qebihlik qilghanlarga külpet emesmu?

⁴ U méning yollirimni körüp turidu emesmu?

Herbir qedemlirimni sanap turidu emesmu?■

⁵ Eger saxtiliqqa hemrah bolup mangghan bolsam'idi!

Eger putum aldanchiliq bilen bille bolushqa aldirighan bolsa,

⁶ (Men adilliq mizanigha qoyulghan bolsam'idi!

Undaqa Tengri eyibsizlikimdin xewer alalaytti!)

⁷ Eger qedimim yoldin chiqqan bolsa, könglüm közümge egiship mangghan bolsa,

Eger qolumgha herqandaq dagh chaplashqan bolsa,

⁸ Undaqa men térighanni bashqa birsi yésun!

Bixlirim yulunup tashliwétilsun!□

⁹ Eger qelbim melum bir ayaldin azdurulghan bolsa,

Shu niyette qoshnamning ishik aldida paylap turghan bolsam,■

¹⁰ Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun,

Bashqilar uni ayaq asti qilsun.□

¹¹ Chünki bu esheddiy nomusluq gunahtur;

U soraqchilar teripidin jazalinishi kérektur.

¹² *Bu gunah* bolsa ademni halak qilghuchi ottur;

U méning barliq tapqanlirimni yulup alghan bolatti.

¹³ Eger qulumning yaki dédikimning manga qarita erzi bolghan bolsa,

Ularning dewasini közümge ilmighan bolsam,

¹⁴ Undaqa Tengri méni soraqqa tartishqa ornidin turghanda qandaq qilimen?

Eger U mendin soal-soraq alimen dep kelse,

Men Uningha qandaq jawab bérimen?■

¹⁵ Méni baliyatquda apiride qilghuchi ularnimu apiride qilghan emesmu.

Men bilen u ikkimizni anilirimizning baliyatqusida töreldürgüchi bir emesmu?■

¹⁶ Eger miskinlerni öz arzu-ümidliridin tosqa bolsam,

Eger tul xotunning köz nurini qarangghulashturghan bolsam,

¹⁷ Yaki özümning bir chishlem nénimni yalghuz yégen bolsam,

Uni yétim-yésir bilen bille yémigen bolsam

¹⁸ (Emeliyette yash waqtimdin tartip oghli ata bilen bille bolghandek umu men bilen bille turghanidi,

Apamning qorsiqidin chiqqandin tartipla tul xotunning yölenchüki bolup keldim),

¹⁹ Eger kiyim-kéчек kemlikidin halak bolay dégen birige,

Yaki chapansiz bir yoqsulgha qarap olturghan bolsam,

²⁰ Eger uning belliri *kiyimsiz qélip* manga bext tilimigen bolsa,

Eger u qozilirimning yungida issinmighan bolsa,

²¹ Eger sheher derwazisi aldida «*Höküm chiqarghanlar arisida méning yölenchüküm bar*» dep,

Yétim-yésirlargha ziyankeshlik qilishqa qol kötürgen bolsam,

²² Undaqa mürem taghiqidin ajrilip chüshsun!

Bilikim ügisidin sunup ketsun!

²³ Chünki Tengri chüshürgen balayi'apet méni qorqunchqa salmaqta idi,

Uning heywitidin undaq ishlarni qet'iy qilalmayttim.

■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 32:19 □ **31:8** «Bixlirim yulunup tashliwétilsun!» — «bixlirim» dégen sözning «balilirim» dégen köchme menisimu bar. ■ **31:9** Ayup 24:15; Pend. 7:25 □ **31:10** «Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun» — bashqa bir xil terjimisi: «Ayalim bashqa birsi bilen bille bolsun». ■ **31:14** Zeb. 44:20-21 ■ **31:15** Ayup 34:19; Pend. 14:31; 17:5

24 Eger altun'gha ishinip uni öz tayanchim qilghan bolsam,
 Yaki sap altun'gha: «Yölenchükümsen!» dégen bolsam, ■
 25 Eger bayliqlirim zor bolghanliqidin,
 Yaki qolum alghan gheniyemmettin shadlinip ketken bolsam, ■
 26 Eger men quyashning julasini chachqanliqini körüp,
 Yaki aying aydingda mangghanliqini körüp, ■
 27 Könglüm astirtin azdurulghan bolsa,
 Shundaqla *bulargha choqunup* aghzim qolumni söygen bolsa,
 28 Bumu soraqchi aldida gunah dep hésablinatti,
 Chünki shundaq qilghan bolsam men yuqirida turghuchi Tengrige wapasizliq qilghan
 bolattim.
 29 Eger manga nepretlen'gen kishining halakitige qarighinimda shadlinip ketken bol-
 sam,
 Béshigha külpet chüshkenlikidin xushal bolghan bolsam — ■
 30 (Emeliyette u tügeshsun dep qarghap, uning ölümünü tilep aghzimni gunah ötküzüshke
 yol qoymighanmen) ■
 31 Eger chédirimdikiler men toghruluq: «Xojayimizning dastixinidin yep toyunmighan
 qéni kim bar?» démigen bolsa, □
 32 (Musapirlardin kochida qalghini ezeldin yoqtur;
 Chünki ishikimni herdaim yoluchilargha échip kelgenmen) ■
 33 Eger Adem'atimizdek itaetsizlikirimni yapqan,
 Qebihlikimni könglümge yoshurghan bolsam,
 34 Hemde shuning üçün pütkül xalayıq aldida uning ashkarilinishidin qorqup yürgen
 bolsam,
 Jemiyetning kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa,
 Shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,... □
 35 — Ah, manga qulaq salghuchi birsi bolsidi!
 Mana, imzayimni qoyup bérey;
 Hemmige Qadir manga jawab bersun!
 Reqibim méning üstümdin erz yazsun! □
 36 Shu erzni zimmemge artattim emesmu?
 Choqum tajlardek béshimgha kiyiwalattim.
 37 Men Uninggha qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim;
 Shahzadidek men Uning aldigha barattim. □
 38 Eger öz étizlirim manga qarshi guwah bolup chuqan kötürse,
 Uning chünekliri bilen birge yighlashsa,

■ 31:24 Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ 31:25 Zeb. 62:10 ■ 31:26 Qan. 4:19 ■ 31:29 Pend. 17:5 ■ 31:30
 Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ 31:31 «Eger chédirimdikiler men toghruluq: «xojayimizning dastixinidin yep
 toyunmighan qéni kim bar?» démigen bolsa...» — derweqe, Ayupning bu gépi hem shuninggha oxshash nurghun
 sözliri heqiqet bolmighan bolsa, emdi öz yurtidikiler, chédiridikiler uni anglapla guwahliq qilip derhal inkar qilatti.
 ■ 31:32 Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9 □ 31:34 «Eger Adem'atimizdek itaetsizlikirimni yapqan... .. Jemiyetning
 kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa, shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,...» —
 (33-34-ayet) eslide Adem'atimiz gunahini Xudadin yoshurmaqchi bolup derexler ichige möküwalghanidi. Emiliyette
 adem öz gunahlirini Xudaning aldida ochuq-ashkara étirap qilsila derhal uning yardimige érisheleydu. Shundaq
 qaraymizki, Ayup mushu yerde «Eger gunah qilghan bolsam, Xudaning aldida étirap qilattim; undaqla xalayıqtin héch
 qorqmayttim» démekchi. Bezi ademlerning gunah qilmasliqining birdinbir sewebi bashqilarning körüp qalmasliqi
 üçün holidu — yeni xalayıqning pikridin bolghan qorqunchisidinla, xalas. Ayup hergiz bundaq xildiki ademlerdin
 emes, herdaim Xudani öz aldida eng aliy orun'gha qoyidu. □ 31:35 «Hemmige Qadir manga jawab bersun!
 Reqibim méning üstümdin erz yazsun!» — biz «méning reqibim» dégen bu sözni yenila Xudani körsitidu, dep
 tehliil qilimiz. Yene bezi sherhchiler uni Ayupning üç dostlini körsitidu, dep qaraydu. □ 31:37 «Men uninggha
 qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim» — «Uninggha» yeni Xudagha, démekchi.

³⁹ Chünki chiqarghan méwisini heq tölimey yégen bolsam,
Höddigerlerni halsizlandurup nepisini toxtatqan bolsam,
⁴⁰ Undaқта bughdayning ornida shumbuya össun!
Arpining ornida mestek össun.

Mana shuning bilen *men* Ayupning sözliri tamam wessalam!» □

32

Yash yigit Élixu söz qilidu ... U Xudaning Rohidin kelgen telim toghrisida sözleydu ...
«Hemmige qadirning Rohi ademge telim béridu»

¹ Shuning bilen bu üç kishi Ayupqa jawab bérishin toxtidi; chünki ular Ayupning qarishida özini heqqaniy dep tonuydighanliqini bildi.

² Andin Buziliq Ramning ailisidin bolghan Baraxelning oghli Élixu isimlik yigitning ghezipi qozghaldi; uning ghezipi Ayupqa qarita qozghaldi, chünki u Xudani emes, belki özini toghra hésablighanidi; □ ³ Uning ghezipi Ayupning üç dostlirighimu qaritildi, chünki ular Ayupqa reddiye bergüdek söz tapalmay turup, yenila uni gunahkar dep békitkenidi.

⁴ Biraq Élixu bolsa Ayupqa jawab bérishni kütkenidi, chünki bu töteylenning körgen künliri özidin köp idi. ⁵ Élixu bu üç dostning aghzida héchqandaq jawabi yoqluqini körgendin kéyin, uning ghezipi qozghaldi.

⁶ Shuning bilen Buziliq Baraxelning oghli Élixu éghiz échip jawaben mundaq dédi: —
«Men bolsam yash, siler bolsanglar yashan'ghansiler;
Shundaq bolghachqa men tartinip, bilgenlirimni silerge ayan qilishtin qorqup keldim. ■

⁷ Men: «Yéshi chong bolghanlar *awwal* sözlishi kérek;
Yillar köpeyse, ademge danaliqni ögitidu», dep qarayttim; □

⁸ Biraq herbir insanda roh bar;
Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu. □ ■

⁹ Lékin chonglarning dana bolushi natayin;
Qérilarning toghra höküm chiqaralishimu natayin. ■

¹⁰ Shunga men: «Manga qulaq sélinglar» deymen,
Menmu öz bilginimni bayan eyley.

¹¹ Mana, siler toghra sözlerni izdep yürginginglarda,
Men sözliringlarni kütkenmen;

Silerning munazirenglarga qulaq salattim;

¹² Shundaq, silerge chin könglümdin qulaq saldim;
Biraq silerdin héchqaysinglar Ayupqa reddiye bermidinglar,
Héchqaysinglar uning sözlirige jawab bérelmidinglarki,

□ **31:40** «Arpining ornida mestek össun!» — «mestek» bughdaygha ziyan yetküzidighan birxil ösümlük; yene «kürmek» depmu atilidu. □ **32:2** «Buziliq... Élixu» — toghruluq: «Buz» dep atilidighan bu jemetning Édom milliti bilen, yeni «Ölük Déngiz»ning sherq teripide turidighan bir millet bilen munasiwiti bar idi. Élixu belkim bu jemettikilerdin bolghan bolushi mumkin. Bu adem deslepte bizge tonushturulmighan; biraq u choqum bu töteylenning yénida ularning geplirini anglap olturghanlardin biri idi. ■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7** «Yéshi chong bolghanlar» — ibraniy tilida «künliri köp bolghanlar». «Yillar köpeyse, ademge danaliqni ögitidu» — yaki «Yashan'ghan adem kishilerge danaliqni ögitidu». □ **32:8** «Biraq herbir insanda roh bar; Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu» — shübhisizki, Élixuning bu sözi u chüshinip yetken chong heqiqetlerning biridur. Töteylen jümlidin Ayupning özimu buni tilgha köp almighan. Élixu Xudaning Rohi (Muqeddes Roh) herbir insan'gha özining rohi hem wijdani arqiliq wehiy bérir, söz qilip sawaq ögitidu dégen telimni béridu. Insanning Xudaning Rohining telimini anglamaydighanliqining sewebliri toghrisida u kéyin azraq sözleydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pend. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21 ■ **32:9** Ayup 12:12

- 13 Siler: «Heqiqeten danaliq taptuq!» déyelmeysiler;
Insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu.□
- 14 Uning jengge tizilghan hujum sözliri manga qaritilghan emes;
Hem men bolsam silerning gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen
- 15 (Bu üçeylen heyranuhes bolup, qayta jawab bérishmidi;
Hemme söz ulardin uchup ketti.
- 16 Men kütüp turattim, chünki ular gep qilmidi, belki jimjit öre turup qayta jawab bermidi);□
- 17 Emdi özümning nöwitide men jawab bérey,
Menmu bilginimni körsitip bérey.
- 18 Chünki deydighan sözlirim liq toldi;
Ichimdiki Roh manga türkte boldi;□
- 19 Mana, qorsiqim échilmighan sharab tulumigha oxshaydu;
Yéngi sharab tulumliri partlap kétidighandek partlaydighan boldi.
- 20 Shunga men söz qilip ichimni boshitay;
Men lewlimni échip jawab bérey.
- 21 Men héchkimge yüz-xatire qilmaymen;
We yaki héch ademge xushamet qilmaymen.
- 22 Men xushamet qilishni ögenmigenmen; undaq bolidighan bolsa,
Yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu». □

33

Élixuning birinchi bayani – Xuda ademlerge bergen terbiyiler

- 1 «Emdilikte, i Ayup, bayanlirimgha qulaq salghaysen,
Sözlirimning hemmisini anglap chiqqaysen.
- 2 Mana hazir lewlimni achtigim,
Aghzimda tilim gep qilidu.
- 3 Sözlirim könglümdek durus bolidu,

□ **32:13** «Siler: «heqiqeten **danaliq taptuq!**» déyelmeysiler; **insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu**» — Élixu: Üch dostning Ayupning sözige reddiye bergüdek jawabni tapalmighanliqining bir sewebi ularning öz pikri-tejribisige tayan'ghanliqi, Xudaning özidinla biwasite danaliq izdimigenlikidin boldi, dep qaraydu. Uning közqarishi bu jehettin toghra bolushi mumkin. □ **32:16** «**Bu üçeylen heyranuhes bolup, ... Men kütüp turattim, chünki ular ... Jimjit öre turup qayta jawab bermidi**» — bu sözler (15-16-ayet) bizge kitabning yazghuchisining, yeni bu ishlarni xatiriligüchining kim ikenlikige nisbeten yip uchi teminleydu. Kitabtiki nesriy (shéiriyet sheklide bolmighan) qisimlarda peqet bu yerdila «men» dégen almashni uchritimiz. Shunga biz shundaq qaraymizki, mezkur kitabni yazghuchi Élixu bolushi kérek. Biz uning ershte bolghan kengeshlerdin qandaq xewerdar bolghanliqini bilmeymiz. Shunisi éniqki, u özi bayan qilghandek «herbir ademge telim bergüchi bolghan Xudaning Rohi»ning wehiysi arqiliq shu ishlarni bilgen; shuning bilen u bu ishlarni xatire qaldurghan bolsa kérek. □ **32:18** «**Ichimdiki Roh manga türkte boldi**» — Élixu ikkinchi qétim Muqeddes Rohning tesirini tilgha alidu. U Ayupqa bermekchi bolghan telimini del mushu Rohtin kelgen, démekchi. □ **32:22** «**Men xushamet qilishni ögenmigenmen; undaq bolidighan bolsa, yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu**» — shübhisizki, héchkimge yüz-xatire qilmasliq toghridur; bu lilla gep qilishtiki aldinqi bir shert. Biraq Élixu Ayupning «**Xudagha xushamet qilish**» gunahtur, dégen sözini (7:11-13ni körüng) chüshenmigendek qilatti; shunga Élixu peqetla «**ademge xushamet qilish**» toghrisida sözleydu.

Lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu.□

⁴Tengrining Rohi méni yaratqan;

Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu.□

⁵Jawabing bolsa, manga reddiye bergin;

Sözliringni aldimgha sepke qoyup jengge teyyar turghin!

⁶Mana, Tengri aldida men sanga oxshash bendimen;

Menmu laydin shekillendürülüp yasalghanmen.■

⁷Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen,

We yaki men salghan yük sanga bésim bolmaydu.□

⁸Sen derweqe quliqimgha gep qildingki,

Öz awazing bilen: —■

⁹«Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen;

Men sap, mende héch gunah yoq...

¹⁰Mana, Xuda mendin seweb tépip hujum qilidu,

U méni Öz düşmini dep qaraydu;■

¹¹U putlirimni kishenlerge salidu,

Hemme yollirimni közitiپ yüridu» — dégenlikingni anglidim.□ ■

¹²Mana, men sanga jawab béreyki,

Bu ishta géping toghra emes;

Chünki Tengri insandin ulughdur.

¹³Sen némishqa uning bilen dewaliship: —

U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?□

¹⁴Chünki Tengri heqiqeten gep qilidu;

Bir qétim, ikki qétim,

□ **33:3** «Sözlirim könglümdek durus boldu, lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu» — biz Élixuning sözlirining bezilirini nahayiti durus, shundaqla Xudaning Rohining telimi bilen kelgen, dep qarisaqmu, bezi jaylarda u yenila öz natiqliqi bilen söz qilidu. Eger bizning Élixu mezkur kitabning yazghuchisi dégen pikrimiz toghra bolidighan bolsa, u jezmen bu jehette öz kemchilikini sezmay qalmaydu. Shundaqtimu u biz üçün bu emeliy söhbetni teswirlep qaldurghan; özining néme dégenlikinimu (sözmen bolsimu)biz üçün semimiylilik bilen xatirileydu. Bezide biz hetta uning sözliridin uni bir hakawur adem oxshaydu dep perez qilip qalimiz. Halbuki, bizmu bilip yétishimiz kérekki, melum kishining sözmen bolup ketkenliki bilen geplirining hemmisi quruq bolushi natayin. Biz hemme ademning sözini sewr-taqet hem diqqet bilen anglishimizgha toghra kélidu. Buningdin sirt, Élixuning shéir shekilde bolghan bayanliri bashqa sözlügüchilerning shéiriy sewiyisige yetmeydu. Bu yene uning bizge bu emeliy ishlarni, emeliy bayanlarni eyni-eyni qeyt qilghanliqini ispatlaydu. □ **33:4** «Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu» — yaki «Hemmige Qadirning nepisi manga jan bergin». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7** «Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen» — Élixu mushu yerde Ayupqa bashqilarning sözlirining éghir kelgenlikini, shundaqla uning özining bezi xiyalliridin qorqup ketkenlikini azraq sézip, uni xatirjem qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5 ■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11 □ **33:11** «Ayupning «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq... Mana, Xuda mendin seweb tépip ... Hemme yollirimni közitiپ yüridu» — dégenlikingni anglidim» — (9-11-ayetler) Élixu Ayupqa: «Quliqimgha mundaq gep qilding» dep uning qilghan üç gépini eyibleydu. Birinchisi söz: «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq...». Emeliyette, Ayup bu sözlerni qilmighan; u peqet Xudagha: «Herbir gunahimni étirap qilip kechürüm qilindim, hazir wijdanimgha xilap héch gunahimning barliqini bilmeymen» dégendek sözlerni qilghan. Bu söz özini pütünley sap, pütünley bigunah, dégenlik emes, elwette. Élixu mushu yerde xataliq ötküzidu. Ikkinchisi söz: «Mana, Xuda seweb tépip manga hujum qilidu, U méni Öz düşmini dep qaraydu» — Bu söz rastla 13:24de we yene 14:7de tépilidu. Üchinchisi söz: «U méning putlirimni kishenlerge salidu, hemme yollirimni közitiپ yüridu» — bu söz 13:27de tépilidu. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16 □ **33:13** «Sen némishqa ... — «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?» — Ayup eslide «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» démigen; belki u Xudaning bezi qilghan ishlirini, bolupmu öz béshigha chüshürgenlirini chüshendürmeydighanliqini éytqanidi. Élixuningmu mushu yéride xataliqi bar. Bashqa bir xil terjimisi: «Sen némishqa uning bilen dewaliship: — «U insanning hemme sözlirige héch jawab bermeydu» dep yürisen?».

Lékin insan buni sezmaydu;□

¹⁵ Chüsh körgende, kéchidiki ghayibane alamette,
– (Qattiq uyqu insanlarni basqanda,
Yaki orun-körpiliride ügdek basqanda) –

¹⁶ – Shu chaghlarda U insanlarning quligini achidu,
U ulargha bergen nesihetni *ularning yürikige* möhürleydu.□

¹⁷ Uning meqsiti adamlarni *yaman yolidin* yandurushtur,
Insanni tekebburluqtin saqlashtur;□

¹⁸ Buning bilen *Xuda* ademning jénini köz yetmes hangdin yandurup, saqlaydu,
uning hayatini qilichlinishtin qoghdaydu.

¹⁹ Yaki bolmisa, u orun tutup yétip qalghinida aghriq bilen,
Söngelirini öz-ara soqushturup biaram qilish bilen,
Terbiye qilinidu.

²⁰ Shuning bilen uning pütün wujudi taamdin nepretlinidu,
Uning jéni herxil nazu-németlerdin qachidu.■

²¹ Uning éti közdin yoqilip kétidu,
Eslide körünmeydighan söngeliri börtüp chiqidu.

²² Buning bilen jéni köz yetmes hanggha yéqin kélidu,
Hayati halak qilghuchi perishtilergé yéqinlishidu;

²³ Biraq, eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte bolsa,
Yeni mingining ichide birsi bolsa,

– Insan balisigha toghra yolni körsitip bérighan kélishtürgüchi bolsa,□

²⁴ Undaqta *Xuda* uninggha shepçet körsitip: «Uni hangdin chüshüp kétishtin qutquzup
qoyghin,

Chünki Men nijat-qutulushqa kapalet aldim» – deydu.□

²⁵ Buning bilen uning etliri baliliq waqtidikidin yumran bolidu;
U yashliqigha qaytidu.

²⁶ U Tengrige dua qilidu, U shepçet qilip uni qobul qilidu,

□ **33:14** «Bir qétim, ikki qétim» — belkim «birnechche qétim» we shuningdek «herxil yol bilen» dégeni körsitidighan bir ibare bolushi mumkin. □ **33:16** «... U insanlarning quligini achidu, U ulargha bergen nesihetni ularning yürükige möhürleydu» — biz Élixuning bu sözini nahayiti ehmiyeti bar dep qaraymiz. U Xuda Öz Rohi arqiliq insan'gha sözlirini yetküzüp nesihet qilidu, deydu; eger insan bu sözlerge qulaq salmisa, Xuda yenila shepçiti bilen chüshler arqiliq insan quligini échip bu agahlandurushlirini hem nesihetini békitip möhürleydu. Ikkinchi qurning bashqa bir xil terjimisi: «U ularni agahlar bilen qorqitidu». □ **33:17** «Uning meqsiti adamlarni yaman yolidin yandurushtur, insanni tekebburluqtin saqlashtur» — Élixuning chüshendürüshi boyiche éytqanda, insanning eng chong mesilisi tekebburluqtin ibaret. Xuda Öz iltipati arqiliq awwal insan'gha Rohi arqiliq nesihet qilidu; anglimisa u chüshler arqiliq nesihetni békitidu; yene anglimisa késellik yaki bashqa müshküllükler bilen ademni agahlandurup, uni halakettin yanduridu (18-22-ayetler). Bu jazalash emes, belki Xudaning muhebbitidin chiqqan terbiyidir; U mana mushular arqiliq insanni öz tekebburluqining aqiwitidin qoghdap qalidu. Élixuning bu telimi insan üçün zor ehmiyetke ige; Élixuning telimi Ayupning ehwali toghrisida chüshenche bermigen bilen, uning sözlirining Ayupqa azraq paydisi tegken bolsa kérek; azab-oqubetler bolsa, derweqe qelbidiki tekebburluqni ashkarilaydu. Ayupning axirida qilghan towiliri asasen öz tekebburluqigha nisbeten bolghan (42-bab). ■ **33:20** Zeb. 107:18 □ **33:23** «Eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte bolsa...» — «perishte» dégen söz emeliyette «xewer yetküzguchi» dégen menide. Tewrat birinchi qisim («Yaritilish») «Perwerdigarning Perishtisi»ni bizge tonushturidu; bu Perishte birdinbir, nahayiti sirliq zat. Uni körgenlermu: «Biz Xudaning Özini körgen» déyishidu. Bu Perishte «Uz yéri»de turghan Ismail hem anisi Hejerge körünüp ularni usuzluqtin qutquzghan. Héch bolmighanda, Élixu mushu yerde ademni gunahtin qutquzush xizmiti peqet insan hem Xuda otturisida turidighan, shundaqla insandin üstün turidighan mundaq bir zat teripidin bolidu, deydu. Bu «Xudaning Perishtisi» Élixu «mingdin bir» dégen bu Perishte Ayup ilgiri bésharet qilghan «Kélishtürgüchi» hem «Qutquzghuchum» dégen zattin bashqa birsi emes. Élixu bu yerde bizge yenila nahayiti ehmiyetlik telim hem karamet bir bésharetni bériwatidu. «Insan balisigha toghra yolni körsitip bérighan ...» — yaki «Insan balisigha uning (démek, Xudaning) heqqaniyliqi körsitip bérighan...». □ **33:24** «... Men nijat-qutulushqa kapalet aldim» — ibraniy tilida «... Men nijat-qutulushqa kapalet taptim».

U xushal-xuram tentene qilip Uning didarini köridu,
Hemde *Xuda* uning heqqaniylikini özige qayturidu.■

²⁷ U ademler aldida küy éytip: —

«Men gunah qildim,
Toghra yolni burmilighanmen,
Biraq tégishlik jaza manga bérilmidi!□

²⁸ U rohimni hanggha chüshüshtin qutquzdi,
Jénim nurni huzurlinip köridu» — deydu.

²⁹ Mana, bu emellerning hemmisini Tengri ademni dep,
Ikki hetta üç mertem ayan qilidu,□

³⁰ Meqsiti uning jénini hangdin yandurup qutquzushtur,
Uni hayatliq nuri bilen yorutush üçündür.■

³¹ I Ayup, manga qulaq salghaysen;
Ününgni chiqarma, men yene söz qilay.

³² Eger sözliring bolsa, manga jawab qiliwergin;
Sözligin! Chünki imkaniyet bolsila méning séni aqlighum bar.

³³ Bolmisa, méningkini anglap oltur;
Süküt qilghin, men sanga danaliqni ögitip qoyay».

34

Élixuning ikkinchi bayani — Ayupni yene eyiblesh, Yaratquchining xarakterini teswirlesh

¹ Élixu yene jawaben mundaq dédi: —

² «I danishmenler, sözlirimni anglanglar,
I tejribe-sawaqliq ademler, manga qulaq sélinglar.

³ Éghiz taam tétip baqqandek,
Qulaq sözning temini sinap baqidu.■

⁴ Özimiz üçün némining toghra bolidighanliqini bayqap tallayli;
Arimizda némining yaxshi bolidighanliqini bileyli!

⁵ Chünki Ayup: «Men heqqaniydurmen»,
We: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu.□ ■

⁶ Yene u: «Heqqimge ziyani yetküridighan, yalghan gepni qilishim toghrimu?
Héchi asiyligim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq» — deydu,□ ■

⁷ Qéni, Ayupqa oxshaydighan kim bar?!
Uninggha nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur.□

■ **33:26** Zeb. 50:15; Yesh. 58:9 □ **33:27** «U ademler aldida küy éytip: ...» — yaki «U ademlerge qarap:...» yaki «U ademler aldida étirap qilip:...». □ **33:29** «Ikki, hetta üç mertem ayan qilidu» — «ikki, üç mertem» dégen söz adette «birnechche mertem»ni körsitidu. Démek, üç qétim bilen toxtimaydu; bu bayan Xudaning bizge bolghan chongqur méhri-shepqitini ayan qilidu; biraq héchkim bu pakittin paydilinay dep Xudaning sewr-taqitini Sinimisun, bu intayin xeterlik ish, elwette! ■ **33:30** Zeb. 56:13 ■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5** «... Ayup: «Men heqqaniydurmen», we: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu» — Ayup «Men heqqaniy» dégen sözni biwasite éytmighan bolsimu, derweqe uning gep-sözliridin shu mene chiqip turidu. «Xuda méning heqqimni tartiwalghan» dégen sözni u 27:2de éytqan. «Méning heqqim» dégen söz toghruluq shu ayettiki izahatni körüng. ■ **34:5** Ayup 27:2 □ **34:6** «Yene u (Ayup): «... Héchi asiyligim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq» — deydu» — derweqe, Ayup 6:4de Xuda méni oq étip yarilandurdi, dégen. Biraq bizningche u Élixuning özini mushu yerde eyibligini boyiche: «Xuda méni yalghan gep qilishqa mejburlaydu» dep éytqan emes. Oqurmenler özi bu sözning toghra yaki natoghra ikenlikini oylialaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7** «Uninggha (Ayupqa) nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur» — Ayupning (qattiq azabtin dégen) bezi sözliri intayin achchiqlan'ghanliqidin éytilghini bilen, bizningche «Bashqilarni haqaretlesh uninggha nisbeten su ichkendek addiy ishtur» dégen bu söz heddidin éship ketken.

⁸ U qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup yürüdü,
U reziller bilen bille mangıdu. □

⁹ Chünki u: «Adem Xudadin söyünse,
Bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi. □

¹⁰ Shunga, i danishmenler, manga qulaq sélinglar;
Rezillik Tengridin yiraqta tursun! Yamanlıq Hemmige Qadirdin néri bolsun! ■

¹¹ Chünki U ademning qilghanlirini özige qayturıdu,
Her bir ademge öz yoli boyiche tégishlik nésiwe tapquzıdu. ■

¹² Derheqiqet, Tengri héch eskilik qilmaydu,
Hemmige Qadir hökümni hergiz burmilimaydu.

¹³ Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan?
Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlıdı? □

¹⁴ U peqet könglide shu niyetni qilsila,
Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila, □ ■

¹⁵ Shuan barlıq et igiliri birge nepestin qalıdu,
Ademler topa-changgha qaytıdu. □ ■

¹⁶ Sen danishmen bolsang, buni angla!
Sözlirimning sadasigha qulaq sal!

¹⁷ Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdü?
Sen «Hemmidin Adil Bolghuchi»ni gunahkar békitemsen?! □ ■

¹⁸ U bolsa padishahni: «Yarimas!»,
Mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur. □

¹⁹ U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu,
Ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu;

□ **34:8** «U (Ayup) qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup ... reziller bilen bille mangıdu» — Élixuning bu gépige ispat barmu? Bizningche yoq. Biraq bu söz köchme menide éytilghan bolsa «Ayup éghızda yamanlarning yolida mangıdu» dégen menidimu bolushi mumkin. □ **34:9** «Chünki u: «Adem Xudadin söyünse, bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi» — bizningche, Ayup bu sözni démigen; u özining reziller héch jazalanmay, yamanlıqını qiliwéridighanlıqını körgenlikini éytqan; biraq u yene özining ularning yaman yolida hergiz mangmaydighanlıqını éniq éytqan; shunga Élixuning bu gépi sel adil bolmıdı, dep qaraymız. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zeb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zeb. 62:12; Pend. 24:12; Yer. 17:10; 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12 □ **34:13** «Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan? Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlıdı?» — Élixuning bu munazirisi (10-13), belkim, Xuda shunche yuqiri orunda turghandin kéyin, Uninggha héch adem para yégüzelmeydu, Uning hökümige héchqandaq tesir yetküzelmeydu, dégenlik. Biraq u eger: «Xuda bizdin intayin yuqiri turghachqa, Uning adıllıqı biz tonughan hem chüshinidighan adıllıqtın pütünley bashqıche, pütünley bashqa xaraktérida» démekchi bolsa, biz uning bu pikrige qoshulmaymız. □ **34:14** «Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila,...» — yaki «Özi (Xuda) uning rohini hem nepisi Özige qayturuwalsila...» ■ **34:14** Zeb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15** «U peqet könglide shu niyetni qilsila, özining Rohini hem nepisini özige qayturuwalsila, shuan barlıq et igiliri birge nepestin qalıdu, ademler topa-changgha qaytıdu (14-15)» — démek, Xuda insanni yaratqandin kéyin, hemme ish «aptomatik halda» dawamlashmaydu. Xuda herdaim, her nepiside insandin xewer alıdu — bolmısa u hayat qalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17** «Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdü?» — dégen bu mesile «Ayup» dégen bu kitabning tüp mesilisi hésablınidu. Bu yerde Élixu bu rétorik soalgha héchqandaq jawab yaki ispat bermeydu. Küch-hoquqluq bolushning, adaletlik bolushqa barawer bolushi natayin. Xuda Özining yaxshılıqını, méhir-muhebbitini, hemme sözige bolghan wapadarlıqını, toluq adalitini bolsa qilghan ishliri arqılıq ispatlaydu. Bolupmu Zebur hem Injilgha asasen, Xuda axırda Özi barlıq qilghan hökümılrini herbir insan'gha éniq namayan qıladı; shu küni Xudaning adil hökümılrige héchkim reddiye bérelmeydu; u chaghda Uning mutleq adıllıqı hemme insan'gha ispatlinip toluq ayan bolıdu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18** «U bolsa padishahni: «Yarimas!», mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur» — buning bashqa birxil terjimisi: «Padishahlargha: «Yarimas!», mötiwerlerge: «Reziller!» dégili bolamdu?»

Chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur. □ ■

²⁰ Közni yumup achquche ular ötüp kétidu,
Tün yérimida xelqlermu tewrinip dunyadin kétidu;
Ademning qolisiz ulughlar élip kétilidu.

²¹ Chünki Uning nezeri ademning yollirining üstide turidu;
U insanning bar qedemlirini körüp yürüdü. ■

²² Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq yoqtur,
Hetta ölümning sayisidimu ular yoshurunalmaydu. □ ■

²³ Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa keltürüş üçün,
Ularni uzun'ghiche közitip yürüşining hajiti yoqtur. □

²⁴ U küchlüklerni tekshürüp olturmayla pare-pare qiliwétidu,
Hem bashqilarni ularning ornigha qoyidu;

²⁵ Chünki ularning qilghanliri uninggha éniq turidu;
U ularni kéchide öriwétidu, shuning bilen ular yanjilidu.

²⁶ U yamanlarni xalayıq aldida kachatlighandek ularni uridu,

²⁷ Chünki ular uninggha egishishtin bash tartqan,
Uning yolliridin héchbirini héch etiwarlimighan. ■

²⁸ Ular shundaq qilip miskinlarning nale-peryadini Uning aldigha kirgüzidu,
Shuning bilen U ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu. □

²⁹ U sükütte tursa, kim aghrinip qaqqhisun.

Meyli eldin, meyli shexstin bolsun,

Eger U *shepquitini körsetmey* yüzini yoshuruwalsa, kim Uni körelisun? □

³⁰ Uning meqsiti iplaslar hökümranlıq qilmisun,
Ular el-ehlini damigha chüshürmisun dégenliktur.

³¹ Chünki buning bilen ulardin birsi Tengrige: «Men tekebburluq qilghanmen;
Men toghrini yene burmilimaymen;

³² Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen;

Men yamanlıq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» — dése, □

³³ Sen Uning békitkinini ret qilghanlıqing üçün,

U peqet séning pikring boyichila insanning qilghanlirini Özige qayturushi kérekmu.

Men emes, sen qarar qilishing kérektur;

Emdi bilgenliringni bayan qilsangchu!

³⁴ Eqli bar ademler bolsa,

Gépimni anglighan dana kishi bolsa: —

□ **34:19** «U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu, ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu; chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur» — Ayup bu gepni anglighanda gep qilghan bolsa: «Men Xudaning méning ishlirimni del ashundaq bitereplik bir terep qilishini kütmektimen!» déyishi mumkin idi. Élixuning bu gépi uninggha anche teselli bérelmeydu. ■ **34:19** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zeb. 34:15-17; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 16:17; 32:19 □ **34:22** «Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq yoqtur... ular yoshurunalmaydu» — démek, Xuda barlıq ishlarni biraqla köreligechke, uning sotchi bolushqa toluq salahiyiti bar. ■ **34:22** Zeb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23** «Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa ... uzun'ghiche közitip yürüşining hajiti yoqtur» — bu ayetning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **34:27** Zeb. 28:4-5; Yesh. 5:12 □ **34:28** «Ular (reziller) shundaq qilip miskinlarning nale-peryadini uning aldigha kirgüzidu, ... U (Xuda) ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu» — Élixu belkim bu sözlirini Ayupqa daritip éytidu: «Sen mundaq rezil ishlarni qilghanmu?». □ **34:29** «U sükütte tursa, kim aghrinip qaqqhisun?» — ayetning birinchi qismining bashqa birxil terjimisi «U ishlarni tinchlandursa, kim aghrinip qaqqhisun?». Ayetning ikkinchi qismida, «Xudaning Öz yüzini yoshurghanlıqi», shübhisizki, uning kishilerge melum birxil jaza-sawaq bérishini bildürüdü. □ **34:32** «...Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen; men yamanlıq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» — Élixu shübhisizki, Ayupni shundaq bir iqrarni (31-32-ayettiki sözler bilen) qilishqa dewet qiliwatidu. Biraq Ayupta tekebburluq bolghini bilen, u hergizmu «iplas» yaki «munapiq»lardin emes.

³⁵ «Ayup sawatsizdek gep qildi;
Uning sözliride eqil-parasettin eser yoq» — deydu.

³⁶ Ayup rezil ademlerdeki javab bergenlikidin,
Axirghiche sinalsun! □

³⁷ Chünki u öz gunahining üstige yene asiyliqni qoshidu;
U arimizda *ahanet bilen* chawak chélip, Tengrige qarshi sözlerni köpeytmekte».

35

Élixuning üçinchi bayani — «Xuda kéchide at qilghan naxshilar»

¹ Élixu yenila javab bérip mundaq dédi: —

² «Sen mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündür» dégingini toghra dep qaramsen? □

³ Shundaq bolghanliqi üçün sen: «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun? Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding. □ ■

⁴ Özüm sözler bilen sanga *jawab bérey*,
Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge javab bérey; □

⁵ Asmanlarga qarap baqqin;
Pelektiki bulutlarga sepsalghin;
Ular sendin yuqiridur.

⁶ Eger gunah qilghan bolsang, undaqa Tengrige qaysi ziyankeshlikni qilalaytting?
Jinayetliring köpeysimu, undaqa uninggha qandaq ziyanlarni salalar iding?

⁷ Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting?
U séning qolungdin némimu alar-he? □ ■

⁸ Séning eskilikliring peqet sendek bir insan'ghila,
Heqqaniyliqing bolsa peqet insan balilirighila tesir qilidu, xalas.

⁹ Ademler zulüm köpiyip ketkenlikidin yalwuridu;
Küchlüklerning bésimi tüpeylidin ular nale-peryad kötüridu. □

□ **34:36** «Ayup rezil admlerdeki javab bergen...» — Élixuning bu sözi bolsa nahayiti éghir shikayet hésablinidu. Töwende Élixu Ayupni «asiyliq qilghan» depmu eyibleydu. Biraq derd-elimdin, ümitsizlikdin, qattiq aghriqlardin chiqqan achchiq hem gumanliq gepni «asiyliq» dégili hergiz bolmaydu. Bu jehette Élixu sel heddin ishiraq sözligen. «U axirghiche sinalsun!» déyishmu «bir yanda azade olturghan» kishiler üçün démekke asan geptur! □ **35:2** «Sen (Ayup) mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündür» dégingini toghra dep qaramsen?» — bu sözmu bek qattiq éytilghan. Ayup eslide «Men heqqaniy» dégini hem Xudaning adalitidin bezi gumanliq geplerni qilghini bilen, emeliyette qap yürekliq qilip «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstün» dégen gepni qilip baqmighan. Oqurmenler öziliri birnéme désun. □ **35:3** «...sen (Ayup): «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun? Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding» — Élixu yuqirida Ayupni eyiblep: «Sen «Adem Xudadin söyünse, buning uninggha héchqandaq paydisi bolmaydu» dégensen» (9:34) déginini hazir tekrarlaydu. ■ **35:3** Ayup 34:9 □ **35:4** «Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge javab bérey» — «ülpetliring» dégen söz belkim Ayupning üç dostini emes, belki uning bilen oxshash közqarashta bolghanlarni (hazirmu Ayupning yénida olturghanlarni?) körisitishi mumkin. □ **35:7** «Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting? U séning qolungdin némimu alar-he?» — Élixuning bu közqarishi Élifazningkige (22:3-ayettiki) oxshaydu. Biz yenila awwalqi ayettiki izahatni tekrarlaymiz: — «1:8-ayette, Xudaning Özide Ayuptin alghan raziliqi, xursenliki nahayiti gewdilini turidu. Shuning bilen bir waqitta biz Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning insanning tüpeylidin bolghan azablaridin xewer dar bolimiz. Xuda gerche ulughluq igisi bolsimu, U yenila bizdin xursenlik izdeydu yaki bizdin renjiydu hem azablinidu. Shuning üçün Élixuning 5-8-ayettiki bu sözliri intayin xata éytilghan sözlerdur». ■ **35:7** Ayup 22:2; Zeb. 16:2; Rim. 11:35 □ **35:9** «Küchlüklerning bésimi tüpeylidin...» — ibraniy tilida «Küchlüklerning biliki tüpeylidin...».

¹⁰ Biraq héchkim: «Kéchilerde insanlarga naxsha ata qilghuchi yaratquchum Tengrini nedin izdisha kérek?» démeydu.

¹¹ Uning bizge ögidighini yer-zémindiki haywanlarga ögidighinidin köp, Hem asmandiki uchar-qanatlarğa ögidighinidin artuq emesmu?

¹² Ular nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlarning hakawurluqining tesiri tüpeylidin, Uni Xuda ijabet qilmaydu. □ ■

¹³ Berheq, Tengri quruq duagha qulaq salmighan yerde, Hemmige Qadir mushularğa ehmiyet bermigen yerde,

¹⁴ Sen: «Men Uni körelmeymen» déseng, *U qandaq qulaq salsun?* Dewaying téxi Uning aldida turidu, Shunga Uni kütüp turghin. □

¹⁵ Biraq U hazir *towa qilish pursiti bérip*, Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda, Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu? □ ■

¹⁶ Chünki Ayup quruq gep üçün aghzini achqan, U tuturuqsiz sözlerni köpeytken».

36

Élixuning tötinchi bayani: — Azablardin alghan terbiye

¹ Élixu sözini dawamlashturup mundaq dédi: —

² «Méni birdem sözligili qoysang, Men yene Tengrige wakaliten qilidighan sözümnüning barliqini sanga ayan qilimen.

³ Bilimni yiraqlardin élip keltürimen, Ademlerni Yaratquchimni heqqaniy dep hésablaydighan qilimen. □

⁴ Méning gépim heqiqeten yalghan emestur; Bilimi mukemmel birsi sen bilen bille bolidu. □

⁵ Mana, Tengri dégen ulughdur, Biraq U héchkimni kemsitmeydu; Uning chüshinishi chongqurdur, meqsitide ching turidu. □ ■

⁶ U yamanlarni hayat saqlimaydu;

□ **35:12** «Ular (ézilgenler) nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlarning hakawurluqining tesiri tüpeylidin, uni Xuda ijabet qilmaydu» — Élixu belkim jemiyet arisidiki yamanlarning hakawurluqi melum bir derijidin éship ketken bolsa, jemiyetning ularni cheklimgen sewenlikmu bar bolushi mumkin, démekchi. Undaқта pütkül jemiyet, jümlidin bezi bigunah kishilermu ularning wejidin Xudaning terbiye-jazalishigha uchrimay qalmaydu, démekchi. Uning gépining orunluq yéri bolushi mumkin. Biraq Ayup (meyli uning hakawur yéri bolsun) bu «reziller»ning qatarigha kirmeydu. ■ **35:12** Ayup 27:9; Pend. 1:28; 15:29; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Yuh. 9:31 □ **35:14** «Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin» — 23:8-10ni körüng. Élixu aldida éytqan sözliri bilen Ayupni asassiz eyibligen bolsimu, «Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin» dégen bu söz, shübhisizki, Ayupqa del jayida qilin'ghan sözdur. Élixu héch bolmighanda, Ayupning heqiqeten bir «dewasi» barliqini étirap qilidu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Hemmige Qadir mushularğa ehmiyet bermigen yerde (13-ayet), séning: «Men Uni körelmeymen; dewayim Uning aldida turidu, men Uni kütüwatimen» dégingindin kéyin qandaq bolar?». □ **35:15** «Biraq U ... Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda, Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu?» — bu sözmu bek qattiq éytılghan söz bolup, Ayupni intayin tekebbur adem dep jezmleshtüridu. Biraq Ayup gerche Xudagha qarita bezi achchiq, azabliq geplerni qilghan bolsimu, u yenila Xudadin eyminidighan kishi idi. Bashqa birxil terjimisi: «Yene kélip, sen téxi: «Uning ghezipi héch jaza bermeydu, U asiylighi héch nezerige almaydu» deysen!» ■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3** «Bilimni yiraqlardin élip keltürimen...» — Élixu béridighan misallarni «yiraqlardin» almaqchi — démek, uzun tarix hem tebiattin almaqchi. □ **36:4** «Bilimi mukemmel birsi» — Élixu özini bek yuqiri chaghlixa kérek; chünki u 37-babta del bu sözler bilen Xudaning Özini teswirleydu. □ **36:5** «Biraq U héchkimni kemsitmeydu» — Élixuning ayettiki bu birinchi jümlisini alahide ehmiyetlik dep qarighinimiz bilen u yenila uning 35-bab -7-ayettiki bayanigha sel zit kélidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23

Biraq ézilgenler üçün adalet yürüzidu.□

⁷U heqqaniylardin közini élip ketmeydu,
Belki ularni menggüge padishahlar bilen textte olturghuzidu,
Shundaq qilip ularning mertiwisi üstün bolidu.■

⁸We eger ular kishenlen'gen bolsa,
Japaning asaritige tutulghan bolsa,

⁹Undaqa U ulargha qilghanlirini,
Ularning itaetsizliklirini,
Yeni ularning körenglep ketkenlikini özlirige körsetken bolidu.

¹⁰Shuning bilen U qulaqlirini terbiyige échip qoyidu,
Ularni yamanliqtin qaytishqa buyruydu.

¹¹Ular qulaq sélip Uninggha boysunsila
Ular *qalghan* künlirini awatchiliqta,
Yillirini xushluqta ötküzidu.

¹²Biraq ular qulaq salmisa, qilichlinip dunyadin kétidu,
Bilimsiz halda nepestin toxtap qalidu.

¹³Biraq könglige iplasliqni pükkenler yenila adawet saqlaydu;
U ulargha asaret chüshürgendimu ular yenila tilawet qilmaydu.

¹⁴Ular yash turupla jan üzidu,
Ularning hayati bechchiwazlar arisida tügeydu.□ ■

¹⁵Biraq U azab tartquchilarni azablardin bolghan terbiye arqiliq qutquzidu,
U ular xar bolghan waqtida ularning quliqini achidu.

¹⁶U shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir yerge jelp
qilghan bolatti;

Undaqa dastixining maygha toldurulghan bolatti.□ ■

¹⁷Biraq sen hazir yamanlarga qaritilghan tégishlik jazalargha toldurulghansen;
Shunga *Xudaning* hökümi hem adaliti séni tutuwaldi.□

¹⁸Ghezippingning qaynap kétishining séni mazaqqa bashlap qoyushidin hushyar bol;
Undaqa hetta zor kapaletmu séni qutquzalmaydu.

¹⁹Yaki bayliqliring,
Yaki küchüngning zor tirishishliri,
Özüngni azab-oqubettin néri qilalamdu?

²⁰Kéchige ümid baghlima,
Chünki u chaghda xelq öz ornidin yoqilip kétidu.□

²¹Hushyar bol, eskilikke burulup ketme;
Chünki sen *qebihlikni* derdke *sewr bolushning* ornida tallighansen.

²²Mana, Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündür;

□ **36:6** «U yamanlarni hayat saqlimaydu; biraq ézilgenler üçün adalet yürüzidu» — Élixu eslide «Men silerning (üch dostning) gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen» dégini bilen, u yenila bu ayette ularning addiy xulasilirige qaytip keldi. ■ **36:7** Zeb. 33:18; 34:15-16; 113:8 □ **36:14** «bechchiwazlar» — ibraniy tilida bu söz «hezilek er pahishe»ni körsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16** «U (Xuda) shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir yerge jelp qilghan bolatti; undaqa dastixining maygha toldurulghan bolatti» — Élixuning 8-15-ayettiki bergen telimi shuki, nurgun azab-oqubetler emiliyette jazalash emes, belki Xudaning terbiyisi bolidu. Shühhisizki, bu telimning ehmiyiti bar. Biraq u yenila Ayupning asasiy ehwalini chüshenmeydu. U töwende (17-ayette) yenila Ayupni xata eyibleydu. ■ **36:16** Zeb. 23:5 □ **36:17** «Biraq sen hazir yamanlarga qaritilghan tégishlik jazalargha toldurulghansen; shunga Xudaning hökümi hem adaliti séni tutuwaldi» — 17-21-ayetlerning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. Esli tékistni chüshinish sel tes. □ **36:20** «Kéchige ümid baghlima» — bu tolimu selbiy menide ishli tilgen. Belkim Élixu: Ayup bashqilar özini körmeydighan, özi yaman ishlarni qilalaydighan waqitni ümid bilen kütmekte, démekchi bolushi mumkin.

Uningdek o'g'etkuchi barmu? □

²³ Kim Uninggha mangidighan yolni békitip bergenidi?

We yaki Uninggha: «Yaman qilding?» déyishke pétinalaydu? ■

²⁴ Insanlar tebrikleydighan Xudaning emellirini ulughlashni untuma!

²⁵ Hemme adem ularni körgendur;

Insan baliliri yiraqtin ulargha qarap turidu».

Xudaning karamet emelliri – … Uning zor heywisi dehshetlik qara quyunda ayan bolidu

²⁶ « – Berheq, Tengri ulughdur, biz Uni chüshinelmeymiz, Uning yillirining sanini tekshürüp éniqlighili bolmaydu. ■

²⁷ Chünki U suni tamchilardin shümürüp chiqiridu;

Ular pargha aylinip andin yamghur bolup yaghidu.

²⁸ Shundaq qilip asmanlar *yamghurlarni* quyup bérip, Insan baliliri üstige molchiliq yaghduridu.

²⁹ Biraq kim bulutlarning toqulushini,

Uning *samawi* chédirining gümbür-gümbür qilidighanliqini chüshinelisun?

³⁰ Mana, U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu,

Hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu. □

³¹ U bular arqiliq xelqler üstidin höküm chiqiridu;

Hem ular *arqiliqmu* mol ashliq béridu. ■

³² U qollarini chaqmaq bilen tolduridu,

Uninggha uridighan nishanni buyruydu.

³³ *Xudaning* güldürmamisi uning kélidighanliqini élan qilidu;

Hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu. □

37

Élixuning tötinchi bayanining dawami – Xudaning karamet emellirini körsetkenlirini ayan qilish … Qara quyunning yéqinlishishi

¹ Shundaq, yürükimmu buni anglap tewrinip kétiwatidu,

Yürükim qépidin chiqip kétey, dédi.

² Mana anglighina! Uning hörkirigen awazini,

Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazini angla! □ ■

³ U awazini asman astidiki pütkül yerge,

Chaqmiqini yerning qerigiche yetküzidu.

⁴ Chaqmaqtin kéyin bir awaz hörkireydu;

Öz heywitining awazi bilen u güldürleydu,

□ **36:22** «Mana, **Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündür; Uningdek o'g'etkuchi barmu?»** — Élixuning telimidiki intayin yaxshi nuqta shuki, Xudaning «o'g'etkuchi»dur, U del Özining Rohi arqiliq insan'gha yolyoruq béridu. ■ **36:23** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zeb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yesh. 63:16; Yigh. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12 □ **36:30** «Mana, **U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu, hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu**» — chaqmaq déngizning chongqur yerlirige téship yétidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33** «Xudaning güldürmamisi **uning kélidighanliqini élan qilidu; hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu**» — Ayup 28-babta boran-chapqun dégen sözni tilgha alghan. Buning bir sewebi bir boran-chapqunning heqiqeten ulargha yéqinlishiwatqanliqini anglighini bolushi mumkin. Emdi Élixuning boran-chapqunni tepsiliy teswirlishining sewebi hazirning özide boran (emeliyette qara quyun)ning ularning béshigha chüshüwatqanini körsetken bolushi mumkin. 38:1ni körüng. □ **37:2** «Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazi» — ibranij tilida «Uning aghzidin chiqiwatqan ghurqirashliri» yaki «Uning aghzidin chiqiwatqan gürgireshliri». ■ **37:2** Zeb. 29:3-4

Awazi anglinishi bilanla héch ayanmay chaqmaqlirininimu qoyuwétidu.

⁵ Tengri awazi bilen karamet güldürleydu,
Biz chüshinelmeydighan nurghun qaltis ishlarni qilidu.■

⁶ Chünki u qargha: «Yerge yagh!»,
Hem höl-yéghin'gha: «Küchlük yamghur bol!» deydu.■

⁷ U barliq insanni özining yaratqanliqini bilsun dep,
Hemme ademning qolini bular bilen tosüp qoyidu;□

⁸ Yawayi haywanlar öz uwisigha kirip kétidu,
Öz qonalghusida turghuzulidu.

⁹ Boran-chapqun kohiqaptin kélidu,
Hem soghuq-zimistan taratquchi shamallardin kélidu.□

¹⁰ Tengrining nepisi bilen muz hasil bolidu;
Bipayan sular qétip qalidu.■

¹¹ U yene qoyuq bulutlarga mol nemlik yükleydu,
U chaqmaq kötüridighan bulutni keng yéyip qoyidu.

¹² Ular pütkül yer-zémin yüzide U buyrughan ishni ijra qilish üçün,
Uning yolyoruqliri bilen heryaqqa burulidu.

¹³ Yaki terbiye tayiqi bolushi üçün,
Yaki Öz dunyasi üçün,

Yaki Öz rehimdillikini körsitish üçün U *bulutlirini* keltüridu.□ ■

¹⁴ I Ayup, buni anglap qoy,
Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur.□

¹⁵ Tengrining bulutlarni qandaq septe turghuzghanliqini bilemsen?
Uning bulutining chaqmiqini qandaq chaqturidighanliqininimu bilemsen?

¹⁶ Bulutlarning qandaq qilip boshluqta muelleq turidighanliqini,
Bilimi mukemmel Bolghuchining karametlirini bilemsen?

¹⁷ Hey, Uning qandaq qilip yer-zéminni jenubdiki shamal bilen tinchlandurup,
Séni kiyim-kéchikingning ottek issitqinini bilemsen?

¹⁸ Sen Uninggha hemrah bolup asmanni xuddi quyup chiqarghan eynektek,
Mustehkem qilip yayghanmiding?!■

¹⁹ Uninggha némini déyishimiz kéreklikini bizge ögitip qoyghin!
Qarangghuluqimiz tüpeylidin biz dewayimizni jayida sepke qoyalmaymiz.

²⁰ Uninggha «Méning Sanga gépim bar» déyish yaxshimu?
Undaq dégüchi adem yutulmay qalmaydu!

²¹⁻²³ Emdi shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu,

■ 37:5 Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ 37:6 Zeb. 147:16 □ 37:7 «U hemme ademning qolini bular bilen tosüp qoyidu» — qar yaki qattiq yamghur yaghsa, ademler xizmet qilishqa sirtqa chiqalmaydu, yawayi haywanlarnu chiqalmaydu. Biz bu addiy ishtin sawaq élishimiz kérek. Biz «Hemmige Qadir» emesimiz, qolimiz hem bilimimiz cheklik, Xudaning zor küch-qudriti aldida kemterleshkinimiz tüzük. □ 37:9 «taratquchi shamallar...» — bu söz belkim melum bir shamalning mexsus atalghusi bolushi kérek. Bashqa bir xil terjimisi «Soghuq-zimistan shimaldin kélidu». ■ 37:10 Ayup 38:29, 30; Zeb. 147:17, 18 □ 37:13 «Yaki terbiye tayiqi bolushi üçün, yaki Öz dunyasi üçün, yaki Öz rehimdillikini körsitish üçün u bulutlirini keltüridu» — Élixuning «yaki Öz dunyasi üçün» dégen bu ibarisi sel sirlig. Yaghidighan yamghurning «terbiye tayiqi bolushi üçün» yaki «Öz rehimdilligini körsitish üçün» dégenning meniliri éniq, biraq «Öz dunyasi üçün» némini körsitidu? Xudaning meqsetliri awwalqi birinchisi hem ikkinchiside insanlarga merkezleshken bolup, Xudaning «Öz dunyasi üçün» dégen meqsitini uning Öz dunyasidin huzur élishi üçün dések bolamdu-bolmamdu? Xudaning herbir qilidighan Ishi insanlar üçünla bolushi kérekmu? — kéyinki bablarda Xudaning insanlar bilen **biwasite munasiwiti yoq** birqanche ishliri tilgha élinidu. Mundaq ishlarning alahidiligi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq sözleyimiz. ■ 37:13 Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Ezra 10:9; Ayup 36:31 □ 37:14 «I Ayup, buni anglap qoy, Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur» — belkim u Ayupni ularning üstidiki boran-chapqunning karametlirini bayqashqa ündeydu. ■ 37:18 Yar. 1:6

Biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu.
 Quyashning altun renggi shimal tereptinmu peyda bolidu;
 Tengrining huzurida dehshetlik heywet bardur.
 Hemmige Qadirni bolsa, biz Uni mólcherliyelmeymiz;
 Qudriti qaltistur, Uning adaliti ulugh, heqqaniyliqi chongqur,
 Shunga U ademlerge zulum qilmaydu. □ ■
 24 Shunga ademler Uningdin qorqidu;
 Könglide özini dana chaghlaydighanlarga U héch étibar qilmaydu». □

38

Perwerdigarning Özi Ayupqa jawab béridu — Ayupning soallirining yeshmisi

¹ Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi: —

² «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim? □ ■

³ Erkekter bélingni ching baghla;

Shunda Men sendin soray,

Andin sen Méni xewerdar qil! □

⁴ Men yer-zéminni apiride qilghinimda, sen zadi nede iding?

Bularni chüshen'gen bolsang, bayan qiliwer. ■

⁵ Kim yer-zéminning ölchimini békitken?

— Sen buni bilmemsen?

Kim uning üstige tana tartip ölchigen?

⁶⁻⁷ Tang seherdiki yultuzlar bille küy éytishqan waqtida,

Xudaning oghulliri xushalliqtin tentene qilishqan waqtida,

Yer-zéminning ulliri nege paturulghan?

Kim uning burjek téshini salghan? □

⁸ Baliyatqudin chiqqandek, déngiz süyi bösüp chiqqanda,

Kim uni derwazilar ichige bend qilghan? ■

⁹ Men bulutni déngizning kiyimi qilghanda,

We qap-qarangghuni uning zakisi qilghanda,

□ **37:21-23** «Emdi shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu, biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu» — Élixuning bu sözimu sirliq. Terjime qilish tes bolghini bilen, sherhimizche u Ayupning ehwalini hazirqi bu bulutluq, tutuq (boran-chapqunluq) kün'ge oxshatmaqchi bolsa kérek. Xuda bulutlarni tarqitip tuyuqsiz körünse, Ayup quyashqa biwasite qariyalmighan'gha oxshash uningghimu qariyalmaytti, démekchi. Biraq Xudaning heywiti, körkemliki hemme tereptin, hetta shimal teripidin peyda bolidu, deydu. Élixuning bayanining bashqa xil menilirimu bar bolushi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zeb. 93:1; 99:4 □ **37:24** «Shunga ademler Uningdin qorqidu; könglide özini dana chaghlaydighanlarga U héch étibar qilmaydu» — bashqa ikki xil terjimisimu bar: — «Shunga ademler Uningdin qorqidu; U könglide danaliq barlarga étiwar qilamdu?» we yaki «Shunga, ademler, Uningdin qorqunglar! Shübhisizki, könglide danaliq barlar Uningdin eyminidu!». □ **38:2** «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim?» — Perwerdigarning bu soali kimni körsitidu? Kéyinki 42-babta Ayupmu soalgha jawaben: «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim? Shuning bilen men chüshenmigenlirimni dep saldim, ademning eqli yetmeydighan tilsimat ishlarni éytip tashlidim» dep jawabkarliqni özige alidu. Ayup özi shundaq dégini bilen, Xuda bu sözni qilghanda axirqi qétimqi sözligüchi Élixu idi. Körginimizdek uning bezi gepliri del jayida éytilghan, hetta bésharet bolghini bilen, uningmu sözide xataliq az emes. Dostlarning sözliridimu xataliq köp idi. Shunga biz Xudaning bu sözi Ayup, Élixu we Ayupning üç dostidin ibaret besheylenni öz ichige alidu, dep qaraymiz. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3** «Erkekter bélingni ching baghla» — «heqiqiy erkek» yaki «heqiqiy oghul bala» dégenning néme ikenliki Xuda aldida turghandila andin bilinidu. Xudaning aldida turup Uninggha jawab bérelmeydighan, özining mes'uliyitini öz zimmisige élishtin bash tartqan kishi erkek emestur. ■ **38:4** Pend. 8:29 □ **38:6-7** «Xudaning oghulliri» — 1-babtiki izahatimizdek, belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. «Tang seherdiki yultuzlar» bolsa bizningche oxshashla perishtilerni körsitidu. Perishtilerning yultuzlar bilen zich munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zeb. 33:7; 104:6-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22

- 10 Men uning üçhün pasil kesken waqıtta,
 Uni cheklep baldaqlarni hem derwazilarni salghanda,
 11 Yeni uninggha: «Mushu yergiche barisen, pasildin ötme,
 Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun» dégende, sen nede iding?□
 12 Sen tughulghandin béri seherni «Chiq» dep buyrup baqqanmusen?
 Sen tang seherge özi chiqidighan jayini körsetkenmusen?
 13 Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp,
 Shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghlatquzghanmusen?□
 14 Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgerilidu;
 Kiygen kiyimdek hemme éniq bolidu;□
 15 Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu;
 Kötürülgen bilekler sundurulidu.□
 16 Déngizdiki bulaqlargha seper qilip yetkenmusen?
 Okyanlarning qeride méngip baqqanmusen?
 17 Ölümning derwaziliri sanga ashkarilan'ghanmu?
 Ölüm sayisining derwazilirini körgenmusen?
 18 Eqling yer-zéminning chongluqigha yetkenmu?
 Hemmisini bilgen bolsang éniq bayan qil!
 19 Nur turushluq jaygha baridighan yol nede?
 Qarangghuluqning bolsa, esliy orni nede?
 20 Sen *buni bilip* ularni öz chégrasigha apiralamsen?
 Ularning öyige mangidighan yollarni bilip yételemsen?
 21 Hee, rast, sen bilisen, chünki sen ularning chaghliridin ilgiri tughulghansen,
 Künliringning sani derheqiqet köptin köptur!
 22 Qar qachilan'ghan xezinilerge kirip kördüngmu.
 Möldür ambirlirininimu körüp baqtingmu?
 23 Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum,
 Jeng we urush küni üçhün teyyarlap qoydum.□
 24 Chaqmaq dégen qandaq yol bilen yérilidu?
 Sherq shamili yer yüzide qandaq yol bilen tarqitilidu?
 25 Yamghur kelkünining chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?

□ **38:11 «Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun»** — déngiz-okyanlar hem yer-zéminning ariliqidiki tengpungluq emeliyette nahayiti nazuk bir ish. Yer yüzining üçtin ikkisi déngiz. Géologiyeye ilmi dunyayimizning ilgiri pütünley déngiz astida yatqanliqini ispatlaydu. Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning yer-zéminni déngizdin égziltishi hem déngizdin ayriwétishi xatirilen'gen. Nuh peyghember dewridiki kelkündin kéyin Xuda dunyani axiretkiche ikkinchi qétim ashundaq dunyawiy kelkün bilen chömüldürmeymen, dep insaniyetke wede bergen.

□ **38:13 «Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp...»** — ibraniy tilida «sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu tutquzup». «Sen ... **seherge yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp, shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghlatquzghanmusen?»** — toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «... Sen shundaq qilip, seher nurigha yer yüzining burjeklirini tutquzup, rezillerni zémindin silkip tashlatquziwetkenmusen?» (bu xil terjime toghra bolsa, yer-zémin yotqan'gha oxshitilidu; nurning kélishi xuddi yotqanni silkigendek, rezillerni qoghdaydighan qarangghuluqni yoqitidu). □ **38:14 «Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgerilidu»** — kéchide herbir nersining shekli éniq körünmeydu, elwette. Quyash nuri astida her yerning shekli ochuq körünidu. □ **38:15 «Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu; kötürülgen bilekler sundurulidu»** — démek, reziller üçhün qarangghuluq ularning «nur»i, «kündüz»i, yeni «xizmet qilish» waqti bolidu. Tang seher kélishi bilen ularning «nuri» élip kétilidu, shunglashqa ular yaman ishlarni qiliwermeydu, belki jazalashqa uchraydu. Bu söz yene qiyamet küning nurining kélishi bilen, hazirqi gunahliq dunyaning qarangghuluqini buzup tashlaydighanliqinimu körsetken bir bésharet bolsa kérek. □ **38:23 «Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum, jeng we urush küni üçhün teyyarlap qoydum»** — 22- hem 23-ayette Xudaning qar we möldürni adamlarning rezillikini chekleshke we yaki insan'gha terbiye bérishke qoral süpitide ishliqidighanliqini körsitilidu.

Güldürmaming chaqmiqi üçhün yol teyyarlighan kimdu?□

26 Shundaq qilip yamghur héch adem yoq bolghan yer yüzige, Héch ademzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulmamdu?

27 Shuning bilen chölleshken, qurghaq tupraqlar qandurulidu, Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu?□ ■

28 Yamghurning atisi barmu? Shebnemni kim tughqandu?

29 Muz bolsa kimning baliyatqusidin chiqidu?

Asmandiki aq qirawni bolsa kim dunyagha keltüridu?

30 Shu chaghda su qétip tashtek bolidu, Chongqur déngizlarning yüzi qétip tutashturulidu.

31 «Qelb yultuzlar topi»ning baghlimini baghliyalamsen? Orionning rishtilirini boshitalamsen?□ ■

32 «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni öz peslide élip chiqiralamsen? «Chong Éyiq türkümi»ni Küchükliri bilen yétekliyelemsen?□

33 Asmanning qanuniyetlirini bilip yetkenmusen? Asmanning yer üstige süridighan hökümlirini sen belgilep qoyghanmu?■

34 Sen awazingni kötürüp bulutlarchiche yetküzüp, Yamghur yaghdurup özüngni qiyantashqinlarga basturalamsen?

35 Sen chaqmaqlarni buyrup öz yoligha mangduralamsen? Uning bilen ular: «Mana biz!» dep sanga jawab béremdu?

36 Ademning ich-baghrigha danaliq béghishlap kirgüzgen kimdu? Eqilge chüshinish qabiliyitini bergen kimdu?■

37 Bulutlarni danaliq bilen sanighan kim? Asmanlardiki su tulumlirini tökidighan kim?

38 Buning bilen topa-changlarni qaturup uyul qildurghan, Chalmilarni bir-birige chaplashturghuzghan zadi kim?

Haywanatlarning hayatliq sirliri

39 «Chishi shir üçhün ow owlap yüremsen, Shir küchüklirining ishtihasinini qanduramsen?■

40 Ular uwilirida zongziyip yürgen waqtida, Chatqalliq ichide turup tuzaq qoyup, *sen ulargha olja bérelemsen?*

41 Yémi kemchil bolup, ézip kétip yiraqqa kétip qalghanda,

□ **38:25** «Yamghur **kelkünining chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?**» — yamghurning yer yüzining melum bir yéрге chüshidighanliqini, bashqa bir yéрге chüshmeydighanliqini Xuda awwal alahide békitkenlikini körsitidu.

□ **38:27** «Yamghur ... **héch ademzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulidu... Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu? (26-27-ayet)**» — Xudaning qilidighan nurghun ishlirining körünüshte ademler bilen munasiwiti yoqtek qilidu hem ademning közige körünmeydu. Hazirqi tebiy penlerge asasen bilimizki, eslide kéreksiz dep qaralghan haywanlar hem ösümlükler tebietning tengpungluqini asrashqa tolimu kérek. Dunyadiki bezi kichikkine ishlar tebiy muhit tengpungluqigha chong tesir yetküzidu. Buningdin sirt, Xuda Ayupqa: «Men ademzatsiz desht-bayawanda ösken gül-giyahlarning güzelligidin (meyli sanga héch ehmiyetsiz bolsimu) huzur alghum bolsa, séning néme karing? We Men eger sen körelmeydighan hem meqsitimni chüshenmeydighan shunche köp ishlarni qilsam, özüngning ishlirida qilghanlirimni chüshenmigen bolsangmu, séning bashqa ishliringda körsetken muhebbitimge qarap Manga tayinip ishenseng bolmamdu? Eger bu ishlar peqet Özümningla raziliqim üçhün bolsa senmu razi bolamsen?» — dégendek bolsa kérek. Biz axirda bu témida yene toxtilip ötimiz. ■ **38:27** Zeb. 107:35 □ **38:31** «Qelb yultuzlar topi» — bu türkümnü yultuzlirining derweqe bir-birige baghlinip turushida sirlig bir küch bar. Orion yultuz türkümidiki bezi yultuzlarning bir-birige baghlinidighan sirlig küchimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32** «Chong Éyiq türkümi» — bu yultuz türkümi «Yette Qaraqchi» yaki «Yette Qozuq» depmu atilidu. ■ **38:33** Yer. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zeb. 104:21

Baliliri Tengriye iltija qilip nale-peryad kötürgende,
Tagh qaghiliri hem baliliri üçün yemni teminligen kimdu? ■

39

Haywanatlarning hayatliq sirliri – dawami

¹ Sen taghdiki yawa öchkilerning qachan tughidighanliqini bilemsen?
Jerenlarning balilighanliqini közitip baqqanmusen? ■

² Ularning boghaz bolghili nechche ay bolghanliqini saniyalamsen?
Ularning balilaydighan waqtidin xewiring barmu?

³ Ular qeddini püküp, yétip balilirini tughidu,
Ular özidiki tolghaqni chiqirip tashlaydu;

⁴ Ularning baliliri küchlinip yétilidu,
Ular dalada ösüp, *anisining* yénidin chiqip qaytip kelmeydu. □

⁵ Yawa éshekni dalagha qoyuwétip erkinlikke chiqarghan kim?
Shash éshekning noxtilirini yéshiwetken kim? □

⁶ Chöl-bayawanni uning öyi qilghanmen,
Shorluqnimu uning turalghusi qilghanmen. ■

⁷ U sheherning qiyqas-sürenliridin yiraq turup uni mazaq qilidu;
U éshekchining warqirishinimu anglimaydu.

⁸ U taghlarni öz yayliqim dep kézidu,
Shu yerdiki hemme gül-giyahni izdep yürüdu.

⁹ Yawa kala bolsa xizmitingge kirishke razi bolamdu?
Séning oqurungning yénida turushqa unamdu? □

¹⁰ Yawa kalini tana bilen baghlap, tapqa chüshürelemsen?!
U sanga egiship jilghilarda méngip tirna tartamdu?

¹¹ Uning küchi zor bolghanliqi üçün uninggha tayinamsen?
Emgikingni uninggha amanet qilamsen?

¹² Danliringni öyge kötürüp ekilishni uninggha tapshuramsen?
«*Danlirimni* xaminimgha yighishturidu» dep uninggha ishenemsen?

Tögiqush

¹³ Tögiqush qanatlirini shadliq bilen qaqudu,
Biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu? □

¹⁴ U tuxumlirini yerge tashlap qoyidu,
Tuxumlim topida issitilsun, deydu.

¹⁵ Ularning tasadipiy dessilip yanjilidighanliqini,

■ **38:41** Zeb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zeb. 29:9 □ **39:4** «Ular (yawa öchkiler) dalada ösüp, anisining yénidin chiqip qaytip kelmeydu» — keyinki «qoshumche söz»imizdiki söhbitimizni körüng. □ **39:5** «Shash éshek» — bu belkim «yawa éshek»ning yene birxil atilishi bolushi mumkin. Erebler uni yawayi haywanlar arisida qoghlap tutush eng qiyin dep qaraydu. «noxtiliri» — yaki «asaretliri». ■ **39:6** Ayup 24:5; Yer. 2:24 □ **39:9** «Yawa kala» *yaki* «awraq» — epsus, biz hazir bu heywetlik haywanlarni körelmeymiz. 1627-yili ularning nesli qurighan. Bu haywan nahayiti yoghan bolup, intayin küchlük idi. Uningdin bolghan haywanlardin peqet pil we su étıla bar idi. Uni boyunturuqqa chétip ishqa sélish hergiz mumkin emes, elwette! □ **39:13** «Tögiqush qanatlirini shadliq bilen qaqudu, biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu?» — bizning terjimimiz toghra bolsa u «Tögiqushning chirayliq qanatli ri bolghini bilen, u héch uchalmaydu, leylek chirayliq uchidu» dégen menide (leylek bolsa chong, alichipar, küchlük bir qush). Yene bir xil terjimisi: «Qanat uchliri hem peyliri méhribanliqni bildüremdu?», yeni «Tögiqushning qanatli ri méhribanliqni körsetmeydu, chünki u öz tuxumlirini yerge salghandin keyin ular bilen bezide kari bolmaydu» dégen menide holidu. Tögiqush toghruluq keyinki söhbitimizni körüng.

Dalidiki birer haywanning asanla ularni dessep-cheyleydighanliqini untuydu.

¹⁶ Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu;

Uning tughutining ejri bikargha kétidu,

Biraq u pisent qilmighandek turidu. □

¹⁷ Chünki Tengri uni kem eqil qilghan,

Uninggha danaliqni bermigen.

¹⁸ Halbuki, u yügürüş aldida meydisini yuqirigha kötürginide,

At hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu. □

At

¹⁹ Sen atqa küch béghishlighanmiding?

Sen uning boynigha yelpünüp turidighan yaylini kiygüzgenmiding?

²⁰ Sen uni heywetlik purqushliri bilen ademni qorqutidighan,

Chéketkidek sekreydighan qilalamsen?

²¹ U esheddiylik bilen yer tatilap-zoxchup,

Öz küchidin shadlinip kétidu,

Qoralliq qoshun bilen jeng qilishqa atlinidu.

²² U qorqunchqa nisbeten külüpla qoyidu,

Héchnémidin qorqmaydu;

Qilichning bisidin u yanmaydu.

²³ Oqdan, julaliq neyze,

Görzimu uning yénida sharaqshiydu,

²⁴ U yerni achchiq hem ghezep bilen yutuwétidu,

Jeng kanayini bir anglapla hayajanlinip qin-qinigha patmay kétidu.

²⁵ Kanaylarning awazi bilenla u: «Ayhay!» deydu,

U jengni yiraqtin purap bolidu.

U serkerdilerning tovlashlirini, jengchilerning warqirashlirini xushalliq bilen anglaydu.

Sar we Bürküt

²⁶ Sar séning eqling bilen uchamdu,

Qanatlirini jenubqa qarap kéremdu? □

²⁷ Bürküt buyruqung bilen yuqirigha perwaz qilip kötürülemdu,

Uwisini yuqirigha salamdu? ■

²⁸ U qoram tashning üstide makanlishidu,

U taghning choqqisigha qonidu,

Tik qiyanimu turalghusi qilidu.

²⁹ Shu yerdin u owni paylap bayqivalidu,

Közliri yiraq-yiraqlarni közitudu.

³⁰ Uning baliliri qan shoraydu;

Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu». □ ■

□ **39:16** «Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu; uning tughutining ejri bikargha kétidu, biraq u pisent qilmighandek turidu» — eger bashqa haywanlar tögiqushning uwisini bayqap qalghan bolsa, tögiqush ular tuxumlimni yémisun dep, bezide özi tuxumlrini dessep chéqiwétidu. Kéyinki söhbitimiznimu körüng. □ **39:18** «U yügürüş aldida meydisini yuqirigha kötürginide, at hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu» — tögiqush intayin téz yügüreydu, chölde yaki qumluqta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlash intayin tes. □ **39:26** «Sar séning eqling bilen uchamdu, qanatlirini jenubqa qarap kéremdu?» — bu ayet, belkim, sarning pesillik köchüşini körsitudu. ■ **39:27** Yer. 49:16; Ob. 4 □ **39:30** «Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu» — bürküt hem sar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «Mat.» 24:28nimu körüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luqa 17:37

40

Perwerdigar Ayupqa yene söz qilidu

¹ Perwerdigar Ayupqa yene jawaben: —

² «Hemmige Qadir bilen dewalashidighan kishi uninggha terbiye qilmaqchimu? Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!» — dédi. □

³ Ayup bolsa Perwerdigargha jawaben: —

⁴ «Mana, men héchnémige yarimaymen;

Sanga qandaq jawab béreleymen?

Qolum bilen aghzimni étip geptin qalay; ■

⁵ Bir qétim dédim, men yene jawab bermeymen;

Shundaq, ikki qétim désem men qayta sözlimeymen» — dédi. □

Perwerdigar kinayilik söz qilidu

⁶ Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi: —

⁷ «Erkekter bélingni ching baghla,

Andin Men sendin soray;

Sen Méni xewerdar qilghin.

⁸ Sen derweqe Méning hökümimni pütünley bikargha ketküzmekchimusen?

Sen özüngni heqqaniy qilimen dep, Méni natoghra dep eyiblimesekchimusen? ■

⁹ Séning Tengrining bilikidek küchlük bir biliking barmu?

Sen Uningdek awaz bilen güdürliyelemsen?

¹⁰ Qéni, hazir özüngni shan-sherep hem salapet bilen béziwal!

Heywet hem körkemlik bilen özüngni kiyindürüp,

¹¹ Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin,

Shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap,

Andin uni pesleshtürgin. □

¹² Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap,

Andin uni boysundurghin,

Rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil! □

¹³ Ularni birge topigha kömüp qoy,

Yoshurun jayda ularning yüzlirini képen bilen étip qoyghin;

□ **40:2** «Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!» — Ayup Xudani heqiqeten (Uning muhebbitidin gumanlinip) eyibligen. Biraq Xuda uning semimiyligini üç dostning chirayliq gépidin yaxshi köridighandek qilatti. ■ **40:4** Zeb. 39:9-10 □ **40:5** «Bir qétim dédim.... ikki qétim désem...» — Ayupning bu kemterlik sözi belkim «Méning sözlirim köplikidin alliburun chektin éship ketti» dégenlik bolushi mumkin. ■ **40:8** Zeb. 51:4, 6; Rim. 3:4 □ **40:11** «Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin, shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni pesleshtürgin» — Xudaning küch-qudriti hem ghezipi peqetla heqqaniy meqsette bolidu, hergiz xalighanche peqet insanlarning mejburiy «ibadet»igha érishish üçün emes. Mesilen, mushu yerde tekebburlarni derhal halak qilish emes, ulargha sewr-taqitini körsitip, rehim-shepçetke érishish pürsitini yaritip awwal: «Tekebburlarni pesleshtürüş»te ishilitilidu. □ **40:12** «Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni boysundurghin, rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil!» — Xuda Ayupni Öz alimining textige olturushqa tekliq qilidu. Ayup bu orunda olturghinida toghra höküm chiqiralamdu, chiqiralmamdu? Bu ish peqetla küch-qudret mesilisi emes. Ademde «tekebburlar»ni pesleshtürüp, «rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qilip» jazalighudek danaliqmu bolmisa, hemme ishni bilgen bolmisa we pütünley adil bolmisa bolmaydu. Xudaning rezillerning yer yüzige höküm sürüşide Öz meqsiti hem pilani bar. Emdi uning bu pilanini chüshenmise, herbir ademning ehwalini etrapliq bilmise, xata höküm chiqarmay qalmaydu. Xuda toghruluq Injilda déyilgendek: «Rebbimiz Öz wedisini (yeni rezillikni jazalash, Özining heqqaniy qilghan kishilirini Öz yénigha élishqa bolghan wedisini) orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürigini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta» («2Pét.» 3:9). Yamanlarning kéyinrek towa qilishini kim bileleydu? Buni bilidighan peqet Xudadur. Ayupning qiyamet künidin asasen xewiri yoq, hem Xuda mushu yerde uninggha u toghrisida héchnerse démigen.

14 Shundaq qilalisang, Men séni étirap qilip maxtaymenki, «Ong qolung özüngni qutquzidu!».

Bégémottin alghan sawaq

15 Men séning bilen teng yaratqan bégémotni körüp qoy;

U kalidek ot-chöp yeydu. □

16 Mana, uning béliidiki küchini,

Qorsaq muskulliridiki qudrimini hazir körüp qoy!

17 U quyruqini kédér derixidek égidu,

Uning yotiliridiki singirliri bir-birige ching toqup qoyulghan.

18 Uning söngeliri mis turubidektur,

Put-qolliri tömür choqmaqlargha oxshaydu.

19 U Tengri yaratqan janiwarlarning béshidur,

Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu. □

20 Taghlar uninggha yémeklik teminleydu;

U yerde uning yénida daladiki herbir haywanlar oynaydu.

21 U sedepgül derexlikining astida yatidu,

Qomushluq hem sazliqning salqinida yatidu.

22 Sedepgüllükler öz sayisi bilen uni yapidu;

Östengdiki tallar uni orap turidu.

23 Qara, derya téship kétidu, biraq u héch hoduqmaydu;

Hetta Iordandek bir deryamu uning aghzigha örkeshlep urulsimu, yenila xatirjem turiwéridu.

24 Uning aldigha béríp uni tutqili bolamdu?

Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu? □

41

Léwiatandin alghan sawaq

1 Léwiatanni qarmaq bilen tartalamsen?

Uning tilini arghamcha bilen *baghlap* basalamsen? □

2 Uning burnigha qomush chülükni kirgüzelemsen?

Uning éngikini tömür neyze bilen téshelemsen?

3 U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?

Yaki sanga yawashliq bilen söz qilamdu?

4 U sen bilen ehde tüzüp,

Shuning bilen sen uni menggü malay süpitide qobul qilalamsen?

5 Sen uni qushqachni oynatqandek oynitamsen?

□ **40:15** «Bégémot» — ibraniy tilidiki bir söz. Uyghur tiligha bu söz erebchidin qobul qilin'ghan bolup, «su éti» dégen haywanni körsitidu. Biraq mushu ayetler teswir qilghan haywan «su éti» emes. Mesilen, 16-ayette uning quyruqining kédér derixidek chong hem uzun bolidighanliqi körsitilidu. 19-ayette uning haywanlar ichide eng chongi ikenliki körsitilidu — démek, u birxil intayin chong otxor haywan. Uning toghrisidiki ayetlerni yighip, yekün chiqarsaq, hazir nesli qurighan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türü) körsitishi mumkin. Bu zor chong haywanning uzunluqi 20 métr, éghirliqi 100 tonna chiqatti. Hazirqi zamandiki alimlarning bolsa belkim bu xulasige qarshi chiqish mumkinchiligi bolghini bilen, bu teswir özi Ayupning dewride bu atalmish «tarixning ilgiri»diki haywanning uning bilen zamandash bolghanliqigha qaltis ispat körsitidu. □ **40:19** «Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu» — bu ayetning ikkinchi qismini chünishish tes. Bashqa xil terjimisimu uchrishi mumkin. □ **40:24** «...Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu?» — bégémotning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **41:1** «Léwiatan» — yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng.

Dédekliringning huzuri üçhün uni baghlap qoyamsen?

⁶ Tijarechiler uning üstide sodilishamdu?

Uni sodigerlerge bölüshtürüp béremdu?

⁷ Sen uning pütkül térisige atarneyzini sanjiyalamsen?

Uning béshigha changgak bilen sanjiyalamsen?!

⁸ Qolungni uninggha birla tegküzgendin kéyin,

Bu jengni eslep ikkinchi undaq qilghuchi bolmaysen!

⁹ Mana, «*uni boysundurimen*» dégen herqandaq ümid bihudiliktur;

Hetta uni bir körüpla, ümidsizlinip yerge qarap qalidu emesmu?

¹⁰ Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur;

Undaқта Méning aldimda turmaqchi bolghan kimdur?□

¹¹ Asman astidiki hemme nerse Méning tursa,

Méning aldingha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken,

Men uninggha qayturushqa tégishlikmu?□ ■

¹² *Léwiatanning ezaliri,*

Uning zor küchi,

Uning tüzülüşhining güzelliki toghruluq,

Men süküt qilip turalmaymen.

¹³ Kim uning sawutluq tonini salduruwételisun?

Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?□

¹⁴ Kim uning yüz derwazilirini achalalisun?

Uning chishliri etrapida wehime yatidu.

¹⁵ Qasiraqlirining sepliri uning pexridur,

Ular bir-birige ching chaplashturulghanki,□

¹⁶ Bir-birige shamal kirmes yéqin turidu.

¹⁷ Ularning herbiri öz hemrahlirigha chaplashqandur;

Bir-birige zich yépishturulghan, héch ayrilmastur.

¹⁸ Uning chüshkürüshliridin nur chaqnaydu,

Uning közliri seherdiki qapaqtektur.

¹⁹ Uning aghzidin otlar chiqip turidu;

Ot uchqunliri sekrep chiqidu.

²⁰ Qomush gülxan'gha qoyghan qaynawatqan qazandin chiqqan hordek,

Uning burun töshükidin tütün chiqip turidu;

²¹ Uning nepisi kömürlerni tutashturidu,

Uning aghzidin bir yalqun chiqidu.

²² Boynida zor küch yatidu,

Wehime uning aldida sekriship oynaydu.

²³ Uning etliri qat-qat birleshtürülüp ching turidu;

Üstidiki *qasiraqliri* yépishturulup, midirlimay turidu.

²⁴ Uning yürüki beeyni tashtek musthekem turidu,

□ **41:10** «Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur; undaқта Méning aldimda turmaqchi bolghan kimdur?» — léwiatan insan'gha ögitidighan eng ulugh ish Xudaning Öz heywisini gewdilendürüshdur; insanlar léwiatanning ulughluqini hem tilsim körkemlikige qarap Xudadin eyminishi kérektur. Oqurmenlarning «qoshumche söz»imizni körüshini ümid qilimiz. □ **41:11** «Méning aldingha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken» — bashqa birxil terjimisi: «manga kim awwal bir nerse bergeniken, andin «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken?». ■ **41:11** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Zeb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ **41:13** «...Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?» — bashqa nechche xil terjimiliri bar, mesilen: — «...Kim uning ikki qur chishliri ichige kiriwalalisun?» yaki «...Kim uninggha yügenni yéqinlashturalisun?». □ **41:15** «Qasiraqlirining sepliri uning pexridur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...» — bashqa birxil terjimisi: «Uning pütün dümbisi qasiraqlardur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...»

Hetta tügmenning asti téshidek mezmot turidu.

²⁵ U ornidin qozghalsa, palwanlarmu qorqup qalidu;
Uning tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu. □

²⁶ Birs qilichni uninggha tegküzsimu, héch ünümi yoq;
Neyze, atarneyze we yaki changgaq bolsimu beribir ünümsizdur.

²⁷ U tömürni samandek,
Misni por yaghachtek chaghlaydu.

²⁸ Ogya bolsa uni qorqitip qachquzalmaydu;
Salgha tashliri uning aldida paxalgha aylinidu.

²⁹ Toqmaqlarmu paxaldek héchnéme hésablanmaydu;
U neyze-sheshberning tenglinishige qarap külüp qoyidu. □

³⁰ Uning asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur;
U lay üstige chong tirna bilen tatilighandek iz qalduridu. □

³¹ U déngiz-okyanlarni qazandek qaynitiwétidu;
U déngizni qazandiki melhemdek waraqshitidu;

³² U mangsa mangghan yoli parqiraydu;

Adem *buzhghunlarni körüp* chongqur déngizni ap'aq chachliq boway dep oylap qalidu.

³³ Yer yüzide uning tengdishi yoqtur,

U héch qorqmas yaritilghan.

³⁴ U büyüklerning herqandiqigha *jür'et bilen* nezer sélip, qorqmaydu;

U barliq meghrur haywanlarning padishahidur». □

42

Perwerdigargha sirdash dost bolush

¹ Ayup Perwerdigargha jawab bérip mundaq dédi: —

² «Hemme ishni qilalaydighiningni,
Herqandaq muddiayingni tosiwalghili bolmaydighinini bildim!

³ «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?»

Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim,

Men eqlim yetmeydighan tilsimat ishlarni éyttim. □ ■

⁴ Anglap baqqaysen, sözlep bérey;

Men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen.

⁵ Men qulqim arqiliq xewiringni anglighanmen,

Biraq hazir közüm Séni köriwatidu. □

⁶ Shuning üçün men öz-özümdin nepretlinimen,

□ 41:25 «Uning tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu» — bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ 41:29 «sheshber» — béshi tikendek bolghan uzun birxil neyze. □ 41:30 «Uning asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur» — yaki «Uning asti qismi bolsa, beeyni qiyiq tashlardur». □ 41:34 «U barliq meghrur haywanlarning padishahidur» — bashqa birxil terjimisi: «U barliq meghrur bolghuchilarning padishahidur». Oqurmenlarning léwiatandin alghan sawaqlar toghruluq «qoshumche söz»diki söhbitimizni körüshini ümid qilimiz. □ 42:3 ««Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?» Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim...» — Ayup Xudaning (38:2) sorighan soaligha jawab berginide, Xudaning Özige esli tenbih bergen sözlirini qobul qilip xataliqini iqrar qilip, jawab bérip: — «Men!» dégendek, özige bu jawabkarliqni alidu. Biraq yuqirida déginimizdek, uning üç dosti hem Élixumu oxshashla «nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen» idi, dep qaraymiz. ■ 42:3 Ayup 38:2; Zeb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ 42:5 «Anglap baqqaysen, sözlep bérey; men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen» — bezi sherhchiler bu sözlerni Xudaningki (38:3, 40:7), Ayup peqet ularni neqil keltürüp eslitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Ayup ularni özining chin könglidiki gépi qilip ishlitidu.

Shuning bilan topa-changlar we küller arisida towa qildim». □

Eslige keltürülüş

⁷ Perwerdigar Ayupqa bu sözlerni qilghandin keyin shundaq boldiki, Perwerdigar Témanliq Élifazgha mundaq dédi: —

«Méning ghezipim sanga hem ikki dostunggha qarap qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar. □ ⁸ Biraq hazir özünglar üçün yette torpaq hem yette qochqarni élip, qulum Ayupning yénigha bérip, öz-özünglar üçün köydürme qurbanliq sununglar; qulum Ayup siler üçün dua qilidu; chünki Men uni qobul qilimen; bolmisa, Men öz nadanliqliringlarni özünglarga qayturup bérey; chünki siler Méning toghramda qulum Ayup toghra sözligendek toghra sözlimidinglar». □

⁹ Shuning bilan Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar üçeylen bérip Perwerdigar ulargha déginidek qildi; hemde Perwerdigar Ayupning duasini qobul qildi.

¹⁰ Shuning bilan Ayup dostliri üçün dua qiliwidi, Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi; Perwerdigar Ayupqa burunqidin ikki hesse köp berdi. □ ¹¹ Shuning bilan uning barliq aka-uka, acha-singil we uninggha ilgiri dost-aghine bolghanlarning hemmisi uning yénigha keldi. Ular uning öyide olturup uning bilen bille tamaqlandi; uninggha hésdashliq qiliship, Perwerdigar uninggha keltürgen barliq azab-oqubetler toghrisida teselli bérishiti; hemde herbir adem uninggha bir tenggidin kümüş, birdin altun halqa bérishiti. □ ¹² Perwerdigar Ayupqa keyinki künliride burunqidin köprek bext-beriket ata qildi; uning on töt ming qoyi, alte ming tögisi, bir ming qoshluq kalisi, bir ming mada éshiki bar boldi. ¹³ Uningdin yene yette oghul, üç qiz tughuldi. □ ¹⁴ U qizlirining birinchisining ismini «Yémimah», ikkinchisining ismini «Keziye», üçinchisining ismini «Keren-xapuq» dep qoydi. □ ¹⁵ Pütkül zéminda Ayupning qizliridek shunche güzel qizlarni tapqili bolmaytti; atisi ularni aka-ukiliri bilen oxshash mirasxor qildi. □

□ **42:6** «Topa-changlar we küller arisida towa qildim» — qedimde qattiq towa qilish, pushayman qilish, matem tutushlar «topa-changlar we küller arisida» olturush arqiliq bildürüetti. □ **42:7** «Méning ghezipim ... qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar» — Xudaning bu sözi, bolupmu «Méning qulum Ayup Méning toghramda toghra sözligen» déginini, bizge achquch bolup, üç dostning we Ayupning bayanliridin toghra we natoghra yerlirini perq étiş üçün halqiliq rol oynighusi. □ **42:8** «Qulum Ayup siler üçün dua qilidu» — roshenki, Xuda Ayupqa ishinidu, közi Ayupning dosti üçün dua qilishqa razi bolidighanliqigha yétidu. □ **42:10** «Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi» — ibraniy tilida: «Perwerdigar Ayupni esirlikidin eslige keltürdi». □ **42:11** «herbir adem uninggha bir tenggidin kömüş, birdin altun halqa bérishiti» — ashu waqitta belkim tengge-tilladek pul yoq, peqet altun-kümüsh parchiliri bolushi mumkin. □ **42:13** «Uningdin yene yette oghul, üç qiz tughuldi» — Perwerdigar Ayupqa «tirilish» toghruluq biwasite héchqandaq gep qilmidi. Biraq tékistte (10-ayet) mundaq déyilidu: — «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi». Haywanlarning sani bolsa ikki hesse derijide köpeytildi. Mesilen, eslide uning yette ming qoyi bar idi; hazir uning on töt ming qoyi bar boldi, qatarliqlar. Biraq eslide uning «on balisi, yeni yette oghli, üç qizi» bar idi; hazir bolsa uning on töt oghli, alte qizi bar bolush kérekqu? Emeliyette u qiyamet künde qaytidin eslidiki yette oghli, üç qizi bilen jem bolidu. Shu chaghda u heqiqeten on baliliqla emes, belki yigirme baliliq bolidu. Ayup yéngi balilirining oninchisi bilen toxtap qélishi bilen, belkim bu «ikki hesse» dégen ish kelgüsude choqum bir tirilishni körsitidu, men eslidiki on söyümlük balamdin peqet waqitliq ayrildim, dep oylashqa bashlighan bolsa kérek. Shunga bizningche tirilish toghruluq bu ishlardin bésharet aldi. Démek, «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi» — qiyamet küni Ayup ularning tirildürülüşhi bilenla yenila xushalliq bilen ular bilen jem bolup, on töt oghli, alte qizi bilen didarliship, «yéngi asman, yéngi zémin»da bille olturup ghizalinidu. □ **42:14** «Yémimah» — «paxtek» dégen menide. «Keziye» — «darchin» (xushpuraqliq bir xil etir) dégen menide. «Keren-xapuq» — «sürme münggüz» (sürmige tolghan bir münggüz) dégen menide. □ **42:15** «atisi ularni aka-ukiliri bilen oxshash mirasxor qildi» — belkim yéngi ailisi üçün minnetdarliqini bildürüş, yaki uning hazirqi bayliqlirining molluqini bildürüş üçün shundaq qilghan.

¹⁶ Bu ishlardin kéyin Ayup bir yüz qiriq yil yashap, öz oghullirini, oghullirining oghullirini, hetta tötinchi ewladqiche, yeni ewrilirininimu körgen. ¹⁷ Shuning bilen Ayup yashinip, künliridin qanaet tépip alemdin ötti.

Zebur

1

Birinchi Bölüm ••• 1-küy ••• Itaetmen ademning bexti

- ¹ Rezillerning gépi boyiche mangmaydighan,
Gunahkarlarning yolida turmaydighan,
Mesxire qilghuchining ornida olturmaydighan adem bext tapur! ■
- ² Uning xursenliki peqet Perwerdigarning tewrat-qanunidilidur;
U Perwerdigarning qanunini kéche-kündüz séghinip oylaydu. ■
- ³ U xuddi ériq boyigha tikilgen,
Öz peslide méwisini béridighan,
Yopurmaqliri solashmaydighan derextektur;
U némila qilsa ronaq tapidu. □ ■
- ⁴ Rezil ademler bolsa undaq bolmas;
Ular xuddi shamal uchuriwetken tozandektur. ■
- ⁵ Shuning üçün reziller soraq künide tik turalmaydu,
Gunahkarlar heqqaniylarning jamaitide héch béshini kótürüp turalmaydu.
- ⁶ Chünki Perwerdigar heqqaniylarning yolini könglige pükken;
Rezillerning yoli bolsa yoqilidu.

2

2-küy ••• Xudaning Mesihi barliq ellerni idare qilidu

- ¹ Eller némishqa chuqan salidu?
Néme üçün xelqler bikardin-bikar suyiquest oylaydu? □ ■
- ² Dunyadiki padishahlar sepke tizilip,
Emeldarlar qara niyet eyliship,
Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshiliship: — □
- ³ «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli,
Ularning asaretlirini buzup tashlayli!» — déyishidu. □
- ⁴ Asmanda olturghuchi külidu,
Reb ularni mazaq qilidu;
- ⁵ Hem achchiqida ulargha sözlep,
Qehri bilen ularni wehimige sélip: —
- ⁶ «Özüm bolsam Zionda, yeni muqeddes téghimda,

■ **1:1** Zeb. 26:4-5; Pend. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Ef. 5:11 ■ **1:2** Qan. 6:6-9; 17:19; Ye. 1:8; Zeb. 112:1; 119:1 □ **1:3** «U némila qilsa ronaq tapidu» — bu yerdiki «u», Xudaning yolida mangidighan ademlerni körsitidu. ■ **1:3** Yer. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zeb. 35:5; Yesh. 17:13; 29:5; Hosh. 13:3 □ **2:1** «Eller némishqa chuqan salidu?» — Zeburdiki küylerde, «eller» yaki «yat eller» bolsa, Israil xelqidin bashqa herbir xelq-milletni körsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2** «Perwerdigar we Uning Mesihi» — «Mesih» mushu yerde, kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq zeytun méyi quyulatti. Bu «mesih qilish» («mesihlesh») dep atalghan. «Yeshaya» kitab, 61-babta «mesih qilish» dégen söz bolsa, kélidighan Qutquzghuchining wujudigha may emes, belki Muqeddes Roh quyulidighanliqini körsitidu. Mushu ayettimu oxshashla, «Mesih» Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan adem»ni körsitidu. □ **2:3** «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli, Ularning asaretlirini buzup tashlayli!» — «Ular» «Xuda we Uning Mesihi»ni körsitidu.

Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim».□

Xuda teyinligen Mesih-Padishah söz qilidu

⁷ «Men *ershtiki* permanni jakarlaymenki,

Perwerdigar manga: —

«Sen Méning oghlum;

Özüm séni bügünki künde tughuldurdum;■

⁸ Mendin sora, Men sanga miras bolushqa ellerni,

Teelluqung bolushqa yer yüzini chet-chetlirigiche bérimen;■

⁹ Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen;

Sapal chinini kukum-talqan qilghandek, sen ularni pare-pare qiliwétisen» — dédi».□ ■

¹⁰ Emdi, hey padishahlar, eqildar bolunglar!

Jahandiki soraqchilar sawaq élinglar;

¹¹ Perwerdigardin qorqush bilen uning xizmitide bolunglar;

Titrek ichide xushallininglar!□

¹² Oghulning ghezipping qozghalmasliqi üçün,

Uni söyünglar;

Chünki uning ghezipi sella qaynisa,

Yolunglardila halak bolisiler;

Uninggha tayan'ghanlar neqeder bextliktur!□ ■

3

3-küy .... Seherdiki dua

¹ Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde yazghan küy: —

I Perwerdigar, méni qistawatqanlar neqeder köpiyip ketken,

Men bilen qarshilishiwatqanlar némidégen köp!□ ■

² Nurghunlar men toghruluq: —

«Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!» déyishiwatidu.

Sélah!□

³ Biraq Sen, i Perwerdigar, etrapimdiki qalqandursen;

Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!□

⁴ Awazim bilen men Perwerdigargha nida qilimen,

U muqeddes téghidin ijabet béridu.

□ **2:6** «Zion..., **yeni muqeddes téghim...**» — «Zion téghi» Yérusalém we muqeddes ibadetxana bu tagh üstige qurulghan. «Zion» (yaki «Sion») eslide «körünerlik» dégen menide. U Xudaning Öz xelqige himaye bolghanliqigha simwol qilinidu. **«Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim»** — yuqiridiki 2-ayettiki, «Mesih» toghrisidiki izahatni körüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zeb. 22:27; 72:8 □ **2:9** «Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen» — yaki: «Sen tömür tayaq bilen ularni bashqurisen». ■ **2:9** Weh. 2:27; 19:15 □ **2:11** «Titrek ichide xushallininglar!» — bashqa birxil terjimisi: «titrek ichide yashanglar!». □ **2:12** «Uni (Oghulni) söyünglar» — buning menisi belkim «Xudaning oghli bilen eplishiwélinglar». «Chünki uning ghezipi sella qaynisa...» — yene birxil terjimisi «Chünki uning ghezipi tézla qozghilidu...». ■ **2:12** Zeb. 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18; Yer. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pét. 2:6 □ **3:1** «Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde...» — mushu weqe, «2Sam.» 15-18-babta xatirilen'gen. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18 □ **3:2** «Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!» — démisekmu, «nijat» «(Xudadin kelgen) qutquzush» dégeni bildüridu. «Sélah» — mushu söz belkim küy chalghan waqtida muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «Toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin. □ **3:3** «Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!» — «méning shan-sheripim» dégen ibare ikki bisliq söz bolup, belkim: (1) Dawutning medhiyisining témisi Xuda Özidur; (2) Xudaning Dawutning öz Xudasi bolghanliqi, bu nahayiti pexirlik, shereplik ishtur, dégen ikki menini bildürüshi mumkin.

Sélah.

⁵ Men bolsam yattim, uxlidim;
Oyghandim, chunki Perwerdigar manga yar-yölek bolidu.■

⁶ Méni qorshap sep tüzgen tümenligen ademler bolsimu,
Men ulardin qorqmaymen!■

⁷ I Perwerdigar, ornungdin tur!

Méni qutquz, i Xudayim!

Méning barliq dushmanlirimning testikige salghaysen;

Rezillerning chishlirini chéqiwetkeysen!

⁸ Nijatliq bolsa Perwerdigardindur;

Berikiting Öz xelqingde bolsun!

Sélah!■

4

4-küy ••• Kéhidiki dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy. —

Men nida qilghinimda, manga jawab bergeysen,

I manga heqqaniyliqim ata qilghuchi Xuda!

Bésim astida qalghanda Sen méni kengrichilikke chiqarding;

Manga méhir-shepget körsitip, duayimni angla!□

² I insan baliliri, siler méning shan-sheripimni qachan'ghiche ahanetke qaldurisiler?

Qachan'ghiche bihudilikni söyüp,

Yalghanni izdep yürisiler?

Sélah.□

³ Biraq shuni bilip qoyunglarki,

Perwerdigar ixlasmenlerni Özige xas qilghan;

Men Uninggha nida qilghinimda, Perwerdigar anglaydu.

⁴ Achchiqinglarga bérilip, gunah qilmanglar;

Öz ornunglarda yétip, qelbinglarda chongqur oylinip,

Süküt qilinglar.

Sélah.■

⁵ Heqqaniyliq bilen qurbanliqlarni qilinglar,

We Perwerdigargha tayininglar.■

⁶ Köp xelq: — «Kim bizge yaxshiliq körsitelisun?» — dep sorimaqta;

Jamalingning nuri üstimizge chüshsun, i Perwerdigar!

⁷ Ashliq we yéngi sharabliri molchiliq bolghanlarning xushalliqidinmu,

Méning qelbimni bekrek xushalliqqa toldurdung.

⁸ Men yatay, hem xatirjemlikte uxliwalay;

■ 3:5 Zeb. 4:8 ■ 3:6 Zeb. 27:3 ■ 3:8 Pend. 21:31; Yesh. 43:11; Yer. 3:23; Hosh. 13:4; Weh. 7:10; 19:1

□ 4:1 «Neghmichilerning béshi» — yaki «Bash sazchi». Dawut ibadexanida özining hem bashqilarning küylirini oqush üçün mexsus xorchilar hem sazchilarni orunlashturghan. Mushu yerdiki «bash sazchi» shübhisizki shularni bashquridighan ademni körsitidu. Dawut bash sazchining mushu küyni öz muzikisi bilen ibadexanida oqushini orunlashturqan bolsa kérek. «I **manga heqqaniyliq ata qilghuchi Xuda!**» — ibraniy tilida: «I heqqaniyliqimning Xudasi!». Bashqa birxil terjimisi: «I men üçün adaletni sorighuchi Xuda!» □ 4:2 «**Qachan'ghiche bihudilikni söyüp, yalghanni izdep yürisiler?**» — bu ayet belkim «yalghan ilah»lar, yeni butlar toghruluq éytilghan. Sözlügüchining «méning shan-sheripim» déginini bolsa, Xudadur. Mushu ademler uni söyüp, uni izdeshning ornida Butlarni izdeydu.

■ 4:4 Ef. 4:26 ■ 4:5 Qan. 33:19; Zeb. 51:16-19

Chünki méni bixeterlikte yashatquchi peqetla Sen, i Perwerdigar!■

5

5-küy ... Seherdiki ümid

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, neyler bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Méning sözliringe qulaq salghaysen, i Perwerdigar,
Méning ahlirimgha köngül bölgeysen.

² Kötürgen peryadlirimni angla, méning Padishahim, méning Xudayim,
Chünki sangila dua qilimen.

³ I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;
Men seherde özümni Sanga qaritimen,
Yuqirigha köz tikimen.□

⁴ Chünki Sen rezilliktin huzur alghuchi ilah emesdursen;
Yamanliq hergiz Sen bilen bille turmaydu.

⁵ Pochi-tekeburlar közüng aldida turalmaydu;
Qebihlik qilghuchilarning hemmisi Sanga yirginchliktur.

⁶ Yalghan sözligüchilerning hemmisini halak qilisen;
Perwerdigar qanxor, aldamchi kishilerge nepret qilur.

⁷ Biraq men bolsam, méhri-shepqitingning kengrichilikidin öyüngge kirimen;
Sanga bolghan eyminishtin muqeddes ibadetxananggha qarap sejde qilimen;

⁸ Méni öch körgenler tüpeylidin Öz heqqaniyliqing bilen méni yétekligeysen, i Perwerdigar;
Yolungni aldinda tüz qilghin.

⁹ Chünki ularning aghzida héchqandaq semimiylik yoqtur;
Ularning ichki dunyasi bolsa pasiqliqtur,
Ularning galliri échilghan qebridek sésiqtur,
Ular tili bilen xushamet qiliwatidu.■

¹⁰ Ularning gunahini békitkeysen, i Xuda;
Ular öz pılanliri bilen özliri mollaq atsun;
Ularni özlirining nurghunlighan itaetsizlikliri bilen heydep chiqarghaysen;
Chünki ular Sanga asiqliq qildi.■

¹¹ Shundaq qilghanda Sanga tayan'ghanlarning hemmisi shadlinidu;
Ular menggü shadliq bilen tentene qilidu;
Sen ularni qoghdaysen;
Séning namingni söygenler séningdin yayraydu.

¹² Chünki Sen, i Perwerdigar, heqqaniy ademge bext ata qilisen;
Uni shapaiting bilen qalqan kebi oraysen.

6

6-küy ... Qayghu ichidiki dua

■ **4:8** Law. 26:5; Qan. 12:10; 33:28; Zeb. 3:6 □ **5:3** «I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;...» — «seherde» dégen sözge qarap bezi alimlar 3-, 4- hem 5-küyler, Dawutning Abshalomdin qéchish jeryanidiki üç kün ichidiki dualiri, dep qaraydu (3-küyde «kech» hem «seher» bar, 4-de bolsa «kech», 5-de «seher» bar). ■ **5:9** Zeb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2; 62:4; Rim. 3:13 ■ **5:10** Zeb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

- 1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar hem sekkiz tarliq arfa bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —
Perwerdigar, ghezipping tutqanda méni eyiblime;
Qehring kelgende méni edeplime.□
- 2 Manga shapaet qilghin, i Perwerdigar, chünki men zeipliship kettim;
I Perwerdigar, méni saqaytqin, chünki méning ustixanlirim wehimige chüshti.■
- 3 Méning jénim dehshetlik dekke-dükkige chüshti;
I Perwerdigar, qachan'ghiche shundaq bolidu?
- 4 Yénimgha qayt, i Perwerdigar, jénimni azad qilghaysen,
Özgermes muhebbiting üçün méni qutquzghin.
- 5 Chünki ölümde bolsa Sanga séghinishlar yoq;
Tehtisarada kim Sanga teshekkürlerni éytsun?□
- 6 Méning uh tartishlirimdin maghdurum qalmidi;
Tün boyi orun-körpemni kölchek qilimen;
Yashlirim bilen kariwitimni chöktürimen.
- 7 Derdlerdin közüm xireliship ketti;
Barliq küshendilirim tüpeylidin közüm kardin chiqiwatidu.
- 8 I qebihlik qilghuchilar, hemminglar mendin néri bolunglar;
Chünki Perwerdigar yigha awazimni anglidi.■
- 9 Perwerdigar tilawitimni anglidi;
Perwerdigar duayimni ijabet qilidu;
- 10 Düşmenlirimning hemmisi yerge qarap qalidu, ular zor parakendichilikke duchar bolidu;
Tuyuqsiz keynige yénip xijalette qalidu.

7

7-küy ... Xuda Öz heqqaniyliyini körsetkey!

1-2 Dawutning «Shiggaon»i: — Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri toghruluq éytqan küyi: —

I Perwerdigar, méning Xudayim, men Sanga tayandim;
Ulardin biri shirdek méni titma-titma qiliwetmisun,
Qutquzghuchi yoqluqidin paydilinip méni éziwetmisun,
Méni barliq qoghlichularin qutquzghin,
Ulardin xalas qilghin;□

3 I Perwerdigar Xudayim, eger qolumda qebihlik qilghan bolsam,
Eger shundaq qilghan bolsam: —

4 Eger men bilen inaq ötküchige yamanliq qayturghan bolsam,
— (Eksiche men bilen bikardin-bikar düşmenleshkennimu qutquzdum) —□

5 — Undaқта, düşmen méni qoghlap tutuwalsun,
U jénimni cheylep yer bilen yeksan qilsun,

□ 6:1 «sekkiz tarliq arfa» — bashqa bir terjimisi «sekkiz enlik küy». ■ 6:2 Zeb. 38:3 □ 6:5 «Tehtisarada kim sanga teshekkürlerni éytsun?» — «tehtisara» ölgüchilerning rohliri qiyamet künini kütidighan jay (ibranij tilida «shéol» déyilidu). ■ 6:8 Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27 □ 7:1-2 «Dawutning «Shiggaon»i» — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashiqliq bilen» dégen menide bolup, bu söz küyning éytilidighan ahangini bildüridu. «Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri» — «Kush» dégen kishi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Héch bolmighanda u Dawutqa ziyankeshlik qilmaqchi bolghan. □ 7:4 «... (Eksiche men bilen bikardin-bikar düşmenleshkennimu qutquzdum) —...» — «bashqa birxil terjimisi: «...Yaki manga azar qilghuchini bikardin-bikar bulighan bolsam, ...».

Shöhritimni tupraqqa kömsun!

⁶I Perwerdigar, ghezipping bilen ornungdin turghin,
Méni ezgenlarning qehrige taqabil turushqa qeddingni ruslighin,
We méning üçün oyghan'ghin;
Sen sot we hökümni békitkenidingghu!

⁷Xelqlerdin bolghan jamaet etirapinggha olishidu;
Sen ular üçün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen. □

⁸Perwerdigar xelqlarning üstidin höküm chiqiridu;
I Perwerdigar, öz heqqaniyliqim boyiche,
We özümde bolghan durusliqim boyiche,
Manga höküm chiqarghaysen.

⁹Ah, rezillerning yamanliqi axirlashsun!
Heqqaniy ademni ching turghuzghaysen;
I, adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi heqqaniy Xuda! □ ■

¹⁰Méning qalqinim bolsa,
Durus niyetliklerni qutquzghuchi Xudadidur;

¹¹Xuda adil sotchidur,
U kün boyi gunahtin renjiydighan Ilahtur;

¹²Birsi *yaman* yolidin yanmisa,
U qilichini bileydu,
Ya oqini tartip betlep qoyidu.

¹³Shundaq ademler üçün U ölüm qorallirini teyyarlidi;
U oqlirini köydürgüchi oq qildi.

¹⁴Mana, mushundaq kishiler tolghaqa qebihlik tughmaqchi,
Uning boyida qalghini yamanliqtur;
Uning tughqini bolsa saxtiliqtur. ■

¹⁵U bir orini kolap, uni chongqur qildi;
U özi kolighan origha yiqilip chüshti. ■

¹⁶Özining yamanliqi béshigha qaytip kélidu,
Öz zorawanliqi bolsa öz üstige qaytip chüshidu.

¹⁷Men Perwerdigarni heqqaniyliqi bilen medhiyeleymen,
Hemmidin yuqiri turghuchi Perwerdigarning namini yangritip, küy qilip éytimen.

8

8-küy ••• Xudaning insan balisigha bolghan ulugh pilani

¹Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta orunlansun dep, Dawut yazghan küy: —

I, Öz heywengni asmanlardinmu yuqiri tikligen Perwerdigar Rebbimiz,
Pütkül yer yüzide naming shunche sherepliktur! □

²Öz reqibliring tüpeylidin,
Düşmen we qisaschilarning aghzini étishke,
Bowaqlar we emgüchilerning aghzidin küch tiklidingsen. ■

□ **7:7** «Sen ular üçün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen» — bashqa birxil terjimisi: «Ularning üstidin höküm sürgin». □ **7:9** «adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi» — «ichliri» dégen söz ibraniiy tilida «börekliri» déyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Weh. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yesh. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zeb. 9:15; 10:2; 35:7-8; 94:13; 119:85; Pend. 5:22; 26:27; Top. 10:8 □ **8:1** ««Gittif»ta orunlansun dep...» — «Gittif» alimlarning perziche «Gat» shehiridin chiqqan birxil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16

³ Men barmaqliringning yasighini bolghan asmanliringgha,
 Sen mezmüt békitken ay-yultuzlarga qarighinimda,
⁴ Sen insanni séghinidikensen,
 Emdi adem dégen néme idi?
 Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen,
 Insan balisi qanchilik néme idi? ■
⁵ Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen,
 Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip berding. □
⁶ Uni qolungning yasighanlirini idare qilishqa tikliding;
 Sen barliq nersilerni uning puti astigha qoyghansen, ■
⁷ Jümlidin barliq qoy-kalilar,
 Daladiki barliq janiwarlar,
⁸ Asmandiki uchar-qanatlar,
 Déngizdiki béliqlar,
 Déngizlarning yolliridin ötküchilerning barliqini puti astigha qoydung.
⁹ I Perwerdigar Rebbimiz, pütkül yer yüzide naming némidégen shereplik-he!

9

9-küy ••• Xuda Öz sheripi hem adalitini körsetkey!

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Men Sen Perwerdigarni pütün qelbim bilen medhiyeleymen;
 Men Séning qilghan barliq karametliringni bayan qilay; □
² Men Sendin xushal bolup shadlinimen;
 Séning namingni naxsha qilip éytimen, i Hemmidin Aliy!
³ Méning düshmenlirimning keynige yénishliri bolsa,
 Del ularning séning didaring aldida yiqilip, yoqilishidin ibaret bolidu.
⁴ Chünki Sen méning heqqim hem dewayimni soriding;
 Sen textke olturup, heqqaniylar che sotliding.
⁵ Sen ellerge tenbih bérip, rezillerni halak qilding;
 Sen ularning namini menggüge öchürüwetkensen.
⁶ I düshminim! Halaketliring menggülük boldi!
 Sen sheherlirini yulup tashliwetting,
 Hetta ularning namlirimu yoqap ketti;
⁷ Biraq Perwerdigar menggüge olturup *höküm süridu*;
 U Öz textini sot qilishqa teyyarlap békitken;
⁸ Alemni heqqaniyliq bilen sot qilghuchi Udur;
 Xelqlerning üstidin U adilliq bilen höküm chiqiridu; ■
⁹ Hem U Perwerdigar ézilgüchilerge égiz panah,
 Shundaqla azabliq künlerde égiz panahdur. ■
¹⁰ Namingni bilgenler bolsa Sanga tayinidu;
 Chünki Sen, i Perwerdigar, Özüngni izdigenlerni hergiz tashlighan emessen.

■ 8:4 Ayup 7:17; Zeb. 144:3; Ibr. 2:6 □ 8:5 «Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen...» — bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Sen uning ornini Xudaningkidin azghine töwen békitkensen»; (2) «Sen uning ornini perishtilerningkidin bir mezzgillikla töwen qilghansen». ■ 8:6 1Kor. 15:27 □ 9:1 ««Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep» — «Mut-Labben» belkim «oghulning ölümi» dégen menide. ■ 9:8 Zeb. 96:13; 98:9 ■ 9:9 Zeb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2

11 Zionda turghuchi Perwerdigargha küylerni yangritinglar!

Uning qilghanlirini xelqler arisida bayan qilinglar;

12 Chünki *tökülgen* qanning soriqini qilghuchi udur,

U del shundaq kishilerni esleydu,

Xar qilin'ghanlarning nale-peryadlirini U untughan emes.

13 Manga shepset körsetkin, i Perwerdigar,

Méning öchmenlerdin körgen xorluqlirimgha nezer salghinki,

Méni ölüm derwaziliri aldidin kötürgeysen;

14 Shundaq qilghanda men Zion qizining derwazilirida turup,

Sanga teelluq barliq medhiyilerni jakarlaymen;

Men nijatliq-qutquzushungda shadlinimen. □

15 Eller bolsa özliri kolighan origha özliri chüshüp ketti,

Özliri yoshurup qoyghan torgha puti qapsilip qaldi. ■

16 Perwerdigar chiqarghan hökümi bilen tonular;

Rezil ademler öz qolida yasighini bilen ilinip qaldi.

Xiggaon — Sélah. □

17 Reziller,

Yeni Xudani untughan barliq eller,

Yandurulup, tehtisaragha tashlinidu. □

18 Chünki namratlar menggüge estin chiqirilmaydu;

Möminlerning ümidi menggü öchmey, turiwéridu.

19 I Perwerdigar, ornungdin turghin;

Adem balilirining ghelibe qilishigha yol qoymighin;

Huzurung aldida barliq eller sotlansun.

20 Ularni dekke-dükkige chüshür, i Perwerdigar;

Eller özlirini biz peqet adem baliliri xalas, dep bilsun!

Sélah!

10

10-küy ... — 10-küy 9-küy dawami ... 1-ayettiki izahatni körüng

1 Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen?

Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen? □

2 Rezil ademler tekebburluqi bilen ajiz möminlerni tap basturup qoghap yürüdu;

Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu. □ ■

3 Chünki reziller öz arzu-hewesliri bilen maxtinidu;

Ach közler üçün bext tileydu;

Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu. □

□ 9:14 «...men Zion qizining derwazilirida turup,...» — «Zion qizi» Yérusalémni körsitidu. ■ 9:15 Zeb. 7:16; Pend. 5:22 □ 9:16 «Xiggaon — Sélah» — «Xiggaon» belkim «séghinip oylinish» dégeni bildürüdu; shundaqla yene belkim: — «muzika pes awazliq bolushi kérek» dégeni bildürüshi mumkin. □ 9:17 «...yandurulup, tehtisaragha tashlinidu» — «tehtisara» toghruluq 6-küy, 5-ayettiki izahatni, shundaqla «Tebirler»ni körüng. □ 10:1 «Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen? Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen?» — 10-küyning 9-küy bilen sirliq alaqsı bar; 9-küy hem 10-küydeki ayetler ibranıy tilida alahide shekilge ige. Ibranıy yéziqida 22 herp bar. Bu ikki küydiki taq ayetlerning herbiri ibranıy élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). 9-küy hem 10-küyni bir-birige baghlighanda, toluq «élipbelik nusxa» peyda bolidu. Kéyin mushundaq küyni «élipbe tertipilik» küy dep ataymiz. □ 10:2 «Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu» — yaki «Ajizlar ularning hiyliliri bilen ilinip qalidu». ■ 10:2 Zeb. 7:16; 9:15-16; Pend. 5:22 □ 10:3 «Ach közler üçün bext tileydu; Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu» — yaki «Ach közler ademni tillap, Perwerdigarni chetke qaqudu».

⁴ Ular chirayidin hakawurluq yaghdurup,
Xudani izdimeydu;

Ular barliq xiyallirida: «Héçbir Xuda yoqtur!» deydu. ■

⁵ Ularning yolliri hemishe rawan bolidu;

Séning hökümliring ularning neziridin yiraq we üstün turidu;
Ularning reqibliri bolsa, ulargha qarap «tüfi!» dep mazaq qilidu.

⁶ *Rezil adem* könglide: «Men héç tewrenmey turiwérimen!
Dewrdin-dewrge héç musheqqetke uchrimaymen» — deydu.

⁷ Uning aghzi qarqash, aldanchiliq hem zulumgha tolghan;
Tili astida eskilik we qebihlik yatidu. ■

⁸ U mehelligerde yoshurunche marap olturidu;

U pinhan jaylarda gunahsizlarni öltürüwétidu;

Közliri yoqsullarni közleydu;

⁹ U chatqalliqida yatqan shirdek yoshurunche paylap yatidu;

U möminlerni tutuwélish üçün yoshurunche marap yatidu;

Möminlerni tutuwélip, ularni öz torigha chüshüridu.

¹⁰ *Yoqsullar* ézilidu, pükülide;

Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu. □

¹¹ U könglide: «Tengri buni untup qaldi,

U yüzini yépiwélip, qarimaydu;

Buni hergiz körmeydu» — deydu. □ ■

¹² Ornungdin turghin, i Perwerdigar;

I Tengrim, qolungni kötürgin;

Ézilgen möminlerni untuma!

¹³ *Rezil adem* némishqa *Sen* Xudani közige ilmaydu?

U könglide: «*Xuda* buni sürüshtürmeydu!» — deydu.

¹⁴ *Sen* buni körgensen;

Sen Öz qolung bilen yamanliq hem zulumni özlirige qayturush üçün,

Özüng bularni közlep yürisen;

Derdmenler özlirini Sanga amanet qilidu;

Chünki *Sen* yétim-yésirlerge yar-yölek bolup kelgensen;

¹⁵ *Rezil*, yaman ademning bilikini sunduruwetkeysen;

Uning rezillikini birmubir sürüshtürüp, üzül-késil yoqatqaysen.

¹⁶ *Perwerdigar* ebedil'ebedgiche padishahdur;

Imansiz eller bolsa *Perwerdigarning* zéminidin yoqilar. □ ■

¹⁷ ¹⁸ *Perwerdigar*, *Sen* ajiz möminlerning armanlirini anglaysen;

Ularning dilini toq qilisen;

Yétim-yésirlar we ézilgüchiler üçün adaletni yaqlap,

Yer yüzidiki insanlarning *ajiz-möminlerge* qaytidin wehime salghuchi bolmasliqi üçün,

Quliqingni ding tutisen.

■ **10:4** Zeb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10** «Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu» — «yawuzluqliri» belkim köchme menide bolup, shirning küçlük putlirini yaki chishlirini we yaki owchilarning torlirini (9-ayet) körsitishi mumkin. □ **10:11** «U yüzini yépiwélip, qarimaydu» — yaki «U yüzini yépip qarimaydu» yaki «U yüzini yoshurup qarimaydu» ■ **10:11** Zeb. 64:5; 73:11; 94:7 □ **10:16** «Imansiz eller bolsa *Perwerdigarning* zéminidin yoqilar» — ibranij tilida «eller» mushu yerde Xudaning yolini ret qilidighan yat ellerni körsitidu. «*Perwerdigarning zémini*» — ibranij tilida «uning zémini». Xudaning bu zémini bolsa, Israilgha miras qilghan Qanaan zémini (Pelestin)dur. ■ **10:16** Zeb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yer. 10:10; Yigh. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17

11

11-küy ... «Qéni, qachmamsen?»

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Perwerdigarni bashpanahim qildim;

Emdi siler qandaqmu manga: «Qushtek öz téghinggha uchup qach!

² Chünki mana, reziller kamanni tartip,

Qarangghuluqtin köngli duruslarga qaritip atmaqchi bolup,

Ular oqni kirichqa sélip qoydi;

³ «Ullar halak qilinsa,

Emdi heqqaniylar némimu qilar?» — dewatisiler?□

⁴ Perwerdigar Özining muqeddes ibadetxanisididur,

Perwerdigarning texti asmanlardidur;

U nezer salidu,

Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu.□

⁵ Perwerdigar heqqaniy ademni sinaydu;

Rezillerge we zorawanliqqa xushtarlarga u ich-ichidin nepretlinidu.

⁶ U rezillerge qapqanlar, ot we güngürtni yaghduridu;

Pizhghirim qiziq shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu.□

⁷ Chünki Perwerdigar heqqaniydur;

Heqqaniyliq Uning amriqidur;

Köngli duruslar Uning didarini köridu.

12

12-küy ... Rezil dunyadin saqlash

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, shémunit bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Qutquzghaysen, Perwerdigar, chünki ixlasmen adem tügép ketti;

Ademler arisidin sadiq möminler ghayip boldi.□ ■

² Herbirsi öz yéqinlirigha yalghan éytidu;

Xushametchi lewlerde, aliköngüllük bilen sözlishidu.

³ Perwerdigar barliq xushametchi lewlerni,

Hakawurlarche sözleydighan tilni késiwetkey!

⁴ Ular: «Tilimiz bilen ghelibe qilimiz;

Lewlirimiz bolsa özimizningkidur;

Kim bizge Reb bolalisun?» — deydu.

⁵ «Ézilgüchi ajizlarni basqan zulum wejidin,

Miskinlerning ahuzarliri wejidin,

Hazirla ornumdin turay» — deydu Perwerdigar,

«Men ulargha, ular zariqip kütken azadliqni yetküzimen».□

⁶ Perwerdigarning sözliri bolsa sap sözlerdur;

□ **11:3** «Ullar halak qilinsa,..» — «Ullar» jamaetning yaki jemiyetning ullirini körsitidu. □ **11:4** «Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu» — «Uning sezgür közliri» ibraniy tilida «uning köz qapaqliri». □ **11:6** «Pizhghirim qiziq Shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu» — «ularning qedehidiki nésiwisi» kinayilik, hejwiwiy gep. □ **12:1** «shémunit bilen oqulsun dep...» — «shéminitsh» belkim, «sekkiz tarliq saz» yaki «sekkiz notiliq küy» dégen menide. ■ **12:1** Yesh. 57:1 □ **12:5** «Men ulargha, ular zariqip kütken azadliqni yetküzimen» — bashqa birxil terjimisi: «Ularni «tüfi!» dep mazaq qilghuchilardin azad qilimen»

Ular yette qétim saptashturulghan,
 Sapal qazanda tawlan'ghan kúmüshtektur.■
⁷ Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen;
 Sen *möminlerni* mushu dewrdin menggüge qoghdaysen;□
⁸ *Chünki* rezil ademler heryanda ghadiyip yürüshidu,
 Peskeshlik insan baliliri arisida aliyjanabliq dep maxtalmaqta!

13

13-küy ... Qachan'ghiche, i Perwerdigar?

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, qachan'ghiche?
 Sen méni menggüge untumsen?
 Qachan'ghiche didaringni mendin yoshurisen?
² Qachan'ghiche herkünü qayghurup, qelbimde?
 Qachan'ghiche düshminim mendin shadlinip ghalib yürüdu?
³ Manga qara, manga jawab bergin, i Perwerdigar Xudayim!
 Ölüm uyqusi méni bésip kelgüche,
 Közümnü yorutqaysen,
⁴ Düshminimning: «Men küchiyip uning üstidin ghelibe qildim» démesliki üçhün,
 Reqiblim sentürülgenlikimni körüp shadlanmasliqi üçhün,
közümni yorutqaysen!
⁵ Biraq men bolsam Séning özgermes muhebbitingge özümni tapshurdum;
 Yürükim Séning nijatliqingdin shadlinidu;
⁶ Men Perwerdigargha naxsha éytimen;
 Chünki U manga zor méhribanliqni körsetti.

14

14-küy ... Qarangghu dunya

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Exmeq kishi könglide: «Hécbir Xuda yoq» — deydu.
 Ular chirikliship,
 Yirginchlik qebihlikni qilishti;
 Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur;■
² Perwerdigar ershte turup, adem balilirini közitip:
 «Bu insanlarning arisida insapni chüshinidighan birersi barmidu?
 Xudani izdeydighanlar barmidu?»
³ Hemme adem yoldin chiqti,
 Hemme adem chirikliship ketti,
 Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur.
⁴ Nanni yégendek Méning xelqimni yutuwalghan bu qebihlik qilghuchilar héchnémini bilmemdu?» — deydu.
 Ular Perwerdigargha hécbir iltija qilmaydu.

■ 12:6 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30; 19:8; 119:140; Pend. 30:5 □ 12:7 «Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen» — «ular»
 5-ayette tilgha élin'ghan «ézilgenler» we «miskinler»ni körsitidu. ■ 14:1 Zeb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10

⁵ Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;
 Chünki Xuda heqqaniylarning dewrididur.
⁶ «Siler ézilgenlarning könglige pükken ümidini yoq qilmaqchi bolisiler;
 Biraq Perwerdigar uning bashpanahidur!»[□]
⁷ Ah, Israilning nijatliqi Ziondin chiqip kelgen bolsa idi!
 Perwerdigar Öz xelqini asarettin chiqirip,
 Azadliqqa érishtürgen chaghda,
 Yaqup shadlinidu,
 Israil xushallinidu![□]

15

15-küy ••• Kim Xuda aldidida turalaydu?

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, kim chédiringda turalaydu?
 Kim pak-muqeddes téghingda makanlishidu?
² Kimki tamamen durusluqta mangsa,
 Heqqaniyliqni yürgüzse,
 Könglide heqiqetni sözlise;■
³ Tili bilen gep toshumisa,
 Öz yéqinigha yamanliq qilmisa,
 Qoshnisining eyibini kolap achmisa,
⁴ Pes ademni közge ilmisa,
 Perwerdigardin eyminidighanlarni hörmetlise,
 Özige ziyanliq bolghan teqdirdimu ichken qesimini özgertmise,
⁵ Pulni xeqlerge ösümge bermise,
 Bigunahlarning ziyinigha para almisa;
 Kimki mushularni qilsa,
 Menggüge tewrenmes.

16

16-küy ••• Axiretkiche Xudagha baghligan cheksiz ümid

¹ Dawut yazghan «Mixtam» küyi:

Méni saqlighin, i Tengri,
 Chünki men Sanga tayinimen.[□]
² Méning jénim Perwerdigargha: «Sen méning Rebbimdursen;

[□] **14:6** «Biraq **Perwerdigar uning bashpanahidur!**» — yaki «Chünki Perwerdigar uning bashpanahidur!». Bizningche «biraq» toghra kélidu — démek, Xuda Öz xelqining bozek qilin'ghinigha qarap, ularni qoghlashqa heriket qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Gerche Perwerdigar uning bashpanahi bolsa!» [□] **14:7** «Israil **xushallinidu!**» — «Israil» toghruluq — oqurmenler Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimni oqughan bolsa, éside holiduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israilar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga Tewrattiki bashqa yerlerde yaki Zeburda «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz. ■ **15:2** Zeb. 24:4; Yesh. 33:15 [□] **16:1** «Dawut yazghan «Mixtam» küy» — «Mixtam» bezi alimlarning perziche «ünsiz dua» yaki «yoshurun göher» dégen menide.

Sendin bashqa méning bext-saaditim yoqtur» — dédi. □ ■

³Yer yuzidiki muqeddes bendiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,

Ular méning hemme xushalliqimdur.

⁴Kim bashqa ilahni izdeshke aldirisa,

Ularning derdliri köpiyip kétidu.

Gheyriy ilahlargha atap hediye qanlirini tökmeymen,

Ularning namlirini tilimghimu almaymen.

⁵Perwerdigar bolsa méning mirasim hem qedehimdiki nésiwemdur;

Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng saqlaysen; □ ■

⁶Nésiwemni *belgiligen* siziqlar manga güzel yerlerni békitkendir;

Berheq, méning güzel mirasim bardur! □

⁷Manga nesihet bergen Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen;

Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu. □

⁸Men Perwerdigarni herdaim köz aldindin ketküzmeymen;

U ong yénimda bolghachqa,

Men hergiz tewrenmeymen. ■

⁹Shunga méning qelbim shadlandi,

Méning rohim téximu kötürülide,

Méning ténim aman-ésenlikte turidu; □

¹⁰Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen,

Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen. □ ■

¹¹Sen manga hayat yolini körsitisen;

Huzurungda tolup tashqan shad-xuramliq bardur;

Ong qolungda menggülük behre-lezzetlermu bardur.

17

17-küy ... Tekebburlarning bésimidin qutquzghaysen!

¹Dawutning duasi: —

□ **16:2** «Sendin **bashqa méning bext-saaditim yoqtur**» — bashqa birxil terjimisi — «Méning yaxshiliqim (hergiz) séningkige yetmeydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5** «Perwerdigar **bolsa méning mirasim hem qedehimdiki nésiwemdur**» — Xudaning «Öz xelqining mirasi» bolghanliqi toghruluq «Yar.» 15:1, «Chöl.» 18:20, «Zeb.» 73:26ni we izahatlarini körüng. «**Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng saqlaysen**» — Israillar Yeshua peyghemberning yétekchilik bilén Qanaan (Pelestin) zéminini igiligen waqtida, her qebilining, her ailingin teelluqi chek tashlash bilén békitilgen («Ye.» 18-19-bab). Musa peyghemberge tapshurulghan qanun boyiche, bu teelluqat bolsa menggüge mushu aile ewladlirigha miras qaldurulidu. ■ **16:5** Yigh. 3:24 □ **16:6** «**Nésiwemni belgiligen siziqlar manga güzel yerlerni békitkendir**» — yuqiriqi 5-ayettiki chek belgiligen jay siziqlar bilén békitilgen. Dawut belkim mushu sözlerni köchme menide ishlitip: «Hayatim we turmushumni her jehettin Xuda yaxshi békitken» — démekchi bolsa kérek. □ **16:7** «**Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu**» — «wijdanim» ibraniiy tilida «böreklirim» dégen söz bilén bildürülide. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9** «**Méning rohim téximu kötürülide**» — «rohim» ibraniiy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilén ipadilinidu. □ **16:10** «**Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen**» — Tewrat we Injil boyiche, «dozax» yaki «jehennem» peqetla axiret künidin kéyin bashlinidu. Uningdin ilgiri, ölüp ketken ademlerning rohi bir orun'gha, yeni «tehtisara»gha baridu. Mesih Eysa kréstke mixlan'ghandin kéyin, «tehtisara»da chong bir özgirish yüz berdi. Bu yerde biz u toghruluq toxtalmaymiz. Biraq mushu ayette, Dawut peyghember «Mesih» (Qutquzghuchi)ning görde turmay tirildürüldighanliqini aldindin éytqan. «Tebirler»nimu körüng. «**Séning Muqeddes Bolghuching**» — muqeddes kitapta, «muqeddes» «ulugh» emes, belki «mutleq pak», «Xudagha xas», «pütünley Xudagha atalghan» dégen menini bildüridu. «Muqeddes Bolghuching» choqum Mesihni körsitidu. «**Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen**» — ibraniiy tilida «Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen» — démek, görge qoyulghan bolsimu, téni chirimaydu (téz tirildürülide). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

Heqqaniy telepni angla, i Perwerdigar, méning nidayimgha köngül qoyghin;

Méning duayimgha qulaq salghin,
U yalghanchi lewlerdin chiqqan emes.

² Huzurungdin hökümüm chiqirilghay!
Közüng néme durus ikenlikini perq etkey!

³ Sen méning qelbimni sinighansen,
Sen kéchidimu manga yéqinliship közetting;
Sen méni tawlap közüngdin kechürdingsen,
Méningdin héchbir sewenlik tapalmiding;
Könglümde: Aghzim itaetsizlik qilmisun! — dep niyet qildim.

⁴ Adem balilirining hayattiki ishlirida,
Lewliringdin chiqqan sözler bilen zorawanlarning yolliridin özümni néri qildim.

⁵ Méning qedemlirim yolliringdin chiqmighan,
Putlirim téyilip ketmigen.

⁶ Men Sanga iltija qildim,
Chünki tileklirimni ijabet qilisen, i Tengrim;
Manga qulaq salghin,
Sözlirimni anglighin.

⁷ I, Özüngge tayan'ghanlarni qarshi chiqquchilardin ong qolung bilen Qutquzghuchi,
Karametliringni körsitip, özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!□

⁸ Méni köz qarichuqungdek saqlighaysen;
Qanatliring sayiside méni yoshurghaysen;

⁹ Méni bulimaqchi bolghan rezil ademlerdin,
Méni qarshiwalghan esheddiy küshendilirimdin yoshurghin;

¹⁰ Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken;
Ularning éghizliri tekeburlarche sözleydu;□

¹¹ Ular yolimizni toriwélip,
Bizni yerge urushqa közini alaytip, □

¹² Oljigha ach közlük bilen tikilgen shirdek,
Yoshurun jaylarda marap yüridighan yash shirdektur.

¹³ Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar,
Uning yolini tosup, yer bilen yeksan qilghaysen,
Jénimni rezil ademdin qutquzghin, qiliching bilen;

¹⁴ Méni Öz qolung bilen kishilerdin,
Yeni mushu dewrdiki kishilerdin qutquzghin;
Ularning nésiwisi bolsa mushu dunyadiladur;
Sen ularning qarnini németliring bilen toldurisen;
Ularning köngli perzentliri bilen qandi,
Balilirigha bayliqlirini qalduridu.

¹⁵ Men bolsam, heqqaniyliqta yüzüngge qarighuchi bolimen;
Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!□

□ **17:7** «özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!» — «özgermes muhebbiting» eslide köplük sheklide «özgermes muhebbitinglar». □ **17:10** «Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken...» — bu ibare ularning intayin tekebburluqi, bashqilargha héch köngül bölmeydighanliqi, ularni közge ilmaydighanliqini körsitidu. □ **17:11** «Bizni yerge urushqa közini alaytip,...» — yaki «Méni yerge urushqa közini alaytip,...». □ **17:15** «...Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!» — «oyghan'ghinimda» ölümdin oyghinip, tirilgende, démek.

18

18-küy ... Alemche qutquzush

¹ Neghmichilerning bëshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy; Perwerdigar uni barliq dëshmenliridin hem Saul padishahning qolidin qutquzghan küni, u Perwerdigargha munu küyning sözlirini éytti: —

Ah, Perwerdigarim, méning küch-quдрitim,
Men séni söyimen!

² Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning nijatkarimdur!
Méning Tengrim, méning qoram téshim, men Uningdin himaye tapimen;
U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm, méning égiz munarimdur!□

³ Medhiyilergé layiq Perwerdigargha nida qilimen,
Shunda dëshmenlirimdin qutquzulimen;

⁴ Ölümning asaretliri méni qorshiwaldi,
Ixllassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti;□

⁵ Tehtisaraning taniliri méni chirmiwalди,
Ölüm sirtmaqliri aldimgha keldi.

⁶ Qiynalghinimda men Perwerdigargha nida qildim,
Xudayingha peryad kötürdüm;
U ibadetxanisidin awazimni anglidi,
Méning peryadim Uning huzurigha keldi,
Uning quliqigha kirdi.

⁷ Shu chagh yer-zémin tewrep, silkinip ketti,
Taghlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti;
Chünki U ghezeplendi.□

⁸ Uning dimighidin is örlep turatti,
Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwwetti;
Uningdin kömür choghliri chiqti;□

⁹ U asmanlarni tezim qildurup chüshti,
Puti asti tum qarangghuluq idi.

¹⁰ Bir kэрubni minip perwaz qildi,
Shamalning qanatlirida ghuyuldap uchup keldi.□

¹¹ U qarangghuluqni özining yoshurunidighan jayi qildi,
Sularning qarangghusini,
Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Öz etrapida chédiri qildi.

¹² Uning aldidiki yoruqluqtin,
Qoyuq bulutlar, möldür, otluq choghlar chiqip ötti;

¹³ Perwerdigar asmanda güdürlidi;
Hemmidin Aliy Bolghuchi awazini yangratti,
Möldür we otluq choghlar bilen.

¹⁴ Berheq, U oqlirini étip, dëshmenlirimni tarqitiwetti;

□ **18:2** «méning qutquzghuchi münggüzüm» — ibraniy tilida «nijatliqimning münggüzi». □ **18:4** «Ixllassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti» — ibraniy tilida «Ixllassizlarning qiyan-tashqinliri méni qorqitiwetti». □ **18:7** «...Taghlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti; chünki U ghezeplendi...» — bu küydiki sözler tedrijiy halda Dawutning özining ehwalidin ayrilip, Dawutning bolghusi ewladi Mesihning hayatigha ötidu. Küyde Mesihning hayati, japa-musheqqet tartidighanliqi, axirida uning shan-sherepke érishidighanliqi we pütkül alemge padishah bolidighanliqi körsitilidu. Démek, bu küyning özi ulugh bir bësharettur. □ **18:8** «Uningdin kömür choghliri chiqti» — yaki «Uningdin kömür choghliri tutashturuldi». □ **18:10** «Bir kэрubni minip perwaz qildi» — «kэрub» intayin küchlük birxil qanatliq perishte. «Tebirler»ni körüng.

Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-chuqan'gha saldi;□

15 Shuning bilan déngizlarning tekti körünüp qaldi,
Alemning ulliri ashkarilandi,
Tenbihing bilen,
Dimighingdin chiqqan nepesning zerbisi bilen, i Perwerdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, méni tutti;
Méni ulugh sulardin tartip aldi.

17 U méni küchlük düshminimdin,
Hem manga öchmenlik qilghuchilardin qutquzdi;
Chünki ular mendin küchlük idi.

18 Külpetke uchriqan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti;
Biraq Perwerdigar méning tayanchim idi.

19 U méni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi;
U méni qutquzdi, chünki U mendin xursen boldi.

20 Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti;
Qolumning halalliqlini U manga qayturdi;

21 Chünki Perwerdigarning yollirini tutup keldim;
Rezillik qilip Xudayimdin ayrilip ketmidim;

22 Chünki Uning barliq hökümliri aldimdidur;
Men Uning belgilimilirini özümdin néri qilmidim;

23 Men Uning bilen ghubarsiz yürdüm,
Özümnü gunahtin néri qildim;

24 Shuning üçün Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,
Köz aldidiki qolumning halalliqligha qarap, qilghanlirimni qayturdi.□

25 Wapadar-méhribanlarga Özüngni wapadar-méhriban körsitisen;
Ghubarsizlarga Özüngni ghubarsiz körsitisen;

26 Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;
Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;

27 Chünki ajiz mömin xelqni qutquzghuchi Özüngdursen;
Biraq tekebbur közlerni shermende qilisen;

28 Chirighimni julaliq qilghan Sendursen;
Perwerdigar Xudayim méni basqan qarangghuluqni nurlanduridu;

29 Chünki Sen arqiliq *düşmen* qoshuni arisidin yügürüp öttüm;
Sen Xudayim arqiliq men sépildin atlap öttüm.□

30 Tengrim — Uning yoli mukemmeldur;
Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;

U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur.

31 Chünki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?
Bizning Xudayimizdin bashqa kimmu qoram tashtur?

32 Yeni bélimni küch-quwwet bilen orighuchi Tengri,
Yolumni tüptüz, mukemmel qilghuchi Tengridur;

33 U méning putlirimni kékikningkidek *uchqur* qilidu,
Shuning bilen méni égiz jaylirimda turghuzidu;

□ **18:14** «U oqlirini étip, **düşmenlirimni tarqitiwetti**» — ibraniy tilida «U oqlirini étip, ularni tarqitiwetti». 17-ayetni körüng. □ **18:24** «Perwerdigar **heqqaniyliqimgha qarap, göz aldidiki qolumning halalliqligha qarap, qilghanlirimni qayturdi**» — shübhisizki, mushu 19-24-ayetlerde Mesihning pak-ghubarsizliqi, gunahsizliqi bésharet qilinidu. Dawut özi toghruluq bu sözlerni hergiz déyelmeytti. Mesilen, 25-küy, 7-ayet we 51-küyni körüng. □ **18:29** «Sen **arqiliq düşmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm**» — «yügürüp öttüm» dégen sözler «bösup öttüm» dégen menini öz ichige alidu.

34 Qollirimni urush qilishqa o'gitudu,
 Shunglashqa bileklirim mis kamanni kereleydu;
 35 Sen manga nijatliqning bolghan qalqanni ata qilding,
 Néning ong qolung méni yolidi;
 Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.
 36 Sen qedemlirim astidiki jayni keng qilding,
 Méning putlirim téyilip ketmidi.
 37 Men dushmanlirimni qoghlap yettim;
 Ular halak bolmighuche héch yanmidim.
 38 Qaytidin ornidin turalmas qilip ularni yanjiwettim,
 Ular putlirim astida yiqildi.
 39 Sen jeng qilishqa kuch bilen belimni baghliding;
 Sen manga hujum qilghanlarni putum astida egildurdung;
 40 Dushmanlirimni koz aldinda arqisigha yandurup qachquzdung,
 Shuning bilen manga ochmenlerni yoqattim.
 41 Ular peryad koturdi, biraq qutquzidighan hechkim yoq idi;
 Hetta Perwerdigargha nida qildi, Umu ulargha jawab bermidi.
 42 Men ulargha soqqa berip, shamal uchurghan topidek qiliwettim;
 Kochidiki patqaqtek, ularni tokuwettim.
 43 Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen;
 Sen méni ellerning beshi qilghansen;
 Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta. □
 44 Sözümni anglapla ular manga itaet qilidu;
 Yat eldikiler manga bicharilerche teslim bolidu;
 45 Yat eldikiler chüshkünliship kétidu;
 Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;
 46 Perwerdigar hayattur!
 Méning Qoram Téshim mubareklensun!
 Nijatliqim bolghan Xuda *hemmidin* aliydur, dep medhiyilensun!
 47 U, men üçün toluq qisas alghuchi Tengri,
 Xelqlerni manga boysundurghan *Xudadur*;
 48 U méni dushmanlirimdin qutquzghan;
 Berheq, Sen méni manga hujum qilghanlardin yuqiri koturdung;
 Zorawan ademdin Sen méni qutulurdung.
 49 Shuning üçün men eller arisida Sanga rehmet éytimen, i Perwerdigar;
 Namingni ulughlap küylerni éytimen;
 50 *Perwerdigar* Özi tikligen padishahqa zor nusretlerni béghishlaydu;
 Özi mesih qilghinigha,
 Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge özgermes muhebbitini körsitidu. □

19

19-küy ... Alem hem Tewrat Xudaning sheripidur!

¹ Dawut yazghan küy: —

Ershler Tengrining ulughluqini jakarlaydu,

□ **18:43** «Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen» — shübhizki, mushu bésharette éytilghan «xelq» Dawut padishahning öz qowmi bolghan Yehudiy xelqini körsitidu. □ **18:50** «Özi mesih qilghinigha, yeni Dawutqa hem uning neslige...» — «Mesih qilghini» yeni «Mesih» toghruluq 2-küydiki izahatlarni körüng.

Asman gümbizi Uning qoli yasighanlirini namayan qilidu;

²Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu;

Kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu.□

³Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi *alemge* anglanmaqta.□

⁴Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta;

Ularning sözliri alemning chétigiche yetmekte.

Ularning ichide *Xuda* quyash üçhün chédir tikken,□ ■

⁵*Quyash* hujrisidin toygha chiqqan yigittek chiqidu,

Beygige chüshidighan palwandek shadlinidu;■

⁶Asmanlarning bir chétidin örleydu,

Jahanning u chétigiche chörgileydu,

Uning hararitidin héchqandaq mexluqat yoshurunalmaydu.

⁷Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur,

U insan wujudini yéngilaydu;

Perwerdigar bergen höküm-guwahlar muqim-ishenchlik ,

U nadanlarni dana qilidu.□ ■

⁸Perwerdigarning körsetmiliri durus,

U qelbni shadlanduridu;

Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur,

U közlerni nurlanduridu.□

⁹Perwerdigardin eyminish pak ishtur, u menggü dawamlishidu;

Perwerdigarning hökümliri heqtur,

Herbiri tamamen heqqaniyettur.

¹⁰Ular altundin, berheq köp sap altundin qimmetliktur;

Heseldin, hesel jewhiridin shérindur;■

¹¹Ular bilen qulung oyghitilidu;

Insan ulargha riaye qilishta ching tursa chong mukapat bardur.

¹²Kim öz xataliqlirini bilip yételisun?

Méni bilip-bilmey qilghan gunahlirimdin saqit qilghaysen;

¹³Öz qul-chakaringni bashbashtaq gunahlardin tartqaysen;

Bu gunahlarni manga xojayin qildurmighaysen;

Shuning bilen men qusursiz bolimen,

Éghir gunahtin xaliy bolghaymen.

¹⁴I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim,

□ **19:2** «Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu» — «ular» ershler we asman gümbizini körsitidu. «Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu; kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Kün bashqa bir kün'ge geplirini tökidü, kéche bashqa bir kéchige söz qilmaqta». □ **19:3** «Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi alemge anglanmaqta» — bashqa birxil terjimisi «Alemde herqandaq bir til ularning sadasini anglap chüshineleydu». □ **19:4** «Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta» — bu «ölchem tanisi» belkim insanning tesewwur-oylirini ölçigüchi bolushi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7** «Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur» — «Tewrat-qanun» tooghruluq; «Tewrat» (torah) ibraniy tili bolup, mushu yerde «qanun, telim, yolyoruq» dégen menide ishilitilidu. «Tewrat qanuni» dégen ibare adette Musa peyghember arqiliq keltürülgen Tewrattiki «Yaritilish», «Misirdin chiqish», «Lawiylar» «Chöl-Bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimning qanun-permanliq mezmunini körsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30 □ **19:8** «Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur» — yaki «Perwerdigarning permanliri roshendur» yaki «Perwerdigarning permanliri paktur». ■ **19:10** Zeb. 119:72,103,127; Pend. 8:11

Aghzimdiki sözler, qelbimdiki oylinishlar neziringde meqbul bolghay!□

20

20-küy ... Israil xelqi Xuda Mesih qilghan padishahning ghelibisi üçün dua qilidu

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Külpetlik künde Perwerdigar sanga ijabet qilghay!
Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!□

² U Öz muqeddes jayidin sanga medet ewetkey,

Ziondin sanga küch-quwwet bergey;

³ Barliq «ashliq hediye»liringni yad qilghay,

Köydürme qurbanliqingni qobul qilghay!

Sélah!

⁴ Könglüngdiki teshnaliqlarni sanga ata qilghay,

Könglüngge pükken barliq arzuliringni emelge ashurghay.

⁵ Bizler ghelibengni tebriklep tentene qilimiz,

Xudayimizning namida tughlirimizni tikleyimiz;

Perwerdigar barliq telepliringni emelge ashurghay!

⁶ Hazir bildimki, Perwerdigar Özi mesih qilghinini qutquzidu;

Muqeddes ershliridin uninggha qudretlik qutquzghuchi qolini uzartip jawab béridu.□

⁷ Beziler jeng harwilirigha,

Beziler atlarga *tayinidu*;

Biraq biz bolsaq Perwerdigar Xudayimizning namini yad étimiz;

⁸ Ular tizi püklinip yiqildi;

Biraq biz bolsaq, qeddimizni ruslap tik turimiz.

⁹ I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen;

Nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!□

21

21-küy ... Xuda tikligen padishah toghruluq bir küy

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

□ **19:14** «**I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim**» — «Hemjemet-Nijatkar» yaki «hemjemet-qutquzghuchi» toghruluq: — Ibraniy tilida «goél» dégen bu sözning alahide menisi bar. Birsu kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchap mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, mushu kishining özining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetliri bu kishini hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi» öz qérindishini hör qilmaqchi bolsa, uni qutquzalaytti. Hoquqni ishlitish «hemjemet-qutquzghuchi»ning öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. Birsu öz uruq-tughqinigha «hemjemet-qutquzghuchi» bolup uni qutquzmaqchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Shunga peyghemberler Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üçün pat-pat del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Öz bendisige yaki xelqige «hemjemet»lik qilip, ularning «goél»i, yeni «hemjemet-qutquzghuchi»si bolidu. Uning Öz xelqini qutquzushi Öz ixtiyarliqi bilen, elwette! □ **20:1** «**Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!**» — «Yaqupning Xudasi» dégen mushu ibaride «Yaqup» hem hezriti Yaqupning özini hemde uningdin chiqqan Israil xelqinimu körsitidu. □ **20:6** «**Perwerdigar Özi mesih qilghini**» — yeni Israilning padishahi; mushu yerde Dawutni körsitidu. Biraq shübhisizki, bu küy bir bésharet bolup, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihnimu körsitidu. 2-küydeki izahatlarni we «Tebirler»nimu körüng. □ **20:9** «**I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen; nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!**» — bashqa birxil terjimisi: — «I Perwerdigar, ghelbigé érishtürgeysen! Biz nida qilghan künde Padishah bizge jawab bergey!»

Padishah qudritingdin shadlinidu, i Perwerdigar;
Ghelibe-nijatliqingdin u neqeder xursen bolidu!

² Sen uning köngül tilikini uninggha ata qilding,
Lewlirining telipini ret qilghan emessen.

Sélah!

³ Chünki Sen ésil beriketler bilen uni qarshi alding;
Uning béshigha sap altun taj kiydürdüng.

⁴ U Sendin ömür tilise, Sen uninggha berding,
Yeni uzun künlerni, taki ebedil'ebedgiche berding.

⁵ U Séning bergen ghelibe-nijatliqingdin zor sherep quchti;
Sen uninggha izzet-heywet hem shanu-shewket qondurdung.

⁶ Sen uning özini menggülük beriketler qilding;
Didaringning shadliqi bilen uni zor xursen qilding;□

⁷ Chünki padishah Perwerdigargha tayinidu;
Hemmidin Aliy Bolghuchining özgermes muhebbiti bilen u héch tewrenmeydu.

⁸ Séning qolung barliq dühmenliringni tépip, ashkare qilidu;
Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu;□

⁹ Séning didaring körün'gen künde, ularni yalqunluq xumdan'gha salghandek
köydürisen;

Perwerdigar derghezep bilen ularni yutuwétidu;
Ot ularni köydürüp tügitidu.

¹⁰ Ularning tuxumini jahandin,
Nesillirini kishilik dunyadin quritisen;

¹¹ Chünki ular Sanga yamanliq qilishqa urundi;
Ular rezil bir neyrengni oylap chiqqini bilen,
Emma ghelibe qilalmidi.

¹² Chünki Sen ularni keynige burulushqa mejbur qilding;
Sen ularning yüzige qarap oqyayingni chenleysen.

¹³ I Perwerdigar, Öz küchüng bilen ulughluqungni namayan qilghaysen;
Shuning bilen biz naxsha éytip qudritingni medhiyileymiz.

22

*22-küy ... Eng éghir azab-oqubette qilghan dua ... Bésharetlik küy ... 1-ayettiki izahatni
körüng*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Ayjelet-xashshahar» (tang seherde kelgen medet) dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

«Ah Ilahim, Ilahim, némishqa mendin waz kechting?
Sen némishqa méni qutquzushtin shunche yiraqsen?»

□ **21:6** «Sen uning özini menggülük beriketler qilding» — bu söz belkim Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihning Xudaning Ibrahimgha bergen eng ulugh wedisini emelge ashuridighanliqini körsitishi mumkin. Shu wede: «Sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen ... Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile we qebililerge bext-beriket ata qilnidu» déyilidu («Yar.» 12:1-3de xatirilen'gen). Bashqa birxil terjimisi: «Sen uninggha menggülük beriketlerni békitting». □ **21:8** «Séning qolung barliq dühmenliringni tépip, ... Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu...» — 8-ayettin bashlap, bésharetlik sözler biwasite padishahqa éytilghan bolsa kérek. Roshenki, bu ayetler padishah Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu.

Némishqa qattiq peryadlimdin shunche yiraq turisen, □ ■
² Xudayim, kúndüzde nida qildim, lékin Sen héch jawab qilmaysen;
 Kéhidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen. □ ■
³ Biraq i Israilning medhiyilirini öz makaning qilghuchi,
 Sen dégen pak-muqeddestursen!
⁴ Ata-bowilirimiz séni tayanchi qilghan,
 Ular sanga tayan'ghan, sen ularni qutquzghan.
⁵ Ular Sanga nida qilishliri bilen qutulghan;
 Sanga tayinish bilen ularning ümidi héch yerde qalghan emes. ■
⁶ Biraq men bolsam adem emes, bir qurtmen,
 Insan teripidin *töhmet bilen* reswayialem qilin'ghanmen,
 Xalayıq teripidin kemsitilgenmen. □ ■
⁷ Méni körgenlerning hemmisi mazaq qilip külidu,
 Bashlirini silkiship aghzilirini pürüshtürüp: ■
⁸ «U Perwerdigargha özini tapshurghan emesmu?!
 Emdi Perwerdigar uni qutquzsun!
 Perwerdigar uningdin xursen bolsa eger,
 Uni qutuldursun!» — déyishidu. ■
⁹ Biraq méni apamning qorsiqidin chiqarghuchi özüngdursen;
 Hetta emchektiki waqtimdimu méni özüngge tayandurghansen;
¹⁰ Tughulghinimdin tartipla, men özümni qoynunggha tashlighanmen;
 Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sen méning Tengrim bolup kelgensen. ■
¹¹ Mendin yiraqlashma;
 Chünki riyazet méni qistap keldi;
 Manga yardemde bolghuchi yoqtur.
¹² Nurghun buqilar méni qorshiwaldi;
 Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi; □
¹³ Ular ademni titma qilghuchi hörkirewatqan shirdek,
 Aghzilirni chong échip manga tikilip turidu.
¹⁴ Men tökülgen sudek boldum,
 Hemme söngeklirim izidin chiqip ketti;
 Yürükim momdek érip ketti,
 Ich-baghrimda zeipliship érip ketti.
¹⁵ Qaghjirap ketken sapal parchisidek maghdurum qalmidi,
 Tilim tangliyimgha chaplaship ketti,
 Sen *Perwerdigar* méni ölümning topa-changlirigha qoyghansen. ■

□ **22:1** «Izahat» — Dawut peyghember hayatida nurghun azab-oqubetlerni tartqan bolsimu, lékin u bu küyde éytilghan shunchiwala éghir azab-oqubetlerni tartqan emes. Shunga shübhisizki, Dawut özidin kéyinki birsining tartidighan azablarini körsetken bolsa kérek. Oqurmenler bu azablarning kimgé qaritilghanliqi toghruluq özliri xulasige kelsun. «ayjelet-xashshahar» (**tang seherde kelgen medet**) — bezi alimlar: «Tang seherdiki chishi jeren» dep terjime qilidu. Bu belkim küyning témisining hem uning ahangining nami bolsa kérek. ■ **22:1** Mat. 27:46; Mar. 15:34 □ **22:2** «Kéhidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen» — yaki «kéhidimu men peryad qilsam, biraq aram tapmaymen» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zeb. 25:2-3; 31:1; Yesh. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6** «men bolsam adem emes, bir qurtmen» — ibraniy tilida «qurt» «kokkus ilikus» (qizil qurt) dégen qurti körsitidu. Bu xil qurtning chishisi tuxumlighanda özini derexke chaplashturup, salghan tuxumlarini öz bedini bilen qoghdaydu. Shundaq qilip u ölgüche chaplashqan yerdin midirilmay turidu. Ölüshi bilen uningdin qipqizil bir suyuqluq chiqip, hemme etrapini qizil qilidu. Ademler bu qizil suyuqluqni boyaq üçün ishlitidu. Bu ishlar Mesih Eysaning kréstke mixlinishigha bésharet bolmamdu? ■ **22:6** Yesh. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43 ■ **22:10** Yesh. 49:1 □ **22:12** «Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi» — Pelestinning Bashan rayonidiki buqilar yoghan, küchlük idi. Bu yerde yaman ademler hem ularning keynide turghan yaman jin-rohlarni körsetse kérek. ■ **22:15** Yuh. 19:28

- 16 Ghaljir itlar manga olashti,
 Bir top reziller méni qistap kélip,
 Méning qolum we putumni sanjip teshti.■
- 17 Söngelkirimning hemmisini saniyalaymen,
Ustixanlirim manga tikilip qarap turghandek qilidu.
- 18 Ular kiyimlirimni öz arisida üleshtürüwatidu,
 Könglikimge érishish üçün chek tashlishiwatidu.□ ■
- 19 Biraq, i Perwerdigar, mendin yiraqlashma!
 I Küch-Qudritim bolghuchim, yademege téz kelgeysen!
- 20 Jénimni qilichtin qutquzghin,
 Méning yalghuz jénimni itning changgilidin qutuldurghin.□
- 21 Méni shirning aghzidin qutquzghin;
 Shundaq, Sen iltijalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen!□
- 22 Men Séning namingni qérindashlirimgha élan qilimen;
 Chong jamaet ichide turup Sanga bolghan medhiyilirimni jakarlaymen;■
- 23 Perwerdigardin eymen'güchiler, Uni medhiyilenglar!
 Yaqupning barliq nesilliri, Uninggha shan-sherep keltürünglar!
 Israilning pütün ewladliri, Uningdin eymininglar.□
- 24 Chünki U ézilgüchining ashu xarlinishlirini neziridin saqit qilghan emes,
 Yaki Uningdin héch yirgen'gen emes;
 Uningdin Öz wisalini héch yoshurghan emes;
 Belki U iltija qilip awazini kötürginide,
 Uninggha qulaq sélip anglighan.
- 25 Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyiler Özüngdindur,
 Xudadin eymen'güchilerning aldida ichken qesemlirimni ishqa ashurimen;□ ■
- 26 Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu;
 Perwerdigarni izdigenler Uni medhiyeleydu;
 Silerning qelbinglar menggü yashnaydu!□ ■
- 27 Zéminning eng chétidikilermu bu ishni qelbide tutup , towa qilip Perwerdigarning
 aldigha kélidu;
 El-milletlarning barliq jemetliri aldingda ibadet qilidu;■
- 28 Chünki padishahliq Perwerdigarghila tewedur;
 U el-milletler arisida höküm sürgüchidur.
- 29 Jahandiki baylarmu Uning aldidin yep-ichip, ibadet qilidu;

■ 22:16 Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:33; Yuh. 19:23,37; 20:25 □ 22:18 «Könglikimge érishish üçün chek tashlishiwatidu» — yaki «Chapinimgha érishish üçün chek tashlishiwatidu». ■ 22:18 Luqa 23:34; Yuh. 19:24
 □ 22:20 «Méning yalghuz jénim» — yaki «Méning kichik jénim» yaki «Méning qimmetlik jénim». Sözlügüchi éghir yalghuzluq hés qiliwatqan bolsa kérek. □ 22:21 «...iltijalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen!» — «yawa kala» hazir nesli qurughan. Ular esli intayin küchlük, adettiki kalidin ikki hesse chong idi. Mushu yerde «yawa kalilar» esheddiy rezil ademlerge yaki jin-sheytanlarga simwol bolidu. ■ 22:22 Ibr. 2:12 □ 22:23 «Yaqupning barliq nesilliri» — Israil xelqi, elwette. «Israilning ewladliri» — Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken, shuning bilen u «Israil qowmining ejdadi» bolghan. □ 22:25 «Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyiler Özüngdindur» — bashqa ikki xil terjimisi «Chong jamaette méning medhiyilirimning témisi Sendin chiqqandur...» yaki «Chong jamaette méning Sanga medhiyilerni oqushqa muyesser bolghanliqim Sendin chiqqandur...». ■ 22:25 Zeb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ 22:26 «Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu» — «tamaqlinidu» dégen bu söz mushu yerde héyt qurbanliqliridin yaki «teshekkür qurbanliqliri» («rehmet qurbanliqliri»)din tamaqlinishni körsitishi mumkin. ■ 22:26 Qan. 4:29; Zeb. 69:32; 149:4; Yesh. 25:6; Zef. 2:2; Yuh. 11:26 ■ 22:27 Zeb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu;□

³⁰ Kelgüsidi bir ewlad Uning xizmitide bolidu;

Bu ewlad Reb üçün Öz perzentliri hésablinidu.■

³¹ Kéyin ular kélip, shu chaghda tughulidighan bir qowmgha Uning heqqaniyliqini jakarlap shuni élan qiliduki,

«U buni emelge ashurdi!»■

23

23-küy ... Perwerdigar méni baqquchi padichimdur! ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méni baqquchi Padichimdur,

Mohtaj emesmen héch nersige;□ ■

² U méni yumran chöplerde yatquzup dem aldurar;

Tinch aqidighan sularni boylitip baqidu;

³ U wujudumni yéngilaydu;

U heqqaniylik yolida Öz nami üçün yétekleydu;□

⁴ Hetta men ölüm sayisi bolghan jilghidin ötsemmu,

Héch yamanliqtin qorqmaymen;

Chünki Sen men bilen billidursen;

Séning hasang hem tayiqing manga tesellidur.■

⁵ Méni xar qilghuchilarning köz aldida manga keng dastixan salisen;

Méning béshimni may bilen mesih qilisen;

Qedehim tashidu;

⁶ Berheq, barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepqet manga egiship hemrah bolidu;

Menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!□

24

24-küy ... Perwerdigarning ghelibisi

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha mensüptur, jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar;

□ **22:29** «Jahandiki baylarmu ...» — ibraniy tilida «jahandiki sémizlermu...» — köchme menisi «baylar» bolushi mumkin. «tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu» — démek, hem baylar hem miskinler (küyde bésharet bérilgen ishlar tüpeylidin) Xudagha ibadet qilidu. ■ **22:30** Yesh. 53:8, 10; Yesh. 8:18; Zeb.89:29; Mat. 1:1; Yuh 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9 ■ **22:31** Zeb. 52:9; 102:18; Luqa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1** «Bu ulugh küy toghruluq izahat» — Pelestindiki qoylar bilen padichining munasiwiti nahayiti yéqin. U ular bilen kéche-kündüz bille bolidu, ulargha isim qoyidu. Yéngi yaylaqqa köchkende, padichi qoylarning béshida méngip, ularni chaqirip yétekleydu; ularning béshi tikenlikte yarilinip qalsa, padichi may bilen sürüp «mesih qilidu»; bezi padichilar hetta amraq qoylirigha alahide qedehtin sharab ichuridu. ■ **23:1** Yesh. 40:11; Yer. 23:4; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 2:25; Weh. 7:17 □ **23:3** «U wujudumni yéngilaydu» — «yéngilaydu» ibraniy tilida bu söz «towigha qayturidu» yaki «towa qilduridu» dégen menini öz ichige alidu. ■ **23:4** Zeb. 3:6; 118:6 □ **23:6** «barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepqet manga egiship hemrah bolidu» — yaki «barliq künlirimde manga egiship hemrah bolghan özgermes shepqet némidigen yaxshi!». «menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!» — «Perwerdigarning dergahi» ibraniy tilida «Perwerdigarning öyide». Dawut bu küyni yazghanda Yérusalémdiki muqeddes ibadetxana téxi mewjut emes idi.

Uninggha teelluqtur yer yüzi we uningda turiwatqanlarmu;■
 2 Chünki jahanning ulini chongqur déngizlar üstige orunlashturup,
 Yerni sular üstige ornatqan Udur.
 3 Perwerdigarning téghigha kim chiqalaydu?
 Uning muqeddes jayigha kim kirip turalaydu? ■
 4 – Qolliri gunahtin pakiz, dili sap,
 Quruq nersilerge telmürüp qarimighan,
 Yalghan qesem qilmighan kishi kireleydu. □
 5 Bundaq kishi bolsa Perwerdigardin bextni,
 Öz nijatliqi bolghuchi Xudadin heqqaniyliqni tapshuruwalidu we *uni* kötürüp yürüdu;□
 6 Bu dewr Uni izdigüchi dewrdur,
 Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning *Xudasi!*
 Sélah!□
 7 I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar!
Keng échilinglar!
 I menggülük ishikler, kötürülünglar!
 Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu!□
 8 Shan-sherep igisi Padishah dégen kim?
 U Perwerdigardur, u küchlük we qudretliktur!
 Perwerdigar, jeng meydanida qudretliktur!
 9 I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar!
Keng échilinglar!
 I menggülük ishikler, béshinglarni kötürünglar!
 Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu!
 10 Shan-sherep igisi Padishah dégen kim?
 Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, shan-sherep igisi
 Padishahtur!
 Sélah!

25

25-küy ... Yéteklesh we bashpanah bolush heqqide dua ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Dawut yazghan küy.

Perwerdigar, jénim Sanga telmürüp qaraydu;□
 2 Sanga tayinimen, i Xudayim;
 Méni yerge qaritip xijalette qaldurmighaysen;
 We yaki dühmenlirimni üstümdin ghalib qilip shadlandurmighaysen;■
 3 Berheq, Séni kütküchilerdin héchqaysisi shermende bolmas;
 Biraq héchbir sewebsiz xainliq qilghuchilar shermende bolidu.■

■ 24:1 Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ 24:3 Zeb. 15:1; Yesh. 33:14,15 □ 24:4 «Quruq nersilerge telmürüp qarimighan» — «quruq nersiler» butlarni körsitidu. □ 24:5 «... tapshuruwalidu we uni kötürüdu» — bu ikki péil ibranijiy tilida birla péil bilen ipadilini. □ 24:6 «...Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning Xudasi!» — yene birxil terjimisi «Yeni Séning didaringni izdigüchiler bolghan Yaquptin ibarettur». □ 24:7 «I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar! Keng échilinglar! I menggülük ishikler, kötürülünglar!» — qedimki zamanlarda qowuqlar échilghanda yuqiridin kötürülettü. □ 25:1 «25-küy toghruluq izahat» — 25-küy «élipbe tertipilik» bir küy. Küyde 22 ayet bolup, ibranijiy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Küydiki 22 ayetning herbiri ibranijiy élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tilida herpler a-, e-, b- tertipide bashlan'ghan'gha oxshash). Biz bundaq küylerni «élipbe tertipilik küy» dep ataymiz. ■ 25:2 Zeb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ 25:3 Yesh. 28:16; Rim. 10:11

- 4 Méni Séning izliringni bilidighan qilghaysen, i Perwerdigar;
Yolliringni manga ögitip qoyghaysen.■
- 5 Méni heqiqitingde mangdurup, manga ögetkeysen;
Chünki özüng méning nijatliqim bolghan Xudayimdursen;
Men kün boyi Sanga qarap telmürimen;
- 6 Öz rehimdilliqliringni, özgermes méhirliringni yadinggha keltürgeysen, i Perwerdigar!
Chünki ular ezeldin tartip bar bolup kelgendur;■
- 7 Méning yashliqimdiki gunahlirimni,
Shundaqla itaetsizliklirimni ésingge keltürmigeysen;
Özgermes muhebbiting, méhribanliqing bilen, méni ésingge keltürgeysen, i Perwerdigar;
- 8 Perwerdigar méhriban we durustur;
Shunga U gunahkarlarni durus yolgha salidu.
- 9 Möminlerni yaxshi-yamanni perq étishke U yétekleydu;
Möminlerge Öz yolini ögitidu.
- 10 Uning ehdisi we höküm-guwahlirini tutqanlarning hemmisige nisbeten,
Perwerdigarning barliq yolliri özgermes muhebbet we heqiqettur.
- 11 Öz naming üçün, i Perwerdigar,
Qebhlikim intayin éghir bolsimu,
Sen uni kechürivetkensen.
- 12 Kimki Perwerdigardin eymense,
Xuda Özi tallighan yolda uninggha *heqiqetni* ögitidu;
- 13 Uning jéni azade-yaxshiliqta yashaydu,
Uning nesli yer yüzige miras bolidu.
- 14 Perwerdigar Özidin eyminidighanlar bilen sirdashtur;
U ulargha Öz ehdisini körsitip béridu.
- 15 Méning közlirim hemishe Perwerdigargha tikilip qaraydu;
Chünki U putlirimni tordin chiqiriwétidu.
- 16 Manga qarap méhir-shepset körsetkeysen;
Chünki men ghéribane, derdmendurmen.
- 17 Könglümning azarliri köpiyip ketti;
Méni basqan qismaqlardin chiqarghaysen.
- 18 Derdlirimni, azablimni neziringge alghin,
Barliq gunahlirimni kechürgeysen!
- 19 Méning dühmenlimni neziringge alghin,
Chünki ular köptur;
Ular manga chongqur öchmenlik bilen nepretlinidu.
- 20 Jénimni saqlighaysen, méni qutquzghaysen;
Méni shermendilikte qaldurmighaysen;
Chünki men Séni bashpanahim qildim.
- 21 Köngül sapliqi we durusluq méni qoghdighay;
Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen.□
- 22 I Xuda, Israilni barliq külpetliridin qutquzup hörlükke chiqarghaysen!

26

26-küy ••• Barliq rezilliktin yiraqlishishqa intilish

■ 25:4 Zeb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ 25:6 Zeb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yer. 33:11 □ 25:21 «Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen» — yaki «Chünki sanga telmürüp qaraymen».

¹ Dawut yazghan küy: —

Men üçün höküm chiqarghaysen, i Perwerdigar;
Chünki men öz durusluqumda turup mangdim;
Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen;
Men téyilip ketmeymen. □ ■

² Méni sinap baqqaysen, i Perwerdigar, méni tekshürüp baqqin;
Wijdanimni, qelbimni tawlighaysen; □

³ Chünki özgermes muhebbitingni köz aldında tutqanmen;
Men heqiqitingni özümge yétekchi qilip mangdimmen.

⁴ Men yalghanchilar bilen hemdastixan olturmidim;
Saxtipezlerge hemrah bolushqa kirmeymen. ■

⁵ Yamanliq qilghuchilar jamaitidin yirginimen;
Reziller bilenmu olturmaymen.

⁶ Qollirimni gunahsizliqta yuyimen;
Shunda, qurban'gahingni aylinip yüreymen.

⁷ We hem teshekkürlerni anglitimen;
Barliq karametliringni jakarlaymen.

⁸ I Perwerdigar, makaning bolghan öyni,
Shan-sheriping turghan jayni söyüp keldim;

⁹ Jénimni gunahkarlar bilen,
Hayatimni qanxorlar bilen bille élip ketmigeysen;

¹⁰ Ularning qolida suyiquestler bardur,
Ong qoli parilerge toldi.

¹¹ Men bolsam, durusluqumda méngip yüriwérimen;
Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen,

Manga méhir-shepget körsetkeysen. □

¹² Putum bolsa tüptüz jayda turidu;

Jamaetler arisida turup Perwerdigargha teshekkür-medhiyiler qayturimen.

27

27-küy ... Xudani kütkin!

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méning nurum we nijatliqimdur;

Men yene kimdin qorqay?

Perwerdigar hayatimning qorghinidur;

Men kimning aldida titrey? ■

² Yamanliq qilghuchilar «Uning etlirini yeyli» dep manga hujum qilghanda,
Reqiblim, dühmenlirim manga yéqinlashqanda,
Putlishop, yiqildi ular.

³ Zor qoshun bargah qurup méni qorshawgha alsimu,
Qelbimde héch qorqunch yoq;
Manga urush qozghisimu, yenila xatirjem turiwérimen.

□ **26:1** «Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen; men téyilip ketmeymen» — yene birxil terjimisi «Men héch tewrenmes Perwerdigargha tayinip keldim». ■ **26:1** Zeb. 7:8 □ **26:2** «wijdanim» — yaki «niyetlirim». Bu söz ibraniy tilida «börekler» dégen bilen ipadilinidu. ■ **26:4** Ayup 31:5; Zeb. 1:1 □ **26:11** «Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen» — mushu «hörlükke chiqirish» gunahning asaritidin qutquzushni körsitidu. ■ **27:1** Yesh. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luqa 1:79; Yuh. 1:4; 8:12; Weh. 21:23

⁴ Perwerdigardin birla nersini tilep keldim;
Men shuningha intilimektimenki: —

Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam,
Perwerdigarning güzellikige qarap yürsem,
Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyesser bolsam, deymen. □

⁵ Béshingha kün chüshkende, U méni sayiwini astigha alidu;
Méni chédirining ichide aman saqlap yoshuruwalidu.
U méni uyultash üstige muqim turghuzidu.

⁶ Shunga hazir etrapimdiki düshmenlirim aldida béshim yuqiri kötürüldü.
Uning muqeddes chédirida tentene qilip qurbanliqlar sunimen;
Naxsha-küyer éytimen, munajatlarni éytimen Perwerdigargha!

⁷ Nida qilghinimda awazimni anglighaysen, i Perwerdigar;
Manga méhir-shepset körsitip, ijabet qilghaysen.

⁸ Öz könglüm: «Uning didarini izdenglar!» deydu;
Didaringni, i Perwerdigar, özüm izdeymen.

⁹ Mendin Özüngni qachurmighaysen!
Ghezeplen'gende qulungni néri qoghlmighaysen;
Sen méningdin yardimingni ayimay kelding;
Sen mendin ayrilmighaysen, méni tashliwetmigeysen, i Nijatkarim Xuda! □

¹⁰ Ata-anam méni tashliwetsimu,
Perwerdigar méni quchiqigha alidu. □

¹¹ Manga Öz yolungni ögetkeysen, i Perwerdigar;
Küshendilirim *paylap yürmekte*,
Méni tüz yolgha bashlighaysen. ■

¹² Méni reqiblimning meylige tapshurmighaysen,
Chünki manga qara chaplashmaqchi bolghan yalghanchilar xéli köptur,
Ularning nepeslirimu zorawanliqtur.

¹³ Ah, Perwerdigarning méhribanliqini tiriklarning zéminide körüşke közüm yetmigen
bolsa...!

¹⁴ Perwerdigarni telmürüp kütkin!
Jigerlik bol, qelbing merdane bolsun!
Shundaq qil, Perwerdigarni telmürüp kütkin! ■

28

28-küy ... Perwerdigargha tayinish

¹ Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, Sanga nida qilimen;
I méning Qoram Téshim, manga süküt qilmighaysen;
Chünki Sen jimjit turuwalisang,

□ 27:4 «... Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam, ... Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyesser bolsam» — Dawut peyghemberning zamanida «Xudaning öyi», yeni «muqeddes ibadetxana» téxi sélinmighanidi (oghli Sulayman kéyin yasidi). Ibadetxana Musa peyghember arqiliq yasalghan «muqeddes chédir» idi. Shuning bilen Dawutning «muqeddes ibadetxana» dégini belkim rohiy jehettin, yeni Xudaning Öz huzur-dergahini körsitidu, dep chüshinishimiz kérek. □ 27:9 «Mendin Özüngni qachurmighaysen!» — ibraniy tilida «Yüzüngni mendin yoshurmighaysen!». □ 27:10 «Ata-anam méni tashliwetsimu,...» — Dawut Saul padishah teripidin qoghlant'ghan. Saul uni «jinayetchi» dep hésablighan chaghlirida, Dawut ata-anisi teripidin bir mezigil chetke qéqilghan bolushi mumkin idi. Kéyin ular uning bilen bille boldi. Tewrat «1Sam.» 21-, -22-babni körüng. ■ 27:11 Zeb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zeb. 119. ■ 27:14 Yesh. 25:9; 33:2; Hab. 2:3

Men chongqur hanggha chüshidighanlarga oxshashla bolimen.■

² Sanga peryad kötürginimde,

Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde,

Méning iltijalirimning sadasini anglighaysen!□

³ Méni reziller we qebihlik qilghuchilar bilen bille tashliwetmigeysen;

Ular aghzida yéqinliri bilen dostane sözleshsimu,

Könglide öchmenlik bardur.■

⁴ Ularning qilmishlirigha qarap,

Ishlirining yamanliqigha qarap ish tutqaysen;

Qolining qilghanliri boyiche özlirige yandurghaysen;

Tégishlik jazani özlirige qayturghaysen.

⁵ Chünki ular ne Perwerdigarning qilghanlirini,

Ne qollirining ishligenlirini héch nezirige almaydu,

Perwerdigar ularni ghulitip, qaytidin bash kötürgüzmeydu.

⁶ Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun;

Chünki U méning iltijalirimning sadasini anglighan.

⁷ Perwerdigar méning küchüm, méning qalqinimdur;

Méning könglüm uninggha ishendi,

Shuning bilen yadem taptim;

Shunga könglüm zor shadlinidu,

Öz küyüm bilen men Uni medhiyileymen.

⁸ Perwerdigar Öz xelqingning küchidur,

Shundaqla mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur.□

⁹ Öz xelqingni qutquzghaysen,

Mirasingni beriketlik qilghaysen;

Ularni padichidek béqip ozuqlandurghaysen,

Menggüge ularni kötürüp yürgeysen.□

29

29-küy ... Perwerdigarning heywisi

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha bergeysiler, i Qudretlik Bolghuchining perzentliri,

Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!□ ■

² Perwerdigargha Öz namigha layiq shanu-shewket bergeysiler;

Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar!

³ Perwerdigarning sadasi chongqur sular üstide höküm süridu;

■ 28:1 Zeb. 30:3; 35:22; 143:7 □ 28:2 «Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde» — «kalamxana» muqeddes chédirdiki «eng muqeddes jay»ni körsitidu. Némishqa mushu yerde «eng muqeddes jay» «kalamxana» déyilidu? Sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» yatidu, «ehde sanduqi» ichide Xuda Israil bilen tüzgen ehdiname (Xudaning söz-kalami) saqlaqliq idi. ■ 28:3 Zeb. 12:1-2; Yer. 9:7 □ 28:8

«Perwerdigar ... mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur» — Xudaning «mesih qilghini»: — (1) Xuda Israillar üstige tikligen padishah; (2) axirda u dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesihni körstidu. «Mesih» toghruluq 2-küydeki izahatlarni hem «Tebirlerni» körüng. □ 28:9 «Öz xelqingni qutquzghaysen, mirasingni beriketlik qilghaysen;...» — Xudaning Öz xelqi del Özining mirasi ikenliki muqeddes kitabta köp yerlerde tilgha élinidu.

□ 29:1 «Perwerdigargha bergeysiler, ... Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!» — bu sirlig sözning menisi néme? Menisi choqum shuki, Xudaning xelqi uninggha ishinip tayan'ghachqa, shundaqla medhiye oqughachqa, Xuda ularning hayatida Öz küch-qudritini (shundaqla Öz shan-sheripini) körsitishige sharait béridu.

■ 29:1 Zeb. 96:7, 8

Shan-sherep igisi bolghan Tengri güldürmamlarni yangritidu;
Perwerdigar büyük déngizlar üstide höküm sürüdü.■

⁴ Perwerdigarning sadasi küchlüktür;

Perwerdigarning sadasi heywetke tolghandur;

⁵ Perwerdigarning sadasi kédir derexlrini südüriwétidu;

Berheq, Perwerdigar Liwandiki kédirlarni südüriwétidu.

⁶ U ularni mozay oynaqlawatqandek oynaqlitidu;

Yawa kalining balisi oynaqlawatqandek, U Liwan we Sirion téghini oynaqlitidu.□

⁷ Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlrini shaxlitiwétidu;□

⁸ Perwerdigarning sadasi chöl-jezirini zilzilige salidu;

Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu;□

⁹ Perwerdigarning sadasi dub derexlrini heryan tolghitidu,

Ormanliqlarni yalingachlaydu;

Uning muqeddes ibadetxanisida bolghan hemmisi «shanu-shewket!» dep tentene qilidu.

□

¹⁰ Perwerdigar topan üstige hökümranliq qilip olturidu;

Berheq, Perwerdigar menggüge padishah bolup höküm sürüp olturidu.□

¹¹ Perwerdigar Öz xelqige qudretni bexsh étidu;

Öz xelqini aman-xatirjemlik bilen beriketleydu.

30

30-küy ... Perwerdigarning Dawutning kériyip ketkenlikini jazalap, andin saqaytishi

¹ Muqeddes ibadetxanini Xudagha atashni tebriklep, Dawut yazghan küy: —

Men Séni aliy dep ulughlaymen, i Perwerdigar,

Chünki Sen méni pestin yuqiri kötürdüng,

Düşmenlirimni üstümdin xushallandurmiding.

² I Perwerdigar Xudayim, men Sanga nale kötürdüm,

Sen méni saqaytting.

³ I Perwerdigar, Sen tehtisaradin jénimni élip chiqting,

Hanggha chüshidighanlar arisidin manga hayat béríp saqliding.

⁴ Perwerdigargha küy éytinglar, i Uning ixlasmen bendiliri,

Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar.■

⁵ Chünki Uning ghezipi deqiqide ötüp kétidu,

Shapaiti bolsa ömürwayet bolidu;

Yigha-zar kéchiche qonup qalsimu,

Xushalliq tang seher bilen teng kélidu.

⁶ Men bolsam öz rahat-paraghitimde: «Menggüge tewrenmey muqim turimen» — dédim.

⁷ Perwerdigar, shapaiting bilen, méning téghimni mustehkem turghuzghaniding;

Emma Sen didaringni qachurup yoshurdung;

■ **29:3** Mis. 9:23 □ **29:6** «Sirion téghi» — Liwanning eng égiz tagh choqqisi, yene bir nami «Hermon». □ **29:7**

«Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlrini shaxlitiwétidu» — bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi ot yalqunlrini yirtiwétidu». Biraq aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, chaqmaqlarni körsitishi mumkin.

□ **29:8** «Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu» — «Liwan taghliri» (6-ayet) — Qanaan (Pelestin)ning shimal teripi, «Qedeshtiki chöl-jezire» uning jenubiy teripi. □ **29:9** «Perwerdigarning sadasi dub derexlrini heryan tolghitidu» — bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi marallargha oghlaqlarni tughdurghuzidu». □ **29:10**

«Perwerdigar topan üstige hökümranliq qilip olturidu» — «topan» belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körsitidu, bu yerde köchme menide bolup, dunyadiki qalaymiqanchiliqni körsitidu. ■ **30:4** Zeb. 97:12

Men alaqzade bolup kettim;

⁸ Men Sanga nale-peryad kötürdüm, i Perwerdigar;

Men *Sen* Rebke iltija qildim: —

⁹ — Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?

Topa-chang Séni medhiyilemdu? U heqiqitingni jakarliyalamdu?□

¹⁰ Anglighaysen, i Perwerdigar, manga shepqet körsetkeysen;

I Perwerdigar, manga yardemde bolghaysen!

¹¹ Sen matem qayghusini ussul oynashlarga aylandurdung;

Haziliq böz kiyimimni salduriwétip,

Manga xushalliqni belwagh qilip baghliding;

¹² Shunga méning rohim süküt qilmay,

Sanga küyler oqusun!

I Perwerdigar, méning Xudayim, Sanga ebedil'ebedgiche teshekkürlerni éytimen!□

31

31-küy ... Bésim astida

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Sen Perwerdigarni, men bashpanah qildim;

Méni héchqachan yerge qaritip qoymighaysen;

Öz heqqaniyiliqing bilen méni azad qilip qutquzghaysen;■

² Manga qulaq salghaysen, méni tézrek qutquzuwalghaysen;

Manga qoram tash,

Özümni qoghdaydighan qorghhanliq qel'e bolghaysen.

³ Chünki Sen méning uyultéshim, méning qorghnimdursen;

Shunga Öz naming üçün méni yétekligeysen, méni bashlighaysen.

⁴ Manga yoshurun sélin'ghan tuzaqtin qedemlirimni tartqaysen;

Chünki Sen méning bashpanahimdursen.

⁵ Men rohimni qolunggha tapshurdum;

Sen manga nijatliq qilip hörlükke chiqarghansen, i Perwerdigar, heq Tengri.■

⁶ Yalghan ilahlarga choqunidighanlardin yirginip keldim;

Men bolsam Perwerdigargha étiqad qilimen.

⁷ Özgermes muhebbiting bilen xushal bolup shadlinimen;

Chünki méning xarliqimni kördüngsen;

Jénimning azap-oqubetliridin xewer taptim.

⁸ Méni dühmenlirimning qoligha chüshürmidim,

Belki putlirimni kengri jaygha turghuzdung.

⁹ I Perwerdigar, manga rehim-shepqet körsetkeysen,

Chünki béshingha külpét chüshti;

Derd-elemdin közüm tügüshey dep qaldi,

Jénim, wujudummu shundaq.□

¹⁰ Hayatim qayghu-hesret bilen,

Yillirim ghem-ghusse bilen uprawatidu.

□ **30:9** «Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?» — Dawutning késili (2- hem 3-ayetni körüng) belkim bir yaridin bolghanmu, yaki özining qanash késili barmidi? □ **30:12** «shunga méning rohim süküt qilmay,...» — «rohim» bu yerde ibraniy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilen ipadilini. ■ **31:1** Zeb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yesh. 49:23 ■ **31:5** Luqa 23:46 □ **31:9** «...Jénim, wujudummu shundaq» — yaki «Jénim, ichimmu shundaq».

Gunahim tüpeylidin maghdurum kétey dep qaldi,
Ustixanlirim sizip ketti.

11 Men reqiblimning iza-ahanitige qaldim,

Yéqinlirim aldida téximu shundaq;

Tonushlirimghimu bir wehime boldum;

Kochida méni körgenlermu mendin dajip qachidu. ■

12 Hemmeylen méni ölgen ademdek, könglidin chiqirip tashlashti;

Puchuq chinidek bolup qaldim.

13 Chünki nurgunlarning töhmetlirini anglidim,

Wehime terep-tereplerde turidu;

Ular manga hujum qilishqa meslihetlishiwatidu,

Jénimni élishqa qest qilishiwatidu.

14 Biraq men Sanga tayinimen, i Perwerdigar;

«Sen méning Xudayim!» — dédim.

15 Méning künlirim Séning qolungdidur;

Méni dushmanlirimning qolidin hem manga ziyankeshlik qilghuchilardin qutquzghaysen.

16 Qulunggha didaringning jilwisini chüshürgeysen;

Özgermes muhebbiting bilen manga nijatliq ata qilghaysen.

17 I Perwerdigar, méni yerge qaritip qoymighaysen;

Chünki men Sanga iltija qildim;

Reziller yerge qarap qalsun;

Ularning tehtisarada zuwani tutulsun;

18 Yalghan lewler zuwandin qalsun!

Ular heqqaniylarni xalighanche mazaq qilip tekebburluq bilen sözlimekte!

19 Özüngni bashpanah qilghanlar üçün insan balilirining köz aldida körsetken iltipatlir-
ing,

Yeni Özüngdin qorqidighanlar üçün, saqlighan iltipat-németliring neqeder moldur! ■

20 Sen ularni insanlarning suyiqestliridin Öz huzurungdiki yoshurun dalda jaygha
alisen;

Sen ularni til-ahametlerdin sayiwiningde yoshurup qoyisen.

21 Perwerdigargha teshekkür-medhiyeler yollansun!

Chünki U özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi! □

22 Chünki men dekke-dükkide hoduqup: —

Séni, méni közidin chiqirip qoydimikin, dep qorqqanidim;

Halbuki, men nale kötürüp yélin'ghinimda, peryadingha qulaq salding.

23 Perwerdigarni söyünglar, i Uning barliq mömin bendiliri!

Perwerdigar Özige sadiqlarni qoghdaydu,

Hem tekebburluq bilen ish qilghuchilarning qilmishlirini öz béshigha hessilep qay-
turidu!

24 I Perwerdigarni telmürüp kütkenler,

Jigerlik bol, qelbing merdane qilinsun! ■

■ 31:11 Ayup 19:13; Zeb. 38:11 ■ 31:19 Yesh. 64:3; 1Kor. 2:9 □ 31:21 «Chünki U özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi! » — ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar, mesilen «zulmetlik bir sheherde» dégenning birnechche terjimiliri bar. Bizningche Dawut Saul padishahning ziyankeshlikidin qachqanda, yat yurtlarda musapir bolghan waqitlirini eslewatidu. Mesilen, «1Sam.» 21-, 27-babni körüng. ■ 31:24 Zeb. 27:14

32

32-küy ... *Gunahni étirap qilib, Xudadin kechürüm sorash; ... Xuda jawaben bésharet béridu*

¹ Dawut yazghan «Masqil»: —

Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,
Gunahliri yépilghan kishi bextliktur! □ ■

² Perwerdigar rezillikliri bilen hésablashmaydighan,
Rohida héchqandaq hiylilik yoq kishi bextliktur!

³ Men *gunahimni iqrar qilmay*, sükütte turuwalghanidim,
Kün boyi ahu-pighan ichide,
Söngelirim chirip ketti;

⁴ Chünki méni basqan qolung manga kéche-kündüz éghir boldi;
Yazdiki qurghaqchiliqtek yilikim qaghjirap ketti.

Sélah! □

⁵ Emdi gunahimni Séning aldingda étirap qildim,
Qebihlikimni Sendin yoshuriwermeydighan boldum;
Men: «Perwerdigargha asiylilirimni étirap qilimen» — dédim,
Shuning bilen Sen méning rezil gunahimni kechürüm qilding.

Sélah! ■

⁶ Shunga Séni tapalaydighan peytte,
Herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!
Chong topanlar örlep, téship ketkende,
Sular shu kishige hergiz yéqinlashmaydu. □

⁷ Sen méning dalda jayimdursen;
Sen méni zulumdin saqlaysen;
Etrapimni nijatliq naxshiliri bilen qaplaysen!

Sélah. ■

⁸ — «Men sen méngishqa tégishlik yolda séni yétekleymen hem terbiyleymen;
Méning közüm üstüngde bolushi bilen sanga nesihet qilimen.» □

⁹ Eqli yoq bolghan at yaki éshektek bolma;
Ularni chekleshke tizginleydighan yügen bolmisa,
Ular hergiz sanga yéqin kelmeydu.» ■

¹⁰ Rezillerge chüshüdighan qayghu-hesretler köptur,
Biraq méhir-shepquetler Perwerdigargha tayan'ghan kishini chörideydu;

¹¹ I heqqaniylar, Perwerdigar bilen shadlinip xursen bolunglar;
Köngli duruslar, xushalliqtin tentene qilinglar!

□ **32:1** «Dawut yazghan «Masqil»» — «Masqil» dégen sözning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytisun» dégeni bildüridu, dep qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7

□ **32:4** «Sélah!» — menisi éniq emes. Zeburdiki herbir küy naxsha qilib éytilghan waqıtta, «Sélah» belkim pedidiki birdem toxtashni (pauz) körsitip, «toxta, oylan» dégen menide ishlatilishi mumkin. ■ **32:5** Zeb. 38:18; 51:3; Pend. 28:13; 1Yuh. 1:9

□ **32:6** «Shunga séni tapalaydighan peytte, herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!» — «shunga» dégen mushu muhim söz Xudaning kechürümünü izdigen ademge ümid bérishi kérek (5-ayetni körüng). «Chong topanlar örlep téship ketkende, sular shu kishige yéqinlashmaydu» — mushu sözler oqurmenlerge Nuh peyghemberning dewridiki topanni eslitidu. Topan kélishtin burun Xudani izdigenler üçün «Xudani tapalaydighan peyt» bolidu; lékin topan bésip kelgendin kéyin Xudani izdeydighan héchqandaq purset qalmaydu. ■ **32:7** Zeb. 27:5; 31:20

□ **32:8** «Méning közüm üstüngde bolushi bilen...» — (1) Xuda Özini söygenlerni herdaim közide tutidu; (2) qedimde padishahlar xizmetchilirige peqet köz isharity bilenla yol körsitetti. ■ **32:9** Pend. 26:3; Yaq. 3:3

33

33-küy ... Perwerdigarning méhribanliqi jahan'gha tolghan

¹ Ey heqqaniylar, Perwerdigar üçün tentene qilinglar!

Medhiyilesh duruslar üçün güzel ishtur.■

² Rawab bilen Perwerdigarni medhiyilenglar;

Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar.□

³ Uninggha atap yéngi bir munajat-naxshini éytinglar;

Mahirliq bilen chélip, awazinglarni yuqiri yangritinglar.■

⁴ Chünki Perwerdigarning sözi berheqtur;

Uning barliq ishliri wedilirige sadaqetliktur.

⁵ U heqqaniyet hem adaletni yaxshi körgüchidur;

Yer-zémin Perwerdigarning méhribanliqi bilen tolghandur.■

⁶ Perwerdigarning sözi bilen asmanlar yaritilghan,

Uning aghzidiki nepes bilen ularning barliq qoshunlirimuyaritulghandur;□ ■

⁷ U déngizdiki sularni bir yerge yighip döwileydu;

U okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu;□

⁸ Pütkül yer yüzidikiler Perwerdigardin eymensun;

Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin qorqup, hörmetlisun;

⁹ Chünki Uning bir sözi bilenla ish püttürülgenidi;

Uning bir emri bilenla dégenliri berpa qilin'ghanidi.

¹⁰ Perwerdigar ellerning pilanini tosiwétidu;

U qowmlarning xiyallirini bikar qiliwétidu.■

¹¹ Perwerdigarning nesiheti menggüge turidu;

Qelbidiki oyliri dewrdin-dewrge ishqa ashurulidu.■

¹² «Perwerdigar bizning Xudayimizdur» deydighan qowm bextliktur!

Yeni Öz mirasi bolushqa tallighan xelq bextliktur!■

¹³ Perwerdigar ershtin yerge nezer salidu,

U pütkül insanlarni körüp turidu.

¹⁴ Turalghusidin yer yüzidikilerning hemmisige qaraydu;

¹⁵ U ularning herbirining qelblirini Yasighuchidur;

Ularining barliq ishlirini dengsep chiqquchidur.

¹⁶ Padishah bolsa qoshunlirining köplüki bilen ghalib bolalmaydu;

Palwan özining zor küchi bilen özini qutquzalmaydu;

¹⁷ Tolpargha tayinip xewp-xeterdin qutquzulush bihudiliktur,

U zor küchi bilen héchkimni qutquzalmaydu;

¹⁸⁻¹⁹ Mana, ularning jénini ölümdin qutquzush üçün,

Qehetchilikte ularni hayat saqlash üçün,

Perwerdigarning közi Özidin eyminidighanlarning üstide turidu,

Özining özgermes muhebbitige ümid baghlighanlarning üstide turidu.■

²⁰ Bizning jénimiz Perwerdigargha telmüridu;

■ **33:1** Zeb. 92:1; 135:3; 147:1 □ **33:2** «Rawab **bilen Perwerdigarni medhiyilenglar**» — «rawab» bu ayette hem Zeburdiki bashqa ayetlerde ishli tilgende, «rawab» dégen söz rawabqa oxshap kétidighan bir sazni körsitidu. «**Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar**» — «ontar» on tarliq chiltardek bir saz. ■ **33:3** Zeb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yesh. 42:10; Weh. 5:9; 14:3 ■ **33:5** Zeb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9 □ **33:6** «ularning (**asmanlarning**) **barliq qoshunliri**» — bir tereptin quyash, ay, yultuzlarni körsitse, yene bir tereptin barliq perishtilerni körsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7** «U **déngizdiki sularni bir yerge yighip döwileydu**» — bashqa birxil terjimisi: «U déngizdiki sularni küplerge yighidu». «U **okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu**» — bu ayetning menisi sirlig bolghini bilen, Xudaning sularni toluq idare qilidighanliqini körsitkenlikidin héchqandaq shübhe yoq. ■ **33:10** Yesh. 19:3 ■ **33:11** Pend. 19:21; 21:30; Yesh. 46:10 ■ **33:12** Zeb. 65:4; 144:15 ■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zeb. 34:15; 1Pét. 3:12

Bizning yordemchimiz,
Bizning qalqinimiz U bolidu.

²¹ Shunga Uning bilen qelbimiz shadlinip kétidu;
Chünki Uning muqeddes namigha tayinip ishenduq.

²² I Perwerdigar, biz Sangila ümid baghlighinimizdek,
Séning özgermes muhebbitingmu üstimizde bolghay!

34

34-küy ... Xudaning méhribanliqigha medhiye ... «élipbe tertipilik» küy ... 1-ayettiki iza-hatni körüng.

¹ Dawut yazghan küy: —

(Dawut Abimelek *padishahning* aldida yürüş-turushini bashqiche qiliwalghanda, *Abimelek* uni heydiwetken waqitta yazghan)

□ | Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen;
Uni medhiyilesh aghzimdin chüshmeydu. □ ■

² □ | Qelbim Perwerdigarni iptixarlinip medhiyeleydu,
Möminler buni anglap shadliqta bolidu.

³ □ | Men bilen bille Perwerdigarni ulughlanglar,
Birlikte Uning namigha medhiyeler yangritayli.

⁴ □ | Perwerdigarni izdidim,
U méning duayimni ijabet qildi,
Méni basqan barliq wehime-qorqunchlirimdin qutquzdi.

⁵ □ | *Möminler* Uninggha telmürüp nurlandi;

□ | Yüzliri yerge qaritilmidi.

⁶ □ | *Men* péqir-bichare *Uninggha* nida qildi,
Perwerdigar anglap, méni hemme awarichiliklerdin qutquzdi.

⁷ □ | Perwerdigarning Perishtisi Uningdin eyminidighanlarni qoghdap etrapigha chédirini tikidu,
Ularni qutquzidu. □

⁸ □ | Perwerdigarning méhribanliqini tétip, bilgin,
Uninggha ishinip tayan'ghan adem némidégen bextliktur!

⁹ □ | I Uning muqeddes bendiliri, Perwerdigardin eymininglar!
Chünki Uningdin eyminidighanlarning héch nersisi kem bolmas.

¹⁰ □ | Küchlük arslanlar ozuqsiz qélip ach qalsimu,
Emma Perwerdigarni izdigüchilerning héchbir yaxshi nersisi kem bolmas. ■

¹¹ □ | Kélinglar balilirim, manga qulaq sélinglar;
Men silerge Perwerdigardin eyminishni ögitip qoyay.

¹² □ | Hayatni etiwarlaydighan kishi kim?

□ **34:1** «**alef, ibraniiy tilidiki birinchi herp**» — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Herbir ayet aldida ibraniiy herpler körsitilidu (10-küyge bérilgen, «élipbe tertipilik küy» toghruluq izahatnimu körüng). «**Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen**» — «teshekkür-medhiye qayturush» dégen söz ibraniiy tilida («Xudagha» rehmet éytish), «uni ulughlash» dégen menide kélidu, uning yene «Xudani xursen qilish» dégen menisimu bar. «Teshekkür-medhiye qayturush» dégenning ibraniiy tilidiki shekli ereb tilidiki «mubareklesh» dégen sözge oxshap kétidu; démek, Xudagha ««barek» (beriket) yetküzüsh». ■ **34:1** 1Sam. 21:13 □ **34:7** ««**Perwerdigarning Perishtisi**» **yaki** «**Perwerdigarning Elchisi**»)» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» bezi ishlarda Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Tebirler»nimu körüng). ■ **34:10** Ayup 4:11

Kimning uzun we yaxshi künlerni körgüsi bar?■

13 |□| Undaқта tilingni yamanliqtin tartip yür,
Lewliring mekkarliqtin néri bolsun;

14 |□| Yamanliqtin ayrilip yiraq bolup, güzel emellerni qilip yür;
Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yür.□

15 |□| Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu,
Uning qulıqi ularning iltijalirigha ochuq turidu;■

16 |□| Perwerdigarning chirayi rezillik qilghuchilargha qarshi chiqar,
Ularning herqandaq nam-xatirilirini yer yüzidin élip tashlar;

17 |□| Heqqaniylar iltija qilidu,
Perwerdigar anglaydu, ularni barliq azab-musheqqetliridin qutquzidu;

18 |□| Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur,
Rohi ézilgenlerni qutquzidu.□ ■

19 |□| Heqqaniylar duch kelgen awarichilikler köptur;
Biraq Perwerdigar ularni bularning hemmisidin qutquzidu.■

20 |□| *U heqqaniyning* söngelirini saq qalduridu,
Ulardin birsimu sunup ketmeydu.■

21 |□| Yamanliqning özi rezillerni öltüridu;
Heqqaniylargha nepretlinidighanlar gunahta qalidu.

22 |□| Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu;
Uninggha tayan'ghanlardin héchkimge gunah békitilmeydu.□

35

35-küy ... Ziyankeshlik hem ahanette qilghanda qilghan dua

¹ Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, men bilen élishqanlar bilen élishqaysen;
Manga jeng qilghanlarga jeng qilghaysen!

² Qolunggha sipar we qalqan alghin;

Manga yardemge ornungdin turghaysen;

³ Neyzini sughurup, méni qoghlawatqanlarning yolini tosqaaysen;

Méning jénimgha: «Men séning nijatliqingdurmen!» — dégeysen!

⁴ Méning hayatimgha chang salmaqchi bolghanlar yerge qaritilip shermende bolghay;

Manga qest eyligenler keynige yandurulup reswa bolghay.■

⁵ Ular goya shamalda uchqan samandek tozup ketkey;

Perwerdigarning Perishtisi ularni tarqitiwetkey! ■

⁶ Ularning yoli qarangghu we téyilghaq bolghay,

Perwerdigarning Perishtisi ularni qoghliwetkey!

⁷ Chünki ular manga orunsiz ora-tuzaq teyyarlidi;

Jénimni sewebsiz élishqa ular uni kolidi.

⁸ Halaket tuydurmastin ularning béshigha chüshkey,

■ **34:12** 1Pét. 3:10 □ **34:14** «Aman-xatirjemlikni izdep...» — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüşke tiriship,...».

■ **34:15** Ayup 36:7; Zeb. 33:18; 1Pét. 3:12 □ **34:18** «Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur, rohi ézilgenlerni qutquzidu» — bu ayettiki «köngli sunuqlar» hemde «rohi ézilgenler», shübhisizki, towa qilghanlarni körsitidu. ■ **34:18** 2Tim. 3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yuh. 19:36 □ **34:22** «Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu» — bu yerde ishletken péil («bedel tölep hörlükke chiqiridu») adette qullarni (melum bahada) qulluqtin azad qilish, hör qilishni bildüridu. ■ **35:4** Zeb. 40:14; 70:2-3 ■ **35:5** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; Yesh. 29:5; Hosh. 13:3

Özi yoshurun qurghan torgha özi chüshkey,
Halaketke yiqilghay.

⁹ U chaghda jénim Perwerdigardin söyünidu,
Uning nijatliq-qutquzushidin shadlinidu!

¹⁰ Méning hemme ustixanlirim: — «I Perwerdigar, kimmu Sanga tengdash kélelisun?» — deydu,

— «Sen ézilgen möminlerni küchlüklerning changgilidin,
Ézilgenler hem yoqsullarni ularni bulighuchilardin tartiwélip qutquzisen».

¹¹ Yawuz, yalghan guwahchilar qopup,
Xewirim bolmighan gunahlar bilen üstümdin shikayet qilmaqta.

¹² Ular méning yaxshiliqimgha yamanliq qilip,
Méni panahsiz yétim qilip qoyghanidi!

¹³ Lékin men bolsam, ular késel bolghanda,
Bözni yögep kiyiwaldim;

Ularни dep roza tutup, özümni töwen qildim;
Emdi duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!□

¹⁴ Men bu ishlardin dost yaki qérindishimning béshigha chüshken ishqa oxshash meyüslinip yürdüm,

Men öz anisigha haza tutqandek, béshimni sélip yürdüm.

¹⁵ Biraq men putliship ketkinimde,
Ular xushal bolushup ketkenidi,

Bir yerge jem boldi;
Derweqe jem bolushup mushu zorawanlar manga qarshi chiqishti,

Biraq xewirim yoq idi.

Ular méni pare-pare qilish üçün toxtimay zerbe bérishiti.

¹⁶ Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasizlardek,
Ular manga chishlirini ghuchurlitip xiris qilishiti.□

¹⁷ I Reb, qachan'ghiche perwa qilmaysen?

Jénimni ularning halakitidin qutquzghaysen,
Méning birdinbir hayatimni *mushu* yirtquch shirlarning aghzidin tartiwalghaysen!

¹⁸ Zor jamaet arisida men Sanga teshekkür éytimen;
Nurghunlighan xelq arisida Séni medhiyileymen.■

¹⁹ Yalghan seweb bilen manga reqib bolghanlarni üstümdin shadlandurmighaysen;
Mendin sewebsiz nepretlen'genlerni özara köz qisishturmighaysen!■

²⁰ Ular dostane söz qilmaydu,
Zémindiki tinchliqperwerlerge pitne-ighwa toqumaqta.

²¹ Ular manga qarap éghizini yoghan échip:
«Way-way! Kütkünimizni öz közimiz bilen körüwalduq!» — déyishidu.

²² I Perwerdigar, Sen bularni körüp chiqting, süküt qilmighaysen;
I Reb, mendin Özüngni yiraqlashturmighaysen;

²³ Qozghalghaysen,
Men üçün höküm chiqirishqa oyghan'ghaysen,
I méning Xudayim — Rebbim!

□ **35:13** «... ular késel bolghanda, bözni yögep kiyiwaldim» — «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üçün qattiq dua qilishning birxil ipadisi idi. «... duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!» — bu ibarining menisi belkim: — (1) Xuda jawab bermigen bolsimu (késel adem saqaymidi), biraq dua qilghuchini beriketlidi; yaki (2) derweqe késel adem saqaydi, biraq qérishqandek dua qilghuchigha ziyankeshlik qildi. Bizningche 2-imkaniyet toghridur. □ **35:16** «Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasizlardek,...» — bashqa birxil terjimisi: — «Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we xuddi ezweylep mazaq qilghuchi exlaqsizlardek,...». ■ **35:18** Zeb. 40:9,10; 111:1 ■ **35:19** Yuh. 15:25

²⁴ Méning ishim üstide öz heqqaniylikning boyiche höküm chiqarghaysen, i Perwerdigar Xudayim;

Ularni méning *ongushsizliqimdin* shadlandurmighaysen!

²⁵ Ular könglide: «Wah! Wah! Ejob obdan boldi!» — déyishmisun;

Yaki: «Uni yutuwettuq!» — déyishmisun.

²⁶ Méning ziyinimdin xushal bolghanlar yerge qaritilip shermende bolghay;

Méningdin özlirini üstün tutquchilarning kiyim-kéchiki xijalet we nomussuzluq bolsun!

²⁷ Méning heqqaniylikimdin söyün'genler tentene qilip shadlansun!

Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige söyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey.□

²⁸ Shu chaghda méning tilim kün boyi heqqaniylikning toghruluq sözleydu, medhiyilerni yangritidu.

36

36-küy ... Gunahkar insan we Xudaning méhribanliqi

¹ Neghmichilarning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy: —

Rezil ademning asiyliqi méning qelbimde bir bésharetni peyda qilidu: —

«Uning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur!».

² Chünki u öz-özini maxtayduki,

U öz-özige: — «Mende gunah tépilmis, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu. □

³ Aghzidiki sözler qebihlik we hiyligerlikdur;

Peziletlik ish qilish parasitidin u alliburun mehrumdur.

⁴ U ornida yatqandimu gunahni közleydu;

U durus bolmighan yolgha méngishni irade qilidu;

Yamanliqtin héch nepretlenmeydu.

⁵ I Perwerdigar, özgermes muhebbiting ershlerge taqishidu;

Heqiqet-sadiqliqing bulutlarga yétidu!■

⁶ Heqqaniylikning büyük taghlardek,

Hökümliring tilsimatliq chongqur déngizlardektur.

I Perwerdigar, Sen ademler we haywanlarni saqlighuchidursen;

⁷ Séning özgermes muhebbiting neqeder qimmatliktur, i Xuda!

Shunga insan baliliri qanatliring sayiside panahlinidu.

⁸ Ular öyüngdiki mol dastixandin toyghuche behrimen bolidu;

Sen ulargha huzur-halawetliringning deryasidin ichküzisen.

⁹ Chünki Sendila bardur hayatliq buliqi;

Nurungda bolup nurni körimiz.

¹⁰ Ah, Özünгни tonup, bilgenlerge muhebbitingni,

Köngli duruslarchimu heqqaniylikningni körsitishni dawamlashturghaysen.

¹¹ Tekebburlarning putining manga hujum qilishigha yol qoymighaysen;

□ 35:27 «Méning heqqaniylikimdin söyün'genler tentene qilip shadlansun! Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige söyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey» — Dawut peyghember mushu ayette belkim özidin kéyin kélidighan, öz ejdadi bolghan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu. □ 36:1 «Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy» — ibraniy tilida: «Perwerdigarning qulining, Dawutning küyi». □ 36:2 «U öz-özige: — «Mende gunah tépilmis, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu» — belkim u özi aldimaqchi bolup: «Méning gunahim anche éghir emes», démekchi. Toluq ayetning yene birxil terjimisi: «Uning gunahining yirginchlikli ashkarilan'ghan bolsimu, u yenila öz özi maxtaydu». ■ 36:5 Zeb. 57:10; 108:4

Rezillerning qoli méni ornumdin qoghliwetmisun;
 12 Mana, yamanliq qilghuchilar yiqildi!
 Ghulitiwétildi, ornidin qayta turalmaydu!

37

37-küy ... Yaxshilar bilen yamanlarning teqdiri ... «élipbe tertiplik» küy

¹ Dawut yazghan küy: —

|□| Yamanliq qilghuchilar tüpeylidin özüngni köydürme,
 Nakeslerge heset qilma.■

² Chünki ular ot-chöplerdek tézla üzüp tashlinidu,
 Yumran ösümlüklerge oxshash tozup kétidu.

³ |□| Perwerdigargha tayan, tiriship yaxshiliq qil,
 Zéminda makanliship yashap, Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan.□

⁴ «Perwerdigarni xursenlikim» dep bilgin,
 U arzu-tilekliringge yetküzidu.

⁵ |□| Yolungni Perwerdigargha amanet qil;
 Uninggha tayan, U choqum *tilikingni* ijabet qilidu.■

⁶ |□| U heqqaniyliqingni nurdek,
 Adalitingni chüshtiki quyashtek chaqnitidu.

⁷ |□| Perwerdigarning aldida tinch bolup, Uni sewrchanliq bilen küt;
 Haramdin ronaq tapqan adem tüpeylidin,
 Yaman niyetliri ishqa ashidighan kishi tüpeylidin özüngni köydürme.

⁸ |□| Achchiqingdin yan, ghezeptin qayt,
 Özüngni köydürme;

U peqet séni yamanliqqa élip baridu.

⁹ Chünki yamanliq qilghuchilar zémindin üzüp tashlinidu;
 Perwerdigargha telmürüp kütkenler bolsa,
 Zémin'gha igidarchiliq qilidu.

¹⁰ |□|: Közni yumup achquchila, rezil adem halak bolidu;
 Uning makanigha sepsélip qarising, u yoq bolidu.

¹¹ Biraq yawash-möminler zémin'gha mirasliq qilidu,
 We cheksiz arambexshликтin huzurlinidu.■

¹² |□| Rezil adem heqqaniygha qest qilidu;
 Uninggha chishlirini ghuchurlitip xiris qilidu;

¹³ Lékin Reb uninggha qarap külidu;
 Chünki *Reb* uning béshigha kélidighan künni köridu.

¹⁴ |□| Yawashlar we yoqsullarni yiqitish üçün,
 Yoli duruslarni qirip tashlash üçün,
 Reziller qilichini ghilipidin sughurup élip,
 Oqyasining kirichini tartip teyyarlidi.

¹⁵ Lékin qilichi bolsa öz yürükige sanjilidu,
 Oqyaliri sunduruwétilidu.

¹⁶ |□| Heqqaniylardiki «az»,
 Köpligen yamanlarning bayliqliridin ewzeldur.

■ 37:1 Pend. 23:17; 24:1 □ 37:3 «Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan» — bashqa birxil terjimisi:
 «wapaliq-sadiqliqqa intilgin». ■ 37:5 Zeb. 22:9-10; 55:22; Pend. 16:3; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ 37:11 Mat.
 5:5

- 17 Chünki rezillerning bilekliri sundurulidu;
Lékin Perwerdigar heqqaniylarni yöleydu;
- 18 |□| Perwerdigar köngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi menggüge bolidu.
- 19 Ular éghir künlerde yerge qarap qalmaydu;
Qehetchiliktimu ular toq yürüdü.
- 20 |□| Biraq reziller halak bolidu;
Perwerdigar bilen qarshilashquchilar chimenzardiki gül-giyahdek tozup kétidu;
Ular tügeydu;
Is-tütündek tarqilip tügeydu.□
- 21 |□| Rezil adem ötne élip qayturmaydu;
Emma heqqaniy adem méhribanliq bilen ötne béridu;
- 22 Chünki *Perwerdigar* rehmet qilghanlar zémin'gha ige bolidu,
Biraq uning lenitige uchrighanlar üzüp tashlinidu;
- 23 |□| Merdane ademning qedemliri Perwerdigar teripidindur;
Reb uning yolidin xursen bolidu. □
- 24 U téyilip ketsimu, yiqilip chüshmeydu;
Chünki Perwerdigar uning qolini tutup yölep turidu.
- 25 |□| Men yash idim, hazir qérip qaldim;
Lékin heqqaniylarning tashliwétilgenlikini,
Yaki perzentlirining nan tiligenlikini esla körgen emesmen;
- 26 U kün boyi merd-méhriban bolup ötne béridu;
Uning ewladlirimu xelqge beriket yetküzidu.
- 27 |□| Yamanliqni tashlanglar, yaxshiliq qilinglar,
Menggü yashaysiler!
- 28 Chünki Perwerdigar adaletni söyidu,
U Öz mömin bendilirini tashlimaydu;
Ular menggüge saqlinidu;
|□| Lékin rezillerning ewladliri üzüp tashlinidu.
- 29 Heqqaniylar yer-jahan'gha ige bolidu,
Ebedil'ebedgiche uningda makan tutup yashaydu.
- 30 |□| Heqqaniy ademning aghzi danaliq jakarlaydu;
Uning tili adil hökümlerni sözleydu;
- 31 Qelbide Xudaning *muqeddes* qanuni turidu;
Uning qedemliri téyilip ketmes.□ ■
- 32 |□| Reziller heqqaniy ademni paylap yürüdü;
Ular uni öltürgüdek peytini izdep yürüdü.
- 33 Lékin Perwerdigar uni düshmenning changgiligha chüshürmeydu;
Yaki hökümde uni gunahqa pütmeydu.
- 34 |□| Perwerdigarni telmürüp küt,
Uning yolini ching tutqin;
U séning mertiwengni kötürüp, zémin'gha ige qilidu ,
Reziller halak qilin'ghanda,
Sen buni körisen.
- 35 |□| Men rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm,

□ 37:20 «Ular **tügeydu**; **is-tütündek tarqilip tügeydu**» — bashqa birxil terjimisi: «Ular tügeydu; qozilarning yéghidek köyüp kétidu». □ 37:23 «**Reb uning yolidin xursen bolidu**» — yaki: «U (merdane kishi) uning (yeni, Rebning) yolidin xursen bolidu». □ 37:31 «**Qelbide Xudaning muqeddes qanuni turidu**» — ibraniy tilida «Qelbide Xudasining muqeddes qanuni turidu». ■ 37:31 Zeb. 40:8; Yesh. 51:7

U xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan.□

³⁶ Biraq u ötüp ketti,

Mana, u yoq boldi;

Men uni izdisemmu, u tépilmaydu.

³⁷ |□| Mukemmel ademge nezer sal,

Durus insan'gha qara!

Chünki bundaq ademning axir köridighini arambexsh xatirjemlik bolidu.

³⁸ Itaetsizler bolsa birlikte halak bolishidu;

Ularning kélechiki üzülidu;

³⁹ |□| Biraq heqqaniylarning nijatliqi Perwerdigardindur;

U éghir künlerde ularning küchlük panahidur.

⁴⁰ Perwerdigar yardem qilip ularni saqlaydu;

U ularni rezillerdin saqlap qutquzidu;

Chünki ular Uni bashpanahi qilidu.

38

38-küy ... Éghirchiliqta qalghan kishining iltija duasi

¹ Dawut yazghan küy: —

(Eslime üçhün)

I Perwerdigar, ghezippingde tenbih bermigeysen,

Qehringde méni jazalimighaysen! ■

² Chünki oqliring méni zeximlendürüp sanjidi,

Qolung üstümdin qattiq basti.

³ Qattiq ghezipping tüpeylidin etlirimde héch saqliq yoq,

Gunahim tüpeylidin ustixanlirimda aram yoqtur.

⁴ Chünki gunahlirim boyumdin tashti;

Ular kötürelmigüsiz éghir yüktek méni bésiwaldi.

⁵ Exmeqliqimdin jarahetlirim sésip, shelwerep ketti.

⁶ Azabtin bellirim tolimu pükülüp ketti,

Kün boyi ghemge pétip yürimen!

⁷ Chatiraqlirim otqa toldi,

Etlirimning saq yéri yoqtur.

⁸ Men tolimu halsirap, ézilip kettim;

Qelbimdiki azab-qayghu tüpeylidin hörkireymen.

⁹ Reb, barliq arzuyum köz aldingdidur;

Uh tartishlirim Sendin yoshurun emes;

¹⁰ Yürikim jighildap, halimdin kettim;

Közlirimning nuri öchti.

¹¹ Yar-buraderlirimmu méni urghan waba tüpeylidin, özlirini mendin tartti;

Yéqinlirimmu mendin yiraq qachti.

¹² Jénimni almaqchi bolghanlar tuzaq quridu;

Manga ziyanni qestligenler zehirini chachmaqta;

Ular kün boyi hiyle-mikirlerni oylimaqta.

¹³ Lékin men gas ademdek anglimaymen,

□ **37:35** «Men rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm, u xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan» — démek, rezil adem zomigerlik yoli bilen sirtidin qarighanda chirayliq chong bir derextek baraqsan bolidu. ■ **38:1** Zeb. 6:1

Gacha ademdek aghzimni achmaymen;
 14 Berheq, men angliyalmaydighan gaslardek bolup qaldim;
 Aghzimda qilidighan reddiye-tenbih yoq.
 15 Chünki ümidimni Sen Perwerdigargha baghlidim;
 Reb Xudayim, Sen iltijayimgha ijabet qilisen.
 16 Chünki men: — «Ular méning üstümge chiqip maxtanmighay;
 Bolmisa, putlirim téyilip ketkende, ular shadlinidu» — dédim men.
 17 Chünki men deldengship, tügishey dep qaldim,
 Azabim köz aldindin ketmeydu.
 18 Chünki men öz yamanliqimni iqrar qilimen;
 Gunahim üstide qayghurimen. ■
 19 Lékin düshmenlirim jushqun hem küchlüktur;
 Qara chaplap, manga nepretlen'genlarning sani nurghundur.
 20 Wapagha japa qilidighanlar bolsa, men bilen qarshilishidu;
 Chünki men yaxshiliqni közlep, intilimen.
 21 I Perwerdigar, mendin waz kechmigeysen!
 I Xudayim, mendin yiraqlashmighaysen!
 22 I Reb, méning nijatliqim,
 Manga chapsan yarem qilghaysen!

39

39-küy ... Xudaning terbiyisini chüshinip yétish

¹ Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy: —

«Tilim gunah qilmisun dep,
 Yollirimgha diqqet qilimen;
 Reziller köz aldinda bolsa, men aghzimgha bir köshek salimen» — dégenidim.□

² Men süküt qilip, zuwan sürmidim,
 Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu aghzimdin chiqarmidim;
 Biraq dil azabim téximu qozghaldi.□

³ Könglümde zerdem qaynidi,
 Oylan'ghanséri ot bolup yandi;
 Andin tilim ixtiyarsiz sözlep ketti.

⁴ I Perwerdigar, öz ejilimni,
 Künlirimning qanchilik ikenlikini manga ayan qilghin;
 Ajiz insan balisi ikenlikimni manga bildürgin.

⁵ Mana, Sen künlirimni peqet nechche ghérichla qilding,
 Séning aldingda ömrüm yoq hésabididur.
 Berheq, barliq insanlar tik tursimu, peqet bir tiniqla, xalas.
 Sélah. ■

⁶ Berheq, herbir insanning hayati xuddi bir kölenggidur,
 Ularning aldirap-saldirashliri bihude awarichiliktur;
 Ular bayliqlarni toplaydu, lékin kéyin bu bayliqlarni kimning qoligha jughlini-
 dighanliqini bilmeydu.

■ **38:18** Zeb. 32:5 □ **39:1** «Yedutun» — Dawut peyghember «medhiye Xori»ning yétekchisi dep békitken kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng).«Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan» — bashqa birxil terjimisi: «Neghmichilerning yétekchisige tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep...». □ **39:2** «Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu aghzimdin chiqarmidim» — bashqa birxil terjimisi: «Herqandaq paydisiz sözdin qaldim». ■ **39:5** Zeb. 62:9-10; 144:4

⁷ I Reb, emdi men némini kütimen?
 Méning ümidim sangila baghliqtur.
⁸ Méni barliq asiyligimdin qutquzghaysen,
 Méni hamaqetlarning mesxirisige qaldurmighaysen.
⁹ Süküt qilip zuwan sürmidim;
 Chünki mana, mushu *jazani* Özüng yürgüzgensen.
¹⁰ Méni salghan wabayingni mendin néri qilghaysen;
 Chünki qolungning zerbisi bilen tügishey dep qaldim.
¹¹ Sen tenbihliring bilen kishini öz yamanliqi üçün terbiyiliginingde,
 Sen xuddi nersilerge küye qurti chüshkendek, uning izzet-ghururini yoq qiliwétisen;
 Berheq, herbir adem bir tiniqla, xalas. Sélah.
¹² I Perwerdigar, duayimni anglighaysen,
 Peryadimgha qulaq salghaysen!
 Kóz yashlirimgha süküt qilmighaysen!
 Chünki men pütkül ata-bowilirimdek,
 Séning aldingda yaqa yurtluq, musapirmen, xalas!■
¹³ Manga tikken közüngni mendin néri qilghaysenki,
 Men barsa kelmes jaygha ketküche,
 Méni bir'az bolsimu rahettin behrimen qilghaysen.

40

40-küy ••• Bésharet — Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesih, Dawut arqiliq kélidu

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha telmürüp, küttüm, küttüm;
 U manga égilip peryadimni anglidi.
² U méni halaket orikidin,
 Shundaqla patqaq laydin tartiwaldi,
 Putlirimni uyultash üstige turghuzup,
 Qedemlirimni mustehkem qildi.
³ U aghzimgha yéngi naxsha-munajatni,
 Yeni Xudayimizni medhiyileshlerni saldi;
 Nurghun xelq buni körüp, qorqidu,
 Hem Perwerdigargha tayinidu.
⁴ Tekebburlardin yadrem izdimeydighan,
 Yalghanchiliqqa ézip ketmeydighan,
 Belki Perwerdigarni öz tayanchisi qilghan kishi bextliktur!
⁵ I Perwerdigar Xudayim,
 Séning biz üçün qilghan karametliring we oy-niyetliringni barghanséri köpeytip, san-
 sanaqsiz qilghansen,
 Kimmu ularni bir-birlep hésablap Özüngge *rehmet qayturup* bolalisun!
 Ularni sözlep bashtin-axir bayan qilay désem,
 Ularni sanap tügitish mumkin emes.□
⁶ Ne qurbanliq, ne ash hediyeleler Séning telep-arzuyung emes,
 Biraq Sen manga *sezgür* qulaqlarni ata qilding;

■ 39:12 Law. 25:23; 1Tar. 29:15; Zeb. 119:19; Ibr. 11:13; 1Pét. 2:11 □ 40:5 «Kimmu ularni bir-birlep hésablap özüngge *rehmet qayturup bolalisun!*» — bashqa birxil terjimisi: «Kimmu Sanga tengdash bolup séni tosalisun?!».

Ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep qilmiding; □ ■

⁷ Shunga jawab berdimki —

«Mana men keldim!» — dédim.

Oram yazma desturda men toghruluq pütülgen: — □

⁸ «Xudayim, Séning könglüngdiki iradeng méning xursenlikimdur;

Séning Tewrat qanunung qelbimge pütüklüktur». ■

⁹ Büyük jamaet arisida turup men heqqaniyliqni jakarlidim;

Mana bularni özümde qilche élip qalghum yoqtur,

I Perwerdigar, Özüng bilisen. ■

¹⁰ Heqqaniyiliqingni qelbimde yoshurup yürmidim;

Wapadarliqingni we nijatliqingni jakarlidim;

Özgermes muhebbiting we heqiqitingni büyük jamaetke héch yoshurmastin bayan qildim.

¹¹ I Perwerdigar, méhribanliqliringni mendin ayimighaysen;

Özgermes muhebbiting we heqiqiting herdaim méni saqlighay!

¹² Chünki sansiz külpetler méni oriwaldi;

Qebihlikirim méni bésiwélip, körelmeydighan boldum;

Ular béshimdiki chéchimdin köp,

Jasaritim tügiship ketti.

¹³ Méni qutquzushni toghra tapqaysen, i Perwerdigar!

I Perwerdigar, téz kélip, manga yarem qilghaysen!

¹⁴ Méning hayatimga chang salmaqchi bolghanlar biraqla yerge qaritilip reswa qilin-sun;

Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bolghay. ■

¹⁵ Méni: — «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar öz shermendilikidin alaqqade bolup ketsun!

¹⁶ Biraq Séni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!

Nijatliqingni söygenler hemishe: «Perwerdigar ulughlansun» déyishkey!

¹⁷ Men ézilgen hem yoqsul bolsammu,

Biraq Reb yenila méni yad étidu;

Sen méning Yaremchim, méning azad qilghuchim;

I Xudayim, kéchikmey kelgeysen!

41

41-küy ... Aghriqning duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Ghérib-ajizlarga ghemxorluq qilghan kishi neqeder bextlik-he!

Éghir künlerde Perwerdigar uninggha panah bolidu. □

² Perwerdigar uni qoghdap, uni aman saqlaydu;

□ **40:6** «...Sen manga sezgür qulaqlarni ata qilding» — bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «sen méning qulaqlirimni sanjiding». Musa peyghember arqiliq chüshürülgen muqeddes qanun boyiche, bir qulning öz xojayinigha menggü xizmette bolghusi bolsa, buni belgilesh üçün xojayin uning quliqigha bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni körüng). Bu xil terjime toghra bolsa, bu Mesihning Xudagha menggülük sadiqliqini bildüridighan sözdur. «Ne qurbanliq, ne ash hediye... ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep qilmiding» — «Law.» 1-7-babta telep qilin'ghan besh xil asasiy qurbanliqlarning hemmisi mushu 6-ayette tilgha élinidu. ■ **40:6** Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ **40:7** «Oram yazma desturda men toghruluq pütülgen» — «oram yazma destur» Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanunni körsitidu. ■ **40:8** Zeb. 37:31; Yesh. 51:7 ■ **40:9** Zeb. 35:18; 111:1 ■ **40:14** Zeb. 35:4,26; 70:2; 71:13 □ **41:1** «Ghérib-ajizlarga» — ibraniiy tilida: «Ghérib-ajiz kishige».

U zéminda turup bextiyar yashaydu;
 Sen uni dūshmenlirining ixtiyarigha chūshūrmeysen!
³ Orun tutup zeipliship yatqinida, Perwerdigar uninggha derman bolidu;
 Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshürüp turisen. □
⁴ Men iltija qilip: — «I Perwerdigar, manga méhribanliq körsetkeysen,
 Jénimgha shipaliq bergeysen;
 Chünki men aldingda gunah qildim» — dédim. □
⁵ Dūshmenlirim men toghruluq: —
 «U qachanmu ölüp, nami-nesli qurup kéter?» — dep manga yamanliq tileydu.
⁶ Birsi méni körgili kelgen bolsa,
 U aldanchi sözlerni qilidu;
 Ular keynimdin könglide shumluq toplap,
 Andin sirtlarga chiqip shu ishlarni tarqitip po atidu;
⁷ Manga öch bolghanlarning hemmisi manga qarita özara kusurlishidu,
 Ular manga ziyankeshlik qestide bolidu.
⁸ Ular: «Uning béshigha jin-sheyntandin bir késel chaplashti;
 Emdi u orun tutup yétip qaldi;
 U qaytidin turalmaydu» — déyishidu.
⁹ Hetta sirdishim dep ishen'gen qedinas dostum,
 Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégenmu manga put atti. □ ■
¹⁰ Biraq Sen Perwerdigar, manga rehim qilghaysen;
 Dūshmenlirimdin intişam élishqa,
 Méni turghuzghaysen;
¹¹ Dūshminimning üstümdin ghelibe qilip shadlanmighinidin,
 Séni mendin söyünidu, dep bilimen.
¹² Biraq manga kelsek, durus bolghanliqimdin, sen méni yöleysen;
 Sen méni mengü Öz huzurungda qed kötürütküzüp turghuzisen.
¹³ Israilning Xudasi Perwerdigargha ebedil' ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulghay!
 Amin! Amin!

42

Ikkinchi Bölüm .... 42-küy .... Xudagha teshna bolghan musapirning duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan «Masqil»: —

Kéyik ériqlardiki sugha teshna bolghandek,
 Jénim sanga teshnadur, i Xuda. □
² Méning jénim Xudagha, hayat Tengrige intizardur;
 Ah, men qachanmu Xudaning huzurida körünüşke müyesser bolimen? ■

□ **41:3** «Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshürüp turisen» — bashqa birxil terjimisi: «Sen uni yatqan ornidin turghuzup eslige keltürisen». □ **41:4** «Chünki men aldingda gunahkar boldum» — ibranij tilida «Chünki män aldingda gunahkar boldum» dégen terjimisi bolidu. □ **41:9** «Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégen...» — ibranij tilida «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégen...». ■ **41:9** Yuh. 13:18 □ **42:1** «Korahning oghulliri üçün yézilghan «Masqil»» — «Korah» Musa we Harun peyghemberge qarshi isyan kötürgen kishi. Biraq körünüp turiduki, uning ewladliri Xudaning yolida mangatti. Ular belkim «kahin» (qurbanliq qilghuchi) bolup, muqeddes ibadetxanida ibadet xizmitide Zeburdiki yéqimliq medhiye naxshilirini éytish bilen shughullan'ghan. Bu küydin qarighanda, yazghuchi Israilning shimaliy padishahliqidiki Liwan dégen xilwet taghliq rayonigha sürgün qilin'ghan. «Masqil» — «Masqil»ning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» dégenni bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytilsun» dégenni bildüridu, dep qaraydu. ■ **42:2** Zeb. 63:1-2

³ Méning kéche-kündüz yéginim köz yashlirim bolup kelgen;
Xeqler kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» dep soraydu.■

⁴ Ötken künlerni eslep,
Jénimning derdlirini töküwatimen
(Men köpchilik bilen kétiwétip,
Xudaning öyige tentene qilip méngip,
Xushalliqta Hemdusana oqup, naxsha éytip,
Héytni tebrikliken top-top qoshundek, jamaet bilen bille barattim!).

⁵ – I jénim, Sen ténimde némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?

Xudagha ümid baghla;
Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliqtin,
Men Uni yenila ulughlaymen, – Méning Xudayimni!■

⁶ Jénim ichimde meyüslinip ketti;
Shunga men Séni séghinimen;
Hetta musapirliqta Iordan deryasi boyidiki wadilarda,
Hermon taghlirida, Mizar téghidimu Séni séghinimen.

⁷ Séning sharqiratmiliringning awazlirigha,
Chongqur hang bilen chongqur hang masliship hörkirimekte.
Séning hemme dolqunliring hem qaynam-tashqinliring méni gherq qildi.

⁸ Kündüzi Perwerdigar özgermes muhebbitini *manga* buyruydu,
Kéchiliri Uning naxshisi,
We hem hayatim bolghan Tengrige qilghan dua manga hemrah bolidu.

⁹ Men Qoram Téshim bolghan Xudagha: –
«Méni némishqa untup qalding?
Men némishqa düshmenning zulumigha uchrap,
Hemishe azab chékip yürüwatimen?» – deymen.■

¹⁰ Söngelirimni ezgendek reqiblim méni mesxire qilip eyibleydu;
Ular kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» – dep sorimaqta.

¹¹ I jénim, ténimde némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?
Xudagha ümid baghla;
Chünki men Uni yenila medhiyileymen,
Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!
U méning Xudayimdur!

43

43-küy ... Sergerdanning duasi ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ I Perwerdigar, men toghruluq höküm chiqarghaysen,
Dewayimni eqidisiz bir xelq aldida sorighaysen;
Méni hiyliger hem qebih ademdin qutuldurghaysen. □

² Chünki Sen panahgahim bolghan Xudadursen;
Némishqa méni tashlawetkensen?
Némishqa düshmenning zulumigha uchrap,
Hemishe azab chékip yürüwatimen?» – deymen.■

³ Öz heqiqiting we nurungni ewetkin,

■ 42:3 Zeb. 80:5 ■ 42:5 Zeb. 43:5 ■ 42:9 Zeb. 35:11-17; 38:6; 43:2 □ 43:1 «Izahat» — köp alimlar 42- hem 43-küy eslide bir küy idi, dep qaraydu. ■ 43:2 Zeb. 35:11-17; 38:6; 42:10

Ular méni yétekligei!

Méni muqeddes téghingha,

Makaningha élip kelgei! □

⁴ Shuning bilen men Xudaning qurban'gahi aldigha baray,
Yeni méning cheksiz xushluqum bolghan Tengrining yénigha baray;
Berheq, chiltar chélip Séni medhiyileymen, i Xuda, méning Xudayim!

⁵ I jénim, sen némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq biaram bolup kétisen?
Xudagha ümid baghla!

Chünki men Uni yenila medhiyileymen,

Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen! □ ■

44

44-küy ... Meghlubiyettin kéyinki munajat

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan «Masqil»: —

I Xuda, öz qulaqlirimiz bilen angliduq,
Atilirimiz bizge bayan qilip,

Öz künliride, yeni qedimki zamanlarda Séning qilghan zor ishliringni uqturghanidi;

² Sen *ata-bowilirimizning aldida* Öz qolung bilen yat ellerni qoghliwétip,

Ularning *zémigha ata-bowilirimizni* orunlashturdung;

Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni tarqitiwetting. □ ■

³ Berheq, bowilirimiz zéminni öz qilichi bilen alghini yoq,

Öz biliki bilen özlirini qutquzghinimu yoq;

Bu belki Séning ong qolung, Séning biliking we jamalingning nurining qilghinidur;

Chünki Sen ulardin xursenlik taptung.

⁴ Sen Özüng méning padishahimdursen, i Xuda,

Sen Yaqup üçün ghelibiler buyrughuchidursen. □

⁵ Sen arqiliq biz reqiblimizni heydiwétimiz;

Naming bilen özimizge qarshi turghanlarni cheyleymiz;

⁶ Chünki öz oqyayimgha tayanmaymen,

Qilichimmu méni qutquzalmaydu.

⁷ Chünki Sen bizni reqiblimizdin qutquzdung,

Bizge och bolghanlarni yerge qarattung.

⁸ Xudani kün boyi iptixarlinip maxtaymiz;

Namingni ebedil' ebedgiche medhiyileymiz.

Sélah!

⁹ Biraq Sen *hazir* bizni tashlawétip ahanetke qaldurdung;

Qoshunlirimiz bilen jengge bille chiqmaysen. ■

¹⁰ Sen reqiblimiz aldida bizni chékindürdüng;

□ 43:3 «Makaningha élip kelgei!» — ibraniy tilida «Makanliringha élip kelgei!». □ 43:5 «Chünki men Uni yenila medhiyileymen, yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliq bilen, men Uni yenila ulughlaymen, méning Xudayim!». ■ 43:5 Zeb. 42:5,11 □ 44:2 «Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni (démek, yat ellerni) tarqitiwetting» — bashqa birxil terjimisi: «Yat qowmlargha apet chüshürdüng, biraq ularni (démek, öz xelqingni) ronaq tapquzdung». ■ 44:2 Mis. 15:17; Zeb. 80:9-9 □ 44:4 «Sen Yaqup üçün ghelibiler buyrughuchidursen» — bu yerde «Yaqup» Israil xelqini körsitidu, elwette. ■ 44:9 Zeb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11

Bizni öchmenlerge xalighanche talan-taraj qildurdung.

11 Soyushqa tapshurulghan qoylardek, bizni ulargha tapshurdung,
Eller arisigha bizni tarqitiwetting.

12 Sen Öz xelqingni bikargha sétiwetting,
Uning qimmitidin Özüng héch béyip ketmiding;

13 Sen bizni qoshna ellerning mesxirisige qaldurghansen;
Etrapimizdikilerge ahanet, zangliq obyékti qildingsen.■

14 Sen bizni eller arisida söz-chöchekke qoydungsan,
Yat qowmlar bizge bash chayqiship qarashmaqta.

15-16 Mesxire hem kupurluq éytquchilarning awazi tüpeylidin,
Düşmenler we öch alghuchilar tüpeylidin,
Kün boyi uyatim aldimdin ketmeydu,
Yüzümning nomusi méni chirmiwaldi.

17 Mana bularning hemmisi béshimizgha chüshti;
Biraq biz Séni untumiduq,

Yaki ehdengge héch asiqliq qilmiduq;

18 Qelbimiz héch yanmidi, Sanga sadaqetsizlik qilmiduq,
Qedemlerimiz yolungdin héch ézip ketmidi.

19 Biraq Sen bizni chilböriler makanida ezding,
Bizge ölüm sayisini chaplashturdung.

20 Eger biz Xudayimizning namini untughan bolsaq,
Yaki yat bir ilahqa qol kötürgen bolsaq,

21 Xuda Sen choqum buni sürüshte qilmas idingmu,
Qelbtiki sirlarni bilip turidighan tursang?

22 Biraq Sen tüpeyli biz kün boyi qirilmaqtimiz;
Boghuzlinishni kütüp turghan qoylar kebi hésablanmaqtimiz.■

23 Oyghan, i reb! Némishqa uxlap yatisen?
Ornungdin tur, bizni menggüge tashlawetmigeysen!

24 Némishqa yüzüngni bizdin yoshurisen?
Némishqa külpetlirimizge, uchrighan zulumlirimizgha pisent qilmaysen?

25 Qarighina, jénimiz tupraqta béghirlap yürüdu;
Ténimiz yerge chaplashti;

26 Ornungdin turup bizge yademde bolghaysen!

Özüngning özgermes muhebbiting sewebidin,
Bizlerni hörlükke chiqarghaysen!

45

45-küy ... Padishahning toy munajiti ... 1-ayettiki izahatni körüng

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqulsun dep,
Korahning oghullirigha tapshurulghan, «söyümlük yar üçün» dégen «Masqil» munajat-
naxsha: —

Qelbimdin güzel ish toghrisida sözler urghup chiqmaqta;
Padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen;
Tilim goya mahir shairning qelimidur;□

■ 44:13 Zeb. 79:4; 80:6; Yer. 24:9 ■ 44:22 Rim. 8:36 □ 45:1 «izahat» — gerche bu küy Sulaymanning toy künini tebrikleshke yézilghan bolsimu, uningdiki sözler bésharet bolup, alemning padishahi bolidighan Mesihnimu aldin'ala körsitidu. «padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen» — ibraniy tilida «padishahqa béghishlighan esirimni éytimen».

2 Insan baliliri ichide sen eng güzeldursen;
 Lewliring shapaet bilen toldurulghandur;
 Shunga Xuda sanga menggüge rehmet qildi.
 3 I büyük bolghuchi,
 Qilichingni asqin yéninggha,
 Heywiting we shanu-shewkiting bilen!
 4 Heqiqet, kemterlik hem adaletni algha sürüşke atlan'ghiningda,
 Shanu-shewket ichide ghelibe bilen algha bas!
 Shuning bilen ong qolung özüngge karamet qorqunchluq ishlarni körsitidu! ■
 5 Séning oqliring ötkürdur,
 Ular padishahning düshmenlirining yürükige sanjilidu;
 Pütün eller ayighinggha yiqtilidu.
 6 Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur;
 Padishahliqingdiki Shahane hasang, adaletning hasisidur. □ ■
 7 Sen heqqaniyliqni söyüp, rezillike nepretlinip kelgensen;
 Shunga Xuda, yeni séning Xudaying, séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi. □
 8 Séning kiyimliringdin murmekki, muetter we darchin hidi kélidu;
 Pil chishi sarayliridiki sazendilerning tarliq sazleri séni xursen qilidu. ■
 9 Padishahlarning melikiliri hörmetlik kénizekliringning qatarididur;
 Xanishing Ofirdiki sap altun *zibu-zinetlerni* taqap ong qolungda turidu; □
 10 «Anglighin, i qizim, körgin, sözlirimge qulaq salghin;
 Öz qebileng we ata jemetingni untup qal!
 11 Shuning bilen padishah güzel jamalinggha meptun bolidu;
 U séning xojang, sen uninggha sejde qil.»
 12 Tur shehirining qizi *aldingda* sowgha bilen hazir bolidu;
 Xalayıq arisidiki baylar séning shapaitingni kütidu; □ ■
 13 Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur;
 Uning kiyimlirimu zer bilen keshtilen'gen; □
 14 U keshtilik kiyimler bilen padishahning huzurigha keltürüldü;
 Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu bille yéninggha élip kélinidu; □
 15 Ular xushal-xuram, shadliq ichide bashlap kélinidu;
 Ular birlikte padishahning ordisigha kirishidu.
 16 «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu;
 Sen ularni pütkül jahan'gha hakim qilisen. □
 17 Men séning namingni ewladdin-ewladqa yad etküzimen;
 Shunglashqa barliq qowmlar séni ebedil'ebedgiche medhiyileydu».

■ 45:4 Zek. 9:9 □ 45:6 «Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur» — Injildiki «ibraniylargha» dégen qisimda (1-babta) körsetkendek, bu sözler (shundaqla kényinki 7-ayetkiche) bésharetlik süpette padishahning özige (yeni Mesihke) éytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ 45:6 Ibr. 1:8 □ 45:7 «Shunga Xuda ... séni ... shadliq méyi bilen mesih qildi» — «mesih qilish» toghruluq 2-küydiki izahatlarni hem «Tebirler»ni körüng. ■ 45:8 Yesh. 61:1-2; Ros. 10:38 □ 45:9 «hörmetlik kénizekliringning qatarididur» — yaki «möhterrem méhmanliringning qatarididur». □ 45:12 «Tur shehirining qizi» — Tur shehiridiki puqralarni körsitishi mumkin. ■ 45:12 Zeb. 72:10-11 □ 45:13 «Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur» — bashqa birxil terjimisi: «Padishahning qizi ichki hujrida sherepliktur». □ 45:14 «Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu bille yéninggha élip kélinidu» — «yéninggha» toy qiliwatqan padishahning yénini körsetse kérek. □ 45:16 «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu; sen ularni pütkül jahan'gha hakim qilisen...» — bu sözler (16- hem 17-ayet) padishahqa biwasite éytilidu.

46

46-küy ... Xuda bashpanahtur

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Pak qizlar üçün» dégen ahangda oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

Xuda panahgahimiz we qudritimizdur;

Külpetler chüshken haman hazir bolidighan bir yadremchidur. □

²⁻³ Shunga yer-zémin öngtürülüp, taghlar gümürülüp déngiz teglirige chüshüp ketsimu, Uning dolqunliri shawqunlinip qaynam bolsimu,

Örkeshliri bilen taghlar silkinip ketsimu,

Qorqmaymiz.

Sélah.

⁴ Xudaning shehirini — Yeni Hemmidin Aliy Bolghuchi makanlashqan muqeddes jayni, Xursen qilidighan éqinliri shaxlighan bir derya bardur.

⁵ Xuda uning otturisididur;

U yer hergiz tewrimeydu;

Xuda tang étish bilenla uninggha yadremge kélidu.

⁶ Barliq eller qaynap, padishahliqlar titrep ketti;

U awazini qoyuwetken haman,

Yer érip kétidu.

⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille;

Yaqupning Xudasi égiz qorghinimizdur!

Sélah!

⁸ Kélinglar, Perwerdigarning qilghanlirini körünglar!

U yer yüzide qilghan karamet weyranchiliqlarni körünglar! □

⁹ U, jahanning u chétigiche bolghan urushlarni toxtitidu;

U oqyalarni sunduridu,

Neyzilerni oshtuwétidu,

Jeng harwilirini otta köydüriwétidu.

¹⁰ U: «Toxtash, méning Xuda ikenlikimni bilip qoyush!

Men pütkül eller arisida ulughlinimen;

Men yer yüzide “büyük” dep qarilimen» — deydu.

¹¹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille,

Yaqupning Xudasi bizning égiz qorghinimizdur!

47

47-küy ... Xuda menggü ghelibe qilghuchidur

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

Barliq qowmlar, Xudani alqishlanglar!

Uninggha yuqiri awazinglar bilen xushalliq tentenisini yangritinglar!

² Chünki Hemmidin Aliy Bolghuchi, Perwerdigar, dehshetlik we heywetliktur,

Pütkül jahanni sorighuchi büyük Padishahtur. □

³ U bizge xelqlerni boysundurup,

□ **46:1** «Pak qizlar üçün» — ibraniy tilida «Alamot» déyilidu. Bashqa birxil menisi: «Ayallarning yuqiri awazliq küyi üçün yézilghan» dégen bolushi mumkin. □ **46:8** «... U (Perwerdigar) yer yüzide qilghan karamet weyranchiliqlarni körünglar» — Perwerdigarning «weyranchiliq»lirining intayin ijabiy netijisi bar — 9-ayetni körüng.

□ **47:2** «...Perwerdigar, dehshetlik we heywetliktur» — ibraniy tilida «dehshetlik» hem «heywetlik» bir söz bilenla ipadilinidu.

Bizni el-milletler üstige hakim qilidu.□

⁴U biz üçün mirasimizni tallap,

Yeni Özi söygen Yaqupning pexri bolghan zéminni békitip berdi.

Sélah!

⁵Xuda tentene sadasi ichide,

Perwerdigar sunay sadasi ichide yuqirigha kötürüldi;

⁶Xudagha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!

Padishahimizgha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!

⁷Xuda pütkül jahanning padishahidur;

Zéhninglar bilen uninggha naxsha-küy éytinglar!

⁸Xuda eller üstide höküm süridu;

U Özining pak-muqeddeslikining textide olturidu.

⁹El-yurtlarning kattiliri jem bolup,

Ibrahimning Xudasining xelqige qoshuldi;

Chünki jahandiki barliq qalqanlar Xudagha tewedur;

U neqeder aliydur!□

48

48-küy ... Zion – Xudaning shehiri

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: –

Ulughdur Perwerdigar,

Xudayimizning shehiride, Uning muqeddesliki turghan taghda,

U zor medhiyelerge layiqtur!

²Égizlikidin körkem, Zion téghi,

Pütkül jahanning xursenlikidur;

Shimaliy terepliri güzeldur,

Büyük padishahning shehiridur!□ ■

³Xuda qorghanolirida turidu,

Bu yerde U égiz panahgah dep tonulidu;

⁴Mana, padishahlar yighildi,

Ular sheherni básip ötüp, jem boldi.

⁵Sheherni körüpla ular alaqqade boldi;

Dekke-dükkige chüshüp beder qéchishti.

⁶U yerde ularni titrek basti,

Tolghaq yégen ayaldek ular azablandi;

⁷Sen Tarshishtiki kémilerni sherq shamili bilen weyran qiliwetting.□

⁸Quliqimiz anglighanni,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shehiride,

Xudayimizning shehiride,

□ 47:3 «... Bizni el-milletler üstige hakim qilidu» — ibraniy tilida: — «...El-milletlerni putimiz astida qilidu».

□ 47:9 «...jahandiki barliq qalqanlar Xudagha tewedur» — «qalqanlar» belkim dunyadiki barliq qoral-yaraqlarni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: — «padishahlar». □ 48:2 «Shimaliy terepliri güzeldur» — yene birxil terjimisi «Zafon téghi choqqiliridek güzeldur». Kona butpereslik riwayetliri boyiche, «Zafon téghi» dunyadiki eng égiz, eng muqeddes, eng ulugh jay idi. Mumkinchiligi barki, küy muellipi mushu yerde Zionni uninggha oxshitidu. ■ 48:2

Mat. 5:35 □ 48:7 «Tarshishtiki kémiler» — bu ayet belkim bir bésharettur. Dunyadiki barliq padishahlar jem bolup Yérusalémgha hujum qilmaqchi. Ulargha Tarshishtiki kémilermu (kona zamanlarda eng küchlük kémiler) yadrem béridu. Biraq Xuda Öz shehirini qoghdap ularni halak qilidu.

Biz hazir öz közimiz bilen shundaq körduq;
Xuda menggüge uni mustehkem qilidu.

Sélah.

⁹ Biz séning muqeddes ibadetxanang ichide turup, i Xuda,
Özgermes muhebbitingni séghinduq.

¹⁰ Naminggha layiqtur,
Jahanning chet-chetlirigiche yetküzülgen medhiyiliring, i Xuda;
Séning ong qolung heqqaniyliq bilen tolghan.

¹¹ Séning adil hökümliringdin,
Zion téghi shadlan'ghay!
Yehuda qizliri xushal bolghay! □

¹² Zion téghini aylinip méngip,
Etrapida seyli qilinglar;
Uning munarlirini sanap béqinglar;

¹³ Kéyinki ewladqa uni bayan qilish üçün,
Sépil-istihkamlirini köngül qoyup közitinglar,
Qorghanolirini közdin kechürünglar.

¹⁴ Chünki bu Xuda ebedil'ebed bizning Xudayimizdur;
U ömürwayet bizning yétekchimiz bolidu!

49

49-küy ... Pütün insan'gha bérilgen nesihet-agahlandurush

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

I barliq xelqler, köngül qoyup anglanglar!
Yer yüzide turuwatqanlar, qulaq sélinglar!

² Meyli addiy puqra, ya ésilzadiler,
Ya bay, ya gadaylar bolsun, hemminglar anglanglar!

³ Aghzim danaliqni sözleydu,
Dilim eqilge uyghun ishlarni oylap chiqidu. □

⁴ Quliqim hékmetlik temsilni zen qoyup anglaydu,
Chiltar chélip sirliq sözni échip bérimen. ■

⁵ Éghir künlerde, méni qiltaqqa chüshürmekchi bolghanlarning qebihlikliri etrapimda bolsimu,

Men némishqa qorqidikenmen?

⁶ Ular bayliqlirigha tayinidu,
Mal-mülüklirining zorluqi bilen chongchiliq qilidu;

⁷⁻⁹ Insan menggüge yashap,
Gör-hangni körmesliki üçün,
Héchkim öz buraderining hayatini pul bilen qayturuwalalmaydu;
We yaki Xudagha uning jénini qutuldurghudek bahani bérelmeydu;
(Chünki uning jénining bahasi intayin qimmet,
We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur) □

□ **48:11** «Yehuda qizliri xushal bolghay!» — «Yehuda qizliri» bu yerde Yehudaning sheher-yézilirini körsitidu.

□ **49:3** «Aghzim danaliqni sözleydu» — ibraniy tilida «Aghzim danaliqlarni sözleydu». ■ **49:4** Zeb. 78:2; Mat. 13:35

□ **49:7-9** «We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur» — yene birxil terjimisi: «We mushu baha bolsa, uni ebediy töliyelmeydu».

10 Hemmige ayanki, danishmen ademlermu ölidu;
Hemme adem bilen teng, nadan we hamaqetler bille halak bolidu,
Shundaqla ular mal-dunyasini özgilerge qaldurup kétidu.

11 Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki:

«Öy-imaritimiz menggüge,

Makan-turalghulirimiz dewrdin-dewrgiche bolidu»;

Ular öz yerlirige isimlerini nam qilip qoyidu. □

12 Biraq insan özining nam-izzitide turiwermeydu,

U halak bolghan haywanlardek kétidu.

13 Ularning mushu yoli del ularning nadanliqidur;

Lékin ularning keynidin dunyagha kelgenler, yenila ularning éytqan sözlirige apirin oquydu.

Sélah.

14 Ular qoylardek tehtisaragha yatquzulidu;

Ölüm ularni öz ozuqi qilidu;

Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürgüzidu;

Ularning güzelligi chiritilishqa tapshurulidu;

Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidur! □

15 Biraq Xuda jénimni tehtisaraning ilkidin qutquzidu;

Chünki U méni qobul qilidu.

Sélah.

16 Birsu béyip kétip,

Aile-jemetining abruyi ösüp ketsimu,

Qorqma;

17 Chünki u ölgende héchnersisini élip kételmeydu;

Uning shöhriti uning bilen bille *görge* chüshmeydu.

18 Gerche u ömür boyi özini bextlik chaghligan bolsimu,

(Berheq, kishiler ronaq tapqiningda, elwette séni hamam maxtaydu)

19 Axiri bérip, u yenila ata-bowilirining yénigha kétidu;

Ular menggüge yoruqluqni körelmeydu.

20 Insan izzet-abruyda bolup, lékin yorutulmisa,

Halak bolidighan haywanlarga oxshash bolidu, xalas.

50

50-küy ... Samawiy Sotchi sükütini buzup sözleydu: — ... «heqiqiy ibadet» dégen néme?

¹ Asaf yazghan küy: —

Qadir Xuda, yeni Perwerdigar éghiz échip,

Künchiqishtin künpétishqiche yer yüzidikilerge murajiet qildi. □ ■

□ **49:11** «Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki: «Öy-imaritimiz menggüge...»; Ular öz yerlirige isimlerini nam qilip qoyidu» — toluq ayetning yene birxil terjimisi «Ular yerlirige öz isimlerini nam qilip qoyghini bilen, ularning shu yerliri dewrdin-dewrgiche ularning yatidighan jayi, yeni ularning qebriliri bolidu, xalas». □ **49:14** «Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürgüzidu» — «etisi seher» bu yerde, shühhisizki, qiyamet küni, yeni ölümdin tirilish künini körsitidu. «Ular qoylardek tehtisaragha yatquzulidu... Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidur!» — toluq ayetning bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. □ **50:1** «Asaf yazghan küy» — «Asaf» Dawut padishahning dewride muqeddes ibadetxanida Xudani medhiyelesh xizmitide neghmichilerning béshi idi. U belkim muqeddes ibadetxanidiki «Xudani medhiyilesh medrisi»ning asaschisi bolushi mumkin. Zeburdiki «Asaf yazghan küy» déyilgen küylerning bezilirini Asaf özi yazghan, bezilirini, shühhisizki, bashqilar uning hörmitige uning nami bilen yazghan. ■ **50:1** 1Tés. 4:14-17

² Güzellikning jehhiri bolghan Zion téghidin,
Xuda julalidi.

³ Xudayimiz kélidu, U hergizmu süküt ichide turmaydu;
Uning aldida yewetküchi ot kélidu;
Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu. □

⁴ Öz xelqini soraq qilish üçün,
U yuqiridin asmanlarni,
Yernimu guwahliqqa chaqiridu: —

⁵ «Méning mömin bendilirimni,
Yeni Men bilen qurbanliq arqiliq ehde tüzgüchilerni huzurumgha chaqirip yighinglar!»

⁶ Asmanlar uning heqqaniyliqini élan qilidu,
Chünki Xuda Özi soraq qilghuchidur!
Sélah.

⁷ «Anglanglar, i xelqim, Men söz qilay;
I Israil, Men sanga heqiqetni éytip qoyayki,
Menki Xuda, séning Xudayingdurmen.

⁸ Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin,
Yaki hemishe aldimda sunulidighan köydürme qurbanliqliring sewebidin emes; □

⁹ Men séning éghilingdin héchbir öküzni,
Qotanliringdin héchbir tékini almaqchi emesmen.

¹⁰ Chünki ormanliqlardiki barliq haywanatlar Manga mensuptur,
Minglighan taghdiki mal-waranlarmu Méningkidur;

¹¹ Taghlardiki pütün uchar-qanatlar bilimen,
Daladiki barliq janiwarlar Méningkidur.

¹² Qarnim achsimu sanga éytmaymen;
Chünki alem we uninggha tolghan hemme nersiler Méningkidur. ■

¹³ Ejeba, Men öküzning göshini yemdimen?
Tékining qénini ichemdimen?

¹⁴ Qurbanliq süpitide Xudagha teshekkürlerni éyt;
Hemmidin Aliy Bolghuchigha qilghan wedengge wapa qil. ■

¹⁵ Béshinggha kün chüshkende Manga murajiet qil;
Men séni qutuldurimen,
Sen bolsang Méni ulughlighaysen».

¹⁶ Lékin rezillerge Xuda shundaq deydu: —
«Méning emirlirimni bayan qilishqa néme heqqing bar?
Ehdemni tilgha alghudek sen kim iding?

¹⁷ Sen Méning telimlimindin yirgending,
Sözlirimni ret qilding emesmu? □

¹⁸ Oghrini körseng, sen uningdin zoq alding,
Zinaxorlar bilen shérik boldung;

□ **50:3** «... Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu» — bezi alimlar bu jümlidiki «Uning» «Xudaning» emes, belki «otning» körsitidu, dep qaraydu. □ **50:8** «Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin... emes» — mushu yerde «qurbanliq» ibranij tilida «zébah». Bu xil qurbanliq Xudagha alahide rehmet éytish meqsitide, Xuda bilen ehde qilghanda yaki Xudagha mexsus qesem ichkende qilinidighan qurbanliq. Uningdin qurbanliq sun'ghuchi we kahin yéyishke bolatti. «... köydürme qurbanliqliring sewebidin emes» — «köydürme qurbanliq» ibranij tilida «olah». Bu xil qurbanliq Xudagha bolghan saplbadetni bildürüş yolida, qurbanliqning hemmisi köydürületti; démek, ne qurbanliq qilghuchi kahin, ne qurbanliq sun'ghuchi adem uning kichikkine bir parche göshinimu yémeytti («Law.» 1-babni körüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zeb. 76:11; Top. 5:3, 4, 5 □ **50:17** «... Sözlirimni ret qilding emesmu?» — ibranij tilida: «Sözlirimni arqanggha tashliwetting emesmu?».

¹⁹ Aghzingdin yaman gep chüshmeydu;
Tiling yalghanchiliqni toquydu.

²⁰ Öz qérindishingning yaman gépini qilip olturisen,
Anangning oghligha töhmet qilisen.

²¹ Sen bu ishlarni qilghiningda, Men ün chiqarmidim;
Derweqe, sen Méni özüngge oxshash dep oyliding;
Lékin Men séni eyiblep,
Bu ishlarni köz aldingda eyni boyiche sanga körsitimen.

²² — I, Tengrini untughanlar, buni köngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silerni pare-pare qiliwétimen;
Héchkim silerni qutquzalmaydu.

²³ Biraq qurbanliq süpitide rehmet éytqanlarning herqaysisi Manga sherep keltüridu;
Shundaq qilip, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarlighan bolidu.□

51

51-küy ... Éghir gunah üçün kechürüm tiles duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy. Bu küy Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluq toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan: —

Özgermes muhebbiting bilen, i Xuda, manga méhir-shepset körsetkeysen!
Rehimdilliqiringning köplüki bilen asiyligirimni öchürüwetkeysen!□ ■

² Méni qebihlikimdin yiltizimghiche yuwetkeysen,
Gunahimdin méni tazilighaysen.

³ Chünki men asiyligirimni tonup iqrar qildim;
Gunahim hemishe köz aldimda turidu.

⁴ Séning aldingda, peqet Séning aldingdila gunah ötküzüp,
Neziringde rezil bolghan ishni sadir qildim;
Shu wejedin, Sen *méni eyiblep* sözliseng, adilliqing ispatlinidu;
Méni soraq qilghiningda, Özüngning pakliqi ispatlinidu.

⁵ Mana, men tughulghinimdila, yamanliqta idim,
Ananning qarnida peyda bolghinimdila men gunah boldum.

⁶ Berheq, Sen ademlerning chin qelbidin semimiylik telep qilisen;
Ichimdiki yoshurun jaylirimda Sen manga danaliqni bildürisen.

⁷ Méni *gunahlirimdin* zofa bilen tazilighaysen,
Hem men pak bolimen;

Méni pakpakiz yughaysen, men qardinmu aq bolimen.□ ■

⁸ Manga shad-xuram awazlarni anglatqaysen;
Shuning bilen Sen ezgen ustixanlirim yene shadlinidu.

⁹ Gunahlirimdin chirayingni yoshurup,
Yamanliqirimni öchürüwetkeysen.

□ 50:23 «... Shundaq qilip, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarlighan bolidu» — ibraniy tilida: «Shundaq qilip, uninggha Xudaning nijatliqini körsitishimge yol teyyarlighan bolidu». Bizningche sözlügüchi Mesihdur (22-ayetnimu körüng). □ 51:1 «Bu küy Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluq toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan» — bu ishlar Tewrat, «2Sam.» 11-12-babta xatirilen'gen. ■ 51:1 2Sam. 11:4; 12:1 □ 51:7 «Méni gunahlirimdin zofa bilen tazilighaysen» — «zofa» (yeni lépekgül) toghruluq: bezi «gunahni yughuchi qurbanliq (gunah qurbanliqi)»larda qurbanliqning qénini yaki uning bilen munasiwetlik pakizlash süyini gunahkar ademning ténige sépish üçün zofa ishlitletti. ■ 51:7 Law. 14:4, 6; Chöl. 19:6,18

- 10 Mende pak qelb yaratqaysen, i Xuda;
Wujumdiki sadiq rohimni yéngilighaysen.
- 11 Méni huzurungdin chiqiriwetmigeysen;
Méningdin Muqeddes Rohingni qayturuwalmighaysen.
- 12 Ah, nijatliqingdiki shadliqni manga yéngibashtin hés qildurghaysen;
Itaetmen roh arqiliq méni yöligeysen. □
- 13 Buning bilen men itaetsizlerge yolliringni ögitey,
We gunahkarlar yéninggha qaytidu.
- 14 Qan töküsh gunahidin méni qutuldurghaysen,
I Xuda, manga nijatliq bergüchi Xuda,
Shuning bilen tilim heqqaniyliqingni yangritip küyleydu.
- 15 I Rebbim, lewlirimni achqaysen,
Aghzim medhiyiliringni bayan qilidu.
- 16 Chünki Sen qurbanliqni xush körmeysen;
Bolmisa sunar idim;
Köydürme qurbanliqlardinmu xursenlik tapmaysen.
- 17 Xuda qobul qilidighan qurbanliqlar sunuq bir rohtur;
Sunuq we ézilgen qelbni Sen kemsitmeysen, i Xuda;
- 18 Shapaiting bilen Zion'gha méhribanliqni körsetkeysen;
Yérusalémning sépillirini yéngibashtin bina qilghaysen!
- 19 U chaghda Sen heqqaniyliqtin bolghan qurbanliqlardin, köydürme qurbanliqlardin,
Pütünley köydürülgen köydürme qurbanliqlardin xursenlik tapisen;
U chaghda ademler qurban'gahinggha buqa-öküzlerni teqdim qilishidu.

52

52-küy ... Xudaning hökümi we shepqiti

- 1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»;
Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep
ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan: —
I nochi batur,
Néme üçün rezillikingdin maxtinisen?
Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur. □ ■
- 2 Ötkür ustira kebi,
Tiling zeher chachmaqchi,
U yalghanchiliq toquwatidu.
- 3 Sen yaxshiliqingning ornida yamanliqni,
Heq sözleshning ornida yalghanchiliqni yaxshi körisen;
- 4 Haman ademni nabut qilidighan sözlerni yaxshi körisen, i aldamchi til! □

□ 51:12 «Itaetmen Roh arqiliq méni yöligeysen» — «Itaetmen roh» Xudaning Muqeddes Rohi uning rohida itaetmenlikni hasil qilidu, shuning bilen uning rohi «itaetmen bir roh» bolidu. □ 52:1 «Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan» — shu chaghda Saul padishah Dawut peyghemberni öltürmekchi idi. Dawut peyghember qéchip, Abimelek dégen bir kahin (yeni Xudaning ibadetxanisidiki xizmetchisi)ning öyi aldigha kélip yarem soridi. Abimelek yarem berdi. Kéyin Saul padishah Abimelek we uning aillisidikilerni pütünley dégüdek qiriwetti (Tewrat «1Sam.» 21-, 22-bab). «...Néme üçün rezillikingdin maxtinisen? Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur» — bashqa xil terjimiliri: — (1) «... Némishqa kün boyi maxtinisen, Tengri aldida yirginchlik boldungsen»; (2) «... Némishqa mömin bendilerge yetküzgen ziyandin maxtinisen? Kün boyi tiling halaketni oylaydu». ■ 52:1 1Sam. 22:9-23 □ 52:4 «Haman ademni nabut qilidighan sözler» — ibraniy tilida «Haman ademni yutuwétidighan sözler».

⁵ Berheq, Tengri oxshashla séni menggüge yoqitidu;
U séni tutuwalidu, yeni öz chédiringdin tartip chiqidu;
Tiriklarning zéminidin séni yiltizingdin qomurup tashlaydu.

Sélah.

⁶ Heqqaniylar buni körüp qorqushidu,

We uni mesxire qilip külüp: —

⁷ «Qaranglar, Xudani öz yölenchisi qilmighan adem,
Peqet öz bayliqlirining köplükige tayan'ghan adem;
U ach közlüki bilen küchlendi» — deydu.

⁸ Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen,
Men Xudaning özgermes muhebbitige menggüge tayinimen. □

⁹ Men Sanga ebedil'ebed teshekkür éytimen;

Chünki Sen bu ishlarni qildingsen;

Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen;

Mushundaq qilish eladur. □

53

53-küy ... Qarangghu dunya

¹ Neghmichilarning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»:

Exmeq kishi könglide: «Hécbir Xuda yoq» — deydu.

Ular chirikliship,

Nepretlik qebih ishlarni qilishti;

Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur. □ ■

² Xuda ershte turup, insan balilirini közitip:

«Bu insanlarning arisida, insapni chüshinidighan birersi barmidu?»

Xudani izdeydighanlar barmidu? ■

³ Hemme adem yoldin chiqti,

Hemme adem chirikliship ketti,

Méhribanliq qilghuchi yoqtur, hetta birimu.

⁴ Nanni yégendek Méning xelqimni yutuwalghan,

Qebihlik qilghuchilarning bilimi yoqmidu?» — deydu.

Ular Perwerdigargha hécbir iltija qilmaydu.

⁵ Qorqqudek hécbir ish bolmisimu,

Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;

Chünki Xuda séni qorshawgha alghanlarning ustixanlirini parchilap chéchiwetti;

Sen ularni xijilliqqa qoydung;

Chünki Xuda ularni neziridin saqit qildi.

⁶ Ah, Israilning nijatliqi Zondin chiqip kelgen bolsa idi!

Xuda Öz xelqini asaritidin chiqirip, azadliqqa érishtürgen chaghda,

Yaqup shadlinidu,

Israil xushal bolidu!

□ 52:8 «Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen» — «zeytun derixi» eng uzun ömürlük derexlerdin biri. □ 52:9 «Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen; mushundaq qilish eladur» — bashqa birxil terjimisi «Mömin bendiler aldida namingni telmürüp kütimen; chünki naming ewzeldur».

□ 53:1 «Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»» — «maxalat»ning menisi bizge namelum. ■ 53:1 Zeb. 10:4;

14:1; Rim. 3:12 ■ 53:2 Rim. 3:11

54

54-küy ... Satqunluqqa uchrighanda qilghan dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil» (Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan):

I Xuda, Öz naming bilen méni qutquzghaysen;
Zor qudriting bilen dewayimni sorighaysen. □ ■

² I Xuda, duayimni anglighaysen;
Aghzimdiki sözlerge qulaq salghaysen.

³ Chünki yat ademler manga hujum qilishqa ornidin turdi;
Zomigerler méning jénimni owlamaqta;
Ular Xudani nezirige héch ilmaydu.

Sélah. □

⁴ Qara, Xuda manga yardem qilghuchidur;
Reb jénimni yöleydighanlar arisididur.

Sélah.

⁵ U düshmenlirimning yamanliqini özige qayturidu;
I Xuda, Öz heqiqiting bilen ularni üzüp tashlighaysen.

⁶ Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen;
Namingni medhiyeleymen, i Perwerdigar;
Shundaq qilish eladur. □

⁷ Chünki U méni barliq bala-qazalardin qutquzdi;
Düşmenlirimning meghlubiyitini öz közum bilen kördüm.

55

55-küy ... Satqunluqqa uchrighanning derd-elemlirini töküsh duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»: —

I Xuda, duayimni anglighaysen;
Tilikimdin özüngni qachurmighaysen,

² Manga qulaq sélip, jawab bergeysen;
Men dad-peryad ichide kézip,

Ah-zar chékip yürimen;
³ Sewebi düshmenning tehditliri, rezillerning zulumliri;

Ular béshimgha awarichiliklerni tökidu;
Ular ghezeplinip manga adawet saqlaydu.

⁴ Ichimde yürükim tolghinip ketti;
Ölüm wehshetliri wujudumni qaplidi.

⁵ Qorqunch we titrek béshimgha chüshti,
Dehshet méni chömküwaldi.

□ **54:1** «Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan» — bu weqeler «1Sam.» 23:14-29-ayetlerde bayan qilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3** «Yat ademler ... ornidin turdi» — yaki «Tekebbur ademler ... ornidin turdi». □ **54:6** «Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen» — «xalis qurbanliqlar»: Musa peyghember tüzgen nizam boyiche, «xalis qurbanliq» Xudaning körsetken melum iltipati yaki shepqiti üçün rehmetlerni bildüridighan birxil qurbanliq.

⁶ Men: — «Kepterdek qanitim bolsichu kashki,
Uchup bérip aramgah tapar idim» — dédim.

⁷ — «Yiraq jaylarga qéchip,
Chöl-bayawanlarda makanlishar idim;
Sélah.

⁸ Boran-chapqunlardin,
Qara quyundin qéchip, panahgahga aldirar idim!».

⁹ Ularni yutuwetkeysen, i Reb;
Tillirini bölüwetkeysen;
Chünki sheher ichide zorawanliq hem jédelxorluqni kördüm.

¹⁰ Ular kéche-kündüz sépiller üstide ghadiyip yürmekte;
Sheher ichini qabahet we shumluq qaplidi.

¹¹ Haram arzu-hewesler uning ichide turidu,
Saxtiliq we hiyle-mikirlik, kochilardin ketmeydu.

¹² Eger dühshmen méni mesxire qilghan bolsa, uninggha sewr qilattim;
Biraq méni kemsitip, Özini maxtighan adem manga öchmenlerdin emes idi;
Eger shundaq bolghan bolsa, uningdin özümni qachurattim;

¹³ Lékin buni qilghan sen ikenlikingni — Méning buradirim, sirdishim, eziz dostum bolup
chiqishingni oylimaptimen!

¹⁴ Xalayıqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq,
Özara shérin paranglarda bolghaniduq;□

¹⁵ Mushundaq *satqunlarni* ölüm tuyuqsiz chöchitiwetsun!
Ular tehtisaragha tirik chüshkey!

Chünki ularning makanlirida, ularning arisida rezillik turmaqta.

¹⁶ Lékin men bolsam, Xudagha nida qilimen;
Perwerdigar méni qutquzidu.

¹⁷ Etigini, axshimi we chüshte,
Derdimni töküp peryad kötürimen;
U jezmen sadayimgha qulaq salidu.

¹⁸ U manga qarshi qilin'ghan jengdin méni aman qilidu;
Gerche köp ademler méni qorshawgha alghan bolsimu.

¹⁹ Tengri — ezeldin textte olturup kelgüchi!
U nalemni anglap ularni bir terep qilidu;
(Sélah)

Chünki ularda héch özgirishler bolmidi;
Ular Xudadin héch qorqmaydu.

²⁰ *Héliqi buradirim* özi bilen dost bolghanlarga musht kötürdi;
Öz ehdisini buzup tashlidi.

²¹ Aghzi sériq maydinmu yumshaq,
Biraq köngli jengdur uning;
Uning sözliri yaghdinmu siliq,
Emeliyette sughurup alghan qilichlardur.

²² Yükingni Perwerdigargha tashlap qoy,
U séni yöleydu;
U heqqaniylarni hergiz tewretmeydu.□

□ 55:14 «Xalayıqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq, özara shérin paranglarda bolghaniduq» — Dawut öyige ushtumtut xainliq qilghan kishi bilen bolghan ilgiriki dostluq munasiwitini ésige keltüridu. □ 55:22 «Yükingni Perwerdigargha tashlap qoy» — «yüking» ibraniy tilida «amanet qilin'ghining» yaki «sanga tapshurulghan».

²³ Biraq, sen Xuda ashu rezillerni halaket hangigha chüshürisen;
Qanxorlar we hiyligerler ömrining yériminimu körmeydu;
Biraq men bolsam, sanga tayinimen.

56

56-küy ... Ziyankeshlikke uchrighuchining duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Xilwettiki dub derexliridiki paxtek» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küy (Filistiylar Gat shehiride uni esirge alghanda yézilghan): —

I Xuda, manga shepset körsetkeysen,

Chünki insanlarning nepsi yoghinap méni qoghlimaqa;

Kün boyi ular men bilen jeng qilip méni basmaqa;■

² Méni közligen reqiblerimning nepsi yoghinap kün boyi méni qoghlimaqa;

Manga heywe qilip jeng qilghuchilar intayin köptur!

³ Men qorqqan künümde,

Men Sanga tayinimen.

⁴ Men söz-kalamini ulugh dep medhiyeleydighan Xudagha,

Xudaghila tayinimen;

Men qorqmaymen;

Nahayiti bir et igisi méni néme qilalisun?

⁵ Ular kün boyi sözlirimni burmilaydu,

Ularning barliq oyi manga ziyankeshlik qilishtur;

⁶ Ular top bolup ademni qestiliship, yoshurunidu;

Péyimgé chüshüp, jénimni élishni kütidu.

⁷ *Gunah* bilen gunahni yépip qachsa bolamdu?

Ghezipping bilen ellerni yerge urghaysen, i Xuda!

⁸ Méning sersanliqlirimni özüng sanap kelgen;

Közdin aqqan yashlirimni tulumunggha toplan saqlighaysen;

Bular deptiringde pütüklük emesmu?

⁹ Shuning bilen men Sanga nida qilghan künde,

Düşmenlirim chékinidu;

Men shuni bildimki — Xuda men tereptidur!

¹⁰ Xudani — Uning söz-kalamini ulughlaymen!

Perwerdigarni — Uning söz-kalamini ulughlaymen!

¹¹ Xudanila tayanchim qildim —

Men qorqmaymen, nahayiti shu bir insan méni néme qilalisun?■

¹² Sanga qilghan wedilirimge wapa qilimen, i Xuda;

Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen.

¹³ Chünki Sen jénimni ölümdin qutuldurghansen;

Sen putlirimni putlishishtin saqlimamsen?

Shuning bilen men Xudaning huzurida, tirikler turidighan yoruqluqta mangimen.

57

57-küy ... Éghir künlerdiki étiqad

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqul-sun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi, (u Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan): —

I Xuda, manga shepqet körsetkeysen,

Manga shepqet körsetkeysen,

Chünki jénim Séni panahim qildi.

Mushu balayi'apet ötüp ketküche, qanatliring sayiside panah tapimen. □ ■

² Xudagha, yeni Hemmidin Aliy Bolghuchigha,

Özüm üçhün hemmini orunlaydighan Tengrige nida qilimen;

³ U ershtin yarem ewetip méni qutquzidu;

Manga qarap nepsi yoghinap, méni qoghlawatqanlarni U reswa qilidu;

Sélah;

Xuda Öz méhir-shepqiti we heqiqitini ewetidu!

⁴ Jénim shirlar arisida qaldi;

Men nepisi yalqun kebi bolghanlar arisida yatimen!

Adem baliliri —

Ularning chishliri neyze-oqlardur,

Ularning tili — ötkür qilichtur!

⁵ I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,

Shan-sheriping yer yüzini qaplighay! ■

⁶ Ular qedemlirimge tor qurdi;

Jénim égilip ketti;

Ular méning yolumgha orek kolighanidi,

Lékin özliri ichige chüshüp ketti. ■

⁷ Iradem ching, i Xuda, iradem ching;

Men medhiye naxshilarni éytip,

Berheq Séni küyleymen! ■

⁸ Oyghan, i rohim!

I neghme-sazlirim, oyghan!

Men seher quyashinimu oyghitimen! □

⁹ Men xelq-milletler arisida séni ulughlaymen, i Reb;

Eller arisida Séni küyleymen! ■

¹⁰ Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughdur;

Heqiqiting bulutlarga taqashti. ■

¹¹ I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,

Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!

58

58-küy ... Zalim hökümrnlarni Xuda jazalighay!

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqul-sun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —

I qudret igiliri, siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?

□ **57:1** «Dawut yazghan «Mixtam» küyi» — «Mixtam» 16-küydiki izahatni körüng. «U Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan» — bu weqeler «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zeb. 108:5 ■ **57:6** Zeb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zeb. 108:1-5 □ **57:8** «Oyghan, i rohim!» — bu ayettiki «rohim» ibraniiy tilidiki «shan-sheripim» dégen sözning terjimsi. «Neghme-sazlirim!» ibraniiy tilida «lira (rawabdek bir saz) we chiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zeb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zeb. 36:5-6; 108:4

I insan baliliri, adil höküm chiqiramsiler?□

²Yaq, siler könglünglerde yamanliq teyyarlaysiler;
Yer yüzide öz qolunglar bilen qilidighan zorawanliqni ölçewatisiler.

³Reziller anisining qorsiqidila ézip kétidu;
Ular tughulupla yoldin adiship, yalghan sözleydu.

⁴Ularning zehiri yilanning zehiridur;
Ular öz quligini pütük qilghan gas kobra yilandek,■

⁵Meyli yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu,
U ney awazigha qet'iy qulaq salmaydu.□

⁶I Xuda, ularning aghzidiki chishlirini sunduruwetkeysen!
Mushu yash shirlarning tongkay chishlirini chéqiwetkeysen, i Perwerdigar!

⁷Ular éqip ketken sulardek ötüp ketkey;
Ular oqlarni chenlep atqanda,

Oqliri uchsiz bolup ketkey!

⁸Qulule yol mangghanda izi yoqilip ketkendek,
Ular yoqap ketsun;

Ayalning chüshüp ketken hamilisidek,
Ular kün körmisun!

⁹Qazan yantaqlarning issiqini sezgüche,
(Meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun)

U ularni tozutiwétidu.□

¹⁰Heqqaniy adem *Xudaning* intiqamini körgende xushal bolidu;
Öz izlirini rezillerning qénida yuyidu.

¹¹Shunga ademler: «Derweqe, heqqaniylar üçün in'am bardur;
Derweqe yer yüzide höküm yürgüzgüchi bir Xuda bardur» — deydu.

59

59-küy

¹Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi; (bu *küy* Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqchilarni ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan): —

I Xudayim, dühmenlirimning changgilidin qutquzghaysen;
Manga qarshi turghanlardin méni égizde aman saqlighaysen.□ ■

²Méni yamanliq qilghuchilar changgilidin qutquzuwalghaysen,
Qanxor ademlerdin méni qutquzghaysen.

³Chünki mana, ular jénimni élish üçün paylimaқта,
Zorawanlar manga qarshi top bolushup qestleshmekte;
Bu *qilghini* mende bolghan birer asiyliq üçün emes,
Yaki gunahim üçün emes, i Perwerdigar;

□ **58:1** «Siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?» — bashqa birxil terjimisi: «Adalet zuwansiz bolup qaldimu? Némishqa sözlimeysiler?». Buninggha oxshap kétédighan bashqa birnechche terjimiler bar. Belkim sürgün bolghan Dawutning közde tutqini (esli özini hörmetleydighan) ordidiki emeldarlarning uning dewasini Saul padishah aldida sözliligini. ■ **58:4** Zeb. 140:3 □ **58:5** «Meyli **yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu**» — «yilanchi»: chélip yilanlarni oynitidighan kishi. □ **58:9** «Qazan **yantaqlarning issiqini sezgüche, (meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun) u ularni tozutiwétidu**» — toluq ayetning birnechche xil terjimiliri bar; ularning hemmisining umumiy menisi bu terjimige oxshap kétidu. □ **59:1** «Bu **küy Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqchilarni ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan**» — Bu weqe «1Sam.» 19-babta bayan qilini. ■ **59:1** 1Sam. 19:12

4 Mende héch sewenlik bolmisimu, ular yügürüp manga qarshi sep salidu;
Méning yardimimge kélishke oyghan,
Halimni neziringge alghaysen.

5 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Israilning Xudasi,
Barliq el-yurtlarni sotlap-jazalashqa ornungdin turghaysen;
Qestleshni niyet qilghüchilarning héchqaysisigha rehim qilmighaysen.
Sélah.

6 Ular kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yürmekte.□

7 Qara, ularning aghzidin éqiwatqan shölgeylirini!
Lewliridin qilichlar chiqip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» – deydu.■

8 Lékin Sen Perwerdigar ularni mesxire qilisen;
Barliq ellerni mazaq qilisen!■

9 I méning küchüm Bolghuchi!
Men Sanga telmürüp qarap yürimen;
Chünki Xuda méning yuqiri panahgahimdur.

10 Manga özgermes muhebbitini körsetküchi Xuda méning aldimda mangidu;
Xuda manga dushmanlarning meghlubiyitini körsitidu.

11 Biraq, *i Xuda*, bularni qetl qilmay turghay;
Bolmisa méning xelqim Séni untuydu.

Öz küchüng bilen ularni sersan qilghaysen,
Ularning béshini éghirlashturghaysen;
I Reb, bizning qalqinimiz!

12 Ularning aghzining buzuqluqi tüpeylidin,
Lewlirining sözliri tüpeylidin,
Ulardin chiqiwatqan qarghashlar hem aldamchiliqlar tüpeylidin,
Ular öz tekebburluqi ichide tuzaqqa chüshkey!

13 Gheziping bilen bu ishlargha xatime bergeysen,
Xatime bergeysen!

Shuning bilen ular yoq bolidu;
Shuning bilen yer yüzining chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa
hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!

Sélah.□

14 Derweqe, ular hazirghiche kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yüridu.

15 Itlardek ular ozuq izdep her yerde qatraydu;
Qarni toymighuche huwlap yürmekte;

16 Lékin men bolsam qudritingni küyleymen,
Berheq, seherlerde özgermes muhebbitingni naxsha qilip yangritimen;
Chünki Sen men üçün yuqiri qorghhan,

Éghir künlirimde panahgah bolup kelgensen.

17 I méning küchüm Bolghuchi, Sanga küylerni éytimen;

□ 59:6 «Ular («qestleshni niyet qilghüchilar») kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip, sheherni aylinip laghaylap yürmekte» — kona Qanaan (Pelestin) sheherliride ow izdigen itlar belkim kündüzde kishilarning jay-hoylilirigha kirishke pétinalmaytti, peqet ademler uxlighanda kiridu. Dawut xalayıq söygen adem bolghachqa, uni öltürmekchi bolghan kishiler belkim kündüzde qol sélishqa pétinalmaytti, peqet kéchide uning öyige bésip kiridu. ■ 59:7 Zeb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7 ■ 59:8 Zeb. 2:4 □ 59:13 «Shuning bilen yer yüzining chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!» — bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen ulargha Xudaning heqiqeten Yaqupqa hem yerning chet-chetlirigiche hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!».

Chünki Xuda méning yuqiri qorghinimdur,
Manga özgermes muhebbet körsetküchi Xudayimdur.■

60

60-küy ••• Meghlubiyettin kéyinki dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Guwahliq niluperi» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, *uning serdari bolghan* Yoab jengge qayta bérip, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan)

I Xuda, Sen bizni chetke qaqtinq;
Bizni pare-pare qiliwetting,
Sen bizdin renjiding;
Emdi bizni yéninggha qayturghin! □ ■

² Sen zéminni tewritip yériwetkeniding;
Emdi uning bösüklirini saqaytqaysen;
Chünki u deldengship ketti!

³ Sen Öz xelqingge külpet-xarliqlarni körgüzdüng;
Sen bizge alaqqadilikning sharabini ichküzdüng.

⁴ Sen Özüngdin eyminidighanlarga tugh tiklep bergensen;
U heqiqetni ayan qilishqa kötürüldü.
(Sélah).□

⁵ Öz söygenliring nijatliq tépishi üçün,
Ong qolung bilen qutquzghaysen,
Duayimni ijabet qilghaysen.■

⁶ Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —
«Men tentene qilimen,
Men Shekem diyarini bölüp bérimen,
Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen. □

⁷ Giléad Manga mensuptur,
Manassehmu Manga mensuptur;
Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur,
Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur;□

⁸ Moab Méning yuyunush jawurumdur;
Édomgha choruqumni tashlaymen;

■ 59:17 2Sam. 8:3,13; 1Tar. 18:3,12; Zeb. 144:10 □ 60:1 «Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, uning serdari bolghan Yoab jengge qayta bérip, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan» — bu weqe Tewrat, «2Sam.» 8-babta bayan qilinidu. ■ 60:1 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zeb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ 60:4 «Sen Özüngdin eyminidighanlarga tugh tiklep bergensen; u heqiqetni ayan qilishqa kötürüldü» — toluq ayetning birnechche xil terjimiliri bar. Ayettiki ibranij tilini chüshinish tes. ■ 60:5 Zeb. 108:6-13 □ 60:6 «Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen...» — yaki «Xuda Öz muqeddes jayida shundaq dégen...» «Men Shekem diyarini bölüp bérimen, Sukkot wadisini (teqsim qilishqa) ölcheymen» — Xudaning mushu sözliri belkim Yeshua peyghember arqiliq, Qanaan (Pelestin) zéminini Israillargha bölüp-bölüp teqsim qilghanliqini körsitidu. □ 60:7 «Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur» — ibranij tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghdighuchidur». «Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasamdur».

Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar!»□

⁹ Kim Méni bu mustehkem sheherge bashlap kirelisun? Kim Méni Édomgha élip baralisun?

¹⁰ I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtingmu?

Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen?

¹¹ Bizni zulumlardin qutulushqa yordemleshkeysen, Chünki insanning yordimi bikardur!

¹² Xuda arqiliq biz choqum baturluq körsitimiz;

Bizge zulum qilghuchilarni cheyligüchi del U Özidur!

61

61-küy ... «Mendin yuqiri Qoram Tash»

¹ Neghmichilarning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep Dawut yazghan küy: —

I Xuda, peryadimni anglighaysen;

Duayimgha qulaq salghaysen!

² Yerning chet-chetliride turup,

Yürükim zeipliship ketkende,

Men Sanga murajiet qilimen: —

Sen méni özümdin yuqiri Qoram Tashqa yétekleysen! □

³ Chünki Sen manga panahgah,

Düşhminim aldida mustehkem munar bolup kelgensen.

⁴ Men chédiringni menggülük turalghum qilimen;

Qanatliring sayiside panah tapimen.

Sélah.

⁵ Chünki Sen, i Xuda, qesemlirimni angliding;

Özüngdin eyminidighanlarga tewe mirasni mangimu berdingsen. □

⁶ Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen;

Uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu. □

⁷ U Xudaning aldida menggü höküm süridu;

Uni aman saqlashqa muhebbet we heqiqetni békitip teminligeysen;

⁸ Shuning bilen aldingda ichken qesemlirimge her küni emel qilimen;

Men namingni menggü küyleymen!

□ **60:8** «Moab Méning yuyunush jawurum» — belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üçün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. «Édomgha **choruqumni tashlaymen**» — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqni bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. «Filistiye, **Méning sewebimdin tentene qilinglar!**» — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning Özige boysunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 1:8ni, shundaqa «Yar.» 12:1-3nimy körüng). □ **61:2** «Men **özümdin yuqiri Qoram Tash**» — Xudani körsitidu, elwette. «Mendin yuqiri» dégen ibare belkim Dawutning gerche padishah bolsimu, «Özümnü nahayiti üstün, qabiletlik adem hésablimaymen, herdaim Xudadin yol sorishim kérek» dégendek, hemmimizni kichik péilliq bolushqa, ündeydu.

□ **61:5** «**Özüngdin eyminidighanlarga tewe miras...**» — ibraniy tilida «Namingdin eyminidighanlarga tewe miras...». □ **61:6** «**Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen; uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu**» — Dawut özi Israilgha padishah bolup qiriq yil höküm sürgen. Shübhisizki, u bu yerde öz ewladi bolidighan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu.

62

62-küy ... Xudani telmürüp kütüsh

¹ Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy: —

Jénim Xudaghila qarap sükütte kütidu;
Méning nijatliqim uningdindur. □

² Peqet Ula méning qoram téshim we méning nijatliqim,
Méning yuqiri qorghinimdur;
Men unchilik tewrinip ketmeymen. □

³ Siler qachan'ghiche shu ajiz bir insan'gha hujum qilisiler?
Hemminglar qingghiyip qalghan tamni,

Irghanglap qalghan qashani ghulatqandek, uni ghulatmaqchisiler?

⁴ Uni shöhret-heywitidin chüshürüwétishtin bashqa, ularning héch mesliheti yoqtur;
Yalghanchiliqlardin xursen ular;
Aghzida bext tiligini bilen,
Ular ichide lenet oquydu.

Sélah.

⁵ I jénim, Xudaghila qarap sükütte kütkin;
Chünki méning ümidim Uningdindur.

⁶ Peqet U méning qoram téshim hem méning nijatliqim,
Méning yuqiri qorghinimdur;
Men tewrinip ketmeymen.

⁷ Nijatliqim hem shan-shöhritim Xudagha baghliqtur;
Méning küchüm bolghan qoram tash, méning panahgahim Xudadidur.

⁸ I xalayıq, Uninggha herdaim tayininglar!
Uning aldida ich-baghringlarni tökünglar;
Xuda bizning panahgahimizdur!

Sélah.

⁹ Addiy bendiler peqet bir tiniq,
Ésilzadilermu bir aldım söz xalas;
Tarazigha sélinsa ularning qilche salmiqi yoq,
Bir tiniqtinmu yéniktur.

¹⁰ Zomigerlikke tayanmanglar;
Bulangchiliqtin xam xiyal qilmanglar,
Bayliqlar awusimu, bulargha könglünglarni qoymanglar;

¹¹ Xuda bir qétim éytqanki,
Mundaq déginini ikki qétim anglidimki: —
«Küch-qudret Xudagha mensuptur».

¹² Hem i Reb, Sanga özgermes muhebbetmu mensuptur;
Chünki Sen herbir kishige öz emilige yarisha qayturişen. ■

63

63-küy ... Xudagha intizar bolush

□ **62:1** «Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy» — «Yedutun»: Dawut peyghember «medhiye xori»ning yétekchisi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep Dawut yazghan küy: —...». □ **62:2** «Men unchilik tewrinip ketmeymen» — yaki bashqa birxil terjimisi «Zor éghirchiliqtimu tewrenmeymen». ■ **62:12** Ayup 34:11; Pend. 24:12; Yer. 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12

¹ Dawut yazghan küy (u Yehudadiki chöl-bayawanda bolghan chaghda yézilghan): —

I Xuda, Sen méning ilahimdursen,
Teshnaliq bilen Séni izdidim!

Men qurghaq, changqaq, susiz zéminda turup,
Jénim Sanga intizar, etlirim telmürüp intilarki —■

² Muqeddes jayingda Sanga köz tikip qarighinimdek,
Men yene zor qudring we ulughluqungni körsem!

³ Özgermes muhebbiting hayattinmu ezizdur;
Lewlirim Séni medhiyileydu;

⁴ Shu sewebtin tirik bolsamla, Sanga teshekkür-medhiye oquymen,
Séning namingda qollirimni kötürimen.

⁵ Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi;
Aghzim échilip xush lewlirim Sanga medhiyilerni yangritidu;□

⁶ Ornumda yétip Séni esliginimde,
Tün kéchilerde Séni séghinip oylinimen.

⁷ Chünki Sen manga yaremde bolup kelgensen;
Séning qaniting sayiside shad-xuramliqta naxshilarni yangritimen.

⁸ Méning jénim Sanga ching chapliship mangidu,
Séning ong qolung méni yölimekte.

⁹ Biraq jénimni yoqitishqa izdewatqanlar yer tektilirige chüshüp kétidu.

¹⁰ Ularning qéni qilich tighida tökülidu,
Ular chilbörilerge yem bolidu.

¹¹ Lékin padishah Xudadin shadlinidu;
Uning nami bilen qesem qilghanlarning hemmisi rohlinip shadlinidu;
Chünki yalghan sözligüchilerning zuwani tuwaqlinidu.

64

64-küy ••• Amanliq tilesh duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Xuda, ahlirimni kötürgende, méni anglighaysen!
Hayatimni düshmenning wehshilikidin qughdighaysen!

² Qara niyetlarning yoshurun suyiqestliridin,
Yamanliq eyligüchi qagha-quzghunlardin aman qilghaysen.

³⁻⁴ Ular tillirini qilichtek ötkür bilidi;
Mukemmel ademni yoshurun jaydin étish üçün,
Ular oqini betligendek zeherlik sözini teyyarlidi.
Ular qilche eymenmey tuyuqsiz oq chiqiridu.

⁵ Ular betniyette bir-birini righbetlendürüp,
Yoshurun tuzaq qurushni meslihetliship,
«Bizni kim köreleytti?» — déyishmekte.

⁶ Ular qebihlikke intilip: —
«Biz izdinip, etrapliq bir tedbir tépip chiqtuq!» — deydu;
Insanning ich-baghri we qelbi derweqe chongqur we *bilip bolmas* bir nersidur!

⁷ Lékin Xuda ulargha oq atidu;

■ 63:1 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ 63:5 «Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi» — Yehudiyar üçün mayliq gösh intayin ésil tamaq hésablinidu.

Ular tuyuqsiz zeximlinidu.
⁸Ular öz tili bilen putlishidu;
 Ularni körgenlarning hemmisi özini néri tartidu.□
⁹Hemme ademni qorqunch basidu;
 Ular Xudaning ishlirini bayan qilidu,
 Berheq, ular uning qilganlirini oylinip sawaq alidu.
¹⁰Heqqaniylar Perwerdigarda xushal bolup,
 Uninggha tayinidu;
 Köngli durus ademler rohlinip shadlinidu.

65

65-küy ••• Medhiye we teshekkür

¹Neghmichilarning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-naxsha: —

Zionda, medhiye sükut ichide Séni kütidu, i Xuda;
 Sanga qilghan wede emelge ashurulidu.□
²I, dua Anglighuchi, Séning aldinggha barliq et igiliri kélidu.
³Gunahliq ishlar, asiyliririmiz,
Kelkün basqandek mendin ghalip kélidu;
 Lékin Sen ularni yépip kechürüm qilisen;□
⁴Sen tallap Özüngge yéqinlashturghan kishi némidégen bextlik!
 U hoyliliringda makanlishidu;
 Bizler Séning makaningning, yeni muqeddes ibadetxanangning berikitidin qanaet tapimiz;
⁵Sen heqqaniyliqni namayan qilidighan karamet we dehshet ishlar bilen bizge jawab,
 I nijatliqimiz bolghan Xuda,
 Pütkül yer-déngizlarning chet-chetliridikilergiche tayanchi Bolghuchi!
⁶Béling qudret bilen baghlan'ghan bolup,
 Küchüng bilen taghlarni berpa qilghansen;
⁷Déngizlarning örkeshligen shawqunlirini,
 Dolqunlarning shawqunlirini,
 Hemde ellerning chuqanlirini tinjitquchisen!
⁸Jahanning chet-chetliride turuwatqanlar karametliringdin qorqidu;
 Sen künchiqishtikilerni, künpétishtikilerni shadlandurisen;
⁹Yer yüzining *ghémini yep* yoqlap kélip, uni sughirisen,
 Uni tolimu munbetleshtürisen.
 Xudaning derya-ériqliri sugha tolghandur;
 Shundaq qilip sularni teyyarlap,
 Kishilerni ashliq bilen teminleysen.
¹⁰Térilghu étizlarning chöneklirini sugha qandurisen,
 Qirlirini tarashlaysen,
 Tupraqni mol yéghinlar bilen yumshitisen;
 Uningda ün'genlerni beriketleysen.

□ **64:8** «Ularni körgenlarning hemmisi özini néri tartidu» — bashqa birxil terjimisi «ularni körgenlarning hemmisi béshini silkiydu». □ **65:1** «Zionda, medhiye sükut ichide Séni kütidu, i Xuda» — bashqa birxil terjimisi «Zionda, Séning aldingda, sükut bolidu, medhiyimu bolidu». □ **65:3** «Lékin sen ularni (yeni gunahliq ishlar, asiyliririmizni) yépip kechürüm qilisen» — ibraniy tilida «ularni yépip kafaret qilisen». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

11 Sen németliringni yilning hosuligha taj qilib qoshup bérisen;
 Qedemliringdin bayashatliq heryan'gha tamidu;
 12 Daladiki yaylaqlarghimu tamidu;
 Tagh-dawanlar shat-xoramliqni özlirige belwagh qilidu;
 13 Köklemler qoy padiliri bilen kiyin'gen,
 Jilghilar maysilargha qaplinidu;
 Ular xushalliq bilen tentene qilidu,
 Berheq, ular naxshilarni yangritishidu!

66

66-küy ... Ibadetke türkte bolidighan guwahliq

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, küy-naxsha: —

Pütkül jahan, xushalliq bilen Xudagha tentene qilinglar!
² Uning namining ulughluqini naxsha qilib jakarlanglar,
 Uning medhiyilirini shereplik qilinglar!
³ Xudagha: «Séning qilghanliring neqeder qorqunchluqtur!
 Qudriting zor bolghach,
 Düşmenliring aldingda zeipliship teslim bolidu;
⁴ Barliq yer yüzidikiler Sanga sejde qilib,
 Séni küylep, naxsha éytishidu;
 Ular namingni küylep naxsha qilib éytidu» — denglar!
 Sélah!
⁵ Kélinglar, Xudaning qilghanlirini körünglar;
 Insan baliliri aldida qilghan karametliri qorqunchluqtur.
⁶ U déngizni quruqluqqa aylandurdi;
 Ejdadlirimiz deryadinmu piyade ötti;
 Biz u yerde uningdin xursen bolduq. ■
⁷ U qudriti bilen menggü höküm süridu;
 Uning közliri ellerni közitip turidu;
 Asiyliq qilghuchilar meghrurlanmisun!
 Sélah! ■
⁸ I qowmlar, Xudayimizgha teshekkür-medhiye éytinglar;
 Uninggha bolghan medhiye-hemdusanalarni yangritinglar!
⁹ U jénimizni hayatliq ichige tikken,
 Putlirimizni téyildurushlarga yol qoymaydu.
¹⁰ Chünki Sen, i Xuda, bizni siniding;
 Kümüşni otta tawlighandek bizni tawliding.
¹¹ Sen bizni torgha chüshürdung;
 Bélimizge éghir yükni yükliding.
¹² Xeqlerni béshimizgha mindürdüng;
 Biz ot we kelkünni bésip öttuq;
 Sen axir bizni kengrichilikke chiqarding.
¹³ Men köydürme qurbanliqlarni élip öyüngge kirey;
 Sanga qilghan qesemlirimge emel qilimen;
¹⁴ Berheq, béshimgha kün chüshkende lewlirim chiqarghan,
 Éghizim éytqan wedilirimni emelge ashurimen.

¹⁵ Men Sanga bordaq mallarni köydürme qurbanliq qilip sunimen,
Qochqarlarning yéghini xush puritip köydürimen;
Öküz we öchkilerni ekilip sunimen.

Sélah!

¹⁶ Xudadin eymin'güchi hemminglar, kélinglar, qulaq sélinglar!

Uning men üçhün qilghan karametlirini bayan qilimen;

¹⁷ Aghzim échip uninggha peryad kötürdüm,
Uning ulughluqini jakarlighan medhiyiler tilimda boldi.

¹⁸ Könglümde gunahni közlep yürgen bolsam,
Reb *duayimni* anglimighan bolatti.

¹⁹ Biraq Xuda anglidi;

U duayimgha qulaq saldi.

²⁰ Xudagha teshekkür-medhiye yaghdurulsun!

U méning duayimni yandurmidi,

Hem mendin özgermes muhebbitini élip ketmidi!

67

67-küy ... Dunya üçhün nijatliq bardur!

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen chélinSun, dep yézilghan küy-naxsha: —

Xuda bizge méhir-shepget körsitip, bizni beriketlep,

Öz jamalining nurini üstimizge chachqay!

Sélah! ■

² Shundaq qilghanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurush-nijatliqing barliq eller arisida ayan bolidu.

³ Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;

Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!

⁴ Jimi qowmlar xushalliq bilen tentene qilip küyligey,
Chünki Sen xelq-milletlerge adilliq bilen höküm chiqirisen,

Yer yüzidiki taipilerni, Sen yétekleysen;

Sélah.

⁵ Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;

Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!

⁶ We yer-zémin köklirini ündüridu;

Xuda, bizning Xudayimiz, bizni beriketleydu;

⁷ Xuda bizni beriketleydu;

Shuning bilen yer yüzndikiler chet-yaqilarghiche uningdin eyminishidu!

68

68-küy ... Ghelibe munajiti

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-naxsha: —

Xuda ornidin turdi, düshmenlirini tiripiren qiliwétidu!

Uninggha öchmenler Uning aldidin beder qachidu! ■

² Is-tütek uchurulghandek, ularni uchurup yoqitisen,

Mom otta éritilgendek,
Reziller Xudaning aldida halak bolidu.

³ Biraq heqqaniylar xushallinidu,
Ular Xuda aldida rohlinip,
Tentene qilip shadlinidu.

⁴ Xudagha küyler éytinglar,
Uning namini naxsha qilip yangritinglar;
Chöl-bayawanlarga Min'güchige bir yolni kötürüp yasanglar;
Uning nami «Yah»dur;
Uning aldida shadlininglar.□

⁵ Yétimlarga ata bolghuchi,
Tul xotunlarning dewasini sorighuchi,
Öz muqeddes makanida turghan Xudadur.

⁶ Xuda ghériblarni öy-ochaqliq qilidu;
U mehbuslarni awatliqqa chiqiridu;
Lékin asiylarni qaghjiraq yerde qalduridu.

⁷ I Xuda, Öz xelqingning aldida mangghiningda,
Chöl-bayawandin ötüp seper qilghiningda,
— (Sélah) —

⁸ Xudaning huzuri aldida,
Yeni Israilning Xudasining huzuri aldida,
Yer-jahan tewrinip,
Asmanlarmu yéghin yaghdurdi;
Awu Sinay téghimu tewrinip ketti.■

⁹ Sen, i Xuda, Öz mirasing *bolghan zémin-xelq* üstige xasiyetlik bir yamghur yaghdurdung;
Ular halsizlan'ghanda ularni küchlendürdüng.

¹⁰ Séning baqqan padang u yerge makanlashti;
Méhribanliqing bilen möminler üçün teyyarliq qilding, i Xuda!□

¹¹ Reb emr qildi;
Uni jakarlighuchi qiz-ayallar némidégen zor bir qoshundur!

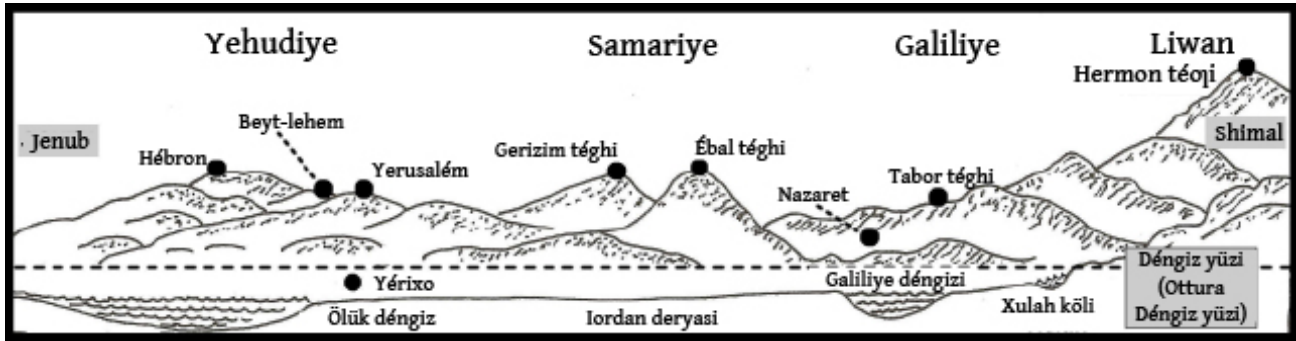
¹² «Padishahlar hem qoshunliri beder qéchishti, beder qéchishti!» — *déyishti*;
Öyde olturghan qiz-ayallar bolsa oljilarni bölishiwalidu;

¹³ Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu,
Zémininglar emdi qanatliqiga kümüş sepken,
Peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu;□

¹⁴ Hemmige Qadir Xuda padishahlarni zéminda tiripiren qiliwetkende,
Yer Zalmon téghidiki qardek aqirip ketti.

¹⁵ Bashan téghi qudretlik bir tagh,
Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur;□

□ **68:4** «Chöl-bayawanlarga Min'güchi» — yaki «Bulutlarga Min'güchi...». Qaysi menisi toghra bolsun Xudaning özini körsitidu. 7-ayetni körüng. ■ **68:8** Mis. 19 □ **68:10** «Séning baqqan padang» — Israil xelqini körsitidu, elwette. □ **68:13** «Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu, zémininglar emdi qanatliqiga kümüş sepken, peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu» — bu ayetni ibraniy tilida chüshinish tes, herxil terjimiliri bar. Menisi belkim, Israil xelqi eslide kembeghel ehwalda yashighan bolsimu (qoy baqquchi bolup), Xuda Pelestin zéminining hemme yérgige köp oljini (altun-kümüş qatarliqlar) chéchip, ularni béyitti (14-ayetni körüng). □ **68:15** «Bashan téghi qudretlik bir tagh, Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur» — bashqa terjimiliri: «Xudaning téghi Bashan téghidektur — köp choqqiliq bir taghdek, Bashan téghidektur» yaki «Bashan téghi Xudaning téghidur, Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur».

Israilyening tagh-jilghiliri

16 Ey égiz choqqiliq taghlar,

Néme üçün Xuda Öz makani qilishni xalighan taghqa heset bilen qaraysiler?

Derweqe, Perwerdigar shu taghda menggü turidu! □ ■

17 Xudaning jeng harwiliri tümen-tümen,

Milyon-milyondur;

Reb ular arisida turidu;

Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu. □ ■

18 Sen yuqirigha kötürüldung,

Insanlarni tutqun qilghuchilarni Özüng esir qilip élip ketting;

Yah Xuda ularning arisida turushi üçün,

Hetta asiyliq qilghanlar *arisida turushi* üçünmu,

Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding. □ ■

19 Reb medhiyilensun;

Chünki U her küni yüklirimizni kötürmekte;

Yeni nijatliqimiz bolghan Tengri!

Sélah. □

20 Bizning Tengrimiz birdinbir nijatkar Tengridur;

Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur. □

21 Berheq, Xuda Öz dushmanlirining béshini yaridu,

Öz gunahlrirda dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U chaqidu. □

22 Reb mundaq dédi: «Öz *xelqimni* Bashan diyaridinmu,

Déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kéli-men; □ ■

□ 68:16 «Xuda Öz makani qilishni xalighan (tallighan) tagh» — Yerusale'mdiki Zion téghi. ■ 68:16 Zeb.

87:1, 2; 132:13 □ 68:17 «Reb... Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu» — buning menisi belkim: «Xuda Sinay téghida qandaq qilghan bolsa, U Yerusale'mdiki (Zion téghidiki) muqeddes ibadetxanisida turup shundaq qilishni dawamlashturidu — démek, sürlük, shan-shereplik halette bolup, peyghemberler arqiliq kalam-wehiylirini ayan qilishni dawamlashturidu» dégendek. ■ 68:17 Qan. 33:2 □ 68:18 «Sen yuqirigha kötürüldung, insanlarni tutqun qilghuchilarni özüng esir qilip élip ketting; Yah Xuda ularning arisida turushi üçün, hetta asiyliq qilghanlar arisida turushi üçünmu, Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding» — bu muhim hem sirliq ayetke Injilda, «Ef.» 4-babta tebir bérilidu; Qutquzghuchi-Mesih insan arisida özi insan bolup, insanlarni tutqun qilghuchilar (yeni gunah, ölüm we jin-sheytanlardin ibaret) üstidin ghelibe qilip, asmanlarga kötürülüp, insanlarni qutquzush hem ularni (ishen'gen insalarni) Xudaning yéngi bir «muqeddes ibadetxana»si qilish üçün ershtiki atisidin iltipatlarni qobul qilidu. ■ 68:18 Ef. 4:8; Chöl. 17:21; Ye. 9:23; Ezra 8:20 □ 68:19 «...U her küni yüklirimizni kötürmekte» — bashqa birxil terjimisi «... U her küni üstimizge yaxshiliqlarni yükleydu». □ 68:20 «Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur» — yaki bashqa birxil terjimisi «Rebge, yeni Perwerdigardila, ölümün qutulush yollirimu bar». □ 68:21 «Öz gunahlrirda dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U (Xuda) chaqidu» — «chachliq kalla»: bezi xelqler: «Bashta chach köp bolsa, küch köp bolidu» dégen xurapiy közqarashni qobul qilghan bolsa kérek. □ 68:22 «Öz xelqimni Bashan diyaridinmu, déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kéli-men» — «Öz xelqimni» ibranliy tilida «ularni» dep élin'ghan. Biz «ularni» dégen sözni «Öz xelqimni» dep terjime qilduq. Bezi alimlar «ular»ni Israilning dushmanliri dep qaraydu (ular Xuda shu dushmanlerni Israil ulardin qisas alsun dep qayturghan, dep qaraydu). ■ 68:22 Mis. 14:29; Chöl. 21:33

23 Shundaq qilib *sen xelqimning* puti qan'gha,
Yeni dushmanliringning qénigha milinidu,
Itliringning tili buningdinmu nésiwisini *yalaydu*.

24 Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda;
Yeni méning Ilahim, méning Padishahimning muqeddes jayigha kirip mangghanlirini kördi;□

25 Aldingda munajatchilar, keyningde chalghuchilar mangdi,
Otturisida dapchi qizlar bar idi:

26 «Jamaetlerde Xuda Rebge teshekkür-medhiye éytinglar,
— I Israil bulaqliridin chiqqanlar!» — déyishti.

27 U yerde ularning bashlamchisi bolghan kichik Binyamin qebilisi mangidu;
Yehuda emirliri, zor bir top ademler,
Zebulunning emirliri, Naftalining emirlirimu bar.

28 Séning Xudaying küchüngni buyrup békitken;
Özüng biz üçün qilghiningni mustehkemligeysen, i Xuda!

29 Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanang wejidin,
Padishahlar Sanga atap hediyelemleri élip kélidu;■

30 Ah, héliqi qomushluqtiki *yirtquch* janiwarni,
Küchlüklerning topini,
Taipilerdiki torpaqlarnimu eyibligeysen;
Andin ularning herbiri kümüş tenggilerni ekilip Sanga tiz püküşidu;
Urushxumar xelqlerni tiripiren qiliwetkeysen! □

31 Mötiwer elchiler Misirdin kélidu,
Éfiopiye bolsa Xudagha qarap qollirini tézdin kötüridu.

32 I yer yüzidiki el-yurtlar, Xudani naxsha bilen medhiyilenglar;
Rebni medhiyilep küylerni éytinglar!
(Sélah)

33 Asmanlarning üstige,
Qedimdin bar bolghan asmanlarning üstige Min'güchi toghruluq küy éytinglar!
Mana, U awazini anglitidu,
Uning awazi küchlüktur!

34 Xudani küchlük dep bilip jakarlanglar,
Uning heywisi Israil üstide,
Uning küchi bulutlarda turidu;

35 I Xuda, muqeddes jayliringdin sürlük körünisen!
Israilning birdinbir Tengrisi!
Xelqqe küch-qudret bergüchi bolsa, Udur!
Xudagha teshekkür-medhiye oqulsun!

69

69-küy ... Zor derd-elem we azablardin kéyinki ghelibe

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqulsun dep,
Dawut yazghan küy: —

□ 68:24 «Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda... Padishahimning muqeddes jayigha kirip mangghanlirini kördi» — bu ayettiki «ular» Xudaning dushmanlirini körsitishi bolsa kérek. Xudaning «muqeddes jayigha kirip mangghanliri» dégeni chüshinish üçün «Mis.» 40:16-38 we «1Pad.» 8:1-11ni körüng. ■ 68:29 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zeb. 72:10; 76:11-12 □ 68:30 «qomushluqtiki *yirtquch janiwar*» — belkim Misirni Nil deryasidiki timsahqa oxshitidu.

Méni qutquzghaysen, i Xuda!

Sular jénimdin ötti;

² Turghudek jay yoq chongqur patqaqliqqa chöküp kettim;
Suning chongqur yérigé chüshüp kettim,
Kelkün méni gherq qildi.

³ Peryadlirimdin halimdin kettim;

Gallirim qurup ketti;

Xudayingha telmürüp, közümdin kétey dep qaldim;

⁴ Sewebsiz manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptur;

Méni yoqatmaqchi bolghanlar,

Qara chaplap men bilen düshmenlishidighanlar küchlüktur;

Shu chaghda özüm bulimighan nersini qayturimen. □

⁵ I Xuda, méning nadanliqim özüngge ayan;

Méning qebihlikirim Sendin yoshurun emestur.

⁶ Méning sewebimdin, i Reb, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

Özüngge umid baghlap kütkenler yerge qarap qalmighay;

I Israilning Xudasi, Özüngni izdigüchiler méning sewebimdin shermende bolmighay;

⁷ Chünki Séni dep men reswachiliqqa uchridim;

Shermendilik yüzümge chaplandi.

⁸ Men öz qérindashlirimgha yat,

Anamning balilirigha yaqa yurtluq boldum.

⁹ Chünki méni *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi;

Sanga haqaret qilghanlarning haqaretlimu méning üstümge chüshti; □ ■

¹⁰ Men yighlidim, jénim roza tutti,

Bumu manga eyib dep qaraldi.

¹¹ Men bözni kiyimim qilip kiysem,

Shuning bilen ularning söz-chöchikige qaldim. □

¹² Sheher qowuqida olturghanlarning tene gépige qaldim,

Meyxorlarning naxshisining témisi boldum.

¹³ Biraq men shepqitingni körsetken waqtingda duayimni sanga nishanlidim, i Perwerdigar;

I Xuda, özgermes muhebbitingning zorluqidin,

Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen; □

¹⁴ Méni patqaqliqtin qutquzuwalghaysen,

Méni chöktürmigeysen;

Manga öchmen bolghanlardin,

Suning chongqur yéridin qutulduzghaysen;

¹⁵ Kelkün sulirigha méni gherq qildurmighaysen;

Déngiz teglirigimu méni yutquzmighaysen;

Tégi yoq hangning méni hap étip aghzini yumuwélishigha yol qoymighaysen!

¹⁶ Duayimni ijabet qilghaysen, i Perwerdigar,

□ 69:4 «Sewebsiz **manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptur; méni yoqatmaqchi bolghanlar, qara chaplap men bilen düshmenlishidighanlar küchlüktur; shu chaghda özüm bulimighan nersini qayturimen**» — toluq bésharettiki bu sirliq söz Mesih kréstke mixlan'ghan waqitta emelge ashuruldi. «Shu chaghda» Mesih Iblis insanlardin buliwalghan amanliqni, insanlarning Xuda bilen bolghan inaqliqini insanlarga nijatliq yolida qayturup élip berdi. Bu küydiki bésharetlerning hemmisi Mesih we uning jekken azablrini we azabliri arqiliq qazan'ghan ghelibisini körsitidu. □ 69:9 «**Méni muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi**» — «Yh.» 2:17ni körüng. ■ 69:9 Yuh. 2:17; Rim. 15:3 □ 69:11 «**Men bözni kiyimim qilip kiysem..**» — «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üçün qattiq dua qilishning birxil ipadisi. □ 69:13 «**Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen**» — ibranij tilida «Nijatliqing ishenchide manga jawab bergeysen».

Chünki özgermes muhebbiting yaxshidur;
 Mol rehimdilliqing bilen manga yüzlen'geysen;
 17 Jamilingni qulungdin yoshurmighaysen;
 Chünki béshimgha kün chüshti;
 Tézdin manga jawab bergeysen.
 18 Jénimgha yéqinlashqaysen,
 Uninggha hemjemet-qutquzghuchi bolghaysen;
 Düşmenlirim aldida méni hörlükke chiqarghaysen;
 19 Özüng méning reswaliqta hem hörmetsizlikte qalghinimni,
 Qandaq haqaretlen'ginimni bilisen;
 Reqiblimning hemmisi Özüngge ayandur.
 20 Haqaret qelbimni pare qildi;
 Men qayghugha chömüp kettim;
 Azghine hésdashliqqa telmürgen bolsammu, yoq boldi;
 Teselli bergüchilernimu izdidim, lékin birsinimu uchritalmidim.
 21 Berheq, ular ozuqumgha öt süyi,
 Ussuzluqumgha sirkini berdi. ■
 22 Ularning dastixini özlirige qiltaq,
 Ularning halawiti qapqan bolghay. ■
 23 Közliri torliship körmeydighan bolup ketkey;
 Bel-putlirini titrekke salghaysen; ■
 24 Qehringni ularning üstige chüshürgeysen,
 Ghezipingning otliri ulargha tutashqay;
 25 Ularning makani xarabe bolghay,
 Chédirliri chölderep qalghay; ■
 26 Chünki ular Sen urghan'gha téximu ziyankeshlik qilmaqta;
 Sen zeximlendürgenlarning azabigha gep bilen azab qoshmaqta.
 27 Ularning gunahigha gunah qoshqaysen,
 Heqqaniyliqingning nésiwisige ularni érishtürmigeysen.
 28 Ular hayatliq deptiridin öchürülgey;
 Heqqaniylarning qatarigha pütülmigey.
 29 Biraq men bolsam bir ézilgen derdmen;
 Nijatliqing, i Xuda, méni yuqirigha kütürüp qutquzghay;
 30 Men munajat oqup Xudaning namini medhiyileyen;
 Teshekkürler bilen uni ulughlaymen;
 31 Bu bolsa Perwerdigarni xursen qilish üçün,
 Öküz teqdim qilghandin ewzeldur;
 Münggüz-tuyaqliri saq torpaq bergendinmu artuqtur.
 32 Yawash möminler buni körüp xushal bolidu;
 Xudani izdigenler –
 Qelbinglar yéngilinidu.
 33 Chünki Perwerdigar yoqsullarning iltijasini angalaydu,
 Özige tewe esir qilin'ghanlarni u kemsitmeydu;
 34 Asman-zémin Uni medhiyilisun!
 Déngiz-okyanlar hem ularda yürgüchi barliq janiwarlar Uni medhiyiligei!
 35 Chünki Xuda Zionni qutquzidu;
 Yehudaning sheherlirini qayta bina qilidu;

■ 69:21 Mat. 27:34,48; Mar. 15:23; Yuh. 19:28,29 ■ 69:22 Rim. 11:9 ■ 69:23 Yesh. 6:9; 29:10; 44:18; Rim. 11:10
 ■ 69:25 Ros. 1:20

Ular ashu yerde olturaqliship, igilik tikleydu.
³⁶ Uning qullirining nesilliri uninggha miras bolidu,
 Uning namini söygenler u yerlerde makanlishidu.

70

70-küy ... «Perwerdigar, téz kelgeysen!»

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «eslitish üçün» oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, méni qutquzushqa aldirighaysen!

Perwerdigar, téz kélip manga yarem qilghaysen! ■

² Méning jénimni izdewatqanlar yerge qaritilip reswa qilinsun;

Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bolghay. ■

³ Méni: — «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar öz shermendilikidin keynige yan'ghay!

⁴ Biraq Séni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!

Nijatliqingni söygenler hemishe: «Xuda ulughlansun» déyishkey.

⁵ Biraq men ézilgenmen, hem yoqsulmen;

Yéningha tézdin kel, i Xuda!

Sen méning yaremchim, méning azad qilghuchim;

I Perwerdigar, kéchikmey kelgeysen!

71

71-küy ... Qérighanda éytqan dua

¹ Sendin, Perwerdigardin panah tapimen;

Méni hergiz yerge qaratmighaysen. ■

² Öz heqqaniyliqingda méni qutuldurghaysen;

Manga qulaq salghaysen,

Méni qutquzghaysen!

³ Manga özüm daim panahlinidighan turalghu qoram tash bolghaysen;

Sen méni qutquzushqa buyruq chüshürgeysen;

Chünki Sen égiz téshim, qorghinimdursen.

⁴ Xudayim, méni rezillerning qolidin,

Heqqaniyetsiz, rehimsiz ademdin azad qilghaysen;

⁵ Chünki Sen méning ümidimdursen, i Reb Perwerdigar,

Yashliqimdin tartipla méning tayanchimdursen;

⁶ Baliyatqudiki waqittin bashlap men Sanga tayinip keldim,

Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen;

Medhiyemning témisi bolsa herdaim Sen toghruluqtur. □

⁷ Men nurghunlarga gheyriy yaki karamet sanaldim;

Chünki Sen méning musthekem panahgahimdursen. □

⁸ Aghzim kün boyi medhiyiliring hem shan-sheripingge tolidu;

■ **70:1** Zeb. 40:13-17 ■ **70:2** Zeb. 35:4,26; 71:13 ■ **71:1** Zeb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yesh. 49:23 □ **71:6** «Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen» — bashqa birxil terjimisi: — «Anamning qarnidila méni asriding». □ **71:7** «Men nurghunlarga gheyriy yaki karamet sanaldim; chünki Sen méning musthekem panahgahimdursen» — démek, Dawutning tarixi nurghun ademlerge Xudaning wediside turidighanliqini ispatlighan we Xudagha tayinishqa righbet bolghan.

9 Emdi qérighinimda méni tashlimighaysen;
 Maghdurum ketkinide, mendin waz kechmigeysen.
 10 Chünki dühmenlirim manga qarshi sözlshidu;
 Jénimni élishqa közlewatqanlar qestliship: —
 11 «Xuda uningdin waz kechti;
 Uni qoghlap tutuwélinglar,
 Chünki qutuldurudighanlar yoqtur» — déyishidu.
 12 I Xuda, mendin yiraqlashmighaysen;
 I Xudayim, manga yardemge téz kelgeysen!
 13 Jénimgha küshende bolghanlar shermende bolup yoqitilisun;
 Ziyinimgha intilgenler reswaliq hem shermendichilik bilen qaplansun;■
 14 Biraq men bolsam, izchil ümidte bolimen,
 Séni téximu medhiyileymen.
 15 Heqqaniyliqning, nijatliqning aghzimda kün boyi bayan qilinidu;
 Bular san-sanaqsizdur, bilginimdin köp artuqtur.
 16 Men Reb Perwerdigarning büyük ishlerini jakarlighan halda kélimen;
 Séning heqqaniyliqningni yad étip jakarlaymen —
 Peqet Séningkinila!□
 17 I Xuda, Sen yashliqimdin tartip manga ögitip kelgensen;
 Bügün'ge qeder Séning qilghan karamet ishlingni jakarlap kéliwatimen.
 18 Emdi hazir men qérip, aq chachliq bolghinimda, i Xuda,
 Men bu dewrge *küchlük* bilikingni *jakarlighuche*,
 Kéler ewladning hemmisige qudritingni ayan qilghuche,
Méni tashliwetmigeysen!
 19 I ulugh karamet ishlarni qilghan Xuda,
 Heqqaniyliqning pelekke taqashti;
 Sanga kimmu oxshash bolalisun!
 20 Sen manga köp hem éghir külpetlerni körsetkenikensen,
 Méni qaytidin yéngilaysen, yer tegliridin qayturup élip chiqisen;
 21 Sen méning izzet-hörmitimni téximu yuqiri qilip,
 Her tereptin manga teselli bérisen.
 22 Men Séni rawab chélip medhiyileymen,
 Séning heqiqitingni medhiyileymen, i Xudayim;
 Chiltar chélip Séni küyleymen, i Sen, Israilning Muqeddisi!□
 23 Sanga küyler éytqinimda, lewlirim tentene qilidu,
 Özüng hörlükke chiqarghan jénimmu shundaq rohlinip éytidu;
 24 Tilim kün boyi heqqaniyliqning toghrisida sözleydu;
 Chünki manga yamanliq qilmaqchi bolghanlar yerge qaritilip reswa qilinidu.

72

72-küy ... *Textke olturidighan padishahning oghli toghruluq dua-tilewet hem bésharet*
 ... 1-ayettiki izahatni körüng

1 Sulayman üçün: —
 I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen;

■ 71:13 Zeb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3 □ 71:16 «Men Reb Perwerdigarning büyük ishlerini jakarlighan halda kélimen» — bashqa birxil terjimisi: «Men Reb Perwerdigarning zor qudriti bilen algha mangimen». □ 71:22 «Men Séni rawab chélip medhiyileymen» — «rawab» mushu yerde rawabqa intayin oxshap kétidighan bir xil saz.

Padishahning oghliga Öz heqqaniylikni bergeysen. □

² Shundaq bolghanda u Öz xelqing üçün heqqaniylik bilen, Sanga tewe ézilgen möminler üçün adilliq bilen höküm chiqiridu;

³ Taghlar xelqqa tinch-amanliq élip kélidu, Édirliqlarmu heqqaniylik bilen shundaq qilidu.

⁴ Padishah xelq arisidiki ézilgenlerge adil hökümlerni chiqiridu; U namratlarning balilirini qutquzidu, Zalimlarni bitchit qilidu.

⁵ Shundaq bolghanda kün we ay yoq bolup ketmisila, Ewladtin-ewladqa xelq Sendin eyminidu. □ ■

⁶ U bolsa goya yéngidin orghan otlagga yaghqan yamghurdek, Yer sughiridighan hól-yéghinlardek chüshidu. ■

⁷ Uning künliride heqqaniylar ronaq tapidu; Ay yoq bolghuche tinch-amanliq téship turidu.

⁸ U déngizdin-déngizlarchiche, Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche höküm süridu. □

⁹ Chól-bayawanda yashawatqanlar uning aldida bash qoyidu; Uning dushmanliri topilarni yalaydu.

¹⁰ Tarshishning we arallarning padishahliri uninggha hediyeleler teqdim qilidu, Shéba we Sébaning padishahlirimu sowghatlar sunidu. □

¹¹ Derweqe, barliq padishahlar uning aldida sejde qilidu; Pütkül eller uning xizmitide bolidu;

¹² Chünki u peryad kötürgen yoqsullarni, Panahsiz ézilgenlerni qutulduridu; ■

¹³ U yoqsul-ajizlarga ichini aghritidu, Yoqsullarning jénini qutquzidu;

¹⁴ Ularning jénini zulüm-zomigerliktin hörlükke chiqiridu, Ularning qéni uning neziride qimmatliktur.

¹⁵ Padishah yashisun!

Shébaning altunliridin uninggha sunulidu;

Uning üçün dua toxtawsiz qilinidu;

Uninggha kün boyi bext tilinidu;

¹⁶ Yer yüzidiki hosul mol bolidu,

Hetta tagh choqqiliridimu shundaq bolidu.

Migh-migh chüshken méwiler Liwandiki ormanlardek tewrinidu;

Sheherdikiler bolsa daladiki ot-yéshilliqtek güllinidu;

¹⁷ Uning nami menggüge öchmeydu,

Uning nami quyash yoqalghuche turidu;

Ademler uning bilen özlirige bext tileydu,

Barliq eller uni bextlik dep atishidu.

¹⁸ Israilning Xudasi, Perwerdigar Xudagha teshekkür-medhiye bolghay!

Karamet ishlarni Yaratquchi yalghuz Udur!

□ 72:1 «I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen; padishahning oghliga Öz heqqaniylikni bergeysen» — shübhisizki, bu ulugh bésharetning toluq menisi Sulaymanning özini emes, belki uning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. «Sulayman üçün» — bashqa birxil terjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulayman'gha tewe». □ 72:5 «Sendin eyminidu» — démek, Xudadin eyminidu. ■ 72:5 Zeb. 89:36,37 ■ 72:6 2Sam. 23:4 □ 72:8 «Efrat deryasi» — ibranij tilida peqet «Derya» déyilidu. Shübhisizki, bu ibare Efrat deryasini körsitidu. □ 72:10 «Tarshish.. arallar.. Shéba..Séba...» — «Tarshish»ning del qaysi jay ikenliki hazir éniq emes, Ispaniye, shimaliy Afrika yaki En'gliyani bildürüshi mumkin. Lékin shübhe yoqki, mushu ayettiki «Tarshish» hem «arallar» déngizdiki eng chet yerlerni bildüridu. «Shéba hem Séba» — hazirqi Erebistanda. ■ 72:12 Ayup 29:12

¹⁹ Uning shereplik namigha menggüğe teshekkür-medhiye oqulsun!
Uning shan-shöhriti pütkül dunyani qaplighay! Amin! We amin!

²⁰ Yessening oghli Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi. □

73

Üchinchi bölüm ... 73-küy ... Xatalashqinini tonup yétish

¹ Asaf yazghan küy: —

Derweqe Xuda Israilgha,

Qelbi sap bolghanlarga méhribandur;

² Lékin özüm bolsam, putliship yiqilip chüshüşke tasla qaldim;
Ayaghlirim téyilip ketkili qil qaldı;

³ Chünki rezillerning ronaq tapqanliqini körüp,
Hakawurlarga heset qıldım;■

⁴ Chünki ular ölümide azablar tartmaydu,
Eksiche téni mezmüt we saghlam turidu.□

⁵ Ular insan'gha xas japani körmeydu,
Yaki xeqlerde balayi'apetke uchrinmaydu.

⁶ Shunga mehrurluq marjandek ulargha ésilidu,
Zorluq-zomigerlik tondek ulargha chaplishidu.

⁷ Ular semrip ketkenlikidin közliri tompiyip chiqti;
Ularning qelbidiki xiyayetler heddidin éship kétidu.

⁸ Bashqilarni mesxire qilip zeherlik sözleydu;
Halini üstün qilip diwinip, doq qilidu.

⁹ Ular aghzini pelekke qoyidu,
Ularning tilliri yer yüzini kézip yürüdu.

¹⁰ Shunga *Xudaning* xelqi mushulargha mayil bolup,
Ularning dégenlirini su ichkendek axirighiche ichip: —

¹¹ «Tengri qandaq bileleytti?»,
«Hemmidin Aliy Bolghuchida bilim barmu?» — deydu.

¹² Mana bular rezillerdur;
Ular bu dunyada rahet-paraghetni köridu,
Bayliqlarni toplaydu.

¹³ «Ah, heqiqeten bikardin-bikar könglümni paklanduruptimen,
Gunahsiz turup qolumni artuqche yuyup keptimen;

¹⁴ Bikargha kün boyi japa chékiptimen;
Shundimu her seherde *wijdanning* eyibige uchrup keldim!».

¹⁵ Biraq men: — «Bundaq *désem*,
Bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» — dédim.□

¹⁶ Ularni kallamdin ötküzey *désem*,
Közümge shundaq éghir köründi.

□ **72:20** «Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi» — bu küy Dawut peyghemberning eng axirqi duasi boldi. Biraq «Zebur»ning keyinki bölümliride biz uning bashqa dua-küylerini uchritimiz. ■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zeb. 37:1; Yer. 12:1, 2 □ **73:4** «Chünki ular ölümide azablar tartmaydu, eksiche téni mezmüt we saghlam turidu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki ularda tartqan azablar yoq, ular téni mezmüt we saghlamdur». □ **73:15** «Bundaq *désem*, bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» — Asaf Xudadin aghrinip, gumanlirini shundaq op'ochuq éytishning aqiwitini oylawatidu. Özining bundaq déyishi étiqadi ajizlarga nisbeten «asiyliq» hem ularni étiqadida putlashturidighan ish, dep qaraydu.

17 Tengrining muqaddes jaylirigha kirgüche shundaq oylidim;
Kirgendila *yamanlarning* aqiwitini chüshendim.
18 Derweqe Sen ularni téyilghaq yerlerge orunlashturisen,
Ularni yiqitip pare-pare qiliwétisen.
19 Ular közni yumup achquchila shunche parakende bolidu,
Dehshetler ularni bésip yoqitidu!
20 Sen i Reb, chüshtin oyghan'ghandek oyghinip,
Ornungdin turup ularning siyaqini közge ilmayisen.
21 Yüreklirim gaynap,
Ichlirim sanjilghandek bolghan chaghda,
22 Özümni héchnéme bilmeydighan bir hamaqet,
Aldingda bir haywan ikenlikimni bilip yettim.
23 Halbuki, men hemishe Sen bilen bille;
Sen méni ong qolumdin tutup yöliding;
24 Öz nesiheting bilen méni yétekleysen,
Shan-sheripngni namayan qilghandin kéyin,
Axirida Sen méni özüngge qobul qilisen.
25 Ershte Sendin bashqa méning kimim bar?
Yer yüzide bolsa Sendin bashqa héchkimge intizar emesmen.
26 Etlirim hem qelbim zeiplishidu,
Lékin Xuda qelbimdiki qoram tash hem menggülik nésiwemdur!
27 Chünki mana, Sendin yiraq turghanlar halak bolidu;
Wapasizliq qilghan pahishe ayaldek Sendin waz kechkenlarning herbirini yoqitisen.
28 Biraq men üçün, Xudagha yéqinlishish ewzeldur!
Uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üçün,
Reb Perwerdigarni tayanchim qildim. □

74

74-küy ... Tajawuzchiliqqa uchrighan chaghdiki azabliq dua

1 Asaf yazghan «Masqil»: —
I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting?
Némishqa ghezipingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen? □
2 Özüng rene tölep azad qilghan jamaitingni,
Yeni Öz mirasing bolushqa qedimde ulargha hemjemet bolup qutquzghan qebilini,
Özüng makan qilghan Zion téghini yadinggha keltürgeysen!
3 Qedemliringni mushu menggülik xarabliqlargha qaratqaysen,
Düşmenler muqaddes jayingda gumran qilghan barliq nersilerge *qarighaysen*;
4 Reqibliring jamaetgahingning otturisida hör-pör qilidu;
Möjizatlar saqlan'ghan orun'gha ular öz tughlirini tikti. □

□ 73:28 «Uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üçün,...» — ibranij tilida: «Séning uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üçün,...». □ 74:1 «I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting? Némishqa ghezipingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen?» — bu küy belkim Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedini ilgiriki 597-yili Yérusalémni, jümlidin muqaddes ibadetxanini weyran qilip, köp Israillarni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin yézilghan. □ 74:4 «möjizatlar saqlan'ghan orun'gha ular (düşmenler) öz tughlirini tikti» — Xudaning ibadexanidiki «muqaddes jay»ida Israil xelqining tarixidiki birnechche «möjizatlar» saqlinip kelgenidi. Mesilen, Musa peyghember dewridiki ««manna»gha tolghan altun qacha», «Harunning bixlighan hasisi» qatarliqlar. Bularni weyran qilip, düşmenler ashu yerde öz tughlirini tikti. Ibraniy tilida «tugh» we «karamet» dégen sözler birla söz bilen ipadilinidu.

⁵ Herbiri özlrini körsitiship, palta oynitip orman kesküchidek,

⁶ Ular hazir *muqeddes jayingdiki* neqishlerni ala qoymay, palta-bolqilar bilen chéqiwetti;

⁷ Ular muqeddes jayinggha ot qoydi;

Öz namingdiki makanni bulghap, yer bilen teng qiliwetti. ■

⁸ Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep, Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti. □

⁹ Bizge esletme bolghan möjizatlarni héch körelmeymiz;

Peyghemberlermu kelmeske ketti;

Arimizdimu bu ishlarning qachan'ghiche bolidighanliqini bilidighan birsi yoqtur. □

¹⁰ Qachan'ghiche, i Xuda, reqibing Séni mesxire qilidu?

Düşmen namingni menggüge haqaretlemdu?

¹¹ Sen qolungni, yeni ong qolungni némishqa tartiwalisen?

Qolungni qoynungdin élip, ularni yoqatqaysen!

¹² Biraq Xuda qedimdin padishahim bolup kelgen,

Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur. □

¹³ Sen déngiz süyini küchüng bilen böldung, Sulardiki ejdihalarning bashlirini yarding. ■

¹⁴ Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,

Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding. □

¹⁵ Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung,

Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni qurutuwetting. □ ■

¹⁶ Kün Séning, tünmu Séningkidur;

Ay bilen quyashni orunlashturdung. ■

¹⁷ Yer yüzining chégralirini belgiliding;

Yaz bilen qishni – Sen shekillendürdüng.

¹⁸ Shuni ésingde tutqaysen, i Perwerdigar: –

Bir düşmen Séni mesxire qildi,

Hamaqet bir xelq namingni haqaretlidi.

¹⁹ Paxtikingni yirtquch haywanlargha tutup bermigeysen;

Ézilgen möminliringning hayatini menggü untumighaysen.

²⁰ Öz ehdengge qarighaysen,

Chünki zémindiki qarangghu bulung-puchqaqlar zorluq-zumbuluqning turalghuliri bilen toldi.

²¹ Ézilgüchilerni nomus bilen yandurmighaysen;

■ 74:7 2Pad. 25:9 □ 74:8 «Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep, Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti» — Xudaning peqet birla (Sulayman qurghan) ibadetxanisi bar idi. Biraq uningdin ilgirimu Xudagha ibadet qilidighan jaylar mewjut idi — mesilen: «Shiloh» dégen jayda «muqeddes chédir» bar idi («Ye.» 18:1). Xudaning namini yoqitish üçün düşmenler bularning hemmisini köydürüwetti. □ 74:9 «Peyghemberlermu kelmeske ketti» — Babil padishahi Néboqadnigar Daniyal hem Ezakiyal peyghemberlerni sürgün qilip Babilgha baldur élip ketkenidi. Yeremiya peyghember bolsa bir türkümlükchekler teripidin Misirgha élip kétélgénidi. □ 74:12 «Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur» — «yer yüzining otturisi» belkim «ottura sherq»ni körsitishi mumkin. ■ 74:13 Mis. 14:21-31 □ 74:14 «Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,...» — «léwiatan» déngiz chongqur tektide yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétédighan haywan. Töwendiki izahatni, «Tebirler»nimu körüng. «...Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding» — «ejdihalar» (13-ayet) hem «léwiatan» — shübhisizki, bu yerde jin-sheytanlarning küch-qudretlirini körsitidu. Xuda Israilni Misirdin azad qilghanda, u mushu qudretler üstidin ghelibe qildi. Mushu ayet boyiche «léwiatan»ning béshi köp bolidu. Injil «Wehiy» qismida uning béshi yette ikenliki körsitilidu. Tewrat «Ayup» 41-bab, 1-ayettiki, «Yesh.» 27:1-ayettiki izahatlimizni hem Injildiki «Wehiy» 12- hem 13-bablarni körüng. □ 74:15 «Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung, Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni qurutuwetting» — mushu weqelerning tepsilatirini chüshinish üçün, Tewrattiki «Misirdin chiqish» hem «Yeshua» dégen qisimlarni körüng. ■ 74:15 Mis. 17:5, 6; Chöl. 20:11; Ye. 3:13; Zeb. 105:41; Yesh. 48:21 ■ 74:16 Yar. 1:14-19

Ézilgenler, yoqsullar namingni medhiyiligey.

²²Ornungdin turghin, i Xuda,

Öz dewayingni sorighaysen;

Hamaqet kishining Özüngni kün boyi mesxire qiliwatqinini ésingde tutqaysen.

²³Düşmenliringning chuqanlirini untumighaysen;

Sanga qarshi qozghalghanlarning dawrangliri toxtimay kötürülmekte.

75

75-küy ... Adil soraqchi Xuda

¹Neghmichilerning béshigha «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep tapshurulghan, Asafning küy-naxshisi: —

Sanga teshekkür éytimiz, i Xuda, teshekkür éytimiz!

Chünki naming bizge yéqindur;

Buni, qilghan karametliring ispatlap jakarlaydu.

²*Menki Perwerdigar*: — «Men békitken waqitni ixtiyarimgha alghinimda,

Adalet bilen soraq qilimen;

³Yer hem yerning üstide turuwatqanlar tewrinip tursimu,

Uning tüwrükirini turghuzghuchi Özümdurmen» — dédi.

Sélah.

⁴Maxtan'ghanlarga: — «Maxtanmanglar»,

Hem rezillerge «Münggüzüngni kötürme» — dédim; □

⁵«Münggüzüngni yuqiri kötürme;

Boynungni qattiq qilip ghadiyip sözlime!»

⁶Chünki kötürülüş sherqtin yaki gherbtin emes,

Yaki jenubtinmu kelmeydu; □

⁷Chünki Xuda sotchidur;

U birisini kötüridu, birisini chühüridu.

⁸Chünki Perwerdigarning qolida bir qedeh turidu;

Uningdiki sharab köpüklishiwatidu;

U ebjesh sharab bilen toldi;

Xuda uningdin tökidu;

Derweqe yer yüzidiki barliq reziller uning dughini qoymay ichiwétidu;

⁹Men bolsam, menggüge guwahliq bérimen: —

Yaqupning Xudasigha küylerni éytimen.

¹⁰«Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen;

Biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürülide!» □

76

76-küy ... Perwerdigar ellerdin héساب alidu

¹Neghmichilerning béshigha, tarliq sazlarda chélinsun dep tapshurulghan, Asafning küy-naxshisi: —

□ **75:4** «Münggüzüngni yuqiri kötürme» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlarning abruy-shöhriti yaki küch-qudrisini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken münggüz emes, elwette! □ **75:6** «... jenubtin emes» — yaki «(jenubtiki) chöl-bayawandin emes». □ **75:10** «Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen; biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürülide!» — sözlügüchi (mushu 10-ayette) Xudaning Özi yaki Dawut padishahning ewladi bolghan Mesih bolsa kérek.

Yehudada Xuda tonulghandur;
Uning nami Israilda ulughdur.

² Uning panahiy jayi Salémda,
Zion téghida Uning makani bar. □

³ U yerde U otlug oqlarni,
Qalqan, qilich hem jeng qorallirini chéqip tashlidi.
Sélah.

⁴ Özüng ow-olja taghliridin neqeder shereplik, neqeder elasen! □

⁵ Baturlar bulandi;
Ular uzun uyqugha ketti;
Palwanlarning héchqaysisi öz qolini kötürelmidi.

⁶ Séning eyiblishing bilen, i Yaqupning Xudasi,
Jeng harwisi hem atlar ölüktek uxlitildi.

⁷ Sendin, Sendin qorqush kérektur;
Ghezeplen'giningde kim aldingda turalisun?

⁸⁻⁹ Yer yuzidiki barliq yawash möminlerni qutquzush üçün,
Sen Xuda soraq qilishqa ornungdin turghan waqtingda,
Asmandin hökümni chiqirip anglatquzdung;
Yer bolsa wehimige chüshüp, süküt qildi.

Sélah.

¹⁰ Chünki insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu;
Ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu. □

¹¹ Perwerdigar Xudayinglarga qesem qilip, emel qilinglar;
Uning etrapidiki yurttikiler qorqushi kérek bolghuchigha hediyelesun;

¹² U emirlarningmu rohini sunduridu;
U yer yuzidiki padishahlarga dehshetlikdur.

77

77-küy ... *Derdmen derdini töküp teselli tapidu*

¹ Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy: —

Awazim Xudagha kötürüldi, men peryad qilimen;
Awazim Xudagha kötürüldi, U manga qulaq salidu. □

² Béshingha kün chüshkende, men Rebni izdidim;
Kéchiche qolumni *duagha* kötürüp, bosh qoymidim;
Jénim tesellini xalimay ret qildi.

³ Men Xudani eslep séghindim, ah-zar qildim;
Séghinip oylinip, rohim parakende boldi.

Sélah.

⁴ Sen méning közümni yumdurmiding;

□ **76:2** «Uning panahiy jayi Salémda» — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salémda». Bu söz belkim Xudani shirgha oshitidu. Tewrattiki «Hoshiya» dégen qisimda Xuda «Yehudaning shiri» dep atilidu. «Salém» — «Yérusalém»ning qisqartip éytilishi. □ **76:4** «ow-olja taghliri» — belkim top-top döwilen'gen ow-oljilarni körsitidu. □ **76:10** «Insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu; ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu» — bu sirlig söz belkim (1) Xuda insanning barliq asiyliq-qarshilishishlirini axirida Özining shöhritige hem muddialirigha aylanduridu; (2) insanlarning Öz qehri özige keltürgen külpetler yénik bolup qalghan bolsa, «qalghan qehr»ni Xuda Özi toluqlap jazalirini éghirlashturidu. □ **77:1** «Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy...» — «Yedutun» Dawut peyghember «medhiye xori»ning béshi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulghan, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep, Asaf yazghan küy...».

Chongqur ghashlik ilkide bolghanliqimdin sözliyelmeyttim.

⁵ Men: «Kona zamandiki künlerni,
Qedimki yillarni xiyal qilimen;

⁶ Kéchilerde éytqan naxshamni esleymen;
Könglümde chongqur xiyal sürimen» — *dédim*;
Rohim intilip izdimekte idi;

⁷ — «Reb menggüge tashliwétemdu?
U qaytidin iltipat körsetmemdu?

⁸ Uning özgermes muhebbiti emdi menggüge tügep kettimu?
Uning wedisi ewladtin-ewladqiche inawetsiz bolamdu?

⁹ Tengri méhir-shepkitini körsitishni üntudimu?
U ghezeplinip Öz rehimdilliqini toxtitiwettimu?».

Sélah.

¹⁰⁻¹¹ Andin men mundaq *dédim*: — «Bundaq désem bolmaydu, bu *étiqadimning* ajizliqi emesmu!

Hemmidin Aliy Bolghuchining ong qolining yillirini,
Yeni Yahning qilghanlirini — yad étimen;

Qedimdin buyanqi karametliringni esleymen.

¹² Séning barliq ishligenliring üstide séghinip oylinimen;
Séning qilghanliring üstide istiqamet qilimen;

¹³ I Xuda, yolung bolsa pak-muqeddesliktidur;
Xudadek ulugh bir ilah barmidur?

¹⁴ Möjiziler Yaratquchi Ilahdursen;
El-milletler ara Sen küchüngni namayan qilding.

¹⁵ Öz biliking bilen Öz xelqingni,
Yeni Yaqup we Yüsüpning perzentlirini hörlükke chiqarghansen;

Sélah. □ ■

¹⁶ Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi;
Titrek ularni basti,

Déngiz tegliri patiparaq boldi. □

¹⁷ Qara bulutlar sularni töküwetti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;
Berheq, Séning oqliring terep-terepke étildi. ■

¹⁸ Güldürmamangning awazi qara quyunda idi,
Chaqmaqlar jahanni yorutti;

Yer yüzi alaqzade bolup tewrendi. ■

¹⁹ Séning yolung okyan-déngizlarda,
Qedemliring chongqur sulardidur,
Ayagh izliringni tapqili bolmaydu.

²⁰ Sen qoy padisini baqqandek,
Musa we Harunning qoli bilen Öz xelqingni yétekliding». ■

□ **77:15** «Öz biliking bilen... Yaqup we Yüsüpning perzentlirini hörlükke chiqarghansen» — ibraniy tilidiki péilning (gaal) mushu yerde: «Yaqup we Yüsüpning perzentlirige hemjemet bolup, hörlükke chiqarghansen» dégen toluq menini bildüridu. «Gaal» we «goél» toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16** «Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi; titrek ularni basti, déngiz tegliri patiparaq boldi» — Asaf hazir «Misirdin chiqish»tiki ishlarni esleydu. «Sular» bu yerde Israillar möjize bilen ötken «Qizil déngiz»ni, andin Jordan deryasini körsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21 ■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zeb. 78:53; 80:2; Hab. 3:15; Mar. 6:48; Yuh. 6:19

78

78-küy ... Tarixning tépishmaqlari ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Asaf yazghan «Masqil»: —

I Méning xelqim, telimimni anglanglar,

Aghzimdiki sözlerge qulaq sélinglar. □

² Men aghzimni bir temsil bilen achimen,

Qedimki tépishmaqlarni élan qilimen. □ ■

³ Biz bularni anglighan, bilgen,

Ata-bowilirimiz ularni bizge éytip bergen.

⁴ Biz bularni ularning ewladliridin yoshurmaymiz,

Kélidighan dewrge Perwerdigarning medhiyilirini,

Uning küch-qudritini,

Uning qilghan karamet ishlirini bayan qilimiz.

⁵ Chünki U Yaqupta bir agah-guwahni békitken,

Israilda bir qanunni ornatqan;

U ata-bowilirimizgha bularni öz perzentlirige ögitishni buyrughan; ■

⁶ Shundaq qilip kéler dewr,

Yeni tughulidighan balilarmu bularni bilsun,

Ularmu ornidin turup öz balilirigha bularni ögetsun;

⁷ Perzentliri ümidini Xudagha baghlisun,

Tengrining qilghanlirini untumisun,

Belki Uning emrlirige kirsun;

⁸ Ular ata-bowilirigha oxshimisun dep,

Yeni jahil hem asiy bir dewr,

Öz qelbini durus qilmighan,

Rohi Tengriye wapaliqta turmighan bir dewrge oxshimisun dep, U shundaq buyrughan-
dur. ■

⁹ Mana Efraimning ewladliri,

Qorallan'ghan oqyachilar bolsimu,

Jeng künide septin yandi.

¹⁰ Ular Xudaning ehdisini tutmidi,

Belki Uning Tewrat-qanunida méngishni ret qildi.

¹¹ Ular Uning qilghanlirini,

Özlrige körsetken karametlirini untudi.

¹² U Misirning zéminida, Zoanning dalasida,

Ularning ata-bowilirining köz aldida möjizilerni körsetkenidi;

¹³ U déngizni bölüwétip,

Ularni otturisdin ötküzgen;

Sularni döwe-döwe qilip tiklidi. ■

¹⁴ U kündüzde bulut bilen,

Kéhide ot nuri bilen ularni yéteklidi. ■

¹⁵ Chöl-bayawanda tashlarni yériwetti,

Chongqur surlardin urghup chiqqandek ichimlikni mol qildi; ■

¹⁶ U xada tashtin östeng-éqinlarni hasil qildi,

□ **78:1** «I Méning xelqim, telimimni anglanglar... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen (2-ayet)» — oqurmenler bu küy körsetken weqelerni Tewrattiki «Misirdin chiqish», «Chöl-bayawandiki seper», «Batur hakimlar» hem «Samuil (1)», «Samuil (2)» dégen qisimlardan tapalaydu. □ **78:2** «... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen» — «tépishmaqlar» toghruluq 1-ayettiki ishahatni körüng. ■ **78:2** Zeb. 49:5; Mat. 13:35 ■ **78:5** Qan. 4:9; 6:7 ■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Qan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21; Zeb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 105:41; 1Kor. 10:4

Suni deryalardek aqquzdi.

¹⁷ Biraq ular yene Uning aldida gunah qiliwerdi,
Chölde Hemmidin Aliy Bolghuchigha asiqliq qildi.

¹⁸ Ular könglide Tengrini sinidi,
Nepsini qandurushqa yémeklikni telep qildi.

¹⁹ Ular Xudani haqaretlep: — «Tengri chöl-deshtte dastixan salalamdu?» ■

²⁰ Mana U qoram tashni uruwidi,
Sular urghup,

Éqinlar bulaqtek téship chiqti;
Emdi U bizge nanmu bérelemdu?

Öz xelqini gösh bilen teminliyelemdu?» — déyishti. □ ■

²¹ Shuning bilen Perwerdigar anglap, ghezeplendi;
Yaqupqa ot tutashti,

Israilgha achchiqi kötürüldi; ■

²² Chünki ular Xudagha ishenmidi,
Uning nijatliqigha ular tayanmidi,

²³ U ershtin bulutlarni buyrup,
Asman derwazilirini achqanidi;

²⁴ U ular üstige «manna»ni yaghdurup,
Ulargha ershtiki ashliqni bergenidi; □ ■

²⁵ Shuning bilen insanlar küch igilirining nénini yégenidi;
U ulargha qan'ghuche ozuqni ewetkenidi. □ ■

²⁶ Emdi U asmanda sherq shamili chiqirip,
Küchi bilen jenub shamilinimu élip keldi; ■

²⁷ U göshni chang-tozandek ular üstige chüshürdi,
Déngizlar sahilidiki qumlardek uchar-qanatlarini yaghdurdi.

²⁸ U bularni ularning bargahining otturisigha,
Chédirlirining etrapigha chüshürdi.

²⁹ Ular bolushiche yep toyushti,
Chünki ularning nepsi tartqinini *Xuda* ulargha keltürgenidi.

³⁰ Lékin ular nepsi tartqinidin téxi zérikmeyla,
Göshni éghizlirida téxi chaynawatqinidila,

³¹ Xudaning ghezipi ulargha qarita qozghaldi;
U ulardin eng qametliklerini qiriwetti,
Israilning serxil yashlirini yerge uruwetti. ■

³² Mana, shundaq bolsimu,
Ular yenila dawamliq gunah qiliwerdi,
Uning möjizilirige téxichila ishenmidi;

³³ Shunga U ularning künlirini bihudilikte,
Yillirini dekke-dükkilik ichide tügetküzdi.

³⁴ U ularni öltürgili turghanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yénip, intilip Tengrini izdidi;

■ **78:19** Chöl. 11:1, 4 □ **78:20** «Ular... (yeni xelq) mana U qoram tashni uruwidi, sular urghup, éqinlar bulaqtek téship chiqti; emdi u bizge nanmu bérelemdu?» — déyishti» — bu weqe Tewrat, «Chöl.» 11-babta bayan qilin'ghan. ■ **78:20** Mís. 17:6; Chöl. 20:11 ■ **78:21** Chöl. 11 □ **78:24** «U ular üstige «manna»ni yaghdurup, ulargha ershtiki ashliqni bergenidi» — «manna» asmandin chüshidighan birxil ash idi. «Mis.» 16-babni körüng. ■ **78:24** Mís. 16:14 □ **78:25** «... Insanlar küch igilirining nénini yégenidi» — «küch igiliri» shübhisizki, perishtilerni körsitidu. ■ **78:25** Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ **78:26** Chöl. 11:31 ■ **78:31** Chöl. 11:33; 1Kor. 10:5

35 Ular Xudaning ularning uyultéshi ikenlikini,
Hemmidin Aliy Bolghuchi Tengrining ularning hemjemet-qutquzghuchisi ikenlikini
ésige keltürdi.

36 Biraq ular aghzi bilen Uninggha xushamet qildi,
Tili bilen Uninggha yalghan söz qildi;

37 Chünki ularning köngli Uninggha sadıq bolmıdı,
Ular Uning ehdisini ching tutmıdı.

38 Biraq U yenila rehimdil idi;
Qebihlikini kechürüp, ularni yoqatmıdı;
U qayta-qayta Öz ghezıpidin yandı,
U qehrini qozghighini bilen hemmini tökmıdı.

39 U ularning peqet et igiliri,
Ketse qaytip kelmes bir nepes ikenlikini yad etti.

40 Ular chöl-deshtte shunche köp qétim Uning achchiqini keltürdi.
Shunche köp qétim bayawanda könglige azar berdi!

41 Berheq, ular qaytidin yoldin chetnep Tengrini sinıdı,
Israıldiki Muqeddes Bolghuchining yürükini zéde qildi.

42-43 Ular Uning qolini *eslimıdı*;
Ular zomigerning changgilidin hörlükke qutquzghan künini,
Qandaq qilip Misirda karametlerni yaritip,
Zoan dalasida möjizilerni körsetkinini ésidin chiqardı.

44 U *Misirliqlarning* deryalirini, éqinlirini qan'gha aylاندurup,
Ular ichelmes qilip qoydı;■

45 Ularining arisigha neshterlik chiwinlarni top-topi bilen ewetti,
Halak qilar paqılarni mangdurdı;■

46 Ularining ziraetlirini képinek qurtlirigha tutup bérip,
Mehsulatlirini chéketkilerge berdı;■

47 Üzüm tallirini möldür bilen urdurup,
Enjürlirini qiraw bilen üshshütiwetti. ■

48 U kalilirini möldürge soqturup,
Mallirini chaqmaq otlirida *köydürıwetti*.

49 U ulargha ghezıpining dehshetlikini –
Qehrini, achchiqini hem éghir külpetlerni,
Balayi'apet élip kélidighan bir türküüm perishtilernimu chüshürdi.

50 U Öz ghezıpi üçün bir yolni tüzlep qoydı;
Ularining jénini ölümdin ayımay,
Belki hayatini wabagha tapshurdı; ■

51 U Misirda barlıq tunji tughulghan balılarni,
Hamning chédirlirida ularning ghururi bolghan tunji oghul balilirini qiriwetti.■

52 U padichidek Öz xelqini Misirdin seperge atlandurup,
Chöl-bayawandin ularni qoy padisidek bashlap mangdı;

53 Ular ni aman-ésen yétekligechke,
Ular qorqunchtin xaliy bolup mangdı;
Düşmenlirini bolsa, déngiz yutup ketti. ■

54 U ularni Öz muqeddes zéminining chégrasigha,
Ong qoli igiliwalghan bu taghliqqa élip keldi.

55 U ellerni ularning aldidin qoghliwétip,

Zémin üstige tana tartquzup ölchep, ulargha teqsim qildi;
Israil qebililirini ularning chédirlirigha olturaqlashturdi. ■

⁵⁶ Biraq ular Xudani, Hemmidin Aliy Bolghuchini sinap achchiqlandurdi,

Uning tapshurghan guwah-agahlirini tutmidi;

⁵⁷ Belki ata-bowliridek yoldin téyip asiyliq qildi,

Xain oqyadek qéyip ketti.

⁵⁸ Ular évizlikte qurghan ibadetgahlar bilen Uning ghezipini qozghidi,

Oyma butliri bilen Uning yürükini örtidi. ■

⁵⁹ Xuda ularni anglap ghezeplendi,

Israildin intayin yirgendi.

⁶⁰ U Shilohdiki makanini,

Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti, □

⁶¹ Özining qudret belgisini bulap kétishke,

Shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi; □ ■

⁶² Öz xelqini qilichqa tapshurdi,

Özining mirasi bolghanlardin intayin ghezeplendi.

⁶³ Ot ularning yigitlirini yalmidi,

Qizliri toy naxshilirida maxtalmaytti.

⁶⁴ Ularning kahinliri qilich astida yiqildi,

Lékin tul xotunliri haza tutmidi. □ ■

⁶⁵ Andin Reb birsi uyqudin oyghandek oyghandi,

Sharabtin jasaretlen'gen palwandek tovlidi.

⁶⁶ U reqiblrini urup chékindürüp,

Ularni tügimes reswagha qaldurdi. □ ■

⁶⁷ Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi;

Efraim qebilisini tallimidi; □

⁶⁸ Belki Yehuda qebilisini,

Yaxshi körgen Zion téghini tallidi.

⁶⁹ *Shu yerde* muqeddes jayini tagh choqqiliridek,

Yer-zéminni ebediy ornatqandek mezmüt bina qildi;

⁷⁰ U Öz quli Dawutni tallap,

Uni qoy qotanliridin chaqiriwalidi; ■

⁷¹ Qozilirini émitidighan saghliqlarni egiship béqishtin ayrip,

Uni Öz xelqi Yaqupni, mirasi bolghan Israilni béqishqa chiqardi. ■

⁷² Dawut ularni qelbidiki durusluqi bilen baqti,

Qolining epchilliki bilen ularni yéteklidi.

■ 78:55 Ye. 13:7; Zeb. 136:21,22 ■ 78:58 Qan. 32:16,21 □ 78:60 «U (Reb) Shilohdiki makanini, Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti» — 60-66-ayetlerdiki weqeler «1Sam.» 1-6-babta bayan qilin'ghan.

□ 78:61 «Özining qudret belgisini bulap kétishke, shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi» — bu ayette Xudaning «qudret belgisi» we «shan-sheripi» Uning ehde sanduqini körsitidu. ■ 78:61 1Sam. 4:10,11 □ 78:64

«Ularning kahinliri qilich astida yiqildi» — «kahin» ibadetxanida qurbanliq qilish xizmitide bolghan mexsus xadim. ■ 78:64 1Sam. 4:11,18,19 □ 78:66 «U reqiblrini urup chékindürüp...» — bu jümle ibraniy tilida ikki bisliq. Ikkinchi menisi «U reqiblrining kasisigha urup...». Tewrat, «1Sam.» 5-babta, Xuda butperes Filistiyeliklerge

waba chüshürüp, ularni buwasirlar bilen qiynidi. ■ 78:66 1Sam. 5:6; 6:4 □ 78:67 «Reb... Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi; Efraim qebilisini tallimidi...» — 67-72-ayetlerde, Xudaning Dawut peyghemberni Öz xelqining

padishahi bolushqa, Zion (Yérusalém)ni Öz muqeddes ibadetxanisining quruluş jayi bolushqa tallash jeryanini bayan qilinidu. Hezriti Dawut bolsa Yüsüp yaqi Efraim qebililiridin emes, belki Yehuda qebilisidin idi. ■ 78:70

1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ 78:71 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2

79

79-küy ... Yurtni basqan balayi'apettin kötürülgen nale-zar

¹ Asaf yazghan küy: —

I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi;

Ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi;

Yérusalémni döwe-döwe xarabilerge aylandurdi. □

² Ular qulliringning jesetlirini asmandiki uchar-qanatlargha yem qilip, Mömin bendiliringning etlirini daladiki haywanatlargha tashlap berdi.

³ Ular xelqingning qanlirini Yérusalém etrapida sudek aqquzdi, Jesetlirini kömgili birer ademmu qaldurmidi.

⁴ Qoshnilirimiz aldida reswagha qalduq, Etrapimizdikilerge mesxire we mazaq obyékti bolduq. ■

⁵ Qachan'ghiche, i Perwerdigar?

Sen menggüge ghezeplinemsen?

Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu? □ ■

⁶ Qehringni Séni tonumighan eller üstige,

Namingni bilmigen padishahliqlar üstige tökkeysen! ■

⁷ Chünki ular Yaqupni yalmap,

Uning makanini xarabilikke aylanduruwetti.

⁸ Ata-bowilirimizning qebihliklirini bizge hésablimighaysen;

Rehimdilliqiring bizning yénimizgha chapsan kelgey!

Chünki biz intayin pes ehwalgha chüshürülduq. ■

⁹ Öz namingning shöhriti üçün bizge yarem qilghaysen, i nijatliqimizning Xudasi,

Naming üçün bizni qutquzghaysen, gunahlimizni kafaret qilip kechürgeysen;

¹⁰ Eller némishqa: «Ularning Xudasi qeyerde?» dep mazaq qilishidu?

Qulliring tökken qan qerzining hésabi eller arisida, köz aldimizda qilinsun.

¹¹ Esirlerning ah-zarliri aldinggha kelgey;

Bilikingning ulughluqi bilen, ölümge buyrulghanlarni saqlighaysen.

¹² I Reb, yat qoshnilirimizning Sanga qilghan zor haqaratini yette hesse qoshup özlirige,

Yeni ularning ichi-baghrigha qayturghaysen;

¹³ Shundaq qilip, Séning xelqing — Özüng baqqan qoyliring bolghan bizler,

Sanga menggüge teshekkürler éytimiz,

Ewladtin ewladqiche Séning medhiyiliringni ayan qilimiz.

80

80-küy ... Xuda yolida yurtning güllinishi üçün dua ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ «Niluperler» dégen ahangda; bir guwahliq; Asaf yazghan küy: —

Qulaq salghaysen, i Israilning padichisi,

Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi;

I kérublar otturisida Olturghuchi,

□ 79:1 «I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi; ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi; Yérusalémni döwe-döwe xarabilerge aylandurdi» — bu küy Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedin ilgiriki 597-yili Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilip, nurghun Israillarni esirge élip Babilgha élip ketkendin kéyin yézilghan bolsa kérek. ■ 79:4 Zeb. 44:14; 80:6 □ 79:5 «Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu?» — ibraniy tilida «Séning hesiting ot bolup örtiniwéremdu?». ■ 79:5 Zeb. 89:46 ■ 79:6 Yer. 10:25 ■ 79:8 Yesh. 64:8

Nurlan'ghaysen!□

² Efraim, Binyamin, Manassehlarning aldida qudritingni qozghighaysen, Bizlarni qutquzghili kelgeysen!

³ I Xuda, bizni Öz yéningha qayturghaysen!

Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!■

⁴ I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Xelqingning dualirigha bolghan ghezipping qachan'ghiche yalqunlap turidu?

⁵ Sen köz yashlirini ulargha ozuq ornida qilding, Köz yashlirini qacha-qachilap ulargha ichküzdung.

⁶ Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung; Düşmenlirimiz bizni mesxire qilishidu.□ ■

⁷ I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Bizni Öz yéningha qayturghaysen!

Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!

⁸ Sen Misirdin bir tüp üzüm köchitini élip kelding;

Yat ellerni heydiwétip, ornigha uni tikting. ■

⁹ Uning aldida yerni keng aching;

U chongqur yiltiz tartip, pütün zémin'gha yéyildi.

¹⁰ Uning sayisi taghlarni qaplidi;

Gholliri qudretlik kédir derexliridek östi;□

¹¹ U shaxlirini déngizghiche,

Pileklirini *Efrat* deryasi boylirighiche uzartti.

¹² Sen némishqa uning qashalirini buzup,

Méwisini ötüp kétiwatqanlarning üzüp élishigha yol qoydung?

¹³ Mana ormanliqtiki yawa tongguzlar uni yériwatidu,

Daladiki haywanatlar uningdin ozuqlinidu.

¹⁴ I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Sendin ötünimizki,

Yénimizgha qaytqaysen!

Ershtin halimizgha nezer salghaysen,

Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen!□

¹⁵ Yeni ong qolung tikken bu yiltizdin,

Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen bu oghlungdin xewer alghaysen!

¹⁶ Mana u otta köydürüldi,

Késiwétildi;

Yüzüngdiki tenbihiy qarishingni körüp ular halak bolmaqta;

¹⁷ Qolungni ong qolungdiki ademege,

□ **80:1** «Qulaq salghaysen, i Israilning padichisi, Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi; i kërublarni otturisida Olturghuchi, nurlan'ghaysen!» — bu küy belkim Israilning jenubiy teripide (jenubiy padishahliqida, yeni «Yehuda»da) miladiyedin ilgiriki 734-722 yillarda yézilghan; shu waqitlarda Asuriye impériyesi Israil shimaliy padishahliqigha bösüp kirip, bulangchiliq qilip, ularning köp ademlirini esirge aldı. Jenubiy padishahliqtiki bir qisim kishiler epsuslinip, shimaliy qirindishliri üçhün dua qilidu. «kërublarni otturisida Olturghuchi» — Xudaning muqeddes ibadexanisiyidiki «eng muqeddes jay»da ehde sanduqining ikki yénida altundin yasalghan birdin «kérub», yeni küchlük perishtining séymasi turidu. Xuda eslide Öz huzurining bu ikki kérub otturisida bolushigha wede qilghan. ■ **80:3** Zeb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17 □ **80:6** «Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung» — bezi kona köchürmilerde: — «Sen bizni qoshnimizgha mazaq obyékti qilding» dégen sözler tépilidu. ■ **80:6** Zeb. 44:13-14; 79:4 ■ **80:8** Yesh. 5; Yer. 2:21; Ez. 15; 17:3-10; Yuh. 15:1 □ **80:10** «qudretlik kédir derexliridek..» — yaki «Tengrining kédir derexliridek..». □ **80:14** «... Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen» — ibraniy tilida: — «...bu üzüm télini yoqlighaysen» dégen bilen ipadilinidu.

Yeni Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghligha qondurghaysen; □ ■
 18 Shundaq qilghanda biz Sendin hergiz chékinmeymiz;
 Bizni yéngilighaysen, shunda biz namingni chaqirip Sanga iltija qilimiz.
 19 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
 Bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
 Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!

81

81-küy ... Héyt-bayramda Xudaning guwah-xitabini Israilgha eslitish

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélin sun dep, Asaf yazghan küy: —
 Küch-quwwitimiz bolghan Xudagha küy éytip yangritinglar,
 Yaqupning Xudasigha shadlinip tentene qilinglar! □
 2 Naxshini yangritip, dapni élip,
 Yéqimliq chiltar hem rawabni chélinglar!
 3 Yéngi ayda, belgilen'gen waqitta,
 Bayram-héyt künimizde naghra-sunay chélinglar!
 4 Chünki bu Israil üçhün békitilgen belgilime,
 Yaqupning Xudasining bir permanidur.
 5 U Misir zéminida yürüş qilghanlirida,
 (Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq)
 U buni Yüsüpke guwah qilip berdi; □
 6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim,
 Uning qoli séwet kötürüshtin azad boldi;
 7 Qistaqchiliqta nida qilding,
 Men séni azad qildim;
 Güldürmama chiqqan mexpiy jaydin sanga jawab berdim;
 «Meribah» suliri boyida séni sinidim». Sélah. □
 8 — «Tingsha, xelqim, Men séni guwahlar bilen agahlandurmen;
 I Israil, Manga qulaq salsang idi!
 9 Arangda yat ilah bolmisun,
 Yat eldiki ilahqa bash egmigin!
 10 Séni Misirdin élip chiqqan Perwerdigar Xudayingdurmen;
 Aghzingni yoghan ach, Men uni toldurimen.
 11 — Biraq xelqim sadayingha qulaq salmidi,
 Israilning Manga baghlan'ghusi yoq idi;
 12 Shunga Men ularni öz tersaliqigha qoyuwettim;
 Ular öz meslihetliri bilen méngiwéretti.

□ 80:17 «ong qolungdiki adem... yeni Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghli...» — «ong qolungdiki adem», «Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghli» shübhisizki Mesih toghruluq aldın'ala éytilghan bésharetlik söz.
 ■ 80:17 Zeb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pét. 3:22 □ 81:1 «Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélin sun dep, Asaf yazghan küy» — ««Gittif»ning mumkinchiligi bar bir menisi: «Gat shehirining sazi». □ 81:5 «Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq» — ibraniy tilida «Shu yerde men chüshenmeydighan bir tilni yürettim» dégen söz bilen ipadilini. Bu belkim Xuda Öz xelqige wakaliten sözlishini, ular bilen birge bolushini körsitishi mumkin. «U buni Yüsüpke guwah qilip berdi» — «buni» belkim 3-ayette tilgha élin'ghan héytlarni, shundaqla shu héytlarni sazlar bilen jakarlashni körsitse kérek. □ 81:7 «... «Meribah» suliri boyida séni sinidim» — «Meribah» («élishish», «jédel») dégen menide. «Meribah» ikki jayning ismi; shu yerlerde bolghan weqelerning birinchisi Tewrat «Mis.» 17-babta, ikkinchisi «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen.

13 – Ah, Méning xelqim Manga qulaq salsal idi!
Israil Méning yollirimda yürse idi!

14 Ularning dūshmenlirini tézla égildürer idim,
Qolumni reqiblrige burap, ularni basar idim.

15 Perwerdigargha nepretlen'güchiler Uning aldida zeipliship boysunar idi;
Ularning shu axiriti menggüge bolatti;

16 Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim,
Berheq, qoram tashtin hesel aqquzup séni qandurar idim».□

82

82-küy ... Xudaning aliy soti

1 Asaf yazghan küy: –

Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu,
U ilahlar arisida höküm chiqiridu;□

2 – Qachan'ghiche siler naheq höküm chiqirisiler,
Qachan'ghiche rezillerge yüz-xatire qilisiler?

Sélah.

3 Gadaylar we yétim-yésirlarning dewasini soranglar,
Ézilgenler hem hajetmenlerge adaletni körsitinglar;□

4 Miskinler hem namratlarni qutquzunglar,
Ularni rezillerning changgilidin azad qilinglar!■

5 Ular bularni bilmey we chūshenmey zulmette kézip yürmekte,
Shunga yerning ulliri tewrenmekte.

6 Men éyttim: – «Siler ilahlarsiler,
Hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghulliri siler;

7 Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler,
Herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler».□

8 – Turghin, i Xuda, yer-yüzini soraq qilghaysen!
Chünki Sen barliq ellerge waris bolghuchisen!□ ■

83

83-küy ... Dūshmenlarning suyiqestliri heqqide dua

1 Asafning küy-naxshisi: –

I Xuda, ün chiqarmay turuwalma,

□ **81:16** «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim» — «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim».

□ **82:1** «Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu, U ilahlar arisida höküm chiqiridu» — bizningche, bu mejliske qatnashqan «ilahlar»ning Xudaning xelqige sotchi bolghan yaki Öz xelqi arisida hoquq-mes'uliyiti bar ademler ikenliki töwendiki ayetlerdin körüliidu. Melum jehetlerdin, ular Xudadek ademler üstidin höküm chiqiridu; shuning üçün ular bu mes'uliyetning éghirliqini obdan chūshinishi kérek. «**u ilahlar arisida höküm chiqiridu**» — bashqa sherhchiler bolsa «ilahlar» dégenni yer yüzidiki padishah-hoquqdarlarni körsitidu, dep qaraydu. Muzu sherhchiler 6-ayettiki «siler ilahlar» dégenni kinayilik söz dep qaraydu; chünki shu dewrdiki padishahlardin köp qismi özlirini «Xuda» dep qaraytti, xelqidin özige ibadet qilishini telep qilatti. Lékin Rebbimizning «Yh.» 10:33-36de éytqan sherhi boyiche, bu sözler kinayilik söz emes; shunga yuqiriqi chūshendürüshimiz toghra, dep qaraymiz. □ **82:3** «...yétim-yésirlarning dewasi» — ibraniiy tilida «... atisizlarning dewasi». ■ **82:4** Pend. 24:11 □ **82:7** «Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler, herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler» — 1-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **82:8** «Sen barliq ellerge waris qilisen» — bu söz belkim Mesihke éytilishi mumkin. ■ **82:8** Zeb. 2:8; Ibr. 1:2

Jim turuwalma, süküt qilip turuwalma, i Tengrim!

² Chünki mana, Séning dushmanliring dawrang qilmaqta, Sanga öchmenler bash kötürmekte.

³ Ular quwluq bilen Séning xelqingge suyiquest qilidu, Séning himaye qilip qedirligenliring bilen qarshilishishni meslihetlishidu.

⁴ Ular: — «Yürünglar, ularni millet qataridin yoq qilayli! Israilning nami ikkinchi tilgha élinmisun!» — démekte.

⁵ Ular hemnepes, hemdil meslihetleshti; Ular Sanga qarshi ittipaq tüzdi.

⁶ Mana, Édom we Ismaillarning chédirliri, Moab hem Hagriylar;

⁷ Gebal, Ammon, we Amalek; Filistiye hemde Tur ahililiri,

⁸ Asuriyemu ulargha qoshuldi; Ular Lut oghullirigha yar-yölek bolup kelgen.

Sélah.□

⁹ Sen Kishon deryasida Midiyaniylargha, Siséragha we Yabin'gha qandaq taqabil turghan bolsang, Ularghimu shundaq qilghaysen;

¹⁰ Bular En-Dor yézisida qirilghanidi, Yer üçün tizek-oghutqa aylan'ghanidi.

¹¹ Ularning emirlirini Oreb we Zéebke, Ularning dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen;□

¹² Chünki ular: «Xudaning chimen-yaylaqlirini özimizge mülük qiliwalayli!» — dep éytqan.

¹³ I Xudayim, ularni domilidighan qamghaqtek, Shamalda uchurulghan saman kebi soruwetkeysen.

¹⁴ Ot ormanliqqa tutashqan'gha oxshash, Yalqun taghlarni köydürgen'ge oxshash,

¹⁵ Sen yene ularni borining bilen qoghlighaysen, Qara quyuning bilen wehimige salghaysen;

¹⁶ Ularning Séning namingni izdishi üçün, Ularning yüzlirini sherm-haya bilen chömdürgeysen, i Perwerdigar!

¹⁷ Ular nomustin ebediy shermende bolsun, Jahan'gha reswa bolup yoqitilsun.

¹⁸ Ular bilsunki, Naming Perwerdigar bolghan Senla pütkül jahandiki Eng Aliy Bolghuchidursen.

84

84-küy ••• Perwerdigarning huzurini séghinish

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélin sun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

Makanliring neqeder ezizdur,

□ **83:8** «Ular **Lut oghullirigha yar-yölek bolup kelgen**» — «Lutning oghulliri» Moab we Ammon dégen xelqler bolup shekillen'gen. □ **83:11** «Ularning **emirlirini Oreb we Zéebke, Ularning dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen**» — Siséra, Yabin, (9-ayet) Oreb, Zéeb, Zebah hem Zalmunnagha chétishliq weqelerni bilish üçün «Batur hakimlar» 7-, 8-bablarni körüng.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar!□
² Jénim Perwerdigarning hoylilirigha teshna bolup,
 Séghinip hetta halidin kétidu,
 Dilim we etlim hayat Tengrige telmürüp nida qilidu;■
³ Mana, hetta mubarek quchqachmu bir makanni tapqan,
 Qarlighachmu özige hem bala tughidighan uwa yasaydighan jayni tapqan,
 – Yeni Séning qurban’gahliringdin,
 I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
 – Méning Padishahim, méning Xudayim!
⁴ Séning öyüngde turuwatqanlar bextliktur!
 Ular üzlüksiz Séni medhiyileydu.
 Sélah.
⁵ Küch-qudriti Sendin bolghan kishi bextliktur –
 Qelbide kötürülme yollar bolghanlar;□
⁶ Yigha wadisidin ötkende,
 Ular uni bulaqliqqa aylandurar;
 Berheq, küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu.□
⁷ Ular küchige-küch ulap méngiwéridu;
 Herbiri Zion’gha yétip kélip, Xudaning huzurida hazir bolidu.
⁸ I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, duayimni anglighaysen;
 I Yaqupning Xudasi, qulaq salghaysen!
 Sélah.
⁹ Qara, i qalqinimiz bolghan Xuda,
 Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin!□
¹⁰ Chünki Séning hoyliliringda ötkén bir kün
 Bashqa yerde ötkén ming kündin eladur;
 Rezillerning chédirliride yashighandin köre,
 Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur.□
¹¹ Perwerdigar Xuda quyash we qalqandur,
 Perwerdigar shapaet we shan-shöhret bexsh étidu;
 Durus mangghanlardin U herqandaq iltipatni héch ayimaydu;
¹² Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
 Bextliktur Sanga tayan’ghan insan!■

85

85-küy *** Israilning üzül-késil towa qilishi üçün méhir-shepget telep qilish

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: –

□ **84:1** «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélinus dep» — «Gittif»ning mumkinchiligi bar bir menisi: «Gat shehiringning sazi». ■ **84:2** Zeb. 42:2; 63:1-2 □ **84:5** «...qelbide kötürülme yollar bolghanlar» — «kötürülme yollar» — kötürüp yasalghan, Yérusalémgha tawap qilidighan yoluchilar mangidighan yollar bolsa kérek. □ **84:6** «Yigha wadisidin ötkende» — «Yigha wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinchidin «yigha»ni bildüridu, ikkinchidin bir xil üjme derixini bildüridu, yene «yighlaydighan derex» — késilgen bolsa derex süyi yighlighandek chiqidu. Dawut peyghember ikki qétim bir «Baka wadisi» (yeni «Refayim jilghisi»)da ghelibe qildi hem ashu yerde uning üç jan-dosti jénini tewekkül qilip uninggha su élip keldi («2Sam.» 5-, 23-babta). «küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu» — Qanaanda (Pelestinde) küz yamghurliri yerni heydesh, hem uruq sélisqa teyyar qilidu. □ **84:9** «Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin!» — «mesih qilghini», 2-küydiki izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **84:10** «Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur» — yene birxil terjimisi: «Xudayimning öyide ishikbaqar bolghinim yaxshidur». ■ **84:12** Zeb. 2:12; 34:8

Sen Öz zémininggha iltipat körsitip,
 Yaqupni sürgünlüktin qayturghaniding, i Perwerdigar.
² Xelqingning qebihlikini kechürüm qilip,
 Barliq gunahlirini yapqaniding.
 Sélah.
³ Sen pütün qehringni ichingge qayturuwélip,
 Ghezipingning esheddiylikidin yan'ghanidingsen.
⁴ Emdi bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda!
 Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen!□
⁵ Sen bizge ebediy ghezeplinemsen?
 Ewladtin-ewladqiche ghezipingni sozamsen?
⁶ Xelqing Özüngdin shadlinishi üçün,
 Bizni qaytidin yéngilimamsen?■
⁷ Bizge özgermes muhebbitingni körsetkeysen, i Perwerdigar,
 Bizge nijatliqingni ata qilghaysen!
⁸ Tengri Perwerdigarning némilerni deydighanliqigha qulaq salay;
 Chünki U Öz xelqige, Öz mömin bendilirige aman-xatirjemlikni sözleydu;
 Ular yene hamaqetlikke qaytmisun!
⁹ Zéminimizda shan-shöhretning turushi üçün,
 Derheqiqet, Uningdin eyminidighanlarga Uning nijatliqi yéqindur;
¹⁰ Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti;
 Heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti;□ ■
¹¹ Heqiqet yerdin ünüp chiqmaqta,
 Heqqaniyet ershlerdin qaraydu.
¹² Perwerdigar beriket béridu,
 Zéminimiz hosulini béridu;■
¹³ Heqqaniyet Uning aldida mangidu,
 Uning qedemlirige yol hazirlaydu!□

86

86-küy ... Yalghuzluqta, qiynalghan künde shapaet tilesht

¹ Dawutning duasi:

Quliqingni men terepke tutqin, i Perwerdigar, manga jawab bergeysen;
 Chünki men ézilgen we hajetmendurmen.
² Jénimni saqlighaysen,
 Chünki men Sanga mömindurmen;
 I Sen Xudayim, Sanga tayan'ghan qulungni qutquzghaysen;
³ Manga méhir-shepget körsetkeysen, i Reb,
 Chünki men kün boyi Sanga nida qilimen.
⁴ Qulungning jénini shad qilghin,

□ **85:4** «Emdi **bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda! Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen!**» — Xudaning Israilgha rehimdilliq körsitiwatqinini körüp (3-ayetni körüng), mushu küyning muellipi Xudadin Israilni üzül-késil towa qildurghaysen, ularni Öz yéninggha, shundaqla Öz yurtigha qayturghaysen, dep dua qilishni bashlaydu. ■ **85:6** Zeb. 71:20; 80:18; 138:7 □ **85:10** «**Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti; heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti**» — bu sirliq sözler shübhisizki, Mesihning özini qurbanliq qilghinida, emelge ashuruldi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zeb. 67:6 □ **85:13** «**Heqqaniyet Uning aldida mangidu, uning qedemlirige yol hazirlaydu!**» — yene birxil terjimisi: «Heqqaniyet Uning aldida mangidu, hem özini Uning qedemlirige ornitidu».

Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;

⁵ Chünki Sen Reb, méhriban, kechürümchan Sen!

Özengge iltija qilghanlarning hemmisige zor méhir-muhabbet körsetküchidursen!

⁶ Méning duayimgha qulaq salghin, i Perwerdigar,

Yélinishlirimning sadasini anglighaysen;

⁷ Béshimgha kün chüshkende,

Men Sanga iltija qilimen,

Chünki Sen manga jawab bérisen.■

⁸ Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb;

Qilghan ishliringningmu tengdishi yoqtur.□ ■

⁹ Sen yaratqan barliq eller kélip séning aldingda sejde qilidu, i Reb,

Namingni ulughlaydu.

¹⁰ Chünki Sen nahayiti büyüksen,

Möjizilerni Yaratquchidursen;

Sen Xudadursen, yalghuz Senla.

¹¹ Öz yolungni manga ögetkeysen, i Perwerdigar,

We Séning heqiqitingde yürimen;

Naminggha hörmet-eyminishte bolushum üçün, qelbimni pütün qilghaysen.■

¹² Ya Rebbim Xuda, pütün qelbim bilen Séni medhiyileymen,

Ebedil'ebed namingni ulughlaymen.

¹³ Chünki manga bolghan méhir-muhabbiting zordur,

Sen tehtisaraning tegliridin jénimni qutquzisen;

¹⁴ I Xuda, tekebburlar manga qarshi kötürüldi,

Esheddiylerning jamaiti jénimni izdimekte,

Ular Séni nezirige almeydu!■

¹⁵ Emma Sen, Reb, rehimdil we shepquetlik Ilahsen,

Asanliqche achchiqlanmaysen,

Méhir-muhabbet hem heqiqet-sadiqliqing téship turidu.■

¹⁶ Men terepke burulup, shepquet körsetkeysen;

Öz qulunggha küchüngni bergeysen,

Dédikingning oghlini qutquzghaysen!

¹⁷ Manga öchmenlarning uni körüp xijil bolushi üçün,

Iltipatingni körsitidighan bir alametni manga körsetkin;

Chünki Sen Perwerdigar, manga yadem qilding,

Manga teselli béríp kelgensen.

87

87-küy ... Zionning ulughluqi

¹ Korahning oghulliri üçün yézilghan küy-naxsha: —

Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur.□

² Perwerdigar Zionning derwazilirini söyidu,

Yaqupning barliq makan-jayliridinmu ewzel köridu;

³ Séning sheripingge ulugh ishlar éytilmaqta, i Xudaning shehiri!

Sélah.

■ **86:7** Zeb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ **86:8** «Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb...» — bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. ■ **86:8** Qan. 3:24; Zeb. 136:4 ■ **86:11** Zeb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ **86:14** Zeb. 54:3-5 ■ **86:15** Mis. 34:6; Chöl. 14:18; Neh. 9:17; Zeb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ **87:1** «Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur» — «Uning uli» — Xudaning uli, démek.

4 «Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen;

Mana Filistiye, Tur bilen Éfiopiye;
Mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen.□

5 Berheq, Zion toghruluq shundaq éytilidu: —
«Bu adem, palanchi-pokunchi uningda tughulghan,
Hemmidin Aliy Bolghuchining Özi uni mustehkemleydu».

6 Xelq-qowmlarni xatiriligini Perwerdigar: —
«Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu.

Sélah.□

7 Naxshichilar, ussulchilar shuni teng éytidu: —
«Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!»□

88

88-küy ... Tum qarangghuluq

1 Korahning oghulliri üçün yézilghan küy-naxsha: —
Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep,
Ezraliq Héman yazghan «Masqil»: —

I Perwerdigar, nijatliqim bolghan Xuda,
Kéche-kündüz Sanga nale qilip keldim.□

2 Duayim Séning aldinggha kirip ijabet bolsun;
Nidayimgha qulaq salghaysen;

3 Chünki derdlerdin jénim toyghan,
Hayatim tehtisaragha yéqinlashqan,

4 Hanggha chüshüwatqanlar qatarida hésablinimen;
Küch-madari qurughan ademdek bolup qaldim.

5 Ölükler arisigha tashlan'ghanmen,
Qirilip qebride yatqanlardek;

Sen ularni yene eslimeysen,
Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan.□

6 Sen méni hangning eng tégige,
Zulmetlik jaylarga, déngizning chongqur yerlirige chömdürdüng.

7 Qehring üstümge éghir yüktek basti,
Barliq dolqunliring bilen méni qiyniding.

8 Mendin dost-buraderlirimni yiraqlashturdung;
Ularni mendin yirgendürdüng;

Men qamalghanmen, héch chiqalmaymen.

9 Közirim azab-oqubettin xireleshti;

□ **87:4** «... arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen» — «Rahab» bu yerde Misirni bildüridu (menisi: «tekebbur», «Yesh.» 30:7ni körüng). ««Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen... mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen» — sözligüchi Xuda Özi bolsa kérek. □ **87:6** ««Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu» — bu sirlig söz Xudaning Yehudiy bolmighan («yat ellik») Özige étiqad qilghuchilarni étiqadi arqiliq «Özümge tewe adem, Özümning ailemdiki adem» dep hésablap, ulargha iltipat qilip: «Yérusalémda tughulghan» dep hésablaydighanliqini körsitidu. □ **87:7** «Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!» — «séningda» belkim Zionda dégen menide. Bezi alimlar menisini «Xuda Özide» dep qaraydu. □ **88:1** «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep...» — «Maxalat-léanot»ning menisi namelum; bezi alimlar «ajizliqtiki derdler» yaki «xarliqtin chiqqan késel» dep terjime qilidu. □ **88:5** «Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan» — menisi, belkim: «Xudaning insanlarga daim körsitidighan köyümidin ayrilghan» dégendek.

Her küni Sanga nida qilimen, i Perwerdigar,
 Qollirimni Sanga kötürüp keldim.
 10 Ölüklerge möjize körsitersenmu?
 Merhumlar ornidin turup Sanga teshekkür éytarmu?
 11 Özgermes muhebbiting qebride bayan qilinarmu?
 Halaket diyarida sadiqliq-heqiqiting maxtilarmu?
 12 Karametliring zülmette tonularmu?
 Heqqaniyliqing «untulush zémini»de bilinermu?
 13 Biraq men bolsam, Perwerdigar, Sanga peryad kötürimen,
 Tang seherde duayim aldinggha kiridu.
 14 I Perwerdigar, némige jénimni tashliwetting?
 Némige jamalingni mendin yoshurdung?
 15 Yashliqimdin tartip men ézilgen, bimardurmen;
 Wehshetliringni körüwérip héch halim qalmidi.
 16 Qehring üstümdin ötti;
 Wehimiliring méni nabut qildi.
 17 Ular kün boyi tashqin suliridek méni orawaldi,
 Tamamen méni chömdürdi.
 18 Jan dostlirimni, aghinilirimni méningdin yiraqlashturdung,
 Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur!□

89

89-küy ... Xudaning Dawut üçün békitken menggülik ehdisi — némishqa meghlubiyet hem munqerzlik bolidu?

1 Ezraqliq Étan yazghan «Masqil»: —
 Perwerdigarning özgermes muhebbitini ebediy küyleymen,
 Aghzimda dewrdin-dewrgiche heqiqet-sadaqitingni ayan qilimen.□
 2 Chünki men: Özgermes muhebbet menggüge tiklinip mangidu,
 Sen heqiqet-sadaqitingni ershielada mustehkemlewatisen — dep bildim;
 3 Sen dédingki: —
 «Men talliwalghinim bilen ehde tüzgenmen;
 Qulum Dawutqa qesem qildim: —
 4 Séning ewladingni menggü dawam qildurimen,
 Textingni ewladtin-ewladqa qurup chiqimen».
 Sélah.
 5 Hem asmanlarmu Séning möjiziliringni tebrikleydu, i Perwerdigar,
 Muqeddeslerning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu;□ ■
 6 Chünki asmanlarda Perwerdigarning tengdishi barmu?
 Qudret Igisining oghulliri arisida Perwerdigargha oxshaydighan kim bar?
 7 Tengrining heywisi muqeddeslerning mejlisidikilerni qattiq titritidu,
 Uning etrapidikilerning hemmisi üçün U qorqunchluqtur.
 8 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

□ **88:18** «Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur!» — bashqa birxil terjimisi «Yar-buraderlirim qarangghuluqqa kömülüp qaldi». □ **89:1** «Ezraqliq Étan yazghan «Masqil»: — ...» — eger bu «Étan» Dawut padishahning dewride yashighan («1Pad.» 4:31-ayettiki «Étan») bolsa, bu küy bésharet bolushi kérek. Undaq bolmisa Dawutning xanidani texttin mehrum bolghandin kéyin (Babilda sürgün bolghandin kéyin) bashqa bir Étan yazghan. □ **89:5** «Muqeddeslerning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu» — «muqeddesler» hem 6-ayettiki «qudret igisining oghulliri» perishtilerni körsetse kérek. ■ **89:5** Zeb. 19:1-2

Qudretlik Yah,
 Sanga oxshaydighan kim bar?
 Etrapingda heqiqet-sadaqiting turuqluqtur.
⁹ Déngizning meghrurluqi üstidin höküm sürisen,
 Dolqunliri örkeshligende, sen ularni tinchlandurisen;
¹⁰ Rahabni ölgüdek yanjidingsen,
 Küchlük biliking bilen dushmanliringni tiripiren qilip tarqitiwetting.□
¹¹ Asmanlar séningki, yermu Séningkidur,
 Jahan hem uninggha tolghan hemmini berpa qilding.■
¹² Shimal we jenubni, ularni yaratqansen,
 Tabor we Hermon choqqiliri namingni yangritip küyler.
¹³ Qudretlik bilek séningkidur;
 Küchlüktur Séning qolung, ong qolung hem kötürüklüktur.
¹⁴ Textingning uli heqqaniylik hem adalettur,
 Muhebbet hem heqiqet-sadaqet daim didaring aldida mangidu.■
¹⁵ Tentene sadasini bilgen xelq bextliktur;
 Ular Séning jamalingning nurida mangidu, i Perwerdigar!□
¹⁶ Ular namingda kün boyi shad bolar,
 Heqqaniyliqingda ular kötürüldi.
¹⁷ Chünki ularning küchining shan-sheripi özüngdursen,
 Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürülidu.□
¹⁸ Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz,
 Israildiki Muqeddes Bolghuchi Shahimizdur.□

¹⁹ Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip shuni dégenidingsen: —

«Men bir ezimet üstige yardimimni qondurdum,
 El arisidin men talliwalghan birsini kötürdüm;□

²⁰ Qulum Dawutni taptim,
 Muqeddes méyim bilen Men uni mesih qilip tiklidim.■

²¹ Qolum uninggha yar bolushqa békitilgen,
 Bilikim uni küchlendüridu.

²² Dushman uningdin héch alwan-séliq almaydu,
 Peskesh adem uni qistimaydu;■

²³ Belki Men reqiblrini uning aldida yanjiymen,
 Uni öch körgenlerni yer bilen yeksan qilimen;

²⁴ Öz heqiqet-sadaqitim hem méhir-muhebbitim uninggha yar bolar,
 Hem Méning namim bilen uning münggüzi kötürülidu.

²⁵ Men uning qolini déngiz üstide,
 Ong qolini deryalar üstide qoyimen.

²⁶ U Méni chaqirip deyduki: —
 «Sen méning Atam, méning Tengrim,

□ **89:10** «Rahabni ölgüdek yanjidingsen» — «Rahab» hem déngiz ejdihasi (jin-sheytanlarning bir ipadisi) hem Misirning bir leqimi idi. Menisi «meghrur»dur («Yesh.» 30:7ni körüng). ■ **89:11** Zeb. 24:1, 2 ■ **89:14** Zeb. 85:13; 97:2 □ **89:15** «Tentene sadası» — yaki «Ghalibiyetning warqirishi», yaki «Héytliq tenteniler». □ **89:17** «Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürülidu» — «münggüz» melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudritini bildüridu. □ **89:18** «Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz, Israildiki Muqeddes Bolghuchi Shahimizdur» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki qalqinimiz Perwerdigardin, Shahimiz Israildiki Muqeddes Bolghuchidindur». □ **89:19** «Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip shuni dégenidingsen...» — bu toghruluq «2Sam.» 7:8-17ni körüng. ■ **89:20** 1Sam. 16:1,13 ■ **89:22** 2Sam. 7:10

Nijatliqim bolghan qoram téshimduresen!».[■]

²⁷ Men yene uni Méning tunji oghlum dep,
Dunya padishahliridin eng yuqurisi qilimen.[■]

²⁸ Méning muhebbitimni uning üçün ebediy qaldurimen,
Méning ehdem uning bilen mehkem turidu;

²⁹ Men uning neslini ebediyleshtürimen,
Uning textini asmanning künliridek dawam qildurimen.

³⁰ Mubada oghulliri Tewrat-qanunumdin chiqip,
Hökümlirim boyiche yürmise,[■]

³¹ Belgilimilirimni buzsa,
Emrlirimge itaet qilmisa,

³² – U waqitta itaetsizlikini tayaq bilen,
Gunahini yara-jarahet bilen jazalaymen.

³³ Lékin muhebbitimni uningdin üzüp qoymaymen,
Heqiqet-sadaqitimgé xiyanet qilmaymen;

³⁴ Men tüzgen ehdemni esla buzmaymen,
Lewlirimdin chiqqanlirini héch özgertmeymen.

³⁵ Men bir qétim pak-muqeddeslikimgé qesem ichtim –
Dawutqa qeti yalghan sözlimeymen: —[■]

³⁶ «Uning ewladi ebediy dawamlishar;
Uning texti köz aldimdiki quyash kebi turar;[■]

³⁷ U ay kebi menggülik mustehkemliner,
Asmandiki turghun guwahchidek mezmüt turar».

Sélah.□

³⁸ Biraq Sen bularni chetke qéqip, ténip ketting;
Sen mesih qilghan padishahqa qattiq ghezeplending.[■]

³⁹ Qulung bilen tüzgen ehdidin waz kechting,
Uning tajini yerge tashlap dagh tegküzdung.

⁴⁰ Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qel’elirini xarabilikke aylandurdung.[■]

⁴¹ Yoldin ötüwatqanlarning hemmisi uni bulimaqta,
U barliq qoshniliri aldida reswa boldi.[■]

⁴² Uni ezgenlarning ong qolini yuqiri kötürdüng,
Pütkül dühmenlirini xushal qilding.

⁴³ Berheq, Sen uning qilichining bisini qayriwetting,
Jengde uni tik turghuzmiding.

⁴⁴ Uning julaliqini yoqitip,
Uning textini yerge örüwettingsen.[■]

⁴⁵ Yashliq künlirini Sen qisqartting,
Uni xijaletke chömdürdüng.

Sélah.

⁴⁶ Qachan’ghiche, i Perwerdigar?

Özüngni ebediy yoshuriwéremsen?

Qehring ot kebi menggü yanarmu?

⁴⁷ Manga nisbeten, ömürning qis ikenlikini este tutqin!

■ 89:26 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ 89:27 Zeb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18 ■ 89:30 2Sam. 7:14 ■ 89:35 Ibr. 6:13,17,18
■ 89:36 Mat. 27:45 □ 89:37 «U ay kebi menggülik mustehkemliner, asmandiki turghun guwahchidek mezmüt turar» — «asmandiki turghun guwahchi» yene ayni körsitishimu mumkin. ■ 89:38 Zeb. 22:1; Mat. 27:46; Yesh. 53:3-6, 10 ■ 89:40 Zeb. 80:12-13 ■ 89:41 Zeb. 80:12-13 ■ 89:44 Yesh. 53:7-8

Némishqimu barliq insan balilirini bihudilikke yaratqansen?

⁴⁸ Qéni, qaysi adem yashap ölümni körmeydiken?

U jénini tehtisaraning changgilidin qutquzalamdiken?

Sélah.■

⁴⁹ Sen heqiqet-sadaqitingde Dawutqa qesem ichken,
Awwalqi méhir-muhebbetler qeyerde qaldi, ya Rebbim?■

⁵⁰ Qulliring uchrawatqan mesxirilerni yad etkeysen, i Reb –
Men ichimde pütkül küchlük ellerning mazaqlirini kötürüp yürimen –

⁵¹ Düşmenliringning Özüng mesih qilghanning qedemlirini qanchilik mesxiriliginini,
I Perwerdigar, yad etkeysen!

⁵² Perwerdigargha menggüge teshekkür-medhiye qayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tötinchi bölüm ... 90-küy ... Hayatni qedirleydighan danaliq

¹ Xudaning adimi bolghan Musaning duasi: –

Ya Rebbim,

Sen barliq dewrde bizge makan bolup kéliwatisen;

² Taghlar wujudqa kelmestin burun,
Sen yer we alemni shekillendürmestin burun,
Ezeldin ebedgiche Tengridursen.

³ Sen insanni tupraqqa aylاندurup: –
«Hey, insan baliliri, qaytinglar!» – deysen.

⁴ Mana, Séning neziringde ming yil –

Ötüp ketken tünügünki bir kün,
Tündiki bir jésektur, xalas.

⁵ Sen ademlerni su tashqinidek élip kétisen,
Ular ötüp ketken bir uyqudek,
Tang seherde ünüp chiqqan ot-chöpke oxshaydu –

⁶ Etigende ular kökirip ünidu,
Kéchisi bolsa késilip, soliship kéter.

⁷ Chünki biz ghezipping bilen yoqaymiz,
Qehring bilen dekke-dükkide qalimiz.

⁸ Sen qebihliklirimizni köz aldinggha,
Yoshurun qilmishlirimizni jamalingning nuri aldigha qoydung.

⁹ Barliq künlirimiz derghezipping astida ötüp kétidu,
Yillirimizni bir uh tartish bilenla tügitimiz.

¹⁰ Ömrimizning yilliri yetmish yil,
Maghdurimiz bar bolsa seksen yil;
Biraq ularning pexri japa we bihudiliktur;
Hayat tézlik bilen üzer,
Mana, biz uchup kettuq.

¹¹ Sanga bolghan hörmet-eyminishning az-köplükige qarap hésablinidighan,
Achchiqingning shidditini kim bilsun?

¹² Shunga könglimizni danaliqqa qoyushimiz üçün,
Künlirimizni sanashni bizge ögetkeysen!

¹³ Yénimizgha qaytqaysen, i Perwerdigar, Séni qachan'ghiche...?!

Qulliringgha rehim qilghaysen!

¹⁴ Bizni etigende özgermes muhebbiting bilen qandurghaysen;
Undaқта barliq künlirimizde küylerni yangritip shadlinimiz.

¹⁵ Sen bizni japagha chömgen künlerge asasen,
Külpetni körgen yillirimizgha asasen yene xursen qilghin!

¹⁶ Ulugh ishliring qulliringgha körün'gey,
Shanu-shewkiting ularning oghullirighimu ashkara bolghay!

¹⁷ Perwerdigar Xudayimizning shérin merhemiti üstimizde bolghay,
Qolimizning ishlirini üstimizge beriketlik qilghaysen,
Berheq, qolimizning ishlirini beriketlik qilghaysen!

91

91-küy ... Xudaning herxil yamanliqtin, jin-sheytanlardin qoghdishi

¹ Eng Aliy Bolghuchining mexpiy jayida turghuchi,
Hemmige qadirning sayiside aramxuda yashaydu.

² Men Perwerdigarni: —

«Méning bashpanahim, Méning qorghinim;
Méning Xudayim, Uninggha tayininmen» — deymen.

³ Berheq, U qiltaqchining toziqidin séni qutulduridu,
Shum waba-qazadin hem xalas étidu.■

⁴ U peyliri bilen séni yapidu;
Qanatliiri astida panah tapisen;
Uning heqiqiti sanga qalqan hem istihkamdur.■

⁵ Sen ne kéchidiki wehimidin,
Ne kündüzi uchuwatqan oqtin,■

⁶ Ne qarangghuluqta kezgüchi wabadin,
Ne chüsh waqtida weyranchiliq qilghuchi halakettin qorqmaysen.

⁷ Séning yéningda mingi yiqilip,
Ong yéqingda on mingi ghulap chüshsimu,
Lékin bala-qaza sanga yéqinlashmaydu.

⁸ Sen peqet közliring bilen béqip,
Pasiqlargha bérilgen jazani körisen.

⁹ Perwerdigarni panahim dep bilgining üçün,
Hemmidin Aliy Bolghuchini makan qilghining üçün,

¹⁰ Béshinggha héch palaket chüshmeydu,
Héch waba chédiringgha yéqinlashmaydu.

¹¹ U Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu,
Shuning bilen ular pütkül yolliringda séni saqlaydu.■

¹² Ayighing tashqa urulup ketmesliki üçün,
Ular séni qollirida kütürüp yürüdu.■

¹³ Shir we kobra yilan üstidin bésip ötisen,
Arslan we ejdihani dessep-cheyleysen.■

¹⁴ «U Manga muhebbitini baghligghanliqi üçün,
Men uni qutuldurimen;

U namimni ten alghini üçün yuqirida saqlaymen.

¹⁵ U Manga nida qilidu, Men uninggha jawab bérimen;

■ 91:3 Zeb. 124:7 ■ 91:4 Zeb. 57:1 ■ 91:5 Ayup 5:19,20; Pend. 3:25; Küy. 3:8 ■ 91:11 Zeb. 34:7; Mat. 4:6;
Luqa 4:10 ■ 91:12 Luqa 4:11 ■ 91:13 Ayup 5:22,23

Éghir kün uni basqanda uning bilen bille bolimen;
Men uni xalas qilip, izzet-hörmetke sazawer qilimen.

¹⁶ Uzaq ömür bilen uni qandurimen,
Hem nijatliqimni uninggha körsitimen».

92

92-küy ... Medhiye

¹ Shabat küni üçün bir küy-naxsha: —

Perwerdigargha teshekkür éytish,
Namingni küylesh eladur, i Hemmidin Aliy Bolghuchi!□

² Özgermes muhebbitingni seherde,
Kéchilerde bolsa, heqiqet-sadaqitingni jakarlash,

³ On tarliq saz we rawabni chélip,
Chiltar bilen mungluq ahangda chélish eladur!

⁴ Chünki Sen Perwerdigar, Öz qilghining arqiliq méni xursen qilding,
Qolliringning qilghanliri bilen men rohlinip naxsha éytimen.

⁵ Perwerdigar, qilghan ishliring némidégen ulughdur!
Oyliring nahayiti chongqurdur!

⁶ Bighem kishi buni bilmes,
Hamaqet buni chüshenmes,■

⁷ Reziller ot-chöptek aynighanda,
Qebihlik qilghuchilarning hemmisi güllen'gende,
Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur!□

⁸ Lékin Sen, i Perwerdigar, ebedil'ebed üstün turisen.

⁹ Chünki mana düshmenliring, i Perwerdigar,
Mana düshmenliring yoqilidu;

Barliq qebihlik qilghuchilar tiripiren qiliwétididu!

¹⁰ Münggüzümüni yawayi buqiningkidek kötürisen;
Béshim yéngi may sürkep, mesih qilinidu.

¹¹ Méni qest qilghanlarning *meghlubiyitini* öz közum köridu;
Manga qarshilishishqa qozghalghan rezillik qilghuchilarning *ten bergenlikinimu*
quliqim angalaydu.

¹² Heqqaniy adem xorma derixi kebi güllép-yashnaydu;
U Liwandiki kédér derixidek ösidu.■

¹³ Perwerdigarning öyige tikilgenler,
Xudayimizning hoylilirida güllinidu;

¹⁴ Ular qérighandimu yene méwe béridu,
Suluq hem yéshil ular;

¹⁵ Shuning bilen ular Perwerdigar durustur, dep ispatlaydu;
U méning qoram téshimdur,

Uningda héch naheqlik yoqtur!

□ **92:1** «Shabat küni üçün bir küy-naxsha...» — «shabat küni» — shenbe küni, yeni Xuda Yehudiy xelqige békitken aram élish küni. ■ **92:6** Zeb. 94:8; Pend. 12:1 □ **92:7** «Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur!» — yaki «Bu ularning halak bolushi üçün bolidu!». ■ **92:12** Hak. 9:15; Hosh. 14:6

93

93-küy ... Perwerdigar qudretlik hokümrandur

- ¹ Perwerdigar hoküm süridu!
 U heywetni kiyim qilip kiygen;
 Perwerdigar kiyin'gen,
 U bélini qudret bilen baghligan;
 Berheq, shunga dunya mezmüt qilin'ghan,
 U tewrenmes esla.
² Séning texting qedimdila berpa qilin'ghan;
 Sen ezeldin bar bolghuchisen!
³ Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi, i Perwerdigar,
 Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi!
 Kelkün-tashqinlar urghuchi dolqunlirini yuqiri kötürdi!
⁴ Köp sularning shawqunliridin,
 Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlardin,
 Üstün turghan Perwerdigar qudretliktur!□
⁵ Séning agah-guwahliqliring némidégen ishenchliktur!
 Künler yoq bolghuche, i Perwerdigar,
 Öyüngge pak-muqeddeslik ebedil'ebed rawadur.

94

94-küy ... Intiqam alghuchi Xuda adil sotlisun!

- ¹ I itiqamlar alghuchi Tengri, Perwerdigar!
 I intiqamlar alghuchi Tengri, parlighaysen!
² Kötürülgin, Özüngni kötürgin, i jahanni Soraq Qilghuchi,
 Meghrurlargha jzasini bergin!
³ Qachan'ghiche reziller, i Perwerdigar,
 Qachan'ghiche reziller tentene qilip yüriwéridu?
⁴ Qachan'ghiche hakawurlarcho sözlep walaqshiydu,
 Qebihlik qilghuchilarning hemmisi yoghan gep qilip yüridu?
⁵ Ular xelqingni ézidu, i Perwerdigar,
 Séning mirasingha jebir-japa salmaqta.
⁶ Tul ayal we ghérip-musapirlarni qirip,
 Yétim-yésirlerni öltürüp: —
⁷ «Yah körmeydu»,
 «Yaqupning Xudasi köngül bölmeýdu», — deydu.■
⁸ Siler köngül qoyunglar, i elning hamaqetliri!
 Exmeqler, qachan dana bolisiler?■
⁹ Qulaqni tikligüchining Özi anglimamdu?
 Közni Yasighuchining Özi körmemdu?■
¹⁰ Ellerni terbiyiligüchi,
 Insan'gha eqil-bilim ogetküchining Özi ademni eyiblimemdu?
¹¹ Perwerdigar insanning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu.■
¹² Sen terbiyilgen adem bextliktur, i Yah,

□ 93:4 «Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlar» — «dolqunlar» ibraniy tilida «chéqiwetküchiler».

■ 94:7 Zeb.

10:11,13; 59:7 ■ 94:8 Zeb. 92:6; Pend. 12:1 ■ 94:9 Mis. 4:11 ■ 94:11 1Kor. 3:20

Yeni Sen Tewrat-qanunungdin eqil o'gitedighan kishi bextliktur!

¹³ Shundaq qilib, taki pasiqalar uchun orek kolan'ghuche —
Sen uni yaman kunlerdin xatirjem saqlaysen.

¹⁴ Chunki Perwerdigar Oz xelqini terk etmeydu,
Yaki Oz mirasidin waz kechmeydu.■

¹⁵ Chunki hokum-perman hoquqi haman adaletke qaytidu,
Barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu.□

¹⁶ Men uchun yamanlar bilen qarshilishishqa kim ornidin turidu?

Men uchun qebihlik qilghuchilar bilan qarshilishishqa kim meydan'gha chiqidu?

¹⁷ Eger Perwerdigar manga yardemde bolmighan bolsa,
Jenim baldur chiqip sukut diyarida yatar idi.□

¹⁸ Ayighim putlayishay deginide,

Ozgermes muhebbiting, i Perwerdigar, meni yolidi.

¹⁹ Ichimdiki ko'pligen ghem-endishiler arisida,
Sening teselliliring jenimni soyundurdi.

²⁰ Insapsizliqni qanun'gha aylanduridighan,
Ach koz olturghan bir text,
Sen bilen alaqide bolamdu?

²¹ Ular heqqaniylarning jeningha hujum qilishqa yighilidu,
Bigunah qanni tokidighan hokumlarni chiqarmaqta.

²² Biraq Perwerdigar mening egiz qorghinim bolidu;
He, mening Xudayim panah Qoram Teshimdur.

²³ U ularning qebihlikini oz beshigha salidu,
Ularning oz yawuzluqliri bilan ularni uzup tashlaydu,
Berheq, Perwerdigar Xudayimiz ularni uzup tashlar.

95

95-kuy ... Heqiqiy ibadet qilish uchun anglash kerak

¹ Kelinglar, Perwerdigarni yangritip kuyleyli,
Nijatliqimiz bolghan Qoram Teshimizgha tentene qilayli!

² Teshekkurler bilen uning aldigha keleyli,
Uningha kuyler bilen tentene qilayli!

³ Chunki Perwerdigar — buyuk bir ilahtur,
Puktul ilahlar ustidiki buyuk bir Padishahtur.□

⁴ Yerning tegliri Uning qolididur,
Taghlarning choqqilirimu Uningkidur.

⁵ Dengiz Uningki, U uni yaratqan;
Quruqluqni Uning qolliri shekillendurdi.

⁶ Kelinglar, Uningha bash urup sejde qilayli,
Perwerdigar Yaratquchimiz aldida tiz pukeyli!

⁷ Chunki U bizning Xudayimizdur,

■ **94:14** 1Sam. 12:22; Rim. 11:1, 2 □ **94:15** «Chunki hokum-perman hoquqi haman adaletke qaytidu, barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu» — demek, adil padishah-emirler yene hoquq tutidu, yaki hazir hoquq tutuwatqan padishah towa qilidu; andin durus ademler ularni qollaydu. □ **94:17** «sukut diyari» — olumni korsitidu. □ **95:3** «... Perwerdigar — buyuk bir ilahtur, puktul ilahlar ustidiki buyuk bir padishahtur» — bu ayettiki «ilahlar»: (1) taipilar choqunidighan butlarni (emeliyette ularning keynide turghan jin-sheytanlarni — «Zeb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 we 10:19-21ni korung) yaki (2) Xudaning sozige mes'ul bolghan Israil hakimlirini korsitishi mumkin.

Biz bolsaq Uning yayliqidiki xelq,
Uning qoli baqidighan qoylarmiz.

Bügün, eger Uning awazini anglisanglar,■

⁸ Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bolghan kündek,
Yürikinglarni jahil qilmanglar!□ ■

⁹ Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlidi hem qilghinimni kördi.■

¹⁰ Men qiriq yil shu dewrdin bizar bolup: —

«Bular könglide adashqan bir xelqtur,

Méning yollirimni héch bilip yetmigen» — dédim.■

¹¹ Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: —

«Ular hergiz Méning aramgahingha kirmeydu» — dédim.□

96

96-küy ... Alem Igisi kélidu!

¹ Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar!

Pütkül yer yüzi, Perwerdigarni küylenglar!■

² Perwerdigargha naxsha éytinglar, namigha teshekkür-medhiye qayturunglar,
Nijatliqini her küni élan qilinglar!

³ Uning shan-shöhritini eller arisida,

Uning möjizilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar!

⁴ Chünki Perwerdigar ulugh, zor medhiyegerge layiqtur!

U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□

⁵ Chünki barliq xelqlerning ilahliri — Butlar xalas,

Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.□

⁶ Shanu-shewket we heywet Uning aldida,

Muqeddes jayida qudret we güzellik körünidu.

⁷ Perwerdigargha *teelluqini* bergeysiler, i el-qebililer,

Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!□

⁸ Perwerdigargha Öz namigha layiq shan-shöhretni bergeysiler;

Sowgha-salam élip hoylilirigha kiringlar!

⁹ Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;

Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenglar!□ ■

¹⁰ Eller arisida élan qilinglar: —

«Perwerdigar höküm süridu!

Shunga mana, dunya mezmüt qilin'ghan, u tewrenmes esla.

U adilliq bilen xelqler üstide höküm chiqiridu.

■ 95:7 Zeb. 100:3; Ibr. 3:7 □ 95:8 «Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bolghan kündek, yürikinglarni jahil qilmanglar!» — «Meribah» we «Massah» dégen jaylarda Israillar Xudadin yüz örüp, Musa peyghemberge qarshi isyan-asiyiliq kötürgen. Bu weqeler «Mis.» 17-bab, «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen.

■ 95:8 Mis. 17:7; Chöl. 20:1,3,13; Qan. 6:16 ■ 95:9 Ibr. 3:9 ■ 95:10 Ibr. 3:17 □ 95:11 «Ular hergiz Méning aramgahingha kirmeydu» — «Méning aramgahim» (1) Xuda Israillargha wede bergen Qanaan (Pelestin) zémimini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürgen shu dewrde Israillar itaetsizlik qilip u zémín'gha kirmigen. (2) «Aramgah» peqet zéminnila emes, belki yene Xudaning panahi, yétekchilik hem shepqiti astida yashashni öz ichige alidu (Injil, «Ibraniylargha», 4-babnimu körüng). ■ 96:1 1Tar. 16:23-33 □ 96:4 «Uningdin qorqush kérektur» — yaki «U dehshetlik-qorqunchluqtur». □ 96:5 «...barliq xelqlerning ilahliri — butlar xalas» — «butlar» ibranij tilida «erzimesler». □ 96:7 «Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!» — mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha Özige layiq shan-sherep keltürsek, bu qilghinimiz uninggha biz arqiliq Öz küch-qudritini téximu körsitish imkaniyitini yaritidu. □ 96:9 «... pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar» — yaki «... pak-muqeddes éginlerni kiyip sejde qilinglar». ■ 96:9 Zeb. 29:2

11 Asmanlar shadlansun, yer-jahan xush bolsun,
 Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!
 12 13 Dalalar hem ulardiki hemme yayrisun!
 U chaghda ormandiki pütkül derekler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;
 Chünki mana, U kélidu!
 U jahanni soraq qilishqa kélidu;
 U alemni adilliq bilen,
 Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.■

97

97-küy ... Perwerdigarning selteniti kélidu!

1 Perwerdigar höküm süridu!
 Yer-zémin xush bolsun,
 Köpligen arallar shadlansun!■
 2 Bulutlar we qarangghuluq Uning etrapididur,
 Heqqaniyet we adalet textining ulidur;
 3 Uning aldida ot yalquni yürüdü,
 Etrapniki düşmenlirini köydürüp tashlaydu;
 4 Uning chaqmaqliri jahanni yorutti,
 Yer buni körüp titrep ketti;■
 5 Perwerdigarning aldida,
 Pütkül zéminning igisining aldida,
 Taghlar momdek érip kétédu.
 6 Asmanlar Uning heqqaniyitini jakarlaydu,
 Barliq xelqler Uning shan-sheripini köridu.■
 7 Oyma heykellerge choqun'ghanlar,
 Butlar bilen maxtinip yürüchilerning hemmisi uyatta qalidu.
 Barliq ilahlar, Uninggha sejde qilinglar!□
 8 Séning hökümliring sewebidin, i Perwerdigar,
 Zion anglap shadlandi,
 Yehuda qizliri xush boldi.
 9 Chünki Sen Perwerdigar pütkül yer yüzi üstidiki eng aliysidursen;
 Sen barliq ilahlardin neqeder yuqiridursen!
 10 Perwerdigarni söygenler, yamanliqtin nepretlininglar!
 U mömin bendilirining jénidin xewer alidu,
 Rezillerning changgilidin xalas qilidu.■
 11 Heqqaniylar üçün nur,
 Dili duruslar üçün shadliq térilghandur;
 12 Perwerdigardin shadlininglar, i heqqaniylar,
 Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar!

■ 96:12 Zeb. 98:7-8; Weh. 19:11 ■ 97:1 Zeb. 93:1; 96:10 ■ 97:4 Zeb. 77:16-18; Weh. 4:5 ■ 97:6 Zeb. 19:1; 50:6 □ 97:7 «Oyma heykellerge choqun'ghanlar, butlar bilen maxtinip yürüchiler...» — «butlar» ibraniy tilida «erzimesler». «barliq ilahlar, uninggha sejde qilinglar!» — «ilahlar» bu yerde, shundaqla 86-, 95-, 96- we 97-küyde körsitilgendek, perishtilerni, yaki bolmisa butlarning keynidiki jin-sheytnlarni körsitidu. 94:3 we izahatini körüng.
 ■ 97:10 Am. 5:15; Rim. 12:9

98

98-küy ... Perwerdigar pütkül dunyagha hökümranliq qilishqa kélidu!

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar;
Chünki U karamet möjizilerni yaratti;
Uning ong qoli hem muqeddes biliki
Özige zeper-nijat keltürdi.

² Perwerdigar Öz nijatliqini ayan qildi;
Heqqaniyatini ellerning köz aldida ashkara körsetti.

³ U Israil jemetige bolghan méhir-muhebbitini hem heqiqet-sadaqitini ésige aldi,
Zéminning chet-yaqilirimu Xudayimizning nijatliqini kördi.

⁴ Perwerdigargha awazinglarni kötürünglar, pütkül yer yüzi;
Tentene qilip awazinglarni kötürünglar, naxsha éytinglar!

⁵ Perwerdigargha chiltar chélip naxsha éytinglar,
Chiltar bilen, küyning sadasi bilen!

⁶ Kanay hem sunay awazliri bilen,
Padishah bolghan Perwerdigar aldida tentene qilinglar;

⁷ Déngiz-okyan hem uninggha tolghan hemme jush urup,
Jahan hem uningda yashawatqanlar shawqunlisun!

⁸ Kelkün-tashqinlar chawak chalsun;
Perwerdigar aldida taghlar qoshulup tentene qilip naxsha éytsun;

⁹ Chünki mana, U yerni soraq qilishqa kélidu;
U alemni adilliq bilen,

Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.

99

99-küy ... Muqeddes Xudagha medhiye

¹ Perwerdigar höküm süridu!

Xelqler titrisun!

U kërublar otturisida olturidu;

Yer-jahan zilzilige kelsun!

² Perwerdigar Zionda büyüktur,

U barliq xelqler üstide turidighan aliydur.

³ Ular ulugh we sürlük namingni medhiyileydu;

U pak-muqeddestur!

⁴ Padishahning qudriti adaletke béghishlan'ghandur;

Özüng durusluqni mehkem ornatqansen;

Sen Yaqup arisida adalet we heqqaniyet yürgüzgen.

⁵ Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!

Textiperi aldida égilip sejde qilinglar —

U muqeddestur!

⁶ Uning kahinliri arisida Musa we Harun bar idi,

Namini chaqirghanlar ichide Samuilmu hazir idi;

Ular Perwerdigargha iltija qilip, chaqirdi,

U ulargha jawab berdi.

⁷ Xuda bulut tüwrükide ulargha sözlidi;

Ular U tapshurghan agah-guwahliqlargha hem nizam-belgilimige emel qilishatti.

⁸ I Perwerdigar Xudayimiz, Sen ulargha jawab berding;
Yaman qilmishlirigha yarisha jaza bergen bolsangmu,
Sen ularni kechürgüchi Ilah iding.

⁹ Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!
Uning muqeddes téghida égilip sejde qilinglar!
Chünki Perwerdigar Xudayimiz muqeddestur!

100

100-küy ... Pütkül yer yüzi Perwerdigargha medhiye yangritinglar!

¹ Teshekkür éytish üçün yézilghan küy: —

I pütkül yer-jahan, Perwerdigargha awazinglarni kötürünglar!

² Xushalliq bilen Perwerdigarning xizmitide bolunglar,
Huzurigha tentene-naxshilar bilen yéqinlishinglar!

³ Bilip qoyunglarki, Perwerdigar heq Xudatur;

Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!

Biz uning xelqidurmiz,

Öz yayliqida baqqan qoyliridurmiz. □ ■

⁴ Derwazilirigha teshekkür éytishlar bilen,

Hoylilirigha medhiyeler bilen kiringlar;

Uni medhiyilep, namigha teshekkür-medhiye qayturunglar!

⁵ Chünki Perwerdigar méhribandur;

Uning méhir-muhebbiti ebedil'ebedgiche,

Uning heqiqet-sadaqiti ewladtin-ewladqichidur!

101

101-küy ... Adil padishah bolushqa bel baghlash

¹ Dawut yazghan küy: —

Men özgermes muhebbet hem adalet toghruluq naxsha éytimen,
Séni, i Perwerdigar, naxshilar bilen küyleymen.

² Men mukemmel yolda éhtiyat bilen ish körimen;

Sen qachanmu yénimgha kélisen!?

Öz öy-ordamda sap köngül bilen yürimen.

³ Héch pasiq nersini köz aldimga keltürmeymen,

Yoldin chetnigenlarning qilmishlirigha nepretlinimen;

Bundaqlar manga héch yépushmas esla.

⁴ Egri köngül méningdin yiraq kétidu,

Héch rezillikni tonughum yoqtur.

⁵ Kimki öz yéqinining keynidin töhmet qilghan bolsa,

Men uni yoqitimen;

Neziri üstün, dili tekebbur ademni men sighdurmeymen;

⁶ Közlim zémindiki möminlerdidur,

Ular ordamda men bilen bille tursun!

□ **100:3** «Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!» — yene birxil terjimisi: «U bizni yaratqan, biz Uningkidurmiz».

■ **100:3** Zeb. 95:6-7; Ez. 34:30, 31

Kim mukemmel yolda mangsa, u méning xizmitimde bolidu.

⁷ Aldamchiliq yürgüzgenlarning öy-ordamda orni bolmaydu,
Yalghan sözligenler köz aldında turmaydu.

⁸ Perwerdigarning shehiridin yamanliq qilghuchilarni üzüp tashlash üçün,
Her seherde zémindiki barliq rezil adamlarni yoqitimen. □

102

102-küy

¹ Ézilgenning duasi: U halidin ketkende, dad-peryadini Perwerdigar aldigha tökkende: —

Duayimni anglighaysen, i Perwerdigar;
Peryadim aldinggha yétip kirsun!

² Yüzüngni mendin qachurmighaysen;
Qisilghan künümde manga qulaq salghaysen;
Men nida qilghan künde, manga téz jawab bergin!

³ Mana, künlirim is-tüektek tügep kétidu,
Ustixanlirim otun-choghlargha oxshash köydi! ■

⁴ Yürükim zexme yep chöpler xazan bolghandek qurup ketti,
Hetta nénimni yéyishni untudum.

⁵ Men ahu-zar tartqanliqimdin,
Etlirim süngeklirimge chapliship qaldi.

⁶ Chöl-bayawandiki saqiyqushtek,
Weyranchiliqta qonup yürgen huwqushqa oxshaymen.

⁷ Uxlimay segek turup közettimen;
Ögzide yalghuz qalghan qushqach kebimen.

⁸ Düşmenlirim kün boyi méni mesxire qilmaqta,
Méni haqaretligenler ismimni lenet ornida ishletmekte.

⁹⁻¹⁰ Qehring hem achchiqing tüpeylidin,
Külni nan dep yewatimen,

Ichimlikimni köz yéshim bilen arilashturimen;
Chünki Sen méni kötürüp, andin yerge urdung.

¹¹ Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi,
Özüm bolsam chöpler xazan bolghandek qurup kettim. □

¹² Lékin Sen, Perwerdigar, ebediy turisen,
Séning nam-shöhriting dewrdin-dewrgichidur.

¹³ Sen ornungdin turisen,
Zion'gha rehim qilisen;
Chünki uninggha shepget körsitish waqti keldi,
He, waqit-saiti yétip keldi!

¹⁴ Chünki qulliring uning tashliridin xursenlik tapidu,
Hem tupriqighimu ichini aghritidu;

¹⁵ Eller Perwerdigarning namidin,

□ **101:8** «Her seherde zémindiki barliq rezil adamlarni yoqitimen» — démek, Dawut her etigende xelqning dewalirini sorap sot achatti. Bu ish mukemmel bolmighan bolsimu, kelgüside Dawutning ewladi Qutquzghuchi-Mesihning bundaq ishni mukemmel qilidighanliqigha ishinimiz. Dawutning shundaq adil soraq qilishi Mesihning kelgüsidi soraq qilishigha bésharet bolidu. ■ **102:3** Zeb. 37:20 □ **102:11** «Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi» — «quyash uzartqan kölenggidek» — quyash patqanda, kölenggiler uzirap, andin tuyuqsiz ghayip bolidu.

Yer yuzidiki shahlar shan-sheripingdin eyminidu.

¹⁶ Mana, Perwerdigar Zionni qaytidin qurghanda,

U Öz shan-sheripide körünidu!

¹⁷ U ghérib-miskinning duasigha étibar béridu;

Ularning duasini hergiz kemsitmeydu.

¹⁸ Bular kelgüsi bir ewlad üçün xatirilinidu;

Shuning bilen kelgüside yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu;□

¹⁹⁻²⁰ Chünki U esirlerning ah-zarlirini angalay dep,

Ölümge buyrulghanlarni azad qilay dep,

Égizdiki muqeddes jayidin éngiship nezer saldi,

Ershlerdin Perwerdigar yerge qaridi;

²¹⁻²² Shundaq qilip, ular Perwerdigarning xizmitide bolayli dégende,

Yeni el-memliketler jem yighilghan waqtida —

Perwerdigarning nami Zionda,

Uning sherepliri Yérusalémda jakarlinidu!

²³ Biraq U méni yolda maghdursizlandurup,

Künlirimni qisqartti.

²⁴ Men: «Tengrim, ömrümning yérimida méni élip ketme!» — dédim.

— «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur;□

²⁵ Sen yerni elmisaqtinla berpa qilghansen,

Asmanlarni hem qolliring yasighandur;

²⁶ Ular yoq bolup kétidu,

Biraq Sen dawamliq turiwérisen;

Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu;

Ularni kona ton kebi almashtursang,

Shunda ular kiyim-kéчек yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu.

²⁷ Biraq Sen özgermigüchidursen,

Yilliringning tamami yoqtur.

²⁸ Qulliringning balilirimu turiwéridu,

Ularning ewladi huzuringda mezmüt yashaydu!».

103

103-küy ... «Xudaning méhribanliqigha teshekkür éytish»

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim;

I pütün wujudum, Uning muqeddes namigha teshekkür qaytur!

² Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim,

Untuma uning barliq méhrimbanliq-beriketlirini;

□ **102:18** «Bular kelgüsi bir ewlad üçün xatirilinidu; shuning bilen kelgüside yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu» — «Zeb.» 22:30-31ni, «Yesh.» 53:10ni körüng. □ **102:24** «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur...» — 24-28-ayetlerdiki sözlerni («Séning yilliring...» dégen sözlernin bashlap) Xudaning qulining Xudagha éytqini emes, belki **Xudaning Öz qulining iltijasigha bergén jawabi** dep qaraymiz. Ayetlerning baghlinish jehetliridin shundaq qariduq. Kona grékche terjimisiidiki (LXXdiki) qarashmu shundaq. Shunga bu sözler Dawutning ewladi bolghan Mesihke éytighan, dep qaraymiz. Injil, «İbr.» 1-babnimu körüng. (Miladiyedín ilgiriki 3-esirde, Grék impériyasidə tarilip ketken köp Yəhudıylar ibraniy tilini bilmeytti. Ular Tewratni oquyalmighachqa, xu chaghda ularni dəp, Tewratning bir Grékqə terjimisi ixlen'gen. Bu terjime «Septu'agint» deyilidu (qisqichə LXX)).

- ³ U pütkül qebihlikliringni kechüridu,
Barliq késelliringge dawa qilidu;
- ⁴ Hayatingni hangdin hörlükke qutquzidu,
Béshinggha méhir-muhebbet hem rehimdilliqlarni taj qilip kiygüzidu.
- ⁵ Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu;
Yashliqing bürkütningkidek yéngilinidu.□
- ⁶ Perwerdigar barliq ézilgenler üçün heqqaniylik hem adaletni yürgüzidu;
- ⁷ U Öz yollirini Musagha,
Qilghanlirini Israillargha namayan qilghan.
- ⁸ Perwerdigar rehimdil we shepçetliktur,
U asanliqche achchiqlanmaydu,
Uning méhir-muhebbiti téship turidu.■
- ⁹ U uzun'ghiche eyiblewermeydu,
Yaki ta menggüge ghezipide turiwermeydu.■
- ¹⁰ U bizge gunahlimizgha qarita muamilide bolghan emes,
Bizge qebihlikirimizge qarita tégishlikini yandurghan emes.
- ¹¹ Asman yerdin qanchilik égez bolsa,
Uningdin qorqidighanlarga bolghan muhebbitimu shunchilik zordür.
- ¹² Sherq gherbtin qanchilik yiraqta bolsa,
Bizdiki asiylıqlarnimu shunche yiraqlashturdi.
- ¹³ Ata balilirigha qandaq köyün'gen bolsa,
Perwerdigarmu Özidin qorqidighanlarga shundaq méhribandur.
- ¹⁴ Chünki U Özi bizning jismimizni bilidu,
Tupraqtin ikenlikimizni U ésige alidu.
- ¹⁵ Insan bolsa — uning künliri ot-chöpke oxshaydu,
Daladiki güldek ünüp chiqip chéçekleydu;■
- ¹⁶ Uning üstidin shamal uchup ötidu,
U yoq bolidu, esliy makanimu uni qayta tonumaydu.
- ¹⁷⁻¹⁸ Lékin Özidin qorqidighanlarga,
Öz ehdisige wapa qilghanlarga,
Körsetmilirini orunlash üçün ularni éside tutqanlarga,
Perwerdigarning méhir-muhebbiti ezeldin ebedgiche,
Heqqaniyiti ewlادتin ewladlirigichidur.■
- ¹⁹ Perwerdigar textini ershte qurghan,
Uning selteniti hemming üstidin höküm süridu;
- ²⁰ I sözige qulaq salghuchi,
Kalamini ijra qilghuchi, qudriti zor bolghan Uning perishtiliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
- ²¹ I siler, Uning barliq qoshunliri,
Iradisini ada qilghuchi xizmetkarliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!■
- ²² I, Uning barliq yasighanliri,
Hökümranliqi astidiki barliq jaylarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
I méning jénim, Perwerdigargha teshekkür qaytur!

□ **103:5** «Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu» — bashqa birnechche xil terjimiliri arisida «Yilliringni nazunémetler bilen qanduridu» déyilidu. ■ **103:8** Mis. 34:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Neh. 9:17; Zeb. 86:15; 145:8; Yer. 32:18 ■ **103:9** Yesh. 57:16; Yesh. 3:5 ■ **103:15** Ayup 14:1, 2; Zeb. 90:5, 6; Yaq. 1:10, 11; 1Pét. 1:24 ■ **103:17-18** Qan. 7:9 ■ **103:21** Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Ef. 3:10; Kol. 1:16

104

104-küy ... Xudaning yaratqanliqidin huzurlinish

- ¹ Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur, i jénim!
 I Perwerdigar Xudayim, intayin ulughsen;
 Shanu-shewket we heywet bilen kiyin'gensen;
- ² Libas bilen pürken'gendek yoruqluqqa pürken'gensen,
 Asmanlarni chédir perdisi kebi yayghansen.■
- ³ U yuqiriqi rawaqlirining limlirini sulargha ornatqan,
 Bulutlarni jeng harwisi qilip,
 Shamal qanatleri üstide mangidu;■
- ⁴ U perishtilirini shamallar,
 Xizmetkarlirini ot yalquni qilidu.■
- ⁵ Yerni U ulliri üstige ornatqan;
 U esla tewrinip ketmeydu.■
- ⁶ Libas bilen oralghandek, uni chongqur déngizlar bilen orighansen,
 Sular taghlar choqqiliri üstide turdi.□
- ⁷ Séning tenbihing bilen sular beder qachti,
 Güldürmamangning sadasidin ular tézdin yandi;
- ⁸ Taghlar örlep chiqti,
 Wadilar chüshüp ketti,
 Sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti.□
- ⁹ Ular téship, yerni yene qaplimisun dep,
 Sen ulargha cheklime qoyghansen.
- ¹⁰ Tengri wadilarda bulaqlarni échip urghutidu,
 Suliri taghlar arisida aqidu.
- ¹¹ Daladiki herbir janiwargha ussuluq béridu,
 Yawayi éshekler ussuzluqini qanduridu.
- ¹² Köktiki qushlar ularning boyida qonidu,
 Derex shaxliri arisida sayraydu.
- ¹³ U yuqiridiki rawaqliridin taghlarni sughiridu;
 Yer Séning yasighanliringning méwiliridin qandurulidu!
- ¹⁴ U mallar üçün ot-chöplerni,
 Insanlar üçün köktatlarni östüridu,
 Shundaqla nanni yerdin chiqiridu;
- ¹⁵ Ademning könglini xush qilidighan sharabni,
 Insan yüzini parqiritidighan mayni chiqiridu;
 Insanning yürikige nan bilen quwwet béridu;
- ¹⁶ Perwerdigarning derexliri,
 Yeni Özi tikken Liwan kédér derexliri *su ichip* qanaetlinidu.
- ¹⁷ Ene ashular arisigha qushlar uwa yasaydu,
 Leylek bolsa, archa derexlirini makan qilidu.
- ¹⁸ Égiz choqqilar tagh öchkilirining,
 Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu.□

■ **104:2** Yar. 1:6; Ayup 26:7 ■ **104:3** Zeb. 18:10-11; Yesh. 19:1; Weh. 14:14 ■ **104:4** Ibr. 1:7 ■ **104:5** Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zeb. 24:1-2; 78:69 □ **104:6** «Libas bilen oralghandek, uni chongqur déngizlar bilen orighansen, sular taghlar choqqiliri üstide turdi» — bu ayet belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körsitidu (9-ayetni körüng). Bezi alimlar uni yaritilish jeryanidiki üçinchi künini körsitidu, dep qaraydu. □ **104:8** «Taghlar örlep chiqti, wadilar chüshüp ketti, sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti» — bashqa birxil terjimisi «Ular (sular) taghlargha chiqip, wadilardin chüshüp, sen békitken jaygha éqip ketti». □ **104:18** «Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu» — «sughurlar» (yaki «sichqanlar») kichik bir haywan.

19 Pesillerni békitmek üçün U ayni yaratti,
 Quyash bolsa pétishini bilidu.
 20 Sen qarangghuluq chüshürisen, tün bolidu;
 Ormandiki janiwarlarning hemmisi uningda shipir-shipir kézip yürüdü.
 21 Arslanlar olja izdep hörkireydu,
 Tengridin ozuq-tülük sorishidu;■
 22 Quyash chiqipla, ular chékinidu,
 Qaytip kirip uwilirida yatidu.
 23 Insan bolsa öz ishigha chiqidu,
 Ta kechkiche méhnette bolidu.
 24 I Perwerdigar, yasighan herxil nersiliring neqeder köptur!
 Hemmisini hékmet bilen yaratqansen,
 Yer yüzi ijat-bayliqliring bilen toldi.
 25 Ene büyük bipayan déngiz turidu!
 Uningda san-sanaqsiz ghuzh-ghuzh janiwarlar,
 Chong we kichik haywanlar bar.
 26 Shu yerde kémiler qatnaydu,
 Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar;□
 27 Waqtida ozuq-tülük bergin dep,
 Bularning hemmisi Sanga qaraydu.■
 28 Ulargha berginingde, tériwalidu,
 Qolungni achqiningdila, ular nazunémetlerge toyidu.
 29 Yüzüngni yoshursang, ular dekke-dökkige chüshidu,
 Rohlirini alsang, ular jan üzüp,
 Yene tupraqqa qaytidu.■
 30 Rohingni ewetkinigde, ular yaritilidu,
 Yer-yüzi yéngi *bir dewr bilen* almishidu.
 31 Perwerdigarning shan-shöhriti ebediydur,
 Perwerdigar Öz yaratqanliridin xursen bolidu.
 32 U yerge baqqinida, yer titreydu,
 Taghlargha tegkinide, ular tütün chiqiridu.
 33 Hayatla bolidikenmen, Perwerdigargha naxsha éytimen;
 Wujudum bolsila Xudayimni küyleymen.■
 34 U sürgen oy-xiyallirimdin söyünse!
 Perwerdigarda xushallinimen!
 35 Gunahkarlar yer yüzidin tügitilidu,
 Reziller yoq bolidu.
 I jénim, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur!
 Hemdusana!□

105

105-küy ... Xuda Israil xelqige körsetken möjize hem shapaetlarning tarixi

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar,
 Uning namini chaqirip iltija qilinglar,

■ 104:21 Ayup 38:39,40; Yesh. 31:4 □ 104:26 «Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar» — «léwiatan» — 74:14-ayettiki hem «Ayup» 41:1-ayettiki izahatlarni körüng. ■ 104:27 Zeb. 145:15 ■ 104:29 Zeb. 30:7 ■ 104:33 Zeb. 63:4; 146:2 □ 104:35 «Hemdusana!» — bu yerde (shundaqla Zeburning bashqa yerliride) «Hemdusana» ibraniy tilidiki «Halléluyah», yeni «Yahni medhiyilenglar» dégen sözni bildürüdü.

Uning qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar! □ ■
 2 Uninggha naxshilar éytip, Uni küylenklar;
 Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylininglar.
 3 Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,
 Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun! ■
 4 Perwerdigarni hemde Uning küchini izdenglar,
 Didar-huzurini toxtimay izdenglar.
 5 Uning yaratqan möjizilirini,
 Karamet-alametlirini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,
 6 I Uning quli Ibrahim nesli,
 Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!
 7 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
 Uning hökümliri pütkül yer yüzididur.
 8 Özi tüzgen ehdisini ebediy yadida tutidu —
 — Bu Uning ming ewladqiche wedishleshken sözidur, —
 9 Yeni Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
 Ishaqqa ichken qesimidur.
 10 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
 Israilgha ebediy ehde qilip bérip: — □ ■
 11 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
 Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen», — dédi, ■
 12 — Gerche shu chaghda ularning sani az,
 Étiwargha élinmighan, shu yerdiki musapirlar bolsimu. ■
 13 Ular u yurttin bu yurtqa,
 Bu eldin u qebilige kézip yürdi;
 14 U héchkimning ularni ézishige yol qoymidi,
 Ularni dep padishahlarghimu tenbih bérip: — ■
 15 Men mesih qilghanlirimgha tegme,
 Peyghemberlirimge yaman ish qilma! — dédi. □
 16 U ashu yurtqa acharchiliqni buyrudi,
 Tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti. □
 17 U ulardin burun bir ademni ewetkenidi,
 Yüsüp qul qilip sétilghanidi. □ ■
 18 Uning putliri zenjirde aghridi,
 Uning jéni tömürge kirip qisildi;
 19 Shundaqla ta özige éytilghan wehiy emelge ashurulghuche,
 Perwerdigarning söz-kalami uni sinap tawlıdi;
 20 Pirewn ademlirini ewetip uni boshatquzdi,
 Qowmlarning hökümdari uni hörlükke chiqardi.

□ **105:1** «Uning (Perwerdigarning) qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar!» — bu ulugh küyde «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarix közde tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zeb. 34:2-3 □ **105:10** «U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi...» — bu yerde «Yaqup» Yaqupning özini (Israil xelqi emes) körsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15** «Men mesih qilghanlirimgha tegme, peyghemberlirimge yaman ish qilma!» — mesilen, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16** «U... tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti» — sözmsöz terjime qilghanda «U pütün nan (nanni kötüridighan) hasisini sunduriwetti». Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhalda omumiy menisi terjime qilghinimizdek bolsa kérek. □ **105:17** «U ulardin burun bir ademni ewetkenidi» — Xuda Yüsüpni ewetti. Emeliyette Yüsüpning aka-ukilirining özini Misirliqlargha qul bolushqa sétiwétishi del Xudaning pilani idi; shunga «Xuda Yüsüpni ewetti» dégili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5

21 Uni öz ordisigha ghojidar qilip qoydi,
 Pütün mal-mülkige bashliq qilip teyinlep, ■
 22 Öz wezirlirini uning ixtiyarida bolup terbiyilinishke,
 Aqsaqallirigha danaliq ögitishke tapshurdi.
 23 Shuning bilen Israil Misirgha keldi,
 Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi. □
 24 *Perwerdigar* Öz xelqini köp nesillik qilip,
 Ezgüchiliridin küchlük qildi. ■
 25 U *Misirliqlarning* qelbide Öz xelqige nepret hasil qildi,
 Ularni Öz qullirigha hiyle-mikirlik bolushqa mayil qildi. ■
 26 U Öz quli bolghan Musani,
 Özining tallighini Harunni yollidi. ■
 27 Ular *Misirda* ilahiy alametlerni ayan qilip,
 Ham zéminida uning möjizilirini ornatti. ■
 28 *Perwerdigar* qarangghuluqni ewetip,
Zéminni zulmetke qaplitiwetti;
Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu? □
 29 U ularning sulirini qan'gha aylandurdi,
 Béliqlirini qurutiwetti.
 30 Ularning yerlirini mizh-mizh paqilar basti,
 Shah-emirlirining hujrilirighimu ular tolup ketti.
 31 U bir söz bilenla, ghuzh-ghuzh chiwinlar bésip keldi;
 Hemme bulung-puchqaqlarda ghing-ghing uchar chümüliler.
 32 U yamghurning ornigha möldür yaghdurup,
 Bu zémin'gha yalqunluq ot chüshürdi.
 33 U üzüm tallirini, enjur derexlirini urdi,
 Zémindiki derexlerni sunduruwetti.
 34 U bir söz qilishi bilenla, chéketkiler keldi,
 Sansiz yutqur hasharetler mizhildap,
 35 Zéminida bar bolghan giyahlarni yutuwetti,
 Étizlarning barliq hosullirini yep tügetti.
 36 *Axirda* zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni,
 Ularning ghururi bolghan birinchi oghul balilirini qiriwetti. ■
 37 Öz xelqini bolsa, altun-kümüshlerni kötürgüzüp chiqardi,
 Qebililiride birsimu yiqilip chüshüp qalghini yoq.
 38 Ularning chiqqinigha Misir xushal boldi,
 Chünki ularning wehimisi *Misirliqlargha* chüshti. ■
 39 U ulargha bulutni sayiwen bolushqa,
 Otni tünde nur bolushqa berdi.
 40 Ular soridi, U bödinilerni chiqardi,
 Ularni samawiy nan bilen qandurdi.
 41 U tashni yardi, sular bulduqlap chiqti;
 Qaqasliqta deryadek aqti.

■ 105:21 Yar. 41:40 □ 105:23 «Shuning bilen Israil Misirgha keldi, Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi» — bu ayette «Israil» hem «Yaquplar» hezriti Yaqup we uning ailisidikilirini (shu chaghda 70che adem) körsitidu. ■ 105:24 Mis. 1:7, 9 ■ 105:25 Mis. 1:9,10,12 ■ 105:26 Mis. 3:10; 4:12 ■ 105:27 Mis. 7:9 □ 105:28 «Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, zéminni zulmetke qaplitiwetti; Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu?» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, qarangghuluqlar bolsa Uning buyruqigha qarshiliq körsetmidi». ■ 105:36 Zeb.78:51 ■ 105:38 Mis. 12:33

42 Chünki U bergen muqeddes sözini,
 Öz quli Ibrahimni este tutti.■
 43 U xelqini shad-xuramliq bilan,
 Öz tallighinini shadiyane tenteniler bilan *azadliqqa* chiqardi.■
 44 U ulargha ellerning zéminlirini bérip,
 Ularni xelqlarning ejir-méhnatligige muyesser qildi,
 45 Bu, ularning Uning belgilimilirini tutup,
 Qanunlirigha itaet qilishi üçün idi!
 Hemdusana!■

106

106-küy ... Xudaning wapadarliqi we sewr-taqiti; insanning wapasizliqi

1 Hemdusana!
 Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
 Chünki U méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti.□ ■
 2 Perwerdigarning qudretlik qilghanlirini kim sözlep béreleydu?
 Uning bar shan-shöhritini kim jakarlap béreleydu?
 3 Bextliktur adaletni tutqan,
 Daim heqqaniyliqni yürüzgen kishi!
 4 Xelqingge bolghan himmiting bilan méni esligeysen, i Perwerdigar;
 Nijatliqing bilan yéningha kélip xewer alghin!□
 5 Shuning bilan, Sen tallighanliringning berikitini körey,
 Öz élingning shadliqi bilan shad bolay,
 Öz mirasing *bolghan xelqing* bilan pexirlinip, yayrap yürey!
 6 Biz ata-bowilirimiz qatarida gunah ötküzduq,
 Qebihlik qilduq, yamanliq eyliduq.■
 7 Misirda turghan ata-bowilirimiz möjiziliringni nezirige almay,
 Köp méhribanliqliringni ésige almidi;
 Belki déngizda, Qizil Déngiz boyida isyan kötürdi.■
 8 Biraq U qudritimni namayan qilay dep,
 Öz nami üçün ularni qutquzdi.■
 9 Uning Qizil Déngizgha tenbih bérishi bilan,
 U qupquruq boldi;
 Xuddi qaghjiraq chöllüktin yéteklep mangghandek,
 U ularni déngiz tegliridin *quruq* ötküzdi.■
 10 Ularni öch körgenlerning qolidin hörlükke chiqardi,
 Ulargha hemjemet bolup düşmen changgilidin qutquzdi.
 11 Yawlarni sular basti,
 Ularning héchbirsi saq qalmidi.■
 12 Shundila ular Uning sözlirige ishench qildi;
 Ular Uni küylidi.■

■ 105:42 Yar. 15:14 ■ 105:43 Mis. 14:8; Chöl. 33:3 ■ 105:45 Mis. 19:4, 5, 6; Qan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ 106:1 «Perwerdigar... méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti...» — bu küyde Tewrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Chöl.» 11-17, 20-bablar, «Yeshua», «Batur hakimlar» hem «Padishahlar» dégen qisimlardiki tarix közde tutulidu. ■ 106:1 1Tar. 16:34-36; Zeb. 107:1; 118:1; 136:1 □ 106:4 «Nijatliqing bilan yéningha kélip xewer alghin!» — ibraniy tilida: «Nijatliqing bilan méni yoqlighaysen» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ 106:6 Law. 26:40; Yer. 3:25; Dan. 9:5 ■ 106:7 Mis. 14:11,12 ■ 106:8 Mis. 9:16 ■ 106:9 Mis. 14:21,22,29 ■ 106:11 Mis. 14:27; 15:5 ■ 106:12 Mis. 14:31; 15:1

- 13 Ular Uning qilghanlirini shunche téz untudi,
Nesihetini kütmedi;
- 14 Belki dalada ach közlükke baladek bérildi,
Chöl-bayawanda Tengrini sinidi.■
- 15 Shunga U sorighinini ulargha berdi,
Biraq jüdetküchi bir késelni janlirigha tegküzdi.■
- 16 Ular bargahda Musagha heset qildi,
Xudaning muqeddes bendisi Harunnimu körelmidi.■
- 17 Yer échilip Datanni yutuwetti,
Abiramni ademliri bilen qapsiwaldi.■
- 18 Egeshküchiliri arisida ot yéqildi;
Yalqun rezillerni köydüriwetti.■
- 19 Ular Horeb téghida mozay butni yasidi,
Quyma heykelge sejde qilip,■
- 20 Özlirining pexir-shöhriti bolghuchining ornigha,
Ot-chöp yeydighan öküzning süritini almashturdi.
- 21 Misirda ulugh ishlarni körsetken Nijatkarı Tengrini ular untudi.
- 22 Derweqe, Ham diyarida möjiziler yaratqan,
Qizil Déngiz boyida qorqunchluq ishlarni körsetken Xudani *untudi*.
- 23 U ularni halak qilimen dégenidi —
Öz tallighini Musa qehrini yandurush üçün Uning aldida arichi bolup tik turmighan bolsa,
— Derweqe shundaq qilghan bolar idi.■
- 24 Ular yene güzel zéminni kemsitip ret qildi,
Uning wedisige ishenmidi;■
- 25 Belki chédirlirida qaqshap yürüp,
Perwerdigarning awazigha qulaq salmidi.
- 26 Shunga U ulargha qesem qilip qol kötürüp: —
Silerni chölde yiqitip tügeshtürimen —■
- 27 Ewladliringlarnimu eller arisida yiqitip tügeshtürüp,
Yaqa yurtlar ara tarqitiwétimen» — dédi.■
- 28 Ular Baal-Péor butqa özini étip choqunup,
Ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi.□ ■
- 29 Ular qilmishliri bilen Uning achchiqini keltürdi,
Ular arisida waba qozghaldi;
- 30 Finihas turdi-de, höküm yürgüzdi,
Shuning bilen waba tosuldi;
- 31 Bu ish *Finihasqa* heqqaniyet dep hésablandi,
Uning nesligimu ewladidin ewladighiche, ebediy shundaq hésablandi.
- 32 Ular yene *Perwerdigarni* méribah suliri boyida ghezepke keltürdi,
Ularning sewebidin Musaghimu zerer yetti;■
- 33 Chünki ular uning rohini tériktürdi,

■ 106:14 Mis. 16:3; Chöl. 11:4,6,33; Zeb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ 106:15 Chöl. 11:20, 33; Zeb. 78:29-31; Yesh. 10:16
 ■ 106:16 Chöl. 16 ■ 106:17 Chöl. 16:31,32,33; Qan. 11:6 ■ 106:18 Chöl. 16:35,46 ■ 106:19 Mis. 32:4
 ■ 106:23 Mis. 32:11,32; Qan. 9:13,14; 10:10 ■ 106:24 Chöl. 14:1, 2 ■ 106:26 Chöl. 14:28 ■ 106:27 Zeb. 44:10-14; Ez. 20:23 □ 106:28 «Ular **Baal-Péor butqa özini étip choqunup, ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi**» — «ölüklerge qurbanliq qilish», «yagh puritish» qatarliq herqandaq paaliyetler Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan.
 ■ 106:28 Chöl. 25:3; 31:16; Weh. 2:14 ■ 106:32 Chöl. 20:12; Zeb. 95:8

Uning lewliri bixestilikte gep qilib saldi.□
 34 Ular Perwerdigarning emrige xilapliq qilib,
Shu yerdiki qowmlarni yoqatmidi;
 35 Belki yat eller bilen ariliship,
 Ularning qiliqlirini ögendi;■
 36 Ularning butlirigha choqundi,
 Bular özlirige bir tuzaq bolup chiqti;
 37 Chünki ular öz oghul-qizlirini soyup, jinlarga qurbanliqqa béghishlidi.■
 38 Shundaq qilib ular bigunah qanni,
 Yeni Qanaandiki butlarga atap qurbanliq qilib, öz oghul-qizlirining qénini tökti;
 Zémini qan'gha bulghinip ketti.■
 39 Ular öz qilmishliri bilen bulghandi;
 Qiliqliri bilen pahishe ayaldek buzuldi.
 40 Shunga Perwerdigar Öz xelqidin qattiq ghezeplendi,
 U Öz mirasidin yirgendi;
 41 Ularni yat ellerning qoligha berdi,
 Ulargha öchmenler ular üstidin hökümraniq qildi.
 42 Düşmenliri ularni ezdi,
 Ular yaw qoli astida égilip püküldi.
 43 Köp qétim *Perwerdigar* ularni qutquzdi;
 Biraq ular bolsa, öz xahishliri bilen Uninggha asiyliq qildi,
 Ular öz qebihliki bilen pes halgha chüshti.
 44 Shundaqtimu U ularning nale-peryadini anglighanda,
 Ularning jebir-japalirigha étibar berdi;
 45 Hem ular bilen tüzgen ehdisini eslidi,
 Zor méhir-shepqiti bilen, ghezpidin yandi,□
 46 U ularni sürgün qilganlarning qelbide rehim oyghatti.
 47 Bizni qutquzghaysen, i Perwerdigar Xudayimiz!
 Muqeddes naminggha teshekkür éytishqa,
 Tentene qilib Séni medhiyileshke,
 Bizni eller arisidin yéninggha yighiwalghaysen!■
 48 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,
 Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!
 Pütkül xelq «Amin» désun!
 Hemdusana! ■

107

Beshinchi Bölüm ... 107-küy ... Xudaning barliq insanlarga körsetken méhribanliqi üçün teshekkür éytinglar!

¹ Ah, Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
 Chünki U méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti!■
² Perwerdigar yaw qolidin qutquzghanlar,
 U hemjemet bolup qutquzghan xelqi buni dawamliq bayan qilsun —

□ **106:33** «Chünki ular uning rohini tériktürdi» — bezi terjimilerde «uning rohi» Musaning rohi emes, belki Xudaning Rohi dep chüshendürüldi. «... Ular uning rohini tériktürdi, uning lewliri bixestilikte gep qilib saldi» — «Chöl.» 20:7-13ni körüng. ■ **106:35** Hak. 2:2; 3:5, 6 ■ **106:37** Law. 18:21; Qan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6 ■ **106:38** Chöl. 35:33 □ **106:45** «Zor méhir-shepqiti bilen,...» — ibraniy tilida: «Zor méhir-shepqetliri bilen...». ■ **106:47** 1Tar. 16:35 ■ **106:48** 1Tar. 16:36 ■ **107:1** Zeb. 107:1; 118:1; 136:1

- ³ Yeni U sherq bilen gherbtin, shimal bilen jenubtin,
Herqaysi yurtlardin yigihwélin'ghanlar buni éytsun!□
- ⁴ Ular chöl-bayawanni kézip pinhan yolda adashti,
Adem makanlashqan héchbir sheherni tapalmastin.
- ⁵ Ach hemde ussuz bolup,
Jéni chiqay dep qaldi.
- ⁶ Andin Perwerdigargha peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.
- ⁷ Makanlashqudek sheherge yetküche,
U ularni tüz yolda bashlidi.
- ⁸ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,
Insan balilirigha körsetken möjiziliri üçün!
- ⁹ Chünki U changqighan köngülni qandurdi,
Ach qalghan janni ésil németler bilen toldurdi.
- ¹⁰ Zülmette, ölüm kölenggiside yashighanlar,
Tömür kishen sélinip, azab chekkenlerni bolsa,
- ¹¹ (Chünki ular Tengrining emirlirige qarshiliq qildi,
Hemmidin Aliy Bolghuchining nesihetini kemsitti)
- ¹² – U ularni japa-musheqqet tartquzup kemter qildi,
Ular putliship yiqildi, ulargha yademge birsimu yoq idi.
- ¹³ Andin Perwerdigargha yélinip peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.
- ¹⁴ Ular ni zulmet hem ölüm sayisidin chiqirip,
Ularning zenjir-asaretlirini sundurup tashlidi.
- ¹⁵ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,
Insan balilirigha körsetken möjiziliri üçün!
- ¹⁶ Mana U mis derwazilarni pare-pare qilip,
Tömür taqaqlarni késip tashlidi.
- ¹⁷ Hamaqetler öz itaetsizlik yolliridin,
Qebihlikliridin azablargha uchraydu;
- ¹⁸ Könglide herxil ozuq-tülüktin bizar bolup,
Ölüm derwazilirigha yéqinlishidu.
- ¹⁹ Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
U ularni musheqqetliridin azad qilidu.
- ²⁰ U söz-kalamini ewetip, ularni saqaytidu,
Ular ni zawalliqiridin qutquzidu.
- ²¹ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,
Adem balilirigha körsetken möjiziliri üçün!
- ²² Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,
Uning qilghanlirini tentenilik naxshilar bilen bayan qilsun!□ ■
- ²³ Kémilerde déngizgha chüshüp qatnighuchilar,
Ulugh sularda tirikchilik qilghuchilar,■

□ **107:3** «... U... shimal bilen jenubtin... yigihwélin'ghanlar buni éytsun!» — bezi kona köchürmelerde «jenubtin» dégenning ornida «déngizdin» déyilidu; yeni «U... shimal bilen déngizdin... yigihwélin'ghanlar buni éytsun!» déyilidu (ibraniy tilida ikki sözning perqi chong emes, yeni «yami» bilen «Yamin»). □ **107:22** «Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,...» — yaki «Teshekkür qurbanliqliri atisun,...». «Teshekkür qurbanliqi» Musa peyghemberge chüshürülgén qanun békitken alte xil qurbanliqlardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zeb. 50:14 ■ **107:23** Weh. 18:17

24 Bular Perwerdigarning ishlirigha guwahchidur,
 Chongqur okyanda körsetken karametlerni körgüchidur.
 25 Chünki U bir söz bilenla shiddetlik shamalni chiqirip,
 Dolqunlirini örkeshlitidu;
 26 Kémichiler asman-pelek örleydu,
 Sularning tehtilirige chüshidu,
 Dehshettin ularning jéni érip kétidu.
 27 Ular mest ademdek eleng-seleng irghanglaydu,
 Herqandaq eqil-charisi tügeydu;
 28 Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
 U ularni musheqqetliridin azad qilidu.
 29 U boranni tinchitidu,
 Su dolqunlirimu jim bolidu.
 30 Shuning bilen ular tinchliqidin shadlinidu;
 U ularni teshna bolghan aramgahigha yéteklep baridu.
 31 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
 Uning özgermes muhebbiti üçün,
 Insan balilirigha körsetken möjiziliri üçün!
 32 Ular xelqning jamaitidimu Uni ulughlisun,
 Aqsaqallar mejliside Uni medhiyilisun.
 33 U deryalarni chölge,
 Bulaqlarni qaqasliqqa aylاندuridu.
 34 Ahalisining yamanliqi tüpeylidin,
 Hosulluq yerni shorluq qilidu.
 35 U yene chöl-bayawanni kölge,
 Changqaq yerni bulaqlargha aylاندuridu;■
 36 Achlarni shu yerge jaylashturup,
 Ular olturaqlashqan bir sheherni berpa qilidu;
 37 Ular étizlarni heydep-térip, üzümzarlarni berpa qilidu;
 Bular hosul-mehsulatni mol béridu.
 38 U ulargha beriket béridu,
 Shuning bilen ularning sani xélila éship baridu,
 U ularning mal-waranlirini héch azaytmaydu.
 39 Ular yene jebir-zulum, bala-qaza hem derd-elemge yoluqup,
 Sani aziyip, pükülidu.
 40 U ésilzadiler üstige kemsitishlirini tökidu,
 Yolsiz desht-sehrada ularni sergerdan qilidu;
 41 Lékin miskin ademni jebir-zulumdin yuqiri kötürüp saqlaydu,
 Uning aile-tawabatini qoy padisidek köp qilidu.■
 42 Buni köngli duruslar körüp shadlinidu;
 Pasiqlarning aghzi étildu.■
 43 Kimki dana bolsa, bularni bayqisun,
 Perwerdigarning méhir-shepqetlirini chüshensun!

108

108-küy ... Xudaning ghelibisige bolghan teshna-tilawet

¹ Dawutning küy-naxshisi: —

Iradem ching, i Xuda, iradem ching;
 Men medhiye naxshilirini éytip,
 Berheq, Séni küyleymen, pütün rohim bilen!□
² I neghme-sazlirim, oyghan!
 Men seher quyashinimu oyghitimen!
³ Xelq-milletler arisida Séni ulughlaymen, i Perwerdigar;
 Eller arisida Séni küyleymen!
⁴ Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughtur;
 Heqiqiting bulutlarga taqashti. ■
⁵ I Xuda, shan-shöhriting ershlerdin yuqiri ulughlan'ghay,
 Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!
⁶ Öz söygenliringning nijatliq tépishi üçün,
 Ong qolung bilen qutquzghaysen,
 Duayimni ijabet qilghaysen.
⁷ Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —
 «Men tentene qilimen,
 Men Shekem diyarini bölüp bérimen,
 Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen.
⁸ Giléad Manga mensuptur,
 Manassehmu Manga mensuptur;
 Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur,
 Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur;□
⁹ Moab Méning yuyunush jawurumdur;
 Édomgha chorughumni tashlaymen;
 Men Filistiye üstidin tentene qilimen!»□
¹⁰ Kim Méni bu mustehkem sheherge bashlap kirelisun?
 Kim Méni Édomgha élip baralisun?
¹¹ I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtinqmu?
 Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen? ■
¹² Bizni zulumlardin qutulushqa yordemleshkeysen,
 Chünki insanning yordimi bikardur!
¹³ Xuda arqiliq biz choqum baturluq körsitimiz;
 Bizge zulum qilghuchilarni cheylichü del U Özidur!

109

109-küy ... Intiqam üçün oqulghan dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

□ **108:1** «Dawutning küy-naxshisi: —....» — oqurmenler köreleyduki, bu küyning ayetliri 57-küydiki 7-11-ayetler, 60-küydiki 5-12-ayetlerge oxshap kétidu. Shunga bu ayetlerning izahatliri mushu küy gimu tewe, elwette. «... **Séni küyleymen, pütün rohim bilen!**» — «rohim» mushu yerde ibraniy tilidiki «méning sheripim»ning terjimisi. ■ **108:4** Zeb. 36:5; 57:10 □ **108:8** «Efraim **bolsa béshimdiki dubulghamdur**» — ibraniy tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghdighuchidur». «Yehuda **Méning emr-perman chiqarghuchimdur**» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasa mdur». □ **108:9** «Moab **Méning yuyunush jawurum**» — belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üçün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. «Édomgha **choruqumni tashlaymen**» — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqini bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz Igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. «Filistiye, **Méning sewebimdin tentene qilinglar!**» — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning özige boysunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 8:1ni, shundaqla «Yar.» 12:1-3nimy körüng). ■ **108:11** Zeb. 60:1-3

I medhiyemning Igisi Xudayim, jim turma!
 2 Mana rezillarning aghzi, mekkarlarning aghzi k z aldimda yoghan  childi;
 Ular yalghanchi til bilan manga qarshi sözlidi.
 3 Nepretlik sözler bilan m ni chulghap,
 Ular bikardin-bikar manga zerbe bermekte.■
 4 Muhebbitim  ch n ular manga qarshi shikayetchi boldi,
 Men bolsam – duagha b rildim.
 5 Yaxshiliqim  ch n yamanliq,
 S yg m  ch n nepret qayturdi.
 6 Herbirining  stide rezil bir adem teyinligeysen,
 Uning ong y nida bir dewager tursun.■
 7 U soraq qilin'ghanda eyibdar bolup chiqsun,
 Duasi gunah dep h sablansun.■
 8 Künliri qisqa bolsun,
 Mensipini bashqisi igilisun.
 9 Baliliri y tim qalsun,
 Xotuni tul bolsun.
 10 Oghulliri sergerdan tilemchi bolsun,
 Turghan xarabilikliridin nan izdep.
 11 Jazanixor uning igiligi üstige tor tashlisun,
 M hnet ejrini yatlar bulap-talisun.
 12 Uninggha m hribanliq körsitidighan birsi bolmisun,
 Y tim qalghan balilirigha iltipat qilghuchi bolmisun.
 13 Uning nesli qurutulsun;
 K ler ewladida namliri  ch r lsun.
 14 Ata-bowilirining qebhlikining eyibliri Perwerdigarning yadida qalsun,
 Anisining gunahi  ch r lmisun.
 15 Bularning eyibliri daim Perwerdigarning k z aldida bolsun,
 Shuning bilen U ularning nam-emilini yer yüzidin öchürüp tashlaydu.■
 16 Chünki *rezil kishi* m hribanliq körsitishni h ch  sige kelt rmidi,
 Belki  zilgen, yoqsul hem dili sunuqlarni  lt rmekke qoghlap keldi.
 17 U lenet oqushqa amraq idi,
 Shunga lenet uning b shigha külidu;
 Bext tileshke rayi yoq idi,
 Shunga bext uningdin yiraq bolidu.
 18 U lenetlerni özige kiyim qilip kiygen;
 Shunga bular aqqan sudek uning ich-baghrigha,
 Maydek, s ngeklirige kiridu;
 19 Bular uninggha y pin'ghan tonidek,
 Herdaim baghlan'ghan belw ghidek chaplansun.
 20 Bular bolsa m ni eyiblig chilerge Perwerdigarning b kitken mukapati bolsun!
 Méning yaman g pimni qilghanlarning in'ami bolsun!
 21 Biraq Sen, Perwerdigar Rebbim,
  z naming  ch n méning teripimde bir ish qilghaysen,
 M hir-muhebbiting ela bolghachqa,
 M ni qutquzghaysen;
 22 Ch nki men ézilgen hem hajetmendurmen,
 Qelbim xeste boldi.

- ²³ Men quyash uzartqan kölengidek yoqilay dep qaldim,
Chéketke qéqiwétilgendet chetke qéqiwétildim.
- ²⁴ Roza tutqinimdin tizlirim kétidu,
Etlirim sizip kétidu.
- ²⁵ Shunglashqa men ular aldida reswa boldum;
Ular manga qarashqanda, béshini silkishmekte.
- ²⁶ Manga yardemleshkeysen, i Perwerdigar Xudayim,
Özgermes muhebbiting boyiche méni qutquzghaysen;
- ²⁷ Shuning bilen ular buning Séning qolungdiki ish ikenlikini,
Buni qilghuchining Sen Perwerdigar ikenlikini bilsun.
- ²⁸ Ular lenet oquwersun, Sen bext ata qilghaysen;
Ular hujum qilishqa turghanda, xijalette qalsun,
Biraq qulung shadlansun!
- ²⁹ Méni eyibligüchiler xijalet bilen kiyinsun,
Ular öz shermendilikini özlirige ton qilip yépinsun.
- ³⁰ Aghzimda Perwerdigargha zor teshekkür-medhiye qaytürimen;
Berheq, köpchilik arisida turup Uni medhiyileyen;
- ³¹ Chünki hajetmenning jénini gunahqa békitmekchi bolghanlardin qutquzush üçün,
Perwerdigar uning ong yénida turidu.

110

110-küy ••• Kelgüsidiki alemning Padishahi – Dawutning ewladi Mesih

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méning Rebbimge: —

«Men séning düşmenliringni textipering qilghuche,
Ong yénimda olturghin» — dédi.□

² Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu;
Düşmenliring arisida höküm sürgin!□

³ Küchüngni körsitidighan künde,
Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu;
Muqeddes heywitingde,

Shu yashliq dewringdikidek,
Sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu;□

⁴ Perwerdigar shundaq qesem ichti,
Hem buningdin yanmaydu: —

□ **110:1** «Men séning düşmenliringni textipering qilghuche» — «textiper» padishah textke olturghanda puti turidighan jay. □ **110:2** «Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu» — bu sözning menisi belkim: Xuda yer yüzide öz seltentini qurghanda, tikligen padishah Mesihning küch-qudriti hem hoquqi Yérusalémdin chiqip her yerge yétip baridu. □ **110:3** «Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu» — «xalis qurbanliq», 54-küy, 6-ayettiki izahatni körüng. «Muqeddes heywitingde, shu yashliq dewringdikidek, sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu» — déhqanlarga melum bolghinidek, shebnem adette peqet yapyéshil otyashlar we derexlarning üstige chüshidu. Quruq-qaqshal bolup qalghan derexlerge chüshmeydu. Köchme menisi, Mesih menggüge yapyéshil derextek yash turiwéridu.

«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen». □ ■

⁵ Ong teripingde bolghan Reb ghezipini körsetken künde padishahlarni urup pare-pare qiliwétidu;

⁶ U eller arisida sotlaydu;

Jay-jaylarni jesetler bilen tolduridu;

Keng zéminning béshini yaridu; ■

⁷ U yolda ériqtin su ichidu;

U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu. □

111

111-küy ... Xudaning ulughluqini séghinish ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Hemdusana!

Köngli duruslarning meshripide,

Hem jamaette turup,

Perwerdigargha pütün qelbim bilen teshekkür éytimen. □

² Perwerdigarning yasighanliri ulughdur;

Bulardin xursen bolghanlar izdinip ularni sürüshtürmekte.

³ Uning ejri sherep we heywettur,

Uning heqqaniyliqi menggüge turidu.

⁴ U Öz möjizilirini yad etküzidu;

Perwerdigar muhebbetlik hem rehimdilliktur.

⁵ U Özidin eyminidighanlarni ash bilen teminleydu;

Öz ehdisini hemieshe yad étidu.

⁶ U emelliridiki qudrimini Öz xelqige körsitip,

Bashqa ellerning miras-zéminini ulargha teqdim qildi.

⁷ Uning qoli qilghanliri heqiqet-sadaqet we adilliktur;

Uning barliq körsetmiliri ishenchliktur.

⁸ Bular ebedil'ebedgiche inawetliktur;

Heqiqette hem durusluqta chiqirilghandur.

⁹ U Öz xelqige nijatliq ewetti;

Öz ehdisini emr qilip menggüge békitti;

Muqeddes hem sürlüktur Uning nami.

¹⁰ Perwerdigardin qorqush danaliqning bashlinishidur;

Uning hökümlirini tutqanlarning hemmisi yorutulghan ademlerdur;

Uning medhiyisi menggü turidu.

□ **110:4** «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» — Melkizedek dégen adem hezriti Ibrahimgha kahin (Xudagha wekil bolup qurbanliqni qobul qilghuchi) bolghan hem Ibrahim alghan oljidan ondin birini alghan («Yar.» 14-bab). Démek, u Ibrahimdin ulugh idi, shunglashqa Ibrahimning ewladliridin bolghan kahinlardinmu ulugh idi. «Yar.» 14-babta déyilginiche, bu sirliq ademning ata-anisi yoq idi. Injil «Ibraniylargha», 8-hem 10-babni körüng. «Melkizedek»ning menisi: «Heqqaniyliqning padishahi» «Amanliq padishahi». Undaqta bu yerde «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dep békitilishi alemde uning eng aliy kahin dep békitilgenlikini körsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Weh. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10 □ **110:7** «U yolda ériqtin su ichidu; u shunga kishining béshini yöligüchi bolidu» — bu sirliq gep belkim Mesihning kichik péil ikenlikini, hemde öziningmu kichik péil möminlerge teselli béridighanliqini körsitidu. «U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga u (öz) béshini kötüridu». □ **111:1** «Hemdusana! Köngli duruslarning meshripide, hem jamaette turup...» — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Biraq ibraniiy tilini terjime qilish jeryanida jumle tertiplirini özgertish kérekliki tüpeylidin, «élipbelik» nusxini körsitelmiduq.

112

112-küy ... Xudadin eyminidighan kishi ... 1-ayettiki izahatni körüng

- ¹ Hemdusana!
Perwerdigardin eyminidighan,
Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur! □ ■
- ² Uning nesli zéminda turup küch-qudretlik bolidu;
Duruslarning dewri bextlik bolidu.
- ³ Uning öyide dölet hem bayliqlar bolidu;
Heqqaniyliqi menggüge turidu.
- ⁴ Qarangghuluqta turghan durus ademge nur peyda bolidu;
U shepçetlik, rehimdil hem heqqaniydur.
- ⁵ Xeyrxah, örne bérip turidighan ademning bexti bolidu;
U öz ishlirini adilliq bilen yürgüzidu. □
- ⁶ Berheq, u ebediy tewritilmeydu;
Heqqaniy adem menggüge eslinidu.
- ⁷ U shum xewerdin qorqmaydu;
Uning köngli toq halda, Perwerdigargha tayan'ghan.
- ⁸ Dili mehkem qilin'ghan, u qorqmaydu;
Axirida u reqiblrining meghlubiyitini köridu.
- ⁹ U öziningkini merdlerche tarqatqan,
Yoqsullargha béridu;
Uning heqqaniyliqi menggüge turidu;
Uning münggüzi izzet-shöhret bilen kötürülidu.
- ¹⁰ Rezil adem buni körüp chidimaydu,
Chishlrini ghujurlitidu, u érip kétidu;
Rezillerning arzu-hewisi yoqitilidu.

113

113-küy ... Xuda shepçitini körsitish üçün Özini töwen tutidu

- ¹ Hemdusana!
Medhiyilenglar, i Perwerdigarning qulliri,
Perwerdigarning namini medhiyilenglar!
- ² Hazirdin bashlap, ebedil'ebedgiche,
Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun! ■
- ³ Kün chiqardin kün patargha,
Perwerdigarning nami medhiyilinishke layiqtur! ■
- ⁴ Perwerdigar ellerdin yuqiri kötürüldi;
Shan-sheripi ershlerdin yuqiridur.
- ⁵ Kimmu Perwerdigar Xudayimizgha teng bolalisun —
Öz makani yuqirida bolsimu,
- ⁶ Asmanlarga hem yerge qarash üçün,
Özini töwen qilghuchigha?

□ **112:1** «Hemdusana! **Perwerdigardin eyminidighan, Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur!...**» — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Biraq ibraniy tilini terjime qilish jeryanida jümle tertiplirini özgertish kérekliki tüpeylidin, «élipbe tertipilik» nusxini körsitelmiduq. ■ **112:1** Zeb. 1:1, 2 □ **112:5** «U öz ishlirini adilliq bilen yürgüzidu» — bashqa ikki xil terjimisi bar: — «U öz adilliqi bilen öz ishlirini yürüshtüridu» yaki «Dewada bolsa höküm uning teripide bolidu». Mumkinchiligi barki, yazghuchi bu üç menining hemmisini közde tutqan. ■ **113:2** Dan. 2:20 ■ **113:3** Mal. 1:11

⁷ Namrat kishini U topa-changdin kötüridu;
 Qighliqtin yoqsulni yuqirilitidu; ■
⁸ Uni ésilzadiler qatarigha,
 Yeni Öz xelqining ésilzadiliri arisigha olturghuzidu;
⁹ U tughmas ayalni öyge orunlashturup,
 Uni oghullarning xushal anisi qilidu.
 Hemdusana!

114

114-küy ... Xudaning Israil xelqining Misirdin chiqishida ulargha namayan qilghan ulughluqi

¹ Israil Misirdin,
 Yaqup jemeti yat tilliq ellerdin chiqqanda, ■
² Shu chaghda Yehuda *Xudaning* muqeddes jayi,
 Israil uning seltiniti boldi,
³ Déngiz buni körüp beder qachti,
 Iordan deryasi keynige yandi;
⁴ Taghlar qochqarlardek,
 Döngler qozilardek oynaqlidi.
⁵ Ey déngiz, sen néme boldung, qachqili?
 Iordan deryasi, yolungdin yan'ghili?
⁶ Taghlar qochqarlardek,
 Döngler qozilardek oynaqlighili?
⁷ I yer yüzi, Rebning jamalidin,
 Yaqupning Xudasining jamalidin tewren;
⁸ U qoram tashni kölchekke,
 Chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu. □ ■

115

115-küy ... Butlarga choqun'ghanlar hem Xudagha ibadet qilghanlar

¹ Bizge emes, i Perwerdigar, bizge emes —
 Özgermes muhebbiting üçün, heqiqet-sadaqiting üçün,
 Öz naminggha shan-sherep keltürgeysen.
² Eller némishqa «Ularning Xudasi qeyerde?» dep *mazaq* qilishidu?
³ Biraq Xudayimiz bolsa ershlerdidur;
 Némini xalisa, U shuni qilghandur.
⁴ Ularning butliri bolsa peqet kümüşh-altundin ibaret,
 Insanning qolliri yasighinidur, xalas.
⁵ Ularning aghzi bar, biraq sözliyelmeydu;
 Közliri bar, körmeydu; ■
⁶ Qulaqliri bar, anglimaydu,
 Burni bar, puriyalmaydu;
⁷ Qolliri bar, siliyalmaydu;

■ 113:7 1Sam. 2:8; Zeb. 107:41 ■ 114:1 Mis. 13:3 □ 114:8 «U qoram tashni kölchekke, chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu» — «chaqmaq téshi» tashlar ichide eng qattiq tash hésablinidu. «Qan.» 8:15ni körüng.
 ■ 114:8 Mis. 17:6; Chöl. 20:11 ■ 115:5 Qan. 4:28; Yer. 10:3, 4, 5, 9-16

Putliri bar, mangalmaydu;
 Kaniyidin héchbir sada chiqarmaydu.
⁸ Ularni yasighanlar ulargha oxshashtur,
 Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.
⁹ I Israil, Perwerdigargha tayininglar;
 U silerge yardem qilghuchinglar hem qalqininglardur.
¹⁰ I Harun jemeti, Perwerdigargha tayininglar;
 U silerge yardem qilghuchi hem silerning qalqininglardur.□
¹¹ Perderdigardin eyminidighanlar, Perwerdigargha tayininglar;
 U silerge yardem qilghuchi hem qalqininglardur.
¹² Perwerdigar bizni eslep keldi;
 U bext ata qilidu;
 U Israil jemetige bext ata qilidu;
 U Harun jemetige bext ata qilidu;
¹³ Perwerdigardin eyminidighanlarga,
 Chongliri hem kichiklirimu bext ata qilidu.
¹⁴ Perwerdigar silerge qoshlap béridu,
 Silerge hem perzentliringlarga;
¹⁵ Silerge Perwerdigar teripidin bext ata qilin'ghan,
 Asman-zéminni Yaratquchidin beriketlen'gen!
¹⁶ Asmanlar bolsa Perwerdigarning asmanliridur;
 Biraq zéminni bolsa insan balilirigha tapshurghandur.
¹⁷ Ölükler Yahni medhiyiliyelmeydu,
 Süküt diyarigha chüshüp ketkenlermu shundaq;
¹⁸ Biraq bizler hazirdin bashlap Yahqa ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimiz!
 Hemdusana!

116

116-küy ••• Xudaning iltipatigha guwahliq bérish

¹ Men Perwerdigarni söyimen,
 Chünki U méning awazimni, yélinishlirimni anglighan.
² Chünki U quligini manga saldi,
 Shunga men barliq künlirimde Uninggha iltija qilip chaqirim.
³ Ölüm asaretliri méni chirmiwaldi;
 Tehtisaraning derdliri méni tutuwaldi;
 Men péshkellikke yoluqtum, elem tarttim;■
⁴ Shuning bilen men Perwerdigarning namigha toxtimay nida qildim: —
 «Sendin ötünimen, i Perwerdigar,
 Jénimni qutuldurghaysen!
⁵ Shepgetliktur Perwerdigar, heqqaniydur;
 Xudayimiz rehimdildur.
⁶ Perwerdigar nadanni saqlaydu;
 Men xarab ehwalgha chüshürüldüm, U méni qutquzdi.
⁷ Hey jénim, qaytidin xatirjem bol;
 Chünki Perwerdigar séxiylik, méhribanliq körsetti;■

□ **115:10** «U silerge yardem qilghuchi hem silerning qalqininglardur» — ibraniy tilida «U ulargha yardem qilghuchi hem ularning qalqininglardur» déyilidu. 10-11-ayetlerdimu shundaq. ■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zeb. 13:6

8 Chünki Sen jénimni ölümdin, közlirimni yashlardin,
 Ayaghlirimni putlishishtin qutquzghansen.
 9 Men Perwerdigar aldida tiriklarning zéminida mangimen;
 10 Ishen'ginim üçün mundaq söz qilghanmen: —
 «Men qattiq xar qilin'ghanmen». □ ■
 11 Jiddiylashkinimdin: — «ademlarning hemmisi yalghanchi!» — Dégenmen. ■
 12 Manga körsetken barliq yaxshiliqlirini men néme bilen Perwerdigargha qayturimen?
 13 — Nijatliq qedehini qolungga alimen,
 We Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen;
 14 Men qilghan qesemlimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
 Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen.
 15 Perwerdigarning neziride,
 Öz mömin bendilirining ölümü qimmatlik ishtur!
 16 Ah Perwerdigar, men berheq Séning qulungdurmen;
 Men Séning qulungdurmen, dédikingning oghli ikenmen;
 Sen méning asaretlimni yeshkensen;
 17 Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen,
 Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen; □
 18 Men qilghan qesemlimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
 Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen;
 19 Perwerdigarning öyining hoylilirida,
 Séning otturungda turup, i Yérusalém,
Qesemlimni ada qilimen!
 Hemdusana!

117

117-küy ... Xudaning pütkül dunyagha bolghan muhebbiti

1 Perwerdigarni medhiyilenglar, barliq eller;
 Hemme xelqler, Uni maxtanglar! ■
 2 Chünki bizge baghligan özgermes muhebbiti ghelibiliktur;
 Hem Perwerdigarning heqiqet-sadaqiti menggüktur!
 Hemdusana!

118

118-küy ... «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!»

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki U méhribandur;
 Uning méhir-muhebbiti menggüdur!
 2 Israil: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
 3 Harun jemeti: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
 4 Perwerdigardin qorqidighanlar: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
 5 Qistaqta qélip Yahgha nida qildim;
 Yah jawab bérip, méni kengri-azadilikte turghuzdi.

□ **116:10** «Ishen'ginim üçün söz qilghanmen» — (yaki «Ishendim, shunga söz qildim...») — buning menisi, belkim, méning Xudagha derdimni töküshüm hergiz bikargha ketmeydu, démekchi («2Kor.» 4:13nimu körüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4 □ **116:17** «Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen» — «teshekkür qurbanliqi» Musa peyghember arqiliq békitilgen yene birxil qurbanliq («Law.» 7-babni körüng). ■ **117:1** Rim. 15:11

6 Perwerdigar men tereptidur, men qorqmaymen;
 Insan méni néme qilalisun?■
 7 Perwerdigar manga yardem qilghuchilar arisida bolup, méning teripimdidur;
 Öchmenlirimning meghlubiyitini körimen.
 8 Perwerdigarni bashpanahim qilish,
 Insan'gha tayinishtin ewzeldur;■
 9 Perwerdigarni bashpanahim qilish,
 Emirlerge tayinishtin ewzeldur.
 10 Barliq eller méni qorshiwaldi;
 Biraq Perwerdigarning nomi bilen ularni halak qilimen;□ ■
 11 Ular méni qorshiwaldi; berheq, qorshiwaldi;
 Biraq Perwerdigarning nomi bilen men ularni halak qilimen;
 12 Ular herilerdek méni qorshiwaldi;
 Ular yéqilghan yantaq otidek tézla öchürülidu;
 Chünki Perwerdigarning nomi bilen men ularni halak qilimen.
 13 Sen *düşmen* méni zerb bilen itterding,
 Yiqilghili tas qaldim;
 Biraq Perwerdigar manga yardemde boldi.
 14 Küchüm we naxsham bolsa Yahdur;
 U méning nijatliqim boldi!
 15 Heqqaniylarning chédirlirida shadliq we nijatliqning tenteniliri yangritilmaqta;
 Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!
 16 Perwerdigarning ong qoli égiz kötürülgen!
 Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!■
 17 Men ölmeymen, belki yashaymen,
 Yahning qilghanlirini jakarlaymen.
 18 Perwerdigar manga qattiq terbiye bergen bolsimu,
 Biraq U méni ölümge tapshurmidi.
 19 Heqqaniyet derwazilirini manga échip béringlar;
 Men kirimen, Yahni medhiyileymen.■
 20 Bu Perwerdigarning derwazisidur;
 Heqqaniylar buningdin kiridu!
 21 Men sanga teshekkür éytimen;
 Chünki Sen manga jawab qayturdung,
 Hem méning nijatliqim boldung.
 22 Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
 Burjek téshi bolup tiklendi.□ ■
 23 Bu ish Perwerdigardindur,
 Bu közimiz aldida karamet boldi.■
 24 Bu Perwerdigar yaratqan kündur;
 Biz uningda shadlinip xursen bolimiz.
 25 Qutquzghaysen, i Perwerdigar, Sendin ötünimen;
 Sendin ötünimen, bizni yashnatqaysen!□ ■

■ 118:6 Rim. 8:31 ■ 118:8 Zeb. 62:8, 9; 146:3; Yer. 17:5, 7 □ 118:10 «Barliq eller méni qorshiwaldi; biraq Perwerdigarning nomi bilen ularni halak qilimen;...» — bu küydiki 10-29-ayetler kimni körsetkenlikini oqurmenler Injil, «Matta», «Markus» hem «Luqa» qismilirdiki axirqi nechche bablardin köreleydu. ■ 118:10 Zeb. 18:43□ 47□ 48; Yesh. 11:1-10; Rim. 15:12 ■ 118:16 Luqa 1:51 ■ 118:19 Yesh. 26:2 □ 118:22 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «Mat.» 20:42ni körüng. ■ 118:22 Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Ef. 2:20; 1Pét. 2:4, 7 ■ 118:23 Yesh. 29:14 □ 118:25 «Qutquzghaysen, i Perwerdigar!» — ibraniy tilida «Hoshanna!» dégen söz. «Mat.», 21:9ni körüng. ■ 118:25 Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yuh. 12:13

26 Perwerdigarning namida Kelgüchige mubarek bolsun!
 Biz Perwerdigarning öyide turup sanga «Mubarek!» dep towliđuq.
 27 Perwerdigar Tengridur;
 U üstimizge nur bergen;
 Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar,
 — Qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar.□
 28 Sen méning Ilahimdursen,
 Men Sanga teshekkür éytimen;
 Méning Xudayim, men Séni ulughlaymen.
 29 Perwerdigargha teshekkür éytinglar;
 Chünki U méhribandur;
 Uning méhir-muhebbiti menggüdur!

119

119-küy ... Xudaning söz-kalami göherdur! ... «Élipbe tertipilik» küy – 1-ayettiki izahatni körüng

1 |□| (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar,
 Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!□ ■
 2 Uning agah-guwahlirini tutqanlar,
 Uni chin qelbi bilen izdigenler,
 3 Héchbir heqsizliqni qilmighanlar bextliktur!
 Ular uning yollirida mangidu.
 4 Körsetmiliringge estayidil emel qilishimiz üçün,
 Özüng ularni békitkensen.
 5 Ah, yollirimning yönishi belgilimiliringge emel qilishqa békitilgey!
 6 Shuning bilen barliq emr-permanliringni etiwarlisam,
 Men yerge qarap qalmaymen.
 7 Séning heqqaniy hökümliringni öginip,
 Durus köngüldin Sanga teshekkür éytimen.
 8 Men belgilimiliringni choqum tutimen;
 Méni pütünley tashliwetmigeysen!
 9 |□| (Bet) Yash bir yigit qandaq qilip öz yolini pak tutalaydu?
 Séning söz-kalamingni anglap emel qilish bilenla.
 10 Pütün qelbim bilen men Séni izdidim;
 Méni emrliringdin adashturmighaysen;
 11 Gunah qilip Sanga qarshi chiqmasliqim üçün,
 Sözüngni könglümge mehkem püküwaldim.
 12 Mubarekdursen Perwerdigar,

□ **118:27** «Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar, — qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar» — muqeddes ibadetxanidiki qurban'gahning töt bürjikingin herbirige bir «münggüz» (ilmek) békitilgen. «Muqeddes chédir»ni körsitidighan sxémilarni körüng. □ **119:1** «**⸀ (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar, Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!**» — bu 119-küy «élipbe tertipilik» küy. Her sekkiz ayet bir guruppa bolidu. Herbir guruppidiki sekkiz ayet oxshash herb bilen bashlinidu, herbir guruppa (jemiy 22 guruppa) ibraniy tilining élipbelik tertipi boyiche yéngi bir herp bilen bashlinidu. «Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!» — «Tewrat» (torah) dégen söz ibraniy tili bolup, eslide «yolyoruq», «terbiye» dégen menide, bu yerde: «qanun», «telim», «Xuda bergen barliq kitablar» dégen umumiy menide ishilitilidu. Adette Musa peyghember arqiliq keltürülgen Tewrattiki «Yaritilish» «Misirdin chiqish» «Lawiylıqlar» «Chöl-bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimni körsitidu. ■ **119:1** Zeb. 1:1

Manga Öz belgilimiliringni ögetkeysen.

¹³ Lewlirim bilen men bayan qilimen,
Aghzingdiki barliq hökümliringni.

¹⁴ Türlük bayliqlardin shadlan'ghandek,
Agah-guwahliqliringgha egeshken yolda shadlandim.

¹⁵ Men körsetmiliring üstide séghinip oylinimen;
Izliringgha qarap oylinimen.

¹⁶ Belgilimiliringni xursenlik dep bilimen;
Söz-kalamingni untumaymen.

¹⁷ |□| (Gimel) Qulunggha méhribanliqni körsetkeysen, shuning bilen men yashaymen,
Kalaminggha boysunimen.■

¹⁸ Tewrat-qanunungdin karamet sirlarni körüshüm üçün,
Közlirimni achqaysen!

¹⁹ Men bu dunyada musapirmen;
Emrliringni mendin yoshurmighaysen.■

²⁰ Hökümliringge herqachan intizar bolup,
Yürükim ézilip kétey dep qaldi.

²¹ Sen lenetke buyrulghan tekebburlargha tenbih bérisen,
Ular emrliringdin adiship kétidu.

²² Mendin ahanet hem mesxirini yiraqqa ketküzgeysen;
Chünki agah-guwahliqliringni tutimen.

²³ Emirler olturup yaman gépimni qilishmaqta;
Séning qulung bolsa belgilimiliring üstide séghinip oylaydu.

²⁴ Séning agah-guwahliqliring méning xursenlikim,
Méning meslihetchilirimdur.■

²⁵ |□| (Dalet) Méning jénim tupraqqa yépushqan;
Söz-kalaming boyiche méni yéngilandurghaysen.

²⁶ Öz yollirimni aldingda ochuq bayan qildim,
Sen manga jawab berding;

Manga belgilimiliringni ögetkeysen.■

²⁷ Méni körsetmiliringning yolini chüshinidighan qilghaysen,
Andin men karametliring üstide séghinip oylinimen.

²⁸ Jénim qayghu bilen érip kétidu;
Söz-kalaming boyiche méni küchlendürgeysen.

²⁹ Mendin aldamchi yolni néri qilghaysen;
Shepqet qilip manga Tewrat-qanunungni béghishlighaysen;

³⁰ Men heqiqet-sadaqet yolini talliwaldim;
Hökümliringni aldinda qoydum.

³¹ Agah-guwahliringni ching tutimen;
Perwerdigar, méni uyatqa qaldurmighaysen.

³² Sen méning qelbimni keng-azade qilishing bilen,
Emrliring yoligha egiship yügürimen.

³³ |□| (Xé) (I Perwerdigar, belgilimiliringning yolini manga ayan qilghaysen;
Men uni axirghiche tutimen.

³⁴ Méni yurutqaysen, men Tewrat-qanunungni tutimen,
Shundaqla pütün qelbim bilen uninggha emel qilimen.

³⁵ Méni emrliringning yolida mangidighan qilghaysen;

■ 119:17 Zeb. 103:2; 116:7 ■ 119:19 Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zeb. 39:12; Ibr. 11:13 ■ 119:24 Zeb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ 119:26 Zeb. 25:4; 27:11; 86:11

Chünki ularni xursenlik dep bilimen.

³⁶ Méning qelbimni shehxiy menpeetke emes,
Belki agah-guwahliqliringgha mayil qilghaysen.

³⁷ Közlirimni saxtini körüshtin yandurghaysen;

Méni yolungda janlandurghaysen;

³⁸ Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen;

Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu.□

³⁹ Men qorqqan shermendilikni néri ketküzgeysen;

Chünki Séning hökümliring eladur.

⁴⁰ Mana, men körsetmiliringge teshna bolup keldim;

Öz heqqaniyitingde méni janlandurghaysen;

⁴¹ |□| : (Waw) We méhir-muhebbetliring yéningha kelsun, i Perwerdigar;

Wedeng boyiche nijatliqing yéningha kelsun;□

⁴² Shunda mende méni mesxire qilghuchigha bergüdek jawab bolidu;

Chünki sözüngge tayinimen.

⁴³ We aghzimdin heqiqetning sözini élip tashlimighaysen;

Chünki hökümliringge ümid baghlidim;

⁴⁴ Shunda men Séning Tewrat-qanunungni her qachan tutimen,

Berheq, ebedil'ebedgiche tutimen;

⁴⁵ Shunda men azadilikte mangimen;

Chünki körsetmiliringni izdidim.

⁴⁶ Shunda men padishahlar aldida agah-guwahliqliring toghruluq sözleymen,

Bu ishlarda men yerge qarap qalmaymen.

⁴⁷ We emrliringni xursenlik dep bilimen,

Chünki ularni söyüp keldim;

⁴⁸ Men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen,

We belgilimiliring üstide séghinip oylinimen.□

⁴⁹ |□| (Zain) Sen qulunggha bergen sözüngni,

Yeni manga ümid béghishlighan kalamingni esligeysen.

⁵⁰ U bolsa derdimge bolghan tesellidur;

Chünki söz-wedeng méni janlandurdi.

⁵¹ Tekebburlar esheddiy haqaretligini bilen,

Lékin Tewrat-qanunungdin héch chetnimidim.

⁵² Qedimde békitilgen hökümliringni yadimgha keltürdüm, i Perwerdigar,

Shundaq qilip özümge teselli berdim.

⁵³ Tewrat-qanunungni tashliwetken reziller wejidin,

Otluq ghezep mende qaynap tashti.

⁵⁴ Musapir bolup turghan jayimda,

Körsetmiliring méning naxshilirim boldi.

⁵⁵ Kéhide, i Perwerdigar, namingni eslep yürdüm,

Tewrat-qanunungni tutup keldim.■

⁵⁶ Men buninggha nésip boldum,

Chünki men körsetmiliringke itaet qilip keldim.

□ **119:38** «Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen; Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu» — bashqa birnecheche terjimiliri bar, jümlidin: «Séning eyminishingge bérilgen qulung üçün wedengni emelge ashurghaysen». □ **119:41** «**ⷀ**: (Waw) We méhir-muhebbetliring yéningha kelsun, i Perwerdigar....» — mushu sekkiz ayet (41-48-ayet) hemmisi ibraniy tilida: «waw» bilen bashlinidu; uyghur tilidiki «we» mushu «waw»din (ereb tilining wasitisi bilen) kelgen. □ **119:48** «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen» — yaki «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup kötürimen». ■ **119:55** Zeb. 16:7; 42:8

57 |□| (Xet) Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar;
«Séning söz-kalamingni tutay» — dédim.□

58 Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yéлиндим;
Wedeng boyiche manga shapaet körsetkeysen.□

59 Men yolliring üstide oylandim,
Ayaghlirimni agah-guwahliqliringgha qaritip buridim.

60 Men aldiridim, héch kéchikmidim,
Séning emrliringge emel qilishqa.

61 Rezillerning asaretliri méni chirmiwalghini bilen,
Men Tewrat-qanunungni héch untumidim.

62 Heqqaniy hökümliring üçün,
Tün kéchide teshekkür éytqili qopimen.

63 Men Sendin qorqidighanlarning,
Körsetmiliringge egeshenlarning hemmisining ülpitidurmen.

64 Jahan, i Perwerdigar, Séning özgermes muhebbiting bilen toldi;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.

65 |□| (Tet) Söz-kalaming boyiche, i Perwerdigar,
Öz qulunggha méhribanliqni körsitip kelgensen.

66 Manga obdan perq étishni we bilimni ögetkeysen;
Chünki men emrliringge ishendim.

67 Men azabqa uchrashdin burun yoldin azghan,
Biraq hazir sözüngni tutimen.

68 Sen méhribandursen, méhribanliq qilisen,
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.

69 Tekeburlar manga qara chaplashti;
Biraq körsetmiliringge pütün qelbim bilen itaet qilimen.

70 Ularning qelbi tuymas bolup ketti;
Biraq men bolsam Tewrat-qanunungni xursenlik dep bilimen.□

71 Azabqa uchrighinim yaxshi boldi,
Shuning bilen belgilimiliringni ögendim.

72 Men üçün aghzingdiki qanun-telim,
Minglighan altun-kümüsh tenggidin ewzeldur.■

73 |□| (Yod) Séning qolliring méni yasighan, méni mustehkemliidi;
Méni yurutqaysen, emrliringni öginimen.■

74 Sendin eyminidighanlar méni körüp shadlinidu;
Chünki men söz-kalaminggha ümid baghlap keldim.

75 I Perwerdigar, Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini,
Wapadarliqingdin méni azabqa salghiningni bilimen.□

76 Ah, qulunggha bergen wedeng boyiche,
Özgermes muhebbiting teselliyim bolsun.

77 Méning yashishim üçün,
Rehimdilliqiring yéningha kelsun;
Chünki Tewrat-qanunung méning xursenlikimdur.

□ 119:57 «Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar; «Séning söz-kalamingni tutay» — dédim» — bashqa birxil terjimisi: — «Méning nésiwem, i Perwerdigar, Séning söz-kalamingni tutushtin ibarettur, — dédim». □ 119:58 «Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yéлиндим» — yaki «Men pütün qelbim bilen iltipatinggha intilip yéлиндим».

□ 119:70 «Ularning qelbi tuymas bolup ketti» — dégen söz ibraniiy tilida «Ularning qelbi mayliq bolup ketti» dep élin'ghan. ■ 119:72 Zeb. 19:10 ■ 119:73 Ayup 10:9; Zeb. 139:13-16 □ 119:75 «Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini ... bilimen» — ibraniiy tilida «Séning hökümliringning heqqaniyliqtur ... dep bilimen».

78 Tekebburlar xijalette qalsun;
 Chünki ular manga yalghanchiliq bilen tetürlük qilghan;
 Men bolsam, körsetmiliring üstide séghinip oylinimen.

79 Sendin eyminidighanlar men terepke burulup kelsun;
 Agah-guwahliqliringni bilgenlermu shundaq bolsun.

80 Könglüm belgilimiliringde mukemmel bolsun;
 Shuning bilen yerge qarap qalmaymen.

81 |□| (Kaf) Jénim nijatliqinggha telmürüp halidin kétey dewatidu;
 Men söz-kalaminggha ümid baghlidim.

82 Közüm söz-wedengge telmürüp tügishey dédi,
 «Sen qachanmu manga teselli bétersen» — dep.

83 Chünki men islinip qurup ketken tulumdek boldum,
 Biraq belgilimiliringni untumaymen.

84 Qulungning künliri qanche bolidu?
 Manga ziyankeshlik qilghanlarni qachan jazalaysen?

85 Tekebburlar manga orilarni kolighan;
 Bu ishlar Tewratinggha muxaliptur;

86 Séning barliq emrliring ishenchliktur;
 Ular yolsizliq bilen méni qistimaqta;
 Manga yardem qilghaysen!

87 Ular méni yer yüzidin yoqatqili qil qaldi;
 Biraq men bolsam, körsetmiliringdin waz kechmidim.

88 Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen,
 We aghzingdiki agah-guwahliqliringni tutimen.

89 |□| (Lamed) Menggüge, i Perwerdigar,
 Söz-kalaming ershlerde békitilgendur.

90 Séning sadaqiting dewrdin-dewrgichidur;
 Sen yer-zéminni muqim békitkensen, u mewjut bolup turidu.■

91 Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular бүгүнki күндimu turidu;
 Chünki barliq mewjudatlar Séning xizmitingdidur.□

92 Séning Tewrat-qanunung xursenlikim bolmighan bolsa,
 Azabimda yoqap kéter idim.

93 Men Séning körsetmiliringni hergiz untumaymen;
 Chünki mushular arqiliq manga hayatliq berding;

94 Men Séningkidurmen, méni qutquzghaysen;
 Chünki men körsetmiliringni izdep keldim.

95 Reziller méni halak qilishni kütmekte;
 Biraq men agah-guwahliringni könglümde tutup oylaymen.

96 Men hemme mukemmellikning chéki bar dep bilip yettim;
 Biraq Séning emr-kalaming cheksiz kengdur!

97 |□| (Mem) Ah, méning Tewrat-qanununggha bolghan muhebbitim neqeder chongqurdur!
 Kün boyi u méning séghinip oylaydighinimdur.

98 Emrliring herdaim men bilen bille turghachqa,
 Méni düşmenlirimdin dana qilidu;

99 Barliq ustazlirimdin köp yorutulghanmen,
 Chünki agah-guwahliring séghinishimdur.

■ 119:90 Top. 1:4 □ 119:91 «Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular бүгүнki күндimu turidu» — «bular» bolsa 89-ayette tilgha élin'ghan Xudaning söz-kalami we 90-ayette tilgha élin'ghan yer-zémin bolsa kérek.

100 Men qérilardin köprek chüshinimen,
 Chünki körsetmiliringge itaet qilip keldim.
 101 Söz-kalaminggha emel qilishim üçün,
 Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim.□
 102 Hökümliringdin héch chiqmidim;
 Chünki manga ögetken Sen özüngdursen.
 103 Sözliring tilimgha shunche shérin tétiydu!
 Aghzimda heseldin tatliqtur!■
 104 Körsetmiliringdin men yorutuldu;
 Shunga barliq saxta yolni öch körimen.
 105 |□| (Nun) Söz-kalaming ayighim aldidiki chiragh,
 Yolumgha nurdur.
 106 Qesem ichtim, emel qilimenki,
 Men heqqaniy hökümliringni tutimen.■
 107 Zor azab-oqubetlerni chektim, i Perwerdigar;
 Söz-kalaming boyiche méni janlandurghaysen.
 108 Qobul qilghaysen, i Perwerdigar, aghzimdiki xalis qurbanliqlarni,
 Manga hökümliringni ögetkeysen.□
 109 Jénimni aliqinimda daim élip yürimen,
 Biraq Tewrat-qanunungni peqet untumaymen.
 110 Reziller men üçün qiltaq qurdi;
 Biraq körsetmiliringdin adashmidim.
 111 Agah-guwahliqliringni miras qilip menggüge qobul qildim;
 Chünki ular könglümning shadliqidur.
 112 Men könglümni belgilimiliringge menggüge *emel qilishqa*,
 Yeni axirghiche emel qilishqa mayil qildim.
 113 |□| (Sameq) Ala köngüllerni öch körüp keldim;
 Söyginim bolsa, Tewrat-qanunungdur.□
 114 Sen méning dalda jayim, méning qalqanimdursen;
 Söz-kalaminggha ümid baghlidim.
 115 Men Xudayimning emrlirige emel qilishim üçün,
 Mendin néri bolunglar, i rezillik qilghuchilar!
 116 Yashishim üçün,
 Wedeng boyiche méni yöligeysen;
 Ümidimning aldida méni yerge qaratmighaysen.
 117 Méni qollap quwwetligeysen, shunda men aman-ésen yürimen;
 We belgilimiliringni herdaim qedirleymen.
 118 Belgilimiliringdin azghanlarning hemmisini neziringdin saqit qilding;
 Chünki ularning aldamchiliqi quruqtur.
 119 Sen yer yüzidiki barliq rezillerni dashqaldek shallap tazilaysen;
 Shunga men agah-guwahliqliringni söyimen.
 120 Etlirim Séningdin bolghan eyminishtin titreydu;
 Hökümliringdin qorqup yürimen.
 121 |□| (Ayin) Men durus hökümlerni we adaletni yürgüzdüm;
 Méni ezgüchilerge tashlap qoymighaysen;

□ 119:101 «Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim» — «tarttim» — ibraniy tilida «baghlidim» yaki «chüsheklidim». ■ 119:103 Zeb. 19:10; Pend. 8:11 ■ 119:106 Neh. 10:30 □ 119:108 «Aghzimdiki xalis qurbanliqlar» — «xalis qurbanliq» Musa peyghember alahide belgiligen birxil qurbanliq idi. Biraq bu yerde bu ibare peqet köchme menide ishli tilgen. □ 119:113 «Ala köngüller» — yaki «estayidil emesler».

122 Öz qulung üçün yaxshiliqqa kapalet bolghaysen;
 Tekebburlargha méni ezgüzmigeysen.
 123 Közüm nijatliqinggha teshna bolup,
 Hem heqqaniyiting toghruluq wedengge telmürüp tügishey dep qaldi;
 124 Özgermes muhebbiting bilen qulunggha muamile qilghaysen;
 Belgilimiliringni manga ögetkeysen.
 125 Men Séning qulungdurmen;
 Agah-guwahliqliringni bilip yétishim üçün méni yorutqaysen.
 126 Perwerdigar heriketke kélish waqti keldi!
 Chünki ular Tewrat-qanunungni bikar qiliwétidu.
 127 Shu sewebtin emrliringni altundin artuq söyimen,
 Sap altundin artuq söyimen;
 128 Shunga hemme ishlarni bashquridighan barliq körsetmiliringni toghra dep bilimen;
 Barliq saxta yolni öch körimen.
 129 |□| (Pé) (Agah-guwahliqliring karamettur;
 Shunga jénim ulargha egishidu.
 130 Sözliringning yéshimi nur élip kélidu;
 Nadanlarnimu yorutidu.■
 131 Aghzimni échip hasirap kettim,
 Chünki emrliringge teshna bolup keldim.
 132 Namingni söygenlerge bolghan aditing boyiche,
 Jamalingni men terepke qaritip shepset körsetkeysen.
 133 Qedemlimni sözüng bilen toghrilighaysen;
 Üstümge héch qebihlikni höküm sürgüzmigeysen.
 134 Méni insanning zulumidin qutuldurghaysen,
 Shuning bilen Séning körsetmiliringge itaet qilimen.
 135 Jamalingning nurini qulungning üstige chachturghaysen;
 Manga belgilimiliringni ögetkeysen.■
 136 Közlirimdin yash ériqliri aqidu,
 Chünki insanlar Tewrat-qanununggha boysunmaydu.
 137 |□| (Tsade) Heqqaniydursen, i Perwerdigar;
 Hökümliring toghridur.
 138 Sen agah-guwahliqliringni heqqaniyliqta buyrughan;
 Ular tolimu ishenchliktur!
 139 Otluq muhebbitim özümni yoqitidu,
 Chünki méni xar qilghuchilar sözliringge pisent qilmaydu.
 140 Sözüng toluq sinap ispatlan'ghandur;
 Shunga qulung uni söyidu.■
 141 Men tériqtekturmen, kemsitilgenmen,
 Biraq körsetmiliringni untumaymen.
 142 Séning heqqaniyiting ebediy bir heqqaniyettur,
 Tewrat-qanunung heqiqettur.
 143 Péshkellik we azab manga chirmishiwaldi;
 Biraq emrliring méning xursenliklimdur.
 144 Séning agah-guwahliqliringning heqqaniyliqi ebediydur;
 Yashighin dep, méni yorutqaysen.
 145 |□| (Kof) Men pütün qelbim bilen Sanga nida qildim, i Perwerdigar;
 Manga jawab bergeysen;

Men belgilimiliringni tutimen.

¹⁴⁶ Men Sanga nida qilimen;

Méni qutquzghaysen; agah-guwahliqliringgha egishimen.

¹⁴⁷ Men tang atmay ornumdin turup peryad kötürimen;

Söz-kalaminggha ümid baghlidim.■

¹⁴⁸ Wediliring üstide séghinip oylinish üçün,

Tündiki jéseklar almashmay turup közüm échilidu.■

¹⁴⁹ Özgermes muhebbiting boyiche awazimni anglighaysen;

I Perwerdigar, hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.

¹⁵⁰ Qebih niyetke egeshkenler manga yéqinlashti,

Ular Tewrat-qanunungdin yiraqtur.

¹⁵¹ I Perwerdigar, Sen manga yéqin turisen;

Barliq emrliring heqiqettur.

¹⁵² Uzundin béri agah-guwahliqliringdin ögendimki,

Ularni menggüge inawetlik qilghansen.

¹⁵³ |□| (Resh) Méning xar bolghinimni körgeysen, méni qutuldurghaysen;

Chünki Tewrat-qanunungni untumidim.

¹⁵⁴ Méning dewayimni sorighaysen, hemjemet bolup méni qutquzghaysen;

Wedeng boyiche méni janlandurghaysen.

¹⁵⁵ Nijatliq rezillerdin yiraqtur;

Chünki ular belgilimiliringni izdimeydu.

¹⁵⁶ Rehimdilliqiring köptur, i Perwerdigar;

Hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.

¹⁵⁷ Manga ziyankeshlik qilghuchilar hem méni xar qilghuchilar köptur;

Biraq agah-guwahliqliringdin héch chetnimidim.

¹⁵⁸ Men asiqliq qilghuchilargha qarap yirgendim,

Chünki ular sözüngni tutmaydu.□

¹⁵⁹ Séning körsetmiliringni shunche söygenlikimni körgeysen;

Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen, i Perwerdigar.

¹⁶⁰ Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur;

Séning herbir adil hökümüng ebediydur.□

¹⁶¹ |□| (Shiyn) Emirler bikardin-bikar manga ziyankeshlik qilidu;

Biraq yürükim kalaming aldidila titreydu.

¹⁶² Birsi zor olja tapqandek,

Wedengdin xushallinimen.

¹⁶³ Saxtiliqtin nepretlinip yirginimen;

Söyginim Tewrat-qanunungdur.

¹⁶⁴ Heqqaniy hökümliring tüpeylidin,

Künde yette qétim Séni medhiyileymen.

¹⁶⁵ Tewratingni söygenlarning zor xatirjemliki bar;

Héch nerse ularni putliyalmas.

¹⁶⁶ Men nijatliqinggha ümid baghlap küttüm, i Perwerdigar,

Emrliringge emel qilip.

¹⁶⁷ Jénim agah-guwahliqliringgha egishidu,

Ularni intayin söyimen.

■ **119:147** Zeb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ **119:148** Zeb. 57:8; 63:1, 6 □ **119:158** «Men asiqliq qilghuchilargha qarap yirgendim» — yaki «Men asiqliq qilghuchilargha qarap azablandim». □ **119:160** «Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur» — bu nahayiti muhim bir jümle. Toluq, etrapliq heqiqetni peqet muqeddes kitabtiki bir ayettinla bilgili bolmaydu, belki köp ayetlarning yighindisi arqiliqla («mujessemligende») andin «toluq heqiqet» yaki «her tereplik heqiqet» chiqidu.

168 Barliq yollirim aldingda bolghach,
 Körsetmiliring hem agah-guwahliqliringgha egishimen.
 169 |□| (Taw) Méning peryadim aldinggha yéqin kelsun, i Perwerdigar;
 Kalaming boyiche méni yorutqaysen.
 170 Yélinishim aldinggha kelsun;
 Wedeng boyiche méni qutuldurghaysen.
 171 Manga belgilimiliringni ögitishing üçün,
 Lewlirimdin medhiyiler urghup chiqidu.
 172 Tilim sözüngni küylep naxsha éytidu,
 Chünki emrliringning hemmisi heqqaniydu.
 173 Qolung manga yardemge teyyar bolsun;
 Chünki men körsetmiliringni talliwaldim.
 174 Men nijatliqinggha telmürüp teshna bolup keldim, i Perwerdigar;
 Séning Tewrating méning xursenlikimdur.
 175 Jénim yashisun, u Séni medhiyileydu,
 Séning hökümliring manga yardem qilsun.
 176 Men yoldin adashqan qoydek temtirep qaldim;
 Qulungni izdigeysen;
 Chünki emrliringni untup qalghinim yoq.■

120

120-küy ... Urushqaq xelq arisida

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Béshingha kün chüshkende men Perwerdigargha nida qildim;
 U manga jawab berdi.□
² I Perwerdigar, jénimni yalghan sözleydighan lewlerdin,
 Aldamchi tildin qutuldurghaysen.■
³ Sanga néme bérilidu,
 Sanga néme qoshulushi kérek,
 Ey aldamchi til?
⁴ – Palwan atqan ötkür oqlar,
 Archa choghliri sanga tegsun!■
⁵ Meshek diyarida musapir bolup yashighinimgha,
 Kédar chédirliri arisida turghinimgha halimgha way!□
⁶ Men tinchliqqa öchler arisida uzundin buyan turuwatimen;
⁷ Men tinchliqperwermen;
 Biraq gep qilsam, ular urushimizla, deydu.

■ **119:176** Yesh. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1** «Yuqirigha **chiqish naxshisi**» — bundaq mawzuluq küydin jemi 151 bar. Buning menisi toghruluq alimlarning üç xil pikri bar: (1) Yérusalémdiki ikkinchi ibadetxana ichide hoyligha chiqidighan 15 pelempey bar idi; héyt waqitlirida herbir pelempeyde toxtap bir küy éytilghan. (2) Yérusalémgha tawab qilish héytigha barmaqchi (ibraniy tilida bu «chiqmaqchi» dégen söz bilen ipadilididu) bolghan yoluchilar bu naxshilarni éytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil impériyesidiki sürgünlüktin qutulup chiqip, Yérusalémgha qaytip kelgenliki (ibraniy tilida «chiqqanliqi»)ni tebrikleydighan naxshilar idi. Bizningche üç pikirning hemmisi toghra bolushi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zeb. 11:2; 59:7 □ **120:5** «Meshek **diyarida .... Kédar chédirliri arisida...**» — «Meshek» — Israil zéminidin eng chet jay dep hésablan'ghan (belkim hazirqi muskwa yaki Türkiye); Kédardikiler bolsa Israilning Ereb qoshniliri hem reqibliri idi. Bu yerde ular belkim Xudani étirap qilmaydighan herxil ellerni bildüridu.

121

121-küy ... *Reb himaye qilghuchimdur*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Közlirimni taghlar terepke kötürüp qaraymen;
Méning yardimim qeyerdin kélur?

² Méning yardimim Perwerdigardindur;
Asman-zéminni Yaratquchidindur.

³ U putungni héch téyildurmaydu;
Séni saqlighuchi héch mügdimeydu!

⁴ Mana, qara, Israilni saqlighuchi hem mügdimeydu, hem uxlimaydu!

⁵ Perwerdigar séning saqlighuchingdur;
Perwerdigar ong yéningdiki sayiwendur.

⁶ Quyash kündüzde, ay kéchide sanga zerer yetküzmeýdu;

⁷ Perwerdigar barliq yamanliqtin séni saqlaydu;
U jéningni saqlaydu;

⁸ Perwerdigar chiqishingni, kirishingni,
Buningdin kéyin ebedil'ebedgiche saqlaydu.

122

122-küy ... *Yérusalémning bextidin xushal bolush*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Ular manga: «Perwerdigarning öyige chiqayli» — déginide,
Shadlandim.

² Putlirimiz derwaziliring ichide turushqa nésip boldi, i Yérusalém!

³ I Yérusalém, sen jipsilashturulup retlik sélin'ghan bir sheherdursen;

⁴ Qebililer u yerge chiqidu,
Yahning qebililiri chiqidu;

Israilgha bérilgen körsetme boyiche,
Perwerdigarning namigha teshekkür éytish üçün chiqidu.□

⁵ Chünki u yerde höküm chiqirishqa textler sélindi,
Dawutning jemetidikilerge textler sélindi.

⁶ Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar;
Séni söygenler ronaq tapidu.□

⁷ Istihkamliring ichide aman-xatirjemlik bolsun,
Ordiliring ichide awat-aramliq bolsun!

⁸ Qérindashlirim hem yar-buraderlirim üçün,
Men: «Aman-xatirjemlik ichingde bolsun» — deymen.

⁹ Perwerdigar Xudayimizning öyi üçün,
Séning ronaq tépishingha intilimen!

□ **122:4** «Qebililer.. . Israilgha bérilgen körsetme boyiche... chiqidu» — bu yolyoruq-körsetme Musa peyghember arqliq bérilgenidi. Héyt künliride (yilda üç qétim) Israil qebililirining erkekliri (qiz-ayallar ixtiyaren) Yérusalémgha chiqip ibadet qilishi kérek idi. □ **122:6** «Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar» — ibraniy tilida: «Yérushalom»ning «shalom»i üçün dua qilinglar». «Shalom» «tinch-amanliq», «Yérushalom» bolsa «Tinch-amanliq sheher» dégen menide (ibraniy tilida «shalom», ereb tilida «salam»).

123

123-küy ... Zor xarliq astida

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

I ershlerde Turghuchisen,

Sanga béshimni kôtürüp qaraymen; □ ■

² Mana, qulliringning közi öz xojayinining qollirigha qandaq qarighan bolsa,

Dédeklerning közi öz sahibesining qollirigha qandaq qarighan bolsa,

Bizning közimiz Perwerdigar Xudayimizgha shundaq qaraydu.

Ta bizge shepqet körsetküche qaraydu.

³ Bizge shepqet körgüzgeysen, i Perwerdigar,

Bizge shepqet körgüzgeysen;

Chünki biz yetküche xorluq tartqanmiz.

⁴ Jénimiz ghojamlarning mazaqlirini,

Hakawurlarning xorluqlirini yetküche tartqandur.

124

124-küy ... Qutulush üçün rehmetler

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Eger biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,

— Ah, Israil shundaq désun —

² Biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,

Kishiler bizge hujumgha qozghalghanda,

³ Ularning ghezipi bizge tutashqanda,

— Shu chaghda ular bizni tirik yutuwétetti;

⁴ *Shu chaghda* sular bizni gherq qiliwétetti;

Kelkün béshimizdin ötetti;

⁵ Dawalghughan sular béshimizdin ötetti!

⁶ Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay!

Ularning chishlirigha ow bolushqa bizni qoyup bermidi.

⁷ Jénimiz tutquchilarning basmiqidin qéchip chiqqan qushtek qachti;

Basmaq sundurulup, biz qachtuq! ■

⁸ Érishken yardimimiz Perwerdigarning namididur,

Asman-zémin Yaratquchining namididur! ■

125

125-küy ... Xudaning zor himayisi

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigargha tayan'ghanlar Zion téghidektur;

Uni tewretkili bolmaydu,

U menggülük turidu.

² Yérusalém! Taghlar uning etrapini orughan,

□ **123:1** «Sanga béshimni kôtürüp qaraymen» — ibraniy tilida: «Sanga közlimni kôtürüp qaraymen». ■ **123:1**
Zeb. 115:3 ■ **124:7** Pend. 6:5 ■ **124:8** Zeb. 121:2

Hem Perwerdigar hazirdin ta ebedgiche Öz xelqining etrapini oraydu.

³ Chünki rezillerning hoquq hasisi heqqaniylarning nésiwisini bashqurmaydu; Bolmisa heqqaniylarmu qollirini qebihlikke uzartishi mumkin.

⁴ Perwerdigar, méhribanlarga méhribanliq qilghaysen; Köngli duruslarchimu shundaq bolsun.

⁵ Biraq egri yollargha burulup ketkenlerni bolsa, Perwerdigar ularni qebihlik qilghuchilar bilen teng shallaydu. Israilgha aman-xatirjemlik bolghay!

126

126-küy ... Sürgün bolushtin azad bolush

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende, Biz chüsh körgendekla bolduq;□

² Aghzimiz külkige,

Tilimiz shadlinishqa toldi;

Shu tapta eller arisida ular: —

«Perwerdigar ulargha zor ishlarni qilip berdi» — déyishti.■

³ Perwerdigar derweqe biz üçün zor ishlarni qildi,

Biz bulardin shadlinimiz.

⁴ Jenubniki quruq ériqlar *shar-shar sulargha* aylاندurulghandek,

Biz tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar;□

⁵ Köz yashlirini éqitip térighanlar shadliq bilen orar;

⁶ Yighlap yürüp chachidighan uruqni kötürgen kishi,

Berheq, shadliq-tentene bilen orighan baghlirini kötürüp qaytip kélidu.

127

127-küy ... Xuda bergen nésiweni héchkim tartiwalalmaydu

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Sulayman yazghan küy: —

Perwerdigar Özi öy salmisa,

Salghuchilar bikardin-bikar uninggha ejir singdüridu;

Perwerdigar sheherni saqlimisa,

Közetchiler bikardin-bikar oyghaq turidu.

² Silerning seherde ornunglardin qopushunglar,

Kech bolghanda yétishinglar,

Japa-musheqqetni nandek yégininglar bikardin-bikardur;

□ **126:1** «Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende...» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Zionning ehwalini eslige qayturghanda...». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4** «Jenubniki quruq ériqlar *shar-shar sulargha aylاندurulghandek...*» — qattiq yamghur yagghandin kéyin, Pelestinning jenub teripidiki süyi yoq ériq-deryalar yérim saet ichidila küchlük hem xeterlik dawalghughan deryalargha aylاندurulidu. «Biz tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar» — bu ikkinchi «tutqunluq» némini bildüridu? Babil impériyesige sürgün bolghan Yehudiylar azad bolup Pelestin'ge qaytip kelgendin kéyin, yene bek éghir musheqqetler hem ziyankeshlikke uchrirdi («Nehemiya» hem «Ezra» qisimlirini körüng). «Tutqunluq» belkim köchme menide bolup, u éghir ehwalni körsitidu.

Chünki U Öz söyginige uyquni béridu.□

³ Mana, balilar Perwerdigardin bolghan mirastur,
Baliyatquning méwisi Uning mukapatidur;

⁴ Yashliqta tapqan balilar,
Baturday qolidiki oqlardek bolidu.

⁵ Oqdéni mushular bilen tolghan adem bextliktur;
Sheher derwazisida turup dushmanler bilen sözlshiwatqinida,
Ular yerge qarap qalmaydu.□

128

128-küy ... Xudadin eyminidighan kishining bextliki

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigardin qorqidighanlar,
Uning yollirida mangidighanlarning herbiri bextliktur!

² Chünki sen öz qolungning ejrini yeysen;
Bextlik bolisen, ronaq tapisen;

³ Ayalig bolsa öyüng ichide méwilik üzüm télidek bolidu;
Baliliring dastixaningni chöridep, zeytun derexliridek tizilip olturidu;

⁴ Mana, Perwerdigardin qorqidighan kishi shundaq bextni köridu.

⁵ Perwerdigar sanga Zion téghidin bext ata qilghay;
Sen ömrüng boyiche Yérusalémning awatliqini körgeysen;

⁶ Perzentliringning perzentlirini körgeysen;
Israilgha aram-tinchliq bolghay!

129

129-küy ... Uzun dawam qilghan japa-musheqqetni eslesh

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

«Yashliqimdin tartip ular köp qétim méni xar qilip keldi» —
— Ah, Israil hazir buni désun —

² «Ular yashliqimdin tartip köp qétim méni xar qilip keldi,
Biraq üstümdin ghelibe qilghan emes.

³ Qosh heydigüchiler dümbemde heydigen,
Chöneklirini intayin uzun tartqan».

⁴ Perwerdigar heqqaniydur;
U rezillerning asaretlirini sunduruwetti;

⁵ Ular shermende bolup arqisigha yandurulsun,
Ziondin nepretlinidighanlarning hemmisi!

⁶ Ular ögzide ünüp chiqqan chöptek bolsun;
Üzülmey turupla soliship kétidighan;■

⁷ Ot-chöp orighuchigha uningdin bir tutammu chiqmaydu;

□ **127:2** «Japa-musheqqetni **nandek yégininglar bikardin-bikardur**» — bashqa birxil terjimisi: «Japa-musheqqet bilen tapqan nanni yégininglar bikardin-bikardur». «Chünki U Öz söyginige **uyquni béridu**» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki U Öz söyginige uxliqan waqtida béridu». □ **127:5** «**Sheher derwazisida turup dushmanler bilen sözlshiwatqinida**» — «sheher derwazisi» xalayıq yighin achidighan, jem bolidighan jay idi. ■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10

Bagh baghlighuchigha bir quchaqmu chiqmaydu;

⁸ Ötüp kétiwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünglarda bolghay; Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.□

130

130-küy ... Azabliq peryad

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Chongqur yerlerdin Sanga peryad kötürimen, i Perwerdigar;

² I Reb, awazimni anglighaysen;

Qulaqliringni yélinish sadayingha salghaysen;

³ Eger Sen Yah, qebihliklerni sürüshtürüp sanisang,

Emdi Reb, kim tik turalaydu?■

⁴ Biraq Sende meghpiret-kechürüm bardur;

Shunga Sendin eyminishke bolidu.■

⁵ Perwerdigarni kütüwatimen;

Jénim kütüwatidu;

Uning sözige ümid baghlidim.■

⁶ Tün jésekichilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,

Berheq, tün jésekichilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,

Jénim Rebke teshna bolup kütmekte.■

⁷ I Israil, Perwerdigargha ümid baghlanglar;

Chünki Perwerdigarda özgermes muhebbet bardur;

Uningda zor nijatliqlarmu bar;

⁸ U Israilni barliq qebihlikliridin bedel tölep qutquzidu.

131

131-küy ... Kemterlikke intilish

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, könglüm tekebbur emes,

Nezirimmu üstün emes;

Men chong ishlar bilenmu,

Yaki chamim yetmeydighan karamet ishlar bilenmu meshghul bolmaymen;■

² Berheq, anisining quchiqida yatqan emchektin ayrilghan balidek,

Öz jénimni bésiwélip tinchlandurdum;

Könglüm ichimde emchektin ayrilghan balidektur.

³ Israil Perwerdigargha ümid baghlisun;

Hazirdin bashlap, ebedil'ebedgiche!

□ 129:8 «Ötüp kétiwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünglarda bolghay; Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.» — démek, mushu küydiki 4- hem 5-ayetning menisi: Rezil kishilerdin héch hosul bolmaydu, ulardin héch yaxshiliq yaki bext-xushalliq kelmeydu yaki ularning béshigha chüshmeydu. ■ 130:3 Zeb. 143:2 ■ 130:4 2Sam. 24:14 ■ 130:5 Zeb. 27:14; 40:1; 62:1; Hab. 2:3 ■ 130:6 Zeb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ 131:1 2Tar. 32:25; Zeb. 101:4-5; Pend. 6:17; 16:5

132

132-küy ... Xudaning ehde sanduqi we Xudaning Dawutqa bolghan wedisi ... 1-ayettiki izahatni köring

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

I Perwerdigar, Dawut üçün u tartqan barliq jebir-japalarni yad etkeysen;□

² U Perwerdigargha qandaq qesem ichken,
Yaquptiki qudret Igisige qandaq wede qilghan: —

³⁻⁵ «Perwerdigargha turar jayni,
Yaqupning qudretlik Igisige makanni tapmighuche,
Öyümdiki hujrigha kirmeymen,
Kariwattiki körpembe chiqmaymen,
Közümge uyquni,
Qapaqlirimgha mügdeshni bermeymen».

⁶ Mana, biz uning xewirini Efratahda angliduq;

Uni ormanliq étizlardin taptuq;□

⁷ Uning turar jaylirigha bérip kireyli,

Uning textiperi aldida sejde qilayli;

⁸ Ornungdin turghin, i Perwerdigar,
Sen qudritingning ipadisi ehde sanduqung bilen,

Öz aramgahinggha kirgin!

⁹ Kahinliring heqqaniylik bilen kiyindürülsun,
Mömin bendiliring tentenilik awazni yangratsun!

¹⁰ Qulung Dawut üçün,

Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen;□

¹¹ Perwerdigar Öz heqiqiti bilen Dawutqa shu qesemni qildi,

U uningdin héch yanmaydu: —

U: — «Öz pushtingdin chiqqan méwidin birisini textingde olturghuzimen;■

¹² Perzentliring Méning ehdemni,

Hem Men ulargha ögitidighan agah-guwahlirimni tutsa,
Ularning perzentliri menggüge textingde olturidu» — dégen.

¹³ Chünki Perwerdigar Zionni tallighan;

U Öz makani üçün uni xalighan.

¹⁴ Mana U: — «Bu menggüge bolidighan aramgahimdur;

Mushu yerde turimen;

Chünki Men uni xalaymen.■

□ **132:1** «I Perwerdigar, Dawut üçün u tartqan jebir-japalarni yad etkeysen;...» — bu küy birinchidin, Dawutning Perwerdigar üçün ibadetxana qurushqa ichken qesimini bildüridu hem shu chaghdiki Xudaning Dawutqa jawab bérip qilghan wedisini («2Sam.» 7-bab) eslitidu; ikkinchidin, Dawutning kéyin Xudaning ehde sanduqini Kiriati-Yéarim (yeni Efratah, öz yurti bolghan Beyt-Lehemge yéqin) dégen jaydin ekilip, tentenilik halda Yérusalémgha kirgüzgenlikinimu eslitidu. Bu küy belkim Dawutning bir ewladi (Sulayman yaki uningdin kéyinki birsi) padishah bolghanda qilghan duasi bolushi mumkin. «Dawut ... tartqan barliq jebir-japalar» — mushu yerde belkim Dawutning Xuda üçün muqeddes bir öyni yasashqa bolghan ejirini körsitishi mumkin. ■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6** «...biz uning xewirini Efratahda angliduq» — «uning xewiri» belkim birinchidin Xudaning ehde sanduqini körsitidu; ikkinchidin bésharetlik halda Mesihning Beyt-Lehemde tughulushini körsitishi mumkin. «Uni ormanliq étizlardin taptuq» — yaki «Uni Yaarning étizliridin taptuq». «Yaar» «Kiriati-Yéarim» bolushi mumkin («1Sam.» 7:1ni köring). □ **132:10** «Qulung Dawut üçün, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen» — belkim Dawutning padishah bolidighan ewladi üçün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq yuqiriqi 2-küy we izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu köring. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luqa 1:69 ■ **132:14** Zeb. 68:16; 132:8

15 Men uning rizqini intayin zor beriketleymen;
 Uning yoqsullirini nan bilen qandurimen;
 16 Uning kahinlirigha nijatliqni kiygüzimen,
 Uning mömin bendiliri shadliqtin tentenilik awazni yangritidu.■
 17 Men bu yerde Dawutning münggüzini bixlandurimen;
 Özümning mesih qilghinim üçün yoruq bir chiragh békitkenmen;■
 18 Uning düşmenlirige shermendilikni kiygüzimen;
 Emma uning kiygen taji béshida ronaq tapidu» — dédi.

133

133-küy ... Birlikning bexti

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: —

Qara, mana, qérindashlar birlikte turush némidégen yaxshi, némidégen shérindur!
 2 U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmatlik maydek,
 U Harunning saqilidin éqip,
 Kiyim-kéçekning yaqisigha chüshken qimmatlik maygha oxshaydu;□
 3 U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu;
 Chünki shu yerde Perwerdigar beriketni —
 Yeni menggülük hayatni buyrughan!□

134

134-küy ... Ibadet

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Mana, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar,
 I, kéchiche Perwerdigarning öyide turidighan,
 Perwerdigarning barliq qulliri!
 2 Muqeddes jayda turup qolliringlarni kötürüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye qay-
 turunglar!
 3 Asman-zéminni Yaratquchi Perwerdigar silerni Ziondin beriketlige!□

135

135-küy ... Xudaning qilghan ulugh emelliri üçün ibadet

1 Hemdusana! Perwerdigarning namini medhiyilenglar,
 Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning qulliri!

■ 132:16 2Tar. 6:41 ■ 132:17 Luqa 1:69 □ 133:2 «U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmatlik maydek, u Harunning saqilidin éqip, kiyim-kéçekning yaqisigha chüshken qimmatlik maygha oxshaydu» — hezriti Harunni bash kahin qilip tiklesh üçün, u alahide puraqliq mexsus may bilen «mesih qilin'ghan». Tewrat, «Mis.», 30:22-38-ayetlerni körüng. □ 133:3 «U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu....» — «Hermon téghi» Pelestindiki eng égiz tagh bolup, etrapida herkün chüshken shebnem intayin mol bolup, hemme janiwarni janlanduridu. U Zion taghliridin 300 kilométr yiraq. Zion téghigha chüshidighan shebnem azdur; mol shebnem Zion'gha chüshse, u zor we ajayib beriket bolatti, elwette. □ 134:3 «...Perwerdigar silerni Ziondin beriketlige!» — ibraniy tilida «teshekkür-medhiye qayturush» (1-ayet) hem «beriketlesh» dégenler birla söz («barak») bilen ipadilidu.

2 Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning öyide turghanlar,
 Xudayimizning hoylilirida turghanlar!
 3 Yahni medhiyilenglar, chünki Perwerdigar méhribandur;
 Uning namigha küy éytinglar;
 Chünki mushundaq qilish shérindur;
 4 Chünki Yah Yaqupni Öziningki bolushqa,
 Israilni Öz mirasi bolushqa talliwaldi.■
 5 Chünki özüm bilimenki, Perwerdigar ulughdur;
 Rebbimiz barliq ilahlardin üstündür.□
 6 Perwerdigar néme ishni muwapiq körgen bolsa,
 U asmanlarda,
 Zéminda,
 Déngizlarda hem uning barliq tegliridimu shuni qilghandur.
 7 U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;
 Yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilidu;
 Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu.■
 8 U Misirdiki tunji oghullarni halak qildi,
 Insanlarning bolsun, haywanlarning bolsun hemmini urup halak qildi.■
 9 U alametlerni, möjjizilerni aranglarga ewetti, i Misir;
 Pirewn we uning hemme qulliri üstige ewetti.■
 10 U ulugh ellerni uruwetti,
 Qudretlik padishahlarni öltürüwetti;■
 11 Amoriylarning padishahi Sihonni,
 Bashanning padishahi Ogni,
 Qanaandiki barliq padishahliqlarni uruwetti.
 12 Ularning zéminini miras qilip,
 Öz xelqi Israilgha miras bolushqa teqdim qildi.■
 13 Séning naming, Perwerdigar, menggüge,
 Shöhret-xatireng dewrdin-dewrgichidur.■
 14 Chünki Perwerdigar Öz xelqining dewasini soraydu;
 Öz qullirigha rehim qilidu.■
 15 Ellerning butliri bolsa peqetla kümüsh-altundin ibarettur,
 Ularni insanning qolliri yasighandur, xalas.■
 16 Ularning aghzi bar, biraq sözlimeydu;
 Közliri bar, biraq körmeydu;
 17 Qulaqliri bar, biraq anglimaydu,
 Aghzida héch nepes yoqtur.
 18 Ularni yasighanlar ulargha oxshap qalidu,
 Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.
 19 Israil jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 Harun jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 20 Lawiy jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 Perwerdigardin qorqidighanlar, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
 21 Yérusalémda makanlashqan Perwerdigargha Ziondin teshekkür-medhiye éytisun!
 Hemdusana!

■ 135:4 Mis. 19:5; Qan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pét. 2:9 □ 135:5 «Perwerdigar... **barliq ilahlardin üstündür**» — bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. 95:3 we izahatini körüng. ■ 135:7 Yer. 10:13; 51:16
 ■ 135:8 Mis. 12:12,29; Zeb. 78:51 ■ 135:9 Mis. 7,8,9,10,14 ■ 135:10 Ye. 12 ■ 135:12 Zeb. 78:55 ■ 135:13 Mis. 3:15; Zeb. 102:12 ■ 135:14 Qan. 32:36; Zeb. 90:13 ■ 135:15 Zeb. 115:4

136

136-küy ... Perwerdigarning muhebbitige teshekkür éytinglar!

- ¹ Perwerdigargha teshekkür éytinglar, U méhribandur;
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ² Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;□
- ³ Reblerning Rebbige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ⁴ Zor karametlerni birdinbir Yürgüzguchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ⁵ Eqil-paraset arqiliq asmanlarni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ⁶ Zéminni sular üstide sozup Turghuzghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ⁷ Ulugh nur jisimlerini Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ⁸ Küdüzni bashquridighan quyashni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ⁹ Kéchini bashqurdighan ay hem yultuzlarni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ¹⁰ Ularning tunjilirini urup, Misirgha zerb bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹¹ Israilni ular arisidin chiqarghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹² Küchlük qol hem uzatqan bilek bilen ularni Chiqarghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹³ Qizil déngizni bölek-bölek Bölgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹⁴ Hem Israilni uning otturisdin Ötküzgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ¹⁵ Qizil déngizda Pirewnni qoshunliri bilen süpürüp tashlighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹⁶ Öz xelqini chöl-bayawandin Yétekligüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹⁷ Büyük padishahlarni Uruwetküchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ¹⁸ Hem meshhur padishahlarni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ¹⁹ Jümlidin Amoriylarning padishahi Sihonni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
- ²⁰ — Hem Bashan padishahi Ogni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
- ²¹ Ularning zéminini miras üçün Bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■

□ **136:2** «Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar» — «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng. ■ **136:5** Yar. 1:1 ■ **136:6** Zeb. 24:1-2 ■ **136:7** Yar. 1:14 ■ **136:8** Yar. 1:16 ■ **136:10** Mis. 12:29; Zeb. 78:43,51 ■ **136:11** Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ **136:12** Mis. 6:6 ■ **136:13** Mis. 14:21,22; Zeb. 78:13 ■ **136:15** Mis. 14:24 ■ **136:16** Mis. 15,16,17,19; Zeb. 78:52 ■ **136:17** Chöl. 21:24,25,34,35; Ye. 12:1; Zeb. 135:10,11 ■ **136:20** Qan. 3:1-7 ■ **136:21** Ye. 12:6

22 Buni bendisi Israilgha miras qilib bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
23 Halimiz xarab ehwalda, bizlerni Esligüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
24 Bizni ezgenlerdin qutuldurghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
25 Barliq et igilirige ozuq Bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
26 Ershlerdiki Tengriga teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggüüktur!

137

137-küy ... Babilda sürgün bolushning derd-elim

1 Babildiki derya-ériqlar boyida biz olturduq;
Zionni esliginimizde, berheq yigha kötürduq;
2 Chiltarimizni arisidiki sögetlerge ésip qoyduq.
3 Chünki bizni sürgün qilghanlar bizdin naxsha telep qildi;
Bizni zarlatquchilar bizdin tamasha telep qilip: —
«Hey, Zion naxshiliridin birni bizge éytqina» — déyishti.■
4 Yaqa yurtta turup Perwerdigarning naxshisini qandaqmu éytayli?
5 Ey Yérusalém, men séni untusam,
Ong qolum *maharitini* untusun!□
6 Séni eslimisem,
— Yérusalémni eng chong xursenlikimdin ewzel körmisem —
Tilim tanglayimgha chapliship qalsun!
7 I Perwerdigar, Édom baliliridin hésab alghanda, Yérusalémning béshigha chüshken künini
yadinggha keltürgeysen;
Chünki ular: «Uni yer bilen yeksan qilinglar,
Ulighiche yer bilen yeksan qilinglar!» déyishti.■
8 I bulinish aldida turghan Babil qizi,
Bizge qilghan qilmishliringni özüngge qayturghuchi bextliktur!■
9 Bowaqliringni élip tashqa atquchi kishi bextliktur!

138

138-küy ... Shepgetke rehmetler

1 Dawut yazghan küy: —

Pütün qelbim bilen Sanga teshekkür éytimen;
Barliq ilahlar aldida Séni küyleymen.□
2 Pak-muqeddeslikning ibadetxanisigha qarap bash urimen,
Özgermes muhebbiting hem heqiqet-sadaqiting üçün namingni tebrikleymen;

■ 137:3 Zeb. 79:1 □ 137:5 «Ong qolum *maharitini* untusun!» — yaki «Ong qolumni untughan bolsam!».
■ 137:7 Yer. 49:7; Ez. 25:12 ■ 137:8 Yer. 50:15,29; Weh. 18:6 □ 138:1 «Barliq ilahlar aldida Séni küyleymen»
— «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng.

Chünki Sen pütün nam-shöhritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen.□

³ Sanga nida qilghan künide, manga jawab bergensen; Jénimgha küch kirgüzüp, méni righbetlendürgensen.

⁴ Aghzingdiki sözlerni anglighanda, i Perwerdigar, Jahandiki barliq shahlar Séni medhiyileydu;

⁵ Ular Perwerdigarning yollirida yürüp naxsha éytidu, Chünki ulughdur Perwerdigarning shan-sheripi.

⁶ Chünki Perwerdigar aliyydur;

Biraq U hali boshlarga nezer salidu;

Tekebbularni bolsa U yiraqtin tonup yétidu.■

⁷ Zulmet-musheqqetler arisida mangghan bolsammu, Sen méni janlandurisen;

Düshmenlirimning ghezipini tosushqa qolungni uzartisen, Ong qolung méni qutquzidu.

⁸ Perwerdigar manga tewe ishlarni pütüzidu;

Méhir-muhebbiting, i Perwerdigar, menggülüktur;

Öz qolliring yasighanni tashlap ketmigeysen!

139

139-küy ... Xuda qelbni Bilgüchidur

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, Sen méni tekshürüp chiqting, Hem méni bilip yetting;

² Özüng olturghinimni, turghinimnimu bilisen; Yiraqta turuqluq könglümdikini bilisen.

³ Basqan qedemlirimni, yatqanlirimni ötkemengdin ötküzdung; Barliq yollirim Sanga ayandur.

⁴ Berheq, tilingha bir söz kéle-kelmestinla, i Perwerdigar, Mana Sen buni eyini boyiche bilmey qalmaysen.

⁵ Sen méni aldi-keynimdin orap turisen, Qolungni méning üstümge qondurghansen.

⁶ Bundaq bilim manga shunchilik tilsimat bilinidu! Shundaq yükseki, men uni bilip yételmeydikenmen.

⁷ Rohingdin néri bolushqa nelergimu baralayttim? Huzurungdin özümni qachurup nelerge baralayttim?

⁸ Asmanlarga chiqsam, mana Sen ashu yerde; Tehtisarada orun salsammu, mana Sen shu yerde;■

⁹ Seherning qanatirini élip uchup, Déngizning eng chet yerliride tursam,

¹⁰ Hetta ashu jayda qolung méni yétekleydu, Ong qolung méni yöleydu.

¹¹ Men: «Qarangghuluq méni yapsa,

□ **138:2** «Chünki Sen pütün nam-shöhritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen» — bashqa birxil terjimisi: «chpnki sen öz nam-shöhriting hem wedengni hemmidin üstün qilding». Lékin bizningche menisi shuki, Xudagha nisbeten öz wediside turush hetta nam-shöhritidin yuqiri turidu. ■ **138:6** Zeb. 113:4-7

■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13

Etrapimdiki yoruqluq choqum kéche bolidu» — désem,

¹² Qarangghuluqmu Sendin yoshurunalmaydu,
Kéchimu Sanga kündüzdek aydingdur,
Qarangghuluqmu *Sanga* yoruqtektur.

¹³ Berheq, Sen méning ichlirimni yasighansen;

Anamning qorsiqida méni toqughansen;□

¹⁴ Men Séni medhiyileymen,

Chünki men sürlük we karamet yasalghanmen;

Séning qilghanliring karamet tilsimattur;

Buni jénim obdan bilidu.

¹⁵ Men yoshurun jayda yasalghinimda,

Yer tegliride epchillik bilen toqulup shekillendürülginimde,

Ustixanlirim Sendin yoshurun emes idi.■

¹⁶ Ezalirim téxi apiride bolmighan künlerde,

Ular yasiliwatqan künlerde,

Közüng téxi shekillenmigen jismimni körüp yetkenidi;

Ularning hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi.□

¹⁷ Ah Tengrim, oyliring manga neqeder qimmatliktur!

Ularning yighindisi shunche zordur!

¹⁸ Ularni sanay désem, ular déngizdiki qumlardinmu köptur;

Uyqudin közümnü achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!□

¹⁹ Ah, Sen rezillerni öltürüwetseng iding, i Xuda!

Qanxor kishiler, mendin yiraq bolush!

²⁰ Chünki ular Séning toghruluq hiylilik bilen sözleydu;

Séning sheherliring ular teripidin azduruldi.□

²¹ Sanga öchmen bolghanlarga, i Perwerdigar, menmu öchqu?

Sanga qarshi chiqqanlarga menmu yirginimen'ghu?

²² Ulargha chish-tirniqimghiche öchturmen;

Ularni öz düşmenlirim dep hésablaymen.

²³ Méni közitip tekshürgeysen, i Tengrim!

Méning qelbimni bilip yetkeysen!

Méni sinap, ghemlik oylirimni bilgeysen;■

²⁴ Mende *Özüngge* azar bergüdek yolning bar-yoqluqini körgeysen;

We méni menggülük yolungda yétekligeysen!

140

140-küy ... Ahanetchiler hem zomigerler arisida

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Rezil ademdin, i Perwerdigar, méni azad qilghaysen;

Zorawan kishidin méni saqlighaysen.

□ **139:13** «Berheq, **Sen méning ichlirimni yasighansen**» — yaki «Chünki Sen méning ichlirimni yasighansen». «Ichlirim» bolsa ibranıy tilida «böreklirim» dégen söz bilen ipadilinidu (bezi waqıtlarda börekler wıjdanni bildürıdu). Bashqa birxil terjimisi: «Berheq, Sen méning ichlirimge igidursen». ■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16** «Ularning **hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi**» — yene birxil terjimisi: «Ular yoq bolghan waqıtta, manga békitilgen künlirimning hemmisi deptiringde yézilghan». □ **139:18** «Uyqudin **közümni achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!**» — «uyqudin közümnü achsam» bu yerde belkim tirilish künini puritidu. □ **139:20** «**Séning sheherliring ular teripidin azduruldi**» — bashqa birxil terjimisi: «séning düşmenliring namingni bikar ishlitidu».

■ **139:23** Ayup 31:6; Zeb. 17:3; 26:2

² Ular könglide yamanliqlarni oylimaqta;
Ular her küni jem bolushup urush chiqarmaqchi.

³ Tilini yilanningkidek ittik qilidu;
Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu;
Sélah.■

⁴ Rezil ademning qolliridin méni aman qilighaysen, i Perwerdigar;
Putlirimni putlashni qestleydighan zorawan kishidin saqlighaysen.

⁵ Tekebburlar men üçhün qiltaq, tanilarni yoshurup teyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Men üçhün tuzaqlarni saldi;

Sélah.■

⁶ Men Perwerdigargha: «Sen méning Tengrimdursen» — dédim;
Yélinishirim sadasigha qulaq salghaysen, i Perwerdigar;

⁷ Perwerdigar Reb nijatliqimning küchidur;
Sen jeng künide béshimni yépip qoghdighansen.

⁸ Rezil ademning ümidini ijabet qilmighaysen, i Perwerdigar;
Ularning hiylilirini aqquzmighaysen;
Bolmisa özlirini chong tutuwalidu.

Sélah.

⁹ Méni qorshiwalghanlarning bolsa,
Lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun;□

¹⁰ Üstige choghlar yaghdurulsun;
Ular otqa,

Qaytidin chiqalmighudek hanglarga tashliwétilsun;

¹¹ Tili chéqimchi ademning yer yüzide orni bolmisun;
Balayi'apet zorawanlarni tügeshküche owlaydu;

¹² Men bilimenki, Perwerdigar ézilgenlarning dewasini soraydu,
Yoqsulning heqqini élip béridu;

¹³ Berheq, heqqaniylar naminggha teshekkür éytidu;
Köngli duruslar huzurungda yashaydu.

141

141-küy ... Rezillik bilen muresse qilghili bolmaydu

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, men Sanga nida qildim;
Yénimgha tézdin kelgeysen;

Sanga nida qilghinimda awazimni anglighaysen.

² Duayimni anglighiningda, Sanga sunulghan xushbuydek yéqimliq bolsun,
Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun.□ ■

³ Aghzim aldida közetchi turghuzghaysen, i Perwerdigar;
Lewlirim derwazisini saqlighaysen;

⁴ Könglümni héchqandaq yaman ishqa,

■ **140:3** Zeb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ **140:5** Yer. 18:22 □ **140:9** «Méni qorshiwalghanlarning bolsa, lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun» — bashqa birxil terjimisi: «Méni qorshighanlarning bashlamchilirigha bolsa, öz lewliridin chiqqan shumluq özlirige chüshsun». □ **141:2** «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun» — yaki «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik ashliq hediyelek qobul bolsun» — ibadexanida kahinlar kechlik qurbanliq yaki hediye sunushtin awwal, qoli bilen shu qurbanliq-hediyelerni Xuda aldida kötüretti. ■ **141:2** Mis. 29:30; Weh. 5:8; 8:3

Qebihlik qilghuchilargha shérik bolup, rezillik qilishqa mayil qilmighaysen.
Méni ularning németliridin héch yégüzmiyeysen!

⁵ Heqqaniy adem méni ursun —

Bu manga méhribanliqtur;

Manga tenbih bersun —

Bu bolsa, béshim ret qilmaydighan, quyulghan ésil maydek bolidu.

Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu.□

⁶ Ularning hakimliri tik yarlardin tashliwétilgende,

Xelq méning sözlirimni anglaydu;

Chünki bu sözler shéridur.□

⁷ Birsi otun yarghanda yerge chéчилghan yérindilardek,

Mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi;□ ■

⁸ Berheq, közlirim Sangila tikilip qaraydu, Perwerdigar Rebbim;

Sanga tayinimen;

Jénimni xarab qilip tashliwetmigeysen.

⁹ Ularning manga salghan qiltiqidin,

Qebihlik qilghuchilarning tuzaqliridin méni saqlighaysen;

¹⁰ Reziller özining torlirigha yiqilsun,

Men bolsam — ötüp kétimen.

142

142-küy ••• Yar-yöleksizliktiki dua

¹ Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —

Men Perwerdigargha awazimni anglitip nale-peryad kötürimen;

Perwerdigargha awazim bilen yélinimen;□

² Uning aldida dad-zarlirimni tökimen;

Uninggha awarichilikimni éytimen.

³ Rohim ichimde tügishey dep qalghanda,

Shu chaghda basqan yolumni bilgensen;

Men mangghan yolda ular manga qiltaq saldi.■

⁴ Ong yénimgha qarap baqqaysen;

Etrapimda méni tonuydighan adem yoqtur;

Panahgah yoqap ketti;

Héç adem jénimgha köyünmeydu.

⁵ Men Sanga peryad kötürdüm, i Perwerdigar;

Sanga: «Sen méning Bashpanahimsen,

Tiriklarning zéminida bolghan Nésiwemdursen» — dédim.■

⁶ Méning peryadingha qulaq salghaysen;

Chünki men intayin xarab ehwalgha chüshürüldüm;

□ **141:5** «Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki méning duayim ulargha (rezillerge) külpet chüshkende ular üçün dawamlishiwéridu» (ibranij tilida «yamanliq» hem «külpet» bir söz bilen ipadilinidu). □ **141:6** «Xelq méning sözlirimni anglaydu; chünki bu sözler shéridur» — «shérin» belkim mushu yerde «jayida, orunluq» dégen menide. □ **141:7** «Birsi otun yarghanda yerge chéчилghan yérindilardek, mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi» — ayetning birnechche terjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nusxisida, mushu söz intayin ixcham bolup, chüshinish tes. ■ **141:7** Ez. 37:1,11,12

□ **142:1** «Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —....» — Dawut peyghember Saul padishahtin qéchip, ikki qétim gharda yoshurun'ghan waqtidiki weqeler «Tewrat, «1Sam.» -22- hem 24-babta yézligghan.

■ **142:3** Zeb. 77:3 ■ **142:5** Zeb. 16:5

Méni qoghlighuchilirimdin qutuldurghaysen;
 Chünki ular mendin küchlüktur.■
⁷ Séning namingni tebriklashim üçün,
 Jénimni türmidin chiqarghaysen;
 Heqqaniylar etrapimda olishidu;
 Chünki Sen manga zor méhribanliq körsitisen.

143

143-küy ••• Rohim tügishey dep qaldi!

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, duayimni anglighaysen;
 Yélinishlirimgha qulaq salghaysen;
 Heqiqet-sadaqitingde hem heqqaniyitingde manga jawab bergeysen.

² Öz qulungni soraqqa tartishqa turmighaysen;
 Chünki neziringde tiriklarning héchbiri heqqaniy ispatlanmaydu.■

³ Chünki düshmen jénimgha ziyankeshlik qilmaqta,
 U hayatimni depsende qildi;

Méni xuddi ölgili uzun bolghanlardek,
 Qarangghu jaylarda turushqa mejbur qilidu.

⁴ Shunga rohim ichimde tügishey dep qaldi;
 Ichimde qelbim sundi.

⁵ Men qedimki künlerni esleymen;
 Séning barliq qilghanliring üstide séghinip oylinimen;
 Qolliring ishligenlirini xiyalimdin ötküzimen.■

⁶ Qollirimni Sanga qarap sozup intilimen;
 Jénim changqighan zémindek Sanga teshnadur.
 Sélah.

⁷ Manga tézdin jawab bergeysen, i Perwerdigar;
 Rohim halidin kétidu;
 Didaringni mendin yoshurmighaysen;
 Bolmisa men hanggha chüshidighanlardek bolimen.

⁸ Méhir-muhebbitingni tang seherde anglatqaysen;
 Chünki tayan'ghinim Sen;
 Méngishim kérek bolghan yolni manga bildürgeysen;
 Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;■

⁹ Méni qutuldurghaysen, i Perwerdigar, düshmenlirimdin;
 Bashpanah izdep Séning yéninggha qachimen.

¹⁰ Öz iradengge emel qilishimqa méni ögetkeysen;
 Chünki Sen méning Xudayimdursen;
 Séning méhriban Rohing méni tüptüz zéminda yéteklige;□

¹¹ Öz nam-shöhriting üçün méni janlandurghaysen, i Perwerdigar;
 Öz heqqaniyitingde jénimni awarichiliktin azad qilghaysen.

¹² Hem méhir-shepqitingde düshmenlirimni üzüp tashliwetkeysen;
 Jénimni xar qilghanlarning hemmisini halak qilghaysen;

■ 142:6 Zeb. 41:2; 79:8; 116:6 ■ 143:2 Rim. 3, 4; Gal. 3, 4 ■ 143:5 Zeb. 77:5-12 ■ 143:8 Zeb. 25:1 □ 143:10
 «...méni tüptüz zéminda yéteklige» — yaki «...méni tüz köngüllerning zéminida yéteklige», «...méni diyanetlik zéminda yéteklige».

Chünki men Séning qulungdurmen.■

144

144-küy ... Padishahning nijatliqi – xelqning bexti

¹ Dawut yazghan küy: —

Qollirimgha jeng qilishni,
 Barmaqlirimgha urushni ögididighan,
 Méning Qoram Tëshim Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun!■
² Méning özgermes shepqitim we méning qorghinim,
 Méning égiz munarim we nijatkarim,
 Méning qalqinim we tayan'ghinim, men Uningdin himaye tapimen;
 U Öz xelqimni qol astimda boysundurghuchidur!■
³ I Perwerdigar, Sen uningdin xewer alidikensen, adem dégen zadi néme?
 Uning toghruluq oylaydikensen, insan balisi dégen néme?■
⁴ Adem bolsa bir nepesturla, xalas;
 Uning künliri ötüp kétéwatqan bir kölenggidur, xalas.■
⁵ I Perwerdigar, asmanlarni égildürüp chüshkeysen;
 Taghlargha tégip ulardin is-tütek chiqarghaysen;■
⁶ Chaqmaqlarni chaqquzup ularni tarqitiwetkeysen;
 Oqliringni étip ularni qiyqas-süren'ge salghaysen;■
⁷ Yuqiridin qolliringni uzitip,
 Méni azad qilghaysen;
 Méni ulugh sulardin,
 Yaqa yurttikilerning changgilidin chiqarghaysen.
⁸ Ularning aghzi quruq gep sözleydu,
 Ong qoli aldamchi qoldur.□
⁹ I Xuda, men Sanga atap yéngi naxsha éytimen;
 Ontargha tengkesh bolup Sanga küylerni éytimen.□
¹⁰ Sen padishahlargha nijatliq-ghelibe béghishlaysen;
 Qulung Dawutni ejellik qilichtin qutuldurisen.
¹¹ Méni qutuldurghaysen, yat yurttikilerning qolidin azad qilghaysen;
 Ularning aghzi quruq gep sözleydu,
 Ong qoli aldamchi qoldur.
¹² Shundaq qilip oghullirimiz yashliqida puxta yétilgen köchetlerge oxshaydu,
 Qizlirimiz ordiche neqishlen'gen tüwrüklerde bolidu;
¹³ Ashliq ambarlirimiz toldurulup,
 Türlük-türlük ozuqlar bilen teminleydighan,
 Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümenlep qozilaydighan;
¹⁴ Kalilirimiz boghaz bolidighan;
 Héchkim bésip kirmeydighan, héchkim *jengge* chiqmaydighan;
 Kochilirimizda héch jédel-ghowgha bolmaydighan; □

■ **143:12** Zeb. 86:14-16; 116:16 ■ **144:1** 2Sam. 22:35; Zeb. 18:34 ■ **144:2** 2Sam. 22:48; Zeb. 18:47-48 ■ **144:3** Ayup 7:17; Zeb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6 ■ **144:4** Ayup 8:9; 14:2, 3; Zeb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ **144:5** Zeb. 18:7-9; 104:32 ■ **144:6** 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zeb. 18:13-14 □ **144:8** «Ong qoli aldamchi qoldur» — belkim qesem qilghanda qolini yalghandin kötürgen yaki bashqilar bilen kéliskende yalghandin qollashqan. □ **144:9** «Ontargha tengkesh bolup sanga küylerni éytimen» — «ontar» on tarliq chiltardek bir saz. □ **144:14** «Kalilirimiz boghaz bolidighan...» — bashqa birxil terjimisi: «Ulaghlirimiz éghir yüklerni kötüridighan...».

15 Ehwali shundaq bolghan xelq némidégen bextliktur!
Xudasi Perwerdigar bolghan xelq bextliktur!

145

145-küy ... Xudaning qilghan ulugh emellirini kéyinki ewladqa bayan qilish ... «Élipbe tertipilik» küy

1 Medhiye: Dawut yazghan küy: —

|□| Men Séni medhiyilep ulughlaymen, Xudayim, i Padishah;
Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen.

2 |□| Herküni Sanga teshekkür-medhiye qayturimen,
Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen!

3 |□| Ulughdur Perwerdigar, zor medhiyilerge layiqtur!
Uning ulughluqini sürüshürüp bolghili bolmas;■

4 |□| Bir dewr yéngi bir dewrge Séning qilghanliringni maxtaydu;
Ular qudretlik qilghanliringni jakarlaydu;■

5 |□| Men heywitingning shereplik julaliqini,
We karamet möjjiziliringni séghinip sözleymen;

6 |□| : Shuning bilen ular qorqunchluq ishliringning qudritini bayan qilidu;
Menmu ulugh emelliringni jakarlaymen!

7 |□| Ular zor méhribanliqingni eslep, uni mubareklep tarqitidu,
Heqqanliyliqing toghruluq yuqiri awazda küyleydu.■

8 |□| Perwerdigar méhir-shepsetlik hem rehimdildur;
Asan ghezeplenmeydu, U zor méhir-muhebbetliktur;■

9 |□| Perwerdigar hemmige méhribandur;
Uning rehimdilliqiri barche yaratqanlirining üstididur;

10 |□| Séning barliq yasighanliring Séni medhiyileydu, i Perwerdigar,
Séning mömin bendiliring Sanga teshekkür-medhiye qayturidu.

11 |□| Ular padishahliqingning sheripidin xewer yetküzidu,
Küch-qudritingni sözleydu;

12 |□| Shundaq qilip insan balilirigha qudretlik ishliring,
Padishahliqingning shereplik heywisi ayan qilinidu.

13 |□| Séning padishahliqing ebediy padishahliqtur,
Selteniting ewladtin-ewladqichidur.□

14 |□| Perwerdigar yiqilay dégenlerning hemmisini yöleydu,
Égilip qalghanlarning hemmisini turghuzidu.

15 |□| Hemmeylenning közliri Sanga tikilip kütidu;
Ulargha öz waqtida rizqini teqsim qilip bérisen;■

16 |□| Qolungni échishing bilenla,
Barliq jan igilirining arzusini qandurisen.

17 |□| Perwerdigar barliq yollirida heqqaniydur,
Yasighanlirining hemmisige muhebbetliktur.

18 |□| Perwerdigar Özige nida qilghanlarning hemmisige yéqindur,

■ 145:3 Ayup 5:9; Zeb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ 145:4 Qan. 4:9; 6:7 ■ 145:7 Zeb. 119:171-172 ■ 145:8 Mis. 34:6, 7; Chöl. 14:18; Zeb. 86:15; 103:8 □ 145:13 «izahat» — yéqinda bezi kona köchürülmilerdin 13- we 14-ayetning ariliqida: — «Perwerdigar wediside ching turidu; barliq yaratqanlirigha méhribandur» dégen mezmun bolghan yene bir nusxisi tépilghan (Ibraniy tilida «Nun» bilen bashlinidu). ■ 145:15 Zeb. 104:27

Özige heqiqette nida qilganlarning hemmisige yéqindur;

19 |□| U Özidin eyminidighanlarning arzusini emelge ashuridu;
Ularning peryadini anglap ularni qutquzidu.

20 |□| Perwerdigar Özini söygenlarning hemmisidin xewer alidu;
Rezillerning hemmisini yoqitidu.

21 |□| Aghzim Perwerdigarning medhiyisini éytidu;

Barliq et igiliri ebedil'ebed uning muqeddes namigha teshekkür-medhiye qayturghay!

146

146-küy ... Xuda medhiyilensun!

1 Hemdusana!

I jénim, Perwerdigarni medhiyile!

2 Men hayat bolsamla, Perwerdigarni medhiyileymen;
Wujudum bar bolsila Xudayimgha küy éytime.

3 Ésilzadilergimu,

Insan balisighimu tayanmanglar,

Ularda héch medet-nijatliq yoqtur.■

4 Mana, uning nepisi kétidu,

U öz tupriqigha qaytip kétidu;

Shu kündila arzu-niyetliri yoqap kétidu.□

5 Yaqupning Tengrisi medetkari bolghan adem,

Perwerdigar Xudasini öz ümidi qilghan adem bextliktur!

6 U asmanlarni, zéminni,

Déngizni hem uningda bar mewjudatlarni yaratqandur;

U heqiqet-sadaqette menggü turidu;

7 Ézilgüchiler üçün U höküm süridu;

Ach qalghanlarga nan béridu.

Perwerdigar mehbuslarni azad qilidu;

8 Perwerdigar korlarning közlirini achidu;

Perwerdigar égilip qalghanlarni turghuzidu;

Perwerdigar heqqaniylarni söyidu.■

9 Perwerdigar musapirlardin xewer alidu;

Yétim-yésirlerni, tul xotunni yöleydu;

Biraq rezillerning yolini egri-bügri qilidu.

10 Perwerdigar menggüge höküm süridu;

I Zion, séning Xudaying dewrdin-dewrgiche höküm süridu!

Hemdusana!■

147

147-küy ... Hemmige Qadir Xudagha hemdusanalar éytilsun!

1 Hemdusana! Yahni medhiyilenglar!

Berheq, bundaq qilish shérindur;

Xudayimizni küylenglar!

■ 146:3 Zeb. 118:8, 9 □ 146:4 «U öz tupriqigha qaytip kétidu» — ibranij tilida: «adem» hem «tupraq, topa» bir sözdur. ■ 146:8 Zeb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luqa 13:13; Yuh. 9:7,32 ■ 146:10 Mis. 15:18; Zeb. 145:13

Medhiye oqush insan'gha yarishidu.■

² Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta;
Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu;□

³ U köngli sunuqlarni dawalaydu;
Ularning yarilirini tangidu.■

⁴ U yultuzlarning sanini sanaydu;
Ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu.□ ■

⁵ Ulughdur Rebbimiz, zor qudretliktur;
Uning chüshinishi cheksizdur.

⁶ Perwerdigar yawash möminlerni yölep kötüridu;
Rezillerni yergiche töwen qilidu.

⁷ Perwerdigargha teshekkürler bilen naxsha éytinglar;
Küylerni chiltargha tengshep éytinglar!

⁸ U asmanni bulutlar bilen qaplitidu,
Zémin'gha yamghurni békitidu,
Taghlarda ot-chöplerni östüridu;■

⁹ Mallargha ozuq,
Tagh qaghisining chüjiliri zarlighanda, ulargha ozuq béridu;

¹⁰ At küchidin U zoq almaydu;
Ademning chebdes putlirini xursenlik dep bilmeydu;

¹¹ Perwerdigar belki Özidin eyminidighanlarni,
Özining özgermes muhebbitige ümid baghliganlarni xursenlik dep bilidu.

¹² Perwerdigarni maxtanglar, i Yérusalém;
Xudayingni medhiyile, i Zion.

¹³ Chünki U derwaziliringning taqaqlirini mehkem qilidu;
Séningde turuwatqan perzentliringge bext-beriket berdi.

¹⁴ U chet-chégraliringda aram-tinchliq yürgüzidu,
Séni bughdayning ésili bilen qanaetlendüridu.

¹⁵ U Öz emr-bésharetlirini yer yüzige ewetidu;
Uning söz-kalami intayin téz yügüridu.■

¹⁶ U aq qarni yungdek béridu,
Qirawni küllerdek tarqitidu.

¹⁷ Uning muzini nan uwaqliridek qilip parchiliwétidu;
Uning soghuqi aldida kim turalisun?

¹⁸ U sözini ewetip, ularni éritidu;
Uning shamilini chiqirip, sularni aqquzidu.

¹⁹ U Öz söz-kalamini Yaqupqa,
Belgilimirini hem hökümlirini Israilgha ayan qilidu;

²⁰ U bashqa héchbir elge mundaq muamile qilmighandur;
Uning hökümlirini bolsa, ular bilip baqqan emes.

Hemdusana!■

■ 147:1 Zeb. 33:1; 92:2; 135:3 □ 147:2 «Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta; Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu» — bu ayetke qarighanda, mushu küy Israil Babilgha sürgün bolghanliqidin qaytip kelgendin kéyin yézilghan. ■ 147:3 Mis. 15:26; Ayup 5:18 □ 147:4 «U... ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu» — bashqa birxil terjimisi: «U... ularni (yultuzlarni) ismilirini chaqirip opuqqa chiqiridu». ■ 147:4 Yesh. 40:26 ■ 147:8 Ayup 38:26, 27; Zeb. 104:13-14; Hosh. 2:23, 24 ■ 147:15 Zeb. 33:9 ■ 147:20 Ros. 14:16

148

148-küy ... Pütkül alem, Perwerdigarni ulughlanglar!

¹ Hemdusana!

Perwerdigarni asmanlardin medhiyilenglar;
Yuqiri jaylarda Uni medhiyilenglar;■

² Uni medhiyilenglar, barliq perishtiliri;
Uni medhiyilenglar, barliq qoshunliri!

³ Uni medhiyilenglar, i quyash hem ay,
Uni medhiyilenglar, hemme parlaq yultuzlar;

⁴ Uni medhiyilenglar, asmanlarning asmanliri,
Asmandin yuqiri jaylashqan sular!

⁵ Bular Perwerdigarning namini medhiyilisun;
Chünki U buyrughan haman, ular yaratilghandur;■

⁶ U ularni ebedil'ebedgiche turghuzdi;
Ular üçün waqti ötmeydighan belgilimini buyrughan.■

⁷ Perwerdigarni zémindin medhiyilenglar,
Déngizdiki barliq ejdihalar, déngizning barliq tegliri;

⁸ Ot, möldüz, qar, tuman,
Uning sözige emel qilidighan judunluq shamal;

⁹ Taghlar hem barliq döngler,
Méwilik derekler, barliq kédir derekliri,

¹⁰ Yawayi haywanlar, barliq mal-waranlar,
Ömiligüchiler hem uchar-qanatlar;

¹¹ Jahan padishahliri we barliq qowmlar,
Emirler hem yer yuzidiki barliq hakim-sotchilar;

¹² Hem yigitler hem qizlar,
Bowaylar we yashlar, —

¹³ Hemmisi Perwerdigarning namini medhiyilisun;
Chünki peqetla Uning nami aliydur;

Uning heywiti yer hem asmandin üstün turidu.■

¹⁴ Hem U Öz xelqining münggüzini,
Yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisini égiz kötürgüzgen;

Ular Israil baliliri,
Özige yéqin bir xelqtur!

Hemdusana!□ ■

149

149-küy ... Qiyamet künidiki ghelibe üçün medhiyilenglar!

¹ Hemdusana!

Perwerdigargha atap yéngi bir naxshini oqunglar;
Mömin bendilerning jamaitide Uning medhiyisini éytinglar!

² Israil öz Yaratquchisidin shadlansun;
Zion oghulliri öz Padishahidin xush bolghay!■

■ **148:1** Luqa 2:14; Weh. 5:13 ■ **148:5** Yar. 1:6-31; Zeb. 33:6, 9 ■ **148:6** Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zeb. 104:5; 119:91; Yer. 31:35; 33:25 ■ **148:13** Pend. 18:10; Yesh. 12:4 □ **148:14** «Öz xelqining münggüzini, yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisi...» — Tewratta «münggüz» adette ademning nam-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ayette u Israilning Xudagha bolghan medhiyilirini bildüridu. Bu ayettiki «kötürüş» ademning qoli bilen kötürüş emes, belki Xuda ularning medhiye awazlirini kötürüşini bildüridu. ■ **148:14** Zeb. 132:17 ■ **149:2** Zeb. 100:3

³ Ular Uning namini ussul bilan medhiyilisun;
 Uningga küylarni dap hem chiltargha tengshep éytsun!■
⁴ Chünki Perwerdigar Öz xelqidin söyüner;
 U yawash möminlerni nijatliq bilan bézeydu;
⁵ Uning mömin bendiliri shan-sherepte rohlinip shad bolghay,
 Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!□
⁶ Aghzida Tengrige yüksek medhiyiliri bolsun,
 Qollirida qosh bisliq qilich tutulsun;■
⁷ Shuning bilan ular eller üstidin qisas,
 Xelqlerge jaza beja yürgüzidu;
⁸ Ellerning padishahlirini zenjirler bilan,
 Aqsöngeklirini tömür kishenliri bilan baghlaydu;■
⁹ Ularning üstige pütülgen hökümnü beja keltüridu –
 Uning barliq mömin bendiliri mushu sherepke nésip bolidu!
 Hemdusana!■

150

150-küy ••• Axirida – peqet Hemdusana!

¹ Hemdusana!
 Tengrini Uning muqeddes jayida medhiyilenglar;
 Qudriti parlap turidighan ershlerde Uni medhiyilenglar;■
² Uni qudretlik ishliri üçün medhiyilenglar;
 Ghayet ulughluqi üçün Uni medhiyilenglar;
³ Uni burgha sadasi bilan medhiyilenglar;
 Uni rawab hem chiltar bilan medhiyilenglar;
⁴ Uni dap hem ussul bilan medhiyilenglar;
 Uni tarliq sazlar hem ney bilan medhiyilenglar;
⁵ Uni jarangliq changlar hem yangraq changlar bilan medhiyilenglar;
⁶ Barliq nepes igiliri Yahni medhiyilisun!
 Hemdusana!

■ **149:3** Zeb. 81:2-4 □ **149:5** «Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!» — «orunlirida yétish» belkim: — (1) Yehudiylarning örp-adetliri boyiche, ziyapetlerde méhmanlar üçün körpiler sélinip, méhmanlar yénichilap yétip dastixandin alidu; shunga mushu yerde xushalliq ziyapetlerni körsitidu; (2) mömin bendiler shunche xushal bolup, xushalliqidin uxliyalmaydu; (3) özlirining aman-ésen yétip-qopushliri üçün shadlinishi kérek. ■ **149:6** 2Tés. 2:8; lbr. 4:12; Weh. 1:16 ■ **149:8** Mat. 18:18 ■ **149:9** Qan. 4:6 ■ **150:1** Yesh. 6:3

Pend-nesihetler

Pend-nesihetlarning qedir-qimmiti

¹ Israil padishahi Dawutning oghli Sulaymanning pend-nesihetliri: —■

² Bu pend-nesihetler sanga eqil-paraset, edep-exlaqni o'giting, séni ibretlik sözlarni chüshinidighan qilidu; ³ sanga danaliq, heqqaniylik, pem-paraset we durusluqning yolyoruq-terbiyasini qobul qilduridu. ⁴ Bu *pend-nesihetler* nadanlarni zérek qilip, yashlarni bilimlik we sezgür qilidu; ⁵ bulargha qulaq sélishi bilen danalar bilimni ashuridu, yorutulghan kishiler téximu dana meslihetke érishidu, □ ⁶ shundaqla pend-nesihetler hem temsillerning menisini, danishmenlarning hékmetliri hem tilsim sözlirini chüshinidighan qilinidu.

Yashlarga nesihet

⁷ Perwerdigardin qorqush bilimning bashlinishidur; Exmeqler danaliqni we terbiyasini közge ilmaydu.■

⁸ I oghlum, atangning terbiyasiga qulaq sal, anangning söz-nesihetidin ayrilma; ⁹ chünki ular séning béshinggha taqalghan gül chembirek, boynunggha ésilghan marjan bolidu.

¹⁰ I oghlum, yamanlar séni azdursa, ulargha egeshmigin.

¹¹ Eger ular: — Yür, tuzaq qurup adem öltüreyli; Yoshuruniwélip, birer bigunah kelgende urayli!□

¹² Tehtisaradek ularni yutuwéteyli, Saq bolsimu, hanggha chüshkenlerdeklarni yiqitayli;□

¹³ Ulardin xilmuxil qimmatlik mal-dunyagha ige bolup, Öylirimizni olja bilen toldurimiz.

¹⁴ Biz bilen shérik bol, Hemyanimiz bir bolsun, dése, —

¹⁵ I oghlum, ulargha yoldash bolma, Özüngni ularning izidin néri qil!□

¹⁶ Chünki ularning putliri rezillikke yügüridu, Qolini qan qilish üçün aldiraydu.■

¹⁷ Herqandaq uchar qanat tuyup qalghanda tuzaq qoyush bikar awarichiliktur;

¹⁸ Lékin bular del öz qénini töküsh üçün saqlaydu;

Öz janlirigha zamin bolushni kütidu.

¹⁹ Nepsi yoghinap ketken herbir ademning yollirining aqiwiti mana shundaq; *Haram mal-dunya* öz igilirining jénini alidu.■

Danaliq sadasi

²⁰ *Büyük* danaliq kochida ochuq-ashkara xitab qilmaqta,

Chong meydanlarda sadasini anglatmaqta.□

²¹ Kocha doqmushlirida ademlerni chaqirmaqta,

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Weh. 3:9 □ **1:5** «yorutulghan kishi» — ibraniy tilida «ishlarni, mesililerni, bashqa ademni obdan chüshinidighan kishi» dégen menide. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11** «...tuzaq qurup adem öltüreyli» — ibraniy tilida «...tuzaq qurup qan tökeyli». □ **1:12** «Tehtisara» — ölgüchilerning rohliri qiyamet künini kütidighan jay (ibraniy tilida «shéol» dégen söz). □ **1:15** «Özüngni ularning izidin néri qil!» — ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin néri qil!». ■ **1:16** Yesh. 59:7; Rim. 3:15 ■ **1:19** Ayup 8:13 □ **1:20** «danaliq» — «Pend-nesihetler»de «danaliq» pezetlik bir ayalning süpitide körünidu. Bu «pezetlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18de bayan qilin'ghan «pahishe ayal» bilen sélishturulushi «pend-nesihetler»ning muhim bir témisidir.

Sheher derwazilirida sözlirini jakarlimaqta: —

²² I saddilar, qachan'ghiche mushundaq nadanliqqa bérilisiler?
Mesxire qilghuchilar qachan'ghiche mesxirilikdin huzur alsun?
Exmeqler qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!□

²³ Tenbihlirimge qulaq sélip mangghan yolunglardin yan'ghan bolsanglar idi!
Rohimni silerge töküp bérettim,
Sözlirimni silerge bildürgen bolattim.

²⁴ Lékin chaqirsam, anglimidinglar;
Qolumni uzartsam, héchqaysinglar qarimidinglar.■

²⁵ Nesihetlirimning hemmisige perwa qilmidinglar,
Tenbihimni anglashni qilche xalimidinglar.

²⁶ Shunga, béshinglarga balayi'qaza kelgende külimen,
Wehime silerge yétishi bilen mesxire qilimen.

²⁷ Halaket élip kelgen wehime üstünglerge chüshkende,
Weyranchiliq silerge quyuntazdek kelgende,
Siler éghir qayghugha we azabqa muptila bolghininglarda —■

²⁸ U chaghda mushu kishiler mendin ötünüp chaqiridu,
Men perwa qilmaymen,
Méni telmürüp izdisimu, tapalmaydu.

²⁹ Ular bilimge nepretlen'ginidin,
Perwerdigardin eyminishni tallimighinidin,

³⁰ Méning nesihitimni qilche qobul qilghusi yoqluqidin,
Tenbihimgimu perwa qilmighininglardin,

³¹ Ular öz béshini yeydu,
Öz qestliridin toluq azab tartidu;

³² Chünki saddilarning yoldin chiqishi öz jénigha zamin bolidu;
Exmeqler rahatlik turmushidin özlirini halak qilidu.

³³ Lékin manga qulaq salghanlar aman-ésen yashaydu,
Balayi'qazalardin, ghem-endishlerdin xaliy bolup, xatirjem turidu.

2

Danaliqning méwisi

¹ I oghlum, eger sözlirimni qobul qilsang,
Nesihetlirimni qelbingge pükseng,

² Egerde danaliqqa qulaq salsang,
Yoruqluqqa érishishke köngül berseng,

³ Eger eqil-parasetke teshna bolup iltija qilsang,
Yoruqluqqa érishish üçün yuqiri awazda yélinsang,

⁴ Eger kümüshke intilgendek intilseng,
Yoshurun göherni izdigendek izdiseng,■

⁵ Undaқта Perwerdigardin *heqiqiy* qorqushni bilidighan bolisen,
We sanga Xudani tonush nésip bolidu.

□ **1:22** «saddilar» — «Pend-nesihetler»de «saddilar» (yaki «nadanlar») dégenning «ögenmigenler», «sawatqa érishmigenler» dégen bashqa xil terjimilirimu bar. «Exmeqler **qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!**» — oqurmenler shuningha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq» mushu yerde «nadanlar»gha («saddilar»gha) biwasite söz qilsimu, lékin «exmeqler»ge we «mesxire qilghuchilar»gha biwasite sözlimeydu. Chünki rezil yollarni tutqachqa, ulargha héchqandaq biwasite nesihet tesir qilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu körüng). ■ **1:24** Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4 ■ **2:4** Mat. 13:44

6 Chünki Perwerdigar danaliq bergüchidur;
 Uning aghzidin bilim bilen yoruqluq chiqidu.■
 7 U durus yashawatqanlar üçün mol hékmet teyyarlap qoyghandur,
 U wijdanliq ademler üçün qalqandur.
 8 U adilliq qilghuchilarning yollirini asraydu,
 Ixlasmen bendilirining yolini qoghdaydu.
 9 U chaghda heqqaniyliq, adilliq we durusluqni,
 Shundaqla herqandaq güzel yolni chüshinidighan bolisen.
 10 Danaliq qelbingge kirishi bilenla,
 Bilim könglüngge yéqishi bilenla,
 11 Pem-paraset séni qoghdaydu,
 Yoruqluq séni saqlaydu.
 12 Ular séni yaman yoldin,
 Tili zeher ademlerdin qutquzidu;
 13 Yeni toghra yoldin chetnigenlerdin,
 Qarangghu yollarda mangidighanlardin,
 14 Rezillik qilishni huzur köridighanlardin,
 Yamanliqning ziyalirini xushalliq dep bilidighanlardin,
 15 Yeni egri yollarda mangidighanlardin,
 Qingghir yolda mangidighanlardin qutquzidu.
 16 *Danaliq séni buzuq ayaldin,*
 Yeni shirin sözler bilen azdurmaqchi bolghan namehrem ayallardin qutquzidu.■
 17 *Bundaq ayallar* yash waqtida tegken jorisini tashlap,
 Xuda aldidiki nikah qesimini untughan wapasizlardindur.
 18 Uning öyige baridighan yol ölümge apiridighan yoldur,
 Uning mangidighan yolliri ademni erwahlar makanigha bashlaydu.
 19 Uning qéshigha barghanlarning birimu qaytip kelgini yoq,
 Ulardin birimu hayatliq yollirigha érishkini yoq.
 20 *Shularni chüshenseng* yaxshilarning yolida mangisen,
 Heqqaniylarning yollirini tutisen.
 21 Chünki durus adem zéminda yashap qalalaydu,
 Mukemmel kishi bu yerde makanlishalaydu.■
 22 Lékin reziller zémindin üzüp tashlinidu,
 Wapasizlar uningdin yuluwétilidu.■

3

Yashlarga semimiy agahlandurush

1 I oghlum, telimimni untuma,
 Dégenlirimni hemishe könglüngde ching tut.□
 2 Chünki u sanga beriketlik künler, uzun ömür we xatirjemlik qoshup béridu.□ ■
 3 Méhriban we heq-semimiy bolushtin waz kechme,
 Bularni boynunggha ésiwal,
 Qelbingge pütiwal.□ ■

■ 2:6 1Pad. 3:9,12; Yaq. 1:5 ■ 2:16 Pend. 5:3; 6:24; 7:5 ■ 2:21 Zeb. 37:29 ■ 2:22 Ayup 18:17; Zeb. 104:35 □ 3:1 «ching tut» — dégen söz ibraniiy tilida: «qoghda, mudapie qil» dégen menimni bildüridu. □ 3:2 «beriketlik künler» — ibraniiy tilida «künlerning uzunluqi». ■ 3:2 Qan. 8:1; 30:20 □ 3:3 «qelbingge pütiwal» — ibraniiy tilida «qelbingdiki taxtaygha pütüwal» (Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun ikki tash taxtaygha pütülgendi). ■ 3:3 Mis. 13:9; Qan. 6:8

⁴ Shundaq qilghanda Xuda we bendilarning neziride iltipatqa layiq bolisen, danishmen hésablinisen. □

⁵ Öz eqlingge tayanmay, Perwerdigargha chin qelbing bilen tayan'ghin;

⁶ Qandaqla ish qilsang, Perwerdigarni tonushqa intil;
U sanga toghra yollarni körsitidu. □ ■

⁷ Özüngni eqilliq sanima;
Perwerdigardin eyminip, yamanliqtin yiraq bol. ■

⁸ Shundaq qilghiningda, bu ishlar derdingge derman,
Ustixanliringgha yilik bolidu. □

⁹ Perwerdigarning hörmitini qilip mal-dunyayingdin hediye'lerni sun'ghin,
Étizingdin tunji chiqqan mehsulatliringdin Uninggha atighin; ■

¹⁰ Shundaq qilghiningda, ambarliring ashliqqa tolup tashidu,
Sharab kölchekliringde yéngi sharab éship-téship turidu. ■

¹¹ I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige biperwaliq qilma,
Uning tenbihidin bezme. ■

¹² Chünki, ata eziz körgen oghligha tenbih-terbiye bergendek,
Perwerdigar kimni söygen bolsa uninggha tenbih-terbiye béridu. ■

¹³ Danaliqqa muyesser bolghan kishi,
Yoruqluqqa ige bolghan kishi némidégen bextlik-he!

¹⁴ Chünki danaliqning paydisi kümüshning paydisidin köptur,
Qimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur. ■

¹⁵ U leel-yaqutlardin qimmetliktur,
Intizar bolghan herqandaq nersengdin héchbirimu uninggha teng kelmestur. ■

¹⁶ Danaliqning ong qolida uzun ömür,
Sol qolida bayliq we shöhret bardur.

¹⁷ Uning yolliri sanga xush puraqla tuyulur,
Uning barliq teriqiliri séni aram tapquzur.

¹⁸ U özini tapqan ademge «hayatliq derixi»dur,
Uni ching tutqan kishi némidégen bextlik! □

¹⁹ Perwerdigar danaliq bilen yer-zéminni berpa qildi,
Hékmet bilen asmanni ornatti.

²⁰ Uning bilimi bilen yerning chongqur qatlamliri yérildi,
Hemde bulutlardin shebnem chüshti. □ ■

²¹ I oghlum! *Danaliq bilen bilimni közüngdin chiqarma,*
Pishqan hékmet we pem-parasetni ching tut.

²² Shuning bilen ular jéninggha jan qoshidu,
Boynunggha ésilghan ésil marjandek sanga güzellik qoshidu.

²³ Shu chaghda yolungda aman-ésen mangalaysen,
Yolda putlashmaysen. ■

²⁴ Yatqanda héch némidin qorqmaysen,
Yétishing bilenla tatliq uxlaysen. ■

□ **3:4** «iltipatqa layiq bolisen» — mushu yerde ibraniy tilida «iltipat» dégen söz ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi «güzellik»tur. □ **3:6** «Qandaqla ish qilsang,...» — ibraniy tilida «Barliq yolliringda...». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8** «derdingge derman... bolidu» — ibraniy tilida «kindikingge salametlik... bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Qan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luqa 14:13 ■ **3:10** Qan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Weh. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 8:11,19; 16:16 ■ **3:15** Pend. 8:11 □ **3:18** «hayatliq derixi» — shübhisizki, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan «hayatliq derixi»ni körsitidu (Tewrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20** «yerning chongqur qatlamliri yérildi» — belkim Nuh peyghemberning waqtidiki «chong topan» bilen munasiwetlik bezi ishlarni körsitishi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10 ■ **3:23** Zeb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zeb. 3:5; 4:8; 91:5, 6

²⁵ Béshinggha dehshetlik wehime chüshkende qorqmighin, Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin! □ ■

²⁶ Chünki Perwerdigar séning tayanchingdur, U putungni qapqanlardin néri qilidu.

²⁷ Peqet qolungdin kelsila, hajetmenlardin yaxshiliqni ayimighin.

²⁸ Qolum-qoshniliring séningdin ötne sorap kirse, «Qaytip kétip, ete kelgin, ete bérey» — démigín.

²⁹ Qoshnanggha ziyankeshlik niyitide bolma, Chünki u sanga ishinip yéningda xatirjem yashaydu.

³⁰ Birsí sanga ziyán yetküzmingen bolsa, Uning bilen sewebsiz majiralashma. □

³¹ Zulumxor kishige heset qilma, Uning yol-tedbirliridin héchnémíni tallíma. ■

³² Chünki qingghir yollarni mangidighanlar Perwerdigarning neziride yirginchliktur, Lékin Uning sirdash dostluqi durus yashawatqan ademge teelluqtur. ■

³³ Perwerdigarning leniti rezillik qilghuchining öyididur, Lékin U heqqaniy ademning öyige bext ata qilur. ■

³⁴ Berheq, mesxire qilghuchilarni U mesxire qilidu, Lékin kichik péil kishilerge shepget körsitidu. ■

³⁵ Danalar shöhretke warisliq qilidu, Lékin hamaqetler reswa qilinidu. □

4

Xikmet we danaliqning paydisi

¹ I oghullar, atanglarning nesihetlirini anglanglar, Köngül qoysanglar, Yoruqluqqa érishisiler.

² Chünki silerge ögitidighanlirim yaxshi bilimdur, Körsetmilirimdin waz kechmenglar.

³ Chünki menmu atamning yumran balisi idim, Anamning arzuluq yalghuz oghli idim, ■

⁴ Atam manga ögitip mundaq dédi:

— Sözlirimni ésingde tut;
Körsetmilirimge riaye qil,
Shuning bilen yashnaysen. ■

⁵ Danaliqni alghin, eqil tap, Éytqan sözlirimni untuma, ulardin chiqma.

⁶ *Danaliqtin* waz kechme, u séni saqlaydu; Uni söygin, u séni qoghdaydu.

⁷ Danaliq hemme ishning béshidur; Shunga danaliqni alghin; Barliqingni serp qilip bolsangmu, eqil tapqin. ■

□ **3:25** «Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin!» — yaki «Rezillerning béshigha chüshken weyranchiliqtin ghem qilmighin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30** «sewebsiz majiralashma» — yaki «sewebsiz dewalashma». ■ **3:31** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zeb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Qan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaq. 4:6; 1Pét. 5:5 □ **3:35** «Lékin U (Xuda) hamaqetlerni nomusqa qalduridu» (ibraniy tilida kinaye ishlipt, axirqi söz «kötürüldü» bolidu). ■ **4:3** 1Tar. 29:1 ■ **4:4** 1Tar. 28:9 ■ **4:7** Pend. 23:23

- ⁸ *Danaliqni* ezizligin, u séni kötüridu,
Uni ching quchaqlighanda, séni hürmetke sazawer qilidu.
- ⁹ Béshinggha taqalghan gül chembirektek *sanga güzellik élip kélidu*,
Sanga shöhretlik taj in'am qilidu.■
- ¹⁰ I oghlum, qulaq salghin, sözlirimni qobul qilghin,
Shunda ömrüingning yilliri köp bolidu.
- ¹¹ Men sanga danaliq yolini ögitey,
Séni durusluq yollirigha bashlay.
- ¹² Mangghiningda qedemliring cheklenmeydu,
Yügürseng yiqilip chüshmeysen.■
- ¹³ Alghan terbiyengni ching tut,
Qolungdin ketküzmigin;
Obdan saqlighin uni,
Chünki u séning hayatingdur.
- ¹⁴ Yaman ademler mangghan yolgha kirme,
Rezillerning izini basma.■
- ¹⁵ Ularning *yolidin* özüngni qachur,
Yoligha yéqin yolima;
Uningdin yandap ötüp ket,
Néri ketkin.
- ¹⁶ Chünki *yamanlar* birer rezillik qilmighuche uxliyalmas,
Birersini yiqitmighuche uyqusi kelmes.
- ¹⁷ Yamanliq ularning ozuqidur,
Zorawanliq ularning sharabidur.
- ¹⁸ Lékin heqqaniylarning yoli goya tang nuridur,
Kün chüsh bolghuche barghanséri yoruydu.
- ¹⁹ Yamanlarning yoli zulmet kéchidek qapqarangghu,
Ular yiqilip, némige putlishop ketkinini bilmeydu.
- ²⁰ I oghlum, sözlirimni köngül qoyub angla,
Geplirime qulaq sal.
- ²¹ Ularni közüngde tutqin,
Yürikingning qétida qedirlep saqlighin.
- ²² Chünki sözlirim tapqanlar üçün hayattur,
Ularning pütün ténige salamatliktur.■
- ²³ Qelbingni «hemmidin eziz» dep sap tut,
Chünki barliq hayat ishliri qelbtin bashlinidu.
- ²⁴ Aghzingni egri geptin yiraq tart,
Lewliring ézitquluqtin néri bolsun.
- ²⁵ Közüngni aldinggha tüz tikkin,
Neziringni aldinggha toghra tashla;
- ²⁶ Mangidighan yolungni obdan oylan'ghin,
Shundaq qilsang ishliring puxta bolidu.
- ²⁷ Onggha, solgha qaymighin;
Qedemliringni yamanliq yolidin néri tart.■

5

Buzuqchiliq-pahishi-wazliqning aqiwiti balayi'apettur; sadiqliqning netijisi bext-saadettur

¹ I oghlum, danaliqimgha köngül qoyghin,
Idraklik sözlirimge qulaq salghin.

² Shundaq qilghiningda ishqa sezgürlük bilen qaraydighan bolisen,
Lewliring pem-parasettin ayrilmaydu.

³ Chünki buzuq xotunning aghzidin hesel tamidu,
Lewliri zeytun yéghidin siliqtur;■

⁴ Lékin uning aqiwiti kekridek achchiq,
Ikki bisliq qilichtek ötkür.

⁵ Uning qedemliri ölüm girdawigha élip baridu,
Tutqan yoli görge bashlaydu.□ ■

⁶ Hayatliq yolini qilche bilgüm yoq dep,
Basqan qedemliri turaqsiz bolidu,
Nege baridighanliqini héch bilmeydu.

⁷ Shunga, i oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar,
Méning dégenlirimdin chiqmanglar.

⁸ Undaq xotundin yiraq qach!
Ishiki aldighimu yéqin yolima!

⁹ Bolmisa, izzet-abruyungni bashqilargha tutquzup qoyisen,
Yashliq yilliringni rehimsizlarning qoligha tapshurisen!■

¹⁰ Yat ademler bayliqliring bilen özini tolduridu,
Japaliq ejirliringning méwisi yaqa yurtluqning öyige ötüp kétidu;

¹¹ Ejilingde nale-peryad kötürgingingde,
Ezayi-bedining yem bolghanda,

¹² Shu chaghda sen: — «Ah, nesihetlerdin némanche nepretlen'gendimen!
Könglümde tenbihlerni némanche kemsitkendimen!

¹³ Némishqa ustazlirimning sözini anglimighandimen?
Manga terbiye bergenlerge qulaq salmighandimen?

¹⁴ Jemiyettimu, jamaet aldidimu herxil nomusqa qalghandek boldum!» — dep qalisen.□

¹⁵ Özüngning kölchikingdiki suni ichkin,

Öz buliqingdin éqiwatqan sudin huzurlan.□

¹⁶ Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse *bolamdu?*

Ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürse bolamdu?

¹⁷ Bular sangila xas bolsun,

Yat kishilerge tegmisun!□

¹⁸ Buliqing bext-beriketlik bolghay!

■ 5:3 Pend. 2:16; 6:24 □ 5:5 «gör» — ibraniy tilida «shéol», yeni «tehtisara» déyilidu, u ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ 5:5 Pend. 7:27 ■ 5:9 Pend. 6:34,35 □ 5:14 «herxil nomusqa qalghandek boldum!» — yaki «pütünley zawalliqqa chüshkendekmen!». □ 5:15 «Özüngning kölchikingdiki su..., öz buliqingdin éqiwatqan sudin huzurlan» — shübhisizki, özining ayalining muhebbitini körsitidu. □ 5:17 «Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse bolamdu? ... Bular sangila xas bolsun, yat kishilerge tegmisun!» — 16-17-ayetler shübhisizki, köchme menide. Bizningche köchme menisi: «Ishqi muhebbetliringni yat ayalgha berme, peqet öz jorangghila béghishla; bolmisa intayin nomus ish bolidu, reste-kochilarda reswa bolisen» dégendek bolsa kérek. Bezi alimlar mushu ayettiki «sular» balilarni körsitidu, dep qarap, mundaq terjime qilidu: — «Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketsun, ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürsun (démek, «perzentliring urghughan bulaqlardek her yerge tarqalsun!»); peqetla sangila xas bolsun, yat ayaldin bolghan bolmisun!».

Yashliqingda alghan xotunung bilen huzurlan.□

¹⁹ U chishi keyiktek chirayliq! Jerendek soyümlük!

Uning baghridin hemishe qanaette bolghaysen,
Uning qaynaq muhebbitidin daim xushalliqqa patqaysen.□

²⁰ I oghlum, nemishqa yat ayalgha sheyda bolisen?

Nemishqa yat xotunung qoynigha özüngni atisen?

²¹ Chünki insanning hemme qilghanliri Perwerdigarning köz aldida ashkaridur,
U uning hemme mangghan yollirini tarazigha selip turidu.■

²² Yaman ademning öz qebihlikliri özini tuzaqqa chüshüridu,
U öz gunahi bilen sirtmaqqa élinidu.

²³ U yolyoruqtin mehrum bolghanliqidin jénidin ayrilidu,
Chékidin ashqan hamaqetliki tüpeylidin yoldin ézip kétidu.

6

Yene birnechche nesihet

¹ I oghlum, eger dostunggha borun bolghan bolsang,
Yat kishining qerzini töleshke qol bériship wede bergen bolsang,□

² Eger öz sözüngdin ilin'ghan bolsang,

Öz wedeng bilen baghlinip qalsang,

³ U yéqiningning qoligha chüshkenliking üçün,

Amal qilip özüngni uningdin qutquz —

Derhal yéqiningning yénigha bérrip, özüngni kemter tutup *shu ishtin* xaliy qilishini ötünüp sora.

⁴ Jeren shikarchining qolidin qutulushqa tirishqandek,

Qush owchining qolidin chiqishqa tirishqandek,

Qutulmighuche uxlap yatma,

Hetta ügdep arammu alma.■

Chümüle

⁶ I hurun, chömülining yénigha bérrip *uningdin ögen*,

Uning tirikchilik yollirigha qarap dana bol.

⁷ Ularning bashliqi, emeldari, hökümdari yoq bolsimu,

⁸ Lékin ular yazda yilning éhtiyaji üçün ash topliwalidu,

Hosul peslide ozuq teyyarliwalidu.

⁹ I hurun, qachan'ghiche uxlap yatisen?

Qachan ornungdin turisen?■

¹⁰ Sen: — Birdem köz yumuwalay, birdem uxliwalay,

Birdem qolumni qoshturup yétiwalay, — deysen.

¹¹ Lékin uxlap yatqanda, miskinlik qaraqchidek kélip séni basidu,

Yoqsulluq xuddi qoralliq bulangchidek hujumgha ötidu.

¹² Erzimes, peyli buzuq adem hemmila yerde yalghan éytip, peslikni sözleydu.□

¹³ U köz qisip,

Putliri bilen ishare qilip,

□ **5:18** «Buliqing **bext-beriketlik bolghay!**» — «buliqing» mushu ayette «öz ayaling»ni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **5:19** «Uning **baghridin...**» — ibraniiy tilida «Uning emchekliridin...». ■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pend. 15:3; Yer. 16:17; 32:19 □ **6:1** «**borun**» — késil bolghan kishi. ■ **6:4** Zeb. 132:4-5; Pend. 20:13 ■ **6:9** Pend. 13:4; 20:4; 24:33,34 □ **6:12** «**Erzimes**» — ibraniiy tilida «Béialning oghli» déyilidu. «Béial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu.

Barmaqliri bilen körsitidu;

¹⁴ Könglide aldamchiliqla yatidu,
U daim rezillikning koyida bolidu,
Hemmila yerde jédel-majira tériydu.

¹⁵ Shunga uninggha békitilgen balayi'qaza uni tuyuqsiz basidu,
U biraqla dawalighusiz yanjilidu.

¹⁶ Perwerdigar nepretlinidighan alte nerse bar,
Berheq, yette nerse Uninggha yirginchliktur.

¹⁷ Ular bolsa,
Tekebburluq bilen qaraydighan köz,
Yalghan sözleydighan til,
Bigunahlarning qénini töküzdighan qol, ■

¹⁸ Suyiqest oylaydighan köngül,
Yamanliq qilishqa téz yügüreydighan putlar, ■

¹⁹ Yalghan sözleydighan saxta guwahchi,
Burader-qérindashliri arisigha bölgünchilik salghuchi kishidur.

Zinaxorluqtin özüngni tart

²⁰ I oghlum, atangning emrige emel qil;
Anangning körsetmisidin chiqma. ■

²¹ Ularning sözini qelbingge téngip,
Ularni boynunggha marjandek qilip ésiwal. ■

²² Yolgha chiqqiningda ular séni yétekleydu,
Uxlighiningda ular séni saqlaydu,
Uyqudin oyghan'ghiningda ular séni xewerlendüridu. ■

²³ Chünki *Xudaning* permani yoruq chiragh,
Uning muqeddes qanuni nurdur;
Terbiyening tenbihliri bolsa hayatliq yolidur. ■

²⁴ Ular séni buzuq xotundin saqlighuchi,
Yat xotunning shérin sözliridin yiraq qilghuchidur. ■

²⁵ Uning guzellikige könglüngni baghlimighin,
Uning qash-köz oynitishi séni esirge almisen.

²⁶ Chünki buzuq ayallar tüpeylidin ademler bir parche nan'ghimu zar bolidu,
Yat ademning *zinaxor* ayali bolsa kishining qimmetlik jénini özige ow qiliwalidu.

²⁷ Otni qoynunggha salsang,
Öz kiyimingni köydürmensen?

²⁸ Choghning üstide dessep mangsang putungni köydürmensen?

²⁹ Bashqilarning ayali bilen bir orunda yatidighan kishi shundaq bolidu;
Kim uninggha tégip ketse aqiwitidin qutulalmaydu.

³⁰ Ach qalghanda qorsiqini toyghuzush üçün oghriliq qilghan kishini bashqilar kem-
sitmeydu;

³¹ Shundaq turuqluq u tutulup qalsa,
Igisige yettini töleshke toghra kélidu;
U öz öyidiki hemme nersisini tapshuridu. ■

³² Halbuki, bashqilarning xotuni bilen zina qilghuchi uningdinmu *better bolup*, tolimu
ghepletliktur;

Undaq qilghuchi öz-özini halak qilidu.

³³ U zexmet yeydu, shermende bolidu,

Uning reswasi héch öchürülmeydu.

³⁴ Chünki künlesh oti erni derghezepke keltüridu,

Intiqam alghan künide u héch rehim qilmaydu.

³⁵ Tölem puli bérey désengmu u qobul qilmaydu,

Herqanche sowgha-salam bersengmu uni bésiqturghili bolmaydu.

7

¹ I oghlum, sözliringe emel qil,

Tapshuruqlirimni yürikingde saqla.

² Tapshuruqlirimgha emel qilsang, yashnaysen;

Telimlirimni köz qarichuqungni asrighandek asra. ■

³ Ularni barmaqliringgha téngip qoy,

Qelb taxtanggha yéziwal. ■

⁴ Danaliqni, sen hede-singlim, dégin,

Pem-parasetni «tughqinim» dep chaqir.

⁵ Shundaq qilsang, ular séni yat xotundin yiraqlashturidu,

Aghzidin siliq söz chiqidighan yochun ayaldin néri qilidu. ■

Buzuq xotun

⁶ *Bir qétim* öyning dérize köznekliridin tashqirigha qarighinimda,

⁷ Birnechche yash, sadda yigitlerni kördüm,

Ularning ichidin bir eqilsizni körüp qaldim,

⁸ U kocha boylap buzuq *xotun turushluq* doqmushtin ötüp,

Andin uning öyi terepke qarap mangdi.

⁹ Kechqurun qarangghu chüshkende,

Zulmet kéche, ay qarangghusida *ishiki aldidin ötti*.

¹⁰ Mana, öydin bir xotun chiqip uni kütüwalidi;

Kiyimi pahishe ayallarningkidek bolup,

Niyiti hiyle-mikir idi.

¹¹ Aghzi bishem-hayasiz, nahayiti jahil bir xotun,

U öyide turmaydu. ■

¹² Birde mehellige, birde meydanlarda,

U kochilardiki her doqmushta paylap yürüdü.

¹³ Héliqi yash yigitni tartip, uni söyüp,

Nomussizlarche uninggha: —

¹⁴ «Öyümde «inaqliq qurbanliqi» göshi bar,

Men бүгүн Xudagha qesem qilghan qurbanliqni qildim, □

¹⁵ Shunga men sizni chaqirghili chiqtim,

Didaringizgha telpünüp izdidim.

Emdi sizni tépiwaldim!

■ **7:2** Law. 18:5; Pend. 4:4 ■ **7:3** Qan. 6:8; 11:18 ■ **7:5** Pend. 5:3 ■ **7:11** Pend. 9:13 □ **7:14** «inaqliq qurbanliqi» — Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun békitken bir xil qurbanliq, uning ehmiyiti; (1) Xuda bilen bolghan inaqliqqa érishish üçün; (2) Xudagha alahide rehmet éytish üçün; (3) Xudagha dua bilen qilghan qesimini ipadilesh üçün. Qurbanliqqa kala, qoy yaki öchkimu bolidu. Bu xil qurbanliqning alahidiliki, qurbanliq sun'ghuchi kishi uni qurbanliq qilghandin kéyin, göshidin élip yéyeleydu. Mushu yerde bu ayal: «Men Xuda aldida pak» démekchi bolidu. Bu pütünley saxtipezlik, elwette.

16 Karwitimgha Misirning keshtilik, yolluq libas yapquchlirini yaptim.

17 Orun-körpilirimge xush puraq murmekki, muetter we qowzaq darchinlarni chachtim.■

18 Kéling, tang atquche muhebbetlisheyli, oynap huzurlinayli, Könglimiz qan'ghuche özara eysh-ishret qilayli,

19 Érim öyde yoq, yiraq seperge chiqip ketti.

20 U bir hemyan pul élip ketti, Ay tolghuche u öyge kelmeydu» — dédi.

21 Ayal köp shérin sözliri bilen rasa qiziqturdi, Chirayliq gepliri bilen uni esir qiliwaladi.■

22-23 Soyushqa élip mangghan öküzdek, Hamaqet kishi kishen bilen jazagha mangghandek, Qiltaqqa chüshken qushtek, Yigit uning keynidin mangdi. Jigirini oq téship ötmiguche, U bu ishning hayatigha zamin bolidighanliqini héch bilmeydu.

24 I oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar, Dégenlirimge qulaq sélinglar,

25 Qelbinglarni bundaq xotunning yoligha ketküzmenglar, Uning aldam xaltisigha chüshüp ketmenglar.

26 Bundaq ayal nurghun kishilerni yiqitip yarilandurghan, Uning boghuzlighan ademliri tolimu köptur,

27 Uning öyi bolsa tehtisaraning kirish éghizidur, Ademni «halaket méhmanxanisi»gha chüshürüsh yolidur.□ ■

8

«Danaliq» xitab qilidu

1 Qulaq sal, danaliq chaqiriwatmamdu? Yoruqluq sada chiqiriwatmamdu?■

2 Yollarning égiz jayliridin, Doqmushlardin u orun alidu,

3 Sheherge kiridighan qowuqlarning yénida, Herqandaq derwaza éghizlirida u murajiet qilmaqta: —

4 «I mötiwerler, silerge murajet qilimen, Hey, adem baliliri, sadani siler üçün qilimen,

5 Gödek bolghanlar, zéreklikni öginiwélinglar, Exmeq bolghanlar, yoruqluqqa érishinglar!□

6 Manga qulaq sélinglar, Chünki güzel nersilerni dep bérimen, Aghzimni échip, durus ishlarni silerge yetküzimen.

7 Eytqanlirim heqiqettur,

■ 7:17 Küy. 4:14. ■ 7:21 Pend. 1:17 □ 7:27 «tehtisara» — ibraniy tilida «shéol», ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ 7:27 Pend. 2:18; 5:5 ■ 8:1 Pend. 1:20,21 □ 8:5 «Gödek bolghanlar, ... exmeq bolghanlar, yoruqluqqa érishinglar!» — oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq» «nadanlar»gha (yaki «gödekler» yanki «saddilar»gha) biwasite söz qilidu, peqet **hezide** «exmeqler»ge biwasite söz qilidu, lékin «mesxire qilghuchilar»gha hergiz biwasite sözlimeydu. Chünki «mesxire qilghuchilar» rezil yollarni tutqini üçün ulargha héchqandaq nesihet tesir qilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu körüng).

Aghzim rezilliktin nepretlinidu; □

⁸ Sözlirimning hemmisi heq,
Ularda héchqandaq hiyligerlik yaki egitmilik yoqtur.

⁹ Ularning hemmisi chüshen'genler üçün éniq,
Bilim alghanlar üçün durus-toghrudur.

¹⁰ Kümüşhke érishkendin köre, nesihetlirimni qobul qilinglar,
Sap altunni élishtin köre bilimni élinglar.

¹¹ Chünki danaliq leel-yaqutlardin ewzel,
Herqandaq etiwariq nersengmu uninggha teng kelmestur.■

¹² Men bolsam danaliqmen,
Zéreklik bilen bille turimen,
Istiqamettin kélip chiqqan bilimni ayan qilimen.□

¹³ Perwerdigardin eyminish – Yamanliqqa nepretlinish démeqtur;
Tekebburluq, meghrurluq, yaman yol hem shum éghizni öch körimen.

¹⁴ Mende obdan meslihetler, pishqan hékmet bar;
Men dégen yoruqluq, qudret mendidur.

¹⁵ Padishahlar men arqiliq höküm süridu,
Mensiz hakimlar adil höküm chiqarmas.

¹⁶ Men arqiliqla emirler idare qilidu,
Aliyanablar, yer yüzidiki barliq soraqchilar *toghra* höküm qilidu.

¹⁷ Kimki méni söyse, menmu uni söyimen,
Méni telmürüp izdigenler méni tapalaydu;

¹⁸ Mende bayliq, shöhret,
Hetta konirimas, köchmes dölet we heqqaniyetmu bar.■

¹⁹ Mendin chiqqan méwe altundin,
Hetta sap altundin qimmetliktur,
Mendin alidighan daramet sap kümüshtinmu üstündür.■

²⁰ Men heqqaniyet yoligha mangimen;
Adalet yolining otturisida yürimenki,

²¹ Méni söygenlerni emeliy nersilerge miras qildurimen;
Ularning xezinilirini toldurimen.

²²⁻²³ Perwerdigar ishlini bashlishidila,
Qedimde yasighanliridin burunla,
Men uninggha tewedurmen. Ezeldin tartipla – muqeddemde,

Yer-zémin yaritilmastila,
Men tiklen'genmen.□ ■

²⁴ Chonggur hanglar, déngiz-okyanlar apiride bolushtin awwal,
Men meydan'gha chiqirilghanmen;
Mol su urghup turidighan bulaqlar bolmastinla,

²⁵⁻²⁶ Égiz taghlar öz orunlirigha qoyulmastinla, töpilikler shekillenmestinla,
Perwerdigar bipayan zémin, keng dalalarni,
Alemning esliydiki topa-changlirininimu téxi yaratmastinla,
Men meydan'gha chiqirilghanmen.

²⁷⁻²⁹ U asmanlarni bina qiliwatqinida,
Déngiz yüzige upuq siziqini siziwatqinida,

□ **8:7** «Éytqanlirim heqiqettur» — ibranij tilida «Tanglayim heqiqetni séghinip sözleydu». ■ **8:11** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 3:14,15; 16:16 □ **8:12** «...bilimni ayan qilimen» — yaki «...bilimni tépip bérimen». ■ **8:18** Pend. 3:16 ■ **8:19** Pend. 3:14 □ **8:22-23** «Perwerdigar ishlini bashlishidila...» — ibranij tilida «Perwerdigar yolini bashlishidila...». «...Men tiklen'genmen» — bashqa birxil terjimisi «...Men mesih qilindim». ■ **8:22-23** Yuh. 1:1

Ershte bulutlarni orunlashturup,
Chongqur déngizdiki bulaq-menbelerni mustehkemlewatqinida,
Déngiz sulirini békitken dairidin éship ketmisun dep perman chüshüriwatqinida,
Bipayan zéminning ullirini quruwatqinida,
Men u yerde idim;■

³⁰ Shu chaghda goya usta bir hünerwendek Uning yénida turghanidim,
Men herdaim Uning aldida shadlinattim, men Uning kündilik dil'arami idim; ■

³¹ Men Uning alimidin, yer-zéminidin shadlinip,
Dunyadiki insandin xursenlik tépip yürettim,

³² Shunga i balilar, emdi manga qulaq sélinglar;
Chünki yollirimni ching tutqanlar neqeder bext tapar!■

³³ Alghan nesihetke emel qilip,
Dana bolghin, uni ret qilma.

³⁴ Sözümge qulaq sélip,
Herküni derwazilirim aldidin ketmey,
Ishiklirim aldida méni kütidighan kishi neqeder bextliktur!

³⁵ Kimki méni tapsa hayatni tapidu,
Perwerdigarning shepqtige nésip bolidu.■

³⁶ Lékin manga gunah qilghan herkim öz jénigha ziyan keltüridu,
Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu.»□

9

Danaliqning sözining dawami, buzuq xotunning sözliri

¹ Danaliq özige bir öy sélip,
Uning yette tüwrükini ornatti.

² U mallirini soyup,
Ésil sharablrini arilashturup teyyarlap,
Ziyapet dastixinini yaydi;

³ Dédeklirini *méhman chaqirishqa* ewetti,
Özi sheherning eng égiz jaylirida turup:■

⁴ «I saddilar, bu yerge kélinglar, — dep chaqiriwatidu;
Nadanlargha:

⁵ Qéni, nanlirimdin éghiz tégip,
Men arilashturup teyyarlighan sharablardin ichinglar;

⁶ Nadanlar qataridin chiqip, hayatqa érishinglar,
Yoruqluq yolida ménginglar», — dewatidu.

⁷ Hakawurlargha tenbih bergüchi ahanetke uchraydu,
Qebihlerni eyibligüchi özige dagh keltüridu.

⁸ Hakawurlarni eyiblime, chünki u sanga öch bolup qalidu;
Halbuki, dana kishini eyibliseng, u séni söyidu.■

⁹ Dana ademge dewet qilsang, eqli téximu toluq bolidu;

■ 8:27-29 Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zeb. 104:6-9. ■ 8:30 Yuh. 5:17 ■ 8:32 Zeb. 119:1, 2; 128:1; Luqa 11:28 ■ 8:35 Pend. 12:2 □ 8:36 «Kimki méni tapsa hayatni tapidu, Perwerdigarning shepqtige nésip bolidu... Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu» — bu 8-bab hemde 9:1-12tiki chong téma «Danaliq»tur. Bu bablardiki xewerdin qarighanda, emeliyette «Danaliq» bir shexstur. Injilda bu Shexsning Xuda bilen bille menggülik turghuchi Mesih ikenliki ayan qilnidu (mesilen «Yux.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yux.» 1:1-2, «Wex.» 22:12-13 qatarliqlarni körüng). ■ 9:3 Pend. 8:2 ■ 9:8 Mat. 7:6

Heqqaniy ademge durus yol körsetseng,
Bilimi téximu ashidu.

¹⁰ Perwerdigardin eyminish danaliqning bashlinishidur,
Muqeddes bolghuchini tonush yoruqluqtur.■

¹¹ Men *danaliq* sende bolsam, künliringni uzartimen,
Ömrüngning yilliri köpiyer.■

¹² Sende danaliq bolsa, paydini köridighan özüngsen,
Danaliqni mazaq qilsang ziyan tartidighanmu özüngsen.

¹³ Nadan xotun aghzi biseremjan, eqilsizdur,
Héchnéme bilmestur.■

¹⁴ U ishiq aldida olturup,
Sheharning eng égiz jaylirida orun élip,

¹⁵ Udul ötüp kétiwatqanlarga:

¹⁶ «Kimki sadda bolsa, bu yerge kelsun!» – dewatidu,
We eqilsizlerni:

¹⁷ «Oghriliqche ichken su tatliq bolidu,
Oghrilap yégen nan temlik bolidu!» – dep charqiwatidu.■

¹⁸ Lékin chaqirilghuchi ölüklerning uning öyide yatqanliqidin bixewerdur,
Uning *burunqi* méhmanlirining alliqachan tehtisaraning teglirige chüshüp ketkenlikini u sezmes.□ ■

10

Padishah Sulaymanning hékmetlik sözliri

¹ Padishah Sulaymanning pend-nesihetliri: —

Dana oghul atisini shad qilar;
Eqilsiz oghul anisini qayghu-hesretke salar.■

² Haram bayliqlarning héch paydisi bolmas;
Heqqaniyet insanni ölümdin qutuldurur.■

³ Perwerdigar heqqaniy ademning jénini ach qoymas;
Lékin u qebihlarning nepsini boghup qoyar.

⁴ Hurunluq kishini gaday qilar;
Ishchanliq bolsa bayashat qilar.□ ■

⁵ Yazda hosulni yighiwalghuchi — dana oghuldur;
Lékin orma waqtida uxlap yatquchi — xijaletke qalduridighan oghuldur.

⁶ Beriket heqqaniy ademning béshigha chüsher;
Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar.□

⁷ Heqqaniy ademning yadikari mubarektur;
Yamanlarning nami bolsa, sésiq qalar.

⁸ Dana adem yolyoruq-nesihetlerni qobul qilar;
Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.■

⁹ Ghubarsiz yürgen kishining yürüş-turushi turaqliqtur,

■ **9:10** Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 1:7 ■ **9:11** Pend. 10:27 ■ **9:13** Pend. 7:11 ■ **9:17** Pend. 20:17

□ **9:18** «tehtisaraning tegliri» — «tehtisara» (ibraniy tilida «shéol») ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer.

■ **9:18** Pend. 2:18 ■ **10:1** Pend. 15:20 ■ **10:2** Pend. 11:4 □ **10:4** «Hurunluq» — ibraniy tilida: «qol boshluqi». «Ishchanliq» — ibraniy tilida: «estayidilliqliqning qoli». ■ **10:4** Pend. 12:24 □ **10:6** «Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar» — bashqa birxil terjimisi: «Emma yamanlarning aghzi zorawanliqni yoshurar».

■ **10:8** Pend. 10:10

Yollirini egri qilghanning kiri axiri ashkarilinidu.

¹⁰ Kóz isharitini qilip yüridighanlar ademni daghda qaldurar;

Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.

¹¹ Heqqaniy ademning aghzi hayatliq buliqidur,
Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar. □ ■

¹² Öchmenlik jédel qozghar;

Méhir-muhebbet hemme gunahlarni yapar. ■

¹³ Eqil-idraqlik ademning aghzidin danaliq tépilar;

Eqilsizning dümbisige palaq téger. ■

¹⁴ Dana ademler bilimlerni ziyade toplar;

Lékin exmeqning aghzi uni halaketke yéqinlashturar.

¹⁵ Mal-dunyaliri goya mezmüt sheherdek bayning kapalitidur;

Miskinni halak qilidighan ish del uning namratliqidur.

¹⁶ Heqqaniylarning ejirliri jan'gha jan qoshar,

Qebihlarning hosuli gunahnila köpeytishtur. □

¹⁷ Nesihetni anglap uni saqlighuchi hayatliq yoligha mangar;

Tenbihlerni ret qilghan kishi yoldin azghanlardur.

¹⁸ Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas;

Töhmet chaplighanlar exmeqtur. □

¹⁹ Gep köp bolup ketse, gunahtin xaliy bolmas,

Lékin aghzigha ige bolghan eqilliqtur.

²⁰ Heqqaniy ademning sözi xuddi sap kümüş;

Yamanning oyliri tolimu erzimestur. □

²¹ Heqqaniy ademning sözliri nurghun kishini quwwetler;

Exmeqler eqli kemlikidin öler.

²² Perwerdigarning ata qilghan berikiti ademni döletmen qilar;

U berikitige héchbir japa-musheqqet qoshmas.

²³ Exmeq qebihlikni tamasha dep biler;

Emma danaliq yorutulghan kishining *xursenlikidur*. □ ■

²⁴ Yaman kishi némidin qorqsa shuninggha uchrar;

Heqqaniy ademning arzusi emelge ashurular.

²⁵ Yaman adem quyundek ötüp yoqar;

Lékin heqqaniy adem menggülük uldektur.

²⁶ Adem achchiq su yutuwalghandek,

Közige is-tütek kirip ketkendek,

Hurun ademni ishqa ewetkenmu shundaq bolar. □

²⁷ Perwerdigardin eyminish ömürni uzun qilar,

Yamanning ömri qisqartilar. ■

²⁸ Heqqaniy ademning ümidi xursenlik élip kéler;

Lékin rezilning kütkini yoqqa chiqar. ■

²⁹ Perwerdigarning yoli durus yashawatqanlarga bashpanahdur;

□ **10:11** «hayatliq buliqi» — belkim «Éren baghchisi»diki «hayatliq bérédighan derex»ke oxshitilghandur. «Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar» — yaki «Emma yamanning aghzi zorawanliqni yoshurar». ■ **10:11** Pend. 10:6; 13:14 ■ **10:12** 1Kor. 13:7; 1Pét. 4:8 ■ **10:13** Pend. 20:30 □ **10:16** «...gunahnila köpeytishtur» — yaki «...gunahini békiter». □ **10:18** «Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas» — ibraniy tilida: «Adawet saqlighuchining lewliri yalghan bolidu». □ **10:20** «Heqqaniy ademning sözi» — ibraniy tilida: «Heqqaniy ademning tili». «Yamanning oyliri» — ibraniy tilida: «yamanning köngli». □ **10:23** «yorutulghan» — ibraniy tilida «ishni, bashqa ademni obdan chüshinidighan» dégen menide. ■ **10:23** Pend. 14:9 □ **10:26** «Adem achchiq su yutuwalghandek...» — ibraniy tilida: «Achchiq su chishlarga tegkendek...». ■ **10:27** Pend. 9:11 ■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zeb. 112:10

Qebhlik qilghuchilargha bolsa halakettur.■

³⁰ Heqqaniylarning orni mustehkemdur;

Yamanlar zéminda uzun turmas.

³¹ Heqqaniy ademning aghzidin danaliq chiqar;

Lékin shumluq til késip tashlinar.

³² Heqqaniy ademning sözi kishige mok xushyaqar;

Yaman ademning aghzidin shumluq chiqar.

11

¹ Yalghan taraza Perwerdigargha yirginchliktur;

Adil jing téshi Uni xursen qilar.■

² Tekebburluq bilen birge shermendichilik egiship kéler;

Lékin danaliq kichik péillargha hemrah bolar.■

³ Toghrilarning semimiyligi özini yétekler;

Lékin kazzaplarning egriligi özini weyran qilar.■

⁴ Xudaning ghezep künide mal-dunyaning paydisi bolmas;

Lékin heqqaniyet ademni ölümdin qutquzar.■

⁵ Kamil ademning heqqaniyliqi özini tüz yolgha bashlar;

Yaman adem öz yamanliqidin yiqilar.

⁶ Durus ademlarning heqqaniyliqi özlirini qutquzar;

Lékin kazzaplar öz hiyle-neyringidin tutular.

⁷ Rezil adem ölse, uning ümidi yoqqa chiqar;

Gunahkarning ümidi axiri quruq qalar.□

⁸ Heqqaniy adem qiyinchiliqtin xaliy qilinar;

Rezil adem uning ornigha tutular.■

⁹ Munapiqlar öz aghzi bilen yéqinini buzar;

Lékin heqqaniylar bilimi bilen qutquzular.

¹⁰ Heqqaniy adem ronaq tapsa, sheher xush bolar;

Rezil adem halak bolsa, xelq tentene qilar.

¹¹ Toghrilarning beriket tileshliri bilen sheher gülliner;

Lékin rezillarning tili bilen weyran bolar.

¹² Öz yéqinini sökidighan kishi — eqilsizdur;

Emma yorutulghan adem aghzini yighar.

¹³ Gep toshughuchi mexpiyetlerni ashkarilar;

Sadiq adem amanetke xiyamet qilmas.

¹⁴ Yolyoruq kem bolsa, el-yurt yiqilar;

Ulugh bir meslihetchi bolsa, el nijat tapar.□ ■

¹⁵ Yatqa borun bolghan kishi ziyantartmay qalmas;

Qol bériship képil bolushni yaman körgen kishining qulighi tinch bolar.□

¹⁶ Shapaetlik ayal izzet-hörmetni qoldin bermes;

Zorawanlar bayliqni qoldin bermes.

¹⁷ Rehimdil öz-özige bext yaritar;

Rehimsiz öz ténini aghritar.

■ 10:29 Pend. 13:6 ■ 11:1 Law. 19:36; Qan. 25:13; Pend. 16:11; 20:10,23 ■ 11:2 Pend. 15:33; 16:18; 18:12

■ 11:3 Pend. 13:6 ■ 11:4 Pend. 10:2; Ez. 7:19; Zef. 1:18 □ 11:7 «Gunahkarning ümidi...» — bashqa birxil terjimisi, «Küchlüklarning ümidi...». ■ 11:8 Zeb. 34:19; Pend. 21:18 □ 11:14 «Yolyoruq kem bolsa...» — bashqa birxil terjimisi, «Köp meslihetchiler bolsa,...». «...nijat tapar» — yaki «...bixeter turar». ■ 11:14 1Pad. 12:1-20

□ 11:15 «Yatqa borun bolghan kishi ziyantartmay qalmas» — 6:1 we izahatni körüng.

- 18 Yaman ademlarning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar;
Emma heqqaniyet tériqhuchi adem emeliy in'am alar.□
- 19 Heqqaniyet ademge hayatliq tapquzar;
Yamanliqni közlep yüridighan kishi ölümge yüz tutar.
- 20 Niyiti buzuq kishi Perwerdigargha yirginchliktur;
Emma yoli diyanetlik kishiler uning xursenlikidur.
- 21 Qol tutushup birlshsimu, yamanlar jazagha tartilmay qalmas;
Lékin heqqaniylarning nesli nijat tapar.□ ■
- 22 Chirayliq emma tétiqsiz xotun,
Choshqining tumshuqigha altun halqa salghandektur.
- 23 Heqqaniylarning arzusi peqet yaxshi méwe élip kéler;
Yamanlarning kütkini ghezep-neprettur.
- 24 Biraw merdlerche tarqatsimu, güliner;
Yene biraw bérishke téghishlikini ayisimu, peqet namratlishar.
- 25 Merd adem etliner;
Bashqilarni sugharghuchi özimu sughirilar.■
- 26 Ashliqni satmay bésiwalghan kishi elning lenitige uchraydu;
Lékin ashliqni sétip bergüchige beriket tiliner.
- 27 Yaxshiliqni izdep intilgen adem shapaet tapar;
Yamanliqni izdigen adem özi yamanliq körer.■
- 28 Öz mal-duniyasigha tayan'ghuchi yiqilar;
Heqqaniy kishi yopurmaqtek kökirer.■
- 29 Öz öyige azarchiliq salghan kishi shamalgha miras bolar;
Eqilsiz adem aqilanining quli bolup qalar.
- 30 Heqqaniyning béridighan méwisi «hayatliq derixi»dur;
Dana kishi köngüllerni *hayatliqqa* mayil qilar.□
- 31 Qaranglar, heqqaniy adem bu dunyada *sewenliki üçün* bedel töligen yerde,
Reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?□ ■

12

- 1 Kimki terbiyini qedirlise, bilimnimu söyüchidur;
Lékin tenbihke nepretlen'gen nadan-hamaqettur.
- 2 Yaxshi niyetlik adem Perwerdigarning iltipatigha érisher;
Emma Perwerdigar hiyle-mikirlik ademning gunahini békiter.
- 3 Ademler yamanliq qilip amanliq tapalmas;
Lékin heqqaniylarning yiltizi tewrenmes.■
- 4 Peziletlik ayal érinig tajidur;
Emma uni uyatqa salghuchi xotun uning ustixinini chiriter.■

□ 11:18 «Yaman ademlarning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar» — ibraniy tilida «yaman ademning ish heqqi yalghan bolar». □ 11:21 «Qol tutushup birlshsimu,...» — bashqa birxil terjimisi: — «shühbisizki,...». ■ 11:21 Pend. 16:5 ■ 11:25 Zeb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ 11:27 Zeb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ 11:28 Zeb. 1:3, 4; 92:12-14 □ 11:30 «hayatliq derixi» — mushu yerde «hayatliq derixi» dégenlik, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18-ayetni körüng). «... hayatliqqa mayil qilar» — eyni tékiste «hayatliq» dégen söz yoq. Lékin heqqaniylik yolida Xudaning mömin bendiliri ademlarning könglini özi üçün almaydu, belki ularni Xudaning yoligha jelp qilidu; shunga toluq menisi: «Kim dana bolsa kishilarning könglini nijat yoligha bashlaydu» dep qaraymiz. Mushu ayetni «Luqa» 5:10 bilen sélishiturgihili bolidu. □ 11:31 «Qaranglar, heqqaniy adem ...bedel töligen yerde, reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» — bu ayet Injil, «1Pét.» 4:18de neqil keltürüldü. ■ 11:31 1Pét. 4:17,18 ■ 12:3 Pend. 10:25 ■ 12:4 1Kor. 11:7

- ⁵ Heqqaniy ademning oy-pikri durus höküm chiqirar;
Yamanlarning nesihetliri mekkarliqtur.□
- ⁶ Yamanlarning sözliri qan tökidighan qiltaqtur;
Lékin durusning sözi ademni qiltaqtin qutulduur.■
- ⁷ Yamanlar aghdurulup, yoqilar;
Lékin heqqaniylarning öyi mezmur turar.□ ■
- ⁸ Adem öz zérikliki bilen maxdashqa sazawer bolar;
Egri niyetlik kishi közge ilinmas.
- ⁹ Péqir turup xizmetkari bar kishi,
Özini chong tutup ach yürgen kishidin yaxshidur.■
- ¹⁰ Heqqaniy adem öz ulighinimu asrar;
Emma rezil ademning bolsa hetta rehimdilliqimu zalimliqtur.■
- ¹¹ Tiriship tériqchiliq qilghan déhqanning qorsiqi toq bolar;
Emma xam xiyallargha bérilgen kishining eqli yoqtur.■
- ¹² Yaman adem yamanliq qiltiqini közlep olturar;
Emma heqqaniy ademning yiltizi méwe bérip turar.
- ¹³ Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular;
Heqqaniy adem musheqqet-qiyinchiliqtin qutular.□ ■
- ¹⁴ Adem öz aghzining méwisidin qanaet tapar;
Öz qoli bilen qilghanliridin uninggha yandurular.■
- ¹⁵ Exmeq öz yolini toghra dep biler;
Emma dewetke qulaq salghan kishi aqilanidur.■
- ¹⁶ Exmeqning achchiqi kelse, tézla biliner;
Zérek kishi haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas.□
- ¹⁷ Heqiqetni éytqan kishidin adalet biliner;
Yalghan guwahliq qilghuchidin aldamchiliq biliner.■
- ¹⁸ Bezlilerning yéniklik bilen éytqan gépi ademge sanjilghan qilichqa oxshar;
Biraq aqilanining tili derdke dermandur.■
- ¹⁹ Rastchil menggü turghuzulidu;
Lewzi yalghan bolsa birdemliktur.□
- ²⁰ Yamanliqning koyida yürüchining könglide hiyle saqlan'ghandur;
Amanliqni dewet qilghuchilar xushalliqqa chömer.
- ²¹ Heqqaniy ademning béshigha héch külpet chüshmes;
Qebihler balayi'qazagha chömüler.
- ²² Yalghan sözleydighanning lewliri Perwerdigargha yirginchliktur;
Lékin lewzide turghanlarga U apirin éytar.
- ²³ Pemlik adem bilimini yoshurar;
Biraq exmeq nadanliqini jakarlar.■
- ²⁴ Tirishchan qol hoquq tutar;
Hurun qol alwan'gha tutular.■
- ²⁵ Köngülning ghem-endishisi kishini mükcheyter;

□ **12:5** «... oy-pikri durus höküm chiqirar» — yaki: «...oy-pikri durustur». ■ **12:6** Pend. 1:11,18; 11:9 □ **12:7** «Yamanlar aghdurulup, yoqilar» — bashqa birxil tejimisi: «Yamanlar aghdurulghanda, yoqilar». ■ **12:7** Zeb. 37:36-40; Pend. 11:21 ■ **12:9** Pend. 13:7 ■ **12:10** Qan. 25:4 ■ **12:11** Pend. 28:19 □ **12:13** «Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular» — yaki «Éghizdiki itaetsizlikdin rezil tuzaq chiqar». ■ **12:13** Pend. 10:14; 18:7 ■ **12:14** Pend. 13:2 ■ **12:15** Pend. 3:7 □ **12:16** «...haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas» — ibraniiy tilida bu ikki ibare «ikki bisliq» bir söz bilenla ipadilen'gen. ■ **12:17** Pend. 14:5 ■ **12:18** Zeb. 57:4; 59:7; Pend. 16:27 □ **12:19** «rastchil» — ibraniiy tilida «heqiqetning léwi». «lewzi yalghan bolsa birdemliktur.» — ibraniiy tilida «yalghanchi til bolsa birdemliktur». ■ **12:23** Pend. 13:16; 15:2 ■ **12:24** Pend. 10:4

Lékin méhribane bir söz kishini rohlandurar.■
 26 Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder;
 Biraq yamanlarning yoli özlirini adashturar.□
 27 Hurun özi tutqan owni pishurup yéyelmes;
 Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur.□
 28 Heqqaniyliqning yolida hayat tépilar;
 Shu yolda ölüm körünmestur.

13

1 Dana oghul atisining terbiyisige köngül qoyar;
 Mesxire qilghuchi tenbihke qulaq salmas.
 2 Adem durus éghizining méwisidin huzurlinar;
 Tuzkorlar zorawanliqqa hewes qilip zorawanliqqa uchrar.■
 3 Sözde éhtiyatchan kishi jénini saqlap qalar;
 Aghzi ittik halaketke uchrar.
 4 Hurunning arzu-tiliki bar, lékin érishelmes;
 Lékin tirishchan etliner.
 5 Heqqaniy adem yalghanchiliqtin yirginer;
 Qebih bolsa sésip, shermende bolar.
 6 Yoli durusni heqqaniyet qoghdar;
 Lékin gunahkarni rezillik yiqitar.■
 7 Beziler özini bay körsetkini bilen emeliyette quruq sölettur;
 Beziler özini yoqsul körsetkini bilen zor bayliqliri bardur.■
 8 Öz bayliqi görüğe tutulghan bayning jénigha ara turar;
 Biraq yoqsullar héch wehimini anglimas.
 9 Heqqaniy ademning nuri shadlinip parlar;
 Biraq yaman ademning chirighi öchürüler.■
 10 Kibirliktin peqet jédel-majirala chiqar;
 Danaliq bolsa nesihetni anglighanlar bilen billidur.
 11 Ishlimey tapqan haram bayliq beriketsizdur;
 Ter töküp halal tapqan gülliner.■
 12 Telmürginige kütüp érishelmeslik köngülni sunuq qilar,
 Lékin teshnaliqta érishkini «hayatliq derixi»dur.□ ■
 13 *Xudaning* kalam-sözige pisent qilmighan adem gunahning tölimige qerzdar bolar;
 Lékin permanni qedirligen adem yaxshiliq körer.
 14 Aqilanining telimi hayatliq bergüchi bulaqtur,
 U séni ölüm tuzaqliridin qutuldurar.■
 15 Aqilanilik ademni iltipatqa érishtüerer;
 Biraq tuzkorlarning yoli egri-bügri, japaliq bolar.
 16 Pem-parasetlik adem bilimi bilen ish körer;
 Hamaqet öz nadanliqini ashkarilar.■
 17 Rezil alaqlichi bala-qazagha uchrar;

■ 12:25 Pend. 15:13 □ 12:26 «Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder» — bashqa xil terjimiliri: «Heqqaniy kishi öz dostining könglidikini tekshürer», «Heqqaniy kishi dost tutushta segek bolar» yaki «Heqqaniy kishi öz dostigha yol körsiter». □ 12:27 «Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur» — bashqa birxil terjimisi: «Biraq tirishchan kishi öz teelluqatini etiwaraydu». ■ 13:2 Pend. 12:14 ■ 13:6 Pend. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ 13:7 Pend. 12:9 ■ 13:9 Ayup 18:5, 6; 21:17; Pend. 4:18 ■ 13:11 Pend. 10:2; 20:21 □ 13:12 «hayatliq derixi» — «Éren baghchisi»diki, Adem'atimiz we Hawa'animizning behriman bolushigha teyyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18ni köring). ■ 13:12 Pend. 13:19 ■ 13:14 Pend. 10:11; 14:27 ■ 13:16 Pend. 12:23; 15:2

Sadiq elchi bolsa derdke dermandur.

¹⁸ Terbiyeni ret qilghan adem namratliship uyatqa qalar;
Emma tenbihni qobul qilghan hürmetke érisher.

¹⁹ Emelge ashqan arzu kishige shérin tuyular;
Lékin exmeqler yamanliqni tashlashni yaman körer.

²⁰ Aqilaniler bilen bille yürgen Dan. bolar;
Biraq exmeqlerge hemrah bolghan nale-peryadta qalar.□

²¹ Bala-qaza gunahkarlarning keynidin bésip mangar;
Lékin heqqaniylar yaxshiliqning ejrini tapar.

²² Yaxshi adem perzentlirining perzentlirige miras qaldurar;
Gunahkarlarning yighqan mal-dunyaliri heqqaniylar üçün toplinar.■

²³ Yoqsulning tashlanduq yéri mol hosul bérer,
Lékin adaletsizliktin u weyran bolar.■

²⁴ Tayaqni ayighan kishi oghlini yaxshi körmes;
Balini söygen kishi uni estayidil terbiyilep jazalar.■

²⁵ Heqqaniy adem köngli qanaet tapquche ozuq yer;
Yamanning qorsiqi ach qalar.

14

¹ Herbir dana ayal öz ailisini awat qilar;

Exmeq ayal ailisini öz qoli bilen weyran qilar.□

² Durusluq yolida mangidighan kishi Perwerdigardin qorqar;
Qingghir yolda mangghan kishi *Xudani* közge ilmas.■

³ Exmeqning tekebbur aghzi özige tayaq bolar;
Aqilanining lewliri özini qoghdar.

⁴ Ulagh bolmisa, éghil pak-pakiz turar;
Biraq öküzning küchi bolghandila *sanggha* ashliq tolar.□

⁵ Ishenchlik guwahchi yalghan éytmas;
Saxta guwahchi yalghan gepni nepestek tinar.■

⁶ Hakawurlar danaliq izdep tapalmas;
Biraq yorutulghan ademge bilim élish asan'gha chüsher.□

⁷ Birawning aghzida bilim yoqluqini bilip yetkende,
Uningdin özüngni néri tart.

⁸ Eqil-parasetlik kishining danaliqi öz yolini oylinishtidur;
Exmeqlerning eqilsizliki bolsa özlirining aldinishtidur.

⁹ Exmeqler bolsa «itaetsizlik qurbanliqi»ni közge ilmaydu,
Heqqaniylar arisida bolsa iltipat tépilar.□

¹⁰ Köngüldiki derdni peqet özila kötüreler;
Köngüldiki xushluqqimu bashqilar shérik bolalmas.

¹¹ Yamanning öyi örülüp chüsher;

□ **13:20** «...nale-peryadta qalar» — yaki «...ziyan tartar». ■ **13:22** Ayup 15:29; 27:17 ■ **13:23** Pend. 12:11; 18:9 ■ **13:24** Pend. 23:13 □ **14:1** «... öz ailisini awat qilar» — ibraniy tilida «... öz ailisini qurar». ■ **14:2** Ayup 12:4 □ **14:4** «Ulagh bolmisa, éghil pak-pakiz turar...» — éghilning sésiqliqi tüpeylidin éghildiki ulaghlarni chiqiriwétish tolimu exmeqanilik, elwette. ■ **14:5** Mis. 23:1; Pend. 12:17 □ **14:6** «Hakawurlar» — yaki «Mesxire qilghuchilar». □ **14:9** «Itaetsizlik qurbanliqi» — Musa peyghemberge tapshurulghan «muqeddes qanun»gha asasen, birsi bashqilargha gunah qilip ziyan yetküzgen bolsa, Xudadin kechürüm élish üçün awwal ziyan tartquchigha shu gunahini étirap qilip, az dégende ikki hesse tölem bérip, andin itaetsizliki üçün qilnidighan qurbanliqni («itaetsizlik qurbanliqi»ni) ibadexanida Xudagha atap bérishi kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «Exmeqler itaetsizlikge nisbeten yéniklik bilen külüp qoyidu».

Heqqaniy ademning chédiri güllinip kéter.

¹² Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar,

Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur.■

¹³ Oyun-külke bolsa qelbtiki ghem-qayghuni yapar,

Xushalliq ötüp ketkende, ghem-qayghu yenila qalar.■

¹⁴ Toghra yoldin burulup yan'ghan adem haman öz yolidin toyar;

Yaxshi adem öz ishidin qanaetliner.■

¹⁵ Saddilar hemme gepke ishinip kéter;

Lékin pem-parasetlik kishi herbir qedemni awaylap basar.

¹⁶ Dana adem éhtiyatchan bolup awarichilikтин néri kéter;

Exmeq hakawurluq qilip, öziǵe ishinip aldigha mangar.□

¹⁷ Térikkek exmeqliq qilar;

Neyrengwaz adem nepretke uchrar.

¹⁸ Saddilar exmeqliqqa warisliq qilar;

Pem-parasetlikler bilimni öz taji qilar.

¹⁹ Yamanlar yaxshilarning aldida igiler;

Qebihler heqqaniyning derwaziliri aldida *bash urar*.

²⁰ Namrat kishi hetta öz yéqinighimu yaman körüner.

Bayning dosti bolsa köptur.■

²¹ Yéqinini pes körgen gunahkardur;

Lékin miskinlerǵe rehim qilghan beriket tapar.

²² Yamanliq oylighanlar yoldin adashqanlardin emesmu?

Biraq yaxshiliq oylighanlar rehim-shepqet, heqiqet-sadiqliqqa muyesser bolar.■

²³ Hemme méhnnettin payda chiqar;

Biraq quruq paranglar ademni mohtajliqta qaldurar.

²⁴ Aqilaniler üçün bayliqlar bir tajdur;

Exmeqlarning nadanliqidin peqet yene shu nadanliqla chiqar.

²⁵ Heqqaniy guwahliq bergüchi kishilarning hayatini qutquzar;

Yalghan-yawidaq sözleydighan *guwahchi* yalghan gepni nepetek tinar.

²⁶ Perwerdigardin qorqidighanning küchlük yölenchüki bar,

Uning balilirimu himayige ige bolar.

²⁷ Perwerdigardin qorqush hayatning buliqidur;

U kishini ejellik tuzaqlardin qutquzar.□ ■

²⁸ Padishahning shan-sheripi puqrasining köplikidindur;

Puqrasining kemliki emirning halakitidur.

²⁹ Éghir-bésiq kishi intayin aqil kishidur;

Chéchilghaq exmeqliqni ulughlar.

³⁰ Xatirjem köngül tenning saqliqidur;

Hesret chékish bolsa söngeklerni chiritar.

³¹ Miskinni bozek qilghuchi — Perwerdigargha haqaret qilghuchidur;

Hajetmenlerǵe shapaet qilish Uni hörmetligenliktur.■

³² Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar;

Heqqaniy adem hetta sekratta yatqandimu xatirjem bolar.□

³³ Yoritulghan kishining könglide danaliq yatar;

Biraq exmeqning könglidikisi ashkara bolmay qalmas.■

■ **14:12** Pend. 16:25 ■ **14:13** Pend. 5:4 ■ **14:14** Pend. 1:31 □ **14:16** «awarichilikтин» — yaki «yamanliqтин».

■ **14:20** Pend. 19:4, 7 ■ **14:22** Luqa 6:38 □ **14:27** «hayatning buliqi» — 13:14nimu körüng. ■ **14:27** Pend.

10:11; 13:14 ■ **14:31** Pend. 14:21; 17:5 □ **14:32** «Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar; heqqaniy adem

... xatirjem bolar» — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Külpet kelgende, yaman adem heydiwétilidu; biraq heqqaniy adem sekratta yatqandimu panahliq bolar». ■ **14:33** Pend. 10:14; 12:23; 13:16

³⁴ Heqqaniyet herqaysi elni yuqiri kötürer;
 Gunah herqandaq milletni nomusqa qaldurar.
³⁵ Padishahning iltipati eqilliq xizmetkarning béshigha chüsher;
 Biraq uning ghezipi nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkarining béshigha chüsher.□

15

¹ Mulayim jawab ghezepni basar;
 Qopal söz achchiqni qozghar.■
² Aqilanilarning tili bilimni jari qilar;
 Exmeqning aghzi quruq gep töker.■
³ Perwerdigarning közi her yerde yürer;
 Yaxshi-yamanlarni körüp turar.□ ■
⁴ Shipa yetküzgüchi til xuddi bir «hayatliq derixi»dur;
 Tili egrilik kishining rohini sundurar.□ ■
⁵ Exmeq atisining terbiyisige pisent qilmas;
 Lékin atisining tenbihige qulaq salghan zérek bolar.
⁶ Heqqaniyning öyide göherler köptur;
 Biraq yamanning tapawiti özige awarichilik tapar.
⁷ Dananing lewliri bilim tarqitar;
 Exmeqning könglidin héch bilim chiqmas.
⁸ Yamanlarning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur;
 Duruslarning duasi Uning xursenlikidir.■
⁹ Yamanlarning yoli Perwerdigargha yirginchliktur;
 Lékin heqqaniyetni intilip izdigüchini U yaxshi körer.
¹⁰ Toghra yoldin chiqqanlar azabliq terbiyini körer;
 Tenbihge öch bolghuchi öler.
¹¹ Tehtisara we halaket Perwerdigarning köz aldida ochuq turghan yerde,
 Insan könglidiki oy-pikirni qandaqmu Uningdin yoshuralisun?!□ ■
¹² Hakawur tenbih bergüchini yaqturmas;
 U aqilanilerdin nesihet élishqa barmas.□
¹³ Köngül shad bolsa, xush chiray bolar;
 Derd-elem tartsa, rohi sunar.■
¹⁴ Yorutulghan köngül bilimni izder;
 Eqilsizning aghzi nadanliqni ozuq qilar.
¹⁵ Ézilgenlarning hemme künliri teste öter;
 Biraq shad köngül herkünini héytték ötküzer.
¹⁶ Zor bayliq bilen biaramliq tapqandin,
 Azgha shükür qilip, Perwerdigardın eymen'gen ewzel.■
¹⁷ Nepret ichide yégen bordaq göshte qilin'ghan katta ziyapettin,
 Méhir-muhebbet ichide yégen köktat ewzel.■
¹⁸ Térikke kishi jédel chiqqarar;

□ **14:35** «Nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkar...» — ibranıy tilida «nomusta qaldurghuchi» we «uyatsiz» dégen ikki ibare birla ikki bisliq söz bilen bildürülıdu. ■ **15:1** Pend. 25:15 ■ **15:2** Pend. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3** «Yaxshi-yamanlar...» — ibranıy tilida «yaman-yaxshilar» dégenlik bilen bildürülıdu. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 16:17; 32:19 □ **15:4** «Shipa yetküzgüchi til» — yaki «méhriban til». «hayatliq derixi» — 3:18-ayettiki izahatni körüng. ■ **15:4** Pend. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pend. 21:27; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11** «Tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jayni körsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zeb. 7:9; 44:20-21; Yer. 17:9,10; Yuh. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12** «Hakawur» — yaki «mesxire qilghuchi». ■ **15:13** Pend. 17:22; 18:14 ■ **15:16** Zeb. 37:16; Pend. 16:8 ■ **15:17** Pend. 17:1

Éghir-bésiq talash-tartishlarni tinchlandurar.■

¹⁹ Hurunning yoli tikenlik qashadur,
Durus ademning yoli kôtürülgen yoldek daghdamdur.

²⁰ Dana oghul atisini shad qilar;
Eqilsiz adem anisini kemsiter.■

²¹ Eqli yoq kishi exmeqliqi bilen xushtur;
Yorutulghan kishi yolini toghrilap mangar.■

²² Meslihetsiz ish qilghanda nishanlar emelge ashmas;
Meslihetchi köp bolghanda muddialar emelge ashurular.■

²³ Kishige jayida bergen jawabidin xush bolar,
Del waqtida qilghan söz neqeder yaxshidur!

²⁴ Hayatliq yoli eqilliq kishini yuqirigha bashlayduki,
Uni chongqur tehtisaradin qutquzar.□

²⁵ Perwerdigar tekebburning öyini yuluwéter;
Biraq U tul xotunlarga pasillarni turghuzar.■

²⁶ Yamanlarning oy-pikri Perwerdigargha yirginchliktur;
Biraq sap dilning sözliri söyümlüktur.□ ■

²⁷ Ach köz kishi öz ailisige awarichilik keltürer;
Para élishqa nepretlen'gen kishi kün körer.■

²⁸ Heqqaniy adem qandaq jawab bérishte qayta-qayta oylinar;
Yaman ademning aghzidin shumluq töküler.

²⁹ Perwerdigar yaman ademdin yiraqtur;
Biraq U heqqaniyning duasini anglar.■

³⁰ Xush közler köngülni shadlandurar;
Xush xewer ustixanlarga gösh-may qondurar.■

³¹ Hayatliqqa élip baridighan tenbihke qulaq salghan kishi danalarning qataridin orun alar.

³² Terbiyeni ret qilghan öz jénini xar qilar;
Tenbihge qulaq salghan yorutular.

³³ Perwerdigardin qorqush ademge danaliq ögiter;
Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler.■

16

¹ Köngüldiki niyetler insan'gha tewedur;
Biraq tilning jawabi Perwerdigarning ilkididur.■

² İnsan özining hemme qilghan ishini pak dep biler;
Lékin qelbdiki niyetlerni Perwerdigar tarazigha sélip tartip körer.□ ■

³ Niyet qilghan ishliringni Perwerdigargha tapshurghin,
Shundaq qilghanda pılanliring piship chiqar.■

⁴ Perwerdigar barliq mewjudiyetning herbirini melum meqset bilen apiride qilghan;
Hetta yamanlarnimu balayi'apet küni üçün yaratqandur.■

⁵ Tekebburluqqa tolghan köngüllerning herbiri Perwerdigargha yirginchliktur;

■ 15:18 Pend. 28:25; 29:22 ■ 15:20 Pend. 10:1 ■ 15:21 Pend. 10:23; 14:9 ■ 15:22 Pend. 11:14 □ 15:24 «tehtisara» — ölgenlerning rohliri barghan jayni körsitidu. ■ 15:25 Pend. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ 15:26 «oy-pikri» — yaki «pılanliri». ■ 15:26 Pend. 6:18 ■ 15:27 Pend. 1:19 ■ 15:29 Zeb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ 15:30 Pend. 25:25 ■ 15:33 Pend. 1:7; 9:10; 18:12 ■ 16:1 Pend. 16:1; 19:21; 20:24; Yer. 10:23 □ 16:2 «qelbdiki niyetler» — ibranıy tilida «(adamlarning) rohliri» déyilidu. ■ 16:2 Pend. 21:2 ■ 16:3 Zeb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ 16:4 Ayup 21:30

Qol tutushup birlshsimu, jazasiz qalmas. □ ■

⁶ Muhebbet-shepqtet we heqiqet bilen gunahlar kafaret qilinip yéplar;
Perwerdigardin eyminish ademlerni yamanliqtin xaliy qilar. □

⁷ Ademning ishliri Perwerdigarni xursen qilsa,
U hetta düshmenlirinimu uning bilen inaqlashturar.

⁸ Halal alghan az,
Haram alghan köptin ewzeldur. ■

⁹ Insan könglide öz yolini toxtitar;
Emma qedemlirini toghrilaydighan Perwerdigardur.

¹⁰ Hetta padishahning lewlirige qaritip epsun oqulsimu,
Uning aghzi toghra hökümdin chetnimes. □

¹¹ Adil taraza-mizanlar Perwerdigargha xastur;
Taraza tashlirining hemmisini U yasighandur. ■

¹² Padishah rezillik qilsa yirginchliktur,
Chünki text heqqaniyet bilenla mehkem turar.

¹³ Heqqaniy sözligen lewler padishahlarning xursenlikidur;
Ular durus sözligüchilerni yaxshi körer.

¹⁴ Padishahning qehri goya ölümning elchisidur;
Biraq dana kishi *uning ghezipini* tinchlandurar. ■

¹⁵ Padishahning chirayining nuri kishige jan kirgüzer;
Uning shepqiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur. □ ■

¹⁶ Danaliq élish altun élishtin neqeder ewzeldur;
Yorutulushni tallash kümüşni tallashtin shunche üstündur! ■

¹⁷ Durus ademning égiz kötürülgen yoli yamanliqtin ayrilishtur;
Öz yoligha éhtiyat qilghan kishi jénini saqlap qalar.

¹⁸ Meghrurluq halak bolushtin awwal kéler,
Tekebburluq yiqilishtin awwal kéler. ■

¹⁹ Kemter bolup miskinler bilen bardi-keldide bolush,
Tekebburlar bilen haram mal bölüşkendin ewzeldur.

²⁰ Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar;
Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, bext-saadet körer. □ ■

²¹ Köngli dana kishi segek atilar;
Yéqimliq sözler ademlerning bilimini ashurar.

²² Pem-paraset özige ige bolghanlarga hayatliqning buliqidur;
Eqilsizlerge telim bermekning özi eqilsizliktur. ■

²³ Aqilane kishining qelbi aghzidin eqil chiqirar;
Uning lewzige bilimni ziyade qilar.

²⁴ Yéqimliq sözler goya heseldur;

□ **16:5** «qol tutushup birlshsimu,...» — bashqa birxil terjimisi: «shubhisizki,...». ■ **16:5** Pend. 6:17; 8:13; 11:21

□ **16:6** «...gunahlar kafaret qilinip yéplar» — Tewrat dewride, gunahlar qurbanliqlar arqiliq «yépilip kechürüm qilindi» (yeni, «kafaret qilindi»). Injil dewrige kelgendila, gunahlar «élip tashlandi» (mesilen, «Yh.» 1:29). ■ **16:8** Zeb. 37:16; Pend. 15:16 □ **16:10** «Hetta padishahning lewlirige qaritip epsun oqulsimu, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes» — yene ikki xil terjimisi bar: (1) «Padishahning lewliride Perwerdigarning wehiyi bolsa, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes»; (2) «Padishahning lewliri wehiyge qarap sözleydu; uning aghzi toghra hökümdin chetnimesliki kérek». ■ **16:11** Law. 19:36; Qan. 25:13-16; Pend. 11:1; 20:10, 23 ■ **16:14** Pend. 19:12; 20:2

□ **16:15** «Uning (padishahning) shepqiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur» — ibraniy tilida: «Uning (padishahning) shepqiti «kéyinki yamghurlar»ni epkelgen buluttur». «Kéyinki yamghurlar» Israilda 3-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurushtek halqiliq rolni oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. ■ **16:15** Pend. 19:12 ■ **16:16** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; 119:72; Pend. 3:14,15; 8:11,19

■ **16:18** Pend. 11:2; 17:19 □ **16:20** «Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar» — yaki «nesihet sözige köngül qoyghan payda tapar». ■ **16:20** Zeb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yesh. 30:18; Yer. 17:7 ■ **16:22** Pend. 13:14

Köngüllerni xush qilip ten'ge dawadur.

²⁵ Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar,
Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur.■

²⁶ Ishligüchining ishtiysi uni ishqqa salar;
Uning qarni uninggha heydekchilik qilar.□

²⁷ Muttehem kishi yaman gepni kolap yürer;
Uning lewliri lawuldap turghan otqa oxshar.□ ■

²⁸ Egri adem jédel-majira tughdurghuchidur;
Gheywetchi yéqin dostlarni ayriwéter.■

²⁹ Zorawan kishi yéqin adimini azdurar;
Uni yaman yolgha bashlap kirer.□

³⁰ Közini yumuwalghan kishi yaman niyetni oylar;
Léwini chishligen kishi yamanliqqa teyyardur.□ ■

³¹ Heqqaniyet yolida aqarghan chach,
Ademning shöhret tajidur.□

³² Asan achchiqlimaydighan kishi palwandin ewzeldur;
Özini tutuwalghan sheher alghandinmu üstündür.□

³³ Chek étekke tashlan'ghini bilen,
Lékin netijisi pütünley Perwerdigardindur.

17

¹ Qurbanliq göshlirige tolghan jédellik öydin,

Bir chishlem quruq nan yep, köngül tinchliqta bolghan ewzel.□ ■

² Xizmetkar chéwer bolsa, xojisining nomusta qoyghuchi oghlini bashqurar;
Kelgüside u xojining oghli qatarida turup uning mirasni teqsim qilar.

³ Sapal qazan kümüshni tawlar, chanaq altunni tawlar,
Biraq ademning qelbini Perwerdigar sinar.■

⁴ Qebih kishi yaman sözlerge ishiner;
Yalghanchi pitnichilerning sözige qulaq salar.

⁵ Miskinlerni mesxire qilghuchi, özini Yaratquchini haqaretligüchidur;
Bashqilarning bextsizlikidin xushal bolghan kishi jazasiz qalmas.■

⁶ Qérilarning newriliri ularning tajidur;
Perzentlerning pexri ularning atiliridur.

⁷ Exmeq yarishiq gep qilsa uninggha yarashmas;
Mötiwer yalghan sözlise uninggha téximu yarashmas.

⁸ Para — uni bergüchining neziride ésil bir göherdur;
Goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek.□

■ 16:25 Pend. 14:12 □ 16:26 «Uning qarni uninggha heydekchilik qilar» — ibraniy tilida «Uning aghzi uninggha heydekchilik qilar». □ 16:27 «Muttehem kishi» — ibraniy tilida «Bérialning oghli» déyilidu. «Bérial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. ■ 16:27 Pend. 12:18 ■ 16:28 Pend. 15:18; 26:21; 29:22 □ 16:29 «Uni yaman yolgha bashlap kirer» — ibraniy tilida «Uni yaxshi emes bir yolgha bashlap kirer». □ 16:30 «Közini yumuwalghan kishi» — yaki «köz qisquchi kishi», «közini chimildatquchi adem». ■ 16:30 Pend. 6:13,14 □ 16:31 «Heqqaniyet yolida aqarghan chach, ademning shöhret tajidur» — ayetning bashqa birxil terjimisi: «Aq chach bolsa ademning shöhret tajidur; u heqqaniyet yolida peyda bolidu». □ 16:32 «Özini tutuwalghan» — ibraniy tilida: «Öz rohini idare qilidighan» dégen sözler bilen ipadilidur. □ 17:1 «Qurbanliq göshliri» — ibraniylar ibadetxanida Xudagha atap soyghan bezi qurbanliq göshlirining köp qismini öyige ekilip yéyishke bolatti. ■ 17:1 Pend. 15:17 ■ 17:3 Pend. 27:21; Yer. 17:10 ■ 17:5 Pend. 14:31 □ 17:8 «Para — ...goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek» — bu ayet hejwiwiy, kinayilik söz bolup, umumiy emma epsuslinarliq bir ehwalni körsitidu; elwette, u bu ishni teriplimeydu. Bashqa birxil terjimisi: «U buni negila ishletsem muweppeqiyetke érishimen, deydu».

⁹ Bashqilarning xataligini yoputup kechürgen kishi méhir-muhebbetni közler;
Kona xamanni sorighan kishi yéqin dostlarni düshmen qilar.

¹⁰ Aqilanige singgen bir éghiz tenbih,
Exmeqge urulghan yüz derridin ünümlüktur.

¹¹ Yamanlar peqet asiyliqni közler;
Uni jazalashqa rehimsiz bir elchi ewetiler.

¹² Exmiqane ish qiliwatqan nadan kishige uchrup qalghandin köre,
Baliliridin ayrilghan éyiqqa yoluqup qalghan yaxshi.

¹³ Kimki yaxshiliqqa yamanliq qilsa,
Ishikidin bala-qaza néri ketmes.■

¹⁴ Jédelning bashlinishi tosmine su élip ketken'ge oxshaydu;
Shunga jédel partlashtin awwal talash-tartishtin qol üzgin.■

¹⁵ Yamanni aqlighan,
Heqqaniygha qara chaplighan,
Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur.■

¹⁶ Exmeqning köngli danaliqni etiwarlimisa,
Qandaqmu uning qolida danaliqni sétiwalghudek puli bolsun?□

¹⁷ Heqiqiy dost herdaim sanga muhebbet körsiter,
Heqiqiy qérindash yaman kününg üçün yardemge dunyagha kelgendur.

¹⁸ Eqilsiz kishi qol bérip,
Yéqini üçün képil bolidu.

¹⁹ Jédelge amraq gunahqa amraqtur;
Bosughini égiz qilghan halaketni izder.□ ■

²⁰ Niyiti buzulghan yaxshiliq körmes;
Tilida heq-naheqni astin-üstün qilghuchi balagha yoluqar.

²¹ Bala exmeq bolsa, ata ghem-qayghugha patar;
Hamaqetning atisi xushalliq körmes.

²² Shad köngül shipaliq doridek ten'ge dawadur;
Sunuq roh-dil ademning yilikini qurutar.■

²³ Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar;
U adaletning yolini burmilar.□

²⁴ Danaliq yorutulghan kishining köz aldida turar;
Biraq eqilsizning közi xiyalkeshlik qilip qutupta yüerer.■

²⁵ Galwang bala atini azabgha salar;
Uni tughquchiningmu derdi bolar.■

²⁶ Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas;
Emirlerni adaletni qollighini üçün dumbalashqa bolmas.□

²⁷ Bilimi bar kishi kem sözlük bolar;
Yorutulghan adem qaltis éghir-bésiq bolar.□

²⁸ Hetta exmeqmu az sözlise dana hésablinar;
Tilini tizginligen kishi danishmen sanilar.

■ **17:13** Qan. 32:35; Pend. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 ■ **17:14** Pend. 20:3 ■ **17:15** Mis. 23:7; Pend. 24:24; Yesh. 5:23 □ **17:16** «Exmeqning köngli danaliqni etiwarlimisa,...» — ibranij tilida «Exmeqning héch köngli yoq tursa,...» □ **17:19** «Bosughini égiz qilghan (kishi)» — ibranij tilida «Derwazisini égiz qilghan (kishi)». Bundaq adem belkim özining bay ikenlikini köz-köz qilmaqchi bolidu. ■ **17:19** Pend. 16:18 ■ **17:22** Pend. 15:13 □ **17:23** «Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar» — ibranij tilida «Chirik adem baghrida parini qobul qilar...» yaki «Chirik adem baghirdin parini alar...». ■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pend. 10:1; 15:20; 19:13 □ **17:26** «jerimane qoyush» — «jerimane qoyush»ning «jazalash» dégen umumiy menisimu bolushi mumkin. «Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas» — ibranij tilida «Heqqaniylargha jerimane qoyushqa yaxshi emes». □ **17:27** «qaltis éghir-bésiq bolar» — ibranij tilida «salqin rohi bar» dégenni bildüridu.

18

¹ Köpchilik tin ayrilip yalghuz yürgen kishi haman öz nepsige chogh tartar; Herqandaq chin hékmetke hamam jan-jehli bilen qarshi chiqar.

² Exmeq yorutulushqa qiziqmas;

Qiziqidighini peqet öz oylighanlirini körsitishla, xalas.

³ Yaman kishi kelse, nepretmu peyda bolar;

Nomussiz ish iza-ahanettin ayrilmas. □

⁴ Ademning sözliri chongqur sulargha oxshar;

Danaliq buliqi ériq süyidek örkeshlep aqar.

⁵ Yaman'gha yan bésishqa,

Soraqta heqqaniygha uwal qilishqa qet'iy bolmas. □ ■

⁶ Exmeqning lewliri uni jédelge bashlar;

Uning aghzi «Méni dumbala» dep tekliq qilär.

⁷ Exmeqning aghzi öz bésishqa halakettur;

Uning lewliri öz jénigha qapqandur. ■

⁸ Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerdek,

Kishining qelbigé chongqur singdürüler. □ ■

⁹ Ishida hurun bolghan kishimu,

Buzghunchi bilen ülpédash bolidu. □

¹⁰ Perwerdigarning nami mezmüt munardur;

Heqqaniylar uning ichige yügürüp kirip yuqirida aman bolar. ■

¹¹ Bay adem mal-dunyasini «mustehkem shehirim» dep biler;

Neziride özini saqlaydighan égiz sépildek turar. ■

¹² Bitchit bolushtin awwal, köngülge tekebburluq kéler;

Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler. ■

¹³ Sözni anglimay turup, aldirap jawab bergen,

Exmeqliqini körsitip özini xijalette qaldurur.

¹⁴ Tendiki aghriq azabigha ademning öz rohi berdashliq bergüzer;

Biraq rohi sun'ghan bolsa uni kim kötürer?

¹⁵ Yorutulghaning qelbi bilimge érishmekte,

Aqilanining qulaqliri bilimni izdimekte.

¹⁶ Sowghat öz igisige ishikni daghdam échip bérer;

Uni chong erbablar aldigha yetküzär.

¹⁷ Dewa qilghanda, awwal sözligüchining sözliri orunluq körüner;

Lékin qarshi terep soal qoyup ishni sürüshtürer. ■

¹⁸ Chek tashlash jédellerni tügiter;

Ghojilarning arisidiki ishnimu hel qilär.

¹⁹ Renjigen qérindashning könglini élish mustehkem sheherni élishtinmu tes;

Jédel-majira qorghanning taqaaq-baldaqirigha oxshashtur.

²⁰ Adem *durus* sözligenlikidin qorsiqi toq bolar;

Öz könglidin chiqqan sözliridin mol hosul alar. □ ■

²¹ Hayat-mamat tilning ilkididur;

□ **18:3** «nepretmu peyda bolar» — yaki «peslikmu peyda bolar». □ **18:5** «qet'iy bolmas» — ibraniiy tilida «yaxshi emes». ■ **18:5** Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ **18:7** Pend. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8** «Kishining qelbigé...» — ibraniiy tilida «Qorsiqining ichki yerlirige...». ■ **18:8** Pend. 26:22 □ **18:9** «kishimu...» — ...mu — démek, hurun adem gheywəthorqa oxshash buzghunchidur. ■ **18:10** Hak.9:51; 2Sam. 22:51; Zeb. 18:1-3; 61:3-4; Pend. 29:25 ■ **18:11** Pend. 10:15 ■ **18:12** Pend. 11:2; 15:33; 16:18 ■ **18:17** Pend. 25:8 □ **18:20** «Adem *durus* sözligenlikidin .. mol hosul alar» — ayet ibraniiy tilida «Aghzining méwisidin ademning qorsiqi toq bolar; lewlirining hosulidin qanaetliner» dégen sözler bilen bildürüliu. ■ **18:20** Pend. 12:14; 13:2

Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer. □ ■
 22 Xotunni tallap alghan kishi yaxshiliq tapidu,
 U Perwerdigarning merhimitige érishken bolidu. ■
 23 Miskinler pes awazda yélinip sözler;
 Bay bolsa qopalliq bilen jawab bérer.
 24 Dostni köp tutqan kishi xarab bolar;
 Lékin qérindashtinmu yéqin baghlan'ghan bir dost bardur. ■

19

1 Peziletlik yolda mangghan kembeghel,
 Hiyliker sözlük exmeqtin yaxshidur. ■
 2 Yene, gheyriti bar kishi bilimsiz bolsa bolmas;
 Aldirangghu yoldin chiqar. □
 3 Kishining exmeqliqi öz yolini astin-üstin qiliwéter;
 Shundaq turuqluq u könglide Perwerdigardin renjip aghrinar. ■
 4 Bayliq dostni köp qilar;
 Miskinler bar dostidinmu ayrilip qalar. ■
 5 Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;
 Yalghan éytquchimu jazadin qutulalmas. □ ■
 6 Tola adem séxyidin iltipat közler;
 Sowghat bérip turghuchigha hemme kishi dosttur. □
 7 Namratlashqandin qérindashlirimu zériker;
 Uning dostliri téximu yiraq qachar;
 Yalwurup qoghlimu, ular tépilmas. ■
 8 Pem-parasetke érishküchi özi köyüner;
 Nurni saqlighan kishining bexiti bolar.
 9 Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;
 Yalghan éytquchimu halak bolar. □
 10 Heshemetlik turmush exmeqqe yarashmas;
 Qulning emeldarlar üstidin höküm sürüshi téximu qamlashmas. ■
 11 Danishmenlik igisini asanliqche achchiqlanmaydighan qilar;
 Xataliqni yoputup kechürüsh uning shöhritidur.
 12 Padishahning ghezipi shirning huwlishigha oxshash dehshetlik bolar;
 Uning shepqiti yumran ot-chöpke chüshken shebnemdek shérindur. ■
 13 Exmeq oghul atisi üçün bala-qazadur;
 Urushqaq xotunning zarlashliri toxtimay témip chüshken tamche-tamche yéghin'gha
 oxshashdur. ■
 14 Öy bilen mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
 Biraq pem-parasetlik xotun Perwerdigarning iltipatidindur. ■
 15 Hurunluq kishini gheplet uyqugha gherq qilar;
 Bikar telep acharchiliqning derdini tartar. ■

□ **18:21** «Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer» — yaki «Kimki öz sözlirige amraq bolsa, shu uning méwisini yer». ■ **18:21** Pend. 21:23; Yaq. 3:2 ■ **18:22** Pend. 19:14 ■ **18:24** Pend. 17:17 ■ **19:1** Pend. 28:6 □ **19:2** «bolmas» — ibraniy tilida «yaxshi emes». «Aldirangghu yoldin chiqar» — ibraniy tilida «Ayaghlirini aldiratquchi kishi xata qedem basar». ■ **19:3** Yaq. 1:13,14,15 ■ **19:4** Pend. 14:20 □ **19:5** «Yalghan éytquchi...» — ibraniy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi...» ■ **19:5** Qan. 19:19; Pend. 21:28 □ **19:6** «Tola adem séxyidin iltipat közler...» — yaki «Tola adem emirdin iltipat közler...». ■ **19:7** Pend. 14:20 □ **19:9** «Yalghan éytquchi...» — ibraniy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi...». ■ **19:10** Pend. 30:22 ■ **19:12** Pend. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pend. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15 ■ **19:14** Pend. 18:22 ■ **19:15** Pend. 6:9; 10:4; 20:13

- 16 *Perwerdigarning* emrige emel qilgan kishi öz jénini saqlar;
Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler. □ ■
- 17 Kembeghellerge rehimdilliq qilgan,
Perwerdigargha qerz bergen bilen barawerdur;
Uning shepqitini *Perwerdigar* qayturar.
- 18 Perzentingning terbiyini qobul qilishigha ümidwar bolup,
Uni jazalap terbiye bérip turghin;
Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma. □ ■
- 19 Qehrlik kishi jaza tartar;
Uni qutquzmaqchi bolsang, qayta-qayta qutquzushung kérek.
- 20 Nesihetni anglighin, terbiyeni qobul qilghin,
Undaq qilghanda kéyinki künliringde dana bolisen.
- 21 Kishining könglide nurghun niyetler bar;
Axirida peqet Perwerdigarning dalalet-hidayitidin chiqqan ish aqar. ■
- 22 Kishining yéqimliqi uning méhir-muhebbitidindur;
Miskin bolush yalghanchiliqtin yaxshidur.
- 23 Perwerdigardin eyminish kishini hayatqa érishtürer;
U kishi xatirjem, toq yashap, bala-qaza chüshürülüşhidin xaliy bolar. ■
- 24 Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,
Ghizani aghzigha sélishqimu hurunluq qilar. ■
- 25 Hakawurgha qilin'ghan tayaq jazasi saddigha qilin'ghan ibrettur;
Yorutulghan kishige bérilgen tenbih,
Uning bilimini téximu ziyade qilar. ■
- 26 Atisining mélini bulighan,
Anisini öyidin heydep chiqarghan,
Reswaliq, iza-ahanet qaldurghuchi oghuldur.
- 27 I oghul, nesihetke quliqingni yupuruwalsang,
Eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur. □
- 28 Peskesh guwahchi adaletni mazaq qilghuchidur;
Yaman ademning aghzi rezillikni yutar. □
- 29 Hakawurlar üçün jazalar teyyardur,
Exmeqlarning dümbisige uridighan qamcha teyyardur. □

20

- 1 Sharab kishini reswa qilar,
Haraq kishini ghaljirlashturar;
Kimki uningha bérilip ézip ketse, eqilsizdur.
- 2 Padishahning ghezipi shirning hörkirishige oxshash qorqunchluqtur;
Uning achchiqini keltürgen, öz jénigha jaza chüshürer. □ ■
- 3 Özini majiradin néri qilish kishining izzitidur;

□ 19:16 «Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler» — yaki «Uning (démek, Perwerdigarning) yollirini kemsitken kishi öler». ■ 19:16 Pend. 3:21,22; Luqa 11:28 □ 19:18 «Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma» — bashqa birxil terjimisi: «...biraq uning yigha-zarlirigha qulaq salma». ■ 19:18 Pend. 13:24; 23:13; Ef. 6:4 ■ 19:21 Ayup 23:13; Zeb. 33:11; 115:3; Yesh. 46:10 ■ 19:23 Zeb. 34:9-10 ■ 19:24 Pend. 26:15 ■ 19:25 Pend. 21:11 □ 19:27 «I oghul, ... eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur» — bashqa birxil terjimisi: «I oghlum, eqilning telimliridin yiraqlashturidighan sözlerni anglashtin özüngni tart!». □ 19:28 «Peskesh guwahchi» — ibraniy tilida: «Bérialning (Iblisning) guwahchisi». □ 19:29 «Hakawurlar» — yaki «Mesxire qilghuchilar». □ 20:2 «... öz jénigha jaza chüshürer» — ibraniy tilida: «... öz jénigha gunah qilghan bolidu». ■ 20:2 Pend. 16:14; 19:12

Biraq herbir exmeq özini basalmas.■

⁴Hurun adem qishta yer heydimes;
Yighim waqtida yoqluqta qélip ashliq tiler. □

⁵Kishining könglidiki oy-niyetliri chongqur sugha oxshashtur;
Yorutulghan adem ularni tartip alalaydu.□ ■

⁶Özini sadiq deydighanlar köptur;
Biraq ishenchlik bir ademni kim tapalisun?

⁷Heqqaniy adem diyanetlik yolda mangar;
Uning perzentlirige bext-beriket qaldurular!

⁸Padishah adalet textide olturghanda,
Hemme yamanliqni közi bilen qoghlaydu.■

⁹Kim özini gunahdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, déyeleydu?■

¹⁰Ikki xil taraza téshi,
Ikki xil küre ishlitish,
Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur.■

¹¹Hetta bala öz xisli biler;
Uning qilghanlirining pak, durus yaki emesliki heriketliridin körünüp turar.

¹²Köridighan közni, anglydighan qulaqni,
Her ikkisini Perwerdigar yaratti.■

¹³Uyqugha amraq bolma, namratliqqa uchraysen;
Közüngni échip oyghaq bol, néning mol bolar.■

¹⁴Xéridar mal alghanda: «Nachar iken, nachar iken!» dep qaqshtaydu;
Élip ketkendin kéyin «*Ésil nerse, erzan aldim*» dep maxtinidu.

¹⁵Altun bar, leel-yaqutlarmu köptur;
Biraq bilimni béghishlighan lewler némidégen qimmetlik göherdur!■

¹⁶Yatqa képil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;
Yat xotun'gha kapalet bergin kishidin kapalet puli al.■

¹⁷Aldap érishken tamaq tatliqtur;
Kéyin, uning yégini shéghil bolar.■

¹⁸Pilanlar meslihet bilen békitiler;
Pishqan körsetme bilen jeng qilghin.

¹⁹Gep toshughuchi sirlarni ashkarilar;
Shunga walaqtekkür bilen arilashma.■

²⁰Kimki ata-anisini haqaret qilsa,
Uning chirighi zulmet qarangghusida öcher!■

²¹Téz érishken miras hamon beriketlik bolmas.■

■ **20:3** Pend. 17:14 □ **20:4** «Hurun adem qishta yer heydimes» — Pelestinde bir yil alte pesilge bölünidu. On birinchi, on ikkinchi ay «qish pesli» hésablinidu. «Qish» pesli yer heydilidighan pesil, chünki bu pesilde yamghur yéghip tupraq yumshaq bolidu. □ **20:5** «Kishining könglidiki oy-niyetliri ... yorutulghan adem ularni tartip alalaydu» — bu pend-nesihetke qarita alimlarda töwendikidek birqanche xil chüshenche bar: (1) her ademning könglide chongqur oy-niyetler bardur; yorutulghan kishi bu oy-niyetlerni (yaxshi bolsun yaman bolsun) eqli bilen chüshinip yételeydu. (2) yorutulghan kishi danishmen hem az sözleydighan kishilerdin ularning yaxshi oy-pikirlirini, yaxshi nesihetlirini alalaydu. (3) yorutulghan kishi yaman niyetlik kishilerning aghzidin ularning niyetlirini bileleydu. (4) bezi alimlar bu ayetni «herbir kishining könglide Xudadin kelgen dalalet (yolyoruq, hidayet) bardur; u chongqur quduqtiki sugha oxshaydu; ...» dep chüshinip, uning menisini: «Xudadin kelgen shu «dalalet» herbir ademning könglide bolghan bolidu, yorutulghan kishi bu dalaletni jakarlap bashqilarni yorutalaydu» dep chüshendüridu. Bizningche birinchi xil chüshenchini toghra dep qaraymiz. ■ **20:5** Pend. 18:4 ■ **20:8** Pend. 20:26 ■ **20:9** 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zeb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8 ■ **20:10** Qan. 25:13; Pend. 11:1; 20:23 ■ **20:12** Mis. 4:11; Zeb. 94:9 ■ **20:13** Pend. 19:15 ■ **20:15** Pend. 3:14,15 ■ **20:16** Pend. 11:15; 27:13 ■ **20:17** Pend. 9:17 ■ **20:19** Pend. 11:13 ■ **20:20** Mis. 21:17; Law. 20:9; Qan. 27:16; Mat. 15:4 ■ **20:21** Pend. 13:11; 28:20

- 22 Yamanliqqa yamanliq qayturay déme;
Perwerdigargha tayinip küt, U derdingge yéter.■
- 23 Ikki xil taraza téshi Perwerdigargha yirginchlikdur;
Saxta ölchem qet'iy yarimas.□ ■
- 24 Insanning hayatliq qedemlirini Perwerdigar belgileydu;
Undaqta insan öz musapisini nedin bilsun?■
- 25 Bir nersisini yéniklik bilen «*Xudagha* atalghan!» dep wede bérish,
Qesemlerdin kéyin ikkilinip qayta oylinish,
Öz jénini qiltaqqa chüshürgen'ge barawer.
- 26 Dana padishah yamanlarni topanni sorughandek soruwétidu,
Xaman tepkendek tuluq bilen yanjiwéter.
- 27 Ademning roh-wijdani – Perwerdigarning chirighidur,
U qelbning herbir teglirini tekshürüp perq éter.
- 28 Méhir-shepzet we heqiqet padishahni saqlaydu;
U méhir-shepzet bilenla öz textini mustehkemleydu.
- 29 Yash yigitlarning qawulluqi ularning pexridur;
Qérilarning izziti aq chachliridur.■
- 30 Terbiye yariliri yamanliqni tazilap chiqirar,
Tayaq izliri ich-baghirni taza qilar.■

21

- 1 Padishahning köngli ériqlardiki sudek Perwerdigarning qolididur;
Perwerdigar qeyerge toghrilisa, shu terepke mangidu.
- 2 Insan özining hemme qilghan ishini toghra dep biler;
Lékin Perwerdigar qelbdiki niyetlerni tarazigha sélip tartip körer.□ ■
- 3 Perwerdigarning neziride,
Heqqaniyliq bilen adalet yürgüzüsh qurbanliq qilishtin ewzeldur.■
- 4 Tekebbur közler, mehrur qelb, yamanlarning chirighi – hémisi gunahdur.□
- 5 Estayidil kishilarning oyliri ularni peqet bayashatliqqa yétekler;
Chéchilanghularning oyliri bolsa, ularni peqet yoqsuzluqqila yétekler.■
- 6 Yaghlima til bilen érishken bayliqlar,
Ölümni izdep yürgenler qoghlap yürgen bir tütünla, xalas.■
- 7 Yamanlarning zalimliqi özlirini chirmiwalar;
Chünki ular adalet yolida méngishni ret qilghan.
- 8 Jinayetkar mangidighan yol nahayiti egridur;
Sap dil ademning herikiti tüptüzdur.
- 9 Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,
Ögzining bir bulungida *yalghuz* yétip qopqan yaxshi.□ ■
- 10 Yaman kishining köngli yamanliqqila hérismendur;
U yéqinighimu shapaet körsetmes.
- 11 Hakawurning jazagha tartilishi, bilimsizge ibret bolar;

■ 20:22 Qan. 32:35; Pend. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 □ 20:23 «qet'iy yarimas» — ibraniiy tilida «yaxshi emes». ■ 20:23 Pend. 20:10 ■ 20:24 Ayup 31:4; Zeb. 37:23; 139:1-3; Yer. 10:23 ■ 20:29 Pend. 16:31 ■ 20:30 Pend. 10:13 □ 21:2 «Qelbdiki niyetler» — ibraniiy tilida «qelbler» déyilidu. ■ 21:2 Pend. 16:2 ■ 21:3 1Sam. 15:22; Zeb. 50:8-14; Yesh. 1:11, 16; Hosh. 6:6 □ 21:4 «yamanlarning chirighi» — mushu yerde «chiragh» belkim ademning rohini, yeni ademning eng chongqur yerini körsitidu (20:27-ayetni köring). Bashqa birxil terjimisi «yamanlarning hosuli». ■ 21:5 Pend. 10:4; 13:4 ■ 21:6 Pend. 10:2, 4; 13:11 □ 21:9 «Soqushqaq xotun bilen *azade öyde bille turghandin köre,...*» — yaki «Soqushqaq xotun bilen *azade öyde olturghandin köre,...*». ■ 21:9 Pend. 21:19; 25:24; 27:15

Dana kishi qobul qilgan nesihetlerdin téximu köp bilim alar. □ ■

12 Heqqaniy Bolghuchi yamanning öyini közler;

U haman yamanlarni yamanliqqa qoyup yiqitar. □

13 Miskinlarning nalisigha quligini yoputup kari bolmighuchi,
Axiri özi peryad kötürer,

Biraq héchkim perwa qilmas.

14 Yoshurun sowghat ghezepni basar;

Yeng ichide bérilgen para qehr-ghezepni peseyter. □ ■

15 Adaletni beja keltürüş heqqaniylarning xushalliqidur,

Biraq yamanliq qilghuchilargha wehimidur.

16 Hékmet yolidin ézip ketken kishi,

Erwahlarning jamaiti ichidikilerdin bolup qalar. □

17 Tamashagha bérilgen kishi namrat qalar;

Yagh chaynashqa, sharab ichishke amraq béyimas.

18 Yaman adem heqqaniy adem üçün görü pulining ornida qalar;

Ézilgen duruslarning ornigha iplaslar qalar. ■

19 Soqushqaq we térikkek ayal bilen ortaq turghandin,

Chöl-bayawanda yalghuz yashighan yaxshidur. ■

20 Aqilanining öyide bayliq bar, zeytun may bar;

Biraq exmeqler tapqinini utturluq buzup-chachar.

21 Heqqaniyet, méhribanliqni izdigüchi adem,

Hayat, heqqaniyet we izzet-hörmetke ériser.

22 Dana kishi küchlükler shehirining sépiligha yamishar,

Ularning tayanchi bolghan qorghinini ghulitar.

23 Öz tiligha, aghzigha ige bolghan kishi,

Jénini awarichiliklerdin saqlap qalar. ■

24 Chongchiliq qilghanlar,

«Hakawur», «hali chong», «mazaqchi» atilar.

25 Hurun kishi öz nepsidin halak bolar,

Chünki uning qoli ishqa barmas;

26 Nepsi yaman bolup u kün boyi teme qilip yürer;

Biraq heqqaniy adem héchnémini ayimay sediqe qilar. ■

27 Yaman ademning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur;

Rezil gherezde epkélín'gen bolsa téximu shundaqtur! ■

28 Yalghan guwahliq qilghuchi halak bolar;

Eyni ehwalni anglap sözligen kishining sözi ebedgiche aqar. ■

29 Yaman adem yüzini qélin qilar;

Durus kishi yolini oylap puxta basar.

30 Perwerdigargha qarshi turalaydighan héchqandaq danaliq, eqil-paraset yaki tedbir yoqtur.

31 Atlar jeng küni üçün teyyar qilin'ghan bolsimu,

Biraq ghelibe-nijat peqet Perwerdigardindur. ■

□ 21:11 «Hakawarning...» — yaki «Mesxire qilghuchining...». ■ 21:11 Pend. 19:25 □ 21:12 «Heqqaniy bolghuchi» — démisekmu «Heqqaniy Bolghuchi» Xuda Özidur. □ 21:14 «yeng ichide» — ibraniy tilida «baghir ichide». «Yoshurun sowghat ghezepni basar... qehr-ghezepni peseyter» — démisekmu, bu xil pend-nesihet bundaq ishlarni teriplimeydu, peqet omumiy ehwalni teswirleydu, xalas. ■ 21:14 Pend. 17:8; 18:16 □ 21:16 «Erwahlar» — ölüklerning rohlirini körsitidu. ■ 21:18 Pend. 11:8 ■ 21:19 Pend. 21:9; 25:24 ■ 21:23 Pend. 18:21 ■ 21:26 Zeb. 37:26 ■ 21:27 Pend. 15:8; Yesh. 1:13; Yer. 6:20; Am. 5:21 ■ 21:28 Pend. 19:5, 9 ■ 21:31 Zeb. 20:7; 33:16-17

22

- ¹ Yaxshi nam zor bayliqqa ige bolushtin ewzel;
Qedir-qimmat altun-kümüshtin üstündür.■
- ² Gaday bilen bay bir zéminda yashar;
Her ikkisini yaratqan Perwerdigardur.□ ■
- ³ Zérek kishi bala-qazani aldin körüp qachar;
Saddilar aldigha béríp ziyân tartar.■
- ⁴ Özini töwen tutup, Perwerdigardin eyminishning berikiti — bayashatliq, izzet-hörmet we hayattur.
- ⁵ Hiyligerlarning yolida tikenler, tuzaqlar yatar;
Öz yoligha hézi bolghan kishi ulardin yiraq bolar.□
- ⁶ Baligha kichikide mijeziqe qarap durus terbiye berseng,
Chong bolghanda u shu yoldin chiqmas.□
- ⁷ Baylar miskinlerni bashqurur;
Qerzdar qerz igisining qulidur.
- ⁸ Naheqliq uruqini chachqanning alidighan hosuli balayi'apettur;
Uning ghezep-heywisi chüsher.□ ■
- ⁹ Séxiy adem beriket tapar;
Chünki u miskinlerge öz nénidin bölüp bergüchidur.□ ■
- ¹⁰ Hakawurni qoghliwetseng, jédel-majira bésilar;
Kélishmeslikler we shermendichilikler tüger.
- ¹¹ Pak niyetni qedirleydighan kishining sözliri güzeldur;
Shunga padishah uning bilen dost bolar.■
- ¹² Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar;
U iplaslarning sözlirini échip tashlap bikar qilar.□
- ¹³ Hurun adem: «Tashqirida bir shir turidu,
Kochigha chiqsam öltürülmen!» — deydu.■
- ¹⁴ Zinaxor ayalning aghzi chongqur bir oridur;
Perwerdigar narazi bolghan kishi uninggha chüshüp kéter.■
- ¹⁵ Nadanliq sebiy balilarning qelbigé baghlaghliqtur;
Biraq terbiye tayiqi buni uningdin yiraq qilar.■
- ¹⁶ Miskinlerni ézish bilen bay bolghan,
We baylarga sowghat sunidighan kishi,
Axiri peqet yoqsulluqta qalar.■

Ottuz hékmetlik söz

- ¹⁷ Qulaq sal, sanga aqilanilerning sözlirini ögitey;

■ 22:1 Top. 7:1 □ 22:2 «Gaday **bilen bay bir zéminda yashar**» — ibraniiy tilida: «Gaday bilen bay bir-birige yoluqar». ■ 22:2 Pend. 29:13 ■ 22:3 Pend. 27:12 □ 22:5 «**Öz yoligha hézi bolghan kishi**» — ibraniiy tilida «Öz jénini saqlaydighan kishi». □ 22:6 «**Baligha kichikide mijeziqe qarap durus terbiye berseng, ... yoldin chiqmas**» — bizningche bu pend herbir balining alahidiligi, xasliqi bar, shunga baligha öz mijeziqe, mahiyitige qarap terbiye bérish kérek, dégenni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «Baligha kichikide heqqaniy yolda méngishni ögetseñ,... yoldin chiqmas». Bezi xerhchiler ayetni «kinayilik söz» dáp chüshinip: «Baligha kichikide özi xalighan (shexsiyetchi) yol boyiche terbiye bériwer! Mana, chong bolghanda u shu yoldin chiqmas!» dep terjime qilidu (démek, balini erkiletme!). □ 22:8 «**Uning ghezep-heywisi**» — ibraniiy tilida «Ghezipini yetküzidighan hasisi» déyilidu. ■ 22:8 Ayup 4:8; Hosh. 10:13 □ 22:9 «**Séxiy adem**» — ibraniiy tilida «séxi közlük kishi». ■ 22:9 2Kor. 9:6 ■ 22:11 Zeb. 101:6 □ 22:12 «**Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar**» — Perwerdigar herbir dewrde, herbir yerde özini körsitidighan ispat-heqiqetni saqlaydu, hem shundaqla shu ispat-heqiqetni qedirleydighan, shulargha guwah béridighan kishilerni saqlaydu («Rim.» 1:19-20ni körüng); U yene barliq insanlarga kalam-shérif (Tawrat, Zebur, Injil) bergüchidur. ■ 22:13 Pend. 26:13 ■ 22:14 Pend. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27 ■ 22:15 Pend. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ 22:16 Pend. 14:31; 17:5

Köngül qoyup bilimimni ögen'gin.

¹⁸ Ularni qelbingde ching tutsang,

Ular sanga shérin bolar,

Lewliringde sep bolup teyyar turidu.

¹⁹ Chin qelbing bilen Perwerdigargha tayinishing üçün,

Bügün *bu hékmetlik sözlerni* bashqa birsige emes,

Belki sanga yetküzdum.

²⁰ Uningdin mana ottuzni yazdim,

Buning ichide nesihetler hem bilim bar. □

²¹ Bular bilen heqiqetning sözlirining derweqe heqiqet ikenlikini bileleysen,

We shundaq qilip séni ewetküchilerge heqiqetning sözliri bilen jawab qayturalaysen.

²² Yoqsuldin bulap alma, u kembeghel tursa,

Ajiz möminlerni soraq ornida bozek qilma. □ ■

²³ Chunki Perwerdigar ularning dewasini kötürer,

Ulardin bulap alghanlardin bulap alar. ■

²⁴ Mijezi ittik adem bilen dost bolma,

Qehrlik adem bilen arilashma,

²⁵ Bolmisa, uning yaman yolini öginip qélip, qiltaqqa chüshisen.

²⁶ Bashqilargha *képil bolup* qol bergüchilerdin bolma,

Qerzlerni töleshke kapalet bergüchilerdin bolma; ■

²⁷ Séning qayturalighudek nerseng bolghan bolsa,

Ular orun-körpilingni bikardin-bikar astingdin élip ketmigen bolatti! ■

²⁸ Ata-bowiliring pasilni belgilep bergen kona chégra tashlirini yötkime. ■

²⁹ Ishni estayidil we chaqqan béjiridighan kishini körgenmiding?

U pes ademlerning xizmitide bolmas;

Padishahlarning aldida turar. □

23

¹ Katta erbab bilen hemdastixan bolsang,

Aldingdiki kim ikenlikini obdan oylan.

² Ishtiyig yaman bolsa,

Gélinggha pichaq tenglep turghandek özüngni tart. □

³ Uning nazunémetlirini tama qilma,

Ular adem aldaydighan tamaqlardur.

⁴ Bay bolimen dep özüngni upratma;

Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma. □

⁵ *Bayliqlargha* köz tikishing bilenla, ular yoq bolidu;

□ **22:20** «Uningdin mana ottuzni yazdim» — bu «ottuz söz» 22:22-24:22de tépilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Uningdin mana ela sözlerni yazdim». □ **22:22** «soraq orni» — ibranij tilida «sheher derwazisi» — yeni sot qilidighan yerni körsitidu. ■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zeb. 82:3, 4; Zek. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zeb. 10:17-18 ■ **22:26** Pend. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pend. 20:16 ■ **22:28** Qan. 19:14; 27:17; Pend. 23:10 □ **22:29** «Estayidil we chaqqan» — ibranij tilida birla söz («mahir») bilen ipadilinidu. □ **23:2** «Özüngni tart» — ibranij tilida «gélinggha pichaq tenglep tur» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **23:4** «Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma» — bashqa birxil terjimisi: «Öz eqlingdin chékinip özüngni tart». 3:5-ayetni körüng.

Pul-mal derweqe özige qanat yasap,
Xuddi Bürküttek asman'gha uchup kéter.

⁶ Ach közning nénini yéme,

Uning ésil nazunémetlirini tama qilma;

⁷ Chünki uning köngli qandaq bolghandek, özimu shundaq.

U aghzida: — Qéni, alsıla, ichsile! — désimu,

Biraq könglide séni oylichini yoq.

⁸ Yégen bir yutum taannimu qusuwétisen,

Uningha qilghan chirayliq sözliringmu bikargha ketken bolidu.

⁹ Exmeqge yol körsitip salma,

Chünki u eqil sözliringni közge ilmas. ■

¹⁰ Qedimde békitken yerning pasil tashlirini yötkime,

Yétimlarning étizlirighimu ayagh basma; ■

¹¹ Chünki ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi intayin küchlüktur;

U Özi ular üçün üstüngdin dewa qilar. □

¹² Nesihetke köngül qoy,

Ilim-bilimlerge qulaq sal.

¹³ Balanggha terbiye bérishtin érinme;

Eger tayaq bilen ursang, u ölüp ketmeydu; ■

¹⁴ Sen uni tayaq bilen ursang,

Belkim uni tehtisaradin qutquziwalisen. □

¹⁵ I oghlum, dana bolsang,

Méning qelbim qanche xush bolar idi!

¹⁶ Aghzingda orunluq sözler bolsa, ich-ichimdin shadlinimen. □

¹⁷ Gunah sadir qilghuchilargha reshk qilma,

Herdaim Perwerdigardin eyminishte turghin; ■

¹⁸ Shundaq qilghiningda jezmen köridighan yaxshi kününg bolidu,

Arzu-ümidning bikargha ketmes. ■

¹⁹ I oghlum, sözümgé qulaq sélip dana bol,

Qelbingni *Xudaning* yoligha bashlighin.

²⁰ Meyxorlarga arilashma,

Nepsi yaman göshxorlar bilen bardi-keldi qilma; ■

²¹ Chünki haraqkesh bilen nepsi yaman axirida yoqsulluqta qalar,

Gheplet uyqusigha patqanlarga jende kiyimni kiygüzer.

²² Séni tapqan atangning sözini angla,

Anang qérighanda uningha hörmetsizlik qilma. ■

■ **23:9** Pend. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pend. 22:28 □ **23:11** «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» («goél»)ning qilidighan yene bir ishi özining jemetidiki uwal qilin'ghanlar üçün adaletni yürgüzüsh idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi. Mushu ayettiki «hemjemet-qutquzghuchi» bolsa Xuda Özidur, elwette. ■ **23:13** Pend. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17 □ **23:14** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jayni körsitidu. □ **23:16** «ich-ichimdin shadlinimen» — ibraniy tilida «böreklirim shadlinidu». ■ **23:17** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 24:1 ■ **23:18** Pend. 24:14 ■ **23:20** Yesh. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Ef. 5:18 ■ **23:22** Pend. 1:8

²³ Heqiqetni sétiwal,
Uni hergiz sétiwetme.
Danaliq, terbiye we yorutulushnimu al. ■

²⁴ Heqqaniy balining atisi chong xushalliq tapar;
Dana oghulni tapqan atisi uningdin xursen bolar. ■

²⁵ Ata-anangni söyündürüp,
Séni tughqan anangni xush qil.

²⁶ I oghlum, qelbingni manga tapshur;
Közliringmu hayatliq yollirimgha tikilsun!

²⁷ Chünki pahishe ayal chongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur; ■

²⁸ Ular qaraqchidek möküwélip,
Insaniyet arisidiki wapasizlarni köpeyter.

²⁹ Kimde azab bar? Kimde derd-elim? Kim jédel ichide qalar? Kim nale-peryad kötürer?
Kim sewesiz yarilinar? Kimning közi qizirip kéter?

³⁰ Del sharab üstide uzun olturghan,
Ebjesh sharabtin tétishqa aldirighan meyxorlar! ■

³¹ Sharabning ajayib qizilliqigha, uning jamdiki julaliqigha,
Kishining gélidin shundaq siliq ötkenlikige meptun bolup qalma!

³² Axirida u zeherlik yilandek chéqwalidu,
Oq yilandek neshtirini sanjiydu.

³³ Köz aldingda ghelite menziriler körünidu,
Aghzingdin qalaymiqan sözler chiqidu. □

³⁴ Xuddi déngiz-okyanlarda leylep qalghandek,
Yelkenlik kémining moma yaghichi üstide yatqandek bolisen.

³⁵ Sen choqum: — Birsi méni urdi, lékin men yarilanmidim!
Birsi méni tayaq bilen urdi, biraq aghriqini sezmidim!» — deysen.

Biraq sen yene: «Hoshumgha kelsemla, men yenila sharabni izdeyimen! — deysen.

24

¹ Yamanlarga reshk qilma,
Ular bilen bardikeldi qilishni arzu qilma; ■

² Chünki ularning köngli zorawanliqnila oylar;
Ularning aghzi azar yetküzüşni sözler. ■

³ Aile bolsa danaliq اساسida berpa qilinar;
Chüshinish bilen mustehkemliner.

⁴ Bilim bilen öyning xaniliri herxil qimmatlik, ésil göherlerge toldurular.

⁵ Dana adem zor küchke igidur;
Bilimi bar adem qudritini ashurar. ■

⁶ Puxta nesihetler bilen jeng qilghin;

■ 23:23 Pend. 4:7 ■ 23:24 Pend. 10:1; 15:20 ■ 23:27 Pend. 22:14 ■ 23:30 Yesh. 5:11,22 □ 23:33 «ghelite menziriler körünidu» — yaki «ghelite ayallar körünidu». ■ 24:1 Zeb. 37:1; Pend. 3:31; 23:17 ■ 24:2 Zeb. 10:7 ■ 24:5 Pend. 21:22

Ghelibe bolsa Birdinbir Ulugh Meslihetchi bilen bolar. □ ■

⁷ Danaliq eqilsiz ademge nisbeten tolimu égiz, chüshiniksizdur;
Chonglar sheher derwazisi aldigha yighilghanda u zuwan achalmas. ■

⁸ Eskilikni niyetligen adem «suyiqestchi» atilar.

⁹ Exmeqliqtin bolghan niyet gunahdur;
Hakawur kishi ademlerge yirginchliktur.

¹⁰ Béshinggha éghir kün chüshkende jasaretsiz bolsang,
Küchsiz hésablinisen.

¹¹ *Sewebsiz* ölümge tartilghanlarni qutquzghin;
Boghuzlinish xewpide turghanlardin yadrem qolungni tartma; ■

¹² Eger sen: «Bu ishtin xewirimiz yoqtur» déseng,
Her ademning könglini tarazigha Salghuchi buni körmesmu?
Jéningni hayat Saqlighuchi uni bilmesmu?
U herbir insan balsining öz qilghanliri boyiche ularning özige yandurmasmu? ■

¹³ I oghlum, hesel *tapsang* istimal qil, u yaxshidur.

Here könikidin alghan hesel bolsa tatliq tétiydu;

¹⁴ Danaliq bilen tonushsang, umu könglüngge shuningdek bolar;
Uni tapqiningda jezmen yaxshi köridighan kününg bolidu,
Arzu-ümidning bikargha ketmes. ■

¹⁵ I rezil adem, heqqaniyning öyige yoshurun hujum qilishni kütme,
Uning turalghusini bulighuchi bolma!

¹⁶ Chünki heqqaniy yette qétim yiqilip chüsher,
Biraq axiri yene ornidin turar.
Lékin rezil kishi külpét ichige putliship chüsher. ■

¹⁷ Reqibing yiqilip ketse xush bolup ketme,
Düshmining putliship chüshse shadlanma; ■

¹⁸ Perwerdigar buni körgende,
Bu qiliqingni yaxshi körmey,
Belkim ghezipini reqibingge chüshürmesliki mumkin.

¹⁹ Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup ketme;
Rezillerge reshk qilma. ■

²⁰ Chünki yamanlarning kélechiki yoqtur,
Uning chirighimu öchürüler. ■

²¹ I oghlum, Perwerdigardin qorqqin, padishahnimu hörmét qil.
Qutratquchilar bilen arilashma.

²² Bundaq kishilerge kélidighan balayi'apet ushtumtut bolar,
Perwerdigar bilen padishahning ularni qandaq yoqitidighanliqini bilemsen? □

□ **24:6** «Ghelibe bolsa birdinbir ulugh meslihetchi bilen bolar» — «Birdinbir Ulugh Meslihetchi» bizningche Xuda Özini körsitishi kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Meslihetchiler köp bolsa, ghelibe bolidu». ■ **24:6** Pend. 11:14; 15:22; 20:18 ■ **24:7** Pend. 14:6 ■ **24:11** Zeb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Yer. 32:19; Rim. 2:6; Weh. 22:12 ■ **24:14** Zeb. 19:11; 119:103; Pend. 23:18 ■ **24:16** Ayup 5:19; Zeb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29; Pend. 17:5 ■ **24:19** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 3:31; 23:17; 24:1 ■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pend. 13:9; 20:20 □ **24:22** «Perwerdigar *bilen padishahning*...» — ibraniy tilida: «Ular ikkisining...».

Bashqa eqliye sözler

²³ Bularmu aqilanilarning sözliridir: —

Sot qilghanda bir terepke yan bésish qet'iy bolmas. □ ■

²⁴ Jinayetchige: «Eyibsiz sen» dep höküm chiqarghan kishige,

Xelqler lenet éytar;

El-yurtlar uningdin nepretliner. ■

²⁵ Biraq ular jinayetchining gunahini échip tashlighan kishidin xursen bolar,

Ular uninggha bext-saadet tilisher.

²⁶ Durus jawab bergüchi,

Goyaki kishining lewlirige söygüchidir. □

²⁷ Awwal sirtta ishliringning yolini hazirlap,

Étiz-ériqliringni teyyarla,

Andin öyüngni salghin.

²⁸ Yéqininggha qarshi asassiz guwahliq qilma;

Aghzidingin héch yalghanchiliq chiqarma.

²⁹ «U manga qandaq qilghan bolsa, menmu uninggha shundaq qilimen,

Uning manga qilghinini öziye yandurimen», dégüchi bolma. ■

³⁰ Men hurunning étizliqidin öttim,

Eqilsizning üzümzarliqi yénidin mangdim,

³¹ Mana, her yéridin tikenler ösüp chiqqan,

Xoxilar yer yüzini bésip ketken,

Qoruq témi örülüp ketken!

³² Ularni körgech, obdan oylandim;

Körginimdin sawaq aldim: —

³³ Sen: «Yene birdem közümnü yumuwalay,

Yene birdem uxliwalay,

Yene birdem put-qolumni almap yétiwalay» — déseng, ■

³⁴ Namratliq bulangchidek séni bésip kéler,

Hajetmenlik qalqanliq eskerdek sanga hujum qilar.

25

Sulaymanning pend-nesihetlirining dawami

¹ Töwende bayan qilinidighanlirimu Sulaymanning pend-nesihetliri; bularni Yehudan-ning padishahi Hezekiyaning ordididikiler köchürüp xatirilgen: —

² Perwerdigarning ulughluqi — Özining qilghan ishini ashkarilimighinida;

Padishahlarning ulughluqi — bir ishning sirini yésheliginide. ■

³ Ershning égzlikini,

Zéminning chongqurluqini,

We padishahlarning könglidikini mölcherlep bilgili bolmas.

□ **24:23** «qet'iy bolmas» — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 18:5; 28:21; Yuh. 7:24; Yaq. 2:1 ■ **24:24** Pend. 17:15; Yesh. 5:23 □ **24:26** «Durus jawab bergüchi, goyaki kishining lewlirige söygüchidir» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Ular durus jawab bergen kishining lewlirige söyüp qoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19 ■ **24:33** Pend. 6:10,11 ■ **25:2** Rim. 11:33

⁴ Awwal kümüşning poqi ayrilip tawlansa,
Andin zerger nepis bir qacha yasap chiqar.

⁵ Awwal padishahning aldidiki rezil xizmetkarliri qoghliwétirse,
Andin uning texti adalet üstige qurular.■

⁶ Padishahning aldida özüngni hemmining aldi qilip körsetme,
Uning aldidiki erbablarning ornida turuwalma;

⁷ Ornungni özüngdin yuqiri janabqa bérip, uning aldida pegahqa chüshürülgingdin köre,
Özgilerning séni törge tekliq qilghini yaxshidur.□ ■

⁸ Aldirap dewagha barmighin,
Mubada bérip, yéqining *üstün chiqip* séni let qilsa, qandaq qilisen?■

⁹ Yéqining bilen munazirilehseng,
Bashqilarning sirini achma.

¹⁰ Bolmisa, buni bilgüchiler séni eyibleydu,
Sésiq namdin qutulalmaysen.

¹¹ Waqti-jayida qilin'ghan söz,
Kümüş ramkilargha tizilghan altun almilardur.

¹² *Qulaqqa* altun halqa, nepis altundin yasalghan zinnet buyumi yarashqandek,
Aqilanining agahlandurushi köngül qoyghanning quliqigha yarishar.

¹³ Xuddi orma waqtidiki tomuzda *ichken* qar süyidek,
Ishenchlik elchi özini ewetküchilerge shundaq bolar;
U xojayinlirining köksi-qarnini yashartar.□ ■

¹⁴ Yamghuri yoq bulut-shamal,
Yalghan sowghatni wede qilip maxtan'ghuchigha oxshashtur.

¹⁵ Uzun'ghiche sewr-taqet qilinsa, hökümdarmu qayil qilinar,
Yumshaq til söngelkerdinmu öter.■

¹⁶ Sen hesel tépiwaldingmu?
Uni peqet toyghuchila ye,
Köp yéseng yanduruwétisen.

¹⁷ Qoshnangning bosughisigha az desse,
Ular sendin toyup, öch bolup qalmisun.

¹⁸ Yalghan guwahliq bilen yéqinigha qara chaplighuchi,
Xuddi gürze, qilich we ötkür oqqa oxshashtur.■

¹⁹ Sunuq chish bilen chaynash,
Tokur put *bilen méngish*,
Külpet künide wapasiz kishige ümid baghlighandektur.

²⁰ Qish künide kishilerning kiyimini salduruwétish,
Yaki suda üstige achchiq su quyush,

■ 25:5 Pend. 20:8, 28 □ 25:7 «Ornungni özüngdin yuqiri janabqa...» — ibraniy tilida «Öz közüng körgen janabqa...». ■ 25:7 Luqa 14:7-11 ■ 25:8 Pend. 18:17 □ 25:13 «Xuddi orma waqtidiki tomuzda ichken qar süyidek» — ibraniy tilida: «Xuddi orma waqtidiki qarning salqinidek» déyilidu. ■ 25:13 Pend. 13:17 ■ 25:15 Pend. 15:1; 16:14 ■ 25:18 Zeb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pend. 12:18

Qayghuluq kishining aldida naxsha éytqandektur. □ ■

²¹ Düşhminingning qorsiqi ach bolsa,

Nan ber;

Ussighan bolsa su ber; □ ■

²² Shundaq qilsang, béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen,

We Perwerdigar bu ishni sanga yanduridu. □

²³ Shimal tereptin chiqqan shamal qattiq yamghur élip kelgendek,

Chéqimchi shum chirayni keltürer.

²⁴ Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,

Ögzining bir bulungida *yalghuz* yétip-qopqan yaxshi. □ ■

²⁵ Ussap ketken kishige muzdek su bérilgendek,

Yiraq yurttin kelgen xush xewermu ene shundaq bolar.

²⁶ Pétiqdilip süyi léyip ketken bulaq,

Süyi bulghiwétilgen quduq,

Rezillerge yol qoyghan heqqaniy ademge oxshashtur.

²⁷ Heselni heddidin ziyade yéyish yaxshi bolmas;

Biraq ulughluqni izdeshning özi ulugh ishtur. □

²⁸ Özini tutalmaydighan kishi,

Weyran bolghan, sépilsiz qalghan sheherge oxshaydu. □ ■

26

¹ Yazda qar yéghish,

Orma waqtida yamghur yéghish qamlashmighandek,

Izzet-hörmet exmeqqe layiq emestur.

² Leylep uchup yürgen quchqachteq,

Uchqan qarlighach yerge qonmighandek,

Sewebsiz qarqish kishige ziyan keltürelmes.

³ Atqa qamcha, éshekke noxta lazim bolghinidek,

Exmeqning dümbisige tayaq layiqtur. ■

⁴ Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bermigin,

Jawab berseng özüng uninggha oxshap qélishing mumkin.

⁵ Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bergin,

Jawab bermiseng u özining exmeqliqini eqilliq dep chaghlar.

⁶ Öz putini késiwetkendek,

□ **25:20** «(xam) suda üstige achchiq su quyush» — suda üstige achchiq su quyulsa, intayin achchiq bir hid chiqidu, shunga menisi: — «yarigha tuz sepkendek» dégendek. ■ **25:20** Rim. 12:15 □ **25:21** «Düşhmining...» — ibraniy tilida «Sanga och bolghanning...». ■ **25:21** Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20 □ **25:22** «(düşhmenning) béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» — buning menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Kishiler towa qilghanliqini bildürüş üçün béshida bir siwet choghni kötürüp mangidu. Shunga «Uning béshigha kömür choghini toplap salisen» dégini, uning towa qilishigha yadem béreleysen» «wijdanini oyghitisen» dégenliktur. □ **25:24** «Soqushqaq xotun bilen azade öyde bille turghandin köre,...» — yaki «Soqushqaq xotun bilen azade öyde olturghandin köre,...». ■ **25:24** Pend. 21:9,19 □ **25:27** «Biraq ulughluqni izdeshning özi ulugh ishtur» — bizningche bu ayettiki «ulughluq» Xudaning ulughluqini körsitidu. Ibraniy tilida «ulugh» bilen «éghir» bir söz bolghachqa, bu ayetning bashqa birxil terjimisi bar: «Éghir ishlarni oylinip sürüshürüşning özi éghir ishtur». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri bar, jumladin «Öz ulughluqini izdesh ulugh ish emes». □ **25:28** «Özini tutalmaydighan kishi» — «özini tutalmaydighan» dégen söz ibraniy tilida «öz rohini idare qilalmaydighan» dep ipadilinidu. ■ **25:28** Pend. 16:32 ■ **26:3** Zeb. 32:8, 9,10; Pend. 10:13

- Öz béshigha zulmet tiligendek,
Exmeqtin xewer yollashmu shundaq bir ishtur.□
- ⁷ Tokurning kargha kelmigen putliridek,
Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihetmu bikar bolur.
- ⁸ Salghigha tashni baghlap atqandek,
Exmeqqe hörmət bildürüşmu exmiqane ishtur.□
- ⁹ Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihet,
Mestning qoligha sanjilghan tikendektur.
- ¹⁰ Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek,
Exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zexim-
lendürgüchidur.□
- ¹¹ It aylinip kélip öz qusuqini yalighandek,
Exmeq exmeqliqini qaytilar.■
- ¹² Özini dana chaghlap memnun bolghan kishini kördüngmu?
Uninggha ümid baghlimaqtin exmeqqe ümid baghlimaq ewzeldur.■
- ¹³ Hurun adem: — «Tashqirida dehshetlik bir shir turidu,
Kochida bir shir yürüdu!» — dep öydin chiqmas.■
- ¹⁴ Öz mujuqida échilip-yépilip turghan ishikke oxshash,
Hurun kariwatta yétip u yaq-bu yaqqa örülmekte.
- ¹⁵ Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,
Ghizani aghzigha sélishtinmu ériner.■
- ¹⁶ Hurun özini pem bilen jawab bergüchi yette kishidinmu dana sanar.
- ¹⁷ Kochida kéliwétip, özige munasiwetsiz majiragha arilashqan kishi,
Itning qulighini tutup sozghan'gha oxshash xeterge duchar bolar.
- ¹⁸ Öz yéqinlirini aldap «Peqet chaqchaq qilip qoydum!» deydighan kishi,
Otqashlarni, oqlarni, herxil ejellik qorallarni atqan telwige oxshaydu.
- ²⁰ Otun bolmisa ot öcher;
Gheywet bolmisa, jédel bésilar.■
- ²¹ Choghlar üstige chachqan kömürdek,
Ot üstige qoyghan otundek, jédelchi jédelni ulghaytar.■
- ²² Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerde,
Kishining qelbige chongqur singdürüler.□ ■
- ²³ Yalqunluq lewler rezil köngüllerge qoshulghanda,
Sapal qachigha kümüş hel bergen'ge oxshashtur.
- ²⁴ Adawet saqlaydighan adem öchini gepliri bilen yapsimu,
Könglide qat-qat suyiqest saqlaydu.
- ²⁵ Uning sözi chirayliq bolsimu, ishinip ketmigin;
Qelbide yette qat iplasliq bardur.
- ²⁶ U öchmenlikini chirayliq gep bilen yapsimu,
Lékin rezilliki jamaetning aldida ashkarilinar.
- ²⁷ Kishige ora kolighan özi chüsher;
Tashni domilatqan kishini tash dumilap qaytip kélip uni yanjar.■

□ 26:6 «Öz béshigha zulmet tiligendek» — ibraniy tilida «xuddi ziyān ichkendek». □ 26:8 «Salghigha tashni baghlap atqandek,...» — tash salghigha baghlap qoyulsa, uni salghidin chiqarghili bolmaydu, elwette. □ 26:10 «Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek, exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zeximlendürgüchidur» — bu pend-nesihetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. ■ 26:11 2Pét. 2:22 ■ 26:12 Pend. 29:20 ■ 26:13 Pend. 22:13 ■ 26:15 Pend. 19:24 ■ 26:20 Pend. 22:10 ■ 26:21 Pend. 15:18; 29:22 □ 26:22 «Kishining qelbige chongqur singdürüler» — ibraniy tilida «kishining qorsiqining ichki yerlirige singdürüler». ■ 26:22 Pend. 18:8 ■ 26:27 Zeb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8

²⁸ Saxta til özi ziyankeshlik qilghan kishilerga nepretliner;
Xushamet qilghuchi éghiz ademni halaketke ittirer.

27

- ¹ Etiki kününg toghruluq maxtanma,
Chünki bir küni néme bolidighiningnimu bilmeysen.■
- ² Séni bashqilar maxtusun, öz aghzing mundaq qilmisun,
Yat adem séni maxtusun, öz lewliring undaq qilmisun.
- ³ Tash éghir, qum xéli jing basar,
Biraq exmeq keltüridighan xapichiliq ikkisidin téximu éghirdur.
- ⁴ Ghezep rehimsizdur,
Qehr bolsa kelkündek ademni éqitip kéter,
Biraq kim hesetxorluq aldida taqabil turalisun?
- ⁵ Ashkara eyiblesh yoshurun muhebbettin eladur.
- ⁶ Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu;
Biraq dushmaning söyüshliri hiyligerliktur.□
- ⁷ Toq kishi hesel könikidinmu bizardur,
Ach kishige herqandaq achchiq nersimu tatliq biliner.□
- ⁸ Yurt makanidin ayrilghan kishi,
Uwisidin ayrilip yürgen qushqa oxshar.
- ⁹ Etir we xushbuy köngülni achar,
Jan köyer dostning semimiy mesliheti kishini righbetlendüer.
Jan köyer dostning semimiy, xushxuy mesliheti kishini xush qilur.
- ¹⁰ Öz dostungni, atangning dostinimu untuma;
Béshinggha kün chüshkende qérindishingning öyige kirip yélinma;
Yéqindiki dost, yiraqtiki qérindashtin ela.■
- ¹¹ I oghlum, dana bol, könglümni xush qil,
Shundaq qilghiningda méni mesxire qilidighanlarga jawab béreleymen.
- ¹² Zérek kishi bala-qazani aldin körüp qachar;
Saddilar aldigha bérip ziyan tartar.■
- ¹³ Yatqa képil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;
Yat xotun'gha kapalet bergen kishidin kapalet puli al.■
- ¹⁴ Qaq seherde turup, yuqiri awazda dostigha bext tiligenlik,
Özini qarghash hésablinar.
- ¹⁵ Yamghurluq kündiki toxtimay chüshken tamche-tamche yéghin,
We soqushqaq xotun bir-birige oxshashtur.■
- ¹⁶ Uni tizgenlesh boranni tosqa'gha,
Yaki yaghni ong qol bilen changgallighan'gha oxshashtur.
- ¹⁷ Tömürni tömürge bilise ötkürleshkendek,
Dostlarmu bir-birini ötkürleshtüer.
- ¹⁸ Enjür köchitini perwish qilghuchi uningdin enjür yeydu;
Xojayinini asrap kütken qul izzet tapidu.
- ¹⁹ Suda ademning yüzi eks etkendek,

■ 27:1 Yaq. 4:13, 14 □ 27:6 «Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu» — yaki «Dostning qolidin yégen zeximler ademni heqiqetke yetküer». □ 27:7 «Toq kishi hesel könikidinmu bizardur» — yaki «toq kishi hesel könikini dessiwétidu». ■ 27:10 Pend. 17:17; 18:24 ■ 27:12 Pend. 22:3 ■ 27:13 Pend. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ 27:15 Pend. 19:13

Insanning qelbining qandaqligi öz yénidiki kishi arqiliq biliner.□

²⁰ Tehtisara we halaket hergiz toymighandek,
Ademning *ach* közliri qanaet tapmas.□ ■

²¹ Sapal qazan kümüşni, chanaq altunni tawlar,
Adem bolsa maxtalghanda sinilar.

²² Exmeqni bughday bilen birge sendelde talqan qilip soqsangmu,
Exmeqliqi yenila uningda turar.

²³ Padiliringning ehwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yaxshi xewer al;

²⁴ Chünki bayliqning menggü kapaliti bolmas,
Taj-textmu dewrdin-dewrgiche turamdu?

²⁵ Qurughan chöpler orulghandin kéyin,
Yumran chöpler ösüp chiqqanda,
Tagh baghrudinmu yawayi chöpler yighilghanda,

²⁶ Shu chaghda qozilarning yungliri qirqilip kiyiming bolar;
Öchkilerni satqan pulgha bir étiz kéler,■

²⁷ Hemde öchkilerning sütliri séning hem ailidikiliringning ozuqluqini,
Dédekliringning qorsiqini teminleshkimu yéter.

28

¹ Yamanlar héchkim qoghlimisimu qachar;
Biraq heqqaniylar shir yürek batur kéler.■

² Yurtta gunahlar köpeyse, uning emirliri köp almishar,
Lékin uni sorighuchi yorutulghan we bilimlik bolsa, yurt aman-muqim uzun turar.

³ Miskinlerge zulum séliwatqan bir kembeghel,
Xuddi *ziraetlerni* yatquzup dékini qoymaydighan qara yamghurgha oxshaydu.

⁴ Tewrat qanunidin waz kechkenler yamanlarni yaxshi dep maxtar;
Biraq qanunni tutquchilar ulargha qarshi küresh qilar.

⁵ Reziller adaletni chüshenmes;
Biraq Perwerdigarni izdigüchiler hemme ishni chüshiner.

⁶ Peziletlik yolda mangghan miskin kishi,
Saxta, ikki yüzlime bay ademdin yaxshidur.■

⁷ Tewrat-qanunigha itaet qilghan yigit eqilliq oghuldur;
Biraq nan qépilargha hemrah bolghuchi atisini nomusqa qaldurar.■

⁸ Jazanixorluq qilip yuqiri ösüm arqiliq bayliqlar tapqan kishi,
Axirida bularni miskinlerge xeyrixahliq qilghuchining qoligha ötküzüsh üçün toplighandur.■

⁹ Kimki Tewrat-qanunini anglimaymen dep quligini yopursa,
Hetta dualirimu leniti bolup qalar.

¹⁰ Kimki duruslarni yaman yolgha azdursa,
Özi kolighan orisigha özi chüsher;
Biraq pak-diyantlik adem yaxshiliqqa mirasxor bolar.■

¹¹ Bay derweqe özini dana sanar;

□ **27:19** «Insanning qelbining qandaqligi öz yénidiki kishi arqiliq biliner» — bashqa birxil terjimisi: «Insanning qelbining qandaqligi öz yénidiki kishining qelbige melum bolar (eks éter)». □ **27:20** «Tehtisara» — ölgenlarning rohliri barghan jay. «Halaket» — belkim «halak qilghuchi» dégen yaman bir perishtidur. «Weh.» 9:11ni körüng. ■ **27:20** Top. 1:8 ■ **27:26** 1Tim. 6:8 ■ **28:1** Law. 26:36; Qan. 28:28; Yesh. 57:21 ■ **28:6** Pend. 19:1 ■ **28:7** Pend. 29:3 ■ **28:8** Law. 25:35-37 ■ **28:10** Pend. 26:27

Biraq yorutulghan miskin uni hamam körüp yéter.

¹² Heqqaniylar ghalibiyetlik bolsa,

Jahanni tentene qaplar;

Biraq yamanlar mertiwige chiqsa, xalayıq özlirini qachurar.■

¹³ Öz gunahlrini yoshurghan kishi ronaq tapmas;

Biraq ularni tonup iqrar qilip, ulardin waz kechken kishi rehim-shepçetke érişer.■

¹⁴ *Perwerdigardin* herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur!

Biraq könglini tash qilghan balayı'apetke qalar.□

¹⁵ Hörkirep turghan shir,

Yaki *owni izdep* kéziwatqan éyiq qandaq bolsa,

Yoqsul puqralarning üstidiki rezil hakimmu shundaqtur.

¹⁶ Yorutulmighan emir hamam zor bir zalim bolup chiqar,

Biraq haram bayliqlargha nepretlense, textide uzun olturar.

¹⁷ Qan tökken kishi qerz bilen hanggha qarap yögürer;

Uni héçkim tosmisun!□

¹⁸ Semimiy, diyaretlik yolda mangghan qutular;

Ikki yolda mangghan saxta kishi ularning biride hamam yiqilip chüsher.

¹⁹ Öz yérite tiriship ishligen déhqanning néni yétip ashar;

Biraq bikar yürüp xam xiyallarni qoghligan kishining yoqsulluqi mol bolar!

²⁰ Rastchil kishining bexti köpiyer;

Biraq bay bolushqa aldirighan kishi jazadin qéçip qutulalmas.■

²¹ Birige yan bésish qet'iy bolmas;

Chünki beziler hetta bir burda nan üçünmu gunah ötküzer.□ ■

²² Nepsi toymas kishi bayliqlarni közlep aldiraydu,

U namratliqning öz béshigha chüshidighinidin bixewerdur.□

²³ Bashqilarning xataliqini ochuq eyibligen kishi,

Hamam xushamet qilghuchigha qarighanda köprek iltipat tapar.

²⁴ Ata-anisining teelluqatini oghrilap, «Bu héçqandaq gunah emes» dégen kishi,

Halak qilghuchining shérikidir.

²⁵ Nepsi toymighur kishi jédel-majira tériydu;

Biraq *Perwerdigargha* tayan'ghan kishi etliner.□ ■

²⁶ Özining könglige ishen'gen kishi exmeqtur;

Biraq danaliq bilen mangghan nijat tapar.

²⁷ Namratlarga xeyrxahliq qilidighan kishi mohtajliq tartmas;

Lékin hajetmenni körsimu körmeske salghan kishi köpligen qarghishqa uchrar.■

²⁸ Yamanlar mertiwige chiqsa, xalayıq özlirini qachurar;

Lékin ular zawal tapsa, heqqaniylar rawaj tapar.■

29

¹ Qayta-qayta eyiblinip turup yene boyni qattiqliq qilghan kishi,

■ **28:12** Pend. 11:10,11 ■ **28:13** Zeb. 32:3, 5; 1Yuh. 1:9, 10 □ **28:14** «*Perwerdigardin herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur*» — eyni tékiste «*Perwerdigar*» dégen söz tépilmaydu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Gunah qilishtin herdaim qorqup yürgen kishi». □ **28:17** «*Uni héçkim tosmisun!*» — bashqa birxil terjimisi: «Héçkim uninggha himaye bolmisun!». Tewrat qanuni boyiche ademni tasadipiy öltürgen kishi «panahliq sheher» lerge qachsa bolatti. Emma gunahi bar kishiler hamam shu sheherlerdin himaye alalmaytti («Chöl.» 6:34-35ni körüng). ■ **28:20** Pend. 13:11; 20:21; 23:4 □ **28:21** «*qet'iy bolmas*» — ibranıy tilida «yaxshi emes». ■ **28:21** Pend. 18:5; 24:23 □ **28:22** «*Nepsi toymas kishi*» — ibranıy tilida «közi yaman kishi». □ **28:25** «*Nepsi toymighur kishi*» — yaki «hali chong kishi». ■ **28:25** Pend. 13:10; 15:18; 29:22 ■ **28:27** Qan. 15:7,8,10; Pend. 19:17; 22:9 ■ **28:28** Pend. 28:12

Tuyuqsizdin dawalighusiz yanjilar.

² Heqqaniylar güllense, puqraliri shadlinar,
Qebihler hoquq tutsa puqra nale-peryad kötörer.■

³ Danaliqni söygen oghul atisini xush qilar;
Biraq pahishilerge hemrah bolghan uning mal-mülkini buzup-chachar.■

⁴ Padishah adalet bilen yurtini tinch qilar;
Biraq baj-séliq salghan bolsa, uni weyran qilar.□

⁵ Öz yéqinigha xushamet qilghan kishi,
Uning putlirigha tor teyyarlap qoyghandur.

⁶ Rezil ademning gunahi özige qapqan yasap qurar;
Biraq heqqaniy kishi naxshilar bilen shadlinar.

⁷ Heqqaniy kishi miskinning dewasigha köngül bölür;
Biraq yamanlar bolsa bu ishni chüshenmes.■

⁸ Hakawur kishiler sheherni qutritip dawalghutar;
Biraq aqilaniler achchiq ghezeplerni yandurar.

⁹ Dana kishi exmeq bilen dewalashsa,
Exmeq hürpiyidu yaki külidu, netijisi haman tinchliq bolmas.

¹⁰ Qanxorlar pak-diyaretliklerge nepretliner;
Duruslarning jénini bolsa, ular qestler.□

¹¹ Exmeq herdaim ichidiki hemmini ashkara qilar;
Biraq dana özini bésiwalar.■

¹² Hökümdar yalghan sözlerge qulaq salsa,
Uning barliq xizmetkarliri yaman ögenmey qalmas.

¹³ Gaday bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar;
Her ikkisinin közini nurlandurghuchi Perwerdigardur.□ ■

¹⁴ Yoqsullarni diyaret bilen sorighan padishahning bolsa,
Texti menggüge mehkem turar.■

¹⁵ Tayaq bilen tenbih-nesihet balilargha danaliq yetküzer;
Biraq öz meylige qoyup bérilgen bala anisini xijaletke qaldurar.■

¹⁶ Yamanlar güllinip ketse, naheqlik köpiyer;
Lékin heqqaniylar ularning yiqilghinini körer.■

¹⁷ Oghlungni terbiyeliseng, u séni aram tapquzar;
U könglüngni söyündürer.■

¹⁸ *Perwerdigarning* wehiysi bolmighan elning puqraliri yoldin chiqip bashpanahsiz qalar;

Lékin Tewrat-qanunigha emel qilidighan kishi bextliktur.□

¹⁹ Qulni söz bilenla tüzetkili bolmas;
U sözüngni chüshen'gen bolsimu, étibar qilmas.

²⁰ Aghzini basalmaydighan kishini körgenmu?
Uningdin ümid kütkendin, exmeqtin ümid kütüsh ewzeldur.■

²¹ Kimki öz qulini kichikidin tartip öz meylige qoyup berse,
Künlerning biride uning béshigha chiqar.□

■ 29:2 Pend. 11:10; 28:12,28 ■ 29:3 Pend. 10:1; 15:20; 28:7; Luqa 15:13 □ 29:4 «Biraq baj-séliq salghan bolsa,...» — yaki «biraq parixor bolsa,..». ■ 29:7 Ayup 29:16 □ 29:10 «Duruslarning jénini bolsa, ular qestler» — bashqa birxil terjimisi: «biraq duruslar ularning jénidin xewer alar». ■ 29:11 Pend. 14:33 □ 29:13 «Gaday bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar» — ibraniy tilida: «gaday bilen uni ezgüchi kishi bir-birige yoluqar». ■ 29:13 Pend. 22:2 ■ 29:14 Pend. 20:28; 25:5 ■ 29:15 Pend. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13 ■ 29:16 Zeb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ 29:17 Pend. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ 29:18 «yoldin chiqip bashpanahsiz qalar» — bu ibare ibraniy tilida ikki bisliq bir söz bilenla ipadilen'gen. ■ 29:20 Pend. 26:12 □ 29:21 «Künlerning biride uning béshigha chiqar» — bashqa birxil terjimisi «Axirda u (qul) özige perzenttek bolup chiqar».

- ²² Térikke kishi jédel-majira qozghap turar;
Asan achchiqlinidighan kishining gunahliri köptur.■
- ²³ Meghrurluq kishini pes qilar,
Biraq kemterlik kishini hörmetke érishtüer.■
- ²⁴ Oghri bilen shérik bolghan kishi öz jénigha düshmendur;
U soraqchining *guwah bérishke* agahlandurushini anglisimu, lékin rast gep qilishqa pétinalmas.□ ■
- ²⁵ Insan balisidin qorqush ademni tuzaqqa chüshüridu;
Biraq kimki Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, u bixeter kötürüler.□
- ²⁶ Köp kishiler hökümdardin iltipat izdep yüer;
Biraq ademning heq-rizqi peqet Perwerdigarningla qolididur.■
- ²⁷ Naheqler heqqaniylargha yirginchliktur;
Durus yolda mangghan kishiler yamanlarga yirginchliktur.

30

Agurning pend-nesihetliri

- ¹ Töwendikiler Yakehning oghli Agurgha wehiy bilen kelgen sözlerdur:
Bu adem Itiyelge, yeni Itiyel bilen Ukalgha mundaq sözlerni dégen: — □
- ² Men derweqe insanlar arisidiki eng nadini, haywan'gha oxshashturmen;
Mende insan eqli yoq.
- ³ Danaliqni héch ögenmidim;
Eng Pak-Muqeddes Bolghuchi heqqidimu sawatim yoqtur.
- ⁴ Kim ershke kötürülgen, yaki ershtin chüshken?
Kim shamalni qollirida tutqan?
Kim sularni Öz tonigha yögep qoyghan?
Kim yer-zéminning chégralirini belgiligen?
Uning ismi néme? Uning Oghlining ismi néme? Bilemsen-yoq?■
- ⁵ Tengrining herbir sözi sinilip ispatlinip kelgendur;
U Özige tayan'ghanlarning hemmisini qoghdaydighan qalqandur. ■
- ⁶ Uning sözlirige héch nerse qoshma;
Undaq qilsang, U séni eyibleydu,
Séning yalghanchiliqing ashkarilnidu.■
- ⁷ I *Xudayim*, Sendin ikki nersini tileymen;
Men ölgüche bularni mendin ayimighaysen: —
- ⁸ Saxtiliq we yalghanchiliqni mendin yiraq qilghaysen;
Méni gadaymu qilmay, baymu qilmay, belki éhtiyajimgha layiqla riziq bergeysen.
- ⁹ Chünki ziyade toyup ketsem, Sendin yénip: «Perwerdigar dégen kim?» — dep qélishim mumkin.
Yaki gaday bolup qalsam, oghriliq qilip, Sen Xudayimning namigha dagh keltürüshim mumkin.
- ¹⁰ Xojayinining aldida uning quli üstidin shikayet qilma,

■ **29:22** Pend. 15:18; 26:21 ■ **29:23** Ayup 22:29; Pend. 15:33; 18:12; Yesh. 66:2; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5 □ **29:24** «...rast gep qilishqa pétinalmas» — «Law.» 5:1ni körüng. ■ **29:24** Law. 5:1 □ **29:25** «bixeter kötürüler» — ibranij tilida bir söz bilenla ipadilnidu. ■ **29:26** Pend. 19:6 □ **30:1** «wehiy bilen kelgen sözler» — ibranij tilida «yüklen'gen sözler» dep ipadilnidu. Démek, Perwerdigarning Agurning dil-rohigha yükligen sözliri. «**Bu adem**» — Yakehning oghli Agur. ■ **30:4** Ayup 38:4; Zeb. 104:3; Yesh. 40:12 ■ **30:5** Zeb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Qan. 4:2; 12:32; Weh. 22:18

Bolmisa u séni qarghap lenet qilidu, eyibkar bolisen.

11 Öz atisini qarghaydighan,

Öz anisigha bext tilimeydighan bir dewr bar,

12 Özini pak chaghlaidighan, emeliyette meynetchilikidin héch yuyulmighan bir dewr bar,

13 Bir dewr bar — ah, kibirlikidin neziri némidégen üstün,
Hakawurluqidin hali némidégen chong! □ ■

14 Uning ajizlar we yoqsullarni yalmap yutuwétidighan chishliri qilichtek,
Éziq chishliri pichaqtek bolghan bir dewr bar! ■

15 Zülükning ikki qizi bar, ular herdaim: «Bergin, bergin» dep towlishar.

Hergiz toyunmaydighan üç nerse bar, hergiz qanaetlenmeydighan töt nerse bar, ular bolsimu: —□

16 Gör, tughmas xotunning qarni,
Sugha toyunmighan qurghaq Yer.

We hergiz «boldi, toydum» démeydighan ottin ibaret. □

17 Atisini mesxire qilidighan,

Anisini kemsitidighan közni bolsa,

Qagha-quzghunlar choqular,

Bürkütning balilirimu uni yer.

18 Men üçün intayin tilsimat üç nerse bar;

Shundaq, men chüshinelmeydighan töt ish bar: —

19 Bürkütning asmandiki uchush yoli,

Yilanning tashta béghirlap mangidighan yoli,

Kémining déngizdiki yoli we yigitning qizgha ashiq bolushtiki yolidur.

20 Zinaxor xotunning yolimu shundaqtur;

U bir némini yep bolup aghzini sürtiwetken kishidek: «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!» — deydu. □

21 Yer-zémin üç nerse astida biaram bolar;

U kötürelmeydighan töt ish bar: —

22 Padishah bolghan qul,

Tamaqqa toyghan hamaqet,

23 Nepretke patqan, erge tegken xotun,

Öz xanimining ornini basqan dédek. □

24 Yer yüzide téni kichik, lékin intayin eqilliq töt xil janiwar bar: —

25 Chömüliler küchlük xelq bolmisimu, biraq yazda ozuq teyyarliwélisni bilidu; ■

26 Sughurlar özi ajiz bir qowm bolsimu, xada tashlarning arisigha uwa salidu;

27 Chéketkilerning padishahi bolmisimu, lékin qatar tizilip retlik mangidu;

28 Keslenchükni qol bilen tutuwalghili bolidu,

□ 30:13 «Hakawurluqidin hali némidégen chong!» — ibraniy tilida «Ularning qapaqliri némanche kötürülgen!».

■ 30:13 Pend. 6:17 ■ 30:14 Pend. 12:18 □ 30:15 «zülük» — su ichide yashaydighan qanxor bir xil parazitur. □ 30:16 «Gör» — mushu yerde «gör» ibraniy tilida «shéol», yeni «tehtisara», ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yerni körsitidu. □ 30:20 «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!» — zinaxor xotunning yolining ajayibliqi bolsa özining op'ochuq gunahini héch tonumaydighanliqidin ibaret. □ 30:23 «Nepretke patqan»

— yaki «nepretlik», «nepretlen'gen». ■ 30:25 Pend. 6:8

Lékin xan ordilirida yashaydu.

²⁹ Qedemliri heywetlik üç janiwar bar,
Kishige zoq bérip mangidighan töt nerse bar: —

³⁰ Haywanatlar ichide eng küchlük, héch némidin qorqmas shir,

³¹ Zilwa beyge iti,

Téke,

We puqraliri qollaydighan padishahdur. □ ■

³² Eger sen exmeqliq qilip özüngni bek yuqiri orun'gha qoyuwalghan bolsang,

We yaki telwe bir oyda bolghan bolsang,

Qolung bilen aghzingni yum! □ ■

³³ Kala süti qochulsa sériq may chiqar;

Birining burni mijlsa, qan chiqar;

Adawet qozghap intişam oylisa jédel-majira chiqar. □

31

Padishahqa nesihet

¹ Töwendikiler, padishah Lemuelge uning anisi arqiliq wehiy bilen kelgen sözlerdur; anisi bu sözlerni uninggha ögetken: □

² I oghlum, i méning amriqim, qesemler bilen tiligen arzuluqum, men sanga néme dey? □

³ Küch-quwwitingni ayal-xotunlar teripige serp qilmighin;

Yaki padishahlarnimu weyran qilidighan ishlargha bérilgüchi bolma! □ ■

⁴ I Lemuel, sharab ichish padishahlargha layiq emes,

Emirlergimu haraqqa xumar bolush yarashmas.

⁵ Bolmisa ular sharab ichip, *muqeddes* belgilimilerni untup,

Bozek bendilerning heqqini astin-üstün qiliwétishi mumkin.

⁶ Küchlük haraq ölgüsi kelgenlerge, hesretke chömgenlerge bérihsun!

⁷ Ular sharabni ichip, miskinlikini untup,

Qaytidin derd-eliminini ésige keltürmisun! □

⁸ Özliri üçün gep qilalmaydighanlargha aghzingni achqin,

Halak bolay dégenlerning dewaside gep qil.

⁹ Süküt qilma, ular üçün lilla höküm qil,

Ézilgenlerning we miskinlerning derdige derman bol. ■

□ **30:31** «zilwa beyge iti» — yaki «beyge éti» — ibraniy tilida bu söz bek az uchraydu. «puqraliri qollaydighan padishahdur» — bashqa ikki xil terjimisi: «Aghdurulmas we örülmes padishahdur» yaki «Öz qoshunini bashlighan padishahdur». ■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32** «Qolung bilen aghzingni yum!» — belkim ibraniy tilida «boldi, bes!» dégen menini bérihsun mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33** «Kala süti qochulsa ... birining burni mijlsa.... adawet qozghap intişam oylisa ...» — bu jümlidiki «qochulsa» «mijlsa» we «qozghap ... oylisa» ibraniy tilida oxshash bir péil bilen ipadilen'gen. □ **31:1** «Padishah Lemuel» — bezi alimlar «Lemuel»ni Sulaymanning anisi Bat-Shéba uninggha qoyghan leqem, dep qaraydu. Israil üstidin höküm sürgüchiler arisida «Lemuel» isimlik bir padishah bizge namelum. «Lemuel» dégenning menisi: «Xuda üçün». «wehiy bilen kelgen sözler» — eger bu bab Agurning (30:1) sözining dawami bolsa, undaқта «wehiy bilen kelgen sözler» Perwerdigarning Agurning «dil-rohigga yükligen sözliri»ni ng dawamini körsitidu. □ **31:2** «I méning amriqim» — ibraniy tilida «I baliyatqumning balisi!». «qesemler bilen tiligen arzuluqum!» — ibraniy tilida «I qesemlimning balisi!». □ **31:3** «ayal-xotunlar teripige» — démek, jinsiy heweslerge. ■ **31:3** Qan. 17:17 □ **31:7** «Ular sharabni ichip, ... qaytidin derd-eliminini ésige keltürmisun!» — bu sözler kinayilik, hejwi bolghini bilen, miskinlerning sharab ichish sewebigimu hésdashliq bildüridu. Lékin ayet ularning shundaқ qilidighanliqini hergiz testiqlighan emes. Közde tutulghini hökümdarlarning éghir mes'uliyitidin ibarettur. ■ **31:9** Law. 19:15; Qan. 1:16

Peziletlik ayal

- 10 |□| Peziletlik ayalni kim tapalaydu?
Uning qimmiti leel-yaqutlardinmu zor éship chüshidu.□ ■
- 11 |□| Éring köngli uninggha tayinip xatirjem turidu,
U bolghachqa éring alghan oljisi kem emestur!
- 12 |□| U ömür boyi érige wapadar bolup yaxshiliq qilidu,
Uni ziyan'gha uchratmaydu.
- 13 |□| U qoy yungi we kendir tépip,
Öz qoli bilen jan dep ejir qilidu.
- 14 |□| U soda kémilirige oxshash,
Ailini béqishtiki ozuq-tülüklerni yiraq jaylardin toshuydu.
- 15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,
Ailidikilerge yémeklik teyyarlaydu,
Xizmetkar-dédeklerge nésiwisini teqsim qilidu.□
- 16 |□| U bir parche étizni özi körüp alidu;
Qoli bilen yighqan daramettin u bir üzümzar bina qilidu.
- 17 |□| *Ishqa qarap* u bélini küch bilen baghlar,
Bileklirini küchlendürer;
- 18 |□| Öz ishining paydiliqliqigha közi yéter,
Kéchiche chirighini öchürmey ish qilar.
- 19 |□| U qolliri bilen chaqni chörer,
Barmaqliri yip urchuqini tutar.
- 20 |□| Ajizlarga yadem qolini uzitar;
Hajetmenlerge qollirini sozar.
- 21 |□| Qar yaghqanda u ailisi toghruluq endishe qilmaydu,
Öyidikilerning hemmisige qizil kiyimler kiydürülgen.
- 22 |□| Kariwat yapquchlirini özi toquydu;
Özining kiyim-kéçekliri kanap we sösün rexttindir.
- 23 |□| Éring sheher derwazilirida abruyi bar;
Shu yerde u yurttiki aqsaqallar qataridin orun alidu.□
- 24 |□| U nepis kanaptin kiyim-kéçek tikip uni satidu;
Belwaghlarni tikip sodigerlerni teminleydu.
- 25 |□| Kiyimi küch-qudret we izzet-hörmettur;
U kéleçekke ümid bilen külüp qaraydu.
- 26 |□| Aghzini achsila, dana söz qilidu,
Tilida méhribane nesihetler bar.
- 27 |□| Ailidiki ishlardin daim xewer alidu,
Bikargha nan yémeydu.
- 28 |□| Perzentliri ornidin turup uninggha bext-beriket tileydu;
Érimu mubareklep uni maxtap: —
- 29 |□| «Pezilet bilen yashighan ayallar köptur,
Biraq sen ularning hemmisidinmu éship chüshisen» — deydu.
- 30 |□| Güzellik séhri aldamchidur,

□ **31:10** «peziletlik ayalni kim tapalaydu?...» — kényinki 22 ayet shéir bolup, ibraniy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Bu 22 ayetning herbiri ibraniy élipbe tertipige asasen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). ■ **31:10** Pend. 12:4 □ **31:15** «... nésiwisini teqsim qilidu» — yaki «... ishni teqsim qilidu». □ **31:23** «Éring sheher derwazilirida abruyi bar» — kona örp-adetler boyiche, yurttiki aqsaqallar sheher derwazida yighin échip sot qilatti.

Hösn-jamalmu peqet bir köpük, xalas,
Peqet Perwerdigardin qorqidighan ayalla maxtilidu!
31 | □ | U öz méhnitining méwiliridin behrimen bolsun!
Ejirliri uni derwazilarda hörmət-shöhretke érishtürsun! □

□ **31:31** «Ejirliri uni derwazilarda hörmət-shöhretke érishtürsun!» — yuqiriqi izahatta déyilgendek, sheher derwaziliri aqsaqallar olturidighan orun bolup, jemiyetning eng yuqiri derijisini bildüridu.

Hékmet toplighuchi

«Hemme ish bimeniliktur!»

- ¹ Yérusalémda padishah bolghan, Dawutning oghli «Hékmet toplighuchi»ning sözliri: —□
² «Bimenilik üstige bimenilik!» — deydu «Hékmet toplighuchi» — «Bimenilik üstige bimenilik! Hemme ish bimeniliktur!»□ ■
³ Quyash astida tartqan japaliridin insan néme paydigha ériser?□ ■
⁴ Bir dewr ötidu, yene bir dewr kélidu;
 Biraq yer-zémin menggüge dawam qilidu;■
⁵ Kün chiqidu, kün patidu;
 We chiqidighan jaygha qarap yene aldirap mangidu.
⁶ Shamal jenubqa qarap soqidu;
 Andin burulup shimalgha qarap soqidu;
 U aylinip-aylinip,
 Herdaim öz aylanma yoligha qaytidu.
⁷ Barliq deryalar déngizgha qarap aqidu, biraq déngiz tolmaydu;
 Deryalar qaysi jaygha aqqan bolsa,
 Ular yene shu yerge qaytidu.■
⁸ Barliq ishlar japagha tolghandur;
 Uni éytip tügetküchi adem yoqtur;
 Köz körüshtin,
 Qulaq anglashtin hergiz toymaydu.
⁹ Bolghan ishlar yene bolidighan ishlardur;
 Qilghan ishlar yene qilinidu;
 Quyash astida héchqandaq yéngiliq yoqtur.■
¹⁰ «Mana, bu yéngi ish» dégili bolidighan ish barmu?
 U beribir bizdin burunqi dewrlerde alliqachan bolup ötkén ishlardur.
¹¹ Burunqi ishlar hazir héch eslenmeydu;
 We kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésige héch kelmeydu.□

Sulaymanning tejrübisi

- ¹² Menki hékmet toplighuchi Yérusalémda Israilgha padishah bolghanmen; ¹³ Men danaliq bilen asmanlar astida barliq qilin'ghan ishlarni qétirqinip izdeshke köngül qoydum —

□ **1:1** «Hékmet toplighuchi» — yazghuchi özining Sulayman ikenlikini körsitidu. Bu nuqta 16-ayet, 2:7-ayet qatarliqlarda ispatlinidu. Kitabning nami esliy ibraniy tilida «Qohelet» déyilidu, uning menisi: «toplighuchi» «retligüchi» dégen menide bolup, biz uni «hékmet toplighuchi» (démek, «oy-pikirlerni retligüchi») dep terjime qilduq. Beziler uni yene «Telim bergüchi», «Wez éytquchi» depmu terjime qilidu. □ **1:2** «Bimenilik üstige bimenilik!» — ibraniy tilida «bimeniliklarning bimeniligi!». Bu xuddi «Küylerning küy» «eng güzel küy» déyilgen'ge oxshashtur, «bimeniliklarning bimeniligi» belkim «hayatliq alemde «eng bimenilik ishtur!»» dégenni bildürüshi mumkin. ■ **1:2** Zeb. 62:9; 144:4 □ **1:3** «Quyash astida» — bu «Hékmet toplighuchi»diki achquchluq sözdur. Yazghuchining bayanlirining köpinchisi «asmandin (Xudadin) kelgen wehiy» bilen emes, belki «quyash astida» yaki «aptap asti»diki közqarash bilen éytilghan. U qesten shundaq köz-qarashni sözleydu. «Kirish söz» we «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **1:3** Top. 2:22; 3:9 ■ **1:4** Zeb. 104:5 ■ **1:7** Ayup 38:8, 9, 10; Zeb. 104:8-10 ■ **1:9** Top. 3:15 □ **1:11** «... kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésige héch kelmeydu» — démek, yéngi dewrde «yéngi» déyilgen bir ish chiqqan bolsa, shu ish emeliyette burunqi dewrlerde mewjut bolghan ishtur. Hazirqi dewrdikiler burunqi dewrlerni bilmeydu yaki untughan, bu ishni «yéngi!» deydu.

Xulasem shuki, Xuda insan balilirining öz-özini bend qilip upritish üçün, ulargha bu éghir japani teqdim qilghan! ¹⁴ Men quyash astidiki barliq qilin'ghan ishlarni körüp chiqtim, —

Mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghligandek ishtin ibarettur.

¹⁵ Egrini tüz qilghili bolmas;

Kemni toluq dep sanighili bolmas.□

¹⁶ Men öz könglümde oylinip: «Mana, men ulughlinip, mendin ilgiri Yérusalém üstige barliq höküm sürgenlerdin köp danaliqqa érishtim; méning könglüm nurghun danaliq we bilimge érishti» — dédim.

¹⁷ Shuning bilen danaliqni bilishke, shuningdek telwilik we exmiqanilikni bilip yétishke köngül qoydum; mushu ishnimu shamal qoghligandek ish dep bilip yettim. ¹⁸ Chünki danaliqning köp bolushi bilen azab-oqubetmu köp bolidu; bilimni köpeytküchining derd-elimimu köpiydu.

2

Tamashini tétip béqish

¹ Men könglümde: «Qéni, men özümge tamashining temini tétighuzup baqimen; könglüm échilsun!» — dédim. Biraq mana, bumu bimeniliktur.□ ■ ² Men külke-chaqchaqqa «Telwilik!» we tamashigha «Uning zadi néme paydisi?» — dédim. ³ Könglümde öz bedinimni sharab bilen qandaq rohlandurghili bolidighanliqini (danaliq bilen özümni yétekligen halda) bilishke bérilip izdendim, shuningdek «sanaqliq künliride insan balilirigha yaxshiliq yetküzidighan néme paydiliq ishlar bar?» dégen tügünni yeshsem dep exmiqanilikni qandaq tutup yétishim kéreklikini intilip izdidim.□

⁴ Men ulugh quruluşlarga kirishtim; özüm üçün öylerni saldim; özüm üçün üzümzarlarni tiktim; ⁵ Özüm üçün shahane bagh-baghchilarni yasidim; ularda herxil méwe béridighan derexlerni tiktim; ⁶ Özüm üçün ormandiki baraqsan derexlerni obdan sughirish üçün, kölcheklerni yasap chiqtim; ⁷ Qullargha we dédeklerge ige boldum; öyümde ulardin tughulghanlarmu méningki idi; Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisiningkidin köp mal-waranlar, qoy we kala padilirim bar boldi. ⁸ Öz-özümge altun-kümüşlerni, padishahlarning hem herqaysi ölkilerning herxil etiwariqliq alahide göherlirini yighdim; qiz-yigit naxshichilargha hemde adem balilirining dilköyerlirige, yeni köpligen güzel kénizeklerge ige boldum.□

⁹ Ulugh boldum, Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisidin ziyade ronaq taptim; shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi. □ ¹⁰ Közlirimge néme yaqqan bolsa, men shuni uningdin ayimidim; öz könglümge héchqandaq xushalliqni yaq démidim; chünki könglüm barliq ejrimdin shadlandi; mana, bular öz ejrimdin bolghan nésiwem idi. ¹¹ Andin öz qolum yasighanlirining hemmisige, shundaqla singdürgen ejrimning netijisige qarisam, mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghligandek ish idi; bular quyash astidiki héch paydisi yoq ishlardur.

□ **1:15** «... toluq dep sanighili bolmas» — démek, teminligili bolmas. □ **2:1** «könglüm échilsun» — bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «yaxshimu-yaxshi emesmu, körüp baqay». ■ **2:1** Luqa 12:19 □ **2:3** «Danaliq bilen özümni yétekligen halda» — mushu ibarining menisi: «Bu ishlarning hemmiside u herdaim öz-özige diqqet qilip, qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqini tekshüretti» dégenlik bolushi mumkin. «exmiqanilikni ... tutup yétish» — Sulaymanning «exmiqanilikni «tutup yétish»i bolsa hayatning ehmiyitini, ademge «yaxshiliq yetküzidighan ... paydiliq ishlar»ni tépishqa tosalghu bolidighan birer sir barmu-yoqmu?» dégen mesilini tekshürüsh üçün idi. □ **2:8** «altun-kümüşler» — ibraniy tilida: «kümüş-altunler». □ **2:9** «...shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi» — 3-ayette déyilgendek, u yenila bu qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqigha diqqet qilip, tekshürüp yüretti.

¹² Andin zéhnimni yighip uni danaliqqa, telwilik we exmiqanilikke qarashqa qoydum; chünki padishahtin kéyin turidighan adem néme qilalaydu? — qilsimu alliqachan qilin'ghan ishlardin ibaret bolidu, xalas! ■ ¹³ Shuning bilen nur qarangghuluqtin ewzel bolghandek, danaliqning bigherezlikdin ewzellikini körüp yettim.

¹⁴ Dana kishining közliri béshididur, exmeq bolsa qarangghuluqta mangidu; biraq ulargha oxshash birla ishning bolidighanliqini chüshinip yettim. □ ¹⁵ Könglümde: «Exmeqke bolidighan ish mangimu oxshash bolidu; emdi méning shundaq dana bolushumning zadi néme paydisi?!» — dédim. Andin men könglümde: «Bu ishmu oxshashla bimeniliktur!» — dédim. ¹⁶ Chünki menggüge dana kishi exmeqke nisbeten héch artuq eslenmeydu; chünki kelgüsidiki künlerde hemme ish alliqachan untulup kétidu; emdi dana kishi qandaq ölidu? — Exmeq kishi bilen bille! ¹⁷ Shunga men hayatqa öch boldum; chünki quyash astida qilin'ghan ishlar manga éghir kéletti; hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ish idi. ¹⁸ Shuningdek men quyash astidiki barliq ejrimge öch boldum; chünki buni mendin kéyin kelgen kishige qaldurmasliqqa amalim yoq idi. ¹⁹ Uning dana yaki exmeq ikenlikini kim bilidu? U beribir men japaliq bilen singdürgen hemde danaliq bilen ada qilghan quyash astidiki barliq ejrim üstige höküm süridu. Bumu bimeniliktur.

²⁰ Andin men rayimdin yandim, könglüm quyash astidiki japa tartqan barliq ejrimdin ümidsizlinip ketti. ²¹ Chünki ejrini danaliq, bilim we ep bilen qilghan bir adem bar; biraq u ejrini uninggha héch ishlimigen bashqa birsining nésiwisi bolushqa qaldurushi kérek. Bumu bimenilik we intayin achchiq külpettur. ²² Chünki insan quyash astida özini upritip, özining barliq emgidin we könglining intilishliridin némige ige bolidu? ■ ²³ Chünki uning barliq künliri azabliqtur, uning ejri gheshtliktur; hetta kéchide uning köngli héch aram tapmaydu. Bumu bimeniliktur.

²⁴ Insan üçün shuningdin bashqa yaxshi ish yoqki, u yéyishi, ichishi, öz jénini öz ejridin huzur aldurushidin ibarettur; buni Xudaning qolidindur, dep körüp yettim. ■ ²⁵ Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun? □ ²⁶ Chünki u öz nezirige yaqidighan ademge danaliq, bilim we shadliqni ata qilidu; biraq gunahkar ademge u mal-mülük yighip-toplashqa japaliq emgekni béridu, shuningdek u yighip-toplighinini Xudaning neziride yaxshi bolghan'gha tapshuridighan qilidu. Bumu bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtin ibarettur.■

3

Hayat pesilliri

¹ Herbir ishning muwapiq pesli bar, asmanlar astidiki hemme arzuning öz waqtimu bar;□

² Tughulushning bir waqti bar, ölüshningmu bir waqti bar;
Tikish waqti bar, tikilgenni söküsh waqti bar;

³ Öltürüsh waqti bar, saqaytish waqti bar;
Buzush waqti bar, qurush waqti bar;

⁴ Yighlash waqti bar, külüsh waqti bar;

Matem tutush waqti bar, ussul oynash waqti bar;

■ **2:12** Top. 1:17; 7:23 □ **2:14** «...ulargha oxshash birla ishning bolidighanliqi» — bu «birla ish» ölümni démekchi. ■ **2:22** Top. 1:3; 3:9 ■ **2:24** Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15 □ **2:25** «Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun?» — bashqa ikki xil terjimisi: «Uningsiz kim yéyelisun yaki huzur alalisun?» yaki «Méningdin (Sulaymandin) bashqa kim yéyelisun, yaki bésip ishliyelisun?».

■ **2:26** Ayup 27:16, 17; Pend. 28:8; Top. 3:13 □ **3:1** «Herbir ishning muwapiq pesli bar, ... hemme arzuning öz waqtimu bar» — oqurmenler ishlarning «öz pesli» yaki «öz waqti» dégenning «Xuda békitken waqit»ni yaki bolmisa peqet «muwapiq, toghra kelgen waqit»ni körsitidighanliqini perq étishi kérek.

⁵ Tashlarni chöriwétish waqti bar, tashlarni yighip-toplash waqti bar;
 Quchaqlash waqti bar, quchaqlashtin özini tartish waqti bar; ■
⁶ Izdesh waqti bar, yoqaldi dep waz kéchish waqtimu bar;
⁷ Yirtish waqti bar, tikish waqti bar;
 Süküt qélish waqti bar, söz qilish waqti bar;
⁸ Söyüş waqti bar, nepretlinish waqti bar;
 Urush waqti bar, tinchliq waqti bar.

Insan Xuda békitken waqit-pesillerni bilmeydu

⁹ Ishligen öz ishliginidin néme payda alidu? ■ ¹⁰ Men Xuda insan balilirigha yükligen, ishlep japa tartish kérek bolghan ishni körge men. ¹¹ U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken; u yene menggülükni insanlarning könglige salghan; shunga, insan Xudaning öz hayatigha bashtin axirghiche némini békitkenlikini bilip yetmestur. □
¹² Insanlarga hayatida shadlinish we yaxshiliq qilishtin bashqa ewzel ish yoq iken dep bilip yettim. ¹³ Shundaqla yene, herbir kishining yéyish-ichishi, özining barliq ejridin huzur élishi, mana bu Xudaning sowghisidir.
¹⁴ Xudaning qilghanlirining hemmisi bolsa, menggülük bolidu, dep bilimen; uninggha héchnersini qoshushqa we uningdin héchnersini éliwétishke bolmaydu; Xudaning ularni qilghanlirining sewebi insanni Özidin eymindürüshtur. ¹⁵ Hazir bolghanliri ötkendimu bolghandur; kelgüside bolidighan ish alliqachan bolghandur; Xuda ötken ishlarni so-raydu. □

Adaletsiz ishlar

¹⁶ Men quyash astida yene shu ishni kördümki — soraq ornida, shu yerde hélihem rezillik turidu; heqqaniylik turush kérek bolghan jayda, mana rezillik turidu! ¹⁷ Men könglümde: «Xuda heqqaniy hem rezil ademni soraqqa tartidu; chünki herbir arzu-meqset we herbir ishning öz waqti bar» — dédim.
¹⁸ Men könglümde: — Bundaq bolushi insan balilirining sewebidindur; Xuda ularni sinimaqchi, *bu ishlar* ular özlirining peqet haywanlarga oxshash ikenlikini körüshi üçün bolghan, dep oylidim. ¹⁹ Chünki insan balilirining béshigha kélidighini haywanlarchimu kélidu, ularning köridighini oxshash bolidu. Ulardin aldingisi qandaq ölgen bolsa, kéyinkisimu shundaq ölidu, ularda oxshashla birla nepes bardur. Insanning haywanlardin héch artuqchiliqi yoq; chünki hemme ish bimeniliktur. ²⁰ Ularning hemmisi bir jaygha baridu; hemmisi topa-changdin chiqqan, hemmisi topa-changgha qaytidu. ■ ²¹ Kim adem balilirining rohini bilidu? U yuqirigha chiqamdu, buni kim bilidu? Haywanlarning rohi, u yer tégige chüshemdu, kim bilidu?
²² Shuning bilen men insanning öz ejridin huzurlinishidin artuq ish yoqtur, dep kördüm; chünki mana, bu uning nésiwisidir; chünki uni özidin kéyin bolidighan ishlarni körüshke kim élip kélidu?

■ 3:5 1Kor. 7:5 ■ 3:9 Top. 1:3 □ 3:11 «U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken...» — bu ayet intayin muhim. Xuda insanlarga, könglide hayatining menggülük ehmiyitini sézishni ata qilghan. Biraq öz gunahliri tüpeylidin, insanlar buning ehmiyitining zadi néme ikenlikini, Xudaning özliri üçün békitken pilanining waqti-saetlirini bilip yetmeydu. «Qoshumche söz»imizde uning üstide toxtilimiz. □ 3:15 «Xuda ötken ishlarni soraydu» — «soraydu» dégenning ibraniy tilidiki bashqa menisi «izdeydu». «Ötken ishlarni soraydu» dégenning menisi: «Xuda ötken ishlarni sürüshürüp ademlerdin hésab alidu» dégenlik bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda ötken ishlarni yene bolghuzidu». ■ 3:20 Yar. 3:19

4

Jebir-zulumgha qarash

¹ Andin men qaytidin zéhnimni yighip quyash astida daim boluwatqan barliq zorluq-zumbuluqni kördüm; mana, ézilgenlarning köz yashliri! Ulargha héch teselli bergüchi yoq idi; ularni ezgenlarning küchlük yölenchüki bar idi, biraq ézilgenlerge héch teselli bergüchi yoq idi. □ ² Shunga men alliqachan ölüp ketken ölgüchilerni téxi hayat bolghan tiriklerdin üstün dep teriplidim; ³ shundaqla bu ikki xil kishilerdin bextliki téxi apiride bolmighan kishidur; chünki u quyash astida qilin'ghan yamanliqlarni héch körüp baqmighan.

Reqiblikning bimeniliki

⁴ Andin men barliq ejir we barliq xizmetning utuqliridin shuni körüp yettimki, u insanning yéqinini körelmeslikidin bolidu. Bumu bimenilik we Shamalni qoghlighandek ishtur.

⁵ Exmeq qol qoshturup, öz göshini yeydu. ■

⁶ Japa chékip shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur. □

Achközlükning türtkiside ishlesh

⁷ Men yene zéhnimni yighip, quyash astidiki bir bimenilikni kördüm; ⁸ birsi yalghuz, tikendek bolsimu, shundaqla ne oghli ne aka-ukisi bolmisimu — biraq uning japasining axiri bolmaydu, uning közi bayliqlargha toymaydu. U: «Men bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimgé yaxshiliq qaldurimen?» — dégenni sorimaydu. Bumu bimenilik we éghir japadin ibarettur. □

Hemrahliq

⁹ Ikki birdin yaxshidur; chünki ikki bolsa emgikidin yaxshi in'am alidu. ¹⁰ Yiqilip ketse, birsi hemrahini yölep kötüridu; biraq yalghuz halette yiqilip ketse, yöligüdek bashqa birsi yoq bolsa, bu kishining haligha way!

¹¹ Yene, ikkisi bille yatsa, bir-birini illitidu; lékin birsi yalghuz yatsa qandaq illitilsun?

¹² Yene, biraw yalghuz bir ademni yéngiwalghan bolsa, ikkisi uninggha taqabil turalaydu; shuningdek üç qat arghamcha asan üzülmes.

Inawetning bihudiliki

¹³ Kembeghel emma aqil yigit yene nesihetning etiwarini qilmaydighan qéri exmeq padishahtin yaxshidur; ¹⁴ Chünki gerche u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan bolsimu, u zindandin textke olturushqa chiqti. □

¹⁵ Men quyash astidiki barliq tiriklarning ashu ikkinchini, yeni *padishahning* ornini basquchini, shu yigitni qollaydighanliqini kördüm. ¹⁶ Barliq xelq, yeni ularning aldida

□ **4:1** «Ular*ni ezgenlarning küchlük yölenchüki bar idi*» — bashqa birxil terjimisi: «Ular*ni ezgüchiler terepte küch bar idi*». ■ **4:5** Pend. 6:10; 24:33 □ **4:6** «Japa chékip **Shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur**» — 4-ayette menpeet-abruy izdeshning bimeniliki körsitilidu; 5-ayette «Héchnéme qilmaymen, paydisi yoq» dégen hurunluq pozitsiyini eyibleydu; 6-ayette bu ikki yolning otturidiki durus yolni körsitilidu. □ **4:8** «Birsi **yalghuz, tikendek bolsimu, ...**» — ibraniy tilida «Birsi yalghuz, ikkinchisi (ikkinchi adem) yoq bolghan halda bolsimu,...». «U: «Men **bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimgé yaxshiliq qaldurimen?**» — dégenni sorimaydu» — bezi bashqa terjimilerde: «U: «Men zadi kim üçün japaliq ishlep, öz jénimdin yaxshiliqni qaldurimen?» — dep ökünidu» dep oqulidu. □ **4:14** «Gerche **u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan bolsimu,...**» — bu ayetning qaysi gewdilik ehwalni körsetkenliki hazir bizge éniq emes.

turghan barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq ulardin keyinkiler yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimenilik we shamalni qoghligandek ishtur.□

5

Nesihet – bashqilargha ixlasmen körünüşke tirishishtin hézi bol

¹ Xudaning öyige barghanda, awaylap yürgin; exmeqlerche qurbanliqlarni sunush üçün emes, belki anglap boysunush üçün yéqinlashqin; chünki exmeqler rezillik qiliwatqini bilmeydu. □ ² Aghzingni yéniklik bilen achma; könglüng Xuda aldida birnémini éytishqa aldirmisun; chünki Xuda ershlerde, sen yer yüzididursen; shunga sözliring az bolsun. ³ Chünki ish köp bolsa chüshmu köp bolghandek, gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup qalidu.□

⁴ Xudagha qesem ichseng, uni ada qilishni kéchiktürme; chünki U exmeqlerdin huzur almaydu; shunga qesemingni ada qilghin. ■ ⁵ Qesem ichip ada qilmighandin köre, qesem ichmesliking tüzüktur. ■ ⁶ Aghzing téningni gunahning ixtiyarigha qoyuwetmisun; perishte aldida: «Xata sözlep saldim» déme; némishqa Xuda gépingdin ghezeplinip qolliring yasighanni halak qilidu? □ ⁷ Chünki chüsh köp bolsa bimenilikmu köp bolidu; gep köp bolsimu oxshashtur; shunga, Xudadin qorqqin!■

Nepisi yaman mensepdarlar

⁸ Sen namratlarning ézilgenlikini yaki yerlik mensepdarlarning heq-adaletni zorawarlarche qayrip qoyghanliqini körseng, bu ishlardin heyran qalma; chünki mensepdardin yuqiri yene birsi közlimekte; we ulardinmu yuqirisimu bardur. □ ⁹ Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu.□

Pul

□ **4:16** «...yeni **ularning aldida turghan barliq puqralar**» — «ular» dégen kim? Belkim birinchi «qéri» padishah we uningdin keyin textke olturghan yigitni körsitishi mumkin. «**barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq ulardin keyinkiler yigittinmu razi bolmaydu**» — Sulayman melum bir misal toghruluq sözlewati. Bu «qéri padishah» Saul padishahqa, «yash yigit» Dawut padishahqa oxshatildi; biraq del ularning özini körsetmeydu (Dawut zindanda yatmighan). Gepning poskallisi shuki, yurtning pikri tayanchisizdur; ikkinchi padishah peqet bir mezigilla qarshi élini, biraq xelq tézla uningdin yüz örüp, uning töhpsini untup, uni qollimidi. Bu bir bimenilik!
□ **5:1** «...exmeqlerche **qurbanliqlarni sunush üçün emes, belki anglap boysunush üçün yéqinlashqin**» — bu nesihetning menisi qurbanliqlar yaxshi emes, dégenlik emes, elwette; peqet qurbanliqni exmeqlerche, bimene sunmasliq kérek, dégenlikdur. □ **5:3** «... **gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup qalidu**» — bu sözlerde közde tutulghini belkim exmeqlerning bihude qesem ichidighanliqi bolushi mumkin. ■ **5:4** Chöl. 30:3; Qan. 23:20
■ **5:5** Qan. 23:20, 21 □ **5:6** «**perishte aldida**» — qaysi perishte? «Perwerdigarning perishtisi» bolushi kérek. Ibraniy tilida «elchi» we «perishte» dégenler bir söz bilenla ipadilinidu. Kahin hem perishte Xudaning «elchi»sidur («Mal.» 2:7ni körüng). ■ **5:7** Pend. 10:19 □ **5:8** «**Sen namratlarning ézilgenlikini ... körseng, bu ishlardin heyran qalma;**» — Sulayman padishah özi adil padishah bolghini bilen, uning töwendiki qatlammu-qatlam yerlik mensepdarlarning chiriklishishini tizginliyelihi cheklitdur. □ **5:9** «**Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu**» — ibraniy tilida bu ayetni chüshinish tes. Bizningche Sulayman ademning diqqitini hükümetning chirikliship ketkenlikige emes, belki eng muhimigha, yeni Xudaning yaxshiliqi (tupraqtiki ziraetler arqiliq bolghan yaxshiliqi)gha qaratmaqchi. Bashqa birxil terjimisi: «Biraq omumen qilip éytqanda, özi tériqchiliq qilidighan padishah zémin'gha paydiliqtur». Bu terjimining menisi: «Zéminni bashquridighan birsi bolsa (bolupmu padishah özi tériqchiliqni chüshense), bu beribir hükümetsizliktin, qalaymiqanchiliqtin, hakimiyetsizliktin yaxshi» dégendek. Oqurmenler bashqa terjimilernimu uchritishi mumkin.

¹⁰ Kümüşhke amraq kümüşhke qanmas, bayliqlargha amraq öz kirimige qanmas; bumu bimeniliktur. ¹¹ Mal-mülük köpeyse, ularni yégüchilermu köpiyidu; mal igisige ularni közlep, ulardin huzur élishtin bashqa néme paydisi bolsun?

¹² Az yésun, köp yésun, emgekchining uyqusi tatliqtur; biraq bayning toqluqi uni uxlatmas. □

Bayliqlargha baghliq yene bir bimenilik

¹³ Men quyash astida zor bir külpetni kördüm — u bolsimu, igisi özige ziyan yetküzidighan bayliqlarni toplashtur; ¹⁴ shuningdek, uning bayliqliri balayi'apet tüpeylidin yoqilishidin ibarettur. Undaq ademning bir oghli bolsa, *oghlining* qoligha qaldurghudek héchnémisi yoq bolidu. ¹⁵ U apisining qorsiqidin yalingach chiqip, ketkendimu yalingach péti kétidu; u özining japaliq emgikidin qoligha alghudek héchnémini épketelmeydu.

■ ¹⁶ Mana bumu éghir elemlik ish; chünki u qandaq kelgen bolsa, yene shundaq kétidu; emdi uning shamalgha érishish üçün emgek qilghinining néme paydisi? ¹⁷ Uning barliq künliride yep-ichkini qarangghuluqta bolup, gheshtliki, késelliki we xapiliqi köp bolidu.

Emgekning méwisidin huzur élish

¹⁸ Mana némining yaramliq we güzel ikenlikini kördüm — u bolsimu, insanning Xuda uninggha teqdim qilghan ömrining herbir künliride yéyish, ichish we quyash astidiki barliq méhnitidin huzur élishtur; chünki bu uning nésiwisidur. ■ ¹⁹ Xuda herbirsini bayliqlargha, mal-dunyagha ige bolushqa, shuningdek ulardin yéyishke, öz rizqini qobul qilishqa, öz emgikidin huzur élishqa muyesser qilghan bolsa — mana bular Xudaning sowghitidur. ²⁰ Chünki u ömridiki téz ötidighan künliri üstide köp oylanmaydu; chünki Xuda uni könglining shadliqi bilen bend qilidu.

6

Hemme adem hayatning lezzitini tétiyalmaydu

¹ Quyash astida bir yaman ishni kördüm; u ish ademler arisida köp körülidu —

² Xuda birsige bayliqlar, mal-dunya we izzet-hörmet teqsim qildi, shuning bilen uning öz köngli xalighinidin héchnersisi kem bolmide; biraq Xuda uninggha bulardin huzur élishqa muyesser qilmide, belki yat bir adem ulardin huzur alidu; mana bu bimenilik we éghir azabtur.

³ Birsu yüz bala körüp köp yil yashishi mumkin; biraq uning yil-künliri shunchilik köp bolsimu, uning jéni bextni körmise, hetta görni körmigen bolsimu, tughulup chachrap ketken bowaq uningdin ewzeldur deymen. □ ⁴ Chünki chachrighan bala bimenilik bilen kélidu, qarangghuluqta kétidu, qarangghuluq uning ismini qaplaydu; ⁵ U künnimu körmigen, bilmigen; biraq héch bolmighanda u birinchisige nisbeten aram tapqandur. ■

⁶ Berheq, héliqi kishi hetta ikki hesse ming yil yashighan bolsimu, biraq bextni körmise, ehwali oxshashtur — herbir kishi oxshash bir jaygha baridu emesmu?

Jawabsiz soallar

⁷ Ademning tartqan barliq japasi öz aghzi üçündür; biraq uning ishtihasi hergiz qanmaydu. ⁸ Shundaqta dana kishining exmeqtin néme artuqchiliqi bolsun? Namrat

□ **5:12** «...biraq bayning toqluqi uni uxlatmas» — «bayning toqluqi» belkim ikki bisliq söz bolup: (1) uning bayliqidin ensireshliri; (2) ziyade köp tamaq yep, hezim bolmasliqini körsitishi mumkin. ■ **5:15** Zeb. 49:17-20 ■ **5:18** Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9 □ **6:3** «hetta görni körmigen bolsimu,...» — démek, u ölmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «we yaki depne qilinmighan bolsa,...». ■ **6:5** Ayup 3:16; Zeb. 58:7-8

kishi bashqilar aldida qandaq méngishni bilgen bolsimu, uning néme paydisi bolsun? ⁹ Közning körüshi arzu-hewesning uyan-buyan yürüshidin ewzeldur. Bundaq qilishmu bimenilik we shamalni qoghligandek ishtur. ¹⁰ Ötüp ketken ishlarning bolsa alliqachan nami békitilip atalghan; insanning néme ikenlikimu ayan bolghan; shunga insanning özidin qudretlik bolghuchi bilen qarshilishishigha bolmaydu.□

¹¹ Chünki gep qanche köp bolsa, bimenilik shunche köp bolidu; buning insan'gha néme paydisi? □ ¹² Chünki insanning ömride, yeni uning sayidek tézla ötidighan menisiz ömridiki barliq künliride uninggha némining paydiliq ikenlikini kim bilsun? Chünki insan'gha u ketkendin kéyin quyash astida néme ishning bolidighanliqini kim dep bérelisun?■

7

Yene birqanche héket we pakitlar – pakitlarga yüzlinish kérek!

¹ Yaxshi nam-abroy qimmatlik tutiyadin ewzel; ademning ölüsh küni tughulush künidin ewzeldur.■

² Matem tutush öyige bérish ziyapet-toy öyige bérishtin ewzel; chünki ashu yerde insan-ning aqiwiti ayan qilinidu; tirik bolghanlar buni könglige püküshi kérek.■

³ Gheshlik külkidin ewzeldur; chünki chirayning perishanliqi bilen qelb yaxshilinidu.

⁴ Dana kishining qelbi matem tutush öyide, biraq exmeqning qelbi tamashining öyididur.

⁵ Exmeqlarning naxshisini anglighandin köre, dana kishining tenbihini anglighin; ■

⁶ Chünki exmeqning külkisi qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek, xalas; bumu bimeniliktur.□ ■

Insanning qolidin kélidighini chekliktur

⁷ Jebir-zulum dana ademni nadan'gha aylanduridu, Para bolsa qelbni halak qilidu.□

⁸ Ishning ayighi béshidin ewzel; Sewr-taqetlik roh tekebbur rohtin ewzeldur.

⁹ Rohingda xapa bolushqa aldirima; Chünki xapiliq exmeqlarning baghrida qonup yatidu.

¹⁰ «Némishqa burunqi künler hazirqi künlerdin ewzel?» – déme; chünki séning bundaq sorighining danaliqtin emes.

Danaliqning ewzelli

¹¹ Danaliq mirasqa oxshash yaxshi ish, quyash nuri körgüchilerge paydiliqtur. ¹² Chünki danaliq pul panah bolghandek, panah bolidu; biraq danaliqning ewzelli shuki, u öz igilirini hayatqa érishtüridu.

¹³ Xudaning qilghanlirini oylap kör; chünki U egri qilghanni kim tüz qilalisun?

□ **6:10** «Ötüp ketken ishlarning ... alliqachan nami békitilip atalghan» — menisi herbir ish aldın'ala Xuda teripidin békitilgen bolsa kérek. «Insanning néme ikenlikimu ayan bolghan» — bashqa birxil terjimisi: «Insanning néme ikenlikimu bilin'gen (démek, Xuda teripidin)» (shunga uning bilen qarshilishish bihudilikdur). Biraq ayetni insanning ajiz bende ikenlikini tekitleydu, dep qaraymiz. □ **6:11** «Chünki gep qanche köp bolsa,..» — mushu yerde «gep» insanning Xuda bilen qarshilishidighan geplirini körsetse kérek. Bashqa birxil terjimisi: «chünki bihudilikni köpeytidighan ishlar köptur...» ■ **6:12** Top. 8:7; Zeb. 144:4; Yaq. 4:13, 14 ■ **7:1** Pend. 22:1 ■ **7:2** Yuh. 11:31 ■ **7:5** Pend. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6** «qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek...» — yantaqning köygen chaghidiki awazi küchlük, biraq tepti intayin qisqa. ■ **7:6** Zeb. 58:9 □ **7:7** «Jebir-zulum dana ademni nadan'gha aylanduridu,...» — jebir-zulum yürüzgen dana kishi özini aq-qarini perq ételmeydighan nadan qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Jebir-zulum yürüzgüchi dana kishini sarang qilidu, para bolsa uni telwe qilidu».

14 Awat künide huzur al; we yaman künidimu shuni oylap kör: — Xuda ularning birini, shundaqla yene birinimu teng yaratqandur; shuning bilen insan özi ketkendin keyin bolidighan ishlarni bilip yételmeydu.

«Quyash astidiki» danaliq

15 Men buning hemmisini bimene künlirimde körüp yettim; heqqaniy bir ademning öz heqqaniyliqi bilen yoqilip ketkenlikini kördüm, shuningdek rezil bir ademning öz rezilliki bilen ömrini uzaratqanliqini kördüm. 16 Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma; sen öz-özüngni alaqqade qilmaqchimusen? □ 17 Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma; öz ejiling toshmay turup ölmekchimusen? □ 18 Shunga, bu *agahni* ching tut, shuningdin u *agahnimu* qolungdin bermigining yaxshi; chünki Xudadin qorqidighan kishi her ikkisi bilen utuqluq bolidu. □

Ademler gunahkar bolghachqa, danaliq nahayiti zörürdur

19 Danaliq dana kishini bir sheherni bashquridighan on hökümrändin ziyade küchlük qilidu.

20 Berheq, yer yüzide daim méhribanliq yürgüzidighan, gunah sadir qilmaydighan heqqaniy adem yoqtur. ■

21 Yene, xeqlarning hemmila gep-sözlirige anche diqqet qilip ketme; bolmisa, öz xizmetkariningning sanga lenet oqughanliqini anglap qélishing mumkin. 22 Chünki könglüngde, özüngningmu shuninggha oxshash bashqilargha köp qétim lenet qilghanliqini obdan bilisen.

Insanning danaliqining cheklikliki

23 Bularning hemmisini danaliq bilen sinap baqtim; men: «Dana bolimen» désemmu, emma u mendin yiraq idi. 24 Barliq yüz bergen ishlar bolsa eqlimizdin yiraq, shuningdek intayin sirliqtur; kim uni izdep bilip yételisun? □

25 Men chin könglümdin danaliq we eqliy bilimni bilishke, sürüshtürüşke we izdeshke, shundaqla rezillikning exmeqliqini, exmeqliqning telwilik ikenlikini bilip yétishke zéhnimni yighdim. ■ 26 Shuning bilen köngli tor we qiltaq, qolliri asaret bolghan ayalning

□ **7:16 «Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma;...»** — Sulaymanning mushu gépidin héchkim: «Heqqaniyliqning «artuq», «heddidin ziyade» deydighan derijisi bolidu» dep oylimisa kérek. Heqqaniyliq dégen heqqaniyliqtur. Bu yerde gep hejwiylik, kinayilik bilen éytilghan. Halqiliq söz «özüngni dep» — démek, heqqaniy bolmaqchi bolghan bu kishining meqsiti Xudani tonush emes, peqet Xudaning berikitigila érishish dégendin ibaret, xalas; 15-ayette déyilgen ehwalgha qarighanda, heqqaniy we dana ademlermu péshkellike uchrishi mumkin. Undaq ehwalda ular agahlandurulmisa, «Némishqa bu külpetler béshimgha chüshti» dep «alaqqade bolup kétishi» mumkin. Bashqa birxil terjimisi we chüshenchisi: «Özüngni heddidin ziyade heqqaniy körsetme; we özüngni heddidin ziyade dana körsetme. Öz-özüngni halak qilmaqchimusen?». Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. □ **7:17 «Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma;...»** — héchkim Sulaymanning bu gépining menisini: «Rezillikning «normal» yaki «eqilge sighidu» deydighan derijisi bar» dep oylimisa kérek. Bu gep belkim alliqachan rezilliship ketken ademlerge qaritip kinayilik bilen éytilghan bolushi mumkin. 15-ayettiki: «Rezillik paydiliq bolushi mumkin, rezillikimni köpeytime» dégen'ge qarita, Sulayman bu agahni qoshup éytidu. Rezil ademler beribir ölidu; biraq rezil ademler bundaq kinayilik gepni qobul qilsa, héch bolmighanda shu yol bilen ularning béshigha chüshidighan jaza téximu awup ketmeydu. Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. □ **7:18 «...her ikkisi bilen utuqluq bolidu»** — démek, Xudadin qorqidighan adem Sulaymanning yuqiriqi 16-17-ayettiki ikki agahlandurushi bilen azdurushtin qutulidu. Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. ■ **7:20** 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; 1Yuh. 1:8 □ **7:24 «intayin sirliq»** — ibraniy tilida «chongqur, chongqur» dep ipadilinidu. ■ **7:25** Top. 1:17; 2:12

ölümdin achchiq ikenlikini bayqidim; Xudani xursen qilidighan kishi uningdin özini qachuridu, biraq gunahkar adem uninggha tutulup qalidu.■

²⁷ Bu bayqighanlirimgha qara, — deydu hékmet toplighuchi — pakitlarni bir-birige baghlap sélishturup, eqil izdidim; ²⁸ méning qelbim uni yenila izdimekte, biraq téxi tapalmidim! — Ming kishi arisida bir durus erkekni taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim. □ ²⁹ Mana körgin, méning bayqighanlirim peqet mushu birla — Xuda ademni esli durus yaratqan; biraq ademler bolsa nurghunlighan hiyle-mikirlerni izdeydu.

8

Birnechche nesihetler

¹ Kim dana kishige teng kéleleydu? Kim ishlarni chüshendürüşni bilidu? Kishining danaliqi chirayini nurluq qilidu, yüzining sürini yorutidu.

² Padishahning permanigha qulaq sélishingni dewet qilimen; bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin. □ ■ ³ Uning aldidin chiqip kétishke aldirima; yaman bir dewani qollashta ching turma; chünki padishah némini xalisa shuni qilidu. □

⁴ Chünki padishahning sözi hoquqtur; kim uninggha: «Özliri néme qilila?» — déyelisun?

⁵ Kim *padishahning* permanini tutqan bolsa héch yamanliqni körmeydu; dana kishining köngli hem peytni hem yolni pemliyeleydu.■

⁶⁻⁷ Chünki herbir ish-arzuning peyti we yoli bar; insan kéyinki ishlarni bilmigechke, uning derd-elimini özini qattiq basidu. Kim uninggha qandaq bolidighanliqini éytilisun?■

⁸ Héchkim öz rohigga ige bolalmas, yeni héchkimning öz rohini özide qaldurush hoquqi yoqtur; héchkimning ölüş künini öz qolida tutush hoquqi yoqtur; shu jengdin qéchishqa ruxset yoqtur; rezillik rezillikke bérilgüchilerni qutquzmas.■

Bezi bihude bashqa ishlar

⁹ Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa, ademning adem üstige hoquq tutqanliqi bilen ulargha ziyani yetküzidighan mushu waqitqa köngül qoydum.□

■ **7:26** Pend. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14 □ **7:28** «Ming kishi arisida bir durus erkekni taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim» — bu bayan bizge Sulaymanning özining kéyinki hayatining qandaq bolidighanliqi toghruluq xewer bilen teminleydu. Uning qiz-ayallar toghruluq bolghan xewiri nedin kelgen? U qandaqtu «ming ayal» bilen tonushqanmu? Tewrattiki «Padishahlar» qismidin bilimizki, uning nurghunlighan ayal-kénizekliri bar idi we ularning tesiri bilen axirida Xudaning yolidin yiraqliship, butpereslikke aldini ketkenidi.

□ **8:2** «bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin» — bu qesem padishahning Xuda aldida ichken qesimi (adil, biterep bolush üçün) bolsa kérek; bezi alimlar, qesem puqralarningki (padishahqa sadıq bolush üçün), dep qaraydu. ■ **8:2** Pend. 24:21 □ **8:3** «Uning *padishahning* aldidin chiqip kétishke aldirima» — bu söz belkim padishahqa qarshi chiqish, yaki uningdin razi bolmasliq toghruluq bir agahlandurush bolushi mumkin.

«yaman bir dewani qollashta ching turma» — bashqa birxil terjimisi: «(padishahning) ishi sanga éghir kelsimu ada qilishni kéchtürme». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zeb. 39:5-6 □ **8:9** «Bularning hemmisini körüp chiqtim,...

ulargha ziyani yetküzidighan mushu waqitqa köngül qoydum» — bu ayetning bashqa birnechche xil terjimisi: «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining özige ziyani yetküzidighan waqti bar» yaki «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining ulargha (bashqa ademlerge) ziyani yetküzidighan waqti bar».

¹⁰ Shuningdek rezillarning depne qilin'ghanliqini kördüm; ular eslide muqaddes jaygha kirip-chiqip yuretti; ular *muqaddes jaydin* chiqipla, rezil ishlarni qilghan shu sheher ichide maxtilidu téxi! Bumu bimeniliktur![□]

¹¹ Rezillik üstidin höküm tézdin beja keltürülmigechke, shunga insan balilirining köngli rezillikni yürgüzüshke pütünley bérilip kétidu.

¹² Gunahkar yüz qétim rezillik qilip, künlirini uzartsimu, Xudadin qorqidighanlarning ehwali ulardin yaxshi bolidu dep bilimen; chünki ular uning aldida qorqidu. [□] ■

¹³ Biraq rezillarning ehwali yaxshi bolmaydu, uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri uzartilmaydu, chünki u Xuda aldida qorqmaydu.[□]

¹⁴ Yer yüzide yürgüzülgen bir bimenilik bar; béshigha rezillarning qilghini boyiche kün chüshidighan heqqaniy ademler bar; béshigha heqqaniy ademlarning qilghini boyiche yaxshiliq chüshidighan rezil ademlermu bar. Men bu ishnimu bimenilik dédim.

¹⁵ Shunga men tamashini teriplidim; chünki insan üçün quyash astida yéyish, ichish we huzur élish tin yaxsi ish yoqtur; shundaq qilip uning emgikidin bolghan méwe Xuda teqdim qilghan quyash astidiki ömrining barliq künliride özige hemrah bolidu. ■

¹⁶⁻¹⁷ Könglümni danaliqni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üçün qoyghanda, shundaqla Xuda qilghan barliq ishlarni körginimde shuni bayqidim: — Insan hetta kéche-kündüz közlidirige uyquni körsetmisimu, quyash astidiki barliq ishni bilip yételmeydu; u uni chüshinishke qanche intilse, u shunche bilip yételmeydu. Hetta dana kishi «Buni bilip yettim» désimu, emeliyette u uni bilip yetmeydu.[□]

9

Xuda bizge dostmu, düşmenmu? — ölümge yüzlinish

¹ Men shularning hemmisini éniqlash üçün köngül qoydum; shuni bayqidimki, meyli heqqaniy kishi yaki dana kishi bolsun, shundaqla ularning barliq qilghanliri Xudaning qolididur, dep bayqidim; insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu. Uning aldida herqandaq ish bolushi mumkin. [□] ² Hemme ademege oxshash ishlar oxshash péti kélidu; heqqaniy we rezil kishige, méhriban kishige, pak we napak, qurbanliq qilghuchi we qurbanliq qilmighuchighimu oxshash qismet bolidu; yaxshi ademege qandaq bolsa, gunahkargha shundaq bolidu; qesem ichküchige we qesem ichishtin qorqquchighimu oxshash bolidu. ■ ³ Mana hemmige oxshashla bu ishning kélidighanliqi quyash astidiki ishlar arisida külpetlik ishtur; uning üstige, insan balilirining köngülliri yamanliqqa tolghan, pütün hayatida könglide telwilik turidu; andin ular ölgenlerge qoshulidu.

⁴ Chünki tiriklerge qoshulghan kishi üçün bolsa ümid bar; chünki, tirik it ölgen shirdin ela. ⁵ Tirikler bolsa özlirining ölidighanliqini bilidu; biraq ölgenler bolsa héchnémini bilmeydu; ularning héch in'ami yene bolmaydu; ular hetta ademning ésidin kötürülüp kétidu, qayta kelmeydu. ⁶ Ularning muhebbiti, nepriti we hesetxorluqimu alliqachan

[□] **8:10** «...shu sheher ichide maxtilidu» — bezi qedimki köchürülmiliride: «maxtilidu» dégenning ornida «untulidu» dégen söz tépidu. Biz alghan nusxa aldi-keyni sözlerge baghliqqu deymiz. [□] **8:12** «Gunahkar ... künlirini uzartsimu» — bezi gunahkar melum jehettin éytqanda, puli yaki bashqa amaligha tayinip, «künlirini uzartidu». Bu ehwal waqitliq, elwette. ■ **8:12** Zeb. 37:7-12, 18-20; Pend. 1:33; Yesh. 3:10 [□] **8:13** «...uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri uzartilmaydu» — yene birxil terjimisi: «...u künlerni sayini uzartqandek uzartmaydu». ■ **8:15** Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7 [□] **8:16-17** «könglümni danaliqni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üçün qoyghanda... emeliyette u uni bilip yetmeydu» — oqurmenler bu ikki ayetning birnechche bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. [□] **9:1** «...insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu» — démek, «Xuda uni söyidu yaki uninggha nepretlinidu? Héch insan bilmeydu». Bezi alimlar: «insan özide (bolupmu éghir künler béshigha chüshkende) némining bolidighanliqi, yaki muhebbet yaki nepretning bolidighanliqini bilmeydu» dep sherh béridu. ■ **9:2** Zeb. 73:12-14

yoqalghan; quyash astida qilin'ghan ishlarning héchqaysisidin ularning menggüge qayta nésiwisi yoqtur.

Ölümge yüzlen'gende qilghili bolidighan emeliy ishlar

⁷ Barghin, néningni xushallıq bilen yep, sharabingni xushxuyluq bilen ichkin; chünki Xuda allıqachan mundaq qilishingdin razi bolghan. ⁸ Kiyim-kéchekliring herdaim ap'aq bolsun, xushbuy may béshingdin ketmisun. □

⁹ Xuda sanga quyash astida teqsim qilghan bimene ömrüngning barlıq künliride, yeni bimenilikte ötküzgen barlıq künliringde, söyümlük ayaling bilen bille hayattin huzur alghin; chünki bu séning hayatingdiki nésiweng we quyash astidiki barlıq tartqan japayingning ejridur. ¹⁰ Qolung tutqanni barlıq küchüng bilen qilghin; chünki sen baridighan tehtisarada héch xizmet, meqset-pilan, bilim yaki hékmet bolmaydu.

Danaliq we tasadipiyliq

¹¹ Men zéhnimni yighip, quyash astida kördümki, musabiqide ghelibe yeltapan'gha bolmas, ya jengde ghelibe palwan'gha bolmas, ya nan dana kishige kelmes, ya baylıqlar yorutulghanlarga kelmes, ya iltipat bilimliklerge bolmas — chünki peyt we tasadipiyliq ularning hemmisige kélidu. ¹² Berheq, insanmu öz waqti-saitini bilmeydu; béliqlar rehimsiz torgha élin'ghandek, qushlar tapan-tuzaqqa ilin'ghandek, bulargha oxshash insan baliliri yaman bir künde tuzaqqa ilinidu, tuzaq béshigha chüshidu.

Danaliqning etiwarlanmasliqi

¹³ Men yene quyash astida danaliqning bu misalini kördüm, u méni chongqur tesirlendürdi; ¹⁴ Kichik bir sheher bar idi; uninggha qarshi büyük bir padishah chiqip, uni qorshap, uninggha hujum qilidighan yoghan poteylerni qurdi. ¹⁵ Biraq sheherdin namrat bir dana kishi tépilir qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldu; biraq kéyin, héchkim bu namrat kishini ésige keltürmide. □

¹⁶ Shuning bilen men: «Danaliq küch-qudrettin ewzel» — dédim; biraq shu namrat kishin-danaliq kéyin közge ilinmaydu, uning sözliri anglanmaydu. ■

Danaliq, exmeqliq, gunah, telwilik

¹⁷ Dana kishining jimjitliqta éytqan sözliri exmeqler üstidin hoquq sürgüchining warqirashliridin éniq anglınar.

¹⁸ Danaliq urush qoralliridin ewzeldur; biraq bir gunahkar zor yaxshiliqni halak qilidu.

10

Eqil béridighan bezi hékmetler

¹ Xuddi ölük chiwinler ettarning etirini sésitiwétidighandek, azraqqine exmeqliq tarazida danaliq we izzet-hörmetinmu éghir toxtaydu.

² Danaliqning köngli onghgha mayil, exmeqningki solgha. □

³ Exmeq kishi hetta yolda méngiwatqandimu, uning eqli kem bolghachqa, u exmeq ikenlikini hemmige ayan qilidu.

□ **9:8** «Kiyim-kéchekliring herdaim ap'aq bolsun» — démek, kiyim-kéchekliring herdaim pakiz bolsun. □ **9:15** «...dana kishi tépilir qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldu; ... kéyin, héchkim bu namrat kishini ésige keltürmide» — Élisha peyghember bilen Yeremiya peyghember buninggha obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yer.» 27:12ni körüng. ■ **9:16** Pend. 21:22; 24:5; Top. 7:19 □ **10:2** «Danaliqning köngli onghgha mayil» — qoralni tutup, özini qoghdash teripidur.

⁴ Hökümdarning sanga achchiqi kelse, ornungdin istépa berme; chünki tinch-sewrichanliq xata-sewenlikdin bolghan zor xapiliqni tinchitidu.

⁵ Quyash astida yaman bir ishni kördumki, u hökümdardın chiqqan bir xata ishtur —
⁶ exmeqler yuqiri mensepte, shuning bilen teng baylar pes orunda olturidu; □ ⁷ men qullarning atqa min'genlikini, emirlarning qullardek piyade mangghanliqini kördum.□

Turmushta uchraydighan xeterlerge danaliq kérek

⁸ Orini kolighan kishi uninggha yiqilishi mumkin; tamni buzghan kishini yilan chéqishi mumkin; □ ■ ⁹ tashlarni yökigen kishi tash teripidin yarilinishi mumkin; otun yaridighan kishi xewpke uchraydu.

¹⁰ Palta gal bolsa, birsi tighini bilimise, paltini küchep chépushqa toghra kélidu; biraq danaliq ademni utuq-muweppeqiyetke érishtüridu.

¹¹ Yilan oynitilmay turup, yilanchini chaqsa, yilanchigha néme payda?□

Danishmenler we exmeqlarning ish-sözliri

¹² Dana kishining sözliri shepçetlikdur; biraq exmeqning lewliri özini yutidu.

¹³ Sözlirining béshi exmeqliq, ayighi rezil telwiliktur; ¹⁴ emma exmeq yenila gepni köpeytidu. Biraq héchkim kelgüsini bilmeydu; uningdin keyinki ishlarni kim uninggha éyetalisun?

¹⁵ Exmeqler japasi bilen özlirini upritidu; chünki ular hetta sheherge baridighan yol-nimu bilmeydu.

Exmeq hökümdarlarning chataqliri

¹⁶ I zémin, padishahing bala bolsa, emirliring seherde ziyapet ötküzse, halinggha way!■

¹⁷ I zémin, padishahing mötiwerning oghli bolsa we emirliring keyp üçün emes, belki özini quwwetlesh üçün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!□

Yene hékmetler

¹⁸ Hurunluqtin öyning torusi ghulay dep qalidu; qollarning boshluqidin öyding yamghur ötidu.

¹⁹ Ziyapet külke üçün teyyarlınar, sharab hayatni xush qılar; lékin pul hemme ishni hel qılar!

²⁰ Padishahqa lenet qilma, hetta oyungdimu tillima; hujrangdimu baylarni tillima; chünki asmandiki bir qush awazingni taritidu, bir qanat igisi bu ishni ayan qilidu.■

11

Birnechche emeliy nesihet

¹ Nanliringni sulargha ewet; köp künlerdin keyin uni qaytidin tapisen.□

□ **10:6** «exmeqler» — ibraniy tilida «exmeqliq» dep élin'ghan. □ **10:7** «men **qullarning atqa min'genlikini... kördüm**» —Pelestinde kona zamanlarda atqa minish peçet abroyluq kishilergila mensup idi. □ **10:8** «tamni **buzghan kishi...**» — yaki «chitni buzghan kishi...». ■ **10:8** Pend. 26:27 □ **10:11** «yilanchi» — ney chélip yilanni oynatquchi adem. «yilanchini **chaqsa...**» — yaki «xeqni chaqsa...». ■ **10:16** Yesh. 3:3, 4; Hosh. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17** «...özini **quwwetlesh üçün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse...**» — yaki, «...özini tutup muwapiq waqtida ziyapet ötküzse...». «...we **emirliring keyp üçün emes... ziyapet ötküzse, bu séning bexting!**» — bashqa birxil terjimisi: «...we emirliring mest bolush üçün emes, belki salmaqliq bilen öz waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!». ■ **10:20** Mis. 22:28 □ **11:1** «Nanliringni **sulargha ewet... uni qaytidin tapisen**» — bu ayet belkim déngiz sodisini körsitishi mumkin; tewekkülchiling qanche chong bolsa, paydisimu shunche köp bolidu; gepning yene herxil köchme meniliri bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Néningni sular (déngizlar) üstige tashla».

² Bir ülushni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen. □ ■

³ Bulutlar yamghurgha tolghan bolsa, özlirini zémin üstige boshitidu; derex shimal terepke örülse, yaki jenub terepke örülse, qaysi terepke chüshken bolsa, shu yerde qalidu.

⁴ Shamalni közitidighanlar tériqchiliq qilmaydu; bulutlarga qaraydighanlar orma ormaydu.

⁵ Sen shamalning yolini bilmiginingdek yaki boyida barning hamilisining ustixanlirining baliyatquda qandaq ösidighanliqini bilmiginingdek, sen hemmini yasighuchi Xudaning qilghinini bilmeysen. □ ■

⁶ Seherde uruqungni térighin, kechtimu qolungni ishtin qaldurma; chünki néme ishning, u yaki bu ishning paydiliq bolidighanliqini we yaki her ikkisining oxshashla yaxshi bolidighanliqini bilmeysen.

Hayat künlirini etiwarlash kérek, ixlasmén bolushi kérek!

⁷ Nur shérin bolidu, aptapni körüshmu huzurluq ishtur. ⁸ Shunga birsi köp yil yashighan bolsa, bularning hemmisidin huzur alsun. Halbuki, u yene qarangghuluq künlirini éside tutsun, chünki ular köp bolidu; kelgüsidiki ishlarning hemmisi bimeniliktur!

⁹ Yashliqingdin huzur al, i yigit; yashliqing künliride könglüng özüngge xushalliqni yetküzgey; könglüng xalighini boyiche we közliring körgini boyiche yürigin; biraq shuni bilginki, bularning hemmisi üçün Xuda séni soraqqa tartidu. ¹⁰ Emdi könglüngdin gheshtlikni élip tashla, téningdin yamanliqni néri qil; chünki baliliq we yashliqmu bimeniliktur.

12

Sözning dawami

¹ Emdi yaman künlér béshinggha chüshmigüche, shundaqla sen: «Bulardin héch huzurum yoqtur» dégen yillar yéqinlashmighuche yashliqingda Yaratquchingni ésingde ching tut;

² quyash, yoruqluq, ay we yultuzlar qarangghuluship, yamghurdin kéyin bulutlar qaytip kelmigüche uni ésingde tutqin. □ ³ Shu küni «öyning közetchiliri» titrep kétidu; palwanlar égilidu, ezgüchiler azliqidin toxtap qalidu, dérizilerdin sirtqa qarap turghuchilar ghuwaliship kétidu; □ ⁴ kochigha qaraydighan ishtikler étidu; tügmenning awazi pesiydu, kishiler qushlarning awazini anglisila chöchüp kétidu, «naxshichi qizlar»ning sayrashliri sus anglinidu; □ ⁵ kishiler égizdin qorqidu, kochilarda wehimiler bar dep qorqup yürüdu; badam derixi chichekleydu; chéketke ademge yük bolidu, shindir méwisi solishidu; chünki insan menggülük makanigha kétidu we shuning bilen teng, matem tutquchilar kochida aylinip yürüdu; □ ⁶ kümüsh tana üzülgüche, altun chine chéqilghuche, aptuwa

□ **11:2** «Bir ülushni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen» — bezi alimlar, bu ayetmu soda-tijaretni körsitidu, dep qaraydu. Shuningdek uning birnechche köchme menilirimu bolsa kérek. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5** «shamalning yoli...» — ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz bolup, Sulayman mushu ayette hamilining baliyatquda apiride bolidighanliqi, ösidighanliqining hemmisi Xudaning Rohi arqiliq bolidighanliqini puritip körsitidu (Injil, «Yh.» 3:1-8nimu körüng). ■ **11:5** Yuh. 3:8 □ **12:2** «yamghurdin kéyin bulutlar qaytip kelmigüche» — yaki «yamghurdin kéyin bulutlar yoqimighuche». □ **12:3** «öyning közetchiliri» — ademning qapaqlirini, «palwanlar» — Ademning mörilirini, «ezgüchiler» — Chishlarni, «derizilerdin qarighuchilar» — Közlerni körsitishi mumkin. Kéyinki ayetlerdiki bir qatar oxshitishlarmu qériligni körsitidu. □ **12:4** «naxshichi qizlar» — qushlarni körsitish éhtimalliqi bar. □ **12:5** «chéketke ademge yük bolidu» — yaki «chéketke özini sörep mangidu». «shindir méwisi» — muhebbetni qozghaydighan méwe idi. Uning «soliship ketkenliki» belkim jinisiy muhebbetning suslashqanliqini körsitishi mumkin.

bulaq yénida pare-pare bolghuche, quduqtiki chaq kardin chiqquche, □⁷ topa-chang esli tupraqqa qaytquche, roh özini bergén Xudagha qaytquche — Üni ésingde tutqin!■

⁸ Bimenilik üstige bimenilik! — deydu hékmet toplighuchi — «Bimenilik üstige bimenilik! Hemme ish bimeniliktur!»■

Xulase

⁹ Shuningdek, hékmet toplighuchi dana bolupla qalmastin, u yene xelqge bilim ögitetti; u oylinip, köp pend-nesihetlerni tarazigha sélip, retlep chiqti. ■ ¹⁰ Hékmet toplighuchi yéqimliq sözlerni tépishqa intilgen; ushbu yézilghini bolsa durus, heqiqet sözliridin ibaret-tur. ¹¹ Dana kishining sözliri zixqa oxshaydu, ularning yighindisi ching békitilgen mixtektur. Ular Birla Padichi teripidin bérilgendur. ¹² Uning üstige, i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol; chünki köp kitablarning yézilishining ayighi yoq, shuningdek köp öginish tenni upritidu.□

Axirqi dewet

¹³ Biz pütün ishqa diqqet qilayli; Xudadin qorqqin we uning emr-permanlirigha emel qilghin; chünki bu insanning toluq mejburiyitidur; □ ■ ¹⁴ chünki adem qilghan herbir ish, jümlidin barliq mexpiy ishlar, yaxshi bolsun, yaman bolsun, Xuda ularning soriqini qilidu.■

□ **12:6** «quduqtiki chaq» — quduqtin su chiqiridighan chaqni körsetse kérek. «Kümüsh tana (rishte)», «altun chine», «aptowa» we «chaq»larning tenning qaysi eza-funksiyilirini körsitidighanliqi buningda éniq déyilmigen; biraq umumiy menisi éniqtur — bedenning herbir güzellik-qabiliyiti zawalgha yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Chöl. 16:22 ■ **12:8** Zeb. 62:9; 144:4; Top. 1:2 ■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12** «...i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol» — bashqa birxil terjimisi: «... i oghlum, bulardin agah-sawaq alghin». Biraq bizningche bu ayette Sulayman «Birla Padichi (démek, Xudadin) teripidin bérilgen» barliq muqeddes yazmilarni körsitidu. □ **12:13** «Biz pütün ishqa diqqet qilayli» — yaki «Biz pütün ishni angliduq». «bu insanning toluq mejburiyitidur» — ibraniy tilida: «bu insanning barliqidur» déyilidu. Buning toluq menisi belkim: «Xudadin qorqqin, uning emr-permanlirigha emel qil» — bu Xudaning insanda bolghan meqsitidur, dégendek bolushi mumkin. ■ **12:13** Qan. 6:2; 10:12; Pend. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylarning küyi

¹ «Küylarning küyi» — Sulaymanning küyi. □ ■

Birinchi qisim — Muhebbetning bashlinishi ... {1:2-5:1} ... Birinchi xatire — toy küni üstide bolghan oylar {1:2-2:7} ... Birinchi oylinish — Shulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitige teyyarlinish {1:2-1:8} ... Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

² «U otluq aghzi bilen méni söysun;
Chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur. □

³ Xushpuraqtur séning etirliring;
Quyulghan puraqliq may séning namingdur;
Shunglashqa qizlar séni söyidu.
Könglümni özüngge mehliya qilghaysen —
Biz sanga egiship yügüreyli!
— Padishah méni öz hujrilirigha ekirgey!» □

Yérusalém qizliri Sulayman'gha söz qilidu

⁴ «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz;
Séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz.» □

Shulamit «Yérusalém qizliri»gha jawab qilidu

⁵ «Ular séni durusluq bilen söyidu».
— «Qara tenlik bolghinim bilen chirayliqmen, i Yérusalém qizliri!
Berheq, Kédarliqlarning chédirliridek,
Sulaymanning perdiliridek qarimen. □

⁶ Manga tikilip qarimanglar,
Chünki qaridurmen,
Chünki aptap méni köydürdi;
Anamning oghulliri mendin renjigen;
Shunga ular méni üzümzarlarni baqquchi qildi;

□ **1:1 «sherh»** — bu mawzu «küy-naxshilar arisidiki eng ésil küy-naxsha» dégen menide. Sulayman jemiyy 1005 küy-naxsha yazghan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1** 1Pad. 4:32 □ **1:2 «U otluq aghzi bilen méni söysun»** — ibraniy tilida «u aghzidiki söyüshliri bilen söysun!». «**chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur**» — «muhebbiting» ibraniy tilida köplük sheklide bolup (muhebbetliring) muhebbetlishishning ipade-heriketlirini körsitidu. 2-4-ayette sherhi: Mushu yerde Shulamit toyning birinchi ziyapiti üçün teyyarlinidu. Nikah murasimi alliqachan ötküzülgen: 2-ayette qiziq yéri shuki, Shulamit bayanini peqet «u» bilen bashlaydu — kim ikenlikini démeydu! Chünki söygüchi kishige nisbeten herdaim peqet birdinbir «u» bar! □ **1:3 «Biz sanga egiship yügüreyli!»** — bu sözlerni Shulamitningki, biraq «Yérusalém qizliri»ni özi bilen birlishtürüp, «biz sanga egiship yügüreyli!» éytidu. □ **1:4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz; séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz»** — bezi alimlar bu sözlerni «Shulamit»qa éytilidu, dep qaraydu. Qandaqla bolmisun Yérusalém qizliri Shulamitqa qoldash bolup u we Sulayman üçün xushal boluwatidu. □ **1:5 «Ular séni durusluq bilen söyidu»** — bu ayette Shulamit söz qilidu. Awwalqi gepni u Sulayman'gha éytidu. «Ular» — mushu yerde Yérusalém qizlirini körsitidu.

Shunga öz üzümzarimni baqalmighanmen».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

⁷ «Hey, jénim söyginim, déGINE,

Padangni qeyerde baqisen?

Uni kün qiyamida qeyerde aram alghuzisen?

Hemrahliringning padiliri yénida chümperdik ayallardek yürüşümning néme hajiti?» □

Sulayman Shulamitning soaligha jawab béridu

⁸ «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,

Padamning basqan izlirini bésip méngip,

Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin».□

Ikkinchi oylinish – toy ziyapitidiki dastixan üstide bolghan oylar ... Sulayman Shulamitqa söz qilidu

⁹ «I söyümlüküm, men séni Pirewning jeng harwilirigha qétilghan bir baytalgha oxshattim;

¹⁰ Séning mengziliring tizilghan munchaqlar bilen,

Boynung marjanlar bilen güzeldur.

¹¹ Biz sanga kümüş közler quyulghan,

□ **1:6 «5-6-ayet sherhi»** – Yérusalém qizlirining Sulaymanni teriplishi Shulamitqa özining «qara tenlik» ikenlikini eslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birqanche qétim renjip uni üzümzarlarda ishleshke ewetken. Üzümzarlarda saye az bolghachqa u «qara tenlik» bolup qalghan. Ibraniy tilida «mendir renjidi» we «méni köydürdi» dégen ibariler oxshash. «öz üzümzarimni baqalmighanmen» – bu belkim köchme menide bolup: «Men herdaim dalada bolghachqa, özümni asrash, özümning güzellikimni saqlash-bézeshe, perdazlash waqtim yoq idi» dégenliktur. Kédarliqlar charwichi xelq idi, herdaim chédirlarda turatti. Ularning chédirliri qapqara bolsa kérek. Biraq «Sulaymanning perdiliri» bolsa qara yaki toq renglik bolghini bilen, biraq shübhisizki, ularning üstide chirayliq gül-nusqiliri bar idi. □ **1:7 «7-ayet sherhi»** – Shulamit hazir ularning awwalqi muhebbetleshken künlirini eslitidu. Shu chaghlarda Sulayman padishah el-yurtlarning heqiqiy ehwalini igilesh üçün padichi qiyapitide Shulamitning yurti, yeni Galiliyege kelgen bolsa kérek. Shunga Shulamit Sulaymanni addiy bir padichi iken dep oylighan. Shulamit uninggha köyüp uni izdigende, u padilar köp bolghan yerlerde (Sulaymanning «hemrahliri» bolghan bashqa padichilar bar yerlerde) aylinip yürgen. Uning ailisini, shundaqla özini izagha qoymasliq üçün, Shulamit özi birnechche qozini élip (8-ayet), padichining qiyapitide öz chirayini körsetmeslik üçün chümperde tartiwalghan. Biraq shundaq niqablinish bilen uning qiyapiti pahishe ayalningkige oxshap qalghan (toy qiliwatqan qizlar chümperde artqandek, pahishe ayallar shu chaghdá chümperde artatti. Ular shu turqida erlerge: «Men bugün kéche sen bilen toy qilghudekmen» dep ipadileytti we hemde özining kim ikenlikini yoshuralaytti, elwette). Eger u «söygen padichi» öz padisining nede ikenlikini éytqan bolsa, bundaq awarichilik yaki setlikning hajiti yoq bolatti, elwette. «Kün qiyamda» padisi héch köchmey, muqim bir jayda midirimay yétishi mumkin. «...yéni chümperdik ayallardek yürüşümni néme hajiti?» – bashqa birxil terjimisi: «Némishqa ténep ketken birsidek chörgilep yürey?» □ **1:8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,...»** – bezi alimlar, bu jawabni «Yérusalémning qizliri» bergén, dep qaraydu. «Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» – yaki «Padichilarning chédirliri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin». 8-ayetning sherhi: Bu ayetni sherhlesh tes. Bizningche menisi belkim töwendikidek bolidu. Sulayman padishahning jawabining köchme menisi bar. Padishahning «méning padam»i qoylar emes, belki pütkül Yehudiy xelqi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning héyt-bayram waqitlirida Yérusalémgha chiqqan izliridur, démekchi. Shunga jawabning köchme menisi: «Sen manga tégey déseng, emdi öz yurtungni tashlap, yat yurttá, yat ehwalda, yeni paytext Yérusalémda (Sulaymanning «chédiri»da, yeni uning ordisida, démek) turushqa razí bolushung kérek» dégenliktur. «Öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» dégen söz, belkim «Manga tegseng, séningmu «bashqilarni béqish» mes'uliyiting bolidu» dégenliktur.

Altundin zibu-zinnetlarni yasap bérimiz».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

12 «Padishah toy dastixinida olturghinida, sumbul melhimim puraç chachidu; □

13 Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur,

U kökslirim arisida qonup qalidu;□

14 Méning söyümlüküm manga En-Gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur».□

Üchinchi oylinish – toy hujrisida bolghan oylar {1:15-2:7} ... Sulayman Shulamitqa söz qilidu

15 «Mana, sen güzel, amriqim!

Mana, sen shundaq güzel!

Közliring paxteklerningkidektur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

16 «Mana, sen güzel, söyümlüküm;

Berheq, yéqimlik ikensen;

Bizning orun-körpimiz yéshildur;

17 Öyimizdiki limlar kédur derixidin,

Wasilirimiz archilardindur.

2

Dawami

1 Men bolsam Sharun otliqidiki zepiran, xalas;

Jilghilarda ösken bir niluper, xalas!»□

Sulayman Shulamitqa jawab béridu

□ **1:11** «(9-11-ayet) **sherhi**» — qedimki zamanlarda, ottura sherqtiki memliketlerde atlar intayin qedrilinip, «ulagh» ornida ishlitilip qalmastin, belki ademning hemrahi dep qaralghan; Sulayman özi atlarga bek amraq idi. Misirning atliri bolsa eng ésil idi; Pirewnning atliri Misirning eng ésil éti bolup, chirayliq jabdulatti, elwette. Shuningdek ayetning yene bir nusqisi bar; Misirdiki jeng harwilirini tartqan atlar adette baytallar emes, ayghirlar idi; shunga Sulayman bu oxshitishi bilen, belkim özining Shulamit bilen bille bolghinidin hayajanlan'ghanliqini körsitidu. □ **1:12** «sumbul **melhimim puraç chachidu**» — «sumbul» ottura sherqtiki nahayiti xushpuraqliq birxil ösümlük. □ **1:13** «Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur» — «murmekki» birxil etir. Ayallar uni kichikkine bir monek qilip baghlap boynigha ésip qoysa, u pütün kün xush puraç chéchip turidu. □ **1:14** «... **En-gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur**» — Qanaanda (Pelestinde) «En-Gedi»ning üzümzarlari eng ésilidur. □ **1:15** «(15-ayet) **sherhi**» — «Közliring paxteklardek güzel» — yaki «közliring paxteklerningkidek güzel»; yaki «paxteklerning güzel tebiiti eks etkendek» yaki «paxteklerning qanatliqi jewlan qilghandek Shulamitning közliri oynap turatti», dégen menilerni bildürüş mumkinchiligi bar. Ottura sherqte qizlar bügün'ge qeder yüz qismidin sirt bedinining bashqa jaylirini dégüdek kiyim-kéчек bilen oriwalidighanliqi üçün, qiz-yigitler bir-biri bilen sözlshkende qizning közliri intayin muhim rol oynaydu, elwette. Izahat: — mushu ayette we töwende, «amriqim» dégen söz ibraniy tilida dostluq dégen uqumni öz ichige alidu. Shulamit Sulaymanni we Sulayman Shulamitni bu söz bilen özara «dost» dep ataydu. Dostluq heqiqiy muhebbetning muhim bir qismi; «qoshumche söz»imizde buning üstide toxtilimiz. □ **2:1** «(1:16-2:1-ayet) **sherhi**» — Öy-hujra bayan qilin'ghan sözlerge qarighanda, Sulayman Shulamit üçün öz yurtini eslitidighan alahide bir öyni yaki hujrini yasighan (Shulamit Galiliyelik bolup, uning yurtida kédur, archa we qarighay derexliri köp idi). Bashqa bezi alimlar bu ayetlerni, Sulayman bilen Shulamitning ormanlar arisida muhebbetleshkinini körsitidu, dep qaraydu. Biraq Yérusalém etrapida mundaq kédur, archa ormanliri yoq idi. Axirda Shulamit özini «bek addiy» dep hés qilip, özini otaqta bolidighan kichik hem «addiy» ikki gülge oxshitidu.

² «Tiken-jighanlar arisidiki niluperdek,
Mana insan qizliri arisida méning amriqim shundaqtur!» □

Shulamit Sulayman toghruluq söz qilidu

³ «Ormandiki derekler arisida ösken alma derixidek,
Oghul balilar arisididur méning amriqim.
Uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum;
Uning méwisi manga shérin tétidi; ■

⁴ U méni sharabxanigha élip kirdi;
Uning üstümde kötürgen tughu muhebbettur. □

⁵ Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar;
Almilar bilen méni yéngilandurunglar;
Chünki muhebbettin zeipliship kettim; □

⁶ Uning sol qoli béshim astida,
Uning ong qoli méni silawatidu.

⁷ I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar!» □

Ikkinchi xatire: Muhebbetlishop yürgen künler üstidiki oylar {2:8–3:5} ... Tötinchi oylinish – Sulaymanning etiyazda Shulamitni yoqlap kelgini toghruluq oylar {2:8–2:9} ... Shulamit Sulayman toghruluq sözleydu

⁸ «Söyümlükümning awazi!

Mana, u kéliwatidu!
Taghlardin sekrep,

Édirlardin oynaqlap kéliwatidu!

⁹ Méning söyümlüküm jeren yaki yash bughidektur;
Mana, u bizning öyning témining keynide turidu;
U dérizilerdin qaraydu,

□ **2:2** «(2-ayet) **sherhi**» — Sulayman Shulamitning oxshitishini tilgha élip, esiche bayan qilidu. Uninggha nisbeten zepiran yaki niluper «addiy» bolsimu, intayin chirayliq idi: — «Manga nisbeten séning tengdishing yoq, bashqa qizlarni sen bilen (tikenler we niluper otturisidikidek) héchqandaq sélishurghuchilik yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5

□ **2:4** «Uning üstümde **kötürgen tughu muhebbettur**» — bashqa birxil terjimisi: «U manga muhebbet bilen qaridi». □ **2:5** «**Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar; almilar bilen méni yéngilandurunglar**» — qedimki zamanlarda kishmish poshkallar we almilar jinsiy muhebbetni kücheytish roligha ige, dep qarilatti. □ **2:7** «**Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche, uni oyghatmanglar, qozghimanglar!**» — bashqa birxil terjimisi: «waqit-saiti bolmighuche, söyümlükümni oyghatmanglar, qozghimanglar! «(3-7-ayet) **sherhi**» — 3-ayette Shulamit Sulaymanning teriplirige inkas qayturup, uni «»ge oxshitidu. Alma derixi esli Pelestin zeminida ösmeydu, peqet bashqa yurtlardin élip kélinip bezi yerlerde alahide tikilgen. Shunga alma derixi nahayiti etiwarliq idi, körgenla ademni intayin xush qiluwétetti. Bezi alimlar «uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum, uning méwisi manga shérin tétidi» dégini Shulamitning Sulayman bilen bolghan jinsiy muhebbetlilishini körsitidu, dep qaraydu. Bashqilar buni muhebbetning her teripini körsitidu, dep qaraydu. Némila bolmisun alma muhebbetning simwoli: «kishmish poshkallar» dégini bolsa, jinsiy muhebbetni qozghaydighan yémeklik hésablinatti. 7-ayet (muhebbetning waqit-saiti toghrisida) üstide üç muhim pikir bar: (1) muhebbetning öz tebiy jeryani bolidu, bashqilar uni baldur qozghimaqchi bolsa ziyan yetküzidu; (2) (er-xotunluq munasiwette) öz jorisida qizghin muhebbetni qozghighandin kéyin uninggha dexli qilishqa bolmaydu; (3) jinsiy muhebbetke qanaet qilishning imkaniyiti bolmisa, undaqta uni qozghashqa qet'iy bolmaydu. Bu «imkaniyet» (a) peqet nikah qilin'ghan ehwaldaBolushi (e) ikki terepke muwapiq waqit bolushi kérek, elwette. Bizningche ayet belkim bu üç menining hemmisini öz ichige alidu.

U penjire-penjirilerdin marap baqidu».□

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

10 «Méning söyümlüküm manga söz qilip mundaq dédi: —
«Ornungdin tur, amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin;
11 Chünki mana, qish ötüp ketti,
Yamghur yéghip tügidi, u kétip qaldi;
12 Yer yüzide güller körüнди;
Naxshilar sayrash waqti keldi,
Zéminimizda paxtekning sadasi anglanmaqta;
13 Enjür derixi qishliq enjürlirini pishurmaqta,
Üzüm talliri chéçeklep öz puriqini chachmaqta;
Ornungdin tur, méning amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin!
14 Ah méning paxtikim, Qoram tash yériqi ichide,
Qiya daldisida,
Manga awazingni anglatqaysen,
Chünki awazing shérin, jamaling yéqimliqtur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

15 «Tülkilerni tutuwalayli,
Yeni üzümzarlarni buzghuchi kichik tülkilerni tutuwalayli;
Chünki üzümzarlirimiz chéçeklimekte».□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

16 «Söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen;
U niluperler arisida padisini béqiwatidu».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

□ **2:9 «(8-9-ayet) sherhi»** — mushu ayetlerde (8-9) Shulamit belkim Sulaymanning köngli özige chüshken, özini «jeren, bugh»ning süritide qoghligghan künlerni esleydu. Sulayman Shulamitni yoqlighili, uning bilen etiyazliq menziridin huzurlinishqa hemrah bolushqa tekliq qilghili keldi (töwendiki 10-17-ayetlerni körüng). Jerenler, bughilarmu kona zamanlarda muhebbetning simwolliri idi. □ **2:14 «(12-14-ayet) sherhi»** — Sulayman Galiliyediki ishlirini qoyup qoyup, Shulamitni yene yoqlap bérip, uni etiyazliq menziridin bille huzurlinishqa tekliq qilidu. Yéngila ötüp ketken qish bolsa ularning muhebbitini qilche sowutmidu. 12-ayet üstide; «sayrash waqti keldi» dégen ibare ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi: «chatash waqti keldi». Bu ikki bisliqliqi belkim qesten ishli tilgen. 13-ayet üstide; paxtekler insan'gha nisbeten intayin mulayim qush dep hésablinidu, biraq «tartinchaq» bolidu. Sulayman Shulamitning köngül sözlirini anglimaqchi bolup, uning ehwalini «Qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»ke oxshitidu. U Sulaymanning muhebbiti ichide mutleq bixeter; u hergiz sözliridin renjimeydu. Uning jawabi töwende körülide (15-ayet). □ **2:15 «(15-ayet) sherhi»** — tülkiler üzümzarlarda töshüklerni u yer, bu yerlerde kolap, ow izdep tal yiltizlirigha köp ziyani yetküzidu. Biraq bu yerdiki «üzümzar», shübhisizki, özlirining muhebbitini körsitidu. U ularning muhebbitige bezi tosalghu yaki dexli bolghan ishlarni bayqap, derhal bu ishlarni (meyli «kichik» bolsimu) bir terep qilayli dep ötünidu. Ular shu chaghda téxi er-xotub bolmisimu, bundaq tosalghularni bir terep qilish baldurluq qilmaytti. Ular muhebbitige tosalghu bolghan nahayiti chong bir ish Sulaymanning öz xizmiti we éghir mes'uliyiti bolghan bolushi mumkin. Shulamit «özüm Sulaymanni bu xizmitini xatirjemlik bilen orundashqa toluq qoyuwétishim kérek» dep chüshinidu. «némishqa sen shunche köp waqit ishleysen, sen manga waqtingni ajratmaysen, sen méni söymeysen» dégendek pozitsiye köp er-xotunlarning muhebbitini buzup kelmekte. Shunga töwendiki 16-ayette, biz Sulaymanning öz xizmitini xatirjemlik bilen qiliwatqanliqini körimiz. Shulamit uni: «ish bilen aldirash bolghining bilen, sen yenila méni söyisen!» dégendek toluq ishench bilen Sulaymanni öz ishgha qoyuwetken oxshaydu. □ **2:16 «(16-ayet) sherhi»** — Shulamit Yérusalém qizlirigha, özining Sulaymanning muhebbiti ichide «qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»tek tolimu bixeter ikenliki toghruluq guwahliq béridu. Sulayman özining «pada béqish» ishliri bilen xatirjem shughullinidu.

17 «Tang atquche,
Kölehgiler qéchip yoqighuche,
Manga qarap burulup kelgin, i söyümlüküm,
Hijranliq taghliri üstidin sekrep kélidighan jeren yaki bughidek bolghin!» □

3

Beshinchi oylinish – Shulamit qayta-qayta körgen «ayrilish» toghruluq bir chüsh {3:1-3:5}

¹ «Orun-körpemde yétip, kéche-kéchilerde,
Jénimning söyginini izdep telmürüp yattim;
Izdidim, biraq tapalmayttim; ■

² Men hazir turup, sheherni aylinay;
Kochilarda, meydanlarda,
Jénimning söyginini izdeymen» – dédim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;

³ Sheherni charlighuchi jésekhiler manga uchridi, men ulardin: –
«Jénimning söyginini kördünglarmu?» – dep soridim.

⁴ – Ulardin ayrilipla jénimning söyginini taptim;
Uni anamning öyige,
Öz qorsiqida méni hamilidar bolghanning hujrisigha élip kirmigüche,
Uni tutuwélip qet'iy qoyup bermeyttim.» □

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

⁵ «I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar.» □

□ **2:17 «(17-ayet) sherhi»** — yuqiriqi ayette biz «muhebbetning ishenchi»ni körduq. Hazir «muhebbetning jiddiy telipi»ni körimiz — xuddi «tézraq ishingni tügitip yénimgha qaytip kel!» dégendek. Izahat: «Hijranliq taghliri üstidin...» yaki ««Béter» taghliri üstidin...». «Béter taghliri» dégen taghlar bizge namelum; shunga terjimimizdikidek «ayriwétish» dégen menide bolushi mumkin. ■ **3:1 Top. 5:3** □ **3:4 «(1-4-ayet) sherhi»** — bizningche 1-4-ayetler Shulamit Sulaymandin ayrilghan waqitta qayta-qayta («kéche-kéchilerde») körgen bir chüshni bildüridu (qishta bolushi mumkin). Bu közqarash toghra bolsa mushu ayetlerdin biz «muhebbetning azabliri»ni körimiz. Sulaymandin ayrilish Shulamit üçün azabliq ish bolup, bu chüshni qozghap chiqardi. Biraq bu chüsh yenila Xudadin kelgen oxshaydu, chünki töwendiki 6-11-ayetlerde, Sulaymanning uni toygha élip kétishke kelgenliki bilen emelge ashurulidu. Bu chüshtin yene shuni bileleymizki, Shulamit Galiliyede turuwatqan mezgilde, Sulayman özidin waqitliq (qishta) ayrilghan waqitta, chongqur oylinidu we Yérusalémda uchraydighan barliq sinaqlargha yüzlinishke teyyar turidu. U Sulayman'gha yatliq bolushqa teyyar idi. Shühhisizki, u Sulayman bilen toy qilip, Yérusalémda turghanda uni: «U peqet «pahishe ayal»dek Sulaymanning bayliqliri üçün uninggha yatliq bolghan, xalas, dégüchilermu az bolmaydu. Chüshte körülgen «jésekhiler» shundaq gumanda bolghan kishilerge wekil bolushi mumkin. Lékin chüshte u ularning öziye bolghan gumanlirigha pisent qilmay, yenila Sulaymanni izdeydu. 3- we 4-ayette Shulamitning chüshide tartqan derdi körünidu: xuddi u: «Yarimni tapay dep sheherni aylinay» déginidek, lékin netijisi eksiche bolup, uninggha «sheherni aylinidighan» közetchiler uchrup qalidu (ibraniy tilida «tapti»). Belkim chüshide ular Shulamittin: «Némishqa bu qiz tün kéchide aylinidu? Pahishe ayal oxshaydu» dep gumanlan'ghan bolushi mumkin (bundaq ish ikkinchi qétim chüshide yene körünidu — 5-bab, 2-7-ayetlerde). □ **3:5 «(5-ayet) sherhi»** — Shulamit muhebbetning derdini tétip baqqandin kéyin, «muhebbetning waqit-saiti»ning muhimliqini téximu bilip yetti.

Üchinchi xatire: Er-ayal bolup birlishish üstidiki oylinishlar {3:6-5:1} ... Altinchi oylinish – Toygha seper {3:6-3:11} ... Yérusalém qizliri söz qilidu

⁶ «Bu zadi kim, chöl-bayawandin kéliwatqan?

Is-tütek tüwrükliridek,
Mürmekki hem mestiki bilen puritilghan,
Etirpurushning herxil ipar-enberliri bilen puritilghan?»□

Shulamit qizlarga jawab béridu

⁷ «Mana, uning textirawani,
U Sulaymanning öziningdur;
Etrapida atmish palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
⁸ Ularning hemmisi öz qilichi tutuqluq,
Jeng qilishqa terbiyilen'genlerdur;
Tünlerdiki weswesilerge teyyar turup,
Hemmisi öz qilichini yanpishigha asidu».□

Shulamit sözlirini dawam qilidu – Sulaymanning toy kéchisige teyyarlighan kariwiti

⁹ «Sulayman padishah özi üçhün alahide bir shahane sayiwenlik kariwat yasighan;
Liwandiki yaghachlardin yasighan.

¹⁰ Uning tüwrükliri kümüshtin,
Yölenchüki altundin,
Sélinchisi bolsa sösün rexttin;
Ichi muhebbet bilen bézelgen,
Yérusalém qizliri teripidin.

¹¹ Chiqinglar, i Zion qizliri,
Sulayman padishahqa qarap béqinglar,
Toy bolghan künide,
Köngli xushal bolghan künide,
Anisi uninggha tajni kiygüzgen qiyapette uninggha qarap béqinglar!»□

4

Yettinchi oylinish – toy kéchisi ... Sulayman Shulamitqa söz qilip uni maxtaydu

¹ «Mana, sen güzel, söyümlüküm!

Mana, sen güzel!

Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken,
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.□

□ **3:6** «(6-ayet) **sherhi**» — bu ayet Sulaymanning Shulamitni yurti Galiliyedin toygha élip kélishini, yeni Sulayman uninggha ewetken textirawan'gha olturup, Yérusalémgha seper qilghanliqini kórsetse kérek (7-ayetni kórüng).

□ **3:8** «(7-8-ayet) **sherhi**» — Sulayman Shulamitni Yérusalémgha, yeni toygha bixeter élip kélish üçhün, shu atmish leshkirining muhapizetchilikide textirawan bilen kelgen. □ **3:11** «(9-11-ayet) **sherhi**» — Yehudiylarning toyliri uyghurlaning toygha oxshap kétédu. Asasen 5 basquchi bar: — (1) toxtam — adette yigitning elchisi we qizning ata-aniliri bilen toxtam tüzidu. Sulayman öz-özige elchi bolup Shulamitning akiliri bilen toxtam qilghan oxshaydu (4-oylinishni kórüng). (2) toygha seper. Yigit özi qizni toygha apirishqa kélidu. (3) nikah murasimi (6- we -12-oylinishni kórüng) (4) toy ziyapiti (bezi waqitlarda bir heptige sozulidu) (1- we 2-oylinishni kórüng) (5) toy kéchisi (3- we 7-oylinishni kórüng) Bezi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kötüridighan «textirawan» yaki «shahane harwa» dep qaraydu. Biraq bizningche bu textirawan yuqirida bayan qilin'ghan ibraniiy tilidiki 9-ayettiki «appiriyon» dégen, sayiwenlik kariwatni kórsetse kérek. □ **4:1** «Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken» — toy qilidighan künide qiz chümperde artidu.

² Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardin,
Ular arisida héchbiri kem emestur.□

³ Lewliring pereng tal yiptek,
Gepliring yéqimliqtur;
Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.

⁴ Boynung bolsa,
Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur,
Uning üstige ming qalqan ésiqliqtur;
Ularning hemmisi palwanlarning siparliridur.□

⁵ Ikki köksüng xuddi ikki maraldur,
Niluper arisida ozuqliniwatqan jerenning qoshkézekliridektur;

⁶ Tang atquche,
Kölenggiler qéchip yoqighuche,
Men özümni murmekke téghigha,
Mestiki döngige élip kétimen.□

⁷ Sen pütünley güzel, i söyümlüküm,
Sende héch dagh yoqtur».

Sulaymanning teklipi

⁸ «Liwandin men bilen kelgin, i jörem,
Men bilen Liwandin kelgin —
Amanah choqqisidin qara,
Sénir hem Hermon choqqiliridin,
Yeni shirlar uwiliridin,
Yilpizlarning taghliridin qara!» □ ■

Sulaymanning sözining dawami

⁹ «Sen könglümni alamet söyündürdüng, i singlim, i jörem,
Közüngning bir lep qilip qarishi bilen,
Boynungdiki marjanning bir tal halqisi bilen,
Könglümni söyündürdüng.

¹⁰ Séning muhebbiting némidégen güzel,
I singlim, i jörem!
Séning muhebbetliring sharabtin shunche shérin!

□ **4:2** «Ular arisida héchbiri kem emestur» — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur». □ **4:4** «Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur» — bashqa birxil terjimisi: «Pelempeylik qilin'ghan Dawutning munaridektur». «izahat» — kona zamanlarda «wetendin ayrilghan leshkerler» melum sheherge yaki memliketke qayil bolghanda, shu sheherge bolghan sadiqliqini bildürüş üçün qalqanlirini sheherning sépilida yaki munarlirida ésip qoyatti («Ez.» 27:11ni körüng). Shunga Sulaymanning bu sözliri: «Séning güzelliging shundaqki, ming leshkerning qayilliqigha, sadiqliqigha érishküdektur» dégen menide. Yene kélip belkim Shulamitning boynigha köpligen marjanlar ésiqliq bolushi mumkin. «Sipar» kichik qalqandur. □ **4:6** «Tang atquche, kölenggiler qéchip yoqighuche, men özümni murmekke téghigha, mestiki döngige élip kétimen» — Sulayman belkim pütün kéchi Shulamitning toluq bedinidin huzurlanmaqchi. □ **4:8** «(8-ayet) sherhi» — bezi alimlar, bu sözler jinsiy muhebbetning yuqiri pellisini ipadileydu, dep qaraydu. Buning mumkinchiligi bar bolghini bilen, biz yene bu sözlerni Sulaymanning söyümlüki bilen bille öz padishahliqining keng zémini we heywitige Hermon téghi (Pelestindiki eng égiz tagh)ning eng égiz choqqiliridin nezer sélishqa bolghan arzusini ipadiligen, dep qaraymiz. Sulaymanning bu teklipi yawayi haywanlarning shu yerlerni makan qilghanliqi tüpeydidin xeterlik ish bolidu, elwette! ■ **4:8** Yuh. 17:24; Ef. 1:15-23

Séning etirliringning puriqi herqandaq tétitqudin peyzidur!□

11 Lewliring, i jörem, here könikidek témitidu,

Tiling astida bal we süt bar;

Kiyim-kéçekliringning puriqi Liwanning puriqidur;□

12 Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem!

Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen.□

13 Shaxliring bolsa bir anarliq «Éren baghchisi»dur;

Uningda qimmatlik méwiler,

Xéne sumbul ösümlükliri bilen,□

14 Sumbullar we iparlar,

Kalamus we qowzaqdarchin,

Herxil mestiki derexliri,

Murmekke, muetter bilen hemme ésil tétitqular bar.□

15 Baghlarda bir fontan sen,

Hayatliq sulirini bérédighan, Liwandin aqidighan bir bulaqsen».□

16 «Oyghan, shimaldiki shamal;

Kelgin, i jenubtiki shamal!

Méning béghim üstidin uchup ötkey;

Shuning bilen tétitquliri sirtqa pura q chachidu!

Söyümlüküm öz béghigha kirsun!

Özining qimmatlik méwilirini yésun!»□

5

Shulamit Sulayman'gha jawab béridu

1 «Men öz béghimga kirdim,

Méning singlim, méning jörem;

Murmekkeni tétitqulirim bilen yighdim,

Here könikimni hesilim bilen yédim;

Sharabimni sütlirim bilen ichtim».

«Dostlirim, yenglar!

□ **4:10** «Séning muhebbiting némidégen güzel, i singlim, i jörem!» — Sulayman Shulamitni «singlim» dep chaqiridu (12-ayettimu): — (1) qedimki zamandiki bezi shéirlarda ashiq-meshuqlar bir-birini «aka, singlim» dep chaqiratti; (2) ottura sherqtiki bezi jemiyyetlerde mötiwer kishiler öz emrige almaqchi bolghan qizgha jemiyyetning yuqiri tebiqisidin orun alghuzush üçün yaki nikahini téximu «kapaletlik» qilish üçün uni awwal «singlim» dep «béqiwalatti».

□ **4:11** «Kiyim-kéçekliringning puriqi Liwanning puriqidur» — «Liwanning puriqi» ormanliqlarning xush puriqi, elwette. □ **4:12** «Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem! Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen» — Sulaymanning Shulamitni maxtishi shuki, Shulamit özini héchqandaq bashqa ademge bermey,

peqet bolghusi er üçün pak saqlap keldi. □ **4:13** «Uningda qimmatlik méwiler, xéne sumbul ösümlükliri bilen,...» — etirler toghruluq: «sumbul» birxil xushpuraqliq ösümlük. □ **4:14** «Sumbullar we iparlar, kalamus we qowzaqdarchin, ... murmekke, muetter bilen...» — etirler toghruluq: «kalamus» birxil qomushqa oxshaydighan ösümlüktin chiqidu. «murmekke» we «qowzaqdarchin» adette melum derexlarning qowziqidin élinidu. «Muetter» birxil ösümlüknig yopurmaqliridin élinidu. □ **4:15** «Liwandin aqidighan bir bulaqsen» — yaki «Liwandin aqidighan bir quduqsen». «(9-15-ayet) sherhi» — 11-15-ayetlerde Sulayman söyümlükini chirayliq baghchigha, hetta «Éren baghchisi» («Béhis»)ning özige oxshitidu. U yene Shulamitning pütün bedinidin huzurlanmaqchi ikenlikini bildüridu. □ **4:16** «(16-ayet) sherhi» — Shulamit Sulaymanning déginidek özini uninggha toluq bermekchi bolup, muhebbetlishishke tekliq qilidu. «Shimal shamili» bolsa salqin, ademni yéngilanduridu; «jenub shamili» bolsa ademni illitip rahet béridu. (Pelestin üçün «sherq shamili» qorqunchluq, hemme nersini qurutiwétidu).

Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!»□

Ikkinchi qisim {5:2-8:14} ... Er-ayalliq muhebbettiki yaxshilinishlar – muhebbetning yéngi ipadiliri ... Tötinchi xatire – Muhebbetni ret qilish toghrisidiki bir chüsh – u toghruluq oylinishlar {5:2-6:9} ... Sekkizinchi oylinish – Shulamitni basqan qorqunchluq chüsh {5:2-6:3} ... Shulamit söz qilidu – uni qara basidu

² «Men uxlawatattim, biraq könglüm oyghaq idi: –

– Söyümlükümning awazi!

Mana, u ishikni qéqiwatidu: –

– «Manga échip ber, i singlim, i amriqim;

Méning paxtikim, méning ghubarsizim;

Chünki béshim shebnem bilen,

Chachlirim kéchidiki nemlik bilen höl-höl bolup ketti!»■

³ «Men töshek kiyimlirimni séliwetken,

Qandaqmu uni yene kiyiwalay?

Men putlirimni yudum,

Qandaqmu ularni yene bulghay?»

⁴ Söyümlüküm qolini ishik tōshükidin tiqti;

Méning ich-baghrilirim uninggha telmürüp ketti;

⁵ Söyümlükümge échishqa qoptum;

Qollirimdin murmekki,

Barmaqlirimdin suyuq murmekki témidi,

Taqaqning tutquchliri üstige témidi;

⁶ Söyümlükümge axtim;

Biraq söyümlüküm burulup, kétip qalghanidi.

U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi;

Uni izdidim, biraq tapalmidim;

Uni chaqirdim, biraq u jawab bermidi;□

⁷ Sheharni aylinidighan jésékchiler méni uchritip méni urdi, méni yarilandurdi;

Sépillardiki közetchiler chümperdemni mendin tartiwaldi.

⁸ I Yérusalém qizliri, söyümlükümni tapsanglar,

Uninggha néme deysiler?

□ **5:1** «Men öz béghimgha kirdim, ... murmekkemni tétitqulirim bilen yigdim, here könikimni hesilim bilen yédim; sharabimni sütlirim bilen ichtim» — Sulayman Shulamitning tekliptini qobul qilip uning bilen toluq muhebbetlishidu. «Dostlirim, yenglar! Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!» — bu sözlerni belkim Yérusalém qizlirningkidur. Ular (yaki toy qoldashliri) ashiq-meshuqlarning muhebbetning huzurlinishlirini toluq qollaydu. Ularning (Yérusalém qizlirining) qollishi bilen Xudaning her bir er-ayalning otturidiki muhebbitini, jümlidin jinsiy muhebbitini testiqlaydighanliqi körsitilidu; chünki u özi bu ishlarni yaratqan. ■ **5:2** Top. 5:3

□ **5:6** «U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi» — bashqa birxil terjimisi: «U burulup ketkende rohim chiqip ketkenidi».

Uninggha, söygining: «Men muhebbettin zeipliship kettim! — dédi, denglar».□

Yérusalém qizliri Shulamitqa söz qilidu

⁹ «Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar, I, ayallar arisidiki eng güzili?
Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar? — Sen bizge shundaq tapilghan'ghu?».

{*Shulamit jawab béridu*}

¹⁰ «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yüreklik ezimet,

On ming arisida tughdek körünerliktur;□

¹¹ Uning béshi sap altundundur,
Budur chachliri atning yaylidek,

Tagh qaghisidek qara.

¹² Uning közliri éqinlar boyidiki paxteklerde,

Süt bilen yuyulghan,

Yarishiqida qoyulghan;□

¹³ Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktektur;

Aynighan yéqimliq güllüktek;

Uning lewliri niluper,

Ular suyuq murmekkini témitidu;□

¹⁴ Uning qolliri altun turubilar,

Ichige béril yaqutlar quyulghan.

Qorsiqi neqishlik pil chishliridin yasalghan,

Kök yaqutlar bilen bézelgen.

¹⁵ Uning putliri mermer tüwrükler,

Altun üstige tiklen'gen.

Uning salapiti Liwanningkidek,

Kédir derexliridek körkem-heywetliktur.

¹⁶ Uning aghzi bekmu shérindur;

Berheq, u pütünley güzeldur;

Bu méning söyümlüküm, —

Berheq, bu méning amriqim,

□ **5:8** «(2-8-ayet) **sherhi**» — Shulamit qara basqan bu chüshni körgende Sulayman bilen alliqachan toy qilghan bolsa kérek. Uning chüshide bolghan inkasi we teqezzasini 2:17de we 4:1-3de xatirilen'gen birinchi chüshidiki pozitsiyesi bilen selishturghanda tüptin oxshimaydu. Belkim chüsh Shulamitning hayatining emeliy ehwalini, yeni uning Sulayman bilen emeliy muhebbitini eks ettürgen; chüshte körün'gen bezi ishlar, shübhisizki, Sulaymanning muhebbitining, bolupmu jinsiy muhebbet jehette Shulamitqa bolghan teleplirini körsitidu. U söygining muhebbitige yaki muhebbitining teleplirige anche sezgür bolmaydighan bolup qalghan oxshaydu. Bu sezgürsizlik ularning muhebbitige intayin xeterlik idi; Shulamitning chüshide Sulayman kétidu. Shuning bilen Shulamit chüsh körüş bilen muhebbetning qimmatlikini bilip yétip, ishlarni yaxshilaydu. Yene muhim bir ish diqqitimizge erziyduki, chüshte we emeliy turmushta, Sulayman (erkek bolghini bilen, padishah bolghini bilen, peyghember bolghini bilenmu) héchqachan Shulamitni «muhebbet»ke zorlimaytti, belki Shulamitning özi bilen muhebbetlishishini telep qilatti. 7-ayette: Chüshidiki jésekchiler uni pahishe ayal dep qarighachqa, uninggha shundaq muamile qilip, chümperdini uningdin tartivalidu. □ **5:10** «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yüreklik ezimet,...» — bashqa birxil terjimisi: «Söyümlükümnüning yüzining aq yéri ap'aq, qizil yéri qipqizil...». □ **5:12** «Yarishiqida **qoyulghan**» — yaki «yaqutlardek bézeshke békitilgen». □ **5:13** «Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktektur; aynighan yéqimliq güllüktek; uning lewliri niluper, ular suyuq murmekkini témitidu» — ayetning ibraniy tilini chüshinish sel tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. Némila bolmisun tétitqu we xushpuraqliq ösümlük baghliri ottura sherqte intayin az idi, qimmatlik idi.

I Yérusalém qizliri!»□

6

Yérusalém qizliri sözleydu

¹ «Séning söyümlüküng nege ketkendu,
Qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi?
Séning söyümlüküng qeyerge burulup ketti?
Biz sen bilen bille uni izdeyli!»□

Shulamit ulargha jawab béridu

² «Méning söyümlüküm öz béghigha chüshti,
Tétitqu otyashliqlargha chüshti.
Baghlarda ozuqlinishqa,
Niluperlerni yighishqa chüshti.
³ Men méning söyümlükümningkidurmen,
We söyümlüküm méningkidur;
U öz padisini niluperler arisida baqidu»□

Toqquzinchi oylinish – Sulaymanning Shulamitqa qaytip kélishi – Shulamitni qayta maxtishi {6:4-6:9} *** Sulayman Shulamitqa söz qilidu

⁴ «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel;
Yérusalémdek yéqimliq,
Tughlarni kötürgen bir qoshundek heywetliktursen;□
⁵ Ah, közliringni mendin ketküzgin!
Chünki ular méning üstümdin ghalib kéliwatidu;
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.
⁶ Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardindur;
Ular arisida hécbiri kem emestur;□
⁷ Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.
⁸ Atmish xanish, seksen kénizekmu bar;
Qizlar sanaqsiz;□ ■

□ **5:16** «Uning **aghzi bekmu shérindur**» — bu belkim gep-sözlirining tatliqligini körsitidu. «(9-16-ayet) **sherhi**» — Shulamit hazir bashqilarning aldida söyginini maxtashtin héch tartinmaydu. U hazir «qoram tashta yoshurun'ghan paxtek»tin köp dadil bolup ketti! □ **6:1** «Séning **söyümlüküng nege ketkendu, qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi? .... biz sen bilen bille uni izdeyli!**» — Yérusalém qizlirining 5:9-ayettiki mazaq we gumanliri pütünley yoqidi. □ **6:3** «(2-3-ayet) **sherhi**» — adette bu muhebbet shéiride «bagh» Shulamitning bedinini yaki ularning muhebbitining özini körsitidu. Mushu yerde «bagh» Sulayman Shulamitqa muhebbitini körssetmekte, uning bedinidin yene huzurlanmaqta, dep qaraymiz. Shulamitning Sulaymanning özige baghligan muhebbitige ishenchi kamil: 2:16de u: «söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen» deydu; hazir uninggha nisbeten söyginining özige emes, belki özining uninggha tewe bolghanliqi eng muhim ishtur. «U **öz padisini niluperler arisida baqidu**» — bashqa birxil terjimisi: «u niluper arisida ozuqlinidu». Biraq némila bolmisun buning köchme menisi terjimimizningkidek bolidu — démek, Sulayman Shulamitning bedinidin huzurlanmaqta. □ **6:4** «Sen güzel, i söyümlüküm, **Tirzah shehiridek güzel**» — Tirzah shehiri intayin güzel idi. Sulaymanning dewridin kéyin u Israilning shimaliy padishahliqining waqitliq paytexti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6** «Ular **arisida hécbiri kem emestur**» — yaki «ular arisida hécbiri tughmastur». □ **6:8** «**Atmish xanish, seksen kénizekmu bar; qizlar sanaqsiz**» — «xanish»lar toluq ayal derijiside, «kénizekler» heremdiki «kichik xotun» derijiside, «qizlar» kelgüsidi kénizekler idi. Bularning sanlirigha qarighanda Sulayman padishahliqining deslipidila Shulamitni öz emrige alghanidi. Kéyin uning 700 ayali, 300 kéniziki bolghan («1Pad.» 11-babni körüng). Biz bu ish üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3

⁹ Biraq méning paxtikim, ghubarsizim bolsa birdinbirdur;
Anisidin tughulghanlar ichide tengdashsiz bolghuchi,
Özini tughquchining tallighinidur.
Qizlar uni körüp, uni bextlik dep atashti,
Xanishlar we kénizeklermu körüp uni maxtashti».□

Beshinchi xatire – Yézida dem élish – Galiliyege qaytish {6:10-8:14} ... Oninchi oylinish - «Mahanaim», yeni «ikki bargah» ussuli {6:10-7:10} ... {Yérusalém qizliri söz qilidu}

¹⁰ «Tang seher jahan'gha qarighandek,
Aydek güzel, aydingdek roshen,
Illiq quyashtek yoruq,
Tughlarni kötürgen qoshunlardek heywetlik bolghuchi kimdur?»□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

¹¹ «Méghizlar béghigha chüshtüm,
Jilghidiki gül-giyahlarni körüşke,
Üzüm télining bixlighan-bixlimighanliqini körüşke,
Anarlarning chéchekligen-chécheklimigenlikini körüşke;
¹² Biraq bile-bilmey,
Jénim méni kötürüp,
Ésil xelqimning jeng harwiliri üstige qoyghaniken».□

Yérusalém qizliri yene Shulamitni maxtap söz qilidu

¹³ «Qaytqin, qaytqin, i Shulamit –
Qaytqin, qaytqin, bizning sanga qarighumiz bardur!»

«Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?»

«“Ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!»□

□ **6:9** «(4-9-ayet) **sherhi**» — Sulaymanning bu qétimqi Shulamitni maxtighan bezi sözliri toy kéchisidikige oxshash bolghini bilen, yéngidin qoshulghan maxtashtiri téximu küchlük. U yene Shulamitni qedirleydu, téximu maxtaydu. Sulaymanning uninggha baghlighan muhebbiti uning «ölchemge yetkenliki»ge asaslan'ghan emes. □ **6:10** «(10-ayet) **sherhi**» — Shulamit hazir Sulaymanning muhebbitining tesiride ishenchke tolghan, küchlük zat bolup chiqti. «Tang seher jahan'gha qarighandek» — bashqa birxil terjimisi: «Tang seherdek nurluq körün'gen,...» □ **6:12** «(11-12-ayet) **sherhi**» — Shulamit yene kemterlik bilen bundaq maxtashtarlarga jawab béridu; u birdinla xanish bolghan bolsimu, uning öz xelqige baghlighan hörmiti burunqidekla chongqurdur («méning ésil xelqim», deydu). U tuyuqsiz seherliq qiz Salahiyitidin xanishliq ornigha chiqqanda héch adetlinelmigen. Eksiche, u shu etigendila «jilghidiki gül-giyahlarni körüşke, méghizlar béghigha chüshken» idi, chünki bular belkim uninggha öz yurti Galiliyeni eslitidu. 12-ayetni ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Uning menisi bizningche qandaqla bolmisun uning tuyuqsiz yuqiri orun'gha kötürülüshi bilen baghliqtur. □ **6:13** «Siler **Shulamitning némisige qarighunglar bar?**» — bu sözlerni Shulamit éytidu. «**“ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!**» — bu sözlerni Yérusalém qizliri éytidu.«ikki bargah» — Ibraniy tilida «Mahanaim» dégen yerni körsitishi mumkin. «ikki bargah» ussul belkim muhebbetni ipadileydighan bir ussul idi. Izahat: — Qiz mushu yerde «Shulamit» (shulamliq qiz) dep atilidu. U belkim Galiliyediki «Shunem» dégen sheherdin kelgen. «Shunem» kéyin «shulem» dep atalghan. «Shulamit» yaki «shulamliq» dégenning bashqa bir menisi «Sulayman xanim»; yeni bir menisi «kamil bolghuchi». Mushu yerde u yene maxtashtarlarga kemterlik bilen jawab béridu.

7

Sulayman Shulamitqa söz qilidu *** Shulamit Sulayman üçün «ikki bargah» ussulini oynaydu

- ¹ «I shahzadining qizi,
Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!
Tolghighan yampashliring göherlerde,
Chéwer hünerwen qolining hüniridur.» □
- ² Kindiking yumulaq bir qedehtur;
Uning ebjesh sharabi kem emes;
Qorsiqing buglday döwisidur,
Etrapigha niluperler olishidu.» □
- ³ Ikki köksüng ikki maralde, jerenning qoshkézikidur;
- ⁴ Boynung pil chishliridin yasalghan munardur;
Közliring Bat-Rabbim qowuqi boyidiki Heshbon kölchekliridek,
Burnung Demeshqge qaraydighan Liwan munaridektur;
- ⁵ Üstüngde béshing Karmel téghidek turidu;
Béshingdiki örüme chachliring sösün rengliktur,
Padishah büdür chachliringning mehbusidur.» □
- ⁶ I söyginim, huzurlar üçün shunche güzel, shunche yéqimliqtursen!
- ⁷ Séning boyung palma derixidek,
Köksüng üzüm ghunchiliridektur.» □
- ⁸ Men: — «Palma derixi üstige chiqimen,
Shaxlirini tutup yamishimen;
Köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek,
Burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...» □

Shulamit söz qilip, Sulaymanning gépini dawamlashturidu

- ⁹ «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp,
Lewler, chishlardin téyilip chüshsun...!» □
- ¹⁰ Men méning söyümlükümningkidurmen,
Uning teqazzasi manga qaritilidu.» □

□ **7:1** «Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!» — yaki «keshliringde séning putliring némidégen güzel!».

□ **7:2** «Kindiking yumulaq bir qedehtur» — bezi alimlar «kindiking» dégen söz jinsiy yolini, yaki tenning töwen qismini körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolsa Shulamit Sulayman aldida yalingach bolup ussul oynaydu. «...uning ebjesh sharabi kem emes;...» — «ebjesh sharab» Pelestinde ademni eng mest qilidighan sharab hésablinatti. □ **7:5** «Padishah büdür chachliringning mehbusidur» — ulugh Sulayman padishah yézidiki bir qizgha «esir boldi!» Muhebbetning küchi zordur! □ **7:7** «Séning boyung palma derixidek, köksüng üzüm ghunchiliridektur» — «palma derixi»ning özi ünümlük, hosulluq derex hésablinidu. Shulamit égiz boyluq we zilwa, «hosulluq» dep qaralghan oxshaydu. □ **7:8** «Palma derixi üstige chiqimen, shaxlirini tutup yamishimen; köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek...» — palma derixining xormilirini üzüş yaki güllirini changlashtürüp méwilik qilish üçün uninggha yamiship chiqishi kérek. Sulayman bu oxshitishta belkim ikkila menisini köchme menide ishlitidu. Hazir Shulamit bilen jinsiy munasiwet ötküzüşke bashlaydu. «...burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...» — «almilar» dégenning bashqa birxil terjimisi «örükler». □ **7:9** «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp, lewler, chishlardin téyilip chüshsun...!» — ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Lékin umumiy menisi éniqki, Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu. □ **7:10** «(1-10-ayet) sherhi» — 9-10-ayette Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu.

On birinchi oylinish – Shulamitning öz yurtini yoqlashqa bolghan arzusi ... {7:11-8:4}
... Shulamit söz qilidu

11 «I söyümlüküm, kéleyli,

Étizlarga chiqayli;

Yézilarda tünep kéleyli,□

12 Üzümzarliqqa chiqishqa baldur orundin turayli,

Üzüm tallirining bixlighan-bixlimighanliqini,

Chéçeklarning échilghan-échilmighanliqini,

Anarlarning berq urghan-urmighanliqini köreyli;

Ashu yerde muhebbetirimni sanga béghishlaymen.

13 Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu;

Ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur,

Yéngi hem konimu bardur;

Sen üçün ularni toplap teyyarlidim, i söyümlüküm!»□

8

Dawami – Shulamit sözini dawamlashturidu

1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi!

Séni talada uchritar bolsam, söyettim,

We héchkim méni kemsitmeytti.□

2 Men séni yétekleyttim,

Apangning öyige élip kirettim;

Sen manga telim béretting;

Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettem;

Anarlirimning sherbitidin ichküzettem.□

3 Uning sol qoli béshim astida bolatti,

Uning ong qoli méni silaytti!».

4 «Silerge tapilaymenki, i Yérusalém qizliri –

«Uning waqit-saiti bolmighuche,

Siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!»□

On ikkinchi oylinish – Yézilargha, yeni Galiliyege bolghan seper {8:5-8:7} ... Shulamitning yurtidiki qizlar awwal sözleydu – uni tonumay qalidu

□ 7:11 «I söyümlüküm, kéleyli, étizlarga chiqayli; yézilarda tünep kéleyli,...» — Shulamitning öz yurtini yene körgüsü, shu yerde Sulayman bilen dalada muhebbetleshküsi bar idi. 12-13-ayetnimu körüng. □ 7:13

«Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu» — «muhebbetgül» dégen gül jinsiy muhebbetni qozghaydighan birxil gül. «ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur, ...sen üçün ularni toplap teyyarlidim, i söyümlüküm!» — Qanaanda (Pelestinde) xelqler «ishik üsti»diki bir jaza üstide herxil méwe-chéwilerni saqlaydu.

□ 8:1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi! Séni talada uchritar bolsam, söyettim, we héchkim méni kemsitmeytti» — Pelestinde acha-ukining özara amraqliqini ochuq ipadilishi, söyüshi normal ehwal. Ashiq-meshuqlarning shundaq qilishi eyiblik dep qaralghachqa, Shulamit «Sulaymanni inimdek bolsidi!» dep tileydu.

□ 8:2 «Sen manga telim béretting» — Shulamit Sulaymanning danaliqidin ortaqlashmaqchi. Yérusalémdiki ordida turghanda Sulayman aldirash bolghachqa mushundaq pursat az bolatti. Apisining öyide bolsa dexliler az bolidu. Erning ayaligha bilim, danaliqni ashurush pursitini yaritish mes'uliyiti bar. «Sen manga telim béretting» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Shu yerde apam manga ögetken». «Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettem; anarlirimning sherbitidin ichküzettem» — belkim Shulamitning apisi inisini émitkendek (1-ayet), Sulayman'gha emchek salghusi barliqini bildüridu. □ 8:4 «...siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!» — yaki

«...uni baldur oyghatqininglar, qozghighininglarning némissi?!».

⁵ «Daladin chiqiwatqan bu zadi kim?
Öz söyümlükige yölinip?»

«Men alma derixi astida séni oyghatqanidim;
Ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi;
Ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

⁶ «Méni könglüngge möhürdek,
Bilikingge möhürdek basqaysen;
Chünki muhebbet ölümdek küchlüktur;
Muhebbetning qizghinishi tehtisaradek rehimsiz;
Uningdin chiqqan ot uchqunliri,
— Yahning dehshetlik bir yalqunidur!□

⁷ Köp sular muhebbetni öchürelmeydu;
Kelkünler uni gherq qilalmaydu;
Birsi: «Öy-teelluqatirimning hemmisini bérip muhebbetke érishimen» dése,
Undaқта u adem kishining neziridin pütünley chüshüp kétidu».■

On üçinchi oylinish — Shulamitning yurtigha, öyige qayitip kélishi. Shulamit kichik singlisi toghruluq ikki akisigha söz qilidu {8:8-8:14}. ... Shulamit ikki akisigha söz qilidu

⁸ «Bizning kichik singlimiz bardur,
Biraq uning köksi yoqtur;
Singlimizgha elchiler kelgen künide biz uning üçün néme qilimiz?»□

Ikki akisi jawab béridu

⁹ «Eger u sépil bolsa,
Biz uninggha kümüş munar salimiz;
Eger u ishik bolsa,
Biz uni kédir taxtaylar bilen qaplaymiz».□

□ **8:5 Daladin chiqiwatqan bu zadi kim? Öz söyümlükige yölinip?»** — Shulamit esliy toygha barghan yol bilen qaytip kélidu. Ular Yérusalémdin yérixá shehiridiki yol bilen chiqip Iordan deryasi jilghisini boylap chöl-bayawandin ötüp Shunemge qaytidu. Chöl-bayawanning issiqi bilen u Sulayman'gha yölinip mangidu. U shunche özgergenki, yurttikiler uni tonumay qalidu. Shunga bu sözler Shulamitning yurtidiki qizlarning dégin bolsa kérek. «**Men alma derixi astida séni oyghatqanidim; ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi; ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi**» — bu sözlerni Sulayman Shulamitqa éytidu. Sulayman belkim birinchi qétim (padichining qiyapitide) del mushu alma derixi astida Shulamitni uxlatwagan pétide uchratqanliqini esleydu. Shu alma derixi del Shulamitning apisi uni tughqan jay idi. «Men alma derixi astida séni oyghatqanidim» — Mushu «oyghitish» hem uyqudin oyghitishnimu, muhebbetke oyghitishnimu körsetse kérek. Sulayman bilen Shulamit Shulamitning hayati bashlan'ghan del shu jayda («alma derixi astida» özara töwendiki ehde (6-ayet) bilen baghlishidu.

□ **8:6 «Méni könglüngge möhürdek, bilikingge möhürdek basqaysen..»** — sherhi: Padishah öz möhüridin héchqachan ayrilmaydu. Möhüri bolsa adette altun-göherdin yasalghan bolup, intayin qimmatlik nerse idi. Herbir nerse üstige möhür basqanning menisi «bu méningki» dégen bolidu, elwette. Shulamit özining Sulaymandin hergiz ayrilmasliqini xalaydu, özini alemge: «men Sulaymannikidurmen» dep ispatlimaçchi bolidu. «**muhebbet... Yahning dehshetlik bir yalqunidur!**» — «Yah» — «Yahweh», yeni Perwerdigarning namining qisqa shekli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8

□ **8:8 «(8-ayet) sherhi»** — Shulamit kichik singlisi üçün ensireydu. U yatliq bolghuche qandaq qilip uni pak saqlash kérek? Mushu soal toghruluq oylighanda belkim özining yashliq waqitlirini esleydu. □ **8:9 «(9-ayet) sherhi»** — mushu ayette Shulamitning ikki akisi uning soaligha (8-ayet) jawab béridu. Ularning singlisi özini asraydighan, nomus qilidighan qiz bolsa («sépil bolsa»), undaқта akiliri uni mukapatlaydu. Biraq eger u nomusni saqlimaydighan, xeterlik yolgha chiqmaqchi bolsa («ishik bolsa»), akiliri uni pewqul'adde qoghdaydu.

Shulamit söz qilidu

10 «Özüm bir sépildurmen,
Hem méning köksilirim munarlardektur;
Shunga men uning köz aldida xatirjemlik tapqan birsidek boldum».□

Shulamit sözini dawam qilidu

11 «Sulaymanning Baal-Hamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baghwenlerge ijarige berdi;
Ularning hemmisi méwisi üçhün ming tengge apirip bérishi kérek idi;
12 Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu;
Uning ming tenggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Shuningdek ikki yüz tengge méwisini baqquchilargha bolsun».□

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

13 «Hey baghlarda turghuchi,
Hemrahlar awazingni anglighusi bar;
Mangimu uni anglatquzghaysen».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

14 «I söyümlüküm, téz bole,
Jeren yaki yash bughidek bol,
Tétitqular taghliri üstide yügürüp!»□

□ **8:10 «10-ayet** sherhi» – Shulamit derweqe «sépil» idi – bashqilarning ézitquluqlirigha toluq chidighuchiliqi bar idi, u pütünley nomusi bilen ötkenidi. Özini pak saqlighachqa u Sulaymanning ehdisini qobul qilishqa tolimu teyyar idi. U hazir belkim ikki akisi esli özige yürgüzgen qattiq muamilining zörürlükini körüp yétishi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ishligende «éziqturulushning éhtimali» az idi; sayisi bolghan méwilik derexliri arisida ishligen bolsa, yaman niyetlik adem teripidin éziqturulush éhtimali bar bolatti. □ **8:12 «11-12-ayet** sherhi» – 11-12-ayet: bu ayetlerde Shulamit özining Sulayman'gha toluq mensup ikenlikini tekitleydu. U özini Sulayman'gha béghishlighan bir üzümzargha oxshitidu. Sulaymanning barliq üzümzarlarini baqquchilar özige tégishlik in'amgha érishidu, elwette. Shuninggha oxshash Shulamit hazir Sulaymandin ikki akisi üçhün tégishlik in'am bérishini soraydu. Chünki ular uni nomuschan qilip toy qilghuche uningdin xewer élip kelgenidi. 12-ayet: «Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu» dégen sözler Shulamitning öz shexsini Sulayman'gha béghishlighini pütünley ixtiyaren, pütünley erkinlik bilen boldi, dep ipadileydu hem tekitleydu. Erkinlik mana muhebbetning ayrilmas bir qismidir. □ **8:13 «13-ayet** sherhi» – Shulamitning kona dostliri (hemrahlar) belkim uningdin naxsha éytishni telep qilidu. Sulaymanningmu anglighusi kélidu. Shulamit naxsha éytip sirtqa chiqip, Sulaymanni töwendikidek chaqiridu. □ **8:14 «Tétitqular taghliri üstide yügürüp!»** – yaki «Yétitqu ösümlük taghliri üstide yügürüp!».

Yeshaya

Xudaning Israilga bolghan «dewa»si hem chaqiriqi

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Yérusalém we Yehuda toghrisida, Amozning oghli Yeshaya kórgen ghayibane wehiy-alametler: —

² «I asmanlar, anglanglar!

I yer-zémin, qulaq sal!

Chünki Perwerdigar söz éytti: —

«Men balilarni béqip chong qildim,

Biraq ular Manga asiyliq qildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Éshekmu xojayinining oqurigha *mangidighan yolni* bilidu,

Biraq Israil bilmeydu,

Öz xelqim héch yorutulghan emes.

⁴ Ah, gunahkar «yat el»,

Qebihlikni toplap özige yukligen xelq,

Rezillerning bir nesli,

Nijis bolup ketken balilar!

Ular Perwerdigardin yiraqliship,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ni közige ilmidi,

Ular keynige yandi. □ ■

⁵ Némishqa yene dumbalan'ghunglar kélidu?

Némishqa asiyliq qiliwérisiler?

Pütün bashliringlar aghrip,

Yürikinglar pütünley zeipliship ketti, ■

⁶ Béshinglardin ayighinglarchiche saq yéringlar qalmidi,

Peqet yara-jarahet, ishshiq we yiring bilen toldi,

Ular tazilanmighan, téngilmighan yaki ulargha héch melhem sürülmigen. □

⁷ Wetininglar chölleshti;

Sheherliringlar köyüp weyrane boldi;

Yer-zémininglarni bolsa, yatlar köz aldinglardila yutuwéliwatidu;

U yatlar teripidin depsende qilinip chölliship ketti. ■

⁸ Emdi üzümzargha sélin'ghan chellidek,

Terxemeklikke sélin'ghan kepidek,

Muhasirige chüshken sheherdek,

□ **1:2** «I asmanlar, anglanglar!» — muqeddes kitab boyiche üç asman bar. «Tebirler»ni körüng. «Chünki Perwerdigar söz éytti...» — mushu kitapta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm Bardurmen», «ehdiside menggü Turghuchi Xuda» dégeni bildüridu. Tebirlernimu körüng. ■ **1:2** Qan. 32:1 □ **1:4** «Ah, gunahkar «yat el»...» — bu hejwi, kinayilik gep. Xudagha nisbeten Israil butperes bir «yat el» bolup ketkenidi. «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — Xudaning yene bir ismidur. Bu isim belkim, «Özining Israil xelqige birdinbir pak-muqeddes bolghuchi ikenlikini körsetken Xuda we Israil arisida pak-muqeddes turghuchi Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghamber Xudani tilgha alghanda, bu isimni köp ishlitidu. ■ **1:4** Zeb. 78:8; Yesh. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yer. 2:30 □ **1:6** «ulargha héch melhem sürülmigen» — yaki «ulargha héch zeytun méyi sürülmigen». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yesh. 5:5

Zionning qizi zeip qaldurildi.□

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa,

Biz Sodom shehirige oxshap qalattug,

Gomorra shehirining haligha chüshüp qalattug.□ ■

¹⁰ I Sodomning hökümrani, Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar,

«I Gomorraning xelqi, Xudayimizning qanun-nesihitige qulaq sélinglar!□

¹¹ Siler zadi néme dep Manga atap nurghunlighan qurbanliqlarni sunisiler?» — deydu Perwerdigar.

— «Men köydürme qochqar qurbanliqlardin,

Borda malning yaghliridin toyup kettim,

Buqilar, paqlanlar, tékilerning qanliridin héch xursen emesmen.□ ■

¹² Siler Méning aldimgha kirip kelgininglarda,

Silerdin hoyla-aywanirimni shundaq dessep-cheyleshni kim telep qilghan? □

¹³ Bihude «ashliq hediye»lerni élip kélishni boldi qilinglar,

Xushbuy bolsa Manga yirginchlik bolup qaldi.

«Yéngi ay» héytleri we «shabat kün»lirige,

Jamaet ibadet sorunlirigha chaqirilishlarga —

Qisqisi, qebihlikte ötküzülgen daghdughiliq yighilishlarga chidighuchilikim qalmidi.□

¹⁴ «Yéngi ay» héytinglardin, békitilgen héyt-bayriminglardin qelbim nepretlinidu;

Ular manga yük bolup qaldi;

Ularni kötürüp yürüshtin charchap kettim.

¹⁵ Qolunglarni kötürüp duagha yayghininglarda,

Közümni silerdin élip qachimen;

Berheq, köplep dualarni qilghininglarda, anglimaymen;

Chünki qolliringlar qan'gha boyaldi.■

¹⁶ Özünglarni yuyup, paklininglar;

Qilmishliringlarning rezillikini köz aldimdin néri qilinglar,

Rezillikni qilishtin qolunglarni üzünglar;■

□ **1:8** «üzümzargha sélin'ghan chellidek, terxemeklikke sélin'ghan kepidek...» — Yérusalémning ehwalini teswirleydu; u nahayiti qil üstide turghanliqini, intayin muqimsiz ehwalda qaldurulghanliqini bildürse kérek. «Zion» — yaki «Zion téghi» bolsa Yérusalém shehiri, shuningdek muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. □ **1:9** «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» — «Yeshaya» kitabida köp ishilitilidighan Xudaning bir nami. «Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa...» — «qaldi» (Xudaning «qaldisi») «Yeshaya» dégen kitabta köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, Xudaning méhir-shepqi bilen ularning arisida haman özige sadıq bir «qaldi» bolidu. «Sodom sheherige oxshap qalattug, Gomorraning haligha chüshüp qalattug» — kona zamanlarda, (Ibrahim peyghemberning dewride) bu ikki sheher Xudaning neziride nahayiti rezil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaghdurup ularni pütünley weyran qilghan. Ikki sheherning bügün'ge qeder héchqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni körüng). Yeshayaning démekchi bolghini, Xuda Özige sadıq bir «qaldisi» qaldurmighan bolsa, Israilmu bu ikki sheherge oxshash rezillik bilen tolup, oxshashla pütünley weyran bolup yer yüzidin yoqilip ketken bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yesh. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10** «I Sodomning hökümrani, ... I Gomorraning xelqi, ...» — mushu yerde, Yeshaya peyghember öz xelqini Sodom hem Gomorradikilerge biwasite oxshittidu. □ **1:11** «köydürme qurbanliq» — mushu xil qurbanliq Xudagha atap toluq köydürületti. ■ **1:11** Zeb. 50:8-14; Pend. 15:8; 21:27; Yesh. 66:3; Yer. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12** «dessep-cheyleshni kim telep qilghan?» — «dessep-cheylesh» dégen söz mushu yerde belkim xelq élip kirgen nurghunlighan qurbanliq mallirining ibadetxanining hoylilirini dessigenlikini körsittidu. Bashqa birxil terjimisi «depsende qilish». □ **1:13** «ashliq hediye»ler — «ashliq hediye» adette «köydürme qurbanliqlar» hem gha qoshulatti. «xushbuy bolsa manga yirginchlik bolup qaldi» — Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, her küni muqeddes ibadetxanida xushbuy yéqish kérek idi. «shabat küni» — bolsa shenbe küni bolup, Israillar üçün «muqeddes kün»dur, bu héchqandaq ish-emgek qilmay Xudagha séghinidighan, ibadet qilidighan kün idi. Yehudiylar bu künni «shabat küni», yeni «(xizmettin) dem élish küni» deydu. Yene 56-bab, 2-ayetni körüng. ■ **1:15** Pend. 1:28 ■ **1:16** Zeb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

17 Yaxshiliq qilishni ögininglar;
 Adilliqni izdenglar,
 Zomigerlerge tenbih béringlar,
 Yétim-yésirlerni naheqliqtin xalas qilinglar,
 Tul xotunlarning dewasini soranglar.□
 18 Emdi kélinglar, biz munazire qilishayli, deydu Perwerdigar,
 Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu,
 Yenila qardek aqiridu;
 Ular qizil quruttek toq qizil bolsimu,
 Yungdek ap'aq bolidu.□ ■
 19 Eger itaetmen bolup, anglisanglar,
 Zémindiki ésil mehsulattin behrimen bolisiler;
 20 Biraq ret qilip yüz örisenglar,
 Qilich bilen ujuqturulisiler»
 – Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilan shundaq dégen.

21 Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?
 Eslide u adalet bilan tolghanidi,
 Heqqaniylik uni makan qilghanidi,
 Biraq hazir qatillar uningda turuwatidu.□
 22 Kümüşhüng bolsa dashqalgha aylinip qaldi,
 Sharabinggha su ariliship qaldi;■
 23 Emirliring asiqliq qilghuchilar,
 Oghrilargha ülpet boldi;
 Ularning herbiri parigha amraq bolup,
 Sogha-salamlarni közlep yürmekte;
 Ular yétim-yésirler üçün adalet izdimeydu;
 Tul xotunlarning dewasi ularning aldigha yetmeydu.□ ■
 24 Shunga – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar –
 Yeni Israildiki qudret Igisi éytidu: –
 Men küshendilirimni *jazalap* puxadin chiqimen,
 Düşmenlirimdin qisas alimen;□
 25 Qolumni üstüngge tegküzüp,
 Séni tawlap, sendiki dashqalni teltöküs tazilaymen,
 Sendiki barliq arilashmilarni élip tashlaymen.■
 26 Hökümrän-soraqchiliringlarni awwalqidek,
 Meslihetchiliringlarni desleptikidek halgha keltürimen.
 Kéyin sen «Heqqaniyliqning Makani», «Sadiq Sheher» – dep atilisen.
 27 Emdi Zion adilliq bilen,

□ 1:17 «Zomigerlerge **tenbih béringlar**» — bashqa birxil terjimisi, «Ézilgüchilerge yar-yölek bolunglar». □ 1:18 «Silerning **gunahinglar qip-qizil bolsimu**» — bu «qizil qurut» Yehudiylar bu qurutni boyaq yasash üçün ishletken. ■ 1:18 Zeb. 51:7-10 □ 1:21 «Sadiq **sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?**» — Yeshaya peyghamber Yérusalém shehirini eslide Xudagha sadiq bir ayalgha oxshash sheher idi, biraq hazir bir pahishe ayalgha aylandi dep oxshitidu. ■ 1:22 Ez. 22:18,19; Hosh. 4:18 □ 1:23 «Sogha-salamlarni **közlep yürmekte...**» — ibraniy tilida «Sogha-salamlarni qoghlap yürmekte...». ■ 1:23 Yer. 5:28; Zek. 7:10 □ 1:24 «Israildiki **qudret Igisi...**» — Xudaning yene bir namidur. Bu nam belkim, «Israil xelqige Özining küch-qudritini körsetküchi Xuda, Israilda turghan nahayiti qudretlik, qadir Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghamber Xudani tilgha alghanda, bu namni köp ishlitidu. ■ 1:25 Yer. 6:29; Mal. 3:3

We uninggha qaytip kelgenler heqqaniylik bilen qutquzulup hör qilinidu. □

²⁸ Biraq asiylar we gunahkarlar birdek ujuqturulidu,
Perwerdigardin yüz örigüchiler bolsa halak bolidu.■

²⁹ Shu chaghda siler teshna bolghan dub derexliridin nomus qilisiler,
Tallighan baghlardin xijil bolisiler.□

³⁰ Chünki özünglar xuddi yopurmaqliri qurup ketken dub derixidek,
Susiz quruq bir baghdek bolisiler.

³¹ Shu küni küchi barlar otqa sham piliki,
Ularning ejri bolsa, uchqun bolidu;
Bular her ikkisi tengla köyüp kétidu,
Ularni öchürüşke héchkim chiqmaydu. □

2

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

¹ Bular Amozning oghli Yeshaya Yérusalém we Yehuda toghrisida körgen kalamdur: —

² Axir zamanlarda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup
békitilidu,

Hemme döng-égizlktin üstün qilip kütürülidu;
Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu.□ ■

³ Nurghun xelq-milletler chiqip bir-birige: —

«Kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqqayli;

U Öz yolliridin bizge ögitidu,

Biz Uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu.

— Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,

Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.■

⁴ U eller arisida höküm chiqiridu,

Nurghun xelqlarning heq-naheqlirige késim qilidu;

Buning bilen ular qilichlirini sapan chishliri,

Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;

Bir el yene bir elge qilich kütürmeydu,

Ular hem yene urushni ögenmeydu.■

⁵ — «I Yaqup jemetidikiler,

Kélinglar, Perwerdigarning nurida mangayli!».

Hazirqi Yérusalém

⁶ — Sen Öz xelqing bolghan Yaqup jemetini tashlap qoydung;

□ **1:27** «uninggha (**Zion'gha**) **qaytip kelgenler**» — mushu yerde «qaytip kélish» belkim ikki ishni öz ichige alidu. Birinchisi, kelgüside «towa qilip, Xudaning yénigha qaytidighanlar»; ikkinchisi, «yiraq yurttiki qulluqtin, sürgün bolushidin (yeni Xudaning jazaliq terbiyisidin) chiqip Zion'gha qaytip kelgenler». «qutquzulup hör qilinish» — ibraniy tilida peqet bir söz bilen ipadiliniidu. Bu söz hem «bedel tölep, qulluqtin qutquzup hör qilish»nimu öz ichige alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zeb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29** «dub derexliri ... baghlar...» — mushu «dub derexliri» we «baghlar» shübbhisizki, shu dewrdiki butpereslikke alahide atalghan jaylarni körsitidu. Bilishimizche mushu xil butpereslik jinsiy exlaqsizliq bilenmu munasiwetlik idi. □ **1:31** «otqa sham piliki» — yaki «otqa termech». □ **2:2** **Axir zamanlarda**» — ibraniy tilida «Künlerning axirida». «Perwerdigarning öyi» — Perwerdigarning ibadetxanisini körsitidu. «Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu» — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. «Yeshaya» dégen kitabta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zeb. 110:2 ■ **2:4** Yo. 4:10; Mik. 4:3

Chünki ular sherqtiki xurapatlar bilen tolduruldi;
 Ular Filistiylardek pal salidu;
 Ular chet'ellikler bilen qol tutushidu;□
 7 Zémini bolsa altun-kümüşke tolup ketti;
 Bayliqliri tügimes;
 Yer-zémini atlarghimu tolup ketti,
 Jeng harwiliri hem tügimes;□
 8 Zémini butlar bilenmu liq bolup ketti;
 Ular öz qolliri bilen yasighanlirigha,
 Barmaqliri bilen shekillendürgenlirige sejde qilishidu.
 9 Shuning bilen puqralar égildürüldü,
 Mötiwerlermu töwen qilinidu;
 Sen ularning qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen. □

«Perwerdigarning küni»

10 Emdi Perwerdigarning wehshitidin,
 Heywisining shan-sheripidin özüngni qachur,
 Xada tashlar ichige kiriwal,
 Topa-changlar ichige möküwal!
 11 Chünki ademning tekebbur közliri yerge qaritilidu,
 Insanlarning hakawurluqi pes qilinidu;
 Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu. ■
 12 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shundaq bir küni
 teyyar turidu: —
 Shu küni herbir tekebbur we memedanlarning üstige,
 Özini yuqiri sanighanlarning üstige chüshidu
 (Shuning bilen ularning hemmisi pes qilinidu!),■
 13 Shuningdek Liwanning égiz, pelekke yétidighan barliq kédir derexlrining üstige,
 Bashandiki barliq dub derexlrining üstige,
 14 Égiz taghlarning hemmisige,
 Yuqiri kötürülgen barliq dönglerning üstige,
 15 Herbir heywetlik munarning üstige,
 Herbir mustehkem sépilning üstige,
 16 Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,
 Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige shu küni chüshüshke teyyar turidu.□
 17 Ademlarning körengliki töwen qilinip chüshürülüp,
 Insanlarning tekebburliqi pes qilinidu,

□ 2:6 «Ular (Israillar) Filistiylardek pal salidu» — mushu yerde Yeshaya kinayilik söz ishlitip, öz xelqining xurapiyliqni her tereptin, yeni sherqtin hem gherbtin (Filistiylerdin) qobul qilghanliqini körsitidu. □ 2:7 «altun-kümüşke tolup ketti... bayliqliri tügimes... yer-zémini atlarghimu tolup ketti, jeng harwiliri hem tügimes» — mushu 6-8-ayette, Yeshaya ularning Musa peyghemberge tapshurulghan qanun — Tewrattiki «Qanun sherhi» 17-18-bablar közde tutulidu. Mushu ishlar Tewrattiki shu permanlarga xilap. □ 2:9 «... puqralar égildürüldü... töwen qilinidu» — bu péilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlarga bash uridighanliqini hemde kelgüsida ular shübhisizki oxshashla Xudaning ghezipi aldida yerge yiqilidighanliqini bildüridu. «... qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen» — mushu ikki ibare ibraniy tilida ikki bisliq birla söz bilen ipadilnidu. ■ 2:11 Yesh. 5:15 ■ 2:12 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ 2:16 «Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,...» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üç yurt bar idi. Birsı shimaliy Afriqida, birsi Ispaniyede, yene birsi En'gliyede bolushi mumkin idi. Tarshishtiki kémiler barliq bashqa ellerning kémiliridin chong we heywetlik idi. «Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige...» — yene birxil terjimisi: — «Shundaqla herbir güzel resim-heykellerning üstige...»

Shu künide yalghuz Perwerdigarlarla üstün dep medhiyilinidu.

¹⁸ Butlar bolsa hemmisi közdin yoqilidu. □

¹⁹ Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda, Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup, Xada tash gharlirining ichige, Yer yüzidiki öngkürlerge kiriwalidu;

²⁰ Shu künide kishiler öziye choqunushqa yasighan kümüş butliri we altun butlirini qarighu chashqanlarga we sheperenglerge tashlap béridu;

²¹ Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda, Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup, Xada tash chaklirining ichige, Yarlarning yériqlirigha kiriwalidu;

²² Ümidinglarni nepisi dimighidila turidighan insandin üzünglar, Chünki insan zadi néme idi?!

3

Yehuda-Yérusalémning qebihlikige chüshidighan jaza

¹ Chünki, qara! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar, Yérusalém we Yehudagha quwwet we yölenchük bolghan *barliq nersilerni yoq qilidu*, — Yeni quwwet bolghan pütkül ash-nan, Yölenchük bolghan hemme su, □

² Palwan we leshker, Sotchi we peyghember, Palchi we aqsaqal,

³ Elik béshi, mötiwer we meslihetchi, Hünerwen ustilar we jadu qilghuchilarni yoq qilidu.

⁴ — «*Ularning ornigha* yashlarni emeldar qilimen, Betxuy balilar ularning üstidin idare qilidu.

⁵ Puqralar bir-birini ézidu, Herbiri qoshnisi teripidin ézilidu; Balilar qérilargha, Muttehemler mötiwerlerge edepsizlik qilidu;

⁶⁻⁷ Shu küni birsi ata jemetidiki qérindishini tutuwélip, uninggha: — «Sizning kiyim-kéchikingiz bar; bizge yétekchi bolung, bu xarabiler qolingiz astida bol-sun», — deydu;

U jawaben qolini kötürüp *qesem ichip*: «Derdinglarga derman bolalmaymen;

Öyümdimu ya ash-nan ya kiyim-kéçek yoq; Méni xelqge yétekchi qilmanglar!» — deydu.

⁸ Chünki Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu, Yehuda bolsa yiqilidu;

Sewebi, ularning tili we illetliri Perwerdigargha qarshi chiqip, Sherep Igisining közliri aldida isyankarliq qildi. □

⁹ Ularning chirayi özlirige qarshi guwahliq béridu; Ular Sodom shehiridek gunahini héch yoshurmay,

□ **2:18** «Butlar» — ibraniy tilida: — «Erzimesler...» □ **3:1** «quwwet» we «yölenchük» — bu ikki söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözler ikki bisliq bolup, hem mushu «tayaqlar» hem «quwwet-yölenchük»lerni teng körsitidu. □ **3:8** «...Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu...» — yaki «...Yérusalém xarab qiliniu».

Ochuq-ashkara jakarlaydu.

Ularning jénigha way! Ular yamanliqni öz béshigha chüshürgen!

¹⁰ Heqqaniylargha éytqinki,

Ular aman-ésenlikte turidu,

Ular öz emllirining méwisini yeydu;

¹¹ Rezillerge way! Béshigha yamanliq chüshidu,

Chünki öz qoli bilen qilghanliri özige yanidu.

¹² Méning xelqimde bolsa, balilar ularni xar qilidu,

Ayallar ularni idare qilidu;

I xelqim! Silerni yéteklewatqanlar silerni azduridu,

Ular mangidighan yolliringlarni yoq qilidu. □

¹³ Perwerdigar Öz dewasini sorashqa orun alidu,

Xelq-milletler üstidin höküm chiqirishqa öre turidu;

¹⁴ Perwerdigar Öz xelqining aqsaqalliri we emirliri bilen dewaliship, ulargha: —

Üzümzarni yep tügetkenler siler özünglar,

Ajiz möminlerdin alghan olja öyünglarda yatidu, deydu.

¹⁵ — Silerning xelqimni ashundaq ézip,

Ajiz möminlarning yüzlirige dessep zadi néme qilghininglar? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar.

Yérusalémdiki «moda qoghlidighan» tekebbur qiz-ayallargha chüshidighan jaza

¹⁶ Perwerdigar yene mundaq dédi: —

«Zion qiz-ayalliri tekebburluq qilip,

Qash-kirpiklirini süzüp,

Közlirini oynitip, naz qilip taytangliship,

Putlirini jildirlitip méngip yürishidu;

¹⁷ Shunga Reb Zion qiz-ayallirining bash choqqilirini taz qilidu,

Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu». □

¹⁸ Ashu küni Reb ularni güzellikidin mehrum qilidu;

— Ularning oshuq jildiraqlirini,

Bash jiyeklirini, ay shekillik marjanlirini,

¹⁹ Halqilirini, bilezüklirini, chümperde-chachwanlirini, □

²⁰ Romallirini, oshuq zenjirlirini, potilirini, etirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun halqilirini,

²² Héytliq tonlirini, yopuqlirini, pürkenjilirini, hemyanlirini,

²³ Eyneklirini, ap'aq ich köyneklirini, sellilirini we tor perdilirining hemmisini élip tashlaydu.

²⁴ Emdi shundaq boliduki,

Etir puriqining ornigha betbuyluq;

Potining ornida arghamcha,

Chirayliq yasighan chachlirining ornida taz béshi,

Kélishken tonning ornida böz rextler,

Güzellikining ornida daghmal tamghisi bolidu.

²⁵ Séning yigitliring qilichlinip,

Baturliring jengde yiqilidu.

□ **3:12** «balilar ularni xar qilidu, ayallar ularni idare qilidu» — mushu yerde, Yeshaya belkim ularning padishahining baliliq qilidighanliqi, öz ayalliri we kénezekliri teripidin kontrol qilinidighanliqini körsetmekchi.

□ **3:17** «Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu» — yaki «Perwerdigar ularning chékisini paxshek qilidu».

□ **3:19** «chachwan» — birxil chümperde, niqab.

²⁶ *Zionning* qowuqliri zar kötürüp matem tutidu;
U yalingachlan'ghan halda yerge olturup qalidu.

4

Dawami

¹ Shu küni yette ayal bir erni tutuwélip, uningdin: — «Biz öz nénimizni yeymiz, öz kiyim-kécheklirimizni kiyimiz; peqet bizni reswaliqtin xalas qilish üçün, bizni namingizgha tewe qilishingizni ötünimiz!» — deydu. □

² Shu küni «Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu, Zémin bergen méwe bolsa, Qéchip qutulghan Israildikilerge shöhret we güzellik keltüridu. □

³ Hem shundaq ish boliduki, Zionda qalghanlar, Yérusalémda toxtitilghanlar, Yeni Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu. □

⁴ Shu chaghda Reb adalet yürügüzgüchi roh hem köydürgüchi roh bilen, Zion qizlirining pasiqliqini yuyup, Yérusalémning qan daghlirini tazilaydu.

⁵ Shu chaghda Perwerdigar kündüzde Zion téghidiki herbir öy, Shundaqla barliq ibadet sorunlarning üstige is-tütek we bulut, Kechte bolsa ot yalqunining julasini yaritidu; Chünki shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu. □

⁶ Shu küni, kündüzde tomuz issiqqa saye qilidighan, Xeterdin panahlinidighan, boran-yamghurlargha dalda bolidighan bir sayiwenlik kepe bolidu».

5

Üzümzar naxshisi

¹ Men öz söygen yarimgha,
Méning söyümlüküm üçün öz üzümzari toghruluq bir küy éytip bérey;
Söyümlükümning munbet bir döng üstide üzümzari bar idi; □

² U hemme yérini kolap tashlarni élip tashlidi,
Eng ésil üzüm téli tikti;
U üzümzar otturisigha közitish munari saldi,
Üzümzar ichidimu sharap kölchiki qazdi,
Andin üzümdin yaxshi hosul kütti;
Biraq buning ornigha, üzümzar achchiq üzümlernila berdi. □

³ Qéni, i Yérusalémdikiler we Yehudaning ademliri,

□ **4:1** «bizni namingizgha tewe qilishingiz» — shu dewrde, toy qilghandin kéyin, ayal éring ismi bilen chaqiridighan adet bar idi. □ **4:2** «Perwerdigarning shéxi» — choqum Perwerdigarning Özidin chiqqan bir zatni körsitidu. Emdi uning kim ikenliki töwende éniqlinidu. «Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu» — ibraniy tilida «Perwerdigarning shéxi» güzellik we shan-sherep üçün bolidu». □ **4:3** «...Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu» — axirqi zamanda Yehudiylarning «qaldi»si éniq körünidu. □ **4:5** «shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu» — démek, Perwerdigarning Özining shan-sheripi Yérusalémda turidu. □ **5:1** «Men öz söygen yarimgha... bir küy éytip bérey» — peyghemberning éytqan «yar»i bolsa Xudadur: «munbet bir döng üstide...» — ibraniy tilida «bir münggüz, zeytun meylik oghul üstide...» □ **5:2** «...üzümzar achchiq üzümlernila berdi» — mushu yerde «achchiq» ibraniy tilidiki «sésiq»ni bildüridu.

Men bilen üzümzarimning otturisidin höküm chiqiringlar!

⁴ Méning üzümzarimda qilghudek yene néme ishim qaldi?

Yaxshi üzümlerni kütkinimde,

Némishqa peqet achchiq üzümnila chiqirip berdi?■

⁵ Emdi hazir Öz üzümzarimni néme qilidighinimni silerge éytip bérey: –

Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu;

Uning tamlirini chéqip ghulitimen, u cheylinidu.□ ■

⁶ Men uni chöllükke aylandurimen;

Héchkim uni chatap-putap, perwish qilmaydu;

Jighanlar we tikenler uningda ösüp chiqidu;

Bulutlarga uning üstige héch yamghur yaghdurmanglar dep buyruymen.

⁷ Chünki samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning üzümzari – Israil jemeti,

Uning xushalliqi bolghan ösümlük bolsa – Yehudadikilerdur;

U adalet méwisini kütken,

Biraq mana emdi zulum kördi;

Heqqaniyliqni kütken,

Biraq mana emdi nale-peryad boldi!□ ■

⁸ Xeqlerge héch orun qaldurmay öyni-öyge, étizni-étizgha ulighanlarga way!

Özünglarni yalghuz zéminda qaldurmaqchimusiler?■

⁹ Samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar méning quliqimgha mundaq dédi: –

«Köpligen öyler,

Derweqe heywetlik, heshemetlik öyler ademzatsiz, xarab bolidu.

¹⁰ Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu,

Ottuz küre dan bolsa peqet üç küre hosul béridu. □

¹¹ Mey ichishke aldirap tang atqanda ornidin turghanlarga,

Qarangghu chüshishige qarimay, sharabtin keyp bolghuche bésip olturghanlarga way!■

¹² Ularning ziyapetliride chiltar we lira, tembur we ney, sharabmu bar;

Biraq ular Perwerdigarning qilghanlirigha we qol ishlirigha héch étiwar qilmaydu.□

¹³ Shu sewebtin öz xelqim bilimdin xewersiz bolghanliqi tüpeylidin sürgün bolup kétidu;

Ésilzadiliri échirqiship,

Puqraliri ussuzluqtin qurup kétidu.■

¹⁴ Shunga tehtisara nepsini yoghinitip,

Aghzini hang achidu;

Ularning shöhretliri, top-top ademliri, qiqas-süren kötürgüchiliri we neghme oynighuchiliri biraqla ichige chüshüp kétidu.□

■ 5:4 Yer. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ 5:5 «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu» — bashqa birxil terjimisi: — «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u köydürülidu». ■ 5:5 Zeb. 80:12-13 □ 5:7 «mana emdi nale-peryad boldi!» — mushu ayette wehiy-xewerni tekitlesh üçün ibranîy tilida ahangdash sözler ishlatilidu: «adalet» — «mishpat», «zulum» — «mishpaq»; «heqqaniylik» — «tsedeqah», «nale-peryad» — «zedekah». Yeshaya peyghember herdaim mushundaq söz oyuni qilidu. ■ 5:7 Zeb. 80:8-9 ■ 5:8 Mik. 2:2 □ 5:10 «Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu» — mushu ayettiki «qiriq moluq yer» ibranîy tilida «on qosh kaliliq yer» dégenlik bolup, on qosh kala bir kün ichide aghduralaydighan yer. «alte küp» — ibranîy tilida «bir bat», belkim 27 litrge toghra kélidu. «ottuz küre» — bir «küre» bir kor, yeni 20 litr. «30 küre» bolsa ibranîy tilida «bir xomir» (300 litr), «3 küre» ibranîy tilida «bir efah» (30 litr). ■ 5:11 Pend. 23:29,30 □ 5:12 «lira» — bir xil tarliq saz. «Perwerdigarning qilghanliri...» — bu ibare belkim bipayan alemning yaritilishi we ajayibliqlirini, «qol ishliri» bolsa belkim uning Israillarga körsetken nijatliq möjizilirini közde tutidu. ■ 5:13 Am. 6:7 □ 5:14 «tehtisara» — ibranîy tilida «shéol» dégen yer; «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu.

15 Puqralar égildürülidu,
 Mötiwerlermu töwen qilinidu,
 Tekebburlarning közliri yerge qaritilidu;
 16 Biraq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar adalet yürügüzginide üstün
 dep medhiyilinidu,
 Pak-muqeddes bolghuchi Tengri heqqaniyliqidin pak-muqeddes dep bilinidu.
 17 Shu chaghda qozilar öz yaylaqlirida turghandek otlaydu,
 Musapirlarmu baylarning weyrane öyliride ozuqlinidu. □ ■
 18 Qebihlikni aldanchiliqning yipliri bilen,
 Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way! □
 19 Yeni: «Xuda aldirisun!
 Ishlirini Özi ittikrek ada qilsun,
 Shuning bilen biz uni köreleymiz!
 «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ning niyet qilghini yéqinliship ishqa ashurulghay,
 Biz uni biliwalayli!» — dégenlerge way! □
 20 Yamanni yaxshi, yaxshini yaman dégüchilerge,
 Qarangghuluqni nurning, nurni qarangghuluqning ornigha qoyghuchilargha,
 Achchiqni tatliqning, tatliqni achchiqning ornigha qoyghuchilargha way!
 21 Özlirini dana dep chaghlighanlarga,
 Öz neziride özlirini eqilliq dep qarighanlarga way! ■
 22 Sharab ichishke batur bolghanlarga,
 Haraqni ebjesh qilishda qehriman bolghanlarga, □
 23 Yeni para üçün rezillerni aqlap,
 Shuning bilen heqqaniylarning adalitini ret qilghuchilargha way! ■
 24 Shunga, ot yalqunliri samanlarni yutuwetkendek,
 Yalqunlarda menggenler soliship yoqalghandek,
 Ularning yiltizliri chirip kétidu,
 Gül-chéchekliri chang-tozangdek tozup kétidu;
 Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning yolyoruuq-
 qanunini chetke qaqqan,
 Israildiki Muqeddes Bolghuchining söz-kalamini közge ilmighanidi. ■
 25 Shunga Perwerdigarning ghezipi Öz xelqige qarap qaynaydu,
 U ulargha qarap qolini kötürüp, ularni urup yiqitidu.
 Taghlar tewrinip kétidu;
 Ölükler exletlerdek kochilar otturisida döwe-döwe bolidu.
 Mushundaq ishlar bolsimu,
 Uning ghezipi yenila yanmaydu,
 Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■
 26 U yiraqtiki ellerni chaqirip tughni kötüridu,
 U yer yüzining chet yaqisidin bir elni üshqirtip chaqiridu;
 Mana ular tézdin aldirap kélidu!
 27 Ulardin héchbiri charchap ketmeydu,
 Putlishipmu ketmeydu.
 Héchbiri mügdimeydu, uxlimaydu,

□ 5:17 «qozilar... otlaydu,... musapirlar... ozuqlinidu» — démek, zémin bosh, quruq bolup ketkechke, qoylar hem
 yat ademler erkinlik bilen hetta baylarning öyliridin ozuqluq tapidu. ■ 5:17 Yesh. 14:30 □ 5:18 «Gunahni harwa
 arghamchisi bilen tartqanlarga way!» — démek, ular gunahlirini hetta öz ténide kötürelmeydu, kebihlikliri
 intayin köp hem opuchugtur. □ 5:19 «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — 1:4diki izahatni körüng. ■ 5:21
 Pend. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «Haraqni ebjesh qilishda qehriman bolghanlar...» — mushular kinayilik söz,
 elwette. ■ 5:23 Pend. 17:15; 24:24 ■ 5:24 Mis. 15:7; Yesh. 9:18 ■ 5:25 Yesh. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Baghligan belwaghliridin héchbiri boshimaydu,
 Choruqlirining boghquchliridin héchbiri üzülmeidu;
²⁸ Ularning oqliri ittik,
 Barliq oqyalirining kirichliri tartilip teyyar turidu,
 Atlirining tuyaqliri chaqmaq téshidek bolidu,
Jeng harwilirining chaqliri qoyuntazdek aylinidu;
²⁹ Ularning hörkireshliri shirningkidek bolidu,
 Ular arslanlardek hörkirishidu,
 Derweqe, ular owgha érishkende ghazh-ghuzh qilip hörpiyishidu;
 Owni qutquzghudek héchkim bolmay,
 Ular uni élip kétidu.
³⁰ Shu küni ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu;
 Eger birersi yer-zémin'gha qarighudek bolsa,
 Peqet qarangghuluq, derd-elemnila köridu!
 Herqandaq nur bulut-tuman teripidin ghuwalishidu. □ ■

6

Xudaning Yeshayani peyghember qilip chaqirishi

¹ Uzziya padishah alemdin ötkén yili men Rebni kördüm;
 U intayin yuqiri kötürülgen bir textte olturatti;
 Uning toni muqeddes ibadetxanigha bir kelgenidi. ■
² Uning üstide saraflar perwaz qilip turatti;
 Herbirining alte tal qaniti bar idi;
 Ikki qaniti bilen u yüzini yapatti,
 Ikki qaniti bilen u putini yapatti,
 We ikki qaniti bilen u perwaz qilip turatti. □ ■
³ Ulardin biri bashqa birsige: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
 muqeddes, muqeddes, muqeddestur!
 Barliq yer yüzi uning shan-sheripige tolghan!» — dep tolawatatti. □ ■
⁴ Towlighuchining awazidin derwazining késhekliri tewrinip ketti,
 Öy is-tütek bilen qaplandi.
⁵ Shuning bilen men: — «Özümge way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak
 adammen hem napak lewlik xelq bilen ariliship turup, öz közüm bilen Padishahqa, yeni
 samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!» — dédim. □
⁶ Shuning bilen saraflardin biri qolida qurban'gahtin bir choghni laxshigirgha qisip élip,
 yéningha uchup keldi; ⁷ u uni aghzimgha tegküzüp: — «Mana, bu lewliringge tegdi; séning
 qebihliking élip tashlandi, gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — dédi. □ ■

□ **5:30** «...ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu» — ibraniy tilida «...ular déngizlar hörkürigendek uningha hörkirishidu». Ularning owlaydighini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yesh. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2** «Saraflar» — ibraniy tilidiki söz bolup, «köygüchiler» «köyiwatqanlar» dégeni bildüridu. Ibraniy tilidiki mushu köplük isim bolsa «üch yaki üchtin köp»ni bildüridu. Shühbisizki, ular birxil perishtidur. Ular az dégende üch bolidu, biraq zadi qanchisi barliqini bilmeymiz. ■ **6:2** Weh. 4:8 □ **6:3** «...muqeddes, muqeddes, muqeddestur» — ibraniy tilida bir süpet ikki qétim tekralansa, intayin yuqiri derijide bolghanliqni bildüridu. Pütkül muqeddes kitabta melum bir süpetning üch qétim tekralinishi peqet mushu yerdila tépildü; Xudaning pak-muqeddesliki, shühbisizki, «mukemmel, insan tessewur qilghusiz derije»de bolghanliqini bilduridu. ■ **6:3** Weh. 4:8 □ **6:5** «Men tügeshtim!» — ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu we «men parche-parche qilindim!» hem «men sükütte turghuzuldum» dégenimu ipadileydu. □ **6:7** «... gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — «kafaret» toghruluq «Mis.» 25:17 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **6:7** Yer. 1:9; Dan. 10:16

⁸ Andin men Rebning: — «Men kimni ewetimen? Kim Bizge wekil bolup baridu?» dégen awazini anglidim.

Shuning bilan men: — «Mana men! Méni ewetkeysen» — dédim.

⁹ We U: «Barghin; mushu xelqqa mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Körüşhni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■

¹⁰ Mushu xelqning yürükini tash qilghin;

Ularning qulaqlirini éghir,

Közlirini kor qilghin;

Bolmisa, ular közliri bilan köreleydighan,

Quliqi bilan angliyalaydighan,

Köngli bilan chüshineleydighan qilinip,

Yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti».□ ■

¹¹ Andin men: — «Reb, bu ehwal qachan'ghiche dawamlashidu?» — dep soriwidim,

U jawaben: — «Ta sheherler xarab qilinip ahalisiz,

Öyler ademzatsiz,

Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,□

¹² Perwerdigar ademlirini yiraqlargha yötkep,

Zémindiki tashliwétilgen yerler köp bolghuche bolidu» — dédi.

¹³ «Halbuki, zéminda ademlarning ondin birila qalidu;

Ular *zémin'gha* qaytip kélip yene yutuwétididu,

Késilgen bir dub yaki arar derixining kötikidek bolidu;

Kötek bolsa «muqeddes nesil» bolur. □

7

Dawut jemetige sélin'ghan tehdit; ... Qutquzghuchi-Mesihning tughulushi toghruluq bésharet

¹ Yehuda padishahi Ahaz (Uzziyaning newrisi, Yotamning oghli) textke olturghan künliride, mundaq ish boldi: —

Suriyening padishahi Rezin we Israil padishahi Remaliyaning oghli Pikaah Yérusalémgha qarshi jeng qildi, lékin üstünlükke érishelmidi.□ ■

² Dawutning jemetige: —

«Suriye Efraim bilan ittifaqlaship birlashme qoshun qurdi» — dégen xewer keldi.

Shuning bilan padishah jemetidikilarning köngli we xelqining köngli ormanlar shamalda silkinip ketkendenek silkinip ketti.□

■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10** «Mushu xelqning yürükini tash qilghin» — «yürüki tash» dégen söz, ibraniy tilida «yürüki mayliq» dep élin'ghan. «Közlirini kor qilghin; bolmisa, ular közliri bilan köreleydighan, ... yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti» — mushu qorqunchluq sözlerge qarighanda, Yeshaya mezkur kitabtiki bésharetlerni yetküzgendin keyin uning netijisi shundaq échinishliq boliduki, Israillarning köpinchisi öz gunahlarida téximu ching turup, halak bolush yolini tallaydighan bolidu. ■ **6:10** Yer. 5:21

□ **6:11** «Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,...» — «zémin» Israil turuwatqan zéminni körsitidu. □ **6:13** «muqeddes nesil» — Xudagha sadiq bolghan, yuqirida déyilgen «qaldi», yeni Xudaning mömin bendilirini, Xudagha sadiq bolghanlarni körsitidu. □ **7:1** «Israil padishahi Remaliya...» — «Yeshaya» kitabning peqet mushu yéridila we 9:1-21-ayetlerde, «Israil» Israilning shimaliy qisim padishahliqini körsitidu. Sulayman alemdin ötüshi bilan Israil

ikkige bölünüp, jenubiy qisim «Yehuda» (asasen, Yehuda we Binyamin qebilisidikiler), shimaliy qisim «Israil» yaki bezide «Efraim» (Efraim qebilisidikiler we bashqa toqquz qebilidikilerdin terkib tapqan) dep atalghanidi. Kitabta bashqa her yerlerde, «Israil» on ikki qebillik pütün Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2** «Efraim» — mushu yerde shimaliy padishahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qebilisi. Mushu yerde «Efraim» bashqa toqquz qebilini öz ichige alidu. «...ittifaqlaship, birlashme qoshun qurdi» — mushu ibare ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilididu.

³ Andin Perwerdigar Yeshayagha mundaq dédi: — «Sen we oghlung Shéar-Jashub chiqip, kir yughuchilarning étizining boyidiki yolgha, yuqiri kölchek norining béshigha bérip, ashu yerde Ahaz bilen körüşkin. □ ⁴ Sen uninggha: — «Sen éhtiyat bilen könglüngni toq tut! Bu ikki köymes otqashning kötikidin, yeni Rezin hem Suriyening we Remaliyaning oghlining deshti-ghezepliridin qorqma, yürekzadi bolup ketme! ⁵ Chünki Suriye, Efraim we Remaliyaning oghli séni qestlep: —

⁶ «Biz Yehudagha bésip kirip, parakendichilik tughdurup, özimiz üçün talan-taraj qilip, uninggha bir padishahni, yeni Tabeelning oghlini tikleyli!» dégenidi.□

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Bu söz aqmaydu, héch emelge ashmaydu;

⁸ Chünki Suriyening béshi Demeshq shehiri we Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas;

We atmish besh yil ichide Efraim shundaq bitchit boliduki, ularni «bir xelq» dégili bolmaydu;

⁹ We Efraimning béshi Samariye shehiridur, Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; Siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» — dégin».□

¹⁰ Perwerdigar yene Ahazgha söz qilip: —

¹¹ «Özüng üçün bésharet sora; meyli yerning tégide yaki pelekning qeride bolsun sorawer» — dédi. □

¹² Biraq Ahaz jawaben: «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» — dédi.□

¹³ Andin *Yeshaya*: — Emdi i Dawut jemetidikiler, anglap qoyunglar, ademlerning sewr-taqitini qoymighinglarni az dep, siler Xudayimning sewr-taqitini qoymighiliwatamsiler? ¹⁴ Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu: —

Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; u uning ismini «Immanuél» dep ataydu. □ ■ ¹⁵ Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche u pishlaq we bal yeydu. □ ¹⁶ Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche,

□ **7:3** «oghlung Shéar-Jashub» — «Shéar-Jashub» «bir qaldi qaytip kélidu» dégen menide. Yeshayaning bu oghlini bille élip chiqishining sewebini chüshinish üçün, 16-ayet we izahatini körüng. «Sen ... **yuqiri kölchek norining béshigha bérip...**» — shübhisizki, Ahaz ashu yerde turup, mushu qoshunlar choqum kélip bizni muhasirige alidu, shunga su mesilisini hel qilishim lazim dégen oyda idi. □ **7:6** «**Özimiz üçün talan-taraj qilip...**» — ibraniy tilida «özimiz üçün uninggha bösüp kirip...». □ **7:9** «**Efraimning béshi Samariye shehiridur**» — Samariye shehiri Efraimning paytexti. «**Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas, ... Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler**» — hazirqi tetqiqatqa asaslan'ghanda, Suriye bilen Israil ittapaqining asasiy meqsiti Asuriye impériyesining tajawuzining aldini élishtin ibaret idi. Bu ikki dölet Yehudani ittapaqqa qoshulushqa mejburlimaqchi boldi. Ahaz padishah buni ret qildi, chünki u özi Asuriyeler bilen yoshurun halda bir «sulh» tüzmeckchi bolghan yaki tüzgen. Mana bu uning Yeshayaning sözini ret qilghanliqining, yeni Xudadin bésharet sorimasliqining sewebidur. Bu ayettiki axirqi jümle: «...ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» dégen sözler ibraniy tilda ahangdash söz bilen ipadilen'gen: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Siler» dégen sözge qarighanda, bu sözler peqet Ahazghila emes, belki Dawutning pütkül jemetidikilerge éytilghan bolsa kérek. □ **7:11** «**yerning tégi**» — mushu yerde «yerning tégi» «shéol»ni, yeni «tehtisara»ni, ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitishi mumkin. □ **7:12** «**Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen**» — «Xudani sinash» gunahdur; biraq mushu yerdiki «bésharet sorash» Xudaning Özining teklipi bolup, gunah hésablanmaydu. □ **7:14** «**Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu...**» — mushu bésharet bolsa, ulargha ishinishige yaramaydu üçün emes, belki Xudaning ulargha bolghan naraziliqini körsitish üçün bérilidu. «**Immanuél**» — «Xuda biz bilen bille» dégen menide. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31 □ **7:15** «**Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...**» — yaki «yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilishi üçün». «**pishlaq we bal yeydu**» — bu tamaqlar zéminning nachar ehwalgha chüshkenlikini bildüridu. Adem az bolghachqa, térilghu yerlermu az bolidu. Ademler peqet mal béqish bilen shughullinip, térilghu yerler yawayi haywnatlar, here qatarliqlargha tashlinip qalidu (21-23-ayetlerni körüng). Immanuél kembeghel sharaitlarda tughulidu hem belkim chong bolghuche shu ghöriyl yémeklikini janggaldin térip yeydu, démekchi.

sen nepretlinidighan bu ikki padishahning yer-zéminliri tashlinip qalidu. □ 17 Chünki Perwerdigar séning we atangning jemetige Efraim Yehudadin ayrilghan kündin buyan bolup baqmighan qattiq künlerni chüshüridu. U künler bolsa Asuriyening padishahidin ibarettur!

18 Shu küni Perwerdigar Misirning pinhan ériqliridiki pashilarni we Asuriyediki herilerni üshqirtip chaqiridu; 19 ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, tashlarning herbir arachlirigha, hemme yantaqlargha we hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu. □

20 Ashu küni, Reb Efrat deryasining nérisedin ijarige alghan bir ustira bilen, yeni Asuriye padishahi bilen chach chüshüridu; mushu ustira bashning chéchini, putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu; □ 21 shu künlerde bir kishi yash bir siyir we ikki qoy baqidu, 22 ularning shunche köp süt berginidin u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu. □

23 We shundaq boliduki, her téli bir kümüsh tenggige yaraydighan, ming téli bar üzümzarliq bolghan herbir jay jighanliqqa we tikkenlikke aylinip kétidu; ■ 24 Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu, chünki pütkül zémin jighanliqqa we tikenlikke aylinip kétidu. □ 25 Ilgiri ketmen chépilghan herbir taghliq jilghilargha bolsa, — ular u yerlerge jighanlardin we tikenlardin qorqup barmaydu; Bu yerler peqet kalilarni otlitidighan, Qoylar dessep-cheyleydighan jaylar bolup qalidu, xalas.

8

Asuriyening tajawuz qilishi toghrisidiki yene bir bésharet

1 Perwerdigar manga: —

«Chong bir taxtayni qolunggha élip, éniq herpler bilen: — «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep yazghin» — dédi. □

□ 7:16 «Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» — mushu ayettiki «bu yash bala» ikki bisliq söz bolup, belkim Immanuélning özi hem Yeshayaning oghli «Shéar-Jashub»nimu körsitishi mumkin. Démek, «Shéar-Jashub» chong bolghuche, Suriye hem Israil (shimaliy padishahliq) tashlanduq bolup turidu. Bésharetin üç yildin kéyin Suriye zémini we on üç yildin kéyin Israil zémini Asuriye padishahi teripidin bésiwélinidu. Uning tajawuzchiliqi Yehudaning zéminighiche yétip bérip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyelmeydu. Kéyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni körüng. «Immanuélning dégen balining tughulushi heqqidiki bésharet Ahazgha emes, «Dawut jemetige» chüshidu, déyilidu. Qarighanda, «Immanuélning Dawutning jemeti ichidiki bir «pak qiz»din tughulidu. Mushu balining kim ikenlikini bilish üçün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni körüng. □ 7:19 «Ularining hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, ...hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu» — démek, ademler yoshurunmaqchi bolghan herbir jay bixeter bolmaydu, düshmen teripidin ishghal qilinidu. Mushu ayette ibraniiy tilida ahangdash söz ishlatilgen bolghachqa, bir top hasharetning «ghung-ghung» qilip awaz chiqarghinigha oxshatilghan. □ 7:20 «Mushu ustira ... putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu» — «putning tükliri» mushu yerde pütün bedendiki tüklerni körsitidighan söz bolup, sel siliqlashturup ipadilgen. Démek, Asuriye padishahi Israillarning hemmisini bulap kétidu, ularni belkim yalingach qalduridu. □ 7:22 «...u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu» — démek, ademler shunche az, térilghu yer yoq déyerlik, ziraetlarning ornida yawa ot-chöp köp bolghachqa, ozuqluq asasen peqet süt hem bal bolidu. ■ 7:23 Law. 26:22 □ 7:24 «Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu...» — démek, bundaq üzümzar yawayi haywanlar turidighan jaygha aylinidu. Shunga ademler u yerge baridighan bolsa, özini qoghdash yaki ow qilish üçün qorallarni kötürgen halettila baridu. □ 8:1 «Maxar-Shalal-Xash-Baz» — «Oljigha aldira! Owgha chapsan bol!» dégen menide. Sözlerning menisini chüshinish üçün, 3- hem 4-ayetni körüng.

² Men shundaq qilip özümge «ishenchlik guwahchilar» süpitide mushuni xatirileshke kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriyani chaqiriwaldim. □ ³ Andin men ayal peyghember bilen bille yattim. Shundaq qilip u hamilidar bolup, bir oghul tug'di. Shuning bilan Perwerdigar manga: — «Uning ismini «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep atighin; □ ⁴ chunki bala «Dada, apa» dep chaqirishni bilgüche, Demeshq bayliqliri we Samariyediki olja Asuriye padishahi teripidin bulap élip kétildu» — dédi.

⁵ Perwerdigar yene manga söz qilip mundaq dédi: —

⁶ «Mushu xelq Shiloah östingidiki lerzan éqiwatqan sularni ret qilip, Ularning ornida Rezin we Remaliyaning oghlidin xursen bolghachqa,

⁷ Shunga mana, Reb ularning üstige dolqunlap aqidighan, elwek Efrat deryasining sulirini, — Yeni Asuriyening padishahini toluq heywe-shöhriti bilen élip kélidu;

U deryadek barliq ériq-östengliridin téship kétidu,

Hemme qirghaqlirini bösüp tashlaydu;

⁸ U taki Yehudaghiche shiddet bilen téship, hetta boynighiche kélidu;

U qanatlrini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Immanué! □

⁹ — Ghezepliniwéringlar, i eller, biraq sundurulisiler!

Jahanning barliq chet jayliri qulaq sélinglar!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler! □

¹⁰ Pilanlarni tüziwéringlar, u bikargha kétidu;

Meslihetinglarni qiliwéringlar, umu aqmaydu;

Sewebi — Immanué! □

Xudaning Yeshayagha yolyoruq bérishi

¹¹ Chunki Perwerdigar küchlük qolini manga tegküzüp,

Méning bu xelqning yolida mangmasliqimgha yolyoruq bérip, mundaq söz qildi: —

¹² «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése, siler bolsanglar «suyiqest bar» dep yürmenqlar;

□ **8:2 «kahin bolghan Uriya»** — «kahin» dégen, muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi. «kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriya» — emeliyette bolsa, Uriya dégen kishi Yeshaya peyghemberge qarshi bolup chiqishi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni körüng). Shundaq bolghanliqi üçün ular téximu «ishenchlik guwahliq» süpitide bolushi kérek idi. □ **8:3 «.. Men ayal peyghember bilen bille yattim»**

— «ayal peyghember» Yeshayaning ayalini körsitidu. Biraq némishqa «ayal peyghember» dep atilidu? Yaki u özi peyghember boldi we yaki uning mushu oghlini tughqanliqining özi Xudaning sözining emelge ashurulushi boldi.

□ **8:8 «...U qanatlrini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Immanué!»** — 6-8-ayet toghruluq chüshenchimiz mundaq: Yehudadikiler Asuriye impériyesidin qorqqili turdi. «Shiloah» bolsa, Yérusalémdin ötidighan lerzan süpsüzük bir östeng idi. Xuda bu östengni özining xatirjemliki, Israilgha bermekchi bolghan aman-tinchliqigha oxshitidu. Efrat deryasi bolsa, Asuriye impériyesidiki chong deryadur. Shiloah östingining sirtqi körünüşü heywetlik emes, elwette, biraq mushu lerzan aqidighan östeng Xudaning himayisini bildüridu. Insanlarning mahiyiti bolsa heywetlik nersige ümid baghlashqa mayildur; Yehuda xelqi bolsa ishenchini Xudaning himayisige baghliqan emes, belki ular: «Suriye bilen (shimaliy) Israilning ittitaqini Asuriye impériyesige bir tosalghu» dep xatirjem we xushal idi. Xuda ularning iman-ishenchini xata qoyghanliqini ulargha körsitish üçün, Asuriye padishahi silerge «Boynunglarga yetküche» tajawwuz qilidu, deydu. «boyun'gha yetküche» — Asuriye padishahi kelgende, Yehudaning hemme yerlirini ishghal qilip, 46 sheherni qoligha aldi; peqet paytexti Yérusalém shehirini igiliyelmey, uni muhasirige aldi. Axirda u Xudaning biwasite jazasigha uchrup Asuriyege qaytti (36-37 babni körüng). 10-ayet boyiche, Israilning zémini bolsa «Immanué!»ning zéminidur; démek, «Immanué!» Israilning Padishahi, Xojayinidur. □ **8:9 «Ghezeplininglar, i eller...!»** — yene birxil terjimisi: — «Jem bolup hujum qilinglar, i eller...!». Mushu ayetke qarighanda, bésharet mushu yerde peqet Asuriyening hujumini emes, belki axirqi zamanda jimi xelq-milletning Israilgha qilidighan hujumini körsitidu. □ **8:10 «Meslihetinglarni qiliwéringlar»** — ibraniiy tilida «bir söz qilishinglar». «Sewebi — Immanué!»

— oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Immanué!» pak qizdin tughulghan (7-babtiki) bésharetlik bala, ismi «Xuda biz bilen bille» dégen menide.

Ularning qorqqinidin siler qorqmanqlar,
Yaki héch wehimige chüshmenglar;□

13 Peqet samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar;

U silerning Qorqidighininglar bolsun,
Silerning wehimenglar bolsun!□

14 U bir muqeddes panahgah bolidu,

Hemde Israildiki ikki jemet üçün putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash,
Yérusalémdikiler üçünmu qiltaq we tapantuzaq bolidu;□ ■

15 Ulardin köpler *Uninggha* putliship, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa chüshüp, esirge élinidu». ■

Yeshayaning öziqe egeshkenlerge gep qilishi

16 — «Bu guwahnamini yögep, Tewrat qanunini méning muxlisirim arisida péchetlep qoyghin. □

17 Men bolsam, yüzini Yaqup jemetidin yoshuruwatqan Perwerdigarni kütimen;
We men Uni telmürüp saqlaymen.□

18 Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha,

Biz Zion téghini Öz makani qilghan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilda namayan qilghan bésharet we karametlarning süpitidurmiz».□ ■

19 — Bashqilar silerge: — «Biz wichir-wichir, gudung-gudung qilidighan «erwahlarni chaqirghuchi»lar we daxanlardin yol sorayli» — dése, siler jawab bérip: — «Bir xelqning öz Xudasini izdep yol sorishi kérek emesmu? Tiriklarning ölüklerdin yol sorishi toghrimu?!» — denglar.■

20 — Tewrat qanuni we guwahname asas qilinsun! Mushularni asas qilip söz qilmisa, ulargha tang nuri chüshmeydu! 21 Eksiche, ular qisilghan, ach halda zéminni kézip yürishidu; ach qalghan chaghda, ular ghezeplinip asman'gha qarap, padishahini hem Xudasini qarqhap tillaydu; 22 ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet, qarangghuzulmet, hesret-nadamet we parakendichilik turidu;

□ **8:12** «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése...» — mushu yerde «suyiqest»ning menisi (bizning qarishimizche): — Xelq herxil pitne-ighwalargha qulaq sélip: «Etirapimizdiki bashqa döletler yaki öz ichimizdiki xainlar suyiqest qiliwatidu» dep qorqup yüretti; mushu geplerge Yeshaya we uninggha egeshken ixlasmen Yehudiyar héch qulaq salmasliqi kérek idi. □ **8:13** «Peqet... **Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar**» — yaki «peqet... Perwerdigarnila muqeddes dep bilinglar». □ **8:14** «**U bir muqeddes panahgah bolidu**» — mushu ayettiki «U» belkim «Immanué»ni, shundaqla uning qandaq ikenlikini körsitidu. U «muqeddes panahgah» yaki «muqeddes ibadetgah»gha oxshash, insanlarning Xudagha yéqinlishish yolini teminlep béridu. «ademni yiqitidighan qoram tash» — bu ibarining yene bir menisi «(ademler) yaman köridighan qoram tash». ■ **8:14** Yesh. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16** «**Bu guwahnamini yögep... qoyghin**» — Xuda mushu yerde Yeshaya arqiliq öziqe egeshken muxlisirigha yolyoruq béridu. Yeshaya yazghan hem sözligen guwahliqlarni, Musagha bérilgen qanun we bashqa peyghemberlerge bérilgen Tewrattiki qisimlarni bille qoshup, bixeter saqlap qoyush kérek, dégen menide. Shundaq qilghanda, birinchidin, herqandaq qalaymiqan weziyetler astida, ular mushu kitablarni arqiliq néme qilish kéreklikini obdan bileleydu. Ikkinchidin, ular Yeshaya peyghemberge bérilgen bésharetlerni péchetligen bolsa, u dunyadin ketkendin kéyin, guwahliqlar aldın'ala éytqan nurgun ishlar yüz bergende, Israil xelqi mushu guwahliqlar (bésharetler)ni top-toghra iken, dep bilidu, shuningdek bularda héchqandaq oyduzmiligi yoq, Yeshaya heqiqiy peyghember iken, depmu étirap qilidu. □ **8:17** «...yüzini Israil jemetidin yoshuridighan **Perwerdigar**» — Xuda Öz xelqi bolghan Israilgha, gunahliri tüpeylidin, héch möjizini körsetmey, ularni dushmanliridin qoghdimaydu. Halbuki, Yeshaya we uning gépige kirgen Xudaning mömin bendiliri ümitsizlenmey, Yeshayagha oxshash «Perwerdigargha telmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18** «**Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha, biz ... namayan qilghan bésharet we karametlarning süpitidurmiz**» — mushu sözlerni qilghuchi bolsa Yeshaya peyghemberning özi; biraq «Immanué»mu u arqiliq bésharetlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni körüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

Ular qap-qarangghuluqqa heydiwétididu. □ ■

9

Hemme mesilini hel qilghuchi bir balining tughulushi — xush xewer

¹ Biraq, hesret-nadametke qalghanlarga zulmet boliwermeydu;

U ötken zamanlarda Zebulun zéminini we Naftali zéminini xar qildurghan;

Biraq kelgüside U mushu yerni, yeni «yat ellerning makani» Galiliyege, jümlidin «déngiz yoli» boyidiki jaylar we Iordan deryasining qarshi qirghaqlirigha shan-shöhret keltüridu; □ ■

² Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi;

Ölüm sayisining yurtida turghuchilargha bolsa,

Del ularning üstige nur parlidi. □ ■

³ — Sen elni awuttung,

Ularning shadliqini ziyade qilding;

Xelqler hosul waqtida shadlan'ghandek,

Jeng oljisini üleshtürgen waqitta xushalliqqa chömgendek,

Ular aldingda shadlinip kétidu. □

⁴ Chünki Midiyaning üstidin *ghelibe qilghan* kün'ge oxshash,

Sen uninggha sélin'ghan boyunturuqni,

Mürisige chüshken epkeshni,

Ularni ezgüchining tayiqini sundurup tashliwetting. □ ■

⁵ Chünki *leshkerlerning* urushta kiygen herbir ötükliri,

Qan'gha milen'gen herbir tonliri bolsa peqetla ot üçün yéqilghu bolidu. □

⁶ Chünki biz üçün bir bala tughuldi;

Bizge bir oghul ata qilindi;

Hökümranliq bolsa uning zimmisige qoyulidu;

□ **8:22** «ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet ... we parakendichilik turidu» — Israillar asmandiki yaderni ret qilghandin kéyin, yer-yüzidin héch ümid bolmayla qalmaq, hemmisi zulmet bolidu. ■ **8:22** Yesh. 5:30 □ **9:1** «Hesret-nadametke qalghan» — mushu ibare, ibraniiy tilida «ayalche rod» tiki isim bolup, matem tutuwatqan ayalgha teselli bergendek Xuda Naftalilar we Zebulunlarga teselli béridighanliqini bildüridu. «yat ellerning makani» Galiliye» — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebilirlirining köp qisimliri esirge chüshüp élip kétildi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qalduruldi. Asuriye padishahi bashqa millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashurdi. Mushu kishiler qéppalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, öz-ara assimiliyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin «yat eller» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan. Bésharetke asasen, nur del shu yerde peyda bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi toghrisidiki tepsilatlarini Injil «Mat.» 4:15-ayettin körüng. «déngiz yoli» — «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2** «Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi... del ularning üstige nur parlidi» — mushu ayetlerdiki «nur» shübhisizki, Mesih-qutquzghuchidur (6-7-ayetni körüng). Biz mushu bésharetlerning emelge ashqanliqini Injildin körimiz. Mesih Eysa del 1-ayettiki töt jayda ulugh xizmitini, yeni xush xewerni tarqitish, möjizilerni yaritishni bashlidi. U xizmet qilghan üç yérin yil waqitning yérimidin köprekini belkim mushu jaylarda ötküzgen. Bu bésharettiki peillarning hëmmisi «ötken zaman» sheklidë ipadilen'gen. Bu xil shëkildiki bésharet «Yeshaya»da köp uchraydu, u kelgüsidiki ishlarning jezmenlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Ef. 5:14 □ **9:3** «Sen elni awuttung, ularning shadliqini ziyade qilding...» — mushu yerde peyghemberlerning yazmiliridiki köp bashqa bésharetlerge oxshash, kelgüsidiki, téxi yüz bermigen ishlar ötüp bolghan ishlardek tilgha élinidu. □ **9:4** «Midiyan üstidin ghelibe qilghan kün» — texminen 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Xudaning karametliri bilen qutulghan. ■ **9:4** Hak. 7:22; Yesh. 10:26 □ **9:5** «Chünki leshkerlerning urushta kiygen herbir ötükliri... peqetla ot üçün yéqilghu bolidu» — Xuda ulargha shundaq beriketlerni bériduki, mushu ghelibe bolghandin kéyin (ular emes, belki Perwerdigar ular üçün qilghan ghelibe) ular shu leshkerlerning qan'gha milen'gen kiyim-kéchekliri kérek bolmaydu, ularni peqet yéqilghu üçün ishletkili bolidu, dep qaraydu.

Uning nomi: — «Karamet Meslihetchi, Qudretlik Tengri, Menggülik Ata, aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» dep atilidu. □ ■

⁷ U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda, Shu chaghdin boshlap ta ebedil'ebedgiche, Uni adalet hem heqqaniylik bilen tikleydu, shundaqla mezmüt saqlaydu, Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu. Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushularni ada qilidu. □ ■

Perwerdigarning Israilgha, yeni «shimaliy padishahliq»qa bolghan ghezipi

⁸ Reb Yaqup jemetige bir söz ewetti,

U pat arida Israilgha chüshidu, □

⁹ Barliq xelq, yeni Efraim we Samariyedikiler shu sözning toghriliqini bilgen bolsimu, Lékin könglide tekebburliship yoghanliq qilip, ular: —

¹⁰ — «Xishlar chüshüp ketti,

Biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz;

Éren derexliri késilip boldi,

Biraq ularning ornida kédir derexlirini ishlitimiz» — déyishidu; □

¹¹ Shunga Perwerdigar Rezinning küshendilirini *Israilgha* qarshi küchlendürdi, *Yaqupning* düshmenlirini qozghidi. □

¹² Sherqtin Suriyelikler, gherebte Filistiyler,

Ular aghzini hangdek échip Israilni yutuwalidu.

Ishlar shundaq déyilgendek bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■

□ **9:6** «Biz üçün bir bala tughuldi; bizge bir oghul ata qilindi» — bu bésharet gerche kelgüsidiki ishlarni körsetken bolsimu, uningdiki péillarning hemmisi «ötken zaman» sheklide ipadilen'gen. Yuqiriqi 2-ayettiki izahatni körüng. «aman-xatirjemlik **Igisi Shahzade**» — yaki «aman-xatirjemlik Bergüchi Shahzade». ■ **9:6** Yesh. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yuh. 4:10 □ **9:7** «U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda...

Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu...» — mushu ikki ayet (6-7-ayet) yuqiriqi «Immanuél»ning kim ikenlikini téximu éniq körsitidu. U toghrisidiki xewerni tekrarlisAQ: — (a) U Israil üçün Qutquzghuchidur. Bu babtiki 1-6-ayettiki ghelibe we bext bu bala sewebidin wujudqa kélidu. (e) U pak qizdin tughulidu (7-bab, 14-ayet). (b) U belkim kembeghel we düshmenning hökümraniqi astidiki ehwalda tughulidu (7-bab, 15- we 17-ayet). (p) U Dawutning jemetidin bolup, Dawutning textige olturidu. Xuda Dawutqa wede bergenki, uning bir ewladi Israilgha we axirida pütkül dunyagha Padishah bolidu. (Zebur, 18-küy, 22-küy, 72-küylerni körüng) (t) Bu balida Xudaning tebiiti bolidu (6-ayet). U «Qudretlik Tengri» dep atilidu. Ibraniy tilida «karamet» dégen süpet, peqet Xuda we Xudaning qilghanliri toghruluqla ishlitilidu. (j) Bu bala axirda pütün alemge aman-xatirjemlikni yetküzidu. «Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu». Bulardin sirt mushu ayetlerde nurhun sawaq-xewerler bar, mushu yerde sehipe cheklik bolghanliqi üçün hazirche toxtalmaymiz. Bu balining kim ikenliki peqet Injildiki bayanlardila éniq körsitilidu. U pak qiz Meryemdin tughulghan Mesih Eysaning del özi bolup, uning bashqa biri bolushining qet'iy mumkinchiligi yoqtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yesh. 37:32

□ **9:8** «Reb ... bir söz ewetti, ... Israilgha chüshidu» — «Israil» mushu ayetlerde (8-21de) shimaliy padishahliqni körsitidu. «Chüshidu» dégen söz mushu yerde Xudaning bir jazasining kelgenlikini körsetse kérek. □ **9:10** «Xishlar chüshüp ketti, biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz...» — démek, «Perwerdigarning terbiye jazasi bolghan ziyanni tartqan bolsaqmu, biz yenila uning terbiye jazasigha pisent qilmay, öz küchimizge tayinip téximu yaxshi turmushni berpa qilimiz» (tashlar xishlardin, kédir derexliri éren derexliridin yaxshi, elwette). Yeroboam II padishah bolghan waqtida, Xuda (shimaliy) Israilda chong bir yer tewreshni peyda qilghan; «Xishlar chüshüp ketti,... éren derexliri késilip boldi,...» dégen sözler belkim shu yer tewresh bilen munasiwetlik. □ **9:11** «Perwerdigar Rezinning küshendilirini Israilgha qarshi küchlendürdi...» — 7-babtiki mezmün'gha qarighanda, Suriyening padishahi Rezin Israil bilen ittapaqdash idi. Mushu sözge qarighanda uning Israil bilen ittapaqi kéyin mewjut bolup turalmaydu. Bashqilarning Israilgha qarshi chiqishi bilen umu Israilgha qarshi qozghilidu. ■ **9:12** Yesh. 5:25; 10:4

- ¹³ Biraq xelq özlirini Urghuchining yénigha téxi yénip kelmidi,
Ular samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdimeywatidu.
- ¹⁴ Shunga Perwerdigar bir kün ichide Israilning béshi we quyruqini,
Palma shéxi we qomushini késip tashlaydu;
- ¹⁵ Moysipit we möhteremler bolsa bashtur;
Yalghanchiliq ögitidighan peyghember – quyruqtur.
- ¹⁶ Chünki mushu xelqning yétekchiliri ularni azduridu,
Yéteklen'güchiler bolsa yutuwélinip yoqilidu.
- ¹⁷ Shunga Reb ularning yigitliridin xursenlik tapmaydu,
Yétim-yésirliri we tul xotunlirigha rehim qilmaydu;
Chünki herbiri iplas we rezillik qilghuchi,
Hemme éghizdin chiqqini pasiqliqtur.
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■
- ¹⁸ Chünki rezillik ottek köyidu,
U jighan we tikenlerni yutuwalidu;
U ormanning baraqsan jayliri arisida tutishidu,
Ular is-tüteklik tüwrük bolup purqirap yuqirigha örleydu; ■
- ¹⁹ Samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning derghezipi bilen zémin köydürüp tashlinidu,
Xelq bolsa otning yéqilghusi bolidu, xalas;
Héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu. □
- ²⁰ Birsî ong terepte gösh késip yep, toymaydu,
Sol tereptin yalmap yepmu, qanaetlenmeydu;
Herkim öz bilikini yeydu;
- ²¹ Menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu;
Uning üstige ikkisimu Yehudagha qarshi turidu.
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. □

10

Perwerdigarning Yehudagha bolghan ghezipi

- ¹ Qebihlik qanunlirini tüzgüchilerge,
Azabliq perman-hökümlerni yazghuchilargha way!
- ² Tul xotunlarni oljimiz qilayli,
Yétim-yésirlarni bulap-talayli dep,
Ular miskinlerge adaletni bermey,
Xelqimdiki ajiz-bécharilerdin hoquqni bulap kétidu.
- ³ Hésab alidighan künide,
Yeni yiraqtin kelgen tuyuqsiz balayi'apet künide,
Néme qilisiler?

■ 9:17 Yesh. 10:6 ■ 9:18 Yesh. 5:24; 24:6 □ 9:19 «...héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu» — Yeroboam (II) Israilgha padishah bolghandin kényinki 28 yil ichide, köp kishiler textni taliship urushti. Jemiy 6 Padishah textke olturghan, ichki urush-jédeller köp bolghanidi. □ 9:21 «menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu...» —Efraim we Manasseh bolsa Israil padishahliqidiki ikki eng chong qebile. Yuqiriqi izahatta körsitilginidek ularning arisida urush-jédeller köp idi. Undaq ishlar Yeshaya déginidek, «öz bilikini özi yeydighan» ishtur.

Kimdin bashpanahliq izdep yürisiler?
 Bayliq-shöhritinglarni nege amanet qoyisiler?□
 4 Ulargha esirler arisida zongziyip olturushtin,
 Yaki öltürülgenler arisida yiqilishtin bashqa héchnéme qalmidi!
 Hemmisi shundaq bolsimu,
 Uning ghezipi yenila yanmaydu,
 Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.

Perwerdigarning Asuriye padishahi Sennaxéribqa qarita bir sözi

5 Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,
 Özümning derghezipimning tayiqi bolghan Asuriyelikke way!□ ■
 6 Men uni xudasiz bir «yat el»ge,
 Derghezipim qaritilghan xelqimge zerbe bérishke ewetimen;
 Uninggha olja tutuwélishqa,
 Gheniyetni bulashqa,
Xelqimni kochilardiki lay-patqaqlarni dessigendek desseshke buyruymen.□
 7 Biraq *Asuriyelikning* közde tutqini mushu emes,
 U shundaq héch oylighan emes.
 Uning oylighini weyran qilish,
 Köp döletlerni yoqitishtin ibarettur.□
 8 U: — «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?»□
 9 Kalno shehiri Karkémish shehirige,
 Xamat shehiri Arpad shehirige,
 Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?□
 10 Mebudliri Samariyening we Yérusalémningkidin ulugh bolghini bilen,
 Méning qolum mushu mebudqa tewe bolghan padishahliqlargha ige bolushqa yetküdek tursa,
 11 Samariye we uning mebudlirini qandaq qilghan bolsam, Yérusalém we uning mebudlirini oxshashla shundaq qilmamdimen?» — deydu.
 12 Biraq Reb Zion téghi we Yérusalémda pütkül jaza ishini pütüzüp bolghandin kéyin, U:
 —
 «Men Asuriye padishahining könglidiki bashbashtaqliqning aqiwitini *uninggha chüshürimen*,
 Uning közliridiki kibirlik nezerlirini jazalaymen» deydu.

□ **10:3** «Hésab alidighan küni» — sözmüsöz terjime qilinsa, «Xuda yoqlap kélidighan küni» dégenlik bolidu. □ **10:5** «Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,...» — ibraníy tilida «(Ulargha) qolidiki toqmaq Méning ghezipim bolghan,...». ■ **10:5** Yesh. 36:1; Yer. 25:9; Ez. 21:14 □ **10:6** «Uninggha olja tutuwélishqa, gheniyetni bulashqa ...buyruymen» — Yeshayaning ikkinchi oghlining ismi (Mahar-Shalal-Xash-Baz)ning menisini mushu ayettin chüshiniwalghili bolidu: «Oljigha aldira! Gheniyetke chapsan bol!». Bu sözler yene 2-ayette tépildu; Xuda Yehudadikilerning gunahlarini Asuriye padishahi Sennaxérib arqiliq ularning béshigha chüshüridu. □ **10:7** «Biraq *Asuriyelikning közde tutqini mushu emes, u shundaq héch oylighan emes...*» — démek, Xudaning meqsiti Asuriye padishahi arqiliq Israil we Yehudani jazalash idi. Biraq Asuriye padishahi mushu ishtin héch xewersiz bolup, peqet öz shexsiy menpeet-hoquqlirini, bayliq-shöhritini ashurush koyida idi. Mushu ayet bizge, Hemmige Qadir hetta rehimsiz we xudasiz shexsler, eller we impériyeler arqiliqmu Öz meqset-muddialirini emelge ashuridu, dep ögitidu. □ **10:8** «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?» — bashqa birxil terjimisi: «Méning serdarlirimningmu hemmisi awwal padishahlar bolghan emesmu?» □ **10:9** «Kalno shehiri Karkémish shehirige, Xamat shehiri Arpad shehirige, Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?» — démek, men Kalno, Xamat we Demeshqni asanla qolgha keltürdüm. Buningdin bashqa sheherlernimu shuninggha oxshashla asanla boysundurimen. Herbir jüp sheherning ikkinchisi birinchisining jenub teripide bolup, uni Asuriyening padishahi kéyinrek qoligha alghan. Kalno — miladiyedín ilgiriki 738-yili; Karshémish 717-yili; Xamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariye 721-720-yili; Demeshq 732-yili élin'ghan.

13 Chünki u: — «Bu ishlarni öz qolumning küchi bilen,

Öz danaliqim bilan men qilghanmen;

Chünki men eqilliqturmen;

Men ellerning pasillirini yoqattim,

Ularning xezinilirini buliwaldim,

Textke olturghanlarni batur kebi chüshürüp tashlidimmen;

14 Men qolumni bir qush uwisigha uzatqandek ellerning bayliqlirigha uzattim,

Birsi tashliwétilgen tuxumlarni tergendek men pütkül dunyani yighqanmen;

Ulardin héchbirimu qanatilirini palaqlatmidi,

Tumshuqini achmidi,

Yaki chuk-chuk qilip awaz chiqarmidi» — deydu.

15 Palta özini ishletküchisige lap atsa bolamdu?

Here heridigüchige pochiliq qilsa bolamdu?

Shundaq ish iken, xuddi tayaq özi kötürgüchisini oynotalisa bolidighandek,

Xuddi hasa yaghach emes bolghuchini kötürgendek bolatti emesmu?!□

16 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar shu *Asuriyelkning* palwanliri arisigha oruqlitish késilini ewetidu,

Uning shan-sheripining astida lawuldap yalqunlaydighan bir otni yaqidu.□ ■

17 «Israilning Nuri»ning Özi ot,

Uningdiki Muqeddes Bolghuchi yalqun bolidu,

U bir kün ichide uning jighanliri we tikenlirini köydürüp, yutuwalidu.

18 Hem uning ormanzarliq we bagh-étizlirining shan-sheripini, jan we ténini köydürüp kül qiliwétidu;

Ular beeyni jüdep kétiwatqan késel ademdek bolup qalidu.

19 Buning bilen ormanzarliqtiki derexlarning qép qalghini shunche az boliduki,

Kichik bala ularni sanap xatiriliyeleydu.□

20 Shu küni shundaq boliduki, Israilning qaldi xelqi, yeni Yaqupning jemetidin qéchip qaytqanlar özlirini urghuchigha ikkinchi tayanmaydu; belki ular heqiqeten Perwerdigar, yeni «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»gha tayinidu.□

21 Berheq, bir «qaldi» qaytip kélidu,

Yeni Yaqupning «qaldisi» qudretlik Tengrining yénigha qaytip kélidu.□

22 I Israil, xelqing déngizdiki qumdek köp bolghini bilen,

Peqet bir qaldisi qaytidu;

Chünki heqqaniylik bilen yürgüzülgen, bir halaketning téship üstünglarga chüshüshi békitilgendur;■

23 Chünki bir halaketni — békitilgen bir halaketni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar pütkül yer yüzide emelge ashuridu.□ ■

24 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

« — I Zion téghida turghan xelqim,

Asuriyedin qorqma!

U séni tayaq bilen uridighan,

□ **10:15** «yaghach emes bolghuchi» — hasini ishletken ademni körsitidu. □ **10:16** «Asuriyelkning palwanliri» — «palwan» ibraniy tilida «sémiz» dégen söz bilen ipadilinidu; «sémizlarga oruqluq ewetimen». Bu bésharetning emelge éshishini 36-, 37-babtin körüng. ■ **10:16** Yesh. 24:6 □ **10:19** «ormanzarliqtiki derexler» — belkim Asuriyediki derexlernimu, adamlarnimu körsitidu. □ **10:20** «özlirini urghuchi» — bu Asuriyeni yaki Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. □ **10:21** «Berheq, bir qaldisi qaytip kélidu» — Yeshayaning birinchi oghlining ismi (Shéar-Jashub)dur. «Qaytip kélish» — shübhisizki, hem towa qilish hem öz yurt-wetnige qaytishnimu bildüridu. Mushu ayetler hem Israildiki «shimaliy padishahliq»ni hem axirqi zamandiki Israilnimu körsitishi mumkin. ■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23** «pütkül yer yüzide» — yaki Pelestindiki (Qanaandiki) zéminni yaki pütkül yer yüzini körsitidu.

■ **10:23** Yesh. 28:22

We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,□

²⁵ Peqet azghine waqit ötüshi bilenla,
Silerge qaratqan mushu derghezipim tügep,
Ghezipimni ulargha halaket chüshsun dep qaritimen.

²⁶ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, ulargha qamcha bilen hujum qozghaydu;
Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu;

U hasisini déngizgha qaritip,
Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu;□ ■

²⁷ Andin shu künide shundaq boliduki,
Uning yüki mürengdin,
Boyunturuqi boynungdin élip tashlinidu;
Mayliring sewebidin,
Boyunturuq sundurup yoqitilidu. □

Yeshayaning Asuriyening jeng yürüşini aldin'ala éytip bayan qilishi

²⁸ Mana, ular Ayatqa yétip, Migron din ötken,
Mixmashta yük-taqlirini qoyup qoyidu;
²⁹ Ular bosugha-dawandin ötken,
Gébada qonup qalidu;
Ramah titrep kétidu;
Saulning yurti Gibéahdikiler bolsa qéchip ketken;

³⁰ I Gallimning qizi, peryadingni kötür!
Hey Laish, anglap qoy!

I bichare Anatot!
³¹ Madmenah bolsa qachti;
Gébidikiler beder qachti;

³² Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu;
Ashu yerde u Zion qizining téghigha,

□ **10:24** «We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,...» — ibraniy tilida «U hasisini Misirdiki tebiqide sanga qarap kötürgendek bolsimu,...». «Misirliqlardek... hasisini kötüridighan» — Israilning Misirda bolghan tarixini körsitishi mumkin. «Hasa kötürüsh» — belkim jeng qilishni jakarlashtur. Qedimki zamanda, Israilar Misirdin chiqqan waqtida, Misirning padishahi Pirewn ularni halak qilmaqchi bolup, qoshunini ewetip qoghligan. Biraq ularning hemmisi axirda özi halak bolghan. Asuriyeler Misirliqlargha oxshashla halak bolidu, démek. «Mis.» 1-15-bablarni körüng. □ **10:26** «Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu» — «Hak.» 7-babni körüng. Midiyanlar Israilgha hujum qilip, Xudaning möjiziliri bilen meghlup boldi. Midiyanlarning serdari Oreb qachqan bolsimu öltürüldi. Asuriye padishahi Sennaxérib qachqini bilen öz yurtida öz oghulliri teripidin öltürüldi (37-babni körüng). «Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu» — ibraniy tilida «U Misirdiki tebiqide hasisini kötüridu» (4-ayettiki ibare oxshashtur). Lékin «hasini kötürgüchi» mushu yerde Perwerdigar bolidu; U «uni (hasisini) Misirliqlarning üstige kötürgen»de, Misirliqlar déngizda gherq bolup halak boldi («Mis.» 14-babni körüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27** «mayliring sewebidin» — Israil padishahliri «muqeddes may» bilen, yeni «mesih qilinishi» bilen padishah qilin'ghan. Mushu «may» Xuda Israil padishahlirigha bergén wedilirini bildürüshi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Séning semirep ketkingin için, boyunturuq sundurulup yoqitilidu».

Yeni Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu. □

Asuriye yoqilidu, «Immanué» tughulidu

³³ Mana, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar chong shaxlarni shiddet bilen késiwétidu;

Shuning bilen égiz öskenler késip yiqitilidu;

Hali üstünler pesleshtürüldü.

³⁴ U tömür *qorallar* bilen ormanliqning Baraqsan yerlirini késip qaqqasliq qiliwétidu;

Liwan bolsa ulugh birsi teripidin yiqitilidu. □

11

Dawami

¹ We bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu;

Uning yiltizidin ünüp chiqqan bir shax köp méwe béridü. □ ■

² We Perwerdigarning Rohi,

Yeni danaliqning we yorutushning Rohi,

Nesihet we küch-qudretning Rohi,

Bilim we Perwerdigardin eyminishning Rohi uning üstige chüshüp turidu; □ ■

³ Uning xursenliki bolsa Perwerdigardin eyminish ibaret bolidu;

U közi bilen körginige asasen höküm chiqarmaydu,

Yaki quliqi bilen anglighinigha asasen késim qilmaydu.

⁴ U namratlarga heqqaniylik bilen höküm chiqiridu,

Yer yuzidiki miskin-möminler üçün adalet bilen késim qilidu.

U jahanni aghzidiki zakon tayiqi bilen uridu,

Rezillerni lewliridin chiqqan nepesi bilen öltüridu.

⁵ Uning belwéghi heqqaniylik,

Chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu. □

⁶ Böre bolsa qoza bilen bille turidu,

Yilpiz oghlaq bilen bille,

□ **10:32** «Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu; ashu yerde u ... Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu» — mushu 28-32-ayetlerde, Yeshaya Asuriye qoshunining Yérusalémgha qaritidighan yürüshini aldin ala bésharet bérip bayan qilidu. Ayat bolsa Yérusalémdin 50 kilométr, Migron 22 kilométr, Mixmash 11 kilométr yiraqta; Mixmash dawanidin ötüp, Gébagha kélidü. Géba Yérusalémdin 10 kilométr, «Saulning yurti Gibéah» 5 kilométr, Gallim 4.5 kilométr, Laish 4 kilométr, Anatot 3 kilométr, Madmenah 1:5 kilométr, Gébim 800 métr, Nob téghi bolsa peqet Yérusalémdiki sépildin 200 métr yiraqliqta. Qoshun «Gébada qonup qalidu» — eslide Mixmashta qonushqa (bixeter bolush üçün) toghra kéletti, biraq ular özlirige tolimu ishench qilip bixudluq bilen algha bésip yürüsh qilidu. Bu ishlarning hemmisi dégendikidek yüz berdi. □ **10:34** «Liwan» — Liwandiki Kédar derexliri ottura sherq boyiche eng égiz, heywetlik we eng baraqsan ösidü; mushu ayette «Liwan» Asuriyening heywetlik küch-qudritini, shundaqla ularning hakawurliqini körsitidu. Bashqa yerlerde bolsa, u haman hakawur kishilerni bildüridu. «Ulugh birsi teripidin» — 37-bab, 36-ayetni körüng. □ **11:1** «Bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu» — Yesse bolsa Dawut padishahning atisi. Ibraniylar Qutquzghuchi-Mesihning Dawutning ewladidin bolidighanliqini éniq biletti. Biraq mushu yerde Qutquzghuchi-Mesih hem Dawutning ewladi hem «Yessening Yiltizi»mu (11:10ni körüng) bayan qilinidu! Bu ish peqet Injildila chüshendürülgen (mesilen, «Luqa» 20:41-44). Mushu ayetlerde yene, Mesih «Yessening derixining kötikidin» chiqidu, déyilidu. Shunga Mesih Dawut padishahning xandanliqi heywetlik mezigilide emes, belki miskin mezigilide tughulidu, dégen bésharet béridü. ■ **11:1** Yesh. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2** «Yorutush Rohi» — ademge chüshinish qabiliyitini ata qilidighan Rohtur. ■ **11:2** Yesh. 9:5 □ **11:5** «Uning belwéghi heqqaniylik, chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu» — ibraniiy tilida «uning böreklirige baghlan'ghuchi» déyilgen. Ibraniy tilida böreklar ademning chongqur oy-pikriliri we wijdanini bildüridu. «Chatraqliq» — ademning chatriqigha yögep kiyilidighan ichki kiyim. «chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu» — démek, ich kiyimler beden'ge chaplashqinidek, heqqaniylik we sadiqliq uningdin héch ayrilmaydu, uninggha intayin yéqin bolidu.

Mozay, arslan we bordaq kala bilen bille yatidu;
Ularni yétiligüchi kichik bir bala bolidu.■

⁷ Kala éyiq bilen bille ozuqlinidu,
Ularning baliliri bille yétishidu,
Shir bolsa kalidek saman yeydu.

⁸ Emmeydighan bala kobra yilanning töshükige yéqin oynaydu,
Emchektin ayrilghan bala qolini zeherlik yilanning owisigha tiqidu;

⁹ Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchiliq bolmaydu;
Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,
Pütkül jahan Perwerdigarni bilish-tonush bilen qaplinidu.

¹⁰ Shu künide «Yessening Yiltizi» herqaysi el-milletler üçün tugh süpitide kötürölüp turidu;

Barliq eller Uni izdep kélip yighilidu;
We U aramgahqa tallighan jay shan-sherepke tolidu.■

¹¹ Shu küni Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçün, yeni Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz qolini yene uzartidu.□

¹² U ellerni chaqirish üçün bir tugh kötüridu; shundaq qilip U yer yüzining chet-chetliridin Israilning ghériblirini jem qilip, Yehudadin tarqilip ketkenlerni yighidu.

¹³ Shuning bilen Efraimgha bolghan hesetxorluq yoqaydu,
Yehudani xarlighanlarmu üzüp tashlinidu;
Efraim Yehudagha heset qilmaydu,
Yehuda bolsa Efraimni xorlimaydu.□

¹⁴ Biraq ular gherb terepte Filistiylerning mürisige uchup chüshidu;
Ular birlikte sherqtiki xelqlerdin olja alidu;
Ular Édom we Moab üstige qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ulargha béqinidu.

¹⁵ Perwerdigar Misirdiki déngizning «tili»ni yoq qilidu;
U küchlük pizhghirin shamal bilen *Efrat* deryasining üstige qolini béghirlitip uchuridu,
Uni adem ayighi quruq halda méngip ötküdek yette ériq qilip uridu;□

¹⁶ Shuning bilen Öz xelqining qaldisi üçün,
Misirdin chiqqan künide Israil üçün teyyarlighan yolgha oxshash,
Asuriyede qalghanlar üçün ashu yerdin kélidighan bir kötürülgen égiz yol bolidu. ■

12

■ **11:6** Yesh. 65:25; Hosh. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11** «Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçün...» — «ikkinchi qétim» — birinchi qétimqi bolsa belkim Babilda (miladiyedin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yeshaya mushu yerde axirqi zamanlarda bolidighan bir «qaytish» toghrisida sözleydu. Bezi alimlar «birinchi qétimqi» qaytishmu dunyaning herqaysi jaylirida bolushi kérek, shunga Yeshaya ikki «chong qaytish» toghruluq bésharet qilidu, dep qaraydu. «Reb ... qaldisini ... Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz qolini yene uzartidu» — Asuriye we Misir ashu dewrdiki eng küchlük döletler idi; Patros we Kush Misirning jenubiy teripide (hazirqi Éfiopiye), Élam we Shinar sherq teripide (Asuriyedin yiraq), Xamat Iraqning shimal teripide idi. Déngizdiki arallargha Ottura Déngizning gherbi arqiliq ötkili bolidu. Démek, meyli küchlük, meyli ajiz döletler bolsun, axirqi zamanda Xuda Öz xelqini her tereptin chaqirip yighidu. □ **11:13** «Efraim» — Efraim Israilning «shimaliy padishahliqi»gha, Yehuda «jenubiy padishahliqi»gha wekillik qilidu. □ **11:15** «Misirdiki déngizning «tili... Efrat deryasi...» — mushu yerlerning qeyerde ikenlikini bilish üçün xeritini körüng. ■ **11:16** Mis. 14:29

Israilning axirqi zamandiki bir naxshisi

¹ — We shu küni sen: —

— I Perwerdigar, men Séni medhiyileymen;

Sen manga ghezeplen'gining bilen,

Gheziping mendin yötkilip ketti,

We sen manga teselli berding.

² Mana, Tengri méning nijatimdur;

Men Uninggha tayinimen, qorqmaymen,

Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur;

U yene méning nijatim boldi, — deysen.□

³ — Shadliq bilen siler nijatliq quduqliridin su tartisiler.■

⁴ Shu künide siler: —

«Perwerdigargha rehmet éytinglar,

Uning namini chaqirip nida qilinglar;

Uning emellirini xelqler arisida ayan qilinglar,

Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar.■

⁵ Perwerdigargha küyler éytinglar,

Chünki U ulugh ishlarni qilghan;

Mana bu pütkül jahan'gha ayan qilinsun!

⁶ Ziondikiler, tentene qilip jar sélinglar;

Chünki aranglarda turghan Israildiki Muqeddes Bolghuchi büyüktur!» — deysiler.

13*Babilning weyran qilinishi*

¹ Amozning oghli Yeshaya körgen, shundaqla uninggha yüklen'gen Babil toghrisidiki wehiy: —□

² *Babil* aqsöngelirining qowuqlardin ötüp kirishi üçün,

Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar,

Ularni yuqiri awazda chaqiringlar,

Qolunglarni pulanglitip isharet qilinglar.□

³ Men bolsam, mexsus tallighanlirimgha buyruq chüshürgenmen,

Öz palwanlirimni, yeni tekebburluqtin yayrap ketken ademlirimni ghezipimni beja keltürüşke chaqirdim.□

⁴ Anglanglar, büyük bir elning ademliridek top-top ademlarning taghlarda yangratqan qiyqas-sürenlirini,

□ **12:2** «Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur...» — muqeddes kitabning mushu terjimiside biz Xudaning «Yahweh» yaki «Jexowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu namining qisqartilghan sheklidir. ■ **12:3** Yuh. 7:37,38 ■ **12:4** Yuh. 17:1,4,6,26 □ **13:1** «yüklen'gen wehiy» — ibranij tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilinidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmesige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. Mushu babtiki bésharetler belkim «axirqi zamandiki Babil»ni körsitishi mumkin. Biraq 17-22-ayetler qedimki dunyadiki Babilning Pars impériyesi teripidin weyran qilinishida asasen emelge ashurulghan. □ **13:2** «Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar...» — tagh qaqas-quruq bolsa, tugh éniq körünidu. Tughning özi jengge chaqiridighan isharetur. □ **13:3** «mexsus tallighanlirim» — dégen söz ibranij tilida «muqeddeslirim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Muqeddes» adette «pak, Xudagha mensup» dégen menide. Biraq mushu yerde belkim «Xuda Özining mexsus meqsiti üçün (meyli özliri bilsun, bilmisun) ayrim qilghanlar» dégen menide. Ayetning ikkinchi qismida oxshashla, mushu dunyadiki tekebbur ademlerni Xuda Öz meqsitini beja keltürüş üçün, jümlidin ularning bir-birini yoqitish, shundaqla pütkül rezil dunyani halak qilishi üçün ishlitidighanliqini bildüridu (11-ayetnimu körüng).

Hemme el-yurtlar we padishahliqlar *jengge* yighilip dolqunlatqan qaynam-tashqinliqni!

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qoshunlarni jengge yighidu.

⁵ Ular, yeni Perwerdigar we Öz ghezipping qoralliri, Yiraq yurttin, hetta asmanlarning qeridinmu pütkül jahanni halak qilishqa kelgen.□

⁶ Peryad chékip huwlanglar!

Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti;
U Hemmige qadirdin kélidighan halakettek kélidu.■

⁷ Buningdin herbir qol boshiship kétidu,
Hemme ademning yüriki érip kétidu.

⁸ Ular wehimige chüshidu;
Azab-oqubet we qayghu-hesret ularni qaplaydu,
Tolghiqi tutqan ayaldek ular tolghinip kétidu,
Ular bir-birige wehime ichide tikilip qarishidu;
Yüzliri bolsa yalqundek qizirip kétidu.□

⁹ Mana Perwerdigarning küni kélidu,
Shu kün jimi yer-jahanni weyran qilishqa,
Rehimsiz bolup, ghezep we qehr bilen tolghandur;
U gunahkarlarni jahandin yoqitidu.

¹⁰ Chünki asmandiki yultuzlar hem yultuz türkümliri nurini bermeydu;
Quyash bolsa chiqipla qarangghulishidu,
Aymu héch yorumaydu.■

¹¹ Men dunyani rezilliki üçün,
Qebihlarni gunahliri üçün jazalaymen;
Hakawurlarning tekebburluqini tügel yoqitimen;
Zorawanlarning kibirlirini pes qilimen.

¹² Men insanlarni sap altundin az qilimen,
Ademni hetta Ofirdiki altundin az qilimen.□

¹³ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning ghezipide,
Uning qaynighan qehrlik künide,
Men *Xuda* asmanlarni tewritimen,
Yer bolsa öz ornidin yötkilidu;

¹⁴ Shunga owlان'ghan bir jerendek,
Héchkim yighmaydighan bir padidek,
Herbirsiz öz el-jamaitini izdep ketmekchi bolidu,
Herbiri öz yurt-makanigha qachmaqchi bolidu;

¹⁵ Qéchip tutulghanlarning hemmisi sanjip öltürülidu;
Esirge chüshkenlermu qilichlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu köz aldida pare-pare qilinidu;
Ularning öyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayagh asti qilinidu.

¹⁷ Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen,
Ular kümüşlerge héch qarimaydu,

□ **13:5** «yiraq yurttin... kelgen» — démek, Pelestindin yiraq kelgen. Mushu «dunyadiki eng axirqi urush», Pelestinde we Pelestin etrapidiki taghlar üstide yüz bérédighanliq körünidu. Xuda qorallirini «asmanning qeridinmu» chaqiridu — bu jenglerge perishtilermu qatnishidighan oxshaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **13:8** «yüzliri... yalqundek qizirip kétidu» — belkim shermende bolghanliqidin bolghan. ■ **13:10** Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25 □ **13:12** «Ofirdiki altun» — Ofir rayonidiki altun intayin az uchraydighan, süpetlik altun dep qarilatti.

Altundin bolsa ular zoq almaydu. □

¹⁸ Ularning oqyaliri yigitlarni ötme-töshük qiliwétidu, Ular baliyatquning méwisige héch rehim qilmaydu, Közliri balilarni héch ayimaydu. □

¹⁹ Padishahliqlarning göhiri, Kaldiylarning pexirlinidighan güzelliki bolghan Babil bolsa, Xudaning Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinige oxshash bolidu. □ ■

²⁰ U yerde héchkim hergiz turmaydu, Dewrdin-dewrgiche u ademzatsiz qalidu. Erebler bolsa shu yerde chédir tikmeydu, Malchilar padilirini shu yerde yatquzmaydu. ■

²¹ Biraq chöl-bayawandiki janiwarlar shu yerde qonidu, Ularning *xarab* öylirige huwlaydighan mexluqlar tolidu, Huwqushlar shu yerde makanlishidu, «Öchke jin»lar sekrep oynaqlishidu. □

²² Yawayi itlar qel'e-qorgharlarda, Chiböriler uning heshemetlik ordilirida huwlishidu, Berheq, uning waqti toshushqa az qaldi, Uning künliri uzun'gha barmaydu.

14

Babilning yiqilishi bilen Israil Xudaning rehimini köridu. Babilning padishahining tehtisaragha chüshüshi

¹ Chünki Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu;

U ularni öz yurt-zéminida makanlashturidu.

Shuning bilen yat ademler ular bilen birliship,

Yaqup jemetige qoshulidu. □ ² Herqaysi el-milletler ularni élip öz yurtigha apiridu;

Israil jemeti bolsa Perwerdigarning zéminida ulargha qul we dédek süpitide igidarchiliq qilidu;

Úlar özlirini tutqun qilghanlarni tutidu;

Özlirini ezgenlarning üstidin idare qilidu.

³ We shundaq boliduki,

Perwerdigar silerge azabtin, sarasimidin we esir bolup mejburlan'ghan musheqqetlik qulluqtin aramliq bergen künide, ■

⁴ Siler Babil padishahi toghrisida mundaq maqal-temsilni éytisiler: — «Qara, bu jazanixor qandaq halak boldi,

□ **13:17** «*Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqarni qozghaymen...*» — bésharetning témisi Babilliqarlarga yénip kélidu. Yuqiriqi ayetler (2-16), shübhisizki, peqet Babilnila emes, belki axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»diki pütün dunyani körsitidu. Médialiqarlar «...kümüşler ... altunlar»gha qiziqmaydu — démek, ularni hujum qilishtin toxtitish üçün pul bérish kar qilmaydu. □ **13:18** «*baliyatquning méwisi*» — qorsaqtiki törelmini yaki kichik bowaqli körsitidu. □ **13:19** «*Sodom we Gomorra*» — qedimki zamandiki ikki rezil sheher. Xuda ularni ot bilen weyran qilghan. «Yar.» 19-babni körüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yesh. 1:9; Yer. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yer. 50:39

□ **13:21** «*huwlaydighan mexluqlar*» — yaki «huwqush-müşükypapilaqlar». «*öchke jinlar*» — mushu jinlar belkim öchke sheklide bolushi mumkin. □ **14:1** «*Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu ...*» — oqurmenler Tewrattiki «Yaritulish» dégen qisimni oqughan bolsa éside bar boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga «Yeshaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiy, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz. ■ **14:3** Qan. 28:48

Talan-taraj qilib altun toplighuchi qandaq yoqaldi!

⁵ Perwerdigar rezillarning hasisini,

Hakimlarning zakon tayiqini,

⁶ Yeni xelq-milletlarni achchiqi bilan üzlüksiz urghanni,

Ellerge ghezep qilib tizginsiz ziyankeshlik qilghanni sunduruwetti.

⁷ Pütkül yer yüzi aram tépip tinchlinidu;

Ular naxsha éytip tentene qilidu.

⁸ Qarighaylar bolsa halingdin shadlinidu,

Liwandiki kédirlarmu: — «Sen görüngde yatquzulghandin kéyin,

Hécbir kesküchi bizni qorqatmaydu!» — deydu.□

⁹ Sen chüshühüng bilen tehtisaradikiler séni qarshi élishqa sarasime bolup kétidu;

Sen üchün ölüklerning rohliri,

Jahandiki jimiki «öchke jinlar» qozghilidu;

Ellerning hemme padishahliri textliridin turghuzulidu;

¹⁰ Ularning hemmisi sanga qarap mundaq deydu: —

«Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?

Bizge oxshash bolup qaldingmuse?!»□

¹¹ Séning shanu-heywiting chiltariliringning awazliri bilen bille tehtisaragha chüshürülüp tügidi;

Astingda chiwin qurti mizhildap kétidu,

Üstüngni sazanglar qaplap kétidu.

¹² I Cholpan, Seher balisi,

Sen qandaq qilib asmandin yiqilip chüshkensen!

I téxi ötkendila ellerni yerge yiqitquchi,

Sen yer yüzige tashliwétilding!□

¹³ Sen eslide könglüngde: — «Men asmanlarga chiqimen,

Textimni Xudaning yultuzliridin üstün qilimen;

Men jamaetning téghida,

Yeni shimal tereplerdimu olturimen;□ ■

¹⁴ Men bulutlarning égiz jayliridin yuqirigha örleymen;

Hemmidin Aliy bilen teng bolimen!» — déding.□

¹⁵ Halbuki sen tehtisaragha,

Chongqur hangning tégilirige chüshürüldung».

¹⁶ Séni körgenler sanga yéqindin sinchilap qarap: —

«Jahanni zilzilige keltürgen, padishahliqlarni titretken adem mushumidu?

¹⁷ Yer yüzini chöl-bayawan qilib,

Uningdiki sheherlerni ghulatqan,

□ **14:8** «qarighaylar» we «kédirlar» — shübbisizki, herxil padishahlar yaki padishahliqlarni köristidu. Kédir derixi bolsa yoghan, intayin chirayliq derex bolup, ulugh padishahlarni yaki padishahliqlarni bildüridu. □ **14:10**

«Ularning hemmisi (ölüklerning rohliri) sanga qarap mundaq deydu: — «Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?» — Xudagha étiqad qilmighan, tehtisarada yatqan ölüklerning rohlirining ehwali mushu yerde ayan qilinidu. Ular bu alemdikilergé héchqandaq yadrem bérelmeydu; chünki ularning hali alliqachan «boshap ketken» bolidu. □ **14:12** «I Cholpan, Seher balisi, sen qandaq qilib asmandin yiqilip chüshkensen!» —

mushu ayetlerdiki bésharetlerde, körün'gen menzire Babil padishahidin dejjal we dejjalning keynidiki küch-yölenchüki bolghan Sheytan'gha yötkilidu. Dejjal belkim kelgüside Babilning padishahimu bolidu. Sheytanning eslide chirayliq, küchlük, parlaq bir perishte, yene «Cholpan» bolghanliqi körünidu. Mushu ayetlerdimu yultuzlar we perishtilerning bir-biri bilen munasiwetlik bolghanliqi körünidu. «Sen yer yüzige tashliwétilding!» — ibraniy tilida «sen yer yüzige késiwétilding». □ **14:13** «jamaetning téghida»... «shimal tereplerde» — belkim perishtilerning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — démek, Sheytan Xudagha mensup bolghan jamaetning tégishlik ibaditini özige qaritiwélishqa qiziqidu. ■ **14:13** Zeb. 48:2 □ **14:14** «yultuzlar... bulutlar...» — 13- we 14-ayettiki «yultuzlar» we «bulutlar» belkim perishtiler, asmandiki samawi qoshunlarni körsitidu.

Tutqan esirlerni öz yurtigha héch qoyup bermigen mushumidu?» — déyishidu.

¹⁸ Mana ellerning shahliri birimu qalmay «shan-sherep»te, *qarangghuluqtiki* öz öyide yétishidu,□

¹⁹ Biraq sen kemsitilgen *chirigen* bir shax kebi,

Öltürülgenlarning dōwisi astida,

Qilich bilen sanjilghan, hangning tehtige chüshidighanlarga oxshash,

Ayagh astida dessep-cheylen'gen ölüktek,

Öz görüngdin mehrum bolup tashliwétilding.□

²⁰ Sen ashu padishahlar bilen birge depne qilinmaysen,

Chünki öz yurtungni weyran qilghansen,

Öz xelqingni öltürüwetkensen;

Rezillik qilghuchilarning nesli hergiz yene tilgha élinmaydu.■

²¹ Ata-bowilirining qebihlikliri tüpeylidin,

Uning oghullirini qetl qilishqa teyyar qilinglar;

Shundaq qilghanda, ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,

Yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu.□ ■

²² Chünki Men ulargha qarshi chiqimen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

— Men Babilidin uning namini we uning qalduqlirini, nesil-perzentlirini üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar,■

²³ — We uni huwqushning makanigha, sazliqlargha aylandurimen;

Halaket süpürgisi bilen uni süpürüp tashlaymen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■

²⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq qesem ichkenki,

— Men qandaq oylisam, shundaq bolidu;

Qandaq meqsetni könglümge püksem, shu tiklinidu,

²⁵ Meqsitim Öz zéminimda Asuriyelikni qiyma-chiyma qilishtin ibaret;

Öz taghlirimda uni dessep-cheyleymen;

U salghan boyunturuq xelqimning boynidin,

U artqan yük mürisidin élip tashlinidu.□

²⁶ Mana bu pütkül yer yüzi toghruluq irade qilin'ghan meqsettur,

Mana bu barliq ellerning üstige uzartilghan qoldur.

²⁷ Perwerdigar mundaq meqsetni pükkeniken,

Kim uni tosalisun?

Uning qoli uzartilghaniken, kim uni yanduralisun?■

Filistiye toghruluq bir söz

²⁸ Ahaz padishah ölgen yilida mundaq wehiy yüklendi: — ■

²⁹ I Filistiye, hemminglar,

«Bizni urghan tayaq sundi» dep shadlanmanglar;

Chünki yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu,

□ **14:18** «qarangghuluqtiki öz öyi» — hem yer yüzidiki mazari hem textisarada yatqan jaynimu körsitidu. □ **14:19**

«hangning tehtige...» — ibranij tilida «hangning tashlirigha». ■ **14:20** Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28; 109:13

□ **14:21** «ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu, yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu» — mushu sözler tunji «Babil» shehiri, yeni «Babil munari» jaylashqan sheher bilen munasiwetlik. Ularning meqsiti özlirining namini chong körsitip, öz shehirini pütkül yez-zéminni bashquridighan qilishtin ibaret idi («Yar.» 11-babni körüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28 □ **14:23** «huwqush» — bashqiche terjimisi bolushi mumkin; u choqum xilwet jaylarda turidighan bir janiwar. ■ **14:23** Yesh. 34:11; Zef. 2:14 □ **14:25** «Öz zéminimda ... Öz taghlirimda...» — Xudaning «Öz zémini», «Öz taghliri» bolsa Israilning zémini

Pelestindur. ■ **14:27** 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pend. 21:30; Dan. 4:32 ■ **14:28** 2Pad. 16:20

Uning nesli bolsa dehqatlik uchar yilan bolidu. □

³⁰ Shuning bilen yoqsullarning tunji baliliri ozuqlinidu,
Möminler bolsa tinch-amanliqta yatidu;
Biraq Men yiltizingni acharchiliq bilen yoqitimen
Qalghan qismingmu u tereptin öltürüldü. □

³¹ Shunga i qowuq, nale kötürgin,
I sheher, peryad chekkin!
I Filistiye, sen bolsang érip ketkensen!
Chünki shimal tereptin is-tüteklik bir tüwrük örleydu;
Uning yighilghan qoshunlirida héchkim sepsiz qalmaydu. □

³² Emdi bu elning elchilirige qandaq jawab bérish kérek? —
«Zionni tikligüchi Perwerdigardur;
Uning xelqi ichidiki ézilgüchiler uningdin bashpanah tapidu» — dégin!» □

15

Moab toghruluq bir bésharet

¹ Moab toghrisida yüklen'gen wehiy;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Ar shehiri weyran qilinidu;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Kir shehiri yoq qilinidu; ■

² Yigha-zarlar kötürüş üçün,
Mana u butxanisigha, Dibon'gha, shundaqla *barliq* égzizliklirige chiqti;
Moab Nébo we Medeba sheherliri üçün peryad kötüridu;
Hemme bashlar taqir körünidu,
Jimiki saqallar késilip chüshürüldi. □ ■

³ Kochilarda ular böz kiyidu;
Ögziliride, meydanlirida, herbir adem köz yashlirini yaghdurup peryad kötüridu.

⁴ Heshbon'gha, Éléalah sheherlirige yigha olishidu,
Awazliri Yahaz shehirigimu yétip baridu.
Shunga Moabning eskerlirimu nida qilidu;
Uning wujud-baghrini titrek basidu.

⁵ Méning qelbimmu Moab üçün yigha-zar kötüridu;
Ularning qachqunliri Zoargha hem Eglat-Shéli-Shijagha beder qachidu;

□ **14:29** «yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu, uning nesli bolsa dehqatlik uchar yilan bolidu» — Ahaz ölgende, Filistiyelarning besh sheher ittapaqdishi Asuriyege qarshi Yehuda bilen bir ittapaqni berpa qilmaqchi bolidu. Shunga ular Yehudaning yéngi padishahi Hezekiyagha elchilerni ewetken. Bésharet shu chaghda bérilgen (32-ayetni körüng). Yeshaya peyghember mushu bésharette, ittapaqlishishni ret qilish, peqet Perwerdigarghila tayinish kérek, démekchi (yene 32-ayetni körüng). «Tayaq», yeni «yilan» belkim Ahazning özi bolushi mumkin. Filistiye Israilning zéminidin bir qismini ishghal qilghanidi. Ahaz padishah belkim ular bilen ashu zémin üstidin urushqan bolushi mumkin (Tewrattiki «2Tar.» 28-babni körüng). Uning ogli Hezekiya bolsa Filistiyege taqabil turup Israilning zéminini qayturuwalidu (Tewrattiki «2Pad.» 18-babni körüng). Shunga Hezekiya belkim bésharettiki «zeherlik yilan» bolushi mumkin. «Dehqatlik uchar yilan» bolsa, eng xeterlik yilan bolup, kelgüside Israilni barliq dushmanliridin toluq qutquzidighan Mesihni körsitidu. □ **14:30** «Qalghan qismingmu u tereptin öltürüldü» — démek, oxshashla acharchiliqtin öltürüldü. □ **14:31** «is-tüteklik bir tüwrük örleydu» — belkim dushman qoshunliri purqiritidighan chang-tozanglarni körsitishi mumkin. Mushu ayetning ibraniy tilidikisini chüshinish tes. □ **14:32** «bu elning elchiliri» — Filistiyelarning elchiliri bolsa kérek. ■ **15:1** Yer. 48:1; Ez. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2** «Mana u butxanisigha, Dibon'gha... chiqti» — bashqa birxil terjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon dégen jaylarga, ... chiqti». Mushu ayette Yeshaya Moabiylarning butxanilirida we butqa choqunidighan «égizlik»liride dua qilishlirining bikar bolidighanliqini körsitidu. «hemme bashlar taqir körünidu, jimiki saqallar késilip chüshürüldi» — chach chüshürüş we saqal yulush qattiq hesret, pushayman qilishni yaki matem tutushnimu bildüretti. ■ **15:2** Yer. 48:37; Ez. 7:18

Mana ular topliship, yighlighan péti Luhitqa chiqidighan dawan yoli bilen yuqirigha mangidu,

Horonaimgha chüshidighan yolda turup halakettin nale-zar kötüridu.

⁶ Chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu,

Ot-chöpler soliship,

Gül-giyah tügep kétidu;

Héç yap-yéshilliq qalmaydu. □

⁷ Shunga ular bayliqliri, tapqan-terginini yighip «Terek wadisi»din ötmekchi bolidu;

⁸ Ularning kötürgen yighisi Moabning chégrasigha,

Ahu-zarliri eglaimgha,

Pighanliri Beer-élimgha yétidu.

⁹ Dimonning suliri qan'gha tolup kétidu,

Chünki Dimonning üstige téximu köp balayi'apetni toplaymen;

Chünki Moabning qachqunliri hem zéminida qalghanliriningmu üstige bir shirni ewetimen. □

16

Dawami

¹ «Emdi *ghelle-paraq* qozisini Séla rayondin élip,

Chöl-bayawandin ötüp zéminlarning hökümrangha,

Yeni Zion qizining téghigha ewetkin!» □

² Uwisidin chuwulup patiparaq bolup ketken qushlardek,

Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade* yürüdü. □

Moab beglirining bir-birige sözlishi

³ «Paraset bilen höküm qilinglar!»

⁴ «*I Zion qizi*, sayingizni chüshürüp chüshtiki yoruqluqni tün qarangghusidek qiling,

Shu ghériblarni yoshurup qoyghaysiz;

Qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!

Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz,

□ **15:6** «Ularning **qachqunliri Zoargha hem eglat-shéli**-shijagha **beder qachidu (5-ayet) ...chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu...**» — bilishimizche 5- we 6-ayettiki sheherler (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jenubiy teripide. Ar, kir, Nébo, Medeba bolsa shimaliy teripide. Qarighanda bolidighan hujum shimal tereptin kelgechke, ular jenubiy terepke qachidu. Asuriye Moabgha ikki qétim hujum qildi, miladiyedín ilgiriki 715- we -711-yilida.

□ **15:9** «**Dimon**» — belkim «Dibon» (1-ayet) bilen oxshash bolushi mumkin, yerlikler Dibonni belkim «Dimon» dep atishi mumkin. «**shir**» — kelgüsida Moabqa tajawuz qilidighan (1) Asuriye padishahini yaki (2) Babil padishahini körsitidu. □ **16:1** «**ghelle-paraq qozisi**» — Moabdikiler Dawut padishahning waqtidin bashlap Israilgha béqinip kelgen, shundaqla ularning himayisige ige bolup kelgen. Ular béqin'ghanliqini bildürüş üçün her yili qozilarni ewetken. Kéyin ular béqinishni ret qilghan (Tewrattiki «2pad.» 3-babni körüng). Shunga bésharetning menisi, ulargha:

— «Siler Yehudagha yene béqinishinglar kérek; «qoza»ni ewetishinglar bilen Israilning bashpanahliqigha ige bolisiler» dégen bir nesihet, yaki bolmisa öz-özlirige dégen bir sözmu bolushi mumkin. Emeliyette (5- hem 6-ayetke qarighanda) ular axirda tekebburluqtin shundaq qilmighan. «Séla» bolsa qoyliri köp bir rayon idi. □ **16:2** «**Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride alaqzade yürüdü**» — Arnon deryasi Moab bilen Israilning orta q chégrisi idi. Moab qizliri bashpanah izdep Israilgha ötmekchi. Xeritini körüng.

Ular üçhün weyran qilghuchining aldida bashpanah bolghaysiz!». □

Xudaning Moab beglirige bergen wedisi

⁵ «Ötünüşhünglar toghra, chünki ezgüchi yoqilidu,
Halaket yoq bolidu,
Ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu.

Özgermes méhir-shepçet bilen bir text tiklinidu;
«Dawutning chédiri» ichidiki shu text üstide birsi olturidu.
U bolsa, heqiqeten adalet yürgüzidighan, shundaqla adaletni izdeydighan,
Heqqaniyliqni ilgiri süridighan bolidu. □ ■

⁶ — Biz Moabning hakawurluqi toghrisida angliduq (u intayin hakawur!),
Yeni uning hakawurluqi, tekebburluqi, nochiliq qilidighanliqi toghrisida angliduq;
Biraq uning chong gepliri bikar bolidu! ■

⁷ Shunga Moab Moab üçhün zar yighlaydu;
Ularning hemmisi zar-zar yighlaydu;
Qayghu-hesretke chömüp Kir-Haresetning «kishmish poshkalliri» üçhün zar-zar yighlanglar! □

⁸ Heshbon rayonidiki étizlar,
Sibmahdiki üzüm tallirimu yiglep kétidu;
Ellerning emirliri uning serxil ösümlüklerini buzup cheyleydu;
Ular eslide Yaazergiche yétip, chöl-dalalarni kezgenidi;
Pélekliri sozulup, «Ölük Déngiz»ning nérisigha yetti. □ ■

⁹ Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen;

I Heshbon, Éléalah, Öz köz yashlirim bilen silerni sughirimen!
Chünki yazliq méwiliringge, hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu. □ ■

¹⁰ Xushalliq méwilik baghlardin mehrum qilinip,
Shadliqmu yoq qilinidu;

□ **16:4** «I Zion qizi, ... qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!» — bu sözler choqum Moab beglirining Ziondin bashpanahliq sorishini körsitidu. «...Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz, ... bashpanah bolghaysiz!» — mushu sözler (yene 3- we 4- ayetning birinchi yérimi) belkim Moabning elchilirining (Yeshaya peyghember béshariti bilen aldin'ala éytqan) sözliridur. Ular qoghlan'ghanlar üçhün Israildin bashpanahliq soraydu. 4-ayetning ikkinichi yérimi we 5-ayet belkim Xudaning (Yeshaya peyghember arqiliq) bergen jawabi. Démek, Israil Qutquzghuchi-Mesih arqiliq Moab üçhün bashpanah bolidu (biraq Moab tekebburluqidin Xudaning iltipatini ret qilidu — töwendiki 5-14-ayetlerni körüng). □ **16:5** «Ötünüşhünglar toghra, chünki ezgüchi yoqilidu, halaket yoq bolidu, ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu» — bu sözler, shübhisizki, Xudaning Moab beglirige bergen wedisidir. «Ötünüşhünglar toghra» dégen söz ibraniy tékistide yoq. Biraq bizningche «chünki» dégen söz mushularning menisini ichige alidu. Xuda Moabning özidin bashpanahliqni ötünüşhini qarshi alididighanliqini Yeshaya peyghember arqiliq bildüridu. Epsuski, ular tekebburluqtin ret qilidu. (6-14-ayetlerni körüng). «Dawutning chédiri» — kelgüsi Israilgha we alemge bolidighan Mesih-Padishah choqum Dawutning jemetidin bolidu. «Dawutning chédiri» eslide Yérusalémda tikilip muhim bir ibadet ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini körsetse kérek. ■ **16:5** Yesh. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yer. 48:29, 30 □ **16:7** «Kir-Hareset» — 12-ayette «Kir-Heres»mu dep atilidu. «kishmish poshkalliri» — «Hosh.» 3:1ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «ulliri». □ **16:8** «Yaazer» — Moabning shimoliy chégrasining nérisidiraq, sherq teripi «chöl-dalalar», gherb teripi «(Ölük) Déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. ■ **16:8** Yer. 48:32, 33 □ **16:9** «Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen» — 10-ayettiki sözlügüchi Xuda bolghaniken («Men ..toxtitimen...»), 9-ayettiki sözlügüchimu shübhisizki Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqap ketken üzümzarlar üçhün yighlaydu. Xuda ularni jazalashi bilen teng Özimu qayghuridu. «hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu» — adette hosul alghanda xushalliqtin warqirashlar bolidu, elwette. Biraq mushu yerde, dühminining ghelibisidin kéyinki tentene warqirashlar körsitilidu. Bashqa birxil terjimisi: «... Hosulunggha bolghan tentene sadasi yangrashtin toxtidi». ■ **16:9** Yer. 48:32

Üzümzarliqlarda ne naxsha awazliri anglanmaydu,

Ne tentene qilinmaydu;

Dessigüchiler üzüm kölcheklirini cheylimeydu.

Chünki Men üzüm kölchekliridiki xushal warqirashlarni toxtattim. □

¹¹ Shunga ich-baghrilirim Moab üçhün chalghan chiltardek aghrip mungluq yangraydu, Ichim Kir-Heresdikiler üçhünmu shundaq;

¹² Shundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilghili özining «yuqiri orni»gha chiqip kelgende,

Yaki dua qilghili «muqeddes öyi»ge kirgende,

U muweppeqiyetke érishelmeydu. ■

¹³ Mana mushu sözlerni Perwerdigar Moab toghruluq burun éytqan.

¹⁴ Biraq hazir Perwerdigar shundaq deydu: —

«Üch yil ichide medikar hésablighandek,

Moabning köpligen qoshun-ahalisi bolghini bilen,

Uning pexirlen'gen shöhriti yeksan bolidu;

Ularning qalduqliri bolsa intayin az we halsiz bolidu». □

17

Demeshq we Efraim toghruluq bir bésharet

¹ Demeshq toghruluq yüklen'gen wehiy: —

Mana, Demeshq sheher bolup turuwerme, nahayiti bir döwe xarabiliqqa aylan-durulidu.

² Aroerdiki sheherler ademzatsiz bolup,

Qoy padilirigha qaldurulidu,

Ular tinch-aman yatidu,

Ularni qorqutqudek héchbir ademmu körünmeydu.

³ Efraimda bolsa, qorghanlıq sheherler yoqilidu,

Demeshqning shahane hoquqi,

Suriyening qalduqliri yoqilidu;

Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu.

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □

⁴ Shu küni shundaq boliduki, Yaqupning shöhriti susliship,

Ténidiki sémiz etler sizip kétidu.

⁵ Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin,

Yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin,

Hetta Refayim jilghisida ademler bashaqlarni tergendin kéyinki haletke oxshash, *qalghini yoq déyerlik bolidu*; □

□ **16:10** «Dessigüchiler» — üzüm sharabi chiqirish üçhün üzümlerni kölchekke qoyup dösseydighan ademler. ■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «medikar hésablighandek...» — medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette — démek, mushu «üch yil», kemmu emes, artuqmu emes del üch yilni bildüridu. □ **17:3** «Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu» — sözmusöz terjime qilghanda, «Ular Israilning shöhritidek bolidu». Oylaymizki, mushu söz kinayilik gep bolup: — «shöhriti yoq» dégenlik (4-ayetni körüng). Bezi alimlar, kelgüside Israilning shöhriti eslige keltürülidu, shunga Demeshqningmu shöhriti bolidu, dep qaraydu. □ **17:5** «Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin, ... qalghini yoq déyerlik bolidu» — démek, ormichi eger bilikini ishlitip orsa, nahayiti az bashaqlar qélip qalidu; Refayim (Refayiylarning) jilghisi Yérusalémning jenub teripide, u yerge kembegheller bérip ormichilar qaldurghan bughdayni téretti; elwette tergendin kéyin qalghan bughday «yoq déyerlik» bolidu; Xudaning jazasi bilen Efraimning ademliri, shöhriti, hemmisi oxshashla «yoq déyerlik» bolidu. Mushu balayi'apetler Asuriye impériyesining birnechche qétimlik tajawuzliri bilen ularning béshigha keldi. Axirida Asuriye Efraimdiki köp ahalini sürgün qildi (miladiyedil ilgiriki 722-yili).

⁶ Halbuki, yene azraq tergüdek bashaq,

Zeytun derixi silkin'gandin kéyin,

Eng uchida ikki-üch tal méwe,

Köp méwiligen shaxlirida töt-besh tal méwe qaldurulidu,

— deydu Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar.

⁷ — Shu küni insan bolsa Yaratquchisigha nezirini tikidu,

Közi Israildiki Muqeddes Bolghuchida bolidu.

⁸ Ular öz qurban'gahlirigha, yeni öz qoli bilen yasighanlirigha,

Yaki barmaqliri bilen shekillendürgenlirige héch qarimaydu,

Ne «Asherah»larga ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu. □

⁹ Shu künide uning qorghanlıq sheherliri,

Eslidiki Israillarning aldida chatqalliqa we taqir taghlarga aylandurulghan xarabe sheherlerde,

Hemmisi weyran bolup kétidu. □

¹⁰ Chünki nijating bolghan Xudani untup qalding,

Küchüng bolghan «Qoram Tash Bolghuchi»ni eslimiding;

Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen,

We yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilen, □

¹¹ Ularni tikken künla yashartqining bilen,

Tikken etisila ularni chécheletkining bilen,

Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas! □

¹² Hey! Köp xelqlarning chuqan-sürenliri!

Ular déngiz-okyanlarni urghutup dolqunlardek shawqunlarni kütüridu,

Ah, ellerning qaynam-tashqinliri!

Dolqunlan'ghan küchlük sulardek ular qaynam-tashqinlarni kütüridu.

¹³ Eller ulugh sularning qaynam-tashqinliridek dolqunlinip kétidu;

Biraq U ularning dekkisini bérishi bilenla, ular yiraqqa beder qéchip kétidu.

Ular taghdiki ot-chöplerning topa-topanliri shamalda yiraqlargha uchuruwétilgende,

Qara quyun aldida chang-tozanglar quyun bolghandek heydiwétilidu! ■

¹⁴ Kechte — wehime!

Tang seherde — yoq biraq!

Mana bizni bulap ketkenlarning nésiwisi,

Bizdin olja-gheniymet éliwalghanlarning aqiwitidur!

□ **17:8** «Ular öz qurban'gahlirigha... ne «Asherah»larga ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu» — mushu ayettiki qurban'gahlar we «kün tüwrükliri», shübhisizki, butlarga choqunushta ishlitidighan nersiler. «Asherahlar» dégen butlar belkim butpereslikke béghishlan'ghan dereklikler idi. Drexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolsa kérek. Ademlarning xiyallirida, mushu mebud «zéminni munbetlik qilarmish» we «ayallarni tughumchan qilarmish». Bulargha choqunush adetlirining herxil jinsiy exlaqsizliq bilen munasiwiti bar idi. Shu sözlerge qarighanda az bir qisim Efraimdikiler Xudaghila ümid-ishench baghlaydu. Bésharetning bir qétimliq emelge ashurulushini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayettinmu körgili bolidu. □ **17:9** «eslidiki Israillarning aldida chatqalliqa we taqir taghlarga aylandurulghan xarabe sheherlerde...» — mushu kona «xarabe sheherler», Yeshua peyghemberning yétekchilikide, Israillar Xudagha tayinip zéminni ishghal qilghanda weyran qilin'ghanidi. Shu xarabe kona sheherler ulargha Xudagha tayinish kéreklikini eslitishi kérek idi. □ **17:10** «Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen, we yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilen,...» — mushu ayettiki «ösümlükler» xurapiyliq bilen tikilgen, ademni bay qilidighan yaki rawaj tapquzidighan «séhriy ösümlükler»mish. □ **17:11** «Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!» — pütkül ayetning bashqa birnechche xil terjimisi bolushi mumkin. ■ **17:13** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Hosh. 13:3

18

Yeshayaning Éfiopiya kelgen elchilerga bergan béshariti

1-2 Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin! —

Sen qomush kémiler üstide elchilerni déngizdin ötküzüp ewetisen;

— I yel tapan xewerchiler,

Égiz boyluq hem siliq térilik bir elge,

Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir milletke,

Zémini deryalar teripidin bölün'gen,

Küchlük, tajawuzchi bir elge *qaytip béringlar!*□

³ Jahanda turuwatqanlarning hemmisi,

Jimiki yer yüzidikiler!

Taghlarda bir tugh kötürülgendila,

Körünglar!

Kanay chélin'ghandila,

Anglanglar!□

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dédi: —

Men tinchliqta turimen,

Nur üstide yalildap turghan issiqtek,

Issiq hosul mezigilidiki shebnemlik buluttek,

Öz turalghumda közitimen;□

⁵ Chünki hosul élish aldida,

Üzüm chéçekligendin kéyin,

Chéçekler üzüm bolghanda,

U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip,

Hem shaxlirini késip tashlaydu.□

⁶ Ular yighishturulup taghdiki alghur qushlarga,

Yer yüzidiki haywanlarga qaldurulidu.

Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu,

□ **18:1-2** «Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin!» — miladiyedin ilgiriki 715-yili, Éfiopiyaning padishahi Pianqi Misirni ishghal qilib yéngi bir sulalini (Misirdiki 25-sulale) berpa qilghandin kéyin, Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni shekillendürüş ümidide, ottura sherqtiki barliq döletlerge elchilerni ewetti. Mushu babta Yeshaya elchilerning aldigha kélip, ularni qayturmaqchi bolup, yuqiriqi xewerni yetküzidu. «**I yel tapan xewerchiler, égiz boyluq hem siliq térilik bir elge, ...zémini deryalar teripidin bölün'gen, küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!**» — Yeshaya peyghember elchilerni öz dölitige (Éfiopiyilikler égiz boyluq, siliq térilik, esheddiy bir xelq idi) qaytishni dewet qilidu. U ular arqiliq yene, kelgüsida pütkül dunya Perwerdigargha boysunidu, dep jakarlimaqchi. Shuning bilen teng, u Yérusalémdikilerge mushu ittapaqning paydisizliqini, Perwerdigargha tayanmisa hemme ishlirining quruq bolidighanliqini dewatidu, elwette. □ **18:3** ... «tugh» ... «kanay» — bularning némini bildüridighanliqini bilish üçün, 11-bab hem 27-babni körüng. «Tugh» hem qutulush belgisi hem dunyadiki eng axirqi urush bilen munasiwetlik. kanay Xudaning öz qowmini özige chaqirishqa ishlitilidu. □ **18:4** «Men **tinchliqta turimen, nur üstide yalildap turghan issiqtek, issiq hosul mezigilidiki shebnemlik buluttek, Öz turalghumda közitimen**» — issiq hem shebnem gahida körünmegini bilen, ularning hosulgha bolghan tesiri nahayiti küchlüktur. Xudamu oxshashla daim «tinch» hem körünmeydu; u héchnémini démigendek yaki qilmighandek turidu. Bu dunyadiki nurghun ishlar xudasiz qilin'ghandek bolghini bilen (démek, Xudaning küch-qudriti shu ishlargha kérek emestek turghini bilen), Xuda haman Öz xelqi bilen bille bolidu, hemme ishlarning arqisida turidu hem belgilen'gen waqitta qolini sozidu (5- hem 6-ayetni körüng). □ **18:5** «Hosul élish aldida, ... **chéçekler üzüm bolghanda, U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip, hem shaxlirini késip tashlaydu**» — démek, mushu dunyadiki hökümdarlar «Hosul, yeni dunyadiki barliq el-yurtlar bizningki» dégende, Xuda tuyuqsiz hemmisini ularning qolidin élip tashlap ularni yerge qaritip qoyidu.

Yer yuzidiki haywanlar ular bilan qishni ötküzidu.□

⁷ Shu künide samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha bir sowghat élip kélididu;

Yeni éviz boyluq hem siliq tériklik bir millettin,

Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir eldin,

Zémini deryalar teripidin bölün'gen,

Küchlük, tajawuzchi bir millettin bérilidu;

Samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning nami bolghan jaygha,

Yeni Zion téghigha élip kélididu. □

19

Misir jazalinip, terbiye bérilip saqaytilidu we Xudagha ibadet qilidu

¹ Misir toghruluq yüklen'gen wehiy: —

Mana, Perwerdigar téz uchidighan bulut üstige minip,

Misirgha yétip kélididu;

Misirdiki butlar uning aldida tewrinip kétidu,

Misirning yürüki bolsa ichidin érip kétidu.

² — «We Men Misirliqlarni bir-birige qarshi qutritimen;

Ularning hemmisi öz qérindashlirigha qarshi turishidu,

Öz qoshniliri bilenmu soqishidu;

Sheher bilen sheher,

Padishahliq bilen padishahliq bir-birige qarshi urishidu;

³ We Misirning rohi öz ichidin yoqap kétidu;

Men ularni meslihetsiz qaldurimen;

Shunga ular butlarni we erwahlarni,

Erwahlarni chaqirghuchilarni hem palchilarni izdep meslihet soraydu;

⁴ Men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen;

Esheddiy bir padishah ularning üstidin hökümraniq qilidu» — dep jakarlaydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar;□

⁵ Hem sular «dégiz»din yoqaydu,

Deryasi qaghjirap pütünley qurup kétidu;□

⁶ Deryalarni sésiqchiliq qaplaydu,

Misirning östeng-qanalliri qaghjirap tügeydu;

Qomushlar hem yékenler solishidu;

⁷ Nil deryasi boyidiki yerler,

Nil deryasining quyulush aghzidiki yerler giyahsiz qalidu,

Nil deryasi boyidiki ziraetlarning hemmisi qurup, tozup, yoqilidu.

⁸ Béliqchilar bolsa zar qaqsaydu;

□ **18:6** «... **Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu, yer yuzidiki haywanlar ular bilan qishni ötküzidu**» — bu ish waqitliq emes, belki Xudaning mushu dunyadiki hökümdarlardin hoquqni tartiwélip, ularning urush-jédellirini axirlashturup, dunyadiki haywanlarga tügimes aramliq bérédighanliqini bildüridu. □ **18:7** «**Shu künide ... Perwerdigargha bir sowghat élip kélididu... Perwerdigarning nami bolghan jaygha, yeni Zion téghigha élip kélididu**» — démek, Éfiopiyelikler Xudani tonuydu hem Xudagha qilghan ibaditi qobul qilinidu. Shübbhisizki, ular mushu yerde özila emes, belki dunyadiki barliq milletlerge wekil bolup, Perwerdigargha béqinidu.

□ **19:4** «**men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen...**» — mushu bésharetni belkim awwal Éfiopiyelik Pianqi (miladiyedini ilgiriki 715-yili), Asuriyelik Sargon (20-babni körüng), Asuriyelik Sennaxérib we yaki kéyinki Pars padishahliri Kambisis (miladiyedini ilgiriki 525-yili), andin Atakserksis (III) «Oqus» qatarliqlar (miladiyedini ilgiriki 343-yili) teripidin emelge ashurulghan idi. □ **19:5** «**sular «dégiz»din yoqaydu**» — mushu yerde «dégiz» Nil deryasini körsitidu.

Nil deryasigha qarmaq tashlighuchilarning hemmisi nale kötüridu;
Sularning üstige tor yayghuchilarning béshi sanggilap kétidu.

⁹ Zighirchilar hem libas toqughuchilar xijaletchilikte qalidu,

¹⁰ Jemiyetning «tüwrük»liri pare-pare bolup,
Medikarlarning könglimu yérim bolidu.

¹¹ Tolimu exmeq Zoan shehirining emeldarliri!

Pirewnning eng dana meslihetchiliridin exmiqane meslihetler chiqidu!

Siler qandaqmu Pirewn'ge: —

«Men bolsam danalarning ewladi,

Qedimki padishahlarning neslidurmen!» — dewatqansiler téxi?□

¹² Misir, séning danishmenliring hazir qéni?

Ular danishmen bolsa, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Misir toghruluq némilerni könglige pükkenlikini sanga ayan qilsun!

¹³ Zoan shehirining emeldarliri nadanlashti,

Memfis shehirining emeldarliri aldinip ketti;

Misir qebililirining «burjek tash»liri bolsa ularni éziqturup qoydi.□

¹⁴ Perwerdigar ularning arisigha bir qaymuqturghuchi rohni arilashturiwetti;

Shunga birsi mest bolup öz qusuqida téyilip eleng-seleng bolghandek,

Ular Misirdikilerni herbir ishida eleng-seleng qiliwetti.

¹⁵ Shuning bilen Misirgha,

Bash, quyruq, palma shéxi yaki qomushlar qilalighudek héchqandaq amal qalmaydu.

□ ■

¹⁶ Shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qolini ularning üstige tenglishi bilen titrep qorqidu,

¹⁷ Hemde Yehuda zémini bolsa Misirgha wehime bolup qalidu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning békitken iradisi tüpeylidin,

Yeni Uning özlirige qaritilghan iradisi tüpeylidin,

Kimge Yehudaning gépi qilinsila shu chöchüydü.

¹⁸ Shu küni Qanaanning tili sözleydighan,

We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha béqinip sadiqliq qesimi qilidighan Misirning besh shehiri bolidu;

Ulardin biri «Halak shehiri» dep atilidu.□ ■

¹⁹ Shu küni Misirning zémini otturisida Perwerdigargha atalghan bir qurban'gah,

Hem chégrasida Perwerdigargha atalghan bir tüwrük bolidu.

²⁰ Bular bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

Chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu;

□ **19:11** «Pirewn» — Misir padishahlirining dewr-dewrgiche ishletken unwani. «Men bolsam... **qedimki padishahlarning neslidurmen!**» — Misirning örp-adetliri boyiche, padishahning meslihetchilirining hemmisi yuqiri tebiqilik yaki padishah jemetidin bolushi kérek idi. □ **19:13** «Memfis» — yaki «Nof». «Misir **qebililirining «burjek tash»liri**» — belkim Misir jemiyetidiki mötiwerlerdur. □ **19:15** «Bash, **quyruq, palma shéxi, qomush**» — belkim Misir jemiyetidiki herxil tebiqidiki ademlerni bildüridu. ■ **19:15** Yesh. 9:13 □ **19:18** «Qanaanning tili» — «Qanaan» Pelestin, yeni Israilning zémini, hazirqi «Israiliye»ni körsitidu. Shunga ular ibraniiy tilini sözlshidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yer. 12:16

U ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu. □

²¹ Perwerdigar Misirliqlargha tonutulup ayan qilinidu;
Shu küni Misir Perwerdigarni tonuydu;
Ular uninggha qurbanliq ashliq hediyeleiri bilen ibadet qilidu;
Ular Perwerdigargha qesem ichidu we uninggha emel qilidu. ■

²² Perwerdigar Misirni uridu;
U ularni uridu hem saqaytidu;
Shuning bilen ular Perwerdigarning yénigha qaytidu,
U ularning dua-tilawitini qobul qilip ularni saqaytidu.

²³ Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, éviz kótürülgen tüz yol échilidu;
Asuriyelikler Misirgha kiridu,
Misirliqlar Asuriyege kiridu;
Misir Asuriye bilen bille *Xudaning* xizmet-ibaditide bolidu. □

²⁴ Shu küni Israil Misir we Asuriye bilen bir bolup,
Üchisi, yer yüzidikilerge bext yetküzgüchiler bolidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha bext ata qilip: —
«Xelqim bolghan Misirgha,
Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege
We Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — deydu. □

20

Misir toghruluq yene bir bésharet

¹ Asuriyening *serdari bolghan* «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili Asuriye padishahi Sargon uni ewetken (u Ashdodqa qarshi jeng qilip uni ishghal qildi): — □

² — Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi.

U uninggha: —

«Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet, putungdiki keshingni séliwet» — dégenidi;

□ **19:20** «Bular .. Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu; chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kótürgen bolidu; u ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu...» — (18-22-ayetler) — Mushu ayetlerdiki bésharet belkim axirqi zamanda emelge ashurulidu. Bezi alimlar bésharetler miladiyedin ilgiriki 4-1-esirlerde «qismen emelge ashurulghan» dep qaraydu. Shu zamanlarda Misir nurghun Yehudiy musapirlarni qobul qilip, ulargha Misirning chégrisigha yéqin jayda yéngi bir ibadetxanini qurushqa yol qoydi we hetta uni qurushqa yadrem berdi. Miladiyedin kéyin Misirdiki mesihiy jamaetlermu nahayiti köp bolghan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23** «Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, éviz kótürülgen tüz yol échilidu...» — mushu yol hélihem mewjut. Biraq Israil hem Misir we Suriyeler otturidiki munasiwet yaxshi bolmighachqa, yol uzundin buyan étiklik halette turmaqta. □ **19:25** «Xelqim bolghan Misirgha, Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege we Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — pikrimizche mushu bésharetning (1-25-ayetlerning) axirqi qismi («shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu...» yeni 16-ayettin bashlap) téxi emelge ashurulmighan. Yeshayaning dewridikiler üçün, bu bésharet ularning Misirgha qoshulushqa bolmaydighanliqini bildürgen; bundaq qilish Perwerdigargha ishenmeslikke barawer. Bésharete, ular Misirgha emes, belki Misir özlirige béqindi bolidu, déyilidu. Axirda Xuda Misirliqlarni Israillar qorqidighan Asuriyelikler bilen bille Özige, shundaqla Israilgha béqinduridu. □ **20:1** «Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili» — miladiyedin ilgiriki 715-yili Filistiylerning bir paytexti bolghan Ashdod Misirning qutritishi bilen Asuriye impériyesidiki asaretlerni buzup isyan kótürdi. Ikki yil ichide ular yene meghlup boldi. Misir toxtimay ularni qutritip, qoralliq yadrem bérishni wede qilip, elchilerni Moabqa, Édom hem Yehudagha ewetti, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni otturigha chiqarmaqchi boldi. Biraq miladiyedin ilgiriki 711-yili Asuriye impériyesi Ashdod shehirini ishghal qildi. Misir ulargha héch yadrem qilmidi. Xuda Yeshaya arqiliq Israilgha xudasiz, tayanchisiz Misirgha tayinishning toghra emeslikini hem mundaq qilishning bihude ish ikenlikini körsitidu.

U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi. □

³ We Perwerdigar axirida mundaq dédi: —

«Méning qulum Yeshaya Misir we Éfiopiye toghruluq xewer béridighan bésharet hem karamet süpitide bolush üçün yalingach hem yalang ayagh üç yil méngip yürgendek, ⁴ Oxshashla Misirliq esirler we Éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun, yalingach hem yalang ayagh, kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin Misirni shermendilikte qaldurup, yalap épkétilidu. □ ⁵ Ular bolsa qorqushup, öz tayanchisi bolghan Éfiopiyedin we pexri bolghan Misirdin ümidsizlinip kétidu. ⁶ Shuning bilen bu déngiz boyidikiler: —

«Mana bu Asuriye padishahining weswesidin qorqup bashpanahliq izdep barghan tayanchimizghu, bizler emdi qandaqmu qutulalaymiz?» — déyishidu». □

21

Babil toghrisida yene bir bésharet

¹ «Déngizning chöl-bayawini» toghrisida yüklen'gen bir wehiy: —

«Jenub terepte qoyuntazlar ötüp kétéwatqandek, Dehshetlik zémindin bir némiler kéliwatidu!». □

Yeshayaning söz qilishi

² — Azabliq bir wehiy-körünüş manga ayan qilindi;

Xain xainliq qiliwatidu,

Bulangchi bulangchiliq qiliwatidu.

«I Élam, ornungdin tur, chiq!

Média, muhasire qilip qorshival!»

□ **20:2** «Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi..» — mushu 20-babtiki bésharet nahayiti qisqa waqit ichide emelge ashurulghan. Bésharetning emelge ashurulishini körgen kishiler yuqiriqi 19-babtiki axirqi zamanlarni körsitidighan (Asuriye we Misir toghruluq) bésharetning axirida muqerrer emelge ashurulidighanliqidin héch guman qilmasliqi kérek. «Perwerdigar ... **uninggha:** — «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet...» dégenidi. **U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi** — buningdin körüşke boliduki, Yeshaya adette böz kiyim kiyip yüridighan bolushi mumkin. Yeshayaning heqiqeten «qipyalingach» yaki peqet «kalte ishtanliq» ikenlikige bir néme déyish tes. □ **20:4** «Misirliq esirler we éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun... **kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin ... yalap épkétilidu**» — shu bésharet belkim 701-yili, yeni Asuriye bilen Misir soqushqan Eltekeh dégen yerde bolghan jengde emelge ashurulghan. Asuriye Misirdiki hem Éfiopiyediki nurghun esirlerni épketken. □ **20:6** «**bu déngiz boyidikiliri** — Filistiyelikler hem Yehudaliqlarni körsitidu. □ **21:1** «**Déngizning chöl-bayawini**» — Babilni körsitidu (9-ayetni körüng). «Déngiz» bolsa, mushu yerde Babil shehiri jaylashqan, nahayiti keng Efrat deryasini kösitidu. Emdi némishqa «déngizning chöl-bayawini» déyilidu? Yeshaya belkim Babilni kinayilik gep bilen mazaq qilidu; Babil katta, büyük sheher bolghini bilen, heqiqet jehitidin yaki menggülük rohiy bayliqlar jehitidin éytqanda nahayiti bir chöl-bayawan, xalas.

Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim.□

³ — Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi,
Tolghiqi tutqan ayalning azabiridek,
Körgenlirimdin tolghinip kettim,
Anglighinimdin parakende boldum.□

⁴ Shunga könglüm parakende bolup hasirap kettim,
Méni dehshet qorqunch basti;

U men zoq alidighan kéchini sarasime bolidighan kéchige aylandurdi.□ ■

⁵ Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu;
Ular yéyishidu, ichishidu;

«Hey ésilzadiler, ornunglardin turup qalqanni maylanglar!»□

⁶ Chünki Reb manga: —

«Barghin, körgenlirini eyni boyiche éytidighan bir közetchini texlep qoyghin» — dégenidi.□

⁷ — «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,

Jeng harwilirini éshekler bilen,
Jeng harwilirini tögiler bilen körgende,

U diqqet bilen, nahayiti diqqet bilen közetsun!»□

⁸ U jawaben shirdek tovlidi: —

□ **21:2** «Xain xainliq qiliwatidu... bulangchiliq qiliwatidu» — shübhisizki, Babilning üzlüksiz qiliwatqan qilmishlirini körsitidu. «I Élam, ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!» — ikki imkaniyet bar. Mushu bésharet yaki miladiyedin ilgiriki 689-yili Asuriye impérotori Sennaxéribning Babilgha bésip kirip weyran qilghanliqini yaki miladiyedin ilgiriki 539-yili Parslar we Médialar Qoresh impérotorining bashchiliqida bésip kirgenlikini körsitidu. Eger birinchi sherh toghra bolsa, u chaghda «Élam ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!» dégen sözlerni Babil padishahi Mérodaq-Baladan öz ittitaqdashliri Élam we Médiagha éytqan, bu sözler «Asuriyege hujum qil!» dégen menide bolghan bolidu. U chaghda Asuriyening impérotori Sennaxérib meghlup bolghan. Kéyin u qaytidin hujim qilip Babilni ishghal qildi. Shu chaghda u Babilni pütünley weyran qilip, ularning hemme butlirininimu chéqip pare-para qildi. Ikkinchi sherh toghra bolsa, mushu sözler Qoresh ózining qoshunlirigha dégen gep bolidu (Babilgha hujum qil!). Bizningche bolsa bésharet Qoreshningki mushu hujumini körsitidu; biraq ikki qétimliq ishghal qilishning hemmiside oxshashla Yeshayaning körsetken körsetmisi, yeni «Babilgha ishenmenglar hem tayanmanglar!» déginini tekitlinidu. «Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim» — bu elwette Xudaning sözi bolushi kérek. Démek, Babilning xainliqi, tajawuzchiliq qilip olja alghanliqi, adilsizliqi, rehimsizliki qatarliqlar tüpeylidin xalayıq qattiq nale-peryadlarni kötürgenidi; Xuda ularning nale-peryadlirigha Xxatime béridu; chünki U Babilning özini tügeshtürgenidi. □ **21:3** «Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi, ... anglighinimdin parakende boldum» — bu sözler elwette peyghemberning özingiki bolushi kérek. Bashqa birxil terjimisi «Men azabtin tolghinip qariyalmidim; parakendichilikdin héchnémini angliyalmidim». Bir jehettin Yeshaya peyghember mushu körünüshte melum bir sheharning Xuda teripidin jazalinishini köridu, shundaqla bek azablinidu. Biraq bashqa bir jehettin we bashqa bir derijide, Babil shehiri pütkül dunyagha wekil bolsa, u Xudaning qiyamet künide gunahning özini qandaq dehshetlik jazalishini köridu, shundaqla intayin azablinidu. Shübhisizki, mushu bésharettin élishimiz kérek bolghan sawaq del mushudur. □ **21:4** «Men zoq alidighan kéche» — buni chüshinish tes; belkim Xuda Yeshayagha shu körünüşni körgüzgen kéchide u ayali bilen bille muhebbetleshmekchi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5** «Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu» — bashqa birxil terjimisi «Dastixan sélinglar, bir közetchi qoyunglar». «qalqan maylanglar!» — birxil urush teyyarliqi. Qalqan maylansa qilich-neyziler uningdin téyilip kététti. Shunga Yeshaya mushu ayyette belkim, Babilliqlar ziyapette olturghinida, düşmenning qoshunliri yolgha chiqip yürüş qiliwatqanliqini körsitidu; shunga ziyapetning ornigha, urush teyyarliqi qilishqa toghra kéletti, dep bésharet béridu. Kéyinki (6-10) ayetlernimu körüng. Babilliqlarning ziyapette qatnishishqa intayin amraqliqining dangqi chiqqanidi. Miladiyedin ilgiriki 539-yili, Babil ordididikiler katta ziyapette bixud olturghan bir kéchide, Babil shehiri Médialıqlar teripidin ishghal qilindi (Tewrattiki «Daniyal» 5-babni körüng).- □ **21:6** «eyni boyiche éytidighan bir közetchi» — démek, ishenchlik adem. Babilliqlar bixudliship olturghanliqi tüpeylidin, Xuda belkim Yeshayagha kinaye qilip, ular üçün bir közetchini belgilep qoyush kérek, démekchi. Bu «xiyalıy közetchi»ning xewerliri 7-9-ayetlerde xatirilinidu. □ **21:7** «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni, ... körgende, ...» — bashqa birxil terjimisi: — «Bir qoshun atliq esker jüp-jüp atlar bilen, ... körgende, ...». «jeng harwilirini tögiler bilen körgende, ...» — Pars impérotori Qoresh jeng qilghanda tögilerni düşmen qoshunliri ichige heydiwétip, qalaymiqanchiliq chiqiratti. U birinchi bolup ashundaq taktikini ishletken.

«Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen,
Her kéchide közette turimen;□ ■
9 — We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!»
We yene jawab bérip shundaq dégen: —
Babil bolsa yiqildi, yiqilip chüshti,
We U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini yerge tashlap pare-pare qiliwetti!».□ ■

Xuda yene Özige sadıq bolghanlarga teselli béridu

10 — I Méning tépilgen danlirim,
Méning xaminimdiki bughdaylirim,
Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin anglighanni silerge éytip berdim! □

Édom toghruluq bir bésharet

11 «Dumah» toghruluq yüklen'gen wehiy;
Birsi Séirdin kélip mendin: —
«I közetchi, kéchining qanchiligi ötti? I közetchi, kéchining qanchiligi ötti?» — dep soraydu.□
12 Közetchi jawaben mundaq deydu: —
«Seher kélidu, kéchimu kélidu;
Yene sorighing bolsa, yene kélip sora;
Yolungdin qaytip manga yéqin kel!» □

Erebiye toghruluq bir bésharet

13 Erebiyening kéchisi toghruluq yüklen'gen wehiy: —

□ 21:8 «Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, Her kéchide közette turimen» — bu sözge qarighanda, Babilning weyran qilinishini ümid qilidighanlar uzunraq waqıt kütüshi kérek bolidu. «Reb» dégenning bashqa xil terjimisi: «I xojam,...» ■ 21:8 Hab. 2:1 □ 21:9 «— We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!» — yuqiriqi izahatni körüng. Belkim mushu yerde dushman qoshuni ghelibe bilen qaytip bérip, Babilning meghlup bolup yoqitilghanliqi toghrisida xewer yetküzidu. «... U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini ... pare-pare qiliwetti!» — «U» belkim Xudaning Özi. ■ 21:9 Yer. 25:12; 51:8; Weh. 14:8; 18:2 □ 21:10 «I Méning tépilgen danlirim, Méning xaminimdiki bughdaylirim,...» — mushu ikki ibare Israilning Xudagha sadıq bolghan, shundaqla pes orunda turidighan «qaldisi»ni kórsitidu. Xudaning jaza-terbiyiliri ichide japa tartish bilen ular tawlinip, «sap bughday»dek bolghan. □ 21:11 «Dumah» — bolsa ibraniy tilida «süküt» dégen menide. Umu Édomning kichik bir yézisi. Biraq mushu yerde Yeshaya yene «Édom» dégen isimni söz oyuni qilip tetürisiche «Dumah» dep atighan. Démeq, kelgüsude Édom köp issiq-soghaqlar bilen nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. «Séir» — Édomning yene bir ismi. «i közetchi, kéchining qanchiligi ötti? I közetchi, kéchining qanchiligi ötti?» — közetchi (yaki jésekchi)ning wezipiliri birinchidin dushmenning hujumliridin xewer bérip hemme adenni oyghitish; ikkinchidin taktakchiliq qilip kéchining qaysi waqıt bolghanliqini xalayıqqa uqturush idi. Közetchi mushu yerde shübhısizki, Yeshaya peyghemberning özıdur. Uningmu mushu ikki wezipisi bar idi — xalayıqni Xudaning jazasidin agahlandurush hem shu jazagha qanche uzun bolup ketkenliki hem uning qanchilik dawamlıshidighanliqi toghruluq xewer yetküzüş idi. Mushu yerde belkim Édomdin chiqqan bir elchi kélip Yeshayadin Édomni qaplap turghan, qarangghu «kéche»dek bolghan balayıapetler qachan tügeydu? — dep soraydu. □ 21:12 «Közetchi jawaben mundaq deydu: ...» — jawabning üç qismi bar: — (1) «seher kélidu». Démeq, mushu qarangghuluq tügeydu — biraq qachan tügeyidighanliqini demeydu. (2) «kéchimu kélidu» — Édomgha, dunyagha nur kélidu (mesilen 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yene bir kéche kélidu, u téximu qarangghu bolup, belkim qiyamet künliride bolidu (mesilen, 10:5, 13:10ni körüng). Yeshaya mushu toghruluq agahlanduridu. (3) «sorighing bolsa, ... manga yéqin kel!». Édom (jümlidin belkim bashqa Yehudiy emesler) mushu ishlarni éniqlimaqchi bolghan bolsa, erkinlik bilen Xudaning yénigha kélishe, Xudadin biwasite yaki peyghemberliridin sorashqa tekliq qilinidu. Peqet öz yolliridin towa qilip yénip kelsila, Xuda ularni qobul qilidu.

«I Dédanliqlarning karwanliri, siler Erebiyediki janggalda qonup qalisiler;□

14 Ussap ketkenlarga su apirip béringlar!

I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!□

15 Chünki ular qilichlardin,

Ghilaptin élin'ghan qilichtin,

Kérilgen oqyadin,

Urushning azabidin qachidu.

16 Chünki Reb manga shundaq dégen: —

Bir yil ichide medikar hésablighandek,

Andin Kédarning bar sheripi yoqilidu,□

17 Oqyachilarning qalduqliri,

Yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu;

Chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi shundaq söz qilghan». □

22

Yérusalém toghruluq bir bésharet

1 Alamet körünüş bérilgen jilgha toghrisida yüklen'gen wehiy: —

Siler hemminglar ögzilerning üstige chiqiwalghininglar zadi néme qilghininglar?□

2 Siler xushalliq debdebisini kütüridighan,

Warang-churunggha tolghan yurt,

Shadlinidighan sheher;

Silerdin öltürülgenler qilich bilen chépilghan emes,

Yaki jenglerde ölgen emes;

3 Emirliringlarning hemmisi biraqla qéchishti;

Ular oqyasiz esir boldi;

Yiraqqa qachqan bolsimu,

□ **21:13** «Erebiyening kéchisi toghruluq» — ibraniy tilida «Erebiye toghruluq» hem «kéchide» dégen ikki menilik bolghan bir sözdur. Ikkinchi menisi «kéchide» bolghan bolup, belkim «Ereblerning qarangghuluq waqti»ni kórsitidu. Emeliyette (Ereblerning tarixi anche xatirilenmigen bolghachqa) del qaysi yilni kórsetkenlikini hazirche éniq dep bérelmeymiz. Miladiyedin ilgiriki 715-yili Sargon II Témadiki qebililer we pütkül «Erebiye yérim arili»gha qarshi urush qilghan. Miladiyedin ilgiriki 703-yili Erebler Babildiki Mérodaq-Baladan bilen ittapaq tüzgen we Asuriyelik Sennaxérib teripidin meghlup qiliniq, qattiq ziyan tartqan. Bésharet bu chaghlarning birini kórsetse kérek. «...janggalda qonup qalisiler» — démek, chong yoldin yiraq, melum bir düshmenning qorqunchidin pinhan jayda qonush kérek. Dédanliqlar bolsa Ereblerning bir qebilisi. Téma ularning bir karwansaray shehiri. Dédan, Téma we 16-ayettiki Kédarning qeyerlikini bilish üçün xeritilerni kórüng. □ **21:14** «... Su apirip béringlar! I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq Ereblerge öz qérindashlirigha yadrem bérish kéreklikini uqturidu. Démek, Erebler pat yéqinda köp awarichilikke yoluqidu (15-ayetni kórüng). □ **21:16** «Bir yil ichide medikar hésablighandek,...» — 16-bab, 14-ayettiki izahatni kórüng. Medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette. □ **21:17** «Oqyachilarning qalduqliri, yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu» — Kédar bolsa Erebandiki chöllükning shimal teripide yashighan bir qebile. Mushu bésharetning keng menisi, shühhisizki, Xudagha ishenmigenler öz-ara bir-birige yadrem bérishken bolsimu, xudasiz bolghanliqi üçün bu yadrem menggü dawamlashmaydu. Axirghiche üzlüksiz kélidighan, chéki yoq medetni bolsa peqet Perwerdigardinla tapqili bolidu. □ **22:1** «Alamet körünüş bérilgen jilgha» — intayin sirliq bir ibare. Shühhisizki, u Yérusalémgha qaritilidu (10-ayetni we töwendiklernimu kórüng). Yérusalém Zion téghining üstide bolsimu, taghlar bilen oralghan bolup, jilghigha jaylashqan dep hésablighili bolidu. Biraq bu ibare némini bildüridu? Yeshaya we bashqa peyghemberler elwette Yérusalémda nurghun «ghayibane alametler» yaki «alamet körünüşler»ni kórgen. Shunga mezkur ibare nurghun «ghayibane alametler» we bésharetlerning témisi bolghan, Xuda söygen Yérusalém»ni kórsitidu; yene kélip, «jilgha» töwen bolup, «xar bolush» yaki «kichik péillik»ni bildüridu; Xuda bésharetler wehiy qilsa, ularni peqet kichik péillarghila yetküzidu. Biraq -2-14-ayetler boyiche, Yérusalémdikiler Xudaning agahlirigha kichik péil bolmay, eksiche éren qilmay tekebburliship ketken.

Silerdin tépiwélin'ghanlarning hemmisi birlikte esir boldi.

⁴ Shunga men: —

«Neziringlarni méningdin élinglar;

Méni qattiq yiglashqa qoyunglar;

Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — dédim. □ ■

⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin «Alamet körünüş bérilgen jilgha»ning béshigha bir kün chüshidu,

U bolsa awarichilik bolidighan,

Ayagh asti qilinip pétiqdilidighan,

Ademler qaymuqturulidighan,

Sépil soqulup chéqilidighan,

Taghlargha qarap yalwurup chirqiraydighan bir küni bolidu.

⁶ Élam jeng harwiliri we ademliri bilen, atliq eskerliri bilen oqdanni kütürüp kélidu, Kir bolsa qalqanni échip teyyar qilidu. □

⁷ We shundaq boliduki,

Eng güzel jilghiliring jeng harwiliri bilen tolup kétidu,

Atliq eskerler derwazang aldida sep tartip turidu.

⁸ Ular Yehudaning üstidiki qalqanni élip tashlaydu;

Biraq sen *Zion* shu künide «Orman sarayi»diki qorallargha ümid baghlighansen; □

⁹ Siler Dawutning shehirining bösülgen jaylirining köp ikenlikini körüp,

Pestiki kölçek sulirini bir yerge yighip su ambiri qildinglar;

¹⁰ Yérusalémdiki öylerni sanap, ulardin bezilirini buzup sépilni mustehkemlesh üçün ishlettinglar,

¹¹ Shundaqla kona kölchektiki sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar;

Biraq mushularni Yaratquchigha héch qarimidinglar,

Burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar! □

¹² Shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar silerni yiglap matem tutushqa,

Chachni chüshürüp paynekbash bolushqa,

Böz kiyim kiyishke murajiet qildi. □

¹³ Biraq bularning ornida, mana xushalliq we shadliq,

Kalilarni soyush, qoylarni boghuzlash,

Göshlerni yéyish, sharablarni ichish,

«yeyli, icheyli, chünki ete dunyadin kétimiz» — déyishler boldi! ■

□ **22:4** «Xelqimning bulinip...» — ibraniy tilida «xelqimning qizining bulinip...». «Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — bu sözler belkim peyghemberning öziningkidur; biraq, shübhisizki, Xuda ular arqiliq Özining könglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yer. 8:23 □ **22:6** «Élam» — Babilning qoshnisi, bésharettiki waqitlarda ular bilen ittapaqdash bolghan («Kir»ning nede ikenlikini bilmeymiz). Bu bésharet belkim Yeshayağa kelgüside Babil ittapaqdashliri bilen Yérusalémgha qattiq hujum qilidighanliqini uqturidu. □ **22:8** «Orman sarayi» — «Orman sarayi»ni Sulayman padishah qurghan, shu yerde köp sawut-qorallar saqlan'ghanidi («1Pad.» 7-babni we 10:14-17-ayetni körüng). □ **22:11** «...sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar; biraq ... burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar» — 8-12-ayetlerge qarighanda, Yérusalémdikiler düşmen qoshunining muhasirisige taqabil turush tedbirleri (mesilen, sawutlarni, qalqanlarni teyyarlash, sépilni mustehkemlesh, yéngi su ambirini qurush qatarliqlar)ni qollan'ghanliqini tebrikleshmekte idi, belkim buning üçün mexsus bir künni ayrighan bolushi mumkin (12-ayetni körüng — «shu küni...»). Yeshaya peyghember ularni «tedbirler»ge tayanmay, «mushularni Yaratquchi» Xudaghila tayinish kérek dep dewet qilsimu, ular qet'iy anglimaydu. □ **22:12** «yiglap matem tutush..., chachni chüshürüp paynekbash bolush..., böz kiyim kiyish...» — bularning hemmisi towa qilishning ipadiliri idi. ■ **22:13** Yesh. 56:12; 1Kor. 15:32

14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar teripidin quliqingha ayan qilindiki,
«Berheq, mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar. □

Ordidiki ghojidar Shebnagha bergen agahlandurush

15 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mana shundaq deydu: —
«Barghin, mushu ghojidar,

Ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin, uninggha: —□

16 Sanga mushu yerde néme bar?

Yaki mushu yerde kiming bar?

Birsi égzlikke özi üçün bir gör qazghandek,

Özi qoram tashtin bir qonalghuni yonughandek,

Özüng üçün bir gör kolidingmu?

17 Mana hey palwan, Perwerdigar séni öz changgiligha élip, ching siqimdap,

18 Andin pomdaqtek séni bipayan, yiraq bir zémin'gha tashliwétidu.

Sen ashu yerde ölesen,

Hem ashu yerde heywetlik jeng harwiliringmu qalidu,

I ghojangning jemetige shermendilik keltürgüchi!□

19 Men séni mensipingdin éliwétimen,

Shuning bilen séni ornungdin chüshüriwétimen.

Bésharetning dawami — Éliakim, ishenchlik adem

20 Shu künimu shundaq boliduki,

Men Hilqiyaning oghli Öz qulum bolghan Éliakimni chaqirimen;■

21 Séning tonungni kiydürimen,

Séning potang bilen uning bélini ching qilimen;

Hökümranliqingni uning qoligha tapshurimen;

Shuning bilen u Yérusalémdikilerge we Yehuda jemetige ata bolidu.

22 Dawut jemetining achquchini men uning müriside qoyimen;

U achsa, héchkim ételmeydu,

Etse, héchkim achalmaydu.■

23 Men uni muqim bir jaygha qozuq qilip békitimen;

U bolsa atisining jemeti üçün shereplik hoquq-text bolidu;

24 Xelq uning üstige atisining jemetining barliq shöhretlirini yükleydu;

Yeni barliq uruq-nesillirini,

Barliq kichik qacha-quchilarni,

Piyale-jamlardin tartip barliq küp-idishlarchiche asidu.

25 Shu künide — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa, égilip kétidu we késip tashlinidu;

Uning üstige ésilghan yükler üzüp tashlinidu»,

□ 22:14 «mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — ibraniy tilida «siler ölmigüche mushu gunah üçün kafaret qilinmaydu». □ 22:15 «... mushu ghojidar, ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin...» — mushu ayettiki «ghojidar» (yaki «xezinichi») «ayalche rod» bilen kelgen bolup, belkim Shebnaning xéli bir xushametchi, kötürmichi ikenlikini körsitishi mumkin. □ 22:18 «ghojang» — Israil padishahi Hezekiyani körsitidu. «2Pad.» 18-babni körüng. ■ 22:20 2Pad. 18:18,26,37 ■ 22:22 Weh. 3:7

– Chünki Perwerdigar shundaq dégenidi. □

23

Turning aqiwiti – weyranchiliqi tüpeylidin oqulghan mersiye

¹ Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: –

– I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki u xarab qilindi,

Shu yerde öy yoq, portmu yoq.

Séprus arilidin bu xewer kémidikilerge ayan qiliniu. □ ■

² Zidondiki sodigerler déngizdin ötüp silerni teminlep keldi, i araldikiler,

Emdi shük bolunglar! □

³ Shihordiki bipayan sular üstidin yötkigen danlar,

Yeni Nil deryasining hosuli Turning daramiti bolghanidi;

U ellerning baziri bolghanidi!

⁴ I Zidon, xijalet bol,

Chünki déngiz – yeni Turgha qorghhan bolghan déngiz deyduki: –

«Mende héch tolghaq bolmide, héch tughmidim,

Yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!» □

⁵ Mushu xewer Misirgha yetkende,

Ularmu bu xewer xuddi turgha kelgende qattiq azablinidu.

⁶ – Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!

I déngiz boyidikiler, ah-zar kötürünglar! □

⁷ Silerning qedim eyyamdin bar bolghan,

Shad-xuramliqqa tolghan shehiringlar mushumu?!

Mana ularning putliri özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötürüp baridu! □

⁸ Tajlarni iltipat qilghuchi bolghan,

Sodigerliri emirler bolghan,

Dellaliri jahanda abruyluqlar hésablan'ghan turning bu teghdirini kim békitken?

⁹ – Bularni békitküchi samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigardur!

Meqsiti bolsa shan-shöhrettin kélip chiqqan jimi tekebburluqni reswa qilish,

□ **22:25** «Muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa,...» — bezi sherhchiler mushu sözler Éliakimni körsitidu, dep qaraydu — démek, «u ishenchlik adem bolghini bilen, beribir yiqilip kétidu; peqet Xudaghila tayan'ghili bolidu». Biraq mushu ish oxshashla «shu künide» bolidu, déyilidu. Pikrimizche Yeshaya yene Shebnanimu körsitidu; u eslide «muqim jaygha békitilgen» bir qozuq, yeni ordidiki ishlarni bashqurghuchi idi. U bir kün ichide hoquqidin qaldurulup, Éliakim, yeni Xuda éytqan «Méning qulum», uning ornini basidu. □ **23:1** «Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: — I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar! ...» — Tur bolsa (xeritini körüng) déngiz boyidiki qedimki zamandiki bir «sin'gapor»gha oxshaydighan bir sheher idi. Tur shehiri ikkige bölünüdu. Biri, kichik aral, uning üstige intayin mustehkem bir qel'e sélin'ghan. Ikkinchisi uduldiki déngiz boyidiki intayin puxta sépilliq sheher. Tur asasen déngiz arqiliq soda qilatti; uning kémiliri we uninggha béqindi bolghan «üch Tarshish»tiki (2:16diki izahatni körüng) kémiler ottura déngizdiki sodini pütünley dégüdek öz ilkige éliwalghan bolup, intayin béyip ketken. Tawarlarni ottura déngizdiki ellerdin import qilip, Pelestin'ge satqan; Pelestindiki mehsulatlarnimu sétiwélip déngiz arqiliq éksport qilghan. Béyighandin kéyin, Tur intayin tekebburliship ketkenidi. Déngiz boyigha jaylashqanliqi üçün uni ishghal qilish mumkin emes idi. «Séprus arilidin...» — yaki «Kittiyarning zéminidin...». ■ **23:1** Yer. 47:4; Ez. 26; 27; 28; Zek. 9:3, 4 □ **23:2** «Zidon» — bolsa turgha yéqin rayon bolup, Tur bilen munasiwiti zich bolghan. Xeritlerni körüng. «i araldikiler,...» — Turdiki aralda turghanlar. □ **23:4** «Mende héch tolghaq bolmide, héch tughmidim, yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!» — démek, Turning yashliri yoqap ketti. Ularning «anisi», yeni déngiz: «balilarni héch tughmighandekmen» — deydu. Ularning yoqitilishi sewebi téxi körsitilmidi. □ **23:6** «Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!» — démek, Turdikiler qéchishi kérek. □ **23:7** «...putliri ularni özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötüridu» — kéme bilen emes, ularning esirge chüshüp piyade mangghanliqini tekitleydu.

Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pesleshtürüshtin ibaret!

¹⁰ Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra!

Chünki *Turdin* kelgen tizgin hazir yoq.□

¹¹ Chünki Perwerdigar qolini déngiz üstige uzitip,

Döletlarni tewritidu.

U Qanaan toghruluq emr qilghan,

Uningdiki qel'e-qorghanlarni yoqutulsun dep perman chüshürgen.□

¹² We: —

«I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi,

Sen ikkinchi héch tentene qilmaysen,

Ornungdin turup, Séprus ariligha ötüp ketkin,

Hetta shu yerde sen héch aram tapmaysen» — dédi.□

¹³ Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini!

Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;

Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan;

Poteylarni yasap, ularning saray-ordilirini weyran qilip, xarabilikke aylan-duruwetken.□

¹⁴ I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki qorghininglar xarab qilindi.□

¹⁵ We shu küni boliduki,

Padishahning künlarni hésablighinidek,

Tur yetmish yil untulidu.

Yetmish yil ötkendin kéyin,

Turning ehwali pahishe ayalning naxshisidek bolidu;□

¹⁶ Chiltarni élip, sheherni aylinip yür,

I untulghan pahishe ayal!

Özüngge yene xeqning diqqitini tartay déseng,

Yéqimliq bir pede chélip, köprek naxshilarni éyt!

¹⁷ Emdi shundaq boliduki,

□ **23:10** «Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra! Chünki Turdin kelgen tizgin hazir yoq» — bu kinayilik, hejwiyy gep. Tarshish turgha béqindi bolghandin kéyin, u hazir «erkin» bolidu. Biraq uning iqtisadiy yölenchükimu yoq bolidu. □ **23:11** «U Qanaan toghruluq emr qilghan...» — Tur shehiri eslide Qanaan zéminida, dep hésablighili bolidu. □ **23:12** «I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi...» — Zidon Asuriye teripidin basturulidu, uning qizliri, shübhisizki, basqunchiliqqa uchraydu. Töwendiki 13-ayettiki izahatni körüng. □ **23:13** «Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini! Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu; Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan...» — miladiyedín ilgiriki 745-yili Asuriye padishahi Tiglat-Pileser «Pütkül dunyagha ige bolmaqchi bolup», keng kölemde jeng qilishqa bashlidi. U 738-yili özining herbiy qomandanini Turni idare qilishqa orunlashturghan. Tur isyan kötürüp, Asuriyening kéyinki padishahi Shalmanezerning muhasirisige qarshi jeng qildi, axirda Asuriyelikler Turni tashlap ketti. Miladiyedín ilgiriki 8-esirning axirida u yene Asuriye bilen urush qildi. Shu chaghda Tur Misir bilen ittipaq tüzüsh meqsitide söhbet ötküzgen. Miladiyedín ilgiriki 701-yili Asuriye padishahi Sennaxérib qattiq hujum qilip, Turning «yölenchüki» Zidon we etrapniki rayonlarda köp weyranchiliq qilghan, Turning sodisini asasen üzüp qoyghan. Mushu ayetlerde shu ish toghruluq agahlandurush bérilse kérek. Ayetlerde: Asuriyelikler Babil-kaldiyeini weyran qilghanliqigha, chirayliq binalarni «chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghanliqi»gha qaranglar, mushu ishlardin sawaq élinglar déyilidu. Bu belkim «Silergimu mushuninggha oxshash ishlar yüz béridu» dégenliktin bésharet bolsa kérek. Mushu agahlandurushning axirqi netijisi miladiyedín ilgiriki 332-yili «büyük Iskender» teripidin chiqirilghan. Iskender pütün sépilliq sheherni, jümlidin araldiki qorghanlarnimu yer bilen yeksan qiliwetken. □ **23:14** «Tarshish» — 2-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. □ **23:15** «Tur yetmish yil untulidu» — «yetmish yil» mushu mezgil belkim Asuriye padishahi Sennaxéribning miladiyedín ilgiriki 701-yilidiki weyranchiliqidin bashlinidu, miladiyedín ilgiriki 630-yilidiki Asuriyening küch-qudritining zawal tépishi, shundaqla Turning sodisining yene bazar tépishi bilen axirlashidu. Yeshaya ashu chaghdaki turni qéri pahishe ayalgha, xéridarlarni chaqirish üçün chiltar chélip naxsha éytqan'gha oxshitidu. Pahishe ayalgha oxshash, u pulni dep herqandaq ishni qilishqa teyyar idi.

Yetmish yilning ötüshi bilen,
 Perwerdigar Turni yoqlaydu;
 Shuning bilen u yene özini ijarige bérip,
 Yer yuzidiki hemme padishahliqlar bilen yene buzuqchiliq qilidu;
¹⁸ Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu;
 U xezinige sélinmaydu yaki toplanmaydu,
 Chünki uning mushu sodisi bolsa Perwerdigarning aldida turghanlar üçün ayrim qilinidu;
 U ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üçün ishlitilidu. □

24

Axirqi zamanlar ... Dunyaning gunah arqiliq bulghinishi

¹ Mana, Perwerdigar yer yüzini berbat, weyran qilip,
 Uni astin-üstün qiliwétip,
 Uningda turuwatqanlarni terep-terepke tarqitidu;
² Shu waqitta shundaq boliduki,
 Xelqler qandaq bolsa, kahin shundaq bolidu;
 Qul qandaq bolsa, xojayini shundaq bolidu;
 Dédek qandaq bolsa, ayal xojayini shundaq bolidu;
 Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu;
 Ötne alghuchi qandaq bolsa, ötne bergüchi shundaq bolidu;
 Ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu. □ ■
³ Yer yüzi pütünley berbat qilinidu,
 Pütünley bulang-talang qilinidu;
 Chünki Perwerdigar mushu sözni qildi.
⁴ Yer yüzi matem tutidu, u zeiplishidu,
 Jahan halsizlinip zeiplishidu,
 Yer yuzidiki beg-törilermu halidin kétidu.
⁵ Yer-zémin özide turuwatqanlar teripidin bulghinidu;
 Chünki ular körsetme-qanundin chetligen;
Tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken,

□ **23:18** «Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu... u ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üçün ishlitilidu» — mushu axirqi ayet Tur üçün ümid körsitidu, ular kelgüsida mal-mülükke emes, belki Perwerdigargha béqinidi bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi axirqi zamanda bolushi mumkin. Biraq Israil Babilin qaytqinida (miladiyedin ilgiriki 540-yili), yéngi muqeddes ibadetxana qurulghanda, Tur uning üçün xalis matérial teminligenlik belkim bésharetning bir «qismen» emelge ashurulushidur (Tewrattiki «Ezra» 3-bab). □ **24:2** «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolghan qurbanliq qilghuchi. «Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu... ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu» — démek, jemiyyetning herbir tebiqidikiliri oxshashla Xudaning ghezipige uchraydu. ■ **24:2** Ez. 7:12, 13

Menggülük ehdimu yoqqa chiqiriwetken.□

⁶ Shunga lenet yer yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dep hésablinidu,
Shunga yer yüzidikiler yutuwélinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apet tepsilatiri

⁷ Yéngi sharab tügey dep qaldi,
Üzüm talliri bolsa soliship kétidu;
Keypliktin köngli xush ademlermu uh tartishidu;
⁸ Daplarning shox sadaliri toxtaydu,
Köngül échiwatqanlarning warang-churunglirimu tügeydu,
Chiltarning shadliq munqlirimu toxtaydu.■
⁹ Sharab ichkenlarningmu naxshisi yoqaydu;
Haraq ichkenlerge haraq achchiq tuyulidu.■
¹⁰ Tertipsiz, menisiz sheher buzulidu;
Héchkim kirmisun dep hemme öyler étildu;□
¹¹ Kochilarda sharab üçün nale-peryad kötürülidu;
Bar shad-xuramliq tütekke aylinidu;
Yer-zémindiki shadliq yoqaydu.□
¹² Sheherde peqet weyranchiliqla qalidu,
Derwaza bolsa chéqilghan,
Hemmisi — xarab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

¹³ Chünki xelq-milletlarning arisida,
Yer-jahanning otturisida shundaq boliduki,
Zeytun derixini qaqqandin kéyin qép qalghan zeytunlardek,

□ **24:5** «Chünki ular körsetme-qanundin chetligen; tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken...» — qaysi körsetme-qanunlarni buzghan? Peqet Musa peyghemberge bérilginila emes, yene Nuh peyghemberge körsitilgen qanun we ehдини körsetse kérek. «Yar.» 9-babni körüng. Nuh peyghemberge hem Musa peyghemberge tapshurulghan mushu ikki ehdiğe asasen qatilliq qet'iy men'i qilin'ghan. Uning üstige Nuhqa tapshurulghan ehde boyiche, Xuda hawa rayini hem yer yüzidiki tebietning qanuniyetlirini békitken; biraq insanlarning qilmishliri hawa rayini buzup tashlighan, shundaqla bugünmu buzmaqta, shuningdek insanlar nurghun tebiet qanuniyetlirini özgertmekchi bolghan we bolidu. Mesilen, ailidiki er-xotunluq jinsiy munasiwetlerni buzup, bechchiwazliqni normal ish dep bilish qatarliqlar. ■ **24:6** Yesh. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yer. 7:34; 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **24:9** Yesh. 16:1 □ **24:10** «Tertipsiz, menisiz sheher» — Yeshaya qaysi sheher ikenlikini démeydu. 13-babta Babil shehiri pütün xudasiz dunyani körsetkendek (mesilen, 13-bab, 5- we 9-ayetni körüng) mushu ayetler oxshashla pütkül xudasiz dunyani bildüridu. Shübhisizki, Yeshaya oqurmenlerge yene, Babil (Babilon) shehirining birinchi qétim qurulghanliqini körsetmekchi (Tewrat, «Yar.» 11-babni körüng). Sheherler bolsa insaniyetning bar küch-qudriti, qabiliyiti we eqil-parasitining jewhiri bolidu. Biraq mushular ixllassiz, Xudagha tayanmighan halda qilin'ghan bolsa, hemmisi quruq gep bolidu, xalas. Shuning bilen mushu namsiz sheher xudasiz dunyani bildüridu. Sheher menisiz, uningki turmushi menisiz, xudasiz yashash menisiz. Bashqa peyghemberlarning sözlirige asasen (mesilen, Daniyal) kelgüside pütkül dunya bir sheher, bir mustebit hökümdar astida bolidu. Mushu sheher belkim «yéngi bir Babil» bolushi kérek. 1985-yili iraqniki Sadam Hüseyin qedimki Babil shehirini qaytidin qurushni niyet qilghini bilen u uzun ötmey jénidin ayrildi. «Héchkim kirmisun dep hemme öyler étildu» — bashqa birxil terjimisi «hemme öyning ishiki tosulup qélip, héchkim kirelmeydu». □ **24:11** «Kochilarda sharab üçün nale-peryad kötürülidu; bar shad-xuramliq tütekke aylinidu...» — ghelite ish shuki, sharab xeqlerge héch teselli bérelmisimu, ular yenila uni izdeydu. Mana bu insanning tebiitidur! □ **24:12** «Derwaza bolsa chéqilghan, hemmisi — xarab bolidu» — derwaza héchqandaq mudapie roli qalmaydu.

Üzüm hosulini yigihalghandin keyin tergüdek birnechchila üzüm qalghandek, bir qaldisi qaldurulidu. □ ■

14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yuqiri kötüridu;
Perwerdigarning heywisige qarap tentene qilidu;
Ular déngiz tereptin süren salidu. □

15 Shunga Perwerdigarni sherqtimu,
Israilning Xudasi Perwerdigarning namini gherbtiki yiraq arallardimu ulughlanglar;

16 Jahanning chet-chetliridin biz naxshilarni angliduq: —
«Heqqaniy Bolghuchigha shan-sherep bolsun!»

Biraq men shundaq dédim: —

«Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way!

Chünki xainlar xainliq qiliwatidu;

Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu! □

17 I yer yüzide turuwatqan insanlar!

Wehime, ora we tuzaq béshinggha chüshidu; ■

18 We shundaq boliduki,

Wehime sadasidin qachqanlar origha chüshidu,

Oridin chiqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.

Chünki asmandiki dérizer échilidu,

Yer ulliri tewrep kétidu. □ ■

19 Yer mutleq dezlinip kétidu,

Yer pütünley pare-pare bolup kétidu,

Yer dehshetlik tewrinidu.

20 Yer mest ademdek ileng-sileng mangidu;

Xuddi lapastek irghangship qalidu.

Chünki uningdiki asiqliq gunahi özini qattiq basidu,

U yiqilip, ikkinchi turalmaydu. ■

21 Shu künide shundaq boliduki,

Perwerdigar yuqirida turghan qoshunlarni yuqirida,

We yer yüzidiki padishahlarni yer yüzide jazalaydu. □

22 Ular orekke yighilidighan bir top esirlerde yigihwélinidu,

Gundixanigha solap qoyulidu.

□ **24:13** «Yer-jahanning otturisida» — Israilni körsitidu. ■ **24:13** Yesh. 17:6 □ **24:14** «Qaldilar bolsa awazlirini yuqiri kötüridu» — yuqiridiki 6-ayette «insanlar az qalidu» déyilidu. Mushu ayettiki «qaldilar» bolsa del shu kishilerni körsitidu. Ular balayi'apet ichide towa qilip Xudani izdigenlerdur. Bu Xudagha sadıq bolghan «qaldi xelq» «Yeshaya» we Tewrattiki köp bashqa kitablarda tilgha élinidu. □ **24:16** «Biraq men shundaq dédim: — «Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way! ... Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — bu sözler peyghemberning Xudaning axir zamanlar toghrisida uninggha ayan qilghan wehiylirige bolghan inkasini — hem xushallıq hem xushallıq ichide bolghan qayghusini, yeni dunyaning gunahkarlarning aqiwitige qarap qayghughanliqini bildüridu. «...xainlar xainliq qiliwatidu ... xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — mushu tekrarlash, belkim, axirda her adem Xuda teripidin qutquzulmighan bolsa, nahayiti qattiq gunahqa chömüp kétidu, dégenni bildüridu. Ulargha gunah békitilgendek qilidu (Injil, «Weh.» 11:22ni körüng). Yeshaya gunahning jazasini körüpla yene nahayiti azablinidu. ■ **24:17** Yer. 48:43 □ **24:18** «Wehime.. ora.. tuzaq..» — bu üç sözning ahangı ıbraniy tilida nahayiti oxshiship kétidighan sözler. ■ **24:18** Yer. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yesh. 1:8; 19:14 □ **24:21** «...yuqirida turghan qoshunlar» — belkim Sheytanning jinlardin terkib tapqan, töwen asmanlarda yüridighan qoshunlirini körsitidu.

Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu.□

²³ Ay uyatliqta qalidu;

Künmu xijil bolup körünmeydu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Zion téghida, yeni Yérusalémda seltenitini yürgüzidu;

Uning shan-sheripi Öz aqsaqalliri aldida parlaydu! ■

25

Xudani medhiyileydighan, axirqi zamandiki naxsha

¹ Perwerdigar, Sen méning Xudayim;

Men Séni üstün dep medhiyileymen,

Men Séning namingni mubarekleymen,

Chünki Sen karamet ishlarni,

Sadiqliq we heqiqet ichide qedimdin buyan qelbingge pükkenliringni beja keltürgensen.

² Chünki Sen sheherni xarabilik,

Qel'e-qorghhanliq yurtni xarab,

Yatlarning ordisini sheher bolalmas qilghansen,

U ikkinchi hergiz qurulmaydu.■

³ Shunga héliqi küchlük xelq Séni ulughlaydu,

Esheddiy ellerning héliqi shehiri Sendin qorqidu;

⁴⁻⁵ Chünki Sen miskinlerge qorghhan,

Yoqsullarning derdi-hajitige qorghhan,

Boran'gha dalda,

Issiqqa saye bolghansen;

Chünki esheddiylerning zerbe dolquni tamgha urulghan borandek,

Qaghjiraq yerni basqan issiq hawadek boldi.

Biraq issiq hawa bulut sayisi bilen tosulghandek,

Sen yatlarning chuqan-sürenlirini peseytisen;

Esheddiylerning ghelibe naxshisi pes qilinidu.

⁶ We mushu taghda samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar barliq qowmlar üçün ziyapet qilidu —

Mayliq yémeklikler,

Süzdürülgen kona sharablar,

Yiliki toq mayliq yémeklikler,

Süzdürülgen, yaxshi saqlan'ghan kona sharablardin bolghan ziyapet bolidu;□

⁷ We U mushu taghda hemme qowmlarni yapidighan chümperdini,

Barliq ellerni yapidighan yapquchni yoqitidu;

⁸ U ölümni menggüge yutup yoqitidu!

Reb Perwerdigar herbir yüzdiki yashlarni sürtiwétidu;

Pütkül yer-zémin aldida Öz xelqining shermendilikini élip tashlaydu;

Chünki Perwerdigar shundaq éytqan.■

□ **24:22** «Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu» — ibraniy tilida «nurghun künlerdin kéyin ular yoqlinidu». Xuda melum xelqni «yoqlisa», bu yoqlashning netijisi ularni (a) beriketlesh üçün yaki (e) jazalash üçün bolidu. Bu sirlig bésharetni Injil «Wehiy» qismidin köprek chüshinimiz. Qutquzghuchi-Mesih bu dunyagha qaytip kelgende, bar jin-sheytanlar (üstündiki qoshunlar...)ni hanggha tashlaydu. Ular yene bir ming yildin kéyin yer yüzidikilerni sinash üçün waqitliq qoyuwétilidu. «Wehiy» 19-20-bablarni körüng. ■ **24:23** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15 ■ **25:2** Yesh. 21:9; 23:13; Weh. 14:8; 18:2 □ **25:6** «Yiliki toq mayliq yémeklikler» — Yehudiyalar üçün, shundaqla barliq qedimki xelqler üçün mayliq we yiliklik yémeklikler eng ésil tamaq idi. ■ **25:8** 1Kor. 15:54

⁹ We shu künide déyiliduki: —

«Mana, Xudayimiz mushu, biz Uninggha telmürüp kelgen,
U bizni qutquzidu;

Mana, mushu Perwerdigardur, biz Uninggha telmürüp kelgen,
Biz shadlinip Uning nijat-qutuldurushidin xursen bolimiz».

¹⁰ Chünki mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu;

We saman azgaldá tézek bilen cheylen'gendek, Moab Uning putliri astida cheylinidu;□

¹¹ *Moab* ashu *tézeklik* azgaldin üzüp chiqish üçün qolini kéridu,

Biraq uning qoli chéwer bolghini bilen, *Reb* uning tekebburluqini pes qilidu.□ ■

¹² U sépilliringning égiz mudapielik qorghanlirini ghulitip,

Yer bilen yeksan qilip,

Topa-changgha aylanduridu.

26

Ikki sheher — yéngi Yérusalém we «dunyaning shehiri»

¹ Shu künide Yehudaning zéminida munu naxsha éytilidu: —

«Mustehkem bir shehirimiz bar;

U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu.□ ■

² Wapadarliqta ching turghan heqqaniy elning kirishi üçün,
Derwazilarni échip béringlar!

³ Kim özining eqide, oy-xiyali Sanga baghligghan bolsa,

Sen uni mutleq xatirjemlikte saqlaysen;

Chünki u Sanga ishench-étiqad baghlighandur.

⁴ Menggüge Perwerdigargha tayininglar;

Chünki Yah Perwerdigar heqiqeten ebedil'ebedlik bir qoram tashtur. □

⁵ Chünki U yuqirida turghanlarni peske chüshüridu;

Ashu aliy sheherni, U pes qilidu;

Uni yerge chüshürüp,

Topa-changgha aylanduridu.□

⁶ U put bilen cheylinidu;

U möminlarning putliri,

Miskinlarning qedemliri bilen cheylinidu!

⁷ Heqqaniyning yoli bolsa tüzdur;

I Eng Tüz Yolluq Bolghuchi,

Sen heqqaniy adem üçün uning yolini ong qilisen.

⁸ I Perwerdigar, biz derheqiqet Séning hökümliringning yolida méngip, Séni kütüp kelduq;

Jénimizning teshnaliqi shudurki, naming we shöhriting ashsun!

⁹ Wujudum bilen kéchilerde Sanga teshna boldummen;

Berheq, tang seherlerdimu rohim bilen ich-ichimdin Séni izdidim;

Chünki hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa,

□ **25:10** «Mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu» — démek, Xuda shundaq qilip, bext we aram ata qilip, Özini tonutidu. □ **25:11** «Reb uning tekebburluqini pes qilidu» — ibraniy tilida «U uning tekebburluqini pes qilidu». ■ **25:11** Yesh. 16:6 □ **26:1** «U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu»

— «U» — Reb Perwerdigarni körsitidu, elwette. ■ **26:1** Zeb. 46:4-5; 125:1; Pend. 18:10 □ **26:4** «Yah» — bolsa «Yahweh»ning qisqartilghan shekli (1:1-izahatni körüng). □ **26:5** «yuqirida turghanlar» — belkim 25-bab,

11-ayettiki «yuqirida turghan qoshunlar»gha oxshash, jin-sheytanlarni körsitishi mumkin. «Ashu aliy sheher» — belkim dunyadiki xudasizliqqa wekillik qilidighan Babil, yeni yuqiriqi bablardiki «menisiz sheher» bolushi mumkin.

Yer yuzidikiler heqqaniylikni öginidu. □

¹⁰ Rezil ademge rehim körsitilsimu,
U yenila heqqaniylikni ögenmeydu;
Hetta durusluq turghan zémindimu u yenila adilsizliq qiliwéridu,
Perwerdigarning shanu-shewkitini körmeydu. □

¹¹ I Perwerdigar, qolung kötürüldi,
Biraq ular körmeydu.

Halbuki, Öz xelqingge bolghan otluq muhebbitingni ular köridu hem xijil bolidu;
Küshendiliring üçhün *teyyarlan'ghan* ot ularni berheq yutuwétidu.

¹² I Perwerdigar, Sen bizge xatirjemlik nésip qilisen;
Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen. □

¹³ Derweqe, i Perwerdigar Xudayimiz, ilgiri Sendin bashqa «rebler» üstimizdin
hökümraniq qilghan;

Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz. □

¹⁴ Ular bolsa öldi, qaytidin yashimaydu;
Erwah bolup ketti, qayta tirilmeydu;
Chünki Sen ularni jazalap yoqatting,
Ularni ademlarning ésidimu qilche qaldurmiding. □

¹⁵ Sen elni ulghaytqansen, i Perwerdigar;
Elni ulghaytqansen,
Özüngge shan-sherep keltürgensen;
Zéminning chéglirini herterepke uzartqansen. □

Israil qandaq yol bilen azad qilin'ghan?

¹⁶ I Perwerdigar, ular derd-elem ichide qalghanda, Séni izdidi;
Terbiyilik jazalishing ularning béshigha chüshkende,
Ular ah urup, pichirlap bir duani qildi: —

¹⁷ «Boshinish aldida turghan, tolghiқи tutup, aghriqtin warqirighan bir hamilidar ay-
aldek,

Biz Séning aldingda shundaq bolduq, i Perwerdigar. ■

¹⁸ Biz ikki qat bolup,
Tolghaqqa chüshtuq,
Biraq peqet yella chiqarduq;
Yer yuzidikiler üçhün héch nijat-qutquzushni yetküzmiduq;

□ **26:9** «Hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa» — bu sözning ikki xil menisi bar: — birinchisi «adil qanunliring dunyada (xelqingning yaxshi qilghanliқи arqiliq) ayan qilinsa...». Ikkinchi menisi «terbiyilik jaza hökümliring dunyada peyda bolsa...». Ikkila menisi, bolupmu ikkinchi menisi toghra bolsa kérek (10-ayetni körüng). □ **26:10** «Hetta durusluq turghan zémindimu u (rezil adem) yenila adilsizliq qiliwéridu» — adilliqni beja keltürüş biadil muhit astida tes, elwette. Etraptikiler adil bolsa, özining adil bolmiқи asanraq bolidu. Biraq reziller yenila biadilliq qilidu.

□ **26:12** «Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen» — yaki «chünki hemme emellirimizni emeliyleshtürgüchi özüngdursen». □ **26:13** «Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz» — Xudaning «qaldisi»i, yeni Xudagha sadıq bolghanlar, «peqet Séning méhir-shepqiting arqiliqla sadıq bolduq» dégendek étirap qilidu. □ **26:14** «Ular bolsa öldi» — mushu yerde «ular» 13-ayettiki «bashqa rebler», yer yuzidiki padishahlar yaki Israil choqun'ghan butlarning keynide turghan jin-sheytanlar bolsa kérek. □ **26:15** «Sen elni... zéminning ... herterepke uzartqansen» — bashqa birxil terjimisi: — «Sen... eslide ularni (elni, yeni Israilni) jahanning eng chétige sürgün qilghansen». ■ **26:17** Yuh. 16:21

Dunyadiki ademler héch tughulmidi». □

Xudaning Israilning duasigha bolghan jawabi

¹⁹ «Sanga tewe ölgen ademler yashaydu;
Méning jesitimning *tirilishi bilen teng* ularmu tirilidu.
I topa-changda yatqanlar, oyghinip naxsha yangritinglar!
Shebning tang seherning shebnimidektur;
Yer-zémin özide ölgenlerni tughup béridu. □

²⁰ I xelqim, kélinglar,
Öyünlargha kirip, keyninglardin ishiklerni étip qoyunglar;
Méning derghezipim ötküche, özüngni bir demlik yoshuruwal. ■

²¹ Chünki qara,
Perwerdigar Öz jayidin chiqip,
Yer yuzidikilerning gunahini özlirige qayturmaqchi;
Yer bolsa üstige tökülgen qanlarni ashkarilaydu,
Özide öltürülgennlerni haman yépiwermeydu.

27

Sheytanning jazalinishi ... Israilar yighilip Xudagha méwe béridu

¹ Shu künide Perwerdigar Özining dehshetlik, büyük we küchlük shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni,

Yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu;
U yene déngizda turghan ejdihani öltüridu. □ ■

² Shu küni sap sharab béridighan bir üzümzar bolidu!
U toghruluq naxsha éytinglar! □

³ Özüm Perwerdigar uni saqlaymen;
Men her deqige uni sughirimen;
Birsi uninggha ziyan yetküzmisun dep kéche-kündüz saqlaymen.

⁴ Ghezep Mende qalmidi;
Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!
Undaq bolsa Men ulargha qarshi yürüş qilattim,

□ **26:18** «Dunyadiki ademler héch tughulmidi» — bashqa birxil terjimisi «dunyada turghanlar héch yiqilmidi» (démeq, urushta bizde héch ghelebe bolmide). Biraq bizningche yuqiriqi terjimisi toghra. Shuning bilen mushu ayet Xudaning Israil toghruluq bolghan chongqur meqsiti üstide toxtilidu, dep qaraymiz. U Israil arqiliq dunyadikilerge nijat-qutquzush xewirini yetküzüp, ularni yéngi hayatqa, yeni menggülük hayatqa érishtürüp, qaytidin tughdurmaqchi. Lékin Israil Xudaning shu meqsitige qoral bolushqa layiqetsiz bolup qaldi. Shunga Xuda Özi (19-20-ayetler we töwendiki bablarga asasen) shu ishni qilidu, deydu. □ **26:19** «Sanga tewe ölgen ademler» — bu sözni anglawatqan «qaldi»larning özi söygen merhumlarni körsitishi mumkin. «Méning jesitimning *tirilishi bilen teng ular tirilidu*» — bezide ibraney tilida birlik san köplük sanni bildüridu; biraq mushu ayet Qutquzghuchi-Mesihning tirilishi bilen bashqilarmu tirilidu, dégen bésharetlik menide bolushimu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni körüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17 □ **27:1** «Perwerdigar ... **Shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni, yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu; u yene déngizda turghan ejdihani öltüridu**» — léwiatan chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Bezi alimlar uni timsah deydu, biraq biz uninggha ishenmeymiz (Tewrattiki «Ayup» léwiatan toghrisidiki 41-babtiki izahatirimiz we «qoshumche sözimiz»ni körüng). «Jazalash» dégen sözdin, birxil yaman rohning küchining léwiatanning keynide turushi bilen, léwiatanni rezillikning bir wekili bolidu dep chüshinimiz. Injil «Wehiy» 12-, 13- hem 20-babqa asasen chüshinimizki, léwiatan Sheytanning özi hem özining axirqi zamandiki wekili bolghan dejjalni bildüridu. «**uchqur yilan**» — léwiatan Sheytanning asmandiki ipadisi, «tolghan'ghuchi yilan» yer yuzidiki ipadisi, «ejdiha» déngizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Weh. 12:9 □ **27:2** «**sap sharab béridighan bir üzümzar**» — yaki «bek yéqimliq bir üzümzar».

Ularni yigishturup köydürüwétettim!□

⁵ Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun;
U Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun,
Derheqiqet, u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!□

⁶ Kelgüsi künlerde, Yaqup yiltiz tartidu;
Israil bixlinip, chéchekeleydu,
Ular pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu. □ ■

Perwerdigarning Öz xelqige bolghan muamilisi

⁷ Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu?

U qirghanlardek Israil qirilib baqqanmu?□

⁸ Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen;
Sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken.□ ■

⁹ Emdi shu yol bilen Yaqupning qebihlik kechürüm qiliniduki, —
Uning gunahining élip tashlan'ghanliqining pishqan méwisi shu boliduki: —
U qurban'gahtiki hemme tashlarni kukum-talqan qilidu,
«Asherah»larni we «kün tüwrükliri»ni zadila turghuzmaydu.□

¹⁰ Chünki musthekmen'gen sheher ghérib bolup qalidu,
Ademzatsiz makan hem tashliwétilgen bayawandek bolidu;
Shu yerde mozay ozuqlinidu,
Shu yerde yétip, uning shaxlirini yeydu.□

¹¹ Uning shaxliri solishish bilen üzülidu;
Ayallar kélip ularni otun qilip köydüriwétidu.
Chünki bu bir yorutulmighan xelq;
Shunga ularni Yaratquchi ulargha rehim qilmaydu;
Ularni Shekillendürgüchi ulargha shepçet körsetmeydu.

¹² We shu küni shundaq boliduki,
Perwerdigar Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche her yerni silkiydu,
We siler bir-birlep térip yighiwélinisiler,

□ **27:4 «Ghezep Mende qalmidi»** — belkim Israilgha qaritilghan ghezepni körsitidu. «Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!... ularni yigishturup köydürüwétettim!» — Xudaning Öz üzümzari bolghan Israilgha (5-babni yene körüng) shunche xursenliki we qizghinliqi barki, U «ulargha bolghan qoghdash muhebbitimni körsitish pürsiti bolsun üçün, bir tal tikenla peyda bolsaidi!» dep tiligendek qilidu. □ **27:5 «Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun; u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!...»** — Xuda hetta Özige qarshi turghan bir tiken'gimu towa qilish, xatirjemlikke kélish pürsiti yetküzidu! Buni ikki qétim déyish, buni tekitleshtin ibaret. □ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu»** — mushu söz Babil shehirining «yer yüzini sheherler bilen qaplayli» (14:21) dégen meqsiti bilen pütünley oxshimaydu. Shu chaghda bolsa Xudaning Öz üzümzari bolghan Israildin kütken ümidi (5-babta xatirilen'gendek) köp jehetlerdin emelge ashurulidu. ■ **27:6 Zeb. 72:16** □ **27:7 «Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu? U qirghanlardek Israil qirilib baqqanmu?»** — ibranij tilida intayin qisqartilip ipadiliduru: «U Israilni urghanlarni urghan derijide uni urup baqqanmu? U (Xuda) qirghanlardek, u (Israil) qirilib baqqanmu?». Bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Israilni bashqilar urghan derijide urup baqqanmu? Yaki Israil eller teripidin qirilghandek Perwerdigar teripidin qirilib baqqanmu?». □ **27:8 «Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken»** — démek, 7-ayette déyilginidek, Xuda Israilni terbiyilep jazalighanda «ölchemdin töwen» jazalighan; sherq shamili zerblik bolghini bilen daimliq emes, peqet turup-turup soqup turidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **27:8 Yer. 30:11; 46:28** □ **27:9 «Yaqupning qebihlik kechürüm qilinidu»** — ibranij tilida «Yaqupning qebihlik yépidu» yaki «Yaqupning qebihlik kafaret qilinidu». «qurban'gahtiki hemme tashlar...» — mushu ayettiki «qurban'gah» belkim butlarga choqunushta ishliwidighan nerse. «Asherah» — «Asherah» butliri we xushbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayettiki izahatni körüng. □ **27:10 «musthekmen'gen sheher»** — mushu «musthekmen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

I Israil baliliri! □ ■

¹³ We shu küni shundaq boliduki,
 Büyük kanay chélinidu;
 Shuning bilen Asuriye zéminida tügishay dep qalghanlar,
 We Misir zéminida musapir bolghanlar kélidu;
 Ular Yérusalémda muqeddes tagh üstide Perwerdigargha ibadet qilidu. □

28

Efraim, yeni «shimaliy padishahliq» toghruluq bir bésharet ... Birdinbir ul néme?

¹ Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!
 Munbet jilghining béshigha taqiwalghan,
 Yeni ularning soliship qalghan «pexri» bolghan gülige way!
 I sharabning esiri bolghanlar! □
² Mana, Reb bir küch we qudret igisini hazirlidi;
 U bolsa, mödürlük judun hem weyran qilghuchi borandek,
 Dehshet bilen tashqan kelkün suliridek,
 Esheddiyerche *tajni* yerge uridu.
³ Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük taji ayagh
 astida cheylinidu;
⁴ We munbet jilghining béshida taqiwalghan,
 Ularning «pexri» bolghan soliship qalghan güli bolsa,
 Baldur pishqan enjürdek bolidu;
 Uni körgen kishi körüpla,
 Qoligha élip kap étip yutuwalidu.
⁵ Shu künide, samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz xelqining qaldisi
 üçün shereplik bir taj,
 Shundaqla körkem bir chembirek bolidu.
⁶ U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh,
 We derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu. □

Yérusalémdiki emirlarning ehwali ... Kim Xudaning sözini chüshineleydu?

⁷ Biraq bularmu sharab arqiliq xatalashti,
 Haraq bilen éziqip ketti: —

□ **27:12** «Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche» — mushu ibare Israilning barliq zéminini körsitish üçün pat-pat ishlatilidu. Xeritilerni körüng. ■ **27:12** Yesh. 17:5 □ **27:13** «Shu küni shundaq boliduki, büyük kanay chélinidu» — Xudaning xelqini chaqiridighan, axirqi zamandiki mushu «büyük kanay» muqeddes kitabta bashqa köp yerlerde tilgha élinidu. Yeshaya özi 18-babta u toghrisida toxtilidu. Mushu yerde, Xudaning méhir-shepkitining barliq insanlar üçün ortaqliqi, Yehudiy emesler (Asuriye zéminida tügishay dep qalghanlar... Misir zéminida musapir bolghanlar) Xudagha tayan'ghan Yehudiylar bilen bille Uning padishahliqigha mirasxor bolidighanliqi éniq körünidu. □ **28:1** «Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!...» — Efraimning begliri haraq ichishke bek amraq idi. Ularning örp-aditige asasen, abruyluq ademler olturushlarda gül taj taqaytti. Yeshaya peyghember, ularning «pexri» bolghan güli, yeni ularning «shan-sheripi» soliship kétép yoqay dep qaldi, deydu. Ach adem körüpla yewalidighan bir tal enjürdek ular yoqap kétéshi mumkin. Hazir bolsa, tekebburluq qilidighan yaki eysh-ishret qilidighan waqit emes, belki towa qilip peryad kötürüsh kérek, dégenlikur. «Munbet jilgha» — shimaliy padishahliq (Israil)ning paytexti bolghan Samariye jaylashqan jilghini körsitse kérek. □ **28:6** «U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh, we derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu» — mötiwerler xelq üçün höküm chiqirish, sot qilish üçün sheher derwazilirida olturatti. Bashqa birxil terjimisi: — «Düshmenni derwazisighiche chékindürgüchige küch bolidu» — démek, hujum qilidighanlarga küch bolidu.

Hem kahin hem peyghember haraq arqiliq éziqip ketti;
 Ular sharab teripidin yutuwélin'ghan;
 Ular haraq tüpeylidin eleng-seleng bolup éziqip ketti;
 Ular aldın körüshtin adashti,
 Höküm qilishta éziqishti; □ ■

⁸ Chünki hemme dastixan bosh orun qalmaq qusuq we nijaset bilen toldi. □

Emirler Yeshayani mazaq qilidu

⁹ «U kimgé bilim ögetmekchidu?

U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» □

Yeshaya jawab béridu

¹⁰ Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchehtin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!

Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur,

Bu yerde azraq,

Shu yerde azraq bolidu... □

¹¹ Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu. □ ■

¹² U ulargha: —

«Mana, aram mushu yerde,

Hali yoqlarni aram aldurunglar;

Yéngilinish mushudur» — dégen,

Biraq ular héchnémini anglashni xalimighan. □

¹³ Shunga Perwerdigarning sözi ulargha: —

«Wezmuwez, wezmuwezdur,

□ **28:7** «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolup qurbanliq qilghuchi. ■ **28:7** Yesh. 5:11

□ **28:8** «Hemme **dastixan bosh orun qalmaq qusuq we nijaset bilen toldi**» — mumkinchiligi barki, Yeshaya orda bilen bolghan munasiwiti bilen Yérusalémdiki erbablarning olturushigha qatnishalaydu. Töwendiki ayetlerge qarighanda, olturushning sewebi, Misir bilen Asuriyege qarshi turush ittipaqi toghrisidiki kélisim tüzgenlikni tebrikleshtin ibaret idi. Yeshaya herdaim mundaq ittipaqni tüzmeslikni teshebbus qilip, ularning mazaqlirigha uchrighan. □ **28:9** «U **kimgé bilim ögetmekchidu? U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?**» — mushu sözler, belkim, ziyapette olturghanlar Yeshayani mazaq qilidighan söz bolushi mumkin. Shübbisizki, ular «Peqet Xudaghila tayinishimiz kérek» dégen xewerni intayin addiy, sebiy balining közqarishi, xalas, dep qaraytti.

□ **28:10** «**Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchehtin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!**» — mushu sözler, belkim, Yeshayaning jawabining bashlinishi. Yeshaya ularning «mushu közqarishing bek addiy iken» dégen mazaq geplirini özlirige qayturup: «Peqet addiy ademler, sebiy balidek kichik péil kishilerla mushularni chüshineleydu, shundaqla Xudaning sözini qobul qilalaydu. Tekebbur, özini eqilliq chaghlaydighanlar hergiz chüshinelmeydu», deydu. «Chünki **xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur, qurmuqur, qurmuqurdur, bu yerde azraq, shu yerde azraq bolidu...**» — mushu sözning üç muhim nuqtisi bar: — (1) Yeshaya mushu yerde kitabidiki bésharetlerni toluq chüshinishke tolimu muhim bir achquchni béridu. Bésharetler bir-birlep, birsi bu heqiqetni tekitlise, birsi u heqiqetni tekitleydu, hemme bésharet arqiliq bizge qandaq qilip Xudagha pütünley, etrapliq ishinip tayinishni ögitidu.

(2) «wezmuwez, ... qurmuqur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dégendek kichik balining teleppuzida éytilidu. Shuning bilen u Xudaning sözini qobul qilish üçün kichik baligha oxshash kichik péilliq bolushi kérek dep tekitleydu. (3) bala sözligendek «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dégen sözler yene kélip yat bir tildek bolup, 11-ayetni tonushturidu. Töwendiki izahatnimu körüng. □ **28:11** «**Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu**» — démek, Yérusalém we Yehudaliqlar yat bir dölet teripidin basturulup, yat yurtqa yökilidu. Ular Xudaning addiy sözlirini «balilarche gep» dep mazaq qilip ret qilidu, netijide mushundaq awazlar ularda yamrap kétidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21 □ **28:12** «**Mana, aram mushu yerde, hali yoqlarni aram aldurunglar; yéngilinish mushudur**» — bu sözler Yeshaya yetküzgen xewerning jeshiridur. Xudagha tayinish — aramliqtur!

«**Duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U (Perwerdigar) mushu xelqge söz qilidu... biraq ular héchnémini anglashni xalimighan**» — mezkur bésharet (11-13) toghruluqmu «1Kor.» 14:21-22 we uninggha baghliq «qoshumche söz»nimu körüng.

Qurmuqur, qurmuqurdur.
Mushu yerge azraq,
Shu yerge azraq bolidu;
Shuning bilen ular aldigha kétiwétip,
Putlishop, ongda chüshidu,
Sundurulup,
Tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu. □ ■

14 — Shunga hey siler mazaq qilghuchilar, Yérusalémda turghan mushu xelqni idare qilghuchilar,

Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar!

15 Chünki siler: — «Biz ölüm bilen ehde tüzduq,

Tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

U bizge tegmeydu;

Chünki yalghanchiliqni bashpanahimiz qilduq,

Yalghan sözler astida mökünüwalduq» — dédinglar, □

16 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Zionda ul bolush üçün bir Tash,

Sinaqtin ötküzülgen bir tash,

Qimmatlik bir burjek téshi,

Ishenchlik hem muqim ul téshini salghuchi Men bolimen.

Uningha ishinip tayan'ghan kishi héch hoduqmaydu, aldirimaydu. □ ■

17 We Men adaletni ölchem tanisi qilimen,

Heqqaniyliqni bolsa tik ölchigüch yip qilimen;

Möldür bashpanahi bolghan yalghanchiliqni süpürüp tashlaydu,

We kelkün möküwalghan jayini téship epkétidu. □

18 Shuning bilen ölüm bilen tüzgen ehdenglar bikar qiliwétilidu;

Silerning tehtisara bilen békitten kélishiminglar aqmaydu;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

Siler uning bilen cheyliwétilisiler.

19 U ötüp kétishi bilenla silerni tutidu;

Hem seher-seherlerde,

Hem kéche-kündüzlerdimu u ötüp turidu,

Bu xewerni peqet anglap chüshinishning özila wehimige chüshüsh bolidu.

20 Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu,

Yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu. □

21 Chünki Perwerdigar Öz ishini,

□ **28:13** «Shuning bilen ular aldigha kétiwétip, putlishop, ongda chüshidu, ...tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu»

— özi tallighan yoli bilen algha basqini bilen, netijisi halakettur; xalas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16 □ **28:15** «Biz

ölüm bilen ehde tüzduq, tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq... yalghan sözler astida mökünüwalduq»

— herqandaq kishi mushundaq sözlerni aghzi bilen démeydu, elwette. Biraq Yeshaya peyghember mushu sözlerni ularning aghzigha sélip, ularning tüzgen ehdisining heqiqiy ehmiyitini ayan qilidu. Shu chaghdiki ehde bolsa Misir bilen bolghanidi, biraq Yeshaya bésharette shuni biwasite démeydu. Buning sewebi belkim Misirdiki bu ehde kelgüsida ademni téximu aldaydighan, axirqi zamandiki bir ehдини körsitidu. Mushu ehдини Israil Sheytanning wekili dejjal bilen tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Weh.» 11:2, 13:5ni körüng. □ **28:16** «Sinaqtin ötküzülgen bir tash» — sözmusöz terjime qilghanda, «Sinaq téshi». Bu ibare bashqilarni sinaydighan hem özi sinaqtin ötken bir tash, dégen ikki menini öz ichige alsa kérek.

■ **28:16** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Ef. 2:20; 1Pét. 2:6, 7, 8 □ **28:17** «adaletni ölchem tanisi qilimen» — yaki «toghra höküm qilishni ölchem tanisi qilimen» (26-ayetnimu körüng).

□ **28:20** «Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu» — bu kinayilik gep. Ular Xudaning aramliqini ret qilidu, özining aram almaqchi bolghan yoli bolsa özige héch aram bermeydu.

Yeni Özining gheyriy emilini yürgüzüş üçün,
 Özige yat bolghan ishni wujudqa chiqirish üçün,
 Perazim téghida turghinidek ornidin turidu,
 U Gibéon jilghisida ghezeplen'ginidek ghezeplinidu;□
 22 Shunga mazaq qilghuchilar bolmanglar;
 Bolmisa, kishenliringlar ching bolidu;
 Chünki men samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin bir halaket toghrisida,
 Yeni pütkül yer yüzige qet'iylik bilen békitken bir halaket toghrisidiki xewerni anglighanmen.

Eqilliq déhqanning térish-yighishi toghrisida bir temsil

23 – Qulaq sélinglar, awazimni anglanglar;
 Tingshanglar, sözlirimni anglanglar.

24 Yer heydigüchi déhqan térish üçün yerni kün boyi heydemdu?

U pütün kün yerni aghdurup,
 Chalmilarni ézemdu?

25 U yerning yüzini tekshiligendin kéyin,

Qaraköz bediyanni tashlap,
 Zirini chéchip,

Bughdayni taplarda sélip,

Arpini térishqa békitilgen jaygha,

Qara bughdayni étiz qirlirigha térimamdu?

26 Chünki uning Xudasi uni toghra höküm qilishqa nesihet qilidu,

U uninggha ögitidu.

27 Berheq, qaraköz bediyan chishliq tirna bilen tépilmeydu;

Tuluq zire üstide heydelmeydu;

Belki qaraköz bediyan bolsa qamcha bilen soqulidu,

Zire bolsa tömür-tayaq bilen urulup dan ajritilidu.

28 Un tartishqa danni ézish kérek, emma déhqan uni menggüge tépéwermeydu;

U harwa chaqliri yaki at tuyaqliri bilen uni menggüge tépéwermeydu;

29 Mushu ishmü samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu;

U nesihet bérishte karamet,

Danaliqta ulughdur. □ ■

□ **28:21** «Perazim téghi» we «Gibéon jilghisi» — bu ikki jayda yüz bergen ishlarni chüshinish üçün, Tewrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayet qatarliqlarni körüng. Xuda ashu yerlerde Dawut padishahning textini mustehkemlesh üçün Filistiyler üstidin ikki qétim chong ghelibe qilghanidi. Biraq Yeshaya qobul qilghan wehiyge asasen, ademni jazalashniki mushundaq ishlarning özi Xudaning muhebbetlik tebiitige pütünley gheyriy, tüptin yat kélidighan, Özi nepretlinidighan ish ikenliki ayan qilinidu. □ **28:29** «Mushu ishmü samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu; u nesihet bérishte karamet, danaliqta ulughdur» — 23-29-ayetlerning esli tékistliridiki bezi sözler nahayiti az uchrighachqa, bashqa birnecheche xil terjimiliri uchrshi mumkin. Biraq üç ish éniq turidu: — (1) Yer heydesh hem danni soqup ajritishmu körünüshte yerge yaki dan'gha qarita «qattiq qolluq muamile» qilishqa oxshaydu; mushu ishlar belkim Xudaning bizge ishlitidighan terbiye tedbirlirini bildürushi mumkin. (2) Hemmimiz eqilliq déhqandin ögineyliki, u meqsetlik halda hemme ishni qilidu. U hergiz yer heydesh yaki dan soqup ajritishtin ibaret ikki ishni zoqlinish üçün qilmaydu; u axirqi nishan'gha qarap, herqaysi uruqlarning hosulini közleydu. Xudamu oxshashla hemmimizge oxshimaydighan terbiyilik usul qollinip, bizdin hosul chiqarmaqchi. Uning bezide muamilisi «qopal» yaki qattiq körünsimu, u beribir herqandaq danning ünüp chiqishigha kérek bolghan sharaitni obdan bilidu, herbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul chiqirish usulini bilidu. (3) Melum bir hosul üçün heydep-térish yaki dan ajritish usuli muwapiq bolghini bilen, eqilliq déhqan mushu usulni chektin ashuruwetmey ishlitidu. Xuda oxshashla hemmimizni kichik péil, muhebbetlik kishilerdin qilish üçün del qandaq hem qanchilik derijidiki muamilini ishlitish kéreklikini bilidu. ■ **28:29** Yer. 32:19

29

Yérusalémgha chüshidighan «terbiyilik jazalash»

¹ Arielge, Dawut öz makani qilghan Arielge way!

Yene bir yil yillargha qoshulsun,
Héyt-bayramlar yene aylinip kelsun;□

² Biraq Men derd-elemni Arielge keltürimen;
Dad-peryadlar kötürülüp anglinidu;
U Manga heqiqeten bir «Ariel» bolidu.

³ Chünki Men séni qapsap chédirlar tiktürüp,
Séni qamal qilip muhasire istihkamlirini salimen,
Poteyliri bilen séni qorshivalimen.□ ■

⁴ Shuning bilen pes qilinisen,
Sen yer tégidin sözleydighan,
Gepliring pestin, yeni topa-changdin kélidighan,
Awazing erwahlarni chaqirghuchiningkidek yer tégidin chiqidu,
Sözliring topa-changdin shiwirlap chiqqandek bolidu;■

⁵ Shu chaghda düshmenliringning topi xuddi yumshaq topa-changlardek,
Yawuzlarning topi shamal uchurup tashlaydighan topandek tozup kétidu.
Bu ish birdinla, tuyuqsiz bolidu!■

⁶ Emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar séning yéninggha kélidu;
Güldürmama, yer tewresh, küchlük shawqun, quyuntaz, boran we yutuwalghuchi ot
yalqunlar bilen sendin hésab alidu.□

⁷ Shundaq qilip Arielge qarshi jeng qilidighan,
Yeni uninggha we qel'e-qorghanlıq mudapielerge jeng qiliwatqan barliq ellerning
nurghunlighan qoshunliri kéchisi körgen chüshtiki körünüshtek yoqap kétidu.

⁸ Ach qalghan birsi chüsh körgende,
Chüshide bir néme yeydu;
Biraq oyghansa, mana qorsiqi quruq turidu;
Changqighan birsi chüsh körgende,
Chüshide su ichidu;
Biraq oyghansa, mana u halidin kétidu,
U yenila ussuzluqqa teshna bolidu;

□ **29:1** «Ariel» — Yérusalémni körsitidu, u «Xudaning qurbanliq supisining béshi» dégenlik, yeni qurban'gahqa ot salidighan orun. Mushu isim, Xudagha ibadet qilidighan jay hem Xudaning otigha uchraydighan jay ikenlikini bildüridu. Belkim shu babtiki menisi shuki, Yérusalém Perwerdigargha ibadet qilidighan orun emes, belki itaetsizlik tüpeylidin uning otluq ghezipige uchraydighan orun bolup qaldi, dégenlik. «**Yene bir yil yillargha qoshulsun**» — menisi belkim, «bir yildin kéyin» — démek (2-8-ayetke asasen), Asuriye bir yildin kéyin Yérusalémni muhasirige alidu. Undaq bolsa, bésharet miladiyedini ilgiriki 702-yili bérilgen. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Yillar köprek ötsun, héyt-bayramlar yenila ötküzülsun» qatarliq. Ikki xil terjimisi oxshashla, waqitmu yaki héyt-bayramlardiki diniy paaliyetlermu silerni qutquzmaydu, dégen menini bildüridu. □ **29:3** «**Men séni qapsap chédirlar tiktürüp... poteyliri bilen séni qorshivalimen**» — bésharet Asuriyening hujumini körsetken emes, belki «barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri»ning bir hujumini körsitidu (7-ayet); shunga u Asuriyening tajawuzidin kéyin bérilgen bolsa kérek. Uning üstige, Xuda «Ariel»ni (her qétim nijatini ret qilishi tüpeylidin) Babildin andin Rimliqlardin (miladiyedini kéyinki 70-yil) **qutquzghan emes**. Shunga bésharet axirqi zamandiki köp el-yurtlarning (7-ayet) Yérusalémgha, shundaqla Israilgha qilidighan hujumini közde tutidu. ■ **29:3** Yer. 6:3; Ez. 17:17 ■ **29:4** Yesh. 8:19 ■ **29:5** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5-6; Yesh. 17:13; 30:13 □ **29:6** «...sendin hésab alidu» — ibraniy tilida «...séni yoqlaydu».

Mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu. □

Rohiy qarighuluq, rohiy gheplet, Perwerdigarning dora-dermani

⁹ Emdi arisaldi boliwérip,

Qaymuqup kétinglar!

Özünglarni qarighu qilip, qarighu bolunglar!

Ular mest boldi, biraq sharabtin emes!

Ular ilengliship qaldi, biraq haraqtin emes! □

¹⁰ Chünki Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp,

Közünglarni étiwetti;

U peyghemberler we bash-közünglar bolghan aldin körgüchilernimu chümkiwetti. □ ■

¹¹ Mushu körgen pütkül wehiy bolsa, siler üçhün péchetliwétilgen bir yögime kitabdek bolup qaldi;

Xeq kitabni sawatliq birsige bérip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — dése, u: —

«Oquyalmaymen, chünki péchiti bar iken» — deydu.

¹² Kitab sawatsiz birsige bérilip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — déyilse, u: —

«Men sawatsiz» — deydu. □

¹³ We Reb mundaq deydu: —

«Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda,

Tili bilen Méni hörmetligende,

Biraq qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa,

Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas; □ ■

¹⁴ Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen;

Karamet bir ishni karamet bilen qilimen;

Shuning bilen ularning danishmenlirining danaliqi yoqilidu;

□ **29:8** «... oyghansa, mana u halidin kétidu, u yenila usuzluqqa teshna bolidu; mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu» — démek, bu chüshni körgen kishi bashqa ellerning qoshunlirini körsitidu. Chüshide körgen «tamaq-su» barliq eller yutuwalmaqchi bolghan Yérusalémni körsitidu. Eller «Yérusalém bizningki» dep xam xiyal qilip, tuyuqsiz hemmidin ayrilip, meghlup bolidu. □ **29:9** «Emdi arisaldi boliwérip, qaymuqup kétinglar!...» — bu ayet intayin muhim. Yeshaya Asuriye yaki bashqa bésip kirgen tajawuzchilardin qutulushni alliburun aldin'ala éytqan (36-37-bablarni körüng). Emdi mushu qutulushlarni körgenler yenila Xudagha ishenmey «tasadipiyliqtin bolghan» yaki «Misir bilen bolghan ittapaqtin bolghan» dése qandaq bolidu? Eger ular shu chaghda «arisaldi» bolsa, héch qarargha téxi kelmise, ular herqandaq bir ishta bash qaturidighan bolidu. Yeshaya ularning shundaq kajliq qilidighanliqini aldin bilgen (Xudaning agahini 6:10-ayette körüng). Shunga u kinaye qilip, ularni shundaq qilishqa dewet qilidu. □ **29:10** «Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp... aldin körgüchilernimu chümkiwetti» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, ular Perwerdigarning karametlirini yenila étirap qilmighandin keyin, Xuda ularni téximu öz kajliqida békitip qoyidu. Shundaq qilghini bilen U ularni téxi tashliwetmigen; U ulargha eng axirqi bir pursetni yaritip béridu. Bu purset 14-ayette aldin'ala éytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12** «Kitab sawatsiz birsige bérilip... u: — «Men sawatsiz» — deydu» — sawatliq kishi bolsa «kitab péchetlen'gen» (péchetni buzushqa özümni aware qilmaymen) dégen bahanini körsitidu. Sawatsiz kishi bolsa elwette oquyalmaydu; biraq u sawatliq kishidinmu oqup bérishni sorimaydu. Démek, nurghun ademler bu ikki xil kishilerge oxshash Xudaning bergen wehiysige perwayim pelek dep yüriwéridu. □ **29:13** «Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda... qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa, Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni körüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6

Ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu». □ ■

Chong özgirishler

¹⁵ Özining pükken niyetlirini Perwerdigardin yoshurush üçün astin yerge kiriwalghan, Öz ishlirini qarangghuluqta qilidighan,

We «Bizni kim körüdu» we «Kim bizni bilgen» dégenlerge way!■

¹⁶ Ah, silerning tetürlükünglar!

Sapalchini séghiz laygha oxshatqili bolamdu?

Shundaqla ish özini Ishligüchige: «U méni ishlimigen»,

Yaki shekillendürülgen özini Shekillendürgüchige: «Uning eqli yoq» dése bolamdu?!■

¹⁷ Chünki qisqa waqit ichidila, Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu?

Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?□

¹⁸ Shu künide gaslar shu yögime kitabning sözlirini anglaydighan,

Qarighular zulmet hem qarangghuluqtin chiqip közliri köridighan bolidu;■

¹⁹ Möminler bolsa Perwerdigardin téximu xursen bolidu;

Insanlar arisidiki miskinler Israildiki Muqeddes Bolghuchidin shadlinidu.

²⁰ Rehimsiz bolghuchi yoqaydu,

Mazaq qilghuchi ghayib bolidu;

Qebihlik pursitini kütidighanlarning hemmisi halak qilinidu;

²¹ Mana *mushundaq ademler* ademni bir söz üçünla jinayetchi qilidu,

Derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üçün tuzaq teyyarlap qoyidu,

Heqqaniy ademning dewasini sewesiz bikar qiliwétidu.□ ■

²² Shunga Ibrahim üçün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: —

«Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu,

Hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu;□

□ **29:14 «Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen; karamet bir ishni karamet bilen qilimen»** — Xuda ulargha sewr-taqet bilen yene bir purset bermekchi. Bu pursetning néme ikenliki éniq tilgha élinmighan. Biraq bu yerde déyilgen sözlerge qarighanda bu karametning «Asuriyedin qutulush» dégen möjizidin birnechche hesse yuqiriliqi, ajayibliqi, karametliki we tilsimatliqi bar bolushi mumkin. Biz yene shundaq dep qaraymizki, Yeshaya peyghember mushu ishni kitabining qalghan qismida bizge éytip béridu; oqurmenlarning özi uni oqup chüshineleydu. «**Shuning bilen ularning danishmenlirining danaligi yoqilidu; ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu**» — Xudaning ishligen mushu karamitining netijisi dunyadiki «danishmenlik»ni öz-özidin xijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni körüng. ««Aqillarning eqilliri» yoshuruniwalidu» — démek, ularning eqli héch esqatmaydu hem bashqilar aldida körünüşke xijil bolidu. ■ **29:14** Yer. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zeb. 94:7 ■ **29:16** Yesh. 45:9 □ **29:17** «Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilen dangqi chiqqan rayon bolup kelgen. Mushu orman bilen uning «méwilik bagh»lirining rolliri almashturulghan bolsa, undaqa yuqiri orunda turghanlar yaki tekebburlar pes (biraq yenila yaxshi we méwe béridighan) orun'gha békitilidu we kemterler bolsa yuqiri orun'gha qoyulidu, démekchi. Qandaqla bolmisun, nurhun kishilerning orunlirida almishish yüz béridu. ■ **29:18** Mat. 11:5 □ **29:21** «(Ular) derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üçün tuzaq teyyarlap qoyidu» — sheher derwazisi sot qilidighan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10 □ **29:22** **Shunga Ibrahim üçün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: — «Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu»** — démek: — (1) «Yaqup öz perzentliri (jemeti) toghrisida xijil bolmaydu». Yaqup hayat waqtida özining on ikki oghlining qilmishliridin nahayiti xijil bolup yüretti («Yar.» 34-babni körüng). Andin Yaqup kéyinki dewrde perzentlirining qilghanlirini körgen bolsa, téximu xijil bolghan bolatti! Biraq «hazir bolsa» (kelgüside) adil, heqqaniy, sap dilliq «yéngidin tughulghan», yéngi bir perzenti, yéngi bir Israil wujudqa kélidu; Yaqup (tirilgen waqtida) ulardin héch xijil bolmaydu, elwette. (2) «Uning chirayi tatirip ketmeydu» — Öz oghullirining bir-birige hesetxor bolghanliqi tüpeylidin Yaqup köp japa tartqan. U Yüsüpni «öltürülgen» dep uzun yillar matem tutqan, andin eng yaxshi köridighan Binyaminni «yoqap ketti» dep ensirep öley dep qalghan. Biraq öz perzentliri toghrisida ensireshning hajiti yoq — chünki «hazir bolsa» herbiri Xudaning bashpanahida aman-ésen menggü turidu, shundaqla bir-biri bilen inaq ötüşidu.

²³ Chünki *Yaqup* qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida,

Ular namimni muqeddes dep ulughlaydighan,
Yaqupning Muqeddes Bolghuchisini pak-muqeddes dep bilidighan,
Israilning Xudasidin qorqidighan bolidu. □

²⁴ Rohi ézip ketkenler yorutulidighan,
Qaqshap yürgenler nesihet-bilim qobul qilidighan bolidu.

30

Misir bilen ittifaqlashish – Xudagha tayanmasliqtur

¹ «Asiy oghullarning ehwaligha way!» – deydu Perwerdigar,

– «Ular pilanlarni tüzmechi, biraq Mendin almaydu;

Ular mudapie tosuqini berpa qilidu,

Biraq u Méning Rohim emes;

Shundaq qilib ular gunahi üstige gunah qoshuwalidu.

² Ular Mendin héch sorimayla Misirgha yol aldi;

Pirewnning qaniti astidin panah izdep,

Misirning sayisige ishinip tayinidu yene!

³ Chünki Pirewnning qaniti bolsa silerni yerge tashlap let qilidu.

Misirning sayisige ishinip tayinish silerge bash qétimchiliq bolidu.

⁴ Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu,

Uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu, □

⁵ Awam hemmisi özige paydisi bolmaydighan,

Héch yardimi we paydisi tegmeydighan,

Belki let qilib yerge tashlaydighan,

Hetta reswa qilidighan bir xelqtin nomus qilidighan bolidu. ■

Yük artilip Misirgha méngishqa teyyarlan'ghan bichare ulaghtar!

⁶ Negewdiki ulaghtar toghrisida yüklen'gen wehiy: –

Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu;

Shu yerdin chishi shirlar we erkek shirlar,

Char yilan we wehshiy uchar yilanmu chiqidu;

Ular bayliqlirini ésheklerning dümbisige,

Göherlirini töge lokkilirigha yüklep,

□ **29:23** «Yaqup qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida...» — mushu 22-24-ayette hem Yaqupning özini (Israilni) hem uning ewladlirini (Israillarni) körsitidu. Yaqupning özi ularni körüş üçün ölümün tirilishi kérek, elwette. □ **30:4** «Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu, uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,...» — shu chaghlarda Misir yéngi bir padishah, yeni Pirewn Shabakoning qol astida küchlük, ittifaqlashqan bir döletke aylan'ghanidi. Zoan we Hanesning Misirning ikki teripide bolushi döletning küchlük birlikini tekitleydu. ■ **30:5** Yer. 2:36

Özlrige héch payda yetküzmeydighan bir xelqning yénigha kötürüp baridu. □
 7 Misir!? Ularning yardimi bikar hem quruqtur!
 Shunga Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen. □

Ishenmeslikning aqiwiti

8 — Emdi bu sözning kelgüsi zamanlar üçün,
 Guwahliq süpitide ebedil'ebedge turuwérishi üçün,
 Hazir bérip buni hem tash taxtiga hem yögime kitabqa yézip qoyghin. □
 9 Chünki bular bolsa asiy bir xelq,
 Naehli oghullar,
 Perwerdigarning Tewrat-terbiyisini anglashni xalimaydighan oghullardur. □
 10 Ular aldın körgüchilerge: — «Wehiyni körmenglar!»,
 We peyghemberlerge: «Bizge toghra bésharetlerni körsetmenglar;
 Bizge ademni azade qilidighan, yalghan bésharetlerni körsitinglar; □
 11 Senler *durus* yoldin chiqish,
 Toghra teriqidin ayrilish!
 Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!» — deydu. □
 12 — Emdi Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
 «Chünki siler mushu xewerni chetke qéqip,
 Zulumni yölenchük qilip, burmilan'ghan yolgha tayan'ghininglar tüpeylidin,
 13 Shunga mushu qebihlik silerge égiz tamning bir yériqidek bolidu,
 Tam puliyip qalghanda, u biraqla uni chéqiwétidu; ■
 14 Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek U uni chéqiwétidu;
 Uningdin hetta ochaqtin chogh alghudek,
 Baktin su usqudek birer parchisimu qalmaydu». □ ■
 15 Shunga Reb Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
 «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler;
 Xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!»,

□ **30:6** «Negewdiki **ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy**» — Negew bolsa Yehudaning jenubi qismi bolup, pütünley dehshetlik chöl-bayawan. Misirgha mangidighan bir yol Negewdin ötidu. «**...yüklen'gen wehiy**» — mushu bésharetning témisi bilen Yeshaya chaqchaq qilidu. «Wehiy»ning ibraniy tilida «yük» dégen yene bir menisi bar. Shuning bilen témini yene «Negewdiki ulaghlarning yüki» — déyishke bolidu. Ulaghlar elchilerning özini hem nurghun mal-mülük, hediyeini kötürüp Misirgha baridighan japaliq yolda méngip hérip kétédu. Lékin Misir bilen bolidighan «ittipaq» héchnémige erzimigechke, ularning yoli bikargha kétédu. Yeshaya bichare ulaghlargha hédashliq bildürgini bilen elchilerge héchqandaq hédashliq bildürmeydu! «**Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu...**» — qiziq yeri shuki, Misirgha adette mangidighan yol Negewdin emes, belki Filistiyedin ötidu. Negewdin mangidighan yol nahayiti japaliqtur. Némishqa mushu yol bilen mangidikin? Hökümler meqset-pilanlirini Filistiyedin yaki öz xelqidin mexpiy saqlash üçün bolsa kérek. Qiziq ish shuki, Israil Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzulup chiqip, del shu yol bilen Qanaan'gha (Pelestin'ge) kelgen. Yeshaya kinayilik bilen ulardin, siler Misirdin qutquzulghandin kéyin yene ashu yerge «kelgen izinglar bilen qaytip» yarem sorashqa rast baramsiler? — dep sorimaqchi. □ **30:7** «**Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen**» — «Rahab» Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq», «hali üstünlük». □ **30:8** «**...Hazir bérip buni hem tash taxtiga hem yögime kitabqa yézip qoyghin**» — «buni» bizning qarishimizche, yuqiriqi 6-7-ayettiki bésharetni körsitidu. Bezi alimlar «buni» 8-14-ayetlerning mezmuni dep qaraydu. □ **30:9** «**Perwerdigarning Tewrat-terbiyisi**» — «Tewrat» bolsa «terbiye», «nesihet», «yolyoruq» dégen menide. □ **30:10** «**aldin körgüchiler**» — adette Xudaning sözini ghayibane körünüşler arqiliq bilip chüshinidighan hem ularni bashqilargha chüshendürüp béridighan peyghemberlerdur. □ **30:11** «**Senler durus yoldin chiqish, toghra teriqidin ayrilish! Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!**» — mushu sözler ularning démekchi bolghan asasiq sözliri, yaki alliqachan dégen sözlerning tüp menisidir. ■ **30:13** Yesh. 29:5 □ **30:14** «**Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek u uni (tamni) chéqiwétidu**» — tam chaqquchini Xudaning Özi dep qaraymiz. Tamda peyda bolghan yériq bolsa Israilning qebihlikidir (13-ayetnimu körüng). Ademning gunahi özini ichidin (yérik tamni weyran qilghandek) weyran qilidu; uning üstige, Xudaning jazalishi uninggha chüshüsh bilen u téximu tügishidu. ■ **30:14** Yer. 19:11

— Biraq siler ret qilghansiler. □

¹⁶ Siler: — «Yaq, biz atlargha minip qachimiz» — dédinglar, Shunga siler rast qachisiler!

We «Biz chapqur ulaghlargha minip kétimiz» — dédinglar; — Shunga silerni qoghlighuchilarmu chapqur bolidu.

¹⁷ Minginglar birining wehimisidin qachisiler; Beshining wehimiside *hemminglar* qachisiler; Qéchip, tagh üstidiki yégane bayraq xadisidek, Döng üstidiki tughdek qalisiler. □ ■

Xudaning kütken ümidi ••• Uning axirqi pılanliri — parlaq kélechek

¹⁸ We shunga silerge méhir-shepqet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu; Shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu; Chünki Perwerdigar höküm-heqiqet chiqarghuchi Xudadur; Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur! □ ■

¹⁹ Chünki xalayıq yenila Zionda, yeni Yérusalémda turidu; Shu chaghda siler yene héch yighlimaysiler; Kötürgen nalengde U Özini sanga intayin shepqetlik körsitidu; U nalengni anglisila, jawab béridu.

²⁰ Reb silerge nan üçün müshküllükni, Su üçün azab-oqubetni bersimu, Shu chaghda séning Ustazing yene yoshuruniwermeydu, Belki közüng Ustazingni köridu; □

²¹ Siler ong terepke burulsanglar, Yaki sol terepke burulsanglar, Qulıqıng keyningdin: —

«Yol mana mushu, uningda ménginglar!» dégen bir awazni anglaysen.

²² Shu chaghda siler oyulghan mebudliringlarga bérilgen kümüş helge, Quyma mebudliringlarga bérilgen altun helgimu dagh tegküzisiler; Siler ularni adet latisini tashlighandek tashliwétip: — «Néri tur» — deysiler.

²³ U sen tériydighan uruqung üçün yamghur ewetidu; Yerdin chiqidighan ashliq-mehsulat hem küch-quwwetlik hem mol bolidu; Shu küni malliring keng-azade yaylaqlarda yaylaydu;

□ **30:15** «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler; xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!» — mushu söz Yeshaya peyghemberning bésharetlirining jewhiri. □ **30:17** «Minginglar birining wehimisidin qachisiler; beshining wehimiside hemminglar qachisiler» — Musa peyghember Tewrattiki «Law.» 26:8-ayette Xudaning mundaq wedisini xatirilgen: «(Manga tayan'ghan bolsanglar) beshinglar yüz (adem)ni, yüzünger bir tümenni qoghliwétisiler». Emdiki ehwal buning eksiche. «Tagh üstidiki bayraq... döng üstidiki... tugh» — (1) démek, qalghan ademler nahayiti az. (2) mushu ikki nerse (bayraq we tugh) adette urush qilghanda ishli tilidu; urushniki bir terep meghlup bolsa mushu nersiler tashlinip qalidu; ghelibe qilsa ular élip kétilidu; shunga ular mushu yerde meghlubiyetnimu bildüridu. ■ **30:17** Yesh. 17:6; 24:6,13 □ **30:18** «We shunga silerge méhir-shepqet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu; shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu... Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur!» — mushu ayet belkim kitabning ademni eng heyran qalduridighan yerliridin biridur. Némishqa Israilning kajliqi, Xudaning qattiq jazalishi teswirlen'gendin keyin ayet «shunga» bilen bashlinidu? Xudaning Israilni qattiq jazalighini bilen u eng axirda ulargha nahayiti köp rehimdilliq körsetmekchi. Yuqiriqi jazalar belkim Israilning «qaldisi»ni Xudaning nijatini qobul qilishqa teyyarlaydu. «Shunga» Xuda buni sewr-taqet bilen kütidu. ■ **30:18** Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yer. 17:7 □ **30:20** «séning Ustazing» — mushu yerde bu söz yaki (köplük sheklide) «ustazliring» yaki (birlik sheklide) «ustazing» meniside ishli tilgen. Aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, «ustaz» bolsa kérek. «Özini yoshurghan» «Ustazing»ning kim ikenlikini chüshinish üçün mushu ayetni 8-bab, 17-ayet bilen sélishturung.

24 Yer heydigen kala we éshekler bolsa,
Gürjek we ara bilen sorughan, tuzlan'ghan helep yeydu.

25 Chong qirghinchiliq bolghan küni,
Yeni munarlar örülgen küni,
Herbir ulugh taghda we herbir égiz döngde bolsa,
Enharlar we ériqlar bolidu. □

26 Perwerdigar Öz xelqining jarahitini tangidighan,
Ularning qamcha yarisini saqaytqan shu künide,
Ay sholisi quyash nuridek bolidu,
Quyash nuri bolsa yette hesse küchlük bolidu,
Yeni yette kündiki nurgha barawer bolidu. □

Asuriye hujum qilmaydu – ... Ularning üstige chüshidighan jaza

27 Mana, Perwerdigarning nami yiraqtin kélidu,
Uning qehri yalqunlinip,
Qoyuq is-tütekliri kütürüldü;
Lewliri ghezepke tolup,
Tili yutuwalghuchi yan'ghin ottek bolidu.

28 Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu,
Shuning bilen U ellerni bimenilikni yoqatquchi ghelwir bilen tasqaydu,
Shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu. □ ■

29 Muqeddes bir héyt ötküzülgen kéchidikidek, könglünglardin naxsha urghup chiqidu,
Israilgha uyultash bolghan Perwerdigarning téghigha ney nawasi bilen chiqqan birsin-
ing xushalliqidek, könglünglar xushal bolidu.

30 Perwerdigar heywetlik awazini yangritidu;
U qaynighan qehri, yutuwalghuchi yalqunluq ot, güldürmamiliq yamghur, boran-
shawqun, mödürler bilen Öz bilikini sozup körsitidu.

31 Chünki Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu,
– Bashqilarni urush tayiqi *bolghan Asuriye yanjilidu!* □

32 We Perwerdigar teyyarlighan kaltek bilen her qétim uni urghanda,
Buninggha daplar hem chiltarlar tengkesh qilinidu;
U qolini oynitip zerb qilip uning bilen küresh qilidu.

33 Chünki Tofet qedimdin tartip teyyar turghanidi;
Berheq, padishah üçün teyyarlan'ghan;
Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan;
Otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar,

□ 30:25 «Chong qirghinchiliq bolghan küni, yeni munarlar örülgen küni...» — qaysi qirghinchiliqning bolghanliqi, qaysi munarlarning örülgenliki mushu yerde déyilmidi. Qandaqla bolmisun, mushu ishlar jismani hem rohiy düşmenlarning yoqitilishini bildüridu; mushu ishlar axirqi zamanlarda yüz bérishi mumkin. «enhar» — kichik ériq. □ 30:26 «Öz xelqining jarahiti» — yaki «Öz xelqining sun'ghan yérini». □ 30:28 «Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu» — yuqiriqi 8-bab, 8-ayet bilen sélishturung. Asuriye Israilgha qandaq qilghan bolsa, Perwerdigarmu ulargha (asuriylerge) shundaq qilidu. «bimenilik bimenilikni yoqatquchi ghelwir» — «bimenilik» belkim butlarga ishinip-tayinishni körsitidu. «U (Perwerdigar) .... shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu» — Asuriye padishahi Sennaxérib tutuwalghan esirlirining aghzigha yügen sélip, ularni ashundaq rehimsiz yol bilen élip mangatti. Mushu yerde Asuriyedinde bashqa ellerning tilgha élinishi, bésharetning hem shu chaghdiki Asuriyeni hem axirqi zamandiki «axirqi urush»ni körsitidighanliqini chüshendürse kérek. Undaq bolsa Asuriye padishahi yene axirqi zamandiki dejjalgha wekillik qilidu yaki «bésharetlik resim» bolidu. ■ 30:28 Yesh. 8:8 □ 30:31 «Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu, — bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!» — Asuriyening Xudaning tayiqi ikenliki 10:5-ayette körsitilgen. «Bashqilarni urush tayiqi (bolghan Asuriye) yanjilidu!» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «U (Perwerdigar) uni (Asuriyeni) tayaq bilen uridu».

Perwerdigarning nepesi bolsa günggürt éqimidek uni tutashturidu. □

31

Misir bilen ittifaqlashmanglar! ... Xuda Özi Asuriyeni yiqitidu

¹ — Yardem izdep Misirga barghanlarning haligha way!

Ular atlargha tayinip,

Köp bolghanliqidin jeng harwilirigha,

Intayin küchlük bolghanliqidin atliq eskerlerge ishinip ketti!

Biraq Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarimaydu,

Perwerdigarni izdimeydu. ■

² Biraq Umu danadur!

U külpet élip kélidu,

Dégenlirini qayturuwalmaydu;

U buzuqlarning jemetige,

Shundaqla qebhlik qilghuchilargha yordemde bolghanlarga qarshi ornidin qozghilidu. □

³ Misirliqlar Tengri emes, ademler xalas;

Ularning atliri bolsa rohtin emes, ettin xalas;

Perwerdigar bolsa qolini uzartidu,

Yardem bergüchi bolsa putlishidu;

Yardem bérilgüchi bolsa yiqilidu;

Ular hemmisi biraqla yoqilidu.

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dégen: —

«Owni tutuwalghan shir yaki arslanni bir terep qilishqa top-top padichilar chaqirilghanda,

Shir yaki arslan ularning awazliridin héch qorqmay,

Shawqunliridin héch hoduqmay,

Belki owni astigha bésiwélip ghar-ghur talighinidek,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarmu oxshashla Zion téghi we égzlikliri üçün chüshüp jeng qilidu. □

⁵ Üstide perwaz qilidighan qushlardek samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz qaniti astigha Yérusalémni alidu;

Qaniti astigha élip, Zionni qutquzidu;

□ **30:33** «Tofet» — Yérusalém sirtidiki, exlet köydüridighan bir jilgha. U yene «Gé-Xinnom» — «Halaket jilghisi» dep atilip dozaqning küchlük bir simwoli bolidu (erebche «jehennem» dégen söz del bu «Gé-Xinnom»din kelgen). «Berheq, padishah üçün teyyarlan'ghan; Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan, otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar...» — démek, Asuriye padishahi Yehudagha qarshi yürüş qilghanda, özi üçün teyyarlan'ghan «jesetni köydürüş» gulxanigha qarap méngiwatatti. ■ **31:1** Zeb. 20:7; 33:16-17; Pend. 21:31; Yer. 17:5 □ **31:2** «Biraq Umu danadur!» — «Umu» dégen söz kinayilik, hejwiwiy gep: «Sen Israil bek ekillik, shundaq emesmu? Lékin Umu (Xudamu) danaliqghu!» dégendek. Israilning héch danaliqi yoq idi. □ **31:4** «top-top padichilar» — bu ibare Misirni körsetse, nahayiti kinayilik gep bolidu; chünki Misirliqlar qoy we padichilargha öch idi («Yar.» 46:34ni körüng). Belkim mushu temsilning awwalqi yérimi, Xuda Israilni (shirdek, Asuriye arqiliq) jazalimaqchi bolsa, Misirliqlarni yordem bérishke chaqirish bihudilikdur. Ikkinchi yérimi bolsa, Xuda axirida Özi (qushtek Öz qaniti astigha élip — 31-ayet) Israilni Asuriyedin qutquzidu, dégen menide. «shawqunliridin héch hoduqmay,...» — yaki «ularning aldida yolni boshatmaydighan,...». «U (Perwerdigar) Zion téghi ... üçün chüshüp jeng qilidu» — Perwerdigar kimgé qarshi chiqip jeng qilidu? Yuqiriqi ayetke qarighanda, u awwal shirdek (Asuriye arqiliq) Öz oljisi qilmaqchi bolghan Yérusalémni qoligha élish üçün küresh qilip, andin «owgha yordemchi süpitide» «uni shirdin qutquzimiz» dégen Misir bilen jeng qilidu. Héchbolmighanda, Yérusalém Xudaning (Asuriyelikler arqiliq bolghan) terbiye jazasidin özini qutquzalmaydu. Biraq 5-ayette, Xuda axirida ularni Asuriyening bésip kirishidin qutquzidu, deydu.

Uning «ötüp kêtishi» bilan Zion nijatliqqa érishidu. □ ■

Xudaning towa qilishqa chaqirishi

⁶ Siler dehshetlik asiyliq qilghan Igenlarning yénigha towa qilip qaytinglar,
I Israil baliliri!

⁷ Chünki shu künide insanlar herbiri özi üçün öz qoli bilen yasighan kümüş butlarni we altun butlarni: — «Gunahtur!» dep tashliwétidu». ■

⁸ «Shu chaghda Asuriye qilich bilen yiqilidu,
Biraq baturning qilichi bilen emes;
Bir qilich uni yutuwalidu, biraq qilich adettiki ademningki bolmaydu;
U jénini élip qilichtin qachmaqchi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwan'gha sélinidu. □

⁹ Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu;
Uning serdarliri jeng tughidin alaqqadilishidu» — dep jakarlaydu Zionda oti köyiwatqan,
Yérusalémda xumdéni yalqunlawatqan Perwerdigar. □ ■

32

Yéngi padishah we uning yéngi jemiyiti

¹ Mana, heqqaniylik bilen hökümraniq qilghuchi bir padishah chiqidu;
Emirler bolsa toghra höküm chiqirip idare qilidu. ■

² Hem shamalgha dalda bolghudek,
Boran'gha panah bolghudek,
Qaghjiraq jaygha ériq-sulardek,
Changqap ketken zémin'gha qoram tashning sayisidek bolghan bir adem chiqidu. □

³ Shuning bilen körgüchilerning közliri héch torlashmaydu,
Anglaydighanlarning quliqu éniq tingshaydu; ■

⁴ Bengbashning köngli bilimni tonup yétidu,
Kékechning tili téz hem éniq sözleydu.

⁵ Pesendiler emdi peziletlik dep atalmaydu,
Piqsiq iplasar emdi merd dep atalmaydu,

⁶ Chünki pesende adem peslikni sözleydu,
Uning köngli buzuqchiliq teyyarlaydu,
Iplasiq qilishqa,
Perwerdigargha dagh keltürüşke,
Achlarning qorsiqini ach qaldurushqa,
Changqighanlarning ichimlikini yoqitiwétishke niyetlinidu.

⁷ Berheq, iplas ademning tedbirliri qebihtur;

□ **31:5** «Uning (**Perwerdigarning**) «ötüp kêtishi» bilan Zion nijatliqqa érishidu» — Xuda Musa peyghember dewride Israilni Misirdin qutquzghanda, Israillarning öyliridin «ötüp kêtishi»i bilen ularni jazalimay, ularni qutquzghan. Tepsilatliri üçün «Mis.» 12:23 we «Zeb.» 78:49ni körüng — U Özi ewetken «halak qilghuchi perishte» Israillarning öylirige yétip kelgende Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak qilghuchi perishtining yolini tosüp, muhapizet qilip ularni saq qaldurghan. «Ötüp kêtish» dégen söz Israilni mushu ish toghruluq eskertken bolsa kérek. «Mis.» 12:13, 23-ayet we izahatlrini körüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yesh. 2:20 □ **31:8** «Asuriye **qilich bilen yiqilidu, biraq baturning qilichi bilen emes; ... qilich adettiki ademningki bolmaydu**» — démek, qilich insan teripidin emes, belki Xuda teripidin ishlitilidu (36-, 37-babni körüng). □ **31:9** «Wehimidin **uning «ul téshi» yoqaydu...**» — «ul téshi» ularning padishahi bolushi kérek. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zeb. 45:4-7; Zek. 9:9 □ **32:2** «changqap ketken zémin» — yaki «charchap ketken zémin». ■ **32:3** Yesh. 29:18; 30:21

U qestlarni pemlep olturidu,
Möminlerni yalghan gep bilen,
Yoqsulning dewasida gep qilib uni weyran qilishni pemlep olturidu.□
8 Peziletlik ademning qilghan niyetliri berheq peziletliktur;
U pezilette muqim turidu.

Menggülik bextni yaki balayi'apetni – hazir tallash kérek!

9 Ornunglardin turup, i xatirjem ayallar, awazimni anglanglar!
I endishisiz qizlar, sözlirimge qulaq sélinglar!
10 Bir yil öte-ötmeyla, i bighem ayallar,
Parakende qilinisiler!
Chünki üzüm hosuli bikargha kétidu,
Méwe yighish yoq bolidu.
11 I xatirjem ayallar, titrenglar!
I endishisiz qizlar, patiparaq bolunglar!
Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!□
12 Güzel étiz-baghlar üçün,
Méwilik üzüm talliri üçün meydenglargha urup hesret chékinglar!
13 Üstide tiken-yantaqlar ösidighan öz xelqimning zémini üçün,
Shad-xuram öyler, warang-churung qilib oynaydighan bu sheher üçün qayghurunglar!
14 Chünki orda tashlinidu,
Ademler bilen liq tolghan sheher ademzatsiz bolidu,
Istihkam we közet munarleri uzun zaman'ghiche peqetla yawayi éshekler zoq alidighan,
Qoy padiliri ozuqlinidighan boz yerler bolidu.
15 Taki Roh bizge yuqiridin tökülgüche,
Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche,
Méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche shu péti bolidu.□ ■
16 Shu chaghda adalet dalani,
Heqqaniylik méwilik bagh-étizlarni makan qilidu.
17 Heqqaniyliqtin chiqidighini xatirjemlik bolidu,
Xatirjemlikning netijisi bolsa menggüge bolidighan aram-tinchliq we aman-ésenlik bolidu.
18 Shuning bilen méning xelqim xatirjem makanlarda,
Ishenchlik turalghularda we tinch aramgahlarda turidu. ■

Jaza chüshürülgendin kéyinki bext-beriket

19 Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu,
Sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu,
20 Su boyida uruq térighuchilar,

□ 32:7 «Yoqsulning dewasida gep qilib uni weyran qilishni pemlep olturidu» — bashqa birxil terjimisi: — «lilla-adil dewa qilghan yoqsulni yoqitish üçün pemlep olturidu». □ 32:11 «Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!» — bular bolsa esirge chüshüp qalghanlarning mejburiy qilidighan ishliri. □ 32:15 «Roh bizge yuqiridin tökülgüche,.....» — mushu yerde «Roh» Xudaning Rohini bildüridu. Tékestte «kimning rohi» ikenliki déyilmigen ehwalda «Roh» dégen söz ayrim körülse, undaqta shübhisizki Xudaning Rohini körsitidu. «Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche, méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche...» — démek, yer yüzidiki boz yerler munbet bolidu we hazir munbet yerlermu téximu shundaq bolidu. ■ 32:15 Yesh. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yuh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18 ■ 32:18 Yer. 33:16

Kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur! □

33

Nijat Zion'gha kélidu

¹ I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi,
Bashqilar sanga asiyliq qilmighan,

Özüng asiyliq qilghuchi,

Séning halinggha way!

Sen bulang-talangni boldi qilishing bilen,

Özüng bulang-talang qilinisen;

Sen asiyliqni boldi qilishing bilen,

Özüng asiyliqqa uchraysen; □

² I Perwerdigar, bizge méhir-shepqet körsetkeysen;

Biz Séni ümid bilen kütüp kelduq;

Ötünimizki, Sen her seher *Israilgha* küchlük bilek-qol,

Qiyinchiliq peytiride nijatimiz bolghaysen.

³ Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu;

Sen *Xuda* qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu; □

⁴ Chéketke lichinkiliri ot-köklerni yighip yewalghandek,

Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu;

Chéketkiler uyan-buyan yügürgendek ademler olja üstide uyan-buyan yügürüşidu. □

⁵ Perwerdigar üstün turidu,

Berheq, Uning turalghusi yuqirididur;

U Zion'gha adalet we heqqaniylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinch-amanliqi, nijatliq, danaliq we bilimning bayliqliri bolidu;

Perwerdigardin qorqush Uning üçhün göherdur. □

Israildiki hazirqi ehwal

□ **32:20** «Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu, su boyida uruq térighuchilar, kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!» — (19-20) démisekmü, bu nahayiti sirliq bir sözdür. Belkim bizni axirqi zamanlardiki ikki ehwal toghrisida eslitidu. «Orman yiqilidu» — tekebburlar pes qilinidu (10-bab, 18- we 33-34-ayetni körüng). «Sheher» belkim yuqiriqi (24-babtiki) «tertipsiz sheher» bolup, Xuda teripidin weyran qilinidu. Biraq kichik péilliq turmushni tallighanlar, mesilen öz kala-ésheklirige yaxshi muamile qilghanlar bext-beriket tapidu. □ **33:1** «I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, bashqilar sanga asiyliq qilmighan, özüng asiyliq qilghuchi, séning halinggha way!...» — mushu ayet Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. Israil padishahi Hezekiya elchilerni ewetip Sennaxérib bilen «sülh» ehdisini tüzdürgen («2Pad.», 18:13-18-ayetni körüng); ilgiriki Ahaz padishahningmu Asuriye bilen tüzgen «tinchliq» ehdisi bar idi («2Pad.» 16-babni körüng). Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 701-yili, ikki ehдини buzup Israil (Yehuda)ning pütün zéminini bésiwélip, paytexti Yérusalémgha tehdit saldi. Uning shundaq «asiyliq» ishliri xéli köp idi. Belkim, mushu bésharettiki «asiyliq qilghuchi», «ehdini buzudighan» dégen sözler axirqi zamandiki dejjalnimu körsitishi mumkin. □ **33:3** «Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu; sen ... qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu» — bu, belkim, Perwerdigarning Israilning 2-ayettiki duasigha bergen jawabi bolushi mumkin. «Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliri...» belkim Éfiopiye padishahi Tirhakahning qoshunlirining jeng yürüşini körsitidu («2Pad.» 19:9-ayetni körüng). Sennaxérib «Tirhakah kélidu» dégen xewerni anglap chékindi. Axirqi zamanlarda mushu weqege oxshaydighan yene bir weqe bolidu («Dan.» 11:44-ayetni körüng). □ **33:4** «Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu» — bizningche «siler» Israilarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydu. □ **33:6** «Perwerdigardin qorqush uning üçhün göherdur» — bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge bérighan göhiri».

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nale-peryad kötüridu;
Sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu;□

⁸ Yollar ademsiz qaldi;

Ötkünchi yolchilar yoq boldi;

U ehdini buzup tashlidi;

Sheherlerni közige ilmaydu,

Ademlerni héch etiwarlimaydu.□

⁹ Zémin matem tutidu, zeiplishidu;

Liwan xijalettin solishidu;

Sharon chöl-bayawan'gha aylandi;

Bashan we Karmel bolsa qirip tashlandi. □

Xuda ornidin turup qutquzidu

¹⁰ Mana hazir ornumdin turimen,

– deydu Perwerdigar,

– Hazir Özümni üstün körsitimen,

Hazir qeddimni kötürimen.

¹¹ – Silerning boyunglarda quruq ot-chöpla bar,

Paxal tughisiler;

Öz nepesliringlar ot bolup özünglarni yutuwétidu;

¹² Eller bolsa hak köydürülgendek köydürilidu;

Orulghan jighan-tikenlerde otta köydürüwétidü.

¹³ – I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar;

Yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup yétinglar.□

¹⁴ Ziondiki gunahkarlar qorqidu;

Wehime iplaslarni bésiwalidu.

Ular: «Arimizdiki kim menggülük yutqur Ot bilen bille turidu?

Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» – deydu.

Soalgha jawab

¹⁵ – «Heqqaniylik yolida mangidighan,

Durus-lilla gep qilidighan,

Zalimliqtin kelgen haram paydigha nepretlinidighan,

Parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan,

Qanning gépi bolsila quligini yopurup anglimaydighan,

□ **33:7** «Mana, ularning palwanliri ... nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu» — bizningche bu ayet eyni chaghdiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. «palwanlar ...nale-peryad kötüridu... Elchiler yighlishidu» — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiyliq qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirligendek bolghan. Shu chaghdá Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyin'gimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek.

□ **33:8** «U ehdini buzup tashlidi» — «u» belkim asiyliq qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9** «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...»

— chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köktatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng. □ **33:13** «I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar; yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup yétinglar» — mushu bésharef 10-ayettin bashlap axirqi zamanlarga ötkén bolushi mumkin.

Peslik-rezillikka qarashni ret qilip, közini qachuridighan; □ ■

¹⁶ U yuqirini makan qilidu;

Qoram tashlar uning qorghini bolup,

Yuqiri uning bashpanahi bolidu;

Öz risqi uninggha bérilidu,

Uning süyi kapaletlik bolidu».

¹⁷ — «Közliring Padishahni güzellikide köridu;

Közliring uzun'gha sozulghan zémin'gha nezer salidu. □

¹⁸ Könglüng wehime toghrisida chongqur oygha patidu;

Royxetchi beg qéni?

Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni?

Istihkam-munarlarini sanighuchi beg qéni? □

¹⁹ Qaytidin esheddiy xelqni körmeysen,

— Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan,

Duduqlap gep qilidighan, gépini chüshinmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen. □

²⁰ Ibadet héytlirimiz ötküzüldighan sheher Zion'gha qara;

Séning közüng Yérusalémning tinch-aman makan bolghanliqini,

Qozuqliri hergiz yulunmaydighan,

Taniliri hergiz üzümeydighan,

Ikkinchi yöklemeydighan chédir bolghanliqini köridu; ■

²¹ Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu,

— U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu;

Palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu,

We yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu; □

²² Chünki Perwerdigar bizning nijatkar-hakimimiz,

Perwerdigar bizge qanun Bergüchidur,

Perwerdigar — bizning Padishahimiz,

U bizni qutquzidu!

²³ Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu,

Israil yelken xadising turumini mustehkem qilalmisimu,

□ **33:15** «Heqqaniylik yolida mangidighan, durus-lilla gep qilidighan...» — bu sözler 14-ayettiki «Arimizdiki kim menggülük yutqur ot bilen bille turidu? Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» dégen soalgha bolghan jawabning béshidur. «parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan» — bashqa birxil terjimisi: «parilar tutquzup qoyulmisun dep qolliri titrep kétidighan». «Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan» — menisi belkim: «rezillikni közitishni qet'iy ret qilidighan». ■ **33:15** Zeb. 15:1-2; 24:3-4 □ **33:17** «Közliring Padishahni güzellikide köridu» — mushu yerde padishahning kim ikenliki téxi dep bérilmidi. U yuqiriqi 9-bab, 6-ayet, 11-bab, 1-9-ayet we 32-bab, 1-ayette tilgha élin'ghan padishahqa oxshash adem bolushi kérek. «közliring Padishahni güzellikide köridu» — «güzellikide» dégenlik, padishahning belkim bashqa ehwaldimu körünüshi mumkin. «uzun'gha sozulghan zémin» — belkim keng-azadilik, héch wehime körünmeydighan zémin dégen menide. □ **33:18** «Royxetchi beg qéni? Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni? Istihkam-munarlarini sanighuchi beg qéni?» — mushu begler, shübhisizki, Israilni ayagh asti qilghan düshmenning ishghaliyetchi qoshunlirining begliri; biraq ularning rolliri anche éniq emes. Birinchisi, belkim, esirlarning tizimlikini teyyarlighan; ikkinchisi oljini xatiriliwalghan; üçinchisi sheherdiki pachaqlash kérek bolghan istihkamlarni xatiriliwalghan. □ **33:19** «Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan, ... gépini chüshinmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen» — bu ayet, shübhisizki, zéminining yatlar teripidin ishghal qilghanliqini yaki ular teripidin xelqning sürgün qilin'ghanliqini, shundaqla chetel tilida sözleydighan muhit ichide ötküzgen turmushni körsitidu. ■ **33:20** Zeb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** «Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu, — U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu; palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu, we yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu» — bu sirlig gepning menisi, perizimizche: «Perwerdigar zéminimizni beriketlik qilghandin kéyin héchqandaq nersini bashqa ellerdin kirgüzüshning hajiti yoq, shunglashqa biz kéme élip kelgen héchqandaq mehsulatlarga mohtaj emesimiz; Perwerdigar Özi bizge hemmini teminligüchidur» dégendek bolushi mumkin.

Yelkenni yéyip chiqiralmisimu,
U chaghda zor bir olja üleshtürüldü;
Hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu. □

²⁴ Shu chaghda shu yerde turghuchi: «Men késel» démeydu;
Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu. □

34

Perwerdigarning küni ••• Édomning jazalinishliri

¹ Yéqin kélinglar, i eller, anglanglar!
I qowm-xelqler, qulaq sélinglar!
Yer-zémin we uningdiki barliq mewjudatlar,
Jimi alem we uning ichidin chiqqan hemme mewjudatlar,
Tingshanglar!

² Chünki Perwerdigarning barliq ellerge qarita ghezipi bar,
Uning derghezipi ularning barliq qoshunlirigha qarshi turidu;
U ularni halaketke pütüp qoyghan,
Ularni qirghinchiliqqa tapshuruwetken;

³ Ulardin öltürülgenler sirtqa tashliwétildü,
Jesetliridin sésiqchiliq puraydu,
Taghlar ularning qéni bilen éritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoshunlar chirip yoq bolidu,
Asmanlar yögime kitabdek türüldü;
Üzüm télining yopurmaqliri xazan bolup, soliship chüshkendek,
Yiglep ketken enjür shéxidin chüshkendek,
Ularning jimiki jisim-qoshunliri yiqilidu; ■

⁵ Chünki shemshirim asmanlarda *qan bilen* sughuruldi;
Qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé uchrighan xelqqe,
Yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu; □

⁶ Perwerdigarning bir shemshiri bar;
U qan'gha boyaldi;
U yaghliq nersilerning yéghi bilen,
Öchke-qozilarning qéni bilen,
Qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan;
Chünki Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi,

□ **33:23** «Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu, Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu, ... u chaghda zor bir olja üleshtürüldü; hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu» — yene bir sirlig gep! Perizimizche, bu bir oxshitish bolup, Israilni bir chong kémige oxshatqan; kéme bolsa bek konirap ketken, mangalmaydighan halgha kélip qalghan bolsa kérek. Halbuki, bu Xudaning teqdim qilmaqchi bolghan berikitige héchqandaq tosalghu bolmighan; olja haman qolgha élinidu, hetta «aqsaq-tokur» we ajiz ademlermu bext-beriketke érishidu. Bezi alimlar kéme toghrisidiki sözlerni Israilning dūshmenlirige qaritilghan, dep qaraydu. □ **33:24** «Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu» — sözmusöz terjime qilghanda: — «Shu jayni makan qilghan xelq gunahidin kötürüwétildü» ■ **34:4** Weh. 6:13, 14 □ **34:5** «... Shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi; qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé uchrighan xelqqe, yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu;» — bu ayetke qarighanda, Xudaning axirqi zamandiki jazalashliri asmanda bashlinip, kéyin yer yüzige chüshidu. 1-8-ayetlerge qarighanda, shu chaghda nurghun el-yurtlar Édomda yighilip Israilgha hujum qilmaqchi bolidu; biraq Xuda ularni yoqitidu. Édom dégen yurtning özi Israilgha köp yil qilghan rehimsiz ziyankeshliki tüpeylidin Xudaning lenitige uchraydu.

Édomda zor bir qirghinchiliqi bar. □ ■

⁷ Mushu qirghinchilqlar bilen yawayi kalilar,
Torpaqlar we küchlük buqilarmu yiqilidu.
Ularning zémini qan'gha chömülidu,
Topa-changliri yagh bilen mayliship kétédu. □

⁸ Chünki Perwerdigarning qisas alidighan bir küni,
Zion dewasidiki hésab alidighan yili bar. □

⁹ Édomdiki éqinlar qarimaygha,
Uning topiliri günggürtke aylاندurulidu;
Zémini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.

¹⁰ Uning oti kéche-kündüz öchürülmeydu;
Is-tütekliri menggüge örleydu;
U dewrdin-dewrgiche xarabilikte turidu;
Héchkim ikkinchi u yerge ayagh basmaydu. ■

¹¹ Chöl huwqushi we chirqirighuchi huwqushlar uni igiliwalidu;
Chong huwqush we qagha-quzghunlar shu yerde uwilaydu;
Xuda uninggha «tertipsizlik-bimenilikni ölcheydighan tana»ni,
We «qup-quruqluqni ölcheydighan tik ölchigüch»ni tartidu. □ ■

¹² Birsi kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini *idare qilishqa* chaqirsa,
Ulardin héchkim bolmaydu;
Uning emirliri yoq qiliwétilgen bolidu. □

¹³ Ordilirida tikenler,
Qel'e-qorghanolirida chaqqaq-jighanlar ösüp chiqidu;
U chilbörilerning makani,
«Huwqushlarning ordisi» bolidu.

¹⁴ Shu yerde chöl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jem bolidu;
Herbir «öchke jin» öz qérindishigha towlaydu;
Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu,
Uni özige aramgah qilip turidu. □

¹⁵ «Oq yilan» shu yerde uwilaydu,
Uning sayiside tuxumlaydu,
Balilirini yighip baqidu.

Qorultaz-tapqushlar herbiri öz jüpi bilen shu yerde toplinidu; □

¹⁶ Perwerdigarning yögime kitabidin izdep oqup baqqin;
Ulardin héchbiri chüshüp qalmaydu;

□ **34:6** «U (Perwerdigarning shemshiri) yaghliq nersilerning yéghi bilen, öchke-qozilarning qéni bilen, qochqar hörikineng yéghi bilen ozuqlandurulghan» — mushular (öchke-qozilarning qéni... bökrek yéghi qatarliqlar)ning hemmisi qurbanliqlarning muhim bölekliri bolidu. «Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi... bar» — Bozrah shehiri Édomning paytexti (hazir «Pétra» déyilidu). Xeritilerni körüng. ■ **34:6** Yesh. 63:1, 2 □ **34:7** «küchlük buqilar» — ibraniy tilida «küchlükler» déyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küchlük buqilar» mushu yerde «küchlük, hoquqluq begler»nimu körsetse kérek. □ **34:8** «Zion dewasi» — mushu «dewa»ning uzun yilliq tarixi bar. Köp kishiler «Némishqa Xuda Israilgha alahide muamile qilidu?» dep qaqshap, Yehudiylargha ziyankeshlik qilip kelgen. Yehudiylarning özliri Xudagha köp qétim asiqliq qilghini bilen qandaqla bolmisun, Xudaning Ibrahimgha bergen wedisige asasen U ularni «Öz xelqim» dep qaraydu. Bu Xudaning tallishidu; bashqilar Uning bilen Israil toghruluq dewalashmaqchi bolsa özi yaman aqiwetni köridu. Gitiér gewdilik bir misalidur. ■ **34:10** Weh. 14:11; 19:3 □ **34:11** «Chöl huwqushi ... chirqirighuchi huwqushlar ...chong huwqush.. » — mushu ayettiki qush-haywanlarning néme ikenlikini top-toghra déyish tes. ■ **34:11** Yesh. 13:21,22; Zef. 2:14; Weh. 18:2 □ **34:12** «Birsi kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini idare qilishqa chaqirsa, ulardin héchkim bolmaydu...» — buning bashqa terjimiliri bar, biraq asasiy menisi: — «Édomdiki padishahliqni bashqurush üçün adem yoq»tur. Édomda héchkim, hetta eng yuqiri tebiqidikilermu qalmaydu. □ **34:14** «Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu» — yaki: «Tün (kéche) alwastisi shu yerde makanlishidu». □ **34:15** «Oq yilan» — buningmu qaysi haywan ikenliki éniq emes.

Héçqaysisining öz jorisi kem bolmaydu;
Chünki Özining aghzi ulargha buyrughan;
Uning Öz Rohi ularni toplighan.□

¹⁷ Chünki *Perwerdigar* Özi ular üçün chek tashlap,
Öz qoli bilen zémin'gha tana tartip ulargha teqsim qilip bergen;
Ular uninggha menggüge igidarliq qilidu,
Dewrdin-dewrgiche shu yerni makan qilidu.

35

Xudaning chöl-bayawanni güllendürüshi, ... shundaqla Öz mömin-bendiliri üçün achqan yoli

¹ — Dala hem qaghjirap ketken jaylar ular üçün xushal bolidu;
Chöl-bayawan shadlinip zepirandek chéçekleydu;□

² U berq urup chéçekleydu,
Shadliqqa shadliq qoshulup tentene qilidu;
Liwanning shan-sheripi,
Karmel we Sharondiki güzellik we sür uninggha bérilidu;
Ular Perwerdigarning shan-sheripini,
Xudayimizning güzelliki we heywiti köridu.□

³ Ajiz qollarni küchlendürünglar,
Égilip mangidighan tizlarni chingitinglar,■

⁴ Yüriki aghqanlarga: — «Ching turunglar! Qorqmanglar!
Mana, Xudayinglarga qarap béqinglar;
Qisas kélidu — Xudaning hésab élish küni kélidu!

U Özi kélidu, silerni qutquzidu!» — deng!

⁵ Andin qarighuning közi échilidu,
Gasning qulaqliri ochuq qilinidu,■

⁶ Andin aqsaq-tokurlar kéyikte oynaqlap sekreydu;
Gachining tili naxsha éytidu;

Chünki dalada sular,
Chöl-bayawanlarda derya-éqinlar urghup tashidu;■

⁷ Pizhghirin chöl-jezire kölchekke,
Changqighan yerler bulaqlargha aylinidu;
Chilbörilerning makani — ular yatqan jay,
Qomush we yékenler ösüp, chimenlikke aylinidu.

□ **34:16** «Perwerdigarning yögime kitabi» — yuqirida Yeshaya Xudaning permani bilen özi yazghan matériyallarni yighip Tewrat-qanunliri bilen saqlitip qoyghan (8-babni körüng). Kéyin u yene «yögime kitab»ni tilgha aldi (29-babni körüng). «Perwerdigarning yögime kitabi» belkim Yeshayaning özi yazghan matériyalliri we Musa, Yeshua, Samuil, Dawut qatarliq peyghemberler xatiriliwalghan barliq matériyallarni körsitidu. Mushu matériyallar «muqeddes kitab»ning bashlinishliri bolushi kérek; «Perwerdigarning kitabi»da héchnerse kem emes, bizge kérek bolghan hemme tepsilatlar bar, uningda hetta qush-haywanlarning xewirimu bar, dégenliktur. Xudaning qush-haywanlarga tepsiliy halda miras qilghan teqsimati xatirilen'gen yerde, Özining mömin bendiliri üçün béghishlimaçchi bolghan miraslar muqeddes kitapta téximu éniq xatirileklik bolmamdu? «Muqeddes kitab»tin izdep oqup béqing!» «Özining aghzi ulargha buyrughan» — Xudaning aghzi buyrughan, elwette. □ **35:1** «Dala ... ular üçün xushal bolidu» — Yeshaya deslepte «ular»ning kim ikenlikini démeydu. Bilish üçün bésharetni axirighiche (9-ayetkiche) oqush kérek! (bu sözler «Rim.» 8:19-22 bilen munasiwetlik). □ **35:2** «Liwanning shan-sheripi, Karmel we Sharondiki güzellik we sür...» — Liwan, Karmel we Sharonlarning alahidilikliri yuqirida, 33-bab, 9-ayettiki izahatta teswirlinidu. «ular Perwerdigarning shan-sheripini... köridu» — «ular» — 1-ayettiki izahatqa qarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12 ■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yuh. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yuh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

⁸ Shu yerde égiz kötürülgen bir yol,
 Tüptüz bir yol bolidu;
 U «pak-muqeddeslikning yoli» dep atilidu;
 Napaklar uningdin ötüşke bolmaydu,
 Shu yol mexsus shular üçhün békitilip yasalghanki, –
 Hetta nadanlarmu uningda ézip ketmeydu;□
⁹ Shu yerde shir bolmaydu,
 Uning üstige héch yirtquch haywan chiqmaydu;
 (Ular shu yerde héch tépilmaydu)
 – Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar shu yerde mangidu!□
¹⁰ Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu,
 Küylerni éytip Zion'gha yétip kélidu;
 Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;
 Ular xushalliq we shadliqqa chömgen bolidu;
 Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu. □ ■

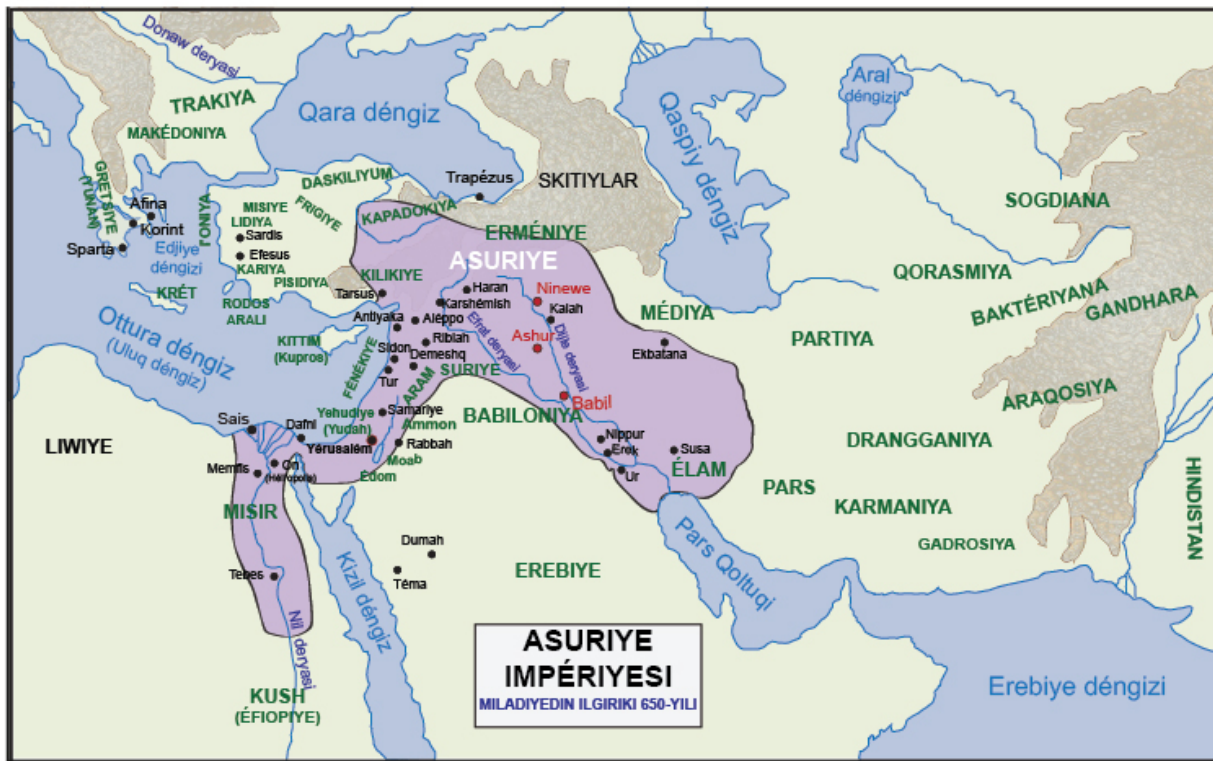
36

Krizis – Asuriye padishahining bésip kirishi

¹ Hezekiyaning on tötinchi yili shundaq boldiki, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qel'e-qorghaniq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■

² Andin Asuriye padishahi «Rab-Shakeh» *dégen serdarni* chong bir qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha ewetti. U Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kólchekning norining bëshigha kélip turdi.□

□ **35:8** «Shu yerde égiz kötürülgen bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nege baridighanliqini démeydu; bilish üçhün 10-ayetkiche oqush kérek. □ **35:9** «Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar» — bolsa ibraniy tilida birla söz («gaal») bilen ipadilinidu. Mushu sözni toluq chüshinish üçhün 41:14-ayetning izahatini körüng. □ **35:10** «Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu... qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu» — bésharettiki weqeler Israilning Musa peyghember arqiliq qutquzulghanliqigha oxshaydu; shundaqla bu ishlarni yéngi bir «Misirdin chiqish» dégili bolidu. Oqurmenlerge Tewrattiki «Misirdin chiqish» dégen qisimni oqusa, shu chaghidiki weqelerni mushular bilen tepsiliy halda sélishturush nahayiti ehmiyetlik bolidu. Mushu «chiqip-qutquzush» bolsa «Misirdin chiqish»tin nechche hesse ulugh, nechche hesse shereplik bolidu. Kéyin körimizki, Xuda qutquzghan xelq peqet Misirdin emes, belki pütkül dunyadin chiqip qutquzulidu. Ular qorqunchluq desht-bayawandin ötüşining ornida, özlirini qarshi alidighan, chimenbaghqa aylandurulghan zémindin ötidu; yol hemme adem üçhün tüz, ongushluq, rawan hem xetersiz bolidu. ■ **35:10** Weh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2** «Rab-Shakeh» — belkim Asuriyening padishahining bash meslihetchisining adettiki unwani bolushi mumkin. «Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kólchekning norining bëshigha» — mushu jay eslide del Yeshaya Ahaz padishah bilen körüshüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan jay (7-babni körüng).

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

³ Shuning bilan Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi bolghan Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi bolghan Yoahlar uning yénigha keldi ⁴⁻⁵ we Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: –

Siler Hezekiyagha: – «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: –

«Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némiti?

Sen: (u peqet gepla, xalas!) –

«Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem kuchimiz bar» – deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen? □ ⁶ Mana, sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen! Birsu uninggha yölnese, uning qoligha sanjip kiridu; mana Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■

⁷ Eger sen manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» – déseng, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha* atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

□ 36:4-5 «Sen: (u peqet gepla, xalas!) – «Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem kuchimiz bar» – deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen?» – mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar idi. ■ 36:6 Ez. 29:6,7 □ 36:7 «Hezekiya ...: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha* atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» – Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen: (1) butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem (2) xata yol bilen «Perwerdigargha atap» qurulghan, ibadet qilishqa béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anghighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette.

⁸Emdi xojam Asuriye padishahi bilan bir toxtamga kel: — «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» □ ⁹ Sende undaqlar bolmisa, xojamning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Sen jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisen téxi!

¹⁰Men emdi mushu zéminni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Perwerdigar derweqe manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin!» — dédi!»»

¹¹Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

«Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniiy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun!» — dédi.□

¹²Biraq Rab-Shakeh: —

«Xojam méni mushu gepni xojanglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi.□ ■

¹³Andin Rab-Shakeh ibraniiy tilida yuqiri awaz bilen: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

¹⁴«Padishah mundaq deydu: —

«Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni qutquzalmaydu.

¹⁵Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!». ¹⁶Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: —

«Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölkichinglardin su ichisiler; ¹⁷ ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni bar hem üzümzarliri bar bir zémin'gha, — zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» □

¹⁸Hezekiyaning silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dep ishendürüshige yol qoymanglar! El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu? ¹⁹ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim shehirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!

²⁰Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?»».

²¹Anglighuchilar süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —

«Uninggha jawab bermenglar».

²²Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklirini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

□ **36:8** «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kététti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **36:11** «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile» — hazirki Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriye tili» «aramiiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletti.

□ **36:12** «... Ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — sheher muhasirige chüshüp, acharchiliq we usuzluqta qalghanda ademler derweqe mushundaq qilishi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27

□ **36:17** «men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, — zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldanchi idi.

37

*Hezekiyaning dua qilishi – Perwerdigarning jawabi**2Pad. 19*

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning öyige kirdi. □ ² U Hilqiyaning ogli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallarini böz yépinchaqlighan péti Amozning ogli Yeshaya peyghemberge ewetti. ³ Ular uninggha: –

«Hezekiya mundaq deydu: –

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün külpet chüshidighan, reswa we mazaq qilidighan bir kündür. ⁴ Öz xojisi bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tinghisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini béermikin? Shunga qép qalghan qaldilar üçün awazingni kôtürüp, bir duayingni berseng» – dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi. ⁶ Yeshaya ulargha: –

«Xojayinglarga: – «Perwerdigar mundaq dédi: –

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; □ ⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. U öz zéminida turghanda uni qilich bilen öltürgüzimen» – denglar» – dédi.

⁸ Rab-Shakeh kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, uning yénigha keldi; Asuriye padishahi Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqanidi. ⁹ Andin padishah: «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglidi. Shu xewerni anglighanda u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: –□

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq denglar: –

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma; ¹¹ Mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qandaqmu qutquzulisen? □ ¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellerni bolsa, ularning ilah-butliri qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridik- ilernichu? Télassarda turghan Édenlernichu? ¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»»□

¹⁴ Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi. ¹⁵ Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: –

□ **37:1** «Perwerdigarning öyi» — Uning (Sulayman padishah qurghan) ibadetxanisi. □ **37:6** «Xojayinglarga: – «Perwerdigar mundaq dédi: – «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma...» — Yeshayaning mushu jawab sözlirini (6-7-ayetlerni) diqqet bilen oquyingiz, u Hezekiyaning telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun xelqqé we Hezekiya Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghanidi (mesilen, 10-bab, 5-21-ayetlerni, 14-bab, 24-25-ayetlerni körüng). Biraq Hezekiya we ordidilikler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni (kéyinki 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghandek qilatti. □ **37:9** «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ **37:11** «ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqi anglighansen» — «ilah-butlirigha atap halak qilish» dégen söz, ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilinidu. □ **37:13** «Gozan, Haran, Rezef shehiri.. Télassar... Xamat..., Arpad ..., Sefarwaim, Xéna hem Iwwah...» — (12-13-ayetlerde körsitilgen) mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge бүгүн'ge qeder namelum.

16 «I k rubar otturisida turghan, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: –

Sen  z ngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning  stidiki Xuda peqet özüngdursen; asman-z minni Yaratquchisen. □ 17 I Perwerdigar, quliqingni t wen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennax ribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep  ytqan hemme geplirini anglighaysen! 18 I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni we shulargha b qindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □ 19 Ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlar, yaghach we tash, xalas; shunga Asuriyelikler ularni halak qildi. 20 Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga S ning, peqet S ningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüsh  ch n, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

21 Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq d di: –
– Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: –

«Sen Manga Sennax rib toghruluq dua qilishing bilen,

22 Perwerdigarning uninggha qarita d gen sözi shudurki: –

«Pak qiz, yeni Zionning qizi s ni kemsitidu,
S ni mazaq qilip kélidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap b shini chayqaydu;

23 Sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimg  qarshi awazingni k t r p,

Neziringni  st n qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□

24 Qulliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip: –

«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqilirigha,
Liwana tagh baghirlirigha y tip keldimki,

Uning  giz k dir derexlirini,  sil qarighaylirini k siw timen;

Men uning eng yuqiri  gizlikige yamiship chiqip,

Uning eng b k-baraqsan ormanzarliqigha kirip y timen.□

25  z m quduq kolap su ichtim;

Putumning uchidila men Misirning barliq derya- stenglirini qurutuwettim – d ding.□

□ **37:16** «I k rubar otturisida turghan... Perwerdigar» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri  y, yeni «eng muqeddes jay» d gen  yde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «k rub» bar idi. Musaning dewridin Ezakiyal peyghember dewrigiche Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda «kafaret texti»ning üstide, yeni «k rubar otturisida» turatti. K rubar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan h k m-jazalirini b jiridu. «K rubar otturisida turghan» d gini, «Sen bizge y qinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» d genliktur. □ **37:18** «shulargha b qindi bolghan yurtlar..» — ibraniy tilida sözmosöz terjime qilghanda «b qindi» d gen söz yoq. Bashqa birxil terjimisi «shulargha ait». Biz sherhlesh  ch n «b qindi» qoshtuq. □ **37:23** «kupurluq» — kim  zini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» d se, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu. □ **37:24** «Uning eng b k-baraqsan ormanzarliqi» — bu ayettiki «b k-baraqsan» d gen söz ibraniy tilida «Karmel» d gen söz bilen ipadilidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» d gini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (h ch tosalghusiz) barimen» d gendek po atidighan menini ipadileytti; chünki Liwanda «Karmel» d gen jay yoq. □ **37:25** «...putumning uchidila men Misirning barliq derya- stenglirini qurutuwettim» — yuqiriqi 24-ayette padishah  zining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen, Liwana rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, k chl k padishahlardin  st nl kke  rishidighanliqini körsitidu), eng  sil nersilerge  rishidighanliqini teswirleydu. Mushu 25-ayettiki «putum... qurutuwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosop, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiw teleymen» d gen menmenlikni bild rmekchi.

26 — Sen shuni anglap baqmighanmiding?

Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,

Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,

Hazir uni emelge ashurdumki,

Mana, sen qel'e-qorghaniq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;

27 Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,

Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular étizdiki ottek,

Yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi. □

28 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;

29 Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning quliqimgha yetkini tüpeylidin,

Men qarmiğimni burningdin ötküzimen,

Yüginimni aghzinggha salimen,

Özüng kelgen yol bilen séni qayturimen. □

30 I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, —

Mushu yili özlükidin ösken,

Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu;

Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler. □

31 Yehuda jemetidiki qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,

Yuqirigha qarap méwe béridu;

32 Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,

Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

33 Shunga Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,

Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;

Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,

Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

34 U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

Shu yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu, — deydu Perwerdigar.

35 — Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut üçün bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■

36 Shuning bilen Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi. Mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning

□ 37:27 «Ögzidiki ot-chöpler...» — bu ibarining bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin. □ 37:29 «Men qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti. □ 37:30 «I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, — mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu; üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, belkim qoshunidin qalghan qisimliri yenila parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üchinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilarning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize bérildi. Shundaqtimu, Tewrattiki «Padishahlar» dégen qisimgha qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untup Xudagha wapasizliq qiliwerdi. ■ 37:35 2Pad. 20:6

hemmisining ölgenlikini kördi! □ ■ 37 Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi. 38 Shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi. □

38

«Yeshaya»ning ikkinchi qismi ... Hezekiyaning éghir késilge griptar bolushi we duasi

1 Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen, — dédi. □

2 Hezekiya yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip:

3 — I Perwerdigar, Séning aldingda heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi. We Hezekiya yighlap éqip ketti.

4 Andin Perwerdigarning sözi Yeshayagha yétip mundaq déyildi: —

5 Bérip Hezekiyagha mundaq dégin: —

Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, künliringge yene on besh yil qoshimen; □ 6 Shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Men sépil bolup bu sheherni qoghdaymen.

7 Shuning bilen Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin mundaq bésharetlik alamet boliduki, 8 Mana, Men quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey üstige chüshken sayisini on qedem keynige yandurimen».

Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi. □ ■

Hezekiyaning öz késili toghruluq xatiriliri

9 Yehuda padishahi Hezekiya késel bolup, andin késilidin eslige kelgendin kéyin mundaq xatirilerni yazdi:

10 — «Men: «Ömrümning otturisida tehtisaraning derwazilirigha bériwatimen,

Qalghan yillirimdin mehrum boldum» — dédim.

11 Men: — «Tiriklerning zéminida turup Xudayim Yahni, Yahni körelmeydighan,

□ 37:36 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 18-babni körüng). ■ 37:36 2Pad. 19:35 □ 37:38 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe, Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi. □ 38:1 «Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi» — bu sözler bilen «Yeshaya» dégen kitabning «ikkinchi qismi» bashlinidu. Kirish sözimizni körüng. □ 38:5 «atang Dawut» — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi. □ 38:8 «...Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi» — Mérodaq-Baladan (39:1) Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, mushu ikki weqe (Hezekiyaning késeldin saqaytilishi we uning ishenchisini righbetlendürüşke bérilgen karamet möjize) Asuriyening padishahi tajawuzchiliq qilishtin ilgiri, belkim miladiyedin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bergen (39-babtiki izahatlarni körüng). ■ 38:8 2Pad. 20:7-9

Shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim.□

¹² Méning turalghum charwichining chédiridek özümdin yötkilip ketti;

Men bapkar öz toqughinini türüwetkinidek hayatimni türüwettim;

U méni toqush destigahidin késiwetti;

Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen;

¹³ Tang atquche men kütüp, özümni tinchlandurup yürimen,

Biraq U shirgha oxshash hemme söngéklirimni sundurghandek qilidu;

Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen.

¹⁴ Men qarlighach yaki turnidek wichirlap yürimen;

Paxtektek ah-uh urimen;

Közlirim yuqirigha qarash bilen ajizliship kétidu;

I reb, méni zulum basti!

Jénimgha képil bolghin!■

¹⁵ Néme désem bolar? Chünki U manga söz qildi we Özi mushu ishni qildi!

Jénim tartqan azab tüpeylidin men bar yillirimda qedemlirimni sanap bésip awaylap mangimen.

¹⁶ I Reb, ademler mushundaq sawaqlar bilen yashishi kérek;

Rohim mushu sawaqlardin hayatini tapidu;

Sen méni eslimge keltürüp, méni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bext-tinchliqim üçün azab üstige azab tarttim;

Manga bolghan söygüng tüpeylidin jénimni halaket hangidin chiqardingsen;

Sen hemme gunahlimni keyningge chörüwettingsen.

¹⁸ Chünki tehtisara Sanga rehmet éytalmaydu;

Ölüm Séni medhiyiliyelmeýdu;

Hanggha chüshiwatqanlar Séning heqiqet-wapaliqinggha ümid baghliyalmaydu.

¹⁹ Özüm bugün qilghinimdek Sanga rehmet éytidighanlar tirikler, tiriklerdur;

Ata bolghuchi oghullirigha heqiqet-wapaliqingni bildüridu.

²⁰ Perwerdigar méni qutquzushqa niyet baghligandur;

Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlimni éytimiz!»□

²¹ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlap, yarisigha chaplanglar, u eslige kélidu», dégenidi ■ ²² we Hezekiya: — «Méning Perwerdigarning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan qandaq bésharetlik alamet bérilidu?» dep sorighanidi).

39

Babil padishahidin kelgen elchiler ... Chong bir xataliq

□ **38:11** «Yahni, **Yahni körelmeydighan**» — «Yah» dégen «Yahweh» dégenning qisqa shekli, démek Perwerdigarning namining birxil qisqartilip éytilishi. «Yahni, **Yahni körelmeydighan, shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum**» — dédim» — Hezekiya: — «Tehtisarada bolghanda, Xudani yaki ademni körmesliki mumkin» démekchi emes; tekitleydighan ish tirik turup körüş pursitidin mehrum bolushtur. Tehtisaraning ehwalining qandaq ikenlikidin biz 14-babta azraq melumat alalaymiz. ■ **38:14** Yesh. 59:11 □ **38:20** «Biz **bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlimni éytimiz!**» — Xudani medhiyileydighan bu yaxshi sözlerni qilghini bilen, Hezekiya öz közi bilen körgen ikki karamet ishni (özining saqaytilishi we 7-ayettiki möjizini) éside ching saqlighan emes. Yuqiriqi bablarda dégendek, Asuriye qoshunliri bésip kirgende, u Xudaning 6-ayette xatirilen'gen wedisini untup, hoduqup ketti. Töwendiki 39-babtiki weqedimu u «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen öz wedisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7

¹ Shu peyette Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini hem eslige kelgenlikini anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti. □

² Hezekiya elchilerni xushalliq bilen kütüp, uning xezine-ambarlirida saqlan'ghan nersilirini körsetti; yeni kümüshni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydighan öyning hemmisini we bayliqlirining barliqini körsetti; uning ordisi we yaki pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi. ³ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babilin kelgen», dédi.

⁴ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

⁵ Yeshaya Hezekiyagha mundaq dédi: —

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

⁶ — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we бүгүн'ge qeder atabowiliring topla, saqlap qoyghan hemme nerse Babilgha élip kétidü; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar, ⁷ — hemde *Babilliqar* oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidü; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu. □

⁸ Shuning bilen Hezekiya öz-özige: «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, *Xudaning* heqiqet-wapaliqi bolidiken'ghu» dep, Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi. □

40

Israilgha bérilgen teselli; ... Dunyagha élip kélín'gen ümid-teselli

¹ Xelqimge teselli béringlar, teselli béringlar, depla yürüdu Xudayinglar;

² Yérusalémning qelbige söz qilip uninggha jakarlanglarki,

□ **39:1** «Shu peyette Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini ... anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedín ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmü shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, 38-, 39-babta teswirlen'gen ishlar 36- we 37-babta teswirlen'gen ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Bilimizki, «Yeshaya» (dégen kitab)ning 40-66-bablidiki xewer-bésharetler, umumiy jehettin éytqanda, kéyinki «Babil impériyesige esir bolup chüshkenler»ge, yeni sürgün bolghan Israillargha, yeni ularning «qaldisi» bolghan ewladlirigha qaritildi. Undaqta 39-bab mushu ehwalni tonushturush rolini oynaydu. □ **39:7** «...hemde **Babilliqar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidü; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu**» — körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq söz (6-7-ayetler) chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda ornı bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Nushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittapaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliq»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedín qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittapaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, 56-bab, 4-ayettiki izahatni körüng. □ **39:8** «...«Siz éytqan **Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken**»» — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyeni bildürüdu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeydidin boldi.

Uning jebir-japaliq waqti axirlashti,
 Uning qebihlik kechürüm qilindi;
 Chunki u Perwerdigarning qolidin barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep *méhir-shepqtini* aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini!

«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,
 Chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!» □ ■

⁴ Barliq jilghilar kötürülide,
 Barliq tagh-döngler pes qilinidu;
 Egri-toqaylar tüzlinidu,
 Ongghul-dongghul yerler tekshilinidu.

⁵ Perwerdigarning shan-sheripi körünidu,
 We barliq ten igiliri uni teng köridü;
 Chunki Perwerdigarning Öz aghzi shundaq söz qilghan!» ■

⁶ – Anglanglar, bir awaz «jakarla» deydu;
 Jakarlighuchi bolsa mundaq sorap: — «Men némini jakarlaymen?» — dédi.
jawab bolsa: — «Barliq ten igiliri ot-chöptür, xalas;
 We ularning barliq wapaliqi daladiki gülge oxshash;» ■

⁷ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,
 Chunki Perwerdigarning Rohi üstige püwleydu;
 Berheq, *barliq xelqmu ot-chöptür!* □

⁸ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu;

□ **40:2** «Yérusalémning qelbige söz qilip uninggha jakarlanglarki,....» — mezkur xewerni kimning jakarlishi kéreklik éytilmide. Belkim mushu söz Xudaning barliq peyghemberlirige qaritilidu. Kirish sözimizde déyilginidek, kitabning qalghan qisimliri (40-66-bablar) Yeshayaning ömridin keyinki bir dewrdiki Israillar, yeni palandi bolidighan bir dewrge yaki dewrlerge qaritilidu; sürgün qilghuchi Babil impériyesi bolghini bilen, körüp turimizki, «Yeshaya»ning birinchi qismidikidek, ikkinchi qismidiki bezi bésharetlermu axirqi zamanlarni körsitidu. «**Barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepqtini aldi**» — ibranij tilida «gunahliri üçün ikke hessilep aldi» déyilidu. Sherhchilerning «ikki hessilep» dégen mushu ibare üstide bir-birige oxshap kétidighan üç xil közqarishi bar: — (1) Israil gunahliri üçün ikki hesse jaza aldi. Israil Xudaning «tunji oghli» bolup, bashqa el-millet bilen sélishturghanda, ikki hesse beriket alidu. U «tunji oghli» bolup, yene bashqa el-milletler bilen sélishturghanda qobul qilghan wehiy-xewirimu köp. Shunga bularni bashqa ellerge yetküzüsh mes'uliyitimu köp; gunahi bar bolsa bashqa el-milletler bilen sélishturghanda «ikki hesse» artuq jazalinishi kérek. Biraq bu bésharetke qarighanda, ularning jazalinish mezgili axirlashti. (2) «Ikki hessilep»ning menisi «del gunahigha mas kélidighan jaza» dégenliktur. (3) Xuda Israilgha zor méhir-shepget körsitip, yeni gunahining ornigha «ikki hessilep» méhir-shepgetni yetküzidu. Bizning pikrimiz eyni shundaq (61-bab, 7-ayetni körüng). Undaqtta «ikki hessilep» bolsa hem kechürüm qilinish hem Xudaning Rohini, yéngi hayatni qobul qilishtin ibarettur (mesilen, 43-bab, 25-ayettin 44-bab, 5-ayetkiche, hem 61-bab, 7-ayetnimu körüng). Mundaq zor méhir-shepgetning kélip-chiqish sirliri 53-babta ashkarilinidu. Mushu üç xil közqarashning qaysisining toghra bolushidin qet'iynezer, omumiy menisi shuki, Xuda ularni kechürüm qilmaqchi hem ulargha méhribanliqini körsitmekchi. □ **40:3** «Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini! «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!» — mushu namsiz zatning awazi éytqan yol yuqiriqi 35-babtiki yol emes; ashu yol Zion'gha qaytqanlar üçün teyyarlan'ghan. Mushu yolni bolsa, **Xudaning Özining** kélishini qarshi élish üçün (söyümlük bir padishah qarshi élin'ghandek) **ademler** teyyarlishi kérek. Namsiz zatning awazning bir ipadisini körüsh üçün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayetni, «Yh.» 1:23ni körüng. Shu yerlerde «namsiz zat»ning del chümüldürgüchi Yehya peyghemberning özi ikenlik körsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23 ■ **40:5** Yuh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zeb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24 □ **40:7** «Berheq, *barliq xelqmu ot-chöptür*» — mushu yerde «xelq» Israil xelqini körsitidu.

Biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!»□ ■

⁹ – I Zion'gha xush xewer élip kelgüchi, yuqiri bir taghqa chiqqin;

Yérusalémgha xush xewerni élip kelgüchi,

Awazingni küchep kötürgin!

Uni kötürgin, qorqmighin!

Yehudaning sheherlirige: – «Mana, Xudayinglarga qaranglar» dégin!

¹⁰ Mana, Reb Perwerdigar küch-qudritle kéliwatidu,

Uning biliki Özi üchün hoquq yürgüzidu;

Mana, Uning alghan mukapati Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.□ ■

¹¹ Qoychidek U Öz padisini baqidu;

U qozilarni bilek-qoligha yighidu, ularni quchaqlap mangidu,

Émitkühilerni U mulayimlik bilen yétekleydu. ■

Israilning tengdashsiz Xudasi

¹² Kim derya-okyanlarning sulirini ochumida ölchep belgiligen,

Asmanlarni ghérichlap békitken,

Jahanning topa-changlirini misqallap salghan,

Taghlarni tarazida tarazilap,

Dönglerni jingda tartip ornatqan?

¹³ Kim Perwerdigarning Rohigha yolyoruq bergen?

Kim Uninggha meslihetchi bolup ögetken?■

¹⁴ U kim bilen meslihetleshken,

Kim Uni eqilliq qilip terbiyeligen?

Uninggha höküm-heqiqet chiqirish yolida kim yétekligen,

Yaki Uninggha bilim ögetken,

Yaki Uninggha yorutulush yolini kim körsetken?

¹⁵ Mana, Uning aldida el-yurtlar Uninggha nisbeten chélekte qalghan bir tamcha sudek,

Tarazida qalghan topa-changdek hésablinidu;

Mana, U arallarni zerriche nersidek qoligha alidu;

¹⁶ Pütkül Liwan bolsa *qurban'gah* otigha,

Uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu.□

¹⁷ El-yurtlar uning aldida héchnerse emestur;

Uninggha nisbeten ular yoqning ariliqida,

Quruq-menisiz dep hésablinidu.■

¹⁸ Emdi siler Tengrini kimgé oxshatmaqchisiler?

Uni némige oxshitip sélishturisiler?■

¹⁹ *Bir butqimu?! Uni hünerwen qélipqa quyup yasaydu;*

□ **40:8** «Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu; biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!» — sherhimiz boyiche, 3-5-ayettiki awaz chümöldürgüchi Yehya peyghemberningki, 6-ayettiki birinchi namsiz zatning awazi Xudaningki; ikkinchi namsiz zatning sel ümidsizlen halette soal sorighan awazi yenila Yehya peyghemberningki. Bashqilar ikkinchi awazni Yeshayaningki yaki namsiz bir peyghemberningki, dep qaraydu. Ikkinchi awazning dégen gepliri 7-ayetni öz ichige alidu. Xuda uninggha 8-ayette «ümidsizlenme» dégen menide jawab béridu hem 9-ayette sözini dawamlashturup, Israilgha zor ümid yetküzidu. ■ **40:8** 1Pét. 1:25 □ **40:10** «Perwerdigarning biliki» — toluq menisi kényinki bablarda, bolupmu 53:1de ashkarilididu. U bolsa «Perwerdigarning heqqaniy quli»ning bashqa bir namidur. ■ **40:10** Yesh. 62:11 ■ **40:11** Yesh. 49:10; Ez. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yuh. 10:11 ■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** «Pütkül Liwan bolsa qurban'gah otigha, uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu» — Liwan ormanliq köp rayon. Démek, Xudagha heqiqiy layiq ibadet qilish üçün Liwandiki barliq derekler qurban'gahqa kerek bolidighan otqa yétishmeydu; uningdiki barliq kala-qoylarmu qurbanliq bolushqa yétishmeydu. ■ **40:17** Dan. 4:32 ■ **40:18** Yesh. 46:5; Ros. 17:29

Zerger uninggha altun hel béridu,
 Uninggha kümüş zenjirlerni soqup yasaydu.
 20 Yoqsullarning béghishlighudek undaq hediyiliri bolmisa, chirimeydighan bir derexni tallaydu;
 U lingship qalmighudek bir butni oyup yasashqa usta bir hünerven izdep chaqiridu.
 21 Siler bilmemsiler? Siler anglap baqmighanmusiler? Silerge ezeldin éytilmighanmidu? Yer-zémin apiride bolghandin tartip chüshenmeywatamsiler?
 22 U yer-zéminning chembirikining üstide olturidu, Uningda turuwatqanlar uning aldida chaqchiqirlardek turidu; U asmanlarni perdidek tartidu, Ularni xuddi makan qilidighan chédirdek yayidu; □ ■
 23 U emirlerni yoqqa chiqiridu; Jahandiki sotchi-beglerni artuqche qilidu. ■
 24 Ular tikildimu? Ular téridimu? Ularning gholi yiltiz tarttimu? — Biraq U üstigila püwlep, ular soliship kétidu, Quyun ularni topandek élip tashlaydu.
 25 Emdi Méni kimgé oxshatmaqchisiler? Manga kim tengdash bolalisun?» — deydu Muqeddes Bolghuchi.
 26 Közliringlarni yuqirigha kütürüp, qaranglar! Mushu mewjudatlarni kim yaratqandu? Ularni kim türküm-türküm qoshunlar qilip tertiplik epchiqidu? U hemmisini nami bilen bir-birlep chaqiridu; Uning küchining ulughluqi, qudrutining zorluqi bilen, Ulardin birimu kem qalmaydu.
 27 — Némishqa shuni dewérisen, i Yaqup? Némishqa mundaq sözlewérisen, i Israil: — «Méning yolum Perwerdigardin yoshurundur, Xudayim méning dewayimgha éren qilmay ötiwéridu!»?
 28 Siler bilmigenmusiler? Anglap baqmighanmusiler? Perwerdigar — Ebedil’ebedlik Xuda, Jahanning qerilirini Yaratquchidur! U ya halsizlanmaydu, ya charchimaydu; Uning oy-bilimining tégige hergiz yetkili bolmaydu. ■
 29 U halidin ketkenlerge qudrét béridu; Maghdursizlarga U berdashliqni hessilep awutidu.
 30 Hetta yigitler halidin kétip charchap ketsimu, Baturalar bolsa putliship yiqilsimu,
 31 Biraq Perwerdigargha telmürüp kütkenlarning küchi yéngilinidu; Ular bürkütlerdeq qanat kérip örleydu; Ular yügürüp, charchimaydu; Yolda méngip, halidin ketmeydu!

41

Xudaning el-milletlerge bergen teklipi

1 — «I arallar, süküt qilip Méning aldimga kélinglar; Xelqlermu küchini yéngilisun!

□ 40:22 «chaqchiqir» — kichik bir xil chéketke. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 44:24 ■ 40:23 Ayup 12:21; Zeb. 107:40 ■ 40:28 Zeb. 147:5

Ular yéqin kelsun, söz qilsun;
Toghra höküm qilish üçün özara yéqinlashayli!»

Ellerning mesilisi – butpereslikdur *** Xuda Özini ispatlash üçün bergen bir bésharet

² «Kim sherqtiki birisini oyghitip,

Uni heqqaniylik bilan Öz xizmitige chaqirdi?

U ellerni uning qoligha tapshuridu,

Uni padishahlar üstidin hökümranliq qilduridu;

Ularni uning qilichigha tapshurup topa-changgha aylanduridu,

Ularni uning oqyasi aldida shamal uchurghan paxal-topandek qilidu. □

³ U ularni qoghliwétip,

Putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu; □

⁴ Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip,

Bularni békitip ada qilghan kim?

Men Perwerdigar Awwal Bolghuchidurmen,

Axiri bolghanlar bilenmu bille Bolghuchidurmen;

Men dégen «U»durmen. □ ■

⁵ Arallar shu ishlarni körüp qorqishidu;

Jahanning chet-chétidikiler titrep kétidu;

Ular bir-birige yéqinlaship, aldigha kélidu;

⁶ Ularning herbiri öz qoshnisigha yadrem qilip,

Öz qérindishigha: «Yüreklik bol!» – deydu.

⁷ Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu,

Métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp: «Kepsherligini yaxshi!» deydu;

Shuning bilen uni lingship qalmisun dep butning putini mixlar bilen békitidu. □

Xudaning Israilgha ilham bérishi

⁸ Biraq sen, i qulum Israil,

I Özüm tallighan Yaqub,

Ibrahim Méning dostumning ewladi: —■

⁹ Men jahanning qeridin élip kelgen,

Yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen;

Men sanga «Sen méning qulumdursen,

□ **41:2** «...uni heqqaniylik bilan Öz xizmitige chaqirdi?» — sözmusöz terjime qilghanda: — «Heqqaniyliqning Özi, (yeni Xuda) bu kishini öz puti aldigha chaqirdi?». □ **41:3** «U ularni qoghliwétip, putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu» — Yeshaya peyghember bésharet qilghan mushu namsiz tajawuzchining ismi kéyinrek chiqidu. Mushu yerde körimizki, (1) U qilidighan urushlar bek ongushluq bolidu; (2) Uning herbii yürüş süriti intayin téz bolidu; (3) Uning qilidighan urushliri bashqa ellerni hoduqturup patiparaq qiliwétidu. Bashqa birxil terjimisi: «U aman-ésenlik ichide, méngip baqmighan yol bilen kélidu». □ **41:4** «Barliqqa kel» — yaki «Yénimgha kel». «Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip, bularni békitip ada qilghan kim?» — buning menisi belkim shuki, Xuda aldin'ala (peyghember arqiliq) éytqan ishlar yüz berginide, eller bésharetlerning toghra chiqidighanliqini kórüdu. Shundaq qilip, ular Xudaning ularni gunahlrini tashlap, Özige yéqin kélip kechürümige érishishige chaqiridighanliqini körüp yétidu. «axiri bolghanlar» — dunyada eng axiri hatat bolghan insanlarni kórsetse kérek. «Men dégen «U»durmen» — mushu yerde «U» Xudaning özini kórsitidu, elwette. ■ **41:4** Yesh. 43:10; 44:6; 48:12; Weh. 1:17; 22:13 □ **41:7** «Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu, métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp...» — eller Xuda bésharet qilghan tajawuzchining kélidighanliqini bilip qorqidu (5-ayet). Biraq bésharetning emelge ashqanliqini kórüshi bilen, butpereslikini tashlap Xudaning aldigha kélishining ornida, ular yenila özlirini qoghdash üçün (tumar süpitide) butlarni yasatmaqchi bolidu. ■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zeb. 135:4; Yesh. 43:1; 44:1; Yaq. 2:23

Men séni tallighan,
 Séni hergiz chetke qaqqaymen» — dégenidim.□
 10 — Qorqma; chünki Men sen bilen billidurmen;
 Uyan-buyan qarap hoduqmanglar;
 Chünki Men séning Xudayingdurmen;
 Men séni kücheytimen,
 Berheq, Men sanga yademde bolimen!
 Berheq, Men Özümning heqqaniylikimni bildürgüchi ong qolum bilen séni yöleymen.
 11 Mana, sanga qarap ghaljirliship ketkenlarning hemmisi xijil bolup shermende bolidu;
 Sanga shikayet qilghuchilar yoq déyerlik bolidu, halak bolidu.■
 12 Sen ularni izdiseng, héch tapalmaysen;
 Sen bilen dewalashquchilar —
 Sanga qarshi urush qilghuchilar yoq déyerlik, héch bolup baqmighandek turidu.
 13 Chünki Men Perwerdigar Xudaying ong qolungni tutup turup, sanga: —
 «Qorqma, Men sanga yademde bolimen!» deymen.
 14 Qorqma, sen qurt bolghan Yaqup,
 Israilning baliliri!
 Men sanga yademde bolimen!» — deydu Perwerdigar, yeni séning Hemjemet-
 Qutquzghuching, Israildiki Muqeddes Bolghuchi.□
 15 Mana, Men séni köp hem ötkür chishliq yéngi bir dan ayrighuchi tirna qilimen;
 Sen taghlarni yanjip, ularni pare-pare qiliwétisen,
 Dönglernimu köküm-talqan'gha aylanduruwétisen.■
 16 Sen ularni soruysen,
 Shamal ularni uchurup kétidu,
 Quyun ularni tarqitiwétidu;
 We sen Perwerdigar bilen shadlinisen,
 Israildiki Muqeddes Bolghuchini iptixarlinip medhiyeleysen.
 17 Bozekler we yoqsullar su izdeydu, lékin su yoq;
 Ularning tili ussuzluqtin qaghjirap kétidu;
 Men Perwerdigar ularni anglaymen;
 Men Israilning Xudasi ulardin waz kechmeymen.■
 18 Men qaças égzliklerde deryalarni,
 Jilghilar ichide bulaqlarni achimen;
 Dalani kölchekke aylandurimen,
 Tatirang yerdin sularni urghutup su bilen qaplap bérimen.■
 19 Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen;

□ 41:9 «Men jahanning qeridin élip kelgen, yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen» — oqurmenler shuni ésige keltürsunki, Xuda Ibrahimni yiraq yurtin Qanaan'gha (Pelestin'ge) chaqirghanidi; kéyin Ibrahimning ewladliri bolghan Israilni Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzghanidi. «Séni hergiz chetke qaqqaymen» — yene birxil terjimisi: — «Séni chetke qaqqayghanmen». ■ 41:11 Mis. 23:22; Yesh. 60:12; Zek. 12:3 □ 41:14 «Hemjemet-Qutquzghuchi» — ibraniy tilida «goél» dégen mushu sözning alahide menisi bar. Birsu kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchap mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember qobul qilghan muqeddes qanun'gha asasen, mushu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi»ning («goél») sétiwalghuchi ademge pul béripla, öz qérindishini hör qilib qutquzush hoquqi bar dégenliktur. Hoquqni ishlitish hemjemetning öz ixtiyarligi bilen bolatti, elwette. U ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Yeshaya Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üçün del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Israilgha «hemjemet»lik qilib, ularning «goél»i, yeni «Hemjemet-Qutquzghuchisi» bolidu. U Öz ixtiyariyiliqi bilen ularni qutquzidu. ■ 41:15 Yesh. 17:13; 29:5 ■ 41:17 Mat. 5:6 ■ 41:18 Zeb. 107:35; Yesh. 35:7; 44:3

Chöl-bayawanda archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen;□
 20 Shundaq qilib ular bularni körüp, bilip, oylinip: —
 «Perwerdigarning qoli mushularni qilghan,
 Israildiki Muqeddes Bolghuchi uni yaratqan!» dep teng chüshinishidu.

Xudaning butpereslerni qutquzush toghrisidiki yene bir sözi

21 — Muhakimiliringlarni otturigha qoyunglar, deydu Perwerdigar;
 — Küchlük seweliringlarni chiqiringlar, deydu Yaqupning Padishahi.
 22 — *Butliringlar* élip kirilsun,
 Bizge némilerning yüz béridighanliqini éytsun;
 Ilgiriki ishlarni, ularning üjür-büjürlirigiche köz aldimizda körsetsun,
 Shundaqla bulardin chiqidighan netijilerni bizge bildürüş üçün éytip bersun;
 — Yaki bolmisa, kelgüsidiki ishlarni anglap bileyli;
 23 Silerning ilahliq ikenlikinglarni bilishimiz üçün,
 Kéyinki yüz béridighan ishlarni bizge bayan qilinglar;
 Qandaqla bolmisun, Bizni hang-tang qilib uni teng köridighan qilish üçün,
 Birer yaxshi ish yaki yaman bir ishni qilinglar!□
 24 Mana, siler yoqning ariliqida,
 Ishligininglarmu yoq ishtur;
 Silerni tallighuchi bir lenitidur.

Bésharet tekrarinidu; Xuda barliq el-yurtlarga «Méning qulumni tonunglar» dep tonushturidu

25 Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu;
 U künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu;
 U birsi hak layni dessigendek, sapalchi lay cheyligendek emeldarlarning üstige hujum qilidu;□
 26 Bizge uqturush üçün, kim muqeddemdin buyan buni éytqan?
 Yaki Bizni «U heqiqettur» dégülüp bu ishtin burun uni aldın'ala éytqan?
 Yaq, héchkim éytmaydu;
 Berheq, héchkim bayan qilmaydu;
 Sözünglarni angliyalighuchi berheq yoqtur!
 27 Men deslepte Zion'gha: — «Mushu ishlarga köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!»
 dédim,
 Yérusalémgha xush xewerni yetküzgüchini ewetip berdim.
 28 Men qarisam, shular arisida héchkim yoq —
 Meslihet bergüdek héchkim yoq,
 Shulardin sorisam, jawab bergüdek héchkimmu yoq.□

Dawami

□ 41:19 «Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; ... archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen» — mushu derexler (zeytun derixidin sirt) méwe üçün emes, saye bérish üçün bérilidu; birqanche xil derex birxil muhit astida teng ösüshi mumkin emes. Qarighanda bu bésharet axirqi zamanlarni körsitidu; shu chaghda Xuda Israilni yéngi bir «Misirdin chiqish» (emeliyette, «jahanning chet-chetliridin chiqirish») yoli bilen qutquzidu. □ 41:23 «Birer yaxshi ish yaki yaman bir ish qilinglar!» — mushu ibare «Herqandaq birer ishni qilinglar!» dégeni bildüridu. Butlar yaxshi bolsun, yaman bolsun héchqandaq ish qilalmaydu, elwette. □ 41:25 «Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu; u künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu» — tajawuzchi téxi namsiz, biraq hazir u toghruluq yene bir pakit bar; u sherqtin hemde shimal tereptinmu kélidu. Bashqa birxil terjimisi: «Méning namimni chaqirip nida qilip kélidu». □ 41:28 «shular arisida héchkim yoq» — «shular» shübhisizki, butperes ellerni körsitidu.

29 Qaranglar, ular hemmisi quruq;
Ularning yasighanliri yoq ishtur,
Quyma mebudliri quruq shamaldek menisizdur.

42

1 Qaranglar, mana Men yöleydighan Öz qulumgha!
Jénimning xushalliqi bolghan Méning tallighinim;
Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,
Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni yetküzüp béridu. □ ■

2 U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu. □

3 Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuçe,
Yanjilghan qomushni sundurmaydu,
Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu; □

4 Höküm-heqiqetni yer yüzide tiklimigüche,
U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu;
Arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu. □

5 Asmanlarni yaritip ularni kergen,
Yer-zéminni hem uningdin chiqqanlarni yayghan,
Uningda turuwatqan xelqge nepes,
Uning üstide méngiwatqanlarga roh bergüchi Tengri Perwerdigar mundaq deydu: —

6 Menki Perwerdigar séni heqqaniylik bilen shuninggha chaqirghanmenki,
— Séning qolungni tutimen,
Séni qoghdap saqlaymen,
Hem séni xelqge ehde süpitide,
Ellerge bir nur qilip bérimen; □

7 Qarighu közlerni échishqa,
Zindandin mehbuslarni,

□ **42:1** «**Öz qulum , yeni Perwerdigarning quli**» — shübhisizki, Xudaning «yat eller»ge béghishlighan, ularni but-peresликтin qutquzidighan jawabidur. Mushu ayettiki «Qaranglar, mana...» dégeni, 41-bab 29-ayettiki «Jawab bergüdek héchkim yoq» qatarliqlar bilen sélishturushimiz kérek. Qarighanda, Xuda tallighan mushu mulayim, muhebbetlik kishi el-yurtlarga Xudaning sözini élip kélidu. «**U ellerge höküm-heqiqet yetküzüp béridu**» — «höküm-heqiqet» (ibraniy tilida «mishpat») élip bérish» dégenlik bolup, üç menini öz ichige alidu: — (1) yuqiriqi 41-babtiki (Xuda butlar bilen muhakime qilghan) «sot»tiki «höküm-heqiqet», yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishtin ibaret. Heqiqetsizler heqiqetke érishidu; (2) Xudaning «heqqaniy qul»i Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp béridu; (3) xataliqni tüzitish, uwal bolghanlarga adaletni yürgüzidu. ■ **42:1** Yesh. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yuh. 3:34; Ef. 1:6 □ **42:2** «**U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu**» — buning menisi, belkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini élan qilmaydu». □ **42:3** «**toghra hökümler**» — yaki «höküm-heqiqet» toghruluq 42:1diki izahatni körüng. □ **42:4** «**U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu...**» — «halsizlanmaydu» we «köngli yanmaydu» dégen sözler ibraniy tilida 3-ayettiki «tütep öchey dep qalghan» hem «yanjilghan» dégenler bilen yiltizdashdur. «**arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu**» — hazir (Yeshaya kitabidiki mushu yergiche) «Perwerdigarning quli» toghruluq shundaq xewirimiz bar: — (1) Xuda uni pewqul'adde yaxshi köridu, uningdin zor xushalliq alidu. (2) Xudaning Rohi uning üstige kélip turidu. (3) U talash-tartish qilmaydighan, kemter, kichik péilliq adem bolidu. (4) U intayin mulayim adem bolup, hetta «ümid yoq» bolghudek «yanjilghan qomush» yaki «tütep öchey dep qalghan pilik»kimu méhir-shepset körsitidu. (5) U dunyagha kelgende, Xudaning heqiqetlirini, toghra hökümlirini pütün dunyagha yetküzügüche hergiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, hetta eng chet jaylardikiler uninggha ümid baghlap, uning söz-hökümlirige teshna bolidu. □ **42:6** «**Hem séni xelqge ehde süpitide, ellerge bir nur qilip bérimen**» — «xelq» Tewratta adette Israilni körsitidu, «eller» «Israildin bashqa xelqler»ni, «Yehudiy emesler»ni körsitidu.

Türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen.□

⁸ Men Perwerdigardurmen; Méning namim shudur;
Shan-sheripimni bashqa birsige,
Manga tewe bolghan medhiyini oyma mebudlarga bermeymen.■

⁹ Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan;
Silerge yéngi ishlarni jakarlaymen;
Ular téxi yüz bermigüche,
Men ularni silerge bayan qilimen.□

¹⁰ — Perwerdigargha yéngi naxsha éytinglar,
I déngizda yürgenler hem uning ichidiki hemme mewjudatlar,
Arallar hem ularda turghanlarmu,
Jahanning chet-chetliridin Uni medhiyilenglar!□ ■

¹¹ Dala hem uningdiki sheherler,
Kédar qebilisidikiler turghan kentler awazini kötürsun,
Séladikiler yuqiri awazda naxsha éytsun,
Taghlarning choqqiliridin tentene qilsun!□

¹² Ular Perwerdigarni ulughlisun,
Uning medhiyiliri arallardimu jakarlansun.

¹³ Perwerdigar palwandek chiqidu,
Batur leshkerdek otluq muhebbitini qozghaydu;
U warqiraydu, berheq shirdek hörkireydu;
Düşmenliri üstige zor küch-qudritini körsitidu.

¹⁴ — «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim;
Jim turup özümni bésiwélip keldim;
Biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towaymen;
Hem hasiraymen hem ingraymen!□

¹⁵ Men taghlarni hem dönglerni chölderitimen,
Ularning hemme yéshilliqlirini qurutiwétimen;
Deryalarni arallargha aylanduruwétimen;

□ 42:7 «Qarighu közlerni échishqa, zindandin mehbuslarni, türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen» — bu ayetlerdin «Perwerdigarning quli» toghrisida shularnimu körümizki: — (7) U Xudaning zor yardimige ige bolidu; (8) undaq qilghanda uning özi bir «ehde» bolidu hem özi «nur» bolidu. (9) Bu ehding mezmuni bolsa (5-ayet Xudaning dunyadiki barliq xelqlarning ghémide bolghanliqini körsetkendek) xelqlarning közlirini échip ularni erkinlikke chiqirishtin ibaret bolidu. (10) Xuda uni (Mesihni) ehde süpitide jahandiki barliq xelqge hediye qilghandek «béridu». ■ 42:8 Yesh. 48:11 □ 42:9 «Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan; silerge yéngi ishlarni jakarlaymen...» — «aldinqi ishlar» belkim 41-bab, 1-4-ayettiki, «tajawuzchi»ning ishlirini körsitishi mumkin. «Yéngi ishlar» bolsa Perwerdigarning heqqaniy quli toghruluqtur. «Tajawuzchi» we «Perwerdigarning quli»ni sélishtursaq, tajawuzchi weyranchiliq qilidu, el-yurtlar uningdin qorqup patiparaq bolup kétidu, butpereslik téximu küchiyidu; «Perwerdigarning quli» bolsa xeqlerge rehim qilidu, ademni saqaytidu, el-yurtlarni, yeni «yat eller»ni Xudagha qaritip uning nurigha yétekleidu. □ 42:10 «déngizda yürgenler» — ibraniy tilida «déngizgha chüshkenler» — «Zeb.» 107:23ni körüng. ■ 42:10 Zeb. 33:3 □ 42:11 «Kédar qebilisidikiler... Séladikiler...» — «Kédar qebilisi» ereblarning bir qebilisi idi. «Séla» bolsa Édomning bir shehiri (Séla qoram tash üstige sélin'ghan — menisi «qoram tash»). Yuqiriqi 34-babta déyilgendek, Édom Xudaning sözige qarshi turghini bilen, Édomdin Xudagha towa qilip heqiqiy ibadet qilidighanlar bolidu. □ 42:14 «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim; jim turup özümni bésiwélip keldim; biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towaymen; hem hasiraymen hem ingraymen!» — «yéngi ishlar» yeni Uning «heqqaniy quli»ning dunyagha kélishi, shundaqla nurghun ademlerni gunahlirining asaretliridin qutquzushni öz ichige alidu. Xuda bu «yéngi ishlar»ni emelge ashurush üçün, hamilidar ayalning tolghiqi tutqandek bolidu (10-17-ayetler toluq bir bölümdur). Démisekmu, mushu «yéngi ishlar» Xudagha nisbeten pütkül alemdin muhimdek turidu; chünki U asman-zéminni bir söz bilenla yaratqan; biraq mushu ishlarni U teshnaliq bilen uzun, yeni ebedil'ebed kütüp kelgen hem ularni tughdurush üçün éghir japa hem azab tartqandek qilidu. Mushu intayin sirliq ishtur! «hem hasiraymen hem ingraymen» — ikki ishning teng qilinidighanliqini bildüridu.

Kölcheklernimu qaghjiritimen.

¹⁶ Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen,
Ularni ular bilmigen yollarda yétekleymen;
Ularning aldida qarangghuluqni nur,
Egri-toqay yerlerni tüptüz qilimen.
Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen,
Ulardin héch waz kechmeymen.□

¹⁷ Oyma mebudlarga tayan'ghanlar,
Quyma mebudlarga: «Siler ilahirimizdur» dégenler bolsa,
Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,
Qattiq shermende qilinidu.■

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qarighular, körüş uchün qaranglar!

¹⁹ Méning qulumdin bashqa yene kim qarighu?
Méning ewetken «elchim»din bashqa yene kim gas?
Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu?
Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?□

²⁰ Sen nurghun ishlarni körgining bilen,
Biraq neziringge héch almaysen;
Uning quliqi échilghini bilen,
U anglimaydu».■

²¹ Perwerdigar Öz heqqaniyliqi uchün layiq kördiki,
Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti.□

²² Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur;
Ularning hemmisi ora-tuzaqta tutulghan,
Gündixanilarda qamilip ghayib bolidu;
Ular gheniyet bolidu,
Héchkim qutquzmaydu;

Ular olja bolidu,
Héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu.□

²³ Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun?

□ **42:16** «Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen... Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen, Ulardin héch waz kechmeymen» — 15- we 16-ayetke qarighanda, «yéngi ishlar» dunyagha kelgende, bezi kishler uchün azabliq bolidu; yer-zémin astin-üstün bolup kétidu; shuning bilen teng Xuda bashqa birnechche «qarighular» (belkim, gunahini, jümlidin butpereslikni tonup yétidighanlar) uchün mohtajlirini teminleydighan mexsus sharaatlarni yaritip béridu. ■ **42:17** Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 44:11; 45:16 □ **42:19** «men bilen ehdileshkendek» — yaki «Men bilen inaq qilin'ghandek». «...Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu? Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?» — bir soal tughuliduki, mushu ayette déyilgen «Méning qulum» yuqiriqi «xushalliqim bolghan qulum»mu yaki bashqisimu? Tézla körimizki, u emes, belki Israilning özi bolidu (mesilen, 22-ayetni körüng). Xuda 18-ayette, Özi teripidin saqaytilghan (16-ayet), esli butperes «qarighu» bolghan el-yurtlarni («yat ellerni») özining «qarighu» xelqini, yeni Israilni nezirige élishqa chaqiridu. Démek, Israil teripidin kemstilib «qarighu» dep hésablan'ghanlar köreleydighan bolidu, biraq (peyghemberler arqiliq) Xudaning nurini qobul qilghan Israillar bolsa, asiyliq qilip qarighu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21** «Perwerdigar Öz heqqaniyliqi uchün layiq kördiki, Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti» — Xuda Israilgha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanni bergén. Shunga ular butpereslikke tolghan dunya arisida birdinbir Xudagha ibadet qilidighan xelq bolup, zor imtiyazgha érishkenidi. Xudaning meqsiti, ular arqiliq «Méning qulum» hem «ülge» süpitide, mushu nurini pütkül dunyagha yetküzmechi. Biraq Israillar Uning shu meqsitini héch etiwarlimay, köp jehettin Uningdin yüz örigen. □ **42:22** «Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur... ular olja bolidu, héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu» — eger Israil Xudaning sözige kirgen bolsa, nurghun eller ulargha béqindi bolatti. Biraq Uning sözige kirmigendin kéyin, ehwali del uning eksi boldi.

Kim bularni anglap kelgüsi zamanlarga köngül qoysun?□

²⁴ Emdi kim Yaqupni olja qilghan?

Kim Israilni bulangchilarga tapshurup bergen?

Buni qilghini bolsa, biz gunah qilip kemsitken Perwerdigar emesmu?

Chünki ular Uning yollirida méngishni xalimaytti;

Yaki Uning qanunigha itaet qilmaytti.

²⁵ Shunga U ular üstige ghezep-qehrini,

Urushning zorawanliqini töküp chüshürdi;

Bular uning etrapigha ot tutashturdi;

Biraq u tonup yetmidi;

Bular uni köydürdi, biraq u héch sawaq almidi.

43

Dawami

¹ Biraq hazir i Yaqup, séni Yaratquchi Perwerdigar,

I Israil, séni Shekillendürgüchi mundaq deydu: —

«Qorqma; chünki Men sanga hemjemet bolup séni qutquzghan;

Séni Öz namim bilen atighanmen;

Sen Méningkidursen!

² Sen sulardin ötkiningde, Men sen bilen bille bolimen;

Deryalardin ötkiningde, ular séni gherq qilmaydu;

Sen otta méngip yürügingde, sen köymeysen;

Yalqunlar üstügingde ot almaydu. □ ■

³ Chünki Men bolsam Xudaying Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi,

Qutquzghuchingdurmen;

Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim,

Ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum.□

⁴ Sen nezirimde qimmetlik bolghachqa,

Men sanga izzet-hörmet keltürgen hem séni söygen;

Shunga Men yene ornunggha ademlerni,

Jéninggha xelqlerni tutup bérimen;

⁵ Qorqma, chünki Men sen bilen billedurmen;

Men neslingni sherqtin,

Séni gherbtin yighip epkélimen;■

⁶ Men shimalgha: — «Tapshur ularni!»

We jenubqa: — «Ularni tutup qalma!

Oghullirimni yiraqtin, qizlirimni jahanning chet-chetliridin epkélip ber;

⁷ Méning namim bilen atalghan herbirsini,

Men Öz shan-sheripim üçün yaratqan herbirsini epkélip ber!» — deymen,

□ **42:23** «Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun? Kim ... köngül qoysun?» — mushu gepke qarighanda, hetta Xudaning terbiyilik jazasi béshigha chüshkendin kéyinmu anglighuchi quliqi, köridighan közliri barlar yenila az bolsa kérek. □ **43:2** «sulardin... deryalardin.. otta méngip yürügingde...» — yuqiriqi 42-bab, 25-ayette Israilgha terbiye bérilgen ot tilgha élini. Biraq mushu sözlerge qarighanda, Xuda ulargha esheddiy qattiq terbiye (mesilen, ularni sulardin we otlardin ötküzüp) bergini bilen, U haman ularni qutquzidu. ■ **43:2** Zeb. 66:12 □ **43:3** «Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim, ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum» — mushu

sözler belkim Xudaning Musa peyghember arqiliq Israilni Misirdin qutquzghanliqini körsitidu. Misir padishahi Pirewn qattiq qarshi chiqishi bilen uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jenubiy teripidiki yurtlar Éfiopiye, Sébamu) zor ziyana tartqan. ■ **43:5** Yesh. 44:2; Yer. 30:10; 46:27

«Men uni shekillendürdüm, Men uni apiride qildim!»».

«Sotta» – *Xuda we butlar otturisida höküm chiqiringlar!*

⁸ U «közi bar» qarighu xelqni,

Yeni «quliqu bar» gaslarni aldigha élip keldi.□

⁹ – «Barliq eller yighilsun,

Xelqler jem bolsun!

Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?

Yeni kim mushundaq «ilgiriki ishlar»ni *aldin'ala* bizge anglitip baqqan?

Bar bolsa, özlirini ispatlashqa guwahchilirini aldigha keltürsun;

Bolmisa, ular bu ishlarni anglighandin keyin: – «Bu bolsa heqiqet!» dep étirap qilsun!□

¹⁰ Siler *xelqim* Méning guwahchilirim,

Hem Men tallighan qulum *men üçün* guwahchidur,

Shundaq iken, siler Méni tonup,

Manga ishinip,

Hem chüshinip yetkeysilerki: –

«Men dégen «U»durmen,

Mendin ilgiri héch ilah shekillenmigen,

Hem Mendin keyinmu héch shekillenmeydu;□ ■

¹¹ Men, Men Perwerdigardurmen;

Mendin bashqa Qutquzghuchi yoqtur».

¹² – Aranglarda «yat ilah» bolmighan waqitta,

Men *meqsitimni* jakarlighan,

Men qutquzghan hem shu ishlarning dangqini chiqarghanmen;

Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler, – deydu Perwerdigar.□

¹³ «Berheq, ezeldin buyan Men dégen «U»durmen,

Méning qolumdin héchkim héchkimni qutquzalmaydu;

Men ish qilsam, kim tosalisun?■

Xuda Israilni Babilin qutquzidu

¹⁴ Hemjemet-Qutquzghuchinglar bolghan Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: –

Silerni dep Men Babilni jazalatquzup,

Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerni,

□ **43:8** «... «közi bar» qarighu... «quliqu bar» gaslar» — shübhisizki Israilni körsitidu. Heyran qalarliq ish shuki, Xuda ularni Özige guwahliq qilishqa aldigha keltürgen. □ **43:9** «Barliq eller yighilsun, xelqler jem bolsun! Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?...» — mushu ayettiki «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa, shübhisizki, Israildin sirt barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Yeshaya» dégen kitabta «eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menisini bildüridu. Mushu yerde barliq el-yurtlar (Israildin sirt) butpereslikke chöküp ketti. Xuda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning choqun'ghan butimiz Séning «Israilni Misirdin qutquzup chiqirish»inggha oxshash ulugh bir ishni qilghan?» dégüchiler barmidu? — bar bolsa guwahchiliq qilsun» — dégendek soraydu. Elwette, Xudaning soaligha jawab bergüchi yoq. □ **43:10** «Siler *xelqim* Méning guwahchilirim, hem men tallighan qulum Men üçün guwahchidur,...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler xelqim Méning guwahchilirim, shundaqla Méning tallighan qulumsilerki,...». ■ **43:10** Yesh. 41:4; 44:8; 45:21; Hosh. 13:4 □ **43:12** «Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler...» — démek, Xuda: «Silerni Misirdin qutquzimen» — dégen; U shundaq qilghan; andin mushu ishlarni dunyagha ayan qilghan. Xuda Israilni muxu ishlerida Özigé guwahchi bolushqa chaqiroqan bolsimu, bu ayetke qarighanda, ular Uninggha héch guwahliq bermigen. ■ **43:13** Yesh. 14:27

Qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen.□

¹⁵ Men bolsam Perwerdigar, silerge Muqeddes Bolghuchi, Israilni Yaratquchi, silerning Padishahinglardurmen.

¹⁶ Déngizdin yolni chiqarghuchi,

Dawalghughan sulardin yol achquchi Perwerdigar mundaq deydu: –

¹⁷ (U jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: –

Ular biraqla yiqilidu, turalmaydu;

Ular öchüp qalghan, chiragh pilikidek öchürülgen)□

¹⁸ – Mushu ötken ishlarni eslimenglar,

Qedimki ishlar toghruluqmu oylanmanglar;

¹⁹ Chünki mana Men yéngi bir ishni qilimen;

U hazirla barliqqa kélidu;

Siler uni körmey qalamsiler?!

Men hetta dalalardimu yol achimen,

Chöl-bayawanda deryalarni barliqqa keltürimen!■

²⁰ Daladiki haywanlar, chilböriler hem huwqushlar Méni ulughlaydu;

Chünki Men Öz xelqim, yeni Öz tallighiningha ichimlik teminleshke,

Dalalarda sularni,

Chöl-bayawanlarda deryalarni chiqirip bérimen.

²¹ Men mushu xelqni Özüm üçün shekillendürgenmen;

Ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu. □ ■

Israilning menisiz qurbanliqliri ... Xudaning Israilgha körsetmekchi bolghan méhir-shepqiti

²² Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding,

I Israil, eksiche sen Mendin könglüng yénip harsinding;□

²³ Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes,

«Inaq qurbanliq»liring bilen Méni hörmetligen emessen;

Men «ashliq hediye»ni qilish bilen séni «qulluq»qa qoymaqchi emesmen,

□ **43:14** «Ularning **hemmisini, jümlidin kaldiylerini, qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen**» — miladiyedin ilgiriki 539-yili Babil shehiri Parsliqlar teripidin ishghal qilin'ghan. Shu chaghda ularning qachqunliri kémiliri bilen Efrat deryasi yoli arqiliq qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. □ **43:17** «Déngizdin **yolni chiqarghuchi ... Perwerdigar mundaq deydu: – (u jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: – ular biraqla yiqilidu, turalmaydu...)**» — (16-17-ayetler) Musa peyghember yashighan dewride, Misirning qoshunliri Israillarni «déngizda échilghan yol»da qoghlap, déngizdin ötmekchi bolup, 16-17-ayetlerde tilgha élin'ghan weqeler bilen weyran qilin'ghan. Shu yol bilen Xuda Israilni qutquzghan. Tewrat, «Misirdin chiqish», 14-babni körüng. ■ **43:19** Weh. 21:5 □ **43:21** «...Men **mushu xelqni Özüm üçün shekillendürgenmen; ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu**» — mushu 14-21-ayetlerge qarighanda, Israil Babil impériyesige esir bolup sürgün bolghandin kéyin qaytidin azad qilinidu. Shu chaghda Xuda ularning yolini ajayib teyyarlap béridu we hem yolda mohtaj bolghanlirining hemmisini (Misirdin chiqip azad bolghan waqitqa oxshash) möjiziler arqiliq teminlep béridu. Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) azad bolghan. Shu chaghda Babilning qachqunliri (14-ayet) kémiliri bilen Efrat deryasi bilen qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. Biraq bilishimizche bu ishtin bashqa, shu chaghda bésharet qilin'ghan mushu karamet ishlar yüz bermidi. Shuning üçün közqarishimiz shuki, axirqi zamanda Israilning ikkinchi qétim Babildin (shundaqla jahanning barliq chet-yaqiliridin) qéchishi muqerrer bolidu; shu chaghda Xuda ular üçün 14-21-ayetlerde bésharet qilin'ghan karamet ishlarni qilidu. ■ **43:21** Luqa 1:74,75 □ **43:22** «Biraq, **i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding**» — dégen ibraniy tilida ikki bisliq söz. Birinchi menisi terjime qilghinimizdek «Namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» («Özümni» dégen söz nahayiti tekitlen'gen). Ikkinchi menisi, «Sen Méning namimni héch chaqirmiding» — démek, héch dua qilmiding. Bizningche birinchisi toghra, ular köp dua qilghini bilen chin dildin emes idi. 23-24-ayetlernimu körüng.

Xushbuy yéqip séni harsindurmaqchi bolghan emesmen!□

²⁴ Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen,
Sen «Inaq qurbanliq»liringning yéghi bilen Méni razi qilip qanaetlendürgen emessen;
Eksiche sen gunahliring bilen Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen,
Itaetsizliking bilen Méni harsindurdung.□

²⁵ Men, Men Özüm üçünla séning asiyligliringni öchüriwetküchimen,
Men séning gunahliringni ésimge keltürmeymen.■

²⁶ Emdi ötmüşüng toghruluq Méni eslitip qoyghin,
Munazire qilishayli,

Özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin!□ ■

²⁷ Birinchi atang gunah qilghan;
Séning sherhchiliring bolsa Manga asiyliq qildi.□

²⁸ Shunga Men ibadetxanamdiki yétekligüchilerni napak qilimen,
Hemde Yaqupni halak lenitige uchrashqa,
Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim.□

44

Dawami

¹ Biraq hazir, i Yaqup Méning qulum,
I Méning tallighinim Israil, angla! —■

² Séni yasighan, baliyatqudin tartipla séni shekillendürgen, sanga yardemde bolghuchi
Perwerdigar mundaq deydu: —

«Qorqma, i Méning qulum Yaqup,
I Méning tallighinim «Yeshurun», qorqma!□

³ Chünki Men ussap ketkenning üstige suni,
Qaghjiraq yerning üstige kelkünlerni quyup bérimen;
Nesling üstige Rohimni,
Perzentliring üstige berikitimni quyimen;■

⁴ Ular yumran chöpler arisidin,

□ **43:23** «Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes...» — yuqiriqi izahitimizdek, ikkinchi birxil terjimisi bar: — «Manga héchqandaq qurbanliqlar élip kelmiding» dégendek asasiy menide bolidu. Biraq «Yeshaya» 1-babqa asasen, ular köptin-köp qurbanliqlar qilip turatti. Ular shundaq qilghini bilen hemmisi bikar. □ **43:24** «Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen...» — sherhimizche, mushu intayin kinayilik gep. «Pul xejlep Manga héch égir élip kelmigensen» — démek, élip kelgen nersiliring (köp bolsimu) Manga xuddi héchnéme élip kelmigendek bilinidu; Men ulardin intayin bizarmen, dégenliktur. «Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen» — egerde birsi héch towa qilmay, chin dilidin dua qilmay turup (ötken zamanlarda) qurbanliq qilsa, mushundaq ish Xudaning aldida «jadugerlik»ke barawer. Démek, «Men peqet birer «diniy paaliyet»lik ish qilsamla, Xuda choqum mendin razi bolidu, dualirimni anglaydu» dégenlik Xudani özige qul qilish bilen barawerdur. ■ **43:25** Ez. 36:22-38 □ **43:26** «Munazire qilishayli, özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin» — démek, eger sen «Özüm pak, séning rehimdilligliringgha kérek emesmen» dep qarisang, undaqtta özüngni aqlashqa gep qil! ■ **43:26** Yesh. 1:18 □ **43:27** «Birinchi atang... » — belkim Israilning ejdadi Yaquptur. «séning sherhchiliring...» — Ularning «sherhchiliri» bolsa belkim töwendiki «muqeddes ibadetxanidiki yétekhiler», yeni kahinlar idi. Démek, ular bashtin-axirghiche, hetta özliri teripidin «aliyjanab» dep hésablan'ghan rohaniylarmu gunahqa pétip ketkenidi. □ **43:28** «Men ibadetxanidiki yétekhilerni napak qilimen» — xelq üçün qurbanliq qilghuchi bolghan bu kahinlar ölükke tegsila bir hepte «napak» dep hésablinip, qurbanliq qilishqa salahiyetsiz bolatti. Shunga, mushu gepning menisi belkim: «Siler köp ölüklerge uchraysiler (démek, bir balayi'apet chüshidu), shuning bilen Israil Méni bizar qilidighan mushu qurbanliqlarni qilalmaydighan bolidu». «... Yaqupni halak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim» — qarighanda, Israil üçün héchqandaq ümid qalmidi. Biraq 44-bab, 1-ayetni körüng! ■ **44:1** Yesh. 41:8; 43:5; Yer. 30:10; 46:27 □ **44:2** «Yeshurun» — Xuda Israilgha qoyghan bir «leqem». Menisi «Méning durus bolghuchim». ■ **44:3** Yesh. 35:7; Yo. 2:28,29; Yuh. 7:38; Ros. 2:18

Ériq-östengler boyidiki mejnun tallardek ösidu;

⁵ Birs: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu,

Yene birsi bolsa Yaqupning ismi bilen özini ataydu;

Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu,

Shundaqla Israilning ismini özining ismige yandash qoshidu. □

⁶ Israilning padishahi Perwerdigar,

Yeni Israilning hemjemet-qutquzguchisi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

«Men bolsam Tunji hem Axiridurmen;

Mendin bashqa héch ilah yoqtur.■

⁷ Qéni, kim Méning qedimki xelqimni tiklep békitkinimdek bir ishni jakarlap, aldin'ala bayan qilib, andin uni Méning aldingha Mendek tiklep qoyalaydu?

Qéni, kim kényinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!□

⁸ Qorqmanglar, sarasimige chüshüp ketmengler!

Men ilgiri mushularni silerge anglitip, aldin bayan qilghan emesmu?

Mushu toghruluq siler Méning guwahchilirimdursiler.

Mendin bashqa ilah barmu? Berheq, bashqa Qoram Tash yoq; héchbiridin xewirim yoqtur. □ ■

⁹ Oyulghan mebudni shekillendürgenlarning hemmisining ehmiyiti yoq;

Ularining etiwarlighan nersilirining héch paydisi yoqtur;

Mushulargha bolghan «guwahchilar» bolsa, özliri qarighu, héchnémini bilmes;

Derweqe netijisi ularning özlirige shermendilikdur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni shekillendürgen bolsa,

Héch paydisi yoq bir mebudni quyghan, xalas!

¹¹ *Mebudning* barliq hemrahliri shermende bolidu;

Mebudni yasighuchilar bolsa ademdur, xalas;

Ularining hemmisi yighilip, ornidin turup körsun,

Ular qorqushup, shermendichilikte qalidu.□ ■

¹² Mana tömürchi saymanlirini *qoligha élip*,

Choghlar üstide *mushu nersini* bazghanliri bilen soqup shekillendüridu;

Andin u küchlük qoli bilen uninggha ishleydu;

Biraq uning qorsiqi échip maghduridin qalidu;

Su ichmey u halsizlinip kétidu.■

¹³ Yaghachchi bolsa yaghach üstige ölchesh yipini tartidu;

U qelem bilen üstige endize sizidu;

□ **44:5** «Birs: «Men **Perwerdigargha tewemen**» — deydu... Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men **Perwerdigargha tewemen**» dep yazidu...» — hazir Xudaning «süküt qilghan» guwahchilirining tili chiqip, gep qilishqa bashlaydu. Ularining hemmisi bir-birlep Xudaning méhir-muhebbitini béshidin ötküzgen bolushi mumkin. ■ **44:6**

Yesh. 41:4; 48:12; Weh. 1:8,17; 22:13 □ **44:7** «**Méning qedimki xelqim**» — Xudaning xelqi Israildur. Xuda awwal

Musa peyghemberge: «Men Yaqup jemetidikilerni (yeni Israilni) Misirdin qutquzimen, andin ular Manga tewe bir xelq bolidu» — dep «jakarlighan». U ishletmekchi bolghan qutquzush yolini awwal Musagha uqturup «bayan qilghan»;

andin hemme bayanlirigha emel qilib ularni yéngi bir xelq bolushqa «tiklep békitken». Buni: «...qedimki xelqimni tikliginimdin tartip...» dep terjime qilish mumkinchilikimu bar; biraq bizningche yuqiriqi terjimisi aldi-keynidiki

geplerge mas kélidu. «**qéni, kim kényinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!**» — mebudlar undaq qilalaydighan bolsa özining «ilah» ikenlikini ispatlighan bolatti, elwette. □ **44:8** «Men **ilgiri**

mushularni silerge anglitip...» — Ibraniy tilida «Men ilgiri mushularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Qan. 4:35,39;

32:39; 1Sam. 2:2; Yesh. 45:21 □ **44:11** «Ularining **hemmisi yighilip, ornidin turup körsun, ular qorqushup,**

shermendichilikte qalidu» — Yeshaya peyghemberning sözining ikki menisi bar bolushi mumkin: — (a) ular peqet

mushu mebudni birlikte obdan körüp baqsila, özlirining exmeqliqini hés qilib Xudadin qorqup shermende bolidu; (e)

qiyamet künide ular ornidin turup hésabini tapshurushi kérek; shu chaghda ular qorqup shermende bolidu. ■ **44:11**

Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yer. 10:3

Uni rende bilen rendileydu;
 U yene perka bilen sizip jijaydu;
 Axirda u uni ademning güzellikige oxshitip insan teqi-turqini shekillendüridu;
 Shuning bilen u öyde turushqa teyyar qilinidu.
 14 Mana u bir küni özi üçhün kédir derexlirini késishke chiqidu!
 (U eslide archa we dub derexlirini élip özi üçhün ormanliq arisigha tikip chong qilghanidi;
 U qarighaymu tikkenidi, yamghur uni ündürdi).
 15 Mushu yaghachlardin otun élinidu;
 Birsi uningdin élip, issinidu;
 Mana, u ot yéqip, nan yéqiwatidu;
 U yene uningdin élip bir ilahni yasaydu hem uninggha ibadet qilidu;
 Uni oyulghan mebud qilip uninggha bash uridu.
 16 Démek, yérimini otta köydüriwétidu;
 Yérimi bilen gösh yeydu;
 U kawab qilip qan'ghuche yeydu;
 Berheq, u issinip, öz-özige: —
 «Ah, rahatlinip issindimmen, otni körüwatimen!» — deydu.
 17 Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu;
 Bu uning mebudi bolidu;
 U uning aldigha yiqilip ibadet qilidu;
 U uninggha dua qilip: «Méni qutquzghaysen;
 Chünki sen méning ilahimdursen» — deydu.□
 18 Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu;
 Chünki u ularni körmisun dep közlirini,
 Ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken.□
 19 Ulardin héchbiride mushularni könglige keltürüp: —
 «Yaghachning yérimini men otta köydürdüm,
 Yérimining choghliri üstide men nan yaqtim;
 Men kawabmu qilip yewaldim;
 Qalghinini bir lenetlik nerse qilamtim?
 Men bir parche yaghachqa bash uramtim!» — dégudek héch bilim yaki yorutulush yoqtur.
 20 Uning yéginu küllerdur!
 Uning köngli éziqturulghan! U öz-özini azdurdi!
 Shuning bilen u özining jénini qutquzalmaydu,
 Yaki: «Méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — déyelmeydu.□
 21 Mushu ishlarni ésingde tut, i Yaqup,
 I Israil, chünki sen Méning qulumdursen;
 Men séni yasap shekillendürdüm;
 Sen Méning qulumdursen, i Israil,
 Sen Méning ésimdin héch chiqmaysen!

□ 44:17 «Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu; bu uning mebudi bolidu» — eslide bu kishi butni yasash koyida emes idi. Tasadipiyliqtin yaghachtin éship qalghinini ishlitip but yasaydu. Eng ghelite ish shuki, u Yeshaya teswirligendek, özining oylimayla qilghan bir nersisige, yeni «tasadipiyliqtin» bolghan bir nersisige ishinidu. □ 44:18 «Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu; chünki u ularni körmisun dep közlirini ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken» — bu ayettiki «u» bolsa, yaki Xudaning Özi yaki mushu butni körsitidu. Butni körsetse, butning keynide bir jin-sheytan bar demekchi. Bizningche mushu menisi éhtimalgha yéqin. Beziler derweqe «butperesler xéch bilmeydu, xéch chüshenmeydu» dep étirap qilsimu, yenila tiltumar qatarliqlarni ishlitip Xudani haqaretleydu. □ 44:20 «méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — «bir saxtiliq» mebudining özini körsitishi mumkin.

22 Itaetsizlikliringni bulutni öchürüwetkendek,
Gunahliringni tumanni öchürüwetkendek öchürüwettim;
Méning yéningha qaytip kel;
Chünki Men séni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldim.

23 I asmanlar, naxsha éytinglar, chünki Perwerdigar shu ishni qilghan!
I yerning tégiliri, shadlinip, yangranglar!
I taghlar, ormanlar we ulardiki herbir derekler,
Yangritip naxshilar éytinglar!
Chünki Perwerdigar Yaqupni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldi,
U Israïl arqiliq güzellikini körsitidu!».

Chong qutulush ... Qoresh padishahning wezipisi

24 «Séning Hemjemet-Qutquzghuching bolghan, séni baliyatquda yasap shekillendürgen
Perwerdigar mundaq deydu: —

Men bolsam hemmini Yaratquchi,
Asmanlarni yalghuz kergenmen,
Öz-özümdinla yer-zéminni yayghan Perwerdigardurmen;■

25 (U bolsa yalghan *peyghemberlarning* bésharetlirini bikar qilghuchi,
Palchilarni qaymuqturghuchi,
Danalarni yolidin yandurghuchi,
Ularning bilimlirini nadanliqqa aylandurghuchi;

26 Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,
Rosul-elchilirining nesihetlirini muweppeqiyetlik qilghuchi,
Yérusalémgha: «Sen ahalik bolisen»,
Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi;□

27 Chongqur déngizgha: «Quruq bol,
Deryaliringni qurutimen» — dégüchi;□

28 Hem Qoresh toghrisida: «U Méning qoy padichim, u Méning könglümdikige toluq emel
qilip,
Yérusalémgha: «Qurulisen»,
Hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur): —□

■ **44:24** Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 45:12 □ **44:26** «Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,...» — «Öz quli» mushu yerde belkim Yeshaya peyghemberning özi; bolmisa 42-babtiki «Perwerdigarning heqqaniy quli». «Yérusalémgha: «Sen **ahalik bolisen**», **Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi** — Xuda mushu gepliride, Yeshaya peyghember özidin kéyinki bir dewr, yeni Yérusalém we Yehuda sheherliri xarabilik bolghan bir dewrge qarap söz qilidu. Mushu yerde Xuda Yérusalémgha: «Séni qaytidin qurghuzimen» dep wede qilidu. Shu yéngi dewr bolsa Yeshayadin kéyin 170 yil etrapida bolghan. □ **44:27** «...Chongqur déngizgha: «Quruq bol», «deryaliringni qurutimen» — dégüchi;...» — mushu sözler Xudaning «Qizil Déngiz»ni hem kéyinrek Iordan deryasini qurutup Israïlni Misirdin qutquzghanliqini, shundaqla axirqi zamanda bolidighan, oxshap kétidighan bir weqeni körsitidu. □ **44:28** «Qoresh toghrisida:...» — axirida, Yeshaya peyghember yuqiriqi 41-bab, 1-7-ayette déyilgen «tajawuzchi»ning ismining «Qoresh» ikenlikini éytidu. Oqurmen-lerge melumki, Qoresh padishah Pars impériyesining asaschisi bolup, miladiyedin ilgiriki 540-529-yillirida textke olturghan. U Yeshayaning dewridin texminen 150 yil kéyin yashighan. «U Méning könglümdikige toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», **hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur** — mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyran qilghan Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini qaytidin qurushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qilghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki, u Babildiki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa ruxset bergen. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Israïlarga ibadetxanisidiki altun-kümüş, qacha-buyumlirini qayturup, hetta ibadetxanining özi qaytidin qurushqa pul bergen (miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni körüng.

45

Dawami

¹ Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha,
Yeni ellerni uninggha béqindurush üçün Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —

(Berheq, Men uning aldida padishahlarning tambilini yeshtürüp yalingachlitimen,
«Qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen,
Shuning bilen qowuqlar ikkinchi étilmeydu) —□

² «Men séning aldingda méngip égzliklerni tüz qilimen;
Mis derwazilarni chéqip tashlaymen,
Tömür taqaqlirini sunduruwétimen;

³ We sanga qarangghuluqtiki göherlerni,
Mexpiy jaylarda saqlan'ghan yoshurun bayliqlarni bérimen;
Shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini,
Yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen.□

⁴ Men Öz qulum Yaqup,
Yeni Öz tallighinim Israil üçün,
Ismingni özüm qoyghan;
Sen Méni bilmigining bilen, Men yenila sanga isim qoydum.

⁵ Men bolsam Perwerdigar, Mendin bashqa biri yoq;
Mendin bashqa Xuda yoqtur;
Sen Méni tonumighining bilen, Men bélingni baghlap chingittimki,■

⁶ Künchiqishtin künpétishqiche bolghanlarning hemmisi Mendin bashqa héchqandaq birining yoqluqini bilip yétidu;
Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur.

⁷ Nurni shekillendürgüchi, qarangghuluqni Yaratquchidurmen,
Bext-xatirjemlikni Yasighuchi, balayi'apetni Yaratquchidurmen;
Mushularning hemmisini qilghuchi Men Perwerdigardurmen».

⁸ — «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar,
Bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun;

□ **45:1** «Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha .... Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —» — «Perwerdigarning mesih qilghini» (yaki «Perwerdigarning mesihligini») — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» déyiletti; shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Mushu atalghuni Qoreshke qarita ishletkende Xuda Israilargha: «U Men siler üçün tallap békitken padishah bolidu» deydu. Biraq Yeshaya peyghemberning dewridikilerdin köp adem: «Qoresh Yehudiylardin bolmaydu; shunga u kelgüside bizni Babildin qutquzup qoyuwetsimu, biz yenila melum bir impériyege béqindi boliwérimiz» dep, mushu bésharetni qet'iy qobul qilmaytti. Ular yene: «Xudaning Öz wedisi boyiche **Dawut padishahning** bir ewladi arqiliq bizni qutquzushi kérek» we «Xuda bizni pütünley musteqil qilishi kérek» déyishi mumkin. Xuda derweqe ulargha shundaq wede bergenidi (mesilen 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u awwal Qoresh arqiliq Yehudiylarni Babilin qutquzmaqchi bolsa, mushu pilanidin gumanlinish yaki narazi bolush uninggha asiqliq qilghan'gha barawer. Töwendiki (9-13-ayet) séghiz layning özini shekillendürgüchisige «Sen mendin néme yasaysen?!» dégini del mushu kishilerning pozitsiyisidir. «Men ... «qosh **qanatliq derwazilar**»ni **uning aldida échip bérimen**» — qedimki xatirilerge asasan'ghanda, Babil shehirining dangqi chiqqan bir «qosh qanatliq derwaza»si bar idi. Babil yiqitilghanda, bu qosh qanatliq dewraza Qoreshke échildi. □ **45:3** «Men... **sanga qarangghuluqtiki göherlerni,...** **bérimen; shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini, yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen**» — derweqe, Qoreshning qilghan urushliri tosalghugha uchrinmay nahayiti rawan, ademlerni heyran qalduridighan derijide téz bolghan. Shuning bilen qisqa waqit ichideU nurgun mal-mülüklerni olja qilip qolgha keltürgen. Bésharette mushu ishlar (Qoresh özi bilmigen halda) Xudaning yoshurun yardimide qilinidu, déyilidu. Qoresh özi toghruluq mushu bésharetni oqughandin kéyin, Perwerdigarning heqiqiy Xuda, shundaqla Israilning Xudasi ikenlikini bilishi kérek idi.

■ **45:5** Qan. 4:35,39; 32:39; Yesh. 44:8

Yer-zémin échilsun;
Nijat hem heqqaniylik méwe bersun;
Zémin ikkisini teng östürsun!
Men, Perwerdigar, buni yaratmay qoymaymen». □

Israilning Xudaning Qoresh arqiliq qilganliridin narazi bolup gumanlinishlirigha Xudaning bergen jawabi

⁹ — «Öz Yaratquchisining üstidin erz qilmaqchi bolghan'gha way!

U yer-zémindiki chine parchiliri arisidiki bir parchisi, xalas!

Séghiz lay özini shekillendürgüchi sapalchigha: —

«Sen néme yasawatisen?» dése,

Yaki yasighining sanga: «Séning qolung yoq» dése bolamdu? ■

¹⁰ Öz atisigha: «Sen néme tughdurmaqchi?»

Yaki bir ayalgha: — «Séni némining tolghiqi tutti?» — dep sorighan'gha way!

¹¹ Israildiki Muqeddes Bolghuchi, yeni uni Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: — Emdi kelgüsi ishlar toghruluq sorimaqchimusiler yene?

Öz oghullirim toghruluq, Öz qolumda ishliginim toghruluq Manga buyruq bermekchimusiler!?

¹² Men peqetla yer-zéminni yasighan, uninggha insanni Yaratquchidurmen, xalas!

Öz qolum bolsa asmanlarni kergen;

Ularning samawi qoshunlirininimu sepke salghanmen.

¹³ Men uni heqqaniylik bilen turghuzghan,

Uning barliq yollirini tüz qildim;

U bolsa shehirimni quridu,

Ne heq ne in'am sorimay u Manga tewe bolghan esirlerni qoyup béridu» —

deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■

¹⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Misirning mehsulatliiri, Éfiopiyening we égiz boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu;

Ular özliri séningki bolidu,

Sanga egiship mangidu;

Özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu,

Ular sanga bash urup sendin iltija bilen ötünüp: —

«Berheq, Tengri sende turidu, bashqa biri yoq, bashqa héchqandaq Xuda yoqtur» dep étirap qilidu. □

□ **45:8** «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar, bulutlarmu heqqaniylik tóküp bersun; yer-zémin échilsun...» — bu sözler belkim Israil we dunyaning (Qoresh qilghan ishlerining türtkiside) Xudagha ishinip, yaxshi méwe bérish üçün qilghan duasi bolushi kérek. ■ **45:9** Yer. 18:6; Rim. 9:20 □ **45:13** «Men uni heqqaniylik bilen turghuzghan, uning barliq yollirini tüz qildim» — mushu ayettiki «uni», «uning», «u» bolsa Qoresh, elwette. Bésharet uning héch némini sorimayla Babilda sürgün bolghan Yehudiy xelqni qoyup bérighanliqini aldın'ala éytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yesh. 44:28; Ibr. 11:10 □ **45:14** «Misirning mehsulatliiri, Éfiopiyening we égiz boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu; ular ...sanga egiship mangidu; özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu» — yuqiriqi ayetlerge qarighanda mushu weqe Qoreshning ish-paaliyetlirining axirqi bir netijisi bolushi kérek. Éfiopiye we Sabiya eslide Misirgha béqin'ghan bolup, shübhisizki, Yeshaya yene «Misirdin chiqish» dégen weqeni közde tutidu. Démek, Israilni sürgün qilghanlar öz ixtiyari bilen Israilgha béqindi bolmaqchi bolidu. Bezi sherhchiler, mushu bésharetni «Yehudiy emesler»ning Eysa Mesihni öz Qutquzghuchisi dep étirap qilishi, shundaqla ularning Israilning «qaldisi»i bolghan heqiqiy jamaitige qoshulushi bilen emelge ashurulghan, dep qaraydu. Yene bir közqarash bolsa, mushu ishlar axirqi zamanda Yehudiyar Xudaning qéshigha qaytqandin kéyin yüz béridu, deydu. Bizningche her ikkisining toghriliqi bar.

15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!» □

16 Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu;
Mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu; ■

17 Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu;
Ebedil'ebedgiche xijil bolmaysiler,
Héç shermendichilikni körmaysiler. □

18 Chünki asmanlarni yaratqan, yer-zéminni shekillendürüp yasighan, uni mezmüt qilghan Xuda bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
(U uni quruq-menisiz bolushqa emes, belki ademzatning turalghusi bolushqa yaratqanidi)

«Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur; ■

19 — Men mexpiy halda yaki zémindiki birer qarangghu jayda söz qilghan emesmen;
Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen;
Men Perwerdigar heq sözleymen,
Tüz gep qilimen; □ ■

20 Yighilinglar, kélinglar;

I ellerdin qachqanlar, jem bolup Manga yéqinlashinglar;

Özi oyghan butni kötürüp, héç qutquzalmaydighan bir «ilah»qa dua qilip yüridighanlarning bolsa héç bilimi yoqtur. □ ■

21 Emdi ular öz geplirini bayan qilish üçün yéqin kelsun;

Meyli, ular meslihetliship baqsun!
Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?

Kim uzundin béri uni bayan qilghan?

U Men Perwerdigar emesmu?

Derweqe, Mendin bashqa héç ilah yoqtur;

Hem adil Xuda hem Qutquzghuchidurmen;

Mendin bashqa biri yoqtur. □ ■

22 I yer-zéminning chet-yaqiliridikiler,

Manga telpünüp qutquzulunglar!

Chünki Men Tengridurmen, bashqa héçbiri yoqtur;

23 Men Özüm bilen qesem ichkenmen,

□ 45:15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!» — mushu söz belkim Israillarning Xudaning sirlig yollirigha, yeni «Yehudiy emesler»ning özlirige béqin'ghanliqigha qarap heyran qélip dégen gépidur. ■ 45:16 Yesh. 44:11 □ 45:17 «Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu; mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu; Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu....» — mushu sözlerge (16-17-ayetlerge) qarighanda, kishiler kelgüside mutleq ikki xilgha, yeni Xudagha tayinip itaet qilidighanlarga we butlarga bash uridighanlarga bölünüp kétidu. ■ 45:18 Yesh. 42:5; 45:5,14 □ 45:19 «Men Perwerdigar heq sözleymen» — ibraniiy tilida «Men Perwerdigar heqqaniyliqni sözleymen». «Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen; Men Perwerdigar heq sözleymen, түз gep qilimen» — mushu ayet belkim 15-ayettiki «Özini yoshuruwalghuchi Xudadursen» déginige qarita éytqan siliq bir tenbih bolushi mumkin. Chünki körginimizdek, Xuda alliburun (bolupmu Yeshaya arqiliq) Özining qutulush-nijatliqini «Perwerdigarning quli arqiliq» pütkül dunyagha sunmaqchi bolghanliqini köp qétim ochuq-ashkara éytqan! ■ 45:19 Qan. 30:11 □ 45:20 «Ellerdin qachqanlar» — ularning némishqa yaki némidin qachqanliqi mushu yerde déyilmidi. Biraq 24-ayetke qarighanda, insaniyet (axirqi zamanda) ikki qisimgha, yeni Xudagha tayan'ghanlar hem Xudagha öch bolghanlarga bölünüp kétidu; shuning bilen Xudagha öch bolghanlarXudani söygenlerge ziyankeshlik qilishi mumkin; uningdin sirt Xudagha ishen'genler: «Xudaning jazasi xudasizlarning béshigha chüshey dep qaldi» — dep qarap, ularning arisidin géchishimiz kérek dep oylaydighan bolsa kérek. ■ 45:20 Yesh. 44:18,19 □ 45:21 «Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?» — «mushu ish» shübhisizki, Xudaning Israilni qutquzushi bilen, U «Yehudiy emes»lerge qutquzulush pursitini, shundaqla Israil bilen bille bextlik bolush imkaniyitini teng yetküzidighanliqini körsitidu (22-24-ayet). ■ 45:21 Yesh. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

Mushu söz heqqaniylik bilan aghzimdin chiqti, hergiz qaytmaydu: —

«Manga barliq tizlar püküldü,
Barliq tillar Manga *itaet ichide* qesem ichidu».[■]

²⁴ Shu chaghdä: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu,
Kishiler del Uningla qéshigha kélidu;

Ghaljirliship, uninggha ghezeplen'genlarning hemmisi shermende bolidu.^{□ ■}

²⁵ Israilning ewladlirining hemmisi Perwerdigar teripidin heqqaniy qilinidu,
We ular Uni danglishidu.

46

Babildiki butlarning aqiwiti — ulaghlar ularni kötürüp kétidu ... Xuda bolsa Öz xelqini kötüridu!

¹ Bel bolsa tiz püküti, Nébo éngishiwatidu;

Ularning mebudliri ulaghlarning zémmissige, kalilarning zimmissige chüshti;
Siler kötürgen nersiliringlar emdi ulaghlargha artilghan bolup,
Halsiz ulaghlargha éghir yük bolidu![□]

² Ular éngishidu, birlikte tiz pükishidu;

Ular mushu yükni qutquzalmaydu,

Belki özliri esirge chüshidu.[□]

³ I Yaqupning jemeti,

Shundaqla Israil jemetining qaldisi,

Ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar,

Baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler,

— Manga qulaq sélinglar![□]

⁴ Siler qérighuchimu Men yenila shundaqturmen,

Chéchinglar aqarghuchimu Men silerni yüdüp yürimen;

Silerni yasighan Mendurmen, silerni kötürimen;

Silerni yüdüp qutquzimen.

⁵ Emdi Méni kimge oxshatmaqchi,

Yaki kimni Manga teng qilmaqchisiler?

Uni Manga oxshash dep,

Siler kimni Men bilen sélishturmaqchisiler?[■]

⁶ Ular bolsa hemyanidin altunni chéchip bérip,

■ 45:23 Rim. 4:11; Fil. 2:10 □ 45:24 «Shu chaghdä: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu, ... ghaljirliship uninggha ghezeplen'genlarning hemmisi shermende bolidu» — yene körimizki, dunya ikki bölümge ayrilidighan oxshaydu. Biri bolsa, ghaljirliship Xudagha mutleq qarshi turidighanlar; ikkinchisi, Israil, jümlidin özlirige béqinip, ular bilen bir bolghan, Israil bilen bille qutquzulghan Yehudiy emesler bolidu. ■ 45:24 Yesh. 41:11 □ 46:1 «Bel» — Babilning «bash but»i, «Nébo» uning «oghli» idi. Mushu bésharette Yeshaya peyghember Babil shehiri düshmenning qoligha chüshkende, xeqler butlirini saqlap qélish üçün bashqa bir yurtqa yökimekchi bolghanliqini aldin ala köridü. Shu jeryanda butlarni yerge qoyush kérek bolghachqa, peyghember «Belning tiz pükkenlikini, Néboning éngishiwatqanliqi»ni körüp mazaq qilidu. «Ularning mebudliri ulaghlarning zémmissige, kalilarning zimmissige chüshti...» — butlar ulaghlarning bashqurushigha ötkendek qilidu. «Siler kötürgen nersiliringlar» — Babildiki diniy murasimlarda, puqralarning butlarni kötürüp kochilarni aylandurushi kérek idi. Biraq eslide Babilliqlar hörmet bilen «kötürgen nersiler» hazir addiy boghchilardék ulaghlargha artildi. □ 46:2 «Ular , yeni Babilliqlar yaki ularning ulaghlari éngishidu, birlikte tiz pükishidu; ular mushu yükni qutquzalmaydu,...» — démek, butlar adem yaki ulaghlargha yük bolghan özlirini qutquzalmayla qalmay, belki ulaghlarnimu halsizlanduridu. □ 46:3 «I Yaqupning jemeti, ... ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar, baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler...» — heqiqiy Xuda ademning kötürushige mohtaj emes, belki Özi Öz xelqige ghemxorluq qilip ularni kötürüdü. ■ 46:5 Yesh. 40:18, 25

Kümüşnimu tarazigha salidu,
 Bir zergerni yalliwalidu,
 U bir mebudni yasap béridu;
 Ular yiqilidu, derweqe choqunidu!

⁷ Ular uni mürisige artidu,
 Uni kötürüp, öz ornigha qoyidu;
 Andin u ashu yerde öre turidu;
 U ornidin qozghilalmaydu;
 Birsí uninggha yélinip tileydu,
 Lékin u jawab bermeydu;
 U kishini awarichilikidin qutquzmaydu.■

⁸ Mushu ishlarni ésinglarda tutunglar;
 Shundaqla özünglarni heqiqiy erkeklerde kórsitinglar;
 I, itaetsizler,

Buni ésinglarga keltürünglar;
⁹ Ilgiriki ishlarni, yeni qedimdin bolghan ishlarni ésinglarga keltürünglar;
 Chünki Men Tengridurmen, bashqa biri yoqtur;
 Men Xudadurmen, Manga oxshashlar yoqtur;■

¹⁰ Men: «Méning békitkinim orunlinidu,
 Könglümge barliq pükkenlerni emelge ashurmay qoymaymen» dep,
 Ishning netijisini bashtila,
 Aldin'ala téxi qilinmighan ishlarni ayan qilip éytquchidurmen;■

¹¹ Künchiqishtin yirtquch bir qushni,
 Yeni könglümge pükkinimni ada qilghuchi bir ademni yiraq yurttin chaqirghuchidurmen.

Berheq, Men söz qilghan,
 Berheq, Men uni choqum emelge ashurimen;
 Buni niyet qilghanmen,
 Berheq, Men uni wujudqa chiqirimen.□

¹² I heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar,
 Manga qulaq sélinglar: —□

¹³ Men heqqaniyeliqimni yéqin qilimen,
 U yiraqlashmaydu;
 Shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu;
 Men Zion'gha nijat yetküzüp,
 Israilgha julaliq-güzellikimni tiklep bérimen». □

47

Israilni sürgün qilghan Babil tügeshti!

¹ «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur;

■ **46:7** Yesh. 45:20 ■ **46:9** Yesh. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12 ■ **46:10** Zeb. 33:11; Pend. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11** «Künchiqishtin yirtquch bir qushni ..yiraq yurttin chaqirghuchidurmen...» — «yirtquch bir qush» Qoreshni kórsitidu. Uning bir teripining esheddiylikini Xuda Israildin yoshurmaydu. □ **46:12** «heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar» — Xuda yuqirida Yeshaya peyghember arqiliq 41:2-3, 25-, 44:24-45:11de Israillarni Babildin kelgüsidi «Qoresh» dégen bir padishah arqiliq qutquzimen, dep jakarliqan. «Jahillar» bolsa Xudaning bu «Qoresh pilan»ini yaqturmaydighan Israillarni kórsetse kérek; ularning yaqturmaydighanliqi bolsa Qoresh Yehudiy emes, belki Pars bolghanliqi üçün bolidu. □ **46:13** «Men heqqaniyeliqimni yéqin qilimen, u yiraqlashmaydu; shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu; Men Zion'gha nijat yetküzüp... bérimen» — Xuda yenila méhir-shepqtini kórsitip, hetta «jahillar»ghimu Qoreshning ishliri arqiliq nijatqa érishishtiki pursetni keltürimen, deydu.

I kaldiymlarning qizi, textsiz bolup yerge oltur!
Chünki sen «latapetlik we nazuk» dep ikkinchi atalmaysen.■

² «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi,
Chümperdengni échip tashla,

Könglikingni séliwet,
Pachiqingni yalingachla,
Deryalardin su kéchip öt; □

³ Uyatliqing échilidu;
Berheq, nomusunggha tégilidu;
Men intiqam alimen,
Héchkimni ayap qoymaymen. ■

⁴ Bizning Hemjemet-Qutquzghuchimiz bolsa,
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqeddes Bolghuchidur. □

⁵ I kaldiymlarning qizi, süküt qélip jim oltur,
Qarangghuluqqa kirip ket;
Chünki buningdin kéyin ikkinchi «seltenetlarning xanishi» dep atalmaysen. □

⁶ Men Öz xelqimdin ghezeplendim,
Shunga Özümning mirasimni bulghiwettim,
Shuning bilen ularni qolunggha tapshurup berdim;
Sen bolsang ulargha héchqandaq rehim körsetmidim;
Yashan'ghanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin éghir qilip salding; □

⁷ Shuning bilen sen: —
«Men menggüge xanish bolimen» dep,
Mushu ishlarni könglüngdin héch ötküzmidim;
Ularning aqiwitini héch oylap baqmidingsen. ■

⁸ Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi,
Öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur,
Men hergiz tul ayalning japasini yaki balilardin mehrum bolushning japasini tartmaymen» — dégüchi,
I sen eysh-ishretke bérilgüchisen,
Shuni anglap qoy: — □

⁹ «Del mushu ikki ish,
— Balilardin mehrum bolush we tulluq —
Bir deqiqide, bir kün ichidila béshinggha teng chüshidu;
Nurghunlighan jadugerlikliring tüpeylidin,
Bek köp epsunliring üçün ular toluq béshinggha kélidu. ■

¹⁰ Chünki sen özüngning rezillikingge tayan'ghansen,

■ 47:1 Yesh. 26:5 □ 47:2 «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, chümperdengni échip tashla, könglikingni séliwet, pachiqingni yalingachla, ...» — démisekmu, mushu ishlar esirge chüshüshtiki alametler. Hem Babilliqar, hem Parslar öz esirlirige rehimsizlik qilib ularni yalingach méngishqa mejburlaytti. ■ 47:3 Yesh. 3:17; Nah. 3:5 □ 47:4 «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» (goél)ning yene qilidighan bir ishi özining uwal bolghan jemetidikiler üçün adaletni yürgüzüsh idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi. □ 47:5 «qarangghuluqqa kirip ket» — «qarangghuluq» belkim zindandiki qarangghuluqni bildüridu. □ 47:6 «Özümning mirasim» — Xuda Özining xelqini Özi üçün miras dep hésablaydu. ■ 47:7 Weh. 18:7 □ 47:8 «Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi, öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur.. dégüchi, ... Shuni anglap qoy: —» — Xuda Öz xelqige «terbiye jazasi»ni bermekchi bolup, ularni Babilning rehimsiz qoligha tapshurushi bilen, Babilliqarlarnu öz rehimsizliki tüpeylidin jazagha uchrimay qalmaydu. Babilning: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégini, bashqilargha pütünley «perwayim pelek» dégenlik hem «Men alemde yekke-yégane» dégen tekebburluqtur. ■ 47:9 Yesh. 51:19

Sen «Héchkim méni körmeydu» — déding;
Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup,
Sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding.□

¹¹ Biraq balayi'apet séni bésip kélidu;
Sen uning kélip chiqishini bilmeysen;
Halaket béshinggha chüshidu;
Sen héchqandaq «hamiy puli» bilen uni tosalmaysen;
Sen héch kütmigen weyranchiliq tuyuqsiz séni bésip chüshidu.

¹² Emdi qéni, yashliqingdin tartip özüngni upritip kelgen epsunliringni,
Shundaqla nurghunlighan jadugerlikliringni hazir oqup turiwer;
Kim bilsun, sen ulardin payda körüp qalamsen?

Birer némini tewritip qoyalarsen herqachan?!

¹³ Sen alghan meslihetliring bilen halsizlinip ketting;
Emdi asmanlarga qarap tebir bergüchiler,
Yultuzlarga qarap palchiliq qilghuchilar,
Yéngi aylarni közitip munejjimlik qilip ishlarni «aldin'ala éytquchilar» ornidin teng turup
béshinggha chüshidighanlardin séni qutquzsun!

¹⁴ Mana, ular paxaldek bolup kétidu;
Ot ularni köydüriwétidu;
Ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
Biraq ularda ademni issitqudek héch kömür,
Yaki adem issin'ghudek héch gülxan yoqtur!□

¹⁵ Séni aware qilghan,
Yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu;
Herbiri öz yolini izdep kétip qalidu;
Séni qutquzghudek héchkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jahilliqi: — ular Babilin qutquzulghini bilen, gunahliridin saqit bolmaydu

¹ I Yaqupning jemeti, «Israil»ning ismi bilen atalghanlar,
«Yehuda bulaqliri»din chiqqansiler,
Perwerdigarning namini ishlitip qesem qilghuchisiler,
Israilning Xudasini tilgha alghuchisiler,
Biraq bular heqiqet hem heqqaniyliqtin emes!

Munularni anglap qoyunglar: —

² (Chünki ular «muqeddes sheher»ning namini ishlitip özlirige isim qilidu,

□ **47:10** «Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup, sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding» — yuqiriqi (8-ayettiki) «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen, bashqilargha «perwayim pelek» dégenlik. Mushu yerde bolsa «Xudaghimu perwayim pelek» dégenlik. □ **47:14** «Mana, ular paxaldek bolup kétidu; ot ularni köydüriwétidu; ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda ademni issitqudek héch kömür... yoqtur!» — bu sözning menisi belkim, heqiqiy Xudaning ghezipi küchlük hem otluq; atalmish «butlarning ghezipi»ning bolsa, ademni issitqudekmu oti yoq; bashqa menisi bar déyise: — Mushu palchilar héchnémige yarimayduki, hetta (Xudaning jazasi bilen) köydürülgen waqittimu ademni issitqudek harariti bolmaydu. □ **47:15** «Séni aware qilghan, yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu; herbiri öz yolini izdep kétip qalidu...» — Babilida pal sélish, séhirgerlik qatarliq xurapiyliqlar belkim «eng chong soda» bolushi mumkin. Biraq bésharet boyiche palchilar xéridarliridin mehrum bolup bashqa yurtlarga yol almaqchi bolidu. Arxéologlar kona Babil shehiridin qazghan asar'etiqler ichidin nurghun «palnamiler» hem «remmalnamiler» tépildi. Biraq bulardin héchqaysisidin «Babil weyran bolidu» dégen bésharetni tapqili bolmaydu; hemmisi «kélechiking parlaq» dégendek sözlerdur (emeliyette barliq palchiliq shundaq emesmu?!). ■ **47:15** Weh. 17:16

Téxi Israilning Xudasigha «tayinar»mish!

Uning nami bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardur!)

³ Men burunla «ilgiriki ishlar»ni aldin'ala bayan qildim;

Ular Öz aghzimdin chiqqan, Men ularni anglattim;

Men bularni tuyuqsiz wujudqa chiqirip,

Ular emelge ashuruldi;□

⁴ Chünki Men séning jahilliqingni, boynungning peylirining tömür,

Yüzüingning dapték ikenlikini bildim;□

⁵ Séning: «Méning butum mushularni qildi»,

Yaki «Oyma mebudum, quyma mebudum bularni buyrudi» — démesliking üçhün,

Shunga Men baldur mushularni sanga bayan qildim;

Ish yüz bergüche ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sen bularni anglighansen;

Emdi ularning hemmisini körüp baq!

Buni rast dep étirap qilmamsiler?

Men bayatin «yéngi ishlar»ni, yeni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,

Sen bularni bilgen emessen.□

⁷ Séning: «Derweqe, méning ulardin baldur xewirim bar idi» démesliking üçhün,

Ular burun emes, hazirla yaritilidu;

Mushu kündin ilgiri sen ularni anglap baqmighansen.

⁸ Berheq, sen qulaq salmiding,

Berheq, sen xewermu almiding,

Berheq, séning quliqing xéli burunla échilmay étiklik qaldi;

Chünki Men séning wapasizliq qiliwéridighanliqingni,

Baliyatqudiki chéghingdin tartip «asiy» dep atilidighanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçhün ghezipimni kéchiktürimen,

Shöhritim üçhün séni üzüp tashlimaymen dep ghezipimni bésiwaldim;■

¹⁰ Qara, Men séni tawlidim,

Biraq kümüşni tawlighandek tawlandurmidim;

Men azab-oqubetning xumdanida séni talliwaldim;□

¹¹ Öz sewebimdin, Öz sewebimdin Men mushuni qilimen;

Méning namimgha dagh tegse qandaq bolidu?

Men Özümning shan-shöhritimni bashqa birsige ötküzüp bermeymen.■

¹² I Yaqub,

I chaqirghinim Israil!

Manga qulaq salghin;

Men «U»durmen;

Men Tunjidurmen, berheq hem Axirqidurmen;■

¹³ Méning qolum yer-zéminning ulini salghan,

□ **48:3** «**ilgiriki ishlar**» — mushu ayettiki «ilgiriki ishlar» shübbisizki, Xudaning «Qoresh pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Mushuni jezmenlertürüsh üçhün Yeshaya «qoshumche söz»diki 4-misal (48-babning alahidê shekli toghrisida) dégen grafini körüng. Ashu grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimga bölünidu. Birinchi qisimdiki «ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu; 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishlirni körsitidu. Mushu tehli qilinish 42-babtikige oxshash. □ **48:4** «**yüzüingning dap ikenlikini...**» — sözümöz terjime qilghanda «péshanengning mistin ikenlikini...». □ **48:6** «**«yéngi ishlar»neni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,...**» — yuqiriqi izahatta déginimizdek, «yéngi ishlar»ni del «Perwerdigarning quli» toghruluq xush xewer dep bilimiz (42-babnimu körüng). ■ **48:9** Yesh. 43:21, 25 □ **48:10** «**Kümüşni tawlighandek tawlandurmidim**» — démek, Israil kümüşning barliq dashqilini ayriwalghuche tawlan'ghandek tawlansa, belkim héchnerse qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayetnimu körüng). «**Azab-oqubetning xumdanida**» — belkim Babil impériyesining ulargha qarita qilghan ziyankeshlikirini körsitidu. ■ **48:11** Yesh. 42:8 ■ **48:12** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17; 22:13

Ong qolum asmanlarni kergen;
Men ularni chaqirsamla, ular jem bolup ornidin turidu.
14 Hemminglar, jem bolup yighilinglar, anglap qoyunglar;
Butlar arisida qaysisi mushundaq ishlarni bayan qilghan?
Perwerdigar yaxshi korgan kishi bolsa uning konglidiki ishlarni Babilda ada qilidu,
Uning bilek-qoli kaldiyelarning ustige zerb bilen chüshidu; □ ■
15 Men, Men söz qilghanmen;
Derheqiqet, Men uni chaqirdim;
Men uni aldigha chiqiriwaldim;
Uning yoli muweppeqiyetlik bolidu.

16 – Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar;
Men ezeldin sözüمنى yoshurun qilghan emes;
Sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen;
Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti! □ ■
17 Hemjemet-nijatkarining Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu:
—
«Özüngge payda bolsun dep sanga Ögetküchi,
Sanga tégishlik bolghan yolda séni yétekligüchi Men Perwerdigar Xudayingdurmen;
18 Sen Méning permanlirimgha qulaq salghan bolsang'idi!
Undaq bolghanda bext-xatirjemlikning deryadek,
Heqqaniyeliqing déngiz dolqunliridek bolatti! ■
19 Séning nesling bolsa uning qumlriridek,
Ich-qarningdin chiqqan perzentliring qum danchiliridek sansiz bolatti!
Ularning ismi Méning aldinda hergiz öchürüwétilmeydighan yaki yoqitiwétilmeydighan
bolatti!
20 Babildin chiqinglar, kaldiyelardin qéchip kétinglar!
Naxsha awazlirini yangritip mushuni jakarlanglar,
Bu xewerni anglitinglar,
Jahanning chet-yaqilirighiche uni yetküzüp mundaq denglar: —
«Perwerdigar Öz quli Yaqupni hemjemetlik qilip qutquzdi! □ ■
21 Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi;

□ **48:14** «Perwerdigar yaxshi korgan kishi» — mushu yerde Qoreshni körsitidu. ■ **48:14** Yesh. 41:22,23 □ **48:16** «Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar; Men ezeldin sözüمنى yoshurun qilghan emes; sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen» — démek, sözlügüchi Xudaning «Jakarchisi» hem Uning yénida hazir turup Uning sözini beja keltürgüchidir. Kéyinki izahatnimu körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Eger waqit dégen nersini bar déseng, mana Men Özümdurmen». «Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!» — sözlügüchi yene «Ezeldin tartip Xuda bilen bille bolup, Uning sözini yer yüzidikilerge yetküzgüchi» bolup, axirda Xuda hem Xudaning Rohi teripidin ewetilip Özi mushu dunyagha kélidu (6-bab, 8-ayetni körüng). Töwendiki 49-babta mushu Zat, yeni «Perwerdigarning quli» toghrisidiki mezmunlarda köprek ashkarilidur. Bashqa birxil terjimisi: «Hazir bolsa Reb Perwerdigar Méni Uning Rohi bilen ewetken!». ■ **48:16** Pend. 8:1-5; Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zeb. 81:13-16 □ **48:20** «Babildin chiqinglar, kaldiyelardin qéchip kétinglar!» — Israil Babildin (miladiyedin iliriki 536-yili) qutulghini bilen, emeliyette intayin az bir qismi qaytip keldi. Nurghun Yehudiylar Pars impériyesining hökümraniq astida turup, özining ashu yerdiki ehwalini yaxshi dep qaraytti. Ulardin köpligen adem soda-tijaret bilen shughullinish bilen béyip ketti. Ular érishken parawan turmushni tashlap öz yurtini qaytidin berpa qilish japasidin bash tartti. Shunga ular mushu chaqiriqqa qulaq salmaytti. Ademler mushu dunyadiki mustebitlik hökümraniqlardin emes, belki öz gunahidin, shexsiyetchilikidin, **Özidin** «azad qilinish»i yaki «qutquzulush»i eng muhimdur. Qoresh bolsa ularning öz wetinige qaytish yolini achqan. Biraq gunahliridin saqit bolmisa, hemmisi quruq, bikargha kétidu. Bésharetler boyiche mushu tügünni yéshish üçün, insanni gunahdin qutquzush üçün, «Perwerdigarning quli» ewetilidu. Uning qilidighan xizmetliri töwendiki 49-55-babtiki bésharetlerning témisi bolidu. (Mushu bésharetler belkim ikkinchi qétim axirqi zamanlardimu emelge ashurulidu, shu chaghda Israil «yéngi Babil»din hem dunyadiki chet-chetlardin Zion'gha qaytidu). ■ **48:20** Yesh. 52:11; Yer. 50:8; 51:6,45; Weh. 18:4

U sularni tashtin aqquzup berdi;
Berheq, U tashni yarghuzdi, sular uningdin urghup chiqti!».□
22 «Reziller üçün» — deydu Perwerdigar, «bext-xatirjemlik yoqtur». ■

49

Perwerdigarning qulining sözi — ... Xudaning uning toghruluq bergen guwahliqi

1 «I arallar, méning gépimni anglanglar,
Yiraqtiki el-yurtlar, manga qulaq sélinglar!
Baliyatqudiki chéghimdin tartip Perwerdigar méni chaqirdi;
Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi;□
2 U aghzimni ötkür qilichtek qildi;
Öz qolining sayisi astida méni yoshurup keldi,
Méni siliqlan'ghan bir oq qildi;
U méni oqdénigha sélip saqlidi,□
3 We manga: «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum
Israildursen» — dédi».□
4 Emma men: —
«Méning ejrim bikargha ketti,
Héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim;
Shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur,
Méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum» — dédim; □
5 Emdi méni Öz quli bolushqa,
Yaqupni towa qilip uning yénigha qayturushqa méni baliyatquda shekillendürgen Per-
werdigar mundaq deydu: —
(Israil qayturulup yénigha toplanmighan bolsimu,
Men yenila Perwerdigarning neziride shan-sherepke ige boldum,
Shuningdek Xudayim méning küchümdur)□
6 — U mundaq deydu: —
«Séning Yaqup qebililirini *gunahtin qutquzup* turghuzushqa,

□ 48:21 «Ular **chöl**-bayawanlardin ötkende **héch ussap qalmidi; U sularni tashtin aqquzup berdi; ...sular uningdin urghup chiqti!**» — «Mis.» 17-babni körüng. Shu chaghda Israillar Xudadin narazi bolup qaqshap ketti. Belkim 22-ayet mushundaq ishlarnimu körsitishi mumkin. ■ 48:22 Yesh. 57:21 □ 49:1 «Apamning **qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi**» — bashqa birxil terjimisi: «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni esletti». □ 49:2 «U **aghzimni ötkür qilichtek qildi ...méni siliqlan'ghan bir oq qildi**» — qilichning tesiri yéqindikilerge, oqning bolsa yiraqtikilerge bolidu. □ 49:3 «Sen **bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen**» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda Yaqupqa yéngi bir isim, Israilni («Xuda bilen bille bolghan emir» yaki «Xudaning ghelibichisidir» dégen menide) béghishlighanidi. Shuning bilen Xuda bowisi Ibrahimgha bergen wedilirini, jümlidin eng ulughi: «Sen ewlading dunyadiki barliq el-yurtlarga bext yetküzisen» dégenmi tekrarlap uninggha tapshurghan. Biraq Yaqupning ewladliri bolghan Israillar Xudagha guwahliq bermey mushu wezipini emelge ashurmay kelgen. Mushu yerde Xuda shu wezipini hem wedisini: «Sen bolsang özüngde güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» dep, pewqul'adde «Öz quli»gha tapshurdi. □ 49:4 «Men: — **Méning ejrim bikargha ketti, héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim; shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur, méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum**» — dédim» — mushu bésharetni chüshinish üçün 5-13-ayetlernimu körüş kérek. Qarighanda Xuda Öz quligha «Öz xelqimni towa qilish yolida yénimgha qayturush» wezipisini tapshurghan bolsimu, qul waqit-küchini serp qilip héchqandaq netijige érishelmigendek körünüdu; démek, Israil, yeni «Yaqupning qebililiri» héch towa qilmighan. Oqurmenler mushundaq ishlarning heqiqiy yüz bergen-bermigenlikini Injildin köreleydu. □ 49:5 «Israil **qayturulup yénigha toplanmighan**» — buning bashqa birxil terjimisi «...yeni Israilni Özige qayturup yighish üçün... (méni baliyatquda shekillendürgen)....»

Hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushtu qulum bolushung sen üçün zerrichilik bir ishtur;

Men téxi séni ellerge nur bolushqa,

Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatim bolushung üçün séni atidim».□

⁷ Emdi Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, uningdiki Muqeddes Bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige,

Yeni köpchilik lenitiy dep qarighan,

Emeldarlargha qul qilin'ghan kishige mundaq deydu: —

«Sözide turghuchi Perwerdigar,

Yeni séni tallighan Israildiki Muqeddes Bolghuchining sewebidin,

Padishahlar közlerini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu;□

⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Shapaet körsitilidighan bir peyette duayingni ijabet qilishni békitkenmen,

Nijat-qutquzulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bolushumni békitkenmen;

Men séni qoghdaymen,

Séni xelqinge ehde süpitide bérimen;

Shundaq qilip sen zéminni eslige keltürisen,

Xelqimni xarabe bolup ketken miraslirigha warisliq qildurisen,■

⁹ Sen mehbuslarga: «Buyaqqa kélinglar»,

Qaranghuluqta olturghanlarga: «Nurgha chiqinglar» — deysen;

Ular yollar boyidimu otlap yürüdü,

Hetta herbir taqir taghlardin ozuqluq tapidu;

¹⁰ Ular ach qalmaydu, ussap ketmeydu;

Tomuz issiqmu, quyash teptimu ularni urmaydu;

Chünki ulargha rehim Qilghuchi ularni yétekleydu,

U ulargha bulaqlarni boylitip yol bashlaydu.■

¹¹ Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen,

Méning yollirim bolsa égiz kötürülidu.□

¹² Mana, mushu kishiler yiraqtin kéliwatidu,

Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu,

□ **49:6** «*Perwerdigar* mundaq deydu: — «Séning Yaqup qebililirini gunahtin qutquzup turghuzushqa, hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushtu qulum bolushung sen üçün zerrichilik bir ishtur...» — Perwerdigarning quli «héchqandaq netijige érishmegini bilen», yenila ümidsizlenmey dua qiliwerdi. Xuda uninggha: «Peqet Öz xelqim bolghan Yehudiylarni qayturupla qalmaq, sen belki pütkül dunyagha nur we nijat bolup, Qutquzghuchi bolisen» dégen jawabni béridu. □ **49:7** «Ademler **ich-ichidin nepretlinidighan kishige, yeni köpchilik lenitiy dep qarighan... kishige..**» — mushu yerde «köpchilik» ibraniy tilida «yat el» dégeni ipadileydu. Lékin mushu yerde Israilni körsitidu. Démek, Israil Xudagha nisbeten «yat bir el» dep qarilidu. «...padishahlar közlerini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu» — mushu bésharet bilen yuqiriqi bésharetni sélishursaq, ademni heyran qalduridu. Qul dunyagha nur we nijat bolghini bilen u ademlarning nepret-kemsitishige, chetke qéqishigha hem xorluqigha uchraydu; biraq axirda hetta dunyadiki padishahlarmu «közlerini échip körüp» qulgha bash uridu. Emma ularning «néme körgenliki» mushu yerde déyilmidi; buni bilish üçün «Yeshaya»ni dawamluq oqush kérek! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Weh. 7:16 □ **49:11** «... **Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen, Méning yollirim bolsa égiz kötürülidu**» — shübhisizki, mushu bésharetler hem jismaniye jehetler hem rohiye jehetlirimni emelge ashurulidu. «Jismaniye jehette» qul Israil xelqini duniyaning barliq chet-yaqilirdin öz yurtigha qayturup, Yaqupning «mirasi bolghan» Pelestinni güllendürüp ulargha qaytidin béghishlaydu. Mushu ishlar yene töwendiki 14-26-ayetlerde teswirlinidu. Xudaning sözige asasen bu ishlar «sen üçün bu zerrichilik ishtur». Uning quli Sheytanning we gunahning qarangghu zindanlirida uzun yatqan barliq mehbuslar üçün erkinlikke, Xudaning kechürümige, yéngi, ehmiyetlik hayatqa, jümlidin jennette érishishtiki pursetni yaritip béridu.

Hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu.□

13 Xushalliqtin tovlanlar, i asmanlar;

I yer-zémin, shadlan;

Naxshilarni yangritinglar, i taghlar;

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli berdi,

Özining xar bolghan péqir-möminlirige rehim qilidu.

14 Biraq Zion bolsa: —

«Perwerdigar mendin waz kechti,

Rebbim méni untup ketti!» — deydu.

15 Ana özi émitiwatqan bowiqini untuyalamdu?

Öz qorsiqidin tughqan oghligha rehim qilmay turalamdu?

Hetta ular untughan bolsimu,

Men séni untuyalmaymen.

16 Mana, Men séni Öz alqanlirimgha oyup pütkenmen;

Xarabe tamliring herdaim köz aldimdidur.

17 Oghul baliliring qaytishqa aldiriwatidu;

Eslide séni weyran qilghanlar, xarab qilghanlar séningdin yiraq kétiwatidu;

18 Béshingni égiz kötürüp etrapinggha qarap baq!

Ularning hemmisi jem bolup qéshinggha qaytip kéliwatidu!

Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Perwerdigar,

Sen ularni özüngge zibu-zinnetler qilip kiyisen;

Toyi bolidighan qizdek sen ularni taqaysen;■

19 Chünki xarabe hem chölderep ketken jayliring,

Weyran qilin'ghan zémining,

Hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu;

Eslide séni yutuwalghanlar yiraqlap ketken bolidu.□

20 Séningdin juda qilin'ghan baliliring bolsa sanga: —

«Mushu jay turushumgha bek tarchiliq qilidu;

Manga turghudek bir jayni boshitip berseng!» — deydu;

21 Sen könglüngde: —

«Men balilirimdin ayrilip qalghan,

Ghérib-musapir we sürgün bolup, uyan-buyan heydiwétilgen tursam,

Kim mushularni manga tughup berdi?

Kim ularni béqip chong qildi?

Mana, men ghérib-yalghuz qaldurulghanmen;

Emdi mushular zadi nedin kelgendur?» — deysen.

22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men ellerge qolumni kötürüp isharet qilimen,

El-milletlerge körünidighan bir tughni tikleymen;

Ular oghulliringni quchiqida élip kélididu;

Ular qizliringni hapash qilip kélidu.

23 Padishahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»

Xanishlar bolsa inik'aniliring bolidu;

Ular sanga béshini yerge tegküzüp tezim qilip,

□ 49:12 «Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu, hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu» — ibranij tilidiki «Sinim» dégen söz belkim qedimki «Chin» memlikiti (qedimki «Chin» hazirqi Junggo)ni körsitish mumkin. Mushu söz üstide bashqa qarashlarmu mewjut. ■ 49:18 Yesh. 60:4 □ 49:19 «... xarabe hem chölderep ketken jayliring... hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu» — bu xil mesile intayin yaxshi bir mesile, elwette. Anining yénigha qaytip kelgen baliliri shunche köpki, yurtqa patmaydu.

Putliring aldidiki chang-topinimu yalaydu;
Shuning bilan sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisen;
Chünki Manga ümid baghlap kütkenler hergiz yerge qarap qalmaydu.

²⁴ Oljini baturlardin éliwalghili bolamdu?

Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu? □ ■

²⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Hetta baturlardin esirlernimu qayturuwalghili,
Esheddiylerdin oljini qutquziwalghili bolidu;
We sen bilan dewalashqanlar bilan Menmu dewalishimen,
Shuning bilan baliliringni qutquzup azad qilimen. □

²⁶ Séni ezgüchilerni öz göshi bilan özini ozuqlandurimen;

Ular yéngi sharab ichkendek öz qéni bilan mest bolup kétidu;
Shundaq qilip barliq et igiliri Men Perwerdigarning séning Qutquzghuching hem
Hemjemet-Nijatkarining,
Yaquptiki qudret Igisi ikenlikimni bilip yétidu. ■

50

Xudaning chaqiriqigha kim: «Mana men» — deydu?

¹ Perwerdigar mundaq deydu: —

Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?
Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?
Mana, siler öz gunahliringlar arqiliq öz-özünglarni sétiwetkensiler;
Silerning asiyligiringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi. □

² Men silerdinmu soraymen:

Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi?
Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi?
Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu?
Qutquzghudek küchüm yoqmidi?
Mana, Men bir eyiblepla déngizni qurutup,
Deryalarni chölge aylاندuruwétimen;
Su bolmighachqa ularning béliqliri sésip kétidu,

□ **49:24** «Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?» — buning menisi belkim Israillar yaki bashqa milletler «heqqaniyet jazasigha uchrishi sewebidin tutqun qilinsa», undaqta heqqaniy bolghan Xuda ularni erkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqigha xilapliqmu? — démekchi. Töwendiki ayetni hem izahatnimu körüng. ■ **49:24** Mat. 12:29 □ **49:25** «Sen **bilin dewalashqanlar bilan Menmu dewalishimen**» — Xudaning bu sözi belkim «silerni erkin qilishimda birsi adilliqimgha dagh chüshürgen bolsa yaki Manga: «biadill» dep erz qilsa, Men Özüm ige, buni Özüm bir terep qilimen» démekchi. Emdi Uning qandaq qilip «bir terep qilish»i 53-babta ashkarilini. ■ **49:26** Weh. 16:6 □ **50:1** «Men **qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?... Silerning asiyligiringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi**» — Xuda Israilgha «öz ayalim»dek qaraydu. «Qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?» — Musa peyghember arqiliq bérilgen qanun'gha asasen, «talaq xet» bolmisa, «ajrashqanlar» qaytidin eplishse bolidu. Démek, Israilning Xudaning yénigha qaytish yoli ochuq körünidi. «Manga **qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?**» — Xudagha qerz bergüchi yoq, elwette. Xuda «Öz menpeiti»ni közligen emes, belki ularning gunahliri tüpeylidin dühmenlerning ularni ayagh asti qilip esirge chüshürüshige yol qoyghan (oqurmenlerning éside bolsunki, Yeshaya asasen mushu bésharetlerni özidin kéyinki bir dewr üçün sözleydu).

Ussuzluqtin ölidu; □ ■

³ Asmanlarni qariliq bilan kiydürimen,
Ularning kiyim-kécheklarini *qara* bözdin qilimen». □

Perwerdigarning quli yene sözleydu

⁴ «Reb Perwerdigar méning japa chekkenlarning könglini yasashni bilishim üçün manga telim-terbiye alghuchilarning tilini teqdim qildi;

U méni her seher oyghitip turidu,
Terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu. □

⁵ Reb Perwerdigar quliqimni achi;

Men bolsam itaetsizlik qilmidim,

Yaki yolidin bash tartmidim. □ ■

⁶ Dümbemni sawighuchilargha,
Mengzlimni tük yulghuchilargha tutup berdim;
Xorluq hem tükürüshlerdin yüzümni qachurmidim;

⁷ Biraq Reb Perwerdigar yardiminde bolidu;
Shunga men yerge qarap qalmaymen;
Shunga men *niyitimni qet'iy qilip* yüzümni almastek ching qildim;
Xijilliqqa qaldurulmaydighanliqimni bilimen. □

⁸ Méni Aqlighuchi yénimdidur;

Kim manga erz-shikayet qilalisun?

Bar bolsa birlikte dewalishayli;

Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa,

Aldimgha kelsun! □ ■

⁹ Manga yardemde bolghuchi Perwerdigardur;

Emdi méni erz qilalaydighan kimken?

Ularning hemmisi bir tal kiyimdek eskirep kétidu;

Perwaniler ularni yutuwétidu».

¹⁰ — «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan,

Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?

Qarangghuluqta mangidighan, yoruqluqi bolmighan kishi bolsa,

□ **50:2** «Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi? Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi? Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu? Qutquzghudek küchüm yoqmidu?»

— mushu sözler belkim yuqiriqi «Perwerdigar mendin waz kehti, Reb méni untup ketti!» dégen qaqshashlarga bérilgen ikkinchi bir jawab. Xuda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz xizmitini qilghudek ademni chaqirsa, Uning xizmitini qilishqa héchkim chiqmaydu. Birsu chiqsila, u arqiliq qutquzidighan küch-qudrimini körsitip béretti. ■ **50:2** Chöl. 11:23; Yesh. 59:1 □ **50:3** «Asmanlarni qariliq bilan kiydürimen, ularning kiyim-kécheklarini qara bözdin qilimen» — Israilning «Misirdin chiqish» dewride mushundaq ishlar köp yüz bergen. «Misirdin chiqish»ni körüng. □ **50:4** «...telim-terbiye alghuchilar... terbiyilen'genler...» — ibraniiy tilida «telim-terbiye alghuchilar» we töwendiki «terbiyilen'genler» hem «muxlislar» (8-bab, 16-ayet) bir söz bilen ipadilini. «Perwerdigar méni her seher oyghitip turidu, terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu» — Xudaning sözini anglap, uning könglige pükkinini emelge ashurush üçün Israildin héchkim chiqmidi. Xudaning niyitidiki ishni qilishqa chiqidighini hem shundaqla shu ishini qilalighuchi peqetla Xudaning quli Mesih idi. Peqet bir qétimla emes, u «her seherde» Xudaning sözini anglap terbiyini qobul qilidu. □ **50:5** «Reb Perwerdigar quliqimni achi; men bolsam itaetsizlik qilmidim, yaki yolidin bash tartmidim» — qul bolsa her seher Xudaning sözini wujudi bilen bérilip anglaydu. Bir küni u Xudaning wehiysi bilen, Xudaning köngüldikilirini emelge ashurush üçün köp japa-musheqqetlerni, adamlarning rezil xorlashlirini tartish kérek dep bilidu. Shu chaghda u bash tartmaydu, belki mushu ishlarni qobul qilishqa qet'iy bel baghlaydu (6-7-ayet). ■ **50:5** Yuh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10 □ **50:7** «Shunga men niyitimni qet'iy qilip yüzümni almastek ching qildim» — «almas» ibraniiy tilidiki «chaqmaq téshi» dégen söz bilen oxshash menide (eng qattiq tash). □ **50:8** «Méni Aqlighuchi yénimdidur; kim manga erz-shikayet qilalisun? ... Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa, aldimga kelsun!» — bu ayetke qarighanda, qul sot qilinip qattiq töhmet-shikayetlerge uchraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Perwerdigarning namigha ishinip xatirjemplensun,
Xudasigha yölensun! □

¹¹ Mana, özliri üçün ot yaqidighan,
Etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!
Qéni, öz otunglarning nurida,
Özünglar yaqqan mesh'eller arisida ménginglar;
Biraq siler shuni qolumdin alisilerki: —
«Azab-hesret ichide yatisiler!». □

51

Nijat-qutulush silerge yéqin turidu!

¹ «I heqqaniyliqqa intilgüchiler,
Perwerdigarni izdigüchiler,
Manga qulaq sélinglar: —
Silerni yonup chiqarghan tashqa,
Silerni kolap chiqarghan orekke nezer sélinglar;
² Atanglar Ibrahimgha, silerni tughup bergen Sarahqa nezer sélinglar;
Chünki Men uni yalghuz chéghida chaqirdim,
Uninggha bext ata qildim,
Hem uni awundurdum.
³ Chünki Perwerdigar Zion'gha teselli bermey qoymaydu;
Uning barliq xarabe yerlirige choqum teselli béridu;
U choqum uning janggallirini Éren baghchisidek,
Uning chöl-bayawanlirini Perwerdigarning béghidek qilidu;
Uningdin xushalliq hem shad-xuramliq,
Rehmetler hem naxsha awazliri tépildu.
⁴ Méning xelqim, gépimni anglanglar,
Öz élim, manga qulaq sélinglar;
Chünki Mendin bir qanun-telim kélidu,
We Men höküm-heqiqitimni el-yurtlar üçün bir nur qilip tikleymen.
⁵ Méning heqqaniyliqim silerge yéqin,
Méning nijatim yolgha chiqti;
Méning bileklirim el-yurtlarga höküm-heqiqetni élip kélidu;
Arallar Méni kütüp umid baghlaydu,
Ular Méning bilikimge tayinidu.
⁶ Béshinglarni kötürüp asmanlarga,
Astinglarda turghan yer-zémin'ghimu qarap béqinglar;
Chünki asmanlar is-tütektek ghayib bolidu,
Yer-zémin bolsa bir tal kiyimdek konirap kétidu;
Uningda turuwatqanlarmu oxshashla ölidu;
Biraq nijatim bolsa ebedil'ebedgichidur,

□ **50:10** «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan, Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?» — bésharet boyiche «Perwerdigardin qorqush» hem «Uning qulining sözige itaet qilish»tin ibaret ikki ish emeliyette oxshashtur. □ **50:11** «Mana, özliri üçün ot yaqidighan, etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!... «Azab-hesret ichide yatisiler!»» — bu türküm kishiler: «Xudadin héch nur kelmidi hem kelmeydu» dep öz-özige yol körsitish üçün özlirining xiyalidiki «nur»ni yaqıdu. Eger «nur» Xudaning Özidin kelgen bolmisa, saxta peyghemberlerdin, insandiki pelsepilerdin yaki xelqning özining xiyal-tepekkuridin kelgenlirining hemmisining netijisi oxshash bolup, ular hamam: — «azab-hesret ichide yatidu».

Méning heqqaniylikim hergiz yanjilmaydu.
 7 I heqqaniylikimni bilgenler,
 Könglige qanun-telimimni pükken xelq,
 Manga qulaq sélinglar;
 Insanlarning haqaretliridin qorqomanglar,
 Ulardiki kupurluq we ghaljirlashlardin patiparaq bolup ketmenglar;■
 8 Chünki küye ularni kiyimni yewalghandek yewalidu,
 Qurt yung yewalghandek yewalidu;
 Biraq heqqaniylikim ebedil'ebedgichidur,
 Méning nijatim dewrdin-dewrgichidur. ■

Xudaning wedilirini anglighanlarning bir duasi

9 Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!
 Qedimki waqitlarda,
 Ötken zamanlardiki dewrlerde oyghan'ghiningdek oyghan!
 Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken,
 Ejdhani sanjip zeximlendürgen esli Sen emesmu?□
 10 Déngizni, dehshetlik hanglardiki sularni qurutiwétip,
 Déngizning tégilirini Sen hemjemetlik qilip qutquzghanlarning ötüş yoli qilghan Özüng emesmu?■
 11 Shunga Perwerdigar bedel tölep qutquzghanlar qaytip kélidu,
 Ular naxshilarni éytip Zion'gha yétip kélidu;
 Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;
 Ular xushalliq we shadliqqa érishidu;
 Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu.
 12 Silerge teselli bergüchi Özüm, Özümdurmen;
 Ölüsh aldida turghan bir insandin,
 Téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkining némissi?□ ■
 13 Asmanlarni kergen,
 Yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen,
 Shundaqla kün boyi halaket yürüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen;

■ 51:7 Zeb. 37:31; 118:6-7; Yesh. 51:12 ■ 51:8 Yesh. 50:9 □ 51:9 «Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!... Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken, ejdhani sanjip zeximlendürgen esli sen emesmu?» — (1) mushu ayette «Perwerdigarning Biliki»ge qaritilghan bir dua körsitilidu. Mushu duagha bolghan birinchi jawab bizningche 12-ayette xatirilinidu — démek, Men herdaim segek turimen, sanga teselli hem küch bergüchidurmen. Bizningche ikkinchi jawab 53-babta ashkarilinidu. (2) «Rahab» — Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq»tur». Babilliqarning hem Pelestinliklarning epsanilirige asasen, Xuda dunyani yaritip tertipke sélish üçün, awwal déngizda turghan bezi yaman küchler üstidin ghelibe qilishi kérek idi. Mushu küchlerning birsining ismi «Rahab» idi. Ayetke qarighanda mushu kona «epsaniler»ning melum asasi bar; mushu yerde Xuda Öz xelqini Misirdin chiqirip qutquzghanda, déngizni qurutqan, shundaq qilip déngizdiki barliq «yaman küchlirini» asanla idare qilidighanliqini körsetken. (3) Bizningche mushu yerdiki «ejdiha» 27-bab, 1-ayettiki «léwiatan»dur. «Misirdin chiqish» waqtida, Xuda uni «sanjighan», biraq téxi öltürgen emes. «Léwiatan» Sheytanning bir ipadisi bolup, (27-babta déyilgendek) axirqi zamanlarda pütünley bir terep qilinidu. ■ 51:10 Yesh. 43:16 □ 51:12 «Ölüsh aldida turghan bir insan» — ibraniy tilida «ölüwatqan bir insan» dégen qiziq söz bilen ipadilinidu. Bizningche buning menisi, Xudani tonumighanlarning hayatimu ölgen ademge oxshash bolidu dégendin ibarettur. «Silerge teselli bergüchi ... Özümdurmen; ... (séning) téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkining némissi?» — mushu ayettiki «siler» ibraniy tilida «erenche rod»ta ishlatilgen bolup, belkim barliq xelqlarni, «sen» bolsa «ayalche rod» shekilde bolup, belkim «Zion»ning özini körsitishi mumkin. ■ 51:12 Zeb. 118:6-8; Yesh. 51:7

Emdi zalimning qehri qéni? □ ■

14 Bash egken esir bolsa tézdin boshitilidu;
U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu,
Uning risqimu tügep qalmaydu. □

15 Men bolsam déngizni qozghap, dolqunlarni hörkiretküchi Perwerdigar Xudayingdurmen;

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur; □

16 We asmanlarni tikleshke,
Yer-zéminning ulini sélishqa,
We Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke,
Men sözümnü aghzinggha quyghanmen,
Sen *qulumni* qolumning sayisi bilen yapqanmen. □

17 I Perwerdigarning qolidiki qehrlik qedehni ichiwetken Yérusalém,
Oyghan, oyghan, ornungdin tur;
Ademni wehimige salghuchi jam-qedehni sen ichting, biraqla kötüriwetting; ■

18 Uning tughup bergén barliq baliliri arisida uni yétekligüdek héchkim yoq,
Uning béqip chong qilghan barliq baliliridin uning qolini tutup yöligüdek héchbirimu yoq.

19 Bu ikki ish béshinggha chüshti —
(Kim sen üçün ich aghritip yighlar?!)
— Bulangchiliq hem weyranchiliq,
Acharchiliq hem qilich;

Menmu sanga teselli béreleymenmikin? □ ■

20 Séning baliliring halsizlinip hoshidin ketti,
Torgha chüshken jerendek herbir kochining doqmushida yatidu;
Ular Perwerdigarning qehri bilen,
Xudayingning tenbihi bilen tolduruldi; ■

21 Shunga hazir buni anglap qoy, i xar bolghan,
— Mest bolghan, biraq sharab bilen emes: —

22 Öz xelqining dewasini yürgüzgüchi Rebbing Perwerdigar,
Yeni séning Xudaying mundaq deydu: —
«Mana, Men qolungdin ademni wehimige salidighan jam-qedehni,
Yeni qehrimge tolghan qedehni éliwaldim;
Sen ikkinchi uningdin héch ichmeysen;

23 Men uni séni xarliwatqanlarning qoligha tutquzimen;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dessep ötimiz, égilip tur» dédi;
Shuning bilen sen téningni yer bilen teng qilip,
Üstüngdin ötküchiler üçün özüngni kochidiki yol qilding».

□ 51:13 «Asmanlarni kergen, yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen, shundaqla kün boyi halaket yürgüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen...» — mushu ayettiki «sen» ibranij tilida «erenche rod»ta bolup, belkim Ziondin sürgün bolghanlarni (yat ellerning bozek qilishigha uchrighanlarni) körsitishi mumkin; 14-ayetni körüng. ■ 51:13 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 44:24 □ 51:14 «U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu» — bashqa birxil terjimisi: «Uning ölüki (jinayetchidek) origha tashliwétilmeydu». □ 51:15 ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur» — ibranij tilida ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning namidur».

□ 51:16 «Asmanlarni tikleshke, yer-zéminning ulini sélishqa, we Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke, Men sözümnü aghzinggha quyghanmen, sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen» — mushu ayettiki «Sen» bolsa esli 9-10-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»gha éytilghan gep bolushi kérek; shunga biz «sen qulumni yapqanmen» dep terjime qilduq. Emdi 16-ayetke qarighanda Xudaning uninggha tapshurghan wezipiliri arisida, yéngi asman-zéminni berpa qilishmu bolghan bolidu. ■ 51:17 Yesh. 52:1 □ 51:19 «Menmu sanga teselli béreleymenmikin?» — bashqa birxil terjimisi: — «Mendin bashqa héchkim sanga teselli bérelmeydu».

■ 51:19 Yesh. 47:9 ■ 51:20 Yigh. 2:11,12

52

¹ — Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal,
I Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéchekliringni kiyiwal;
Chünki bundin bashlap sünnat qilinmighanlar yaki napaklar ichingge ikkinchi
kirmeydu.□

² Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém;

Özüngni boynungdiki zenjirlerdin boshitiwetkin, i tutqun bolghan Zion qizi!□

³ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
«Siler özünglarni pulsiz sétiwetkensiler;
Pulsiz qayturup sétiwélinisiler».□

⁴ Chünki mundaq deydu Reb Perwerdigar: —
Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken,
Shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,□ ■

⁵ (Emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar)
Méning karim bolmamdiken?

Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, —
Shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa,
Méning karim bolmamdiken?!»□ ■

⁶ Shunga Öz xelqim Méning namimni bilidu;
Shunga shu küni ular Méning «U» ikenlikimni, shundaqla ulargha: «Kör, Méni!» dey-
dighanliqimni bilidu.

Perwerdigar Zion'gha kélidu!

⁷ Taghlar üstide xush xewer élip kelgüchining ayaghliri némidégen güzel-he!
U aram-xatirjemlikni jakarlaydu,
Bextlik xush xewerni élip kélidu,
Nijat-qutulushni élan qilidu,

□ 52:1 «— Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal, i Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéchekliringni kiyiwal» — bu ayetke qarighanda Xudaning ghezipi Ziondin ötti, méhir-shepzetlik küni keldi. Biraq qandaq sewebtin mundaq bolghanliqini Xuda peyghemberge téxi ayan qilmighan; töwende, 52:13-53:12de sewebi ayan qilinidu. «güzel kiyim» — ibranij tilida ibadetxanida ishleydighan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarning mexsus kiyim-kécheklirini körsitidu. Démek, Zondikilarning hemmisi kahinlar bolup, ularning Xudagha yéqinlaship, mexsus ibadet qilish hoquqi bar bolidu. □ 52:2 «Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet; ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém» — mushu ayetni 47-bab, 1-ayet bilen sélishtursa, Yérusalémning ehwali Babilningkinging eksiche bolidu. Shu yerde «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; i kaldiylarning qizi, texting yoq yerge oltur!» déyilidu. Shu ayetke qarighanda Yérusalémning olturghan orni bir text bolidighanliqi éhtimalgha yéqin. □ 52:3 «pulsiz qayturup sétiwélinisiler» — «pulsiz» yaki «pul bilen emes» — démek, mushu hörlükning bir bahasi bar. Qandaq baha téxi ayan qilinmighan; 52:13-53:12-ayetlerge kelgendila zor qimmetlik baha ayan qilinidu. □ 52:4 «Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken, shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,...» — mumkinchiligi barki, Misirdiki Israillargha zalim bolghan Pirewn eslide Asuriyelik idi (u «Hiskos»lardin chiqqan). Emma bizningche «Asuriyelik» mushu yerde Sennaxérib qatarliq Asuriye padishahlarini körsitidu. ■ 52:4 Yar. 46:6 □ 52:5 «... (emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar) Méning karim bolmamdiken? Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, — shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa, Méning karim bolmamdiken?!» — 4- we 5-ayetning menisini birleshtürüp oylash kérek. Yaqupning jemeti Israil eslide Misir padishahining teklipi bilen shu yerge barghan; kéyinki dewrdiki Pirewn Israilgha asiqliq qilip ularni ézishke bashlighan. Xuda ularni karamet möjiziler bilen qutquzghan. «Yéqinda» (4-ayet) Asuriye Israilgha hujum qilghan (bu ish Xudaning terbiye jazasini qisman körsitishi üçün bolghan), biraq Xuda yenila ularni karamet yol bilen qutquzghan. «Emdi hazir...» Israillar (Xudaning jazasi ularning üstide ada qilin'ghandin kéyin) intayin biadil muamilige muptila bolsa, Xuda choqum téximu karamet ishlarni körsitip ularni qutquzidu, démekchi. ■ 52:5 Ez. 36:20,23; Rim. 2:24

U Zion'gha: «Xudaying hemmige höküm süridu!»■

⁸ Közetchiliringning awazini angla!

Ular awazini kötüridu,

Naxshilarni yangritip towlaydu;

Chünki Perwerdigar Zionni élip qaytqanda, ular öz közi bilen köridu!□

⁹ I Yérusalémning xarabiliri, naxshilarni yangritip tentene qilinglar!

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli bergen,

U Yérusalémi hemjemetlik qilip qutquzghan!

¹⁰ Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan; Shuning bilan yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu.□ ■

¹¹ Chiqip kétinglar, chiqip kétinglar;

Héch napak nersige tegmey shu yerdin chiqip kétinglar;

Uning otturisdin chiqip kétinglar;

Perwerdigarning muqeddes qacha-quchilirini kötürgüchiler, özünqlarni pak tutunglar;□ ■

¹² Chünki siler aldirighan péti emes,

Patiparaq qachqan péti emes chiqip kétisiler;

Chünki Perwerdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Xudasi arqa muhapizetchinglar bolidu.

Perwerdigarning qulining qurbanliqi – ölümü, depne qilinishi hem tirildürülüşü

¹³ « – Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,

U *alem aldida* kötürülidu, yuqiri orun'gha chiqirilidu, nahayiti aliy orun'gha érishtürülidu.□ ■

¹⁴ Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu,

– Chünki uning chirayi bashqa herqandiqiningkidin köp zeximlen'gen,

Qulning qiyapiti shu derijide buzuwétilgenki, uningda hetta adem siyaqimu qalmighan!□ ■

¹⁵ U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu.

Hetta shah-padishahlarmu uning karamitidin aghzini tutupla qalidu;

Chünki özlirige ezeldin éytilmighanni ular köreleydu,

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... Perwerdigar Zionni élip qaytqanda...» — démek, Perwerdigar Zionni (Öz xelqini) eslidiki jayigha qayturidu. Bashqa ikki xil terjimisi: «Perwerdigar Zionni eslige keltürginide...», «Perwerdigar Zion'gha qaytqanda...». Emeliyette bular bir gep — «Zek.» 1:16ni körüng. □ 52:10 «Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan» — démek, Xuda karamet ish qilishqa teyyar turush üçün «yengni türgen»! «Yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu» — mushu yerde «körüş» belkim közi bilen körüşni hem öz béshidin ötküzüshnimu bildüridu. ■ 52:10 Zeb. 98:1-2; Luqa 3:6 □ 52:11 «muqeddes qacha-quchilar» — Xudaning ibadetxanisida ishlatilidu. Musa peyghemberge bérilgen qanun'gha asasen bu qacha-quchilarni peqet kahnlar we ularning hemjemetkiliri (pak halette bolsa) kötürse bolidu; biraq 1-ayetke qarighanda, Xudaning barliq xelqining mushu imtiyazi bar. ■ 52:11 2Kor. 6:17; Weh. 18:4 □ 52:13 «— Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,...» — «Perwerdigarning quli» toghruluq «qul küylen'gen naxsha» dégen ataqliq töt shéir bar. Bu «naxshilar» 42:1-9-ayet, 49:1-13-ayet, 50:4-11-ayet hem 52:13-53:12-ayetkiche dawam qilidu. «Körünglarki... Méning qulum...» dégen sözler eng axirqi «qul küylen'gen naxsha»ning bashlinishidur. Mushu eng axirqi «naxsha» ilgiriki naxshilarning sirlirini yéship béridu. ■ 52:13 Yesh. 11:2, 3; Ef. 1:20, 21; Fil. 2:9-11 □ 52:14 «Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu» — «séni» shubhisizki «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. ■ 52:14 Yesh. 53:3

Ular ezeldin anglap baqmighanni chüshineleydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen?

Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kingimu ayan qilin'ghan? □ ■

² U bolsa *Perwerdigarning* aldida xuddi yumran maysidek,

Yaki xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu;

Uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu,

Biz uni körginimizde, uning bizni jelib qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu. □ ■

³ U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu;

U köp derd-elemlik adem bolup,

Uninggha azab-oqubet yar bolidu;

Shuning bilen uningdin yüzler qachurulidu;

U kemsitilidu, biz uni héch nersige erzimes dep hésablidu. □ ■

⁴ Biraq emeliyette bolsa,

U bizning qayghu-hesritimizni kötürdi,

Azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi.

Biz bolsaq, bu ishlarni u wabagha uchrihanliqidin,

Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin,

Shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq! □ ■

⁵ Lékin u bizning asiyliririmiz tüpeylidin yarilandi,

Bizning gunahlimiz üçün zeximlendi;

Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq,

□ **52:15** «U shu yol bilen nurghun ellerning üstige qan chachidu» — Tewratta, Musa peyghember arqiliq chüshürülgen qanun boyiche, qurbanliq qilin'ghan haywanning qéni arqiliq, kishilerning gunahliri «yépilatti» yaki «yuyilatti». Gahida, buni ipadilesh üçün, kahinlar (ibadetxanida haywanlarni qurbanliq qilghuchi mexsus xadimlar) qurbanliqning qénini kishilerning üstige chachatti we bu arqiliq kishilerning gunahliri yuyilatti. Biz terjimide chüshinishlik bolsun üçün «qan» dégen sözni qoshtuq. Bular ibraney tilida bir söz bilen, yeni «chachidu» bilen ipadilinidu. Emdi mushu yerde zadi qandaq qurbanliqning qénini «chachidu»? Jawab kéyinki ayetlerde tépilidu.

■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1** «Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen? Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kingimu ayan qilin'ghan?» — mushu ayettin köreleymizki: — (1) «Perwerdigarning Biliki» bir shexs bolidu (2-, 3-ayetnimu körüng). Töwendiki 2-12-ayetlergimu qarighanda, «Perwerdigarning Biliki» bilen «Perwerdigarning quli» bir gep. (2) Perwerdigarning «ayan qilishi» yaki wehiysi bolmisa, héchkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zeb. 98:1; Yesh. 51:5, 9, 10; Yuh. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2** «U ... xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu; uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu, biz uni körginimizde, uning bizni jelib qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu» — «Perwerdigarning quli»ning tughulushi hem uning ösüp yétilishi gerche möjize bolsimu, héchkim uning «Perwerdigarning Biliki» ikenlikini bilmey, uninggha pisent qilmaydu. Emeliyette maysa we yiltizlar qandaqmu qaghjiraq yerdin ünüp chiqsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3** «U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu, ...» — kishiler: — «Kélip chiqishi, turmushi we turqi jehettin mushundaq addiy adem qandaqmu «Perwerdigarning Biliki» bolidu?» dep oylishi mumkin. ■ **53:3** Zeb. 22:7, 8; Yesh. 49:7; 52:14; Mar. 9:12 □ **53:4** «Biraq emeliyette bolsa, u bizning qayghu-hesritimizni kötürdi, azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi. Biz bolsaq, bu ishlarni u ...Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin, shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq!» — bu bésharette péillar köpinche «ötken zaman sheklide» yézilghanliqi oqurmenler üçün bir az ghelite tüyulushi mumkin. Bu bésharetler bolsa, kelgüsi, yeni téxi yüz bermigen ishlarni aldin éytqan bolsa, némishqa «ötken zaman sheklide» ipadilinidu? Ishinimizki, Hemmige Qadir Xudayimiz aldida, kelgüsidiki, yeni téxi yüz bermigen ishlar xuddi burunqi yaki bügünki ishlargha oxshashla roshen hem éniq turidu, elwette. Bu bésharetlerde, Yeshaya peyghember Muqeddes Rohning qabiliyiti bilen kelgüsidiki melum bir zamanda bolup ötkinidekla, bésharet bérilgen ishlarni, alliburun yüz bérip bolghan ishlarni körgendek éniq köridu. Péilning «ötken zaman shekli»ni ishliytishning ehmiyiti shuni ispatlayduki, Xudaning neziridiki «Özining quli»ning ölümi, elmisaqtin buyanqi eng ehmiyetlik, eng muhim we eng ulugh ish, shundaqla menggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17

Hem qamchidin bolghan yariliri arqiliq biz shipamu taptuq. □ ■

⁶ Hemmimiz xuddi qoylardek yoldin ézip,
Herbirimiz özimiz xalighan yolgha mangghaniduq;
Biraq Perwerdigar hemmimizning qebihlikini uning üstige yighip yükliidi. ■

⁷ U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi;
U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi,
Shundaqla yung qirqiqhuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi.
□ ■

⁸ U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi,
Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!

Chünki u tiriklarning zéminidin élip kétildi,
Méning xelqimning asiyligi üçün u waba bilen uruldi. □ ■

⁹ Kishiler uni reziller bilen ortaq bir görge békitken bolsimu,
Lékin u ölümide bir bay bilen bille boldi,
Chünki u héchqachan zorawanliq qilip baqmighan,
Uning aghzidin birer éghizmu hiyle-mikirlik söz tépilmas. □ ■

¹⁰ Biraq uni ézishni layiq körgen Perwerdigardur;
U uni azabqa chömüldürgüzdi.

Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,
Lékin u özining uruq-ewladirini choqum körüp turidu,
Shundaqla uning köridighan künliri uzartilidu;
We Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, rawaj tépip emelge ashurulidu. □ ■

¹¹ U özi tartqan japaning méwisini körüp memnun bolidu;

□ **53:5** «Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq» — ibraniy tilda «bizge aram-xatirjemlik yetküzgüchi jaza uning béshigha chüshti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pét. 2:24 ■ **53:6** 1Pét. 2:25 □ **53:7** «U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi» — bashqa birxil terjimisi: «U qiynaldi, biraq özini töwen tutup aghzini achmidi». «U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi, shundaqla yung qirqiqhuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi» — mushu paqlanlar we qoylar néme ishning öz aldida turidighanliqini bilmeydu, elwette; biraq qul bilidu hem pütün wujudi hem ixtiyari bilen özini Perwerdigarning xalighini shu dep uni qobul qilip, özini pida qilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8** «U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi» — bashqa bir-ikki xil terjimisi bar: — «U qamap qoyulup, soraqqa tartilish bilen élip kétildi» yaki «U rehimsizlik bilen, héch soraqqa tartilmayla élip kétildi», yaki «U xar qilin'ghanda, u (adil) sot qilinish hoquqidin mehrum boldi». «Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!» — bashqa birxil terjimisi: «Özining dewridikiler bolsa, (ular arisida) kim (bu ishlargha) etiwarlidi». ■ **53:8** Zeb. 22:30; Yesh. 53:10 □ **53:9** «u ölümide ...» — ibraniy tilida mushu yerdiki «ölümi» dégen söz, «köplük sheklide», «ölümliri» dep élin'ghan; bu söz «qul»ning ölümünün dehshetlik bolghanliqini, shundaqla uning ölümünün ehmiyitining köp tereplimilik bolghanliqini körsetse kérek. «U ölümide bir bay bilen bille boldi» — mushu bésharetning emelge ashurulushi, Injil «Mat.» 27:57-ayettin yaki «Yh.» 19:38-ayettin éniq tépilidu. ■ **53:9** 1Pét. 2:22; Mat. 27:57-60 □ **53:10** «Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» — yene birxil terjimisi: — «Gerche u (Xuda) uning jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» Mushu ayettiki «gunahni yuyidighan qurbanliq» (ibraniy tilida «asham» déyilidu), Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat 3-qisim, yeni «qurbanliqname» süpitide bolghan «Lawiylar» dégen kitabta, mushu xil qurbanliq «adem bilen Xuda»ni hemde «adem bilen adem»ni inaqlashturidighan, yeni «itaetsizlik qurbanliqi» dep atalghan («Lawiylar», 5-babni körüng). «uning köridighan künliri uzartilidu» — Perwerdigarning quli 8-ayetke asasen perzentsiz «ewladi yoq» halda öldi. Biraq mushu bayanlarga asasen u hazir hayat hemde uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalqi babtiki 15-ayette «qan chéhilghan» nurgun «yat eller», yeni töwendiki 11- hem 12-ayettiki özige ishen'gen, «heqqaniylik yetküzülgen» «nurgun kishiler» bolmay kim bolsun? U ölgen bolsa, mushu ish ölümün tirilgendin kéyin bolushi kérek; démek, Perwerdigarning quli ölümün tirilidu. «Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, ... emelge ashurulidu» — mushu bayan'gha asasen, qul ölümün tirilgendin kéyin Xuda uning qoligha alemdeki barliq ishlarni tapshuridu. ■ **53:10** Zeb. 22:30; Yesh. 53:8; Yesh. 8:18; Zeb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yuh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9

Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerga heqqaniyliqni yetküzidu.

Chünki u ularning qebihliklirini özige yükliwalidu. □ ■

¹² Bu ishliri üçün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen, Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp bérédighan bolidu;

Chünki u ta ölüshke qeder «*sharab hediye*»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi, Shundaqla özining asiyliq qilghuchilarning qatarida sanilishigha yol qoydi. Shuning bilen u nurghun kishilerning gunahini öz üstige aldi,

Özini asiyliq qilghuchilarning ornigha qoyup ular üçün dua qildi». □ ■

54

Perwerdigarning qulining ejirining birinchi netijisi ... Zionning Xudaning etrapigha yigihilip uning bilen inaqlishishi

¹ — Tentene qil, i perzent körmigen tughmas ayal!

Naxshilarni yangrat, shadlinip towla, i tolghaq tutup baqimighan ayal!

— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur! — deydu Perwerdigar, —

□ ■

² Chédiringning ornini kéngeytip,

Turalghuliringning étiklirini ular yaysun;

Küchüngni héch ayimay chédir taniliringni uzartqin,

Qozuqliringni chingaytqin; □

³ Chünki sen ong we sol terepke kéngiyisen;

Séning ewlading bashqa ellerni igeleydu;

Ular ghérib sheherlerni ahalilik qilidu.

⁴ Qorqma, chünki sen héch xijalette bolmaysen,

Héch uyatqa qaldurulmaysen,

Chünki yerge héch qaritilip qalmaysen,

Chünki yashliqingdiki xijilchanliqni untuysen,

Tulluqungning ahanitini héch ésingge keltürelmeysen.

⁵ Chünki séni yaritip Shekillendürgüching bolsa séning éring,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning nami;

Hemjemet-Qutquzghuching bolsa Israildiki Muqeddes Bolghuchi,

□ **53:11** «Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerga heqqaniyliqni yetküzidu» — mushu yerdiki «nurghun kishiler» uninggha ishinidighan mömin bendiler, yeni uning (10-ayettiki) «uruq-ewladi» bolidu. «Nurghun kishiler» déyilgini «hemme adem» dégenlik emes, elwette. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

□ **53:12** «Bu ishliri üçün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen» — «nurghun kishiler» özining ailisi (10-ayettiki) «uruq-ewladi», Xuda uninggha bergén «rohiy perzentliri», «özining ademliri»dur. «Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp bérédighan bolidu» — mushu «küchlüklär» belkim 52-bab, 15-ayettiki «shah-padishahlar» qatarliqlarni körsitishi mumkin. Démek, Perwerdigarning quli «Padishahlarning Padishahi», Shahinshah bolidu. «U ta ölüshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «qurbanliq tüzümi»de, pütünley Xudagha atap köydürüldighan «köydürme qurbanliq» üstige «sharab hediye» töküldü; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dep qarilidu. «asiyliq qilghuchilarning qatarida sanaldi» — belkim ikki menisi teng bolushi mumkin; (1) özini asiylargha wekil qilip ular üçün jaza tartti; (2) özi «jinayetchi» dep qaraldi (ibraniiy tilida «asiyliq qilghuchilar» hem «jinayetchiler» bir söz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

□ **54:1** «ghérib ayalning balilir» — shübhisizki, «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi» dégenlik bilen barawerdur. Chünki mushu balilarni ghérib ayal özi tughmighan. Mushu babtiki barliq beriketler yene shübhisizki, qulning japaliq ejiridin kelgen netijidur. Qulning «birinchi wezipisi» «Yaqupni Xudagha yighip qayturush»tur. Mushu babtiki téma del shudur. ■ **54:1** Gal. 4:27

□ **54:2** «turalghuliringning étiklirini ular yaysun» — «ular» belkim qaytip kelgen «ghérib ayalning baliliri» (1-ayet).

U barliq yer-zéminning Xudasi dep atilidu.

⁶ Chünki Perwerdigar séni chaqirdi,

— Xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek,

Yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» — deydu séning Xudaying;□

⁷ Men bir deqiçe sendin ayrilip kettim,

Biraq zor köyümchanliq bilen séni yénimgha yighimen;

⁸ Ghezipimning téshishi bilen Men bir deqiçila yüzümni sendin yoshurup qoydum;

Biraq menggülük méhir-muhebbitim bilen sanga köyümchanliq körsitimen» — deydu Hemjemet-Qutquzghuching Perwerdigar.

⁹ Mushu ishlar xuddi Nuh *peyghember* dewridiki topan suliridek bolidu —

Men Nuh dewridiki sular ikkinchi yer yüzini bésip ötmeydu dep qesem ichkinimdek, —

Men shundaq qesem ichkenmenki,

Sendin ikkinchi ghezeplenmeymen,

Sanga ikkinchi tenbih bermeymen.■

¹⁰ Chünki taghlar yoqilidu,

Dönglermu yötkilip kétidu,

Biraq méhir-muhebbitim sendin hergiz ketmeydu,

Sanga aram-xatirjemlik bergen ehdemmu sendin néri bolmaydu»

— deydu sanga köyümchanliq qilghuchi Perwerdigar.

Yéngi Yérusalémning parlaq kélechiki

¹¹ I xar bolghan, boranda uyan-buyan chayqalghan, héch teselli qilinmighan qiz,
Mana, Men tashliringni rengdar sémont lay bilen qirlaymen,

Kök yaqutlar bilen ulungni salimen;

¹² Parqiraq munarliringni leellerdin,

Derwaziliringni chaqnaq yaqutlardin,

Barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen.□

¹³ Séning baliliringning hemmisi Perwerdigar teripidin ögitilidu;

Baliliringning aram-xatirjemliki zor bolidu!■

¹⁴ Sen heqqaniylik bilen tiklinisen;

Sen zulumdin yiraq,

(Chünki sen héch qorqmaysen)

Wehshettinmu yiraq turghuchi bolisen,

Chünki u sanga héch yéqinlashmaydu.

¹⁵ Mana, birersi haman yighilip sanga hujum qilsa,

(Biraq bu ish Méning ixtiyarimda bolghan emes),

Kimki yighilip sanga hujum qilsa séning sewebingdin yiqilidu.

¹⁶ Mana, kömür otini yelpütüp,

Özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen,

□ 54:6 «Xuda séni ... xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek, yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» — dégen sözler mushu yerde muhim. Israil: «Xuda méni tashlap ketti» dégen tuyghuda bolidu. Emeliyette bolsa Xuda adil bolghanliqi üçün ulardin ayrilip ketti; ularning Xudadin yüz örüshi bilen Xuda ulardin «ajriship ketken». Bu ishlar 50-bab, 1-3-ayette tilgha élin'ghan. Biraq mushu yerde Xuda Öz shepçitini körsitip bu ishlarni tilgha almaydu; U peqetla 8-, 9-ayette: — «Men (sendin ghezeplinip) bir deqiçe sendin ayrilip kettim» — deydu. ■ 54:9 Yar. 9:11 □ 54:12 «Parqiraq munarliringni leellerdin, ... barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen» — kona dewrlerde bezi sheherlardiki sépilda munarlargha aptapning eksi chüshidighan tash eynekler ornitilip, «quyashlar» dep atilatti. Mushu yerde biz «parqiraq munarlar» dep terjime qilduq. ■ 54:13 Yuh. 6:45

Hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen;□
 17 Sanga qarshi yasalgan héchqandaq qoral kargha kelmeydu;
 Sanga erz-shikayet qilghuchi herbir tilni sen mat qilisen.
 Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!
 Ularning heqqaniyliqi bolsa mendindur! □

55

Perwerdigarning qulining ejirining ikkinchi netijisi ... Uning dunyagha sun'ghan yéngi hayatqa ige bolushqa teklipi

¹ Hoy! Barliq ussap ketkenler,
 Sugha kélinglar!

Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar;
 Mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar;□ ■

² Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler?
 Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qilisiler?
 Gépimni köngül qoyup anglanglar, yaxshisidin yenglar,

Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu;□

³ Manga qulaq sélinglar, yéningha kélinglar;
 Anglanglar, jéninglar hayatqa érishidu;

We Men siler üçün menggülik bir ehde tüzüp bérimen: —
 Shu ehde — Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepsetlerdur!□ ■

⁴ Mana, Men uni el-yurtlarga guwahchi süpitide,
 El-yurtlarga yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim —□

⁵ — «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen,
 Séni bilmigen bir el yéningha yügürüp kélidu;

□ **54:16** «Mana, kömür otini yelpütüp, özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen, hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen» — démek, Men bolmisam mushu qorallar hem ishletmekchi bolghuchilar bolmaytti; ularning hemmisi Méning qolumda, Men bilen dost bolsang ularning wehimiliri néme hésablinatti? 17-ayetnimu körüng. □ **54:17** «Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!» — mushu ayetkiche Yeshaya «Perwerdigarning quli»ni peqet birlik sheklide tilgha aldi. Biraq «yéngi Yérusalém»da «Perwerdigarning qulliri» bar — yeni «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi, u gunahlirini kötürüp qutquzghan «heqqaniyliq yetküzgen»liri bar. Ular hazir belkim «Perwerdigarning quli»gha oxshash peziletlik, güzel muhebbetlik xaraktérida bolup, shundaqla uninggha oxshash Xudagha toluq ibadetlik xizmet qilidu. □ **55:1** «Sugha kélinglar!» — ibraniy tilida «su» köplük sheklide bolup («sulargha kélinglar!»), suning köplükini bildüridu. «Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar; mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq kochidiki satarmendek pütün dunyagha söz qilidu. Biraq u héchqandaq gep satmaydu, elwette. Emdi Xudaning mushu iltipatigha pul bilen érishkili bolmisa, uninggha qandaq bahada érishkili bolidu? Jawab del 3-ayette déyilidu: — u bolsa peqetla ademning Xudagha qulaq sélishtiki diqqitidin ibaret. Chünki 53-babta körginimizdek, Xudaning méhir-shepseti bilen Perwerdigarning quli barliq insan üçün qurban bolup bedel töleydu. ■ **55:1** Yuh. 7:37,38 □ **55:2** «Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler? Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qilisiler?» — oqurmenlarning éside bolush kérekki, 44-bab, 20-ayette, Xuda Özini tonumighanlar toghruluq «uning yéginini küllerdur!» dégenidi. «Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu» — ibraniy tilida «jéninglar molchiliqtin qanaetlinidu». □ **55:3** «Men Dawutqa wede qilghan méhir-shepsetler» — mushu sözler «Zebur» 18-küy hem 89-küydin élin'ghan. Xuda shu küylerde Dawut peyghemberge ikki wedini bergen: (1) Dawutning bir ewladi uning textide menggü olturidu. (2) mushu ewladi peqet Israilghila emes, belki jahandiki barliq el-yurtlar üstidin hökümraniq qilidu. Töwendiki 4-ayette mushu kishi del «Perwerdigarning quli» ikenliki éniq körünidu; uning shapaiti bilen mushu beriketler «ne bedel ne pul tölimeyla» wujudqa chiqidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4** «Mana, Men uni ... yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim» — bu ayettiki «uni» — Mushu yerde yene «Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepsetler» bolghan «Perwerdigarning quli»ni körsitidu (42:6, 49:6-8ni körüng). Shuningdek 5-ayettiki «sen» dégen sözmu shübhisziki, «Perwerdigarning quli»ni körsitidu.

Sewebi bolsa Perwerdigar Xudaying, Israildiki Muqaddes Bolghuchining Özidur; Chünki U séni ulug'hap sanga güzellik-julaliqni yar qildi».□

6 – Izdenglar Perwerdigarni, U Özini tapquzmaqchi bolghan peyitte;

U yéqin turghan waqtida uninggha nida qilinglar!

7 Rezil adem öz yolini,

Naheq adem öz oy-xiyallirini tashlisun,

Perwerdigarning yénigha qaytip kelsun,

U uninggha rehimdilliq körsitidu;

Xudayimizning yénigha qaytip kelsun,

U zor kechürüm qilidu.

8 Chünki Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,

Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emestur;

9 Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,

Mana Öz yollirim silerning yolliringlardin,

Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlardin shunche yuqiridur.

10 Yamghur hem qar asmandin chüshüp,

Yer yüzini sug'hirip uni kökertip, chécheklitip,

Térighuchigha uruqni, yégüchige ash-nanni teminligüche qaytmaydighandek,

11 Mana Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim shundaqtur;

Öz könglümdikini emelge ashurmighuche,

Uni ewetish meqsitimgé toluq yetmigüche,

U Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.□

12 Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler;

Aram-xatirjemlikte yéteklitip chiqisiler;

Tag'lar hem döngler silerning aldinqlarda naxsha yangritidu,

Dalalardiki barliq del-derepler chawak chéliship tentene qilidu;□ ■

13 Yantaqliqning ornida qarighay,

Jighanliqning ornida xadas derixi ösidu;

Mushular bolsa Perwerdigargha bir nam keltüridu,

Menggüge üzülmes karamet bolidu. □

56

«Yeshaya» 3-qismi ... Axirqi zamanlarni, teltöküs nijatliqni kütüş ... Rebke teshna bolghanlarni righbetlendirish

1 Perwerdigar mundaq deydu: —

□ 55:5 «Mana, sen özümge yat bir elni chaqirisen, séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu... Chünki U séni ulug'hap sanga güzellik-julaliqni yar qildi» — mushu ayette «sen» yene «Perwerdigarning öz quli»ni kersitidu, sözler uninggha éytilidu. □ 55:11 «Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim ... uni ewetish meqsitimgé toluq yetmigüche, ... Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.» — mushu sözler 6-10-ayetler bilen toluq baghlinidu. Xudaning oyliri gunahkar insanningkidin shunche yuqiri bolsimu, Xudaning küchlük sözi towa qilghan ademni kötürüp Özige hemrahliqqa ige qilidu; shuning bilen ular Xudaning oylirini hem yollirini chüshinishke bashlap, Xudaning sirlirida uning bilen ortaqlash bolush imtiyazigha érishtürülidu. □ 55:12 «Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler...» — ular zadi nedin chiqidu? Axirqi zamanlarda, belkim Xudaning yolida mangghanlar Zion'gha qarap öz yurtliridin chiqidighanliqini körsitidu; biraq shu ariliqta, herbir towa qilmaqchi bolghan ademning bir «chiqishi» bolushi kérek; özining tallighan yolliridin, gunahliridin, shexsiyetchilikidin, tekebburluqidin, barliq en'eniwiw közqarashliridin Xudaning yéngiliqigha hem chaqiriqigha qarap «chiqishi» kérek. Emdi mushu yol japaliq hem «xeterlik» bolghini bilen u beribir yenila jahan-alemdiki eng shad-xuram hem ehmiyetlik yoldur. ■ 55:12 1Tar. 16:33 □ 55:13 «Yantaqliqning ornida qarighay, jighanliqning ornida xadas derixi ösidu» — démisekmü, ikki xil derek (qarighay we xadas) «daim yéshil turidighan» dereklerdur.

Adalet hem hidayette ching turunglar;
Heqqaniyliqni yürgüziwéringlar;
Chünki Méning nijatim yéqinlashti,
Heqqaniyliqim ayan qilinay dewatidu,□

² Mushularni qilghuchi kishi,
Mushularda ching turghuchi insan balisi —
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighuchi,
Qolini herqandaq rezilliktin tartquchi kishi némidégen bextliktur!□

³ Özini Perwerdigargha baghligan yat yurtluq adem: — «Perwerdigar choqum méni Öz xelqidin ayriwétidu!»,

Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun.□

⁴ Chünki Perwerdigar: — Men Öz «shabat künlirim»ni saqlaydighan,
Könglümdiki ishlarni tallighan,
Ehdemde ching turidighan aghwatlarğa mundaq deymenki: —

⁵ Men ulargha Öz öyümde,

Yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen;
Mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur;
Men ulargha üzülmes, menggülik namni bérimen.□

⁶ Perwerdigarning xizmitide bolushqa,

Uning namigha séghinishqa,
Uning qulliri bolushqa Perwerdigargha özini baghligan,
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighan,
Ehdemni ching tutqan yat yurtluqning perzentlirini bolsa,

⁷ Ularnimu Öz muqeddes téghimgha élip kélimen,

Méning duagah bolghan öyümde ularni xushal qilimen;

Ularning köydürme qurbanliqliri hem teshekkür qurnanliqliri Méning qurban'gahim üstide qobul qilinidu;

Chünki Méning öyüm «Barliq el-yurtlar üçün dua qilinidighan öy» dep atilidu.■

⁸ Israildin tarqilip ketken ghériblarni yighip qayturidighan Reb Perwerdigar: —
Men yene uninggha bashqilarni,

□ **56:1** «Adalet hem hidayet» — (ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu) — Mushu yerde Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun-permanlarning barliq teleplirini körsitidu. □ **56:2** «Shabat küni» — ibraniy tilida hem «yettinchi» hem «toxtitish» dégen menide. Xuda Musa peyghember arqiliq Israilgha «yettinchi küni»de, yene shenbe künide öz shexsiy ish-xizmitini toxtitip, özining hórmitide dem élishni buyrugan. Elwette, mundaq qilish herqandaq bir milletning, bolupmu Israillardék déhqanchilik bilen shughullinidighan milletning heqiqiy iman-ishenchi bar-yoqluqini ispatlaydighan ishtur. Meyli sodiger yaki déhqan bolsun: — «Shenbe künide ishlisem alghan paydam belkim altidin bir hesse köp bolar» — dep oylishi mumkin. □ **56:3** «Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun — «aghwat» pichiwétilgen adem. Kona jemiyetlerde ular padishahlarning yaki baylarning heremxanilirida ayal-kénizeklirini qoghdash xizmitini qilatti. Mushu yerde aghwatlar belkim barliq méyiylerge, barliq orni peslerge, barliq közge ilinmaydighan kishilerge wekillik qilishi mumkin. □ **56:5** «men ulargha Öz öyümde, yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen» — mushu ayettiki «öyüm» bolsa, Xudaning muqeddes ibadetxanisi. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, aghwatlar we méyiylar ibadetxanigha kirishke bolmaytti; biraq «Perwerdigarning quli» qilghan ishlardin kéyin kirishke bolidighan bolghan; mushundaq bolupla qalmay, Xuda ulargha «muqim orun»ni béridu, démek xalisa menggü turidighan bir jayni béridu. Esliy ibraniyche tékistte «qol we nam-ataq ata qilimen» déyilgen. Biz uni «orun we nam-ataq ata qilimen» dep terjime qilduq. «Qol» bizningche «turushqa hoquqluq orun» dégen menide ishli tilgen bolushi mumkin. Chünki Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche aghwatlarning muqeddes chédirgha yaki muqeddes ibadetxanigha kirish hoquqi yoq idi («Qan.» 23:1) «Orun hem nam-ataq ata qilimen... » bashqa birxil terjimisi «nam-emel abidisi tikleymen,...», «...ulargha... nam-ataq ata qilimen... mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur; Men ulargha üzülmes, menggülik namni bérimen» — aghwatning perzent körüshi mumkin emes, elwette. ■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46

Yeni yigihilip bolghanlarga bashqilarnimu qoshup yighimen! — deydu.

Israildiki yétekligüchilerge bolghan bir bésharet

⁹ — I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, Ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!□

¹⁰ *Israilning* közetçiliri hemmisi qarighu;

Ular héch bilmeydu;

Hemmisi qawashni bilmeydighan gacha itlar,

Chüshekep yatidighan, uyqughu amraqlar!

¹¹ Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu,

Ular bolsa *xelqimni* «baqquchi»larmish téxi!

Ular yorutulushni héch bilmeydu,

Ularning hemmisi xalighanche yol tallap qéyip ketken,

Birsimu qalmay herbiri öz menpeitini közlep yürgüchiler!□

¹² Ular: «Qéni, sharab keltürimen,

Haraqni qan'ghuche icheyli;

Etimu bolsa bügünkidek bolidu,

Téximu molchiliq bolidu yene!» — dewéridu.

57

Qarangghuluqta bérilgen nur

¹ Heqqaniy adem alemdin ötidu,

Héchkim buninggha köngül bölmeydu;

Méhriban ademler yighip élip kétélidu,

Biraq héchkim oylap chüshinelmeyduki,

Heqqaniy ademler yaman künlerni körmisun dep yighip élip kétélidu.■

² U bolsa aram-xatirjemlik ichige kiridu;

Yeni özlirining durus yolida mangghan herbir kishi,

Öz ornida yétip aram alidu. □

«Pahishe ayal», uning «baliliri» hem towa qilghan adem

³ Biraq senler, i jaduger ayalning baliliri,

Zinaxor bilen pahishe ayalning nesli;

Buyaqqu yéqin kélinglar;

⁴ Siler kimni mazaq qiliwatisiler?

Yaki kimgé qarshi aghzinglarni kalchaytip,

Tilinglarni uzun chiqirisiler?

Siler bolsanglar asiylıqtin törelgen balilar,

Aldamchiliqning nesli emesmusiler?

⁵ Herbir chong derek astida,

□ **56:9** «I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!» — Xuda Özining jazalishidin ölgenlarning jesetliri bilen ozuqlinishqa haywanlarni tekliq qilidu. □ **56:11** «Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu, ular bolsa xelqimni «baqquchi»larmish téxi!» — «baqquchi» yaki «közetçi» (yétekligüchi)ning ikki muhim roli bar: — (1) közetçilik; yeni sirtin kélidighan xewp-xeter ehwalidin xelqni agahlandurup taqabil turush charisini tépish; (2) «baqquchilik»; öz xelqige köyünüp ularning ehwalini obdan chüshinip xewer élishtur. ■ **57:1** Zeb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2** «...durus yolida mangghan herbir kishi, öz ornida yétip aram alidu» — «öz ornida yétip aram alidu» dégenning menisi, «ornida sekratta yatqan» yaki «görde yatqan» dégenlik bolsa kérek; meyli qaysi menide bolsun, asasiy menisi, ular ölüshi bilenla ularning rohi Xudaning aramigha kiridu.

Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilan köyüp ketküchi,
Kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!□

⁶ Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur;

Shular, shularla séning teqsimatingdur;

Shundaq, sen ulargha atap «sharab hediyesi»ni quyup,

Ulargha «ashliq hediye»nimu sunup berdingghu;

Emdi mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?□

⁷ Sen yuqiri, égiz bir tagh üstide orun-körpe sélip qoydung,

Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting.□

⁸ Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung,

Chünki sen Mendin ayrilding,

Sen yalingachlinip ornunggha chiqting;

Orun-körpengni kéngeytip *xéridarliring* bilen özüng üçhün ehdileshting;

Ularning orun-körpisiğe könglüng chüshti,

Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding.□

⁹ Sen zeytun méyi hediysisini élip,

Etirliringni üstibéshingge bolushigha chéchip,

Padishahning aldigha barding;

Elchiliringni yiraqqa ewetip,

□ **57:5 «Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilen köyüp ketküchi, kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!»** — Qanaanda (Pelestinde) butpereslik intayin peskeshliship uchigha chiqqanidi: (1) Pelestinlikler «Baal» dégen mebudqa «Yerni munbet, ayallarni tughumchan qilidu» dep choqun'ghan. Mushu butni «heriketke keltürüş üçhün» ular del-derexler (bolupmu daim yéshil turidighan derexler astida) shu mebudqa «nezir qilin'ghan» pahishe ayallar bilen jinsiy munasiwet ötküzetti; (2) ular «ölümni bashquridighan» «Moloq» dégen bashqa bir mebudni «memnun qilish» üçhün, öz balilirini otqa tashlaytti yaki qilichlaytti. Yeshayaning mushu yerde bu ikki ishni tilgha élishi, bularning pajieli mahiyitini körsetmekchi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yene bir butqa atap soyidu. Biraq mushu yerde butpereslik qilidighanlar Pelestindikiler emes, belki «Pelestinliklerdin butpereslikni ögen'gen» Israillarning özi. Ular eslide özlirini Misirdin qutquzghan Xudasigha «sadiq, wapadar ayal»dek bolushi kérek idi; biraq buning ornida, ular «pahishe ayal» hem uning baliliri bolup ketkenidi.

□ **57:6 «Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur»** — mushuning menisi belkim ériqta yatqan tashlar suning éritishi bilen bezide tebiy halda ademzatning sheklige kelgen bolup, xelq teripidin öz butliri bolushqa tallinidu. Yeshaya mushu yerde «siliqlan'ghan tashlar» dégen sözni ishlitip chaqchaq qilidu. Bu ibraniy tilida «xelek» dégen birla söz bilen ipadilinidu we: «téyilghaq, aldanchi, xeterlik», dégen yene bir menimu bildüridu. «Nésiweng» ibraniy tilida «xalaq» dégen söz bilen ipadilinidu. Musa peyghember eslide Israilgha: «Perwerdigar silerning nésiwenglardur» dégen bolsimu, ular özige tégishlik bolghan nésiwining («xalaq»ining) ornida bir «xelek»ni, yeni bir «aldanchi nerse»ni tallighan. «mushulargha **razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?**» — démek, mushu ishlardin ötüp jazalimay qoyushum hergiz mumkin emes. □ **57:7 «Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting»** — ular héch nomus qilmay, ochuq-ashkara (égiz tagh üstide) butpereslik qilip turatti. □ **57:8 «Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung»** — Musa peyghember Israillargha Xudaning pakliqini eslitish yolida öy ishikining sirtqi ikki yénigha Tewrattiki birqanche sözni oyush yaki taxta üstige pütüp chaplashni buyrughanidi. «Pahishe ayal» mushu «esletmiler»ni sirtigha emes, ichige békitken. Ayal uchigha chiqqan bir butperes bolghini bilen, yenila «Perwerdigar bar bolsa méni jazalaydu» dep ensirep (bashqilardin yoshurun halda) mushu taxtilarni békitken. Biraq uning mundaq qilghini Xudani butlarning qatarigha qoyghinigha barawer. «Pahishe ayal»gha nisbeten, mushu esletme taxtilarni ishik keynide békitish pütünley xurapiy bir ish, ular uning üçhün «tiltumar»gha oxshashla, xalas (Tewratta tiltumarlar men'i qilin'ghan, elwette). «**Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding**» — eslide «sen ularda bir qolni körüp qalding» dégenlik. «Bir qol» belkim «azghine küch-hoquq»ni bildürüshi mumkin. «pahishe ayal» mushuni körüpla derhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dep 9-ayettiki ishlarni qildi.

Hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding.□

¹⁰ Sen bésip mangghan barliq yolliringda charchighining bilen,
Yene: «Poq yeptimen, boldi bes!» dep qoymiding téxi,
Ézip yürüşke yenila küchüngni yighding,
Héç jaq toymiding.

¹¹ Sen zadi kimdin yürekzade bolup, qorqup yürisen,
Yalghan gep qilip, Méni ésingge héç keltürmey,
Könglüngdin héç ötküzmiding.

Men uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?

Sen yenila Mendin héç qorqup baqmiding!□ ■

¹² Séning «heqqaniyiliqing»ni hem «töhpiliring»ni bayan qilimen: —
Ularning sanga héç paydisi yoqtur!

¹³ Chirqirighanliringda sen yighip toplighan *butlar* kélip séni qutquzsun!

Biraq shamal püw qilip ularning hemmisini uchurup kétidu,

Bir nepesla ularni élip kétidu;

Biraq Manga tayan'ghuchi zémin'gha mirasliq qilidu,

Méning muqeddes téghimgha igidarchiliq qilidu.■

¹⁴ *Shu chaghdá*: — «Yolni kótürünglar, kótürünglar, uni teyyarlanglar,

Xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» déyilidu.□

¹⁵ Chünki nami «Muqeddes» Bolghuchi,

Yuqiri hem Aliy Bolghuchi,

Ebedil'ebedgiche hayat Bolghuchi mundaq deydu: —

«Men yuqiri hemde muqeddes jayda,

Hem shundaqla rohi sunuq hem kichik péil adem bilen bille turimenki,

Kichik péil ademning rohini yéngilaymen,

Dili sunuqning könglini yéngilaymen.

¹⁶ Chünki Men hergiz menggüge erz qilip eyiblimeymen,

Hem ebedil'ebedgiche ghezeplenmeymen;

Shundaq qilsam insanning rohi Méning aldinda susliship yoqaydu,

Özüm yaratqan nepes igiliri tügishidu.■

¹⁷ Uning öz nepsaniyetlik qebihlikide Men uningdin ghezeplinip, uni urghanmen;

Men uningdin yoshurun turup, uninggha ghezeplen'genlikim bilen,

U yenila arqisigha chékin'giniche öz yolini méngiwerdi;

¹⁸⁻¹⁹ Men uning yollirini körüp yetken teqdirdimu,

Men uni saqaytimen;

Men uni yétekleymen,

Men lewlarning méwisini yaritimen,

Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge yene teselli bérimen;

Yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!

□ **57:9** «Sen zeytun méyi hediysisini élip,...» — bashqa birxil terjimisi: «özüngge (xushpuraq) mayni sürtüp...». «Sen... **padishahning aldigha barding; elchiliringni yiraqqa ewetip, hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding**» — Yeshaya 1-37-bablarda xudasiz döletler bilen héç ittipaqlashmasliqni qayta-qayta dewet qilghan. Pahishe ayal «padishah»ni özige metpun qilmaqchi bolup, del «ittipaqlashmasliq»ning eksini qilmaqchi bolghan. Emdi «pahishe ayal» zadi qaysi «padishah»ning aldigha bardí? Eslide Israilning öz padishahi bar idi. Biraq Xuda Yeshaya arqiliq ulargha yene kinayilik gep qilip: Siler xudasiz elning padishahining aldigha béríp uningdin yadrem sorisanglar, u padishah kelgüside silerning padishahinglar bolidu, démekchi. □ **57:11** «Men **uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?**» — démek, Xuda uzun waqitqiche sewr-taqet qilip Israilni jazalimay keldi. ■ **57:11** Yesh. 42:14 ■ **57:13** Zeb. 34:7-10 □ **57:14** «Yolni kótürünglar, kótürünglar, uni teyyarlanglar, xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» — mushu ayettiki bésharet belkim axirqi zamandiki «Zion'gha qaytish» toghruluq éytilidu. ■ **57:16** Zeb. 103:8-10; Ibr. 12:9

We Men uni saqaytimen!□

²⁰ Biraq reziller bolsa tinchilinishni héch bilmeydighan,
Dolqunliri lay-latqilarni urghutuwatqan,
Dawalghuwatqan déngizdektur.

²¹ Rezillerge, – deydu Xudayim – héch aram-xatirjemlik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyetler ademlerni dozaxqa élip baridu; ... Xudagha yaqidighan «rozini tutush»

¹ – Nida qilip jakarlighin,
Awazingni qoyup bérip bolushiche towla,
Awazingni kanaydek kótür,
Méning xelqimge ularning asiyliqini,
Yaqupning jemetige gunahlirini bayan qilghin.

² Biraq ular Méni her küni izdeydighan,
Heqqaniyliqni yürgüzidighan,
Méning yollirimni bilishni xushalliq dep bilidighan,
Xudasining höküm-permanlirini tashliwetmeydighan bir elge oxshaydu;
Ular Mendin heqqaniyliqni békitidighan höküm-permanlarni soraydu;
Ular Xudagha yéqinlishishni xursenlik dep bilidu.

³ *Andin ular:* – «Biz roza tuttuq,
Emdi némishqa sen közüngge ilmiding?
Biz jénimizni qiyniduq,
Emdi némishqa buningdin xewiring yoq?» – *dep soraydu.*

– Qaranglar, roza küni öz könglünglardikini qiliwérisiler,
Xizmetchiliringlarni qattiq ishlitisiler;
⁴ Silerning roza tutushliringlar jenggi-jédel chiqirish üçünmu?
Qebih qolliringlar musht bilen adem urushni meqset qilghan oxshimamdu?
Hazirqi roza tutushliringlarning meqsiti awazinglarni ershlerde anglitish emestur!□

⁵ Men tallighan shu roza tutush küni –
Ademlerning jénini qiynaydighan künmu?
Béshini qomushtek éqip,
Astigha böz we küllerni yéyish kérek bolghan künmu?
Siler mushundaq ishlarni «roza»,
«Perwerdigar qobul qilghudek bir kün» dewatamsiler?■

⁶ Mana, Men tallighan roza mushuki: –
Rezillik-zulumning asaretlirini boshitish,
Boyunturuqning tasmilirini yéshish,

□ **57:18-19** «Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge...» — mushu yerde «we» yaki «yeni». «... **Men uni saqaytimen; men uni yétekleymen, men lewlarning méwisini yaritimen, ... yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!**» — bu 15-18-ayetlerdiki mushu bésharet bizningche Israilni körsitidu. Biraq shundaq bolsimu, emeliyette Yeshaya qesten bizge kimni körsetenlikini éytip bermeydu. Shuning bilen herbir gunahkar, öz gunahidin towa qilghusi bar herbir adem, mushu sözlerni dora süpitide öz gunahining yarilirigha yaqidu. «Lewlerge méwe yaritimen» dégenning menisi néme? Xudagha nisbeten lewlerdiki «heqiqiy méwe»ning bashlinishi towa qilidighan sözler bolushi kérek. Ademning Xudagha towa qilidighan, gunah tüpeylidin qattiq pushayminini bildüridighan sözlernimu Xuda yaratqan, ademler towa qilghanda özlirini Xudaning quchiqigha tashlishi kérek, uning rehim-shepqtige pütünley ishinishi kérek, démekchi. U beribir ajizlarning Ni-jatkar-Qutquzghuchisidir. «Küchlük ademler» bolsa belkim hergiz gunahtin qutquzulmaydu. Chünki ular Xudagha emes, belki herdaim öz-özige tayinidu. ■ **57:21** Yesh. 48:22 □ **58:4** «ershlerde» — ibraniy tilida «yuqirida»

■ **58:5** Zek. 7:5

Ézilgenlarni boshitip hör qilish,
 Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?□
 7 Ash-néningni achlarga üleshtürüşüng,
 Hajetmen musapirlarni himaye qilip öyüngge apirishing,
 Yalingachlarni körginingde, uni kiydürüşüng,
 Özüngni özüng bilen bir jan bir ten bolghanlardin qachurmasliqingdin ibaret emesmu?■
 8 Shundaq qilghanda nurung tang seherdek wallide échilidu,
 Salametliking tézdin eslige kélip yashnaysen;
 Heqqaniyliqing aldingda mangidu,
 Arqangdiki muhapizetching bolsa Perwerdigarning shan-sheripi bolidu.
 9 Sen chaqirsang, Perwerdigar jawab béridu;
 Nida qilisen, U: «Mana Men!» deydu.
 Eger aranglardin boyunturuqni,
 Tengleydighan barmaqni,
 Hem töhmet geplirini yoq qilsang,□
 10 Jéningni achlar üçün pida qilsang,
 Ézilgenlarning hajetliridin chiqsang,
 Shu chaghda nurung qarangghuluqta kötürülidu;
 Zulmiting chüshtek bolidu;
 11 Hem Perwerdigar séning daimliq yétekligüching bolidu,
 Jéningni qurghaqchiliq bolghan waqtidimu qamdaydu,
 Ustixanliringni kücheytidu;
 Sen sughirilidighan bir bagh,
 Suliri urghup tügimeydighan, ademni aldimaydighan bir bulaq bolisen;□
 12 Sendin törelgenler kona xarabilerni qaytidin qurup chiqidu;
 Nurghun dewrlar qaldurghan ullarni qaytidin kötürisen,
 Shuning bilen «Bösülgen tamlarni qaytidin yasighuchi,
 Kocha-yol we turalghularni eslige keltürgüchi» dep atilisen.
 13 Eger sen shabat künide qedemliringni sanap mangsang,
 Yeni Méning muqeddes künümde özüngningki könglüngdikilerni qilmay,
 Shabatni «xushalliq»,
 Perwerdigarning muqeddes künini «hörmetlik kün» dep bilseng,
 Hem Uni hörmetlep,
 Öz yolliringda mangmay,
 Öz bilginingni izdimey,
 Quruq parang salmisang,□
 14 Undaқта Perwerdigarni könglüngning xushalliqi dep bilisen,
 Hem Men séni yer yüzidiki yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen;
 Atang Yaqupning mirasi bilen séni ozuqlandurimen —

□ 58:6 «Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?» — «boyunturuq» belkim insanlarga ulagh haywanlarning qatarida muamile qilishni bildüridu. Xudaning yolyoruqining birinchi basquchi bolsa, «boyunturuqning tasmilirini yéshish»; biraq heqqaniyliqing axirqi meqsiti barliq boyunturuqlarni pachaqlap tashlashtin ibaret bolush kérek. ■ 58:7 Ez. 18:7,16; Mat. 25:35 □ 58:9 «Tengleydighan barmaq» — hiyligerlik isharetlerni yaki erz-shikayet qilghanliqini körsetse kérek. □ 58:11 «Ademni aldimaydighan bir bulaq» — chöl-bayawanda yürgen yoluchilar üçün bulaqlar intayin muhim, elwette. Héli bar, hazir yoq bolghan bulaqlar, «ademni aldaydighan» bulaqlar déyiletti; bundaq bulaqlar yoluchilarning jénigha zamin bolushi mumkin. □ 58:13 «Hem Uni hörmetlep...» — mushu ibaride «Uni» yaki Perwerdigarning Özini yaki uning «shabat küni»ni körsitidu. «Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdimey, quruq parang salmisang,...» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «on perman»ning tötinchisi «shabat künini muqeddes küni süpitide saqlanglar» dégen. Shabatning muhim ishliri bolsa özining héchqandaq xususiy ish-xizmetlirini qilmay, Xudani séghinishtur.

Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq söz qildi. □

59

Xudaning sözining dawami – Gunahning özini tehlil qilish

¹ – Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes; Yaki Uning quliqi anglimighudek éghir bolup qalghan emes;■

² Biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, Gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi.□

³ Chünki qolliringlar qan bilen,
Barmaqliringlar qebihlik bilen milen'gen,
Lewliringlar yalghan gep éytqan,
Tilinglar kaldirlap qériship sözligen;

⁴ Heqqaniylik terepte sözligüchi yoqtur,
Heqiqet terepte turidighan höküm sorighuchi yoqtur;
Ular yoq bir nersige tayinip, aldamchiliq qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandash,
Ularning tughuwatqini qebihlik;■

⁵ Ular char yilanning tuxumlirini töreldüridu,
Ömüchükning torini torlaydu,
Kim uning tuxumlirini yése ölidu;
Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu.□

⁶ Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
Özliri ishligenliri bilen özlirini yapalmaydu;
Ishligenliri bolsa qebih ishlardur;
Ularning qolida zorawanliq turidu;□ ■

⁷ Qedemliri yamanliq terepke yügüridu,
Gunahsiz qanni töküshke aldiraydu,
Ularning oyliri qebihlik toghrisidiki oylardur;
Barghanla yerde weyranchiliq we halaket tépildu.■

⁸ Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonumaydu;
Yürüshliride héch heqiqet-adalet yoqtur;
Ular yollirini egri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangghan bolsa tinch-aramliqni körmeydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

⁹ – Shunga heqiqet-adalet bizdin yiraq turidu;
Heqqaniylik yétip bizni chümkiyen emes;

□ **58:14** «yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen» — bu ajayib sirliq gep bolup, menisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müshkül hem xeterlik ishlar sanga asan kélidu. Emdi Xuda Özige itaet qilghanlarni némige mindüridu? — mushu yerde déyilmidi. Belkim perishtilerning küch-qudriti körsitilishi mumkin. ■ **59:1** Chöl. 11:23; Yesh. 50:2 □ **59:2** «Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes... biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi» — mushu -1-2-ayetler bolsa 58-bab, 3-ayettiki soalgha bérilgen jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zeb. 7:14 □ **59:5** «Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu» — démek, ulardin héchqandaq yaxshiliq chiqmaydu, ulargha taqabil turush intayin tes; adem «tuxumlar»ni yése, ölidu; «tuxumlar»ni buzsa, ulardin téxi xeterlik bir yilan chiqidu. □ **59:6** «ularning torliri kiyim bolalmaydu» — mushu ayet we 5-ayetke qarighanda, «torliri» dégenlik ularning qestliri hem yamanliqlirini diniy niqab bilen yapidighan usullarni bildüridu. ■ **59:6** Ayup 8:14,15 ■ **59:7** Pend. 1:16; Rim. 3:15

Nurni kütimiz, biraq yenila qarangghuluq!
Birla ghil-pal parlighan yoruqluqnimu kütimiz,
Yenila zulmette mangimiz.

¹⁰ Qarighulardek biz tamni silashturup izdeymiz,
Közsiz bolghandek silashturimiz;
Gugumda turghandek chüshtimu putliship kétimiz,
Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz. □

¹¹ Éyiqларdek nere tartimiz,
Paxteklerdeq qattiq ah urimiz;
Biz höküm-heqiqetni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
Nijat-qutulushni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
¹² Chünki itaetsizliklerimiz aldingda köpiyip ketti,
Gunahlirimiz bizni eyiblep guwahliq béridu;
Chünki itaetsizliklerimiz herdaim biz bilen billidur;
Qebihliklerimiz bolsa, bizge roshendur: —

¹³ Chünki Perwerdigargha itaetsizlik qilmaqtimiz, wapasizliq qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimektimiz,
Zulumni hem asiyliqni terghip qilmaqtimiz,
Yalghan sözlerni oyduurup, ich-ichimizdin sözlimektimiz;

¹⁴ Adalet-xalisliq bolsa yoldin yénip ketti;
Heqqaniyliq yiraqta turidu;
Chünki heqiqet kochida putliship kétidu;
Durus-diyagnetningmu kirgüdek yéri yoqtur.

¹⁵ Shuning bilen heqiqet yoqay dep qaldi;
Özümni yamanliqtin néri qilay dégen adem xeqning olja nishani bolup qaldi!

Perwerdigar duani anglap ishqa kiridu

¹⁶ Hem Perwerdigar körüdi;
Höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi.
We U *amal qilghudek* birmu ademning yoqluqini körüdi;
Gunahkarlargha wekil bolup dua qilghuchi héchkimning yoqluqini körüp, azablinip köngli parakende boldi.

Shunga Uning Öz Biliki özige nijat keltürdi;
Uning Öz heqqaniyliqi Özini qollap chidamliq qildi; □ ■

¹⁷ U heqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,
Béshigha nijatliq dubulghisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,

Muhebbetlik qizghinliqni ton qilip kiydi. ■

¹⁸ Ademlarning qilghanliri boyiche, u ulargha qayturidu;
Reqiblerige qehr chüshüridu,
Düşmenlerige ishlirini qayturidu,

□ **59:10** «Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz» — bashqa birxil terjimisi: «küchi barlar arisida ölüklardek yürimiz».

□ **59:16** «Hem Perwerdigar körüdi; höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi» — Perwerdigar Öz mömin bendilirining duasini anglap ishqa kirishidu. «shunga uning öz biliki özige nijat keltürdi» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Perwerdigarning Biliki» Uning dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesih, yeni «Perwerdigarning quli»dur. Démek, Israil özining asiyliqi, itaetsizlikini, özlirining gunahqa taqabil turalmaydighanliqini toluq iqrar qilip towa qilghan waqitta, «héch qutquzghudek adem bolmighanda», Xudaning shan-sheripini eslige keltürüsh üçün, shundaqla amalsiz qalghan insanni qutquzush üçün «Perwerdigarning Biliki» nijatni élip mushu dunyagha kélidu. Qutquzush ishlirini u yalghuz ada qilidu; «héch adem» uninggha yarem bermeydu. Yene 53-babni körüng. ■ **59:16** Yesh. 63:5 ■ **59:17** Ef. 6:17; 1Tés. 5:8

Chet arallardikilergimu u ishlirini qayturidu.

¹⁹ Shuning bilan ular gherbte Perwerdigarning namidin,

Künchiqishta Uning shan-sheripidin qorqidu;

Düşmen kelkündek bésip kirginide,

Emdi Perwerdigarning Rohi uninggha qarshi bir tughni kôtürüp béridu;

²⁰ Shuning bilan Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu,

U Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu, — deydu Perwerdigar. □ ■

²¹ Men bolsam, mana, Méning ular bilen bolghan ehdem shuki, — deydu Perwerdigar — «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim, shundaqla Men séning aghzinggha quyghan söz-kalamim bolsa,

Buningdin bashlap ebedil'ebedgiche öz aghzingdin, neslingning aghzidin yaki neslingning neslining aghzidin hergiz chüshmeydu! — deydu Perwerdigar. □

60

Qutquzulghan Zionning parlaq kélechiki

¹ — Ornungdin tur, nur chach! Chünki nurung yétip keldi, Perwerdigarning shan-sheripi üstüngde kôtürüldi!

² Chünki qarangghuluq yer-zéminni, Qapqara zulmet el-yurtlarni basidu; Biraq Perwerdigar üstüngde kôtürüldü, Uning shan-sheripi séningde körünüdu;

³ Hem eller nurung bilen, Padishahlar séning kôtürülgen yoruqluqung bilen mangidu.

⁴ Béshingni kôtür, etrapinggha qarap baq; Ularning hemmisi jem bolup yighilidu;

Ular yéninggha kélidu, — Oghulliring yiraqtin kélidu, Qizliring yanpashlarga artilip kôtürüp kélinidu.

⁵ Shu chaghda körisen, Közliring chaqnap kétidu, Yürekling tipcheklep, ich-ichingge patmay qalisen; Chünki déngizdiki bayliqlar sen terepke burulup kélidu, Ellerning mal-dunyaliri yéninggha kélidu. ■

⁶ Top-top bolup ketken tögiler, Hem Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilerning hemmisi kélidu; Ular altun hem xushbuy élip kélidu, Perwerdigarning medhiyilirini jakarlaydu.

⁷ Kédarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu; Ular Méning qobul qilishimgha ériship qurban'gahimgha chiqirilidu;

□ **59:20** «Shuning bilan Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu, u Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu» — «Rim.» 11:26 körüng. ■ **59:20** Yesh. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21** «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim» — emdi mushu ayettiki «sen» dégen kim? Yuqiriqi 20-ayette «Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu» déyilgen. «Hemjemet-Qutquzghuchi» bolsa, 16-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»dur. Shühhisizki, mushu sözler uninggha, yeni Mesihge déyilidu. ■ **60:5** Zeb. 34:4-9; Weh. 21:26

Shuning bilan güzellik-julaliqimni ayan qilidighan öyümni güzelleshtürimen.□

⁸ Kepterxanilirigha qaytip kelgen kepterlerde,
Uchup kéliwatqan buluttek kéliwatqan kimdu?

⁹ Chünki arallar Méni kütidu;
Shular arisidin oghulliringni yiraqtin élip kélisque,
Öz altun-kümüşlirini bille élip kélisque,
Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu.
Ular Xudaying Perwerdigarning namigha,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yénigha kélidu;
Chünki U sanga güzellik-julaliq keltürdi.□

¹⁰ Yat ademlerning baliliri sépilliringni quridu,
Ularning padishahliri xizmitingde bolidu;
Chünki ghezipimde Men séni urdum;
Biraq shapaitim bilan sanga rehim-méhribanliq körsettim.■

¹¹ Derwaziliring herdaim ochuq turidu;
(Ular kéche-kündüz étilmeydu)
Shundaq qilghanda ellerning bayliqlirini sanga élip kelgili,
Ularning padishahlirini aldinggha yéteklep kelgili bolidu.

¹² Chünki sanga xizmette bolushni ret qilidighan el yaki padishahliq bolsa yoqilidu;
Mushundaq eller pütünley berbat bolidu.

¹³ Méning muqeddes jayimni güzelleshtürüshke,
Liwanning sheripi,
— Archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu;
Shundaq qilib ayighim turghan yerni shereplik qilimen.□

¹⁴ Séni xarlighanlarning baliliri bolsa aldinggha égilginiche kélidu;
Séni kemsitkenlarning hemmisi ayighinggha bash uridu;
Ular séni «Perwerdigarning shehiri»,
«Israildiki Muqeddes Bolghuchining Zioni» dep ataydu.

¹⁵ Sen tashliwétilgen hem nepretke uchrighanliqing üçün,
Héchkim zéminingdin ötmigen;
Emdilikte Men séni menggülük bir shan-shöhret,
Ewlad-ewlamlarning bir xursenliki qilimen.■

¹⁶ Ellerning sütini émisen,
Padishahlarning emchikidin emgendek *méhir-shepquitige* érishsen;
Shuning bilan sen Men Perwerdigarni özüngning Nijatkarining hem Hemjemet-
Qutquzghuching,
«Yaquptiki qudret Igisi» dep bilisen.□ ■

□ **60:7** «...Midiyan **hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilarning hemmisi kélidu; ... Édarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu**» — 6-7-ayetlerde déyilgen yerlerni xeritidin körüng. Pelestinni nuqta qilib éytqanda, «Midiyan» yiraq jenubta, «Efah» Pars qoltuqining sherqiy teripide, «Shéba» Misirning jenubiy teripide, «Kédar» hem «Nébayot» sherq terepte, yeni Erebandiki chöl-bayawanning shimalida. Shébadin sirt hemmisi belkim Erebandiki qabililiri. □ **60:9** «Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu...» — bilishimizche, qedimki zamanlarda üç «Tarshish» bar idi (hemmisi turning mustemlikiliri). Mushu ayettiki «Tarshish» belkim Ispaniyeni (Qanaandin yiraq bolghan gherbiy terepte) körsitidu; démekchi, axirqi zamanda Xudaning yolini tutqanlar jahandiki barliq tereplerdin Zion'gha qarap kélidu. ■ **60:10** Yesh. 49:23 □ **60:13** «Liwanning sheripi, — archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu» — Liwan dégen jaydin herxil chirayliq derexler chiqatti. ■ **60:15** Yesh. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16** «Ellerning sütini émisen, padishahlarning emchikidin emgendek méhir-shepquitige érishsen» — démek, Zion axirqi zamanlardiki azab-oqubetlerdin ötüshi bilan (herqandaq kemsitishler, öchmenlik, nepret hem ziyankeshlikke uchrighandin kéyin) ajiz bir sebiy balidek barliq «yat eller»ning köyünüshliri hem ghemxorluqi bilan chongqur tesellige ige bolidu. «Yaquptiki qudret Igisi» — mushu yerde «Yaqup» hem Yaqupning özi hem uning ewladliri Israilni körsitidu. ■ **60:16** Yesh. 43:3

17 Misning ornigha altunni,
Tömürning ornigha kümüşni epkélip almashturimen;
Yaghachning ornigha misni,
Tashlarning ornigha tömürni epkélip almashturimen;
Séning hakimliringni bolsa tinch-aramliq,
Begliringni heqqaniylik qilimen.
18 Zéminingda zorawanliqning héch sadasi bolmaydu,
Chégraliring ichide weyranchiliq we halaketmu yoq bolidu;
Sen sépilliringni «nijat»,
Derwaziliringni «medhiye» dep ataysen.
19 Ne quyash kündüzde sanga nur bolmaydu,
Ne ayniq julasi sanga yoruqluq bermeydu;
Belki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,
Séning Xudaying güzel julaliqing bolidu.
20 Séning quyashing ikkinchi patmaydu,
Éying tolunluqidin yanmaydu;
Chünki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,
Hesret-qayghuluq künliringge xatime bérilidu.
21 Séning xelqingning hemmisi heqqaniy bolidu;
Yer-zémin'gha menggüge igidarchiliq qilidu;
Ularning Méning güzel julaliqimni ayan qilishi üçün,
Ular Öz qolum bilen tikken maysa,
Öz qolum bilen ishliginim bolidu.■
22 Sebiy bala bolsa minggha,
Eng kichiki bolsa ulugh elge aylinidu,
Menki Perwerdigar bularni öz waqtida tézdin emelge ashurimen.

61

Zionning parlaq kélechiki – dawami *** «Perwerdigarning quli»ning yene bir sözi

1 «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,
Chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen.
U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,
Tutqunlarga azadliqni,
Chüshep qoyulghanlarga zindanning échiwétilidighanliqini jakarlashqa ewetti;□ ■
2 Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini,

■ **60:21** Yesh. 29:23; 45:11; Mat. 15:13 □ **61:1** «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda, chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen» — «mesihligen» yaki «mesih qilghan» — mushu yerde biz qaytidin bu ibarige chüshenche bérimiz, shundaqla «Mesih» toghruluq toxtilimiz. Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha may sürtülüş kérek idi. Mushu murasim «Mesih qilinish» dep atilip, shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Muqeddes ibadetxanining xizmitini qilghan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarmu mushu xizmetke kirishish üçün «mesih qilinishi» kérek idi. «Mesih qilinish» bezide peyghemberlergimu ötküzületti. Biraq mushu ayettiki «mesih qilish» zeytun méyi bilen emes, belki Xudaning Öz Muqeddes Rohi bilen ötküzüldü; insan teripidin ötküzülmeydu, Xudaning Özi ötküzüldü. «Perwerdigarning quli» toghrisidiki sözlerni yighinchaqlighanda, u «Padishah» (pütkül alemningki), Peyghember («sözümni aghzinggha quyimen») hem «Qutquzghuchi Kahin»dur (gunahkarlar üçün özini qurbanliq qilidu, gunahkarlar üçün dua qilidu). Shu üç wezipini ada qilish üçün u Xudaning Rohi bilen «mesih qilinishi» kérek idi. Mushu yerdin bashlap biz «Perwerdigarning quli»ni «Mesih» dégen nam bilen chaqirimiz. Israilning 60- hem 61-babta körsitilgen bextining, ellerning (Israil arqiliq bolghan) bextiningmu hemmisi Mesihning qilghan ishidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20

Hem Xudayimizning qisasliq künini jakarlashqa,
Barliq qayghu-hesret chekkenlarga teselli bérishke méni ewetti.□

³ Ziondiki hesret-qayghu chekkenlarga,

Küllerning ornigha güzellikni,

Hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini,

Gheshlik-meyüslük rohining ornigha,

Medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti;

Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri»,

«Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu,

Ular arqiliq uning güzellik-julaliqi ayan qilinidu.□

⁴ Ular qedimki xarabzarliqlarni qaytidin quridu,

Eslide weyran qilin'ghan jaylarni qaytidin tikleydu,

Xarabe sheherlerni, dewrdin-dewrge weyranliqta yatqan jaylarni yéngibashtin quridu;■

⁵ Yaqa yurtluqlar turghuzulup, padiliringni baqidu;

Yatlarning baliliri qoshchiliringlar, üzümchiliringlar bolidu.

⁶ Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler;

Siler toghranglarda: «Ular Xudayimizning xizmetkarliri» déyilidu;

Ozuqliringlar ellerning bayliqliri bolidu,

Siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler.□ ■

⁷ Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu;

Reswa qilin'ghanliqning ornigha ular teqsimatida shadlinip tentene qilidu;

Shuning bilen ular zémin'gha ikki hessilep igidarchiliq qilidu;

Menggülük shad-xuramliq ularningki bolidu.□

⁸ Chünki Men Perwerdigar toghra höküm, heqiqetni ezizleymen;

Köydürme qurbanliq qilishda herqandaq bulangchiliq we aldamchiliqqa nepretlinimen;

Men ulargha heqiqet bilen tégishlikini qayturup bérimen;

Men ular bilen menggülük bir ehdini tüzimen.□

□ **61:2** «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili» — «Law.» 25-babta körsitilgen «burgha (Chélish) yili», yeni «azadliq yili», yaki «shadliq yili» bolsa «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»ni aldin'ala ayan qilghan «bésharetlik bir resim» bolsa kérek. Injil, «Luqa» 4:18-19ni körüng. □ **61:3** «Perwerdigar... Ziondiki ... küllerning ornigha güzellikni, hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini, gheshtlik-meyüslük rohining ornigha, medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti» — qayghu-hesret bildürüş üçün, ademler küllerde olturatti yaki ularni péshanisigha sürtetti. Mesih bolsa «küllerning ornigha» xushalliqlini bildüridighan mayni ademning péshanisigha sürtidu. «medhiye toni» — mushu «ton» pütün bedenni oraydighan chong bir kiyim bolup, belkim hemme gheshtlik kétép, ademning pütkül wujudida Xudagha medhiye oqush peyda bolidighanliqini körsitidu. «Shundaq qilip ular heqqaniyliqning chong derexliri», «Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu — yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayette, «chong derexler» butpereslik qilinidighan jaylar idi. Hazir ular Xudagha ibadet qilishni bildüridu. ■ **61:4** Yesh. 58:12 □ **61:6** «Biraq siler bolsanglar, Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler — oqurmenlerge melumki, «kahin»lar muqeddes ibadetxanidiki xizmetchiler bolup, xelqlerge wekil bolup ularning herxil qurbanliqlirini Xudagha atap otta köydürgüchi idi. Buningdin sirt, Xudaning heqiqet-hökümlirini ögitish wezipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa peyghember dewride, Xuda «Barliq xelqimni Özümge atap kahinlar qilimen» dégenidi («Mis.» 19:6). Biraq xelqning köpinchisi itaetsizlik bilen mushu wedidin mehrum boldi; peqet «Lawiy» dégen qebilidikiler kahinliq rolni ötiyeligenidi. Biraq mushu ayet bizge ayan qiliduki, Xudaning eslidiki nishani haman emelge ashurulidu. «siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler» — yaki «Ularning shan-sherepliridin tentene qilisiler». ■ **61:6** 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6; 5:10 □ **61:7** «Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu» — «ikki hesse nésiwengler» toghruluq yene 40-bab, 2-ayetni körüng. □ **61:8** «köydürme qurbanliq» — mushu xil qurbanliq pütün péti Xudagha (toluq ibadet qilish üçün) atap köydürüetti. Adem (meyli bergüchi, meyli kahin bolsun) qurbanliqning göshidin héch yémetti. Eger mushundaq qurbanliq qilghanda, birsi Xudadin bir zerrichini qaldurghan bolsa, bu «bulangchiliq»qa barawer idi. Emdi töwende, Xuda Özi insanietke, Öz xelqige melum bir nersini wede qilip bermekchi bolsa, undaqta u Özining «köydürme qurbanliq» toghrisidiki muqeddes qanunigha Özi boysun'ghan'gha oxshash, U bergen nerside qilche bir kemlik hergiz bolmaydu; U insanietke wede qilghanliridin héchnersini qaldurmaydu.

⁹ Shundaq qilip ularning neslining dangqi eller arisida,
Perzentlirining dangqi xelqi-alem arisida chiqidu;
Ularni korigenlarning hemmisi ularni tonup étirap qiliduki,
«Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur»». □

Mesih yene söz qilidu

¹⁰ — «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen,
Jénim Xudayim tüpeylidin xushallinidu;
Chünki toy qilidighan yigit özige «kahinliq selle» kiyiwalghandek,
Toy qilidighan qiz leel-yaqutlar bilen özini perdazlighandek,
U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi,
Heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi.□

¹¹ Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,
Bagh özide térilghanlarni ündürginidek,
Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini
ündüridu». □

62

Mesihning sözining dawami

¹ — «Taki Zionning heqqaniyliqi julalinip chaqnap chiqquche,
Uning nijati lawuldawatqan mesh'eldek chiqquche,
Zion üçün héch aram almaymen,

Yérusalém üçün hergiz süküt qilmaymen;

² Hem eller séning heqqaniyliqingni,
Barliq padishahlar shan-sheripingni köridu;

Hem sen Perwerdigar Öz aghzi bilen sanga qoyidighan yéngi bir isim bilen atilisen,■

³ Shundaqla sen Perwerdigarning qolida turghan güzel bir taj,
Xudayingning qolidiki shahane bash chembiriki bolisen.

⁴ Sen ikkinchi: «Ajrashqan, tashliwétilgen» dep atalmaysen,
Zémining ikkinchi: «Weyran qilip tashliwétilgen» dep atalmaydu;

Belki sen: «Méning xushalliqim del uningda!», dep atilisen,

Hem zémining: «Nikahlan'ghan» dep atilidu;

Chünki Perwerdigar sendin xushalliq alidu,

Zémining bolsa yatliq bolidu.□

□ **61:9** «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — «Zeb.» 22:31-32ni körüng. Yuqiriqi 59:21-ayette déyilgen «ehde»ge asasen, Zionning nesli «Mesih»ning Rohi hem söz-kalamigha ige bolidu. Shühbisizki, mushu 8- hem 9-ayette shu ehde, shundaqla uning netijisi yene körsitilidu. □ **61:10** «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen... U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi, heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi» — Mesih Xudaning Zion hem el-yurtlarni qutquzushtiki xizmitini ada qilish üçün u teyyarligan kiyim-kéçekni qobul qilidu. «Toy qilidighan yigit» hem «toy qilidighan qiz» bolsa, elwette nahayiti diqqet bilen ularning mexsus kiyimini kiyidu. Mushu kiyim peqetla mushu meqset bilenla kiyilidu; oxshashla Mesih «ademni qutquzush üçün» xushalliq bilen Xuda bergen mexsus kiyimni kiyidu. Mushu kiyim uning kim ikenlikini, néme ish qilghili kelgenlikini körsitidu; yeni nijat, mutleq heqqaniyliqtin hem «kahinliq selle» (yeni insan üçün dua qilishtiki rol)din ibarettur. Dunyada kim mushundaq «kiyim» kiyiwalghan péti peyda bolsa, herbir eqli bar adem uni Xuda ewetken Mesih dep tonup yétishi kérek. □ **61:11** «Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,... Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu» — mushu ish Mesihning yene bir xushalliqining sewebi — uning qilidighan xizmiti choqum muweppeqiyetlik bolidu; u nijatni insaniyetke yetküzüp nurgunlighan kishilerni gunahdin qutquzidu. ■ **62:2** Yesh. 65:15 □ **62:4** «Méning xushalliqim del uningda!» — ibraniy tilida «Xéfzibah». «Nikahlan'ghan» — ibraniy tilida «Biyulah».

⁵ Chünki yigit qizgha baghlan'ghandek,
Oghulliring sanga baghlinidu;
Toy yigiti qizdin shadlan'ghandek,
Xudaying séningdin shadlinidu.

⁶ Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém,
Ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu;
I Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar! □

⁷ U Yérusalémi tikligüche,
Uni yer-jahanning otturisida rehmet-medhiyilerning sewebi qilghuche,
Uninggha héch aram bermenglar!».

⁸ Perwerdigar ong qoli hem Öz küchi bolghan biliki bilen mundaq qesem ichti: —
«Men ziraetliringni düshmenliringge ozuq bolushqa ikkinchi bermeymen;
Japa tartip ishligen yéngi sharabnimu yatlarıning perzentliri ikkinchi ichmeydu;

⁹ Ziraetlerni orup yiqqanlar özlirila uni yep Perwerdigarni medhiyileydu;
Üzümlerni üzgenler muqeddes öyümning seynalirida ulardin ichidu».

¹⁰ — Ötünglar, derwazilardin ötünglar!
Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar!
Yolni kötürünglar, kötürünglar;
Tashlarni élip tashliwétinglar;

Xelq-milletler üçün *yol körsitidighan* bir tughni kötürünglar. □ ■

¹¹ Mana, Perwerdigar jahanning chet-yaqilirigha mundaq dep jakarlidi: —
Zion qizigha mundaq dep éytqin: —

«Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!

Qara, Uning Özi alghan mukapiti Özi bilen bille,
Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu. □

¹² We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»,
«Perwerdigar hemjemetlik qilip qutquzghanlar» deydu;
Sen bolsang: «Intilip izdelgen», «Héç tashliwétilmigen sheher» dep atilisen. □

63

«Közetchiler» bir ademning kéliwatqanliqini köridu

¹ «Bozrah shehiridin chiqqan, üstibéshi qéniq qizil renglik,
Kiyim-kéchekliri qaltis-karamet,
Zor küch bilen qol sélip méngiwatqan,
Édomdin mushu yerge kéliwatquchi kim?»
«Heqqaniyliq bilen sözligüchi Men,

□ **62:6** «Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém, ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu; i Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar!» — Mesih mushu «közetchiler»ni, yeni «Perwerdigarni esletküchiler»ni özige oxshash Zion üçün toxtimay dua qilish xizmitige békitken. Ularning dualiri Öziningkige oxshash bolidu (1-ayetni körüng). □ **62:10** «Ötünglar, derwazilardin ötünglar! Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar! Yolni kötürünglar, kötürünglar; tashlarni élip tashliwétinglar» — yolni, Israildiki tarqilip ketken, bashqa yurtlarda sürgün bolghanlar, shundaqla Xudani izdigen musapirlar bilen bille Zion'gha kelmekchi bolghanlar üçün teyyarlanglar, démekchi bolsa kérek. ■ **62:10** Yesh. 40:3; 57:14 □ **62:11** «Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!... Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu» — ayetning ikkinchi qismigha qarighanda, munu «nijat-qutulush» bir shexs, yeni Mesihning Özidir; «Uning alghan mukapiti» hem «Uning Özining in'ami» 10- hem 12-ayetke qarighanda del Özi qutquzghan «xelqim» hem «xelq-milletler»din ibarettur. □ **62:12** «We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»... deydu» — «ular» del 10-ayette déyilgen, Zion'gha kelmekchi bolghan «xelq» hem «xelq-milletler»dur. «Sen bolsang: «Intilip izdelgen»,... dep atilisen» — «sen» Zionning özini körsitidu.

Qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen».[□]

² «Üstibéshingdikisi némishqa qizil,

Qandaqsige kiyim-kéchekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?».^{□ ■}

³ «Men yalghuz sharab kölchikini cheylidim;

Bar el-yurtlardin héchkim Men bilen bille bolghini yoq;

Men ularni ghezipimde cheylidim,

Qehrimde ularni dessiwettim;

Ülarning qanliri kiyim-kécheklirim üstige chachridi;

Méning pütün üstibéshim boyaldi;[□]

⁴ Chünki qelbimge qisas küni pükülgenidi,

Shundaqla Men hemjemetlirimni qutquzidighan yil keldi;^{□ ■}

⁵ Men qarisam, yarem qilghudek héchkim yoq idi;

Héchkimning qollimaydighanliqini körüp azablinip könglüm parakende boldi;

Shunga Öz bilikim Özümge nijat keltürdi;

Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi;^{□ ■}

⁶ Shuning bilen el-yurtlarni ghezipimde dessiwetkenmen,

Qehrimde ularni mest qiliwettim,

Qanlirini yerge töküwettim». [□]

«Xudani esletküchi közetchi»lerdin biri yene dua qilidu

⁷ «Men Perwerdigarning shepquqliri toghruluq eslitip sözleymen;

Perwerdigarning medhiyege layiq qilghanliri,

Uning rehimdilliqirigha asasen,

Uning nurghunlighan shepquqlirige asasen,

Perwerdigarning bizge qilghan iltipatliri,

Israil jemetige iltipat qilghan zor yaxshiliqliri toghruluq eslitip sözleymen;

⁸ U ularni: — «Ular Méning xelqim,

Aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep,

Ularning Qutquzghuchisi boldi.[□]

⁹ Ularning barliq derdlirige Umu derddash idi;

«Uning yüzidiki Perishtisi» bolsa ularni qutquzghan,

U Öz muhebbiti hem rehimdilliqi bilen ularni hemjemetlik qilip qutquzghan;

[□] **63:1** «Heqqaniylik bilen sözlüchi Men, qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen» — ayetning aldinqi qismidiki soalgha jawab bergüchi shübhisizki, 61:10-11-ayette «qaltis-karamet» kiyim-kéчек kiyiwalghan», Özi (62-babta) közetчилerni békitken Mesihdur. Biraq uning kiyim-kéчekliri bashqiche körün'gechke, u yiraqtin kéliwatqan chaghda, ular uni toniyalmighan. «Bozrah» shehiri toghruluq yene 34-babni we izahatlrini körüng. [□] **63:2** «Üstibéshingdikisi némishqa qizil, qandaqsige kiyim-kéчekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?» — Mesih kiyiwalghan kiyim eslide «nijatning, heqqaniyliqning» kiyimi (belkim ap'aq) bolghandin kéyin, «Némishqa qizil bolup qalghan» — dep soraydu. **■ 63:2** Weh. 19:13 [□] **63:3** «Men ularni ghezipimde cheylidim» — «ular» (nijatni ret qilghan) yat ellerni körsitidu (6-ayetni körüng). [□] **63:4** «Men hemjemetlirimni qutquzidighan yili» — démek, Xudaning nijatini qobul qilghan bendiliri mushu dunyadiki barliq bozek qilishlardin, barliq ziyankeshlerdin azad qilinip erkin bolush waqtidir. Rezillerning jazalinishi bilen ular erkin bolidu. **■ 63:4** Yesh. 61:2 [□] **63:5** «Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi» — mushu sözlerge qarighanda, insanlarni jazalash Xuda hem Uning Mesihi üçün könglige intayin éghir kélidighan tes bir ishtur. **■ 63:5** Yesh. 59:16 [□] **63:6** «Qehrimde ularni mest qiliwettim» — bundaq «mest qilish»ni chüshinish üçün, 51-bab, 17-, 21-22-ayetlerni yene körüng. Xelqlerni mest qilidighan sharab «Perwerdigarning qolidiki qehriga tolghan qedeh»tiki «sharab»tur. [□] **63:8** «U ularni: — «Ular Méning xelqim, aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep, ularning Qutquzghuchisi boldi» — mushu ayetler Xuda Israilni Misirdin qutquzup chiqarghan waqitni körsitidu. Shu chaghni Israilning «tughulushi», yeni «yéngi bir xelq, yéngi bir millet» bolushi dep hésablighili bolidu.

Ashu qedimki barliq künlerde ularni Özige artip kötürgen; □ ■

¹⁰ Biraq ular asiyliq qilip Uning Muqeddes Rohigha azar berdi;
Shunga ulardin yüz örüp U ularning düshminige aylinip,
Ulargha qarshi jeng qildi. □ ■

¹¹ Biraq U: — «Musa peyghembirim! Méning xelqim!» dep eyni künlerni eslep toxtidi.
Emdi Öz *padisi bolghanlarni* padichiliri bilen déngizdin chiqiriwalghuchi qéni?

Özining Muqeddes Rohini ularning arisigha turghuzup qoyghuchi qéni? □

¹² Uning güzel shereplik biliki Musaning ong qoli arqiliq ularni yétekligüchi boldi,
Özi üçün menggülük bir namni tiklep,

Ular aldida sularni bölüwetküchi,

¹³ Ular ni dalada erkin kézip yüridighan attek,

Héch putlashturmay ularni déngizning chongqur yerliridin ötküzgüchi qéni? ■

¹⁴ Mallar jilghigha otlashqa chüshkendek,

Perwerdigarning Rohi ulargha aram berdi;

Sen Özüng güzel-shereplik bir namgha érishish üçün,

Sen mushu yollar bilen xelqingni yétekliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin neziringni chüshürgin,

Séning pak-muqeddesliking, güzellik-sheriping turghan makaningdin *halimizgha* qarap baq!

Qéni otluq muhebbiting we küch-qudriting!?

Ichingni aghritishliring, rehimdilliqliring qéni?

Ular manga kelgende bésilip qaldimu? ■

¹⁶ Chünki gerche Ibrahim bizni tonumisimu,

Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,

Sen haman bizning Atimiz;

Sen Perwerdigar bizning Atimizdursen;

Ezeldin tartip «Hemjemet-Qutquzghuchimiz» Séning namingdur. □

¹⁷ I Perwerdigar, némishqa bizni yolliringdin azdurghansen?

Némishqa Özüngdin qorqushtin yandurup könglimizni tash qilghansen?!

Qulliring üçün, Öz mirasing bolghan qebililer üçün,

Yénimizgha yénip kelgeysen!

¹⁸ Muqeddes xelqing peqet azghine waqitla *tewelikige* ige bolalighan;

Düshmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi; □ ■

¹⁹ Shuning bilen biz uzundin buyan Sen idare qilip baqmighan,

Séning naming bilen atilip baqmighan bir xelqtek bolup qalduq!

□ **63:9** «Uning (**Perwerdigarning**) yüzdiki **Perishtisi**» — mushu zat del Tewrat-zeburda köp yerlerde «Perwerdigarning Perishtisi» dep atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10** «biraq ular asiyliq qilip uning Muqeddes Rohigha azar berdi» — mushu sözge qarighanda «Xudaning Muqeddes Rohi» choqum Xudaning Özidin (démek, Xuda'Atidin) ayrim bir shexsdur. ■ **63:10** Chöl. 14:11; Zeb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11** «Öz padisi bolghanlar» — Israil xelqi. «Öz ... padichiliri» — shübhisizki, Musa peyghember, akisi Harun hem achisi Meryem, shundaqla belkim Yeshua peyghember idi. ■ **63:13** Zeb. 105:37 ■ **63:15** Qan. 26:15 □ **63:16** «gerche Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,...» — Ibrahim hem Israil (ularning ata-bowiliri) xéli burunla alemdin ketkenidi, elwette. Mushu sözning menisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yeni Yaqup) mushu alemde téxi turghan bolsa, bizning nachar ehwalimizni, exlaqsizliqimizni, peziletsizlikimizni körüpla intayin bizar bolup: «Mushu xelq bizning ewladimiz bolmisa kérek» — dep bizlerni étirap qilmasliqi mumkin, démekchi. □ **63:18** «Düshmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi» — Yeshayaning ömrinde Xudaning muqeddes ibadetxanisi téxi mewjut idi. Shuning bilen peyghember bu bésharete özidin kéyinki bir dewrni közde tutqan bolushi kérek. Yérusalémdiki shu ibadetxana miladiyedin ilgiriki 586-yili weyran qilindi. Bésharet mushu weqedin kéyinki dewrning bolidighan héssiyatlrini, arzu-xiyallirini hem dualirini körsetse kérek. ■ **63:18** Zeb. 74:3-8

64

Duaning dawami

² Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip,
Yerge chüshken bolsang'idi!

Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti! Mana mushundaq bolghanda tuturuqqa ot yaqqandek,

Ot suni qaynatqandek,

Sen namingni dühmenliringge ayan qilghan bolatting,

Eller yüzüngdinla titrep kététti!□

³ Sen biz kütmigen dehshetlik ishlarni qilghan waqtingda,

Sen chüshkeniding;

Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!□

⁴ Sendin bashqa Özige telmürüp kütkenler üçün ishligüchi bir Xudani,

Ademler ezeldin anglap baqmighan,

Qulaqqa yétip baqmighan,

Köz körüp baqmighandur!■

⁵ Sen heqqaniyliqni yürgüzüshni xursenlik dep bilgen ademning,

Yeni yolliringda méngip, Séni séghin'ghanlarning hajitidin chiqquchi hemrahduresen;

Biraq mana, Sen ghezepte boldung,

Biz bolsaq gunahta bolduq;

Undaq ishlar uzun boliwerdi;

Emdi biz qutquzulamduq?

⁶ Emdi biz napak bir nersige oxshash bolduq,

Qiliwatqan barliq «heqqaniyetlirimiz» bolsa bir ewret latisighila oxshaydu, xalas;

Hemmimiz yopurmaqtek xazan bolup kettuq,

Qebihliklirimiz shamaldek bizni uchurup tashliwetti.■

⁷ Séning namingni chaqirip nida qilghuchi,

Iltipatingni tutushqa qozghalghuchi héch yoqtur;

Chünki Sen yüzüngni bizdin qachurup yoshurdung,

Qebihliklirimizdin bizni solashturghudung.

⁸ Biraq hazir, i Perwerdigar, Sen bizning Atimizduresen;

Biz séghiz lay, Sen bizning sapalchimizduresen;

Hemmimiz bolsaq qolungda yasalghandurmiz;

⁹ I Perwerdigar, bizge qaratqan ghezippingni zor qilmighaysen,

Qebihlikni menggügiche eslep yürmigini;

Mana, qarighin, hemmimiz Séning xelqingdurmiz!■

¹⁰ Muqeddes sheherliring janggal,

Zionmu janggal bolup qaldi;

Yérusalém weyran boldi;

¹¹ Ata-bowimiz Séni medhiyiligen jay,

Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi;

□ 64:2 «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshken bolsang'idi! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti!» — bashqa birxil terjimisi: «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshseng iding! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti!». □ 64:3 «Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!» — Israillar Misirdin chiqqandin kéyin, Xuda ulargha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanlirini bergen waqtida, Sinay taghliri shundaqla érip ketti. Yeshaya peyghember belkim mushu ishlarni közde tutidu. ■ 64:4 Zeb. 31:19,20; 1Kor. 2:9 ■ 64:6 Zeb. 90:5-8 ■ 64:9 Zeb. 79:8

Qedir-qimmatlik nersilirimizning hemmisi weyran qiliwétildi.□
 12 Mushu ishlar aldida Özüngni chetke alamsen, i Perwerdigar?
 Süküt qilip turamsen?
 Bizni bolushiche xar qilip uriwéremsen?»

65

Xudaning duagha bergan jawabi ... «Yéngi ishlar», yéngi asman-zémin

¹ Ezeldin Méni izdimigenlerge Méni sorash yolini achtigim;

Men Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum.

Méning namim bilen atalmighan yat bir elge Men: — «Manga qara, Manga qara» — dédim.

² Biraq yaman yolda mangidighan,

Özining pikir-xiyaligha egiship mangidighan,

Asiyliq qilghuchi bir xelqge bolsa Men kün boyi qolumni uzitip intilip keldim.□

³ Yeni baghlarda qurbanliq qilip,

Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp,

Köz aldimdila zerdemge tégidighan bir xelq;□

⁴ Ular qebriler arisida olturidu,

Mexpiy jaylardimu tünep olturidu;

Ular choshqa göshini yeydu,

Qazan-qachilirida herqandaq yirginchlik nersilerning shorpisi bar.□

⁵ Ular: «Özüng bilen bol,

Manga yéqinlashquchi bolma;

Chünki men sendin pakmen» — deydu;

Mushular dimighimgha kirgen is-tütek,

Kün boyi öchmey turidighan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Méning aldinda pütüklük turiduki: —

Men süküt qilip turmaymen — deydu Perwerdigar —

Belki hem silerning qebihlikliringlarni,

Shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan,

Döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklerini birlikte qayturimen,

— Shularni öz quchaqlirigha qayturimen;

□ **64:11** «...Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi» — mushu ayettiki «öyimiz» muqeddes ibadetxana, elwette. «Öy» dégen sözning ishli tilishi bolsa, Xudaning esli ularning arisida (ibadetxanisida) turghanliqini tekitleydu. «Qedir-qimmatlik nersilirimiz»ning eng ésili bolsa yenila ibadetxanidiki buyum-jabduqlar bolghanidi. Babilliqarning Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilghanliqi belkim mushu bésharettin kéyinki 100 yil etrapida boldi (miladiyedin ilgiriki 586-yili). Mushu ayette, peyghember (63:15-19-ayetlerdiki ehwalgha oxshash) özi ashu dewrde turghandek söz qilidu; u ashu dewrdikilerge wekil bolup dua qilidu. □ **65:2** «yaman yolda mangidighan...» — ibraniiy tilida «yaxshi emes yolda mangidighan...». □ **65:3** «(Ular)... baghlarda qurbanliq qilip, ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...» — baghlar pat-pat «Baal» dégen butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Qurbanliqni bolsa peqet ibadetxanidila qilsa bolatti; uningdin bashqa «qurban'gah»larni peqet tashlar yaki tupraq qatarliq tebiy matériyallardinla yasighili bolatti. «Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...» — yaki «xushbuyni xishliq supilar üstidimu köydürüp...». □ **65:4** «ular qebriler arisida olturidu, mexpiy jaylardimu tünep olturidu» — mushu kishilerning mazarlarda, «mexpiy jaylar»da olturup tüneshtiki meqsiti, shübhisizki, «ata-bowiliringlarning rohliri»gha dua qilip alaqilishish, shundaqla jin-sheytanlar bilen alaqilishish idi. Ölüklerning rohliri bilen alaqe qilishqa urunush Tewratta qet'iy men'i qilinidu.

Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen.□

⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende,

Xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,

Men Öz qullirimning sewebidinla shundaq qilimenki,

Ularning hemmisini weyran qilmaymen. □

⁹ Shundaq qilip Men Yaquptin bir nesilni,

Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen;

Shuning bilen Méning tallighanlirim *zémin'gha* ige bolidu,

Méning qullirim shu yerde makanlishidu.□

¹⁰ Méni izdigen xelqim üçün,

Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan,

Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu.□

¹¹ Biraq Perwerdigarni tashlap,

Muqeddes téghimni untughuchi,

«Teley» *dégen but* üçün dastixan salghuchi,

«Teqdir» *dégen but* üçünmu ebjesh sharabni quyup qachilarni toldurghuchisiler,□

¹² Men silerni qilichqa «teqdir» qildim,

Silerning hemminglar qirghinchiliqta bash égisiler;

Chünki Men chaqirdim, siler jawab bermidinglar;

Men söz qildim, siler qulaq salmidinglar;

Eksiche nezirimde yaman bolghanni qiliwatisiler,

Men yaqturmaydighanni tallighansiler.

¹³ Shunga, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Méning qullirim yeydu,

Siler ach qalisiler;

Mana, Méning qullirim ichidu,

Biraq siler ussuz qalisiler;

Mana, Méning qullirim shadlinidu,

Siler shermendilikte qalisiler;

□ 65:6-7 «silerning qebihlikliringlarni, shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan, döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklirini birlikte qayturimen» — taghlarning choqqiliri yaki döngler pat-pat butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Shuning bilen Musa peyghember tagh yaki döngler üstide qurbanliq qilishnimu men'i qilghan. Ayette körsitilgen mushu qilmishliri, shübhisizki, butpereslik idi. «Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen» — bashqa birxil terjimisi: «Berheq, ularning qilghanlirini öz quchaqlirigha qayturuwétish Méning birinchi ishimdur». □ 65:8 «Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende, xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,...» — Qanaanda (Pelestinde) üzümdin «özi chiqqan» shirne bolsa intayin etiwarlinidu; sewebi, uningdin ishlinidighan sharab intayin mézilik bolidu. Shunga melum bir sap üzümdin mushu «sarqindi sharab» chiqqanliqi bayqalsa, u bashqa üzüm sapaqliri bilen qoshup cheyliwétilmeydu, «shirne chiqquche» ayrim qoyulidu. Shuning bilen Xuda Özige sadıq bolghan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoqatmaydu. Biz yuqirıqi bablardin bilimizki, mushu «igidar» nesil (9-ayet) del «Perwerdigarning quli»ningki, yeni Mesihning neslidur. □ 65:9 «Men Yaquptin bir nesilni, Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen» — démek, Xuda «qaldisi»din, özige sadıq yéngi bir dewrni chiqiridu, ularni «muqeddes zémin»gha ige qilidu. □ 65:10 «Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan, Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu» — Sharon bolsa Pelestinning gherb teripide, esli intayin munbet jay idi. Shu rayon belkim Asuriye (hem kényinki Babilliqarning) bulangchliqliri tüpeylidin qaqaslaship ketken bolushi mumkin. Axor bolsa sherqiy terepte bolup anche munbet emes idi. Israillar Axorda Xudagha qattiq asiylıq qilghanıdi (Tewrattiki «Yeshua» 7-babni körüng). Biraq hazir u Xudaning lenitige uchrımay, munbet bolup kétidu. Pelestindiki bu ikki jay hem ariliqidiki barlıq Pelestın zéminliri gherbtin-sherqqiche pütünley eslige keltürülıdu, belki téximu awat ehwalgha keltürülıdu, démekchi. □ 65:11 «Teley» — (ibraniy tilida «Gad» déylidu) Suriyediki bir but. «Teqdir» — yene bir but — esli ibraniy tilida «meniy»; buning menisi «teqdir» «teqsimat, sanilish» idi.

14 Mana, könglidiki shad-xuramliqtin qullirim naxsha éytidu,
Siler köngüldiki azabtin zar-zar yighlaysiler,
Roh-qelb sunuqluqidin nale-peryad kötürisiler.

15 Isminglarni Méning tallighanlirimgha lenet bolushqa qaldurisiler.

Reb Perwerdigar séni öltüridu,
Hem uning qullirigha bashqa bir isimni qoyup béridu.

16 Shuning üçhün kimki özige bir bextni tilise,
«Amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu;
Kimki qesem ichmekchi bolsa,
Emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu;
Chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu,
Chünki ularni közümdin yoshurdum.□

17 Chünki qaranglar, Men yéngi asmanlarni we yéngi zéminni yaritimen;
Ilgiriki ishlar héch eslenmeydu,
Hetta eske kelmeydu.

18 Eksiche siler Méning yaritidighanliqimdin xushallininglar;
Menggüge shad-xuramliqta bolunglar,
Chünki Men Yérusalémni shad-xuramliq,
Uning xelqini xushalliq bergüchi qilip yaritimen.

19 Özümmu Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen,
Shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen;
Uningda ne yigha awazi,
Ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu;□

20 Uningda yene birnechche künlük chachrap ketken bowaq bolmaydu,
Yaki waqti toshmay waqitsiz ketken boway bolmaydu;
Yüz yashqa kirgen bolsa «yigit» sanilidu,
Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep
hésablinidu.□

21 Ular öylerni salidu, ularda turidu;
Ular özümzarlarni berpa qilidu, ulardin méwe yeydu;

□ **65:16** «Shuning üçhün kimki özige bir bextni tilise, «amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu» — Xudaning Öz qullirigha bergen wedilirini (8-14-ayettiki) emelge ashurghanliqini körgen xeqler Xudani bolsa «Amin» dégüchi Xuda (yaki «Amin»ning Igisi Xuda), yeni mömin bendilirining dualirini anglaydighan Xuda, dep bilidu. «Amin» dégen sözning toluq menisi toghruluq «Tebirler», shundaqla «2Kor.» 1:20nimu körüng. «**Kimki qesem ichmekchi bolsa, emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu; chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu, chünki ularni közümdin yoshurdum**» — Xudaning seltenitide bolghanlar burunqi (bolupmu öz gunahliri tüpeylidin peyda bolghan) derd-elemlerni ésige keltürmeydu; chünki Xuda Özi ularning gunah-sewenliklerini untugan bolidu. □ **65:19** **Özümmu Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; uningda ne yigha awazi, ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu**» — «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» toghruluq azraq toxtitayli. Injildiki «Wehiy» dégen qisimgha asasen bilimizki, Mesih **mushu dunyada** ming yil hökümranliq qilidu. Shu hökümranliqidiki ehwal Yeshaya peyghemberning bésharitidek bolidu. U téxi axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» emes; chünki mushu ayetlerge qarighanda, ölüm dégen ish (meyli ademler uzun ömürlük bolsimu) téxi mewjut; gunah téxi mewjut; **axirqi** «yéngi asmanlar, yéngi zémin» menggülük bolidu; ularda ölümmu yoq, gunah yoq. Injildiki «Wehiy» 21-22-bablarni körüng. Mesih mushu dunyada ming yil hökümranliq qilidighan «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» bizning menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ning qandaq bolidighanliqini chüshinishimizge zor yordem béridu; bu ikkisining oxshash yerliri köp (mesilen, qorqunch, derd-elem yoqitilghanliqi); Xuda zamanlarning eng axirida ming yilliq «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ni menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»gha aylanduridu. Mesihning ming yilliq selteniti toghrisida «Tebirler»nimu körüng. □ **65:20** «**Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu**» — ademlerning köpinchisi nahayiti chong yashtila ölidighan bolghachqa, «yüz yashta ölgen» bolsa, peqetla «nahayiti bir yigit» dep qarilidu; xeqler uning gunah qilghanliqini bilip galsa, uni «shunche yash turupla ölgen, choqum Xudaning lenitige uchrighan bolsa kérek» dep qaraydu.

²² Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu;
Tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu;
Chünki xelqimning künliri derexning ömridek bolidu;
Méning tallighanlirim özliri öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu.□

²³ Ularning qilghan emgiki bikargha ketmeydu;
Yaki ularning baliliri tughulghanda kélechiki toghruluq wehime mewjut bolmaydu;
Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur,
Ularning perzentlirimu shundaq.□

²⁴ We shundaq boliduki,
Ular nida qilip chaqirmastinla,
Men ijabet qilimen;
Ular dua qilip sözlewatinidila,
Men ularni anglaymen.

²⁵ Böre hem paqlan bilen bille ozuqlinidu;
Shir bolsa kalidek saman yeydu;
Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu.
Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héç buzghunchiliq bolmaydu, deydu Perwerdigar. □ ■

66

Xudaning jawabi – dawami

¹ «Perwerdigar mundaq deydu: —

«Asmanlar Méning textim,
Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur,
Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?□ ■

² Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan, ular shundaq bolghachqila barliqqa kelgen emesmidi? — deydu Perwerdigar, —

Lékin Men nezirimni shundaq bir ademge salimen:
— Mömin-kemter, rohi sunuq,

Sözlimni anglighanda qorqup titrek basidighan bir ademge nezirimni salimen.

³ Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu,

□ **65:22** «Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu; tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu» — ibraniy tilida «ularning quruluşlirida bashqilar turidighan, ularning tikkinidin bashqilar yeydighan halet bolmaydu». «derexning ömri» — elwette intayin uzun bolidu; derexning özi intayin muqim, puxta yashaydu; sözler mushu jehetnimu ichige alsa kérek. «...öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu» — ibraniy tilida «öz qoli bilen yasighanliri özi upraydu» — démek, pütün ömride toluq ishlitidu. □ **65:23** «Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — yaki «chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan (zat)ning neslidur». Mushu terjimisi toghra bolsa «Perwerdigar bext ata qilghan (zat) Mesihni körsetken bolidu, elwette. □ **65:25** «Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu» — Éren baghchisida Xuda yilan'gha: «Topa-changni yeysen» dégen lenetni chüshürgenidi. Biraq hazir uning yégenliri **peqet** topa-chang bolidu; u héch adem yaki bashqa haywan'gha ziyani yetküzelmeydu. ■ **65:25** Yesh. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1** «Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur» — «textiper» padishah textke olturghanda ayaghlirini dessetken kichik orunduq. «Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?» — birinchi ayet belkim Xudaning 64-bab, 11-ayettiki soalgha béridighan asasiy jawabi. Xuda «ibadetxana»ni anche muhim dep qarimisimu, insanlar Özige atap salghan ibadetxanini choqum kemsitidu dégili bolmaydu (20- hem 2-ayetke qarighanda, kelgüsüdiki «ming yilliq selteniti»de bir «muqeddes ibadetxana» bolidu; biraq Xudaning neziri (2-ayetke asasen) héchqandaq öy-imarette emes, belki Özidin qorqidighan mömin bendiliride turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

Qozini qurbanliq qilgan kishi itning boynini sundurup öltüridu;
Manga hediye tutquchi choshqa qéninimu tutup bermekchidur;
Duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu;
Berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan,
Köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu.□

⁴ Shunga Menmu ularning külpetlirini tallaymen;
Ular del qorqidighan wehimilerni béshigha chüshürimen;
Chünki Men chaqirghinimda, ular jawab bermidi;
Men söz qilghinimda, ular qulaq salmidi;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qildi,
Men yaqturmaydighanni tallidi».■

⁵ «I Perwerdigarning sözi aldida qorqup titreydighanlar,
Uning déginini anglanglar: —
«Silerni namingha *sadiq bolghanliqinglar* tüpeylidin chetke qaqqanlar bolsa,
Yeni silerdin nepretlinidighan qérindashliringlar silerge: —
«Qéni Perwerdigarning ulughluqi ayan qilinsun,
Shuning bilen shadliqinglarni köreleydighan bolimiz!» — dédi;
Biraq shermendilikte qalghanlar özliri bolidu.■

⁶ Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler!
Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni!
Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» □

Israilning yéngidin tughulushi

⁷ — Tolghiqi tutmayla u boshinidu;

Aghriqi tutmayla, oghul bala tughidu!■

⁸ Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu?

Kim mushundaq ishlarni körüp baqqan?

Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu?

Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu?

Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!□

⁹ Birsini boshinish halitige keltürgen bolsam, Men balini chiqarghuzmay qalamtim? —
deydu Perwerdigar,

Men Özüm tughdurghuchi tursam, baliyatquni étiwétemdimen? — deydu Xudaying.

¹⁰ Yérusalém bilen bille shad-xuramliqta bolunglar;

Uni söygüchiler, uning üçün xushallininglar!

Uning üçün qayghu-hesret chekkenler,

Uning bilen bille shadliq bilen shadlininglar!

□ 66:3 «Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu, ... duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu; berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan, köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu» — mushu ayettiki kishiler körünüshte Xudagha ibadet qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «ashliq hediye» qilidu, xushbuynimu Xudagha atap yaqidu; biraq bundaq qilishliri bilen teng ular qatilliq qilidu, xurapiy ishlarni qilidu (itning boynini sundurush), butlarga choqunup haram qurbanliqlarnimu qilidu. ■ 66:4 Pend. 1:24; Yesh. 65:12; Yer. 7:13 ■ 66:5 Yesh. 5:19 □ 66:6 «Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler! Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni! Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige yamanliqlirini qayturuwatidu!» — bu bésharet Yeshayaning kéyinki dewridiki Yérusalém, jümlidin ibadetxanining weyran qilinishini (miladiyedin ilgiriki 586-yili) hem belkim axirqi zamanlardiki oxshap kétidighan bir ishnimu körsitidu. ■ 66:7 Weh. 12:1-6 □ 66:8 «Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu? ... Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu? Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu? Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!» — mushu 7- hem 8-ayette éytilghan ishlar biraqla Yérusalémning weyran qilinishidin (6-ayet) axirqi zamanda «Zion-israil towa qilip yéngidin tughulushi» emelge ashurulup, ularning Xudaning aldida heqiqiy «Öz xelqim» bolushigha atlap ötidu.

11 Chünki siler uning teselli béridighan emchekliridin émip qanaetlinisiler;
Chünki siler qan'ghuche ichip chiqisiler,
Uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu».[□]

12 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
Men uninggha tashqan deryadek aram-xatirjemlikni,
Téship ketken éqimdek ellerning shan-shereplirini sunup bérimen;
Siler émisiler,
Siler yanpashqa élinip kötürülsiler,
Étekte ekilitilsiler.■

13 Xuddi ana balisigha teselli bergende,
Men shundaq silerge teselli bérimen;
Siler Yérusalémda tesellige ige bolisiler.

14 Siler bularni körgende könglünglar shadlinidu,
Söngekliringlar yumran ot-chöptek yashnap kétidu;
Shuning bilen Perwerdigarning qoli Öz qullirigha ayan qilinidu,
U düshmenlirige qehrini körsitidu.

15 Chünki ghezipini qehr bilen,
Tenbihini ot yalqunliri bilen chüshürüshi üçün,
Mana, Perwerdigar ot bilen kélidu,
U jeng harwiliri bilen quyundek kélidu.

16 Chünki ot bilen hem qilich bilen Perwerdigar barliq et igilirini soraq qilip jazalaydu;
Perwerdigar öltürgenler nurghun bolidu.

17 «Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,
Özlrini ayrim tutup,
Otturida turghuchining gépige kirgenler,
Shundaqla choshqa göshini, yirginchlik bolghanni, jümlidin chashqanlarni yeydighan-
lar bolsa jimisi teng tügishidu — deydu Perwerdigar.[□]

18 Chünki ularning qilghanliri hem oylihanliri Méning aldimdidur;
Biraq barliq eller, hemme tilda sözleydighanlarning yighilidighan waqti kélidu;
Shuning bilen ular kélip Méning shan-sheripimni köridu; [□]

19 We Men ularning arisida bir karamet belgini tikleymen;
Hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen;
Nam-shöhritimni anglimighan, shan-sheripimni körüp baqmighan Tarshishqa, Li-
wiyege, oqyachiliqta dangqi chiqqan Ludqa, Tubal, Grétsiyeye hem yiraq chetlerdiki
arallargha ularni ewetimen;
Ular eller arisida Méning shan-sheripimni jakarlaydu.[□]

20 Shuning bilen Israillar «ashliq hediye»ni pakiz qachilargha qoyup Perwerdigarning
öyige élip kelgende,

□ 66:11 «uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu» — bashqa birxil terjimisi: — «uning shereplik baghir-köksidin könglünglar xursen bolidu». ■ 66:12 Yesh. 49:22; 60:4 □ 66:17 ««Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,...» — belkim butpereslik heriketlirige qatnishish üçün, mushu «pakizlinish» ishlirini qilidu. «Otturida turghuchi» — belkim butpereslikte yétekchilik «pir» rolini alghuchi. □ 66:18 «Chünki ularning qilghanliri hem oylihanliri Méning aldimdidur» — bu ayetning birinchi yérimini terjime qilish tes. Alimlar peqet uning menisini terjime qilghinimizdek perez qilidu. □ 66:19 «ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — «ulardin» dégenlik: (1) 16-ayette éytilghan jazaliridin («ot hem qilich»tin) yaki (2) «yat eller arisidin» dégen menini bildüridu. «hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — bashqa birxil terjimisi: «hem qéchip hayat qalghanlardin bezilirini (yat) ellerge ewetimen». «Tarshish»...«Lud»... «Tubal»... — shübhisizki, mushu yurtlarning ismliri pütün dunyadiki yurtlarga wekillik qilidu. «Tarshish» üçün 60-bab, 9-ayettiki izahatni körüng; «Lud» bolsa belkim shimaliy Afriqida; Tubal belkim hazirdiki Rusiyeni körsitidu (belkim Rusiyening kona paytexti «Tobolsk» bilen munasiwiti bar). Némishqa «Lud» toghruluq «oqyachiliqta dangqi chiqqan» déyilidu? Perizimizche, Xuda ewetken elchilerning xizmitining xeteri bar, dep körsetmekchi.

Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu;

Ular ni atlargha, jeng harwilirigha, sayiwenlik harwa-zembillerge, qéchirlargha hem nar tögilerge mindürüp muqeddes téghimgha, yeni Yérusalémgha élip kélidu, — deydu Perwerdigar.□

²¹ Hem Men ulardin bezilirini kahinlar hem Lawiylar bolushqa tallaymen — deydu Perwerdigar.□

²² Chünki Men yaritidighan yéngi asmanlar hem yéngi zémin Özümning aldida daim turghandek,

Séning nesling hem isming turup saqlinidu.□ ■

²³ Hem shundaq boliduki, yéngi aymu yéngi ayda,

Shabat künimu shabat künide,

Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu — deydu Perwerdigar.□

²⁴ — Shuning bilen ular sirtqa chiqip,

Manga asiyliq qilghan ademlarning jesetlirige qaraydu;

Chünki ularni yewatqan qurtlar ölmeydu;

Ular ni köydürüwatqan ot öchmeydu;

Ular barliq et igilirige yirginchlik bilinidu.

□ **66:20** «Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu» — bizningche «shular» Xudaning xush xewirini qobul qilghan «yat eller»ni körsitidu. Ular xushal bolup, Xudaning shapaitini qayturush üçün, ziyankeshlikke uchrighan, tarqilip ketken Yehudiylarning öz yurti Yérusalémgha qaytishigha yarem qilishimiz kérek dep herxil wasitiler bilen seperde ulargha yölenchük bolidu.

□ **66:21** «kahinlar» — «kahinlar»ning xelqge wekil bolup ularning qurbanliqlirini ibadetxanidiki qurban'gah üstide köydürüş xizmiti bar idi. «Lawiylar» — kahinlarning yaremchiliri. Démek, mushu «Yehudiy emes»ler Israil ichide intayin imtiyazliq orunda we wezipide bolidu. □ **66:22** «yéngi asmanlar hem yéngi zémin» — bu téma toghruluq 65:17-ayettiki izahatni körüng ■ **66:22** Yesh. 65:17; 2Pét. 3:13; Weh. 21:1 □ **66:23** «shabat küni» — «dem élish muqeddes küni» yeni shenbe küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayettiki izahatni körüng.

«Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu» — pütkül insaniyet qilghan mushu ibadet ichide, Yérusalémda ötküzülgen ibadet bolsa belkim wekil bolghanlar arqiliq ötküzüldi. Jesetlerge guwahchi bolghanlar (24-ayet) mushu wekiller bolushi kérek.

Yeremiya

Xudaning Yeremiyani chaqirishi

¹ Binyamin qebilisi zéminidiki Anatot yézisida turuwatqan kahinlardin bolghan Hilqiyanning oghli Yeremiyaning sözliri *töwende xatirilinidu*: —

² Yehuda padishahi, Amonning oghli Yosiyaning künliride, yeni u textke olturghan on üçinchi yilida *Yeremiyagha* Perwerdigarning sözi keldi; ■ ³ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Yehoakimning künliride hemde Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Zedekiyaning on birinchi yilining axirighiche, yeni shu yilning beshinchi éyida Yérusalémdikiler sürgün qilin'ghuche uninggha Perwerdigarning sözi yene kélip turdi. ■

⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip:

⁵ — Anangning qorsiqida séni apiride qilishtin ilgirila Men séni biletting; sen baliyatqudin chiqishtin burun séni Özümge atap, ellerge peyghember bolushqa tiklidim, — déyildi. ■

⁶ Men bolsam: — Apla, Perwerdigar! Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen, dédim. □ ■

⁷ Lékin Perwerdigar manga: — Özüngni gödek bala, déme; chünki Men séni kimgewetsem, sen shulargha barisen; we Men séni néme de dep buyrusam, sen shuni deysen.

⁸ Ulardin qorqma; chünki séni qutquzush üçün Men sen bilen billidurmen, — dédi. ■

⁹ We Perwerdigar qolini sozup aghzingha tegküzdü; Perwerdigar manga: Mana, Öz sözlirimni aghzinggha qoydum; ■ ¹⁰ Qara, mushu küni Men séni yulush, söküş, halak qilish we örüş, qurush we térip östürüş üçün eller we padishahliqlar üstige tiklidim, — dédi. ■

Ikki alamet körünüş

¹¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip: «Yeremiya, némini körüwatisen?» — déyildi.

Men: «Badam derixining shéxini körüwatimen» — dédim.

¹² Perwerdigar manga: «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümnü emeliylishishi üçün sözümnü közitip turimen» — dédi. □

¹³ We Perwerdigarning sözi manga ikkinchi qétim kélip: «Némini körüwatisen?» — déyildi. Men: «Poruq-poruq qaynawatqan, aghzi shimal teripidin qiysayghan bir qazanni kördüm» — dédim.

¹⁴ Perwerdigar manga: — Külpet shimal tereptin kélip bu zéminda turuwatqanlarning hemmisi üstige bösüp kélidu — dédi. ■

¹⁵ — Chünki mana, Men shimaliy padishahliqlarning barliq jemetlirini chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — ular kélidu, padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip, hemme sépillargha we Yehudaning barliq sheherlirige hujumgha tayarlinidu; □ ■ ¹⁶ shuning bilen Men *Yehudadikilerning* barliq rezillikliri üçün ularning

■ **1:2** 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ **1:3** 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yer. 52:1-30 ■ **1:5** Gal. 1:15 □ **1:6** «Men **gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen**» — ibraniy tilida: «bala» dégen bu söz 5-16 yastiki balini körsitidu. Kitabning bashqa melumatlirigha qarighanda bizningche Xudaning sözi Yeremiyagha kelgende u belkim texminen on alte yashqa kirgenidi. ■ **1:6** Mıs. 3; 4; 6:11,29 ■ **1:8** Qan. 31:6, 8; Ye. 1:5; Ez. 3:9 ■ **1:9** Yesh. 6:6, 7; Yer. 5:14 ■ **1:10** Yer. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ **1:12** «**Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümnü emeliylishishi üçün sözümnü közitip turimen**» — badam derixi baharda birinchi bolup chécheklep, baharning kelgenlikini jakarlighuchi bolghachqa ibraniy tilida «közetchi» dep atilidu. ■ **1:14** Yer. 4:6 □ **1:15** «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip,..» — bashqa birxil terjimisi: «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqlirigha sélip...» ■ **1:15** Yer. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5

üstidin hökümlarni jakarlaymen; chünki ular Mendin waz kéchip, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, öz qolliri yasighanlirigha choqundi.

¹⁷ Sen emdi bélingni baghlap ornungdin turup, sanga buyrughanlirimning hemmisini ulargha éyt; ular aldida hoduqup ketmigin; bolmisa Men séni ular aldida hoduqturimen. ¹⁸ Qara, Men bugün séni Yehudaning padishahlirigha, emirlirige, kahinlirigha hem pütkül zémin xelqige qarshi turghuchi mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim. □ ■ ¹⁹ Ular sanga qarshi jeng qilidu, lékin séning üstüngdin ghelibe qilalmaydu — Chünki Men séni qutquzush üçhün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar.

2

Israilning Perwerdigargha bolghan deslepki muhebbiti

¹ Emdi Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² Bérip Yérusalémdikilerning qulaqlirigha mundaq jar salghin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Men séning yash waqtingdiki wapadarliqingni, yeni qizning ashiqigha bolghan muhebbitidek séning chöl-bayawanda, yeni térlimighan yerlerde Manga egiship yürünlirigha séning üçhün esleymen. ³ Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan, ular uning öz hosulining tunji méwisi dep qaralghanidi; ularni yewalmaqchi bolghanlarning hemmisi gunahkar dep hésablan'ghanidi hem ularning bashlirigha balayi'apet chüshkenidi, — deydu Perwerdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliqning peyda bolghanliqi

⁴ Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yaqupning jemeti, Israil jemetining barliq aile-tawabiatliri: —

⁵ Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar Mende zadi qandaq adaletsizliklarni bayqaptu, ular Mendin shunche yiraqlishidu? Ular némishqa bimene butlarga bash urup, özliri bimene bolup ketti?■

⁶ Ular héchqachan: «Bizni Misir zéminidin qutquzup chiqirip, bayawandin, yeni chöl-desht we tik azgallar bilen qaplan'ghan jaylardin, qurghaqchiliq we ölüm sayisi orap turghan yerlardin, ademzat ötmeydighan hemde insan turmaydighan shu bayawandin bizni ötküzgen Perwerdigar qéni?» dep sorap qoyushmaptighu? ⁷ Men silerni méwisi hem molchiliqidin huzurlinish üçhün munbet bir zémin'gha élip kelgenmen; siler kélip zéminimni bulghidinglar, Méning mirasimni yirginchlik bir nersige aylundurup qoydunglar.□

□ **1:18** «Men ... séni... mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim» — oqurmenler shuninggha diqqet qiliduki, Xudaning bu sözliri «ötken zamanda» éytilghan. Bir qarashqa, Yeremiya peqet gödek bir yash yigittek körüsimu, lékin iman-ishenchke nisbeten Xudaning sözi alliqachan ishen'güchilerge pakit bolghan. Iman-ishenchteki adem ishlargha Xudaning közqarishi bilen qaraydu. ■ **1:18** Yer. 6:27; 15:20 □ **2:3** «Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan» — «...pak, alahide atalghan» dégen söz ibraniy tilidiki «Perwerdigargha «qodesh»» («Perwerdigargha muqeddeslik») dégen söz bilen ipadilidiki. Oqurmenlerge belkim ayanki, «muqeddes»ning esli menisi del «Xudagha alahide atalghan, pak» dégenlikdur. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche «hosulning tunji méwisi»ni bolsa Xudagha atap, Xudaning wekili bolghan kahinlarga béghishlash kérek idi. Xuda mushu yerde: «Israil alahide Méningki idi» deydu. Yene bir tereptin éytqanda Israil Xudaning «hosulning tunji méwisi» bolsa, emdi ulardin kéyin Xudaning yolida mangidighan bashqa ellerdin bolghanlarnu Xudaning yénigha kélip uninggha «hosul bolup» Xudaning Öz xelqi bolushqa kélidu. ■ **2:5** Mik. 6:3,4 □ **2:7** «Méning mirasim» — bu söz ikki bisliq bolup, menisi: (1) Xuda «bular alahide Méningki» dégen Qanaan (Pelestin) zéminini we uning üstidiki Yehudiy xelqini körsitidu; (2) «miras qilip berginimni» dégen menide bolup, Xuda Israilgha «Silerning mirasinglar bolsun» dep tapshurghan zéminni körsitidu. Omumen bu söz shu zéminni we shundaqla, belkim, shu zémindiki xelqimni körsitidu.

⁸ Kahinlar: «Perwerdigar qéni?» dep héch sorap qoymidi; Tewrat-qanun ijrachiliri méni héch tonumidi; xelq padichiliri manga asiyliq qildi; peyghemberler bolsa Baalning namida bésharet berdi, ularning hemmisi héch paydisiz bimene nersilerge egiship ketti. □ ■ ⁹ Shunga siler bilen dewalashmaqchimen, baliliringlar hem baliliringlarning baliliri bilan dewalishimen, — deydu Perwerdigar; ¹⁰ — siler Siprustiki déngiz boylirigha ötüp béqinglar, Kédargha tekshürüşke adem ewetip béqinglar — mushundaq bir ish zadi bolup baqqanmu-yoq dep körüp béqinglar — □ ¹¹ Qaysi bir el öz ilahlirini (ular héch ilah emes, elwette) özgertkenmu? Lékin Méning xelqim özlirining shan-sheripi Bolghuchisini bolsa paydisiz-bimene bir nersige almashturghan. ■

¹² Buninggha ejeblininglar, i asmanlar; hang-tang bolunglar! Sarasimige chüshünglar! Chöchünglar! — deydu Perwerdigar, ■ ¹³ — chünki Méning xelqim ikki rezil ishni qildi; ular hayatliq su menbesi bolghan Mendin waz kechti; andin özliri üçün su azgallirini, yeni su turmaydighan yériq su azgallirini yonup chiqti. ■

Israil Xudagha emes, yat ilahlargha we yat ellerge tayinidu

¹⁴ Israil esli qulmidi? U xojayinning öyide tughulghan qulmidi? Némishqa emdi u oljigha aylinip qaldi? ¹⁵ Yash shirlar uni olja qilip hörkiridi; ular awazini qoyuwetti; ular *Israil* zéminini weyrane qildi; sheherliri köydürüldi, ademzatsiz qaldi. □ ■ ¹⁶ Uning üstige hetta Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti. □

¹⁷ Bu ishlarni özüng keltürüp chiqarghan emesmu? — Chünki sanga yol bashlawatqinida Perwerdigar Xudayingdin waz kechkeniding.

¹⁸ Emdi bügünki künde yene Shihor deryasining süyini ichish üçün Misirning yolini basqining némisi? *Efrat* deryasining süyini ichish üçün Asuriyening yolini basqining némisi? □ ■

¹⁹ Öz rezilliking özüngge sawaq élip kélidu, özüngning yénimdin chetnep ketkining özüngge tenbih bolidu; emdi séning Perwerdigar Xudayingdin waz kechkining we Méning qorqunchumning sende bolmasliqining intayin rezil hemde zerdapqa tolghan ish ikenlikini bilip qoy, — deydu Reb, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. ■

²⁰ Chünki sen qedimdinla Men sanga salghan boyunturuqni buzup, uning rishtini üzüp tashliwetkensen; sen: «Qulluqungda bolmaymen!» déding. Chünki barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kériyip yatqansen. □

□ **2:8** «Tewrat-qanun ijrachiliri» — Tewratni xelqge ögütishke mes'ul bolghan kahinlarni («Yer.» 18:18, «Qan.» 33:10) yaki Tewratni köchürüşke mes'ul bolghan Lawiyarlarni («Yer.» 8:8) körsitidu. «xelq padichiliri» — (yeni «baqarmenliri» yaki «baqquchilar») ibraniy tilida «qoychilar», «padichilar», «chupanlar» déyilidu. Adette bu söz chopan-qoychilarni körsitidu. Mushu yerde «xelq baqquchiliri» Israilning yétekchilirini körsitidu, elwette. «Baalning namida bésharet berdi» — «Baal» dégen Pelestindikilerning yirginchlik bir buti idi. ■ **2:8** Rim. 2:20 □ **2:10** «Siprus» — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pelestinning yiraq gherbide; Kédar bolsa Pelestinning yiraq sherqide idi — démek, sherqtin gherbkiche bolghan yerlerdimu mushundaq ish bolup baqmighan. ■ **2:11** Zeb. 106:20 ■ **2:12** Qan. 32:1; Yesh. 1:2 ■ **2:13** Küy. 4:15; Yer. 17:13 □ **2:15** «yash shirlar...hörkiridi» — shirlar oljisini tutqandin kéyin andin hörkireydu. Mushu ayettiki «shirlar» belkim Asuriye, andin Babilni körsitidu. ■ **2:15** Yesh. 5:29; Yer. 4:7 □ **2:16** «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti» — «Nof we Tahpanes» Misirdiki sheherlerdur. Yehuda köp qétim Misirdin yadem sorighanidi. Misir qoshulghan bolsimu, lékin eksiche Israilgha wapasizliq qilip kelgenidi. Nof kéyin «Memfis» dep atalghan. Bashqa birxil terjimisi: «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu bash choqqangni (reswa qilish üçün) ghirdiwetti». □ **2:18** «Shihor deryasining süyini ichish üçün... Efrat deryasining süyini ichish üçün...» — «Shihor (Misirdiki bir derya yaki wadi)ning sulirini ichish» hemde «Efrat (Asuriyediki derya)ning... sulirini ichish» Israil Misirdin we Asuriyedin panah izdigenlikini körsitidu. ■ **2:18** Yesh. 31:1 ■ **2:19** Yesh. 3:9; Hosh. 5:5 □ **2:20** «barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kériyip yatqansen» — Israil mushu yerlerde (döng-égizlikte ... yéshil derex astida...) butpereslik paaliyetlirini ötküzgen. Ularning mundaq butperesliki Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwazliq bolupla qalmay, ular Pelestindikilerning butpereslikini dorap ularning butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallar bilen yatatti.

21 Lékin Men bolsam séni esli ésil sortluq üzüm télidin, serxil uruqtin tikkenidim; sen Manga nisbeten qandaqmu yat we yawa bir sésiq üzüm téligha aylinip qalding? □ ■

22 Chünki sen shulta bilen yuyunsangmu, köp aqartquch sopun ishletsengmu séning qebihliking Méning aldimda téxi dagh bolup turidu, – deydu Reb Perwerdigar.■

23 Sen qandaqmu: «Men héch bulghan'ghan emesmen, men «Baallar»gha héch egeshmidim!» déyeleysen? Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil – sen öz yollirida uyan-buyan qatrap yüridighan chaqqaq hinggandursen! □ 24 Sen chöl-bayawan'gha adetlen'gen, hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen! Küyligende kim uni tosalisun? Uni izdigen hanggilar özlrini héch upratmaydu; shu waqitlarda uni izdep tapmaq asandur. □ 25 *I Israil, bikar yügürüp, putungni ayagsiz, gélingni ussuluqsiz qilip qoyma!* Lékin sen buninggha: «Yaq! Xam xiyal qilma! Chünki men bu yat *ilahlarni* yaxshi körüp qaldim, ularning keynidin mangimen!» – déding.□

26 Oghri tutulup qélip xijaletke qalghandek, Israil jemetimu xijaletke qalidu – yeni özliri we ularning padishahliri, kahinliri we peyghemberliri – 27 ular yaghach kötikige: «Atam!» we tashqa: «Sen méni tughdurdung!» deydu; chünki ular yüzini Manga qaratmay, eksiche Manga arqisini qildi; lékin külpet béshigha chüshkende ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzghaysen!» deydu. 28 Emdi özüngge yasighan ilahliring qéni!? Külpet béshinggha chüshkende séni qutquzalaydighan bolsa, ular ornidin tursun! – Chünki sheherliring qanche köp bolsa butliringmu shunche köptur, i Yehuda!■

29 Némishqa siler Men bilen dewagha chüshmekchisiler? Siler hemminglar Manga asiqliq qilghansiler, – deydu Perwerdigar.

30 Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular héch terbiyini qobul qilmidi. Öz qiliching yirtquch shirdek peyghemberliringni yewetti.■

31 I bu dewr kishiliri! Perwerdigarning sözige köngül qoyunglar! Men Israilgha chöl-bayawan yaki qapqarangghuluq basqan zémin bolup baqqanmu? Méning xelqim némishqa: «Negila barsaq öz erkimiz; emdi yéninggha yene kelmeymiz!» – deydu?■

32 Qiz zibu-zinnetlirini untuyalamdu? Toy qilidighan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu? Lékin öz xelqim san-sanaqsiz künliride Méni untudi.■

33 Sen ishq izdep baridighan yollargha shunche mahir bolup ketting! Berheq, hetta eng buzuq ayallargha yolliringni körsetting. 34 Uning üstige tonungning peshliride gunahsiz namratlarning qéni bar! Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçün öltürdingmu?! Ishlarning hemmisi shundaq tursimu, □ 35 sen téxi: «Mende gunah yoq; *Reb* mendin renjiwermeydu!» deysen. Bilip qoy! Men üstüngdin höküm chiqirimen, chünki sen: «Men gunah sadir qilmidim!» – dewérisen.

36 Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen? Sen Asuriye

□ 2:21 «yat we yawa bir sésiq üzüm téli» — «yat we yawa» esliy ibranijiy tilida bir söz bilenla ipadilinidu. ■ 2:21 Mis. 15:17; Zeb. 44:2; 80:8 ■ 2:22 Ayup 9:30 □ 2:23 «Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil» — «Jilghida mangghan yolung...» belkim köp qisim Yehudadikiler Yérusalémgha yéqin bolghan «Hinnom jilghisi»da öz balilirini butlarga atap «insan qurbanliqi» qilghanliqini körsitidu. Israilni hinggan'gha oxshitishi belkim uning héchqandaq muqim yölünüşining bolmaydighanliqini tekitleydu. □ 2:24 «... hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen!» — bu oxshitish shübhisizki, Israilning butlarga bolghan buzuq heweslirini, uni butperesliktin tosushning mumkin emeslikini körsitidu. □ 2:25 «putungni ayagsizliqtin... gélingni ussuluqsiz qilip qoyma!» — bu sözler belkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp méngish beribir bikar ishtur — butlar ademlerge yardemde bolalmaydu; (2) eger Israil butperesliki bilen Xudagha wapasizliqini dawamlashtursa, ular axir bérip ayagsiz, changqap sürgün bolghanlar bolidu. «Yaq! Xam xiyal qilma!» — ibranijiy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ 2:28 Yesh. 2:8; Yer. 11:13 ■ 2:30 Yesh. 1:5; Yer. 5:3 ■ 2:31 Mat. 23:26-39 ■ 2:32 Yer. 3:21 □ 2:34 «Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçün öltürdingmu?!» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche oghri kechte öyge bösüp kirgen bolsa u urup öltürülse öy igisi gunahsiz hésablinidu.

teripidin yerge qaritilghandek Misir teripidinmu yerge qaritilisen. □ 37 Berheq, sen Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen; chünki Perwerdigar sen yölenchük qilghanlarni chetke qaqtı; sen ulardin héch payda körmeysen.□

3

Wapasizliq üstige wapaszliq

¹ Shundaq déyiliduki, birsi ayalini qoyuwetse, ayal uningdin ajrashsa we kéyin u bashqa erge yatliq bolghan bolsa, birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu? Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?□ ■

² Béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq; —

Sen zadi nede yat ilahlar bilen buzuqluq ötküzmişsen?!

— Sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek ularni yollar boyi kütüp olturghansen; zéminni buzuqluqliring we rezilliking bilen bulghighansen. □ ³ Shuning üçün qattiq yamghurlar tutup qélinip sanga bérilmidi hemde «kéyinki yamghurlar» yaghmidi. Lékin sende téxi pahishe ayalning qélin yüzi bar, iza tartishni héch bilgüng yoqtur. □ ⁴ Hetta sen bayatin Manga: «I Atam, yashliqimdin bashlap manga yétekchi hemrah bolup kelding!»

— deysen, we: —

⁵ «U herdaim ghezipini saqlamdu? U ghezipini axirghiche tutamdu?» — deysen. Mana, sen shundaq dégingin bilen, lékin sen qolungdin kélishe rezillik qilghansen.

⁶ Yosiya padishahning künliride Perwerdigar manga: «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu? U barliq égiz taghqa chiqip hem barliq yéshil derex astigha kirip shu yerlerde pahishidek buzuqluq qilghan» — dédi.□ ■

⁷ — «Men: U bularning hemmisini qilghandin kéyin, choqum yénimgha qaytip kélidu, — dédim; lékin u qaytip kelmidi. Uning asiy singlisi, yeni Yehuda buni kördi; ⁸ lékin wapasz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérıp uni qoyuwetkinimni körüp, asiy singlisi Yehuda qorqmidi, belki özimu bérıp pahishilik qildi.

□ ⁹ Shundaq boldiki, öz buzuqchiliqini shunche kichik ish dep qarighachqa, u hetta

□ **2:36** «Sen némishqa **bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen?**» — demek, Israil herdaim Xudani emes, belki yat ellerni öz yölenchüki qilmaqchi. □ **2:37** «sen **Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen**» — demek, esir bolghan péti. □ **3:1** «...birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu?» — «Qan.» 24:1-4-ayetlerni körsitishi mumkin. Eger peyghember mezkur bésharette bu ishni közde tutqan bolsa, undaqta bu 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xuda mushundaq ishlarni (ajrishish andin qayta toy qilish) Yehudiylargha men'i qilghini bilen, mushu yerde Xuda «Méning ayalim bolghan Israil»ning Öz yénimgha qaytip kélidighan yoli bar, dégen oxshaydu (14-22-ayetlerde, axirqi zamanlarda Perwerdigar mushundaq cheksiz rehim-shepquetni Israil hem Yehudagha körsitidu, déyilidu). «**Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?**» — bashqa birxil terjimisi: «Lékin sen köp ashnilar bilen buzuqluq qilghan bolsangmu, yénimgha qaytip kel!». Xuda töwendiki 4- we -22-25-ayetlerde ularni qaytishqa chaqirishqa mushundaq rehimlik bilen ötünidu, biraq 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xudaning sözlirini mushu yerde terjimimizdikidek «rétorik soal» dep qaraymiz. ■ **3:1** Qan. 24:1-4 □ **3:2** «**béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq**» — Yehuda herdaim «yuqiri jaylar»da butpereslik ötközgenidi. «sen **chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek...**» — «ereb» mushu yerde belkim yol boyida olturghan pahishe ayalni kösitidu. Bezi alimlar bu söz yoluchilarni bulash üçün marap turghan qaraqchini körsitidu, deydu. □ **3:3** «**kéyinki yamghur**» — Qanaanda 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. □ **3:6** «**Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu?**» — mushu ayette «Israil» shimaliy padishahliq, yeni «on qebile»ni körsitidu. «Buzuqluq» asasen butpereslikni körsitidu; 2:20diki izahatnimu körüng. ■ **3:6** Yer. 2:20 □ **3:8** «**lékin wapasz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérıp uni qoyuwetkinimni körüp,...**» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «lékin wapasz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérıp uni qoyuwetkinimni men kördüm,» déyilidu.

yaghach we tash bilen zina qilip zéminni bulghiwetti. ¹⁰ Bularning hemmisige qarimay Israilning asiy singlisi Yehuda téxi pütün köngli bilen emes, peqet saxtiliq bilen yénimgha qaytip kelgendek boluwaldi, — deydu Perwerdigar.

¹¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Wapasiz Israil özini asiy Yehudadin heqqaniy körsetti. ¹² Barghin, shimalgha qarap bu sözlerni jakarlap mundaq dégin: —

«Qaytip kel, i yoldin chiqquchi Israil, — deydu Perwerdigar — we Men sanga qapiqimni qayta türmeymen; chünki Men rehimdil, — deydu Perwerdigar — Men ghezipimni menggüge saqlap turmaymen. □ ■ ¹³ Peqet séning qebihlikingni, — Perwerdigar Xudayinggha asiyliq qilghanliqingni, uyan-buyan qatrap yürüp özüngni herbir yéshil derex astida yat ilahlargha béghishlighanliqingni, shuningdek awazimgha héch qulaq salmighanliqingni iqrar qilsangla *Mendin rehim-shepset körisen* — deydu Perwerdigar.

¹⁴ Qaytip kélinglar, i yoldin chiqquchi balilar, — deydu Perwerdigar — chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen; *siler shundaq qilsanglarla* Men silerdin tallighanlarni, yeni herqaysi sheherdin birdin, herqaysi jemettin ikkidin puqrani Zion'gha qayturup kélimen. □ ¹⁵ Men silerge könglümdikidek xelq padichilirini teqsim qilimen; ular silerni danaliq-bilim, eqil-paraset bilen béqip ozuqlanduridu. ■

¹⁶ Shundaq boliduki, shu künlerde siler zéminda köpiyip, köp perzentlik bolghininglarda, — deydu Perwerdigar, — siler: «Perwerdigarning ehde sanduqi!» dep yene tilgha almaysiler; u héch ésinglarga kelmeydu, uni héch eslimeysiler we uni héch séghinimaysiler; siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler. □ ¹⁷ Shu tapta ular Yérusalémni «Perwerdigarning texti» dep ataydu; barliq eller uninggha yighilidu, — yeni Perwerdigarning namigha, Yérusalémgha yighilidu; ular qelbidiki rezil jahilliqigha qaytidin héch egiship mangmaydu. ¹⁸ Shu künlerde Yehuda jemeti Israil jemeti bilen birlikte mangidu; ular shimal zéminidin bille chiqip Men ata-bowilirigha miras bolushqa teqdim qilghan zémin'gha kélidu.

¹⁹ Men: «Men séni balilirim qatirigha qoyup, sanga güzel zéminni, yeni köpligen ellerning zéminliri arisidiki eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» — dédim, we: «Sen Méni «méning atam» deysen, we Mendin yüz örümeysen!» — dédim. □

²⁰ Lékin berheq, asiyliq qilghan ayal öz jörisidin ayrilghandek, siler Manga asiyliq qilghansiler, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar. ²¹ Yuqiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jemetidikilerning yigha-peryadliri; chünki ular öz yolini burmilighan, Perwerdigar Xudasini untugan.

²² — Qaytip kélinglar, ey yoldin chiqquchi balilar; Men silerning yoldin chiqip kétishinglarga shipa bolimen.

— «Mana, biz yéninggha barimiz; chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — denglar!

²³ — Berheq, égizliklerde hem taghlarda anglitilghan *butpereslikning* qiyqas-sürenliri bihude ishtur! Berheq, Israilning qutquzush-nijati Perwerdigar Xudayimizdinladur.

□ ■ ²⁴ Lékin yashliqimizdin tartipla, ata-bowilirimizning ejrini, yeni ularning kala-qoy padilirini, qiz-oghullirini ashu uyat-nomus yep ketken; □ ²⁵ Netijide biz uyat-xijilliq

□ **3:12** «shimalgha qarap... mundaq dégin» — bu sözler belkim Asuriye teripidin 100 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israil (on qebilisi)gha éytilidu. ■ **3:12** Zeb. 86:15; 103:8, 9; 145:17 □ **3:14** «chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen» — ibraniy tilida «chünki Men silerge erdurmen». ■ **3:15** Yer. 23:4; Ez. 34:23; Ef. 4:11

□ **3:16** «(siler) uni héch séghinimaysiler» — bashqa bixil terjimisi: «ular uni izdep tawap qilmaydu». «siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler» — bashqa bixil terjimisi: «ular qaytidin shundaq qilmaydu». Démisekmu «ehde sanduqi» ibadetxana tüzümining merkizi bolghachqa, bu ayet belkim ibadetxana we uninggha baghliq tüzümining (qurbanliqlar, kahinlar, nurgun qaide-yosunlar) yéngi bir ehde bilen inawetsiz qilinidighanliqini körsitidu. 31:31-34 we izahatlarni körüng. □ **3:19** «Men séni balilirim qatirigha qoyup,.. eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» — Perwerdigar mushu ayette Israilgha Özige sadiq bolghan ayalining süpitide sözleydu.

□ **3:23** «butpereslikning qiyqas-sürenliri» — «butpereslik» eyni tékiste yoq, biraq bizningche ayet buni körsitidu. Butpereslikte butlardin «yardem sorash» üçün qiyqas-süren kötürüsh kérek idi. ■ **3:23** Zeb. 121:1 □ **3:24** «ashu uyat-nomus» — mushu ibare «Baal» dégen intayin yirginchlik mebudni körsitidu. 11-bab, 13-ayetni körüng.

ichide yattuq, qalaymiqanchiliq we alaqqadilik bizni qapliwalidi; chünki yashliqimizdin tartip bügünki kün'ge qeder biz we ata-bowilirimiz hemmimiz Perwerdigar Xudayimiz aldidida gunah sadir qilip kelduq, Perwerdigar Xudayimizning awazigha héch qulaq salmiduq. □

4

¹ — «Bu yollirimdin burulay!» déseng, i Israil — deydu Perwerdigar — Emdi Méning yéningha burulup qaytip kel! Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng, □ ² — eger sen: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichkinigde, u qesem heqiqet, adalet we heqqaniylik bilen bolsa, undaqla yat ellermu Uning namida özlirige bext tilishidu we Uni özining pexir-shöhriti qilidu. ■

³ Chünki Perwerdigar Yehudadikiler we Yérusalémdikilergé mundaqla deydu: — «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar! □ ■ ⁴ Özliringlarni Perwerdigarning yolida sünnét qilinglar; qelbinglarni sünnét qilinglar, i Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlar! — Bolmisa, Méning qehrim partlap ot bolup silerni köydüriwétidu; qilmishliringlarning rezilliki tüpeylidin uni öchüreleydighan héchkim chiqmaydu. □ ■

⁵ — Yehudada mushularni élan qilip, Yérusalémda: — «Zémin-zéminda kanay chélinglar!» — dep jakarlanglar;

«Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar! □

⁶ Zionni körsitidighan bir tughni tiklenglar; derhal qéchinglar, kéchikip qalmanglar! Chünki Men külpet, yeni zor bir halaketni shimaldin élip kélimen. ⁷ Shir öz chatqalliqidin chiqti, «ellerni yoqatquchi» yolgha chiqti; u öz jayidin chiqip zéminingni weyran qilishqa kélidu; sheherliring weyran qilinip, ademzatsiz bolidu. ■ ⁸ Bu sewebtin özliringlarga böz kiyim oranglar, dad-peryad kötürüp nale qilinglar! Chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi bizdin yanmidi! ■

⁹ Shu küni shundaqla boliduki, — deydu Perwerdigar, — padishahning yüriki, emirlarning yürikimu su bolup kétidu, kahinlar alaqqade bolup, peyghemberler teejjüplididu.

¹⁰ — Andin men: — Ah, Reb Perwerdigar! Berheq Sen bu xelqni, jümlidin Yérusalémni: «Siler aman-tinch bolisiler» dep aldiding; emeliyette bolsa qilich jan'gha yétip keldi, dédim. □

□ **3:25** «qalaymiqanchiliq we alaqqadilik» — bu sözler mushu yerde ibraniy tilida birla söz bilen ipadilididu.

□ **4:1** «Méning yéningha burulup qaytip kel!» — bu ibare belkim «sellimaza towa qil», «ikkilenme!», «ala köngüllük bolma!» dégen menini intayin tekitleydu. «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng,... » — bashqa bixil terjimisi: «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, emdi sen sergerdan bolmaysen». ■ **4:2** Yar. 22:18; Yesh. 48:1 □ **4:3** «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar!» — bu sirliq ayet Yehudadikilerni nadan déhqanlarga, ularning hayatlarini axtarma yerge oxshitidu. «Némishqa hayatimizdin héchqandaqla bext, muweppeqiyet yoq?» dep sorisa, «Siler uruqlirini tikenler arisigha térighan déhqanlarga oxshash, héch hosulluq bolmaysiler» dep jawab béridu, elwette. Déhqanlar hosul körüş üçün boz yerlirini chépip, tikenlerni yulup tashlishi kérek bolghinigha oxshash, Yehudiylar özlirini qozghap qattiq towa qilishi kérek, andin bextning hosulini körüdü. ■ **4:3** Hosh. 10:12 □ **4:4** «qelbinglarni sünnét qilinglar» — sözmusöz terjimisi: «qelbinglardiki xetnilikni élip tashlanglar». Démisekmu, Israillar etliride sünnét qilin'ghini bilen ularning köngülliri towisiz qattiq idi; shunga peyghember: «qelbinglarni sünnét qilinglar» dep agah béridu. ■ **4:4** Qan. 10:16; 30:6; Yesh. 65:5 □ **4:5** ««Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar» — bu sözler belkim bashqa peyghemberlerge, yaki «xelq padichiliri» bolghan padishah, hökümdarlar we kahinlar qatarliqlargha éytilidu (9-ayetni körüng). Démek, ular öz ixllassizliqi, itaetsizlikni tüpeylidin xelqqa shundaqla jar qilishqa mejbur qilinidu. ■ **4:7** Yesh. 5:29; Yer. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yesh. 32:12 □ **4:10** «Siler aman-tinch bolisiler» — bu ayettiki: «Siler aman-tinch bolisiler» dégen sözler saxta peyghemberlarning sözidur (6:14, 8:11 qatarliqlarni körüng).

11 — Shu chaghda bu xelqqa we Yérusalémgha mundaq déyilidu: «Chöl-bayawandiki égzliklerdin chiqqan issiq bir shamal xelqimning qizining yoligha qarap chüshidu; lékin u xaman sورشقا yaki dan ayrishqa muwapiq kelmeydu! □ 12 — Buningdin esheddiy bir shamal Mendin chiqidu; mana, Men hazir ulargha jaza hökümlirini jakarlaymen. 13 Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!

— «Halimizgha way! Chünki biz nabut bolduq!» □

14 — «I Yérusalém, öz qutulushung üçhün qelbingni rezilliktin yuyuwet; qachan'ghiche könglüngge bihude oy-xiyallarni püküp turisen? ■ 15 Chünki Dan diyaridin, Efraimdeki égzliklerdinmu azab-külpetni élan qilidighan bir awaz anglitilidu: — 16 Ular: Ellerge élan qilinglar, Yérusalémghimu anglitinglar: — Mana, qorshawgha alghuchilar yiraq yurttin kéliwatidu! Ular Yehuda sheherlirige qarshi jeng chuqanlirini kötürüşke teyyar! — deydu. 17 Étizliqni mudapie qiliwatqanlardek, ular Yérusalémni qorshivalidu; chünki u Manga asiqliq qilghan, — deydu Perwerdigar. 18 Séning yolung we qilmishliring mushularni öz béshinggha chüshürdi; bu rezillikingning aqiwitidur; berheq, u azabliqtur, yürikinggimu sanjiydu!».

19 — *Men*: «Ah, ich-baghrim! Ich-baghrim! Tolghaqqacha chüshtüm! Ah, könglüm azablandi! Yürikim düpüldewatidu, süküt qilip turalmaymen; chünki men kanayning awazini anglaymen; jeng chuqanliri jénimgha sanjidi. ■

20 Apet üstige apet chüshti! Pütkül zémin weyran boldi; chédirlirim deqiqide berbat qilindi, perdilirim hayt-huytning ichide yirtip tashlandi! □ 21 Qachan'ghiche tughqa qarap turushum, jeng awazlirini anglishim kérek?» — *dédim*.

22 — «Chünki Méning xelqim nadandur; ular Méni héch tonumighan; ular eqli yoq balilar, ular héch yorutulmighan; rezillikke nisbeten ular danadur, emma yaxshiliqqa nisbeten ular bilimsizdur».

23 — «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarghimu qaridim, u nursiz qaldi; □ 24 taghlargha qaridim, mana, ular zilzilige keldi, barliq döngler esheddiy silkinip ketti. 25 Qarap turuwerdim, we mana, insan yoq idi, asmandiki barliq uchar-qanatlar mu özlirini daldigha aldi. 26 Men qaridim, mana, bagh-étizlar chöl-bayawan'gha aylandi, barliq sheherler Perwerdigar aldida, yeni uning qattiq ghezipi aldida weyran boldi. 27 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Pütkül zémin weyran bolidu; emma Men uni pütünley yoqatmaymen. ■ 28 Buning tüpeylidin pütkül yer yüzi matem tutidu, yuqirida asman qariliq bilen qaplinidu; chünki Men shundaq söz qildim, Men shundaq niyetke kelgenmen; Men uningdin ökünmeymen, uningdin héch yanmaymen; 29 atliqlar we oqyaliqlarning shawqun-süreni bilen herbir sheherdikiler qéchip kétidu; ular chatqalliqlargha kirip möküwalidu, tashlar üstige chiqiwalidu; barliq

□ 4:11 «xelqimning qizi» — shundaqla «pak **qizim** bolghan xelqim», «Zion **qizi**» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning **qizi**», (46:11))ge bolghan méhri-shepqtini, ulargha baghligan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. □ 4:13 «Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!» — «u» kimni körsitidighanliqi éytilmaydu. Biraq aldi-keyni sözlerge qarighanda, «u» 7-ayettiki «ellerni yoqatquchi» bolghan düshmenni körsitidu. Bezi alimlar bu sözler shimaldin kélidighan «Skitlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin Skitlarning jeng harwiliri yoq hem ular sheherlerni «qorshawgha alghuchi»larmu (16-ayet) emes; shunga biz bu sözlerni Babillilqlarni we belkim axirqi zamandiki dejjalning qoshunlirini körsitidu, dep qaraymiz. ■ 4:14 Yesh. 1:16 ■ 4:19 Yesh. 21:4; Yer. 8:23 □ 4:20 «chédirilim»

... «perdilirim»... — Yeremiya peyghember xelqining azablarini öziningki dep hés qilip, «xelqimning chédirlirim» we «xelqimning perdiliri» démey, belki «chédirilim» we «perdilirim» toghruluq sözleydu. □ 4:23 «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarghimu qaridim, u nursiz qaldi...» — démisekmü, bu ayettiki we töwendiki ayettiki ishlar Yeremiya peyghemberge Rohta körsitilgen alamet körünüştur. Bu körünüş: (1) Israil zémini Babillilqlarning tajawuzluqi astida bolidighan weyrane halitini; we (2) shuning bilen bir waqitta axirqi zamanlardiki halitini körsitidu. Bu halet Xuda jahanni yaratqinida yer-zéminning awwalqi shekilsiz, tertipsiz halitige oxshaydu. ■ 4:27 Yer. 5:10,18; 30:11; 46:28

sheherler tashlinip ademzatsiz qalidu.

³⁰ — Sen, i halak bolghuchi, néme qilmaqchisen? Gerche sen pereng kiyimlarni kiygen bolsangmu, altun zibu-zinnetlerni taqighan bolsangmu, köz-qashliringni osma bilen per-dazlighan bolsangmu, özüngni yasighining bikardur; séning ashiqliring séni kemsitidu; ular jéningni izdewatidu. □ ³¹ Chünki men tolghaqqqa chüshken ayalningkidek bir awazni, tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen; u qollirini sozup: «Halimga way! Bu qatillar tüpeylidin halimdin kettim!» dep hasiri-maqta.□

5

Yérusalém jazagha layiq

¹ *Perwerdigar*: — Yérusalémning reste-kochilirida uyan-buyan aylinip yügürünglar, obdan körüp biliwélinglar; meydanliridin izdep körünglar; adalet bilen ish köridighan, wediside turushqa intilidighan birla ademni tapsanglar, shunda men bu *sheherni* kechürimen!

² Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, *dédi*.□

Yeremiya söz qilidu

³ — I Perwerdigar, közüng adalet-bitereplikni izdep yürüdü emesmu? Sen bularni urdung, lékin ular azablanmaydu; Sen ularni nabut qilip tügeshtürdüng, lékin ular terbiye qobul qilishni ret qilip keldi; ular yüzlirini tashtin qattiq qildi, ular yolidin yénishni ret qilidu» ■ ⁴ — men: «Shühhisizki, bundaq qilghanlar peqet namratlar, ular nadanlar; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilmeydu» — *dédim*. ⁵ — «Men mötiwerlerning yénigha bérip ulargha sözleymen; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilidu». Biraq ularmu boyunturuqni üzül-késil buzup, rishtilirini üzüp tashlighan.

Perwerdigar jawab béridu

⁶ — Shunga ormandin chiqqan bir shir ularni öltürüdü, bayawandin chiqqan bir böre ularni weyran qilidu; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu; sheherlerdin chiqqan herbiri titma-titma qilinidu; chünki ularning asiyligiliri köpiyip, wapasizligiliri awuydu.□ ■

⁷ Men zadi némige asasen séni kechürimen? Séning baliliring Mendin waz kéchip, Xuda emeslerge qesem ichmekte; Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu. □ ⁸ Ular semrigen ishqwaz ayghirlar, ular herbiri öz yéqinining ayaligha hewes qilip kishnewatidu.■

□ **4:30 «özüngni yasighining»** — belkim Yehuda yat ellerdin yar-yölek izdigende yalaqchiliq qilghanliqini körsitidu. □ **4:31 «tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen»** — oqurmenlerning éside barki, «Zion» Yérusalém jaylashqan tagh bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» dégenning özi Yérusalém yaki Israilni bildüridu. □ **5:2 «...birla ademni tapsanglar, shunda men bu sheherni kechürimen! (1-ayet)...**

Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, *dédi*» — kéyin, Yeremiya birnechche shundaq adil, sadiq ademler (mesilen, Baruq, Ahikam, Ebed-Melek) bilen tonushqan. Lékin Perwerdigar uninggha bu sözlerni qilghanda u mushundaqlarni tapalmighan. ■ **5:3** Yesh. 1:5; 9:12; Yer. 2:30

□ **5:6 «ormandin chiqqan bir shir ..., bayawandin chiqqan bir böre ...; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu»** — bu ayettiki yirtquch haywanlar köchme menide bolup düshmenlerni körsitidu, elwette. ■ **5:6** Yer. 4:7 □ **5:7 «Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu»** — bu ayet belkim rohiy jehettiki wapasizliqni körsitidu. Xuda Israilni «Méning ayalim» dep ataydu (2:10, 3-babni körüng). 8-ayet jismani yehettiki zinaxorluqnimu körsitidu. ■ **5:8** Ez. 22:11

⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu? ■

¹⁰ Uning üzüm chünekleridid otüp, tallirini weyran qilinglar; lékin ularni pütünley nabut qilmanglar; shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur; □ ■

¹¹ chünki Israil jemeti we Yehuda jemeti Manga mutleq wapaszliq qildi, — deydu Perwerdigar. ■

¹² Ular: «U héchnéme qilmaydu! Bizge héch apet chüshmeydu; ne qilich ne qehetchilikni körmeymiz!» — dep Perwerdigardin ténip ketti. ¹³ Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas; *Perwerdigarning* söz-kalami ularda yoqtur; ularning sözliri öz béshigha yansun! □

¹⁴ Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda manga mundaq deydu: — Bu xelq mushu sözni qilghini üçün, mana, Men aghzinggha salghan sözlirimni ot, bu xelqni otun qilimenki, ot ularni köydürüp tashlaydu. ■

¹⁵ — Mana, Men yiraqtin bir elni élip kélimen, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar, — U küchlük bir el, qedimiy bir el, tilini sen bilmeydighan we geplirini sen héch chüshenmeydighan bir el bolidu; ■ ¹⁶ ularning oqdéni yoghan échilghan bir gördur; ularning hemmisi batur palwanlardur. ¹⁷ Ular hosulingni we néningni yep kétidu, oghul-qizliringni yep kétidu, kala-qoy padiliringni yep kétidu, üzüm talliringni we enjur derexliringni yep kétidu; ular sen tayan'ghan musthekem sheherliringni qilich bilen weyran qilidu. ■

¹⁸ Halbuki, — deydu Perwerdigar, — shu künlerdimu silerni pütünley tügeshtürmeymen. ■

¹⁹ Shu chaghda *xelqing*: «Perwerdigar Xudayimiz némishqa mushu ishlarning hemmisini béshimizgha chüshürgen?» — dep sorisa, emdi sen *Yeremiya* ulargha: «Siler Mendin yüz örüp, Öz zémininglarda yat ilahlarning qulluqida bolghininglardek, siler öz wetininglar bolmighan bir zéminda yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — dégin. □ ■

²⁰ — Yaqupning jemetide shuni jakarlighinki we Yehuda arisida shuni élan qilghinki,

²¹ «Buni anglanglar, i nadan we eqli yoq, közi turup körmeydighan, quliqi turup angli-maydighan bir xelq: — ■ ²² Mendin qorqmamsiler? — deydu Perwerdigar, — Déngiz süyi üçün sahilni menggülük cheklime qilip, «Bu yerdin ötme» dep békitken Méning aldinda tewrimemsiler? Mana, dolqunliri örkeshligini bilen ular sahil üstidin héch ghelibe qilmaydu; shawqunlighini bilen bu chektin hergiz halqip ötelmeydu. ■

²³ Lékin bu xelqning jahil we asiyliq köngli bardur; ular yoldin chiqip öz béshimchilik qilip ketti. ²⁴ Ular könglide: «Öz waqtida yamghurlarni, yeni awwalqi hem kéyinki yamghurlarni Bergüchi, bizge hosul peslini békitip aman-ésen Saqlighuchi Perwerdigar Xudayimizdin eymineyli» dégenni héch démeydu. □ ■ ²⁵ Silerning qebihlikliringlar mushu ishlarni silerge nésip qilmighan; silerning gunahliringlar silerdin beriketni mehrum qilghan.

■ 5:9 Yer. 5:29; 9:9 □ 5:10 «Uning üzüm chünekleridid otüp, ... shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Uning sépillirigha yamiship chiqip weyranchilik qilinglar, lékin ularni pütünley nabut qiliwetmenglar; istihkamlirini élip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur». ■ 5:10 Yer. 4:27 ■ 5:11 Yer. 3:20 □ 5:13 «Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas» — ibraniy tilida «roh» we «shamal» bir söz bilen ipadiliniidu. Shubhisizki, «peyghemberler» özlirini «bizge Xudaning Rohi toldurulghan» deydu, lékin Xuda ularni peqet «shamalgha toldurulghan» deydu. ■ 5:14 Yer. 1:9-10 ■ 5:15 Qan. 28:49; Yer. 1:15; 6:22 ■ 5:17 Law. 26:16; Qan. 28:31,33 ■ 5:18 Yer. 4:27 □ 5:19 «yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — «yat bolghanlar» belkim ikki bisliq sözler bolüp, hem «yat butlar» hem «yat ademler»nimu körsitidu. ■ 5:19 Yer. 16:10 ■ 5:21 Yesh. 6:9 ■ 5:22 Ayup 38:10, 11; Zeb. 33:7-8; 104:9 □ 5:24 «awwalqi yamghur»...«kéyinki yamghur»... — «awwalqi yamghur» adette 11-ayda yéghip, tupraqni yumshitidu, yerni heydep uruq sélishqa teyyarlinidu. «kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. «bizge hosul peslini békitip aman-ésen saqlighuchi» — ibraniy tilida «bizge hosul peslidiki heptilerni saqlighuchi...». ■ 5:24 Qan. 11:14

26 Chünki xelqim arisida reziller bardur; ular pistirmida yatqan qiltaqchilardek paylap yüridu; ular tuzaq sélip, ademlerni tutuwalidu. 27 Tutqan qushlarga tolghan qepetek, ularning öyliri aldamchiliqtin érishken mallar bilen tolghan; ular shu yol bilen büyük hem bay bolup ketti. 28 Ular semrip, parqirap ketti; berheq, ular rezil ishlarni qilishqa mahir bolup ketti; ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu; namratlarning hoquqini qoghdaydighan hökümni ular chiqarmaydu. □ ■

29 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdin?! — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu? □ ■

30 Zéminda intayin qorqunchluq we yirginchliq bir ish sadir qilin'ghanki —
31 Peyghemberler yalghan-saxta bésharetlerni bermekte; kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta; Méning xelqimmu bu ishlarni yaqturidu. Lékin bularning aqiwitide qandaq qilisiler? □ ■

6

Yérusalémning halak bolushi toghruluq bésharet

1 Jéninglarni qutquzush üçhün Yérusalém shehiridin qéchinglar, i Binyamin jemetidikiler! Tekoa yézisida kanay chélinglar! Beyt-Hakkeremde is signalini kötürünglar! Chünki balayi'apet, yeni dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu. □ ■

2 Zion qizi, yeni nazinin sahibjamalni, men nabut qilimen. 3 Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; ularning hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu. □

4 *Ular:* «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — *deydu, andin:* □ 5 «Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli, uning mustehkem ordilirini yoqitayli!» — *deydu.* □

6 — Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Derexlerni késip, ular bilen Yérusalém etrapida döng-poteylerni yasanglar;

□ 5:28 «ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu...» — bashqa birxil terjimisi bolsa: «ular xeqlerning dewasini, hetta yétim-yésirlerning dewasini sorighini bilen hergiz uni adil sorimaydu». ■ 5:28 Qan. 32:15; Yesh. 1:23; Zek. 7:10 □ 5:29 «jazalimay qoyamdin» — ibraniy tilida «yoqlimamdin?!». ■ 5:29 Yer. 5:9; 9:9 □ 5:31 «kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta...» — bashqa birxil terjimisi: «kahinlarmu ularning wasitisi bilen (démek, peyghemberlerning yalghan bésharetliridin paydilinip) hökümranliq qilmaqta». Lékin «Yeremiya» dégen kitabta bundaq ishlar yene tilgha élinmaydu, shunga terjimimiz belkim toghridur. ■ 5:31 Yer. 14:18; 23:25, 26; Ez. 13:6 □ 6:1 «Jéninglarni qutquzush üçhün Yérusalém shehiridin qéchinglar... dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu» — 4-bab, 6-ayetnimu körüp sélishturung. Shu yerde xelqge, «Yérusalémgha qéchip kiringlar» déyilgen. Biraq hazir Yérusalémning özi halak bolidu. ■ 6:1 Yer. 1:13,14 □ 6:3 «Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; .. Hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu» — 4-ayetke qarighanda bu ayettiki «pada baqquchiliri» we ularning «padiliri» yat ellerning padishahliri hem hökümdarliri we ularning qoshunlirini körsitidu. Bu hejwi, kinayilik gep bolidu; chünki yuqirida (mesilen 2:8de) Yeremiya Israilning baqquchi bolghan padishahlirini «öz padiliri»ni baqmasliqi tüpeylidin eyibleydu. Biraq mushu yerde Xudani tonumaydighan «yat el padishahliri» öz «padiliri» bolghan xelqi üçhün yol körsitip ularni baqidu. □ 6:4 «Ular: «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! ....» — *deydu* — «Ular» — Ellerning «pada baqquchi»liri. □ 6:5 «(Ular): «... Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — *deydu (4-ayet), andin: Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli... » — deydu* — 4-hem 5-ayettiki bésharet shuni tekitlimekchiki, dushmanler kelgende bügüni bolmisa etisi hujum qilidu, Yehuda üstidin ghelibe qilmay ketmeydu; yene kélip, ular hujumni bashlighanda, Yehudadikiler dushmenni kéche-kündüz hujum qilip qélishi mumkin, dep héch dem alalmaydu.

chünki u jazalanmisa bolmaydighan sheherdur; uningda barliq ishlar zulum-zomigerlikdur. ⁷ Quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklrini urghutup chiqarmaqta; uningdin zulmet-zorawanliq we halaket sadaliri anglanmaqta; méning köz aldimda hemishe aghriq-késeller hem yarilan'ghanlar peyda bolmaqta. □ ⁸ I Yérusalém, telim-terbiye qobul qil; bolmisa jénim sendin waz kéchidu, — bolmisa, Men séni xarabilik, ademzatsiz bir zémin qiliwétimen.

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar manga mundaq deydu: — Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin! □ ■

¹⁰ Men: — Men hazir kimgé söz qilip agahlanduray? Ulardin anglighudek zadi kim bar? Mana, ularning qulaqliri sünnet qilinmighan, ular héch angliyalmaydu. Mana, Perwerdigarning sözi ulargha éghir kélidu; ulargha héch xushyaqmaydu, — *dédim*. □ ■

¹¹ — Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti; uni ichimgé sighthurushtin halsirap kettim; uni kochidiki balilar, yigitlarning meshrep sorunlirigha tökkeysen. Er-ayallar, qérilar hem yashan'ghanlarmu buningdin mustesna bolmisun! □

¹² — Ularning öyliri, étizliri ayalliri bilen bille özgilerge tapshurulidu; chünki Men qolumni zémindikilerge sozimen, — deydu Perwerdigar. ■

¹³ — Chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi oxshashla aldamchiliq qilidu; ■ ¹⁴ ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur! ■ ¹⁵ Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmide, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar. □

¹⁶ Shunga Perwerdigar *Öz xelqige* mundaq deydu: — Siler töt acha yolda turuwatisiler; shunga yolunglarni obdan körüp qoyunglar, qedimki, yaxshiliqqa élip barghan yollarni sorap, ularda ménginglar; shundaq qilghanda jéninglar obdan aram tapidu. Lékin ular: «Biz shularda mangmaymiz!» — deydu. ■

¹⁷ Men: Silerge «Kanayning agah sadasigha qulaq sélinglar!» deydighan agah bergüchi közetchilerni tiklidim; lékin siler: «Qulaq salmaymiz» dédinglar.

¹⁸ Shunga i eller, anglanglar; guwahchilar bolup ular arisida bolidighan ishlarni bilip qoyunglar! □ ¹⁹ Angla, i yer-zémin! Qara, Men bu xelqning béshigha külpet, yeni ularning oy-xiyallirining aqiwitini chüshürimen; chünki ular sözlirimge qulaq salmighan; Méning Tewrat-qanunumni bolsa, ular chetke qaqqan.

²⁰ — Emdi zadi néme meqsette Shébadin chiqqan xushbuy, yiraq yurttin élip kélin'gen égir Manga sunulidu? Köydürme qurbanliqliringlar qobul qilarliq emes, silerning «teshekkür

□ 6:7 «quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklrini urghutup chiqarmaqta» — bashqa birxil terjimisi: «quduq éqin suni saqlighandek, u rezilliklrini saqlimaqta». □ 6:9 «Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!» — bu sirlig jümlining menisi belkim, Yeremiya peyghember Xudaning sözlirining wasitisi bilen, kélidighan dühmenlerning héchnerse qaldurmaydighan bulang-talangliridin *ilgiri* Israilning «qaldisi»din téxi bezi kishilerni qutquzushimu mumkin, dégenlik. ■ 6:9 Yesh. 24:13 □ 6:10 «Men: — Men hazir kimgé söz qilip agahlanduray?... ulargha héch xushyaqmaydu, — *dédim*» — «Men» (sözligüchi) we «*dédim*» dégen sözler eslidiki tékistte yoq, oqurmenlerge tékistni chüshinishlik bolsun dep kirgüzduq. Chünki bizningche éytilghan gep peyghemberning öziningki idi. ■ 6:10 Yer. 7:26 □ 6:11 «Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti» — shübhisizki, Yeremiya peyghember özi toghruluq sözlewatidu. U Perwerdigarning xelqige qaratqan ghezepige özini bir qilip, Perwerdigardin ghezepini ulargha töküshni tileydu. ■ 6:12 Qan. 28:30 ■ 6:13 Yesh. 56:11; Yer. 8:10 ■ 6:14 Yer. 8:11; Ez. 13:10 □ 6:15 «jazalashqa kelginimde» — ibraniy tilida «yoqlighinimda» déyilidu. «Yeremiya»diki («yénigha) kélip... jazalash» dégen söz adette ibraniy tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilididu. ■ 6:16 Mat. 11:29 □ 6:18 «Shunga i eller, anglanglar» — «eller», Yehudiy emes eller. «Guwahchilar bolup...» bashqa birxil terjimisi: «Ey, jamaet(chilik),...».

gurnanliq»liringlar Méni xursen qilmaydu.■

²¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu xelq aldigha putlikashanglarni salimen; shuning bilen hem atilar hem oghullar bille putlishidu; qoshnilar we dostlar oxshashla nabut bolidu. ²² Perwerdigar mundaq deydu: — Qara, shimaliy zémindin bir xelq kélidu, yer yüzining eng qeriliridin ulugh bir el qozghilidu; ■ ²³ ular oqya we qilich bilen qorallinidu; ular zalim, héch rehim qilmaydu; ularning awazi déngiz dolqunidek shawqunlaydu; ular atlarga minidu, jenggiwar ademlerdek sep-sep bolup turidu; ular sanga qarshi jeng qilishqa kélidu, i Zion qizi!

²⁴ «Biz ular toghruluq xewer angliduq; qolimiz boshiship ketti; gheshtlik, tolghaqtalghan ayaldek azab bizni tutti» — *dédim*.■

²⁵ «Dalagha chiqmanglar, yollar bilen mangmanglar, chünki düshmenning qilichi bar, terep-tereplerni wehime basidu. ²⁶ I xelqimning qizi, sen özüngge böz kiyim kiyiwal, küller ichide éghinap yat; özüngning bir tal oghlungdin juda bolghandek qattiq yighlap matem tut; chünki bulang-talang qilghuchi bizge qarap tuyuqsiz kélidu».□ ■

²⁷ *Perwerdigar manga*: — Men séni roda sinighuchi qilip tiklidim, xelqim bolsa xuddi tekshürüldighan rodidek bolidu; séni ularning yollirini közitip sinashqa tiklidim, — *dédi*.

²⁸ — Ularning herbiri asiyning asiysi, ular töhmet chaplap uyan-buyan qatrap yürmekte; ular mis we tömürning özidur, hemmisi chirip ketkendur; □ ■ ²⁹ tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmide. □ ³⁰ Ular «dashqal kümüş» dep atilidu; chünki Perwerdigar ularni ret qildi.■

7

Bihude diniy murasimlar

¹ Perwerdigardin Yeremiyagha mundaq bir söz keldi: —

² Perwerdigarning öyidiki derwazida turup mushu sözni jakarlap: «Perwerdigarning sözini anglanglar, i Perwerdigargha ibadet qilish üçün mushu derwazilardin kirawatqan barliq Yehudalar!» — dégin. ³ — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Yolliringlar hem qilmishliringlarni tüzitinglar; shundaq bolghanda Men silerni mushu yerde muqim turghuzimen. ■

⁴ «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» dep aldamchi sözlerge tayinip ketmenglar. □ ⁵ Eger siler heqiqeten yolliring hem qilmishliringlarni tüzetsenglar, — eger kishiler we qoshnanglar arisida adalet yürgüzsenglar, ■ ⁶ — eger siler musapir, yétim-yésir hem tul xotunlarni

■ **6:20** Yesh. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ **6:22** Yer. 50:41,42,43 ■ **6:24** Yer. 4:31; 49:24; 50:43

□ **6:26** «özüngge böz kiyim kiyiwal...» — böz kiyim kiyish, küller ichide olturush yaki yétish qattiq matem tutushni yaki towa qilishni bildüridu. ■ **6:26** Yer. 4:8 □ **6:28** «ular mis we tömürning özidur» — belkim xelqning tash köngüllüklükini hem shuning bilen bir waqitta ularning «chirip ketkenliqi»ning mumkinchilikini körsitidu. Némila bolmisun ular tawlighuchi izdigen altun-kümüş emes. ■ **6:28** Ez. 22:18 □ **6:29** «tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmide» — bu ayettiki sözler Yeremiya peyghemberning Perwerdigar Özige tapilghan wezipini orunlighandin kéyin, Perwerdigargha bergen jawabi bolsa kérek (28-ayetni körüng). Kümüşni tawlighanda, tawlighuchi qoshqan qoghushun bilen kümüşning dashqili birlishidu andin qoghushun we kümüşning dashqilining köyüp tügishi bilen kümüş tawlinidu. Lékin Israil intayin nachar kümüştek bolup, xelqning «dashqal»i tolimu köp bolghachqa, tawlash jeryani bikargha ketti. «Qoghushun ishilitilip tügep boldi», hetta «kümüşchining otni püwleydighan körüki»mu köyüp ketti. ■ **6:30** Yesh. 1:22 ■ **7:3** Yer. 7:3; 18:11; 26:13 □ **7:4** «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» — shübhisizki, Israillar Xudaning ibadetxanisini birxil «tiltumar»dek, «Xuda bizge Öz ibadetxanisini tapshurghandin kéyin, néme yamanliq qilishimizdin qet'iynezer héchkim bizge tegmeydu» — dégendek oylichanidi. ■ **7:5** Yer. 5:28

bozek qilishtin, mushu yerde gunahsiz qanlarni töküshtin, — shundaqla özünglarga ziyani yetküzüp, bashqa ilahlarga egiship këtishtin qol üzsenglar, — ■ 7 shundaq qilghininglarda Men silerni mushu yerde, yeni Men ata-bowiliringlarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan bu zéminda muqim turidighan qilimen.

8 Lékin mana, siler héchqandaq payda yetküzmezdighan aldanchi sözlerge tayinip ketken-siler. 9 Emdi néme dégülük?! Oghriliq, qatilliq, zinaxorluq qilip, saxta qesem ichip, Baalgha isriq yéqip we siler héch tonumighan yat ilahlarga egiship, □ 10 andin Méning namimda atalghan mushu öyge kirip Méning aldimda turup: «Biz qutquzulghan!» demsiler?! Mushu lenetlik ishlarda turuwérish üçün qutquzulghanmusiler?! 11 Méning namimda atalghan mushu öy silerning neziringlarda bulangchilarning uwisimu?! Mana, Men Özüm bu ishlarni körgenmen, — deydu Perwerdigar.■

12 Shunga, Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérip, xelqim Israilning rezilliki tüpeylidin uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar! □ ■ 13 Emdi hazir, siler mushundaq qilmishlarni sadir qilghininglar tüpeylidin, — deydu Perwerdigar, — Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar; Men silerni chaqirdim, lékin siler Manga jawab bermidinglar — □ ■ 14 emdi Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen; □ 15 Men silerning barliq qérindashliringlar, yeni Efraimning barliq neslini heydiwetkinimdek silernimu közümdin yiraq heydeymen.

16 Emdi sen, Yeremiya, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün nale-peryad kötürme yaki tilek tilime, Méning aldimda turup ularning *gunah*lirini héch tilime, chünki Men sanga qulaq salmaymen. ■ 17 Ularning Yehuda sheherliride we Yérusalém kochilirida néme qilghanlirini körüwatmamsen? 18 Balilar otun téridu, atilar ot qalaydu, ayallar qesten Méni renjitishke «Asmanning Xanishi» üçün poshkallarni sélishqa xémirni yughuridu, shuningdek yat ilahlarga «sharab hediye»lerni quyidu. □ ■ 19 Azablinip ghezeplindighini Menmu? — deydu Perwerdigar; — Öz yüzlirige sherm chaplap, azablinidighini özliri emesmu? 20 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Méning ghezipim we qehrim mushu jaygha tökülidu; insan üstige, haywan üstige, daladiki derexler üstige, tupraqniki méwiler üstige tökülidu; u hemmini köydüridu, uni héch öchürelmeydu.

21 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar! □ ■ 22 Chünki Men ularni Misir zéminidin

■ 7:6 Yesh. 10:1, 2; 59:7 □ 7:9 «Baalgha isriq yéqip...» — «Baal» dégen intayin yirginchlik birxil but. ■ 7:11 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ 7:12 «Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérip, ... uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar!» — Israil Qanaan'gha (Pelestin'ge) kirgendin kéyin, Musa peyghembarning yétekchilikide yasalghan «muqeddes chédir» awwal Shiloh dégen jaygha tiklen'gen. «1Sam.» 4-babni körüng. ■ 7:12 1Sam. 4:11; Zeb. 78:60 □ 7:13 «Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim» — Xudaning «tang seherde ornumdin turup,... » dégen sözliri belkim Uning ishtin xéli awwal, estayidilliq bilen ish köridighanliqini körsitidu; bezi waqitlarda Uning qayta-qayta, izchil halda melum bir ishni köridighanliqini körsitidu. ■ 7:13 2Tar. 36:15; Pend. 1:24; Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 7:21-28 □ 7:14 «Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen» — Xuda dühmenlarning wastisi bilen Shiloh dégen jaydiki muqeddes chédirini Öz shan-sheripidin juda qilghan we shundaqla Israilni meghlup qilghan («1Sam.» 4-bab, «Zeb.», 78:40ni körüng). ■ 7:16 Mis. 32:10; Yer. 11:14; 14:11 □ 7:18 «Asmanning Xanishi» — demisekmu, «Asmanning Xanishi» birxil ayal but idi. ■ 7:18 Yesh. 65:11; Yer. 8:2; 19:13; 44:19; Yer. 44:19 □ 7:21 «Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar!» — oqurmenler belkim biliduki, «köydürme qurbanliq»larning barliq göshliri «Xudagha pütünley ibadet süpitide atalsun» dep qurban'gah üstide köydürülettü. Mushu yerde Muqeddes Roh Yeremiya arqiliq: «Qurbanliqliringlarning hemmisi ehmiyetsiz, shunga «köydürme qurbanliq»larning göshlirini köydürsenglarmu, yésenglarmu, Manga beribir» dep Israilgha hejwiwiy, kinayilik gep qilidu. ■ 7:21 Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21

qutquzup chiqarghan künide ata-bowiliringlarga «köydürme qurbanliq»lar yaki bashqa qurbanliqlar toghrisida gep qilmighan we yaki emr bermigenidim; ²³ belki Men ulargha mundaq emr qilip: «Awazimgha qulaq sélinglar, shundaq qilip Men silerning Xudayinglar bolimen, siler Méning xelqim bolisiler; Men özünglarga yaxshiliq bolsun dep buyrughan barliq yolda ménginglar» — dep buyrughanidim. ■ ²⁴ Lékin ular héch anglimighan, Manga héch qulaq salmighan, belki öz rezil könglidiki jahilliqi bilen öz xiyal-xahishlirigha egiship méngiwergen; ular aldigha emes, belki keynige mangghan. □ ■ ²⁵ Ata-bowiliringlar Misir zéminidin chiqqandin tartip бүгүнкү күн'ге qeder Men qullirim bolghan peyghemberlerni yéninglarga ewetip keldim; Men herküni tang seherde ornumdin turup ularni ewetip keldim. ²⁶ Lékin xelqim anglimighan, héch qulaq salmighan; ular boynini qattiq qilghan; rezillikte ata-bowiliridin éship ketken. ■ ²⁷ Sen bu sözlerni ulargha éytisen; lékin ular sanga qulaq salmaydu; sen ularni *towa qilishqa* chaqirisen, lékin ular jawab bermeydu. ²⁸ — Sen ulargha: — «Perwerdigar Xudasining awazini anglimighan we héch tüzitishni qobul qilmighan xelq del mushu!» — deysen. Ulardin heqiqet-wapaliq yoqap ketti; bu ularning éghizidinmu üzülüp ketti.■

Xuda yene Yehudagha söz qilidu

²⁹ Chéchingni chüshürüp uni tashliwet; yuqiri jaylarda bir mersiye oqughin; chünki Perwerdigar Öz ghezipini chüshürmekchi bolghan bu dewrni ret qilip, uningdin waz kechti. ■ ³⁰ Chünki Yehudadikiler köz aldında rezillik qilghan, — deydu Perwerdigar, — ular Méning namimda atalghan öyge yirginchlik nersilerni ekirip uni bulghighan; ³¹ we öz oghul-qizlirini otta qurbanliq qilip köydürüş üçün «Hinnomning oghli»ning jilghisidiki Tofetning yuqiridiki jaylarni qurghan; bundaq ishni Men héch buyrumighanmen, u oyumgha héch kirip baqmighandur. □ ■ ³² Shunga, mana, shundaq күнler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Tofet» yaki «Ibn-Hinnomning jilghisi» emdi héch tilgha élinmaydu, belki «Qetl jilghisi» déyilidu; chünki ular Tofette jesetlerni yer qalmighuche kömidu. ³³ Bu xelqning jesetliri asmandiki uchar-qanatlarıning we zémindiki janiwarlarıning taami bolidu; ularni ölüklerdin qorqutup heydeydighan héchkim bolmaydu. ■ ³⁴ Men Yehuda sheherliridin hem Yérusalém sheherliridin oyun-tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizining awazini mehrum qilimen; chünki zémin weyrane bolidu.■

8

¹ Shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — ular Yehudaning padishahlirining ustixanlirini, ularning emirlirining ustixanlirini, kahinlarıning ustixanlirini, peyghemberlerning ustixanlirini we Yérusalémدا turghanlarıning ustixanlirini görliridin élip chiqiridu; ² shundaq qilip ular bularni quyash, ay we asmanlardiki barliq jisimlar astida yayidu;

■ **7:23** Mis. 19:5; Law. 26:12; Qan. 6:3 □ **7:24** «ular aldigha emes, belki keynige mangghan» — bashqa birxil terjimisi: «ular Manga yüz aldini qilmay, belki Manga keynini qilghan». ■ **7:24** Yer. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ **7:26** Neh. 9:17,29; Yer. 17:23; 19:15 ■ **7:28** Yer. 5:1-3 ■ **7:29** Ayup 1:20; Yesh. 15:2; Yer. 16:6 □ **7:31** «Tofet» — «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégenimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahanghimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan'ghan jay dep hésabladi. «Yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen. Démisekmu, «insan qurbanliqi» qilish Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. «Bundaq bir ishni Men héch buyrumighanmen, héch oyumgha kirip baqmighandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yer. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Qan. 28:26; Yer. 34:20 ■ **7:34** Yesh. 24:7; Yer. 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13

chünki ular bularni söygen, bularning qulluqida bolghan, bulargha egeshken, bularni izdigen, bulargha choqun'ghan; ularning jesetliri bir yerge héch yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular zémin yüzide oghut bolup yatidu. ■ ³ Men bulardin qalghanlirini heydigen jaylarda, bu rezil jemettin barliq tirik qalghanlar hayatning ornigha mamatni tallaydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xudadin waz kéchish halaketni izdigenlik bilen barawer

⁴ Emdi sen ulargha mundaq dégin: Perwerdigar mundaq deydu:

— Ademler yiqilsa qaytidin turmamdu? Birsı yoldin chiqip ketse qaytip kelmemdu?

⁵ Némishqa Yérusalémdiki bu xelq hemishe yoldin chiqish bilenla yénimdin yiraqlap kétidu? Ular aldanchiliqni ching tutidu, yénimgha qaytip kélisni ret qilidu. ⁶ Men köngül qoyup anglidim; lékin ular durusluqni sözlimeydu; ularning rezillikliridin: «Men zadi némilerni qilip qoydum?!» dep towa qilidighan héchkim yoq; at jengge burulup étilghandek herbirsı öz yoligha burulup étilidu. ⁷ Hetta asmandiki leylekmu özige békitilgen waqtilirini bilidu; paxtek, qarlighach we turnilarmu köchüp kélidighan waqtilirini éside tutidu; lékin Méning xelqim Men Perwerdigarning ulargha békitkenlirimni héch bilmeydu. ■ ⁸ Siler qandaqmu: «Biz danadurmiz, Perwerdigarning Tewrat-qanuni bizde bardur!» deysiler? Mana, berheq, ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan. □ ⁹ Danishmenler xijil bolidu, ular yerge qarap qaldi; mana, ular Perwerdigarning sözini chetke qaqqandin kéyin, ularda zadi néme danaliq qalidu? ¹⁰ Shunga Men ularning ayallirini bashqilargha, ularning étizlirini yéngi igilirige tapshurup bérimen; chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi saxta ish köridu. ■ ¹¹ Ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur! ¹² Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmide, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar. ¹³ Men ularning hosulini élip tashlaymen, — deydu Perwerdigar; üzüm télida üzüm, enjür derixide enjürler héch qalmide; yopurmaqliri soliship ketti; Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu. □ ■

Kélidighan halaket — Yeremiya söz qilidu

¹⁴ «Biz némishqa mushu yerde bikar olturuwérimiz? Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde *küresh qilip* tügisheyli! Chünki Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp, bizge öt süyini berdi; chünki biz Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq. □ ■

¹⁵ Aman-tinchliqni ümid qilip kütüp kelduq, lékin héch yaxshiliq bolmide; shipa waqtini küttuq, lékin mana, wehime basti! ■ ¹⁶ Düşmen atlirining xartildashliri Dan zéminidin tartip anglanmaqta; ayghirlirining kishneshliri pütkül zéminni qorqitip tewretmekte.

■ **8:2** Yer. 7:18; 19:13   ■ **8:7** Yer. 5:4, 5   □ **8:8** «ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan» — «ölima-köchürgüchiler»ning roli belkim Tewrat-qanunni köchürüş we uninggha sherh bérish bolushi mumkin. «Basmixanilar» bolmighachqa Tewratni köchürüş intayin muhim xizmet, elwette. Oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:10** Yesh. 56:11; Yer. 6:12,13,14,15   □ **8:13** «...Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu» — oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:13** Yesh. 5:1-7; Mat. 21:19; Luqa 13:6-9   □ **8:14** «Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde *küresh qilip* tügisheyli» — yaki «Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde sükut qilayli!» ibranıy tilida «süküt qilish» we «tügeshmek» oxshash bir söz bilenla ipadilidu. «Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp,...» — yaki «Perwerdigar Xudayimiz bizni sükut qildurup...». Ibranıy tilida «süküt qilish» we «ölüş, tügesh» birla söz (damam) bilen ipadilidu. ■ **8:14** Yer. 4:5; 9:15; 23:15   ■ **8:15** Yer. 14:19

Ular zémin we uningda turuwatqan hemmini, sheherni we uningda turuwatqanlarning hemmisini yoqitishqa kélidu!» □ ■

17 — Mana, Men aranglarga yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» — deydu Perwerdigar. □ ■

Peyghemberning nale-peryadi

18 *Men*: «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — *dédim*. □

Perwerdigarning mersiye sözliri

19 «Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! *Ular* — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — *deydu*. «Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!» □

Xelqning bolidighan nale-peryadi

20 — «Orma waqti ötüp ketti, yaz tügidi, lékin biz bolsaq yenila qutquzulmiduq!»

Peyghemberning mersiyesi

21 «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen;

Dekke-dükke méni bésiwaldi, —□

22 Giléadta tutiya tépilmamdiken?

U yerde téwip yoqmiken?

Némishqa emdi méning xelqimning qizigha dawa tépilmaydu?!» □ ■

9

Dawami

□ **8:16** «Dan zémini» — Israil zéminining shimaliy chétide idi; démek, dushmanler alliqachan shu zémin'gha yétip boldi. ■ **8:16** Yer. 4:15 □ **8:17** «Men aranglarga yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» — bu yilanlar shübhisizki, köchme menide bolup dushmanlerni körsitidu. ■ **8:17** Zeb. 58:4, 5 □ **8:18** «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — bu sözler peyghemberning mersiyesi bolushi kérek. «Méning derd-elimim dawalighusiz!» — bashqa birxil terjimisi: «I derd-elimimge teselli berguchi!». □ **8:19** ««Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! *Ular* — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — *deydu*» — bu sözler yaki Perwerdigarningki bolushi kérek, bolmisa peyghemberningki bolidu. Kéyin biz xelqning peryadini anglaymiz: — (ular... deydu). «intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi!» — yaki «zémindiki herbir bulung-puchqaqliridin chikkan peryadining sadasi!». «Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!» — bu sözler Perwerdigarning peyghemberge, shundaqla iklassiz xelqge bergén jawabidur. □ **8:21** «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen; dekke-dükke méni bésiwaldi» — oqurmenlerge qaytidin tekrarlap uqturimizki, mawzularni (mesilen mushu yerde «Peyghemberning mersiyesi») özimiz hörmetlik oqurmenlerge yardimi bolsun dep qoshup kirgüzduq. Ular muqeddes tékistning bir qismi emes. 8-babtiki 21-ayettin 9-babtiki 2-ayetkiche hemmisi yalghuz Yeremiya perghemberning mersiyesimu, yaki buning ichide Perwerdigarning sözliri barmu? Qandaqla bolmisun, sözler yalghuz peyghemberning sözliri bolsun, bolmisun, shübhisizki peyghemberning qayghu-hesretlik sözliri oxshashla Perwerdigarningmu qayghu-hesretlik sözlidir. □ **8:22** «Giléadta tutiya tépilmamdiken?» — Giléad rayonida herxil shipaliq dorilar hem usta téwiplarning dangqi bar idi. Shunga bu söz peyghemberning: «Jismaniy jehette Perwerdigar siler méning xelqimge shundaq rehimdilliq qilip, etrapliq oylap, shipaliq dorilarni we dangliq téwiplarni teminligen yerde, Uning rohiy jehettimu silerning herxil gunahiy késellirnglarni saqaytishqa dora-amalliri mol emesmu? — Emdi némishqa siler Uning yén'gha kelmeysiler?!» dégendek bir soali oxshaydu. Bu 22-ayet Perwerdigarning Özining sözliri bolushimu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yer. 46:11; 51:8

¹ Ah, méning béshim suning béshi,
Közüm yashning buliqi bolsiidi!
Undaқта xelqimning qizi arisidiki öltürülgenler üçün kéche-kündüz yighlayttim!■
² Ah, men üçün chöl-bayawanda yoluchilar chüshkidek bir turalghu bolsiidi!
Undaқта xelqimni tashlap, ulardin ayrilghan bolattim!
Chünki ularning hemmisi zinaxorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidir!»□ ■

Perwerdigarning sözining dawami

³ – Ular oqyachi leshkerler oqyayini égildürgendek tilini yalghanchiliqqa égildürüşke teyyarlighan; ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes; ular rezillik üstige rezillik qilghan, Méni héch tonup bilmigen» – deydu Perwerdigar. □ ■ ⁴ – Herbiringlar öz yéqininglardin hézi bolunglar, qérindashliringlarga héch tayanmanglar; chünki herbir qérindash peqetla aldighuchi, xalas, herbir yéqinliring bolsa töhmetxorluqta yürmekte. ■ ⁵ Ular herbiri öz yéqinlirigha aldanchiliq qilmaқта, héchkim heqiqetni sözlimeydu; ular öz tilini yalghan sözleshke ögitidu, ular qebihlikte özlirini upritidu. ⁶ Ular jebir-zulum üstige jebir-zulum qilmaқта, aldanchiliqtin yene bir aldanchiliqqa ötmekte; ular Méni tonushni ret qilidu, – deydu Perwerdigar. □
⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: – Mana, Men ularni éritip tawlap sinaymen; xelqimning qizining rezillikige Manga bashqa yol qalimidimu? ⁸ Ularning tili ejel oqidur; u aldanchiliqni sözleydu; herbir éghiz sözide yéqini bilen tinch-amanliqni sözleydu, lékin könglide qiltaq teyyarlaydu. ■ ⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? – deydu Perwerdigar, – Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?■

Kélidighan apet üçün Yeremiya mersiye oquydu

¹⁰ «Taghlardiki yaylaqlar üçün yigha we nale-peryad kötürimen,
Daladiki otaqlar üçün mersiye oquymen;
Chünki ular köyüp kettiki, héchkim u yerdin ötmeydu;
Kalilarning hörkireshliri anglanmaydu;
Hem asmandiki uchar-qanatlar hem haywanatlarmu qéchip,
Shu yerdin ketti!».

Perwerdigar sözini dawam qilidu

¹¹ – Men Yérusalémni xarablashqan top-top döwe, chilbörilerning bir turalghusi qilimen; Yehuda sheherlirini adem turmaydighan derijide wayrane qilimen.■
¹² – Kim bu ishlarni chüshinishke danishmen bolidu?
Kim Perwerdigarning aghzidin söz élip bularni chüshendüreleydu?
Némishqa zémin weyrane, héchkim ötmigüdek, köyüp chöl-bayawandek bolup ketti?
¹³ Perwerdigar deydu, – Chünki ular Men ular aldigha qoyghan Tewrat-qanunni tashliwetken, Méning awazingha qulaq salmighan we uningda mangmighan,

■ **9:1** Yesh. 22:4; Yer. 4:19 □ **9:2** «ularning hemmisi zinaxorlar,...» — «zinaxorlar» belkim rohiy jehettin éytilidu, ular Xudagha wapasizliq qilip butlarga choqunup ketti. ■ **9:2** Yer. 5:7, 8 □ **9:3** «ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes...» — bashqa birxil terjimisi: «shu zéminda ular ghelibe qilghan, biraq bu heqiqetni tiklesh üçün emes...». ■ **9:3** Yesh. 59:4,13,15; Yer. 6:7 ■ **9:4** Yer. 6:28 □ **9:6** «ular qebihlikte özlirini upritidu (5-ayet)» — 5-ayetning axirqi qismi hem 6-ayetning bash qismining bashqa birxil terjimisi: «Ular qebihlik qilip towani héch bilmeydu. (6) sen (Yeremiya) aldanchiliq arisida turuwatisen; aldanchiliqi tüpeylidin ular Méni tonushni ret qilidu...». ■ **9:8** Zeb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pend. 30:14 ■ **9:9** Yer. 5:9,29 ■ **9:11** Yer. 10:22

14 Belki öz qelbidiki jahilliqqa egeshken, ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken, □

15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu xelqge kekrini yégüzimen, ulargha öt süyini ichküzimen, ■ 16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri héch tonumaydighan eller arisigha tarqitimen; Men ularni yoqatquche ularning keynidin qoghlashqa qilichni ewetimen. ■

17 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar! □

Yeremiya Perwerdigarning sözlirige jawab béridu

18 — Berheq, ular téz kelsun, biz üçün zor yigha kötürsunki, bizning közlimizdinmu yashlar taramlap tökülsun, chanaqlirimizdinmu yash tamchiliri aqsun — 19 chünki Ziondin yigha awazi anglinip: — «Biz qanchilik bulang-talang qilinduq! Qanchilik shermende bolduq! Ular turalghulirimizni örüwetti, biz zéminimizni tashliduq!» — déyilidu.

20 Perwerdigarning sözini anglanglar, i ayallar,

Uning aghzidiki sözge qulaq sélinglar;

Qizinglarga yighlashni ögitinglar,

Herbiringlar yéqiniglarga mersiye oqutunglar;

21 Chünki ölüm bolsa dérizilirimizdin yamiship kirgen,

Orda-istihkamirimizghimu kirgen;

U balilarni kochilardin,

Yigitlerni reste-meydanlardin yulup tashlighan.

22 *Yéqinliringlarga* uqturup: «Perwerdigar mundaq deydu: —

Berheq, jesetler dalada tézektek yiqilidu;

Ular ormichining orghiqining astigha yiqilghan,

Lékin héchkim yighmaydighan bashaqtek yerge chéchilidu!» — denglar! ■

23 Perwerdigar mundaq deydu: —

Dana kishi danaliqi bilen, küchlük kishi küchlükliki bilen, bay bayliqliri bilen pexirlinip maxtanmisun; ■ 24 pexirlinip maxtighuchi bolsa shuningdin, yeni Méni, yer yüzide méhir-muhebbet, adalet we heqqaniyliqni yürgüzgüchi Men Perwerdigarni tonup yetkenlikidin pexirlinip maxtansun; chünki Méning xursenlikim del mushu ishlardindir, — deydu Perwerdigar. 25 Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xetne qilmighanlarni xetne qilin'ghanlar bilen bille jazalaymen; 26 yeni Misir, Yehuda, Édom, Ammoniylar we Moabiylar, jümlidin chöl-bayawanda turuwatqan, chéke chachlirini chüshürüwetken ellerni jazalaymen; chünki bu ellerning hemmisi xetnisiz-

□ 9:14 «(Yehuda **xelqi**) ...**ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken**» — oqurmenlarning éside barki, «Baal»lar intayin yirginchlik bir xil butlar idi. ■ 9:15 Yer. 8:14; 23:15 ■ 9:16 Law. 26:33 □ 9:17 «**köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar!**» — kona zamanlarda bezi bay ademler uruq-tughqanlirini depne qilishda mushundaq «yighlashqa mahir» ayallarni «keypiyatni yaritish» üçün yallaytti (mesilen, Injil, «Mat.» 9:37ni körüng). ■ 9:22 Yer. 7:33 ■ 9:23 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17

dur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur. □ ■

10

Butlar emes, Perwerdigarlar ibadetke layiqtur

¹ Perwerdigarning silerge éytqan sözige qulaq sélinglar, i Israil jemeti: — ² Perwerdigar mundaq deydu: — Ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar. □ ³ Chünki ellerning qaide-yosunliri bimeniliktur; hemmisi ormanliqtin késilgen derextin, yaghachchining iskinisi bilen oyulghan nersige asaslan'ghandur. ■

⁴ Ular buni altun-kümüş bilen helleydu; uni yiqilmisun dep ular bolqa, mixlar bilan békitidu. ■ ⁵ Bundaq butlar terxemeklikte turidighan bir qaranchuqtur, xalas; ular héch sözliyelmeydu; ular bashqilar teripidin kötürülüşhi kérek, chünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqmanglar; chünki ular rezillik qilalmaydu, ularning qolidin yaxshiliq qilishmu kelmeydu. ■ ⁶ — Sanga oxshaydighan héchkim yoq, i Perwerdigar; Sen ulugh, küch-qudriting bilen naming ulughdur. ■ ⁷ Kim Sendin qorqmay turalisun, i barliq eller üstige hökümran padishah!? Chünki bu Sanga tégishliktur; chünki ellerdiki danishmenler arisida we barliq padishahliqlar arisida Sanga oxshash héchkim yoqtur. ■ ⁸ Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdu!? □ ■ ⁹ Soqup yalpaqlan'ghan kümüş Tarshishtin élip kelinidu; altunmu Ufazdin élip kelinidu; andin hünerwen we zergerlarning qoli bu yasighinigha kök we sösün rext bilan kiyim kiygüzidu — bularning hemmisi shühhisizki, danishmen ustilarning ejridur!

¹⁰ Lékin Perwerdigar Xudaning Özi heqiqettur; U hayat Xudatur, menggülükning Padishahidur; Uning ghezipi aldida yer-zémin titreydu; eller Uning qehrini kötürelmeydu. ¹¹ Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!».

¹² Perwerdigar bolsa yer-zéminni küch-qudriti bilen yasighan, Alemni danaliqu bilen berpa qilghan, Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur. ■

¹³ U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu; U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu; U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu,

□ **9:26** «... Bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur» — bu 25- we 26-ayetler Yehuda (Israil)gha intayin éghir kélishi kérek idi. Chünki Perwerdigar ularni, özleri kemisitidighan xetne qilinmighan «yat eller» qatarida «xetne qilinmighan»dek hésablaydu. Xudaning köz aldida Yehuda xetnisiz, yeni u Ibrahim xetne arqiliq tüzgen ehdigé layiq emes bolup qaldı. «Köngli xetnisiz» — «köngli bu rezil dunyadiki rezil azzu-hewesliridin késilgen emes, Xuda we uning ibaditi üçün rezilliktin ayrilghan emes» dégen menide. «Ezakiyal»gha qoshulghan «qoshumche sözimiz»ni we Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni körüng). Yene kélip xetne «könglide emes» bolsa, «chéke chachlirini chühürüwétish» (belkim butpereslarning matimining bir ipadisi)tin héchqandaq perqi yaki ehmiyiti yoqtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29 □ **10:2** «ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar» — yat eller bundaq «asmandiki hadise-alametler»ni xurapiyliq, yeni munejjimlik yolida chüshinetti, elwette. ■ **10:3** Yesh. 44:14-17 ■ **10:4** Yesh. 41:7 ■ **10:5** Zeb. 115:4-7; Yesh. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zeb. 86:8,10 ■ **10:7** Weh. 15:4 □ **10:8** «Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdu!? » — oqurmenler ayetning bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **10:8** Yesh. 41:29; Hab. 2:18; Zek. 10:2 □ **10:11** «Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!» — bu ayet ibranıy tilida emes, belki aramiy tilida ipadilinidu. Éniqki, Xudaning meqsiti Öz xelqining bu heqiqetni yat ellerge ularning öz tilida bildürüşhi kérek. ■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 51:15

We shamalni öz xeziniliridin chiqiridu.■

¹⁴ Mushu kishilarning herbiri eqilsiz, bilimdin mehruamlardur; Zergerlarning herbiri özliri oyghan but teripidin shermendige qalidu; Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq, ularda héch tiniq yoqtur.■

¹⁵ Ular bimenilerdur, mazaq obyektidur; Jazalinish waqti ularning üstige kelgende, ular yoqitilidu.

¹⁶ Yaqupning Nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur, Chünki barliq mewjudatni yasighuchi Shudur; Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilidur; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur.□ ■

Yeremiya xelqi üçün mersiye oqup dua qilidu

¹⁷ Zémindin chiqishqa yük-taqingni yigishturup al, i muhasirige élin'ghuchi qiz; □
¹⁸ chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men bu waqitta zémindikilerni élip u yerdin chöriwétimen we ularning köngli tonup yetküche azar bérimen!».■

Yeremiya xelqige wekil süpitide söz qilidu

¹⁹ Jarahitim üçün halingha way! Méning yaram dawalighusizdur! Biraq eslide men: «Bu peqet bir késellik, xalas, uninggha chidighudekmen» — deptikenmen. □
²⁰ Méning chédirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim mendin juda bolup, ular yoq boldi; chédirimni qaytidin sozup tikküdek, chédir perdilirini asqudek héchkim qalmidi. ²¹ Chünki xelq padichiliri eqilsiz bolup, Perwerdigarni izdep yol sorimaydu; shunga ular danishmenlerde ish körelmeydu, ularning barliq padisi tarqilip ketti. □
²² Anglanglar! Bir gepning shepisi! Mana, u kélidu, shimaliy zémindin chiqqan zor bir chuqan-süren! Yehudaning sheherlirini bir weyrane, chilbörilerning turalghusigha aylandurghuchi kéliwatidu! ■ ²³ Bilimenki, i Perwerdigar, insanning öz yolini békitishi öz qolida emestur; méngiwatqan ademning özide qedemlirini xalighanche tashlash qudriti bolmastur; ■ ²⁴ Perwerdigar, méni tüzigeysen, lékin ghezipping bilen emes, adil höküming bilen tüzigeysen; bolmisa Sen méni yoqqa barawer qilisen. ■ ²⁵ Qehringni Séni tonumaydighan eller hemde naminggha nida qilmaydighan jemetler üstige tökkeysen; chünki ular Yaqupni yep ketken; berheq, ular uni yutup tügeshtürüp, turghan jayini mutleq weyran qilghan.■

11

Xelqning Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi

■ **10:13** Zeb. 135:7; Yer. 51:16 ■ **10:14** Yer. 51:17,18 □ **10:16** «Yaqupning nésiwisi» — «Yaqup» mushu yerde Yaqup we uning ewladliri bolghan Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette. ■ **10:16** Zeb. 74:2; Yer. 51:19 □ **10:17** «muhasirige élin'ghuchi qiz» — «qiz» mushu yerde shübhisizki, pütün xelqni bildüridu. ■ **10:18** Yer. 6:24 □ **10:19** «peqet bir késellik» — belkim xelqning béshigha chüshken külpetler «peqet waqtiliq aware, xalas» dégen héssiyatini körsitidu. Saxta peyghemberler bundaq héssiyatni köp qollaytti. □ **10:21** «xelq padichiliri» — (yeni «pada baqquchiliri») shübhisizki, Yehudaning padishahi, wezirliri, kahinliri we peyghemberlirini körsitidu. ■ **10:22** Yer. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pend. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zeb. 6:1; 38:1; Yer. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zeb. 79:6; Yer. 8:16; 9:16

1 Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz mundaq idi: 2 — Bu ehdinging sözlirige qulaq sélinglar; shundaqla Yehuda kishilirige, Yérusalémnda turuwatqanlarga ularni yetküzüinglar, □ 3 — sen Yeremiya ulargha mundaq éytqin: —

— Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu ehdinging sözlirige kim boysun-misa u lenette qalidu; ■ 4 Men bu ehдини ata-bowiliringlarni Misir zéminidin, yeni tömür tawlaydighan xumdandin qutquzup chiqarghan künide ulargha tapilap: «Awazimgha qulaq sélip, bu sözlerge, yeni Men silerge tapshurghan barliq emrlerge emel qilinglar; shundaq qilghininglarda, siler Méning xelqim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen; ■ 5 shundaq bolghinida Men ata-bowiliringlarga: «Silerge süt hem bal éqip turidighan bir zémin teqdim qilimen» dep ichken qesemni emelge ashurimen» — dégenidim. Siler бүгүнки күнде del shu zéminda turuwatisiler!

Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim. □ ■

6 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudaning sheherliride, Yérusalémning kochilirida bu sözlerni jakarla: — Bu ehdinging barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar! □ 7 Chünki Men ata-bowiliringlarga Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künidin бүгүнки күn'giche «Méning awazimgha qulaq sélinglar!» dep jékilep agahlandurup kéliwatimen; Men tang seherde ornumdin turup ularni agahlandurup keldim. ■ 8 Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan; ularning herbiri rezil köngülliridiki jahilliqqa egiship mangghan; shuning bilen Men bu ehdidiki barliq sözlerni ularning béshigha chüshürdüm; Men bularning hemmisini ulargha tapilighanmen, lékin ular héch emelge ashurmighan. ■

9 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudadikiler we Yérusalémnda turuwatqanlarning arisida bir suyiqest bayqaldi; 10 ular sözlirimni anglashni ret qilghan ata-bowilirining qebihliklirige qaytip ketti; ularning ibaditide bolayli dep bashqa ilahlargha egiship ketti. Israil jemeti hem Yehuda jemeti ata-bowiliri bilen tüzgen ehdemni buzdi.

11 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularning üstige héch qutulalmas apet chüshürimen; ular Manga peryad kötüridu, lékin Men ularni anglimaymen. ■

12 Andin Yehudaning sheherliri we Yérusalémnda turuwatqanlar isriq yéqip choqun'ghan butlarni izdep ulargha peryad kötüridu; lékin apet chüshken waqtida ular bularni héch qutquzmaydu. 13 Chünki sheherliring qanche köp bolghanséri, butliring shunche köp boldi, i Yehuda; Yérusalémning kochiliri qanche köp bolghanséri, siler «yirginchlik bolghuchi»gha shunche qurban'gahlarni qurdunglar, yeni Baalgha isriq yéqish üçün qurban'gahlarni berpa qildinglar. ■

14 Emdi sen, i Yeremiya, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün héch peryad yaki tilawet qilma; chünki apet béshigha chüshüshi bilen ular Manga nida qilghan waqtida Men ularni anglimaymen. ■

15 — Méning söyümlük xelqimning öyümde turushigha néme heqqi? Chünki köpinchinglar

□ 11:2 «Bu ehdinging sözlirige qulaq sélinglar» — bu bésharet (11:1-17)ning asas témisi (yuqiriqi mawzuyimizdek) — «xelqing Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi». Bésharet belkim Yosiya padishah höküm sürgen waqtida ibadexanidin tépilghan «Tewrat-qanunning bir qismi» bilen munasiwetlik. U Tewratning qismi belkim «Qanun sherhi» idi, kitab Xuda Musa peyghember arqiliq Israil bilen tüzgen ehдини tekrarlaydu we tekitleydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni körüng. ■ 11:3 Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ 11:4 Law. 26:3,12; Qan. 4:20 □ 11:5 «Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim» — oqurmenlerge ayanki, «Amin» dégen söz «shundaq bolsun!» dégen menide. Mushu yerde Yeremiya Perwerdigarning ehdisige boysunmighan barliq kishilerni (3-ayette) lenetke qalduridighanliqigha qoshulushni bildüridu. ■ 11:5 Qan. 7:12 □ 11:6 «Bu ehdinging barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar!» — bésharet (11:1-17)ning asas témisi toghrisidiki 2-ayettiki izahatni körüng. ■ 11:7 Yer. 7:13,25 ■ 11:8 Yer. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ 11:11 Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4 ■ 11:13 Yer. 2:28 ■ 11:14 Yer. 7:16; 14:11

özünlarning rezil meqsetlirige yétishke orunisiler; siler rezillikinglar emelge ashqanda xursen bolsanglar, unda qta «muqeddes göshler» mushu asiqliqlinglarni silerdin élip tashliyalamdu? □ ¹⁶ Perwerdigar ismingni «Yapyéshil, mol méwilik, baraqsan zeytun derixi» dep atighanidi; lékin *Perwerdigar* derexke shawqunlaydighan zor bir otni salidu we shaxliri yoq qilinidu. ¹⁷ Chünki séni tikken samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar sanga qarap külpet békitip jakarlighan; sewebi, Israil jemeti we Yehuda jemeti özining menpeetini közlep rezillik qilip, Baalgha isriq yéqip, Méning ghezipimni keltürdi.■

Yeremiya qilinidighan suyiquestni Perwerdigar uninggha ayan qilidu

¹⁸ «Perwerdigar manga xewer yetküzdi, shuning bilen men chüshendim; U manga ularning qilmishlirini ayan qildi; ¹⁹ men bolsam xuddi boghuzlashqa yétilep mangghan könük paqlandek idim; men esli ularning manga qarap: «Derexni méwisi bilen yoqitayli, uning ismi qayta eske héch keltürülmisun, uni tirikler zéminidin üzüp tashlayli» dégen qestlirini héch bilmeyttim; ²⁰ lékin Sen, i adil höküm Chiqarghuchi, ademning wijdan-qelbini Sinighuchi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Séning ularning üstige chüshüridighan qisasingni öz közüm bilen körüshke nésip qilghaysen; chünki dewayimni Sangila ayan qilip tapshurdum».■

²¹ Shuning bilen Perwerdigar *manga* mundaq dédi: — «Perwerdigarning namida bésharet berme, bolmisa jéning qolimizda tügishidu» — dep sanga doq qilip yürgen Anatottiki ademler jéningni izdep yüridu. Emdi ular toghrisida mundaq sözüüm bar: — ²² — bu ishqa qarap samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq dédi: — Mana, Men ularni jazalaymen; yigitler qilich bilen ölidu, oghul-qizliri bolsa qehetchilik bilen ölidu. ²³ Ulardin héchbir qaldisi qalmaydu; chünki Men ular jazalinidighan yilida, shu Anatottiki ademler üstige apet chüshürimen.

12

Yeremiya peyghemberning Perwerdigargha dad éytishi dawamlashidu

¹ Men dewayimni aldinggha élip kelsem, adil bolup kelding, i Perwerdigar; lékin Sen bilen Öz hökümliring toghruluq sözleshmekchimen; némishqa rezillerning yoli ronaq tapidu? Asiqliq qilghuchilarning hemmisi némishqa kengri-azadilikte turidu? ■ ² Sen ularni yer yüzige tikkensen, ularmu yiltiz tartqan; ular ösüp güllinidu, ular méwileydu; Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsan; □ ■ ³ lékin Sen, i Perwerdigar, méni bilisen; Sen méni körüp kelgensen, Özüngge bolghan sadiqliqimni sinighansen. Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayrighaysen. □ ■ ⁴ Zémin qachan'ghiche qaghjiraydu, étizdiki ot-chöpler qachan'ghiche qurghan halette turidu? Zéminda turuwaqanlarning rezilliki tüpeylidin

□ **11:15** «muqeddes göshler» — qurbanliqlardiki göshler, elwette. Oqurmenler ayetning bashqa köp xil terjimilirini uchritishi mumkin, lékin umumiy menisi terjimimizdikidek bolidu. ■ **11:17** Yer. 2:21 ■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 26:2; Weh. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zeb. 73:11-13; Hab. 1:3 □ **12:2** «Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsan» — «wijdan» dégen söz mushu yerde ibraniy tilida «börekler» bilen ipadilinidu. ■ **12:2** Yesh. 29:13 □ **12:3** «...Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayrighaysen» — Yeremiya özining yurtdashlirining suyiquestining obyékti bolup nurghunlighan japa tartmaqta, lékin ular keng-azade yashaydighan oxshaydu. ■ **12:3** Zeb. 17:3; 139:1; Yer. 11:20

haywanlar hem uchar-qanatlar qachan'ghiche yoqap tügeydu? Chünki bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu. □ ■

Perwerdigar Yeremiyagha jawab béridu

⁵ — Sen yügürgen leshkerler bilen besleshkende, ular séni halsiratqan bolsa, emdi sen atlar bilen beslehseng qandaq bolar? Sen peqet aman-tinchliqta turghan zémindila xatirjem bolup *Manga* ishinisen, emdi Iordan deryasi boyidiki qoyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen? □ ⁶ Chünki hetta öz qérindashliring, atangning jemetimu sanga asiqliq qilghan. Ularmu séni yoqitish üçün awazini qoyup bergen. Gerche ular sanga méhirlik sözlerni qilghan bolsimu, ulargha ishenme!» ■

Xuda Yeremiyaning dad kötürüshlirige yene bir jawab béridu

⁷ — Özüm ailemdin waz kéchimen, mirasimni tashliwétimen, jan-jigirimni dühmenlirining qoligha tapshurimen. ⁸ Méning mirasim *bolghan xelq* bolsa Manga ormanliqtiki bir shirge oxshash bolup qaldi; ular Manga qarshi awazini kötürdi; shunga Men ularni yaman körimen. ⁹ Méning mirasim Manga sar-bürküt yaki chilböridek bolup qaldi emesmu? Lékin uning etrapigha bashqa sar-bürkütler olashmaqta! Béringlar, ularni yewétishke barliq daladiki haywanlarni yighip kélinglar! □ ■ ¹⁰ Nurghunlighan xelq padichiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Méning nésiwemni ayagh asti qilidu, ular Méning yéqimliq nésiwemni ghérib bir chöl-bayawan'gha aylanduridu; □ ■ ¹¹ ular uni ghérib qiliwétidu; u Méning aldimda ghérib hem qaghjiraq turidu; pütkül zémin ghérib qalidu; emma héch adem buninggha könglini bölmeidu. ¹² Chöl-bayawandiki barliq égzilikler üstige halak qilghuchilar ghuzhuldap chiqip kélidu; chünki Perwerdigarning qilichi zéminning bir chétidin yene bir chétigiche hemmini yutidu; héch et igisining tinch-xatirjemliki bolmaydu. ¹³ *Xelqim* bughdayni térighan bolsimu, lékin tékenlerni oriydu; ular özlrini upratqini bilen, payda körmeydu; shunga *nachar* mehsulatliringlar tüpeylidin, Perwerdigarning qattiq ghezipi tüpeylidin, yerge qarap qalisiler. ■

¹⁴ Menki Perwerdigar Öz xelqim Israilni waris qilghan mirasqa changgal salghan, zéminimning hemme rezil qoshniliri toghruluq mundaq deymen: — Mana, Men ularni öz zéminidin yulup alimen, shuningdek Yehuda jemetini ular arisidin yuluwalimen; □ ■ ¹⁵ lékin shundaq boliduki, ularni yuluwalghandin kéyin Men bu yoldin yénip, ulargha ichimni aghritimen, ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen. □

□ **12:4** «Bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» — ibraniy tilidiki «Bu xelq: U aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» déyilidu. Bu dégenliktiki «U»ni bezi alimlar Yeremiyani körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche xelqning: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dégen sözi, Tewrat «Qan.» 32:30diki «Men (Xuda) ularning aqiwitini körimen» dégen sözning del eksidur, shunga biz «Xuda» dep terjime qilduq. ■ **12:4** Yer. 4:25; 7:20; 9:10

□ **12:5** «Iordan deryasi boyidiki quyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen?» — bu yer shirlar yashighan, intayin xeterlik jay idi (49:14, 50:44ni körüng). Xuda Yeremiyagha: «Ishliring téximu qiyin, téximu chataq, téximu musheqqetlik bolidu» dep agahlanduridu. ■ **12:6** Pend. 26:25 □ **12:9** «dalidiki haywanlar» — belkim Israilni bulang-talang qilmaqchi bolghan yat ellerni bildüridu. Bu perman («Béringlar...yighip kélinglar») belkim perishtilerge éytlsa kérek. ■ **12:9** Yer. 7:33 □ **12:10** «Nurghunlighan xelq padichiliri» — belkim yat ellerning emir-padishahlrini körsitidu. Biraq Israilning özidiki «xelq padichiliri» (padishahlar, kahinlar, peyghemberler)ning wapasizliqi bilen bu aqiwetni Israilning béshigha keltürgen, shunga «nurghunlighan pada baqquchiliri» ularnimu öz ichige élishi mumkin. Xuda «Méning üzümzarim», «Méning nésiwem» dégen ibariler bilen, belkim Öz xelqi Israilni, jümlidin ularning zéminini körsitidu. Ibraniy tilida bu ayettin 13-ayetkiche bolghan péiller «ötken zaman»da ipadilinidu; peyghember bularning hemmisini «alliqachan yüzbergendek», jezmen yüz béridu, dep bilidu. ■ **12:10** Yer. 6:3 ■ **12:13** Law. 26:16; Qan. 28:38 □ **12:14** «zéminimning hemme rezil qoshniliri» — qoshna yat ellerni körsitidu. ■ **12:14** Qan. 30:3; Yer. 32:37 □ **12:15** «ularni ...ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen» — bu Xudaning bu yat ellerning herbirige éytqan sözliri.

¹⁶ Shundaq qilip, eger (ular ötkende xelqimge Baalning ismigha qesem ichishni ögetkendek) köngül qoyup xelqimning yollirini ögense, jümlidin Méning namimgha qesem ichishni ögense, — emdi ulargha xelqim arisidin *muqim* orun bérilip, ular güllendürüldü. □ ¹⁷ Biraq ular anglimisa, Men shu elni mutleq yulup tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

13

Chirip ketken ich tambaldin alghan sawaq

¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — Barghin, kanap ich tambalni al, bélingge baghla; lékin uni sugha chilima. ² Shunga Perwerdigar manga dégendek men bir ich tambalni aldim we bélingge baghlap qoydum.

³ Emdi Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim manga kélip mundaq déyildi: — ⁴ «Sen pulgha alghan, bélingge baghlan'ghan ich tambalni élip, ornungdin tur, Fratqa béríp shu yerde tashning yériqigha yoshurup qoy».□

⁵ Shunga men bardim we Perwerdigar manga buyrughandek uni Fratqa yoshurup qoydum. ⁶ Köp künler ötkendin kéyin, Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, Fratqa béríp, Men sanga shu yerge yoshurushqa buyrughan ich tambalni qolunggha al» — dédi.

⁷ Shunga men Fratqa bardim; men yoshurghan yerdin ich tambalni kolap chiqirip qolumgha aldim; mana, ich tambal sésip chirip ketkenidi, pütünley kiygüsiz bolghanidi.

⁸ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

⁹ Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudaning pexrini we Yérusalémning chong pexrini mushu halda yoqitimen; ¹⁰ Méning sözirimni anglashni ret qilghan, könglidiki jahilliqida mangidighan, bashqa ilahlarning qulluqida bolup, ulargha ibadet qilishqa intilidighan bu rezil xelq pütünley kardin chiqqan bu ich tambalgha oxshash bolidu.

¹¹ Chünki xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu Manga *yéqin* bir xelq bolsun, Manga nam-abruy, medhiye we shan-sherep keltürsun dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching baghlandurghanmen — deydu Perwerdigar, — lékin ular héch qulaq salmidi.□

¹² Ulargha mushu sözni dégin: — Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek». Ular sanga: «Ejeba, hemme

□ **12:16** «ulargha xelqim arisidin muqim orun bérilip, ular güllendürüldü» — ibraniy tilida sözmusöz bolsa «ular xelqim arisida qurulidu». Bu söz köp jehetlik bolup, étiqad, exlaq, danaliq, iqtisad we parawanliq, bolupmu herxil rohiy bayliqlarni körsitidu. ■ **12:17** Yesh. 60:12 □ **13:4** «...ornungdin tur, Fratqa béríp,...» — bashqa bixil terjimisi: «...ornungdin tur, Efrat (deryasi)gha béríp...». Yeremiyaning yurti Anatotgha yéqin «Frat» dégen kichik bir yéza idi. Efrat deryasi bolsa Pelestindin 550 kilométr yiraq. Eger toghra terjimisi «Frat» bolsa, shübhisizki, bu yenila söz oyuni arqiliq «Efrat deryasi»ni, shuningdek Efrat deryasining boyida qurulghan Asuriye impériyesini, shundaqla kéyinki Babil impériyesini körsitidu. Bu ikki impériyening Israilgha andin kéyin Yehudagha (ular shu yerge sürgün bolghan waqtida) étiqadni bulghaydighan tesiri bolghan. Asuriyening butpereslikining we Babilning pulpereslikining étiqadni bulghaydighan tesiri bar idi. Ishning bashqa bixil sherhi: ular esli Perwerdigargha «ching munasiwette baghlinish»i kérek idi. Lékin buning ornigha ular Babilgha baghlanmaqchi bolup (Hezekiya padishahning künliride) bulghinip ketken. Lékin bizningche bundaq sherhi Yeremiyaning dewrige uyghun kelmeytti. □ **13:11** «...xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu Manga yéqin bir xelq bolsun ... dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching baghlandurghanmen» — bu temsilning menisi belkim shuki, Israil Xudagha ching baghlan'ghan bolsa, héch bulghanmaytti (temsilde peyghember özi Xudagha wekil bolidu). Lékin bu zich munasiwettin ayrilsa, beribir yat eller (mesilen, Asuriye, Babildek) teripidin bulghinidu. 1-ayettiki «sugha chilima» dégen sirliq buyruq, belkim bu zich munasiwetning héch ayrilmasliqi kéreklikini tekitligen bolushi mumkin.

sharab idishi sharab bilan tolushi kéreklikini obdan bilmemduq?» — deydu; □ 13 Sen ulargha mundaq deysen: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, men bu zéminda barliq turuwatqanlarni, Dawutqa wekil bolup uning textige olturghan padishahlarni, kahinlarni we peyghemberlerni hemde Yérusalémnda barliq turuwatqanlarni mestlik-bihoshluq bilan toldurimen. 14 Men ularni bir-birige, yeni ata bilan oghullirininimu oxshashla bir-birige soqushqa salimen, — deydu Perwerdigar; — Men ulargha ichimni aghritmaymen, ularni ayimaymen, ulargha rehim qilmaymen; ularni nabut qilishqa héchnerse méni tosumaydu. 15 Anglanglar, qulaq sélinglar, hali chong bolmanglar; chünki Perwerdigar söz qilghan. 16 Emdi U béshinglarga zulmet chüshürgiche, putunglar zawal chüshken taghlarda putlashqandek putlashquche, U siler izdigén nurni ölüm sayisigha, qapqaranghuluqqa aylandurghuche, Perwerdigar Xudayinglarga layiq shan-sherep qayturunglar! ■

Yeremiya öz derd-elimini xelqge bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silerning hakawurluqunglar tüpeylidin jénim yoshurunche yighlaydu; achchiq yighlap köz yashlirim éqip tashidu; chünki siler, i Perwerdigarning padisi, sürgün qilinisiler.■

Perwerdigarning sözi dawamlishidu

18 Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar; chünki körkem tajliringlar béshinglardin chüshürüldü» — dégin. □ 19 Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu; pütkül Yehuda sürgün bolidu; ularning hemmisi esirge chüshüp sürgün bolidu. □ 20 Béshingni kötür, i Zion, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimliq padang nege ketkendu? □ 21 Perwerdigar séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Esi özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang! Shu tapta tolghaq tutqan ayaldek azab-oqubetler séni tutmamdu?□

22 Sen eger könglüngde: Bu ishlar némishqa béshingha chüshti? — dep sorisang, bu ishlar qebihliking intayin éghir bolghanliqidin boldi — köyniking saldurup tashlandi, yotiliring zorawanliqta ashkarilandi. □ ■ 23 Éfiopiyelik qara térisini özgertelemdu? Yaki yilpiz chipar tenggilirini özgertelemdu? Undaq bolghanda siler rezillikni qilishqa kön'genlermu yaxshiliqni qilalaydighan bolisiler! 24 Emdi chöl-bayawandiki shamal heydiwetken samandek Men silerni heydep chachimen.

□ 13:12 «Hemme **sharab idishi sharab bilan tolushi kérek**» — belkim xelq arisidiki maqal-temsíl bolushi mumkin — menisi belkim «hemme ish ongushluq bolidu» yaki «köprek kütkün bolsang köprek alisen» qatarliqlar. Ibraniy tilida «idish» we «exmeq» bir-birige oxshap kétidu. Xelq peqetla öz keyp-sapsini (sharab buning simwoli bolup) intilip qoghlighandin kéyin Xuda ulargha: «Men siler izdigininglarni öz béshinglarga chüshürimen, siler bir-biringlarni nabut qilisiler» dep jawap bergen oxshaydu. ■ 13:16 Zeb. 44:20-21 ■ 13:17 Yigh. 1:2,16 □ 13:18 «Padishah we **xanishqa**: «Textinglardin **chüshüp yerge olturunglar... tajliringlar béshinglardin chüshürüldü**» — **dégin**» — padishah we xanish belkim Yehoakin we anisini körsitidu. Ular miladiyedin ilgiri 597-yili sürgün bolghan («Yer.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni körüng). □ 13:19 «Jenubdiki **sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu**» — démek, héchkim chiqalmaydu, héchkim kirelmeydu. □ 13:20 «**Béshingni kötür, i Zion, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimliq padang nege ketkendu?**» — bu ayettiki péillar «ayalche rod»ta bolup, bu sözler belkim Yérusalémgha, yeni uningda turghan «Xudaning xelqi bolghan pada baqquchiliri»gha — padishahqa, kahinlarga we «peyghemberler»ge éytilidu. □ 13:21 «Perwerdigar **séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Esi özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang!**» — Israilning ittipaqdashliri («dostlar»)i awwal Asuriye, andin Babilni öz ichige alghanidi. Ularning hemmisi Israil bilen bolghan munasiwitidin paydilanmaqchi bolghan, xalas (mesilen, «Yeshaya» 39-babni körüng; Babilning elchiliri Yehudaning köp melumatlirini igiligendin kéyin ulargha asiqliq qilghan). □ 13:22 «yotiliring **zorawanliqta ashkarilandi**» — ibraniy tilida «tapanliring zorawanliqta yarilandi» — wapasiz ayal belkim öz yoldishi teripidin shundaq muamilige uchrishi mumkin. ■ 13:22 Yesh. 47:2, 3; Yer. 5:19; 16:10

²⁵ Bu séning aqiwiting bolidu, Men sanga békitken nésiweng, — deydu Perwerdigar; chünki sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen. □ ²⁶ Shunga Men köynikingning peshlirini yüzüng üstige kötürüp tashlaymen, nomusung körüldü. ²⁷ Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, égzliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliqliringning peskeshliki! — Barliq yirginchlikliringni kördüm! Halinggha way, i Yérusalém! Sen pak qilinishni qachan'ghiche ret qilmaqchisen?!□

14

Qurghaqchiliqlar üstide bolghan mersiye

¹ Yeremiyagha chüshken, Perwerdigarning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi: —

Yeremiyaning mersiyesi we duasi

² Yehuda matem tutidu, uning derwaziliri zawalgha yüz tutmaqta, xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte. □ ³ Mötiwerliri chaparmenlirini su ekilishke ewetidu; ular su azgallirigha baridu, lékin héch su tapalmaydu; ularning küpliri quruq qaytip kélidu; ular yerge qarap qalidu, sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu. □ ⁴ Héch yamghur bolmighachqa yer yüzi yérip ketti; yer heydigüchiler yerge qarap béshini yépip töwen sanggilitidu. ⁵ Maral bolsa dalada bala qozilaydu, andin qozisidin waz kéchidu; chünki ot-chöp yoq. ⁶ Yawa éshekler égzliklerde turup chilbörilerdek hasirap kétidu; ozuq izdep közliri qarangghuliship kétidu, chünki ozuq yoq.■

Yeremiyaning duasi

⁷ — I Perwerdigar, qebihliklirimiz bizni eyiblep guwahliq bergini bilen, Özüngning naming üçhün bir ishni qilghaysen! Chünki bizning yolungdin chiqip kétishimiz intayin köptur; biz Séning aldingda gunah sadir qilduq. ⁸ I Israilning Arzusi, külpet chüshkende ularning qutquzghuchisi Bolghuchi, Sen némishqa bizge zéminimizdiki musapirdek, bir kéchila qonmaqchi bolghan bir yoluchidek bolisen? ⁹ Némishqa héch amalsiz kishidek, héchkimni qutquzalmaydighan bir palwan'gha oxshash bolisen? Lékin Sen, i Perwerdigar, arimizda turisen, biz Séning naming bilen atalghandurmiz; bizdin waz kéchip ketme!□

Perwerdigarning sözi resmij bashlinidu

□ **13:25** «sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen» — «yalghanchiliq» mushu yerde belkim butlarni körsitidu. □ **13:27** «Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, égzliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliqliringning peskeshliki! ...» — bu ayet shübbisiziki, butpereslikni körsitidu. U Xudaning köz aldida yirginchlik zinaxorluqqa oxshashtur. Lékin oqurmenlerge shu belkim ayanki, mundaq butpereslik Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwarzliq bolupla qalmaq, Pelestindiki butpereslikte kishiler butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallargha pul bérip ular bilen yatatti. □ **14:2** «Yehuda matem tutidu, ... xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte» — bizningche bu 2-9-ayetler «Yeremiyaning mersiyesi we duasi». Bizningche 1-ayette tilgha élin'ghan «Perwerdigarning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi» resmij halda 10-ayette bashlinidu. Bezi alimlar 2-6-ayetlerni Perwerdigarning (bésharet bérédighan) sözi, 7-9-ayetlerni Yeremiyaning duasi dep qaraydu. Shübbisiziki, 10-15-ayetler andin belkim 16-18-ayetler Perwerdigarning jawabi idi. □ **14:3** «ular ... sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu» — kona zamanlarda béshini yépip qattiq pushyaman qilish, qattiq azablinishni bildüretti. ■ **14:6** Yer. 12:4 □ **14:9** «biz Séning naming bilen atalghandurmiz» — melum bir kishi bashqa birsining nami bilen atalghan bolsa uninggha mensup we uning mes'ulluqi we himayisi astida turidu. «Israil» (Xuda bilen bolghan shahzade) we «Yehuda» (medhiye) dégen isimlar Xudaning ikki namini körsetken; Xuda Özi Israilni «Méning xelqim» dep atighanidi.

¹⁰ Perwerdigar mushu xelqqa mundaq deydu: — Ular derheqiqet *mendin* tézip, kézishke amraqtur; ular qedemlini *yaman yoldin* héch tizginlimeydu; Perwerdigarning ulardin héchqandaq xursenliki yoq; emdi hazir ularning qebihlikini ésige keltürüp ularning gunahlarini jazalaydu.

Yalghan peyghemberlerge ishinishke bolghan jaza

¹¹ Andin Perwerdigar manga: — Bu xelqning bext-berikiti üçün dua qilma — dédi. ■ ¹² — Ular roza tutqanda, peryadini anglimaymen; ular köydürme qurbanliqlarni ashliq hediye bilan sun'ghanda, Men ularni qobul qilmaymen; Men ularni qilich, qehetchilik we wabalar arqiliq yoqitimen. ■

¹³ Men bolsam: — Ah, Reb Perwerdigar! Mana, peyghemberler ulargha: «Siler qilichni héch körmeyilers, qehetchilikkimu duch kelmeysiler; chünki Men bu yerde silerning aman-ésenlikinglarga kapaletlik qilimen» deydu, — dédim.

¹⁴ Emdi Perwerdigar manga mundaq dédi: — Peyghemberler Méning namimda yalghan bésharetler béridu; Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen, we ulargha gep qilghinim yoq. Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte. □ ■ ¹⁵ Shunga Perwerdigar: — Méning namimda bésharet bériwatqan, Men ewetmigen, yeni: «Qilich we qehetchilik bu zémin'gha héch kelmeydu» deydighan peyghemberler toghruluq: — bu peyghemberler qilich we qehetchilik bilen yoqitilidu; ¹⁶ ular bésharet bergen xelqning bolsa, qilich we qehetchilik tüpeylidin jesetliri Yérusalém kochilirigha tashliwétildu; ularning özlirini, ayallirini, qiz-oghullirini kömgüdek héchkim qalmaydu; Men ularning rezillikini öz béshigha tökimen. ¹⁷ Sen ulargha shu sözni éytisen: — «Közlirimdin kéche-kündüz yash toxtimisun; chünki méning pak qizim bolghan xelqim yarisi bösülgendek qattiq bir zerb yep, intayin éghir yarilandi», — deydu. □ ■

Yeremiya duasini dawam qilidu

¹⁸ Men dalagha chiqsam, mana qilichtin öltürülgenler; sheherge kirsem, mana qehetchiliktin soliship ketkenler! Chünki peyghember hem kahin her ikkisila bilimsiz-nadan bolup, ular zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti. □ ¹⁹ Sen Yehudadin némishqa waz kechting? Jéning Ziondin Zériktimu? Sen némishqa bizni shunche dawalighusiz derijide urghaniding? Biz aram-tinchliqni küttuq, lékin héch qutluq künler yoqtur; shipaliq bir waqitni küttuq, lékin mana dekke-dükke ichididurmiz! ■ ²⁰ I Perwerdigar, rezillikimizni, ata-bowilirimizning qebihlikini tonup iqrar qilimiz; chünki Séning aldingda gunah sadir qilduq. ■ ²¹ Özüng naming üçün Yérusalémni közüngge ilmay qoymighaysen; shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen; ehdengni ésingge keltürgeysen, uni buzmighaysen! □ ²² Eller choqunidighan «erzimesler» arisida yamghur yaghdurghuchi barmidu? Yéghinni asmanlar özlirila béremdu? *Bularni emelde körsetküchi* Sen emesmu,

■ **14:11** Mis. 32:10; Yer. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 6:20; 7:21,22; 11:11; Ez. 8:18; Mik. 3:4 □ **14:14** «Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte» — «erzimes nersiler» belkim butlarni körsitidu. ■ **14:14** Yer. 23:21; 27:15; 29:8, 9 □ **14:17** «méning pak qizim bolghan xelqim» — «pak qizim bolghan xelqim», we «Zion qizi» «xelqimning qizi» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning qizi», 46:11)qe bolghan méhri-shepqiini, ulargha baghligan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. ■ **14:17** Yer. 13:17; Yigh. 1:16; 2:18 □ **14:18** «Chünki peyghember hem kahin her ikkisila ... zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti» — peyghemberler we kahinlar soda bilen shughullanmasliq kérek idi, elwette. Mushu ayettiki «sodisi» ularning «Xudaning sözini burmilap satidighanliq»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «... peyghember hem kahin her ikkisi héch bilmeydighan bir zémin'gha chiqip ketti». ■ **14:19** Yer. 8:15 ■ **14:20** Zeb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21** «shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen» — «shan-shereplik texting» belkim Yérusalémde turghan muqeddes ibadexanini körsitidu.

i Perwerdigar Xudayimiz! Shunga Séni telpünüp kütimiz; chünki Senla bularni qilghuchidursen.■

15

¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil *peyghemberler* aldında turghan bolsimu, könglüm bu xelqge héch qarimaytti. Ularni köz aldından ketküzet! Ular Mendin néri chiqip ketsun! □ ■ ² Eger ular sendin: «Biz nege chiqip kétimiz?» dese, sen ulargha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Ölümge békitilgenler ölümge, qilichqa békitilgenler qilichqa, qehetchilikke békitilgenler qehetchilikke, sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolushqa kétidu» — deysen. □ ■ ³ Chünki Men töt xil jaza bilen ularning üstige chüshimen, — deydu Perwerdigar, — öltürüş üçün qilich, titma-titma qilish üçün itlar, yutush we halak qilish üçün asmandiki uchar-qanatlar we yézmindiki haywanatlarni jaza bolushqa békittim; ■ ⁴ Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémda qilghanliri tüpeylidin Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlar arisida wehimige salghuchi bir obyekt qilimen.□ ■

⁵ Chünki kim sanga ichini aghritidu, i Yérusalém? Kim sen üçün ah-zar uridu? Kim ehwalingni sorashqa yolda toxtap yéninggha baridu? ■ ⁶ Sen Méni tashliwetkensen, — deydu Perwerdigar, — sen chékinip kettin; Men üstüngge qolumni sozup séni nabut qilishqa turdum; Men *sanga* ichimni aghritishtin halsirap kettim. ■ ⁷ Shunga Men ularni zémindiki sheher qowuqlirida yelpügüch bilen soriwétimen; Men ularni balilardin juda qilimen we xelqimni nabut qilimen; ular öz yolliridin héch yanmidi. ■ ⁸ Köz aldında ularning tul xotunliri déngiz qumlriridin köpiyip kétidu; chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen; Men ushtumtut ularning béshigha derd we wehime chüshürimen. □ ⁹ Yette balini tughqan ana soliship tiniqidin qalay dep qalidu; küpkündüzde bu anining quyashi tuyuqsiz *meghripke* patidu; u shermende bolup xorluq-haqaretlerge uchraydu. Ulardin qalghanlarni bolsa Men dushmanlar aldida qilichqa tapshurimen, — deydu Perwerdigar.■

Yeremiya dad-peryad kötüridu, Perwerdigar jawab béridu

¹⁰ Ah, ana, halingha way, chünki sen méni pütkül zémin bilen qarishilishidighan bir adem, ular bilen élishidighan bir adem süpitide tughqansen! Men ulargha ösümge qerzmu bermidim, yaki ulardin ösümge qerzmu almidim; lékin ularning herbiri méni qarghaydu!■

¹¹ Perwerdigar mundaq dédi: — Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushman chirayliq uchrashurimen.□

■ 14:22 Zeb. 135:7; 147:8; Yesh. 30:23; Yer. 5:24; 10:13 □ 15:1 «Perwerdigar **manga mundaq dédi**: — «Musa yaki Samuil (*peyghemberler*) aldında turghan bolsimu,...» — oqurmenlerge ayan boliduki, Musa we Samuil hezretler Israil xelqi üçün köp qétim gunahlrini tiliwalghan (mesilen, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni körüng). ■ 15:1 Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Ez. 14:14 □ 15:2 «ölümge békitilgenler ölümge... kétidu» — mushu yerde «ölüm» belkim waba arqiliq bolghan ölümni körsitidu. ■ 15:2 Zek. 11:9 ■ 15:3 Law. 26:16; Yer. 7:33 □ 15:4 «Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémda qilghanliri ...» — «2Pad.» 21-babni körüng. ■ 15:4 Qan. 28:25 ■ 15:5 Yesh. 51:19 ■ 15:6 Yer. 5:7 ■ 15:7 Yer. 4:11 □ 15:8 «chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen» — «chüsh waqti» belkim dem alidighan waqit, hujum qilishqa muwapiq idi. ■ 15:9 Am. 8:9 ■ 15:10 Ayup 3; Yer. 20:14-18 □ 15:11 «Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushman chirayliq uchrashurimen» — bu ayettiki ibraniy tilini chüshinish tes. Halqiliq mesile shuki, bu sözlerni Xuda Yeremiyagha, yaki xelqge éytqanmu? Xelqge bolsa, terjimisi belkim: «Men sanga (axirida) yaxshi bolsun dep séni (zéminingdin) néri ketküzetim (démek, sürgün qilimen); külpet we balayi'apet bolghan künide Men séni dushman bilen körüshürimen». Bizningche sözler Yeremiyagha éytilghan; 40-bab, 1-5-ayetlerni körüng.

Xelqqa bolghan söz

12 Tömür sunamdu? Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu? □ ■ 13 Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen; □ ■ 14 Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen; chünki ghezipimde bir ot qozghaldi, u üstüngge chüshüp séni köydüridu. □ ■

Yeremiya yene dad éytidu

15 I Perwerdigar, Sen halimni bilisen; méni ésingde tutqaysen, manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen we manga ziyankeshlik qilghuchilardin intiqamimni alghaysen; Sen ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen. □ ■ 16 Sözliringge ériship, ularni yewaldim; sözliring hem méni shadlandurghuchi we qelbimning xushalliqi bolghan; chünki men Séning naming bilen atalghanmen, i Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda! 17 Men bezme qilghuchilarning sorunida oynap-külüp olturmidim; Séning méni tutqan qolung tüpeylidin yalghuz olturdum; chünki Sen méni *ularning qilghanliri bilen* qattiq ghezeplendürdung. ■ 18 Méning azabim némishqa toxtimaydu, méning yaramning dawasi yoq, némishqa shipa tapmaydu? Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen? □ ■

Perwerdigarning Yeremiyagha bolghan jawabi

19 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Sen hazirqi halitingdin yénip yénimgha qaytsang, Men qaytidin séni aldimdiki xizmette turushqa yandurup kélimen; sen qimmetlik *sözler* bilen erzimes *sözlerni* perqlendüreliseng, sen yene aghzimdek bolisen; bu xelq sen terepke qaytip kelsun, lékin sen ularning teripige hergiz qaytmasliqig kérek; 20 We Men séni bu xelqqa nisbeten mistin qopurulghan, mustehkem bir sépil qilimen; ular sanga hujum qilidu, lékin ular üstüngdin ghelibe qilalmaydu; chünki Men séni qutquzushqa, ulardin xalas qilishqa sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar. ■ 21 — Berheq, Men séni rezillerning changgilidin qutquzimen; esheddiylerning changgilidin qutquzidighan nijatkaring bolimen.

□ 15:12 «Shimaldin **chiqqan tömür, yaki mis sunamdu?**» — shu dewrde «qara déngiz» boyida (shimaldin) intayin qattiq bixil tömür (emeliyette, polat) ishlep chiqirilatti. Esli tékistni chüshinish tes. Bashqa bir terjimisi: «(Siler) tömür we mistek bir xelqsiler, siler shimaldin kelgen tömürni sunduralamsiler?». ■ 15:12 Yer. 6:28 □ 15:13 «**Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen;**» — ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Belki u chétingdin bu chétinggiche qilghan barliq gunahliring tüpeylidin Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen». ■ 15:13 Yer. 17:3 □ 15:14 «**Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen**» — bashqa ikki xil terjimisi: «... Men ularni (bayliqliringni) dushmanliring bilen sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzüp bérimen» yaki «Silerni héch bilmeydighan bir zéminda dushmanliringning qulluqigha ötküzüp bérimen». ■ 15:14 Qan. 32:22 □ 15:15 «**Manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen**» — ibraniy tilida «méni yoqlighaysen». «**Sen ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen**» — Yeremiyaning démekchi bolghini, Xuda dushmanlirige sewr-taqet qilip, özini (Yeremiyan) yene ewetip, özi arqiliq ulargha towa qilish pursiti bermekchi bolsa, undaqta, eksiche, ular towa qilmay, Yeremiyanı öltürüwétish xewp-xetiri bar idi. ■ 15:15 Yer. 11:20 ■ 15:17 Zeb. 1:1 □ 15:18 «**Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?**» — ottura sherqte, chöl-bayawanda bezi ériqlar tosattin yoqap ketkechke, «aldamchi ériq»lar dep atilidu. Shulargha ishen'gen, boylap mangidighan yoluchilar belkim ussuzluqtin ölüp kétishi mumkin. ■ 15:18 Ayup 6:15-30; Yer. 30:15 ■ 15:20 Yer. 1:18

16

Yeremiyağa toy qilmasliq, matem tutmasliq we bezmilerga qatnashmasliq buyrulidu

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ² Sen ayal zatini emringge almaysen, shundaqla mushu zéminda oghul-qiz perzent tapmaysen. ³ Chünki Perwerdigar bu yerde tughulghan oghul-qizlar, bu zéminda ularni tughqan anilar we ularni tughdurghan atilar toghrisida mundaq deydu: — ⁴ Ular elemlik késeller bilen ölidu; ular üçün héch matem tutulmaydu, ular kömülmeydu; ölükliri tézektek tupraq yüzide yatidu, ular qilich, qehetchilik bilen yep kétélidu; jesetliri asmandiki uchar-qanatlar we zémindiki haywanatlar üçün ozuq bolidu. ■ ⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Sen *Yeremiya*, haza boluwatqan héchbir öyge kirme, yaki ölgenler üçün ah-zar kötürüş yaki ökünüshke barma; chünki Men bu xelqtin xatirjemlikimni, méhir-muhebbitimni we rehimlilikirimni élip tashlidim, — deydu Perwerdigar.

⁶ Ulughlardin tartip peslergiche bu zéminda ölidu; ular yerge kömülmeydu; héchkim ular üçün ah-zar kötürmeydu, yaki ularni dep, ya etlirini tilmaydu, ya chachlirini chühürüwetmeydu; □ ■ ⁷ ular qariliq tutqanlarni yoqlap, nan oshtumaydu, ölgenler üçün köngül sorimaydu; ata-anisi ölgenler üçün héchkim teselli qedehini sunmaydu.

⁸ Sen bolsang el-yurt bilen bille yep-ichishke toy-bezme bolghan öygimu kirme; ⁹ chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz künliringlarda we öz köz aldinglarda, bu yerdin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizning awazlirini toxtitimen. ■

Sürgün bolush, andin zémin'gha qayturulush

¹⁰ Shundaq boliduki, sen bu xelqge bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «Némishqa Perwerdigar mushundaq zor bir külpetni béshimizgha chühürüşke békitken? Bizning qebhlikimiz zadi néme? Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu. □ ■ ¹¹ Emdi sen ulargha mundaq deysen: — Chünki ata-bowiliringlar Mendin waz kechken, — deydu Perwerdigar, — hemde bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolghan, ulargha choqun'ghan; ular Mendin waz kechken, Tewrat-qanunumni héch tutmighan; ¹² siler bolsanglar, ata-bowiliringlardin téximu better qilghansiler; mana, herbiringlar öz rezil könglidiki jahilliqlarning keynige kirip, Manga héch qulaq salmighansiler; ■ ¹³ Shunga Men silerni bu zémindin élip, siler yaki ata-bowiliringlar héch bilmeydighan bashqa bir zémin'gha tashlaymen; siler shu yerde kéche-kündüz bashqa ilahlarning qulluqida bolisiler; chünki Men silerge héch méhirni körsetmeymen. ■

¹⁴ Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishli-tilmeydu, ■ ¹⁵ belki *shu künlerde* «Israillarni shimaliy zéminidin we Özi ularni heydigen barliq zéminlardin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Chünki Men ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zéminigha qayturimen. ¹⁶ Halbuki, mana hazir bolsa, Men nurghun béliqchilarni ewetip ularni tutquzushqa chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — andin nurghun owchilarni ewetip ularni qoghlap owlashqa chaqirimen; ular ularni herbir taghdin, herbir égizliktin, qiya tashlarning

■ **16:4** Yer. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20 □ **16:6** «etlirini tilish» we «chachni chühürüş» — bular qattiq qayghuni bildüretti. «etlirini késish» aditi Tewratta men'i qilin'ghan. ■ **16:6** Law. 19:28; Qan. 14:1 ■ **16:9** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 25:10; Ez. 26:13 □ **16:10** «Sen bu xelqge bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «... Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu» — shühhisizki, Yeremiyaning ularning toy-nezirlirige kirmesliki ularning qiziqishini qozghaytti. ■ **16:10** Yer. 5:19 ■ **16:12** Yer. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23 ■ **16:13** Qan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yer. 23:7, 8

ghar-qisilchaqliridin tépiwalidu. □ ¹⁷ Chünki közlirim ularning barliq yolliri üstide turidu; ular aldimda héch suqunalmidi, ularning qebihlikini közlirimdin héch yoshurulmidi. ■ ¹⁸ Lékin Men awwal ularning qebihlikini we gunahini béshigha hessilep qayturimen; chünki ular zéminimni yirginchlik nersilerning ölükliri bilen bulghighan, Méning mirasimni lenetlik nersiliri bilen toldurghan. □ ■

Yeremiya söz qisturidu

¹⁹ — I Perwerdigar, Sen méning küchüm we qorghinimsen, azab-oqubet künide bashpanahimsen. Eller bolsa yer yüzining chet-chetliridin yéninggha kélidu we: «Berheq, atabowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan; bu nersilerde héch payda yoqtur. □ ²⁰ Insanlar öz-özige xudalarni yasiyalamdu?! Lékin yasighini Xuda emestur!» — deydu.

Perwerdigarning sözining dawami

²¹ — Shunga, mana, Men bu qétim *bu rezil xelq* shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen; shuning bilen ular Méning namimning Perwerdigar ikenlikini bilidu! □ ■

17

¹ Yehudaning gunahi almas uchluq tömür qelem bilen tashtaxtay kebi yüreklike we qurban'gahliridiki münggüzlerge oyulghan; ■ ² balilirimu yéshil derekler boyida tiklen'gen, égiz döngler üstide yasighan *butlirining* qurban'gahlirini we «Asherah»lirini herdaim séghinidu. □ ■ ³ Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni, — séning «yuqiri jaylar»ingmu buning sirtida emes — bu chétingdin u chétinggiche bolghan gunahing tüpeylidin olja bolushqa tapshurimen; □ ■ ⁴ Özüngning shori, Men sanga teqdim qilghan mirasing qolungdin kétidu; Men sen tonumaydighan bir zéminda séni dühmenliringning qulluqigha tapshurimen; chünki siler ghezippinge ot yéqip uni qozghighansiler; u menggüge köyidu. ■

Birnechche hékmetlik sözler

⁵ Perwerdigar mundaq deydu: —

— Ademge tayan'ghan, ademning et-küchini tayanchi qilghan, qelbi Perwerdigardin chetnigen ademning haligha lenet bolsun! ⁶ U chöl-bayawanda ösken qara archa chatqilidek bolidu; bext-yaxshiliq kelsimu u buni körmeydu; u belki chöldiki qaghjiraq

□ **16:16** «Men... **nurghun béliqchilarni ... nurghun owchilarni ewetip...**» — «béliqchilar» we «owchilar» bolsa dühmenlerni körsitidu, elwette. ■ **16:17** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **16:18** «**yirginchlik nersiliri... lenetlik nersiliri...**» — butliri qatarliqlarni körsitidu. «Yirginchlik nersilirining ölükliri» — belkim «Derweqe, erzimesler!» dep tashliwetken butlirini yaki shu butlarga qurbanliq qilghan nersilerni körsitishi mumkin. ■ **16:18** Yer. 3:2; Ez. 43:7 □ **16:19** «**Berheq, atabowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan**» — «yalghanchiliq hem bimenilik» yene «saxta ilahlar», butlarni körsitidu. □ **16:21** «**Shunga, mana, Men bu qétim bu rezil xelq shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen...**» — bu jümlidiki eng muhim söz «shunga»dur. Eger kelgüside «yat eller» Xudani obdan tonuydighan bolsa, undaqta Xudaning Öz xelqi bolghan Israil Xudani tonushi kérek emesmu? ■ **16:21** Yer. 33:2 ■ **17:1** Yer. 11:13 □ **17:2** «**Asherah**»lar — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derekliklerdur. Dereklar belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **17:2** Yer. 2:20 □ **17:3** «**Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen**» — bashqa birxil terjimisi: «Dalida turghan méning téghimni bolsa, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen». Israildiki «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurulghanidi. ■ **17:3** Yer. 15:13 ■ **17:4** Qan. 28:68; Yer. 15:14; 16:13

yerlerde, ademzatsiz shorluq bir zéminda turidu. ⁷ Perwerdigargha tayan'ghan, Perwerdigarni tayanch qilghan adem bext-beriketlik bolidu! ■ ⁸ U sular boyida tiklen'gen, ériq boyida keng yiltiz tartqan derexdek; pizhghirim issiqtin u qorqmaydu; uning yopurmaqliri hemishe yéshildur; qurghaqchiliq yili u solashmaydu we méwe bérishtin qalmaydu.■

⁹ Qelb hemmidin aldanchi, uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun? ¹⁰ Menki Perwerdigar insan qelbini közitip tekshürimen; herbirsige öz yolliri boyiche, qilghan emellirining méwisi boyiche teqsim qilish üçün, insan wijdanini sinaymen. □ ■

¹¹ Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek, haramdin bayliqlargha érishken kishimu shundaq bolidu; künlirining yérime ötmeyla érishkinidin ayrilidu, u axirida exmeq bolup chiqidu.□

¹² Shan-shereplik bir text, ezeldin yuqirigha tiklen'gen, del bizning bashpanahimiz bolghan jaydur; ¹³ i Perwerdigar, Sen Israilning ümidisen! Sendin waz kechken hemmeylen yerge qarap qalidu; Sendin yiraqlashqanlar tupraqta yatqanlar arisida tizimlinidu; chünki ular hayatliq sulirining menbesi bolghan Perwerdigardin waz kechken. ■

¹⁴ Méni saqaytqin, i Perwerdigar, men shuning bilen jezmen saqaytilimen! Méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen! — Chünki Özüng méning medhiyemdursen! □ ¹⁵ Mana, ular manga: — Perwerdigarning söz-béshariti qéni?! Qéni, u emelge ashurulsun!» — deydu. ■ ¹⁶ Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen, we ejel künini héch arzu qilmighanmen, — Sen bilisen! Aghzimdin barliq chiqqanlar Séning yüz aldingda bolghan. □ ¹⁷ Manga wehime bolmighaysen; külpetlik künide Sen méning bashpanahimdursen. ■ ¹⁸ Manga ziyankeshlik qilghuchilar yerge qarap qalsun, lékin méni yerge qaratmighaysen! Ular dekke-dükkige chüshsun, lékin méni dekke-dükkige chüshürmigeysen; ularning béshigha külpet künini chüshürgeysen; ularni ikki hessilik halaket bilen üzül-késil pachaqlap tashlighaysen!■

«Shabat» küni — yeni shembe küni, yeni dem élish küni — rehim pursiti

¹⁹ Perwerdigar manga mundaq dégen: — Barghin, Yehuda padishahliri sheherge kiridighan we chiqidighan «Xelqning baliliri» dégen derwazida, hemde Yérusalémning barliq derwazilirida turghin, ulargha mundaq dégin: — □ ²⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i mushu derwazilardin kiridighan Yehudaning padishahliri, barliq Yehuda we Yérusalémda turuwatqan xalayiq! ²¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Öz jéninglarga hézi bolunglar! «shabat» künide héchqandaq yükni kötürmenglar, Yérusalémning derwaziliridin héchnersini épfirmenglar; ■ ²² shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp

■ **17:7** Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18 ■ **17:8** Zeb. 1:3 □ **17:10** «insan wijdanini sinaymen» — «wijdan» ibraniy tilida «börek» dégen bilen ipadilinidu. ■ **17:10** 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ **17:11** «Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek...» — bashqa birxil terjimisi: «Xuddi tuxumlarni bésip lékin töreldürmeydighan bir keklikte...». ■ **17:13** Zeb. 73:27; Yesh. 1:28; Yer. 2:13; Yuh. 8:8 □ **17:14** «méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen!» — bu ayettiki «qutquzush» hergiz Yeremiyaning öz hayatining aman-ésen saqlinishini tilishila emes. Muhim ish shuki, u bu ayettiki gep bilen 1-11-ayetlerdiki bésharetke, bolupmu: «Qelb hemmidin aldanchi, uning dawasi yoqtur» dégen'ge bolghan inkasi. U birinchidin özining, ikkinchidin xelqining qelbining gunahining toluq tügitilishi (saqaytilishi)ni tileydu. «Dawasi yoq» qelbni bolsa peqet hemmige qadir bir Xuda saqaytalaydu. Bu ish del «yéngi ehde»din ibaret — 31:31-34ni körüng. ■ **17:15** Yesh. 5:19; 2Pét. 3:4 □ **17:16** «pada baqquchi» — shübbhisizki, peyghemberning xelqge bolghan rolini körsitidu. «Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Men bolsam, balayi'apetni chüshürüsh üçün Sanga ésilmidim!» ■ **17:17** Yer. 16:19 ■ **17:18** Zeb. 35:4-5; 40:14-15; Yer. 15:15 □ **17:19** «shabat küni» — bu bésharet (19-27-ayet)ning témisi «shabat küni», yeni shembe küni, yeni dem élish küni. Xuda mushu yerde bu kün arqiliq xelqige méhir-shepqtini körsetmekchi. ■ **17:21** Neh. 13:19

élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar; belki Men ata-bowiliringlarga buyrughinimdek, shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar. □ ■
²³ Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan, belki anglimasliqqa hem terbiyini qobul qilmasliqqa boynini qattiq qilghan. ■ ²⁴ Shundaq boliduki, siler awazimni köngül qoyup anglisanglar, — deydu Perwerdigar, — yeni shabat künide sheher derwaziliridin héch yükni élip kirmisenglar we héch emgek qilmasliq arqiliq shabat künini Manga pak-muqeddes bir kün hésablisanglar, ²⁵ bu sheher derwaziliridin Dawutning textige olturidighan padishahliri we emirliri jeng harwilirigha olturup we atlarga minip kiridu; ular, ularning emirliri, Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlarmu kirip-chiqishidu; bu sheher menggü awat bolidu. ■ ²⁶ Shundaq qilsanglar, xelqler Yehuda sheherliridin, Yérusalém etrapidiki yézilardin, Binyaminning zéminidin, *gherbtiki* «Shefelah» égzilikidin, jenubtiki *taghliqtin*, Yehudadiki jenubiy bayawanlardin Perwerdigarning öyige «köydürme qurbanliq»lar, «inaqliq qurbanliqliri», «ashliq hediye»ler we xushbuylarni tutup, *Perwerdigargha bolghan* rehmetlirini éytishqa kiridighan bolidu. ²⁷ Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, shabat künide Yérusalémning derwaziliridin yük kötürüp kirsenglar, emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki ordilarni yewétidu, uni héch öchürelmeydu.□

18

Sapalchidin alghan sawaq

¹ Bu söz Perwerdigardin Yeremiyagha kélip, mundaq déyildi: —

² «Ornungdin tur, sapalchining öyige chüshkin, Men sanga sözlirimni anglitimen».

³ Shunga men sapalchining öyige chüshtum; we mana, sapalchi ghaltek üstide bir nersini yasawatqanidi. ⁴ U séghiz laydin yasawatqan qacha turup-turup qoli astida buzulatti. Shu chaghda sapalchi shu laydin özi layiq körgen bashqa bir qachini yasaytti.

⁵ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ⁶ «I Israil jemeti, bu sapalchi qilghandek Men sanga qilalmamdin? — deydu Perwerdigar. — Mana, séghiz layning sapalchining qolida bolghinigha oxshash, siler Méning qolumdisiler, i Israil jemeti. ■

⁷ Bezide Men melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning yulunushi, buzulushi we halak qilinishi toghruluq sözleymen; ■ ⁸ shu chagh Men agahlandurghan shu el yamanliqidin towa qilip yansa, Men ulargha qilmaqchi bolghan yamanliqtin yanimen. ⁹ Men yene bezide melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning qurulusi we tikip östürülüshi toghruluq sözleymen; ¹⁰ shu chagh shu el köz aldinda yamanliq qilip awazimni anglimisa, Men yene ulargha wede qilghan, ularni beriketlimekchi bolghan yaxshiliqtin yanimen.

□ **17:22** «shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar... shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar» — oqurmenkerge ayanki, Xuda Musa peyghember arqiliq Yehudiylargha, «shabat küni» (shembe küni)ni Özini séghinishqa, héchqandaq méhnet qilmay her adem we mal-waranning dem alidighan küni bolsun dep buyrughan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Ez. 20:12 ■ **17:23** Yer. 11:10; 13:10; 16:12 ■ **17:25** Yer. 22:4 □ **17:27** «Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, ... emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki ordilarni yewétidu...» — bu 19-27-ayetlerning intayin muhim bir alahidiligi we ehmiyiti bar. Perwerdigar Israilgha méhri-shepqtini bildürüş üçün, Öz Tewrat-qanunining teleplirini peqet birla perman'gha, yeni «shabat künini hörmetlenglar» dégen'ge yighinchaqlaydu; ular peqet mushu addiy telepki emel qilsa, U ularning pes ehwalini pütünley özgerteytti. Shundaq bolsimu, ular beribir yenila bu kichik perman'gha emel qilalmighan. Ademlarning insaniy gunah tebiiti herdaim shundaqtur! ■ **18:6** Yesh. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ **18:7** Yer. 1:10

11 Emdi hazir Yehudadikilerga we Yérusalémda turuwatqanlarga mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men silerge yamanliq teyyarlawatimen, silerge qarshi bir pilan tüziwatimen; shunga herbiringlar rezil yolunglardin yéninglar, yollir-inglarni we qilmishliringlarni tüzitinglar.■

12 — Lékin ular: «Yaq! Xam xiyal qilma! Biz öz pilanlirimizgha egishiwérimiz, öz rezil könglimizdiki jahilliqimiz boyiche qiliwérimiz» — deydu.□ ■

13 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Eller arisidin: «Kim mushundaq ishni anglap baqqan?!» dep soranglar. «Pak qiz» Israil dehshetlik yirginchlik ishni qilghan! ■

14 Liwan qarliri aydaladiki qiyaliqtin yoqap kétemdu? Uning yiraqtin chüshken muzdek suliri qurup kétemdu? 15 Lékin Méning xelqim bolsa Méni untughan; ular yoq bir nersilerge xushbuy yaqidu; mana, bular ularni yashawatqan yolidin, yeni qedimdin bolghan yollardin putlashturup, kötürülüp tüz qilinmighan bir yolda mangdurghan. ■

16 Shuning bilen ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, bëshini chayqishidu. □ ■ 17 Men xuddi sherqtin chiqqan shamaldek ularni dushman aldida tarqitiwétimen; Men balayi'apet künide ulargha yüzümni emes, belki arqamni qilimen».□ ■

Yeremiya özige ziyankeshlik qilghuchilarning yamanliqini öz bëshigha chüshürüşini ti-leydu

18 Kishiler: «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlerdin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bësharet kemlik qilmaydu. Kélinglar, tilimizni bir qilip uning üstidin shikayet qilayli, uning sözliridin héchqaysisigha qulaq salmayli» — déyishti.□ ■

19 — I Perwerdigar, manga qulaq salghaysen; manga qarshilishidighanlarning de-watqanlirini anglighaysen. 20 Yaxshiliqqa yamanliq qilish bolamdu? Chünki ular jénim üçün ora kolighan; men ulargha yaxshi bolsun dep, ghezippingni ulardin yandurush üçün Séning aldingda *dua qilip* turghanliqimni ésingde tutqaysen. 21 Shunga baliliringni qehetchilikke tapshurghaysen, qilichning bisigha élip bergeysen; ayalliri baliliridin juda qilinip tul qalsun; erliri waba-ölüm bilen yoqalsun, yigitler jengde qilichlansun. ■

22 Ularning üstige basmichilarni élip kelginingde öyliridin nale-peryad anglansun; chünki ular méni tutushqa ora kolighan, putlirim üçün qismaqlarni yoshurun salghan.

23 Emdi Sen, i Perwerdigar, ularning méni qetl qilishqa bolghan qestlirining hemmisini obdan bilisen; ularning qebihliklirini kechürmigeysen, ularning gunahlirini közüng aldidin yumighaysen; belki ular Séning aldingda yiqitilsun; ghezipping chüshken künide ularni bir terep qilghaysen.

■ 18:11 2Pad. 17:13; Yer. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ 18:12 «Yaq! Xam xiyal qilma!» — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ 18:12 Yer. 2:25 ■ 18:13 Yer. 2:10 ■ 18:15 Yer. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ 18:16 «... ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, bëshini chayqishidu» — bu heriketler (ush-ush qilish, bashni qayqishish) belkim heyran bolghanliqi, yaki mazaq qilghanliqini bildüridu. ■ 18:16 Yer. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ 18:17 «sherqtin chiqqan shamal» — Qanaanda (Pelestinde), adette hemmini qurutidighan, chang-topa tarqitidighan dehshetlik shamal bolidu. ■ 18:17 Yesh. 27:8; 29:6; Yer. 4:11,12,13; 13:24 □ 18:18 «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlerdin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bësharet kemlik qilmaydu» — ular Yeremiyani qestlep öltürüşke bahane-seweb tapmaqchi idi. Körünerlikki, shu chaghdiki Tewrat-qanun ögididighan kahinlar, «danishmenler» we atalmish «peyghemberler» Yeremiyaning sözi toghruluq sükut qilatti yaki ulargha zit sözlerni qilatti. Ular: «Biz beribir diniy ademlerimiz, diniy erbablarning sözini anglawatimiz» dep Xudaning sözini ret qilip Yeremiyani öltürüşni qestleytti. ■ 18:18 Yer. 9:7; Mal. 2:7 ■ 18:21 Zeb. 109:10

19

Chéqilghan kozidin alghan sawaq

¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Barghin, sapalchidin bir sapal kozini alghin; andin elning aqsaqalliridin we kahinlarning aqsaqalliridin birnechchini apirip, ² «Sapal parchiliri» derwazisigha yéqin bolghan «Hinnomning oghlining jilghisi»gha bérip shu yerde Men sanga éytidighan sözlerni jakarlighin. □ ³ Mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning padishahliri we Yérusalémdikiler! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men mushu yerge balayi’apetni chüshürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu. ■ ⁴ Chünki bu xelq Mendin waz kéchip, bu yerni Manga «yat» qilghan, uningda ne özliri, ne ata-bowiliri, ne Yehuda padishahliri héch tonumighan bashqa ilahlargha xushbuy yaqqan; ular bu yerni gunahsizlarning qanliri bilen toldurghan. ■ ⁵ Ular Baalgha öz balilirini köydürme qurbanliqlar süpitide köydürüş üçün Baalning «yuqiri jaylar»ini qurghan; Men bundaq bir ishni héchqachan buyrup baqmighan, héch éytmighan, u hergiz oyumgha kirip baqmighan. ⁶ Shunga mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — bu yer kelgüsude «Tofet», yaki «Hinnomning oghlining jilghisi» dep atalmaydu, belki «Qetl jilghisi» dep atilidu. ■ ⁷ Men bu yerde Yehuda hem Yérusalémning pilantedbirlirini quruq qiliwétimen; Men ularni dühmenlirining qilichi bilen, yeni janlirini izdigüchilerning qolida yiqitimen; Men jesetlirini asmandiki uchar-qanatlargha we yezémindiki haywanatlargha ozuq bolushqa bériwétimen. ■ ⁸ Men bu sheherni dehshet basidighan hem kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilimen; uningdin ötüwatqanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin dehshet bésip üshqirtidu. ⁹ Men ularni dühmenlirining hem janlirini izdigüchilerning qattiq qistaydighan qorshawining bésimi astida oghullirining göshini hem qizlirining göshini yeydighan qilimen, ularning herbiri öz yéqinining göshini yeydu. ■

¹⁰ Emdi sen özüng bilen bille aparghan hemrahliringning köz aldida héliqi kozini chéqiwetkin; ¹¹ shundaq qilip ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Birsu sapalchining kozisini qaytidin héch yasiyalmighudek derijide chéqiwetkinidek Menmu bu xelq we bu sheherni shundaq chéqiwétimen. Ular jesetlirini Tofette kömidu, hetta kömgüdek yer qalmighuche. ■ ¹² Men bu yerni we buningda turuwatqanlarnimu mushundaq qilimen, — deydu Perwerdigar, — bu sheherni Tofetke oxshash qilimen. □ ¹³ Yérusalémdiki öyler we Yehuda padishahlirining öyliri, — yeni ularning ögziliride turup asmandiki barliq yultuz-seyyarilerge xushbuy yaqqan we Mendin bashqa yat ilahlargha «sharab hediye»lerni tökken barliq öyliri xuddi Tofet dégen jaydek bulghan’ghan jaylar bolidu. ■

¹⁴ We Yeremiya Perwerdigar uni bésharet bérishke ewetken Tofettin qaytip kélip, Perwerdigarning öyining hoylisigha kirip turup barliq xelqge mundaq dédi: ¹⁵ — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: —

□ **19:2** «Hinnomning oghlining jilghisi» — bezide «Hinnomning jilghisi» (ibraniy tilida «Ge-Hinnom») dep atilidu. Körünüp turuptiki, belkim sapalchilar shu yerde sapal parchilirini tashliwétetti. Kéyin, xelq shu yerge herxil exletlerni tökkechke, u yer «dozax»ning bir simwoli bolup qalghan. Shuning bilen «ge-hinnom» dégen söz «dozax»ni bildüridighan söz bolup qalghan. Ereb tili arqiliq bu söz «jehennem» sheklide uyghur tiligha kirgen. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yesh. 65:11; Yer. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13 ■ **19:6** Yer. 7:32 ■ **19:7** Yer. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Qan. 28:53; Yigh. 4:10 ■ **19:11** Yer. 7:32 □ **19:12** «Tofet» — bu yer toghruluq 7:31ni we izahatni körüng. «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégenimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan’ghan jay dep héسابlandi. ■ **19:13** Yer. 7:18

Mana, Men bu sheher we uning barliq sheherlirige qarap éytqan balayi'apetning hem-misini ularning béshigha chüshürimen; chünki ular boynini qattiq qilib Méning sözlirimni héchqachan anglimighan.■

20

Yeremiyaning derrige bésilip, qamap qoyulushi

¹ Emdi Immerning oghli, kahin Pashxur — u Perwerdigarning öyide «amanliq saqlash bégi»mu idi, Yeremiyaning bu bésharetlerni bergenlikini anglidi. ² Pashxur Yeremiya peyghembarni urghuzdi we uning putini Perwerdigarning öyidiki «Binyaminning yuqiri derwazisi»ning yénidiki taqaqqa saldi. □ ³ Ikkinchi küni, Pashxur Yeremiyaning taqaqtin boshatti; Yeremiya uninggha: — Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi, dédi. □ ⁴ — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüngge we barliq aghiniliringge wehime salghuchi obyekt qilimen; ular dushmanlirining qilichi bilen yiqilidu; sen öz közüng bilen buni körisen; Men barliq Yehudani Babil padishahining qoligha tapshurimen; u ularni Babilgha sürgün qilib élip kétidu hemde ularni qilich bilen uridu. ⁵ Men bu sheherning hemme bayliqliri — barliq mehsulatliri, barliq qimmat nersiliri we Yehuda padishahlirining barliq xezinilirini dushmanlirining qoligha tapshurimen; ular ularni olja qilib buliwélip Babilgha élip kétidu. ■ ⁶ Sen bolsang, i Pashxur, hemme öydikiliring birge sürgün bolup kétisiler; sen Babilgha kélisen; sen shu yerde dunyadin kétisen, shu yerge kömülisen; sen hem séning yalghan bésharetliringge qulaq salghan aghiniliringmu shundaq bolidu.

Yeremiya yene dad kötüridu

⁷ I Perwerdigar, Sen méni qayil qilib *peyghemberlikke* köndürdüng, men shundaqla köndürüldüm; Sen mendin zor kelding, shundaqla ghelibe qilding; men pütün kün tapa-tenining obyekt bolimen; hemme kishi méni mazaq qilidu. □ ⁸ Men qachanla söz qilsam, «Zorawanliq hem bulangchiliq kélidu» dep jakarlishim kérek; shunga Perwerdigarning sözi méni pütün kün ahanet we mesxirining obyekt qilidu. ■ ⁹ Lékin men: «Men uni tilgha almaymen, we yaki Uning nami bilen ikkinchi söz qilmaymen» désem, Uning sözi qelbimde lawuldap ot bolup, söngelirime qapsalghan bir yalqun bolidu; ichime sighdurushqa halim qalmay, éytmay chidap turalmaymen. ¹⁰ Shundaq, qiliwérimen, gerche men nurghun kishilerning pichirlashqan qestlirini anglisammu; terep-tereplerni wehime basidu! «Uning üstidin erz qilinglar! Uning üstidin erz qilayli!» dep, barliq ülpet-hemrahlirim putliship kétishimni paylap yürmekte; ular «U belkim aldinar, shundaq bolghanda biz uning üstidin ghelibe qilimiz, uningdin intiqam alalaymiz» déyishiwatidu. □ ¹¹ Lékin Perwerdigar bolsa qudretlik we dehshetlik bir palwandek men bilen billidur; shunga manga ziyankeshlik qilghuchilar putliship ghelibe qilalmaydu;

■ **19:15** Yer. 7:26; 17:23 □ **20:2** «Pashxur Yeremiya peyghembarni ... taqaqqa saldi» — «taqaq» ibraniy tilida «burighuch» dégen bolup, peqet ademning putlirini tutupla qalmay, yene belkim bedinini burap ademni qiyinaydighan birxil eswab idi. □ **20:3** «Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi» — «Pashxur»ning menisi belkim «erkinlik». «Magir-missabib» — «terep-tereplerni wehime basidu» dégen menide. ■ **20:5** Yer. 15:13; 17:3 □ **20:7** «Sen méni ... köndürdüng...» — «köndürdüng» dégen bu sözni sherhlesh sel tes. Adette u «ézitquluq qilish», «aldash» dégeni bildüridu. Tewrat, «Hosh.» 2:14-ayette bolsa u «köngül élish»ni bildüridu. Töwendiki ayetler (8-13)ge qarighanda Xuda Yeremiyaning héch aldimidi — uning peyghemberlikining japa-musheqqetlikini aldın'ala uninggha körsetken (mesilen, 1-babta). Shunga bizningche «köndürüş» toghra kélidu; shundaq déginimiz bilen, Yeremiya mushu yerde belkim, «manga duch kelgen japa-musheqqetler esli oylichinimdin köp», «Sen méni aldap qoydung» dégeni puritip dadlighan bolushimu mumkin. ■ **20:8** Yesh. 57:4 □ **20:10** «terep-tereplerni wehime basidu» — ibraniy tilida «magor-missabib». 3-ayettiki izahatni körüng.

ular muweppeqiyet qazanmighachqa, qattiq xijil bolup yerge qarap qalidu; ularning bu reswachiliqi menggülik bolup, hergiz untulmaydu. ■ ¹² Emdi Sen, i heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning üstige bolghan qisasingni manga körgüzgeysen; chünki men dewayimni aldinggha qoyghanmen. □ ■

¹³ Perwerdigarni küy éytip maxtanglar, Uni medhiyilengler; chünki U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan. □

Qamaqtin chiqip yene chüshkünlikke chüshüsh

¹⁴ Méning tughulghan künümge lenet bolsun; apam méni tughqan küni mubarek bolmisun! ■ ¹⁵ Atamgha xewer élip: «sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! ■ ¹⁶ Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bolun; u etigende nale, chüshte alaqqadilik chuqanlirini anglisun — □ ■ ¹⁷ chünki u méni baliyatqudin chüshkinimdila öltürüwetmigen; apam méning görüm bolsiidi, uning qorsiqi men bilen teng hemishe chong bolsiidi! ¹⁸ Némishqa men japa-musheqqet, azab-oqubetni körüshke, künlirimni xijalet-ahanet ichide ötküzüshke baliyatqudin chiqqandimen? ■

21

Perwerdigar Yérusalémni düshmenlerge tapshuridu

¹ Padishah Zedekiya Malkiyaning oghli Pashxurni hem Maaséyahning oghli, kahin Zefaniyani ewetkende, Yeremiyagha Perwerdigardin töwendiki munu bir söz keldi: — □ ² (Ular: «Biz üçün Perwerdigardin yadrem sorighin; chünki Babil padishahi Néboqadnesar bizge hujum qilidu; Perwerdigar Özining ötkenki karamet qilghan ishliri boyiche, bizgimu oxshash muamile qilip, uni yénimizdin yandurarmikin?» — *dep soridi.*

³ Yeremiya ulargha: — Zedekiyagha mundaq denglar, — dédi)

⁴ — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qolliringlar tutqan, silerni qorshiwalgan Babil padishahi hem kaldiylerge sépil sirtida jeng qilishqa ishli-tidighan, jeng qoralliringlarni qayriwétimen we bularni bu shehning otturisida yighi-walimen; □ ⁵ Men Özümü sozulghan qolum we küchlük bilikim bilen, ghezipim bilen, qehrim bilen we hessilen'gen achchiqim bilen silerge jeng qilimen! ⁶ Men bu sheherde turuwatqanlarni, insan bolsun, haywan bolsun urimen; ular dehshetlik bir waba bilen ölidu. ⁷ Andin kéyin, — deydu Perwerdigar, — Yehuda padishahi Zedekiyan, xizmetkarlirini, xelqni, yeni bu sheherde wabadin, qilichtin we qehetchiliktin qélip qalghanlar bolsa, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha, ularning düshmenlirining

■ **20:11** Yer. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40 □ **20:12** «heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan...» — «wijdan» ibraniiy tilida «börek» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **20:12** Yer. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23

□ **20:13** «U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan» — «namrat kishi» belkim Yeremiyaning özi körsitidu. ■ **20:14** Yer. 15:10 ■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16** «Atamgha xewer élip: «Sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! (15-ayet) Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bolun...» — peyghemberning özining qayghu-hesrettin chiqqan bu achchiq sözlirini shübhizki, Xudaning yolyoruqi bilen biz üçün xatiriligini bilen, biz: «Xuda bularni choqum emelge ashurghan», dep qarimaymiz. Peyghemberning bu sözlirini xatirileshtiki meqsiti bizning peyghemberning shunche qiynilip ketkenlikini obdan chüshinishimiz üçündür. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20 □ **21:1** «Malkiyaning oghli Pashxur» — démisekmü, bu 20-babtiki «Pashxur» emes; lékin bu Pashxurmu kéyinki waqitlarda Yeremiyagha ziyankeshlik qilidighan adem bolidu (29:25-27ni körüng). «Zefaniya» bolsa özining musteqil közqarishi yoq bolghan yene bir «yumilax tawuz»gha oxshaydu. (29:29diki weqeni körüng). U belkim axirda Babilning «qarawul bégi» teripidin ölümge mehkum qilin'ghan «Zefaniya»gha oxshash adem idi (52:24-27ni körüng). □ **21:4** «kaldiyler» — démisekmü, «kaldiyler» Babilliqarni, bolupmu Babil leshkerlirini körsitidu.

qoligha we jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; Néboqadnesar ularni qilich tighi bilen uridu; u ne ularni ayimaydu, ne ulargha ichini héch aghritmaydu, ne rehim qilmaydu.

⁸ Lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men aldinglarda hayat yoli we mamat yolini salimen; □ ⁹ kim bu sheherde qalmaqchi bolsa, qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kim sheherdin chiqip, silerni qorshivalghan kaldiylerge teslim bolsa, u hayat qalidu; uning jéni özige alghan oljidek bolidu. ■ ¹⁰ Chünki Men bu sheherge yaxshiliq üçün emes, belki yamanliq qilish üçün yüzümni qaratquzdum, — deydu Perwerdigar; u Babil padishahining qoligha tapshurulidu, u uni ot sélip köydüriwétidu.

Ordidikiler toghruluq

¹¹ We Yehuda padishahining jemeti toghruluq Perwerdigarning sözini anglanglar: —

¹² I Dawutning jemeti, Perwerdigar mundaq deydu: — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar, bulan'ghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; bolmisa, qilghanliringlarning rezilliki tüpeylidin, qehrim partlap, ottek hemmini köydüridu; uni öchüreleydighan héchkim bolmaydu; □ ■ ¹³ Mana, Men sanga qarshidurmen, i jilgha üstide, tüzlengliktiki qiyada olturghuchi, yeni «Kim üstimizge chüshüp hujum qilalisun, kim öylirimizge bésip kirelisun?!» dégüchi, — deydu Perwerdigar. □ ¹⁴ Men silerning qilmishinglarning méwisi boyiche silerge yéqinliship jazalaymen, — deydu Perwerdigar; we Men uning ormanliqida bir ot yaqimen, u bolsa uning etrapidiki hemmini köydürüp tügitidu. □ ■

22

Padishahqa éytilghan bir söz

¹ Perwerdigar munga mundaq dédi: «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin: — □ ² Perwerdigarning sözini angla, i Dawutning textige olturghuchi, Yehuda padishahi — Sen, elemdar-xizmetkarliring we mushu derwazilardin kirip-chiqidighan xelqing, —

³ Perwerdigar mundaq deydu: Adalet we heqqaniylik yürgüzünglar; bulan'ghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; musapirlarni, yétim-yésirlerni we tul xotunlarni héch xarlimanglar yaki bozek qilmanglar, gunahsiz qanlarni bu yerde tökmenglar. ■ ⁴ Siler bu emrlerge heqiqeten emel qilsanglar, emdi Dawutning textige olturghan padishahlar,

□ **21:8** «lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek» — «bu xelq» Yérusalémda qamilip qalghan xelqni körsitidu.

■ **21:9** Yer. 38:2 □ **21:12** «I Dawutning jemeti, ...: — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar» — qarighanda, padishahning sotliri etigende ötküzületti. Yene kélip «her etigende» dégen ibare belkim «adalet birinchi ish bolsun, her künide eng muhim ish bolsun» dégen köchme menide ishlitilgen bolushi mumkin. ■ **21:12** Yer. 22:3 □ **21:13** «jilgha üstide... qiyada olturghuchi...» — bizningche bu ordida olturghan padishah-emirlerni körsitidu. Eslide padishah ordisining qurulusi üçün, Yérusalémdiki ikki tagh arisidiki kichik jilgha «tüzlenglik» qilip tindurulghan andin uning üstige orda qurulghan. Shundaq qilip Kidron jilghisi üstide, — yeni «pelekke taqashqan» bir intayin bixeter jayda — orda körünetti. Démek, bu sözler padishah hem ordidikilerge éytilghan bolushi kérek. Bezi terjimanlar bu ayet Yérusalém shehirini körsitidu, dep qaraydu. Padishahning ordisining alahide ehwali we keynidiki ayetlerge qarighanda, bizningche u ordidikilerning özlirini körsitidu. □ **21:14** «Men uning ormanliqida bir ot yaqimen» — «ormanliq» némin körsitidu? Ordining bir pexri bolghan Sulayman padishah bina qilghan heywetlik «Liwan ormanliqi öyi» (Liwaning kédir yaghichidin yasalghan) idi. 22:6nimu körüng. ■ **21:14** Yer. 17:27 □ **22:1** «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin» — bizningche, bu söz belkim Zedekiyadin ilgiriki bir padishahqa éytilghan bolsa kérek, chünki bu söz birxil «qutquzush» ümidini élip kéletti; lékin 21-bab, 12-14-ayetlerde Zedekiya peqet «jazalash»ni kütidu (uninggha ikki xil jaza élip kelinidu). ■ **22:3** Yer. 7:6; 21:12

yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri we xelqi jeng harwilirigha olturup we atlarga minip bu öyning derwaziliridin kirip chiqishidu. □ ■ ⁵ Biraq siler bu sözlerni anglimisanglar, Men Öz namim bilen qesem ichkenki, — deydu Perwerdigar, — bu orda bir xarabe bolidu.□

⁶ Chünki Perwerdigar Yehuda padishahining öyi toghruluq mundaq deydu: — Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek bolghining bilen, berheq Men séni bir chöl-bayawan, ademler waz kechken sheherlerdeq qilimen. □ ⁷ Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu. □ ■ ⁸ Nurghun eller bu sheherdin ötüp, herbiri yéqinidin: «Némishqa Perwerdigar bu ulugh sheherni bundaq qilghandu?» dep soraydu.■

⁹ We ular jawaben: «Chünki ular Perwerdigar Xudasining ehdisidin waz kéchip, bashqa ilahlarga choqunup ularning qulluqigha kirgen» — deydu.

1-bésharet — Yehoahaz padishahning jazasi

¹⁰ Ölginige yighlimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yighlanglar, chünki u öz yurtigha héchqachan qaytip kelmeydu. □ ¹¹ Chünki Yehuda padishahi Yosiyaning oghli, yeni atisi Yosiyaning ornigha textige olturghan, bu yerdin sürgün bolghan Shallum toghruluq Perwerdigar mundaq deydu: U hergiz bu yerge qaytmaydu; □ ¹² chünki u esir qilinip apirilghan yurttá ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.□

2-bésharet — Yehoakim padishahning jazasi

¹³ Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha

□ **22:4** «Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri...» — mushu yerdiki «ular» ibraniy tilida «u». Melum bir zamanda Dawutning textige olturghan padishah peqet bir bolidu, elwette. ■ **22:4** Yer. 17:25 □ **22:5** «Men Öz namim bilen qesem ichkenki...» — ibraniy tilida «Men Özüm bilen qesem ichkenki...». □ **22:6** «Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek...» — Giléad we Liwan güzel ormanliqliri bilen dangqi chiqqan jaylardur. Yuqirida éytqinimizdek, padishahning ordisi herxil yaghachlar bilen bézelgenidi. □ **22:7** «Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu» — ordidiki chirayliq yaghach tüwrük-yasaqlar toghruluq yuqiriqi 6-ayettiki izahatni körüng. ■ **22:7** Yer. 15:6 ■ **22:8** Qan. 29:23; 1Pad. 9:8 □ **22:10** «Ölginige yighlimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yighlanglar...» — (izahat: — töwendiki 10-30-ayetler bolsa, Yehudaning üç padishahining jazasi toghruluq bésharetlerdin ibaret. Shunga, bésharetler miladiyedin ilgiri 609-597-yillar mezgilide bérilgen; shübhisizki, Yeremiyaningmu bu yerde ularni bir yerde bayan qilishning meqsiti, bu erzimes padishahlarni 23-babtiki bésharetté körsitilgen «heqiqiy baqquchi» — yeni Mesih bilen sélishturushtin ibarettur. Padishahlar («xelqni baqquchi») eyiblik (22), Yérusalémdikiler özlirimu eyiblik (20-23), chünki ular bu padishahlar («baqquchilar»)ning eysh-ishretlik turmushigha qiziqqan, heshemetlik ordisidin pexirlen'gen; ular yene bu padishahlarning choqun'ghan butlirigha choqun'ghan, shuningdek ularning yat elning padishahliri («séning ashniliring») bilen bolghan ittipaqlishishlirini toluq qollighan. Undaq ittipaqlishish Perwerdigargha tayanmasliqtin ibaret idi). (1-bésharet (10-12) toghruluq izahat: — miladiyedin ilgiri 609-yili Yosiya padishah Misir padishahi Pirewn teripidin jengde öltürülgen. U adaletlik-diyaretlik padishah bolup, nurghun xelq uning ölümige qattiq ökünüshti. Yehoahaz textide üç ayla olturghan, andin miladiyedin ilgiri 609-597-yilliri Pirewn teripidin sürgün qilin'ghan. Bu bésharet shu chaghda bérilishi kérek idi. Shunga bésharettiki «ölgini» bolsa Yosiyani, «sürgün bolghini» bolsa Yehoahazni körsitidu). □ **22:11** «Shallum» — Yehoahazning birinchi ismi, menisi «hésab élish» bolghachqa, Yeremiya belkim uni mushu yerde qesten ishlitidu; uningdin hésab élinidighan bolidu. □ **22:12** «u esir qilinip apirilghan yurttá ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.» — bu bésharetning emelge ashurulushi toghrisida «2Pad.» 34:23ni körüng.

way! U qoshnisini bikar ishlitip, emgikige héchqandaq heq bermeydu; □ ■ 14 u: «Özümgé kengtasha bir ordini, azade rawaqlar bilen qoshup salimen; tamlirigha dérizilerni keng chiqirimen; tamlirini kédír taxtaylar bilen bézeymen, öylirini pereng sirlaymen» — deydu. *Uning haligha way!*

15 Sen kédír yaghichidin yasalghan taxtaylarni chaplap, *ata-bowiliring* bilen beslesh-seng qandaqmu padishah bolushqa layiq bolisen? Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu? Shunga u buning yaxshiliqini körgen. □ 16 U möminlerning we namratlarning dewasini toghra sorighan; shunga xelqning ehwali yaxshi idi. Bundaq ish Méni tonushtin ibaret emesmu?» — deydu Perwerdigar. 17 — Biraq közüng we könglüng bolsa peqet öz jazane-menpeetingge érishish, gunahsizlarning qénini töküsh, zorluq-zumbuluq we bulangchiliq qilish peytini közlep tikilgendur.

18 Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Xelq uning ölümide: «Ah, akam! Ah, singlim!» dep ah-zarlar kötürmeydu; yaki uning üçün: «Ah, bégim! Ah, uning heywisi!» dep ah-zarlar kötürmeydu; ■ 19 u éshekning depnisidek kömüli, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu. □ ■

Yérusalémdikilerge agah bérish

20 Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür; chünki séning «ashniliring»ning hemmisi nabut qilindi. □ 21 Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum; lékin sen: «Anglimaymen!» — déding. Yashliqingdin tartipla bundaq qilip Méning awazingha qulaq salmasliq del séning yolung bolup kelgen. □ ■ 22 Shamal barliq «baqquchi»liringgha «baqquchi» bolup ularni uchurup kétidu, shuning bilen ashniliring sürgün bolushqa chiqidu; berheq, sen shu chaghda barliq rezilliking tüpeylidin xijil bolup reswa bolisen. □ 23 I «Liwan»da turghuchi, kédír derexliri üstige uwilighuchi, sen tolghaq tutqan ayalning azablriderik, derd-elemler béshinggha chüshkende qanchilik ingrap kétersen! □

3-bésharet, 24-30-ayet .... Koniya, yeni «Yehoakin» padishah sürgün qilinip qaytip kelmeydu

□ 22:13 «Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha way!...» — bu Yehoakimni körsitidu. Bu bésharet (13-19, 20-23) Yehoakim toghruluq bésharet. «2Pad.» 23:34-24:6dimu xatirilen'gen, Pirewn Yehoahazni sürgün qilghandin kéyin ukisi Yehoakimni «qonchaq padishah» bolushqa tikligen. U on bir yil textke olturghan, rezil padishah idi. Yehudiy tarixshunas Yoséfus Yehoakimning ölümü bésharettek bolghanliqini xatiriligen (Yoséfusning «Qedimki ishlar»i, 10-bab, 6:3). ■ 22:13 Law. 19:13; Qan. 24:14,15; Hab. 2:9 □ 22:15 «Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu?» — «atang» bolsa durus padishah Yosiya idi. «...yep-ichishke teshekkür éytip...» ibraniy tilida peqet sözmosöz bolsa: «u yégen we ichken...» déyilidu. ■ 22:18 Yer. 16:4, 5, 6 □ 22:19 «u éshekning depnisidek kömüli, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu» — Yehudiy tarixshunas Yoséfusning déginini boyiche bolghanda, Néboqadnesar uning jesitini Yérusalémning sépolidin sirtqa tashliwetkenidi. ■ 22:19 Yer. 15:3; 36:30 □ 22:20 «Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür» — bu üç jay (Liwan, Bashan, Abarim) hemmisi «yuqiri jay»lar idi. Israilning éghir bir gunahi bolsa «yuqiri jay»largha chiqip shu yerde butlargha «tawapgha» yasap ulargha choqunushtin ibaret. Lékin ulargha «ashnilar» bolghan butlarning hemmisi dushman teripidin buzulidu yaki bulinip kétidu (22-ayetnimu körüng). «Ashnilar» ikkinchi menisi belkim ular ittapaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ 22:21 «Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum» — bu belkim Yeremiyadin ilgiriki peyghemberlerning sözlirini körsitidu. ■ 22:21 Yer. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ 22:22 «baqquchilar» — «baqquchilar», shübhizki, padishahlar, atalmish «peyghemberler» we kahinlarni körsitidu. «Ashnilar» bolsa belkim ular choqun'ghan butlarni hemde yene özi butlargha choqun'ghan ittapaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ 22:23 «qanchilik ingrap kétésen» — yaki, «némidégen échinarliq bolarsen-he!»

²⁴ Öz hayatim bilen qesem ichimenki, — deydu Perwerdigar, — sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen; □ ²⁵ Men séni jéningni izdigüchilarning qoligha we sen qorqqan ademlarning qoligha, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha we kaldiyarning qoligha tapshurimen. ²⁶ Men séni hem séni tughqan anang ikkinglarni özünglar tughulmighan yat bir yurtqa chöriwétimen; siler shu yerde ölisiler. ²⁷ Jéninglar qaytip kélishe shunche teshna bolghan bu zémin'gha bolsa, siler hergiz qaytip kélelmeysiler. ²⁸ Koniya dégen bu kishi chéqilghan, nezerge élinmaydighan sapal kozimu? Héchkim qarimaydighan bir qachimu? Emdi némishqa ular, yeni u we uning nesli bolghanlar chöriwétilgen, ular tonumaydighan bir yurtqa tashliwétilidu? ²⁹ I zémin, zémin, zémin, Perwerdigarning sözini angla! ³⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu. □

23

Yalghan baqquchilar we heqiqiy baqquchi; sürgünlüktin qaytip kelgen bir xelq, yéngi baqquchilar

¹ Méning yayliqimdiki qoylarni halak qilghuchi we tarqitiwetküchi pada baqquchilarning haligha way! — deydu Perwerdigar. □ ■ ² Shunga Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqini shundaq béqiwatqan baqquchilargha mundaq deydu: «Siler Méning padamni tarqitiwetkensiler, ularni heydiwetkensiler we ularni izdimigensiler we ulardin héch xewer almighansiler; mana, Men silerning qilmishliringlarning rezillikini öz béshinglarga chüshürimen, — deydu Perwerdigar — ³ we padamning qaldisini bolsa, Men ularni heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen, ularni öz yaylaqlirigha qayturimen; ular awup köpiyidu. ⁴ Men ularning üstige ularni heqiqiy baqidighan baqquchilarni tikleymen; shuning bilen ular ikkinchi qorqmaydu yaki parakende bolmaydu, ulardin héchqaysisi kem bolmaydu, — deydu Perwerdigar. ■ ⁵ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Dawut üçün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniylik yürgüzidu. □ ■ ⁶ Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u

□ **22:24** «Sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen...» — bu bésharet (24-30) Yehoakin (qisqa ismi, Koniya) padishah toghruluqtur. Yehoakin miladiyedin ilgiri 597-yili atisi Yehoakimning ornini bésip, üç ayla textte olturghan. U rezil padishah bolup, Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghan. Bu ishlar «2Pad.» 23:34-24:6de xatirilen'gen). Emeliyette Yehoakin (Koniya, yaki Yekoniyah) we Yehudaning barliq padishahliri Perwerdigarning hoquqining wekili bolghachqa, ularni uning «möhürlük üzük»i dégili bolatti. Oqurmenler bir padishahning «möhürlük üzük»ining özige shunche muhim we qedirlik bolidighanliqini tesewwur qilalaydu; eger Xuda «möhürlük üzük»ni tashliwetken bolsa, undaqta üzükte intayin yirginchlik bir ish choqum peyda bolghan bolushi kérek idi. □ **22:30** «Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu» — bu 30-ayettiki muhim bir bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizge qarang. □ **23:1** «yayliqimdiki qoylar» — Yehudiy xelqini körsitidu, elwette. ■ **23:1** Ez. 34:2 ■ **23:4** Ez. 34:11,12 □ **23:5** «Men Dawut üçün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniylik yürgüzidu» — Yehoahaz, Yehoakim we Yehoakimning ölüshi yaki sürgün bolushi bilen Dawutning jemeti «késilgen bir derex»ning kötikidek bolidu. Lékin Xuda Mesih («Heqqaniy Shax») bilen yenila bu derexni qaytidin köklitidu. «Yesh.» 11:1-6ni we «Zek.» 3:8 we 6:12ni körüng. ■ **23:5** Yesh. 4:2; 40:11; Yer. 33:14,15; Dan. 9:24; Luqa 1:32,33

shu nomi bilan atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniylikimiz». □ ■ 7 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishlitilmeydu, ■ 8 belki shu künlerde «Israillarni shimaldiki zémindin we Özi ularni heydigen barliq padishahliqlardin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Andin ular öz yurtida turidu.

Saxta peyghemberler toghrisida

9 Peyghemberler toghruluq: — Méning könglüm ich-baghrimda sunuqtur; söngelirimning hemmisi titreydu; men mest bolghan adem, sharab teripidin yéngilgen ademge oxshaymen; bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur; □ 10 chünki zémin bolsa zinaxorlarga tolghan; ularning yügürüshliri toghra yolda emes; ularning hoquqi heqqaniylik yolida emes. Shunga *Perwerdigarning* leniti tüpeylidin zémin qaghjiraydu; daladiki ot-chöp solishidu; □ ■ 11 chünki hem peyghember hem kahin haram boldi; hetta Öz öyümdimu ularning rezil qilmishlirini bayqidim, — deydu Perwerdigar. ■

12 — Shunga ularning yoli özlirige qarangghuluqta mangidighan, téyilghaq yollardek bolidu; ular bu yollarda putliship, yiqilidu; chünki ular jazalinidighan yilida Men ularning béshigha yamanliq chüshürimen, — deydu Perwerdigar. □ ■ 13 Men awwal Samariyediki peyghemberlerde exmeqliqni körgeyken; ular Baalning namida bésharet bérip, xelqim Israilni azdurghan; 14 biraq Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu; ularning hemmisi Manga Sodomdek, *Yérusalémda* turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi. □ ■ 15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar peyghemberler toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni emen bilen ozuqlandurimen, ulargha öt süyini ichküzen; chünki Yérusalémdiki peyghemberler haramliqning menbesi bolup, haramliq ulardin pütkül zémin'gha tarqilip ketti. ■

16 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet bériwatqan peyghemberlerning sözlirige qulaq salmanglar; ular silerni bimenilikke yétekleydu; ularning sözliri Perwerdigarning aghzidin chiqqan emes,

□ 23:6 «Uning künliride **Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nomi bilen atiliduki** — «Perwerdigar **Heqqaniylikimiz**» — bu bésharet: (1) Mesihning Xudaliq tebiitini; (2) kelgüside Yehuda (ikki qebile)ning we Israil (on qebile)ning qaytidin bir bolidighanliqini körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ 23:6 Qan. 33:28 ■ 23:7 Yer. 16:14,15 □ 23:9 «bundaq **bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur**» — köz aldidiki (töwende, 10-40-ayetlerde éytilghan) gunahlar, saxtiliq we shundaqla xelqning (uning Perwerdigarning heqiqiy sözlirini ulargha yetküzüshi tüpeylidin) özini ret qilghanliqi Yeremiyaning könglini parakende we sunuq qilghan. □ 23:10 «**zémin bolsa zinaxorlarga tolghan**» — bu «zinaxorlar»ning kim ikenliki töwendiki 11-ayette ayan qilinidu — yeni öz hoquqini haram yolda ishlitidighan kahinlar we saxta peyghemberler. Ularining «zinaxorluqi» belkim hem jismaniye jehettiki zinaxorluq we Xudagha wapasizliq qilib butlarga choqunushnimu körsitidu. Pelestindiki butpereslik herdaim butxanidiki «pahishe ayallar» bilen baghliq idi. ■ 23:10 Yer. 5:7, 8; 9:2 ■ 23:11 Yer. 6:13; 8:10; 14:18 □ 23:12 «**ular jazalinidighan yili**» — ibraniy tilida «ularni yoqlishim kérek bolghan yili» dep ipadilindur. ■ 23:12 Zeb. 35:6; 73:18; Yer. 13:16 □ 23:14 «**Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu...**» — Samariyediki peyghemberlerning saxta bésharet («Baalning namida») bergenliki héchqandaq ejeblinerlik ish emes; Samariye (Israil, yeni «shimاليy padishahliq») butperes padishahlar astida baldurla Xudaning yolidin chiqqanidi. Biraq Yérusalém (Yehuda)da Xuda ewetken heqiqiy peyghemberler köp bolghachqa, heqiqetni ulargha nisbeten xélila obdan bilishi kérek idi. «**ularning hemmisi Manga Sodomdek, Yérusalémda turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi**» — oqurmenlerge melumki, Sodom we Gomorra ikki intayin rezil sheherler bolup, Xuda ular üstige ot yaghdurup weyran qiliwetkenidi («Yar.» 19-babni körüng). ■ 23:14 Yesh. 1:9 ■ 23:15 Yer. 8:14; 9:15

belki öz könglide tesewwur qilghan bir körünüşni sözlewatidu. ¹⁷ Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we öz könglining jahilliqida mangidighanlarning herbirige: «Héçqandaq yamanliq béshinglarga chüshmeydu» — deydu. □ ■ ¹⁸ Biraq ulardin qaysi birsi Perwerdigarning kengishide Uning söz-kalamini bayqap chüshinish we anglash üçün turghan? Ulardin kim Uning sözini qulaq sélip anglighan? ¹⁹ Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun! Uningdin qehr chiqti; berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi; u pirqirap rezillerning béshigha chüshidu. ■ ²⁰ Uning könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche, Perwerdigarning ghezipi yanmaydu; axirqi künlerde siler buni obdan chüshinip yétisiler. ²¹ Men bu peyghemberlerni ewetmigenmen, lékin ular xewerni jar qilishqa qatrighan; Men ulargha söz qilmidim, lékin ular bésharet bergen. ■ ²² Halbuki, ular Méning kengishimde turghan bolsa, Méning xelqimge sözlirimni anglatquzghan bolsa, emdi xelqimni rezil yolidin we qilmishlirining rezillikidin yandurghan bolatti.

²³ Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu? — deydu Perwerdigar, — Men yiraq-yiraqlardiki herjayda turidighan Xuda emesmu? □ ²⁴ Birsi yoshurun jaylarda möküwalsa Men uni körelmemdimen? — deydu Perwerdigar; — asman-zémin Men bilen toldurulghan emesmu? — deydu Perwerdigar. ■ ²⁵ Men Méning namimda yalghan bésharetler béridighan peyghemberlerning: «Bir chüsh kördüm! Bir chüsh kördüm!» dégenlirini anglidim; ²⁶ bundaq peyghemberler yalghan bésharetlerni béridu, ular özining könglidiki ézitqu tesewwurliridin peyghemberler bolushiwalghan. Emdi ular bundaq ishlarni qachan'ghiche könglige pükidu? ²⁷ Ular herbiri qachan'ghiche öz yéqinigha éytqan chüshliri arqiliq (xuddi ata-bowilirining Baalgha choqunup namimni untughinigha oxshash) xelqimge namimni untuldurushni pemleydu?■

²⁸ Chüshni körgeñ peyghember, chüshni éytip bersun; Méning sözüمنى anglighan kishi bu sözüمنى estayidilliq bilen sözlisun; paxalning bughday bilen sélishturghuchilik némissi bardu? — deydu Perwerdigar. ²⁹ — Méning sözüمنى xuddi köydürgüchi bir ot we tashni chaqidighan bazghan emesmu? — deydu Perwerdigar.

³⁰ Shunga mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ularning herbiri öz yéqinidin «Méning sözlirim»ni oghrilap doramchiliq qilidu. ■ ³¹ Mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ular öz tillirini chaynap: «Perwerdigar deydu...» dep bésharet béridu. ³² Mana, yalghan chüshlerni bésharet qilip bularni yetküzüp, yalghanchiliqi we bashbashtaqliqi bilen Méning xelqimni azdurghanlarga qarshidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen; ular bu xelqge héçqandaq payda yetküzmeydu, — deydu Perwerdigar.■

³³ Emdi yaki bu xelq, yaki peyghember, yaki kahin sendin: «Perwerdigarning sanga yükligen sözi néme?» dep sorisa, sen ulargha: «Qaysi yük?! Men silerni Özümdin yiraq tashlaymen, — deydu Perwerdigar. □ ³⁴ «Perwerdigarning yükligen sözi» deydighan herqaysi peyghember, kahin yaki xelq bolsa, Men bu kishini öyidikiler bilen teng

□ **23:17** «Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we...» — bashqa birxil terjimisi: «Ular méni kemsitidighanlarga: «Perwerdigar mundaq deydu: Siler aman-tinchliqta turisiler» dewéridu we...». ■ **23:17** Yer. 6:14; 8:11; Ez. 13:10; Zek. 10:2 ■ **23:19** Yer. 30:23, 24 ■ **23:21** Yer. 14:14 □ **23:23** «Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu?» — ibranij tilida «Men peqet yéqinda turidighan Xudamu?». ■ **23:24** Zeb. 139:7-12; Am. 9:2, 3 ■ **23:27** Hak. 3:7; 8:33,34 ■ **23:30** Qan. 18:20; Yer. 14:14,15 ■ **23:32** Zef. 3:4 □ **23:33** «Perwerdigarning sanga yükligen sözi néme?... Qaysi yük?!...» — oqurmenlerge ayan boliduki, ibranij tilida «yük» we «éghir bésharet» dégenler oxshash bir söz bilenla ipadilididu. Perwerdigarning jawabi «Siler özünglar Manga yük!» dégen menide. Xelqning Yeremiyadin «Perwerdigarning (sanga) yükligen sözi» toghruluq sorishi hejwi, kinayilik gep idi — bu söznin tégede: «Yeremiya herdaim bizge éghir sözler, shum xewerni yetküzidu» dégen mene bar idi. Ularning qulaqliri Perwerdigarning sözige héç échilmighanidi.

jazalaymen. ³⁵ Emdi silerning herbiringlar öz yéqinidin we herbiringlar öz qérindishidin mushundaq: «Perwerdigar néme jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishinglar kérek. ³⁶ Siler «Perwerdigarning yükligen sözi» dégenni qaytidin aghzinglarga almaysiler; chünki herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu; chünki siler Xudayimiz, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, tirik Xudaning sözlirini burmilighansiler. □ ³⁷ Herbiringlar peyghemberdin mushundaq: «Perwerdigar sanga néme dep jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishing kérek. ³⁸ Lékin siler: «Perwerdigarning yükligen sözi» dewergininglar tüpeylidin, mana Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler: «Perwerdigarning yükligen sözi» dewérisiler we Men silerge: ««Perwerdigarning yükligen sözi» démengler» dep xewer ewetkenmen, ³⁹ shunga mana, Men silerni pütünley untuymen, Men silerni silerge we ata-bowiliringlarga teqdim qilghan sheher bilen teng yüzümdin yiraq tashlaymen; □ ⁴⁰ Men üstünlargha menggü reswachiliq we hergiz untulmaydighan menggülük shermendilikni chüshürimen! ■

24

Yaxshi enjürler, yaman enjürler

¹ Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémdin Yehoakimning ogli, Yehuda padishahi Yekoniyah, Yehuda emir-shahzadiliri, hünérwenler we tömürchilerni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin, Perwerdigar manga Öz ibadetxanisi aldidiki ikki séwet enjürni «mana kör» dep körsetken. ■ ² Bir séwette deslepki pishqan enjürdek intayin yaxshi enjürler bar idi; ikkinchi séwette yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler bar idi. ³ Andin Perwerdigar manga: «Néme kördüng, Yeremiya?» — dep soridi. Men: «Enjürlerni kördüm; yaxshiliri bolsa intayin yaxshiken; nacharliri yégili bolmaydighan, intayin nachar iken» — dédim. ⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ⁵ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudadin sürgün bolghanlarni, yeni Méning bu yerdin kaldiylerning zéminigha ewetkenirimni bu yaxshi enjürlerdeq yaxshi dep qaraymen; ⁶ Men ulargha yaxshi bolsun dep közümnü ulargha tikimen we ularni bu zémin'gha qayturimen; Men ularni ghulitip tashlimaymen, belki ularni qurimen; ularni yulup tashlimaymen, belki tikip östürimen. ⁷ Men ulargha Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidighan, Méni tonuydighan bir qelbni teqdim qilimen; shuning bilen ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen; chünki ular pütün qelbi bilen yéningha qaytidu. ■ ⁸ Lékin nachar enjürler, yeni yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler qandaq bolghan bolsa, — deydu Perwerdigar, — Berheq, Men Yehuda padishahi Zedekiyani, emir-shahzadilirini we Yérusalémdikilerning qalghan qismini, bu zéminda qalghanlarni we Misirda turuwatqanlarni shuningha oxshash qilimen; ■ ⁹ Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyekt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen; men ularni heydiwetken barliq jaylarda ularni reswachiliqning obyékti, söz-chöchek, tapa-tenining obyékti we lenet sözliri bolushqa tapshurimen. □ ■ ¹⁰ Men ulargha hem ata-bowilirigha teqdim qilghan

□ **23:36** «herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu» — Yeremiyaning bu dégini bizningche mundaq: «Silerning yalghan sözliringlar, jümlidin saxta peyghemberlerning sözliri silerge jaza épkélidu; peyghemberlerning yalghan sözlirini siler yaxshi dep qobul qilip, shundaqla bir-biringlarga qaytilap éytisiler; bu yalghan bésharetler Xudaning heqiqiy «yükligen sözi» emes, belki béshinglarga Xudaning éghir jazasi bolghan «yük» chüshüridighan sözdur. □ **23:39** «Men silerni pütünley untuymen» — yaki «silerni yiraqqa élip kétimen...» ■ **23:40** Yer. 20:11 ■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Qan. 30:6; Yer. 30:22; 31:33; 32:38,39; Ez. 11:19; 36:26,27 ■ **24:8** Yer. 29:17 □ **24:9** «Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyekt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Men ularni heryaq-heryaqlargha yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydilishke, balayi'apet chüshüshke tapshurimen...» ■ **24:9** Qan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yer. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18

zémindin yoqitilghuche ular arisigha qilich, qehetchilik we wabani ewetimen.

25

Söz-kalamni anglimasliq tüpeylidin yetmish yilliq qulluqta bolush

¹ Yosiyaning oghli, Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yilida (yeni Babil padishahi Néboqadnesarning birinchi yilida) Yehudaning barliq xelqi toghruluq Yeremiyagha kelgen söz, —

² Bu sözni Yeremiya peyghember Yehudaning barliq xelqi we Yérusalémda barliq turuwatqanlarga éytip mundaq dédi: —

³ Amonning oghli, Yehuda padishahi Yosiyaning on üçinchi yilidin boshlap bügünki kün'giche, bu yigirme üç yil Perwerdigarning sözi manga kélip turghan we men tang seherde ornumdin turup uni silerge sözlep keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar;

⁴ we Perwerdigar silerge barliq xizmetkarliri bolghan peyghemberlerni ewetip kelgen; U tang seherde ornidin turup ularni ewetip kelgen; lékin siler qulaq salmay héch anglimidinglar. ■ ⁵ Ular: «Siler herbiringlar yaman yolunglardin we qilmishliringlarning rezilikidin towa qilip yansanglar, Men Perwerdigar silerge we ata-bowiliringlarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan zéminda turuwérisiler. ■ ⁶ Bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolup choqunmanglar; Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürmenglar; Men silerge héch yamanliq keltürmeymen» — dep jakarlighan.

□ ⁷ Lékin siler Manga qulaq salmidinglar, Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürüp özünglarga ziyani keltürdünglar, — deydu Perwerdigar.

⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler Méning sözlirimge qulaq salmighan bolghachqa, ⁹ mana, Men shimaldiki hemme jemetlerni we Méning qulumni, yeni Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirtimen, ularni bu zémin'gha, uningda barliq turuwatqanlarga hemde etrapniki hemme ellerge qarshilishishqa élip kélimen; Men *mushu zémindikiler we etrapniki ellerni* pütünley weyran qilip, ularni tolimu wehimilik qilimen hem ush-ush obyékti, daimliq bir xarabilik qilimen; ■ ¹⁰ Men ulardin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini, toyi boluwatqan yigit-qizining awazini, tügmen téshining sadasini we chiragh nurini mehrum qilimen; ■ ¹¹ bu pütkül zémin weyrane we dehshet salghuchi obyékt bolidu, we bu eller Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolidu. □

¹² We shundaq boliduki, yetmish yil toshqanda, men Babil padishahining we uning élining béshigha, shundaqla Kaldiylarning zémini üstige öz qebihlikini chüshürüp, uni menggüge xarabilik qilimen. ■ ¹³ Shuning bilen Men shu zémin üstige Men uni eyibligen barliq sözlirimni, jümlidin bu kitabta yézilghanlarni, yeni Yeremiyaning barliq ellerni eyibligen bésharetlirini chüshürimen. ¹⁴ Chünki köp eller hem ulugh padishahlar *bu padishah hem qowmlirininimu* qul qilidu; Men ularning qilghan ishliri we qolliri yasighanliri boyiche ularni jazalaymen. □ ■

Hem Yehuda hem ellerning Xudaning ghezipige uchrishi toghruluq bir alamet körünish

■ **25:4** Yer. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ **25:5** 2Pad. 17:13; Yer. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ **25:6** «qolliringlar yasighanlar...» — mushu sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu.

■ **25:9** Yer. 19:8 ■ **25:10** Yesh. 24:7; Yer. 7:34; 16:9; Ez. 26:13 □ **25:11** «bu eller...» — Yehuda we uning etrapidiki barliq ellerni körsitidu (9-ayetni körüng). «Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **25:12** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 29:10; Dan. 9:2 □ **25:14** «bu padishah hem qowmlirininimu» — ibraniy tilida «ularnimu» déyilidu. Bizningche bu «Babil padishahi hem qowmliri»ni körsitidu.

■ **25:14** Yer. 27:7

15 Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar manga *alamet körünüşte* mundaq dédi: — Méning qolumdiki ghezippinge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin; □ ■ 16 ular ichidu, uyan-buyan irghanglaydu we Men ular arisigha ewetken qilich tüpeylidin sarang bolidu.

17 Shunga men bu qedehni Perwerdigarning qolidin aldim we Perwerdigar méni ewetken barliq ellerge ichküzdüm, 18 — yeni Yérusalémgha, Yehudaning sheherlirige, uning padishahlirigha we emir-shahzadilirige, yeni ularni bügünki kündikidek bir xarabe, wehime, ush-ush obyékti bolushqa hem lenet sözliri bolushqa qedehni ichküzdüm; □ 19 Misir padishahi Pirewn'ge, xizmetkarlirigha, emir-shahzadilirigha hem xelqige ichküzdüm; ■ 20 barliq shalghut eller, uz zéminidiki barliq padishahlar, Filistiylarning zéminidiki barliq padishahlar, Ashkélondikiler, Gazadikiler, Ekrondikilerge we Ashdodning qalduqlirigha ichküzdüm; □ ■ 21 Édomdikiler, Moabdikiler we Ammoniylar, ■ 22 Turning barliq padishahliri hem Zidonning barliq padishahliri, déngiz boyidiki barliq padishahlar, □ ■ 23 Dédandikiler, Témadikiler, Buzdikiler we chéke chachlirini chühshürüwetken eller, ■ 24 Erebiyediki barliq padishahlar we chöl-bayawanda turuwatqan shalghut ellerning barliq padishahliri, ■ 25 Zimridiki barliq padishahlar, Élamdiki barliq padishahlar, Médialiqarning barliq padishahliri, ■ 26 shimaldiki barliq padishahlargha, yiraqtiki bolsun, yéqindiki bolsun, bir-birlep ichküzdüm; jahandiki barliq padishahliqlargha ichküzdüm; ularning arqidin Shéshaqning padishahimu *qedehni* ichidu. □ 27 Andin sen ulargha: «Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Ichinglar, mest bolunglar, qusunglar, Men aranglarga ewetken qilich tüpeylidin yiqilip qaytidin des turmanglar» — dégin.

28 We shundaq boliduki, ular qolungdin élip ichishni ret qilsa, sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Siler choqum ichisiler!» — dégin. 29 Chünki mana, Men Öz namim bilen atalghan sheher üstige apet chühshürgili turghan yerde, siler jazalanmay qalamsiler? Siler jazalanmay qalmaysiler; chünki Men yer yüzide barliq turuwatqanlarning üstige qilichni chühshühke chaqirimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.■

30 Emdi sen *Yeremiya*, ulargha mushu bésharetning sözlirining hemmisini jakarlighin: — Perwerdigar yuqiridin shirdek hörkireydu, Öz muqeddes turalghusidin U awazini qoyuwétidu; U Özi turuwatqan jayi üstige hörkireydu; U üzüm cheyligüchiler towlighandek yer yüzide barliq turuwatqanlarni eyiblep towaydu.■

31 Sadasi yer yüzining chetlirigiche yétidu; Chünki Perwerdigarning barliq eller bilen dewasi bar; U et igilirining hemmisi üstige höküm chiqiridu;

□ 25:15 «Méning qolumdiki ghezippinge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin» — bu sözlerni Xuda Yeremiyagha *alamet körünüşte* éytqan, dep qaraymiz. ■ 25:15 Yer. 13:12 □ 25:18 «bügünki kündikidek» — bu ibare belkim bésharet emelge ashurulghandin kéyin qoshulghan; bolmisa, bashqa bir mene: «bügünki künidimu bu ishlar bolghili turdi» bolushi mumkin. ■ 25:19 Yer. 46 □ 25:20 «barliq shalghut eller» — belkim Misirda turghan, Misirliqlar bilen «ariliship ketken» bashqa milletlerni körsitidu. ■ 25:20 Yer. 47:4-7 ■ 25:21 Yer. 48; 49:1-22 □ 25:22 «déngiz boyidiki barliq padishahlar» — belkim Tur we Zidon bilen munasiwetlik bolghan, ulargha béqin'ghan «ottura déngiz» boyidiki padishahlarni körsitidu. ■ 25:22 Yer. 47:4 ■ 25:23 Yer. 9:25; 49:8 ■ 25:24 Yer. 49:31 ■ 25:25 Yer. 49:34 □ 25:26 «Shéshaqning padishahi» — Babilning padishahini körsitidu. Ibraniy tili élipbeside «Babil» (Babilon) dégen söz, «Shéshaq» dégen sözning «tetür»isi; yeni, ibraniy tilida 2-herp «b»ni herplerni axiridin sanighanda, 2-herp («sh») bilen almashturghili bolidu. Barliq bashqa herplerni «tetür»isi bilen oxshash yolda almashturghili bolidu. Némishqa Babil (Babilon)ni körsitish üçün mushu «shifirliq» yol ishli tilidu? Shühbisizki, shu künlerde shu dewrdiki eng küchlük memliketning «zawalgha yüzlinishi»ni körsitish üçün bezide mushundaq «daritma gep»ni ishli tilish qolayliq idi. ■ 25:29 1Pét. 4:17 ■ 25:30 Yo. 3:16; Am. 1:2

Rezillerni bolsa, ularni qilichqa tapshuridu;
— Perwerdigar shundaq deydu.

³² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, balayi'apet eldin elge hemmisi üstige chiqip tarqilidu;
Yer yüzining chet-chetliridin dehshetlik buran-chapqun chiqidu.

³³ Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu; ulargha matem tutulmaydu, ular bir yerge yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular yer yüzide tézektek yatidu. □ ■

³⁴ I baqquchilar, zarlanglar, nale kötürünglar!
Topa-chang ichide éghininglar, i pada yétekchiliri!
Chünki qirghin qilinish künliringlar yétip keldi,
Men silerni tarqitiwétimen;
Siler örülgen ésil chinidek parche-parche chéqilisiler. □ ■

³⁵ Pada baqquchilirining bashpanahi,
Pada yétekchilirining qachar yoli yoqap kétidu.

³⁶ Baqquchilarning azabliq peryadi,
Pada yétekchilirining zarlashliri anglinidu;
Chünki Perwerdigar ularning yaylaqlirini weyran qilay dewatidu;

³⁷ Perwerdigarning dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Tinchliq qotanliri xarabe bolidu.

³⁸ Perwerdigar Öz uwisini tashlap chiqqan shirdektur;
Ezgüchining wehshiyliki tüpeylidin,
We *Perwerdigarning* dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Ularning zémini weyrane bolmay qalmaydu. □

26

Yeremiya «saxta peyghember» dep shikayet qilnidu

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan mezigilning béshida shu söz Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —

² Perwerdigar mundaq deydu: — Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ibadet qilish üçün Perwerdigarning öyige kirgen Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! □ ³ Ular belkim anglap qoyar, herbiri öz rezil yolidin yanar; shundaq qilsa, Men qilmishlirining rezilliki tüpeylidin béshigha külpet chüshürmekchi bolghan niyitimdin yanimen. ■ ⁴ Sen ulargha mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga qulaq salmay, Men silerning ald-inglarga qoyghan Tewrat-qanunumda mangmisanglar, ⁵ Men tang seherde ornumdin turup ewetken xizmetkarlirim bolghan peyghemberlarning sözlirini anglimisanglar (siler ulargha héch qulaq salmay kelgensiler!), ■ ⁶ undaқта, Men Shilohni qandaq

□ **25:33** «Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu...» — demisekmu, bu bésharet Babil impériyesining Pars impériyesi teripidin bitchit qilinishidin axirqi zaman'gha atlap, shu künlardiki weqelerni körsitidu. ■ **25:33** Yer. 16:4 □ **25:34** «I baqquchilar,... i pada yétekchiliri!...» — demisekmu, «baqquchilar» we «pada yétekchiliri» mushu ayette ellerning herxil yétekchilirini körsitidu. ■ **25:34** Yesh. 65:12; Yer. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17 □ **25:38** «ezgüchining wehshiyliki» — yaki «ezgüchining qilichi». □ **26:2** «Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ... Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! » — 26-babtiki xatiriler we bésharet belkim 7-babtimu xatirilen'gen, ibadetxana ichide bolghan weqening tekrarlinishi bolushi mumkin. 3-6-ayetler Yeremiyaning shu chaghda ibadetxanida bergén bésharitining yeküni. Mushu yerdiki tekrarlinishning meqsiti bolsa, xelqning bésharetke bolghan inkasini tekitlesh üçündür. ■ **26:3** Yer. 18:8 ■ **26:5** Yer. 7:13,25; 11:7; 25:3

qilgan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen, bu sheherni yer yüzidiki barliq ellerge lenet sözi qilimen».[□] ■

⁷ Shuning bilen kahinlar, peyghemberler we barliq xelq Yeremiyaning bu sözlirini Perwerdigarning öyide jakarlighanliqini anglidi.

⁸ Shundaq boldiki, Yeremiya barliq xelqqa Perwerdigar uninggha tapilighan bu sözlerning hemmisini éytip bergendin kéyin, kahinlar we peyghemberler we barliq xelq uni tutuwélip: «Sen choqum ölüshüng kérek! ⁹ Sen némishqa Perwerdigarning namida bésharet bérip: «Bu öy Shilohdek bolidu, bu sheher xarabe, ademzatsiz bolidu!» — déding?» — dédi.

Shuning bilen Perwerdigarning öyidiki barliq xelq Yeremiyagha doq qilip uni oriwélishiti. ¹⁰ Yehuda emirliri bu ishlarni anglidi; ular padishahliq ordididin chiqip Perwerdigarning öyige kirdi, Perwerdigarning öyidiki «Yéngi derwaza»da sotqa olturdi.

¹¹ Kahinlar we peyghemberler emirlerge we xelqqa sözlep: «Bu adem ölümge layiq, chünki siler öz qulaqliringlar bilen anglighandek u mushu sheherni eyiblep bésharet berdi» — dédi.

¹² Andin Yeremiya barliq emirlerge we barliq xelqqa sözlep mundaq dédi: — «Perwerdigar méni bu öyni eyiblep, bu sheherni eyiblep, siler anglighan bu barliq sözler bilen bésharet bérishke ewetken. ¹³ Hazir yolliringlarni we qilmishinglarni tüzitinglar, Perwerdigar Xudayinglarning awazini anglanglar! Shundaq bolghanda, Perwerdigar silerge jakarlighan külpettin yanidu. ■ ¹⁴ Lékin men bolsam, mana, qolliringlardimen; manga közünglerge néme yaxshi we durus körülse shundaq qilinglar; ¹⁵ peqet shuni bilip qoyunglarki, méni öltürüwetsengler gunahsiz qanning jazasini öz béshinglarga, bu sheherge we uningda turuwatqanlarning béshigha chüshürisiler; chünki déginim heq, Perwerdigar heqiqeten bu sözlerning hemmisini qulaqliringlarga déyishke méni ewetken».

¹⁶ Emirler we barliq xelq kahinlarga we peyghemberlerge: «Bu adem ölümge layiq emes; chünki u Perwerdigar Xudayimizning namida bizge sözlidi» — dédi. ¹⁷ Andin zémindiki bezi aqsaqallar ornidin turup xelq kéngishige mundaq dédi: —

¹⁸ «Moreshetlik Mikah Yehuda padishahi Hezekiyaning künliride barliq Yehuda xelqige bésharet bérip: —

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Zion téghi étizdek aghdurulidu,

Yérusalém döng-töpiler bolup qalidu,

«Öy jaylashqan tagh» bolsa,

Ormanliqning otturidiki yuqiri jaylarla bolidu, xalas» — dégenidi.[□] ■

¹⁹ Yehuda padishahi Hezekiya we barliq Yehuda xelqi Mikahni ölümge mehkum qilghanmu? Hezekiya Perwerdigardin qorqup, Perwerdigardin ötün'gen emesmu? We Perwerdigar ulargha qilmaqchi bolup jakarlighan külpettin yan'ghan emesmu? Biz *bu*

□ **26:6** «Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen» — Perwerdigarning ibadet chédiri esli «Shiloh» dégen sheherde tikilgen. Israilning Xudagha bolghan wapasizliqi tüpeylidin u weyran qilinip, Xudaning «ehde sanduqi» dühmen teripidin u yerdin bulap kétilishi bilen Shiloh «Xudaning shan-sheripi uningdin yoqap ketken jay» dep atalghan («1Sam.» 4-babni körüng). ■ **26:6** 1Sam. 4:12; Zeb. 78:60; Yer. 7:12,14 ■ **26:13** Yer. 7:3 □ **26:18** «Moreshetlik Mikah» — Mikah peyghemberning yurti «Moreshet» idi («Mik.» 1:1). ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ..» — Mikah «muqeddes öy» yaki «ibadetxana» démeydu — ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qalghan. Bu bésharet Hezekiya padishahni belkim chongqur tesirlendürgen. 100 yildin kéyin bu aqsaqallar bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, padishahi Yehoakimga tesir yetküzmechi bolup, bésharetni neqil keltüridu. ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ormanliqning otturidiki yuqiri jaylarla bolidu» — «Mik.» 3:12. «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik, hejwiyyeptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerlerde butlarga choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, hemde ormanliqning kishilerning közige azpaz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ **26:18** Mik. 1:1; 3:12

yoldin yanmisaq öz jénimiz üstige zor bir külpetni chüshürgen bolmamdimiz?».

²⁰ (Perwerdigarning namida Yeremiyaning barliq dégenliridek bu sheherni we bu zéminni eyiblep bésharet bergen, Kiriya-Yéarimlik Shemayaning oghli Uriya isimlik yene bir adem bar idi. ²¹ Padishah Yehoakim we barliq palwanliri, barliq emirliri uning sözlirini anglighanda, padishah uni öltürüşke intilgen; lékin Uriya buni anglighanda qorqup, Misirgha qachti. ²² Lékin Yehoakim chaparmenlerni, yeni Akborning oghli Elnatan we bashqilarni Misirgha ewetken; ²³ ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken). □ ²⁴ — Halbuki, shu chaghda Shafanning oghli Ahikam ularning Yeremiyaning ölümge mehkum qilib xelqning qoligha tapshurmasliqi üçün, uni qollidi.

27

Yeremiya xelqni Babilgha teslim bolushqa dewet qilidu

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiyaning textke olturghan deslepki mezigilide, shu söz Yeremiyagha Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —□

² Perwerdigar manga mundaq dédi: — Asaretler we boyunturuqlarni yasap öz boyninggha sal; ■ ³ bu boyunturuqlarni Édomning padishahigha, Moabning padishahigha, Ammoniylarning padishahigha, Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin; □ ⁴ herbirini öz xojayinlirigha shundaq bir xewerni yetküzüşke buyrughin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Öz xojayinliringlarga mundaq denglar: — ⁵ Men zémin we zémin yüzide turawatqan ademler we haywanlarni zor qudritim we sozulghan bilikim bilen yaratqanmen; we kim közümgé layiq körünse, bularni shulargha teqdim qilimen. ■ ⁶ Hazir Men bu zéminlarning hemmisini Babil padishahi, Méning qulum bolghan Néboqadnesarning qoligha tapshurdum; hetta daladiki haywanlarnimu uning qulluqida bolushqa teqdim qildim.■

⁷ Barliq eller uning, oghlining hem newrisining qulluqida bolidu; andin öz zéminining waqti-saiti toshqanda, köp eller we ulugh padishahlar unimu qulluqqa salidu.

⁸ Shundaq boliduki, qaysi el yaki padishahliq Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolushni, yeni boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyushni ret qilsa, Men shu elni Néboqadnesarning qoli arqiliq yoqatquzghuche qilich, qehetchilik we waba bilen jazalaymen, — deydu Perwerdigar. ⁹ — Siler bolsanglar, «Babil padishahining qulluqida héch bolmaysiler» dégen peyghemberliringlarga, palchiliringlarga, chüsh körgüchiliringlarga, rem achquchiliringlarga yaki jadugerliringlarga qulaq salmanglar; □ ¹⁰ chünki ular silerge yalghanchiliq qilib bésharet béridu; *geplirige kirsenglar*, silerni öz yurtunglardin sürgün qilidu; chünki Özüm silerni yurtunglardin

□ **26:23** «ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken» — bu weqe belkim Yeremiyaning sözliridin kéyin yüz bergen. Lékin uning tepsilatirini mushu yerde (20-23-ayettiki tirnaq ichige) kirgüzüshtiki meqset, Yeremiya uchrighan xewp-xeterni körünerlik qilib körsitistin ibaret. □ **27:1** «Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiya...» — bezi kona köchürmilerde mushu ayette «Zedekiya»ning ornida «Yehoakim» déyilidu. Shübhisizki, «Zedekiya» toghridur (3-ayetni körüng). Bu babtiki weqeler belkim Zedekiyaning tötinchi yilida yüz bergen. ■ **27:2** Yer. 28:10 □ **27:3** «bu boyunturuqlarni Édom., Moab., Ammoniylar., Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin» — tarixtin ispat barki, bu elchilarning Yérusalémgha kélishtiki meqsiti Zedekiyaning Édom, Moab, Ammon, Tur we Zidon padishahlirining Babil impériyesige kötürmekchi bolghan isyan'gha ittapaqdash qilishtin ibaret. ■ **27:5** Dan. 4:14,22 ■ **27:6** Yer. 25:9 □ **27:9** «chüsh körgüchiliringlar» — yaki «chüsh örügüchiliringlar».

heydeymen, siler nabut bolisiler. ¹¹ Lékin qaysi el boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup qulluqigha kirse, shu elni öz yurtida turghuzimen, ular uningda tériqchiliq qilip yashaydu.

¹² — Men Yehuda padishahi Zedekiyaghimu shu sözler boyiche mundaq dédim: «Boynunglarni Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup uning we uning xelqining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler. ¹³ Emdi némishqa Perwerdigarning Babil padishahining qulluqigha boysunmighan herqaysi eller toghrisida déginidek, sen we xelqing qilich, qehetchilik we waba bilen ölmekchi bolisiler? ¹⁴ Peyghemberlarning: «Babilning qulluqida bolmaysiler» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■ ¹⁵ Men ularni ewetken emes, — deydu Perwerdigar, — lékin ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; bu sözlarning aqiwiti shuki, Men silerni yurtunglardin heydiwétimen, shuningdek nabut bolisiler; siler we silerge bésharet bergen peyghemberler nabut bolisiler».

¹⁶ Andin Men kahinlarga we bu barliq xelqge mundaq dédim: — Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet béridighan peyghemberlarning: «Mana, Perwerdigarning öyidiki qimmatlik qacha-quchilar pat arida Babilin qayturulidu» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■ ¹⁷ Ulargha qulaq salmanglar; Babil padishahining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler; bu sheher némishqa weyran bolsun? ¹⁸ Eger bular heqiqeten peyghemberler bolsa hem Perwerdigarning sözi ularda bolsa, ular hazir Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémning özide qalghan qimmatlik qacha-quchilar Babilgha élip kétilmisun dep samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha dua-tilawet qilsun!

¹⁹ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ikki *mis* tüwrük, *mis* «dégiz», das harwiliri we bu sheherde qalghan *qimmatlik* qacha-quchilar toghruluq mundaq deydu: — □ ²⁰ (bularni bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehoakimning ogli Yehuda padishahi Yekoniyahni Yehudadiki we Yérusalémdiki barliq ésilzad-emirler bilen teng Yérusalémdin Babilgha sürgün qilghanda u élip ketmigenidi) ■ ²¹ Berheq, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémda qalghan *qimmatlik* qacha-quchilar toghruluq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — ²² ularmu Babilgha élip kétilidu; ular Men ulardin qaytidin xewer alidighan kün'giche shu yerde turidu, — deydu Perwerdigar: — shu waqit kelgende, Men ularni élip bu yerge qayturup bérimen. □ ■

28

Saxta peyghemberning Yeremiyagha qarshi chiqishi

¹ Shu yilda, Yehuda padishahi Zekeriya textke olturghan deslepki mezgilde, yeni tötinchi yili, beshinchi ayda, Azzurning ogli, Gibéon shehiridiki Hananiya peyghember, kahinlar we barliq xalayıq aldidá Perwerdigarning öyide manga: —

² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim! □ ³ Babil padishahi Néboqadnesar mushu yerdin épketken, Babilgha aparghan, Perwerdigarning öyidiki

■ **27:14** Yer. 14:14; 23:21; 29:8 ■ **27:16** Yer. 28:3 □ **27:19** «*mis déngiz*» — ibadetxanida kahinlar yuyunidighan, mistin yasalgan chong bir kölçek das. «Das harwiliri» (yaki «das teglikliri») «dégiz»din kichikrek bolghan daslarni yökeshke ishli tidighan chaqliq tegliktur. «1Pad.» 7-babni körüng. ■ **27:20** 2Pad. 24:14,15 □ **27:22** «*Mén ulardin qaytidin xewer alidighan küni*» — ibraniy tilida «Men ularni yoqlaydighan küni». ■ **27:22** 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yer. 29:10 □ **28:2** «*Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim!*» — shübhisizki, bu saxta peyghemberning sözi Yeremiya 27-babta «Néboqadnesarning buyunturuqini qobul qilishinglar kérek» we «Perwerdigarning öyide qalghan qacha-quchilarmu épkétilidu» dégen bésharetni inkar qilishtin ibaret.

qacha-quchilarning hemmisini bolsa, ikki yil ötmeyla Men mushu yerge qayturup épkélimen; ■ ⁴ we Men Yehuda padishahi, Yehoakimning oghli Yekoniyahni Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisi bilen teng mushu yerge qayturup bérimen, — deydu Perwerdigar, — chünki Men Babil padishahining boyunturuqini sundiriwétimen!» — dédi.

⁵ Andin Yeremiya peyghember kahinlar we Perwerdigarning öyide turghan barliq xalayıq aldida Hananiya peyghemberge söz qildi. ⁶ Yeremiya peyghember mundaq dédi: «Amin! Perwerdigar shundaq qilsun! Perwerdigar séning bésharet bergen sözliringni emelge ashursunki, U Özining öyidiki qacha-quchilar we Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisini mushu yerge qaytursun! ⁷ Lékin öz quliqinggha we barliq xelqning quliqigha sélip qoyulidighan méning bu sözümni angla! ⁸ — Méning we séningdin burun, qedimdin tartip bolghan peyghemberlermu nurghun padishahliqlar we ulugh döletler toghruluq, urush, apet we wabalar toghruluq bésharet bérip kelgen; ⁹ tinchliq-awatliq toghruluq bésharet bergen peyghember bolsa, shu peyghemberning sözi emelge ashurulghanda, u heqiqeten Perwerdigar ewetken peyghember dep tonulghandur!».

¹⁰ Andin Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetti. □ ¹¹ Hananiya xelq aldida söz qilip: «Perwerdigar mundaq deydu: — Men shuninggha oxshash, ikki yil ötmeyla Babil padishahi Néboqadnesarning boyunturuqini barliq ellerning boynidin élip sunduriwétimen!» — dédi. Shuning bilen Yeremiya peyghember chiqip ketti.

¹² Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetkendin bir'az kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

¹³ Barghin, Hananiyagha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen yaghachtin yasalghan boyunturuqni sundurghining bilen, lékin uning ornigha tömürdin bolghan boyunturuqni sélip qoydung! ¹⁴ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men shuninggha bu barliq ellerning boynigha tömürdin yasalghan boyunturuqni salimenki, ular Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolidu; berheq, ular uning qulluqida bolidu; Men uninggha hetta daladiki haywanlarnimu teqdim qilghanmen».■

¹⁵ Andin Yeremiya peyghember Hananiya peyghemberge: «Qulaq sal, Hananiya! Perwerdigar séni ewetken emes! Sen bu xelqni yalghanchiliqqa ishendürgensen! ¹⁶ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: Mana, Men séni yer yüzidin ewetiwétimen! Sen del mushu yilda ölesen, chünki sen ademlerni Perwerdigargha asiyliq qilishqa dewet qilghansen».□ ■

¹⁷ Hananiya peyghember del shu yili yettinchi ayda öldi.

29

Yeremiya sürgün qilin'ghanlarga yazghan xet

¹ Yeremiyaning Yérusalémdin sürgün bolghanlar arisidiki hayat qalghan aqsaqallargha, kahinlarga, peyghemberlerge we Néboqadnesar esir qilip Babilgha élip ketken barliq xelqge Yérusalémdin yollighan xéti: —

² (xet padishah Yekoniyah, xanish, wezirler, Yehuda we Yérusalémdiki shahzade-emirler we hünarwenler Yérusalémdin ketkendin kéyin, ■ ³ Shafanning oghli Elasañning we

■ **28:3** Yer. 27:16 □ **28:10** «Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuq» — 27:2ni körüng. ■ **28:14** Yer. 27:6 □ **28:16** «séni yer yüzidin ewetiwétimen» — Xuda bu saxta peyghemberni eslide «ewetken emes» lékin hazir U uni «ölümge ewetidu!» ■ **28:16** Qan. 13:6; Yer. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12

Hilqiyaning oghli Gemariyaning qoli bilan yollan'ghan — Yehuda padishahi Zedekiya bu kishilarni Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha yollighan). Yollighan xet mundaq: —

⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi Yérusalémdin Babilgha sürgün'ge ewetkenlarning hemmisige mundaq deydu: —

⁵ Öylerni qurunglar, ularda turunglar; baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar; ⁶ öylininglar, oghul-qizliq bolunglar; oghulliringlar üçün qizlarni élip béringlar, qizliringlarni erlerge yatliq qilinglar; ularmu oghul-qizliq bolsun; shu yerde köpiyinglarki, aziyip ketmenglar; □ ⁷ Men silerni sürgün'ge ewetken sheherning tinch-awatliqini izdenglar, uning üçün Perwerdigargha dua qilinglar; chünki uning tinch-awatliqi bolsa, silermu tinch-awat bolisiler.

⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Aranglardiki peyghemberler we silerning palchiliringlar silerni aldap qoymisun; siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar; □ ■ ⁹ chünki ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; Men ularni ewetken emesmen, — deydu Perwerdigar.

¹⁰ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki, silerni mushu yurtqa qayturushum bilen silerge qilghan shapaetlik wedemni ada qilimen; □ ■ ¹¹ Chünki Özümning siler toghruluq pilanlirimni, apet élip kélidighan emes, tinch-awatliq élip kélidighan, axirda silerge ümidwar kélecekni ata qilidighan pilanlirimni obdan bilimen, — deydu Perwerdigar. ¹² Shuning bilen iler Manga nida qilip, yénimgha kélip Manga dua qilisiler we Men silerni anglaymen. ■ ¹³ Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler; chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler. □ ¹⁴ Men Özümni silerge tapquzimen, — deydu Perwerdigar — we Men silerni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Men silerni heydiwetken barliq ellerdin we heydiwetken barliq jaylardin yighimen, — deydu Perwerdigar, — Men silerni élip, esli sürgün qilip ayrighan yurtqa qayturimen.■

¹⁵ Siler: «Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar, □ ¹⁶ emdi Perwerdigar Dawutning textige olturghan padishah we bu sheherde turuwatqan barliq xelq, yeni siler bilen bille sürgün qilinmighan qérindashliringlar toghruluq shuni deydu: —

¹⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni azablaydighan qilich, qehetchilik we waba ewetimen; shuning bilen ularni xuddi sésighan, yégili bolmaydighan nachar enjürlerdeq qilimen; ■ ¹⁸ ularni qilich, qehetchilik we waba bilen qoghlaymen, ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydep apirimen; ularni shu ellerge wehime, lenet, dehshet, ush-ush qilinidighan we reswa qilinidighan obyekt qilimen. ■ ¹⁹ chünki Men tang seherde ornumdin turup, xizmetkarlirim bolghan peyghemberlerni ewetip sözlirimni ulargha éytqinim bilen, ular qulaq salmighan; siler *sürgün bolghanlarmu* héch qulaq salmighansiler, — deydu

□ **29:6** «oghul-qizliq bolunglar» — ibraniy tilida «oghul-qizlarni tughdurunglar». □ **29:8** «siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar» — xelqning palchilargha «Biz toghruluq bir chüsh körüp bersingiz» dégen telipi intayin külkilik, shu chaghdiki xelq heqiqeten shu derijide nadanliship ketken bolsa kérek. ■ **29:8** Yer. 14:14; 23:31; 27:15 □ **29:10** «Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki...» — bu «yetmish yil» toghrisida «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **29:10** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 25:12; Dan. 9:2 ■ **29:12** Dan. 9 □ **29:13** «Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler» — yaki «Siler pütün qelbinglar bilen Méni izdeydighan bolsanglar, siler Méni izdep tapisiler». ■ **29:14** Yer. 23:3 □ **29:15** ««Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar...» — bu ayettiki «peyghemberler» shübbhisizki, yalghan ümidlerni qozghaydighan saxta peyghemberlerni körsitidu. Mushu bésharettin köp ötmey, Daniyal hem Ezakiyal dégen heqiqiy peyghemberler Babilda bésharet qilishqa bashlidi. ■ **29:17** Yer. 24:8,10 ■ **29:18** Qan. 28:25,37; Yer. 15:4; 24:9,10

Perwerdigar. ²⁰ Lékin i siler sürgün bolghanlar, Men Yérusalémdin Babilgha ewetkenler, Perwerdigarning sözini anglanglar: —

²¹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Méning namimda silerge yalghandin bésharet béridighan Kolayaning oghli Ahab toghruluq we Maaséyahning oghli Zedekiya toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen, u ularni köz ald-inglarda ölümge mehküm qilidu; ²² shuning bilen ular misal qilinip Babilda turghan Yehudadiki barliq sürgün qilin'ghanlarning aghzida: «Perwerdigar séni Babil padishahi Néboqadnesar otta kawab qilghan Zedekiya we Ahabdek qilsun!» dégen lenet sözi bolidu; ²³ chünki ular Israil ichide iplasliq qilghan, qoshnilarning ayalliri bilen zina qilghan we Méning namimda yalghan sözlerni, Men ulargha héch tapilmighan sözlerni qilghan; Men bularni Bilgüchi we guwah Bolghuchidurmen, — deydu Perwerdigar.

Shémaya Babildin Yeremiya toghruluq yazghan xet ... Yeremiya peyghemberning yollighan jawab xéti ... Xudaning buning toghruluq Yeremiyagha éytqan sözi

²⁴ «Sen Yeremiya Nehelemlik Shémayagha mundaq dégin: —

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki sen öz namingda Yérusalémdiki barliq xelqqa, kahin bolghan Maaséyahning oghli Zefaniyagha we barliq kahinlarga xetler yollighining tüpeylidin, — ²⁶ (sen Zefaniyagha mundaq yazghan: «Perwerdigar séni kahin Yehuyadaning ornigha kahin tikligen emesmu? U séni Perwerdigarning öyide shuninggha nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek. □ ■ ²⁷ Emdi sen némishqa silerge özini peyghember qiliwalghan Anatotluq Yeremiyani eyiblimiding? ²⁸ Chünki u hetta Babilda turuwatqan bizlergimu: «Shu yerde bolghan waqtinglar uzun bolidu; shunga öylerni sélinglar, ularda turunglar, baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar» dep xet yollidi!») ²⁹ — Zefaniya mushu xetni Yeremiya peyghember aldida oqudi.

³⁰ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

³¹ Barliq sürgün bolghanlarga xet yollap mundaq dégin: — Perwerdigar Nehelamliq Shemaya toghruluq mundaq deydu: Chünki Men uni ewetmigen bolsammu, Shémaying silerge bésharet bérip, silerni yalghanchiliqqa ishendürgenliki tüpeylidin, ■ ³² Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Nehelamliq Shémayani nesli bilen bille jazalaymen; mushu xelq arisida uning héchqandaq nesli tépilmaydu; u Men Öz xelqim üçün qilmaqchi bolghan yaxshiliqni héch körmeydu, — deydu Perwerdigar: — chünki u ademlerni Manga asiqliqqa qutratti.■

30

Xudaning xelqige teselli, righbet we ümid bérish üçün Yeremiyaning kitab yézishi

¹ Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz: —□

□ **29:26** «U séni ... nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek» — oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiy menisi terjimimizningkidek bolidu. ■ **29:26** Yer. 20:1, 2, 3 ■ **29:31** Yer. 28:15 ■ **29:32** Yer. 28:16

□ **30:1** «Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz..» — oqurmenlarning éside barki, Perwerdigar Yeremiyagha «Yulush, söküsh, halak qilish we örüş» hem «qurush we térip östürüş»ni jakarlashqa chaqirghan (1:10). U «yulush, söküsh, halak qilish we örüş» toghruluq bésharetler bergendin kéyin, hazir uninggha «qurush we térip östürüş» toghruluq bésharetler (30-33-bablar) bérilidu.

² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin; □ ³ Chünki mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xelqim Israil hem Yehudani sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha qayturimen, ular uninggha ige bolidu.

⁴ Perwerdigarning Israil toghruluq we Yehuda toghruluq dégen sözliri töwendikidek: —

⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Anglilitidu alaqzadilik hem qorqunchluqning awazi,

Bolsun nede aman-tinchliq!

⁶ Soranglar, shuni körüp béqinglarki, er bala tughamdu? Men némishqa emdi tolghaqqacha chüshken ayaldek herbir er kishining chatiriqini qoli bilen tutqanliqini körimen? Némishqa yüzliri tatirip ketkendu? ■ ⁷ Ayhay, shu küni dehshetliktur! Uninggha héchqandaq kün oxshimaydu; u Yaqupning azab-oqubet künidur; lékin u uningdin qutquzulidu. □ ■ ⁸ Shu künide emelge ashuruliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen, asaretliringni buzup tashlaymen, yat ademler uni ikkinchi qulluqqa chüshürmeydu. □ ⁹ Shuning ornida ular Perwerdigar Xudasining hemde Men ular üçün qaytidin tikleydighan Dawut padishahining qulluqida bolidu. □ ■

¹⁰ Emdi sen, i qulum Yaqup, qorqma, — deydu Perwerdigar; — alaqzade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yerlerdin, séning neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzimen; Yaqup qaytip kélidu, aram tépip azade turidu we héchkim uni qorqutmaydu. ■ ¹¹ Chünki Men séni qutquzush üçün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoyup qoymaymen. ■

Perwerdigar Yehudaning yarisini saqaytidu

¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: Séning zédeng dawalighusiz, séning yarang bolsa intayin éghirdur. ■ ¹³ Séning dewayingni soraydighan héchkim yoq, yarangni tangghuchi yoqtur, sanga shipaliq dorilar yoqtur; ¹⁴ séning barliq ashniliring séni untughan; ular séning halingni héch sorimaydu. Chünki Men séni düshmendek zerb bilen urghanmen, rehimsiz bir zalimdek sanga sawaq bolsun dep urghanmen; chünki séning qebihliking heddi-hésabsiz, gunahliring heddidin ziyade bolghan. □ ■ ¹⁵ Némishqa zédeng tüpeylidin, derd-eliming dawalighusiz bolghanliqi tüpeylidin peryad kötürisen? Qebihlikingning heddi-hésabsiz bolghanliqidin, gunahliring heddidin ziyade bolghanliqidin, Men shularni sanga qilghanmen. ■

□ **30:2** «Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin» — «mushu barliq sözlirim» belkim 30-31-bablarda körüldü. Sözler belkim chüsh arqiliq Yeremiyagha tapshurulghan (31:26ni körüng). Ular esli ayrim oram kitabche bolushi kérek idi. ■ **30:6** Yer. 4:31; 6:24 □ **30:7** «u Yaqupning azab-oqubet künidur» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri bolghan Israil xelqini körsitidu, elwette. Bésharet Babildin qayturulushini körsetkini bilen, «Yaqupning azab-oqubet küni»ning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolsa kérek. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zef. 1:15 □ **30:8** «Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen» — «uning boyunturuqini» dégini mushu yerde awwal Néboqadnesarning qulluqini, hemde axirqi zamandiki Babil padishahi «dejjal»ning qulluqinimu körsitidu. □ **30:9** «Men ular üçün qaytidin tikleydighan Dawut padishahi...» — «Dawut padishahi» shübhisizki, Dawutning özidin ulugh bolghan ewladi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. ■ **30:9** Ez. 34:23,24; 37:24; Hosh. 3:5 ■ **30:10** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 46:28 ■ **30:11** Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28 ■ **30:12** Yer. 10:19; 15:18 □ **30:14** «séning barliq ashniliring séni untughan» — «ashniliring» mushu yerde (1) Israilgha «silerge ittipaqdash bolayli» dégen butperes ellerni (2) Yehudadikiler choqun'ghan hem tayan'ghan butlarni körsitishi mumkin. ■ **30:14** Yer. 22:20 ■ **30:15** Yer. 5:6; 13:17

16 Lékin séni yutuwalghanlarning hemmisi yutuwélinidu; séning barliq küshendiliring bolsa sürgün bolidu; séni bulighanlarning hemmisi bulang-talang qilnidu; séni ow qilghanlarning hemmisini owlidighan qilimen. ■ 17 Chünki Men sanga téngiq téngip qoyimen we yariliringni saqaytimen — deydu Perwerdigar; — chünki ular séni: «Ghérib-bichare, héchkim halini sorimaydighan Zion del mushudur» dep haqaretligen.

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltüridu

18 Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men Yaqupning chédirlirini sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Uning turalghuliri üstige rehim qilimen; Sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu, Orda-qel'e öz jayida yene ademzatliq bolidu.□

19 Shu jaylardin teshekkür küyliri we shad-xuramliq sadaliri anglinidu;

Men ularni köpeytimenki, ular emdi azaymaydu;

Men ularning hörmitini ashurimen, ular héch pes bolmaydu.■

20 Ularning baliliri qedimdikidek bolidu; ularning jamaiti aldimda mezmur turghuzulidu;

Ularni xorlighanlarning hemmisini jazalaymen.

21 Ularning béshi özliridin bolidu,

Ularning höküm sürgüchisi özliri otturisdin chiqidu;

Men uni öz yéningha keltürimen, shuning bilen u Manga yéqin kélidu;

Chünki yéningha kelgüchi *jénini* tewekkül qilghuchi emesmu? — deydu Perwerdigar.□

22 — Shuning bilen siler Méning xelqim bolisiler,

Men silerning Xudayinglar bolimen.■

23 Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun!

Uningdin qehr chiqti;

Berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi;

U pirqirap rezillerning béshigha chüshidu.■

24 Könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche,

Perwerdigarning qattiq ghezipi yanmaydu;

Axirqi künlerde siler buni chüshinip yétisiler.

31

Dawami

1 Shu waqıtta, — deydu Perwerdigar, — Men Israilning jemetlirining Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu.

Israil, yeni «10 qebile» eslige keltürülüp Yehudagha baghlinip, Xuda aldidida ibadet qilidu

■ 30:16 Mis. 23:22; Yesh. 41:11; Yer. 10:25 □ 30:18 «sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu» — «sheher» Yérusalémni körsitishi kérek. «Sheher»ning bashqa birxil terjimisi «herbir sheher...». ■ 30:19 Yer. 31:4 □ 30:21 «Ularning béshi özliridin bolidu, ularning höküm sürgüchisi özliri otturisdin chiqidu...» — bu ayet yene Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Ayet Uning hem padishah hem kahin (bashqilargha wekil bolup Xudaning aldigha dua qilishqa kélidighan) bolidighanliqini ayan qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 30:22 Yer. 24:7; 31:1,33; 32:38 ■ 30:23 Yer. 23:19, 20; 25:32

² Perwerdigar mundaq deydu: — Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan; Men kélip ularni aram tapquzimen. □ ³ Perwerdigar yiraq yurtta bizge körünüp: «Men séni menggü bir muhebbet bilen söyüp keldim; shunga Men özgermes méhribanliq bilen séni Özümge tartip kelgenmen. ⁴ Men séni qaytidin qurimen, shuning bilen sen qurulisen, i Israil qizi! Sen qaytidin dapliringni élip shad-xuram qilghanlarning ussullirigha chiqisen. ■ ⁵ Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu. □ ■ ⁶ Chünki Efraimning égzlikide turghan közetchiler: «Turunglar, Perwerdigar Xudayimizgha ibadet qilishqa Zion'gha chiqayli!» — dep nida kötüridighan küni kélidu.□ ■

⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Yaqup üçün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar,
Ellerning béshi bolghuchi üçün ayhay kötürünglar;
Jakarlanglar, medhiye oqup: «I Perwerdigar, Séning xelqingni,
Yeni Israilning qaldisini qutquzghaysen!» — denglar!□

⁸ Mana, Men ularni shimaliy yurtlardin épkelimen,
Yer yüzining chet-chetliridin yighimen;
Ular arisida emalar we tokurlar bolidu;
Hamilidar we tughay dégenler bille bolidu;
Ular ulugh bir jamaet bolup qaytip kélidu.■

⁹ Ular yigha-zarlar kötürüp kélidu,
Ular dua-tilawet qilghanda ularni yétekleymen;
Men ularni ériq-östengler boyida, héch putlashmaydighan tüz yol bilen yétekleymen;
Chünki Men Israilgha ata bolimen,
Efraim bolsa Méning tunji oghlumdur.■

¹⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i eller,
Déngiz boyidiki yiraq yurtlarga: —

«Israilni tarqatquchi uni qaytidin yighidu,
Pada baqquchi padisini baqqandek U ularni baqidu;

¹¹ Chünki Perwerdigar Yaqupni bedel tölep qutuldurghan,

□ **31:2** «Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» — «Israil» mushu yerde Asuriye impériyesi miladiyedini ilgiriki 722-yili özige sürgün qilghan on qebilini körsitidu. «Qilichtin aman qalghan xelq» yene Babilgha sürgün bolghan Yehudani körsitidu (51:50ni körüng). «Chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» dégen sözler, Israil Misirdin qutquzulup chiqip, chöl-bayawandin ötüp nurghun karamet ishlarni körgendek, mushu sürgün bolghan Israil bilen Yehuda Babil we bashqa shimaliy tereplerdin teng qutquzulup, chöl-bayawandin ötüp Xudaning iltipati bilen nurghun karamet ishlarni köridu. ■ **31:4** Yer. 30:19 □ **31:5** «Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu» — üzümzarni östürüş üçün uzun waqit kérek bolghachqa, ularning mewjut bolghanliqi shu chaghning aman-tinchliq künler ikenlikini körsitidu. ■ **31:5** Yesh. 65:21 □ **31:6** «Efraimning égzlikide turghan közetchiler: ...» — «Efraim» dégenlik mushu yerni «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ni körsitidu (shimaliy padishahliqtiki on qebile bezi waqitlarda qisqiche «Efraim» dep atalghan). «Israil» Yehudadin ayrilip chiqqan waqtida, Israilning padishahi öz puqralirini burunqidek Yehuda bilen bille Yérusalémdiki ibadexanida ibadet qilsa, undaqa özidin yüz örüp kétishi yaki yaltiyishi mumkin dep qarap, ularning Yérusalémgha barmasliqi üçün özining «ibadexana»sini qurup uninggha butlarni salghan. Mushu bésharet, kelgüside mushundaq hesetxorluq mewjut bolmaydu, Yehuda we Efraimning Xudaning ibaditide qelbi bir bolidu, deydu. «közetchiler» — bularning adettiki burchi, dushmanlerning yéqin kelgenliki toghruluq agah bérish. Lékin shu künler tinch-aman bolghachqa, ularning birdinbir burji «yéngi ay»ni bayqap, bayram-héytlarning yétip kelgenlikini, shuningdek Yérusalémgha chiqayli, dep jakarlashtin ibaret bolidu. ■ **31:6** Yesh. 2:2, 3; Mik. 4:2 □ **31:7** «Yaqup üçün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar, ellerning béshi bolghuchi üçün ayhay kötürünglar; jakarlanglar, medhiye oqup...denglar!» — bu sözler kimlerge éytilidu? Yaqup «ellerning béshi» dep atalghachqa, bu sözler «yat eller»ge éytilishi mumkin (10-ayetni körüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtqa baldur qaytip kéliwatqan Yehudagha, yaki qérindashlirigha dua qilishni dewet qilip éytilidu. ■ **31:8** Yer. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22

Uninggha Hemjemet bolup özidin zor küchlük bolghuchining changgilidin qutquzghan!» — dep jakarlanglar.■

¹² Ular kélip Ziondiki évizliklerde shad-xuramliqta towlaydu, Perwerdigarning iltipatidin, yeni yéngi sharabtin, zeytun méyidin, mal-waranning qoziliridin berq uridu;

Ularning jéni xuddi mol sughirilghan baghdek bolidu, Ular ikkinchi héch solashmaydu.■

¹³ Shu chaghda qizlar ussulda shadlinidu, Yigitler we moysipitlarmu teng shundaq bolidu; Chünki Men ularning ah-zarlirini shad-xuramliqqa aylundurimen; Men ulargha teselli béríp, derd-elimining ornigha ularni shadliqqa chömdürimen.

¹⁴ Men kahinlarni molchiliq bilen toyghuzimen, Xelqim iltipatingha qanaet qilidu, — deydu Perwerdigar.

¹⁵ Perwerdigar mundaq deydu: —

Ramah shehiride bir sada, Achchiq yigha-zarning pighani anglinidu, — Bu Rahilening öz baliliri üçün kötürgen ah-zarliri; Chünki u baliliri bolmighachqa, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu.□ ■

¹⁶ Perwerdigar *uninggha* mundaq deydu: — Yigha-zaringni toxtat, közliringni yashlardin tart; chünki munu tartqan japayingdin méwe bolidu, — deydu Perwerdigar; — ular düshmenning zéminidin qaytidu; ¹⁷ berheq, kélechiking ümidlik bolidu, — deydu Perwerdigar; — we séning baliliring yene öz chégrisidin kirip kélidu.

¹⁸ Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp: «Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding; Emdi bizni towa qildurghaysen,

Biz shuning bilen towa qilip qaytip kélimiz, Chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen;□ ■

¹⁹ Chünki biz towa qildurulushimiz bilen heqiqeten towa qilduq; Biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq; Biz yashliqimizdiki *qilmishning* sherm-hayasi tüpeylidin nomus qilip, xijalette qalduq!» — dégenlikini anglidim.□ ■

²⁰ — Efraim Manga nisbeten jan-jiger balam emesmu? Chünki Men uni eyibligen teqdirdimu, uni herdaim könglümde séghinimen; Shunga ich-baghrim uninggha aghriwatidu; Men uninggha rehim qilmisam bolmaydu, — deydu Perwerdigar.

²¹ — Shunga özüngge yol belgilirini békitip qoyghin; Sen sürgün'ge mangghan yolgha, shu kötürülgen yolgha köngül qoyup diqqet qilghin; Hazir shu yol bilen qaytip kel, i jan-jigirim Israil qizi, Mushu sheherliringge qarap qaytip kel!

■ **31:11** Yesh. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yesh. 61:11 □ **31:15** «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,..» — «Ramah» bolsa Beyt-El we Beyt-Lehem arisidiki yéza; Yaqupning ayali Rahile (bala tughqinida) shu yerde ölüp kömülgenidi. Rahile «Israil»diki on qebilining ichidiki ikki chong qebilining ejdadi bolghan Efraim we Manassehning chong apisi idi; mushu yerde u ularning Israil zéminidin (sürgün bolup) elwida ayrilip ketkenliki üçün yighlap tashlighanliqigha simwol qilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18 □ **31:18** «Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp: «Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding; emdi bizni towa qildurghaysen, ... chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — ibranij tilida Efraimning sözlirining hemmisi «men», «méni» qatarliq almashlar bilen ipadilinidu. Chüshinishlik bolsun dep mushu ayette we 19-ayette Efraim bayan qilin'ghanda, «men» dégen sözni «biz» dep terjime qilduq. Ibraniy tilida «towa qilish» we «qaytip kélish» bir söz bilenla ipadilinidu. Mushu yerde shühhisizki, hem xelqning towa qilishini we öz yurtigha qaytip kélishinimu körsitidu. ■ **31:18** Yigh. 5:21 □ **31:19** «biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq» — «yotini urush» dégen heriket qattiq pushayman, qattiq xijaletni bildüretti. ■ **31:19** Qan. 30:2

22 Sen qachan'ghiche ténep yürisen, i yoldin chiqquchi qizim?

Chünki Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu:

— Ayal kishi baturdayning etrapida yépuship xewer alidu!□

Yehuda eslige keltürüldü

23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürginimde Yehudaning zéminida we sheherliride xeqler yene *Yérusalém toghruluq*: «Perwerdigar séni bextliq qilghay, i heqqaniylik turghan jay, pak-muqeddeslikning téghi!» deydighan bolidu. ■ 24 Shu yerde Yehuda — sheherliridikiler, déhqanlar we pada baqquchi köchmen charwichilar hemmisi bille turidu. 25 Chünki Men hérip ketken jan igilirining hajitidin chiqimen, herbir halidin ketken jan igilirini yéngilendirimen.

26 — Men *Yeremiya* buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen.□

Israil we Yehuda qaytidin ahaliлик bolidu

27 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetide we Yehuda jemetide insan neslini we haywanlarning neslini térip östürimen. 28 Shundaq boliduki, Men ularni yulush, söküş, halak qilish, aghdurush üçün, ulargha nezirimni salghandek, Men ularni qurush we tikip östürüş üçünmu ulargha nezirimni salimen, — deydu Perwerdigar.

Yéngi ehde

29 Shu künlerde ular yene: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni héch ishletmeydu. □ ■ 30 Chünki herbirsi öz gunahi üçün ölidu; achchiq-chüchük üzümlerni yégenlarning bolsa, özining chishi qériq sézilidu.□

31 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; ■ 32 bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdigé oxshimaydu; shu ehдини Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, Méning ular bilen tüzüşken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar. 33 Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:

— Men Öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning Ilahi bolimen,

Ularmu Méning xelqim bolidu.□ ■

□ 31:22 «Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu: — ayal kishi baturdayning etrapida yépuship xewer alidu!» — bu ajayib bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Bizningche u Mesihning pak qiz Meryemdin tughulushini öz ichige alidu. ■ 31:23 Yer. 50:7 □ 31:26 «— Men **Yeremiya buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen**» — bezi alimlar bu ayet kelgüsidi Israilning ehwalini körsitip: «Ular shu chagha: «Biz hazir oyghinip etrapqa qarisaq, yaxshi uyqudin behrimen bolduq» deydu» dep terjime qilidu. Bizningche belkim Xudaning sözi Yeremiyagha chüshide kelgendur. □ 31:29 «Atilar **achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu**» — demek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman aqiwitini, Xudaning jazasini körimiz. 30-ayetni körüng. ■ 31:29 Ez. 18:2, 3 □ 31:30 «**achchiq-chüchük üzümlerni yégenlarning bolsa, özining chishi qériq sézilidu**» — bu 30-ayettiki maqal 29-ayettiki mequlning eksidur. «Ezakiyal peyghember» kitabida izahlighinimiz («qoshumche söz»imizde, «Ez.» 18:12 toghruluq éytilghan)dek, ata-bowilirining gunahliri bala-ewladlirigha melum bir tesiri bardur, dep eks étidu; lékin Xuda hazir yéngi ehдини (31-34ni körüng) ular bilen tüzmekchi boliduki, ularning herbirining Xuda bilen alahide munasiwet-dostluqi bar bolidu, ötkendiki ishlar ulargha héchqandaq tesir yetküzmeydu. ■ 31:31 Ibr. 8:8 □ 31:33 «**shu künlerdin kéyin**» — belkim Xuda xelqini öz yurtigha qayturghandin kéyin. ■ 31:33 Yer. 24:7; 30:22; 31:33

³⁴ Shundin boshlab héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeýdu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebhlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésize keltürmeýmen, — deydu Perwerdigar.■

Yéngi ehdige kapalet bérish

³⁵ Quyashni kündüzde nur bolsun dep bergen, ay-yultuzlarni kéchide nur bolsun dep belgiligen, dolqunlirini sharqiritip déngizni qozghaydighan Perwerdigar mundaq deydu (samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur): —■

³⁶ — Mushu belgiligenlirim Méning aldimdin yoqap ketse, — deydu Perwerdigar, — emdi Israilning ewladlirimu Méning aldimdin bir el bolushtin menggüge qélishi mumkin.

³⁷ Perwerdigar mundaq deydu: — Yuqirida asmanlar mölcherlense, töwende yer ulliri tekshürülüp bilinse, emdi Men Israilning barliq ewladlirining qilghan hemme qilmishliri tüpeylidin ulardin waz kéchip tashlighuchi bolimen, — deydu Perwerdigar.

Yérusalém shehiri kéngetylidu

³⁸ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — sheher mexsus Manga atilip «Hananiyelning munari»din «Doqmush derwazasi»ghiche qaytidin qurulidu; ³⁹ elchem tanisi qaytidin ölchesh üçün shu yerdin «Gareb döngi»giche, andin Goatqa burulup sozulidu; ⁴⁰ jesetler we *qurbanliq* külliri tashlinidighan pütkül jilgha, shundaqla Kidron deryasighiche hem sherqke qaraydighan «At derwazisi»ning doqmushighiche yatqan étizlarning hemmisi Perwerdigargha pak-muqeddes dep hésablinidu; sheher qaytidin héch yulup tashlanmaydu, hergiz qaytidin aghdurup tashlanmaydu.□

32

Yeremiya bir étizni sétiwalidu

¹ Yehuda padishahi Zedekiyaning oninchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz töwende xatirilen'gen (shu yil Néboqadnesarning on sekkizinchi yili idi; ² Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémni qorshuwalghanidi; Yeremiya peyghember bolsa Yehuda padishahining ordisidiki qarawullarning hoylisida qamap qoyulghanidi.

³⁻⁵ Chünki Yehuda padishahi Zedekiya uni eyiblep: «Némishqa sen: «Mana, Men bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen; u uni ishghal qilidu; Yehuda padishahi Zedekiya kaldiylerning qolidin qéchip qutulalmaydu; chünki u Babil padishahining qoligha tapshurulmay qalmaydu; u uning bilen yüz turane sözlishidu, öz közi bilen uning közige qaraydu. U Zedekiyanı Babilgha apiridu, u men uninggha yéqinliship toluq bir terep qilghuche shu yerde turidu, deydu Perwerdigar; siler kaldiyler bilen qarshilashsanglarmu ghelibe qilalmaysiler! — deydu Perwerdigar» — dep bésharet bérisen?» — dep uni qamap qoyghanidi). ■ ⁶ Yeremiya: — Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi — dédi: —

■ **31:34** Yesh. 54:13; Yer. 33:8; Mik. 7:18; Yuh. 6:45; Ros. 10:43 ■ **31:35** Yar. 1:16; Yesh. 51:15

□ **31:40** «jesetler we *qurbanliq* külliri tashlinidighan pütkül jilgha» — mushu «jilgha» «Hinnomning jilghisi» (Ge-Hinnom)ni körsitidu (7-bab, 31-32-ayet we izahatinimu körüng). Bu jilghigha exletler hem herxil napak nersiler tashlinatti. Bu intayin napak, paskina jilghining kelgüsi zamanda (ayetning ikkinchi qismida éytilghandek) Xudagha atap muqeddes bolidighanliqi ajayib ish bolidu. Démek, Xudaning shepqi bilen pütkül sheher we uning hemmisi intayin pak-muqeddes bolidu. Yérusalém xehirining hazirqi etrapliri bu ayetlerde körsitilgen jaylarda kéngeytelmekte. «jesetler... tashlinidighan... jilgha» .. «Kidron deryasi»... «At derwazisi» — sheherning jenubiy teripige, «Kidron deryasi» sherqiy teripige, «At derwazisi» bolsa belkim shimaliy teripige jaylashqanidi. ■ **32:3-5** Yer. 34:3

⁷ Mana, taghang Shallumning oghli Hanameel yéninggaha kélip: «Özüng üçün Anatottiki étizimni sétiwal; chünki uni sétiwélissha séning hemjemetlik hoququng bar» — deydighan bolidu.□

⁸ Andin Perwerdigarning déginidek taghamning oghli Hanameel, qarawullarning hoylisida yénimgha kélip manga: «Binyaminning zéminidiki méning Anatottiki étizimni sétiwalghaysen; chünki hemjemet hoquqi séningkidur; özüng üçün sétiwal» — dédi; andin men buning heqiqeten Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yettim. ⁹ Shunga men taghamning oghli Hanameeldin Anatottiki bu étizni sétiwaldim; pulni, yeni on yette shekel kümüshni girge sélip ölchidim. □ ¹⁰ Men toxtam xétige imza qoyup, üstige möhürni bésip péchetlidim; buninggaha guwahchilarni guwah bergüzdüm, kümüshni tarazigha saldim; ¹¹ toxtam xétini qolumgha aldim, — birside soda tüzümi we shertliri xatirilinip péchetlen'gen, yene birsi péchetlenmigenidi — ¹² we men taghamning oghli Hanameelning köz aldida, bu soda xétige imza qoyghan guwahchilar we qarawullarning hoylisida olturghan Yehudiylarning hemmisi aldida xetlerni Maaséyahning newrisi, Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurdum. ¹³ Ularning aldida men Baruqqa mundaq tapilap dédim: — ¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu xetlerni, yeni péchetlen'gen we péchetlenmigen bu toxtam xetlirini élip, bular uzun waqitqiche saqlansun dep sapal idish ichige salghin; ¹⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Kelgüside bu zéminda hem öyler, hem étizlar, hem üzümzarlar qaytidin sétiwélinidu.

¹⁶ Men toxtam xétini Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurghandin kéyin, Perwerdigargha dua qilip mundaq dédim: —

¹⁷ «Ah, Reb Perwerdigar! Mana, Sen asman-zéminni Özüngning zor qudriting we sozulghan biliking bilen yasighansen; Sanga héchqandaq ish tes emestur; □ ¹⁸ Sen minglighan kishilerge rehim-shepset körsitisen hemde atilarning qebihlikining jazasinimu kéyin balilirining qoynigha qaytuisen; ah Sen ulugh, Qudret Igisi Tengridursen — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Séning namingdur; ■ ¹⁹ oy-nishanliringda ulugh, qilghan ishliringda qudretliksen; közliring bilen insan balilirining öz yolliri we qilghanlirining méwisi boyiche herbirige *inam yaki jaza* qayturusish üçün, ularning barliq yollirini közligüchidursen; ■ ²⁰ — Sen bügünki kün'giche Misir zéminida, Israil ichide hem barliq insanlar arisida möjizilik alametlerni hem karametlerni ayan qilip kelgensen; shunglashqa bügün'giche Séning naming éghizdin-éghizgha tarqilip kelmekte. ²¹ Sen möjizilik alametler, karametler qudretlik qolung, sozulghan biliking we dehshetlik wehshet arqiliq Öz xelqing Israilni Misir zéminidin chiqarghansen; ■ ²² Sen ulargha ata-bowilirigha teqdim qilimen dep qesem qilghan, süt hem bal éqip turidighan bu zéminni teqdim qilghansen. ²³ Ular derweqe zémin'gha kirip uninggha ige bolghan; lékin ular Séning awazinggha qulaq salmighan, Tewrat-qanunungda mangmighan; ulargha emr qilghanlarning héchqaysisigha emel qilmighan; shunga Sen bu külpetlerning hemmisini ularning béshigha chüshürgensen. ²⁴ Mana, sheherni bésip kirish üçün sépilgha sélip chiqirilghan dönglük-poteylerge qarighaysen! Qilich, qehetchilik we waba tüpeylidin sheher hujum qiliwatqan kaldiylerning qoligha tapshurulmay qalmaydu; Sen aldin'ala éytqining hazir emelge ashuruldi; mana, Özüng körisen. ²⁵ Lékin Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün

□ **32:7** «hemjemetlik **hoquqi**» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir Israiliqaqa bir parche zémin teqsim qilin'ghan. Eger bu zéminni satmaqchi bolsa, awwal öz jemetidikilerge sétiwélissh pürsiti bérishi kérek idi; ular bu «hemjemet hoquqi» boyiche uni sétiwélisshni xalmisa, andin bashqilargha sétissha bolatti. □ **32:9** «on yette shekel kümüsh» — bir shekel 11.4 gram idi; 17 shekel 194 gram idi. □ **32:17** «Sanga héchqandaq ish tes emestur» — ibraniy tilida «Sanga héchqandaq ish karamet emestur». ■ **32:18** Mis. 34:7 ■ **32:19** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yesh. 28:29; Yer. 16:17; 17:10 ■ **32:21** Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21

étizni kümüşke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!?» — déding».□

²⁶ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

²⁷ Mana, Men Perwerdigar, barliq et igilirining Xudasidurmen; Manga tes chüshidighan birer ish barmidu? □ ■ ²⁸ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu sheherni kaldiyerning qoligha we Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen; ular uni igiliwalidu. ²⁹ Bu sheherge hujum qiliwatqan kaldiyer uninggha bésip kirip ot qoyup uni köydüriwétidu; ular sheherdikilerning öylirinimu köydüriwétidu; ular bu öylerning ögziliri üstide Méni ghezeplendürüp Baalgha isriq yaqqan, yat ilahlargha «sharab hediye»lerni quyghan. ■ ³⁰ Chünki Israillar we Yehudalar yashliqidin tartip köz aldinda peqet rezillikla qilip kelmekte; Israillar peqetla öz qolliri yasighanlar bilen ghezipimni qozghighandin bashqa ish qilmighan, — deydu Perwerdigar. □ ³¹ Chünki bu sheher qurulghan künidin tartip bügünki kün'giche Méning ghezipim we qehrimni shundaq qozghighuchi bolup keldiki, Men uni Öz yüzüm aldidin yoqatmisam bolmaydu.

³² Israillar we Yehudalar — ular we ularning padishahliri, emirliri kahinliri, peyghemberliri, Yehuda adamliri we Yérusalémda turuwatqanlarning méni ghezeplendürgen barliq rezilliki tüpeylidin *sheherni yoqitimen*. ³³ Ular Manga yüzini qaratqan emes, belki Manga arqisini qilip tetür qarighan; gerche Men tang seherde ornumdin turup ulargha ögetken bolsammu, ular anglimay telim-terbiyini qobul qilishni ret qilghan. ■ ³⁴ Ular Öz namim bilen atalghan öyde yirginchlik butlirini sélip uni bulghighan; ³⁵ ular öz oghul-qizlirini ottin ötküzüp «Molek»ke atap qurbanliq qilish üçün «Hinnomning oghlining jilghisi»diki, Baalgha béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni qurup chiqqan; Men ularning bundaq ish qilishini zadi buyrup baqmighanmen; ularning Yehudani gunahqa patquzup, mushundaq lenetlik ish qilsun dégen oy-niyette héchqachan bolup baqmighanmen.□ ■

³⁶ Siler mushu sheher toghruluq: «Derheqiqet, u qilich, qehetchilik we waba arqiliq Babil padishahining qoligha tapshurulidu!» — dewatisiler; lékin Perwerdigar — Israilning Xudasi mushu sheher toghruluq hazir mundaq deydu: —

³⁷ Mana Men, Men ularni ghezipim, qehrim we zor achchiqim bilen heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen; Men ularni qaytidin mushu yerge épkelimen, ularni amantinchliqta turghuzimen. ■ ³⁸ Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ■ ³⁹ Men ular we ulardin kéyin bolghan balilirini barliq künliride Mendin eyminip yaxshiliq körsun dep, ulargha bir qelb, bir yolni ata qilimen.

⁴⁰ Men ulargha iltipat qilishtin qolumni ikkinchi üzmeslikim üçün ular bilen menggülük bir ehde tüzimen; ularning qaytidin yénimdin chetlimesliki üçün Men qelbige qorqunchumni salimen. ⁴¹ Men ulargha yaxshiliq ata qilishtin huzur élip shadlinimen we pütün qelbim, pütün jénim bilen ularni mushu zémin'gha tikip turghuzimen!■

⁴² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Men xuddi bu xelqning béshigha bu dehshetlik külpetning hemmisini chüshürginimdek, Men ular toghruluq wede qilghan barliq bextberiketlerni ularning üstige chüshürimen; ⁴³ Siler mushu zémin toghruluq: «U weyrane, ademzatsiz we haywanatsizdur; kaldiyerning qoligha tapshurulghan!» deysiler. Lékin

□ **32:25** «Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiyerning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün étizni kümüşke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!?» — déding» — mumkinchiligi barki, gerche Perwerdigar Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq köp qétim Yehudgha: «Men silerni sürgün qildürimen» dep agahlandurghan bolsimu, Yeremiya yenila: ««axirqi minutta» Yehudani Babilidin qutquzidu» dep oyildi. □ **32:27** «Manga tes chüshidighan birer ish barmidu?» — ibraniy tilida «Manga karamet chüshidighan birer ish barmidu?». ■ **32:27** Chöl. 16:22 ■ **32:29** Yer. 21:10 □ **32:30** «yashliqidin tartip...» — belkim Israilning «el bolghinidin tartip», yeni «Misirdin chiqishtin tartip» dégen menide. Bolmisa «étizni al» dégen sözning néme menisi bar? Jawab töwendiki ayetlerde, elwette. «qolliri yasighanlar» — dégen sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu. ■ **32:33** Yer. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ **32:35** «Molek» — Ammoniylarning choqun'ghan buti. ■ **32:35** Yer. 19:5 ■ **32:37** Yer. 23:3; 29:14; 31:10 ■ **32:38** Yer. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ **32:41** Yer. 24:6; Am. 9:15

kelgüsida uningda étizlar qaytidin sétiwélinidu! ⁴⁴ Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida, Yehudaning sheherliride, *jenubtiki* taghliq sheherliride, gherbtiki «Shefelah» égzlikidiki sheherlerde, *Yehudaning* jenubiy bayawanliridiki sheherlerdimu kishiler qaytidin kümüşke étizlarni sétiwalidu, toxtam xetlirige imza qoyidu, möhürlep, guwahchilarni guwahqa hazir qilidu; chünki Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen — deydu Perwerdigar.

33

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltürimen, dep ikkinchi qétim wede qilidu

¹ Yeremiya téxi qarawullarning hoylisida qamap qoyulghan waqtda, Perwerdigarning sözi uninggha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —

² Ishni qilghuchi Men Perwerdigar, ishni shekillendürgüchi hem uni békitküchi Menki Perwerdigar mundaq deymen — Perwerdigar Méning namimdur — □ ³ Manga iltija qil, Men sanga jawab qayturimen, shundaqla sen bilmeydighan, büyük hem tilsimat ishlarni sanga ayan qilimen. ⁴ Chünki *düşmenning* döng-poteylirige hem qilichigha taqabil turushqa istihkamlar qilish üçün chéqilghan bu sheherdiki öyler we Yehuda padishahlirining ordiliri toghruluq Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

⁵ «Kaldiylar bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenlarning hemmisi, peqet Men ghezipim we qehrimde uriwetkenlarning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Chünki Men ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen. □ ⁶ Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, ulargha cheksiz arambexsh hem heqiqetni yéship ayan qilimen. □ ⁷ Men Yehudani hem Israilni sürgündin qayturup eslige keltürimen; ularni awwalqidek qurup chiqimen. ■ ⁸ Men ularni Men bilen qarshiliship gunahqa pétip sadir qilghan barliq qebihlikidin paklandurimen, Méning aldında gunahqa pétip, Manga asiqliq qilghan barliq qebihlikirini kechürimen; ■ ⁹ yer yüzidiki barliq eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipatni anglaydu, shuning bilen bu *sheher* kishini shadlandurup, Özümge medhiyelerni qozghap, shan-sherep keltürüp nam-shöhret hasil qilidu; eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipat we arambexshlikdin *Mendin* qorqup titreydighan bolidu.

¹⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Siler mushu yer toghruluq: «U bir xarabilik, ademzatsiz we haywanatsiz boldi!» deysiler — durus. Lékin xarabe bolghan, ademzatsiz, ahalsiz, haywanatsiz bolghan Yehudaning sheherliride we Yérusalém kochilirida ¹¹ yene tamashining sadasi, shad-xuramliq sadasi we toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, shundaqla Perwerdigarning öyige «teshekkür qurbanliqliri»ni aparghanlarning «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki Perwerdigar méhribandur, uning muhebbiti menggülüktur» deydighan awazliri qaytidin anglinidu; chünki Men sürgün bolghanlarni qayturup zémindiki awatliqni eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.■

¹² Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq

□ **33:2** «ishni qilghuchi» — néme ish ikenliki belkim kényinki 4-26-ayetlerde teswirlinidu. □ **33:5** ««Kaldiylar bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenler... peqet Men ghezipim we qehrimde uriwetkenlarning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen» — oqurmenler ayettiki bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin umumiy menisi terjimimizningkidek bolidu. □ **33:6** «Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, ...» — shübhisizki, Xuda Yeremiyagha éytqan «büyük hem tilsimat ishlar» bu ayettin bashlap uninggha échip körsitilidu. ■ **33:7** Yer. 24:6; 31:4; 32:44 ■ **33:8** Yer. 31:34 ■ **33:11** Yer. 7:34

sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu. □ ¹³ *Jenubiy* taghliqtiki sheherlerde, *gherbtiki* Yehudaning «Shefelah» égzlikidiki sheherlerde, jenubiy bayawanlardiki sheherlerde, Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida we Yehudaning sheherliridimu qoy padiliri ularni sanighuchining qoli astidin qaytidin ötidu, — deydu Perwerdigar.□

¹⁴ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetige hem Yehuda jemetige éytqan shepçetlik wedemge emel qilimen.■

¹⁵ Shu künler we u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen; U zéminda toghra höküm we heqqaniylik yürgüzidu. □ ■ ¹⁶ Shu künlerde Yehuda qutquzulidu, Yérusalém arambexshte turidu; *shu chaghda* Yérusalém: «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» dégen nam bilen atilidu.

¹⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Dawutning Israil jemetining textige olturushqa layiq nesli üzülüp qalmaydu, ¹⁸ yaki Lawiylardin bolghan kahinlardin, «köydürme qurbanliq», «ashliq hediye» we bashqa qurbanliqlarni Méning aldinda daim sunidighan adem üzülüp qalmaydu.■

¹⁹ Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

²⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Méning kündüz bilen tüzgen ehdemni we kéche bilen tüzgen ehdemni buzup, kündüz we kéchini öz waqtida kelmeydighan qilip qoysanglar, ²¹ shu chaghda Méning Qulum Dawut bilen tüzgen ehdem buzulup, uningha: «Öz textingge höküm süridighan bir oghlung daim bolidu» déginim emelge ashurulmaydu we xizmetkarlirim, kahinlar bolghan Lawiylar bilen tüzgen ehdem buzulghan bolidu. ²² Asmanlardiki qoshunlar bolghan yultuzlarni sanap bolghili bolmighandek, déngizdiki qumlarni ölchep bolghili bolmighandek, men qulum Dawutning neslini we Özümge xizmet qilidighan Lawiylarni köpeytimen.

²³ Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

²⁴ Bu xelqning: «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemetin waz kéchip, ularni tashlidi» déginini bayqimidingmu? Shunga ular Méning xelqimni: «Kelgüside héch bir el-dölet bolmaydu» dep közge ilmaydu. □ ²⁵ Perwerdigar mundaq deydu: — Méning kündüz we kéchini békitken ehdem özgirip ketse, yaki asman-zémindiki qanuniyetlerni békitmigen bolsam, ²⁶ Men Yaqupning neslidin we Dawutning neslidin waz kéchip ularni tashlaydighan bolimen, shuningdek Ibrahim, Ishaq we Yaqupning nesli üstige höküm sürüş üçün *Dawutning* neslidin adem tallimaydighan bolimen! Chünki berheq, Men ularni sürgünlüktin qayturup ularni eslige keltürimen, ulargha rehimdilliq körsitimen.■

□ **33:12** «Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu» — 4-, 10- we bu 12-ayette, Perwerdigar Yeremiyagha «Sen bilip baqmighan hem büyük hem tilsimat ishlarni sanga körsitimen» dégen wedisi boyiche, kelgüsi zamanda karamet ishlarni körsitidighan üç bésharet bizge tonushturulidu. □ **33:13** «sanighuchining qoli astidin ötüsh» — belkim qoylar qotan'gha qaytip kirgende, ulardin héchqaysisining kem qalmasliqi üçün tekshürülüshtur. ■ **33:14** Yer. 29:10 □ **33:15** «...u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Dawut padishah-peyghemberge: «Qutquzghuchi-Mesih» séning neslingdin chiqidu» dep wede bergen (mesilen, «2Sam.», 7-babni, Zeburdiki 18-, 45- we 72-küylerni hem mezkur kitab 23:5nimu körüng). ■ **33:15** Yer. 23:5 ■ **33:18** Yer. 17:26 □ **33:24** «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemetin waz kéchip, ularni tashlidi...» — «ikki jemet» shübhisizki, Israil we Yehudani, yeni Xudaning pütün xelqini körsitidu; démek, pütkül Israil xelqi özining kélechiki toghruluq ümitsizlinip ketken. Bezi alimlar «ikki jemet» «Dawut jemeti hem Lawiy jemeti»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bizningche kéyinki «Méning xelqimni ... közge ilmaydu» dégen ibare hem 25-, 26-ayetler «Yaqupning nesli»ni, yeni Xudaning pütün xelqi (Israil we Yehuda)ni körsitkechke, 24-ayetmu pütün xelqni körsitishi kérek. ■ **33:26** Yer. 31:20

34

Perwerdigar Zedekiyagha shum xewer yetküzidu

¹ Babil padishahi Néboqadnesar, pütün qoshuni we hökümraniqigha béqin'ghan barliq padishahliqlar we ellerning hemmisi Yérusalémgha we uning etrapidiki barliq sheherlerge jeng qilghan waqtida, Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz: —■

² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Zedekiyaning yénigha bérip uninggha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen, u uninggha ot qoyup köydüriwétidu. ■ ³ Sen bolsang, uning qolidin qachalmaysen; belki sen tutulup uning qoligha tapshurulisen; séning közliring Babil padishahining közligige qaraydu, uning bilen yüz turane sözlishisen we sen Babilgha sürgün bolup kétisen.■

⁴ Lékin, i Yehuda padishahi Zedekiya, Perwerdigarning sözini angla; Perwerdigar séning tughrangda mundaq deydu: — Sen qilich bilen ölmeysen; ⁵ sen aman-tinchliqta ölisen; ata-bowiliring bolghan özüngdin ilgiriki padishahlar üçün matem tutup xushbuy yaqqandek ular oxshashla sen üçünmu *xushbuy* yaqidu; ular sen üçün: «Ah, shahim!» dep matem tutidu; chünki Men shundaq wede qilghanmen, — deydu Perwerdigar.□

⁶ Andin Yeremiya peyghember bu sözlerning hemmisini Yehuda padishahi Zedekiyagha Yérusalémda éytti. ⁷ Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémda we Yehudadiki qalghan sheherlerde, yeni Laqishta we Azikahta jeng qiliwatatti; chünki Yehudadiki mustehkem sheherler arisidin peqet bularla ishghal bolmighanidi.

Öz qullirigha uwal qilghanlarga agah bérish

⁸ Padishah Zedekiya *qullirimizgha* azadliq jakarlayli dep Yérusalémdikilerning hemmisi bilen ehdini késip tüzgendin kéyin, Perwerdigardin töwendiki bu söz Yeremiyagha keldi □ ■ ⁹ (ehde boyiche herbiri öz ibraniy qullirini, er bolsun, qiz-ayal bolsun, qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi. □ ¹⁰ Ehdige qoshulghan barliq emirler we barliq xelq shuninggha, yeni herqaysimiz öz quli yaki dédikini qoyuwéteyli, ularni qulluqta qalduruwermeyli dégen sözige boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwetti. ¹¹ Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédeklerni özige qayturuwalidi. Ular bularni qaytidin mejburiy qul-dédek qiliwalidi).□

¹² — Shu chaghda Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

¹³ Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men ata-bowiliringlarni Misirning zéminidin, yeni «qulluq öyi»din chiqarghinimda, ular bilen ehde tüzgenidim; ¹⁴ *shu ehde boyiche* herbiringlar yettinchi yilida silerge özini satqan herqaysi qérindishinglar bolghan ibraniy kishilirini qoyuwétishinglar kérek; u qulluqungda alte yil bolghandin kéyin, sen

■ **34:1** 2Pad. 25; Yer. 52 ■ **34:2** Yer. 21:10; 32:29 ■ **34:3** Yer. 32:4 □ **34:5** «*Sen üçün xushbuy yaqidu*» — ibraniy tilida sözmusöz bolsa «sen üçün köydüridu» dégenliktur. Xeqlerning köydürgini bolsa, bizningche xushbuy bolushi kérek idi. Emeliyette Tewrat hem Injilda ölgenler üçün herqandaq qurbanliq-hediye, nezir-chiraghning héchqandaq paydisi yoq, dep körsitilidu. □ **34:8** «*ehdini késip tüzüsh*» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmechi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimte (ikki parche) qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning ehmiyiti belkim: «Qaysimiz ehdini buzaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démekliktur. 18-20-ayetlerni körüng. ■ **34:8** Mis. 21:2 □ **34:9** «*ehde boyiche herbiri öz ibraniy qullirini, ... qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi*» — mumkinchiligi barki, bu ehde peqet bu emirlerge qolayliq bolushi üçün tüzülgenidi. Qehetchilik bolghan waqitta, öz qullirigha ozuq bérish mes'uliyitidin qéchip, qullirini ketküziwétetti. □ **34:11** «*Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédeklerni özige qayturuwalidi... qul-dédek qiliwalidi*» — bu weqe Babilning qoshuni Yérusalémni qorshiwélishin waqitliq waz kéchip Misir bilen jeng qilishqa ketken waqtida bolghan bolushi mumkin. Emirler we xelq belkim xeterlik peyt bizdin ötüp ketti, Xudadin qorqiwérishimizning hajiti yoq, déyishi mumkin idi. 21-22-ayetlerni 35-bab, 5-7-ayetler bilen sélishituring.

uni azadliqqa qoyuwétishing kérek, dégenidim. Lékin ata-bowiliringlar buni anglimay héch qulaq salmighan. ■ ¹⁵ Lékin siler bolsanglar, *shu yaman yoldin* yénip, kóz aldinda durus ishni körüp, herbiringlar öz yéqinigha «azad bol» dep jakarlidinglar, shuningdek Öz namim bilen atalghan öyde ehde tüzüdinglar; ¹⁶ lékin siler yene yénip Méning namimgha dagh keltürüp, herbiringlar öz rayigha qoyuwetken qulni hem ixtiyarigha qoyuwetken dédekni qayturuwélip qaytidin özünqlargha qul-dédek bolushqa mejburlidinglar.

¹⁷ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Siler manga qulaq salmidinglar, herbiringlar öz qérindishinglarga, herbiringlar öz yéqinigha azad bolunglar dep héch jakarlimidinglar; mana, Men silerge bir xil azadliqni — yeni qilichqa, wabagha we qehetchilikke bolghan bir azadliqni jakarlaymen; silerni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha bir wehshet basquchi qilimen. ■ ¹⁸ Shuning bilen Men ehdemni buzghan, kóz aldinda késip tüzgen ehdining sözlirige emel qilmighan kishilerni bolsa, ular özliri soyup ikki parche qilip, otturisdin ötkén héliqi mozaydek qilimen; ¹⁹ Yehudaning emirliri we Yérusalémning emirliri, ordidiki elemdarlar, kahinlar, shuningdek mozayning ikki parchisining otturisdin ötkén barliq xelqni bolsa, ²⁰ Men ularni düshmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; shuning bilen jesetliri asmandiki uchar-qanatlarigha we zémindiki haywanlarga ozuq bolidu; ■ ²¹ Yehuda padishahi Zedekiya we uning emirlirini düshmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha, shundaqla silerge hujum qilishtin chikinip turghan Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurimen. ■ ²² Mana, Men emr qilimen, — deydu Perwerdigar, we ular bu sheher aldigha yene kélidu; ular uninggha hujum qilip ot qoyup köydüriwétidu; we Men Yehudaning sheherlirini weyrane, héch ademzatsiz qilimen.

35

Yehudaning wapasizliqi, Rekabiylarning wapadarliqi

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride, Perwerdigardin Yeremiyagha söz kélip: —□

² «Rekabning jemetidikilerning yénigha béríp ular bilen sözliship ularni Perwerdigarning öyige apirip, uning kichik öylirining birige tekliq qilip ularning aldigha sharab tutqin» — déyildi.

³ Shuning bilen men Xabazziniyaning newrisi, Yeremiyaning oghli Jaazaniyani, uning ukilirini we barliq bala-chaqilirini, shuningdek Rekabning pütkül jemetini élip kélishe chiqtim; ⁴ Men ularni Perwerdigarning öyige, Igdaliyaning oghli, Xudaning adimi bolghan Hananning oghullirigha tewelik öyge apardim; bu öy emirlerning öyining yénida, Shallumning oghli, ishikbaqar Maaséyahning öyining üstide idi; ⁵ men Rekabning jemetidikilerning aldigha sharabqa liq tolghan piyaliler we qedehlerni qoyup ulargha: «Sharabqa éghiz téginglar!» — dédim.

⁶ Ular manga mundaq dédi: «Biz sharabni ichmeymiz; chünki ejdadimiz Rekabning oghli Yonadab bizge: «Siler we oghul-ewladliringlar zadi sharab ichmenglar; ⁷ yene kélip öylerni qurmanglar, ne uruq térimanglar, ne üzümzarlarni tikmenglar, ne bulardin héchqaysisigha zadi ige bolmanglar; barliq künliringlarda chédirlarda turunglar; shuning bilen siler turuwatqan zéminda uzun künlerni körisiler» — dep emr qaldurghan.

⁸ Shuning bilen bizning ejdadimiz Rekabning oghli Yonadabning: «Barliq küninglerde zadi sharab ichmenglar» dégen awazigha qulaq sélip, biz we bizning ayallirimiz hem oghul-qizlirimiz uning emrige toluq emel qilip kelgenmiz; ⁹ biz yene turghudek öylerni

■ **34:14** Mis. 21:2; Qan. 15:12 ■ **34:17** Qan. 28:25; Yer. 15:4; 24:9,10 ■ **34:20** Yer. 7:33; 16:4; 19:7 ■ **34:21** Yer. 37:11 □ **35:1** «Yehoakimning künliride» — bu weqe Zedekiya padishah textke olturghan waqitta, yeni yuqirida éytilghan bésharetlerdin ilgiri bolghanidi, elwette.

salmighan; bizde héch üzümzar, étiz, uruq dégenler yoq; ¹⁰ belki biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq.□

¹¹ Lékin Babil padishahi Néboqadnesar zémin'gha bésip kirgende, shundaq ish boldiki, biz: «Barayli, Kaldiylarning qoshuni hem Suriyening qoshunidin qéchip Yérusalém shehirige kireyli» — déduq. Mana shu sewebtin Yérusalémda turuwatimiz».

¹² Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

¹³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Barghin, Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlarga mundaq dégin: — Buningdin terbiye almamsiler, shuningdek Méning sözlirimge qulaq salmamsiler? — deydu Perwerdigar. ¹⁴ — Mana, Rekabning oghli Yonadabning oghul-perzentlirige «sharab ichmenglar» dep tapilighan sözlirige emel qilinip kelgen; bügünki kün'giche ular héch sharab ichip baqmighan, chünki ular atisining emrige itaet qilghan. Lékin Men tang seherde ornumdin turup silerge söz qilip kelgen bolsammu, siler Manga héch qulaq salmighansiler. ■ ¹⁵ Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni ewetip: «Herbiringlar hazir öz rezil yolunglardin yénip, qilmishinglarni tüzitinglar, bashqa ilahlargha egiship choqunmanglar; shundaq qilsanglar Men atabowiliringlarga teqdim qilghan zéminda turuwérisiler» dep kelgenmen; lékin siler Manga qulaq salmay héch anglimighansiler. ■ ¹⁶ Berheq, Rekabning oghli Yonadabning ewladliri atisining ulargha tapilighan emrige emel qilghan; lékin bu xelq Manga héch qulaq salmighandur. ¹⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Yehudaning üstige hem Yérusalémning üstige Men aldin'ala éytqan barliq balayi'apetni chüshürimen; chünki Men ulargha söz qilghan, lékin ular anglimighan; Men ularni chaqirghan, lékin ular jawab bermigen».

¹⁸ Andin Yeremiya Rekab jemetige mundaq dédi: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki siler atanglar Yonadabning emrige itaet qilip, barliq yolyoruqlirini tutup, silerge tapilighanlirining hemmisi boyiche ish körüp kelgensiler, — ¹⁹ emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzülüp qalmaydu.□

36

Padishah Yehoakim bésharet xatirilen'gen oram yazmini köydüridu

¹ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Yehoakimning tötinchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardin töwendiki söz keldi: —

² Özüngge oram qeghez alghin; uninggha Yosiyanning künliride sanga söz qilghinimdin tartip bügünki kün'giche Men Israilni eyibligen, Yehudani eyibligen hem barliq ellerni eyibligen, sanga éytqan sözlerning hemmisini yazghin. ■ ³ Yehudaning jemeti belkim Men béshigha chüshürmekchi bolghan barliq balayi'apetni anglap, herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; ular shundaq qilsa, Men ularning qebihlikini we gunahini kechürüm qilimen. ⁴ Shuning bilen Yeremiya Nériyaning oghli Baruqni chaqirdi; Baruq Yeremiyanning aghzidin chiqqanlirini anglap Perwerdigarning uninggha éytqan

□ **35:10** «biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq» — jemi bolup 250 yilliq mezigil ichide. «Rekabning oghli Yonadab» belkim «2Pad.» 10:15de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab» bolushi mumkin. ■ **35:14** Yer. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ **35:15** Yer. 18:11; 25:5 □ **35:19** «Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzülüp qalmaydu» — ularning Xuda aldida néme xizmet qilidighanliqi muqeddes kitabta xatirilen'gen emes; emma Yehudiylarning kéyinki xatirilirini boyiche ularning kéyinki ibadetxanida qurban'gahta ot üçün otun élip bérish xizmiti bar idi. Rekabiylar toghruluq yene «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **36:2** Yesh. 8:1; Yer. 30:2

sözlirining hemmisini bir oram qeghezge yézip berdi. ⁵ Yeremiya Baruqqa tapilap mundaq dédi: — Özüm qamap qoyulghanmen; Perwerdigarning öyige kirishimge ruxset yoq; lékin özüng bérip kirgin; ⁶ Perwerdigarning öyide roza tutqan bir künide, sen aghzimdin chiqqanlirini anglap yazghan, Perwerdigarning bu oram yazmada xatirilen'gen sözlirini xelqning qulaqlirigha yetküzgin; hemme sheherlerdin kelgen Yehudadikilerning quliqighimu yetküzgin. ⁷ Ular belkim Perwerdigar aldigha dua-tilawitini qilip herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; chünki Perwerdigarning bu xelqge agahlandurghan ghezipi we qehri dehshetliktur. ⁸ Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi. □

⁹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan beshinchi yili toqquzinchi ayda shundaq boldiki, barliq Yérusalémdikiler hemde Yehuda sheherliridin chiqip Yérusalémgha kelgen barliq xelq üçün, Perwerdigar aldida bir mezigil roza tutushimiz kérek dep élan qilindi. ¹⁰ Shu waqit Baruq Perwerdigarning öyige kirip, pütükchi Shafanning oghli Gemariyaning öyide turup, Yeremiyaning sözlirini barliq xelqning quliqigha yetküzüp oqudi; bu öy Perwerdigarning öyining yuqiriqi hoylisidiki «Yéngi derwaza»gha jaylashqanidi. □ ¹¹ Shafanning newrisi, Gemariyaning oghli Mikah bolsa yazmidin Perwerdigarning sözlirining hemmisige qulaq saldi. ¹² Andin u padishahning ordisigha chühüp pütükchining öyige kiriwidi, mana, emirlerning hemmisi shu yerde olturatti; pütükchi Elishama, Shémayaning oghli Délaya, Akborning oghli Elnatan, Shafanning oghli Gemariya we Hananiyaning oghli Zedekiya qatarliq barliq emirler shu yerde olturatti. ¹³ Shuning bilen Mikah Baruqning sözligenlirini xelqning quliqigha yetküzüp oqughanda özi anglighan barliq sözlerni ulargha bayan qildi. ¹⁴ Shuning bilen barliq emirler Kushining ewrisi, Shelemiyaning newrisi, Netaniyaning oghli Yehudiyni Baruqning yénigha ewetip uninggha: «Sen xelqning quliqigha yetküzüp oqughan oram yazmini qolunggha élip yénimizgha kel» — dédi. Shuning bilen Nériyaning oghli Baruq oram yazmini qoligha élip ularning yénigha keldi. ¹⁵ Ular uninggha: «Oltur, uni quliqimizgha yetküzüp oqup ber» — dédi. Baruq uni ulargha anglitip oqudi.

¹⁶ Shundaq boldiki, ular barliq sözlerni anglighanda, alaqqade bolup bir-birige qariship: «Bu sözlerning hemmisini padishahqa yetküzmisek bolmaydu» — dédi. ¹⁷ Andin Baruqtin: «Bizge dégin emdi, sen bu sözlerning hemmisini qandaq yazding? Ularni Yeremiyaning öz aghzidin anglidingmu?» — dep soridi.

¹⁸ Baruq ulargha: «U bu sözlerning hemmisini öz aghzi bilen manga éytti, men oram qeghezge siyah bilen yazdim» — dédi.

¹⁹ Emirler Baruqqa: «Barghin, sen we Yeremiya möküwélinglar. Qeyerde bolsanglar héchkinge bildürmenglar» — dédi. ²⁰ Shuning bilen ular oram yazmini pütükchi Elishamaning öyige tiqip qoyup, ordigha kirip padishahning yénigha kélip, bu barliq sözlerni uning quliqigha yetküzdi.

²¹ Padishah Yehudiyni yazmini élip kélishke ewetti, u uni Elishamaning öyidin épkeldi. Yehudiy uni padishahning quliqigha we padishahning yénida turghan barliq emirlerning qulaqlirigha yetküzüp oqudi. ²² Shu chagh toqquzinchi ay bolup, padishah «qishliq öy»ide olturatti; uning aldidiki ochaqta ot qalaqliq idi. ²³ Shundaq boldiki,

□ **36:8** «Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi» — Baruqning chong atisi Maaséyah Yérusalémning sheher bashliqi bolghanidi (32:12ni hem «2Tar.» 34:8ni körüng). U mushu ishni qilghanda belkim özining jénini we kélechikini tewekkül qilghan. Uning Yeremiyağa hemrah bolushning intayin japaliq we xeterlik ikenlikini chüshinish üçün 45-babni körüng. □ **36:10** «pütükchi Shafan» — Shafan toghruluq «1Pad.» 22-babni körüng. «yuqiriqi hoyla» — bolsa «1Pad.» 6:36 hem 7:12de «ichki hoyla» dégen nam bilen atalghan. «Yéngi derwaza» «Yer.» 26:10de tilgha élin'ghan. Shühhisizki, Baruq shu yerde turup Yeremiyaning sözini oquytti, barliq xelq anglialaytti.

Yehudiy uningdin uch-töt sehipini oqughanda, padishah qelettirashi bilen bu qismini késip, yazmining hemmisini bir-birlep otta köyüp yoqighuche ochaqtiki otqa tashlidi. □ ²⁴ Lékin bu barliq sözlerni anglighan padishah yaki xizmetkarlirining héchqaysisi qorqmidi, ulardin kiyim-kécheqlirini yirtqanlar yoq idi. ²⁵ Uning üstige Elnatan, Délaya we Gemariyalar padishahtin oram yazmini köydürmeslikini ötün'genidi, lékin u ulargha qulaq salmidi. ²⁶ Padishah bolsa shahzade Yérahmeel, Azrielning oghli Séraya we Abdeelning oghli Shelemiyani pütükchi Baruqni we Yeremiya peyghembarni qolgha élishqa ewetti; lékin Perwerdigar ularni yoshurup saqlidi.

Ikkinchi oram yazma

²⁷ Padishah Baruq Yeremiyaning aghzidin anglap yazghan sözlerni xatiriligen oram yazmini köydürüwetkendin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁸ Yene bir oram qeghezni élip, uninggha Yehuda padishahi Yehoakim köydürüwetken birinchi oram yazmada xatirilen'gen barliq sözlerni yazghin. ²⁹ We Yehuda padishahi Yehoakimgha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Sen bu oram yazmini köydürüwetting we Méning toghruluq: Sen buninggha: «Babil padishahi choqum kélip bu zéminni weyran qilidu, uningdin hem insanni hem haywanni yoqitidu» — dep yézishqa qandaqmu pétinding?» — déding. ³⁰ Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Uning neslidin Dawutning textige olturushqa héch adem bolmaydu; uning jesiti sirtqa tashliwétlip kündüzde issiqta, kéchide qirawda ochuq yatidu. ■ ³¹ Men uning we neslining béshigha, xizmetkarlirining béshigha qebihlikining jazasini chüshürimen; Men ularning üstige, Yérusalémda turuwatqanlarning üstige hem Yehudaning adamliri üstige Men ulargha agahlandurghan barliq külpetlerni chüshürimen; chünki ular Manga héch qulaq salmighan. ³² Shuning bilen Yeremiya bashqa bir oram qeghezni élip Nériyaning oghli Baruqqa berdi; u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi; ular bu sözlerge oxshaydighan bashqa köp sözlernimu qoshup yazdi.□

37

Zedekiya padishah bolghan chaghdiki bezi weqeler — kirish söz

¹ Babil padishahi Néboqadnesar Zedekiyanı Yehudaning zémínigha padishah qıldı; shuning bilen u Yosiyaning oghli Yehoakimning oghli Koniyaning ornigha höküm süridi. □ ² U, yaki xizmetkarliri, yaki zémindiki xelq Perwerdigarning Yeremiya peyghember arqiliq éytqan sözlirige héch qulaq salmidi.

Zedekiya Xudadin yardem tileydu

³ Padishah Zedekiya Shelemiyaning oghli Yehukalni hem kahin Maaséyahning oghli Zefaniyani Yeremiya peyghembarning yénigha ewetip uninggha: «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen» — dégüzdi ⁴ (shu chaghdá Yeremiya zindanda qamaqliq emes idi; u xelq arisigha chiqip-kirishke erkin idi. ⁵ Pirewnning qoshuni

□ **36:23** «qelettirash bilen késish» — adette bu saymanni diwanbégi yaki pütükchi «oram yazmalar»ni yasap teyyarlashqa ishletti. Mushu yerde eksiche qimmetlik bir oram yazmini yoqitish üçün ishletken. ■ **36:30** Yer. 22:19 □ **36:32** «u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi» — birinchi «oram yazma»ning mezmuni belkim «Yeremiya»diki 1-20-bablar idi. □ **37:1** «Koniya» — «Yekonyah»ning bashqa bir atilishi.

Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshivalghan Kaldiylar bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi). □ ■

⁶ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiya peyghemberge kélip mundaq déyilidi: —

⁷ Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Silerni manga iltija qildurup izdeshke ewetken Yehuda padishahigha mundaq denglar: — Mana, silerge yarem bérimiz dep chiqip kelgen Pirewnning qoshuni bolsa, öz zéminigha, yeni Misirgha qaytip kétidu. ⁸ Andin Kaldiylar bu sheherge qaytip kélip jeng qilip uni ishghal qilidu, uni ot qoyup köydüriwétidu. ⁹ Perwerdigar mundaq deydu: — Öz-özünglarni aldap: «Kaldiylar bizdin chékinip ketken» — démenglar; ular ketken emes! ¹⁰ Chünki gerche siler özünglarga jeng qilidighan Kaldiylarning toluq qoshunini uruwetken bolsanglarmu we ularningkidin peqet yarilan'ghanlarla qalghan bolsimu, ularning herbiri yenila öz chédiridin turup bu sheherni ot qoyup köydürüwetken bolatti.

Yeremiya qolgha élinip erz qilinidu

¹¹ Pirewnning qoshuni tüpeylidin Kaldiylarning qoshuni Yérusalémdin chékinip turghan waqitta, shu weqe yüz berdi: —

¹² Yeremiya Binyamindiki zémin'gha yol élip, shu yerdiki yurtdashliri arisidin öz nésiwisini igilesh üçün Yérusalémdin chiqqanda, ¹³ u «Binyamin derwazisi»gha yetkende, Hananiyaning newrisi, Shelemiyaning oghli közet bégi Iriya shu yerde turatti; u: «Sen Kaldiylar chékinip teslim bolmaqchisen!» dep uni tutuwaldi. ¹⁴ Yeremiya: «Yalghan! Men Kaldiylar terepke qéchip teslim bolmaqchi emesmen!» — dédi. Lékin u uningha qulaq salmidi; Iriya Yeremiyani qolgha élip uni emirler aldigha apardi.

¹⁵ Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup, uni diwanbégi Yonatanning öyidiki qamaqxanigha solidi; chünki ular shu öyni zindan'gha aylandurghanidi. □

¹⁶ Yeremiya zindandiki bir gundixanigha qamilip, shu yerde uzun künler yatqandin kéyin, ¹⁷ Zedekiya padishah adem ewetip shu yerdin ordisigha élip keldi. U shu yerde astirtin uningdin: «Perwerdigardin söz barmu?» dep soridi. Yeremiya: «Bar; sen Babil padishahining qoligha tapshurulisen» — dédi.

¹⁸ Yeremiya Zedekiya padishahqa iltija qilip: — «Men sanga yaki xizmetkarliringgha yaki bu xelqge néme gunah qilghinimgha, bu zindan'gha qamap qoydunglar? ¹⁹ Silerge bésharet bérrip: «Babil padishahi sanga yaki bu zémin'gha jeng qilishqa chiqmaydu!» dégen peyghemberliringlar qéni?» — dédi

²⁰ — «Emdi i padishah teqsir, sözliringme qulaq sélishingni ötünimen; iltijayim aldingda ijabet bolsun, dep ötünimen; diwanbégi Yonatanning öyige méni qaytquzmighaysen; sen undaq qilsang, shu yerde ölimen».

²¹ Zedekiya padishah perman chüshürüp, Yeremiyani qarawullarning hoylisida turghuzushni, shuningdek sheherdiki hemme nan tügep ketmisila, uningha herkün «Naway kochisi»din bir nan bérilishni tapilidi; shuning bilen Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi. ■

38

□ 37:5 «Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshivalghan kaldiyler bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi» — shu weqe belkim miladiyedin ilgiri 588-yili bolghanidi; «Pirewn» Misirning padishahi Pirewn-Xofrani körsitidu (44:30ni körüng). ■ 37:5 Yer. 34:21 □ 37:15 «Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup,...» — mushundaq rezillik qilghan emirler Zedekiya padishahliqidiki emirler idi. 36-babta körsitilgen, Xudadin qorqqan yaxshi emirler bolsa, Yehoakim padishahliqidiki emirler idi; bu weqedin ilgirila ular Yekoniyah padishah bilen bille (miladiyedin ilgiriki 597-yili) Babilgha sürgün bolghanidi.

■ 37:21 Yer. 32:2

Yeremiya xain dep erz qilinip su azgiligha tashlinidu

¹ Mattanning oghli Sefatiya, Pashxurning oghli Gedaliya, Shemeliyaning oghli Jukal we Malkiyaning oghli Pashxurlar bolsa Yeremiyaning xelqge: — ² «Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheherde qélip qalghan ademler bolsa qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kimki chiqip Kaldiylerge teslim bolsa hayat qalidu; jéni özige oljidek qalidu; u hayat qalidu. ■ ³ Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheher choqum Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurulidu, u uni ishghal qilidu» — dewatqan sözlirini anglidi.

⁴ Emirler padishahqa: «Silidin ötünimiz, bu adem ölümge mehkum qilinsun; chünki némishqa uning bu sheherde qélip qalghan jenggiwar leshkerlarning qollirini we xelqning qollirini ajiz qilishigha yol qoyulsun? Chünki bu adem xelqning menpeetini emes, belki ziyinini izdeydu» — dédi.

⁵ Zedekiya padishah: «Mana, u silerning qolliringlarga tapshuruldi; silerning yol-unqlarni tosqudek men padishah qanchilik bir adem idim?» — dédi.

⁶ Shuning bilen ular Yeremiyanı tutup qarawullarning hoylisidiki shahzade Malkiyaning su azgiligha tashliwetti; ular Yeremiyanı arghamchilar bilen uninggha chüsherdi; azgaldı bolsa su bolmay, peqet patqaqla bar idi; Yeremiya patqaqqa pétip ketti.

Éfiopiyelik aghwat Yeremiyanı azgaldin qutquzidu

⁷ Emma padishahning ordısidiki bir aghwat Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyaning su azgiligha qamap qoyulghanlıqını anglidi (shu chaghda padishah bolsa «Binyamin derwazisi»da olturatti). □ ⁸ Ebed-Melek ordıdin chiqip padishahning yénigha bérip uninggha: ⁹ «I padishahi’alem, bu ademlarning Yeremiya peyghemberge barlıq qilghini, uni su azgiligha tashliwetkini intayin esebiy rezilliktur; u ashu yerde qehetchiliktin ölüp qalidu; chünki sheherde ozuq-tülük qalmidi» — dédi.

¹⁰ Padishah Éfiopiyelik Ebed-Melekke buyruq bérip: «Mushu yerdin ottuz ademni özüng bilen élip bérip, Yeremiya peyghembérni ölüp ketmesliki üçün su azgilidin élip chiqarghin» — dédi. ¹¹ Shuning bilen Ebed-Melek ademlerni élip ulargha yétekchilik qilip, padishahning ordısidiki xezinining astidiki öyge kirip shu yerdin lata-puta we jul-jul kiyimlerni élip, shularni tanılar bilen azgalgha, Yeremiyaning yénigha chüshürüp berdi. ¹² Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyağa: — Bu lata-puta we jondaq kiyimlerni qoltuqliring hem tanılar arisigha tiqip qoyghin — dédi. Yeremiya shundaq qildi. ¹³ Shuning bilen ular Yeremiyanı tanılar bilen tartip, su azgilidin chiqardi; Yeremiya yenila qarawullarning hoylisida turdi.

Zedekiya astirtin meslihet soraydu, Yeremiya jawab béridu

¹⁴ Padishah Zedekiya adem ewetip Yeremiya peyghembérni Perwerdigarning öyidiki üçinchi kirish ishikige, öz yénigha aparghuzdi. Padishah Yeremiyağa: — Men sendin bir ishni sorimaqchimen; uni mendin yoshurmighaysen — dédi.

¹⁵ Yeremiya Zedekiyağa: «Men uni sanga ayan qilsam, sen méni jezmen ölümge mehkum qilmamsen? Men sanga meslihet bersem, sen anglimaysen!» — dédi.

¹⁶ Padishah Zedekiya Yeremiyağa astirtin qesem ichip uninggha: «Bizge jan-tiniq ata qilghan Perwerdigarning hayati bilen qesem ichimenki, men séni ölümge mehkum qilmaymen, yaki séni jéningni izdigüchi kishilarning qoligha tapshurmaymen» — dédi.■

¹⁷ Yeremiya Zedekiyağa: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Sen ixtiyaren Babil padishahining emirlirining yénigha chiqip teslim bolsang, jéning hayat qalidu we bu sheher otta köydürüwétilmeydu;

■ 38:2 Yer. 21:9 □ 38:7 «bir aghwat Éfiopiyelik» — «aghwat» dégen bu söz bezide peqet «emeldar»nila bildüridu.

■ 38:16 Yesh. 57:16

sen we öydikiliring hayat qalisiler. ¹⁸ Lékin sen chiqip Babil padishahining emirlirige teslim bolmisang, bu sheher kaldiyerning qoligha tapshurulidu, ular uninggha ot qoyup köydürüwétidu, sen ularning qolidin qachalmaysen — dédi.

¹⁹ Padishah Zedekiya Yeremiyagha: «Men Kaldiyernige chiqip teslim bolghan Yehudiyernin qorqimen; Kaldiyer belkim méni ularning qoligha tapshurushi, ular méni qiyinqistaq qilishi mumkin» — dédi.

²⁰ Yeremiya mundaq dédi: — Ular séni tapshurmaydu. Sendin ötünimenki, gépimge kirip Perwerdigarning awazigha itaet qilghaysen; shundaq qilsang sanga yaxshi bolidu, jéning hayat qalidu. ²¹ Lékin sen chiqip teslim bolushni ret qilsang, Perwerdigar manga ayan qilghan ish mundaq: — ²² mana, Yehuda padishahining ordisida qalghan barliq qiz-ayallar Babil padishahining emirlirining aldigha élip kételidu. Shuning bilen bu *qiz-ayallar* sanga *tene qilip*: «Séning jan dostliring séni éziqturdi; ular séning üstüngdin ghelibe qildi; emdi hazir putliring patqaqqa pitip ketkende, ular yüz örüp sanga arqisini qildi!» — deydu. □ ²³ Séning barliq ayalliring hem baliliring kaldiyernige élip kételidu. Sen özüng ularning qolidin qachalmaysen; chünki sen Babil padishahining qoli bilen tutuwélinisen, shundaqla sen bu sheherning otta köydürüwétilishige sewebchi bolisen.

²⁴ Zedekiya Yeremiyagha mundaq dédi: — Sen bu söhbitimizni bashqa héchkimge chandurmighin, shundila sen ölmeysen. □ ²⁵ Emirler méning sen bilen sözleshkinimni anglap yéninggha kélip sendin: «Séning padishahqa néme dégenliringni, shundaqla uning sanga qandaq sözlerni qilghanliqini bizge éyt; uni bizdin yoshurma; shundaq qilsang biz séni öltürmeymiz» dese, ²⁶ undaqla sen ulargha: «Men padishahning aldigha: «Méni Yonataning öyige qaytquzmighaysen, bolmisa, men shu yerde ölimen» — dégen iltijayimni qoyghanmen» — deysen.

²⁷ Derweqe emirlerning hemmisi Yeremiyaning yénigha kélip shuni soridi; u ulargha padishah buyrughan bu barliq sözler boyiche jawab berdi. Shuning bilen ular jimip kétip uning yénidin chiqip ketti; chünki bu ish héchkimge chandurulmighanidi.

²⁸ Shundaq qilip Yérusalém ishghal qilin'ghuche Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.

39

Yérusalémning ishghal qilinishi we kényinki weqeler

¹ Yérusalém ishghal qilin'ghanda töwendiki ishlar yüz berdi: — Yehuda padishahi Zedekiyaning toqquzinchi yili oninchi ayda, Babil padishahi Néboqadnesar we barliq qoshuni Yérusalémgha jeng qilishqa kélip uni muhasirige aldi; ■ ² Zedekiyaning on birinchi yili, tötinchi ayning toqquzinchi künide, ular sheher sépilidin bösüp kirdi. ³ Shuning bilen Babil padishahining emirlirining hemmisi, yeni Samgarliq Nergal-Sharezer, bash xezinichi Nébu-Sarséqim, bash séhirger Nergal-sharezer we Babil padishahliqining bashqa emeldarliri kirip «Ottura derwaza»da olturdi. □

⁴ Yehuda padishahi Zedekiya we barliq jenggiwar leshkerler ularni körüp qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishtti; u padishahning baghchisi arqiliq, «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin chiqip *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlenglikige

□ **38:22** «séning jan dostliring séni éziqturdi» — «séning jan dostliring» padishahning «meslihetchi»liri hem «peyghemberliri»ni körsitidu. Ular padishahni «Misirgha ittipaqdash bolup Babilgha isyan kötüreyli» dep azdurup balayi'apetni keltürgenidi. □ **38:24** «chandurmighin ...sen ölmeysen» — belkim padishah uninggha tehdit sélish üçün emes, belki «Misirgha ittipaqdash bolayli» dégen emirler bu söhbetning mezmunini anglap qalsa Yeremiyani öltürüshi mumkin, démekchi. ■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yer. 52:4 □ **39:3** «bash xezinichi» — ibraniy tilidiki «Rab-Saris» déyilidu. Bu sözning toluq menisi bizge namelum, «bash xezinichi» bizning perzimiz. «Ottura derwaza»da olturdi — kona zamanlarda sheher derwazisi emeldarlar yaki mötiwerler sot qilidighan, höküm chiqiridighan jay idi.

qarap qéchishti. ⁵ Kaldiylarning qoshuni ularni qoghlap Yérixo tüzlemligide Zedekiyagha yétiship uni qolgha élip Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha apardi; u shu yerde uning üstidin hóküm chiqardi.

⁶ Babil padishahi Riblah shehiride Zedekiyaning oghullirini köz aldida öltürüwetti; Babil padishahi Yehudadiki barliq mötiwerlernimu öltürüwetti. ⁷ U Zedekiyaning közlrini oyup, uni Babilgha apirish üçün mis kishenler bilen kishenlep qoydi. ⁸ Kaldiylar padishahn-ing ordisini we puqralarning öylirini ot qoyup köydürüp Yérusalémning sépillirini kömürüp tashlidi. ⁹ Shahane qarawul bégi Nébuzar-Adan sheherde qélip qalghan bashqa xelqni, özige teslim bolup chiqqanlarni, yeni qalghan xelqning hemmisini qolgha élip, Babilgha sürgün qildi. ¹⁰ Halbuki, qarawul bégi Nébuzar-Adan Yehuda zéminida héch teweliki bolmighan bezi namratlarni qaldurdi; shu chaghda u ulargha üzümzarlar we étizlarni teqsimlep berdi.

¹¹⁻¹² Babil padishahi Néboqadnesar Yeremiya toghruluq qarawul bégi Nébuzar-Adan ar-qiliq: «Uni tépip uningdin xewer al; uninggha héch ziyan yetküzme; u némini xalisa shuni uninggha qilip ber» — dep perman chüshürgenidi.

¹³ Shunga qarawul bégi Nébuzar-Adan, shundaqla bash xezinichi Nébushazban, bash séhirger Nergal-Sharezer we Babil padishahining bashqa bash emeldarlirining hem-misi adem ewetip ¹⁴ Yeremiyani «Qarawullarning hoylisi»din élip Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning öz öyige apirishi üçün uning qoligha tapshurghuzdi. Lékin Yeremiya puqralar arisida turdi.

Xudaning sadiq adimi Ebed-Melekke bolghan wedisi

¹⁵ Yeremiya «Qarawullarning hoylisi»da qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyilgenidi: —

¹⁶ Barghin, Éfiopiyelik Ebed-Melekke mundaq dégin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz sözlirimni mushu sheher üstige chüshürimen; awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürimen; shu küni bu ishlar öz közüng aldida yüz béridu. ¹⁷ Lékin shu küni Men séni qutquzimen, — deydu Perwerdigar; — Sen qorqidighan ademlerning qoligha tapshurulmaysen; ¹⁸ chünki Men choqum séni qutquzimen; sen qilichlanmaysen, belki öz jéning özüngge oljidek qalidu; chünki sen Manga tayinip kelgensen — deydu Perwerdigar».

40

Yeremiya ikkinchi qétim azad qilinip qoyuwétilidu

¹ Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi. U chaghda Nébuzar-Adan Yérusalém hem Yehudadiki barliq esirlerni élip Babilgha sürgün qilmaqchi idi; Yeremiyamu ularning arisida zenjir bilen

39:13 «bash xezinichi Nébushazban» — 3-ayette «Nébu-Sarséqim» isimlik yene bir «bash xezinichi» tilgha élinidu.

39:14 «Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya» — bu ayettiki «Shafan» 36:10-11de tilgha élin'ghan «Shafan» bolushi mumkin. Qarighanda, uning ailisidikiler Yeremiyagha yaxshi muamile qilip kelgen. «Yeremiyani ... élip .. Gedaliyaning öz öyige apirishi üçün ...» — alimlarning bu ayettiki «öz öyige» dégen söz toghrisida ikki pikri bar, yeni «öz öyi» (1) Yeremiyaning yurti, yene Anatotni yaki (2) Gedaliyaning «öz öyi»ni körsitidu. Gedaliya Néboqadnesarning buyruqi bilen Pelestin'ge waliy dep békitilgenidi (40:5ni we «2Pad.» 25:22ni körüng). Bizningche ikkinchi pikir toghra, chünki 40:5de Nébuzar-Adanning Yeremiyagha «Gedaliyaning yénigha qaytqin» dégen sözini bayqaymiz. Mushu waqıtta Yeremiya waliy öyide keng-azadilikte turushni emes, belki namrat xelq arisida turushni tallidi.

baghlan'ghan halda élip méngilghanidi. □ ² Qarawul bégi Yeremiyaning bir chetke tartip uninggha mundaq dédi: «Perwerdigar Xudaying mushu yerge balayi'apet chüshürimen dep agahlandurdi; ³ Mana, Perwerdigar Öz dégini boyiche shundaq qilip uni keltürdi; chünki siler Perwerdigar aldida gunah sadir qilghansiler we uning awazigha qulaq salmighansiler; shunga bu ish béshinglarga chüshti. ⁴ Lékin men qolungni ishkellen'gen zenjirlerdin yéship séni qoyuwétimen; men bilen bille Babilgha bérish sanga muwapiq körünse, qéni kel, men sendin xewer alimen; emma men bilen bille Babilgha bérishni muwapiq emes dep qarising, kérek yoq. Mana, pütkül zémin aldingda turidu; qeyerge bérish sanga layiq, durus körünse shu yerge barghin».

⁵ Yeremiya téxi yénidin mangmay turup, Nébuzar-Adan uninggha: «Boldi, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha qayt; Babil padishahi uni Yehudadiki sheherlerge hökümranliq qilishqa belgiligen; xelq arisida uning bilen bille turiwer, yaki herqandaq bashqa yerge baray déseng shu yerge barghin» — dédi. Shuning bilen qarawul bégi uninggha ozuq-tülük hemde bir sowghat bérüp uni qoyuwetti. ⁶ Shuning bilen Yeremiya Mizpah shehirige, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; u uning bilen bille, puqralar arisida turdi.

Mizpah shehiri «Yehuda ölke»sining yéngi merkizi qilinidu

⁷ Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümranliq qilishqa belgiligenlikini, shuningdek uninggha Babilgha sürgün bolmighan zémindiki yoqsul er-ayallar bala-chaqiliri bilen tapshurulghanliqini anglap qaldi; ⁸ shuning bilen bu leshker bashliqliri ademliri bilen Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqliri bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghulliri Yohanan hem Yonatan, Tanxumetning oghli Séraya, Netofatliq Efayning oghulliri we Maakatliq birsining oghli Yezaniya idi. □ ⁹ Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu. ¹⁰ Men bolsam Kaldiylar zémin'gha kelgende *silerge* wekil bolup ularning aldida turush üçün Mizpah shehiride turimen; siler bolsanglar, sharab, enjür-xormilar we zeytun méyi mehsulatlrini élip küpidishinglarga qoyunglar, özünglar tutqan sheherlerde turiwéringlar» — dep qesem ichti.

¹¹ Oxshashla Moabda, Ammoniylar arisida, Édomda hem bashqa herbir yurtlarda turghan Yehudiylarmu Babil padishahi Yehudada xelqning bir qaldisini qaldurghan we ular üstige hökümranliq qilishqa Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani belgiligen dep anglidi; ¹² shuning bilen barliq Yehudiylar heydep tarqitiwételgen hemme jay-yurtlardin qaytip, Yehuda zémigha, Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi. Ular sharab, enjür-xormilarning mehsulatlrini zor kengrichilikte aldi.

Ishmail Gedaliyani öltürüwétidu, Mizpahdiki xelqni esirge alidu

¹³ Karéahning oghli Yohanan we dalada qalghan leshkerlerning barliq bashliqliri Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha kélip uninggha: ¹⁴ «Sen Ammoniylar padishahi Baalis Netaniyaning oghli Ishmailni séni öltürüshke ewetkenlikini bilmemsen?» — déyishti. Lékin Ahikamning oghli Gedaliya ularning gépige ishenmidi.

□ **40:1** «Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyağa söz qildi...» — Nébuzar-Adan alliqachan Yeremiya toghruluq «Yérusalémde turuwersun» dep perman chüshürgenidi (39:11-14ni körüng). Uning «xelq arisida» turghanliqi tüpeylidin, belkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilin'ghanda ular bilen teng élip kétilgenidi. «Perwerdigarning sözi Yeremiyağa keldi» — 2-5-ayetlerge qarighanda, Perwerdigarning bu sözi «kapir» bolghan, Babilliq leshker Nébuzar-Adan arqiliq keldi! □ **40:8** «Maakatliq birsining oghli Yezaniya» — «Jezaniya»ning bashqa shekli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni körüng.

¹⁵ Karéahning oghli Yohanan Mizpahda Gedaliyagha astirtin söz qilip: «Manga ruxset qilghaysen, bashqilar uningdin xewer tapquche men bérip Netaniyaning oghli Ishmailni öltürey; héchkim buni bilmeydu. Uning séni öltürüp, shuning bilen etrapinggha yighilghan Yehudadikilerning hemmisi tarqitiwétilip, Yehudaning qaldisi yoqitiwétilishining néme hajiti bar? — dédi.

¹⁶ Biraq Gedaliya Karéahning oghli Yohanan'gha: «Sen undaq qilma; chünki sen Ishmail toghruluq yalghan éytwatisen» — dédi.

41

¹ Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade, shundaqla padishahning bash emeldarliridin biri bolghan Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip Mizpahga, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; ular shu yerde, yeni Mizpahda nan oshtup ghizalan'ghanda, □ ² Netaniyaning oghli Ishmail hem u épkelgen on adem ornidin turup, Ahikamning oghli Gedaliyagha qilich chapti; ularning shundaq qilishi Babil padishahi Yehuda zémini üstige hökümranliqqa belgiligenni öltürüshtin ibaret idi. ³ Ishmail Mizpahda Gedaliyagha hemrah bolghan barliq Yehudiylar we shu yerde turuwatqan barliq Kaldiy jenggiwar leshkerlerni öltürüwetti.

⁴ Shundaq boldiki, Gedaliyani öltürüwetkendin kéyin, ikkinchi künigiche héchkim téxi uningdin xewer tapmighanidi, ⁵ mana Sheqem, Shiloh hem Samariyedín seksen adem yétip keldi. Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan, Perwerdigarning öyige sunushqa qolida hediyelemleri hem xushbuyni tutqan halda kelgenidi. □

⁶ Netaniyaning oghli Ishmail ularni qarshi élishqa mangghiniche yighilghan'gha sélip Mizpahdin chiqti; ulargha: «Merhemet, Ahikamning oghli Gedaliya bilen körüshüshke apirimen» — dédi.

⁷ Shundaq boldiki, ular sheher otturisigha yetkende, Netaniyaning oghli Ishmail we uning bilen bille bolghan ademler ularni öltürüp jeketlirini su azgiligha tashliwetti.

⁸ Halbuki, ular arisidin on adem Ishmailgha: «Bizni öltürüwetme, chünki dalada bizning yoshurup qoyghan bughday, arpa, zeytun méyi we hesel qatarliq ozuq-tülükimiz bar» — dédi. Shunga u qolini yighip, buraderliri arisidin ularni öltürmedi. ⁹ Ishmail öltürgen ademlerning jeketlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli padishah Asa Israil padishahi Baashadin qorqup kolap yasighanidi. Netaniyaning oghli Ishmail bu azgalni jeketler bilen toldurdi. □ ¹⁰ Ishmail Mizpahta turghan xelqning qaldisining hemmisini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan padishahning qizliri we Mizpahda qalghan barliq kishilerni esirge élip ketti; Netaniyaning oghli Ishmail ularni esirge élip Ammoniylarning qéshigha ötüshke yol aldi.

Yohanan xelqni Ishmailning changgilidin qutulduridu

¹¹ Karéahning oghli Yohanan we uning qéshidiki hemme leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail sadir qilghan barliq rezilliktin xewer tapti; ¹² shuning bilen ular barliq ademlirini élip Netaniyaning oghli Ishmailgha jeng qilishqa chiqti; ular Gibéondiki chong köl boyida uning bilen uchrashti. ¹³ Ishmailning qolida turghan barliq xelq

□ **41:1** «padishahning bash emeldarliri...» — «padishah» choqum Zedekiyanı körsitidu. ■ **41:1** 2Pad. 25:25

□ **41:5** «Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan...» — demisekmu, xelq bundaq heriketler arqiliq qattiq qayghuni bildüretti. Shübhisizki, mushu yerde ularning qayghusi Xudaning Yehuda we Israil üstige jaza chüshürgenliki tüpeylidin bolghan. Emeliyette qayghuni bildürüshke «etlirini tilish» Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan.

□ **41:9** «Ishmail öltürgen ademlerning jeketlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli...» — bashqa xil terjimisi: «Shu azgal Ishmail Gedaliya bilen bille öltürgen ademlerning jeketlirini tashlighan yer bolup, uni esli...» — eyni ibraniy tilidiki tékistni chüshinish tes. «Baashadin qorqup...» — Asa padishah belkim azgalni Mizpah muhasirige élin'ghanda su saqlash üçün kolighanidi.

Karéhning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqlirini körgende xushal boldi. ¹⁴ Ishmail Mizpahdin élip ketken barliq xelq yoldin yénip, Karéhning oghli Yohananning yénigha keldi. ¹⁵ Lékin Netaniyaning oghli Ishmail sekkiz adimi bilen Yohanandin qéchip, Ammoniylar teripige ötüp ketti. ¹⁶ Andin Karéhning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail Ahikamning oghli Gedaliyani öltürgendin kéyin Mizpahdin élip ketken xelqning qaldisining hemmisini öz qéshigha aldi; u ularni, yeni jenggiwar leshkerler, qiz-ayallar, balilar we orda emeldarlarini Gibéondin élip ketti. ¹⁷ Ular Kaldiyilerdin özlirini qachurush üçün Misirgha qarap yol élip Beyt-Lehemge yéqin bolghan Gérut-Qimxamda toxtap turdi. ¹⁸ Sewebi bolsa, ular Kaldiylerdin qorqatti; chünki Babil padishahi zémin üstige hökümraniqqa belgiligen Ahikamning oghli Gedaliyani Netaniyaning oghli Ishmail öltürüwetkenidi.

42

Qalghanlar Perwerdigardin yol soraydu, biraq uninggha qulaq salmaydu

¹ Barliq leshker bashliqliri, jümlidin Karéhning oghli Yohanan hem Hoshayaning oghli Yezaniya we eng kichikidin chongighiche barliq xelq □ ² Yeremiya peyghemberning yénigha kélip uningdin: «Telipimizni ijabet qilghaysen, Perwerdigar Xudayinggha xelqning qaldisi bolghan bizler üçün dua qilghaysenki (közüng körginidek burun köp bolghan bizler hazir intayin az qalduq), ³ Perwerdigar Xudaying bizge mangidighan yol, qilidighan ishni körsetkey» — dep iltija qildi.

⁴ Yeremiya peyghember ulargha: «Maqul! Mana, men Perwerdigar Xudayinglarga sözliringlar boyiche dua qilimen; shundaq boliduki, Perwerdigar silerge qandaq jawab berse, men uni silerge héchnémisini qaldurmay toluqi bilen bayan qilimen» — dédi.

⁵ Ular Yeremiyagha: «Perwerdigar Xudaying séni ewetip bizge yetküzidighan sözning hemmisige emel qilmisAQ, Perwerdigar bizge heqiqiy, gépide turudighan guwahchi bolup eyiblisun!» — dédi. ⁶ «Biz séni Perwerdigar Xudayimizning yénigha ewetimiz; jawab yaxshi bolsun yaman bolsun, uning awazigha itaet qilimiz; biz Xudayimizning awazigha itaet qilghanda, bizge yaxshi bolidu».■

⁷ Shundaq boldiki, on kündin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi. ⁸ U Karéhning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we eng kichikidin chongighiche barliq xelqni chaqirip ⁹ ulargha mundaq dédi: — «Siler méni telipinglarni Israilning Xudasi Perwerdigarning aldigha yetküzüshke ewetkensiler. U mundaq dédi:

¹⁰ «Siler yenila mushu zéminda turiwersenglarla, Men silerni qurup chiqimen; silerni ghulatmaymen; Men silerni tikip östürimen, silerni yulmaymen; chünki Men béshinglarga chüshürgen balayi'apetke ökünimen. ■ ¹¹ Siler qorqidighan Babil padishahidin qorqmanglar; uningdin qorqmanglar, — deydu Perwerdigar, — chünki Men silerni qutquzush üçün, uning qolidin qutuldurush üçün siler bilen bille bolimen. ¹² Men silerge shundaq rehimdilliqni körsitimenki, u silerge rehim qilidu, shuning bilen silerni öz zémininglarga qaytishqa yol qoyidu.

¹³ Biraq siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmay «Bu zéminda qet'iy turmaymiz» — désenglar ¹⁴ we: «Yaq. biz Misir zéminigha barayli; shu yerde ne urushni körmeymiz, ne kanay-agah signalini anglamaymiz, ne nan'gha zar bolmaymiz; shu yerde yashaymiz» — désenglar, ¹⁵ emdi Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning bu qaldisi bolghan siler: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning

□ **42:1** «Hoshayaning oghli Yezaniya» — bu «Yezaniya» 40:8de tilgha élin'ghan «Yezaniya» bolushi mumkin. ■ **42:6** Yer. 7:23 ■ **42:10** Yer. 24:6; 31:4; 33:7

Xudasi mundaq deydu: — «Siler Misirgha kirip, shu yerde olturaqlishishqa qet'iy niyetke kelgen bolsanglar, ¹⁶ emdi shundaq boliduki, siler qorqidighan qilich Misirda silerge yétishiwalidu, siler qorqidighan qehetchilik Misirda silerge egiship qoghap baridu; shu yerde siler ölisiler. ¹⁷ Shundaq boliduki, Misirgha kirip shu yerde turayli dep qet'iy niyet qilghan ademlarning hemmisi qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; ularning héchqaysisi tirik qalmaydu we yaki Men béshigha chüshüridighan balayi'apettin qutulalmaydu.

¹⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Ghezipim we qehrim Yérusalémdikilerning béshigha chüshürülgendek, siler Misirgha kirgininglarda, qehrim béshinglarga chüshürülidu; siler lenetke qalidighan we dehshet basidighan obyekt, lenet sözi hem reswachiliqning obyekt bolisiler we siler bu zéminni qaytidin héch körmeybiles. ■ ¹⁹ Perwerdigar siler, yeni Yehudaning qaldisi toghruluq: «Misirgha barmanglar!» — dégen. — Emdi shuni bilip qoyunglarki, men bügünki künde silerni agahlandurdum!».

²⁰ — Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ewetkinglar «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen; Perwerdigar Xudayimiz bizge néme dese, bizge yetküzüp berseng biz shuning hemmisige emel qilimiz» dégüzginglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas. □ ²¹ Men bügünki künde silerge Uning déginini éytip berdim; lékin siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar. □ ²² Emdi hazir shuni bilip qoyunglarki, siler olturaqlishayli dep baridighan jayda qilich, qehetchilik we waba bilen ölisiler».

43

¹ Shundaq boldiki, Yeremiya ularning Xudasi Perwerdigarning hemme sözlirini barliq xelqge éytip tügetti (Xudasi Perwerdigar Yeremiyanı ulargha bu barliq sözlerni éytish üçün ewetken), — ² shuning bilen Hoshiyaning oghli Azariya we Karéahning oghli Yohanan we shundaqla barliq hali chong ademler Yeremiyagha mundaq dédi: — «Sen yalghan éytiwatisen! Xudayimiz Perwerdigar séni bizge: «Siler Misirda olturaqlishish üçün barmanglar!» déyishke ewetken emes; □ ³ belki Nériyaning oghli Baruq choqum séni bizge qarshilashturup, bizni Kaldiylarning qoligha tapshurushqa küshkürtmekte; shuning bilen ular bizni ölümge mehkum qilidu yaki bizni Babilgha sürgün qilidu».

⁴ Shuning bilen Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we barliq xelq Perwerdigarning: «Yehuda zéminida turup qélinglar» dégen awazigha qulaq salmidi;

⁵ belki Karéahning oghli Yohanan we barliq leshker bashliqliri heydiwétilgen barliq ellerdin Yehuda zéminida olturaqlishishqa qaytip kelgen Yehudaning pütün qaldisini,

⁶ yeni erler, qiz-ayallar, balilar we padishahning qizlirini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan herbir kishini hemde Yeremiya peyghember hem Nériyaning oghli Baruqni élip, ⁷ Misir zéminigha kirip keldi; ular Perwerdigarning emrige itaet qilmidi. Ular Tahpanes shehirige yétip keldi.

■ **42:18** Yesh. 65:15; Yer. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18 □ **42:20** «— **Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ... «Perwerdigar Xudayimizgha...» dégüzginglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas**» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha: «Perwerdigar Xudayimizgha ... » dégüzüp ewetkinglarda özünglar jéninglarni aldap qoyghansiler, xalas».

□ **42:21** «Men **bügünki künde silerge Uning déginini éytip berdim; lékin ... Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar**» — shübhisizki, ularning könglidiki, yeni: «Xudaning sözige héch itaet qilmaymiz» dégen pozitsiyisi peyghemberge ayan idi. □ **43:2** «Hoshyaning **oghli Azariya**» — bu adem 42:1diki «Hoshyaning oghli Yezaniya» dégen adem bilen bir bolushi mumkin.

Bésharet — Néboqadnesar Misirgha bésip kirip, bulang-talang qilidu

⁸ Perwerdigarning sözi Yeremiyagha Tahpaneste kélip mundaq déyildi: —

⁹ Yehudiylarning köz aldidila, qolunggha birnechche chong tashlarni élip Pirewnning Tahpanestiki ordising kirish yolining yénidiki xishliq yoldiki séghiz laygha kömüp yoshurup, ¹⁰ ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Méning qulum bolghan Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirip épkéli-men, u men kömüp yoshurghan bu tashlar üstige öz textini salidu; ularning üstige shahane chédirini yéyip tikidu. ■ ¹¹ U kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu; sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolidu; qilichqa békitilgenler qilichlinidu. □ ■ ¹² Men Misirdiki butlarning öylirige ot yaqturghuzimen; u ularni köydürüp, butlirini élip sürgün qilidu; qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiywalidu; u shu yerdin aman-ésen chiqidu. □ ¹³ U Misir zéminidiki «Quyash ibadetxanisi»diki tüwrüklerni chéqiwétidu; u Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu.□

44*Perwerdigarning Misirgha qachqan Yehudiylargha butperesliki tüpeylidin chüshüridighan jazasi*

¹ Misirda turghan, yeni Migdolda, Tahpaneste, Nofta we *Misirning jenubiy teripi* Patros zéminida turghan barliq Yehudiylar toghruluq bu söz Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —□

²⁻³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men Yérusalém hem Yehudadiki hemme sheherler üstige chüshürgen barliq balayi'apetni körgensiler; mana, ularning sadir qilghan rezilliki tüpeylidin бүгүнкү күнде ular xarabilik bolup, ademzatsiz qaldi; chünki ular ne özliri, ne siler, ne atabowiliringlar bilmeydighan yat ilahlargha choqunushqa, xushbuy yéqishqa bérip, Méni ghezeplendürgen. ⁴ Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni silerge ewetip: «Men nepretlinidighan bu yirginshlik ishni qilghuchi bolmanglar!» — dep agahlandurghanmen.

⁵ Lékin ular itaet qilmighan, héch qulaq salmighan; ular rezillikidin, yat ilahlargha xushbuy yéqishtin qolini zadi üzmigen. ⁶ Shuning bilen qehrim hem ghezipim *ulargha* tökülgen, Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda yéqilghan, köygen; ular бүгүнкү күнде weyrane we xarabilik bolup qaldi.■

⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler némishqa öz-özünglarga zor külpet keltürmekchisiler, özünglarga héchqandaq qaldi qaldurmay özünglardin, yeni Yehudaning ichidin er-ayal, bala-bowaqlarni üzmekchisiler!? ⁸ Némishqa öz qolliringlarning yasighini bilen, siler

■ **43:10** Yer. 25:9; 27:6 □ **43:11** «U (Néboqadnesar) kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu» — bu ayettiki «ölüm» belkim wabani körsitidu. 15:2nimu körüng. ■ **43:11** Yer. 15:2; Zek. 11:9 □ **43:12** «Qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiywalidu» — bashqa birxil terjimisi: «U (Néboqadnesar) qoy padichisi öz tonidiki pitlarni tergendek Misir zéminidin héchnerse qaldurmay hemmini tériwalidu». Ayettiki ibraniy tili ikki bisliq bolghachqa, ikkila terjimisi belkim toghra bolushimu mumkin. Yene shuni déyishimiz kérekki, qoylar we qoy padichiliri Misirliqlargha intayin yirginchilik bolghan («Yar.» 46:34ni körüng). Shuning bilen bésharet Misirliqlar üçün intayin kinayilik, éghir gep bolushi kérek idi. □ **43:13** «Quyash ibadetxanisi» — Misirdiki «Xéliopolis», yeni «On» dégen sheherge jaylashqan. U hazirqi Qahire shehirining on kilométr sherq teripide. «U Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu» — miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluqning bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq. □ **44:1** «Nof» — kéyin «Memfis» dep atalghan. Migdol, Tahpanes, Nof we Patros dégen jaylar asasen Misirning pütkül térritoriyesini öz ichige alghanidi. ■ **44:6** Yer. 7:20; 42:18

olturaqlashqan Misir zéminida yat ilahlarga xushbuy yéqip Méni ghezeplendürisiler? Shundaq qilip siler halak bolup yer yüzidiki barliq eller arisida lenet sözi we reswa qilinidighan bir obyekt bolisiler. ⁹ Siler Yehuda zéminida hem Yérusalémning reste-kochilirida sadir qilin'ghan rezillikni, yeni ata-bowiliringlarning rezillikini, Yehuda padishahlirining rezillikini we ularning ayallirining rezillikini, silerning öz rezilliklarni hem ayallirirlarning rezillikini untup qaldinglarmu? ¹⁰ Bügünki kün'ge qeder xelqinglar özini héch töwen tutmidi, Mendin héch qorqmidi, ular Men silerning aldintlarga hem ata-bowiliringlarning aldigha qoyghan Tewrat-qanununda yaki belgilimilirimde héch mangghan emes.

¹¹ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar – Israilning Xudasi mundaq deydu: – Mana, Men béshinglarga külpet chüshürüp, barliq Yehudani halak qilghuche silerge yüzümni qaritimen; ■ ¹² Men Misir zéminigha shu yerde olturaqlishayli dep qet'iy niyet qilghan Yehudaning qaldisigha qol salimen, ularning hemmisi Misir zéminida tügishidu; Misir zéminida yiqilidu; ularning eng kichikidin chongighiche qilich bilen, qehetchilik bilen ölidu; ular qilich bilen we qehetchilik bilen ölidu, ular lenet oqulidighan we dehshet basquchi obyekt, lenet sözi hem reswa qilinidighan bir obyekt bolidu. ■ ¹³ Men Misir zéminida turuwatqanlarni Yérusalémni jazalighandek qilich bilen, qehetchilik bilen we waba bilen jazalaymen; ¹⁴ shuning bilen Misir zéminida olturaqlishayli dep shu yerge kirgen Yehudaning qaldisidin Yehuda zéminigha qaytishqa héchqaysisi qachalmaydu yaki héchkim qalmaydu; shu yerge qaytip olturaqlishishqa intizar bolsimu, qachalighan az bir qismidin bashqiliri héchqaysisi qaytmaydu».

¹⁵ Andin öz ayallirining yat ilahlarga xushbuy yaqidighanliqini bilgen barliq erler, we yénida turghan barliq ayallar, – zor bir top ademler, yeni Misirning *shimaliy teripi we jenubiy teripi* Patrostin kelgen barliq xelq Yeremiyagha mundaq jawab berdi: – □ ¹⁶ «Sen Perwerdigarning namida bizge éytqan sözge kelsek, biz sanga héch qulaq salmaymiz!

¹⁷ Eksiche biz choqum öz aghzimizdin chiqqan barliq sözlerge emel qilimiz; özimiz, ata-bowilirimiz, padishahlirimiz we emirlirimiz Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda qilghinidek bizler «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqiwérimiz we uninggha «sharab hediye»lerni quyuwérimiz; chünki eyni chaghda bizning nénimiz pütün bolup, toqquzimiz tel, héch külpetni körmey ötkén. □ ■ ¹⁸ Emma «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqishni we uninggha «sharab hediye»lerni quyushni toxtatqinimizdin bashlap, bizning hemme nersimiz kem bolup, qilich bilen hem qehetchilik bilen halak bolup kelduq. ¹⁹ Biz ayallar «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yaqqinimizda we uninggha «sharab hediye»lerni quyghinimizda, bizning uninggha oxshitip poshkallarni étishimizni hem uninggha «sharab hediye»lerni quyushimizni erlirimiz qollimighanmu?».

²⁰ Yeremiya barliq xelqge, hem erler hem ayallarga, mushundaq jawabni bergenlerning hemmisige mundaq dédi: –

²¹ – «Perwerdigarning éside qélip könglige tegken ish del siler, ata-bowiliringlar, padishahliringlar, emirliringlar shundaqla zémindiki xelqning Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda yaqqan xushbuyi emesmu? ²² Axirida Perwerdigar silerning qilmishinglarning rezillikige hem sadir qilghan yirginchlik ishliringlarga chidap turalmighan; shunga zémininglar bügünki kündikidek xarabilik, ademni dehshet basquchi, lenet obyekt we ademzatsiz bolghan. ²³ Sewebi, siler xushbuy yaqqansiler, Perwerdigarning aldida gunah sadir qilip, Uning awazigha qulaq salmay, Uning ne Tewrat-qanununda, ne belgilimiliride ne agah-guwahliqlirida héch mangmighansiler; shunga bügünki kündikidek bu balayi'apet béshinglarga chüshti».

■ **44:11** Yer. 21:10; Am. 9:4 ■ **44:12** Yer. 42:15,16,17,22 □ **44:15** «Misirning **shimaliy teripi we jenubiy teripi Patrostin kelgen barliq xelq**» — ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turghan barliq xelq». «Mizraim» — Misirning shimaliy teripi, «Patros» — Misirning jenubiy teripidir. □ **44:17** «Asmaning **xanishi**» — birxil ayal but, elwette.

■ **44:17** Yer. 7:18

²⁴ Yeremiya barliq xelqqa, bolupmu barliq ayallargha mundaq dédi: — «I Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini anglanglar! ²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler ayallar öz aghzinglar bilen: «Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler we uninggha öz qolliringlar bilen emel qilghansiler. Emdi qesiminglarda ching turiwéringlar! Qesiminglarga toluq emel qiliwéringlar! □ ²⁶ Lékin shundaq bolghanda, i Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini anglanglar! Mana, Men Özümning ulugh namim bilen qesem qilghanmenki, — deydu Perwerdigar, — Misirning barliq zéminida turuwatqan Yehudaliq héchqaysi kishi Méning namimni tilgha élip: «Reb Perwerdigarning hayati bilen!» dep qaytidin qesem ichmeydu. ²⁷ Mana, Men ularning üstige awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürüş üçün ularni közlewatimen; shunga Misirda turuwatqan Yehudadiki barliq kishilerning hemmisi tügigüche qilich we qehetchilik bilen halak bolidu. ■ ²⁸ Qilichtin qutulup qachqanlar bolsa intayin az bir top ademler bolup, Misir zéminidin Yehuda zéminigha qaytip kélidu; shuning bilen Misir zéminigha olturaqlishayli dep kelgen Yehudaning qaldisi kimning sözining, Méningki yaki ularning inawetlik bolghanliqini ispatlap bilip yétidu. ²⁹ Méning silerni bu yerde jazalaydighanliqimgha, Méning sözlirimning choqum silerge külpet keltürmey qoymaydighanliqini bilishinglar üçün silerge shu aldin'ala bésharet boliduki, — deydu Perwerdigar, ³⁰ — Mana, Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen — deydu Perwerdigar».□

45

Baruqqa bérilgen agah hem teselli

¹ Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili, Nériyaning oghli Baruq Yeremiyaning aghzigha qarap bu sözlerni oram qeghezge yazghinida, Yeremiya peyghember uninggha bu sözni éytqan: —

² «Israilning Xudasi Perwerdigar sen Baruq toghruluq mundaq deydu: — ³ Sen: «Halimgha way! Chünki Perwerdigar qayghumgha derd-elem qoshup qoydi; men ah-zarlar qilishtin charchidim, zadila aram tapalmidim!» — déding.

⁴ — *Yeremiya*, sen uninggha mundaq dégin: —

Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qurup chiqqanlirimni hazir ghulitimen, Men tikkenlirimni, yeni bu pütkül jahanni hazir yulup tashlaymen. □ ⁵ Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime;

□ **44:25** «Siler ayallar öz aghzinglar bilen...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler we ayalliringlar öz aghzinglar bilen...». ««Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler» — mushu ayettiki heriketning igisi «ayallar» bolsimu, lékin sözler «ayallar siyghisi» bilen emes, belki «erler siyghisi» sheklide ipadilinidu. Bu belkim: «Siler erkekler ayalliringlarga boysunidighan «Saymaxunlar boldunglar» dégendek kinayilik, hejwiyp gep bolsa kérek. ■ **44:27** Yer. 31:28 □ **44:30** «Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen» — Pirewn Xofra esli padishah Zedekiyani Néboqadnesargha isyan kötürüşke qutratqanidi. U miladiyedini ilgiriki 570-yili mexpiy öltürülgen. Shuning bilen bu ish Misirda turghan Yehudiylargha bir agah-bésharet idi. □ **45:4** «bu pütkül jahanni...» — yaki «bu pütkül zéminni...». Lékin 5-ayetke qarighanda «jahanni» toghridur.

chünki mana, Men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, — deydu Perwerdigar, — lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen». □ ■

46

46-51-bablar – Eller toghruluq bésharetler ... «1» Misir – Misirning qoshuni Karshémish shehiride meghlup bolidu

¹ Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning eller toghruluq sözi töwende: —

² Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — □ ³ «Qalqan-siparlarni élip sepke chüshünglar! Jengge chiqishqa teyyarlininglar! ⁴ Atlarni harwilargha qétinglar! Atliringlarga mininglar! Béshinglarga dubulgha sélip septe turunglar! Neyziliringlarni bilep ittiklitinglar! Sawut-quyaqlarni kiyiwélinglar!» ■

⁵ Lékin Men némini körimen?! — deydu Perwerdigar; — Mana, mushu *leshkerler* dekke-dükkige chüshüp chékinidu; batur-palwanliri bitchit qilinip keynige qarimay beder qachidu! Terep-tereplerni wehime basidu! — deydu Perwerdigar. ⁶ — Emdi eng chaqqanlarmu qachalmaydu, batur-palwanlarmu aman-ésen qutulup qalmaydu; mana, shimal teripide, Efrat deryasi boyida ular putliship yiqilidu!

⁷ Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi *kelkün kebi* kötürülgendek özini kötürgen kimdur!? □ ⁸ Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasidek özini kötürgen del Misir özidur; u: «Men özümni kötürüp pütkül yer yüzini qaplaymen; men sheherler hem ularda turuwatqanlarni yoqitimen!» — deydu.

⁹ Étilinglar, i atlar! He dep algha bésip chépinglar, i jeng harwiliri! Qalqan kötürgen Éfiopiye hem Liwiyedikiler, oqyalirini égildürgen Lidiyedikiler, palwan-baturlar jengge chiqsun!

□ ■ ¹⁰ Lékin bu kün bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning künidur; u qisasliq bir kün, yeni Öz yawliridin qisas alidighan küni bolidu; Uning qilichi kishilerni toyghuche yutidu; u qan'ghuche ularning qanlirini ichidu; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning shimaliy zéminda, Efrat deryasi

---

□ **45:5** «Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, ...Lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen» — bu 45-babtiki bésharet padishah Yehoakimning textke olturghan waqtida bérilgen bolsa, némishqa mushu yerde (Yeremiya we Baruq Misirda qalghan waqitta) «oram yazma»gha qoshulghan? Belkim uning mushu yerde xatirilinish sewebi, Yeremiya we Baruq Misirda, Perwerdigargha asiqliq qilghan we asiqliq qilmaqchi bolghan Yehudaning shu az bir qaldisi arisida (yuqiriqi bésharetler körsetkendek) téximu éghir xeterde qalghan; shunga hazir bu bésharet Baruqqa téximu ehmiyetlik, téximu teselli bérishi mumkin idi. Yeremiya peyghember özi Misir zéminida ölgen yaki öltürülgen bolushi mumkin. Uning kitabining qolimizda turghanliqi üçün biz shübhisiziki Baruqqa qerzdarmiz. ■ **45:5** Yer. 21:9; 38:2; 39:18 □ **46:2** «**Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — ....**» — Misir toghruluq bu bésharet Pirewnning qoshuni bitchit qilinishtin ilgiri bérilgen, mushu yerde keyinki waqitta xatirilen'gen, elwette. Oqurmenlarning diqqitige erziyduki, «Yehudaning padishahi Yehoakimning tötinchi yili» Yehudaning kelgüsi üçün hem Yeremiyaning bésharetliri üçün intayin muhim yil bolghan. Shu yil ottura sherqtiki «küch tengpungluqi» Babilning padishahi Néboqadnesargha ötkén. ■ **46:4** Yer. 51:11 □ **46:7** «**Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi kelkün kebi kötürülgendek özini kötürgen kimdur!?** » — her yil Nil deryasigha kelkündek ulugh su kélidu. Bu su Misirning pütkül zéminini bésip sughiridu, Misirning zéminini baqidu, désekmu bolidu. □ **46:9** «**Éfiopiye**».. «**Liwiyé**»... «**Lidiyé**» — «Éfiopiye» ibraniiy tilida «Kush» déyilidu, «Liwiyé» («Libya») ibraniiy tilida «Put» déyilidu, «Lidiyé» (hazirqi Türkiyede) ibraniiy tilida «Lud» déyilidu. Bu yerlerdiki ademlerning hemmisi «yallanma leshkerler» idi. ■ **46:9** Yesh. 66:19

boyida qilmaqchi bolghan bir qurbanliqi bar! □ 11 Giléadqa chiqip tutiya izdep tap, i Misirning qizi! Lékin sen özüngge nurghun dorilarni alsangmu bikar; sen üçün héch shipaliq yoqtur! ■ 12 Eller xijaliting toghruluq anglaydu, séning peryadliring pütkül yer yüzige pur kétidu; palwan palwan'gha putlishidu, ikkisi teng meghlup bolup yiqilidu!

Néboqadnesarning Misir zéminigha bésip kirishi toghruluq bésharet

13 Perwerdigarning Babil padishahi Néboqadnesarning Misir zéminigha tajawuz qilip kirishi toghruluq Yeremiya peyghemberge éytqan sözi: —

14 Misirda jakarla, Migdolda élan qil, Nofta we Tahpanestimu élan qil: Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu; □ 15 Séning baturliring némishqa süpürüp tashlinidu? Ular ching turalmaydu; chünki Perwerdigar ularni septin ittirip yiqitiwétidu. 16 U ulardin köplirini putlashturidu; berheq, ular qachqanda bir-birige putlaship yiqilidu; shuning bilen ular: «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — deydu; □ 17 Shu yerge *qaytqanda* ular: «Misir padishahi Pirewn peqet bir qiyqas-süren, xalas! U peytni bilmey ötküziwetti!» — deydu. 18 Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Padishah, nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — taghlar arisida Tabor téghi bolghandek, Karmel téghi déngiz boyida *asman'gha taqiship* turghandek birsi kélidu. □ 19 Emdi sen, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün bolushqa layiq yük-taqlarni teyyarlap qoy; chünki Nof xarabe bolup köydürülidu, héch ademzatsiz bolidu.

20 Misir bolsa chirayliq bir inektur; lékin uni nishan qilghan bir köküyün kéliwatidu, shimaldin kéliwatidu! □ 21 Uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu; chünki külpetlik kün, yeni jazalinish küni ularning béshigha chüshken bolidu. □ 22 *Misirning* awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu; chünki *düşmen* qoshunliri bilen atlinip, otun kesküchilerdek uninggha qarshi paltilarni kötürüp kélidu. □ 23 Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu, — deydu Perwerdigar, — chünki kesküchiler chéketke topidin köp, san-sanaqsiz bolidu. □ 24 Misirning qizi

□ 46:10 «(Perwerdigar) **Öz yawliridin qisas alidighan küni**» — mumkinchiligi barki, bésharettiki «qisas», Perwerdigarning öziye sadiq bolghan padishah Yosiyani (miladiyedin ilgiriki 609-yili) öltürüwetken Pirewn-Neko üstidin alghan bir qisasni körsitidu («2Pad.» 23:29 we 33-35ni körüng). Uning üstige «Perwerdigarning küni» adette axirqi zamandiki qiyamet künini körsitidu, shunga bésharetning shu küni toghruluq melumatliri bar bolushimu mumkin.

■ 46:11 Yer. 8:22 □ 46:14 «Misirda ... **Migdol... Nof ... Tahpanes...**» — bu sheherlarning hemmisi Misirda, elwette. «**Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu**» — bésharet bérilgen waqti belkim miladiyedin ilgiriki 604-yili bolushi mumkin. Shu chaghda Néboqadnesar Filistiyeni ishghal qilip Misirning chégrisida tajawuz qilishqa teyyar turatti. Miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluq bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq. □ 46:16 «**Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!**» — bu sözlerni belkim Misir qoshunidiki chetel «yallanma leshkerler»i éytidu (21ni körüng). □ 46:18 «**Tabor» we «Karmel»** — taghliri bek égiz bolmisimu, ular etrapidiki yerlerge qarighanda kökke taqashqandek körünidu. Menisi Néboqadnesar qoshuni bilen bésip kirgende, ular bashqa padishahlar we ularning qoshunliridin zor derijide küchlük körünidu. □ 46:20 «**köküyün**» — mal-waranlarni chaqidighan birxil chiwin. Bu dehshetlik köküyün «chirayliq inek» bolghan Misir we barliq «torpaqliri»ni (21-ayet) tarmar qilip heydeydu! Misirliqlar choqun'ghan but «buqa ilahi» (Afis) bolghachqa, mushu «inek» we «torpaqlar»gha nisbeten 20-21-ayetler intayin kinayilik, hejwiyy sözlerdur. □ 46:21 «**uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu**» — ottura sherqtiki bezi köküyünler intayin zeherlik, wehshiy bolup, inek-torpaqlarni sewdayi, telwe qilip, uyan-buyan yügürtüp chéchiwétidu. «**jazalinish küni**» — ibraniiy tilida «yoqlinish küni».

□ 46:22 «**Misirning awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu**» — menisi belkim Misir qorqunchtin chékin'gen amalsiz qalghan yilandek, uninggha peqet «küsh-küsh» qilip xapaliqini bildürüshtin bashqa héchqandaq amal qilalmaydu. □ 46:23 «**Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu**» — Misirda derexler az bolidu; shunga bu sélishturma-oxshitish bolushi kérek, belkim «orman» nurghunlighan xelq ahalisini körsitidu.

xijalette qaldurulidu; u shimaliy elning qoligha tapshurulidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlirini jazalaymen; berheq, Pirewn we uninggha tayan'ghanlarning hemmisini jazalaymen; □ ²⁶ Men ularni ularning jénini izdigüchiler, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha hem xizmetkarlirining qoligha tapshurimen. Biraq kéyin, *Misir* qedimki zamanlardek qaytidin ahaliлик bolidu — deydu Perwerdigar.

Israil üçün ümid

²⁷ Lékin sen, i qulum Yaqup, qorqma, alaqqade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yurttin, neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzup chiqirimen; shuning bilen Yaqup qaytip, xatirjemlik we arambexshte turidu, héchkim uni qorqutmaydu. ■

²⁸ Qorqma, i qulum Yaqup, — deydu Perwerdigar, — chünki Men sen bilen billidurmen; Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoymaymen.■

47

«2» *Filistiye toghruluq bésharet*

¹ Pirewn Gaza shehirige zerbe bérishtin ilgiri, Yeremiya peyghemberge kelgen, Perwerdigarning Filistiyler toghrisidiki sözi: —□

² Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, shimaldin *dolqunluq* sular örleydu; ular téship bir kélkün bolidu; u zémin we uningda turghan hemmining üstidin, sheher we uningda turuwatqanlarning üstidin tashqin bolup basidu; shuning bilen uning ademleri nale-peryad kütüridu, zéminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nale-zar qilidu; □ ³ tolparlirining tuyaqlirining taraqshishlirini, jeng harwilirining taraqdashlirini, chaqlirining güdürleshlirini anglap, atilar öz baliliridin xewer élishqimu qolliri boshap, arqighimu qarimaydu. ■ ⁴ Chünki barliq Filistiyerni nabut qilidighan kün, hem Tur we Zidonni ulargha yademde bolghudek barliq qalghan ademlerdin mehrum qilidighan kün yétip keldi; chünki Perwerdigar Filistiyerni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu. □ ■ ⁵ Gazaning üsti taqirliq bolidu; Ashkélón shehiridikiler dang qétip qalidu; qachan'ghiche etliringlarni tilisiler, i Filistiye küchlrigin aman qalghanlar?

□ **46:25** «Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlirini jazalaymen» — Xuda «Amon» dégen but we «Misirning ilahliri»ni qandaq jazalaydu? Héch bolmighanda, bu söz Xudaning mushu butlarning «nam-abruy»lirini pütünley yoqitishini körsitidu. Bu téma toghruluq «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **46:27** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 30:10 ■ **46:28** Yer. 10:24; 30:11 □ **47:1** «Gaza» — Filistiyening besh chong sheherliridin biri. Bésharet (1-7) bérilgen waqit belkim miladiyedini ilgiriki 609-yili idi. Shu chaghda Pirewn-Neko Misirdin chiqip Asuriye impériyesige ittapaqdash bolup Babilgha qarshi chiqqan. Bu bésharettiki «zerbe» belkim Pirewn shimalgha qarap yürüsh qilghan, Filistiyening térritoriyesidin ötüp bolghan waqtida qilin'ghan. □ **47:2** «shimaldin *dolqunluq sular* örleydu; ular *téship bir kélkün bolidu*» — démisekmu, muqeddes kitapta «kelkün» zéminni bésip kirgen zor qoshun'gha oxshatilidu. Mushu «sular» awwal Pirewnning qoshuni bolghan bolushi mumkin, keynidiki «kelkün» Pirewnning qoshunini tarmar qilghan Babilliqardin ibaret. «Sheher» bolsa belkim Yérusalémni körsitidu. Yérusalém Babil terpidin ishghal qilin'ghanda Filistiyemu qattiq iskenjige élinip tajawuz qilin'ghan. ■ **47:3** Yesh. 5:28; Yer. 4:13; 6:23 □ **47:4** «Perwerdigar Filistiyerni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu» — Filistiyler eslide Krét (ibraniy tilida «Kafor») arilidin chiqqanidi. Ular turdikiler hem Zidondikilerge «tughqan qebililer» (Fönikiyilikler) bolghachqa, Tur we Zidon awarige uchriqan bolsa, Filistiyler ulargha yademge chiqqan bolatti. Lékin Filistiyler nabut bolghan bolsa, «ulargha yademde bolghudek ... ademlar» bolmaytti. ■ **47:4** Yer. 25:22

□ ■ 6 Apla, i Perwerdigarning qilichi, sen qachan'ghiche tinmayesen? Öz qininggha qaytqin, aram élip tinchlan'ghin!

⁷ Lékin u qandaqmu toxtiyalisun? Chünki Perwerdigar uninggha perman chüshürgen; Ashkélon shehirige hem déngiz boyidikilergé zerb qilishqa uni békitkendur!

48

«3» Moab toghruluq bésharet

¹ Moab toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Néboning haligha way! Chünki u xarabe qilinidu; Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu; yuqiri qorghan bolsa xijaletke qaldurulup alaqqade bolup ketti. □ ■ ² Moab yene héch maxtalmaydu; Heshbona kishiler uninggha: «Uni el qataridin yoqitayli» dep suyiquest qilidu; senmu, i Madmen, tügeshtürülisen; qilich séni qoghlaydu. □ ³ Horonaimdin ah-zarlar kötürülidu: — «Ah, weyranchiliq, dehshetlik patiparaqchiliq!»

⁴ Moab bitchit qilindi! Uning kichikliridin peryadliri anglinidu. ⁵ Berheq, Luhitqa chiqidighan dawan yolidin toxtimay yighilar kötürülidu; Horonaimgha chüshidighan yolda halakettin azabliq nale-peryadlar anglinidu. ■ ⁶ Qéchinglar, jéninglarni élip yügürünglar! Chöldiki bir chatqal bolunglar! ■ ⁷ Chünki sen öz qilghanliringgha we bayliqliringgha tayan'ghanliqing tüpeylidin, senmu esirge chüshisen; *butung* Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu. □ ■ ⁸ Weyran qilghuchi her-bir sheherge jeng qilidu; sheherlerdin héchqaysi qéchip qutulalmaydu; Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu.□

⁹ Daldigha bérip qéchish üçün Moabqa qanatlarni béringlar! Chünki uning sheherliri xarabilik, ademzatsiz bolidu □ ¹⁰ (Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküstün qaldurghan kishi lenetke qalsun!).□

¹¹ Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen; u héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün

□ **47:5** «Gazaning üsti taqirliq bolidu» — bezi alimlar buni «Gazadikiler qayghurup chachlirini chüshüridu» dégen menide dep qaraydu. Bizningche birinchi menisi sheher xarabilik bolup «taqir yer» bolidu. Bu söz ikki bisliq bolup ikkinchi menidimu bolushi mumkin. «Dang qétip qalidu»ning bashqa birxil terjimisi: «tügishidu». «Filistiyening küchliridin aman qalghanlar» — buning bashqa birxil terjimisi: «Filistiyé jilghisida qalghanlar». «qachan'ghiche etliringlarni tilisiler» — «etlirini tilish» qattiq qayghuni bildüretti. Bu adet Tewratta men'i qilin'ghan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yer. 16:6; 25:20 □ **48:1** «yuqiri qorghan» — (ibraniy tilida «Misgab») belkim bir sheherning ismi bolushi mumkin. ■ **48:1** Yer. 25:21; 27:3 □ **48:2** «...Néboning haligha way! ... Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu (1-ayet); Heshbon ...Madmen,...» — demisekmu, Nébo, Kiriatayim, Heshbon, Madmen we töwendiki ayetlerdiki Horonaim, Luxit, Aroer, Beyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki sheherlerdur. Xeritini körüng. «Heshbon» bolsa Moabning chégrisigha jaylashqan bolup, bésharet boyiche bashqa sheherlerdin ilgiri belkim düshmen teripidin ishghal qilinip andin düshmenning qoshuni üçün baza bolidu. «Heshbon» we «suyiquest» («xéshab») ibraniy tilida yéqin sözlerdur. Yehudiy tarixshunas Yoséfusning xatirisi boyiche, Moab Néboqadnesar padishah teripidin miladiyedinde ilgiriki 582-yili igilinip, nurgun sheherliri weyran qilin'ghan. ■ **48:5** Yesh. 15:5 ■ **48:6** Yer. 17:6 □ **48:7** «butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu» — Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Ularning uninggha öz balilirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni körüng). ■ **48:7** Yer. 49:3 □ **48:8** «Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu» — «jilgha» we «tüzlenglik» Moabning jenubiy we shimaliy qismini körsitidu. □ **48:9** «Daldigha bérip qéchish üçün Moabqa qanatlarni béringlar!» — bu jümlidiki ibraniy tilini chüshinish tes. Oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. □ **48:10** «Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküstün qaldurghan kishi lenetke qalsun!» — bu kinayilik, hejwiyy sözler kelgüsida Moabqa hujum qilidighan Babilliqleshkerlerge éytilidu.

bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen. □ ■ 12 Shunga , — deydu Perwerdigar, — Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen; ular uning küplirini quruqdaydu, uning chögünlirini chéqiwétidu. □ 13 Ötkende Israil jemeti öz tayanchisi bolghan Beyt-El tüpeylidin yerge qarap qalghandek Moabmu Kémosh tüpeylidin yerge qarap qalidu. □ ■

14 Siler qandaqmu: «Biz batur, jenggiwar palwanmiz!» — déyeleysiler? 15 Moabning zémini xarabe qilinidu; *düşmen* ularning sheherlirining *sépillirigha* chiqidu; uning ésil yigitliri qetl qilinishqa chüshidu, — deydu padishah, yeni nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

16 — Moabning halakiti yéqinlashti, uning külpiti béshigha chüshüshke aldiraydu. 17 Uning etrapidiki hemmeylen uning üçün ah-zar kötürünglar; uning nam-shöhritini bilgenler: «Küchlük shahane hasisi, güzel tayiqimu shunche sunduruldighu!» — denglar. 18 Shan-shöhritingdin chüshüp qaghjirap ketken yerde oltur, i Dibonda turuwatqan qiz; chünki Moabni halak qilghuchi sanga jeng qilishqa yétip keldi; u istihkam-qorghhanliringni berbat qilidu.

19 Yol boyida közet qil, i Aroerde turuwatqan qiz; beder tikiwatqan erdin we qéchiwatqan qizdin: «Néme boldi?» dep sora; 20 «Moab xijaletke qaldi, chünki u bitchit qilindi!» *dep jawab bérilidu*. Ah-zar tartip nale-peryad kötürünglar; Arnonda: «Moab halak qilindi» — dep jakarlanglar. ■ 21 Jaza hökümi tüzlenglik jayliri üstige chiqirildi; Holon, Yahaz we Mefaat üstige, 22 Dibon, Nébo hem Beyt-Diblataim üstige, 23 Kiriataim, Beyt-Gamul hem Beyt-Méon üstige, 24 Kériot, Bozrah hem Moabdiki yiraq-yéqin barliq sheherlarning üstige chiqirilidu. 25 Moabning Münggüzi késiwétilidu, uning biliki sundurulidu, — deydu Perwerdigar. □ 26 — Uni mest qilinglar, chünki u Perwerdigargha aldida hakawurluq qilghan; Moab öz qusuqida éghinap yatsun, shuning bilen reswa qilinsun. □ 27 Chünki sen *Moab* Israilni mazaq qilghan emesmu? U oghrilar qatarida tutuwélin'ghanmu, sen uni tilgha alsangla béshingni chayqaysen?!

28 Sheherlerdin chiqip tash-qiyalar arisini turalghu qilinglar, i Moabda turuwatqanlar; ghar aghzida uwilghan paxtektek bolunglar!

29 Biz Moabning hakawurluqi (u intayin hakawur!), yeni uning tekebburluqi, hakawurluqi, könglidiki meghrur-körenglik toghrisida angliduq. □ ■ 30 Men uning nochiliq qilidighanliqini bilimen, — deydu Perwerdigar, — biraq *nochiliqi* kargha yarimaydu; uning chong gepliri bikar bolidu. 31 Shunga Men Moab üçün zar

□ 48:11 «Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen» — sharab tinishi üçün uzun waqit midirtililmay turushi kérek. Tin'ghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. Shunga bashqa küpke quyulmay qalsa, temi qirtiq, achchiq bolidu, elwette. «U héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen» — bu oxshitish belkim Moabning héch qiyinchiliqqa uchrinmay, körenglik qilghanliqi, tolimu kérilip ketkenlikini körsitidu. ■ 48:11 Zef. 1:12 □ 48:12 «Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen» — bu oxshitishtiki «sharab» Moabtiki ahalini, «küpliri», «chögünliri» uning yurt-sheherlirini körsitidu. □ 48:13 «Beyt-El» — mushu sheher Israil (shimaliy padishahliq)ning chong butperes merkizi bolup, ular shu yerde «altun mozay but»ni qurghan («1Pad.» 12-babni, «Hosh.» 10:5 hem 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni körüng). ■ 48:13 1Pad. 12:29 ■ 48:20 Yesh. 16:7 □ 48:25 «Moabning münggüzi késiwétilidu» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlarning abruy-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken emes, elwette! □ 48:26 «Moabni mest qilinglar» — yuqirida (25-babta) Yeremiya «Perwerdigarning ghezipige tolghan qedeh» toghruluq sözligeckhe, bezi alimlar bu «mestlik» shu qedehtin ichishtin bolushi kérek, dep qaraydu. Bizningche bu bir tereptin toghra, Xudaning ghezipi béshigha chüshürülgende desleptila eqlini yoqitip aljighanliqi bolidu. Bu ayetning tekitleydighini ularning hamaqetliship ketkenlikidin ibaret. □ 48:29 «Biz Moabning hakawurluqi ..., yeni uning tekebburluqi, ... könglidiki meghrur-körenglik toghrisida angliduq» — bu ayettiki «Biz... angliduq» dégüchi Xudaning Özidur. Xuda Özi toghruluq «Biz» dep ishletkenliki Tewrattiki bashqa yerlerdimu bar; mesilen «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni hem «Yesh.» 6:8ni körüng. Bezi alimlar ayettiki «biz»ni Yeremiya hem Yehuda xelqini körsitidu, dep qaraydu. ■ 48:29 Yesh. 16:6

yighlaymen, Moabning hemmisi uchün zar-zar kötürimen;
Kir-Xaresettikiler uchün ah-pighan anglinidu.

³² I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen uchün yighlaymen; séning pélekliring sozulup, eslide «Ölük déngiz»ning nériğa yetkenidi; ular eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi. Lékin séning yazliq méwiliringge, üzüm hosulung üstige buzghuchi bésip kélidu. □ ³³ Shuning bilen shadliq we xushalliq Moabning bagh-étizliridin we zéminidin mehrum qilinidu; Men üzüm kölcheklerdin sharabni yoqitimen; üzüm cheyligüchilerning tentene awazliri qaytidin yangrimaydu; awazlar bolsa tentene awazliri emes, jeng awazliri bolidu. ■ ³⁴ Chünki nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu; nale awazliri Zoardin kötürülüp, Horonaimghiche we Eglat-Shélishiyaghiche yétidu; hetta Nimrimdiki sularmu qurup kétidu. □ ■ ³⁵ Men Moabta «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilghuchilarni we yat ilahlargha xushbuy yaqquchilarni yoqitimen, — deydu Perwerdigar. □

³⁶ — Shunga Méning qelbim Moab uchün neydek munглуq mersiye kötüridu; Méning qelbim Kir-Herestikiler uchünmu neydek munглуq mersiye kötüridu; chünki u igiliwalghan bayliq-xeziniler yoqap kétidu. ³⁷ Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen. □ ■ ³⁸ Moabning barliq öy ögziliri üstide we meydanlarda matem tutushtin bashqa ish bolmaydu; chünki Men Moabni héchkimge yaqmaydighan bir qachidek chéqip tashlaymen, — deydu Perwerdigar, ³⁹ — ular pighandin zarlishidu; *Moab* shunchilik pare-pare qiliwétiliduki, u xijalettin köpchilikke arqisini qilidu; Moab etrapidiki hemme teripidin reswa qilinidighan, wehime salghuchi obyekt bolidu. □

⁴⁰ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, birsi bürküttek qanatlirini kérip *perwaz qilip*, Moab üstige shungghup chüshidu. ■ ⁴¹ Sheherliri ishghal bolidu, istihkamlar igiliwélinidu; shu küni Moabdiki palwanlarning yüriki tolghaqqacha chüshken ayalning yürikidek bolidu. □ ⁴² Moab el qataridin yoqitilidu; chünki u Perwerdigar aldida hakawurluq qilghan; ⁴³ wehshet, ora we qiltaq béshinglarga chüshüshni kütmekte, i Moabda turuwatqanlar, — deydu Perwerdigar. ⁴⁴ — wehshettin qachqan origha yiqilidu; oridin chiqqan qiltaqqa tutulidu; chünki uning üstige, yeni Moab üstige jazalinish yilini chüshürimen — deydu Perwerdigar. □

⁴⁵ Qachqanlar Heshbon *sépilining* daldisida turup amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem *mehrum* Sihon *padishahning* zémini otturisdin bir yalqun partlap chiqidu

□ **48:32** «I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen uchün yighlaymen...» — 30-ayettiki sözlügüchi Xuda bolghandin keyin («Men ..bilimen...») shübhisizki, 31-, 32- hem 36-ayetlerdiki sözlügüchimu Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqighan üzümzarlar uchün yighlaydu. Lékin Xuda ularni jazalishi bilen ular bilen teng qayghuridu. «Ölük déngiz» — ibranij tilida «Yaazer déngizi». «Ular (séning pélekliring) eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi...» — «Yaazer» bolsa Moabning shimaliy chégrasigha yiraqraq bolup, sherq teripi «chöl-dalilar», gherb teripi «déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. «Yazliq méwiliri» enjür, xorma we üzümlerni körsitidu. ■ **48:33** Yesh. 16:10 □ **48:34** «...nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu...» — Éléalah Heshbonning shimaliy teripidin 2 kilométr yiraq; Yahaz uning jenubiy teripidin 2 kilométr yiraq. Bu uchisi Moabning shimaligha jaylashqan. Zoar, Horonaim we Eglat-Shélishiya Moabning jenubigha jaylashqan. Ayetning umumiy menisi, «tajawuzluq bashlandi» dégen bolup, bu xewer Moabning pütkül zéminigha pur kétidu. ■ **48:34** Yesh. 15:5, 6 □ **48:35** «yuqiri jaylar» — butpereslikke atap béghishlan'ghan jaylar idi. □ **48:37** «Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen» — demisekmu, bu heriketlerning hemmisi qattiq matemni bildüridu. ■ **48:37** Yesh. 15:2, 3; Yer. 47:5 □ **48:39** «wehime salghuchi obyekt» — bashqilar Moabning béshigha chüshken apetke qarap «bundaq dehshetlik ish öz béshimizghimu chüshermu?» dep wehimige chüshidu. ■ **48:40** Yer. 4:13 □ **48:41** «sheherliri ishghal bolidu» — «sheherliri»ning bashqa terjimisi «Kériyot» (sheherning ismi). □ **48:44** «jazalinish yili» — ibranij tilida «yoqlinishi yili».

we Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu. □ ■
 46 Halinggga way, i Moab! Kémoshqa tewe bolghan el nabut boldi; oghulliring esirge chüshidu, qizliring sürgün bolidu. 47 Lékin, axirqi zamanlarda Moabni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.
 Moab üstige chiqiridighan höküm mushu yergiche.

49

«4» Ammoniylar toghruluq höküm

1 Ammoniylar toghruluq. Perwerdigar mundaq deydu: — Israilning perzentliri yoqmiken? Uning mirasxorliri yoqmidu? Emdi némishqa Milkom Gadning zéminigha warisliq qildi, Milkomgha tewe bolghan xelq némishqa Gadning sheherliride turidu? □ ■ 2 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Ammoniylarning Rabbah shehiride jeng sadalirini anglitimen; u xarabilik döng bolidu; tewe sheherliri ot qoyup küydürüldü; Israil qaytidin özlirini igiliwalghanlarga igidarchiliq qilidu, — deydu Perwerdigar. ■ 3 — Zarlanglar, i Heshbon! Chünki Ayi shehiri xarabe qilin'ghan! Rabbah qizliri, özünglarga böz rextni baghlap matem tutunglar; sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar; chünki Milkom we uning kahinliri, uninggha tewelik emirliri sürgün bolidu. □ ■ 4 Némishqa küch-heywitingni danglaysen? Séning küchüng éqip kétéwatidu, i: «Kim manga yéqinlishishqa pétinalisun?» dep öz bayliqliringgha tayan'ghan, asiqliq qilghuchi qiz! ■ 5 Mana, Men barliq etrapingdikilerdin wehshet chiqirip üstüngge chüshürimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar, — shuning bilen siler herbiringlar heydiwétisiler, aldi-keybingge qarimay qachisiler; qachqanlarni yene yighghuchi héchkim bolmaydu. 6 Lékin kényinki künlerde, Ammoniylarni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

«5» Édom toghruluq höküm

7 Édom toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?! □ ■ 8 Burulup qéchinglar,

□ 48:45 qachqanlar Heshbon sépilining daldisida turup Amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem (mehrum) Sihon padishahning zémini otturisdin bir yalqun partlap chiqidu» — Amoriylarning padishahi Sihon nechche yüz yil ilgiri Heshbon shehirini ishghal qilghan, andin kényin Moabning pütkül zéminini igiliwalghanidi («Chöl.» 21:28-29ni körüng). «ot.... Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu» — «chékilirini... bash choqqilirini...» belkim Moabning hemmisini, jümlidin «bash bolghanlarni» öz ichige élishi mumkin. Yeremiyaning béshariti aldin'ala körsetken bu halaket téximu qedimki yene bir bésharetning emelge ashurulushi bolidu («Chöl.» 24:17ni we 21:28-29ni körüng). ■ 48:45 Chöl. 21:28 □ 49:1 «Milkom» — Ammoniylar choqun'ghan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki qebilisining biri; ulargha eslide teqsim qilin'ghan zémin Iordan deryasining sherqi teripide idi. Yeremiya bésharet bergen waqitta, Gadtikiler xéli baldur Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Kényin esliy qoshniliri bolghan Ammoniylar ularning zéminini igiliwalghanidi. Xuda ulargha: «Bu zéminni Öz xelqinge teqsim qilghanidim, ular qaytip kélip uninggha qaytidin igidarchiliq qilidu» dep agahlanduridu. ■ 49:1 Am. 1:13 ■ 49:2 Am. 1:14 □ 49:3 «sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar» — bashqa birxil terjimisi: «özünglar titma-titma tilin'ghan halda uyan-buyan yügürünglar». «Milkom» — Ammoniylarning bir buti idi. Bashqa ismi «Molek» idi. ■ 49:3 Yesh. 32:12; Yer. 4:8; 6:26; 48:7 ■ 49:4 Yer. 21:13; 48:7 □ 49:7 «Édom toghruluq: ...» — bu bésharet (7-22)ning Tewrattiki «Obadiya» dégen qisim bilen köp ortaqlar yerliri bar. Obadiyagha «qoshumche söz»imizde chüshendürginimizdek ishinimizki, Yeremiya peyghember Xudaning yolyorug'i bilen ilgiriki peyghember Obadiyaning bésharididiki köp sözlerni neqil keltüridu. Ikki bésharetning bezi yerliri oxshimighachqa, sözliridiki perqlerni tépip sélishturushning köp ehmiyiti bar. «Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?!» — Téman Édomdiki chong sheher. Édomdikiler öz danishmenliri bilen intayin meghrurlinatti. ■ 49:7 Ob. 8

pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Dédanda turuwatqanlar! Chünki Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen. □ ■

⁹ Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu? Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu, ular özlirige chushluqla buzup, oghrilaydu emesmu? □ ■

¹⁰ Men Esawni yalingachliwétimen, u yoshurun'ghudek jay qalmighuche dalda jaylirini échip tashlaymen; uning nesli, qérindashliri hem qoshniliri yoqaydu; u özi yoq bolidu.

¹¹ Lékin yétim-yésirliringni qaldur, Men ularning hayatini saqlaymen; tul xotuninglar Manga tayansun. ¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, *ghezipimning* qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar choqum uningdin ichmey qalmaydighan yerde, sen jazalanmay qalamsen? Sen jazalanmay qalmaysen; sen choqum uningdin ichisen. □ ¹³ Chünki Öz namim bilen qesem ichkenmenki, — deydu Perwerdigar, —

Bozrah dehshet basidighan hem reswa qilinidighan bir obyékti, xarabilik we lenet sözi bolidu; uning etrapidiki sheherliri daimliq xarabilik bolidu. □

¹⁴ Men Perwerdigardin shu bir xewerni anglashqa muyesser boldum, — we bir elchi eller arisigha ewetilgenidi —

U: «Uninggha hujum qilishqa yighilinglar! Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar!» — dep xewer béridu. □ ■

¹⁵ Mana, Men séni eller arisida kichik, Insanlar arisida kemsitilgen qilimen. □

¹⁶ Séning özgilerge dehshet salidighanliqing, Könglüngdiki tekebburluqung özüngni aldap qoydi;

Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, Turalghung égzilikning yuqiri teripide bolghuchi,

Gerche sen changgangni Bürkütningkidek yuqiri yasisangmu, Men shu yerdin séni chüshüriwétimen,

— deydu Perwerdigar. □ ■

¹⁷ — We Édom tolimu wehimilik bolidu;

Édomdin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp, ush-ush qilidu. ■

¹⁸ Sodom, Gomorra we ularning etrapidiki sheherliri bilen birge örüwétilgendek Édommu shundaq bolidu, — deydu Perwerdigar, — héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■ ¹⁹ Mana, Iordan deryasidiki chawar-chatqalliqtin

□ **49:8** «pinhan jaylar» — ibraniy tilida «chongqur jaylar» dégen söz bilen ipadilinidu. U belkim herxil ghar-öngkürlerni öz ichige alidu. «Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen» — Édomning bashqa ismi «Esaw» idi. Mushu bésharete «Édom» yaki «Esaw» uning ewladliri bolghan Édomluqlarni körsitidu, elwette. ■ **49:8** Yer. 25:23 □ **49:9** «Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche üzüm hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning tériwélishi üçün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bezi döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **49:9** Ob. 5 □ **49:12** «ghezipimning qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar» — Yehuda emes, belki tajawuzchilarning öter yoligha «tasadipiy» udul kélip qalghan, Yehudaning we bashqa ellerning gunahliri bilen munawetsiz bolghan bashqa ellerni körsitishi mumkin. □ **49:13** «Öz namim bilen qesem ichkenmenki...» — ibraniy tilida «Özüm bilen qesem ichkenmenki». «Bozrah ... reswa qilinidighan bir obyékt» — «Bozrah» belkim Édomdiki eng muhim sheher bolushi mumkin idi. □ **49:14** «bir elchi eller arisigha ewetilgenidi» — «eller» Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. «Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar» — «uninggha» yeni Édomgha. Belkim bu elchi dushman ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15** «Men séni eller arisida kichik, insanlar arisida kemsitilgen qilimen» — «séni» — Xuda hazir Édomni «séni» dep, ulargha biwasite söz qilidu. □ **49:16** «Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghung égzilikning yuqiri teripide bolghuchi» — démisekmü, Édom pinhanraq, chiqish intayin tes bolghan taghliq rayonda idi. «Tik qiya» («Séla») dégen söz Moabning «Séla» isimlik (hazirqi «Pétra»), intayin pinhan bir shehirini körsitishimu mumkin. ■ **49:16** Yer. 48:29 ■ **49:17** Yer. 50:13 ■ **49:18** Yar. 19:25; Yer. 50:40; Am. 4:11

chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki *qoylarni* tarqatqan bir shirdek Men *Édomdikilerni* beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni Édomning üstige tikleymen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■
 20 Shunga Perwerdigarning Édomni jazalashtiki meqsitini, shuningdek Témandikilerni jazalash niyitini anglanglar: ularning kichikirimu tartip épkétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin Perwerdigar uning yayliqini weyrane qilidu. ■ 21 Ularning yiqilip ketken sadasini anglap yer yuzidikiler tewrinip kétidu; nale-peryadliri «Qizil déngiz»ghiche anglinidu. 22 Mana, birsi bürküttek qanat yéyip perwaz qilip, Bozrah üstige shungghup chüshidu. Shu küni Édomdiki palwanlarning yüriki tolghaqqacha chüshken ayalning yürikidek bolidu. □ ■

«6» *Suriye paytexti Demeshq toghruluq höküm*

23 Demeshq toghruluq: —

Xamat, Arpad shehiridikiler xijaletke qaldurulidu; chünki ular shum xewer anglaydu; ularning yüriki su bolup kétidu; dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu. □ ■ 24 Demeshq zeipleshti, qéchishqa burulidu; uni wehime basidu; azablar tolghaqqacha chüshken ayalni tutqandek, azab we derd-qayghu uni tutidu. ■ 25 Nam-dangqi chiqqan yurt, Men huzur alghan sheher shu derijide tashliwétilgen bolidu! 26 Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu, jenggiwar palwanlar shu küni yoqitilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; 27 — hem Men Demeshqning sépilige bir ot yaqimen, u Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu. □ ■

«7» *Kédar hem Hazor toghruluq höküm*

28 Babil padishahi Néboqadnesar yenggen Kédar toghruluq hem Hazorning padishahliqliri tughuluq söz: —

Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — déyilidu; □ 29 Hujum qilghanlar ularning chédirliri hem padilirini élip kétidu; ularning chédir perdiliri, barliq qacha-qucha, tögilirini bulap kétidu; xeq ulargha: «Terep-tereplerni wehime basidu!» dep warqiraydu. 30 Qéchip kétinglar, beder tikip pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Hazordikiler, — deydu Perwerdigar, — chünki Babil padishahi Néboqadnesar silerge jeng qilishqa qest qilghan, silerge qarap niyiti buzulghan.

31 — Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu — deydu Perwerdigar, □ 32 — ularning tögiliri olja, top-top mal-waranliri gheniyet bolidu; Men chéke chachlirini chüshürgenlerni töt shamalgha tarqitimen, ularning béshigha her etrapidin külpet

□ 49:19 «daim éqiwatqan **shu sular**» — Iordan deryasining özi. ■ 49:19 Ayup 41:2; Yer. 12:5; 50:44 ■ 49:20 Yer. 50:45 □ 49:22 «Bozrah» — intayin yuqiri qiya tash üstige, «bürkütning changgili»dek jaylashqanidi. ■ 49:22 Yer. 48:40,41 □ 49:23 «dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu» — bashqa birxil terjimisi: «dawulghup ketken déngizdek ularning köngülliri héch aram tapmaydu». Xamat hem Arpad dégen ikki sheher Néboqadnesar Misirgha yürüş qilghan chaghda (miladiyedin ilgiriki 604-yili) bésip ötkén jaylar idi. Shübbhiszki, Néboqadnesar ularghimu hujum qilghanidi. Mushu ikki sheher Demeshqning shimaliy teripidiki kichik padishahliqlar idi. ■ 49:23 Yesh. 17:1 ■ 49:24 Yer. 4:31; 6:24; 30:6 □ 49:27 «Ben-Hadad» — Demeshqning köpligen padishahlirining ismi idi. ■ 49:27 Am. 1:4,14 □ 49:28 «Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — bu söz Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazormu charwichi köchmen xelq bolup, chédirda yashap, sépil-derwaziliq bolmighan, elwette. □ 49:31 «Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu» — bu sözmu belkim Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazordikiler chédirlarda turup, héch sépil-derwaziliq bolghan emes.

chüshürimen, — deydu Perwerdigar; □ ■ 33 — Hazor bolsa chilbörilerning turalghusi, menggüge weyrane bolidu. Héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■

«8» *Élam toghruluq höküm*

34 Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan deslepki waqitlirida, Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning sözi mundaq idi: —

35 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Élamning gholluq küchi bolghan oqyasini sundurimen. □ 36 Asmanlarning töt chétidin töt shamalni chiqirip Élamning üstige chüshürimen; Men ularni bu töt shamalgha tarqitimen; shuning bilen Élamdin heydelgenlarning barmaydighan el-memliketler qalmaydu. 37 Men Élamni düshmenliri aldida hem jénini izdigüchilerning aldida dekke-dükkige chüshürimen; dehshetlik ghezipimni béshigha töküp, külpetlerni chüshürimen; ularni berbat qilghuche Men qilichni ularning keynidin qoghlashqa ewetimen. 38 Men Öz textimni Élamda tikleyen, shu yerdin padishahi we shahzadilirini yoq qilimen, — deydu Perwerdigar.

39 — Lékin axirqi zamanlarda, Men Élamni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar. ■

50

«9» *Babil toghruluq höküm*

1 Perwerdigar Yeremiya peyghember arqiliq Babil toghruluq, yeni Kaldiylerning zémini toghruluq éytqan söz: —

2 Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar, tügh kötürünglar; jakarlanglar, uni yoshurmanglar! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti!» — denglar. □ ■ 3 Chünki shimaldin uninggha jeng qilmaqchi bolghan bir el kélidu; u uning zéminini weyran qilidu, héchkim shu yerde turmaydu; insan hem haywanmu qéchip kétidu, ular yoq bolidu. 4 Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israil xelqi kélidu, ular hem Yehuda xelqi bilen bille kélidu, ular yighlighan halda méngip Perwerdigar Xudasini izdeshke kélidu. 5 Ular Zionning yolini soraydu, yüzlirini uninggha qaritip: «Hergiz untulmas menggülük bir ehde bilen özimizni Perwerdigargha baghlayli» — deydu.

6 — Méning xelqim azghan qoylardur; ularning baqquchiliri ularni azdurghan, ularni taghlarda ténitip yürüen; ular taghdin döngge kézip yürüp, öz aramghani untughandur.

7 Ular uchratqanlarning hemmisi ularni yep ketken, küshendiliri ular toghruluq: «Bizde bu ishlarda héch gunah yoq, chünki ular ata-bowilirining ümidi bolghan Perwerdigar, yeni heqqaniyliqning yaylaq-turalghusi bolghan Perwerdigarning aldida gunah sadir qilghan!» — dégen. ■

□ 49:32 «chéke chachlirini chüshürgenler» — «chéke chachlirini chüshürgüsh» Kédardikiler hem Hazordikilerning aditi bolsa kérek idi. ■ 49:32 Yer. 9:25; 25:23 ■ 49:33 Yer. 9:10; 10:22 □ 49:35 «Élamning gholluq küchi bolghan oqyasi...» — Élam hazirqi Iran zéminida turghan bir xelq idi. Élamning qoshunining chenlep atidighan, dehshetlik mergen oqyachiliri bilen dangqi chiqqanidi. ■ 49:39 Yer. 48:47 □ 50:2 «Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar...!» — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti» — Babil shehirining ishghal qilinishi Israilning birinchi sürgünidin 70 yil kéyin (miladiyedini ilgiriki 539-yili) Pars impériyesi teripidin bolghan. «Bel» hem «Marduk» (yaki «Mérodaq») Babildiki ikki chong butning ismi idi. ■ 50:2 Yesh. 46:1; Yer. 51:44 ■ 50:7 Yer. 31:23

⁸ *I xelqim*, Babil otturisdin qéchinglar, kaldiyarning zéminini tashlap chiqinglar, padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar. □ ■ ⁹ — Chünki mana, shimoliy zémindin Babilgha hujum qilmaqchi bolghan zor bir top ulugh ellerni qozghaymen; ular özlirini uninggha qarshi sepke qoshidu; shuning bilen Babil shu yerdin chiqqanlar teripidin esirge chüshidu. Ularning oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidék bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu. □ ¹⁰ Kaldiye bolsa olja bolidu; olja alghan barliq bulighuchilar uningdin qanaetlinidu, — deydu Perwerdigar; ¹¹ — Chünki siler shadlan'ghansiler, siler yayrap ketkensiler, i mirasim bolghan *xelqimni* bulang-talang qilghuchilar! Chünki siler chémende turghan mozaylardek sekrigensiler, ayghirlardek xushalliqtin kishnigensiler! ¹² Emdi ana *yurtung* zor xijaletke qaldurulidu; reswachiliq séni tughghuchini qaplaydu; mana, u ellerning dashqili, — bir janggal, qaghjiraq yer we chöl-bayawan bolup qalidu. ¹³ Perwerdigarning ghezipi tüpeylidin, uning héch ahalsi bolmaydu, belki toluq tashliwétilgen bolidu; Babildin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp ush-ush qilidu.■

¹⁴ Babilgha jeng qilish üçün uning etrapida sepke tizilinglar, barliq oqyachilar; uninggha étinglar, oqlarni héch ayimanglar; chünki u Perwerdigar aldida gunah sadir qilghan. ¹⁵ Uning etrapida jeng chuqanlirini kütürünglar; u teslim bolup qol kütüridu; munarliri örülidu, sépilliri ghulitilidu; chünki bu Perwerdigarning alghan qisasidur. Uningdin qisas élinglar; u bashqilargha néme qilghan bolsa uningghimu shuni qilinglar. ■ ¹⁶ Babildin uruq térighuchi hem hosul waqtidiki orghaq salghuchilarni yoq qilinglar; zulunkarning qilichining qorqunchi tüpeylidin bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!□

¹⁷ Israil tarqitiwétilgen qoy padisidur; shirlar ularni heydiwetken; deslepte Asuriyening padishahi ularni yep ketken, axirida bu Babil padishahi Néboqadnesar uning ustixanlirini ézip ghajilighan. ¹⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Asuriyening padishahining yénigha kélip, uni jazalighinimdek, men Babil padishahini hem zéminini jazalaymen. ■ ¹⁹ Men Israilni qaytidin öz yayliqigha qayturimen, u Karmel téghida, Bashan zéminida ozuqlinidu, uning jéni Efraim téghi üstide hem Giléad zéminida qanaetlinidu. ²⁰ Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israilning qebihliki izdelse, héch tépilmaydu; Yehudaning gunahliri izdelse, héch tépilmaydu; chünki Men qaldurghan qaldisini kechürüm qilimen.

²¹ — Mérataimning zéminigha zerb bilen jeng qilishqa, Pékodta turuwatqanlarchimu jeng qilishqa chiqinglar; ularni weyran qilinglar, qalduqinimu halak qilinglar, — deydu Perwerdigar, — Men némini sanga buyrughan bolsam shuni ada qilinglar. □ ²² Jeng sadaliri *Babil* zéminida anglinidu; u zor halaketning sadasidur! ²³ Eslide pütkül yer yüzini urghan bazghan shu derijide sundurup chéqiwétildighu! Babil eller arisida shunche bir

□ **50:8** «*I xelqim, Babil otturisdin qéchinglar, ... padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar*» — bu sözge qarighanda ottura sherqtiki bezi padichilar tékileri qoy padilirigha «yétekchi rol»da ishlitidu. Shunga «padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» dégin, «birinchi bolup Babildin chiqip, bashqilargha ülgé bolunglar» dégen menide. ■ **50:8** Yesh. 48:20; Yer. 51:6; Weh. 18:4 □ **50:9** «Ularning oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidék bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu» — démek, betlen'gen herbir oqi zaye ketmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «Oqlirining hemmisi jengdin qoli quruq (oljisiz) qaytip kelmeydighan batur jengchilerdek bolidu...». ■ **50:13** Yer. 49:17 ■ **50:15** Weh. 18:6 □ **50:16** «bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!» — «herbiri... herbiri...» belki Babilda «qara emgek» qilghan chetellik emgekchilerni körsitidu. Bular nurghun Yehudiylarni öz ichige alidu, elwette. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yesh. 37:36, 38 □ **50:21** «Mérataimning zémini» — «Mérataim» bolsa Babil zéminining jenubidiki bir sheher. Ismi «ikki hessilik asiqliq» dégen menide, Babilning xarakterini körsitish üçün etey misalgha élin'ghan bolushi kérek. «Pékod»dikiler aramiyediki xelq bolup, Babilgha ittipaqdash idi; «Pékod»ning menisi «jaza»dur. Ayette bérilgen buyruqlar yenila shimaldin chiqqan qoshunlarga éytilishi kérek.

dehshet basquchi bolup chiqqantighu! □ 24 Men sanga tuzaq qurdum; sen, i Babil, héch bilmeyla uninggha tutuldung; Perwerdigar bilen qarshilishishing tüpeylidin sen tépiliptutuldung. 25 Perwerdigar qoral ambirini échip, ghezpidiki qorallirini élip chiqardi; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar kaldiylnerng zéminida qilidighan ishi bardur.

26 Uning her chet-chetliridin kélip uninggha hujum qilinglar, ambarlirini échiwétinglar; öñchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar! □ 27 Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar! Ular soyulushqa chüshsun! Ularning haligha way! Chünki ularning küni, yeni jazalinish waqti yétip keldi. □ 28 Anglanglar! Zion'gha kélip, Perwerdigar Xudayimizning qisasini, yeni ibadetxanisi üçün alghan qisasini jakarlaydighan, Babil zéminidin qachqan panah izdigüchilerning awazini anglanglar!

29 Babilgha hujum qilish üçün ogyachilarni, yeni barliq kamanni egküchilerni chaqir- inglar; Babilning etrapida bargah qurup qarshiwélinglar; héchkimni qachquzmanglar; öz qilmishini öz béshigha chüshürünglar; u némilerni qilghan bolsa, uningghimu shuni qil- inglar; chünki u Perwerdigargha — Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi körenglep ketkenidi. ■ 30 Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu; shu künide uning barliq jengchi palwanliri yoqitilidu, — deydu Perwerdigar.■

31 Mana, Men sanga qarshidurmen, i körenglep ketkuchi, — deydu samawi qoshunlarn- ing Serdari bolghan Perwerdigar; — chünki séning kününg, yeni Men yéninggha yéqin kélip jazalaydighan kün yétip keldi; 32 körenglep ketkuchi putliship yiqilidu, héchkim uni qaytidin yölep turghuzmaydu; berheq, Men uning sheherlirige ot yaqimen, u uning etrapidikilerning hemmisini köydürüp yutup kétidu.

33 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Israilar Yehudalar bilen bille ézilip xorluqni körgen; ularni esir qilghan- lar ularni qattiq qamap tutqanidi; ularni qoyuwétishni ret qilghan. 34 Lékin ularn- ing Hemjemet-Qutquzghuchisi küchlüktur; samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ularning dewasini estayidilliq bilen soraydu, shuning bilen U ularning zéminigha aramliq béridu, Babildikilerge aramsizliq yetküzidu. 35 Kaldiyler üstige, Ba- bilda turuwatqanlar üstige hemde Babilning emirliri we danishmenliri üstige qilich chüshidu, — deydu Perwerdigar; 36 qilich palchilar üstige chüshkende, ular hamaqet- exmeqlerdek körünidu; qilich ularning palwanliri üstige chüshüp, ular patiparaq bolup kétidu; 37 qilich ularning atliri üstige, jeng harwiliri üstige, ularning sepliride turghan barliq yat leshkerler üstige chüshidu, ular ayallardek bolidu; qilich xeziniliri üstige chüshidu, ular bulang-talang qilinidu. 38 Qurghaqchiliq ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kétidu; bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken. □ 39 Shunga chöldiki janiwarlar we chiliböriler birlikte shu yerde turidu; shu yerde huwqushlar makanlishidu; u menggüge ademzat- siz bolidu, dewrdin-dewrge héch ahalik bolmaydu. 40 Xuda Sodom we Gomorrani etrapidiki sheherliri bilen bille örüwetkinidek, héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu, — deydu Perwerdigar.■

41 — Mana, shimaldin bir xelq, ulugh bir el chiqip kélidu; yer yüzining chet-chetliridin

□ 50:23 «bazghan» — bashqa köp ellerni uruwetken Babilni körsitidu. □ 50:26 «... ambarlirini échiwétinglar; öñchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «... ash-bughdayni saqlighan ambarlirini échinglar; uni xarabe-xarabe qilip döwilep tashlap, uning héchnémisini qaldurmanglar!». □ 50:27 «Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar!» — «torpaqliri» belkim hem Babilning serxil mal-waranlirini körsetken hem shuning bilen bir waqitta uning serxil leshkerlirige simwol qilin'ghan bolushi mumkin. ■ 50:29 Weh. 18:6,7 ■ 50:30 Yer. 49:26 □ 50:38 «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken» — bashqa birxil terjimisi: «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolghan, chünki ular qorqunchluq mebudlirini danglap ketkenidi». ■ 50:40 Yar. 19:25; Yer. 49:18

nurghun padishahlar qozghilidu. ■ 42 Ular oqya hem neyzini tutup qorallinidu; ular wehshiy, héch rehim körsetmeydighan bolidu; atlirigha min'gende ularning awazliri déngizdek shawqunlaydu; ular jengge atlatqan ademlerdek sep-sep bolup, sanga hujum qilmaqchi, i Babil qizi! 43 Babil padishahi ularning xewirini anglapla qolliri titrep boshap kétidu; ghem-qayghu uni tutidu, tolghaqqa chüshken ayaldek azablar uni bésiwalidu. ■ 44 Mana, Iordan deryasi boyidiki chawar-chatqallıqtin chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir shirdek Men Babildikilerni beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni uning üstige tikleymen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldında turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■

45 Shunga Perwerdigarning Babilni jazalashtiki meqsitini, shuningdek kaldiyerning zéminini jazalash niyitini anglanglar: Ularning kichikirimu tartip ép kétildu; berheq, qilmishliri tüpeylidin *Perwerdigar* uning yayliqini weyrane qilidu. ■ 46 Babilning ishghal qilin'ghanliqini anglap yer yüzi tewrinip kétidu; uning nale-peryadi barliq ellergiche anglinidu. ■

51

Babil toghruluq höküm – dawami

1 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Babilni soqidighan hem «Leb-kamay» da turuwatqanlarni soqidighan bitchit qilghuchi shamalni qozghap chiqirimen; □ ■

2 Men Babilgha yat ademlerni ewetimen; ular uni soruwétidu, zéminini yer bilen yeksan qiliwétidu; uning béshigha külpet chüshken künide ular uninggha terep-tereptin qarshilishishqa kélidu. ■ 3 Uning oqyachilirigha kirichni tartqudek, ornidin turghuchilargha dubulgha-sawut kiygüdek purset bermenglar; uning yigitlirining héchqaysisini ayap qoymanglar; uning pütkül qoshunini bitchit qilinglar. 4 Kaldiyerning zéminida sanjilghanlar, kochilirida qilichlan'ghanlar yiqilsun! ■ 5 Chünki Israïl yaki Yehudamu öz Xudasi teripidin, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar teripidin tashliwétilgen emes; chünki *Babilning* zémini Israïldiki Muqeddes Bolghuchi aldida sadir qilghan gunah bilen tolghandur. 6 *Barliq eller*, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! Uning qebihlikige chétilip qélip halak bolmanglar; chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu. □ ■

7 Babil Perwerdigarning qolidiki pütkül jahanni mest qilghuchi altun qedeh bolghan; eller uning sharibidin ichken; eller shuning bilen sarang bolup ketken. □ ■ 8 Babil tuyuqsiz yiqilip bitchit bolidu; uninggha ah-zar kötürünglar! Uning azabliri üçün tutiya élinglar; u belkim saqaytilarmikin? ■

■ 50:41 Yer. 6:22,30 ■ 50:43 Yer. 49:24 □ 50:44 «daim éqip turidighan shu sular» — Iordan deryasining suliri özi. ■ 50:44 Ayup 41:2; Yer. 49:19,22 ■ 50:45 Yer. 49:20 ■ 50:46 Yer. 49:21 □ 51:1 «Leb-kamay» — Kaldiyeni bir kinayilik «shifir» arqiliq körsitidu. Shifirni ipadilesh yoli bolsa, «Kaldiye» dégen sözning herbir herpini ibranıy tilining élipbe tertipi boyiche arqidin oqulghan herp bilen almashturushtin ibaret (mesilen, uyghur tilida bolsa, «a»ni «y» bilen, «e»ni «i» bilen almashturghan'gha oxshash). «Leb-kamay» dégen sözning özi ibranıy tilida «tetürchilik qilghanlarning qelbi», «asiylik qilghanlarning qelbi» dégeni bildüridu, bu intayin kinayilik geptur. «Shamal» bolsa, belkim 2-ayette tilgha élin'ghan «yat ademler»ni körsitidu. ■ 51:1 Yer. 4:11 ■ 51:2 Yer. 4:11; 15:7 ■ 51:4 Yer. 49:26 □ 51:6 «Barliq eller, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! ... chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu» — bezi alimlar bu sözler «barliq eller»ge emes, belki Israïlgha éytilidu, dep qaraydu. 45-ayette ehwal shundaq bolidu, lékin bizningche mushu yerde Babilda herbir ellerge éytilidu. Chünki 9-ayette qachqanlar «hemimiz öz yurtimizgha qaytayli» déyishidu. ■ 51:6 Yer. 50:8,15,28; Weh. 18:4 □ 51:7 «eller .... sarang bolup ketken» — belkim Babilning gunahigha chétilip, shuningdek jazasighimu chétilip qélip tolimu dekke-dükkige chüshidu. ■ 51:7 Weh. 18 ■ 51:8 Yesh. 21:9; Yer. 8:22; Weh. 14:8; 18:2

9 — «Biz Babilni saqaytmaqchidug, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli; chünki uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha taqiship, kökke yétidu».[□] ■

10 — «Perwerdigar heqqaniylikimizni barliqqa keltürgendur; kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!»[□]

Perwerdigar Média qoshunlirigha, andin Babilgha söz qilidu

11 — Oqlarni uchlanglar! Qalqanlarni tutunglar! Perwerdigar Médianing padishahlirining rohini urghutti; chünki Uning niyiti Babilgha qarshidur, uni berbat qilish üçündür; bu Perwerdigarning qisasidur, yeni Uning ibadetxanisi üçün alghan qisasidur. ■

12 Babilning sépillirigha qaritip jeng tughini kütürünglar; közetni téximu chingraq qil-inglar, közetchilerni *Babilni chöriditip* septe turghuzunglar; böktürme qoyunglar; chünki Perwerdigar Babildikilerning jazasi toghruluq némilerni dégen bolsa, U shuni könglide pemlep, uni ada qilidu.

13 — I elwek sular üstide turghuchi, bayliqliri nurghun bolghuchi, ejiling yétip keldi, jéning ölchinip üzülüş waqti toshti.

14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Özi bilen qesem qilip: «Top-top chéketkilerdek Men séni ademler bilen toldurimen; ular séning üstüngdin ghelibe tentenilirini kütüridu» dédi. ■

15 — U bolsa yer-zéminni küch-qudriti bilen yasap,

Alemni danaliqi bilen berpa qilip,
Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur; ■

16 U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu;

U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;

U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu,

Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu. ■

17 Bu *butpereslerning* herbiri eqilsiz, bilimdin mehrumlardur;

Herbir zerger özi oyghan but teripidin shermendige qalidu;

Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq,

Ularda héch tiniq yoqtur.

18 Ular bimenilerdur, mazaq obyéktidur;

Ularning üstige jazalinish waqti kelgende, ular yoqtilidu.

19 Yaqupning nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur;

Chünki hemmini yasighuchi Shudur;

Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilisidur;

□ 51:9 «Biz **Babilni saqaytmaqchidug, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli**» — qarighanda bu sözler Babil arisida turghan yat ellerning éytidighan sözliri. «Uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha taqiship, kökke yétidu» dégeni, Xudaning jazalirini qozghighan, kona zamandiki Babil (babel)liqlar qurmaqchi bolghan «asman'gha taqishidighan» munar bilen sélishurush paydiliq ish holidu. («Yar.» 11:1-9ni körüng). ■ 51:9 Yer. 46:11 □ 51:10 «Perwerdigar **heqqaniylikimizni barliqqa keltürgendur**» — bezi alimlar bu sözni «Perwerdigar bizni qutquzup azad qilghandur» dep terjime qilidu. Lékin «tsedekah» (heqqaniylik) Tewrattiki bashqa héch yerde shundaq menide tépilmaydu. Bizningche bu söz Israilning (hemmimizge oxshash) özining héchqandaq heqqaniyliqi bolmighachqa, Xuda ulargha heqqaniylik élip kélidu, dégeni bildüridu. Bu ayettiki heqqaniliq özligidin emes, belki Xudadin kélidu; «Perwerdigar Heqqaniylikimizdur» — bu Mesih-Qutquzghuchining, shuningdek yéngi Yérusalémning bir namidur. 23:6ni hem 33:16ni körüng. «**kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!**» — 9-ayettiki sözlerni kelgüsude Babildin qachidighan yat eller éytidu; 10-ayettiki sözlerni shühbisizki, kelgüsude Kanaan (Pelestin)gha qaytip kélidighan Israilning qaldisi éytidu. ■ 51:11 Yer. 46:4; 50:28 ■ 51:14 Am. 6:8 ■ 51:15 Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 10:12 ■ 51:16 Yer. 10:13

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur. □ ■

Perwerdigar Israilgha söz qilidu

²⁰ Sen *Israil* Méning görzem,

Méning jeng qoralimdursen;

Séning bilen Men ellerni bitchit qilimen,

Séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen; □ ■

²¹ Séning bilen hem at hem at min'güchini bitchit qilimen;

Séning bilen hem jeng harwisi hem heydigüchisini bitchit qilimen;

²² Séning bilen hem er hem ayalni bitchit qilimen;

Séning bilen hem qéri hem yashlarni bitchit qilimen;

Séning bilen hem yigit hem qizni bitchit qilimen;

²³ Séning bilen hem padichi hem qoy padisini bitchit qilimen;

Séning bilen hem déhqan hem boyunturuqqa qétilghan kalilirini bitchit qilimen;

Séning bilen hem waliylar hem hökümranlarni bitchit qilimen.

²⁴ — Men köz aldinglarda Babilning hem barliq kaldiylarning Zionda qilghan barliq rezillikini öz béshigha chüshürüp yandurimen, — deydu Perwerdigar.

²⁵ — Mana, Men sen *Babilgha* qarshimen, i pütkül yer yüzini halak qilghuchi tagh;

Men qolumni üstüngge sozup,

Séni tik yarlardin ghulitip,

Domilitip chüshürüp, séni köyüp tügigen bir yanar tagh qilimen, — deydu Perwerdigar.

²⁶ Shuning bilen ular sendin bürjek chiqirish üçünmu tash tapalmaydu,

Yaki ul üçünmu héchyerdin tash tapalmaydu;

Chünki sen menggüge bir weyrane bolisen, — deydu Perwerdigar.

²⁷ — Zéminda jeng tughini kötürünglar,

Eller arisida kanay chélinglar;

Babilgha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar;

Ararat, minni we Ashkinaz padishahliqlirini chaqirip yighinglar;

Uninggha hujum qilghuchi qoshunlarga bir serdar békitinglar;

Atlarni top-top chéketke léchinkiliridek zémin'gha türkümlep chiqiringlar; □

²⁸ Uninggha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar,

— Médialiqarning padishahliri, waliyliri we barliq hökümdarlarini, shundaqla u höküm sürgen zéminlarning barliq ademlirini teyyarlanglar! ²⁹ Shuning bilen yer yüzi tewrinip azablinidu; chünki Perwerdigarning Babilgha qarshi baghlighan niyetliri, yeni Babilning zéminini héch adem turmaydighan chöl-bayawan qiliwétish niyiti emelge ashmay qalmaydu.

³⁰ Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu;

Ular qorghanlirida amalsiz olturidu;

□ **51:19** «Yaqupning nésiwisi Bolghuchi...» — Yaqup mushu yerde Yaqup we uning ewladliri Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette. ■ **51:19** Yer. 10:16 □ **51:20** «Sen *Israil* Méning görzem, Méning jeng qoralimdursen; séning bilen Men ellerni bitchit qilimen, séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen...» — eyni tékiste peqet «Sen méning görzem...» déyilidu. Emdi Xudaning bu sözliri kimge éytilidu? Bezi alimlar (péillarni «ötken zaman»gha özgertip) Babilgha éytilghan, dep qaraydu. Bashqilar (kelgüsida Babil impériyesini weyran qilidighan) Pars impériyesige éytilidu, dep qaraydu; biraq bizningche ular Israilning özige éytilidu (24-ayetni körüng). Bashqa peyghemberlerning sözliri boyichimu, axirqi zamanlarda Israil xelqi Xudaning bir jazalash qorali bolidu (mesilen, «Yesh.» 41:5, «Zek.» 12:7ni körüng). ■ **51:20** Yer. 50:23 □ **51:27** «chéketke léchinkiliri» — ibraniiy tilida bu söz belkim chéketke léchinkisining ösüş jeryanidiki eng ziyanlıq basquchini körsitishi mumkin.

Ularning dermani qalmaydu,
 Ular ayallardek bolup qalidu;
 Uning turalghulirigha ot qoyulidu;
 Derwaza salasunliri sundurulidu.■

³¹ Yügürüp kéliwatqan bir chaparmen yene bir chaparmen'ge, bir xewerchi yene bir xewerchige Babil padishahining aldidila uchriship qélip uninggha: —
 «Silining pütkül sheherliri u chettin bu chetkiche ishghal qilindi;

³² Derya kéchikliri igiliwélindi,
 Qomushluqlar otta köydürüldi,
 Palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!»
 — dep jakarlishidu.□

³³ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: —

Babilning qizi tekshilinip chingdilidighan waqti bolghan xamandek bésilidu;
 Birdemdila, uning hosuli orulidighan waqti yétip bolidu!□

³⁴⁻³⁵ Zionda turghuchi qiz: — «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup,

Méni ghajilap ezgen;
 U ichimni boshitilghan qachidek qilip qoyghan;
 U ejdihadék méni yutup,

Özini nazu-németlirim bilen toyghuzghan,
 Méni quruqdap pak-pakiz qiliwetken.

Manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi Babilning béshigha chüshürülsun» — deydu,
 We Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning béshigha tökülsun» — deydu.□

³⁶ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men séning dewayingni soraymen,
 Sen üçün qisas alimen;

Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen.□ ■

³⁷ Babil bolsa döwe-döwe xarabiler,
 Chilbörilerning turalghusi bolidu;

Zémini ademni dehshet basidighan hem daim ush-ush qilinidighan obyekt bolidu,
 Héch adem shu yerde turmaydu.

³⁸ Ularning hemmisi yash shirlardek huwlishidu,
 Arslanlardek bir-birige xiris qilishidu;□

■ **51:30** Yer. 50:37 □ **51:32** «Derya kéchikliri igiliwélindi, qomushluqlar otta köydürüldi, palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!» — dep jakarlishidu» — Babilning qandaq yol bilen ishghal qilin'ghanliqining tepsilatli toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Pars qoshuni Efrat deryasining éqish yönishini özgeriwétidu, derya qisqa waqit ichidila qurup kétidu. Parslar su yoq deryadin méngip sheherge kirdi. Shuning bilen sheher ichidiki «derya kéchikliri» birinchi bolup igiliwélindi. Sheher etrapidiki «qomushluqlarning köydürülüşü»din meqset sheherdin qachqanlarga yoshurun'ghudek jaylar bolmisun üçün idi. □ **51:33** «uning hosuli orulidighan waqti» — belkim adamliri we imaretliri yiqitilidighan, yeni uning jazalinish waqtini körsitidu. □ **51:34-35** «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup, méni ghajilap ezgen; ...manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi Babilning béshigha chüshürülsun» — deydu, we Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning béshigha tökülsun» — deydu — bu 34-35-ayettiki sözlügüchi «Zionda turghuchi qiz» belkim «ademleshtürulgen» Yérusalémgha wekil kélidu. «manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi..» — belkim Yérusalém we uning xelqini körsitidu. □ **51:36** «Mana, Men séning dewayingni soraymen, sen üçün qisas alimen; Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen» — Pars qoshuni Babildin ötidighan Efrat deryasini qurutidu. Ular shu yol bilen sheherni ishghal qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **51:36** Yer. 50:38 □ **51:38** «Ularning hemmisi yash shirlardek huwlishidu, arslanlardek bir-birige xiris qilishidu» — Babilliqar haraqkeshlikidin atiqi chiqqanidi. Bu ayet belkim shularning mest bolup «shir keyp» bolghanliqini bildüridu. 39-ayetnimu körüng. Babilning padishahi Belshazar emir-wezirliri bilen bille mest bolghanda, shehiri bösülüp ishghal qilin'ghan («Dan.» 5-babni oqung).

39 Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu, — deydu Perwerdigar. □

40 Boghuzlashqa yétiligen qozilardek we bille yétilen'gen qochqarlar hem tékilerdek Men ularni boghuzlashqa chüshürimen.

41 Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara!

Pütkül yer yüzining pexrining tutulghanliqigha qara!

Babilning eller arisida ademni dehshet basidighan obyékti bolghanliqigha qara! □ ■

42 Déngiz Babil üstidin örlep ketti;

U nurghunlighan dolqunlar bilen gherq boldi. □

43 Uning sheherliri ademni dehshet basidighan obyékt, Qaghjiraq yer, bir chöl, héchkim turmaydighan zémin boldi;

Héchqandaq insan balisi qaytidin shu yerlerdin ötmeydu.

44 Men Babilda Belni jazalaymen;

Men uning aghzidin yutuwalghinini yanduriwalimen;

Eller qaytidin uninggha qarap éqip kélismeydu;

Berheq, Babilning sépili ghulap kétidu. □

45 Uning otturisdin chiqinglar, i xelqim!

Herbiringlar Perwerdigarning qattiq ghezipidin öz jéninglarni élip beder qéchinglar!

46 Siler zéminda angliniwatqan pitne-ighwadin yürikinglarni su qilmanglar we qorq-manglar;

Bu yil bir pitne-ighwa, kéler yili yene bir pitne-ighwa chiqidu;

Zéminda zulum-zorawanliq partlaydu, hökümdarlar hökümdarlargha qarshi chiqidu.

47 Shunga mana, shu künler kéliduki,

Men Babildiki oyma mebudlarni jazalaymen;

Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu,

Uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu; □

48 Shuning bilen asman we zémin we ularda bar bolghanlar Babil üstidin shadliqtin yangraydu;

Chünki shimaldin halak qilghuchilar uninggha jeng qilishqa kélidu — deydu Perwerdigar.

49 Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek,

Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu. □

50 Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar;

Chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar,

Yérusalémni ésinglargha keltürünglar. □

51 «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq;

□ 51:39 «Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu» — bu bésharetning emelge ashurulushini yene «Dan.» 5-babta körüng. □ 51:41 «Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara» — «Shéshaq» Babilni körsitidighan hejwi, kinayilik bir isim. 25:26tiki izahatni körüng. ■ 51:41 Yesh. 13:19; Yer. 25:26 □ 51:42 «déngiz ... dolqunlar...» — Tewrat-injilda köp waqitlarda simwol süpitide top-top qoshunlarni körsitidu. □ 51:44 «men Babilda Belni jazalaymen» — «Bel» — (yaki «Marduk») Babilning eng muhim buti. □ 51:47 «...Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu, uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu» — démek, Babil xelqi zéminidin héch qachalmaydighan bolidu. □ 51:49 «Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek, Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu» — ayettiki eyni ibranijiy tékistni chüshinish tes. Oqurmenler bashqa terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin umumiy menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek. □ 51:50 «Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar; chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar, Yérusalémni ésinglargha keltürünglar» — éniqki, bu sözler Babilda sürgün bolghan Israillargha éytilidu.

Shermendichiliktin yūzimiz tōkūldi;
Chūnki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip kirdi!».[□]

⁵² Shunga shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Men uningdiki oyma mebudlarni jazalaymen;
Uning pütkül zémini boyida yarilinip jan helqumida ingrishidu.

⁵³ Babil asmanlarga kōtūrūlgen bolsimu,
Uning yuqiri istihkam-qorghini musthekemlen'gen bolsimu,
Lékin Méningdin uninggha halak qilghuchilar yétip baridighan boldi, — deydu Perwerdigar.

⁵⁴ Babildin nale-peryadning awazi,
Kaldiylarning zéminidin zor halaketning sadasi kōtūrūlidu.

⁵⁵ Chūnki Perwerdigar Babilni halak qilmaqchi bolidu;
U uningdin warang-churunglirini yoqitidu;
Sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu,
Ularning awazi shawqunlap kélidu.[□]

⁵⁶ Chūnki halak qilghuchi uninggha, yeni Babilgha jeng qilishqa kélidu,
Shuning bilen uning palwanliri esirge chūshidu;
Ularning oqyaliri sundurulidu;
Chūnki Perwerdigar — qisaslar alghuchi Tengridur;
U yamanliqni yandurmay qalmaydu.

⁵⁷ — Men uning emirliri, danishmenliri, waliyliri, hōkūmdarliri we palwanlirini mest qilimen;

Ular menggūge uxlaydu we qaytidin héch oyghanmaydu — deydu Padishah, — Nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

⁵⁸ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Babilning keng sépilliri yer bilen yeksan qilinidu,
Uning égiz derwaziliri pütünley köydürūlidu;
Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu,
El-yurtlarning özlirining japaliq ejiri peqet otqa yéqilghu bolidu.[□]

⁵⁹ Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan tōtinchi yili, Babilgha barghinida Mahséyahning newrisi, Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi). Yeremiya peyghember uninggha söz tapilighan. [□]

⁶⁰ Yeremiya oram qeghezge Babilning béshigha chūshidighan barliq külpetlerni, — yeni Babil toghruluq pütüklük bu barliq sözlerni yazghanidi; ⁶¹ we Yeremiya Sérayagha mundaq dédi: — Sen Babilgha yétip barghanda, bu sözlerning hemmisini oqup chiqip we: —

⁶² «Perwerdigar, Sen bu jay toghruluq: — Men uni yeksan qilimenki, uningda héchkim, ne insan ne haywan turmaydighan, menggūge bir weyrane bolidu — dégensen» — deysen; ⁶³ shundaq qilip bu yazmini oqup chiqqandin kéyin, uninggha tash téngip, Efrat deryasining otturisigha chörüwet, ⁶⁴ we: «Men uning üstige chūshürmekchi bolghan

[□] 51:51 «Biz xijaletke qalduq, chūnki haqaretke uchrıduq; ...chūnki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip kirdi!» — shūbhisizki, bu sözler Babilda sürgün bolghanlarning qayghurup éytidighanliri bolidu. [□] 51:55 «...sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu, ularning awazi shawqunlap kélidu» — «sularning dolqunliri», «ularning awazi» bolsa belkim «halak qilghuchilar»ningki bolidu. Ular «dégiz»gha oxshatilghan (42-ayet); 56-ayet ularning herikitinimu körsitidu. [□] 51:58 «Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu» — ellerning bikar ishligini, «japaliq ejiri» belkim zor sheher-impériye bolghan Babilni köp méhnet singdurup qurup chiqqanliqini körsitidu («Hab.» 2:13ni körüng). [□] 51:59 «Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi),...» — Séraya Baruqning akisi yaki ukisi idi. 32:12de uning bowisi «Maséyah» déyilidu.

külpetler tüpeylidin, Babil *shu tashqa* oxshashla gherq bolup qaytidin örlimeydu; ular halidin kétidu» – deysen.

Yeremiyaning sözliri mushu yerde tügidi.

52

Yérusalémning bösülüp ishghal qilinishi

¹ Zedekiya Yehudagha padishah bolghanda yigirme bir yéshida idi; u Yérusalémda on bir yil höküm sürdi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi. ■ ² U *padishah* Yehoakimning qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil ishlarni qildi. ³ Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi. Birinchidin, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

⁴ Shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili oninchi aynning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; ular uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti. □ ■ ⁵ Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi. ⁶ Shu yili tötinchi aynning toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □ ⁷ Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti. Ular padishah baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (Kaldiylar bolsa sheharning hemme teripide bar idi). Ular *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlenglikini»ni boylap qéchishti. ⁸ Lékin Kaldiylarning qoshuni padishahni qoghap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi. ⁹ We ular padishahni tutup, Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; u *shu yerde* uning üstidin höküm chiqardi. ¹⁰ Babil padishahi Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; u Yehudaning barliq emirlirininimu Riblah shehiride qetl qildi; ¹¹ andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; Babil padishahi uni mis kishenler bilen baghlap Babilgha élip kélip, ölgüche zindan'gha qamap qoydi.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilin'ghanliqi

¹² Beshinchi aynning oninchi künide (bu Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmitide bolghan, pasiban bégi Nébuzar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □ ¹³ U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti. ¹⁴ We pasiban bégi yétekchilikidiki Kaldiylarning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

¹⁵ Pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namrat kishilerdin bir qismini, sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □ ¹⁶ Lékin pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchilik qilishqa qaldurdi.

■ 52:1 2Pad. 24:18 □ 52:4 «...uning (Néboqednesarning) seltenitining toqquzinchi yili oninchi aynning oninchi künide» — miladiyedín ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ 52:4 2Pad. 25:1; Yer. 39:1 □ 52:6 «zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu. □ 52:12 «Beshinchi aynning oninchi künide...(Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili...)» — miladiyedín ilgiri 586-yili, 17-Awghust idi. □ 52:15 «qalghan hünerwenler» — yaki «qalghan top-top ademler».

17 Kaldiylar Perwerdigarning öyidiki mistin yasalgan ikki tüwrükni, das tegliklirini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalgan «dëngiz»ni chëqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti. □ ■ 18 Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, qachilar, piyale-texsiler hem mistin yasalgan barliq eswablarni élip ketti; 19 daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni bolsa, altundin yasalgan bolsimu, kümüshtin yasalgan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □ 20 Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «dëngiz», shundaqla uning tegiliki bolghan on ikki buqini u élip ketti; chünki bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi.

21 Ikki tüwrük bolsa, herbirining égzikli on sekkiz gez, aylanmisi on ikki gez kéletti; herbirining ichi kawak bolup, misning qélinliqi töt barmaq idi. □ ■ 22 Tüwrükning üstidiki béshi bolsa mis bolup, égzikli besh gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisi bilen bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisi bilen bézelgenidi. 23 Herbir tüwrükning béshining yanlirida toqsan alte anar nusxisi bar idi; torda jemi bolup yüz anar nusxisi bar idi.

24 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi. 25 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin yettini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □ 26 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı. 27 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti.

Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

28 Néboqadnesar sürgün qilghan kishilerning sani mundaq idi: — yettinchi yili üç ming yigirme üç Yehudiy; 29 Néboqadnesarning on sekkizinchi yili u Yérusalémdin sekkiz yüz ottuz ikki kishini sürgün qildi; 30 Néboqadnesarning yigirme üçinchi yili pasiban bégi Nébuzar-Adan Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi.□

Yehoakingning sürgün bolushi

31 Shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme beshinchi küni shu ish yüz berdi: Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, u Yehuda padishahi Yehoakingning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; ■ 32 u uninggha mulayim söz qilip, uning ornini Babilda uning bilen birge turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi; 33 shuning

□ 52:17 «das teglikliri» — bular bolsa «dëngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ 52:17 Yer. 27:19 □ 52:19 «daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni

bolsa, altundin yasalgan bolsimu, kümüshtin yasalgan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalgan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar, Yeremiyaning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impérotori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi (27:21-22ni körüng). □ 52:21 «gez» — (yaki «jeynek») Tewrattiki bir ölchemdur, jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 45 santimétr. ■ 52:21 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15 □ 52:25 «bir aghwat emeldar...» — yaki peqet «bir emeldar...».

□ 52:30 «Nébuzar-Adan Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi» — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16de xatirilen'gen'ge oxshimaydu. «Yeremiya»diki sanlar belkim Yérusalémdikilerni, «2Pad.»diki san pütünley Yehudadikilerni körsitishi mumkin. Bu sanlar az körünsimu, oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Yeremiyaning hem Ezakiyalning bésharetliri boyiche Yehudadikilerning köpinchisi «qilich, qehetchilik we waba-késel» bilen ölgen bolsa kérek. ■ 52:31 2Pad. 25:27-30

bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyesser boldi. ³⁴ Uning nésiwisi bolsa, Babil padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni u uninggha taki alemdin ötkiche ömrining herbir küni muyesser qilin'ghan.

Yeremiyaning yigha-zarliri

«Yeremiya peyghemberning yigha-zarliri» ... 1-munajat — Yérusalémning qayghu-hesriti

1 |□| (Alef) Ah!

Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher,
Hazir shunche yigane olturidu!
Eller arisida katta bolghuchi,
Hazir tul xotundek boldi!
Ölkiler üstidin höküm sürgen melike,
Hashargha tutuldi!□

2 |□| (Bet) U kéchiche achchiq yigha kötürmekte;

Mengzide köz yashliri taramlimaқта;

Ashniliri arisidin,
Uninggha teselli béridighan héchbiri yoqtur;
Barliq dostliri uninggha satqunluq qildi,
Ular uninggha dushman bolup ketti.□ ■

3 |□| (Gimel) Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida,

Sürgünlükke chiqti;

U eller arisida musapir boldi,

Héch aram tapmaydu;

Uni qoghlighuchilarning hemmisi,
Uninggha yétishiwélip, uni tar yolda qistaydu;□

4 |□| (Dalet) Héchkim héytlargha kelmigenliki tüpeylidin,

Zion'gha baridighan yollar matem tutmaқта.

Barliq qowuqliri chölderep qaldi,

Kahinliri ah-zar kötürmekte,

Qizliri derd-elem ichididur;

Özi bolsa,

Qattiq azablanmaқта.

5 |□| (Xé) Küshendiliri uninggha xojayin boldi,

Dushmanliri ronaq tapmaқта;

Chünki uning köpligen asiyliliri tüpeylidin,

Perwerdigar uni jebir-japagha qoydi.

Uning baliliri kelmeske ketti,

Küshendisige esir bolup sürgün boldi. □

6 |□| (Waw) Barliq hörmét-shöhriti Zionning qizidin ketti;

Emirliri yaylaqni tapalmighan kiyiklerdeq boldi;

Ularning owchidin özini qachurghudek héch dermani qalmidi.□

7 |□| (Zain) Xarlan'ghan, sergerdan bolghan künliride,

□ 1:1 «Ah! Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher, hazir shunche yigane olturidu!...» — izahat: birinchi babta Yeremiya Yérusalémni musibette bolghan ayal yaki qiz süpitide teswirleydu, uning derdide qayghuridu. Qarishimizche, mushu babtiki «u» Yérusalém (Zion)ni körsitidu, shundaqla «u» musibetlik ayal yaki qiz süpitide körünidu. Birinchi babta «men» — peyghember özini Yérusalémning ornigha qoyup, musibetlik ayal yaki qiz süpitide Yérusalémning ornida qayghuridu («men» yaki «u» ayalche rodta ipadilen'gen). □ 1:2 «Ashniliri» ... «dostliri»... — Yérusalémgha ittipaqdash bolayli dégen yat ellerni yaki Yérusalémdikiler tayan'ghan butlarni körsitidu. ■ 1:2 Zeb. 6:6-7 □ 1:3 «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida...» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluqtin kéyin, ...». □ 1:5 «Dushmanliri ronaq tapmaқта» — bashqa birxil terjimisi «Dushmanliri uni bulang-talang qildi». □ 1:6 «Barliq hörmét-shöhriti Zionning qizidin ketti» — yaki «Barliq hörmét-shöhriti Zionning qizidin élip kétildi».

Xelqi küshendisining qolig'ha chüshken,
 Héchkim yardem qolini sozmighan chaghda,
 Yérusalém qedimde özige tewe bolghanlirini,
 Qimmatlik bayliqlirini yadigha keltürmekte;
 Küshendiliri uninggha mesxirilik qaraytti;
 Küshendiliri uning nabut bolghanliqini mesxire qilishti.□

8 |□| (Xet) Yérusalém esheddiy éghir gunah sadir qilghan;
 Shuning bilen u haram boldi;
 Uning yalingachliqini körgechke,
 Uni hörmetligenler hazir uni kemsitidu;
 Uyatta, uh tartqiniche u keynige buruldi.□ ■

9 |□| (Tet) Uning öz heyzliri éteklirini bulghiwetti;
 U aqiwitini héch oylimighandur;
 Uning yiqilishi ajayib boldi;
 Uninggha teselli bergüchi yoqtur;
 — «Ah Perwerdigar, xarlan'ghinimgha qara!
 Chünki düşmen *halimdin* maxtinip ketti!»■

10 |□| (Yod) Küshendisi qolini uning qimmatlik nersiliri üstige sozdi;
 Özining muqeddes jayigha ellerning bésip kirgenlikini kördi;
 Sen esli ularni ibadet jamaitingge «kirishke bolmaydu» dep men'i qilghan'ghu!

11 |□| (Kaf) Bir chishlem nan izdep,
 Uning xelqining hemmisi uh tartmaqta;
 Jénini saqlap qélish üçünla,
 Ular qimmatlik nersilirini ashliqqa tégishti.
 «Ah Perwerdigar, qara!
 Men erzimes sanaldim.»■

12 |□| (Lamed) Ey ötüp kétiwatqanlar,
 Bu siler üçün héch ish emesmu?
 Qarap baq, méning derd-elimimdek bashqa derd-elem barmidu?
 Perwerdigar otluq ghezipini chüshürgen künide,
 Uni méning üstümge yüklidi.■

13 |□| (Mem) U yuqiridin ot yaghdurdi, ot söngeklirimdin ötüp köydürdi.
 U ularning üstidin ghelibe qildi.
 U putlirim üçün tor-tuzaqni qoyup qoydi,
 Méni keynimge yandurdi,
 U méni nabut qildi,
 Kün boyi U méni zeipleshtürdi.

14 |□| (Nun) Asiyliqlirim boyunturuq bolup boynumgha baghlandi;
 Qolliri tanini ching chigip chemberchas qiliwetti;
 Asiyliqlirim boynumgha artildi;
 U dermanimni mendin ketküzdi;
 Reb méni men qarshiliq körsitemeydighanlarning qollirigha tapshurdi.

15 |□| (Sameq) Reb barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti;
 U méning xil yigitlirimni ézishke,
 Üstümdin höküm chiqirishqa kéngesh chaqirdi.
 Reb goya üzüm kölchikidiki üzümlerni cheyligendek,

□ 1:7 «Héchkim yardem qolini sozmighan chagh» — Yehuda herdaim bashqa eller bilen ittapaqdash bolmaqchi bolup kelgen — lékin halqiliq peyitte «ittapaqdashliri» uninggha héch yardem qilmighan. □ 1:8 «Shuning bilen u haram boldi» — bashqa birxil terjimisi «Shunga u mazaqning obyékti boldi». ■ 1:8 Yesh. 47:3 ■ 1:9 Qan. 32:29 ■ 1:11 Yer. 52:6 ■ 1:12 Ayup 19:21; Zeb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Yehudaning pak qizini cheyliwetti.□

16 |□| (Ayin) Mushular tüpeylidin taramlap yighlimaqtimen;
Méning közlirim, méning közlirimdin su éqiwatidu;
Manga teselli bergüchi, jénimni eslige keltürgüchi mendin yiraqtur;
Balilirimning köngli sunuqtur,
Chünki düşmen ghelibe qildi.□ ■

17 |□| (Pé(Zion qolini sozmaqta,
Lékin uninggha teselli bergüchi yoq;
Perwerdigar Yaqup toghruluq perman chüshürdi —
Qoshniliri uning küshendiliri bolsun!
Yérusalém ular arisida nijis nerse dep qaraldi.□

Yérusalém sözleydu

18 |□| (Tsade) Perwerdigar heqqaniydur;
Chünki men Uning emrige xilapliq qildim!
Ey, barliq xelqler, anglanglar!
Derdlirimge qaranglar!
Pak qizlirim, yash yigitlirim sürgün boldi!

19 |□| (Kof) Ashnilirimni chaqirdim,
Lékin ular méni aldighanidi;
Jan saqlighudek ozuq-tülük izdep yürüp,
Kahinlirim hem aqsaqallirim sheherde nepestin qaldi.■

20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, chünki azar chékiwatimen!
Heddidin ziyade asiyliq qilghinim tüpeylidin,
Ich-baghrim qiyniliwatidu,
Yürükim örtilip ketti.

Sirtta qilich *anisini balisidin* juda qildi,
Öylirimde bolsa ölüm-waba höküm sürmekte!□ ■

21 |□| (Shiyn) *Xeqler* ah-zarlirimni anglidi;
Lékin teselli bergüchim yoqtur;
Düşmenlirimning hemmisi külpitimdin xewerdar bolup,
Bu qilghiningdin xushal boldi;
Sen jakarlighan künni ularning béshigha chüshürgeysen,
Shu chaghda ularning hali méningkidek bolidu. □

22 |□| (Taw) Ularning barliq rezillikini köz aldinggha keltürgeysen,
Barliq asiyliqlirim üçün méni qandaq qilghan bolsang,
Ularghimu shundaq qilghaysen;
Chünki ah-zarlirim nurghundur,
Qelbim azabtin zeipliship ketti!

□ 1:15 «Reb **barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti**» — «otturumdila» bolsa Yérusalémning otturisida.

□ 1:16 «Manga **teselli bergüchi, jénimgha medet bergüchi**» — Xuda Özidur. «Balilirimning **köngli sunuqtur**» — oqurmenlarning éside barki, sözligüchi hazir Yérusalém, shunga «méning balilirim» özide turuwatqanlarni körsitidu, elwette. ■ 1:16 Yer. 13:17 □ 1:17 «Qoshniliri **uning küshendiliri bolsun!**» — bashqa birxil terjimisi: «Uning küshendiliri etrapigha olashsun!». ■ 1:19 Yer. 30:14 □ 1:20 «Öylirimde **bolsa ölüm-waba höküm sürmekte**» — ibraniy tilida «Ichide bolsa ölüm-waba höküm sürmekte». ■ 1:20 Yesh. 16:11; Yer. 48:36 □ 1:21 «**Sen jakarlighan kün...**» — Xuda Yeremiyagha we bashqa peyghemberlerge Israilni jazalaydighan bir künni hem yat ellerni jazalaydighan bir künni wehiy qilghanidi.

2

2-munajat – Yérusalémning jazalinishi

- 1 |□| (Alef) Reb ghezep buluti bilan Zion qizini shundaq qaplidi!
U Israilning sherep-julasini asmandin yerge chörüwetti,
Ghezipi chüshken künide Öz textiperini héch éside qaldurmidi.□
- 2 |□| (Bet) Reb Yaqupning barliq turalghulirini yutuwwetti, héch ayimidi;
U qehri bilan Yehudaning qizining qel'e-qorghhanlirining hemmisini ghulatti;
U padishahliqni emirliri bilan nomusqa qoyup,
Yer bilan yeksan qiliwetti.□
- 3 |□| (Gimel) U qattiq ghezep Israilning hemme münggüzlirini késiwetti;
Düshmenni tosughan ong qolini Uning aldidin tartiwaldi;
Lawuldap köygen öz etrapini yep ketküchi ottek,
U Yaqupni köydürüwetti. □
- 4 |□| (Dalet) Düshmendek U oqyasini kerdi;
Uning ong qoli étishqa teyyarlan'ghanidi;
Közige issiq körün'genlarning hemmisini küshendisi kebi qirdi;
Zion qizining chédiri ichide,
Qehrini ottek yaghdurdi;
- 5 |□| (Xé) (Reb) düshmendek boldi;
U Israilni yutuwwaldi,
Ordilirining hemmisini yutuwwaldi;
Uning qel'e-qorghhanlirini yoqatti,
Yehudaning qizida matem we yigha-zarlarni köpeytti.
- 6 |□| (Waw) U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti;
U ibadet sorunlirini yoqitiwetti;
Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni *xelqining* ésidin chiqiriwetti;
Ghezep oti bilan padishah hem kahinni chetke qéqiwwetti.□
- 7 |□| (Zain) Reb qurban'gahini tashliwetti,
Muqeddes jayidin waz kechti;
U Ziondiki ordilarning sépillirini düshmenning qoligha tapshurdi;
Hetta Perwerdigarning öyide,
Ular héyt-ayem künidikidek tentene qilishti!
- 8 |□| (Xet) Perwerdigar Zion qizining sépilini chéqiwétishni qarar qilghan;
U uningha *halak* ölchem tanisini tartip qoyghan;
U qolini chéqishtin héch üzmid;
U hem istihkamlarni hem sépilni zarlatt;

□ 2:1 «Israilning sherep-julasi» ... «(Xudaning) Öz textiperi» — bular Xudaning muqeddes ibadexanisini közde tutushi mumkin. □ 2:2 «Yaqupning barliq turalghuliri» — «Yaqup» mushu ayetlerde Yaqupning ewladlirini, yeni Israilarni körsitidu, elwette. «Yehudaning qizining qel'e-qorghhanlirining hemmisini ghulatti» — «qel'e-qorghhanliri» belkim Yehudaning mustehkem sheherlirini körsitidu. □ 2:3 «U qattiq ghezep Israilning hemme münggüzlirini késiwetti» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlarning abruy-shöhritini bildüridu. Mushu yerde Israilning pexri bolghan abruyluq mötiwerlirini yaki batur ezimetlirini körsitishi mumkin. Münggüzler ademning béshidin ösken emes! «U Yaqupni köydürüwetti» — mushu yerde «Yaqup» Yaqupning (Israilning) zémini we sheher-yézilirini körsitidu. □ 2:6 «U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti» — «Uning kepi» mushu yerde yene muqeddes ibadexanini körsitidu; gerche ibadexana ghayet zor imaret bolsimu, ibadexana Xuda aldida peqet bir «kepe», waqitliq bir nerse, xalas. «U ibadet sorunlirini yoqitiwetti» — yaki «u ibadet sorunini yoqitiwetti». Bu kényinki terjime toghra bolsa, umu ibadexanini körsitidu. «Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni xelqining ésidin chiqiriwetti» — «shabatlar», (yeni «shabat künliri») — «shabat» dem élish küni, Xuda Israilgha: Silerge muqeddes kün bolsun dep békitken, shenbe küni körsitidu.

Ikkisi teng halsirap qayghurmaqta.□

9 |□| (Tet) Uning derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti;

U uning tòmür-taqalirini pare-pare qiliwetti.

Padishahi hem emirliri eller arisigha palandi;

Tewrattiki terbiye-yolyoruq yoqap ketti,

Peyghemberliri Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu.□

10 |□| (Yod) Zion qizining aqsaqalliri,

Yerde zuwan sürmey olturmaqta;

Ular bashlirigha topa-chang chéchishti;

Ular bélige böz yögiwélishti;

Yérusalémning pak qizlirining bashliri yerge kirip ketküdek boldi.

11 |□| (Kaf) Méning közlim taramlighan yashlirimdin halidin ketti;

Ichi-baghrilirim zerdapgha toldi;

Jigirim yer yüzige tökülüp pare-pare boldi,

Chünki xelqimning qizi nabut qilindi,

Chünki sheher kochilirida narsidiler hem bowaqlar hoshsiz yatmaqta.

12 |□| (Lamed) Ular sheher kochilirida yarilan'ghanlardek halidin ketkende,

Anilirining quchiqida yétip jan talashqanda,

Anilirigha: «Yémek-ichmek nede?» dep yalwurushmaqta.□

13 |□| (Mem) Men derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen?

Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi?

Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?

Chünki séning yarang déngizdek cheksizdur;

Kim séni saqaytalisun?□

14 |□| (Nun) Peyghemberliringning sen üçün körgenliri bimenilik hem exmeqliqtur;

Ular séning qebihlikingni héch ashkare qilmidi,

Shundaq qilip ular sürgün bolushungning aldini almidi.

Eksiche ularning sen üçün körgenliri yalghan bésharetler hem ézitquluqlardur. □

15 |□| (Sameq) Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu;

Ular üshqirtip Yérusalémning qizigha bash chayqashmaqta: –

«Güzellikning jewhiri, pütkül jahanning xursenliki» dep atalghan sheher mushumidu?»□

□ 2:8 «Perwerdigar ... **uningha halak ölchem tanisini tartip qoyghan**» — démek, Hemmige Qadir Xuda Yérusalémning halak bolushini alliqachan tepsiliy ölchep qoyghanidi. □ 2:9 «Uning **derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti**» — kona zamanlarda sheherning qowuq-derwaziliri mötiwerler soraq qilish, nesihet qilish, meslihet bérishke olturidighan jay idi (5:14ni körüng). «Tewrattiki **terbiye-yolyoruq**» — yaki «Tewrat». Ibraniy tilida «tewrat» dégen söz «yolyoruq», «terbiye» dégen menide. «Peyghemberliri **Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu**» — «peyghemberliri» Xudaning peyghemberliri emes, belki «Yehudaning peyghemberliri». Bu kinayilik gep, u «saxta peyghemberler»ni körsitidu (14-ayet, «Yer.» 14:13-18nimu körüng); Ezakiyal peyghember we Yeremiya peyghember alliqachan Yérusalémning weyran qilinishi toghruluq aldın'ala tepsiliy bésharet bergenidi. □ 2:12

«**Yémek-ichmek nede?**» — ibraniy tilida: «Nan-sharab nede?». Qurghaqchiliq tüpeylidin belkim peqet sharabla qaldimu, su yoqmidu? □ 2:13 «Men **derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen? Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi? Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?...**» — ayettiki barliq sözler belkim Zionning derd-elimini ölchigili bolmaydighanliqini körsitishi mumkin (axirida «yarang» toghruluq sözleydu). «**...séning yarang déngizdek cheksizdur**» — ibraniy tilida «... séning bösülgen jaying déngizdek cheksizdur». □ 2:14 «**...sen üçün körgenliri yalghan bésharetler**» — «bésharetler» ibraniy tilida «yükler» yaki «yükliken bésharetler». Adette «yük» dégen söz bésharetning éghirliqini, wezinini, muhim söz ikenlikini körsitidu. Bu yerde «yük», shübhisizki, hejwiyp gep bolup, mushundaq kishilerning «bésharetliri» kishilerge héch ilham yaki medet bermey, eksiche, emeliyette, ademlerge «éghir yük» artidighanliqni körsitidu.«Ézitquluq»ning bashqa bixil terjimisi «chiqirishqa (yeni, sürgün bolushqa) sewebchi» dégen bolidu. □ 2:15 «**Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu**» — bu «chawaklishish» mesxire qilishni bildürse kérek. Yérusalémni körsitighan «güzellikning jewhiri» «pütkül jahanning xursenliki» dégen ibariler «Zeb.» 50:2 we 48:2din élin'ghan.

16 |□| (Pé) Barliq dūshmenliring sanga qarap aghzini yoghan échip *mazaq qilmaqta*,
Ush-ush qiliship, chishlirini ghuchurlatmaqta;

Ular: «Biz uni yutuwalduq!

Bu berheq biz kütken kündur!

Biz buni öz közimiz bilen körüşke muyesser bolduq!» — démekte.

17 |□| (Ayin) Perwerdigar Öz niyetlirini ishqa ashurdi;

Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi;

U héch rehim qilmay ghulatti;

U dūshmenni üstüngdin shadlandurdi;

Kūshendiliringning mūnggüzini yuqiri kōtürdi.□

18 |□| (Tsade) Ularning kōngli Rebge nida qilmaqta!

I Zion qizining sépili!

Yashliring deryadek kéche-kündüz aqsun!

Özüngge aram berme;

Yash tamchiliring taramlashtin aram almisen!■

19 |□| (Kof) Tūn kéchide ornungdin tur,

Kechte jések bashlinishi bilen nida qil!

Kōnglūngni Rebning aldigha sudek tōk;

Narsidiliringning hayati üçhūn uninggha qolliringni kōtür!

Ular barliq kochiliring doqmushida qehetchilikdin halidin ketmekte.

20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, oylap baqqaysen,

Sen kimgé mushundaq muamile qilip baqqan?!

Ayallar öz méwiliri — erke bowaqlirini yéyishke bolamdu?

Kahin hem peyghembarni Rebning muqeddes jayida öltürüşke bolamdu?!■

21 |□| (Shiyn) Yashlar hem qérilar kochilarda yétishmaqta;

Pak qizlirim we yash yigitlirim qilichlinip yiqildi;

Ularni gheziping chūshken künide qirdingsen;

Ularni héch ayimay soydungsən.

22 |□| (Taw) Sen héyt-bayram künide jamaetni chaqirghandek,

Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding;

Perwerdigarning ghezep künide qachqanlar yaki tirik qalghanlar yoq idi;

Özüm erkilitip chong qilghanlarni dūshminim yep ketti.□

3

*3-munajat — Jaza we ümid *** Azab tartquchi derd-elem tōkidu*

1 |□| (Alef) Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum kōrgen ademdurmen.□

2 Méni U heydiwetti,

Nurgha emes, belki qarangghuluqqa mangdurdi;

3 Berheq, U kün boyi qolini manga qayta-qayta hujum qildurdi;

□ **2:17** «Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi...» — Perwerdigar uzundin buyan (Musa peyghember dewridin tartip) Israilgha butpereslik we itaetsizlikning aqiwiti toghruluq agahlandurup kelgenidi. ■ **2:18** Yer. 14:17; Yigh. 1:16 ■ **2:20** Yigh. 4:10 □ **2:22** «Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding» — «Yer.» 20:3 we 10ni körüng. □ **3:1** «Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum kōrgen ademdurmen...» — 3-babta (1-66) sözligüchi belkim Yeremiyaning özi; u bezi yerlerde (1) «Yérusalémgha wekil bolup» sözleydu; (2) (bizningche) yene bezi yerlerde Muqeddes Roh uning arqiliq Mesihning gunahimiz üçhūn tartidighan qurbanliq azablrini aldın'ala körsitidu. «Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum kōrgen ademdurmen» — mushu ayettiki «adem» dégen söz, adette «erkek», «oghul bala», batur-palwanni körsitidu.

4 |□| (Bet) Etlirimni we térilirimni qaqqshal qiliwetti,
Söngelirimni sunduruwetti.

5 U manga muhasire qurdi,

Öt süyi we japa bilen méni qapsiwaldi.

6 U méni ölgili uzun bolghanlardek qapqarangghu jaylarda turushqa mejbur qildi.

7 |□| (Gimel) U méni chiqalmaidighan qilip chitlap qorshiwaldi;

Zenjirimni éghir qildi.

8 Men warqirap nida qilsammu,

U duayimni héch ishtimidi.

9 U yollirimni jipsilashqan tash tam bilen tosuwaldi,

Chighir yollirimni egri-toqay qiliwetti.

10 |□| (Dalet) U manga paylap yatqan éyiqtek,

Pistirmida yatqan shirdektur.

11 Méni yollirimdin burap tétma-titma qildi;

Méni tügeshtürdi.

12 U oqyasini kérip,

Méni oqining qarisi qildi.

13 |□| (Xé) (Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi.□

14 Men öz xelqinge reswa obyékti,

Kün boyi ularning mesxire naxshisining nishani boldum.

15 U manga zerdabni toyghuche yutquzup,

Kekre süyini toyghuche ichküzdi.

16 |□| (Waw) U chishlirimni shéghil tashlar bilen chéqiwetti,

Méni küllerde tügüldürdi;

17 Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi;

Arambexshning néme ikenlikini untup kettim.□

18 Men: «Dermanim qalmidi, Perwerdigardin ümidim qalmidi» — dédim.

19 |□| (Zain) Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni,

Emen we öt süyini *yep-ichkinimni* ésingge keltürgeysen!□

20 Jénim bularni herdaim eslewatidu,

Yerge kirip ketküdek bolmaqta.

21 Lékin shuni könglümge keltürüp esleymenki,

Shuning bilen ümid qaytidin yanidu, —■

22 |□| (Xet) Mana, Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! Shunga biz tügeshmiduq;

Chünki Uning rehimdilliqirining ayighi yoqtur;□ ■

23 Ular her seherde yéngilinidu;

Séning heqiqet-sadiqliqing tolimu moldur!■

24 Öz-özümge: «Perwerdigar méning nésiwemdur;

Shunga men Uninggha ümid baghlaymen» — deymen.■

25 |□| (Tet) Perwerdigar Özini kütkenlerge,

Özini izdigen jan igisige méhribandur;

26 Perwerdigarning nijatini kütüş,

□ 3:13 «Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi» — ibraniylar börekni wijdan yaki héssiyatning menbesi dep qaraytti. □ 3:17 «Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi» — bashqa birxil terjimisi: «Jénimni tinch-xatirjemliktin yiraqlashturdungsen». □ 3:19 «Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni, emen we öt süyini *yep-ichkinimni* ésingge keltürgeysen!» — bashqa birxil terjimisi: «Méning xar qilin'ghanlirim, méning sergerdan bolghanlirimni eslisem, emen yégendek we öt süyini ichiwalghandek bolimen». ■ 3:21 Zeb.

73:17 □ 3:22 «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! Shunga biz tügeshmiduq;...» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri hergiz üzülmeydu;...» ■ 3:22 Yesh. 1:9; Hab. 3:13 ■ 3:23 Zeb. 30:5

■ 3:24 Hab. 2:3

Uni süküt ichide kütüş yaxshidur.□

27 Ademning yash waqtida boyunturuqni kütürüshi yaxshidur.□

28 |□| (Yod) U yégane bolup süküt qilip oltursun;
Chünki Reb buni uningha yüklidi.

29 Yüzini topa-tupraqqa tegküzsun,

— Éhtimal, ümid bolup qalar?□ ■

30 Mengzini urghuchigha tutup bersun;

Til-ahanetlerni toyghuche ishitsu!

31 |□| (Kaf) Chünki Reb ebedil-ebed insandin waz kechmeydu;

32 Azar bergen bolsimu,

Özgermes méhribanliqlirining molluqi bilen ichini aghritidu;

33 Chünki U insan balilirini xar qilishni yaki azablashni xalighan emestur.

34 |□| (Lamed) Yer yüzidiki barliq esirlerni ayagh astida yanjishqa,

35 Hemmidin Aliy Bolghuchining aldida ademni öz heqqidin mehrum qilishqa,

36 Insan'gha öz dewasida uwal qilishqa, — Reb bularning hemmisige guwahchi emesmu?

37 |□| (Mem) Reb uni buyrumighan bolsa,

Kim déginini emelge ashuralisun?■

38 Külpetler bolsun, bext-saadet bolsun, hemmisi Hemmidin Aliy Bolghuchining aghzidin kelgen emesmu? ■

39 Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu,

Adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?□

40 |□| (Nun) Yollirimizni tekshürüp sinap bileyli,

Perwerdigarning yénigha yene qaytayli;

41 Qollirimizni könglimiz bilen bille ershtiki Tengrige kütüreyli!

42 Biz itaetsizlik qilip sendin yüz öriduq;

Sen kechürüm qilmiding.

43 |□| (Sameq) Sen özüngni ghezep bilen qaplap, bizni qoghliding;

Sen öltürdüng, héch rehim qilmiding.

44 Sen Özüngni bulut bilen qaplighansenki,

Dua-tilawet uningdin héch ötelves.

45 Sen bizni xelqler arisida dashqal we nijaset qilding.

46 |□| (Pé) Barliq düshmenlirimiz bizge qarap aghzini yoghan échip *mazaq qildi*;

47 Üstimizge chüshti alaqqadilik we ora-tuzaq,

Weyranchiliq hem halaket.

48 Xelqimning qizi nabut bolghini üchün,

Közümdin yashlar östeng bolup aqmaqta.

49 |□| (Ayin) Közüm yashlarni üzülmey töküwatidu,

Ular héch toxtiyalmaydu,

50 Taki Perwerdigar asmanlardin töwen'ge nezer sélip *halimizgha qarighuche*.

□ 3:26 «Uni süküt ichide kütüş yaxshidur» — «süküt ichide» dégenlik mushu yerde yene «sewr-taqet bilen» dégenimu bildüridu. □ 3:27 «Ademning yash waqtida boyunturuqni kütürüshi yaxshidur» — bu ayetning belkim ikki menisi bar: — (1) adem yash waqtida japa-musheqetni körüş yaxshi ishtur; (2) Babilning boyunturuqi yüklen'genler (sürgün bolghanlar) arisidin yashlar axirida bu boyunturuqning (texminen 60 yildin kéyin) élip tashlinishini köreleydu. Shunga shu chaghda «boyunturuqni kütürgen yashlar»ning bexti bolidu; ulargha nisbeten «yashliqta boyunturuqni kütürüş yaxshi ishtur». □ 3:29 «Yüzini topa-tupraqqa tegküzsun» — ibraniy tilida «aghzini tupraqqa bastursun». Bu heriket qattiq dua-tilawet qilishni bildüridu. ■ 3:29 Ros. 8:22 ■ 3:37 Zeb. 33:9 ■ 3:38 Yesh. 45:7; Am. 3:6 □ 3:39 «Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu, adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?» — gunahlirimizning tégishlik jazasi jismaniy hem rohiy ölüm bolsa, biz tirik chaghda shu tégishlik jazani téxi tartmiduq.

- 51 Méning közüm Rohingha azab yetküzmekte,
Shehirimning barliq qizlirining Hali tüpeylidin.
- 52 |□| (Tsade) Manga sewebsiz düshmen bolghanlar,
Méni qushtek hedep owlap keldi.
- 53 Ular orida jénimni üzmechi bolup,
Üstümge tashni chöridi.
- 54 Sular béshimdin téship aqti;
Men: «Üzüp tashlandim!» — dédim.□
- 55 |□| (Kof) Hangning tüwlriridin namingni chaqirip nida qildim, i Perwerdigar;
- 56 Sen awazimni angliding;
Qutuldurushqa nidayimgha quliqingni yupuruwalmighin!
- 57 Sanga nida qilghan künide manga yéqin kelding,
«Qorqma» — déding.
- 58 |□| (Resh) I reb, jénimning dewasini özüng soriding;
Sen manga hemjemet bolup hayatimni qutquzdung.
- 59 I Perwerdigar, manga bolghan uwalliqni kördüngsen;
Men üçün höküm chiqarghaysen;
- 60 Sen ularning manga qilghan barliq öchmenliklerini,
Barliq qestlirini kördüngsen.
- 61 |□| (Shiyn) I Perwerdigar, ularning ahanetlirini,
Méni barliq qestligenlirini anglidingsen,
- 62 Manga qarshi turghanlarning shiwirlashlirini,
Ularning kün boyi keynimdin kusur-kusur qilishqanlirini anglidingsen.
- 63 Olturghanlirida, turghanlirida ulargha qarighaysen!
Men ularning *mesxire* naxshisi boldum.
- 64 |□| (Taw) Ularning qolliri qilghanliri boyiche, i Perwerdigar, béshigha jaza yandurghaysen;
- 65 Ularning köngüllirini kaj qilghaysen!
Bu séning ulargha chüshidighan leniting bolidu!
- 66 Ghezep bilen ularni qoghlighaysen,
Ularni Perwerdigarning asmanliri astidin yoqatqaysen!

4

4-munajat — Xarabilik ichide turghan Yérusalém

- 1 |□| (Alef) Ah! Altun shunche julasiz bolup ketti!
Sap altun shunche tutuq bolup ketti!
Muqeddes öydiki tashlar herbir kochining béshigha tökülüp chéchildi!□
- 2 |□| (Bet) Zionning oghulliri shunche qimmetlik,
Sap altun'gha tégishküsiz idi,
Hazir sapal kozilardek,
Sapalchining qoli yasighanlirichilikmu *qimmiti yoq* dep qariliwatidu!
- 3 |□| (Gimel) Hetta chilböriler emchikini tutup bérip balilirini émitidu;

□ 3:54 «Sular béshimdin téship aqti; men: «Üzüp tashlandim!» — dédim» — oqurmenlarning éside barki, Yeremiya peyghember «su azgili»gha tashliwételgen. Lékin mushu ayetlerde éytilghan derdler ashu sergüzeshtin éship kétidu.

□ 4:1 «Muqeddes öydiki tashlar...» — muqeddes ibadetxanining terkibi bolghan yoghan oyulghan tashlarni körsitidu. Bezi alimlar «tashlar» muqeddes ibadetxanidiki «göher, yaqutlar»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bu göherlerni Néboqadnesar miladiyedini ilgiriki 605-yili Babilgha élip ketkenidi.

Lékin méning xelqim chöldiki tögiquشلarغا oxshash rehimsiz boldi. □

4 |□| (Dalet) Bowaqning tili usuzluqtin tangliyig'ha chaplashiwatidu;

Kichik balilar nan tilimekte,

Héchkim ularg'ha oshtup bermeywatidu.

5 |□| (Xé) (Nazunémetlerni yep kön'genler kochilarda sarghiyip yürüdu;

Sösün kiyim kiydürülüp chong qilin'ghanlar tézeklikni quchaqlap yétiwatidu.

6 |□| (Waw) Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning gunahining jazasidin éghirdur;

Chünki Sodom biraqla örüwételgenidi, héch ademning qoli uni qiynimighanidi. □

7 |□| (Zain) Xelqimning «Nazariy»liri bolsa qardin sap, süttin aq, téni qizil yaqutlardin parqiraq idi,

Teqi-turqi kök yaquttek idi. □

8 |□| (Xet) Hazir chirayliri qurumdin qara;

Kochilarda kishiler toniyalmighudek bolup qaldi;

Bir tére-bir ustixan bolup qaldi;

U qaqqshalliship yaghachtek bolup ketti. □

9 |□| (Tet) Qilichta öltürülgenler qehetchilikte ölgenlerdin bextliktur;

Chünki ular qaqqshal bolup ketmekte,

Tupraqning méwiliri bolmighachqa yiqitilmaqta.

10 |□| (Yod) Baghri yumshaq ayallar öz qolliri bilen balilirini qaynitip pishurdi;

Xelqimning qizi nabut qilin'ghinida balilar ularning göshi bolup qaldi.

11 |□| (Kaf) Perwerdigar qehrini chüshürüp pighandin chiqti,

Otluq ghezipini tökti;

Zionda bir ot yéqip,

Uning ullirini yutuwettti.

12 |□| (Lamed) Yer yüzidiki padishahlar we jahanda barliq turuwatqanlar bolsa,

Ne küshende ne düshmenning Yérusalémning qowuqliridin bösüp kiridighanliqig'ha ishenmeytti.

13 |□| (Mem) Halbuki, peyghemberlirining gunahliri tüpeylidin,

Kahnlirining qebihlikliri tüpeylidin,

Ularining *Zionda* heqqaniylarning qanlirini tökkenliki tüpeylidin,

— Bu ish *béshigha* chüshti! □

14 |□| (Nun) Hazir ular qarghulardek kochilarda ténep yürmekte,

Ular qan'gha bulghan'ghanki,

Héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu. □

□ 4:3 «...méning xelqim chöldiki tögiquشلarغا oxshash rehimsiz boldi» — tögiquشلar adette öz balilirini baqmaydu; baliliri öz-özini baqidu. □ 4:6 «Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning gunahining jazasidin éghirdur; chünki Sodom biraqla örüwételgenidi, héch ademning qoli uni qiynimighanidi»

— oqurmenlarning éside barki, Xuda Sodom shehirining üstige ot-günggürt yaghdurup jazalighan. Shuning bilen uning tartqan jazasi intayin qisqa bolghan, Yérusalémningkidek uzun'ghiche sozulghan emes, yene kélip u «ademning qoli»ning zorawanliqig'ha uchrighan emes. □ 4:7 «Xelqimning «Nazariy»liri bolsa qardin sap, süttin aq, ... teqi-turqi kök yaquttek idi» — «Nazariy»lar bolsa melum mezigilde yaki ömürwayet özlirini Xudag'ha alahide atap tapshurghan kishilerdur. Ular «Nazariy» bolghan waqitta chachlirini chüshürmeytti, héchqandaq haraq-sharab ichmeytti (Tewrat, «Chöl.» 6:1-21ni körüng). □ 4:8 «Bir tére-bir ustixan bolup qaldi» — ibraniy tilida: «térisi ustixanlirig'ha chaplashidu». □ 4:13 «Peyghemberlarning gunahliri»ni emes, belki «peyghemberlirining gunahliri» — Israilda turghan bu «peyghemberler» Xudani emes, belki xelqni razi qilish üçün söz qiliwatqan saxta peyghemberlerni körsitidu. □ 4:14 «Ular qan'gha bulghan'ghanki, héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu»

— Musa peyghemberge tapilan'ghan qanun boyiche, «ölük»ke tegken adem «bulghan'ghan», «napak» hésablinatti. Ölgen nersilerge yaki «napak» ademlergimu tegken kishiler özliri bir mezigilgiche «napak» bolidu. Mushu kahinlar we peyghemberler shunche köp ademlerni öltürgenki, kiyim-kéçekliri herdaim «bulghan'ghan» bolup, héchkim ularg'ha tégishke pétinamaytti.

15 |□| (Sameq) Xeq ulargha: «Yoqulush! Napaklar! Yoqulush! Yoqulush, bizge tegküchi bolushma!» dep warqirishmaqta.

Ular qéchip terep-terepke sergerdan bolup ketti;

Lékin eller: «ularning arimizda turushigha bolmaydu!» – dewatidu.

16 |□| (Pé(Perwerdigar Özi ularni tarqitiwetti;

U ularni qayta nezirige almaydu;

Kahinlarning hörmiti qilinmide,

Yashan'ghanlarmu héch méhribanliq körmide.□

17 |□| (Ayin) Közimiz yademi bihude kütüp halidin ketti;

Derweqe bizni qutquzalmighan bir elni kütüp közet munarlimizda turup kelduq.□ ■

18 |□| (Tsade) Düşmenlirimiz izimizdin qoghlap yürdi;

Shunga kochilarda yürelmeyttuq;

Ejilimiz yéqinlashti, künlirimiz toshti;

Chünki ejilimiz keldi!

19 |□| (Kof) Péyimizge chüshkenler asmandiki bürkütlerdin ittik;

Taghlardimu bizni qoghlap yügürdi,

Bayawandimu bizni böktürmide paylashti.

20 |□| (Resh) Jénimizning nepisi bolghan, Perwerdigarning Mesih qilghini ularning oratuzaqlirida tutuldi;

Biz u toghrisida: «uning sayiside eller arisida yashaymiz» dep oyliuduq!□

21 |□| (Shiyn) I uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!

Lékin bu *jaza* qedehi sangimu ötidu;

Senmu mest bolisen, yalingachlinisen!□

22 |□| (Taw) Qebihlikning jazasigha Xatime bérilidu, i Zion qizi;

U séni sürgünlükke qayta élip ketmeydu;

Lékin, i Édom qizi, u séning qebihlikningni jazalaydu;

U gunahliringni échip tashlaydu!

5

5-munajat – Israilning rehim tileshtuasi

¹ Beshimizgha chüshkenlerni ésingge keltürgeysen, i Perwerdigar;

Qara, bizning reswachiliqta qalghinimizni neziringge alghaysen!

² Mirasimiz yatlargha,

Öylirimiz yaqa yurtluqlargha tapshuruldi. □

³ Biz yétim-yésirler, atisizlar bolup qalduq;

□ **4:16** «Perwerdigar Özi ularni tarqitiwetti» — ibraniy tilida sözmüsöz: «Perwerdigarning yüzi ularni tarqitiwetti» déyilidu. □ **4:17** «...bizni qutquzalmighan bir el» — Israil herdaim awwal Misir bilen, andin Asuriye bilen ittapaq tüzimekchi bolup, ulardin yademi soraytti (mesilen, 5:6ni, «Yer.» 2:18ni körüng). ■ **4:17** Ez. 29:16

□ **4:20** «Perwerdigarning Mesih qilghini» — Israilning padishahini körsitidu. «Mesih qilish» kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq yagh quyulatti. Bu «mesih qilish» (yaki «mesihlesh») dep atalghan. Kéyin padishah «mesih qilin'ghan» yaki «Perwerdigarning mesih qilghini» («Perwerdigarning mesihligini») dep atalghan. «Mesih qilish» murasimi Xudaning hoquqi we alahide yademi uninggha tapshurulghanliqini körsitidu. Eysa «Mesih»ning üstige bolsa yagh emes, belki Muqeddes Roh quyulghan. □ **4:21**

«I uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!» — Édom Israilgha öch bolup, herdaim Israilning béshigha külpet chüshkende xush bolidu. «Lékin bu *jaza* qedehi sangimu ötidu; senmu mest bolisen, yalingachlinisen!» — «qedeh» — Xudaning ghezipege tolghan «qedeh»ni körsitidu (mesilen, «Yer.» 25:15-17, 28ni körüng). Édom uni ichken künde «yalingach» bolup, düşmenning hujumigha muhapizetsiz qalidu, shuningdek bulang-talanggha uchrup xijalette qaldurulidu. □ **5:2** «Mirasimiz» — Israilgha tewe qilin'ghan zéminini körsitidu. Xuda ulargha uni miras qilghanidi.

Anilirimizmu tul qaldi.

⁴ Ichidighan suni sétiwélishimiz kérek;

Otunni peqet pulgha alghili bolidu.

⁵ Bizni qoghlig'huchilar tap basturup kéliwatidu;

Halsirap, héch aram tapalmaymiz.

⁶ Jan saqlighudek bir chishlem nanni dep,

Misir hem Asuriyege qol bérip boysun'ghanmiz.

⁷ Ata-bowilirimiz gunah sadir qilip dunyadin ketti;

Biz bolsaq, ularning qebhlikining jazasini kótürüşhke qalduq.

⁸ Üstimizdin höküm sürgüchiler qullardur;

Bizni ularning qolidin azad qilghuchi yoqtur.□

⁹ Dalada qilich tüpeylidin,

Nénimizni tépishqa jénimizni tewekkul qilmaqtimiz.

¹⁰ Térimiz tonurdek qiziq,

Achliq tüpeylidin qizitma bizni basmaqta.

¹¹ Zionda ayallar,

Yehuda sheherliride pak qizlar ayagh asti qilindi.

¹² Emirler qolidin dargha ésip qoyuldi;

Aqsaqallarning hörmiti héch qilinmidi.

¹³ Yash yigitler yarghuncha qta japa tartmaqta,

Oghul balilirimiz otun yüklerni yüdüp deldengship mangmaqta.

¹⁴ Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi;

Yigitler neghme-nawadin qaldi.□

¹⁵ Shad-xuramliq könglimizdin ketti,

Ussul oynishimiz matemge aylandi.

¹⁶ Béshimizdin taj yiqildi;

Halimizgha way! Chünki biz gunah sadir qilduq!

¹⁷ Buning tüpeylidin yüreklirimiz mujuldi;

Bular tüpeylidin közlirimiz qarangghulashti —

¹⁸ — Zion téghigha qarap közlirimiz qarangghulashti,

Chünki u chölderep ketti,

Chilböre uningda paylap yürmekte.

¹⁹ Sen, i Perwerdigar, menggüge höküm sürisen;

Texting dewrdin-dewrge dawamlishidu.

²⁰ Sen némishqa bizni daim untuysen?

Némishqa shunche uzun'ghiche bizdin waz kéchisen?

²¹ Bizni yéninggha qayturghaysen, i Perwerdigar!

Shundaq bolghanda biz qaytalaymiz!

Künlirimizni qedimkidek eslige keltürgeysen,

²² — Eger sen bizni mutleq chetke qaqmighan bolsang,

Eger bizdin cheksiz ghezeplenmigen bolsang!

□ **5:8** «Üstimizdin höküm sürgüchiler qullardur» — «qullar» belkim mustebit hökümdarliqqa chiqqan qullarni körsitidu; Tewrat «Pend.» 30:21-22ni körüng. □ **5:14** «Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi» — adet boyiche aqsaqallar sheher derwazilirida olturup sot-höküm beja keltüretti.

Ezakiyal

Xudaning alamet körünüshliri — Ezakiyalning chaqirilishi we uninggha tapshurulghan xewer

¹ Ottuzinchi yili, tötinchi ayning beshinchi künide, men Kéwar deryasigha sürgün qilin'ghanlar arisida turghan mezigilde, mana asmanlar échilip, men Xudaning alamet körünüshlirini kördüm. □ ■ ² Tötinchi ayning beshinchi küni — Yehoakinning sürgün bolghanliqining beshinchi yili idi — ³ Kaldiylarning zéminida, Kéwar deryasi boyida, Buzining oghli Ezakiyal kahin'gha Perwerdigarning sözi keldi — shu yerde Perwerdigarning qoli uning wujudigha qondi.

⁴ Men kördüm, mana! Shimaldin boran-chapqun kötürüldi; yoghan bir bulut we uni orap turghan bir ot, uning etrapida bir yoruqluq julalinip turatti; otturisdin, yeni shu ot ichidin, issiqtin julalan'ghan parqiraq mistek bir körünüsh köründi. ⁵ Yene uning otturisdin, töt hayat mexluq köründi; ularning körünüshi shundaq idiki: — ularda insanning qiyapiti bar idi; □ ⁶ ularning herbirining töttin yüzi bar idi; herbirining töttin qaniti bar idi. ■ ⁷ Ularining tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning tuyaqlirigha oxshaytti; ular parqiritilghan mistek parlap turatti.

⁸ Töt yénida, qanatliri astida insanningkidek birdin qoli bar idi; tötisining herbirining töttin yüzi we töttin qaniti bar idi; □ ■ ⁹ ularning qanatliri bir-birige tutash idi; ular yürgende héchyaqqa burulmaytti; ular hemmisi udul aldigha yüretti. ¹⁰ Ularining yüz körünüshliri insanningkidek idi; u tötisining ong teripide shirningkidek yüzi bar idi; tötisining sol teripide buqiningkidek yüzi bar idi; tötisining bürkütningkidek yüzimu bar idi. ■

¹¹ Ularining yüzliri ene shundaq idi. Qanatliri yuqirida kérilip turatti; herbirining ikki qaniti ikki teripidiki mexluqning qanitigha tutishatti; yene ikki qaniti öz ténini yépip turatti. ¹² Ularining herbiri udulgha qarap mangatti; ularda bolghan roh nege barimen dése, ular shu yerge mangatti; ular mangghanda héchqaysi terepke burulmaytti. □ ¹³ Hayat mexluqlarning qiyapiti bolsa, köyüp yalqunlap turghan otning choghidek, mesh'ellerdek idi; mushu ot uyan-buyan aylinip mexluqlar arisida yüretti; ot intayin yalqunluq idi, ottin chaqmaqlar chéqip turatti; ¹⁴ hayat mexluqlar chaqmaqtek pal-pul qilip uyaqtin-buyaqqa yügürüp turatti. ¹⁵ Men hayat mexluqlargha qaridim, mana hayat mexluqlarning herbirining yénida yerde turidighan, ularning yüzige udullan'ghan birdin chaq turatti; ¹⁶ chaqlarning shekli we yasilishi béril yaqutning körünüshide idi; tötisining birxilla körünüshi bar idi; ularning shekli we yasilishi bolsa, chaqning ichide chaq bardek idi. □ ■

¹⁷ Mexluqlar mangghanda, ular yüzlen'gen töt teripining hemmisige udul mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti. ¹⁸ Chaqlarning ultangliri bolsa, intayin égiz hem dehshetlik idi; ular tötisining ultanglirining pütün etrapı közler bilen tolghanidi.

□ **1:1** «Ottuzinchi yili» — Ezakiyalning öziningki 30-yili bolsa kérek. Ezakiyal esli kahin bolup, ottuz yashqa kirgende muqeddes ibadexanidiki toluq kahinliq ornigha (bolupmu qurbanliq qilishqa) chiqishi kérek idi. Biraq u sürgün bolup, undaq nésiwige muyesser bolalmidi. ■ **1:1** Zeb. 137:1 □ **1:5** «ularda **insanning qiyapiti bar idi**» — bu sözler, éhtimal, mushu mexluqlarning öre turghan halitini körsitidu. Mexluqlar süretlen'gen almashlar bezide erenche rodta, bezide ayalche rodta körüldü. Belkim ularning körünüshi peyghemberge bir teripi erenche qiyapette, yene bir teripi ayalche qiyapette körün'gen bolushi mumkin. ■ **1:6** Ez. 10:14 □ **1:8** «**tötisining herbirining töttin yüzi we töttin qaniti bar idi**» — bezi alimlar: — «tötisining herbirining yénida ikkidin insanningkidek qoli bar idi» dep terjime qilidu — démek, herbir mexluqning töttin emes, belki ikkidin qoli bar idi. ■ **1:8** Ez. 10:8 ■ **1:10** Ez. 10:14; Weh. 4:7 □ **1:12** «ularda **bolghan roh**» — belkim Xudaning Rohidur. □ **1:16** «...chaqning **ichide chaq bardek idi**» — bashqa birxil terjimisi: «...bir chaq yene bir chaq bilen gireleshken idi». ■ **1:16** Ez. 10:9,10

■ 19 Hayat mexluqlar mangghanda, chaqlar ulargha yandiship mangatti; hayat mexluqlar yerdin kötürülgende, chaqlarmu kötürületti. ■ 20 Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti — démek, ularning rohi *Rohqa* egiship mangatti. Chaqlar ular bilen teng kötürületti; chünki mexluqlarning rohi chaqlirida idi. □ 21 Mexluqlar mangghanda, chaqlarmu mangatti; mexluqlar toxtighanda, chaqlarmu toxtaytti; ular yerdin kötürülginide, chaqlarmu ulargha qoshulup teng kötürületti; chünki hayat mexluqlarning rohi chaqlarda idi.

22 Hayat mexluqlarning bashliri üstide bir yoghan köz yetküsiz gümbezge oxshaydighan bir nerse turatti; u xrustaldek dehshetlik parqirap, ularning béshi üstide yéyilip turatti.

□ 23 Bu gümbezdek nersining astida ularning qanatliiri kériyip, bir-birige tégiship turatti; herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi. □

24 Ular mangghanda, men qanatlirining sadasini anglidim — u ulugh sularning sharqirighan sadasidek, Hemmige Qadirning awazidek — qoshunning yürüş qiliwatqan chaghdiki süren-shawqunlirining sadasidek idi; ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlirini töwen'ge chüshüretti. 25 We ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstidin bir awaz anglandi. Ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlirini töwen'ge chüshüretti.

26 Ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstide, kök yaqut kebi bir textning siymasi turatti; bu text siymasining üstide, tolimu yuqirida, insan qiyapitide körün'gen bir zat turatti. 27 We men bu zatni bélining üsti teripining turqi mistek parqirighan, etrapini ot orap turghan qiyapettiki bir körünüshte kördüm; we bélining asti teripining turqi, otning qiyapitide idi, uning etrapida küchlük yoruqluq turatti. 28 Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüshi bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüshidek idi. Bu bolsa Perwerdigarning shan-sheripining qiyapitining körünüshi idi. Buni körüpla men düm yiqildim; we men sözlewatqan birsining awazini anglidim. □ ■

2

Ezakiyalning wezipisi

1 We U manga: I insan oghli, ornungdin des tur, we Men sanga söz qilimen, — dédi.

2 U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi; we men manga söz qilghuchining awazini anglap turdum. □ ■ 3 We U manga: — «I insan oghli, Men séni Israil balilirigha, yeni Manga asiqliq qilghan asiy «yat eller»ge ewetimen; bügün'ge qeder hem ular hem ularning ata-bowliri Manga yüz örüp asiqliq qilip kelmekte», — dédi. □ ■

■ 1:18 Ez. 10:12 ■ 1:19 Ez. 10:16 □ 1:20 «Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti...» — «Roh» mushu yerde belkim Xudaning Rohini körsitidu. □ 1:22 «bir yoghan köz yetküsiz gümbez» — bu gümbez 26-ayet boyiche Xudaning textining ulini körsitidu. «u xrustaldek dehshetlik parqirap» — yaki «u muzsiman dehshetlik parqirap...». □ 1:23 «herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi» — bashqa bixil terjimisi: «herbir mexluqning yapquchi ikki qaniti bar idi» — démek, herbirining ténini yapidighan ikki qaniti bar idi. Bizning terjimimiz boyiche, bir yölinishke uchqanda, qanatliridin ikkisini ishlitidu, yene bir yölinishke uchqanda, bashqi ikki qanitini ishlitidu. □ 1:28 «Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüshi bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüshidek idi» — bu sözler, belkim bu küchlük nurning Perwerdigarning körünüshining etrapida chambersiman shekilde bolghanliqini körsitidu. ■ 1:28 Dan. 10:9 □ 2:2 «U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi» — «Roh», mushu yerde shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu. ■ 2:2 Ez. 3:24; Dan. 10:10 □ 2:3 «Manga asiqliq qilghan asiy «yat eller»» — mushu yerde «yat eller» kinayilik gep bolup, shübhisizki «Israil» (shimaliy padishahliq) we Yehuda (jenubiy padishahliq) dégen ikki elni kösitidu. Ular Xudagha «yat», ular chetelliklerdeq butqa choqundi. «Israil» (shimaliy padishahliq) 125 yil ilgiri Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Asuriye impériyesi ghulighandin kéyin, belkim sürgün bolghan köp Israillar Babilda qélip, sürgün bolghan «Yehuda»dikiler bilen ariliship bir bolup ketken. ■ 2:3 Yer. 3:25

4 — «Bu balilar bolsa nomussiz we köngli qattiqtur; Men séni ulargha ewetimen; sen ulargha: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin —

5 shuning bilen ular meyli qulaq salsun, salmisun (chünki ular asiyliq qilidighan bir jemet) — özliri arisida heqiqiy bir peyghemberning turghanliqini tonup yétidu.■

6 Emdi sen, i insan oghli, gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayanlarning arisida tursangmu, ulardin qorqma, we sözliridinmu qorqma; shundaq, ularning sözliridin qorqma, we zerdilik qarashliridin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■ 7 Sen ular tingshisun, tingshimisun Méning sözlirimni ulargha yetküz; chünki ular asiyliq qilghuchilardur. 8 We sen, i insan oghli, sanga éytqan sözlirimge qulaq sal; bu asiy jemettek tetür bolmighin; aghzingni échip, Men sanga berginimni yégin».■

9 — Men qarisam, mana manga sozulghan bir qol turuptu; we mana, uningda bir oram yazma turuptu. 10 U köz aldında uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérige xet yézilghanidi; uninggha yézilghanliri mersiye, matem sözliri we derd-elemlerdin ibaret idi.□

3

1 We U manga: — I insan oghli, érishkingni yégin; bu yazmini yep, bérip Israil jemetige söz qilghin, dédi.■

2 Shuning bilen men aghzimni achtigim, U manga yazmini yégüzdi. 3 U manga: — I insan oghli, qorsiqingni toq qilip, ichi-baghringni Men sanga bergen bu oram yazma bilen toldurghin, — dédi. Shuning bilen men yédim, aghzimda u heseldek tatliq idi. ■ 4 We U manga mundaq dédi: «I insan oghli, barghin, Israil jemetige barghin, Méning sözlirimni ulargha yetküzgin. ■ 5 Chünki sen gheyriy yéziqtiki yaki tili tes bir elge emes, belki Israil jemetige ewetilding; 6 — gheyriy yéziqtiki hem tili tes, sözlirini chüshen'gili bolmaydighan köp ellerge ewetilmiding; Men séni shulargha etetken bolsam, ular sanga qulaq salatti! 7 Biraq Israil jemeti sanga qulaq salmaydu, chünki ularning héchbiri Manga qulaq sélishni xalimaydu; chünki pütün Israil jemetining qapiqi tong we köngli qattiqtur. 8 Mana, Men yüzüngni ularning yüzirige qarshi tashtek, we séning péshanengni ularning péshanilirigha qarshi tashtek qildim. ■ 9 Berheq, séning péshanengni chaqmaq téshidin qattiq, hetta almastek qildim. Ulardin qorqma, we ular tüpeylidin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiy bir jemettur».■

10 We U manga: — I insan oghli, Méning sanga éytmaqchi bolghan hemme sözlirimni könglüngge püküp qoyghin, ularni köngül qoyup anglighin. 11 We hazir barghin, sürgün bolghanlarga, yeni öz élingdikilerge söz qil, ular anglisun, anglimisun ulargha: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin! — dédi.■

12 Shuning bilen Roh méni kötürdi, men arqamdin zor sharqirighan bir awazni anglidim — «Perwerdigarning shan-sheripige teshekkür-medhiye öz jaylirida oqulsun!» —□ ■

13 — Hayat mexluqlarning qanatlirining bir-birige tégishken awazi, we ularning yénidiki chaqlarning awazliri beheywet sharqiraq bir sada idi. 14 We Roh méni kötürüp, yiraqqa apardi; we men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen bardim, we Perwerdigarning qoli

■ 2:5 Ez. 33:33 □ 2:6 «gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayanlarning arisida tursangmu,...» — «tiken-jighanlar» we «chayanlar» dégenler shübhisizki, Israillarni körsitidu. ■ 2:6 Yer. 1:8, 17; Ez. 3:9; Luqa 12:4; 1Pét. 3:1 ■ 2:8 Weh. 10:9 □ 2:10 «U köz aldında uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérige xet yézilghanidi» — adette, «oram yazmilar»da peqet ichidila xet yéziqliq bolatti. Alimlarning bu oram yazmining «aldi-keyni»ge xet yézilghanliqi toghruluq herxil pikri bar. Shübhisizki, uning bir ehmiyiti shuki, Xudaning sap sözlirige héchkimning qoshumche sözlerni yézish mumkinchiligi yoq idi; bizningche, bu ish yene Xudaning ularni eyibleydighan sözlirining nurghunliqini tekitleydu. ■ 3:1 Yer. 15:16; 2:8; Weh. 10:9 ■ 3:3 Zeb. 19:10-11; 119:103; Weh. 10:10 ■ 3:4 Yer. 1:17 ■ 3:8 Yer. 1:18; Mik. 3:8 ■ 3:9 Yer. 1:8,17; 5:3; Ez. 2:6; 1Pét. 3:14 ■ 3:11 Ez. 2:5, 7 □ 3:12 «shuning bilen Roh méni kötürdi,...» — «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohi. ■ 3:12 Ez. 8:3

méning wujudumda küchlük idi. □ 15 Shuning bilen men Tel-Abib shehiride sürgün bolghanlar, yeni Kéwar deryasi boyida turghanlarning yénigha yétip keldim; men ular turghan jayda olturdum; ularning arisida yette kün hang-tang qétip olturdum. ■

16 Mana yette kün toshup, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

17 «I insan oghli, Men séni Israil jemeti üçün közetchi qilip tiklidim; sen Méning aghzimdin sözni anglap, ulargha Mendin bolghan agahni yetküzgin. ■

18 Men rezillerge: «Sen jezmen ölisen» — désem, biraq sen uni agahlandurmisan — yeni bu rezil ademni hayatqa érishsun dep rezil yolidin yandurup, uni hayatqa érishsun dep agahlandurmisan, shu rezil adem öz qebihlikide ölidu; biraq Men uning qéni üçün sendin hésab alimen. □ ■

19 Biraq sen ashu rezil ademni agahlandursangmu, u rezillikidin, yeni öz rezil yolidin yanmisa, u öz qebihlikide ölidu; lékin sen öz jéningni qutquzup qalisen.

20 Yaki bolmisa bir heqqaniy adem öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilidighan bolsa, uning aldigha chomaq salsam, u ölidu; chünki sen uni agahlandurmiding, u öz gunahida ölidu, we u qilghan heqqaniy ishlar eslenmeydu; biraq uning qéni üçün sendin hésab alimen. ■ 21 We eger sen heqqaniy ademni gunah sadir qilma dep agahlandurup tursang, we u gunah sadir qilmisa, u chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi; shuning bilen sen öz jéningni qutquzup qalisen». □

22 We Perwerdigarning qoli méning wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, Men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi. □

23 Shuning bilen men ornumdin turup, tüzlenglikke chiqtim; we mana, men Kéwar deryasi boyida turup körgen shan-shereptek, Perwerdigarning shan-sheripi shu yerde turatti; körüpla men düm yiqildim. ■ 24 We Roh ichimge kirip méni tik turghuzdi; U manga söz qilip mundaq dédi: — «Barghin, öyge kirip özüngni bend qilghin. ■

25 We sen, i insan oghli, mana, ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu; buning bilen sen talagha chiqalmay, el-yurt ichige héch kirelmeysen. □

26 Shundaqla ulargha tenbih bergüchi bolmasliqning üçün, Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■ 27 We Men sen bilen sözleshkinimde, aghzingni échip, sen ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu!»

□ 3:14 «men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen bardim,...» — Ezakiyalning derd-elimini we rohining achchiqligi néme üçün? Shühhisizki, u Xudaning sözini anglap öz xelqining qattiq köngüllüklükini chüshinip yétip, intayin azablan'ghan we ularning Xudagha bolghan wapasizliqigha qattiq ghezeplen'gen. ■ 3:15 Ayup 2:13

■ 3:17 Yesh. 62:6; Ez. 33:7; 1Tim. 3:1 □ 3:18 «Shu rezil adem öz qebihlikide ölidu» — ibraniiy tilida bu ikki bisliq söz. Birinchi menisi: «U öz qebihlikini tüpeylidin ölidu». Ikkinchi menisi: «U öz qebihlikini kechürüm qilinmighan halda ölidu» — démek, u Xudaning dostluqidin ayrilghan halda ölidu. Bizningche ikkinchi imkaniyet belkim toghridur. Beribir hemmimiz ölimiz; biraq Xudadin ayrilghan halda ölüş, heqiqiy hem qorqunchluq ölümdur. ■ 3:18 Ez. 33:8

■ 3:20 Ez. 18:24; 33:12,13 □ 3:21 «U chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi» — bezi alimlar, Xudaning bu sözini peqet jismani yehettiki «ölüm» we «hayat» dep qaraydu. Xudaning Musa peyghember arqiliq Israil bilen békitken ehdisi boyiche, Israillar uning permanlirida yürgen bolsa, omumen éytqanda, köp bextlik, uzun ömürlük bolidu. Biraq biz bu sözler belkim jismani tereptin bolushi mumkin bolsimu, uningdinmu muhimi, rohiy tereptinmu éytilghan, dep qaraymiz. Démek, sözler menggülük hayat we menggülük ölümge qaritilghan. Undaq bolmisa heqqaniy adem toghruluq «uning qilghan heqqaniy ishliri eslenmeydu» dégen agah sözning néme qorqunchluqi bolsun? □ 3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi» — Xuda Ezakiyal bilen sözlishish üçün uning bir xilwet jay («tüzlenglik» yaki «jilgha»)gha chiqishini telep qilidu. ■ 3:23 Ez. 1:3 ■ 3:24 Ez. 2:2 □ 3:25 «ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu» — «ular» zadi kim? Bashqa ayetlerge qarighanda Ézakiyalni «baghliganlar» el-yurttikiler emes; shunga biz shundaq qaraymizki, bu «ular» perishtilerdin ibaret. Xuda perishtiler arqiliq «ghayib arghamchilar» yaki «rohiy arghamchilar» bilen Ezakiyal peyghembarni ornidin turalmaydighan qilidu: 4-bab, 8-ayetnimu körüng.

□ 3:26 «Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen» — bu «gachiliq» adettiki gep-sözni körsitidu; uning ariliqta beribir Xuda bergen bésharetlerni éytish mes'uliyiti bar idi. Shunga Xudaning mushu buyruqi bilen Ezakiyal xeqler bilen héch salamlashmaytti, adettikidek geplernimu qilalmaytti. Bu gachiliq besh yildin kéyin, 24:27-ayette tügeydu. ■ 3:26 Ez. 2:5

deysen; kim anglaymen dése anglisun, kim anglimaymen dése anglimisun; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■

4

Yérusalémning muhasirige élinishi

¹ Emdi sen, i insan oghli, bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin. □ ² Andin uni muhasirige élip, uninggha poteylerni qurup, sépilgha chiqidighan bir dönglük yasap, uning etrapigha bargahlarni tikip we sépilni bösküchi bazghanlarni tiklep qoyghin. ■ ³ Bir tömür taxtini élip, uni özüng bilen sheherning arisigha tikle; yüzüngni uninggha qaritip tikle; u muhasirige élinidu, sen özüng uni muhasirige alisen; bu ishning özi Israil jemetige bésharet bolidu.

⁴ We sen, sol yéninggha yanpashlap yatqin; Israil jemetining qebihlikini öz üstüנגge qoy; solgha yanpashlap qanche kün yatsang, sen shunche kün ularning qebihlikini kötürisen. □ ⁵ Men sanga yétish kérek bolghan künlerni ularning qebihlik qilghan yilliri boyiche, yeni üç yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen. ■

⁶ Bu künlér tügigendin kéyin, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu. □ ⁷ We sen yüzüngni Yérusalémning muhasirisige qaritip, yéngingni türgen halda, uni eyiblep bésharet bérisen; ⁸ we mana, Men üstüנגge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen. □

⁹ We sen özüנגge bughday, arpa, purchaq, qizil mash tériq we qara bughdaylarni élip bir idish ichige sal; we buningdin özüng üçün tamaq teyyarlaysen; sen buni yanpashlap yatqan künlérde, yeni üç yüz toqsan künde yeysen; ¹⁰ sen yeydighan tamaq bolsa miqdari boyiche her küni yigirme shekeldin bolushi kérek; sen uni belgilen'gen waqitlarda yeysen; □ ¹¹ we *her küni* sunimu norma boyiche, yeni altidin bir hin ichisen; *her kündiki* belgilen'gen waqitlarda ichisen. □

¹² Sen uni arpa kömichi sheklide qilip yeysen; sen uni ularning köz aldida insan nijasiti üstide pishurisen».

□ **3:27** «Men **sen** bilen sözlëshkinimde, **aghzingni échip, sen ulargha:** «Reb **Perwerdigar mundaq deydu!**» **deysen...**» — bu ikki ayet (26-27)ke qarighanda, Xuda Özi peyghemberning «gachiliqi»ni gahi-gahi üzidu we shuning bilen Ezakiyal xelqke söz qilidu. Bashqa waqitlarda u héch gep qilalmaytti. ■ **3:27** Ez. 2:5, 7 □ **4:1** «bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin» — kéyinki ayetlerge qarighanda, bu «kések» Yérusalém shehirini ipadilesh üçün nahayiti chong kések bolush kérek idi. ■ **4:2** 2Pad. 25:1 □ **4:4** «Israil jemetining qebihlikini öz üstüנגge qoy» — mushu ayettiki «Israil jemeti» bolsa, «shimaliy padishahliq» (on qebile ittipaqi)ni körsitidu. 7-ayette «Yehuda» «jenubiy padishahliq»ni körsitidu. ■ **4:5** Chöl. 14:34 □ **4:6** «Men sanga yétish kérek bolghan künlerni .. üç yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen; (5-ayet)... kéyin, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu» — Israilning 390 yilliq jazani we Yehudaning 40 yilliq jazani körüshi toghruluq qoshumche sözimizni körüng. □ **4:8** «mana, Men üstüנגge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen» — yene 3-bab, 25-ayetni körüng. Bu «arghamchilar» körün'gen yaki ghayibtin bolsun, Ezakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yétishigha yadrem berdi. Belkim kechte (körüwatqan xelq uning öyidin chiqip ketkendin kéyin) u öz meylige qoyulghan. □ **4:10** «yigirme shekel» — yeni yérim qadaq — texminen 230 gram. □ **4:11** «altidin bir hin» — ondin alte litr etrapida. «her kündiki belgilen'gen waqitlarda ichisen» — démiskmu, bundaq yémek-ichmek acharchiliqqa yüzlen'gen ehwalda bolidu.

¹³ Perwerdigar: «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu» — dédi. □ ■

¹⁴ Andin men: «I Perwerdigar! Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, we yashliqimdin tartip bügün'ge qeder men özi ölgendin, yaki yirtquchlar boghup qoyghan nersidin héch yémigenmen; héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!» — dédim. □

¹⁵ We U manga: «Mana, Men sanga insanning nijasitining ornigha kalining tézikini berdim; sen néningni shuning üstide pishurisen» — dédi. □

¹⁶ We U manga: «I insan oghli, mana Men Yérusalémda ulargha yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen; ular nanni tarazigha sélip, uni teshwish ichide yeydu, suni ölchem bilen alaqqidilik ichide ichidu; □ ■ ¹⁷ Chünki nan we su ulardin qalidu; ular bir-birige qariship dehshet basidu, öz qebihlikidin qurup kétidu».

5

¹ «We sen, i insan oghli, özüng ötkür bir qilichni al; uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy; andin tarazini élip alghan chachlarni teng bölgün. □ ² Muhasire künliri tügigende, üchtin birini sheher ichide köydürgin; yene üchtin birini élip sheher etrapigha chépiwetkin; yene üchtin birini shamalgha soriwetkin; Men bir qilichni sughurup ularni qoghlaymen.

³ Sen yene ulardin birnechche talni élip tonungning péshige tiqip qoyghin; □ ⁴ bulardin yene nechche talni élip ot ichige tashlap köydüriwetkin; bulardin pütün Israil jemetige ot tutiship kétidu».

⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu Yérusalém; Men uni ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpçöriside turidu; □

□ **4:13** «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu» — Xuda Musa peyghember arqiliq Israillargha chong-kichik teretler herdaim ademzat turghan jaylardin néri qilinishi kérek dep buyrughan (mesilen, «Qan» 23:13-14). Shunga «insan nijasiti otida» tamaq étish mushu qanun boyiche bolmaytti, elwette. ■ **4:13** Hosh. 9:3 □ **4:14** «Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, ... héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!» — Xuda Musa peyghember arqiliq Israillargha bezi göshler (mesilen, choshqa göshi)ni men'i qilghan («Law.» 11-bab, «Qan.» 14-bab). Uning üstige özlükidin ölgen, yaki yirtquch haywanlar teripidin öltürülgün haywanlarning göshlernimu yéyishke bolmaytti («Law.» 22:8). Ezakiyal özi kahin bolghachqa, mushu telepler uning üçün téximu qattiq bolghan. □ **4:15** «Men sanga insanning nijasitining ornigha kalining tézikini berdim» — alimlar Xudaning mushu sözliri üstide ikki xil pikirde bolghan: (1) Xuda Ezakiyal peyghemberge bergen buyruqini siliqlashturup, uninggha nijasitining ornida kala tézikining otida (halal dep hésablan'ghan) tamaq étishke ruxset qilghan; (2) Xuda peyghembiri üçün möjize yaritip, uning nijasitini kala tézikige aylanturghan; shuning bilen u halal halda tamaq yeydighan boldi. Bizningche 2-pikir toghridur. Chünki shuning bilen uni közitip yürgen yurtdashlar buni bilmey, uning mushu «ashni haram halda yégenlikige» qarap nahayiti chöchüp kétetti. Bolmisa, peyghemberning ademni agahlanturidighan ish-heriketlirining ehmiyiti yoq bolatti. □ **4:16** «Men Yérusalémda ulargha yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen» — sözmusöz terjime qilghanda «Men Yérusalémda «nan bolghan hasa»ni sunduriwétimen». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (zixqa tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhalda omumiy menisi bizning terjime qilghinimizdek bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yesh. 3:1; Ez. 5:16; 14:13 □ **5:1** «...uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy» — chachlarni chüshürüwétishning özi matem tutushni bildüretti. □ **5:3** «...tonungning péshige tiqip qoyghin» — Israillarning tonlirining péshide Xudaning emrlirini eslitidighan chuchilar bar idi («Chöl.» 15:38-39ni körüng). Xuda bu emri bilen Ezakiyalgha: «Kimler Méning emrlirim ichide yüridighan bolsa, Méning sözlirim uni saqlaydu» dégendek éytqan bolsa kérek. □ **5:5** «Men uni (Israilni) ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpçöriside turidu» — Xudaning buningda Israilgha bolghan meqsiti, «yat eller» u arqiliq özining heqiqiy Xuda ikenlikini, heqqaniyiliqini, méhri-shepquitini körsun dégenliktur. Biraq Israil ellerge shundaq bir ülge bolmide. Hazir ular «yat eller»ge Xudaning jazasining qandaq ikenlikige bir misal bolidu.

⁶ Biraq u Méning hokümlirimge qarshiliship rezillikte ellerdinmu ashuruwetti, belgilimilirimge qarshilishishta öpçörisidiki memliketlerdinmu ashuruwetti; chünki Méning hokümlirimni ular ret qildi, Méning belgilimilirim bolsa, ularda aqmaydu.

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler öpçörenglerdiki ellerdinmu bekrek bashbashtaqliq qilghanliqinglardin, Méning belgilimilirimde mangmasliqinglardin we hokümlirimni tutmasliqinglardin, hetta öpçörenglerdiki ellerning hokümliridimu mangmasliqinglar tüpeylidin, ■ ⁸ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Özümki sanga qarshimen, *i Yérusalém*; séning aranggha ellerning köz alidila jazalarni yürgüzimen; ⁹ We séning barliq yirginchlikliring tüpeylidin arangda Özüm qilip baqmighan hemde kelgüsi ikkinchi qilmaydighan ishni qilimen.

¹⁰ Shuning bilen atilar öz balilirini yeydighan bolidu, balilar öz atilirini yeydighan bolidu; we Men sanga jazalarni yürgüzimen, we séning barliq qalghanliringning hemmisini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen. ■

¹¹ Shunga, Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — chünki sen Méning muqeddes jayimni özüngning barliq lenetlik nersiliring hem barliq yirginchlikliring bilen bulghighining tüpeylidin, berheq, Men silerni qirghin qilimen; közüm sanga rehim qilmaydu, ichimnimu sanga aghritmaymen. □ ■ ¹² Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin béshini yeydu; üchtin bir qismi öpçörenglerde qilichlinidu; we Men üchtin bir qismini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen, andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. □ ■ ¹³ Shuning bilen Méning ghezipim bésiqidu, Méning qehrimni ularning üstige chüshürüp qon'ghuzup, pighandin chiqimen; Men Öz qehrimni ular üstige töküp tügetkendin kéyin, ular Men Perwerdigarning rezillikke chidimaydighan otumdin söz qilghanliqimni tonup yétidu. □

¹⁴ We Men séning öpçörengdiki eller arisida hemde ötüp kétiwatqanlarning köz aldida séni weyrane qilimen we mesxire obyékti qilimen; ¹⁵ séning üstüngge ghezep hem qehr we qehrlik eyibler bilen jazalarni yürgüzginimde sen öpçörengdiki ellerge xorluq we tapa-tenining obyékti, bir ibret hem alaqqadilik chiqarghuchi bolisen; chünki Men Perwerdigar shundaq söz qildim! ■

¹⁶ Men ulargha halaket élip kelgüchi, acharchiliq zeherlik oqlirini yaghdurghinimda, silerning üstünglardiki acharchiliqni kücheytimen, we yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen. □ ■ ¹⁷ We üstünglarga öz baliliringlarni özünglardin juda qilidighan acharchiliq hem yirtquch haywanlarni ewetimen; waba késilliri we qan tökküchiler aranglarga yamrap kétidu; üstünglarga qilich chüshürimen; Menki Perwerdigar söz qildim!». ■

6

Israil taghlirigha qaritilghan bésharet

■ **5:7** Law. 18:24,28 ■ **5:10** Law. 26:29; Qan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yigh. 4:10 □ **5:11** «Men silerni qirghin qilimen» — ibranij tilida «Men séni qirqiwétimen» déyilidu. Bu söz Ezakiyalning simwolluq heriketliri bilen baghliq (1-ayet). Bashqa bixil terjimisi: «Közüm sanga örülüp qarimaydu». ■ **5:11** Ez. 7:4 □ **5:12** «Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin béshini yeydu... andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen» — bu ayet Ezakiyalning (1-4-ayettiki) simwolluq heriketlirini chüshendürüp béridu. Körünüp turuptiki, (1-ayette) Ezakiyal sheherge salghan «ot», «waba késili hem acharchiliqqa wekillik qilidu. ■ **5:12** Yer. 15:2 □ **5:13** «rezillikke chidimaydighan otum» — ibranij tilida «hesitim» dégen söz bilen ipadilididu. ■ **5:15** Qan. 28:37 □ **5:16** «... yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen» — ibranij tilida «nan bolghan hasang»ni sunduriwétimen»; 4-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. ■ **5:16** Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yesh. 3:1; Ez. 4:16; 14:13 ■ **5:17** Law. 26:22

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, Israilning taghlirigha yüzüngni qaritip ularni eyiblep mundaq dep bésharet bergin: —■

³ «Israilning taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar: Reb Perwerdigar taghlar we évizliklerge, wadilar we jilghilargha mundaq deydu: — Mana, Men üstünlargha bir qilichni chüshürüp, «yuqiri jay»liringlarni weyran qilimen. □ ⁴ Shuning bilen silerning qurban'gahliringlar weyrane bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silerdin öltürülgenlerni butliringlarning aldigha tashlaymen. □ ⁵ Israillardin bolghan ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen.□

⁶ Siler turghan barliq joylarda sheherler yer bilen yeksan qilinidu, «yuqiri joylar» weyrane bolidu; shuning bilen qurban'gahliringlar halak bolidu, butliringlar chéqilip yoqilidu, «kün tüwrük»liringlar késilip ghulitilidu, we hemme yasighininglar yoq qiliwétilidu; □ ⁷ We öltürülgenler aranglarda yiqilishi bilen, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

⁸ Biraq Men silerdin bir qaldini qaldurimen; chünki yat memliketlerge tarqitiwétilgininglarda, silerdin eller arisida qilichtin qutulup qalghanlar bolidu. ⁹ We silerdin qilichtin qutulup qalghanlar sürgün qilin'ghan memliketlerde Mendin yan'ghan wapasiz qelbliri we butlirigha pahishiwazlardek hewes qilghan közliri bilen baghrimni parepare qilghanliqini ésige keltüridu; shuning bilen ular qilghan rezillikliri hem yirginchlik qilmishliri tüpeylidin öz-özliridin nepretlinidu. ¹⁰ We ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; Men mushu külpetni silerning béshinglarga chüshürimen dégenlikim bikardin-bikar emes».

¹¹ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin: «Israil jemetining barliq qebih, yirginchlik qilmishliri üçün way! Chünki ular qilich, acharchiliq we waba késili bilen yiqilidu» — dégin!□ ■

¹² Yiraqta turghan wabadin ölidu; yéqinda turghan qilich bilen yiqilidu; hem tirik qalghan, yeni muhasirige chüshken kishi acharchiliqtin ölidu; shuning bilen méning ulargha bolghan qehrimni chüshürüp pighandin chiqimen. ¹³ Emdi ulardin öltürülgenler öz butliri arisida, ularning qurban'gahliri etrapida, öz butlirigha xushbuy yaqqan her bir éviz döng üstide, tagh choqqilirida, barliq yéshil derek we baraqsan dub astida yatqan chaghda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu. □ ¹⁴ We Men Öz qolumni ularning üstige sozimen, ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen. Andin ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.»□

■ **6:2** Ez. 36:1 □ **6:3** «yuqiri jay»liringlarni weyran qilimen — «yuqiri joylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq joylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu joylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen (16:21, 20:26-ayet qatarliqlarni körüng). □ **6:4** ««kün tüwrük»liringlar buzulidu» — «kün tüwrükkliri» yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar». □ **6:5** «... ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen» — shu chaghdiki butperesler: «qurban'gah»lirimiz jesetler yaki adem ustixanlirigha tégishi bilen «bulghinip», «haram» bolghan, shunga uni qaytidin ishletkili bolmaydu, dep qaraytti □ **6:6** «kün tüwrükkliri» — yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar». □ **6:11** «... Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin» — mushu heriketler mushu yerde kishining könglining azablan'ghanliqini bildüridu, elwette. ■ **6:11** Ez. 21:22 □ **6:13** «yéshil derek we baraqsan dub astida...» — Israillar mushu joylarda ölgüchilerni depne qilatti (mesilen, «Yar.» 35:8). Mumkinchiligi barki, ular kéyinrek mushu joylarni «tawapgah»gha aylandurup, shu yerde öz ata-bowilirigha dua qilghan. Mushundaq qilmishlar Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan (mesilen, «Qan.» 18:11) □ **6:14** «ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «ular her turghan jaylirida zéminni jenubiy chöl-bayawandin Riblatqiche (yeni, Israilning eng shimaliy sheherlirin biri) weyran qiliwétimen». Ibraniy tilida «Diblat» bilen «Riblat» yézilishi bir-birige nahayiti oxshiship ketkechke, köchürgüchi katiplar esliy tékistning «Riblat» dégen sözini xata köchürgen bolushimu mumkin.

7

Xatime waqti keldi!

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² «Sen angla, i insan oghli, Reb Perwerdigar Israíl zéminigha mundaq dédi: Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu!□

³ Sanga hazir xatime bérilidu! Öz ghezipimni béshinggha chüshürimen, öz yolliring boyiche üstüנגge höküm chiqirip jazalap, özüngning barliq yirginchlik ishliringni öz béshinggha yandurimen. ⁴ Méning közüm sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; eksiche öz yolliringni béshinggha yandurimen, öz yirginchlikliring öz arangda bolidu; andin siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».[■]

⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Balayi'apet! Héch bolup baqmighan balayi'apet kélidu! Mana, u keldi!

⁶ Xatime, xatime! U sanga qarshi qozghaldi! Mana, u kéliwatidu!

⁷ Halaket yéninggha keldi, i zéminda turghuchi; waqit-saiti toshti, ashu kün yéqinlashti; xushalliq warqirashliri emes, belki dawalghuluq bir qiyqas-süren taghlarda anglinidu.

□ ⁸ Men tézla qehrimni üstüנגge töküp, sanga qaratqan ghezipim bilen pighandin chiqimen; Men öz yolliring boyiche üstüנגge höküm chiqirip jazalap, özüngning barliq yirginchlikliringni béshinggha qayturup chüshürimen. ⁹ Méning közüm sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; Men öz yolliringni béshinggha yandurimen, we öz yirginchlik ishliring öz aranggha chüshidu; shuning bilen siler özünglarni urghuchining Men Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

¹⁰ Mana, ashu kün! Mana u keldi! Halaket chiqip yüriwatidu! — tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi! □ ¹¹ Zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti; ularningkidin héchnerse qalmaydu — ularning ademler topidin, dölet-bayliqliridin yaki heywisidin héchnéme qalmaydu. □ ¹² Waqit-saiti keldi, küni yéqinlashti; alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu. □ ¹³ Chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu; chünki bu top kishiler toghruluq körün'gen bésharet inawetsiz bolmaydu; ulardin héchqaysisi qebihlikni bilen öz hayatini saqliyalmaydu.□

¹⁴ Ular kanayni chélip hemmini teyyarlidi, biraq héchkim jengge chiqmaydu; chünki Méning ghezipim mushu bir top kishilerning hemmisige qaritilghan. ¹⁵ Talada qilich,

□ **7:2** «Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu!» — ilgiriki peyghemberler (Yoél, Amos, Yeshaya, Hoshiya, Mikah qatarliqlar) Xudaning mushu jazasi toghruluq bésharet bergen. Ezakiyal peyghember mushu yerde, waqit-saiti hazir bolidu, deydu. ■ **7:4** Ez. 5:11; 8:18 □ **7:7** «ashu kün yéqinlashti...» — mushu «kün» «Perwerdigarning küni» yeni «qiyamet küni»ni körsitidu. Ezakiyal peyghemberning bu bésharitining ikki qétimliq emelge ashurulushi bar: — (1) Babil impériyesi Israíl zéminigha tajawuz qilip Yehudiylarni pütünley sürgün qilidu; (2) kelgüside, Perwerdigarning künde; shu küni dejjalning qoshunliri Israíl zéminigha tajawuz qilidu. Bu ikki weqening bir-birige oxshaydighan köp yerliri bolidu. □ **7:10** «tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi!» — mushu «tayaq» ularning zorawanliqini bildüridu — kéyinki 10-ayetni körüng. Uning «bixlan'ghanliqi» belkim uni jazalaydighan waqit-saet toshqan, démekchi. □ **7:11** «zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti» — bashqa birxil terjimisi «zorawanliq yétilip, rezillikni jazalaydighan tayaq bolup chiqti» — Biraq bizningche bu «tayaq» 10-ayettiki tayaqqa oxshash bolushi kérek. □ **7:12** «alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu» — balayi'apet chüshken künlerde köp nersilerning bahasi derhal chüshidu. Shu chaghda alghuchi kishi belkim: «nahayiti erzan'gha aldım» dep xushallinidu, satquchi kishi belkim «bek erzan sétiptimen» dep köngli yérim bolidu. □ **7:13** «chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu» — eger satqan nerse yer bolsa, Musa peyghemberge chüshürülgen mirasliq toghrisidiki qanun boyiche, satquchi uni (muwapiq bahasida) qayturup sétiwélish hoquqi bar. Emdi satqan nerse yer bolsun bolmisun, uni qayturuwélish waqti bolmaydu, chünki hemme adem sürgün bolup épkétilidu. «ulardin héchqaysisi qebihlikni bilen öz hayatini saqliyalmaydu» — bashqa birxil terjimisi «ularning qebihlikni tüpeylidin, ularning héchqaysisi öz hayatini saqliyalmaydu».

ichide waba we acharchiliq turidu; dalada bolghan kishini qilich, sheherde bolghan kishini bolsa, waba we acharchiliq uni yutuwétidu. ¹⁶ We ulardin qutulup qélip bulardin qachqanlar taghlarda yürüp herbiri öz qebihlik uchün jilghidiki paxteklerdeq buquldap matem tutidu.

¹⁷ Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq hól bolup kétidu; □ ■ ¹⁸ Ular özige böz kiyimini baghlaydu, wehshet ularni basidu; herqaysining yüzide xijalet, bashliri taqir körünidu. □ ■ ¹⁹ Ular öz kümüshlirini kochilargha tashlaydu, ularning altunliri bulghan'ghan nersidek bolidu; ularning altun-kümüshliri Perwerdigar ghezipini körsetken künide ularni qutquzmaydu; ular bulardin achliqini qanduralmaydu, qorsiqini tolduralmaydu, chünki bu nersiler ulargha ademlerni putlashturidighan qebihlik boldi. □ ■ ²⁰ U Uning güzel bézekini heywe bilen tiklidi; biraq ular uning ichide yirginchlik mebudlarni hemde lenetlik nersilirini yasidi; shunga Men uni ular uchün paskinchiliqqa aylandurimen. □ ²¹ Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge tapshurimen; ular buni bulghaydu. □ ²² Men yüzümni ulardin örüymen, we kishiler Méning eziz jayimni bulghaydu; zorawanlar kirip u yerni bulghaydu.

²³ Zenjirni teyyarlanglar; chünki zémin qanlıq jinayetlerge, sheher zorawanliqqa tolgan. ²⁴ Shunga Men eller ichidiki eng rezilini keltürimen, ular ularning öylirige ige bolidu; Men zomigerlerning hakawurluqini yoqitimen; ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu. □ ²⁵ Wehshet kéliwatidu! Ular tinch-amanliqni izdeydighan bolidu, biraq héch tapalmaydu. ²⁶ Apet üstige apet, shum xewer üstige shum xewer kélidu; ular peyghemberdin bésharet soraydu, biraq kahinlardin Tewratning bilimi, aqsaqallardin, moysipitlerdin nesihet yoqap kétidu. □ ²⁷ Padishah matem tutidu, shahzade ümidsizlikke chömülidu, zémindiki xelqlerning qolliri titrep kétidu; Men ularni öz yolliri boyiche bir terep qilimen, öz hökümliri boyiche ulargha höküm chiqirip jazalaymen; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

8

Yérusalémning jazaliri ... Muqeddes ibadetxanida bolghan butpereslikler

□ **7:17** «Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq hól bolup kétidu» — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «Herbirining tizliri sudek ajiz bolup kétidu». ■ **7:17** Yesh. 13:7; Yer. 6:24 □ **7:18** «böz kiyimi» — matem tutush yaki qattiq towa qilishni bildüretti. «bashliri taqir körünidu» — matem tutqanda, qattiq pushayman qilghanda er kishiler chachlirini chüshürüwétetti. ■ **7:18** Yesh. 15:2, 3; Yer. 48:37 □ **7:19** «ularning altunliri bulghan'ghan nersidek bolidu» — «bulghan'ghan berse» (yaki «nijis nerse») mushu yerde ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu bildüridu. «bu nersiler ulargha ademlerni putlashturidighan qebihlik boldi» — «bu nersiler» belkim ularning altun-kümüsh bolghan bayliqliri we shundaqla ular altun-kümüshdin yasighan butlar bolsa kérek. ■ **7:19** Pend. 11:4; Zef. 1:18 □ **7:20** «U Uning güzel Bézekini heywe bilen tiklidi» — «U» — Xudani körsitidu. «Uning güzel bézeki» — mushu söz bizningche muqeddes ibadetxanigha qaritilghan (bu ibadetxanini Sulayman padishah qurghan, esli intayin güzel we heywetlik idi). Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Ular özi güzel buyumlrinin pexirlen'gen, biraq ular bulardin yirginchlik mebudlarni hemde yirginchlik nersilerni yasidi; shunga men bularni ular uchün paskinchilikke aylandurimen». Mushu ayettiki «paskinchilik» ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu körsitidu. □ **7:21** «Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge tapshurimen» — «uni» muqeddes ibadetxanini körsitidu. 20-ayettiki izahatta körsitilgen ikkinchi terjime boyiche, «uni» Israillarning zibu-zinnetlirini körsitidu. □ **7:24** «ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu» — mushu yerde «muqeddes jayliri» belkim hejwi, kinayilik gep bolup, Israillarning butlarga béghishlighan jaylirini körsitidu. □ **7:26** «biraq kahinlardin Tewratning bilimi... yoqap kétidu» — «Tewrat»ning esliyi menisi «yolyoruq», «terbiye».

¹ Altinchi yili, altinchi aynning beshinchi künide shundaq emelge ashuruldiki, men öz öyümde olturghinimda, Israilning aqsaqallirimu méning aldimda oltughinida, Reb Perwerdigarning qoli wujudumgha chüshti.□

² Men qaridim, mana, otning qiyapitide bir zatning körünüshi turatti; bélining töwini ot turqida turatti; bélining üsti bolsa julalighan yoruqluq, qizitilghan mis parqirighandek körünüsh turatti. ³ U qolning körünüshidek bir shekilni sozup, béshimdiki bir tutam chachni tutti; Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, Xudaning alamet körünüshliride Yérusalémgha, yeni ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi. Ashu yer «pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud turghan jay idi. □ ■

⁴ Mana, men tüzlenglikte körgen alamet körünüshdek, Israilning Xudasining shan-sheripi shu yerde turatti.■

⁵ U manga: — I insan oghli, béshingni kötürüp shimal terepke qarap baq, dédi. Men béshimni kötürüp shimal terepke qaridim, mana, qurban'gahning derwazisining shimaliy teripide, bosughida shu «pak-muqeddeslikke qarshilashqan mebud» turatti. ⁶ We u manga: — I insan oghli, ularning bundaq qilmishlirini — Israil jemetining Méni muqeddes jayimdin yiraq ketküzdighan, mushu yerde qilghan intayin yirginchlik ishlirini kördüngsen? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.

⁷ We U méni ibadetxana hoylisining kirish éghizigha apardi, men qaridim, mana, tamda bir töshük turatti. ⁸ U manga: — I insan oghli, tamni kolap teshkin, dédi. Men tamni kolap teshtim, mana, bir ishiq turatti. ⁹ U manga: — Kirgin, ularning mushu yerde qilghan rezil yirginchlik ishlirini körüp baq, dédi. ¹⁰ Men kirip qaridim, mana, etrapidiki tamlargha neqish qilin'ghan herxil ömiligüchi hem yirginchlik haywanlarni, Israil jemetining hemme butlirini kördüm.

¹¹ We bularning aldida Israil jemetining yetmish aqsaqili turatti. Ularning otturisida Shafanning oghli Jaazaniya turatti; ularning herbiri qolida öz xushbuydénini tutup turatti; xushbuy quyuyq buluttek örlep chiqti. ¹² We U manga: — I insan oghli, Israil jemetidiki aqsaqallarning qarangghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu? Chünki ular: «Perwerdigar bizni körmeydu; Perwerdigar zéminni tashlap ketti» — deydu, — dédi.□ ■

¹³ We U manga: — Biraq sen ularning téximu yirginchlik qilmishlirini körisen, dédi. ¹⁴ U méni Perwerdigarning öyining shimaliy derwazisining bosughisigha apardi; mana, shu yerde «Tammuz üçün matem tutup» yighlawatqan ayallar olturatti. □ ¹⁵ We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördüngmu? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.

¹⁶ We U méni Perwerdigarning öyining ichki hoylisigha apardi. Mana, Perwerdigarning ibadetxanisining kirish yolida, péshaywan we qurban'gahning otturisida, yigirme besh adem, Perwerdigarning ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa

□ **8:1** «Israilning aqsaqallirimu méning aldimda oltughinida...» — aqsaqallar belkim peyghemberdin nesihet sorighili keldi. Peyghember Xudadin jawab kütkende wehiy uninggha bérilidu. □ **8:3** «Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, ... ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ««pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud» — ibraniy tilida ««hesetke tewe mebud», yeni (Xudaning) hesitini qozghaydighan mebud» déyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Ez. 3:23 □ **8:12** «Israil jemetidiki aqsaqallarning qarangghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu?» — mushu alamet körünüshlarning hemmisi ularning öz öyide («herbirining öz ... hujrisida») néme qilghanliqini körsitidu. Shunga bu körünüshni asasen «simwol» dep qaraymiz; shundaqtimu buning bilen teng, ibadetxanidiki heqiqiy ehwalnimu körsitidu. ■ **8:12** Ez. 9:9 □ **8:14** «Tammuz üçün matem tutup yighlawatqan ayallar» — «Tammuz» — yeni «ösümlüklerning padishahi» déyilgen bir bud. Riwayatler boyiche u ölüp, tehtisaragha chüshüp tehtisaraning padishahi boldi. Uning «ölümü» tüpeylidin her yili uninggha choqun'ghan ayallar «matem tutush»i kérek idi.

choquniwatatti. □ 17 We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördungmu? Yehuda jemeti özi mushu yerde qilghan yirginchlik qilmishlrini yénik dep, ular yene buning üstige zéminni jebir-zulum bilen toldurup méning achchiqimni qayta-qayta qozghatsa bolamdu? We mana, ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara! □ 18 Shunga Men qehr bilen ularni bir terep qilimen; Méning közüm ulargha rehim qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; ular quliqimgha yuqiri awazda nida qilsimu, ularni anglimaymen, — dédi.■

9

Yette jazani beja keltürgüchiler

1 U quliqimgha küchlük bir awazda towlap: — Yéqin kélinglar, sheherge mes'ul bolghuchilar, herbiringlar öz halaket qoralinglarni qolunglarga tutunglar, — dédi.

2 We mana, alte kishining *ibadetxanining* shimaligha qaraydighan «Yuqiri derwaza» tereptin kéliwatqinini kördüm. Herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan; ularning otturisida yénigha pütükchining siyahdénini ésiqliq turghan, kanap kiyimlerni kiygen birsi bar idi; we ular *ibadetxanigha* kirip, mis qurban'gahning yénida turdi. □ 3 Shu chaghda Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kërubtin kötürülüp öyning bosughisida turdi. Perwerdigar yénigha pütükchining siyahdénini ésiqliq turghan, kanap kiyimlerni kiygen kishini chaqirip uninggha: —□

4 Sheherning otturididin, yeni Yérusalémning otturididin ötüp, sheher ichide ötküzülgen barliq yirginchlik ishlar tüpeylidin ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir belge salghin, — dédi.□

5 We manga anglitip bashqa kishilerge: — Bu kishining keynidin sheherni kézip, ademlerni qiringlar; közünglar rehim qilmisun, ulargha ichinglarni aghritmanglar!

6 Birnimu qoymay hemmini — qérilar, yash yigit-qizlar, bowaq-balilar we ayallarni qoymay öltürüwétenglar; peqet belge qoyulghan kishilerge yéqinlashmanglar; bu ishni öz muqeddes jayimdin bashlanglar, — dédi.

Shunga ular Xudaning öyi aldida turghan héliqi aqsaqallardin bashlighan. 7 We U ulargha: — Öyni bulghanglar, hoylilirini öltürülgenler bilen toldurunglar; emdi béringlar! — dédi. Shuning bilen ular chiqip sheher boyiche ademlerni qirishqa bashlidi.

□ 8:16 «...Perwerdigarning **ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa choquniwatatti**» — bu babta éytilghan besh heriket ichide bu heriket eng yirginchlik boldi. Chünki: (1) uning Xudaning ibadetxanisigha arqini qilishi mutleq kupurluq bir ish; (2) u ibadetxanigha kirgen kishilerning aldida ochuq-ashkare kupurluq qildi; (3) u kupurluq del Xudadin rehim-shepset soraydighan jayda boldi («Yoél» 2:17ni körüng). □ 8:17 «**ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara!**» — «shaxni burnigha tutush» dégen heriket toghrisida üç pikir bar: — (1) qedimki zamanlarda bezi butperes milletler öz butlirigha choqun'ghanda chéchekligen bir shaxni burnigha tutatti. Shunga bu heriket butpereslikni körsitidu; (2) Yehudiylar Xudagha ibadet qilghanda oxshash heriket qilip Xudagha hörmét bildürishetti; undaq bolghanda, Xuda shundaq saxtipezlik hem butpereslik bilen baghlan'ghan ibadet ipadilirini qet'y qobul qilmaytti; (3) undaq heriket peqetla Perwerdigargha bolghan intayin hörmetsizlikni, yeni kupurluqni bildüretti. Bizningche, belkim 2-pikir toghridur. ■ 8:18 Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Ez. 5:11; 7:4 □ 9:2 «**herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan...**» — yaki «herbirisi qolida jeng toqmiqini tutqan...». □ 9:3 «**Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kërubtin kötürülüp öyning bosughisida turdi**» — «töt mexluq» bolsa «kërub»lardin ibaretur (10-babni körüng). Biraq mushu yerde éytilghan «kërublar» belkim muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay»da qoyulghan ikki «altun kërub» sheklini körsitidu. Xudaning yoruqluq shan-sheripi shu yerde («eng muqeddes jay»da, qélin bir perde keynide) Sulayman ibadetxanini qurghandin béri turup kelgenidi. Hazir Ezakiyal köriduki, u hem ibadetxanidin hem Israilning özidin ayrilip kétidu. □ 9:4 «...**ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir belge salghin**» — bu «belge» (ibraniy tilida «taw» dégen herp) qedimki zamanlarda krést yaki chapras (+) sheklide idi.

⁸ We shundaq boldiki, ular ademlerni qirghinida, men yalghuz qaldim; özümni yerge düm tashlidim we: — Ah, Reb Perwerdigar! Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen? — dédim.□

⁹ We U manga: — Israil we Yehuda jemetining qebihliki intayin rezil; chünki ular: «Perwerdigar zéminni tashlap ketti; Perwerdigar bizni körmeydu» — deydu. ¹⁰ «Men bolsam, Méning közüm ulargha rehim qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; Men ularning yolini öz béshigha chüshürimen, — dédi.■

¹¹ We mana, yénigha pütükchining siyahdénini asqan, kanap kiyimlerni kiygen kishi qilghan ishni melum qilip: «Manga Sen buyrughan ishni orundidim» — dédi.

10

Xudaning shan-sheripi ibadetxanisidin chiqip kétidu

¹ Men qaridim, mana, kérublarning béshi üstidiki gümbez üstide, kök yaqutning qiyapitidek bir textning körünüshi turatti; ² We *textke Olturghuchi* kanap kiyimlerni kiygen kishige: «Kérublarning astidiki chaqlarning arisigha kir, qolliringni kérublar arisida köyüwatqan choghlargha toldurup, ularni sheher üstige chéchiwet» — dédi. Men qaridim, u shundaq qilishqa bashlidi.

³ Bu kishi kirgende kérublar öyning ong teripide turatti; *shan-shereplik* bulut öyning ichki hoylisini toldurdi. □ ⁴ We Perwerdigarning shan-sheripi kérub üstidin chiqip, öyning boshghisigha kelgenidi; öy bulutqa toldi, hoyla bolsa Perwerdigarning shan-sheripining julaliqigha chömgen. ⁵ Kérublarning qanatlrining sadasi hemmidin qadarning sözligen chaghdiki awazidek bolup, sirttiki hoyligha anglinip turatti.

⁶ We shundaq boldiki, *Reb* kanap kiyimlerni kiygen kishige: «Chaqlar arisidin, yeni kérublar arisidin ot alghin» — dep buyrughinida, u kirip bir chaqning yénida turdi.

⁷ We kérublardin biri öz qolini kérublar otturisidiki otqa sozup uningdin ot élip, kanap kiyimlerni kiygen kishining qollirigha saldi; u buni élip chiqip ketti ⁸ (kérublarning qanatli astida, ademning qollirining qiyapiti körünüp turatti).

⁹ Men qaridim, mana, kérublarning yénida töt chaq bar idi, bir kérubning yénida bir chaq, yene bir kérubning yénida yene bir chaq turatti; chaqlarning qiyapiti bolsa béril yaqutning körünüshide idi. ■ ¹⁰ Ularning shekli bolsa, töttilisining oxshash idi, yeni chaq ichide chaq bardek körünetti. ¹¹ Kérublar mangghanda, ular yüzlen'gen töttila terepke udul qarap mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti, belki béshi qaysi terepke qarighan bolsa, ular shu terepke mangatti; ular mangghanda héch burulmaytti.

¹² Ularning pütün téni, dümbiliri, qolliri, qanatli we ularning chaqlirimu, yeni tötisige tewe chaqlarning etrapı közler bilen tolghanidi. ¹³ Chaqlarni bolsa: «pirqiraydighan chaqlar!» — dep atighinini öz qulıqım bilen anglıdım. ¹⁴ Herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi, ikkinchisi ademning yüzi, üçinchisi shirning yüzi, tötinchisi bürkütning yüzi idi.□

¹⁵ Kérublar yuqirigha örlidi. Bular del men Kéwar deryasi boyida körgen hayat mexluqlar idi. ¹⁶ Kérublar mangghanda, chaqlarmu ulargha yandiship mangatti; kérublar yerdin

□ **9:8** «Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen?» — adette «Israilning qaldisi» dégen ibare pütün xelq arisida, Xudagha sadıq bolghan Yehudıyların körsitidu. Biraq Ezakiyal mushu yerde (Xudaning 9-10-ayette bolghan jawabigha qarighanda) belkim Yehudani körsitidu; «shimaliy padishahlıq», yene Israilning on ikki qebilisidin oni Asuriye impériyesi teripidin baldur munqeriz qilinip sürgün boldi, peqet ikki qebile, yeni «Yehuda we Binyamin» (Jenubiy padishahlıq) qaldi. ■ **9:10** Ez. 5:11; 7:4; 8:18 □ **10:3** «shan-shereplik bulut öyning ichki hoylisini toldurdi» — «shan-shereplik bulut», 1:4ni körüng. ■ **10:9** Ez. 1:16 □ **10:14** «herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi...» — 1:10-ayette, «kérubning yüzi»ning ornida, «buqining yüzi» köründu. Shunga mumkinchiligi barki, «kérub»lar özi buqining qiyapitide köründu.

örleshke qanatlarini kötürginide, chaqlarmu ularning yénidin burulup ketmeytti. ■ ¹⁷ Ular turghanda, chaqlarmu turatti; ular kötürülgende, chaqlarmu ular bilen kötürületti; chünki hayat mexluqlarning rohi chaqlarda idi. ■ ¹⁸ We Perwerdigarning shan-sheripi öyning bosughisi üstidin chiqip, kërublar üstide turdi; ¹⁹ Kërublar qanatlarini kèrip, köz aldında yerdin kötürüldi; ular öydin chiqqanda, chaqlarmu ularning yénida idi; ular Perwerdigarning öyining sherqiy derwazisida turatti; Israilning Xudasining shan-sheripi ularning üstide yuqiri turatti.

²⁰ Bular bolsa del men Kéwar deryasi boyida körgen, Israil Xudasining astida turghan mexluqlar idi; ularning kërublar ikenlikini bildim. ■ ²¹ Ularning herbirining töttin yüzi, herbirining töttin qaniti, qanatleri astida insan qoli siyaqidiki qollari bar idi. ■

²² Ularning yuzlirining qiyapiti bolsa, ular men Kéwar deryasi boyida körgen yuzler idi; ularning turqi we yuzliri men körgen'ge oxshash idi; ularning herbiri öz uduligha qarap mangatti.

11

Yétekchilerning jazalinishi

¹ Roh méni kötürüp, Perwerdigarning öyining sherqiy, yeni sherqqe qaraydighan derwazisigha apardi; we mana, derwazining bosughisida yigirme besh adem turatti; men ularning otturisida awamning aqsaqili bolghan, Azzurning oghli Jaazaniya hem Benyaning oghli Pilatiyani kördüm. ² We U manga: — I insan oghli, qebihlikni oylap chiqquchi, mushu sheherde rezil meslihet bergüchi ademler del bulardur. ³ Ular: «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu? Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq, ichidiki gösh» — deydu. □ ⁴ Shunga ularni eyiblep bésharet bergin; — Bésharet bergin, i insan oghli! — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigarning Rohi wujudumgha urulup chüshüp, manga söz qilghan: «Perwerdigar mundaq deydu» — dégin. «Silerning shundaq déginglarni, i Israil jemeti; könglünglerge pükken oy-pikringlarni, Men bilimen. ⁶ Siler mushu sheherde adem öltürüshni köpeytkensiler; siler reste-kochilarni öltürülgenler bilen toldurghan-siler».

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler öltürgen kishiler bolsa, del shu göshtur, sheher bolsa qazandur; biraq silerni bolsa uningdin tartiwalimen. ⁸ Siler qilichtin qorqup kelgensiler, we Men üstünlargha bir qilich chüshürimen» — deydu Reb Perwerdigar. ⁹ «Shuning bilen Men silerni sheherdin tartiwélip, yat ademlerning qoligha tapshurimen, silerning üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen. ¹⁰ Siler qilichlinip yiqilisiler; Israil chégralirida üstünlargha höküm chiqirip jazalaymen; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. □ ¹¹ Bu sheher siler üçhün «qazan» bolmaydu, hem silermu uningki «gösh»i bolmaysiler; Men Israil chégralirida üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen. ¹² We siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler;

■ **10:16** Ez. 1:19 ■ **10:17** Ez. 1:20 ■ **10:20** Ez. 1:3 ■ **10:21** Ez. 1:6, 8; 10:8, 14 □ **11:3** «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu? Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq, ichidiki gösh» — bésharet bérilgen chaghda Yérusalém shehiri muhasirige chüshken bolsa kérek. Bu ademler «bizge chataq bolmaydu, biz yene normal turmush ötküzeleydighan bolduq» dégen qarashda bolghan idi. Ularning közqarishidin «sheher qazan, biz gösh» dégini, belkim «ot qazandiki göshni köydürmeydu, ehwalimiz intayin rahet-paraghetliktur» dégenliktur. Ezakiyal peyghember bu ibarini bashqa tereptin chüshendürüp, ularni agahlandurup bésharet qilidu. «biz gösh» dégen sözning belkim yene bir ichki menisi barki, «biz sheherde qalghan, ésil göshimiz (Xuda bizni saqlighan), biraq Ezakiyal bilen bille sürgün bolghanlar bolsa, peqet «üchey-qarin»lardur» dégen hejwi, kinayilik gep. (Ayetning birinchi qismining bashqa bir xil terjimisi: «öylerni sélishning waqti yéqinlashmidi; sheher bolsa...»). □ **11:10** «...Israil chégralirida üstünlargha höküm chiqirip jazalaymen» — Babil impératori Néboqadnesar Zedekiyanı Israilning chégrasida (Libnah shehiride) sot qildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayetlerni körüng).

siler Méning belgilimilirimde yürmigen, hökümlirim boyiche mangmighansiler, belki öpçhörenglardiki ellerning hökümliri boyiche mangghansiler».

¹³ Shundaq boldiki, Men bésharet bériwatqinimda, Benayaning oghli Pilatiya jan üzdi. Men düm yiqildim: «Ah, Reb Perwerdigar! Sen Israilning qaldisini pütünley yoqatmaqchimusen?» — dep qattiq awazda nida qildim.

Xudaning sürgün bolghan Israillargha yéngi wedisi — yéngi qelb, yéngi roh

¹⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁵ I insan oghli, Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen gépi, séning qérindashliring, yeni séning qérindashliring bolghan sürgünlerge hem Israilning pütkül jemetige qaritip éytilghan. □ ¹⁶ Shunga ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Gerche Men ularni yiraq yerlerge, eller arisigha yötkiwetken hem memliketler ichige tarqitiwetken bolsammu, ular barghan yerlerdimu Men Özüm ulargha kichikkine bir pak-muqeddes bashpanah bolimen». □

¹⁷ Shunga mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni ellerdin yighimen, tarqitiwétilgen memliketlerdin silerni jem qilimen, andin Israil zéminini silerge qayturup teqdim qilimen. ¹⁸ Shuning bilen ular u yerge qaytip kélidu, ular barliq lenetlik nersilerni hem barliq yirginchlik ishlirini u yerdin yoq qilidu.

¹⁹ Men ulargha bir qelbni bérimen, ichinglarga yéngi bir rohni salimen; Men ularning ténidin tashtek qelbni élip tashlaymen, ulargha méhrlik bir qelbni bérimen. □ ■

²⁰ Shuning bilen ular Méning belgilimilirimde yürüdü, Méning hökümlirimni ching tutup ulargha emel qilidu. Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ■

²¹ Biraq köngülliri lenetlik nersilerge we yirginchlik qilmishlirigha béghishlan'ghanlar bolsa, Men ularning yollirini öz béshigha chüshürimen», — deydu Reb Perwerdigar. ■

Xudaning shan-sheripi Yérusalémdin chiqip kétidu

²² Kérublar qanatlirini yaydi, ularning chaqliri öz yénida turatti; Israilning Xudasining shan-sheripi ular üstide yuqiri turatti; ²³ we Perwerdigarning shan-sheripi sheherning otturisdin chiqip, sheherning sherq teripidiki tagh üstide toxtidi. □ ²⁴ Shuning bilen Roh méni kötürüp, Xudaning Rohi bergen bu körünüshte méni Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlarga apardi; shuan men körgen bu körünüş mendin ketti. □

□ **11:15** «Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen... — Yérusalémdikilarning: «sürgün qilin'ghanlar (yeni Yehudadin xéli burun Babilgha sürgün qilin'ghan kishiler hemde 150 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israildiki on qebile) nahayiti gunahkar ademlerdur, shunga Xuda ularni sürgün qildurdi, biz bolsaq pak ademmiz, Xuda mushu zéminni bizge qaldurdi» dégen qarishi bar idi. Bundaq tekebburluqni Xuda jazalaydu. «Séning qérindashliring, yeni séning qérindashliring bolghan sürgünler» dégen tékistning bashqa birxil wariyanti: «qérindashliring bolghan uruq-tughqanliring». □ **11:16** «pak-muqeddes **bashpanah**» — dégen söz ibranij tilida «muqeddes jay» yaki «ibadetxana» dégen söz. Muqeddes ibadetxanining bir yerde qurulusi Xudaning shu yerde qoghdighuchi we bashpanah bolghanliqini bildüridu. Démek, ular (butperes) eller arisida bolsimu, Xuda (ular Uni izdigen bolsa) ulargha jismaniy hem rohiy jehette bashpanah bolup, ularni tinch saqlaydu we ulargha durus yollarda méngishqa yene yaremchi bolidu. Bashqa birxil terjimisi: «...Men ulargha qisqa waqit bir pak-muqeddes bashpanah boldum». □ **11:19** «ulargha méhrlik bir qelbni bérimen» — ibranij tilida sözmusöz: «ulargha göshlük bir qelbni bérimen» dégenlikur. ■ **11:19** Yer. 32:39; Ez. 36:26 ■ **11:20** Yer. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38 ■ **11:21** Ez. 9:10 □ **11:23** «Perwerdigarning shan-sheripi ... sheherning sherq teripidiki tagh üstide toxtidi» — bu tagh «Zeytun téghi»dur. Ezakiyal peyghember Perwerdigarning shan-sheripini shu waqitta yene körmidi. Ezakiyalning hemme bésharetlirini omumlashturup qarighanda, Xudaning shan-sheripi shu chaghda taghda uzun turmay Israil zéminidinmu mutleq ketti. Biraq kéyin (43-babta) u mushu shan-sherip yene sherq teripidin kéliwatqanliqini köridu. □ **11:24** «Roh méni kötürüp, ... méni Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlarga apardi» — «Kaldiye» Babil impériyesining bir qismi.

25 Shuning bilan men sürgün bolghanlarga Perwerdigar manga körsetken barliq ishlarni sözlep berdim.

12

Yérusalém ahalisining sürgün bolushining süretlinishi

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ² I insan oghli, sen asiy bir jemet arisida turisen; ularning körüşke közi bar emma körmeydu, anglashqa quliqi bar, emma anglamaydu, chunki ular asiy bir jemettur. ■ ³ We sen, i insan oghli, sürgün bolghuchining yük-taqlirini teyyarlap qoyghin; we kündüzde ularning köz aldida sürgün bolghuchidek öz jayingdin bashqa jaygha barghin. Gerche ular asiy bir jemet bolsimu, éhtimalliqi yoq emeski, ular chüshinip yétidu. ⁴ Kündüzde ularning köz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-taqliringni élip chiq; andin kech kirey dégende ularning köz aldida sürgün bolidighan kishilerdek jayingdin chiqip ketkin; □ ⁵ tamni kolap téship, yük-taqliringni élip chiqqin; □ ⁶ ularning köz aldida buni mürüngge élip, gugumda kötürüp chiqip ketkin; yerni körelmesliking üçün yüzüngni yapqin; chunki Men séni Israil jemetige bésharet qildim. □

⁷ We men buyrulghan boyiche shundaq qildim; kündüzde men sürgün bolghuchi kishidek yük-taqlirimni élip chiqtim; we kech kirgende qolum bilan tamni kolap téship, yül-taqlirimni chiqirip, gügümde ularning köz aldida müremge élip kötürüp mangdim.

⁸ Etigende Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyilidi: — ⁹ «I insan oghli, Israil jemeti, yeni asiy bir jemet, sendin: «Bu néme qilghining» dep sorighan emesmu?

¹⁰ Ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Bu yüklen'gen wehiy Yérusalémdiki shahzade hem shu yerdiki barliq Israil jemetidikiler toghruluqtur» — dégin. □

¹¹ Ulargha: «Men siler üçün bésharet. Men qandaq qilghan bolsam, emdi ularghimu shundaq ishlar qildurulidu; ular esir bolup sürgün bolidu» — dégin. ¹² Ular arisidiki shahzade öz yük-taqlirini gugumde müriside kötürüp chiqidu; ular tamni kolap téship töshüktin nersilirini chiqiridu; u öz yüzini yépip zéminni körelmeydighan bolidu. ■

¹³ Shuning bilan Öz torumni uning üstige yayimen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylarning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölidu. □ ■ ¹⁴ Uninggha yademesliking öpçörisidikilerning hemmisini hem barliq qoshunlirini Men barliq shamalgha tarqitiwétimen; Men qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. ■ ¹⁵ Men ularni eller arisigha tarqitiwetkinimde, memliketler ichige taratqinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

¹⁶ Biraq ularning ichidiki az bir qismini, qilich, acharchiliq hem waba késilidin xalas qilimen; meqsitim shuki, ulargha özliri baridighan ellerde özlirige yirginchlik qilmishlirini

■ **12:2** Yesh. 6:9; Yer. 5:21; Ez. 2:3-8; 3:26, 27 □ **12:4** «Kündüzde ularning köz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-taqliringni élip chiq; andin kech kirey dégende ... jayingdin chiqip ketkin;...» — 4-6-ayetlerdiki buyruq belkim 3-ayettiki buyruqni tepsiliyrek chüshendüridu. □ **12:5** «Tamni kolap téship, ... chiqqin» — «tam» belkim hoylining témi. □ **12:6** «...yerni körelmesliking üçün yüzüngni yapqin; chunki Men séni Israil jemetige bésharet qildim» — bu bésharet kéyinki ayetlerde (11-14) chüshendürüldü. □ **12:10** «Yérusalémdiki shahzade» — Zedekiya padishahtur. Biraq Ezakiyal peyghember belkim uni erzimes dep qarighachqa, uni hergiz «padishah» démeydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4 □ **12:13** «...u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylarning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölidu» — bu bésharet téz emelge ashuruldi. Zedekiya padishah Babil impériyesining Yérusalémmi qorshiwalgan muhasirisi astida bösülgen sépildin ötüp qachmaqchi idi. Babil eskerliri uni tutuwélip Néboqadnesarning aldigha élip bardu, Néboqadnesar uning közlirini oyuwetti. U Babilida öldi («Yer.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni körüng). Mushu tékistlerde déyilgen «ishik» belkim tosulghan yaki buzulghan bolushi mumkin, shunga qéchish üçün «tamni kolash» kérek idi. ■ **12:13** Ez. 17:20 ■ **12:14** Ez. 5:10,12

étirap qildurushtin ibaret; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».[□]

¹⁷ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁸ «Insan oghli, öz néningni titrigen halda yégin, süyüngni dir-dir qilip ensirigen halda ichkin; ¹⁹ hem shu zémindiki kishilerge mundaq dep éytqin: «Reb Perwerdigar Yérusalémdikiler we Israil zéminide turuwatqanlar toghruluq mundaq deydu: «Ular öz nénini ensiresh ichide yeydu, süyini dekke-dükkide ichidu; chünki zéminde turuwatqanlarning jebir-zulumi tüpeylidin, u yer hemmisi yeksan qilinidu. ■ ²⁰ Ahalilik sheherler xarabe bolup, zémin weyrane bolidu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».

²¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

²² «I insan oghli, Israil zéminide: «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüş bikargha kétidu» dégen maqalni éytqini némisi? □ ²³ Emdi ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men bu maqalni yoq qilimen; Israilda bu maqal ikkinchi ishlitilmeydu; sen eksiche ulargha: «Künler yéqinlashti, herbir alamet körünüşning emelge ashurulushimu yéqinlashti» — dégin. ²⁴ Chünki Israil jemetide yalghan «alamet körünüş» yaki ademni uchurudighan palchiliqlar qayta bolmaydu. ²⁵ Chünki Men Perwerdigardurmen; Men söz qilimen, hem qilghan sözüm choqum emelge ashurulidu, yene kéchiktürülmeydu. Chünki silerning künliringlarda, i asiy jemet, Men söz qilimen hem uni emelge ashurimen» — deydu Reb Perwerdigar».

²⁶ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

²⁷ «I insan oghli, mana, Israil jemetidikiler séning toghruluq: «U körgen alamet körünüşler uzun künlerdin kényinki waqitlarni körsitidu, u bizge yiraq kelgüsi toghruluq bésharet béridu» — deydu. ²⁸ Shunga ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Méning sözlirimdin héchqaysisi yene kéchiktürülmeydu, belki qilghan sözüm emelge ashurulidu, deydu Reb Perwerdigar» — dégin».

13

Saxta peyghemberlerge bolghan agah

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² «I insan oghli, sen Israilning bésharet bergüchi peyghemberliri, yeni öz tesewwuri bilen bésharet bergüchilerni eyiblep bésharet bérip: «Perwerdigarning sözini anglanglar!» — dégin.

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz rohigha egiship mangidighan, héch wehiyni körmigen hamaqet peyghemberlerning haligha way! ⁴ I Israil, séning peyghemberliring xuddi xarabiler arisida yürüwatqan tülkilerdek boldi. ⁵ Siler bösülgen jaylarga chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide bolidighan jengde puxta turushi üçün Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar.[□]

⁶ «Perwerdigar mundaq deydu» dégüchiler bolsa peqet saxta bir körünüşni we yalghan palni körgenlerdin ibarettur; Perwerdigar ularni ewetmigen; biraq ular öz sözining

□ **12:16** «shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu» — mushu jümlidiki «ular» belkim yat eller; ular Israil jemetini basqan balayi'apetlerni Israillardin anglap, bu ishlarni Perwerdigarning jazasi dep chüshinidu. ■ **12:19** Ez. 4:16 □ **12:22** «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüş bikargha kétidu» — bu maqal belkim Israillarning köp peyghemberlerning agahlandurushlirigha bolghan gumanlirini yaki belki xelqning peyghemberlerning agahlandurushlirigha qulaq salmasliqqa bolghan bahanisini ipadileydu. □ **13:5** «Siler bösülgen jaylarga chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide .. Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar» — bu gepmu saxta peyghemberlerge éytilghan: 4-ayet boyiche ular «xarabiler arisida yürgen tülkilerdek» bolidu — belkim Israil jemiyitining buzulghan ehwaligha zadila qarimay, peqet özliri üçün kichikkine bir «uwa töshükini» kolash bilen shughulliniwatidu.

emelge ashurulushini ümid qilidu. ⁷ Siler «Perwerdigar mundaq deydu» déginginglarda, Men héch söz qilmighan tursam, siler saxta bir «alamet körünüş»ni körgen, yalghan palni éytqan emesmu? ⁸ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler oydurma sözligeninglar, yalghan «alamet körünüş»lerni körgeninglar tüpeylidin, emdi mana, Men silerge qarshimen, — deydu Reb Perwerdigar, ⁹ — Méning qolum saxta «alamet körünüş»ni körgen we yalghan palni éytqan peyghemberler bilen qarshilishidu; ular öz xelqimning kéngishide olturmaydu, ular Israil jemetining nesebnamiside xatirilenmeydu; ular Israilning zéminigha héch kirgüzülmeydu; shuning bilen siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

¹⁰ Berheq, ular tinch-amanliq bolmighandimu «tinch-amanliq!» dep jar sélip, xelqimni éziqturghanliqi üçün, birsi népiz ara tamni qopursa, ular kélip peqet uni hak suwaq bilen aqartip qoyghanliqi üçün — ¹¹ Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlarga: «Bu tam yiqilidu!» dégin! Kelkündek bir yamghur yaghidu! I yoghan möldürler, siler chüshisiler! Dehshetlik bir shamal chiqidu; □ ¹² we mana, tam örülüp chüshkende, xeq silerdin: «Siler bu tamni suwighan hak suwaq qéni!» dep sorimamdu?

¹³ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz qehrim bilen dehshetlik bir shamal partlitip chiqirimen; Méning achchiqimdin kelkündek bir yamghur we hemmini halak qilidighan qehrlik möldürler yaghidu. ¹⁴ Shuning bilen Men siler hak suwaq bilen aqartqan tamni ghulitip, uning ulini ashkare qilip, uni yer bilen yeksan qilimen; u ghulap chüshkende, siler uning arisida halak bolisiler; we Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ¹⁵⁻¹⁶ Shundaq qilip Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we: «Tam yoq boldi, shundaqla uni hak suwaq bilen aqartqanlar, yeni Yérusalém toghruluq bésharet bergüchi, héch tinch-amanliq bolmighandimu u toghruluq tinch-amanliqni körsetken «alamet körünüş»ni körgen Israilning peyghemberlirimu yoq boldi» — deymen».□

«Ayal peyghemberler» toghruluq bésharet

¹⁷ «Emdi sen, i insan oghli, öz tesewwuri boyiche bésharet bergüchi öz xelqingning qizlirigha yüzüngni qaritip, ularni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: —

¹⁸ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz béghishlirining herbirige séhirlik bilezüklerni qadap, janlarni tuzaqqa élish üçün herqandaq égiz-pakar ademlarning béshigha perenchini yasighanlarga way! Emdi siler öz xelqimning janlirini tuzaqqa chüshürüp, janliringlarni saq qaldurimiz dewatamsiler? □ ¹⁹ Nechche tutam arpa, nechche chishlem nanni dep siler Manga kupurluq qilip, yalghan sözge qulaq salidighan Méning xelqimge yalghanchiliqinglar arqiliq ölmeske tégishliklirini öltürüp, tirik qalmasliqqa tégishliklirini hayat qaldurmaqchimusiler?■

²⁰ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men silerning qushlarni tuzaqqa chüshürgendek kishilerni tuzaqqa chüshürgüchi séhirlik «téngiq»liringlarga qarshimen, Men ularni bilikinglardin yirtip tashlaymen; shuning bilen siler qushlarni tuzaqqa chüshürgendek tutqan kishilerni erkinlikke uchuriwétimen.

□ **13:11** «Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlarga: «Bu tam yiqilidu!» dégin!» — Ezakiyal saxta peyghemberlerni mes'uliyetsiz tamchilargha oxshitidu. Népiz bir tamni puxta suwap kücheytishning ornida, ular peqet chirayliq körünüş üçün uni hak bilen aqartidu. □ **13:15-16** «Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we ... deymen» — mezkur bésharettiki eng axirqi ayet boyiche bu «népiz tam» Yérusalémni körsitidu, emdi saxta peyghemberler uning buzuq yerlirini puxta qilmay, peqet hemmisi chirayliq körsün dep uni «saxta bésharetler» bilen aqartidu. □ **13:18** «Öz béghishlirining herbirige séhirlik bilezüklerni qadap, ... herqandaq égiz-pakar ademlarning béshigha perenchini yasighanlarga way!» — ayallar bu «bilezük» we «perenje»lerni qandaq ishletkenliki anche éniq bolmisimu, lékin shübhisizki, ular arqiliq séhirlik, jadugerlik yolida herqandaq ademlerni demidi qilip öz indikige keltürmekchi bolghan; 19-ayet téximu köp tepsilatarni bizge teminleydu. ■ **13:19** Mik. 3:5

²¹ Men silerning perenjiliringlarnimu yirtip tashliwétip, xelqimni qolunglardin qutquzimen; ular yene qolunglarda olja bolup turmaydu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

²² Siler yalghanchiliq bilen, Özüm azar bermigen heqqaniy ademlarning könglige azar bergenlikinglar üçün, shundaqla rezil ademlarning hayatini saqlap qutquzushqa ularni rezil yolidin yandurmay, eksiche ularning qolini kücheytkininglar üçün, ²³ siler quruq «alamat közünüsh»lerni ikkinchi bolup körmeysiler, yaki yalghan palchiliq qilmaysiler; Men Öz xelqimni qolunglardin qutquzimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».

14

Butpereslik qilidighanlarga way!

¹ Israil aqsaqallirining beziliri Méning yénimgha kélip aldimda olturushti. ■ ² We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

³ «I insan oghli, mushu ademler öz butlirini könglige tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyghanidi. Emdi ularning Méni izdep Mendin yol sorishini qobul qilamdimen? ⁴ Emdi ulargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Israil jemetidiki könglide öz butlirini tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin peyghember aldigha kélidighan herbir ademni bolsa, Menki Perwerdigar uninggha butlirining köplüki boyiche jawab qayturimen.

⁵ Shundaq qilip Men Israil jemetining könglini Özümge igildurimen; chünki ular barliq butliri bilen Manga yat bolup ketti».

⁶ — Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Towa qilinglar! Butliringlardin yénip yénimgha qaytip kélinglar! Barliq yirginchlik qilmishinglardin yüzünlarni örünglar! ⁷ Chünki Israil jemetidiki özlrini Mendin ayrip, öz butlirini könglide tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin Mendin sorash üçün peyghemberning aldigha kélidighan herqaysi adem yaki shuninggha oxshash Israilda turuwatqan herqaysi musapirlar bolsa, Menki Perwerdigar Özüm ulargha jawab qayturimen; ⁸ Men mushu kishini bir agah béshariti qilip uni söz-chöchekke qaldurushqa yüzümni uninggha qarshi qilimen; Men xelqimning arisidin uni üzüp tashlaymen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ■ ⁹ Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghembarni ézitqughu uchratqanmen; Men uninggha qarshi qolumni uzartip, uni xelqim arisidin halak qilimen. □ ■ ¹⁰ Ular qebihlikining jazasini tartidu; peyghemberge bérilidighan jaza bilen sorighuchigha bérilidighan jaza oxshash bolidu. ¹¹ Shuning bilen Israil jemeti yene Mendin chetnep ketmeydu, yaki yene asiqliqliri bilen özlrini bulghimaydu; ular Méning xelqim, we Men ularning Xudasi bolimen» — deydu Reb Perwerdigar».

Kéliwatqan jazani hetta heqqaniy kishilermu Israildin yandurmaydu

¹² We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

■ **14:1** Ez. 20:1 ■ **14:8** Qan. 28:37; Ez. 5:15 □ **14:9** «Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghembarni ézitqughu uchratqanmen;...» — mushu dégini, Perwerdigar ademlerni éziqturushni xalaydu dégenlik emes, elwette. Biraq Öz adimi bolghan peyghember ademge xushamet qilmaqchi bolsa yaki öz menpeetini közlep yürüidighan bolsa, emdi shu chaghda Xuda uni azdurushi, ézitqughu uchritishi yaki yaman rohlarning qoligha tapshurushi mumkin. Shu chaghda uning éytqan sözining hemmisi quruq bolidu, emma u özi uninggha ishinidu. ■ **14:9** Ez. 13:1, 2, 9

¹³ «I insan oghli, melum bir zémin Manga asiyliq qilip gunah qilghanda, Men shuning bilen qolumni uninggha qarshi uzartip, ularning yölenchüki bolghan néni quru-tuwétip, uning üstige acharchiliqni ewetimen hem insan we haywanlarni uningdin üzimen; □ ■ ¹⁴ emdi u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular öz heqqaniyliqi tüpeylidin peqet öz janlirinila saqliyalghan bolatti — deydu Reb Perwerdigar.□

¹⁵ Eger Men zémindin yirtquch haywanlarni ötküzsem, ular uni baliliridin juda qilsa, haywanlar tüpeylidin uningdin ötküchi héchbir adem bolmay, u weyrane bolsa, ¹⁶ emdi Men öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti, zéminning özi weyrane péti qalatti.

¹⁷ Yaki bolmisa Men shu zémin'gha qilichni chüshürup, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam, ¹⁸ emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini saqlap qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti.

¹⁹ Yaki bolmisa Men shu zémin'gha waba késilini chüshürup, Öz qehrimni qan töktürülüşü bilen üstige töksem, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam, ²⁰ emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghlini ne qizini qutquzalmaytti; ular peqet heqqaniyliqi bilen öz janlirini qutquzalaytti.

²¹ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Emdi shundaq bolghandin kéyin, insan hem haywanni üzüwétish üçün Yérusalémgha töt jazayimni, yeni qilich, acharchiliq, yirtquch haywan we waba késilini chüshürsem qandaq bolar?

²² Biraq mana, uningda qélip qalghanlar bolidu, yeni oghul-qizlar uningdin chiqirilip qutquzulidu; mana, ular silerning yéninglarga chiqip, siler ularning yolliri hem qilmishlirini körüp yétisiler; shuning bilen siler Men Yérusalémgha chüshürgen külpet, yeni uninggha chüshürülgen barliq ishlar toghruluq teselli alisiler; ²³ emdi siler ularning yolliri hem qilmishlirini körgininglarda, ular silerge teselli épkelidu; siler Méning uningda barliq qilghan ishlimni bikardin-bikar qilmighanliqimni tonup yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar».□

15

Üzüm téli toghruluq temsil

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² «I insan oghli, üzüm téli yaghichining bashqa derex yaghachliridin néme artuqchiliqi bar, uning shéxining ormandiki derekler arisida néme alahidiliki bar? ³ Uningdin birer jabduqni yasashqa matériyal alghanning paydisi barmu? Uningdin chinilerni asqudek qozuqni yasighili bolamdu? ⁴ Mana, u otqa yéqilghu bolghanda, ot uning ikki uchini köydürgende, otturisimu yérim köygende, emdi uni birer ishqa ishletkili bolamdu?

⁵ Mana, u saq bolghanda, héchqandaq ishqa ishletkili bolmighan yerde, emdi ot uni köydürüp yep ketkende, uni birer ishqa ishletkili bolamdu?

□ **14:13** «yölenchüki bolghan néni» — ibraniy tilida «nan bolghan hasisi» déyilidu; 4:16-ayettiki izahatni körüng.

■ **14:13** Law. 26:26; Ez. 4:16; 5:16 □ **14:14** «u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu,...» — Daniyal peyghember on üç yil ilgiri Babilgha sürgün bolup, andin Néboqadnesar üçün bash wezir qilin'ghan. □ **14:23** «emdi siler ularning yolliri hem qilmishlirini körgininglarda, ular silerge teselli épkelidu...» — eslide sürgün bolghanlar Yérusalémgha chüshken balayi'apetni anglap belkim intayin azablinishi mumkin idi. Biraq qachqanlar kelgende, ularning qiyapitini we qilmishlirini körüp, ular bu ishning heqiqeten Xudaning adil jazasi ikenlikini chüshinip yétip, «bu jaza hemmisi durus» dep köngli jayigha chüshüshi kérek.

⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ormandiki derekler arisidiki üzüm télining yaghichini otqa tapshurghinimdek, Yérusalémda turuwatqanlarni otqa tapshurimen. ⁷ Yüzümni ulargha qarshi qilib qaritimen; ular bir ottin chiqsa, bashqa bir ot ularni yewétidu. Öz yüzümni ulargha qarshi bolup qaratqanda, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ⁸ Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin men zéminni weyrane qilimen» — deydu Reb Perwerdigar».□

16

Wapasiz Yérusalém

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, özining yirginchlik qilmishlirini Yérusalémning yüzige sélip mundaq dégin:

³ Reb Perwerdigar Yérusalémgha mundaq deydu: «Séning esliy zating we tughulushung Qanaaniylarning zéminida bolghan; séning atang Amoriy, apang Xittiy qiz idi. □ ⁴ Séning tughulushugha kelsek, sen tughulghan kününgde kindiking késilmigen, sen suda yuyulup pakiz qilinmighan; héchkim sanga tuz sürkmigen yaki séni zakilimighan.

⁵ Héchkimning közi mushu ishlar üçün sanga rehim qilmighan yaki ichini sanga aghritmighan; eksiche sen dalagha tashliwétilgensen, chünki tughulghan kününgde kemsitilgensen.

⁶ Shu chaghda Men yéningdin ötüp kétéwétip, séni öz qéningda éghinap yatqiningni körgen; we Men öz qéningda yatqan halitingde sanga: «Yashighin!» — dédim. Berheq, sen öz qéningda yatqan halitingde Men sanga: «Yashighin!» — dédim.

⁷ Men séni daladiki ot-chöplerdek aynittim; sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip wayigha yetting; köksiliring shekillendi, chachliring üzün östi; biraq sen téxi tughmayalingach iding. □ ⁸ Men yene yéningdin ötüwétip sanga qaridim; mana, ishq-muhebbet mezgiling yétip keldi; Men tonumning péshini üstüngge yéyip qoyup, yalingachliqingni ettim; Men sanga qesem ichip, sen bilen bir ehde tüzdum, deydu Reb Perwerdigar, we sen Méningki boldung. □ ⁹ Men séni su bilen yuyup, qéningni téningdin yuyuwétip, sanga puraqliq mayni sürttüm. ¹⁰ Men sanga keshtilik könglekni kiygüzüp, ayighingha delfin térisidin tikken keshlerni saptim; séni népis kanap bilen orap, yipek bilen yépip qoydum. ¹¹ Séni zibu-zinnetler bilen perdazlidim, qolliringgha bilezüklerni, boynunggha marjanni taqap qoydum; ¹² burnunggha halqini, qulaqliringgha zirilerni, béshinggha güzel tajni kiygüzdüm. ¹³ Shundaq qilib sen altun-kümüş bilen perdazlanding; kiyim-kéchekliring népis kapap, yipek we keshtilik rexttin idi. Yéginging aq un, bal hem zeytun méyi idi; sen intayin güzel bolup, xanish mertiwisige kötürüldung. ¹⁴ Güzelliking tüpeylidin ellerde dangqing chiqti; chünki Men sanga körkemlikimni béghishlishim bilen güzelliking kamaletke yetti, — deydu Reb Perwerdigar.

□ **15:8** «... Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin Men zéminni weyrane qilimen» — bu babtiki «üzüm téli» dégen temsil üstide «Qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **16:3** «...séning atang Amoriy, apang Hittiy qiz idi» — Israilning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we kényinki 1-14-ayetlerning belkim üç muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepquitidin Özining adimi bolushi üçün talliwalghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil Qanaan zéminigha kirgende Qanaandikilerning butperes yaman adetlirini qobul qilib ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi. □ **16:7** «sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip wayigha yetting» — axirqi jümlige qarighanda, «chirayliq bézilip wayigha yetting» dégen söz köksliri we chachliri toluq öskenlikini körsitishi mumkin. □ **16:8** «Men tonumning péshini üstüngge yéyip qoyup, yalingachliqingni ettim» — qedimki zamanlarda erkek kishi qizning üstige kiyim-kéchikini yépishi shu qizni öz emrige almaqchi bolghanliqini bildüretti. «Rut» 3:9-ayet, «Kan.» 22:30-ayetni körüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7

¹⁵ — Biraq sen güzellikingga tayinip, dangqingdin paydilinip pahishe boldung; sen herbir ötküchi kishige pahishe muhebbetliringni töktüng; güzellik uning boldi! ¹⁶ Sen kiyim-kéçekliringdin élip özüng üçhün renggareng bézelgen «yuqiri jaylar»ni yasap, andin ularning üstide buzuqluq qilghansen. Bundaq ishlar yüz béríp baqmighan, we ikkinchi yüz bermeydu!□

¹⁷ Sen Men sanga béghishlighan güzel zibu-zinnetlirim we altun-kümüşüm bilen erkek mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen. □ ¹⁸ Sen öz keshtilik kiyimliringni élip ulargha kiygüzdüng; Méning méyim we Méning xushbuyumni ulargha sunup béghishliding; ¹⁹ Men özüngge bergen nénimni, Men sanga ozuqqa bergen aq an, zeytun méyi we balni bolsa, sen ularning aldigha xushpuraq hediye süpitide atap sundung: ishlar del shundaq idi! — deydu Reb Perwerdigar.

²⁰ — Uning üstige sen Özümge tughup bergen qiz-oghulliringni élip, mebudlarning ozuqi bolsun dep ularni qurbanliq qilding. Séning buzuqluqung azliq qilghandek, ²¹ sen Méning balilirimni soyup ularni ottin ötküzüp mebudlarga atap qoydungghu? ■

²² Séning barliq yirginchlik qilmishliring hem pahishe buzuqluqliringda, sen yashliqingda tughma-yalingach bolup öz qéningda éghinap yatqan künliringni héchqachan ésingge keltürmiding. ²³ Emdi séning bu rezillikliringdin kéyin — (Way, halinggah way! — deydu Reb Perwerdigar) ²⁴ sen yene özüng üçhün bir peshtaq qurup, herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding; □ ²⁵ sen herbir kochining béshida «yuqiri jay»ingni salding; sen öz güzellikini yirginchlik qilip, téningni herbir ötküchige tutup, putungni échip özüngni béríp pahishe buzuqluqungni köpeytting. ²⁶ Sen ishqwaz erliki chong qoshnang bolghan Misirliqlar bilen buzuqluq ötküzdüng; Méning achchiqimni qozghap, pahishe buzuqluqungni köpeytting. ²⁷ We mana, Men Öz qolumni üstüngge uzartip, séning nésiwengni azaytip qoydum. Men séningdin nepretlinidighan, buzuq yolungdin nomus qilip chöchigenlerning, yeni Filistiylerning qizlirining qoligha tapshurdum. ■

²⁸ Sen yene qanmay yene Asuriylikler bilen buzuqluq ötküzdung; buzuqluq ötküzgendin kéyin yene qanaet qilmiding. ²⁹ Shunga sen sodigerning zémini, yeni Kaldiye bilen bolghan buzuqluqungni köpeytip, buningdin yene qanaet qilmiding. ³⁰ Mushundaq barliq ishlarni, yeni nomussiz pahishe ayalning ishlirini qilisen, némanche suyuq séning qelbing! — deydu Reb Perwerdigar, ³¹ Özüngning peshtiqingni her kochining béshida quridighan, herbir meydanda «yuqiri jay»ingni yasaydighan! Uning üstige sen pahishe ayaldek emes iding, chünki sen heqni neziringge almaytting!

³² I wapasisz ayal, éringni ornida yat ademlerge köngül bérídighan! ³³ Xeqler pahishe ayalgha hemishe heq bérídu; biraq sen ashniliringni buzuqluq muhebbetliridin huzur élishqa heryandin yéninggha kelsun dep ularning hemmisige üstek béríp in'am qilisen; ³⁴ buzuqluqta sen bashqa ayallarning eksisen, chünki héchkim séning buzuq muhebbetingni izdep kelmidi; sen üstek berding, héch heq sanga bérilmidi — sen heqiqeten ularning eksisen!

³⁵ Shunga, i pahishe ayal, Perwerdigarning sözini angla!

³⁶ — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Séning tenggiliring tökülüp, ashniliring bilen bolghan buzuqluqliring bilen séning uyat yéring ashkarilan'ghanliqi tüpeylidin, barliq yirginchlik mebudliring tüpeylidin, ulargha atap sun'ghan baliliringning qéni tüpeylidin

□ **16:16** «yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan jaylar: 6:3-ayetning izahatini körüng. □ **16:17** «altun-kümüşüm bilen erkek mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen» — «buzuqluq» bolsa butqa choqunushni insanning Xudagha bolghan wapasisliqigha oxshitudu; uning üstige, Qanaandiki butlarga choqunushtek «diniy murasimlar» köp waqitlarda shehwaniy buzuqluq, pahishiwazliq bilen baghliq idi. ■ **16:21** Yesh. 57:5 □ **16:24** «sen... herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding» — pahishe ayallar belkim kochilarda yuqiri bir jayda turup «xéridarlar»ni chaqiratti. Mushu yerde «yuqiri jay» emdi ikki bisliq bolup, yene «butqa choqunidighan jaylar»ni körsitudu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18

³⁷ shunga mana, Men séning özüngge eysh-ishret menbesi qilghan, barliq söygen hem barliq nepretlen'gen ashniliringni yighimen — Men ularni sanga qarshi chiqirip etirapingdin yighip, séning uyat yéringni ulargha ashkare qilimen, ular séning barliq uyat yéringni köridu. ³⁸ Shuning bilen séni buzuqluq qilghan hem qan tökken ayallarni jazalighandek jazalaymen; Men qehr bilen, ottek ghezipimning telipi bilen üstüngge qanliq jazani chüshürimen; ³⁹ We Men séni ularning qoligha tapshurimen; ular séning peshtaqliringni ghulitidu, séning «yuqiri jay»liringni chéqip tashlaydu; ular kiyim-kéchikingni üstüngdin saldurup tashlap, güzel zibu-zinnetliringni bulap-talap, séni tughma-yalingach qalduridu. ⁴⁰ Ular sanga qarshi bir top kishilerni yighip épkelidu, ular séni chalma-késeq qilidu hem séni qilichliri bilen chépiwétidu. ⁴¹ Ular öyliringni ot bilen köydüridu, köp ayallarning köz aldida üstüngge jazalarni chüshüridu; shuning bilen Men séni pahishe ayal bolushtin qaldurimen; sen yene héchqandaq «muhebbet heqqi»ni bermeysen. ■

⁴² Shuning bilen Men sanga qaratqan qehrimni toxtitimen, Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep sendin kétidu; Men tinchlinip qayta achchiqlanmaymen. □

⁴³ Sen yashliq künliringni ésingge keltürmiding, eksiche mushu qilmishliring bilen Méni ghezeplendürdüng; shunga mana, öz yolungni öz béshinggha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar, — shuning bilen bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring üstige qoshup ikkinchi qilmaysen. □ ■

Yérusalém, Samariye we Sodom

⁴⁴ Mana, maqallarni ishlitidighanlarning hemmisi sen toghruluq: «Anisi qandaq bolsa, qizi shundaq bolar» dégen bir maqalni tilgha alidu. ⁴⁵ Sen öz éri hem baliliridin nepretlen'gen anangning qizidursen; hem öz erliri hem baliliridin nepretlen'gen achasingilliringning ariliqidikisen; séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi. □

⁴⁶ Séning achang bolsa sol teripingde turghan Samariye, yeni u we uning qizliri; singling bolsa ong teripingde turghan Sodom we uning qizliri.

⁴⁷ Sen ne ularning yolliridida mangmighan, ne ularning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilmighansen; Yaq! Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting. □ ⁴⁸ Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi; □ ⁴⁹ Mana, mushu singling Sodomning qebihlik — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheytmigenliki idi. □ ■

■ **16:41** 2Pad. 25:9; Yer. 52:13 □ **16:42** «Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep» — Ibraniy tilida «Méning hesitim». □ **16:43** «...bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring üstige qoshup ikkinchi qilmaysen» — bashqa birxil terjimisi: «...bu buzuqluqni bashqa nepretlik qilmishliring üstige qoshup qilding emesmu?» ■ **16:43** Ez. 9:10; 11:21; Law. 19:29 □ **16:45** «séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi» — 3-ayettiki izahatta éytilghandek: — Israilning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we kéyinki 1-14-ayetlarning belkim üç muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepquitidin Özining adimi bolushi üçün talliwalghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil qenan zéminigha kirgende qenandikilerning butperes yaman adetlirini qobul qilib ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi. □ **16:47** «Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting» — bashqa birxil terjimisi: «belki ularning qilmishlirini az dep, sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting». □ **16:48** «singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi» — belkim oqurmenlarning éside barki, Ibrahimning dewride Sodom shehiri esli bechchiwazliq gunahi üçün Xuda teripidin ot bilen halak qilin'ghan. □ **16:49** «Mana, mushu singling Sodomning qebihlik — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheytmigenliki idi» — bu ayet Sodomning bechchiwazliqidiki asasiy gunahlirini körsitip, bügünki köp bay döletlerge yaki bay ademlerge chongqur agah béridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12

⁵⁰ Ular tekebburliship, Méning aldimda yirginchlik ishlarni qildi; Men buni körginimde, ularni yoqattim.■

⁵¹ Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi; halbuki, sen bolsang yirginchlik qilmishliringni ularningkidin köp awutup qilding; shundaq qilib sen yirginchlik qilmishliring tüpeylidin acha-singlingni xuddi heqqaniydek köründürgeniding. □ ⁵² Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding; emdi senmu, öz shermendilikingni kötürüp yür! Séning ularningkidin téximu nepretlik gunahliring tüpeylidin ular sendin heqqaniy körünidu; shunga senmu acha-singlingni heqqaniy körsetking tüpeylidin xijaletke qélip shermendilikingni kötürüp yür!□

⁵³ We men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin, Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bolghanliringni chiqirip sürgünlüktin eslige keltürimen; □ ⁵⁴ shuning bilen ulargha teselli berginingde, sen öz shermendilikingni kötürisen, séning barliq qilmishliring tüpeylidin xijaletke qalisen. □

⁵⁵ Séning acha-singling, Sodom hem qizliri esli haligha, Samariye hem qizlirimu esli haligha kélidu; senmu we séning qizliring esliy halinglarga kélisiler. ⁵⁶⁻⁵⁷ Séning rezilliking pash qilinmay, tekebburluqta yürgen kününgde, singling Sodom aghzingda söz-chöchek bolghan emesmidi? Emdi hazir sen özüng Suriye qizliri we uning etrapidikilerning hemmisi hemde Filistiye qizliri, yeni séni közge ilmaydighan etrapingdikilerning mazaq obyékti bolup qalding.□ ■

⁵⁸ Sen buzuqluqung, yirginchlik qilmishliringning jazasini kötürisen, deydu Perwerdigar. ⁵⁹ Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehдини buzghanliqing boyiche séni bir terep qilimen; □ ⁶⁰ Halbuki, Men séning bilen yashliq künliringde tüzgen ehdemni esleymen, hem sen bilen menggülük bir ehde tüzimen. ⁶¹ Shuning bilen sen özüngdin chong achiliring hemde séningdin kichik singilliringni tapshuruwalghiningda, sen yolliringni ésingge keltürüp xijaletke qalisen; chünki mushu *acha-singilliringni* sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu. □ ⁶² Men Öz ehdemni sen bilen tüzimen, sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen; ⁶³ shuning bilen séni kechürüm qilghinimda, sen qilmishliringni ésingge keltürüp xijil bolup, shermendiliking tüpeylidin qaytidin

■ **16:50** Yar. 19:24 □ **16:51** «Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi..» — «Samariye» mushu yerde «Shimaliy Padishahliq»ni körsitidu. U Israilning on qebililik «Shimaliy Padishahliq»ining paytexti idi. Ularning butperesliki tüpeylidin Xuda Asuriye impériyesining wasitisi bilen miladiyedin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün qildi. □ **16:52** «Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding;...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen acha-singlingning üstidin yaxshi bir höküm chiqarghuchi bolup qalding;...» — démek, «ularni öz qilmishliringgha sélishturup, ularni adil dep körsetting». Biraq 56-ayet bizning terjimimizni qollaydu, dep qaraymiz. □ **16:53** «men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin.. chiqirip, ... eslige keltürimen» — Sodom shehiri esli «Ölük déngiz» boyida idi. «Ölük déngiz»ning etrapidiki sheherler miladiyedin ilgiriki 537-yilidin باشlap qaytidin ahaliлик boldi. Sodom shehirining özining esli del qeyerde ikenlikini bilmeymiz. «... Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bolghanliringni chiqirip sürgünlükdin eslige keltürimen» — bu bésharet belkim Pars impératori Qoreshning Babil impériyesi sürgün qilghan xelqlerni azad qilishliri bilen (miladiyedin ilgiriki 539-yili) qismen باشlan'ghan; kelgüside toluq emelge ashurulidu, dep ishinimiz: 37-babta, «Yehuda» we «Israil»ning yéngidin «bir xelq» bolidighanliqi toghruluq yene bir bésharet bar. □ **16:54** «Shuning bilen ulargha teselli berginingde...» — bu teselli bolsa ellerning qalghanliringning Yehuda we Yérusalémgha chüshürülgén jazani körüp «biz yamanliq qilduq, biraq ular bizdin téximu yaman qildi, téximu éghir jazani köridu» dep tapqan tesellisi bolushi kérek. □ **16:56-57** «singling Sodom aghzingda söz-chöchek bolghan emesmidi?» — bashqa birxil terjimisi: «singling Sodomni hetta tilinggha almaytting». ■ **16:56-57** Yesh. 9:10-16 □ **16:59** «Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehдини buzghanliqing boyiche...» — «ehde» shübhisi, Xuda Musa peyghember arqiliq tüzgen ehde («Mis.» 19-20-babni körüng). □ **16:61** «...chünki mushu acha-singilliringni sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu» — axirqi zamanda Israil xelqi köp ellerge Xudaning yolini körsitidighan yaxshi bir ülge bolidu. Bu ishlar Musa peyghember arqiliq «kona ehde» bilen emes, belki Xudaning ular bilen yéngi «menggülük ehde»si bilen bolidu.

aghzingni héch achmaysen» — deydu Reb Perwerdigar.

17

Ikki bürküt toghruluq temsil

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² I insan oghli, bir tépishmaqni otturigha qoyup, Israïl jemetige bir temsilni sözlep béríp mundaq dégin: —

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Keng qanatliq, zich renggareng uzun peylik chong bir bürküt Liwan'gha kélip, shu yerdiki égiz kédír derixining uchidiki shaxni aldi; □ ⁴ U eng yuqiri yumran bixini üzúwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijarechilerning shehirige tikti. □ ⁵ U yene zémindin bashqa uruqni élip baghliq bir étizgha tikti; uni mol sular boyida sélip, süget télidek tiklidi.

⁶ U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti; uning shaxliri *bürküt* terepke qarap östi, yiltizirimu uning astigha sozuldi. Shu yol bilen u üzüm téli bolup, shaxlandi, bixlandi.□

⁷ Emdi keng qanatliq, zich peylik yene bir chong bürküt peyda boldi; we mana, bu üzüm téli «U méni sugharsun» dep, tikilgen chönekliridin yiltizirini uninggha qarap tartti, shaxlirini uninggha qarap sozdi; □ ⁸ Mana, u obdan shaxlap méwe bersun, ésil üzüm téli bolsun dep munbet étizda, mol sular boyigha tikilgenidi».

⁹ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «U ronaq tapamdu? Uni qaqqshal qiliwétish üçün *bürküt* yiltizirini yulup, méwisini késiwetmemdu? Uning yumran yopurmaqliri xazan bolidu; shu chaghda uni yiltiziridin yuluwélisshqa küchlük bir bilek yaki nurghun xeqlerning héch kériki bolmaydu. ¹⁰ Emdi hetta qaytidin tikilgen bolsa, ronaq tapamdu? Sherq shamili uninggha tegkendila taza qaghjirap ketmemdu? U tikilip ösken chönekliride qaghjirap kétidu».

Temsil chüshendürüldü

¹¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

¹² «Asiy jemetin: «Mushu ishlarning menisini bilemsiler?» dep sorap, ulargha mundaq dégin: «Mana, Babil padishahi Yérusalémgha kélip, uning padishahi hem shahzadilirini élip özi bilen Babilgha qayturup apardi.

¹³ Shu waqıtta u padishahning neslidin bir kishini élip uning bilen ehde tüzüp uninggha qesem ichküzdi. U yene zémindiki ésil-mötiwer bolghanlarni uning bilen élip ketti; ¹⁴ meqset, padishahliqning töwen ajiz halette bolup, qeddini rusliyalmay, peqet uning ehdisini tutushi bilen jénini jan etküzüsh üçün idi.

¹⁵ Biraq u Misir bizge atlar hem chong qoshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uninggha asiyliq qildi. Emdi u ronaq tapamdu? Mundaq ishlarni qilghuchi tirik

□ **17:3** «uzun peylik chong bir bürküt Liwan'gha kélip...» — temsildiki «Liwan» Yérusalémni körsitidu. □ **17:4** «U (chong bürküt) eng yuqiri yumran bixini üzúwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijarechilerning shehirige tikti» — temsildiki birinchi «chong bürküt» — Babilning impératori Néboqadnesar idi. U miladiyedín ilgiriki 598-yilida Yérusalémgha kélip, Yekoniya (yash padishah)ni, bezi xan aillisidikiler we zémindiki eng usta hünérwenlerni Babilgha apardi. Bu temsil 12-21-ayette chüshendürüldü. □ **17:6** «U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti» — «üzüm téli» Zedekiya padishahni körsitidu. U eslide (Xudaning iradisi boyiche) Babil impératorigha béqinip ronaq tapti. □ **17:7** «Emdi keng qanatliq,... yene bir chong bürküt peyda boldi» — ikkinchi chong bürküt shübhisizki, Misir padishahi (Psammétikus II).

qalamdu? U ehdini buzup tirik qalamdu? □ ■ 16 Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — berheq u özini padishah qilghan padishahning zéminide, — yeni uning qesimini kemsitken, ehdisini buzghan héliqi padishahning zéminide, — uning yénida, Babilning otturisida ölidu.

17 Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üçün sépilgha chiqidighan dönglükleri sélip, poteylerni qurghanda, Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üçün héchnéme qilip bérelmeydu. □ ■ 18 U qesemni kemsitip, ehdini buzdi; mana, u qol éliship söz berdi, biraq u mushu ishlarni qildi; shunga u tirik qéchip qutulalmaydu».

19 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, berheq, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen. □ 20 Men Öz torumni üstige yéyip tashlaymen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Babilgha apirimen hemde shu yerde Manga qilghan mutleq wapasizliqi üçün uning üstige höküm chiqirip jazalaymen. ■ 21 Uning bilen bille barliq qachqanlar, barliq qoshunliri qilich bilen yiqilidu; bulardin qalghanlar herbir shamalgha tarqitilidu; shuning bilen siler Menki Perwerdigarning söz qilghanliqini tonup yétisiler».■

Kédir derixi toghruluq bashqa bir temsil

22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Menmu éviz kédirning uchidin bix élip tikimen; uning yapyash shaxchilirining uchidin yumran birisini üzüp, éviz heywetlik tagh üstige tikimen; 23 Israil évizlikidiki taghqa Men uni tikimen; u obdan shaxlap, méwe bérip, ésil kédir derixi bolidu; uning astigha herqandaq uchar-qanatlar qonidu; uning shaxlirining sayisida ular qonup turidu; 24 shuning bilen daladiki barliq derexler biliduki, Menki Perwerdigar éviz derexni pes qildim, pes derexni éviz qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim; Menki Perwerdigar mundaq söz qildim we shuni ada qilimen».□

18

Herbir ademning Xuda aldida bolghan jawabkarliqi

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 «Israil zémini toghruluq siler: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni ishlitidighan kishiler zadi néme démekchisiler?□ ■

□ 17:15 «Biraq u (Zedekiya) Misir bizge atlar hem chong qoshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uninggha (Néboqadnesargha) asiqliq qildi» — bu ayette intayin muhim söz bar. Néboqadnesar özi butperes «kapir», idi. Biraq éniq turiduki, Xudagha ishen'gen, ishenmigen bolsun, Öz xelqidin birsi bashqa birsi bilen ehde yaki toxtam qilghan bolsa, Xuda mushundaq ehdini Öziningki dep qaraydu; herqandaq étiqadchi bashqa bir étiqadchi bilen yaki kapir bilen ehde tüzse, we ehdisini buzsa, Xudaning Özige qarshi chiqqan bolidu. 19-20-ayetni körüng.

■ 17:15 Yer. 37:5 □ 17:17 «Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üçün sépilgha chiqidighan dönglükleri sélip,...» — «ular» mushu yerde Babilliqarlarni körsitidu. «Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üçün héchnéme qilip bérelmeydu» — derweqe Pirewnning yardimi yoqqa chiqti («Yer.» 37-bab, 5-, 21-ayetni we 32-bab, 1-2-ayetni sélishtürüp körüng). ■ 17:17 2Pad. 25:1; Yesh. 29:3; Ez. 4:2 □ 17:19 «berheq, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen» — yene diqqet qilishqa erziyduki, Néboqadnesar Zedekiyagha ichküzgen qesem we uning bilen tüzgen ehdini Xuda «Méning qesimim», «Méning ehdem» deydu. ■ 17:20 Yer. 4:12; 25:31; Ez. 12:13; 32:3 ■ 17:21 Ez. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ 17:24 «... Menki Perwerdigar éviz derexni pes qildim, pes derexni éviz qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim» — shübhisizki, bu axirqi temsil Qutquzghuchi-Mesih we Uning seltenitini körsitidu. Herbir Israiliy kishi Mesihning Dawut padishahning neslidin chiqqanliqini biletti.

□ 18:2 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» — démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman netijilirini, Xudaning jazasini körimiz. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ 18:2 Yer. 31:29

³ Men hayatom bilen qesem qilimenki, deydu Reb Perwerdigar, siler Israil ichide mushu maqalni qaytidin ishletmeysiler. ⁴ Mana, barliq janlar Méningkidur; atining jéni Méningkidek, balining jénimu Méningkidur; gunah sadir qilghuchi jan igisi bolsa, u ölidu.

Üch misal

⁵ Birs heqqaniy bolsa, adilliq we adalet yürgüzidighan bolsa, ⁶ — u ne taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, ne Israil jemetidiki butlarga bash kötürüp ulardin tilimigen, ne qoshnisining ayalini héch buzghan, ne ay körgende ayalgha yéqin kelmigen ■ ⁷ ne héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, belki qerzdardin kapalet alghanni qayturidighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlarga teqsim qilip bergén, yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen; ■ ⁸ pulni ösümge bermeydighan, jazane almaydighan, belki qolini qebihliktin tartip, ikki adem arisida durus höküm chiqiridighan; ■ ⁹ Méning belgilimilirimde mangidighan, bashqilargha adil muamile qilish üçün hökümlirimni tutidighan bolsa — mana mushu kishi heqqaniy, u jezmen hayat bolidu, deydu Reb Perwerdigar.

¹⁰ Egerde öz pushti bolghan, zorawanliq qilghuchi, qan tökküchi bolghan, shundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning héchqaysisini qilmighan, bir oghli bolsa, — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni yégen, qoshnisining ayalini buzghan, □ ¹² ajiz-namratlarga zulum-zumbuluq ishletken, bulangchiliq qilghan, qerzdardin kapalet alghanni qayturmighan, butlarga bash kötürüp ulardin tiligen, yirginchlik ishlarni qilghan, ¹³ pulni ösümge bergén, jazane alghan bir oghli bolsa — emdi u hayat qalamdu? U hayat qalmaydu; u mushundaq yirginchlik qilmishlarni qilghini üçün u jezmen ölidu; uning öz qéni öz béshi üstige chüshidu.

¹⁴ Biraq mana, mushu kishimu bir oghul tapsa, u atisining sadir qilghan barliq gunahlarini körgen bolsimu, hem körgini bilen shundaq qilmisa ¹⁵ — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, Israil jemetidiki butlarga bash kötürüp ulardin tilimigen, qoshnisining ayalini buzghan, ¹⁶ héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tutmighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlarga teqsim qilip bergén, yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen, □ ¹⁷ öz qolini qebihliktin tartidighan, pulni ösümge bermigen, ösüm-jazane almighan, belki Méning hökümlirime emel qilidighan, belgilimilirimde mangidighan bolsa — u öz atisining qebihlik tüpeylidin ölmeydu, u jezmen hayat bolidu.

¹⁸ Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluq ishletken, öz qérindishigha bulangchiliq qilghan, öz xelqi arisida natoghra ishlarni qilghanliqi tüpeylidin, mana u öz qebihlik ichide ölidu. ¹⁹ Siler: «Némishqa oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu?» dep soraysiler; biraq oghul adilliq hem adaletni yürgüzgen, Méning barliq belgilimilirimni tutup ulargha emel qilghan; u jezmen hayat bolidu; ■ ²⁰ gunah sadir qilghuchi jan igisi ölidu. Oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu, we yaki ata oghlining qebihlikining jazasini kötürmeydu; heqqaniy kishining heqqaniyliqi öz üstide turidu, rezil kishining rezilliki öz üstide turidu; ²¹ we rezil kishi barliq sadir qilghan gunahlaridin yénip towa qilip, Méning barliq belgilimilirimni tutup, adilliq hem adaletni

■ **18:6** Law. 18:19,20 ; Yesh. 57:7; 65:7 ■ **18:7** Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; Qan. 15:7; 24:12; Yesh. 58:7; Mat. 25:3 ■ **18:8** Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ **18:10** «shundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning héchqaysisini qilmighan, bir oghli bolsa» — bashqa birxil terjimisi: «mushundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan bir oghli bar bolsa, — (atisi ulardin birini héch qilmighan bolsimu), — »

□ **18:16** «héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tutmighan» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qerzdardin «kapalet alsa» bolatti (mesilen, pulning ornigha kiyim-kéчек, qoral-eswab alsa bolatti), biraq qerzdar uninggha kérek bolghanda, uninggha qayturup turushi kérek idi («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:6-17-ayetni körüng). ■ **18:19** Qan. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4

yürgüzidighan bolsa, u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu. ²² Uning sadir qilghan barliq itaetsizlikliri uning hésabigha eslenmeydu; u qilghan heqqaniyliqi bilen hayat bolidu.

²³ Men rezil ademning ölümidin huzur alamdimen? — deydu Reb Perwerdigar. Eksiche, mendiki huzur uning öz yolidin yénip towa qilghanlilqidin emesmu? ■

²⁴ Heqqaniy kishi öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilghan, rezil ademlarning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilghan bolsa, u hayat qalamdu? Uning qilghan heqqaniylikliridin héchqaysisi eslenmeydu; ötküzgen asiyliqi, sadir qilghan gunah ichide, u ölidu.

²⁵ Emma siler: «Rebning yoli adil emes» deysiler; emdi, i Israil jemeti, anglanglar; Méning yolum adil emesmu? Silerning yolliringlar adilsizlik emesmu? ■ ²⁶ Heqqaniy kishi heqqaniyliqidin yénip, qebihlikni ötküzgen bolsa, u ölidu; ötküzgen qebihlikni bilen u ölidu. ²⁷ Hem rezil adem ötküzgen rezillikidin yénip towa qilip, adilliq hem adalet yürgüzidighan bolsa, u öz jénini hayat saqlaydu. ²⁸ Chünki u oylinip, barliq ötküzgen itaetsizlikliridin yandi; u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu. ²⁹ Lékin Israil jemeti «Rebning yoli adil emes» deydu; i Israil jemeti, Méning yollirim adil emesmu? Adil bolmighini silerning yolliringlar emesmu?

³⁰ Shunga Men üstünglarga, yeni herbiringlarni öz yolliringlar boyiche höküm chiqirip jazalaymen, i Israil jemeti, deydu Reb Perwerdigar. Qaytip yénimgha kélinglar, barliq itaetsizlikliringlardin yénip towa qilinglar; shuning bilen qebihlik silerge qiltaq bolmaydu. ■ ³¹ Özünglardin barliq ötküzgen itaetsizlikliringlarni tashliwétinglar, özünglarga yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar; némishqa ölmekchisiler, i Israil jemeti? □ ■ ³² Chünki ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar; shunga yolunglardin yénip towa qilip hayat bolunglar!».□ ■

19

Israil shahzadilirige bir mersiye

¹ — «Emdi sen, Israil shahzadilirige bir mersiye aghzingha élip mundaq dep oqughin:

² «Shirlar arisida anang qandaq bir chishi shir idi!
U yash shirlar arisida yatqan, u arslanlirini béqip quwwetlidi.

³ U arslanliridin birini chong qildi, u yash shir bolup chiqti;

U owni tutup yirtishni ögendi;

U ademlernimu yewétetti.

⁴ Eller uningdin xewer anglidi;

U ularning ora toziqida tutuwélindi;

Ular uning burnigha ilmekni sélip,

Misir zéminigha épketti.■

⁵ Chish shir özining arminini bikar kütkinini,

Ümidning yoqalghanliqini körüp,

U bashqa bir arslinini élip,

Uni béqip yash shir qildi;

⁶ U shirlar arisida uyan-buyan kezdi;

U yash shir bolup,

Owni tutup yirtishni ögendi;

■ 18:23 Ez. 33:11 ■ 18:25 Ez. 33:17,20 ■ 18:30 Mat. 3:2 □ 18:31 «Özünglarga yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar» — 11:19-ayetni körüng. Bu «yéngi qelb», «yéngi roh» towa qilish yolida Xudadinla kélidu. ■ 18:31 Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26 □ 18:32 «ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar» — «qoshumche söz»imizde mushu muhim bab üstide toxtulimiz. ■ 18:32 Ez. 33:11 ■ 19:4 2Pad. 23:33; Yer. 22:11

U ademlernimu yewétetti.

⁷ U ularning istihkamlirini buzup,

Ularning sheherlirini xarabe qiliwetti;

Zémin we uning üstidiki hemmisi uning hörkirigen awazi bilen dekke-dükkige chüshti.

⁸ Andin eller uning etrapidiki rayonlardin kélip uninggha qarshi chiqti;

Ular uning üstige torini yéyip tashlidi;

U ularning ora toziqida tutuwélindi.

⁹ Ular burnigha ilmek sélip qepeske solidi;

Uni Babilning padishahigha apardi;

Ular uni torlirigha éliwaldi;

Shuning bilen uning awazi Israil taghlirida qaytidin anglanmaydu.■

¹⁰ Séning anang üzümzaringda bir üzüm téli idi;

U su boyida tiklen'genidi;

Sularning molluqidin,

U intayin méwilik, köp shaxlik boldi.

¹¹ Uning küchlük shaxliri bar idi,

Höküm sürgüchilerning shahane hasilirigha layiq idi;

Uning boyi bulutlardinmu égiz kökke taqashti,

U égizliki we shaxlirining nurghunliqi bilen körünerlik idi;

¹² Biraq u qehr bilen yulundi,

U yerge tashlandi,

Sherq shamili méwisini qurutiwetti;

Uning küchlük shaxliri sunduruldi, qaghjirap ketti;

Ot ularni yutuwaldi.

¹³ Hazir u chöl-bayawanda,

Changqaq, susiz bir yerde tikildi;

¹⁴ Uning shaxlirining birsidin ot chiqip,

Uning bixliri hem méwisini yutuwaldi;

Shuning bilen uningda hökümdarning shahane hasisi bolghudek küchlük shéxi qalmidi.

Bu sözler mersiye dur, bular peqet mersiye üçünla ishli tilidu».□

20

Israilning asiqliqining tarixi we Xudaning uning kélechiki toghruluq pilani ... Aqsaqallar kélip Ezakiyaldin yol soraydu

¹ Yettinchi yili, beshinchi ayning oninchi küni shundaq boldiki, Israilning bezi aqsaqalliri Perwerdigarni izdep uningdin sorighili méning aldımgha kélip olturdi.

² We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

³ I insan oghli, Israilning aqsaqallirigha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Mendin sorighili keldinglar? Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Men silerning Mendin sorishinglargha yolgha qoymaymen.

⁴ Emdi ularning üstige höküm chiqiramsen, i adem balisi, höküm chiqiramsen? Ulargha ata-bowilirining yirginchlik qilmishlirini ayan qilip ulargha mundaq dégin: —■

⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Israilni tallighan künide, Yaqup jemetining neslige qol kötürüp qesem qilip, Misir zéminida Özümni ulargha ayan qilghinimda, yeni

■ 19:9 2Tar. 36:6 □ 19:14 «Uning shaxlirining birsidin ot chiqip, uning bixliri hem méwisini yutuwaldi...» — bu «shax» («shaxlardin birsi») Zekeriya padishah bolushi mumkin. Uning Xudagha ishenmesliki hem exmeqliqi Israilning béshigha köp balayi'apetlerni chüshürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayetkiche körüng). ■ 20:4 Ez. 22:2; 23:36

ulargha qol k t r p qesem qilip ulargha: «Men Perwerdigar s ning Xudayingdurmen» d ginimde ■ 6 – shu k ni Men ularni Misir zéminidin chiqirip ular  ch n alahide izdep tapqan s t hem bal  qip turidighan, hemme z min arisidiki eng g zel zéminning g li bolghan z min'gha kirg z sh  ch n, qol k t r p qesem qildim; 7 Men ulargha: «Her-biringlar  z közünglar aldidiki nepretlik nersilerni tashliwétinglar, Misirning butliri bilen özünglarni bulghimanglar; Men Perwerdigar Xudayinglardurmen» – d dim.

8 L kin ular Manga asiyliq qilip Manga qulaq sélishni xalimaytti; héchqaysisi ne  z k zi aldidiki nepretlik nersilerni tashliwetmidi, ne Misirning butliridin h ch ayrilmidi. Andin Men qehrimni Misir zémini ichide ulargha t k p, ulargha qaratqan achchiqimni basimen, d dim – 9 halbuki, namimning ular turghan eller arisida bulghanmasliqi  ch n,  z namim  ch n heriket qildim; chünki Men bu ellerning k z aldida ularni Misirdin chiqirishim bilen özümni ayan qilghanidim; 10 shunga Men ularni Misir zéminidin *toluq* chiqirip, ch l-bayawan'gha apardim. □ ■ 11 We Men belgilimilirimni b rip,  z h k mlirimni ulargha ayan qildim – ulargha emel qilidighan kishi ularning sewebidin hayatqa érishidu.■

12  z m hem ular arisidiki b sharettur bolsun dep, Méning ularni pak-muq ddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi  ch n «shabat k n»lirimni ulargha b ghishlidim; □ ■ 13 l kin Israil jemeti ch l-bayawanda Manga asiyliq qildi; chünki ular Méning belgilimilirimde mangmidi, Méning h k mlirimni chetke qaqtı (eger ademler bu emrlerge emel qilsa, u ularning sewebidin hayatqa érishidu) we Méning «shabat k n»lirimni qattiq bulghidi; Men ularning  stige chöl-bayawanda ular halak qilin'ghuche qehrimni tökimen d dim – ■ 14 halbuki, namimning eller arisida bulghanmasliqi  ch n,  z namim  ch n heriket qildim; ch nki Men bu ellerning k z aldida ularni Misirdin qutquzup chiqarghanmen.

15 Men yene ch l-bayawanda ulargha s t hem bal  qip turidighan, hemme zéminning g li bolghan z min'gha kirg zmeymen dep, qolumni k t r p qesem qilimen d dim 16 (chünki ularning qelbi butlirigha egiship ketkechke, Méning belgilimilirimni chetke qaqqan, Méning hökümlirimde mangmighan, Méning «shabat k n»lirimni buzghan); – 17 halbuki, k z m ulargha rehim qilip ularni halak qilmidim yaki ularni ch l-bayawanda t gesht rmedim.

18 Men ch l-bayawanda ularning balilirigha mundaq d dim: «Ata-bowilirlarning belgilimiliride mangmanglar, ne ularning h k mlirini tutmanglar ne butliri bilen  z nglarni bulghimanglar. 19 Men Perwerdigar Xudayinglardurmen; M ning belgilimilirimde m ngip, M ning h k mlirimni tutup ulargha emel qilinglar; 20 M ning «shabat k n»lirimni pak-muq ddes dep etiwarlantur; u silerning M ning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilishinglar  ch n Men we siler otturimizdiki bir b sharettur. 21 L kin balilirimu Manga asiyliq qildi; ular ne Méning belgilimilirimde mangmighan ne Méning h k mlirimni tutmighan (birsı ulargha emel qilsa, u ular bilen hayatqa érishidu) ular Méning «shabat k n»lirimni bulghighan; shunga Men qehrimni ular üstige t k p ulargha qaratqan achchiqimni chüshürüp pighandin chiqimen, d dim; 22 l kin jazadin qolumni tartip, namimni ellerning k z aldida bulghanmisun dep öz namim  ch n heriket qildim; Men bu ellerning k z aldida ularni Misirdin qutquzup chiqarghanmen.

■ 20:5 Mis. 3:8; 4:31; 6:7 □ 20:10 «shunga Men ularni Misir z minidin *toluq* chiqirip, ch l-bayawan'gha apardim» – Israilning Xudadin gumanlinip, Uninggha asiyliq qilishi Misirdin chiqish jeryanidimu, ular t xi Misir t rrioriyiside bolghan chaghdimu bar idi. Shu chaghda Xuda peqet  z nami we wedisi  ch n bu «chiqirish» qutquzushini toluq ada qilip, ularni déngizdin ötküzüp chölge apardi. ■ 20:10 Mis. 13:18 ■ 20:11 Law. 18:5; Qan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ 20:12 «Méning ularni pak-muq ddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi  ch n «shabat k n»lirimni ulargha b ghishlidim» – «shabat k ni» shenbe k ni bolup, Xuda Yehudiylargha béghishlighan dem alidighan, Xudani s ghinidighan k ni. ■ 20:12 Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ 20:13 Mis. 16:28

²³ Chöl-bayawanda Men qolumni kötürüp ulargha silerni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen dep qesem qilimen, dédim; ²⁴ chunki ular Méning hökümlirimni ada qilmighan, belgilimilirimni chetke qaqqan, Méning «shabat kün»lirimni buzghan; ular közlerini ata-bowiliringning butlirigha tikmekte idi; ²⁵ shunga Men ulargha yaxshi bolmighan belgilimilerni, ularni hayatqa élip barmaydighan hökümlerni béghishlidim; □ ²⁶ we ularni öz-özidin seskendürüp, Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétishi üçün, Men ularni öz hediyliri arqiliq bulghidim, chunki ular hediye süpitide barliq tunji balilirini atap qoyatti. □ ■

²⁷ Shunga, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar shu ishtimu Manga kupurluq qilghanki, ular Manga wapaszliq qilghan; ²⁸ ular Men Öz qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem qilghan yerge kirgende, ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem baraqsan derexni körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediylerni qilatti; ular shu yerdimu «xushpuraq hediye»lirini puritip, «sharab hediye»lirini töketti; □ ²⁹ shuning bilen Men ulardin: «Siler chiqidighan bu yuqiri jay dégen néme?» dep soridim; shunga bugün'ge qeder uning ismi «Bamah»dur. □

³⁰ Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ata-bowiliringlarning yolida özliringlarnimu bulghimaqchimusiler? Ularning nepretlik qilmishlirigha egiship buzuqluq qilmaqchimusiler? ³¹ Emdi siler hediyliringlarni sunup, öz oghulliringlarni ottin ötküzgende, siler yenila bugün'ge qeder özünqlarni barliq butliringlar bilen bulghawatisiler; emdi Men silerning Méni izdep sorishinglarga yol qoyamdimen, i Israil jemeti?! Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men silerning Méni izdep sorishinglarga yol qoymaymen! ³² Shuningdek silerning könglünqlerdiki «Biz yat ellerdek, bashqa yurtlardiki jemetlerde yaghach hem tash mebudlarga choqunimiz» dégen koyunglar emelge ashurulmaydu!

³³ Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, Men berheq küchlük qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurghan qehrim bilen üstünqlardin hökümlanliq qilimen. ³⁴ Men küchlük qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurulghan qehr bilen silerni ellerdin chiqirip épkélimen, tarqitilghan memliketlerdin silerni yighimen; ³⁵ silerni ellerge tewe bolghan chöl-bayawan'gha kirgüzüp, shu yerde üstünqlardin yüz turane höküm chiqirip jazalaymen; ³⁶ ata-bowiliringlarning üstidin Misir zéminidiki chöl-bayawan'gha höküm chiqirip jazalghinimdek, silerning üstünqlardin yüz turane höküm chiqirip jazalaymen, deydu Reb Perwerdigar. ³⁷ Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehding rishtisige baghlanturimen. □ ³⁸ Men aranglardin Manga wapaszliq qilghan asiylarni shallap chiqirimen; ularni turuwatqan jaylardin chiqirimen, biraq ular Israil zéminigha kirmeydu; shuning bilen siler Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

□ **20:25** «**yaxshi bolmighan belgilimiler**» ... «**hayatqa érishmeydighan hökümler**» — 26-ayettiki izahatni körüng.

□ **20:26** «**yaxshi bolmighan belgilimiler**» ... «**hayatqa érishmeydighan hökümler (25-ayet)**...» — bu ikki ayet (26-25) intayin muhim. «Yaxshi bolmighan belgilimiler», «hayatqa érishmeydighan hökümler» dégenler emeliyette butpereslik diniy qaide-yosunlardin ibaret. Xuda ularning Özining ademni hayatqa érishtüridighan emr-permanlirini chetke qéqip, aldiniq, intayin rezil butpereslikke béghishlinishigha yol qoyghan: 31-ayetnimu körüng. Öz balilirini Xudagha (yaki butlarga, elwette) atap qurbanliq qilish Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. «Kan.», 12:29-31-ayetni körüng. ■ **20:26** Ez. 16:21 □ **20:28** «**ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem baraqsan derexni körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediylerni qilatti**» —

Xuda Musa peyghember arqiliq «Siler **Men** békitken jayda qurbanliq qilinglar» dégen («Qan.» 12-bab). Xeqlarning öz béshimchilik qilip «yuqiri jay»larda qurbanliq qilishliri beribir butpereslikke aylinip kététti. □ **20:29** «**shunga bugün'ge qeder uning ismi «Bamah»dur**» — «Bamah» dégenning menisi «yuqiri jay». Belkim shu chaghda uning bashqa bir hejwi, kinayilik menisimu bar idi; biraq bugün biz uni bilmeymiz. □ **20:37** «**Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehding rishtisige baghlanturimen**» — «hasa astidin ötküzüsh» toghruluq «Law.» 27:32, «Yer.» 33:13 körüng. Qoylardin yamanlirini shallap chiqish üçün qoychi ularni bir-birlep öz hasisi astidin ötküzüp tekshüretti.

39 — Emdi siler bolsanglar, i Israil jemeti, Reb Perwerdigar silerge mundaq deydu: — Manga qulaq salmaymiz désenglar, bériwéringlar, herbiringlar öz butliringlarga choquniwéringlar! Biraq siler yene hediyeiringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler! □ 40 Chünki Méning muqeddes téghimda, yeni Israilning évizlikidiki taghda, — deydu Reb Perwerdigar, — barliq Israil jemeti, ularning hemmisi Manga zémimde turup xizmet qilidu; Men u yerde ularni qobul qilimen we u yerde Men silerdin «kötürme hediye»liringlarni, tunji hosul bolghan köktat-méwiliringlarni, shundaqla barliq muqeddes dep ayrip béghishlighan nesriliringlarni telep qilimen.

41 Men silerni eller arisidin chiqirip, memliketlerdin élip yighqinimda, ésil xushbuydek silerni qobul qilimen; shuning bilen ellerning köz aldida aranglarda Özümning pakmuqeddes ikenlikimni körsitimen. 42 Ata-bowiliringlarga qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem qilghan Israil zéminigha silerni kirgüzginimde, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler. 43 Siler u yerde öz yolliringlarni we özünglarni bulghighan barliq qilmishliringlarni esleysiler; shuning bilen ötküzgen rezil ishliringlar tüpeylidin siler öz-özünglarni közge ilmaysiler, öz-özünglardin nepretlinisiler.

44 Men rezil yolliringlarga asasen emes, yaki buzuq qilmishliringlarga asasen emes, belki Öz namim üçün silerge shepquyetlik muamile qilghandin kéyin, i Israil jemeti, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar.

Ot we qilich arqiliq bolghan jaza

45 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

46 I insan oghli, yüzüngni Téman shehirige qaritip, jenubtikilerni eyiblep, Negew ormanliq dalasini eyibleydighan bésharet bérip, — □

47 Yeni Negew ormanliq dalasigha mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini angla; Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga bir ot yaqimen; u sendiki hemme yéshil derexni hemde hemme qaqshal derexni yewétidu; yalqunluq ot héch öchmeydu, jenubtin shimalghiche pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu; □ ■ 48 barliq et igiliri Menki Perwerdigar uni yaqqanliqimni körüp yétidu; u héchqachan öchürülmeydu!».

49 We men: — Ah, Perwerdigar! Ular men toghruluq: «U peqet temsillernila sözlewatidu» deydu! — dédim.

21

«Qilich» heqqide

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, yüzüngni Yérusalémgha qaritip, «muqeddes jaylar»ni eyiblep, Israil zéminini eyiblep bésharet bérip, 3 Yeni Israil zéminigha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga qarshidurmen; qilichimni ghilaptin sughurup, sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlaymen.

4 Men sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlimaqchi bolghinim üçün, qilichim barliq et igiliri, yeni jenubtin shimalghiche bolghan hemmeylen bilen

□ 20:39 «Biraq siler yene hediyeiringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!» — bashqa birxil terjimisi: «Biraq kéyin, hetta siler Manga qulaq salmighan bolsanglarmu, siler yenila hediyeiringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!». □ 20:46 «Téman shehiri» — Israilning sherqiy jenubiy chégrasigha tutishidu, «Negew» Israilning jenubiy teripini körsitidu. □ 20:47 «... pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu» — yaki «... her ademning yüzi uning bilen köyüp kétidu». ■ 20:47 Luqa 23:31

qarshilishishga ghilaptin chiqidu; ⁵ shuning bilan barliq et igiliri Menki Perwerdigar-ning Öz qilichimni ghilaptin sughurghanliqimni tonup yétidu; qilich ghilapqa qaytidin yénip kirmeydu.

⁶ Emdi uh tartqin, i insan oghli; ich-baghring échishqudek derd-elem bilan ularning köz aldida uh-zar qil. ⁷ We shundaq boliduki, ular sendin: «Némishqa uh tartisen?» dep sorighanda, sen ulargha: «Bolghan shum xewer tüpeylidin! Mana, u kélidu! Barliq yürekler érip, barliq qollar boshap kétidu, barliq rohlar zeipliship, barliq tizlar süydük bilan chiliq-chiliq hól bolup kétidu; mana u kéliwatidu! U yétip keldi! — deydu Reb Perwerdigar» — dégin. □ ■

⁸ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

⁹ I insan oghli, bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bir qilich, bir qilich, bislan'ghan, parqiritilghan! ¹⁰ U zor qirghinchiliq üçün bislan'ghan, uni yaltirashqa parqiratqan; Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq addiy tayaqni kemsitkenliki tüpeylidin, xushal bolup kétishimizge toghra kélemdu? □

¹¹ U qilichni parqiritilishqa, qol bilan tutushqa békitken;

Qilich bilen'gen, parqiritilghan,

Qetl qilghuchining qoligha tutquzushqa teyyarlan'ghandur!

¹² Nale-peryad kötürüp pighan chekkin, i insan oghli,

Chünki *qilich* Méning xelqimge qarshi chiqqan;

U Israilning barliq shahzadilirige qarshi chiqqan;

Ular Öz xelqim bilan teng qilichqa tapshurulghan;

Shunga yanpishinggga qattiq urup qoyghin! □ ■

¹³ Chünki sinaq keldi; emdi bu «shahane hasa » bashqa yaghachlarni kemsitkini bilan, u beribir tügishidu emesmu?! — deydu Reb Perwerdigar. ■

¹⁴ — Emdi sen, i insan oghli, bésharet bergin, chawak chalghin! Qilich ikki qétim, üç qétim urup qirsun! U qirghuchi qilich, ularni her tereptin qarshiwalgan zor qetl qilghuchi qilichtur! □

¹⁵ Ularning yüreklirini érisun dep, ulardin nurghunliri putlishop ketsun dep, Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan; □ ■ ¹⁶ i qilich, ong terepke ötkür bol! Sol terepke burulup chap! Bisingni qeyerge qaratqan bolsa shu yerge chap! ¹⁷ Menki Perwerdigar Öz qolum bilan chawak chalimen, Öz qehrimni töküp pighandin chiqimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim.

Xudaning Babilning padishahini Yérusalémgha hujum qilishqa qaritip qoyidighanliqi

¹⁸ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

□ **21:7** «barliq tizlar süydük bilan chiliq-chiliq hól bolup kétidu» — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «barliq tizlar sudek ajiz bolup kétidu». ■ **21:7** Yer. 6:24; 49:23; Ez. 4:17; 7:17

□ **21:10** «U zor qirghinchiliq üçün bislan'ghan, ... Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq sddiy tayaqni kemsitkenliki tüpeylidin, xushal bolup kétishimizge toghra kélemdu?» — oqurmenler köp xil terjimiliri bilan uchrishishi mumkin. Bu jümlining eyni tékistini chüshinish tes. «Öz oghlum» mushu yerde belkim Yehuda yaki Yehudaning padishahi Zedekiya bolushi mumkin. Zedekiya özini «yéngilmes» dep hésabligini bilan, uning Xuda mexsus teyyarligan qilichni «bir tal yaghach tayaq»tek asanla bir terep qilishi hergiz mumkin emes. □ **21:12** «shunga yanpishinggga qattiq urup qoyghin!» — «yanpashqa urush» qattiq derd-elemning ipadisi idi. ■ **21:12** Ez. 6:11; 7:27 ■ **21:13** Yesh. 1:5; Yer. 6:28-30 □ **21:14** «bésharet bergin, chawak chalghin!» — «chawak chélish» belkim peyghemberning Xudagha wekil bolup, Xudaning bu ishlarni toghra dégenlikini ipadilishi idi. □ **21:15** «ularning yüreklirini érisun dep, ... Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan» — oqurmenler bashqa nechche xil terjimiliri bilan uchrishishi mumkin. Ibraniy tilida bu ayettiki bezi sözning menisini peqet perez qilishqila bolidu.

■ **21:15** Ez. 21:32

¹⁹ Sen i insan oghli, Babil padishahining qilichining méngishigha teyyarlan'ghan ikki yolni békitip qoyghin; ikkilisi bir zémindin chiqidighan bolsun; *Yérusalém* shehirige mangidighan yolning béshida bir yol belgisini tiklep qoyghin; ²⁰ yeni qilichning yétip kélishi üçün Ammoniylarning Rabbah shehirige bir yol hemde Yehudagha, yeni istihkami mestehkem *Yérusalém* shehirige yene bir yolni békitip qoyghin; ²¹ chünki Babilning padishahi acha yolda, yeni ikki yolning béshida pal achquzidu; u oqlarni silkiydu, «köchme mebudlar»din soraydu, jigerni tekshüridu.□

²² Emdi sépilni bösküchi bazghanlarni tikleshni, qan töküshke perman qilishni, jeng élan qilip tovlashni, derwazilargha urulghuchi bazghanlarni tikleshni, sépilgha chiqidighan dönglükleri yasashni, poteylerni qurushni, *Yérusalémni muhasirige élishni* körsitidighan pal uning ong qoligha chüshidu; ■ ²³ gerche bu pal ulargha yalghan körün'gini bilen, ular ichken qesemler tüpeylidin, Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini ésige keltüridu.□

²⁴ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: Silerning asiyliqlinglar ashkar-ilinip, barliq qilmishliringlarda gunahliringlar körün'gechke, qebihlikinglarni eske keltüringlar tüpeylidin — yeni özünglar pash qilinip eske élin'ghininglar tüpeylidin, siler qolgha élinisiler. ²⁵ Emdi sen, i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi, qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning kélidu!□

²⁶ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Sellini uningdin éliwet, tajni éliwet; ishlar öz pétida turiwermeydu; pes turghanni égiz qil, égiz turghanni pes qil; ²⁷ uning *textini* örüwet, örüwet, örüwet! Uning hoquqining Igisi kelmigüche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni Uninggha teqdim qilimen.□

Ammon xelqi toghruluq bésharet

²⁸ Emdi i insan oghli, bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar Ammoniylar we ularning mazaqliri toghrisida mundaq deydu: «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewétishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!» — dégin!□

²⁹ Chünki palchilar sen qilich toghrungda quruq alamet körünüshlerni körüp, sen üçün yalghandın bir pal salidu; rezillerning köridighan küni kelgende, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, bular séni shu qirilghan rezillerning boyunliri üstige qoshup yatquzidu!

³⁰ Bu qilichni öz ghilapigha qayturup sal!

□ **21:21** «köchme mebudlar» — ibraniy tilida «terafim»; kichik, qol bilen kötürgili bolghan «qolayliq butlar». «jigerni tekshürüş» — kona zamandiki palchiliqning bir usuli idi. Bilishimizche ular bir haywanni soyup, andin üçey-qarni qatarliqlarni tekshürüp, körgen alametler boyiche bir qarargha kéletti. ■ **21:22** Ez. 4:2; 17:17 □ **21:23** «gerche bu pal ulargha yalghan körün'gini bilen, ... Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini ésige keltüridu» — pütün bu ayetning eyni tékistni chüshinish tes. «Ichken qesemler» belkim Zedekiya Néboqadnesargha ichken qesemlerni körsitidu. Néboqadnesarning meslihetchiliri bu palni yalghan dep qarighini bilen, Xuda *Yérusalémni* jazalansun (Néboqadnesarning changgiligha chüshsun) dep qet'iy békitken bolghachqa, Néboqadnesar beribir Rabbah shehirige emes, belki *Yérusalémning* asiyliqini ésige keltürüp uninggha hujum qilishni qarar qilidu. □ **21:25** «i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi» — «rezil shahzade» Zedekiya padishahni körsitidu. Ezakiyal peyghember uni «padishah» dégüsi kelmeydu. «qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning kélidu!» — ibraniy tilida «qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning keldi!» déyilidu. Démek, köridighan küning yéqin kelgenlikini tekitileydu. □ **21:27** «Uning hoquqining igisi kelmigüche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni uninggha teqdim qilimen» — bu ayetning menisi, Zedekiyadin kéyin, Dawut padishahning ewladi, Israil hem alemning tégishlik padishahi Qutquzghuchi-Mesih kelgüche Israilning textige öz xelqidin bolghan héchkim padishah bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki bésharetnimu körüng. □ **21:28** «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewétishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!» — Ammoniylar özlirining mushu qilichini Israillarni soyush üçün sughurghan (kéyinki ayetletni körüng). Biraq axirida u özlirining béshigha chüshidu.

Men séning üstüנגge özüń yaritilghan jayda, yeni sen törülgen jayda höküm chiqirip jazalaymen.

³¹ Shuning bilen Men üstüנגge qehrimni töküp yaghdurup,

Ghezipimning oti qilip püwleymen;

Men séni qatilliqqa mahir yawuz ademlerning qoligha tapshurup bérimen;

³² Sen otqa yéqilghu bolisen;

Séning qéning öz zéminingde tökülidu;

Sen qaytidin eslenmeysen;

Chünki Menki Perwerdigar söz qilghan.

22

Yérusalém toghruluq üç bésharet ... Birinchi: – qanliq sheher

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: –

² Emdi sen, i insan oghli, qanliq sheher üstige höküm chiqarmamsen? Höküm chiqarmamsen? Emdi uning yirginchlik qilmishlirini yüzige sélip mundaq dégin: —■

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz jaza künining kélishi üçün öz ichide qan tökküchi sheher, özini bulghash üçün özige mebudlarni yasighan sheher –

⁴ Sen tökken qan tüpeylidin gunahkar boldung, yasighan mebudlar tüpeylidin özüngni bulghiding; sen öz jaza künliringni yéqinlashturdung, yilliringni toshturdung; shunga Men séni ellerge reswa, barliq memliketlerge mazaqning obyékti qildim. ■ ⁵ Sanga yéqindikiler hemde sendin yiraqtikiler séni mazaq qilidu, i qiya-chiyagha tolghan betnamliq sheher!

⁶ Israilning shahzadiliri, her birining hoquqidin paydilinip ichingde qandaq qan tökkenlikige qara! ⁷ Séning ichingde ular ata-anisini közge ilmighan; aranglarda musapirlargha zulum-zumbuluq qilghan, yétim-yésirler hem tul xotunlargha uwal qilghan;

⁸ Méning pak-muqeddes nersilirimni sen kemsitken, Méning «shabat kün»lirimni bulghap buzghansen; ⁹ séning ichingde qan'gha teshna töhmetxor ademler bolghan; ular taghlar üstide butpereslik éshini yégen; séning ichingde ular buzuqluq pesendilik qilghan; ■

¹⁰ sende öz atisining nomusigha tegkenler bar; ay körgen qiz-ayallarni ayagh asti qilghanlarmu bar. □ ■

¹¹ Birsu qoshnisining ayali bilen yirginchlik buzuqluq qilghan; yene birsi öz kelinini buzup shehwaniyet qilghan; sende bolghan yene birsi öz singlisigha, yene atisining qizigha basqunchiliq qilghan. ■ ¹² Ular qan töküsh üçün arangda «sowghatlar»ni qobul qilghan; sen ösüm-jazane alghan; sen öz qoshniliringdin haramni mejburiy yuluwélip, Méni untughansen – deydu Reb Perwerdigar.

¹³ We mana, Men haramni mejburiy yuluwélishinghga we sen öz arangda tökken qanlargha qarap qolumni-qolumgha urdum! □ ■

¹⁴ Men séni bir terep qilidighan künlerdimu yüriking yenila toq, qolliring ching turiwéremdu? Menki Perwerdigar söz qildim, Özüm uni ada qilimen. ■ ¹⁵ Men séni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen, otturangda bolghan pesendilikingge

■ 22:2 Ez. 20:4; 23:36 ■ 22:4 2Pad. 21:16; Ez. 5:14; 20:30,31 ■ 22:9 Ez. 18:6,11 □ 22:10 «atisining nomusigha tegkenler» — ibraniy tilida buning ikki menisining mumkinchiligi bar: (1) öz atisigha basqunchiliq qilghan; (2) atisining ayali (öz anisi yaki ögey anisi)gha basqunchiliq qilghan. Bizningche mushu yerde (2) toghridur.

■ 22:10 Law. 18:8,19; Ez. 18:6 ■ 22:11 Law. 18:15, 20; Yer. 5:8 □ 22:13 «sen öz arangda tökken qanlargha qarap qolumni-qolumgha urdum» — «qol-qolgha urush» qattiq epsuslinarliq, pighanni bildüridu. ■ 22:13 Ez. 21:22 ■ 22:14 Ez. 17:24

xatime bérimen. ■ ¹⁶ Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.□

Ikkinchi bésharet: — Tawlashning netijisi — héchnéme qalmaydu!

¹⁷ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

¹⁸ I insan oghli, Israil jemeti Manga xuddi dashqal bolup chiqti; ularning hemmisi xumdanda qalghan mis, qeley, tömür we qoghushunlardur; ular kümüşning poqi bolup chiqti.■

¹⁹ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Hemminglar dashqal bolup chiqqachqa, mana emdi Men silerni Yérusalém otturisigha yighimen; ²⁰ kishiler üstige ot püwlep, ularni éritip tawlash üçün kümüş, mis, tömür, qoghushun we qeleyni xumdan ichige yiqqandek, Men ghezipim we qehrim bilen silerni yighip *sheher* ichige sélip silerni éritimen. ²¹ Shundaq, Men silerni yighip, ghezipimning otini üstünglerge püwleymen, siler uning otturisida érip kétisiler; ²² kümüş xumdanda éritilgendek, siler sheher otturisida éritilisiler; we siler Menki Perwerdigarning Öz qehrimni üstünglerge tökkenlikimni tonup yétisiler.

Üchinchi bésharet: — Israilning pütün jemiyiti buzuldi!

²³ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

²⁴ I insan oghli, sheherge mundaq dégin: — Ghezep chüshken künde sen paklandurulmighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen. □ ²⁵ Öz oljisini titma qilidighan, hörkireydighan shirdek ularning peyghemberliri uningda suyiqest ishlitidu; ular janlarni yewétidu; xezinilerni, qimmetlik nersilirini buliwalidu; ular uning otturisidiki tul xotunlarni köpeytmekte.■

²⁶ Uning kahinliri Tewrat-qanunumni buzup tashlap, pak-muqeddes nersilirimni bulghighan; ular pak-muqeddes bilen addiy nersilerni perq qilmaydu; ular «shabat kün»lirimge közini yumup yüridu; shuning bilen ular arisida Manga betnam chaplinidu. ■ ²⁷ Uning ichidiki shahzadiler xuddi oljisini titma qilidighan bōrilerdek; ular qan töküshidu, janlarni nabut qilishidu, haram menpeetni bulishidu. ■ ²⁸ Uning peyghemberliri ularning *qilmishlirini* «hak suwaq» bilen aqartqan, «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» dep saxta körünüşlerni körüwélip, pal sélip yalghanchiliq yetküzidu; lékin Perwerdigar ulargha söz qilghan emes. ■ ²⁹ Zémindiki addiy puqralarmu jebir-zulum qiliship, bulang-talang qilidu; ular ajiz-namratlarni bozek qilip, musapirlargha zulum sélip uwal qilidu. ³⁰ Men ular arisidin tamni qaytidin yasitip bérighan, Méni ularning zéminini weyran qilishimdin yanduridighan, uning yériqini etküdek, Méning aldinda turidighan arichi bir ezimetni izdep keldim; biraq héchbirni tapalmidim. ■ ³¹ Shunga Men qehrimni üstige tökimen; ghezipimning oti bilen Men ularni halak qilimen; Men ularning yollirini öz béshigha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar.■

23

Oholah hem Oholibah — ikki ayal toghruluq bolghan temsil

■ 22:15 Ez. 12:14, 15 □ 22:16 «Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen» — oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Ayetning eyni tékistini chüshinish sel tes. ■ 22:18 Yesh. 1:22 □ 22:24 «Ghezep chüshken künde sen paklandurulmighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen» — Xudaning ghezipi tüpeylidin, ularda belkim bir qurghaqchiliq bolghanidi. «Qan.» 28-babni körüng. ■ 22:25 Mat. 23:14 ■ 22:26 Law. 10:10; Ez. 44:23 ■ 22:27 Mik. 3:11; Zef. 3:3 ■ 22:28 Ez. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12 ■ 22:30 Zeb. 106:23 ■ 22:31 Ez. 9:10; 11:21; 16:43

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² I insan oghli, bir anidin tughulghan ikki ayal bar iken; ³ ular Misir zéminide pahishilik qilghan; ular yashliqta pahishilik qilghan; shu yerde ularning köksiliri mijiqlinip, qizliq emchek topchiliri silan'ghan. ■ ⁴ Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi; ular oghul-qizlarni tughqan. Samariye bolsa Oholah, Yérusalém Oholibahdur.□

⁵ Oholah Méningki bolghan teqdirdimu yene buzuqluq qilghan — u ashiqlirigha, yeni qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerde bolghan; ⁶ kök kiyim kiygen, emeldar-hökümdarlar, hemmisi kélishken yigitler, atqa min'gen chewendazlar idi. ⁷ U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi; öz arzu-heweslerini barliq qozghatqanlar bilen we ularning barliq mebudliri bilen u özini bulghighan.□ ⁸ U yenila Misirda bolghan pahishilikliridin waz kechmidi; chünki uning yashliqida ashu yerdikiler uning bilen bille yatti, qizliq köksilirini silap, öz buzuqluqlirini uning üstige tökti. ⁹ Shunga Men uni öz ashnilirining, yeni uning arzu-heweslerini qozghatqan Asuriylerning qoligha tapshurdum; ■ ¹⁰ ular uning nomusini ashkarilap, uning oghul-qizlirini élip kétip, uni qilichlap öltürüwetti; u ayallar arisida *yaman* ataqqa qaldi; uning üstige höküm chiqirilip jazalandi.

Oholibah

¹¹ Uning singlisi Oholibah buni körüp turupmu, arzu-hewesliride hedisidin téximu buzuq, pahishilikliri hedisiningkidin köp bolup ketti. ¹² U öz qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerni qozghatqan; ular emeldar-hökümdarlar, heshemetlik sawut, formilarni kiygen, atqa min'gen chewendazlar, ularning hemmisi kélishken yigitler idi. ■ ¹³ Men uning bulghinip ketkenlikini kördüm; ular ikkilisi bir yolluq idi.

¹⁴ U uning pahishiliklirini ashurdi; chünki u tamda pereng bilen süretlen'gen ademlerni, yeni Kaldiyerning resimlirini kördi; ¹⁵ ularning belliri potilar bilen oralghan, béshigha quyruqluq selliler kiyilgen; ularning hemmisi leshker béshidek, yeni tughulghan yurti Kaldiyediki Babilliqlarning qiyapitide idi. ¹⁶ U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilen ularni izdep Kaldiyeye elchilerni ewetken.□

¹⁷ Shuning bilen Babilliqlar uninggha, yeni uning ashniliq orun-körpilirige yéqin kélip, uni öz zinaliri bilen bulghighan; u özini ular bilen bille bulghighandin kéyin ulardin bizar boldi. ¹⁸ U öz buzuqluqlirini ochuq qilip, nomusini ashkarilishi bilen, jénim hedisidin yirgen'gendek uningdinmu yirgendi. ¹⁹ Biraq u yene özining yashliq künlirini, yeni Misir zéminida buzuqluq pahishilik qilghan künlirini ésige keltürüp öz buzuqluqlirini téximu köpeytti. ²⁰ Uning erliki éshek medekliridek, meniysi atlarningkidek bolghan Babilning pahishiwaz erkeklirige qarap hewesliri qozghaldi. ²¹ Sen yashliqingdiki buzuqluqliringgha, yeni yashliqingda Misirliqlarning emchekliringni silighinigha yene teshna bolup telmürdung.

²² Shunga, i Oholibah, — deydu Reb Perwerdigar — Mana, Men jéning hazir bizar bolghan ashniliringni özüngge qarshi qozghitimen, ularni sen bilen qarshilishishqa hemme teripingdin élip kélimen; ²³ Babilliqlar, barliq Kaldiyler, Pékodlar, Shoalar,

■ 23:3 Ez. 20:8 □ 23:4 «Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi» — démek, Oholah Israilning shimaliy padishahliqini, Oholibah Yehudani körsitidu. «Oholah» — «uning chédiri», «Oholibah» — «méning chédirim uningdidur» dégen menilerde. □ 23:7 «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi» — yaki «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisini Asuriyening ésilzadilirige béghishlighan». ■ 23:9 2Pad. 17; 18 ■ 23:12 2Pad. 16:7 □ 23:16 «U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilen ularni izdep Kaldiyeye elchilerni ewetken» — bundaq bayanlar belkim Yehudaning padishahliri Babildin yarem sorighanliqini, Babilliqlar bilen dostlashmaqchi bolghanliqini, shundaqla ularning butpereslikini qobul qilghanliqini körsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayetlerni körüng).

Koallar hemde Asuriylarning hemmisini ular bilan teng qozghaymen; ularning hemmisi kélíshken yigitler, emeldar-hökümdarlar, ulugh begler we janablar, hemmisi atqa min'gen chewendazlardur; ²⁴ ular qoral-yaraqalar, jeng harwiliri, yük harwiliri hem zor bir top xelqler bilan sanga qarshi chiqidu; ular özlirini hemme teripingde sipar-qalqanlar we dubulghalarni kiyip sanga qarshi sepras bolidu; béshinggha chüshidighan tégishlik jazani ulargha tapshurimen, ular öz hökümliri boyiche jazalaydu.

²⁵ Men muqeddeslikimdin chiqqan ghezepni sanga qaritimen; shuning bilen ular qehr bilen séni bir terep qilidu. Ular séning burnung we qulaqliringni késiwétidu; sendin axirqi qalghanlar qilichlinidu; ular oghul-qizliringni élip kétidu, sendin yenila qalghanlar otta yutuwétilidu. □ ²⁶ Ular sendin kiyim-kéchekliringni éliwélip, güzel zibuzinnetliringni bulaydu. ■ ²⁷ Shuning bilen Men sende Misir zéminida bashlan'ghan buzuqluqliringni we pahishilikliringni toxtitimen; sen bu ishlargha yene telmürmeysen, Misirni qayta eslimeysen.

²⁸ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüng nepretlen'genlarning qoligha, yeni jéning yirgen'genlarning qoligha tapshurimen; ■ ²⁹⁻³⁰ ular séni öchmenlik bilen bir terep qilip, barliq ejirliringni élip kétip, séni tughma-yalingach qaldurup, pahishilikliringning nomusini ashkarilaydu. Sen eller bilen pahishilik qilghanliqing, ularning mebudliri bilen özüngni bulghighanliqing tüpeylidin, séning buzuqluqliring hem pahishilikliring bularni béshinggha chüshürdi.■

³¹ Hedengning yolida özüng mangghansen; shunga Men uningdiki qedehni séning qolungghimu tutquzdum.

³² — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Hedengning qedehini, chongqur we chong bir qedehni senmu ichisen; sen reswa bolup mazaq qilinisen, chünki uning hejimi chongdur; ³³ sen dehshetlik we halaket qedehi, yeni hedeng Samariyening qedehi bilen mestlik hem derd-elemge toldurulisen; ³⁴ sen uni ichiwétip yene yalaysen, hetta uning parchilirinimu ghajilaysen, andin köksiliringnimu yulup tashlaysen; chünki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdigar.

³⁵ Shuning üçün Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Méni untup arqanggha tashliwetkenliking üçün, shunga öz buzuqluqung hem pahishilikliringning jazasini kötürisen.■

³⁶ We Perwerdigar manga mundaq dédi: — I insan oghli, sen Oholah we Oholibamah üstige höküm chiqiramsen? Emdi ulargha öz yirginchlik qilmishlirini ayan qilip körsetkin. ■ ³⁷ Chünki ular buzuqluq qildi; qolliri qan boldi; ular öz butliri bilen buzuqluq qilip, uning üstige Manga tughqan öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp béghishlidi. □ ■ ³⁸ Uning üstige ular Manga shundaq ish qilghanki, oxshash bir künde ular Méning muqeddes jayimni bulghap, «shabat kün»lirimni buzghan. ■ ³⁹ Chünki ular öz balilirimni butlirigha soyghan chaghda, ular oxshash bir künde muqeddes jayimni bulghashqa kirdi; mana, ular Méning öyüm otturisida shundaq qilghan.■

⁴⁰ Uning üstige ademlerni yiraqtin chaqirdi, ularni élip kélíshke elchi ewetti; mana, ular keldi; sen ularni dep yuyunup, köz-qashliringgha osma qoyup, özüngni zibu-zinnetler bilen perdazliding; ⁴¹ heshemetlik bir diwanda olturdung, uning aldigha üstige Méning xushbuyum hem zeytun méyim qoyulghan dastixanni qoydung; ■ ⁴² ghemsiz yürgen bir top kishilerning awazi uningda anglandi; chüprende ademler bilen bille chöl-bayawandin

□ **23:25** «Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep» — ibraniy tilida «(Méning) hesitim». ■ **23:26** Ez. 16:39
 ■ **23:28** Ez. 16:37; Ez. 23:17 ■ **23:29-30** Ez. 16:39; Ez. 23:25, 26 ■ **23:35** Yer. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Ez. 22:12
 ■ **23:36** Ez. 20:4; 22:2 □ **23:37** «öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp béghishlidi» — «(ottin) ötküzüsh» dégen söz, butpereslik toghruluq bayanlar arisida bolsa, adette insanlarni, bolupmu balilarni butlarga «qurbanliq süpitide ottin ötküzüsh»ni körsitidu. ■ **23:37** Ez. 16:21; 20:26,31 ■ **23:38** Ez. 22:8 ■ **23:39** 2Pad. 21:4-7; Ez. 16:21; Ez. 20:13, 16 ■ **23:41** Pend. 7:17

Sébaiylarmu élip kélindi; ular *hede-singilning* qollirigha bilezükler, béshigha chirayliq tajlarni saldi. □ ⁴³ Emdi Men zina-buzuqluqlar bilen uprap qérighan pahishe toghruluq: «Ular emdi uning bilen buzuqluq qiliwersun; chünki u heqiqeten *pahishe*» — dédim.□

⁴⁴ — Shuning bilen ular pahishe ayalgha yéqinlashqandek uninggha yéqin bérip bille yatti; ular shundaq qilip Oholah we Oholibamah bu ikki buzuq ayalgha yéqinlaship bille yatti.

⁴⁵ Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni we qan tökküchi ayallarni jazalighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu; chünki ular zinaxor ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■ ⁴⁶ Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Bir top ademlerni ulargha qarshi chiqirip élip kélimen, ularni heryan'gha heydiwétishke we bulangchiliq qilishqa tapshurimen. ⁴⁷ Bu top kishiler ularni tashlar bilen chalma-kések qilip, qilichliri bilen chépip soyidu; ular ularning oghul-qizlirini öltüridu, öylirini ot bilen köydüriwétidu.■

⁴⁸ Shuning bilen Men zémimde buzuqluqqa xatime bérimen; shuning bilen barliq ayallar silerdin sawaq élip silerning buzuqluqliringni dorimaydu. ⁴⁹ Ular buzuqluqungni öz béshinggha qayturup chüshüridu, we siler mebudliringlarga chétishliq bolghan gunahlarni kötürisiler; siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.■

24

Daghlisip ketken qazan

¹ Toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, bu künni, del mushu künning chislasini yéziwalghin; chünki del mushu künde Babilning padishahi Yérusalémni muhasirige aldi.

³ Asiy jemetning aldigha bir temsilni qoyup mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Qazanni otning üstige qoyunglar, ot üstige qoyunglar, uninggha su qoyunglar; ■ ⁴ gösh parchiliri, herbir ésil gösh parchilirini, put we qolini uninggha yighip sélinglar; ésil ustixanlarnimu qoshunglar; ⁵ qoy padisidin eng ésilirini élinglar; ustixanlarni pishurushqa uning astigha otun toplap qoyunglar; uni qattiq qaynitinglar, uningdiki ustixanlar obdan qaynisun.

⁶ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheherning haligha, yeni dat basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way! Uningdiki hemmini birdin-birdin al; uninggha nésiwe chéki tashlanmisun! □ ■ ⁷ Chünki u tökken qan uning otturisida turidu; u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge emes, belki taqir tash üstige tökti. □ ⁸ Qehrimni qozghash, intiqam élish üçün, u tökken qanning yépilmasliqi üçün taqir tash üstige qaldurdum.

□ **23:42** «...Sébaiylarmu élip kélindi» — «Sébaiylar»ning bashqa birxil terjimisi: «haraqkeshler». □ **23:43** «Ular emdi uning bilen buzuqluq qiliwersun — chünki u heqiqeten pahishe» — yaki «U heqiqeten shundaq bolsa, ular yenila hazir uning bilen rast buzuqluq qilamdu?». □ **23:45** «Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni ... Jazalighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu» — bizningche bu jümlidiki «heqqaniy ademler» qattiq kinayilik, hejwiyy gep idi. Chünki u Babilliqarni körsitidu (46-47-ayetlerni körüng). Menisi belkim: «Ular siler bilen sélishturulghanda, heqqaniy ademler körünidu». ■ **23:45** Ez. 16:38 ■ **23:47** Ez. 16:41 ■ **23:49** Ez. 16:58. ■ **24:3** Yer. 1:13 □ **24:6** «Qanxor sheherning haligha, yeni dat basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way!... uninggha nésiwe chéki tashlanmisun!» — qazanning déti qan renggide bolup, belkim sheherning qanxorluqini bildüridu. Ayetning keyinki qismining menisi belkim, qazanning dat basqan parchiliridek, sheherdikilermu parche-parche tarqilip kétip, héchqandaq bextning nésiwisini körmeysen dégenlik. «uningdiki hemmini birdin-birdin al» — yaki «uningdiki gösh parchilirini bir-biridin al». ■ **24:6** Ez. 22:2 □ **24:7** «Chünki ... u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge emes, belki taqir tash üstige tökti» — démek, özliri öltürgen admemlerge téximu bihörmelik qilip ularni depne qilmighan; yene kélip, héch nomus qilmay tökken qanni yoshurushning hajiti yoq dep yürgen.

⁹ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheharning haligha way! Menmu uning otun döwisini yoghan qilimen! ■ ¹⁰ Otunni döwilenglar, otni yiqip chuxchulanglar, gösh obdan pishsun, dora-dermeklerni qoshunglar, ustixanlar köyüp ketsun! ¹¹ Andin qazanni qizitip, uningdiki misni qipqizil qilinglar, ichidiki dagh-kirlar éritilip, uning déti chiqiriwétilish üçün uni quruq péti choghlar üstige qoyunglar!

¹² Uning qilghan awarichilikliri Méni upratti; Lékin uning qélin déti uningdin ketmidi; Shunga uning déti otta turiwersun!

¹³ Séning paskinichilikingde buzuq pahishilik bardur; Men séni pakizlimaçchi boldum, lékin sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaymen déding; emdi qehrimni üstüngge töküp toxtatmighuche sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaysen. ¹⁴ Menki Perwerdigar shundaq söz qildim; u emelge ashurulidu, Men uni ada qilimen; Men ne buningdin yanmaymen, ne héch sanga ichimni aghritmaymen, ne uningdin ökünmeymen; ular séning yolliring we qilmishliring boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalaydu — deydu Reb Perwerdigar.■

Ezakiyalning söyümlük ayalining ölümi

¹⁵ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

¹⁶ «I insan oghli, Men séning söyümlük köz qarichuqungni bir urush bilen sendin élip kétimen; biraq sen héch matem tutma, héch yighlima, héch köz yéshi qilma; ¹⁷ süküt ichide uh-zar tartisen; ölgüchi üçün héch haza tutma; sellengni béshinggha orap, keshliringni putunggha baghlighin; yüzüngning töwinini yépiwetme, ademler épbergen nandin yéme».

¹⁸ Shuning bilen Men etigende xelqke söz qildim; kechqurunda ayalim öldi. Ikkinchi küni etigende men buyrulghini boyiche ish qildim. ¹⁹ Emdi xalayıq manga: «Séning bu qilghan ishliringning némini körsetkenlikini démensen?» dédi.

²⁰ Men ulargha mundaq dedim: — Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

²¹ Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Men Öz muqeddes jayimni, yeni sen pexirlen'gen küch-tayanchingni, közünglarni xushal qilghuchi, jéninglar teshna bolghan nersini bulghay dewatimen; silerning keyninglarda qalghan qiz-oghullar qilich bilen yoqilidu. ²² Shu tapta siler Men *Ezakiyal* hazir qilghinimdek qilisiler; siler yüzünglarning töwinini yapmaysiler, ademler épbergen nandin yémeysiler; ²³ sellenglar béshinglarda, keshinglar ayaghliringda boliwéridu; siler héch matem tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-biringlarga qariship uh-zar tartisiler.□ ■

²⁴ Shundaq qilip Ezakiyalning özi silerge bésharet bolidu; u qandaq qilghan bolsa, siler shundaq qilisiler; bu ish emelge ashurulghanda, siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.■

²⁵ — We sen, i insan oghli, Men ulardin küch-istihkamini, ular pexrilen'gen güzek göhrini, söyümlük köz qarichuqlirini, jan-jégiri bolghan qiz-oghullirini ulardin mehrum qilidighan künide, ²⁶ — yeni shu künide, sanga bu xewerni quliqinggha yetküzüsh üçün bir qachqun yéninggha kelmemdü? ²⁷ Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlshisen, yene héch gacha bolmaysen; shundaq qilip ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».□

■ 24:9 Nah. 3:1; Hab. 2:12 ■ 24:14 Ez. 5:11; 23:24 □ 24:23 «siler héch matem tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-biringlarga qariship uh-zar tartisiler» — demisekmu, balayi'apet shundaq éghir boliduki, héchqandaq köz yashliri yaki matem tutushlar uninggha layiq kelmeydu. ■ 24:23 Ez. 4:17 ■ 24:24 Ez. 12:6 □ 24:27 «Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlshisen, yene héch gacha bolmaysen» — bu gachiliq besh yil ilgiri bashlan'ghan. 3:26-ayetni izahiti bilen we 33:22-ayetnimu körüng.

25

Eller toghruluq bésharetler ••• Birinchi bésharet – Ammon toghruluq

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, yüzüngni Ammoniylargha qaritip, ularni eyiblep bésharet béríp mundaq dégin: —■

³ — Ammoniylargha mundaq dégin — Reb Perwerdigarning sözini anglanglar! Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Méning muqeddes jayim bulghan'ghanda, Israil zémini weyran qilin'ghanda, Yehuda jemeti sürgün qilin'ghanda sen ulargha qarap: «Wah! Yaxshi boldi!» dégingni tüpeylidin, ⁴ emdi mana, Men séni sherqtiki ellerning igidarliqigha tapshurimen; ular séning arangda bargah qurup, arangda chédirlirini tikidu; ular méwiliringni yep, sütüngni ichidu. ⁵ Men Rabbah shehirini tögiler üçün otlaq, Ammoniylarning yérini qoy padiliri üçün arangah qilimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

⁶ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqning tüpeylidin, □ ⁷ emdi mana, Men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen; Men séni xelqler ichidin üzimen, memliketler ichidin yoqitimen; Men séni halak qilimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.□

Ikkinchi bésharet – Moab toghruluq

⁸ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki Moab we Séirning: «Yehuda peqet barliq bashqa eller bilen oxshash, xalas» dégini tüpeylidin, ■ ⁹ shunga mana, Men Moabning yénini — chégrasidiki sheherlerni, zéminining pexri bolghan Beyt-Yeshimot, Baal-Méon we Kiriataim sheherliridin bashlap yérip achimen; ¹⁰ ularni Ammoniylarning zémini bilen bille sherqtiki ellerge tapshurimen; Men Ammoniylarning yene eller arisida eslenmesliki üçün, ularning igidarliqigha tapshurimen; ■ ¹¹ we Moab üstige höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

Üchinchi bésharet – Édomni eyiblesh

¹² Reb Perwerdigar mundaq deydu: — chünki Édom Yehuda jemetidin öch élip yamanliq qilip, shuningdek éghir gunahkar bolghini tüpeylidin, intiqam alghnini tüpeylidin, ¹³ — emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Édomgha qolumni sozimen; shuning bilen uni zéminidin ademler hem haywanlardin mehrum qilimen; Men uni Téman shehiridin tartip weyran qilimen; ular Dédan shehirigiche qilich bilen yiqilidu. ¹⁴ Shuning bilen Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin Öz intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu; Édomiylar Méning intiqamimning néme ikenlikini bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.□

■ 25:2 Yer. 49:1 □ 25:6 «sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqning tüpeylidin... — mushu yerde «chawak chélish» we «putni tipcheklitish» intayin xushal bolup ketkenlikini bildüridu. □ 25:7 «emdi mana, men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen...» — Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti. Kéyin «Nabatiyliq» erebler sherq teripidin kélip Ammon zéminini igiliwaldi. ■ 25:8 Yer. 49:1-47 ■ 25:10 Ez. 21:37 □ 25:11 «Moab üstige höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu» — Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Moabning zéminini ishghal qildi. Kéyin «Nabatiyliq» erebler sherq teripidin kélip Moab zéminini igiliwaldi. □ 25:14 «Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin öz intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu...» — miladiyedin ilgiriki 120-yili Yehudiylarning yétekchisi Yuhanna Xirkanus Édomgha hujum qilip ulargha «towa qilip Perwerdigargha ishininglar, yaki qilichimda ölünglar» dégen tallash yolini berdi.

Tötinchi bésharet – Filistiyeni eyiblesh

¹⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Filistiyler intiqam niyiti bilan heriket qilip, kona öchmenliki bilan Yehudani yoqitayli dep ich-ichidin öch alghini tüpeylidin, ¹⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Filistiyening üstige qolumni uzartimen; Men Keretiylerni qiriwétimen, déngiz boyidikilerning qalduqlirininu weyran qilimen.

¹⁷ Men ularning üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen; ularning üstidin intiqam alghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

26

Tur we Zidonni eyiblesh

¹ On birinchi yili, aying birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — □

² I insan oghli, Turning Yérusalém toghruluq: «Wah! Yaxshi boldi! Ellerning derwazisi bolghuchi weyran boldi! U manga qarap qayrilip échildi; uning weyran qilinishi bilan özümni toyghuzimen!» dégini tüpeylidin, ³ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, i Tur, Men sanga qarshimen, déngiz dolqunlarni qozghighandek, köp ellerni sen bilan qarshilishqa qozghaymen; ⁴ ular Turning sépillirini berbat qilip, uning munarlirini chéqip yoqitidu. Uning üstidiki topilirini qirip tashlap, uni taqir tash qilip qoyimen. ⁵ U peqet déngiz otturisdiki torlar yéyilidighan jay bolidu; chunki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdigar; u eller üçün olja bolup qalidu. ⁶ Uning quruqluqta qalghan qizliri qilich bilan qirilidu; shuning bilan ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

⁷ — Chunki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Tur bilan qarshilishishqa Babil padishahi Néboqadnesar, yeni «padishahlarning padishahi»ni, atlar, jeng harwiliri bilan, atliq chewendazlar, qoshun we zor bir top ademler bilan shimal teripidin chiqirip épkelimen. ⁸ U quruqluqta qalghan qizlirini qilich bilan soyidu, sanga muhasire poteylirini quridu, sépilgha chiqidighan dönglükni yasaydu, sanga qarap qalqanlirini kütüridu. ⁹ U sépilliringgha bösküchi bazghanlarni qaritip tikleydu, qoral-paltiliri bilan munarliringni chéqip ghulitidu. ¹⁰ Uning atlirining köplükidin ularning kütürgen chang-topisi séni qaplaydu; sépilliri bösülgen bir sheherge bösüp kirgende u séning qowuqlir-ingdin kirgende, sépilliring atliq eskerlarning, chaqlarning hem jeng harwilirining sadasi bilan tewrinip kétidu. ¹¹ Atlirining tuyaqliri bilan u barliq reste-kochiliringni cheyleydu; u puqraliringni qilich bilan qiridu, küchlük tüwrükliring yerge yiqilidu.■

¹² Ular bayliqliringni olja, mal-tawarliringni ghenimet qilidu; ular sépilliringni buzup ghulitip, heshemetlik öyliringni xarabe qilidu; ular séning tashliring, yaghach-limliring we topa-changliringni déngiz suliri ichige tashlaydu. ¹³ Men naxshliringning sadasini tügitimen; chiltarliringning awazi qaytidin anglanmaydu. ■ ¹⁴ Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen; chunki Menki Perwerdigar shundaq dégenmen, deydu Reb Perwerdigar.□

□ **25:17** «Men ularning (Filistiyelarning) üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen» — Filistiyler awwal Babilning padishahi Néboqadnesar teripidin azab kördi; andin Grék impériyesi teripidin ishghal qilindi; miladiyedin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yehudiylar teripidin bir mezigil ishghal qilindi. Ularning ewladliri bügünki «Pelestinlikler»ning bir qismi. □ **26:1** «on birinchi yil» — sürgün bolghanliqining 11-yili idi. Belkim on birinchi ay bolushi mumkin. □ **26:6** «quruqluqta qalghan qizliri» — belkim turgha béqindi bolghan yézilarni körsitidu. 8-ayetnimu körüng. Bu bésharet toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **26:11** Yesh. 5:28; Yer. 47:3 ■ **26:13** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 16:9 □ **26:14** «Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen» — bu bésharet awwal Babilning impératori Néboqadnesar, andin Grék impératori «Büyük Iskender» terepliridin emelge ashuruldi. Turning hazirqi ehwali del mushu ayette éytilghandektur. Bu ishlar toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng.

¹⁵ Reb Perwerdigar Turgha mundaq deydu: — Sen ghulap ketkingde, yarilan'ghanlar ah-zarlighinida, otturungda qirghin-chapqun qilin'ghanda, déngizning chet yaqiliri tewrinip ketmemdu? ¹⁶ Déngizdiki shahzadiler textliridin chüshüp, tonlirini biryaqqa tashlap, keshtilik kiyim-kécheklarini séliwétidu; ular özlrini qorqunch-titrek bilen pürkeydu; ular yerge olturup, héch toxtawsiz titrep, sanga qarap sarasimige chüshidu.

¹⁷ Ular sen üçün bir mersiyeni oqup sanga mundaq deydu: —

«I ahaleng déngizdikilerdin bolghan, dangqi chiqqan,
Déngiz üstidin küchlük höküm sürgen,

Öz wehshetliringni barliq déngizda turuwatqanlarga salghan sheher!

Sen we senda turuwatqanlar neqeder halak bolghan!■

¹⁸ Hazir séning ghulap ketken kününgde,

Déngiz boyidikiler titrep kétidu;

Déngizdiki arallar we qirghaqtikiler séning yoq bolup ketkingdin dekke-dükkige chüshüp qaldi».□

¹⁹ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Men séni ademzatsiz sheherlerde, xarabe sheher qilghinimda,
Men üstüngge déngiz chongqurluqlirini chiqirip séni chökürginimde,
Ulugh sular séni bésip yapqanda,

²⁰ Shu tapta Men séni hanggha chüshkenler bilen bille chüshürimen,

Qedimki zamandikilerning qatarigha chüshürimen;

Séni yerning tégiliride turghuzimen;

Séningde qaytidin ademzat bolmasliqi üçün,

Séni qedimki xarabiler arisigha,

Hanggha chüshkenler bilen bille bolushqa chüshürimen;

Biraq tiriklarning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen;□

²¹ Men séni bashqilarga bir agahi-wehshet qilimen;

Sen qaytidin héch bolmaysen;

Ular séni izdeydu, biraq sen menggüge tépilmaysen»

— deydu Reb Perwerdigar.

27

Tur toghruluq yene bir bésharet — Tur shehirini chirayliq kémige oxshitish

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² Sen, i insan oghli, Tur toghruluq bir mersiyeni aghzinggha élip uninggha mundaq dégin: —

³ I déngizlarning kirish aghzida turuqluq, déngiz boyliridiki köp eller bilen sodilashquchi, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«I Tur, sen «Méning güzellikim kamaletke yetti!» déding.□ ■

⁴ Séning chégraliring bolsa déngizlarning otturisida idi;

Séni yasighanlar güzellikningni kamaletke yetküzdi.

⁵ Ular barliq taxtayliringni Sénirdiki qarighaylardin yasighan;

Sanga moma üçün ular Liwandin kédir derixini épkelgen;

⁶ Palaqliringni Bashandiki dub derexliridin yasighan;

■ **26:17** Weh. 18:9-19 □ **26:18** «Hazir séning ghulap ketken kününgde, déngiz boyidikiler titrep kétidu...»

— bu bésharetning köp jehetlerde emelge ashurulushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **26:20** «Biraq tiriklarning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen» — bashqa birxil terjimisi: «Sen qaytidin tiriklarning zéminida hürmetke sazawer orunda bolmaysen». □ **27:3** «I déngizlarning kirish aghzida turuqluq...» — ibraniy tilida

«kirish aghzi» dégen söz «jüplük sheklide», chünki turning ikki porti bar idi. ■ **27:3** Ez. 28:12

Palubangni semshit derexliridin yasap,

Kupros déngiz boyidiki pil chishi bilen neqishligen.■

⁷Yelkning Misirdin keltürülgen keshtilik libastin yasalghan, u sanga tugh bolghan;

Sayiwining bolsa déngiz boyidiki Élishahdiki kök we sösün rextlerdin idi; □

⁸Zidondikiler hem Arwadtikiler séning palaq urghuchiliring idi;

Sende bolghan danishmenler, i Tur, séning yol bashlighuchiliring idi.

⁹Gebaldiki aqsaqallar we uning danishmenliri sende bolup, kawakliringni étetti;

Déngiz-okyandiki barliq kémiler we ularning déngizchiliri mal almashturushqa yéninggha kéletti.

¹⁰Parslar, Ludtikiler, Liwiyedikiler qoshun'gha tizimlinip, séning leshkerliring bolghan;

Ular qalqan-dubulghilirini üstüngge ésip, séni heywetlik qilghan; □

¹¹Arwadtikiler qoshuning bilen her teripingde sépilliringda turup közette bolghan;

Gammadtikilermu munarliringda turghan;

Ular qalqan-qorallirini etrapinggha, sépilliringgha ésip qoyghan;

Ular güzelligingni kamaletke yetküzgen;

¹²Tawarliringning mol bolghanliqidin Tarshish sanga xéridar bolghan;

Mehsulatliringgha ular kümüş, tömür, qeley, qoghushun tégiship bergen.□

¹³Jawan, Tubal we Meshek sen bilen soda qilghan;

Ular tawarliringgha ademlerning janliri, mis qacha-qazanlarni tégishken.□

¹⁴Torgamah jemetidikiler mehsulatliring üçün atlar, jeng atliri we qéchirlarni tégiship bergen.

¹⁵Dédandikiler sen bilen sodilashqan;

Déngiz boyliridiki köp xelq sanga xéridar bolghan;

Ular sanga dendan, ebnus yaghichini töligen;

¹⁶Suriye qol hünerliringning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan;

Ular mehsulatliringgha mawi yaqutlar, sösün rextlerni, keshtilerni, nepis kanap rextlerni, marjanlarni, qizil yaqutlarni tégiship bergen.□

¹⁷Yehuda we Israïl zéminidikilerdinmu sen bilen sodilashquchilar bolghan;

Tawarliringgha ular Minnitning bughdayliri, péchiniler, hesel, zeytun méyi, melhem dorilarni tégiship bergen.

¹⁸Demeshq qol hünerliringning mol bolghanliqidin,

Herxil bayliqliring tüpeylidin sanga xéridar bolup sanga Xelbonning sharablrini, aq yunglarni tégiship bergen.

¹⁹Wédan we Uzaldin chiqqan Jawandikiler mehsulatliringgha soqulghan tömür, qowza-qdarchin, égirni tégishkenidi.

²⁰Dédan sanga at toqumlirini tégiship bergen;

²¹Erebistan we Kédardiki barliq shahzadiler sanga xéridar boldi;

Sanga paxlanlar, qochqarlar we öchkilerni tégiship bergen.

²²Shéba hem Raamahdiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;

Mehsulatliringgha ular herxil serxil tétitqular, qimmetlik jawahiratlar we altun almash-turup bergen.

■ 27:6 Yesh. 2:13 □ 27:7 «Élishah» — belkim Kuprosni körsitidu. □ 27:10 «Liwiyedikiler» — «Lwiye» yaki «Libya» ibraniy tilida «Put» dégen sözdur. □ 27:12 «Tarshish» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üç yurt bar bolushi mumkin idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üçinchisi En'gliye idi. Mushu yerde belkim Ispaniyini körsitidu. □ 27:13 «Jawan» — hazirqi Grétsiyedur. Tubal we Meshek eslide hazirqi Türkiye zéminida yashighan ikki qebile idi. Kéyin ular Rusiye terepke köchüp ketken bolushi mumkin. «ademlerning janliri» — qullar dégenlik. □ 27:16 «Suriye qol hünerliringning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan...» — bezi kona köchürme nusxilarda «Aram» (Suriye) emes, «Édom» déyilidu: 18-ayette «Demeshq» (Suriyening paytexti) toghruluq söz bolghachqa, «Édom» belkim toghridur.

²³ Haran, Kanneh, Édendikiler we Shéba, Ashur, Xilmadtiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;□

²⁴ Ular sanga heshemetlik kiyim-kéчек, sösün rextler we keshtiler, rengmureng gilemlerni tégiship bergin;

Bularning hemmisi tügünçeklinip tana-arghamchilar bilen ching baghlinip, bazaringha kirdi.

²⁵ Tarshishtiki kémiler tawarliringni kötürgen karwanlardek bolghan; Shuning bilen sen déngiz-okyaning baghrida mal bilen toldurulup, intayin éghirliship ketkensen; □

²⁶ Séning palaq orghuchiliring séni ulugh sulargha apardi; Sherq shamili séni déngiz-okyaning baghrida pare-pare qiliwetti;■

²⁷ Séning mal-mülükliring, bazarliring, déngizchiliring we yol bashlighuchiliring, Kawakliringni etküchiler, sen bilen sodilashqan sodigerler, sende bolghan barliq leshkerliring,

Jümlidin arangda toplan'ghan ademlarning hemmisi sen örülüp ketken kününgde örülüp déngiz-okyaning qoynigha gherq bolup kétidu.■

²⁸ Yol bashlighuchiliringning ah-zarliridin daladikiler tewrep kétidu.■

²⁹ Palaq orghuchilarning hemmisi, Déngizchilar, déngizda barliq yol bashlighuchilar öz kémiliridin chüshidu; Ular quruqluqta turidu;

³⁰ Ular sanga qarap awazini anglitip,

Qattiq ah-zar kötüridu;

Ular topa-chang chiqirip béshigha chachidu;

Ular küller ichide éghinaydu.

³¹ Ular séni dep chachlirini chüshürüp özlirini taz qilip, böz kiyimlerge oraydu;

Ular qattiq matem tutup sen üçün zor derd-elem ichide yighlaydu.□ ■

³² Ular ah-zarlirini kötürginide sen üçün bir mersiyeni oqup, sen toghruluq haza qilip mundaq deydu:

— «Tur déngiz-okyanlar otturisida, hazir jimjit qilin'ghan!

Esli kim uninggha teng kéleleytti?

³³ Mehsulatliring déngiz-okyanlardin ötüp ketkende,

Sen köp xelqlerni qanaetlendürgen;

Bayliqliring we tawarliringning molluqi bilen yer yüzidiki padishahlarni béyitqansen.

³⁴ Sen sularning chongqur tégide déngiz-okyanlar teripidin pare-pare qilin'ghanda,

Tawarliring hem arangda bolghan top-top ademliringmu örülüp gherq bolup ketti.

³⁵ Barliq déngiz boyidikiler sanga qarap alaqqade bolghan;

Ularning padishahliri dehshet qorqup, ularning yüzlirini sur basqan.

³⁶ Xelqler arisidiki sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi;

Sen özüng bir wehshet iding, emdi qaytidin bolmaysen»».□ ■

28

Turning padishahini eyibleydighan bir bésharet

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

□ **27:23** «Ashur» — Asuriye. □ **27:25** «éghirliship ketken» — ibraniy tilida ikki bisliq gep bolup, uning ikkinchi menisi «hörmet-abruyluq bolghan» dégen menide. Shühhisizki, bu kinayilik gep idi. ■ **27:26** Ez. 17:1 ■ **27:27** Weh. 18:9-19 ■ **27:28** Ez. 26:10, 15 □ **27:31** «böz kiyimler» — matem tutush yaki qattiq towa qilishni bildüretti. ■ **27:31** Yer. 48:37 □ **27:36** «sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi» — «ush-ush qilish» kona jemiyette mesxire qilishni bildüridu. ■ **27:36** Ez. 26:21

² I insan oghli, turning shahzadisige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu:

—
«Séning özüngni chong tutup: «Men bir ilahturmen;
Men Xudaning textige, yeni déngiz-okyanlarning baghrida olturimen», dégensen;
(Biraq sen insan, Xuda emessen!)
Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap qalding.■

³ Mana, sen Daniyaldin danasen;
Héchqandaq sir sendin yoshurun emes;□

⁴ Danaliqing we eqling bilen sen bayliqlargha ige boldung,
Altun-kümüşni xeziniliringge toplap qoydung;

⁵ Tijarete bolghan zor danaliqing bilen bayliqliringni awuttung;
Bayliqliring tüpeylidin özüngni chong tuttung: —

⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap ketkenlikingdin,

⁷ Emdi mana, Men yat ademler,
Yeni ellerning dehshitini üstüngge épkelimen;
Ular danaliqingning parlaqliqini yoqitishqa qilichlirini sughurup,
Shan-sheripingni bulghaydu;■

⁸ Ular séni hanggha chüshüridu;
Shuning bilen sen déngiz-okyanlarning qoynida öltürülgenlarning ölümide ölisen.

⁹ Emdi séni öltürgüchining aldida: «Men Xuda» — demsen?

Biraq sen özüngni sanjip öltüridighanning qoli astida Tengri emes, insan bolup chiqisen.

¹⁰ Sen yat ademlarning qolida xetne qilinmighanlarga layiq bolghan ölüm bilen ölisen;
Chünki Men shundaq söz qilghan», — deydu Reb Perwerdigar.□

Turning padishahi toghruluq bir mersiye

¹¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹² I insan oghli, Turning padishahi toghruluq awazingni kötürüp bu mersiye aghzing-
gha élip uninggha mundaq dégin: —

Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Sen, kamaletning jewhiri bolghan,
Danaliqqa tolghan, güzellikte kamaletke yetkeniding;□ ■

¹³ Sen Érem baghchisi, yeni Xudaning baghchisida bolghansen;
Herbir qimmatlik tashlar, yeni qizil yaqut, sériq göher we almas, béril yaqut, aq héqiq,
anartash, kök yaqut, zumret we kök qashtash sanga yögek bolghan;
Yaqut közliring we neqqashliring altun ichige yasalghan;
Sen yaritilghan kününgde ular teyyarlan'ghanidi.

¹⁴ Sen bolsang mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen,
Chünki Men séni shundaq békitkenidim;
Sen Xudaning muqeddes téghida bolghansen;

■ 28:2 Yesh. 31:3 □ 28:3 «Mana, **sen Daniyaldin danasen**» — shu waqitta Daniyal peyghember alliqachan Babil ordisida birnechche yil bash wezir bolghan. ■ 28:7 Yer. 6:23 □ 28:10 «**Sen yat ademlarning qolida xetne qilinmighanlarga layiq bolghan ölüm bilen ölisen**» — Turdikiler adette «xetne qilinmighan»lardindur. «Ezakiyal peyghember» dégen kitabta, «xetne qilinmighan pétida ölüş» dégen söz «Xudadin ayrilghan pétida ölüş» dégen menini bildüridu. «Qoshumche söz»imizde biz «xetne» dégen téma üstide toxtitilimiz. □ 28:12 «**Sen, kamaletning jewhiri bolghan**» — yaki «sen, kamaletning möhüri bolghan». ■ 28:12 Ez. 27:3

Sen otluq tashlar arisida yüretting;□

¹⁵ Sen yaritilgan künden béri, sende qebihlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding.□

¹⁶ Qilghan sodiliringning köp bolghanliqidin sen zorluq-zumbuluq bilen tolup, gunah sadir qilghan;

Shunga Men séni Xudaning téghidin haram nerse dep tashliwetkenmen;

Men séni, i muhapizetchi kérub, otluq tashlar arisidin heydep yoqatqanmen;

¹⁷ Séning könglüng güzelliging bilen tekebburliship ketti;

Parlaqliqing tüpeylidin sen danaliqingni bulghighansen;

Men séni yerge tashliwettim;

Padishahlar séni körüp yétishi üçün Men séni ular aldida yatquzdum. □

¹⁸ Séning qebihlikliringning köplüki tüpeylidin,

Qilghan sodangning adilsizliqi tüpeylidin,

Öz muqeddes jayliringni bulghighansen;

Men özüngdin bir otni chiqardim,

U séni köydürüp yewetti;

Shuning bilen sanga qarap turghanlarning hemmisining köz aldida,

Men séni yerde qalghan küllerge aylاندuruwettim.

¹⁹ Séni tonughanlarning hemmisi sanga qarap sarasimide qalidu;

Sen özüng bir wehshet bolup qalding, emdi qaytidin bolmaysen».

Zidonna eyibleydighan bir bésharet

²⁰ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

²¹ I insan oghli, yüzüngni Zidon'gha qaritip uni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: — □

²² Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men sanga qarshi, i Zidon;

Özüm arangda ulughlinimen;

Men uning üstige höküm chiqirip jazalighinimda,

Özümni uningda pak-muqeddes ikenlimni körsetkinimde,

Ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

²³ Men ulargha wabani ewitip, reste-kochilirida qan aqquzimen;

Uninggha qarshi chiqqan qilichning her etrapida bolghanliqidin otturisida öltürülgenler yiqilidu;

Shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu;

²⁴ Ular yene Israil jemetini közge ilmighan etrapidikiler arisida,

□ **28:14** «Sen **bolsang Mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen**» — «kérub» toghruluq 9:3-ayettiki izahat, «Yar.» 3:24 we «Tebirler»nimu körüng. «Kérub»lar küchlük perishtilerdur. «Mesihlinish» yaki «mesih qilinish» — Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah, «bash kahin» hem bezi chaghlarda peyghemberlerni tiklesh üçün «mesih qilinish» murasimi ötküzülettü. Murasimda béshigha puraqliq may quyulatti. Bu «mesihlesh» dep atalghan. Biraq mushu yerde bir kérub (perishte) «mesih qilin'ghan»; Xuda Özi uni alahide bir xizmet qilishqa teyyarlash üçün uni mesihligen bolsa kérek. □ **28:15** «Sen **yaritilgan künden béri, sende qebihlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding**» — oqurmenler belkim hazir köriduki, Ezakiyal peyghember Tur padishahigha emes, belkim uning keynide turghan rohiy küchke söz qiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayetler «Turning shahshzadisi» toghruluq idi; hazir téma «Turning padishahi»gha özgetilidu. Bizde héch guman yoqki, u Sheytan'gha gep qiliwatidu. Mushu yerde Sheytan toghruluq birnechche muhim xewerler bar: — (1) u Xuda teripidin yaritilghan. (2) uning Érem baghchisida alahide muhapizetchilik qilidighan xizmiti bar idi. (3) u esli intayin chirayliq we küchlük kérub (perishte) idi. (4) u Érem baghchisida bolghan waqitta Xudagha qarshi chiqqan. (5) shu gunahi tüpeylidin u Xudaning huzuridin heydiwétilgen. □ **28:17** «... **Men séni yerge tashliwettim; padishahlar séni körüp yétishi üçün Men séni ular aldida turghuzdum**» — mushu 17- we kényinki ayetlerde, Ezakiyal hem Sheytan'gha hem Tur padishahi (Ittobal II)gha söz qilidu. Tur padishahi Sheytan'gha intayin oxshap ketken. □ **28:21** «Zidon» — Tur shehirining etrapida bolup, uninggha qarashliq rayon idi.

Israil üçün ademni sanjighuchi jighan yaki derd-elemlik tiken bolmaydu; Shuning bilen ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

²⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ular tarqitilghan eller arisidin Israil jemetini qaytidin yiqinimda, ularda ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, emdi ular Men Öz qulum bolghan Yaqupqa teqdim qilghan, özining zéminida olturidu; ²⁶ ular uningda tinch-amanliq ichide yashap, öylerni sélip üzümzarlarni tikidu; Men ularni közge ilmaydighan etrapidikilerning hemmisining üstige höküm chiqirip jazalighinimda, ular tinch-amanliq ichide turidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni bilip yétidu».■

29

Pirewn we Misirni eyibleydighan bésharet

¹ Oninchi yili, oninchi ayning on ikkinchi künide Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, yüzüngni Misir padishahi Pirewn'ge qaritip uni we Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet bérip munu sözlerni dégin: — □

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «I öz-özige: «Bu derya özümningki, men uni özüm üçün yaratqanmen» dégüchi bolghan, öz deryaliri otturisida yatqan yoghan ejdiha Misir padishahi Pirewn, mana, Men sanga qarshimen!■

⁴ Men qarmaqlarni éngeliringge sélip, deryaliringdiki béliqlarni öz qasiraqliringgha chaplashturup séni deryaliring otturididin chiqirimen; deryaliringdiki barliq béliqlar qasiraqliringgha chaplishidu. ⁵ Men séni, yeni sen we deryaliringdiki barliq béliqlarni chöl-bayawan'gha tashlaymen; sen dalagha chüshüp yiqilisen. Héchkim séni yighmaydu, depne qilmaydu; Men séni yer yüzidiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlarining ozuqi bolushqa teqdim qilimen. ⁶ Shuning bilen Misirda barliq turuwatqanlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki ular Israil jemetige «qomush hasa» bolghan. □ ■ ⁷ Ular séni qol bilen tutqanda, sen yérilip, ularning pütkül mürilirini tiliwetting; ular sanga tayan'ghanda, sen sunup, pütkül bellirini mitkut qiliwetting».

⁸ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men üstüngge bir qilich chiqirip, sendiki insan we haywanlarni qiriwétimen. ⁹ Misir zémini weyrane we xarabiler bolup qalidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki Pirewn: «Nil deryasi méningki, men uni yaratqanmen» dégenidi.

¹⁰ Shunga mana, Men sanga hem séning deryaliringgha qarshimen; Men Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyaning chégrasighiche pütünley xarabe-weyrane qiliwétimen. □ ¹¹ Qiriq yil ichide, insanning yaki haywanning ayighi uni bésip ötmeydu we uningda héch adem turmaydu. ¹² Men Misir zéminini weyrani qilin'ghan zéminlar arisida weyrani qilimen; we uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq

■ **28:26** Yer. 31:5 □ **29:2** «Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet bérip...» — Misir ikki qismgha, yeni «töwen Misir» we «yuqiriq Misir»gha bölün'gen. «Misirning barliq ehlini...» dégen söz bu ikki qismigha qaritilghan. ■ **29:3** Zeb. 74:13,14; Yesh. 27:1; 51:9 □ **29:6** «qomush hasa» — démek, tayan'ghili bolmaydighan, ishenchsiz yarem. 7-ayetni körüng. ■ **29:6** 2Pad. 18:21; Yesh. 36:6 □ **29:10** «Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyaning chégrasighiche...» — «Migdol» belkim Nil deryasining déltisida, «Sewen» bolsa hazirqi «Aswan» (chong damba yasalghan) sheherni körsitidu.

yil weyran bolidu; Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitiwétimen, ularni memliketler arisigha taritimen».[□]

¹³ Biraq Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Qiriq yilning axirida Men Misirliqlarni tarqitilghan ellerdin yighip qayturimen; ¹⁴ Men Misirni sürgündin eslige keltürüp, ularni Patros zéminigha, yeni tughulghan zémin'gha qayturimen; ular shu yerde töwen derijilik bir memliket bolidu. ¹⁵ U memliketler arisida eng töwen turidu; u qaytidin özini bashqa eller üstige kötürmeydu; Men ularni peseytimenki, ular qaytidin bashqa eller üstidin höküm sürmeydu. ¹⁶ Misir qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üçün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu; andin ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu».^{□ ■}

Misir we Babil

¹⁷ Yigirme yettinchi yili, birinchi aynning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — [□]

¹⁸ I insan oghli, Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishta qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi; shuning bilen herbir bash taqir bolup ketti, herbir müre sürkilip yéghir bolup ketti; biraq ne u ne qoshuni Tur bilen qarshilashqan emgekke héchqandaq heq almidi; [□] ¹⁹ shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Misir zéminini Babil padishahi Néboqadnesargha teqdim qilimen; u uning bayliqlirini élip, oljisini bulap, ghenimitini tutup élip kétidu; bular uning qoshuni üçün ish heqqi bolidu. ²⁰ Men uninggha Turgha jeng qilghanning ish heqqi üçün Misir zéminini teqdim qildim; chünki ular Méni dep ejir qildi, — deydu Reb Perwerdigar.[□]

²¹ — Men shu künde Israil jemeti üçün bir münggüz östürüp chiqirimen, we sen Ezakiyalning aghzingni ular arisida achimen; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.[□]

30

Misir toghruluq éytilghan mersiye

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

[□] **29:12** «zéminini weyran qilin'ghan zéminler arisida weyran qilimen» — bu we uninggha oxshap kétédighan ibariler belkim «dunya boyiche uni eng weyrane zémin qilimen» dégen menide. «uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq yil weyran bolidu» — «qiriq yil weyran bolush»ni körsetken bu bésharet, belkim birinchi qétim miladiyedin ilgiriki 525-487-yillarda, Pars impératori «Kambisis»ning Misir üstidin rehimsiz höküm sürüshi, shuningdek Misirning pes orun'gha chüshürülüshi bilen emelge ashurulghan. Biraq shu dewrde Misirda «uningda héch adem turmaydu» dégen (11-ayettiki) bésharet toluq emelge ashurulmide. Shunga bésharetning toluq emelge ashurulushi Mesihning dunyagha qaytip kélishi bilen bolidu, dep oylaymiz. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

[□] **29:16** «Misir qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üçün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu» — Israillar herdaim Misirdin panah izdep kelgen, bu Xudagha ishenmeslik gunahi bolghan. ■ **29:16** Yigh. 4:17 [□] **29:17** «Yigirme yettinchi yili, birinchi aynning birinchi künide ... Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi» — oqurmenler belkim shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Misir toghruluq bu bésharet yuqiriqi bésharetlerdin 17 yil kéyin bérilgen. Shübbhisizki, u Misir toghrisidiki bésharetlerni jem qilip toluq bolsun dep mushu yerde qoshulghan. [□] **29:18** «Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishta qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi... biraq ne u ne qoshuni Tur bilen qarshilashqan emgekke héchqandaq heq almidi» — emeliyette Babil padishahi Néboqadnesar Tur shehirini 13 yil muhasirige aldi! U axirda Babilgha teslim boldi, biraq bu sözge qarighanda Néboqadnesar uningdin héch payda körmigen. [□] **29:20** «Men uninggha Turgha jeng qilghanning ish heqqi üçün Misir zéminini teqdim qildim» — ibraniy tilida mushu yerde «Turgha» dégenlik «uninggha» déyilidu. 18-ayetni körüng. [□] **29:21** «Men shu künde Israil jemeti üçün bir münggüz östürüp chiqirimen» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini yaki hoquqini bildüridu. Mushu yerde Qutquzghuchi-Mesihni körsitishi mumkin. «Zebur» 132-küy, 17-ayetni körüng. Bu münggüzler ademning béshidin ösken emes, elwette!

² I insan oghli, bésharet bérip: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler dad-peryad sélip: «Way shu küni!» — denglar!» — dégin.

³ Chünki kün yéqinlashti; berheq, Perwerdigarning küni, bulutlar qaplan'ghan kün yéqinlashti; u ellerning béshigha chüshidighan kündür. □ ⁴ Shuning bilen bir qilich Misir üstige chüshidu; öltürülgenler Misirda yiqilghanda, uning zor bayliqliri bulinip ketkende, uning ulliri örülüp chüshkende, Éfiopiyelikler derd-elem tartidu.

⁵ Éfiopiye, Put, Lud, barliq Erebiye, Liwiye we ehde qilin'ghan zémindikilermu Misir bilen bille qilichlinidu. □

⁶ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Misirni qollaydighanlar yiqilidu; uning küchidin bolghan pexri yerge chüshidu; Migdoldin Sewen'giche bolghan xelq qilichlinidu, — deydu Reb Perwerdigar.

⁷ — Ular weyran qilin'ghan zéminlar arisida weyran qilinidu; uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida yatidu. ⁸ Shuning bilen, Men Misirgha ot salghinimda, uning yardimide bolghanlar sundurulghanda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; ⁹ Shu küni elchiler Éfiopiyeni qorqitish üçün kémilerde olturup mendin chiqidu; Misirning béshigha chüshken künde ularghimu azab-oqubet chüshidu; mana, u kéliwatidu!

¹⁰ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men yene Misirning top-top ademlirini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen. □ ¹¹ U we uning bilen kelgen xelqi, yeni ellerning arisidiki eng dehshetliki zéminni halak qilishqa élip kelinidu; ular Misir bilen qarshilishqa qilichlarni sughurup, zéminni öltürülgenler bilen tolduridu. □ ■

¹² Men Nil deryalirini qurutimen,

We zéminni rezil ademlarning qoligha sétiwétimen;

Zémin we uningda turghan hemmini yat ademlarning qolida weyrane qilimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qilghan».

¹³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men Nof shehiridin butlarni yoqitimen, oyghan mebudlarnimu yoqitimen; Misir zéminidin qaytidin shahzade bolmas; Men Misir zéminini qorqunchqa chüshürimen. □ ¹⁴ Men Patros shehirini weyrane qilip, Zoan shehiride ot salimen, No shehiri üstidin höküm chiqirip jazalaymen. □ ¹⁵ Misirning istihkami bolghan Sin shehirining üstige qehrimni tökimen; No shehirining top-top ademlirini qiriwétimen.

¹⁶ Men Misirda bir ot salimen; Sin azablardin tolghinip kétidu; No shehiri bösüliidu, Nof shehiri her küni yawlargha yüzlinidu. ¹⁷ Awen we Pibeset sheherliridiki yigitler qilichlinidu; bu sheherler sürgün qilinidu. ¹⁸ Méning shu yerde Misirning boyunturuqlirini sundurghinimda, Tahpanes shehiride kün qarangghulishidu; uningda öz küchidin bolghan pexri yoqilidu; bir bulut uni qaplaydu; uning qizliri sürgün qilinidu.

¹⁹ Men shundaq qilip Misir üstidin höküm chiqirip jazalaymen; we shular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Pirewn toghruluq yene bir bésharet

- **30:3** «Perwerdigarning küni» — adette axirqi zamandiki, her el-milletni basqan azab-oqubetlik künlarni körsitidu. Mushu yerde «Perwerdigarning küni» belkim hem yéqin arigha bolidighan we yiraq kelgüside bolidighan (axirqi zamandiki) ishlarnimu körsitidu. □ **30:5** «barliq Erebiye» — yaki, «ariliship ketken top-top ademler». «Liwiye» — (yaki «Libya») ibraniy tilida «Lubiylar». Bezi köchürmilerde «Qubdikiler» déyilidu. Adette «Put» Liwiye körsitidu. «ehde qilin'ghan zémindikiler» — belkim (Xudaning yolyorug'lig'gha xilap) Misirgha qéchip ketken Yehudiylarni körsitishi mumkin («Yer.» 44-babni körüng). □ **30:10** «Men yene Misirning top-top ademlirini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen» — mushu ayettiki «yene» bésharetning hem yéqin arini (Néboqadnesar arqiliq) hem yiraq kelgüsini (axirqi zamanlarni)mu körsitidighanliqini ispatlaydu. □ **30:11** «U (Néboqadnesar) ... élip kelinidu» — démek, Néboqadnesarning tajawuz qilip kélishi Xudaning orunlashturushidur. ■ **30:11** Ez. 28:7 □ **30:13** «Nof shehiri» — hazirqi Memfis shehiri. □ **30:14** «No shehiri» — hazirqi Tébés shehiri.

²⁰ On birinchi yili, birinchi ayning yettinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

²¹ I insan oghli, Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u dawalinishqa téngilmidi, yaki qilich tutushqa téngiq bilen kücheytilmidi. □

²² — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Misir padishahi Pirewn'ge qarshimen; Men uning bileklirini, hem küchlük bolghinini hem sundurulghan bilikini üzüwétimen; shuning bilen qilichini qolidin chüshürmen; ²³ Misirliqlarni ellerge tarqitiwétimen, memliketler arisigha taritimen. ²⁴ Men Babil padishahining qolini kücheytip, qilichimni uning qoligha tutquzimen; Men Pirewnning bileklirini sundurimenki, u Babil padishahi aldida ejili toshqan yarilan'ghan ademdek ah-zarlar bilen ingraydu.

²⁵ Men Babil padishahining bileklirini kücheytimen, we Pirewnning bilekliri sanggilap qalidu; Men Öz qilichimni Babil padishahining qoligha tutquzghinimda, u uni Misir zémini üstige sozghinida, ular Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu; ²⁶ we Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen; we ular Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu».

31

Asuriye qandaq bolghan bolsa, Misir shundaq bolidu

¹ On birinchi yili, üçinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, Misir padishahi Pirewn'ge we uning top-top ademlirige mundaq dégin: — Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu? □

³ Mana, Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi; uning uchi bulutlarga taqashqanidi; □ ■

⁴ Sular uni yoghan qilip, chongqur bulaqlar uni égiz qilip östürgendi; ériqliri uning tüwidin, etrapidin éqip ötetti, ular öz östenglirini daladiki barliq derexlergiche ewetkenidi.

⁵ Shuning bilen, u bixlan'ghan waqitta, mol sular bilen égizlik barliq derexlerdin égiz bolghan, uning shaxliri köpeygen we shaxchiliri uzun bolghan; ⁶ asmandiki barliq uchar-qanatlar uning shaxlirida uwilighan, shaxchiliri astida daladiki barliq janiwarlar balilighan; uning sayisi astida barliq ulugh eller yashighan. ■

⁷ Shundaq bolup uning shaxliri kéngiyip, u büyüklükide güzelleshken; chünki uning yiltziliri mol sulargha yetken. ⁸ Xudaning baghchisidiki kédir derexlermu uni tosalmaytti; qarighaylar uning shaxliridek, chinar derexliri uning shaxchiliridekm kelmeytti; Xudaning baghchisidiki héchqandaq derex güzelligide uninggha oxshimaytti. ■ ⁹ Men uni shaxlirining köplüki bilen güzel qilghanmen; Xudaning baghchisida bolghan barliq derexler, yeni Éremdiki derexler uningdin heset qilghanidi.

¹⁰ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki u özini égiz kötürüp, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, égizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin,

□ **30:21** «...Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u ... qilich tutushqa téngiq bilen kücheytilmidi» — bu bésharet belkim «Yer.» 37:1-10-ayetlerde teswirlen'gen weqeni körsitidu. Xofna Pirewnning qoshunliri Yérusalémni muhasirige alghan Babil qoshunigha qarshi jengge chiqqanda, meghlubiyetke uchap Misirgha chékin'gen. □ **31:2** «Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu?» — Xudaning bu soali «Kimmu sen bilen teng turalaydu?» dégen'ge oxshighini bilen, emeliyette shundaq menide emes. 3-14-ayetlerdin qarighanda, Xudaning Misirgha éytqan sözi «Sen Asuriyedin héch büyük emessen, Asuriyeye oxshash yerning tégigiche töwen qilinishen» dégen'ge barawer. □ **31:3** «Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi...» — Asuriye impériyesi bu bésharettin 25 yil ilgiri, yeni miladiyedin ilgiriki 612-yili Babil teripidin halak bolghan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9 ■ **31:8** Yar. 2:8

□ 11 emdi Men uni üzül-késil bir terep qilishqa uni ellarning arisidiki mustebitning qoligha tapshurdum; Men uni rezilliki tüpeylidin heydep chetke qaqqanidim. 12 Yat ademler, yeni eller arisidiki eng wehshiler uni késip tashlidi. Shaxliri taghlar we barliq jilghalargha yiqilip, uning shaxchiliri zémindiki barliq jiralargha sundurulup yatidu; yer yuzidiki xelqler uning sayisidin chiqip uningdin néri ketti. ■ 13 Uning yiqilghan gholi üstige asmandiki barliq uchar-qanatlar qonup yashaydu; daladiki barliq janiwarlar shaxliri üstide turidu.

14 Buning meqsiti, sulardin sughirilidighan derexlarning héchbiri özini égiz kötürmisun, yaki uchini bulutlarga taqashturmisen, yaxshi sughirilidighan derexlarning héchbiri undaq égzlikke kötürülmisen üçündür; chünki ularning hemmisi ölümge békitilgen — yerning tégilirige chüshüshke békitilgenlarning, ölidighan adem balilirining, hanggha chüshidighanlarning qatarididir.

15 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — U tehtisaragha chüshken künide, Men üning üçün bir matem tutquzghanmen; chongqur sularni étiwétip uning bulaq-ériqlirini tosuwetkenmen; shuning bilen uning ulugh suliri tizginlen'gen. Men Liwanni uning üçün qariliq kiygüzdüm; uning üçün daladiki barliq derekler soliship ketti. 16 Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetkinimde, uning yiqilghan chaghdiki sadasi bilen ellerni tewritiwettim; shuning bilen Érem baghchisidiki barliq derekler, Liwandiki serxil we eng ésil derekler, yaxshi sughirilghan hemme derekler yer tégiliride turup teselli tapqan. □ ■ 17 Uning sayiside turghanlar we eller arisida uni qollaydighanlar uning bilen teng tehtisaragha, qilich bilen öltürülgenlarning yénigha chüshken.□

18 Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlarning qaysisi shan-sherep we güzelligte sen *Misirgha* teng kélelytti? Biraq senmu Érem baghchisidiki derekler bilen teng yer tégilirige chüshürülisen; sen xetne qilinmighanlar arisida, qilich bilen öltürülgenler bilen bille yatisen; mana bu Pirewn we uning top-top adamlirining hemmisining nésiwisidur, deydu Reb Perwerdigar.□ ■

32

Misirgha qilin'ghan mersiye

1 On ikkinchi yili, on ikkinchi aynning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

□ 31:10 «Chünki u özini égiz kötürüp, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, égzlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin, ...» — ibraniy tilida bu ayetning shekli: «Chünki **sen** özünгни égiz kötürgenliking tüpeylidin, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, égzlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin...». Shunga mumkinchiligi barki, ayetning birinchi jümlisi (Sen... tüpeylidin..) Misirgha éytilghan. Biraq jümle mushu ayette tügimeydu; Misirni körsetken bolsa peqet 18-ayetke kelgende tügishi kérek. 11-18-ayetler yenila Asuriyege éytilghan. ■ 31:12 Ez. 28:7; 30:11 □ 31:16 «Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetkinimde... ... yaxshi sughirilghan hemme derekler yer tégiliride turup teselli tapqan» — démek, Asuriye impériyesidin ilgiri ghulighan impériyeler Asuriyening ghulap kétishige qarap «Bizdin ulugh bolghan impériyemu derweqe ghulidi» dep teselli tapidu. ■ 31:16 Yesh. 14:9 □ 31:17 «Uning sayiside turghanlar ... uning bilen teng tehtisaragha, qilich bilen öltürülgenlarning yénigha chüshken» — «...qilich bilen öltürülgenlarning yénigha chüshken» dégenlikning menisi belkim shuki, resmий depne qilinmay tehtisarada pes dep qaralghan, yaki bolmisa tehtisarada eng töwen jayda turidighan. Ehwalning qandaq bolushidin qet'iynezer, Xuda Pirewn, Misir we qoshunlirining resmий depne qilinmasliqi arqiliq, Özining ulardin renjigenlikini bashqa ellerge körsitidu. □ 31:18 «Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlarning qaysisi shan-sherep we güzelligte sen Misirgha teng kélelytti? ...Mana bu Pirewn we uning top-top adamlirining hemmisining nésiwisidur» — bésharetning bu eng axirqi jümlisi, yeni 18-ayet Misir we padishahi Pirewn'ge éytilidu. Ilgiriki 2-17-ayetlarning hemmisi Asuriye impériyesining ehwalini teswirleydu; Misirning aqiwiti ularningkige oxshash bolidu. ■ 31:18 Ez. 28:10

² I insan oghli, Misir padishahi Pirewn üçün bir mersiyeni aghzinggha élip uninggha mundaq dégin: — Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen, biraq sen déngiz-okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas; sen palaqliship ériqliringni éship tashturup, sulirini ayaghliring bilen chalghitip, deryalirini léyitip qoydung. □ ■

³ — Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Köp ellerning top-top ademliri aldida Öz torumni üstüngge yéyip tashlaymen; ular séni torumda tutup tartishidu. ■ ⁴ Men séni quruqluqta qaldurup, dalagha tashlaymen; asmandiki barliq uchar-qanatlarini üstüngge qondurup, yer yüzidiki janiwarlarni séningdin toyundurimen; ⁵ göshüngni taghlar üstige qoyimen, jilghilarni pütkül ezaying bilen toldurimen; ⁶ Men qéningning éqishliri bilen zéminni hetta taghlarghichimu sughirimen; jiralar sen bilen toshup kétidu.

⁷ Nurungni öchürginimde, Men asmanlarni tosuwétimen, yultuzlarni qara qilimen; quyashni bulut bilen qaplaymen, ay nur bermeydu. ■ ⁸ Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zéminingge qarangghuluqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar. □ ⁹ Men eller arisigha, yeni sen tonumighan memliketler arisigha séning halaktin *qalghan ademliringni* élip ketkinimde, köp ellerning yürükini biaram qilimen; ¹⁰ Men köp ellerni sen bilen alaqqade qilimen, ularning padishahliri sanga qarap dehshetlik qorqishidu; Men qilichimni ularning köz aldida oynatqinimde, yeni séning yiqilghan küningde ularning herbiri öz jan qayghusida her deqqe tewrinidu.

¹¹ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Babil padishahining qilichi üstüngge chiqidu. ¹² Palwanlarning qilichliri bilen Men séning top-top ademliringni yiqitimen; ularning hemmisi eller arisidiki mustebitlerdur; ular Misirning pexrini yoqitidu, uning top-top ademliri qurutuwétildu.■

¹³ Men zor sular boyidin barliq haywanlirininimu halak qilimen; insan ayighi qaytidin ularni chalghatmaydu, haywanlarning tuyaqliri qaytidin ularni léyitmaydu. □

¹⁴ Shuning bilen Men ularning sulirini tindurimen; ularning ériqlirini süpsüzük maydek aqturimen, deydu Reb Perwerdigar. ¹⁵ — Men Misir zéminini weyrane qilghinimde, zémin özining barliqidin mehrum bolghinida, Men uningdiki barliq turuwatqanlarni uruwetkinimde, emdi ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

¹⁶ — Bu bir mersiye; ular uni oquydu — Ellerning qizliri matem qilip uni oquydu; mersiyeni ular Misir we uning barliq top-top ademlirige oquydu, — deydu Reb Perwerdigar.

Pirewn tehtisaragha chüshidu

¹⁷ On ikkinchi yili, ayning on beshinchi künide *yene* shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —□

¹⁸ I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin; shuningdek ularni, yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlarga hem-

□ **32:2** «Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen, biraq sen déngiz-okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas» — bashqa birxil terjimisi: «Sen eller arisida bir shirdek bolghaniding, déngiz-okyanlar arisida ejdihasen». «Ejdiha» dégen söz mushu yerde *yene* (Nil deryasida köp tépildighan) timsahnimu körsitishi mumkin. ■ **32:2** Ez. 29:3 ■ **32:3** Ez. 12:13; 17:20 ■ **32:7** Yesh. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ **32:8** «Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zéminingge qarangghuluqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar» — *yene* tekrarlaymizki, bu bésharet belkim hem yéqinqi waqit (Babilning hujumi arqiliq)ni hem axirqi zamanlardiki «Perwerdigarning küni»nimu körsitidu. Axirqi zamanlardimu ellerni qorqitidighan «yéngi Babil» peyda bolushi mumkin («Weh.» 17-18-bablarni körüng). ■ **32:12** Ez. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ **32:13** «zor sular» — Nil deryasi we uning déltisini körsitidu. □ **32:17** «On ikkinchi yili, ayning on beshinchi künide...» — belkim on ikkinchi ayda, yeni yuqiriqi bésharettin ikki hepte kéyin: 1-ayetni körüng.

rah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet; □¹⁹ güzellikte sen kimdin artuq iding? Emdi chüshüp, xetne qilinmighan bilen bille yat! ²⁰ Ular qilich bilen öltürülgenler arisigha yiqilidu; qilich sughuruldi; u we uning top-top ademlirining hemmisi sörep apiriwétilsun! ²¹ Emdi palwanlarning arisidiki batur-ezimetler tehtisaraning otturisida turup *Misir* we uni qollighanlarga söz qilidu: —«Mana, ular chüshti, ular jim yatidu — xetne qilinmighanlar, qilich bilen öltürülgenler!».

²² — Mana, shu yerdidur Asuriye we uning yighilghan qoshuni; uning görliri öz etrapididur; mana ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan. ²³ Ularning görliri chongqur hangning tégididur; uning yighilghan qoshuni öz göri etrapida turidu; ular tiriklarning zéminida ademlerge wehshet salghanlar — bularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan.

²⁴ Mana Élam we uning görining etrapida turghan uning barliq top-top ademliri; ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan, ular xetne qilinmighan péti yer tégilirige chüshkenler — yeni tiriklarning zéminida ademlerge öz wehshitini salghanlar! Biraq hazir ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-ahametke chömidu.

²⁵ Kishiler uning üçün öltürülgenler arisida, top-top ademliri arisida bir orun raslighan; xelqining görliri uning etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilichlan'ghanlar; shunga ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-ahametke qalidu; ular öltürülgenler arisigha yatquzulidu — gerche tiriklarning zéminida ularning wehshiti ademlerge sélin'ghan bolsimu!

²⁶ Mana shu yerde Meshek bilen Tubal barliq top-top ademliri bilen turidu; ularning görliri öz etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilichlan'ghanlar — gerche ular tirik turuwatqanlarning zéminida öz wehshitini ademlerge salghan bolsimu! ²⁷ Ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, qilichliri öz béshi astigha qoyulghan, xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz ustixanliri üstide bolidu — gerche ular tiriklarning zéminida baturlarighimu wehshet salghan bolsimu!□

²⁸ Sen *Pirewnmu* xetne qilinmighanlar arisida tarmar bolup, qilich bilen öltürülgenler arisida yatisen.

²⁹ Mana shu yerde Édom, uning padishahliri, barliq shahzadilirimu; ular küchlük bolsimu, qilichlan'ghanlar bilen bille yatquzulidu; ular xetne qilinmighanlar arisida, hanggha chüshidighanlar bilen bille yatidu.

³⁰ Mana shimaldiki shahzadiler, hemmisi; mana barliq Zidondikiler, öltürülgenler bilen bille chüshken; gerche öz küchi bilen wehshet salghan bolsimu, ular hazir xijalette qaldi; ular xetne qilinmighan bolup, qilichlan'ghanlar arisida yétip, hanggha chüshidighanlar bilen bille xijaletke qalidu.

³¹ Pirewn bularni köridu, shuningdek özining qilichlan'ghan top-top ademliri toghruluq, yeni özi we qoshuni toghruluq ulardin teselli alidu, — deydu Reb Perwerdigar.

³² — Gerche Men uning wehshitini tirik turuwatqanlarning zéminigha saldurghan bolsammu, biraq u xetne qilinmighanlar arisigha, qilich bilen öltürülgenler arisigha yatquzulidu, — yeni Pirewn we uning barliq top-top ademliri, — deydu Reb Perwerdigar.

□ **32:18** «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin; shuningdek ularni, yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlarga hemrah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet» — bashqa birxil terjimisi: «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin, sen we küchlük ellerning qizliri ah-zar chékinglar; shuningdek ularni hanggha chüshidighanlarga hemrah bolushqa yer tégilirige tashliwet». □ **32:27** «ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, ... xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz ustixanliri üstide bolidu — gerche ular tiriklarning zéminida baturlarighimu wehshet salghan bolsimu!» — démek, Meshek we Tubal dégen ikki qebilidikiler (hazirqi Rusiyediki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin) jengde qirilib, baturlardek depne qilinmay, belki ularning qebihlikini körsitish üçün ustixanliri ochuq asman astida yatidu.

33

Yérusalémning ghulishi ... Közetchining wezipisi

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² I insan oghli, el-yurtungdikilergé söz yetküzüp ulargha mundaq dégin: — Men qilichni melum bir zémin üstige chiqarghinimda, zémindiki xelq öz arisidin bir ademni tépip uni közetchi békétse, — ³ u qilichning zémin üstige chiqqanliqini körüp, kanay chélip xelqni agahlandursa, ⁴ kimdikim kanay awazini anglap, agahni almisa, qilich kélip uni élip ketse, emdi uning qéni öz béshi üstige bolidu. ⁵ U kanay awazini anglap, agahni almighan; shunga uning qéni özige bolidu; u agah alghan bolsa, jénini qutquzghan bolatti.

⁶ Biraq közetchi qilichning kéliwatqinini körüp, kanay chalmay, xelqni agahlandurmisa, emdi qilich kélip ular arisidin birawni élip ketse, undaqta u öz qebihlikide élip kételidu; biraq uning qéni üçhün Men közetchidin hésab alimen.

⁷ Emdi, i insan oghli, Men séni Israil jemeti üçhün közetchi dep békitkenmen; sen Méning aghzimdin xewer anglap, ulargha Mendin agah yetküzisen. ■ ⁸ Men rezil ademge: «I rezil adem, sen choqum ölisen» désem, we özüng bu rezilni yolidin yandurushqa söz qilmay uni agahlandurmisan, u rezil öz qebihlikide ölidu; biraq uning qéni üçhün sendin hésab alimen. □ ⁹ Biraq sen rezilni yolidin yénish toghruluq agahlandursang, u yolidin yanmisa, u öz qebihlikide ölidu; biraq özüng öz jéningni qutquzup qalisen.

¹⁰ Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip: — Siler: «Bizning itaetsizlikirimiz we gunahlimiz bëshimizdidur, biz ular bilen zeipliship kétiwatimiz; emdi biz qandaqmu hayatqa érishimiz?» deysiler. □ ■ ¹¹ Ulargha sözümni yetküzüp: «Men hayatim bilan qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men rezil ademning ölümidin héch xursenlikim yoqtur; peqet ularni rezil yolidin yénip hayatqa érishsun deymen; rezil yolliringlardin yéninglar, yéninglar! Némishqa ölgünglar kélidu, i Israil jemeti?!» — dégin.■

¹² We sen, i insan oghli, el-yurtungdikilergé mundaq dégin: — Heqqaniy ademning heqqaniyliqi asiqliq qilghan künide uni qutquzmaydu; hem rezil adem bolsa, u öz rezillikidin yan'ghan künide rezillikidin yiqilmaydu; heqqaniy adem gunah sadir qilghan künide, u eslidiki heqqaniyliqi bilan hayatta turiwermeydu.■

¹³ Men heqqaniygha: «Sen berheq hayatqa érishsen» déginimde, u öz heqqaniylikigha tayinip qebihlik sadir qilsa, emdi uning heqqaniy ishleridin héchqaysisi eslenmeydu; eksiche u ötküzgen qebihlik tūpeylidin ölidu.□

¹⁴ Emdi men rezilge: «Sen choqum ölisen» désem, biraq u gunahidin yénip, kóz aldimda adalet we heqqaniyliqni yürgürse — ¹⁵ Rezil adem qerzge kapaletke alghan nersini qayturup berse, — bulangchiliqta alghanni qayturup berse — qebihlik sadir qilmay, hayat belgilimiliride mangsa — emdi u berheq hayatqa ige bolidu, u ölmeydu. ¹⁶ Uning sadir qilghan gunahleridin héchqaysisi eslenmeydu; u adalet we heqqaniyliqni yürgürgen — u berheq hayatqa ige bolidu.

¹⁷ Biraq el-yurtungdikiler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deydu; emeliyette ularning yoli bolsa hemmige barawer emes.■

■ **33:7** Ez. 3:1 □ **33:8** «I rezil adem, sen choqum ölisen» — bu agah peqet jismaniý jehetnila körsetmeydu, dep qaraymiz. Herbir adem ilgiri-kéyin (Adem'atimizning gunahining sewebidin) ölidu. Mushu yerde körsitilgen ölüş Xudaning huzuridin, beriketliridin ayrilishtin ibaret dep qaraymiz (11-ayetnimu körüng). □ **33:10** «**emdi biz qandaqmu hayatqa érishimiz?**» — yaki «emdi qandaq yashaymiz?». Bu ayetlerde «heqqaniylik» (insanning heqqaniyliqi) ademning özligidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «Heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tūgishidu.

■ **33:10** Ez. 24:23 ■ **33:11** Ez. 18:23, 32 ■ **33:12** Ez. 18:24 □ **33:13** «**eksiche u ötküzgen qebihlik tūpeylidin ölidu**» — ibraniy tilida «eksiche u ötküzgen qebihlik tūpeylidin, uningda ölidu». Bu ayetlerde «heqqaniylik» (insanning heqqaniyliqi) ademning özligidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tūgishidu.

■ **33:17** Ez. 18:25, 29; 33:20

18 Heqqaniy adem öz heqqaniylikidin yénip, qebihlikni sadir qilsa, u buningda ölidu.
 19 Rezil adem öz rezillikidin yénip, adalet we heqqaniylik yürgürse, bu ishlardin hayatqa ige bolidu. 20 Lékin siler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deysiler; i Israil jemeti, Men herqaysinglarga öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen!□

21 We shundaq boldiki, sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi aynning beshinchi künide, Yérusalémdin qachqan birsi yénimgha kélip: «Sheher bösüldi!» — dédi.□ ■

22 Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen U aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim. □

Israil zéminida qalghanlar toghruluq bésharet

23 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

24 I insan oghli, Israil zéminidiki xarabe jaylarda turuwatqanlar: «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademmiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» — dep éytiwatidu.□

25 Shunga ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler göshni qan bilen yeysiler; siler öz mebudliringlarni bash kötürüp izdeysiler; siler qan töküwatisiler; emdi siler zémin'gha miras bolamsiler? ■ 26 Siler qilichinglarga tayinisiler, siler yirginchlik ishlarni chiqirisiler, herbiringlar öz qoshnisining ayaligha buzuqchilik qilidu. Emdi siler zémin'gha miras bolamsiler?».

27 Ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: Men hayatim bilen qesem qilimenki, berheq, xarabe jaylarda turuwatqanlar qilichlinip yiqilidu; dalada qalghanni yawayi haywanlarning yewétishke tapshurimen; istihkamlar we gharlarda turghanlarmu waba késilidin ölidu. 28 Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen; uning küchidin bolghan pexri yoqilidu; Israilning taghliri weyrane boliduki, ulardin ötküchi héchbir adem bolmaydu. □ 29 Ularning yürgüzgen yirginchlik qilmishliri tüpeylidin Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Ezakiyal peyghember heqiqeten qarshi élimu?

30 — Emdi sen bolsang, i insan oghli, el-yurtungdikiler herdaim séni aghzigha élip öylirining tamlirining yénida we derwazilarda sözlep bir-birige hem herbiri öz qérindishigha sen toghruluq: «Qéni béríp, Perwerdigardin néme söz barkin, anglap kéleyli!» — deydu.

□ **33:20** «i Israil jemeti, Men herqaysinglarga öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen!» — bu muhim babtiki 1-20-ayetlerning mezmuni toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. 32:1-33:21diki bésharetler 29-31-bablardiki Misir toghruluq bésharetlerdin xéli burun bérilgen. Lékin bésharetlerning köpinchisi Misir toghruluq bolghachqa, burun bérilgen bésharetlermu 29-31-bablardiki bésharetlerge ulap bayan qilin'ghan. □ **33:21** «sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi aynning beshinchi küni... » — bu waqit sheherning ishghal bolghinidin 18 ay kéyinki waqit bolushi mumkin. Yérusalémdin Babilgha mangidighan yol adette 4 aylıq bolatti («Ezra 7:9ni körüng). Tékestning bezi köchürmiliride «on birinchi yil» déyilidu; biraq bir qisim alimlar «on ikkinchi yil» déyish toghra dep qaraydu; chünki yene imkaniyet barki, Israil we Babil pütünley oxshimaydighan kaléndarni ishletken. Biz bu pikirge mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Ez. 24:26 □ **33:22** «Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen u aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim» — bu gachiliq texminen alte yil ilgiri bashlan'ghan (3:26-ayetni izahiti bilen we 24:32-ayetnimu körüng). □ **33:24** «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademmiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» — Babildikiler Qanaanda (Pelestinde) turghan Yehudiylarning köpinchisini öltürgen yaki sürgün qilghanidi. Zéminda qaldurulghan az qisim ademler (téxi héch towa qilmighan) tekebburliship shundaq söz qilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28** «Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen» — yaki «Men zéminni weyrane we (ademni qorqutquchi) bir wehshet qilimen».

³¹ Ular jamaet süpitide yéninggha kélip, Méning xelqimning süpitide aldingda olturidu; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu; ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu; □ ■ ³² mana, sen ular üçün peqet yéqimliq awaz bilen, sazleri obdan tengshilip éytilghan muhebbet naxshisen, xalas; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu. ³³ Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida (u berheq emelge ashurulidu!) ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu».□

34

Ötmüshtiki wapasiz padichi-baqquchilar we kélechekte bolidighan «Yaxshi Padichi»

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: — ² I insan oghli, bésharet bérip Israilni baqquchi padichilarni eyiblep mundaq dégin: — Padichilargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Özlirinila béqiwatqan Israilning padichirining haligha way! Padichilarning padisini ozuqlandurush kérek emesmu? ■ ³ Siler yéghini özünghar yeysiler, yungini özünghar kiysiler; bordalghan ésil malni soyusiler; lékin qoylarni baqmaysiler. ⁴ Ajizlarni kücheytmidinlar, késellerni saqaytmidinlar, zeximlen'genlerni téngip qoymidinlar, tarqilip ketkenlerni qayturup ekelmidinlar, ézip ketkenlerni izdep barmidinlar; eksiche siler zorluq-zumbuluq we rehimsizlik bilen ular üstidin höküm sürüp kelgensiler.■

⁵ Ular padichisiz bolup tarqilip ketti; ular tarqilip kétép daladiki barliq haywanlarga ozuq bolup ketti. ⁶ Méning qoylirim barliq taghlar arisidin, her yuqiri égizlik üstide ténep ketti; Méning qoylirim pütkül yer yüzige tarqip ketti, biraq ularni tépishqa tirishquchi yaki izdigüchi yoq idi.

⁷ Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar: —

⁸ Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Qoylirimning padichisi bolmighachqa, ular ow bolup qaldi, daladiki herbir haywan'gha ozuq boldi; chünki Méning padichilirim Öz padamni izdimeydu, ular peqet özlirini baqidu, Méning qoylirimni baqmaydu. ⁹ — Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar!

¹⁰ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men padichilargha qarshimen; Men Öz qoylirimning hésabini ulardin alimen, we ularni padini béqishtin toxtitimen; shuning bilen padichilar özlirinimu baqmaydu; we Men qoylirimni ulargha yene ozuq bolmisun üçün ularning aghzidin qutuldurimen.

¹¹ Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Özüm öz qoylirimni izdep ularning halini soraymen; ¹² padichi özining qoyliri arisida, tarap ketken qoylarni tépip baqqandek, Menmu qoylirimni izdep baqimen; ular bulutluq qarangghu künde tarilip ketken herbir jaylardin Men ularni qutuldurimen.

¹³ Men ularni xelqlerdin épkéliyen, ularni memliketlerdin yighimen, öz zéminigha apirimen; Men ularni Israil taghliri üstide, ériq-üstengler boyida we zémindiki barliq turalghu jaylarda baqimen; ■ ¹⁴ Men ularni ésil chimenzarda baqimen; Israil taghliri ularning yayliqi bolidu; ular shu yerde obdan yaylaqta yatidu; Israil taghliri üstide, munbet

□ **33:31** «Ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu» — bashqa birxil terjimisi: «Emeliyette ular aghzida éytqan shexsiy arzu-heweslirige emel qilidu, köngli haram menpeetke tartidu». ■ **33:31** Ez. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33** «Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida ... ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu» — shübhisizki, Yérusalémdin qachqan adem kélip shehning xewirini éytishi bilen, xelq Ezakiyalni ulugh peyghember dep bilip yetti. Epsus, ular Ezakiyalning sözlirini peqet qulaq tüwidila anglap, üzül-késil towa qilmighan. Shunga 24-29 ayette aldın éytilghan balayi'apetlermu ularning béshigha chüshürülüshi kérek. ■ **34:2** Yer. 23:1 ■ **34:4** 1Pét. 5:3 ■ **34:13** Ez. 28:25

chimenzarda ozuqlinidu. ¹⁵ Men Özüm Öz padamni baqimen, ularni yatquzimen, — deydu Reb Perwerdigar. ¹⁶ — Men yoldin ténep ketkenlerni izdeymen, tarqilip ketkenlerni qayturimen; zeximlen'genlerni téngip qoyimen, ajizlarni kücheytimen; biraq semrigenler we küchlüklerni yoqitimen; padamni adalet bilen baqimen.

¹⁷ Emdi silerge kelsem, i Méning padam, Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen. □ ¹⁸ Emdi silerning yaxshi chimenzarni yéginginglar azliq qilip, chimendiki qalghan ot-chöplerni ayaghliringlar bilan cheyliwétishinglar kérekmu? Siler süpsüzük sulardin ichkenden kéyin, qalghinini ayaghliringlar bilan léyitiwétishinglar kérekmu? ¹⁹ Shunga Méning qoylirimgha silerning ayaghliringlar cheyliwetkenni yéyishtin, ayaghliringlar dessep léyitiwétkenni ichishtin bashqa amal yoq.

²⁰ Shunga Reb Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Mana Men, Men Özüm semrigen qoylar we oruq qoylar arisida höküm chiqirimen. ²¹ Chünki siler müre-yanpashliringlar bilan ittirip, münggüzliringlar bilen ularni terep-terepke tarqitiwetküche üsisiler, ²² — Men ularni yene ow obyékti bolmisun dep Öz padamni qutquzimen; we Men qoy we qoy arisida höküm chiqirimen. ²³ Men ularning üstige bir padichini tikleymen, u ularni baqidu; u bolsa Méning qulum Dawut; u ularni béqip, ulargha padichi bolidu; ■ ²⁴ we Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim. □ ■ ²⁵ Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan ehдини түзүп, yirtquch haywanlarni zémindin tügitimen; ular bixeter bolup janggalda turidu, ormanliqlarda qonup uxlaydu. ²⁶ Men ularni hem égzlikim etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen; yamghur-yéghinlarni öz peslide yaghdurimen; bular beriketlik yamghurlar bolidu. □

²⁷ Daladiki derekler méwilirini, tupraq ündürmilirini béridu; ular öz zéminida bixeter turidu; Men ularning boyunturuq-asaretlirini sundurup, ularni qulluqqa tutqanlarning qolidin qutuldughinimda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu. ²⁸ Ular yene ellerge ow bolmaydu, yer yüzidiki haywanlar yene ularni yewetmeydu; ular bixeter turidu, héchkim ularni qorqatmaydu. ²⁹ Men ular üçhün dangqi chiqqan alahide bir bostanliq jayni teminleymen; ular qaytidin zéminda acharchiliqta yiglep qalmaydu, yaki qaytidin ellerning mazaq obyékti bolmaydu. ■ ³⁰ Andin ular Menki Perwerdigar Xudasining ular bilen bille bolidighanliqimni we özlirining, yeni Israil jemetining Méning xelqim bolidighanliqini bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar. ³¹ — Emdi siler bolsanglar, i Méning qoylirim, Méning chimenzarimdiki qoylirim, insanlardursiler, xalas; Men bolsam silerning Xudayinglardurmen» — deydu Reb Perwerdigar. ■

35

Édom, yeni Séir toghruluq béshareet

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

□ **34:17** «Emdi silerge kelsem, i Méning padam, ... — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen» — Ezakiyal «padichilar»ni, yeni Israil padishahliri, kahinliri we peyghemberlirini eyiblep chiqti. U hazir xelq arisidiki ajiz-namratlarni bozek qilip kelgen baylar we mensepdarlar (semrigen we küchlük qoylar)ni eyibleshke bashlaydu. ■ **34:23** Yesh. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yer. 30:9; Yuh. 10:11

□ **34:24** «Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu» — 11-ayette Perwerdigar: «Özüm qoylirimgha padichi bolimen» dep wede qilidu. Mushu ayetlerde u «Qulum Dawut»ni ulargha padichi bolushqa tikleymen, deydu. Dawuttin ulugh, Dawutning oghli bolghan Mesihde Xudaning bu ikki wedisi teng emelge ashurulghan hem ashurulidu. «Yh.» 10-bab, jümlidin Mesihning «Men Özüm yaxshi padichidurmen» dégen sözini körüng. ■ **34:24** Yesh. 55:4 □ **34:26** «Men ularni hem égzlikim etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen» — «égzlikim» (yaki «dönglüküm») Zion téghini körsitidu. ■ **34:29** Ez. 36:6-38 ■ **34:31** Yuh. 10:11

² I insan oghli, yüzüingni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: —□

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, i Séir téghi, Men sanga qarshimen; Men qolumni üstüingge uzartip, séni bir weyrane we chöl-bayawan qilimen. ⁴ Men sheherlir- ingni xarabe qiliwétimen, we sen weyrane bolisen; andin sen Méning Perwerdigar iken- likimni tonup yétisen. ⁵ Chünki sen menggüge öchmenlik saqlap kelgensen, Israillarning béshigha külpet chüshken künide, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, ularni qilich küchige tapshurup bergenliking tüpeylidin, ■ ⁶ Shunga Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men sanga qan tökülüşni békittim; qan séni qoghlaydu. Sen qan töküshdin nepretlenmigenliking tüpeylidin, emdi qan séni qoghlap yürüdu. ⁷ Men Séir téghini weyrane we chöl-bayawan qilip, uningdin bésip ötküchi hem uninggha qaytquchini üzüp tashlaymen. ⁸ Men uning taghlirini öltürülgenliri bilen toldurimen; séning égzikliringde, séning jilghiliringda, séning barliq jiraliringda qilich bilen öltürülgenler yiqilidu. ⁹ Men séni menggüge weyrane qilimen; séning sheherliring ademzatsiz bolidu; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

¹⁰ — Chünki sen: «Bu ikki el, ikki memliket Méningki bolidu, biz ulargha ige bolimiz» déginging tüpeylidin — gerche Men Perwerdigar shu yerde bolghan bolsammu —, □ ■

¹¹ emdi Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men séning nepritingdin chiqqan achchiqing boyiche we hesiting boyiche sanga muamile qilimen; Men üstüingge höküm chiqirip jazalishim bilen, Men ular arisida Özümni körsitimen.

¹² Shuning bilen séning Israil taghlirigha qarap: «Ular weyran boldi, ular bizge yem bolushqa teqdim qilindi» dégen barliq haqaretliringni Men Perwerdigarning angligh- inimni senler tonup yétisiler. ¹³ Uning üstige aghzinglarda siler Manga qarshi chiqip özünglarni chong körsitip, Manga kupurluq qilghan sözünglerni köpeytkensiler; Men ularni anglidim. ¹⁴ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Pütkül yer yüzi shadlinip ketkinide, Men séni weyrane qilimen.

¹⁵ Israil jemetining mirasi weyran qilin'ghanda buningdin sen shadlan'ghiningdek, Menmu sanga shundaq qilimen; senmu, i Séir téghi we barliq Édom — silerning barliqinglar weyrane bolidu; we Édomiylar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

36

Xuda Özining nami üçün Israilni eslige keltürüdu

¹ Emdi sen, i insan oghli, Israil taghlirigha bésharet bérip mundaq dégin: — Israil taghliri, Perwerdigarning sözini anglanglar: —■

² Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Düşmenning silerge qarap: «Wah! Menggü yuqiri jaylar bizge teelluq boldi!» dégini tüpeylidin, ■ ³ shunga bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Berheq, chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanlirigha tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin, we siler

□ **35:2** «yüzüingni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: —» — «Séir» Édomning bashqa bir ismi. Oqurmenlarning éside belkim barki, Yaqup we Édom uka-aka bolup, ular arisida öchmenlik peyda bolghan. Gerche Édom Yaqupni kechürüm qilghan bolsimu, uning kényinki ewladliri bolghan Édomiylar Yaqupning ewladliri bolghan Israilgha küchlük öchmenlik saqlap kelgen. ■ **35:5** Ez. 25:15 □ **35:10** «Bu ikki el, ikki memliket méningki bolidu» — «ikki el, ikki memliket» Yehuda we Israil (shimaliy padishahliq)ni körsitidu. ■ **35:10** Zeb. 83:12 ■ **36:1** Ez. 6:2 ■ **36:2** Ez. 35:10

eller arisida söz-chöchek we töhmet obyékti bolup qalghanliqlarning, □⁴ emdi shunga, i Israil taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglanglar: — Reb Perwerdigar ellerdin qalghanlirigha olja hem mazaq obyékti bolup qalghan taghlar, évizlikler, jiralar we jilghilargha, weyran bolghan xarabiler we tashliwétilgen sheherlerge mundaq deydu:

⁵ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Xushal bolushup qelbidiki pütün öchmenliki bilen Méning zéminimni özlirige teelluq bolushqa békitip, uni bulang-talang qiliwalayli dégen ellerdin qalghanlirigha we Édomdikilerning hemmisige berheq, Men Öz *xelqimge* bolghan qizghinliqimdin chiqqan achchiq otida söz qildim: —

⁶ Israil zémini toghruluq bésharet bérip, taghlar, évizlikler, jiralar we jilghilargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Öz *xelqimge bolghan* qizghinliqimdin qehrim bilen söz qildim — chünki siler ellerning mazaq-ahanelirini yégensiler. ■

⁷ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qolumni kötürüp shundaq qesem ichkenki, berheq, etrapinglardiki eller özining mazaq-ahanelirini özi ishitidu. ⁸ Lékin siler, i Israil taghliri, shaxlinisiler, xelqim Israilgha méwe bérisiler; chünki ular pat arida qaytip kélidu.

⁹ Chünki mana, Men siler teripinglardidurmen; Men silerge qaraymen, siler yumshitil-isiler hem térilisiler. ¹⁰ We Men üstünglerde ademlerni, yeni Israilning pütkül jemetini, ularning barliqini köpeytime; sheherler ahalilik bolidu, xarabiler qaytidin qurulidu.

¹¹ Men üstünglerde adem hem haywanlarni köpeytime, ular awup nesil köridu; Men ötken zamanlardikidek silerni olturaqliq qilimen; berheq, halinglarni eslidikidin ewzel qilimen; siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.

¹² Men üstünglerge ademlerni, yeni xelqim Israilni mangdurimen; ular silerge igi-darchiliq qilidu, siler ularning mirasi bolisiler; siler yene ularni baliliridin juda qilmaysiler. ¹³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki ularning silerge: «Siler ademlerni yeysiler, öz élinglarni balilardin juda qilghansiler!» dégin tüpeylidin, ¹⁴ emdi siler yene ademlerni yémeysiler, öz élinglarni baliliridin yene juda qilmaysiler, deydu Reb Perwerdigar.

¹⁵ — Men silerge yene ellerning mazaq-ahanelirini anglatquzmaymen; siler ellerning tapa-tenisini yene kötürmeysiler, siler öz élinglarni qaytidin yiqitmaysiler, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁶ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

¹⁷ I insan oghli, Israil jemeti öz zéminida turghan chaghlarda, ular öz yoli hem qilmishliri bilen uni bulghighan; Méning aldinda ularning yoli ay körgen ayalning napakliqigha oxshash. ¹⁸ Shunga zémin'gha tökken qan üçün, zéminni mebudliri bilen bulghighanliqi üçün, Men qehrimni ular üstige töktüm; ¹⁹ Men ularni eller arisigha tarqitiwettim, ular memliketler ichige tarilip ketti; Men ularning yolliri hem qilmishliri boyiche ularning üstige höküm chiqardim.

²⁰ Ular baridighan herqaysi ellerge kelgende, ular toghrisida: «Bular Perwerdigarning xelqi, biraq ular Uning zéminidin chiqqan!» — déyilgende, ular yenila Méning pak-muqeddes namimni bulghighan; ■ ²¹ Biraq Men Israil jemeti barghan herqaysi eller arisida bulghan'ghan pak-muqeddes namim üçün köngül böldüm. ²² Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men bu ishni silerni dep emes, i Israil jemeti, belki siler barghan herqaysi eller arisida siler bulghighan öz pak-

□ **36:3** «Chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanlirigha tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin,...» — mushu ayettiki «ular» we «(yat) ellerdin qalghanlar» belkim (1) «Babil» we «bashqa eller»ni körsitidu; (2) axirqi zamandiki «dejjal we uninggha béqin'ghan eller»ni we ulardin «bashqa eller»ni körsitidu. Babil Israilni ishghal qilip bulang-talang qilghandin kéyin asasen uni tashlap ketti; etrapidiki eller qalghan xelqning ajizliqidin paydilinip uni téximu köprek bulang-talang qildi. ■ **36:6** Ez. 34:29 ■ **36:20** Yesh. 52:5; Rim. 2:24

muqeddes namim üçün qilimen. ²³ Men eller arisida bulghan'ghan, Özümning büyük namimni pak-muqeddes dep körsitimen; namimni del siler ular arisida bulghighan; ularning köz aldida Men Özümni silerning aranglarda pak-muqeddes körsetkinimde, eller Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar. ²⁴ Men silerni eller arisidin élip, memliketler ichidin yighip, silerni öz zémininglarga qayturimen.

²⁵ — Men süpsüzük suni üstünglarga chachimen, buning bilen siler pak bolisiler. Silerni hemme paskiniliqinglardin we butliringlardin paklaymen. ²⁶ Men silerge yéngi qelb bérimen, ichinglarga yéngi bir roh salimen; téninglardiki tash yürekni élip tashlap, méhrlik bir qelbni ata qilimen. □ ■ ²⁷ Méning Rohimni ichinglarga kirgüzüp, silerni emr-permanlirim boyiche mangghuzimen, hökümlirimni tutquzimen, shuning bilen ularga emel qilisiler; ²⁸ siler Men ata-bowiliringlarga teqdim qilghan zéminda yashaysiler; Méning qowmim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen. ²⁹ Men silerni barliq paskinichiliktin qutquzimen; Men bughdayni awun bolushqa buyruymen; üstünglerge héch acharchiliqni qoymaymen; ■ ³⁰ Men derexlarning méwisini we étizdiki mehsulatlarni awutimenki, siler acharchiliq tüpeydin eller arisida shermende bolmaysiler. ³¹ Siler rezil yolliringlar we nachar qilmishliringlarni eslep, qebihlikliringlar we yirginchlik qilghanliringlar üçün öz-özünglardin yirginisiler. ■ ³² Silerge melum bolsunki, bu ishni qilishim siler üçün emes, — deydu Reb Perwerdigar, — öz yolliringlar üçün xijil bolup shermende bolunglar, i Israil jemeti. □

³³ — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qebihlikinglardin paklighan künide, Men sheherlerni ahalilik qilimen, xarabe qalghan jaylarmu qaytidin qurulidu. ³⁴ Weyran qilin'ghan zémin ötüp kétiwatqan herbirining köz aldida weyrane körünsimu, u qaytidin térilidu. ³⁵ Shuning bilen ular: «Bu weyran qilin'ghan zémin xuddi Érem baghchisidek boldi; xarabe, weyran qilin'ghan sheherler hazir mustehkemlendi, ahalilik boldi» — deydu. ■

³⁶ We etrapida qalghan eller Menki Perwerdigarning buzulghan jaylarni qurghuchi hem weyrane qilin'ghan yerlerni qaytidin térighuchi ikenlikimni bilip yétidu; Menki Perwerdigar söz qildim, buninggha emel qilimen. ■

³⁷ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men yenila Israilning jemetining bu ishlarni tileydighan dua-tilawetlirige ijabet qilghuchi bolimen; Men qoy padisidek ularning ademlirini awutimen; ³⁸ Muqeddes dep ayrilghan qurbanliq qoy padisidek, békitilgen héyt-bayramlirigha béghishlan'ghan qoy padisi Yérusalémgha toldurulghandek, xarabe bolghan sheherler qaytidin adem padiliri bilen toldurulidu; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.

37

Quruq söngeklerge tolghan jilgha — Israilning tirilishi

¹ Perwerdigarning qoli wujudumgha qondi; Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip, bir jilghining otturisigha turghuzdi; u yer söngeklerge toldi. □ ² U méni söngekler etrapidin uyaq-buyaqqa ötküzdi; mana, bu ochuq jilghida *söngekler* intayin nurghun idi; we mana, ular intayin qurup ketkenidi.

³ U mendin: — I insan oghli, bu söngekler qaytidin yashnamdu? — dep soridi. Men: — I Reb Perwerdigar, sen bilisen, — dédim.

□ **36:26** «...méhrlik bir qelbni ata qilimen» — ibarniy tilida bu söz «...gösh yürekni ata qilimen» déyilgen. ■ **36:26** Yer. 32:39; Ez. 11:19 ■ **36:29** Ez. 34:29 ■ **36:31** Ez. 6:9; 20:43; 16:61,63 □ **36:32** «bu ishni qilishim siler üçün emes,...» — démek, bu ishni Xuda Özi üçün qilidu. ■ **36:35** Yesh. 51:3; Ez. 28:13 ■ **36:36** Ez. 17:24; 22:14; 37:14 □ **37:1** «Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip,...» — ibraniiy tilida «Perwerdigar méni Roh bilen kötürüp chiqip,...». Démek, Perwerdigar Öz Rohi bilen peyghemberni kötürdi.

⁴ U manga: I insan oghli, bu söngeler üstige bésharet bérip mundaq dégin: «I quruq söngeler, Perwerdigarning sözini anglanglar! ⁵ Reb Perwerdigar bu söngelergé mundaq deydu: — Mana, Men silerge bir roh-nepes kirgüzimen, we siler hayat bolisiler. □

⁶ Men üstüngerle pey-singirlerni salimen, silerni tere bilen yapimen, silerge roh-nepes kirgüzimen; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler».

⁷ Shunga men buyrulghini boyiche bésharet berdim; men bésharet bérishimge, bir shawqun kötürüldi, mana jalaq-julaq bir awaz anglandi, söngeler jipsiliship, bir-birige qoshuldi.

⁸ Men kördüm, mana, pey-singirler we et ularning üstige kélip ularni qaplidi; biraq ularda héch roh-nepes bolmidi.

⁹ U manga: — I insan oghli, roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes, we mushu öltürülgenler tirilsun üçün ularning üstige püwlemler» — dédi. □

¹⁰ Shunga men buyrulghandek bésharet bériwidim, roh-nepes ulargha kirdi-de, ular hayat bolup tik turdi — büyük bir qoshun'gha aylandi.

¹¹ We U manga: — I insan oghli, bu söngeler bolsa Israilning pütün jemetidur. Mana, ular: «Bizning söngelirimiz qurup ketti, ümidimiz üzüldi; biz tügeshtuq!» — deydu.

¹² Shunga bésharet bérip ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men görünlerni échip, silerni görüngerdin chiqirimen, i Méning xelqim, silerni Israil zéminigha élip kirimen; ¹³ Men görünlerni achqinimda, silerni görüngerdin chiqarghinimda, i Méning xelqim, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.

¹⁴ We Men Öz Rohimni silerge kirgüzimen, siler hayat bolisiler; we Men silerni öz zéminighalarda turghuzimen; siler Menki Perwerdigarni shundaq sözni qilip, shuni ada qildi, dep bilip yétisiler».

Ikki tayaqning bir bolushi toghruluq bésharet

¹⁵ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁶ I insan oghli, bir tayaqni élip, uning üstige «Yehuda we uning hemrahliri bolghan Israillar üçün» dep yazghin; yene bir tayaqni élip, uning üstige «Efraim we uning hemrahliri bolghan pütün Israil jemetidikiler üçün» dep yazghin; ¹⁷ we ularni bir-birige ulap qoy; ular qolungda bir bolsun.

¹⁸ Xelqimdikiler sendin: «Bu ishlar bilen némini chüshendürmekchi bizge dep bermemsen?» dep sorisa, ¹⁹ ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Efraimning we uninggha hemrah bolghan Israil qebililirining qoli tutqan Yüsüpning tayiqini élip, uni Yehudaning tayiqigha qoshup ulap, ularni birla tayaq qilimen; ular Méning qolumda bir tayaq bolidu.

²⁰ Sen yazghan tayaqlarni ularning köz aldida qolungda tutup ulargha shundaq dégin:

²¹ «Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, Men Israil balilirini barghan eller arisidin élip, ularni heryandin yighip öz zéminigha épkélimen. ²² Men ularni Israil taghlirining üstide bir el qilimen; bir padishah ularning hemmisige padishah bolidu; ular qaytidin ikki el bolmaydu, yaki qaytidin ikki padishahliqqa héch bölünmeydu. ■ ²³ Ular özlirini qaytidin ularning mebudliri, lenetlik ishliri yaki asiqliqlirining héchqayisisi bilen héch bulghimaydu; Men ularni gunah ötküzgen olturaqlashqan jayliridin qutquzup, ularni paklandurimen; ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ²⁴ We méning qulum Dawut ulargha padishah bolidu; ularning hemmisining birla padichisi

□ **37:5** «men silerge bir roh-nepes kirgüzimen, we siler hayat bolisiler» — ibraniy tilida «roh» we «nepes» bir söz. □ **37:9** «roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes,...» — ibraniy tilida «roh» (yaki «roh-nepes») we «shamal» bir söz. «Töt tereptin shamal kelgeysiler, ...» ibraniy tilida «töt tereptiki shamaldin kelgeysiler, ...» ■ **37:22** Yuh. 10:16

bolidu; ular Méning hökümlirimde méngip, Méning belgilimilirimni tutup ulargha emel qilidu. ■ ²⁵ Ular Méning qulum Yaqupqa teqdim qilghan, ata-bowiliringlar turup kelgen zéminda turidu; ular uningda turidu — ular, ularning baliliri, we balilarning baliliri menggü turidu — Méning qulum Dawut ularning shahzadisi bolidu. □ ²⁶ Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan bir ehde tüzimen; bu ular bilen menggülik bir ehde bolidu; Men ularni jayida makanlashturup awutimen; we Méning muqeddes jayimni ular arisigha menggüge tikleymen. ■ ²⁷ Méning turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu. □ ■ ²⁸ Méning pak-muqeddes jayim ular arisida menggüge tiklen'gende, emdi eller Özüm Perwerdigarning Israilni pak-muqeddes qilghuchi ikenlikimni bilip yétidu».

38

Axirqi zamanlar — «Gog»ni eyibleydighan bésharet

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² Insan oghli, yüzügni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip uni eyiblep bésharet bérip shundaq dégin: — □ ■

³ Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, i Gog, — Rosh, Meshek we Tubalning emiri, Men sanga qarshimen; ⁴ Men séni arqinggha yandurup, éngikingge ilmeklerni sélip, sen we pütün qoshunungni — atlar we atliq eskerlerni, hemmisi toluq qorallan'ghan, sipar-qalqanlarni kütürgen, qilich tutqan top-top kishilerni jengge chiqirimen; ■ ⁵ Pars, Éfiopiye we Put, hemmisi qalqan-dubulgha bilen qorallinidu □ ⁶ — Gomér we uning barliq top-top adamliri, shimalning eng qeridin kelgen Torgamah jemeti we uning barliq top-top adamliri, bu köp eller sanga hemrah bolup bille bolidu. □ ⁷ Özügni teyyarla; sen we sanga yighilghan barliq top-top adamliring teyyarlan'ghan pétida bol; sen ulargha nazaretchilik qilisen. □

⁸ Köp künlerdin kéyin sen jengge chaqirilisen; sen axirqi yillarda qilichtin qutquzulghan, köp ellerdin yighilghan xelqning zéminigha, yeni uzundin béri weyran qélinip kelgen Israil taghlirigha hujum qilisen; uning xelqi ellerdin yighilghan bolup, ularning hemmisi aman-ésen turivéridu; ⁹ sen, barliq top adamliring we sanga hemrah bolghan nurghun eller bilen bille algha bésip, boran-chapqundek kélisen; sen yer yüzini qaplighan bulutte bolisen».

¹⁰ — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Shu küni shundaq boliduki, könglüngge bashqiche xiyallar kirip, sen rezil hiyle-neyrengni oylap chiqisen; ¹¹ sen: «Men sépilsiz

■ **37:24** Yesh. 40:11; Yer. 30:9; Ez. 34:23 □ **37:25** «Méning qulum Dawut ularning shahzadisi bolidu» — bu sözning meniside ikki mumkinchilik bar: — (1) Xuda Dawut padishahni tirildürüp ulargha padishah süpitide tikleydu. (2) mushu sözler Dawutning ewladi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu (34-babni körüng). Bizningche her ikkisi toghridur. Shu chaghda Xudaning selteniti yer yüzige kelgende, Dawut peyghember yer yüzide turup, Israil we alemning heqiqiy padishahi we padichisi bolghan Mesihke wekil bolup ularning padishahi bolushi mumkin.

■ **37:26** Zeb. 89:3-4; Ez. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27** «Méning turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu» — mushu bésharet 40-48-bablarda tepsiliy halda échilidu. ■ **37:27** Ez. 11:20; 14:11 □ **38:2** «yüzügni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip...»

— bashqa birxil terjimisi: «yüzügni Magog zéminidin bolghan Meshek we Tubalning kattiwash shahzadisi bolghan Gogqa qaritip...». Meshek we Tubal shu dewrlerde hazirqi Türkiyede turghan ikki qebile idi. Ularining hazirqi Rusiyediki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin. Bezi alimlar «Rosh»ni hazirqi «Rusiye» bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. ■ **38:2** Weh. 20:8 ■ **38:4** Ez. 29:4; 39:2 □ **38:5** «Put» — hazirqi «Liwiy» («Libya»). □ **38:6** «Gomér» — bezi alimlar «Gomér»ni hazirqi «Gérmaniye» bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. «Torgamah»ning kim ikenlikini bir néme déyish tes, biraq Pelestin yaki Babilgha nisbeten «shimaliy eng qeri» bolghan jay Sibiriyedur. □ **38:7** «sen ulargha nazaretchilik qilisen» — bashqa birxil terjimisi: «sen ulargha muhapizetchi bolisen». ■ **38:9** Ez. 30:18

yéza-kentler jaylashqan zémin'gha bésip kirimen; men aman-ésen turuwatqan bir xelqqa yéqinlishimen — ularning hemmisi sépilsiz, taqaqsiz we derwazisiz turuwatidu», deysen, — ¹² «Shuning bilen oljilarni élip, bulang-talang qilimen; qolumni eslide weyran bolup emdilikte makanliq bolghan jaylarga, ellerdin yighilghan, mal-dunyagha ige bolghan, dunyaning kindikide yashawatqan xelqqa qarshi qilimen».

¹³ Shu tapta Shéba, Dédan, Tarshishtiki sodigerler barliq yash shirliri bilen sendin: «Sen olja élishqa keldingmu? Sen top-top ademliringni bulang-talang qiliwélishqa — altun-kümüşni élip kétishke, mal-dunyani élip kétishke, zor bir oljigha érishiwélishqa yighdingmu?» — dep soraydu.□

¹⁴ Shunga bésharet bergin, i insan oghli, Gogqa shundaq dégin: — Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Méning xelqim Israil aman-ésen bolidighan künini, sen bilip yetmensen? ¹⁵ Sen öz jayingdin, yeni shimolning eng chet jayidin chiqisen, sen we sanga hemrah bolghan nurghun eller, hemmisi atliq bolup, top-top ademler, chong qoshun bolisen. ¹⁶ Sen yer yüzini qaplighan bulutte xelqim Israilgha qarshi chiqisen — bu axirqi zamanlarda bolidu — Men séni öz zéminingha qarshilishishqa chiqirimen; shundaq qilip Men sen arqiliq, i Gog, ellerning kóz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni kórsetkende, ular Méni tonuydu».

¹⁷ — Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Men qedimki zamanlarda qullirim bolghan Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde, shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim toghruluq bésharet bergin emesmu?»□

¹⁸ We shu küni, yeni Gog Israil zéminigha qarshi chiqqan küni shundaq boliduki, — deydu Reb Perwerdigar, — ghezipim bilen Méning qehrim örlep chiqidu. ¹⁹ Méning Öz xelqimge bolghan qizghinliqimdin, ghezep bilen shundaq söz qilghanmenki, Israil zéminida zor yer tewresh bolidu; ■ ²⁰ shuning bilen déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlar, daladiki haywanlar, yer yüzidiki ömiligüchi haywanlar we yer yüzide turghan barliq insanlar Méning yüzüm aldida tewrinip kétidu; taghlar örülüp, tik yarlar ghulap kétidu, barliq tamlar yerge örülüp chüshidu.

²¹ Men barliq taghlirimda uning bilen qarshilishishqa bir qilich chaqirimen, — deydu Reb Perwerdigar, — herbirsining qilichi öz qérindishige qarshi chiqidu. ²² Men waba késili we qan tóküsh bilen uningha höküm chiqirip jazalashqa kirishimen; Men uningha, uning qoshunliri üstige, uningha hemrah bolghan nurghun eller üstige dehshetlik yamghur, zor möldür tashliri, ot we gün'gürt yaghdurimen; ²³ Men Özümni ulughlap, Özümni pak-muqeddes dep kórsitimen; we nurghun ellerning kóz aldida namayan bolimen, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

39

Gog we Magog toghruluq bésharetning bashqa tepsilatleri

¹ «Emdi sen, i insan oghli, Gogni eyiblep bésharet bérip shundaq dégin: — Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Mana, i Gog, — Rosh, Meshek we Tubalning emiri, Men sanga qarshimen; ² Men séni arqingha yandurup, yétkilep, séni shimolning eng qeridin

□ **38:13** «Shéba, Dédan, Tarshish...» — «Shéba» we «Dédan» — Ereb milletliri idi. «Tarshish» — chong bir soda shehiri (yuqiriqi 27:12-ayettiki izahatni kórüng). «Yash shirliri» — bulargha oxshaydighan, ular bilen soda qilidighan eller. Ayetning menisi belkim Gog Israilgha hujum qilghanda ularmu ehwaldin paydilanmaqchi bolidu. □ **38:17** «Men qedimki zamanlarda qullirim bolghan Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde, shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim toghruluq bésharet bergin emesmu?» — bu ayet üstide biz «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ **38:19** Ez. 36:5, 6

chiqirimen, Israilning taghliri üstige tajawuz qildurimen; ■ ³ Men oqyayingni sol qolungdin urup tashlighuziwétimen, oqliringni ong qolungdin chüshüriwétimen; ⁴ sen Israil taghlirining üstige yiqilisen; sen we séning barliq qoshunliring, sanga hemrah bolghan eller yiqilisiler; Men séni barliq yirtquch uchar-qanatlarğa gösh, daladiki barliq haywanlarğa ow bolushqa teqdim qildim. ■ ⁵ Sen dalada yiqilisen; chünki Men shundaq söz qildim, — deydu Reb Perwerdigar. ⁶ Men Magog üstige we déngiz boyida aman-ésen turghanlarğa ot yaghdurimen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu. ⁷ Méning pak-muqeddes namimni xelqim Israil arisida tonutimen; pak-muqeddes namimning qaytidin bulghinishqa qet'iy yol qoymaymen; eller Méning Perwerdigar, Israilda turghan Muqeddes Bolghuchisi ikenlikimni bilip yétidu.

⁸ Mana, u kélidu! Bu ishlar choqum bolidu, — deydu Reb Perwerdigar, — bu del Men éytqan künidur. ⁹ Israil sheherliride turuwatqanlar chiqip qorallarni, jümlidin sipar-qalqanlar, oqyalar, toqmaqlar we neyzilerni köydürüp ot qalaydu — ular bular bilen yette yil ot qalaydu. ¹⁰ Daladin héch otun élinmaydu, ormanlardin héch yaghach késilmeydu; chünki ular qorallarni ot qalashqa ishlitidu; ular özliridin olja tutqanlarni olja tutidu, özlirini bulang-talang qilghanlarni bulang-talang qilidu, — deydu Reb Perwerdigar.

¹¹ We shu künide shundaq boliduki, Israil zéminidin, yeni déngizning sherqiy qirghiqidin ötidighanlarning jilghisidin Gogqa bir yerlik bolushi üçün bir orunni bérimen; bu yerlik bolsa ötküchilerning yolini tosidu; ular shu yerde Gog we uning barliq top-top ademlirini kömidu; u «Hamon-Gog jilghisi» dep atilidu. □ ¹² Israil jemeti zéminini halal qilish üçün, ularni yette ay kömidu; ¹³ zémindiki barliq xelq ularni yerlikke qoyidu; shuning bilen Özüm ulughlan'ghan mushu künide bu ish ularğa sherep bolidu, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁴ Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üçün ayriydu; ular shu yette ay tügigende, andin jesetlerni izdesh xizmitini bashlaydu. □ ¹⁵ Bu «zémindin ötküchiler» aylinip yüridu; eger birsi ademning ustixinini körgen bolsa, u uning yénigha bir belge tikleydu; «izdep kömgüchiler» uni Hamon-Gog jilghisigha depne qilghuche belge turidu ¹⁶ (jilghida «Hamonah» dep atalghan bir sheher bolidu). Ular shu yol bilen zéminni paklaydu».□

¹⁷ — «We sen, i insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Herqandaq uchar-qanatlar, daladiki barliq haywanlarğa mundaq dégin: «Yighiliship kélinglar, Men silerge qilmaqchi bolghan qurbanliqimğa, yeni Israil taghliri üstide qilin'ghan chong qurbanliqqa heryandin jem bolunglar! Siler shu yerde gösh yep, qan ichisiler. ¹⁸ Siler baturalarning göshini, yer yüzidiki shahzadilarning qénini — qochqarlarning, öchkilerning, torpaqlarning qénini ichisiler — ularning hemmisi Bashandiki bordalghan mallardur! ¹⁹ Siler Men silerge qilmaqchi bolghan qurbanliqimdin, toyghuche may yep, toyghuche qan ichisiler! ²⁰ Siler dastixinimda atlar we jeng harwisidikiler, baturalar, barliq jengchi palwanlar bilen toyunisiler» — deydu Reb Perwerdigar. ²¹ — we Men Öz shan-sheripimni eller arisigha körsitimen, barliq eller Méning yürgüzgen jazalirimni we ularning üstige qoyghan qolumni köridu. ²² We shu kündin tartip Israil jemeti Méning Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni bilip yétidu.

²³ Eller Israil jemetining qebihliki, Manga asiyliq qilghanliqi tüpeylidin sürgün bolghanliqini bilip yétidu; mana, Men yüzümni ulardin yoshurup, ularni dühmenlirining

■ 39:2 Ez. 38:4 ■ 39:4 Ez. 33:27 □ 39:11 «Hamon-Gog» — «Gogning top-top ademliri» dégenlik. □ 39:14 «Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üçün ayriydu» — bu xizmetni qilish üçün nechche ademni alahide «ayrish» kérek bolidu — chünki jesetlerge tégish ademni «napak» qilip, ibadetxanigha kirishke layaqetsiz qilidu. □ 39:16 «Hamonah» — «zor bir top ademler» dégenlik.

qoligha tapshurdum; ularning hemmisi qilichlinip yiqildi. ²⁴ Ularning paskinichiliqi we asiqliqliri boyiche Men ularni bir terep qildim, yüzümni ulardin yoshurdum».

Xudaning Israil üçhün axirqi meqsetliri

²⁵ Shunga Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Men hazir Yaqupni sürgün bolghanliqidin eslige qayturup, pütkül Israil jemeti üstige rehim qilip, Öz pak-muqeddes namim üçhün otluq qizghinliqimni körsitimen. □ ²⁶⁻²⁷ Öz zéminida aman-ésen turghinida, héchkim ularni qorqutmaydighan chagh kelgende, Men ularni ellerdin qayturup, düshmenlirining zéminliridin yighqinimda, we köp ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, shu chaghda ular xijalitini we Mendin yüz örüp qilghan asiqliqining barliq gunahini kötüridu; ²⁸ ular Méning ularni eller arisigha sürgün qildurghanliqim tüpeylidin, we andin ulardin héchqaysisini shu yerde qaldurmay öz zéminigha yighqanliqim tüpeylidin, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu; ²⁹ we Men yüzümni ulardin qayta héch yoshurmaymen; chünki Men Israil jemeti üstige Öz Rohimni quyghan bolimen, — deydu Reb Perwerdigar.■

40

Yéngi ibadetxanini ayan qilidighan alamet körünüş ••• Sxémilarni körüng

¹ Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning béshida, ayning oninchi künide, yeni sheher bösülgendin on töt yil kéyin — del ashu künide Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we U méni *sheherge* apardi. □ ■ ² Xudaning alamet körünüşliride U méni Israil zéminigha apirip, intayin égiz tagh üstige orunlashturdi; taghning jenubiy teripide sheherdek bir quruluş turatti. □ ³ U méni shu yerge apardi; mana qolida kanap tanisi we ölchem xadisini tutqan, misning körünüşhide bolghan bir kishi; u derwazida turatti. ⁴ Bu kishi manga: «Insan oghli, közliring bilen körüp, quliqing bilen anglap, könglüngni men sanga körsitidighan barliq ishlargha baghlighin; chünki buning sanga körsitilishi üçhün sen mushu yerge élip kélinding. Israil jemetige barliq körginingni ayan qil».

⁵ We mana, ibadetxanining hemme teripide tam bar idi. U kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi; shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti. U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égizliki bolsa, bir «xada» chiqti. □ ⁶ U sherqqe qaraydighan derwazigha kélip, uning pelempeylirige chiqti; uning bosughisining kenglikini ölchidi, u bir xada chiqti. Yene bir teripining kengliki bir xada chiqti. ⁷ *Derwazining ichidiki* herbir «oyuq öy»ning uzunluqi bir xada, kengliki bir xada idi; oyuq

□ **39:25** «Öz... otluq qizghinliqim» — ibraniy tilida «Öz... hesetim». ■ **39:29** Yo. 3:1; Ros. 2:17 □ **40:1** «Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili... Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we u méni sheherge apardi» — Eskertish: bu 40-44 bablarda terjimimizning bezi yerliride oqurmenlerge yardimi bolsun dep bezi ayetlerge söz qoshtuq. Ular eslidiki tékistning bir qismi bolmisimu, ular tékistning menisini toghra chüshinishimizge yordem béridu. Biz adettikidek bundaq sözlerni «sus qilduq». «bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning béshida, ayning oninchi künide..» — bu alamet körünüş birinchi körünüshtin 19 yil kéyin idi. ■ **40:1** Ez. 33:21 □ **40:2** «sheherdek bir quruluş turatti» — yaki «bir sheherning qarisi turatti». □ **40:5** «ibadetxana» — ibraniy tilida peqet «öy» déyilidu. Mushu yerde «ibadetxana» «muqeddesxana» (41-bab) we uning hoylisini öz ichige alidu. «u kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi» — muqeddes kitabta ishli tilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. «shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti» — shunga bu bablarda ishli tilgen «gez» uningdin uzun, texminen 53 santimétr hésablinatti. Derwazisining qandaq ikenlikini chüshinish üçhün, towendiki «kélichektiki muqeddes ibadetxana»ni körsitidighan sxémilarni körüng. «U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égizliki bolsa, bir «xada» chiqti» — oqurmenlarning éside bolsunki, bir «xada» alte gez idi.

öylarning ariliqi besh gez idi; derwazining ichidiki bosugha, yeni ichkirige qaraydighan dehlizning aldidiki bosughining *ikki teripining* uzunluqi *ayrim-ayrim* bir «xada» chiqti; □ 8 u derwazining ichkirige qaraydighan dehlizni ölchidi, *uzunluqi* bir xada chiqti.

9 U derwazining dalinining uzunluqini ölchidi, sekkiz gez chiqti; uning keshikining yenediki tamning qelinliqi ikki gez chiqti. Mushu dalan ichkirige qaraytti.

10 Sherqqe qarighan derwazining ichide, u teripide üchtin, bu teripide üchtin oyuq öyler bar idi. Üchilisi oxshash ölchemde idi; üç öyning ikki yan témi oxshash qelinliqta idi. 11 U derwazini ölchidi, kengliki on gez chiqti; uning jemiyy uzunluqi on üç gez idi. □ 12 Bu yandiki oyuq öylarning aldida bir gez qelinliqtiki bir toasma tam bar idi, we u yandiki oyuq öylarning aldida bir gez qelinliqta bir toasma tam bar idi; heryandiki oyuq öylarning kengliki alte gez idi.

13 U derwazining jemiyy kenglikini, yeni bu tereptiki oyuq öyning ögzisining *arqa léwidin* u tereptiki oyuq öyning ögzisining *arqa léwighiche* yigirme besh gez chiqti; bu tereptiki oyuq öyning ishiki bilen u tereptiki oyuq öyning ishiki bir-birige qarishatti. □

14 U ichki hoyligha kirish éghizidiki tüwrüklerni ölchidi; ularning égziligi atmish gez chiqti; derwaza témi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi. □ 15 Derwazining tüwidin dalanning ichki éghizighiche ellik gez chiqti. 16 Oyuq öylarning herbirining udul témida, shundaqla oyuq öylarning ariliqida, dalanning yeneda oxshashla rojekler bar idi; mushu rojekler sirtigha qarap tariyip mangghan idi; herbir ariliqtiki tam-tüwrüklerge palma derexliri neqqishlen'genidi.

Sirtqi hoyla – sxémini körüng

17 U méni sirtqi hoyligha apardi; mana, kichik xanilar, we sirtqi hoylini chöridep yasalghan tash taxtayliq supa; supining üstige ottuz kichik xana sélin'ghan. 18 Bu tash taxtayliq supa hoylidiki derwazilargha tutashqan, uning kengliki ularning uzunluqigha barawer idi; bu «pes tash supa» idi. 19 U töwenki derwazining ichi teripidin ichki hoylining sirtqi témighiche bolghan ariliqni ölchidi; sherq we shimal tereplerningmu yüz gez chiqti. □

Bashqa ikki derwazisi

20 Andin sirtqi hoyligha kiridighan, shimalgha qaraydighan derwazining uzunluqi we kenglikini ölchidi. 21 Uning bu teripide üchtin oyuq öy, u teripide üchtin oyuq öy bar idi; uning tüwrükliri, dalanliri birinchi derwaziningkige oxshash idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez. 22 Uning dériziliri, dalanliri, palma derex neqqishliri sherqqe qaraydighan derwaziningkige oxshash idi; kishiler uning yette basquchluq pelempeyi bilen chiqatti; uning dalini ichkirige qaraytti. □ 23 Ichki hoylida shimal

□ 40:7 «oyuq öy» — démek, aldinqi témi yoq öy. «Oyuq öy»lerning aldi karidor (dehliz) bolatti. □ 40:11 «U derwazini ölchidi» — mushu yerde derwazining «kirish éghizi»ning sirtqi teripini körsitidu. Derwazaning özi xéli uzun bolup, uning «kirish éghizi»i, dehlizi (karidori) we «dalan»i bar idi. Sxéminimu körüng. «uning jemiyy uzunluqi» — sirtqi tam we pelempeyni öz ichige alsa kérek. □ 40:13 «bu tereptiki oyuq öyning ishiki bilen u tereptiki oyuq öyning ishiki bir-birige qarishatti» — bu yerdiki «ishik»ning némini körsitidighanliqini bilmeymiz. Bezi alimlar «bala tam» yaki «kün'güre» dep terjime qilidu. □ 40:14 «kirish éghizidiki tüwrüklér» — yaki «kirish éghizidiki munarlar». «ularning (tüwrüklerning) égziligi atmish gez chiqti; derwaza témi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi» — bu ikki tüwrük intayin égzidur. Bezi alimlar ayetni «u derwazining ichki «tosma tam»lirigha ularning ariliq tamlirini qoshup jemiyy uzunluqini ölchidi, jemiyy bolup atmish gez idi» dégen menide chüshinidu. Biraq (undaq bolsa) bu ölchem ikki tereptiki ichki «tosma tam»lirining ariliqliri bilen jemiyy uzunluqining qoshulmisi bolatti. Mundaq ölcheshning néme ehmiyiti bolsun? □ 40:19 «töwenki derwazining ichi teripidin...» — mumkinchiligi barki, «töwenki» mushu yerde «jenubiy» dégen menide ishilitilidu. Chünki töwende «sherqiy derwaza» we «shimaliy derwaza» tilgha élinidu, biraq ayette «jenubiy derwaza» tilgha élinmaydu. □ 40:22 «uning dériziliri...» — «dériziliri» mushu yerde uning «rojek»liri, yaki «rojeklik dérizelirini körsitidu (16-ayetni körüng).

we sherqtiki derwazilargha udul birdin derwaze turatti; u derwazidin derwazighiche ölchidi, yüz gez chiqti.

²⁴ U méni jenub terepke apardi; mana, jenubqimu qaraydighan bir derwaza bar idi; u uning tüwrükliri, dalanlirini ölchidi, ular bashqilirigha oxshash idi. ²⁵ Derwazining we dalinining etrapidiki dériziler bashqilirigha oxshash idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi. ²⁶ Uninggha chiqidighan yette basquch bar idi; uning dalini ichkirige qaraytti; uning tüwrükliride palma derixining neqishi bar idi, u terepte biri, bu terepte biri bar idi.

²⁷ Ichki hoyligha kiridighan, jenubqa qaraydighan bir derwaza bar idi; u jenubiy terepte derwazidin derwazigha ölchidi, yüz gez chiqti. ²⁸ U méni ichki hoyligha jenubiy derwazidin ekirdi; we jenubiy derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqa derwazilerning kige oxshash idi. ²⁹ Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqiliring kige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi. ³⁰ Etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi. □ ³¹ Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning kirish éghizidiki ikki yan tüwrükide palma derexlarning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempeyi bar idi.

³² U méni ichki hojlida sherq terepke apardi; u tereptiki derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqilirigha oxshash idi. ³³ Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqiliring kige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi. ³⁴ Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizining* u we bu teripidiki tüwrükide palma derexlarning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempeyi bar idi.

³⁵ U méni shimaliy derwazigha apardi, we uni ölchidi; uning ölchemliri bashqilirigha oxshash idi. ³⁶ Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalanliri *bashqilirigha* oxshash idi; etrapida dériziler bar idi. Uning uzunluqi ellik gez, uning kengliki yigirme besh gez idi. ³⁷ Uning dalinidiki tüwrükler sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizidiki* ikki yan tüwrükide palma derexlarning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempeyi bar idi. □ ³⁸ Herbir derwaza *ikki* tüwrükining yénida ishiklik kichik öy bar idi; ular shu öylerde köydürme qurbanliqlarni yuyatti.

³⁹ Derwazining dalinida uyanda ikkidin shire, buyanda ikkidin shire bar idi; ular shirelarning üstide köydürme qurbanliq, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqlirini soyidu. ⁴⁰ Shimaliy derwazining dalinining kirish éghizidiki pelempeyning bir yénida ikki shire bar idi; dalanning kirish éghizining yene bir yénida ikki shire bar idi.

⁴¹ Shuningdek derwazining u yénida töt shire, bu yénida töt shire bar idi – jemiyy sekkiz joza bar idi; ular ularning üstide qurbanliqlarni soyidu.

⁴² Yene tashtin yonup yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égziligi bir gez kélidighan töt shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu. □ ⁴³ Derwaza ichide, tamliri üstige bir aliqan uzunluqtiki jüp ilmeklik kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu. □

□ **40:30** «etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi» — eyni tékstini chüshinish tes. □ **40:37** «uning dalinidiki tüwrükler ...» — yaki «uning késhekliri ...». □ **40:42** «Yene tashtin yonup yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égziligi bir gez kélidighan töt shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu» — bashqa birxil terjimisi: «Bu töt shire yonulghan tashtin yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égziligi bir gez; ularning üstigimu köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu». Biraq bundaq jozilar qoy-kalilarning jesitini qoyghudek derijide chong emes. □ **40:43** «derwaza ichide... kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu» — bezi alimlar bu shireler peqet shimaliy derwazisidila qoyulghan, dep qaraydu. Biraq 38-ayet «derwazilar»ni körsitidu.

Kahinlarning Öyliri

⁴⁴ Ichki hoyla ichide we ichki derwazining sirtida medhiye naxshichiliri üçhün ikki kichik öy bar idi; biri shimaliy derwazining yénida, jenubqa yüzlen'gen; yene biri jenubiy derwazining yénida, shimalgha yüzlen'genidi. ⁴⁵ U manga: «Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni ibadetxanigha mes'ullar üçhündür. ⁴⁶ Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni qurban'gah wezipisige mes'ullar üçhündür. Bular bolsa Zadokning jemetining oghul perzentliri; shularla Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu» — dédi.□

⁴⁷ U hoylini ölchidi; uzunluqi yüz gez, kengliki yüz gez, töt chasiliq idi; qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti.□

Muqeddes jayning dalini ... Sxémini körüng

⁴⁸ U méni muqeddesxanining dalinigha apardi; u dalan éghizining ikki yénidiki tamlarning uzunluqini ölchidi; bir tereptikisi besh gez, yene bir tereptikisi besh gez chiqti; dalan éghizining özi on töt gez idi; dalan éghizidiki tamning *ichki teripining* kengliki bu teripi üç gez, u teripi üç gez idi. □ ⁴⁹ Dalanning kengliki yigirme gez, uzunluqi on bir gez idi; uninggha chiqidighan pelempey bar idi; tüwrükimu bar idi, u yénida biri, bu yénida biri bar idi.□

41*Muqeddes jay, eng muqeddes jay ... Sxémilarni körüng*

¹ U méni *muqeddesxanidiki* muqeddes jayning aldigha apardi; u jayning kirish éghizining ikki teripidiki yan tamni ölchidi, her ikkisining qélinliqi alte gez chiqti. ² Kirish éghizining kengliki bolsa on gez idi; muqeddes jayning kirish éghizidiki toghra tamning ichki teripining kenglikini ölchidi, her ikkisi besh gez chiqti; u muqeddes jayning uzunluqini ölchidi, qiriq gez chiqti; uning kengliki yigirme gez chiqti.

³ U ichkirige qarap mangdi, eng muqeddes jaygha kirish éghizidiki toghra tamning kengliki ikki gez; éghizining kengliki alte gez idi; *ikk tereptiki* toghra tamning uzunluqi bolsa, yette gez idi. □ ⁴ U muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölchidi, yigirme gez chiqti; kenglikimu yigirme gez idi. U manga: «Bu eng muqeddes jay» — dédi.□

«Muqeddesxana»gha yandash kichik xanilar

⁵ U muqeddesxanining témini ölchidi, qélinliqi alte gez chiqti; yandiki kichik xanilarning bolsa, kengliki töt gez idi; kichik xanilar muqeddesxanini chöridep sélin'ghanidi.

⁶ Yénidiki kichik xanilar üç qewetlik, bir-birige üstileklik idi, her qewette ottuzdin xana bar idi; kichik xanilarning limliri muqeddesxanining témigha chiqip qalmasliqi

□ **40:46** «shularla **Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu**» — Zadoklarning shu imtiyazgha ige bolush sewebi 44:15de éytilidu. □ **40:47** «qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti» — «muqeddesxana» hoyla ichide turidighan öy; u «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay»ni öz ichige alidu. □ **40:48** «dalan éghizining özi on töt gez idi» — bu jümle bezi kona tékistlerde (bolupmu kona grék tilidiki LXX terjimiside) tépiledi. Emeliyette bayanlirining toluq bolushi üçhün mushundaq bir jümle bolushi kérek idi. □ **40:49** «Dalanning ... **uzunluqi on bir gez idi**» — bezi kona tékistlerde «on ikki gez» déyilidu. □ **41:3** «U **ichkirige qarap mangdi ... kirish éghizidiki toghra tamning kengliki ikki gez...**» — alimlarning bu 1-3 ayettiki ölchemler toghruluq bashqa-bashqa chüxiniliri bar. Sxemilirimizni körüng. □ **41:4** «U **muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölchidi, ... U manga: «bu eng muqeddes jay» — dédi**» — Ezakiyal kahin bolup, «muqeddes jay»gha kirdi. Biraq «eng muqeddes jay»gha kirmidi; Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche peqet «bash kahin» «eng muqeddes jay»gha kirishke hoquqluq idi.

üchün, limlar kichik xanilarning sirtqi témigha békitilgenidi. ⁷ Yuqiriliganséri muqeddesxanining etrapidiki kichik xanilar kengiyip barghanidi; chünki muqeddesxanining etrapida quruluş bolghanliqtin bina égziligenséri xanilar kengeygen. Shu sewebtin muqeddesxanimu égziligenséri kengeygen. Töwendiki qewettin yuqiridiki qewetkiche otturidiki qewet arqiliq chiqidighan pelempey bar idi. □

⁸ Men muqeddesxanining égz ullaq supisi barliqini kördüm; u hem yénidiki kichik xanilarning uli idi; uning égziligi toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi. □

⁹⁻¹⁰ Yénidiki xanilarning sirtqi témining qélinliqi besh gez idi. Muqeddesxanining yénidiki kichik xanilar bilen *kahinlarning* hujriliri ariliqidiki bosh yerning kengliki yigirme gez idi; bu bosh yer muqeddesxanining hemme teripide bar idi. ¹¹ Yénidiki kichik xanilargha kirish éghizi bolsa bosh yerge qaraytti; bir kirish éghizi shimalgha, yene biri jenubqa qaraytti. Supa üstidiki xanilarni chöridigen bosh yerning kengliki besh gez idi.

¹² Gherbke jaylashqan, bosh yerge qaraydighan binaning uzunluqi yetmish gez idi; binaning sirtqi témining qélinliqi besh gez; uning kengliki toqsan gez idi. □

Ibadetxanining yene bezi tepsilatleri

¹³ Héliqi kishi muqeddesxanining özini ölchidi; uning uzunluqi yüz gez idi. Bosh yerning kengliki *yüz gez idi*, binaning tamliri qoshulup jemi kengliki yüz gez idi.

¹⁴ Muqeddesxanining aldi teripi we sherqqe jaylashqan hoylisining kengliki yüz gez idi. □ ¹⁵⁻¹⁶ U *muqeddesxanining* keynidiki bosh yerge qaraydighan binaning kenglikini, jümlidin u we bu teripidiki karidorni ölchidi, yüz gez chiqti. Muqeddesxanining «muqeddes jay»i bilen ichki «eng muqeddes jay»i we sirtqa qaraydighan dalini bolsa, yaghach taxtaylar bilen bézelgen; uning bosughiliri, ichidiki üç jayning etrapidiki rojekliri hem dehlizliri bolsa, bosughisidin tartip hemme yer, poldin dérizilergiche yaghach taxtaylar bilen bézelgen (dériziler özi rojeklik idi).

¹⁷⁻¹⁸ Dalandin ichki «eng muqeddes jay»ghiche bolghan torus, ichki we sirtqi «muqeddes jay»ning tamlirining hemme yeri kérub we palma derexliri bilen ölchemlik neqishlen'genidi. Her ikki kérub arisida bir palma derixi neqishlen'genidi; herbir kérubning ikki yüzi bar idi. □ ¹⁹ Kérubning insan yüzi bu tereptiki palma derixi neqishige qaraytti; shir yüzi u tereptiki palma derixi neqishige qaraytti; pütkül muqeddesxanining *ichki* hemme teripi shundaq idi; ²⁰ dalanning poldin tartip torusighiche, shuningdek «muqeddes jay»ning tamlirigha kérublar we palma derexliri neqish qilin'ghan.

²¹ «Muqeddes jay»ning ishiq késhekliri bolsa, töt chasiliq idi; «eng muqeddes jay» aldidiki ishiq késheklirimu oxshash idi.

²² «*Muqeddes jay*»ning égziligi üç gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalghan; uning burjekliri, yüzi we tamlirining hemmisi yaghachtin yasalghan; héliqi kishi manga: «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» —

□ **41:7** «muqeddesxanining **etrapida quruluş bolghanliqtin bina égziligenséri xanilar kengeygen**» — mushu «quruluş» dégen söz pütkül «muqeddes kitab»ta peqet bir qétimla tépilidu, shunga uning menisini békitish tes. Mumkinchilik yene barki, u «karidor» yaki «pelempey» dégen menide. □ **41:8** «uning égziligi **toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi**» — oqurmenlarning éside boliduki, «chong gez» «bir gezge qoshulghan bir aliqan» (525 millimétr etrapida) (40:5ni körüng). □ **41:12** «binaning **uzunluqi yetmish gez idi... uning kengliki toqsan gez idi**» — bu binaning kengliki we uzunluqi «ichki kengliki» we «ichki uzunluqi»ni körsitse kérek. Sxémimizda shundaq qiyas qilimiz. Bashqa imkaniyitimu sxémimizda körsitilidu. Alimler binaning qaysi yölinishte (toghrisigha, uzunisigha) orunlashturulushi toghruluq ikki pikirde bar. □ **41:14** «sherqqe **jaylashqan hoylisi**» — ibraniy tilida «sherqqe jaylashqan bosh yer». □ **41:17-18** «**ichki we sirtqi «muqeddes jay»**» — démek, «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay».

dédi.□

²³ *Muqeddesxanining* «muqeddes jay» hem «eng muqeddes jay»ining herbirining qosh qanatliq ishiki bar idi. ²⁴ Herbir qanitining ikki qatlimi bar idi; bu ikki qatlam qatlinatti; bu tereptiki qanitining ikki qatlimi bar idi; u tereptikisiningmu ikki qatlimi bar idi. ²⁵ Ularning üstige, yeni «muqeddes jay»ning ishikliri üstige, tamlarning üstini neqishligendek, kërublär we palma derexliri neqishlen'genidi; sirtqi dalanning aldida yaghachtin yasalghan bir aywan bar idi. ²⁶ Dalanning u we bu teripide rojekler we palma derex neqishliri bar idi. Muqeddesxanining yénidiki kichik xanilar we aldidiki aywanning sheklimu shundaq idi.

42

Sirtqi we ichki hoyla arisigha jaylashqan kahinlarning öyliri ... Sxémilarni körüng

¹ U méni sirtqi hoyligha, shimal teripige apardi; u méni yene «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining shimaliy uduligha jaylashqan kichik xanilargha apardi. ² Xanilarning jemiý uzunluqi yüz gez idi; ularning kirish yoli shimalgha qaraytti; *xanilarning* jemiý kenglikli ellik gez idi. ³ Xanilar ichki hoyligha tewe yigirme gez kengliktiki «bosh yer»ge qaraytti, shundaqla sirtqi hoyligha tewe «tash taxtayliq supa»ning udulida idi. Üch qewetlik xanilarning karidorining bir teripidiki xanilar yene bir teripidiki xanilarning udulida idi.

⁴ Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi. Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti; □ ⁵ yuqiridiki xanilar töwendiki we otturidiki öylerdin tar idi; chünki karidorlar köp orunni igiliwalghanidi. ⁶ Xanilar üç qewetlik idi; biraq hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üçinchi qewettiki xanilar astinqi qewettiki we otturidiki xanilardin tar idi.□

⁷ Sirtiki xanilarning yénidiki, yeni hoylini xanilardin ayrip turidighan sirtqi tamning uzunluqi ellik gez idi. ⁸ Sirtqi hoyligha tutashqan xanilarning bolsa, jemiý uzunluqi ellik gez idi; mana, muqeddesxanigha qaraydighan teripining uzunluqi yüz gez idi. ⁹ Bu xanilar astida, sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi.□

¹⁰ Ibadetxanining jenubiy teripide, sherqiy teripige qaraydighan ichki hoylidiki tamning kenglikli bilen teng bolghan, «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining özige qaraydighan xanilar bar idi; ¹¹ Ularning aldidimu bir karidor bar idi; ular shimalgha qaraydighan xanilargha oxshaytti. Ularning uzunluqi we kenglikli, barliq chiqish yolliri, shekli we ishikliri oxshash idi. ¹² Jenubqa qaraydighan bir yürüş xanilarning ishiki aldidiki karidorning béshida bir kirish yoli bar idi; bu kirish yolimu sherqqe qaraydighan tamning yénida idi.

¹³ We u manga: «*ibadetxanining hoylidiki* «bosh yer»ge tutashliq bu shimaliy we jenubiy yürüş xanilar bolsa, muqeddes xanilardur; Perwerdigargha yéqinlashalaydighan

□ **41:22** ««Muqeddes jay»ning égzikliki üç gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalghan...» — bu «qurban'gah» belkim qurbanliqlarning özi üçün emes, belki Perwerdigarning aldida «muqeddes nan» qoyulush üçün yasilidu; chünki axirida «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» déyilidu. □ **42:4** «Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi» — biz mushu yerde grék terjimisi (LXX) we «Péshitta»ning tékistige egiship, «yüz gez» dep terjime qilimiz. «... Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti» — pütün ayettiki eyni tékistni chüshinish tes. Mumkinchlikli barki, her qewette ikki karidor bar; shuning bilen herbir xana karidorgha, yeni «shimalgha» qaraytti. □ **42:6** «...hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üçinchi qewettiki xanilar astinqi qewettiki we otturidiki xanilardin tar idi» — bu jümlining menisini ibariniy tilida chüshinish tes. Binadiki tüwrüklerning qandaq orunlashturulghanliqi éniq emes. □ **42:9** «... sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi» — bu binadin ichki hoyligha kiridighan bir yolmu bolush kérék (13-, 14-ayet we 44:19-ayetnimu körüng).

kahinlar shu yerlerde «eng muqeddes hediylar»ni yeydu. Ular shu yerlerde «eng muqeddes hediylar»ni, yeni ashliq hediylarini, gunah qurbanliqlirini we itaetsizlik qurbanliqlirini qoyidu; chünki shu yerler muqeddestur. ¹⁴ Kahinlar Xuda aldigha kirgendingin keyin, ular «muqeddes jay»din biwasite sirtqi hoyligha chiqmaydu, belki shu yerge xizmet kiyimini selip qoyidu, chünki bu kiyimler muqeddestur. Ular peqet bashqa kiyimlarni kiyip, andin jamaet turghan yerge chiqidu» — dedi.□

¹⁵ U shundaq qilib ibadetxanining ichki kolimini olchigendingin keyin, u meni sherqqe qaraydighan derwazidin chiqardi we etrapidiki tamni olchidi. ¹⁶ U sherqiy teripini olchem xadisi bilen olchidi; u besh yuz xada chiqti. □ ¹⁷ U shimaliy teripini olchem xadisi bilen olchidi; u besh yuz xada chiqti. ¹⁸ U jenubiy teripini olchem xadisi bilen olchidi; u besh yuz xada chiqti. ¹⁹ U gherbiy teripige burulup, olchem xadisi bilen olchidi; u besh yuz xada chiqti.

²⁰ U tot teripini olchidi; etrapida awam bilen pak-muqeddes bolghan jaylarni ayrip turidighan, uzunluqi besh yuz xada, kengliki besh yuz xada tam bar idi.□

43

Perwerdigarning shan-sheripi Yerusalemgha qaytip kelidu

¹ U meni derwazigha, yeni sherqqe qaraydighan derwazigha apardi; ² Mana, Israilning Xudasining shan-sheripi sherq tereptin keldi; Uning awazi ulugh sularning sharqirighan sadasidek idi; yer yuzi uning shan-sheripi bilen yurutuldi.

³ Men korgen bu alamet korunush bolsa, u sheherni halak qilishqa kelgen qetimda korgen alamet korunushtek boldi; alamet korunushlar yene men Kewar deryasi boyida turup korgen alamet korunushtek boldi; men dum yiqildim. ■ ⁴ Perwerdigarning shan-sheripi sherqqe qaraydighan derwaza arqliq ibadetxanigha kirdi; ⁵ Roh meni koturup, ichki hoyligha apardi; mana, Perwerdigarning shan-sheripi ibadetxanini toldurdi.□ ■

⁶ Heliqi kishi yenimda turghanda, ibadetxanining ichidin Birsining sozligen awazini anglidim; ⁷ U manga: — I insan oghli, bu Mening textim selin'ghan jay, Men ayagh basidighan, Men Israillar arisida mengguge turidighan jaydur; Israil jemetidikiler — ularning ozliri yaki padishahliri buzuqluqi bilen yaki «yuqiri jaylar»da padishahning jesetliri bilen Mening pak-muqeddes namimni yene hech bulghimaydu. □ ■ ⁸ Ular oz bosughisini Mening bosughimning yenigha, ishik keshikini Mening ishik keshikimning yenigha salghan, ular bilen Meni peqet bir tamla ayrip turatti, ular Mening pak-muqeddes namimni yirginchlikliri bilen bulghighan. Shunga Men ghezipim bilen ularni yoqitiwettim.

⁹ Emdi hazir ular buzuqluqini, padishahlarning jesetlirini Mendin yiraq qilsun; we Men ular arisida mengguge turimen.

□ **42:14** «Kahinlar ... shu yerge xizmet kiyimini selip qoyidu...» — «shu yer» yuqirida teswirlen'gen «yurush xanilar»ni korsitish kerek (44:19-ayetnimu korung). Ichki hoylining ozide kiyim-kechekni almashturush muwapiq emestur. □ **42:16** «U sherqiy teripini olchem xadisi bilen olchidi; u besh yuz xada chiqti» — ibadetxanidiki «sirtqi hoyla»ning uzunluqi we kengliki besh yuz gez idi (hesablashqa asan bolsun uchun sxemilarni korung). Buninggha qarighanda, sirtqi hoyla temining sirtida yene bir chong tosmam bolsa kerek. Shundaq bolghanda, bu ibadetxana intayin chong bolghan bolidu. Texminen uzunluqi we kengliki bir kilometrdin eshishi mumkin. Grek terjimisi (LXX)ning tekiste «bez yuz gez» deyilidu. □ **42:20** «U tot teripini olchidi... uzunluqi besh yuz (xada), kengliki besh yuz (xada) tam bar idi» — 16-ayettiki izahatni korung. ■ **43:3** Ez. 1:4; 8:4 □ **43:5** «Roh meni koturup,...» — Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. ■ **43:5** Ez. 3:14, Ez. 11:24 □ **43:7** «padishahlarning jesetliri bilen Mening pak-muqeddes namimni yene hech bulghimaydu» — Israillar qedimki zamanlarda belkim padishahlirini «yuqiri jaylar»da depne qilib shu yerlerni tawapgahlar qiliwalghan. Bezi alimlar «jesetliri»ni «abide tashliri» dep terjime qilidu. ■ **43:7** Yer. 16:18

¹⁰ — Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetining öz qebihlikliridin xijalet bolushi üçün bu öyni ulargha körsitip bergin; ular kallisida ibadetxanini ölchep baqsun. ¹¹ Egerde ular öz qilghanliridin xijil bolsa, emdi sen mushu öyning sheklini, uning sélinishini, chiqish yollirini, kirish yollirini we barliq layihisini we barliq belgilimilirini, — shundaq, barliq sheklini we barliq qanunlirini ayan qilip bergin; ularning pütkül sheklini éside tutushi hem uning belgilimilirige emel qilishi üçün, uni ularning köz aldigha yazghin.

¹² Ibadetxanining qanuni shundaq bolidu: U turghan taghning choqqisining békitilgen pasilghiche bolghan dairisi «eng muqeddes» bolidu; mana, bu ibadetxanining qanunidir.

Ibadetxanida qilidighan ibadetning belgilimiliri — qurban'gah ... Sxémini körüng

¹³ Qurban'gahning «chong gez»de ölchen'gen ölchemliri shundaq idi: — bu gez bolsa bir gez qoshulghan bir aliqan bolidu. Qurban'gahning etrapidiki ulining évizliki bir gez, kengliki bir gez, etrapidiki girwiki bolsa bir aliqan idi. Mana bu qurban'gahning uli idi. □

¹⁴ Uning ulidin astinqi tekchigiche ikki gez, kengliki bir gez idi; bu «kichik tekche»din «chong tekche»giche töt gez, kengliki bir gez idi; ¹⁵ qurban'gahning ot supisining évizliki töt gez idi; ot supisida töt münggüz choqchiyip chiqip turatti. ¹⁶ Qurban'gahning ot supisining uzunluqi on ikki gez, kengliki on ikki gez bolup, u töt chasiliq idi. ¹⁷ Yuqiri tekchigichimu töt chasiliq idi, uzunluqi on töt gez, kengliki on töt gez; etrapidiki girwiki bolsa yérim gez idi; astining kengliki bir gez idi; uninggha chiqidighan pelempiyi sherqqe qaraytti.

¹⁸ U manga shundaq dédi: — I insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: Bu qurban'gah üstige köydürme qurbanliqlarni sunush we üstige qan sépish üçün uni yasighan künide, shular uning belgilimiliri bolidu: — ¹⁹ sen Lawiy qebilisidin bolghan, yeni Méning xizmitimde bolush üçün Manga yéqinlishidighan Zadok neslidikilerdin bolghan kahinlarga gunah qurbanliqi süpitide yash bir torpaqni bérisen; ²⁰ sen uning qénidin azraq élip qurban'gahning münggüzlirige, chong tekchining töt burjikige hem etrapidiki girwekliri üstige sürisen; shuning bilen sen uni pakizlap we uninggha kafaret qilisen. □

²¹ Sen gunah qurbanliqi bolghan torpaqni élip uning jesitini «muqeddes jay»ning sirtida bolghan, ibadetxanidiki alahide békitilgen jayda köydürisen; ²² ikkinchi künide sen gunah qurbanliqi süpitide béjirim bir tékini sunisen; ular qurban'gahni torpaq bilen paklandurghandek téke bilen uni paklaydu.

²³ Sen uni paklighandin kéyin, sen béjirim yash bir torpaq, qoy padisidin béjirim bir qochqarni sunisen; ²⁴ sen ularni Perwerdigarning aldigha sunisen; kahinlar ularning üstige tuz sépidu we ularni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq süpitide sunidu.

²⁵ Yette kün sen her küni gunah qurbanliqi süpitide bir tékini sunisen; ular béjirim yash bir torpaqni, qoy padisidin béjirim bir qochqarnimu sunidu. ²⁶ Ular yette kün qurban'gah üçün kafaret qilip uni paklaydu; shuning bilen ular uni pak-muqeddes dep ayriydu.

²⁷ Bu künler tügigende, sekkizinchi küni we shu kündin kéyin, kahinlar silerning köydürme qurbanliqliringlarni we inaqliq qurbanliqliringlarni qurban'gah üstige sunidu; shuning bilen Men silerni qobul qilimen, — deydu Reb Perwerdigar.

44

□ 43:13 «Mana bu qurban'gahning uli idi» — bashqa birxil terjimisi: «qurban'gahning évizliki töwende: —...»

□ 43:20 «shuning bilen sen uni pakizlap we uninggha kafaret qilisen» — «kafaret qilish» toghruluq «Law.» 1:3 we izahatni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

Kahinlar we ularning wezipiliri, imtiyazliri

¹ We u méni ibadetxanining sherqqe qaraydighan derwazisigha apardi; u étiklik idi.

² Perwerdigar manga: — Bu derwaza étiklik turidu; u échilmaydu, héchkim uningdin kirmeydu; chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi uningdin kirgen; shunga u étiklik qalidu. ³ Peqet shahzade, shahzadilik süpiti bilen shu derwazining *karidorida* olturup Perwerdigar aldida nan yéyishke bolidu; u *derwaznining* dalinidin kiridu we shu yoldin chiqidu, — dédi.□

⁴ U méni shimaliy derwazidin chiqirip ibadetxanining aldigha apardi; men kördüm, mana, Perwerdigarning shan-sheripi Perwerdigarning öyini toldurdi; men düm yiqildim.□

⁵ Perwerdigar manga shundaq dédi: — Insan oghli, Méning sanga Perwerdigarning öyining barliq belgilimiliri hem qanunliri toghruluq éytidighanlirimning hemmisini köngül qoyup közüng bilen kör, quliqing bilen angla; ibadetxanining kirish yoli we muqeddes jayning chiqish yollarini köngül qoyup ésingde tut. ⁶ Andin asiylargha, yeni Israil jemetige shundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Yirginchlik qilmishliringlarga boldi bes, i Israil jemeti! ⁷ Siler barliq yirginchlik qilmishliringlardin sirt, Manga nan, qurbanliq méyi we qénini sun'ghininglarda, siler yat ademlerni, qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighanlarni méning muqeddes jayimda, yeni Méning öyümde turup uni bulghashqa kirgüzdunglar; ular ehdemni buzdi. ⁸ Siler Méning pak-muqeddes nersilirimge mes'uliyet bilen sadıq bolmay, belki muqeddes jayimda özünglarning ornigha mes'ul bolushqa *yat ademlerni* ishqa qoydunglar».

⁹ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Israil arisida turghan yat ademlerdin, yeni qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighan herqandaq yat ademning Méning muqeddes jayimgha kirishige bolmaydu

¹⁰ lékin Israilning Mendin ézip kétishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu; □ ¹¹ halbuki, ular yenila muqeddes ornumda, öy derwazilirida nazarechilik qilidighan we öy xizmitide bolidighan xizmetkarlar bolidu; ular xelq üçün köydürme we bashqa qurbanliqlarni soyidu; ular xelqning xizmitide bolup ularning aldida turidu. □ ¹² Emma xelq mebudlirigha choqun'ghanda, ular xelqning shu ishlirida, ularning xizmitide bolghanliqi, shuning bilen Israil jemetini qebihlikke élip baridighan putlikashang bolghanliqi tüpeylidin, shunga Men ulargha qolumni kötürüp qesem ichkenmenki, — deydu Reb Perwerdigar; — ular qebihlikining jazasini tartidu. ¹³ Shunga ular Men üçün kahinliq wezipisini öteshke Méning yénimgha yéqin kelmeydu, yaki Méning muqeddes nersilirimge, «eng muqeddes» nersilirimge yéqin kelmeydu; ular belki öz xijalitini we yirginchlik qilmishlirining jazasini tartishi kérek. ¹⁴ Biraq Men ularni öyning özining mulazimitige, uning barliq xizmitige we uningda qilinidighan barliq ishlargha mes'ul qilimen.

Zadok jemetidiki Xudagha sadıq bolghan kahinlar toghrisida

¹⁵ Biraq Israil Mendin ézip ketkende, Öz muqeddes jayimgha qarashqa sadıq kahinlar, yeni Lawiylar bolghan Zadokning ewladilir — ular xizmitimde bolushqa yénimgha yéqin kélidu; ular qurbanliqlarning méyini we qénini sunushqa Méning aldında turidu,

□ **44:3** «u *derwaznining dalinidin kiridu...*» — démek, shahzade sherqiy derwazining karodorigha hoyla arqiliq dalandin ötüp kiridu. Nan yégendin kéyin u shu yol bilen chiqip kétidu. □ **44:4** «Perwerdigarning öyi» — pütkül ibadetxanini körsitidu. □ **44:10** «... *Israilning Mendin ézip kétishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu*» — Lawiy jemetidikiler, yeni Lawiylarning muqeddes ibadetxanining xizmiti üçün alahide mes'uliyiti bolghan. Tepsilatlıri Tewratning «Misirdin chiqish», «Lawiylar» we «Chöl-bayawandiki seper» dégen qisimlardin tépilidu. □ **44:11** «muqeddes ornum» — mushu yerde «muqeddes jay» emes, belki pütkül ibadetxanini körsitse kérek.

— deydu Reb Perwerdigar. ¹⁶ Ular muqeddes jayimgha kiridu, Méning xizmitimde bolushqa dastixinimgha yéqin kélidu; ular Méning tapshuruqumgha mes'ul bolidu.

¹⁷ We shundaq boliduki, ular ichki hoyla derwaziliridin kirgende, kanap kiyimni kiyishi kérek; ichki hoyla derwazilirida yaki muqeddesxana aldida xizmette bolghanda, ularda herqandaq yungdin bolghan nerse bolmaydu; ¹⁸ béshigha kanaptin tikilgen selle, bélining töwinige kanaptin tambal kiyidu; ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek. □ ¹⁹ Ular xelqning aldigha sirtqi hoyligha chiqqanda, ular xizmet kiyimlirini séliwétip, ularni muqeddes «kichik xanilar»gha qoyup qoyidu; ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrilasliqi üçün bashqa kiyimlarni kiyishi kérek. □ ²⁰ Ular chachlirini chüshürüwetmesliki, yaki chachlirini uzun qoyuwetmesliki lazim; ular peqet qisqa chach qoyushi kérek. ²¹ Ichki hoyligha kirgende héchqaysi kahin sharab ichmesliki kérek.

²² Ular tul yaki ajrashqan ayalni öz emrige almasliqi kérek; ular Israil neslidin bolghan pak qizni, yaki kahindin tul qalghan ayalni élishqa bolidu.■

²³ Ular xelqimge pak-muqeddes bilen addiyning perqini ögitidu, ulargha halal bilen haramni qandaq perq étishni körsitidu.

²⁴ Erz-dewalarda ular höküm chiqirish ornida bolidu; ular bularning üstige öz hökümlirim boyiche höküm chiqiridu; Men békitken barliq héyt-bayramlirim toghrisidiki qanun-belgilimilirimni tutidu; ular Méning «shabat kün»lirimni pak-muqeddes dep etiwarlisi kérek.

²⁵ Özini napak qilmasliqi üçün ular ölükning yénigha héch barmasliqi kérek; halbuki, ölgen atisi, anisi, oghli, qizi, aka-ukisi yaki éri yoq acha-singlisi üçün ular özini napak qilishqa bolidu. ²⁶ Özini paklandurghandin kéyin, uninggha yene yette kün sanilishi kérek; ²⁷ u muqeddes jaygha kirgende, yeni muqeddes jayda xizmette bolushqa ichki hoyligha kirgen shu künide, u özi üçün gunah qurbanliqini sunushi kérek, — deydu Reb Perwerdigar. ²⁸ Bu ulargha miras bolidu: — Men Özüm ulargha miras bolimen; siler ulargha Israil zéminidin héchqandaq igilikni teqsim qilmaysiler; Men ularning igiliki bolimen. ■ ²⁹ Ular ashliq hediye, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqliridin yeydu; Israilda mexsus Xudagha atalghan herqandaq nerse ularningki bolidu. ³⁰ Tunji chiqqan herqandaq mehsulatlarning ésili, barliq we herqandaq «kötürme hediye»ler kahinlar üçün bolidu. Siler *arpa-bughdiyninglarning* hosulining tunji xémirini kahin'gha teqdim qilishlar kérek; shuning bilen bext-beriket öyünglerge ata qilinidu. □ ■ ³¹ Kahinlar özlügidin ölgen, yaki yirtquchlar boghup qoyghan héchqandaq haywan yaki uchar-qanatlarin yéyishke bolmaydu.■

45

□ **44:18** «ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek» — «terlitidighan» yaki «ter aqquzidighan» kiyim kahinlar üçün bolmaydu. Oqurmenlarning éside boliduki, Adem'atimiz gunah sadir qilghandin kéyin, Xuda uninggha: «Sen péshanengdin ter aqquzushung bilen néningni yeysen» dep lenet qilghanidi. Xudaning xizmiti Uning iltipati, küch-qudriti bilen qilinmisa bolmaydu; Xudaning nijatida yaki xizmitide ademning öz «tirishchanliqi», yaki insaniyetning gunahini eslitidighan «aqquzghan ter»ining héch ornini yoq. □ **44:19** «Ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrilasliqi üçün bashqa kiyimlarni kiyishi kérek» — oqurmenlarning éside boliduki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche addiy puqralarning kahinlarning xizmet kiyimlirige tégish hoquqi yoq idi. Ular tegküchi bolsa Xudaning jazasigha uchraytti. Shunga bu belgilime puqralarni qoghdash üçün idi. Biz «qoshumche söz»imizdimu yéngi ibadetxanidiki kahinlar we wezipiliri üstide toxtilimiz. ■ **44:22** Law. 21:13,14 ■ **44:28** Chöl. 18:20; Qan. 18:1 □ **44:30** ««kötürme hediye»ler» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche bezi qurbanliqlardin we Xudagha atalghan bezi bashqa hediyeleardin «kötürme hediye»lerni mexsus kahinlar üçün ayrish kérek idi («Mis.» 25:2-3ni körüng). ■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Chöl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8

Zémindin Perwerdigargha atap «kötürme hediye» bolghan parche yer ... 44:30-izahat, sxémini we xeritini körüng

¹ Siler zéminni miras qilip bölüş üçün chek tashlap teqsim qilghininglarda, siler «kötürme hediye» süpitide zémindiki muqeddes bir ülüşni Perwerdigargha atap sunisiler. Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki yigirme ming *xada* bolidu. Bu parche yer her tereptiki chigrisighiche muqeddes hésablinidu. □ ² U yerdin besh ming *xada* uzunluqtiki, besh ming *xada* kengliktiki töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu; uning etrapida bosh yer bolush üçün ellik gezlik kengliktiki yer bölünidu. □

³ Bu ülüshtin sen uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolghan yerni ölchep bölisen; buning ichi muqeddes jay, eng muqeddes jay bolidu.

⁴ Bu yer zéminning muqeddes ülüşhi bolidu; u muqeddes jayning xizmitide bolghan, yeni Perwerdigarning xizmitide bolushqa yénigha yéqin kélidighan kahinlar üçün bolidu; u ularning öyliri üçün, shundaqla muqeddes jayning orunlishishi üçün muqeddes orun bolidu. ⁵ Uningdin sirt yene uzunluqi yigirme besh ming gez, kengliki on ming gez bolghan yer, öyning xizmitide bolidighan Lawiylarning igiliki, yeni özliri turidighan sheherliri üçün bolidu. ⁶ Siler bu «kötürme hediye» bolghan muqeddes ülüşning yénidin sheher üçün kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada* yerni bölüp békitisiler. Bu pütkül Israil jemeti üçün bolidu. □ ⁷ Shahzadining ülüşhi bolsa, bu muqeddes ülüşning ikki teripige tutishidu, shundaqla sheherge tewe jayning ikki teripige tutishidu, yeni gherbiy teripi gherbke qaraydighan, sherq teripi sherqge qaraydighan ikki parche yer bolidu; bu parche yerlarning jemiy uzunluqi qebililerning ülüşining uzunluqi bilen parallél bolidu. ⁸ Bu yer shahzadining Israil zéminidiki igiliki bolidu; we Méning shahzadilirim xelqimni yene héch ezmeydu; zémin Israil jemetige, qebililiri boyiche bölüp teqsim qilinidu.

⁹ Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Boldi bes, i Israil shahzadiliri! Jebir-zulum we bulang-talangni özünglardin néri qilip, toghra höküm chiqirip adalet yürgüzünglar; Méning xelqimni qayta yéridin heydiwetküchi bolmanglar, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁰ Silerde toghra mizan, toghra efah, toghra «bat» bolsun. □ ■ ¹¹ «Efah» we «bat» bolsa bir ölchem bolsun; shuning bilen bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun; xomir bolsa ular ikkisi üçün ölchem bolsun. □ ¹² Bir shekel bolsa yigirme «gerah» bolsun. Yigirme shekel, yigirme besh shekel, on besh shekel qoshulup silerge «mina» bolidu. □ ■

⁹ Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Boldi bes, i Israil shahzadiliri! Jebir-zulum we bulang-talangni özünglardin néri qilip, toghra höküm chiqirip adalet yürgüzünglar; Méning xelqimni qayta yéridin heydiwetküchi bolmanglar, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁰ Silerde toghra mizan, toghra efah, toghra «bat» bolsun. □ ■ ¹¹ «Efah» we «bat» bolsa bir ölchem bolsun; shuning bilen bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun; xomir bolsa ular ikkisi üçün ölchem bolsun. □ ¹² Bir shekel bolsa yigirme «gerah» bolsun. Yigirme shekel, yigirme besh shekel, on besh shekel qoshulup silerge «mina» bolidu. □ ■

⁹ Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Boldi bes, i Israil shahzadiliri! Jebir-zulum we bulang-talangni özünglardin néri qilip, toghra höküm chiqirip adalet yürgüzünglar; Méning xelqimni qayta yéridin heydiwetküchi bolmanglar, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁰ Silerde toghra mizan, toghra efah, toghra «bat» bolsun. □ ■ ¹¹ «Efah» we «bat» bolsa bir ölchem bolsun; shuning bilen bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun; xomir bolsa ular ikkisi üçün ölchem bolsun. □ ¹² Bir shekel bolsa yigirme «gerah» bolsun. Yigirme shekel, yigirme besh shekel, on besh shekel qoshulup silerge «mina» bolidu. □ ■

Shahzade üçün «kötürme hediye»

¹³ Bu silerning *shahzade üçün* «kötürme hediye»nglar bolidu; bir «xomir» bughdaydin altidin bir efah bughday, bir «xomir» arpidin altidin bir efah arpa sunisiler; ¹⁴ zeytun méyi bolsa, «bat» bilen ölchinidu, herbir «kor»din ondin bir bat sunisiler (bir «kor» on

□ **45:1** «uzunluqi yigirme besh ming *xada*» — texminen 78 kilométr. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme besh ming gez» — (yeni 13 kilométr) «kengliki yigirme ming *xada*» — texminen 63 kilométr. Biz mushu yerde grék tilidiki LXX terjimisige egishimiz. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme ming gez» — (yeni 10.5 kilométr). □ **45:2** «U yerdin besh ming *xada* uzunluqtiki, besh ming *xada* kengliktiki töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu» — ibraniy tilida «U yerdin besh ming *xada* uzunluqta, besh ming *xada* kenglikte töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu» déyilidu. □ **45:6** «sheher üçü» — yeni Yérusalém üçün. «kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada*» — yaki «kengliki besh ming gez, uzunluqi yigirme besh ming gez». □ **45:10** «efah» — quruq nersilerge ölchem idi, texminen 27 litr idi. «bat» — suyuq nersilerge ölchem, efahqa barawer bolup 27 litr idi. ■ **45:10** Law. 19:35,36 □ **45:11** «bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun» — «xomir»ning esliy menisi «éshék kötüreligüdek yük» idi — texminen 220-300 litr. □ **45:12** «shekel» — kümüşning (yaki altuning) ölchimi bolup, 11.4 gramgha barawer idi. «mina» — (yaki «maneh») birxil tengge, 60 shekelge barawer idi. Emdi némishqa uning mushu yerde «20, 25 we 15 shekel»ge bölünüşhini anche bilmeymiz. Belkim mushu bölünüşhi birxil aldanchiliqning aldini élish üçün bolushi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47

«bat» yoki bir «xomir» bolidu, chünki on bat bir xomir bolidu). ¹⁵ Israilning süyi mol yaylaqliridin, her ikki yüz tuyaq padigha birdin paxlan sunisiler — bular bolsa, «ashliq hediye», «köydürme qurbanliq», «inaqliq qurbanliq»lar bolup, Israillar üçün kafaret qilish üçün bolidu, — deydu Reb Perwerdigar. ¹⁶ Zémindiki xelqning hemmisining Israilning shahzadisige sun'ghan bu «kötürme hediye»ge töhpisi bolidu. ¹⁷ Shahzadining wezipisi bolsa, héytlerge, «yéngi ay»largha, «shabat kün»lerge, jümlidin Israil jemetining barliq «ibadet sorun»lirigha köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeleler we sharab hediyelelerini teminleshtin ibaret; Israil jemeti üçün kafaret élip kélidighan gunah qurbanliqi, ashliq hediye, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqlirini teminligüchi del shu bolidu.

Héyt-bayramlar toghruluq bezi belgilimiler

¹⁸ Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Birinchi ayning birinchi künide sen béjirim yash bir torpaqni alisen, uning bilen sen muqeddes jayni paklaysen. ¹⁹ Kahin bu gunah qurbanliqining qénidin élip ibadetxanining ishiq késheklirige, qurban'gahning yuqiri tekchisidiki töt burjekke we ichki hoylining derwazisining kirish yolining késheklirige süridu; ²⁰ shuningdek yoldin azghanlar yoki nadanlar üçün sen shu ayning yettinchi künide oxshash ish qilishing kérek; shuning bilen sen ibadetxana üçün kafaret qilisen.

²¹ Birinchi ayning on tötinchi künide siler «ötüp kétish» héyti, yette künlük bir héytini ötküzisiler; pétir nanni yéyish kérek. ■ ²² Shu küni shahzade özi we zémindiki barliq xelq üçün gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sunidu. ²³ Héytning yette künining herbiride u Perwerdigargha köydürme qurbanliqini, yeni yette künning herbiride yette torpaq we yette qochqarni, hemmisini béjirim halda sunidu; her küni gunah qurbanliqi üçün bir tékini sunidu. ²⁴ U herbir torpaqqa bir efah ashliq hediye, herbir qochqargha bir efah ashliq hediye qoshup sunidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu. □ ²⁵ Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héytta, héytning yette künining herbiride u mushundaq gunah qurbanliqliri, köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyelelerini we zeytun méyi qatarliqlarni oxshash sunushi kérek. □ ■

46

«Shabat kün»liri we «yéngi ay»lar

¹ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Ichki hoylining sherqqe qaraydighan derwazisi alte «ish küni»de étiklik bolidu; biraq shabat künide u échilidu; we «yéngi ay» bolghan künliride u échilidu. □ ² Shahzade sirttin shu derwazining dalinining yoli bilen kiridu, u kirish éghizining késhek témi tüwide turidu; kahinlar bolsa uning üçün köydürme qurbanliqini, inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u derwazining bosughisida sejde qilidu andin chiqidu; biraq derwaza kechkiche étilmeydu. ³ Zémindiki xelqmu shabat künliride we «yéngi ay»larda shu derwazining kirish éghizining tüwide turup Perwerdigar aldida sejde qilidu.

⁴ Shabat künide shahzade Perwerdigargha sun'ghan qurbanliq bolsa alte béjirim paxlan, bir béjirim qochqar bolidu. ⁵ Bulargha qoshulidighan ashliq hediyeleler qochqargha bir efah, paxlanlarga bolsa chaming yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.

■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Chöl. 9:3; 28:16,17; Qan. 16:1 □ **45:24** «bir xin zeytun méyini» — «bir xin» belkim texminen 6 litr. □ **45:25** «Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héyt» — yeni «kepiler héyti» yoki «kepe tikish héyti» ■ **45:25** Law. 23:33; Chöl. 29:12; Qan. 16:13 □ **46:1** «shabat küni» — oqurmenlarning éside barki, «shabat küni» shenbe küni, dem élish künidur.

⁶ «Yéngi ay»ning künide u sun'ghan qurbanliq yash bir béjirim torpaq, alte paxlan, bir qochqar bolidu; ularning hemmisi béjirim bolidu. ⁷ Bulargha ashliq hediyeleini qushup sunidu; torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlarga chamining yétishiche bolidu; herbir efah un'gha bir xin zeytun méyini qoshup sunidu. ⁸ Shahzade kirgende, derwazining dalini bilen kiridu, we shu yol bilen chiqidu.

⁹ Zémindiki xelq héyt künliride békitilgen «ibadet sorun»lirigha Perwerdigar aldigha kirgende, sejde qilishqa shimaliy derwazidin kirgen kishi jenubiy derwazidin chiqidu; jenubiy derwazidin kirgen kishi shimaliy derwazidin chiqidu; u kirgen derwazidin chiqmaydu, belki uduligha méngip chiqidu. ¹⁰ Xelq kirgende shahzade ular bilen bille kiridu; ular chiqqanda, bille chiqidu.

¹¹ Héyt-bayramlarda we «ibadet sorun»lirida bolsa, u qoshumche sun'ghan ashliq hedieler torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlarga bolsa chamining yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu. ¹² Shahzade Perwerdigargha xalis köydürme qurbanliqni yaki xalis inaqliq qurbanliqlirini sunmaqchi bolsa, emdi sherqqe qaraydighan derwaza uning üçün échilidu; shabat künide qilghandek, u öz köydürme qurbanliqini we inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u qaytip chiqidu; chiqqandin kéyin derwaza étilidu.

¹³ Her künde sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq süpitide bir yashliq béjirim paxlanni sunisen; sen her etigini teyyarlap bérisen. ¹⁴ Her etigende sen uninggha qoshup ashliq hediye, yeni undin altidin bir efah we unni maylashqa zeytun méyidin üchtin bir hin teyyarlaysen; bu Perwerdigargha ebediy belgilime bilen békitilgen ashliq hediye bolidu. ¹⁵ Ular her etigende paxlanni, uning ashliq hediyesini zeytun méyi bilen ebediy köydürme qurbanliq süpitide sunidu.

Miraslar toghruluq bezi belgilimiler

¹⁶ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Shahzade öz mirasidin oghullirining birsigé sowgha qilghan bolsa, emdi u yene ashu oghlining öz oghul-éjdadliri üçün bolidu; miras yoli boyiche u ularning igiliki bolidu. ¹⁷ Biraq u öz mirasidin uning xizmetkarlirining birige sowgha bergen bolsa, u uningki «xalas qilish yili»ghiche bolidu; shu chaghda u shahzadige qayturulidu; *shahzadining mirasi* esli öz oghullirighila mensup bolidu. □ ¹⁸ We shahzade xelqqé jebir-zulum sélip, ularni mirasidin heydiwetmeydu; u oghullirigha öz igilikidin miras teqsim qilidu; shuning bilen Méning xelqim öz igilikidin tarqitilmaydu.

Kahinlarning qurbanliqlardin alghan göshni pishurushi

¹⁹ Andin *héliqi kishi* méni shimalgha qaraydighan, kahinlar üçün bolghan muqeddes «kichik xanilar»gha derwazining yénidiki kirish yoli bilen apardi; mana, uning gherb teripide mexsus bir jay bar idi; ²⁰ u manga: «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediyeleini pishuridighan jaydur; bu jayni békitishtiki meqset, xelqning bu ashlarining pak-muqeddeslikige tégip kétip

□ **46:17** «xalas qilish yili» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, «xalas qilish yili» yaki «burgha chélish yili» her 49 yilda bir bolidu, ashu yilida her ademning qerzi xalas qilinidu, bashqilargha sétilghan miras-zéminlar öz igisi yaki uning ewladlirigha qayturulidu. («Law.» 25-babni körüng).

ziyan'gha uchrimasliqi üçün, ular bu *ashlarni* sirtqi hoyligha élip chiqmaydu. □ 21 U méni sirtqi hoyligha apirip, méni hoylining töt bulungidin ötküzdi; mana, hoylining herbir bulungida *kichik* hoyla bar idi. 22 Hoylining töt bulungida, uzunluqi qiriq gez, kengliki ottuz gez bolghan tosmam tamliq hoylilar bar idi; bu töt hoylining ölchemliri oxshash idi. 23 Bu töt hoyla ichide etrapida tash taxtayliq tekche bar idi; tekche astida hemme etrapida qazan qaynitidighan *ot qalaydighan* jayliri bar idi.

24 U manga: «Bular «gösh qaynitish öyliri», mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar xelqning qurbanliqlirini qaynitidu» — dédi.□

47

Hayatliq deryasi

1 *Héliqi kishi* méni öyning derwazisigha qayta apardi. Mana, ibadetxanining bosughisidin sular sherqqe qarap éqip chiqiwatatti; chünki öyning aldi sherqqe qaraytti. Sular öyning astidin, ong teripidin, qurban'gahning jenubiy teripidin éqip chüshetti. □ ■

2 U méni shimalgha qaraydighan derwazisidin chiqardi; u méni aylandurup sherqqe qaraydighan derwazining sirtigha apardi; mana, sular ong teripidin éqip turatti.

3 *Héliqi kishi* qolida ölchigüch tanini tutup, sherqqe qarap mangdi; u ming gez ölchidi, andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning oshuqigha chiqatti.

4 U yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning tizlirigha yetti. U yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning bélige chiqatti. 5 U yene ming gez ölchidi; u men ötelmeydighan derya bolup chiqti; chünki sular örlep ketti; uningda su üzgili bolatti, u ötkili bolmaydighan derya bolup chiqti. 6 U mendin: «Insan oghli, buni körgensen?» dep soridi; andin méni deryaning qirghiqigha qayturup apardi.

7 Qirghaqqa qayttim, mana, deryaning qirghiqida, u we bu qétida, intayin köp derexler bar idi.■

8 U manga mundaq dédi: «Bu sular yurtning sherqige chiqidu; shu yerdin ular Arabah tüzlenglikige chüshüp, andin déngizgha kiridu. Ular déngizgha éqip kirishi bilen, déngiz suliri saqaytilidu. □ 9 We shundaq boliduki, bu «jüp derya» qaysi yerge éqip kelse, shu yerdiki barliq su üzidighan janiwarlar yashaydu; déngizda nurghun béliqlar bolidu; chünki sular shu yerge éqip kélidu, we déngiz suliri saqaytilidu; derya nege aqsa, shu yerning hemmisi hayatqa ige bolidu. □ 10 We shundaq boliduki, béliqchilar déngiz boyida turidu; En-Gedidin En-Eglaimgiche ularning torliri yéyilidighan jayliri bolidu; déngiz

□ 46:20 «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediylerni pishuridighan jaydur... xelqning bu ashlarining pak-muqeddeslikige tégip kétép ziyan'gha uchrimasliqi üçün, ular bu ashlarni sirtqi hoyligha élip chiqmaydu» — oqurmenlerning éside boliduki, kahinlarning köydürme qurbanliqlardin sirt, herxil qurbanliqlardin we «hediye»lerdin bir ülüşni élip yéyish hoquqi bar idi. Ularning resmiy kirimi bolmighachqa, bu ülüşler ularning jénini baqatti. Xelq qurbanliqliri we ülüşlirini Xudagha atap sun'ghandin kéyin, «muqeddes» dep hésablinip, Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda addiy puqralarning ularni yéyishi yaki ulargha tégishi men'i qilin'ghan. Biz «qoshumche söz»imizdimu bu qurbanliqlar üstide toxtilimiz. □ 46:24 «mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar xelqning qurbanliqlirini qaynitidu — «qurbanliqlarni qaynitish» toghruluq «Law.» 7:31-36, 8:31-ayetlerni körüng. Lawiylar we kahinlarning xelq aparghan «inaqliq qurbanliqi»lar, «gunah qurbanliqi»lar we «itaetsizlik qurbanliqi»lardin parche gösh élip yéyish hoquqi bar idi. Bu ularning qurbanliqni soyup sunushidiki «ish heqqi» idi. □ 47:1 «öyning derwazisi» — «öy» mushu yerde pütkül ibadetxanini körsitidu. ■ 47:1 Zek. 14:8 ■ 47:7 Weh. 22:2 □ 47:8 «Arabah tüzlenglik» — xeritini körüng. «Arabah» dégen Jordan deryasining jilghisi. «déngiz» — «Ölük déngiz» — бүгүн'ge qeder u déngiz intayin tuzluq bolghachqa, uningda héchqandaq janiwar yashamaydu. Biraq bu sular bilen uning suliri aqar su bolup, nurghun béliq-haywanlar ularda yashaydu. □ 47:9 «jüp derya» — yuqiriqi ayetlerde «bir derya» teswirlen'gendin kéyin, némishqa «jüp derya» déyilidu? Buning sirliq menisi peqet Tewrattiki «Zek.» 14:8-ayette yéshilidu. Chünki yene bir derya ibadetxanidin chiqip gherbiy terepkimu éqip «Ottura déngiz»gha kiridu. «Yo.» 3:18nimy körüng.

béliqlirining «Ottura déngiz»dikidek bek köp sortliri bolidu; ¹¹ biraq uning zey-sazliqliri saqaytilmaydu; ular shorluq bolushqa tapshurulidu.

¹² Derya boyida, u we bu qétida, ozuq bolidighan herxil derexler ösidu. Ularning yopurmaqliri solashmaydu, ular méwisiz qalmaydu; ular her ayda yéngidin méwileydu; chünki uni sughiridighan sular muqeddes jaydin chiqidu; ularning méwisi ozuq, ularning yopurmaqliri dora-dermanlar bolidu.■

Zéminni qebililer üçün bölüş

¹³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Töwende Israilning on ikki qebilisige zémin miras süpitide bölünüp teqsim qilinip chégralar ayrilidu; Yüsüpning qebilisige ikki ülüsh bölünidu. □ ¹⁴ Men qolumni kötürüp ata-bowiliringlarga qesem ichkendek, siler bir-biringlarga barawerlik bilen zéminni miras bolushqa bölisiler; u silerge miras bolidu. ■

¹⁵ Zéminning töt teripining chégrasi mundaq: Shimaliy teripi, «Ottura déngiz»din bashlinip Xetlonning yolini boylap, Zedad shehirining kirish éghizighiche bolidu; ¹⁶ u Xamat, Bérotah, Sibraim (Demeshq bilen Xamatning chégrisining otturisida), Hawranning chégrisida bolghan Xazar-Hattikon sheherlirini öz ichige alidu; ¹⁷ shuningdek «Ottura déngiz»din bashlan'ghan chégra Hazar-Énan'ghiche sozulidu; u Demeshqning chégrisini boylap, Xamatning shimaliy rayonining chégrasigha tutishidu; bu bolsa shimaliy teripi bolidu.

¹⁸ Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisdin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler. Bu bolsa sherq teripi bolidu. □ ¹⁹ Jenubiy teripi bolsa, Tamar shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin Misir wadisidin «Ottura déngiz»ghiche sozulidu. Bu jenubiy chégra bolidu. ²⁰ Gherbiy teripi bolsa «Ottura déngiz»ning özi, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolidu; bu gherbiy chégrisi bolidu.

²¹ Siler bu zéminni Israilning qebilisi boyiche öz-aranglarda ülüshüshünglar kérek.

²² Shundaq bolush kérekki, siler öz-aranglar we aranglarda olturaqlashqan, aranglarda baliliq bolghan musapirlargha uni miras bolushqa chek tashlap bölisiler; ular silerge nisbeten wetinide tughulghan Israillargha oxshash bolushi kérek. Ular siler bilen teng chek tashlap Israil qebililiri arisidin miras alsun.

²³ Musapir qaysi qebile arisida olturaqlashqan bolsa, siler shu yerdin uningha miras teqsim qilisiler, deydu Reb Perwerdigar.

48

Shimاليy tereptiki yette qebile

¹ Töwende qebililer nami boyiche tizimlinidu; shimal teripide Dan qebilisining bir ülüshi bar. Uning chégrisi Israil zéminining shimaliy chégrisimu bolidu; u Xetlonning yolini boylap, Xamat rayonigha kirish éghizighiche we Hazar-Énan shehirighiche sozulghan

■ **47:12** Weh. 22:2 □ **47:13** «Yüsüpning qebilisige ikki ülüsh bölünidu» — Lawiy qebilisi zémin'gha ige bolmaydu. Yüsüpning ikki oghli, Efraim we Manasseh, ikki qebile hésablinidu («Yar.» 48:17-20ni körüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18** «Ölük déngiz» — ibraniy tilida «sherqiy déngiz». «Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisdin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler» — bashqa birxil terjimisi: «Siler sherqiy chégrisidin, yeni Hawran bilen Demeshqning otturisdin, Giléad we Israil zéminidin we Iordan deryasidin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler».

(Hazar-Énan Demeshq chégrisigha yandash bolup, Demeshqning shimaliy teripidiki Xamat shehirining yénida). Uning ülüshi sherqtin gherbkiche sozulghandur.□

² Danning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ashir qebilisining bir ülüshidur.

³ Ashirning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Naftali qebilisining bir ülüshidur.

⁴ Naftalining chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Manasseh qebilisining bir ülüshidur.

⁵ Manassehning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Efraim qebilisining bir ülüshidur.

⁶ Efraimning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ruben qebilisining bir ülüshidur.

⁷ Rubenning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Yehuda qebilisining bir ülüshidur.

Otturidiki ülüsh

⁸ Yehudaning chégrisigha tutashqan, sherqtin gherbkiche sozulghan zémin, silerning «kötürme hediye»nglar bolidu; uning kengliki yigirme besh ming *xada*, uning uzunluqi qebililerge teqsim qilin'ghan ülüshtikidek bolidu; muqeddes jay uning del otturida bolidu.

⁹ Siler Perwerdigargha alahide atighan «kötürme hediye» bolsa, uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu. ¹⁰ Bu muqeddes «kötürme hediye» kahilar üçün bolidu. Shimaliy teripining uzunluqi yigirme besh ming *xada*, gherbiy teripining kengliki on ming *xada*, sherqiy teripining kengliki on ming *xada*, jenubiy teripining uzunluqi yigirme besh ming *xada* bolidu; Perwerdigarning «muqeddes jay»i uning del otturida bolidu.

¹¹ Bu yer Zadok ewladliridin bolghan, pak-muqeddes dep ayrilghan kahinlar üçün bolidu. Israil ézip ketkende, ular Lawiylar ézip ketkende ézip ketmigen, belki Men tapshurghan mes'uliyetke sadıq bolghanidi. ¹² Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye» bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep bilinsun. U Lawiylarning ülüşhige tutashqan bolidu.□

¹³ Kahinlarning ülüşhining chégrisigha tutash bolghan yer Lawiylarning ülüshi bolidu. Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada*. Pütkül uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu. ¹⁴ Ular uningdin yerni héch satmaydu yaki almashturmaydu. Ular bu zéminning ésilini bashqilargha héch ötküzmeypdu; chünki u Perwerdigargha muqeddes dep atalghan.

¹⁵ Qalghan yer, kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada*, adettiki yer bolup, sheher üçün, yeni öyler we orta q bosh yer üçün bolidu. Sheher uning otturida bolidu. ¹⁶ Sheherning ölchemliri mundaq bolidu; shimaliy teripi töt ming besh yüz *xada*, jenubiy teripi töt ming besh yüz *xada*, sherqiy teripi töt ming besh yüz *xada*, we gherbiy teripi töt ming besh yüz *xada* bolidu. ¹⁷ Sheherning bosh yerliri bolsa, shimalgha qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte, jenubqa qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte, sherqqe qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikide, gherbke qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte bolidu. ¹⁸ Qalghan ikki parche yer muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge tutiship uninggha parallél bolidu. Ularning

□ **48:1** «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...» — yaki «Libo-Xamat shehirigiche...». □ **48:12** «Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye» bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep bilinsun. U Lawiylarning ülüşhige tutashqan bolidu» — Lawiylarning ülüshi bu yerning shimaliy teripide bolidu; xeritini körüng.

uzunluqi sherqqe qaraydighan teripi on ming *xada*, gherbke qaraydighan teripi on ming *xada*; bular muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge tutishidu; bularning mehsulatliri sheherning xizmitide bolghanlarni ozuqlanduridu. ¹⁹ Uni tériydighanlar, yeni sheherning xizmitide bolghanlar Israilning barliq qebililiri ichidin bolidu.

²⁰ Pütkül «kötürme hediye» bolsa uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki yigirme besh ming *xada* bolidu; siler bu töt chasiliq muqeddes «kötürme hediye»ge sheherge tewe jaylarnimu qoshup sunisiler.

²¹ Muqeddes «kötürme hediye» bilen sheherning igidarchiliqidiki yerning u we bu teripidiki qalghan zéminler shahzade üçün bolidu. «Kötürme hediye»ge yandash sherqtin sherqqe sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer we gherbtin gherbke sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer *qebililerning* ülüshlirige parallél bolup, bular shahzade üçündür; muqeddes «kötürme hediye», jümlidin ibadetxanining muqeddes jayi ularning otturisida, ²² shuningdek Lawiylarning ülüshi we sheherning igilikimu shahzadining tewelikining otturisida bolidu. Yehudaning chégrisi we Binyaminning chégrisining otturisida bolghan bu zéminlar shahzade üçün bolidu.

Jenubiy tereptiki besh qebile

²³ Qalghan qebililerning ülüshliri bolsa: — Binyamin qebilisi üçün sherqtin gherb terepke sozulghan bir ülüshi bolidu.

²⁴ Binyaminning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Shiméon qobilisining bir ülüshidur.

²⁵ Shiméonning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Issakar qobilisining bir ülüshidur.

²⁶ Issakarning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Zebulun qobilisining bir ülüshidur.

²⁷ Zebulunning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Gad qobilisining bir ülüshidur.

²⁸ Gadning yan teripi, yeni jenubiy teripi, pütkül zéminning jenubiy chégrisi Tamar shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura déngiz»ghiche sozulidu. ²⁹ Bu siler Israilning qebililirige miras bolushqa chek tashlap bölidighan zémin bolidu; bular ularning ülüshliri, — deydu Reb Perwerdigar.

Sheherning derwaziliri

³⁰ Töwende sheherning chiqish yolliri bolidu; uning shimaliy teripining kengliki töt yüz ellik *xada* bolidu; ³¹ sheherning qowuqliri Israilning qebililirining nami boyiche bolidu; shimaliy teripide üç qowuq bolidu; biri Rubenning qowuqi bolidu; biri Yehudaning qowuqi bolidu; biri Lawiyning qowuqi bolidu; ³² sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Yüsüpning qowuqi bolidu; biri Binyaminning qowuqi bolidu; biri Danning qowuqi bolidu. ³³ Jenubiy teripining ölchimi töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Shiméonning qowuqi bolidu; biri Issakarning qowuqi bolidu; biri Zebulunning qowuqi bolidu. ³⁴ Sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Gadning qowuqi bolidu; biri Ashirning qowuqi bolidu; biri Naftalining qowuqi bolidu.

³⁵ Jemiy bolup uning aylanmisi on sekkiz ming *xada* bolidu; shu kündin bashlap sheherning nami: «Perwerdigar shu yerde» bolidu.

Daniyal

Daniyal we uning dostliri ••• Daniyal Néboqadnesarning ordisida

¹ Yehuda padishahi Yehoyakim textke olturup üçinchi yili, Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémgha hujum qilip uni muhasire qiliwaladi. ■ ² Reb Yehudaning padishahi Yehuyakimni, shundaqla Xudaning öyidiki qacha-quchilarning bir qismini uning qoligha tapshurup berdi. U esirlerni Shinar zéminigha, özi choqunidighan mebudning butxanisigha élip bardı we bulap kelgen qacha-quchilarnı butxanining xezinisige qoydı.□

³ Padishah Néboqadnesar bash aghwat ghojidari Ashpinazgha esirge chüshken Israillar ichidin xan jemetidikilerdin we ésilzade yigitlerdin birnechchidin tallap élip chiqishni buyrudi. □ ■ ⁴ Bu yashlar nuqsansız, kélıshken, danishmen-uqumushluq, mol bilimlik, mutepekkur, orda xizmitide bolushqa layaqetlik, yene kélip kaldiylerning ilimpenlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi. □ ⁵ Padishah ular toghrisida ular üç yilghiche her küni padishah yeydighan nazu-németler we sharablar bilen ozuqlandurulsun, muddet toshqanda padishahning aldida xizmette bolsun dep békitti. ⁶ Tallan'ghan Yehuda qebilisidiki yashlardan Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar bar idi. ⁷ Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarnı qoydı.□

⁸ Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini *Xuda aldida* napak qilmasliqqa bel baghlidi; shunga u aghwat béshidin özining napak qilmasliqigha yol qoyushini iltimas qildi. □ ■ ⁹ Emdi Xuda aghwat béshini Daniyalgha iltipat we shapaet körsitidighan qilghanidi. ¹⁰ Lékin aghwat béshi Daniyalgha: — Men öz ghojam padishahtin qorqimen. Silerning yémek-ichmikinglarnı u özi belgiligen; u eger silerni bashqa qurdash yigitlerde sakgham chiray emes iken dep qarisa, undaqta siler padishahqa méning kallamni aldurghuchi bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Daniyal kélip aghwat béshi özige we Hananiya, Mishaél we Azariyalargha teyinligen ghojidadin telep qilip: ¹² — Keminilirini umach, köktat we su bilenla béqip on künlük sinaq qilsila.

¹³ Andin bizning chirayimiz bilen padishahning ésil tamiqini yégen yigitlerning chirayini sélishturup baqsila, andin közitishliri boyiche keminilirige ish körgeyla! — dédi.

■ **1:1** 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ **1:2** «Xudaning öyi» — muqeddes ibadetxana, elwette. □ **1:3** «**bash aghwat ghojidari Ashpinaz**» — «aghwat» padishah sarayidiki kénizeklerge qaraydighan, pichilghan er kishi. Ularning bashqa wezipiliri bar bolushi mumkin. Mumkinchiligi yene barki, mushu yerde «bash aghwat ghojidari» padishahlarning barliq emeldarlarning béshini körsitidu. Eger mushu toghra bolsa «bash emeldar» dep terjime qilishqa toghra kélidu.

■ **1:3** Yesh. 39:7 □ **1:4** «yene kélip kaldiylerning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi» — «Kaldiye» Babil impériyesidiki muhim bir nahiye idi, shu yerdikiler «aliyanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisingin qaide-yosunlirigha asasen muneyjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi. □ **1:7** «Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarnı qoydı» — bu qoyghan isimlar, asasen butpereslik bilen munasiwetlik bolup, esli we yéngi ismilirining meniliri töwendikidek: — Daniyal — «Xuda méning sot qilghuchumdur» Belteshasar — «Bel (bir mebud) uning hayatini qoghdisun». Hananiya — «Perwerdigar méhir-shepsetliktur» Shadrak — «Aku (bir mebud)ning buyruqi» Mishaél — «Xudagha kim oxshiyalisun?» Mishak — «Aku (bir mebud)gha kim oxshiyalisun?» Azariya — «Perwerdigar Yardemchimdur» Ebednégo — «Négo (nur chachidighan mebud)ning quli» □ **1:8** «**Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini Xuda aldida napak qilmasliqqa bel baghlidi**» — Daniyal Yehudiy bolghachqa, Musa peyghemberge bérilgen «muqeddes qanun»gha asasen, bezi göshler, mesilen choshqa, töge, toshqan göshini yéyishke bolmaytti. Qan chiqarmay boghup öltürgen bolsa, yéyishke bolmaytti. Uning üstige, Babil ordisidikiler yégen göshler we ichken sharablar mebudlarga béghishlan'ghan bolup, ashu mebudlarnı medhiyilesh üçün yep-ichiletti. ■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

¹⁴ Ghojidar ularning gépige kirip, ularni on kün sinap körüşke maqul boldi. ¹⁵ On kündin kéyin qarisa, ularning chirayliri padishahning nazu-németlirini yégen yigitlern-ingkidinmu nurluq we tolghan köründi. ¹⁶ Shuningdin kéyin ghojidar ulargha padishah belgiligen nazu-németlerni we ichishke belgiligen sharabni bermey, ularning ornida umach, köktatlarni bérishke bashlidi.

¹⁷ Bu töt yigitni bolsa, Xuda ularni herxil edebiyat we ilim-meripette danishmen we uqumushluq qildi. Daniyalmu barliq ghayibane alametler bilen chüshlerge tebir bérishke parasetlik boldi. ¹⁸ Padishah belgiligen muddet toshqinida, aghwat béshi yigitlarning hemmisini Néboqadnesarning aldigha élip bardı. □ ¹⁹ Padishah ular bilen bir-birlep sözleshti; yash yigitlarning héchqaysisi Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalargha yetmidi. Shunga bu töteylen padishahning xizmitide qaldi. ²⁰ Padishahqa danaliq-hékmet kérek bolghanda yaki yorutush kérek bolghan herqandaq mesilige jawab izdigende, ularning jawabi uning seltenitidiki barliq remchi-palchi yaki pir-ustazliriningkidin on hesse toghra chiqatti. ²¹ Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq turdi.□

2

Néboqadnesar körgen chüsh

¹ Néboqadnesar textke olturup ikkinchi yili, birnechche chüsh kördi; uning rohi parak-ende bolup, uyqusi qachti. ² Shunga padishah remchi-palchi, pir-ustaz, jaduger we kaldiy munejjimlerni chüshlirige tebir bérishke chaqirishni buyrudi. Ular kélip padishahning aldida turdi. □ ³ Padishah ulargha:

— Men bir chüsh kördüm, bu chüshning menisini bilishke könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu, — dédi.□

⁴ Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): — Aliyliri menggü yashighayla! Qéni keminlirige chüshlirini éytqayla, biz tebir bérimiz, — dédi.□

⁵ Padishah kaldiylerge: — Mendin buyruq! Siler awwal körgen chüshümni éytip andin tebir bérishinglar kérek. Undaq qilmisanglar qiyma-chiyma qiliwétilisiler, öyünglar ha-jetxanigha aylanduruwétilidu! ■ ⁶ Lékin chüshümni éytip, uninggha tebir bérelisenglar mendin sowghatlar, in'amlar we aliy izzettin muyesser bolisiler. Emdi chüshümni éytinglar, tebir béringlar! — dédi.

⁷ Ular padishahqa yene bir qétim:

— Aliyliri chüshlirini éytqayla, andin özlirige tebirini éytip bérimiz, — dédi.

⁸ Bu chaghda padishah jawaben:

— Shübhisiziki, siler peranimdin qaytmaydighinimni bilgechke, waqitni keynige sürüwatisiler. ⁹ Lékin chüshümni éytip bermisenglar, silerge peqet buyruqumla qalidu. Chünki siler waqit ehwalni özgertidu, dep bilip özara til biriktürüp, yalghanchiliq qilip méni aldimaqchi bolisiler. Shunga chüshümni éytsanglar, andin chüshümge heqiqeten tebir béreleydighanliqinglarni shu chaghdila bilimen, — dédi.

¹⁰ Kaldiyler padishahqa jawaben:

□ **1:18** «Padishah belgiligen muddet toshqinida...» — yeni üç yil (5-ayetni körüng). □ **1:21** «Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq turdi» — Pars padishahi Qoresh 66 yildin kéyin Babil impériyesini istéla qildi (miladiyedın ilğiriki 539-yili). □ **2:2** «kaldiy munejjimler» — Kaldiy Babil impériyesidiki muhim bir rayon idi, shu yerdikiler «aliyjanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisi qaide-yosunlirigha asasen munejjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi. □ **2:3** «könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu» — ibraniy tilida «rohim nahayiti tit-tit boluwatidu». □ **2:4** «Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): — Aliyliri menggü yashighayla! ... » — mushu ayettin tartip 8:1kiche ayetler aramiy tilida yézilghan. ■ **2:5** Dan. 3:29

– Dunyada aliylirining sorighan ishini éytip béreleydighan héchbir adem yoqtur. Héchqandaq padishah, uning qandaq ulugh yaki küchlük bolushidin qet'iynezer, remchipalchi, pir-ustaz yaki kaldiy munejjimlerge mundaq telepni qoyghan emes. ¹¹ Chünki aliylirining sorighanliri heqiqeten alamet müshkül, ilahlardin bashqa héchkim uni ayan qilalmaydu. Lékin ilahlarning makani insanlar arisida emes, – dédi.

¹² Padishah qattiq ghezeplinip achchiqlan'ghan halda, Babil ordisidiki barliq danishmenlerni öltürüshni emr qildi. ¹³ Shuning bilen padishahning barliq danishmenlerni öltürüsh toghrisidiki buyruqi chüshürüldi. Shunga *xizmetkarliri* Daniyal we uning dostlirinimu öltürüsh üçün izdidi.

Xudaning Daniyalgha chüshni we menisini ayan qilishi

¹⁴ Shu chaghda Daniyal Babildiki danishmenlerni öltürüsh emrini ijra qilghili chiqqan padishahning xususiy muhapizetchiler bashliqi Arioqqa aqilane we danishmenlerche jawab qayturup ¹⁵ uningdin: – Padishahning chüshürgen permani néme üçün shunche jiddiy? – dep soridi. Arioq ehwalni Daniyalgha éytip berdi. □ ¹⁶ Daniyal derhal padishah aldigha kirip, padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi. □

¹⁷ Andin Daniyal öyige qaytip, ehwalni dostliri Hananiya, Mishaél we Azariyalargha éytip berdi. ¹⁸ U ulardin ershtiki Xudadin bu chüshning siri toghruluq rehim-shepset iltija qilip, men Daniyal we dostlirim tötimizning Babildiki bashqa danishmenler bilen bille halak qilinmasliqimizni tilenglar, dep telep qildi. ¹⁹ Andin kéchide Daniyalgha ghayibane körünüshte shu sirning yëshimi wehiy qilindi. Shuning bilen Daniyal ershtiki Xudagha hemdusanalar oqup mundaq dédi:

²⁰ «Xudaning nami ebedil'ebed medhiyilen'gey!

Chünki danaliq we küch-qudret Uningkidur.

²¹ U waqit, pesillerni Özgertküchidur;

U padishahlarni yiqitidu,

We padishahlarni tikleydu;

U danalargha danaliq, aqilanilargha hékmet béridu.

²² U chonggur we sirlig ishlarni ashkarilighuchidur,

Qarangghuluqqa yoshurun'ghan ishlarni yaxshi bilgüchidur,

Nur hemishe Uning bilen billidur. ■

²³ I manga danaliq we küch bergen ata-bowilirimning Xudasi,

Sanga shükür we hemdusanalar éytay!

Sen hazirla biz dua qilghan ishni manga ashkariliding,

Padishahning sorighan ishini bizge körsitip berding».

Daniyalning padishahning chüshige tebir bérishi

²⁴ Andin Daniyal padishah Babildiki danishmenlerni öltürüshke teyinligen Arioqning aldigha bérup uninggha:

– Babildiki danishmenlerni öltürmigeyla. Méni padishahning aldigha bashlap kirgeyla, men padishahning chüshige tebir bérey, – dédi.

²⁵ Arioq shuan Daniyalni padishah Néboqadnesarning aldigha bashlap kirip, padishahqa:

– «Men Yehudiy esirler ichidin aliylirining chüshige tebir béreleydighan bir kishini taptim» – dédi.

²⁶ Padishah Daniyal (Belteshasar depmu atilidu)gha:

«Sen méning körgen chüshümni ayan qilip, uninggha tebir bérelemsen? – dédi.

□ **2:15** «... **permani néme üçün shunche jiddiy**» — yaki «... permani néme üçün shunche qattiq?». □ **2:16** «padishahtin **chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.**» — yaki «padishahtin chüshige tebir berix üçün waqit békítishni telep qildi.» ■ **2:22** Ayup 32:8

²⁷ Daniyal padishahning aldida turup shundaq jawab berdi:

— I aliyliri, sili sorighan bu sirni danishmen, pir-ustaz, remchi-palchi we munejjimlar özlirige yéship bérelmeydu. ²⁸ Biraq ershte sirlarni ashkarilighuchi bir Xuda bar. U bolsa aliylirigha axirqi zamanning künliride néme ishlarning bolidighanliqini ayan qildi. Emdi özlirining chüshini, yeni aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametlerni éytip bérey: — □

²⁹ — I aliyliri, sili uxlashqa yatqanda kelgüsidiki ishlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Ashkarilighuchi özlirige yüz béridighan ishlarni körsetti. ³⁰ Manga kelsek, bu sirning manga ayan qilin'ghini méning bashqa jan igiliridin artuq hékmetke ige bolghanliqimdin emes, belki bu chüshning tebirini, shundaqla shah aliylirining köngülliridiki oylirini özlirige melum qilish üçündür.

³¹ — Ey aliyliri, sili ghayibane alamette özlirining aldilirida turghan gigant bir heykelni kördile. Bu heykel nahayiti gewdilik bolup, zor nur chaqnap turidighan heywetlik hem qorqunchluq idi. ³² Heykelning béshi ésil altundin, kökriki we qolliri kümüshtin, bel we saghriliri mistin, ³³ Yuta-pachiqi tömürdin, puti tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan. ³⁴ Özliri uni körüwatqan chaghlirida, adem qoli bilen qézilmighan bir tash kélip heykelge urulup uning tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putini chéqiwetti. ³⁵ Uningdiki tömür, lay, mis, kümüş, altunlar shuan parche-parche qilinip, shamal ularni beeyni yazliq xamandiki topilarni uchurghandek, qayta héch tépilmighudek qilip uchuriwetti. Lékin héliqi tash yoghinap, pütkül jahanni qaplighan ghayet zor bir taghqa aylandi.

³⁶ Körgen chüshliri mana shudur. Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship bérimiz. □ ■

□ **2:28** «aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametler...» — aramiy tilida: «sili kariwatta yatqanda kallilirida körgen ghayibane alametler.» déyilidu. □ **2:36** «Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship bérimiz» — «biz» dégen bu söz shübhizki, Daniyalning özige we uch dostigha wakaliten söz qilghinini bildüridu. ■ **2:36** Dan.7

Babil impériyesi

³⁷ Ey aliyliri, özliri pütkül padishahlarning bir padishahi, ershtiki Xuda silige padishahliq, nopuz, küch we shöhret ata qildi. ³⁸ İnsan baliliri, haywanatlar, uchar-qanatlar meyli qeyerde tursun, Xuda ularni qollirigha tapshurup silini ularning hemmisige hakim qildi. Sili u heykelning altun béshidursila.

Pars impériyesi

³⁹ Özliridin keyin yene bir padishahliq keldi. Lékin u silining padishahliqlirigha yetmeydu. Uningdin keyin üçinchi bir padishahliq, yeni mis padishahliq kélip pütkül yer yüzige hakim bolidu.

Grétsiye (Yunan) impériyesi

40 Uningdin keyinki tötinchi padishahliq bolsa tömürdek mustehkem bolidu. Tömür barliq bashqa nersilerni cheqiwetip boysundurghinidek, shuninggha oxshash bu tömür padishahliq öz aldinqi padishahlarning hemmisini ézip cheqiwétidu.

Rim impériyesi

⁴¹ Özliri körgendek tömür bilen séghiz layning arilashmisidin yasalghan put we barmaqlar bu padishahliqning bölünme bolup kétédighinini körsitidu. Biraq bu padishahliq tömürdek küchke ige bolidu, chünki sili körgendek, tömür bilen lay arilashqan. ⁴² Tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putning barmaqliri u padishahliqning bir qismining küchüyidighanliqini, bir qismining ajizlishidighanliqini körsitidu. ⁴³ Özliri tömür bilen layning arilashqanliqini kördile. Bu u *padishahliqning hökümdarliri padishahliqning puqraliri* bilen ittitaqlashmaqchi bolghanliqini körsitidu. Lékin tömür lay bilen arilashmighandek, birliship kétélmeydu. □ ⁴⁴ U *axirqi* padishahlar textte olturghan mezgilde, ershtiki Xuda yimirilmes bir padishahliq berpa qilidu. Bu padishahliq hergiz bashqa bir xelqge ötmeydu; eksiche u bu bashqa padishahliqlarni üzül-késil gumran qilip, özi menggü mezmüt turidu. □ ⁴⁵ Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile. Shunga ulugh Xuda aliylirigha kelgüside yüz bérédighan ishlarni bildürgen. Körgen chüshliri choqum emelge ashidu, bérilgen tebir mutleq ishenchliktur. □ ■

Padishahning Daniyalgha in'am bérishi

□ **2:43** «padishahliqning puqraliri bilen...» — aramiy tilida: «insanlarning nesli bilen...». □ **2:44** «U *axirqi* padishahlar» — putning barmaqlirining padishahlargha wekillik qilidighanliqini körsitse kérek. Bu bab we 7-bab toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:44** Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ **2:45** «Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile...» — bu babtiki bésharetler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:45** Yesh. 8:14; 28:16; Zeb. 118:22; Zek. 3:9; Mat. 21:42-44; Yuh. 3:31; 8:23

⁴⁶ Andin padishah Néboqadnesar özini yerge étip Daniyalga sejde qildi we uninggha hediye bérip xushpuraq-isriq sélishni emr qildi. ⁴⁷ Padishah uninggha:

— Derweqe, séning Xudaying ilahlar ichide eng ulugh Ilah, padishahlarning xojisi we sirlarni ashkarilighuchi iken, chünki sen bu sirni yeshting! — dédi.

⁴⁸ Andin padishah Daniyalning mertiwisini yuqiri qilip, uninggha nurghun ésil sowghatlarni teqdim qildi. U uni pütkül Babil ölkisige hakim bolushqa teyinlidi we uni Babildiki danishmen-eqildarlarning bash aqsaqili qildi. ⁴⁹ Daniyalning padishahtin telep qilishi bilen, padishah Shadrak, Mishak we Ebednégolarni Babil ölkisining memuriy ishlirini idare qilishqa teyinlidi. Daniyal özi orda xizmitide qaldi. □

3

Néboqadnesarning altun heykelge choqunushni emr qilishi

¹ Padishah Néboqadnesar altundin égzlikni atmish gez, kenglikni alte gez kélidighan bir heykel yasap, Babil ölkisining Dura tüzlemligige ornatti. □ ² Padishah barliq wezir, waliy, hakim, meslihetchi, xezinichi, sotchi, soraqchilarni shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisini padishah Néboqadnesar ornatqan bu altun heykelni öz ilahigha atash murasimigha qatnishishqa perman chüshürdi. ³ Shuning bilen wezirlar, waliylar, hakimlar, meslihetchiler, xezinichiler, sotchilar, soraqchilar, shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisi atash murasimigha jem boldi. Ular heykelning aldida turdi.

⁴ Jakarchi yuqiri awaz bilen:

— Ey herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgenler, her xil tilda sözlishidighan qowmlar, ⁵ siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan hamam, yerge bash urup padishah Néboqadnesar ornatqan altun heykelge sejde qilinglar. □ ⁶ Kimki bash urup sejde qilmisa, shuan dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlinidu, — dep jakarlıdi.

⁷ Shunga, sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan hamam herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgen, herxil tilda sözlishidighan qowm yerge bash urup Néboqadnesar ornatqan altun heykelge sejde qilishti.

Kaldiylarning üç buraderning üstidin erz qilishi

⁸ U chaghda, bezi kaldiyler aldigha chiqip Yehudiyalar üstidin erz qildi. ⁹ Ular padishah Néboqadnesargha:

— I aliyliri, menggü yashighayla! ¹⁰ Aliyliri sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan hamam hemmeylen yerge bash urup altun heykelge sejde qilsun, ¹¹ shundaqla kimki yerge bash urup sejde qilmisa, u dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlansun dep perman qilghanidila. ¹² Sili Babil ölkisining memuriy ishlirini bashqurushqa teyinligen birnechche Yehudiy, yeni Shadrak, Mishak, Ebednégolar bar; i aliyliri, bu ademler silige hörmetsizlik qiliwatidu. Ular padishahning ilahirining ibaditide bolmıdi yaki padishah ornatqan altun heykelgimu sejde qilmaydu, — dédi.

□ **2:49** «Daniyal özi orda xizmitide qaldi» — aramiy tilida «Daniyal padishahning derwazisida turatti». Kona zamanlarda sheherning yaki ordining derwazisi bolsa, soraqchilar höküm chiqiridighan jay idi. □ **3:1** «Égzlikni atmish gez, kenglikni alte gez...» — «gez» (yaki «jeynek») jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimetr. □ **3:5** «lira» — lira bolsa töt tarliq bir xil saz. «bulman» — bulman bolsa bir xil püwlinidighan saz.

13 Shuni anglap padishah Néboqadnesar derghezep bolup, Shadrak, Mishak, Ebednégolarni öz aldigha keltürüşni emr qildi. Shuning bilen ular bu üçheylenni padishah aldigha epkeldi. 14 Néboqadnesar ulargha:

– Shadrak, Mishak, Ebednégo, siler rasttin méning ilahlirimning xizmitide bolmid-inglarmu hem men ornatqan altun heykelge sejde qilmidinglarmu? 15 Hazir siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan haman, men yasatqan heykelge sejde qilishqa teyyar tursanglar, yaxshi. Lékin sejde qilmisanglar, siler derhal dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlinisiler. Shu chaghda qandaq ilah kélip silerni changgilimdin qutquzuwalidikin, qéni?! – dédi.

16 Shadrak, Mishak, Ebednégolar padishahqa jawaben:

– I Néboqadnesar, bu ishta biz özimizni aqlishimiz hajetsiz. 17 Biz sejde qilip kéliwatqan Xudayimiz bizni dehshetlik yalqunlap turghan xumdandin qutquzalaydu; i aliyliri, U choqum özlirining ilkidin bizni qutquzidu. 18 Lékin bizni qutquzmighan teqdirdimu, aliylirige melum bolsunki, biz yenila ilahlirining xizmitide bolmaymiz we sili ornatqan altun heykelge sejde qilmaymiz, – dédi.

Üch dostning ölümge buyrulushi

19 Buni anglighan haman padishah Néboqadnesarning teri buzulup, Shadrak, Mishak, Ebednégolargha qattiq ghezeplendi. Shuning bilen ademlirige xumdanni adettikidin yette hesse qattiq qizitishni buyrudi. 20 U qoshunidiki eng qawul palwanlarga Shadrak, Mishak, Ebednégolarni baghlap, dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlashni buyrudi. 21 Shuning bilen ular tonliri, ishtanliri, selliliri we bashqa libas kiyimliri sélinmighan halda baghlinip dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlandi. 22 Padishahning emrining qattiqliqi bilen xumdandiki ot intayin yalqunlap yénip turatti, shunglashqa xumdandin chiqiwatqan yalqun Shadrak, Mishak, Ebednégolarni kütürgen eskerlerni köydürüp tashlidi. 23 Shundaq qilip Shadrak, Mishak, Ebednégo üçheylen baghlaqliq halda dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha chüshüp ketti.

24 Andin Néboqadnesar chöchügen halda ornidin chachrap turup, meslihetchi wezir-liridin:

– Biz baghlap ot ichige tashlighinimiz üç adem emesmu? – dep soridi.

– Ular jawaben «Shundaq, i aliyliri! – dédi.

25 Padishah jawaben:

– Mana, men töt ademning baghlaqsiz halda ot ichide erkin méngip yürüwatqinini körüwatimen'ghu, ular qilche köygendek emes; hemde tötinchi kishi ilahlarning ogghidek turidu! – dédi.

Ücheylennning xumdan otidin chiqishi we östürülüshi

26 Shuning bilen Néboqadnesar dehshetlik yalqunlap turghan xumdanning aghzigha yéqin kélip:

– Shadrak, Mishak, Ebednégo! Hemmidin Aliy Ilahning qulliri, chiqinglar, mayaqqqa kélinglar! – dep tovlidi. Shuning bilen Shadrak, Mishak we Ebednégo ottin chiqti.

27 Barliq wezirler, waliylar, hakimlar we padishahning meslihetchi wezirliri yighilip kélisip bu üçheylen'ge tikiliship qarashiti; ularning qilche köygen yéri yoq idi, chach-saqallirimu köymigen, kiyim-kéçeklirimu shu péti idi, üsti-béshidimu is-tütünning puriqi yoq idi.

28 Néboqadnesar mundaq dédi:

– Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha shükür-sanalar bolghay! U Öz per-ishtisini ewetip, Özige tayan'ghan qullirini qutquziwalidi. Ular özlirining ilahidin bashqa héchqandaq ilahqa xizmet qilmasliq üçün we yaki bash urup sejde qilmasliq üçün,

peqet öz Xudayimizningla ibaditide bolimiz dep padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi. □ ²⁹ Emdi men shundaq perman chüshürimenki: Qaysi el-yurt bolsun, qaysi taipilerdin kelgen bolsun, qaysi tilda sözlshidighanlar bolsun, Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha qara chaplaydiken, pütün téni qiymachiyma qilinsun, öyliri hajetxanigha aylandurulsun! Chünki bundaq qutquzalaydighan bashqa ilah yoq.■

³⁰ Shuning bilen padishah Shadrak, Mishak, Ebednégo üçeylenni östürüp, Babil ölkiside yuqiri mensepke teyinlidi.

4

Néboqadnesarning ikkinchi chüshi toghruluq yazghan xéti

¹ «Menki padishah Néboqadnesardin yer yüzidiki herbir el-yurtqa, herqaysi taipilerge, herxil tillarda sözlshidighan qowmlargha aman-ésenlik éship-téship turghay!

² Hemmidin Aliy Xuda manga körsetken alametlerni we karametlerni jakarlashni layiq taptim. ³ Uning körsetken möjizilik alametliri némidégen ulugh! Uning karametliri némedégen qaltis! Uning padishahliqi pütmes-tügimestür, Uning hakimliqi dewrdin-dewrgiche dawamlshidu!■

⁴ Menki Néboqadnesar öyümde bixaraman olturghinimda, ordamda bayashat turmush köchüriwatqinimda, ⁵ méni intayin qorqitiwetken bir chüshni kördüm, ornumda yatqinimda béshimdiki oylar we kallamdiki ghayibane alametler méni alaqqade qildi.

⁶ Babildiki barliq danishmenlerni aldingha chaqirishqa perman bérip, ularning chüshümge tebir bérishini buyrudim. ⁷ Shuning bilen barliq remchi-palchi, pir-ustaz, kaldiyler we munejjimlar kélishti. Men chüshümni éytip berdim, lékin ular manga tebirini bérelmidi. □ ⁸ Lékin axirda Daniyal kirdi (uning yene bir ismi Belteshasar bolup, méning ilahimning namigha asasen qoyulghan). Muqeddes ilahlarning rohi uningda iken. Men chüshümni éytip, uninggha:

⁹ – Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende ikenlikini, sanga héchqandaq sir tes kelmeydighanliqini bildim, shunga méning körgen chüshümdiki ghayibane alametlerni chüshendürgeysen, shundaqla uninggha tebir bergeysen, – dédim.□

¹⁰ – Men ornumda yatqinimda kallamda mundaq ghayibane alametlerni kördüm: Mana, yer yüzining otturisida bir tüp derex bar iken; u tolimu égizmish. ¹¹ U barghanséri chong hem mezmüt ösüp, asman'gha taqishipty, u dunyaning chetlirigimu körünidiken.

¹² Uning yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol iken. Uningda pütkül dunyagha yetküdek ozuq bar iken. Uning astida daladiki haywanlar sayidashidiken, shaxlirida asmandiki uchar-qanatlar makan qilidiken; méwisidin barliq et igilirimu ozuqlinidiken.

¹³ Ornumda yétip, kallamda körgen ghayibane alametlerni körüwatimen, mana, asmandin bir közetchi muekkel, yeni muqeddes bir perishte chüshüp, □ ¹⁴ mundaq jakarlidi:

– «Derexni késip, shaxlirini qirqip, yopurmaqlirini we méwilirini qéqip chüshürüp chéchiwétinglar. Derex tüwidiki yawayi haywanlar uningdin yiraqlashsun, uning shaxliridiki qushlar tézip ketsun. ¹⁵ Yerde peqet kötükiniyla yiltizi bilen, mis we tömür bilen chamberlep, yumran ot-chöpler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. Uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi

□ **3:28** «... Padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi» — aramiy tilida «... Padishahning permanigha xilapliq qilip tenlirini tewekkul qildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zeb. 93:1, 2; Dan. 6:27 □ **4:7** «bérelmidi» — yaki «bermidi». □ **4:9** «Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende iken...» — bu padishahning köz-qarishi. Daniyal özi palche emes, elwette. Palchiliq Tewratta qe'tiy men'i qilinidu. □ **4:13** «...muqeddes bir perishte chüshti» — aramiy tilida «bir muqeddes bolghuchi chüshti».

haywanlar bilan bille bolsun. ¹⁶ Ademiý eqlidin mehrum qilinip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérilsun, shundaqla shu halette «yette waqit» tursun. □ ¹⁷ Duniyadiki jan igiliri Hemmidin Aliy Bolghuchining insanlarning padishahliqining hemmisini idare qilidighanliqi, shundaqla uning padishahliq hoquqini özi tallighan kishi (meyli u héchnémige erzimes adem bolsimu)ge bérédighanliqini bilsun dep, bu höküm qarighuchi muekkellerning permani bilen, yeni muqeddes perishtilerning qarar buyruqi bilen belgilen'gendur».

¹⁸ — Men padishah Néboqadnesar mana shundaq chöshni kördüm. Ey Belteshasar, chüshümge tebir bergeysen. Padishahliqimdiki danishmenler ichide men üçün buninggha tebir béreleydighan birmu adem chiqmidi. Lékin sen tebir béreleysen, chünki eng muqeddes ilahlarning rohi sende iken.

¹⁹ Shuning bilen Belteshasar depmu atalghan Daniyal bir haza heyranliqta alaqqade boldi we chüsh toghrisida oylap tolimu biaram boldi.

Padishah: — Ey Belteshasar, bu chüsh we uning tebiri séni alaqqade qilmisun, — dédi.

Belteshasar jawaben:

— I aliyliri, bu chüsh silidin nepretlen'genlerge bolsun, uning tebiri özlirige emes, düshmenlirige chüshkey! □ ²⁰⁻²¹ Barghanséri ösüp mezmüt bolghan, égizliki asman'gha taqishidighan, pütkül duniyagha körünidighan, yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol bolghan, pütkül duniyagha yetküdek ozuq bolidighan, sayisida yawayi haywanlar turidighan, shaxlirida uchar qushlar makan qilidighan derex bolsa, yeni sen körgen derex — del özliridur, i aliyliri!

— Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranliqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı.

²² — Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranliqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı. ²³ Aliyliri qarap turghan waqitlirida asmandin bir qarighuchi, yeni bir muqeddes perishte chüshüp: «Bu derekni késip, xarab qilinglar. Xalbuki, yerde kötükiniyla yiltizi bilen qaldururp, mis we tömür bilen chemberlep, yumran ot-chöpler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. «Yette waqit» béshidin ötkiche uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilan bille bolsun, — deptu.

²⁴ — I aliyliri, chüshlirining menisi mana shu — Bular bolsa Hemmidin Aliy Bolghuchining permani bilen xojam padishahning béshigha chüshidighan ishlar — ²⁵ Özliri kishiler arisidin heydiwétılıp, yawayi haywanlar bilan bille yashaydila, kalilardek ot-chöp bilen ozuqlandurulidila, dalada asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup turidila. Taki sili Hemmidin Aliy Bolghuchining pütkül insan padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige bérédighanliqini bilip yetküche, yette waqit bashliridin ötudu. ■ ²⁶ «Derekning kötikini yiltizi bilen yerde qaldurunglar» dep buyrulghaniken, özliri ershlerning hemmini idare qilidighanliqini bilip yetkendin kéyin padishahliqliri özlirige qayturulidu. ²⁷ Shunga i aliyliri, méning nesihitim silige layiq körülgey, gunahliridin qol üzgeyla, ishta heqqaniy bolghayla, qebihlikliridin toxtap kembeghellerge rehimdillik qilghayla. Shundaq qilghandila belkim dawamliq güllep yashnimamdila?

²⁸ Bu ishlarning hemmisi padishah Néboqadnesarning béshigha chüshti.

²⁹ On ikki aydin kéyin, u Babildiki padishahliq ordisining ögziside seyle qiliwétip:

□ **4:16 «ademiý eqlidin mehrum qilinip»** — aramiy tilida «ademiý köngüldin mehrum qilinip». «yawayi haywanlarning eqli» — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yüriki». «...shundaqla shu halette «yette waqit» tursun» — «yette waqit» muqeddes kitabda déyilgini boyiche, yette yilni bildüridu. Emma Babilliqarning kaléndaridiki bir yil 360 kün bolghachqa, belkim 2520 kün bolushi kérek. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:19 «bir haza heyranliqta alaqqade boldi»** — aramiy tilida «birer saet heyranliqta alaqqade boldi». ■ **4:25** Dan. 5:20,21

³⁰ — Qaranglar, men öz izzitim we shan-shöhritim namayan qilinsun dep, shahane ordamning jaylishishi uchün zor küchüm bilen yasighan heywetlik Babil shehiri mushu emesmu? — dédi.

³¹ Uning sözi aghzidin téxi üzümeyla, asmandin bir awaz chüshüp:

— Ey padishah Néboqadnesar, bu söz sanga keldi: Padishahliq sendin élini. ³² Sen kishiler arisidin heydiwétip, yawayi haywanlar bilen bille makan qilisen we kalilardek ot-chöp yeysen; sen Hemmidin Aliy Bolghuchining insan padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige tutquzidighanliqini bilip yetküche yette waqit béshingdin ötüp kétidu — déyildi.

³³ Bu söz Néboqadnesarda shuan emelge ashti. U kishiler arisidin heydiwétip, kalilardek ot-chöp yep, téni shebnemdin chiliq-chiliq hól bolup ketti. Uning chachliri bürkütning peyliridek, tirnaqliri qushning tirnaqliridek ösüp ketti.

³⁴ Emdi shu künler toshqanda, men Néboqadnesar asman'gha köz tikip qariwidim, eqil-hoshum eslige keldi. Men Hemmidin Aliy Bolghuchigha hemdusana éytip, Menggü Hayat Turghuchini medhiyilep, hörmét eylidim.

Uning hakimliqi menggülük hakimliqtur;

Uning padishahliqi ewladtin-ewladqidur.

³⁵ Uning aldida yer yüzidiki barliq insanlar héchnéme hésablanmaydu;

Ershtiki qoshunlar we zémindiki insanlar arisida U néme qilishni xalisa shuni qilidu;

Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Néme qilisen?» dep sorashqa jür'et qilalisun?

³⁶ Shuanla eqil-hoshum eslige keldi; padishahliqimning shan-sheripi, izzitim, padishahliq heywemmu eslige keltürüldi. Meslihetchi wezirlirim we emir-ésilzadilirim méni izdep keldi. Padishahliqim mustehlemlendi; burunqidinmu zor heywige yéngibashtin ige boldum.

³⁷ Emdi menki Néboqadnesar ershtiki Padishahqa hemdusana oquymen, Uni téximu ulughlaymen we Uni izzetleymen:

— Uning qilghanliri heqtur,

Uning yolliri toghridur;

Uning tekebburluq yolida mangghanlarning heywisini chüshürüsh qudriti bardur!».

5

Néboqadnesarning newrisi padishah Belshazarning ziyapiti

¹ Bir küni padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini teklip qilip katta ziyapet bérip, ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi. □ ² Padishah Belshazar sharabni tétip körüp, özi, emir-ésilzadiliri, öz xotun-kénizekliring sharabni atisi Néboqadnesar Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanidin oljigha alghan altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarda ichishige shu jam-qachilarni élip chiqishni buyrudi.

³ *Newkerler* derhal bérip Xudaning Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanisisidin élip kelin'gen altun jam-qachilarni élip chiqti; padishahning özi, emir-ésilzadiliri, uning xotunliri we kénizekliri ularda sharab ichti. ⁴ Ular sharab ichkech, altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasalghan butlarni medhiyileshti.

□ 5:1 «padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini teklip qilip...» — padishah Belshazar Néboqadnesarning newrisi idi. Emeliyette shu künlerde u «muawin impérateur» idi; atisi Nabonidus impérateur idi, lékin u adette Babilda turmaytti. «... Ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi» — bu babtiki 30-31-ayetlerdin qarighanda, shu chaghda Pars qoshunliri Babil shehirini alliqachan qorshiwalganidi. Emdi Babillar némishqa ziyapet qilidu? Tarixshunaslarning tehliili boyiche Babil shehiri (a) intayin mustehkem, sépili ézig sheher; (e) uningda yirgirme yilliq ozuq-tülük toplan'ghanidi. Shunga padishah özini tolimu bixeter, dep qaraytti.

⁵ Del shu peyette adem qolining besh barmiği peyda bolup, chiraghdanning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi. Padishah xet yazghan qolning körün'gen qismini körüp, □ ⁶ chirayi tatirip, könglide intayin alaqqade bolup ketti. Put-qolliri boshiship, putliri titrep ketti. □ ⁷ Padishah qattiq warqirap, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarni chaqirishni buyrudi. Babildiki danishmenler kelgen haman padishah ulargha:

— Kimki tamdiki bu xetlerni oqup menisini manga dep bérelise, uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp, boynigha altun zenjir ésilip, padishahliqta üçinchi mertiwé bérilidu, — dédi.□

⁸ Padishahning danishmenlirining hemmisi ordigha hazir boldi; lékin ular ne xetlerni oquyalmaytti ne padishahqa menisini chüshendürüp bérelmeytti. ⁹ Belshazar téximu alaqqade bolup, chirayi téximu tatirip ketti. Emir-ésilzadilermu qandaq qilishni bilelmey qaldi.

¹⁰ Padishah we emir-ésilzadilerning warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip, padishahqa mundaq dédi:

— I aliyliri, menggü yashighayla! Alaqqade bolup ketmigeyla, chirayliri tatirap ketmigeyle. □ ¹¹ Padishahliqlirida bir kishi bar, uningda muqeddes ilahlarning rohi bar, atiliri texttiki waqtida, bu kishide yoruqluq, danaliq we eqil-paraset, yeni ilahlargha xas eqil-paraset namayan qilin'ghanidi. Atiliri Néboqadnesar, yeni padishah atiliri uni pütün remchi-palchilar, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarning béshi qilip teyinligen. ■ ¹² Bu kishide alahide bir rohiy xususiyet, bilim, hékmet, chüshlerge tebir béreleydighan, tépishmaqlarni yésheleydighan we tügün-sirlarni achalaydighan qabiliyet bar idi. Shu kishining ismi Daniyal bolup, padishah uninggha Belteshasar depmu isim qoyghan. Shunga bu Daniyal chaqirtilsun, u choqum bu xetlerning menisini yéship béridu.

Daniyalning tamdiki xetning menisini chüshendürüshi

¹³ Shuning bilen Daniyal padishahning aldigha élip kélindi, padishah Daniyaldin:

— Padishah atam Yehuda ölkisidin sürgün qilip kelgen Yehudiylar ichidiki héliqi Daniyal senmu? — dep soriwidi, ¹⁴ — Sen toghruluq xewirim bar, sende muqeddes ilahlarning rohi, shundaqla yoruqluq, danaliq we alahide eqil-paraset bar iken dep anglidim. ¹⁵ Emdi danishmenler we pir-ustazlarni tamdiki xetni oqup, menisini manga chüshendürüp bersun dep aldigha chaqirtip kélindi; lékin bu ishning sirini héchqaysisi yéship bérelmide. ¹⁶ Biraq sen toghruluq anglighanmenki, sen sirlarni chüshendüreleydikensen we tügünlarni yésheleydikensen. Eger bu xetlerni oqup, menisini chüshendürüp béreliseng, sanga sösün renglik ton kiygüzülidu, boynunggha altun zenjir ésilidu, padishahliqta üçinchi derijilik mertiwige érishisen, — dédi.

¹⁷ Daniyal padishahqa mundaq jawab berdi:

— Aliylirining in'amliri özliride qalsun, mukapatlirini bashqa kishige bergeyla. Emdilikte men aliylirigha bu xetni oqup, menisini chüshendürüp bérey. ¹⁸ — I aliyliri, Hemmidin Aliy Xuda atiliri Néboqadnesargha padishahliq, ulughluq, shan-sherep we heywet

□ **5:5** «... **chiraghdanning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi**» — qiziq bir ish shuki, arxéologlar qazghan asar'etiqlerge asasen, Babil ordiliridiki tamlar üstige ularning eng ulugh ghelibemuweppeqiyetliri süret we sözler bilen xatirilen'gen. Padishah ziyapet qilghanda, maxtinish üçün özining yéqindin buyanqi urushlardiki ghelibisini we muweppeqiyetlirini yorutush üçün, chiraghdan bu resimlarning uduligha qoyghuzulatti. □ **5:6** «**put-qolliri boshiship,...**» — aramiy tilida: «bel-saghrisining boghum-ügiliri boshiship,...». Bu ish-weqe «Yesh.» 45:41tiki bésharetning bir emelge ashurulushi. «**putliri titrep ketti**» — aramiy tilida: «tizliri bir-birini qaqqili turdi». □ **5:7** «**uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp,...**» — qedimki zamanlarda sösün reng «shahane reng» dep hésablinatti. □ **5:10** «**...warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip,...**» — «xanish» mushu yerde Belshazarning anisi yaki chong anisi (Néboqadnesarning ayali) bolsa kérek. ■ **5:11** Dan. 2:47, 48

berdi. ¹⁹ Uninggha bérilgen ulughluqtin herqaysi el-yurt, herqaysi taipiler we herxil tilda sözlshidighan qowmlarning hemmisi uning aldida titrep qorqup turatti; u kimni xalisa shuni öltüretti, kimni xalisa shuni tirik qoyatti; kimni xalisa shuni mertiwilik qilatti, kimni xalisa shuni pes qilatti. ²⁰ Lékin u könglide tekebburliship, roh-qelbide meghrurlinip mijezi tersaliship, padishahliq textidin chüshürülüp, izzitidin mehrum qilindi. ²¹ U kishiler arisidin heydiwétilip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérildi. U yawa éshekler bilen bille makanliship, kalilardek ot-chöp yégüzüldi, téni shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup ketti, taki u Hemmidin Aliy Xudaning insan padishahliqini idare qilidighanliqini we U padishahliqning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige béridighanliqini bilip yetküche shu halette boldi. ■

²² Ey Belshazar, Néboqadnesarning oghli turup özliri bularning hemmisidin xewerliri bolsimu, lékin özlirini töwen qilmidila. ²³ Eksiche tekebburliship ershtiki Rebge qarshi turdila. Sili Uning muqeddes ibadetxanisidin olja alghan jam-qachilarni élip kélip, özliri, emir-ésilzadiliri, öz xotunliri we kénizeklirimu ularda sharab ichtinglar andin körmeydighan, anglimaydighan we héchnémini chüshenmeydighan altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasalghan butlarni medhiyilidile. Halbuki, silining nepeslirini Öz qolida tutqan we silining barliq heriketlirini Öz ilkide tutqan Xudani ulughlimidila. ²⁴ Shunga, Xuda bu qolning körün'gen qismini ewetip bu xetlerni yazdurdi.

²⁵ Bu xetler: «Méné, méné, tekél, upharsin» dégendin ibaret. □

²⁶ Buning chüshendürülüshi: — «Méné» — Xuda silining padishahliqlirining hésabini qilip, uni ayaghlashturdi.

²⁷ «Tekel» — sili tarazida tartiliwidila, kem chiqtila. ²⁸ «Peres» — padishahliqliri parchilinip, Médialiqlar bilen Parslarga tewe qilindi. □

²⁹ Shuning bilen Belshazar derhal newkerlirige emr qiliwidi, ular Daniyalgha sösün renglik tonni kiydürüp, boynigha altun zenjirni ésip qoydi; u u toghruluq: «Padishahliq ichide üçinchi derijilik mertiwige ige bolsun» dep jakarlidi.

³⁰ Shu kéche kaldiylerning padishahi Belshazar öltürüldi. ³¹ Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti. U texminen atmish ikki yashta idi. □

6

Daniyal shirlar öngküride

¹ Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün bir yüz yigirme wezirni herqaysi yurtlarni bashqurushqa teyinleshni muwapiq kördi. □ ² Buningdin bashqa u bu wezirlerni nazaret qilip, bu wezirlarning hésabini élish, shundaqla padishahning hoquq-menpeeti ziyan'gha uchrimsun dep Daniyal we bashqa ikki kishini

■ **5:21** Dan. 4:22 □ **5:25** «Méné» — «sanash» yaki «hésablash» dégen sözi bilen, «tekél» — «tarazida tartish» dégen sözi bilen, «upharsin» — «parchilinish» dégen sözi bilen ahangdash bolidu. Aramiy tilidin ibraniy tiligha terjime qilinsa «Bir mina, bir shekel, yérim mina» dégen bolidu. Mina we shekel ibraniylarning pul birlikliri idi. □ **5:28** «peres» — «upharsin» dégen sözning birlik shekli (25-ayette «upharsin» köplük shekilde). «Peres» («upharsin») dégenlik «Pars» sözi bilen yiltizdash bolup, bu yerde ikki bisliq mene bildüridu. Uning padishahliqi hem parchilan'ghan hem Parslarga mensup bolidu, dégeni bildüridu. □ **5:31** «Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti» — aramiy tilida «Médialiq Darius padishahliqni qobul qildi». Babil shehirining qandaq ishghal qilin'ghanliqi heqqidiki qiziq téma toghruluq «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizde, «Babil shehirining örüwétilishi toghruluq bésharetler» dégen bayanirimizni körüng. □ **6:1** «Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün...» — mushu «Darius»ning kim ikenliki toghruluq alimlar arisida talash-tartish bar. Beziliri uni parsliq Qoresh, dep qaraydu. Lékin mushu yerde Darius «Médialiq» déyilidu we 31ge qarighanda, u Qoreshning qol astida idi («Médialiq Darius padishahliqni qobul qildi» déyilidu). Uning salahiyitini arxéologlar tetqiqatliiri bilen éniqlishi mumkin.

nazarechilikke teyinlidi. ³ Daniyalda alahide bir rohiy xususiyet bar bolghachqa, u bashqa nazarechilerdin we wezirlerdin iqtidarliq chiqti. Shunga padishah uni pütkül padishahliqni idare qilishqa teyinlimekchi boldi. ⁴ Shuning bilen bashqa nazarechi we wezirler uning padishahliqtiki memuriy ishliridin sewenlik izdidi. Lékin ular erz qilghudek héchqandaq bahane-seweb yaki sewenlik tapalmidi. Chünki Daniyal diyanetlik we ishenchlik bolup, uningdin qilche kemchilik yaki sewenlik chiqiralmighanidi.

⁵ Shunga shu ademler özara:

— Daniyalning Xudasining qanunigha munasiwetlik ishliridin bashqa, uningdin eyibligüdek héchqandaq bahane tapalmaymiz, — déyishti.

⁶ Shunga ular özara til biriktürup padishahning aldigha kirip:

— Padishah Darius aliyliri menggü yashighayla! ⁷ Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazarechi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar birlikte meslihetleshtuq; herqandaq kishi ottuz kün ichide herqandaq ilahqa herqandaq dua-tilawet qilishqa we yaki herqandaq kishidin bir nerse tilashke ruxset bolmisun, i aliyliri, peqet silidinla tilishi ruxset bolsun dégen shahane yarliqning chüshürülüşini layiq körduq. Bu perman qet'iy bolsun, kimki bu perman'gha xilapliq qilsa, u shirlar öngkürige tashlansun! □

⁸ Emdi, i aliyliri bu permanni békitip chüshürgeyla, uning özgertilmesliki üçün yarliqnamige imza qoyghayla; chünki Média we Pars qanuni boyiche, perman chiqirilishi bilenla özgertishke bolmaydu, — dédi. ■

⁹ Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi.□

¹⁰ Daniyal bu yarliqnamige imza qoyulghanliqini anglap, öyige qaytti. Uning öyining ögziside bir balixana bolup, dérizisi Yérusalémgha qaraydighan bolup, ochuq turatti. U aditi boyiche dérizining aldida tizlinip olturup, her küni üç qétim Xudagha dua-tilawet qilip shükür éytatti.■

¹¹ Lékin héliqi ademler bille kélip Daniyalning Xudagha dua we tilawet qiliwatqinini kördi. ¹² Andin ular birlikte padishahning aldigha bérip perman toghrisida gep échip:

— I aliyliri, özliri: Ottuz kün ichide özliridin bashqa herqandaq ilahdin yaki herqandaq insandin birer némini tiligen herqandaq kishi shirlar öngkürige tashlansun, dégen bir perman'gha imza qoyghan emesmu? — dep soridi.

Padishah: — Derweqe shundaq qildim, Média we Pars qanuni boyiche permanni özgertkili bolmaydu, — dédi.

¹³ Andin ular padishahqa jawaben:

— Yehudadin esir élip kélin'gen kishilerdin héliqi Daniyal, i aliyliri, silini we sili imza qoyghan permanni közge ilmaydu, belki her künde üç qétim öz dua-tilawitini qiliwatidu, — déyishti.

¹⁴ Buni anglighan padishah öz-özige kayip, köngül qoyup Daniyalni qutqushushqa amal tapmaqchi bolup, u kün patquche herxil qutquzush amali üstide izdinip yürdi.

¹⁵ Lékin axirda u kishiler yene özara til biriktürup padishahning aldigha jem bolup uninggha:

— I aliyliri, özlirige melumki, Médialar we Parslarning qanuni del shuki, padishahning békitken herqandaq qarari yaki permanini özgertishke bolmaydu, — déyishti.

¹⁶ Shuning bilen padishahning emr qilishi bilen Daniyal tutup kelinip, shirlar öngkürige tashlandi. Padishah Daniyalgha:

— Sen üzöldürmey ibadet qilidighan Xudaying séni qutquziwalidu! — dédi.

□ **6:7** «Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazarechi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar...» — ularning bu bayanidiki «barliq» dégen söz yalghanchiliq idi; chünki Daniyal uning ichide emes idi, elwette.

■ **6:8** Est. 1:9; 8:8 □ **6:9** «Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi» — 9-ayetning toluq menisini békitish tes. Aramiy tilida «Shuning bilen Darius perman we yarliqnamige qol qoydi» déyilidu. Buninggha qarighanda, ikki yazma yarliq bolghan bolsa kérek. Pars ordisidiki qaide-nizamlardin anche xewirimiz bolmighachqa, néme üçün ikki yarliq kérek bolidighinini bilmeymiz. ■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zeb. 55:17

17 Bir tash élinip, öngkürning aghzi uning bilen étildi; Daniyalning ishlirigha héchkim arilashmisun dep uni padishah öz möhürü we uning emir-emeldarlirining möhürliri bilen möhürlidi. 18 Andin padishah ordigha qaytip kélip kéchini roza tutup ötküzdi; Özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmide, u kéchiche uxliyalmidi. □ 19 Tang étishi bilenla padishah ornidin turup, aldirap shirlar öngkürige bardı. 20 Padishah öngkürge yéqinliship azablan'ghan halda Daniyalni chaqirip:
— Ey Daniyal, Menggü Hayat Xudaning quli, sen üzülmes ibadet qilidighan Xudaying séni shirlardin qutquziwalmidimu? — dep tovlidi.

21 Daniyal jawaben:

— I aliyliri, menggü yashighayla! 22 Xudayimning perishtisini ewetip shirlarning aghzini yumdurushi bilen ular manga héch ziyar-zexmet yetküzelmide; chünki U mendin héchqandaq eyib körmide. Aliylirining aldidimu men héchqandaq ziyar yetküzgüdek ish qilmidim, — dédi.

23 Buni anglap padishah intayin xushal bolup, ademlirini Daniyalni öngkürdin élip chiqishni buyrudi. Shuning bilen ular Daniyalni öngkürdin élip chiqti. Uningdin qilche zéde-zexmet tapalmide; chünki u Xudasigha tayan'ghanidi. 24 Andin padishah buyruq chüshürdi, *newkerliri* Daniyalning üstidin shikayet qilghanlarning hemmisini tutup, ularni bala-chaqiliri we xotunliri bilen qoshup shirlar öngkürige tashliwetti. Ular öngkür tégige chüshüp bolmayla shirlar étilep kélip, ularning ustixanlirini chaynap qiymachiyma qiliwetti.

25 Shu ishtin kéyin Darius padishah yer yüzide turuwatqan herqaysi el-yurt, hemme taipiler, her tilda sözlshidighan qowmlarning hemmisige mundaq pütük chüshürdi: — «Hemminglargha amanliq éship-téship turghay!

26 Men ushbu yarliqni chüshürimenki, padishahliqimdiki herbir yurttiki puqralar Daniyalning Xudasi aldida titrep qorqsun!

— Chünki U Menggü Hayat Xudatur,
Menggü mustehkem özgermestur,
Uning padishahliqi halak qilinmas,
Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu. □ ■

27 U bala-qazadin qoghdoydu we qutquzidu,
U asmanlardimu, yer yüzidimu alamet-karametlerni yaritidu,
U Daniyalni shirlarning changgilidin qutquzdi».

28 Daniyalning bolsa shu ishlardin kéyin Darius höküm sürgen mezigilde, shundaqla Pars padishahi Quresh höküm sürgen waqıtlarda ishliri rawan yürüshti.

7

Daniyalning ghayibane alametlerni bayan qilghanliqi .... Töt zor mexluqni körüş

1 Belshazar Babilgha padishah bolghan birinchi yili Daniyal ornida yétip chüshide birnechche ghayibane alametlerni kördi. U chüshide körgenlirini mundaq yekünlep xatiriliwaldi: —

2 Kéchide körgen ghayibane körünüshte menki Daniyal shuni kördümki, asmanning töt teripidin shamal chiqip, «Ulugh Déngiz» yüzige urulmaqta idi. □ 3 Déngizdin shekilliri bir-birige oxshimaydighan töt zor mexluq chiqti. ■

□ 6:18 «özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmide» — yaki, «u héchqandaq köngül échishlarnimu qilmide». «u kéchiche uxliyalmide» — aramiy tilida «uning uyqusi qachtı». □ 6:26 «Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu» — aramiy tilida «Uning hakimiyiti axirgiche bolidu». ■ 6:26 Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luqa 1:33 □ 7:2 «Ulugh Déngiz» — «Ottura Déngiz»ni körsetse kérek. ■ 7:3 Dan. 2:37-45

⁴ Birinchi mexluq shirgha oxshaytti, lékin bürkütning qaniti bar idi. Men uninggha qarap turghinimda, qanatli ri yulundi; andin u yerdin kötürölüp, ikki puti yerge dessitilip ademdek turghuzulup, uninggha insaniy bir qelb bérildi.■

⁵ Mana yene bir mexluq, yeni ikkinchisi éyiqqa oxshaytti. Uning bir teripi ikkinchi bir teripidin évizlitildi. Uning chishliri üch qowurghini chishlep turatti, bir awaz uninggha: «Ornungdin tur, göshni yéyishingche yewal!» – dédi.

⁶ Qarap turghinimda, mana yene bir mexluq peyda boldi. U yilpizgha oxshaytti, dümbiside qushningkidek töt qaniti bar idi; uning béshi töt idi. Uninggha hakimliq hoquqi bérildi.

⁷ Uningdin kéyin kéchidiki ghayibane körünüşlerde qarap turghinimda, mana tötinchi bir mexluq peyda boldi. U intayin qorqunchluq, dehshetlik we ajayib küchlük idi. U yoghan tömür chishliri bilen owni chaynap ézip yutup, qalduqini putliri bilen dessepcheyleytti. U aldinqi barliq mexluqqa oxshimaytti; uning on münggüzi bar idi. ⁸ Men bu münggüzlerni közitiwatqinimda, mana münggüzlerning arisidin yene bir kichik münggüz ösüp chiqti. Bu kichik münggüzning aldida eslidiki münggüzlerdin üchi yuluwétildi. Bu kichik münggüzning ademningkidek közi we chong sözleydighan aghzi bar idi.

Menggü hayat bolghuchini körüsh

⁹ Men qarap turghinimda, u yerge birnechche textning qoyulghanliqini kördüm; ularning biride, «Ezeldin Bar Bolghuchi» orun élip olturuptu. Uning kiyimliri qardek ap'aq, chachliri ap'aq qoza yungidek idi. Uning texti ot lawuldap turghan yalqunlar bolup, lawuldap köyüwatqan ot chaqlirining üstide idi. □ ¹⁰ Uning aldidin goya rawan éqip turghan deryadek ot yalquni lawuldap éqip turatti; Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, Uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi. Soraq bashlan'ghanliqi jakarlinip, desturlar échildi. □ ■ ¹¹ Héliqi kichik münggüzning yoghan geplerni qiliwatqan awazidin diqqitim shuninggha tartilip qarap turattim. Qarap turghinimda, tötinchi mexluq öltürölüp, uning jesiti halak qilinip, otqa tashlap köydürölüşke tapshuruldi.

¹² Qalghan üch mexluq bolsa, hakimiyitidin mehrum qilindi, lékin ularning ömri yene bir mezigil uzartildi.

¹³ Kéchidiki ghayibane körünüşlerde mana, men goya Insan Oghligha oxshash bir zatning asmandiki bulutlar bilen kelginini kördüm. U «Ezeldin Bar Bolghuchi»ning yénigha béríp, uning aldigha hazir qilindi. ■ ¹⁴ Her el-yurt, her taibe, her xil tilda sözlshidighan qowmlar uning xizmitide bolsun dep, seltenet, shöhret we padishahliq hoquqi uninggha bérildi. Uning selteniti menggü solashmas seltenettur, uning padishahliqi menggü halak qilinmas.■

Ghayibane körünüşlerning tebiri

¹⁵ Menki Daniyalning wujudum, dil-rohim bek biaramliqqa chömdi, kallamdiki ghayibane alametler méni intayin alaqqade qildi. ¹⁶ Men yéqin turghuchilardin birining aldigha béríp, bu ghayibane alametlerning heqiqiti toghruluq soridim. U manga tebir béríp chüshendürüp mundaq dédi: — □

■ **7:4** Dan. 4:34 □ **7:9** «Ezeldin Bar Bolghuchi» — eslide ibraniy tilida «Qedimki künlerdin tartip Bar Bolghuchi» — Yeni Xuda dégenliktur, elwette. □ **7:10** «...tümen minglighan» — aramiy tilida: «... minglingan minglighan» yaki «minglighan ming» — démek, birnechche milyon. «Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi» — ayyette közde tutulghan Xudaning xizmetchiliri perishtiler, elwette. «Weh.» 9:16ni körüng. ■ **7:10** Weh. 5:11; 20:12 ■ **7:13** Dan. 7:27; Zeb.2:6; Nah. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tés. 4:17; Weh. 1:7 ■ **7:14** Dan. 2:44; Luqa 1:33 □ **7:16** «yéqin turghuchilar» — perishtiler bolsa kérek.

17 «Bu töt zor mexluq kelgüside dunyada bash kötüridighan töt padishahni körsitidu. 18 Lékin Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidu, ebedil'ebedgiche shundaq bolidu».

19 Men bashqa üç mexluqqa oxshimaydighan tötinchi mexluq, yeni zor qorqunchluq, tömür chishliq, mis tirnaqliq, owni chaynap ézip yutup, andin qalduqlirini ayaghliri bilen dessep-cheyleydighan héliqi mexluq toghrisidiki heqiqetni, 20 shundaqla uning béshidiki on münggüzining we kéyin ösüp chiqqan kichik münggüz toghrisidiki heqiqetni téximu éniq bilmekchi boldum — uning, yeni héliqi kichikining aldida eslide bar bolghan bashqa üç münggüz yuluwétilgen, közliri we yoghan gep qilidighan aghzi bar bolup, ene bashqa münggüzlerge qarighanda téximu heywetlik idi. 21 Qarap turghinimda, u kichik münggüz Xudaning muqeddes bendiliri bilen jeng qilip ulardin üstünlükke ige boldi; 22 «Ezeldin Bar Bolghuchi» kelgende, höküm qilish hoquqi Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige bérildi. Shuning bilen békitilgen waqti kélip, *Xudaning* muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi.

23 *Tebir bergüchi* chüshendürüp yene mundaq dédi: —

«tötinchi mexluq kelgüsi dunyada bash kötüridighan tötinchi bir padishahliq bolup, u bashqa herqandaq padishahliqlargha oxshimaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayagh asti qilip, kukum-talqan qilidu. ■

24 On münggüz bolsa, bu padishahliqtin chiqidighan hökümranliq qilidighan on padishahni körsitidu. Kéyin yene bir padishah meydan'gha chiqidu, u ilgiriki padishahlargha oxshimaydu; u üç padishahni özige boysunduridu. ■ 25 U Hemmidin Aliy Bolghuchigha qarshi kupurluq sözlerni qilidu hemde Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirini halsizlanduridu. U kaléndernari, héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni özgartiwétishni qestleydu. Xudaning muqeddes bendiliri «üch yérim waqit» uning hökümranliqigha tapshurulidu. □ ■ 26 Andin Xudaning soti échilidu, buning bilen uning idare qilish hoquqi tartiwélinip, menggülük üzül-késil yoqitilidu.

27 Lékin uning padishahliqining hoquqi, yeni dunyadiki herqaysi padishahliqlarning selteniti we shöhriti Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige, yeni Xudaning Öz xelqige ötküzülidu. Uning padishahliqi menggü bir padishahliqtur, dunyadiki pütün hökümdarlar Uning xizmitide bolup uninggha itaet qilidu».

28 Bu ish mana mushu yergiche boldi. Menki Daniyal, öz oylirim özümni alaqzade qildi, chirayim tatirip ketti. Biraq bu ishni qelbimde püküp saqlidim. □

8

Qochqar bilen téke heqqide ghayibane körünüş

□ 7:18 «... muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu» — qiziq bir yéri shuki, «padishahliq» dégen kimningki yaki qaysi padishahliq éytilmighan. Némishqa? Jawab choqum shuki, shu chaghda peqet birla padishahliq, yeni Xudaningki bolidu. □ 7:22 «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi» — bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri dep höküm chiqirildi». ■ 7:23 Dan. 2:40-44 ■ 7:24 Dan. 2:40-44 □ 7:25 «üch yérim waqit» — texminen «üch yérim yil»ni körsitidu. Sel toghriraq dések, «bir waqit» («Daniyal» dégen qisimning bashqa yerliri bilen sélishturghanda) belkim Babilliqlarning ishliqidighan yili, yeni 360 künlük waqitni körsitishi mumkin. Shunga «üch yérim waqit», 1260 künni körsitidu. Esliy aramiy til nusxisida, «üch yérim waqit», «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen shekilde ipadilen'gen. Babilliqlar bezi yillirigha qoshumche bir ayni «kebise ay» dep qatatti; «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen ibare qoshumche aynig bolushining mumkinchilikini yoqqa chiqiridu. Démek, «üch yérim waqit» 1290 kün emes, belki 1260 kün bolidu. ■ 7:25 Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8 ■ 7:27 Dan. 2:44 □ 7:28 «Bu ish mana mushu yergiche boldi...» — 7-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imzni körüng.

¹ Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili, menki Daniyal ikkinchi bir ghayibane alametni kördüm. □ ² Ghayibane körünüshte, özümni Élam ölkisidiki Shushan qel'eside kördüm. Körünüshte men Ulay chong östingi boyida idim.

³ Béshimni kötürüp qarisam, ikki münggüzi bar bir qochqarning chong östeng aldida turghanliqini kördüm. Uning münggüzi égiz bolup, bir münggüz yene biridin égiz idi; égizrek bolghan münggüz yene birsidin kéyinrek ösüp chiqqanidi. ⁴ Men qochqarning gherb, shimal we jenub tereplerge üsüwatqinini kördüm. Héchqandaq haywan uninggha teng kélelmeytti we héchkim héchkimni uning changgilidin qutquzalmaytti. U néme qilishni xalisa, shuni qilatti, barghanséri heywetlik bolup kétéwatatti.

⁵ Men bu toghruluq oylawatattim, mana, gherb tereptin bir téke putliri yerge tegmigen halda pütün jahanni kézip yügürüp keldi. Uning ikki közi arisigha körünerlik chong bir münggüz ösüp chiqqanidi. ⁶ U men deslep körgen héliqi östeng boyida turghan ikki münggüzlük qochqargha qarap qehri bilen shiddetlik étildi. ⁷ Men uning qochqargha yéqin kélip, ghezep bilen qochqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwetkenlikini kördüm. Qochqarning qarshiliq körsetküdek madari qalmighanidi, téke uni yerge yiqitip, dessepcheylidi, tékening changgilidin uni qutquziwalidighan adem chiqmidi.

⁸ Téke barghanséri heywetlik bolup ketti; lékin u xéli küchiyip bolghanda, chong münggüzi sunup chüshüp, eslidiki jayidin asmandiki töt shamalgha qarap turidighan, közge körünerlik töt münggüz ösüp chiqti.

⁹ Bu töt münggüzning ichidiki biridin yene bir münggüz ösüp chiqti. U kichik münggüz ösüp intayin heywetlik boldi, jenub, sherq tereplerge we «güzel zémin»gha qarap tesir küchini kéngeytti. □ ¹⁰ U intayin heywetlik bolup, hetta samawiy qoshundikilerge hujum qilghudek derijige yetti, samawiy qoshundikilerdin we yultuzlardin birmunchisini yerge tashlap, ularning üstige dessidi ¹¹ (u tolimu meghrurlinip, hetta samawiy qoshunning Serdari bilen teng bolmaqchi bolup, ibadetxanida Serdargha atap kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurdi, hemde Serdarning ibadetxanisidiki «muqeddes jay»ni weyran qiliwetti. □ ¹² Asiyliq tüpeylidin Xudaning xelqi we kündilik qurbanliq chong münggüzge tapshurulidu). U heqiqetni ayagh asti qilidu; uning barliq ishliri nahayiti ongushluq boldi. □

¹³ Keynidin, bir muqeddes *perishtining* söz qilghanliqini anglidim, shuning bilen yene bir muqeddes *perishte* söz qilghan *perishtidin*:

— Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi, hemde muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning hem Xudaning xelqining ayagh asti qilinishi qanchilik waqit dawamlashidu? — dep sorighanliqini anglidim. □ ¹⁴ Héliqi perishte manga jawaben:

— Bu ishlar ikki ming üç yüz kéche-kündüz dawamlashidu. Bu mezgildin kéyin muqed-

□ **8:1** «Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili...» — 8-bab, 1-ayettin bashlap kitabning qalghan qismining hemmisi aramiy tilida emes, ibraniy tilida yézilghan. □ **8:9** «güzel zémin» — Qanaan zémini (Pelestin). Ibraniy tilida «güzellikning zémini» déyilidu. □ **8:11** «Kündilik qurbanliq» — Xudaning Musa peyghember arqiliq chüxürgen emri bilen ibadethanida her küni etigende we keqte bir qoza «köydürme qurbanliq» qilinixi kérek. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün eng asasiq qurbanliq dégili bolidu. «Serdarning ibadethanisi» — bu Perwerdigarning Yérusalémdiki ibadethanisini körsitidu, elwette. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Serdari»ning «Perwerdigarning Perixtisi» ikenlikini körgili bolidu. «Perwerdigarning Perixtisi» Mesihning dunyagha kélixidin burunqi bir salahitudur. «Perwerdigarning Perixtisi» toghruluq baxqa izahatirimizni körüng. □ **8:12** «Asiyliq» — bizningchə «Asiyliq» mushu yerde belkim «kichik münggüz» (yeni dejjal)ning asiyliqini körsetse kérek (13-ayetni körüng). Bu söz yene Xudaning Öz xelqining asiyliqinimu körsitixi mumkin. «Xudaning helki» — ibraniy tilida «qoshun». □ **8:13** «Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi» — bu ««weyran qilghuchi» asiyliq» bolsa del «Serdargha atap kündilik qoza qurbanliq sunushni emeldin qaldurush» (11-ayet) hemde uning ornigha intayin yirginchlik birxil but sélish. 9-bab, 26-27-ayet, 11bab -36-39-ayetnimu körüng).

des ibadetxanidiki «muqeddes jay» pakizlinip eslige keltürüldü, — dédi.□

Perishte Jebrailning ghayibane alametni chüshendürüshi

¹⁵ Bu ghayibane körünüşni körgendin keyin, menki Daniyal uning menisini oylawatqinimda, mana, aldimda ademning qiyapitide birsi peyda bolup öre turdi. ¹⁶ Ulay östingining otturisdin:

— Ey Jebrail, bu ademge ghayibane alametni chüshendürüp ber, — dégen bir ademning küchlük awazini anglidim. ■

¹⁷ *Jebrail* yénimgha keldi. Kelgende, men nahayiti qorqup kétip yerge yiqilip düm chüshtüm. U manga:

— Ey insan oghli, sen shuni chüshinishing kérekki, bu ghayibane alamet axir zaman toghrisidur, — dédi.

¹⁸ U gep qiliwatqanda men bihosh halda yerde düm yatattim. Lékin u manga shundaq bir yénik tégipla méni turghuzdi we manga mundaq dédi: —

¹⁹ «Men hazir sanga *Xudaning* ghezipi kelgen mezgilde keyinki ishlarning qandaq bolidighanliqini körsitip bérey. Chünki bu ghayibane alamet zamanlarning békitilgen axirqi nuqtisi toghrisidur. ²⁰ Sen körgen ikki münggüzlük qochqar Média bilen Pars padishahlrini körsitidu. ²¹ Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, közining otturisdiki közge körünerlik münggüz bolsa, uning birinchi padishahidur.□

²² U münggüz sunup ketkendin keyin ornidin ösüp chiqqan héliqi töt münggüz bu elning töt padishahliqqa bölünidighanliqini körsitidu. Biraq ularning küchi birinchi padishahliqqa yetmeydu. ²³ Bu padishahliqlarning axirqi mezgilde, asiqliq qilghuchilarning gunahi toshushi bilen tolimu nomussiz, chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah meydan'gha chiqidu. □ ²⁴ Uning küchi xéli zor bolidu, lékin emeliyette bu küch özlükidin chiqmaydu; u misli körülmigen weyranchiliqni keltürüp chiqiridu. Uning ishliri jezmen ongushluq bolup, némini xalisa shuni qilalaydu. U küchlüklerni we *Xudaning* muqeddes mömin xelqini yoqitidu. ²⁵ Öz ustatliqi bilen uning nazariti astida herqandaq hiyle-mikirlik xéli ronaq tapidu. U könglide tekebburliship özini chong tutidu; bashqilarning özlirini bixeter hés qilghan waqtidin paydilinip tuyuqsiz zerb qilip nurghun kishilerni halak qilidu; u hetta ochuqtin ochuq «Emirlarning Emiri»ge qarshi chiqidu. Lékin u axirda insanlarning qolisiz halak qilinidu.

²⁶ Sanga ayan qilin'ghan, axshamdin etigen'giche dawamlashqan bu ghayibane alamet emelge ashmay qalmaydu. Lékin sen uni waqtinche mexpiy tut. Chünki u köp künler keyinki kelgüsi heqqidur».

²⁷ Menki Daniyal maghdurumdin qélip, birnechche kün aghrip yétip qaldim. Keyin ornumdin turup yenila padishahning ishlirida boldum. Lékin bu ghayibane alamet könglümni parakende qiliwetkenidi. Uning menisini yésheleydighan adem yoq idi.□

9

Daniyalning öz xelqige dua qilishi

□ **8:14** «pakizlinip eslige keltürüldü» — ibraniy tilida «toghra qilinidu» yaki «heqqaniy qilinidu» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **8:16** Dan. 9:21; Luqa 1:26 □ **8:21** «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, ...» — ibraniy tilida «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahi bolup, ...». □ **8:23** «chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah...» — bashqa birxil terjimisi: «xéli süyqestchi bir padishah ...». □ **8:27** «Uning (ghayibane alametning) menisini yésheleydighan adem yoq idi» — 8-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

¹ Médialiқ Ahashwéroshning oghli Dariusning birinchi yilida (u kaldiyarning zéminigha padishah qilindi) □ ²Yeni textke olturghan birinchi yili menki Daniyal muqeddes yazmilarni oqushum bilen Perwerdigarning Yeremiya peyghemberge yetküzgen kalam-béshariti boyiche, Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezgili yetmish yil ikenlikini chüshinip yettim. ■ ³Shuning üçün men Reb Xudayimgha roza tutup, böz rextke yögünip, kül-topida olturup, uninggha yélinip dua-tilawet qilish bilen izdinishke bel baghlidim.

⁴Men Perwerdigar Xudayimgha dua qilip, gunahirimizni iqrar qilip mundaқ dédim: — «Ah Reb, i Séni Öz emrliringge itaet qilghuchilargha wede-ehdengde wapadar bolup, özgermes méhringni üzlüksiz körsetküchi ulugh, sürlük Tengrim!■

⁵Biz gunah sadir qilduq, qebihlik qilduq; rezillik bilen Séning emr-hökümliringdin waz kéchip, Sanga asiyliқ qilduq, ■ ⁶Shundaqla Séning naming bilen padishahirimiz, emirlirimiz, ata-bowilirimiz we pütkül zémindiki xelqge söz-kalamingni yeküzgen qulliring bolghan peyghemberlerge zadi qulaq salmiduq.

⁷I Reb, heqqaniyet Sendila tépilidu, lékin Sanga asiyliқ we wapasizliқ qilghanliқimiz tüpeylidin, bizge, yeni Yehudalargha, Yérusalémdikilergé we barliқ Israillargha, yéqında bolsun, yiraqta bolsun, Sen bizlarni sürgünlükke heydiwetken barliқ yurtlarda bolsun, peqet bügünkidek yüzimizni kötürelmigüdek shermendilikla qaldi. ⁸I Reb, bizge, yeni padishahirimizgha, emirlirimizge we ata-bowilirimizghimu yüzimizni kötürelmigüdek shermendilik qaldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.

⁹I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliқ qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümter tépilidu. □ ■ ¹⁰Biz Sen Perwerdigar Xudayimizning awazigha qulaq salmay, qulliring bolghan peyghemberler arqiliқ aldimizgha qoyghan qanun-hökümliringde héch mangmiduq. ¹¹Pütkül Israil Séning Tewrat-qanununggha xilapliқ qilip, awazinggha qulaq salmay Séningdin yüz öridi. Derweqe, Séning qulung Musagha chüshürülgen Tewrat-qanunida pütülgen lenet hemde uning qesemyadidiki jazalar üstimizge yaghduruldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.■ ¹²Sen Özüng bizge we üstimizdin hökümdarliқ qilghuchimizgha qarita dégenliringge emel qilip bizge zor éghir külpetni keltürdüng; chünki Yérusalémda qilin'ghan ishlar asman astidiki herqandaқ bashqa yurtta ezeldin qilin'ghan emes! ¹³Musagha tapilan'ghan Tewrat-qanunida pütülgendek, bu pütün külpet bizge chüshürülgen bolsimu, i Perwerdigar Xudayimiz, lékin biz qebihliklirimizdin qol üzüp, heqiqitingni chüshinip yétidighan qilghaysen dep téxiche Sendin iltipatingni ötünmiduq. ¹⁴Derweqe Sen Perwerdigar shu külpetni teyyarlap saqlap, bizning üstimizge chüshürdüng; chünki Sen Perwerdigar Xudayimiz, barliқ qilghan ishliringda adil bolup kelding; biraq awazinggha qulaq salmiduq.

¹⁵Emdi, Öz küchlük qulung bilen xelqingni Misirdin élip chiqting, shunglashqa bügünkidek Özüngge nam-shöhret tikliding, i Reb Xudayimiz, — biz gunah sadir qilduq, biz rezillik qilduq! ■ ¹⁶Ötünimen, i Reb, pütkül heqqaniyliqinggha uyghun, Yérusalém shehiringge, yeni muqeddes téghinggha bolghan qehr-ghezippingni toxtatqaysen! Chünki bizning ötküzgen gunahirimiz we ata-bowilirimizning qilghan qebihliklirining wejidin, Yérusalém we xelqing barliқ etraptilirimizning haqaret obyékti bolup qalduq.

¹⁷Emdi i Xudayimiz, qulungning dua we teleplirige qulaq salghaysen, Özüng üçün

□ **9:1** «kaldiyarning zémini» — Babil zéminini körsitidu. «...padishah qilindi» — Bu ibare belkim Dariusning Pars impérotori Qoreshning astidiki bir padishah ikenlikini körsitidu. U pütkül Pars üstige impérotor emes idi. ■ **9:2** Yer. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Qan. 7:9 ■ **9:5** Zeb. 106:6; Yesh. 64:4, 5, 6 □ **9:9** «I **Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliқ qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümter tépilidu**» — yaki «Reb Xudayimizda rehimdillik we meghpiret-kechürümter bardur; chünki biz Uning aldidá gunah sadir qilduq» (démek, Xuda bizge rehimdillik körsétmigen bolsa, biz baldurla yoqitilattuq). ■ **9:9** Zeb. 130:3-8; Yigh. 3:22 ■ **9:11** Law. 26:14-45; Qan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yigh. 2:17 ■ **9:15** Mis. 32:11; Zeb. 105:7; 106:47

weyran qilin'ghan muqeddes jayingni jamalingni körsitip yorutqaysen. □ 18 I Xudayim, qulaq sélip anglighaysen! Bizning we Séning naming bilen atalghan sheharning béshigha kelgen külpetlerge nezer salghaysen! Bizning Sanga iltija qilghinimiz Özimizning qandaqtur heqqaniy ish qilghanliqimizdin emes, belki Séning zor rehimdilliqliringha tayan'ghanliqimiz sewibidindur.

19 I Reb, anglighaysen! I Reb, kechürgeysen! Qulaq sélip anglap amal qilghaysen! Özüngning nam-shöhriting üçün emdi texir qilmighaysen! Chünki Séning bu shehiring we bu xelqing Öz naming اساسida atalghanidi!».□

Jebrailning bésharet bérishi we chüshendürüshi

20 Men duayimni dawamlashturup, özüm we xelqim Israilning gunahlrini iqrar qilip hemde Xudayimning muqeddes téghi üçün Perwerdigar Xudayimgha yélinip, 21 téxi dua qiliwatqinimda, deslepte manga ghayibane alamette körün'gen Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim. U kechlik qurbanliq sunush waqti idi. □ 22 Jebrail manga eqil bérip mundaq dédi: —

«I Daniyal, men séni yorutup, ishlarni chongqur chüshineleydighan qilishqa keldim.

23 Sen Xudagha iltija qilishqa bashlashing bilenla, jawab-kalam bérildi; sen intayin söyülgen adem bolghachqa, men sanga uning jawab-kalamini yetküzgili keldim. Emdi bu jawab-kalam üstide puxta oylan'ghin, ghayibane körünüshni köngül qoyup chüshen'gin:

24 — «Xuda teripidin «yetmiş hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen. Bu waqitlar itaetsizliklerni tizginlesh, gunahlarni tügitish, qebihlik üçün kafaret keltürüş, menggülik heqqaniyliqni üstün orun'gha qoyush, bu ghayibane alamet bilen peyghemberlerning söz-kalamlrini emelge ashurush hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçün békitilgendur. □

25 Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilini, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü, emma

□ 9:17 «qulaq salghaysen, Özüng üçün ... yorutqaysen» — ibraniy tilida «Rebning sewebi üçün ... yorutqaysen».

□ 9:19 «Özüngning nam-shöhriting üçün emdi texir qilmighaysen!» — ibraniy tilida «Özüning sewebing üçün emdi texir qilmighaysen!». □ 9:21 «...Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim» — buning yene birxil terjimisi: — «...Jebrail dégen zat tézla uchup kélip, manga qol tegküzdi». Esli tékistni chüshinish birqeder tes. □ 9:24 «qebihlik üçün kafaret keltürüş» — «gunahlarni yépip kechürüm teminlesh» dégenliktur. «Law.» 4-bab we izahatni körüng. «peyghemberlerning söz-kalamlrini» — mushu yerde ibraniy tilida «peyghemberler» dégen söz bilen ipadiliduru. «muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish» — «mesihlinish» yaki «muqeddes qilinish», Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun'gha asasen, «muqeddes puraqliq may» sürülüş bilen qiliduru («Mis.» 26:9-10ni körüng). Bu uqum ibraniy tilida ««mesih» qilinish» dégen söz bilen ipadiliduru. Buning bashqa birxil terjimisi: «Eng Muqeddes Bolghuchini mesih qilish» — démek, Qutquzghuchi-Mesihni mesih qilish. «...«yetmiş hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen... .. hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçün békitilgendur» — bu ulugh bésharet we 25-27-ayetlerdiki bésharetlerning tepsilatlrini toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

bu biseremjan künlerde bolidu. □ ■

²⁶ Bu atmish ikki «yette waqit» mezgili ötkendin kéyin Mesih üzüp tashlinidu, uningda héchnerse qalmaydu. Kelgüsida bolidighan emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes ibadetxanini gumran qilidu. Bu aqiwet kelkündek bésip kélidu; axirighiche jengler dawamlashidu; u yerde bolidighan weyranchiliqlar békitilgendur. □ ■ ²⁷ U *emir Xudaning* xelqining köp qismi bilen axirqi bir «yette waqit»ta bir *dostluq* ehdisni takamul qilidu, lékin bu «yette waqit»ning yérimigha kelgende, u *ibadetxanidiki* qurbanliq we ashliq hediylerni sunushni emeldin qalduridu. U chaghda «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» *muqeddes ibadetxanining* eng égiz jayigha qoyulidu. Taki balayi'apet, *yeni Xuda* békitken külpet weyran qilghuchi kishining béshigha yaghdurulghuche shu yerde turidu. ■

10

Tigris, yeni «Dijle» deryasi boyida körgen ghayibane körünüş

¹ Qoresh Parsqa seltenet qilghan üçinchi yili, Daniyal (yene bir ismi Belteshasar bolghan)gha bir xewer wehiy qilindi. U xewer ishenchliktur — lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisidur. Daniyal bu xewerni chüshendi we ghayibane alamet toghrisida chüshenchige ige boldi. □

² U chaghda menki Daniyal toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum. □ ³ Üch heptigiche héchqandaq nazu-német yémidim, gösh yémidim, sharab ichmidim we ténimge puraqliq may sürmidim. □ ⁴ Birinchi aynning yigirme tötinchi küni, men ulugh derya, yeni Dijle deryasining boyida turup, ■ ⁵ béshimni kötürüp közümnü asman'gha tiktim, kanap kiyip, bélige Ufazdiki sap altun kemer baghlighan bir ademni kördüm. ■ ⁶ Uning téni sériq yaquttek julalinip, yüzleri chaqmaqtek yaltirlap, közliri yénip turghan ottek chaqnaytti; uning put-qolliri parqirap turidighan mistek walildaytti; awazi zor bir top ademning awazidek jaranglaytti.

⁷ Ghayibane körünüşni yalghuz menki Daniyalla kördüm, yénimdikiler alametni körmigenidi. Emma zor bir wehime ularni bésip, intayin titrep kétishti, mökünüwalghudek yerni izdep qéchip ketti. ⁸ U yerde özüm yalghuz qélip bu karamet ghayibane körünüşni

□ **9:25** «... Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu» — qisqiche: — «bir waqit», yuqirdiki tehliige asasen 360 kün bolsa, «yette hesse yette waqit» (49 waqit) we «atmish ikkining yette hessisi», (434 waqit), jemi bolup «483 waqit», yeni «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»din «Qutquzghuchi-Mesihning meydan'gha chiqishi»ghiche 173880 kün (texminen 476 yil) bolidu. Tarixiy tetqiqatqa asasen, «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»ning chüshürülüshi miladiyedin ilgiriki 445-yili yaki 444-yili idi, undaqa «Mesih dégen Emirning meydan'gha chiqishi» miladiye 32-yili yaki 33-yili bolushi kérek. Kitabxan bu pakitlardin Qutquzghuchi-Mesihning kim ikenlikini bileleydu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «**Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü...**» — «sépil-istihkam» dégen söz ibranij tilidiki «xaruts» dégen sözning terjimisi bolushi natayin; choqum birxil istihkamni körsitidu. «Kochilar» ichidiki, «xaruts» belkim sirtiki bir nersini körsitidu. ■ **9:25** Neh. 2:2-8; Luqa 19:35-44 □ **9:26** «Mesih üzüp tashlinidu» — (yaki «Mesih késiwétilidu») — mushu ibare ibranij tilida adette «öltürüldü» dep ipadileydu. «uningda héchnerse qalmaydu» — yaki, «uning (Mesih-qutquzghuchining) öltürülüshi özi üçün emestur». ■ **9:26** Luqa 19:41-44 ■ **9:27** Yesh. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ **10:1** «lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisidur» — yaki «lékin nahayiti qattiq sinashlar toghrisidur». □ **10:2** «toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum» — ibranij tilida «toluq üç hepte... matem qildim» — bu melum bir ölgüchi uruq-tughqini üçün emes, belki Israil xelqining ölük rohiy halitige bolghan matem, elwette. □ **10:3** «ténimge puraqliq may sürmidim» — ibranij tilida «özümni mesih qildim». ■ **10:4** Yar. 2:14 ■ **10:5** Weh. 1:13, 14, 15

kördüm. Qilche maghdurum qalmidi, chirayim qattiq özgirip ölük ademdek bolup qaldim, put-qollirimda bir'azmu maghdur qalmidi. □ ■

⁹ Lékin uning awazini anglidim. Uning awazini anglighan hamon yerge yiqilip düm chüshtüm, hoshumdin kettim. ¹⁰ Mana, tuyuqsiz bir qol manga tegdi, meni shuan yölep yerge töt putluq qilip turghuzdi. ¹¹ Shu zat manga:

– Ey Daniyal, intayin söyülgen adem! Sözlirimni köngül qoyup anglap chüshen'gin, öre turghin! Chünki men séning yéninggha ewetildim, – dédi. U bu sözni qilishi bilen, men titrigen halda ornumdin turdum.

¹² Shuning bilen u manga mundaq dédi:

– «Ey Daniyal, qorqma; chünki sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke, özüngni töwen tutushqa köngül qoyghan birinchi kündin buyan séning dua-tilawiting ijabet qilindi; éytqanliring üçün men yéninggha ewetildim. □ ¹³ Lékin, «Pars padishahliqining emiri» manga qarshi chiqip yolumni yigirme bir kün tosuwaldi. Men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. □ ¹⁴ Men sanga axirqi zamanlarda xelqingning béshigha kélidighan ishlarni chüshendürgili keldim. Chünki bu ghayibane alamet köp künler kéyinki kelgüsi toghrisididur».

¹⁵ U manga bu gepni qiliwatqanda, peqetla yerge qarghinimche zuwan sürelmey turup qaldim. ¹⁶ Mana, goya ademege oxshaydighan birsi qolini uzitip lewlirimni silap qoywidi, men aghzimni échip aldimda turghuchigha:

– Teqsir, bu ghayibane körünüshtin ich-ichimdin azablinimen, maghdurumdin kettim.

¹⁷ Teqsirimning kemine qulliri qandaqmu sili teqsirim bilen sözlishishke pétinalayttim? Chünki hazirla maghdurum tügep, nepesim üzülidu, – dédim.

¹⁸ Andin goya ademege oxshaydighan biri meni yene bir qétim silap, maghdur kirgüzdi ¹⁹ we:

– I intayin söyülgen adem, qorqma! Sanga aman-xatirjemlik bolghay. Gheyretlik bol, emdi gheyretlik bol! – dédi.

U shu sözni déyishi bilenla manga téximu maghdur kirdi. Men:

– Teqsir yene söz qilghayla, chünki sili manga maghdur kirgüzdila, – dédim.

²⁰ U mundaq dédi:

– «Méning qéshinggha némige kelgenlikimni bilemsen? Men emdi qaytip bérip, «Parstiki emir» bilen jeng qilimen; men u yerge barghandin kéyin, «Grétsiyediki emir» meydan'gha chiqidu. ²¹ Lékin men bérishtin awwal heqiqetning kitabida pütülgen wehiylerni men sanga bayan qilimen.

□ **10:8** «chirayim qattiq özgirip ...» — ibranii tilida «shan-sheripim qattiq özgirip ...» yaki «chirayliqliqim qattiq özgirip ...». ■ **10:8** Dan. 7:28 □ **10:12** «... sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke... köngül qoyghan» — bu yerdiki «chüshinish» némini körsitidu? Yeremiya peyghemberge yetküzülgen «Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezigilining waqti 70 yil» toshay dégen waqitta Daniyal dua qilishqa bashlidi. Daniyalning arzu-istiki shuki, 70 yilning toshushi bilen, Xudaning selteniti derhal peyda bolsun dégenliktin ibaret idi. Lékin 7-, 8- we 9-babtiki ghayibane alametler uninggha, az dégendimu yene 70 «yette waqit»ning ötüshi kéreklikini körsetken. Shu ishlar uning déginidek: «Daniyalning könglini parakende qiliwetti. Uning menisini yéshleydighan adem yoq idi». Shuning bilen u ümitsizlenmey, bu uzun waqittiki «kéchiktürüş»ni chüshinish üçün köngül qoyidu. 10-babtiki ghayibane alamette bolsa, bu waqitning yenila hem uzun hem japaliq ikenliki körsitilidu. Shuning bilen, bu xewerni qobul qilish üçün u gheyretlik, maghdurluq bolushi kérek. □ **10:13** «Pars padishahliqining emiri» — belkim intayin küchlük birxil jin bolup, Pars rayonlirida Sheytanning pilanlirini beja qilghuchi bolushi mumkin. «Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa..» — bu sözler mushu perishtining wezipisining shu padishahlarning qilmaqchi bolghan yamanliqini tosush yaki bolmisa, ulargha yaxshi terepke yüzlinishke tesir yetküzüshtin ibaret bolghanliqini körsitse kérek. «men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. Men uni Pars padishahlirining ishlirini bir terep qilishqa qaldurdum». «bash emirler» — mushu yerde Xudaning yuqiri mertiwilik perishtilirini körsitse kérek («Yeh.» 9-ayetni körüng).

Bu ishlarda silerning emiringlar Mikaildin bashqa, manga yardem béridighan héchkim yoq.□

11

¹ Men Médialiq Darius padishah bolghan birinchi yilidila, uni mustehkemlesh hem kücheytish üçün ornumdin qozghalghanidim. ² Emdi men sanga heqiqetni éytip bérey: —

Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip, bashqa padishahlaridinmu köptin köp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin qudret tépip, hemme yurtlarni Grétsiyege jeng qilishqa qozghaydu.□

³ Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu. U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu. □ ⁴ Lékin u hoquq yürgüzüwatqinida, padishahliqi parchilinip asmanning töt shamal teripige bölünüp kétidu. Uning textige ewladliri warisliq qilalmaydu, kéyinki padishahliq u höküm sürgen waqtidikidek küchlük bolmaydu; chünki uning padishahliqi aghdurulup, bashqilargha tewe bolup kétidu.

⁵ Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup kücheyidu; lékin yene bir serdar uningdinmu küchlük bolidu we özining téximu chong padishahliqini soraydu. □

⁶ Birnechche yil ötkendin kéyin, *jenubiy padishah shimaliy padishah* bilen ittitaq tüzidu; jenubiy padishahning qizi shu ittitaqni mustehkemlesh üçün shimaliy padishahning yénigha baridu. Lékin kéyin bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu; shimaliy padishah özimu hoquqini qolida tutalmay, mezmüt turalmaydu. Bu qiz we uni élip kelgenler, uning balisi hem shu waqitlarda uni qollighuchilarning hemmisige satqunluq qilinidu.□

⁷ Halbuki, uning *ata jemet* tughqinidin biri qoshunning hoquqini qoligha élip *padishah bolup*, shimaliy padishahning qorghinigha bésip kirip, ulargha qarshi hujum qilip chong ghelibe qilidu. □ ⁸ U ularning ilah-butliri, quyma mebudliri we butxaniliridiki altun-kümüshtin yasalgan jam-qachilarni Misirgha élip kétidu. U birnechche yil shimaliy padishahtin özini néri qilidu. □ ⁹ Shimaliy padishah jenubiy padishahning

□ **10:21 «heqiqetning kitabi»** — muqeddes kitabni körsitidu. Shu chaghdiki «heqiqetning kitabi» Daniyal peyghem-berning dewridin ilgiri barliq nazil qilin'ghan Tewrat qisimliridin terkiib tapqan, elwette. «silerning emiringlar Mikail» — bu söz Mikail bash perishtining Israilgha alayiten mes'ul bolghanliqini ayan qilidu. □ **11:2 «Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip...»** — bu 11-babtiki bésharetler nahayiti tepsiliy körsitilgen. Biz mushu yerde tepsilatiri toghruluq köp izahat bermiduq, bularni «Qoshumche söz»imizge kirgüzduq. Kitabxanlarning özliri «ottura sherq»ning tarixi toghruluq herqandaq kitabtin bu bésharetlerning qandaq emelge ashurulghanliqini köreleydu. Asasen bu aldın éytilghan ishlar miladiyedın ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bergen. Lékin 36-ayettin bashlap, bésharetler axirqi zamandiki ishlarghiche ötidu. □ **11:3 «Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu»** — bu padishah «büyük Iskender», Grétsiyening birinchi impérotori. □ **11:5 «Uningdiki serdarlar»** — yaki «uningdiki emirliri». «Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup kücheyidu» — bu bésharettiki «jenubiy padishah»lar shübhisizki, Misirning padishahlarini körsitidu (8-ayetni körüng), birinchisi «Pitolimi sotér» (miladiyedın ilgiriki 323-285-yillarda höküm sürgen. □ **11:6 «jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittitaq tüzidu»** — ibraniy tilida peqet «ular ittitaq tüzidu» déyilidu. Bu bésharettiki «shimaliy padishah» shübhisizki tarixta Suriye dégen rayonda höküm sürgen. Birinchi «shimaliy padishah» bolsa Silyuqus nikator (Silyuqus I) bolup, eslide Misir padishahi «Pitolimi sotér»ning chong générali idi. U miladiyedın ilgiriki 312-280-yillarda textke olturghan. «bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu» — ibraniy tilida «bu qiz bilikining küchidin mehrum bolidu». «uning balisi hem ...» — ibraniy tilida «uning tughqini...». Bezi kona köchürmilerde «uni tughdurghuchi hem...» déyilidu. □ **11:7 «uning ata jemet tughqinidin biri»** — ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». «...padishah bolup» — ibraniy tilida «...uning (yeni jenubiy padishahning) ornigha turup,...» dep ipadilinidu. «...biri, qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup,...» — bashqa birxil terjimisi «... biri, u bolsa uning (shimaliy padishahning) qoshunigha qarshi chiqip,...» □ **11:8 «quyma mebudliri»** — yaki «emirliri». «butxaniliridiki altun-kümüş...» — yaki «ularningki altun-kümüş...».

zémínigha bésip kiridu, lékin axiri öz yurtigha chékinidu.□

¹⁰ Shimaliy padishahning shahzadiliri qozghilip, zor qoshun teshkilleydu. Shahzadilerdin biri kelkündek kélip jenubqa bésip kiridu. Kéyin u yene jeng qilip, dushman qorghinighichimu bésip kiridu. □ ¹¹ Jenubiy padishah qattiq ghezepte qoshun tartip jengge atlinip, shimaliy padishahqa hujum qilidu. Shimaliy padishah zor bir qoshunni jengge salidu, lékin uning shu zor qoshuni meghlup bolup esirge élinidu.

¹² Shu zor qoshunning esirge élinishi bilen jenubiy padishah intayin meghrurlinidu. U tümenligen ademlerni yoqitidu, biraq uning ghelibisi uzun dawamlashmaydu. ¹³ Chünki shimaliy padishah yurtigha qaytip, burunqidinmu köp we küchlük qoshun teshkilleydu. Békitilgen yillar toshqandin kéyin u zor qudretlik qoshunni köp teminatlar bilen qoshup bashlap kélidu. ¹⁴ U chaghda nurghun kishiler jenubiy padishahqa qarshi turup uninggha qarshi qozghilang kötüridu. *I Daniyal* – séning xelqing ichidiki zorawanlar mushu ghayibane alamettiki bésharetni emelge ashurmaqchi bolup, yoghanchiliq qilidu, lékin ular meghlup bolidu. ¹⁵ Shimaliy padishah potey sélip mustehkem sheherni muhasire hujumi qilip bésiwalidu. Jenubdiki küchler, hetta eng xil qoshunlarmu berdashliq bérelmeydu, ularning qarshiliq qilghudek küchi qalmaydu. ¹⁶ Shimaldiki tajawuzchi bolsa özi xalighanche ish qilidu, uninggha héchkim qarshiliq qilalmaydu. U «güzel zémin»ni ishghal qilidu; uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu. □ ¹⁷ *Shimاليy padishah* bel baghlap padishahliqidiki barliq küchlerni seperwer qilip *Misirgha yol alidu*; u *Misir* bilen ehde tüzidu, özi ehdi turghandek qilidu. Biraq *Misirning* hakimiyitini aghdrurush üçün u ayallirining bir qizini *Misir* padishahigha béridu. Lékin *qizi* atisi terepte turmaydu, uni qollimaydu.□

¹⁸ Kéyin u déngiz boyidiki yurtlarga hujum qilip, nurghun ademlerni esirge alidu. Lékin yat bir serdar uning kishilerni xar qilishlrini chekleydu we eksiche, uning bu xarlashlrini özige yanduridu. □ ¹⁹ U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu. Lékin axirida u putlinip yoqilip kétidu. □ ²⁰ Kéyin uning ornigha yene bir padishah textke olturidu; u padishahliqning eng shan-shereplik jayigha bir zalim alwangbéginini ewetidu. Lékin u uzun ötmeyla, malimanchiliqmu bolmay, jengmu bolmay öltürüldü.□

Perishte chüshendürüşni dawamlashturidu – esheddiy shimaliy padishah

²¹ – «Shuningdin kéyin pes bir adem uning ornigha chiqip shimaliy padishahliqni alidu; emma padishahliqning hörmét-shöhriti uninggha héch tewe bolmaydu, dep qarilidu; lékin u xelqing asayishliq peytidin paydilinip, yalaqchiliq wasitiliri bilen hakimiyetni tartiwalidu. ²² Zéminigha kelkündek bésip kirgen küchlerni u hem kelkündek hujum qilip yoqitidu, shuningdek u hettaki «*Xudaning* ehdiside békitilgen emir»nimu yoqitidu. □ ²³ Shertname tüzüsh arqiliq u bashqa yurtlarni aldaydu; ademleri kichik bir qoshun bolsimu, lékin uning küchi awup-awup, qudret tapidu.

□ **11:9** «jenubiy padishahning zémini» — Misirni körsitidu. □ **11:10** «Kéyin u yene jeng qilip,...» — yaki «U qaytip, andin jeng qilip,...». □ **11:16** «güzel zémin» — Qanaan zémini, yeni Pelestin. «uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu» — ibraniy tilida «uning halakiti uning qolida bolidu». □ **11:17** «...küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu» — «jenubiy padishahliqning Misir ikenliki 8-ayettin körünidu. «u Misir bilen ehde tüzidu, özi ehdi turghandek qilidu» — bashqa birxil terjimisi «uning bilen birneche durus ademler bille baridu; u öz békitkinini emelge ashuridu». «Biraq Misirning hakimiyitini aghdrurush üçün...» — ibraniy tilida «Biraq Misirning hakimiyitini chiritish üçün...». □ **11:18** «nurghun ademlerni esirge alidu» — yaki «nurghun yurtlarni igileydu». □ **11:19** «U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu» — yaki «U öz yurtidiki qorghanlarga nishan qilip diqqet qilidu». □ **11:20** «padishahliqning eng shan-shereplik jayi» — bu yerde «eng shan-shereplik jayi» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu. Yene birxil terjime qilghanda, «padishahliqning shan-sheripini bézesh üçün bir zulum salghuchini ewetidu» dégendek bolidu. □ **11:22** «Xudaning ehdiside békitilgen emir» — mushu yerde muqeddes ibadetxanidiki «bash kahin»ni körsitidu. Oniyas isimlik kishi, bash kahin we bek adil kishi bolup, Suriyening «Antioqus Épifanis» dégen padishahi teripidin miladiyedin ilgiriki 172-yili öltürülgén.

²⁴ U xalayıqning asayishliq peytidin paydilinip, eng bay ölkilergé tajawuz qılıp kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi qılıp baqmighan ishlarni qilidu, yeni u oljini, ghenimetlerni we nurghun bayliqlarni qol astidikilirige üleshtürüp béridu; melum bir mezigilgiche qorghanlarchimu hujum qilish qestide bolidu. ²⁵ U öz küchini ishqa sélip chong gheyret bilen qozghilip, zor qoshunni bashlap, jenubiy padishahqa hujum qilidu. Jenubiy padishahmu nahayiti zor qudretlik bir qoshun bilen jengge atlinidu. Lékin jenubiy padishah xainlarning yoshurun suyiqestige uchrap, muweppeqiyet qazinalmaydu. ²⁶ Chünki uning nazu-németlirini yégenler uni yiqitidu. Uning qoshuni hemme yerge tarqilidu; nurghunliri öltürülidu. □

²⁷ Kéyin, bu ikki padishah bir-birini qestliship, yaman niyet bilen bir dastixanda tamaq yéyiship, bir-birige yalghan gep qilishidu; lékin bu ishlar héchkimge payda yetküzmevdu, chünki bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu. □ ²⁸ *Shimaliy padishah* nurghun mal-mülüklerni élip öz yurtigha qaytidu. U könglide Xudaning xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdiqé qarshi turidu; shuning bilen u ehdiqé qarshi heriketlerni qilip, andin öz yurtigha qaytidu.

²⁹ Belgilen'gen waqitta shimaliy padishah yenila jenubqa tajawuz qilidu; lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu. □ ³⁰ Chünki Kittim arilidin chiqqan kémiler hujum qilip kélidu. Shunga u derd-elem bilen chékinidu we *Xudaning* Öz xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdisige qarap intayin ghezeplinidu, uninggha qarshi xalighinini qilidu; shundaqla chékinip yan'ghanda muqeddes ehdiqé asiqliq qilghuchilarni etiwarlaydu. □ ³¹ Uning teripide turghan birnechche küchler qorghan bolghan muqeddes ibadetxanini bulghaydu, «kündilik qurbanliq»ni emeldin qalduridu we «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ni uning ornigha qoyidu. □ ■ ³² U muqeddes ehdiqé xainliq qilghuchilarni xushamet-hiyliqerlik bilen chirikleshtüridu; lékin öz Xudasini dost tutquchi xelq bolsa qeyserlik bilen heriket qilidu. ³³ Xelq ichidiki aqillar nurghun qérindashlirigha telim yetküzidu; lékin birnechche künlér ularning beziliri qilichta yiqilidu, otta köydürülüp öltürülidu, zindan'gha chüshidu yaki bulang-talanggha uchraydu. ³⁴ Yiqilghan waqitlirida, Xudaning xelqi azghine yardemge ige bolidu. Emma nurghun kishler ularning qatirigha xushamet-hiyliqerlik bilen soqunup kiridu. ³⁵ Bezi aqillar yiqilidu. Lékin ularning yiqilishi özlirining sinilishi, tawlinish-tazilinishi, qiyamet küniqiche paklinishi üçündür. Chünki axiret Xuda belgiliqen waqittila kélidu. □ ■

³⁶ Shimaliy padishah öz meyliche qiliwéridu; u tekebburliship, özini herqandaq ilahlardinmu ulughlap üstün qoyup, hetta hemme ilahlarning ilahi Bolghuchigha ajayib kupurluq söz qilidu; taki Xudaning ghezipi toluq tökülgen küniqiche u dawamliq zor ronaq tapidu. Chünki Xudaning békitkini emelge ashmay qalmaydu. ■ ³⁷ Bu padishah ata-bowiliri choqun'ghan ilahlarchimu pisent qilmaydu, ayallarchimu héchqandaq hewes qilmaydu. Emeliyette u herqandaq ilahni hörmetlimevdu, chünki u

□ **11:26** «uning nazu-németlirini yégenler» — démek, eng ishenchlik ademliri. □ **11:27** «bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu» — mushu sirluq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:29** «lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bu qétimqi axirqi ehwal ilgirikige oxshimaydu». Bu bésharet (terjimimiz boyiche) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:30** «Kittim arilidin chiqqan kémiler» — «Kittim» hazirqi «Séprus» dégen ottura déngizdiki aral. Bu bésharet shübhisizki, miladiyedini ilgiriki 168-yili, Rim impériyesining kémiliri Kittim arilidin chiqip Antioqus Épifanisqa (Misirgha tajawuz qilghan waqitida) hujum qilghinini körsitidu. □ **11:31** «qorghan bolghan muqeddes ibadetxana...» — yaki «muqeddes ibadetxana we qorghan...». «kündilik qurbanliq» — 8:11diki izahatni körüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ **11:35** «Chünki axiret Xuda belgiliqen waqittila kélidu» — mushu yerde, bésharet «Antioqus Épifanis»ning dewridin, axir zaman'gha ötidu. ■ **11:35** Dan. 12:10 ■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8

özini herqandaq ilahin ulugh dep qaraydu. □ 38 Bularning ornida u «küchler ilahi»ni hörmetleydu; uning ata-bowilirimu ezeldin choqunmighan bu ilahni bolsa u altun, kümüş, yaqut we bashqa qimmatlik sowghatlarni teqdim qilip hörmetleydu. 39 U eng mustehkem qorghanlarni shundaq bir gheyriy ilahqa tayinip igileydu. Kimki uning hökümraniqigha béqinsa, u shulargha shereplik mensep béridu, ularni köpchilikni bashquridighan qilidu we in'am süpitide yer-zéminni teqsim qilip béridu.□

40 Axir zaman kelgende, jenubiy padishah esker chiqirip uninggha hujum qilidu. Shimaliy padishah jeng harwiliri, atliq eskerler we nurghun kémiler bilen quyundek uninggha qayturma zerbe béridu. U barliq yurtlarga tajawuz qilip, kelkündek téship keng yer-zéminlarni basidu. 41 U hetta «güzel zémin»gha bésip kiridu; nurghun eller azdurulup yiqitilidu. Lékin bular, yeni Édomlar, Moablar we Ammonlarning chongliri uning qolidin qutulup qalidu. □ ■ 42 Shimaliy padishah barliq döletlerge qolini sozidu, Misir zéminimu qéchip qutulalmaydu. 43 U Misirning altun-kümüş bayliqliri we bashqa qimmat bahaliq buyumlrini talan-taraj qilidu. Liwiyelikler we Éfiopiyilikler uninggha boysunup egishidu.

44 Kéyin sherq we shimaldin kelgen shepiler uni alaqqade qilidu. U téximu derghezep bolup nurghun kishini qirghinchiliq qilip öltürimen dep jeng qozghaydu 45 We déngizlarning otturisida, körkem muqeddes tagh teripige orda chédirlirini tikidu. Lékin uning ejili shu yerde toshidu we héchkim uni qutquzmaydu».□

12

Qiyamet küni

1 — «U chaghda, qérindashliringni «qoghdighuchi ulugh emir» Mikail meydan'gha chiqidu. Bir azabliq mezzil bolidu; yurt-dölet barliqqa kelgendin buyan, shundaq chong balayi'apetlik mezzil bolup baqmighan. Biraq shu chaghda xelqing qutquzulidu; ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlarning hemmisi nijatliqqa érishidu. □ ■

2 Tupraqta yatqan ölüklerdin nurghunliri tirilidu. Ular menggülik hayattin behrimen bolidu; qalghanliri nomusta hem menggülik reswachiliqqa tirilidu. ■ 3 Aqillar asmandiki gümbüzdek parlaq julalinidu; nurghun kishilerni heqqaniylik yoligha bashlap kirgenler yultuzlarga oxshash ebedil'ebed parlap turidu».■

4 U manga yene:

— I Daniyal, sen emdi bu sözlerni toxtat; mezkur kitabning taki dunyaning axirqi künlirigiche shu péti turushi üçün uni pichetlep möhürliwetkin. Nurghun kishiler uyan-

□ 11:37 «ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu» — yaki, «u ayallar etiwarlaydighan ilahqimu hörmet qilmaydu». □ 11:39 «... gheyriy ilahqa tayinip igileydu» — yaki, «... gheyriy ilahqa hujum qilidu». Yene birxil terjimisi: «U eng mustehkem qorghanlarni igilep, u bu ilahqa choqunushni berpa qilidu». «*inam süpitide...*» — yaki «melum bir bahada (sétiwétip),...». □ 11:41 «güzel zémin» — Qanaanni (Pelestinni) körsitidu. ■ 11:41 Weh. 12:6 □ 11:45 «déngizlarning otturisida» — démek, Ottura Déngiz we Ölük Déngizning otturisida. «*körkem muqeddes tagh*» — Yérusalém sélin'ghan «Zion téghi»ini körsitidu. Bu ayetning bashqa bir xil terjimisi: «...déngizlar we muqeddes tagh arisida...». □ 12:1 «qérindashliring» — ibraniy tilida «xelqingning balilidi» dégen söz bilen ipadilinidu. «qoghdighuchi ulugh emir» — «emir» mushu yerde, shübhisizki «chong perishte» meniside. Muqeddes kitabtiki bashqa yerlerdin shu xulasige kélimizki, Mikail dégen perishte «bash perishte»dur («Yeh.» 9-ayet, «Weh.» 12:7). «Mikail meydan'gha chiqidu» — bashqa birxil terjimisi «Mikail bir terepte turidu». Démek, Mikail eslide Israil xelqige muhapizet béridu. Lékin u hazir bu muhapizetchi rolini wakitliq bir yaqqa qoyidu. «...ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlarning hemmisi nijatliqqa érishidu» — bu babtiki ulugh bésharetler toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 12:1 Mat. 24:21 ■ 12:2 Yesh. 26:19; Mat. 25:46; Yuh. 5:29; Ros. 24:15 ■ 12:3 Pend. 4:18; Mat. 13:43

buyan yürüdü we bilim ashidu, — dédi. □ ■ ⁵ Menki Daniyal kördümki, mana ikki zat, biri deryaning bu teripide, yene biri deryaning u teripide turuptu. ⁶ Ulardin biri derya süyi üstide turghan aq kanap kiyim kiygen zattin:

— Bu karamet ishlar tügigiche qanchilik waqit kétidu? — dep soridi. ■

⁷ U derya süyi üstide turghan, kanap kiyim kiygen zat ong we sol qolini asman'gha qaritip kötürüp, Menggü Hayat Bolghuchining nami bilen qesem qilip:

— Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit kétidu. *Xudaning* muqeddes xelqini parchilighuchi xorluq axirlashqanda, bu ishlar tügeydu, — dédi. □ ■

⁸ Uning sözini anglighan bolsammu, menisini chüshenmidim. Shunga men:

— Teqsir, bu ishlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dep soridim.

⁹ U manga mundaq dédi:

— «Ey Daniyal, yolunggha mang, chünki bu sözler axir zaman'ghiche mexpiy tutulup yépiqliq turidu. ■ ¹⁰ Nurghun kishiler tazilinidu, paklinidu we tawlinidu. Reziller bolsa, dawamliq rezillik qiliwéridu; ulardin héchkim buni chüshinelmeydu, biraq aqillar chüshinidu. ¹¹ Kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurghan kündin tartip, yeni «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» qoyulghan waqittin bashlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ötidu. ¹² Axirghiche sadıq bolup, bir ming üç yüz ottuz besh künni kütüp ötküzgenler némidégen bextlik-he!

¹³ Emma sen bolsang, axirghiche yolungda méngiwergin. Sen aram tapisen, we künlerning axirida nésiwengge muyesser bolushqa qayta tirilisen». □

□ **12:4** «sen emdi bu sözlerni toxtat» — yaki, «sen emdi bu sözlerni yoshurup qoy». «Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdü we bilim ashidu» — yaki «Nurghun kishiler tetqiq qilip, bilim ashurulidu». Bu bésharet yene «Am.» 8:12 bilen munasiwetlik bolushi mumkin. «Qoshumche söz» imiznimu körüng. ■ **12:4** Weh. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5

□ **12:7** «Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit kétidu» — mushu yerde «bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit» dégini, yuqirida 7:25diki izahatta tehlil qilghinimiz toghra bolsa, texminen üç yérím yilni, top-toghra 1260-künni körsitidu. ■ **12:7** Weh. 10:5, 6 ■ **12:9** Weh. 5:1-5; 22:10 □ **12:13** «künlerning axirida» — Mesihning dunyagha qaytip kélidighan küni.

Hoshiya

1-qisim ••• Hoshiya peyghemberning pahishe bir ayalni öz emrige élishi

¹ Perwerdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilga padishah bolghan waqitlarda, kalam Beerining oghli Hoshiyagha keldi; □ ² Perwerdigarning Hoshiya arqiliq kelgen sözining bashlinishi — Perwerdigar Hoshiyagha: «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin; chünki zémin Perwerdigardin waz kéchip pahishilikke pütünley bérildi» dédi. □ ³ Shuning bilen u béríp Diblaimning qizi Gomerni emrige aldi; ayal uningdin hamilidar bolup bir oghul tughdi.

⁴ Perwerdigar uninggha: «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin; chünki yene azghina waqit ötkende, Men «Yizreel»ning qénining intiqamini Yehuning jemeti üstige qoyimen we Israil jemetining padishahliqigha xatime bérimen. □ ⁵ We shu künide emelge ashuruliduki, Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen».□

⁶ Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin; chünki Men Israil jemetige ikkinchi rehim qilmaymen, ularni qet'iy kechürüm qilmaymen; □ ⁷ Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz qutquzimen» — dédi.□

□ **1:1** «Yoashning oghli Yeroboam Israilga padishah bolghan waqitlarda...» — «Israil» bu kitabta adette Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Hoshiyaning bésharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. Bezi waqitlarda «Israil» toluq on ikki qebile (jümlidin Yehuda)ni ichige alidu. Mundaq ehwalda biz buni küchimizning bariche izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yeroboamdin keyinki padishahliri tilgha élinmighan. Peyghember belkim ularni tilgha alghuchiliqi yoq dep qarighan bolushi mumkin. □ **1:2** «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin» — balilar téxi tughulmighanidi. Biraq uning keyin tughulghan üç balisidin ikkisi Gomerning pahishilikidin bolghan. □ **1:4** «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin» — «Yizreel» «Xuda térighan» yaki «Xudaning térighini» dégen menide, we yene «Xuda tarqitidu» dégen menide. Israilning shimaliy teripidiki «Yizreel» dégen jilghida dehshetlik bir qirghinchiliq bolghan. Yehu isimlik bir serdar Israilning shu waqittiki padishahi Yehoramni we ordidikilerni, jümlidin rezil xanish Yezebelni öltürüwetti. Bu ishlar Xudaning Yehoram üstige bolghan jazasi bolghini bilen, Yehu uchigha chiqqan qanxor adem bolup, Xuda uninggha tapshurghan jazaliq wezipisidin halqip nurghun gunahsiz ademlernimu öltürüwetti. Gerche bu ish 100 yil ilgiri bolghan bolsimu, Israil uning gunahliqini étirap qilip baqmighan (Tewrat, «Padishahlar» 9-10-bab). «Yizreel» jilghisi Gidéon hakim bolghan waqtida Israilning shanliq bir ghelibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu jay Yehuning waqtida qirghin soruni bolghan, kelgüside Israilning chong meghlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5** «Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen» — Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 733-yili Israilning shimaliy rayonlirigha bésip kirip, Yizreel jilghisini ishghal qilip, barliq shimalliqarlarni, jümlidin Giléad we Galiliyeliklerni esirge chüshürüp élip ketti. Shu weqeler bilen Israilning herbiy küchi («oqyasi») sunduruwétildi. □ **1:6** «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin... dédi — «Lo-ruhamah» «rehim qilinmighan (qiz)» dégen menide. «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi». Bu ayette 3-ayettikige oxshash «uningin ... tughdi» dégen bir ibare bolmighachqa «Lo-ruhamah» Hoshiyaning öz balisi emes idi. □ **1:7** «Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz qutquzimen» — bu bésharet belkim Asuriye impériyesining qoshunining Yehudagha tajawuz qilidighanliqi we shundaq bolsimu Perwerdigarning Perishtisining wasitisi bilen Asuriyeni (derweqe héch jeng bolmayla) yoqitidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 702-yili). Bu ayetning qiziq bir yeri shuki, Perwerdigar «Perwerdigar arqiliq» bu ishni qilidu. Démek «Perwerdigarning Perishtisi»ning Özini Xuda déyishke bolidu. Bashqa yerde söhbetleshkinimizdek, ishinimizki «Perwerdigarning Perishtisi» del Xudaning «Kalami» Eysa Mesihning Özidur («Yesh.» 36-38-bablarni körüng). Mezkur bésharetning bir netijisi belkim Israilda turghan bezi ixlasmen kishiler Yehuda zéminigha ötüp, olturaqlashqan bolsa kérek.

⁸ Gomer Lo-ruhamahni emchektin ayrighandin kéyin yene hamilidar bolup oghul tughdi; ⁹ *Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin; chünki siler Méning xelqim emes we Men silerge *Perwerdigar* bolmaymen» dédi.□

Hoshiya Israilning axirqi zamandiki bexti toghruluq bésharet béridu

¹⁰ — Biraq Israilning balilirining sani déngizdiki qumdek bolup, uni ölchigili yaki sanighili bolmaydu; «Siler méning xelqim emessiler» déyilgen jayda shu emelge ashuruliduki, ulargha: «*Siler tirik Tengrining oghulliri!*» — déyilidu. ■ ¹¹ Israil baliliri we Yehuda baliliri birge yighilidu, özlirige birla bashni tikleydu we turghan zémindin chiqidu; chünki «Yizreelning küni» ulughdur! Aka-ukiliringlarga «Ammi! (*Méning xelqim!*)» we singilliringlarga «Ruhamah! (*rehim qilin'ghan!*)» — denglar!□ ■

2

Israilgha qilin'ghan terbiyilik jaza — Xudaning sözining dawami

¹⁻² — Ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u Méning ayalim emes we Men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlirini köksining arisidin yaqatsun!□

³ Bolmisa, Men uni qip-yalingach qilip qoyimen, tughulghan künidikidek anidin tughma qilip qoyimen;

Men uni xuddi chöl-bayawan'gha oxshash qilimen,

Uni bir qaghjiraq yerge aylandurimen,

Uni usuzluq bilen öltürimen;

⁴ Uning balilirigha rehim qilmaymen,

Chünki ular pahishiliklerdin törelgen balilardur.

⁵ Chünki ularning anisi pahishilik qilghan,

Ularni qarnida kötürgüchi nomussizliq qilghan;

Chünki u: «Men manga nan we süyümni, yung we kanapimni, zeytun méyim we ichimlik-sharablimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen» — dédi.□

⁶ — Shunga mana, Men yolungni tiken-jighanliqlar bilen chitlap qorshivalimen, *Israilning* etrapini tam bilen tosimen, u chighir yollirini tapalmaydighan bolidu.

⁷ Shuning bilen u ashnilirini qoghlaydu, biraq ulargha yétishelmeydu;

Ularni izdeydu, tapalmaydu;

Shunglashqa u: «Men bérip birinchi érimni tépip, uning yénigha qaytimen; chünki ehwalim бүгүnkidin yaxshi idi» — deydu.

□ **1:9** «*Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin»... dédi» — «Lo-ammi» «Méning xelqim emes» dégen menide. Bu isim Gomerning balisining bashqa erdin bolghanliqini bildüridu, shuningdek Xuda aldida Israilning ehwalini körsitidu. «Men ular üçün Perwerdigar bolmaymen» (yaki «Men siler üçün bolmaymen» yaki «Men siler üçün «Ezeldin Bar Bolghuchi» bolmaymen») dégen ibare, Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan Öz namini, yeni «Yahweh» («Men Özümdurmen»)ni közde tutidu. Démek, «Men silerdin xewer alidighan Xudayinglar bolmaymen».

■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11** «turghan zémin» — Israillar sürgün qilin'ghan zémin bolsa kérek. «turghan zémindin chiqidu» — yaki «turghan zéminda yashinidu». «Yizreelning küni» — bu küning néme ikenliki 2:14-23-ayette körünidu. Bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ **1:11** Yesh. 11:13; Yer. 3:18; Ez. 37:16, 22; Ef. 2:14, 15, 16 □ **2:1-2** «ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u méning ayalim emes we men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlirini köksining arisidin yaqatsun!» — demisekmu bu sözler hem peyghemberning öz balilirigha hemde Xudaning öz xelqige éytqanliridur. Töwendiki sözler (14-3) asasen Xudaning Israilgha bolghan sözliri — Biraq beziliri peyghemberning öz ehwaligha mas kélidu.

□ **2:5** «ichimlik-sharablimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen» — «ashnilirim» Israil choqun'ghan herxil butlarni, bolupmu «Baal»larni körsitidu. Nadan Israil ash-taam we nerse-kéreklerni Xuda emes, belki bu butlar teminleydu, dep qaraytti.

8 — U ziraetlerni, yéngi sharab we zeytun méyini teminligüchining Men ikenlikimni, Özliri «Baal» butlarni yasashqa ishletken kümüş-altunni köp qilghuchining Men ikenlikimni zadi bilmidi.

9 Shunga Men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlirimni öz waqtida,

Yéngi sharablimni öz peslide élip kétimen,

Özümdiki ularning yalingachliqini yépushqa kéreklik yung-kanaplimni bermey qayturup kétimen;□

10 Hazir Men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen,

Héchkim uni qolumdin qutquzalmaydu.□

11 Shundaq qilip uning tamashalirigha xatime bérimen;

Uning héytlirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!

Uning «shabat»lirigha! Qisqisi, uning barliq «jamaet ibadet sorun»lirigha xatime bérimen!□

12 We Men uning üzüm tallirini we enjür derexlirini weyran qilimen;

U bularni: «Bular bolsa ashnilirim manga bergen ish heqqilirimdur!» dégenidi;

Men bularni janggalgha aylandurimen, yawayi haywanlar ularni yep kétidu.■

13 Men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen;

Chünki u *shu künliride* ulargha isriq salatti,

U özini üzükliiri we zibu-zinnetliiri bilen perdazlap,

Ashnilirini qoghliship, Méni untudi — deydu Perwerdigar.□

Xuda axir bérip yenila Israilni muhebbiti arqiliq öziningki qilidu — «Yizreelning küni»

14 Shunga mana, Men uning könglini alimen,

Uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen. □

15 Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen,

«Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen;

Andin u shu yerde yashliq künliridikidek,

Misir zéminidin chiqqan künikidek küy-naxsha éytidu.□

16 We shu küni emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar — «Sen Méni «érim» dep chaqirisen,

Ikkinchi Méni «Baal»im démeysen.□

□ 2:9 «Shunga men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlirimni ... élip kétimen, Özümdiki ... yung-kanaplimni bermey qayturup kétimen» — Israillar Xudaning yénigha «qaytishi» kérek. Hazir eksiche Xuda ularning yénigha jazalashqa qaytidu. □ 2:10 «Hazir men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen» — mushu «ashniliri» dégen sözning menisi hazir sel kéngeytildi. Israil Xudaning qoghdishigha ishenmey, herqaysi butperes döletlerge tayinip ular bilen ittipaqdash bolmaqchi. Biraq Xuda Özige qilghan bu wapaszliqni hemme ademning közi aldida ashkarilaydu. □ 2:11 «Xatime bérimen; uning héytlirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!...» — «yéngi ay»ning birinchi küni héyt küni hésablinatti. «Shabat» küni, yeni shenbe küni, dem élish küni idi. ■ 2:12 Zeb. 80:12-13; Yesh. 5:5 □ 2:13 «men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen» — démek, Xuda Israilning «Baal»largha choqun'ghan künlirining tégishlik jazasini ularning béshigha chüshüridu. □ 2:14 «Shunga mana, men uning könglini alimen, uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen» — «shunga» dégen bu söz ademni tolimu heyran qilidu, elwette. Xudaning shapaiti daim dégüdek shundaq. □ 2:15 «Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen, «Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen; andin u shu yerde yashliq künliridikidek, ... küy-naxsha éytidu» — bu ayettiki bezi sözlerning sherhi: — (1) «Aqor jilghisi» — Eslide Israil Pelestinni ishghal qilish üçün jeng qiliwatqan künlerde, «Aqan» (yaki Axor, menisi «aware») isimlik bir kishi Xudaning körsetmisige itaet qilmighachqa, pütkül Israil jengde meghlup boldi. Yeshua peyghemberning wasitisi bilen Aqanning gunahi éniqlan'ghandin kéyin, Israil Aqanni chalma-késeq qilip öltürüwetti. Andin Israil dühmendin qutquzuldi. «Aqanning ölümü ularni qutquzghan» dégili bolidu. Shunga mezkur ayetning menisi, belkim birsi ularning gunahlirini kötürüshi bilen, ular qutquzulidighan bolidu («Ye.» 7-babni körüng). (2) «yashliq künliri» — belkim Israilning «yéngi bir el» tughulghandek, Misirdin chiqqan waqtini körsitidu. (3) «naxsha éytidu» yene «(Manga) jawab béridu» dégennimu bildüridu. □ 2:16 «Sen Méni «érim» dep chaqirisen, ikkinchi Méni «Baal»im démeysen» — «kirish söz»de éyqtinimizdek, «Baal» dégen sözning bir menisi «igem» yaki «érim».

17 Chünki Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen, Ular bu nami bilen ikkinchi héchqandaq eslenmeydu. □

18 Shuning bilan Men ular üçün daladiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlar we yer yuzidiki ömüligüchiler bilan ehde tüzimen; Men oqya, qilich we jengni sundurup zémindin élip tashlaymen; *xelqimni* aman-ésen yatquzimen. ■

19 Shundaq qilip Men séni ebedil'ebed Özümge baghlaymen; heqqaniylikta, méhir-muhabbetta, rehim-shepçetlerde séni Özümge baghlaymen; □ 20 Sadaqetlikte séni Özümge baghlaymen, shuning bilan sen Perwerdigarni bilip yétisen. □ ■ 21 We shu künide emelge ashuruliduki, «Men anglaymen» — deydu Perwerdigar, — «Men asmanlarning telipini anglaymen, bular yer-zéminning telipini anglaydu; 22 Yer-zémin ziraetlarning, yéngi sharab we zeytun méyining telipini anglaydu; we bular «Yizreel»ning telipini anglaydu! □ 23 We Men Özüm üçün uni zéminda tériymen; Men «Lo-ruhamah»gha rehim qilimen; Men «Lo-ammi»gha: «Méning xelqim!» deymen; we ular Méni: «Méning Xudayim!» — deydu. □ ■

3

Hoshiya öziqe wapasisizlik qilip özidin ayrilghan ayalini qayturup ekilidu

1 We Perwerdigar manga: — Yene barghin, ashnisi teripidin söyülgen, zinaxor bir ayalni söygin; gerche Israillar yat ilahlar teripige éghip ketken, «kishmish poshkal»larni söygen bolsimu, *Men* Perwerdigar ulargha körsetken söygümdék sen uni söygin, — dédi □ 2 (shunga men on besh kümüş tengge, bir xomir bughday we yérim xomir arpigha uni özümge qayturuwaldim; □ 3 Men uninggha: «Sen men üçün uzun künler kütisen; sen pahishilik qilmaysen, sen bashqa erningki bolmaysen; menmu sen üçün oxshashla séni kütimen» — dédim). □ ■

□ 2:17 «Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen» — ibraniy tilida «Men «Baal»larning namlirini uning (yeni, Israilning) aghzidin élip tashlaymen». ■ 2:18 Ayup 5:23; Yesh. 11:6; Ez. 14:21; 34:25 □ 2:19 «Men séni ... Özümge baghlaymen» — bu söz adette qizni öziqe emrige élishini bildüridu. □ 2:20 «heqqaniylikta, méhir-muhabbetta, rehim-shepçetlerde... sadaqetlikte (séni Özümge baghlaymen)» — dégen sözler Xudaning qilidighanlirini süpetleydu, elwette. Biraq ishinimizki, bu sözler yene kelgüsidiiki **Israilning** Xudaning muhabbitige bolghan inkasinimu bildüridu. Israil shu küni yene wapasisiz bolmaydu. Bu chong bir özgirish, chong bir möjizidur! ■ 2:20 Yer. 31:33, 34 □ 2:22 «...bular «Yizreel»ning telipini anglaydu!» — «Yizreel» dégen isim «Israil» dégen isim bilen teleppuz jehette oxshiship kétidu, mushu yerde Israilni körsitidu. Biraq Hoshiyaning birinchi oghli «Yizreel»ning anisining wapasisizliqidin tughulup (2:4ni körüng) andin shu sewebidin atisidin ayrilghinidek, Israil «anisining wapasisizliqi» bilen Xudasidin ayrilghan bolup, hazir Xudasi bilen epleshtürülgen bolidu. □ 2:23 «Men Özüm üçün uni zéminda tériymen» — ésimizde barki, «Yizreel» «Xudaning térighini» dégen menide. Xudaning Israil (Yizreel)gha bolghan meqsiti, déhqanning özi üçün uruqni zémin'gha térighinigha oxshash emelge ashurulidu. Dének, axirqi zamanda, Israil xaraktérída, méjezide, qilghanlirida Xudaning könglidikidek bolidu. Xuda shu yol bilen Israilda Özini ulughlaydu. ■ 2:23 Hosh. 2:1; Rim. 9:26; 1Pét. 2:10 □ 3:1 «kishmish poshcallirini söyidighan» — bu kinayilik gep. Ular belkim bu poshcallarni herxil butlarga atap yégen bolushi mumkin. Ular butpereslik yolida shu kishmishlerni yégechke heqiqiy «dindarlar» bolup qaldi — gerche Perwerdigarning söygüsining obyékti Israil bolghan bolsimu, lékin Israilning söyüş obyékti nahayiti bir xil poshkal bolghanidi, xalas. □ 3:2 «...yigirme küre bughday we on küre arpa» — «bir xomir» 300 litr, yeni 20 küre, «yérim xomir» 150 litr, yeni 10 küre. «men ... uni özümge qayturuwaldim» — qarighanda Gomer qulluq halitige chüshüp qalghan, bazarda (belkim baliliri bilen) sétidighan halgha kelgen. Hoshiya üçün uni sétiwélis sel qiyinraq körünüdu; uning bahasigha yétish üçün pulgha qoshup yene uni-buni élip kélis kérek idi. □ 3:3 «Sen men üçün uzun künler kütisen» — démisekmü buning menisi, Hoshiya uni herqandaq munasiwettin ayrip yalghuz turmushqa qalduridu. Biraq u özi uningdin bashqa héchqandaq bir ayalgha yéqinlashmay, uni kütidu. ■ 3:3 Qan. 21:11

4 — «Chünki Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu. □ ■⁵ We kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu; künlerning axirida ular tewrinip eyminip Perwerdigarning yénigha, shundaqla Uning méhribanliqigha qarap kélidu». □ ■

4

2-qisim: ... Hoshiyaning ayrim-ayrim xewerliri — «I Israil, Men qandaqmu silerni tashlap qoyimen?!» ... Yorutulmighan bir xelq

¹ Perwerdigarning sözini anglanglar, i Israil baliliri; chünki Perwerdigarning zéminda turawatqanlar bilen qilidighan dewasi bar; chünki zéminda héch heqiqet, héch méhribanliq, Xudani héch bilish-tonush yoqtur; ■² Qarghash-tillash, yalghanchiliq, qatilliq, oghriliq, zinaxorluq — bular zéminda yamrap ketti; qan üstige qan tökülidu. □ ³ Mana shu sewebtin zémin matem tutidu, uningda turawatqanlarning hemmisi jüdep kétidu; ular daladiki haywanlar hem asmandiki uchar-qanatlar bilen bille jüdep kétidu; berheq, déngizdiki béliqlarmu yep kétilidu.

⁴ Emdi héchkim dewa qilishmisun, héchkim eyibleshmisun; chünki Méning dewayim del sen bilen, i kahin! □ ⁵ Sen kündüzde putliship yiqilisen; peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu; we Men anangni halak qilimen. □

⁶ Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqqimenki, sen Manga yene héch kahin bolmaysen; Xudayingning qanun-körsetmisini untughanliqing tüpeylidin, Menmu séning baliliringni untuymen. □

⁷ Ular köpeygenséri, Manga qarshi köp gunah sadir qildi; Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen. □

⁸ Ular xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa,

□ **3:4** «Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu» — bu ayette tilgha élin'ghan bezi nersiler yaki ishlar (padishah, shahzade, qurbanliq, efod) eslide mahiyiti yaxshi, beziler pütünley yaxshi emes. Bu bésharettin qarighanda, Xuda Israil üçün sellimaza yéngi bir bashlinishni békitken. «Tüwrük» belkim butpereslikke ait bolghan nersini körsitidu. «Efod» — Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chaplan bolup, uning ichidiki ikki tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:4** Hosh. 10:3 □ **3:5** «Kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu» — «Hoshiya» dégen kitabta «Israil» adette «shimaliy padishahliq»ni körsitidu. Ular burunla Xuda esli békitken Dawutning xandanliqigha tewe padishahliqtin ayrilip ketkenidi. Shunga axirqi zamanlarda ularning «Dawutni izdishi» üçün herqandaq tekebburluqni tashlishi kérek bolidu. Uning üstige bu bésharet axirqi zamanlarda padishah Dawutning oghli Mesih Eysaning Israilni qutquzidighanliqinimu körsitse kérek. ■ **3:5** Yesh. 2:2; Yer. 30:9; Ez. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2** «qan üstige qan tökülidu» — yaki öltürüş weqeliri nahayiti köp ikenlikini yaki (bezi alimlarning pikriché) xalighanche ademlerni tutuwélip ularni butlarga «insan qurbanliq»i qilidighanliqini körsitidu. □ **4:4** «Méning dewayim del sen bilen, i kahin!» — bashqa birxil terjimisi: «Xelqing kahin bilen dewalashqandek boldi». Lékin bizningche 4-ayettiki sözler kahin'gha qarita étalidu; bizning terjimimiz 5-ayettiki sözlerge intayin mas kélidu, dep qaraymiz. Ibraniy tilini chüshinish sel tes. □ **4:5** «peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu» — «peyghember» saxta peyghemberni yaki (butpereslik yaki yalaqchiliq qatarliq sewebler bilen) öz menpeitige sétalip ketken peyghemberni körsitidu. □ **4:6** «Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqqimen...» — bu ayettiki «bilim» shübhizki, Xudani bilish dégenliktur. □ **4:7** «Ular köpeygenséri... Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen» — «ular» kahinlarni yaki (6-ayette éytilghan) «kahinlarning baliliri»ni körsitidu. «Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen» — «kahin bolush» nahayiti shereplik ish, elwette. Ular shereplik wezipiliri xelqge Xudaning qanun-körsetmilirini ögitishni öz ichige alidu. Biraq buning ornida ular özi «Xudaning qanun-körsetmilirini untughan» (6-ayet).

Ularning jéni *xelqimning* qebihlikige intizar bolidu.□

⁹ We xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu; Men *kahinlarning* tutqan yollarini öz üstige chüshürimen, öz qilmishlirini béshigha qayturimen.□ ■

¹⁰ Ular yeydu, biraq toymaydu,

Ular pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu;

Chünki ular Perwerdigarni tingshashni tashlap ketti,□ ■

¹¹ Özlirini pahishilik, sharab we yéngi sharabqa béghishlidi;

Bu ishlar ademning eqil-zéhnini bulap kétidu.

¹² Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu,

Ularning hasisi ulargha yol körsitermish!

Chünki pahishilikning rohi ularni azduridu,

Ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,□ ■

¹³ Tagh choqqilirida qurbanliq qilidu,

Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu;

Shunga qizliringlar pahishilik, kélinalinglarmu zinaxorluq qilidu.□ ■

¹⁴ Men qizliringlarni pahishilikliri üçün,

Yaki kélinalinglarni zinaxorluqliri üçün jazalimaymen;

Chünki *atiliri* özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu,

«Butxana pahishe»liri bilen bille qurbanliq qilidu;

Shuning bilen yorutulmighan bir xelq yiqitilidu.□

¹⁵ Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilen,

Yehuda gunahqa chétilip qalmisun!

Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar,

Ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar.□

□ **4:8** «Ular **xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa...**» — Tewrat dewride birsi gunah sadir qilghan bolsa, undaqa u «gunah qurbanliqi»ni (gunahini tileydighan qurbanliq)ni sunushi kérek idi. Kahinlarning bundaq qurbanliqlarning göshidin melum bir qisimni yéyish imtiyazi bar idi. Shunga ular hazir: — «Xelq köprek gunah qilsa, yeydighanimizmu köp bolidu!» dep oylighan oxshaydu. □ **4:9** «Xelqim **qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu**» — démek, xelqim jazayimni tartqaniken, sen kahinmu buningdin xaliy bolmaymen; alahide imtiyazliring séni qutquzmaydu, eksiche tartidighan jazaying téximu éghir bolidu. ■ **4:9** Yesh. 24:2 □ **4:10** «Ular **pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu**» — bu intayin kinayilik gep. Démek, Israil «pahishe bolup» (butlarga choqun'ghan bolup), köp «pahishiwazlar» (butlar) bilen bille bolghan bolsimu, héchqandaq payda körmigen. Bashqa xil terjimisi: «Ular pahishilik qilidu, lékin héch parawanlashmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12** «Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu, ularning hasisi ulargha yol körsitermish!» — ular «tayiqi», «hasisi»ni palchiliq, remchilik üçün ishlitidu. «Chünki **pahishilikning rohi ularni azduridu, ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,...**» — «kirish söz»imizde tilgha élin'ghandek, «pahishilik» butpereslik we pahishilikning özini öz ichige alidu. «Baal» qatarliqlargha choqunush paaliyetliri herxil pahishilikni öz ichige alghan. Israil Xudagha sadiq bolghan ayaldek emes, belki wapasis pahishe ayaldek bolghan. ■ **4:12** Hosh. 5:4 □ **4:13** «...Döng-égizliklerde, **shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu**» — ular Xudaning himayisi astidin chiqip, nahayiti bir derex astida bir buttin himaye sorimaqta. «**silerning** qizliringlar pahishilik, kélinalinglarmu zinaxorluq qilidu» — («silerning» qizliringlar... kélinalinglarmu) — Xuda «siler» dégen söz bilen belkim yene kahinlarga söz qilidu. ■ **4:13** Yesh. 1:29; 57:7; Ez. 20:28 □ **4:14** «Men **qizliringlarni pahishilikliri üçün, yaki kélinalinglarni zinaxorluqliri üçün jazalimaymen; chünki (atiliri) özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu...**» — diqqet qilishqa erziyduki, Xuda bu qiz-kélinlarni eyiblimeydu; Xudaning aldida, mes'uliyet ularning atiliri (belkim kahinlar)ning zimmesididir. □ **4:15** «Sen, i Israil, **pahishilik qilishing bilen, Yehuda gunahqa chétilip qalmisun! Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar, ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar**» — bu sözler belkim Yehudagha qaritip éytishi mumkin. «Gilgal» we «Beyt-Awen» Israil zéminidiki «yérim butperes» tawapgahlar idi. Amos peyghember alliqachan Israil we Yehudani bu tawapgahlargha barmasliq, bu yerlerge chétishliq gunahlarni qilmasliq, jümlidin Perwerdigarning namini bikar-bihude ishletmeslik kérek, dep agahlandurghanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoshiya uning agahlirini tekrarlaydu. U yene Amos peyghemberge egiship, Israillarning «Beyt-El» (Xudaning öyi)de ötküzgen butpereslikini eyiblep, shu yerni «Beyt-Awen» («yoq birnerse»ning öyi) dep ataydu.

16 Chünki tersa bir qisir inektek, Israil tersaliq qilidu; Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun? □

17 Efraim butlarga chaplashti;
Uning bilen héchkimning kari bolmisun! □

18 Ularning sharabi tügishi bilenla,
Ular özlirini pahishilikke béghishlaydu;
Ularning ésilzadiliri nomussizliqqa esebiylerche meptun boldi.

19 Bir shamal-roh ularni qanatlıri ichige oriwaldi,
Ular qurbanliqliri tüpeylidin iza-ahametke qalidu. □

5

Efraimning ehwali chataq, Yehudaningmu ehwali chataq!

1 Buni anglanglar, i kahinlar,
Tingshanglar, i Israil jemeti,
Qulaq sélinglar, i padishahning jemeti;
Chünki bu höküm silerge békitilgen;
Chünki siler Mizpah shehiride bir qiltaq,
Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler. □

2 Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti;
Biraq Men ularning hemmisini jazalighuchi bolimen. □

3 Efraimni bilimen, Israil mendin yoshurun emes;
Chünki i Efraim, sen hazir pahishilik qilding,
Israil bulghan'ghandur. □

4 Ularning qilmishliri ularni Xudasining yénigha qaytishigha qoymaydu;
Chünki pahishilikning rohi ular arisididur,
Ular Perwerdigarni héch bilmeydu. ■

5 Israilning tekebburluqi özige qarshi guwahliq bermekte;
Israil we Efraim öz qebihlikni bilen yiqilip kétidu;
Yehudamu ular bilen teng yiqilidu. ■

6 Ular qoy padiliri we kala padilirini élip Perwerdigarni izdeshke baridu;
Biraq ular Uni tapalmaydu; chünki U Özini tartip ulardin yiraqlashti. □

7 Ular Perwerdigargha asiyliq qildi,
Chünki ular balilarni haramdin tughdurghan;

□ 4:16 «Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?» — bashqa birxil terjime: «Emdi Perwerdigar hazir ularni paxlanni baqqandek keng bir yaylaqta ozuqlanduridu!». Bu ikkinchi xil terjimisinin menisi toghra bolsa uning menisi: «Perwerdigar Israilni ularni sürgün qilduridu» dégenlik bolidu.

□ 4:17 «Efraim butlarga chaplashti; uning bilen héchkimning kari bolmisun!» — «Efraim» Israil (shimaliy padishahliq)ning on qebilisidin eng chongi, u bezide Israil (yeni, on qebile)ning özige wekil bolidu. □ 4:19

«bir shamal-roh ularni qanatlıri ichige oriwaldi,...» — ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz. Bu jümlining menisi belkim ular pahishilik-butpereslik bir pasiq roh (jin) teripidin pütünley azdurulup kétildi. □ 5:1 «Siler Mizpah shehiride bir qiltaq, Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler» — némishqa «Mizpah» we «Tabor» déyilidu? Israil eslide bu jaylarda Xudaning köp iltipatlırigha we meditige érishken. Bu bésharetin qarighanda, bu ikki jay hazir eksiche butpereslik yaki birxil adaletsizlik yürüzülgen jaylar bolup qaldi. □ 5:2 «Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti; ...» — bu ayettiki «qirghin-chapqun» dégen söz bezi alimlarning pikriche balilarni qurbanliq qilishni öz ichige alidu. Bundaq ishlar Qanaandiki ellerning butpereslikide köp körületti. Bashqa xil terjimilermu bar. □ 5:3 «i Efraim, sen ... pahishilik qilding» — Efraimning Perwerdigardin waz kéchip butlarga baghlinishi «rohıy pahishilik»ke barawerdur. ■ 5:4 Hosh. 4:12 ■ 5:5 Hosh. 7:10 □ 5:6 «qoy, kala padilirini élish» — köp qurbanliqlarni qilishni meqsiti qilidu, elwette.

Emdi «yéngi ay» ularni nésiwiliri bilen yep kétidu.□

⁸ Gibéahta sunayni,

Ramahda kanayni chélinglar;

Beyt-awende agah signalini anglitinglar;

Keyningde! Qara, i Binyamin!□

⁹ Efraim eyiblidighan künide weyrane bolidu;

Mana, Israil qebililiri arisida békitilgen ishni ayan qildim!

¹⁰ Yehudaning emirliri pasil tashlarni yötkigüchige oxshashtur;

Men ular üstige ghezipimni sudek töküwétimen.

¹¹ Efraim xorlan'ghan, jazayimda ézilgen,

Chünki u öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi.□

¹² Shunga Men Efraimgha küye qurti,

Yehuda jemetige chiritküch bolimen.

¹³ Emdi Efraim özining késilini,

Yehuda öz yarisini körgende,

Efraim Asuriyelikni izdep bardı,

«Jédelxor padishah»gha telipini yollidi;

Biraq u hem silerni saqaytalmaytti,

Hem yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

¹⁴ Chünki Men Efraimgha shirdek,

Yehuda jemetige arslanek bolimen; Men, yeni Menki, ularni titma-titma qiliwétip, kétip qalimen;

Ular ni élip kétimen, qutquzalaydighan héchkim chiqmaydu;

¹⁵ Men kétimen, ular gunahini tonup yétip, yüzümni izdimigüche öz jayimgha qaytip turimen;

Béshigha kün chüshkende ular Méni intilip izdeydu.

6

Israilning yüzeki jawabi

¹ «Kélinglar, Perwerdigarning yénigha qaytayli;

Chünki U titma-titma qiliwetti, biraq saqaytidu;

□ **5:7 «yéngi ay»** — héyt yaki «yéngi bashlinish» bolidu. Shu waqittin bashlap ularning aman-ésenliki we musteqilliqigha xatime bérilidu, shu waqit kelgende ulargha bulang-talang qilchilarning yoli échilidu, démekchi. Bu weqening tepsilatining qandaq bolidighanliqini peqet Perezla qilalaymiz. Töwende, 8-15-ayetlerde aldin'ala éytılghan tajawuzchiliq «yéngi ay»da bashlinarmikin? □ **5:8 «Gibéahta sunayni, Ramahda kanayni chélinglar; Beyt-Awende agah signalini anglitinglar; keyningde! Qara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki qebilining biri, Yehudagha béqindi bolghan, «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ning jenubiy chégrasida. Bu bésharete ikki imkaniyet bar: — (1) Yehuda özi Israilgha tajawuz qilidu, andin Israil bilen Yehuda bir-biri bilen soqushidu; netijide Israil Asuriyedın yardım soraydu (13-ayet) (10-ayette Yehudaning hökümranlarning jahan'girliki, ajizlarni bozek qilip éksplitatsiye qiliwatqanliqi körsitilidu); (2) bésharet Asuriye impériyesining tajawuz qilidighanliqini körsitidu (miladiyedın ilgiriki 733-yili ular Israilning shimaliy qebililirini élip ketti: 722-yili pütkül Israilni ishghal qildi: 702-yili Yehudagha tajawuz qildi). Biz ikkinchi imkaniyetke mayilmiz. Israilning jenubiy chégrisigha tutashqan bu sheherler qistaqqa élinidighan bolsa (hujum shimaldin kelgen ehwalda), undaqta Israilning qalghan jayliri némidégen qiybilidighan bolidu! Israil Asuriyedın yardım sorighandın kéyin (shundaqla Asuriyege pul bergendın kéyin!), ular teripidin weyran qilin'ghan. □ **5:11 «Efraim... öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi»** — «paskiniliq» belkim birxil butni körsitidu. □ **5:13 «Efraim Asuriyelikni izdep bardı, «jédelxor padishah»gha telipini yollidi»** — Asuriyelikler öz padishahigha bergen unwannı, yeni «Ulugh Padishah» dégenning imlasini Hoshiya qesten ózgartip, uni kinaye bilen «jédelxor Padishah» (ibraniy tilida «Yareb padishah») dep ataydu. Emeliyette Asuriye padishahliri del mushu xarakterda bolghan, u bashqa eller bilen soqushushqa herqandaq bahane-seweblerni chiqarghuchi idi.

Uruwetti, biraq bizni téngip qoyidu.

² U ikki kúndin kéyin bizni janlanduridu;

Üchinchi kúni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida hayat yashaymiz!

³ We biz Uni bilidighan bolimiz!

Biz Perwerdigarni tonush hem bilish üçün intilip qoghlaymiz!

Uning bizni qutquzushqa chiqishi tang seherning bolushidek muqerrer;

U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!».[□]

Xudaning dad-peryadi

⁴ I Efraim, séni qandaq qilsam bolar?

I Yehuda, séni qandaq qilsam bolar?

Chünki yaxshiliqinglar seherdiki bir parche buluttek,
Tézdin yoqap kétidighan shebnemdektur.

⁵ Shunga Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken;

Aghzimdiki sözler bilen ularni öltürüwetkenmen;

Méning hökümüm tang nuridek chiqidu.[□]

⁶ Chünki Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhebbettin,

Köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen.^{□ ■}

⁷ Biraq ular Adem'atidek ehdiğe itaetsizlik qilghan;

Ular mana shu yol bilen Manga asiyliq qilghan.[■]

⁸ Giléad bolsa qebihlik qilghuchilarning shehiri;

U qan bilen boyalghan.

⁹ Qaraqchilar ademni paylighandek,

Kahinlar topi Shekemge baridighan yolda qatilliq qilmaqta;

Berheq, ular iplasliq qilmaqta.

¹⁰ Israil jemetide yirginchlik bir ishni kördüm;

Efraimning pahishiliki shu yerde tépilidu,

Israil bulghandi.

¹¹ Yene sangimu, i Yehuda, térighan *gunahliringning* hosuli békitilgendur!

[□] **6:3** «U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!» — «kéyinki yamghur» bolsa Qanaanda (Pelestinde) 3- yaki 4-ayda yaghidu, u etiyazliq ziraetlerning pishishida halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa hosul bolmaydu. «Biz **Uni bilidighan bolimiz!... U ... «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!»** — alimlarning bu üç ayet (1-3) üstide üç xil pikri bar: — (1) bu Israilning axirqi zamanda towa qilidighan duasi (chünki Israillar Hoshiyaning dewride towa qilghan emes); (2) bu Hoshiya peyghemberning: «Perwerdigarning yénigha qaytayli» dégen dewiti; (3) bu Israilning shu chaghdiki yüzeki bir inkasi, xalas. Sözler chirayliq bolsimu Xuda uni yüzeki dep qaraydu (4-ayetni körüng). Shunga biz üçinchi imkaniyetke qayilmiz. Chünki bu sözlerde öz gunahini étirap qilidighan konkrét gep kemchil. Eger duada towa qilidighan sözler bar bolghan bolsa intayin yaxshi bir dua bolatti; 14-babta heqiqiy towa qilidighan dua tépilidu. [□] **6:5** «**Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken...**» — Xuda peyghemberliri arqiliq nurghun qétim Israilgha jazasini élip baridighan hökümlirini uqturghanidi; démek, u derhal jazalirini ewetmeydu, belki awwal peyghemberliri arqiliq agahlandurup, towa qilish pursitini béridu; peqet towa qilmisa jazasini chüshüridu. Jazalar chüshkende Israillar «chépiwétilgen, ...öltürüwétilgen» idi. Yuqirida (3-ayette) Israil saxtipezlik bilen «Xudaning bizni qutquzushqa chiqishi ... tang seherning bolushidek muqerrer» dégenidi, biraq hazir Xuda: «**Méning hökümlirim tang nuridek chiqidu**» deydu. [□] **6:6** «**Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhebbettin, köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen**» — Xuda Musa peyghember arqiliq qurbanliqlarni telep qilghan. Biraq kéyinki köp peyghemberler arqiliq, bular Méning axirqi meqsitim emes, belki: (1) Öz xelqimning manga qaratqan ching könglidiki ibadet we muhebbitini izdeymen (shundaq ishlar peqet Mesihning nijati we Muqeddes Roh arqiliq emelge ashurulidu, elwette); (2) qurbanliqlar sunulghanda, eger ixlasmenlik we muhebbet bolmisa, undaqta ularni qilmighininglar tüzük, dep uqturghan. [■] **6:6** Mat. 9:13; 12:7 [■] **6:7** Hosh. 8:1

7

¹ Men Öz xelqimning asaritini buzup tashlap, azadliqqa érishtürey dégende,
Men Israilni saqaytay dégende,
Emdi Efraimning qebihliki, Samariyening rezillikimu ashkarilididu;
Chünki ular aldanchiliq qilidu;
Oghrilar bolsa bösüp kiriwatidu,
Qaraqchilar topi sirtta bulangchiliq qiliwatidu.

² Ular könglide Méning ularning barliq rezilliklarini ésimde tutqanliqimni oylimaydu;
Hazir ularning qilmishliri özlirini qistawatidu;
Bu ishlar köz aldimdidur.

Ordidiki suyiqestler

³ Ular padishahni rezillikliri bilen,
Emirlerni yalghan gepliri bilen xursen qilidu;

⁴ Ularning hemmisi zinaxorlar;
Ular naway ot salghan tonurdek;

Naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu;□

⁵ Padishahimiz *tebriklen'gen* künide, emirler sharabning keypi bilan özlirini zeipleshtürdi;

Padishah bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!□

⁶ Chünki ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi;

Kéchiche ularning ghezipi choghlip turidu;
Seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu.□

⁷ Ularning hemmisi tonurdek qiziqtur, ular öz soraqchilirini yep kétidu;

Ularning barliq padishahliri yiqildi –
Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!□

Xudaning terbiyisini qobul qilmaydighan bir xelq

⁸ Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti;

□ **7:4** «Ularning **hemmisi zinaxorlar; ular naway ot salghan tonurdek...**» — «ular» belkim kahinlar (ular yuqiridiki ayetlarning asasiy obyékti). Eslide kahinlar «muqeddes qanun»ni bilgini üçün, padishahning ordisida muhim roli bolushi kérek idi. Eksiche ular padishahni öltürüşni qestleydu. «**Ular naway ot salghan tonurdek; naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu**» — naway xémirni boldurush üçün sel issiq ótsun dep tonurning yénigha qoyidu, biraq shu waqitlarda tonurning otini ulghaytmaydu. □ **7:5** «**Padishah bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!**» — «mazaq qilghuchilar» yene kahinlar (we saxta peyghemberler?) bolushi mumkin. Eslide padishahni qoghdishi kérek bolghan emirler mest bolghanda, padishah özi qest qilmaqchi bolghan «mazaq qilghuchilar» bilen «qol tutushup», héch bilmeyla xeterlik ehwalgha chüshidu. □ **7:6** «**Kéchiche ularning ghezipi choghlip turidu**» — bashqa birxil terjimisi «ularning «nawiyi» bolsa kéchiche uxlaydu». «... **Ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi; ... seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu**» — 4-6-ayetlerdiki ish belkim: (1) padishah ordisida melum bir tebrikleş paaliyitini orunlashedurdi. (2) emirliri mest bolup ketti. (3) padishahni qestligen kahinlar kéchiche purset kütüp yürdi. (4) etigende ularning padishahqa bolghan nepriti tonurdiki yalqunlighan ottek partlidi we ular padishahni öltürüwetti. □ **7:7** «**Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!**» — «ulardin» — belkim padishahlardin. Mezkur bésharetlarning Israilning eng axirqi padishahliridin qaysisini körsitidighanliqigha birnéme démek tes. Israil padishahliqining axirqi yillirida alte padishah textke olturghan. Altisidin töt padishah qestlinip öltürülgen. Bu weqeler Tewrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan qilin'ghan. Halqiliq nuqtillar shuki: (1) kahinlar intayin rezil; zinaxor, qatillar idi. (2) az dégendimu bir padishah ular teripidin qestlinip öltürülgen; (3) emirler intayin bixud ademler; padishahning bixeterlikini héch oylimaytti; (4) padishahlarning héchqaysisi Xudagha tayanmidi (shunglashqa «yiqildi»). (5) kahinlar köp «sotchilar»nimu qestlep öltürdi (7-ayet).

U «örülmigen bir qoturmach»dektur. □ ■

⁹Yat ademler uning küchini yep ketti, biraq u héch sezmaydu;

Berheq, *béshining* u yer-bu yéride aq chachlar körünidu, biraq u héch bilmeydu; □

¹⁰Shuning bilen Israilning tekebburluqi özige qarshi guwah béridu;

Ular Perwerdigar Xudasining yénigha qaytmaydu;

Yaki shundaq ishlar *béshigha* chüshken bolsimu, yenila Uni izdimeydu. ■

¹¹Efraim héch eqli yoq nadan bir paxtektek;

Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu; □

¹²Ular barghanda, ularning üstige torumni tashlaymen;

Xuddi asmandiki uchar-qanatlarini torgha chüshürgendek ularni chüshürimen;

Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen. □

¹³Ulargha way! Chünki ular Mendin yiraqliship ténip ketti!

Ular halak bolsun! Chünki ular Manga wapasizliq qildi!

Men ularni qutquzup hörlükke chiqiray dégende,

Ular Men toghruluq yalghan gep qilidu!

¹⁴Ular ornida yétip nale qilghanda,

Manga könglide héch nida qilmidi;

Ularining jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üçündür, xalas;

Ular Mendin chetlep ketti. □

¹⁵Berheq, Men esli ularni terbiyiligenmen,

Ularining bileklirini chéniqturup kücheytküzgenidim;

Biraq ular Manga qarshi yamanliq qestlewatidu.

¹⁶Ular buruldi – biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üçün emes;

Ular aldanchi bir oqyagha oxshash.

Ularining emirliri özlirining ghaljirane til-ahaneliri wejedin qilichlinidu;

Bu ish Misir zéminida ularni mesxirige qalduridu. □ ■

8

«Ular shamal tériydu, qara quyunni oridu!»

¹Kanayni aghzinggha salghin!

Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yürüdu!

□ **7:8 «Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti»** — «Efraim»ning mezkur kitabta Israilning ornida yaki Israilgha wekil qilip köp ishlitilishining sewebi, belkim bu waqitta Israilning shimaliy qebililiri Asuriye teripidin alliqachan élip kételgen; Efraim qebilisi yalghuz qalghanidi. **U «örülmigen bir qoturmachdek»tur** — démek, bir teripi köyük, bir teripi pishmighan. Israil belkim bashqa qowmlar bilen köp ariliship, bir teripi butpereslerge oxshash bolup qalghan, «köyüp ketken»; biraq ular Xuda terepte héch pishmighan, ularning Xuda bilen bolghan munasiwiti yoq déyerlik. ■ **7:8** Zeb. 106:35 □ **7:9 «Yat ademler uning küchini yep ketti»** — «uning küchi» belkim Israilning iradisi, iman-étiqadini körsitidu. Ular butperes xelq bilen köp ariliship étiqadi ajizlashqan. Bashqa alimlarning pikriche, «küch» ularning emgikining méwisini körsitidu. ■ **7:10** Hosh. 5:5 □ **7:11 «Efraim... Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu»** — Israil tolimu tuturuqsiz bolup, Xudaning sözige héch ishenmey, birdem Misirdin, birdem Asuriyedinde yardem soraydu. Emeliyette ikkila terep Israilgha satqunluq qilidu. □ **7:12 «Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen»** — ayetning axirqi bu qismining bashqa ikki terjimisi: «ularning jamaiti anglighandek, ularni jazalaymen» yaki «ular topliniwatidu» dep anglighinimdila, ularni jazalaymen». Yene bashqa terjimilirimu uchrishi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **7:14 «Ularining jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üçündür, xalas»** — démek, ularning héytliiri Xuda üçün emes, peqet öz tamashiliri üçün ötküzüldü. Bashqa birxil terjimisi: «Ular ash we yéngi sharab tilep (butlirini ishendürüş üçün) öz etlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi – biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üçün emes; ular aldanchi bir oqyagha oxshash»** — «aldanchi oqya» tüp-tüz atmaydu, oqlar herdaim burulup kétidu, elwette. Ayetning birinchi qismining bashqa xil terjimiliri bar. ■ **7:16** Zeb. 78:57

Chünki ular Méning ehdemni buzghan,

Tewrat-qanunumgha itaetsizlik qilghan. □ ■

² Ular Manga: «I Xudayim, biz Israil xelqi Séni tonuymiz!» dep warqiraydu.

³ Israil yaxshiliq-méhribanliqni tashliwetken;

Shunga düshmen uni qoghlaydu. □

⁴ Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq Men arqiliq emes;

Ular bezilerni emir qilghan, biraq uningdin xewirim yoq;

Ular öz jénigha zamin bolush üçün,

Özlirige butlarni kümüş-altunliridin yasighan. □

⁵ I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!

Méning ghezipim ulargha qozghaldi;

Ular qachan'ghiche pakliqtin yiraq turidu? □

⁶ Shu nerse Israildin chiqqan'ghu –

Uni bir hünerwen yasighan, xalas; u Xuda emes;

Samariyening moziyi derweqe pare-pare chéqiwétilidu!

⁷ Chünki ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu!

Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu;

Hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti. □

⁸ Israil yutuwélindi;

Ular yat eller arisida yarimas bir qacha bolup qaldi;

⁹ Chünki ular yalghuz yürgen yawayi éshektek Asuriyeni izdep chiqti;

Efraim «ashna»larni yalliwalldi.

¹⁰ Gerche ular eller arisidin «yalliwalghan» bolsimu,

Emdi Men ularni yighip bir terep qilimen;

Ular tézla «Emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu. □

¹¹ Efraim «gunah qurbanliq»liri üçün qurban'gahlarni köpeytkini bilen,

Bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi. □

¹² Men uning üçün Tewrat-qanunumda köp tereplime nersilerni yazghan bolsammu,

Ular yat bir nerse dep hésablanmaqta.

¹³ Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,

Biraq Perwerdigar bulardin héch xursenlik almaydu;

U ularning qebihlikini hazir ésige keltürüp,

Gunahlrini öz béshigha chüshüridu;

□ **8:1** «Perwerdigarning öyi üstide **bir qorultaz aylinip yüridu!**» — qorultaz peqet ölüklerge yaqı «öley dep qalghan» janiwarlarga qızıqudu, elwette (bashqa xil terjimiliride «bürküt» déyilidu). ■ **8:1** Qan. 28:49; Hosh. 6:7

□ **8:3** «Israil **yaxshiliq-méhribanliqni tashliwetken**» — bu ikki bisliq söz; ular özliri yaxshiliq qilishtin qol üzgen we shuning bilen teng, Xudaning yaxshiliqidin mehrum bolghan. □ **8:4** «Ular özliri **padishahlarni tikligen, biraq men arqiliq emes**» — «uningdin xewirim yoq» — démek, bu ish Manga yat boldi, Men uni étirap qilmidim.

□ **8:5** «I **Samariye, séning moziying séni tashliwetti!**» — bu kinayilik gep. Israildiki mozay sheklidiki but ularni qutquzmighan. «Baal» we ularning eng chong tawapgahi «Beyt-El»diki butmu «mozay shekli»de idi (bashqa xil terjilirimu bar). □ **8:7** «Ular **shamal téridi, shunga qara quyunni oridu! Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu; hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti**» — Israillar herdaim «Baal»din yaxshi hosul tiletti. Ularning oylishiche «Baal»ning «alahidiliki» «mol hosul bérish»mish.

□ **8:10** «Ular **tézla «emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu**» — «emirlerning shahi» Asuriye padishahining mexsus bir unwani. □ **8:11** «Efraim «**gunah qurbanliq**»liri **üçün qurban'gahlarni köpeytkini bilen, bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi**» — «gunah qurbanliq»lar toghruluq «Law.» 4-5-bablarni körüng. Mezkur qurban'gahlarni «Perwerdigargha atap» yasalghanidi. Eslide Xudaning körsetmiliri boyiche Yérusalémdindiki ibadetjanining qurban'gahidin bashqa, Israillarning héchqandaq qurban'gahni yasimasliqi kérek. Derweqe, ular yasalghandin kéyin, tézla butperes tawapgahlargha aylinip qalghanidi.

Ular Misirgha qaytidu!□

¹⁴ Chünki Israil öz Yasighuchisini untup, «ibadetxana»larni quridu;
Yehuda bolsa istihkamlashturulghan sheherlerni köpeytken;
Biraq Men ularning sheherliri üstige ot ewetimen,
Ot bularning qel'e-ordilirini yep kétidu.

9

Quruq xushalliq we héytlar

¹ I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar;
Chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding;
Herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting.□

² Xaman we sharab kölchiki ularni baqalmaydu;
Yéngi sharab uni yerge qaritip qoyidu.

³ Ular Perwerdigarning zéminida turiwermeydu;
Efraim belki Misirgha qaytidu,
Ular Asuriyede haram tamaqni yeydu.

⁴ Ular Perwerdigargha héch «sharab hediye»lerni quymaydu,
Ularning qurbanliqliri uninggha héch xursenlik bolmaydu; ularning néni matem
tutquchilarning nénidek bolidu;

Uni yégen herkim «napak» bolidu;
Bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu.□

⁵ Emdi «jamaetlerning *ibadet* sorunliri» künide,
«Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?□

⁶ Chünki mana, ular hetta halakettin qachqan bolsimu, Misir ularni yighiwélip,
Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu.

Ularning qedirlik kümüş buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu;

□ **8:13** «Ular **qurbanliqlargha amraq!** Ular **Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,...**» — bu ayetning herxil terjimiliri bolghini bilen, omumiy menisi terjimimizningkidek. «Gunahlrini öz béshigha **chüshüridu; ular Misirgha qaytidu!**» — Misir Israillar tunji qétimlik esirlikke yaki qulluqqa chüshken jay. □ **9:1** «**I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar; chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding; herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting**» — (bu babtiki xewer toghruluq) Israil butpereslik yoligha kirgen bolsimu, ular téxi «hemme din oxshash» dep, butpereslik paaliyetlrini «Perwerdigarning namida» ötküzüwatatti, shundaqla shu paaliyetlrini köplep ötküzüp yürmekte idi. Shuning bilen teng ular yenila Musa peyghemberge buyrulghan kona héytlarnimu saqlap qalghanidi, ulargha nahayiti köngül böletti; mushundaq héytlarning bolghinidin xushal bolushup, héyt-bayram terepliride xéli «dindar» bolup kétishti. Hoshiya peyghember mushu babtiki xewerni küz bayrimida, yeni «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da ulargha yetküzgen bolsa kérek. «Xaman» yilning ejirining netijisini yighidighan jay bolup, xushalliq bolidighan bir sorun, elwette. Biraq pahishe ayallar (xeqning puli bilen) pat-pat shu sorunlarga chiqatti. Israillar xamanlirida belkim ikki jehette pahishilik qilatti; (1) mushu ayallar bilen; (2) rohiy jehette «Baal»gha choqunup uninggha rehmet éytish paaliyetliride. □ **9:4** «**... Ularning néni matem tutquchilarning nénidek bolidu; uni yégen herkim «napak» bolidu; bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu**» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche adem bolsun, nerse bolsun jesetke tegken bolsila, «napak» dep hésablinatti. «Napak» ashni yégen ademning özimu «napak» bolatti. Shunga «matem tutqan» ademlarning hemmisi (bir mezigiliche) «napak» dep hésablinatti. Emdi Xudaning jazasi bilen Israil yat el arisida herdaim «haram-napakliq» bilen uchrashqachqa, herdaim «napak» bolidu, shunga ularning «Xudaning öyige» özliri kirishi, shundaqla herqandaq «ash hediye»ni élip kirishi qet'iy men'i qilin'ghan. □ **9:5** «**Emdi «jamaetlerning ibadet sorunliri» künide, «Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?»** — bu butperes xelqning «napak bolidighanliqi» «Perwerdigarning héytlirini tebrikliyemesliki», «ibadet sorunlirigha qatnishalmasliqi» qatarliqlar ulargha éghir kelgenliki belkim oqurmenlerge ghelitte tuyulidu. Biraq eslide durus bolghan bu paaliyetler xurapiy ishlargha aylinip qalghandin kéyin, ular «bularni herdaim qilmisaq «yaman bolidu»» dep oylap, qorqup yürgen bolsa kérek. Tirik Xudadin qorqmay, xurapiyliq yoligha xilapliq qilishtin qorqush, herbir xelqge nahayiti nomus keltüridighan bir ishtur.

Ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu.□

⁷ Emdi hésablashish künliri keldi,
Yamanliq qayturidighan künler keldi;
Israil buni bilip yetsun!

Séning qebhlikingning köplüki tüpeylidin,
Zor nepriting bolghini tüpeylidin,
Peyghember «exmeq», rohqa tewe bolghuchi «sarang» dep hésablinidu.□

⁸ Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetchidur;
Biraq uningha barliq yollirida qiltaqlar qoyulghan,
Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte.□

⁹ Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,
U ularning qebhlikini ésige keltüridu,
Ularning gunahlirini jazalaydu.□

¹⁰ — Chöl-bayawanda üzüm uchrup qalghandek, Men sen Israilni tapqan;
Enjür derixide tunji pishqan méwini körgendek, ata-bowiliringlarni yaxshi körgenmen;
Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi,

Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi,
Ular özlirining «söyüchisi»ge oxshash yirginchlik boldi.□ ■

¹¹ Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu
— Xuddi tughulush bolup baqmighandek,

Hamile bolup baqmighandek,
Boyida apiride bolush bolup baqmighandek!□

¹² Hetta ular perzentlirini chong qilghan bolsimu,
Men lékin ularni birini qaldurmay juda qilimen;
Berheq, ulardin ayrilip ketkinimdin kéyin, ularning haligha way!

¹³ Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi;
Biraq Efraim balilirini qetl qilghuchigha chiqirip béridu.□

¹⁴ Ulargha bergin, i Perwerdigar — zadi néme bergining tüzük? — Ulargha bala chüshüp
kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!□ ■

¹⁵ Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu;
Chünki Men shu yerde ulardin nepretlendim;

□ **9:6 «Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu»** — Mémfis shehiri yoghan, heywetlik yer bolghanliqi üçün dangqi chiqqan. «Ularning qedirlik kümüsh buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu; ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu» — bu ayette «qedirlik kümüsh buyumlrini» we «chédirlirini» bolsa kümüsh bilen hellen'gen butlar; shundaqla shu butlarga «makan bolghan» chédirlar közde tutulushi mumkin. □ **9:7 «Emdi hésablashish künliri keldi»** — «hésablashish künliri» ibraniy tilida «yoqlash künliri». □ **9:8 «Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetchidur; ... Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte»** — heqiqiy peyghemberning dushmanliri (kahinlar we saxta peyghenberler bolsa kérek) hetta Xudaning ibadetxanisidimu uni qestlimekchi boluwatatti. □ **9:9 «Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,...»** — Gibéah shehiride bechchiwazliq hem qatilliq yüz bergen, Israilni nahayiti shermendichilikte qaldurghan («Hak.» 17-19-bablar). □ **9:10 «Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi»** — «Baal-Péor» dégen but we bu butqa munasiwetlik nomussizliq «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. Démisekmu, bu ishlar Israil chöl-bayawanda yürgen waqitta yüz bergen. «Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi, ular özlirining «söyüchisi»ge oxshash yirginchlik boldi» — démek, ular özliri choqun'ghan yirginchlik butqa oxshash boldi. Bashqa birxil terjimisi «...öz söyginige oxshash yirginchlik boldi». ■ **9:10** Chöl. 25:3; Zeb. 106:28 □ **9:11 «Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu»** — «Efraimning shan-sheripi» ularning pexri bolghan ewlad-perzentini körsitidu. Xuda ularni agahlanduriduki, ewlad-perzentinglar mewjut bolup baqmighandek bolisiler (12-ayetnimu körüng). □ **9:13 «Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi»** — «Tur» Liwan'gha jaylashqan küchlük we mustehkem port-dölet idi. Bashqa töt xil terjimisi bar. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **9:14 «Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!»** — peyghemberning bu duasi belkim ularni balilarning qetl qilinishi azabini körmisun, dégenni bildüridu. ■ **9:14** Luqa 23:29

Ularning qilmishlirining rezilliki tüpeylidin,
 Ularni öyümdin heydiwétimen;
 Men ularni yene söymeymen;
 Ularning emirlirining hemmisi tersaliq qilidu. □ ■
 16 Efraim emdi uruwétildi;
 Ularning yiltizi qaghjirap ketti, ular héch méwe bermeydu;
 Hetta ular méwe bersimu,
 Baliyatqusining söyümlük méwilirini öltürüwétimen. □
 17 Méning Xudayim ularni chetke qaçti,
 Chünki ular uninggha qulaq salmidi;
 Ular eller arisida sersan bolidu.

10

Perwerdigarni izdesh waqti keldi!

1 Israil baraqsan bir üzüm télidur;
 U özi üçhün méwe chiqiridu;
 Méwisi köpeygenséri u qurban'gahlarnimu köpeytken;
 Zéminining ésilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi. □ ■
 2 Ularning köngli ala;
 Ularning gunahkarliqi hazir ashkarilidur;
 U ularning qurban'gahlirini chéqip ghulitidu,
 Ularning but tüwrüklirini buzuwétidu.
 3 Chünki ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq;
 Padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu. □ ■
 4 Ular geplerni qiliwéridu, ehдини түзүп qoyup yalghandin qesem ichidu;
 Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek
 bolidu. □
 5 Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçhün ghem-endishige chüshidu;
 «Beyt-Awen»dikiler derweqe uning üstige matem tutidu,
 Uning «butperes kahin»lirimu uning üçhün shundaq qilidu;
 Ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçhün azablinidu,
 Chünki u sürgün qilindi! □
 6 Berheq, shu nerse «Jédelxor padishah» üçhün hediye qilinip, Asuriyege kötürölüp
 kétéridu;
 Efraim iza-ahametke qalidu,

□ 9:15 «Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu» — «Gilgal» ularning ikkinchi chong butperes tawapgahi idi. ■ 9:15 Yesh. 1:23; Hosh. 4:15; 12:12 □ 9:16 «Ularning (Efraimning) yiltizi qaghjirap ketti, hetta ular méwe bersimu» — mushu yerde balilarni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ 10:1 «Méwisi köpeygenséri u (Israil) qurban'gahlarnimu köpeytken; zéminining ésilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi» — demisekmu, bu qurban'gahlar we tüwrükler butlarga atalghanidi. Bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) Israilning méwisini köpeytishi bilen, Israil qurban'gahliridiki but tüwrükler köpeydi; U (Xuda) Öz zéminigha yaxshiliqni köpeytishi bilen, u (Israil) butlarga atalghan tüwrüklerni téximu yaxshi qildi». ■ 10:1 Hosh. 8:11 □ 10:3 «... ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq; padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu» — bu bésharet Israilning sürgün qilin'ghandin kéyin néme deydighanliqini körsitidu. ■ 10:3 Hosh. 3:4 □ 10:4 «Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga ularning béshigha chüshken jazalar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu». □ 10:5 «Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçhün ghem-endishige chüshidu,... ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçhün azablinidu» — «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi», yeni mozay sheklidiki but bolsa, kinayilik gep, elwette. Oqurmenlarning éside boliduki, «Beyt-Awen» dégen sözning özi kinayilik geptur (menisi: «Yoq birnerse»ning öyi).

Israil öz «eqli»din xijil bolidu.□

⁷ Samariyening bolsa, padishahi déngiz dolqunliri üstidiki xeshektek yoqilip ketti;

⁸ «Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu;

Qurban'gahlirini tiken-jighanlar basidu;

Ular taghlargha: «Üstimizni yépinglar!», dönglüklerge: «Üstimizge örülüp chüshünglar!» — deydu.□ ■

⁹ — I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding;

Ishlar shu péti turiwerdi;

Rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?□ ■

¹⁰ Men xalighinimda ularni jazalaymen;

Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende,

Yat qowmlar ulargha hujum qilishqa yighilidu.□

¹¹ Efraim bolsa köndürülgen bir inektur,

U xaman tépishke amraq;

Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim;

Biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen;

Yehuda yer heydisun!

Yaqup özi üçün yerni tirnilishi kérek.□

¹² Özünglarga heqqaniqliq bilen téringlar,

Méhir-muhebbet ichide hosul alisiler;

Boz yéringlarni chanap échinglar;

Chünki Perwerdigarni izdesh waqti keldi,

— Ta U üstünglarga heqqaniqliqni yaghdurghuche!■

¹³ *Biraq* siler rezillikni aghdurdunglar,

Qebihlik hosulini ordunglar,

Yalghanchiliqning méwisini yédinglar;

Chünki sen öz yolunggha, yeni baturliringning köplükige ishinip tayanding;

¹⁴ Qowmliring arisida chuqan-süren kötürülidu;

Shalman jeng künde Beyt-Arbelni berbat qilghandek,

Barliq qorghanliring berbat qilinidu;

□ **10:6** «shu nerse «Jédexor padishah» üçün hediye qilinip» — «Jédexor padishah» Asuriye padishahini démekchi. Yuqiriqi 5:13-ayettiki izahatni körüng. □ **10:8** ««Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu» — «Awen» («yoq nerse») yeni «Beyt-Awen». «Yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan mexsus jaylar. «Israilning gunahi» — ular choqun'ghan butni körsetse kérek. ■ **10:8** Yesh. 2:19; Luqa 23:30; Weh. 6:16; 9:6 □ **10:9** «— I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding; ... rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?» — Gibéah shehirida bolghan rezil weqe (bechchiwazliq hem qatilliq) «Hak.» 17-19-bablarda xatirilen'gen. Bu ayetke qarighanda bu gunah shu künlerdin tartip Israildin ayrilmighan. Shu weqe bolghandin kéyin, Gibéahdikiler towa qilmidi, shuning bilen Israilning bashqa qebililiri ulargha qarshi jeng qilip ularni bitchit qilghan. Bésharetke qarighanda, bundaq bir jeng yene élip bérilishi kérek; lékin bu qétim pütkül Israilgha qarshi shundaq bir jeng bolidu. ■ **10:9** Hosh. 9:9 □ **10:10** «Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende» — «ikki gunahi» néme ikenliki toghruluq alimlarning herxil Pereziliri bar. Israilning ikki jay (Beyt-El we Dan)da chong butni yasighanliqini körsitishi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayetning bashqa xil terjimiliri bar. □ **10:11** «Efraim bolsa köndürülgen bir inektur, u xaman tépishke amraq; Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim; biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen; Yehuda yer heydisun! Yaqup özi üçün yerni tirnilishi kérek» — déhqan özining amraq inikini (Xuda déhqan, Israil inek) téxi éghir emgekke salmighan, peqet xaman tépishke salghan (xaman tépish yénik ish hem tépilgen danlardin yéyeleydighanliqi üçün inek uninggha amraq, elwette). Biraq inek jayil bolup ketkechke (4:16ni körüng) hazir qattiq emgek künliri keldi: 12-ayet boyiche, Yehuda we Israil Xuda üçün «yer heydimise» (towa qilish jeryanidiki japaliq yolgha kirmise), ular belki Asuriye yaki Babil üçün qattiq emgek qilidighan bolidu. ■ **10:12** Yer. 4:3

(shu küni *Beyt-Arbeldiki* ana-balilar tengla pare-pare qiliwétilmigenmu?) —□

¹⁵ Emdi uchigha chiqqan rezilliking tüpeylidin,
Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürüldü, i Beyt-El!
Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu.□

11

Israil, söyümlük balam! Séni qandaqmu tashlap qoyimen?

¹ Israil bala chéghida, Men uni söydüm,
Shuning bilen oghlumni Misirdin chiqishqa chaqirdim.■

² Biraq ular *xelqimni* chaqiriwidi,
Ular derhal huzurumdin chiqip ketti;
Ular «Baal»larga qurbanliq qilishqa bashlidi,
Oyma mebudlarga isriq saldi.□

³ Efraimgha méngishni ögetküchi Özüm idim,
Uning qolini tutup we yölep —
Biraq özini saqaytquchining Men ikenlikimni ular bilmidi.

⁴ Men adimetchilikning köyünüsh rishtiliri bilen,
Söyüning tarliri bilen ularning könglini tartiwaldim;
Men ulargha xuddi éngikidin boyunturuqni éliwetküchi birsidek bolghanmen,
Égilip Özüm ularni ozuqlandurghanmen.

⁵ Ular Misirgha qaytidighan bolmamdu?
Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?
— Chünki ular yénimgha qaytishni ret qildi!□

⁶ Qilich uning sheherliride heryan oynitilidu;
Derwazisidiki tömür baldaqlarni weyran qilip yep kétidu;
Bu öz eqillirining kasapitidur!

⁷ Berheq, Méning xelqim Mendin chetlep kétishke meptun boldi;
Ular Hemmidin Aliy Bolghuchigha nida qilip chaqirsimu,
Lékin héchkim ularni kötürmeydu.

⁸ Men qandaqmu séni tashlap qoyimen, i Efraim?
Men qandaqmu séni *düşmen'ge* tapshurimen, i Israil?!
Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?!
Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!
Qelbim ich-baghrimda qaynap kétiwatidu,

□ **10:14** «Shalman jeng künide beyt-arbelni berbat qilghandek,...» — «Shalman» belkim Asuriye padishahi «Shalmanezer III» yaki «Shalmanezer V»ni, «Beyt-Arbel» belkim Galiliyediki «Arbéla»ni körsitishi mumkin. Tarixiy tepsilatlar hazir bizge namelum, biraq Israilgha bolghan agah nahayiti éniqtur. □ **10:15** «Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürüldü, i Beyt-El!» — démek, ularning «Beyt-El»de qilghan rezillikliri öz béshigha «Beyt-Arbel»dikidek bir künni chüshürüldü. «Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu» — «tang seherdila» — démek, «jeng béshidila» (jeng adette seherde bashlinatti); yaki bolmisa «bek tézla» dégen menide. ■ **11:1** Mat. 2:15 □ **11:2** «Biraq ular xelqimni chaqiriwidi, ular derhal huzurumdin chiqip ketti...» — «ular» — butpereslerni yaki Israil Misirdin chiqqanda uchrighan «Moab»dikilerni we yaki Qanaan'gha kirgendin kéyin uchrashqan Qanaandikilerni körsitishi mumkin. Ayet üstidiki ikki bashqa közqarash ipadileydighan bashqa ikki terjimisi bar: (1) «Ular (peyghemberler) ularni chaqirghanséri, ular (Israil) özlirini ulardin (peyghemberlerdin) néri qildi»; (2) «Men (Xuda) ularni chaqirghanséri, ular özlirini huzurumdin néri qildi». Axirqi terjime miladiyedín ilgirigi 3-esirdiki «Séptuagint» (LXX) grék terjimisine egishidu. □ **11:5** «Ular Misirgha qaytidighan bolmamdu? Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?» — Israil Misir we Asuriyedín yadrem izdep ularning yénigha «chiqti». Emdi bu ayette tilgha élin'ghan ularning «chiqish»i yaki «qaytish»i (1- we 2-ayetni körüng) bolsa qachqun musapir süpitide (Misirgha) yaki esir süpitide (Asuriyege) bolidu.

Méning barliq rehimdilliqim qozghiliwatidu! □ ■

⁹ Ghezipimning qehrini yürgüzmeymen,
Ikkinchi yene Efraimni yoqatmaymen;
Chünki Men insan emes, Tengridurmen,
– Yeni arangda bolghan pak-muqeddes Bolghuchidurmen;
Men derghezep bilen kelmeymen. □

¹⁰ Ular Perwerdigarning keynidin mangidu;
U shirdek hörkireydu;
U hörkirigende, emdi baliliri gherbtin titrigen halda kélidu;

¹¹ Ular Misirdin qushtek,
Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu;
Shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen, – deydu Perwerdigar. □

12

Ötken ishlarni eslep sawaq élinglar!

¹ Efraim Méni yalghan gepliri bilen kömwétidu;
Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi.
Efraimning yégini shamaldur;

U sherq shamilini qoghlap yürüdu;
U künlep yalghanchiliq, zulum-zorluqni köpeytmekte;
Ular Asuriye bilen ehde tüzidu,
Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kötürüp apirilidu. □

² Perwerdigarning Yehuda bilenmu bir dewasi bar;
U Yaqupni yolliri boyiche jazalaydu;
Uning qilmishlirini öz üstige qayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,
Öz küchi bilen Xuda bilen élishqan; □ ■

⁴ U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi;
U yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi;
Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi,

□ **11:8** «Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?! Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!» — «Admah» we «Zeboim» dégen sheherler éghir gunahliri tüpeylidin Sodom we Gomorra bilen teng asmandin yaghqan ot-gün'gürt teripidin pütünley halak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9** «... Men derghezep bilen kelmeymen» — bashqa birxil terjimisi: «... Men sheherge (jazalashqa) kirmeymen. □ **11:11** «Ular Misirdin qushtek, Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu; shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen» — Israil (Efraim)dikilerdin beziler awwal Yehudadin panah tapqan, andin kéyin Yehuda bilen teng Babil impériyesige sürgün bolghan. Andin ular bilen teng Qanaan'gha (Pelestin'ge) qaytip kelgen — ajizliqta, «titrigen halda» qaytip kelgen («2Tar.» 9:1-3, «Ezra» 1-2-bab). □ **12:1** «Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi» — bashqa birxil terjimisi: «Yehuda yenila Xuda bilen bille hökümdarliq qilidu, u Pak-Muqeddes Bolghuchigha sadiqtur». Bizningche 12-bab, 2-ayetke qarighanda bu xil terjimisi qet'iy mumkin emes. «Efraimning yégini shamaldur, u sherq shamilini qoghlap yürüdu» — démek, Efraim gépi tuturuqsiz, «shamalgha baqquchi» el idi. «Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kötürüp apirilidu» — bu «may» shübhisizki, Misirning yardimini élish üçhün ewetilgen. □ **12:3** «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,...» — oqurmenlarning éside barki, «Yaqup» dégen isimning menisi eslide: «U (Xuda) tapiningda bolsun» (démek, u Sen (Xuda) bilen bille bolsun); biraq Yaqup peyghemberge shu isimning qoyulushining sewebi: — (1) u akisining tapinini tutqan (tughulghanda); (2) bu isimning «aldamchi» dégen köchme menisi bar; u kéyinki künlerde akisini ikki qétim «rohiy miras»tin aldap qoyghan («Yar.» 25-bab). Axirda u bu aldanchiliqtin towa qilip, akisidin epu sorighan («Yar.» 33-babnimu körüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10

We shu yerde bizge söz qildi; □ ■

⁵ — Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur! □

⁶ Shunga sen, Xudaying arqiliq, Uning yénigha qayt;
Méhribanliq we adaletni qolungdin berme,
Xudayinggha ümid baghlap, Uni izchil kütkin.

Aldamchi sodiger

⁷ Mana bu sodiger! Uning qolida aldamchiliq tarazisi bar;
U bozek qilishqa amraqtur. □

⁸ Efraim: «Men derweqe béyidim,

Özümge köp bayliqlarni toplidim;

Biraq ular barliq ejirlirimde mendin héch gunahiy qebihlikni tapalmaydu!» — deydu. □

⁹ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen,
Men séni yene «*kepiler héyti*»dikidek chédirlarda turghuzimen! □ ■

Peyghemberlarning ehmiyiti

¹⁰ «Men peyghemberlerge söz qilghanmen,

Alamet körünüshlerni köpeytkenmen,

Shundaqla peyghemberler arqiliq temsillerni körsetkenmen.

¹¹ Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!

Ular Gilgaldá torpaqlarni qurbanliq qilidu;

□ **12:4** «Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi» — ibraniy tilida «U uni Beyt-Elde tépiwaldi». Shunga bashqa bir xil terjimisi: «U (Yaqup) Uni (Xudani) tépiwaldi». «U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi; u yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi; Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi, we shu yerde bizge söz qildi;» — bu tarixiy weqelerning ehmiyiti belkim: (1) Yaqup esli bir aldamchi; (2) biraq u étiqad arqiliq Xudaning Perishtisidin bext-beriketke we Xudaning iltipatigha érishken; (3) kéyin u bashqiche bir adem, étiqadliq, shepçetlik bolup chiqti (Israil dep ataldi). (4) Xuda esli bu ishlarni «Beyt-El»de (Yaqupni charqirghan waqtida) bashlighan, Yaqupqa, shundaqla ewladlirigha bext ata qilidighan wedilerni qilghan; (5) shunga Israil «Beyt-El»ning **heqiqiy ehmiyitini** eslishi kérek; (6) ular bu ishlardin sawaq alsunki, «Xuda ménimu (Yaqupqa oxshash) yaman aldamchiliqtin durus, étiqadliq ademge özgerteleydu»; (7) «shunga Xudaning küchige tayinip Uninggha qaytishim kérek». Weqeler «Yar.» 25-32-bablarda xatirilen'gen. Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5** «— **Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, — «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!**» — oqurmenlarning éside barki, Yaqup özi bilen élishqan Perishtining namini sorighan. Shu chaghda u namini uninggha éytmighan. Kéyin Xuda bu namning «Yahweh» (terjimimizde, «Perwerdigar» déyilidu) ikenlikini Musa peyghemberge ayan qilip chüshendürgen (Yahweh — «Özgermes», «Ezeldin Bar Bolghuchi», «Ehdisige herdaim sadiq Bolghuchi» dégen menilerni öz ichige alidu). Shunga bu nam Israilgha ümid bérishi kérek idi. □ **12:7** «**Mana bu sodiger!**» — «sodiger» ibraniy tilida «Qanaan» yaki «Qanaanliq» dégenlik bolidu. Démek, Efraim bir tereptin esli özi aldidin heydiwetken butperes Qanaanliqlargha oxshap qalghan; yene bir tereptin u «Yaqup»ning eslidiki «aldamchi» xaraktérida bolup, héch özgertilmigendur. □ **12:8** «ular... **mendin gunahiy qebihlikni tapalmaydu**» — «gunahiy qebihlik» — démek, mende «qebihlikler bar, biraq éghir emes, «gunah emes»» dégen külkilik gep. «Men anche yaman adem emesmen» deyidighan pozitsiyiler бүгүн'ge qeder hemmimizge tonushtur. □ **12:9** «**Biraq Misir zéminidin tartip men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen, Men séni yene «kepiler héyti»dikidek chédirlarda turghuzimen!**» — ««kepiler héyti»dikidek» ibraniy tilida «héyttiki künlerdikidek». «Chédirlarda turush» tilgha élin'ghandin kéyin shübbhisizki, «kepiler héyti»ni körsetse kérek. Israil «Misirdin chiqish»tiki muhim sawaqlarni untughan. «Kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da Israil yette kün öyde emes, belki chédirlarda turushi kérek idi. Héyttiki bu ish ulargha eslidiki ajiz, kembeghel bashlinishini we «Insan peqet nan bilenla yashimaydu, belki Xudaning herbir sözige tayinip yashishi kérek» dégen muhim sawaq toghruluq eslitishi kérek idi. ■ **12:9** Yesh. 43:11

Ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur! □ ■

¹² (Yaqup Suriyege qéchip ketti,
Shu yerde Israil xotun élish üçün ishligen;
Berheq, xotun élish üçün u qoylarni baqqanidi). ■

¹³ Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan,
Peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan. □

¹⁴ Efraim *Xudaning* qehrini intayin qattiq qozghighan;
Uning Rebbi u tökken qan qerzni uning gedinige artidu,
Shermendilik-ahametini öz béshigha qayturidu.

13

«Men séni halak qilimen, i Israil!» — axirqi agahlandurush

¹ *Burun* Efraim söz qilghanda, kishiler hörmetlep titrep kététti;

U Israil qebililiri arisida kötürülgen;
Biraq u Baal arqiliq gunah qilip öldi. □

² Ular hazir gunahning üstige gunah sadir qilmaqta!

Özlrige kümüshliridin quyma mebudlarni,

Öz eqli oylap chiqqan butlarni yasidi;

Bularning hemmisi hünerwenning ejri, xalas;

Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu. □ ■

³ Shunga ular seherdiki bir parche buluttek,

Tézdin ghayip bolidighan tang seherdiki shebnemdek,

Xamandin qara quyunda uchqan paxaldek,

Tünglüktin chiqqan is-tütektek *tézdin* yoqap kétidu.

⁴ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen;

Sen Mendin bashqa héch Ilahni bilmeydighan bolisen;

Mendin bashqa qutquzghuchi yoqtur. ■

□ **12:11** «Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!» — mushu ayette «qebih» we «yarimas» dégen sözler bir-birige oxshaydaydighan sözlerdur. «Ular **Gilgalda torpaqlarni qurbanliq qilidu; ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur!**» — Hoshiya «Gilgal» («döwe», «deste», dégen menide) dégen yer nami bilen söz oyuni qilidu — ular heqiqeten ismi-jismigha layiqtur. Hemme yéride köpligen qurban'gahlirining bolushi bilen, Gilgal derweqe «étizdiki tash döwiler»dek bir jay, xalas. Ayetning bashqa xil terjilirimu bar. ■ **12:11** Hosh. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13** «Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan, peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan» — mushu ishlar (12-14-ayet) ispatlayduki, Efraim ejdadi bolghan Yaqupni heddidin ziyade izzetligen. Ularning temenna qoyghan «büyük ejdad»i Yaqupning ailisidikiliri (Israil) peyghembersiz qalghan bolsa (démek, ularda Xudaning Rohining yétekchiligi bolmighan bolsa) u chöl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «qachqun» yaki hetta Misirdin chiqmighan bir «ishlemchi» bolatti, xalas. U hergiz ulugh bir el bolup chiqmaytti. Biraq hazirqi Israil (bolupmu Efraim qebilisi) Xuda ewetken peyghemberler (Amos, Hoshiya, Yeshaya, Mikah)ni ret qilip, Xudani intayin ghezeplendüridu.

Israilning mewjudluqi we hayatining her jehetliri ularning Xuda bilen bolghan rohiy munasiwitige baghliq idi. Israilning peyghemberliri bu ishni xelqning köz aldida körsitidu; peyghemberlerni sel chaghlash Xudaning Özini sel chaghlighan bilen barawerdur. Yaqup özi ahirida peyghember bolghan, elwätte («Yar.» 48-49 bablarni körüng).

□ **13:1** «*Burun* Efraim söz qilghanda...» — «Efraim» qebilining ejdadi bolghan Efraimni emes, belki qebilining awwalqi tarixini körsitidu. Musa peyghemberdin kéyin, Israilgha yétekligüchi bolghan Yeshua peyghember Efraimliq idi. □ **13:2** «*Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu*» — bashqa bir terjimisi: «U kishiler toghruluq: «Mana, qurbanliq qilghuchi ademler mozaylarni söyüp qoyuwatidu!» — déyilidu» — yaki bashqilar. Biraq ibraniy tilini chüshinish tes bolghini bilen, tilshunaslarning yéqinqi tetqiqatliiri boyiche, bu ayet derweqe «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **13:2** Hosh. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zeb. 18:31; Yesh. 43:11; Hosh. 12:10

⁵ Men chöl-bayawanda, qurghaqchiliqning zéminida sen bilen tonushtum;

⁶ Ular ozuqlandurulup, toyun'ghan,
Toyun'ghandin kéyin könglide tekebburliship ketken;
Shunga ular Méni untugan.■

⁷ Emdi Men ulargha shirdek bolimen;
Yilpizdek ularni yol boyida paylap kütimen;

⁸ Küchükliridin mehrum bolghan éyiqtek Men ulargha uchrap,
Yürek chawisini titiwétimen;
Ularni chishi shirdek neq meydanda yewétimen;
Daladiki haywanlar ularni yirtiwétidu.

⁹ Séning halakiting, i Israil, del Manga qarshi chiqqanliqing,
Yeni Yardemchingge qarshi chiqqanliqingdin ibarettur.

¹⁰ Emdi barliq sheherliringde sanga qutquzghuchi bolidighan padishahing qéni?
Séning soraqchi-hakimliring qéni?

Sen bular toghruluq: «Manga padishah we shahzadilarni teqdim qilghaysen!» dep tiligen emesmu? —

¹¹ Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen,
Emdi uni ghezipim bilen élip tashlidim.□ ■

¹² Efrainning qebihlik ching orap-qachilan'ghan;
Uning gunahi jughlinip saqlan'ghan;□

¹³ Tolghaq basqan ayalning azabliri uninggha chüshidu;
U eqilsiz bir oghuldur;

Chünki baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!□

¹⁴ Men bedel tölep ularni tehtisaraning küchidin qutuldurimen;
Ulargha hemjemet bolup ölümdin qutquzimen;

Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?!

Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?!

Men buningdin pushayman qilmaymen!□ ■

■ **13:6** Qan. 32:15; Hosh. 8:14 □ **13:11** «Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen, emdi uni ghezipim bilen élip tashlidim» — Israil Qanaan zéminini igiliwalghandin tartip, Xuda ulargha yétekchilik we sotchiliq qilidighan «batur hakimlar» yaki «sotchi-qutquzghuchi» dégen ixlasmen baturlarni ayrim-ayrim teminlep bergenidi. Israil Xudaning bu «ayrim-ayrim teqsimati»din narazi bolup, Samuil peyghemberning dewride Xudadin padishah («muqim» sulale tüzümi) tikleshni tiligen. Xuda Samuil peyghember arqiliq ularning telipini: «Manga ishenmeslikke barawer» dep naraziliqini körsitip, andin axirida Israilning birinchi padishahi Saulni tikligen («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1 □ **13:12** «Efrainning qebihlik ching orap-qachilan'ghan; uning gunahi jughlinip saqlan'ghan» — démek, uning barliq qebihlik-gunahliri Xudaning jazalishi üçün obdan saqlanmaqta. □ **13:13** «Baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!» — yaki «baliyatquning aghzi échilghanda, u chiqmaydu!». □ **13:14** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jay. «... Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?! Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?! Men buningdin pushayman qilmaymen!» — alimlar bu ayet üstide ikki xil pikirde. Beziler mundaq terjime qilidu: — «Men ularni tehtisaraning küchidin qutulduramdimen? Men ularni ölümdin qutquzamdimen? Ey, ölüm, wabaliringni chiqar! Ey, tehtisara, halaketliringni chiqar! Men ulargha (Israilgha) héch rehim qilmaymen». Bu terjime aldi-keynidiki ayetlerge maslashqan bolsimu, biz yuqiriqi terjimige qayilmiz. Chünki: (1) ibraniy tilida ayetning birinchi jümliside soal yüklimesi yoq, u addiy bir «bayan jümle». (2) Xuda Hoshiya peyghember arqiliq bergen birnechche bésharetlerde, Israilgha bolghan qattiq eyibini yetküzüshi bilen teng kütülmigen yerdin Israilgha chong ümidlernimu körsitidu (mesilen, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayetlerni shundaq chüshendürüp béridu («1Kor.» 15:55-56, «Weh.» 20:13-14ni körüng); (4) tékistning ikkinchi qismining terjimisi: «Men (Özüm) sanga halaket bolimen, i tehtisara!... sanga waba bolimen, i ölüm! Men silerge héch rehim qilmaymen» bolush éhtimalgha bek yéqin. Yene mumkinchilik barki, ayetning eng axirqi qismi: «Men Özümni héch ayimaymen!» dégen menide bolidu — démek, Xuda Israilni qutquzush üçün herqandaq bedel töleshke teyyardur.

■ **13:14** Yesh. 25:8; 1Kor. 15:55

¹⁵ *Efraim* qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu,
Sherqtin bir shamal chiqidu,
Yeni Perwerdigarning chöl-bayawandin chiqqan bir shamili kélidu;
Efraimning buliqi qurup kétidu, uning su béshe qaghjirap kétidu;
U *shamal* xezinisidiki barliq nepis qacha-quchilarni bulang-talang qilidu. □

¹⁶ Samariyening öz gunahi öz zimmisige qoyulidu;
Chünki u öz Xudasigha boynini qattiq qilghan;
Ular qilich bilen yiqilidu,
Bowaqliri pare-pare qilip chéqiwétilidu,
Hamilidar ayalliri yériwétilidu. ■

14

Israilning kelgüsida towa qilishi, qutquzulup eslige keltürülüşü

¹ I Israil, Perwerdigar Xudayingning yénigha ikkilenmey qaytip kel!
Chünki öz qebhliking bilen putliship yiqilghansen. ■

² Özünglar bilen bille sözlerni épkélinglar,
Perwerdigarning yénigha qaytinglar;
Uninggha: — «Barliq qebhlikni kechürgeysen,
Shapaet bilen bizni qobul qilghaysen,
Shuning bilen biz Sanga lewlirimizdiki «buqa *qurbanliqlar*»ni tutimiz — denglar. □

³ — «Asuriye bizni qutquzmaydu,
Atlargha minmeymiz;
Biz hergiz öz qolimiz yasighinigha: — «Xudayimiz!» démeymiz;
Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu». □

⁴ — Men ularni «arqigha chékinishliri»din saqaytimen,
Men ularni chin könglümdin xalap söyimen;
Chünki Méning ghezipim uningdin yandi.

⁵ Men Israilgha shebnemdek bolimen;
U niluperdek berq uridu,
Yiltizliri Liwan *kédir* derixidek yiltiz tartidu;

⁶ Uning bixliri shaxlap yéyilidu,
Uning güzelligi zeytun derixidek,
Puriqi Liwan *kédiriningkidek* bolidu.

⁷ Xelq qaytip kélip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraetlerde yashnaydu,
Üzüm télidek chéchékleydu;
Liwanning sharabliri *aghzida qalghandek*, éside shérin qalidu. □

□ **13:15** «Efraim qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu» — «Efraim» dégen isimning özi «méwilik» dégen menide. Mushu ayettiki «méwe» perzentlerni körsitidu (14-ayetnimu körüng). «Sherqtin bir shamal chiqidu» — Qanaan'gha (Pelestin'ge) nisbeten eng dehshetlik shamal sherq shamilidur. Ularni nabut qilidighan Asuriye qoshuni derweqe sherqtin kélidu. «xezinidiki nepis qacha-quchilar» — Efraimdiki «kélishken chokan-qizlar»ni körsitishimu mumkin (16-ayetnimu körüng). ■ **13:16** Hosh. 10:14 ■ **14:1** Hosh. 12:7 □ **14:2** «...«buqa *qurbanliqlar*»ni tutimiz — «buqa qurbanliqlar» Xudagha atap béghishlinidighan «köydürme qurbanliq»lar ichide eng qimmatlik qurbanliq idi. Mushu yerde köchme menide ishletken, elwette. U «lewlirimizdiki mol ibadet-medhiye»ni körsitidu. Bashqa bixil terjimisi: «lewlirimizdiki méwini tutimiz». □ **14:3** «Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu» — bu söz Hoshiyaning balilirining öz dadisi bilen bolghan kechürmishini eks ettürgen bolidu. □ **14:7** «Liwanning sharabliri *aghzida qalghandek*, éside shérin qalidu» — ibranij tilida: «Uning esletmisi Liwandiki sharabningkidek bolidu».

⁸ Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu.
«Men uninggha jawab bérimen, uningdin xewer alimen!
«Men yapyéshil bir qarighaydurmen».
«Séning méweng Mendindur!»□

⁹ Kim dana bolup, bu ishlarni chüshiner? Chéchen bolup, bularni biler?
Chünki Perwerdigarning yolliri durustur,
Heqqaniylar ularda mangidu;
Biraq itaetsizler ularda putliship yiqilidu.■

□ **14:8** «Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda Efraimgha) «I Efraim, Méning butlar bilen néme alaqem bolsun!» — deydu». ■ **14:9** Pend. 10:29

Yoél

Chéketke apiti Perwerdigarning künige bésharet béridu

¹ Perwerdigarning Péтуélning oghli Yoélgha chüshken sözi: —

² «I qérilar, anglanglar;

Zéminda barliq turuwatqan hemmeylen, qulaq sélinglar;

Öz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu shundaq bir ish bolup baqqanmu?

³ Baliliringlarga shuni éytip béringlar,

Baliliringlar öz balilirigha éytsun,

Ularmu kéler dewrge éytsun: —

⁴ «Chishligüchi qurt» qaldurghanni chéketke yep boldi,

Chéketke qaldurghanni chéketke lichinkiliri yep boldi,

Chéketke lichinkiliri qaldurghanni «weyranchi qurt»lar yep boldi. □

⁵ Ey, haraqkeshler, oyghinip qattiq yighlanglar,

Huwlishinglar, i sharab ichküchiler,

Yéngi sharab tüpeylidin —

Chünki u aghzingdin élip tashlandi.

⁶ Chünki bir xelq, küchlük, sansizlighan xelq,

Zéminim üstige bésip keldi;

Uning chishliri bolsa shirning chishliri,

Uningda shirning hinggang chishliri bardur;

⁷ U Méning üzüm tallirimni weyrane qiliwetti,

Enjür deriximning qowzaqlirini siyriwetti,

Ularni yalingachlap, tashliwetti;

Ularning shaxliri aqliwétildi.

⁸ Yashliqidiki éri üçün matem tutup böz kiyimlerge oran'ghan newjuwandek qattiq pighan chékinglar;

⁹ Perwerdigarning öyi «ashliq hediye»din hem «sharab hediye»lerdin mehrum qilindi;

Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri matem tutidu. □

¹⁰ Étizlar chölderep ketti,

Zémin matem tutidu;

Chünki ziraetler ghazan boldi,

Yéngi sharab qurup ketti,

Zeytun méyi qaghjiridi.

¹¹ Hey déhqanlar, uyulunglar;

Bughdaylar hem arpilar üçün yalwurunglar, i üzümchiler,

Chünki étizlarning hosulliri qurup ketti.

¹² Üzüm téli qaghjirap ketti,

Enjür derixi soliship qaldi,

Anar derixi, xorma palmisi hem alma deriximu,

Daladiki barliq derekler soliship ketti;

Berheq, shadliqmu adem balilirida soliship ketti.

□ **1:4** «Chishligüchi qurt»lar... «weyranchi qurt»lar — «chéketke lichinke» we «weyranchi qurt»lar bolsa belkim chéketkning ösüş jeryanidiki üç xil shekli, bolmisa üç xil bashqa ziyandash hasharetler bolushi mumkin. □ **1:9** «ashliq hediye»din hem «sharab hediye»ler...» — «ashliq hediye»ler hem «sharab hediye»ler adette «köydürme qurbanliq»lar hem «teshekkür qurbanliq»lirining üstige quyulatti. «kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri» — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi.

13 Bélinglarni baghlanglar, peryad oqunglar, i kahinlar;
 Huwlanglar, i qurban'gahning xizmetchiliri;
 Kéchiche böz kiyimlarni kiyip düm yétinglar, i Xudaning xizmetchiliri;
 Chünki Xudayinglarning öyidin «ashliq hediye» hem «sharab hediye» üzülüp qaldi.□

14 «Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezigilni ayringlar,
 Jamaetke mexsus yighilimiz, dep jakarlanglar;
 Aqsaqallarni, zéminda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudayinglarning
 öyige yighip,
 Perwerdigargha nale kötürünglar!■

15 «Ah, shu kün!
 Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti,
 U Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu.□ ■

16 Mana, ghiza köz aldimizdin élip tashlandi emesmu?
 Shadliq, xushalliq Xudayimizning öyidin élip tashlandi emesmu?□

17 Uruqlar topa-chalmilar astida chirip ketti,
 Ambarlar xarabileshti,
 Boghuzxanilar ghulap chüshti;
 Chünki ziraetler ghazang boldi.

18 Charpaylar shundaq hörkiriship ketti!
 Kala padiliri patiparaq boldi,
 Otlaqni tapalmighach;
 Qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi;□

19 Ah, Perwerdigar, nida qilimen Sanga;
 Chünki ot yalqunliri janggaldiki ot-chöplerni yewetti,
 Yalqun daladiki barliq derexlerni köydürüwetti.

20 Daladiki haywanlarmu Sanga nida qilidu,
 Chünki ériq-östengler qurup ketti,
 Ot-yalqun janggaldiki ot-chöplerni yewetti.

2

Chéketkilerning weyranchiliqi

1 Zion téghida kanay chélinglar,
 Muqeddes téghimda agah signalini anglitinglar;
 Zéminda turghuchi hemmeylen dir-dir titrisun;
 Chünki Perwerdigarning küni kélidu, u yéqindidir.□ ■

2 U kün bolsa qarangghu hem sür kün,

□ 1:13 «Xudayinglarning öyi» — muqeddes ibadetxanini körsitidu. ■ 1:14 Yo. 2:12-15 □ 1:15 «U (shu kün) Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu» — mushu söz Yoélgha zamandash Yehudiy xelqining köpinchisini chöchitidighan alahide gep. Ular: ««Perwerdigarning küni» biz Yehudiy xelqige nijatni élip kélidu, herbir bashqa milletke halaketni élip kélidu» dep oylaytti. Yoél peyghember shu küning herbir gunahkar ademge (meyli Yehudiy bolsun, Yehudiy bolmisun) halaket élip kélidu, dep jakarlaydu. ■ 1:15 Yesh. . 2:9-22; 13:6 □ 1:16 «Xudayimizning öyi» — muqeddes ibadetxanini körsitidu, elwette. □ 1:18 «Charpaylar shundaq hörkiriship ketti! Kala padiliri patiparaq boldi, otlaqni tapalmighach; qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi» — hetta charwilar, daladiki haywanlar Xudagha nida kötürwatqan'gha oxshaydu (20-ayetnimu körüng). Némishqa emdi Xudaning xelqi Uninggha héch dua qilmaydu? □ 2:1 «Zion téghida kanay chélinglar» — «Zion» yaki «Zion téghi» — Yérusalém shehiri, jümlidin muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. «Zion» belkim «körünerlik» dégen menide. U daim Xudaning Öz xelqige himaye bolghinigha simwol bolidu. «kanay chélinglar» — ibraniy tilida «burgha chélinglar». ■ 2:1 Yo. 1:15; Zef. 1:14, 15

Bulutlar qaplan'ghan hem qapqarangghu zulmet kün, — tang seher taghlar üstige yéyilghandek,

Zor hem küchlük bir xelq kélidu;

Ulargha oxshash bolghuchilar bolup baqmighan,
Ulardin kéyinmu, dewrdin-dewrge yene bolmaydu.

³ Ularning aldida köydürgüchi ot mangidu,
Ularning keynide bolsa bir yalqun köydürüp ötidu;

Kélishin burun zémin «Éren baghchisi»dek,
Biraq ularning tapini tegkendin kéyin gül-giyahsiz chöl-bayawan bolidu;
Berheq, ulardin héchnéme qéchip qutulalmaydu.

⁴ Ularning qiyapiti atqa oxshaydu,
Atliq leshkerdek chapidu.

⁵ Jeng harwiliri güdürligendek sada bilen ular tagh choqqiliridin sekrep ötidu;
Paxalni paraslap köydürgen ot awazidek taraslap mangidu,
Debdebilik sep tüzep turghan küchlük qoshundek yürüdu,

⁶ Ularning aldida eller qattiq azablinidu,
Hemme chiray tatirip kétidu.

⁷ Ular palwanlardek yügürüdu;
Jengchilerdek sépildin artilip ötidu;
Hemmisi öz aldigha qarap yürüş qilidu;
Seplirini héch buzmaydu.

⁸ Héchqaysisi öz qérindishini qistimaydu;
Herqaysisi öz yolida mangidu;
Qorallargha étilsimu, yarilanmay ötüp mangidu;□

⁹ Sheharning hemme yéрге chépushidu;
Sépil üstide yügürüp yürüdu;
Öylerge yamiship chiqidu;
Dérizilerdin oghridek kiridu.

¹⁰ Ular aldida yer-zéminni titrek basidu,
Asmanlar tewrinip kétidu;
Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,
Yultuzlar julasini qayturuwalidu.■

¹¹ Perwerdigar Öz qoshuni aldida awazini qoyuwétidu,
Chünki Uning bargahi payansizdur;
Uning sözini orunlighuchi küchlüktur;
Chünki Perwerdigarning küni ulugh, intayin dehshetliktur;
Kim uni kötürelisun?■

¹² Biraq hetta hazirmu, — deydu Perwerdigar,
— Chin könglüngler bilen, rozilar bilen, yighilar bilen matem tutup Méning yénimgha qaytip kélinglar;■

¹³ Kiyim-kéchiklarni emes, belki yürek-baghringlarni tilip,
Perwerdigar Xudayinglarning yénigha qaytip béringlar;
Chünki U méhir-shepquetlik hem rehimdil,
Asan ghezeplenmeydu, zor méhir-muhebbetliktur,
Yamanliqtin yanidighan *Xudadur*. □ ■

¹⁴ Kim bilidu, U jazalashtin yénip, rehim qilip birer beriketni,

□ **2:8** «Qorallargha étilsimu, **yarilanmay ötüp mangidu**» — birnechche xil terjimisi bolushi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes. ■ **2:10** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ **2:11** Yer. 30:7; Am. 5:18; Zef. 1:15 ■ **2:12** Yer. 4:1

□ **2:13** «Kiyim-kéchiklarni emes, belki yürek-baghringlarni **tilip**,...» — kona zamanlarda qattiq qayghu-hesretni bildürüş üçün xeqler kiyimlerini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zeb. 86:15; Yun. 4:2

Perwerdigar Xudayinglarga sun'ghudek birer «ashliq hediye» hem «sharab hediye»ni qaldurup kétemdu téxi?■

¹⁵ Zion téghida kanay chélinglar,
«Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezigilni ayringlar,
Jamaetke mexsus yighilimiz, dep jakarlanglar;□ ■

¹⁶ Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar,
Aqsaqallarni jem qilinglar, balilarni, émiwatqanlarnimu yighinglar;
Toy qiliwatqan yigit Öz öyidin,
Yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun;□

¹⁷ Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri aywan bilen qurban'gah otturisida yigha-zar kötürsun,

Ular éytsunki, «I Perwerdigar, Öz xelqingge ichingni aghritqaysen,
Öz mirasingni xorluqtin saqlap,
Ularni ellerge söz-chöchek bolushqa qoymighaysen;
El-yurtlar arisida: «Ularning Xudasi qéni?» déyilmisun».□ ■

¹⁸ Andin Perwerdigar Öz zéminigha otluq muhebbitini,
Öz xelqige rehim-shepçetni körsetti;

¹⁹ Perwerdigar jawaben Öz xelqige mundaq dédi: —
«Mana, Men silerge bughday, yéngi sharab we zeytun méyini ewetimen,
Siler bulardin qandurulisiler;

We Men silerni qaytidin eller arisida shermende qilip qoymaymen;□

²⁰ Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,
Uning aldi qismini sherqiy déngizgha,
Keyni qismini gherbiy déngizgha qoghliwétimen;
Uni chöl bir zémin'gha heydiwétimen;

Uning sésiqliqi purap turidu,

Pasiq hidi chiqidu;

Chünki u «chong ishlarni qilghuchimen» dep özini ulugh qilmaqchi bolidu.□

²¹ Qorqma, i zémin;

Shadlinip xushal bol;

Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan.□

■ 2:14 Yun. 3:9 □ 2:15 «kanay chélinglar» — ibraniy tilida «burgha chélinglar». ■ 2:15 Yo. 1:14 □ 2:16 «Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar» — mushu «paklandurush» belkim herbir ademni Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanunda békitilgen herbir haram nersidin ayriwétish dégenliktur. «Toy qiliwatqan yigit öz öyidin, yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun» — «Qan.» 20:7, 24:5 bilen sélishtursaq, weziyetning jiddiyligi téximu éniq körünidu. □ 2:17 «(Ibadetxanidiki) aywan bilen qurban'gah otturisida yigha-zar kötürünglar» — némishqa ashu jayda shundaq qilish kérek? Pikrimizche, bu emr birnechche yil ilgiriki bir weqe bilen zich munasiwetlik, yeni Yehudaning padishahi Yoash Zekeriya dégen kahin-peyghemberni del ashu yerde öltürüwetken («2Tar.» 24:21 hem «Mat.» 23:35ni körüng). «Öz mirasingni xorluqtin saqlap... » — «Perwerdigarning mirasi» mushu yerde, shübhisizki, öz xelqini körsitidu. ■ 2:17 Zeb. 42:10; 79:10; 115:2 □ 2:19 «Andin Perwerdigar ... rehim-shepçitini körsetti (18-ayet)... Öz xelqige mundaq dédi: ... » — qarighanda xelq Xudaning sözi boyiche dua-tilawet qilghan, Xuda derweqe ularning duasigha hazir jawab béridu. Bezi alimlar bu sözlerni: «Andin Perwerdigar ... rehim-shepçetni körsitidu... berheq mundaq deydu: ... » dep terjime qilidu. □ 2:20 «Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,...» — «shimaldin kelgüchi» bolsa belkim birla waqitta bizge ikki bésharetni teng körsitip béridu. Birinchidin, Yoél peyghemberning zamanidiki, shimaldin kelgen «chéketke qoshuni»ni körsitidu; ikkinchidin, axirqi zamandiki, shimaldin kélidighan, Israil xelqige hujum qilidighan, Sheytan qozghaydighan chong bir qoshunnimu körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «Uning aldi qismini sherqiy déngizgha, keyni qismini gherbiy déngizgha...» — «sherqiy déngiz» «Ölök Déngiz»ni, «Gherbiy Déngiz» «Ottura Déngiz»ni körsitidu. «Chünki U (Perwerdigar) «chong ishlarni qilghuchimen...» — bashqa birxil terjimisi «Chünki U (Perwerdigar) ulugh ishlarni qiliwatidu» (21-ayettikidek). □ 2:21 «Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan» — yaki «chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qiliwatidu».

- 22 I daladiki haywanlar, qorqmanlar;
Chünki chöllüktiki ot-chöpler berq urmaqta;
Dere mexisini bermekte,
Enjür derixi, üzüm teli toluq hosul beridu.
- 23 Hem siler, Zionning baliliri, shadlinip Perwerdigar Xudayinglardin xursen bolunglar;
Chünki U heqqaniylik boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni beridu;
U silerge hól-yéghin beridu,
Yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu.□
- 24 Xamanlar bughdaygha tolghan bolidu,
Idish-küpler yéngi sharab hem maylarga tolup tashidu.
- 25 We Men silerge chéketkiler, chéketke lichinkiliri, «weyranchi qurt»lar, «chishligüchi qurt»lar,
Yeni Men aranglarga ewetken ulugh qoshunum yégen yillarni qayturup berimen;■
- 26 Siler bolushiche yep, qandurulisiler,
Shuningdek silerge karamet ishlarni körsetken Perwerdigar Xudayinglarning namini medhiyileysiler;
Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.
- 27 Siler Méning Israil ichide turghanliqimni,
Shundaqla Menki Perwerdigar silerning Xudayinglar ikenlikimni,
Mendin bashqa héchkim bolmaydighanliqini bilisiler;
Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.
- 28 Hem kéyin, Men Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;
Silerning oghul-qizliringlar bésharet beridu,
Qérliringlar alamet chüshlerni köridu,
Yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;□ ■
- 29 Berheq, shu künlerde qullar üstigimu, dédekler üstigimu Rohimni quyimen.
- 30 Men asmanlarda, zémimde karametlerni,
Qan, ot, is-tütek tüwrüklerini körsitimen.
- 31 Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kelmigüche,
Quyash qarangghuluqqa,
Ay qan'gha aylandurulidu.■
- 32 Hem shundaq emelge ashuruliduki,
Perwerdigarning namini chaqirip nida qilganlarning hemmisi qutquzulidu;
Chünki Perwerdigar déginidek, Zion téghida hem Yérusalémda,
Hemde Perwerdigar chaqirmaqchi bolghan «qaldisi»lar üçün qutquzush-nijat bolidu.
□ ■

□ 2:23 «Chünki U heqqaniylik boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni beridu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki U silerge «heqqaniyliqni ögetküchi»ni ewitidu, hól-yéghin beridu». Ikki terjimisi belkim teng inawetlik bolushi mumkin; undaqla «heqqaniyliqni ögetküchi» Qutquzghuchi-mesihni körsitishi kérek bolidu. «U silerge hól-yéghin beridu, yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu» — «awwalqi yamghurlar» (yaki «deslepki yamghurlar») Qanaanda 10-ayda yaghidu we uning wasitisi bilen tupraq yumshitilip, yer heydesh andin uruq chéchish mumkin bolidu. «Kéyinki yamghurlar» Israilda 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, uni bek qedirleydu.

■ 2:25 Yo. 1:4 □ 2:28 «Silerning oghul-qizliringlar bésharet beridu» — yaki «silerning oghul-qizliringlar peyghemberlik qilidu». ■ 2:28 Yesh. 44:3; Ez. 39:29; Ros. 2:17 ■ 2:31 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ 2:32 «Perwerdigar chaqirmaqchi bolghan «qaldisi»lar...» — yaki «Perwerdigar chaqiriwatqan «qaldisi»lar...». «(Perwerdigarning) «qaldisi»» — Tewratta, peyghemberlarning yazmilirida köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining hem ellerning köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepqiti bilen, Özige sadiq bir «qaldisi»ning haman herdaim tépildighanliqi körsitilidu.

■ 2:32 Ob. 17; Rim. 10:13

3

Perwerdigar ellerning üstidin höküm chiqiridu

- ¹ Chünki mana, shu künlerde, shu peypte,
Men Yehuda hem Yérusalémni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürginimde,
² Men barliq ellernimu yighip,
Ularni «Yehoshafat jilghisi»gha chüshürimen;
Shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin,
Zéminimni bölüp parchiliwetkenlikidin,
Ularni ashu yerde Méning mirasim, yeni xelqim Israil tüpeylidin soraqqa tartimen.□
³ Uning üstige ular Méning xelqimni dogha tikip chek tashlighan;
Bir yigitni bir pahishe ayalgha almashturghan,
Bir qizni «sharab ichimiz» dep sharab üçhün almashturghan.
⁴ Hey, Tur hem Zidon, Filistiyening barliq rayonliri, Men silerni néme qiliptimen?
Siler Mendin öch almaqchimusiler?
(Biraq Mendin öch alimiz désenglar, öchni tézla öz béshinglarga qayturup bérimen!)□
⁵ Kümüshlirim, altunlirimni buliwalghininglar tüpeylidin,
Güzel göherlirimni öz butxaniliringlarga aparghininglar tüpeylidin,
⁶ Yehuda baliliri hem Yérusalémning balilirini öz chégrasidin yiraq qilmaq üçhün ularni
Gréklarga sétiwétkininglar tüpeylidin,
⁷ Mana, Men ularni siler sétiwetken jayda ornidin turghuzimen,
Hemde qilghininglarni öz béshinglarga qayturimen.
⁸ Oghul-qizliringlarni Yehuda balilirining qoligha sétiwétimen,
Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu;
Chünki Perwerdigar söz qilghan.□

Perwerdigar «Yehoshafat jilghisi»da barliq ellerning üstige hökümni chiqiridu

- ⁹ Shuni eller arisida jakarlanglarki,
«Jengge teyyarlininglar,
Palwanlarni qozghanglar,
Jengchilerning hemmisi yéqinlashsun,
Jengge hazir bolsun;
¹⁰ Sapan chishlirini qilich qilip,
Orghaqliringlarni neyze qilip soqushunglar;
Ajiz ademmu: «Men küchlük» désun;
¹¹ Etraptiki hemme eller, tézdin kélinglar,
Hemminglar shu yerge jem bolunglar!».
«Özüngning küchlükliringni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!»□
¹² «Eller qozghilip «Yehoshafat jilghisi»gha kelsun;
Chünki Men shu yerde olturup etraptiki hemme ellerni soraqqa tartimen.
¹³ Orghaqni sélinglar,
Chünki ziraet pishti;

□ 3:2 «Men barliq ellernimu yighip,... shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin, ... ularni... xelqim Israil tüpeylidin soraqqa tartimen» — «eller» bolsa yat eller, Yehudiy emesler. «Yehoshafat jilghisi» — «Yehoshafat» — «Yah» (Perwerdigar) sotlaydu dégen menide. U belkim Yérusalém shehirining sherqi teripidiki «Kidron jilghisi»ni körsitidu (Yérusalém hem «Zeytun téghi» arisida). □ 3:4 «Hey, Tur hem Zidon,...» — «Tur» bolsa Liwandiki eng chong port hem qudretlik sheher, Zidon uning etrapidiki rayon. □ 3:8 «Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu» — «Shabiyaliqlar» «Shéba» dégen rayondikiler bolushi mumkin. □ 3:11 «Özüngning küchlükliringni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!» — bu sözler 2:1-11diki we «Yesh.» 13:3-5diki sözlerge munasiwetlik bolushi kérek. «Yesh.» 13:3-5diki izahatlarnimu körüng.

Kélinglar, chüshüp cheylenglar,
Chünki sharab kölchekliri liq tushuqtur,
Idish-küpler tolup tashidu.
Chünki ularning rezilliki zordur» □ ■

¹⁴ Ah, nurghun, nurghun kishiler «Qarar jilghisi»da!
Chünki Perwerdigarning küni «Qarar jilghisi»gha yéqinlashti.

¹⁵ Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,
Yultuzlar öz julasini qayturuwalidu. ■

¹⁶ Perwerdigar Ziondin hörkireydu,
Yérusalémdin awazini qoyuwétidu;
Asmanlar, zéminlar silkinidu;
Lékin Perwerdigar Öz xelqige bashpanah,
Israil balilirigha küch-himaye bolidu.

Perwerdigar Zionni Öz makani qilidu

¹⁷ Shuning bilen siler Menki Perwerdigarning silerning Xudayinglar ikenlikimni,
Öz muqeddes téghim Zionda turidighanliqimni bilisiler;
Yérusalém pak-muqeddes bolidu,
Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu. □ ■

¹⁸ Hem shu küni emelge ashuruliduki,
Taghlar yéngi sharabni témitidu,
Döng-égizliklerdin süt aqıdu,
Yehudadiki barliq ériq-östenglerde liq su aqıdu;
Perwerdigarning öyidin bir bulaq chıqıdu,
Shittim jilghisini sughiridu. □ ■

¹⁹ Misir bolsa bir chöllük,
Édom ademzatsiz bir chöl-bayawan bolidu,
Ularning Yehuda balilirigha qilghan zulum-zorawanliqi tüpeylidin,
Ular bularning zéminida bigunah qanlarni tökkenliki tüpeylidin.

²⁰ Biraq Yehuda menggüge turidu,
Yérusalém dewrdin-dewrgiche qalidu;

²¹ Hem Men ularni tökken qanlarning paklandurulmighan gunahliridin paklanduri-
men;
Chünki Perwerdigar Zionda makanlashqandur.

□ **3:13** «Orghaqni sélinglar, chünki ziraet pishti; kélinglar, chüshüp cheylenglar, chünki sharab kölchekliri liq tushuqtur... chünki ularning rezilliki zordur» — mushu buyruq belkim Xudaning «küchlükliri», yeni perishtilerge éytilidu («Weh» 14:17-20ni körüng). ■ **3:13** Weh. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **3:17** «Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu» — dégen söz belkim: (1) héch tajawuzchi yene Yérusalémni buzmaydu, we (2) Yérusalémni bulghghudek héchqandaq butperes adem uningdin yene ötmeydu, dégen ikki menini körsitishi mumkin. ■ **3:17** Weh. 21:27 □ **3:18** «...Shittim jilghisini sughiridu» — «Shittim jilghisi» Yérusalémning sherqiy teripida bolup, suliri Jordan jilghisigha chüshidu. ■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos peyghemberning b xaretliri

¹ Uzziya Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda, yer tewreshtin ikki yil ilgiri, Tekoadiki charwichilar arisidiki Amosning Israil toghruluq  ytqan sözliri: – □ ■

² U: «Perwerdigar Zion t ghidin hörkireydu, Y rusal mdin awazini qoyuw tidu; Padichilarning otlaqliri matem tutidu, Karmel choqqisi ghazanglishidu» – d di. □ ■

Xudaning Israilgha qoshna qowmlar üstidin hökümi    Suriye heqqide

³ Perwerdigar mundaq deydu: –

«Demeshqning  ch gunahi, berheq t t gunahi  ch n, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Gil adtikilerni t m r tirniliq s remler bilen soqqanidi; □

⁴ Shundaqla Hazaelning  yige bir ot ewetimen, U Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu. □

⁵ Demeshq derwazisidiki t m r baldaqni sunduriw timen,

Awen jilghisida turghuchini, Beyt- dende shahane hasisini tutquchini  z p tashlaymen; Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha  lip kétilidu, – deydu Perwerdigar. □ ■

Filistiye heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: –

«Gaza shehiringning  ch gunahi, berheq t t gunahi  ch n, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip  lip ketti. □ ■

⁷ Hem Men Gazaning sépiligha ot ewetimen, U uning ordilirini yutuwalidu;

⁸ Men Ashdodta turghuchini, Ashk londa shahane hasini tutquchini  z p tashlaymen, Ekron shehirige qarshi qol k t rimen; Filistiyerning qalduqi yoqilidu, – deydu Reb Perwerdigar.

Tur shehiri heqqide

□ **1:1** «Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri» – adette bu kitabta «Israil» Israilning «shimاليy padishahliqi»ni körsitidu. Amos Yehudaning Tekoa y zisidin bolghini bilen yetküzidighan b sharetlirining köpinchisi «shimاليy padishahliq» toghruluqtur. ■ **1:1** Zek. 14:5 □ **1:2** «Perwerdigar Zion t ghidin hörkireydu, Y rusal mdin awazini qoyuw tidu» – bu b sharet yer tewreshni körsetse kürek. «Karmel» bolsa Israilda h l-y ghin eng k p bolidighan jay; u «ghazanglashqan» bolsa, bashqa jaylar t ximu shundaq bolatti. ■ **1:2** Yer. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3** «ular (Suriyelikler) Gil adtikilerni t m r tirniliq s remler bilen soqqanidi» – «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayette Gil adtikilerning Suriye teripidin tartqan azab-oqubetliri xatirilen'gen; mushu ayette tilgha  lin'ghini shu bozek qilinishni körsetse kürek. □ **1:4** «Hazael» – Demeshq padishahi bolup, «Ben-Hadad» uning oghli idi. □ **1:5** «Awen jilghisida turghuchi» – bashqa birhil terjimisi «Rezillik jilghisida turghuchi» – d mek, yeni Demeshqning padishahini ipadileydu. «Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha  lip k tilidu» – «Kir» M sopotamiye (hazirqi iraq)diki bir yurt. Suriyelikler eslide shu jaydin chiqqanidi (9:7-ayetni körüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yesh. 17:1-11; Yer. 49:23-27 □ **1:6** «Chünki ular  domgha tapshurup b rishke, barliq tutqunlarni esir qilip  lip ketti» – «tutqunlar» Israildin yaki Yehudadin tutqun qilin'ghan bir türküm kishiler bolsa kürek. Qarighanda Gazaning (yeni Filistiyerning) meqsiti Israillardin  ch  lish idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

⁹ Perwerdigar mundaq deydu: —
 «Turning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
 Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti,
 Shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi.□
¹⁰ Hem Men Turning sépiligha ot ewetimen,
 Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Édom heqqide

¹¹ Perwerdigar mundaq deydu: —
 «Édomning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
 Chünki u barliq rehim-shepgetni tashliwétip,
 Qilich bilen öz qérindishini qoghlihan;
 U yirilghudek ghezep bolup,
 Derghezipte bolghan halitini hemishe saqlaydu;□
¹² Hem Men Téman shehirige ot ewetimen,
 Ot Bozrahning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar heqqide

¹³ Perwerdigar mundaq deydu: —
 «Ammonning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
 Chünki ular chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti.□
¹⁴ Hem Men Rabbahning sépiligha ot yaqimen,
 Jeng künide qiya-chiyalar ichide,
 Qara quyunning künide qattiq boran ichide,
 Ot uning ordilirini yutuwalidu;
¹⁵ Hem ularning padishahi esirge chüshidu,
 — U emirliri bilen bille esirge chüshidu, — deydu Perwerdigar.

2

Moab heqqide

¹ Perwerdigar mundaq deydu:
 —«Moabning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
 Chünki u Édomning padishahining ustixanlirini köydürüp hak qiliwetti.
² Hem Men Moab üstige ot ewetimen,

□ **1:9** «Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti, shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi» — bu «tutqunlar» belkim yene Israildin kelgen bolushi mumkin. «Ehde» — Sulayman padishah esli Turning padishahi bilen ehde tüzgenidi. Biraq tutqunlarning nedin kélishi, Turning kim bilen ehde tüzgenliki anche muhim emes; muhimi, Xuda ularni wediside turmasliqtek wijdansizliqi üçün jazalaydu. □ **1:11** «U yirilghudek ghezep bolup,...» — bashqa birxil terjimisi: «U ghezep bilen hemishe ademlerni yirtiwétip,...». □ **1:13** «Chünki u chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti» — ular Giléadta turuwatqan bashqilarnimu öltürgen, elwette. Biraq ularning bu ajayib rehimsizlikning meqsiti, ulargha qayturma zerbe bergüdek héch adem, hetta bowaqlarningmu qalmasliqi üçün idi. Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti.

Ot Kériotning ordilirini yutuwalidu;
 We Moab chuqan-sürenler bilen, qiya-chiyalar bilen, kanay sadasi bilen ölidu.
³ We Men ularning hakimini arisidin üzüp tashlaymen,
 Uning emirlirini uning bilen bille öltürüwétimen, — deydu Perwerdigar.

Yehuda heqqide

⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —
 «Yehudaning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
 Chünki ular Perwerdigarning Tewrat-qanunini kemsitti,
 Uningdiki belgilimilerge emel qilmidi;
 Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi; ularning ata-bowilirimu bulargha egi-
 ship mangghanidi.□
⁵ Hem Men Yehuda üstige ot ewetimen,
 Ot Yérusalémning ordilirini yutuwalidu.

Israil heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: —
 Israilning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uni jazasidin qayturmaymen,
 Chünki ular heqqaniylarni kümüşke sétiwetti,
 Yoqsul ademni bir jüp choruqqa sétiwetti;
⁷ Ular namratlarning béshidiki chang-topilirini bosh qoyuwetmeydu,
 Ajiz möminlerning nésiwisini qayriwalidu;
 Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng
 baridu.□
⁸ Ular *qizlarni* hemme qurban'gahning yénigha élip bérip,
 Qerzge renige qoyghan kiyim-kéчекler üstide ular bilen yatidu;
 Ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte.□
⁹ Biraq Men Amoriylarni ularning aldidin halak qilghanmen,
 Amoriylar kédir derixidek égiz, dub derixidek küchlük bolghan bolsimu,
 Men üstidin uning méwisini, astidin yiltizlirini halak qildim.■
¹⁰ Hem Amoriylarning zéminini igilishinglar üçün,
 Silerni Misir zéminidin élip chiqip,
 Qiriq yil chöl-bayawanda yéteklidim.□ ■
¹¹ Silerning oghulliringlardin bezilirini peyghember bolushqa,
 Yigitliringlardin bezilirini «Nazariy» bolushqa turghuzdum.

□ **2:4** «Ularning **saxtiliqliri** özlirini **adashturup qoydi**» — «saxtiliqliri» kéyinki geplerge qarighanda, ularning yasighan butlirini körsitidu. □ **2:7** «Ata-bala **ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu**» — bu ish pahishiwarzliq bolupla qalmay, yene ularning butigha, yeni «Baal»gha birxil choqunush paaliyiti hésablinatti. □ **2:8** «Ular **qizlarni hemme qurban'gahning yénigha élip bérip, qerzge renige qoyghan kiyim-kéчекler üstide ular bilen yatidu; ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte**» — bu jümlide Amos ularning, bolupmu baylarning töt gunahini körsitidu: — (1) ularning (butlarga atap béghishlighan) köp qurbanliqliri bar idi; (2) ular Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanun'gha xilapliq qilip, özlirige qerzdar bolghan namratlardin kiyim-kéчекlirini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:12-17ni körüng); (3) ular butxanilarni sélip, butlarni özlirining Xudasi dep étirap qilghan; (4) ular haram yolda xeqtin jerimane alidu — u gunahlar belkim 6-ayette éytilghan «üch gunahi, töt gunahi»ni éniq toluqlap körsitip bérishi mumkin. ■ **2:9** Chöl. 21:24; Qan. 2:31; Ye. 24:8 □ **2:10** «Silerni ... **qiriq yil ... yéteklidim**» — «Misirdin chiqish» we «Chöl-bayawandiki seper» boyiche ular chöl-bayawanda köp qétim Xudagha itaetsizlik, asiqliqmu qilghan. Xudaning shu künlérde ularni tashliwetmigenliki uning méhri-shepqtige intayin zor ispat berdi we béridu. ■ **2:10** Mis. 12:51

Shundaq emesmu, i Israil baliliri? — deydu Perwerdigar.□

¹² Biraq siler Nazariylargha sharab ichküzdunglar,
Hem peyghemberlerge: «peyghemberlik qilmanglar» — dep buyrudunglar.■

¹³ Mana, Men silerni basimen,
Xuddi liq önche bésilghan harwa yerni basqandek, silerni bésip turimen;

¹⁴ Hem chapqurlarningmu qachar yoli yoqaydu,

Palwan öz küchini ishlielmeydu,
Zeberdes batur öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁵ Oqyani tutquchi tik turalmaydu;

Yeltapan qachalmaydu,
Atqa min'güchi öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁶ Palwanlar arisidiki eng jigerlik baturmu shu künide yalingach qéchip kétidu, — deydu Perwerdigar.

3

Herbir ishning sewebi bardur

¹ Perwerdigar silerni eyiblep éytqan bu söz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yeni Men Misir zéminidin élip chiqarghan bu pütkül jemet: —

² «Yer yúzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim;
Shunga üstünglarga barliq qebihlikliringlarning *jzasini* chüshürimen».□

Xitab hem muhakime

³ Ikki kishi bir niyette bolmisa, qandaqmu bille mangalisun?

⁴ Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü?

Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?□

⁵ Tuzaqta yemchük bolmisa qush yerge yiqilamdu?

Alghudek nerse bolmisa, qismaq yerdin étilip chiqamdu?

⁶ Sheherde *agah* kaniyi chélinsa, xelq qorqamdu?

Perwerdigar qilmighan bolsa, sheherge yamanliq chüshemdu?■

⁷ Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup,
U héch ish qilmaydu.□

⁸ Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu?

Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim *Uning* bésharitini yetküzmey turalaydu?□

□ **2:11** «Nazariy» — bu ademler alahide yol bilen (jümlidin sharab ichmey, chachlirini chüshürmey) waqitliq yaki ömürwayet özi Xudagha atap béghishlighan. Shunga ularning yürüş-turushliri xeqlerge baqiy dunyani eslitip turatti («Chöl.» 6-babni körüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2** «Yer yúzidiki **barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim; shunga üstünglarga barliq qebihlikliringlarning jzasini chüshürimen**» — démek, Xuda insanlarga ata qilghan alahide imtiyazlarning herbiri özige xas alahide jawabkarliqini özi bilen bille élip kélidu. □ **3:4** «**Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü? Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?**» — shirlar ikki ehwalda hörkireydu. (1) nishan qilghan owni qorqitip qozuqtek qaturup qoyush üçün; (2) ow-oljini alghandin keyin bashqa yirtquch haywanlarga: «Bu méningki, uninggha chéqilma» dep agahlandürüş üçün. Bizningche mushu yerde belkim birinchi mumkinchilikni bildüridu (8-ayetni körüng). Héchbolmighanda Israilgha «axirqi deqiqe», yeni towa qilishqa eng axirqi purset keldi; towa qilmisanglar Perwerdigar shirdek silerni Öz owi qilidu, dégenlik bolsa kérek. ■ **3:6** Yesh. 45:7; Yigh. 3:37, 38 □ **3:7** «**Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup, U héch ish qilmaydu**» — bu ayet Xudaning qilghan barliq ishliridiki intayin muhim bir prinsipni körsitidu. Bashqiche ipadilisek: — «Reb Perwerdigar qilmaqchi bolghan ishlirida, Öz qulliri bolghan peyghemberlerge aldi bilen bésharet bermey qalmaydu». □ **3:8** «**Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu? Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim Uning bésharitini yetküzmey turalaydu?**» — bu jümlige qarighanda «shir» téxi owni tutmighan oxshaydu — Towa qilishqa azraqqa waqit qaldi (4-ayetni qayta körüng).

Xuda Israilni qorshaydighan dushmen bolup qaldi ... «U burulupla ularning dushmini boldi» {3:9-4:16}

⁹ Ashdodtiki qel'e-ordilarda,

Shundaqla Misirdiki qel'e-ordilarda élan qilip: —

«Samariye taghliri üstide yighilinglar,

Uning otturisdiki zor qiyqas-sürenlerni,

Uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — denglar.□

¹⁰ — Ular heq ish qilishni bilmeydu — deydu Perwerdigar,

— Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!□

¹¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana bir yaw! U zéminni qorshiwaldi!

U mudapiengni élip tashlaydu,

Qel'e-ordiliring bulang-talang qilinidu.

¹² Perwerdigar mundaq deydu: — Padichi shirning aghzidin qoyning ikki putini yaki quliqining bir parchisini qutquzup alghandek,

Samariyide olturghan Israillarmu shundaq qutquzulidu,

— Sheherde peqet kariwatning bir burjiki,

Diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!□

¹³ — Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,

— deydu Reb Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,□

¹⁴ — Men Israilning asiqliqlirini öz béshigha chüshürgen künide,

Beyt-El shehirining qurban'gahlirini jazalaymen;

Qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürülidu.□

¹⁵ Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen;

Pil chishi öylermu yoqilip kétidu,

Köpligen öyler tügshidu, — deydu Perwerdigar.□

□ **3:9** «Ashdodtiki qel'e-ordilarda ... élan qilip: — «Samariye taghliri üstide yighilinglar, uning otturisdiki zor qiyqas-sürenlerni, uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — bu söz belkim uni anglighan Samariyediki hökümdarlarga hem baylarga bek éghir kelgen bolushi mumkin. Xuda qandaqmu Ashdodtiki «butperes, kapir» Filistiyelerni (hem Misirliqlarni) mushu hökümdarlarning Öz puqralirigha qilghan jebir-zulumlirini körüshke, yurtning kötürgen dad-peryadlirini anglashqa tekliq qilsun? «Qiyqas-sürenler» bolsa ikki bisliq söz — (1) yurtning dad-peryadlirini; (2) qorshiwalghan dushmenlerdin qorqush tüpeylidin kötürülgen qiyqas-sürenlerni bildüridu (11-ayetni körüng). □ **3:10** «Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!» — bu belkim ikki bisliq söz bolup: — (1) hökümdarlar xeqlerni bozek qilish arqiliq özlirige olja toplighan; (2) ular shundaq qilghanliqidin, bu buliwalghan haram oljisi axirida öz béshigha dushmenlerning zulumliri, bulangchiliqliri bolup chüshidu. □ **3:12** «Samariyide olturghan Israillarmu shundaq qutquzulidu, — sheherde peqet kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!» — mushu ayetning ikkinchi qismining terjimiliri herxil, biraq umumiy menisi bir-birige yéqin kélidu. Samariyedikilerning onгда yétip eysh-ishretlik turmushida ishletken buyumliridin nahayiti az bir qismi qélip qalidu. □ **3:13** «Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,...» — bu Xudaning héliqi téxiche «butperes, kapir» bolghan Ashdodtikilerge qilghan sözi. □ **3:14** «Beyt-El shehirining qurban'gahlirini jazalaymen; qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürülidu» — bésharettin 150 yil ilgiri «Yeroboam I», Israil (shimaliy padishahliq)ning tunji padishahi Beyt-El shehiride bir kalisman butni yasap, uni «Perwerdigar Xudayimiz» dep atap, uning aldigha bir qurbanliq supisini (qurban'gah) yasighan. Amosning sözige qarighanda bu qurban'gahning yénigha xéli köp qurban'gahlar qoshup sélin'ghan. Qurban'gahning her töt burjikige bir münggüz békitilgen. □ **3:15** «Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen» — «qishliq saray», «yazliq saray» padishah dem alidighan jaylar bolsa kérek. «Köpligen öyler» — qarighanda köpligen ademler kembeghel bolup makansiz qalghan. Shu waqitlarda, baylar köp öylerni salghan.

4

Samariyediki ayallarga we pütkül ahalige bolghan agahlar

¹ I Bashandiki inekler,

Samariye téghida turup, namratlarni xarlawatqan, miskinlerni éziwatqanlar,

Xojilirigha: «*Sharabni* élip kélinglar, biz ichimiz» deydighanlar,

Bu sözni anglanglar: —□

² Reb Perwerdigar Öz pak-muqeddesliki bilen qesem ichkenki,

Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki,

U silerni ilmekler bilen,

Neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu.□

³ Hem siler *ayallar* herbiringlar sépilning shoraliridin qisilip ötüp,

Udul méngip tikiwétisiler;

We siler Harmon terepke chörüwétisiler, — deydu Perwerdigar.□

⁴ Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiqliq qilinglar!

Gilgaldimu asiqliqni köpeytinglar!

Etigende qurbanliqliringlarni,

Her üçinchi küni silerning «*ondin bir*» ülüsh öshriliringlarni élip kélinglar,□ ■

⁵ «*Teshekkür qurbanliqi*»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar —

Siler «*xalis qurbanliqlar*»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar;

Chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar! — deydu Reb Perwerdigar.□ ■

⁶ «*Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm,*

Hemme yéringlarda silerni ash-nan'gha bolghan hajetmen qildim;

Biraq siler yenila yénimgha qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;□

⁷ Hosulgha üç ayla qalghan bolsimu, silerdin yamghurni tartiwélip bermidim;

Bir sheher üstige yamghur yaghdurdum,

Yene bir sheherge yaghdurmidim;

Bir parche yer üstige yamghur yaghdı;

Yene bir parche yer yamghursız qaghjirap qaldi;

⁸ Shuning bilen ikki, üç sheherning *puqraliri* su tilep bashqa bir sheherge elengship bardı,

Lékin qanmidi;

Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;

⁹ Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum;

□ **4:1** «*Bashandiki inekler*» — bu «inekler» Samariyediki baylarning qiz-ayallirini körsitidu. Bashan bolsa sémez, saghlam kaliliri bilen dangqi chiqqan rayon. □ **4:2** «*Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki, U silerni ilmekler bilen, neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu*» — Samariye xelqi axirida Asuriye padishahigha esirge chüshidu; Asuriye padishahining esirlerning kalpukliridin ilmekni ötküzüp ularni yétekleydighan rehimsiz aditi bar idi.

□ **4:3** «*We siler Harmon terepke chörüwétisiler*» — «Harmon» bizge hazir namelum bir sheher.

□ **4:4** «*Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiqliq qilinglar! Gilgaldimu asiqliqni köpeytinglar!*» — Béyt-El we Gilgal (shundaqla shimaliy terepte «Dan» shehiri, jenubiy terepte Beer-Shéba shehiri) xelqler köp ziyaret qilidighan but tawapgahi idi. ■ **4:4** Hosh. 12:12 □ **4:5** «*«Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar*»

— qurbanliqlarni xémirturuch salghan nersiler bilen bille sunushqa qet'iy bolmaytti («Law.» 2:11). «Siler «*xalis qurbanliqlar*»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar; chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar!» — 4- hem 5-ayette éytilghan qurbanliqlar hemde her kishining kirimidin «*ondin biri*»ni her üç yilda Xudagha atap béghishlishi, eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda békitilgenidi. Biraq Israillar hazir bularni öz butlirigha atap béghishlawatidu. Esli xémirturuch sélip qilin'ghan ash hediyelemleri qurbanliqlargha qoshup sunush men'i qilin'ghanidi. Bu sözlerge qarighanda ular mushu paaliyetlerde özlirini xéli «teqwadar» körsetmekchi bolup, «ixtiyariy qurbanliq»larni köp qilghan oxshaydu. ■ **4:5** Law. 2:1, 15; 7:13 □ **4:6** «*Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm*» — démek ularda yégüdek nerse yoq.

«Ghajilighuchi qurt»lar nurghunlighan béghinglar, üzümzarliringlar, enjür derexliringlar hem zeytün derexliringlarni yep ketti;
 Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □ ■
 10 Men aranglarga Misirgha chüshürülgen apetlerde apetni ewettim;
 Yigitliringlarni qilich bilen öltürgüzdüm,
 Atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim;
 Men qarargahinglardin *jésetlerning* sésiqchiliqini purutuwettim,
 Uni dimighinglarghimu kirgüzdüm,
 Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □ ■
 11 Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim,
 Shuning bilen siler ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otundek bolup qaldinglar;
 Biraq yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □ ■
 12 Shunga Men sanga shundaq qilishim kérek dewatimen, i Israil;
 Men buni sanga qilidighanliqim tüpeylidin,
 Xudaying bilen körüshüşke teyyarlan, i Israil! □ ■
 13 Chünki mana, taghlarni Shekillendürgüchi,
 Shamalni Yaratquchi,
 Insan'gha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini Ayan Qilghuchi,
 Tang seherni qarangghuluqqa Aylandurghuchi,
 Yer yuzidiki yuqiri jaylarning üstide dessep yürgüchi del Shudur,
 Perwerdigar, samawî qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Uning namidur! □ ■

5

Üch tawapghah toghruluq

1 I Israil jemeti, bu sözni,
 Yeni Men sen toghruluq oquydighan bir mersiyeni anglap qoy: —
 2 «Pak qiz Israil yiqildi;
 U qaytidin ornidin turmaydu;
 U öz tupriqigha tashlan'ghan,
 Uni turghuzup yöligüchi yoqtur».
 3 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Israilning ming *leshker* chiqqan bir shehirining yüz *leshkirila* tirik qalidu;
 Yüz *leshker* chiqqan bir shehirining Israil jemeti üçün on *leshkirila* tirik qalidu;

□ 4:9 «Men **silerni judun hem hal apiti bilen urdum**» — «hal apiti» ziraetlarning birxil késili. ■ 4:9 Qan. 28:22; Yo. 1:4 □ 4:10 «Men **aranglarga Misirgha chüshürülgen apetlerde apetni ewettim**» — bashqa birxil terjimisi «Men (esli) Misirgha chüshürgen waba késilini ewettim» (démek, Musa peyghember dewride Misirgha chüshken wabalarni béshinglarghimu chüzürdüm) «**atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim**» — bashqa birxil terjimisi «Ularni (démek, yigitliringlarni) siler buliwalghan atlar bilen bille öltürgüzdüm». □ 4:11 «Men **aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim**» — «Men ... bezilerni Xuda ... örüwetkinidek örüwettim» — bu yerde söz qiliwatqan kim? Bizningche mushu bésharetni Mesih Özi bergen bolsa kérek. ■ 4:11 Yar. 19:24 □ 4:12 «Xudaying **bilen körüshüşke teyyarlan!**» — gerche belkim waqit-peyti shunche kéchikkini bilen, Xuda yenila ular bilen körüshüşke teyyar turidu, yenila (bu heqiqeten ademni heyran qalduridu) ulargha méhir-shepget körsitishke teyyar turidu, dégenlik bolsa kérek, dep qaraymiz (Tewratta adette: «Xuda bilen körüshüş» dégen menide). Biraq bezi alimlar bu jümlini Xudaning pat arida chüshüridighan jazasini körsitidu, dep qaraydu. □ 4:13 «Insan'gha özlirining **oy-pikrining néme ikenlikini ayan qilghuchi**» — ibraniy tilida «Insan'gha uning oy-pikrining néme ikenlikini...» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Insan'gha özining (Xudaning) oy-pikrining néme ikenlikini...». Biraq biz «uning oy-pikri» dégenlik Xudaning oy-pikirlirini emes, belki adamlarningkini körsitidu, dep qaraymiz. «Tang **seherni qarangghuluqqa aylandurghuchi**» — yaki «Qarangghuluqni tang seher qilghuchi». ■ 4:13 Nah. 1:3

⁴ Chünki Perwerdigar Israil jemetige mundaq deydu: — Méni izdenglar, hayatqa érishisiler;

⁵ Beyt-Elni izdimenglar,
Gilgalghimu barmanglar,
Beer-Shébagha seper qilmanglar;
Chünki Gilgal esirge élinip sürgün qilinmay qalmaydu,
Beyt-El yoqqa chiqidu. □ ■

⁶ Perwerdigarni izdenglar, hayatqa érishisiler;
Bolmisa U Yüsüp jemeti ichide ot kebi partlap, uni yep kétidu,
Hem Beyt-Elde otni öchürgüdek adem tépilmaydu.

⁷ I adaletni emen'ge aylandurghuchi,
Heqqaniyliqni yerge tashlighuchilar, □

⁸ Siler Orion yultuz türkümi we Qelb yultuz topini Yaratquchi,
Ölüm kölenggisini tang nurigha Aylandurghuchi,
Kündüzni qarangghuluq bilen kéchige Aylandurghuchi,
Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige Quyghuchini izdenglar;
Perwerdigar Uning namidur. ■

⁹ U baturlar üstige tuyuqsiz halaketni partlitidu,
Istihkam üstige halaket chüshüridu.

¹⁰ Shu *Israillar* sheher derwazisida tenbih béridighanlarga öch,
Durus sözleydighanlardin yirginidu. □

¹¹ Emdi siler namratlarni ézip,
Ulardin bughday «hediye»lerni aldinglar!
Oyulghan tashlardin öylerni saldinglar,
Biraq ularda turmaysiler;
Siler güzel üzümzarlarni berpa qilghansiler,
Biraq ularning sharabini ichelmeysiler. □ ■

¹² Chünki silerning asiyligirlarning qanchilik köplükini,
Silerning gunahinglarning qanchilik zor ikenlikini obdan bilimen;
Ular heqqaniy ademni ézidu,
Ular para yeydu,

Sheher derwazisida miskinlerning heqqini qayriwalidu.

¹³ Shunga bundaq dewrde «pemlik adem» süküt qilidu;
Chünki u rezil bir dewrdur. □

¹⁴ Hayat yashash üçün yamanliqni emes, méhribanliq-yaxshiliqni izdenglar;
Shundaq bolghanda siler déginglardek,

□ **5:5** «Beyt-Elni izdimenglar, Gilgalghimu barmanglar, Beer-Shébagha seper qilmanglar» — Beyt-El, Gilgal hem Beer-Shéba Israillar üçün üç tawabgahqa aylan'ghanidi. Bu üç jaygha bérip qurbanliq qilish qatarliqlar «tawap qilish»tek «sawabliq ish» dep qaralghan. Bu üç jay Ibrahim, Ishaq, Yaqub, Yeshua qatarliq peyghemberlerning tarixi bilen zich munasiwetlik bolghan jaylardur. Tewratta, bundaq «tawap qilish» ishlirining hemmisi xorapilyliq dep qarilidu. Amos bu yerde söz oyuni qilidu, «Gilgal esirge chüshidu» deydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galah-galah» dégen bilen ipadilinidu. «Beyt-El yoqqa chiqidu» dégenning «Beyt-El «yoq» (yoqqa barawer bolghan) bir butqa oxshap qalidu» dégen ichki menisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4 □ **5:7** «I adaletni emen'ge aylandurghuchi» — «emen» dégen achchiq bir ösümlük bolghachqa, mushu yerde ademlerge qayghu-hesretni épkelidighan adaletsizlikni bildüridu. ■ **5:8** Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ **5:10** «Shu Israillar sheher derwazisida tenbih béridighanlarga öch,...» — «sheher derwazisi» sheherdiki aqsaqallar olturidighan, erz-dewalarni anglaydighan, soraq qilidighan jay. □ **5:11** «Emdi siler namratlarni ézip,...» — ibraniy tilida «Emdi siler namratlarni dessep,...». Bashqa birxil terjimisi «Namratlardin éghir ijare heqqi élip,...». ■ **5:11** Zef. 1:13 □ **5:13** ««pemlik adem» süküt qilidu» — mushu «pemlik adem» belkim «öz bixeterliki yaki menpeetini közlep yüridighan adem» dégen menide. Yuqiriqi 10-, 12-ayetni körüng. Buninggha qarighanda, Amos peyghemberning «épi yoq» oxshaydu, chünki u op'ochuq halda rezil hökümdarlarga, baylarga tenbih bermekte.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar heqiqeten siler bilen bille bolidu.

¹⁵ Yamanliqtin nepretlininglar, méhribanliq-yaxshiliqni söyünglar,

Sheher derwazisida adaletni orninglar;

Shundaq qilghanda Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda belkim Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter. □ ■

¹⁶ Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Reb mundaq deydu: —

«Barliq keng reste-bazarlarda ah-zarlar anglinidu;

Ular hemme kochilarda «Way... way!...» dep awazini kötüridu;

Ular déhqanlarnimu matem tutushqa,

Ah-zarlar kötürgüchi «ustilar»ni yiglashqa chaqiridu.

¹⁷ Hem barliq üzümzarlardimu ah-zarlar kötürülidu;

Chünki Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — deydu Perwerdigar. □

Perwerdigarning küni

¹⁸ Perwerdigarning küniqe teqezzar bolghan silerge way!

Perwerdigarning küni silerge qandaq aqiwetlerni keltürer?

U yoruqluq emes, belki qarangghuluq élip kélidu. □ ■

¹⁹ U küni birsi shirdin qéchip, éyiqqa uchrap,

Andin öyige kirip, qoli bilen tamgha yölen'gende,

Yilan uni chaqqandek bir ish bolidu!

²⁰ Perwerdigarning küni yoruqluq emes, belki qarangghuluqla élip kélidu emesmu?

Uningda peqet qarangghuluqla bolup, yoruqluq héch bolmaydighu?!

Bihude héyt-bayramlar

²¹ Héytlinglarga nepretlinimen, ulardin bizar boldum,

Ibadet sorunliringlarning puriqini purighum yoq. ■

²² Chünki siler Manga «köydürme qurbanliq»lar hem «ash hediye»liringlarni sunup atisanglarmu,

Men ularni qobul qilmaymen;

Silerning bordaq malliringlar bilen qilghan «inaqliq qurbanliqliringlar»gha qarimaymen.

²³ Mendin munajatliringlarning sadalirini épkétinglar,

Chiltarliringlarning küylirini anglimaymen;

²⁴ Buning ornida adalet xuddi sharqiratmidek,

Heqqaniylik ebediy aqidighan éqimdek dolqunlisun!

□ **5:15** «...Xuda belkim Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter» — «Yüsüpning qaldisi» shimaliy padishahliq bolghan «Israil»din qaldurulghanlarni körsitidu. Yüsüptin törülgen Efraim we Manassehdin Israil ichidiki eng chong qebililer chiqqan. ■ **5:15** Zeb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9 □ **5:17** «Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — «Mis.» 12:12de, Perwerdigarning Israilgha «Men Misirni kézip ötimen» dep Misirliqlargha ölüm jazasini yürgüzgenlikige oxshash, U hazir **Öz xelqi** arisidin «ötüp kétip», Öz jazasini élip baridu. □ **5:18** «Perwerdigarning küniqe teqezzar bolghan silerge way!» — Amos dewridikiler Tewrattiki «Obadiya» hem «Yoél» peyghemberlarning yazmilliridin «Perwerdigarning küni»ni xata chüshinip, belkim «Xuda hemme «kapir ejnebiy» ellerni qattiq uridu, «Xudaning xelqi bolghan bizler» kötürülimiz» dégen irqchi, bimene köz-qarashta bolghanidi. Amos bu kün bolsa, gunahdin towa qilmighan herbir ademge jaza élip kélidu, deydu. ■ **5:18** Yer. 30:7; Yo. 2:2; Zef. 1:15 ■ **5:21** Yesh. 1:11; Yer. 6:20

25 Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilgan qurbanliq-hediyilerni Manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?! □ ■

26 Berheq, siler «Sukkot» dégen padishahinglar, hem «Qiun» dégen butliringlarni, yeni «Yultuz ilahi»nglarni kötürüp mangdinglar! □

27 Emdi Men silerni esir qilip, Demeshqtin yiraqlargha sürgün qildurimen, — deydu «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda» dégen nam bilen atalghan Perwerdigar.

6

Israilning hakim-hökümdarlarigha way!

1 I Zionda xatirjem olturghanlar hem Samariye téghigha tayinip aman-ésen yashighanlar!

I ellerning kattisining erbabliri!

Israil jemeti silerni izdep kélidu —

— Silerning halinglarga way! ■

2 *Siler xelqqe:* — «Kalneh shehirige bérip körünglar;

Shu yerdin «büyük Xamat» shehirige béringlar,

Andin Filistiylerning shehiri Gatqa chüshüp béqinglar;

Bular silerning ikki padishahliqinglardin ewzelmu?

Ularning chégrisi silerningkidin kengmu?» — *dep maxtinip sözleysiler.* □

3 I yaman künni kéchiktürmekchi bolghanlar!

Siler jebir-zulumning hökümraniqini ornitip, uni özünglarga yéqin qilmaqchi bolisiler, ■

4 Pil chishida neqishlen'gen kariwatlar üstide yatisiler,

Diwanliringlar üstide kérilip yatisiler,

Pada topidin paxlanlarni,

Kala qotanliridin mozayni tallap yeysiler,

5 Chiltar ahangigha tengkesh qilip éytisiler,

Dawuttek özünglarga sazlarini ijad qilisiler, ■

6 Sharabni chinilep-chinilep ichisiler,

Özünglarga serxil mayliq etirlerni sürisiler,

— Biraq könglünglar Yüsüp jemetining zıyan-zexmiti üçün héch azablanmaydu! ■

7 Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu;

□ 5:25 «Siler **chöl-bayawandiki qiriq yilda qilgan qurbanliq-hediyilerni manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!**» — Musa peyghemberning yétekchilikide chöl-bayawanda bolghan dewrde, Israillar chöl-bayawanda qurbanliqlarni qilip kelgen bolsimu, lékin bu ayettin shuni bileleymizki, ular bu qurbanliqlarni **Xuda üçün** atighan emes («Manga élip keldinglarmu?»); bu ishlar peqetla bir «diniy paaliyet» yusunida élip bérilghan, xalas. ■ 5:25 Ros. 7:42 □ 5:26 «Berheq, **siler ... «Yultuz ilahi»nglarni kötürüp mangdinglar!**» — pütkül ayetning terjimiliri köp xil. Biraq asasiy menisi oxshash, Israil Musa peyghember dewridin tartip könglidiki butpereslikni héch tashlimighan. Ayette éytilghan butlar asasen Mésopotamiye, yeni Babil rayonidiki butlardur. Shunga Xudaning ulargha béridighan jazasi (27-ayet) ularni Babilgha esir qildurup, shu yerge sürgün qildurushtin ibaret holidu. ■ 6:1 Mis. 19:5; Yer. 2:3 □ 6:2 «bular **silerning ikki padishahliqinglardin ewzelmu?**» — «ikki padishahliq» — birinchisi shimaliy padishahliq — Israil, paytexti Samariye; ikkinchisi jenubiy padishahliq — Yehuda, paytexti Yérusalém. «Silér xelqqe:... maxtinip sözleysiler» dégen sözlér eslidiki tékiste yoq. Bu ayette aydinglashturushqa tégishlik bir mesile bar: — ayettiki sözlerni Amos éytqanmu yaki Samariyediki emirler Samariyening bixeterliki toghruluq maxtinip éytqanmu? Bizningche Samariyediki emirler éytqan bolushi kérek; chünki eger peyghember agahlandurush terizide sorighan bolsa, soalning eksiche sorighan bolatti, — Yeni «Bu sheherler silerning ikki padishahliqinglardin ajizmu?» dep sorighan bolatti. Shunga bu sözlerni qoshtuq. Bu üç sheherning hemmisi dushmaning hujumigha duch kélip, andin ghulighan bolsa kérek — biraq hazirghiche bu ishlar toghruluq tarixiy xatiriler yoq. ■ 6:3 Ez. 12:27; Am. 5:18 ■ 6:5 Yesh. 5:12 ■ 6:6 Yesh. 5:11,12

Kérlip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu. □ ■

⁸ Reb Perwerdigar Öz hayati bilen qesem qilghanki,

– deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

– Men Yaqupning ghururidin bizar boldum,

Uning orda-istihkamliridin nepretlinimen;

Men bu sheherni, shundaqla uningdiki hemmini dushmen'ge tengla ötküzüp bérimen;

⁹ We emelge ashuruliduki,

Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu. □

¹⁰ Eger melum bir ölgüchining tughqini, yeni ölgüchining jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kôtürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin:

– «Qéshingda yene birsi barmu?» dep sorisa, u «Yoq» deydu,

Andin *tughqini* yene: «Süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» – deydu. □

¹¹ Sewebi, Perwerdigar buyruq chüshüridu,

We chong öyni pare-pare qiliwétidu,

Kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu. □

¹² Atlar tash üstide chapalamdu?

Ademler ashu yerni kalilar bilen aghduralamdu?

Biraq siler adaletni öt süyige,

Heqqaniyliqning méwisini emen'ge aylandurghansiler — □ ■

¹³ – Yoq bir nersidin shadlinip ketkensiler,

«Öz küchimizge tayinip qudretke ige bolghanmiz» – dégensiler. □ ¹⁴ Chünki mana, i Israil jemeti,

– deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

– Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen;

Ular Xamat shehirining dawinidin Arabah éqimighiche silerni xarlaydu. □

7

Amosning dualiri – Xudaning qarari

□ **6:7** «Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu; kérlip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu» — tarixiy melumatlardin qarighanda, Asuriye impériyesi melum bir yurtqa tajawuz qilghanda, awwal shu yurttiki mötiwerlerni esir qilib épkétish aditi bar idi. ■ **6:7** Yesh. 5:13 □ **6:9** «Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu» — 5:3ni körüng. □ **6:10** «melum bir ölgüchining tughqini...» — ibraniiy tilida «melum bir ölgüchining taghisi...». «... Jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kôtürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin: — «qéshingda yene birsi barmu?» dep sorisa, u «yoq» deydu, andin tughqini yene: «süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu» — Yehudiy xelqi adette jesetlerni kömidu, «jesetni köydürüş»ni och köridu. «Jesitini küydürüş» dégen ish ularning béshigha nahayiti éghir apet chüshidighanliqini körsitidu; shuning bilen ularning jesetlerni kömüshke qet'iy waqti chiqmaydu, démekchi. Shunga bu bésharet Samariyening nahayiti jiddi, béchare ehwalgha chüshidighanliqini körsitidu. Uning üstige, jeset öyde uzun'ghiche turghan — hazir peqet «ustixanlar»la qalghan. Hayat qalghan kishiler shundaq qorqiduki, ular Perwerdigarning namini éytishqimu pétinalmaydighan bolup qalidu. Qiziq bir ish shuki, uzundin tartip, bolupmu Yérusalémning Eysa Mesihning ölümidin kéyinki weyran qilinishidin kéyin, Yehudiyilar «Yahweh» (Perwerdigar) dégen isimni ishlitishke pétinalmaydu. □ **6:11** «Perwerdigar... chong öyni pare-pare qiliwétidu, kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu» — hakim-hökümdarlarning, emeldarlarning gunahliri hamam bashqilarni öz gunahlirigha chétildurup qoyidu; shu wejidin «kichik öyler»mu jazagha uchrup kétidu. □ **6:12** «...adaletni öt süyige, heqqaniyliqni emen'ge aylandurghansiler» — mushu ibarining menisi 5-bab, 7-ayetning menisige oxshashtur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13** «Yoq bir nerse» — bizningche, shübhisizki, ularning butlirini körsitidu. Pütkül ayetning bashqa birxil terjimisi: ««Lo-debar shehirini élip shadlan'ghaniduq, Karnaim shehirinimu öz küchimizge tayinip alduqqu?» — dégensiler». □ **6:14** «Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen» — «bir el» Asuriye impériyesini körsitidu.

¹ Reb Perwerdigar manga k rsettiki –
 K yinki ot-ch p bash tartqan waqtida, mana U ch ketkilerni yasidi (bu padishah özige ot-ch p orghandin k yinki, ikkinchi qétimliq ot-ch p  sken waqit idi) □ ² hem shundaq boldiki, chéketkiler zémindiki ot-ch pnı qaldurmay yewetkendir k yin, men: –
 «I Reb Perwerdigar,  t n p qalay, kechürgeysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» – d dim.
³ Perwerdigar emdi undaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» – d di Perwerdigar.
⁴ Reb Perwerdigar manga k rsetti –
 Mana, Reb Perwerdigar *xelqi* bilan küresh qilishqa otni chaqirdi;
 Ot hetta chongqur d ngiznimu qurutti,
 Miras bolghan z minnimu yep ketti;
⁵ Emdi men: –
 «I Reb Perwerdigar,  t n p qalay, toxtighaysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» – d dim.
⁶ Perwerdigar shundaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» – d di Reb Perwerdigar.

⁷ Emdi U manga *mundaq bir ishni* k rsetti –
 We mana, Reb tik  lchig ch yip bilan qopurulghan tam t wide,
 Qolida tik  lchig ch yipni tutqiniche turatti; ⁸ we Perwerdigar mendin: –
 «Amos, n mini k rdung?» dep soridi.
 Men: «Tik  lchig ch yipni» – d dim.
 Reb: «Men yene  z xelqim Israil otturisigha tik  lchig ch yipni tikleymen; Men yene ularni jazalimay  t p ketmeymen;
⁹ Hem Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu,
 Israilning tawapgahliri weyran qilinidu;
 Yeroboam jemetige qilich bilan hujum qilishqa ornumdin turimen» – d di.□

Amosning butpereslarning tawapgahi bolup qalghan Beyt-Elning kahini, yeni «shimaliy padishahliq» Israilning «bash kahini» Amaziya bilan bolghan kürishi

¹⁰ Shuning bilan Beyt-Eldiki kahin Amaziya Israil padishahi Yeroboamgha xewer yollap: –
 «Amos Israil jemeti arisida turupmu silige suyiquest qildi; z min uning qilghan barliq geplirini k t rlmeydu. ¹¹ Chünki Amos: – «Yeroboam qilichta  lidu, Israil esirge  linip öz z minidin sürgün bolmay qalmaydu!» – deydu» – d di.□
¹² Andin Amaziya Amosqa: – Hey aldin körgüchi! Bes, yoqal, Yehuda z minigha qach, ashu yerde b sharet b rip, shu yerde nan t pip ye! ¹³ Biraq Beyt-Elde yene b sharet berme; chünki u padishahning tawapgahi, shahliq  ydur, – d di.□
¹⁴ Amos Amaziyağa jawab b rip mundaq d di: –
 «Men esli peyghember emes idim, yaki peyghemberning oghlimu emesmen; belki men bir charwichi, shundaqla  ren derexlirining m wisini terg chi idim. ¹⁵ Biraq pada

□ **7:1** «Reb Perwerdigar manga k rsettiki – k yinki ot-ch p bash tartqan waqtida, mana u ch ketkilerni yasidi...» – bu ishni (shundaqla -4-, 7- we 8:1-ayettiki ishlarnimu) Amos b sharetlik ghayibane körünüshte körgen bolsa kürek. Chünki 3-, 6-ayette Perwerdigar «bundaq ishtin» yanidu. □ **7:9** «Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu» – «yuqiri jaylar» tagh choqqiliri qatarliq jaylarda Xudagha qurbanliq qilish eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda men'i qilin'ghanidi. Shundaqtimu, Israil hem Yehudadikiler x li burunla tagh choqqiliri  stide Perwerdigargha qurbanliq qilip ibadet qilishqa bashlighanidi. K yin ular mushu «yuqiri jaylar»da butqa choqunushqa bashlidi. □ **7:11** «Chünki Amos: – «Yeroboam qilichta  lidu, Israil esirge  linip öz z minidin sürgün bolmay qalmaydu!» – deydu» – emeliyette Amos: – «Perwerdigar Yeroboamning jemetige qilich bilan hujum qilidu» – d genidi (9-ayet). □ **7:13** «Beyt-Elde yene b sharet berme; chünki u padishahning tawapgahi» – «padishahning tawapgahi» ibraniy tilida «padishahning «muqeddes jay»i» d yilidu.

béqiwatqan chéghimda Perwerdigar méni Öz ilkige aldi we manga: «Barghin, xelqim Israilgha bésharet ber» — dédi. ¹⁶ Emdi, i Amaziya, Perwerdigarning sözige qulaq sal! Sen manga: «Israilni eyibleydighan bésharetlerni berme, Ishaq jemetini eyibleydighan sözlerni éytma», déding. ¹⁷ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — «Séning ayaling sheherde pahishe bolidu, oghul-qizliring qilich bilen qirilidu we zémining ölchesh tanisi tartilishi bilen parchilinidu; sen napak bir zéminda ölisen; we Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu»».

8

Kélidighan jazalar

¹ Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe. □

² Andin U mendin: Amos, némini kördung? — dep soridi.

Men: «Bir séwet yazliq méwini» — dédim.

Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilgha zawal yetti; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen, — dédi. □

³ — Shu küni ordidiki qizlarning naxshiliri qiya-chiyalargha aylinidu, — deydu Reb Perwerdigar; — Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt! □

⁴ Buni anglanglar, hey miskinlerni ezgüchiler,

Zémindiki ajiz möminlerni yoqatmaqchi bolghanlar — □

⁵ «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, Bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — deydighanlar,

— Shundaqla «efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip,

Aldamchiliq üçün tarazini yalghan qilghanlar! □ ■

⁶ — Namratlarni kümüşhke,

Miskin ademni bir jüp choruqqa sétiwalmaqchi bolghanlar,

Bughdayni süpüründisi bilen qoshup satmaqchi bolghanlar! ■

⁷ Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,

— Berheq, Men hergiz ularning qilghanliridin héchbirini untumaymen! □

⁸ Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu?

We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu?

U Nil deryasidek örlep kétidu,

■ **7:16** Ez. 21:7 □ **8:1** «Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe» — bu ishni (hem 7-bab, 4-, 7-ayettiki ishlarnimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolushi mumkin.

□ **8:2** «Men: «bir séwet yazliq méwini» — dédim. Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilgha zawal yetti... — dédi» — ibraniy tilida «yazliq méwe» bilen «zawal» dégen sözler bir-birige oxshap kétidu. □ **8:3** «Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt!» — démek, shu chaghda matem tutqanda, awaz chiqirishqa bolmaydu.

□ **8:4** «Hey miskinlerni ezgüchiler...» — bashqa birxil terjimisi «Hey, miskinlerni yutuwalghuchilar...». □ **8:5**

«Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — «yéngi ay» künide hem «shabat küni» (shenbe küni)de Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche dem élish kérek idi. Emdi bu kishiler achközlüktin dem élishqimu narazi idi. Shundaq bolupla qalmay, ular bughdayni ölcheydighan kürini kichik, tenggilerni jinglaydighan taraza téshini chong qilip xeqlerni aldaydu (kéyinki izahatni körüng). ««efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip,...» — «efah» hejim birliki, «shekel» pulning yaki éghirliqning birliki idi. Bir «efah» (yaki «küre») 40 litrche, bir «shekel» («misqal») 14 gram kélidu. Bu toluq ayet sodigerlerning addiy puqralarni ölchem birlikliridin paydilinip, qaqati-soqti qiliwatqanliqini körsitidu. ■ **8:5** Hosh. 12:8

■ **8:6** Am. 2:6 □ **8:7** «Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,...» — bezi alimlar: ««Yaqupning ghururi bilen» dégenni «Yaqupning pexri bilen», démek «Yaqupning pexri bolghan Xuda bilen» dep chüshinidu. Biraq 6-bab, 8-ayet boyiche Xuda «Yaqupning ghururi» yaki «Yaqupning pexri»ge öch idi. Adette qesem ichishte qesem qilghuchilar nahayiti muqim, özgermes bir nerse bilen qesem ichidu; Xudaning «Yaqupning ghururi bilen» qesem ichishi bolsa intayin kinayilik gep, «Yaqupning ghururi»ning héch özgermes, nahayiti jahil ikenlikini puritidu.

U Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu.□

⁹ Shu küni shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Reb Perwerdigar,
— Quyashni chüshte patquzimen,
Zéminni shu ochuq künde qarangghulashturimen.

¹⁰ Héytlinglarni musibetke,
Hemme naxshiliringlarni ah-zarlarga aylanduriwétimen;
Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen,
Herbir ademning béshida taqirliq peyda qilimen;
Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek,
Héytning axirini derd-elemlik bir kün qiliwétimen.□

Sürgün bolup, Xudaning sözidin ayrilish

¹¹ Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Reb Perwerdigar,
Zémin'gha qehetchilikni ewetimen, —

— Nan'gha bolghan qehetchilik emes, yaki sugha bolghan changqashmu emes, belki
Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilikni ewetimen.

¹² Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu,
Ular Perwerdigarning söz-kalamini izdep uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□

¹³ Shu küni güzel qizlar hem yigitlermu usuzluqtin halidin kétidu;

¹⁴ Hem Samariyening gunahining *nami* bilen qesem ichkenler,
Yeni «Ilahingning tiriklikni bilen, i Dan», yaki «Beer-Shébadiki *ilahiy* tirik yol bilen!» dep
qesem ichkenler bolsa —

Ular yiqilidu, ornidin hergiz qaytidin turalmaydu.□ ■

9

Saxtipezlik üstige qilin'ghan jeng

¹ Men Rebning qurbangahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: —
— Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar,
Ularni *ibadetxanidikilerning* bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar!
Men shu *butperesler*din eng axirda qalghanlirininimu qilich bilen öltürimen;
Ulardin qachay dégenler qachalmaydu,

□ **8:8** «Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu? We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu? U Nil deryasidek örlep kétidu, u Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu» — mushu ayyette Amos yer tewresh toghruluq bésharet béridu (1:1ni körüng). Nil deryasi her yili tuyuqsiz örlep kétip, bir mezigil kelkün kélip, zéminni bésip kétidu. Qanaan (Pelestin) zéminimu emdi Nil deryasigha oxshash «örlep kétidu» (yer tewresh bilen égiz-pes bolidu). □ **8:10** «Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen» — «böz rext»ke oruniwélis, chachlarni chüshüriwétis qattiq matemni yaki towa qilishni bildüridu. «Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek... qiliwétimen» — bésharette ölgen «yekke-yégane oghul» zadi kimdu? Mezkur soal Israil üçün dewrdin-dewrge bashni qaturidighan mesile. □ **8:12** «kézip mangidu» — yaki «sersan bolup mangidu» yaki «elengship mangidu». «Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu, ular Perwerdigarning söz-kalamini ... tapalmaydu» — birinchidin, «déngizdin déngizgha» dégenlik belkim ««ottura déngiz»din «ölük déngiz»gha», yeni «gherbtin sherqqe» dep bildüridu. Tékestte «jenubqa» tilgha élinmaydu. Belkim bu Israildikilerning hakawurluqini körsitidu — ular Yehudadin, yaki Yehudadin kelgen peyghemberdin (mesilen, Amostin) heqiqetni izdimeydu. Toluq bésharet belkim Yehudiylarning keyinki dewrlerdiki, bolupmu hazirqi umumiy ehwalini körsetken bolsa kérek — ular Injilni, yeni «xush xewer»ni qobul qilmighachqa, özleri tartqan azab-oqubetlirige héch chüshenche tapalmaydu. □ **8:14** «Samariyening gunahining nami bilen qesem ichkenler» — «Samariyening gunahi» ularning butliridin biri bolsa kérek. «Beer-shébadiki ilahiy tirik yol bilen!» — ibraniiy tilida «Beer-Shébadiki yolning tiriklikni bilen» déyilidu. «Danning ilahi» hem «Beer-Shébadiki ilahiy tirik yol» — shu ikki yerning butlirini körsitidu. «Yol» ibraniiy tilida «derek» dégen söz bilen ipadiliniidu. Uyghur tilidiki «teriye» we «teriye» dégen sözler ereb tili arqiliq mushu sözdin kelgen. ■ **8:14** Am. 5:5

Ulardin qutulay dégenler qutulup chiqalmaydu.□

² Ular tehtisara ichige téship kirse, qolum ashu yerdin ularni tartip chiqiridu; Ular asman'gha yamiship chiqsa, Men shu yerdin ularni tartip chüshürimen;■

³ Ular Karmel choqqisigha möküwalsimu, Men ularni izdep shu yerdin alimen; Ular déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu,

Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu;□

⁴ Düşmenlirige esirge chüshken bolsimu,

Men shu yerde qilichni buyruymen, u ularni öltüridu;

Men yaxshiliqni emes, belki yamanliqni yetküzüsh üçün közlimni ulargha tikimen. ■

⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,

Zémin'gha tegküchi bolsa del Uning Özidur;

U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu;

Zémin Nil deryasidek örlep kétidu —

Misirning deryasidek *örkeshlep*, andin chöküp kétidu.□

⁶ Rawaqlirini ershlerge sélip, asman gümbizini yer yüzige békitküchi Shudur;

Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige quyghuchi Udur;

Perwerdigar Uning namidur.■

⁷ Siler Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri?

Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu?

Filistiyelarni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?□

⁸ Qaranglar, Reb Perwerdigarning közi «gunahkar padishahliq» üstige chüshti —

Men yer yüzidin uni yoqitimen;

Lékin Men Yaqup jemetini toluq yoqitiwetmeymen, — deydu Perwerdigar.

⁹ Chünki qaranglar, Men buyruq chüshürimen,

Shuning bilen xuddi birsi danni ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen,

Biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu. □ ¹⁰ *Halbuki*, xelqimning barliq gunahkarliri, yeni: «Külpet bizge hergiz yéqinlashmaydu, béshimizgha chüshmeydu» dégüchiler qilich tégide ölidu.

Ademni heyranuhes qilidighan wede — axirqi zamanlar

□ 9:1 «Men **Rebning qurban'gahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: — Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar, ularni ibadetxanidikilerning bashlirigha chüshürüp, pare-para qilinglar!**» — bu ishlar, shübhisizki, Beyt-Eldiki (butpereslik soruni qilin'ghan, biraq «Perwerdigarning nami» bilen atalghan) ibadetxanida bolidu. Mushu buyruq kimge bérilgenliki éniq déyilmidi; belkim perishtilerge bérilgen bolushi mumkin. Ibadetxanining buzulushi belkim yer tewresh bilen munasiwetlik (5-ayetni körüng). □ 9:2 «tehtisara» — ölgenlerning rohliri baridighan jay. ■ 9:2 Zeb. 139:8-12 □ 9:3 «Ular **déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu, Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu**» — «Yesh.» 27:1ni körüng. ■ 9:4 Yer. 44:11 □ 9:5 «U **tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu; zémin Nil deryasidek örlep kétidu...**» — mushu ayette yer tewresh toghruluq yene bir bésharet bérilidu. ■ 9:6 Zeb. 104:3, 13; Am. 5:8 □ 9:7 «Siler **Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri? Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu? Filistiyelarni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?**» — «Krét arili» — ibranij tilida «Kaftor». Toluq ayetning menisi: — Israillar «Xuda bizni Misirdin alahide chiqarghan» dégen oyda bolup, «Némini qilishimizdin qet'iynez, biz yenila Xudaning alahide xelqi bolimiz, héchnéme bizge tegmeydu» dégen xata oygha kélip qalghan bolsa kérek. Xuda mushu yerde, bashqa ellerni («kapir» ellerni) bashqa yerlardin (jümlidin Misirdin yiraq jaylardin), élip chiqardim, deydu. Shunga, melum bir el bir yerdin bashqa bir yerge yökilip chiqqan bolsimu, bu ish ularning qaltisliqini ispatlimaydu. Elning yurtlirini békitküchi bolsa peqet Xuda Özidur. □ 9:9 «Shuning **bilen xuddi birsi danni ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen, biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu**» — bughday danliri ghelwirdin ötüp kétidu, tashlar qalidu. Bu ayetning menisi, shübhisizki, Xuda qimmiti bar bolghan barliq bughday danlirini (heqiqiy étiqadchilarni) yighip saqlaydu (10-ayetni körüng). Süzülp qalghanliri (tashlar) tashliwétilidu.

¹¹ Shu küni Men Dawutning yiqilgan kepisini yéngibashtin tikleymen,
Uning yériqlirini étimen;
Uni xarabiliktin ongshap,
Eyni zamandiki pétidek qurimen. □ ■

¹² Shuning bilen ular Édomning qaldisigha hemde namim bilen atalghan barliq ellerge
igidarchiliq qilidu, — deydu buni béjirgüchi Perwerdigar.

¹³ Mana shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu,
Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu;
Taghlar yéngi sharabni témitip,
Barliq döng-égizlikler érip kétidu. □ ■

¹⁴ We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen;
Ular xarab sheherlerni qayta qurup, ularda makanlishidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning sharabini ichidu;
Ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu. □

¹⁵ Men ularni öz zémini üstige tikimen,
Ular Men ulargha ata qilghan zémindin hergiz qaytidin yuluwétilmaydu — deydu Perwerdigar séning Xudaying. ■

□ **9:11** «Dawutning yiqilip chüshken kepisini yéngibashtin tikleymen» — bu bésharet: (1) Dawut peyghemberdin bolghan padishahliq nahayiti ajiz bolup andin tügishidighanliqini (yiqilidighanliqini) körsitidu (Amos peyghemberdin 150 yil kéyin shundaq bolghan); (2) axirqi zamanlarda Xudaning Dawutning bir ewladini élip textke olturghuzup, Israilni qaytidin bir padishahliq qilidighanliqini körsitidu. Bu padishahliq barliq qalghan ellerni bashquridu (12-ayette körsitilidu). Bu ellerning hemmisi Xudagha ibadet qilidu, uning nami bilen atilidu (12-ayet). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **9:11** Ros. 15:16 □ **9:13** «Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu» — «üzümlerni cheyligüchi» üzüm sharabi chiqirish üçün üzümlerni kölchekke qoyup dösseydighan ademler. «yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu, üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu» — démek, hosulni yighip bolushqa köp waqit kétidu. Hosul élish adette Mart, Aprél aylirida bashlinidu. Yer heydesh adette Öktebr, Noyabrda bolidu. Biraq hosulni yéghiwélish yer heydesh bashlan'ghan waqitqiche téxi tügimeydu; üzüm cheylesh waqti adette Sintebr éyida bolidu. Lékin axirqi zamanda üzüm cheylesh uruq chéchish waqtighiche, yeni Noyabr, Dékabr aylirighiche dawamlashidu. «Barliq döng-égizlikler érip kétidu» — bu ibare belkim süt we sharab shunche mol bolidu, méwe shirniliri éqip turidu, taghlar we döngler «érip kétéwatqan»dek körünidu, dégen menide. Bu ayet «Yo.» 3:18-ayettin neqil keltürülgen. ■ **9:13** Yo. 3:18 □ **9:14** «We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen; ular xarab sheherlerni qayta qurup, ... ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu» — bu ulugh wede 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayetlerde xatirilen'gen jazalarni yüzdeyüz özgertidu. Axir bérip Xuda Öz xelqini gunahtin qutquzup, paklanduridu we shuning bilen U ular arisida pütünley ulughlinidu. ■ **9:15** Yer. 32:41

Obadiya

Édomning berbat bolushi

¹ Obadiya körgen alamet körünüş: —

Reb Perwerdigar Édom toghruluq mundaq deydu: —
(Biz Perwerdigardin bu xewerni anglashqa muyesser bolduq)

— «Bir elchi eller arisigha ewetildi;

U: «Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish üçün turayli!» — dep xewer béridu.□

² Mana, Men séni eller arisida kichik qildim;
Sen *eller arisida* qattiq kemsitilgen xelq bolisen!□

³ Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi,
Turalghusi yuqiri bolghuchi,
Könglüngde: «Kim méni yerge chüshürelisun?!» dégüchi,
Könglüngdiki tekebburluq özüngni aldap qoydi!□

⁴ Sen Bürküttek özüngni yuqiri kötürsengmu,
Changgangni yultuzlar arisigha tizsangmu,
Men shu yerdin séni chüshürüwétimen,
— deydu Perwerdigar.■

⁵ Bulangchilar qéshinggha kelsimu,
Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu,
(Hey, shunche üzüp tashlinisen!)
Ular özlirige chushluqla oghrilaytti emesmu?

Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu emesmu?□ ■

⁶ Biraq Esawning teelluqati qandaq axturuldi!
Uning yoshurun bayliqliri qandaq tépip chiqildi!□

⁷ Barliq ittitaqdashliring séni chégrayingghiche heydiwétidu;
Sen bilen inaq ötkenler séni aldap, üstüngdin ghelibe qilidu;
Néningni yégenler sanga qiltaq quridu;

□ **1:1** «Bir elchi eller arisigha ewetildi» — «eller» (yaki «yat eller») — Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. «Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish üçün turayli!» — «uninggha» bolsa, Édomgha. Belkim bu elchi Édomgha dühmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. □ **1:2** «Men séni eller arisida kichik qildim; sen eller arisida qattiq kemsitilgen xelq bolisen!» — Xuda Édomni «séni» dep, mushu yerde uninggha biwasite söz qilidu. □ **1:3** «tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghusi yuqiri bolghuchi» — demisekmu, Édom pinhanraq, üstige chiqish tes bolghan taghliq rayonda turghan. ■ **1:4** Yer. 49:16 □ **1:5** «Hey, shunche üzüp tashlinisen!» — tirnaq ichidiki sözler, belkim peyghemberning hayajandin Perwerdigarning sözini üzüp qoyup dégen gépidur. «Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche üzüm hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning tériwélisi üçün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi. Bezi sherqiy döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **1:5** Yer. 49:9 □ **1:6** «... Esawning teelluqati qandaq axturuldi!» — «Esaw» Édomning bashqa bir ismi. «... Uning yoshurun bayliqliri qandaq tépip chiqildi!...» — 5-6-ayetler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide.

Sen derweqe yorutulmighandursen!□

⁸ Men shu küni, — deydu Perwerdigar,

— Édomdin danishmenlerni,

Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?□ ■

⁹ Shuning bilen palwanliring parakende bolidu, i Téman,

Shuning bilen Esawning téghidiki herbir adem qirghinchiliqta qetl qilinidu.□ ■

Édomning berbat bolushining sewebi

¹⁰ Ukang Yaqupqa qilghan zulum-zorawanliqning tüpeylidin,

Iza-ahanet séni qaplaydu;

Sen menggüge üzüp tashlinisen.■

¹¹ Sen bir chette *perwasiz* qarap turghan küni,

Yeni yaqa yurttikiler *buradiringning* mülkini bulap ketken küni,

Taipiler uning derwaziliridin kirip Yérusalém üstige chek tashlighan küni,

Sen ularning bir ezasigha oxshash bolghansen.■

¹² Biraq qérindishingning apetlik künige perwasiz qarap turmasliqning kérek idi,

Yehudaning balilirining halaket künide xushal bolup ketmesliking kérek idi;

Külpetlik künide aghzingni yoghan qilmasliqning kérek idi;

¹³ Öz xelqimni apet basqan künide, ularning derwazisigha kirmesliking kérek idi;

Ularni apet basqan künide ularning derd-elemige érensiz qarap turmasliqning kérek idi,

Apet basqan künide qolungni mal-mülkige sozmasliqning kérek idi;

¹⁴ Sen sheherdin qéchip qutulghanlarni üzüp tashlash üçün acha yolda turmasliqning kérek idi;

Külpet basqan künide uningdin qutulup qalghanlarni dühmen'ge tapshurmasliqning kérek idi.

Perwerdigarning küni

¹⁵ Chünki Perwerdigarning küni barliq eller üstige chüshüshke yéqin qalghandur;

Séning bashqilargha qilghiningdek, sangimu shundaq qilinidu;

Sanga tégishlik jaza öz béshinggha chüshidu;■

¹⁶ Chünki sen Öz muqeddes téghimda *ghezipimni* ichkingidek,

Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu;

Berheq, ular ichidu, yutidu,

□ **1:7** «... séni... heydiwétidu; ... üstüngdin ghelibe qilidu; ... sanga qiltaq quridu...» — 5-7-ayetlerde éytilghan bésharetlerdiki péillar «ötken zaman» bilen ipadilinidu. Lékin ular kelgüsi ishlarni körsitidu (8-ayette éniq körsitilidu). Ibraniy tilida, bésharetlerde péillarning «ötken zaman»da ishlitishi «bu ish jezmen yüz béridu» dégenni tekitleydu. «... **Sen bilen inaq ötkenler séni aldap, üstüngdin ghelibe qilidu; néningni yégenler sanga qiltaq quridu**» — bu ayet belkim ereblarning Édomiylarni aldap xaltisigha chüshürüp, ularni öz zéminidin heydiwétishi toghruluq bésharet béridu (weqe belkim miladiyedín ilgiriki 6-esirning axirida bolghan). Ibraniy tilini chüshinish tes. Bésharet kelgüsidi ishlarni körsetkini bilen, péillar «ötken zaman»da ipadilinidu. Adette ibraniy tilida bésharet «ötken zaman»da ipadilen'gen bolsa, uning jezmenlikini tekitleydu. □ **1:8** «Men shu küni... Édomdin danishmenlerni, Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?» — «shu küni» belkim Babil impériyesi ulargha tajawuz qilidighan künini (miladiyedín ilgiriki 587-yili) yaki erebler ularni aldap heydiwétidighan künini, yene axirqi zamanda «Perwerdigarning küni»ni körsitishimu mumkin. Édom öz danishmenliri bilen dangqi chiqqan. Ayup peyghemberning üç dostidin biri bolghan «Témanliq Élifaz»mu Édomluq idi. ■ **1:8** Yesh. 29:14; Yer. 49:7 □ **1:9** «Shuning bilen palwanliring parakende bolidu, i Téman,...» — «Téman» Édomning chong bir shehiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Ez. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zeb. 137:7 ■ **1:15** Ez. 35:15

Andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu.□

Israilning eslige keltürülüshi

¹⁷ Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu,
Tagh pak-muqeddes bolidu;

Yaqup jemetining tealluqatliri özige tewe bolidu;□

¹⁸ We Yaqup jemeti ot, Yüsüp jemeti yalqun,

Esaw jemeti ulargha paxal bolidu;

Ot we yalqun Esaw jemeti ichide yéqilip, ularni yutup kétidu;

Esaw jemetidin héchbirsi qalmaydu;

Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghan.

¹⁹ *Yehudaning* jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu;

Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminigha ige bolidu,

Berheq, ular Efraimning dalasi hem Samariyening dalasigha ige bolidu;

Binyamin Giléadqa ige bolidu;□

²⁰ Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkiib tapqan bu qoshun Qanaandik-
ilerge tewe bolghan zémin'gha Zarefatqiche ige bolidu;

Sefaradta sürgünde turghan Yérusalémdikiler bolsa jenubtiki sheherlerge ige bolidu.□

²¹ Andin Zion téghi üstige qutquzghuchilar chiqidu,

Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu;

Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!□

□ **1:16** «Chünki sen Öz muqeddes téghimda ghezipimni ichkinidek» — ibraniy tilida «chünki sen Öz muqeddes téghimda ichkinidek...» — Chüshenchimiz boyiche Édomiylar Xudaning qolida uning ghezipini ichkenidi. Bashqa birxil chüshenchisi, Édomiylar Yehuda üstidin qilghan ghelibisini tebriklep, «Xudaning muqeddes téghi»da sharab ichken; we ular (ayetning ikkinchi qismi boyiche) shu gunahi üçün barliq eller bilen teng Xudaning ghezipini ichidu. «Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu; berheq, ular ichidu, yutidu, andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu» — ellerning némini ichidu? Xudaning ghezipini ichidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 49:26, «Yer.» 25:15-16, «Zeb.» 16:4nimu körüng). □ **1:17** «Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Biraq Zion téghida qutulup qalghanlar bolidu». □ **1:19** «Yehudaning jenubidikiler» — ibraniy tilida «Negewdikiler». «Negew» — Yehudaning jenubiy teripidiki chong chöl-bayawan. «Yehudaning jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu; Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminige ige bolidu, ... Binyamin Giléadqa ige bolidu» — 19-ayettiki bésharetlerning köp qismi miladiyedin ilgiriki 2-esirde emelge ashurulidu («Makabbiylar» hem «Yoséfus» dégen kona tarixiy kitablarda xatirilen'gen). Biraq pikirimizche, bu bésharetning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolidu. □ **1:20** «Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkiib tapqan bu qoshun...» — bashqa birxil terjimisi: «Qanaan'gha qaytip kelgen, sürgün bolghan Israillar jamaiti... ». □ **1:21** «Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu» — yaki «ular Esaw téghi üstidin höküm chiqiridu». «Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!» — hazir «Esaw téghidikiler»ning héchqaysisi Édomluqlar emes (18-ayetni körüng). Bu «qutquzghuchilar»ning kim ikenliki déyilmidi; pikirimizche, «qutquzghuchilar» kona zamanlarda Israilni qutquzghan peyghemberler we «batur hakimlar» süpitide bolidu. Ular hazir ölüm din tirilgen. Israil Xudaning toluq idare-hökümi astida bolup, uning ehwali pütünley mukemmel bolidu.

Yunus

Yunus peyghemberning Perwerdigar bergen wezipidin qéchishi

¹ Perwerdigarning sözi Amittayning oghli Yunusqa yétip kélip mundaq déyildi: —
² «Ornungdin tur, derhal Ninewe dégen ashu büyük sheherge béríp, awazingni kótürüp u yerdikilerni agahlandurghin; chünki ularning rezillikliri Méning közümge qadilip turidu». ■

³ Biraq Yunus ornidin turup Perwerdigarning yüzidin özini qachurush üçün Tarshish dégen yurtqa ketmekchi boldi. Shunga u Yoppa shehirige béríp, Tarshishqa baridighan kéme tépip, kirasini tölep uninggha chüshti we kémichiler bilen birlikte Tarshishqa béríp, Perwerdigarning yüzidin özini qachurmaqchi boldi. □

⁴ Perwerdigar bolsa zor bir boranni déngizgha tashlidi; shunga déngizda dehshetlik qara boran chiqip, kéme parchilini ketkili tas qaldi. ⁵ Kémichiler bolsa bek qorqup kétép, herqaysisi öz ilahirigha xitab qilip dua qilishiti; ular kémini yéniklisun dep uningdiki yüktarlarni déngizgha tashliwetti. Biraq Yunus bolsa, kéming asti qewitige chüshüwélip, shu yerde ölüktek uxlawatqanidi.

⁶ Kéme bashliqi uning yénigha kélip uninggha: «Ey, uxlawatqan kishi, bu qandaq qilighining? Ornungdin tur, ilahingni séghinip nida qil! Kim bilidu, ilahingning neziri chüshüp bizni halakettin qutquzup qalamdu téxi?» — dédi. ⁷ Ular bir-birige: — Kélinglar, bu külpetning kimning wejidin béshimizgha chüshkenlikini békitish üçün chek tashlayli, — déyishti. Shundaq qilip ular chek tashlashti; axirda chekte Yunus chiqip qaldi.

⁸ Ular uningdin: — Qéni, éyt, béshimizgha chüshken bu külpet kimning sewebidin boluwatidu? Séning tirikchiliking néme? Nedin kelding? Qaysi el, qaysi millettin sen? — dep soridi.

⁹ U ulargha: — Men bolsam ibraniy millitidin, ershlerdiki Xudadin, yeni déngizni, yezéminni yaratqan Perwerdigardin qorqquchimen, dédi. □

¹⁰ Bu söz ularni intayin qorqutiwetti. Ular: «Sen zadi néme ish qilghan?» — dep soridi *chünki ular uning Perwerdigarning yüzidin qachqanliqini bilgenidi, chünki ular buni uning öz aghzidin anglighanidi.*

¹¹ Ular uningdin: — Emdi biz séni qandaq qilsaq déngiz biz üçün tinchlinidu? — dep soridi; chünki déngiz dolquni barghanséri ewj élip kétéwatatti.

¹² U ulargha: — Méni kótürüp déngizgha tashliwétinglar, shu chaghda déngiz siler üçün tinchlinidu; chünki bilimenki, bu zor boran méning sewebimdin silerge chüshti, — dédi.

¹³ Biraq bu ademler küchep palaq urup qirghaqqa yétishke tirishti; emma yételmidi, chünki déngiz qérishqandek téximu dolqunlap kétéwatatti. ¹⁴ Ular Perwerdigargha iltija qilip peryad kótürüp: — Ah Perwerdigar, Sendin ötünimiz, bu ademning jénini alghanliqimizni bizdin körmigeysen! Bigunah bir ademning qénini töküshning gunahini üstimizge qoymighaysen! Chünki Sen Perwerdigar Özüngning xalighiningni qilding! — dep nida qildi.

¹⁵ Shuning bilen ular Yunusni kótürüp élip déngizgha tashliwetti; déngiz dolqunlinishtin shuan toxtidi. ¹⁶ Shuning bilen bu ademler Perwerdigardin qattiq qorqti; ular Perwerdigargha atap qurbanliq qilip qesem ichishti.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3** «Tarshish» - qedimki zamanlarda «Tarshish» deydighan üç yurt bar idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üçinchisi En'gliye bolushi mumkin idi. Mushu yerde qaysi Tarshish ikenlikini biz bilmeymiz. Biraq ularning hemmisi Pelestindin intayin yiraq, Ninewege baridighan yolning eksi yönilishide bolup birnechche ming kilométr yiraqliqta idi. «Yoppa» - «Yoppa»ning hazirqi ismi «Xayfa» yaki «Jaffa», Israiliyening eng muhim portidur. □ **1:9** «ibraniy millitidin» — yeni yehudiy millitidin.

¹⁷ Biraq Perwerdigar Yunusni yutuvelishqa yoghan bir beliqni ewetkenidi. Yunus bolsa bu beliqning qarnida uch keche-kunduz turdi. □ ■

2

Chong beliqning qarnida turup dua qilish

¹ Yunus beliqning qarnida turup Perwerdigargha mundaq dua qildi: —

² «Men derd-elimindin Perwerdigargha peryad koturdum,
U manga ijabet qildi.

Men tehtisaraning tektidin peryad qildim,
Sen awazimgha qulaq salding. □ ■

³ Chunki Sen meni dengiz tektige, dengiz qarnigha tashliwetting,
Kelkun eqinliri meni arisigha eliwaldi,
Sening barliq dolqunliring hem orkeshliring ustümdin otüp ketti; ■

⁴ We men: «Men neziringdin tashliwetilgenmen;
Biraq men yenila muqeddes ibadetxananggha qarap ümid bilen telmürimen» — dedim. □

⁵ Sular meni yutup ketküdek derijide oriwaldi,
Dengiz tekti meni qapsiwaldi;
Dengiz chöpliri beshimgha chirmishiwaldi.

⁶ Men taghlarning teglirigiche chüshüp kettim;
Yer-zemin tegidiki taqaqlar meni ebedil'ebedkiche qamap qoydi;
Halbuki, Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim.

⁷ Jénim ichimde halidin ketkende Perwerdigarni esimge kelturdum,
Duayim Sanga yetip,
Muqeddes ibadetxananggha kirip keldi.

⁸ Bimene erzimes butlarga choqun'ghanlar özige nesip bolghan mehribanliqtin mehrum bolidu.

⁹ Biraq men bolsam teshekkür sadayim bilen Sanga qurbanliq qilimen;
Men ichken qesemlimni Sening aldingda ada qilimen.
Nijat-qutquzush Perwerdigardindur! ■

¹⁰ Perwerdigar beliqqa buyrudi, beliq Yunusni quruqluqqa qey qildi.

3

Ninewe shehirge berip Xudaning xewirini yetküzüsh

¹ Perwerdigarning sözi ikkinchi qetim Yunusqa yetip mundaq deyildi: —

² «Ornungdin tur, Ninewe degen ashu büyük sheherge berip, Men sanga tapshurghan xewerni ulargha jakarla».

□ **1:17** «Yoghan bir beliq» - «yunus beliqi» belkim bu ishtin qoyulghan namdur. Biraq «yunus beliqi» (insanlarga amraq bolghini bilen) ademni yutqudek chongluqta yoq. ■ **1:17** Mat. 12:40; 16:4; Luqa 11:30 □ **2:2** «Tehtisara» — (ibraniy tilida «shéol») «yer astidiki saray» (yeni, «tekt sarayi»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu. Yunus özini ölüp, tehtisaragha chüshkendek hés qilidu. Yene bir mumkinchiligi barki, u beliq qarnida heqiqeten ölgen, andin Xuda uni (beliqning aghzidin chiqqanda) tirildürgen. ■ **2:2** Zeb. 120:1 ■ **2:3** Zeb. 42:7 □ **2:4** «Biraq men ... telmürimen» — bashka birxil terjimisi: «Men qandaqmu muqeddes ibadetxananggha ümid bilen telmürep qaraymen?». ■ **2:9** Zeb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Hosh. 14:3; Ibr. 13:15

³ Yunus ornidin turup Perwerdigarning sözi boyiche Ninewe shehirige bardı. Ninewe bolsa nahayiti büyük bir sheher bolup, sheherning özila üç künlük yol idi. □

⁴ Yunus sheher ichige kirip bir kün mangdi, u: —

Qırıq künden keyin, Ninewe shehiri weyran qilinidu! — dep jakarlidi.

⁵ Ninewedikiler Xudaning sözige ishendi. Ular roza tutulsun dep élan qilip, mötiwerlerdin tartip eng kichikigiche ularning hemmisi böz kiyim kiydi. □ ■ ⁶ Bu söz padishahqa yetkende, umu textidin turup, tonini tashlap böz kiyim kiyip küllükke kirip olturdi. □

⁷ U yene emri arqılıq pütkül Ninewe shehirige munularni jakarlidi: — «Padishah hem aqsöngelerning yarlıqi boyiche, Ninewe shehiridiki héchqandaq adem, at-ulagh, kala, qoy padiliri héchnersige éghiz tegmisun; héchnersini yémisun, sumu ichmisun. ⁸ Herbir adem we haywan böz kiysun, herbiri Xudagha qattiq peryad kötürsun; herbiri yaman yoldin yansun, herbiri qolini zorawanlıqtin üzsun; ⁹ kim bilidu, buning bilen Xuda qattiq ghezpidin yénip bizni halak qilmasmikin?». ■

¹⁰ Shuning bilen Xuda ularning emellirini, yeni yaman yollardin yan'ghanlıqini körüp, ulargha qaratqan bala-qazani chüshürüshtin yénip, shu baliyaqazani chüshürmedi.

4

Perwerdigar Yunus peyghemberge bergen terbiye-sawaq

¹ Emma bu ish Yunusni intayin narazi qilip, uni qattiq ghezeplendürdi. ² U Perwerdigargha: — «Ah, Perwerdigar, öz yurtumdiki chaghda Séning shundaq qilidighanlıqingni démigenmidim? Shunga men eslide Tarshishqa qachmaqchi bolghanmen; chünki men bilimenki, Sen méhir-shepqetlik, rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, chongqur méhribanlıqqa tolghan, kishilerning béshigha külpet chüshürüshtin yan'ghuchi Xudadursen. ■ ³ Emdi Perwerdigar, jénimni mendin élip ket, ölüm men üçün yashashtin ewzel» — dédi.

⁴ Perwerdigar uningdin: — Bundaq achchiqlan'ghining toghrimu? — dep soridi.

⁵ Andin keyin Yunus sheherdin chiqip, sheherning sherqiy teripige bérıp olturdi. U shu yerde özige bir chelle yasap, sheherde zadi néme ishlar bolarkin dep uning sayiside olturdi.

⁶ Perwerdigar Xuda Yunusni öz parakendichilikidin qutquzush üçün, uning béshigha saye chüshsun dep uningha bir kichik derexni östürüp teyyarlidi. Yunus kichik derextin intayin xursen boldi. ⁷ Biraq ikkinchi küni tang atqanda Xuda bir qurtni teyyarlap ewetti. Qurt bu kichik derexni pilikige zerbe qilip uni qurutuwetti. ⁸ Kün qizarghanda, Xuda intayin issiq bir sherq shamilini teyyarlidi; kün teptini Yunusning béshigha chüshürdi, uni halidin ketküzdi. U özige ölüm tilep: — Ölüm men üçün yashashtin ewzel, — dédi.

⁹ Biraq Xuda uningdin: — Séning ashu kichik derex sewebidin shundaq achchiqlinishing toghrimu? — dep soridi.

U jawab bérıp: — Hee, hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur, — dédi. □

□ **3:3** «Üch künlük yol» — belkim sheher we uning etrapidiki jaylardin ötüş üçün üç kün méngish kéreklikini körsitidu. Qedimki Ninewe shehiring ahali ikki milyon etrapida idi. Bezi alimlar «üch künlük yol» dégenni sheherni aylinishqa üç kün kétidu dep qaraydu. □ **3:5** «böz kiyim kiyish» — qedimki zamanlarda ademning qattiq towa qilishini bildüretti. ■ **3:5** Mat. 12:41; Luqa 11:32 □ **3:6** «küllük» — qedimki zamanlarda towa qilish yaki qattiq qayghuni bildürüş üçün ademler kül döwiside olturatti. Qedimki sheherlerning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolatti, Ninewe shehiride mundaq küllükler köp bolushi mumkin idi. ■ **3:9** Yo. 2:14 ■ **4:2** Mis. 34:6; Zeb. 86:5; Yo. 2:13 □ **4:9** «Hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur» — bashqa birxil chüshenchisi: «Bu dunyadin ketkuche achchiqlishim toghridur». Héch bolmighanda bu ibare Yunusning achchiqining eng yuqiri pellige yetkenliki, uning achchiqining buningdinmu artuq bolmaydighanlıqini körsitidu.

¹⁰ Perwerdigar uningha mundaq dédi: — «Sen héch ejringni singdürmigen hem özüng östürmigen bu kichik derexke ichingni aghritting; biraq u bir kéchidila özi ösüp, bir kéchidila qurup ketti; ¹¹ Emdi Méning ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem olturaqlashqan, shundaqla nurghun mal-waranlirimu bolghan Ninewedek bundaq büyük sheherdikilerge ichimni aghritip rehim qilishimgha toghra kelmemdu?». □

□ **4:11 «Ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem»** - kichik balilarni körsetse kérek.

Mikah

Bésharetler 1-qatar ... Barliq eller, anglanglar! Samariye we Yehudaning haligha way!

¹ Perwerdigarning sözi — Yotam, Ahaz we Hezekiya Yehudagha padishah bolghan künlerde Moreshetlik Mikahgha kelgen: —

— U bularni Samariye we Yérusalém toghrisida körgen.

² Anglanglar, i xelqler, hemminglar!

Qulaq sal, i yer yüzi we uningda bolghan hemminglar: —

Reb Perwerdigar silerni eyiblep guwahliq bersun,

Reb muqeddes ibadetxanisidin silerni eyiblep guwahliq bersun!■

³ Chünki mana, Perwerdigar Öz jayidin chiqidu;

U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu;□ ■

⁴ Uning astida taghlar érip kétidu,

Jilghilar yérididu,

Xuddi mom otning aldida érigendek,

Sular tik yardin tökülendek bolidu.□ ■

⁵ Buning hemmisi Yaqupning itaetsizliki,

Israil jemetidiki gunahlar tüpeylidin bolidu;

Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedin bashlan'ghan emesmu?

Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?□

⁶ Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek,

Üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen;

Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen,

Uning ullirini yalingachlaymen;□

⁷ Uning barliq oyma mebudliri para-para chéqiwétilidu;

Uning pahishiliktin érishken barliq hediyeleiri ot bilen köydürülidu;

Barliq butlirini weyrane qilimen;

Chünki u pahishe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi;

■ 1:2 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ 1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu» — «kirish söz»de éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üçün «yuqiri jaylar» butlarga, jin-sheytanlarga atalghan jaylar idi. ■ 1:3 Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ 1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...» — démisekmü, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ 1:4 Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ 1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedin bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?» — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylاندurulghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarida eyibi bar idi («2Pad.» 11:7ni körüng). □ 1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzunzarliqteq qiliwétimen». «Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen» — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardan yasalganidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). «... domilitip tashlaymen» — ibraniiy tilida «... töküp tashlaymen».

Ular yene pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu.□

⁸ Bular üçhün men ah-zar kötürimen,
Men huwlaymen;

Yalingayaq, yalingach dégüdek yürimen;
Men chilbörilerdek huwlaymen;

Howqushlardek matem tutup yürimen.□ ■

⁹ Chünki uning yariliri dawalighusizdur,
U hetta Yehudaghichimu yétip,

Xelqinning derwazisigha, yeni Yérusalémghiche yamridi.□

¹⁰ Bu *apetni* Gat shehiride sözlimenglar,
qet'iy yighlimanglar;

Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!□ ■

¹¹ I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide *esirlikke* öt;
Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes;

Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte;

«Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!»□ ■

¹² Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu;

Biraq yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti.□ ■

¹³ Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz;
(Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yéri idi!)

□ **1:7** «Chünki u (Samiye) pahişe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi; ular yene pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu» — «pahişe ayalning heqqi» toghruluq: — «kirish söz»imizde éytilghandek, Israil we Yehudaning butperesliki herxil shehwaniylik bilen arilashqan. Butxanilargha mexsus «atap béghishlighan» pahişe ayallar bilen bille yétish butqa choqunushning bir paaliyiti idi, shuning bilen butxanilar we ularni bashqurghuchilar bu arqiliq béyip ketkenidi. «Pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu» — Israilni ishghal qilghuchi Asuriye impériyesi we kéyin Babil impériyesi belkim mushu butpereslikdin érishken mal-dunyalirini oxshash yolda (özlirining butxanilirini sélip, butpereslik-pahishiwazliq arqiliq béyishqa) ishletken bolushi mumkin! Bashqa birxil chüshenchisi: — pahishiwazliq arqiliq érishelgen shu kümüş butlarga hel bérishke ishletken; tajawuzchilar kümüşni qaytidin éritip, uni tenggilerge aylanduridu; andin u qaytidin «pahişe ayalning heqqi»ge ishlitilishi mumkin. □ **1:8** «Bular üçhün men ah-zar kötürimen, men huwlaymen ... men chilbörilerdek huwlaymen; howqushlardek matem tutup yürimen» — Mikah peyghember Samariyedikilergé intayin köyün'gini üçhün qattiq azablan'ghan. Shuning bilen u ulargha kelgüsi apetni körsitidghan «resim bolush» üçhün, xelqning bu ishlarning tézla réalliqqa aylinidighanliqini bilip yétishi üçhün, ular aldida yalingach (belkim «yérim yalingach») yürüdü. ■ **1:8** Ayup 30:29 □ **1:9** «U hetta Yehudaghichimu yétip,...» — mushu yerde «u» apét yaki «Samiyening yariliri»ni körsitidu. «U (apét) hetta Yehudaghichimu yétip, ... Yérusalémghiche yamridi» — 10-16-ayetlerde Mikah Asuriye impériyesining Yehudani ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytidu. Mushu ayetlerdiki 11 sheherning herbiri peyghemberning yurti «Moreshet»tin köp dégende 9 kilométr yiraqliqta bolup, «Moreshet»te turup körgili bolatti. Mikah herbir sheherning namlirining menisi heqqide uninggha maslashqan sözlerni qilip, ularning ehwalini süpetligen. Derweqe herbir sheher axirida Asuriye teripidin ishghal qilindi. □ **1:10** «Bu apetni Gat shehiride sözlimenglar, qet'iy yighlimanglar» — «Gat» dégen isimning menisi «yigha»gha yéqin. «Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!» — «Beyt-le-Afrah» «topa-changliq yurt» dégen menide. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yer. 6:26 □ **1:11** «I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide esirlikke öt» — «Safir»ning menisi «güzellik», «yéqimliq». «Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» — ibraniy tilida «U sendin muqim jayingni élip kétidu!». «Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes» — «Zaan»ning teleppuzi «chiqish» dégen sözge yéqin. «Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte; Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» — «Beyt-Ézel» dégen «élip kétish»ke yiqin ahangda. Ayettiki ikkinchi qisimning bashqa birxil terjimisi: «Zaananda turuwatqan qizlar Beyt-Ézeling ah-zarlarigha chiqqan emes; sendin muqim jayingni élip kétidu». ■ **1:11** Yesh. 47:3 □ **1:12** «Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu» — «Marot» dégenning menisi «achchiq» — ular «yamanliq»ning achchiqliqini tétiydü. «...yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti» — Sennaxérib Yehudadiki nurgun sheherlirini muhasirige alghandin kéyin Yérusalémni ishghal qilalmay derwazisi aldigha toxtap qaldi. Axirida meghlup boldi. ■ **1:12** Am. 3:6

Chünki sende Israilning itaetsizlikni tépidu. □

¹⁴ Shunga sen xushlishish hediylirini Moreshet-Gat shehirige bérisen;
Aqzibning dukandarleri Israil padishahligiga yalghanchilik yetküzidu; □

¹⁵ Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz;
Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu. □

¹⁶ Özüngni taqirbash qil,

Zoqung bolghan balilar üçün chéchingni chüshürüwet;

Qorultazdek aydingbashliqingni kéngéyt,

Chünki ular sendin ayrilip sürgün bolushqa ketti. □

2

Jebir-zulum üstige chüshidighan jaza

¹ Ornida yétip qebihlikni oylaydighanlarga we yamanliq eyligüchilerge way!
Peqet ularning qolidin kelsila, ular tang étishi bilenla uni ada qilidu;

² Ularning achköz közi étizlarga chüshsila, ular zorawanliq qilip buliwalidu;

Öylergimu qiziqipla qalsa, bularnimu élip kétidu;

Ular batur kishinimu jemeti bilen bulaydu,

Ademni öz mirasliri bilen qoshup changgiligha kirgüziwalidu. □ ■

³ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men bu ailige qarap, boyunliringlardin chiqiralmaydighan yaman bir *boyuntururqni* oylap teyyarliwatimen;

Siler emdi gidiyip mangmaysiler;

Chünki shu künler yaman künler bolidu. ■

⁴ Shu küni ular siler toghranglarda temsilni tilgha élip,

Échinshliq bir zar bilen zarlaydu: —

«Biz pütünley bulang-talang qilinduq!;

U xelqimning nésiwisini bashqilargha bölüwetti;

□ **1:13** «Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz» — ibraniy tilida «Laqish»ning teleppuzi «at»qa yéqin. Laqish shu rayondiki eng küchlük sheher; atqa tayinishning özi bir gunah. Xuda Israilgha «atqa tayinish»ni qet'iy men'i qilghanidi («Qan.» 17-bab). Ularning atlarga tayinishi belkim Yehudagha selbiy ülge bolushi mumkin idi. «Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yeri idi!» — Laqish shehiri Yehudada bolghini bilen birinchi bolup shimaliy padishahliqning tunji butperes padishahi Yeroboam (Dning rezillikining tesirni qobul qilghan bolsa kérek. Xeritilerni körüng. □ **1:14** «Sen xushlishish hediylirini Moreshet-Gat shehirige bérisen» — «Moreshet-Gat» dégen sözning yiltizi «mirasni élish» yaki «mirastin mehrum bolush» (ibraniy tilida «moresh», ereb tilida «miras»). Ular öz «miras»idin ayrilidi, mirasigha «elwida» déyishi kérek. «Aqzibning dukandarleri Israil padishahligiga yalghanchilik yetküzidu» — «Aqzib»ning menisi «aldamchilik», Yehuda padishahligigha jaylashqan. Yehuda padishahliri (shundaqla Israil padishahliri) Aqzib shehirining dukanliridin köp payda körgenidi («1Tar.» 4:21-23). Düşmen qoshuni Israil padishahligigha tajawuz qilghandin kéyin, Samariye padishahliri jiddiy hajetke chüshkende, Aqzibtikiler ulargha burunqidek soda-sétiq qilip kéreklik teminatlarni ewetelmey, ulargha «yalghanchi» bolup qalidu. □ **1:15** «Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz» — ibraniy tilida «Mareshah» we «mirasxor» yéqin söz. «mirasxor» elwette kinayilik gep, u Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. «Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu» — «Adullam» eslide Dawut peyghember (yigit waqtida) Saul padishahtin qéchip, kiriwalghan ghar idi. Démek, Israil, jümlidin uning padishahi we «shan-sheripi» bolghan butlar yene qéchishi kérek. Biraq bu sözning ichidiki meniside yene ümid bar. Dawut peyghember «Adullam»da yoshurun'ghandin kéyin, japaliq künlerni ötküzüp axirda Israilning shereplik padishahi bolup chiqqan. Israil belkim uninggha oxshash japaliq künlerni ötküzgendin kéyin shereplik künlerni yene köridu. Mezkur bésharet yene Mesih («Israilning shan-sheripi»)ning kelgüside Israilning gunahi tüpeylidin azabqa chüshüshini körsitishimu mumkin. □ **1:16** «Özüngni taqirbash qil, zoqung bolghan balilar üçün chéchingni chüshürüwet; qorultazdek aydingbashliqingni kéngéyt,...» — chachlarni chüshürüsh matemning birxil ipadisi. □ **2:2** «.. batur kishinimu jemeti» — yaki «... batur kishinimu öyi». ■ **2:2** Yesh. 5:8 ■ **2:3** Am. 5:13

Uni mendin shunche dehshetlik mehrum qildi!

U étizlirimizni munapiqqa teqsim qilip berdi! □

⁵ Shunga Perwerdigarning jamaiti arisidin,

Silerde chek tashlap zémin üstige tana tartip nésiwe bölgüchidin birsimu qalmaydu. ■

Saxta peyghemberlarning Xudaning peyghemberliridin renjishi

⁶ Ular: «bésharet bermenglar!» — dep bésharet béridu!

Eger *peyghemberler* bu ishlar toghruluq bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu! □ ■

⁷ I Yaqup jemeti,

«Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu?

Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?» — dégili bolamdu?

Méning sözlirim durus mangghuchigha yaxshiliq keltürmemdu? □

⁸ Biraq tünügünla Méning xelqim hetta dühmendek ornidin qozghaldi;

Siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétiwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki,

Ularni xuddi urushtin qaytqanlardek *kiyimsiz* qaldurisiler. □

⁹ Xelqim arisidiki ayallarni özlirining illiq öyliridin qoghlaysiler;

Ularning yash balilirini siler Méning güzel göhirimdin menggüge mehrum qilisiler. □

¹⁰ Ornunglardin turup néri kétinglar;

Chünki halaketni,

Yeni azabliq bir halaketni keltüridighan napakliq tüpeylidin,

Bu yer silerge tewe aramgah bolmaydu.

¹¹ Eger bihudilikte, yalghanchiliqta yürgen birsi yalghan gep qilip: —

«Men sharab we haraqqqa tayinip silerge bésharet bérimen» — dése,

Mana, u shu xelqqe peyghember bolup qalidu! □

Xudaning «Israilning qaldisi»gha bolghan wedisi

¹² Men choqum séni bir pütün qilip uyushturimen, i Yaqup;

Men choqum Israilning qaldisini yighimen;

Men ularni Bozrahdiki qoylardek,

Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen;

□ 2:4 «U (Perwerdigar) étizlirimizni munapiqqa teqsim qilip berdi!» — «munapiq» belkim öz ehdiside héch turmaydighan Asuriye padishahini körsitidu. ■ 2:5 Qan. 32:8, 9 □ 2:6 «Ular: «bésharet bermenglar!» — dep bésharet béridu! Eger peyghemberler bu ishlar toghruluq bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu!» — bu ayette «bésharet bérish» dégen péilning yene bir terjimisi: «shal chéchish» (kinayilik gep). Bashqa birneche xil terjimiliri; (1) «Bu ishlar toghruluq bésharet bermeslik kérek!» (ular deydu) «Emdi ar-nomus (bizdin) hergiz ketmeydu!» (Mikah deydu); (2) «Derweqe ular (peyghemberler) bu ishlar toghruluq bésharet bérishke toxtaydu! Emdi ar-nomus bizdin ketmeydu!». ■ 2:6 Yesh. 30:10; Am. 7:16 □ 2:7 «I Yaqup jemeti, «Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu? Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?» — dégili bolamdu?» — démek, Israil (shübuhisizki, saxta peyghemberlarning telimliri bilen): «Xuda bizni söyidu, biz Xudaning alahide xelqi, U bizge hergiz yamanliqni yetküzmeydu» — dewéridu. Bashqa birxil terjimisi: «I «Yaqup jemeti» dep atalghuchi, Perwerdigar sewr-taqetsizmu? Bular (bu yaman ishlar) uning qilghanlirimu?». □ 2:8 «... siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétiwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki, ularni xuddi urushtin qaytqanlardek kiyimsiz qaldurisiler» — bashqa birxil terjimisi: «... xuddi urushtin qaytiwatqanlardin alghandek siler ularning tonini ich kiyimliri bilen élip bulisiler» (urushtin qaytqanlar bolsa xatirjemlikte mangidu, elwette). □ 2:9 «Méning güzel göhirim» — (yaki «Méning zibuzinnitimdin») — belkim Qanaan zéminining özini körsitidu. □ 2:11 «Men sharab we haraqqqa tayinip silerge bésharet bérimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Birsi «sharab hem haraqqning köp bolidighanliqi toghrisida bésharet bérimen» dése, u mushu xelqqe taza muwapiq bir peyghember bolidu».

Ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu.□
 13 Bir «bösüp ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu;
 Ular bösüp chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;
 Ular bösüp chiqti,
 Yeni qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;
 Ularning Padishahi ularning aldida,
 Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu.□ ■

3

Bésharetler 2-qatar ... Yétekchilarning haligha way!

1 Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri,
 Israil jemetining emirliri!
 Adil hökümni bilish silerge xas emesmu?□
 2-3 I yaxshiliqni och körgüchi,
 Yamanliqni yaxshi körgüchiler —
 Siler Öz xelqimdin térisini,
 Ustixanliridin göshini yulidighan,
 Ularning göshini yeydighan,
 Térisi soyulghuche üstidin sawaydighan,
 Ustixanlirini chaqidighan,
 Ularni qazan'gha teyyarlighandek,
 Dashqazandiki göshni toghrighandek toghraysiler!
 4 Buningdin kéyin ular Perwerdigargha nida qilidu,
 Biraq U ularni anglimaydu;
 Ularning qilmishliridiki her túrlük qebihlikü üçün,
 U chaghda U yüzini ulardin qachurup yoshuridu!».

Saxta peyghemberlarning haligha way!

5 Perwerdigar Öz xelqini azdurghuchi peyghemberler toghruluq mundaq deydu: —
 (Ular chishliri bilen chishleydu,
 «Aman-tinchliq!» dep warqiraydu,
 Kimerkim ularning gélini maylimisa,
 Shulargha qarshi urush hazirlaydu!)□ ■
 6 — Shunga silerni «alamet körünüş»ni körmeydighan bir kéche,
 Pal salghili bolmaydighan qarangghuluq basidu;
 Peyghemberler üçün quyash patidu,

□ 2:12 «Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen; ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu» — bezi alimlar «adamlarning köplüki»ni düşmenlarning köplüki, dep qaraydu. Biraq bir pada qoylar jem qilin'ghinida, beribir chong «warang-churung» kötürilidu. □ 2:13 «Bir «bösüp ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu; ular bösüp chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti; ular bösüp chiqti, ... ularning padishahi ularning aldida, Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu» — bu ulugh bésharet Xudaning Yehudani Asuriye impériyesidin qutquzidighanliqini körsitidu; bizningche bésharet yene ikki qétim emelge ashurulidu. «Qoshumche söz»imizde biz u toghruluq yene azraq sherhleyimiz. ■ 2:13 Yesh. 32:4-5; 52:12; Hosh. 1:11; Zek. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yuh. 10:2-4 □ 3:1 «Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri, Israil jemetining emirliri! ... » — 1-4-ayette sözlügüchi belkim peyghember özi. «Yaqup» we «Israil» mushu yerde shübhisizki, ikki padishahliqni teng körsitidu. Mushu ayetke qarighanda, chiriklishish memliketlarning eng yuqiri orunlirigha we sotxanilirigha singip kirgenidi; biraq u padishahi Hezekiyani tilgha almaydu; Hezekiya ixlasmen adem bolup, u özi mushu gunahlardin xaliy bolghan. □ 3:5 «Kimerkim ularning gélini maylimisa, ...» — ibraniiy tilida «kimerkim ularning aghzigha bir nerse salmisa,..». ■ 3:5 Mik. 2:11

Kün ular üstide qara bolidu;■

⁷ «Alamet körünüshni körgüchiler» shermende bolidu,

Palchilar yerge qaritilidu;

Ularning hemmisi kalpuklirini tosüp yüridu;

Chünki Xudadin héch jawab kelmeydu.□

⁸ Biraq men berheq Perwerdigarning Rohidin küchke tolghanmen,

Yaqupqa özining itaetsizlikini,

Israilgha uning gunahini jakarlash üçün,

Toghra hökümlerge hem qudretke tolghanmen.

⁹ Buni anglanglar, ötünimen, i Yaqup jemetining hakimliri,

Israil jemetining emirliri!

Adil hökümge öch bolghanlar,

Barliq adaletni burmilaydighanlar;■

¹⁰ Zionni qan töküsh bilen,

Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!□ ■

¹¹ Zionning hakimliri parilar üçün höküm chiqiridu,

Kahinlar «ish heqqi» üçün telim béridu;

«Peyghemberler» pul üçün palchiliq qilidu;

Biraq ular «Perwerdigargha tayinar»mish téxi,

We: — «Perwerdigar arimizda emesmu?

Bizge héch yamanliq chüshmeydu» — déyishidu.□

¹² Shunga silerning wejenglardin Zion téghi étizdek aghdurulidu,

Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu,

«Öy jaylashqan tagh» bolsa ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas.□ ■

4

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

¹ Biraq axirqi zamanda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,

Hemme döng-égizliktin üstün qilinip kötürülidu;

■ **3:6** Yer. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ **3:7** «Ularning **hemmisi kalpuklirini tosüp yüridu...**» — kalpuklarni tosush adette xijilliqni bildüretti. Uning üstige, Musa peyghemberge béirilgen muqeddes qanun boyiche yuqumluq késel bolghan ademler özining kelgenlikini agahlandurush üçün kalpuklirini tosüp «Napak, napak!» dep warqirishi kérek idi. Bu ayet bu saxta peyghemberlarning napak sözlirini étirap qilishi kérek bolidighanliqini bildüridu. ■ **3:9** Am. 5:7; 6:12 □ **3:10** «Zionni **qan töküsh bilen, Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!**» — shübhisizki, Yérusalémda nurghun heywetlik imaretler peyda bolghanidi. Biraq hemmisi adaletsizlikke tayinip yasalghan. ■ **3:10** Ez. 22:27; Zef. 3:3 □ **3:11** ««Peyghemberler» **pul üçün palchiliq qilidu;...**» — Xudaning peyghemberliri hergiz palchiliq ishlirini qilmaydu, elwette. Heqiqiy peyghemberlarning xizmetliri bilen «palchiliq»ning otturisdiki chong perqler toghruluq «Tebirler»ni körüng. □ **3:12** ««**Öy jaylashqan tagh**» **bolsa ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas**» — Mikah öz dewridiki «muqeddes öy» yaki «ibadexana» démeydu — Ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qaldi. Bu ayettiki bésharet belkim Hezekiya padishahni chongqur tesirlendürgen bolushi mumkin. Yüz yildin kéyin ordidiki emirler bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, öz padishahi Yehoakingha bésharetni neqil keltüridu («Zion téghi étizdek aghdurulidu, Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu»), shuning bilen Yeremiya peyghember ölüm jazasidin qutulup qalghan (Tewrat, «Yeremiya» 26-bab). «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerde butlargha choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, shuningdek ormanliqning kishilerning közige az-paz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ **3:12** Mik. 3:12

Barliq xelqler uninggha qarap éqip kélididu. □ ■

² Nurghun qowm-milletler chiqip bir-birige: —

«kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqip kéleyli;

U öz yolliridin bizge ögitidu,

We biz uning izlirida mangimiz» — déyishidu.

Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,

Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.

³ U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu,

U küchlük eller, yiraqta turghan ellerning heq-naheqlirige késim qilidu;

Buning bilen ular öz qilichlirini sapan chishliri,

Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;

Bir el yene bir elge qilich kötürmeydu,

Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu; □

⁴ Belki ularning herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixi astida olturidu,

We héchkim ularni qorqatmaydu;

Chünki samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq éytte. □ ■

⁵ Barliq xelqler öz «ilah»ining namida mangsimu,

Biraq biz Xudayimiz Perwerdigarning namida ebedil'ebedgiche mangimiz.

⁶ Shu künide, — deydu Perwerdigar, — Men méyip bolghuchilarni,

Heydiwétilgenlerni we Özüm azar bergenlerni yighimen; □ ■

⁷ We méyip bolghuchini bir «qaldi»,

Heydiwétilgeni küchlük bir el qilimen;

Shuning bilen Perwerdigar Zion téghida ular üstidin höküm süridu,

Shu kündin bashlap menggügiche. □ ■

⁸ We sen, i padini közetküchi munar,

— Zion qizining égizliki, *padishahliq* sanga kélidu: —

— Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümraniq kélidu;

Padishahliq Yérusalém qizigha kélidu. □

Shereptin ilgiri bolghan azab

⁹ Emdi sen hazir némishqa nida qilip nale kötürisen?

Sende padishah yoqmidi?

□ **4:1** «Axirqi zamanda» — ibraniy tilida «künlerning axirida». «Barliq xelqler uninggha Perwerdigarning öyige qarap éqip kélididu» — Tewrat hem Zeburda «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Mikah» dégen kitabta «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **4:1** Yesh. 2:2-5 □ **4:3** «... U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu... Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu» — Yeshaya peyghember öz kitabida mushu ayetlerni (1-3ni) neqil keltüridu («Yesh.», 4:2).

□ **4:4** «...ularning herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixi astida olturidu» — buning köchme menisi belkim her kishi her adem Xudagha shükür éytip, achközlük qilmaydu, dégenlik bolushi mumkin. ■ **4:4** 1Pad. 5:5 □ **4:6** «Men méyip bolghuchilarni, heydiwétilgenlerni we Özüm azar bergenlerni yighimen» — «méyip bolghuchi», «heydiwétilgenler» we «Özüm azar bergenler» dégen söz ayalche rodtiki isimlardur; shübhisizki, bu Israilning panahsiz ajiz qizdek bolidighanliqini körsitidu. «Méyip bolghuchi» dégen söz belkim hezriti Yaqup Pelestin'ge qaytqan chaghni, Xudaning uning jahilliqini bir terep qilip méyip qilghandin keyinki körsetken shepqtini eske keltüridu («Yar.» 32-bab).

■ **4:6** Qan. 30:3, 4, 5 □ **4:7** «Shu kündin bashlap menggügiche» — ibraniy tilida «hazirdin bashlap menggügiche».

■ **4:7** Dan. 7:14; Zef. 3:19; Luqa 1:33 □ **4:8** «padini közetküchi munar» — belkim Yérusalém we uning emeldarlarini körsitishi mumkin. Chünki ularning rohiy jehettin pütkül Israil («Xudaning padisi»)ning üstige küzetchi, baqquchi bolush mes'uliyiti bar idi. «Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümraniq kélidu; padishahliq Yérusalém qizigha kélidu» — démek, Israil yene padishahliq bolidu, biraq padishah Xuda Özi (Mesih Uning wekili bolghachqa) bolidu (7-ayet).

Séning mushawiringmu halak bolghanmidi,
 Ayalni tolghaq tutqandek azablar séni tutuwalghanmidi?■
 10 Azabqa chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi;
 Chünki sen hazir sheherdin chiqisen,
 Hazir dalada turisen,
 Sen hetta Babilghimu chiqisen.
 Sen ashu yerde qutquzulisen;
 Ashu yerde Perwerdigar sanga hemjemet bolup düshmenliringdin qutquzidu.□
 11 We hazir nurghun eller: — «U ayagh asti qilinip bulghansun!
 Közimiz Zionning *izasini* körsün!» — dep sanga qarshi jeng qilishqa yigilidu;
 12 Biraq ular Perwerdigarning oylirini bilmeydu,
 Uning nishanini chüshenmeydu;
 Chünki öñchilerni xaman'gha yiqhandedek U ularni yighip qoydi.■
 13 Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi,
 Chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen;
 Nurghun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen;
 Men ularning ghenimitini Perwerdigargha,
 Ularning mal-dunyalirini pütkül yer-zémin Igisige béghishlaymen.□ ■

5

Azabliq künlerde Mesih tughulidu we Israilni qutquzidu

1 Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yigilinglar, i qoshun qizi;
 Chünki birsi bizni muhasirige aldi;
 Ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu;□
 2 (Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan *sheher-yézilar* arisida intayin
 kichik bolghan bolsangmu,
 Sendin Men üçün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu;
 Uning *huzurumdin* chiqishliri qedimdin,

■ 4:9 Yer. 8:19 □ 4:10 «Azabqa chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi; chünki sen hazir sheherdin chiqisen, hazir dalada turisen, sen hetta Babilghimu chiqisen» — Israil Asuriye teripidin andin Babil (andin keyin yene Grék we Rim imériyesi) teripidin azab tartidu. Mikah ulargha: Bu azablarni Xudadin kelgen «tolghaq azabliri» dep bilgen bolsanglar, emdi heqiqiy padishah we mushawir (9-ayet) aranglardin tughulushi kérek, deydu. Derweqe Mesih Eysa ular Rim impériyesi teripidin azab tartqanda tughuldi. ■ 4:12 Yer. 51:33 □ 4:13 «Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi, chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen; nurghun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen...» — 11-13-ayettiki ishlar Israil Babildin qutquzulup (10-ayet) Qanaan'gha qaytip kelgendin keyin yüz bérishi kérek. Wehiy miladiyedind ilgiriki 3- we -2-esirde «Makkabiylar» dewride qismen emelge ashurulghini bilen, toluq emelge ashurulush axirqi zamanlarda bolush kérek. ■ 4:13 Zek. 4:14; 6:5 □ 5:1 «Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yigilinglar» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi Öz-özünglarni késip tilenglar!» (démek, qattiq qayghu-hesretni bildürüş üçün). «... Qoshun-qoshun bolup yigilinglar, i qoshun qizi» — «qoshun qizi» dégen sirlig söz Yérusalémdikilerni körsitidu; bésharet emelge ashurulghanda Yérusalémdikilerning hemmisining esker bolidighanliqini bildürüşüshi mumkin. «Chünki birsi bizni muhasirige aldi; ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu» — bu «muhasire» belkim ikki muhasirini körsitishi mumkin: (1) Asuriye impériyesining Yérusalémgha bolghan muhasirisi; shu chaghda birsi Hezekiya padishahning «mengzige hasa bilen urghan»mikin? (2) axirqi zamandiki «nurghun eller»ning muhasirisi (4:11-13ni köring). Bu ikki tehli toghra bolsa ayetning ikkinchi jümlisidiki «u»: (1) Asuriye padishahini we keyin: (2) axirqi zamandiki dejjalni körsitidu.

Yeni ezeldin bar idi) □ ■

³ Shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche,

U ularni *düşmenlirige* tashlap qoyidu;

Shu chaghda Uning qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu. □

⁴ U bolsa Perwerdigarning küchi bilen,

Perwerdigar Xudasining namining heywitide padisini béqishqa ornidin turidu;

Shundaq qilip ular mezmüt turup qalidu;

Chünki U shu chaghda yer yüzining qerilirigiche ulugh dep bilinidu.

⁵ We bu adem aram-xatirjemlikimiz bolidu;

Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende,

Ordilirimizni dessep cheyligende,

Biz uninggha qarshi yette xelq padichisini,

Sekkiz qabiliyetlik yétekchini chiqirimiz; ■

⁶ Ular Asuriye zéminini qilich bilen,

Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu;

We Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende,

Chégrimiz ichini cheyligende,

U adem bizni uning qolidin qutquzidu. □

⁷ We Yaqupning qaldisi nurghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu,

Chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu;

Bular insan üçün kéchikmeydu,

Adem balilirining *ejrini* kütüp turmaydu. □

⁸ Yaqupning qaldisi eller arisida,

Yeni nurghun xelqler arisida ormandiki haywanlar arisidiki shirdek bolidu,

Qoy padiliri arisidiki arslanek bolidu;

Shir ötkende ularning arisidin,

Héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu,

□ **5:2** «*Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan sheher-yézilar arisida intayin kichik bolghan bolsangmu, sendin men üçün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu; uning huzurumdin chiqip-kirishliri qedimdin, yeni ezeldin bar idi*» — démisekmü, bu Mesih Eysani körsitidu. U: (1) «Beyt-Lehem» dégen kichik yézida tughulghan; (2) shuning bilen bir waqitta u Xudaning «Kalami» bolup, Xuda uning wasitisi arqiliq hemme mewjudatlarni yaratqanidi («Yh.» 1:1-4), Mesih uning yénidin «ezeldin tartip» Xudaning iradisini beja keltürüşke chiqip-kirip turghanidi. ■ **5:2** Mat. 2:6; Yuh. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yuh. 13:3 □ **5:3** «*U ularni düşmenlirige tashlap qoyidu*» — yaki «ularni tashlap qoyidu». «shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche, U ularni (düşmenlirige) tashlap qoyidu» — démek, bésharet boyiche «Mesih» tughulghuche Xuda Israilni yat ellerning hökümraniqi astigha tapshuridu, ular bashqa ellerning hakimiyiti astida turidu; shuningdek ular japa we azab tartidu. «Shu chaghda Uning (Mesihning) qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu» — ayetke qarighanda Mesihning tughulushi Xudagha sadıq bolghan bir «qaldisi», yeni «uning qérindashliri» Pelestin zéminigha qaytip kélishi bilen baghliq; tarixtin bilimizki, Xudaning «qaldisi»ning «qaytip kélishi»i Mesih tughulushtin ilgiri idi (miladiyedın ilgiriki 520-yili). ■ **5:5** Yesh. 9:5 □ **5:6** «*Ular Asuriye zéminini qilich bilen, Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu*» — «Nimrod» bolsa Babil shehiringing asaschisi idi. «Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende, chégrimiz ichini cheyligende, u adem bizni uning qolidin qutquzidu» — axirqi zamanda Mesih Israilni (ular towa qilghandin kéyin) barliq düşmenliridin qutquzidu. □ **5:7** «*We Yaqupning qaldisi urghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu, chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu; bular insan üçün kéchikmeydu, adem balilirining ejrini kütüp turmaydu*» — bu oxshitishning asasiy menisi: «adamlarning herqandaq ish-paaliyetliri shebnem we yamghurgha héchqandaq tesir yetküzelmeydu; ular chüshüshi üçün adamlarning herikitini kütmeydu. Shebnem we yamghur beribir peqet Xudaning orunlashturushi bilen chüshidu»; kelgüside Xuda Öz méhir-shepqi bilen Yaqup jemetini dunyadiki barliq ellerni (ular héch ish-paaliyetlerni qilmayla) oyghitidighan we yéngilaydighan bir beriket qilidu.

Titma-tit qilip yirtiwétidu.□

⁹ Qolung küshendiliring üstige kötürülidu,
Barliq düshmenliring üzüp tashlinidu.

¹⁰ Shu künide shundaq boliduki, – deydu Perwerdigar,
Men aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen,
Jeng harwiliringni halak qilimen.□ ■

¹¹ Zéminingdiki sheherliringni yoqitimen,
Barliq istihkamliringni ghulitimen.□

¹² Séhirlerni qolungdin üzüp tashlaymen;
Silerde palchilar bolmaydu.

¹³ Men oyma mebudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp tashlaymen;
Sen öz qolungning yasighinigha ikkinchi bash urmaysen.

¹⁴ Arangdin «Ashérah»liringni yuluwétimen,
We sheherliringni halak qilimen; □

¹⁵ We *Manga* qulaq salmighan ellerning üstige achchiq we derghezep bilen intiqamni yürgüzimen.

6

Bésharetler 3-qatar ... Xudaning dewasi

¹ Perwerdigarning néme dewatqinini hazir anglanglar: –
«Ornungdin tur, taghlar aldida dewayingni bayan qil,
Égizliklerge awazingni anglatqin».□

² «I taghlar,
We siler, yer-zéminning özgermes ulliri,
Perwerdigarning dewasini anglanglar;
Chünki Perwerdigarning Öz xelqi bilen bir dewasi bar,
U Israil bilen munaziliship eyibini körsetmekchi;■

³ I xelqim, Men sanga zadi néme qildim?
Séni néme ishta bizar qiliptimen?

Méning xataliqim toghruluq guwahliq bérishkin!

⁴ Chünki Men séni Misir zéminidin élip chiqardim,
Séni qulluq makanidin hörlükke qutquzdum;
Aldingda yétekleshke Musa, Harun we Meryemlerni ewettim.■

⁵ I xelqim, Perwerdigarning heqqaniyliqlirini bilip yétishinglar üçhün,

□ 5:8 «Shir ötkende **ularning arisidin, héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu, titma-tit qilip yirtiwétidu**» — «ular» mushu yerde «ormandiki haywanlar» we «qoy padliri»ni (démek, yat ellerni) körsetse kérek.

□ 5:10 «Men **aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen, jeng harwiliringni halak qilimen**» — Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan permanliri boyiche, Israillar arisidiki atlar we jeng harwilirini köpeytishke bolmaydu. Xudaning meqsiti shühhisizki, Öz xelqining atlarga, harwilargha emes, belki Xuda Özigila tayinishidin ibarettur («Qan.»17:16, «Zeb.»20:7, «Yesh.31:1»nimu körüng). ■ 5:10 Hosh. 14:4 □ 5:11 «Zéminingdiki **sheherliringni yoqitimen, barliq istihkamliringni ghulitimen**» — Xudaning bu ishta bolghan meqsiti barliq atlarni we jeng harwilirini yoqitish meqsitige oxshash bolushi kérek — Israilni peqet Özigila tayandurushtur. □ 5:14 «Arangdin «Ashérah»liringni **yuluwétimen**» — «Ashérah»lar belkim butpereslikke béghishlan'ghan dereklikler idi. Dereklar but sheklige oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. «we **sheherliringni halak qilimen**» — «sheherliring»ning bashqa bir terjimisi: «qanliq qurban'gahliring». □ 6:1 «Ornungdin **tur, taghlar aldida dewayingni bayan qil, égizliklerge awazingni anglatqin**» — bu sözler Mikahning özige (Israillar anglisun dep) éytilghan. Qedimki taghlar we döng-égizlikler mushu dewada Xudaning wediliride turghanliqigha guwahliq béridu («Qan.» 4:26, «Yesh.» 1:2ni körüng). ■ 6:2 Hosh. 4:1 ■ 6:4 Mis. 12:51; 14:30; 20:2

Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini,
Béorning oghli Balaamning uninggha qandaq jawab bergenlikini,
Shittimdin Gilgalghiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglarga keltürünglar. □ ■

6 – Men emdi némini kötürüp Perwerdigar aldigha kélimen?
Némem bilen Hemmidin Aliy Bolghuchi Xudaning aldida égilimen?
Uning aldigha köydürme qurbanliqlarni,
Bir yilliq mozaylarni élip kélemdim?
7 Perwerdigar minglighan qochqarlardin,
Tümenligen zeytun méyi deryaliridin huzur alamdu?
Itaetsizlikim üçün tunji balamni,
Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen! □
8 I insan, U sanga néme ishning yaxshi ikenlikini körsetti,
Berheq, Perwerdigar sendin néme telep qilghanliqini körsetti –
Adaletni yürgüzüş,
Méhribanliqni söyüş,
Séning Xudaying bilen bille kemterlik bilen méngishtin bashqa yene néme ishing bol-
sun? ■

Dewaning dawami, höküm chiqirish

9 Perwerdigarning awazi sheherge xitab qilip chaqiridu;
(Pem-danaliq bolsa naminggha hörmét bilen qaraydu!)
Emdi höküm paliqini we uni Békitkinini anglanglar: — □
10 Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu?
Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu? □
11 Biadil taraza bilen,
Bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim? □ ■
12 Chünki sheherning bayliri zorawanliq bilen tolghan,
Uning ahalisi yalghan gep qilidu,
Ularning aghzidiki tili aldamchidur. ■
13 Shunga Men séni urup késel qilimen,
Gunahliring tüpeylidin séni xarabe qilimen.
14 Yeysen, biraq toyunmaysen,
Otturangda ach-boshluq qalidu,
Sen mülküngni élip yötkimekchi bolisen,
Biraq saqliyalmaysen;

□ 6:5 «I xelqim... Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini, Béorning oghli Balaamning uninggha qandaq jawab bergenlikini, Shittimdin Gilgalghiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglarga keltürünglar» — Xuda Shittimde Israillarning butpereslikini jazalighan, andin ularni kechürüm qilghan; U Gilgaldá möjize yaritip, ularni Jordan deryasidin ötközgen. Emdi hazir oxshash ishlar bolmamdu — ular xalisila, butpereslikdin towa qilip, Xudaning nijatini körüdighan bolidu. Tilgha élin'ghan weqeler «Chöl.» 24-, 25-bab, we «Yeshua» 1-5-bablarda xatirilen'gen. ■ 6:5 Chöl. 22:5; 23:7; 25; Ye. 5 □ 6:7 «Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen!?» — ibranij tilida «ténimning méwisini jénimning gunahigha atamdimen!», ■ 6:8 Qan. 10:12 □ 6:9 «Emdi höküm paliqini we uni békitkinini anglanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi i qebile we sheher jamaiti, anglanglar!». □ 6:10 «Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu? Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu?...» — 10-15-ayetlerde xatirilen'gen Israillning qilmishliri yuqiriqi 8-ayettiki sözning eksi bolidu (adaletni yürgüzüş, méhribanliqni söyüş, kemterlerche Xuda bilen bille méngish). Mushu ayettiki «ölchem» ibranij tilida «efah» bolidu. □ 6:11 «Biadil taraza bilen, bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim?» — bashqa birxil terjimisi: «Biadil tarazini, bir xalta saxta taraza tashlirini tutup turghan ademlerni pak hésabliyalamdim?». ■ 6:11 Hosh. 12:8 ■ 6:12 Yer. 9:7

Saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen. □ ■

¹⁵ Tériysen, biraq hosul almaysen;
Zeytunlarni cheyleysen, biraq özüngni méyini sürtüp mesih qilalmaysen,
Yéngi sharabni cheylep chiqirisen,
Biraq sharab ichelmeysen. ■

¹⁶ Chünki «Omrining belgilimiliri»ni,
«Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen;
Sen ularning nesihetliride mangisen,
Shuning bilen Men séni xarabe,
Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen;
Sen xelqimdiki shermendichilikni kötürisen. □ ■

7

Peyghemberning azablinishliri

¹ Méning halimga way! Chünki men xuddi yazdiki méwiler yighilip,
Üzüm hosulidin kéyinki wasangdin kéyin ach qalghan birsigé oxshaymen,
Yégüdek sapaq yoqtur;

Jénim teshna bolghan tunji enjür yoqtur!

² Ixlasmen kishi zémindin yoqap ketti,
Ademler arisida durus birsimu yoqtur;
Ularning hemmisi qan töküshke paylimaқта,
Herbiri öz qérindishini tor bilen owlaydu. ■

³ Rezillikni puxta qilish üçün,
Ikki qoli uninggha teyyarlan'ghan;
Emir «inam»ni soraydu,
Soraqchimu shundaq;
Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu;
Ular jem bolup rezillikni toqushmaqta. □ ■

⁴ Ularning eng ésili xuddi jighandek,
Eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur.
Emdi közetchiliring *qorqup* kütken kün,
Yeni *Xuda* sanga yéqinlap jazalaydighan küni yétip keldi;
Ularning alaqzade bolup kétidighan waqti hazir keldi. □

⁵ Ülpitingge ishenme,
Jan dostunggha tayanma;
Aghzingning ishikini quchiqingda yatquchidin yépip yür.

□ **6:14** «Yeysen, biraq toyunmaysen, otturangda ach-boshluq qalidu» — bezi alimlar bu ibare tolghaq késili «dizéntériye»ni körsitidu, dep qaraydu. «Sen mülküngni élip yökimekchi bolisen, biraq saqliyalmaysen; saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen» — bashqa birxil terjimisi: «sen tolghaqqá kélisen, biraq balini tughmaysen; tughsangmu, balangni qilichqa tapshurimen». ■ **6:14** Hosh. 4:10 ■ **6:15** Qan. 28:38; Hag. 1:6
□ **6:16** «Chünki «Omrining belgilimiliri»ni, «Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen» — Omri Israilning intayin rezil padishahi bolup, nurgunlighan butlarni yasap, Israilni bulargha choqunushqa buyrughan. Ahab uningdin téximu rezillikke ötüp, butpereslikke pahishiwarzliq, «insan qurbanliqi», puqralarni bulang-talang qilish we qatilliqni qoshqanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni körüng). «Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen» — mushu yerde «isqirtish» mazaq qilishni bildüridu. ■ **6:16** 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ **7:2** Zeb. 12:1-2; Hosh. 4:1 □ **7:3** «Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu» — «mötiwer jabab» belkim padishahni wasitilik körsitidu. ■ **7:3** Mik. 2:1; 3:11 □ **7:4** «Ularning eng ésili xuddi jighandek, eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur» — «eng ésili» adaletni burmilimaydu, peqet uninggha tosalghu bolidu! «Xuda sanga yéqinlap jazalaydighan küni...» — ibraniy tilida «séning yoqlinidighan kününg» déyilidu.

⁶ Chünki oghul atisigha bihörmelik qilidu,
Qiz anisigha,
Kélin qéyn anisigha qarshi qozghilidu;
Kishining düşmenliri öz öyidiki ademliridin ibaret bolidu.■

⁷ Biraq men bolsam, Perwerdigargha qarap ümid baghlaymen;
Nijatimni bergüchi Xudani kütimen;
Méning Xudayim manga qulaq salidu.

Axirqi zaman toghruluq ümid – Xudaning «qaldisi» söz qilidu

⁸ Manga qarap xush bolup ketme, i düşminim;
Gerche men yiqilip ketsemmu, yene qopimen;
Qarangghuluqta oltursam, Perwerdigar manga yoruqluq bolidu.□

⁹ Men Perwerdigarning ghezipige chidap turimen –
Chünki men Uning aldida gunah sadir qildim –
U méning dewayimni sorap, men üçün höküm chiqirip yürgüzgüche kütimen;
U méni yoruqluqqa chiqiridu;
Men Uning heqqaniyiliqini körimen.■

¹⁰ We méning düşminim buni köridu,
Shuning bilen manga: «Perwerdigar Xudaying qéni» dégen ayalni shermendilik basidu;
Méning közüm uning *meghlubiyitini* köridu;
U kochidiki patqaqtek dessep cheylinidu.■

Xudaning jawabi

¹¹ – Séning tam-sépilliring qurulidighan künide,
Shu künide sanga békitilgen pasiling yiraqlargha yötkilidu.

¹² Shu künide ular yéninggha kélidu;
– Asuriyedin, Misir sheherliridin,
Misirdin *Efrat* deryasighiche, déngizdin déngizghiche we taghdin taghghiche ular yéninggha kélidu.

¹³ Biraq yer yüzi bolsa özining üstide turuwatqanlar tüpeylidin,
Yeni ularning qilmishlirining méwisi tüpeylidin xarabe bolidu. ■

Xudaning «qaldisi»ning duasi

¹⁴ – Öz xelqingni, yeni ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan Öz mirasing bolghan padini,
Tayaq-hasang bilen ozuqlandurghaysen;
Qedimki künlerdikidek,
Ular Bashan hem Giléad chimenzarlirida qaytidin ozuqlansun!□ ■

Xudaning jawabi

¹⁵ – Sen Misir zéminidin chiqqan künlerde bolghandek,
Men ulargha karamet ishlarni körsitip bérimen.■

¹⁶ Eller buni körüp barliq heywisidin xijil bolidu;

■ 7:6 Ez. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luqa 12:53 □ 7:8 «Manga qarap xush bolup ketme, i düşminim;...» — mushu yerdiki «düşminim» hem 10-ayettiki «u» dégenler «ayalche rod»ta kelgen bolghachqa, bésharet Yérusalémning Asuriyege gep qilghanliqini, yaki bolmisa axirqi zamandiki düşmini Babilgha gep qilidighanliqini körsetse kérek. ■ 7:9 Zeb. 9:5-7; Zeb. 43:1-2; Yer. 50:34 ■ 7:10 Zeb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ 7:13 Yer. 21:14 □ 7:14 «... ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan öz mirasing bolghan pada...» — «Karmel» bolsa Israilning eng baraqsan, eng ésil ormanliq rayoni. ■ 7:14 Mik. 5:3 ■ 7:15 Yo. 2:26

Qolini aghzi üstige yapidu,
Qulaqliri gas bolidu;

¹⁷ Ular yilandek topa-changni yalaydu;
Yer yuzidiki ömiligüchilerdek öz töshükliridin titrigen péti chiqidu;
Ular qorqup Perwerdigar Xudayimizning yénigha kélidu,
We séning tüpeylingdinmu qorqidu.■

¹⁸ Qebihlikni kechüridighan,
Öz mirasi bolghanlarning qaldisining itaetsizlikidin ötidighan Tengridursen,
U achchiqini menggüge saqlawermeydu,
Chünki U méhir-muhebbetni xushalliq dep bilidu.

Kim sanga tengdash ilahdur?□ ■

¹⁹ – U yene bizge qarap ichini aghritidu;
Qebihliklirimizni U dessep cheyleydu;
Sen ularning barliq gunahlrini déngiz teglirige tashlaysen.

²⁰ – Sen qedimki künlerdin béri ata-bowilirimizgha qesem qilghan heqiqet-sadaqetni
Yaqupqa,
Özgermes muhebbetni Ibrahimgha yetküzüp körsitisen.

■ **7:17** Zeb. 72:9; Yesh. 49:32 □ **7:18** «Kim Sanga tengdash Ilahdur?» — «Mikah» dégen isim, ibraniy tilida «kim Xudagha tengdash?» dégen menide. ■ **7:18** Mis. 34:6, 7; Zeb. 103:9

Nahum

Xudaning Ninewening halakiti toghruluq permani

¹ Ninewe shehiri toghrisida yüklen'gen wehiy — Elkoshluq Nahum körgen alamet körünüş xatirilen'gen kitab.□

² Perwerdigar otluq muhebbetlik, intiqam alghuchi bir Xudadur;
Berheq, Perwerdigar bir intiqam alghuchi,
Derghezep Igsidur;
Perwerdigar yawliridin intiqam alidu,
Düşmenliri üçün adawet saqlaydu.■

³ Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu,
Küch-qudrette ulughdur,
Gunahi barni héch aqlimaydu;
Perwerdigar — Uning yoli qara quyunda we borandidur,
Bulutlar Uning ayaghliri purqiratqan chang-tozangdur.

⁴ U déngizgha tenbih bérip uni quruq qilidu,
Barliq deryalarni qurutiwétidu;
Bashan qaghjirap kétidu,
Karmelmu hem shundaq bolidu;
Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu.□

⁵ Taghlar uning aldida titrep kétidu,
Döngler érip kétidu,
Yer yüzi Uning huzuri aldigha kütürülidu,
Jahan hem uningda barliq yashawatqanlarmu shundaq bolidu.■

⁶ Kim Uning ghezipi aldida tik turalisun?
Kim Uning achchiqining dehshitide qeddini kéripturalisun?
Uning derghezipi ottek tökülidu,
Uning aldida tashlar yérilidu.

⁷ Perwerdigar méhribandur, külpetlik künde bashpanahdur;
Özige tayan'ghanlarni U bilidu.■

⁸ Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu,
Qarangghuluq uning düşmenlirini qoghlaydu.□

⁹ Siler Perwerdigar bilen qarshiliship néme oylawatisiler?
U ishliringlarni pütünley tügeshtüridu;

□ **1:1** «Yüklen'gen wehiy» — ibraniy tilida «Massa» (asasiy menisi «yük») dégen bir söz bilenla ipadilinip hem «wehiy» hem «peyghemberning zimmesige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5

□ **1:4** «Barliq deryalarni qurutiwétidu; Bashan qaghjirap kétidu, Karmelmu hem shundaq bolidu; Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu» — Bashan we Liwanda höl-yéghin köp, bek mol bolidu; ularning otlaqliri intayin munbet idi. Karmel bolsa Israilda höl-yéghin eng köp bolidighan jay; u «qaghjirap ketken» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zeb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8** «Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu» — «éship tashqan kelkün» peyghemberlarning yazmilirida adette köchme menide qollinilip «tajawuz qilghuchi qorqunchluq qoshun»ni körsitidu. Biraq «Nahum» dégen ushbu qismida, u hem esli meniside (kelkün) bilen qollinilghan hem «tajawuzchi qoshun» dégen köchme menidimu qollinilghan. Ninewe shehiri Tigris deryasining éship téshishi hem Babil qoshuni teripidin yer bilen teng qilin'ghan. «Shu yer» belkim Ninewe shehirini körsitidu.

Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu. □

¹⁰ Ular qamghaqtek bir-birige chirmishiwalghan bolsimu,

Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,

Ular quruq paxaldek pütünley yep kététilidu. □

¹¹ Sendin Perwerdigargha rezillik oylighuchi chiqqanidi,

U Iblisning bir nesihetchisidur. □

¹² Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,

Ular oxshashla üzüp tashlinidu,

Shundaqla kelmeske kétédu;

Men sanga azar qilghinim bilen, *i xelqim*,

Qaytidin sanga azar qilmaymen. □

¹³ Hazir Men uning boyunturuqini boynungdin sundurup éliwatimen,

We asaretliringni bösüp tashlaymen.

¹⁴ Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki,

Séning naming qaytidin térimeydu;

Butungning öyidin Men oyma heykel, quyma heykelni yoqitimen;

Men qebrengni teyyarlawatimen,

Chünki sen pesendidursen. □

¹⁵ Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha,

Aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!

Héytlingni tebrikle, i Yehuda, ichken qesemliringni ada qil;

Chünki u rezil bolghuchi zéminingdin ikkinchi ötmeydu;

U pütünley üzüp tashlan'ghan bolidu. □ ■

2

Ninewening halak bolushining teswirliri ... Xuda Ninewege qaytidin söz qilidu

□ **1:9** «U ishlinglarni pütünley tügeshtüridu» — yaki «U Özi qilmaqchi bolghinini beribir ada qilidu». «Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu» — kona zamanlardiki nurghun «weyran qilin'ghan» sheherler kéyin qayta qurulghan. Mesilen, Yérusalém shehiri az dégende besh qétim qaytidin qurulghan. Biraq Ninewe shehiri ghulitiwétilgendin kéyin pütünley yoqap ketti. □ **1:10** «Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,...» — peyghember mushu yerde, Ninewe shehiridiki hemme puqra mest bolghan waqtida weyran qilinidu, dep puritidu. «Ular quruq paxaldek pütünley yep kététilidu» — menisi belkim «köydürülidu». Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. □ **1:11** «U Iblisning bir nesihetchisidur» — «Iblis» mushu yerde ibraniiy tilida «Bérial» déyilidu. Bu söz Tewratta adette Sheytanning özini k örsitishi mumkin. Bashqa terjimilerde «rezil», «erzimes» dégen menilerde kélidu. Mumkinchiliki barki, bu «Iblisning nesihetchisi» Sennaxéribni körsitidu (Sennaxérib miladiyedini ilgiriki 702-yili Yehudagha qattiq hujum qilghan. Uning meghlubiyiti hem ölümü Tewratta, «Yeshaya» 36-38 bablarda xatirilen'gen). Undaq bolghanda, Nahum peyghember özining bu bésharitini mezkur kitabni resmiiy toplaş pütüküzüştin 50 yil burun, yeni yash waqtida xatiriligen bolidu. □ **1:12** «Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,...» — «teyyarliqliri toluq, sani zor köp» — bu Asuriyeliklerning özlirini teswirleshke daim ishlitidighan ibare. «Ular oxshashla üzüp tashlinidu, shundaqla kelmeske kétédu» — ibaraniiy tilida «kelmeske kétédu» dégen bu söz bezide «tamchilap-tamchilap yoqap kétédu» dégeni bildüridu. □ **1:14** «Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki, séning naming qaytidin térimeydu; ...» — Xuda mushu yerde qaytidin Asuriye padishahigha söz qilidu. «Séning naming .. térimeydu» — bu belkim ikki bisliq söz. Birinchidin Asuriye padishahining héch nesli qalmaydu; ikkinchidin, uni eslitidighan héch abidiler, xatire tashlar qalmaydu (Asuriye padishahliri eslide chong-chong abide tashlirigha nahayiti amraq idi). «Men qebrengni teyyarlawatimen» — bashqa bixil terjimisi «Men uni (yeni padishahning butxanisini) qebrenq qilip békitimen». □ **1:15** «Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha, aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!» — mushu xush xewerning mezmuni belkim Ninewe shehiri weyran bolup, Xudaning xelqige xatirjem künler keldi, dégenlik. ■ **1:15** Yesh. 52:7; Rim. 10:15

1 Bitchit qilidighan birsi köz aldingghila keldi;
 Emdi istihkam üstide közet qil,
 Yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt!□
 2 (Chünki Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi,
 Uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi;
 Chünki quruqdighuchilar ularni quruqdap qoyghanidi,
 Ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi).□ ■
 3 *Bitchit qilghuchining* palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi,
 Uning baturliri perengde kiygüzüldi;
 Teyyarliq künide, jeng harwiliri polatning julasida yaltirap kétidu,
 Neyziler oynitilidu;□
 4 Jeng harwiliri kochilarda güdürliship chépushiwatidu;
 Keng yollarda bir-birige soqulidu;
 Ularning qiyapiti mesh'ellerdek bolidu,
 Ular chaqmaqlardek yügürüshidu.
 5 *Serdar* emirlirige emr chüshüridu;
 Ular yürüş qilghinida aldirighinidin bir-birige putliship mangidu;
 Ninewening sépiligha qarap aldiraydu,
Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu.□
 6 «Deryalarning derwaziliri» échilidu,
Padishahning ordisi érip kétidu.□
 7 Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu —
Düşmen teripidin yalap épkétilidu,
 Dédekliri xuddi paxteklarning sadasidek ah-uh tartip,

□ 2:1 «**Bitchit qilidighan birsi köz aldingghila keldi**» — démek, birsi sen Ninewening aldigha kélip sanga hujum qilidu. «**Emdi istihkam üstide közet qil, yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt!**» — bu kinayilik, hejwiyy gep — Ninewelikler jengge shunche köp teyyarliq qilghan bolsimu, hemmisi bikar bolidu. □ 2:2 «**Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi, uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi**» — oqurmenler belkim ésige keltüriduki, Xuda Yaqup peyghemberge yéngi isim qoydi, yéni «Israil» dep qoydi. «Yaqup»ning menisi «aldamchi» yaki «bashqining ornini basquchi», «Israil»ning menisi «Xuda bilen bille bolghan shahzade». Démek, Xuda Yaqupning egri-toqay yollirini özgertip, uninggha parlaq kélecek bergen. Shuning bilen muqeddes kitapta, «Yaqup» bezi waqitlarda Israilning «kona tebiiti»ni, yéni Xuda öch körgen yaman illetlirini körsitidu. «**Chünki quruqdighuchilar ularni quruqdap qoyghanidi, ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi**» — Asuriye Israil hem Yehudani köp qétim herxil usul (bulangchiliq, jazanixorluq, baj-séliq qatarliqlar) bilen «quruqdap qoyghanidi». ■ 2:2 Zeb. 80:12-13; Yesh. 10:12 □ 2:3 «**Bitchit qilghuchining palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi**» — «qalqanliri qizil boyaldi» mumkinchiligi barki, Asuriye leshkerliri jengge teyyaran'ghinida qalqanlirini qizil rengde boyap qoyatti. □ 2:5 «**Serdar emirlirige emr chüshüridu**» — «serdar» ibraniy tilida «u» déyilidu. Bizningche düşmenlarning serdarini körsitidu (1-ayetni körüng). Bezi alimlar «u» Asuriye padishahni körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolghanda, ayet Asuriyeliklarning jiddiy mudapie teyyarliqi qiliwatqinini körsitidu. «**Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu**» — «muhasire qalqini» — eskerler sépiligha hujum qilip örümekchi bolghanda, bashlirini qoghdash üçün bash üstige chong bir qalqandek nersini kötürüp yüretti. Bashqa birxil terjimisi: «qalqanliq potey». □ 2:6 «**Deryalarning derwaziliri» échilidu, padishahning ordisi érip kétidu**» — «deryalarning derwaziliri» dégenlik néme menisi? Tigris deryasining tarmaq-ériqliri Ninewe shehiridin ötetti. Deryalar sépildin ötkén jaylarda kémilerni ötküzüsh-ötküzmeslik üçün hem bashqa jaylarda su éqimlirini tizginlesh üçün derwaza-taqaqlar békitilgenidi. Del Ninewe shehiri muhasirige élin'ghan chaghda derya téship, uning tashqi sépilining 3 kilométrliq qismini éqitip ketken. Shuning bilen Babil qoshuni bösüp kirip, andin ichki sépiligha hujum qilishqa kirishiti. «Padishahning ordisi érip kétidu» — Belkim padishah hem ordidikilarning yürüki qorqunchtin érip ketkenlikini körsitidu. Padishah barliq bayliqlirini yoghan bir gülxan qilip, özi we kénizelirini gulxanning üstide köydürüwaldi. Bezi alimlar bu sözni jismaniyy tereptin: «orda (derya éqimi bilen) éqip kétidu» dep chüshinidu.

Meydilirini urup kétidu.□

⁸ Ninewe apiride bolghandin béri kól süyidek *tinç* bolup keldi,

Biraq ular hazir qéchip kétidu...

Ey toxta! Ey toxta!

— Biraq héchkim keynige qarimaydu.□

⁹ Kümüshlerni buliwélinglar, altunlarni buliwélinglar;

Chünki uning shewketlik xezinisidiki qimmat qacha-quchilirining sani yoqtur.

¹⁰ U quruqdalghan, weyran qilin'ghan, berbat bolghan!

Yürüki érip kétidu,

Tizliri bir-birige jalaqlap tegmekte;

Belliri tolghaq tutqandek tolghinidu,

Barliq yüzler tatirip kétidu.■

¹¹ Qéni, shirlarning uwisi?

Yash shirlar ozuqlinidighan jay,

Shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürüen jay qéni?□

¹² Shir öz arslanlirini qandurushqa owlarni titma-titma qilghanidi,

Chishi shirliri üçün owlarni boghqanidi;

Öngürlirini ow bilen, uwilirini olja bilen toshquzghanidi.

¹³ Mana, Men sanga qarshimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;

Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen;

Qilich yash shirliringni yewatidu,

Owangni yer yüzidin élip tashlaymen;

Elchiliringning awazliri qayta héch anglanmaydu.□

3

Ninewening halak bolushidiki sewebler

¹ Qanliq sheherge way!

U yalghanchiliq, zulum-zorawanliq bilen tolghan,

U olja élishtin héch qol üzgen emes!□

² Ah, qamchining qarsildashliri!

Chaqirining daqangshiwatqan,

Atlarning chapchiwatqan,

Pingildap kétéwatqan jeng harwilirining sadaliri!

³ Qara, atliq leshkerlarning qangqishliri,

Qilichlarning walildashliri,

Neyzilarning palildashliri,

Öltürülgenlarning köplüki,

□ **2:7** «Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu» — «Xuzzab» bolsa belkim Ninewe xanishining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yeni «ishtar» dégen isim bilen munasiwetlik). Padishah özini köydüriwalghini bilen xanish özi tirik qélip reswa qilinip, dédekliri bilen qulluqqa ewetilidu. Bezi alimlarning bashqa birxil terjimisi bar — «Mana bu shundaq békitilgendur, — uning (Ninewe shehirining) uyatliri échilidu...». □ **2:8** «Ninewe apiride bolghandin béri kól süyidek tinç bolup keldi, biraq ular hazir qéchip kétidu...» — bashqa birxil terjimisi «Ninewe bir kól süyidektur, biraq hazir suliri yoqap kétidu...». ■ **2:10** Qan. 1:28; 20:8; Ye. 2:11; 5:1; 7:5; Yesh. 13:7, 8; 21:3; Ez. 21:12. □ **2:11**

«Qéni, shirlarning uwisi? Yash shirlar ozuqlinidighan jay, shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürüen jay qéni?» — shir Asuriye impériyesining simwoli idi. □ **2:13** «Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen» — ibraniy tilida «Men uning jeng harwilirini is-tütekke aylandurup köydüriwétimen».

□ **3:1** «Qanliq sheherge way!» — «qanliq sheher» Ninewe shehirini körsitidu, elwette; 1-3-ayetlerde, bösüp kirgen goshunliri, shundaqla ularning qirghinchiliqi teswirlinidu.

Ölükler döwe-döwe!
Jesetlarning sani yoqtur;
Ular jesetlerge putlishidu.

⁴ – Séhirlarning piri u,
– Ellerni pahishiwazliqi,
Jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu;
Sen shérinsuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,□

⁵ Mana, Men sanga qarshiliship chiqqanmen, –
– deydu samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
Könglikningning étikini qayrip yüzüngge yépip, séni ashkarilaymen,
Ellerge uyat yerliringni,
Padishahliqlargha nomusungni körsitimen.

⁶ Üstüngge nijasetni tashlaymen,
Séni shermendichilikte qaldurimen,
Séni reswa qilimen.

⁷ We shundaq boliduki,
Séni körgenlarning hemmisi sendin qéchip: –
«Ninewe weyran qilindi! Uning üçhün kim haza tutidu?» – deydu;
Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?□

⁸ Sen deryalarning otturisida turghan,
Etrapida sular bolghan,
Istihkami déngiz bolghan,
Sépili déngiz bolghan No-Amon shehiridin ewzelmusen?

⁹ Éfiopiyemu, Misirmu uning küch-qudriti idi,
Ularning küchi cheksiz idi;
Put hem Liwiyelikler uninggha yademchi idi;□

¹⁰ Umu élip kétilip, esirlikke chüshken;
Barliq kocha béshida bowaqliri chörüp tashliwétildi;
Ular uning mötiwerliri üçhün chek tashlidi,
Uning barliq erbabliri zenjirde baghlan'ghanidi.□

¹¹ Senmu mest bolisen;
Sen mökünüwalisen;
Sen düshmendin himaye izdep yürisen;□

¹² Séning barliq istihkamliring xuddi tunji méwige kirgen enjür derixining enjürlirige oxshaydu;

□ **3:4** «Séhirlarning piri u» – «u» bu yerde Ninewe shehirini körsitidu. «u... ellerni pahishiwazliqi, jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu; sen shérinsuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,...» – Ninewedikiler rehimsizlik, zorawanliqtin hewes alghan bolupla qalmay, yene köp ellerge köp jadugerlik hem xurapatliq örp-adetlirini hem özlirining paskina butpereslikini tarqatqanidi. □ **3:7** «Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?» – Nahum peyghember mushu yerde söz oyini qilib özining ismi («teselli bergüchi» dégen menide) üstide kinayilik, hejwiyy gep qilidu. U özining Yehuda xelqige bésharetliri bilen teselli bergenidi. Biraq «Ninewe shehiri üçhün «Nahum»lar nedin tépildi?». □ **3:9** «Put hem Liwiyelikler uninggha yademchi idi» – «Put» dégen yurt hazirqi Somaliye. «Liwiy», yeni «Libya»ning qedimki ismi «Kush». □ **3:10** «Umu (No-Amonmu, 8-ayetni körüng) élip kétilip, esirlikke chüshken; barliq kocha béshida bowaqliri chörüp tashliwétildi,...» – Misirdiki chong sheher «No-Amon» intayin mustehkem, hetta Asuriye shehiridin téximu «yéngilmes» idi. U Nil (déngizdek keng bolghan) deryasining töt éqimi arisigha jaylashqan bolup, 20000 jeng harwisi, 100 derwaziliq zor égiz sépili bar, töt memliket bilen ittipaqdash idi. Shunga u «yéngilmes bir sheher» dep hésablan'ghan. Biraq u Asuriye padishahi Ashurbanipal teripidin miladiyedin ilgiriki 665-yili rehimsizlik bilen bitchit qilindi. □ **3:11** «Senmu mest bolisen; sen mökünüwalisen,...» – «senmu mest bolisen» – tarixta köp küchlük sheherler özide turghuchilarning bixestelik qilishi we özliridin meghrurlinip haraq ichip mest bolushi bilen, düshmenler bösüp kirgen. No-Amonning ehwalimu belkim shundaq bolghan, Ninewening aqiwiti jezmen shundaq bolidu.

Birla silkise, ular yéguçining aghzigha chüshidu.

¹³ Mana, xelqing shehiringde qiz-ayallardek bolup qaldi;
Zéminingning qowuqliri düshmenliringge keng ichilidu;
Ot tömür taqaqliringni yep kétidu.□

¹⁴ Emdi muhasirige teyyarliq qilip su tartip qoy!
Qorghanliringni mustehkemle!

Séghiz topidin lay étip,
Hak layni cheylep qoy!
Xumdanni raslap qoy!

¹⁵ Ot séni shu yerde yep kétidu;
Qilich séni üzüp tashlaydu;
U séni chéketke lichinkisidek yewatidu;
Emdi özüngni chéketke lichinkiliridek köp qil,
Chéketkidek özüngni zor köp qil!

¹⁶ Sen sodigerliringni asmandiki yultuzlardin köp qilding;
Mana, chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu!□

¹⁷ Séning erbabliring chéketkilerdek,
Serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolidu;
Mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qilidu;
Quyash chiqqanda, ular qéchip kétidu,
Barghan yérini tapqili bolmaydu.□

¹⁸ Chopanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi;
Séning aqsöngekliring jim yatidu;
Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti,
Héchkim ularni yighmaydu;□

¹⁹ Séning yarang dawasiz,
Séning zexming éghirdur;
Xewiringni anglighanlarning hemmisi üstüngdin chawak chalidu;
Chünki toxtawsiz rezilliking kimning béshigha kelmigendu?

□ **3:13** «xelqing shehiringde qiz-ayallardek bolup qaldi» — bu ikki bisliq gep. Birinchidin Ninewe shehiridiki köp erler shu dewrdiki padishahi Sardonopolisqa egiship bechchiwaz bolup ketti. Sardonopolis özi ayalche kiyinip yüretti. Bu ishlar Xuda aldida özlirige jaza élip kélidighan éghir gunah idi. Ikkinchidin, jengge kelgende, Asuriye xelqi qiz-ayallardek qorqup kétip qachidighanliqini körsitidu. □ **3:16** «chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu!» — «chéketke lichinkisi ... uchup kétidu» dégenning menisi belkim Ninewening köp sodigerliri béshigha éghir kün chüshkende uninggha héch yardem bermey, «bikar telep» chéketkidek qéchip kétidu; 17-ayetnimu körüng. □ **3:17** «Séning erbabliring chéketkilerdek, serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolidu; mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qilidu» — chéketkiler soghuq waqitlarda «tonglap qétip qalidu», héch midirlimas bolup qalidu. Asuriyening eskerliri oxshashla jengge kirgende héch heriket qilmay, belkim qorqunchtin «qétip qalidu». Andin ular qéchip «uchup kétidu». □ **3:18** «Chopanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi.... xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...» — «chopanliring» yeni «xelq padichiliring», «xelq baqquchiliring» belkim memliketning bixeterlikige mes'ul bolghanlarni, yeni padishahning ordididiki wezir-wuzralirini körsitidu. Héchkim tarqilip ketken Asuriye xelqidin xewer élip ularni yighmaydu, baqmaydu. «Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...» — Asuriye xelqi tarqitilghandin kéyin hergiz qaytidin bir el-yurt bolmighan.

Habakkuk

¹ Habakkuk peyghember körgen, uningha yöklen'gen wehiy: —

Habakkukning dad-peryadliri

² Ah Perwerdigar, qachan'ghiche men Sanga nida qilimen, Sen anglimaysen?

Men Sanga: «Zulum-zorawanliq!» dep nale-peryad kötürimen,
Biraq Sen qutquzmaysen.

³ Sen némişqa manga qebihlikni körgüzisen,
Némişqa japa-zulumgha qarap turisen?
Chünki bulangchiliq, zulum-zorawanliq köz aldindidur;
Jenggi-jédeller bar,
Dewalar köpeymekte.

⁴ Shunga qanun palech bolup qaldi,
Adalet meydan'gha héch chiqmaydu;
Chünki reziller heqqaniy ademni qistimaqta;
Shunga hökümler burmilinip chiqirilidu.

Xudaning jawabi

⁵ Eller arisida bolidighan bir ishni körüp béqinglar, obdan qaranglar, heyranuhes qélinglar!

Chünki silerning dewringlarda bir ish qilimenki,
Birsi silerge bayan qilghan teghdirdimu siler ishenmeytinglar.■

⁶ Chünki mana, Men héliqi mijezi osal hem aldıraqsan el kaldiylerini ornidin turghuzimen;

Esli özige tewe emes makanlarni igilesh üçün,
Ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu;□

⁷ Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu; □

⁸ Ularning atliri yilpizlardin ittik,
Kechte owgha chiqidighan börilerdin esheddiydur;
Atliq leshkerler atlirini meghrurane chapchitidu;
Atliq leshkerler yiraqtin kélidu,
Ular owgha shungghughan bürküttek uchup yüridu.

⁹ Ularning hemmisi zulum-zorawanliqqa kélidu;
Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu,
Esirlerni qumdek köp yighidu.□

¹⁰ Berheq, u padishahlarni mazaq qilidu,
Emirlernimu nezirige almaydu;
U hemme istihkamlarni mesxire qilidu,

■ 1:5 Ros. 13:41 □ 1:6 «Men héliqi mijezi osal hem aldıraqsan el kaldiylerini ornidin turghuzimen,... ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu» — kaldiyler peqet 20 yil ichidila nezersiz bir eldin, Babil shehirini (kéyin kaldiyler «Babilliqar» dep atalghan), Ninewe shehirini we Misirni ishghal qilghan qorqunchluq bir impériyeye aylandi (miladiyedín ilgiriki 615-595-yillar). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 1:7 «Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu» — ibraniy tilidiki tékistin mushu ayetni chüshinish sel tes. Esli jümlini sözmüsöz alsaq «Ulardin chiqqan höküm we heywe özligidindur» — yeni Xudadin emes, dégen menini bildüridu. Ular Xudadin héch qorqmay, némini xalisam shundaq qilimen, deydirghanlar. □ 1:9 «Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu,... » — yaki «ularning top-top ademliri «sherq shamili»dek algha basidu,...». Bu jümlining yene birnechche terjimiliri bar.

Chünki u topa-tupraqlarni döwe-döwe qilip, ularni ishghal qilidu.□

11 Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu,
Heddidin éship gunahkar bolidu;
Uning bu küch-qudriti özige ilah bolup sanilidu.□

Peyghemberning Xudagha bolghan jawabi

12 Sen Ezeldin Bar Bolghuchi emesmu, i Perwerdigar Xudayim, méning Muqeddes Bolghuchim?

Biz ölmeymiz, i Perwerdigar;

Sen uni jazayingni beja keltürüş üçün békitkensen;

Sen, i Qoram Tash Bolghuchi, uni *bizge* ibret qilip tüzitishke belgiligensen.□

13 Séning közüng shunche ghubarsiz idiki,

Rezillikke qarap turmaytting;

Emdi némishqa Sen munapiqliq qilghanlarga qarap turisen,

Reziller özidin adil bolghan kishini yutuwalghinida, némishqa süküt qilisen?

14 Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek,

Xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlarga oxshash qilisen;□

15 Shu *kaldiy kishi* ularning hemmisini changgikigha ilinduridu,

Ular ni öz tori bilen tutuwalidu,

Ular ni yighma torigha yighidu;

Shuning bilen xushal bolup shadlinidu;□

16 We torigha qurbanliq sunidu,

Yighma torigha isriq salidu,

Chünki shular arqiliq uning nésiwisi mol,

Németliri lezzetlik boldi.

17 Emdi u shu teriqide torini toxtawsiz boshitiwerse,

Shu teriqide ellerni héch rehim qilmay qiriwerse bolamdu?

2

Habakkukning qarari

1 «Emdi men öz közitimde turiwérimen,

Özümni munar üstide des tikleymen,

Uning manga néme deydighanliqini,

□ **1:10** «u **hemme istihkamlarni mesxire qilidu, chünki u topa-tupraqlarni döwe-döwe qilip, ularni ishghal qilidu**» — démek, ular sépilning yénigha chong bir döng yasap sépildin artilip bösüp kiridu. Babilliqarning emgek küchi köp bolghachqa, mushu Addiy usulni köp qollan'ghan. □ **1:11** «**Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu, heddidin éship gunahkar bolidu**» — bashqa birxil terjimisi: «shundaq qilishi bilen uning rohi özgirip kétidu; u shu yerlerdin ötüp, gunahkar bolidu». □ **1:12** «**Sen uni jazayingni beja keltürüş üçün békitkensen**» — yaki «uni jazayinggha uchrashqa békitkensen». □ **1:14** «**Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek, xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlarga oxshash qilisen**» — eslide Xuda insanni yaratqanda, insan toghruluq «ular déngizdiki béliqlar... ömüligüchi haywanlarni... bashqursun» dégenidi. Hazir Xuda zalimlarning insanlarni béliqlarning ornigha chüshürüshige yol qoyuwatidu. Bu néme üçün? □ **1:15** «**Shu kaldiy kishi ularning hemmisini changgikigha ilinduridu**» — Asuriye padishahlirining esirlerni kalpukliridin ilmek (yaki changgak) ötküzüp, yételep mangidighan rehimsiz aditi bar idi; kéyinki impériye (Babil)ning padishahliri belkim oxshash adette bolghan bolsa kérek.

Shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni kütüp turimen». □ ■

² Hem Perwerdigar jawaben manga mundaq dédi: —

«Oqughanlar yügürsun üçhün,
Bu körün'gen alametni yéziwal;
Uni taxtaylar üstige éniq oyup chiq; □ ■

³ Chünki bu körün'gen alamet kelgüsüdiki békitilgen bir waqit üçhün,
U ademlerge axiretni telpündüridu,
U yalghan gep qilmaydu;
Uzun'ghiche kelmey qalsimu, uni kütkin;
Chünki u jezmen yétip kélidu, héch kéchikmeydu. □

⁴ Qara, tekebburliship ketküchini!
Uning qelbi öz ichide tüz emes;
Biraq heqqaniy adem öz étiqad-sadiqliqi bilen hayat yashaydu. □ ■

⁵ Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu, —
— U tekebbur adem, öyde tinim tapmaydu,
Hewisini tehtisaradek yoghan qilidu;
U ölümdek héchqachan qanmaydu;
Özige barliq ellerni yighidu,
Hemme xelqni özige qaritiwalidu. □

⁶ Bularning hemmisi kéyin u toghruluq temsilni sözlep,
Kinayilik bir tépishmaqni tilgha alidu: —
«Özining emesni méning dep qoshuwalghuchigha way!
(Bundaq ishlar qachan'ghiche bolidu?!)

□ **2:1** «... qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni...» — ibraniy tilida «qandaq tégishlik jawab körüşni...». «Uning manga néme deydighanliqini, shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni kütüp turimen» — bashqa birxil terjimisi: «Uning manga némini éytidighanliqini, hemde özümning Uning manga béridighan tenbihke néme jawab bérishim kéreklikini bilishni kütimen». Héch bolmighanda, u Xudaning tenbihini kütidu. Habakkuk peyghember könglide: «Méning eslidiki dad-peryadimda belkim xataliq yéri bolushi mumkin» deydu, bar bolsa u xataliqlirini étirap qilishqa teyyar turidu. Shunga bizningche «jawab» bolsa (1) dad-peryadidiki (bar bolsa) xataliqigha bolghan jawabkarliqini, (2) kéyin uning öz oqurmenlirige yaki özige egeshken ademlerge bérishke tégishlik jawabning qandaq ikenlikini öz ichige alidu. U bularni chüshinish üçhün kütüwatidu. Habakkuk peyghemberning Xudagha bolghan «jawabi» 3-babta tépilidu. ■ **2:1** Yesh. 21:8

□ **2:2** «Oqughanlar yügürsun üçhün, bu körün'gen alametni yéziwal...» — ikki menisi bolushi mumkin: — (1) oqughan kishi kéyin bu xewerni bashqilargha yügürüp yetküzsun; (2) oqughan kishi hertürlük qiyinchilik astidimu Méning yolunda yügürsun (mesilen, «Zeb.» 119:32, «Yesh.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni körüng). Biz ikkinchi menige mayilmiz. ■ **2:2** Yesh. 30:8 □ **2:3** «bu körün'gen alamet kelgüsüdiki békitilgen bir waqit üçhün...» — «békitilgen» — démek, héchkim (hetta dua arqiliqmu) uni özgertelmeydu. «U ademlerge axiretni telpündüridu» — sözmusöz terjimisi: «U axiretke qarap hasirap nepes alidu» (pikrimizche bu ibare chongqur teshnaliqni bildüridu).

□ **2:4** «Qara, tekebburliship ketküchini! Uning qelbi öz ichide tüz emes» — herqandaq tekebbur adem durus, tüz bolalmaydu. «Biraq heqqaniy adem étiqad-sadiqliqi bilen hayat yashaydu» — bu söz Xudaning jawabining eng halqiliq jümlisi. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5** «Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu» — Babilliqlar axir béríp meyxorluqtin Pars impériyesi teripidin nabut boldi. Tewrat, «Daniyal peyghember» 5-bab we «qoshumche söz»imizni körüng. «...hewisini tehtisaradek yoghan qilidu» — «tehtisara» ölgenlerning rohliri baridighan jay. Babilliqlar her yili tajawuzchiliq pilanini tüzeytti. Axir béríp bu tajawuzchiliq özining mudapiisini ajzlashturup, Pars impériyesi ularni nabut qildi. «U ölümdek héchqachan qanmaydu» — «ölüm» herdaim insanlarning jénini alidu, hergiz «boldi» démeydu.

Görüğe qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»□

⁷ Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?

Séni titretküchiler biraqla oyghanmamdu?

Andin sen ulargha olja bolmamsen?□

⁸ Sen nurghun ellerni bulang-talang qilghanliqing tüpeylidin,

Hem kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,

Saqlinip qalghan eller séni bulang-talang qilidu;□

⁹ Halaket changgilidin qutulush üçün,

Uwamni yuqirigha salay dep,

Nepsi yoghinap öz jemetige haram menpeet yighquchigha way!

¹⁰ Nurghun xelqlerni weyran qilip,

Öz jemetinge ahanet keltürdüng,

Öz jéninggha qarshi gunah sadir qilding.

¹¹ Chünki tamdin tash nida qilidu,

Yaghachlardin lim jawab béridu: —

¹² Yurtni qan bilen,

Sheherni qebihlik bilen qurghuchigha way!»

¹³ Mana, xelqlerning jan tikip tapqan méhnitining peqet otqa yéqilghu qilin'ghanliqi,

El-yurtlarning özlirini bihude halsiratqanliqi,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin emesmu?

¹⁴ Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,

Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu.□ ■

¹⁵ Öz yéqininggha haraqni ichküzgüchige —

— Uning uyat yérige qarishing üçün,

Tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way!□

¹⁶ Shan-sherepning ornida shermendichilikke tolisen;

Özüngmu ich,

Xetniliking ayan bolsun!

Perwerdigarning ong qolidiki qedeh sen terepke burulidu,

□ **2:6 «görüğe qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»** — «görüğe qoyghan nersiler» dégen ibare ikki bisliq bolup, bashqa bir menisi «bir döwe topa» — démek, ular mushu haram nersiler bilen özlirini bulghighanidi. Babil impériyesi ayagh asti qilghan eller Habakkukning Babil toghrisidiki bésharetlirini bilip yetkendin kéyin, ular bu ayettiki kinayilik sözlerni dégen bolushi mumkin. Sözler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide éytilidu.

□ **2:7 «Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?»** — «sendin jazane-qerz alghuchilar» dégen söz ikki bisliq bolup, yene bir menisi: «(yilandek) séni chaqquchilar». □ **2:8 «... kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,...»** — «.. zémin, sheher... » — bu isimler birlik shekilde (köplük shekilde emes) ipadilen'gini hem u zémin, sheherning nami éytilmighanliqidin qarighanda, u ibare Israil zémini (Pelestin) hem Yérusalémni körsetse kérek.

□ **2:14 «Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek, pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu»** — bu bayanning özi Habakkukning dad-peryadigha bolghan chong bir jawabtur. Jahandiki adaletsizlikler shunche köp bolghinini bilen, héch bolmighanda axir bérup ularning herbiri yoqitilidu. Bashqa peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Babil shehiri toghruluq ishinimizki, u axiri zamanda qayta qurulidu. Emdi «Perwerdigarning küni»de, bu ayette déyilgendek «Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu» we shunglashqa Babil qayta körünmeske yoqitilidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

■ **2:14 Chöl. 14:21** □ **2:15 «Öz yéqininggha haraqni ichküzgüchige — uning uyat yérige qarishing üçün, tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way!»** — haraqkeshler herdaim bashqilarni haraqkeshlerge aylandurmaqchi bolidu. Biraq Babilning «bashqilargha haraq ichküzüsh» meqsiti ulargha ézitquluq qilip, özige oxshash bechchiwazliq gunahigha kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol qilishtin ibaret.

Shan-sheripingning üstini reswayipeslik basidu.□

¹⁷ Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq,
Shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen weyranchiliqmu,
Kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan
zulum-zorawanliq tüpeylidin,
Bular séning mijiqingni chiqiridu.□

¹⁸ Oyma mebudning néme paydisi,
Uni uning yasighuchisi oyup chiqqan tursa?
Quyma mebudningmu we uninggha tewe saxta telim bergüchining néme paydisi —
— Chünki uni yasighuchi öz yasighinigha tayinidu,
Démek, zuwansiz «yoq bolghan nersiler»ni yasaydu?

¹⁹ Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge,
Zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge way!
U wez éytamdu?

Mana, u altun-kümüş bilen hellendi,
Uning ichide héch nepes yoqtur.□

²⁰ Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!
Pütkül yer yüzi Uning aldida süküt qilsun!.□

3

Habakkukning duasi

¹ Habakkuk peyghemberning duasi,
«Shiggaon» ahangida: —□

² «Perwerdigar, men xewiringni anglidim, eyminip qorqtum.
I Perwerdigar, yillar arisida ishingni qaytidin janlandurghaysen,
Yillar arisida ishingni tonutqaysen;
Derghezepte bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!□

□ **2:16 «Özüngmu ich, xetniliking ayan bolsun!»** — «xetniliking ayan bolsun!» dégen ibare ademning qattiq xijalitini körsetkinidin bashqa, «Sen Xudaning ehdisige we sözige yat ademsen» dégen meninimu puritip béridu. Bashqa birxil terjimisi: «Özüngmu (haraq) ich, pulanglap yiqil!». □ **2:17 «Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq, shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen weyranchiliqmu,...»** — «Liwan» rayoni güzel ormanliri hem köpligen herxil yawayi haywanliri bilen dangqi chiqqan. Babil impériyesi miladiyedín ilgiriki 605-yilidiki (Suriyede yüz bergen) «Karshémish jéngi»din kéyin, (1) Liwandikilerge we etrapidikilergimu éghir zulum yetküzgen. (2) uningdin bashqa ular qilmaqchi bolghan jenglerni dawam qilishi üçün hemde öz sheherlirini qurush üçün Liwandin köp del-derexlerni késip épketti. (3) ular yene köngül échish üçünla köp yawayi haywanlarni rehimsiz usullar bilen owlidi. Mezkur ayettiki bu söz bu üç ishni közde tutidu. 2- we 3-ishtin roshenki, insaniyetning tebiy muhitni obdan asrashqa Xuda aldida jawabkarliqi bar. «Kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliq tüpeylidin,...» — «...zémin, sheher,... turuwatqanlar» — 8-ayettiki ibarige oxshash, Israil zémini (Qanaan)ni hem Yérusaléمنى körsitidu. □ **2:19 «uning ichide héch nepes yoqtur»** — yaki «uning ichide héch roh yoqtur». «Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge, zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge way! ... Uning ichide héch nepes yoqtur» — bu ikki ayet (18-, 19-) Babilliqarning rezillikining butpereslik bilen baghliq ikenlikini körsitidu. 1:7de körsitilgendek, öz «xudaliri»ni özi yasighandin kéyin, ular tirik Xudadin héch qorqmay, özige qolayliq «exlaq-pezilet» mizanlirini xalighanche békitidu. □ **2:20 «Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!»** — mushu yerde peyghember belkim Xudaning asmandiki muqeddes ibadetxanisini körsitidu («Zeb.» 7:5, 11:4nimu körüng). □ **3:1 ««Shiggaon» ahangida: —»** — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashiqliq bilen» dégen menide bolup, bu söz küyning éytilidighan ahangini bildüridu. □ **3:2 «Perwerdigar, men xewiringni anglidim,...»** — yaki «Perwerdigar, men Sendin xewerni anglidim,...». «...yillar arisida ishingni tonutqaysen, derghezepte bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!» — «yillar arisida» toghruluq: — Habakkuk Xuda axirqi zamanda Öz ulughluqini körsitip Israilni gunahdin qutquzidu, dep bildi. Biraq hazir «axirqi zaman» emes; emdi hazir, «yillar arisida»mu Xuda Öz küch-qudritini körsetkey!

³ Tengri Témandin,
Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi;
Sélah!

Uning shan-sheripi asmanlarni qaplidi,
Yer yüzi uning medhiyiliri bilen toldi;□

⁴ Uning parqiraqligi tang nuridek boldi,
Qolidin chaqmaq chaqqandek ikki nur chiqti;
Shu yerde uning küch-qudriti yoshurunup turidu. □

⁵ Uning aldidin waba,
Putliridin choghdek yalqun chiqmaqta idi;□

⁶ U turup yer yüzini mölcherlidi;
U qariwidi, ellerni dekke-dükkige saldi;
«menggü taghlar» pare-pare qilindi,
«ebediy döng-égizlikler» égildürüldi,
Uning yolliri bolsa ebediydur.□

⁷ Men Kushan qebilisining chédirlirining parakendichilikte bolghanliqini,
Midiyan zéminidiki perdilerni titrek basqanliqini kördum.□

⁸ Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin?
Séning ghezipping deryalargha qaritildimikin?

Qehring déngizgha qaritildimikin?

Atliringgha, nijat-qutquzushni épkelidighan jeng harwiliringgha minip kelgen'ghusen!□

⁹ Séning oqyaying ayan qilindi,
Sözüng boyiche, *Israil* qebililirige ichken qesemliring üçün ayan qilindi!
Sélah!

Sen yer yüzini derya-kelkünler bilen ayriwetting.□

¹⁰ Taghlar Séni körüp, azablinip tolghinip ketti;
Dolqunlap aqqan sular kelkündek ötüp ketti;
Chongqur déngiz awazini qoyuwétip,
Qollirini yuqirigha örletti.

□ **3:3 «Tengri Témandin, Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi»** — «Téman» we «Paran» Qanaan (Pelestin) zéminining sherqiy jenubida, hazirqi «Iordaniye» zéminigha jaylashqan ikki rayon. Bu yerde (yeni Sinay téghida) Musa peyghember «muqeddes qanun»ni qobul qildi, andin Israillar Xudaning yétekchiligi bilen Pelestin'ge qarap yol aldi. Bu sözlerge hem bashqa peyghemberlarning yazmilirigha qarighanda, Qutquzghuchi Mesih Eysa yer yüzige qaytip kelgendimu awwal shu yerge chüshüp, andin Israilni qutquzush üçün Qanaan'gha (Pelestin'ge) qarap kélidu. «Sélah!» — «Sélah» dégen söz belkim küy chalghan waqtida muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin. □ **3:4 «Uning parqiraqligi tang nuridek boldi»** — yaki «Uning parqiraqligi chaqmaqtek boldi». □ **3:5 «Uning ... putliridin choghdek yalqun chiqmaqta idi»** — yaki, «Uning ... putliridin pizghirin qizitma chiqmaqta idi». □ **3:6 «U turup yer yüzini mölcherlidi»** — yaki «U yer yüzini silkip qoydi». ««ebediy döng-égizlikler» égildürüldi» — yaki ««ebediy döng-égizlikler» ghulitildi». ««Menggü taghlar» pare-pare qilindi, «ebediy döng-égizlikler» égildürüldi, uning yolliri bolsa ebediydur» — taghlar hem döngler «ebediy» turghandek bolsimu, peqet tirik Xuda Özi «ebediydur». Bashqa ikki xil terjimisi: (1) «Uning chiqishliri ebedtin buyan bolghan» (2) «U qedimki (ebediy) yollarda mangidu». □ **3:7 «Men Kushan qebilisining chédirliri., Midiyan zéminidiki perdiler...»** — «Kushan» we «Midiyan» dégen ikki el 3-ayettiki «Téman» we «Paran» dégen rayonlarda idi. Ular Israilning Qanaanni (Pelestinni) ishghal qilishigha birinchi qarshi chiqqan ellerdin idi («Batur hakimlar» 3- hem 7-bablarni körüng). □ **3:8 «Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin? Séning ghezipping deryalargha qaritildimikin? Qehring déngizgha qaritildimikin? Atliringgha, nijat-qutquzushni épkelidighan jeng harwiliringgha minip kelgen'ghusen!»** — Babil we Mésopotamiyidiki butpereslik epsaniliri boyiche, déngiz we deryalar ularning küchlük butliri yaki jin-sheytanliri turidighan «qorgha»liri idi. Bu ayet boyiche Xudaning Özining küch-qudriti hemme but we jin-sheytanlardin zor üstün körsitilidu. □ **3:9 «Séning oqyaying... sözüng boyiche, Israil qebililirige ichken qesemliring üçün ayan qilindi!»** — bashqa ikki xil terjimisi: — «Séning oqyaying... Séning sözüngge tayan'ghan qebililerge ichken qesemliring boyiche ayan qilindi!», yaki: «Sen oqyayingni ayan qilding, nurgun oqlarning élip kétilishini buyrudung».

11 Étilghan oqliringning parqiraq nurini körüp,
Palildighan neyzengning yoruqluqini körüp,
Quyash hem ay öz turalghusida jim turdi.

12 Sen achchiqingda yer yüzidin ötüp yürüş qilding;
Ellerni ghezippingde ziraetni soqqandek soqtung;

13 Öz xelqingning nijat-qutquzulushi üçün,
Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üçün chiqting;
Ulini boynighiche échip tashlap,
Rezilning jemetining béshini urup-yanjip, uningdin ayriwetting;
Sélah!□

14 Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding;
Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti,
Ularning xushalliqi ajiz möminlerni yoshurun jayda yalmap yutushtin ibarettur!□

15 Sen atliring bilen déngizdin,
Yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sulardin ötüp mangding!□

16 Men bularni anglidim, ichi-baghrimni titrek basti;
Awazni anglap kalpuklirim dir-dir qildi,
Ustixanlirim chirip ketkendek boldi,
Putlirimni titrek basti;
Chünki men külpetlik künide,
Yeni öz xelqinge tajawuz qilghuchi bésip kirgen künidimu,
Sewr-xatirjemlikte turushum kérek.□

17 Chünki enjür derixi chécheklimisimu,
Üzüm tallirida méwe bolmisimu,
Zeytun derixige qilghan ejir yoqqa chiqqan bolsimu,
Étizlar héch hosul bermigen bolsimu,
Qotandin qoy padisi üzülgen bolsimu,
Éghilda kala padisi yoq bolsimu,

18 Men hamam Perwerdigardin shadlinimen,
Manga nijatimni bergüchi Xudayimdin shadliqqa chömülimen,□

19 Perwerdigar, Reb, méning küch-qudritimdur;
U méning putlirimni kéyikningkidek qilidu;
Méni yuqiri jaylirimda mangghuzidu!

□ **3:13 «Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üçün chiqting»** — «Mesihing» yaki «Mesih qilghining» — Xudaning yolyoruqi boyiche, Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha zeytin méyi sürülüş kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» dep we shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Xuda Dawut padishahning bir ewladini «mesih qilimen», bu «Qutquzghuchi-Mesih» Israilni hem barliq dunyani gunahliridin qutquzidu, dep wede qilghan. Bizningche mushu ayette bu «Qutquzghuchi-Mesih» körsitilidu. **«Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üçün chiqting»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen Öz Mesihingni qutquzush üçün chiqting». «... **Ulini boynighiche échip tashlap, ...**» — yaki «uni (shu jemetni) ulidin ögzisigiche échip tashlap,...». Bezi alimlar: «Rezilning béshi» dégen söz axiri zamandiki Xudagha qarshi chiqqan, Sheytanning wekili bolghan «dejjal»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz qoshulimiz. □ **3:14 «Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding»** — «uning» — «rezilning jemetining béshining...» (13-ayet); belkim dejjalni körsitishi mumkin. **«Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti»** — «méni» — Israil sözleydu. Mushu ayettiki sözler axirqi zamandiki Israil xelqingning éytqanliri bolsa kérek. □ **3:15 «Sen atliring bilen déngizdin, yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sulardin ötüp mangding!»** — Musa peyghember Israilni Misirdin chiqirip yétekligende, ular Qizil Déngizdin ötkén. Déngizdiki sular ulargha yol échip ikki teripide «döwe-döwe» turghanidi. Kelgüsi zamandiki weqe belkim buninggha oxshap kétidu. □ **3:16 «Awazni anglap kalpuklirim dir-dir qildi»** — Habakkuk «Xudaning awazi» dep ochuq éytmaydu — uninggha nisbeten anghlghudek peqet birla awaz bar, xalas. □ **3:18 «Manga nijatimni bergüchi Xudayim...»** — yaki «nijatim bolghuchi Xudayim...».

(Bu küy neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun).

Zefaniya

¹ Amonning oghli Yosiya Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Hezekiyaning chewrisi, Amariyaning ewrisi, Gedaliyaning newrisi, Kushining oghli Zefaniyagha yetken Perwerdigarning sözi: —

Soraqqa tartishning omumiyligi

² Men yer yüzidin hemmini qurutuwétimen, — deydu Perwerdigar;

³ — Insan hem haywanni qurutuwétimen,
Asmandiki uchar-qanatlar hem déngizdiki béliqlarni,
Barliq putlikashanglarni rezil ademler bilen teng qurutuwétimen,
Insanietni yer yüzidin üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

Yehudaning soraqqa tartilishi

⁴ — Shuning bilen Men Yehuda üstige,
Barliq Yérusalémdikiler üstige qolumni sozimen;

Mushu yerde «Baal»ning qalduqini,
«Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen;□

⁵ Shundaqla ógzide turup asmandiki jisimlarga bash uridighanlarni,
Perwerdigargha bash urup, shundaqla Uning nami bilen qesem qilip turup,
«Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlarni,□

⁶ Perwerdigardin tezgenlerni,
Perwerdigarni izdimeydighan yaki Uningdin yol sorimighanlarnimu üzüp tashlaymen.■

⁷ Reb Perwerdigarning huzuri aldida süküt qilinglar;

Chünki Perwerdigarning küni yéqindur;
Chünki Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi,
U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi;□

⁸ Perwerdigarning qurbanliqining künide shundaq boliduki,
Men emirlerni, padishahlarning oghullirini we yat ellerning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen;□

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4** «Mushu yerde «Baal»ning qalduqini, «Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen» — «Baal» Pelestindikiler choqunidighan bir but idi. «Baalning qalduqi» «Baal» dégen butqa choqun'ghanlardin qélip qalghan kishiler. «Kahinlar» dégen Xudaning muqeddes ibadetxanisida ishleydighan mexsus «qurbanliq qilghuchilar». «Qémar»lar bolsa ózlerini butlarga béghishlighan «qurbanliq qilghuchilar» idi («2Pad.» 23:23, «Hosh.» 10:5ni körüng). Xudagha étiqad qilghuchi ademler bolsa, «Xuda «Qémar»larni yoqitishi muqerrer» dep oylisa kérek. Biraq bu axirqi jümlidin qarighanda «**kahinlar**» birinchi bolup eyblendidi. Sözge qarighanda ularmu butperes bolup qaldi. Shunga ular «Qémar»lardin téximu eyiblik, «Qémilar»gha nisbeten ular heqiqetni obdan chüshinishi kérek idi. □ **1:5** ««Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlar...» — démisekmü «Malkam» yene bir but. ■ **1:6** Yesh. 1:4; 59:13; Yer. 15:6 □ **1:7** «Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi, U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi» — Tewrat dewridiki qurbanliqlardin bezilirini yégili bolatti, qurbanliqlar sunulghanda méhmanlarni chaqirish adettiki ish idi. Biraq 8-9-ayetke qarighanda, méhmanlarning özi bu «qurbanliq»ning bir qismi bolidu. Ularni «taharet qildurush», mushu yerde «napak nersilerdin ayriwétish, yuyush» yaki «Xudagha ayriwétish» dégenni bildüridu. Andin ular özi «qurbanliq» bolushqa «halal» bolidu. «Méhmanlar»ning köpinchisi bolsa Xudagha qarshi chiqqanlarning nurghun jesetlirini yeydighan, shundaqla eslide «haram bolghan» qushlar we haywanatlar bolidu («Yesh.» 34:6, «Yer.» 46:10, «Ez.» 39:17-19nimu körüng). □ **1:8** «Men emirlerni, padishahlarning oghullirini we yat ellerning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen» — oqurmenlarning éside barki, Zefaniya «padishahning oghli» idi. Shunga u bu ordidikilerning ehwalini nahayiti obdan biletti. Mushundaq «yat ellerning kiyimlirini (ejnebiyche kiyimni) kiyiwélish» belkim butpereslikke yaki tekebburluqqa munasiwetlik gunah bolsa kérek.

⁹ Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni,
Yeni zulum-zorawanliq hem aldanchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini
tolduridighanlarni jazalaymen. □ ■

¹⁰ Shu künide, — deydu Perwerdigar,
«Béliq derwazisi»din «Waydad»,
«Ikkinchi mehelle»din hörkireshler,
Döng-égizliklerdin ghayet zor «gum-gum» qilip weyran qilin'ghan awazlar anglinidu. □

¹¹ «Hörkirenglar, i «Oymanliq mehellisi»dikiler;
Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi,
Kümüş bilen chingdalghanlar qirildi!» □

¹² — We shu chaghda shundaq boliduki,
Men Yérusalémni chiraghlarni bilen axturimen,
Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademlerni,
Yeni könglide: «Perwerdigar héch yaxshiliqni qilmaydu, yamanliqnimu qilmaydu»
dégenlerni jazalaymen. □

¹³ Emdi bayliqliri olja,
Öyliri berbat bolidu;
Ular öylerni salghini bilen,
Ularda turmaydu;
Üzümzarlarni berpa qilghini bilen,
Ularning sharabini içmeydu.

¹⁴ Perwerdigarning ulugh küni yéqindur;
Berheq yéqindur, intayin téz yétip kélidu;
Angla, Perwerdigarning küning sadasi!
Yétip kelgende palwanmu elemlik warqiraydu. ■

¹⁵ Shu küni qehr élip kélidighan bir kün,
Külpetlik hem derd-elemlik bir kün,
Weyranchiliq hem berbatliq chüshidighan bir kün,
Zulmetlik hem sürlük bir kün,
Bulutlar hem qap-qarangghuluq bilen qaplan'ghan bir kün,
¹⁶ Istihkamlashqan sheherlerge, sépilning égiz poteylirige hujum qilidighan,
Kanay chélinidighan, agah signali kötürülidighan bir kün bolidu. □

¹⁷ Men ademler üstige külpetlerni chüshürimen, —
Ular qarighulardek yürüdü;
Chünki ular Perwerdigargha qarshi gunah qildi;

□ **1:9** «Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni, yeni zulum-zorawanliq hem aldanchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini tolduridighanlarni jazalaymen» — Xuda mushu yerde peyghember arqiliq xurapiyliqni eyibligen bolsa kérek. «Öy bosughisini dessimelik kérek, yaman bolidu» dégenlik éniq bir misaldur (1Sam. 5:4, 5ni körüng). Ular eslidinla Tewrattiki muqeddes qanun'gha xilap bolghan mushundaq xurapiy ushshaq-chüshshek qaidige riaye qilghini bilen, zulumni héchweqesi yoq dep qorqmay qiliwéridu. ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. □ **1:10** ««Béliq derwazisi»din «waydad», «Ikkinchi mehelle»din hörkireshler...» — «Béliq derwazisi» hem «ikkinchi mehelle» Yérusalémning shimaliy teripige jaylashqan bolup, sheherning bashqa üç teripi tik yar idi, hujum kelse daim shimaliy teripidin kélletti. □ **1:11** «Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi, ...» — bu belkim kinayilik gep. Ibraniy tilida «sodiger» we «Qanaan» dégenler oxshash bir söz bilen ipadilinidu. Israil xelqi esli butperes bolghan «Qanaan xelqi»ni Pelestindin (Qanaandin) heydiwetkenidi. Biraq Israil özi hazir «Xudaning xelqi» emes, belki «sodiger xelq» hem «butperes bir xelq» bolup qalghan oxshaydu. Ularning qilghan sodisimu Xudaning neziride haram oxshaydu. □ **1:12** «Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademler...» — «arzangliri üstide tin'ghan sharab» sharab tinishi üçün uzun waqit midirilmay turushi kérek. Tin'ghan «arzanlar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **1:16** «agah signali kötürülidighan bir kün bolidu» — yaki «jeng warqirashliri kötürülidighan bir kün bolidu».

Ularning qanliri topa-changdek,
 Ularning üçhey-qérinliri poqtek tökülidu;
 18 Perwerdigarning qehri chüshken künide altun-kümüshliri ularni qutquzalmaydu;
 Belki pütkül jahan Uning ghezep oti teripidin yewétildu;
 Chünki U barliq yer yüzidikilerning üstige mutleq bir halaket, dehshetlik bir halaket
 chüshüridu. □ ■

2

1 Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el», □
 2 Yarliq chiqquche,
 Kün topandek téz ötüp ketküche,
 Perwerdigarning achchiq ghezipi üstünglerge chüshküche,
 Perwerdigarning ghezipini élip kélidighan kün üstünglerge chüshküche,
 3 Perwerdigarni izdenglar, i Uning hökümlirini ada qilghan zémindiki kemterler;
 Heqqaniyliqni izdenglar, kemterlikni izdenglar;
 Éhtimal siler Perwerdigarning ghezipi bolghan künide panah tapqan bolisiler. ■

Ellerning soraqqa tartilishi

4 Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu,
 Ashkélon weyrane bolidu;
 Ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu;
 Ekron yulup tashlinidu. □
 5 Déngiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!
 Perwerdigarning sözi sanga qarshidur, i Qanaan, Filistiylerning zémini!
 Ahaleng qalmighuche Men séni halak qilimen. □
 6 Déngiz boyi padichilar üçün chimenzar,
 Qoy padiliri üçün qotanlar bolidu;
 7 Déngiz boyi Yehuda jemetining qaldisi igidarchiliqida bolidu;
 Ashu yerde ular ozuqlinidu;
 Ashkélonning öyliride ular kech kirgende yatidu,
 Chünki Perwerdigar Xudasi ularning yénigha bérrip ulardin xewer élip,
 Ularni asarettin azadliqqa érishtüridu. □
 8 Men Moabning deshnimini, Ammoniylarning haqaretlirini anglidim;
 Ular shundaq qilip Méning xelqimni mazaq qilip,
 Ularning chégralirini paymal qilip maxtinip ketti.

□ 1:18 «mutleq bir halaket, dehshetlik bir halaket» — yaki «mutleq bir halaket, chaqmaqtek bir halaket».

■ 1:18 Pend. 11:4; Ez. 7:19; Zef. 1:14-16 □ 2:1 «Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el» — «yat el» mushu yerde Israïl xelqi Xudagha nisbeten butperes bir yat elge oxshaydu, dégenlik. Ularning «yighilishi» belkim jamaette bolup dua-tilawet bilen Xudani izdesh üçün bolsa kérek. Ibraniy tilidiki «yighilinglar» dégen bu péil adette peqet «paxal yighiwélish»ni körsitidu, bu mushu yerde intayin kinayilik gep bolup, Israïl paxaldek bir xelq, Xudaning otida tézla köydürülüş xetiride turidu, dégenlik (2-ayetni körüng). ■ 2:3 Zeb. 27:4; 32:5-7

□ 2:4 «Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu, Ashkélon weyrane bolidu; ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu; Ekron yulup tashlinidu» — bu sheherler Filistiyediki besh chong sheherning töti. Ularning tertipi shimaldin jenubqa bolup, hujum shimaliy teripidin kélidighan oxshaydu. «Ashdodni chüsh bolmayla heydiwétidu» dégen jümle belkim hujum etigende bashlinip chüsh bolghuche ghelibilik tamamlinidighanliqini körsitidu. Bashqa birxil chüshenchisi, hujum chüsh waqtida, yeni adem uxliqan waqitta qilinidu, «Ular Ashdodni chüshthe heydiwétidu» dégenlik. □ 2:5 «déngiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!» — bu sözmu Filistiylerge qaritilghan. «Qéretler» belkim «Krét»dikiler dégen menide. Ularning esli yurti (Ottura Déngizdiki) Krét arili idi. □ 2:7 «ularning yénigha bérrip ulardin xewer élip,...» — ibraniy tilida: «ularni yoqlap...» dégen sözler bilenla ipadilinidu.

⁹ Shunga Men Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi, Moab jezmen xuddi Sodomdek, Ammoniyalar xuddi Gomorradek bolidu —
Yeni chaqqaqlar we shorluqlar qaplan'ghan jay, daim bir chöl-jezire bolidu;
Hem xelqimning qaldisi ulardin olja alidu,
Qowmimning qalghanliri bulargha ige bolidu.□

¹⁰ Ularning tekebburluqidin bu ish béshigha kélidu,
Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning xelqini mazaq qilip maxtinip ketti.

¹¹ Perwerdigar ulargha dehshetlik bolidu;
Chünki U yer yuzidiki butlarning hemmisini qurutiwétidu;
Shuning bilen eller, barliq chet araldikiler herbiri öz jayida Uninggha ibadet qilidu.

¹² I Éfiopiyler, silermu Méning qilichim bilen öltürülsiler.□

¹³ U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu,
Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu.□

¹⁴ Uning otturisida charwa padiliri,
Shundaqla haywanlarning herxilliri yatidu;
Chöl huwqushi, chirqirighuchi huwqushlar uning tüwrük bashlirida qonidu;
Dériziliridin sayrashlar anglinidu;
Bosughilirida weyraniq turidu;
Chünki U buning kédir yaghach neqishlirini ochuqchiliqta qalduridu;

¹⁵ Mana bu endishisiz yashap kelgüchi shad-xuram sheher,
Könglide: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen sheher —
U shunchilik bir weyrane, haywanlarning bir qonalghusi bolup qaldighu!
Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu,
Qolini silkiydu.□

3

Yérusalémning soraqqa tartilishi

¹ Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way!

² U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi;

□ **2:9** «Moab jezmen xuddi Sodomdek, Ammoniyalar xuddi Gomorradek bolidu...» — oqurmenlarning ésida bolushi mumkinki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini rezillikliri tüpeylidin asmandin ot chüshürüp weyrane qiliwetken. □ **2:12** «I Éfiopiyler, silermu méning qilichim bilen öltürülsiler» — bu bésharetin texminen 80 yildin kéyin «Kambusis II» Éfiopiyege tajawuz qildi (miladiyedin ilgiriki 525-yili). Bésharet bu weqeni yaqi bolmisa axirqi zamandiki bir weqeni körsitishi kérek. □ **2:13** «U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu, Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu» — bu bésharetler (12-15-ayetler) Zefaniyaning sözliridin peqet birnechche yildin kiyim emelge ashurulghan. Miladiyedin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriye impériyesi paytexti Ninewe bilen bille pütünley berbat qilindi. Éfiopiye bashqa yurtlardin yiraq bolsimu, qattiq hujumgha uchrildi (12-ayet). Zefaniyaning bu sözining emelge ashurulghanliqini körgen kishiler uning «Perwerdigarning küni» toghruluq bolghan bésharetliri hem bashqa bésharetlirini beribir axirida emelge ashuruldu, dep bilgen boldi. □ **2:15** «Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu, qolini silkiydu» — bu heriketler belkim heyran bolghanliq yaqi mazaq qilghanliqni bildüridu.

Perwerdigargha tayanmidi, Xudasigha yéqinlashmidi.□

³ Uning otturisida bolghan emirlirining hemmisi hörkireydighan shirlar, Uning soraqchiliri bolsa kechliki owlaydighan, etigini ghajilighudek héchnerse qaldur-maydighan börilerdur;■

⁴ Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler; Uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar, Tewrat-qanunigha buzghunchiliq qilidighanlar.□ ■

⁵ Heqqaniy Perwerdigar uning otturididur;

U héch heqqaniyetsizlik qilmaydu;

Her etigende adil hökümuni ayan qilidu;

Hökümide kemchilik yoqtur;

Biraq namerd adem héch nomusni bilmeydu.□ ■

⁶ – Men ellerni üzüp tashliwetkenmen,

Ularning istihkam poteyliri weyranidur;

Kochilirini héchbir adem ötmigüdek qilip xarabe qilghanmen;

Sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan.□

⁷ Men: «Peqet Mendin qorqunglar, terbiyini qobul qilinglar» – dédim.

Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani héch xaniweyran bolmas.

Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti.□

Barliq ellerning soraqqa tartilishi

⁸ Shunga Méni kütünglar, – deydu Perwerdigar,

Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche –

Chünki Méning qararim – ellerni yighish,

Padishahliqlarni jem qilishtin ibaretki,

Ularning üstige qehrimni,

Hemme dehshetlik achchiqimni béshigha töküsh üçündür.

Chünki yer yüzining hemmisi achchiq ghezipping oti bilen köydürüwétididu.□

Israilning eslige keltürülüshi, ellerning Xudaning yénigha kélishi

⁹ Chünki shu tapta barliq ellerning Perwerdigarining namigha nida qilip chaqirishi üçün,

□ **3:2** «Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way! (1-ayet) U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi» — bu sözlerni anglighuchi Yérusalémdikiler belkim Zefaniya yene Asuriyening gunahlirini eyiblewatidu, dep oylishi mumkin idi. Biraq kéyinki sözliridin anglighuchilar tuyuqsiz: «Uning eyibligini Ninewe emes, belki biz Yérusalémdikiler ikenmiz!» dep heyran qalghan, shundaqla xapa bolghan bolushi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikenlikini Zefaniya peyghember démeydu; chünki uninggha nisbeten bu dunyada anglighudek peqet birla awaz bar, yeni Perwerdigarningkidur. ■ **3:3** Pend. 28:15; Ez. 22:27 □ **3:4** «Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler; uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar» — «peyghemberliri» bolsa saxta peyghemberler, elwette. «Kahinlar» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadimlar. ■ **3:4** Yer. 23:11, 32; Hosh. 9:7. □ **3:5** «hökümide kemchilik yoqtur» — yaki «U (Perwerdigar) hökümlirini ada qilmay qalmaydu». ■ **3:5** Qan. 32:4 □ **3:6** «Men ellerni üzüp tashliwetkenmen, ularning istihkam poteyliri weyranidur ... sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan» — yat eller arisidiki bu weqeler, shübhisizki, Israilgha sawaq, agah we misal bolushi kérek idi. □ **3:7** «Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani héch xaniweyran bolmas. Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti» — bashqa birxil terjimisi: «Undaq bolghanda uninggha bérilidighan hemme jazaliri néme bolushidin qet'iynezer, uning makani héch üzülmeypdu». «Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti» — démek, tilgha élin'ghan «haram ishlar»ni qilishqa nahayiti aldirawatqanidi. □ **3:8** «Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche...» — «guwahchiliq bérishke...» dégenning bashqa birxil terjimisi «owni élishqa...».

Uning xizmitide bir jan bir ten bolushi üçün,
Men ularning tilini sap bir tilgha aylandurimen,
¹⁰ Chünki Éfiopiye deryalirining nérisidin Méning dua-tilawetchilirim,
Yeni Men tarqatqanlarning qizi,
Manga sunulghan hediye épkélidu.□

Israilning Xudaning Rohida «qaytidin tughulushi»

¹¹ Shu küni sen Manga asiyliq qilghan barliq qilmishliring tüpeylidin iza tartip qalmay-
sen;
Chünki shu tapta Men tekebburluqungdin xushallinip ketkenlerni arangdin élip tash-
laymen,
Shuning bilen sen muqeddes téghim tüpeylidin halingni ikkinchi chong qilmaysen;□
¹² We Men arangda kemter hem miskin bir xelqni qaldurimen,
Ular Perwerdigarning namigha tayinidu.
¹³ Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu,
Ne yalghan sözlimeydu,
Ne ularning aghzidin aldamchi til tépilmaydu;
Ular belki ozuqlinip, yatidu,
Héchkim ularni qorqutmaydu.□

Israilning qaytidin yighilishi – axirqi zamandiki shad-xuramliq bir küy

¹⁴ Yayrap-yashna, i Zion qizi!
Tentene qilip warqira, i Israil!
Pütün qelbing bilen xushal bolup shadlan, i Yérusalémning qizi!■
¹⁵ Perwerdigar séni jazalaydighan hökümlerni élip tashlidi,
Düshminingni qayturuwetti;
Israilning padishahi Perwerdigar arangdidur;
Yamanliqni ikkinchi körmeysen.
¹⁶ Shu küni Yérusalémgha éytiliduki,
«Qorqma, i Zion!
Qolliring boshap, sanggilap ketmisun!
¹⁷ Perwerdigar Xudaying arangda,
Qutquzidighan qudret Igsidur!
U shadliq bilen üstüngde shadlinidu;
Öz méhir-muhebbitide aram alidu;
Üstüngde naxshilar éytip yayrap-yashnaydu.
¹⁸ Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin azablan'ghanlarni yighi-
men;

□ **3:10** «Éfiopiye deryalirining nérisi....» — Éfiopiye nahayiti chet jay bolup, towa qilish pirsiti jahanning chetlirigiche bolidu, dep körsitidighan bir misaldur. «Méning dua-tilawetchilirim, yeni Men tarqatqanlarning qizi...» — belkim tarqilip ketken, emma towa qilghan Israillarni körsitidu: «Perwerdigarning küni» shunche dehshetlik bolghini bilen (8-ayet), 9-10-ayettiki bésharetler Xudaning méhri-shepquzige hetta shu künidimu érishish imkaniyiti barliqini ispatlaydu. □ **3:11** «muqeddes téghim tüpeylidin» — yaki «muqeddes téghimda» yaki «muqeddes téghim üstide». □ **3:13** «Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu» — «Israilning qaldisi» Tewrattiki peyghemberlerning kitablirida köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqlaship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepquzi bilen, Özige sadiq bir «qaldi»ning hamam herdaim tépilidighanliqi körsitilidu. ■ **3:14** Zek. 9:9

Bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti.□

¹⁹ Mana, Men shu tapta séni xarlighanlarning hemmisini bir terep qilimen,

Aqsaq bolghan qizni qutquzimen;

Talagha heydiwétilgen qizni yighimen;

Del ular xorlan'ghan barliq zéminlarda ularni *Özümge* medhiye keltürgüchi, shöhret bolghuchi qilip tikleymen.□

²⁰ Men shu tapta, yeni silerni yighqan waqitta, silerni *öyge* épkélimen;

Chünki Men köz aldinglarda silerni asarettin azadliqqa chiqarghinimda,

Silerni yer yuzidiki barliq eller arisida shöhretlik, *Özemge* medhiye keltürgüchi qilimen,

– deydu Perwerdigar.□

□ **3:18** «Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin azablan'ghanlarni yighimen; bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti» — ayetning birnechche terjimiliri bar. Bizningche menisi shuki, ibadet sorunlirida bolghan saxtipezlik, ar-nomussizliqlar sorun'gha qatnashqan ixlasmenlerni nahayiti azablighan, ular buninggha chidimay mushu héytlargha, ibadet sorunlirigha qatnashmay tarqilip ketkenidi. Shunga Xuda: «Men ularni yighimen» — deydu. «Yesh.» 1:13ni körüng. □ **3:19** «Aqsaq bolghan qizni qutquzimen; talagha heydiwétilgen qizni yighimen» — «qiz» mushu yerde Israilni körsitidu. «...ularni *Özümge medhiye keltürgüchi, shöhret bolghuchi qilip tikleymen*» — yaki «...ularni teriplelesh obyékti we nam-shöhretlik qilip tikleymen». □ **3:20** «Silerni ...shöhretlik, *Özemge medhiye keltürgüchi qilimen*» — yaki «Silerni... nam-shöhretlik we teriplelesh obyékti qilimen».

Hagay

Birinchi wehiy we xelqning inkasi

¹ Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi aynning birinchi kuni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge hem Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuagha keldi: —□

² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu.□

³ We Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi: —

⁴ Bu öy téxichila xarabe tursa, bu siler taxtaydin bézelgen öyliringlarda yashaydighan waqitmu?□

⁵ Mana, Perwerdigar mundaq deydu: —
— Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!

⁶ Téringhininglar köp, yighiwalidighininglar az;

Yeysiler, biraq toymaysiler;

Ichisiler, biraq qanmaysiler;

Kiyisiler, biraq héchqandaq illimaysiler;

Ish heqqi alghuchi bolsa,

Xuddi ish heqqini töshük hemyan'gha salghan'gha oxshashtur.■

⁷ — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!

⁸ Taghqa chiqip, yaghachni élip kélinglar, öyni qurunglar; shundaq qilsanglar Men uningdin xursen bolimen, shan-sherepke érishimen, — deydu Perwerdigar.

⁹ — Siler köpni küttunglar, mana, érishkinginglar az boldi; uni öyge épkelginginglarda, Men uni püwlep yoqattim; bu néme üçün? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —

— Chünki Méning öyümning xarabe bolghinigha qarimay, öz öyünglarni sélishqa yügürüşüp yürüwatisiler.

¹⁰ Shunga üstünglarda asmanlar shebnemni bermeydu, zéminmu hosulini bermeydu;□ ■

¹¹ Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, yéngi sharablargha, zeytun méyigha, tupraqning ündürmilirige, insanlarga, mal-waranlarga we qollardiki barliq ejirlerge qurghaqchiliqni chaqirdim.□

□ **1:1** «Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi aynning birinchi kuni» — «Darius padishah», yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyedin ilgiriki 520-yili, 29-awghust idi. «Altinchi ay» — muqeddes kitabta yil, aylar tilgha élin'ghanda, Yehudiylarning kona kaléndari boyiche hésablinidu («Tebirler»nimu körüng). «altinchi aynning birinchi kuni» — her aynning birinchi kuni héyt bolatti, Yérusalémda bu sözni anglihan kishiler belkim az bolmisa kérek. «bash kahin Yeshua» — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim. □ **1:2** «Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu» — muqeddes ibadetxanini qayta qurush xizmiti 15 yil ilgiri bashlan'ghanidi, biraq xelq bashqa ellerning tehditige uchrup, qurush xizmitidin qol tartqanidi («Ezra», 3-5-bablarni körüng). □ **1:4** «taxtaydin bézelgen öyliringlar» — «taxtaydin bézelgen» dégen bu söz Tewratta peqet Sulayman qurghan muqeddes ibadetxanining bézilishi we «Yehoahaz padishah»ning ordisingning bézilishini teswirlesh üçün bir qétim ishli tilgen. Shuningdin körimizki, xelqler belkim muqeddes ibadetxanini qurushqa 15 yil ilgiri teyyarligan yaghachni hazir öz öylirini bézesh üçün ishletmekte. Shunga ularning ikki gunahi bar idi: (1) Xudaning öyini qurushni kéchiktürüş; (2) Xudaning öyi üçün teyyarlap qoyulghan yaghachni öz öyliri üçün ishli tish. ■ **1:6** Qan. 28:38; Mik. 6:14, 15. □ **1:10** «Shunga üstünglarda asmanlar shebnemni bermeydu» — shebnem, bolupmu 8- we 9-ayda pishidighan méwe yaki ashliqni yégleshtin saqlashta muhim rol oynaydu. ■ **1:10** Qan. 28:23 □ **1:11** «Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, ... qollardiki barliq ejirlerge qurghaqchiliqni chaqirdim» — «qurghaqchiliq» (ibraniy tilida «xoreb») hem «xarabe» dégenler bir-birige oxshap kétidighan sözler — Xudaning öyi «xarabe» bolsa, ulargha «xoreb» (qurghaqchiliq) bolidu.

¹² Shuning bilan Shéaltielning oghli Zerubbabel hem Yehozadakning oghli bash kahin Yeshua we xelqning qaldisining hemmisi Perwerdigar Xudasining awazigha, shuningdek Perwerdigar Xudasining Hagay peyghembarni ewetishi bilan, uning sözlirige qulaq saldi; xelq Perwerdigar aldida qorqti.

¹³ Andin Perwerdigarning elchisi Hagay Perwerdigarning xewirini xelqqa yetküzüp: — «Men siler bilan billidurmen» — deydu Perwerdigar, — dédi. ¹⁴ We Perwerdigar Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelning rohini, shundaqla Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuaning rohini hem xelq qaldisining herbirining rohini qozghidi; ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Xudasining öyige kélip ishlidi.

¹⁵ Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi.□

2

Ikkinchi wehiy – righbetlendirish

¹ Yettinchi ayning yigirme birinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi:□ ² — «Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge, Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuagha hemde xelqning qaldisigha söz qilip ulardin: —

³ «Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shundaqmu?» — dep sorighin. □ ⁴ — Biraq hazir, i Zerubbabel, jasaretlik bol, — deydu Perwerdigar; — Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshua, jasaretlik bol; zémindiki barliq xelq, jasaretlik bolup ishlenglar, — deydu Perwerdigar.

— chünki Men siler bilan billidurmen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

⁵ — Misirdin chiqqan waqtinglarda silerge ehde qilghan sözüm we Méning Rohim aranglarda turup keldi; hergiz qorqmanglar.

⁶ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Yene peqet azghina waqittin kéyin Men asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni tewritimen; □ ■

⁷ Men barliq ellerni tewritimen; netijide ellerning serxil etiwari nersiliri élip kelinidu. Men mushu öyni shan-sherepke toldurimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

□ **1:15** «Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi» — Hagay bésharet bérip, xelq Xudaning öyide ish bashlighuche 23 kün ötti. Bu waqit hosul yighidighan pesil bolghachqa, ish belkim hosulni yighip bolghandin kéyin bashlan'ghan. □ **2:1** «Yettinchi ayning yigirme birinchi küni» — bu kün «kepeler héyti» («kepe tikish héyti»)ning eng axirqi küni bolup, xelqning köp bir qismi Yérusalémda bolghan bolush kérek.

□ **2:3** ««Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shundaqmu?» — Sulayman padishah salghan heywetlik muqeddes ibadetxana (miladiyedin ilgiriki 587-yili) Babil teripidin weyran qilin'ghan. Bu weqe Hagay söz qilghan waqittin 67 yil ilgiri bolghachqa, esli ibadetxanining shan-sheripi yéngi ibadetxanigha qaraydighan bezi bowaylarning ésidin chiqmighan bolushi kérek. «eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öy» we «uninggha qandaq qaraysiler?» dégen sözler ispatlayduki, Xuda neziride meyli Sulayman qurghan yaki bu waqittiki xelq qurghan ibadetxana bolsun, her ikkisini «bir» dep hésablaydu. □ **2:6** «... asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni tewritimen» — mushundaq sözler bashqa peyghember yazmiliridimu tépilidu (mesilen, «Yeshaya» 13-bab, «Yeremiya» 4- hem 10-bab, «Yoél» 2-bab, «Nahum» 1-babta). Shühhisizki, bular «Perwerdigarning küni», yeni axirqi zamanni körsitidu.

■ **2:6** Ibr. 12:26,27

8 — Kümüş Méningki, altun Méningki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

9 — Bu öyning keyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we Men mushu yerde aramlik-xatirjemlikni ata qilimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar». □ ■

Üchinchi wehiy — Xudaning shepqiti we berikiti

10 Darius padishahning ikkinchi yili, toqquzinchi ayning yigirme tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kelip mundaq deyildi: —

11 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Kahinlarga söz qilip ulardin Tewrat-qanuni toghruluq: —

12 «Birsi tonining etikide «Xudagha atalghan gösh»ni kötürüp ketiwatqinida, uning étiki nan'gha, umachqa, sharabqa, zeytun maygha yaki herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqla u nersiler «Xudagha atalghan» bolamdu?» — dep sorighin».

Kahinlar jawaben: «Yaq» — dédi.□

13 We Hagay: «Birsi jersetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning qaysibirige tegse, undaqla ash-ozuq napak bolamdu?» — dep soridi.

Kahinlar jawaben: «U napak bolidu» — dédi.□

14 Andin Hagay jawaben mundaq dédi: —«Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Méning aldindimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu.□

□ 2:8 «Kümüş Méningki, altun Méningki, — deydu ... Perwerdigar» — shu dewrde dunyadiki köp qisim altun-kümüş Pars imériyesining qolida idi. Mezkur bésharettin azraqla bir mezgildin keyin, Pars impérori Darius teripidin: «Israilning etrapidiki yurtlardin impérorgha élin'ghan bajlarning chong bir qismini ayrip, bu pulni «Perwerdigarning öyini chirayliq yasash üçün ishliitish kérek...» dégen bir yarliq chüshürüldi («Ezra» 4-6-babni, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng). □ 2:9 «Bu öyning keyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu» — bu bésharetning emelge ashurulushi nahayiti ajayib boldi. Söz köp bolghachqa, sherhini «qoshumche söz»imizge qoyduq. ■ 2:9 Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ 2:12 «birsi tonining etikide «Xudagha atalghan gösh»ni kötürüp ketiwatqinida, uning étiki .. herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqla u nersiler «Xudagha atalghan» bolamdu?» — «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi Xudagha «gunah qurbanliqi» («gunahni tilidighan qurbanliq»), «inaq qurbanliqi» yaki «qurbanliqi»ni qilghanda, bu qurbanliqlardin melum parche gösh qurbanliq qilmaqchi bolghan kishining yardimide bolghan kahin'gha ayrip bérilgen. Bu gösh «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») dep atalghan, bu göshni peqet kahin we uning ailisidikiler yéyishke bolidu. □ 2:13 «Birsi jersetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning qaysibirige tegse, undaqla ash-ozuq napak bolamdu?» — «napak bolghan» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi jersetke yaki jerset qoyulghan jaygha tegse, yaki bezi xil késel kishilerge tegse, «napak» dep hésablan'ghan. U bir mezglil (bezide bir kün, bezide bir hepte) ayrim turushi kérek idi. Ayrim turghandin keyin ghusul qilip (pütünley yuyunup) andin «pak» dep hésablan'ghan. □ 2:14 «Perwerdigar: «... ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur (napak, démek), shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu» — «shu yerde» dégen söz belkim «napak qollirida» dégeni körsitishi mumkin. «Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Méning aldindimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu» — bu toluq söz Israilgha nahayiti éghir idi. Israil özi kapir bir «yat el» bolghan oxshaydu. Ulardiki xarebe bolghan muqeddes ibadexanining özi ularning «perwayim pelek» dégendek bixudluq gunahlirigha guwah béridu. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, gunahlar peqet «qan tökülüp qilin'ghan qurbanliq»lar arqiliq «yépilghan» bolidu. Biraq muqeddes ibadexanining özi xarabe bolup, ular sun'ghan qurbanliqlarni özlirining «napak qolliri» tüpeylidin «napak boldi» dések, emdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — Héchkim!» («Ayup» 14:4). Peqet rehim-sheppetlik bir Xuda Özi napak xelqi üçün bir ish qilsa, andin qutquzulghili bolidu. Emdi Xuda (15-ayet) ularning gunahlirini kechürüm qilip, ulargha ümid béridu. Uning qandaq yol bilen ularning gunahlirini kechürüm qilghanliqi éytilmidi. Bu mesililerge bolghan jawab (yeni Xudaning axirida ademlerni gunahdin paklash üçün néme ish qilghanliqi) peqet Injildin tépilidu.

15 — Emdi hazir köngül qoyup oylininglar —

Bügündin boshlap, mushu waqittin tartip körünglar — taki Perwerdigarning ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche, □ 16 shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende, mana peqet on kürila chiqti; birsi sharab küpidin ellik komzek alghili kelse, mana peqet yigirme komzek chiqti. □ 17 Men qolliringlar bilen ishligen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yénimgha qaytmidinglar. □ ■

18 Emdi ötünimenki, köngül qoyup oylininglar — bu kün, yeni toqquzinchi ayning yigirme tötinchi künidin boshlap, mushu waqittin tartip, — yeni Perwerdigarning ibadetxanisining qayta quruluşini bashlighan künidin kéyinki ishlargha köngül qoyup oylininglar;

19 danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri, enjür, anar hem zeytun derexliri héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin boshlap silerni beriketleymen». □

Tötinchi wehiy — Axirqi zaman ... Zerubbabel toghruluq

20 We Perwerdigarning sözi shu ayning yigirme tötinchi küni Hagaygha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —

21 — Yehudagha waliy bolghan Zerubbabelge söz qilip mundaq dégin: —

— «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen; □

22 Padishahliqlarning textini örüwétimen, ellerning padishahliqlirining küchini yoqitimen; jeng harwiliri hem uning üstide olturghanlarni örüwétimen; atlar we atliq eskerler, ularning herbiri öz qérindishining qilichi bilen mollaq atquzulidu. ■

23 Shu künide — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —

Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen, — deydu Perwerdigar — andin séni xuddi möhürlük üzükümdek qilimen; chünki Men séni talliwaldim, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar». □

□ 2:15 «Ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche...» — Hagay peyghember söz qilghandin kéyin, xelq qayta quruluşning xizmitini yéngiwashtin bashlighan kün'giche, yeni «ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni» (27-Séntebr)giche dégenliktur. □ 2:16 «shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende...» — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu söz bezide «ilgiriki», bezide «kéyinki» dégeni bildüridu. Qoshumche sözlirimizde «ilgiriki» dégen terjimimizning sewebini éytimiz. □ 2:17 «Men qolliringlar bilen ishligen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yénimgha qaytmidinglar» — Hagay peyghember mushu yerde Tewrat «Am.» 4:9ni neqil keltüridu. ■ 2:17 Hag. 1:11 □ 2:19 «...danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri... héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin boshlap silerni beriketleymen» — bu 16-19-ayetlerni qoshumche sözlirimizde tehliil qilimiz. □ 2:21 «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen» — bu sözler (we 22-ayet) 6-7-ayettlerdikige oxshash, belkim axirqi zamandiki ishlarni körsitidu. ■ 2:22 Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. □ 2:23 «Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen,... andin séni xuddi möhürlük üzükümdek qilimen; chünki Men séni talliwaldim» — bu bésharetning emelge ashurulushini «qoshumche söz»imizde tilgha alimiz.

Zekeriya

Ata-bowiliringlardek bolmanglar!

¹ Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda, Perwerdigarning sözi Iddoning newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya peyghemberge kélip mundaq déyildi: —□

² — «Perwerdigar ata-bowiliringlardin intayin qattiq ghezeplendi. ³ Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «Méning yénimgha qaytip kélinglar, Men silerning yéninglarga qaytip kélimen» deydu», — dégin. □

⁴ — Ata-bowiliringlardek bolmanglar; chünki ilgiriki peyghemberler ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — Rezil yolliringlardin, rezil qilmishliringlardin yénip towa qilinglar, dégen», — dep jakarlighan. Biraq ular Manga qulaq salmighan, boysunmighan, — deydu Perwerdigar.■

⁵ — Silerning ata-bowiliringlar hazir qéni? Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu? □ ⁶ Lékin Méning peyghemberlerge buyrughan sözlirim we belgilimilirim, ata-bowiliringlarning béshighimu chüshken emesmidi?».

Shuning bilen ular yolidin yénip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, — dégen.□ ■

*Sekkiz alamet körünüş *** Birinchi alamet körünüş — Atliq adem we üç xil renglik atlar*

⁷ Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «Shébat éyi»ning yigirme tötinchi küni, Perwerdigarning kalami Iddoning newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya peyghemberge keldi. U mundaq bésharetni kördi: —□

⁸ Men kéchide *alamet körünüshlerni* kördüm; mana, toruq atqa min'gen bir ademni kördüm; u chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida turatti; uning keynide toruq, ala-taghil we aq atlar bar idi. □ ⁹ Men uningdin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim. Men

□ **1:1** «Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda...» — «Darius padishah» yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yili). «sekkizinchi ayda...» — kitabta éytilghan aylar Yehudiylarning kona kaléndari boyiche idi. Bu ay miladiyedin ilgiriki 520-yili Öktebrge toghra kélidu. □ **1:3** «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «...» deydu», — dégin» — esli shekli: «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Méning yénimgha qaytip kélinglar» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — «Men silerning yéninglarga yénip kélimen» — seydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar!». ■ **1:4** Yesh. 31:6; Yer. 3:12; 18:11; Ez. 18:30; Hosh. 14:2 □ **1:5** «Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu?» — mezkur rétorik soal belkim xelqning diqqitini peyghemberlerge merkezleshtürüş üçün emes, belki ularning yetküzgen xewerlirige merkezleshtürüş üçün éytilghan. Hetta peyghemberlermu dunyadin kétidu, biraq ularning sözliri, yeni Xudaning sözliri yenila inawetlik, shundaqla emelge ashurulmaqta (6-ayetni körüng). Bezi alimlar: «Peyghemberler menggü yashamdu?» dégen soalni xelqning Zekeriya peyghemberning sözige reddiye bermekchi bolup imansizlik bilen bergen jawabidur, dep qaraydu. □ **1:6** «Shuning bilen ular yolidin yénip: — ... Perwerdigar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, — dégen» — «ular» belkim neq meydanda Zekeriyaqqa qulaq sélip towa qilghan xelq. ■ **1:6** Yigh. 1:18 □ **1:7** «Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «shébat éyi»ning yigirme tötinchi küni...» — miladiyedin ilgiriki 519-yili, 15-Féwral. □ **1:8** «chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida» — «xadas derixi» pakar ösidighan, xush puraqliq, darchindek bir derex. «ala-taghil» — yaki «jede renglik», «qongur renglik».

bilen sözlshiwatqan perishte manga: «Men sanga bularning néme ikenlikini körsitimen» — dédi.□

¹⁰ Xadas derexliri arisida turghan zat jawaben: «Bular Perwerdigarning yer yüzini uyan-buyan kézishke ewetkenliri» — dédi.

¹¹ Bu atlar xadas derexliri arisida turghan Perwerdigarning Perishtisige jawab qilip: «Biz yer yüzide uyan-buyan kézip kelduq; mana, pütkül yer yüzi tiptinch, aramliqta turuwatidu» — dédi.

¹² Perwerdigarning Perishtisi jawabben: «I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, qachan'ghiche sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém we Yehudaning sheherlirige rehim qilmaysen?» — dédi.□

¹³ Perwerdigar men bilen sözlshiwatqan perishtige yéqimliq sözler, teselli bergüchi sözler bilen jawab berdi.

¹⁴ Shuning bilen men bilen sözlshiwatqan perishte manga mundaq dédi: «Sen mundaq jakarlighin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: «Yérusalém we Zion'gha bolghan otluq muhebbitimdin yürikim lawildap köyidu! ¹⁵ Shuning bilen Men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen; chünki Men *xelqimge* sella ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship *xelqimge* zor azar qildi», deydu. □ ¹⁶ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: «Men Yérusalémgha rehim-shepçetler bilen qaytip keldim; Méning öyüm uning ichide qurulidu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — «we Yérusalém üstige «ölchem tanisi» yene tartilidu».□ ■

¹⁷ — Yene mundaq jakarlighin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: Méning sheherlirim yene awatlishidu, Perwerdigar yene Zion'gha teselli béridu we Yérusalémni yene talliwalidu».

Ikkinchi alamet körünüsh — «töt münggüz» we «töt hünerwen»

¹⁸ Andin men béshimni kötürdüm, mana töt münggüzni kördüm. ¹⁹ Men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «Bular néme?» dep soridim. U manga: «Bu Yehuda, Israil we Yérusalémni tarqitiwetken münggüzlerdur» — dédi.

²⁰ We Perwerdigar manga töt hünerwenni körsetti. ²¹ Men: «Bu *hünerwenler* néme ish qilghili keldi?» dep soridim. U: «Mana bular bolsa Yehudadikilerni héchkim qeddini rusliyalimighudek derijide tarqitiwetken münggüzler; biraq bu *hünerwenler münggüzlerni* dekke-dükkige chüshürgili, yeni ellerning Yehudaning zéminini tarqitiwétish üçün kötürgen münggüzlerini yerge tashliwetkili keldi!» — dédi.□

□ **1:9 «Men bilen sözlshiwatqan perishte»** — izahat: «xadas derexliri arisida turghan adem» (8-, 10-ayette) bolsa «Perwerdigarning Perishtisi». «men bilen sözlshiwatqan perishte» bolsa «Perwerdigarning Perishtisi» emes. Tewrattiki bashqa qisimlardan bilimizki, «Perwerdigarning Perishtisi» Xudaning wekili bolupla qalmay, yene Xudaning tebitide bolghan bir Shexs; ishinimizki, u Mesih-Qutquzghuchi bolup, insanlar dunyasida tughulushtin ilgiri, «adem» qiyapitide dunyada körün'gen. Kéyinki tékistletdin qarighanda, «men bilen sözlshiwatqan perishte» bolsa «addiy bir perishte» idi (u 2-bab, 3-4-ayette bashqa perishte teripidin ishqa buyrulghan). U belkim Zekeriyağa alamet körünüshde yollashchi hem chüshendürgüchi rolida bolghan. □ **1:12 «...sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém we Yehudaning sheherliri...»** — oqurmenlarning éside bar bolushi kérekki, Israil Xudaning jazasi bilen Babil impériyeside 70 yil sürgün bolghan («Yer.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni körüng). □ **1:15 «Shuning bilen men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen»** — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. Tewratta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. «chünki men *xelqimge* sella ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship *xelqimge* zor azar qildi» — Xuda Israildin (butperesliki tüpeylidin) ghezeplinip ulargha «yat eller» arqiliq azar bergüzüp jazalap, Babil impériyesige 70 yil sürgün qildurghan. Biraq «yat eller» bu ishda Xudaning jazasining dairisidin chiqip tolimu rehimsizlik qilghan. □ **1:16 ««ölchem tanisi tartilidu»** — démek, ölchem tanisida sheherni ölchesh Yérusalém shehiring qaytidin toluq qurulidighanliqidin dérek béridu. ■ **1:16 Ez. 11:23** □ **1:21 «Men: «bu (hünerwenler) néme ish qilghili keldi?» dep soridim...»** — emdi bu «töt münggüz» we «töt hünerwen» némini körsitidighanliqi üstide «qoshumche söz»imizde azraq pikirlishimiz.

2

Üchinchi alamet körünüş – ölchesh tanisini tutqan yigit

¹ Andin men béshimni kötürüp, mana qolida ölchem tanisini tutqan bir ademni kördüm

² we uningdin: «Nege barisen?» dep soridim. U manga: «Men Yérusalémni ölchigili, uning kenglikli we uzunluqini *ölchep* bilgili barimen» – dédi.

³ Mana, men bilen sözlshiwatqan perishte chiqti; yene bir perishte uning bilen körühshükke chiqti ⁴ we uninggha mundaq dédi: – Yügür, bu yash yigitke söz qil, uninggha mundaq dégin: – «Yérusalém özide turuwatqan ademlarning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerde bolidu. □ ⁵ – we Men Perwerdigar uning etrapigha ot-yalqun sépili, uning ichidiki shan-sheripi bolimen. ⁶ – Hoy! Hoy! Shimaliy zémindin qéchinglar, – deydu Perwerdigar, – chünki Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken, deydu Perwerdigar».

⁷ «– Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin! □ ⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: – Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti; chünki kim silerge chéqilsa, shu Özining köz qarichoqigha chéqilghan bolidu. □ ■ ⁹ Chünki mana, Men Öz qolumni ularning üstige silkiymen, ular özlirige qul qilin'ghuchilargha olja bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler.

¹⁰ Naxshilarni yangritip shadlan, i Zion qizi; chünki mana, kéliwatimen, arangda makanlishimen, deydu Perwerdigar, ■ ¹¹ – we shu künide köp eller Perwerdigargha baghlinidu, Manga bir xelq bolidu; arangda makanlishimen we siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler; ¹² shuningdek Perwerdigar Yehudani Özining «muqeddes zémini»da nésiwisi bolushqa miras qilidu we yene Yérusalémni talliwalidu.

¹³ Barliq et igiliri Perwerdigar aldida süküt qilsun! Chünki U Özining muqeddes makani-din qozghaldi!»

3

Tötinchi alamet körünüş – ••• Yeshua bash kahinni kiyndürüş

□ **2:4** «Yügür, bu yash yigitke söz qil, uninggha mundaq dégin: – «Yérusalém özide turuwatqan ademlarning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerde bolidu» – démek, kelgüsi Yérusalém nahayiti chong bir sheher bolghachqa, uning ahalsi beribir herqandaq sépilning ichige patmaydu; démek, mushu yigitning uning «kenglikini, uzunluqini»ni ölchishi bikar ish bolmamdu?! □ **2:6** «Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken» – «töt tereptin chiqqan shamal» ibraniy tilida: «asmandiki töt shamal» déyilidu – sherq, gherb, shimal, jenub tereplerdin chiqidighan shamallar. □ **2:7** «– Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin!» – Babil impériyesi Zekeriyaning bésharitudin 20 yil ilgiri weyran qilin'ghanidi. Shunga biz mushu sözler we keyinki alte ayetni axirqi zamanni körsitidu, dep qaraymiz. Biraq shu chaghdiki Yehuda we Yérusalém bésharetlerdin xéli ümid alalaydu, chünki bésharetler Xudaning ulargha bolghan menggülük meqsetlirining héchqachan Özgertilmigenlikini testiqlaydu. □ **2:8** «Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti» – bashqa terjimiliri: «Shan-sherip ayan qilin'ghandin keyin, U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti», yaki «Sherep-hörmetke érishtürülginimdin keyin, U... Méni ewetti». Qaysi terjimisi toghra bolushidin qetiiynezer, oqurmenler diqqet qiliduki, Perwerdigar Özi «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar»ni ewetidu (9-ayet, 6-bab, 15-ayet, 10-bab, 12-ayetlerdimu oxshash ishni köreleyimiz). Biz emdi Injildin chüshinimizki, Xuda dunyagha ewetken Qutquzghuchi-Mesihning özi Xudaliq tebiitididir, u Xudaning ezeldin bolghuchi menggülük «Kalami»dur. Shühbisizki, mushu ayettiki «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» bolsa, «Xudaning Kalami», Mesihdur (Tewrat, «Yesh.» 48:16nimu körüng). ■ **2:8** Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **2:10** Law. 26:12; Ez. 37:27; 2Kor. 6:16

¹ Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen dushmanlashishke turghan Sheytanni kórsetti. □

² Perwerdigar Sheytan'gha: «Perwerdigar séni eyiblisun, i Shaytan! Berheq, Yérusalémni talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu *kishi* ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otun emesmu?» — dédi. □ ■

³ Yeshua bolsa paskina kiyimlarni kiygen halda Perishtining aldida turatti.

⁴ U Uning aldida turuwatqanlarga: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwétinglar» — dédi we uninggha: «Qara, Men qebihlikingni sendin élip kettim, sanga héytliq kiyim kiygüzdüm» — dédi. □ ■

⁵ Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim. Shuning bilen ular pakiz bir sellini uning béshigha orap, uninggha kiyim kiydürdi; Perwerdigarning Perishtisi bir yanda turatti. □

⁶ We Perwerdigarning Perishtisi Yeshuagha mundaq jékilidi: — ⁷ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Eger yollirimda mangsang, tapiligh-inimni ching tutsang, Méning öyümni bashqurisen, hoylilirimgha qaraydighan bolisen; sanga yénimda turuwatqanlarning arisida turush hoquqini bérimen.

⁸ — I bash kahin Yeshua, sen we séning aldingda olturghan hemrahliring anglanglar (chünki ular bésharetlik ademler): — Mana, Men «Shax» dep atalghan qulumni meydan'gha chiqirimen. □ ■ ⁹ Mana, Men Yeshuaning aldigha qoyghan tashqa qara! — Bu bir tashning üstide yette köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we Men bu zéminning qebihlikini bir kün ichidila élip tashlaymen. □ ■

¹⁰ Shu küni, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — herbir-inglar öz yéqininglarni üzüm téli we enjür derixi astigha olturushqa tekliq qilisiler».

4

Beshinchi alamet körünüş — altun chiraghdan

□ **3:1** «Andin u manga ... **bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen dushmanlashishke turghan Sheytanni kórsetti**» — oqurmenler belkim biliduki, «Yeshua» (yaki «Yehoshua») Yehudiy-lar arisida köp körüldighan isim bolup, menisi: «Perwerdigar Qutquzghuchi» dégenlikur. «Eysa» dégen isim «Yeshua»ning ereb tilidiki ipadilinishidur. «Sheytan» dégenning menisi: «dushman, küshende». Bu ayet ibraniy tilida: «Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide Sheytan-ning uninggha «sheytan bolush»qa turghanliqini kórsetti» — déyilidu. □ **3:2** «Berheq, Yérusalémni talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu kishi ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otun emesmu?» — bu söz Yeshuani kórsitidu, elwette; we belkim Yeshuaning Babilgha sürgün bolushtiki sinaq-azdurushliridin qutquzulghanliqini kórsitidu. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde kórsetkinimizdek, bu ishta Yeshua Israilgha wekil qilinidu. ■ **3:2** Yeh. 9 □ **3:4** «Uning aldida turuwatqanlar» — bizningche Perwerdigarning Perishtisining aldidiki perishtilerni kórsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18 □ **3:5** «Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim...» — bu söz belkim Zekeriyaning duasi — démek, «Yeshuaning kahinliq kiyimliri toluq bolsun!». □ **3:8** «Mana, Men «Shax» dep atalghan qulum...» — «mana» dégen söz mushu yerde ibraniy tilida «chünki, mana» déyilidu. «chünki» dégen söz ishliitilgende, eslide uning keynide bir seweb bar bolushi kérek. Bu seweb yuqiriqi 1-7-ayette tépilishi mumkin, biraq bizge hazirche namelum. «Méning «Shax» dégen qulum» — 6-bab, 12-13-ayettimu tilgha élinidu. ««Shax» dégen qulum» Mesihni kórsitidu. «Shax», «Yeshua», «uning aldigha olturghan ademler» we töwendiki ayettiki «yette közlük tash» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:8** Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15; Zek. 6:12 □ **3:9** «Bu bir tashning üstide yette köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen» — «köz» ibraniy tilida «bulaq» dégen meninimu kórsitidu. Bezi alimlar shu menide chüshinip mundaq terjime qilidu: «Bu bir tashning üstide yette bulaq bar; Men bularning aghzilirini achimen...». 3-bab, -10-ayette yette köz tilgha élin'ghachqa, biz esli «köz» dégen menide bolushi kérek, dep qaraymiz. Mumkinchilikimu barki, «köz» dégen söz mushu yerde ikki menini öz ichige alidu. ■ **3:9** Zek. 4:10; Weh. 5:6; Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pét. 2:4; Yesh. 49:16; Yuh. 20:20, 25-27; Zek. 13:1

¹ Andin men bilen sözlshiwatqan perishte qaytip kélip méni oyghitiwetti. Men xuddi uyqusidin oyghitiwétilgen ademdek bolup qaldim; ² U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Mana, men pütünley altundin yasalghan bir chiraghdanni kördüm; uning üsti teripide bir qacha, yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken; □ ³ uning yénida ikki zeytun derixi bar, birsi ong terepte, birsi sol terepte», dédim. ⁴ Andin jawaben men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «I teqsir, bular néme?» — dep soridim.

⁵ Men bilen sözlshiwatqan perishte manga jawaben: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» — dédi. Men: «Yaq, teqsir» — dédim.■

⁶ Andin u manga jawaben mundaq dédi: «Mana samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Zerubbabelge qilghan sözi: «Ish küch-qudret bilen emes, iqtidar bilen emes, belki Méning Rohim arqiliq pütidu! — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. ⁷ — I büyük tagh, sen zadi kim? Zerubbabel aldida sen tüzlemlik bolisen; u *ibadetxanining* eng üstige jipsima tashni qoyidu, shuning bilen uninggha: «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen tovlashlar yangrap anglinidu».□ ■

⁸ Andin Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ⁹ «Zerubbabelning qoli mushu öyning ulini saldi we uning qolliri uni püttüridu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler. ■ ¹⁰ Kim emdi mushu «kichik ishlar bolghan kün»ni közge ilmisun? Chünki bular shadlinidu, — berheq, bu «yette» shadlinidu, — Zerubbabelning qoli tutqan tik ölchem téshini körgende shadlinidu; bu «yette» bolsa Perwerdigarning pütkül yer yüzige sepsélip qarawatqan közliridur».□ ■

¹¹ Men jawaben perishtidin: «Chiraghdanning ong we sol teripide turghan ikki zeytun derixi néme?» dep soridim; ¹² we ikkinchi qétim soalni qoyup uningdin: «Ularning yénidiki ikki altun neyche arqiliq özligidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi néme?» dep soridim.□

¹³ U mendin: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» dep soridi. Men: «Yaq, teqsir» — dédim.

¹⁴ U manga: «Bular pütkül yer-zéminning Igisi aldida turuwatqan «zeytun méyida mesih

□ **4:2** «yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken» — yaki «yette chiraghning herbirining yette piliki bar iken». ■ **4:5** Zek. 4:14; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4 □ **4:7** «u *ibadetxanining eng üstige jipsima tashni qoyidu*» — «jipsima tash» séliniwatqan öyning (mushu ayette ibadetxanining) eng axirqi qoyulghan téshitur. «shuning **bilen uninggha: «iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen tovlashlar yangrap anglinidu**» — «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen sözler belkim ibadetxanigha, yaki «eng üstidiki jipsima tash», yaki pütün quruluş ishigha éytilidu. ■ **4:7** Yesh. 40:4 ■ **4:9** Yuh. 2:19-21 □ **4:10** «berheq, bu «yette» shadlinidu...» — bezi alimlar bu «yette»ni chiraghdanning yette shéxini körsitidu, dep qaraydu. Biraq chiraghdan Xudadin may qobul qiliwatidu, shunga bizningche «bu «yette»» yuqiriqi tashning «yette köz»ini körsitidu. Ibadetxanining quruluşu ademlerning köz-qarashlirida «kichik ishlar» bolghini bilen, Perwerdigarning hemme ishni teng köridighan közliride u intayin ehmiyetlik, shadlinarliq bir ishtur. Hetta quruluş jeryanida, Zerubbabelning «tik ölchesh téshi»ni tutqanliqini körgende, «Perwerdigarning közliri» shadlinidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **4:10** 2Tar. 16:9; Weh. 5:6 □ **4:12** «„özligidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi...» — mushu «altun» belkim «altun renglik» zeytun méyi —her tereplik rohiy righbet-tesellini körsetse kérek.

qilin'ghan» ikki oghul balidur» — dédi. □ ■

5

Altinchi alamet körünüsh — «uchar oram yazma»

¹ Andin men yene béshimni kötürüp, mana bir uchar oram yazmini kördüm. ² U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Bir uchar oram yazmini kördüm; uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken» — dédim. □

³ U manga: «Bu bolsa pütün zémin üstige chiqirilghan lenettur; chünki herbir oghriliq qilghuchi bu teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu; we qesem ichküchilerning herbiri u teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu».

⁴ — «Men bu yazmini chiqirimén» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, «we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu». □

Yettinchi alamet körünüsh — séwette olturghan ayal — «Rezillik»

⁵ Andin men bilen sözlshiwatqan perishte chiqip manga: «Emdi béshingni kötürgin, némining chiqiwatqinini körüp baq» — dédi.

⁶ Men: «U néme?» — dep soridim. U manga: «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur», we: «Bu bolsa shu rezillerning pütün zémindiki qiyapitidur» — dédi. □

⁷ Efah séwiting aghzidin dumilaq bir qoghushun kötürüldi, mana, efah séwiti ichide bir ayal olturatti.

⁸ U: «Bu bolsa, rezillik» tur» — dep, uni efah séwiti ichige qayturup tashlap, efahning aghzigha éghir qoghushunni tashlap qoydi.

⁹ Béshimni kötürüp, mana ikki ayalning chiqqanliqini kördüm; shamal ularning qanatirini yelpütüp turatti (ularning leylekningkidek qanatirini bar idi); ular efahni asman bilen zéminning otturisigha kötürdi. ¹⁰ Men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «Ular efahni nege kötürüp mangidu?» — dep soridim.

□ **4:14** ««zeytun méyida mesih qilin'ghan» ikki oghul balidur» — ibraniy tilida: «zeytun mayliq ikki oghul bala» déyilidu. Bu ayettik «ikki zeytun derixi» toghrisida ikki közqarash bar. (1) Ikki zeytun derixi Zerubbabel we Yeshua, yeni Dawutning ewladi bolghan padishahning ornida turghuchi Zerubbabel we bash kahin Yeshua. Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Israïlning padishahliri we kahinliri alahide bir puraqliq zeytun méyi bilen «mesih qilin'ghan», bu may Xudaning Rohining meditini bildüretti. Shuningdek padishah we kahin (bashqa tereplerdin) Xudagha wekaletchi bolatti. Bu birinchi közqarash boyiche bu ikki ademning Xudaning Rohi arqiliq yétekchilik qilishi we ilham bérishi bilen, xelq Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu. (2) Bu «mesih qilin'ghan ikki oghul bala» del Zekeriya we Hagay peyghemberlarning özi; ularning righbetlendürüshliri bilen pütün xelq, jumladin Zerubbabel we Yeshua muqeddes ibadexanini qurushqa ilhamlandurulmaqta; shuning bilen yene «Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu». Bizningche bu közqarash orunluq. ■ **4:14** Zek. 4:3; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4 □ **5:2** «uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken» — ibraniylar ishletken «gez» belkim yérim métr idi. Oram yazmining uzunluqi, kengliki Musa peyghemberge körsitilgen «muqeddes chédir»ning uzunluqi we kengliki bilen munasiwetlik («Mis.» 29-babni körüng). □ **5:4** «Men bu yazmini chiqirimén... we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu» — «uchar oram yazma» toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **5:6** «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur» — «efah» bolsa hejim ölçimi, texminen 40 litr kélidu. Mushu yerde hem ölchem hem ölcheydighan séwetning özini körsitidu. «Bu bolsa shu rezillerning pütün zémindiki qiyapitidur» — «reziller» ibraniy tilida «ular». Yuqirida étyilghan oghri we yalghanchini körsitishi mumkin. Ibraniy tilida «qiyapet» «köz» dégen söz bilen ipadilinidu. Menisi belkim: Xuda Öz xelqige közi bilen yétekchilik qilghinidek («Zeb.» 32:8) Sheytanmu özige tewe bolghanlarni «efah» (soda-sétiqning simwoli) arqiliq bashquridu. «Qoshumche söz»imizni körüng.

¹¹ U manga: Ular efah uchün «Shinar zémini»da bir öy sélishqa ketti; öy berpa qilin'ghandin kéyin, efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu, — dep jawab berdi. □

6

Sekkizinchi alamet körünüsh — atliq jeng harwiliri

¹ Andin mana, men yene béshimni kötürüp, ikki tagh otturididin töt jeng harwisining chiqqanliqini kördüm. Taghlar bolsa mis taghlar idi. ² Birinchi jeng harwisidiki qizil atlar idi; ikkinchi jeng harwisidiki qara atlar idi; ³ üçinchi jeng harwisidiki aq atlar, tötinchi jeng harwisidiki küchlük chipar atlar idi. ⁴ Men jawaben men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim.

⁵ Perishte manga jawaben: «Bular pütkül yer-zéminning Igisining huzuridin chiqqan asmanlarning töt rohi. ⁶ Qara atlar qétilghan harwa shimaliy zéminlar terepke kiridu; aqlar ularning keynidin mangidu; chiparlar bolsa jenubiy zéminlar terepke mangidu.

⁷ Andin mushu küchlük atlar chiqip yer yüzide uyaq-buyaq kézishke aldiraydu» — dédi. U ulargha: «Ménginglar, yer yüzide uyaq-buyaq ménginglar» — dédi; ular yer yüzide uyaq-buyaq mangdi. ⁸ We U manga ünlük awazda: «Qara, shimaliy yer-zéminlar terepke mangghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» — dédi. □

Bash kahin Yeshuagha taj kiydürüş

⁹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁰ Sürgün bolup kelgenlerdin, yeni Heday, Tobiya we Yedayadin sowghatlarni qobul qilghin; shu küni ular Babildin kélip chüshken öyge, yeni Zefaniyaning oghli Yosiyaning öyige kirgin; ¹¹ shundaq, kümüşh we altunni qobul qilghin, bulardin chembersiman bir tajni toqup we tajni Yehozadakning oghli bash kahin Yeshuaning béshigha kiygüzgin; ¹² we Yeshuagha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: Qaranglar, «Shax» dep atalghan insan! U öz tüwidin ornida shaxlinip, Perwerdigarning ibadetxanisini quridu» — dégin. ■

¹³ «Berheq, Perwerdigarning ibadetxanisini qurghuchi del shu bolidu; u shu shahane shan-sherepni zimmisige élip, öz textige olturup höküm süridu; u textke olturidighan kahin bolidu; xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu. □ ■

□ **5:11** «Shinar zémini» — «Shinar» Babiliyening bashqa bir ismi. «efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu» — «efahda olturghan ayal» («rezillik») toghrisida «qoshumche söz»mizde toxtilimiz. □ **6:8** «shimaliy yer-zéminlar terepke mangghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» — sekkizinchi körünüsh üstide «qoshumchi söz»mizde toxtilimiz. ■ **6:12** Zek. 3:8; Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15

□ **6:13** «u shu shahane shan-sherepni zimmisige élip, ... u textke olturidighan kahin bolidu» — Israilda «Lawiy» qebilisidin bolghan «kahin»lar padishah bolushqa qet'iy bolmaytti. Mushu yerde Yeshua (Eysa) shühbisizki, kelgüsi zamanda kélidighan Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. «Mesih» hem kahin hem padishah bolup, Yeshua we Zerubbabel quruwatqan ibadetxanidin téximu ulugh ibadetxanini, yeni Muqeddes Rohtin tughulghan kishilerdin terkib tapqan ibadetxanini quridu. «Qoshumche söz»imiz we «Hagay peyghember» qismidiki «qoshumche söz»imizni körüng. «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq... » — yaki «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan pilan ...». «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu» — bezi alimlar «ikkisi» dégen söz «ikki hoquq» dégen menide, u belkim Qutquzghuchi-Mesihning «kahin» hem «textte olturghuchi padishah» dégen ikki salahiyitini körsitidu, dep qaraydu. Bizningche «ular ikkisi» bolsa Perwerdigar hem uning Mesihidur. Dunyaning gunahlarini yuyidighan qurbanliq bolsa Xudaning pilani bolup, Öz Mesih shu pilanini emelge ashurup qurbanliq bolghan; shunga «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq» «Ular ikkisi» arisididur. ■ **6:13** Zeb. 110:1, 4; 85:10; Yesh. 9:6; 22:24; Yuh. 2:19-22

¹⁴ Mushu chembersiman taj Perwerdigarning ibadetxanisida Xelem, Tobiya, Yedayalargha we Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üçün qoyulidu. □ ¹⁵ We yiraqta turuwatqanlar kélip Perwerdigarning ibadetxanisini qurush xizmitide bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler; eger Perwerdigarning awazini köngül qoyup anglisanglar bu ish emelge ashurulidu».■

7

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we reddiyelik jawab

¹ Darius padishahning tötinchi yili toqquzinchi ay, yeni «Xislew»ning tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Zekeriyağa keldi. ² Shu chaghda Beyt-El shehiridikiler Shérezzer we Regem-Meeklerni Perwerdigardin iltipat sorashqa ewetkenidi. ³ Beyt-Eldikiler: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyidiki kahinlardin, shuningdek peyghemberlerdin: «Herbirimiz köp yillardin béri qilghinimizdek, beshinchi ayda herbirimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» — dep soranglar» dep tapilghanidi.□

⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

⁵ «Zémindiki barliq turuwatqan xelqge hem kahinlargha söz qilip mundaq sorighin: — «Siler mushu yetmish yildin béri beshinchi ay we yettinchi aylarda roza tutup yigha-zar qilghininglarda, siler manga, heqiqeten manga roza tutunglarmu? □ ⁶ Yéginginglar, ichkinginglar, bu peqet özünglar üçünla yep-ichkinginglardin ibaret boldi emesmu? □

⁷ Bular Yérusalém we uning etrapidiki sheherliri ahalilik bolghan, taza awatlashqan chaghlarda, jenubiy Yehuda we töwen tüzlemlik ahalilik bolghan chaghlarda, Perwerdigar burunqi peyghemberler arqiliq jakarlighan sözler emesmu?

⁸ Perwerdigarning sözi Zekeriyağa kélip mundaq déyildi: —

⁹ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Heqiqiy adaletni yürgüzünglar, bir-biringlarga méhir-muhebbet we rehim-shepquet körsitinglar,

¹⁰ tul xotun we yétim-yésirlarni, yat ademler we namratlarni bozek qilmanglar; héchkim öz qérindishigha könglide yamanliq oylimisun. ■ ¹¹ Biraq *ata-bowiliringlar* anglashni ret qilghan, ular jahilliq bilen boynini tolghap, anglimasqa qulaqlirini éghir qilghan;

□ ¹² ular Tewrat qanunini we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Öz Rohi bilen burunqi peyghemberler arqiliq ewetken sözlirini anglimasliq

□ **6:14** «Xelem, Tobiya, Yedayalar...» — «Xelem» 10-ayette «Xelday» dep atilidu. «Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üçün qoyulidu» — bashqa birxil terjimisi: «Zefaniyaning oghli «Xen»ge bir esletme üçün qoyulidu». Biraq «xen»ning menisi «iltipat, méhribanliq» bolup, muqeddes kitabtiki bashqa yerlerde isim ornida ishletkenliki körülmeydu. ■ **6:15** Zek. 2:8, 9, 10, 12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 □ **7:3** «beshinchi ayda herbirimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» — «beshinchi ay»diki roza tutush bolsa eslidiki ibadetxanining weyran qilin'ghanliqigha hesret bildürüş üçün idi. Babil impériyesining qoshunliri ibadetxanini beshinchi aynin 9-künide weyran qilghanidi, andin xelqni 70 yil sürgün qilip bashqurghan.

Mushu kishiler: «Ibadetxana hazir qaytidin quruluwatqan bolghachqa, bu rozini tutuwérishimiz kérekmu?» — dep oyliniwatqanidi. □ **7:5** «Siler mushu yetmish yildin béri beshinchi ay we yettinchi aylarda roza tutup yigha-zar qilghininglarda...» — «yettinchi ay»diki roza, waliy Gedeliyaning qaza qilin'ghanliqini eslesh meqsitide tutulghan roza bolup, uning wapatigha hesret bildürüş üçün idi (Tewrat, «Yeremiya», 40-41-bablar). Bu Babil impériyesi Pelestinni ishghal qilghan mezgildiki eng axirqi pajielik weqe idi. □ **7:6** «Yéginginglar, ichkinginglar, bu peqet özünglar üçünla yep-ichkinginglardin ibaret boldi emesmu?» — démek, silerning roza tutushinglar yep-ichishinglarga oxshash, peqet özliringla üçündür. Roza tutushning meqsiti Xudani izdesh emes, belki «öz-özige ichini aghritish»tin ibaret bolushi mumkin. Yene bir imkaniyiti, bu ayettiki «yémek» we «ichmek» belkim héyt-bayramlarni körsitidu. Xuda ulardin: «mushu héyt-bayramlarni özünglar üçün tebrikliqinglarmu, yaki men üçün tebrikliqinglarmu?» — dep sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 □ **7:11** «ular jahilliq bilen boynini tolghap» — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...».

üchün könglini almastek qattiq qilghanidi; shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin intayin qattiq ghezep chüshken; ¹³ shundaq boldiki, Men ularni chaqirghanda ular anglashni ret qilghandek, ular chaqirghanda Menmu anglashni ret qildim» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; ■ ¹⁴ — «we Men ularni ular tonumaydighan barliq eller arisigha qara quyun bilen tarqitiwettim; ularning kêtishi bilen zémin weyran bolghan, andin uningdin ötkenlermu, qaytqanlarmu bolghan emes; chünki ularning sewebidin illiq zémin weyrane qilin'ghan».□

8

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we ümid bergüchi jawab

¹ We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Méning Zion'gha baghligan otluq muhebbitim qaynap tashti; Méning uninggha baghligan otluq muhebbitim tüpeylidin *uning düshmenlirige* ghezipim qaynap tashti.■

³ Perwerdigar mundaq deydu: «Men Zion'gha qaytip keldim, Yérusalémning otturisida makanlishimen; Yérusalém «Heqiqet shehiri» dep atilidu, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning téghi «Muqeddes Tagh» dep atilidu. ⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Qéri boway-momaylar yene Yérusalémning kochilirida olturidighan bolidu; künliri uzun bolup, herbiri hasisini qolida tutup olturidu; ⁵ sheherning kochiliri oynawatqan oghul-qiz balilar bilen liq tolidu. ⁶ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu ish shu künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning közümge karamet körünemdu?» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Öz xelqimni sherqiy zéminlardin, gherbiy zéminlardin qutquzimen; ⁸ Men ularni élip kélimen, ular Yérusalémda makanlishidu; ular Méning xelqim, Men heqiqet we heqqaniyliqta ularning Xudasi bolimen».

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide hazir bolghan peyghemberlarning aghzidin mushu künlerde bayan qiliniwatqan munu sözlerni ishitiwatisiler, muqeddes ibadetxanining quruluşigha qolunglar küchlük qilinsun! □

¹⁰ Chünki shu künlerdin ilgiri insan üchün ish heqqi yoq, at-ulagh üchünmu ish heqqi yoq idi; jebir-zulum tüpeylidin chiqquchi yaki kirgüchi üchün aman-ésenlik yoq idi; chünki Men herbir ademni Öz yéqinigha düshmenleshtürdüm; ¹¹ biraq Men bu xelqning qaldisigha burunqi künlerdikidek bolmaymen, deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; ¹² chünki uruq hosulluq bolidu, üzüm téli méwileydu, tupraq ündürmilirini béridu, asmanlar shebnemlirini béridu; shuning bilen men bu xelqning qaldisigha mushularning hemmisini ige qildurimen. □ ¹³ Shundaq emelge ashuruliduki, siler eller arisida lenet bolup qalghininglarning eksiche, i Yehuda jemeti we

■ **7:13** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12 □ **7:14** «ularni... **qara quyun bilen tarqitiwettim**» — yaki «ularni ... qara quyun bilen tarqitiwétimen». ■ **8:2** Zek. 1:14 □ **8:6** «**Bu ish shu künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning közümge karamet körünemdu?**» — démek, ademler üchün ajayib karamet bolghan ishlar Xuda üchün adettiki ishlar. □ **8:9** «Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide sözligen **peyghemberler**» — Hagay we Zekeriya. Bu ayette közde tutulghan «Perwerdigarning öyining ulining sélinishi» ikki yil burun («Ezra» 5:1-2) bolghan bolsa kérek. □ **8:12** «**uruq hosulluq bolidu**» — yaki «uruqqa xatirjemlik-amanliq bolidu».

Israil jemeti, Men silerni qutquzimen, siler *ulargha* bext-beriket bolisiler; qorqmanglar, qolliringlar kuchlük qilinsun!□

14 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerning ata-bowiliringlar Méning ghezipimni qozghighanda Méning silerge yamanliq yetküzüş oyida bolghinim we shu *jaza* yolidin yanmighinimdek — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — 15 Men hazir, mushu künlerde yene Yérusalém we Yehuda jemetige yaxshiliq yetküzüş oyida boldum; qorqmanglar.

16 Mushu ishlargha emel qilinglar: — Herbiringlar öz yéqinlarga heqiqetni sözlenglar; derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürgüzünglar; □ ■

17 héchkim könglide öz yéqinigha yamanliq oylimisun; héchqandaq yalghan qesemge shérik bolmanglar; chünki Men del bularning hemmisige nepretlinimen, deydu Perwerdigar.■

18 We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

19 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu; shunga heqiqet we xatirjemlik-tinchliqni söyünglar.□

20 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Nurghun qowmlar we köp sheherlarning ahali yene mushu yerge kélidu; ■ 21 bir sheherde turuwatqanlar bashqa bir sheherge bérip ulargha: «Perwerdigardin iltipat tileshke, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke téz barayli; menmu barimen!» — deydighan bolidu. 22 Köp qowmlar we kuchlük eller Perwerdigardin iltipat tileshke, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke Yérusalémgha kélidu.

23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Shu künlerde herxil tilda sözleydighan ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep angliduq» — deydu.□

9

«Büyük Iskender»ning tajawuzi toghruluq bésharetler

1 Perwerdigarning sözidin yüklen'gen bésharet — Xadrak zémini we Demeshq üstige qonidu (chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstididur);

□ 2 U bulargha chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu. Tur tolimu

□ 8:13 «siler eller arisida lenet bolup qalghininglar» — bu sözning belkim üç teripi bar. (1) sürgün bolghan Yehudiylar özliri lenetke qaldurulghan; (2) ular bashqilargha lenet bolup ulargha bala-qaza keltürgen; (3) ularning nami (Israil, Yehudiy) lenetni bildürgen. Xuda mushu üç ewalning herbirini del ularning eksige aylanduridu. «siler ulargha (ellerge) bext-beriket bolisiler» — Xuda eslide Ibrahim peyghemberge: «Sen we ewlading herbir el-milletke bext-beriket bolisen» dep wede qilghan. Israil itaetsizliktin mushu beriketni lenetke aylandurghan.

□ 8:16 «derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürgüzünglar» — aqsaqallar sheher derwazilirida olturup, sot we höküm qilatti. ■ 8:16 Ef. 4:25 ■ 8:17 Zek. 5:3, 4; 7:10. □ 8:19 «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu» — bu «rozilar» toghruluq «qoshumche söz»ni körüng. ■ 8:20

Yesh. 2:2; Yer. 16:19; Mik. 4:1; Zek. 8:2. □ 8:23 «Shu künlerde ... ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep angliduq» — deydu» — bu ish Xudani izden'gen «yat eller»ning heriketlirige bir misal bolidu. □ 9:1 «Xadrak zémini» — kona tarixnamiler boyiche, «Xadrak» dégen rayon Demeshq shehirige yéqin bolghan, biraq del qaysi jay ikenlikini hazir bilmeymiz. «chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstididur» — bashqa birxil terjimisi: «chünki insanlarning we Israilning barliq qebililirining közi Perwerdigargha qaraydu».

«dana» bolghachqa, □ ³ özi üçün qorghhan qurghan, kümüşni topidek, sap altunni kochilardiki patqaqtek dōwilep qoyghan. ⁴ Mana, Reb uni mal-dunyasidin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot teripidin yep kétilidu. □

⁵ Ashkélon buni körüp qorqidu; Gazamu körüp azablinip tolghinip kétidu; Ekronmu shundaq, chünki uning arzu-ümidi tozup kétidu; padishah Gazadin yoqap kétidu, Ashkélon ademzatsiz qalidu. ⁶ Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylarning meghrurluqi we pexrini yoqitimen. □ ⁷ Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup, Yehudada yolbashchi bolidu; Ekronning orni Yebus qebilisidikilergé oxshash bolidu. □ ⁸ Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen. □

Zionning padishahi Mesih kélidu!

⁹ Zor shadlan, i Zion qizi!

Tentenelik nida qil, i Yérusalém qizi!

Qaranglar, padishahing yéninggha kélidu;

U heqqaniy we nijatliq bolidu;

Kemter-mömin bolup,

Mada éshekke, yeni éshek texiyige minip kélidu; □ ■

¹⁰ Shuning bilen Men jeng harwilirini Efraimdin,

Atlarni Yérusalémdin mehrum qiliwétimen;

Jeng oqyasimu élip tashlinidu.

U bolsa ellerge xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu;

Uning hökümranliqi déngizdin déngizghiche,

□ **9:2** «U, **yeni Perwerdigarning béshariti** bulargha chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskender» miladiyedin ilgiriki 332-yili jenub terepke yürüş qilip mushu yerlerni bir-birlep igiliwalghan.

□ **9:4** «Mana, **Reb uni mal-dunyasidin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot teripidin yep kétilidu**» — bu ayetni «büyük Iskender» emelge ashurghan. Miladiyedin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang qilip pütünley weyran qiliwetken «qoshumche söz»imizni körüng). «uning küchini déngizda yoq qilidu» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «U (yeni Reb) ularning déngizdiki küchini yoq qilidu» □ **9:6** «**Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylarning meghrurluqi we pexrini yoqitimen**» — Iskender Turni igiliwalghandın kėyin Filistiyege qarap yürüş qilidu. 5- we 6-ayette tilgha élin'ghan (Ashkélon, Gaza, Ekron, Ashdod) sheherler Filistiyediki besh chong sheherning tōti. Bu jenglerning tepsilatlıri üçün «qoshumche söz»imizni körüng.

□ **9:7** «**Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup,...**» — «Xudayimizgha» dégen sözge qarighanda mushu ayetlerdiki sözligüchi Mesihning özi bolushi kérek. «...Ekronning **orni Yebus qebilisidikilergé oxshash bolidu**» — toluq ayetning menisi: (1) Filistiylar emdi butlarga atalghan qurbanlıqlarning qéninimu, göshinimu yémeydighan bolidu. (2) Filistiylar Xudagha tewe bolup Yehuda arisida (Yebus qebilisidikilerdek) hōrmetlik mertiwige ige bolidu (hazırqi «Pelesitlikler») Filistiylarning ewladlıri bolushi mumkin). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:8** «**Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen**» — «büyük Iskender» zalim bolghini bilen, Misirgha hujum qilishqa mangghanda («ötüp ketkende») yaki Misirni ishghal qilip «qaytip kelgende» (gerche Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanida nurghunlighan baylıqlar bolsimu), Yérusalémgha héch hujum qilmighan. Bu tarixning eng chong sirliridin biridur. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:9** «**U heqqaniy we nijatliq bolidu**»

— bashqa terjimiliri: «U nijatni élip kélidu», «U qutquzulghan bolidu» yaki «U ghelibilik bolidu». «Qaranglar, **padishahing yéninggha kélidu... mada éshekke, yeni éshek texiyige minip kélidu**» — bu toluq bésharet Eysa Mesihni éniq körsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuhanna» 12-bablarni körüng. ■ **9:9** Zek. 2:10; Mat. 21:4-5; Yuh.12:12-16

Efrat deryasidin yer yuzining chetlirigiche bolidu. □

11 Emdi séni bolsa, sanga chüshürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen. □ ■

12 Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri! Bügün Men jakarlap éytimenki, tartqan jazaliringning eksini ikki hessilep sanga qayturimen. □ 13 Chünki Özüm üçün Yehudani oqyadek égildürdüm, Efraimni oq qilip oqyagha saldim; Men oghul baliliringni ornidin turghuzimen, i Zion — ular séning oghul baliliringgha qarshi jeng qilidu, i Grétsiye! I Zion, Men séni palwanning qolidiki qilichtek qilimen.

14 Perwerdigar ularning üstide körünüdu; Uning oqi chaqmaqtek étilyp uchidu. Reb Perwerdigar kanayni chalidu; U jenubtiki dehshetlik qara quyunlarni bille élip yürüş qilidu.

■ 15 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ular üçün mudapie bolidu; ular salgha tashlirini kukum qilip, dessep cheyleydu; ular ichiwélip, sharab keypini sürgenlerdeq qiyqas-süren kötüridu; ular *qan'gha* milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, *qan'gha* toldurulghan qachilardek bolidu. □ 16 Shu küni Perwerdigar bolghan ularning Xudasi ularni Özüm baqqan padam bolghan xelqim dep bilip qutquzidu; chünki ular taj göherliridek Uning zémini üstide kötürülüdu. 17 Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelliki! Ziraetler yigitlerni, yéngi sharab qizlarni yashnitidu! □

10

Axirqi zamanlardiki weqeler — dawami

1 Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar; Perwerdigar chaqmaqlarni chaqturup, ulargha mol yamghurlarni, shuningdek herbirige étizda otchöplerni béridu. □ 2 Chünki «öy butliri» bimene geplerni éytqan, palchilar yalghan «alamet»lerni körgen, tuturuqsiz chüshlerni sözligen; ular quruq teselli béridu. Shunga xelq qoy padisidek ténép ketti; ular padichisi bolmighachqa, azar yémekte. □ ■

□ 9:10 «Shuning bilen Men jeng harwilirini Efraimdin, ...mehrum qiliwétimen; ... U , *yeni Israilning padishah Mesih* bolsa ellige xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu; uning hökümraniqi déngizdin déngizghiche, Efrat deryasidin yer yuzining chetlirigiche bolidu» — démisekmu, bésharet Eysa Mesihning dunyagha tunchi kélishidin (9-ayet) uning qaytip kélishige atlap ötidu. Bésharetning qalghini axirqi zamanlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ 9:11 «Emdi séni bolsa, sanga chüshürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen» — bu sirliq bésharetning hem rohiy hem jismaniy jehetliri bolushi kérek. Ishinimizki, Eysa Mesihning qéni bilen tüzgen «yéngi ehde» Yehudiylarni, ellernimu herxil «gunah oriki»din qutquzalaydu hem kelgüsidimu buning sewebidin Xuda Yehudiylarni herxil jismaniy qiynchiliqlardinmu qutquzidu. ■ 9:11 Mat. 26:28; Luqa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ 9:12 «Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri!» — «arzu-ümidning mehbusliri» belkim bu tolimu qisqartilghan gep bolushi mumkin, menisi: ««Xudaning qaldisi» Xudaning nurghun wediliri aldida ümidwar bolushi kérek idi. Lékin ularning uninggha ishenmesliki, shundaqla ümitsizlinishi tüpeylidin gunahning mehbusliri bolup qalghan. Ularning birdinbir «mustehkem jay»i Xudaning Özi, elwette. ■ 9:14 Nah. 2:6 □ 9:15 «... ular (*qan'gha*) milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, *qan'gha* toldurulghan qachilardek bolidu» — bu oxshitish Israilning jenge bolidighan zoq-keypining sharab ichken ademningkidek bolidighanliqini yaki dushmanlardin tökülgen qanning köplükini bildüridu. Qurban'gah üstidiki qurbanliqlarning qanlirini élishqa birnechche qachilarni teyyarlash kérek idi, ular elwette qan bilen liq toldurulatti we qurban'gahning burjekliri qan'gha milinip kététti. Toluq bu bésharet belkim (1) Israilning Grétsiye zalimliri üstidin (miladiyedini ilgiriki 3- we 2-esirde) bolghan ajayib ghelibilirini we (2) axirqi zamandiki dejjalning qoshunliri bilen bolidighan urushlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 9:17 «Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelliki!» — yaki, «Némidégen eziz! Némidégen güzel!».

□ 10:1 «Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar» — bu dua yuqiriqi bésharet bilen baghlinishliq; ziraetler we üzümgerge yamghur kérek, elwette. «Kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. □ 10:2 «öy butliri» — (ibraniy tilida «terafim») pal bilen «yol körsitidighan» birxil butlar idi. ■ 10:2 Top. 5:6

³ Méning ghezipim padichilargha qozghaldi; Men mushu «téke» *yétekchilerni* jazalaymen; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz padisidin, yeni Yehuda jemetidin xewer élishqa keldi; U jengde ularni Özining heywetlik étidek qilidu. ⁴ Uningdin *yeni Yehudadin* «Burjek Téshi», uningdin «Qozuq», uningdin «Jeng Oqyasi», uningdin «Hemmige hökümraniq Qilghuchi» chiqidu. □

⁵ Shuning bilen ular jengde, *düşmenlerni* kochilardiki patqaqni dessigendek cheyley-dighan palwanlardek bolidu; ular jeng qilidu, chünki Perwerdigar ular bilen billidur; ular atliq eskerlernimu yerge qaritip qoyidu. ⁶ Men Yehuda jemetini kücheytimen, Yüsüpnig jemetini qutquzimen; Men ularni qaytidin olturaqlishishqa qayturimen; chünki Men ulargha rehim-shepçetni körsitimen. Ular Men héchqachan tashliwetmigen-dek bolidu; chünki Men ularning Xudasi Perwerdigarmen; Men ulargha jawab bérimen.

⁷ Efraimdikiler palwandek bolidu, köngülliri sharab keypini sürgenlerde xushallinidu; ularning baliliri buni körüp xushallinidu; ularning köngli Perwerdigardin shadlinidu.

⁸ Men üshqirtip, ularni yighimen; chünki Men ularni bedel tölep hörlükke chiqirimen; ular ilgiri köpiyip ketkende köpiyidu. ⁹ Men ularni eller arisida uruqtek chachimen; andin ular Méni yiraq joylarda esleydu; shuning bilen ular baliliri bilen hayat qélip, qaytip kélidu. □ ¹⁰ Men ularni qaytidin Misir zéminidin élip kéliimen, Asuriyedinmu chiqirip yighimen; ularni Giléad we Liwan zéminigha élip kirgüzimen; yer-zémin ularni patquzalmay qalidu.

¹¹ Shundaq qilip, U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu; Nil deryasin-ing tegliri qurup kétidu; Asuriyening meghrurluqi we pexri pes qilinidu, Misirdiki shahane hasimu yoqilidu. □

¹² Men ularni Perwerdigar arqiliq kücheytimen; ular Uning namida mangidu, deydu Perwerdigar.

11

Xudaning padisi yaxshi padichisini, yeni Perwerdigarning Özini ret qilidu; ular zulmetke qalidu

¹ I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üçün, derwaziliringni ach!

□ ² Waysanglar, i qarighaylar, chünki kédir yiqildi, ésil derexler weyran qilindi; waysanglar, i Bashandiki dub derexliri, chünki baraqsan orman yiqitildi!

³ Padichilarning waysighan awazini angla! Chünki ularning sheripi *bolghan chimen-yaylaq* weyran qilindi; arslanlarning hörkirigen awazini angla! Chünki Iordan deryasining pexri bolghan *bük-baraqsanliqi* weyran qilindi.

□ **10:4** «Uningdin, yeni Yehudadin «burjek téshi», uningdin «qozuq»...» — «yeni Yehudadin» dégen sözlerni terjime yolida qoshup kirgüzduq. Ibraniy tilida peqet «uningdin» déyilidu. 9-ayette «Yehuda jemeti» közde tutulghan bolghachqa, 10-ayetni shundaq terjime qilduq. Mesih «Yehudadin» chiqidu, elwette. Bashqa bixil terjimisi «yeni Xudadin». «uningdin ... «burjek téshi», .. «qozuq», .. «jeng oqyasi», .. «hemmige hökümraniq qilghuchi» chiqidu» — bu töt namning hemmisi «Mesih-Qutquzghuchi»ning unwanliri bolidu. Barliq peyghemberlerning bésharetliri boyiche «Mesih» choqum Yehudaning ewladi bolushi kérek idi. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «Uningdin» dégenni bezi alimlar «Xudadin» dégen menide, dep qaraydu. □ **10:9** «Men ularni eller arisida uruqtek chachidighan bolsam,...». □ **10:11** «U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu» — «U» — Xudani körsitidu, elwette. □ **11:1** «I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üçün, derwaziliringni ach!» — bu 1-3-ayet belkim bir oxshitish; Yehudaning yétekchiliri Xudaning xelqi we Xuda bergen zéminni öz menpeiti üçün ishletken, hazir bu menpeettin ayrilidu. 1-ayet yéngidin qurulghan ibadexaning yene weyran qilinishini körsitishi mumkin. U Liwandiki köpligen kédir derexlirini we bashqa ésil derexlerni ishlipt sélin'ghan (Tewrat, «Ezra», 3:7-ayet). «Qoshumche söz»imizde biz bu babni tepsiliy sherhleymiz.

⁴ Perwerdigar Xudayim mundaq deydu: — Boghuzlashqa békitilgen padini baqqin!

⁵ Ularni sétiwalghanlar ularni boghuzliwetkende héch gunahkar dep qaralmaydu; ularni sétiwetkenler: «Perwerdigargha shükri! Chünki béyip kettim!» — deydu; ularning öz padichiliri ulargha ichini héch aghritmaydu. ⁶ Chünki Men zéminda turuwatqanlarga yene ichimni héch aghritmaymen, deydu Perwerdigar; — we mana, Men ademlerni, herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen; mana, bular zéminni xarab qilidu, Men ularni bularning qolidin héch qutquzmaymen.□

⁷ Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim. Men özümge ikki tayaqni aldim; birinchisini «shapaet», ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilen men padini baqtim.□

⁸ Shuningdek Men bir ay ichide üç padichini halak qildim; Méning jénim bu *xelqtin* bizar boldi we ularning jéni Méni öch kördi.□

⁹ Men: «Men silerni baqmaymen; öley dep qalghanliri ölüp ketsun; halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim.□

¹⁰ Men «shapaet» dégen tayiqimni élip sunduriwettim, shuningdek Méning barliq eller bilen bolghan ehdemni sunduruwettim. ¹¹ Ehde shu küni bikar qiliwétildi; shunga pada arisidiki manga diqqet qilghan miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti. □ ¹² We men ulargha: «Muwapiq körsenglar, méning ish heqqimni béringlar; bolmisa boldi qilinglar» — dédim. Shunga ular méning ish heqqimge ottuz kümüş tenggini tarazigha saldi.■

¹³ We Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi. Shuning bilen men ottuz kümüş tenggini élip bularni Perwerdigarning öyide, sapalchining aldigha chöriwettim. □ ■ ¹⁴ Andin men Yehuda bilen Israilning qérindashliqini üzüş üçün, ikkinchi tayiqimni, yeni «rishte»ni sunduruwettim.

¹⁵ Andin Perwerdigar manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining

□ **11:6** «Men... herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen» — «öz padishahi» alahide ibare bolup, belkim Xuda shu padishahni tallimighanliqini, belki Yehudadikiler özliri talliwalghanliqini körsitidu. Zekeriyaning dewride Yehudaning héch padishahi yoq idi (Yehuda Pars impériyesi astida bolghan).

□ **11:7** «Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim» — «pada» Israil xelqini körsitidu. Padining «arisidiki miskin möminler», Xudagha sadıq «qaldi»lar idi (11-ayetni körüng). Zekeriya padichiliq wezipisini **ularni dep** zimmisige alidu. Lékin Xudaning jazasi padining köp qismining béshigha chüshüsh aldida turidu (5-ayet); Xudaning neziri beribir «pada arisidiki «miskin möminler»» («qaldilar») üstide bolidu. Ular padining arisidiki az bir qismidur. «Men özümge ikki tayaqni aldim; birinchisini «shapaet», ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilen men padini baqtim...» — Zekeriya belkim mezkur ishni, shundaqla 8-14-ayettiki bashqa bezi ishlarni chüshide yaki alamet körünüshte körgen bolushi mumkin; bu ishlarning melum bir qismini u xelq aldida «rol élip» körsetken bolsa kérek. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:8** «Shuningdek Men bir ay ichide üç padichini halak qildim...» — «üch padichi» toghruluq bizningche ikki imkaniyet bar. (1) «üch padichi» melum ademlerni emes, belki Xuda Israil üçün békitken üç xil padichini, yeni «peyghember», «kahin» we «padishah»ni bildüridu. Miladiyedın kényinki 70-yili Rim impériyesining Yérusalémni weyran qilishi bilen, Israilda bu üç xil «padichi» qalmidi. (2) miladiyedın kényinki 70-yili Rim impériyesi Yérusalémni muhasirige alghanda, Israilning bir-birige öch bolghan üç yétekchisi (Yuhanna, Simon we Eliézer) bar idi. Ularning bir-biri bilen soqushushliri tüpeylidin Yérusalém axir bérip ishghal qilin'ghan, bu üç «padichi» shu haman «padichiliqtin» qalghan. Biz 2-imkaniyetke mayilmiz. «Qoshumche söz»imizde biz yene buning üstide muzakirilishimiz. □ **11:9** «Halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim» — derweqe, Rim impériyesi Yérusalémni muhasirige alghanda köp adem acharchiliqtin bashqılarni öltürüp göshini yégen. □ **11:11** «... miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti» — bu «miskinlarning bilip yétishi»ning özimu belkim «alamet körünüş»ning bir qismidur. Démek, hemmisi peyghemberning dewridin kényin yüz béridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13** «Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi» — «qaltis baha!» — kinayilik, hejwiyl gey, elwette. ■ **11:13** Mat. 27:3-10

qorallirini al. □ ¹⁶ Chünki mana, Men zéminda bir padichini ornidin turghuzimenki, u halak bolay dégenlerdin xewer almaydu, ténep ketkenlerni izdimeydu, yarilan'ghanlarni saqaytmaydu, saghlamlarnimu baqmaydu; u belki semrigenlarning göshini yeydu, hetta tuyaqlirini yirip yeydu. ¹⁷ Padini tashliwetken erzimes padichining haligha way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuliship kétidu. □ ■

12

Yérusalémning axirqi qétim muhasirige chüshüshi – Israillar özi öltürgen Qutquzghuchisini köridu

¹ Perwerdigarning Israil toghruluq sözidin yüklen'gen bésharet: – Asmanlarni yayghuchi, yerning ulini salghuchi, ademning rohini uning ichide Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: –

² Mana, Men Yérusalémni etrapidiki barliq ellerge kishilerni dekke-dükkige salidighan apqur qilimen; Yérusalémgha chüshidighan muhasire Yehudaghimu chüshidu.

³ Shu küni emelge ashuruliduki, Men Yérusalémni barliq ellerge éghir yük bolghan tash qilimen; kim uni özige yüklise yarilanmay qalmaydu; yer yüzidiki barliq eller uninggha jeng qilishqa yighilidu. ⁴ Shu küni Men hemme atlarni sarasimige sélip, atliqlarni sarang qilip urimen; biraq Yehuda jemetini közümde tutimen; ellerdiki herbir atni bolsa korluq bilen uruwétimen. ⁵ Shuning bilen Yehudaning yobbashchiliri könglide: «Yérusalémda turuwatqanlar samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning Xudasi arqiliq manga küch bolidu» deydu.

⁶ Shu küni Men Yehudaning yobbashchilirini otunlar arisidiki otdandek, öñchiler arisidiki mesh'eldek qilimen; ular etrapidiki barliq ellerni, yeni ong we sol teripidikilerni yewétidu; Yérusalémdikiler yene öz jayida, yeni Yérusalém shehiride turidighan bolidu.

□ ⁷ Perwerdigar awwal Yehudaning chédirlirini qutquzidu; sewebi – Dawut jemetining shan-sheripi hem Yérusalémda turuwatqanlarning shan-sheripi Yehudaningkidin ulughlanmasliqi üçündür. ⁸ Shu küni Perwerdigar Yérusalémda turuwatqanlarni qoghdaydu; ularning arisidiki elengship qalghanlarmu shu küni Dawuttek palwan bolidu; Dawut jemeti bolsa Xudadek, yeni ularning aldidiki Perwerdigarning Perishtisidek küchlük bolidu.

⁹ Shu küni emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen barliq ellerni halak qilishqa kirishimen. ¹⁰ We Men Dawut jemeti we Yérusalémda turuwatqanlar üstige shapaet yetküzgüchi we shapaet tiligüchi Rohni quyimen; shuning bilen ular özliri

□ **11:15** «Perwerdigar **manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining qorallirini al... »** — yaxshi padichining qoralliri bolghan ikki tayaqni sunduruwetkendin kéyin, «erzimes padichining qorallirini al» dep buyrulghan. □ **11:17** «Padini **tashliwetken erzimes padichining haligha way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuliship kétidu**» — bu sirliq babning xewirini yighinchaqlisaq: (1) Israil özining menpeetperes «padichiliri» teripidin köp azab tartqan. (2) biraq bu ishlarda ularning öz mes'uliyiti bar. Xuda mushu padichiliri arqiliq ularni jazalighan hem jazalaydu. Israil xelqi yaxshi padichini, yeni Xudaning Özini kemsitidu. Ular uni «30 kümüş tenge»ning bahasida köridu. (3) bu pul ibadetxanida tashliwétilidu; (4) ular heqiqiy padichining béqishini ret qilidu, shunga Xuda ularni nahayiti rezil bir padichining qoligha tapshuridu; (5) Xuda mushu rezil padichini we barliq menpeetperes padichilarnimu qattiq jazalaydu. Oqurmenlerge ayanki, «Özüm yaxshi Padichidurmen» dégen Eysa Mesih Yehudaning 30 kümüş tenge üçün satqunluq qilishi bilen öltürülgen; kéyin Yehudiy xelqi rezil menpeetperes yétekchilerning kasapitidin yene bir qétim (Rim impériyesi teripidin) dunyaning chet-chetlirigiche tarqitiwétilgen. Bu ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **11:17** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Yuh. 10:12 □ **12:6** «Men **Yehudaning yobbashchilirini... öñchiler arisidiki mesh'eldek qilimen**» — «öñchiler» — bughday yaki arpa baghlamliri.

sanjip öltürgen Manga yene qaraydu; birsining tunji oghli üçhün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular Uning üçhün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üçhün derd-elem tartidu. □ ■ ¹¹ Shu küni Yérusalémda ghayet zor yigha-zar kötürülidu, u Megiddo jilghisidiki «Xadad-Rimmon»da kötürülgen yigha-zardek bolidu. □ ■ ¹² Zémin yigha-zar kötüridu; herbir aile ayrim halda yigha-zar kötüridu. Dawut jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; ¹³ Lawiy jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Shimey jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; ¹⁴ barliq tirik qalghan aililer, yeni herbir aile ayrim-ayrim halda we ularning ayalliri ayrim halda yigha-zar kötüridu.

13

¹ Shu küni Dawut jemeti hem Yérusalémda turuwatqanlar üçhün gunahni we paskiniliqni yuyidighan bir bulaq échilidu.■

² Shu küni shundaq boliduki, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, – Men mebudlarning namlirini zémindin yoqitimenki, ular yene héch eslenmeydu; we Men peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen. □ ³ Shundaq emelge ashuruliduki, bireylen yenila peyghemberchilik qilip bésharet bérey dése, uning özini tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chünki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu; andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu. □ ■ ⁴ Shu küni shundaq boliduki, peyghemberlerning herbiri özliri bésharet bériwatqanda körgen körünüshtin xijil bolidu; ular xeqni aldash üçhün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu; □ ⁵ U: «Men peyghember emes, men peqet tériqchimen; chünki yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen» – deydu. □ ⁶ Emdi birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» – dése, u: «Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» – dep jawab béridu.□

□ **12:10** «ular özliri **sanjip öltürgen Manga yene qaraydu**» — yaki «ular özliri sanjip öltürgen Manga telmürüp qaraydu». «birsining **tunji oghli üçhün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular Uning üçhün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üçhün derd-elem tartidu**» — démisekmü bu bésharet Israilning öz Qutquzghuchi-Xudasini sanjiydighanliqini yaki sanjip öltüridighanliqini körsitidu, pütün xelq axirqi zamanda Xudaning Rohi arqiliq buni bilip yétip, qattiq matem tutidu. Xuda shu chaghda ularni qutquzidu, ularning gunahini yuyush yolini achidu (13-bab). «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq yene toxtilimiz. ■ **12:10** Ez. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yuh. 19:36-37; Weh. 1:7 □ **12:11** «... **zor yigha-zar... Megiddo jilghisidiki** «Xadad-Rimmon»da **kötürülgen yigha-zardek bolidu**» — «Hadad-Rimmon» belkim «Mégiddo yilghisidiki bir jay bolushi mumkin. Shu yerde kötürülgen yigha-zar (matem tutushi)» belkim ilgiriki intayin ixlasmén padishah Yosiyaning pajieliq ölümi tüpeylidin bolghan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27). ■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zek.12:10-14; Rim. 11:26 □ **13:2** «Men **peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen**» — bu peyghemberler saxta peyghemberler, elwette. Emeliyette bolsa Mesih-Qutquzghuchi dunyagha qaytip kelgendin kéyin peyghemberlerning héch hajiti yoq bolidu. □ **13:3** «uning özini **tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chünki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu; andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu**» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche saxta peyghemberlerni öltürüsh kérek. Mushu ademning ata-anisi Xudadin shunche eyminiduki, öz oghlini neq meydanda öltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4** «ular **xeqni aldash üçhün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu**» — Ilyas, Élisha we Yehya peyghemberler mushundaq intayin addiy kiyim kiygen. □ **13:5** «chünki **yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen**» — bashqa birxil terjimisi: «chünki yashliqimdin tartip men ademning medikari bolup keldim». □ **13:6** «Emdi **birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» — dése, u: «Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» — dep jawab béridu**» — «meydengdiki zexmetler» ibraniy tili boyiche sözmüsöz alsaq «ikki qolung otturisidiki zexmetler» bolidu. «Butperes peyghemberler» jin-sheytanlarning diqqitini tartish üçhün pat-pat öz ténini késiwalatti we axirqi zamandimu shundaq qilishi mumkin («1Pad.», 18:28-ayette misal körülidu). Shuning bilen xelq mushundaq zexmetlerdin gumanlinidu, saxta peyghember zexmetliridin xijil bolup roshen bir yalghan bahanini körsitidu.

Heqiqiy padichining azab-oqubetliri we netijiliri toghruluq yene bir bésharef

⁷ Oyghan, i qilich, Méning padichingha, yeni Méning shérikim bolghan ademge qarshi chiq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — Padichini uruwet, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu; Men qolumni kichik péillarning üstige chüshürüp turghuzimen. □ ■ ⁸ Zéminda shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar, — üchtin ikki qismi qirilip ölidu; biraq üchtin bir qismi uningda tirik qalidu. ⁹ Andin Men üçinchi qismini otqa kirgüzimen, ularni kümüş tawlighandek tawlaymen, altun sinalghandek ularni sinaymen; ular Méning namimni chaqirip nida qilidu we Men ulargha jawab bérimen; Men: «Bu Méning xelqim» deymen; ular: «Perwerdigar méning Xudayim» — deydu. ■

14

Perwerdigarning küni, Perwerdigarning padishahliqi

¹ Mana, Perwerdigargha xas kün kélidu; *u küni* arangdin mal-mülküng bulang-talang qilinip bölüşwélinidu. ■ ² Men barliq ellerni Yérusalémgha jeng qilishqa yighimen; sheher ishghal qilinidu, öyler bulang-talang qilinip, qiz-ayallar ayagh-asti qilinidu; sheherning yérime esirge chüshüp sürgün qilinidu; tirik qalghan xelq sheherdin élip kétilmeydu. ■

³ Andin Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek urushidu. □ ■ ⁴ Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida turidu; shuning bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan bir jilgha peyda bolidu; taghning yérime shimal terepke, yérime jenub terepke yötkilidu. □ ■ ⁵ We siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu; siler Yehuda padishahi Uzziyaning künliride bolghan yer tewreshte qachqinlardek qachisiler. Andin Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu! □ ■

⁶ Shu küni shundaq boliduki, nur toxtap qalidu; parlaq yultuzlarmu qarangghuliship

□ **13:7** «Men **qolumni kichik péillarning üstige chüshürüp turghuzimen**» — bashqa birxil terjimisi: «Men qolumni kichik péillar üstigimu qarshi chüshürimen». Biraq bizning terjimimiz 8-ayetke maslashidu; umumiy menisi Xuda Özige tewe kichik péilliqlarni qoghdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yesh. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yuh. 18:8 ■ **13:9** Zeb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yuh. 20:28; 1Pét. 1:6. ■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. ■ **14:2** Yesh. 13:16

□ **14:3** «... **Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek urushidu**» — «jeng qilghan künidikidek» belkim Perwerdigar Israilni Misirdin qutquzghan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yeshua peyghemberning dewride uning Amoriylar bilen qilghan jéngini körsitidu («Yeshua» 10-bab). ■ **14:3** Yesh. 42:13

□ **14:4** «**Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida turidu**» — oqurmenler Injildin shuni biliduki, Eysa Mesih dunyadin ayrilip ketkende u del mushu taghdin kütürülgen, we shu chaghda perishtiler rosullirigha: «Eysa asman'gha chiqip ketti. Biraq u qandaq kütürülgen bolsa, kelgüside yene del siler körgen péti qaytip kélidu» — dédi. «shuning **bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan bir jilgha peyda bolidu; taghning yérime shimal terepke, yérime jenub terepke yötkilidu**» — géologlar Zeytun téghining otturisidiki sherqtin-gherbke sozulghan bir «yer posti üzülmisi»ni tapqan. U «Perwerdigarning küni»de yérilishni kütmekte. ■ **14:4** Dan. 7:13; Ez.11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

□ **14:5** «**siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu**» — «Azel»ning qeyerdiligi hazirche bizge namelum. Hazirqi ehwalda, Yérusalémdin sherqge qéchish mumkin emes; «Kidron jilghisi», shundaqla intayin tik bolghan Zeytun téghining özi mushundaq «qéchish yoli»ni tosuwalidu. «**Andin Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu!**» — «muqeddes bolghuchilar» barliq kérub-perishtiler we belkim ölüm din tirilgen Xudaning muqeddes bendilirini körsitidu («1Tés.» 4:13-17ni köring). ■ **14:5** Am. 1:1

kétidu; ⁷ Biraq u Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu. □ ■

⁸ Shu küni shundaq boliduki, hayatliq suliri Yérusalémdin éqip chiqidu; ularning yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu; yazda we qishta shundaq bolidu. □ ■

⁹ Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir «Perwerdigar» bolidu, yer yüzide birdinbir Uningla nami bolidu. □ ¹⁰ Gébadin Yérusalémning jenubidiki Rimmon'ghiche bolghan pütün zémin «Arabah»dek tüzlenglikke aylandurulidu; Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinci derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölçeklirigiche yuqiri kötürülidu, lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu; □ ¹¹ Ademler yene uningda turidu. «Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu. □

¹² We Perwerdigar Yérusalémgha jeng qilghan barliq ellerni urushqa ishletken waba shundaq boliduki, ular öre bolsila göshliri chirip kétidu; közliri chanaqlirida chirip kétidu; tilliri aghzida chirip kétidu. □ ¹³ Shu küni shundaq boliduki, ularning arisigha Perwerdigardin zor bir alaqqadilik chüshidu; ular herbiri öz yéqinining qolini tutushidu, herbirining qoli yéqinining qoligha qarshi kötürülidu. ¹⁴ Yehudamu Yérusalémda jeng qilidu; etrapidiki barliq ellerning mal-mülükliri jem qilip yighilidu — san-sanaqsiz altun-kümüş we kiyim-kéçekler bolidu. ¹⁵ At, qéchir, töge, éshek, shundaqla ularning bargahlirida bolghan barliq mal-waranlar üstige chüshken waba yuqiriq wabagha oxshash bolidu.

¹⁶ Shundaq emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen hemme ellerdin barliq tirik qalghanlar her yili Yérusalémgha, padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadet qilishqa we «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqidu. ■ ¹⁷ Shundaq boliduki, yer yüzidiki qowm-jemetlerdin padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadetke chiqmighanlar bolsa, emdi ularning üstige yamghur yagmaydu.

¹⁸ Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba

□ **14:7** «biraq u Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu» — bezi alimlar bu nur Mesihning ming yilliq hökümraniqining axirigiche yétidu, dep qaraydu. Démeq, shu künlerde kéchide kündüzge oxshash yoruqluq bolidu. Xudagha nisbeten bu «ming yil» peqet «bir kün»dek bolidu («2Pét.», 3:8, «Weh.» 20-babni körüng). Biz bu pikirge qoshulimiz. «Qoshumche söz»de uning üstidimu toxtilimiz. ■ **14:7** Weh. 21:25 □ **14:8** «ularning, yeni sularning yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu...» — «sherqiy déngiz» yeni «Ölük déngiz», «gherbiy déngiz» yeni «Ottura Déngiz». ■ **14:8** Ez. 47:1-12; Yo. 3:18; Weh. 22:1 □ **14:9** «Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir «Perwerdigar» bolidu...» — démeq, ne Israillar ne eller héchqandaq butni (burunqidek xalighanche) «Perwerdigar» dewalmaydu. □ **14:10** «Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinci derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölçeklirigiche yuqiri kötürülidu» — ««Binyamin derwazisi»din «Birinci derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche» dégen ariliq Yérusalémning sherqidin gherbighiche barliq jaylarni we ««Hananiyelning munari»din «padishahning sharab kölçekliri»giche» dégen ariliq uning shimolidin jenubighiche bolghan barliq jaylarni körsitidu. Démeq, pütün sheherni bildüridu, pütün sheher kötürülidu. «lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu» — bu ayet boyiche Yérusalémning etrapidiki taghliq rayonlar (60 kilométrche uzunluq we kenglikte) tüzlenglikke aylandurulidu. Shundaq dégini bilen «sheher yenila öz jayida shu péti turidu». □ **14:11** ««Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu» — «halak permani» — ötkende Xuda (éghir gunah tüpeylidin) melum bir nerse, adem, aile, sheher yaki hetta pütün bir xelq toghruluq «halak permani» chüshürgen bolsa, ularning hemmisini yoqitish kérek idi. Démeq, Israilda hazir «halak permani» chüshürülgüdek gunahlar héch tépilmaydu. □ **14:12** «közliri chanaqlirida chirip kétidu» — ibraniiy tilida «közi chanaqlirida chirip kétidu». «tilliri aghzida chirip kétidu» — ibraniiy tilida «tili aghzida chirip kétidu». ■ **14:16** Yesh. 66:23

ularghimu chüshürüldü. □ ¹⁹ Bu Misirning jazasi, shundaqla «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq ellerning jazasi bolidu.

²⁰ Shu küni atlarning qongghuraqliri üstige «Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bol-sun!» dep yézilidu; Perwerdigarning öyidiki barliq qacha-quchilarmu qurban'gah al-didiki qachilargha oxshash hésablinidu; ²¹ Yérusalémdiki we Yehudadiki barliq qacha-quchilarmu Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolidu; qurbanliq qilghuchilar kélip ularni élip qurbanliq göshlirini pishuridu; shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyide «qanaanliq-sodiger» ikkinchi bolmaydu. □ ■

□ **14:18** «Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba ularghimu chüshürüldü» — Misirning tériqchiliqi yamghurgha anche tayanmaydu, belki Nil deryasigha tayinidu; shunga ulargha eskertiliduki, qoshumche bir «waba» ulargha chüshidu. Bu qandaq waba déyilmidi. □ **14:21** «... Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolidu» — ibraniy tilida «Perwerdigargha qarita pak-muqeddeslik» déyilidu. Bu sözler bash kahinning béshigha taqalghan altun otughatqa neqishlen'gen («Mis.» 28:36ni körüng). «Perwerdigarning öyide «qanaanliq-sodiger» ikkinchi bolmaydu» — «qanaanliq-sodiger» ibraniy tilida «qanaanliq», Pelestindiki qedimki butperes milletlarni hem «sodiger» dégen ikki menini körsitidu. Xudaning muqeddes ibadetxanisida héchqandaq butperes (Xudani birinchi orun'gha qoymighan) kishi yaki «ibadetni sodigha aylanduridighan» menpeetperes bolghuchi tépilmaydu. ■ **14:21** Yesh. 35:8; Yo. 3:17; Weh. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki peyghember»

¹ Perwerdigardin Malakigha yüklen'gen wehiy, u arqiliq Israilgha kelgen: —□

Birinchi munazire – Xudaning Israilgha bolghan muhebbiti

² – Men silerni söyüp keldim – deydu Perwerdigar, – biraq siler: «Sen bizni qandaqmu söyüp kelding?» – deysiler.

Esaw Yaqupqa aka bolghan emesmu? – deydu Perwerdigar, – biraq Yaqupni söydüm, ■ ³ Esawgha nepretlendim; uning taghlirini chöl qildim, mirasini chöl-bayawandiki chilbörilerge tapshurup berdim. □ ⁴ Édom: «Biz weyran qilindug, biraq biz xarabileshken jaylarni qaytidin qurup chiqimiz» – dése, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: –

– Ular quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu. □ ⁵ Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» – deysiler. □

Ikkinchi munazire – kahinlarning wapasizliqi

⁶ – Oghul atisini, qul igisini hörmetleydu; emdi Men ata bolsam, hörmitim qéni? Ige bolsam, Mendin bolghan eyminish qéni? – samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar silerge shundaq deydu, i Méning namimni kemsitken kahinlar!

Biraq siler: «Biz néme qilip namingni kemsitiptuq?» – deysiler. □

⁷ Siler qurban'gahim üstige bulghan'ghan ozuqni sunisiler; andin siler: «Biz néme qilip séni bulghap qoyduq?» – deysiler; emeliyette siler: «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» – deysiler. □

⁸ Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Hazir buni séning waliyinggha sunup baq;

□ **1:1** «**yüklen'gen wehiy**» — ibraniiy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilinidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmissige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. ■ **1:2** Rim. 9:13 □ **1:3** «**Yaqupni söydüm, Esawgha nepretlendim**» — «palanchini söydüm, postanchigha nepretlendim» dégenlik ibraniiy tilida adette «palanchini talliwaldim, postanchini ret qildim» dégen menini birqeder tekitleydighan ibare idi. □ **1:4** «**Ular, yeni Édomlar** quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu» — Édom xelqi Israilgha herdaim öchmenlik-adawet saqlap kelgenidi. Axirqi zamanda ularning zémini pütünley ademzatsiz bolup, «ot-gün'gürt köydüridighan», jinlarning makani bolidu (mesilen, «Obadiya»ni, «Yesh.» 34-babni körüng). Xuda Israilgha: «Mana Édom zémini herdaim tajawuz qilinip, sheherliri бүгүн'ge qeder xarabilikte turuwatidu, silerning ehwalinqar ulardin köp ewzel, silerde ibadetxana, sheherler we aram-tinchliq bar, ulardin obdan sawaq élinglar!» dégendek bolsa kérek. Édomgha tajawuz qilghanlar Babilliqar (miladiyedini ilgiriki 587-586-yili) we Ereblerni (550-460-yili) öz ichige alghan. □ **1:5** «**Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» — deysiler**» — démek, yat eller (eyni chaghidiki butperes xelqler) Xudaning kelgüsida Édomning üstidin höküm chiqarghanliqini körüp, derweqe Uning tirik Xuda ikenlikini étirap qilidu. □ **1:6** «**kahin**» — muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim. □ **1:7** «**Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur**» — «Perwerdigarning dastixini»ni qandaq chüshinimiz? Muqeddes ibadetxanida Xudagha atap béghishlan'ghan hemme qurbanliq we ulargha qoshulghan «ashliq hediye» we «sharab hediye» qatarliqlarning hemmisi «Perwerdigarning dastixini» dep atalghan. Kahinlarning bu dastixandiki bezi qurbanliqlardin bir qismini jeyish hoquq-imtiyazi bar idi.

u sendin xursen bolamdu? Sanga yüz-xatire qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

⁹ — Emdi, qéni, siler Tengridin bizge shepset keysen dep ötünüp béqinglar; qolunglardin mushular kelgindin kéyin, U silerdin herqandiqinglarni qobul qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

¹⁰ — Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu? Shundaq bolghanda siler qurban'gahimda bikardin-bikar ot qalap yürmeyttinglar. Méning silerdin héch xursenlikim yoq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we qolunglardin héchqandaq «ashliq hediye»ni qobul qilmaymen.□ ■

Xudaning namini bulghash

¹¹ Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namingha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu; chünki namim eller arisida ulugh dep qarilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

¹² Biraq siler bolsanglar: «Perwerdigarning dastixini bulghan'ghan, uning méwisi, yeni ash-ozuqi nepretliktur» — déginginglarda, siler uni haram qilisiler; ¹³ we siler: «Mana, némidégen awarichilik!» deysiler we Manga qarap dimighinglarni qaqsiler, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — siler yarilan'ghan, tokur hem késel mallarni élip kélisiler. Qurbanliq-hediyilerni shu péti élip kélisiler; Men buni qolunglardin qobul qilamdimen? — deydu Perwerdigar.□

¹⁴ Berheq, padisida qochqar turup, Rebke qilghan qesimini ada qilish üçün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu; chünki Men ulugh Padishahdurmen, namim eller arisida hörmetlinidighan bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

2

1 — Emdi, hey kahinlar, bu emr-perman silerge chüshti: —

□ **1:8** «Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir qurbanliq nuqsansiz bolushi kérek idi. Kor, tokur, késel mal buyaqta tursun, hetta kichikkine dagh bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Qan.», 15:19-21ni körüng). □ **1:10** «Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu?» — birsi ibadexanining derwazilirini étiwetse, kahinlar yaki bashqilar Xuda aldigha mushundaq «napak qurbanliqlar»ni héch élip kirelmeytti. ■ **1:10** Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11** «Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namingha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — «xushbuy sélinidighan bolidu» dégen péilning shekli bek alahide, yat eller arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda hetta «bash kahin»gha oxshash «xushbuy yandurush» imtiyazigha érishidu, dep puritidu. «pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — ibranij tilida «pak» dégen bu söz intayin alahide bolup, qurbanliq-hediyilerning «pak» (yaki bezide «nuqsansiz»)liqini teswirleydighan adettiki sözlerge qarighanda, «téximu pak»liqini bildüridu. Démek, eller (Yehudiy emesler) arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda «Tewrat dewrdikiler»din téximu yaxshi, téximu pak birxil hediyeni Xudagha sunalaydu... Bu ishlar Injilda sherhlinidu (mesilen, «Rim.» 12:1-2). □ **1:13** «...Manga qarap dimighinglarni qaqsiler» — yaki «...uningha qarap dimighinglarni qaqsiler» — démek, Xudaning dastixinigha. «siler yarilan'ghan... mallarni élip kélisiler...» — «yarilan'ghan ... mallar» belkim yirtquch haywan teripidin yarilan'ghan. Bundaq göshni hetta adem yésimu bolmaytti (Tewrat, «Mis.» 22:31). Bezi alimlar bu söz kala-qoylar «kishiler teripidin bulang-talangda tutuwélin'ghan» dégen menide dep qaraydu. □ **1:14** «...Rebke qilghan qesimini ada qilish üçün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu» — Xudadin bir ishni tileydighan yaki Xudagha teshekkür éytmaqchi bolghan Israillar bezide alahide bir qurbanliq qilishqa qesem ichidu, biraq «Xudagha ésil malni sunimen» dep qesem ichken bu «aldanchi» uning ornigha «napak» (qotur, déghi bar) bir malni almashturuwétidu.

² Siler anglimisanglar, namimgha shan-sherep keltürüşke köngül qoymisanglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men aranglarga lenetni chüshürüp ewetimen; silerning beriketliringlarchimu lenet qilimen. Berheq, Men alliqachan ulargha lenet oqudum, chünki siler *sheripimge* köngül qoymidinglar. ■

³ Mana, Men uruqliringlarga tenbih bérimen, silerning yüzüngerge poq, héytinglardiki poqni sürimen; birsi silerni shu poq bilen bille apirip tashlaydu. □ ⁴ Shuning bilen siler Méning silerge bu emrni ewetkenlikimni bilisiler, meqset, Méning Lawiy bilen tüzgen ehdemning saqliniwérishi üçündür, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □

⁵ — Méning uning bilen tüzgen ehdem hayatliq hem aram-xatirjemlik élip kélidu; uni Mendin qorqsun dep bularni uninggha berdim; u Mendin qorqup namim aldida titrigenidi. ⁶ Aghzidin heqiqetning telim-terbiyisi chüshmigen, lewliridin naheqliq tépilmighan; u aramliq-xatirjemlik hem durusluqta Men bilen bille mangghan, nurghun kishilerni qebihliktin yandurghan. ⁷ Chünki kahinning lewliri ilim-bilimni saqlishi kérek, xeqler uning aghzidin Tewrat-qanunini izdishi lazim; chünki u samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning elchisidir.

⁸ — Biraq siler yoldin chetnep kettinglar; siler nurghun kishiler üçün Tewrat-qanunini putlikashanggha aylanduruwettinglar; siler Lawiy bilen tüzülgen ehдини buzghansiler — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ⁹ — shunga Men silernimu pütün xelq aldida nepretlik we peskesh qildim, chünki siler yollirimni tutmighan, shundaqla Tewrat-qanunini ijra qilghanda bir terepke yan basqan.

Xelqning wapasizliqi

¹⁰ — Bizde bir ata bar emesmu? Bizni Yaratquchi peqet birla Tengri emesmu? Emdi némishqa herbirimiz öz qérindishimizgha wapasizliq qilip, ata-bowilirimiz bilen tüzgen ehdisini bulghaymiz? □

¹¹ Yehuda wapasizliq qildi, Israilda hem Yérusalémda yirginchlik bir ish sadir qilindi; chünki Yehuda Perwerdigar söygen muqeddes jayini bulghap, yat bir ilahning qizini emrige aldi. □ ¹² Undaq qilghuchi, yeni azdurghuchi bolsun, azdurulghuchi bolsun, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha «ashliq hediye»ni élip kelgüchi bolsun, Perwerdigar ularni Yaqupning chédirliridin üzüp tashlaydu.

¹³ Siler shuningdek shundaq qilisilerki, qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler — chünki U qurbanliq-hediyilerge héch qarimaydighan boldi, uningdin héch razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydighan boldi. □ ¹⁴ Biraq siler: «némishqa?» dep soraysiler.

■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3** «Mana, **Men uruqliringlarga tenbih bérimen**» — ibraniy tilidimu uyghur tiligha oxshash, «uruq» dégen söz hem ziraetlerning danliri hem adem perzentlirini körsitidu. Belkim bu yerde qesten ikki bisliq menide ishli tilgen. «**héytinglardiki poq**» — héyttiki nurghun qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini körsitidu. Qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini ibadetxanidin élip chiqip sirtta köydürüwétish kahinlarning mes'uliyiti idi (mesilen, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4** «**Méning Lawiy bilen tüzgen ehdem**» — «Lawiy» hezriti Yaqupning 12 oghlidin biri idi, shunga Israilning 12 qebilisidin biri bolghan. Musa peyghemberning dewride Xuda kahinliq xizmitini Lawiy qebilisige tapshurghan («Mis.» 32-bab, «Chöl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayetlerni körüng). □ **2:10** «**Bizde bir ata bar emesmu?**» — 10-17-ayetlerge qarighanda, «ata» dégen Xudani körsitidu. Biraq bezi alimlar u «hezriti Ibrahim»ni körsitidu, dep qaraydu. □ **2:11** «**yat bir ilahning qizini emrige aldi**» — «yat (ejnebiy) bir ilahning qizi» bu yerde éytilghini, chetellik bir qiz bilen toy qilish emes, belki butqa choqunidighan bir qiz bilen toy qilish. □ **2:13** «**qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler**» — mushu «köz yashliri» Xuda xelqning dua-tilawetlirini (qurbanliqlar bulargha qoshulghan bolsimu) anglimighandin kéyin, ularning közidin chiqqan yash bolsa kérek. Bezi alimlar 14-ayetke qarighanda köz yashlirini wapasizliqqa uchrighan ayallarningki, dep qaraydu (ayallar adette qurban'gah aldida körünse bolmaytti, biraq ularning azabliq yashliri Xuda aldida «qurban'gahimni qaplighan» dep hésablighan). Bu közqarash orunluqtek bolghini bilen biz birinchi qarashda bolimiz.

– Chünki Perwerdigar sen we yashliqingda alghan ayaling otturisida guwahchi bolghanidi; sen uninggha wapasizliq qilding, gerche u séning hemrahing we sen ehde tüzgen ayaling bolsimu. ¹⁵ Xuda *er-ayalni* bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi? Chünki U ulardin ixlasmen perzent kütkenidi. Emdi herbiringlar öz qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysisi yashliqta alghan ayaligha wapasizliq qilmisun! □ ¹⁶ Chünki Men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, – shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

– shunga qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysinglar wapasizliq qilmanglar!□

Ehde elchisi kélidu - teyyar bolunglar!

¹⁷ – Siler sözliringlar bilen Perwerdigarning sewr-taqitini qoymidinglar, andin siler: «Biz néme qilip Uning sewr-taqitini qoymaptuq?» – deysiler.

Sewr-taqitini qoymighanliqinglar bolsa del: «Rezillik qilghuchi Perwerdigarning neziride yaxshidur, U ulardin xursen bolidu»; yaki «Adaletni yürgüzgüchi Xuda zadi nedidur?» – déginginglerde bolmamdu!

3

¹ – Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen, u Méning aldimda yol teyyarlaydu; siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu; mana, U kéliwatidu, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■

² – Biraq Uning kelgen künide kim chidiyalisun? U körün'gende kim turalisun? Chünki U tawlighuchining oti, kirchining aqartquch sholtisidek bolidu; ³ U kümüşni tawlighuchi

□ **2:15** «Xuda *er-ayalni bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi?*» — ayetning birinchi qismining terjimiliri herxil. Ulardin biri: «Kimde Rohtin (yeni, Xudaning Rohidin) azraq bar bolsila, hergiz undaq qilmaydu». Ibraniy tilida bu yerni chüshinish tes. Bezi alimlarmu bu ayetni Ibrahimning perzent körey dep, Hejerni élishi Sarahqa bir xil wapasizliq bolghanliqini bildüridu, dep chüshinidu. Biraq umumiy menisi hemmige ayanki, Xuda wapasizliqqa we (gerche Tewrat dewride Xuda Musa peyghember arqiliq talaq bérishke ruxset bergen bolsimu) talaq bérishke öch (16-ayetnimu körüng). □ **2:16** «*men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, – Shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen*» — kona zamanlarda birsi öz chapinini yaki tonini melum bir qizning üstige yapqan bolsa, bu heriket bu qizgha qoghdighuchi bolimen, uni emrimge alimen, dégenni bildüretti («Rut» 3-bab, «Ez.» 16-babni körüng). Biraq mushundaq erler ayallirigha qoghdighuchi bolmayla qalmastin, ulargha herxil zulum-zorluqlarni qilatti yaki axirida ularni talaq qilatti; andin kéyin (11-ayet) butperes qiz bilen toy qilatti. Bashqa birxil terjimisi: ««Chünki u öz jorisigha öq bolup, uni talaq qilghan wə ahundaqla zorawanliq bilen tonini yapqan» deydu Israilning Xudasi Perwerdigar». By tərjime toghra bolsa, Tewrat dewride Perwerdigarning: «Öqmənlük talaq berixkə səwəb bolmaydu» degən hökümünü bildüridu. □ **3:1** «*Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen*» — ibraniy tilida «Mana, Men! Men Öz elchimni ewetimen,...». «*siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu*» — beziler «yeni»ni «we» dep terjime qilip «siler izdigen Reb we siler xursenlik dep bilgen ehde elchisi öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime toghra bolsa, démek ikkinchi elchi Reb Özi bolmisa, ibadetxanini qandaqmu uning «Öz ibadetxanisi» dégili bolsun? Alimlarning köpinchisining pikriche, shundaqla bizningche, bu ayet boyiche ikki elchi kélidu; (1) Rebning yolini teyyar qilidighan elchi («Méning elchim») we (2) uningdin kéyinki Reb Özi; Reb yene «Ehde Elchisi» depmu atilidu. Bu ikki elchi, shundaqla «Ehde Elchisi»ning menisi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. Bu elchining ewetilishi Xudaning xelqlerning étiqadisiz erz-dadlirigha bolghan jawabidur. Shunga «siler izdigen» we «siler xursenlik dep bilgen» dégenlerni kinayilik gep dep chüshinishimiz kérek. ■ **3:1** Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24

hem érihdighuchidek tawlap olturidu; Lawiyning balilirini saplashturidu, ularni altun-kümüşni tawlighandek tawlaydu; shuning bilen ular Perwerdigargha heqqaniylikta qilin'ghan qurbanliq-hediyeni sunidu. ■

⁴ Andin Yehuda hem Yérusalémning qurbanliq-hediyiliri Perwerdigargha kona zamanlardikidek, ilgiriki waqitlardikidek shérin bolidu. ⁵ Men hésab élishqa silerge yéqin kélimen; Men séhirgerlerge, zinaxorlarga, yalghan qesem ichküchilergé, medikarlarning heqqini tutuwélip bozek qilghuchilargha, tul xotunlar hem yétim-yésirlarni xarlighuchilargha, yat ademlerni öz heqqidin ayriwetküchilergé, shuningdek Mendin héch qorqmighanlarga tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■ ⁶ Chünki Menki Perwerdigar özgermesturmen; shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler. □ ■

⁷ — Ata-bowiliringlarning künliridin tartip siler belgilimilirimdin chetnep, ularni héch tutmighansiler. Méning yénimgha qaytip kélinglar, Men yéninglarga qaytimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — biraq siler: «Biz qandaqmu qaytip kélimiz?» — deysiler. ■ ⁸ Adem Xudaningkini bulisa bolamdu? — Biraq Manga Méningkini bulap keldinglar. Siler yene: «Biz qandaqsige Sanga bulangchiliq qiliwatimiz» — deysiler. Siler «ondin bir» ülush öshriliringlarni hem «kötürme hediye»ni sun'ghininglarda shundaq qilisiler! □ ⁹ Siler éghir bir lenetke qaldinglar, chünki Manga bulangchiliq qiliwatisiler — siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler! □ ¹⁰ Emdi öyümde ashliq bolush üçün pütkül «ondin bir» ülush öshrini ambargha élip kélinglar we shundaqla Méni sinap béqinglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Men asmanning dérizilirini chong échip silerge patquzalmighudek bir beriketni töküp béridighanliqimni körüp baqmamsiler? ¹¹ Shundaq bolghandila Men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen, u topriqinglardiki méwilerni weyran qilmaymen; silerning bagh-étizliringlardiki tal üzümler waqitsiz tökülüp ketmeydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □

¹² — Shuning bilen barliq eller silerni bextlik dep ataydu, chünki yéringlar ademni huzurlanduridighan bir zémin bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xalayıq yene qarshiliq körsitidu

¹³ — Silerning sözliringlar Manga qattiq tegdi, deydu Perwerdigar, — biraq siler yene: «Biz sen bilen qarshilishidighan néme söz qilduq?» — deysiler. ■

¹⁴ — Siler: «Xudaning xizmitide bolush bihudiliktur» hem: «Uning tapshuruqini ching tutushimiz we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar aldida matem tutqan kishilerdek yürüshimizning néme paydisi?» — deysiler, ¹⁵ hem shuningdek: «Tekebburlarni bextlik dep ataymiz; rezillik qilghuchilar ronaq tapidu; ular berheq Xudani sinaydu, biraq qutulup kétidu» — deysiler.

■ **3:3** Ros. 6:7 □ **3:5** «tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen» — bashqa birxil terjimisi «mahir eyibligüchi guwahchi bolimen». ■ **3:5** Mis. 20:7; 22:22; Qan. 24:17; Am. 2:7 □ **3:6** «Menki Perwerdigar özgermesturmen» — Xuda özgermes bolsa, Uning Ibrahim peyghemberge ewladliri Israil toghruluq bolghan wedilirimu özgermestur. «shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler» — bashqa birxil terjimisi: «shunga siler, i Yaqup oghullirimu héch özgermigen». ■ **3:6** Zeb. 33:11-12; Pend. 19:21; Yesh. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ **3:7** Zek. 1:3 □ **3:8** «kötürme hediye» — mushu xil qurbanliq bir tereptin bezi qurbanliqlardin kahinlar üçün ayriwétilgen bir qismini, yene bir tereptin Xudagha atap béghishlighan herxil (meyli muqeddes qanun békitken yaki ixtiyari bilen bolghan) nersilerni teswirleydu. □ **3:9** «Siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler» — «yat el» mushu yerde Xudaning intayin kinayilik gépi. Xelq Uninggha yat bolup, butperes bir elge oxshaydu. □ **3:11** «men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen» — «yalmighuchi» bolsa herxil ziyaliq hasharet-haywanlarni (mesilen, chéketkini) körsitishi mumkin. ■ **3:13** Ayup 21:14, 15.

16 Perwerdigardin eyminidighanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilen mungdashti; Perwerdigar uni nezirige aldi, sözlirini anglidi. Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi.□

17 – Bu kishiler bolsa Özümning alahide göherimni yighqan künide Méningki bolidu – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar – we Men xuddi adem öz xizmitide bolghan oghligha ichini aghritqandek ulargha ichimni aghritimen. ■ 18 Siler qaytip kélisiler we heqqaniylar bilen rezillerni, Xudaning xizmitide bolghanlar bilen bolmighanlarni perq ételeysiler.□

4

Axirqi zaman – Perwerdigarning küni

1 – Chünki mana shu kün, xumdanek köydürgüchi kün kélidu; herbir tekebburluq qilghuchi hem herbir rezillik qilghuchi paxaldek bolidu; shu kélidighan kün ularni köydüriwétidu, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, – ulargha ne yiltiz ne shax qaldurulmaydu. ■ 2 Lékin namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu; siler talagha chiqip bordaq mozaylardek qiyghitip oynaysiler; □ 3 siler rezillerni cheylep dessiwétisiler; ular Men teyyarlighan künide tapininglar astida kül bolidu, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Axirqi dewet we bésharet

4 – Men Horeb téghida pütkül Israil üçün qulum Musagha buyrughan qanunni, yeni belgilimiler hem hökümlerni yadinglarda tutunglar.■

5 – Mana, Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kélishtin awwal Men silerge Ilyas peyghembarni ewetimen. ■ 6 U atilarning könglini balilargha mayil, balilarning könglini atilargha mayil qilidu; undaq bolmighanda Men kélip yer yüzini qarghash bilen uruwétimen.

□ 3:16 «Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi» — bu kitabni qeyerde, asmanda yaki zéminda, yaki kim yazghanliqi déyilmigen. ■ 3:17 Mis. 19:5; Yuh. 10:29; Yesh. 62:3; Fil. 4:1; 1Tés. 2:19 □ 3:18 «Siler qaytip kélisiler» — axirqi zamanda, Israillarning qaldisining öz zéminge qaytip kélishi yaki ölümdin tirilishini körsitidu. ■ 4:1 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. □ 4:2 «Namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu» — «qanatliri» belkim «heqqaniyliqni parlitidighan quyash»ning nurlirini körsitidu. «heqqaniyliqni parlitidighan Quyash» — ibranij tilida «heqqaniyliq quyashi» déyilidu. Mesihni körsitidu, elwette. ■ 4:4 Qan. 6:3 ■ 4:5 Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luqa 1:17; 9:30; Weh. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan qilgan xush xewer» ... Eysa Mesihning nesebnamisi

¹ Bu Ibrahimning oghli we Dawutning oghli bolghan Eysa Mesihning nesebname kitabidur: —□ ■

² Ibrahimdin Ishaq töreldi, Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaqup Yehuda we uning aka-ukilirining atisi boldi;■ ³ Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi; Perezdin Hezron töreldi, Hezrondin Ram töreldi,□ ■ ⁴ Ramdin Amminadab töreldi, Amminadabdin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon töreldi, ⁵ Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi, Boazdin Rut arqiliq Obed töreldi, Obedtin Yesse töreldi,□ ⁶ Yessedin Dawut padishah töreldi. Dawuttin Uriyaning ayali arqiliq Sulayman töreldi,■ ⁷ Sulaymandin Rehaboam töreldi, Rehaboamdin Abiya töreldi, Abiyadin Asa töreldi,■ ⁸ Asadin Yehoshafat töreldi, Yehoshafattin Yehoram töreldi, Yehoramdin Uzziya töreldi,□ ⁹ Uzziyadin Yotam töreldi, Yotamdin Ahaz töreldi, Ahazdin Hezekiya töreldi, ¹⁰ Hezekiyadin Manasseh töreldi, Manassehdin Amon töreldi, Amondin Yoshiya töreldi; ¹¹ Babilgha sürgün qilin'ghanda Yoshiyadin Yekoniyah we uning aka-ukiliri töreldi. □ ■ ¹² Babilgha sürgün bolghandin kéyin, Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi, Shéaltieldin Zerubbabel töreldi, □ ■ ¹³ Zerubbabeldin Abihud töreldi, Abihuddin Éliaqim töreldi, Éliaqimdin Azor töreldi, ¹⁴ Azordin Zadok töreldi, Zadoktin Aqim töreldi, Aqimdin Elihud töreldi, ¹⁵ Elihudtin Eliazar töreldi, Eliazardin Mattan töreldi, Mattandin Yaqup töreldi, ¹⁶ Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi; Meryem arqiliq Mesih atalghan Eysa tuguldi.□

¹⁷ Shundaq bolup, Ibrahimdin Dawutqiche bolghan ariliqta jemi on töt ewlad bolghan; Dawuttin Babilgha sürgün qilin'ghiche jemi on töt ewlad bolghan; we Babilgha sürgün qilinishtin Mesih kelgüche jemi on töt ewlad bolghan.

Eysa Mesihning dunyagha kélishi

¹⁸ Eysa Mesihning dunyagha kélishi mundaq boldi: — Uning anisi Meryem Yüsüpke yatliq bolushqa wede qilin'ghanidi; lékin téxi nikah qilinmayla, uning Muqeddes Rohtin hamilidar bolghanliqi melum boldi.□ ■

¹⁹ Lékin uning *bolghusi* éri Yüsüp, durus kishi bolup, uni jemi yet aldida xijaletke qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi.□

□ **1:1** «Eysa Mesihning nesebname kitabi» — bu sözler belkim birinchidin töwendiki «nesebname»ni (1-16-ayetni) körsitidu. Ikkinchidin ular hem «Matta» kitabining béshida we toluq Injilning béshida kélip «Bu kitab Eysa Mesih dewrining xatirisi», dégen menini bildürüshi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:1** Luqa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3** «Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi» — Tamar toghruluq «Yar.» 38-babni körüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5** «Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi» — Rahab toghruluq «Yeshua» 2-babni körüng. «Boaz Rut arqiliq Obed töreldi» — Rut toghruluq Tewrattiki «Rut»ni körüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10. □ **1:8** «Yehoshafattin Yehoram töreldi» — «Yehoram» grék tilida qisqartilma shekilde «Yoram» holidu. □ **1:11** «Babilgha sürgün qilin'ghanda...» — sürgün qilinishning bashlinishidin axirlishishighiche on nechche yil jeryan bolghan. Israillar türküm-türkümlerge bölünüp sürgün qilin'ghan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12** «Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi» — bu qiziq xewer üstide «qoshumche söz»imizni körüng. «Shéaltiel» grék tilida «Salatiyel». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Ezra 3:2. □ **1:16** «Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi» — bizning pikrimizche «Matta»da Yüsüpning nesebnamisi xatirilidur. «Luqa»da Meryemningki xatirilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **1:18** «lékin téxi nikah qilinmayla,...» — grék tilida «ular téxi bille bolmayla». ■ **1:18** Luqa 1:27,34. □ **1:19** «Yüsüp... uni jemi yet aldida xijaletke qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi» —Ibraniylar arisida yigit-qiz bir-birige wedileshken bolsa qanun aldida alliqachan resmiy er-ayal dep hésablinidu.

²⁰ Emma u mushu ishlarni oylap yüriginide, mana Perwerdigarning bir perishtisi uning chüshide körünüp uninggha: — Ey Dawutning oghli Yüsüp, ayalning Meryemni öz em-ringge élishtin qorqma; chünki uningda bolghan hamile Muqeddes Rohtin kelgen. ²¹ U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gunahliridin qutquzidu» — dédi. □ ■

²² Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan, démek: — □ ²³ «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu». □

²⁴ Yüsüp oyghinip, Perwerdigarning shu perishtisining dégini boyiche qilip, Meryemni emrige aldi. ²⁵ Lékin Meryem boshan'ghuche u uninggha yéqinlashmidi. Bu Meryemning tunjisi idi; Yüsüp uninggha Eysa dep isim qoydi. ■

2

Danishmenlarning ziyariti

¹ Eysa Hérod padishah höküm sürgen künlerde Yehudiye ölkisining Beyt-Lehem yézisida dunyagha kelgendin kéyin, mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip, puqralardin: □ ■ ² Yehudiylarning yéngidin tughulghan padishahi qeyerde? Chünki biz uning yultuzining kütürülgenlikini körduq. Shunga, uninggha sejde qilghili kelduq, — déyishti. □ ³ Buni anglighan Hérod padishah, shuningdek pütkül Yérusalém xelqimu alaqqadilikke chüshti. ⁴ U pütkül bash kahinlar we xelqning Tewrat ustazlirini chaqirip, ulardin «Mesih qeyerde tughulushi kérek?» — dep soridi. □ ⁵ Ular: «Yehudiyediki Beyt-Lehem yézisida bolushi kérek, — chünki peyghember arqiliq shundaq pütülgen: — □

⁶ «I Yehudiye zéminidiki Beyt-Lehem, Xelqing Yehudiye yétekchilirining arisida eng kichiki bolmaydu; Chünki sendin bir yétekchi chiqidu, U xelqim Israillarning baqquchisi bolidu» — déyishti. ■

□ **1:21** «U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gunahliridin qutquzidu» — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibranii tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidir. ■ **1:21** Luqa 1:31; Ros. 4:12.

□ **1:22** «Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan...» — Injilda, Tewrattiki bésharetler neqil keltürülginide, üç xil ehwal körüldü; (1) yüz bergen ish del shu bésharetning obyékti bolidu (mesilen, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bergen ish shu bésharet öz ichige alghan bir weqe yaki ish bolidu (mesilen, 2:23, 13:35); (3) yüz bergen ish shu bésharette körsitilgen ishqa bir misal bolidu (mesilen, 2:17). Bu témini tetqiq qilish intayin paydiliqtur. □ **1:23** «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu» — «Yesh.» 7:14 we «Yesh.» 8:8, 10ni körüng. ■ **1:25** Luqa 2:21. □ **2:1** «Hérod padishah höküm sürgen künlerde» — «Hérod padishah» toghruluq «Qoshumche söz» we «Tebirler»nimu körüng. «Mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...» — «danishmenler» — Grék tilida «magoy» dégen söz bilen ipadilinidu. Eslide bu söz munejjimlerni yaki pir-ustazlarni körsitetti; Daniyal peyghember Babilda mundaq kishilerge «pir-larning piri» bolup yol körsetkendin kéyin (Tewrat, «Daniyal» dégen qisimni körüng) «magoy»larning közqarashliri we hésabliri asasen xurapat boyiche emes, belki Tewrattiki bésharetler boyiche bolghan bolushi mumkin. «meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...» — Yérusalém qedimki Israilling paytexti idi. ■ **2:1** Luqa 2:4. □ **2:2** «Chünki biz uning yultuzining kütürülgenlikini körduq» — «uning yultuzi» — démek, «uning tughulghanliqidin bésharet bérédighan yultuzi». «biz uning yultuzining kütürülgenlikini körduq» — yaki «biz uning yultuzini sherqte körduq». □ **2:4** «Mesih qeyerde tughulushi kérek?» — «Mesih» — peyghemberler aldın éytqan, Xuda teripidin tallan'ghan, hamam bir küni kélip hem nijat keltürédighan hem kéyin menggü hökümranliq qilidighan Kutquzghuchi-Padishahni körsitidu. «Tebirler»nimu körüng. □ **2:5** «peyghember arqiliq shundaq pütülgen...» — «peyghember» mushu yerde Tewrattiki Mikah peyghemherni körsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yuh. 7:42.

⁷ Buning bilen, Hérod danishmelerni mexpiy chaqirtip, yultuzning qachan peyda bolghanliqini sürüshtürüp biliwaladi. ⁸ Andin: «Bérip balini sürüshte qilip tépinglar. Tapqan hamam qaytip manga xewer qilinglar, menmu uning aldigha bérip sejde qilip kéley» — dep, ularni Beyt-Lehemge yolgha saldi.

⁹ Danishmenler padishahning sözini anglap yolgha chiqti; we mana, ular sherqte körgen héliqi yultuz ularning aldida yol bashlap mangdi we bala turghan yerge kélip toxtidi. □

¹⁰ Ular héliqi yultuzni körginidin intayin qattiq shadlinishti ¹¹ hem öyge kirip, balini anisi Meryem bilen körüp, yerge yiqilip uninggha sejde qilishti. Andin, xezinilirini échip, altun, mestiki, murmekki qatarliq sowghatlarni sunushti. ¹² Ulargha chüshide Hérodning yénigha barmasliq toghrisidiki wehiy kelgenliki üçün, ular bashqa yol bilen öz yurtigha qaytishti.

Misirgha qéchish

¹³ Ular yolgha ketkendin kéyin, Perwerdigarning bir perishtisi Yüsüpning chüshide körünüp:

Ornungdin tur! Bala we anisi ikkisini élip Misirgha qach. Men sanga uqturghuche u yerde turghin. Chünki Hérod balini yoqitishqa izdep kélidu — dédi. ¹⁴ Shuning bilen u ornidin turup, shu kéchila bala we anisi ikkisini élip Misirgha qarap yolgha chiqti. ¹⁵ U Hérod ölgüche shu yerde turdi. Shundaq boldiki, Perwerdigarning peyghember arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi. □ ■

Hérodning oghul bowaqlarni öltürüshi

¹⁶ Hérod bolsa danishmenlerdin aldan'ghanliqini bilip, qattiq ghezeplendi. U danishmenlerdin éniqlighan waqitqa asasen, ademlerni ewetip Beyt-Lehem yézisi we etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi. □ ¹⁷ Shu chaghda Yereimiya peyghember arqiliq éytilghan munu söz emelge ashuruldi: —

¹⁸ «Ramah shehiride bir sada,
Achchiq yigha-zarning pighani anglinar,
Bu Rahilening baliliri üçün kötürgen ah-zarliri;
Balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin,
Tesellini qobul qilmay pighan kötüridu». □ ■

Misirdin qaytip kélis

¹⁹ Emdi Hérod ölgendin kéyin, Xudaning bir perishtisi Misirda turghan Yüsüpning chüshide körünüp uninggha: —

²⁰ Ornungdin tur! Bala we anisini élip Israïl zéminigha qayt! Chünki balining jénini almaqchi bolghanlar öldi, — dédi. ²¹ Buning bilen Yüsüp ornidin turup bala we anisini élip Israïl zéminigha qaytti. ²² U Arxélausning atisi Hérod padishahning ornigha textke olturup Yehudiye ölkisige hökümraniq qiliwatqinidin xewer tépip, u yerge qaytishtin qorqti; we chüshide uninggha bir wehiy kélip, Galiliye zéminigha bérip, ²³ Nasaret dep

□ **2:9** «ular sherqte körgen héliqi yultuz» — yaki «ular u kötürlgende körgen héliqi yultuz». □ **2:15** «Perwerdigarning peyghember arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi» — Tewrat, «Hosh.» 11:1. ■ **2:15** Hosh. 11:1. □ **2:16** «Hérod... etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi» — démek, u tughulghan bala köp dégende ikki yashqa kirgen, dep hésablighanidi. □ **2:18** «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar» — «Ramah yurti» yaki «Ramah shehiri» Beyt-Lehemdin yiraq emes. «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar, ... balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu» — pütkül bésharet «Yer.» 31:15de tépilidu. ■ **2:18** Yer. 31:15

atildighan bir yézida olturaqlashti. Shuning bilan peyghemberler arqiliq: «U Nasaretlik dep atilidu» déyilgini emelge ashuruldi. □ ■

3

Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi

Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

¹ Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip □ ■

² kishilerga:

— Towa qilinglar! Chünki ersh padishaliqi yéqinlaship qaldi! — dep jakarlashqa bashlidi. □

³ Chünki *chömüldürgüchi Yehya* bolsa ilgiri Yeshaya peyghember bésharitime körsetken kishining del özi bolup: —

«Bayawanda towlaydighan bir kishining:

Rebning yolini teyyarlanglar,

Uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu». □ ■

⁴ Yehya *peyghember* töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghliganidi. Yeydighini bolsa chéketkiler bilen yawa here hesili idi. ■ ⁵ Emdi Yérusalém shehiri, pütün Yehudiye ölkisi we pütkül Iordan derya wadisining etrapidiki kishiler uning aldigha kélisip, ⁶ gunahlrini iqrar qilishti we uning özlirini Iordan deryasida chömüldürüşini qobul qilishti. □ ■

⁷ Lékin Perisiy we Saduqiý mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüşini qobul qilghili kelgenlikini körginide u ulargha:

— Ey yilanlarning baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüshüsh aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?! □ ■

⁸ Emdi towigha layiq méwini keltürünglar! □ ■ ⁹ We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar; chünki Men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha mushu tashlardinmu perzentlerni apiride qilalaydu. □ ■

□ **2:23** «U Nasaretlik dep atilidu» — bu muhim bésharetlik söz toghruluq «qoshumche söz»imzni körüng. ■ **2:23** Yesh. 11:1; 60:21; Zek. 6:12. □ **3:1** «Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip...» — «Yehya» ibraniy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqiti» dégen menide) bilen ipadilinidu. «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu sheklide tonush bolghanliqi üçün uni mushu terjimide ishlettuq («Yehya» esli erebche söz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2** «... ersh padishaliqi yéqinlaship qaldi!» — Injilda bashtin-axir «ersh padishaliqi» yaki «asmanning padishahliqi» dep tilgha élinidu. Grék tilida daim «asmanlarning padishahliqi» dégen sheklide élinidu. □ **3:3** «Bayawanda towlaydighan bir kishining: Rebning yolini teyyarlanglar, uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu» — «Yesh.» 40:3. ■ **3:3** Yesh. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6. □ **3:6** «... Yehyaning özlirini Iordan deryasida chömüldürüşini qobul qilishti» — bu yerde éytilghan chömüldürüş kishilerning: (1) öz gunahlrigha towa qilghanliqini; (2) Xudaning padishahliqining yéqinlashqanliqigha we shundaqla (3) Qutquzghuchi-Mesihning yéqinlashqanliqigha iman keltürüşini ipadileytti (axirqi nuqta Injildiki kényinki mezmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5. □ **3:7** «Lékin Perisiy we Saduqiý mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüşini qobul qilghili kelgen...» — «Perisiy» we «Saduqiý» toghruluq: — Yehudiylar arisidiki ikki mezhepnig kishiliri. Tebirlerdiki «Perisiy» we «Saduqiý»gha qaralsun. «Kim silerni Xudaning chüshüsh aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!» — bu kinayilik, hejwi gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, Xudadin kélidighan ghezepdin qéchip qutulush üçün chömüldürüşni qobul qilayli déginginglar qandaq gep?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7. □ **3:8** «Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!» — «towigha layiq méwe» toghruluq «qoshumche söz»imzni körüng. ■ **3:8** Luqa 3:8. □ **3:9** «Öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar!» — «Atimiz Ibrahim bardur!» — démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti», «Biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida «Uningha xas alahide helq» boliwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yuh. 8:39.

¹⁰ Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqaysi derexler késilip otqa tashlinidu. □ ■ ¹¹ Men derweqe silerni towa qilishinglar üçün sugha chömüldürimen. Lékin mendin kéyin kelgüchi zat mendin qudretliktur. Men hetta uning keshini kötürüşkimu layiq emesmen; u silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■ ¹² Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini *topa-samandin* teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.

Eysaning chömüldürülüshi

Mar. 1:9-11; Luqa 3:21-22

¹³ Shu waqitta, Eysa Yehyadin chömüldürülüşni qobul qilish üçün Galiliye ölkisidin Jordan deryasi boyigha, uning yénigha keldi. ■ ¹⁴ Biraq Yehya chömüldürüşke unimay uni tosup:

— Esli chömüldürülüşni men sendin qobul qilishim kérek idi, biraq sen méning aldingha kepsen'ghu? — dédi.

¹⁵ Lékin Eysa uninggha jawaben: — Hazirche shuninggha yol qoyghin; chünki heqqaniyliqning barliq *teleplirini* emelge ashurush üçün, shundaq qilishimizgha toghra kélidu, — dédi.

Shuning bilen, Yehya uninggha yol qoydi. ¹⁶ We Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti; u sudin chiqishi bilen mana, ershler uninggha échilip, Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp, üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■ ¹⁷ We mana, ershtin bir awaz: — «Bu Méning söyümlük oghlum, Men uningdin toluq xursenmen!» — dep anglandi.■

□ **3:10** «Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi» — Yehya peyghemberning bu ulugh sözi we 12-ayettiki kéyinki béshariti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Uning shu bayani «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yuh. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luqa 3:21. □ **3:16** «Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti...» — némishqa Eysa Yehyaning chömüldürülüşini qobul qildi? «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. «Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp..» — yaki «... paxtek qiyapitide chüshüp...». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **3:16** Yesh. 11:2; 42:1; Yuh. 1:32. ■ **3:17** Yesh. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

4

*Eysaning chöl-bayawanda sinilishi**Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13*

¹ Andin Eysa Rohning yétekchilikide Iblisning sinaq-azdurushlirigha yüzlinish üçün chöl-bayawan'gha élip bérildi. □ ■ ² U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi. □ ³ Emdi azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha:

— Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang, mushu tashlarni nan'gha aylinishqa buyrughin! — dédi. □

⁴ Lékin u jawaben: —

Tewratta: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» dep pütülgen, — dédi. □ ■

⁵ Andin Iblis uni muqeddes sheherge élip béríp, ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup uninggha: ⁶ — Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! Chünki

Tewratta: «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kütürüp yürüdu» dep pütülgen — dédi. □ ■

⁷ Eysa uninggha: «Tewratta yene, «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu pütülgen — dédi. □ ■

⁸ Andin, Iblis uni nahayiti égiz bir taghqa chiqirip, uninggha dunyadiki barliq padishahliqlarni sherepliri bilen körsitip:

⁹ Yerge yiqilip manga ibadet qilsang, bularning hemmisini sanga bériwétimen, — dédi.

¹⁰ Andin Eysa uninggha: — Yoqal, Sheytan! Chünki *Tewratta:* «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» dep pütülgen, — dédi. □ ■

¹¹ Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi. □

*Eysa telim bérishni bashlaydu**Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15*

¹² Emdi Eysa Yehyaning tutqun qilin'ghanliqini anglap, Galiliyege yol aldi. ■ ¹³ U Nasaret yézisini tashlap, Zebulun we Naftali rayonidiki *Galiliye* déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti. □ ¹⁴ Shundaq qilip, Yeshaya peyghember arqiliq éytilghan shu bésharet emelge ashuruldi, démek: —

¹⁵ «Zebulun zémini we Naftali zémini,

□ **4:1** «... Eysa Rohning yétekchilikide ... chöl-bayawan'gha élip bérildi» — «Roh» mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2** «U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi» — oqurmenlerge ayan bolsunki, muqeddes yazmilarda «roza tutush» adette héchqandaq ozuqlanmasliqni körsitidu. Undaq biwasite déyilmigen bolsa mushu rozilar su ichmeslikni öz ichige almaydu. □ **4:3** «Azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha... dédi» — «azdurghuchi» Sheytanni körsitidu, elwette. «Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang,...» — grék tilida bu -3- we 6-ayetlerdiki «eger» adette «eger (mundaq) bolsang (we derweqe shundaq bolisen)» dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisdiki jismaniý jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildürüdu. □ **4:4** «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6** «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kütürüp yürüdu» — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:6** Zeb. 91:11,12 □ **4:7** «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10** «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11** «Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi» — Reb Eysa uchrighan sinaqlar üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yuh. 4:43. □ **4:13** «U... Naftali rayonidiki Galiliye déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti» — «Galiliye déngizi» aqar suluq yoghan bir köl.

Iordan deryasining nériqi teripidiki «dégiz yoli» boyida, «Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede, □ ■

¹⁶ Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; Yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha, Del ularning üstige nur chüshti». □ ■

¹⁷ Shu waqittin boshlap, Eysa: «Towa qilinglar! Chünki ersh padishahliqi yéqinliship qaldi!» — dep jar qilishqa boshlidi. ■

Eysaning muxlis chaqirishi

Mar. 1:16-20; Luqa 5:1-11

¹⁸ Bir küni, u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, ikki aka-uka, yeni Pétrus depmu atilghan Simon isimlik bir kishini we uning inisi Andiriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti; ■ ¹⁹ u ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar — Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □

²⁰ Ular shuan béliq torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi.

²¹ U shu yerdin ötüp, ikkinchi bir aka-ukini, yeni Zebediyning oghulliri Yaqup we inisi Yuhannani kördi. Bu ikkisi kémide atisi Zebediy bilen torlirini ongshawatatti. U ularnimu chaqirdi. ²² Ular derhal kémini atisi bilen qaldurup uninggha egiship mangdi.

Eysaning Galiliyede telim bérishi

Luqa 6:17-19

²³ We Eysa Galiliyening hemme yérini kézip, ularning sinagoglirida telim béríp, Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlaytti, xelq arisida herxil késellerni we ajiz-méyiylarni saqaytti. □ ²⁴ U toghruluq xewer pütkül Suriye ölkisige tarqaldi; u yerdiki xalayiq herxil bimarlarini, yeni hertürlük késeller we aghriq-silaqlarni hemde jin chaplashqanlarni, tutqaqliq we palech késilige giriptar bolghanlarni uning aldigha élip kélishti; we u ularni saqaytti. □ ²⁵ Galiliye, «on sheher» rayoni, Yérusalém, Yehudiye we Iordan deryasining u qétidin kelgen top-top ademler uninggha egiship mangdi.

5

Heqiqiy bext-beriket

Luqa 6:20-23

¹ Mushu top-top ademlerni körüp u bir taghqa chiqti; u u yerde olturghinida, muxlisliiri uning yénigha keldi. ² U aghzini échip ulargha telim bérishke boshlidi: —

□ **4:15** «Iordan deryasining nériqi teripidiki «dégiz yoli» boyida...» — «dégiz yoli» «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerlirini körsitidu. ««Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede...» — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri sürgün qilindi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qaldi. Asuriye padishahi bashqa yat millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qéppalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, özara assimiliyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin ««yat ellikler» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan. ■ **4:15** Yesh. 8:23; 9:1. □ **4:16** «Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha, del ularning üstige nur chüshti» — Tewrat «Yesh.» 9:1-2. Bésharette mushu nur del shu kemsitilgen yerdikilerge chéchilidu, déylidu. ■ **4:16** Yesh. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16. □ **4:19** «Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» — «ademni tutquchi» dégen ibaride «tutush» ziyan yetküzüsh yaki ulardin paydilinsh uchün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. □ **4:23** «Eysa... ularning sinagoglirida telim béríp,...» — «sinagoglar» Yehudiy xelqining ibadet qilish, Tewratni oqush we wez-telim anglashqa yighilidighan ammiwiw öyliri yaki zalliri. □ **4:24** «tutqaqliq... késilige giriptar bolghanlar» — grék tilida «ay urghanlar» dégen söz bilen ipadiliniidu.

³ Mubarek, rohta namrat bolghanlar!

Chünki ersh padishahliqi ulargha tewedur. □ ■

⁴ Mubarek, pighan chekkenler!

Chünki ular teselli tapidu. □ ■

⁵ Mubarek, yawash-möminler!

Chünki ular yer yüzige mirasxordur. ■

⁶ Mubarek, heqqaniyliqqa ach we teshnalar!

Chünki ular toluq toyunidu. ■

⁷ Mubarek, rehimdillar!

Chünki ular rehim köridu.

⁸ Mubarek, qelbi pak bolghanlar!

Chünki ular Xudani köridu. ■

⁹ Mubarek, tinchliq terepdarliri!

Chünki ular Xudaning perzentliri dep atilidu. □

¹⁰ Mubarek, heqqaniyliq yolida ziyankeshlikke uchrighanlar! Chünki ersh padishahliqi ulargha tewedur. ■

¹¹ Mubarek, men üçün bashqilarning haqaret, ziyankeshlik we hertürlük töhmitige uchrisanglar; ■ ¹² shad-xuram bolup yayranglar! Chünki ershlerde katta in'am siler üçün saqlanmaqta; chünki silerdin ilgiriki peyghemberlergimu ular mushundaq ziyankeshliklarni qilghan. ■

Muxlislar «tuz»luq rolini yoqatmasliqi kérek

Mar. 9:50; Luqa 14:34-35

¹³ Siler yer yüzidiki tuzdursiler. Halbuki, eger tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? U chaghda, u héchnémige yarimas bolup, tashlinip kishilerning ayighi astida dessilishtin bashqa héch ishqa yarimaydu. □ ■

¹⁴ Siler dunyaning nuridursiler. Tagh üstige sélin'ghan sheher yoshurunalmaydu.

¹⁵ Héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdan-ning üstige qoyidu; buning bilen, u öy ichidiki hemme ademlerge yoruqluq béridu. □ ■

¹⁶ Shu teriqide, siler nurunglarni insanlar aldida shundaq chaqninglarki, ular yaxshi emelliringlarni körüp, ershtiki atanglarni ulughlisun. ■

Tewrat qanuni heqqide

¹⁷ Méni Tewrat qanunini yaki peyghemberlarning yazghanlirini bikar qilghili keldi, dep oylap qalmanglar. Men ularni bikar qilghili emes, belki emelge ashurghili keldim. ¹⁸ Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, asman-zémin yoqimighuche, uningda pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp, hetta birer chékitmu bikar qilinmaydu. □ ■ ¹⁹ Shu sewebtin, Tewrat qanunining eqidilirige,

□ **5:3 «rohta namrat bolghanlar»** — belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bashqa birxil terjimisi: «Mubarek, rohta tilemchi bolghanlar!». Grék tilida «namrat» dégen söz «tilemchi» dégen menini öz ichige alidu (mesilen, «Luqa» 16:20, 22de). Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishli tilidu. ■ **5:3** Yesh. 57:15; 66:2; Luqa 6:20. □ **5:4 «pighan chekkenler»** — belkim öz gunahliri we Xudagha tayanmighanliqi üçün pighan chékishni körsitidu. ■ **5:4** Yesh. 61:2; 66:10,13; Luqa 6:21. ■ **5:5** Zeb. 37:11. ■ **5:6** Yesh. 55:1. ■ **5:8** Zeb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9 «tinchliq terepdarliri»** — grék tilida: «sulhi qilghuchilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pét. 3:14. ■ **5:11** 1Pét. 4:14. ■ **5:12** Luqa 6:23. □ **5:13 «siler yer yüzidiki tuzdursiler»** — tuz — (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. ■ **5:13** Mar. 9:50; Luqa 14:34.

□ **5:15 «héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas...»** — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luqa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pét. 2:12. □ **5:18 «uningda, yeni Tewrat qanunida pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp... bikar qilinmaydu»** — «yod» bolsa ibraniiy tilida: «i» («yod», y) — eng kichik herp hésablinidu. ■ **5:18** Luqa 16:17.

hetta uning eng kichikliridin birini bikar qilip, we bashqilargha shundaq qilishni ögitidighan herkim ersh padishahliqida eng kichik hésablinidu. Emma eksiche, Tewrat qanuni eqidilirige emel qilghanlar we bashqilargha shundaq qilishni ögetküchiler bolsa ersh padishahliqida ulugh hésablinidu. □ ■ 20 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, heqqaniyliqlinglar Tewrat ustazliri we Perisiylerningkidin ashmisa, ersh padishahliqigha héchqachan kirelmeysiler.□

Ghezeplinsh heqqide

21 Burunqilargha «Qatilliq qilma, qatilliq qilghan herqandaq adem soraqqa tartilidu» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■ 22 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlarning herbirimu soraqqa tartilidu. Öz qérindishini «exmeq» dep tillighan herkim aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu; emma qérindashlirini «telwe» dep haqaretligen herkim dozaxning otigha layiq bolidu. □

23 Shuning üçün, sen qurban'gah aldigha kélip *Xudagha* hediye atimaqchi bolghiningda, qérindishingning séningdin aghrin'ghan yéri barliqi yadinggha kelse, 24 hediengni qurban'gah aldigha qoyup turup, awwal qérindishing bilen yarishiwal, andin kélip hediengni ata.

25 Eger üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin. Bolmisa, u séni soraqchigha, soraqchi bolsa gundipaygha tapshuridu, sen zindan'gha solitiwétilesen. □ ■ 26 Men sanga shuni berheq éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimgüche, shu yerdin chiqalmaysen.□

Zinaxorluq heqqide

27 Siler «Zina qilmanglar» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■ 28 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, birer ayalgha shehwaniy niyet bilen qarighan kishi könglide u ayal bilen alliqachan zina qilghan bolidu. ■ 29 Eger emdi ong közüng séni gunahqa azdursa, uni oyup tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel. ■ 30 Eger ong qolung séni gunahqa azdursa, uni késip tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel.

Talaq qilish heqqide

Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yene: — «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» depmu buyrulghan. □ ■ 32 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, kindikim öz ayalining

□ 5:19 «uning eng kichikliridin birini bikar qilip...» — yaki «uning eng kichikliridin birini xilapliq qilip...» — Grék tilidiki péil belkim «bikar qilip» we «xilapliq qilip» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ 5:19 Yaq. 2:10.

□ 5:20 «Tewrat ustazliri we Perisiyler...» — «Perisiyler» Yehudiylarning diniy en'eniliride eng ching turidighan qattiq teleplik étiqad éqimi idi. ■ 5:21 Mis. 20:13; Qan. 5:17. □ 5:22 «Öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlar...» — bezi kona köchürmilerde: «bikardin-bikar» dégen sözler tépilmaydu. «... aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu» — «aliy kéngeshme» Yehudiylarning eng yuqiri soti bolup, «sanhédrin» dep atilatti. Beziler bu söz ershtiki sotni körsitidu, dep qaraydu; bizmu bu pikirge mayilmiz. □ 5:25 «...üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin» — «uning bilen birge yolda bolghiningda» dégen söz belkim sotqa qarap mangghan yolda, yeni sotqa chühüshtin burun bolghan «yarishish pursiti»ni körsitidu. «Luqa» 12:58ni körüng. ■ 5:25 Luqa 12:58; Ef. 4:26. □ 5:26 «qerzingning eng axirqi bir tiyini» — «bir tiyini» grék tilida «bir kodrans». Bu pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarus»ning 1/64 qismi idi. ■ 5:27 Mis. 20:14; Qan. 5:18. ■ 5:28 Ayup 31:1; Zeb. 119:37.

■ 5:29 Mat. 18:8; Mar. 9:43. □ 5:31 «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» — «Qan.»

24:1. ■ 5:31 Chöl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1.

buzuqluq qilmishidin bashqa *herqandaq ishni bahane qilib* uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu; talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu. □ ■

Qesem qilish heqqide

³³ Siler yene burunqilargha «Qesimingdin yanma, Perwerdigargha qilghan qesimingge emel qil» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■ ³⁴ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, qet'iy qesem qilmanglar; ershni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki ersh Xudaning textidur; ■ ³⁵ yaki yerni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki yer yüzi Xudaning textiperidur. Yérusalémni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki u yer ulugh padishahning shehiridur. ■ ³⁶ Hetta öz béshinglarni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki silerning chéchinglarning bir télinimu aq yaki qara rengege özgertish qolunglardin kelmeydu. ³⁷ Peqet déginglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu.□

Intiqam heqqide

Luqa 6:29-30

³⁸ Siler «Közge köz, chishqa chish» dep buyrulghinini anglighansiler. □ ■ ³⁹ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, eski bilen teng bolmanglar. Kimdekim ong mengzingge ursa, sol mengzingnimu tutup ber; ■ ⁴⁰ we birsi üstüngdin dewa qilib, könglikingni almaqchi bolsa, chapiningnimu ber. ⁴¹ Birsi sanga *yük-taqini yüdküzüp* ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang. □ ⁴² Birsi sendin tilise, uninggha ber. Birsi sendin ötné-yérim qilmaqchi bolsa, uninggha boynungni tolghima.□ ■

Düşmenlerge méhir-muhebbet körsitish heqqide

Luqa 6:27-28; 32-36

⁴³ Siler «Qoshnangni söygin, düşminingge nepretlen» dep éytilghanni anglighan. □ ■ ⁴⁴ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge düşmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankesh-

□ **5:32** «Kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa herqandaq ishni bahane qilib uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu» — ayal kishi Mesih éytqan bu ehwalgha chüshse (démek, éri buzuqluq qilghan bolsa), undaqta u talaq qilin'ghan bolsa, bashqa bir erge tegse bolidu. Shu waqitlarda talaq qilin'ghan xotun ersiz qalsa, ehwali nahayiti qiyin bolidu, elwette. ■ **5:32** Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ **5:33** Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22 ■ **5:34** Yesh. 66:1; Yaq. 5:12. ■ **5:35** Zeb. 48:2; Yesh. 66:1. □ **5:37** «Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu» — «rezil bolghuchi» Sheytanni közritidu. Bashqa birxil terjimisi: «rezilliktin kélidu». □ **5:38** «Közge köz, chishqa chish» — uyghur tilidiki maqal bolsa: «Qan'gha qan, jan'gha jan». Sottiki adaletlik hökümlerni körsitidighan bu sözler Tewrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20de tépilidu. ■ **5:38** Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21. ■ **5:39** Pend. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9. □ **5:41** «Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa...» — «ming qedem» grék tilida: «bir miliyon», yeni texminen 1.5 kilométr. «birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang» — shu waqitlarda Rim impériyesidiki eskerlarning addiy puqralarni öz yük-taqirini kötürüp bérishke zorlash hoquqi bar idi. □ **5:42** «Birsi sendin tilise, uninggha ber» — Mesih tiligenlerge némini bérish, némini bermeslik toghrisida söz qilmighan; peqet könglimizde «bérish pozitsiyisi»ni saqlashimiz kérek. Del tiligen nersini bérishimiz natayin («Ros.» 3:6ni körüng). ■ **5:42** Qan. 15:8; Luqa 6:35. □ **5:43** «Qoshnangni söygin» — «Law.» 18:18. «düşminingge nepretlen» — ikkinchi söz Tewrattin emes, belki Yehudiy ustazlarning yazmiliridin élinip, ularning en'eniwi közqarishini eks ettüridu. ■ **5:43** Law. 19:18.

lik qilganlarga dua qilinglar. □ ■ 45 Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yamghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlergimu yaghduridu. □ 46 Eger siler özünlgarha muhebbet körsetkenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, buning qandaqmu in'amgha érishküchiliki bolsun? Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu? □ ■ 47 Eger siler peqet qérindashliringlar bilenla salam-sehet qilishsanglar, buning néme peziliti bar? Hetta yat elliklermu shundaq qilidighu! □ 48 Shunga, ershtiki Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar. □ ■

6

Xeyr-saxawet heqqide

1 Hézi bolunglarki, xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar. Bundaq qilsanglar, ershtiki Atanglarning in'amigha érishelmeysiler. □
 2 Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma. Saxtipezlerla sinagoglarda we kochilarda ademlarning maxtishigha érishish üçün shundaq qilidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu. □ ■ 3 Lékin sen, xeyr-saxawet qilghiningda ong qolungning néme qiliwatqinini sol qolung bilmisun.
 4 Shuning bilen xeyr-saxawiting yoshurun bolidu we yoshurun ishlarni körgüchi Atang sanga buni qayturidu. ■

Dua heqqide

Luqa 11:2-4

5 Dua qilghan waqtingda, saxtipezlerde bolma; chünki ular bashqilargha köz-köz qilish üçün sinagoglar yaki töt kocha éghizida turuwélip dua qilishqa amraqtur. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu.
 6 Lékin sen bolsang, dua qilghan waqtingda, ichkiri öyge kirip, ishikni yépip, yoshurun turghuchi Atanggha dua qilinglar; we yoshurun körgüchi Atang buni sanga qayturidu. ■
 7 Dua-tilawet qilghanda, *butperes* yat elliklerdikidek quruq geplerni tekrarlawer-menglar. Chünki ular dégenlirimiz köp bolsa *Xuda* tiliginimizni choqum ijabet qilidu, dep oylaydu. ■ 8 Shunga, siler ularni dorimanglar. Chünki Atanglar silerning éhtiyajinglarni siler tilimestin burunla bilidu. 9 Shuning üçün, mundaq dua qilinglar: —

«I asmanlarda turghuchi Atimiz,
 Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay. ■

10 Padishahliqing kelgey,

□ 5:44 «silerge ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar...» — bezi kona köchürmilerde toluq ayet: «...silerge dushmanlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerni qarighanlarga bext tilenglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge haqaret we ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar» déyilidu. «Luqa» 6:27-28nimu körüng. ■ 5:44 Luqa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pét. 2:23. □ 5:45 «Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler» — tekitlen'gen ish belki Xudaning heqiqiy xarakterini bashqilargha bildürüş, Uninggha oxshash bolush. □ 5:46 «Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu?» — bajgirlar intayin insapsiz, peskesh ademler dep hésablinatti. ■ 5:46 Luqa 6:32. □ 5:47 «Hetta yat elliklermu shundaq qilidighu!» — «yat ellikler»ning köpinchisi shu waqitta butperesler, kapirlar idi, elwette. □ 5:48 «...Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar» — yaki «... Atanglar mukemmel bolghinidek, siler mukemmel bolisiler». ■ 5:48 Yar. 17:1 □ 6:1 «xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar» — yaki «qilghan yaxshi ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar». □ 6:2 «Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma» — grék tilida «shunga xeyr-saxawet qilghiningda, öz aldingda kanay chalguzma». ■ 6:2 Rim. 12:8. ■ 6:4 Luqa 14:14. ■ 6:6 2Pad. 4:33; Ros. 10:4. ■ 6:7 1Pad. 18:28; Yesh. 1:15. ■ 6:9 Luqa 11:2.

Iradeng ershte ada qilin'ghandek yer yuzidimu ada qilin'ghay.

11 Bügünki nénimizni bügün bizge bergeysen.

12 Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek, Senmu qerzlirimizni kechürgeysen.□

13 Bizni azdurulushlarga uchratquzmighaysen, Belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen».□ ■

14 Chünki siler bashqilarning gunah-sewenliklerini kechürsenglar, ershtiki Atanglarmu silerni kechüridu. ■ 15 Biraq bashqilarning gunah-sewenliklerini kechürmisenglar, ershtiki Atanglarmu gunah-sewenlikliringlarni kechürmeydu.■

Roza tutush heqqide

16 Roza tutqan waqtinglarda, saxtipezlerdeki tatirangghu qiyapetke kiriwalmanglar. Ular roza tutqinini köz-köz qilish üçün chiraylirini solghun qiyapette körsitidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu. ■ 17 Emdi sen, roza tutqiningda, chachliringni maylap, yüzüngni yuyup yür. 18 Shu chaghda, roza tutqining insanalarga emes, belki peqet yoshurun turghuchi Atangghila körünidu; we yoshurun körgüchi Atang uni sanga qayturidu.

Bayliq heqqide

Luqa 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yer yuzide özünlarga bayliqlarni toplimanglar. Chünki bu yerde ya küye yep kétidu, ya dat basidu yaki oghrilar tam teship oghrilap kétidu. ■ 20 Eksiche, ershte özünlarga bayliqlar toplanglar. U yerde küye yémeydu, dat basmaydu, oghrimu tam teship oghrilamaydu. ■ 21 Chünki bayliqing qeyerde bolsa, qelbingmu shu yerde bolidu. 22 Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. □ ■ 23 Lékin eger közüng yaman bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. Eger wujudungdiki «yoruqluq» emeliyette qarangghuluq bolsa, u qarangghuluq némidégen qorqunchluq-he!□

24 Héchkim *birla waqitta* ikki xojayinning qulluqida bolmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi köridu; yaki buninggha baghlinip, uninggha étibarsiz qaraydu. *shuninggha oxshash*, silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes.□ ■

25 Shunga men silerge shuni éytip qoyayki, hayatinglarga kéreklik yémek-ichmek yaki uchanglarga kiyidighan kiyim-kéchekning ghémini qilmanglar. Hayatliq ozuqtin, ten kiyim-kéchektin eziz emesmu? ■ 26 Asmandiki uchar-qanatlarigha qaranglar! Ular

□ 6:12 «Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek, senmu qerzlirimizni kechürgeysen» — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu. 14-ayetni körüng. □ 6:13 «..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen» — démek, Sheytandin qutquzush. Bashqa bixil terjimisi: «yamanliqtin», «rezilliktin». «..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen...» — bezi grékche nusxilarda bu ayetning axirigha kélip: «Chünki, padishahliq, hoquq we ulughluq Sanga mensup, amin» dégen ibariler qoshulghan. ■ 6:13 Mat. 13:19. ■ 6:14 Mar. 11:25; Kol. 3:13. ■ 6:15 Mat. 18:35; Yaq. 2:13. ■ 6:16 Yesh. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luqa 5:33. ■ 6:19 Pend. 23:4; Ibr. 13:5; Yaq. 5:1. ■ 6:20 Luqa 12:33; 1Tim. 6:19. □ 6:22 «eger közüng sap bolsa...» — grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: (1) «bir, bölünmes, birlashken, saq»; (2) «séxiy». Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «Közüng Xudaghila qarisa...» hemde «Sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu. ■ 6:22 Luqa 11:34. □ 6:23 «eger közüng yaman bolsa...» — «yaman» mushu yerde hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu. □ 6:24 «silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes» — «mal-dunya» grék tilida «mammon» déyilidu. ■ 6:24 Luqa 16:13. ■ 6:25 Zeb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7.

térimaydu, ormaydu, ambarlarga yighmaydu, lékin ershtiki Atanglar ularnimu ozuqlanduridu. Siler ashu qushlardin köp eziz emesmu? ■ ²⁷ Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünlarni birer saet uzartalaysiler?□

²⁸ Silerning kiyim-kéchékning ghémini qilishinglarning néme hajiti?! Daladiki niluperlarning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaq égirmeydu; □ ²⁹ Lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi. □ ³⁰ Emdi Xuda daladiki bugün échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu, ey ishenchi ajizlar! ³¹ Shunga «néme yeymiz», «néme ichimiz», «néme kiyimiz?» dep ghem qilmanglar. ³² Chünki yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu, emma ershtiki Atanglar silerning bu hemme nersilerge mohtajliqlarni bilidu; □ ³³ shundaq iken, hemmidin awwal Xudaning padishahliqi we heqqaniyliqigha intilinglar. U chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu.■

³⁴ Shuning üçhün, etining ghémini qilmanglar. Etining ghémi etige qalsun. Her künning derdi shu kün'ge tushluq bolidu.

7

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar

Luqa 6:37-38; 41-42

¹ Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenlar. Shundaqta *Xudaning* hökümige uchrimaysiler.■ ² Chünki siler bashqilar üstidin qandaq baha bilen höküm qilsanglar, *Xudamu* silerning üstünglardin shundaq baha bilen höküm chiqiridu. Siler bashqilarni qandaq ölchem bilen ölchisenglar, *Xudamu* silerni shundaq ölchem bilen ölcheydu.□ ■ ³ Emdi néme üçhün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!□ ■ ⁴ Sen qandaqmu buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen? Chünki mana, özüngning közide lim turidu!? ⁵ Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen.■

Xudaning sözini közige ilmaydighanlar heqqide

⁶ Muqeddes nersini itlarga bermenglar, yaki ünche-merwayitliringlarni tongguzlarning aldigha tashlap qoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dessep, andin burulup silerni talaydu.■

Tilenglar, izdenglar, chékinglar

Luqa 11:9-13

■ **6:26** Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □ **6:27** «... ömrünlarni birer saet uzartalaysiler?» — bashqa bir terjimisi: «...boyunggha birer ghérich qoshalamdu?». □ **6:28** «Daladiki niluperler□□□» — yaki «Daladiki yawa gül-giyahlar...». □ **6:29** «hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi» — mushu yerde «Sulayman» ulugh padishah, Dawut padishahning oghli Sulaymanni körsitidu. □ **6:32** «yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu...» — «yat eldikiler» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti. Muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-qudrutige hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushi kérek idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zeb. 37:25; 55:22 ■ **7:1** Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2** «bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenlar» — bu 1-2-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luqa 6:38. □ **7:3** «buradiringning közidiki qilni körüp...» — yaki «qérindishingning közidiki qilni körüp...». «...öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» — ayetning toluq menisi: «Néme üçhün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen» dégendek. ■ **7:3** Luqa 6:41, 42. ■ **7:5** Pend. 18:17. ■ **7:6** Pend. 9:8; 23:9.

⁷ Tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler; ishikni chékinglar, échilidu. ■ ⁸ Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu. ■ ⁹ Aranglarda öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash bérédighanlar barmu?! ¹⁰ Yaki béliq telep qilsa, yilan bérédighanlar barmu? ¹¹ Emdi siler rezil turupmu öz perzentliringlarga yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Atanglar Özidin tiligenlerge yaxshi nersilerni téximu iltipat qilmasmu? ■ ¹² Shunga her ishta bashqilarning özünqlargha qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar; chünki Tewrat qanuni we peyghemberlerning telimatliri mana shudur. ■

Xudaning padishahliqigha kiridighan derwaza tar
Luqa 13:24

¹³ Tar derwazidin kiringlar. Chünki kishini halaketke élip baridighan derwaza keng bolup, yoli kengtasha we daghdamdur, we uningdin kiridighanlar köptur. ■ ¹⁴ Biraq hayatliqqa élip baridighan derwaza tar, yoli qistang bolup, uni tapalaydighanlarmu az. ■

Ikki xil derex
Luqa 6:43-44; 13:25-27

¹⁵ Aldinglarga qoy térisige oriniwélip kelgen, ichi yirtquch chilböridek bolghan saxta peyghemberlerdin hoshyar bolunglar. ■ ¹⁶ Siler ularni méwiliridin tonuwalalaysiler. Tikendin üzüm, qamghaqtin enjürler alghili bolamdu? ¹⁷ Shuninggha oxshash, her yaxshi derex yaxshi méwe béridu, por derex nachar méwe béridu. ■ ¹⁸ Yaxshi derex nachar méwe bermeydu, por derex yaxshi méwe bermeydu. ¹⁹ Yaxshi méwe bermeydighan herbir derex késilip otqa tashlinidu. ²⁰ Shuningdek, mushundaq kishilerni méwiliridin tonuwalalaysiler.

Heqiqiy muxlis

²¹ Manga «Rebbim, Rebbim» dégenlerning hemmisila ersh padishahliqigha kirelmeydu, belki ershte turghuchi Atamning iradisini ada qilghanlarla kireleydu. ■ ²² Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim, biz séning naming bilen wehiy-bésharetlerni yetküzduq, séning naming bilen jinlarni qoghliduq we naming bilen nurghun möjizilerni körsettuq» deydu. □ ■ ²³ Halbuki, u chaghda men ulargha: «Silerni ezeldin tonumaymen. Közümdin yoqilinglar, ey itaetsizler!» dep élan qilimen. ■

Ikki xil imaret salghan kishiler

²⁴ Emdi herbiri bu sözlirimni anglap emel qilghan bolsa, u öz öyini qoram tash üstige salghan pem-parasetlik kishige oxshaydu. ■ ²⁵ Yamghur yighip, kelkün kélip, boran chiqip soqsimu, u öy örülmedi; chünki uning uli qoram tashning üstige sélin'ghan. ²⁶ Biraq sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan herbiri öyini qumning üstige qurghan exmeqke oxshaydu. ■ ²⁷ Yamghur yaghqanda, kelkün kelgende, boran chiqqanda shu öy örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshetlik boldi!

■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pend. 8:17; Yer. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21. ■ **7:12** Luqa 6:31. ■ **7:13** Luqa 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22. ■ **7:15** Qan. 13:4; Yer. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Ef. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuh. 4:1. ■ **7:17** Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luqa 8:8. ■ **7:21** Mat. 25:11; Luqa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. □ **7:22** «Shu künide **nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim...» deydi**» — «shu küni» — muqeddes yazmilardiki köp yerlerde qiyamet küni peqet «shu küni» dep atilidu. ■ **7:22** Yer. 14:14; 27:15; Luqa 13:26. ■ **7:23** Zeb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luqa 13:25,27. ■ **7:24** Yer. 17:8; Luqa 6:47; Rim. 2:13; Yaq. 1:25. ■ **7:26** Ez. 13:11; Rim. 2:13; Yaq. 1:23.

²⁸ We shundaq boldiki, Eysa bu sözlirini axirlashturghandin kéyin, bu top-top xalayıq uning telimlirige heyranuhas bolushti. ²⁹ Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi.■

8

Eysaning maxaw késilini saqaytishi

Mar. 1:40-45; Luqa 5:12-16

¹ U taghdin chüshkende, top-top kishiler uninggha egiship mangdi. ² We mana, maxaw késili bar bolghan bir kishi uning aldigha kélip, béshini yerge urup tizlinip:

– Teqsir, eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysiz! – dédi.□ ■³ Eysa uninggha qolini tegküzüp turup:

– Xalaymen, pak bolghin! – déwidi, bu ademning maxaw késili shuan pak bolup saqaydi. ⁴ Eysa uninggha:

– Hazir bu ishni héchkinge éytma, belki udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin, – dédi.□ ■

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi

Luqa 7:1-10; Yh. 4:43-54

⁵ U Kepernahum shehirige barghanda, *rimliq* bir yüzbéshi uning aldigha kélip, uningdin yélinip:■

⁶ – Teqsir, chakirim palech bolup qélip, bek azablinip öyde yatidu, – dédi.

⁷ Men bérip uni saqaytip qoyay, – dédi Eysa.

⁸ Yüzbéshi jawaben:

– Teqsir, torusumning astigha kirishingizge layiq emesmen. Peqet bir éghizla söz qilip goysingiz, chakirim saqiyip kétidu.■ ⁹ Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen, méning qol astimda leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu. Qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu, – dédi.□

¹⁰ Eysa bu geplerni anglap, heyran boldi. Özi bille kelgenlerge:

– Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bundaq ishenchni hetta Israillar arisidimu tapalmighanidim. ¹¹ Silerge shuni éytayki, nurghun kishiler künchiqish we künpétishtin kélip, ersh padishahliqida Ibrahim, Ishaq we Yaquplar bilen bir dastixanda olturidu.

■ ¹² Lékin bu padishahliqning öz perzentliri bolsa, sirtta qarangghuluqqa tashlinip,

■ **7:29** Mar. 1:22; 6:2; Luqa 4:32. □ **8:2** «maxaw késili bar bolghan bir kishi» — maxaw késili bir xil qorqunchluq, yuqumluq tere késili bolup, Tewrat qanuni boyiche Yehudiylar bu xil késelge girihtar bolghanlarni «napak» dep hésablap, ulargha tegmesliki kérek idi («Law.» 13-14-bablar). «Teqsir» — grék tilida bu söz «kurios» dep atilidu. U aldi-keynidiki sözlerge qarap yaki «Teqsir» yaki «Reb»ni bildüridu. Mushu yerde maxaw késilige girihtar adem Eysaning kim ikenlikini téxi anche bilmigechke, «Teqsir» dep terjime qilishimiz kérek. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luqa 5:12. □ **8:4** «udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin» — Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadexanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özi «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyet bilen arilishalaytti. («Law.» ,13:9, 14:11-13, «Luqa» 5:14ni körüng). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luqa 5:14. ■ **8:5** Luqa 7:1.

■ **8:8** Zeb. 107:20. □ **8:9** «menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen...» — «menmu» dégen sözge diqqet qilishimiz kérek. Démek, yüzbéshi Rim impérorining hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem igisining hohuqi astida turup uning hoquqi bilen alemning ishlirini buyruyidighan adem idi.

■ **8:11** Luqa 13:29.

u yerde yigha-zarlar kötüridu, chishlirini ghuchurlitidu, — dédi. □ ■ ¹³ Andin, Eysa yüzbéshigha:

— Öyüngge qayt, ishen'giningdek sen üçün shundaq qilinidu, dédi. Héliqi chakarning késili shu peytte saqaytildi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi

Mar. 1:29-34; Luqa 4:38-41

¹⁴ Eysa Pétrusning öyige barghanda, Pétrusning qéynanisining qizip orun tutup yétip qalghinini kördi. ■ ¹⁵ U uning qolini tutiwidi, uning qizitmisi yandi. *Ayal* derhal ornidin turup, Eysani kütüşke bashlidi.

¹⁶ Kech kirgende, kishiler jin chaplashqan nurghun ademlerni uning aldigha élip kélishti. U bir éghiz söz bilenla jinlarni heydiwetti we barliq késellerni saqaytti. ¹⁷ Buning bilen, Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen: «U özi aghriq-silaqlirimizni kötürdi, késellirimizni üstige aldi» dégen söz emelge ashuruldi.■

Eysagha egishishning bedelliri

Luqa 9:57-62

¹⁸ Eysa özini oriwalghan top-top kishilerni körüp, *muxlislirigha* déngizning u qétigha ötüp kétishni emr qildi. ¹⁹ Shu chaghda, Tewrat ustazliridin biri kélip, uninggha:

— Ustaz, sen qeyerge barsang, menmu sanga egiship shu yerge barimen, — dédi.■

²⁰ Eysa uninggha:

— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar; biraq Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.□

²¹ Muxlisliridin yene biri uninggha:

— Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen, — dédi.□

²² Biraq Eysa uninggha:

— Manga egeshkin, we ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun, — dédi.□ ■

Eysaning boranni tinchitishi

Mar. 4:35-41; Luqa 8:22-25

²³ U kémige chüshti, muxlislirimu chüshüp bille mangdi. ■ ²⁴ We mana, déngiz üstide qattiq boran chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémidin halqip kémini gherq qiliwétey dep qaldi. Lékin u uxlawatatti. ²⁵ Muxlislar kélip uni oyghitip:

— Í ustaz, bizni qutuldurghaysen! Biz halaket aldida turimiz — dédi.

²⁶ — Némishqa qorqisiler, i ishenchi ajizlar! — dédi u we ornidin turup, boran-chapqun'gha we déngizgha tenbih bériwidi, hemmisi birdinla tinchidi.■

□ **8:12 «künchiqish we künpétishtin kelgenler ...»** — (11-ayət) Yehudiy emeslerni, yeni yat eliklerni körsitidu. «Padishahliqning öz perzentliri» bolsa, esli Xudaning padishahliqigha mirasxor bolush kérek bolghan Yehudiylarning özlirini körsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ **8:14** Mar. 1:29; Luqa 4:38.

■ **8:17** Yesh. 53:4; 1Pét. 2:24. ■ **8:19** Luqa 9:57. □ **8:20 «Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq»** — Tewratta «Insan'oghli» dégen ibare aldind éytilghan, dunyani qutquzushqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche bu ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldind éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin Xudaning Oghli bolghan bolsimu, u hazir yene «Insanning oghli»mu idi. «Tebirler»nimu körüng. □ **8:21 «Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen»** — bu kishining atisi belkim téxi dunyadin ketmigenidi. Shuning bilen beziler: «Awwal bérip atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüşümge yol qoyghaysen» dep terjime qilidu. □ **8:22 «Ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun»** — «ölükler» mushu yerde shübhisizki, gunahliridin qutquzulmighanliqi tüpeylidin «rohi ölgenler»ni körsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luqa 8:22. ■ **8:26** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10.

²⁷ Muxlislar intayin heyran bolup, bir-birige:

– Bu zadi qandaq ademdu? Hetta boran-chapqunlar we déngizmu uninggha boysunidiken-he! – dep kétishti.

Eysaning jin chaplashqan ikki ademni azad qilishi

Mar. 5:1-20; Luqa 8:26-39

²⁸ Eysa déngizning u qétidiki Gadaraliqlarning yurtigha barghinida, jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi. Ular shunche wehshiy idiki, héchkim bu yerdin ötüşke jür'et qilalmaytti. □ ■ ²⁹ Uni körgende ular:

– I Xudaning Oghli, séning biz bilen néme karing! Sen waqit-saiti kelmeyla bizni qiynighili keldingmu? – dep tovlidi.

³⁰ Shu yerdin xéli yiraqta chong bir top tongguz padisi otlap yüretti. ³¹ Jinlar emdi uninggha:

– Eger sen bizni qoghliwetmekchi bolsang, bizni tongguz padisi ichige kirgüzüwetkeysen, – dep yalwurushti.

³² U ulargha:

– Chiqinglar! – déwidi, jinlar chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin étip chüshüp, sularda gherq boldi.

³³ Lékin tongguz baqquchilar beder qéchip, sheherge kirip, bu ishning bash-axirini, jümlidin jin chaplashqan kishilerning kechürmishlirini xalayiqqa éytip bérishiti. ³⁴ We mana, pütün sheherdikiler Eysa bilen körüşkili chiqti. Ular uni körgende, uning özlirining shu rayonidin ayrilip kétishini ötündi.

9

Eysaning palech késelni kechürüm qilishi we saqaytishi

Mar. 2:1-12; Luqa 5:17-26

¹ Shuning bilen u kémige chüshüp déngizdin ötüp, özi turghan sheherge qaytip keldi. □ ■

² We mana, kishiler zembilge yatquzulghan bir palechni uning aldigha élip keldi. Eysa ularning ishenchini körüp héliqi palechke:

– Oghlum, yüreklik bol, gunahliring kechürüm qilindi, – dédi.

³ Andin mana, Tewrat ustazliridin beziliri könglide: «Bu adem kupurluq qiliwatidu!» dep oylidi. ■

⁴ Ularning könglide néme oylawatqanliqini bilgen Eysa ulargha:

– Néme üçün könglünglarda rezil oylarda bolisiler? ⁵ «Gunahliring kechürüm qilindi» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu? – dédi we yene ulargha: – ⁶ Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, – u palech késelge: –

Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup öyüngge qayt, – dédi.

⁷ Héliqi adem ornidin turup öyige qaytti. ⁸ Buni körgen top-top ademler qorqushup, insanlarga bundaq hoquqni bergen Xudani ulughlashti.

Eysaning Mattani muxlisliqqa chaqirishi

Mar. 2:13-17; Luqa 5:27-32

□ **8:28** «Gadaraliqlar» — yaki «Gérasaliqlar» («Luqa» 8:36ni körüng). «jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi» — «görlerdin» — Qanaanda (Pelestinde) köp görler öngkürlerdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luqa 8:26. □ **9:1** «özi turghan sheher» — Kepernahumni démekchi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luqa 5:18; Ros. 9:33.

■ **9:3** Zeb. 32:5; Yesh. 43:25.

⁹ Eysa u yerdin chiqip aldigha kétéwétip, baj yighidighan orunda olturghan, Matta isimlik bir *bajgirni* kördi. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi.

We Matta ornidin turup, uninggha egeshti.■

¹⁰ We shundaq boldiki, Eysa *Mattaning* öyide méhman bolup dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlarmu kirip, Eysa we uning muxlisiliri bilen hemdastixan boldi. □ ¹¹ Buni körgen Perisiyler uning muxlisirigha:

— Ustazinglar némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — dédi.

¹² Bu gepni anglighan Eysa:

— Saghlam ademler emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. ¹³ Siler bérip *muqeddes yazmildiki*: «Izdeydinghim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet» déyilgen shu sözning menisini ögininglar; chünki men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, dédi.□ ■

Yéngi konidin üstündür

Mar. 2:18-22; Luqa 5:33-39

¹⁴ Shu waqitlarda, Yehya *peyghemberning* muxlisiliri Eysaning yénigha kélip uninggha: — Némishqa biz we Perisiyler pat-pat roza tutimiz, lékin sizning muxlisiringiz tutmaydu? — dep sorashti.■

¹⁵ Eysa jawaben:

— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan olturghan chaghda, toy méhmanliri haza tutup oltursa qandaq bolidu!? Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildu, ular shu künde roza tutidu.□ ■

¹⁶ Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kiyimni tartip yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. □ ¹⁷ Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, *sharabning échishi bilen* tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tökülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçün kishiler yéngi sharabni yéngi tulumlarga qachilaydu; shundaq qilghanda, her ikkilisi saqlinip qalidu.■

Eysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu

Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

■ **9:9** Mar. 2:14; Luqa 5:27. □ **9:10** «méhman bolup dastixanda olturghanda...» — grék tilida «méhman bolup dastixanda yatqanda». Shu chaghdilarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalishatti. «nurghun **bajgirlar we gunahkarlar**» — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. «**gunahkarlar**» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar; hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **9:13** «**Siler bérip muqeddes yazmildiki: «... » déyilgen shu sözning menisini ögininglar** — «Siler bérip: «palani-palani sözler»ni ögininglar» dégen sözler Yehudiy Tewrat ustazlirining bashqilargha yolyoruq körsetkende eng yaxshi köridighan ibarilirining biri. Mesihning buni ishlitishi choqum ularni renjitti. Xudaning bu béshariti Tewratta, «Hosh.» 6:6de tépilidu. «...heqqaniylarni emes, belki **gunahkarlarni chaqirghili keldim**» — Mesihning mushu sözide «gunahkarlar» dégini özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti.

■ **9:13** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luqa 5:33.

□ **9:15** «**Toy méhmanliri**» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. «**Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildu, ular shu künde roza tutidu**» — bu sözler Eysaning öz «méhmanlardin élip kétilishi», yeni uning ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqi toghruluq bir bésharitudur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2. □ **9:16** «**Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu**» — yéngi rext kiriship kétidu, elwette. ■ **9:17** Mar. 2:22.

18 U *Yehyaning muxlislirigha* bu sözlerni qiliwatqan waqtida, mana bir hökümdar kélip, uning aldigha bash urup:

– Méning qizim hazirla ölüp ketti; emma siz bérip uninggha qolingizni tegküzüp qoysingiz, u tirilidu, dédi. □ ■

19 Eysa ornidin turup, muxlisliri bilen bille uning keynidin mangdi.

20 We mana, yolda xun tewresh késilige gırıptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal Eysaning arqisidin kélip, uning tonining péshini silidi. ■ 21 Chünki u ichide «Uning tonini silisamla, choqum saqiyip kétimen» dep oylihanidi.

22 Emma Eysa keynige burulup, uni körüp:

– Qizim, yürekli bol, ishenching séni saqaytti! dédi. Shuning bilen u ayal shu saette saqaydi. □ ■

23 Emdi Eysa héliqi hökümdarning öyige kirgende, ney chéliwatqan we haza tutup way-sawatqan kishiler topini körüp, ■ 24 ulargha:

– Chiqip kétinglar, bu qiz ölmidi, belki uxlawatidu, dédi.

Shuni anglap köpchilik uni mesxire qildi. ■ 25 Kishiler chiqiriwétilgendin kéyin, u qizning yénigha kirip, uning qolini tutiwidi, qiz ornidin turdi. 26 Bu toghrisidiki xewer pütün yurtta pur ketti.

Kor we gacha kishilerning saqaytilishi

27 Eysa u yerdin chiqqanda, ikki qarighu uning keynidin kélip:

– I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz! – dep nida qilishti. □

28 U öyge kirgendin kéyin, shu ikki qarighu uning aldigha keldi. Eysa ulardin:

– Siler méning bu ishqa qadir ikenlikimge ishinemsiler? – dep soridi.

– I Rebbim, ishinimiz, – dep jawab berdi ular.

29 U qolini ularning közlige tegküzüp turup:

– Ishenchinglar boyiche bolsun! déwidi, 30 Ularning közliri échildi. Eysa ulargha:

Bu ishni héchkimge éytmanqlar! dep qattiq tapilidi. ■ 31 Lékin ular u yerdin chiqipla, uning nam-shöhritini pütkül yurtqa yéyiwetti. ■

32 Ular chiqip kétiwatqanda, kishiler jin chaplashqan bir gachini uning aldigha élip keldi. ■ 33 Uninggha chaplashqan jinning heydilishi bilenla, héliqi adem zuwan'gha keldi. Xalayıq intayin heyranuhes bolup:

– Bundaq ish Israilda zadi körülüp baqmighan, – déyishti.

34 Lékin Perisiyler:

– U jinlarni jinlarning emirige tayinip qoghlaydiken, déyishti. ■

Eysaning xelqge ichini aghritishliri

□ 9:18 «mana bir hökümdar kélip..» — bu «hökümdar» sinagogning chongi idi («Mar.» 5:22ni körüng). «Méning qizim hazirla ölüp ketti» — bashqa bir terjimisi: «Qizim bu waqqiche ölgen bolsa kérek,...». ■ 9:18 Mar. 5:22; Luqa 8:41. ■ 9:20 Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43. □ 9:22 «Qizim, yürekli bol» — Mesihning «yürekli bol» déginige qarighanda, ayal bek qorqqan. Némishqa? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üçün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (yeni, uninggha tégip ketkenler ibadetxanigha kirishke, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqetsiz bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayıqnı napak qilipla qalmaq, belki Mesihning özini «napak» qilghan bolatti. ■ 9:22 Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ 9:23 Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ 9:24 Yuh. 11:11. □ 9:27 «I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz!» — peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Qutquzghuchi-Mesih «Dawutning ewladi» bolushi kérek. Shunga Yehudiylar arisida «Dawutning oghli» dégen bu nam Mesihni körsitetti. ■ 9:30 Mat. 12:16; Luqa 5:14. ■ 9:31 Mar. 7:36. ■ 9:32 Mat. 12:22; Luqa 11:14. ■ 9:34 Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15.

³⁵ We Eysa barliq sheher we yéza-qishlaqlarni kézip, ularning sinagoglirida telim bérip, ersh padishahliqidiki xush xewerni jakarlidi we herxil késellerni we herxil méyip-ajizlarni saqaytti. ■ ³⁶ Lékin u top-top ademlerni körüp ulargha ich aghritti, chünki ular xarlinip padichisiz qoy padiliridek panahsiz idi. ■ ³⁷ Shuning bilen u muxlisirigha: — Hosul derweqe köp iken, biraq *hosul élish üçün* ishleydighanlar az iken. ■ ³⁸ Shunga hosulning Igisidin, Öz hosulingni yighiwélishqa ishlemchilerni jiddiy ewetkeysen, dep tilenglar, — dédi.■

10

Eysaning on ikki rosulini ewetishi

Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luqa 6:12-16; 9:1-6

¹ U on ikki muxlisini yénigha chaqirip, ulargha napak rohlarni qoghlash we herbir késellikni hem herbir méyip-ajizni saqaytish hoquqini berdi.□ ■ ² On ikki rosulning isim-liri töwendikiche: Awwal Pétrus depmu atilidighan Simon we uning inisi Andiriyas, andin Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, ³ Filip we Bartolomay, Tomas we bajgir Matta, Alfayning oghli Yaqup we Lebbaus depmu atilidighan Taday,□ ⁴ milletperwer dep atalghan Simon we kéyin Eysagha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyot.□

⁵ Eysa bu on ikkisini *xelqning arisigha* mundaq tapilap ewetti: —

Yat elliklarning yollirigha chiqmanglar, yaki Samariyeliklarning sheherlirigimu kirmenglar, ⁶ belki ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikiler arisigha béringlar.■

⁷ Barghan yéringlarda: «Ersch padishahliqi yéqinliship qaldi!» dep jakarlanglar.■ ⁸ Aghriq-silaqlarni saqaytinglar, ölüklerni tirildürünglar, maxaw késellirini saqaytinglar, jinlarni heydiwétinglar. Silerge shapaet xalis bérilgundur, silermu xalis iltipat qilinglar.□ ■

⁹ Belwéghinglarga altun, kümüş we mis pullarni baghlap élip yürmenglar. ■ ¹⁰ Seper üçün birla yektektin bashqa ne xurjun, ne kesh, ne hasa éliwalmanglar. Chünki xizmetkar öz ish heqqini élishqa heqliqtur.□ ■

¹¹ Herqaysi sheher yaki yézigha barghan waqtinglarda, aldi bilen shu yerde kimning hörmetke layiq mötiwer ikenlikini soranglar; shundaq kishini tapqanda, u yerdin ketküche uning öyidila turunglar. □ ■ ¹² Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar. □ ¹³ Eger u ailidikiler *hörmetke* layiq mötiwer kishiler bolsa, tiligen amanliqinglar ulargha ijabet bolsun; eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar

■ **9:35** Mar. 6:6; Luqa 13:22. ■ **9:36** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luqa 10:2; Yuh. 4:35.

■ **9:38** 2Tés. 3:1. □ **10:1** «napak rohlar» — jinlarni körsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luqa 6:13; 9:1. □ **10:3**

«Filip we Bartolomay,...» — «Bartolomay»ning bashqa bir ismi «Nataniyel» bolushi mumkin («Yh.» 1:45). «Lebbaus depmu atilidighan Taday» — Injildiki bezi kona köchürimilerde peqet «Taday» déyilidu. □ **10:4** «milletperwer dep atalghan Simon» — yaki, «Qanaanliq Simon». «Yehudiy milletperwerler» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq bilen küresh qilghuchilar idi. ■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luqa 9:2. □ **10:8**

«Silerge shapaet xalis bérilgundur, silermu xalis iltipat qilinglar» — grék tilida peqet: «Silerge xalis bérilgundur, silermu xalis béringlar» bilen ipadilinidu. ■ **10:8** Luqa 10:9; Ros. 8:18,20. ■ **10:9** Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35.

□ **10:10** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11** «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymü-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □ **10:12** «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar» — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniy tilida «shalom») dégen sözning menisi («Sanga xatirjemlik-amanliq tileymen»).

■ **10:10** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11** «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymü-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □ **10:12** «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar» — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniy tilida «shalom») dégen sözning menisi («Sanga xatirjemlik-amanliq tileymen»).

■ **10:10** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11** «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymü-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □ **10:12** «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar» — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniy tilida «shalom») dégen sözning menisi («Sanga xatirjemlik-amanliq tileymen»).

özünlargha qaytsun. □ ¹⁴ Silerni qobul qilmighan, sözliringlarni anglimighan kimdekim bolsa, ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkinglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar. □ ■ ¹⁵ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom we Gomorra zéminidikilerning hali shu sheherdikilerningkidin yénik bolidu. □ ■

Kelgüsidiki ziyankeshlik

Mar. 9:41; 13:9-13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12-17

¹⁶ Mana, men silerni qoylarni bōrilerning arisigha ewetkendez ewetimen. Shunga, yilandek sezgür, paxtektek sap dilliq bolunglar. □ ■ ¹⁷ Insanlardin pexes bolunglar; chünki ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglirida qamchilaydu. □ ■ ¹⁸ Ular we shundaqla yat ellikler üçün bir guwahliq bolushqa, siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip soraqqa tartilisiler. ■ ¹⁹ Lékin ular silerni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab bérish yaki néme jawab bérishtin ensirep ketmenglar. Chünki shu waqti-saitide éytish tégishlik sözler silerge teminlinidu. ■ ²⁰ Chünki sözligüchi özünglar emes, belki Atanglarning rohi siler arqiliq sözleydu.

²¹ Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip, ölümge tutup béridu. Balilarmu atanisigha qarshi chiqip, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■ ²² Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. Lékin axirghiche berdashliq bergenler bolsa qutquzulidu. ■ ²³ Ular silerge bu sheherde ziyankeshlik qilsa, yene bir sheherge qéchip béringlar. Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Insan'oghli qaytip kelgüche siler Israilning barliq sheherlirini arilash *wezipinglar* tügimeydu. ■

²⁴ Muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu. □ ■ ²⁵ Muxlis ustazigha oxshash bolsa, qul xojayinigha oxshash bolsa razi bolsun. Ular öyning igisini «Beelzibul» dep tillighan yerde, uning öyidikilirini téximu qattiq haqaretlimemdu? □ ■

²⁶ Shunga ulardin qorqmanglar; chünki héchqandaq yépiq qoyulghan ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu. ■

²⁷ Méning silerge qarangghuda éytidighanlirimni yoruqta éytiwéringlar. Quliqinglarga pichirlap éytilghanlarni ögzilerde jakarlanglar. ²⁸ Tenni öltürsimu, lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar; eksiche, ten we jan-rohni dozaxta halak

□ **10:13** «Eger u ailidikiler hōrmetke layiq mötiwer kishiler bolsa» — yaki «salamgha layiq bolghanlar bolsa». «eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglarga qaytsun» — mushu kishilerning layiq ikenliki we shundaqla ularning üstige muxlislar tiligen amanliqning chūshūsh-chūshmesliki ularning muxlisarni qobul qilghan-qilmighanliqi bilen baghliq idi. 14-ayetni körüng. □ **10:14** «ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkinglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar» — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6. □ **10:15** «Sodom we Gomorra» — Ibrahim peyghember zamanidiki ikki sheher bolup, bu sheherlerning ademliri oxshash hemjinsliq zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademliri bilen qoshup ot chūshürüp yoqatqan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luqa 10:12. □ **10:16** «yilandek sezgür... bolunglar» — grék tilida «yilandek aqilane ... bolunglar». ■ **10:16** Luqa 10:3. □ **10:17** «ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu» — «sot mehkimiliri» Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa xerhil soraqxanilarni körsitidu. ■ **10:17** Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16. ■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:10; 3:10. ■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24** «muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu» — bu sirlig söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüleydu, dégen menini öz ichige alidu. ■ **10:24** Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 15:20. □ **10:25** «Ular öyning igisini «beelzibul» dep tillighan yerde...» — «öyning igisi» Eysa özi, elwette. «Beelzibul» — jinlarning padishahi Sheytanning yene bir ismi. Eysa özi xelq arisida «alqishliq» bolmisa uninggha egeshkenlermu uninggha oxshash haqaretke uchrashqa razi bolushi kérek, elwette; hetta bu ishni «Xuda Öz nami üçün bizge haqaretke uchrashqa imtiyaz berdi» dep hésablash kérek («Fil.» 1:29ni körüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yuh. 8:48. ■ **10:26** Ayup 12:22; Yesh. 8:12; Yer. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2.

qilishqa qadir bolghuchidin qorqunglar. □ ■ 29 Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu? Lékin ulardin birimu Atanglarsiz yerge chüshmeydu. □ ■ 30 Emma siler bolsanglar, hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. ■ 31 Shunga, qorqmanglar. Siler nurghunlighan qushqachtinmu qimmatliktursiler!

32 Shunga, méni insanlarning aldida étirap qilganlarning herbirini menmu ershtiki Atamning aldida étirap qilimen; ■ 33 Biraq insanlarning aldida mendin tan'ghanlarning herbiridin menmu ershtiki Atam aldida tanimen.

Muxlis bolghini üçün ziyankeshlikke uchrishi mumkin

34 Méning dunyagha kélishimni tinchliq élip kélish üçündür, dep oylap qalmanglar. Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim. □ ■ 35 Chünki méning kélishim «Oghulni atisigha, qizni anisigha, kélinni qéynanisigha qarshi chiqirish» üçün bolidu. ■ 36 Shuning bilen «Ademning düshmenliri Öz ailisidiki kishiler bolidu». □ ■

37 Ata-anisini mendinmu eziz köridighanlar manga munasip emestur. Öz oghul-qizini mendinmu eziz köridighanlarmu manga munasip emes. ■ 38 Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes. □ ■ 39 Öz hayatini ayaydighan kishi uningdin mehrum bolidu; men üçün öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. ■ 40 Silerni qobul qilghanlar ménimu qobul qilghan bolidu; méni qobul qilghanlar bolsa méni ewetküchinimu qobul qilghan bolidu. ■ 41 Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi peyghemberge xas bolghan in'amgha érishidu. Heqqaniy ademni u heqqaniy iken dep bilip qobul qilghanlar heqqaniy ademge xas bolghan in'amgha érishidu. □ ■ 42 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, méning bu shakichiklirimdin eng kichiki birini méning muxlisim dep bilip uninggha hetta peqet birer chine soghuq su bergen kishimu jezmen özige layiq in'amdin mehrum bolmaydu. ■

11

Yehya peyghemberning gumaniy soali Luqa 7:18-35

□ 10:28 «Lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar...» — mushu ayette «roh-jan» insanlarning rohiy qismini, yeni ichki dunyasini körsitidu. ■ 10:28 Yer. 1:8; Luqa 12:4. □ 10:29 «Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu?» — «bir tiyin» grék tilida «assariyon». Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ 10:30 1Sam. 14:45. ■ 10:32 Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12.

□ 10:34 «... Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim» — 5:38-48de xatirilen'gendek, Eysaning étiqadchilarni urushmasliqqa dewet qilidighan telimige asasen, étiqadchilar qoligha qilich élishigha bolmaydu shunga mushu ayettiki «qilich» (Xudaning sözlirige renjyidighan ademning qolida bolup) étiqadchilargha qarshi chiqqan qilichni, yaki köchme menide «jédel-majira»ni körsetken bolsa kérek. ■ 10:34 Luqa 12:51. ■ 10:35 Mik. 7:6.

□ 10:36 «Shuning bilen «Ademning düshmenliri Öz ailisidiki kishiler bolidu» — mushu sözler Tewrat «Mik.» 7:6din élin'ghan. ■ 10:36 Zeb. 41:9; 55:12-14; Yuh. 13:18. ■ 10:37 Luqa 14:26. □ 10:38 «Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes» — rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan kréstni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. Kréstlinish ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüş» dégenning köp meniliri ichide töwendiklernimu oz ichige alsa kérek: (1) Eysa Mesih üçün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahamet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üçün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jazasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ 10:38 Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27. ■ 10:39 Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. ■ 10:40 Luqa 10:16; Yuh. 13:20. □ 10:41 «Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi» — démek, uning peyghember ikenliki, Xudaning sözini yetküzgenliki sewebidin uni qobul qilghan kishini körsitidu. ■ 10:41 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ 10:42 Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10.

¹ Eysa on ikki muxlisigha bu ishlarni tapilap bolghandin kéyin, özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish we *Xudaning kalamini* jakarlash üçün u yerdin ketti. □

² Zindan'gha solan'ghan Yehya *peyghember* Mesihning qilghan emellirini anglap, muxlisirini ewetip, ular arqiliq Eysadin: ■ ³ «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — dep soridi. □

⁴ Eysa ulargha jawab bérip mundaq dédi:

— Yehyaning yénigha qaytip bérip, öz anglawatqanliringlarni we körüwatqanliringlarni bayan qilip — ⁵ Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kem-beghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar ■ ⁶ we *uninggha yene*: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi. □

⁷ Ular ketkende, Eysa top-top ademlerge Yehya toghruluq sözleshke bashlidi:

— «Siler esli *Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? ■ ⁸ Yaki ésil kiyin'gen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygenler xan ordiliridin tépiledughu! ⁹ Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur. ¹⁰ Chünki *muqeddes yazmilardiki*: — «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;

U séning aldingda yolungni teyyarlaydu»

— dep pütülgen söz del uning toghrisida pütülgendur. □ ■ ¹¹ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida chömüldürgüchi Yehyadinmu ulughı turghuzulghini yoq; emma ersh padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu. ¹² Emma chömüldürgüchi Yehya otturigha chiqqan künlerdin бүгünki kün'giche, ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu. □ ■ ¹³ Chünki barliq peyghemberlerning bésharet bérish xizmiti, shundaqla Tewrattiki yazmilar arqiliq bésharet yetküzülüş xizmiti Yehya bilen axirl-ishidu. ¹⁴ We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «*qaytip* kélishi muqerrer bolghan Ilyas *peyghember*» bolsa, *Yehyaning* özidur. □ ■ ¹⁵ Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!

¹⁶ Lékin bu dewrdiki kishilerni zadi kimlerge oxshitay? Ular xuddi reste-bazarlarda

□ **11:1** «özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish ... üçün u yerdin ketti» — «shu yer» Galiliyeni démekchi. ■ **11:2** Luqa 7:18. □ **11:3** «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — «Kélishi muqerrer zat» bolsa Xuda wede qilghan Qutquzghuchi-Mesih, elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üçün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1; Luqa 4:18. □ **11:6** «we (*uninggha yene*): «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar» — Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **11:7** Luqa 7:24. □ **11:10** «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — Tewrat, «Mal.» 3:1, «Yesh.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 7:27. □ **11:12** «Ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu» — bashqa bir terjimisi: «Ersh padishahliqi zorawanliqqa uchrimaqta. Zorawanlar uninggha hujum qilmaqta». Biraq bizningche bu ayetning menisi asasen «Xudaning padishahliqigha kirish asan emes; chünki uninggha herxil hujumlar qilinidu; lékin hujumgha berdashliq bérishke teyyar, iradisi qet'iy ademler uninggha ige bolidu». Yene «Luqa» 16:16ni körüng. Bizningche yene, 12-14-ayetler «Mik.» 2:12-13 bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **11:12** Luqa 16:16. □ **11:14** «We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «*qaytip* kélishi muqerrer bolghan Ilyas *peyghember*» bolsa, *Yehyaning* özidur» — Tewratta, yeni «Mal.» 4:5-6de, Qutquzghuchi-Mesihning meydan'gha chiqishidin awwal Ilyas peyghember Mesihning yolini teyyarlash üçün qaytip kélidighanliqi körsitilidu. Yehudiylar Mesihning kélishini kütkechke, bu bésharetke asasen Ilyasning awwal kélishini kütüwatqanidi. Yehya peyghember Ilyas peyghemberdek küch-qudret bilen kelgen («Luqa» 1:13-17ni körüng). Shunga Mesih Eysa bu bésharet uning arqiliq emelge ashqan, dep éytidu. Uning üstige, (Yehudiy xelqi «awwalqi Ilyas» bolghan Yehyaning xewirini ret qilghan bolghachqa) Mesihning qiyamet künide dunyagha qaytip kélishidin awwalmu Ilyas peyghember özi qaytidin peyda bolidu dep ishenchimiz bar (yene «Mal.» 4:5-6ni we «Mar.» 9:11-13nimu körüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luqa 1:17.

olturwélip, bir-birige: ■ 17 «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu. 18 Chünki Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen, ular: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishidu. □ ■ 19 Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana, ular: «Taza bir toymas we bir meyxor iken. U bajgirlar we gunahkarlarning dosti» déyishidu. Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu».□

Eysani chetke qaqqan sheherler
Luqa 10:13-15

20 Andin u özi köp möjizilerni körsetken sheherlerde turuwatqanlarni towa qilmighanliqi üçün eyiblep, mundaq dédi: —■

21 Halinglarga way, ey Qorazinliqlar! Halinglarga way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti. □ ■ 22 Men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu. ■ 23 Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chüshürülsiler. Chünki aranglarda yaritilghan möjiziler Sodomda yaritilghan bolsa, u sheher bögün'giche halak bolmighan bolatti. □ 24 Emma men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom zéminidikilerning köridighini silerningkidinmu yénik bolidu.■

Eysaning xushalliqi
Luqa 10:21-22

25 Shu waqitlarda, Eysa bu ishlarga qarap mundaq dédi:

— Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu *heqiqetlerni* danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqing üçün Sanga medhiyiler oquymen! ■ 26 Berheq, i Ata, neziringde bunda qilish rawa idi.

27 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulni Atidin bashqa héchkim tonumaydu, we Atinimu Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim tonumaydu.■

28 Ey japakeshler we éghir yük yüklen'gen hemminglar! Méning yénimgha kélinglar, men silerge aramliq bérey. 29 Méning boyunturuqumni kiyip, mendin öginginglar; chünki men mömin we kemtermen; shundaq qilghanda, könglünglar aram tapidu. ■ 30 Chünki méning boyunturuqumda bolush asan, méning artidighan yüküm yéniktur.■

■ 11:16 Luqa 7:31. □ 11:18 «Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti» — grék tilida «Yehya kélip, ne yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlarning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ 11:18 Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ 11:19 «Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» — yaki «Danaliq bolsa öz ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 11:20 Luqa 10:13. □ 11:21 «Silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa...» — Tur we Zidon esli butperes «yat eller»ning sheherliri idi. Mesilen, «Ezakiyal» 26-29-babni körüng — ikki sheher bu bablarda gunahliri tüpeylidin eyiblinidu. «Zidon» grék tilida «Sidon» déyilidu. «U yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti» — «bözge (matagha) yöginip, külge milinish» — kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi. ■ 11:21 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1.

■ 11:22 Mat. 10:15. □ 11:23 «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!» — bashqa bixil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. «Sodom shehiri» — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni körüng. ■ 11:24 Mat. 10:15. ■ 11:25 Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Luqa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ 11:27 Mat. 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 3:35; 6:46. ■ 11:29 Zeb. 45:4; Yer. 6:16; Zek. 9:9

■ 11:30 1Yuh. 5:3.

12

Eysa «Shabat»ning Igisidur ... «Shabat küni» toghruluq 1-ayettiki izahatni körüng
Mar. 2:23-28; Luqa 6:1-5

¹ Shu chaghlarda bir shabat küni, Eysa bughdayliqlardin ötüp kétiwatatti. Qorsiqi échip ketken muxlisliri bashaqlarni üzüp, yéyishke bashlidi. □ ■ ² Lékin buni körgen Perisiyler uninggha:

– Qara, muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen’gen ishni qiliwatidu, déyishti. □ ■

³ Biraq u ulargha:

– Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler? □ ■ ⁴ U Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni *hemrahliri* bilen bille yégen. Eslide bu nanlarni peqet kahinlarning yéyishigila bolatti. □ ■

⁵ Siler Tewrattin shuni oqup baqmighansilerki, ibadetxanida ishleydighan kahinlar shabat künliri ishlep shabat tertipini buzsimu, gunahqa buyrulmaydu. ■ ⁶ Biraq men shuni silerge éytip qoyayki, bu yerde ibadetxanidinmu ulugh birsi bar. ■ ⁷ Emdilikte eger siler *Xudaning «muqeddes yazmilarda: «Izdeydinghinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet»* déyilgen shu sözining menisini bilgen bolsanglar, bigunah kishilerni gunahkar dep békitmeytinglar. □ ■ ⁸ Chünki Insan’oghli shabat küning Igisidur. ■

Shabat künde bimarni saqaytishqa bolamdu?

Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

⁹ U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi. □ ■ ¹⁰ We mana, u yerde bir qoli yégilep qalghan bir adem bar idi. Ular uning üstidin erz qilishqa seweb tapmaqchi bolup uningdin:

– Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu? – dep soridi. ■

¹¹ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

– Birersinglarning qoyi shabat küni origha chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqiriwal-maydighan adem barmidu? ■ ¹² Insan bolsa qoydin shunche etibarliqtur! Shunga, shabat küni yaxshiliq qilish Tewrat qanunigha uyghundur. ■ ¹³ Andin u héliqi késelge:

□ **12:1** «shabat küni» — shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilarmu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. Tebirlernimu körüng. ■ **12:1** Qan. 23:24; Mar. 2:23; Luqa 6:1. □ **12:2** «muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen’gen ishni qiliwatidu» — «cheklen’gen ish» toghruluq — Tewrat qanunida cheklen’gen. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun’gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üçün aqlishini «xaman tepkenlikke barawer» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatlimizni körüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3** «Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?» — «Oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibiliridin soraydighan soal shekli idi. □ **12:4** «Dawut Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni hemrahliri bilen bille yégen» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen’gen. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6. ■ **12:5** Chöl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18. □ **12:7** «Izdeydinghinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet» — «Hosh.» 6:6din élin’ghan söz (9:13nimu körüng). ■ **12:7** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luqa 6:5. □ **12:9** «U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi» — «ular» bolsa yuqirida tilgha élin’ghan «Perisiyler»ni körsetken bolushi kérek. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luqa 6:6. ■ **12:10** Luqa 14:3. ■ **12:11** Mis. 23:4; Qan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27.

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitishi bilanla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi.□

¹⁴ Biraq Perisiyler tashqirigha chiqip, uni qandaq yoqitish heqqide meslihet qilishti.■

Xuda tallighan qul

¹⁵ Emma Eysa buni biliwélip u yerdin ayrildi. Top-top kishiler uninggha egiship mangdi. U ularning hemmisini saqaytti; ■ ¹⁶ andin ulargha özining salahiyitini ashkarilimasliqni qattiq tapilidi. ■ ¹⁷ Buning bilen Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen munu sözler emelge ashuruldi:

¹⁸ — «Qaranglar, mana Men tallighan Öz qulum!

Méning söyümlükim, dilimning söyün'gini!

Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,
Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu.□ ■

¹⁹ U ne talash-tartish qilmaydu ne chuqan kötürmeydu,
Kochilarda uning kötürgen awazini héch anglighuchi bolmaydu.

²⁰ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuçe,

Yanjilghan qomushni sundurmaydu,

Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;□

²¹ We eller uning namigha ümid baghlaydu».■

Muqeddes Rohqa kupurluq qilish

Mar. 3:20-30; Luqa 11:14-23; 12:10

²² Shu chaghda, uning aldigha jin chaplishiwalghan kor we gacha biri élip kélindi. U uni saqaytti, kor gachini sözliyeleydighan we köreleydighan qildi. ■ ²³ Barliq xalayıq heyran bolushup:

— Ejeba, bu Dawutning oghlimidu? — déyishti.■

²⁴ Lékin Perisiyler bu sözni anglap:

— U peqet jinlarning emiri bolghan Beelzibubqa tayinip jinlarni qoghliwétidiken, déyishti.■

²⁵ Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:

— Öz ichidin bölünüp özara soqushqan herqandaq padishahliq weyran bolidu; herqandaq sheher yaki aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawalliqqa yüz tutidu. ²⁶ Eger Sheytan Sheytanni qoghliisa, u öz-özige qarshi chiqqan bolidu. Undaқта, uning padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun? ²⁷ Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghliisam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular

□ **12:13** «U qolini uzitishi bilanla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi» — «eslige keltürüldi» dégen péilning «mejhul shekli» bolup, bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégenmi uqturidu. Emdi ular bu möjize «shabat künide yaritilghanliqi» üçün zadi kimni eyiblimeskchi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53. ■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luqa 5:14. □ **12:18** «Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu»

— «Yesh.» 42-babtili izahtlarnimu körüng. «Eller» bolsa mushu yerde «yat eller», yeni barliq Yexudiy emeslerni, jahandiki barliq milletlerni körsitidu. «Höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq: — bu söz ibraniy tilida (Tewrattiki eyni bésharettte) «mishpat» déyilidu, u töt jehetni öz ichige alidu, yeni Xudaning «heqqaniy quli»ning: — (1) Xudaning butlar toghruluq hökümi, yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishini (heqiqetsizler heqiqetke érishidu). (2) Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp bérishini; (3) herxil xata uqumlarni we közqarashlarni tüzitip toghra közqarashlarni yetküzüshini; (4) adaletsizlikni tüzitip, uwal bolghanlarga adaletni yetküzüshini körsitidu. ■ **12:18** Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **12:20** «Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuçe...» — «höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq yuqiriqi 19-ayettiki izahatni körüng. ■ **12:21** Yesh. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luqa 11:14. ■ **12:23** Yuh. 4:29. ■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luqa 11:15.

siler toghruluq hoküm chiqarsun! □ 28 Lékin men Xudaning Rohigha tayinip jinlarni qoghlighan bolsam, undaqta Xudaning padishahliqi derweqe üstünglarcha chüshüp namayan boldi.

29 Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun? Peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa, andin öyini bulang-talang qilalaydu. □

30 Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *ademplerni* yighmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

31 Shuning üçün men silerge shuni éytip qoyayki, insanlarning ötküzgen hertürlük gunahliri we qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüşke bolidu. Biraq Muqeddes Rohqa kupurluq qilish héch kechürülmeydu. ■ 32 Insan'oghligha qarshi söz qilghan kimdekim bolsa kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu. □ ■

Ademni emelliridin tonush

Luqa 6:43-45

33 Derex yaxshi bolsa, méwisimu yaxshi bolidu — yaki derex por bolsa, méwisimu nachar bolidu; chünki herqandaq derex öz méwisidin bilinidu. ■

34 Ey yılanlarning perzentliri! Siler rezil tursanglar, aghzinglardin qandaqmu yaxshi söz chiqsun? Chünki ademning qelbide néme tolup tashqan bolsa éghizdin shu chiqidu.

■ 35 Yaxshi adem öz yaxshi xezinisidin yaxshi nersilerni chiqiridu. Yaman adem yaman xezinisidin yaman nersilerni chiqiridu. 36 Men silerge shuni éytip qoyayki, insanlar qilghan herbir éghiz quruq sözi üçün soraq küni hésab béridu. ■ 37 Chünki öz sözliring bilen ya heqqaniy ispatlinisen, ya sözliringlar bilen gunahkar dep békitilisen. ■

Möjizilik alamet körsitish telipi

Mar. 8:11-12; Luqa 11:29-32

38 Shu chaghda bezi Tewrat ustazliri we Perisiyler uninggha jawaben:

Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar, — dédi. □ ■ 39 Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning köristilishini istep yüridu. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq

□ 12:27 «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq hoküm chiqarsun!» — bu sözning ikki sherhi bar: — (1) «silerning perzentliringlar» — bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaqta Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki Perisiylerni? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydeshke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» — bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning perzentlirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyeleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti. Bizningche (1)-közqarash toghra. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 12:29 «Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun?...» — bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. ■ 12:31 Mar. 3:28; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ 12:32 «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu» — «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» yaki «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 12:32 Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuh. 5:16. ■ 12:33 Mat. 7:18. ■ 12:34 Zeb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luqa 6:45. ■ 12:36 Top. 12:14; Ef. 5:4. ■ 12:37 2Sam. 1:16; Luqa 19:22. □ 12:38 «Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar» — Perisiyler Eysadin telep qilghan «alamet» bolsa özining Mesih ikenlikini ispatlaydighan birer möjizilik alamet, elwette. ■ 12:38 Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22.

möjirilik alamet körsitilmeydu. ⁴⁰ Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qor-siqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu. ■ ⁴¹ Soraq küni Ninewe shehiridikiler bu dewrdikiler bilan teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu. Chünki ular Yunus *peyghember* jakarlighan xewerni anglap, *yamanliqidin* towa qilghan; we mana, mushu yerde Yunus *peyghemberdinmu* ulugh birsi turidu! □ ■

⁴² Soraq küni «Jenubtiki ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilan teng tirilip, ularning gunahlirini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üçün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, hazir mushu yerde Sulaymandinmu ulugh birsi turidu. □ ■

Napak rohning qaytip kélishi

Luqa 11:24-26

⁴³ Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilgendin kéyin, u qurghaq dalalarni chörgilep yürüp, birer aramgahni izdeydu, biraq tapalmaydu □ ■ ⁴⁴ we: «Men chiqqan makan-ingha qaytay» deydu. Shuning bilan qaytip kélip, shu makanining yenila bosh turghanliqini, shundaqla pakiz tazilan'ghanliqini we retlen'genlikini bayqaydu-de, ⁴⁵ bérip özidinmu better yette jinni boshlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilan héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu. □ ■

Méning anam we inilirim kim?

Mar. 3:31-35; Luqa 8:19-21

⁴⁶ U toplashqan xalayıqqa dawamlıq sözlewatqanda, mana, anisi bilan iniliri kélip, uning bilan sözleshmekchi bolup tashqirida turushti. ■ ⁴⁷ Shuning bilan bireylen uninggha: — Aningiz we iniliringiz siz bilan sözlishimiz dep tashqirida turidu, — dédi.

⁴⁸ Lékin u jawaben shu xewerni yetküzgen kishidin: «Kim méning anam, kim méning inilirim?» — dep soridi. ⁴⁹ Andin u qolini sozup muxlisirini körsitip: — Mana méning anam, mana méning inilirim! ⁵⁰ Chünki kim ershtiki Atamning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur, — dédi. ■

13

Ersh padishahliqi toghrisidiki yette temsil ... «1» Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mar. 4:1-9; Luqa 8:4-8

■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41** «mana, mushu yerde Yunus peyghember dinmu ulugh birsi turidu!» — bu 39-41-ayetlerde Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üç kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üçinchi küni tirilidighanliqini aldın éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu hem ushbu kitabtiki «qoshumche söz»imizni körüng. «bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu» — jémeq, «butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luqa 11:32. □ **12:42** «Jenubtiki ayal padishah» — yeni «Shebaning ayal padishahi». «Sheba» jenubiy Ereblastan yaki Éfiopiye körsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni körüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luqa 11:31. □ **12:43** «napak roh» — jinni körsitidu. ■ **12:43** Luqa 11:24. □ **12:45** «buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu» — bu temsil: (1) jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini; (2) Yehudiy xelqning ehwalinimu körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luqa 8:20. ■ **12:50** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11.

¹ Shu küni Eysa öydin chiqip, déngiz boyida olturatti. ■ ² Etrapigha top-top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip olturdi. Pütkül xalayıq bolsa déngiz boyida turushatti. ■ ³ U ulargha temsiller bilen nurghun hékmetlerni éytip birip, mundaq dédi: — Mana, uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu. ⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu. ⁵ Beziliri téshi köp, topisi az yerlerge chüshüptu. Tupriqi chongqur bolmighachqa, tézla ünüp chiqiptu, ⁶ lékin kün chiqishi bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu. ⁷ Beziliri tikenlarning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwaptu. ⁸ Beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ularning beziliri yüz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri ottuz hesse hosul bériptu. ⁹ Qulıqi barlar buni anglisun!

Temsillerning meqsiti

Mar. 4:10-12; Luqa 8:9-10

¹⁰ Muxlisleri kélip, uningdin: —

Sen néme üçün ulargha temsiller arqiliq telim bérisen? — dep soridi. ■

¹¹ U ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ersh padishahliqining sirlirini bilishke muyesser qilindinglar, lékin ulargha nésip qilinmidi. □ ■ ¹² Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

¹³ Ulargha temsil bilen sözlshimning sewebi shuki, ular qarisiimu körmeydu, anglisiimu tingshimaydu hem heqiqiy chüshenmeydu. ¹⁴ Buning bilen Yeshaya peyghember éytqan bésharettiki munu sözler emelge ashuruldi:

— «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Qarashni qaraysiler, biraq körmeysiler. ■

¹⁵ Chünki mushu xelqning yurikini may qaplap ketken,

Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,

Ular közlirini uxlighandek yumuwalghan;

Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp,

Qulıqi bilen anglap,

Köngli bilen chüshinip,

Öz yolidin yandurulushi bilen,

Men ularni saqaytqan bolattim. □ ■

¹⁶ Lékin, közliringlar bextliktur! Chünki ular köridu; qulıqinglar bextliktur! Chünki ular anglaydu. ■ ¹⁷ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, burunqi nurghun peyghemberler we heqqaniy ademler silerning körgininglarni körüşke intizar bolghan bolsimu ularni körmigen; silerning anglighininglarni anglashqa intizar bolghan bolsimu ularni anglimighan. ■

■ **13:1** Mar. 4:1; Luqa 8:4, 5. ■ **13:2** Luqa 5:3. ■ **13:10** Mar. 4:10; Luqa 8:9. □ **13:11** «ersh padishahliqining sirliri» — Injilda «sirlar» eslide insanlarga ashkarılanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqiliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirlıq, elwette. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14.

□ **13:12** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu...» — «kimde bar bolsa...» dégende, «bar bolsa» némini körsitidu? Shühbisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üçün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24, 25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yesh. 6:9-10; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. □ **13:15** «mushu xelqning yurikini may qaplap ketken... undaq bolmisidi, ... köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» — toluq béshareet Tewrat, «Yesh.» 6:9-10de tépildu.

■ **13:15** Yesh. 6:9-10 ■ **13:16** Luqa 10:23; Yuh. 20:29; 1Pét. 1:8. ■ **13:17** 1Pét. 1:10.

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

Mar. 4:13-20; Luqa 8:11-15

¹⁸ Emdi uruq chachquchi toghrisidiki temsilning menisini anglanglar: ■ ¹⁹ Eger biri *ersh* padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise, Sheytan kélip uning könglige chéchilghan sözni élip kétidu. Bu del chighir yol üstige chéchilghan uruqlardur. □ ■ ²⁰ Tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu. □ ²¹ Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq mewjut bolup turidu; söz-kalamning wejedin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu. ²² Tikenlarning arisigha chéchilghini shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anghlighini bilen, lékin bu dunyaning endishiliri we bayliqning éziqturushi *qelbidiki* söz-kalamni boghuwétidu-de, ular hosulsiz qalidu. ■ ²³ Lékin yaxshi yerge chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap chüshen'gen ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi yüz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi ottuz hesse hosul béridu.

«2» Kürmek, yeni «mestek» toghrisidiki temsil

²⁴ U ularning aldida yene bir temsilni bayan qildi: —

— Ersh padishahliqi xuddi étizigha yaxshi uruqni chachqan bir ademge oxshaydu.

²⁵ Emma kishiler uyqugha chömgen chaghda, düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétiptu. □ ²⁶ Emdi maysilar ösüp, bashaq chiqarghanda, kürmekmu ashkarlinishqa bashlaptu.

²⁷ Xojayinning chakarliri kélip uninggha:

— «Ependi, siz étizingizgha yaxshi uruq chachqan emesmidingiz? Kürmekler nedin kélip qaldi?» deptu.

²⁸ Xojayin: «Buni bir düshmen qilghan» — deptu.

Chakarlar uningdin: «Siz bizni bérip ularni otiwétinglar démekchimu?» — dep soraptu.

²⁹ «Yaq,» — deptu xojayin, «undaq qilghanda kürmeklerni yulghanda, bughdaylarnimu yuluwétishinglar mumkin. ³⁰ Bu ikkisi orma waqtighiche bille össun, orma waqtida, men ormichilargha: — Aldi bilen kürmeklerni ayrip yighip, baghlap köydürüşke qoyunglar, andin bughdaylarni yighip ambirimgha ekiringlar, deymen» — deptu xojayin. ■

«3» Qicha toghrisidiki we «4» Échitqu toghrisidiki temsiller

Mar. 4:30-34; Luqa 13:18-21

³¹ U ulargha yene bir temsilni éytti:

— Ersh padishahliqi xuddi bir adem qoligha élip étizigha chachqan qicha uruqigha oxshaydu. ■ ³² Qicha uruqi derweqe barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, hetta asmandiki qushlarmu kélip uning shaxlirida uwulaydu. □

³³ U ulargha yene bir temsilni éytti:

■ **13:18** Mar. 4:13; Luqa 8:11. □ **13:19** «eger biri **ersh padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise..**» — mushu yerde «ersh padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadiliniidu. ■ **13:19** Mat. 4:23. □ **13:20** «Tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu» — «söz-kalam» bolsa Xudaning padishahliqi toghruluq söz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **13:25** «...düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétiptu» — oqurmenlerge shu ayanki, bu temsildiki «kürmek» (yaki «mestek») awwal bughdaygha op'oxshash shekilde ösidu. Peqet bash élishi bilen perq etki bolidu. ■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luqa 13:18. □ **13:32** «Qicha uruqi derweqe barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, ...» — bu yerde tilgha élin'ghan «qicha» ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta üç métrdin éship kétidighan ösümlükni körsitidu.

— Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu. □ ■

³⁴ Eysa bu ishlarning hemmisini temsiller bilen köpchilikke bayan qildi. U temsilsiz héchqandaq telim bermeytti. ■ ³⁵ Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi:

— «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen, Alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen». □ ■

Kürmek toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

³⁶ Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip öyge kirdi. Muxlisleri yénigha kélip uningdin:

— Étizliqtiki kürmek toghrisidiki temsilni bizge sherhlep berseng, — dep ötündi. □

³⁷ U emdi ulargha jawab bérip mundaq dédi:

— Yaxshi uruqni chachqan kishi Insan'oghli dur. ³⁸ Étizliq bolsa — dunya. Yaxshi uruq bolsa *ersh* padishahliqining perzentlidir, lékin kürmek rezil bolghuchining perzentlidir. ³⁹ Kürmek chachqan düshmen — Iblis tur. Orma orush waqti — zaman axiridir. Ormichilar — perishtilerdur. ■ ⁴⁰ Kürmekler yulunup, otta köydürüwétilginidek, zaman axiridimu ene shundaq bolidu. ⁴¹ Insan'oghli perishtilirini ewetip, ular insanlarni gunahqa azdurghuchilarning hemmisini, shundaqla barliq itaetsizlik qilghuchilarni öz padishahliqidin shallap chiqip, ⁴² xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■ ⁴³ U chaghda heqqaniylar Atising padishahliqida xuddi quyashtek julalinidu. Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! ■

«5» Xezine toghrisidiki we «6» Qimmetlik merwayit toghrisidiki temsiller

⁴⁴ — Ersh padishahliqi xuddi étizda yoshurulghan bir xezinige oxshaydu. Uni tépiwalghuchi xezinini qaytidin yoshurup, xezinining shad-xuramliqi ichide bar-yoqini sétiwétip, shu étizni sétiwalidu. ■

⁴⁵ Yene kélip, ersh padishahliqi ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodigerge oxshaydu. □

⁴⁶ Sodiger nahayiti qimmet bahaliq bir merwayitni tapqanda, qaytip bérip bar-yoqini sétiwétip, u merwayitni sétiwalidu.

«7» Tor tashlash toghrisidiki temsil

⁴⁷ — Yene kélip, ersh padishahliqi déngizgha tashlinip herxil béliqlarni tutidighan torgha oxshaydu. ⁴⁸ Tor toshqanda, *béliqchilar* uni qirghaqqa tartip chiqiridu. Andin olturup, yaxshi béliqlarni ilghiwélip, qachilargha qachilap, erzimeslerni tashliwétidu. ⁴⁹ Zaman axirida shundaq bolidu. Perishtiler chiqip, rezil kishilerni heqqaniy kishiler arisidin

□ **13:33** «Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu» — «üch jawur» (yaki «üch küre») — Grék tilida «üch saton (séah)». Bir séah 7 kilogram. Bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni körüng. ■ **13:33** Luqa 13:20,21.

■ **13:34** Mar. 4:33. □ **13:35** «Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi...» — qaysi peyghember ikenliki mushu yerde éytilmaydu. Emeliyette u Zeburdiki birnechche küylerning muellipi Asaf idi. «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen, alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen» — «Zeb.» 78:2. ■ **13:35** Zeb. 78:2. □ **13:36** «Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip...» — yaki «shuningdin kéyin, u köpchiliktin ayrilip...». ■ **13:39** Yo. 3:13; Weh. 14:15. ■ **13:42** Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luqa 13:28. ■ **13:43** Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ **13:44** Fil. 3:7. □ **13:45** «ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodiger...» — grék tilidiki «ésil» «güzel» dégen menisini öz ichige alidu.

ayriydu ⁵⁰ we xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■

⁵¹ Eysa ulardin:

— Bu ishlarning hemmisini chüshendinglarmu? dep soridi.

Chüshenduq, — dep jawab berdi ular.

⁵² Andin u ulargha: — Shunga, ersh padishahliqining telimige muyesser bolup muxlis bolghan herbir Tewrat ustazi xuddi xezinisidin yéngi hem kona nersilerni élip chiqip tarqatquchi öy xojayinigha oxshaydu, — dédi.

Nasaretliklarning Eysani chetke qéqishi

Mar. 6:1-6; Luqa 4:16-30

⁵³ Eysa bu temsillerni sözlep bolghandin kéyin, shundaq boldiki, u yerdin ayrilip, ■ ⁵⁴ öz yurtigha ketti we öz yurtidiki sinagoga xelqge telim bérishke kirishti. Buni anglighan xalayıq intayin heyran bolushup:

— Bu ademning bunchiwala danalıqi we möjize-karametliri nedin kelgendu? ■ ⁵⁵ U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem, Yaqup, Yüsüp, Simon we Yehudalar uning iniliri emesmu? □ ■ ⁵⁶ Uning singillirining hemmisi bizning arimizdighu? Shundaq iken, uningdiki bu ishlarning hemmisi zadi nedin kelgendu? — déyishetti. ⁵⁷ Shuning bilen ular uninggha heset-bizar bilen qaridi. Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu. ■

⁵⁸ Ularning iman-ishenchsizlikidin u u yerde köp möjize körsetmidi.

14

Chömüldürgüchi Yehyaning öltürülüshi

Mar. 6:14-29; Luqa 9:7-9

¹ U chaghlarda, Hérod hakim Eysaning nam-shöhritidin xewer tépip, □ ■ ² xizmetkarlirige:

— Bu adem chömüldürgüchi Yehya bolidu, u ölümdin tirilgen bolsa kérek. Shuning üçün mushu alahide qudretler uningda küchini körsetmekte, — dédi.

³ Hérodning bundaq déyishining sewebi, u ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi. □ ■ ⁴ Chünki Yehya Hérodqa *tenbih béríp*: «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilaptur» dep kelgenidi. □ ■ ⁵ Hérod *shu*

■ **13:50** Mat. 13:42. ■ **13:53** Mar. 6:1; Luqa 4:16. ■ **13:54** Mar. 6:2. □ **13:55** «U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem... emesmu?» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi. ■ **13:55** Yuh. 6:42. ■ **13:57** Mar. 6:4; Luqa 4:24; Yuh. 4:44. □ **14:1** «Hérod hakim» — «hakim» grék tilida «tétrarq» déyilidu. Bu söz «zémning töttin birini idare qilghuchi» dégenni bildüridu. Rim impériyesi Pelestinni töt qisimgha bölgen bolup, herbir qismining «tétrarqi» bar idi. Hérodning toluq ismi «Hérod Antipas» bolup, bezi yerlerde «Hérod padishah» yaki «Hérod xan» dep atilidu. U Galiliyege hökümraniq qilatti. Uning akisi «Hérod Arxélaus» idi (2:22). «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luqa 9:7. □ **14:3** «Hérod... ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi» — Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — Hérod belkim Hérodiyening biwasite telipidin shundaq qilghan bolushimu mumkin. Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luqa 3:19. □ **14:4** «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilaptur» — «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **14:4** Law. 18:16.

sewebtin Yehyani öltürmekchi bolghan bolsimu, biraq xalayıqtin qorqqanidi, chünki ular Yehyani peyghember, dep biletti.■

⁶ Emma Hérodning tugulghan küni tebriklen'gende, ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi. Bu Hérodqa bek yaqti;□ ■ ⁷ shuning üçün u uninggha: — Hernéme tiliseng shuni sanga bérey, dep qesem qildi.■ ⁸ Lékin qiz anisining küshkürtüshi bilen:

— Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini élip, bir texpige qoyup ekelsile, — dédi. ⁹ Padishah buninggha hesret chekken bolsimu, qesemleri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, *kallisini* élip kélinglar, dep buyrudi. □ ¹⁰ U adem ewetip, zindanda Yehyaning kallisini aldurdi. ¹¹ Shuning bilen kallisi bir texpige qoyulup, qizning aldigha élip kélindi. Qiz buni anisining aldigha apardi. ¹² *Yehyaning* muxlisleri bolsa bérip, jesetni élip depne qildi; andin bérip Eysagha bu ishlarni xewer qildi.

Eysaning besh ming kishini toyghuzushi

Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

¹³ Eysa bu xewerni anglap, özi yalghuz pinhan bir jaygha kétey dep bir kémige olturup u yerdin ayrildi. Xalayıq buning xewirini tapqanda, etrapniki sheherlerdin kélisip, uning keynidin piyade mangdi. ■ ¹⁴ U *qirghaqa* chiqip ketkinide, zor bir top ademlerni körüwidi, ulargha ich aghritip, ularning aghriqlirini saqaytti.■

¹⁵ Kech kirgende, muxlisleri uning yénigha kélip: — Bu chöl bir jay iken, waqitmu bir yerge bérip qaldi. Xalayıqni yolgha séliwetken bolsang, andin ular kentlerge bérip özlirige ozuq sétiwalsun, — dédi.■

¹⁶ Lékin Eysa ulargha: — Ularning kétishining hajiti yoq, özünglar ulargha ozuq béringlar, — dédi.

¹⁷ Lékin muxlislar:

— Bizde besh nan bilen ikki dane béliqtin bashqa héch nerse yoq, — déyishti.

¹⁸ U: — Ularni manga élip kélinglar, dédi.

¹⁹ U xalayıqni chöplükning üstide olturushqa buyrughandin kéyin, besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytti. Andin nanlarni oshutup muxlislerigha berdi, muxlisleri xalayıqqa üleshtürüp berdi. ■ ²⁰ Hemmeylen yep toyundi. *Muxlislar* éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi. □

²¹ Ozuqlan'ghanlarning sani ayallar we balilardin bashqa texminen besh ming kishi idi.

Su üstide méngish

Mar. 6:45-52; Yh. 6:16-21

²² Arqidila, u muxlislerigha: Özüm bu xalayıqni yolgha séliwétimen, angghuche siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqigha ötüp turunglar, dep buyrudi. ■

²³ Xalayıqni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua qilish üçün özi xilwet taghqa chiqti. Kech kirgendimu u yerde yalghuz qaldi. ■ ²⁴ Bu chaghda, kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi, lékin shamal qarshi yönlishtin chiqiwatqachqa, kéme dolqunlar ichide chayqilip turatti.□

■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6** «ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi» — «Hérodiyening qizi» — Hérodiyening burunqi éridin bolghan qizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. ■ **14:7** Hak. 11:30. □ **14:9** «Padishah buninggha hesret chekken bolsimu,...» — Hérod hakim bezide «padishah» déyiletti. ■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luqa 9:10. ■ **14:14** Mat. 9:36; Yuh. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luqa 9:12. ■ **14:19** 1Sam. 9:13. □ **14:20** «Muxlislar éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi» — grék tilida «Ular éship qalghan parchilarni... tériwaldi». Muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10-de ispatlinidu. «liq on ikki séwetke tériwaldi» — «séwet» grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwet. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yuh. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yuh. 6:15. □ **14:24** «kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi» — yaki «kéme déngiz otturisida yürgendidi...».

²⁵ Kéche tötinche jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisleri terepke keldi. □

²⁶ Muxlislar uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, alaqqade bolup: — Alwasti iken! — dep qorqup chuqan sélishti.

²⁷ Lékin Eysa derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.

²⁸ Pétrus buninggha jawaben:

— I Reb, bu sen bolsang, su üstide méngip yéninggha bérishimgha emr qilghaysen, — dédi.

²⁹ Kel, — dédi u.

Pétrus kémidin chüshüp, su üstide méngip, Eysagha qarap kétiwatatti; ³⁰ lékin boranning qattiq chiqiawatqanliqini körüp qorqup, sugha chöküşke bashlidi: — Reb, méni qutquzuwalghaysen! — dep warqiridi.

³¹ Eysa derhal qolini uzitip, uni tutuwaldi we uninggha:

— Ey ishenchi ajiz bende, némishqa guman qilding? — dédi.

³² Ular kémige chiqqanda, shamal toxtidi. ³³ Kémide olturghanlar uning aldigha kélip sejde qilip:

— Berheq, sen Xudaning Oghli ikensen, — déyishti.

Eysaning Ginnisarette bimarlarni saqaytishi

Mar. 6:53-56

³⁴ Ular déngizning qarshi teripige ötkende, Ginnisaret yurtida *quruqluqqa* chiqti. ■ ³⁵ U yerdiki ademler uni tonup qélip, etraptiki barliq jaylarga xewer ewetti; shuning bilen kishiler barliq bimarlarni uning aldigha élip keldi; ³⁶ ular uningdin bimarlarning héchbolmighanda uning tonining péshige bolsimu qolini tegküzüwélishigha yol qoyushini ötündi. Uninggha qolini tegküzenlarning hemmisi sellimaza saqaydi.

15

En'animiz muhimmu yaki Xudaning emri muhimmu — insanni néme napak qilidu?

Mar. 7:1-23

¹ Bu chaghda, Tewrat ustazliridin we Perisiylerdin beziliri Yérusalémdin kélip Eysaning aldigha bérip: ■ ² — Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige xilapliq qilidu? Chünki ular qollirini yumay tamaq yeydiken'ghu, — dédi.

³ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Silerchu, siler némishqa en'animizni saqlaymiz dep Xudaning emrige xilapliq qilisiler?

⁴ Chünki Xuda: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. □ ■ ⁵ Lékin siler: — Herqandaq kishi «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yadem bergüdek nersilerni alliqachan *Xudagha* atiwettim — désila, ⁶ uning ata-anisigha hörmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler.

□ **14:25** «kéche tötinche jések waqtida...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi. ■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1. □ **15:4** «Ata-anangni hörmet qil» we «atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» — bu emrlar Tewrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 we «Qan.» 5:16de xatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2.

Buning bilan en'en'englarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar. □ ■ 7 Ey saxtipezler! Yeshaya peyghember bergen mushu bésharet toptoghra siler toghruluq iken: —

8 «Mushu xelq aghzida méni hórmetligini bilen, Biraq qelbi mendin yiraq. ■

9 Ular manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ógetken telimliri peqet insandin chiqqan petiwalarla, xalas». □ ■

Heqiqiy napakliq

10 Andin u xalayıqni yénigha chaqirip, ulargha:

— Qulaq sélinglar hem shuni chüshininglarki, ■ 11 Insanni napak qilidighini aghzidin kiridighini emes, belki aghzidin chiqidighinidur, — dédi. ■

12 Kéyin muxlisliri uning aldigha kélip:

— Séning bu sözüngni Perisiyler anglap, uningdin bizar bolup renjigenlikini bildingmu? — dédi.

13 Lékin u mundaq jawab qayturdi:

— Ershtiki Atam tikmigen herqandaq ösümlük yiltizidin yulunup tashlinidu. ■ 14 Siler ulargha pisent qilmanglar; ular korlarga yol bashlaydighan korlardur. Eger kor korga yol bashlisa, her ikkisi origha chüshüp kétidu. ■

15 Lékin Pétrus uninggha:

— Baya éytqan temsilni bizge chüshendürüp bergeysen, — dédi. ■

16 Lékin u: — Silermu téxiche chüshenchige érishimidighlar?! — dédi. 17 Éghizgha kirgen barliq nersilerning ashqazan arqiliq teret bolup chiqip kétidighanliqini téxi chüshenmemsiler? 18 Lékin éghizdin chiqidighini qelbtin chiqidu, insanni napak qilidighinimu shudur. 19 Chünki yaman oylar, qatilliq, zinaxorluq, buzuqchiliq, oghriliq, yalghan guwahliq we töhmet qatarliqlar qelbtin chiqidu. ■ 20 Insanni napak qilidighanlar mana shulardur; yuyulmighan qollar bilen tamaq yéyish insanni napak qilmaydu.

Yat ellik ayalning étiqadi

Mar. 7:24-30

21 Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardu. □ ■

22 Mana, u chet yerlerdin kelgen qananiy bir ayal uning aldigha kélip:

— I Reb! Dawutning oghli, halingha rehim qilghaysiz! Qizimgha jin chaplishiwalghaniken, qiynilip kétéwatidu! — dep uninggha nida qilip zarlidi.

23 Lékin u u ayalgha bir éghizmu jawab bermidi. Muxlisliri uning yénigha kélip:

□ 15:6 «uning ata-anisigha hórmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler. Buning bilan en'en'englarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» — Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teulluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydiliniwese bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadexanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépidu. Periysiler ógetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki («shundaq qilghan bolsang) **xewer élishinggha bolmaydu**» dégendek. Ular shübhisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette. ■ 15:6 Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ 15:8 Yesh. 29:13; Ez. 33:31; Mar. 7:6. □ 15:9 «... Ular manga bihude ibadet qilidu. Ularning ógetken telimliri peqet insandin chiqqan petiwalarla, xalas» — (8-9-ayetler) «Yesh.» 29:13. ■ 15:9 Yesh. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22. ■ 15:10 Mar. 7:14. ■ 15:11 Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ 15:13 Yuh. 15:2. ■ 15:14 Yesh. 42:19; Luqa 6:39. ■ 15:15 Mar. 7:17. ■ 15:19 Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9. □ 15:21 «Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardu» — u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqidin bir waqit ayrilip aram élishtin ibaret bolsa kérek. ■ 15:21 Mar. 7:24.

— Bu ayalni yolgha salsang! Chünki u keynimizdin egiship yalwurup nida qiliwatidu, — dédi.

²⁴ Ermdi u jawab bérip:

— Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilergé ewetilgenmen, — dédi.■

²⁵ Emma héliqi ayal uning aldigha kélip sejde qilip:

— Reb, manga yarem qilghaysen! — dep yalwurdi.

²⁶ U uninggha:

— Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes, — dédi.□

²⁷ Lékin héliqi ayal:

— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu xojayinining dastixinidin chüshken uwaqlarni yeydighu, — dédi.

²⁸ Shuning bilen Eysa uninggha:

— Ey xanim, ishenching küchlük iken! Tiliginingdek bolsun! — dédi. U ayalning qizi shuan saqiyip ketti.

Nurghun késellerning saqaytilishi

²⁹ Eysa u yerdin chiqip, Galiliye déngizining boyidin ötüp, taghqa chiqip olturdi.

■ ³⁰ Uning aldigha top-top xalayıq yighildi. Ular tokur, qarighu, gacha, cholaq we nurghun bashqa xil késellernimu élip kélip, uning ayighi aldigha qoyushti; u ularni saqaytti. ■ ³¹ Shuning bilen xalayıq gachilarning sözliyeleydighan bolghanliqini, cholaqlarning saqayghinini, tokurlarning mangghanliqini we qarighularning köridighan bolghanliqini körüp, heyran boldi we Israilning Xudasini ulughlidi.

Töt ming ademning toyghuzulushi

Mar: 8:1-10

³² Andin Eysa muxlisirini yénigha chaqirip:

— Bu xalayıqqa ichim aghriydu; chünki ular üç künden béri yénimda boldi, yégüdek bir nersisimu qalmidi. Ularni öylirige ach qayturushni xalimaymen, yolda halidin kétishi mumkin, — dédi.■

³³ Muxlislar uninggha:

— Bu chölde bunchiwala ademni toyghuzghudek köp nanni nedin tapimiz? — déyishti.

³⁴ Eysa ulardin: Qanche néninglar bar? — dep soridi.

— Yette nan bilen birnechche tal kichik béliq bar, — déyishti ular.

³⁵ Buning bilen u xalayıqni yerde olturushqa buyrudi. ³⁶ Andin, yette nan bilen béliqlarni qoligha élip *Xudagha* teshekkür éytip, ularni oshtup muxlisirigha berdi, muxlislar xalayıqqa üleshtürdi. ■ ³⁷ Hemmeylen toyghuche yédi; andin *muxlislar* éship qalghan parchilarni yighip yette chong séwetni toshquzdi. ³⁸ Tamaq yégenlarning sani balilar we ayallardin bashqa töt ming kishi idi. ³⁹ U xalayıqni yolgha salghandin kéyin, kémige chüshüp, Magadan yurtining chet yerlirige bardı.

16

Perisiylerning «möjizilik alamet» körsitishni telep qilishi

Mar: 8:11-13; Luqa 12:54-56

■ **15:24** Mat. 10:6; Ros. 13:46. □ **15:26** «Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes» — Mesih bu yerde özining deslepki wezipisini, Yehudiylargha xush xewer yetküzüş, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzuluq pistilirini körsitidu. Bu muhim weqe toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yesh. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1. ■ **15:36** 1Sam. 9:13.

¹ Emdi perisiyler bilan Saduqiylar uni sinash meqsitide yénigha kélip, uningdin bizge asmandin möjizilik bir alamet kórsetseng, dep telep qilishdi. □ ■ ² Biraq Eysa ulargha mundaq dédi:

– Kechqurun siler qizil shepeqni körgininglarda, «Hawa ete ochuq bolidu» deysiler. ■ ³ we etigende: «Bügün boran chiqidu, chünki asmaning renggi qizil hem tutuq», deysiler. Asman renggi-royini perq ételeysiler-yu, lékin bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni perq ételmeysiler! ⁴ Rezil hem zinaxor bu dewr «möjizilik bir alamet»ning kóristilishini istep yürüdü. Biraq bu *dewrdikilerge* «Yunus peyghemberde kórülgen möjizilik alamet»din bashqa héchqandaq möjizilik alamet kórsitilmeydü. Andin u ularni tashlap chiqip ketti. □ ■

«Échitqu» bolghan éziqtu telimdin hoshyar bolush

Mar. 8:14-21

⁵ Muxlisliri *déngizning* u qétigha ötkinide, nan éliwélishni untughanidi. ⁶ Eysa ulargha: – Hoshyar bolunglar, Perisiyler bilan Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar, – dédi. ■

⁷ *Muxlislar* özara mulahiziliship:

– Nan ekelmigenlikimiz üçün buni dewatsa kérek, – déyishti.

⁸ Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip mundaq dédi:

– Ey ishenchi ajizlar! Néme üçün nan ekelmigenlikinglar toghrisida mulahize qilisiler? ⁹ Téxiche chüshenmidinglarmu? Besh nan bilen besh ming kishining *toyghuzulghanliqi*, qanche séwet ozuq yighiwalghanliqinglar ésinglardin chiqtimu? ■ ¹⁰ Yette nan bilen töt ming kishining *toyghuzulghanliqi*, yene qanche chong séwet ozuq yighiwalghanliqinglarmu ésinglardin chiqtimu? ■ ¹¹ Siler qandaqmu méning silerge: «Perisiyler bilan Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar» déginimning nan toghruluq emeslikini chüshenmeysiler?

¹² Muxlislar shundila uning nandiki échitqudin emes, belki Perisiyler bilan Saduqiylarning telimidin éhtiyat qilishni éytqanliqini chüshinip yetti.

Pétrusning Eysani Mesih dep tonushi

Mar. 8:27-30; Luqa 9:18-21

¹³ Eysa Qeyseriye-Filippi rayonigha kelginide, u muxlisliridin: Kishiler men Insan’oghlini kim dep bilidiken? – dep soridi. ■

¹⁴ Muxlisliri:

– Beziler séni chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler Yeremiya yaki bashqa peyghemberlerdin biri dep bilidiken, – dep jawab berdi. ■

¹⁵ U ulardin:

– Emdi silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? – dep soridi.

¹⁶ Simon Pétrus:

□ **16:1** «Perisiyler bilan Saduqiylar» — «Perisiyler» bolsa Tewrat qanunigha qatmu-qat türlük bashqa qaide-nizamlarni qoshqan qattiq telepchan diniy éqim idi. «Saduqiylar» dégen diniy éqimining bezi terepliri ulargha oxshash bolghini bilen, lékin ular Tewrattiki peyghemberler qisimlerini qobul qilmay, peqet Tewrattiki 1-5-qisimlarni (yeni Musa peyghemberge tapshurulghan qisimlar)ni qobul qilghan. Ular «qiyamet küni», shundaqla insanlarning axirette ölümün tirilishini étirap qilmaytti. Adette «Perisiyler» we «Saduqiylar» bir-birige dühmenliship yüretti, lékin ular Eysani bir terep qilish üçün birleshkenidi. «bizge asmandin möjizilik bir alamet kórsetseng» — ular telep qilghan «möjizilik alamet», Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni kórsitidu, elwette. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yuh. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54. □ **16:4** «Yunus peyghemberde kórülgen möjizilik alamet» — 12:39-40-ayetlerge qaralsun. «Bu zamanda yüz bériwatqan alametler» toghrisida «qoshumche söz»imiznimu kóring. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luqa 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luqa 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. ■ **16:10** Mat. 15:34. ■ **16:13** Mar. 8:27; Luqa 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2.

— Sen Mesih, mengg'ülük hayati Xudaning Oghli ikensen, — dep jawab berdi. □ ■

¹⁷ Eysa uningha:

— Bextliksen, i Yunus oghli Simon! Buni sanga ayan qilghuchi héch et-qan igisi emes, belki ershtiki Atamdur. □ ■ ¹⁸ Men sanga shuni éytayki, sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen. Uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kélelmeydu. □ ■ ¹⁹ Ersh padishahliqining achquchlarini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghlsang ershtimu baghlan'ghan bolidu, sen yer yüzide némini qoyup berseng, ershtimu qoyup bérilgen bolidu, — dédi. □ ■

²⁰ Bu sözlerni éytip bolup, u muxlisirigha özining Mesih ikenlikini héchkimgé tinmasliqni tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi

Mar. 8:31-9:1; Luqa 9:22-27

²¹ Shu waqittin boshlap, Eysa muxlisirigha özining Yérusalémgha kétishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin köp azab-oqubet tartishi, öltürülüşü muqerrer bolghanliqini, shundaqla üçinchi küni tirildürülidighanliqini ayan qilishqa boshlidi. ■

²² Shuning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyiblep:

— Ya Reb, sanga rehim qilin'ghay! Béshingha bundaq ishlar qet'iy chüshmeydu! — dédi.

²³ Lékin u burulup Pétrusqa qarap:

— Arqamgha öt, Sheytan! Sen manga putlikashangsen, séning oylighanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridur, — dédi. □ ■

²⁴ Andin Eysa muxlisirigha mundaq dédi:

Kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kütürüp manga egeshsun! □ ■ ²⁵ Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. □ ■

²⁶ Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?! □ ■ ²⁷ Chünki Insan'oghli Atisining

□ **16:16** «... **Mengg'ülük hayati Xudaning oghli**» — grék tilida «tirik Xudaning Oghli». «Tirik Xuda» dégen ibare Xudani hayati, «ölük but emes», heqiqiy Xuda dep tekitleydu. ■ **16:16** Yuh. 6:69. □ **16:17** «... **Yunus oghli Simon!**» — grék tilida «... Simon bar-ionah» («Yunusning oghli»). Bu Yunus Tewrattiki peyghember Yunus emes; lékin qiziq bir ish shuki, Pétrus we Yunus peyghemberning köp ortaqlari bar. ■ **16:17** Mat. 11:25. □ **16:18** «**Sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen....**» — «Pétrus»ning menisi «tash» bolup, u «jamaetning uli» emes. Jamaetning uli bolsa Eysa éytqan «uyultash» bolup, u yaki özini yaki özige baghlan'ghan iman-étiqadini körsitidu. «1Pét.» 2:4-9ni we «qoshumche söz»imizni körüng. «**tehtisaraning derwaziliri**» — belkim köchme menide bolup, «ölümning küchi», «jin-sheytanlarning küchliri»ni körsitishi mumkin. ■ **16:18** Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; 33:20; Yuh. 1:43; 1Kor. 3:11. □ **16:19** «**Ersh padishahliqining achquchlarini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghlsang ershtimu baghlan'ghan bolidu,...**» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yuh. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23** «**Arqamgha öt, Sheytan!...**» — Mesih bu ayette «Sheytan» dégen bu sözni birinchidin «düşmen» dégen menide ishlitip, özining düşmini bolup qalghan Pétrusqa éytilidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22. □ **16:24** «**kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kütürüp manga egeshsun!**» — 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27. □ **16:25** «**Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu**» — grék tilida «jan» we «hayati» birla söz bilen ipadilinidu. «Öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadi bolghanlarga muayesser qilin'ghan mengg'ülük rohiy bextni we mirasini körsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ **16:26** «**Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?!**» — yuqirigiq izahatta éytilghandek, «öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadchi bolghanlarga muayesser qilin'ghan mengg'ülük rohiy bextni we mirasini körsitidu, elwette. ■ **16:26** Zeb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luqa 9:25.

shan-sheripi ichide perishtiliri bilen kélish aldida turidu; we u hemme ademning öz emellirige tushluq jawab qayturidu.■

²⁸ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur.□ ■

17

Eysaning julaliqta körünüshi

Mar. 9:2-13; Luqa 9:28-36

¹ We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhannani ayrip élip, égiz bir taghqa chiqti.■ ² U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip, yüzi quyashtek parlidi, kiyimliri nurdek ap'aq bolup chaqnidi. ³ We mana, *muxlislargha* Musa we Ilyas *peyghemberler* uning bilen sözlshiwatqan halda köründi. ⁴ Shuning bilen Pétrus Eysagha: – I Reb, bu yerde bolghinimiz némidégen yaxshi! Xalisang, birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli! – dédi.□

⁵ Uning gépi tügimeyla, mana nurluq bir bulut ularni qapliwaldi. Mana, buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur, Men uningdin xursenmen. Uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi.■

⁶ Muxlislar buni anglap özlirini yerge tashlap düm yétip wehimige chüshti. ⁷ Biraq Eysa kélip, ulargha qolini tegküzüp:

Qopunglar, qorqmanglar, – dédi. ⁸ Ular béshini kötürüp qariwidi, Eysadin bashqa héchkimni körmidi.

⁹ Taghdin chüshuwétip, Eysa ulargha:

– Insan'oghli ölümün tirildürülmigüche, bu alamet körünüşni héchkinge éytmanglar, – dep tapilidi.■

¹⁰ Andin muxlisliri uningdin:

– Tewrat ustazliri néme üçün: «Ilyas *peyghember Mesih* kélishtin awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? – dep sorashti.■

¹¹ U ulargha jawaben:

– Ilyas *peyghember* derweqe *Mesih*tin awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu. □

¹² Emma men silerge shuni éytip qoyayki, ilyas alliqachan keldi, lékin kishiler uni tonumidi, belki uninggha xalighanche muamile qildi. Shuninggha oxshash, Insan'oghlimu ularning qollirida azab chékish aldida turidu, – dédi. ¹³ Shu chaghda muxlislar uning chömüldürgüchi Yehya toghrisida sözlewatqanliqini chüshendi.

■ **16:27** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6. □ **16:28** «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun...» — «ölümning temini tétish» grék tilida «ölümni tétish» dep ipadilididu. «bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur» — bizningche 16:28-ayettiki sözning muhim menisi 17-babta teswirlen'gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlislirigha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, **bezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 17-babtiki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luqa 9:27. ■ **17:1** Mar. 9:2; Luqa 9:28; 2Pét. 1:17. □ **17:4** «Xalisang, ... bu yerge üç kepe yasayli!» — yaki «xalisang, ... bu yerge üç kepe yasay!». Bu söz we pütün weqe toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **17:5** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **17:9** Mar. 9:9; Luqa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11** «Ilyas *peyghember* derweqe *Mesih*tin awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatiri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu.

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mar. 9:14-29; Luqa 9:37-43

¹⁴ Ular xalayıqning yénigha barghinida, bir kishi uning aldigha kélip, tizlinip:■

¹⁵ Reb, oghlumgha ichingni aghritqaysen! Chünki uning tutqaqliq késili bar bolghachqa, zor azab chékiwatidu; chünki u daim otning yaki suning ichige chüshüp kétidu. □ ¹⁶ Uni muxlisliringgha élip kelgenidim, saqaytalmidi, — dédi.

¹⁷ Eysa jawaben: — Ey étiqadsız we tetür dewr, siler bilen qachan'ghiche turay?! Men silerge yene qachan'ghiche sewr qilay? — Balini aldingha élip kélinglar — dédi.

¹⁸ Shuning bilen Eysa *jin'gha* tenbih bériwidi, jin balidin chiqip ketti, balimu shuan saqaydi.

¹⁹ Kéyin, Eysa ayrim qalghanda, muxlislar uning yénigha kélip:

— Biz néme üçün jinni qoghliwételmiduq? — dep sorashti.■

²⁰ U ulargha: — Ishenchinglar bolmighanliqi üçün. Men silerge shuni berheq éytıp qoyayki, silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsila, siler awu taghqa: «Bu yerdin u yerge köch» désenglar, köchidu; shundaqla silerge mumkin bolmaydighan héch ish bolmaydu. ■ ²¹ Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu — dédi.□

Eysaning yene ölüshi we tirilishi toghruluq éytishi

Mar. 9:30-32; Luqa 9:43-45

²² Ular Galiliye ölkiside aylinip yüriginide, Eysa ulargha:

— Insan'oghli *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurulidu; ■ ²³ ular uni öltüridu, lékin üçinchi küni u tirilidu, — dédi. Buni anglap muxlislar éghir ghem-qayghugha chömüp ketti.

Ibadetxana béji tapshurush mesilisi

²⁴ Andin ular Kepernahum shehirige kelginide, *ibadetxana* «ikki draqma» *béjini* yighquchilar Pétrusning yénigha kélip:

— Ustazinglar «ikki draqma»ni tölemdu? — dep soridi.□

²⁵ Töleydu, — dédi Pétrus.

Lékin u öyge kirgishigila, téxi bir néme dégestila Eysa uningdin:

— Simon, séningche bu dunyadiki padishahlar kimlerdin baj alidu? Öz perzentliridinmu, yaki yatlardinmu, — dep soridi.■

²⁶ Pétrus uninggha:

Yatlardin, — déwidi, Eysa uninggha:

— Undaqta, perzentler *bajdin* xaliy bolidu. ²⁷ Biraq *baj yighquchilargha* putlikashang bolmasliqimiz üçün, déngizgha bérip qarmaqni tashla. Tutqan birinchi béliqni élip,

■ **17:14** Mar. 9:16; Luqa 9:37. □ **17:15** «tutqaqliq késili» — grék tilida «ay (shari) teripidin urulghan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28. ■ **17:20** Mat. 21:21; Luqa 17:6. □ **17:21** «Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu» — bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22,44; 18:31. □ **17:24** «... ibadetxana «ikki draqma» béjini yighquchilar Pétrusning yénigha kélip...» — «ibadetxana béji» mushu yerde grék tilida «didraqma» (ikki «draqma» pul) déyilidu. «Didraqma» esli birxil tengge bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki her er kishi her yilda ibadetxanining ishliri üçün «yérim shekel» (bir didraqma) tapshurush kérek idi. «Mis.» 30:13-16ni körüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7.

aghzini achsang, töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu. Uni élip men we sen ikkimizning béji üçün ulargha ber, — dédi.□

18

Ersh padishahliqida kim eng ulugh?

Mar. 9:33-37; Luqa 9:46-48

¹ Bu chaghda, muxlislar Eysaning yénigha kélip:

Ersh padishahliqida kim eng ulugh? — dep soridi.■

² Eysa yénigha kichik bir balini chaqirip, uni otturida turghuzup, mundaq dédi:

³ — Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, öz yolunglardin yénip, kichik balilardek sebiy bolmisanglar, ersh padishahliqigha hergiz kirelmeysiler.■ ⁴ Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu.□ ■

⁵ Bundaq kichik bir balini méning namimda qobul qilsa, u méni qobul qilghan bolidu.■

⁶ Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini *gunahqa* putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizning tégige chöktürüwétilgini ewzel bolatti.■ ⁷ Insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!□ ■

⁸ Eger emdi qolung yaki putung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung yaki ikki putung bar halda dozaxitiki otqa tashlan'ghiningdin köre, cholaq yaki tokur halda hayatliqqa kirgining ewzeldur.■

⁹ Eger közüng séni gunahqa putlashtursa, uni oyup özüngdin néri tashliwet. Ikki közüng bar halda dozaxitiki otqa tashlan'ghiningdin köre, birla közüng bilen bolsimu hayatliqqa kirgining ewzeldur.

Azghan qoy toghrisidiki temsil

¹⁰ — Bu sebiy kichiklarning héchbirigimu sel qarashdin hézi bolunglar. Chünki shuni silerge éytayki, ularning ershtiki perishtiliri ershtiki Atamning jamalini herdaim körüp turidu. ■ ¹¹ Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi.□ ■

¹² Qandaq qaraysiler? Birawning yüz tuyaq qoyi bolup, uningdin biri ézip toptin chühshüp qalsa, u toqsan toqquz qoyni taghlargha qoyup qoyup, héliqi azghan qoyini izdeydighu? ■ ¹³ We eger uni tépiwalsa, men silerge shuni berheq éytip qoyayki, u qoy üçün bolghan xushalliqi azmighan toqsan toqquziningkidin zor bolidu.

□ **17:27** «Biraq **baj yighquchilargha putlikashang bolmasliqimiz üçün...**» — Eysa we Pétrus ikkisi «padishahning perzenti» bolup, Xudaning ibadetxanisigha baj töleshtin xaliy idi. Lékin baj yighquchilar buni chüshenmigeche, ular tölümise, belkim «Bu Eysa teqwadar emes iken, Mesih bolalmaydu» dep qélishi, shundaqla ular Eysagha étiqad baghlap, nijatqa érishish pürsitidin mehrum bolushi mumkin. «**töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu**» — «töt draqma tengge» (grék tilida «statér») — 24-ayettiki izahat oqurmenlarning yadida bolsa köreleyduki, bu pul Eysa we Pétrusning bajni tölishi üçün del kéreklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luqa 9:46; 22:24. ■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **18:4** «Emdi **kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu**» — «kichik balilar» adette chongchiliq qilmaydu we özini bilermen qilip körsetmeydu we belkim hemmidin muhim atisining sözige shertsiz ishinidu. ■ **18:4** 1Pét. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luqa 9:48; Yuh. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luqa 17:2. □ **18:7** «insanni **gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!**» — bu muhim ayet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19.

■ **18:8** Qan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zeb. 34:7; Luqa 15:3-7 □ **18:11** «Chünki **Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi**» — bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **18:11** Luqa 19:10.

■ **18:12** Luqa 15:3.

14 Shuninggha oxshash, bu sebiy kichiklarning herqandiqining halaketke ézip qélishi ershtiki Atanglarning iradisi emestur.

Gunah ötküzgen qérindashqa bolghan muamile
Luqa 17:3

15 — Emdi eger qérindishing sanga ziyani sélip gunah qilsa, uning yénigha bérrip ikkinglar xaliy chaghda sewenlikini körsitip qoy. Qérindishing sözüngni anglisa, uni *ézishtin* qayturuwalghan bolisen. ■ 16 Lékin anglimisa, yene bir-ikki *guwahchini* élip, uning yénigha barghin. Shundaq qilib, hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun. □ ■ 17 Lékin eger *qérindishing* ularning sözigimu qulaq salmisa, ehwalni jamaetke yetküzüp éytqin. Eger u jamaettikilerga qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida körünglar. □ ■

18 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, siler yer yüzide némini baghlianglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu. □ ■

19 Men yene shuni silerge berheq éytip qoyayki, yer yüzide aranglardin ikkisi özleri tiligen bir ish toghruluq qelbi bir bolup herqandaq nersini tilep dua qilsa, ershtiki Atam ularning tilikini ijabet qilidu. 20 Chünki ikki yaki üçeylen méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa, men shu yerde ularning arisida bolimen. □ ■

Shepzet körgüchi shepzetlik bolushi kérek

21 Andin Pétrus uning aldigha kélip:

— I Reb, qérindishimning manga ziyani sélip ötküzgen qanche qétimliq gunahini kechürüşüm kérek? Yette qétimmi? — dédi. ■

22 Eysa uninggha mundaq dédi:

— Men sanga shuni éytip qoyayki, yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim! □ ■ 23 Ersh padishahliqi chakarleri bilen hésab-kitab qilmaqchi bolghan bir padishahqa oxshaydu.

24 Hésab-kitabni bashlighinida, uninggha on ming talant pul qerzdar bolghan bir chakar keltürülüptu. □ 25 Chakarning töligüdek héchnersisi bolmighachqa, xojisi chakarning özini, xotun bala-chaqisi we bar-yoqini sétip, qerzini töleshini buyruptu. ■ 26 Shunga chakar uning aldida yerge yiqilip bash urup: «Xojam, manga kengchilik qilghayla, men pütün qerzimni choqum töleymen» dep yalwuruptu. 27 Chakarning xojisi uninggha ich aghritip, uni qoyup bérrip, qerzini kechürüm qiliptu.

■ 18:15 Law. 19:17; Pend. 17:10; Luqa 17:3; Yaq. 5:19. □ 18:16 «hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun» — bu söz «Qan.» 19:15din neqil keltürülgen. ■ 18:16 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □ 18:17 «Eger u jamaettikilerga qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida körünglar» — shu chaghda «yat ellik»larning köpinchisi butperes idi. «Bajgir»lar (Rim impériyesi üçün xelqtin baj alidighan Yehudiylar) bolsa «Rim impériyeye sétilip ketken xainlar» dep «iplas ademler»ning qatarida qarilatti. ■ 18:17 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:14. □ 18:18 «siler yer yüzide némini baghlianglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu» — bu söz 16:19-ayettikige oxshash, biraq ashu yerde yalghuz Pétrusqa éytilghan. Biz Eysaning mushu sözliride éytilghan hoquq peqet rosullarghila emes, belki pütkül jamaetke tewedur. Eysa tapshurghan bu hoquq: (1) jamaettiki dualarda alahide tilesh hoquqini; (2) jamaet tertipi boyiche, gunah sadir qilib, emma towa qilmighan ezalarni cheklesh, jamaettin chiqirish yaki ulargha terbiye bérish hoquqini körsitidu, dep ishinimiz (17-ayet we 19-20-ayetni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni körüng). ■ 18:18 Mat. 16:19; Yuh. 20:23. □ 18:20 «ikki yaki üç adem méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa...» — grék tilida «ikki yaki üçeylen adem méning namingha qeyerde yighilghan bolsa...». ■ 18:20 Luqa 24:15,36. ■ 18:21 Luqa 17:4. □ 18:22 «yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim!» — yaki «yette qétim emes, yetmish yette qétim». ■ 18:22 Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13. □ 18:24 «on ming talant pul» — bir «talant» altun yaki kömüş tengge az dégende bir ishchining yilliq heqqining 17 hessisi bolup, 10000 talant hazir ottura hésab bilen belkim ikki milyard (ming milyon) dollarche bolidu. ■ 18:25 Mat. 5:25.

²⁸ Lékin chakar u yerdin chiqip, özige yüz dinar qerzdar bolghan yene bir chakar buradirini uchritiptu. Uni tutuwélip, boynini boghup turup: «Qerzni töle!» deptu. □ ²⁹ Buning bilen bu chakar buradiri yerge yiqilip uningdin: «Manga kengchilik qil, qerzni choqum qayturimen» dep yalwuruptu. ³⁰ Lékin u unimaptu we: «Pütün qerzni tölimigüche zindanda yatisen» dep uni zindan'gha tashlitiptu. ³¹ Bundaq ishning yüz bergenlikini körgen bashqa chakarlar intayin azablinip xojisining aldigha bérip, ehwalni bashtin-axir sözlep bériptu.

³² Buning bilen xojisi héliqi chakarni chaqirtip: «Ey rezil chakar! Manga yélin'ghanliqing üçün shunche köp qerzingning hemmisini kechürdüm. ³³ Men sanga ich aghritqin-imdek, senmu chakar buradiringge ich aghritishinggha toghra kelmemdü?!» deptu.

³⁴ Buning bilen xojisi ghezeplinip uni pütün qerzini tölep bolghuche adem qiyn'ghuchi gundipaylarning qolida turushqa tapshurup bériptu. □

³⁵ Shuninggha oxshash, eger herbiringlar öz qérindashliringlarni chin dilinglardin kechürmisenglar, ershtiki Atammu silerge oxshash muamile qilidu. ■

19

Talaq qilish toghrisida

Mar. 10:1-12

¹ Shundaq boldiki, Eysa bu sözlerni éytip bolghandin kéyin, Galiliye ölkisidin ayrilip, Yehudiye ölkisining chet yerlirige, yeni Iordan deryasining u qétidiki yurtlarga bardu. ■

² Top-top ademler uninggha egiship kelgen bolup, u ularni shu yerdila saqaytti.

³ Emdi bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin: — Bir ademning herqandaq sewebtin ayalini qoyuwétishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi. ■

⁴ Shuning bilen u jawaben mundaq dédi:

— *Tewrattin* shuni oqumidinglarmu, muqeddemde insanlarni Yaratquchi ularni «Er we ayal qilip yaratti» we □ ■ ⁵ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkisi bir ten bolidu». ■ ⁶ Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. Shuning üçün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun. ■

⁷ Perisiyler uningdin yene:

— Undaqa, Musa *peyghember* néme üçün *Tewrat qanunida* er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti. □ ■

⁸ U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa *peyghember* ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi. ⁹ Emdi shuni silerge éytip qoyayki, ayalini buzuqluqtin bashqa birer seweb bilen talaq qilip, bashqa birini emrige alghan herqandaq kishi zina qilghan bolidu. □ ■

¹⁰ Muxlislar uninggha:

□ **18:28** «yüz dinar qerzdar» — shu waqitlarda «bir dinar» bir ishchining bir künlük heqqi bolup, yüz tengge belkim ottura hésab bilen 1300 dollarche bolatti. □ **18:34** «adem qiyn'ghuchi gundipaylar» — mushu gundipaylarning adettiki wezipisi jinayetchining jinayitini sürüshte qilish üçün mehbuslarni qiynash idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaq. 2:13. ■ **19:1** Mar. 10:1. ■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4** «shuni oqumidinglarmu,...?» — Bu Perisiyler eng yaxshi köridighan ibarilerning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31. ■ **19:6** 1Kor. 7:10. □ **19:7** «Musa *peyghember* néme üçün *Tewrat qanunida* er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu» — emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. ■ **19:7** Qan. 24:1; Yer. 3:1. □ **19:9** «Izahat» — bézi kona köchürümlerde mushu yerde «we talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu» dégen sözler qoshuldu. 5:32ni körüng. ■ **19:9** Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10.

— Eger er bilen ayali otturisdiki ehwal shundaq bolsa, undaqa öylenmeslik yaxshi iken, — dédi.□

11 U ulargha:

— Bu sözni hemmila adem emes, peqet nésip qilin'ghanlarla qobul qilalaydu. ■ 12 Chünki anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar; we insan teripidin axta qilin'ghan bezi aghwatlar mu bar; we ersh padishahliqi üçün özini aghwat qilghanlarmu bar. Bu sözni qobul qilalaydighanlar qobul qilsun! — dédi.□

Eysa we kichik balilar

Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

13 Qolungni tegküzüp dua qilghaysen dep, beziler kichik balilirini uning aldigha élip keldi. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyibledi. ■ 14 Emma Eysa:

— Balilar méning aldimgha keltürölsun, ularni tosmanglar. Chünki ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur, — dédi. □ ■ 15 We qollirini ulargha tegküzgendin kéyin, u u yerdin ayrildi.

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?

Mar. 10:17-31; Luqa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldigha kélip:

— Ustaz, men qandaq yaxshi ishni qilsam, menggülek hayatqa érishimen? — dep soridi.■

17 U uninggha:

— Némishqa mendin yaxshiliq toghrisida soraysen? «Yaxshi bolghuchilar» bolsa peqet birila bar. Emma hayatliqqa kirimen déseng, emrlerge emel qil, — dédi.

18 Qaysi emrlerge deysen? — dep soridi u.

Eysa uninggha:

— «Qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ■ 19 ata-ananggha hörmét qil we qoshnangni özüngni söygenek söy» — dédi.□ ■

20 Yash yigit uninggha: — Bularning hemmisige emel qilip kéliwatimen. Emdi manga yene néme kem? — dédi.

21 Eysa uninggha:

— Eger mukemmel bolushni xalisang, bérip bar-yoqungni sétip, pulini kembeghellerge bergin. Shuning bilen ershte xezineng bolidu. Andin kélip manga egeshkin, — dédi.■

22 Yigit mushu sözni anglap, qayghugha chömüp u yerdin kétip qaldi. Chünki uning mal-mülki nahayiti köp idi. 23 Eysa muxlisirigha:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, baylarning ersh padishahliqigha kirishi tesliktila bolidu. ■ 24 We yene shuni silerge éytayki, tögining yingning közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.

□ 19:10 «undaqa öylenmeslik yaxshi iken» — démek, muxlislarning oylishiche, talaq qilish imkaniyiti bolmisa («chiqish yoli bolmisa»), öylinish intayin qorqunchluq ishtur. ■ 19:11 1Kor. 7:7,17. □ 19:12 «anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar» — «tughma aghwatlar» belkim tughma jinsiy iqtidari ajizlarni, ishqsiz kishilerni körsitidu; «bashqilar teripidin axta qilin'ghan» kona zamanlarda xan-padishahlarning ordilirida heremni bashqurush xizmiti üçün pichiwétilgen ademlerni körsitidu. «Ersning padishahliqi üçün öz-özini aghwat qilghanlar» belkim Xudaning xizmitide köprek waqit bolay dep öylinishtin waz kechkenlerni körsitidu. ■ 19:13 Mar. 10:13; Luqa 18:15. □ 19:14 «ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» — yaki «ersh padishahliqi del mushundaqlardin terkib tapqandur». ■ 19:14 Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. ■ 19:16 Mar. 10:17; Luqa 18:18. ■ 19:18 Mis. 20:12; Law. 19:18; Qan. 5:16-20; Rim. 13:9. □ 19:19 «qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ata-ananggha hörmét qil we qoshnangni özüngni söygenek söy» — (18-19-ayet) oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Eysa «on perman» ichidiki Xudagha munasiwetlik permanlarni yaki «(qoshnangning nersilirini) tama qilma» dégen permanni tilgha alghini yoq. ■ 19:19 Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ 19:21 Mat. 6:19; Luqa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ 19:23 Pend. 11:28; Mar. 10:23; Luqa 18:24.

²⁵ Muxlislar buni anglap intayin bek heyran bolushup:
— Undaqt, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.

²⁶ Emma Eysa ulargha qarap:

— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi. □ ■

²⁷ Buning bilen Pétrus uninggha:

— Mana, biz hemmidin waz kéchip sanga egeshtuq! Biz buning üçün némige érishimiz? — dep soridi. ■

²⁸ Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, alemdeki hemme qaytidin yéngilan'ghinida, Insan'oghli shanliq textide olturghan waqtida, manga egeshen siler on ikki textte olturup, Israillarning on ikki qebilisige höküm chiqirisiler. ■ ²⁹ Méning namim dep öyler, aka-uka, acha-singil qérindashliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminlardin waz kechkenlarning hemmisi ulargha yüz hesse artuq érishidu we menggülük hayatqa miras bolidu. □ ■ ³⁰ Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu. ■

20

Üzümzarliqtiki ishlemchiler

¹ — Chünki ersh padishahliqi bir yer igisige oxshaydu. Igisi üzümzarliqida ishleshke ademlerni yallash üçün tang seherde sirtqa chiqiptu. ² U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüsh dinardin bérishke kélisip, ularni üzümzarliqigha ewetiptu. □

³ Saet toqquzlarda u yene sirtqa chiqip, bazarda bikar turghan bashqa kishilerni körüptu. □ ⁴ Ulargha: «Silermu üzümzarliqimgha béringlar, heqqinglarga tégishlikini bérimen» — deptu. ⁵ Ular üzümzarliqqa bériptu. Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qiliptu. □ ⁶ Lékin *kechqurun* saet beshlerde chiqqanda u yerde turghan yene bashqilarni körüp, ulardin: «Néme üçün bu yerde kün boyi bikar turisiler?» dep soraptu. □ ⁷ Ular: «Bizni héchkim yallimidi» dep jawab qayturuptu. U ulargha: «Undaqt, silermu üzümzarliqimgha béríp ishlenglar» — deptu.

⁸ Kech bolghanda, üzümzarliq igisi ghoidarigha: «Ishlemchilerni chaqirip, eng axirida kelgenlerdin bashlap eng awwal kelgenlergiche hemmisining ish heqqini ber» deptu.

⁹ Awwal kechqurun saet beshte ishqa kelgenler kélip, herbiri bir kümüsh dinardin éliptu. ¹⁰ Eng awwal yallap kélín'genlarning nöwiti kelgende, ular: Téximu köp ish heqqi alimizghu, dep oylishti; biraq ularmu bir kümüsh dinardin éliptu. ¹¹ Ular ish heqqini alghini bilen yer igisidin aghrinip: ¹² «Bu axirda kelgenler peqet bir saetla ishlidi, biraq siz ularni kün boyi japaliq we qattiq issiqni chekken bizler bilen barawer hésablidingizghu, dep ghudurishti. ¹³ Lékin *yer igisi* ularning birige jawab

□ **19:26** «Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu».

■ **19:26** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37; 18:27. ■ **19:27** Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28.

■ **19:28** Luqa 22:30. □ **19:29** «Méning namim dep öyler, aka-uka, ... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler..» — grék tilida «méning namim üçün öyler, aka-uka... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler...». ■ **19:29** Qan. 33:9; Ayup 42:12. ■ **19:30** Mar. 10:31; Luqa 13:30. □ **20:2** «U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüsh dinardin bérishke kélisip...» — «bir kümüsh dinar» grék tilida «bir dinarius». □ **20:3** «Saet toqquzlarda» — grékche «künning üçinchi saiti» — yeni saet toqquzni körsitidu. Yehudiy xelqi üçün «toluq kün» (24 saet) kech saet altide bashlinidu; kechte «jések» ishli tilidu; etigen saet altidin kech saet altigiche «kündüz» déyilidu, kündüz on ikki saetke bölünidu (misalni Tewrat, «Yar.» 1:5in körgili bolidu). □ **20:5** «Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qiliptu» — «chüshte» — eyni söz boyiche künning «altinchi saitime» we «saet üçte» künning «toqquzinchi saitime» (chüshtin kéyin saet üçlerde) déyilidu. □ **20:6** «kechqurun saet beshlerde» — grékche «künning on birinchi saiti etrapida», yeni chüshtin kéyin saet beshte.

qayturup: «Burader, sanga naheqliq qilghinim yoq! Sen bilen bir kumush dinargha kelishmigenmiduq? ¹⁴ Heqqingni elip qaytip ketkin. Bu axirda kelgen'gimu sanga oxshash bergum bar. ¹⁵ Ozumningkini ozum bilgenche ishlitish hoququm yoqmu? Sexiy bolghanliqimgha kozung qiziriwatamdu? ¹⁶ Shundaq qilip «Aldida turghanlar arqigha otidu, arqida turghanlar aldigha otidu»; chunki chaqirilghanlar kop, emma tallan'ghanlar az bolidu. □ ■

Eysa olup tirilidighanliqini yene aldin eytidu

Mar. 10:32-34; Luqa 18:31-34

¹⁷ Eysa Yerusalemgha chiqiwetip, yolda on ikki muxlisini bir chetke tartip, ulargha mundaq dedi: □ ■

¹⁸ — Mana biz hazir Yerusalemgha chiqip ketiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni olumge mehkum qilidu ¹⁹ andin uni mesxire qilip, qamchilap we krestleshke yat elliklerge tapshuridu. Lékin u uchunchi kuni qayta tirilidu. ■

Anining telipi

Mar. 10:35-45

²⁰ Shu chaghda, Zebediyning oghullirining anisi ikki oghlini elip, Eysaning aldigha kelip uningdin bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi. □ ■

²¹ Néme teliping bar? — dep soridi u.

Ayal uninggha:

— Shuni emr qilghaysenki, séning padishahliqingda bu ikki oghlumdin biri ong yéningda, biri sol yéningda oltursun, — dedi.

²² Eysa ulargha jawaben: — Siler néme telep qiliwatqininglarni bilmeywatisiler. Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?

Icheleymiz, — déyishti ular. □ ■

²³ U ulargha:

— Siler heqiqetenmu méning qedehimdin ortaq ichisiler. Biraq ong yaki sol yénimda olturush nésiwisi méning ixtiyarimda emes, belki Atam kimlerge teyyarlighan bolsa, shulargha nésip bolidu. ■ ²⁴ Qalghan on muxlis buningdin xewer tapqanda, ikki qerindishidin xapa boldi. ²⁵ Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dedi:

— Silerge melumki, ellerdiki hokumranlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yurguzidu, we ularning hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. □ ■

²⁶ Biraq silerning aranglarda shundaq bolmisun; belki silerdin kim üstün bolushni xalisa, silerning xizmitinglarda bolsun; ■ ²⁷ we kim aranglardikilerning aldinqisi bolushni xalisa, silerning qulunglar bolsun. ■ ²⁸ Insan'oghlimu derweqe shu yolda kopchilik xizmitimde bolsun demey, belki kopchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni horelukke érishtürey dep keldi. □ ■

□ **20:16** «chunki chaqirilghanlar kop, tallan'ghanlar az bolidu» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **20:16** Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luqa 13:30. □ **20:17** «Yerusalemgha chiqiwetip...» — «Yerusalemgha berish» herdaim «Yerusalemgha chiqiwetip...» dep ipadiliniidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luqa 18:31; 24:7. ■ **20:19** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28,31; Ros. 3:23. □ **20:20** «Zebediyning oghulliri» — Eysa chaqirghan on ikki rosuldin ikki, yeni Yuhanna we Yaqup. 4:21 we 10:2ni köring. «bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi» — yaki «bir ishni telep qilmaqchi bolup tizlinip bash urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22** «Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?» — bu ayettiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we kresttiki ölümünü közde tutidu. ■ **20:22** Luqa 12:49,50; Rim. 8:26. ■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25** «ellerdiki hokumranlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yurguzidu» — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler»ni (yeni Xudadin qorqmaydighan butpereslerni) körsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luqa 22:25.

■ **20:26** 1Pét. 5:3. ■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28** «... jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni horelukke érishtürey» — némidin «horeluk»ke érishidu? — gunahtin bolghan horeluk. ■ **20:28** Luqa 22:27; Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pét. 1:19

*Eysaning ikki emani saqaytishi**Mar. 10:46-52; Luqa 18:35-43*

- ²⁹ Ular Yérixo shehiridin chiqqanda, zor bir top ademler uninggha egiship mangdi. ■
³⁰ We mana, yol boyida olturghan ikki ema Eysaning u yerdin ötüp kétéwatqinini anglap: — I Reb, Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysen, — dep tovlidi.
³¹ Köpchilik ularni «Ün chiqarmanglar!» dep eyibledi. Lékin, ular: — Ya Reb, i Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq tovlidi.
³² Eysa qedimini toxtitip, ularni chaqirip:
 — Siler üçhün néme ish qilip bérishimni xalisiler? — dep soridi.
³³ Ya Reb, közlirimiz échilsun! — déyishti ular.
³⁴ Eysa ulargha ich aghritip, qolini ularning közlige tegküziwidi, közliri shuan eslige kélip köridighan boldi; ular derhal uninggha egiship mangdi.

21*Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi**Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-38; Yh. 12:12-19*

- ¹ Ular Yérusalémgha yéqinliship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi yézésigha kelginide, Eysa ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti.■
² — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Barsanglarla, baghlaqliq bir éshek we uning yénidiki bir texeyni körisiler. Ular yéship aldingha yétilep kélinglar. ³ Eger birsi silerge bir néme dése, «Rebning bulargha hajiti chüshti» denglar, u derhal ularni qoyup béridu.
⁴ Bu pütün weqe peyghember arqiliq éytilghan munu sözlerni emelge ashurush üçhün boldi: —
⁵ «Zion qizigha éytinglar:
 — Mana, Padishahing kéliwatidu,
 Kemter-mömin bolup, minip bir éshekke,
 Boyunturuqluq éshekning texiyige,
 Kéliwatidu yéninggha séning».□ ■
⁶ Emdi héliqi ikki muxlis béríp Eysaning tapilighinidek qildi. ⁷ Éshek bilen texeyni yétilep kélip, üstige yépincha-chapanlirini saldi we u üstige mindi.□ ■⁸ Emdi top-top kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; yene bir qismi derex shaxlirini késip yolgha yayatti. ⁹ Aldida mangghan we keynidin egeshken top-top xalayiq: —

«Dawutning oghligha hosanna bolghay!
 Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!
 Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti.□ ■

- ¹⁰ U Yérusalémgha kirgende, pütkül sheher lerzige keldi. Kishiler:
 — Bu zadi kimdu? — déyishetti.

■ 20:29 Mar. 10:46; Luqa 18:35. ■ 21:1 Mar. 11:1; Luqa 19:29. □ 21:5 «Zion qizigha éytinglar: — Mana, Padishahing kéliwatidu, kemter-mömin bolup, minip bir éshekke, boyunturuqluq éshekning texiyige, kéliwatidu yéninggha séning» — bésharet «Zek.» 9:9din élin'ghan. «Zion» — Yérusalém jaylashqan taghni körsitidu. ■ 21:5 1Pad. 1:38-40; Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Yuh. 12:15. □ 21:7 «... üstige yépincha-chapanlirini saldi» — démek, égiri yoq idi. ■ 21:7 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14. □ 21:9 «Dawutning oghligha hosanna bolghay! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende «Xudagha teshekkür-hemodusana» dégen menidimu bolghan. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng. ■ 21:9 Zeb. 118:25-26

11 Xalayıq:

— Bu Galiliye ölkisidiki Nasaretlik peyghember Eysa, dep jawab bérishetti.

Eysaning ibadetxanini soda-sétiqtin tazlishi

Mar. 11:15-19; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

12 Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarning hem-misini heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning shirelirini we paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüp, □ ■ 13 ulargha:

— *Muqeddes yazmilarda Xudaning*: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler! — dédi. □ ■

14 Ibadetxana hoylilirida bolghanda qarighu we tokurlar uning aldigha keldi, u ularni saqaytti. 15 Lékin bash kahinlar bilen Tewrat ustazliri uning yaratqan möjizilirini körüp we balilarning ibadetxanida: «Dawutning oghligha hosanna-teshekkürler bolghay!» dep towlighinini anglap ghezeplendi. ■

16 Ular uninggha:

— Bu balilarning néme dewatqanliqini anglawatamsen? — dep soridi.

U ulargha: — Anglawatimen! Siler *muqeddes yazmildin* shuni oqup baqmighanki, «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding» dédi. □ ■

17 Andin u ulardin ayrilip, sheherdin chiqip Beyt-Aniya yéziqigha bérıp, shu yerde qondi.

Enjür derixini eyiblesh

Mar. 11:12-14; 20-24

18 Emdi seherde, sheherge qaytip kétiwatqanda, uning qorsiqi achqanidi. ■ 19 U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardı. Lékin derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap:

— Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti. □ ■

20 Muxlislar buni körüp teejüplinip:

— Enjür derixi némanche tézla qurup ketti! — dédi. □

21 Eysa ulargha jawab berdi:

— Men silerge shuni berheq éytıp qoyayki, eger héch guman bolmay ishenchinglar bar bolsa, enjür derixide bolghan ishlar bolupla qalmaq, belki siler hetta bu taghqa: «Bu

□ 21:12 «Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana — eyni chaghda, Yehudiylarning nurgun ibadetxaniliri (sinagoglar) idi; mushu yerde körsitilgen «ibadetxana» Yehudiylarning eng köp yigilip ibadet qilidighan jayi idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, peqet «Xuda Öz namini qoyghan» Yérusalémdiki bu merkeziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. ■ 21:12 Qan. 14:26; Mar. 11:15; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. □ 21:13 «Muqeddes yazmilarda Xudaning: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler!» — Tewrat, «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash porsitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötüridighan her türlüq qaide-yosunlarni ularning boynigha artıp qoyghanliqini körsitidu. ■ 21:13 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Luqa 19:46. ■ 21:15 Mar. 11:27. □ 21:16 «Siler muqeddes yazmildin shuni oqup baqmighanki...»

— oqurmenlarning éside barki, «shuni oqup baqmighanki,...?» dégen ibare Perisiyler we Saduqiylarning eng yaxshi köridighan ibarilirining biri idi. «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding» — «Zeb.» 8:2. ■ 21:16 Zeb. 8:2 ■ 21:18 Mar. 11:12,20. □ 21:19 «U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardı. Derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap: — Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti» — Pelestindiki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. ■ 21:19 Hosh. 9:10 □ 21:20 «Enjür derixi némanche tézla qurup ketti!» — yaki «Enjür derixi qandaqmu birdinla qurup ketti!»

yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» désenglar, u shundaq bolidu, dédi. ■ 22 Dua qilip némini tilisenglar, ishenchinglar bolsila, shulargha érishisiler. ■

Eysaning hoquqining sürüshürülüshi

Mar. 11:27-33; Luqa 20:1-8

23 U ibadetxana hoylilirigha kirgendin kéyin, kishilerge telim bériwatqanda, bash kahinlar we aqsaqallar uning aldigha kélip:

— Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep sorashti. ■

24 Eysa ulargha jawab bérip: — Men awwal silerge bir soal qoyay. Eger siler jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytimen.

25 Yehya yürüzgen chömüldürüsh nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.

Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçün uninggha ishenmidinglar?» deydu. □ 26 Eger: «Insanlardin kelgen» dések, xelqtin qorqimiz, chünki ular hemmisi Yehyani peyghember dep bilidu — déyishti. ■

27 Buning bilen, ular Eysagha:

Bilmeymiz, — dep jawab bérishiti.

— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

Ikki oghul toghrisidiki temsil

28 Emdi bu ishqa qandaq qaraysiler? Bir ademning ikki oghli bar iken. U birinchi oghlining yénigha kélip: «Oghlum, бүгүн үзүмзарлиқимға бериш ишлигин» deptu. 29 «Barmaymen» deptu u, lékin kéyin pushayman qilip yenila bériptu. 30 U ikkinchi oghlining yénigha kélip uningghimu shundaq deptu. U: «Xop endim, baray» deptu-yu, lékin barmaptu. 31 Bu ikkiylenning qaysisi atisining iradisini ada qilghan bolidu?

— Birinchi oghli, — dep jawab berdi ular.

Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bajgilar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte. □ 32 Chünki gerche Yehya peyghember silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen bolsimu, siler uninggha ishenmidinglar; lékin bajgilar bilen pahishiler uninggha ishendi. Siler buni körüp turup, hetta kéyinki waqitlarda yolunglardin pushayman qilmay uninggha ishenmidinglar. □ ■

Rezil baghwenler heqqidiki temsil

Mar. 12:1-12; Luqa 20:9-19

■ 21:21 Mat. 17:20; Luqa 17:6. ■ 21:22 Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22.

■ 21:23 Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luqa 20:1; Ros. 4:7; 7:2. □ 21:25 «Yehya yürüzgen chömüldürüsh nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu?» — mushu diniy erbablarning hemmisi dégüdek Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «Méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüshini ret qilghanidi. ■ 21:26 Mat. 14:5; Mar. 6:20.

□ 21:31 «bajgilar bilen pahishiler...» — «bajgilar» toghrisida 18:18diki izahatni körüng. «bajgilar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte» — «kirmekte» dégen sözge qarighanda, «bajgilar we pahishiler» awwal Yehya peyghemberning agah-guwaqliqi arqiliq towa qilghan, andin eyni chaghda Mesihning agah-guwaqliqi arqiliq Xudaning padishahliqigha téximu kirawatqanidi. □ 21:32 «silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen ...» — yaki «silerge heqqaniyet yolini élip barghili kelgen». Grék tilida peqet: «silerge heqqaniyet yolida kelgen...» déyilidu. ■ 21:32 Mat. 3:1.

³³ Yene bir temsilni anglanglar: Bir yer igisi bir üzümzarliq berpa qilib, etrapini chitlaptu. U uningda bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munari yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa kétéptu. ■ ³⁴ Üzüm pesli yéqinlashqanda, özige tégishlik hosulni éliwélisish üçhün qullirini baghwenlarning yénigha ewetiptyu. ³⁵ Lékin baghwenler qullirini tutup, birini dumbalaptu, birini öltürüwétiptyu, yene birini chalmakéseq qiliptyu. ■ ³⁶ U yene bir qétim aldinqidinmu köp qullirini ewetiptyu, biraq baghwenler ularghimu oxshash muamile qiliptyu. ³⁷ Axirda, u «Oghlumnighu hörmét qilar» dep, oghlini ewetiptyu. ³⁸ Lékin baghwenler oghulni körüp, özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwétip mirasini igiliwalayli» déyishiptyu. ■ ³⁹ Shuning bilen ular uni tutup üzümzarliqning sirtigha tashlap öltürüwétiptyu.

⁴⁰ Emdi üzümzarliqning igisi kelgende, shu baghwenlerni qandaq qilar?

⁴¹ Ular uninggha:

— Bu rezil ademlerni wehshiylik bilen yoqitidu. Üzümzarliqni bolsa méwilirini öz waqtida özige tapshuridighan bashqa baghwenlerge ijarige béridu, — dep jawab bérishti.

⁴² Eysa ulardin soridi:

— Muqeddes yazmilardiki munu sözlerni oqup baqmighanmusiler?: —

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,

Burjek téshi bolup tiklendi.

Bu ish Perwerdigardindur,

Bu közimiz aldida karamet bir ishtur». □ ■

⁴³ Shu sewebtin silerge shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqi silerdin tartiwélinip, uninggha muwapiq méwilerni bérighan bashqa bir elge ata qilinidu. ■ ⁴⁴ Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühse, uni kukum-talqan qiliwétidu. □ ■

⁴⁵ Bash kahinlar we Perisiyler uning éytqan temsillirini anglap, ularni özlirige qaritip éytqanliqini chühendi. ■ ⁴⁶ Uni tutush yolini izdigen bolsimu, lékin xalayıq uni peyghember dep qarighachqa, ulardin qorqushti. ■

22

Toy ziyapiti toghrisidiki temsil

Luqa 14:15-24

¹ Eysa ulargha yene temsiller bilen mundaq dédi:

² Ersh padishahliqi xuddi öz oghli üçhün toy ziyapitini teyyarlighan bir padishahqa oxshaydu. ■ ³ U chakarlrini toy ziyapitige tekliq qilin'ghanlarni chaqirishqa ewetiptyu, lékin ular kélishe unimaptu. ⁴ U yene bashqa chakarlrini ewetip, ulargha tapilap: «Chaqirilghanlarga: — Mana, men ziyapitimni teyyar qildim; méning torpaqlirim, bordaq mallirim soyuldi, hemme nerse teyyar. Ziyapetke merhemet qilghay, deydu, dep éytinglar, — deptyu. ⁵ Biraq ular tekliqini étibargha almay, birsi étizliqigha ketse, yene

■ **21:33** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1-7; Yer. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luqa 20:9. ■ **21:35** 2Tar. 24:21. ■ **21:38** Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **21:42** «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashliwewetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. Mesih neqil keltürgen sözler — «Zeb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zeb. 118:22-23; Yesh. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44** «Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühse, uni kukum-talqan qiliwétidu» — «tash» bolsa Eysa özi, elwette. 42-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtitilimiz. ■ **21:44** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3; Luqa 20:18. ■ **21:45** Luqa 20:19. ■ **21:46** Luqa 7:16; Yuh. 7:40. ■ **22:2** Luqa 14:6; Weh. 19:7.

biri sodisigha kétiptu. ⁶ Qalghanliri bolsa *padishahning* chakarlrini tutuwélip, xorlap öltürüwétiptu. ⁷ Padishah buni anglap qattiq ghezeplinip, eskerlrini chiqirip, u qatillarni yoqitip, ularning shehirige ot qoyuwétiptu. ⁸ Andin u chakarlrigha: «Toy ziyapiti teyyar boldi, lékin chaqirilghanlar *méhmanliqqa* munasip kelmidi. ⁹ Emdi siler acha yollargha bérip, udul kelgen ademlerning hemmisini toy ziyapitige teklipl qilinglar» deptu. ¹⁰ Buning bilen chakarlar yollargha chiqip, yaxshi bolsun, yaman bolsun, udul kelgenliki ademlerning hemmisini yighip ekeptu. Toy soruni méhmanlar bilen liq toluptu.

¹¹ Padishah méhmanlar bilen körüshkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiymigen bir kishini körüptu. □ ¹² Padishah uningdin: «Burader, ziyapet kiyimi kiymey, bu yerge qandaq kirding?» dep soraptu, biraq u kishi jawab bérelmey qaptu. ¹³ Padishah chakarlrigha: «Uni put-qolliridin baghlap, téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlrini ghuchurlitidu» deptu. ■ ¹⁴ Chünki chaqirilghanlar köp, lékin tallan'ghanlar azdur.■

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

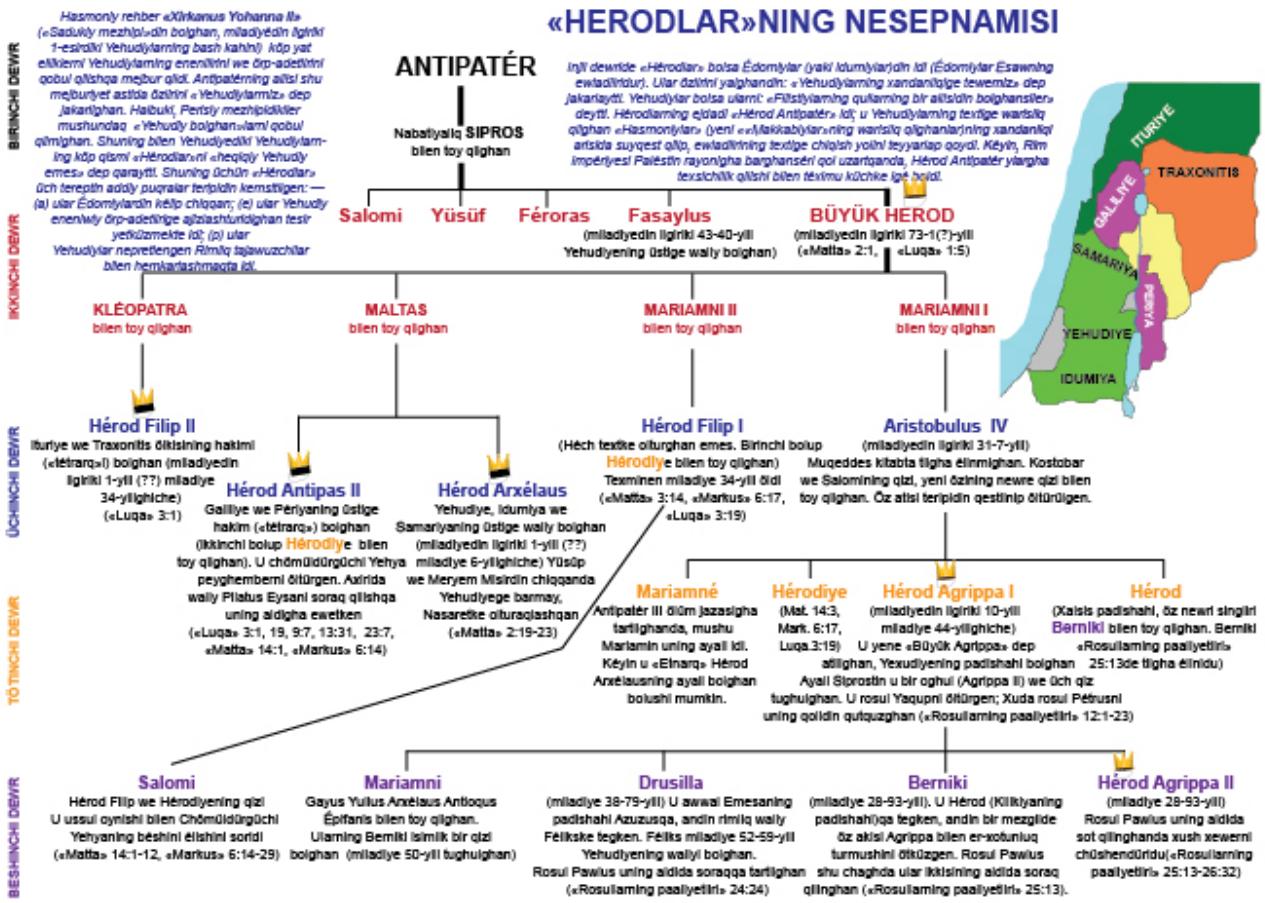
Mar. 12:13-17; Luqa 20:20-26

¹⁵ Buning bilen Perisiyeler u yerdin chiqip, qandaq qilip uni öz sözi bilen tuzaqqa chühürüsh heqqide meslihetleshti. ■ ¹⁶ Ular muxlislrini Hérodning terepdarliri bilen bille uning yénigha ewetip:

– Ustaz, silini semimiy adem, kishilerge Xudaning yolini sadicliq bilen ögitip kéliwatidu we ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmay héchkimge yan basmaydu, dep bilimiz. □

□ **22:11** «Padishah méhmanlar bilen körüshkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiymigen bir kishini körüptu» — bu sözge qarighanda shu waqitlarda katta toy ziyapetliride sahibxan özi herbir méhman'gha alahide bir ziyapet kiyimi sowghat qilatti. Undaq kiyimni kiyishni ret qilish sahibxan'gha intayin bihörmelik bolatti. ■ **22:13** Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luqa 13:28. ■ **22:14** Mat. 20:16. ■ **22:15** Mar. 12:13; Luqa 20:20.

□ **22:16** «Hérod *padishahning* terepdarliri» — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

«Herodlar»ning neseptomasi

17 Qéni, qandaq oylayla? *Rim impérotori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? – déyishti. □

18 Lékin Eysa ularning rezil niyitini bilip:

– Ey saxtipezler, méni némishqa sinimaqchisiler? 19 Qéni, bajgha tapshurulidighan bir tengge manga körsitinglar, – dédi. Ular bir dinar pulini ekeldi. 20 U ulardin:

– Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? – dep soridi.

21 Qeyserning, – dep jawab berdi ular.

U ulargha: – Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, – dédi. □ ■

22 Ular bu sözni anglap, heyran bolup qélishiti-de, uning yénidin kétip qaldı.

□ **22:17 «Rim impérotori Qeyser...»** – Rimning herbir impérotorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen, Qeyser Awghustus, Qeyser yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. **«Rim impérotori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?»** – eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi, eger Eysa: «Rim impérotorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **22:21 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar»** – Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chüshürülen nerse)ni tapshurunglar – démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolghachqa, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

Tirilishke munasiwetlik mesile
Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40

²³ Shu küni, «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal qoydi: □ ■

²⁴ — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta*: «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» dep tapilghan. □ ■ ²⁵ Burun arimizda yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gendin kéyin ölüp ketti. Perzent körmigenliktin, ayalini ikkinchi qérindishining emrige qaldurdi. ²⁶ Biraq ikkinchisidiki ehwalu uningige oxshash boldi, andin bu ish üçinchiside taki yettinchi qérindashqiche oxshash dawamlashti.

²⁷ Axirda, u ayalmu ölüp ketti. ²⁸ Emdi tirilish künide bu ayal yette aka-ukining qaysisining ayali bolidu? Chünki uni hemmisi emrige alghan-de!

²⁹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrisini bilmigenlikinglar üçün azghansiler. ³⁰ Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki Xudaning ershtiki perishtilirige oxshash bolidu.

³¹ Emdi ölümdin tirilish mesilisi heqqide Xudaning silerge éytqan: ³² «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» dégen shu sözini oqumidinglarmu? Xuda ölüklerning emes, belki tiriklarning Xudasidur!» □ ■

³³ Bu sözni anglighan xelq uning telimidin heyranuhes qélishiti. ■

Eng muhim emr

Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28

³⁴ Perisiyler uning Saduqiylarning aghzini tuwaqlighanliqini anglap, bir yerge jem bolushti. ■ ³⁵ Ularning arisidiki bir Tewrat-qanun ustazi uni sinash meqsitide uningdin: ■

³⁶ — Ustaz, Tewrat qanunidiki eng muhim emr qaysi? — dep qistap soridi.

³⁷ U uninggha mundaq dédi:

— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin» □ ■

³⁸ — eng ulugh, birinchi orunda turidighan emr mana shu. ³⁹ Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa «Qoshnangni özüngni söygenek söy». □ ■ ⁴⁰ Pütün Tewrat qanuni we peyghemberlarning sözliri bu ikki emрге ésilghan halda mangidu.

Qutquzghuchi-mesih — Dawutning oghli hem uning Rebbi

Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

⁴¹ Perisiyler jem bolup turghan waqitta, Eysa ulardin: ■

⁴² — Mesih toghrisida qandaq oylawatisiler? U kimning oghli? — dep soridi.

Dawutning oghli, — déyishti ular.

⁴³ U ulargha mundaq dédi:

Undaқта, néme üçün *Zeburda* Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap, —□

⁴⁴ «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning dūshmenliringni ayighing astida dessetküche,

□ **22:23** ««Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar» — «Saduqiylar» toghruluq 16:1diki izahatni we shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **22:23** Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **22:24** «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» — «Qan.» 25:5. ■ **22:24** Qan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ **22:32** «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» — «Mis.» 3:6. ■ **22:32** Mis. 3:6,15. ■ **22:33** Mat. 7:28. ■ **22:34** Mar. 12:28. ■ **22:35** Luqa 10:25. □ **22:37** «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin» — «Qan.» 6:5. ■ **22:37** Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27. □ **22:39** «Qoshnangni özüngni söygenek söy» — «Law.» 19:18. ■ **22:39** Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; Yaq. 2:8. ■ **22:41** Mar. 12:35; Luqa 20:41. □ **22:43** «Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap...» — «Rohta» — Xudaning Muqeddes Rohida.

Ong yénimda olturghin!» — deydu? □ ■

⁴⁵ Dawut *Masihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu? □

⁴⁶ We héchkim uninggha jawaben bir éghizmu söz qayturalmidi; shu kündin étibaren, héchkim uningdin soal sorashqimu pétinalmidi.

23

Saxtipezlerning haligha way! ... «Yette «way!»»

Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-52; 20:45-47

¹ Bu sözlerdin kéyin, Eysa top-top xalayıqqa we muxlisirigha mundaq dédi:

² — Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning *höküm chiqirish* ornida olturghan bolidu. □ ■ ³ Shunga, ularning silerge éytqan hemme sözlirige köngül qoyup, dégenirini qilinglar. Lékin ularning qilghanliridek qilmanglar; chünki ular özlirining déginige özliri emel qilmaydu, ■ ⁴ Belki ular kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmissige artip qoyidu. Emma özliri bu yüklerni kötürüşke birmu barmiqini midirlitishni xushyaqmaydu. □ ■ ⁵ Ular hemme emellirini insanlarga köz-köz qilish üçünla qilidu; chünki ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip, tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu; □ ■ ⁶ ular ziyapetlerde törde, sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa, ■ ⁷ bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun* salamlirigha we özlirini «Ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu. □ ■

⁸ Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar; chünki silerning yalghuz birla ustazinglar bar we hemminglar qérindashtursiler. □ ⁹ Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar, chünki peqet birla Atanglar, yeni ershte Turghuchi bardur. □ ■

¹⁰ Siler «muellim» dep atilishnimu qobul qilmanglar, chünki peqet birla muellim, yeni

□ **22:44** *Dawut* «Perwerdigar Méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning dühmenliringni ayighing astida dessetküche, ong yénimda olturghin!» — deydu» — «Zeb.» 110:1. ■ **22:44** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **22:45** «Dawut *Masihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut *Masihni* «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi. □ **23:2** «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning *höküm chiqirish ornida olturghan bolidu*» — grék tilida sözmüsöz: «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musaning ornigha bésip olturghan bolidu». Démek, Tewrat qanunigha tebir bérish we qanunigha asasen dewalarda *höküm chiqirish* hoquqi ulargha tapshurulghan. Shu terepte xelq ulargha boysunushi kérek idi. ■ **23:2** Neh. 8:4 ■ **23:3** Qan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4** «Ular, *yeni Perisiyler* kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmissige artip qoyidu» — «éghir yükler» her türlüq qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **23:4** Yesh. 10:1; Luqa 11:46; Ros. 15:10. □ **23:5** «Ular «*ayet qapliri*»ni keng qilip chigiwélip,...» — «ayet qapliri» teqwadarliqni bildürüş üçün péshane yaki üsti bilikike chigiwélinidighan, ichige Tewrattin élin'ghan ayetler yézilghan pütük sélin'ghan kichik qap. Ular bu ishni «Mis.» 13:9, 16 we «Qan.» 6:8, 11:8ge asasen adet qilghan. «Ular... *tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu*» — Tewrat boyiche er kishiler tonlirigha mushundaq chuchilarni békitishi kérek (chuchilar kök renglik bolghachqa, Xudaning «köktin chühürülgen» emrlirige esletme bolsun dégen meqsette békitilishke buyrulghan — «Chöl.» 15:38-39 we «Qan.» 22:12ni körüng). Biraq perisiyler peqet özlirini teqwadar körsitish üçün shundaq qilatti. ■ **23:5** Chöl. 15:38; Qan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luqa 11:43; 20:46. □ **23:7** «Bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun salamlirigha... amraq kélidu*» — «uzun» dégen söz grékche tékiste yoq; tarix tetqiqatirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. «*özlirini «ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu*» — mushu yerde «Ustaz» grék tilida (ibraniy tilidimu oxshash) «Rabbi» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **23:7** Yaq. 3:1. □ **23:8** «Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar» — yuqiriqi izahatni körüng. □ **23:9** «Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar» — roshenki, Mesih bu sözni rohiy jehettin éytqan; bu yerde közde tutulghini ademlerning öz jismaniy atisini «Ata», «Dada» dégenliki emes, belki melum bir ademi rohiy jehettin «Atam» déyishi közde tutulghan, elwette. Démisekmu, nurghun «xristiyan jamaetler» (mesilen, «Katoliklar» we «Prawuslawiylar») öz yétekchilirini «Ata» dep ataydu; «Papa» we «Pop» dégen sözler eslide «Dada» dégenliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6.

Masihning özi bardur; ¹¹ belki aranglarda eng mertiwilik bolghan kishi silerning xizmitinglarda bolidu. ■ ¹² Özini yuqiri tutmaqchi bolghini töwen qilinidu, özini töwen tutqini yuqiri qilinidu.■

¹³ Biraq halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler ersh padishahliqining ishqini insanlarga taqap kéliwatisiler! Ya özünglar kirmeybiles, ya kirishni istigenlarning kirishige yol qoymaysiler.■

¹⁴ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasini yewatisiler, shundaqtimu bashqilar aldida teqwadar körünsek dep, uzundin-uzun dua qilisiler. Shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler.□ ■

¹⁵ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler birla ademni étiqadinglarga kirgüzüsh üçün, déngiz we quruqluqni kézip chiqisiler. Biraq u kishi kirgüzülgendin kéyin, siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler. □

¹⁶ Halinglarga way, ey qarighu yobashchilar! Siler: «Herqandaq kishi ibadetxana bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq ibadetxanidiki altunni tilgha élip qesem qilghanlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler. ¹⁷ Ey exmeqler, korlar! Altun ulughmu yaki altunni muqeddes qilghan ibadetxanimu? ¹⁸ Siler yene: «Herkim qurban'gah bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq qurban'gah üstidiki hediye tilgha élip qesem qilghanlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler. ¹⁹ Ey korlar! Hediye ulughmu yaki hediye muqeddes qilghan qurban'gahmu? □ ²⁰ Shunga, qurban'gahni tilgha élip qesem qilghuchi bolsa hem qurban'gah bilen hem uning üstidiki barliq nersiler bilen qesem qilghan bolidu. ²¹ Ibadetxanini tilgha élip qesem qilghuchimu hem ibadetxanini, hem «ibadetxanida Turghuchi»ni tilgha élip qesem qilghan bolidu. ■ ²² Ershni tilgha élip qesem qilghuchi Xudaning texti we textte olturghuchining nami bilen qesem qilghan bolidu.■

²³ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilarning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq Tewrat qanunining téximu wezinlik terepliri bolghan adalet, rehimdillik we sadiqliqni étibargha héch almaysiler. Awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek.□ ■ ²⁴ Ey qarighu yobashchilar! Siler *chinenglerdiki* pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!□

²⁵ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ularning ichi hertürlük hérislik we ishretpereslikke tolghan. ■ ²⁶ Ey qarighu Perisiy! Awwal chine-qachining ichini pakla, shundaqta téshimu pak bolidu!■

²⁷ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler aqartip qoyulghan, sirti chirayliq körünidighan lékin ichi ölüklarning ustixanliri we herxil napak

■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **23:13** Luqa 11:52. □ **23:14** «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasini yewatisiler... shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler» — bezi kona köchürmilerde bu ayet tépilmaydu. Bu sözler «Mar.» 12:40 we «Luqa» 20:47dimu tépildi. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15** «...siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler» — «dozaxning perzenti» dozaxqa kiridighan we belkim bashqilarni dozaxqa baridighan yolgha azduridighan kishi bolsa kérek. □ **23:19** «Ey korlar!» — bezi kona köchürülmilerde «Ey exmekler, korlar!» déyildi. ■ **23:21** 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ **23:22** 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49. □ **23:23** «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilarning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu,...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahinlarning kirimi üçün Öz xelqining mehsulatliridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi. ■ **23:23** 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luqa 11:42. □ **23:24** «Siler chinenglerdiki pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!» — Tewrat qanunidiki belgilimilerge asasen hem pasha hem töge göshimu haram gösh idi. ■ **23:25** Luqa 11:39. ■ **23:26** Tit. 1:15.

nersilerga tolghan qebrilerga oxshaysiler. ■ 28 Shuningdek téshinglardin insannarning aldida heqqaniy ademlerdek körünisiler, lékin ichinglar saxtipezlik we itaetsizlik bilen tolghan.

29 Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler peyghemberlerning qebrilirini yasap kéliwatisiler, heqqaniylarning mazarlirini bézep kéliwatisiler ■ 30 we siler: «Ata-bowilirimizning zamanida yashighan bolsaq iduq, ularning peyghemberlerning qénini töküshlirige shérik bolmayttuq» – deysiler. 31 Shunga siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlerning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar. □ ■ 32 Undaqa, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar! □

33 Ey yilanlar! Zeherlik yilanlarning nesilliri! Dozax jazasidin qandaqmu qutulalar-siler? ■ 34 Shunga mana, silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen. Siler ularning bezilirini kréstlep öltürisiler, bezilirini sinagogliringlarda der-rige basisiler, sheherdin sheherge qoghlaysiler. □ ■ 35 Shundaq qilip, heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche, heqqaniylarning yer yüzide éqitilghan barliq qan qerzliri bu dewrning béshigha chüshürüliu. □ ■ 36 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, shu qilmishlarning jazasining hemmisi mushu dewrning béshigha chüshidu.

Eysaning Yérusalém üçün nale-peryad kötürüshi

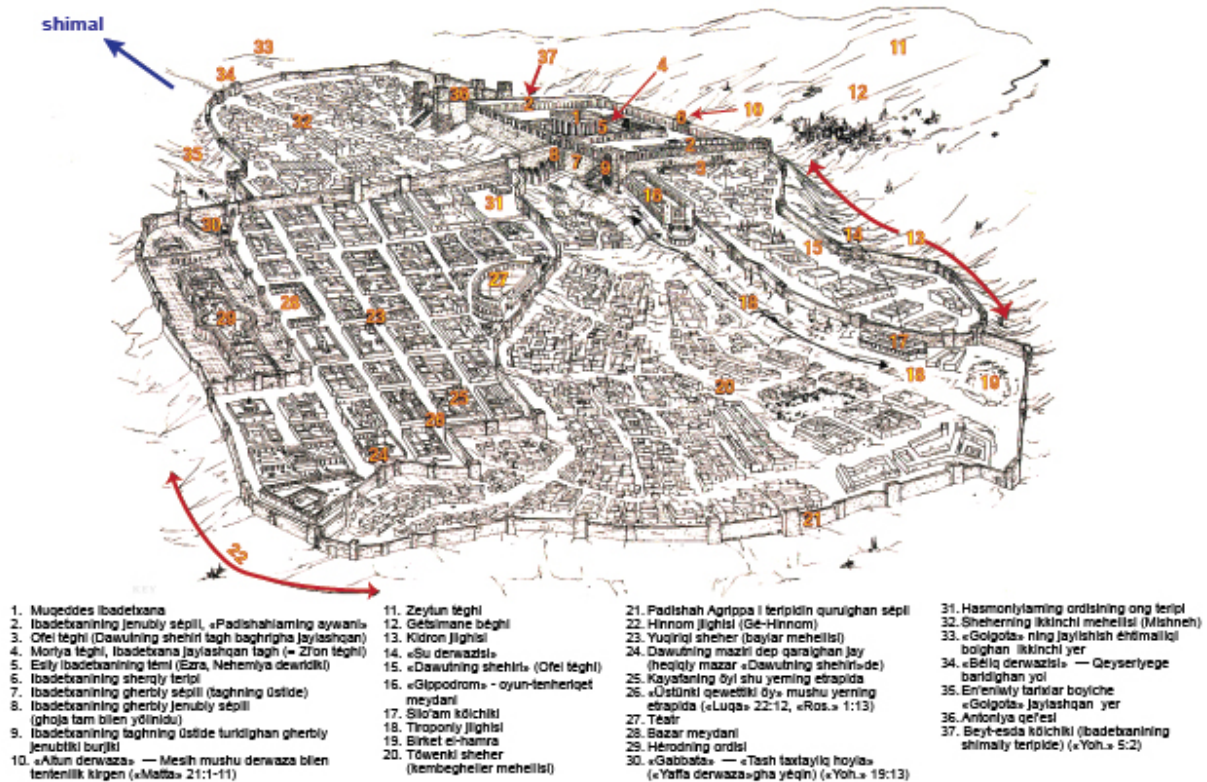
Luqa 13:34-35

37 Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni öltüridighan, özige ewetilgen elchilerni chalma-késeq qilidighan sheher! Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar! □ ■ 38 Mana, emdi öyünglar silerge xarabe bolup qalidu! □ ■ 39 Chünki men shuni silerge

■ 23:27 Ros. 23:3. ■ 23:29 Luqa 11:47. □ 23:31 «Siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlerning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar» — démek, ular peyghemberlerni öltürgenlerni «ata-bowilirimiz» dep étirap qilidu. Ular köp bashqa ellerdek daim «ata-bowiliri»ni maxtap, biz ularning en'eniliride dawamliq méngishimiz kérek, — deytti. Lékin shu ata-bowiliringning en'eniliri Xudaning heqqaniy teleplirige zit bolup kelgen we shu sewebtinmu peyghemberlerni öltürgen. ■ 23:31 Ros. 7:51; 1Tés. 2:15. □ 23:32 «Undaqa, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!» — Mesihning bu kinayilik, hejwiyy gépi: «Silerning ata-bowiliringlarning izlirini basqininglar — (ularning en'enilerni tutup, Xudaning emrlirini tashlap) méni öltürüp ularning ishlirini toluqlighininglardur!» dégendektur. ■ 23:33 Mat. 3:7. □ 23:34 «... silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen» — «alimlar» dégen bu sözni adette «Tewrat ustazliri» dep terjime qilimiz. Lékin Eysa Mesih öz qérindash Yehudiy xelqige ewetidighan «ustazlar»ni peqet «Tewrat ustazi» dégili bolmaydu, belki «Tewrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ 23:34 Mat. 10:16,17; Luqa 10:3; 11:49; Yuh. 16:2; Ros. 7:52. □ 23:35 «...heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche...» — Habilning öltürülüshi toghruluq «Yar.» 4:8-11, Zekeriyaning öltürülüshi «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we ayighida xatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiche Zekeriyaning atisining ismi «Yehoyada» idi. «Berekiya» uning bashqa ismi bolsa kérek («Yehoyada» hem «Berekiya» dégen ikki isim «Yahqa (Perwerdigargha) medhiye oqulsun» dégen menidiki menidash sözlerdur). ■ 23:35 Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. □ 23:37 «Ey Yérusalém, Yérusalém!...» — muqeddes kitabta, ademning ismini ikki qétim chaqirish — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. «Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar!» — «perzentliring» — Yérusalémdikilerning özlirini körsitidu. ■ 23:37 Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luqa 13:34. □ 23:38 «...öyünglar silerge xarabe bolup qalidu» — üç bisliq söz bolup: (1) Xudaning ibadetxanisi (lékin Mesihning «silerning öyünglar» déginu boyiche bu öy hazir Xudaningki emes, peqet silerningkidur); (2) özlirining qoru-jayliri; (3) bala-chaqilirining weyran bolidighanliqini körsitidu. ■ 23:38 Zeb. 69:25; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20.

éytip qoyayki, siler: «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» démigüche, siler meni qaytidin héch körelmeysiler. □ ■

MESIH DEWRIDIKI YÉRUSALÉM SHÉHIRI

Yérusalém

24

Ibadetxanining weyran qilinshidin bésharet; axirqi zamanlardiki alametler
Mar. 13:1-31; Luqa 21:5-33

¹Eysa ibadetxanidin chiqip, aldigha kétéwatqanda, muxlisliri yénigha kélip uning diqqitini ibadetxana binalirigha tartmaqchi boldi. ■

□ **23:39** «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» —Mushu ibare Zebur 118:26tin élin'ghan bolup, xelqning Mesihni qarshi alghanliqini körsitidu. Démek, ular Eysaning Mesih ikenlikige ishinip étirap qilmighuche ular uni qayta körmeydu. Bu söz shu muhim pakitni körsitiduki, Eysa Mesih dunyagha qaytip kelginide, Yehudiy xelqi alliqachan uninggha étiqad baghlap étirap qilghan bolidu. ■ **23:39** Zeb. 118:26. ■ **24:1** Mar. 13:1; Luqa 21:5.

«BÜYÜK HÉROD» QURGHAN IBADETXANA

Ibadetxanining oltinrasidiki muqaddéxana (Israilliye Yérusalémdiki muzéysi)

Ibadetxanining pütüni (hojli bilen)

Mikael Osnis yasighan endize

Aywan-koridorlar

Antonia kelesi

Muqaddes jay

«Yat ellikler hojlisi»

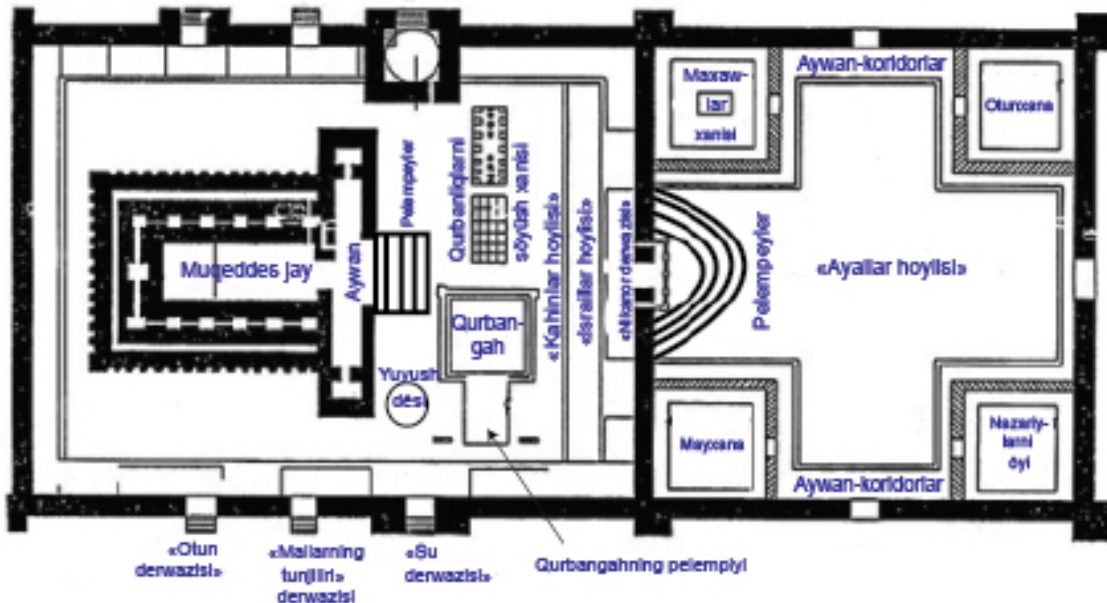
«Ayallar hojlisi»

«Altun derwaza»

«Eng muqaddes qurbanliqlar» derwazisi

«Ghezel-köyleming derwazisi»

«Ayallarning derwazisi»

Yérusalémdiki ibadetxana (Mesihning dewride)

² U ulargha:

– Mana bularning hemmisini körüwatamsiler? Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu yerde bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, – dédi.■

Kelgüsi toghrisidiki bésharetler

³ U Zeytun téghida olturghanda, muxlisliri astighina uning yénigha kélip:

– Bizge éytqinchu, bu dégenliring qachan yüz béridu? Séning *qaytip* kélishing we zamanning axirini körsitidighan qandaq alamet bolidu? – dep sorashti.■ ⁴ Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

– Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun.■ ⁵ Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mesih men bolimen» dep, köp ademlerni azduridu.■ ⁶ Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglaysiler, bulardin alaqqade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bular axiret emes. ⁷ Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda acharchiliq, wabalar we yer tewreshler yüz béridu.□ ■

⁸ Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas.□

⁹ Andin kishiler silerni tutup azab-oqubetke sélip, öltüridu, méning namim wejidin pütkül eller silerdin nepretlinidu. ■ ¹⁰ Shuning bilen nurghunlar étiqadidin tanidu, bir-birini tutup béridu we bir-birige öchmenlik qilidu. □ ¹¹ Nurghun saxta peyghemberler meydan'gha chiqip, nurghun kishilerni azduridu. ■ ¹² Itaetsizlik-rezilliklarning köpiyishi tüpeylidin, nurghun kishilerdiki méhir-muhebbet sowup kétidu. ■ ¹³ Lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu. ■ ¹⁴ Barliq ellerge agah-guwahliq bolsun üçhün, *Xudaning* padishahliqi heqqidiki bu xush xewer pütkül dunyagha jakarlinidu; andin zaman axiri bolidu.□

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu

¹⁵ Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning muqeddes jayda turghinini körgininglarda (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey), □ ■ ¹⁶ Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun; ¹⁷ ögzide turghan kishi öyidiki nerse-kéreklarini alghili chüshmeyle *qachsun*. ¹⁸ Étizliqta turghan kishimu chapinini alghili öyige yanmisun. ¹⁹ U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □ ²⁰ Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip

■ **24:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **24:3** Mar. 13:1, 3; Luqa 21:7; Ros. 1:6. ■ **24:4** Yer. 29:8; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. ■ **24:5** Yer. 14:14; 23:25; Yuh. 5:43. □ **24:7** «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibranij tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ **24:7** Yesh. 19:2. □ **24:8** «Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas» — Eysa Mesih qaysi ish «tughulidu», uni biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda u «yéngi zaman»ning tughulushini körsitidu, dep qaraymiz. ■ **24:9** Mat. 10:17; Luqa 21:11,12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:10. □ **24:10** «nurghunlar étiqadtin tanidu» — grék tilida «nurghunlar putlashturulidu» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «nurghunlar gunahqa azdurulidu». ■ **24:11** 2Pét. 2:1. ■ **24:12** 2Tim. 3:1. ■ **24:13** Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10; 3:10. □ **24:14** «Xudaning padishahliqi heqqidiki bu xush xewer» — grék tilida «padishahliqning bu xush xewiri» déyilidu. □ **24:15** «Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»» — «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» toghrisida «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **24:15** Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:4 □ **24:19** «u künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

qalmasliqi üçhün dua qilinglar. □ ■ 21 Chünki u chaghda dunya apiride bolghandin mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsidimu körülmeydighan dehshetlik azab-oqubet bolidu. ■ 22 U künler azaytilmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaytti; lékin *Xudaning Öz tallighanliri* üçhün u künler azaytilidu.

23 Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «*Mesih* ene u yerde!» dése, ishenmenglar. ■ 24 Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, qaltis möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, hetta *Xuda* tallighanlarnimu azduratti. ■ 25 Mana, men bu ishlar yüz béishtin burun silerge uqturup qoydum.

26 Shuning üçhün, birsi silerge: «Qaranglar, u chöl-bayawanda!» dése, u yerge barmanglar. «Qaranglar, u ichkiridiki öylerde!» dése, ishenmenglar. ■ 27 Chünki chaqmaq sherqtin gherbke yalt-yult qilip qandaq chaqqan bolsa, Insan'oghlining kélishi shundaq bolidu.

28 Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu! □ ■

Insan'oghlining qaytip kélishi

29 U künlerdiki azab-oqubetler ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu. □ ■ 30 Andin Insan'oghlining alameti asmandin körünidu; yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu. Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu. □ ■ 31 U perishtilirini zor jarangliq bir kanay sadasi bilen ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin, asmanning bir chétidin yene bir chétigiche heryerdin yighip bir yerge jem qilidu. □ ■

Enjür derixidin sawaq élish

32 Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■ 33 Xuddi shuningdek, *men baya dégenlimning* hemmisini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar. □

□ 24:20 «Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üçhün dua qilinglar» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Qanaanda (Pelestinde) turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ 24:20 Ros. 1:12.

■ 24:21 Dan. 12:1. ■ 24:23 Mar. 13:21; Luqa 21:8. ■ 24:24 Qan. 13:2; 2Tés. 2:11. ■ 24:26 Luqa 17:23. □ 24:28 «Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!» — bu sirlig sözlerning menisi Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17-ayetler bilen munasiwet bolsa kérek. Shu ayetlerde körsitilgendek, «Perwerdigarning küni»de zor qirghinchiliq bolidu. ■ 24:28 Ayup 39:30; Luqa 17:37. □ 24:29 «... quyash qariyidu, ayyoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lertzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu. ■ 24:29 Yesh. 13:10; 34:4; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luqa 21:25. □ 24:30 «yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu» — «Zek.» 12:10ni körüng. «Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13bi körüng. ■ 24:30 Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ 24:31 «Perishtiler uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin, heryerdin yighip bir yerge jem qilidu» — «dunyaning töt bulungidin» grék tilida «töt shamilidin» bilen ipadilidu. ■ 24:31 1Kor. 15:52; 1Tés. 4:16. ■ 24:32 Mar. 13:28; Luqa 21:29. □ 24:33 «... Uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» — bu tékisttiki «uning» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan künini, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31ni körüng).

³⁴ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □ ³⁵ Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. ■

³⁶ Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet Atamla bilidu. □ ■ ³⁷ Emdi Nuh peyghemberning künliride qandaq bolghan bolsa, Insan’oghli *qaytip* kelgendimu shundaq bolidu. ■

³⁸ Chünki topan kélishidin ilgiriki künlerde, Nuh kémige kirip olturghan kün’giche, *shu zamandiki* kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kelgenidi. ■ ³⁹ Topan tuyuqsiz kélip hemmisini gherq qilghuche, kishiler bu ishning uningdin xewersiz bolup turghan’gha oxshash, Insan’oghlining qaytip kélishimu shundaq bolidu. ⁴⁰ U küni, étizda ikki kishi turghan bolidu; ulardin biri élip kételidu, yene biri qaldurulidu; ■ ⁴¹ ikki ayal tügmen béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kételidu, yene biri qaldurulidu. ⁴² Shuning üçhün, hoshyar bolunglar, chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeydiler. □ ■ ⁴³ Lékin shuni bilinglarki, eger öy igisi oghrining kéchisi qaysi jésekte kélidighanliqini bilgen bolsa, segek turup oghrining öyni téship kirishige hergiz yol qoymaytti. ■ ⁴⁴ Shuninggha oxshash, silermu teyyar turunglar. Chünki Insan’oghli siler oylimighan waqit-saette qaytip kélidu!

Ishenchlik we ishenchsiz chakarlar *Luqa 12:41-48*

⁴⁵ Xojayini öz öyidikilerge mes’ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinligen ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu? □ ■ ⁴⁶ Xojayin *öyige* qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur! ⁴⁷ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu. ⁴⁸ Lékin mubada shu chakar rezil bolup könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep oylap, ⁴⁹ bashqa chakar buraderlirini bozek qilishqa we haraqkeshlerge hemrah bolup yep-ichishke bashlisa, ⁵⁰ shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu ⁵¹ we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini saxtipezler bilen oxshash teqdirde békítidu. Shu yerde yigha-zarlar kótürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■

25

On qiz qoldash toghrisidiki temsil

□ **24:34** «...bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élin’ghan alametler Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (24-bab 2-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiyyki (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (24:30) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «de□shetlik azab-oqubet» tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ **24:35** Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36** «Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet atamla bilidu» — bezi kona köchürmilerde «ne oghul bilmeydu» dégen sözlermu tépilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7. ■ **24:37** Yar. 6:2; Luqa 17:26; 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luqa 17:34; 1Tés. 4:17. □ **24:42** «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeydiler» — yaki «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan künni bilmeydiler». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. □ **24:45** «öz öyidikiler» — «öyidikiler» mushu yerde xojayinning öyidiki xizmetkarlar we chakarlirini körsitidu. «xojayini öz öyidikilerge mes’ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinlige ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu?» — bu sözler awwal rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarlirigha qaritilip éytilidu, elwette («Luqa» 12:41-48nimu körüng). ■ **24:45** Mat. 25:21; Luqa 12:42. ■ **24:51** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luqa 13:28.

¹ U waqıtta, ersh padishahliqi xuddi qollirigha chiraghlarni élip toyı bolghan yigitni qarshi élishqa chiqqan on qız qoldashqa oxshaydu. ² Bu qızlarning beshi pemlik, beshi bolsa pemsız. ³ Pemsız qızlar chiraghlirini alghan bolsimu, yénigha may éliwalmaptu. ⁴ Pemlik qızlar bolsa chiraghliri bilen bille qachilirida maymu éliwaptu. ⁵ Yigit kéchikip kelgechke, ularning hemmisini uyqu bésip uxlap qaptu.

⁶ Yérim kéchide: «Mana, yigit keldi, qarshi élishqa chiqinglar!» dégen awaz angliniptu.

⁷ Buning bilen bu qızlarning hemmisi ornidin turup chiraghlirini perleptu. ⁸ Pemsız qızlar pemlik qızlarga: «Chiraghlirimiz öchüp qalghiliwatidu, méyinglardin béringlarchu» deptu. ⁹ Biraq pemlik qızlar: «Yaq. bolmaydu! Bersek, bizgimu hem silergimu yetmesliki mumkin. Yaxshisi, özünglar may satquchilarning yénigha bérip sétiwélinglar!» deptu. ¹⁰ Lékin ular may sétiwalghili kétiwatqanda, yigit kélip qaptu, teyyar bolup bolghan qızlar uning bilen birlikte toy ziyapitige kiriptu. Ishik taqılıptu.

¹¹ Kéyin qalghan qızlar qaytip kélip: «Ghojam, ghojam, ishikni échiwetkeyla!» deptu.

¹² Biraq u: «Silerge berheq éytayki, men silerni tonumaymen» dep jawab bériptu.

¹³ Shuning üçün segek bolunglar, chünki ne Insan'oghlining kélidighan künini ne saitini bilmeysiler.■

«Talent» tapshurulushi toghrisidiki temsil ... «Talent» toghruluq 15-ayettiki izahatni körüng

Luqa 19:11-27

¹⁴ Ersh padishahliqi xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolup, öz chakarlrini chaqirip dunyasini ulargha tapshurghan ademge oxshaydu. ■ ¹⁵ U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birsige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérip, yaqa yurtqa yol aptu. □ ¹⁶ Besh talant tengge alghan chakar bérip oqet qilip, yene besh talant tengge payda tépiptu. ¹⁷ Shu yolda ikki talant tengge alghinimu yene ikki talant tengge payda aptu. ¹⁸ Lékin bir talant tengge alghini bolsa bérip yerni kolap, xojayini bergen pulni kömüp yoshurup qoyuptu.

¹⁹ Emdi uzun waqıt ötkendin kéyin, bu chakarlarning ghojisi qaytip kélip, ular bilen hésablihiptu. ²⁰ Besh talant tengge alghini yene besh talant tenggini qoshup élip kélip: «Ghojam, sili manga besh talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene besh talant tengge payda aldim» deptu. ²¹ Xojayini uninggha: Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayingningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu. ²² Ikki talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, sili manga ikki talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene ikki talant tengge payda aldim» deptu. ²³ Xojayini uninggha: «Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayingningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu.

²⁴ Andin, bir talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, silining ching adem ikenliklrini bilettim, chünki özliri térimighan yerdin hosulni oruwalalayla, hemde uruq chachmighan yerdinmu xaman alila. ²⁵ Shunga qorqup, silining bergen bir talant tenggilirini yerge kömüp yoshurup qoyghanidim. Mana pullirini alsila» deptu. ²⁶ Ghojisi uninggha: «Ey, rezil, hurun chakar! Sen méni térimighan yerdin oruwalidighan, uruq chachmighan yerdin xaman alidighan adem dep bilip, ²⁷ héch bolmighanda pulumni jazanixorlarga

■ **25:13** Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ **25:14** Luqa 19:12. □ **25:15** «U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birsige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérip,...» — oqurmenlerge ayan bolsunki, shu chaghlarda «talant» birxil pul birliki, qimmetlik kömüş tengge idi. Yuqiridiki 18:24diki izahatnimu körüng. Uyghur tilida «talant» dégen söz daim del shu temsildin chiqqan köchme meniside ishilitilidu. Shu chaghdha chakarlarga tapshurulghan bu pullar belkim texminen 85000, 34000 we 17000 dollargha toghra kéletti (2010 hésabnatqan)..

amanet qoyushung kérek idighu! Shundaq qilghan bolsang men qaytip kelgende pulumni ösümi bilen alghan bolmamtim?! ²⁸ Shunga, uning qolidiki talant tenggini élip, on talant tengge bar bolghan'gha béringlar! ²⁹ Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérididu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■ ³⁰ Bu yaramsiz chakarni téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu» deptu.■

Axirettiki soraq

³¹ Insan'oghli öz shan-sheripi ichide barliq perishtiliri bilen bille kelginide, shereplik textide olturidu. ■ ³² Barliq eller uning aldigha yighilidu. Padichi qoylarni öchkilerdin ayrighinidek u ularni ayriydu; □ ■ ³³ u qoylarni ong yénigha, öchkilerni sol yénigha ayriydu. ³⁴ Andin Padishah ong yénidikilerge: «Ey Atam bext ata qilghanlar, kélinglar! Alem apiride bolghandin béri siler üçün teyyarlan'ghan padishahliqqa waris bolup ige bolunglar!■

³⁵ Chünki ach qalghinimda siler manga yémeklik berdinglar, ussuz qalghinimda ussuluq berdinglar, musapir bolup yürginimde öz öyünglerge aldinglar, ■ ³⁶ yalingach qalghinimda kiydürdünglar, késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar, zindanda yatqinimda yoqlap turdunlar» – deydu.□ ■

³⁷ U chaghda, heqqaniy ademler uninggha: «I Reb, biz séni qachan ach körüp ozuq berduq yaki ussuz körüp ussuluq berduq? ³⁸ Séni qachan musapir körüp öyümizge alduq yaki yalingach körüp kiygüzduq? ³⁹ Séning qachan késel bolghiningni yaki zindanda yatqiningni körüp yoqlap barduq?» dep soraydu. ⁴⁰ We Padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushu qérindashlirimdin eng kichikidin birersige shularni qilghininglarmu, del manga qilghan boldunglar» dep jawab béridu.■

⁴¹ Andin u sol yénidikilerge: «Ey lenitiler, közümdin yoqilinglar! Sheytan bilen uning perishtilirige hazirlan'ghan menggü öchmes otqa kiringlar! ■ ⁴² Chünki ach qalghinimda manga ozuq bermidinglar, ussuz qalghinimda ussuluq bermidinglar; ⁴³ musapir bolup yürginimde öz öyünglerge almidinglar, yalingach qalghinimda kiydürmidinglar, késel bolghinimda we zindanda yatqinimda yoqlimidinglar» deydu.

⁴⁴ U chaghda, ular: «I Reb, séni qachan ach, ussuz, musapir, yalingach, késel yaki zindanda körüp turup xizmitingde bolmiduq?» deydu. ⁴⁵ Andin padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushulardin eng kichikidin birersige shundaq qilmighinglar mangimu qilmighan boldunglar» dep jawab béridu. ■ ⁴⁶ Buning bilen ular menggülük jazagha kirip kétidu, lékin heqqaniylar bolsa menggülük hayatqa kiridu.■

□ **25:29** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérididu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — bu ehmiyetlik söz 13:12dimu tépildu. ■ **25:29** Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **25:30** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ **25:31** Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **25:32** «Barliq eller uning aldigha yighilidu» — «eller» dégen bu söz Injildiki köp yerlerde Yehudi emes ellerni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» yaki «taipiler» dep terjime qilimiz. ■ **25:32** Ez. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ **25:34** Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ **25:35** Yesh. 58:7; Ez. 18:7; Ibr. 13:2. □ **25:36** «késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar» — grék tilida «késel bolup qalghinimda méni yoqlidinglar». «zindanda yatqinimda yoqlap turdunlar» — grék tilida «zindanda yatqinimda yénimgha kélip turdunlar». ■ **25:36** Yesh. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaq. 2:15,16. ■ **25:40** Pend. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yuh. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ **25:41** Zeb. 6:8; Yesh. 30:33; Mat. 7:23; Luqa 13:25,27; Weh. 19:20. ■ **25:45** Pend. 14:31; 17:5; Zek. 2:12. ■ **25:46** Dan. 12:2; Yuh. 5:29.

26

*Eysani öltürüş suyiqesti**Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53*

¹ Eysa bu sözlerni qilib bolghandin kéyin, muxlisirigha:

² – Silerge melumki, ikki kündin kéyin «ötüp kétish héyti» bolidu, shu chaghda Insan'oghli kréstlinish üçün tutup bérilidu, – dédi. □ ■

³ Bash kahinlar we aqsaqallar Qayafa isimlik bash kahinning sariyida jem bolushti. ■

⁴ Ular Eysani qandaq qilib hiyle-neyreng bilen tutup öltürüş toghrisida meslihet qilishti. ⁵ Biraq ular:

– Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, – déyishti.

*Xudaguy ayalning Eysagha etir chéchishi**Mar. 14:3-9; Yh. 12:1-8*

⁶ Emdi Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida, □ ⁷ bir ayal uning yénigha kirdi. U aq qashtéshi shéshide nahayiti qimmatlik etirni élip kelgen bolup, Eysa dastixanda olturghanda, etirni uning bëshigha quydi. ■ ⁸ Lékin muxlislar buni körüp xapa bolushup:

– Zadi némishqa bundaq israpchiliq qilinidu? ⁹ Chünki bu etirni köp pulgha sétip, pulini kembeghellerge sediqe qilsa bolattighu! – déyishti.

¹⁰ Lékin Eysa ularning könglidikini bilip ulargha:

– Bu ayalning könglini néme dep aghritisiler? Chünki u men üçün yaxshi bir ishni qildi. ¹¹ Chünki kembegheller daim silerning aranglarda bolidu, lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu! ■ ¹² Bu ayalning bu etirni bedinimge quyushi méning depne qilinishingha teyyar bolushum üçün boldi. ¹³ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, – dédi.

Yehuda Eysagha satqunluq qilishqa wede qilidu

¹⁴ Bu ishtin kéyin, on ikkiylendin Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha béririp: □ ■

¹⁵ – Uni tutup bersem, manga néme bérésiler? – dédi. Ular uning aldigha ottuz kümüş tengge qoydi. ■ ¹⁶ Yehuda shuningdin étibaren uni tutup bérishke muwapiq purset izdeshke bashlidi.

*«Ötüp kétish héyti»ning kechlik tamiqi**Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30*

¹⁷ Pétir nan héytining birinchi küni, muxlislar Eysaning yénigha kélip:

□ **26:2** «shu chaghda Insan'oghli kréstlinish üçün tutup bérilidu» — «kréstlesh» — krést (chapras yaghach)ke mixlash arqiliq ölüm jazasi bérishtin ibaret. Démisimu bu ademni qattiq xarlaydighan, intayin dehshetlik, Rim impériyesi boyiche eng azabliq ölüm jazasi idi. ■ **26:2** Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yuh. 13:1 ■ **26:3** Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. □ **26:6** «Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida...» — «Simon maxaw» yaki ««Maxaw késili» déyilidighan Simon». Bu Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritar bolghanidi. Bizningche bu ish bilen «Yh.» 12:1-11da xatirilen'gen weqe bir ishtur. ■ **26:7** Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3. ■ **26:11** Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yuh. 12:8. □ **26:14** «Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha béririp...» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luqa 22:4. ■ **26:15** Zek. 11:12.

– Ötöp k tish h ytining tamiqini y yishing  ch n qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? – dep soridi. □ ■

¹⁸ U ulargha:

– Sheherge kirip palanchining  yige b rip uninggha: «Ustaz: – Waqit-saitim y qinliship qaldi, ötüp k tish h ytini muxlisirim bilen birlikte s ning öyüngde  tk zey – deydu» dep  ytinglar, – d di.

¹⁹ Muxlislar Eysaning tapilighinidek ötüp k tish h ytining tamiqini shu yerde teyyarlidi.

²⁰ Kechqurun, u on ikkiylen bilen dastixanda olturdi. ■ ²¹ Ular ghizaliniwatqanda u:

– Men silerge berheq shuni  ytip qoyayki, aranglardiki bireylen manga satqunluq qilidu, – d di. ■

²² *Buni anglap* ular intayin qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

– Ya Reb, men emestimen? – dep sorashqa bashlidi.

²³ U jawaben: – Qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa t g rgen kishi, manga satqunluq qilghuchi shu bolidu. ■ ²⁴ Insan’oghli derweqe *muqeddes yazmilarda*  zi toghrisida pütülginidek * l mge* kütidu; biraq Insan’oghlining tutup b rilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa yaxshi bolatti! – d di.

²⁵ Uninggha satqunluq qilidighan Yehuda:

– Ustaz, men emestimen? – dep soridi. U uninggha:

–  z ng d ding jumu, – d di. □

«Rebning ziyapiti»

Mar. 14:22-26; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

²⁶ Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha  lip *Xudagha* teshekkür-hemdusana  ytqandin k yin, uni oshtup, muxlisirigha üleshtürüp berdi we:

–  linglar, yenglar, bu m ning t nim, – d di. □ ■

²⁷ Andin, qoligha jamni  lip *Xudagha* teshekkür-hemdusana  ytip, uni muxlisirigha tutup:

– Hemmeylen buningdin ichinglar. ²⁸ Bu m ning nurghun ademlarning gunahlirining kechürüm qilinishi  ch n tökülidighan, y ngi ehdini tüzidighan q nimdur. □ ■ ²⁹ L kin men shuni silerge  ytayki, Atamning padishahliqida siler bilen birlikte y ngidin sharabtin ichmigüche,  z m t lining sherbitini hergiz ichmeymen, – d di.

³⁰ Ular medhiye küyini  ytqandin k yin talagha chiqip, Zeytun t ghigha qarap k tishti. ■

Muxlislarning Eysadin waz k chishi

Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

³¹ Andin Eysa ulargha:

□ **26:17** «*P tir nan h ytining birinchi k ni...*» – «p tir nan h yti» yette k n bolidu, birinchi k ni « t p k tish h yti»mu teng bolidu. Bu k ni, Yehudiylar qoy soyup, öyliride qoy g shi, p tir nan yeydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Ch l.» 28:16-25ni körüng). **« t p k tish h ytining tamiqini y yishing  ch n qeyerde teyyarlishimizni xalaysen?»** – « t p k tish h ytining tamiqi»ning muhim qismi « t p k tish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Ch l.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luqa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luqa 22:14; Yuh. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17. ■ **26:23** Zeb. 41:9; Luqa 22:21; Yuh. 13:18.

□ **26:25** «Ustaz, **men emestimen?**» – «ustaz» – Ibraniy tilida «rabbi» d yilidu. **« z ng d ding jumu»** – menisi, «del sen» bolidu. Yehuda bu s zni anglighandin k yin derhal chiqip bash kahinlarning y nigha barghan bolsa kürek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki « t p k tish» h ytining kechlik tamiqi toghrisidiki bayanlarni körüng. □ **26:26** «*Eysa bir nanni qoligha  lip Xudagha teshekkür-hemdusana  ytqandin k yin...*» – yaki «Eysa bir nanni qoligha  lip, uni beriketligendin k yin,...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **26:28** «*Bu m ning nurghun ademlarning gunahlirining kechürüm qilinishi  ch n tökülidighan, y ngi ehdini tüzidighan q nimdur*» – «y ngi ehde» yaki «Xudaning ehdisi» yaki «menggülük ehde». Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 we «Tebirler»ni körüng. ■ **26:28** Mis. 24:8. ■ **26:30** Mar. 14:26; Luqa 22:39; Yuh. 18:1.

— Bügün kéche siler hemminglar méning tüpeylimdin tandurulup putlishisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*: —

«Men padichini uruwétimen,

Padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétildu» dep pütülgen. □ ■ ³² Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi.■

³³ Pétrus uninggha jawaben:

— Hemmeylen séning tüpeylingdin tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.■

³⁴ Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, bügün kéche xoraz chillashtin burun, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi.■

³⁵ Pétrus uninggha:

— Sen bilen bille ölüshüm kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan muxlislarning hemmisimu shundaq déyishti.

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mar. 14:32-42; Luqa 22:39-46

³⁶ Andin Eysa ular bilen bille Gétsimane dégen yerge keldi. U muxlislargha: «Men u yaqqa bérip dua-tilawet qilip kelgüche, mushu jayda olturup turunglar» dédi. ■ ³⁷ U Pétrusni, shundaqla Zebediyning ikki oghlini birge élip mangdi we qattiq azablinip, köngli tolimu perishan bolushqa bashlidi. □ ³⁸ U ulargha:

— Jénim ölidighandek bekmü azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, men bilen birlikte oyghaq turunglar, — déwidi, ■ ³⁹ We sel nériraq bérip, özini yerge étip düm yétip dua qilip: — I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi.□ ■

⁴⁰ U muxlislarning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:

— Men bilen bille birer saetmu oyghaq turalmidinglarmu?! ⁴¹ Éziqturulushtin saqlinish üçhün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi.□ ■

⁴² U ikkinchi qétim bérip, yene dua qilip:

— I Atam, eger men bu qedehni ichmisem u mendin ketmise, undaqta séning iradeng ada qilinsun, — dédi. ⁴³ U ularning yénigha *qaytip* kelginide, yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi.

⁴⁴ Shuning bilen u ulardin ayrilip üçinchi qétim bérip, yene shu sözler bilen dua qildi.

⁴⁵ Andin u muxlislarning yénigha kélip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Mana, waqit-saiti yéqinlashti; Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshurulidu. □ ⁴⁶ Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

□ **26:31** «Men **padichini uruwétimen, padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétildu**» — «Zek.» 13:7. Mushu bésharetté sözlüğüchi Xudaning Özi, elwette. ■ **26:31** Zek. 13:7; Yuh. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luqa 22:33. ■ **26:34** Yuh. 13:38. ■ **26:36** Mar. 14:32; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **26:37** «Zebediyning **ikki oghli**» — Yaqup we Yuhanna. ■ **26:38** Yuh. 12:27. □ **26:39** «**I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun**» — «bu qedeh» uning aldidiki azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishilitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de). ■ **26:39** Mat. 20:22,23; Luqa 22:41; Yuh. 6:38. □ **26:41** «**Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur**» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **26:41** Gal. 5:17. □ **26:45** «**Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?**» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!».

*Eysaning tutqun qilinishi**Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12*

⁴⁷ Uning sözi téxi tügimeyla, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar we xelq aqsaqalliri teripidin ewetilgen, qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■ ⁴⁸ Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutunglar» dep kéliskenidi. ⁴⁹ U udul Eysaning aldigha bérip:

— Salam, ustaz! — dep uni söyüp ketti. □

⁵⁰ Eysa uninggha:

— Aghinem, néme dep kelding? — dédi. Shuning bilen, héliqi ademler yopurulup kélip, Eysagha qol sélip, uni tutqun qildi. □ ⁵¹ We mana, Eysaning yénidikilerdin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning chakirigha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti. ⁵² Eysa uninggha:

— Qilichingni qinigha sal, qilich kötürgenler qilich astida halak bolidu. ⁵³ Yaki méni Atisigha nida qilalmaydighan boldi, dep oylap qaldingmu?! Shundaq qilsamla U manga shuan on ikki qisimdin artuq perishte mangdurmamdu? □ ⁵⁴ Biraq men undaq qilsam, muqeddes yazmilardiki bu ishlar muqerrer bolidu dégen bésharetler qandaqmu emelge ashurulsun? — dédi. ■

⁵⁵ Shu peytte Eysa toplashqan ademlerge qarap:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu? Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille olturup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar. ⁵⁶ Lékin bu pütün ishlarning yüz bérishi peyghemberlarning muqeddes yazmilirida aldin éytqanlirining emelge ashurulushi üçün boldi, — dédi.

Bu chaghda, muxlislarning hemmisi uni tashlap qéchip kétishti. ■

*Aliy kéngeshmide sotlinish**Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24*

⁵⁷ Emdi Eysani tutqun qilghanlar uni bash kahin Qayafaning aldigha élip bérishiti. Tewrat ustazliri bilen aqsaqallarmu u yerde jem bolushqanidi. ■ ⁵⁸ Pétrus uninggha taki bash kahinning sariyining *hoylisighiche* yiraqtin egiship kélip, ishning aqiwétini körüş üçün ichkirige kirip, qarawullarning arisida olturdi. ⁵⁹ Bash kahinlar, aqsaqallar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölüm jazasigha mehkum qilish üçün, yalghan guwah-ispat izdeytti. □ ■ ⁶⁰ Nurghun yalghan guwahchilar otturigha chiqqan bolsimu, ular bulardin héchqandaq ispatqa érishelmidi. Axirda, ikki yalghan guwahchi otturigha chiqip:

⁶¹ — Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen, dédi. □ ■

⁶² Bash kahin ornidin turup, uninggha:

— Qéni, jawab bermemsen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dédi. ■ ⁶³ Lékin Eysa süküt qilip turiwerdi.

Bash kahin uninggha:

■ **26:47** Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yuh. 18:3. □ **26:49** «Salam, ustaz!» — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. □ **26:50** «aghinem, néme dep kelding?» — yaki «Aghinem, qilidighiningni qil». □ **26:53** «on ikki qisimdin artuq perishte» — mushu yerde «qisim» dégen söz adette grék tilida belkim alte mingche eskerni körsitishi mumkin. ■ **26:54** Zeb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25. ■ **26:56** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yuh. 18:12. □ **26:59** «Aliy kéngeshme» — yene soraq mejlisi, «Sanhédrin» déyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros. 6:13. □ **26:61** «Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen» — «Yh.» 2:19-20ni körüng. Mesihning toluq éytqini bu guwahchining déginidek emes. ■ **26:61** Yuh. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60.

— *Menggü* hayat bolghuchi Xuda bilen séning qesem qilishingni buyruymenki, bizge éyt, Xudaning Oghli Mesih senmu?» — dédi.■

⁶⁴ Eysa mundaq jawab qayturdi:

— Shundaq, séning dégingdek. Lékin shunimu silerge éytayki, buningdin kéyin siler Insan’oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler.□ ■

⁶⁵ Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

— Ukupurluq qildi! Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? Mana, özünglar bu kupurluqni anglidinglar! □ ⁶⁶ Buninggha néme deysiler? — dédi.

— U ölüm jazasigha layiqtur! — dep jawab qayturushti ular.■

⁶⁷ Buning bilen ular uning yüzige tükürüp, uninggha musht atqili turdi. Beziliri uni kachatlap:■

⁶⁸ — Ey Mesih, peyghemberchilik qilmamsen, éytip baqqina, séni kim urdi? — déyishti.■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mar. 14:66-72; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

⁶⁹ Emdi Pétrus sarayning tashqiriqi hoylisida olturatti. Bir dédek uning yénigha kélip:

— Sen Galiliyelik Eysa bilen birge idingghu, — dédi.■

⁷⁰ Lékin u hemmeylennig aldida inkar qilip: — Séning néme dewatqanliqingni chüshenmidim! — dédi.

⁷¹ Andin u dalan’gha chiqqanda, uni körgen yene bir dédek u yerde turghanlarga:

— Bu ademmu Nasaretlik Eysa bilen birge idi, — dédi.

⁷² U yene inkar qilip: —

Men u ademni tonumaymen! — dep qesem ichti.

⁷³ Bir’azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusning yénigha kélip uninggha:

— Shühhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu, — déyishti.□

⁷⁴ Pétrus qattiq qarqashlar bilen qesem qilip:

— U ademni zadi tonumaymen! — déyishigila xoraz chillidi. ⁷⁵ Pétrus Eysaning: «Xoraz chillashtin burun, sen mendin üç qétim tanisen!» dégen sözini ésige aldi. U tashqirigha chiqip, qattiq yigha-zar kötürdi.■

27

Yehudaning ölüshi

Mar. 15:1; Luqa 23:1-2; Yh. 18:28-32

¹ Tang atqandila, pütün bash kahinlar bilen xelq aqsaqalliri Eysani ölümge mehkum qildurush üçün meslihetleshti.■ ² Ular uni baghlap apirip, waliy Pontius Pilatusqa tapshurup berdi.■

■ **26:63** Yesh. 53:7; Mat. 27:12,14. □ **26:64** «Shundaq, séning dégingdek» — Mesihning jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. «kéyin siler Insan’oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler» — Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng. ■ **26:64** Zeb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tés. 4:16; Weh. 1:7. □ **26:65** «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidir. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ **26:66** Law. 24:16. ■ **26:67** Yesh. 50:6. ■ **26:68** Ayup 16:10; Luqa 22:64; Yuh. 19:3. ■ **26:69** Mar. 14:66; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,25. □ **26:73** «Shühhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu» — «teleppuzung séni pash qilidu» — Pétrus Galiliye teleppuzi bilen sözleytti. ■ **26:75** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:61; Yuh. 13:38 ■ **27:1** Zeb. 2:2; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:2; Yuh. 18:28. ■ **27:2** Ros. 3:13.

³ Uninggha satqunluq qilghan Yehuda uning ölümge höküm qilin'ghanliqini körüp, bu ishlargha pushayman qildi we bash kahinlar bilen aqsaqallargha ottuz kümüsh tenggini qayturup bérip:

⁴ — Men bigunah bir janning qéni tökülüşke satqunluq qilip gunah ötküzdüm, — dédi. Buninggha bizning néme karimiz? Öz ishingni bil! — déyishti ular.

⁵ Yehuda kömüsh tenggilerni ibadetxanining ichige chöriwetti we u yerdin kétip, talagha chiqip, ésilip ölüwaldi. □ ■

⁶ Bash kahinlar kömüsh tenggilerni yighiwélip: —

Bu xun tölümi bolghan *tenggilerdur*, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram, — déyishti. □ ⁷ Ular özara meslihetliship, bu pullar bilen yaqa yurtluqlargha yerlik bolsun dep, sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi. □ ■ ⁸ Shunga bu yer hazirghiche «qanliq étiz» dep atilip kelmekte.

⁹ Shu ish bilen Yereimiya peyghember teripidin burun éytilghan munu bésharet emelge ashuruldi: —

«Israil xelqi uning üçün bahalap békitken bahasini, Yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, ■

¹⁰ We Perwerdigar manga körsetkendek, Sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti». □ ■

Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi

Mar. 15:2-5; Luqa 23:3-5; Yh. 18:33-38

¹¹ Emdi Eysa waliyning aldigha turghuzuldi. Waliy uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

Éytqiningdek, — dédi Eysa. □ ■

¹² Lékin bash kahinlar we aqsaqallar uning üstidin erz-shikayet qilghanda, u bir éghizmu jawab bermidi. ¹³ Buning bilen Pilatus uninggha:

— Ularning séning üstüngdin qilghan shunche köp shikayetlirini anglimaywatamsen? — dédi. ■ ¹⁴ Biraq u *Pilatusqa* jawaben *shikayetlerning* birsigimu jawab bermidi. Waliy buninggha intayin heyran qaldi. ■

¹⁵ Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, waliyning xalayıq telep qilghan bir mehbusni ulargha qoyup bérish aditi bar idi. ■ ¹⁶ Eyni waqıtta, *rimliqlarning* Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbusi *zindanda* idi. □ ■ ¹⁷ Xalayıq jem bolghanda, Pilatus ulardin:

□ **27:5** «Yehuda... **talagha chiqip, ésilip ölüwaldi**» — «talagha chiqip» belkim sheherning sirtigha bérishini körsitidu.

■ **27:5** 2Sam. 17:23; Ros. 1:18. □ **27:6** «Bu **xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram**» — «haram» — mushu yerde, Tewratta cheklen'gen, démek. □ **27:7** «**sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi**» — yaki ««sapalchining étizliqi»ni sétiwaldi» — mumkinchiligi barki, «sapalchining étizliqi» hemme ademge melum bolghan bir yerning ismi idi. ■ **27:7** Ros. 1:19. ■ **27:9** Zek. 11:12. □ **27:10**

«**Israil xelqi uning üçün bahalap békitken bahasini, yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, we Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti**» — bu bésharetlik sözler (9-10 ayetler)ning köpinchisi «Zekeriya» 11:12-13din élin'ghan. Emdi némishqa Matta bu sözlerni Yereimiya peyghemberningki deydu? Biz bu toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. 9-10-ayetlerning bashqa bixil terjimisi: «... tenggini men aldim, we ular Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti». ■ **27:10** Yer. 32:6-9; Zek. 11:12, 13 □ **27:11** «**Eysa... «Éytqiningdek», dédi**» — Mesihning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **27:11** Mar. 15:2; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

■ **27:13** Mat. 26:62. ■ **27:14** Yesh. 53:7; Ros. 8:32. ■ **27:15** Mar. 15:6; Luqa 23:17; Yuh. 18:39. □ **27:16**

«**Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus**» — bezi kona köchürmilerde «Eysa Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus» déyilidu. ■ **27:16** Mar. 15:7; Luqa 23:19; Yuh. 18:40.

— Kimni silerge qoyup bérishimni xalaysiler? Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu? — dep soridi □ 18 (chünki u *bash kahin qatarliqlarning* hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti).

19 Pilatus «soraq texti»de olturghanda, ayali uninggha adem ewetip: — U heqqaniy kishining ishigha arilashmighin. Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp azab chektim, — dep xewer yetküzdi. □

20 Lékin bash kahinlar we aqsaqallar bolsa xalayıqni maqul qilip, Barabbasni qoyup bérishni we Eysani yoqitishni telep qildurdi. ■

21 Waliy jawaben ulardin yene:

— Silerge bu ikkisining qaysisini qoyup bérishimni xalaysiler? — dep soridi.

Barabbasni, — déyishti ular.

22 Pilatus emdi: — Undaq bolsa, Mesih dep atalghan Eysani qandaq bir terep qilay? — dédi.

Hemme ylen:

— U kréstlensun! — déyishti.

23 Pilatus:

— Némishqa? U zadi néme yamanliq ötküzüptu? — dep soridi.

Biraq ular téximu qattiq warqiriship:

U kréstlensun! — dep turuwélishi. 24 Pilatus sözliwérishning bihude ikenlikini, belki buning ornigha malimanchiliq chiqidighanliqini körüp, su élip, köpchilikning aldida qolini yughach:

— Bu heqqaniy ademning qénigha men jawabkar emesmen, buninggha özünglar mes'ul bolunglar! — dédi.

25 Pütün xelq jawaben:

— Uning qéni bizning üstimizge we balilirimizning üstige chüshsun! — déyishti. ■

26 Buning bilen Pilatus Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin, kréstleshke *leshkerlirige* tapshurdi. □

Leshkerlarning Eysani mazaq qilishi

Mar. 15:16-20; Yh. 19:2-3

27 Andin waliyning leshkerliri Eysani uning ordisigha élip kirip, pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi. □ ■ 28 Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti. □ 29 Tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi. Andin uning aldigha tizlinip: «Yashighayla, Yehudiylarning padishahi!» dep mazaq qilishi. □ 30 Uninggha tükürüshti, qomushni élip uning béshigha urushti. 31 Uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, tonni saldurup, uchisigha öz kiyimlirini kiydürdi we kréstlesh üçün élip méngishti.

□ 27:17 «Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?» — yaki «Eysa Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?». □ 27:19 «Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp azab chektim» — yaki «chünki u tünügün kéche chüshümge kirip, köp azablandim». ■ 27:20 Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. ■ 27:25 Ros. 5:28. □ 27:26 «Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmisigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazagha tartilghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. □ 27:27 «waliyning leshkerliri Eysani waliyning ordisigha élip kirip» — «waliyning ordisi» grék (latin) tilida «praytorium» déyilidu. «pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi» — «leshkerler topi» (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkiib tapqan. ■ 27:27 Mar. 15:16; Yuh. 19:2. □ 27:28 «Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti» — «pereng renglik» (yaki sösün renglik) shu chaghda shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mar.» 15:17, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «padishah bolamsen?!» dep mazaq qilmaqchi. □ 27:29 «Ular... tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi» — ular qomushni padishahning shahane hasisi süpitide mazaq qilip qoligha tutquzghan.

*Eysaning kréstinishi**Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19*

³² Ular tashqirigha chiqqinida, Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi. □ ■ ³³ Ular Golgota, yeni «Bash söngék» dégen yerge kelgende, ■ ³⁴ *Eysagha* ichish üçhün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni tétip baqqandin kéyin, ichkili unimidi. □ ■

³⁵ Leshkerler uni kréstligendin kéyin, chek tashlaship kiyimlerini özara bölüşhüwaldi. ■

³⁶ Andin u yerde olturup uninggha közetçilik qildi. ³⁷ Ular uning béshining yuqiri teripige «Bu Eysa, Yehudiylarning padishahidur» dep yézilghan shikayetname taxtiyini békitti. ■

³⁸ *Eysa* bilen teng ikki qaraqchimu kréstke mixlan'ghan bolup, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi. ■

³⁹ Bu yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep: ■

⁴⁰ — Qéni, sen ibadetxanini buzup tashlap, üç kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, emdi özünгни qutquze! Xudaning Oghli bolsang, krésttin chüshüp baqqina! — déyishti. ■

⁴¹ Bash kahinlarmu, Tewrat ustazliri we aqsaqallar bilen birge uni mesxire qilip:

⁴² — Bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. U Israilning padishahimish! Emdi krésttin chüshüp baqsunchu, andin uninggha étiqad qilimiz. ⁴³ U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay! Chünki u: «Men Xudaning Oghli» dégenidi, — déyishti. □ ⁴⁴ Uning bilen teng kréstlen'gen qaraqchilarmu uni shundaq haqaretleshti.

*Eysaning ölümü**Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30*

⁴⁵ Emdi künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche pütkül zéminni qarangghuluq basti. □ ■ ⁴⁶ Toqquzinchi saetlerde *Eysa* yuqiri awazda: «Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi. □ ■

⁴⁷ U yerde turghanlarning beziliri buni anglap:

Bu adem *Ilyas peyghemberge* murajiet qiliwatidu, — déyishti.

⁴⁸ Ularning ichidin bireylen derhal yügürüp béríp bir parche bulutni ekélip, uni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp qoydi. ■

⁴⁹ Biraq bashqilar:

— Toxta! Qarap baqayli, *Ilyas peyghember* kélip uni qutquzup qalarmikin? — déyishti.

⁵⁰ *Eysa* yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti. □ ■

□ **27:32** «...Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi» — «Eysaning krésti» — *Eysa* özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapas yaghach)ni eslide özi yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap, yüdüp mangalmighan bolsa kérek.

■ **27:32** Mar. 15:21; Luqa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **27:34** «...*Eysagha* ichish üçhün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi» — éytishlarga qarighanda, kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. ■ **27:34** Zeb. 69:21 ■ **27:35** Zeb. 22:18; Mar. 15:24; Yuh. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. ■ **27:38** Yesh. 53:12. ■ **27:39** Zeb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35. ■ **27:40** Mat. 26:61; Yuh. 2:19. □ **27:43** «U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay!» — «Zeb.» 22:8ni körüng. □ **27:45** «künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche» — hazirqi waqit sistémi boyiche, «chüsh waqti, saet on ikkidin saet üchkiche». ■ **27:45** Mar. 15:33; Luqa 23:44. □ **27:46** «toqquzinchi saetlerde ...» — hazirqi waqit boyiche saet üchlerde. ««Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?»» — (aramiy tilidiki sözler) «Zeb.» 22:1ni körüng ■ **27:46** Zeb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ **27:48** Zeb. 69:21; Yuh. 19:29. □ **27:50** «*Eysa* yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti» — uning qattiq warqirishi: «Tamam boldi!» dégen bolsa kérek («Yh.» 19:30ni körüng). ■ **27:50** Zeb. 31:5; Luqa 23:46.

⁵¹ We mana, shu deqiqide ibadetxanining *ichkiri* perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi. Yer-zémin tewrinip, tashlar yérilip, □ ■ ⁵²⁻⁵³ Qebriler échildi (U tirilgendingin kéyin, *ölümde* uxlatwatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilergé köründi).□

⁵⁴ Emdi Eysani közet qiliwatqan yüzbéshi hem yénidiki leshkerler yerning tewrishini we bashqa yüz bergén hadisilerni körüp, intayin qorqushup:

— U heqiqeten Xudaning Oghli iken! — déyishti.■

⁵⁵ U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turghan nurghun ayallarmu bar idi. Ular eslide Eysaning xizmitide bolup, Galiliyedin uninggha egiship kelgenidi. ■ ⁵⁶ Ularning arisida Magdalliq Meryem, Yaqup bilen Yüsüpning anisi Meryem, Zebediyning oghul-lirining anisimu bar idi.

Eysaning depne qilinishi

Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

⁵⁷ Kechqurun, Arimatiyalik Yüsüp isimlik bir bay keldi. Umu Eysaning muxlisiridin idi.

■ ⁵⁸ U Pilatusning aldigha bérip, Eysaning jesitini telep qildi. Pilatus jesetni uninggha tapshurushqa emr qildi. ⁵⁹ Yüsüp jesetni élip, pakiz kanap rext bilen orap képenlidi

⁶⁰ we uni özi üçhün qiyada oydurghan yéngi qebrisige qoydi. Andin qebrining aghzigha yoghan bir tashni domilitip qoyup, kétip qaldi.■ ⁶¹ (shu chaghda Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryemmu u yerde, qebrining udulida olturatti).

Qebrini muhapizet qilish

⁶² Emdi etisi, yeni «Teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip:□

⁶³ — Janabliri, héliqi aldanchining hayat waqtida: «Men ölüp üçinchi küni tirilimen» déginini ésimizde bar. ■ ⁶⁴ Shuning üçhün, qebri üçinchi künigiche mehkem qoghdilishi üçhün emr bergeysiz. Undaq qilinmisa, muxlisiri kélip jesetni oghrilap kétip, andin xelqge: «U ölümün tirildi» déyishi mumkin. Bundaq aldanchiliq aldinqisidinmu better bolidu, — déyishti.

⁶⁵ Pilatus ulargha:

— Bir guruppa közetchi leshkerni silerge tapshurdum. Qebrini qurbinglarning yétishiche mehkem qoghdanglar, — dédi. ⁶⁶ Shuning bilen ular *közetchi leshkerler* bilen bille bérip, tashni péchetlep, qebrini muhapizet astigha qoydi.

— Bir guruppa közetchi leshkerni silerge tapshurdum. Qebrini qurbinglarning yétishiche mehkem qoghdanglar, — dédi. ⁶⁶ Shuning bilen ular *közetchi leshkerler* bilen bille bérip, tashni péchetlep, qebrini muhapizet astigha qoydi.

□ **27:51** «Shu deqiqide ibadetxanining *ichkiri* perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi» — bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümü bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçhün adette bashqa atalghu ishlitilidu). ■ **27:51** 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luqa 23:45. □ **27:52-53** «muqeddes sheher» — Yérusalémni körsitidu. «Qebriler échildi (**Eysa tirilgendingin kéyin, ölümde uxlatwatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilergé köründi**)»

— bashqa birxil terjimisi: — «Qebriler échildi, ölümde uxlatwatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular Eysa tirilgendingin kéyin qebriliridin chiqip, muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilergé köründi». Lékin «1Kor.» 15:20ge asasen («Mesih ölümde uxliganlar ichidin xuddi tunji hosulning méwisidek, ölümün tirilgendum») terjimimiz toghra bolsa kérek. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luqa 23:47. ■ **27:55** Zeb. 38:11; Mar. 15:40; Luqa 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 19:38. ■ **27:60** Mar. 15:46; Luqa 23:53. □ **27:62**

«Emdi **etisi, yeni «teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip...**» — yuqiriqi izahatlarda körsetinimizdek, Yehudiy xelqi üçhün «kün» emeliyette kechte (saet altide) bashlinidu. «Teyyarlash küni» — «shabat küni (dem élish küni) üçhün teyyarliq qilidighan kün»ni körsitidu. Shuning bilen mushu ayettiki «etisi» emeliyette shabat küning bëshini, yeni shu kech saet altidin kéyinki waqitlarni körsitidu. Mushu «kahinlar» Eysaning bésharet sözlirini tosush üçhün jiddiyliship, özliri qedirleydighan shabat künidiki «dem élish» aditini buzmaqta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

28

*Eysaning tirilishi**Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10*

¹ Shabat küni ötüp, heptining birinchi küni tang atay dégende, Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryem qebrini körüşke keldi. ■ ² We mana, yerler tuyuqsiz qattiq tewrep ketti; chünki Perwerdigarning bir perishtisi asmandin chüshüp, *qebrige* bérip, tashni bir chetke domilitip, üstide olturghanidi. ³ Perishtining qiyapiti chaqmaqtek, kiyimliri qardek ap'aq idi. ■ ⁴ Közetchiler uningdin shunche qorqushtiki, titriship, ölüktek qétipla qaldi.

⁵ Perishte ayallargha qarap:

– Qorqmanglar! Silerning kréstlen'gen Eysani izdewatqininglarni bilimen. ■ ⁶ U bu yerde emes; u özi éytqandek tirildürüldi. Kélinglar, Reb yatqan jayni körünglar; ■ ⁷ andin derhal bérip uning muxlisirigha: «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim, – dédi. □ ■

⁸ Shunga ayallar hem qorqunch hem zor xushalliq ichide qebridin derhal ayrilip, uning muxlisirigha xewer bérishke yügürüshti. ■ ⁹ Ular muxlisirini xewerlendürüşke mangghanda, mana Eysa ularning aldigha chiqip:

– Salam silerge! – dédi. Ularmu aldigha bérip, uning putigha ésilip, uninggha sejde qildi.

□ ■ ¹⁰ Andin Eysa ulargha:

– Qorqmanglar! Bérip qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunlar, ular méni shu yerde köridu, – dédi. □ ■

Közetchilerning bayani

¹¹ Ayallar téxi yolda kétiwatqanda, mana közetchilerning beziliri sheherge kirip, bolghan weqelerning hemmisi toghrisida bash kahinlarga xewer qildi. ¹² *Bash kahinlar* aqsaqallar bilen bir yerge yighilip meslihetleshkendin kéyin, leshkerlerge bek köp pul bérip:

¹³ – Siler: «Uning muxlisiri kéchisi kélip, biz uxlawatqanda uning jesitini oghrilap ekétiptu» – denglar. ¹⁴ Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichiliktin saqlaymiz – dédi. □ ¹⁵ Shundaq qilip, leshkerler pulni aldi we özlirige tapilan'ghandek qildi. Shuning bilen bu gep bugün'giche Yehudiylar arisida tarqilip kelmekte.

*Eysaning muxlisirigha körünüshi**Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Mis. 1:6-8*

■ **28:1** Mar. 16:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luqa 24:4.
 ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6. □ **28:7** «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim» — perishte: «Galiliyege béringlar» dégen bolsimu, muxlisiri uninggha ishenmey héchyerge barmay Yérusalémda turiwerdi. Reb özi ulargha shundaq emrni alliqachan bergenidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni körüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yuh. 20:18. □ **28:9** «Salam silerge!» — ibraniy tilida «Shalom eleykum» déyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yuh. 20:14. □ **28:10** «Bérip qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunlar, ular méni shu yerde köridu» — 7-ayettiki izahatni körüng. Mesihning özi qaytidin ulargha shundaq xewer yetküzgini bilen, ular yenila bir mezigil Yérusalémdin chiqmay, Galiliyege barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luqa» 24-bab, «Yh.» 20-21-bablarni körüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5.
 □ **28:14** «Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichiliktin saqlaymiz» — rimliq muhapizetchiler közette turuwétip uxlixa, derhal ölüm jazasigha mehkum bolatti.

¹⁶ On bir muxlis Galiliyege béríp, Eysa ulargha béqitken taghqa chiqishti. ■ ¹⁷ Ular uni körginide uninggha sejde qilishti; lékin beziliri gumanlinip qaldi. ¹⁸ Eysa ularning yénigha kélip, mundaq dédi:

— Ershte we yer yüzide barliq hoquq manga bérildi. ■ ¹⁹ Shuning üçün, béríp pütkül ellerni *özümge* muxlis qilip yétishtürünglar, shundaqla ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömüldürüp, □ ■ ²⁰ ulargha men silerge tapilighan barliq emrlerge emel qilishni ögitinglar. We mana, men zaman axirighiche her küni siler bilen bille bolimen. ■

■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zeb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19** «ularni **Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömüldürüp...**» — grék tilida: «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha kirgüzüp chömüldürüp,...». Buning menisi shübhisizki, peqet «Ata, Oghul we Muqeddes Rohning nami bilen»la emes, belki sugha chömüldürülüş arqiliq chömüldürülgüchining Ata, Oghul we Muqeddes Rohning zich munasiwitigimu (kirip) chömülüşni körsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yuh. 15:16. ■ **28:20** Yuh. 14:18.

Markus

«Markus bayan qilgan xush xewer» ... Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi
Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yh. 1:19-28

¹ Xudaning oghli Eysa Mesihning xush xewirining bashlinishi: □ ² Yeshaya peyghem-berning yazmisida xatirilen'gendek: —

«Mana, aldingda elchimni ewetimen.

U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu. □ ■

³ Anglanglar, dalada birsining tovlighan awazini!

U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — deydu. □ ■

⁴ Kishilerni chömüldürüş élip baridighan Yehya *peyghember* chöl-bayawanda peyda bolup, gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»ni jakarlashqa bashlidi. □ ■

⁵ Pütün Yehudiye ölkisidikiler we pütkül Yérusalém shehiridikiler uning aldigha chiqip, gunahlirini iqrar qilishi bilen uning teripidin Iordan deryasida chömüldürüldi. ■ ⁶ Yehya bolsa töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghliganidi; yémekliki chéketke bilen yawa here hesili idi. ■ ⁷ U mundaq dep jakarlaytti:

— Mendin qudretlik bolghan biri mendin kéyin kélidu. Men hetta éngiship keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! ■ ⁸ Men silerni sughila chömüldürimen, lékin u silerni Muqeddes Rohqa chömüldüridu. ■

Mesihning chömüldürülüshi we sinilishi

Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

⁹ Shu künlerde shundaq boldiki, Eysa Galiliye ölkisining Nasaret shehiridin kélip, Yehya teripidin Iordan deryasida chömüldürüldi. ¹⁰ U sudin chiqqandila, asmanlarning yérilip, Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■ ¹¹ Shuning bilen asmanlardin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi. ■

□ **1:1** «Eysa **Mesihning xush xewiri**» — özi élip kelgen, özi toghruluq xush xewerdur. «**xush xewirining bashlinishi**» — Markus Eysa Mesih toghruluq bu xush xewerning özi Xuda alemni yaratqinidek yéngi bir bashlinish keldi, dep körsetmekchi bolushi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2** «**Mana, aldingda elchimni ewetimen. U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu**» — sözligüchi Xuda Özi, elwette. Mushu sözler awwal «Mis.» 23:20 hem «Mal.» 3:1de körünidu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27. □ **1:3** «**Anglanglar, dalada birsining tovlighan awazini! U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!»** — «Yesh.» 40:3. ■ **1:3** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. □ **1:4** «**Yehya chöl-bayawanda peyda bolup...**» — erebche «Yehya» dégen isim ibraniiy tilida we grék tilida uchraydighan «Yuhanna» dégen isimdur; menisi, «Perwerdigarning méhir-shepqiti»dur. «**gunahlargha kecherüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan «chömüldürüş»**» — «chömüldürüş» bolsa, sugha chömüldürüşni körsitidu. Bashqiche éytqanda, «yaman yolliringlardin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüş üçhün sugha chömüldürüşni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — Dégendek. ■ **1:4** Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yuh. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luqa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yuh. 1:27. ■ **1:8** Yesh. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4. □ **1:10** «**Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi**» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «**kepter qiyapitide**» — yaki «paxtek qiyapitide». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yuh. 1:32. ■ **1:11** Zeb. 2:7; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

12 We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi. □ ■ 13 U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti. U shu yerde yawayi haywanlar bilen bille idi; shu künlerde perishtiler uning xizmitini qildi.□

Eysaning töt béliqchini chaqirishi

Mat. 4:12-22; Luqa 4:14-15; 5:1-11

14-15 Emdi Yehya solan'ghandin kéyin, Eysa Galiliye ölkisige bérip: «Waqit-saiti toshti, Xudaning padishahliqi yéqinlashti! Towa qilinglar, xush xewerge ishininglar!» dep Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlashqa bashlidi.□ ■

16 *Shu künlerde* u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, Simon bilen inisi Andriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti.□ ■ 17 Eysa ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar, men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □ ■

18 Ular shuan torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi. ■ 19 U shu yerdin bir'az ötüp Zebediyning oggli Yaqupni inisi Yuhanna bilen kördi. Bu ikkisi kémide turup torlirini onghawatatti. ■ 20 U shuan ularnimu chaqirdi. Ular atisi Zebediyni medikarlar bilen bille kémide qaldurup, özliri uning bilen mangdi.

Eysaning jin chaplashqan ademni azad qilishi

Luqa 4:31-37

21 Ular KeperNahum shehirige kirdi. Shabat küni u udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi. □ ■ 22 Xalayıq uning telimige heyranuhes bolushti. Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi.■

23 Sinagogta napak roh chaplashqan bir adem bar idi. U:□ ■

24 — I Nasaretlik Eysa, biz bilen karing bolmisun! Sen bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, sen Xudaning Muqeddes bolghuchisisen! — dep towlaytti.

25 Lékin Eysa *jin'gha* tenbih bérip: — Aghzingni yum, bu ademdin chiq! — dédi.

26 Napak roh héliqi ademning ténini tartishturup, qattiq warqirighiniche uningdin chiqip ketti.

27 Xalayıq hemmisi buningdin intayin heyran bolup, özara ghulghula qiliship:

— Bu qandaq ish? Yéngi bir telimghu! Chünki u hoquq bilen hetta napak rohlarghimu buyruq qilalaydiken, ularmu uning sözige boysunidiken, — déyishti. 28 Buningdin uning shöhriti shu haman pütün Galiliye ölkisining etrapigha pur ketti.

Eysaning Simonning öyide bimarlarini saqaytishi

Mat. 8:14-17; Luqa 4:38-41

□ 1:12 «We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «...Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi» — grék tilida «...Roh derhal uni chöl-bayawan'gha ittirip chiqardi» déyilidu. ■ 1:12 Mat. 4:1; Luqa 4:1. □ 1:13 «U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti» — bu ayetke qarighanda, u chöl-bayawanda qiriq kün turghanda, Sheytanning sinaqliri toxtimay dawamlashTURULGHANIDI. «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen sinaqlar bu qiriq küning axirida kelgen bolup, sinaqlar ewjige chiqqanidi. □ 1:14-15 «Xudaning padishahliqining xush xewiri» — yaki «Xudaning xush xewiri». ■ 1:14-15 Mat. 4:12; Luqa 4:14; Yuh. 4:43. □ 1:16 «Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti» — mushu xil tor adette kémining keynidin tartilatti. ■ 1:16 Mat. 4:18. □ 1:17 «men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» — «ademni tutquchi» mushu yerde «tutush» ziyani yetküzüş yaki ulardin paydilinish üçün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. ■ 1:17 Yer. 16:16; Ez. 47:10. ■ 1:18 Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ 1:19 Mat. 4:21. □ 1:21 «U udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi» — «sinagog»lar — Yehudiylarning ibabet qilishqa yigilidighan jayliri. «Tebirler»ni körüng. ■ 1:21 Mat. 4:13; Luqa 4:31. ■ 1:22 Mat. 7:28; Luqa 4:32. □ 1:23 «napak roh» — jinni körsitidu, elwette. Emma bundaq ibare jinlarning eyini napakliqini tekitleydu. ■ 1:23 Luqa 4:33.

²⁹ Ular sinagogdin chiqipla, Yaqup we Yuhanna bilen Simon we Andriyasning öyige bardı. ■ ³⁰ Emma Simonning qéyanisi qizitma ichide yétip qalghanıdı. Ular derhal uning ehwalını *Eysagha* éytti. ³¹ U ayalning qéshıgha bérıp, qolidin tutup, yölep öre turghuzdı. Uning qizitmisi derhal yandı we u ularnı kütüşke kirishti.

³² Kechqurun kün patqanda, kishiler barlıq aghriqlarnı we jin chaplashqanlarnı uning aldıgha élip kélishti. □ ■ ³³ Pütün sheherdikiler ishik aldıgha toplashqanıdı. ³⁴ Shuning bilen u her türlük késellerge gırıptar bolghan nurghun kishilernı saqaytti we nurghun jinlarnı kishilerdin heydiwetti. Lékin u jinlarning gep qilishqa yol qoymıdı, chünki ular uning kim ikenlikini bilishetti.

Dua qilish, telim bérish

Luqa 4:42-44

³⁵ Etisi etigen tang téxi atmastinla, u ornidin turup, *sheherdin* chiqıp, xilwet bir jaygha bérıp dua-tilawet qıldı. ■ ³⁶ Simon bilen uning hemrahliri uni izdep chiqti. ³⁷ Uni tapqanda:

— Hemme adem séni izdishiwatıdu! — déyishti. ³⁸ U ulargha:

— Bashqa yerlerge, etraptiki yézılarghimu söz-kalamni jakarlishim üçün baraylı. Chünki men del mushu ish üçün kélisim, — dédi. □ ■ ³⁹ Shundaq qılıp, u pütkül Galiliye ölkisini aylinıp, sinagolirida söz-kalamni jakarlaytti hemde jinlarnı kishilerdin heydiwétetti.

Eysaning maxaw késelni saqaytishi

Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

⁴⁰ Maxaw késili bar bir kishi uning aldıgha kélip yélinıp, tizlinıp turup:

— Eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysız! — dep ötündi. □ ■

⁴¹ Eysa ichi aghrighach qolini sozup uninggha tegküzüp turup:

— Xalaymen, pak qilin'ghin! — déwıdı, ⁴² shu söz bilenla maxaw késili derhal bimardin kétip, u pak qilındı. ⁴³ U uninggha:

— Hazir bu ishni héchkinge éytma, belki udul bérıp *mes'ul* kahin'gha özünгни körsitip, kahinlarda guwahlıq bolush üçün, Musa bu késeldin paklan'ghanlargha emr qilghan *qurbanlıqlarnı* sun'ghin, — dep uni qattıq agahlandurup yolgha saldı. □ ■

⁴⁵ Biraq u adem chiqıp, bu ishni köp yerlerde jar sélip, keng yéyiwetti. Shuning bilen Eysa héchqandaq sheherge ochuq-ashkara kirelmey, belki sheherler sirtidiki xilwet jaylarda turushqa mejbur boldı; xalayıq her tereptin uning yénıgha toplishatti.

2

Eysaning palech ademni saqaytishi

Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

■ **1:29** Mat. 8:14; Luqa 4:38. □ **1:32** «Qechqurun kün patqanda, kishiler barlıq aghriqlarnı we jin chaplashqanlarnı uning aldıgha élip kélishti» — shu küni «shabat küni» (dem élish küni) bolup, xelq bimarlarnı Eysaning aldıgha kötürüp apirish üçün kechqurun'ghiche kütkenıdı. İbraniylargha nisbeten «yéngi bir kün» kechqurunda bashlınidı. ■ **1:32** Mat. 8:16; Luqa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luqa 4:42. □ **1:38** «Chünki men del mushu ish üçün kélisim» — grék tilida «chünki men del mushu ish üçün chiqishim». ■ **1:38** Yesh. 61:1; Luqa 4:18;43. □ **1:40** «maxaw késili bar bir kishi» — «maxaw késili» bir xil qorqunchluq tére késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge gırıptar bolghanlarnı napak dep qarap ulargha qet'iy yéqinlashmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luqa 5:12.

□ **1:43** «Musa bu késeldin paklan'ghanlargha emr qilghan qurbanlıqlarnı sun'ghin» — Musa peyghember Tewrat qanunında shundaq emrni körsetken: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanıgha bérıp, özining saqaytilghanlıqını kahin'gha körsitip, andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanlıqlarnı sunushi kérek idi. Shühbisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche, bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14-babni körüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1.

¹ Birnechche kúndin kéyin u qaytidin Kepernahumgha kirdi. U öydiken, dégen xewer tarqiliwidi, ■ ² shunche köp adem u yerge yighildiki, hetta ishik aldidimu put dessigüdek yer qalmighanidi. U ulargha söz-kalam yetküzüwatatti. ³ Mana shu esnada, birnechche adem uning aldigha bir palechni élip keldi; uni ulardin töti kötürüp ekelgenidi. ■ ⁴ Ademning köplükidin uninggha yéqinlishalmay, ular uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin palechni zembil bilen *Eysaning aldigha* chüshürdi. □ ⁵ Emdi Eysa ularning ishenchini körüp palechke:

— Balam, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.

⁶ Lékin u yerde olturghan bezi Tewrat ustazliri könglide gumaniy soallarni qoyup: ⁷ «Bu adem néme üçün mundaq deydu? U kupurluq qiliwatidighu! Xudadin bashqa kimmu gunahlarni kechürüm qilalisun?» déyishti. ■

⁸ Eysa shuan rohida ularning köngülliride shundaq gumaniy soallarni qoyuwatqanliqini bilip yétip, ulargha mundaq dédi:

— Siler köngülde némishqa shundaq soallarni qoyisiler? ⁹ Mushu palechke: «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu, yaki «Ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup mang!» déyish asanmu? ¹⁰ Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — U palech késelge:

¹¹ — Sanga éytayki, ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup öyüngge qayt! — dédi.

¹² U derhal ornidin des turup, zembil-körpisini yighishturdi we hemmeylenning köz aldida öyidin chiqip ketti. Hemmeylen qattiq heyran qélip Xudani ulughliship:

— Mushundaq ishni ezeldin körüp baqmighaniduq, — déyishti.

Eysaning Lawiyni muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi
Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

¹³ U yene déngiz boyigha qarap mangdi. Kishiler topi uning etrapigha olishiwaldi. U ulargha telim berdi. ■

¹⁴ U yoldin ötüp kétiwatqanda, baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiyni körüp, uninggha:

— Manga egeshkin, — dédi. U ornidin turup, uninggha egeshti. □

¹⁵ We shundaq boldiki, u *Lawiyning* öyide dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi. Bundaq kishiler xéli köp idi, ularmu uninggha egeshkenidi. □ ¹⁶ Emdi Tewrat ustazliri we Perisiyler uning gunahkarlar we bajgirlar bilen bir dastixanda olturghanliqini körüp, muxlisirigha:

— U némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — déyishti.

□ ¹⁷ Buni anglighan Eysa ulargha:

■ **2:1** Mat. 9:1; Luqa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luqa 5:18. □ **2:4** «uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin...» — awwal ögzining kahishlirini élishi kéreki. ■ **2:7** Zeb. 32:5; 51:2-4; Yesh. 43:25. ■ **2:13** Mat. 9:9; Luqa 5:27. □ **2:14** «baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiy...» — «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi. □ **2:15** «dastixanda olturghanda» — grék tilida «dastixanda yatqanda» bilen ipadilinidu. Shu chaghlarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalinishatti. «nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi» — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. «gunahkarlar» — Tewrat-injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **2:16** «Tewrat ustazliri we Perisiyler...» — «Perisiyler» qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng.

— Soghlam adem emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, — dédi. □ ■

Yéngi konidin ewzeldur

Mat. 9:14-17; Luqa 5:33-39

¹⁸ Emdi Yehyaning muxlisliri bilen Perisiyler roza tutuwatatti. Beziler uning aldigha kélip:

— Némishqa Yehyaning muxlisliri we Perisiylerning muxlisliri roza tutidu, lékin séning muxlisliring tutmaydu? — dep sorashti. ■

¹⁹ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan olturghan chaghda, méhmanliri roza tutup oltursa qandaq bolidu!? Toyi boluwatqan yigit toyda bolsila, ular héchqandaq roza tutalmaydu. □ ■ ²⁰ Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétélidu, ular shu künde roza tutidu. □

²¹ Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kona kiyimni tartishturup yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétédu.

□ ²² Héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, sharabning *échishi bilen* tulumlar yérilip kétédu-de, sharabmu tókülüp kétédu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçün yéngi sharab yéngi tulumlarga qachilinishi kérek. ■

Insan'oghli «Shabat künining Igisi»dur ... 23-ayettiki izahatni körüng

Mat. 12:1-8; Luqa 6:1-5

²³ Bir shabat küni shundaq boldiki, u bughdayliqlardin ötüp kétéwatatti. Uning muxlisliri yolda méngiwatqanda bashaqlarni üzüşke bashlidi. □ ■ ²⁴ Perisiyler uninggha:

— Qara, ular némishqa shabat küni *Tewratta* cheklen'gen ishni qilidu? — déyishti. □ ■

²⁵ U ulargha:

— *Padishah* Dawutning özi we hemrahliri hajetmen bolghanda, yeni ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmildin* oqumighanmusiler? □ ■ ²⁶ — Démek, Abiyatar bash kahin bolghan waqtida, u Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, *Tewratta* peqet

□ **2:17** «heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim» — mushu muhim sözide «gunahkarlar» dégini, özlirining gunahkar ikenlikini tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkar-dur. «Heqqaniylar» Perisiylerdeki özini heqqaniy dep hésablihanlarni körsitidu. Shunga Mesih shundaq kishilerni chaqiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **2:18** Mat. 9:14; Luqa 5:33. □ **2:19** «*toy* méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **2:19** Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **2:20** «yigit méhmanlardin élip kétélidu» — bu sözler Eysaning ölümü özi egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet. □ **2:21** «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu» — yéngi rext kiriship kétédu, elwette. ■ **2:22** Mat. 9:17. □ **2:23** «Bir shabat küni shundaq boldiki, ...» — «shabat küni» (dem élish küni) toghruluq «Tebirler»ni körüng. Bu shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilarmu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. ■ **2:23** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Luqa 6:1. □ **2:24** «*Tewratta cheklen'gen ish*» — Tewrat qanunida cheklen'gen, démekchi. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun'gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üçün aqlishini «xaman tepkenlik» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu ish toghruluq izahatlimizni körüng. ■ **2:24** Mis. 20:10. □ **2:25** «*Dawutning... ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmildin oqumighanmusiler?*» — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibliridin soraydighan soal shekli idi. ■ **2:25** 1Sam. 21:6.

kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni *sorap* yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen? — dédi. □ ■

²⁷ U ulargha yene:

— Insan shabat küni üçhün emes, shabat küni insan üçhün yaritildi. ²⁸ Shuning üçhün, Insan'oghli shabat küningmu Igisidur, — dédi. □ ■

3

Qoli qurup ketken bimarning saqaytilishi

Mat. 12:9-14; Luqa 6:6-11

¹ U yene sinagogqa kirdi. Shu yerde bir qoli yigilep ketken bir adem bar idi. ■

² *Perisiyler* Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künde késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti. □ ³ Eysa qoli yigilep ketken ademge:

— Ornungdin turup, otturigha chiqqin! — dédi.

⁴ Andin, sinagodikilerdin:

— Tewrat qanunigha uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki halak qilishmu? — dep soridi. Lékin ular zuwan sürüshmidi.

⁵ U ghezep bilen etrapigha nezer sélip ulargha köz yügürtüp, ularning tash yüreklikidin qayghurdi. Andin u késelge:

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitiwidi, qoli eslige keltürüldi. □ ■

⁶ Emdi Perisiyler derhal sirtqa chiqip, uni qandaq yoqitish toghrisida Hérod *padishahn*-ing terepdarliri bilen meslihet qilishqa bashlidi. □ ■

Déngiz boyidiki top-top ademler

⁷⁻⁸ Andin Eysa muxlisiri bilen bille u yerdin ayrilip déngiz boyigha ketti; Galiliye ölkisidin chong bir top ademler uninggha egiship bard; shundaqla uning qilghan emellirini anglighan haman, pütün Yehudiye ölkisidin, Yérusalém shehiridin, Idumiya ölkisidin, Iordan deryasining qarshi teripidin, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki jaylardin zor bir top ademlermu uning yénigha kélishti. □ ■ ⁹ U ademlerning köplikidin özini qistap qoymisun dep muxlisirigha kichik bir kémining uninggha yéqin turushini tapilidi.

¹⁰ Chünki u nurghun bimarlarni saqaytqini tüpeylidin herqandaq waba-késelliklerge griptar bolghanlarning hemmisi uninggha *qolumni* bir tegküzüwalsam dep qistiship

□ **2:26** «Abiyatar **bash kahin bolghan waqtida**» — «1Sam.» 21:1-7 boyiche, Abiyatar resmiy bash kahin bolmighan. Lékin Injil dewridiki ehwalgha oxshash, ikki adem bashqa-bashqa yerde bolsa ikkisi shu rolda bolushi mumkin (Mesih yer yüzide xizmet qilghan mezigilde Qayafa isimlik hem Annas isimlik ikki adem oxshash bir waqıtta «bash kahin» idi). «**Dawut** Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen?» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **2:26** Law. 24:9. □ **2:28** «**Insan'oghli**» — Mesihning özini körsitidu. Bu ibare toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luqa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luqa 6:6. □ **3:2** «**Perisiyler** Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künde késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti» — ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künde késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan»» bolidu. □ **3:5** «**qoli eslige keltürüldi**» — keltürüldi dégen péilning «mejhul shekli» bizge bu ishni Xuda Özi qilghan, dégeni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künde yaratqanliq» üçhün zadi kimni eyblimekchi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6** «**Hérod padishahnning terepdarliri**» — Hérod padishah we uning terepdarliri toghruluq «Tebirler»ni körüng. Lékin bizge eng heyran qalarliqi belkim shuki, Rebbimiz telim bérishke bashlighanda, bir-birige küshende bolghan ««Hérod terepdarliri» we Perisiyler hemkarliship, Eysani yoqitishqa meslihetlishidu («Mat.» 22:16nimu körüng). Mana qaranghuluqqa tewe bolghan kishiler haman birinchi bolup nur bilen düşmenlishidu («Yh.» 1:5, 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yuh. 10:39; 11:53. □ **3:7-8** «**Idumiya ölkisi**» — «Idumiya» Tewratta «Édom» déyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luqa 6:17.

kélishkenidi. ¹¹ Napak rohlar *chaplishiwalghanlar* qachanla uni körse, uning aldigha yiqilip: «Sen Xudaning Oghlisen!» dep warqirishatti. ¹² Lékin u *napak rohlargha* özining kim ikenlikini ashkarilimasliqqa qattiq tenbih bérip agahlanduratti.

Eysaning on ikki rosulni tallishi

Mat. 10:1-4; Luqa 6:12-16

¹³ U taghqa chiqip, özi xalighan kishilerni yénigha chaqirdi; ular uning yénigha kélishti. ■ ¹⁴ U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa, ¹⁵ késellerni saqaytish we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti. □ ¹⁶ U *békitken on ikki kishi*: Simon (u uninggha Pétrus dep isim qoyghan), ¹⁷ Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, (u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan), □ ¹⁸ Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning oghli Yaqup, Taday, milletperwer dep atalghan Simon □ ¹⁹ we uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlardin ibaret.

Eysa Sheytandin küchlüktur

Mat. 12:22-32; Luqa 11:14-23; 12:10

²⁰ U öyge qaytip kelgendin kéyin, u yerge yene shunche nurghun ademler toplandiki, ularning hetta ghizalan'ghudekmu waqti chiqmide. ■ ²¹ *Eysaning* ailisidikiler buni anglap, uni tutup kélishe bérishiti. Chünki ular uni «Eqlini yoqitiptu» dégenidi.

²² Yérusalémdin chüshken Tewrat ustazliri bolsa: «Uningda Beelzibub bar», we «U peqet jinlarning emirige tayinip jinlarni qoghliwétidiken», déyishetti. □ ■

²³ Shuning üçün u *Tewrat ustazlirini* yénigha chaqirip, ulargha temsillerni ishlitip mundaq dédi:

— Sheytan Sheytanni qandaqmu qoghli sun? ■ ²⁴ Eger padishahliq öz ichidin bölünüp özara soqushqa bolsa shu padishahliq put tirep turalmaydu; ²⁵ shuningdek eger bir aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa shu aile put tirep turalmaydu. ²⁶ Eger Sheytan öz-özige qarshi chiqip bölünse, u put tirep turalmay, yoqalmay qalmaydu.

²⁷ Héchkim küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kétélmeydu — peqet u shu küchtüggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu. □ ■

²⁸ Shuni silerge berheq éytip qoyayki, insan baliliri ötküzgen türlük gunahlirining hemmisini, shundaqla ular qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüşke bolidu.

■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luqa 6:13; 9:1. □ **3:15** «U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa... jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» — (14-15-ayet) bezi kona köchürmelerde 14-15-ayette «U ulardin on ikkisini «rosullar» dep atap, özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» déyilidu. □ **3:17** «Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi...» — yaki «Zebediyning oghli Yaqup we uning akisi...». «u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan» — mushu yerde biz bu isimni ibraniy tilidiki ahangı boyiche alduq. «Regaz» ibraniy tilida adette «ghezep, qehr»ni bildüridu. Qarighanda ular ikkilisi eslide intayin térikkek idi! Grék tilida teleppuz «Boanerges» dep oqulidu. □ **3:18** «milletperwer dep atalghan Simon» — yaki «Qanaanliq Simon». Yehudiy «milletperwerliri» yaki «milletchiliri» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq yoli bilen küresh qilghuchilar idi. ■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22** «uningda beelzibub bar» — «beelzibub» yaki «beelzibul» bolsa jinlarning emiri bolghan Sheytanning bashqa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luqa 11:15; Yuh. 8:48. ■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27** «Héchkim küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kétélmeydu — peqet u shu küchtüggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu» — bu temsildiki «küchtüggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15.

□ ■ 29 Biraq kimdikim Muqeddes Rohqa kupurluq qilsa, ebedil'ebedgiche héch kechürülmeýdu, belki menggülik bir gunahning hökümi astida turidu. □ ■

³⁰ Eysaning bu sözi ularning «uningha napak roh chaplishiptu» dégini üçün éytilghanidi.

Eysaning anisi we iniliri

Mat. 12:46-50; Luqa 8:19-21

³¹ Shu waqitta uning anisi bilen iniliri keldi. Ular sirtida turup, uni chaqirishqa adem kirgüzdi. ■ ³² Bir top xalayıq uning etrapida olturatti. Ular:

— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu, — déyishti. □

³³ Eysa ulargha jawaben:

— Kim méning anam, kim méning inilirim? — dédi. ³⁴ Andin, u öpchüriside olturghanlarga qarap mundaq dédi:

Mana bular méning anam we inilirim! ³⁵ Chünki kimki Xudaning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur. ■

4

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mat. 13:1-9; Luqa 8:4-8

¹ U yene déngiz boyida *xelqqa* telim bérishke bashlidi. Uning etrapigha zor bir top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip déngizda olturdi; pütkül xalayıq bolsa déngiz qirghiqida turushatti. ■ ² U ulargha temsil bilen nurghun ishlarni ögetti. U telim bérip mundaq dédi:

³ — Qulaq sélinglar! Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu. ⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol boyigha chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu. ⁵ Beziliri tupriqi az tashliq yerge chüshüptu. Topisi chongqur bolmighanliqtin, tézla ünüp chiqiptu, ⁶ lékin kün chiqish bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu. ⁷ Beziliri tikenlarning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwélip, ular héch hosul bermeptu. ⁸ Beziliri bolsa, yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ular ösüp awup chong bolghanda hosul bériptu. Ularning beziliri ottuz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri yüz hesse hosul bériptu.

⁹ — Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! — dédi u.

Temsillerning meqsiti

Mat. 13:10-17; Luqa 8:9-10

¹⁰ U uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti. □ ■ ¹¹ U ulargha mundaq dédi:

□ **3:28** «ular qilghan kupurluqlirining hemmisi...» — grék tilida «ular kupurluq bilen qilghan kupurluqlirining hemmisi» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu ibare ularning kupurluqliri belkim intayin éghir bolushi mumkin dégenni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ **3:29** «Muqeddes Rohqa qarshi kupurluq qilish» — yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:29** 1Yuh. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luqa 8:19. □ **3:32** «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu» — bezi kona köchürmilerde «we singilliringiz» dep qoshup oqulidu. Héchbolmighanda grék tilida «aka-iniler» dégen söz bir qérindash «acha-singillar»ni öz ichige alatti. ■ **3:35** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16,17. ■ **4:1** Mat. 13:1; Luqa 8:4. □ **4:10** «u uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti» — mushu yerde «uning etrapidikiler» uninggha egeshkenler (on ikkiylendin sirt)ni körsetse kérek. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luqa 8:9.

– Xudaning padishahliqining sirini bilishke siler nésip boldunglar. Lékin sirttikilerga hemme ish temsiller bilen uqturulidu; □ ■ 12 buning bilen: «Ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; Anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; Shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, Kechürüm qilinatti» *dégen söz emelge ashurulidu.* □ ■

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi
Mat. 13:18-23; Luqa 8:11-15

13 Andin u ulargha:

– Siler mushu temsilnimu chüshenmidinglarmu? Undaқта, qandaqmu bashqa herxil temsillerni chüshineleysiler? — dédi. 14 Uruq chachquchi söz-kalam chachidu. ■ 15 Üstige söz-kalam chéhilghan chighir yol boyi shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighan haman Sheytan derhal kélip ularning qelbige chéhilghan söz-kalamni élip kétidu. 16 Buninggha oxshash, tashliq yerlerge chéhilghan uruqlar bolsa, söz-kalamni anglighan haman xushalliq bilen qobul qilghanlarni körsitidu. 17 Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq turidu; söz-kalamning wejedin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu. 18 Tikenlarning arisigha chéhilghini shundaq bezi ademlerni körsetkenki, bu ademler söz-kalamni anglighini bilen, 19 lékin könglige bu dunyaning endishiliri, bayliqlarning éziqturushi we bashqa nersilerge bolghan hewesler kiriwélip, söz-kalamni boghuwétidu-de, u héch hosul chiqarmaydu. ■ 20 Lékin yaxshi tupraqqa chéhilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglishi bilen uni qobul qilghan ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi ottuz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi yüz hesse hosul béridu.

Séwet astidiki chiragh
Luqa 8:16-18

21 U ulargha yene mundaq dédi:

– Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu? U chiraghdanning üstige qoyulush üçün keltürülmemdu? □ ■ 22 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, shuningdek herqandaq mexpiy ish yüz bergendin kéyin ayan bolmay qalmaydu. ■

23 Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!

24 Anglighanliringlarga köngül bölünglar! Chünki siler *bashqilargha* qandaq ölchem bilen ölchisenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep béridu, hetta uningdinmu köp qoshup béridu. □ ■ 25 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu; emma

□ 4:11 «Lékin sirttikilerga hemme ish temsiller bilen uqturulidu» — «sirttikilerga» Xudaning padishahliqidin yaki uning nijatidin sirtta turghanlar, démek. ■ 4:11 Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14. □ 4:12 «ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, kechürüm qilinatti» — bu sözler «Yesh.» 6:9-10din élin'ghan. ■ 4:12 Yesh. 6:9-10; Mat. 13:14; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ 4:14 Mat. 13:19; Luqa 8:11. ■ 4:19 Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ 4:21 «Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu?» — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet» déyilidu. ■ 4:21 Mat. 5:15; Luqa 8:16; 11:33. ■ 4:22 Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luqa 8:17; 12:2. □ 4:24 «Siler bashqilargha qandaq ölchem bilen ölchisenglar» — bu söz köp tereplimilik bolushi kérek; mesilen: (1) adem Xudaning sözige qanchilik köngül bölüp étibar berse, uninggha shunchilik eqil béridu; (2) biz bashqilargha rehim-shepset körsetsek, Xudamu bizge rehim-shepset körsitidu; (3) ((2)-teripige yéqin) biz bashqilarni qaysi ölchem bilen bahalisag, Xuda bizni bahalighanda del shu ölchemni ishletidu; (4) bashqilargha qanchilik xeyr-saxawet körsetsek, Xudamu kéyin bizge shunchilik iltipatni körsitidu. ■ 4:24 Mat. 7:2; Luqa 6:38.

kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

Ün'gen uruq toghrisidiki temsil

²⁶ U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqi yene birsining tupraqqa uruq chachqinigha oxshaydu: ²⁷ u uxlaydu, orundin turidu, kéche-kündüzler ötüwérip, uruq bix urup ösidu. Lékin chachquchi qandaq yol bilen ösidighanliqini bilmeydu. ²⁸ Tupraq özlükidin hosul béridu; uruq awwal bix uridu, kéyin bash chiqiridu, axirda bashaqlar toluq dan tutidu. ²⁹ Dan pishqanda, *chachquchi* derhal orghaq salidu, chünki hosul waqti kelgen bolidu. □

Qicha uruqi toghrisidiki temsil

Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

³⁰ U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqini némige oxshitimiz? Yaki qandaq bir temsil bilen süretlep béreleymiz? ■ ³¹ U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu. U yerge térilghanda, gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu, □ ³² térilghandin kéyin, herqandaq ziraettin égiz ösüp shundaq chong shaxlayduki, asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu. □

³³ U shuninggha oxshash xalayıq anglap chüshineligüdek nurghun temsiller bilen söz-kalamni yetküzdi. ■ ³⁴ Lékin temsil keltürmey turup ulargha héchqandaq söz qilmaytti. Lékin öz muxlisleri bilen yalghuz qalghinida, ulargha hemmini chüshendürüp béretti.

Eysaning boranni tinchitishi

Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

³⁵ Shu küni kech kirgende, u ulargha:

— Déngizning u qétigha öteyli, — dédi. ■ ³⁶ Ular xalayıqni yolgha séliwetkendin kéyin, uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti. Ular bilen bille mangghan bashqa kémilermu bar idi. □ ³⁷ We mana, esheddiy qara quyun chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémini urup, su halqip kirip, kémige toshay dep qalghanidi. ³⁸ Lékin u kémining ayagh teripide yastuqqa bash qoyup uyqugha ketkenidi. Ular uni oyghitip:

— I ustaz, halak boluwatqinimizgha karing yoqmu? — dédi.

³⁹ U ornidin turup, boran'gha tenbih bérip, déngizgha: «Tinchlan! Jim bol!» déwidi, boran toxtap, chonggur bir jimjitliq höküm sürdi. ■

⁴⁰ — Némishqa shunche qorqisiler? Silerde qandaqsige téxiche ishench bolmaydu? — dédi u ulargha.

⁴¹ Ularni intayin zor bir qorqunch basti, ular bir-birige:

□ **4:25** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — «kimde bar bolsa...» — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shühhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» hernéme bolushi üçün uni peqet Mesihdinla tapalaymiz. ■ **4:25** Mat. 13:12; 25:29; Luqa 8:18; 19:26. □ **4:29** «chachquchi derhal orghaq salidu» — grék tilida «chachquchi derhal orghaq ewetidu». ■ **4:30** Mat. 13:31; Luqa 13:18. □ **4:31** «gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...» — yaki «gerche tupraq ichidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...». □ **4:32** «...asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu» — yaki «...asmandiki qushlarmu uning sayisige uwulaydu». Bu yerde tilgha élin'ghan qicha ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta üç métrdin éship kétidighan, ösümlükni körsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luqa 8:22. □ **4:36** «...uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti» — Mesih alliqachan kémide olturghanidi (1-ayette). Bashqa birxil terjimisi: «...uni shu péti kémisige chüshürüp, élip yürüp kétishti» — bu terjimide «shu péti» belkim Mesih «héchqandaq teyyarliqsiz (déngiz sepirige layiq kiyim yaki yémek-ichmek almighan) halda» dégendek bolushi mumkin. ■ **4:39** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10.

– Bu adem zadi kimdu? Hetta shamal we déngizmu uninggha itaet qilidiken-he! – dep kėtishti.

5

Köp jinlar chaplashqan «Qoshun» isimlik ademning saqaytilishi *Mat. 8:28-34; Luqa 8:26-39*

¹ Ular déngizning u qétigha, Gadaraliqlarning yurtigha yétip bardı. ■ ² U kémidin chüshüshi bilenla, napak roh chaplashqan bir adem gör öngkürliridin chiqip, uning aldigha keldi. ³ U adem öngkürlerni makan qilghan bolup, uni héchkim hetta zenjirler bilenmu baghliyalmaytti. ⁴ Chünki köp qétim put-qolliri kishen-zenjirler bilen baghlan'ghan bolsimu, u zenjirlerni üzüwétip, kishenlerni chéqiwetkenidi; héchkim uni boysunduralmighanidi. ⁵ U kéche-kündüz mazarliqta we taghlar arisida toxtawsiz warqirap-jarqirap yüretti, öz-özini tashlar bilen késip yarilanduratti.

⁶ Lékin u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérıp, sejde qildi □ ⁷ we qattiq awazda warqirap:

– Hemmidin aliy Xudaning Oghli Eysa, séning méning bilen néme karing! Xuda heqqi, sendin ötünüp qalay, méni qiynima! – dédi □ ⁸ (chünki Eysa uninggha: «Hey napak roh, uningdin chiq!» dégenidi). □

⁹ U uningdin:

– Isming néme? – dep soridi.

– Ismim «qoshun» – chünki sanimiz köp, – dep jawab berdi u. □

¹⁰ We u Eysadin ularni bu yurttin heydiwetmigeysen, dep köp ötünüp yalwurdi.

¹¹ Tagh baghrida chong bir top tongguz padisi otlap yüretti. ¹² Jinlar uninggha:

– Bizni mushu tongguzlarga ewetkin, ularning ichige kirip kėtishke yol qoyghaysen, – dep yalwurushti.

¹³ Eysa derhal yol qoydi. Shuning bilen napak rohlar chiqip, tongguzlarning ténige kirishi bilenla, tongguzlar tik yardin étılıp chüshüp, déngizgha gherq boldi. Ular ikki minggha yéqin idi. ¹⁴ Tongguz baqquchilar bolsa u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu ishlarni pur qildi. Shu yerdikiler néme ish yüz bergenlikini körgili chiqishti.

¹⁵ Ular Eysaning yénigha keldi we ilgiri jinlar chaplishiwalghan héliqi ademning kiyimlerni kiyip, es-hoshi jayida olturghinini – yeni «qoshun jinlar» chaplashqan shu ademni körüp, qorqup kėtishti. ¹⁶ Bu weqeni körgenler jinlar chaplashqan ademde néme yüz bergenlikini we tongguzlarning aqiwitini xelqge bayan qilip berdi.

¹⁷ Buning bilen xalayıq Eysagha: Yurtlirimizdin chiqip ketkeysen, dep yalwurusgha bashlidi.

¹⁸ U kémige chiqiwatqanda, ilgiri jinlar chaplashqan héliqi adem uningdin: Menmu sen bilen bille baray, dep ötündi. ■

¹⁹ Lékin u buninggha unimay:

– Öz öydikiliring we yurtdashliringning yénigha bérıp, ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini, Uning sanga rehim-shepset körsetkenlikini

□ **5:1** «Gadara» — bezi köchürmilerde «Gérasa» yaki «Gergese» dep atilidu. ■ **5:1** Mat. 8:28; Luqa 8:26. □ **5:6** «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérıp, yerge bash qoydi». □ **5:7** «sendin ötünüp qalay, méni qiynima!» — «méni qiynima!» dégen söz «bash jin»ning sözi bolsa kérek. Bu ademge nurghun jinlar chaplashqanidi. □ **5:8** «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» dégenidi» — grék tilida «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» buyruwatatti» déyilidu. □ **5:9** «Ismim «qoshun»» — «qoshun» latin tilida «légion» déyilidu, adette az dégendimu alte ming kishilik armiyini körsitidu. «chünki sanimiz köp» — oqurmenler mushu yerde ikki awazning barliqini bayqaydu — birinchisi («Ismim «qoshun»»), bu bichare ademning öziningki, ikkinchisi, («chünki sanimiz köp») minglighan jinlarningki idi. ■ **5:18** Luqa 8:38.

xewerlendürgin, — dédi. □ 20 U qaytip béríp, Eysaning özige qandaq ulugh ishlarni qilghanliqini «On sheher rayoni»da jar qilishqa bashlidi. Buni anglighanlarning hemmisi tolimu heyran qélishiti.□

Uning Yairusning qizini tirildürüshi we xun késili basqan bir ayalni saqaytishi

Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

21 Eysa qaytidin kéme bilen déngizning u qétigha ötkende, zor bir top xalayıq uning yénigha yighildi; u déngiz boyida turatti. ■ 22-23 Mana, melum bir sinagogning chongi Yairus isimlik bir kishi keldi. U uni körüp ayighigha yiqilip:

— Kichik qizim öley dep qaldi. Béríp uninggha qolliringizni tegküzüp qoysingiz, u saqiyip yashighay! — dep qattiq yélindi.■

24 Eysa uning bilen bille bardı. Zor bir top xalayıqmu oliship qıstashqan halda keynidin méngishti. 25 Xun tewresh késilige griptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar bolup, ■ 26 u nurghun téwiplarning qolida köp azab tartıp, bar-yoqini xejlep tügetken bolsimu, héchqandaq ünümi bolmay, téximu éghirliship ketkenidi. 27 Bu ayal Eysa heqqidiki geplerni anglap, xalayıqning otturısıdın qıstılıp kélip, arqa tereptin uning tonını silidi. 28 Chünki u könglide: «Uning tonını silisamla saqaymay qalmaymen» dep oylighanıdı. 29 Xun shuan toxtap, ayal késel azabıdın saqaytilghanlıqını öz ténide sezdi.

□ 30 Eysa derhal wujudıdın qudretning chiqqanlıqını sézip, xalayıqning ichide keynige burulup:

— Kiyimimni silighan kim? — dep sorıdı.■

31 Muxlisleri uninggha:

— Xalayıqning özüngni qıstap méngiwatqanlıqını körüp turuqluq, yene: «Méni silighan kim?» dep soraysen'ghu? — déyishti.

32 Biraq Eysa özini silighuchini tépish üçün téxiche etrapigha qarawatatti. □ 33 Özide néme ishning yüz bergenlikini sezgen ayal qorqup-titripen halda kélip uning aldigha yiqildi we uninggha heqiqiy ehwalni pütünley éytti. 34 U uninggha:

— Qizim, ishenching séni saqaytti! Tinch-xatirjemlikte qayt! Késilingning azabıdın saqayghın, — dédi.□ ■

35 U bu sözni qiliwatqanda, sinagogning chongining öyidin beziler kélip uninggha:

Qizingiz öldi. Emdi ustazni némishqa yene aware qilisiz?! — déyishti.■

36 Lékin Eysa bu sözlerni anglap derhal sinagogning chongigha:

Qorqmighın! Peqet ishenchte bol! — dédi. 37 U peqet Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhanna bilen yolgha chiqti; bashqa héchkimning özi bilen bille bérishigha yol qoymidi.

38 U sinagogning chongining öyi aldigha kelgende, qiyqas-chuqanni, xalayıqning qattiq nale-peryad we ah-zar kötürgenlikini körüp, 39 öyge kirip ulargha:

— Némishqa qiyqas-chuqan we ah-zar kötürisiler? Bala ölmeptu, uxlap qaptu, — dédi.

■ 40 Ular uni mesxire qilishti; lékin u hemmeylenni tashqirigha chiqiriwétip, balining ata-anisini we öz hemrahlirini élip, bala yatqan öyge kirdi. 41 U balining qolini tutup,

□ 5:19 «ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin» — yaki «ulargha Rebning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin». □ 5:20 «On sheher rayoni» — grék tilida «Dékapolis». ■ 5:21 Luqa 8:40. ■ 5:22-23 Mat. 9:18; Luqa 8:41. ■ 5:25 Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43. □ 5:29 «xun shuan toxtap...» — grék tilida «qan éqimi shuan toxtap...». ■ 5:30 Luqa 6:19.

□ 5:32 «özini silighuchini tépish üçün...» — grék tilida «silighuchi» ayalche rodta bolup, Rebbimizning özini tutqan kishining ayal ikenlikini bilgenlikini körsitidu. □ 5:34 «qizim, ishenching séni saqaytti!» — «saqaytti» mushu yerde grék tilida «qutquzdi» dégen söz bilen ipadiliniidu. «Tinch-xatirjemlikte qayt!» — bu ayal némishqa shundaq qorqti (33-ayetni körüng)? Uningda xun tewresh késili bolghanlıqı üçün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barlıq kishilerni «napak» qilghan bolıdu (mesilen, ularni ibadetxanigha kirish, qurbanlıq qilishqa waqitliq layaqetsiz qilghan bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayıqnı napak qilipla qalmay, belki Mesihning özinimu «napak» qilghan bolatti. ■ 5:34 Mat. 9:22; Mar. 10:52. ■ 5:35 Luqa 8:49. ■ 5:39 Yuh. 11:11.

uninggha: «Talita kumi» dédi. Bu sözning menisi «Qizim, sanga éytimenki, ornungdin tur» dégenlik idi. ⁴² Qiz derhal ornidin turup mangdi (u on ikki yashta idi). Ular bu ishqa mutleq heyran qélishiti. ⁴³ U ulargha bu ishni héchkimge éytmasliqni qattiq tapilidi, shundaqla qizgha yégudek birnéme bérishni éytti.

6

Nasaretliklarning uni chetke qéqishi

Mat. 13:53-58; Luqa 4:16-30

¹ U u yerdin kétép, öz yurtigha keldi. Uning muxlisirimu uninggha egiship bardi.■

² Shabat küni kelgende, u sinagogda telim bérishke kirishti. Telimini anglighanlardin köp adem intayin heyran bolushup:

— Bu adem bulargha nedin érishkendu? Uninggha mushundaq danaliq qandaq bérilgen? Uning qolida mushundaq möjiziler qandaq yaritilidighandu? ³ U héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli, shundaqla Yaqup, Yose, Yehuda we Simonlarning akisighu? Uning singillirimu bu yerde arimizda turuwatmamdu? — déyishti. Shuning bilen ular uninggha heset-bizarliq bilen qaridi.□ ■ ⁴ Shuning bilen Eysa ulargha:

— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti, öz uruqtughqanliri arisida we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu, — dédi.■

⁵ Shuning bilen qollirini birqanche bimarining üstige tegküzüp, ularni saqaytqandin bashqa, shu yerde u héchqandaq möjize yaritalmidi.■ ⁶ We u ularning imanishenchsizlikidin heyran qaldi.■

Eysaning on ikki rosulni ewetishi

Mat. 10:1, 5-15; Luqa 9:1-6

⁷ Andin u etrapniki yéza-kentlerni aylinip telim berdi.

U on ikkiylenni yénigha chaqirdi we *xelq arisigha* ikki-ikkidin ewetishke bashlidi. U ulargha napak rohlarini heydesh hoquqini berdi;□ ■ ⁸ we ulargha: — Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar,□ ⁹ putunglarga keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, — dep tapilidi. □ ■ ¹⁰ U yene:

— *Bir yurtqa barghininglarda*, kimning öyige *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche shu öydila turunglar. □ ¹¹ Qaysi yerdikiler silerni qobul qilmisa, shundaqla sözünglarni

■ **6:1** Mat. 13:53; Luqa 4:16. □ **6:3** «u héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli...» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi. ■ **6:3** Yuh. 6:42. ■ **6:4** Mat. 13:57; Luqa 4:24; Yuh. 4:44. ■ **6:5** Mat. 13:58. ■ **6:6** Mat. 9:35; Luqa 13:22. □ **6:7** «napak rohlar» — jinlarni körsitidu. ■ **6:7** Mat. 10:1; Luqa 6:13; 9:1. □ **6:8** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». □ **6:9** «Eysa ulargha: — Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar, putunglarga keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, — dep tapilidi» — (9-10-ayet) qiziqarliq yéri shuki, «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen bayanlar boyiche Rebbimiz ulargha hasa éliwélish we kesh kiyishnimu men'i qilghan. Pikrimiz téxi muqimlashmighini bilen oylaymizki, «Matta» bilen «Luqa» we «Markus»ta belkim ikki ayrim waqit-ehwal körsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8. □ **6:10** «kimning öyge qobul qilinip kirsenglar, u yurttin ketküche shu öydila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisiliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymu-öy köchüp yürse, xelqte hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek.

anglimisa, u yerdin ketkinglarda, ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar! — dédi. □ ■

¹² Shuning bilen ular yolgha chiqip, kishilerni gunahligha towa qilishqa jar sélip ündidi. ¹³ Ular nurghun jinlarni heydidi, nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti. □ ■

Chömüldürgüchi Yehyaning ölümü

Mat. 14:1-12; Luqa 9:7-9

¹⁴ Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap: «Bu adem *choqum* ölümdin tirilgen Chömüldürgüchi Yehyadur. Shuning üçün mushu alahide qudretler uningda küchini körsitidu» deytti. □ ■ ¹⁵ Bashqilar: «U Ilyas *peyghember*» dése, yene beziler: «Burunqi peyghemberlerde bir peyghember bolsa kérek» déyishetti.

¹⁶ Biraq bularni anglighan Hérod:

— Men kallisini alghan Yehyaning özi shu — u ölümdin tiriliptu! — dédi.

¹⁷⁻¹⁸ Hérodning bundaq déyishining sewebi, u *ögey* akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin adem ewetip Yehyani tutup, zindan'gha tashlighanidi. Chünki u shu ayal bilen nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa *tenbih béríp*: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi. □ ■

¹⁹ Shuning üçün Hérodiye Yehyagha adawet saqlaytti; uni öltürmekchi bolghan bolsimu, lékin shundaq qilalmaytti. ²⁰ Chünki Hérod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip, uningdin qorqatti, shunglashqa uni qoghdattti; u uning sözlirini anglighan chaghlirida alaqzade bolup kétetti, lékin yenila sözlirini anglashqa amraq idi. □ ■

²¹ Emma Hérodiye *kütken* peyt axir yétip keldi; Hérod tughulghan künide öz emeldarliri, mingbéshiliri we Galiliye ölkisidiki katta erbablarni ziyapet bilen kütüwaldi; ■ ²² héliqi Hérodiyening qizi sorun'gha chüshüp ussul oynap berdi. Bu Hérod we hemdastixan bolghanlarga bekmu yarap ketti. Padishah qizgha: — Mendin néme telep qilsang, shuni bérimen, — dédi. □ ²³ Andin u qesem qilip yene:

— Mendin néme telep qilsang, hetta padishahliqimning yérimini désengmu shuni bérimen, — dédi. ■

²⁴ Qiz sirtqa chiqip, anisidin:

□ **6:11** «u yerdin ketkinglarda, ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar!» — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen bu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luqa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6

□ **6:13** «ular ... Nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti» — «mesih qilish» mushu yerde ademning béshigha zeytun méyini sürüşni körsitidu. «Tebirler»ni körüng. ■ **6:13** Yaq. 5:14. □ **6:14** «Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap...» — «Hérod»lar toghruluq «Tebirler»ni körüng. «...uning heqqide anglap: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» deytti» — bashqa birxil terjimisi: «..uning heqqide anglap qaldi. Beziler: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» — déyishetti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luqa 9:7. □ **6:17-18** «Chünki u shu ayal bilen nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa *tenbih béríp*: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi» — Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — belkim uning biwasite telipidin bolghan bolushimu mumkin. «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» — Tewrattiki «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luqa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21.

□ **6:20** «Hérod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip...» — oqurmenlerge ayanki, Tewrat we Injilda «muqeddes» dégenning menisi «ulugh» emes, belki «pak», «Xudagha atalghan»dur. «u uning sözlirini anglighan chaghlirida alaqzade bolup kétetti» — bezi kona köchürmilerde buning ornida: «u uning sözlirini anglap néme qilishni bilelmey qalatti» yaki «u uning sözlirini anglap köp ishlarni qilatti» déyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26.

■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22** «Hérodiyening qizi» — burunqi éridin bolghan qizi. Bezi kona köchürmilerde: «... uning qizi Hérodiye» déyilidu. Undaq terjime toghra bolsa, Hérodiyening qizining ismining özining ismi bilen oxshash bolushi ajayib ish emes, elwette. ■ **6:23** Hak. 11:30.

— Néme telep qilay? — dep soriwidi, anisi: — Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini telep qil, — dédi.

²⁵ Qiz derhal padishahning aldigha aldirap kirip:

— Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini hazirla bir texsige qoyup ekilishlirini xalaymen, — dédi.

²⁶ Padishah buninggha nahayiti hesret chekken bolsimu, qesemliri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, uninggha bergen sözidin yan'ghusi kelmidi. ²⁷ Shunga padishah derhal bir jallat ewetip, uning kallisini élip kélishni emr qildi. Jallat zindan'gha béríp Yehyaning kallisini élip, □ ■ ²⁸ uni bir texsige qoyup, qizning aldigha élip kélip uninggha berdi. Qiz uni anisigha tapshurdi. ²⁹ Bu ishni anglighan Yehyaning muxlisliri kélip, jesetni élip kétip bir qebrige qoydi.

Eysaning besh ming kishini ozuqlandurushi

Mat. 14:13-21; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

³⁰ Qaytip kelgen rosullar Eysaning yénigha yighildi, néme qilghanliri hem néme telim bergenlirini uninggha melum qilishtí. ■ ³¹ Kélip-kétiwatqanlar nahayiti köplikidin ulargha tamaqlinishqimu waqit chiqmidi. Shunga u ulargha:

— Yürünglar, men bilen xilwet bir jaygha béríp, birdem aram élinglar, — dédi. ■

³² Buning bilen ular kémige chüshüp, xilwet bir chöl yerge qarap mangdi. ■ ³³ Biraq nurghun kishiler ularning kétiwatqanliqini bayqap, ularni tonuwéliwidi, etraptiki barliq sheherlerdin piyade yolgha chiqip, yügürüp, ulardin burun u yerge béríp yighilisti.

³⁴ Eysa kémidin chüshüp, zor bir top ademni körüp, ularning padichisiz qoy padisidek bolghanliqigha ich aghritti. Shunga u ulargha köp ishlarni ögitishke bashlidi. ■

³⁵ Kech kirip qalghanda, muxlisliri uning yénigha kélip:

— Bu chöl bir jay iken, kech kirip ketti. ■ ³⁶ Xalayıqni yolgha séliwetken bolsang, ular etraptiki kent-qishlaqlargha béríp, özlirige nan sétiwalsun; chünki ularda yégüdek nerse yoq, — dédi.

³⁷ Lékin u ulargha jawaben:

— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.

Muxlislar uningdin:

— Ikki yüz kümüş dinargha ulargha nan ekélip ularni ozuqlanduramduq? — dep soridi. □

³⁸ Eysa ulargha: — Qanche néninglar bar? Béríp qarap béqinglar, — dédi. Ular qarap baqqandin kéyin:

— Beshi bar iken, yene ikki béliqmu bar iken, — déyishti. ■

³⁹ U ulargha kishilerni top-top qilip yéshil chimende olturghuzushni buyrudi. ⁴⁰ Xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti. □ ⁴¹ U besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür-medhiye éytti, andin nanlarni oshtup, köpchilikke tutup bérish üçün muxlislirigha béríp turatti; ikki béliqnimu hemmeylen'ge tarqitip berdi. ■ ⁴² Hemmeylen yep toyundi. ⁴³ *Muxlislar* éship qalghan nan we béliq parchilirini liq on ikki séwetke tériwaldi. □ ⁴⁴ Nanlarni yégen erlerning sanila besh mingche idi.

□ **6:27** «...padishah derhal bir jallat ewetip...» — yaki «...padishah derhal bir qarawul ewetip...». ■ **6:27** Mat. 14:10. ■ **6:30** Luqa 9:10. ■ **6:31** Mar. 3:20. ■ **6:32** Mat. 14:13; Luqa 9:10; Yuh. 6:1. ■ **6:34** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luqa 9:11. ■ **6:35** Mat. 14:15; Luqa 9:12; Yuh. 6:5. □ **6:37** «ikki yüz kümüş dinar» — bir kümüş dinar (grék tilida «dinarius») bir ishchining bir künlük ish heqqi idi («Mat.» 20:2ni körüng). ■ **6:38** Mat. 14:17; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. □ **6:40** «xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti» — grék tilida «Xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup yétishti». ■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yuh. 17:1. □ **6:43** «Muxlislar ...tériwaldi» — grék tilida «Ular ... tériwaldi». «Ular»ning muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10de ispatlinidu. «on ikki séwet» — grék tilida «on ikki qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwetler.

*Eysaning su üstide méngishi**Mat. 14:22-33; Yh. 6:16-21*

⁴⁵ Bu ishtin kéyinla, u muxlisirigha özüm bu xalayıqni yolgha séliwétimen, angghiche siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqidiki Beyt-Saida yézésigha ötüp turunglar, dep buyrudi. □ ■ ⁴⁶ Ularni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua-tilawet qilish üçün taghqa chiqti. ■ ⁴⁷ Kech kirgende, kéme déngizning otturisigha yetkenidi, u özi yalghuz quruqluqta idi. ■ ⁴⁸ U muxlisirining palaqni küchep uruwatqanliqini kördi; chünki shamal tetür yönilishte chiqqanidi. Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisiri terepke keldi we ularning yénidin ötüp kétidighandek qilatti. □ ⁴⁹ Lékin ular uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, uni alwasti oxshaydu, dep oylap chuqan sélishti. ⁵⁰ Chünki ularning hemmisi uni körüp sarasimige chüshti.

Lékin u derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.

⁵¹ U kémige, ularning yénigha chiqqandila, shamal toxtidi. Ular buningdin hoshidin ketküdek derijide qattiq heyran qélisip, némini oylashni bilmeytti; ⁵² chünki ular nan bérish *möjjisini* téxiche chüshenmigenidi, ularning qelbi bixud halette turatti.

⁵³ Ular déngizning qarshi teripige ötüp, Ginnisaret dégen yurtta *quruqluqqa* chiqip, kémini baghlap qoydi. ■ ⁵⁴ Ular kémidin chüshüshi bilenla, *xalayıq* uni derhal tonuwélip, ⁵⁵ etraptiki hemme jaylarga yügürüşüp bardı we «U palanchi yerge chüshüptu» dep anglishi bilenla, bimarları zembilge sélip, shu yerge *uning aldigha* élip bérishiti.

⁵⁶ U meyli yéza, meyli sheher yaki qishlaqlargha barsun, xelq aghriqlarni bazarlarga élip chiqip yatquzatti; ular uningdin aghriqlar héch bolmighanda séning yépinchangning péshige bolsimu qolini tegküzüwalsaq dep ötündi. Uninggha qolini tegküzenlerning hemmisi saqaydi.

7

*Insanni néme napak qilidu?**Mat. 15:1-20*

¹ Bu chaghda, Perisiyler we Tewrat ustazliridin beziliri Yérusalémdin kélip uning aldigha yighildi; ■ ²⁻⁵ shu Perisiyler we Tewrat ustazliri uning muxlisiridin bezilirining tamaqni qolini yumay, yeni «napak» halda yewatqanliqini körüp, uningdin:

— Muxlisiring némishqa ata-bowilirimizning en’enilirige riaye qilmay, belki yuyulmighan qolliri bilen tamaq yeydu? — dep sorashti (chünki Perisiyler we pütün Yehudiy-lar ata-bowiliri teripidin qaldurulghan en’enini ching tutqachqa, awwal qollirini es-tayidilliq bilen yumisa, tamaq yémeydu. Shuningdek bazardin qaytip kelgendimu, ular qol yumay birnerse yémeydu. Uningdin bashqa, piyale-qedeh, das-chögün we mis qachi-lar we diwanlarni yuyush toghrisida tapshurulghan nurghunlighan en’enilerdimu ching turidu). □

⁶ U ulargha jawab bérıp mundaq dédi:

— Yeshaya peyghember siler saxtipezler toghranglarda aldin’ala toptoghra bésharet bergen! *uning* yazmisida pütülgendek: —

□ **6:45** «Beyt-Saida yézésigha ötüp...» — yaki «Beyt-Saida yézésidin ötüp...». ■ **6:45** Mat. 14:22; Yuh. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luqa 6:12. ■ **6:47** Mat. 14:23; Yuh. 6:16. □ **6:48** «Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqıt tang atay dégen waqıt idi. «u ... **ularning yénidin ötüp kétidighandek qilatti**» — yaki «u ... ularning yénidin ötüp ketmekchi boldi». Bu intayın qiziq ish. Mumkinchiliki barki, (1) Eysaning «ötüp kétish»i — Muxlisirlargha Perwerdigarning Perishtisining Israillarni Misirdin qutquzush üçün «Ularıng (Israillarning) yénidin ötüp kétish»ini esletmekchi, yaki (2) u ularning **özlikidin** özini kémige chiqip hemrah bolushqa tekliq qilishini xalaytti. ■ **6:53** Mat. 14:3. ■ **7:1** Mat. 15:1. □ **7:2-5** «estayidilliq bilen yumisa...» — bashqa birxil terjimisi «béghishighiche yumisa...» yaki «musht bilen yumisa...».

«Mushu xelq aghzida Méni hörmatligini bilen,
Biraq qelbi Mendin yiraq;■

⁷Ular Manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ogetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas».□ ■

⁸Chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwalidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler.□

⁹U ulargha yene mundaq dédi:

— Siler özliringlarning en'enisini ching tutimiz dep Xudaning emrini epchillik bilen bir chetke qayrip qoydunglar! ¹⁰Chünki Musa *peyghember*: «Ata-anangni hörmät qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. ■ ¹¹Lékin siler: — Birsı «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yadrem bergüdek nersilerni allıqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim — désila, □ ¹²shu kishining ata-anisining halidin xewer élishgha bolmaydu, dep oğitisiler. ¹³Shundaq qilip, siler *ewladliringlarga* tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar, we shuninggha oxshash köp ishlarni qilisiler.□ ■

Insanni néme napak qilidu?

¹⁴Andin xalayıqni yene yénigha chaqirip, ulargha:

— Hemminglar manga qulaq sélinglar we shuni chüshininglarki, ■ ¹⁵insanning sirtidin ichige kiridighan nersilerning héchqandıqi uni napak qilmaydu, belki öz ichidin chiqidighan nersiler bolsa, ular insanni napak qilidu. ■ ¹⁶Anglighudek qulıqi barlar buni anglısun! — dédi.

¹⁷U xalayıqtin ayrılıp öyge kirgende, muxlisliri uningdin bu temsil heqqide sorıdı. ■ ¹⁸U ulargha:

— Silermu téxiche chüshenmey yürüwatamsiler?! Sirttin insanning ichige kiridighan herqandaq nersining uni napak qilalmaydighanlıqini tonup yetmeywatmamsiler?

¹⁹*Sirttin kirgen nerse* insanning qelbige emes, ashqazinigha kiridu, andin u yerdin teret bolup tashlinidu, — dédi (u bu gepni déyish bilen, hemme yémekliklerni halal qiliwetti).

²⁰U yene söz qilip mundaq dédi:

— Insanning ichidin chiqidighinila, insanni napak qilidu. ²¹⁻²²Chünki shular — yaman niyetler, zinaxorluq, jinsiy buzuqluqlar, qatillıq, oğhrılıq, achközlük, rezillikler, aldanchılıq, shehwaniyılıq, hesetxorluq, til-ahānet, tekebburluq we hamaqetlikler insanning

■ **7:6** Yesh. 29:13; Ez. 33:31. □ **7:7** «Mushu xelq aghzida Méni hörmätligini bilen, biraq qelbi Mendin yiraq; ular Manga bihude ibadet qilidu; ularning ogetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» — «Yesh.» 29:13. ■ **7:7** Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ **7:8** «chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwalidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» — bezi kona köchürmilerde: «das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» dégen sözler tépilmaydu. ■ **7:10** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; 27:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2. □ **7:11** «Men silerge yadrem bergüdek nersilerni allıqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim» — «qurban» mushu yerde biwasite ibariniy tilidin élin'ghan bolup, «sediye qilin'ghan» yaki «Xudagha atap qilin'ghan» dégen menini bildüridu. □ **7:13** «Shundaq qilip, siler ewladliringlarga tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» — Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydiliniwerse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépilidu. Periysiler ogetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülkünigni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki «(shundaq qilghan bolsang) xewer élishinggha bolmaydu» dégendek. Ular shübbisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15.

ichidin, yeni uning qelbidin chiqidu □ ■ 23 — bu rezil ishlarning hemmisi insanning ichidin chiqip, özini napak qilidu.

Yat ellik bir ayalning étiqadi

Mat. 15:21-28

²⁴ U ornidin turup u yerdin ayrilip, Tur we Zidon etrapidiki rayonlarga bardi we bir öyge kirdi. Gerche u buni héchkim bilmisun dégen bolsimu, lékin yoshurup qalalmidi. □ ■ ²⁵ Derweqe, napak roh chaplashqan kichik bir qizning anisi uning toghrisidiki xewerni anglighan haman yétip kélip, uning ayighigha yiqildi ²⁶ (ayal Yunanliq bolup, Suriye ölkisidiki Fenikiy millitidin idi). U uningdin qizidin jinni heydiwétishni ötündi. □

²⁷ Lékin Eysa uninggha:

— Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish toghra emes, — dédi. □

²⁸ Lékin u buninggha jawaben:

— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu üstel astida turup balilardin chüshken nan uwaqlirini yeydighu, — dédi.

²⁹ Eysa uninggha:

— Séning mushu sözüng tüpeylidin yolunggha qayt, jin qizingdin chiqip ketti, — dédi.

³⁰ Ayal öyige qaytip kelgende, mana qiz kariwatta yatatti, jin uningdin chiqip ketkenidi.

Eysaning bir gas-gacha ademni saqaytishi

³¹ Eysa yene Tur we Zidon shehirining etrapidiki rayonlardin chiqip, «On sheher» rayoni otturisidin ötüp, yene Galiliye déngizigha keldi. ■ ³² Xalayıq uning aldigha tili éghir, gas bir ademni élip kélip, uning uchisigha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötünüshti. ■ ³³ U u ademni xalayıqtin ayrip bir chetke tartip, barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, *barmiğini* uning tiligha tegküzdi. □ ³⁴ Andin u asman'gha qarap uh tartip xorsin'ghandin kéyin, u ademge: «Effata» (menisi «éçil») dédi. ³⁵ U ademning qulaqliri derhal éçilip, tilimu éçilip rawan gep qilishqa bashlidi. □

³⁶ Eysa ulargha buni héchkimge éytmasliqni tapilidi. Lékin ulargha herqanche tapilighan bolsimu, bu xewerni yenila shunche keng tarqitiwetti. ³⁷ Xalayıq *bu ishqa* mutleq heyran qéliship:

— U hemme ishlarni qaltis qilidiken! Hetta gaslarni anglaydighan, gachilarni sözleydighan qilidiken, — déyishti. ■

□ **7:21-22** «hesetxorluq» — buning bashqa birxil terjimisi: «yaman köz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9. □ **7:24** «u yerdin ayrilip, Tur we Zidon etrapidiki rayonlarga bardi» — u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishitiki meqsiti, öz xelqidin bir waqit ayrilip aram élishitin ibaret bolsa kérek. ■ **7:24** Mat. 15:21. □ **7:26** «ayal... Fenikiy millitidin idi» — yaki «ayal... Fenikilik idi» yaki «ayal... Fenike rayonliq idi». U Yehudiy emes, elwette. U eslide butperes bolushi mumkin. □ **7:27** «Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish toghra emes» — Mesih Eysa bu yerde özining deslepki wezipisini Yehudiylargha xush xewerni yetküzüş, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzuluq pistilirini körsitidu. Mushu ayalning étiqadi toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **7:31** Mat. 15:29. ■ **7:32** Mat. 9:32; Luqa 11:14. □ **7:33** «U... barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, barmiğini uning tiligha tegküzdi» — terjimizimiz boyiche Mesih belkim öz barmiği üstige tükürgen bolushi mumkin, bolmisa u yerge tükürgen bolsa kérek. □ **7:35** «...tilimu éçilip rawan gep qilishqa bashlidi» — grék tilida «...tilining tanisi yéshilip, rawan gep qilishqa bashlidi» ■ **7:37** Yar. 1:31.

8

*Eysaning töt ming kishini toydurushi**Mat. 15:32-39*

¹ Shu künlerde, yene zor bir top xalayıq yig'ilganidi. Ularning yéğüdek héchnémisi bolmighachqa, u muxlisirini yénigha chaqirip:■

² – Bu xalayıqqa ichim aghriydu. Chünki ular méning yénimda turghili üç kün boldi, ularda yéğüdek héchnersimu qalmidi. ³ Ularni öylirige ach qorsa qaytursam, yolda halidin kétishi mumkin. Chünki beziliri yiraqtin kelgeniken, – dédi.

⁴ Muxlisiri buninggha jawaben:

– Bundaq xilwet bir jayda bu kishilerni toydurghudek nanni nedin tapqili bolsun? – déyishti.

⁵ – Qanche néninglar bar? – dep soridi u.

Yette, – déyishti ular.

⁶ Buning bilen u xelqni yerde olturushqa buyrudi. Andin yette nanni qoligha aldi we *Xudagha* teshekkür-medhiye éytip oshtup, köpchilikke tutushqa muxlisirigha berdi. Ular xalayıqqa üleshtürüp berdi. ⁷ *Muxlislarda* yene birqanche kichik béliqmu bar idi. U Xudagha teshekkür éytip ularni beriketlep, muxlisirigha üleshtürüp bérishni éytti. ⁸ Xalayıq toyghuche yédi; ular éship qalghan parchilarni yette séwetke tériwaldi.□

⁹ Yégenler töt mingche kishi idi. U ularni yolgha saldi, ¹⁰ andin muxlisiri bilen bille derhal kémige chüshüp, Dalmanuta tereplirige bardı.■

*Perisiylerning möjizilik alametni körüşhni telep qilishi**Mat. 16:1-4*

¹¹ Perisiyeler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng, dep telep qiliship, uning bilen munazirileshkili turdi. □ ■ ¹² U ichide bir ulugh-kichik tinip:

– Bu dewr némishqa bir «møjizilik alamet»ni istep yürüdu? Shuni silerge berheq éytip qoyayki, bu dewрге héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydu, – dédi. □ ■

¹³ Andin ulardin ayrilip, yene kémige chiqip, déngizning u chétige ötüp ketti.

*Saxtipezlik «éhitqu»sidin saqlinish**Mat. 16:5-12*

¹⁴ Muxlislar nan élip kélishni untughan bolup, kémide bir tal nandin bashqa yeydighini yoq idi. ¹⁵ U ularni agahlandurup:

– Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning éhitqusi we Hérodning éhitqusidin hézi bolunglar, – dédi.□ ■ ¹⁶ Muxlislar özara mulahiziliship:

– Uning bundaq déyishi nan ekelmigenlikimizdin bolsa kérek, – déyishti.

¹⁷ Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip:

– Némishqa nan yoqluqi toghrisida mulahize qilisiler? Siler téxiche pem-paraset yaki chüshenchige ige bolmidinglarmu? Qelbliringlar téximu bixudliship kétéwatamdu? ■

¹⁸ Közünglar turup körmeywatamsiler? Quliqinglar turup anglimaywatamsiler? Ésinglarda

■ **8:1** Mat. 15:32. □ **8:8** «ular éship qalghan parchilarni ... tériwaldi» — «ular» — muxlislar yaki pütkül xalayıqni körsitidu. «yette séwet...» — «séwet» grék tilida bu söz bek chong bir xil séwetni körsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39.

□ **8:11** «Perisiyeler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» — Perisiyeler telep qilghan «møjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luqa 11:29; Yuh. 6:30. □ **8:12** «u ichide bir ulugh-kichik tinip...» — grék tilida «U rohida bir ulugh-kichik tinip...». «Roh» mushu yerde uning özining (insaniy) rohini bildürüdu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15** «Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning éhitqusi we Hérodning éhitqusidin hézi bolunglar» — «Mat.»

16:1-12nimu körüng. ■ **8:15** Mat. 16:6; Luqa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52.

yoqmu? ¹⁹ Besh ming kishige besh nanni oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche kichik séwetni yighiwaldinglar? — dédi.

— On ikkini, — jawab berdi ular. □ ■

²⁰ — Yette nanni töt ming kishige oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche séwetni yighiwaldinglar? — dédi u.

— Yettini, — Jawab berdi ular. ■

²¹ U ulargha:

— Undaқта, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler? — dédi. □

Beyt-Saidadiki bir korning saqaytilishi

²² Ular Beyt-Saida yézisigha keldi; xalayıq bir kor ademni uning aldigha élip kélip, uninggha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötündi. ²³ U kor ademning qolidin tutup yézining sirtigha yétilep bardı; uning közlerige tükürüp, üstige qollirini tegküzüp:

— Birer nerse körüwatamsen? — dep soridi. ■

²⁴ U béshini kötürüp:

— Kishilerni körüwatimen; ular xuddi méngip yürüwatqan dereklerdek körünüwatidu, — dédi.

²⁵ Andin u qaytidin qollirini u ademning közlerige tegküzdi. U közlerini échiwidi, közliri eslige kélip, hemme nersini éniq kördi. □ ²⁶ Eysa uni öyige qayturup:

— Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqturma, — dep tapilidi. □

Pétrusning Eysani Qutquzghuchi-Mesih dep tonushi

Mat. 16:13-20; Luqa 9:18-21

²⁷ Eysa muxlisleri bilen chiqip Qeyseriye-Filippi rayonigha qarashliq kent-yézilargha bardı. Yolda u muxlisleridin:

— Kishiler méni kim deydu? — dep soridi. ■

²⁸ Ular uninggha:

— Beziler séni Chömlüdürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler ilgiriki peyghemberlerdin biri dep qaraydiken, — dep jawab bérishiti. ■

²⁹ U ulardin:

— Emdi silerchu, siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

Pétrus jawaben: — Sen Mesihdursen, — dédi. □ ■

³⁰ U ulargha özi toghruluq héchkimge tinmasliqni jiddiy tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi

Mat. 16:21-28; Luqa 9:22-27

³¹ Shuning bilen u Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüşhi we üç kündin kéyin tirildürülüşhi muqerrer ikenlikini *muxlislerigha* ögitishke bashlidi. □ ■ ³² U bu ishni

□ **8:19** «...qanche kichik séwet...» — «séwet» grék tilida «qol séwet». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. ■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21** «Undaқта, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler?» — Mesihning bu soali muxlisleri yighiwalghan «on ikki (kichik) séwet» we «yette (chong) séwet» bilen munasiwetliktur. Qiziq bir ish shuki, Markus özining Injildiki bayanida Mesihning (ölümdin tirilishtin bashqa) jemiý on toqquz alahide möjizisini xatirleydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **8:23** Mar. 7:32. □ **8:25** «U közlerini échiwidi...» — yaki «u béshini kötürüwidi...» yaki «u közlerini yoghan achti...». □ **8:26** «Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqturma» — Mesih némishqa shundaq tapilidi? Shühhisizki, Beyt-Saidadikiler allıqachan uning köp möjizilirini körüp turup téxiche towa qilmighanidi («Mat.» 11:21ni körüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luqa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2.

□ **8:29** «Sen Mesihdursen» — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebirler»imizni körüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yuh. 6:69.

□ **8:31** «Insan'oghlining... aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ **8:31** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

ochuq-ashkara sۆzlep berdi. Buning bilen P trus uni bir chetke tartip, uni eyibleshke bashlidi. □ ³³ L kin u burulup muxlisirigha qarap, P trusni eyiblep:

– Arqamgha  t, Sheytan! S ning oylighanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridir, – d di. □ ■

³⁴ Andin muxlisiri bilen xalayıqnimu chaqirip mundaq d di:

– Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin k chip, özining kr stini k t r p manga egeshsun! □ ■ ³⁵ Chünki kimdekim öz j nini qutquzay d se, choqum uningdin mehrum bolidu; l kin kimdekim men  ch n we xush xewer  ch n öz j nidin mehrum bolsa, uni qutquzidu. ■ ³⁶ Chünki bir adem pütkül dunyagha ige bolup, j nidin mehrum qalsa, buning n me paydisi bolsun?! □ ³⁷ U n misini j nigha t gishsun?! ■ ³⁸ Chünki kimdekim zinaxor we gunahkar bu dewr aldida mendin we m ning s zlimdin nomus qilsa, Insan’oghlimu atisining shan-sheripi ichide muqeddes perishtiler bilen bille kelginide, uningdin nomus qilidu. □ ■

9

Eysaning julaliqta körünüshi Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

¹ U ulargha yene:

– Men silerge shuni berheq  ytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini t tishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining k ch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur. □ ■

Eysaning julaliqta körünüshi

² We alte kündin k yin, Eysa P trus, Yaqup we Yuhannani ayrip  lip,  giz bir taghqa chiqti. U yerde uning siyaqi ularning k z aldidila özgirip, ■ ³ kiyimliri yer yüzidiki h chbir aqartquchimu aqartalmighudek derijide parqirap qardek ap’aq boldi. ⁴ Ularning k z aldida Musa we Ilyas *peyghemberler* tuyuqsiz köründi; ular Eysa bilen s zlishiwatqanidi. ⁵ P trus bu ishqa jawaben Eysagha:

□ **8:32** «Buning bilen P trus uni bir chetke tartip, uni eyibleshke bashlidi» — P trusning eyiblishi shübhisizki,  z ng ulugh padishah Mesih turup, b shinggha mushundaq dehsheftlik ishlarni ch sh rmesliking k rek idi, d gendek. «Mat.» 16:22ni körüng. □ **8:33** «Arqamgha  t, Sheytan!» — Eysa bu ayette «Sheytan» d gen bu sözini birinchidin «d shmen» d gen menide ishlitip, özining düshmini bolup qalghan P trusqa  ytidu. Ikkinchidin, Sheytan  zi P trus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ **8:33** 2Sam. 19:22. □ **8:34** «Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin k chip, özining kr stini k t r p manga egeshsun!» — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **8:34** Mat. 10:38; 16:24; Luqa 9:23; 14:27. ■ **8:35** Mat. 10:39; 16:25; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ **8:36** «...j nidin mehrum qalsa, buning n me paydisi bolsun?!» — «jan» mushu yerde peqet hayatni emes, belki ademning salahiyiti, rohiy dunyasini körsitidu. ■ **8:37** Zeb. 49:6-9. □ **8:38** «zinaxor we gunahkar bu dewr» — «zinaxor» belkim hem jismaniy hem köchme (Xudagha wapasizliq qilghuchi, d gen) menidimu ishilitilidu. «Insan’oghli» — Mesih, elwette. «Tebirler»nimu körüng. ■ **8:38** Mat. 10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. □ **9:1** «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini t tishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining k ch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur» — bizningche 9:1-ayettiki sözning muhim menisi 9:2-13de teswirlen’gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa  lt r lgendin k yin muxlisirigha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning k lishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip k lishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, l kin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» d ginidin qarighanda, **bezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 9:2-13diki «Eysaning julaliqta körünüshi» d gen ishtur, dep qaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luqa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luqa 9:28.

— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge uch kepe yasayli! — dedi^{□ 6} (chünki Pétrus néme déyishini bilmey qalghanidi, chünki ular qorqunchqa chömüp ketkenidi).

⁷ Tuyuqsiz bir parche bulut ularni qapliwaldi we buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur; uningha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi. ■ ⁸ Ular lappide etrapigha qarishiwidi, lékin yene héchkimni körmidi, öz yénida peqet Eysanila kördi.

⁹ Ular taghdin chüshüwatqanda, Eysa ulargha, Insan'oghli ölümün tirildürülmigüche, körgenlirini héchkimge éytmasliqni emr qilip tapilidi. ■ ¹⁰ Ular uning bu sözini könglige püküp, «ölümün tirilish» dégenning zadi néme ikenliki heqqide özara mulahizileshti.

¹¹ Ular uningdin yene:

— Tewrat ustazliri néme üçün: «Ilyas *peyghember Mesih kélishtin* awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? — dep sorashti. ■

¹² U ulargha jawaben:

— Ilyas *peyghember* derweqe *Mesihtin* awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu; emdi némishqa muqeddes yazmilarda Insan'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen? □ ■ ¹³ Lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas *peyghember* derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uningha némini xalisa shundaq qildi. □ ■

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mat. 17:14-20; Luqa 9:37-43

¹⁴ Ular muxlislarning yénigha qaytip barghinida, zor bir top ademlarning ularning etrapigha olishiwalghanliqini, birnechche Tewrat ustazlirining ular bilen munazire qilishiwatqanliqini kördi. ¹⁵ Uni körgen pütün xalayıq intayin heyran bolushti we yügürüp kélip uning bilen salamlashti. ¹⁶ U ulardin:

— Ular bilen néme toghruluq munazire qilishiwatisiler, — dep soridi. □ ¹⁷ Xalayıqtin bireylen uningha:

— Ustaz, men oghlumni séning aldinggha élip keldim, chünki uninggha gacha qilghuchi bir roh chaplishiwalghan. □ ■ ¹⁸ Her qétim roh uni chirmiwalsa, uni tartishturup yiqitidu, shuning bilen balining aghzi köpükliship, chishliri kiriship kétidu; qaqqshal bolup qalidu. Muxlisliringdin jinni heydiwetkeysiler dep tilidim, biraq ular qilalmidi, — dedi. □

□ **9:5** «Ustaz» — grék tilida (hem ibraniy tilida) «Rabbi» déyilidu. «birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge uch kepe yasayli!» — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **9:7** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luqa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17. □ **9:12** «Ilyas *peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu*» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatlıri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu. «emdi némishqa muqeddes yazmilarda insan'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen?» — «némishqa...?» — Eger ulugh Ilyas peyghember kélip Mesih üçün yol teyyarlıghan bolsa, zadi «némishqa» xelq Mesihni qobul qilmaydu? Yehya peyghember derweqe «Ilyas peyghember»ning rohi we küchide kelgini bilen («Luqa» 1:17) u öltürülgen we Mesihmu uninggha oxshash öltürülidu (13-ayetnimu körüng). ■ **9:12** Mal. 4:5; Zeb. 22:6; Yesh. 53:4; Dan. 9:26; Weh. 11:4-7. □ **9:13** «lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas *peyghember derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi*» — mushu yerde Mesih Yehya peyghembarni yene Ilyas peyghemberge oxshitidu. ■ **9:13** Mal. 4:5,6 □ **9:16** «U ulardin: — ... **dep soridi**» — «ular» mushu yerde (1) muxlislrini; (2) xalayıqning özlirini (3) Tewrat ustazlirini körsitishi mumkin. Bizningche (2) yaki (3) toghra bolushi kérek; xalayıqtin biri mushu soalgha jawab béridu. Bezi kona köchürmiliride «ular»ning ornida «Tewrat ustazliri» déyilidu. □ **9:17** «men oghlumni séning aldinggha élip keldim» — bu kishining «séning aldinggha» dégini uning Mesih we muxlislrini «bir ademdek» dep qaraytti, dep bildüridu. Bir tereptin mushu közqarash toghridur. ■ **9:17** Mat. 17:14; Luqa 9:37,38. □ **9:18** «uni tartishturup yiqitidu» — yaki «uni yerge yiqitiwétidu». «qaqqshal bolup qalidu» — yaki «pütün ezayi qétip qalidu».

¹⁹ U jawaben: — Ey étiqadsiz dewr, siler bilen qachan'ghiche turay?! Men silerge yene qachan'ghiche sewr qilay? — Balini aldimgha élip kélinglar — dédi.

²⁰ Ular balini uning aldigha élip keldi. Eysani körüş bilenla roh balining pütün bedinini tartishturuwetti. Bala yiqilip, aghzidin köpük chiqqan péti yerde yumilap ketti.■

²¹ U balining atisidin:

— Bu ish béshigha kelginige qanche uzun boldi? — dep soridi.

U: — Kichikidin tartip shundaq, ²² jin uni halak qilish üçün köp qétim otqa we sugha tashlidi. Emdi bir amal qilalisang, bizge ich aghritip shapaet qilghaysen! — dédi.

²³ Eysa uninggha: — «Qilalisang!» deysen'ghu! Ishenchte bolghan ademme hemme ish mumkindur! — dédi.■

²⁴ Balining atisi derhal: — Men ishinimen; ishenchsizlikimge medet qilghaysen! — dédi yighlap nida qilip. ²⁵ Emdi Eysa köpchilikning yügürüşüp kelgenlikini körüp, héliqi napak rohqa tenbih bérip:

— Ey ademni gas we gacha qilghuchi roh! Buyruq qilimenki, uningdin chiq, ikkinchi kirgüchi bolma! — dédi.

²⁶ Shu haman jin bir chirqiridi-de, balini dehshetlik tartishturup, uningdin chiqip ketti. Bala ölüktek yétip qaldi, xalayıqning köpinchisi «U öldi!» déyishti. ²⁷ Lékin Eysa balini qolidin tutup yölidi, bala ornidin turdi.

²⁸ Eysa öyge kirgendingin kéyin, muxlisliri uning bilen yalghuz qalghanda uningdin: — Biz néme üçün jinni heydiwételmiduq? — dep sorashti.■

²⁹ U ulargha: — Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas, — dédi.□

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi

Mat. 17:22-23; Luqa 9:43-45

³⁰ Ular shu yerdin ayrilip, Galiliyedin ötüp kétiwatatti. Biraq u buni héchkimning bilishini xalimaytti. ■ ³¹ Chünki u muxlislirigha:

— Insan'oghli insanlarning qoligha tapshurulup, ular uni öltüridu. Öltürülüp üç kündin kéyin u tirilidu, — dégen telimni bériwatatti. ³² Lékin *muxlislar* bu sözni chüshenmidi hemde uningdin sorashqimu pétinalmidi.

Heqiqiy ulugh kim?

Mat. 18:1-5; Luqa 9:46-48

³³ U KeperNahum shehirige keldi. Öyge kirgende u ulardin:

— Yolda néme toghrisida mulahizileshtinglar? — dep soridi. ■ ³⁴ Lékin ular shük turdi, chünki ular yolda qaysimiz eng ulugh dep bir-biri bilen mulahizileshtinglari.

³⁵ U olturup, on ikkeylenni yénigha chaqirip, ulargha:

— Kim birinchi bolushni istigen bolsa, shu hemmeylennening eng axirqisi we hemmeylennening xizmetkari bolsun, — dédi. ■ ³⁶ Andin u kichik bir balini otturida turghuzdi we uni quchiqigha élip turup, ulargha mundaq dédi:■

³⁷ — Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu. Kim méni qobul qilsa, u méni emes, belki méni ewetküchini qobul qilghan bolidu.□ ■

■ 9:20 Mar. 1:26. ■ 9:23 Luqa 17:6. ■ 9:28 Mat. 17:19. □ 9:29 «Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas» — bezi kona köchürmilerde «rozidin» dégen söz tépilmaydu. ■ 9:30 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. ■ 9:33 Mat. 18:1; Luqa 9:46; 22:24. ■ 9:35 Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ 9:36 Mar. 10:16. □ 9:37 «Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa...» — yaki «kim méning namimda mushundaq kichik balini kütse...». ■ 9:37 Mat. 18:5; Luqa 9:48; Yuh. 13:20.

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur
Luqa 9:49-50

³⁸ Yuhanna uninggha:

— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birisini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshkenlerdin bolmighachqa, uni tostuq, — dédi.■

³⁹ Lékin Eysa: — Uni tosmanglar. Chünki méning namim bilen bir möjize yaratqan birsi arqidinla méning üstümdin yaman gep qilishi mumkin emes. ■ ⁴⁰ Chünki bizge qarshi turmighanlar bizni qollighanlardur. ⁴¹ Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Mesihke mensup bolghanliqinglar üçün, méning namimda silerge hetta birer piyale su bergen kishimu öz in'amigha érishmey qalmaydu.■

Gunahning ézitquluqi
Mat. 18:6-9; Luqa 17:1-2

⁴² Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini gunahqa putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti.■

⁴³ Eger emdi qolung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa kirginingdin köre, cholaq halda hayatliqqa kirgining ewzeldur. ■ ⁴⁴ Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.□ ■

⁴⁵ Eger emdi putung séni *gunahqa* putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki putung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa tashlan'ghiningdin köre, tokur halda hayatliqqa kirgining ewzel. ⁴⁶ Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.■

⁴⁷ Eger közüng séni *gunahqa* putlashtursa, uni oyup tashliwet. Ikki közüng bar halda otluq dozaxqa tashlan'ghiningdin köre, singar közlük bolup Xudaning padishahliqigha kirgining ewzel. ⁴⁸ Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.■

⁴⁹ Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu.□ ■

⁵⁰ Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar.□ ■

■ **9:38** Luqa 9:49. ■ **9:39** 1Kor. 12:3. ■ **9:41** Mat. 10:42. ■ **9:42** Mat. 18:6; Luqa 17:2. ■ **9:43** Qan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ **9:44** «Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu» — bezi kona köchürmilerde bu 44- we 46-ayet tépilmaydu. ■ **9:44** Yesh. 66:24. ■ **9:46** Yesh. 66:24 ■ **9:48** Yesh. 66:24 □ **9:49** «Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu» — bu sirlig jümle choqum «Law.» 2:13, «Chöl.» 31:23, «Ez.» 43:23, «Yesh.» 34:6 we 66:20 hemde yuqiriqi 42-48 ayetler bilen munasiwetliktur. Menisi belkim: — (1) gösh-köktatlarni tuz bilen uzun saqlighili bolghandek, Mesihge ishenmigenler dozaxning otida «chirimay, saqlinip» menggü jazalinidu; yaki (2) Mesihge egeshkenler mushu dunyada (tuz yarigha sépilgendek) japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; yaki (3) menisi her ikki tereptikidek bolidu — démek, herbir kishi özining Eysa Mesihke bolghan munasiwitide muwapiq japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; étiqadchilar mushu dunyada japa-musheqqetler arqiliq tawlinip paklinidu, étiqadsizlar dozaxta menggü azab tartidu. Bizningche 3-menisi toghra kélishi mumkin. Rebbimiz bu yerde hem étiqadchilarni hem étiqadsizlarnimu közde tutidu. Bizningche peqet étiqadchilar Xudagha atilidighan qurbanliq bolalaydu, shunga ayetning birinchi qisimda hemme adem, ikkinchi qisimda étiqadchilar («qurbanliq» süpitide) közde tutulidu. ■ **9:49** Law. 2:13. □ **9:50** «Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» — tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. «Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar» — bu sirlig jümlining menisi üçün «Mat.» 5:13, «Ef.» 4:29, «Kol.» 4:6ni körüng. Étiqadchilar «tuzluq» bolsa özini pak tutidu, lékin buningdin Hali chongliq qilmaydu — belki muhebbiti, xatirjemliki we xushalliqi bilen gunah ta tutulghanlarni Xudaning yoligha jelp qilghuchilardur. ■ **9:50** Mat. 5:13; Luqa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14.

10

Talaq toghrisidiki telim

Mat. 19:1-12

¹ U u yerdin qozghilip, Yehudiye ölkisi terepliridin ötüp, Iordan deryasining u qétidiki rayonlarchimu bardí. Top-top ademler yene uning etrapigha olishiwalghanidi. U aditi boyiche ulargha telim bérishke bashlidi. ■ ² Bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin:

— Bir ademning ayalini talaq qilishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi. □

³ Lékin u jawaben: — Musa *peyghember* silerge néme dep buyrughan? — dédi. ⁴ Ular: — Musa *peyghember* kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan, — déyishti. □ ■

⁵ Eysa ulargha:

— Tash yüreklikinglardin u silerge bu emrni pütken; ⁶ lékin Xuda alem apiride bolghinida *insanlarni* «Er we ayal qilip yaratti». ■ ⁷ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship» ■ ⁸ ikkilisi bir ten bolidu». Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. □ ■ ⁹ Shuning üçün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun, — dédi. ■

¹⁰ Ular öyge qaytip kélip kirgende, muxlisleri uningdin bu heqte soridi. ¹¹ U ulargha:

— Ayalini talaq qilip, bashqa birini emrige alghan kishi ayaligha gunah qilip zina qilghan bolidu. ■ ¹² Érini qoyuwétip, bashqa erge tegken ayalmu zina qilghan bolidu, — dédi. □

Eysaning kichik balilargha bext tilishi

Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

¹³ Qolungni tegküzgeysen dep, kishiler kichik balilirini uning aldigha élip kéliwatatti. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyiblidí. ■ ¹⁴ Buni körgen Eysa achchiqlinip, muxlis-lirigha:

Balilar aldimgha kelsun, ularni tosmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur. □ ■ ¹⁵ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Xudaning padishahliqini sebiy balidek qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, — dédi.

¹⁶ Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi. □ ■

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?

Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

¹⁷ U yolgha chiqqanda, birsi uning aldigha yügürüp kélip, uning aldida tizlinip uningdin:

■ **10:1** Mat. 19:1. □ **10:2** «qiltaqqa chüshürüsh meqsitide» — eslide Yehya peyghember Hérod padishahqa «talaq qilsang bolmaydu» dep tenbih béríp, uning chishigha tégip öltürülgenidi. Shübbhisizki, Persiylerning meqsetlirining biri: — Eysamu «talaq qilishqa bolmaydu» dése, Hérod padishah uni Yehyagha oxshash öltürüwétetti. □ **10:4** «Musa *peyghember* kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan» — mushu emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçün «1Kor.»diki «qoxumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ **10:4** Qan. 24:1, 3; Yer. 3:1; Mat. 5:31. ■ **10:6** Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ **10:7** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31. □ **10:8** «shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkilisi bir ten bolidu» — «Yar.» 2:24. ■ **10:8** Yar. 2:24 ■ **10:9** 1Kor. 7:10. ■ **10:11** Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **10:12** «*Ayal* .... éri qoyuwétip... » — Yehudiy jemiyyetide bu intayin az körüldighan ehwal. Lékin Yehudiy emesler arisida daim yüz béretti. Shunga shübbhisizki, Mesihning mushu yerde közde tutqini Yehudiy emeslernimu öz ichige alidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçün «1Kor.»diki «qoshumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luqa 18:15. □ **10:14** «Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» — yaki «Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkib tapqandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **10:16** «Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi» — bu ayettiki grék tiligha qarighanda, mumkinchiliki barki, u bir-birlep quchaqlap, balilargha ayrim-ayrim bext tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36.

– I yaxshi ustaz, men qandaq qilsam menggülik hayatqa mirasliq qilimen? – dep soridi.■

¹⁸ Lékin Eysa uninggha:

– Méni némishqa yaxshi deysen? Peqet biridin, yeni Xudadin bashqa héchkim yaxshi emestur. ¹⁹ Sen Tewrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyamet qilma, ata-anangni hörmét qil» dégen perhiz-perzlerni bilisen, – dédi.□ ■

²⁰ U adem jawaben: – Ustaz, bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, – dédi.

²¹ Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi we uninggha:

– Sende yene bir ish kem. Bérip pütün mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip kréstni kótürüp manga egeshkin! – dédi.□ ■

²² Lékin mushu sözni anglap, uning chirayi tutulup, qayghugha chömüp u yerdin ketti. Chünki uning mal-dunyasi nahayiti köp idi.

²³ Andin Eysa chörisige sepsélip qarap, muxlisirigha:

– Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen teslikte bolidu-he! – dédi.■

²⁴ Muxlislar uning sözlirige intayin heyran bolushti, lékin Eysa ulargha yene jawaben:

– Balilirim, mal-mülükke tayan'ghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he! □ ²⁵ Töginging yingning közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! – dédi.

²⁶ Ular buni anglap intayin bek heyran bolushup, bir-biridin:

Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? – dep sorashti. ²⁷ Eysa ulargha qarap:

– Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xuda üçün mumkin emes bolmaydu; chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, – dédi.□ ■

²⁸ Buning bilen Pétrus uninggha:

– Mana, biz bolsaq, hemmini tashlap sanga egeshtuq!? – dégili turdi.■

²⁹ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

– Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, men üçün we xush xewer üçün öyi, aka-ukiliri, acha-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminliridin waz kechkenlarning hemmisi ³⁰ bu zamanda bularning yüz hessisige, yeni öy, aka-uka, acha-singil, ana, balilar we yer-zéminlarga (ziyankeshlikler qoshulghan halda) muyesser bolmay qalmaydu we kélidighan zamandimu menggülik hayatqa érishmey qalmaydu. ³¹ Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu.■

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi
Mat. 20:17-19; Luqa 18:31-34

■ **10:17** Mat. 19:16; Luqa 18:18. □ **10:19** «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyamet qilma, ata-anangni hörmét qil» — mushu emrler «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 we 24:14de tépildi. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9. □ **10:21** «...Andin kélip kréstni kótürüp manga egeshkin!» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «krést kótürüp» dégen söz tépilmaydu. «Krést kótürüş» dégen uqum toghrisida «Mat.» 10:38diki izahat we bashqa izahatlarni körüng. «Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi» dégen sözige qarighanda, mumkinchiliki barki, menggülik hayatni izdigen yash bay yigit del Markusning özi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Eysaning muhebbiti» toghruluq qandaqmu xewer tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luqa 12:33; 1Tim. 6:17. ■ **10:23** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Luqa 18:24. □ **10:24** «mal-mülükke tayan'ghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he!» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «mal-mülüklerge tayan'ghanlar üçün» dégen söz tépilmaydu. □ **10:27** «chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «chünki Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu». ■ **10:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luqa 5:11; 18:28. ■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luqa 13:30.

³² Ular Yérusalémgha chiqidighan yolda idi, Eysa hemmining aldida kétiwatatti. *Muxlisiri* bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti. Eysa on ikkeylenni yene öz yénigha tartip, ulargha öz béshigha chüshidighanlirini uqturushqa bashlap: □ ■

³³ — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu we yat elliklerge tapshuridu.

³⁴ Ular bolsa uni mesxire qilip, qamchilap, uning üstige töküridu we uni öltüridu. Lékin üch kündin kéyin u qayta tirilidu, — dédi. □

Yaqup bilen Yuhannaning telipi

Mat. 20:20-28

³⁵ Zebediyning oghulliri Yaqup bilen Yuhanna uning aldigha kélip:

— Ustaz, sendin néme tilisek orundap berseng, dep ötünimiz, — déyishti. ■

³⁶ U ulargha: — Silerge néme qilip bérishimni xalaysiler? — dédi.

³⁷ — Sen shan-sheripingde bolghiningda, birimizni ong yéningda, birimizni sol yéningda olturghuzghaysen, — déyishti ular.

³⁸ Eysa ulargha jawaben: — Néme telep qilghanliqinglarni bilmeywatisiler. Men ichidighan qedehni ichelemsiler? Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler? □ ■

³⁹ — Qilalaymiz, — déyishti ular.

Eysa ulargha:

— Derweqe, men ichidighan qedehimni silermu ichisiler we men qobul qilidighan chömüldürülüş bilen chömüldürülsiler. ⁴⁰ Biraq ong yaki sol yénimda olturushqa nésip bolush méning ilikimde emes; belki kimlerge teyyarlan'ghan bolsa, shulargha bérilidu, — dédi. ■

⁴¹ Buningdin xewer tapqan *qalghan* on *muxlis* Yaqup bilen Yuhannadin xapa bolushqa bashlidi. ■ ⁴² Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

— Silerge melumki, yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. □ ■ ⁴³ Biraq silerning aranglarda bundaq ish bolmaydu; belki silerdin kim mertiwilik bolushni xalisa, u silerning xizmitinglarda bolsun; ■ ⁴⁴ we kim aranglarda birinchi bolushni istise, u hemme ademning quli bolsun. ⁴⁵ Chünki Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik méning xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurgun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi. □ ■

□ **10:32** «muxlisiri» —Mushu yerde grék tilida «ular» bilen bildürülidu. «Muxlisiri bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti» — ularning heyran qélish yaki qorqunchta bolushning sewebi: (1) u adettikidek ular bilen bille mangmay, belkim namelum sewebtin aldida yalghuz mangatti; (2) u xeter yüz bérish mumkinchiliki bolghan shu sheherge aldirap kétiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **10:34** «ular bolsa uni mesxire qilip, qamchilap...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birneche tasmiliq bolup, herbir tasmigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazalan'ghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. Jazalan'ghuchi bezi waqitlarda hetta mushu qamchilashstin öletti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38** «Men ichidighan qedehni ichelemsiler?» — bu ayettiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we kréstitiki ölümünü közde tutidu. «Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler?» — Mesih körsetken bu «chömüldürüş» shübhisizki, öz ölümüdür. «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizde yazghan «chömüldürüş» toghruluq izahatirimizni körüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luqa 12:49,50.

■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24. □ **10:42** «yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu» — «yat eller» mushu söz adette Yehudiy emeslerni körsitidu. Lékin mushu yerde étiqadsiz, Xudani tonumaydighan dunyadiki ellerni tekitleydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luqa 22:25. ■ **10:43** 1Pét. 5:3. □ **10:45** «Insan'oghlimu... jénimni pida qilish bedilige nurgun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi» — némidin «azad qilish»? — gunahtin azad qilishtur. ■ **10:45** Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

*Qarighu Bartimayning közining saqaytilishi**Mat. 20:29-34; Luqa 18:35-43*

⁴⁶ Ular Yérixo shehirige keldi. Eysa muxlisleri we zor bir top ademler bilen bille Yérixodin chiqqan waqitta, Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli yol boyida olturup, tilemchilik qiliwatatti. □ ■ ⁴⁷ U «Nasaretlik Eysa»ning u yerde ikenlikini anglap:

— I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep tovlashqa bashlidi. □

⁴⁸ Nurghun ademler uni «Ün chiqarma» dep eyibledi. Lékin u:

— I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen, — dep téximu ünlük tovlidi.

⁴⁹ Eysa toxtap:

Uni chaqiringlar, — dédi. Shuning bilen ular qarighuni chaqirip uninggha:

— Yüreklik bol! Ornungdin tur, u séni chaqiriwatidu! — déyishti. ⁵⁰ U adem chapinini sélip tashlap, ornidin des turup Eysaning aldigha keldi.

⁵¹ Eysa jawaben uningdin:

— Sen méni néme qil deysen? — dep soridi.

Qarighu:

— I igem, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi. □

⁵² Eysa uninggha:

— Yolunggha qaytsang bolidu, étiqading séni saqaytti, — déwidi, u shuan köreleydighan boldi we yol boyi Eysagha egiship mangdi. ■

11*Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi**Mat. 21:1-11; Luqa 19:28-40; Yh. 12:12-19*

¹⁻² Ular Yérusalémgha yéqinlaship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, u ikki muxlisigha aldin mangdurup ulargha:

— Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Yézigha kiripla, adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar. □ ■ ³ Eger birsi silerdin: «Némishqa bundaq qilisiler?» dep sorap qalsa, «Rebning buninggha hajiti chüshti we u hélila uni bu yerge ewetip béridu» — denglar, — dep tapilidi. □

⁴ Ular kétip acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi. Ular tanini yeshti. □ ⁵ U yerde turghanlardin beziler:

— Texeyni yéship néme qilisiler? — déyishti. ⁶ Muxlislar Eysaning buyrughinidek jawab berdi, héliqi kishiler ulargha yol qoydi. ⁷ Muxlislar texeyni Eysaning aldigha yétilep kélip, üstige öz yépincha-chapanlirini tashlidi; u üstige mindi. ■ ⁸ Emdi nurghun kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi. □ ⁹ Aldida mangghan we keynidin egeshkenler:

□ **10:46** «Timayning **Bartimay isimlik qarighu oghli**» — «qarighu» grék tilida «héliqi qarighu» déyilidu — demek, Bartimay jamaetler ichide köp ademlerge tonush idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luqa 18:35. □ **10:47** «**i Dawutning oghli Eysa...!**» — Tewrattiki peyghemberlerning bésharetlik yazmiliri boyiche Mesih Dawut padishahning ewladliridin bolushi kérek idi. Shunga «Dawutning oghli» Mesihning yene bir atilishi idi. □ **10:51** «**i igem, qayta köridighan bolsam'idi!**» — «igem» mushu yerde grék tilida intayin chongqur hörmetni ipadileydighan «Rabboni» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34. □ **11:1-2** «**adem balisining téxi** minip baqmighan bir texey» — mundaq ulaghqa xatirjem minishi adette mumkin emes, elwette. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luqa 19:29. □ **11:3** «**u hélila uni bu yerge ewetip béridu**» — bashqa birxil terjimisi «u derhal silerge yétilitip qoyidu». □ **11:4** «**Ular kétip acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi**» — adette kochilar intayin tar bolghachqa, mal-charwilar kochida baghlap qoyulmaytti. Texeyning «acha yol»da baghlaghliq bolushi Xudaning iradisining ularning uni élip méngishi oghriliqche ish bolmisun dégenlikini ispatlaydu. ■ **11:7** 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14. □ **11:8** «**...bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi**» — bezi kona köchürmilerde «bashqiliri étizlardin kesken shax-shumbilarni yolgha payandaz qilip saldi» dep oquydu.

«Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! ■ ¹⁰ Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti.□

¹¹ U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi; we etrapidiki hemmini közdin kechürgendin kéyin, waqit bir yerge bérip qalghachqa, on ikkeylen bilen bille yene Beyt-Aniyagha chiqti.□ ■

Méwisiz enjür derixining lenetke qélishi

Mat. 21:18-19

¹² Etisi, ular Beyt-Aniyadin chiqqanda, uning qorsiqi échip ketkenidi. ■ ¹³ Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard; lékin tüwige kelgende yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmidi. Chünki bu enjür pishidighan pesil emes idi. □ ¹⁴ U derexke söz qilip: — Buningdin kéyin menggü héchkim sendin méwe yémige! — dédi. Muxlisirimu buni anglidi.

Eysaning ibadetxanini tertipke sélishi

Mat. 21:12-17; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

¹⁵ Ular Yérusalémgha keldi; u ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orunduglirini örüwetti; □ ■ ¹⁶ we héchkimning héchqandaq mal-buyumlarni ibadetxana hoyliliridin kötürüp ötüshige yol qoymidi. ¹⁷ U xelqge:

— Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm barliq eller üçün dua-tilawetxana dep atilidu» dep pütülgen emesmu? Lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar! — dep telim bashlidi.□ ■

¹⁸ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri buni anglap, uni yoqitishning charisini izdeshke bashlidi; pütkül xalayiq uning telimige teejjuplinip qalghachqa, ular uningdin qorqatti.■

■ **11:9** Zeb. 118:26. □ **11:10** «Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarimu körüng. Oqurmenlarning éside barki, «mubarek» dégen sözning «bext-beriket körsun!» yaki «bext-beriketlik bolsun!» dégen tüp menisi bar. □ **11:11** «U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi» — Yérusalémdiki bu chong ibadetxana toghruluq «Tebirler» we «Hagay»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **11:11** Mat. 21:12,14; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. ■ **11:12** Mat. 21:18. □ **11:13** «Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard» — Qanaan (Pelestin)diki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu enjür derixidə körün'gen karamət möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. □ **11:15** «u ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana toghruluq: eyni chaghda, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yehudiylarning eng köp yighilip ibadet qilidighan jayi idi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu merkiziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. «u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orunduglirini örüwetti» — ibadetxana hoylilirida sétilghan haywan we uchar-qanatlar xelqning qurbanliq qilishi üçün idi. Ibadetxanigha sediqe bergüchiler pulini yerlik pulgha tégishkendin kéyin bérishi kérek idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. □ **11:17** ««Méning öyüm barliq eller üçün dua-tilawetxana dep atilidu»... siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar!» — «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötürüdighan her türlüq qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Luqa 19:46. ■ **11:18** Yesh.49:7, Mat.21:46.

19 Kechqurun, u *muxlisliri bilen* sheharning sirtigha chiqip ketti.□

Enjür derixidin élinidighan ibret

20 Etisi seherde, ular enjür derixining yénidin ötüp kétiwétip, derexning yiltizidin qurup ketkenlikini bayqashti. □ 21 *Derexni halitini* ésige keltürgen Pétrus:

— Ustaz, qara, sen qarghghan enjür derixi qurup kétiptu! — dédi.□

22 Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Xudaning ishenchide bolunglar. □ 23 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, kimdekim bu taghqa: Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» dése we shundaqla qelbide héch guman qilmay, belki éytqinining emelge éshishigha ishench bar bolsa, u éytqan ish uning üçhün emelge ashidu. ■ 24 Shu sewebtin men silerge shuni éytimeyki, dua bilen tiligen herbir nerse bolsa, shuninggha érishtim, dep ishininglar. Shunda, tiligininglar emelge ashidu.■

25 We ornunglardin turup dua qilghininglarda, birersige ghuminglar bolsa, uni kechürünglar. Shuning bilen ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilidu. ■ 26 Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu.□ ■

Eysaning hoquqining sürüshtürülüshi

Mat. 21:23-27; Luqa 20:1-8

27 Ular Yérusalémgha qaytidin kirdi. U ibadetxana hoylilirida aylinip yürgende, bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar uning yénigha kélip:■

28 — Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu ishlarni qilish hoquqini kim bergen? — dep soridi.■

29 Eysa ulargha jawaben:

— Menmu silerdin bir soal soray. Siler uninggha jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytip bérimen: 30 — Yehya yürgüzgen chömüldürüş bolsa, ershtinmu, yaki insannardinmu? Manga jawab bersenglarchu!

31 Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqa, siler néme üçhün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu. □

32 Eger: «Insannardin kelgen» dések,... bolmaydu! — déyishti (chünki barliq xelq Yehyani peyghember dep qarighachqa, ular xelqtin qorqatti).■

33 Buning bilen, ular Eysagha:

— Bilmeymiz, — dep jawab bérishiti.

— Undaqa, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

□ 11:19 «Kechqurun, u *muxlisliri bilen sheharning sirtigha chiqip ketti*» — grék tilida «Kechqurun, ular sheharning sirtigha chiqip ketti». Bashqa birxil terjimisi: «Kechqurunliri, Eysa bilen muxlisliri sheharning sirtigha chiqip kétetti». Ishlar derweqe her küni shundaq bolatti. □ 11:20 «*derexning yiltizidin qurup ketken...*» — bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. □ 11:21 «Ustaz» — grék tilida «Rabbi». □ 11:22 «*Xudaning ishenchide bolunglar*» — grék tilida «Xudaning ishenchige ige bolunglar». ■ 11:23 Mat. 17:20; 21:21; Luqa 17:6. ■ 11:24 Yer. 29:12; Mat. 7:7; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ 11:25 Mat. 6:14; Kol. 3:13. □ 11:26 «*Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu*» — bezi kona köchürmilerde mushu -26-ayet tépilmaydu. Némila bolmisun, bu ayet heqiqettur. «Mat.» 6:15ni körüng. ■ 11:26 Mat. 18:35. ■ 11:27 Mat. 21:23; Luqa 20:1. ■ 11:28 Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27. □ 11:31 «*Ular özara mulahize qiliship: — Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqa, siler néme üçhün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu*» — mushu diniy erbablarning hemmisi eslide Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanidi, elwette. ■ 11:32 Mat. 14:5; Mar. 6:20.

12

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil

Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

¹ Andin, u ulargha temsiller bilan sözleshke bashlidi:

– Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilib, etrapini chitlaptu; u bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige béríp, özi yaqa yurtqa kétéptu. ■ ² Üzüm pesli kelgende, baghwenlerdin üzümzarliqtiki méwilerdin *tégishlikini* ekélísh üçhün bir qulini ularning yénigha ewetiptu.

³ Lékin ular uni tutuwélip dumbalap, quruq qol qayturuptu. ⁴ Xojayin yene bir qulni ularning yénigha ewetiptu. Uni bolsa ular chalma-késeq qilib, bash-közini yérip, haqaretlep qayturuptu. ⁵ Xojayin yene birsini ewetiptu. Lékin uni ular öltürüptu. U yene tola qullarni ewetiptu, lékin ular bezilirini dumbalap, bezilirini öltürüptu.

⁶ Xojayinning yénida peqet uning söyümlük bir oghlila qalghachqa, ular oghlumnighu hörmét qilar dep, u uni eng axiri bolup baghwenlarning yénigha ewetiptu. ⁷ Lékin shu baghwenler özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwéteyli, shuning bilan mirasi bizningki bolidu!» déyishiptu. ■ ⁸ Shunga ular uni tutup öltürüp, üzümzarliqning sirtigha tashliwétiptu. ⁹ Emdi üzümzarliqning xojayini qandaq qilidu? U özi kélip baghwenlerni öltüridu we üzümzarliqni bashqilargha béridu. ¹⁰ Emdi siler muqeddes yazmilardin munu ayetni oqup baqmighanmusiler? –

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi. □ ■

¹¹ Bu ish Perwerdigardindur,
Közimiz aldida karamet bir ishtur» □ ■

¹² Ular uning bu temsilni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi; shunga ular uni tutush yolini izdeshti; halbuki, xalayıqtin qorqushup, uni tashlap kétip qaldi.

«Qeyserge baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

¹³ Shuningdin kéyin, ular birnechche Perisiy we Hérodning terepdarlarini uni öz sözi bilan qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uning aldigha ewetti. □ ■ ¹⁴ Ular kélip uninggha: – Ustaz, silini semimiy adem, ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmaydu, héchkimge yan basmaydu, belki kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilan ögitip kéliwatidu, dep bilimiz. *Siliche, Rim impériori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?

■ **12:1** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9. ■ **12:7** Yar. 37:18; Zeb. 2:8; Mat. 26:3; Yuh. 11:53 □ **12:10** «Tamchilar **tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi**» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashdur.

Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashlihiwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. ■ **12:10** Zeb. 118:22-23; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6. □ **12:11** «... **Bu ish Perwerdigardindur, közimiz aldida karamet bir ishtur**» — toluq bésharet (10-11) «Zeb.» 118:22-23de tépildu.

■ **12:11** Zeb. 118:22,23 □ **12:13** «Hérod **padishahning** terepdarliri» – Hérod padishah Rim impériyesi terapidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilan öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20.

□ ¹⁵ Zadi baj tapshuramduq-tapshurmamduq? — déyishti.

Lékin u ularning saxtipezlikini bilip ulargha:

— Némishqa méni sinimaqchisiler? Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay, — dédi.□

¹⁶ Ular pulni élip keldi, u ulardin:

— Buning üstidiki sûret we nam-isim kimning? — dep soridi.

— Qeyserning, — déyishti ular.

¹⁷ Eysa ulargha jawaben: — *Undaq bolsa*, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. Shuning bilen ular uninggha intayin heyran qélishi.□ ■

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

¹⁸ Andin «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal goydi:□ ■

¹⁹ — Ustaz, Musa *peyghember* Tewratta bizge: «Bir kishi ölüp kétip, ayali tul qélip, perzent körmigen bolsa, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» dep yazghan. □ ■ ²⁰ Burun yette aka-uka bar idi. Chongi öylinip perzent qaldurmayla öldi. ²¹ Ikkinchi qérindishi yenggisini emrige élip, umu perzent körmey öldi. Üchinchisining ehwalimu uningkige oxshash boldi. ²² Shu teriqide yettisi oxshashla uni élip perzent körmey ketti. Axirda, u ayalmu alemdin ötti. ²³ Emdi tirilish künide ular tirilgende, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Chünki yettisining hemmisi uni xotunluqqa alghan-de! — déyishti.

²⁴ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrimini bilmigenlikinglar sewebidin mushundaq azghan emesmusiler? ²⁵ Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki ershtiki perishtilerge oxshash bolidu.■

²⁶ Emdi ölgenlarning tirilishi mesilisi heqqide *Tewratta*, yeni Musagha chühürülgen kitabtiki «tikenlik» weqeside, Xudaning uninggha qandaq éytqinini, yeni: «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» déginini oqumidinglarmu? □ ■ ²⁷ U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklarning Xudasidur! Shunga siler qattiq ézip ketkensiler!□

□ **12:14 «Qeyserge baj-séliq tapshurush...»** — Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. **«Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?»** — eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **12:15 «Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay»** — «dinar» yaki «dinarus» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, üstige Qeyserning süriti bésilghanidi, elwette. Bir «dinarus» texminen bir ademning künlük heqqi bolatti («Mat.» 20:2ni körüng). □ **12:17 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar»** — démek, «Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chühürülgen nerse)ni tapshurunglar» — Qeyserge baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **12:17 Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7.** □ **12:18 «Saduqiylar»** — bu mezhepdikiler toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ **12:18 Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8.** □ **12:19 «Bir kishi ölüp kétip...»** — grék tilida «birsning akisi yaki ukisi ölse,...». «uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» — «Qan.» 25:5. ■ **12:19 Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6.** ■ **12:25 Mat. 22:30; 1Yuh. 3:2.** □ **12:26 «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!»** — «Mis.» 3:6. ■ **12:26 Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16.** □ **12:27 «U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklarning Xudasidur!»** — Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

*Eng muhim emr**Mat. 22:34-40; Luqa 10:25-28*

²⁸ Ulargha yéqin kelgen, munazirileshkenlirini anglighan we Eysaning ulargha yaxshi jawab bergenlikini körgen bir Tewrat ustazi uningdin:

– Pütün emrlerning ichide eng muhimi qaysi? – dep soridi.■

²⁹ Eysa mundaq jawab berdi:

– Eng muhim emr shuki, «Anglighin, ey Israil! Perwerdigar Xudayimiz bolghan Reb birdur. ■ ³⁰ Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning we pütün küchüng bilen söygin». Mana bu eng muhim emr. ³¹ Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa: – «Qoshnangni özüngni söygenek söy». Xéchqandaq emr bulardin üstün turmaydu.■

³² Tewrat ustazi uninggha: – Toghra éytingiz, ustaz, heqiqet boyiche sözlidingiz; chünki U birdur, Uningdin bashqisi yoqtur; □ ³³ insanning Uni pütün qelbi, pütün eqli, pütün jéni we pütün küchi bilen söyüshi hem qoshnisinimu özini söygenek söyüshi barliq köydürme qurbanliqlar hem bashqa qurbanliq-hediyelerdinmu artuqtur.

³⁴ Eysa uning aqilanilik bilen jawab berginini körüp:

– Sen Xudaning padishahliqidin yiraq emessen, – dédi.

Shuningdin kéyin, héchkim uningdin soal sorashqa pétinalmidi.■

*Qutquzghuchi-Mesih – Dawutning oghli hem Rebbi**Mat. 22:41-46; Luqa 20:41-44*

³⁵ Ibadetxana hoylilirida telim bergende, Eysa bulargha jawaben mundaq soalni oturigha qoydi:

Tewrat ustazlirining Mesihni «Dawutning oghli» déginini qandaq chüshinisiler? □ ■

³⁶ Chünki Dawut özi Muqeddes Rohta mundaq dégen'ghu: –

«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: –

«Men séning dūshmenliringni textipering qilghuche,

Méning ong yénimda olturghin!» □ ■

³⁷ Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi *Mesih* qandaqmu *Dawutning* oghli bolidu?

U yerdiki top-top xelq uning sözini xursenlik bilen anglaytti.□

*Eysaning Tewrat ustazlirini eyiblishi**Mat. 23:1-36; Luqa 20:45-47*

³⁸ U ulargha telim berginide mundaq dédi:

– Tewrat ustazliridin hoshyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda kériyip yürüşke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun* salamlirigha, □ ■

³⁹ sinagoglarda aldingi orunlarda, ziyapetlerde törde olturushqa amraq kélidu. ⁴⁰ Ular

■ **12:28** Mat. 22:34; Luqa 10:25. ■ **12:29** Qan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luqa 10:27. ■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **12:32** «Chünki u birdur, uningdin bashqisi yoqtur» — «U» Xudani körsitidu, elwette. ■ **12:34** Qan. 4:35; 6:4-5; Yesh. 45:21 □ **12:35** «bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi» — grék tilida «mundaq jawab berdi: —», «Dawutning oghli» — mushu yerde «Dawutning ewladi»ni körsitidu, elwette. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luqa 20:41. □ **12:36** «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning dūshmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» — Zeb.» 110:1. ■ **12:36** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37** «Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi (Mesih) qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi. □ **12:38** «Tewrat ustazliri... bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha... amraq kélidu» — «uzun» dégen söz grékche tékiste yoq; tarix tetqiqatirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luqa 11:43; 20:46.

tul ayallarning barliq öy-bésatlarini yewalidu we köz-köz qilip yalghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu!■

Tul ayalning ianisi

Luqa 21:1-4

⁴¹ U ibadetxanidiki sediqe sanduqining udulida olturup, uninggha pullirini tashlawatqan xalayıqqa qarap turatti. Nurghun baylar uninggha xéli köp pul tashlashti. □ ■

⁴² Namrat bir tul ayalmu kélip, tiyinning töttin biri qimmitidiki ikki leptonni tashlidi. □

⁴³ U muxlisirini yénigha chaqirip, ulargha mundaq dédi:

– Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu namrat tul ayalning iane sanduqigha tashlighini bashqilarning hemmisining tashlighanliridin köptur. ■ ⁴⁴ Chünki bashqilar özlirining éship tashqanliridin sediqe qildi; lékin bu ayal namrat turupmu, özining bar-yoqini – tirikchilik qilidighinining hemmisini sediqe qilip tashlidi.

13

Ibadetxanining weyran qilinidighan bésharet; axirqi zamanlardiki alametler

Mat. 24:1-44; Luqa 21:5-33

¹ U ibadetxanidin chiqiwatqanda, muxlisiridin biri uninggha:

– Ustaz, qara, bu némidégen heywetlik tashlar we imaretler-he! – dédi.■

² Eysa uninggha jawaben:

– Sen bu heywetlik imaretlerni kördüngmu? Bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, – dédi.■

³ U Zeytun téghida, yeni ibadetxanining udulida olturghanda, Pétrus, Yaqup, Yuhanna we Andriyaslar uningdin astighina:■

⁴ – Bizge éytqinchu, bu ishlar qachan yüz béridu? Bu barliq weqelarning yüz béridighanliqini körsitidighan néme alamet bolidu? – dep sorashti.■

⁵ Eysa ulargha jawaben söz bashlap mundaq dédi:

– Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun.■ ⁶ Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mana özüm shudurmen!» dep, köp ademlerni azduridu. □ ■

⁷ Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglighininglarda, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bu zaman axiri yétip kelgenliki emes. ⁸ Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda yer tewreshler yüz béridu, acharchiliqlar we qalaymiqanchiliqlar bolidu. Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas. □ ■

■ **12:40** Mat. 23:14; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41** «sediqe sanduqi» — grék tilida bu söz adette «xazine»ni körsitidu. Lékin mushu yerde ibadetxanidiki xezine üçün sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni körsitse kérek. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luqa 21:1. □ **12:42** «ikki lepton» — «lepton» dégen bu pul «dénarius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining «alte minut»luq heqqige toghra kéletti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12. ■ **13:1** Mat. 24:1; Luqa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luqa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yer. 29:8; Ef. 5:6; 2Tés. 2:2, 3; 1Yuh. 4:1. □ **13:6** «Mana özüm shudurmen» — «Mana Özüm Mesihdurmen» dégen menini bildüridu. ■ **13:6** Yer. 14:14; 23:21. □ **13:8** «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibranıy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kengeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. «Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas» — Eysa Mesih qaysi ishning «tughulidu»ghanliqini biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda, buni yéngi dewrning tughulushi dep qaraymiz. ■ **13:8** Yesh. 19:2.

⁹ Siler bolsanglar, özünglarga pexes bolunglar; chünki kishiler silerni tutqun qilip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglarda qamchilinisiler. Siler méning sewe-bimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip, ular üçün bir guwahliq bolsun dep soraqqa tartilisiler. □ ■ ¹⁰ Lékin bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek. □ ■ ¹¹ Emdi ular silerni apirip *soraqqa* tapshurghanda, néme déyish heqqide ne endishe ne mulahize qilmanglar, belki shu waqit-saitide silerge qaysi gep bérilse, shuni éytinglar; chünki sözligüchi siler emes, Muqeddes Rohtur. ■ ¹² Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-anisi bilen zitliship, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■ ¹³ Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler, lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu. ■

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu; «dehshetlik azab-oqubet»

¹⁴ «Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning özi turushqa tégishlik bolmighan yerde turghinini körgininglarda, (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey) Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlarga qachsun. □ ■ ¹⁵ Ögzide turghan kishi öyige chüshmey yaki öyidiki birer némini alghili ichige kirmey *qachsun*. ¹⁶ Étizlarda turuwatqan kishi bolsa chapinini alghili öyige yanmisun. ¹⁷ U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □ ■ ¹⁸ *Qachidighan* waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar. □ ■ ¹⁹ Chünki u chaghda Xuda yaratqan dunyaning apiride qilin'ghandin buyan mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsidimu körülmeydighan zor azab-oqubet bolidu. ■ ²⁰ Eger Perwerdigar u künlerni azaytmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaydu. Lékin U Öz tallighanliri üçün u künlerni azaytidu. □ ■ ²¹ Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «Qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar. □ ■ ²² Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, ular hetta *Xuda* tallighanlarni hem azduridu. ■ ²³ Shuning üçün, siler hoshiyar bolunglar. Mana, men bu ishlarning hemmisini silerge aldin'ala uqturup qoydum.

Insan'oghlining kélishi

□ **13:9** «sot **mehkimiliri**» — grék tilida «sanhédrinlar». Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa herxil soraqxanilarni körsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:19; 16:2; Weh. 2:10. □ **13:10** «bulardin **awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek**» — «awwal» dégen sözge qarighanda, xush xewerning her jaygha jakarlinishi zamanning axiridin awwal, shundaqla belkim 9-ayette éytilghan nahayiti éghir ziyankeshlikdin awwal bolushi mumkin («Mat.» 24:14ni körüng). ■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22; 24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «Weyran **qilghuchi yirginchlik nomussizliq**» — buning toghrisida Tewrat «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «u **künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!**» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette. □ **13:18** «**Qachidighan waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar**» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Pelestinde turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20** «**U Öz tallighanlar üçün**» — grék tilida «U tallighan tallighanliri üçün» dégenlik bilen ipadilididu — Xuda Özining tallighanlirigha baghlighan muhebbitini alahide tekitleydu. □ **13:21** ««**Qaranglar, bu yerde Mesih bar!**» yaki «**qaranglar, u ene u yerde!**» dése, **ishenmenglar**» — «u» — Mesihni körsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luqa 21:8. ■ **13:22** Qan. 13:2; 2Tés. 2:11.

24 Emdi shu künlerde, shu azab-oqubet ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, ■ 25 yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu. □ ■ 26 Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu. □ ■ 27 U öz perishtilirini ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt teripidin, zéminning chetliridin asmanning chetlirigiche yighip jem qilidu.□

Enjür derixidin sawaq élish

28 — Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■ 29 Xuddi shuningdek, *men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda*, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar.□

30 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □ 31 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. ■

Hoshiyar bolunglar

32 Lékin shu küni yaki waqit-saiti toghruluq xewerni héchkim bilmeydu — hetta ne ershtiki perishtilermu bilmeydu, ne oghul bilmeydu, uni peqet Atila bilidu. ■

33 Hoshiyar bolunglar, segek bolup dua qilinglar, chünki u waqit-saetning qachan kélidighanliqini bilmeysiler. ■ 34 Bu xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolghan ademning ehwaligha oxshaydu. Yolgha chiqidighan chaghda, u qullirigha öz hoquqini béqitip, herbirige öz wezipisini tapshuridu we derwaziwenningmu segek bolushini tapilaydu.

35 Shuningdek, silermu segek bolunglar; chünki öyning igisining *qaytip* kélidighan waqtining — kechqurunmu, tün yérimimu, xoraz chillighan waqitmu yaki seher waqitmu — uni bilelmeysiler; 36 u tuyuqsiz kelgende, silerning uxlawatqiniglarning üstige chüshmisun! 37 Silerge éytqinimni men hemmeylen'ge éytimen: Segek turunglar!

14

Rehberlarning suyqest qilishi

Mat. 26:1-5; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

■ 13:24 Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luqa 21:25; Weh. 6:12. □ 13:25 «yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lertzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu. ■ 13:25 Yesh. 13:10; 34:4. □ 13:26 «Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13ni körüng. ■ 13:26 Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ 13:27 «dunyaning töt teripidin» — grék tilida «töt shamaldin» bilen ipadilinidu. ■ 13:28 Mat. 24:32; Luqa 21:29. □ 13:29 «men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» — bu tékisttiki «uning (yéqinlap qalghanliqi)» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan künini, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31). □ 13:30 «bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élin'ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (13:2) qaritilghan bolsa, undaqa «dewr» dégen söz tebiyyiki (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélisigha (13:26) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytirilghan «dehshetlik azab-oqubet»tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ 13:31 Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ 13:32 Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ 13:33 Mat. 24:42; 25:13; Luqa 12:40; 21:36; 1Tés. 5:6.

¹ «Ötüp kétish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi. Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni hiyle-neyreng bilen tutup öltürüşning charisini izdeytti. □ ■

² Chünki ular:

– Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, – déyishetti.

Ixlasmen ayalning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8

³ Emdi u Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide dastixanda olturghanda, aq qashtéshi shishide nahayiti qimmatlik sap sumbul etirni kötürüp kelgen bir ayal uning yénigha kirdi. Ayal aq qashtéshi shéshini chéqip, etirni Eysaning béshigha quydi. □ ■

⁴ Lékin beziler buninggha xapa bolushup, bir-birige:

– Bu etir néme dep shundaq israp qilinidu? ⁵ Chünki bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti, puli kembeghellerge sediqe qilinsa bolmamti! – déyishti. Ular ayalgha shundaq tapa-tene qilghili turdi. □

⁶ Lékin Eysa ulargha:

– Uning ixtiyarigha qoyunglar, néme dep uning könglini aghritisiler? U méning üstümge yaxshi ish qildi. ⁷ Chünki kembegheller daim aranglarda bolidu, xalighan waqitinglarda ulargha xeyr-saxawet körsiteleysiler; lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu! ■ ⁸ Ayal chamining yétishiche qildi; u méning bedinimning depne qilinishigha aldin'ala teyyarliq qilip, uninggha etir-may quyup qoydi. □ ⁹ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, – dédi.

Yehudaning Eysagha satqunluq qilishi

Mat. 26:14-16; Luqa 22:3-6

¹⁰ Shu waqitta, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda Ishqariyot uni ulargha tutup bérish meqsitide bash kahinlarning aldigha bardı. ■ ¹¹ Ular buni anglap xushal bolup ketti we uninggha pul bérishke wede qilishti. Yehuda uni tutup bérishke muwapiq purset izdep yüretti.

Ötüp kétish héytining kechlik tamiqi

Mat. 26:17-25; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

¹² Pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni, muxlislar uningdin:

– Ötüp kétish héytining *tamiqini* yéyishing üçün bizning qeyerge bérıp teyyarlishimizni xalaysen? – dep soridi. □ ■

¹³ U muxlisliridin ikkiylenni aldin mangghuzup ulargha:

□ **14:1** «**Ötüp kétish**» héyti we «**pétir nan héyti**»gha **ikki kün qalghanidi**» — bu ikki héytning tepsilatlıri üçün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni we «Tebirler»ni körüng. Ibraniy tilida «Pésaq», yaki «Pasxa» héyti dep atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luqa 22:1; Yuh. 11:55; 13:1. □ **14:3** «**Simon maxaw**» — yeni «Maxaw késili» déyilidighan Simon — Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritpar bolghanidi. Bizningche bu ish we «Yh.» 12:1-11de xatirilen'gen weqe bir ishtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3. □ **14:5** «**bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti**» — «dinar» yaki «dinarus» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birligi bolup, bir «dinarus» texminen bir ademning bir künlük heqqi bolatti. «Mat.» 20:2ni körüng. ■ **14:7** Qan. 15:11. □ **14:8** «**uninggha etir-may quyup qoydi**» — yaki «uninggha mesih qildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luqa 22:4. □ **14:12** «**pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni**» — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kétish» héyimu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar öyliride qoza soyup, pétir nan bilen yeydu. «**Ötüp kétish héytining tamiqi**» — buning muhim qismi «ötüp kétish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luqa 22:7.

– Sheherge kiringlar, u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin ménginglar. □ ¹⁴ U adem nege kirse shu öyning igisige: «Ustaz: Muxlisirim bilen ötüp kétish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana qeyerde?– dep sorawatidu» – denglar. ¹⁵ U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde bizge teyyarlıq qilip turunglar, – dédi.

¹⁶ Muxlislar yolgha chiqip sheherge kirip, yoluqqan ishlarning hemmisi u éytqandek boldi. Shu yerde ular ötüp kétish héytining tamiqini teyyarlashti. ¹⁷ Kech kirgende, u on ikkeylen bilen öyge keldi. ■ ¹⁸ Ular dastixanda olturup ghizalan'ghanda Eysa:

– Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen, men bilen bille ghizaliniwatqan birsi manga satqunluq qilidu, – dédi. □ ■

¹⁹ Ular *bu sözdin* qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

– Men emestimen? – dep soridi. Yene birsi: – Men emestimen? – dédi.

²⁰ Lékin u ulargha:

– *Shu kishi* on ikkeylenning biri, yeni qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgüchi bolidu. ²¹ Insan'oghli derweqe özi toghrisida *muqeddes yazmilarda* pütülgendek alemdin kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti! – dédi. □

«Rebning ziyapiti»

Mat. 26:26-30; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

²² Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlislirigha üleshtürüp berdi we:

– Élinglar, bu méning ténim, – dédi. □ ■

²³ Andin u qoligha jamni élip *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, uni muxlislirigha sundi. Ularning hemmisi uningdin ichishti.

²⁴ U ulargha: – Bu méning qénim, nurghun ademler üçün tökülidighan, yéngi eh-dini tüzidighan qénimdur. □ ²⁵ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqida yéngidin sharabtin ichidighan kün'giche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, – dédi.

²⁶ Ular bir medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti.

Muxlislarning Eysani tashlap kétishi

Mat. 26:31-35; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

²⁷ Andin Eysa ulargha:

Siler hemminglar tandurulup putlishisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*:

«Men padichini uruwétimen,

Qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen. □ ■

□ **14:13** «Sheherge kiringlar» — «sheher» — Yérusalém shehirige, démek. «u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bugün'ge qeder adette su kötürmeydu. ■ **14:17**

Mat. 26:20; Luqa 22:14. □ **14:18** «dastixanda olturup ghizalan'ghanda...» — grék tilida «dastixanda yétip ghizalan'ghanda...». ■ **14:18** Zeb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21** «... biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti!» —

Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki «ötüp kétish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng. □ **14:22** «Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin» — yaki «Eysa nanni qoligha élip (uni) beriketligendin kéyin,...». ■ **14:22**

Mat. 26:26; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24** «Bu méning qénim, nurghun ademler üçün tökülidighan, yéngi eh-dini tüzidighan qénimdur» — «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni körüng. Bezi kona kechürmilerde peqet «ehde» déyilidu. □ **14:27** «Men padichini uruwétimen, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» — «Zek.» 13:7. Mushu bésharete sözligüchi Xudaning özi, elwette. ■ **14:27** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Yuh. 16:32.

²⁸ Lékin men tirilgandin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi. ■ ²⁹ Lékin Pétrus uninggha:

— Hemmeylen tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.

³⁰ Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, bugün, yeni bugün kéche xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi. ■

³¹ Lékin Pétrus téximu qet'iylik bilen uninggha:

— Sen bilen bille ölidighan ish kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan hemmisimu shundaq déyishti. ■

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mat. 26:36-46; Luqa 22:39-46

³² Andin ular Gétsimane dégen bir jaygha keldi. U muxlislarga: — Men dua-tilawet qilip kelgüche, mushu yerde olturup turunglar, dédi. ■

³³ U Pétrus, Yaqup we Yuhannani birge élip mangdi we sür bésip, roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi. □ ³⁴ U ulargha:

— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, oyghaq turunglar, — dédi. ■ ³⁵ U sel nériraq bérip, özini yerge étip düm yatti we mumkin bolsa, u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün dua qilip: □ ■

³⁶ — I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur; bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi. □ ■

³⁷ U ücheylenning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa: — Ey Simon, uxlawatamsen?! Bir saetmu oyghaq turalmidingmu?! ■ ³⁸ Éziqturulushtin saqlinish üçün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi. □ ■

³⁹ Andin u yene bérip, oxshash sözler bilen qaytidin dua qildi. ⁴⁰ U ularning yénigha qaytip kelginide, ularning yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi. Ular uninggha néme déyishini bilmey qaldi. ⁴¹ U üçinchi qétim ularning yénigha qaytip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Emdi boldi bes! Waqit-saiti keldi; mana, Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshuruldi! □ ⁴² Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

⁴³ We shu deqiqide, uning sözi téxi tügimeyla, mana, on ikkeylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar teripidin ewetilgen qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■ ⁴⁴ Uninggha satqunluq qilghuchi

■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7. ■ **14:30** Mat. 26:34; Luqa 22:34; Yuh. 13:38. ■ **14:31** Yuh. 13:37.
 ■ **14:32** Mat. 26:36; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **14:33** «Eysa ... roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi» — grék tilida «u ... rohta tolimu perishan bolushqa bashlidi». ■ **14:34** Yuh. 12:27. □ **14:35** «u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün ...» — grék tilida «shu saetning öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün...».
 ■ **14:35** Luqa 22:41. □ **14:36** «I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur» — ibraniy tilida «abba» dégen söz oghulning atisigha bolghan yéqinchiliqini bildüridu. Uyghurchidiki «söyümlük ata» dégen'ge yéqin kélidu. Bu söz hem muhebbet hem chongqur hörmetni bildüridu. «bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen!» — «bu qedeh» uning aldida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishilitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de). ■ **14:36** Yuh. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luqa 22:45. □ **14:38** «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdu» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rim.»diki «kirish söz»imizni körüng.
 ■ **14:38** Gal. 5:17. □ **14:41** «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (démek, kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!». ■ **14:43** Mat. 26:47; Luqa 22:47; Yuh. 18:3.

ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutup, yalap élip kétinglar» dep kélíshkenidi. ⁴⁵ U kélip udul *Eysaning* aldigha bérip:

— Ustaz, ustaz! — dep uni söyüp ketti. □ ■

⁴⁶ Ular uninggha qol sélip, uni tutqun qildi. ⁴⁷ We uning yénida turghanlardin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning chakirigha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti.

⁴⁸ Eysa jawaben ulargha:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kütürüp méni tutqili kepsilerghu?

⁴⁹ Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille bolup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar. Lékin bu ishlarning yüz bérishi muqeddes yazmilarda aldin pütülgenlarning emelge ashurulushi üçün boldi, — dédi. ■

⁵⁰ Bu chaghda, hemmeylen uni tashlap qéchip kétishti. ■ ⁵¹ Peqet uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit uning keynidin egiship mangdi. Yash eskerler uni tutuwéliwidi, ⁵² lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti. □

Aliy kéngeshmide sotlinish

Mat. 26:57-68; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

⁵³ Emdi ular Eysani bash kahinning aldigha élip bérishiti. Bash kahinlar, barliq aqsaqallar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi. □ ■ ⁵⁴ Pétrus uninggha taki bash kahinning sarayidiki hoylining ichigiche yiraqtin egiship keldi; u qarawullar bilen bille otning nurida otsinip olturdi. ⁵⁵ Bash kahinlar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölümge mehkum qilish üçün, guwah-ispát izdidi, emma tapalmidi. □ ■

⁵⁶ Chünki nurghun kishiler uni erz qilip yalghan guwahchiliq bergen bolsimu, ularning guwahliqliri bir-birige udul kelmeytti. ⁵⁷ Bezi ademler ornidin turup, uning üstidin erz qilip yalghan guwahliq bérip:

⁵⁸ — Biz uning: «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» dégenlikini angliduq, — dédi. □ ■ ⁵⁹ Hetta ularning bu heqtiki guwahliqlirimu bir-birige mas kelmidi.

⁶⁰ Andin bash kahin hemmeylenning aldida ornidin turup, Eysadin:

— Qéni, jawab bermemsen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dep soridi. ■ ⁶¹ Lékin Eysa shük turup, héchqandaq jawab bermidi. Bash kahin uni qistap yene uningdin:

— Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen? — dep soridi. □ ■

⁶² Shundaq, men özüm, — dédi Eysa, — we siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini kōrisiler. □ ■

□ **14:45** «Ustaz, ustaz» — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» déyilidu. Ibraniylar arisida ademning ismini ikki qétim chaqirish adette inatayin chongqur héssiyat, alahide amraqliqni bildüridu. ■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zeb. 22:6-7; 69:9; Luqa 24:25. ■ **14:50** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek.13:7 □ **14:52** «...uchisigha

kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit... lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti — birnechche sherhchiler bu «melum yash yigit»ni Markusning özi iken, dep qaraydu. Bizmu qoshulimiz. U mushu yerde özini «muxlis» dep atimaydu. Belkim u mushu yerde **barliq kishilerning** Eysadin waz kéchip uni tashlighanliqini tekitlímekchi bolidu. □ **14:53** «Bash kahinlar, barliq aqsaqallar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi» — «uning yénigha» bash kahin Qayafaning yénigha, démek. ■ **14:53** Mat. 26:57; Luqa 22:54; Yuh. 18:13,24. □ **14:55** «aliy kéngeshme» — ibraniy tilida «Sanhédrin») ■ **14:55** Mat. 26:59; Ros. 6:13.

□ **14:58** «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» — «Yh.» 2:19ni körüng. Ular Mesihning sözini burmilighanidi. ■ **14:58** Mar. 15:29; Yuh. 2:19. ■ **14:60** Mat. 26:62. □ **14:61** «Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen?» — «Mubarek Bolghuchi» — Xuda Özidur. ■ **14:61** Yesh. 53:7; Ros. 8:32. □ **14:62** «siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini kōrisiler» — Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng. ■ **14:62** Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

⁶³ Shuning bilan bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

– Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? □ ⁶⁴ Özünglar bu kupurluqni anglidinglar! Emdi buninggha néme deysiler? – dédi.

Ularning hemmisi u ölüm jazasigha buyrulsun, dep höküm chiqirishti. ⁶⁵ Andin beziliri uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlirini téngip, mushtlap: «Qéni, *peyghemberchilik qilip* bésharet bére!» déyishti. Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi. □ ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-75; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

⁶⁶ Pétrus sarayning töwenki hoylisida turghanda, bash kahinning dédekliridin biri kélip, ■

⁶⁷ issinip olturghan Pétrusni körüp, uninggha tikilip qarap:

– Senmu Nasaretlik Eysa bilen bille idingghu, – dédi.

⁶⁸ Lékin u ténip:

– Séning néme dewatqanliqingni bilmidim hem chüshenmidim, – dédi-de, tashqirigha, derwazining aywanigha chiqip turdi. Shu esnada xoraz bir chillidi.

⁶⁹ Uni yene körgen héliqi dédek yene u yerde turghanlarga:

– Bu ulardin biri, – dégili turdi. ■ ⁷⁰ Pétrus yene inkar qildi.

Bir’azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusqa yene:

– Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensen’ghu?! – déyishti. □

⁷¹ Lékin u qattiq qarghashlar bilen qesem qilip:

– Siler dewatqan héliqi ademni tonumaymen! – dédi.

⁷² Del shu chaghda xoraz ikkinchi qétim chillidi. Pétrus Eysaning özige: «Xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen» dégen sözini ésige aldi; we bularni oylap yiglap ketti. □ ■

15

Eysaning Pilatusning aldida sotlinishi

Mat. 27:1-2, 11-14; Luqa 23:1-5; Yh. 18:28-38

¹ Etisi tang étishi bilenla, bash kahinlar aqsaqallar, Tewrat ustazliri we pütkül aliy kéngeshmidikiler bilen meslihetliship, Eysani baghlap apirip, *waliy* Pilatusqa tapshurup berdi. ■

² Pilatus uningdin:

– Sen Yehudiylarning padishahimu? – dep soridi.

U jawaben: – Éytqiningdek, – dédi. □ ■

□ **14:63** «Shuning bilan bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidir. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10). □ **14:65** «beziliri **uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlirini téngip, mushtlap: «qéni, peyghemberchilik qilip** bésharet bére!» — «Mat.» 26:68de mushu kishilerning: «... «Qéni bésharet bére, séni kim urdi?» déyishkenlikimu xatirilidu. «Qarawullarmu **uni shapilaq bilen kachatlidi**» — yaki «Qarawullarmu uni arisigha éliwélip kachatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Yuh. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luqa 22:58; Yuh. 18:25. □ **14:70** «Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensen’ghu?!» — ularning dégenliri Pétrusning teleppuzigha asasen bolsa kérek. «Mat.» 26:72-73ni körüng. □ **14:72** «...we bularni oylap yiglap ketti» — bashqa birxil terjimisi: — «... we köngli buzulup yiglap ketti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luqa 22:61; Yuh. 13:38; 18:27. ■ **15:1** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Luqa 22:66; 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2** «U jawaben: — Éytqiningdek, — **dédi**» — Eysaning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

³ Bash kahinlar uning üstidin qayta-qaytidin erz-shikayetlerni qilishdi. ⁴ Pilatus uningdin yene:

— Jawab bermensen? Qara, ular üstüngdin shunchiwala shikayet qiliwatidu!? — dep soridi.■

⁵ Biraq Eysa yenila héch jawab bermidi; Pilatus buninggha intayin heyran qaldi.■

Eysa we Barabbas

Mat. 27:15-31; Luqa 23:13-25; Yh. 18:39-40; 19:1-16

⁶ Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, xalayıq qaysibir mehbusni telep qilsa, waliy uni qoyup béretti.■ ⁷ Eyni waqıtta, zindanda Barabbas isimlik bir mehbus bar idi. U özi bilen bille topilang kötürgen hemde topilangda qatilliq qilghan nechcheylen bilen teng solan'ghanidi.■ ⁸ Xalayıq chuqan-süren sélip waliydin burun hemishe ulargha qilghinidek yene shundaq qilishini tileshti.□

⁹ Pilatus ulargha:

— Siler Yehudiylarning padishahini qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi ¹⁰ (chünki u bash kahinlarning hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti). ¹¹ Lékin bash kahinlar xalayıqni: «Buning ornigha, Barabbasni qoyup ber» dep telep qilishqa küshkürtti.■

¹² Pilatus jawaben ulardin yene:

— Undaq bolsa, siler «Yehudiylarning padishahi» dep atighan kishini qandaq bir terep qil dewatisiler? — dédi.

¹³ — Ular yene awazini kötürüp: — Uni kréstligin! — dep warqirishatti.

¹⁴ Pilatus ulargha: — Némishqa? U néme rezillik ötküzüptu? — dédi.

Biraq ular téximu ghaljirliship:

— Uni kréstligin! — dep warqirashti. ¹⁵ Shunga Pilatus, xalayıqni razi qilmaqchi bolup, Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin, kréstlesh üçün *leshkerlirige* tapshurdi.□ ■

Leshkerlarning Eysani mesxire qilishi

¹⁶ Andin leshkerler Eysani waliy ordisidiki seynagha élip kirip, pütün leshkerler topini bu yerge jem bolushqa chaqirdi. □ ■ ¹⁷ Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti, andin ular tikenlik shaxchilardin toqughan bir tajni béshigha kiygüzdi. □

¹⁸ Andin uni mubareklep: «Yashighayla, i Yehudiylarning padishahi!» déyishti. ¹⁹ Andin béshigha qomush bilen hedep urup, uninggha qarap tükürüshti we uning aldida tiz püküp, sejde qilishdi.□

²⁰ Ular uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, uningdin sösün tonni salduruwétip, uchisigha öz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni kréstlesh üçün élip chiqishti.

■ **15:4** Mat. 27:13; Yuh. 19:10. ■ **15:5** Yesh. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luqa 23:17; Yuh. 18:39. ■ **15:7** Mat. 27:16; Luqa 23:19; Yuh. 18:40. □ **15:8** «Xalayıq **chuqan-süren sélip...**» — bashqa birxil terjimisi: «Xalayıq (waliyning) aldigha kélip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. □ **15:15** «Eysani **bolsa qamchilatqandin kéyin...**» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmisigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazagha tartilghuchiYalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yuh. 19:1. □ **15:16** «waliy **ordisidiki seyna**» — grék (latin) tilida «praytorium». «**leshkerler topi**» — (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkiib tapqan. ■ **15:16** Mat. 27:27; Yuh. 19:2. □ **15:17** «Ular **uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti**» — «sösün reng» shu chaghda shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mat.» 27:28, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «sen padishahmu?!» dep mazaq qilmaqchi. □ **15:19** «**andin béshigha qomush bilen hedep urup...**» — yaki «andin béshigha hasa bilen hedep urup...».

*Uning kréstinishi**Mat. 27:32-44; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19*

²¹ Kurini shehiridin bolghan, Simon isimlik bir kishi yézidin kélip, u yerdin ötüp kétéwatatti (bu kishi Iskender bilen Rufusning atisi idi). *Leshkerler* uni tutup kélip, *Eysaning* kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi. □ ■ ²² Ular Eysani Golgota (terjimisi, «bash söngék») dégen yerge élip keldi; ■ ²³ andin ular uninggha ichish üçün murmekki arilashaturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi. □

²⁴ Ular uni kréstligendin kéyin, kiyimlerini özara bölüşhüwélishe üçün, herqaysisining ülüşhini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi. □ ■ ²⁵ Uni kréstligen waqit küning üçinchi saiti idi. □ ■ ²⁶ Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi. □ ■

²⁷ Ular uning bilen teng ikki qaraqchinimu kréstlidi, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi. ²⁸ Shundaq qilip, muqeddes yazmildiki: «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» dégen söz emelge ashuruldi. □ ■ ²⁹ U yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep:

— Uhuy, sen ibadetxanini buzup tashlap, üç kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, ■ ³⁰ emdi özüngni qutquzup krésttin chüshüp baqqina! — déyishti.

³¹ Bash kahinlar bilen Tewrat ustazlirimu özara shundaq mesxire qilip:

— U bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. ³² Israilning padishahi bolghan Mesih emdi krésttin chüshüp baqsunchu, shuni körsekle uninggha étiqad qilimiz! — déyishti. Uning bilen teng kréstlen'genlermu uni shundaq haqaretleshti.

*Eysaning ölümü**Mat. 27:45-56; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30*

³³ Emdi küning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitigiche dawam qildi. □ ■ ³⁴ Toqquzinchi saette Eysa yuqiri awaz bilen: «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi. □ ■

³⁵ U yerde turuwatqanlarning beziliri buni anglap:

— Mana, u Ilyas peyghemberge nida qiliwatidu, — déyishti. ³⁶ Ulardin bireylen yügürüp bérip, bir parche bulutni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp:

— Toxtap turunglar! Qarap baqayli, ilyas *peyghember* uni chüshürgili kélermekin? — dédi. ■

□ **15:21** «Leshkerler uni tutup kélip, Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi» — «Eysaning krésti» toghruluq: Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap yüdüp mangalmisa kérek. ■ **15:21** Mat. 27:32; Luqa 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **15:23** «... ular uninggha ichish üçün murmekki arilashaturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi» — kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashaturulghan sharab bérilidiken. Biraq Eysa ret qildi. □ **15:24** «herqaysisining ülüşhini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi» — yaki «herqaysisining ülüşhini békitishke kimiymiliri üçün chek tashlidi». ■ **15:24** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Luqa 23:34; Yuh. 19:23. □ **15:25** «küning üçinchi saiti» — hazirqi waqit bolsa, etigen saet toqquz idi. □ **15:26** «Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi» — bu shikayetname uning béshining yuqiri teripige békitilgenidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. □ **15:28** «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» — «Yesh.» 53:12. ■ **15:28** Yesh. 53:12; Luqa 22:37. ■ **15:29** Zeb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luqa 23:35; Yuh. 2:19. □ **15:33** «küning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitigiche dawam qildi» — hazirqi waqit sistémisi boyiche mushu halet chüsh waqtidin (saet on ikkiddin) bashlap saet üçkiche dawam qildi. ■ **15:33** Mat. 27:45; Luqa 23:44. □ **15:34** «Toqquzinchi saette» — hazirqi waqit bolsa saet üçlerde. «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» — «Zeb.» «22:1»ni körüng. ■ **15:34** Zeb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ **15:36** Zeb. 69:21; Yuh. 19:29.

³⁷ Eysa qattiq warqiridi-de, rohini qoyuwetti. □ ³⁸ *We shu esnada ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi.* □ ■

³⁹ Emdi uning udulida turghan yüzbéshi uning qandaq nida qilip rohini qoyuwetkenlikini körüp:

— Bu adem heqiqeten Xudaning oghli iken! — dédi. ■

⁴⁰ U yerde yene bu ishlarga yiraqtin qarap turuwatqan birnechche ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliq Meryem, kichik Yaqup bilen Yosening anisi Meryem we Salomilar bar idi. □ ■ ⁴¹ Ular eslide Eysa Galiliye ölkiside turghan waqitta uninggha egiship, uning xizmitide bolghanlar idi; bulardin bashqa uning bilen Yérusalémgha birge kelgen yene nurghun ayallarmu *uning ehwaligha* qarap turatti. ■

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

⁴² Kechqurun kirip qalghanda («teyyarlash küni», yeni shabat küning aldinqi küni bolghachqa), □ ■ ⁴³ aliy kéngeshmining tolimu mötiwer ezasi, Arimatiyalıq Yüsüp bar idi. Umu Xudaning padishahliqini kütüwatqan bolup, jür'et qilip *waliy* Pilatusning aldigha kirip, uningdin Eysaning jesitini bérishni telep qildi. ⁴⁴ Pilatus Eysaning allıqachan ölgenlikige heyran boldi; u yüzbéshini chaqirip, uningdin Eysaning ölginige xéli waqıt boldimu, dep soridi. ⁴⁵ Yüz béshidin ehwalni uqqandin kéyin, Yüsüpke jeketni berdi. ⁴⁶ Yüsüp ésil kanap rext sétiwélip, jeketni *kréstin* chüshürüp kanap rextte képenlidi we uni qiyada oyulghan bir qebrige qoydi; andin qebrining aghzigha bir tashni domilitip qoydi. ■

⁴⁷ We Magdalliq Meryem bilen Yosening anisi Meryem uning qoyulghan yérini körüwaldi.

16

Eysa ölümdin tirilidu

Mat. 28:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10

¹ Shabat küni ötüşhi bilenla, Magdalliq Meryem, Yaqupning anisi Meryem we Salomilar bérıp Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi. □ ■ ² Heptining birinchi küni ular bek baldur, tang seherde ornidin turup, kün chiqishi bilen qebrige bardı. □ ³ Ular özara: «Bizge qebrining aghzidiki tashni kim domilitiship bérer?» déyishti. ⁴ Lékin ular bashlirini kütürüp qariwidi, tashning bir yan'gha domilitiwétilginini kórdı —

□ **15:37** «Eysa... **rohini qoyuwetti**» — «rohini qoyuwetti» dégenning bashqa birxil terjimisi «Eysa... tiniqini toxtatti».

□ **15:38** «... **shu esnada ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi**» — bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümü bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçün adette bashqa atalghu ishilitilidu). ■ **15:38** 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luqa 23:45. ■ **15:39** Mat. 27:54; Luqa 23:47. □ **15:40** «Yosening **anisi Meryem**» — «Mat.» 27:56de «Yüsüpnıng anisi Meryem». ■ **15:40** Mat. 27:55; Luqa 23:49.

■ **15:41** Luqa 8:2, 3. □ **15:42** «teyyarlash küni» — adette shabat küning aldinqi küni körsitidu. Shabat küni herqandaq ishlesh (mesilen otun térish, ot yéqish, xémir yughurush qatarliqlar) men'i qilin'ghachqa, shabat künidiki barlıq tamaqlarni andinqi küni, yeni jüme küni teyyarlash kérek idi. Uning üstige, qaide boyiche, öltürülgenlerning jesiti shabat küni kréste qalsa bolmaytti («Qan.» 21:23ni körüng). ■ **15:42** Mat. 27:57; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luqa 23:53. □ **16:1** «Shabat küni ötüşhi **bilenla**» — shabat küni shenbe küni kechte kün pétishi bilen bashlinatti. «... **Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi**» — yaki «Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwalghanidi». Bu ishqa qarighanda, ayallar uning ölümdin tirilidighanliqini héch oylap baqmighanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. □ **16:2** «heptining **birinchi küni**» — yeni yekshenbe küni.

eslide u tash nahayiti yoghan idi. ⁵ Ular qebrige kirgenda, ong terepte olturghan, aq ton kiygen, yash bir ademni kördi, we qattiq dekke-dükkige chüshti.■

⁶ Lékin u ulargha:

– Dekke-dükkige chüshmenglar. Siler kréstlen'güchi Nasaretlik Eysani izdewatisiler. U tirildi, u bu yerde emes. Mana ular uni qoyghan jay!■ ⁷ Lékin béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar, – dédi.□ ■

⁸ Ular qebridin chiqipla beder qachtı. Ularnı titrek bésip hoshını yoqıtay dégenidi; bek qorqup ketkechke, héchkinge héchnémini éytmidi.□ ■

Eysaning magdalliq Meryemge körünüshi

Mat. 28:9-10; Yh. 20:11-18; Luqa 24:13-35

⁹ Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal Magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi. □ ■ ¹⁰ Meryem chiqip, matem tutup yighliship turghan, burun uning bilen bille bolghanlarga xewer berdi.

¹¹ Uning tirik ikenlikini we Meryemge körün'genlikini anglighanda, ular ishenmidi.

Eysaning ikki muxlisigha körünüshi

¹² Bu ishlardin kéyin, u ularning ichidiki yézigha kétéwatqan ikkiylen'ge bashqa siyaqta köründi. ■ ¹³ Bularmu qalghanlarning yénigha qaytip, ulargha xewer qilghan bolsimu, lékin ular bularghimu ishenmidi.

Eysaning on bir muxlisigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

¹⁴ Andin on bireylen dastixanda olturup ghizaliniwatqanda, u ulargha köründi we ularning étiqadsizliqi we tash yürekliki üçün ularni tenbih bérıp eyiblıdı; chünki ular özining tirilginini körgenlerge ishenmigenidi.■

¹⁵ U ulargha mundaq dédi:

– Pütkül jahan'gha bérıp, yaritilghuchilarning herbirige xush xewerni jakarlanglar. ■

¹⁶ Étiqad qilip, chömüldürüşni qobul qilghanlar qutquzulidu. Étiqad qilmighanlar bolsa gunahqa békitilidu.■

¹⁷ Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu:

– ular Méning namim bilen jinlarnı heydiwétidu; ular yéngi tillarda sözleydu, □ ■

■ **16:5** Mat. 28:2; Yuh. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luqa 24:5. □ **16:7** «..béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar» — Markus biwasite démigini bilen hemmimiz bu sözligüchi «yash adem»ni perishte dep bilimiz (5-ayetni körüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8** «héchkinge héchnémini éytmidi» — menisi, belkim muxlisiridin bashqa héchkinge éytmidi (mesilen, «Mat.» 28:8, 10ni körüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luqa 24:9; Yuh. 20:18. □ **16:9** «Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi...» — 9-20-ayetler ikki qedimiy köchürmidin bashqa, hemme köchürmilerdin tépilidu. Biz ularning «Markus»ning heqiqiy bir qismi ikenlikige héch gumanimiz yoq; biraq mushu yerde sehipe cheklimisidin toluq ispat keltürelmeymiz. In'glizche bilidighan oqurmenlarning «Dén Burgon»ning ««Markus»ning axirqi on ikki ayetliri» dégen kitabini Intérnéttin tapalaydighanliqigha ishinimiz. ■ **16:9** Luqa 8:2; Yuh. 20:14,16. ■ **16:12** Luqa 24:13. ■ **16:14** Luqa 24:36; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **16:15** Mat. 28:19; Yuh. 15:16. ■ **16:16** Yuh. 3:18; 12:48. □ **16:17** «yéngi tillar» — démek özi ögenmigen tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni we munasiwetlik izahatlarnı körüng. ■ **16:17** Luqa 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12.

¹⁸ ular yılanlarni qollirida tutidu, herqandaq zeherlik nersini ichsimu, ulargha zerer yetküzmeydu; qollirini bimarlarqha tegküzüp qoysa, késelliri saqiyip kétidu. □ ■

Eysaning asman'gha kütürülüshi
Luqa 24:50-53; Ros. 1:9-11

¹⁹ Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asman'gha kütürüldi, Xudaning ong yénida olturdi. □ ■ ²⁰ Muxlislar chiqip, her yerge bérip xush xewerni jakarlap yürdi. Reb ular bilen teng ishlep, söz-kalamigha hemrah bolup egeshken möjizilik alametler bilen uningha ispat berdi. □ ■

□ **16:18** «ular yılanlarni qollirida tutidu...» — mesilen, «Ros.» 28:3-6ni körüng. «Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu... .. qollirini bimarlarqha tegküzüp qoysa, késelliri saqiyip kétidu» — éniqki, étiqad qilghuchilar üçün «møjizilik alametler» Mesihke iman-ishench keltürgendin kéyinla kélidu («mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu» (17-ayet)). «Ametlerni körsem, andin ishinimen» dégüchiler herdaim köp, elwette. ■ **16:18** Luqa 10:19; Ros. 28:5, 8. □ **16:19** «Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asman'gha kütürüldi, Xudaning ong yénida olturdi» — «shunga» — Reb wede qilghan «møjizilik alametler» peqet Muqeddes Roh arqiliq bolatti; u ershke kütürülmigen bolsa, Muqeddes Roh kélelmeytti. **Shunga** (Öz söz-kalamini isshpatlaydighan möjizilik alametlerni mumkin qilish üçün) u ershke kütürülmise bolmaytti. ■ **16:19** Luqa 24:50,51; Ros. 1:9. □ **16:20** «Reb ular bilen teng ishlep...» — bezi kona köchürmilerde «Reb Eysa ular bilen teng ishlep...» déyilidu. ■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luqa

«Luqa bayan xilghan xush xewer» ... *Muqeddime*

¹ Gerche nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu, ² (xuddi söz-kalamgha bashtin-axir öz közi bilen guwahchi bolghanlar, shundaqla uni saqlap yetküzgüchilerning bizge amanet qilghan bayanliridek), ³ menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin, i hörmetlik Téofilus janabliri, silige bu ishlarni tertipi boyiche yézishni layiq taptim. ⁴ Buningdin meqset, sili qobul qilghan telimlarning mutleq heqiqet ikenlikige jezm qilishliri üçündür.

Yehya peyghemberning tughulushidin bésharet

⁵ Yehudiye ölkisige padishah bolghan Hérod seltenet qilghan künliride, «Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi. Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup, ismi Élizabit idi. ⁶ Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti. ⁷ Emma Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi.

⁸ U öz türkümidiki kahinlar arisida *ibadetxanida* nöwetchilik wezipisini Xuda alidida ada qiliwatqanda, ⁹ *shu chaghdiki* kahinliq aditi boyiche, ular Perwerdigarning «muqeddes jay»igha kirip xushbuy sélishqa muyeler bolushqa chek tashlighanda shundaq boldiki,

□ **1:1** «nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu,...» — «arimizda» — démek Eysa Mesihke egeshkenler arisida. «Arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlar» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «Arimizda (toluq) emelge ashurulghan ishlar». Ikkila terjimisi oxshashla Eysa Mesihge munasiwetlik ishlarni körsitidu, elwette. □ **1:2** «söz-kalam» — mushu yerde Eysa Mesihning özini, shundaqla uning tapshurghan barliq telimini körsitidu. «saqlap yetküzgüchiler» — yaki «ghojidar» dégenning mushu yerde alahide menisi bar. Ular Eysa Mesihning qilghan sözliri we paaliyetlirige bolghan öz guwahchiliqini aghzaki tarixlarga aylandurdi, shundaqla uni bashqilargha yadlitip tapshurdi. Mushu «saqlap yetküzgüchiler» barliq étiqadchilarning jamaitining xizmitide bolup «kalam-soz»ning tarixlirini saqlash üçün mes'ul bolghan «amanetchiler» idi. Shuning bilen beziliri bu aghzaki tarixlarni yézishqa kirishkenidi. Luqa bolsa bu tarixlarni (1) tekshürüp éniqlighan (2) andin ularni mutleq ishenchlik dep ispatlighan ehwalda bularni tertip boyiche xatiriligenidi. □ **1:3** «menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin...» — «bashtin» dégen bu söz grék tilida mushu yerde ikki bisliq söz bolup, uning asasliq menisi: Luqa «bayan»ida xatiriligen barliq weqelerni u peqet **öz közi bilen körgen guwahchilarning** aghzidin anglap xatiriligen; «bashtin» yene qoshumche: «yuqiridin», «ershtin» dégenni bildüridu; démek, Luqa bu xatirini yézishqa ershtin bolghan türkte bar idi. Bashqiche éytqanda, u uni Muqeddes Rohning yolyoruqi we ilhami astida yazghan. «Téofilus» —Munu kishining salahiyiti toghruluq Injildiki «kirish söz»imizni körüng. Menisi «Xudani söygüchi». □ **1:5** ««Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi — «Abiya» kahinliq nöwiti» «1Tar.» 24:10de, kahinlarning jemetining ibadetxanidiki «dijorniliq» tizimlikini körsitidu. Kahinlarning (hemmesi Harunning ewladliri) yilliq xizmiti 24 nöwetke bölünetti. «kahinliq jemeti»dikilerning herbirige ibadetxanida ishleshke on besh kün nöwet kéletti. «Abiya» nöwiti bu yigirme töt nöwettin biri idi. Miladiye birinchi esirde, kahinlarning sanlirigha asasen, herbir kahin ömrude «muqeddes jay»da xushbuy sélishin ibaret imtiyazliq xizmetke birla qétim muyeler bolushi mumkin idi. «Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup...» — Musa peyghemberning akisi «Harun» birinchi «bash kahin» idi; kéyin uning barliq erkek ewladliri kahinliq xizmitide bolushqa muyeler idi. ■ **1:5** 1Tar. 24:10. □ **1:6** «Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti» — ularning «heqqaniy» we «eyibsiz» déyilgenlikni ularni «gunahsiz» dégenlik emes. Tewrat qanuni boyiche kishiler öz gunahlirini tonup yétip, shundaqla Tewrat boyiche kérek bolghan gunahni tileydighan qurbanliqlarni sun'ghan bolsa, Xuda alidida eyibsiz dep hésablinatti. □ **1:7** «... Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi» — mushu yerdin oqurmenlerge éniqki, Xudadin qorqidighan adem ayali tughmas bolsimu, némila bolmisun shu sewebtin ayali bilen hergiz ajrashmaydu. ■ **1:8** 1Tar. 24

chek uninggha chiqti. ■ 10 Emdi u xushbuy séliwatqan waqtida, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti. □ 11 Tuyuqsiz Perwerdigarning bir perishtisi uninggha xushbuygahning ong teripide köründi. 12 Uni körgen Zekeriya hoduyup qorqunchqa chömüp ketti. 13 Biraq perishte uninggha:

– Ey Zekeriya, qorqmighin! Chünki tiliking ijabet qilindi, ayaling Élizabit sanga bir oghul tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin. □ ■ 14 U sanga shad-xuramliq élip kélidu, uning dunyagha kélishi bilen nurghun kishiler shadlinidu. ■ 15 Chünki u Perwerdigarning neziride ulugh bolidu. U héchqandaq haraq-sharab ichmesliki kérek; hetta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqeddes Rohqa toldurulghan bolidu. ■ 16 U Israillardin nurghunlirini Perwerdigar Xudasining yénigha qayturidu. ■ 17 U *Rebning* aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup, atilarning qelblirini balilargha mayil qilip, itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp, Reb üçün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üçün uning aldida mangidu, – dédi. □ ■

18 Zekeriya bolsa perishtidin: Menmu qérip qalghan, ayalimmu xéli yashinip qalghan tursa, bu ishni qandaq jezm qilalaymen? – dep soridi. ■

19 Perishte jawaben:

– Men Xudaning huzurida turghuchi Jebraïlmen. Sanga söz qilishqa, bu xush xewerni sanga yetküzüşke men ewetildim. 20 Waqit-saiti kelgende choqum emelge ashurulidighan bu sözlirimge ishenmigenliking tüpeylidin, bu ishlar emelge ashurulghan künigiche mana sen tiling tutulup, zuwan'gha kélelmeysen, – dédi. 21 Emdi jamaet Zekeriyanı kütüp turatti; ular u muqeddes jayda néme üçün bunchiwala hayal boldi, dep heyran qalghili turdi. 22 U chiqqanda ulargha gep qilalmidi; uning ulargha qol isharetlirini qilishidin, shundaqla zuwan sürelmigenlikidin ular uning muqeddes jayda birer alamet körünüşni körgenlikini chüshinip yetti.

23 Shundaq boldiki, uning *ibadetxanidiki* xizmet mudditi toshushi bilenla, u öyige qaytti. 24 Derweqe, birnechche kündin keyin uning ayali Élizabit hamilidar boldi; u besh ayghiche tala-tüzge chiqmay: 25 «Emdi Perwerdigar méning halimga nezirini chüshürüp, méni xalayıq arisida nomusqa qélishin xalas qilip, manga bu künlerde shunchilik shapaet körsetti» – dédi. ■

Eysaning dunyagha kélishidin bésharet

26-27 *Élizabit hamilidar bolup* alte ay bolghanda, perishte Jebraïl Xuda teripidin Galiliye ölkisidiki Nasaret dégen bir sheherge, pak bir qizning qéshigha ewetildi. Qiz bolsa Dawut *padishahning* jemetidin bolghan Yüsüp isimlik bir kishige déyiship qoyulghanidi; qizning ismi bolsa Meryem idi. ■

■ 1:9 Mis. 30:7; Law. 16:17. □ 1:10 «Emdi u xushbuy séliwatqanda, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti» — «muqeddes jay»gha kirip xushbuy sélish» wezipisi her küni etigende saet toqquzda we chüshtin keyin saet üçte, ikki qétimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ 1:13 «ayaling Élizabit sanga bir oghul tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin» — «Yehya» ibranıy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqiti» dégen menide) bilen ipadilinidu («Yehya» esli erebche söz idi). «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu shekilde tonush bolghanlıqı üçün uni mushu terjimide ishlettuq. ■ 1:13 Luqa 1:60. ■ 1:14 Luqa 1:58. ■ 1:15 Chöl. 6:1-8; Hak. 13:4. ■ 1:16 Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ 1:17 «itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp...» — «itaetsizler» Xudagha itaet qilmaydighanlar.«aqilanilikige» grék tilida «heqqaniylarning oylirigha». «U *Rebning aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup... Reb üçün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üçün uning aldida mangidu...*» — mushu yerde «Rebning aldida» grék tilida «uning aldida». Bu söz Tewrattiki «Yesh.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 we 4:5-6ge asaskan'ghan; bu ulugh bésharetler boyiche Reb Özi yer yüzige kelmekchi bolidu; biraq uningdin awwal ewetilgen «aldin yürgüchi»si uning üçün bir xelqni (towigha keltürüp) teyyarlishi bilen yol teyyarlaydu. Bésharet qilin'ghan bu elchi Yehya özi idi, elwette. ■ 1:17 Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12. ■ 1:18 Yar. 17:17. ■ 1:25 Yar. 30:23; Yesh. 4:1. ■ 1:26-27 Mat. 1:18.

²⁸ Jebrail uning aldigha kirip uninggha:

— Salam sanga, ey shepqetke muyesser bolghan qiz! Perwerdigar sanga yardur! — dédi.□

²⁹ U perishtini körgende, uning sözidin bek hodup kettti, könglide bundaq salam sözi zadi némini körsitidighandu, dep oylap qaldi. ³⁰ Perishte uninggha:

— Ey Meryem, qorqmighin. Sen Xuda aldida shepqet tapqansen. ³¹ Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen, sen uning ismini Eysa dep qoyisen. □ ■ ³² U ulugh bolidu, Hemmidin Aliy Bolghuchining oghli dep atilidu; we Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu. □ ■ ³³ U Yaqupning jemeti üstige menggü seltenet qilidu, uning padishahliqi tügimestur, — dédi.□ ■

³⁴ Meryem emdi perishtidin: — Men téxi er kishige tegmigen tursam, bu ish qandaqmu mumkin bolsun? — dep soridi.

³⁵ Perishte uninggha jawaben: — Muqeddes Roh séning wujudunggha chüshidu we Hemmidin Aliy Bolghuchining küch-qudriti sanga saye bolup yéqinlishidu. Shunga, sendin tughulidighan muqeddes *perzent* Xudaning Oghli dep atilidu. □ ³⁶ We mana, tughqining Élizabitmu yashinip qalghan bolsimu, oghulgha hamilidar boldi; tughmas déyilgüchining qorsaq kötürginige hazir alte ay bolup qaldi. ³⁷ Chünki Xuda bilen héchqandaq ish mumkin bolmay qalmaydu, — dédi.■

³⁸ Meryem: — Mana Perwerdigarning dédikimen; manga sözüng boyiche bolsun, — dédi. Shuning bilen perishte uning yénidin ketti.

Meryemning Élizabitni yoqlishi

³⁹ Meryem shu künlerde ornidin qopup aldirap Yehudiye taghliq rayonidiki bir sheherge bardı. ⁴⁰ U Zekerianing öyige kirip, Élizabitqa salam berdi. ⁴¹ We shundaq boldiki, Élizabit Meryemning salimini anglighandila, qorsiqidiki bowaq oynaqlap ketti. Élizabit bolsa Muqeddes Rohqa toldurulup, yuqiri awaz bilen tentene qilip mundaq dédi:

— Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur! □ ⁴³ Manga shundaq *sherep* nedin keldikin, Rebbimning anisi bolghuchi méni yoqlap keldi! ⁴⁴ Chünki mana, saliming quliqimgha kirgendila, qorsiqimdiki bowaq söyünüp oynaqlap ketti. ⁴⁵ Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz jezmen emelge ashurulidu!□ ■

□ **1:28** «Ey shepqetke muyesser bolghan qiz!» — bezi kona köchürmelerde: «Ey, qiz-ayallar ichide bextliktursen!» dégen sözlernü qoshulidu. 42-ayetnimü körüng. □ **1:31** «sen uning ismini Eysa dep qoyisen» — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidur. «Mat.» 1:21nimü we uning izahitini körüng. ■ **1:31** Yesh. 7:14. □ **1:32** «Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu» — Tewrattiki köp bésharetlerde Qutquzghuchi-Mesih (1) Dawutning biwasite ewladi bolidu; (2) uning textige waris bolup awwal Israilgha, andin pütkül dunyagha padishah bolidu, dep éniq körsitilidu (mesilen «Zebur» 18-küy (bolupmu 43-ayet), 89:26-37, 132:11.; «Yesh.» 9:6-7, 16:5, «Yer.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 qatarliqlar). ■ **1:32** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 9:6; 54:5. □ **1:33** «Yaqupning jemeti» — pütkül Israil xelqini körsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zeb. 45:6; 89:36; Yer. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35** «sendin tughulidighan muqeddes perzent Xudaning Oghli dep atilidu» — yaki «sendin tughulidighan perzent muqeddes, Xudaning Oghli dep atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Mat. 19:26; Luqa 18:27. □ **1:41** «Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur!» — Élizabit Meryemge ibraniy tilida sözligen, elwette. Bu ayettiki «bextlik» (grék tilida «makarios») dégen söz ibraniy tilida «mubarek» dégen söz bilen ipadilen'gen bolushi kérek. Ibraniy tilida «mubarek»ning menisi: — (1) bextlik, (2) Xuda teripidin beriketlen'gen; (3) xelq teripidin bext tilen'gen we ulughlan'ghan. □ **1:45** «Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz jezmen emelge ashurulidu!» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi «Perwerdigardin ewetilgen söz jezmen emelge ashurulidu» dep ishen'güchi neqeder bextliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28.

Meryem bésharet qilip Xudagha medhiye oquydu

46 Meryemmu xush bolup mundaq dédi: —

«Jénim Rebni ulughlaydu, 47 rohim Qutquzghuchim Xudadin shadlandi, □

48 Chünki U dédikining miskin haligha nezer saldi;

Chünki mana, shundin bashlap barliq dewrlar méni bextlik dep ataydu;

49 Chünki Qadir Bolghuchi men üçün ulugh ishlarni emelge ashurdi;

Muqeddestur Uning nami.

50 Uning rehim-shepqiti dewrdin-dewrgiche Özidin qorqidighanlarning üstididur, ■

51 U biliki bilen küch-quдрitini namayan qildi,

U tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi. □ ■

52 U küchlük hökümdarlarni textidin chüshürdi,

Péqirlarni égiz kötürdi. ■

53 U achlarni nazi-németler bilen toyundurdi,

Lékin baylarni quruq qol qayturdi. ■

54-55 U ata-bowilirimizgha éytqinidek,

Yeni Ibrahim hem uning neslige menggü wede qilghinidek,

U Öz rehim-shepqitini éside tutup,

Quli Israilgha yademege keldi». □ ■

56 Meryem Élizabitning yénida üç ayche turup, öz öyige qaytti.

Yehya peyghemberning dunyagha kélishi

57 Élizabitning tughutining ay-küni toshup, bir oghul tughdi. 58 Emdi uning qolum-qoshniliri we uruq-tughqanliri Perwerdigarning uninggha körsetken méhir-shepqitini shunche ulghaytqanliqini anglap, uning bilen teng shadlandi. ■ 59 We shundaq boldiki, bowaq tughulup sekkiz kün bolghanda, xalayıq balining xetnisini qilghili keldi. Ular uninggha Zekeriya dep atisining ismini qoymaqchi bolushti. ■ 60 Lékin anisi jawaben: — Yaq! Ismi Yehya atalsun — dédi. ■

61 Ular uninggha: — Biraq uruq-jemetingiz ichide bundaq isimdikiler yoqqu! — déyishti.

62 Shuning bilen ular balining atisidin perzentingizge néme isim qoyushni xalaysiz, dep isharet bilen sorashti.

63 U bir parche *mom* taxtayni ekilishni telep qilip: «Uning ismi Yehyadur» dep yazdi.

Hemmeylen intayin heyran qélishti. □ 64 Shuan uning aghzi échildi, uning tili yéshilip,

zuwan'gha keldi we shuning bilen Xudagha teshekkür-medhiye éytti. 65 Ularning

öpchürisidikilerning hemmisini qorqunch basti; Yehudiye taghliq rayonlirida bu ishlarning hemmisi el aghzida pur ketti. 66 Bu ishlardin xewer tapquchilarning hemmisi ularni

□ **1:47** «rohim ... **Xudadin shadlandi**» — eslide grék tilida «rohim ... Xudada shadlandi» — (1) Xuda tüpeylidin shadlan'ghanliqini; (2) Xuda bilen yéqin alaқide bolup shadlan'ghanliqini körsitidu. Oqurmen 46- we 47-ayettin insanning «jan» we «roh» arisida bolghan munasiwetni köreleydu — Xudaning ishliri insanning rohida bashlinidu we keyin «jéni»da (démek, insanning oyliri we héssiyatlirida) toluqlinidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «roh» we «jan» toghruluq körüng. ■ **1:50** Mis. 20:6. □ **1:51** «U **tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi**» — bashqa birxil terjimisi: «U könglidiki oy-xiyallirida tekebburliship ketkenlerni tarmar qildi». ■ **1:51** Zeb. 33:10; Yesh. 51:9; 52:10; 1Pét. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zeb. 113:6. ■ **1:53** Zeb. 34:9-10 □ **1:54-55** «U **Öz rehim-shepqitini éside tutup, ...**» — «(Xudaning) Öz rehim-shepqiti» mushu yerde belkim Tewrattiki «Perwerdigarning özgermes muhebbiti» dégen ibarining menisi bilen oxshashtur. Bu ibare Xuda Israilning ata-bowilirigha qilghan barliq shapaetlik wedilirini öz ichige alidu (yuqiriqi sözni körüng). «... **Quli Israilgha yademege keldi**» — «Israil» mushu yerde Israil xelqini körsitidu. ■ **1:54-55** Yesh. 30:18; 41:9; 54:5; Yer. 31:2,20; Yar. 17:19; 22:18; Zeb. 132:11. ■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13. □ **1:63** «Uning ismi Yehyadur» — grék tilida we ibraniy tilida «Uning ismi Yuhannadur».

könglige püküp: «Bu bala zadi qandaq adem bolar?» déyishti. Chünki Perwerdigarning qoli derweqe uningha yar idi.

Zekeriyaning nijat-qutquzulush heqqidiki béshariti

⁶⁷ Shu chaghda balining atisi Zekeriya Muqeddes Rohqa toldurulup, wehiy-bésharetni yetküzüp, mundaq dédi: —

⁶⁸ «Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqulsun!

Chünki U Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip, bedel tölep ularni hör qildi.□

⁶⁹⁻⁷¹ U qedimdin béri muqeddes peyghemberlirining aghzi arqiliq wede qilghinidek, Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üçün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi;

Bu zat bizni dühmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur.□ ■

⁷²⁻⁷⁵ U shu yol bilen ata-bowilirimizgha iltipat eylep,

Muqeddes ehdisini emelge ashurush üçün,

Yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup,

Bizni dühmenlirining qolidin azad qilip,

Barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmenlik we heqqaniylik bilen,

Xizmet-ibaditide bolidighan qildi.□ ■

⁷⁶ Emdi sen, i balam,

Hemmidin Aliy Bolghuchining peyghembiri dep atilisen;

Chünki sen Rebning yollirini teyyarlash üçün Uning aldida mangisen.□ ■

⁷⁷ Wezipeng uning xelqige gunahlirining kechürüm qilinishi arqiliq bolidighan nijatning xewirini bildürüshtür;■

⁷⁸⁻⁷⁹ Chünki Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepçetler wejedin,

Qarangghuluq we ölüm kölenggiside ichide olturghanlarni yorutush üçün,

Putlirimizni amaniq yoligha bashlash üçün,

Ershtin tang shepiqi üstimizge chühshüp yoqlidi.□ ■

□ **1:68** «*Xuda* Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip,...» — «yoqlap, ulardin xewer élish» dégen ibare grék tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Tewrat we Injilda «Xudaning yoqlishi» uning insanlarga yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alidu. «*U Xuda* bedel tölep ularni , *yeni Öz xelqini* hör qildi» — bu sözler éytilghan waqit Yehudiy xelqi Rim impériyesining mustemlikisi yaki ulargha béqindi idi. «hör bolush» mushu yerde rohiy erkinlikni körsitidu. Roshenki, Xudaning neziride muhim bolghini el-yurtning «musteqilliq»i emes, belki herbirimizning gunahimizdin azad bolushidin ibarettur. □ **1:69-71** «qedimdin béri..» — grék tilida «ezeldin béri..». «*Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üçün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi...*» — «münggüz» bolsa melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudritini bildüridu. Mushu yerde bu «münggüz» Israilni (gunahliridin) qutquzup ularni shan-shereplik bir xelq qilidu; sözning Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesihni körsetkenlikide guman yoq. «*Bu zat bizni dühmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur*» — «bu zat» grék tilida «u» déyilip, mushu yerde yuqirida tilgha élin'ghan «münggüz», yeni Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu.

■ **1:69-71** Zeb. 132:17; Zeb. 72:1-14; Yesh. 40:10; Yer. 23:6; 30:10; Dan. 9:27. □ **1:72-75** «U... *muqeddes ehdisini emelge ashurush üçün, yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup, bizni dühmenlirining qolidin azad qilip, barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmenlik we heqqaniylik bilen, xizmet-ibaditide bolidighan qildi*» — qaytilaymizki, bu barliq ishlarda: (1) Xuda Ibrahim we peyghemberlerge nijat toghruluq köp wedilerni qilghan; (2) U bu wedilerge asasen, ularni emelge ashurush üçün Mesihini ewetidu. Hemme ishlar 69-ayette tilgha élin'ghan «nijat münggüzi», yeni Qutquzghuchi-Mesih arqiliqla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zeb. 105:9; Yer. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:15. □ **1:76** «...sen Rebning yollirini teyyarlash üçün uning aldida mangisen» — grék tilida «sen Rebning yollirini teyyarlash üçün Uning yüzi aldidamangisen».

■ **1:76** Luqa 1:17; Mal. 3:23. ■ **1:77** Luqa 3:3. □ **1:78-79** «Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepçetler wejedin, qarangghuluq we ölüm kölenggiside ichide olturghanlarni yorutush üçün...» — «Yesh.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ni körüng. «Ershtin tang shepiqi üstimizge chühshüp yoqlidi» — «Tang shepiqi» bolsa yene Qutquzghuchi-Mesihning özi körsitidu, elwette. ■ **1:78-79** Yesh. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1.

80 Bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan qilin'ghuche chöllerde yashap keldi. □ ■

2

Eysaning dunyagha kélishi

Mat. 1:18-25

¹ Emdi shu künlerde, *Rim impérori* Qeyser Awghustustin barliq xelqtin baj élish üçün ularning royxéti tizimlansun dep perman chüshti. □ ² Tunji qétimlik bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini idare qilip turghan waqtida élip bérilghanidi. □ ³ Shuning bilen hemme adem nopusqa tizimlinish üçün öz yurtlirigha qaytish kérek boldi.

⁴ Yüsüpmu Dawut *padishahning* jemetidin bolghachqa, shundaqla uning biwasite ewladi bolghachqa, Galiliye ölkisidiki Nasaret shehiridin ayrilip, Yehudiye ölkisidiki, Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheherge ketti. □ ■ ⁵ Nopusqa tizimlinish üçün layiqi, bolghusi ayali Meryemmu bille bard. Meryem hamilidar bolup, qorsiqi xélila yoghinap qalghanidi. ⁶ We shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemde turghan waqtida Meryemning tughutining ay-küni toshup qaldi. ⁷ Biraq sarayda ulargha orun bolmighachqa, Meryem shu yerde tunji oghlini tughqanda uni zakilap, éghildiki oqurgha yatquzdi. □ ■

Perishtilerning padichilargha körünüshi

⁸ Shu yerning etrapidiki bezi padichilar dalada turatti; ular kéchiche tünep, padisigha qaraytti. ⁹ We mana, Perwerdigarning bir perishtisi ularning aldida turatti; Perwerdigarning parlaq sheripi ularning etrapini yorutuwetti. Ular intayin bek qorqup ketti.

¹⁰ Biraq perishte ulargha:

— Qorqmanglar! Chünki mana, pütün xelqge xushalliq bolidighan bir xush xewerni silerge élan qilimen. ¹¹ Chünki bugün Dawutning shehiride siler üçün bir Qutquzghuchi tughuldi. U — Reb Mesihdur! ¹² *Uni tépishinglar üçün* shu alamet boliduki, bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda yatqan pétide tapisiler, — dédi. □

¹³ Birdinla, perishtining etrapida zor bir top samawi qoshundikiler peyda bolup, Xudani medhiyilep: □ ■

¹⁴ «Ershielada Xudagha shan-sherepler bolghay!

Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!» déyishti. □ ■

¹⁵ Perishtiler ulardin ayrilip asman'gha chiqip kétiwidi, padichilar bir-birige:

— Beyt-Lehemge yol élip, Perwerdigar bizge uqturghan, emelge ashurghan bu ishni körüp kéleyli, — déyishti.

□ **1:80** «bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi» — «roh» mushu yerde Yehyaning öz rohini körsitidu. ■ **1:80** Luqa 2:40. □ **2:1** «Qeyser Awghustus» — «Qeyser» Rim impérorlirining umumiy unvani. «Qeyser Awghustus» bolsa Rim impériyesi üstidin miladiyedini ilgiriki 27-yilidin miladiye 14-yilighiche seltenet qildi. □ **2:2** «Tunji qétimlik bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini idare qilip turghan waqtida élip bérilghanidi» — bashqa birxil terjimisi «Bu royxet Kiriniyusning Suriye ölkisige hökümraniq qilip turghan waqtidiki tunji qétimlik nopus tizimlash idi». □ **2:4** «Dawut padishahning jemetidin bolghachqa, shundaqla uning biwasite ewladi bolghachqa...» — démek, Yüsüpnung Dawutning textige warisliq qilghudek ewladliridin ikenlikini körsetse kérek. «Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheher» — «sheher» déyilgini bilen Beyt-Lehem intayin kichik bir yurt idi; u Yérusalémdin on ikki kilométr yiraqliqta. ■ **2:4** 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yuh. 7:42. □ **2:7** «Meryem shu yerde tunji oghlini tughqanda ...» — Eysa Mesih qachan tughuldi? «Qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq toxtilimiz. ■ **2:7** Mat. 1:25. □ **2:12** «bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda yatqan pétide tapisiler» — bashqa birxil terjimisi: «bir oqurda yatqan, zakilan'ghan bir bowaqni tapisiler». □ **2:13** «samawi qoshundikiler» — perishtiler. ■ **2:13** Dan. 7:10; Weh. 5:11. □ **2:14** «Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!» — bashqa birxil terjimisi: «Yer yüzide insanlarga amanliq, shapaet bolsun!» ■ **2:14** Yesh. 57:19; Ef. 2:17.

16 Shuning bilan ular aldirap sheherge béríp, Meryem bilan Yüsüpni we oqurda yatqan bowaқni izdep tapti. 17 Padichilar *bowaқni* körgendin kéyin, özlirige uning heqqide éytilghan sözlerni keng tarqitiwetti. 18 Buni anglighanlarning hemmisi padichilarning dégenlirige intayin heyran qélishti. 19 Meryem bolsa bu ishlarning hemmisini könglige püküp, chongqur oylinip yüretti. 20 Padichilar körgen we anglighanlirining hemmisi üçhün Xudani ulughlap, medhiye oqushqan péti qaytishti; barliq ishlar del ulargha xewerlendürülgendek bolup chiqqanidi.

Yüsüp we Meryemning Eysani Xudagha atishi

21 Bowaқni xetne qilish waқti, yeni sekkizinchi küni toshqanda, uninggha Eysa dep isim qoyuldi. Perishte bu isimni u téxi anisining baliyatqusida apiride bolmayla qoyghanidi.■

22 Emdi Musa *peyghemberge* chüshürülgen qanun boyiche Yüsüp bilen Meryemning paklinish waқti toshqanda ular balini Perwerdigargha atap tapshurush üçhün Yérusalémgha élip bardı □ ■ 23 (Perwerdigarning Tewrat qanunida: «Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqeddes mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek) □ ■ 24 we shundaqla Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche, bir jüp paxtek yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek idi.□ ■

25 We mana shu chaghlarda, Yérusalémda Siméon isimlik bir kishi turatti. U hem heqqaniy we ixlasmen adem bolup, «Israilgha Teselli Bergüchi»ni intizarliq bilen kütkenidi. Muqeddes Roh uning wujudigha yar idi. □ 26 U Muqeddes Rohtin kelgen wehiydin özining Perwerdigarning Mesihini körmigüche ölüm körmeydighanliqini bilgenidi.

27 U Muqeddes Rohning bashlishi bilen ibadetxanining *hoylilirigha* kirdi; ata-anisi Tewratta békitilgen adetni béjirish üçhün bowaқ Eysani kötürüp kirgende, 28 Siméon bowaқni quchiqigha élip, Xudagha teshekkür-medhiye oqup mundaq dédi: —

29 «Emdi, i Igem, hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige yol qoyghaysen;□ ■

30 Chünki öz közüm Séning nijatingni kördi,■

31 Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen;□ ■

32 U ellerge wehiy bolidighan nur,

We xelqing Israilning shan-sheripidur!»□ ■

33 Balining ata-anisi bala heqqide éytilghanlirigha intayin heyran qélishti. 34 Siméon ulargha bext tilep, apisi Meryemge mundaq dédi:

■ 2:21 Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yuh. 7:22. □ 2:22 «Yüsüp bilen Meryemning paklinish waқti toshqanda...» — grék tilida «ularning paklinish waқti toshqanda...». Meryemning qiriqi toshqanda, özi we melum ehwalda Yüsüp ikkisi Tewrat qanuni boyiche «paklinish»i kérek bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni körüng.

■ 2:22 Law. 12:6. □ 2:23 «Barliq tunji oghul» — grék tilida «barliq baliyatquni (tunji) achqan bala». ««Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqeddes mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek...» — bu muqeddes qanundiki emrler «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Chöl.» 3:44-47ni körüng. ■ 2:23 Mis. 13:2,12; Chöl. 3:13; 8:16,17. □ 2:24

«Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche, bir jüp paxtek yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek» — Tewrat qanuni boyiche, ayalning tughuttin kéyin tazilinishi üçhün (namrat bolsa) mushundaq kepter qurbanliqini (Yérusalémdeki) ibadetxanigha apirip, soyup sunush üçhün mes'ul kahin'gha tapshurushi kérek idi. ■ 2:24 Law. 12:8. □ 2:25 «Israilgha Teselli Bergüchi» — Mesihni körsitidu. □ 2:29 «Emdi, i Igem, hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige yol qoyghaysen...» — Siméon özining ömürwayet teqezza bolghinini (yeni Xuda Öz sözide turup, ewetken Mesihini) körgendin kéyin dunyadin kétishke razı bolidu. ■ 2:29 Yar. 46:30. ■ 2:30 Zeb. 98:2-3; Yesh. 52:10. □ 2:31 «Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen...» — «U» — Xudaning nijati, yeni Mesih. ■ 2:31 Ros. 28:28. □ 2:32 «yat eller» — mushu yerde Yehudiy emeslerni körsitidu. Shu chaghdá yat ellerning hemmisi dégüdek heqiqiy Xudani tonumay, butlargha choqun'ghan, elwette. ■ 2:32 Yesh. 42:6; 49:6; Ros. 13:47.

— Mana! Bu bala Israildiki nurghun kishilarning yiqilishi we nurghun kishilarning k t r l shi  ch n teyinlendi, shundaqla kishiler qarshi chiqip haqaretleydighan, *Xudaning* b shareflik alamiti bolidu. ■ ³⁵ Shuning bilen nurghun kishilarning könglidiki gherezliri ashkarilididu — we bir qilichmu s ning könglüngge sanjilididu! □

³⁶ Shu yerde Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik x li yashan'ghan bir ayal peyghembermu bar idi. U qiz waqtida erge tegkendin k yin uning bilen yette yil bille yashap, □ ³⁷ andin seksen t t yil tul turghan idi. U ibadetxana hoyliliridin chiqmay, k che-kündüz roza tutushlar we dualar bilen Xudagha ibadet qilatti. □ ■

³⁸ U del shu peytte y tip k lip Perwerdigargha teshekkür  ytti, hemde Y rusal mda nijat-h rl kni k t watqan barliq xalayıqqa bala toghrisida söz qildi. □

³⁹ *Y s p* bilen *Meryem* Tewratta b kitilgen barliq ishlarni ada qilghandin k yin, Galiliyege,  z shehiri Nasaretke qaytti. ⁴⁰ Bala bolsa  s p, dana-aqilanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi, Xudaning m hir-shepqitimu uning üstide idi. □ ■

Yash Eysa ibadetxanida

⁴¹ Uning ata-anisi her yili « t p k tish h yti»da Y rusal mgha baratti. ■ ⁴² Eysa on ikki yashqa kirgen yili, ular uni  lip, h ytning aditi boyiche yene chiqip bardı.

⁴³ H yt k nirini ötküzgendin k yin, ular  yige qarap k tiwatqanda, bala Eysa Y rusal mda qaldi. Ata-anisining bu ishtin xewiri yoq idi, ⁴⁴ belki uni seperdash-hemrahliri bilen bille k liwatidu, dep oylap, bir k n yol y rdi. Andin ular uni uruq-tughqanlari we dost-buraderliri arisidin izdeshke bashlidi; ⁴⁵ izdep tapalmay, ular keynige y nip Y rusal mgha b rip yene izdidi.

⁴⁶ We shundaq boldiki,  chinci küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida olturup, ularning telimlrini anglawatqan hem ulardin soal sorawatqanning üstide tapti. □ ⁴⁷ Uning s zlrini anglighanlarning hemmisi uning chüshenchisige we bergen jawablrigha intayin heyran qélishti. ■ ⁴⁸ Ata-anisi uni k r p nahayiti heyranuhes bolushti, uning anisi uninggha:

— Way balam! Némishqa bizge shundaq muamile qilding? Atang ikkimiz parakende bolup s ni izdep kelduq! — d di.

⁴⁹ U ulargha: — N mishqa m ni izdidinglar? Ejeba, m ning Atamning ishlirida bolushum k reklikimni bilmemtinglar? — d di. □ ⁵⁰ L kin ular uning ulargha  ytqinini chüshenmidi. ■

⁵¹ Andin u ular bilen Nasaretke qaytti we ularning g pige izchil boysunatti. L kin anisi bu ishlarning hemmisini könglige p k p qoydi. ⁵² Shundaq qilip, Eysa aqilanilik-danaliqta we qamette y tilip, Xuda we kishiler aldida barghans ri s y lmekte idi. ■

■ **2:34** Yesh. 8:14; Rim. 9:32; 1P t. 2:8. □ **2:35** «... we bir qilichmu s ning könglüngge sanjilididu!» — gr k tilida «qilich» mushu yerde yoghan, ikki bisliq birxil qilichni körsitidu. Meryemning könglige sanjighan ishlar oghlining Israil teripidin ret qilinip, azab-oqubet tartquzulup  lt r lginidin bolghan derd-elemni körsitidu. □ **2:36** «Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik x li yashan'ghan bir ayal peyghember...» — gr k tilida «Anna» ibraniy tilida «Hannah» d yilgen. □ **2:37** «andin seksen t t yil tul turghan idi...» — yaki «u tul qalghanidi. U seksen t t yashqa kirgen bolup,...». ■ **2:37** 1Sam. 1:22. □ **2:38** «nijat-h rl kni k t watqan barliq xalayıq» — mushu yerde «nijat-h rl k» **Xudaning** bedel t lep, gunahlardin xalas qilghan rohiy azadliqini körsitidu. □ **2:40** «bala bolsa  s p, dana-aqilanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi» — «roh» mushu yerde Eysaning  z (insaniy) rohini körsitidu. ■ **2:40** Luqa 1:80. ■ **2:41** Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1. □ **2:46** « chinci küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida .. tapti» — « chinci küni» gr k tilida « ch kündin k yin». Buning menisi belkim Y rusal mdin ayrilip  yge qarap m ngishqa bir k n, Y rusal mgha qaytishqa bir k n, andin Y rusal mda turup izdeshke bir k n ketkenidi, d gendek bolushi mumkin. ■ **2:47** Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luqa 4:22,32; Yuh. 7:15. □ **2:49** «Ejeba, m ning Atamning ishlirida bolushum k reklikimni bilmemtinglar?» — Yehudiylarning en'enisı we közqarishi boyiche, bala on ikki yashqa kirgende: (1) toluq Tewrat qanunigha emel qilishqa mes'uliyiti bolidu; (2) atisining ish-xizmitige shérik bolidu. Mushu yerde bashqa birxil terjimisi «Atamning  yide bolushum k reklikim...». ■ **2:50** Luqa 9:45; 18:34. ■ **2:52** 1Sam. 2:26; Luqa 1:80.

3

Yehya peyghemberning telim bérishi

Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yh. 1:19-28

¹ Rim impérotori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili, Pontius Pilatus Yehudiye ölkisining waliysi, Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda,□

□ **3:1** «Rim impérotori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili» — bizning hésablashimizche Tibérius Qeyser miladiye 13-yili 27-Iyun impérotor dep jakarlan'ghan. Shunga Yehya peyghemberning Israilgha Xudaning padishahliqini, shundaqla Mesihning kelgenlikini jar sélisshqa bashlighanliqi miladiye 28-yili bolsa kérek idi. «**Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda...**» — mushu ayette üç qétim ishlitilgen «hakim» dégen söz grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadilinidu. «tétrarq» dégenning toluq menisi «(zémanning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «tétrarq» dégen mertuwe «waliy»din töwen idi.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

² Hannas hem Qayafa bash kahinliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami chölde yashawatqan Zekerianing oghli Yehyagha keldi. □ ■ ³ U Iordan deryasi wadisidiki barliq rayonlarni kézip, kishilergé gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»ni jakarlashni bashlidi. □ ■ ⁴ Xuddi Tewrattiki Yeshaya peyghemberning sözliri xatirilen'gen qisimda pütülgendek:

«Bayawanda towlighuchi bir kishining:

Rebning yolini teyyarlanglar,

Uning yollirini tüz qilinglar! — dégen awazi anglandi. ■

⁵ Barliq jilghilar toldurulidu,

Barliq tagh-döngler peslitilidu;

Egri-toqay jaylar tüzlinidu,

Ongghul-dongghul yerler tekshi yollar qilinidu.

⁶ Shundaq qilip, barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu! — dep towaydu». □ ■

⁷ Yehya emdi aldigha chömüldürüşni qobul qilishqa chiqqan top-top xalayıqqa:

— Ey zeherlik yılan baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüşhüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?! □ ■ ⁸ Emdi towigha layiq méwilerni keltürünglar! We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal eylimenglar; chünki men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha mushu tashlardanmu perzentlerni yaritip béreleydu. □ ■ ⁹ Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqandaq derexler késip otqa tashlinidu!» — dédi. □ ■

¹⁰ *Uning etrapigha* toplashqan kishiler emdi uningdin:

— Undaqta, biz qandaq qilishimiz kérek? — dep soridi. ■

¹¹ U jawaben: — Ikki qur chapini bar kishi birini yoq kishige bersun, yeydighini bar kishimu shundaq qilsun, — dédi. ■

¹² Bezi bajgirlarmu chömüldürüşni qobul qilghili uning aldigha kélip:

— Ustaz, biz qandaq qilimiz? — dep soridi.

¹³ U ulargha: — Belgilen'gendin artuq baj almanglar, — dédi.

¹⁴ Andin bezi leshkerlermu uningdin:

— Bizchu, qandaq qilishimiz kérek? — dep sorashti.

□ **3:2** «... **Hannas hem Qayafa bash kahinliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami chölde yashawatqan Zekerianing oghli Yehyagha keldi**» — bu 1-2-ayette Xuda chaqchaq qiliwatqandek — dunyada shunche muhterem erbablar bolghini bilen, U Öz söz-kalamini ularning héchqaysisigha amanet qilghan emes, belki chölde yashawatqan namelum bir Yehudiygha tapshurdi. ■ **3:2** Ros. 4:6. □ **3:3** «**Yehya peyghember**... kishilergé gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»ni jakarlashni bashlidi» — «kishilergé gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»: — bashqiche éytqanda, «Gunahliq yolliringlardin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüş üçün chömüldürüşni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — dégendek. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yesh. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yuh. 1:23. □ **3:6** «**barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu!**» — «Yesh.» 40:3-5. ■ **3:6** Zeb. 98:2-3; Yesh. 40:3-5; 52:10. □ **3:7** «**Ey zeherlik yılan baliliri! Kim silerni Xudaning chüşhüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!**» — bu kinayilik, hejwi gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, chömüldürüşni qobul qilish bizni Xudaning kélidighan gheziptin qutquzidu, déginginglar qandaq gep?!» dégendek. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8** «**Emdi towigha layiq méwilerni keltürünglar!**» — «towigha layiq méwiler» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «**Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!**» — demek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti» bolup, biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida pak turiwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yuh. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9** «**Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi**» — Yehya peyghemberning bu ulugh sözi «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. Bu söz toghruluq we 12-ayettiki kéyinki béshariti toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37. ■ **3:11** Yaq. 2:13,15; 1Yuh. 3:17.

U ulargha:

— Bashqilarning pulini zorawanliq bilan éliwalmanglar, héchkinge yalghandin shikayet qilmanglar we ish heqqinglarga razi bolunglar, — dédi.□

15 Emdi xelq teqezzaliqta bolup hemmeylen könglide Yehya toghruluq «Mesih mushu kishimidu?» dep oylashti. □ 16 Yehya hemmeylen'ge jawaben: — Men silerni derweqe sugha chömüldürimen. Lékin mendin qudretlik bolghan birsi kélidu; men hetta keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! U silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■ 17 Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini topa-samandin teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.■

18 Emdi shundaq köp bashqa nesihetler bilen Yehya xush xewerni xelqge yetküzdi.

19 *Kéyin*, hakim Hérod *ögey* akisining ayali Hérodiyeni *tartiwalghanliqi* tüpeylidin we shuningdek uning barliq bashqa rezil qilmishliri üçün Yehya teripidin eyiblen'gen, □ ■

20 Hérod bu barliq rezillikining üstige yene shuni qildiki, Yehyani zindan'gha tashlidi.

Eysaning chömüldürülüşni qobul qilishi

Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Shundaq boldiki, hemme xelq Yehyadin chömüldürülüşni qobul qilghanda, Eysamu chömüldürülüşni qobul qildi. U dua qiliwatqanda, asmanlar yérilip, ■ 22 Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi. Shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi.□ ■

Eysaning nesebnamisi

Mat. 1:1-17

23 Eysa öz *xizmitini* bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi. U (xeqning neziride) Yüsüpning oghli idi; Yüsüp Xéliyning oghli, □ ■ 24 Xéliy Mattatning oghli, Mattat Lawiynning oghli, Lawiy Melkiyning oghli, Melkiy Yannayning oghli, Yannay Yüsüpning oghli, 25 Yüsüp Mattatiyaning oghli, Mattatiya Amosning oghli, Amos Nahumning oghli, Nahum Héslining oghli, Hésli Naggayning oghli, 26 Naggay Mahatning oghli, Mahat Mattatiyaning oghli, Mattatiya Sémeyning oghli, Sémey Yüsüpning oghli, Yüsüp Yudaning oghli, □ 27 Yuda Yoananning oghli, Yoanan Résaning oghli, Résa Zerubbabelning oghli, Zerubbabel Salatiyelning oghli, Salatiyel Nériyning oghli, □ 28 Nériy Melkiyning oghli, Melkiy Addining oghli, Addi Qosamning oghli, Qosam Élmadamning oghli, Élmadam Érning

□ 3:14 «héchkinge yalghandin shikayet qilmanglar» — belkim pul ündürüwélis meqsitide qilin'ghan shikayetni körsitishi mumkin. □ 3:15 «xelq teqezzaliqta bolup...» — démek, teqezzaliq bilen Qutquzghuchi-Mesihni kütkinide. ■ 3:16 Yesh. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ 3:17

Mat. 3:12. □ 3:19 «hakim Hérod» — «hakim» gérk tilida «tétrark». Bu söz «tötning birini idare qilghuchi» dégeni bildüridu; Hérod Rim impériyasining hökümraniqi astida bolup, Pelestinning töttin bir qismigha (Galiliyege) «padishah» yaki «xan» bolghan. ■ 3:19 Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ 3:21 Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yuh. 1:32. □ 3:22 «Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi» — «kepter siyaqida» yaki «paxtek siyaqida». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. «...shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi» — Eysaning Yehya peyghember teripidin chömüldürülüşini uning zindan'gha tashlinishidin burun, elwette. ■ 3:22 Yesh. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ 3:23 «Eysa öz *xizmitini* bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi» — «ottuzgha kirip qalghanidi» grék tilida «ottuzche yashqa kirgenidi» — Grékshunas Proféssor Ramsayning déyishiche bu ibare (1) ottuz yash (yigirme toqquz yaki ottuz bir yash emes); (2) del ottuz yashqa kirgen küni dégen menide. Kahinlar we Lawiylar del ottuz yashqa kirgende xizmitini bashlaytti («Chöl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu körüng).

■ 3:23 Mat. 13:55; Yuh. 6:42. □ 3:26 «Yüsüp» — yaki «Yoséx». «Yuda» — «Yehuda»ning qisqa shekli. □ 3:27 «Salatiyel» — «Mat.» 1:12ni körüng. Tewratta, mesilen «Ezra» 3:2de «Shéaltiel» déyilidu.

■ 3:23 Mat. 13:55; Yuh. 6:42. □ 3:26 «Yüsüp» — yaki «Yoséx». «Yuda» — «Yehuda»ning qisqa shekli. □ 3:27 «Salatiyel» — «Mat.» 1:12ni körüng. Tewratta, mesilen «Ezra» 3:2de «Shéaltiel» déyilidu.

oghli, ²⁹ Éri Yosening oghli, Yose Eliézerning oghli, Eliézer Yorimning oghli, Yorim Mattatning oghli, Mattat Lawiyning oghli, ³⁰ Lawiy Siméonning oghli, Siméon Yehudaning oghli, Yehuda Yüsüpning oghli, Yüsüp Yonanning oghli, Yonan Eliaqimning oghli, □ ³¹ Eliaqim Méléahning oghli, Méléah Mennaning oghli, Menna Mattatning oghli, Mattata Natanning oghli, Natan Dawutning oghli, ³² Dawut Yessening oghli, Yesse Obedning oghli, Obed Boazning oghli, Boaz Salmonning oghli, Salmon Nahshonning oghli, Nahshon Amminadabning oghli, ³³ Amminadab Aramning oghli, Aram Hézronning oghli, Hézron Perezning oghli, Perez Yehudaning oghli, □ ³⁴ Yehuda Yaqupning oghli, Yaqup Ishaqning oghli, Ishaq Ibrahimning oghli, Ibrahim Terahning oghli, Terah Nahorning oghli, ■ ³⁵ Nahor Sérugning oghli, Sérug Raghuning oghli, Raghu Pelegning oghli, Peleg Éberning oghli, Éber Shélahning oghli, □ ³⁶ Shélah Qainanning oghli, Qainan Arpaxshadning oghli, Arpaxshad Shemning oghli, Shem Nuhning oghli, Nuh Lemexning oghli, □ ³⁷ Lemex Metushelahning oghli, Metushelah Hanoxning oghli, Hanox Yaredning oghli, Yared Mahalalilning oghli, Mahalalil Qénanning oghli, ³⁸ Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi. □ ■

4

Eysaning chöl-bayawanda sinilishi

Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13

¹ Andin Eysa Muqeddes Rohqa tolup, Iordan deryasidin qaytip kélip, Roh teripidin chöl-bayawan'gha élip bérildi. ■ ² U u yerde qiriq kün Iblis teripidin sinaldi. U bu künlérde héchnerse yémidi. Künler ayaghlashqanda, uning qorsiqi taza achqanidi. ■

³ Emdi Iblis uninggha:

– Sen eger Xudaning Oghli bolsang, mushu tashqa: «Nan'gha aylan!» dep buyrughin – dédi. □

⁴ Eysa uninggha jawaben:

– *Tewratta*: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dep yézilghan, – dédi. □ ■

⁵ Iblis yene uni égiz bir taghqa bashlap chiqip, bir deqiqe ichide dunyadiki barliq döletlerni uninggha körsetti. ⁶ Iblis uninggha: – Men bu hakimiyetning hemmisini we uninggha tewe barliq shanushewketlerni sanga teqdim qilimen; chünki bular munga tapshurulghan, men uni kimgé bérishni xalisam, shuninggha bérimen. ⁷ Eger bash qoyup munga sejde qilsang, bularning hemmisi séningki bolidu, – dédi.

⁸ Eysa uninggha jawab béríp:

□ **3:30** «Yehuda» — grék tilida mushu yerde «Yuda» déyilidu. □ **3:33** «Aram» — «Rut» 4:20 we «1Tar.» 2:10de «Ram». «Hézron» — grék tilida «Esrom». «Perez» — grék tilida «Pares». ■ **3:34** Yar. 11:10. □ **3:35** «Sérug» — grék tilida «Sérux». «Raghu» — grék tilida «Raghaw». Ibraniyche «Reu». «Peleg» — grék tilida «Paleg». «Shélah» — grék tilida «Salah». □ **3:36** «Qainan» — grék tilida «Qainam». «Shem» — grék tilida «Sém». «Lemex» — grék tilida «Lamex». □ **3:38** «...Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi» — bu nesebname we «Matta»da xatirilen'gen nesebname üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imiz hemde «Yeremiya»diki (22:30 toghrisida) qoshumche sözimizni körüng. Bizningche Luqa bergen bu nesebname Mesihning anisi Meryemning nesebname sidur. ■ **3:38** Yar. 5:3. ■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8. □ **4:3** «*Sen eger Xudaning Oghli bolsang...*» — grék tilida bu 3- we 9-ayetlerdiki «eger» adette «eger...bolsang» (eger bolsang we derweqe shundaq bolisen) dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniye jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu, elwette. □ **4:4** «*Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu*» — «Qan.» 8:3. «...belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dégen sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu («Mat.» 4:4ni körüng). ■ **4:4** Qan. 8:3; Mat. 4:4.

– *Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!» dep yézilghan, – dédi. □ ■

⁹ Andin Iblis uni Yérusalémgha élip bardı we uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup:

– Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! □ ¹⁰ Chünki *Tewratta*: «*Xuda Öz perishtilirige séni qoghdash heqqide emr qilidu*»; ¹¹ we, «Putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» dep yézilghan, – dédi. □ ■

¹² Eysa uninggha: – «*Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu yézilghan, – dédi. □ ■

¹³ Iblis barlıq sinashlarni ishlitip chiqqandin kéyin, uni waqtinche tashlap kétip qaldi.

Eysa Galiliye ölkiside

Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15

¹⁴ Eysa Rohning küch-qudriti ichide Galiliye ölkisige qaytip keldi. Shuning bilen uning xewer-shöhriti etraptiki herbir yurtlarga tarqaldi. □ ■ ¹⁵ U ularning sinagolirida telim bérgili turdi we ularning ulughlashlirigha sazawer boldi. □

Nasarette chetke qéqilish

Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6

¹⁶ U özi béqip chong qilin'ghan yurti Nasaretke kélip, shabat küni adettikidek sinagogqa kirdi we shundaqla *muqeddes yazmilarni* oqushqa öre turdi ■ ¹⁷ we Tewrattiki «Yeshaya» dégen qisim uninggha tapshuruldi. U oram yazmini échip, munu sözler yézilghan yerni tépip oqudi:

¹⁸⁻¹⁹ – «Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,

Chünki U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüşke mesih qildi.

Tutqunlarga azadliqni,

We korlarga körüş shipasini jakarlashqa,

Ézilgenlerni xalas qilishqa,

Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti». □ ■

²⁰ U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi. Sinagogta olturghanlarning hemmisining közliri uninggha tikilip turatti. □ ²¹ U köpchilikke:

– Mana bu ayet бүгүн qulıqınglarga anglan'ghinida emelge ashurulmaqta, – dédi.

□ **4:8** «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!» — Tewrat, «Qan.» 6:13. ■ **4:8** Qan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9** «uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup...» — yaki «uni ibadetxanining égiz jayigha turghuzup...». «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. □ **4:11** «Putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** Zeb. 91:11,12. □ **4:12** «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» — «Qan.» 6:16. ■ **4:12** Qan. 6:16. □ **4:14** «Rohning küch-qudriti ichide...» — Muqeddes Rohning küch-qudritide, elwette. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yuh. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15** «u ularning sinagolirida telim bérgili turdi» — «sinagog»lar toghruluq «tebirler»imizni körüng. ■ **4:16** Neh. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yuh. 4:43. □ **4:18-19** «U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüşke mesih qildi» — «mesih qilish» (yaki «mesihlesh») toghruluq «Yesh.» 61:1diki izahat we «Tebirler»imizni körüng. Bezi kona köchürmilerde «U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa» dégen sözler mushu ayette qoshulidu. «U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüşke mesih qildi. Tutqunlarga azadliqni we korlarga körüş shipasini jakarlashqa, ézilgenlerni xalas qilishqa, Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti» — bu sözler «Yesh.» 61:1 hem 58:6din élin'ghan. ■ **4:18-19** Yesh. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20** «U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi» — sinagolarda telim bergüchiler awwal muqeddes yazmilarni oqushqa turatti, andin telim bérishke olturatti.

²² Hemmisi uning yaxshi g'epini qiliship, uning aghzidin chiqiwatqan shapaetlik sözlirige heyran q'eliship:

— Bu Yüsüpning oghli emesmu? — déyishti. ■

²³ U ulargha:

— Shühhisizki, siler manga «Ey téwip, awwal özüngni saqayt!» dégen temsilni keltürüp, «Xewer tapqinimizdek, Kepernahum shehiride néme ishlar yüz bergen bolsa, mushu yerdimu, öz yurtungdimu shularni körsetmensen?» dewatisiler, — dédi. ■

²⁴ — Biraq shuni silerge berheq éytip qoyayki, héchqandaq peyghember öz yurti teripidin qobul qilin'ghan emes. ■ ²⁵ Men silerge shu heqiqetni eslitimenki, Ilyas *peyghemberning* waqtida, asman uda üç yil alte ay étilip, dehshetlik bir qehetchilik barliq zéminni basqanda, Israilda nurghun tul ayallar bar idi; ²⁶ biraq Ilyas ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen. □ ²⁷ *We shuninggha oxshash*, Élisha *peyghemberning* waqtida, Israilda maxaw késilige griptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes! — dédi. □ ■

²⁸ Sinagodikiler bu sözlerni anglap, hemmisi qattiq ghezeplendi; ²⁹ ornidin turushup, uni sheherdin heydep chiqirip, shu sheher jaylashqan taghning léwige echiqip, tik yardin tashliwetmekchi bolushti. □ ³⁰ Lékin u ularning arisidin bimalal ötüp, öz yoligha chiqip ketti.

Eysaning jinni heydiwétishi

Mar. 1:21-28

³¹ U Galiliye ölkisining Kepernahum dégen bir shehirige chüshti, u yerde shabat künliride xelqge telim béretti. ■ ³² Ular uning telimige heyran q'elishiti, chünki uning sözi tolimu nopuzluq idi. ■ ³³ Emdi sinagogta napak jinning rohi chaplashqan bir kishi bolup, *uningdiki jin* qattiq awazda: □ ■

³⁴ — Ey Nasaretlik Eysa, séning biz bilen néme karing?! Bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, Xudaning Muqeddes Bolghuchisisen! — dep towap ketti.

³⁵ Lékin Eysa jin'gha tenbih bérip:

— Aghzingni yum! Uningdin chiq! — déwidi, jin héliqi ademni xalayıq ottur-isida yiqitiwétip, uningdin chiqip ketti. Lékin uninggha héch zerer yetküzmididi.

³⁶ Hemmeylen buningdin qattiq heyran bolushup, bir-birige:

— Bu zadi qandaq ish! U derweqe hoquq we qudret bilen napak rohlargha emr qilsila, ular chiqip kétidiken, — déyishti. □ ³⁷ Shuning bilen uning xewer-shöhriti etraptiki herbir yurtlarga tarqaldi.

■ **4:22** Yesh. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yuh. 6:42. ■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yuh. 4:44. □ **4:26** «Zarefat» — grék tilida «Sarepta». «Ilyas **ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen**» — bu weqe «1Pad.» 17:9-24de xatirilen'gen. Ilyas peyghember Zidon rayoni (Yehudiy emeslerning zémini)diki shu tul xotunning öyige ewetilip, uning öyide turghan we acharchiliq axirlashquche tul xotun, oghli we özi üçün ozuq-tülük teminligen. Démek, Xudaning Öz xelqi — Yehudiyar arisida Ilyasning shundaq möjizilik yardimige érishküdek ixlasmenlik mewjut bolmighanidi, eksiche, itaetsizlik we asiqliq ochuq-ashkara körünetti. □ **4:27** «Élisha **peyghemberning waqtida, Israilda maxaw késilige griptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes!**» — Suriyelik Naaman Yehudiy emes idi, elwette. Bu weqe «2Pad.» 5:1-14de xatirilen'gen. Mesihning ulargha «Siler Xudaning shapaitini we nijatini ret qilghachqa, U emdi Yehudiy emeslerge méhir-shepset körsitidu!» dégendek idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14. □ **4:29** «uni sheherdin heydep chiqirip...» — grék tilida «uni sheherdin tashlap...». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21. ■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33** «napak **jinning rohi**» — bu dégenlik söz belkim bu jinning intayin napak ikenlikini tekitlimekchi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36** «**Bu zadi qandaq ish!**» — yaki «Bu zadi qandaq telim?».

*Eysaning nurghun késellerni saqaytishi**Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34*

³⁸ Eysa sinagogtin chiqip, Simonning öyige kirdi. Lékin Simonning qéyanisi éghir tep késili bolup qalghanidi; ular Eysadin uning hajitidin chiqishini ötündi. ■ ³⁹ U ayalning béshida turup, tepke tenbih bériwidi, tep shuan uningdin ketti. U derhal ornidin turup, ularni kütüşke bashlidi.

⁴⁰ Kün pétishi bilenla, kishiler herxil késellerge griptar bolghan yéqinliri bolsila, ularni uning aldigha élip kélishti. U ulargha bir-birlep qolini tegküzüp, ularni saqaytti. □ ■

⁴¹ Kishilerge chaplashqan nurghun jinlar ulardin chiqip: «Sen Xudaning Oghli!» dep towlap kététti. Lékin u ulargha tenbih bérip, söz qilishigha yol qoymidi; chünki ular uning Mesih ikenlikini biletti. ■

⁴² Kün chiqishi bilen, u sheherdin chiqip, pinhan bir jaygha ketti. Biraq top-top xalayıq uni izdep yüretti; ular uni tapqanda aldigha kélip, uni arimizda qalsun dep kétishidin tosmaqchi bolushti. ■ ⁴³ Lékin u ulargha:

— Xudaning padishahliqining xush xewirini bashqa sheher-yézilarghimu yetküzüşüm kérek; chünki men del bu ishqa ewetilgenmen, — dédi.

⁴⁴ Shuning bilen u Galiliyediki sinagoglarda telim bérip yüriwerdi. □

5*Eysaning tunji qétim muxlis chaqirishi**Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20*

¹ Shundaq boldiki, u Ginnisaret kölining boyida turghanda, xalayıq Xudaning söz-kalamini anglash üçün uning etrapigha oliship qistiliship turatti. ■ ² U köl boyida turghan ikki kémini kördi. Béliqchilar bolsa kémidin chüşhüp, qirghaqta torlirini yuyushuwatatti. ³ U kémilerdin birige, yeni Simonningkige chiqip, uningdin kémini qirghaqtin sel yiraqlitishni iltimas qildi. Andin u kémide olturup top-top xalayıqqa telim berdi. ⁴ Sözi tügigendin kéyin, u Simon'gha:

— Kémini chongqurraq yerge heydep bérip, béliqlarni tutushqa torliringlarni sélinglar, — dédi.

⁵ Simon uninggha jawaben: — Ustaz, biz pütün kéchiche japa tartip héch nerse tutalmidüq. Biraq séning sözüng bilen torni salsam salay, dédi.

⁶ Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüşke bashlidi. □

⁷ Shuning bilen ular bashqa kémidiki shérıklarini yademege kélishke isharet qilishti. Ular kélip, béliqlarni ikki kémige liq qachiliwidi, kémiler chöküp kétey dep qaldi. ⁸ Simon Pétrus bu ishni körüp, Eysaning tizliri aldida yiqilip:

— Mendin yiraqlashqaysen, i Reb! Chünki men gunahkarmen! — dédi. ⁹ Chünki bunche köp béliq tutulghanliqidin u we uninggha hemrah bolghanlirini heyranliq basqanidi. ¹⁰ We Simonning shérıklarini — Zebediyning oghulliri Yaqup bilen Yuhannamu hem shundaq heyran qaldi. Emdi Eysa Simon'gha:

■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29. □ **4:40** «kün pétishi bilenla,...» — shabat küni tügigende (kechte), «ish qilish» yaki «xizmet qilish»qa bolatti (mesilen, késel ademni kötürüş qatarliq). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25.

■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44** «Galiliyediki sinagoglarda» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «Yehudiyediki sinagoglarda» déyilidu. ■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1. □ **5:6** «Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüşke bashlidi» — adette Galiliye köliside béliqlar kündüzde chongqur

sugha shungghup kiriwalidu, ularni tor bilen tartip chiqarghili bolmaydu. Oqurmenler shuni bayqighan bolushi mumkinki, Mesih «torliringlar»ni dégini bilen Pétrusning peqet birla torni sélishqa ishenchi bar idi («Yh.» 21:11ni we shu ayet toghruluq izahat we «Yuhanna»diki «qoshumche söz»ni körüng).

– Qorqmighin, buningdin keyin sen adem tutquchi bolisen – dedi. □ ■

11 Ular kémilerni qirghaqqa chiqirip, hemme nersini tashlap qoyup, uninggha egiship mangdi. ■

Eysaning maxaw késilini saqaytishi

Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

12 Shundaq boldiki, u sheher-yézilarning biride bolghanda, mana shu yerde, pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem bar idi; u Eysani körüpla uning ayighigha özini étip uningdin:

– Teqsir, eger sen xalisang, méni saqaytip pak qilalaysen! – dep yalwurdi. □ ■

13 Eysa qolini sozup uninggha tegküzüp turup:

– Xalaymen, paklan'ghin! – déwidi, bu ademning maxaw késili derhal uningdin ketti.

14 Eysa uninggha:

– Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul béríp kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üçün bir *qurbanliqni sun'ghin*, – dedi. □ ■

15 Lékin u toghrisidiki xewer téximu tarqilip pur ketti; shuning bilen top-top xelq uning sözini anglash we öz aghriq-késellirini saqaytishi üçün uning aldigha yighilip kéletti.

16 Halbuki, u pat-pat ulardin chékinip chöllük yerlerge béríp dua qilatti.

Eysaning ademning gunahlarni «kechürüm qilindi» déyish hoquqi

Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

17 Shu künlerning biride shundaq boldiki, u telim bériwatqanda, yénida Perisiyler we Tewrat ehililiri olturatti. Ular Galiliye, Yehudiye ölkilirining herqaysi yéza-qishlaqliri we Yérusalémdin kelgenidi. Perwerdigarning késellerni saqaytish küch-qudriti uninggha yar boldi. 18 Shu peytte, mana birqanche kishi zembilge yatquzulghan bir palechni kötürüp keldi. Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti. □ ■ 19 Biraq ademlarning toliliqidin késelni ekirishke amal tapalmay, ular ögzige élip chiqip, ögzidiki kahishlarni échip, késelni öyning ichige zembilde yatqan halda xalayıqning otturisigha, Eysaning aldigha chüshürdi. 20 U ularning ishenchini körüp *palechke*:

– Burader, gunahliring kechürüm qilindi! – dedi.

21 Tewrat ustazliri bilen Perisiyler köngülliride:

– Bundaq kupurluq sözligen bu adem kimdur?! Xudadin bashqa gunahlarni kechüreleydighan kim bar? – dep oylashti. □ ■

22 Biraq Eysa ularning könglide eyib izdeshlirini bilip yétip, jawaben:

– Siler könglünglarda némishqa eyib izdeysiler? 23 «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu? 24 Emma hazir silerning Insan'oghlining

□ 5:10 «sen ademlerni tutquchi bolisen» – mushu söz ademlerni zindanlarga yaki qulluqqa emes, belki uning Xudaning qutquzush yolida ademlerni Sheytanning changgilidin we halak yolidin tutup qutquzush ishlini körsitidu. ■ 5:10 Yer. 16:16; Ez. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ 5:11 Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 18:28. □ 5:12 «Teqsir...» — yaki «I Reb...». «pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem...» — «maxaw késili» birxil qorqunchluq tére késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge griptar bolghanlarni napak, dep qarap ulargha qet'iy yéqinlashmaytti. Bu késel toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:12 Mat. 8:2; Mar. 1:40. □ 5:14 «ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üçün bir qurbanliqni sun'ghin» — Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsетен: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha béríp, özining saqaytilghanliqini kahin'gha körsitip andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanliqni sunushi kérek idi. Shübhisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14:1-32ni körüng. ■ 5:14 Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4. □ 5:18 «... Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti» — Eysa öyde olturatti (19-ayetni körüng).

■ 5:18 Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33. □ 5:21 «Perisiyler» — qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ 5:21 Zeb. 32:5; Yesh. 43:25.

yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — U palech késelge:

— Sanga éyтайki, ornungdin tur, ornungni yighishturup öyüngge qayt! — dep buyrudi.□

²⁵ Héliqi adem derhal ularning aldida ornidin des turup, özi yatqan zembilni élip, Xudani ulughlighiniche öyige qaytti. ²⁶ Hemmeylenni dehshetlik heyranliq basti; ular Xudani ulughliship, qorqunchqa chömgen halda:

— Biz бүгүн tilsimat ishlarni körduq! — déyishti.

Eysaning Lawiyни muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi

Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

²⁷ Bu ishlardin kéyin, u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kördi. U baj yighidighan orunda olturatti. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi.□ ■

²⁸ U ornidin turup, hemmini tashlap, uninggha egeshiti.

²⁹ Lawiy öyide uninggha katta bir ziyapet berdi. Ular bilen zor bir top bajgirlar we bashqilarmu shu yerde hemdastixan bolghanidi. □ ■ ³⁰ Biraq Perisiyler we ularning éqimidiki Tewrat ustazliri ghudungshup uning muxlisirigha:

— Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?! — dep aghrinishti.□

³¹ Eysa ulargha jawaben:

— Saghlam ademler emes, belki késel ademler téwipqa mohtajdur. ³² Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim, — dédi.□ ■

Yéngi konidin üstündur

Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

³³ Andin ular uningdin:

— Némishqa Yehyaning muxlisleri daim roza tutup dua-tilawet qilidu, Perisiylerning muxlisirimu shundaq qilidu, lékin séning muxlisiring yep-ichiyla yüridighu! — dep sorashti.■

³⁴ U ulargha:

— Toyi boluwatqan yigit toyda toy méhmanliri bilen hemdastixan olturghan chaghda ularni roza tutquzalamsiler? □ ■ ³⁵ Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildu, ular shu künlerde roza tutidu.□

³⁶ U ulargha bir temsilmu keltürdi:

— Héchkim yéngi könglektin yirtip, uni kona könglekke yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yéngi köngleknimu yirtqan bolidu, shundaqla yéngidin alghan yamaqmu kona könglekke

□ **5:24** «silerning **Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilish-inglar üçün**» — «Insan'oghli» toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng. □ **5:27** «**u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kördi**» — «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi. ■ **5:27** Mat. 9:9; Mar. 2:14,15.

□ **5:29** «**zor bir top bajgirlar**» — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan Rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip bérighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. ■ **5:29** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 15:1. □ **5:30** «**Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?!**» — «gunahkarlar» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **5:32** «**Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim**» — mushu sözde «gunahkarlar» dégini, özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti we hazirmu chaqiralmaydu. ■ **5:32** Mat. 9:13; Luqa 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **5:33** Mat. 9:14.

□ **5:34** «**toy méhmanliri**» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **5:34** Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **5:35** «**Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildu, ular shu künlerde roza tutidu**» — bu sözler Eysaning «ulardin (méhmanlardin) élip kétilip» ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet.

mas kelmeydu. ³⁷ Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Undaq qilsa, yéngi sharabning *köpüshi bilen* tulumlar yérilidu-de, sharabmu tökülüp kétidu; tulumlarmu kardin chiqidu. ■ ³⁸ Shunga yéngi sharab yéngi tulumlarga qachilinish kérek, shundaqta ikkilisi saqlinip qalidu. ³⁹ Uning üstige, héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu, chünki u: «Boldi, konisi yaxshi!» deydu.□

6

Eysa «shabat küni»ning Igisidur

Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

¹ Ikkinchi «muhim shabat küni», u bughdayliqlardin ötüp kétéwatatti. Uning muxlis-liri bashaqlarni üzüwélip, aliqinida uwulap yewatatatti.□ ■ ² Lékin buni körgen bezi Perisiyler ulargha:

– Siler némishqa shabat küni Tewratta cheklen’gen ishni qilisiler? – déyishti.□ ■

³ Eysa ulargha jawaben:

– Siler hetta Dawut *peyghember* we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmildardin* oqumighanmusiler?□ ■ ⁴ Démek, u Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, *Tewratta* kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyéshi cheklen’gen «teqdim nanlar»ni *sorap* élip yégen we hemrahlirighimu bergen – dep jawab berdi.□ ⁵ Axirida u ulargha:

– Insan’oghli shabat küniningmu Igisidur, – dédi.■

⁶ Yene bir shabat küni shundaq boldiki, u sinagogqa kirip telim bériwatatti. Sinagogta ong qoli yigilep ketken bir adem bar idi.■ ⁷ Emdi Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti.□ ⁸ Biraq Eysa ularning könglidikini bilip, qoli yigilep ketken ademege:

■ **5:37** Mat. 9:17; Mar. 2:22. □ **5:39** «héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu» – adette, kona sharab derweqe yéngi sharabtin yaxshi, elwette. □ **6:1** «ikkinchi «muhim shabat küni»» – grék tilida «ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen söz bilen ipadilinidu. Biz «birinchi»ni «muhim» dep terjime qilduq. Sewebini töwende chüshendürimiz. «Ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen bu ibarini chüshendürüş tes. Alimlarning bu toghruluq ikki pikri bar: 1-pikir: – Yehudiy xelqining ikki xil kaléndari bar idi. Birinchi kalénder Babilliqlarningkige oxshash bolup küzde («kanay chélish héyti» yaki «burgha héyti» bilen) bashlinatti. Bu kalénder boyiche, shu yildiki «birinchi shabat» bolsa «tunji «birinchi shabat»» dep atalghan. Ikkinchi kalénder etyazda bashlinatti («Mis.» 12:2ni körüng). Shu alimlarning pikriche, ikkinchi kalénder boyiche, shu yildiki birinchi shabat «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. 2-pikir: – bu «yette hepte héyti»ning ikkinchi heptisidiki shabat künini körsitidu («Law.» 23:10-22ni körüng). Shu alimlarning pikriche, bu héytning ikkinchi shabat küni «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. Mushu pikir boyiche «birinchi» dégen söz mushu ayyete asasen «muhim» dégen menide. Bizningche bu 2-pikir toghridur, chünki «yéngi yil»ning (etiyazdiki) «birinchi shabat»ida, yéngi bughday yaki arpa danlirini yéyish cheklen’genidi, belkim Xudagha atash kérek idi («Law.» 23:14-ayetni yene körüng). Némila bolmisun, shu waqit etiyazgha toghra kéletti.

■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23. □ **6:2** «Némishqa shabat küni Tewratta cheklen’gen ishni qilisiler?» – «cheklen’gen ish» Tewrat qanunida cheklen’gen, démekchi. Ularning shikayet qilghini muxlislarning yéyishi emes («Qan.» 23:25ni körüng), belki shabat künide muxlislarning «hosul alghanliq»i idi. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatlimizni körüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3** «Siler hetta Dawut peyghember ... néme qilghanliqini muqeddes yazmildardin oqumighanmusiler?» – «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqiblidin soraydighan soal shekli idi. □ **6:4** «Démek, u Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, Tewratta kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyéshi cheklen’gen «teqdim nanlar»ni sorap élip yégen we hemrahlirighimu bergen» – bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen’gen. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28.

■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7** «...uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti» – ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künide késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan» bolidu.

— Ornungdin tur, otturigha chiqqin! — déwidi, héliqi adem ornidin qopup shu yerde turdi. ⁹ Andin Eysa ulargha:

— Silerdin sorap baqaychu, Tewratqa uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki jan'gha zamin bolushmu? — dep soridi. ¹⁰ Etrapidikilerning hemmisige nezer salghandin kéyin, u héliqi ademge:

— Qolungni uzat, — dédi. U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürülüp ikkinchi qoligha oxshash boldi. □ ■ ¹¹ Lékin ular ghezepin hoshini yoqitip, Eysagha qandaq taqabil turush toghrisida meslihetlishishke bashlidi. □

Eysaning on ikki rosulni tallishi

Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

¹² Shu künlerde shundaq boldiki, u dua qilishqa taghqa chiqti we u yerde Xudagha kéchiche dua qildi. ¹³ Tang atqanda, muxlisirini aldigha chaqirip, ularning ichidin on ikkiylenni tallap, ularni rosul dep atidi. ■ ¹⁴ Ular: Simon (Eysa uni Pétrus depmu atighan) we uning inisi Andiriyas; Yaqup we Yuhanna, Filip we Bartolomay, ¹⁵ Matta we Tomas, Alfayning oghli Yaqup we milletperwer dep atalghan Simon, □ ¹⁶ Yaqupning oghli Yehuda we kéyin uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlar idi. □

Eysaning késellerni saqaytishi we telim bérishi

Mat. 4:23-25; 5:1-12

¹⁷ Eysa rosulliri bilen taghdin chüshüp, bir tüzlenglikte turatti. Shu yerde nurghun muxlisiri hemde pütkül Yehudiye ölkisidin we Yérusalémdin, Tur we Zidon sheherlirige qaraydighan déngiz boyidiki yurtlardin top-top kishiler yighilishti. Ular uning telim-lirini anglash we késellirige shipaliq izdesh üçün kelgenidi. ■ ¹⁸ Napak rohlardin azablan'ghanlarmu shipaliq tépishti. ¹⁹ Bu top-top ademlerning hemmisi qollirini uninggha tegküzüwélishe intiletti; chünki küch-qudret uning wujudidin chiqip ularning hemmisige shipaliq bériwatatti. ■

Xushalliq we qayghu

²⁰ Shuning bilen u béshini kötürüp muxlisirigha qarap mundaq dédi:

— «Mubarek, ey yoqsullar! Chünki Xudaning padishahliqi silerningkidur. □ ■

²¹ Mubarek, ey hazir ach qalghanlar! Chünki siler toluq toyunisiler.

Mubarek, ey yighlawatqanlar! Chünki külidighan bolisiler. ■

²² Kishiler Insan'oghlining wejedin silerdin nepretlense, silerni özlidiridin chetke qaqsas, silerge töhmet-haqaret qilsa, naminglarni rezil dep qarghisa, silerge mubarek! ■ ²³ Shu küni shadlinip tentene qilip sekrenglar. Chünki mana, ershte bolghan in'aminglar zordur. Chünki ularning ata-bowiliri *burunqi* peyghemberlergimu oxshash ishlarni qilghan. ■

□ **6:10** «U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürülüp ikkinchi qoligha oxshash boldi» — «eslige keltürülüp» dégen péilning mejhul shekli bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégeni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künde yaratqanliqi» üçün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11** «ular ghezepin hoshini yoqitip...» — «ular» 7-ayette körsitilgen «Tewrat ustazliri we Perisiyeler». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 9:1. □ **6:15** «milletperwer» — yaki, «Qanaanliq». Yehudiy milletperwerler wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq bilen küresh qilghuchilar idi. □ **6:16** «Yaqupning oghli» — bu Yaqup 14- we 15-ayettiki «Yaqup»lardin bashqisi bolsa kérek. «Yaqupning oghli» — bezi kona köchürülmilerde «Yaqupning inisi» déyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30. □ **6:20** «Mubarek, ey yoqsullar!» — «yoqsullar» belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishlatilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yesh. 61:3; 65:13; 66:10. ■ **6:22** Mat. 5:11; 1Pét. 2:19; 3:14; 4:14. ■ **6:23** Ros. 5:41; 7:51.

24 – Lékin halinglarga way, ey baylar!
Chünki siler alliqachan rahet-paraghitinlarga ige boldunglar!■

25 Halinglarga way, ey qarni toyun'ghanlar!
Chünki siler ach qalisiler.

Halinglarga way, ey külüwatqanlar!

Chünki haza tutup yighlaysiler.■

26 Hemmeylen silerni yaxshi dégende, halinglarga way! Chünki ularning atabowilirimu *burunqi* saxta peyghemberlerge shundaq qilghan».

Düşmininglarga méhir-muhebbet körsitinglar

Mat. 5:38-48; 7:12

27 – Biraq manga qulaq salghan silerge shuni éytip qoyayki, düşmenliringlarga méhir-muhebbet körsitinglar; silerge öch bolghanlarga yaxshiliq qilinglar. ■ 28 Silerni qarghighanlarga bext tilenglar; silerge yaman muamilide bolghanlarchimu dua qilinglar.

■ 29 Birsu mengzingge ursa, ikkinchi mengzingnimu tutup ber; birsi chapiningni éliwalimen dése, könglikingnimu ayimay bergin. ■ 30 Birsu sendin birnéme tilise, uninggha bergin. Birsu séning birer nersengni élip ketse, uni qayturup bérishni sorima. □ ■

31 Bashqilarning özünglarga qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar. ■ 32 Eger siler özünglarni yaxshi körgenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, undaqa silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu özini yaxshi körgenlerge méhir-muhebbet körsitidighu. ■ 33 Eger siler özünglarga yaxshiliq qilghanlarchila yaxshiliq qilsanglar, undaqa silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu shundaq qilidighu! 34 Eger siler qerzni «choqum qayturup béridu» dep oylighanlarga bersenglar, undaqa silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu eynen qayturup alimiz dep bashqa gunahkarlarga qerz béridighu! ■ 35 Lékin siler bolsanglar, düşmininglarchimu méhir-muhebbet körsitinglar, yaxshiliq qilinglar, bashqilarga ötne béringlar we «Ular bizge bérnéme qayturidu» dep oylimanglar. Shu chaghda, in'aminglar zor bolidu we siler Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler. Chünki u tuzkorlarga we rezillergimu méhribanliq qilidu. □ ■

36 Atanglar méhriban bolghinidek silermu méhriban bolunglar.

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar

Mat. 7:1-5

37 – Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Bolmisa, siler *Xudaning* hökümige uchraysiler. Bashqilarni gunahqa békitmenglar we silermu gunahqa békitilmeyisiler. Bashqilarni kechürünglar we silermu kechürüm qilinisiler. ■ 38 Béringlar we silergimu bérilidu – hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide qoyunlarga töküp bérilidu. Siler bashqilarga qandaq ölchem bilen ölchep bersenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu. □ ■

■ 6:24 Am. 6:1, 8. ■ 6:25 Yesh. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ 6:27 Mis. 23:4; Pend. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12. ■ 6:28 Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ 6:29 1Kor. 6:7. □ 6:30 «Birsu sendin birnéme tilise, uninggha bergin» — némini bérish kéreklikini Rebbimiz éytmidi. Bezi ehwalda tiligüchige tiliginini bersek uninggha payda emes, belki ziyan yetküzidu. Mesilen, haraqkesh adem pul yaki haraq tilise buni bersek bolmaydu; lékin mumkin bolsa yarem qolimizni uzitishimiz kérek. Bashqa misal «Ros.» 3:1-11de tépilidu, bolupmu 6-ayetni körüng. ■ 6:30 Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ 6:31 Mat. 7:12. ■ 6:32 Mat. 5:46. ■ 6:34 Qan. 15:8; Mat. 5:42. □ 6:35 «Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler» — démek, emelliringlar buninggha guwahliq bolidu. ■ 6:35 Mat. 5:45. ■ 6:37 Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ 6:38 «silergimu bérilidu — hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide quynunglarga töküp bérilidu» — Ottura Sherqte birsi birawgha ashliq hediye qilmaqchi bolsa (1) ashni xaltigha liq qachilaydu; (2) danlar chingdilip chüshsun dep xaltini silkiydu; (3) chingdalghan danlarning üstige «téship chüshküdek derijide» yene qachilaydu. ■ 6:38 Pend. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24.

³⁹ Andin u ulargha temsil éytip mundaq dédi:

— Qarighu qarighuni yétilep mangalamdu? Undaq qilsa, her ikkisi orekke chüshüp ketmemdu? ■ ⁴⁰ Muxlis ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu. □ ■

⁴¹ Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?! □ ■ ⁴² Sen qandaqmu öz közüngde turghan limni körmey turup buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen?! Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen. ⁴³ Chünki héchqandaq yaxshi derex yaman méwe bermeydu, héchqandaq yaman derexmu yaxshi méwe bermeydu. ■ ⁴⁴ Herqandaq derexni bergen méwisidin perq etkili bolidu. Chünki tikendin enjürni üzgili bolmas, yantaqtin üzüm üzgili bolmas. ■ ⁴⁵ Yaxshi adem qelbidiki yaxshiliq xezinisidin yaxshiliq chiqiridu; rezil adem qelbidiki rezillik xezinisidin rezillikni chiqiridu. Chünki qelb némige toldurulghan bolsa, éghizdin shu chiqidu. ■

Ikki xil imaret salghan kishiler

Mat. 7:24-27

⁴⁶ — Siler némishqa méni «Reb! Reb!» deysiler-yu, biraq silerge éytqanlirimgha emel qilmaysiler? ■ ⁴⁷ Emise, méning aldingha kélip, sözlirimni anglap emel qilghan herkimning kimgé oxshighanliqini silerge körsitip bérey. ■ ⁴⁸ U xuddi chongqur kolap, ulini qoram tashning üstige sélip öy salghan kishige oxshaydu. Kelkün kelgende, su éqimi u öyning üstige zerb bilen urulghini bilen, uni midir-sidir qilalmidi, chünki u puxta sélin'ghan. ⁴⁹ Lékin sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan kishi bolsa, quruq yerning üstige ulsiz öy salghan kishige oxshaydu. *Kelkün* éqimi shu öyning üstige urulushi bilen u örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshetlik boldi!

7

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi

Mat. 8:5-13; Yh. 4:43-54

¹ Eysa köpchilikke bu sözlerning hemmisini qilip bolghandin kéyin, Kepernahum shehirige *qayta* kirdi. ² U yerde melum bir yüzbéshining etiwarliq quli éghir késel bolup, sekratta yatatti. ³ Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, uning kélip qulini qutquzushi üçün ötünüşke ewetti. □ ⁴ Ular Eysaning aldigha kelgende uninggha:

— Bu ishni tiligüchi bolsa, tilikini ijabet qilishingizgha heqiqeten erziydighan adem.

⁵ Chünki u bizning *Yehudiy* elimizni yaxshi köridu we hetta biz üçün bir sinagogmu sélip berdi, — dep jiddiy qiyapette ötünüshti.

■ **6:39** Yesh. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40** «Muxlis **ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu**» — bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshe, uninggha oxshash azab-oqubetni körüshi mumkin, dégen menini öz ichige alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yuh. 13:16; 15:20. □ **6:41** «buradiringning közidiki qil» — yaki «qérindishingning közidiki qil». «Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» — menisi: «Néme üçün buradiringning here kékikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen?» dégendek. ■ **6:41** Mat. 7:3. ■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35. ■ **6:46** Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luqa 13:25; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. ■ **6:47** Mat. 7:24. □ **7:3** «... **Eysaning kélip qulini qutquzushi üçün...**» — grék tilida «qutquzush» we «saqaytish» birla söz bilen ipadilinidu. «Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, Eysaning kélip qulini qutquzushi üçün ötünüşke ewetti» — yüzbéshi rimliq puqra bolup, Yehudiy emes idi. 5-ayetke qarighanda u rimliqlarning butpereslikini tashlap, Tewrat arqiliq Xudagha étiqad baghlighan adem idi.

⁶ Eysa ular bilan bille bard. Biraq öyige az qalghanda, yüzbéshi Eysaning aldigha birnechche dostini ewetip uninggha mundaq dégüzdi:

– «Teqsir, özlirini aware qilmisila, özlirining torusumning astigha kélishlirige erzimeymen. □ ⁷ Shunga özümnimu silining aldilirigha bérishqa layiq hésablimidim. Sili peqet bir éghiz söz qilip qoysila, qulum saqiyip kétidu. ⁸ Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen, qol astimdimu leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu; qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu». □

⁹ Eysa bu gepni anglap yüzbéshigha teejjüblendi. U burulup keynige egeshken xalayıqqa: Derweqe, hetta Israildimu bundaq zor ishenchni tapalmighanidim! – dédi.

¹⁰ Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kördi. □

Tul ayalning oghlini tirildürüş

¹¹ Bu ishtin kéyin u Nain dégen bir sheherge bard. Uning muxlisliri we yene top-top kishiler uninggha egiship mangdi. ¹² U sheher qowuqigha yéqinlashqanda, mana kishiler jinaza kötürüp chiqiwatqanidi. Ölgüchi anisining yekke-yégane oghli idi, uning üstige anisi tul ayal idi. Sheherdin chong bir top adem ayalgha hemrah bolup chiqqanidi.

¹³ Reb uni körüp, uninggha ichini aghritip:

– Yighlimighin, – dédi. ¹⁴ Shuning bilen u ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi, tawut kötürgenler toxtidi. U:

– Yigit, sanga éytimen, oyghan! – dédi. □ ■ ¹⁵ Ölgüchi bolsa ruslinip tik olturdi we gep qilishqa bashlidi. Eysa uni anisigha tapshurup berdi.

¹⁶ Hemmeylenni qorqunch bésip, ular Xudani ulughlap:

– «Arimizda ulugh bir peyghember turghuzuldi!» we «Xuda Öz xelqini yoqlap keldi!» – déyishti. □ ■

¹⁷ Uning toghrisidiki bu xewer pütün Yehudiye zémini we etraptiki rayonlarga tarqilip ketti.

Yehya peyghemberning muxlislirining Eysa bilan körüşkili kélishi

Mat. 11:2-19

¹⁸ Yehyaning muxlisliri emdi bu barliq ishlarning xewirini uninggha yetküzdi. Yehya muxlisliridin ikkiylenni özige chaqirip, ■ ¹⁹ Ularni Eysaning aldigha ewetip: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüşimiz kérekmu?» dep sorap kélishke ewetti. □

²⁰ Ular Eysaning aldigha bérrip:

□ **7:6** «Teqsir» — yaki «Reb». □ **7:8** «Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen» — muhim söz «menmu» — démek, yüzbéshi Rim impérotorning hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem Igisining hohuqi astida turup, Hemmige Qadirning hoquqi bilen alemning ishlirini buyruydighan adem idi. □ **7:10** «Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kördi» — bu weqe «Mat.» 8:8-13dimu xatirilinidu. □ **7:14** «U ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi» — Musa peyghemberge chüshürülgén qanun boyiche jinazigha tégish kishini yette kün'giche «napak» qilatti («Chöl.» 19:11-12ni körüng). Biraq ölgünini tirik qilish hemme ishni bashqiche qilidu! ■ **7:14** Ros. 9:40. □ **7:16** «Xuda Öz xelqini yoqlap keldi!» — Tewrat we Injilda «Xudaning yoqlishi» Uning insanlarga yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alidu. ■ **7:16** Luqa 1:68; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14; 9:17. ■ **7:18** Mat. 11:2. □ **7:19** «Kélishi muqerrer zat» — Xuda wede qilghan Qutquzghuchi-Mesih, elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üçün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu. «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüşimiz kérekmu?» — Yehya peyghember shu muxlislirini ewetkende zindanda idi. Shuning bilen u belkim: «Eysa heqiqeten Qutquzghuchi bolsa, némishqa u méni mushu zindanda yétishqa yol qoyidu?» dep sorishi mumkin idi. «Matta»diki «qoshumche söz»de bu ish («Mat.» 11:2-6) toghruluq izahatlimimizni körüng.

— Chömüldürgüchi Yehya bizni sendin: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» dep sorap kélishe yéninggha ewetti — dédi.

²¹ Del shu waqitta *Eysa* aghriq-silaq we késel-waba basqan we yaman rohlar chaplashqan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun qarighularni köridighan qildi.

²² Shuning bilen u *Yehyaning muxlislirigha*:

— Siler qaytip béríp, Yehyagha öz anglighan we körgenliringlar toghruluq xewer yetküzüp — «Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar. ■ ²³ *Uninggha yene*: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi.□

²⁴ Yehyaning elchiliri ketkendin kéyin, u top-top ademlerge Yehya toghruluq söz échip: — «Siler *burun Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? ■ ²⁵ Yaki ésil kiyim kiygen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygen, eysh-ishret ichide yashaydighanlar padishahlarning ordiliridin tépildughu!

²⁶ Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur. ²⁷ Chünki *muqeddes yazmilardiki*: —

«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;

U séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — dep yézilghan söz mana del uning toghrisida yézilghandur. □ ■ ²⁸ Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida Yehyadinmu ulughi yoq; emma Xudaning padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu ²⁹ (emdi *Yehyani* anglighan puqralar, hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi. □ ³⁰ Lékin Perisiyler we Tewratshunaslar Yehyaning chömüldürüshini qobul qilmay, Xudaning özlirige bolghan meqset-iradisini chetke qaqqanidi).

³¹ Lékin bu zamanning kishilirini zadi kimlerge oxshitay? Ular kimlerge oxshaydu?

■ ³² Ular xuddi reste-bazarlarda olturuwélip, bir-birige: «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu. ³³ Chünki Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen siler: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishisiler. □ ■ ³⁴ Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana siler: «Taza bir toymas we meyxor iken. U bajgilar we gunahkarlarning dostidur» déyishisiler. ³⁵ Lékin danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu.»□

Gunahkar ayalning Eysani etirlishi

■ **7:22** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23** «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!»

— Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27** «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — Tewrat, «Mal.» 3:1; «Yesh.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2. □ **7:29** «hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi» — «Xudaning yolini toghra dep» grék tilida «Xudani toghra dep...» dégen ibarini bildüridu. ■ **7:31** Mat. 11:16. □ **7:33** «Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti» — grék tilida «Chömüldürgüchi Yehya kélip ne nan yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlarning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **7:35** «danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» — yaki «danaliq bolsa özining barliq ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

³⁶ Perisiylerdin biri uningdin öyümde méhman bolsingiz dep ötündi. Emdi u Perisiyning öyige kirip dastixanda olturdi. □ ■ ³⁷ We mana, u sheherde buzuq dep tonulghan bir ayal Eysaning bu Perisiyning öyide dastixanda olturghanliqini anglap, aq qashtéshidin yasalghan bir qutida murmekki élip keldi. □ ³⁸ U yighlighan péti uning keynide, putigha yéqin turup, köz yashliri qilip, putlirini höl qiliwetti; andin chachliri bilen uning putlirini értip qurutti hem putlirini toxtimay söyüp, üstige etir sürdi. ³⁹ Emdi uni chaqirghan Perisiy bu ishni körüp, ichide: «Bu adem rast peyghember bolghan bolsa, özige tégiwatqan bu ayalning kim we qandaq ikenlikini biletti. Chünki u bir buzuq!» dep oylidi.

⁴⁰ Shuning bilen Eysa uninggha jawaben:

— Simon, sanga deydighan bir gépim bar, — dédi.

— Éyting, ustaz, — dédi Simon.

⁴¹ — Ikki adem melum bir qerz igisige qerzdar iken. Biri besh yüz kümüsh dinargha, yene biri bolsa ellik kümüsh dinargha qerzdar iken. □ ⁴² Lékin her ikkisining qerzni qayturghili héchnersisi bolmighachqa, qerz igisi méhribanliq qilip her ikkisining qerzini kechürüm qiptu. Séningche, ularning qaysisi uni bekrek söyidu? — dep soridi Eysa.

⁴³ Simon jawaben: — Méningche, *qerzi* köprek kechürüm qilin'ghan kishi, — dédi.

— Toghra höküm qilding, — dédi Eysa. ⁴⁴ Andin héliqi ayalgha burulup, Simon'gha:

— Bu ayalni kördüngmu? Men öyüngge kirginim bilen, sen putlirimni yuyushqa su bermigeniding; lékin u köz yéshi bilen putlirimni yudi we chéchi bilen értip qurutti. ⁴⁵ Sen méni salam bérip söymiding; lékin u men kirgending tartip putlirimni söyüshdin toxtimidi.

⁴⁶ Sen béshimghimu may sürkimigeniding; biraq u méning putlirimgha murmekkini sürkep qoydi. □ ⁴⁷ Shunga shuni sanga éytip qoyayki, uning nurghun gunahliri kechürüm qilindi. Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu? Emma kechürümi az bolghanlarning méhir-muhebbetni körsitishimu az bolidu, — dédi.□

⁴⁸ Andin u ayalgha:

— Gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.■

⁴⁹ Ular bilen hemdastixan olturghanlar könglide: «Kishilerning gunahlirinimu kechürüm qilghuchi bu adem zadi kimdu?» déyishti.■

⁵⁰ Eysa héliqi ayalgha:

— Étiqading séni qutquzdi; aman-xatirjemlik bilen qaytqin! — dédi.□

8

Eysagha egeshken ayallar

Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

¹ Kéyin, Eysa shu yurtlarni kézip, shehermu-sheher, yézimu-yéza Xudaning padishahliqining xush xewirini élan qilip jakarlidi; on ikkiyenmu uning bilen

□ **7:36** «... **dastixanda olturdi**» — grék tilida «dastixanda yatti». Yehudiylar we Grékler adette dastixanda yanpashlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yuh. 11:2; 12:2 □ **7:37** «**murmekki**» — bu xil etir. U adette intayin qimmat idi (mesilen, «Mat.» 26:7ni körüng). □ **7:41** «**kümüsh dinar**» — Rim impériyesning pul birliki, texminen bir ademning bir künlük ish heqqi bolatti. □ **7:46** «**Sen béshimghimu may sürkimigeniding**» — shu dewrde kishiler hörmetlik méhmanlarni qarshi élish üçün méhmanning béshigha etirlik mayni sürkep qoyatti. □ **7:47** «**Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu?**» — bu ayalning muhebbiti Xudaning kechürümige érishishning sewebi emes, belki uning chongqur muhebbiti uning **alliqachan Xudaning kechürümige érishkenliki tüpeylidin** boldi we shundaqla buninggha ispat körsetti. ■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50** «**Étiqading séni qutquzdi**» — «étiqading» mushu yerde, shübhisizki, Eysa bu söz bilen ayalning özige baghlighan ishenchini, yeni uning gunahlarni kechürüm qilalaydighan Mesih ikenlikige baghlighan ishenchini körsitidu.

birge bardī. ² Uning bilen bille barghanlardin yene yaman rohlardin we aghriq-silaqlardin saqaytilghan bezi ayallarmu bar idi; ularning arisida özidin yette jin heydep chiqirilghan Meryem (Magdalliq dep atalghan),³ Hérod xanning saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun ayallarmu bar idi. Bular öz mal-mülükliiri bilen u *we uning muxlisirining* hajetliridin chiqatti.□

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

⁴ Chong bir top ademler yighilghanda, shundaqla herqaysi sheherlerdin kishiler uning yénigha kelgende, u ulargha bir temsil sözlep berdi:■

⁵ — «Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu. Uruq chachqanda, uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüp, dessilip kétéptu we asmandiki uchar-qanatlar kélip ularni yep kétéptu. ⁶ Bashqa beziliri tashliq yerge chüshüptu. Yerde nemlik bolmighachqa, ünüp chiqqini bilen qurup kétéptu. ⁷ Bashqa beziliri tikenlarning arisigha chüshüptu, tikenler maysilar bilen teng ösüp maysilarni boghuwaptu. ⁸ Bashqa beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ün'gendin kéyin, yüz hesse hosul bériptu». Bularni dégendin kéyin u yuqiri awaz bilen:

— Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! dep towliidi.

⁹ Kéyin uning muxlisiri uningdin: — Bu temsilning menisi néme? — dep soridi. ■ ¹⁰ U ulargha mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi. Biraq bu ishlar qalghan bashqilargha temsiller bilenla éytilidu. Meqsiti shuki, «Ular qarisimu körmeydu, anglisimu chüshenmeydu».□ ■

¹¹ Emdi temsilning menisi mundaq: — Uruq bolsa, Xudaning söz-kalamidur. ■ ¹² Chighir yol boyidikiler bolsa mushular: Ular söz-kalamni anglaydu; lékin Iblis kélip, ularning ishinip qutquzulushining aldini élishi üçün ularning qelbidiki sözni élip kétidu.

¹³ Tashliq yerge chüshken uruqlar söz-kalamni anglighan haman xushalliq bilen qobul qilghanlarga temsil qilin'ghan. Ularda yiltiz bolmighachqa, peqet bir mehel ishinip, andin sinaq-müshküllük waqti kelgende, *étiqadtin* téyilip kétidu. ■ ¹⁴ Tikenlikke chüshken uruqlar bolsa shundaq ademlerni körsetkenki, sözni anglighan bolsimu, yolgha chiqqandin kéyin bu panii hayattiki endishiler, bayliqlar we halawetlarning éziqturushliri bilen boghulup, uruq pishmay hosul bermeydu. ■ ¹⁵ Lékin yaxshi tupraqqa chéhilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap, semimiy we yaxshi qelbi bilen uni tutidighanlarni körsitidu; bundaq ademler sewrchanliq bilen hosul béridu.

Hemme ish ashkariliduru

Mar. 4:21-25

¹⁶ Héchkim chiraghni yéqip qoyup üstige idishni kömtürüp qoymas yaki kariwat astigha turghuzmas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni köridu. ■ ¹⁷ Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay, yoruqluqqa chiqmay qalmaydu. ■

■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3** «u we uning muxlisirining» — bu ibare grék tilida bezi köchürülmilerde «uning» yaki bezi köchürülmilerde «ularning» bilen ipadiliduru. «Hérod xanning saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun ayallarmu bar idi... uning... hajetliridin chiqatti» — «kirish söz»imizde déginimizdek, Luqa daim Eysaning qiz-ayallar bilen bolghan munasiwitini bayqap yüridu ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2. ■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10. □ **8:10** «Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi» — «sirlar» Injilda eslide insanlarga ashkarilanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqiliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirlig, elwette. «Ular qarisimu körmeydu, anglisimu chüshenmeydu» — bu sözler «Yesh.» 6:9din élin'ghan. ■ **8:10** Zeb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yesh. 6:9-10; Ez. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. ■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luqa 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 12:2.

18 Shuning uchün, anglishinglarning qandaq ikenlikige köngül qoyunglar! Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta bar dep hasablighinimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

Eysaning heqiqiy ailisi

Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

19 Emdi uning anisi we iniliri uning bilen körüshkili keldi. Lékin adem nurghun bolghachqa, yénigha kélelmigenidi. ■ 20 Shuning bilen birsi uninggha: — Aningiz we iniliringiz siz bilen körüshimiz dep, sirtta turidu, — dédi.

21 Lékin u jawaben: — Méning anam we aka-uka qérindashlirim bolsa Xudaning sözini anglap, uninggha emel qilghuchilardur, dédi. ■

Eysaning boranni tinchitishi

Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41

22 We shundaq boldiki, shu künlerdin biri, u muxlisliri bilen bir kémige chüshüp, ulargha: — Kölning u qétigha barayli, — dédi. Shuning bilen ular yolgha chiqti. ■ 23 Kéme kétéwatqanda u uyqugha ketkenidi. Kölge tuyuqsiz qara boran kélip, kémige su toshup kétip, ular xewpte qaldi. 24 Muxlislar kélip uni oyghitip:

— Ustaz, ustaz, tügishidighan bolduq! — dédi.

Lékin u ornidin turup, boran'gha we dawalghughan dolqunlarga tenbih berdi; hem-misi toxtap, tinch boldi. 25 U muxlislirigha qarap:

— Ishenchinglar nege ketti? — dédi.

Ular hem qorqushup, hem bekmu heyran bolup, bir-birige:

— Bu adem zadi kimdu, buyruq qilsa, hetta shamallar we dolqunlarmu uninggha boysunidiken-he! — dep kétishti. ■

Eysaning «qoshun» jinlar chaplashqan ademni azad qilishi

Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20

26 Shuning bilen ular Galiliyening udulidiki Gérasaliqlarning yurtigha yétip bardı. □ ■ 27 U qirghaqqa chiqishi bilenla, uzundin béri jinlar chaplashqan, sheherdin kelgen melum adem uning aldigha keldi. Bu adem kiyim kiymey, héch öyde turmay, görler arisida yashaytti. □ 28 Lékin u Eysani körüpla warqirap, uning ayighigha yiqilip qattiq awaz bilen:

— Hemmidin Aliy Xudaning Oghli Eysa, séning men bilen néme karing! Sendin ötünimenki, méni qiynima! — dep towlap ketti. 29 Chünki Eysa napak rohning uningdin chiqishini buyruwatatti (chünki jin nurghun qétim uni tutuwalghanidi; u chaghlarda kishiler uning put-qollirini kishen-zenjirler bilen baghlap uni qamap qoyghan bolsimu, u zenjirlerni üzüp qéchip chiqqan we jin teripidin chöl-bayawanlarga heydiwétilgenidi).

30 Eysa bu ademdin:

— Isming néme? — dep soriwidi, u: — Ismim «Qoshun», — dédi. Chünki nurghun jinlar uning ichige kirip chaplashiwalghanidi. 31 Emdi ular Eysadin özlirini tégi yoq hanggha ketküzmelikni ötünüp yalwurdi.

□ **8:18** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu — «kimde bar bolsa... » — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shühbisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi uchün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31. ■ **8:21** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16. ■ **8:22** Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ **8:25** Ayup 26:12; Zeb. 107:25. □ **8:26** «Gérasaliqlar» — «Mat.» 8:28de ular «Gadaraliqlar»mu dep atilidu. ■ **8:26** Mat. 8:28; Mar. 5:1. □ **8:27** «görler arisida» — yaki «görler ichide». Pelestinde köp görler öngürlerdin yasilidu.

³² Shu yerde tagh baghrida chong bir top tongguz padisi ozuqliniwatatti. Jinlar Eysagha yalwurup, tongguzlarning ténige kirishke ijazet bérishini ötündi. U ulargha ijazet berdi.

³³ Jinlar shu ademdin chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi; shuning bilen pütkül tongguz padisi tik yardin étip chüshüp, kölge gherq boldi.

³⁴ Tongguzlarni baqquchilarmu bu weqeni körüp u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu xewerni tarqatti. ³⁵ Xalayıq zadi néme ish bolghanliqini körgili chiqti; Eysaning aldigha kelgende, shu yerde özidin jinlar chiqqan héliqi ademning kiyim-kéçekni kiyip, es-hoshi jayida halda Eysaning ayighi aldida olturghinini kördi; ular qorqup kétishti. ³⁶ Bu weqeni körgenlermu jinlar chaplashqan ademning qandaq saqaytilghinini köpchilikke teswirlep berdi. ³⁷ Andin Gérasaliqlarning yurtidikiler we etrapidiki barliq kishiler uning ularning arisidin kétishini ötünüshti. Chünki dehshetlik qorqunch ularni basqanidi. Shunga u kémige chüshüp, qaytishqa yol aldi. □ ■ ³⁸ Emma jinlar özidin chiqip ketken héliqi adem uninggha, Men sen bilen bille kétey, — dep yalwurdi.

Lékin u uni yolgha sélip:■

³⁹ — Öyüngge qaytip bérıp, Xudaning sanga shunche chong ishlarni qilip bergenlikini yetküzgin, — dédi.

U adem qaytip bérıp, pütkül sheherni arilap, Eysaning özige shunche chong ishlarni qilip bergenlikini élan qildi.

Tirildürülgen qiz, saqaytilghan ayal

Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

⁴⁰ Eysa qaytip kelginide, shundaq boldiki, xalayıq uni xushallıq bilen qarshi élishti; chünki hemmeylen uning qaytip kélishini kütüp turatti. □ ⁴¹ We mana, bir kishi, sinagogning chongi bolghan Yairus isimlik kishimu Eysaning aldigha kélip ayighigha özini étip, uning öyige bérishini ötündi. ■ ⁴² Chünki uning on ikki yashliq yalghuz qizi sekratta idi.

Eysa u yerge barghinida, top-top kishiler uning etrapigha zich oliship uni qistishatti.

⁴³ Arisida xun tewresh késilige giriptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar idi; u bar-yoqini téwiplargha xejlep tügetken bolsimu, héchqaysisidin shipa tapmighaniken. ■

⁴⁴ U Eysaning arqisidin kélip, uning tonining péshini siliwidi, shuan xun toxtidi.

⁴⁵ Eysa: — Manga qol tegküzgen kim? — dep soridi.

Hemmeylen inkar qilghanda, Pétrusmu we uning bilen bolghanlarmu:

— Ustaz, xalayıq top-top bolup töt etrapingni oliship, séni qistishiwatqan yerde, sen «Manga tegken kim?», dep soraysen'ghu? — dédi.

⁴⁶ Lékin Eysa:

— Yaq! Birsı manga tegdi; chünki wujudumdin qudretning chiqip kétéwatqinini sezdim, — dédi.

⁴⁷ Héliqi ayal özining yoshurup qalalmaydighanliqini bilip, titrigen halda uning aldigha yiqildi we köpchilik aldida özining néme sewebtin Eysagha qol tegküzgenlikini, shundaqla shuan qandaq saqayghanlikini éytti.

⁴⁸ Eysa uninggha: — Yüreklik bol, qizim, ishenching séni saqaytti! Aman-xatirjemlik bilen mangghin! — dédi. □

⁴⁹ U söz qiliwatqanda, sinagog chongining öyidin chiqqan bireylen kélip sinagog chongigha:

— Qizingiz jan üzdi. Emdi ustazni kayitmighin, — dédi.■

⁵⁰ Lékin Eysa buni anglap uninggha:

□ **8:37** «Gérasaliqlar» — yaki «Gadariyliqlar» yaki «Gérgesenliqlar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18. □ **8:40** «Eysa qaytip kelginide» — belkim kölning udulidiki qashqa qaytqanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25. □ **8:48** «Yüreklik bol, qizim, ishenching séni saqaytti!» — bu ayal némishqa shundaq qorqti? «Mat.» 9:22diki izahatni körüng. ■ **8:49** Mar. 5:35.

— Qorqmighin! Peqet ishenchte bol, u saqiyip kétidu, — dédi.

⁵¹ U öyge barghanda Pétrus, Yuhanna, Yaqup we qizning ata-anisidin bashqa héchkimning özi bilen bille öyge kirishige ruxset qilmidi. ⁵² U yerdikiler xemmisi qizgha matem tutup yigha-zar kötürüwatatti. Lékin u:

— Boldi, yighlimanglar! Chünki qiz ölmidi, peqet uxlap qaptu! — dédi.■

⁵³ Ular bolsa qizning alliqachan jan üzdi dep bilgechke, uni mesxire qildi. ⁵⁴ Lékin u ularni chiqiriwétip, qizning qolidin tartip:

— Balam, ornungdin tur, — dep chaqirdi. ⁵⁵ Qizning rohi qaytip kélip, u derhal ornidin turdi. U qizgha yégüdek birnéme bérishni éytti. ⁵⁶ Qizning ata-anisi intayin heyran qélishiti. Lékin u ulargha bu ishni héchkimge éytmasliqni tapilidi.

9

Eysaning on ikki rosulni ewetishi

Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

¹ Eysa on ikkiylenni chaqirip, ulargha barliq jinlarni heydiwétish we késellerni saqaytishqa qudret we hoquq berdi.■ ² Andin ularni Xudaning padishahliqini jar qilish we késellerni saqaytishqa ewetti.■ ³ U ulargha:

— Siler seper üçün héch nerse almanglar, ne hasa, ne xurjun, ne nan, ne pul éliwalmanglar; birer artuq yektekmu éliwalmanglar.□ ■ ⁴ We qaysi öyge *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche shu öyde turunglar.□ ⁵ Emdi qaysi yerdiki kishiler silerni qobul qilmisa, u sheherdin chiqqininglarda ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topinimu qéqiwétinglar! — dédi.□ ■

⁶ Muxlislar yolgha chiqip, yéza-qishlaqlarni arilap xush xewerni élan qilip, hemme yerde késellerni saqaytti.

⁷ Emdi Hérod hakim uning barliq qilghanliridin xewer tépip, qaymuqup qaldi. Chünki beziler: «Mana Yehya ölümdin tiriliptu!» dése,□ ■ ⁸ yene beziler: «Ilyas peyghember *qayta* peyda boldi» we yene bashqilar: «Qedimki peyghemberlerdin biri qaytidin tiriliptu!» deytti.

⁹ Hérod: «Men Yehyaning kallisini aldurghanidim, emdi men mushu gépini anglawatqan zat zadi kimdu?» — dédi. Shuning bilen u uni körüş pursitini izdidi.

Besh ming kishini toydurush

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yh. 6:1-14

¹⁰ Rosullar bolsa qaytip kélip, özlirining qilghan ishlirining hemmisini Eysagha melum qildi. U ularni élip, xupiyane halda Beyt-Saida dégen sheherdiki xilwet bir yerge keldi.

■ ¹¹ Biraq xalayıq buningdin xewer tépip uninggha egiship keldi. U ularni qarshi élip, ulargha Xudaning padishahliqi toghrisida sözlidi we shipagha mohtajlarni saqaytti.

¹² Kün olturay dégende, on ikkiylen uning aldigha kélip uninggha:

■ **8:52** Yuh. 11:11. ■ **9:1** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 6:13. ■ **9:2** Mat. 10:7. □ **9:3** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **9:3** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ **9:4** «u yurttin ketküche shu öyde turunglar» — yaki «u yurttin ketküche shu öyde chiqip-kirip turunglar». Kona zamanlarda peylasoplar we «telim bergüchiler» öymu-öy yürüp tilemchilik qilatti. Emma Mesih muxlisliri shundaq qilmasliqi kérek idi. Yene 10:7 we uningdiki izahatnimu körüng. □ **9:5** «u sheherdin chiqqininglarda ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topinimu qéqiwétinglar!» — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq» dégeni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. ■ **9:5** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ **9:7** «Hérod hakim» — mushu yerde «hakim» grék tilidiki «tétrarq»ni bildüridu. 3:1diki izahatni körüng. ■ **9:7** Mat. 14:1; Mar. 6:14. ■ **9:10** Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32.

— Xalayıqni yolgha salsang, ular etrapniki yéza-qishlaqlargha we étizlarga bérip qon'ghudek jaylar we ozuq-tülük tapsun; chünki mushu yer chöllük iken, — dédi.■

¹³ Lékin u ulargha:

— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.

— Bizde peqet besh nan bilen ikki béliqtin bashqa nerse yoq. Bu barliq xelqke ozuq-tülük sétiwélip kélemduq?! — déyishti ular. ■ ¹⁴ Chünki shu yerde yighilghan erlerningla sani besh mingche idi.

U muxlislargha:

— Xalayıqni elliktin-elliktin bölüp olturghuzunglar, — dédi.□

¹⁵ Ular uning déginiche qilip hemmeylenni olturghuzdi. ¹⁶ Eysa besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytip bularni beriket-lidi. Andin ularni oshtup, xalayıqqa sunup bérish üçün muxlislirigha berdi. ■

¹⁷ Hemmeylen yep toyundi. Andin shulardin éship qalghan parchilirini on ikki séwetke yighip qachilidi.□

Pétrusning Eysani «Mesih» dep tonushi

Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

¹⁸ We shundaq boldiki, u özi yalghuz dua qiliwatqanda, muxlisliri yénida turatti. U ulardin:

— Xalayıq méni kim deydu? — dep soridi.■

¹⁹ Ular jawaben: — Beziler séni Chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember*, we yene beziler qedimki peyghemberlerdin biri tiriliptu deydu, — dédi.■

²⁰ U ulardin:

— Silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

Pétrus jawab bérip: — Sen Xudaning Mesihidursen, — dédi.□

²¹ U ulargha qattiq jékilep, bu ishni héchkinge tinmanglar, dep tapilidi. ²² — Chünki Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat us-tazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüşhi we üç kündin kéyin tirildürülüşhi muqerrer, — dédi.■

²³ Andin u ularning hemmisige mundaq dédi:

— Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining kréstini kütürüp manga egeshsun! □ ■ ²⁴ Chünki kimdekim öz hayatini qutquzimen deydiken, choqum uningdin mehrum bolidu, lékin men üçün öz hayatidin mehrum bolghan kishi hayatini qutquzidu. ■ ²⁵ Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup, özini halak qilsa yaki özidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! ²⁶ Chünki kimdekim mendin we méning sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oghli özining shan-sheripi ichide, uning Atisining we muqeddes perishtilerning shan-sheripi ichide qaytip kelginide uningdinmu nomus qilidu. □ ■ ²⁷ Lékin men derheqiqet silerge shuni éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqini köridighanlar bardur.■

■ **9:12** Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yuh. 6:5. ■ **9:13** Mat. 14:16; Mar. 6:37; Yuh. 6:9. □ **9:14** «erlerningla **sani besh mingche**» — bala-chaqiliri hésablanmighan. ■ **9:16** 1Sam. 9:13. □ **9:17** «séwet» — grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kütüreydighan séwetler. ■ **9:18** Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ **9:19** Mat. 14:2. □ **9:20** «sen **Xudaning Mesihidursen**» — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebirler»imizni körüng. «Xudaning Mesih» démek, Xuda teyinlep ewetken Mesih. ■ **9:22** Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 18:31; 24:7. □ **9:23** «Kimdekim **manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining kréstini kütürüp manga egeshsun!**» — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **9:23** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 14:27. ■ **9:24** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 17:33; Yuh. 12:25. □ **9:26** «Insan'oghli özining **shan-sheripi ichide... qaytip kelginide...**» — «Insan'oghli» Mesihning özi, elwette. Bu ibare toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ **9:26** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. ■ **9:27** Mat. 16:28; Mar. 9:1.

*Eysaning julaliqta körünishi**Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8*

²⁸ Bu sözlernin texminen sekkiz kün keyin shundaq boldiki, u Pétrus, Yuhanna we Yaqupni élip, dua qilish üçün bir taghqa chiqti. ■ ²⁹ U dua qiliwatqinida, uning yüzining qiyapiti özgerdi we kiyimliri ap'aq bolup chaqmaqtek chaqnidi. ³⁰ We mana, ikki adem peyda bolup uning bilen sözlshishiwatqanidi; ular Musa we Ilyas *peyghemberler* idi. ³¹ Ular parlaq jula ichide ayan bolup, uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti.□

³² Emdi Pétrus we uning hemrahilirini xéli ügidek basqanidi; lékin ularning uyqusi toluq échilghanda ular uning shan-sheripini we uning bilen bille turghan ikki ademzatni kördi. ³³ We shundaq boldiki, bu ikkisi Eysadin ayriliwatqanda, Pétrus özining némini dewatqanliqini bilmigen halda Eysagha:

— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli, — dédi.□

³⁴ Lékin u bu geplerni qiliwatqanda, bir parche bulut peyda bolup ularni qapliwaldi; ular bulut ichige kirip qalghinida qorqushup ketti. ³⁵ Buluttin tuyuqsiz bir awaz anglinip:

— Bu Méning söyümlük Oghlumdur. Uninggha qulaq sélinglar! — dédi.□ ■

³⁶ Awaz anglan'ghandin keyin, qarisa, Eysa özi yalghuz qalghanidi. Ular süküt qilip qélishiti we shu künlerde özliri körgen ishlardin héchqaysisini héchkimge éytmedi.

*Uning jin chaplashqan balini saqaytishi**Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27*

³⁷ Etsi, ular taghdin chüshken waqtida, zor bir top kishiler uni qarshi aldi. ■ ³⁸ Mana, topning arisidin bireylen warqirap:

— Ustaz, ötünüp qalay, oghlumgha ichingni aghritip qarap qoyghaysen! Chünki u méning birla balam idi. ³⁹ Mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi; u uning bedinini tartishturup, aghzidin aq köpük keltürüwétidu. *Jin* uni daim dégüdek qiynap, uninggha héch aram bermeydu. □ ⁴⁰ Men muxlisliringizdin rohni heydiwétishni ötünüwidim, biraq ular undaq qilalmidi, — dédi.

⁴¹ Eysa jawaben: — Ey étiqadsiz we tetür dewr, siler bilen qachan'ghiche turup, silerge sewr qilay? — Oghlungni aldimga élip kelgin — dédi.

⁴² Bala téxi yolda kéliwatqanda, jin uni yiqitip, pütün bedinini tartishturdi. Eysa napak rohqa tenbih bérip, balini saqaytti we uni atisigha qayturup berdi. □ ⁴³ Hemmeylen Xudaning shereplik küch-qudritige qin-qinigha patmay teejjüplendi. Hemmisi Eysaning qilghanlirigha heyran qéliship turghanda, u muxlislirigha mundaq éytti:

⁴⁴ — Bu sözlerni qulaqliringlarga obdan singdürüp qoyunglar. Chünki Insan'oghli pat arida *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurup bérilidu, — dédi.■

■ **9:28** Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ **9:31** «... uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti» — bu bayanda «dunyadin ötüp kétish» intayin ehmiyetlik söz, grék tilida «éksodus» dégen bilen ipadilini. Bu söz Israil xelqining «Misirdin chiqish»ini bildürgenidi. Démek, Musa peyghember Israil xelqini Misirning qulluqidin qutquzghandek, Eysa Mesih Xudaning xelqini gunahning we Sheytanning qulluqidin (öz qurbanliqi arqiliqi) qutquzidighan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliiri we «qoshumche söz»imizni körüng). □ **9:33** «Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli» — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:35** «Bu Méning söyümlük Oghlumdur...» — yaki «Bu Méning Oghlum, Méning tallighinim...». ■ **9:35** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **9:37** Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ **9:39** «mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi» — «roh» shübhisizki yaman roh, jinni körsitidu. □ **9:42** «jin uni yiqitip,...» — yaki «jin uni yirtip...». ■ **9:44** Mat. 17:22; Mar. 9:31.

⁴⁵ Biraq ular bu sözni chüshinelmidi. Buning menisi ular chüshinip yetmisun üçün ulardin yoshurulghanidi. Ular uningdin bu söz toghruluq sorashqimu pétinalmidi. □ ■

Xudaning neziride kim eng ulugh?

Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

⁴⁶ Emdi muxlislar arisida ulardin kimning eng ulugh bolidighanliqi toghruluq talash-tartish peyda boldi. ■ ⁴⁷ Emma Eysa ularning könglidiki oylarni körüp yétip, kichik bir balini élip yénida turghuzup, ⁴⁸ ulargha:

— Kim méning namimda bu kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu we kim méni qobul qilsa, méni ewetküchini qobul qilghan bolidu. Aranglarda özini eng töwen tutqini bolsa ulugh bolidu, — dédi. ■

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur

Mar. 9:38-40

⁴⁹ Yuhanna jawaben uninggha:

— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshmigenliki tüpeylidin, uni tostuq, — dédi. ■

⁵⁰ Lékin Eysa uninggha: — Uni tosmanglar. Chünki kim silerge qarshi turmisa silerni qollighanlardindur, — dédi. ■

Eysani qarshi almighan yéza

⁵¹ We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylik bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti. □ ■ ⁵² *Shuning üçün* u aldin elchilerni ewetti. Ular yolgha chiqip, uning kélishige teyyarliq qilish üçün Samariye ölkisidiki bir yézigha kirdi. ⁵³ Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanliqi tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi. □ ■ ⁵⁴ Uning muxlisiridin Yaqup bilen Yuhanna bu ishni körüp:

— I Reb, ularni köydürüp yoqitish üçün Iliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen? — dédi. □

⁵⁵ Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanliqinglarni bilmeydikensiler» — dédi. □ ⁵⁶ Andin ular bashqa bir yézigha ötüp ketti. ■

Eysagha egishishning bedili

Mat. 8:19-22

⁵⁷ We shundaq boldiki, ular yolda kétiwatqanda, birsi uninggha:

— I Reb, sen qeyerge barma, men sanga egiship mangimen, — dédi. ■

□ **9:45** «Buning menisi ular chüshinip yetmisun üçün ulardin yoshurulghanidi» — kim teripidin yoshurulghanliqi éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz galliqi teripidinmu? Bizningche Sheytan bu ishni qilghuchi idi; chünki Mesih özining pütün dunya üçün ölüp pida bolushini muxlislarning chüshinishini xalaytti (44-ayette). ■ **9:45** Luqa 2:50; 18:34. ■ **9:46** Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24. ■ **9:48** Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yuh. 13:20. ■ **9:49** Mar. 9:38. ■ **9:50** Mat. 12:30; Luqa 11:23. □ **9:51** «We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylik bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti» — bu ayette Mesih Eysaning «Yérusalémgha baridighan seper»i bashlinidu; seperning «axirqi nuqta»si belkim 19:48de tépilidu. ■ **9:51** Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16.

□ **9:53** «Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanliqi tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi» — Samariyelikler adette ademlerning Yérusalémgha bérüp shu yerde ibadet qilishini och köretti; chünki ular: «Bizning Samariyemizde heqiqiy ibadetxana bardur» — deytti. ■ **9:53** Yuh. 4:9. □ **9:54** «I Reb, ularni köydürüp yoqitish üçün Iliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen?» — bezi kona köchürmilerde: «Iliyas peyghemberdek» dégen sözler tépilmaydu. □ **9:55** «Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanliqinglarni bilmeydikensiler» — dédi» — bezi kona köchürmilerde peqet «Lékin u burulup ularni eyiblidu» déyilidu. ■ **9:56** Yuh. 3:17; 12:47. ■ **9:57** Mat. 8:19.

⁵⁸ Eysa uninggha:

— Tülkilerning öngküliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar. Biraq Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.

⁵⁹ U yene bashqa birsighe:

— Manga egeshkin! — dédi.

Lékin u:

— Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen, — dédi. □ ■

⁶⁰ Lékin Eysa uninggha — Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin, — dédi. □ ■

⁶¹ Yene birsi:

— Ey Reb, men sanga egishimen, lékin awwal öyümge bérip, öydikilirim bilen xoshlishishingha ijazet bergeysen, — dédi.

⁶² — Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestur, — dédi. □ ■

10

Eysaning yetmish muxlisini ewetishi

¹ Bu ishlardin kéyin, Reb muxlislardin yene yetmishini teyinlep, özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti. □ ² U ulargha mundaq tapilidi: — Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken. Shunga hosul Igisidin köprek ishlemchilerni Öz hosulungni yighishqa ewetkeysen, dep tilenglar. □ ■ ³ Ménginglar! Men qozilarni bõrilerning arisigha ewetkendek silerni ewetimen. □ ⁴ Hemyan, xurjun we keshler almanglar; yolda kishiler bilen salamlishishqa *toxtimanglar*. □ ■ ⁵ Qaysi öyge kirsenglar, aldi bilen: «Mushu öydikilerge aramliq bolghay!» denglar. □ ■ ⁶ U öyde «aramliq igisi» bolsa, tiligen aramliqinglar shu öyge qonidu; eger bolmisa, u aramliq özünglarga yanidu. □ ⁷ Andin chüshken öyde turup yötkelmengler, shu

□ **9:59** «Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen» — bu ademning sözide üç imkaniyet bar: (1) uning atisi ölgenidi, biraq téxi yerlikke qoyulmighan; bizningche bu sherqte mumkin emes, adem ölgende derhal depne qilish kérek; (2) shu dewrde Yehudiyede turghanlar arisida, ölgüchilerni ölüp bir yildin kéyin, yene bir depne murasimini ötküzidighan örp-adet bar idi (Uyghur xelqi arisidiki «yilliq nezir»dek). Bu kishi téxi bu murasimni ötküzimigen; (3) uning atisi tirik. Undaqta menisi «atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüp, andin sanga egisheychu!» dégendek. ■ **9:59** Mat. 8:21. □ **9:60** «Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin» — yuqiriqi izahatni körüng. Meyli bu kishi atisining «yilliq depne»sini ötküzmeckchi bolsun yaki atisi téxi tirik bolsun, Rebning bu jawabida «Bu séning ishing emes; sen özüng «rohiy tirik» adem bolsangla déginimdek qil, rohiy hayatni yetküzidighan Xudaning padishahliqini jakarla; sen éytqan bu ish «rohiy ölgenler»ning ishi, xalas» dégen ichki mene éniq körünidu. ■ **9:60** Mat. 8:22. □ **9:62** «Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestu» — adem qosh heydigende, keynige qarisa tüz heydiyelmeydu. ■ **9:62** Pend. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pét. 2:20. □ **10:1** «özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti» — «özidin burun» grék tilida «uning yüzidin burun». Bezi kona köchürmilerde «yetmish ikkisi» déyilidu. 99□ köchürmilerde «yetmish» déyilidu. Bu san Tewrattiki birnechche «xasiyetlik sanlar»gha mas kélidu; mesilen, Israïlning 12 qebilisi bar idi we 70 aqsaqali bar idi («Chöl.» 11:11ni körüng). Estayidil oqurmenler Tewrattiki bashqa yerlerdin mushu «12+70» dégen ikki sanning bille kelginini körüdu. □ **10:2** «Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken» — «hosul» mushu yerde Xudaning padishahliqini qobul qilishqa teyyar turidighan kishilerni bildüridu, elwette. Mushundaq ademler «ormichilar»gha, yeni özlirige xush xewerni yetküzgüchilerge mohtajdur. «hosulning Igisi» — Xuda, elwette. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yuh. 4:35; 2Tés. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». «yolda kishiler bilen salamlishishqa toxtimanglar» — ashu dewrdiki Yehudiylar arisida salamlishishqa adette uzun waqit kététti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. ■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6** «U öyde «aramliq igisi» bolsa...» — «aramliq igisi» grék tilida «aramliqning oghli» déyilidu. Undaq ademler, shühhisizki, amanliqperwer bolup, Xudadin kélidighan amanliqni söyidu, shundaqla xush xewerni qarshi alidu.

Öydikilerning berginini yep-ichinglar, chunki ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur. U Öydin bu öyge yötkilip yürmenklar. □ ■

⁸ Siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilsa, ular aldinglarga néme qoysa shuni yenglar. ⁹ U yerdiki késellerni saqaytip, ulargha: «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» denglar. □ ¹⁰ Biraq siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilmisa, ularning reste-kochilirigha chiqip köpchilikke: ■ ¹¹ «Silerge agah bolsun üçün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisinimu qéqip chüshürüwétimiz! Halbuki, shuni bilip qoyunglarki, Xudaning padishahliqi silerge *rasttinla* yéqinlashti!» – denglar. □ ■ ¹² Men silerge éytip qoyayki, shu küni hetta Sodom shehiridikilerning köridighini bu sheherdikilerningkidin yénik bolidu. □

Eysani ret qilghanlar

Mat. 11:20-24

¹³ Halinglarga way, ey qorazinliqlar! Halinglarga way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chunki silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla bözge yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti. □ ¹⁴ Qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu. ¹⁵ Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chüshürülsiler! □

¹⁶ *U muxlisirigha yene:*

– Kimdekim silerni tingshisa, ménimu tingshighan bolidu; kimdekim silerni chetke qaqsqa, ménimu chetke qaqqan bolidu; kim méni chetke qaqqan bolsa, méni ewetküchinimu chetke qaqqan bolidu, – dédi. ■

Yetmish muxlisning qaytip kélishi

¹⁷ Yetmish muxlis xushal-xuramliq ichide qaytip kélip:

– I Reb! Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken! – dep melum qildi. □

□ **10:7** «Andin **chüshken öyde turup yötkelmengler**» — démek, u öydin bu öyge yötkilip yürmenklar. «**ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur**» — démek, xush xewerge ériship, rohiy payda körgen anglighuchilarning xush xewerchilerge jismaniye jehettin yadrem bérishi tégishlik ishtur. «**U öydin bu öyge yötkilip yürmenklar**» — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisleri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymü-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:7** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18. □ **10:9** «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» — mushu söz grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünlargha chüshti!» dégen menini bildüridu. 11-ayetni we 11:20nimu körüng. ■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 9:5. □ **10:11** «Silerge agah bolsun üçün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisinimu qéqip chüshürüwétimiz!» — «ayaghdiki topini qéqip chüshürüwétish» — mushu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. «Xudaning padishahliqi silerge *rasttinla* yéqinlashti!» — 9-ayettiki izahatta éytilghandek, bu sözler grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünlargha chüshti!» dégen menini bildürüshi mumkin, we belkim mushu yerde del shu menididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6. □ **10:12** «Shu küni hetta Sodom shehiridikilerning köridighini bu sheherdikilerningkidin yénik bolidu» — bashqa alahide waqit körsitilmise, «shu küni» muqeddes kitabta herdaim qiyamet künini, yeni Mesihning qaytip kélidighan künini körsitidu. «**Sodom shehiri**» — Ibrahim peyghember zamanidiki sheher bolup, bu sheherlarning adamlari oxshash jinsliqlar zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni adamlari bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan. □ **10:13** «**Tur we Zidon sheherliri**» — Tur we Zidon esli butperes yat ellerning sheherliri idi. Mesilen, «Ez.» 26-29-babni körüng. «u yerlerdikiler xéli burunla bözge yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti» — «bözge yöginip, külge milinish» kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlarga towa qilishning bir ipadisi idi. □ **10:15** «**Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!**» — bashqa birxil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yuh. 13:20. □ **10:17** «**Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken!**» — ular adamlarni azad qilip chaplashqan jinlarni heydigen.

18 U ulargha:

— Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen. □ ■

19 Mana, men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-qudritini bésip tashlashqa hoquq berdim. Héchqachan héchqandaq nerse silerge zerer yetküzelmeydu. □ ■ 20 Lékin siler rohlarning silerge boysun'ghanliqi tüpeylidin shadlan-manglar, belki naminglarning ershlerde pütülgenliki tüpeylidin shadlininglar, — dédi. ■

Eysaning xushalliqi

Mat. 11:25-27; 13:16-17

21 Shu waqıtta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi:

«Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu heqiqetlerni danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqing üçün séni medhiyileymen! Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi. □ ■

22 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulning kimlikini Atidin bashqa héchkim bilmeydu, we Atiningmu kimlikini Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim bilmeydu. ■

23 Andin u muxlisirigha burulup, ulargha astighina:

Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder bextliktur! □ ■ 24 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, nurghun peyghemberler we padishahlar siler körgen ishlarni körüşke intizar bolghini bilen ularni körmigen; we siler anglawatqan ishlarni anglashqa intizar bolghini bilen, ularni anglap baqmighan, — dédi. ■

Méhriban Samariyelik toghrisidiki temsil

25 We mana, Tewrat ustazliridin biri ornidin turup Eysani sinimaqchi bolup:

— Ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek? — dep soridi. □

26 U jawaben: — Tewrat qanunida néme pütülgen? Buninggha özüng qandaq qaraysen? — dédi. □

27 Héliqi kishi jawaben:

— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygendek söy» — dédi. □ ■

28 Eysa uninggha: — Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen, — dédi. □

□ 10:18 «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen» — grék tilida «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körüwatattim» — yetmish muxlis wezipisini orundighanda Eysa ularning jin-sheytanlarning üstidin bolghan ghelebisini körüwatatti. ■ 10:18 Weh. 12:8, 9. □ 10:19 «men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-qudritini bésip tashlashqa hoquq berdim» — mushu ayyette «yilan-chayanlar» belkim Sheytanning küchliri, yeni jin-alwastilarni körsitidu; «düshmen» bolsa Sheytanning özini körsitidu. ■ 10:19 Mar. 16:18; Ros. 28:5. ■ 10:20 Mis. 32:32; Yesh. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ 10:21 «Shu waqıtta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi...» — «rohta xushallinip...» belkim öz rohida xushallandi. Bezi alimlar «rohta»ni «Muqeddes Rohta» dep chüshinidu. ■ 10:21 Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14. ■ 10:22 Zeb. 8:5-6; Yuh. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. □ 10:23 «Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder bextliktur!» — yaki «Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder mubarektur», «mubarek» eslide «Xuda teripidin beriketlen'gey» dégen menide. ■ 10:23 Mat. 13:16. ■ 10:24 1Pét. 1:10. □ 10:25 «Ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek?» — grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. □ 10:26 «buninggha özüng qandaq qaraysen?» — grék tilida «buni qandaq oquysen?». □ 10:27 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygendek söy» — «Qan.» 6:5 we «Law.» 19:18. ■ 10:27 Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ 10:28 «Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen» — «Xudani söyüş» üçün Uni tonush kérek; uni tonush üçün Oghli bilen munasiwette bolush kérek (22-ayetni körüng).

²⁹ Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup, Eysadin yene sorap:

— Emdi «Méning qoshnam» kimdur? — dédi.□

³⁰ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Bir adem Yérusalémdin Yérixo shehirige chüshüwétip, yolda qaraqchilarning qoligha chüshüp qaptu. Qaraqchilar uning kiyim-kécheqlirini salduruwélip, uni yarilandurup, chala ölük halda tashlap kétiptu. ³¹ We shundaq boldiki, melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu.

□ ³² Shuningdek bir Lawiyliq *rohaniy* bu yerge kelgende, yénigha kélip qarap qoyup, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu. □ ³³ Lékin seperde bolghan bir Samariyelik héliqi ademning yénigha kelgende, uni körüpla ich aghritiptu □ ³⁴ we aldigha béríp, jarahetlirige may we sharab quyup, téngip qoyuptu. Andin uni öz ulighiqa mindürüp, bir saraygha élip béríp, u yerde halidin xewer aptu. ³⁵ Etisi yolgha chiqqanda, ikki kümüş dinarni élip saraywen'ge béríp: «Uninggha qarap qoyung, buningdin artuq chiqim bolsa, qaytishimda sizge töleymen» deptu.□

³⁶ Emdi Eysa héliqi ustazdin:

— Séningche, bu üç adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige heqiqiy qoshna bolghan? — dep soridi.□

³⁷ — Uninggha méhribanliq körsetken kishi, — dep jawab berdi u.

Eysa uninggha: — Undaq bolsa, sen hem béríp shuninggha oxshash qilghin, — dédi.

Eysaning Marta we Meryemde méhman bolushi

³⁸ We shundaq boldiki, u *muxlisliri bilen bille* yolda kétiwétip, melum bir yézigha kirdi. U yerde Marta isimlik bir ayal uni öyige chaqirip méhman qildi. □ ³⁹ Martaning Meryem isimlik bir singlisi bar idi. U Eysaning ayighi aldida olturup, uning söz-kalamini tingshiwatatti. ⁴⁰ Emdi méhmanlarni kütüsh ishlirining köplükidin köngli bölünüp ketken Marta Eysaning aldigha kélip:

— I Reb, singlimning méni méhman kütkili yalghuz tashlap qoyghinigha karing bolmamdu? Uni manga yardemlishishke buyrughin! — dédi.

⁴¹ Lékin Eysa uninggha jawaben:

— Ey Marta, Marta, sen köp ishlarning ghémini yep aware bolup yürüwatisen. □ ⁴² Biraq birla ish zörürdur; we Meryem shuningdin özige nésiwe bolidighan yaxshi ülüşni tallidi;

□ **10:29** «Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup,...» — yaki «Lékin özining soal sorishining yolluq ikenlikini bildürüş üçün...». «Emdi «Méning qoshnam» kimdur?» — Yehudiy ölimilar we ustazlarga nisbeten «bizning qoshnilirimiz» peqet «Yehudiy qérindashlirimiz» dep hésablash kérek idi. Yehudiy emesler we Samariyelikler hergiz «qoshna» hésablanmaytti. □ **10:31** «melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu» — mushu kahin Yehudiy bolushi kérek, elwette. Eger héliqi adem ölgen bolsa, undaqta kahin uninggha tegse, «napak hésablinip» muqeddes ibadetxanida ishleshke waqitliq nalayiq bolatti. Biraq u «(yuqiridin) chüshiwatidu» — démek, ibadetxanidin bashqa yerge kétiwatqanidi. Shuning bilen uning: «Mushu ölgende ademge tegsem bolmaydu» dégen bahanini qilishi téximu orunsiz idi. Chünki u «napak» bolup qalsa, ibadetxanigha kirish kérek bolghan waqitqiche alliqachan «paqlinip bolatti». □ **10:32** «bir Lawiyliq rohaniy» — Lawiyylar muqeddes ibadetxanida kahinlarga yaremchi bolatti we bashqa rohiy ishlar, jümlidin telim bérish bilen shughullinatti. Eger héliqi kishi ölgen bolsa, umu «ölgen adem»ge tegsem «napak bolimen», dégenni bahane qilalaytti. □ **10:33** «bir Samariyelik...» — «Samariyelikler» Yehudiylar och körgen, «kapir» dep hésablighan xelq idi. □ **10:35** «dinar» — grék tilida «dénarius» — Ikki dinar bir ishchining ikki künlük heqqige yéqin. □ **10:36** «Séningche, bu üç adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige heqiqiy qoshna bolghan?» — mushu temsil boyiche muhim soal «qoshnam kim?» emes, belki «men dégen kim?». Mesihning temsli boyiche, méning yénimda turghan herqandaq kishige (qaysi millettin bolushidin qet'iynezer) «qoshna bolush»umgha toghra kélidu. Démek, «Men bashqilargha heqiqiy qoshnimen?». □ **10:38** «u muxlisliri bilen bille yolda kétiwétip...» — grék tilida «ular yolda kétiwétip...». □ **10:41** «Marta, Marta,...» — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu.

bu hergiz uningdin tartiwélinmaydu — dédi.□

11

Dua qilish toghrisidiki telim

Mat. 6:9-15

¹ Emdi shundaq boldiki, u bir yerde dua qiliwatatti; dua ayaghlashqanda, muxlisiridin biri uningdin:

— I Reb, Yehya öz muxlisirigha ögetkinidek, senmu bizge dua qilishni ögetseng, — dédi.

² U ulargha mundaq dédi:

— Dua qilghinlarda, mundaq denglar:

«I Ata,

Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay.

Séning padishahliqing kelgey.

³ Her künlük nénimizni bizge herkünü bergeysen.

⁴ Bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek,

Senmu gunahlimizni kechürgeysen.

Bizni azdurulushlarga uchratquzmighaysen».□

⁵ U sözini *dawam qilip* ulargha mundaq dédi:

— Silerning ichinglardin biringlarning bir dosti bolup, yérim kéchide uning qéshigha bérip: Ey dostum, manga üç nan örne bergin; ⁶ chünki manga seperdin bir dostum keldi we uning aldigha qoyghudek bir nersem qalmaptu, dése, ⁷ u öyining ichide turup: «Méni aware qilmighin, ishik taqaqliq, balilar orunda yénimda yatidu. Sanga élip bérishke qopalmaymen», déyishi mumkin.□ ⁸ Silerge shuni éytimenki, gerche u uning dosti bolush süpiti bilen bérishke ornidin turmisimu, uning xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi bilen u choqum ornidin turup, qanche lazim bolsa uninggha béridu.□ ⁹ Shuning üçün men silerge éytayki, tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler. Ishikni chékinglar, échilidu. ■ ¹⁰ Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu. ¹¹ Aranglarda ata bolghuchilar öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash béridighanlar barmu?! Yaki béliq telep qilsa, yilan béridighanlar barmu? ■ ¹² Tuxum telep qilsa, chayan béridighanlar barmu? ¹³ Emdi siler rezil turup öz perzentliringlarga yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Ata Özidin tiligenlerge Muqeddes Rohni téximu ata qilmasmu?

Eysa «Beelzebul», yeni Sheytandin küchlüktur

Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27

¹⁴ Emdi u bir kishidin «ademni gacha qilghuchi» jinni heydiwetkende, shundaq boldiki, jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayıq buninggha intayin heyran

□ **10:42** «biraq **birla ish zörürdur**» — bu néme ish? Mesihning bu intayin muhim bayani toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **11:4** «**bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek...**» — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu; ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **11:7** «balilar **orunda yénimda yatidu**» — yaki «balilirim hemmimiz yétip qalduq». □ **11:8** «uning **xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi bilen...**» — «xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. ■ **11:9** Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **11:11** Mat. 7:9.

bolushti. □ ■ ¹⁵ Biraq ulardin beziliri: «U jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip heydiwétidu» — dédi. □ ■ ¹⁶ We bashqa beziler uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng, dep telep qilghili turdi. □ ¹⁷ Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:

— Öz ichidin bölünüp özara soqushqan herqandaq padishahliq weyran bolidu; we herqandaq aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawalliqqa yüz tutidu. ■

¹⁸ Shuninggha oxshash, eger Sheytan öz-özige qarshi chiqqan bolsa, undaqa, uning padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun? Chünki siler méni, «Jinlarni Beelzebulgha tayinip heydeydiken» deysiler. ¹⁹ Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun! □ ²⁰ Lékin men Xudaning barmiqi bilen jinlarni qoghlisam, undaqa Xudaning padishahliqi üstünglarga chüshüp namayan bolghan bolidu. □ ²¹ Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman qalidu; ²² lékin uningdin küchtünggür biri uning üstige hujum qilip uni yengse, uning tayan'ghan qorallirini tartivalidu we mal-mülklirini olja qilip özidikilerge teqsim qilip béridu.□

²³ Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *ademplerni* yighmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

²⁴ Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilishi bilen, u qurghaq jaylarni chörgilep yürüp birer aramgahni izdeydu; biraq tapalmighandin kéyin, «men chiqqan makanimgha qaytay!» deydu. □ ■ ²⁵ Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining pakiz tazilan'ghanliqini we retlen'genlikini bayqaydu-de, ²⁶ bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu.□ ■

□ **11:14** «jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayıq buninggha intayin heyran bolushti» — ularning heyran bolushining bir sewebi, Yehudiy ölimilarning pikriche, jinni heydesh üçün uning ismini jindin sorash kérek. Jin chaplashqan ademning aghzi arqiliq ismini éytsa, andin shu ismini ishliptip jinni heydigili bolatti. Emdi jin ademni gacha qilip qoyghan bolsa, jinning ismini bilish, shundaqla uni heydesh mumkin emes idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22. □ **11:15** «u jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip heydiwétidu» — «Beelzibul» (yaki, «Beelzibub») jinlarning padishahi Sheytanni körsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22. □ **11:16** «bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» — ular telep qilghan «møjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24. □ **11:19** «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun!» — bu sözning ikki sherhi bar: — (1) «silerning perzentliringlar» — Bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaqa Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki perisiylermu? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydeshke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» — Bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning oghullirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyeleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti. Bizningche (1)-közqarash toghra. «qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **11:20** «men Xudaning barmiqi bilen jinlarni qoghlisam...» — «Xudaning barmiqi» Uning küch-qudrisini körsitidu, elwette; lékin jinlarni bir terep qilish üçün Xuda pütkül bélikini emes, peqet «barmiqi»ni azraq midirlitip qoysila kupaye. □ **11:22** «Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman qalidu... » — (10-ayet) bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. «Uningdin küchtünggür biri», yeni uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. □ **11:24** «napak roh» — jinni körsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26** «Napak roh...bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu» — bu temsil hem jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini we shundaqla köchme menide Yehudiy xelqining ehwalinimu körsitidu. «Matta»diki («Mat.» 12:43-45 toghrisida) «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **11:26** Yuh. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20.

Heqiqiy bext

27 We shundaq boldiki, u bu geplerni qiliwatqanda, köpchilik arisida bir ayal awazini kötürüp:

— Séni kötürgen qorsa q we émitken emchek bextliktur! — dédi.

28 Biraq u jawaben: — Belki Xudaning sözini anglap, Uninggha itaet qilidighanlar bextliktur! — dédi.■

Karamet körsitish telipi

Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

29 Shu chaghda, top-tap ademler uning etrapigha olashqanda, u mundaq sözleshke bashlidi:

— Bu dewr derweqe rezil bir dewrdur; u möjizilik bir alametning köristilishni istep yürüdü. Biraq buninggha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydü. □ ■ 30 Chünki Yunus peyghemberning özi Ninewe shehiridikilerge alamet-karamet bolghinigha oxshash, Insan'oghlimu bu dewrge yene shundaq bolidu.

31 Qiyamet küni «Jenubtin kelgen ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlrini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üçün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, Sulaymandinmu ulugh birsi mushu yerde turidu. □ ■

32 Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap towa qilghan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu! □ ■

Xudaning yoruqluqini kishiler pütkül wujudi bilen qobul qilishi kérek

Mat. 5:15; 6:22-23

33 Héchkim chiraghni yéqip qoyup, uni yoshurun jayda qoymas, yaki üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni köridü. □ ■

34 Tenning chirighi közdür. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. □ ■ 35 Shuning

■ 11:28 Mat. 7:21; Yuh. 6:29; Rim. 2:13. □ 11:29 «... Buninggha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydü» — «Mat.» 12:39-40-ayetlerge qaralsun («Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu»). ■ 11:29 Yun. 2:1,11. □ 11:31 «Jenubtin kelgen ayal padishahi» — «Sheba padishahliqining ayal padishahi»ni körsitidu («1Pad.» 10:1-10ni körüng). «Sheba» belkim jenubiy Erebistanni körsitidu. ■ 11:31 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42. □ 11:32 «Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap towa qilghan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu!» — bu ayetler (29, 30 we -32-)de Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üç kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üçinchi küni tirilidighanliqini aldın éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberning alamet-karamiti» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. «bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu» — démek, «Butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq, bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ 11:32 Yun. 3:5. □ 11:33 «...üstige séwetni kömtürüp qoymas» — «séwet» grék tilida «ölchem séwet». ■ 11:33 Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luqa 8:16. □ 11:34 «eger közüng sap bolsa» — grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: — (1) «bir, bölünmes, birlashken, saq»; (2) «séxiy» dégen menisi bar. Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «közüng Xudaghila qarisa...» we «sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu. «eger közüng xunük bolsa,...» — «xunük» dégen söz grék tilida hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildürüdü. «Tenning chirighi közdür. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu» — Tewrat, «Pend.» 20:27ni körüng. ■ 11:34 Mat. 6:22.

üchün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun! □ 36 Emdi eger barche wujudung yoruq bolsa we uning héch yéri qarangghu bolmisa, wujudung xuddi chiragh parlaq nuri bilen séni yorutqandek tamamen ayding bolidu.

Perisiyler bilen Tewrat ustazlirining saxtipezlikini eyiblesh

Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

37 Eysa söz qiliwatqanda, bir Perisiy uni öyige ghizagha tekliq qildi. Shuning bilen u öyge kirip, dastixanda olturdi. □ 38 Lékin héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi. □ 39 Lékin Reb uninggha:

— Emdi siler ey Perisiyler, chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ichinglar hertürlük hérislik we rezillikke tolghandur. ■

40 Ey nadanlar, téshini Yaratquchi ichinimu yaratqan emesmu?! 41 Emdi öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu. □ ■

42 Halinglarga way, ey Perisiyler! Chünki siler hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq adalet we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétéwérisiler. Derweqe, awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek. □ ■

43 Halinglarga way, ey perisiyler! Chünki siler sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa, bazarlarda kishilerning silerge bolghan *hörmelik* salamlirigha amraqsiler. □ ■

44 Silerge way! Chünki siler xuddi kishiler kétéwétip, üstige dessep sélipmu sezmay ötüp ketken görlerge oxshaysiler! — dédi. □ ■

45 Tewrat ehliliridin biri uninggha:

— Ustaz, bularni éytqining bizgimu haqaret boldi! — dédi.

46 U uninggha mundaq jawab berdi:

— Silergimu way, ey Tewrat ehliliri! Chünki siler kötürelmigüdek éghir yüklerni ademlarning zimmisige artip qoysiler-yu, emma özünglar bu yüklerni kötürüshke birmu

□ 11:35 «Shuning üchün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun!» — mushu sirliq gep saxtipezlikni közde tutidu. Chünki birsi saxtipezlikni qilip: «Mende yoruqluq (heqiqet) bar» dep turuwalsa, axir bérip choqum öz-özini aldaydu; andin kéyin uningda bolghan qarangghuluq adettiki «gunahkar» kishilerde bolghan qarangghuluqtin téximü éghir bolup qalidu. U waqitta bu kishilerde bolghan «yoruqluq» emeliyette qarangghuluqtur. Mundaq saxtipezlik adette peqet melum étiqadi bar kishiler yaki dindarlar arisida peyda bolidu. □ 11:37

«...dastixanda olturdi» — grék tilida «...dastixanda yatti». Yehudiy xelqi dastixanda yanpashlap yatatti. □ 11:38

«héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi» — Yehudiy xelqi «tamaqtin ilgiri qol yuyush» peqet salamatlikke paydiliq bolupla qalmastin, belki insanlarga bir xil diniy sawab yetküzidu, dep qaraytti. Undaq qilmasliq ata-bowilirining qaldurghan qaide-yosunlirigha sel qarap ulargha qilin'ghan bihörmetlikke barawer idi. Shühhisizki, Mesih shu chaghda qesten qol yumay dastixanda olturghanidi. ■ 11:39

Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ 11:41 «öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «piyale ichidikidin sediqe béringlar, we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu». Lékin bizningche mushu yerde Mesih insanning öz ichini Xudagha béghishlash kéreklikining hemmidin muhim ikenlikini körsitidu. ■ 11:41

Yesh. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ 11:42 «siler Perisiyler hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidikini ishlar we kahinlarning kirimi üchün Öz xelqining mehsulatliridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi. «biraq adalet we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétéwérisiler» — Eysaning «Xudaning muhebbiti» déginu hem Xuda insanlarga baghligan muhebbet hem insanlar Xudagha baghlash kérek bolghan muhebbetnimu öz ichige alsa kérek. ■ 11:42

1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ 11:43 «siler Perisiyler... Bazarlarda kishilerning silerge bolghan *hörmelik* salamlirigha amraqsiler» — tarix tetqiqatlirigha asasen, Yehudiylarning öz «ustazliri»gha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ 11:43

Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ 11:44 «...siler xuddi kishiler kétéwétip, üstige dessep sélipmu sezmay ötüp ketken görlerge oxshaysiler!» — Yehudiy mollilarning Tewrat qanunigha sherh bérisiche «qebrilerge tégish» ademni kech kirgüche «napak» qilatti, yuyunush kérek idi. ■ 11:44

Mat. 23:27.

barmiqlarni tegküzmeysiler! □ ■ 47 Silerge way! Chünki peyghemberlarning qebrilirini yasap kéliwatisiler, lékin ata-bowiliringlar ularni öltürdi. ■ 48 Shuning bilen siler ata-bowiliringlar qilghanlirigha razi bolghanliqinglarga guwahliq béisiler. Chünki ular peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler. □ 49 Bu sewebt-inmu Xudaning danaligi deyduki: «Men ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghliwétidu». □ ■ 50-51 Shuning bilen dunya apiride bolghandin buyanqi barliq peyghemberlarning tökülgen qan qerzliri, yeni Habilning tökülgen qénidin tartip taki *ibadetxanidiki* qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan *kahin* Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler üçün mushu dewrdikilerdin hésab élinidu. Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bularning hemmisi mushu dewrdin élinidighan bolidu! □ ■ 52 Halinglarga way, ey Tewrat ehliliri! Chünki hékmet xezinisining achquchini élip turup, özünglar uning ichige kirmidinglar we kirey dégenlernimu kirgüzmidinglar. ■ 53 U shu yerdin chiqqandin kéyin, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning bilen qattiq qarshiliship, uningha köp ishlarni muzakirilishishke qistidi □ 54 we uning üstidin shikayet qilishqa sözidin birer eyib tépiwélisheq paylap yüretti.

12

Saxtipezliktin hoshyar bolush

Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

¹ Shu chaghlarda, minglighan kishiler yighilip, bir-birini dessiwetküdek qista-qistang bolushup ketkende, u awwal muxlisirigha söz qilip mundaq dédi:

– Perisiylarning échitqusidin, yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar. □ ■ ² Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu. ■ ³ Shunga silerning qarangghuda éytqanliringlar yoruqta anglinidu; öyning ichkiride xupiyane pichirlashqanliringlarmu ögzilerde jakarlinidu. □

⁴ Men siler dostlirimgha shuni éytimeyki, tenni öltürüp, bashqa héch ish qilalmaydighanlardin qorqmanglar. ■ ⁵ Lékin men silerge kimdin qorqushunglar kéreklikini körsitip qoyay: Öltürgendin kéyin, dozaxqa tashlashqa hoquqluq bolghuchidin qorqunglar; berheq silerge éytag – Uningdin qorqunglar!

□ **11:46** «siler kötürelmigüdek éghir yükleri ademlerning zimmesige artip qoysiler-yu,...» — «éghir yükler» her türlük qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **11:46** Yesh. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29. □ **11:48** «ular, **yeni ata-bowiliringlar** peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler» — Yehudiy xelqi daim «ulugh ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar» deytti. Ular mushu «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar»gha ching ésilwalatti, lékin peyghemberlarning sözlirige köngül bölmeytti, we ularning hazir ata-bowiliridek Xuda ewetken peyghemberlerge, hetta Qutquzghuchi-Mesihge bolghan ziyankeshlikiri toghruluq héch oylanmaytti (49-ayetni körüng). □ **11:49** ««Xudaning **danaligi deyduki**: «Men **ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghliwétidu**» — bu sözler melum peyghember éytqan söz bolmighini bilen, u köp bésharetlerning yighinchaqlinshidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luqa 10:3; Yuh. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51** «yeni **Habilning tökülgen qénidin tartip taki ibadetxanidiki qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan kahin Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler...**» — Habilning öltürülüşü toghruluq «Yar.» 4:8-11ni, Zekeriyaning öltürülüşü toghruluq «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlaturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we eng axirigha qoyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53** «**U shu yerdin chiqqandin kéyin...**» — yaki «U bularni éytqanda,...». □ **12:1** «Perisiylarning échitqusidin, **yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar**» — «Mat.» 16:1-12nimu körüng. Muqeddes yazmilarda échitqu (xémirturuch) köp yerlerde tekebburluq we saxtipezlikke simwol qilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 8:17. □ **12:3** «xupiyane **pichirlashqanliringlar**» — grék tilida «qulaqqa éytkinlinglar». ■ **12:4** Yesh. 51:7; Yer. 1:8; Mat. 10:28.

⁶ Besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu? Lékin ularning héchbirimu Xuda teripidin untulup qalghini yoq. □ ■ ⁷ Lékin hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. Shundaq iken, qorqmanglar; siler nurghunlighan qushqachtin qimmatliksiler! ■

Eysani étirap qilish we qilmasliq

⁸ — Biraq men silerge shuni éytip qoyayki, kim méni insanlarning aldida étirap qilsa, Insan'oghlimu uni Xudaning perishtiliri aldida étirap qilidu. ■ ⁹ Biraq insanlarning aldida méni tonumighan kishi, Xudaning perishtiliri aldidimu tonulmaydu. ■

¹⁰ Insan'oghliga qarshi söz qilghan herqandaq kishi kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa kupurluq qilghuchi bolsa kechürümge érishelmeydu. □ ■

¹¹ Lékin kishiler silerni sinagoglarga yaki hökümdarlar we emeldarlarning aldigha élip bérip soraqqa tartqanda, «*Erzge qandaq jawab bersem?*» yaki «*Néme désem bolar?*» dep endishe qilmanglar. ■ ¹² Chünki néme déyish kéreklikini shu waqti-saitide Muqeddes Roh silerge ögitidu.

Eqilsiz bay heqqidiki temsil

¹³ Köpchilik arisidin birsi uninggha:

— Ustaz, akamgha *atimizdin qalghan* mirasni men bilen teng ülishishke buyrughayla — dédi.

¹⁴ Lékin u uninggha jawaben: — Burader, kim méni silerning üstünlargha sotchi yaki üleshtürgüchi qildi? — dédi. □ ¹⁵ U köpchilikke qarap: — Pexes bolup özünlarni herxil tamaxorluqtin saqlanglar. Chünki insanning hayati uning mal-mülüklirining köplükige baghliq emestur, dédi. ■

¹⁶ Andin u ulargha mundaq bir temsilni éytip berdi:

— «Bir bayning yéri mol hosul bériptu. ¹⁷ U könglide «Qandaq qilay? Chünki bunchiwala hosulni qoyghudek yérim yoq» — dep oylaptu. ¹⁸ Andun u: — «Mundaq qilay: — Hazirqi ambarlirimni chuwwétip, téximu chongini yasap, barliq mehsulatirim we bashqa mal-mülüklirimni shu yerge yighip saqlay! ¹⁹ Andin öz-özümge: «Ey jénim, yighip saqlighan, köp yil yetküdek németliring bar, rahet ichide yep-ichip xush bolghin!» deydighan bolimen» dep oylaptu. ■

²⁰ Lékin Xuda uninggha:

«Ey exmeq, бүгүн kéchila jéning sendin telep qilip élinidu; undaqta bu toplighining kimgé qalidu?» deptu. ■

²¹ Xudaning aldida döletmen bolmay, özige xezine yighqanning hali shundaq bolar».

Étiqadchilar endishe qilmasliqi kérek

Mat. 6:19-21, 25-34

²² Andin u muxlislirigha mundaq dédi:

— Shuning üçün men silerge shuni éytip qoyayki, turmushunglar toghruluq, néme yer-miz yaki néme kiyermiz, dep endishe qilmanglar. ■ ²³ Chünki hayatliq yémekliktin, ten kiyim-kéchehtin ezizdur. ²⁴ Quzghunlarga qaranglar! Ular térimaydu we yighmaydu,

□ **12:6** «besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu?» — «tiyin» grék tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/8 Qismi idi. ■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32. ■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. □ **12:10** «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» — yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:10** 1Yuh. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14. □ **12:14** «Burader, kim méni silerning üstünlargha sotchi yaki üleshtürgüchi qildi?» — «Mis.» 2:14ni körüng. Mesih Musa peyghemberning rolini ret qildi. Bu muhim heqiqet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7. ■ **12:19** Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5. ■ **12:20** Zeb. 39:6; Zeb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yer. 17:11. ■ **12:22** Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7.

ularning ambar, iskilatirimu yoq. Lékin Xuda ularnimu ozuqlanduridu. Siler qushlardin qanchilik eziz-he! ■ ²⁵ Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünlarni birer saet uzartalaysiler? □ ■ ²⁶ Eger shunchilik kichikkine ishmu qolunglardin kelmise, néme üçün qalghan ishlar toghrisida ghem-endishe qilisiler? ²⁷ Nélupeplarning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaqmu égirmeydu; lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikimu yoq idi. □ ²⁸ Ey ishenchi ajizlar! Emdi Xuda daladiki bugün échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu?! ²⁹ Shundaq iken, néme yeymiz, néme ichimiz dep bash qaturmanglar, héchnémidin endishe qilmanglar. □ ³⁰ Chünki herqaysi eldikiler mana shundaq hemme nersilerge intilidu. Biraq Atanglar silerning bu nersilerge mohtajliqlarni bilidu; □ ³¹ shundaq iken, Uning padishahliqigha intilinglar we u chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu.■

³² Qorqmanglar, i kichik pada! Chünki Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi. □ ³³ Mal-mülkünlarni sétip, *kembeghellerge* xeyrxahliq qilinglar. Özünglarga uprimaydighan hemyan, ershlerde hergiz tügep ketmeydighan bir xezine hazirlanglar; — shu yerde oghri yéqin kelmeydu, küye yep yoqap ketmeydu. ■ ³⁴ Chünki bayliqlanglar qeyerde bolsa, qelbinglarmu shu yerde bolidu.

Mesihning kélishige teyyar bolunglar!

Mat. 24:45-51

³⁵ Siler bélinglarni ching baghlap, chiraghliringlarni yandurup turunglar; ■ ³⁶ xuddi xojayinining toy ziyapitidin qaytip kélishini kütüp turghan chakarlardek, herdaim teyyar turunglar. Shuning bilen xojayin kélip ishikni qaqqanda, chakarlar derhal chiqip ishikni achidighan bolidu. ³⁷ Xojayin qaytip kelgende, chakarlirining oyghaq, teyyar turghanliqini körse, bu chakarlarning bextidur! Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin özi bélini baghlap, ularni dastixan'gha olturghuzup, ularning aldigha kélip shexsen özi ularni kütüwalidu! ³⁸ We eger xojayin ikkinchi yaki üçinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur!□ ■

³⁹ Lékin shuni bilip qoyunglarki, eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti! □ ■ ⁴⁰ Shuning üçün silermu herdaim teyyar turunglar; chünki Insan'oghli siler oylimighan waqit-saette qaytip kélidu.■

⁴¹ Pétrus uningdin: — I Reb, sen bu temsilni bizgila qaritip éyttingmu yaki hemmeylen'ge qaritipmu? — dep soridi.

⁴² Reb mundaq dédi:

■ **12:24** Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □ **12:25** «qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünlarni birer saet uzartalaysiler?» — bashqa bir terjimisi: «qaysinglar ghem-qayghu bilen boyunggha birer ghérich qoshalaysiler?». ■ **12:25** Mat. 6:27. □ **12:27** «nélupepler...» — yaki «yawa gül-giyahlar...». «Sulayman» — ulugh padishah Sulayman. □ **12:29** «...bash qaturmanglar» — grék tilida «... (yémeklikke) intilmenglar». □ **12:30** «herqaysi eldikiler...» — grék tilida «bu dunyadiki (yat) ellerdikiler». «Yat eller» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti; muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-qudriti hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushi kérek idi. ■ **12:31** 1Tar. 3:13; Zeb. 37:25. □ **12:32** «Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi» — «padishahliq» bolsa Xudaning Öz padishahliqi, elwette. ■ **12:33** Mat. 6:20; 19:21; Luqa 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **12:35** Ef. 6:14; 1Pét. 1:13. □ **12:38** «eger xojayin ikkinchi yaki üçinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur!» — Yehudiylar kéche waqtini hésablighanda üç jések, rimliqlar bolsa töt jések dep hésablaytti. ■ **12:38** Mat. 24:42. □ **12:39** «eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti!» — muqeddes yazmildiki köp yerlerde Perwerdigarning künining «oghridek» (kütülmigen waqitta) kélidighanliqi tilgha élinidu. ■ **12:39** Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ **12:40** Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 21:34; 1Tés. 5:6.

— Xojayini öz öyidikilerga mes’ul qilib, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilib bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu? □ ■

⁴³ Xojayin öyige qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur! ⁴⁴ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu. ⁴⁵ Lékin mubada shu chakar könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep, bashqa chakarlar we dédekleri bozek qilishqa we yep-ichip, mest bolushqa bashlisa, ⁴⁶ Shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu we uni késip ikki parche qilib, uning nésiwisini étiqadsizlar bilen oxshash teqdırde békítidu.

⁴⁷ Emdi xojayinining iradisini bilip turup, teyyarlinip turmighan we xojayinining iradisi boyiche qilmighan chakar bolushigha tayaq yeydu. ■ ⁴⁸ Biraq xojayinining iradisini bilmey turup, tayaq yéyishke tégishlik ishlarni qilghan chakar azraq tayaq yeydu. Kimge köp bérilse, uningdin telep qilinidighini köp bolidu. Chünki ademler kimge köp amanet qoyghan bolsa, uningdin telep qilidighinimu köp bolidu.

Mesihning tutashturmaqchi bolghan oti

Mat. 10:34-36

⁴⁹ Men yer yüzige ot tashlap tutashturushqa keldim we bu otning tutishishigha neqeder teqezzamen! ⁵⁰ Lékin men aldi bilen bir chömüldürüş bilen chömüldürülüşüm kérek we bu chömüldürülüşüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen! □ ■ ⁵¹ Siler méni yer yüzige tinchliq élip keldimikin, dep oylap qaldinglarmu? Yaq, men shuni silerge éytpayki, tinchliq emes, bölünüş élip keldim! ■ ⁵² Chünki buningdin kéyin, bir öydiki besh kishi bölünidu; üchi ikkisige qarshi we ikkisi üçhige qarshi bölünidu. ⁵³ Ata oghligha we oghul atisigha, ana qizigha we qiz anisigha, qéynana kélinige we kélin qéyanisigha qarshi turidu.■

Xudaning ghezipidin agahlanduridighan bésharetlik alametler

Mat. 16:2-3

⁵⁴ Eysa yene toplashqan ademlerge mundaq dédi:

— Siler künpétish tereptin bulutning chiqqinini körsenglar, derhal «yamghur yaghidu» deysiler, we derweqe shundaq bolidu. ⁵⁵ Jenub tereptin shamalning chiqqinini körsenglar, «Hawa issiydu» deysiler we derweqe shundaq bolidu. ⁵⁶ Ey saxtipezler! Siler yer bilen kökning renggini perq ételeysiler-yu, qandaqsige bu zamanni perq ételmeysiler?! ⁵⁷ Emdi némishqa qaysi ishlarning durus ikenlikige özünglar höküm qilib baqmaysiler?! ■ ⁵⁸ Chünki dewagiring bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda kétéwatqiningda, uning bilen yariship dost bolushqa intilgin; bolmisa, u séni sotchigha, sotchi bolsa gundipaygha tapshuridu we gundipay séni zindan’gha tashlaydu. ⁵⁹ Men

□ **12:42** «Xojayini Öz Öyidikilerga...» — «öydikiler» mushu yerde öydiki xizmetkarlar we chakarlarini körsitidu; mushu yerde köchme menisi Xudagha tewedikiler, yeni barliq ishen’güchiler dégenliktur. «Xojayini Öz Öyidikilerga mes’ul qilib, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilib bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu?» — shübhisizki, Reb bu temsilni hemmidin awwal Pétrusing öz-özige tetbiqlishini xalidi, andin qalghan rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarlarigha qaritip éytqan. ■ **12:42** Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2. ■ **12:47** Yaq. 4:17. □ **12:50** «men aldi bilen bir chömüldürüş bilen chömüldürülüşüm kérek we bu chömüldürülüşüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen!» — bu ayettiki «chömüldürüş» shübhisizki uning ölümudur. Bu toghruluq «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Mushu chömüldürülüşhtin kéyin Muqeddes Rohning oti yer yüzide tutushturulidu. «Ros.» 2-babni körüng! ■ **12:50** Mat. 20:22; Mar. 10:38; Ef.4:5 ■ **12:51** Mat. 10:34. ■ **12:53** Mik. 7:6 ■ **12:57** Mat. 5:25-26

sanga shuni éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimgüche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen.□

13

Towa qilish yaki halak bolush

¹ Shu chaghdá, birnechche adem uninggha *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyeliklerning qénini tóküp, ularning qanlirini ular qiliwatqan *ibadetxanidiki* qurbanliqning qanliri bilen arilashturghanliqini melum qildi.□

² U ulargha jawaben mundaq dédi:

– Ularning bu azablarni tartqini üçün bu Galiliyeliklerni bashqa Galiliyeliklerdin gunahi éghir dep qaramsiler? ³ Men silerge éytayki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu oxshash aqiwette halak bolisiler.□ ⁴ Siloam mehellisidiki munar örülüp chüshüp, on sekkiz kishini bésip öltürüp qoyghan, siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?□ ⁵ Men silerge éytayki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu oxshash aqiwette halak bolisiler.

Towa qilmasliqning aqiwiti – méwe bermeydighan derex

⁶ Andin u bu temsilni sözlep berdi:

– Melum bir kishining üzümzarliqida tikilgen bir tüp enjür derixi bar iken. U u derextin méwe izdep keptu, lékin héch méwe tapalmaptu. ⁷ U baghwen'ge: «Qara, üç yildin béri bu enjür derixidin méwe izdep kéliwatimen, biraq bir talmu méwe tapalmidim. Uni késiwet! U néme dep yerni bikardin-bikar igilep turidu?» deptu. ⁸ Lékin baghwen: «Xojayin, uninggha yene bir yil tegmigeyla. Bu waqit ichide uning tüwidiki topilarni boshitip, oghutlap baqay. ⁹ Eger kéler yili méwe berse, yaxshi xop! Biraq bermise, késiwetkeyla» deptu baghwen.

Shabat küni dok ayalni saqaytish

¹⁰ Bir shabat küni, u bir sinagogta telim bériwatatti. ¹¹ Mana shu yerde on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup, dömchiyip öre turalmaydighan bir ayal bar idi. □ ¹² Eysa uni körgende, yénigha chaqirip:

– Xanim, sen bu zeiplikingdin azad boldung! – dédi. ¹³ Andin u qolini uning uchisigha qoyuwidi, ayal derhal ruslinip tik turup, Xudani ulughlidi.

□ **12:59** «eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimgüche» — «tiyin» grék tilida «lepton» — pulning eng kichik birligi, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarus»ning 1/128 qismi idi. «dewagiring **bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda kétiwatqiningda, uning bilen yariship dost bolushqa intilgin; .. bolmisa... .. eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimgüche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen**» — bu köp ehwallirimizgha mas kélidighan intayin emeliy nesihet, elwette. Uning üstige mushu yerde belkim temsil bolushi mumkin; chünki Mesihning sözliride «Eger... bolsa» dégen söz yoq. Démek, Israillarning üstige erzi bar idi; bu erz qilghuchi bolsa belkim Xuda Özidur. Hazir «yarashturulup dost bolush»ning towa qilish pursiti bolsimu, herhalda waqti cheklitkur. Töwendiki 13-babnimu körüng. □ **13:1** «... **waliy Pilatusning ... ularning qanlirini ular qiliwatqan ibadetxanidiki qurbanliqning qanliri bilen arilashturghanliqi**» — ayette «ibadetxana» dégen söz yoq. Biraq qurbanliq qilish bashqa yerde bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilen arilashturdi» — démek, Pilatus ularni ibadetxanida ibadet üstide öltürüwetti. □ **13:3** «**hemminglar oxshash aqiwette halak bolisiler**» — bu söz belkim Rim impériyesi miladiye 70-yilida Yérusalém we bashqa sheherlerni weyrán qilishini we shuning bilen teng dozaxnimu körsitishi mumkin. 5-ayetning menisimu shundaq. □ **13:4** «Siloam» — (ibraniy tilida «Shiloah») Yérusalémdiki bir mehelle. «Neh.» 3:15 we «Yesh.» 8:6ni körüng. «**siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?**» — «qebih» mushu yerde grék tilida «qerzdar» dep ipadilinidu. □ **13:11** «... **on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup...**» — «jin» — Grék tilida «roh». «**öre turalmaydighan bir ayal bar idi**» — «öre turalmaydighan» grék tilida «béshini kötürelmeydighan».

¹⁴ Biraq sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip, köpchilikke:

— Ademler ish qilish kérek bolghan alte kün bar, shu künlerde kélip saqaytilinglar; lékin shabat künide undaq qilmanglar, — dédi. □ ■

¹⁵ Shunga Reb uninggha mundaq jawab berdi:

— Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshikinglarni oqurdin yéship, sugharghili bashlimamsiler?! □ ■ ¹⁶ Emdi Sheytan mana on sekkiz yil boghup kelgen, Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal del shabat künide bu sirtmaqtin boshitilsa, bu shabat künining yarishiqli bolmamdu?! □

¹⁷ U mushu sözni qilghanda, uninggha qarshi chiqqanlar xijaletke qaldi; biraq xalayıq uning qiliwatqan hemme ajayib ishleridin shadlinip yayridi.

Xudaning padishahliqini uruq we xémirturuchqa oxshidighan temsiller

Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

¹⁸ U sözini dawamlashturup mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqi némige oxshaydu? Men uni némige oxshitay? ■ ¹⁹ U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu; birsi uni élip öz béghida térighanidi; u ösüp yoghan derek boldi; asmandiki uchar-qanatlar kélip uning shaxlirida uwulidi. □

²⁰⁻²¹ U yene: — Xudaning padishahliqini némige oxshitay? U xuddi échitqugha oxshaydu; bir ayal uni qoligha élip, üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlidi, — dédi. □ ■

Hayatning tar ishiki

Mat. 7:13-14, 21-23

²² Eysa Yérusalémgha qarap sepirini dawamlashturup, bésip ötkén herqaysi sheher-yézilarda telim bérıp mangdi. ■ ²³ Bireylen uningdin:

— I teqsir, qutquzulidighanlarning sani azmu? — dep soridi.

Eysa köpchilikke mundaq jawab berdi:

²⁴ — Siler tar ishiktin kirishke küresh qilinglar. Chünki men silerge shuni éytayki, nurghun ademler kirey dep izdensimu, emma kirelmeydu. ■ ²⁵ Öyning igisi ornidin turup ishikni taqighandin kéyin, siler tashqirida turup ishikni qéqip: «Reb, bizge achqin!» dep yalwurghili turghininglarda, u silerge jawaben: «Silerning nelikinglarni

□ **13:14** «sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip...» — uning ghezeplin-ishining üç sewebi bar idi: (1) ularning qaide-yosunliri boyiche ayal kishi sinagogning otturigha kelmesliki kérek idi (ular keynide olturatti yaki turatti); (2) yene qaidiliri boyiche er kishi ayal kishige héch tegmseliki kérek, hetta adette natonush ayal kishige gep qilmasliqi kérek idi; (3) Eysa shabat künide késel saqaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Qan. 5:13; Ez. 20:12. □ **13:15** «Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshikinglarni oqurdin yéship, sugharghili bashlimamsiler?! » — buni «ishlesh» yaki «xizmet qilish» dep hésablashqa bolsimu, insan bu zuwansiz haywanlarga mushundaq «insanperwerlik» körsetmise, tolimu rehimsizlik bolatti. Undaqta insan'gha rehim körsitishke bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 14:5. □ **13:16** «Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal» — «Ibrahimning qizi» dégen ibare ayalning Ibrahimning ewladi ikenlikini körsitidu, elwette, shundaqla belkim uningda heqiqiy étiqad bolghanliqinimu körsitishi mumkin. ■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19** «U, yeni Xudaning padishahliqi goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu» — «qicha uruqi» Asiyadiki barliq uruqlar ichide eng kichiki. «u ösüp yoghan derek boldi» — adette qicha ösüp yétilgende 2-3 métrliq köchet bolidu. Lékin bu temsildur; Xudaning padishahliqining bezi jehetliri adettin tashqiri bolidu. Oqurmenlerge ayanki, temsillerde «qushlar» adette jin-sheytanlarni bildüridu (mesilen, 8:5ni körüng). □ **13:20-21** «üch jawur un» — (yaki «üch küre un») grék tilida «üch saton», ibraniy tilida «üch séah». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni körüng. Oqurmenlerge yene ayanki, temsillerde «échitqu» yaki «xémirturuch» adette yaman tesirler (tekebburluq, saxtipezlik)ni bildüridu (mesilen, 12:1ni körüng). ■ **13:20-21** Mat. 13:33. ■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6. ■ **13:24** Mat. 7:13.

bilmeymen» — deydu. ■ ²⁶ Andin siler: «Biz séning aldingda yégen, ichken, senmu bizning kochilirimizda telim bergen» désenglar, ²⁷ u yene jawaben: «Silerning nelikinglarni bilmeymen, mendin néri kétinglar, ey qebihlik qilghuchilar!» deydu. ■ ²⁸ Siler Ibrahim, Ishaq, Yaqub we barliq peyghemberlarning Xudaning padishahliqi ichide ikenlikini, özünqlarning sirtqa tashliwétilgininglarni körgininglarda, yigha-zarlar kötürülidu, chishlar ghuchurlaydu. ■ ²⁹ U chaghda, kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kélishop, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu. □ ■ ³⁰ Shuning bilen mana, shu chaghda aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu. □ ■

Eysaning Yérusalémgha baghlihan méhir-muhibbiti
Mat. 23:37-39

³¹ Del shu waqitta birnechche Perisiyler Eysaning aldigha kélip uninggha:
— Mushu yerdin chiqip özüngni nériqha al. Chünki Hérod séni öltürmekchi, — dédi.

³² U ulargha:

— Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, бүгүн we ete shipa bérrermen we üçinchi küni takamullashturulimen, denglar. □ ³³ Halbuki, бүгүн we ete we ögünlükke méngip yürüşüm kérektur; chünki héch peyghemberning öltürülüshi Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolmas.□

³⁴ Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni öltüridighan we sanga ewetilgenlerni chalma-késeq qilidighan sheher! Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler xalimid-inglar. □ ■ ³⁵ Mana öyünglar tashlinip weyrane bolup qalidu; we men silerge shuni éytip

■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luqa 6:46. ■ **13:27** Zeb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29** «kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kélishop, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu» — «meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin» kelgenler Yehudiy emeslerni körsitidu. «Olturidu» bashqa izahatlarda körsitilgende grék tilida «yatidu» dégen söz bilen ipadilidu. ■ **13:29** Yesh. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11. □ **13:30** «aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu» — grék tilida «axirqilardin birinchisi bolidighanlar bar bolidu, birinchilerdin axirqisi bolidighanlar bar bolidu» dep ipadilidu. Bu ajayib heqiqetning köp jehetliri bar; biraq roshenki, shu künide Xuda esli chaqirghan Yehudiylar Xudaning padishahliqida xijaletke qaldurulidu we esli butperes bolghan Yehudiy emesler uningda izzetke érishidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31. □ **13:32** «üchinchi küni takamullashturulimen» — bashqa birxil terjimisi: «üchinchi küni nishanimgha yétimen» yaki «üchinchi küni ishlirimni tamam qilimen». Lékin ishinimizki, terjimimiz grék tiligha sadiqtur. Töwendiki izahatni körüng. «Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, бүгүн we ete shipa bérrermen we üçinchi küni takamullashturulimen, denglar» — bu sirlig gepning menisi belkim: «Manga qalghan qisqa waqit ichide Xuda manga békitken pilani boyiche sendin qorqmay ishlewérimen. Qisqa waqit ichide men Xudadin tapshuruwalghan wezipemni tamam qilimen we shundaqla özüm «takamullashturulimen» dégende bolushi mumkin. Uning üstige, Mesihning «takamullashturulimen» dégen sirlig sözi, shübhisizki, köp jehetliktur. «lbr.» 2:10de oxshash heqiqet tépilidu we «ibraniylargha»diki «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **13:33** «Halbuki, бүгүн we ete we ögünlükke méngip yürüşüm kérektur» — Eysa bu sözni qilghanda téxi Galiliye ölkiside idi. Hérodning Yérusalém bilen alaqsisi yoq idi, Galiliyeni idare qilatti. Shunga bu 32-ayettiki sözning dawami: «Menki Mesih Yérusalémgha bérishim kérek, lékin undaq qilishim Hérodin qéchish üçün emes, belki Xudaning pilani bolghanliqi üçün» dégende menide. «chünki héch peyghemberning öltürülüshi Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolma.» — bu kinayilik, hejwiy gep. Bu «kapir» Hérod xan Galiliyeni bashqurghini bilen Mesihke xetiri bolmaydu, lékin «Xudaning güzel shehiri»de turuwatqanlar axir bérip Eysani öltüridu. Bu jümlidiki «mumkin bolmas» dégenning bashqa xil terjimisi: «eqil yetmes». □ **13:34** «Ey «Yérusalém, Yérusalém!» — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. «Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum» — «séning baliliring» Yérusalémde turuwatqan Yehudiy xelqni körsitidu, elwette. ■ **13:34** Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37.

qoyayki, siler «Perwerdigarning nomi bilan kelgüchige mubarek bolghay!» démigüche, meni yene körelmeysiler. □ ■

14

Shabat künide késel saqaytish

¹ We shundaq boldiki, bir shabat küni u Perisiylerdin bolghan bir hökümdarning öyige ghizagha bardı; emdi ular uni paylap yürüwatatti. ² We mana, u yerde suluq ishshiq késilige gırıptar bolghan bir adem bar idi. ³ Eysa Tewrat ehiliri we Perisiylerdin:

— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — dep soridi.

⁴ Biraq ular lam-jim démidi. U héliqi késelge qolini tegküzüp, saqaytip yolgha saldı.

⁵ Andin u ulardin yene:

— Aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqarmaydighan zadi kim bar? — dep soridi. □ ■

⁶ We ular uning bu sözlirige héch jawab bérelmidi.

Xuda kimni yuqiri qilidu?

⁷ Eysa chaqirilghan méhmanlarning özlirige tördin orunlarni qandaq tallighinini körüp, ulargha mundaq bir temsilni éytip berdi:

⁸ — Birsı séni toy ziyapitige tekliq qılsa, törde olturmighin. Bolmisa, sendin hörmetlikrek birsi tekliq qilin'ghan bolsa, ⁹ U chaghda séni we uni chaqirghan sahibxana kélip sanga: «Bu kishige orun bergeysiz» dep qalsa, sen xijalette qélip pegahgha chüshüp qalisen. □

¹⁰ Lékin sen chaqirilghanda, bérip pegahda olturghin. Shuning bilen séni chaqirghan sahibxana kélip: «Ey dostum, yuqirigha chiqing» déyishi mumkin we shuning bilen séning bilen dastixanda olturghanlarning hemmisining aldida sanga izzet bolıdu. ■

¹¹ Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinıdu we kimdekim özini töwön tutsa üstün qilinıdu. ■

Heqiqiy méhmandostluqning yoli

¹² U özini méhman'gha chaqirghan sahibxanigha mundaq dédi:

— Méhmanni tamaqqa yaki ziyapetke chaqirghiningda, dost-burader, qérindash, uruqtughqan yaki bay qolum-qoshniliringni chaqirmighin. Chünki ularmu séni méhman'gha chaqirip, merhemitingni qayturushi mumkin. ■ ¹³ Shuning üçhün ziyapet bérey déseng, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq, kor-emalarni chaqirghin ¹⁴ we bext-beriket

□ **13:35** «Mana öyüglar tashlinip weyrane bolup qalidu» — «silerning öyüglar» mushu bésharete: (1) muqeddes ibadetxana (u kinayilik bilen «Xudaning öyi» démeydu); (2) pütkül Israil jemetini körsitidu. Chünki rimliqlar miladiye 70-yilida kélip, ularning muqeddes ibadetxanisini weyran qilidu we Yehudiy xelqini dunyaning herbir bulung-pushqaqlirigha tarqitiwétidu. «Perwerdigarning nomi bilan kelgüchige mubarek bolghay!» — bu bolsa Yehudiy xelqining Mesihni qarshi élishida déyishige tégishlik sözlerdur. Mesih Yérusalémgha kirgende gerche melum bir qisim kishiler shundaq sözni qilghini bilen («Luqa» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayetni köring), (1) ularning undaq dégenliri sap étiqadtin bolmighan; (2) pütün xelq undaq dégini yoq, belki ishenmigen. Shuning bilen Eysa Mesihning mushu dunyagha qayta kélishi, shundaqla Yehudiy xelqining uni qayta körüshi üçhün pütkül xelq awwal uni «Mesih-qutquzghuchimiz», yeni «Perwerdigarning nomi bilan kelgüchi» dep étirap qilishi kérektur (bu bésharet «Rim.» 11:25-27, «Zek.» 12:7-14 we bashqa yerlerde tépilidu). ■ **13:35** Zeb. 69:25; 118:26; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20. □ **14:5** «aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse...» — bezi kona köchürmilerde «éshiki» emes, belki «balisi» dep oqulıdu. ■ **14:5** Mıs. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 13:15. □ **14:9** «... pegahgha chüshüp qalisen» — grék tilida «... axırqi orun'gha chüshüp qalisen».

■ **14:10** Pend. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 1:51; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5.

■ **14:12** Neh. 8:10; Pend. 3:28.

körise; chunki u kishilarning yaxshiliqingni qayturuşning amali yoqtur. Shuning bilan heqqaniylarning qayta tirilgen künide qilghining özünge qayturulidu.

Katta ziyapet toghrisidiki temsil

Mat. 22:1-10

¹⁵ Uning bilan hemdastixan olturghanlardin biri bu sözlerni anglap, uninggha: — Xudaning padishahliqida ghizalan'ghuchilar némidégen bextlik-he! — dédi. □

¹⁶ Biraq u uninggha jawaben mundaq dédi:

— Bir kishi katta ziyapetke tutush qilip, nurghun méhmanlarni chaqirip qoyuptu. ■

¹⁷ Dastixan sélin'ghan shu saette, chakirini ewetip, chaqirilghan méhmanlarga: «Mer-hemet, hemme nerse teyyar boldi!» dep éytiptu. ¹⁸ Biraq, méhmanlarning hemmisi barmasliqqa bir-birlep özre-bahane körsetkili turuptu. Birinchisi uninggha: «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □ ¹⁹ Yene biri: «Men besh qoshluq öküz sétiwaldim, hazir bérip ularni sinap körüşüm kérek. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □ ²⁰ Yene birsi: «Men yéngi öylen'gen, shunga baralmaymen» deptu.

²¹ Chakar qaytip kélip, bu ishlarni xojayinigha melum qiptu. Xojayin ghezeplen'gen halda chakirigha: «Derhal sheherning chong-kichik kochilirigha kirip, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq we kor-emalarni mushu yerge yighip kel» deptu. ²² Andin chakar qaytip kélip: «Xojayin, emr berginingdek ada qilindi, we yene bosh orun bar!» deptu. ²³ Shuning bilan xojayin chakargha: — «Öyüm méhmanlarga tolush üçün yézilardiki chong-kichik yollarni, mehelligilerni arilap, udul kelgen adimingni zorlap élip kelgin! □ ²⁴ Chunki men silerge shuni éytayki, bashta chaqirilghan ademlerning héchqaysisi dastixinimdin tétimaydu», deptu.

Muxlis bolush shertliri

Mat. 10:37-38

²⁵ Emdi top-top ademler uninggha hemrah bolup kétiwatatti. U burulup ulargha qarap mundaq dédi:

²⁶ — Manga egeshkenler *manga bolghan söyüshliridin* öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas.

□ ■ ²⁷ Kimdekim özining kréstini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas.

□ ■ ²⁸ Aranglardin birsi munar salmaqchi bolsa, aldi bilen olturup bu quruluşni pütüküzgüdek xirajet özümde barmu-yoq dep hésab qilmasmu? ²⁹⁻³⁰ Undaq qilmighanda,

□ **14:15** «Xudaning padishahliqida ghizalan'ghuchilar...» — grék tilida «Xudaning padishahliqida nan yégüchiler...». ■ **14:16** Yesh. 25:6; Mat. 22:2; Weh. 19:7, 9. □ **14:18** «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen» — kim yerni awwal yaxshi körmey sétiwalsun? □ **14:19** «hazir bérip ularni sinap körüşüm kérek» — yaki «hazir bérip közdin kechürüp kélisim kérek». «Besh qoshluq öküz» — grék tilida: «besh boyunturuq öküz». Démek, boyunturuqqa qétilghanda bir-birige mas kélidighan besh jüp öküz. Emdi kim öküzni awwal körmey sétiwalsun? □ **14:23** «yézilardiki chong-kichik yollarni, mehelligilerni arilap,...» — mushu yerde grék tilida «yézilardiki yollardin we chitliqlardin ötünghar,...» dégen söz bilen ipadilididu. Démek, méhmanlarni her bulung-puchqaqtin ekilish kérek. □ **14:26** «manga egeshkenler ... öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas» — mushu yerde «yaman körüş» dégenlikning menisi, shühhisizki, öz ademlirige bolghan muhebbet Xudagha baghligan muhebbet aldida «yaman körüş»tek körünidu. Misal, «Yar.» 29:30-31ni körüng. ■ **14:26** Qan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37. □ **14:27** «Kimdekim özining kréstini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas» — rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan kréstni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. «kréstlinish» ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüş» dégenning meniliri töwendiklernimu öz ichige élishi mumkin: (1) Eysa Mesih üçün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahamet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üçün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jazasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23.

ulni sélip pütüzelmise, körgenlarning hemmisi mazaq qilip: «Bu adem binani bashlap qoyup pütüzelmidi» — démey qalmaydu.

³¹ Yaki bir padishah yene bir padishah bilen jeng qilghili chiqsa aldi bilen olturup: — Méning üstümge kélidighan yigirme ming kishilik qoshun igisige men on ming eskirim bilen taqabil turalarmenmu? dep mölcherlep körmemdu?! □ ³² Eger u «Soqushalmaymen» dep oylisa, düşmen téxi yiraqtiki chaghda elchi ewetip, sulh shertlirini soraydu. ³³ Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim *könglide* özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas. □

³⁴ Tuz yaxshi nersidur; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■ ³⁵ U tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashTURUSHQIMU yarimay, talagha tashlinidu. Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! □

15

Yoqalghan qoy we yaxshi padichi toghrisidiki temsil

Mat. 18:12-14

¹ Emdi bajgirlar we bashqa gunahkarlarning hemmisi uning sözini anglashqa uning etrapigha olashmaqta idi. ■ ² Lékin Perisiyler bilen Tewrat ustazliri ghudungshup: — Bu adem gunahkarlarni qarshi alidu we ular bilen hemdastixan olturidu! — déyishti.

³ Shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi: □

⁴ — Eger aranglarda bireylenning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip ketse, toqsan toqquzini chölde qoyup qoyup yitip ketkinini tapquche izdimesmu? ⁵ Uni tépiwalghanda, shadlan'ghan halda mürisige artidu; ⁶ andin öyige élip kélip, yar-buraderliri bilen qolum-qoshnilirini chaqirip, ulargha: «Men yitken qoyumni tépiwaldim, méning bilen teng shadlininglar!» deydu. ⁷ Men silerge shuni éytayki, shuninggha oxshash, towa qiliwatqan bir gunahkar üçün ershte zor xursenlik bolidu; bu xursenlik towigha mohtaj bolmighan toqsan toqquz heqqaniy kishidin bolghan xursenlikdin köp artuqtur. ■

Yittirgen tengge toghrisidiki temsil

⁸ — Yaki bir ayalning on kümüş dinari bolup, bir dinarni yoqitip qoysa, chiraghni yéqip, taki uni tapquche öyni süpürüp, zen qoyup izdimesmu? □ ⁹ Uni tapqanda yar-burader, qolum-qoshnilirini chaqirip, ulargha: «Méning bilen teng shadlininglar, chünki men yoqitip qoyghan dinarimni tépiwaldim» — deydu. ¹⁰ Men silerge shuni éytayki, shuninggha oxshash towa qiliwatqan bir gunahkar üçün Xudaning perishtilirining arisida xursenlik bolidu. □

□ **14:31** «... mölcherlep körmemdu?! » — bashqa birxil terjimisi: «... meslihet qilmamdu?». □ **14:33** «Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim könglide özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas.» — bu küchlük söz toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **14:34** «Tuz yaxshi nersidur; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» — tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35** «U tuz tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashTURUSHQIMU yarimay, talagha tashlinidu» — mushu yerdiki «tuz» dégen téma üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3** «shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi...» — «mushu temsil»: — **bir** temsil, démek. 15-babta üç temsildek körünsimu, emeliyette üç temsil peqet birla menini ipadileydu. Shunga ularni «birla temsil» dep qaraymiz. ■ **15:7** Luqa 5:32. □ **15:8** «bir ayalning on kümüş dinari bolup...» — «kümüş dinar» bolsa grék tilida «draqma». «draqma» bir dinargha barawer bolghan pul birligi. □ **15:10** «towa qiliwatqan ...» — towa qilish emeliyette (meyli nahayiti qisqa bolsun) bir jeryan, elwette. «Xudaning perishtilirining arisida» — grék tilida «Xudaning perishtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Xuda Özi «tenggisini tapqan ayal»dek xursen bolidu we perishtilermu uning xursenlikidin teng behrimen bolidu.

Méhir-shepçetlik ata toghrisidiki temsil

11 U sözini dawam qilip mundaq dédi:

— Melum bir ademning ikki oghli bar iken. ¹² Kichik oghli atisigha: «Ey ata, mal-mülükting tégishlik ülüşümni hazirla manga bergin» dep éyiptu. We u öz mal-mülüklerini ikkisige teqsim qilip bériptu. □ ¹³ Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yighishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu. U u yerde eysh-ishretlik ichide turmush kechürüp mal-dunyasini buzup-chéchiptu. □ ¹⁴ Del u bar-yoqini serp qilip tügetken waqtida, u yurtta qattiq acharchiliq bolup, u xélila qisilchiliqta qaptu. ¹⁵ Shuning bilen u bérip, shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu; u uni étizliqigha choshqa béqishqa ewetiptu. □ ¹⁶ U hetta qorsiqini choshqilarning yémi bolghan purchaq posti bilen toyghuzushqa teqezza boptu; lékin héchkim uninggha héchnerse bermeptu.

¹⁷ Axir bérip u hoshini tépip: «Atamning shunche köp medikarlirining aldidin yémek-ichmek éship-téship turidu; lékin men bolsam bu yerde achliqtin öley dep qaldim!

¹⁸ Ornumdin turup, atamning aldigha bérip uninggha: Ey ata, men ershning aldidimu we séning aldingdimu gunah qildim. ¹⁹ Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen. Méni medikarliring süpitide qobul qilghaysen! — deymen» dep oylaptu. ²⁰ Shuning bilen ornidin turup atisining aldigha qaytip méngiptu. Lékin atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip, uning boynigha ésilip uni söyüp kétéptu.

□ ■ ²¹ Oghli: «Ata, men ershning aldidimu, séning aldingdimu gunah qildim. Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen» — deptu. ²² Biraq atisi chakarlirigha: «Derhal eng ésil tonni ekélip uninggha kiydürünger, qoligha üzük sélinglar, putlirigha ayagh kiydürünger; ²³ we bordaq torpaqni ekélip soyunglar; andin obdan yep, rawurus tebrikleyli! ²⁴ Chünki méning bu oghlum ölgenidi, tirildi, yitip ketkenidi, tépildi!» — deptu. Andin ular tebrikleshkili bashlaptu.

²⁵ Emdi chong oghli étizgha ketkeniken. U qaytip kéliwétip öyge yéqin kelgende neghmenawa bilen ussulning awazini anglaptu. ²⁶ U chakarlardin birini chaqirip, uningdin néme ish boluwatqinini soraptu.

²⁷ Chakar uninggha: Ukang keldi we atang uni saq-salamat tépiwalghanliqi üçün bordaq torpaqni soydi» deptu. ²⁸ Lékin *chong oghli* xapa bolup, öyge kirgili unimaptu. We atisi chiqip uning öyge kirishini ötünüptu. ²⁹ Emma u atisigha jawab bérip: «Qara! Men shunche yildin béri quldek xizmitingde boldum, esla héchbir emringdin chiqip baqmidim. Biraq sen manga el-aghinilirim bilen xush qilghili héchqachan birer oghlaqmu bermiding! ³⁰ Lékin séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep tügetken bu oghlung qaytip kelgende, sen uning üçün bordaq torpaqni soyupsen» — deptu. □

³¹ Biraq atisi yene uninggha: «Ey oghlum, sen herdaim méning yénimdisen we méning barliqim séningkidur. ³² Emdi tebriklep shadlinishqa layiqtur; chünki bu séning ukang

□ **15:12** «Ey ata, mal-mülükting tégishlik ülüşümni hazirla manga bergin» — démisekmü, bundaq telep éghir hörmetsizlik bolidu. «Qöshümche söz»imiznimü körüng. «u öz mal-mülüklerini ikkisige teqsim qilip bériptu» — «öz mal-mülükleri» grék tilida «uning hayatini» yaki «uning tirikchilikini». Tewrat qanuni boyiche tunji oghligha teqsim qilin'ghan miras kenjisiningkidin ikki hesse köp bolidu. □ **15:13** «Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yighishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu» — «uzun ötmeyla» (grék tilida «köp kün ötmeyla») — kenji oghul telipi tüpeylidin jemiiyet aldida intayin nepretlik bolatti. □ **15:15** «...shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu» — grék tilida «...shu yurtning bir puqrasigha qatnishi» bilen ipadilidü. «u uni étizliqigha choshqa béqishqa ewetiptu» — démisekmü, bu choshqilarning igisi Yehudiy emes; bundaq xizmet Yehudiy yigitke nisbeten intayin yirginchlik bolatti. □ **15:20** «Atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip...» — démisekmü, bu atining jemiiyet aldida yügürüshi, we shundaqla buni az dep oghlini qarshi élishqa yügürüshi «mötiwer kishining salapitige muwapiq emes» dep qarilatti. «Qöshümche söz»imiznimü körüng. ■ **15:20** Ros. 2:39; Ef. 2:12,17. □ **15:30** «séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep tügetken» — grék tilida «séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep yewetken».

ölgénidi, tirildi, yoqilip ketkenidi, tépildi» — deptu.□

16

Aldamchi ghojidar toghrisidiki temsil — dunyadiki bayliqni qandaq ishlitish kérek?

¹ U muxlisirigha yene mundaq dédi:

— Bir bayning bir ghojidari bar iken. Birsı baygha: «Bu ghojidarlingiz mal-mülkingizni buzup chachti» dep shikayet qiptu. ² U ghojidarnı chaqirip, uninggha: «Méning séning toghrangda anglighanlirim zadi qandaq gep? Ghojidarliqingdiki hésab-kitabni éniq tapshur; chünki mundin kéyin sen ghojidar bolmaysen» — deptu. ³ Ghojidar emdi öz ichide: «Néme qilay? Chünki xojayinim méni ghojidarliqtin mehrum qilidu. Ketmen chapay désem unchilik maghdur yoq, tilemchilik qilay désem nomus qilimen. ⁴ He, taptim! Ghojidarliqtin qalghinimda kishilerning méni öylirige qarshi élishi üçün, néme qilishimni emdi bildim» dep ⁵ öz xojayinigha qerzdar bolghanlarnı birdin-birdin chaqirip kélip, birinchisidin: «Xojayinimgha qanchilik qerzingiz bar?» dep soraptu. ⁶ We qerzdar: «Yüz tung zeytun méyi» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Mana, hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgeriwéting!» deptu.□

⁷ Andin u yene birige: «Sizchu, qanchilik qerz boldingiz?» dep soraptu. U: «Yüz küre bughday» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Hésabat deptiringizni élip seksen kürige özgeriwéting!» deptu.□

⁸ Shuning bilen uning xojayini semimiyetsiz ghojidarning bu ishtiki pemlikliki üçün uninggha qayil bolup maxtaptu. Chünki bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning perzentliridin pemliktur.□ ⁹ We men silerge shuni éytip qoyayki, «Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqiliq özünqlargha dost tutunglar; shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bolghan *künide* shu dostlar silerni ebediy makanlarga qarshi alidu.□ ■

¹⁰ Kimki kichikkine ishta sadıq bolsa, chong ishtimu sadıq bolidu; we kimki kichikkine ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu. □ ¹¹ Shunga eger

□ **15:32** «Emdi **tebriklep shadlinishqa layıqtur; chünki bu séning ukang ölgénidi, tirildi, yoqilip ketkenidi, tépildi**» — 15-babtiki üç qisimliq temsilning mol telimi üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **16:6** «**Yüz tung zeytun méyi**» — mushu yerde bir «tung» (grék tilida «bat») 30 litr idi. Démek, bu zeytun méyi 3000 litr bolup shu chaghdiki addiy ishchining üç yilliq heqqi (1000 dinar) bolatti. «**Ghojidar uninggha: «Mana, hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgeriwéting!» deptu.**» — ghojidar néme qildi? Belkim töt mumkinchiligi bar: — (1) u qerzdarning haligha qarap qerz miqdarini kémeytiwetti; (2) u ösümini yoqqa chiqiriwetti; (3) u özining shérinkanisi («komission»)ni hésabtin chiqiriwetti; (4) bularning hemmisini qildi. Rebbimiz ghojidarnı «semimiyetsiz» dep ataydu 8-ayet). Lékin uning bu «semimiyetsizlik» ghojidarliqidiki burunqi ishlarnı körsitemdu? Yaki hazirqi heriketlirinimu? Bizningche, uning qilghinini choqum qerzning miqdarini özgeritishni öz ichige alghan, dep qaraymiz. □ **16:7** «**yüz küre bughday**» — mushu yerde bir küre (ıbraniy tilida «kor») 390 litrni bildüridu. Démek, bu chong qerz idi — belkim 30 tonna bughday, Addiy ishchining on yilliq heqqi (3000 dinar) bolatti. □ **16:8** «**bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning perzentliridin pemliktur**» — «bu dunyaning perzentliri» Xudani tonumaydighan étiqadsız ademlerni körsitidu; «nurning perzentliri» Xudaning nurini qobul qilghan, shundaqla «nurda yashawatqan» «Xudaning Rohidin tughulghan» rohiy perzentlirini körsitidu. Bu temsil toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **16:9** «**«Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqiliq özünqlargha dost tutunglar**» — «naheq dunyagha tewe mal-dunya» grék tilida «naheq mammon». Némishqa «naheq» deydu? Bizningche (1) shexsiy, yeni xususi mal-dunya, jümlidin pulning mewjut bolghanlıqi Adem'atimizning sadır qilghan gunahining bir netijisidir; (2) ademdiki köpinchi mal-dunya, bayliqlar bolsa, Xudadin qorqmaydighan gunahkarlarning qolididir. Biz yenila «qoshumche söz»imizde bu qiziq söz üstide azraq toxtilimiz. «**shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bolghan künide** shu dostlar silerni ebediy makanlarga qarshi alidu» — démek, öz bayliqinglar bilen yardemge mohtaj bolghanlarga yardem béringlar; shu yol bilen ular silerge dost bolidu we paniy dunyadin ketkinginglarda ular baqiy dunyada silerni qarshi élishqa kütidighan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. □ **16:10** «**Kimki kichikkine ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu**» — yaki «Kimki kichikkine ishta ishenchsiz bolsa, chong ishtimu ishenchsiz bolidu».

«naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun? □ ¹² We bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünqlarning nersisini bersun?□

¹³ Héchkim ikki xojayin'gha teng xizmet qilalmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi körüdu; yaki buninggha özini pütünley béghishlap, uninggha étibarsiz qaraydu. *Shuninggha oxshash*, silerningmu birla waqitta hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes.■

¹⁴ Emdi Perisiyler (ular pulgha amraq idi) bularning hemmisini anglap Eysani mesxire qilishti. □ ■ ¹⁵ We u ulargha mundaq dédi: — «Siler özünqlarni ademlarning aldida heqqaniy qilip körsetküchidursiler; lékin Xuda qelbinglarni bilidu. Chünki ademlarning arisida qedirlinidighini Xudaning neziride yirginchliktur.■

¹⁶ Tewrat qanuni we peyghemberlarning yazmiliri *chömüldürgüchi* Yehyaghiche hidayet bolup keldi; shu waqittin bashlap Xudaning padishahliqining xush xewiri jakarlinip kéliwatidu; *padishahliqqa* kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi kérektur. □ ■ ¹⁷ Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétilishi Tewratning bir chékiti bikar qilinishtin asandur.□ ■

¹⁸ — Her kim öz ayalini talaq qilip bashqa birini alsa zina qilghan bolidu we kimki öz éridin talaq qilin'ghanni alsa zina qilghan bolidu». ■

Bay bilen tilemchi Lazarus

¹⁹ — Burun bir bay adem bar idi; u sösün renglik ton we kanap kiyimlarni kiyip, herküni eysh-ishret ichide tentene qilatti. ²⁰ We pütün ezayini chaqa-jaharet bésip ketken Lazarus isimlik bir yoqsul bar idi; u bayning derwazisining aldigha *herküni* yatquzup qoyulatti. ²¹ Uning dastixinidin chüshüp qalghan parchi-puratlardin qorsiqini toyghuzghushqa teshna idi. Halbuki, itlar kélip uning yarilirini yalaytti.□

²² Emdi shundaq boldiki, yoqsul öldi we perishtiler uni Ibrahimning quchiqigha apardi. Bay hem ölüp depne qilindi; ²³ we tehtisarada qattiq qiynilip, béshini kötürüp, yiraqtin Ibrahimni we uning quchiqidiki Lazarusni körüp: ²⁴ «Ey ata Ibrahim, manga rehim qilghaysen! Lazarusni ewetkeysen, u barmiqining uchini sugha chilap, tilimgha témitip sowutqay. Chünki men bu ot yalqunida qattiq azabliniwatimen!» dep warqirap yalwurdi.

□ **16:11** ««Naheq **dunyagha tewe bolghan mal-dunya**»da **sadiq bolmisanglar, kim silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun?**» — démek, bu alemdeki mal-dunya bolsa Xuda aldida «kichikkine bir ish» (10-ayetni kürüng), xalas.

□ **16:12** «We **bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünqlarning nersisini bersun?**» — bu jümle toghruluqmu «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24. □ **16:14** «**Emdi Perisiyler ... bularning hemmisini anglap Eysani mesxire qilishti**» — némishqa Perisiyler Eysani mesxire qilishti? Shühhisizki, ularning közqarishiche, Xudani xursen qilghan, shundaqla Xuda beriketligen ademning jezmen köp bayliqi bolidu, dep oylaytti. Shuning bilen Mesih ulargha töwendiki (16:19-31-ayettiki) tarixni éytip béridu. ■ **16:14** Mat. 23:14.

■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ **16:16** «**padishahliqqa kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi kérektur**» — bashqa birxil terjimisi: «herbir kishige uninggha kirishke qet'iy dewet qilinmaqta». Bizningche bu 16-17-ayetler, shundaqla «Mat.» 11:12-14-ayetler we «Mik.» 2:12-13-ayetler bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13. □ **16:17** «**Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétilishi Tewratning bir chékiti bikar qilinishtin asandur**» — sözmusöz bolsa «lékin asman bilen yerning yoqalmiqi Tewrattin bir chékitning chüshmikidin asandur». «Chékit» ibraniy tilidiki eng kichik tinish belge (.). Tewrat we peyghemberlarning yazmiliri «Chömüldürgüchi Yehyaghiche»la Israilgha yétekchi bolghan bilen hazirmu yenila «inawetsiz» emes. Tewrattiki barliq bésharetler emelge ashurulidu; uning üstige, Tewrattiki barliq «heqqaniy telepler» Injildiki xush xewerni qobul qilghuchilarning hemmisi üçün yenila söyünidighan xushluqtur. Töwendiki 18-ayettiki telep, mesilen, Tewrattiki biwasite telep bolmisimu, Tewratta xatirilen'gen prinsiplar mushu heqiqetni körsitidu (mesilen, «Mar.» 10:1-12ni körüng). ■ **16:17** Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10. □ **16:21** «Halbuki, **itlar kélip uning yarilirini yalaytti**» — Lazarus héchnéme yémigini bilen, lékin itlar uningdin azraq yem alatti. Ularning Lazarusqa tégishi bilen u «napak» dep hésablinatti.

²⁵ Lékin Ibrahim mundaq dédi: «Ey oghlum, hayot vaqtingda halawetni yetküche körginingni we Lazarusning derd-bala tartqinini yadinggga keltürgin. Hazir u teselli tapti, emma sen azab tartiwatisen. ■ ²⁶ We bulardin bashqa, biz bilen silerning ariliqimizda yoghan bir hang békitilgendurki, bu yerdin siler terepke öteyli dégenler ötelemes we andin biz terepke ötimiz dégenler ötelmes».

²⁷ Emdi bay yene: «Undaqa, i ata, sendin *Lazarusni* atamning öyige ewetishingni ötünimen. ²⁸ Chünki méning besh aka-ukam bar; ularning bu azab-oqubetlik yerge kelmesliki üçün *Lazarus* ularni qattiq agahlandurup qoysun» – dédi.

²⁹ Biraq Ibrahim jawab bérip uninggha: «Ularda Musa we *bashqa* peyghemberlerning *agah-guwahliqi* bar; ular shularni anglisun» – dédi.■

³⁰ Lékin u: «Yaq, i Ibrahim ata, eger ölgenlerdin biri tirilip ularning aldigha barsa, ular towa qilidu» – dédi.

³¹ Emma Ibrahim uninggha: «Eger ular Musa we *bashqa* peyghemberlerning *guwahliqini* anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni ret qilidu» – dédi.□

17

Gunah, kechürüm, étiqad we xizmet toghrisida

Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

¹ U muxlisirigha mundaq dédi:

– Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wasitichisi bolghan ademning haligha way!□ ■ ² Bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa, boynigha tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti.□

³ Özünglarcha agah bolunglar! Eger qérindishing gunah qilghan bolsa, uninggha tenbih-nesihet qilghin. U towa qilsa uni epu qilghin.■ ⁴ Mubada u bir kün ichide sanga yette mertuwe gunah qilsa we yette mertuwe yéninggha kélip: Towa qildim, dése, uni yenila epu qilghin. ■

⁵ Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, – déyishti.□

⁶ We Reb ulargha mundaq dédi:

– Silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsa idi, siler awu üjme derixige: «Yiltizingdin qomurulup, déngizgha köchüp tikil!» désenglar, u sözünglarni anglap köchetti.■

Heqiqiy qulning wezipisi

⁷ Lékin aranglardin kimning yer heydeydighan yaki mal baqidighan bir quli bolsa we u étizliqtin qaytip kelgende, uninggha: «Tézrek kélip dastixanda olturghin», deydighanlar barmu? ⁸ U belki uninggha: «Méning tamiqimni teyyar qil, men yep-ichip bolghuche

■ **16:25** Ayup 21:13. ■ **16:29** Yesh. 8:20; 34:16; Yuh. 5:39; Ros. 17:11. □ **16:31** «Eger ular Musa we bashqa peyghemberlerning guwahliqini anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni ret qilidu» – bu söz hem biz oqurmenlerge kélidu, elwette. Bu sözdin kéyin Mesih bashqa bir Lazarusni ölümdin tirildürdi («Yh.» 11-bab). Hemmidin muhimi özi ölümdin tirilgen bolsimu, uninggha ishinidighan qanche adem chiqti? □ **17:1** «Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wasitichisi bolghan ademning haligha way!» – bu muhim ayet üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42. □ **17:2** «bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa...» – «bu kichik balilardin biri» (grék tilida «bu kichiklerdin biri») – démek, öz etrapidiki özige étiqad qilghan addiy xalayıqni körsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pend. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. ■ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5** «Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, – déyishti» – buradirini herkünde yette qétim oxshash gunah üçün kechürüm qilish küchlük bolghan étiqadni telep qilidu, elwette! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23.

bélingni baghlap méni kütkin, andin özüng yep-ichkin, démesmu? ⁹ Qul emr qilin'ghinidek qilghini üçün xojayin uninggha rehmet éytamdu? Méningche, éytmaydu. ¹⁰ Shuninggha oxshash, silermu özünglarga emr qilin'ghanning hemmisini ada qilghininglardin kéyin: Biz erzimes qullarmiz; biz peqet tégishlik burjimizni ada qilduq, xalas», deydighan bolisiler.

Eysaning on maxaw késilini saqaytishi

¹¹ We shundaq boldiki, u Yérusalémgha chiqip kétiwatqanda, Samariye bilen Galiliyening otturididin ötüp, ¹² bir kentke kirginide maxaw késilige griptar bolghan on adem uninggha uchrup, yiraqta toxtap, □ ¹³ awazlirini kötürüp: Ey Eysa, ustaz, bizge rehim qilghaysen, dep ötüdi. ¹⁴ Ularni körgende u ulargha: Bérip özünglarni kahinlarga körsitinglar, dédi. We shundaq boldiki, ular yolda kétiwatqanda, *maxawdin* paklandi. □ ■ ¹⁵ Ulardin bireylen özining saqayghinini körgende yuqiri awaz bilen Xudani ulughlap, keynige burulup, qaytti. ¹⁶ U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi. □ ¹⁷ Eysa bu ishqqa qarap: Pak qilin'ghanlar on kishi emesmidi? Qalghan toqquzeylen qéni? ¹⁸ Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?! – dédi. □ ¹⁹ Andin u héliqi ademge: – «Ornungdin tur, yolunggha mangghin! Étiqading séni saqaytti!» – dédi. □

Xudaning padishahliqining namayan bolushi

Mat. 24:23-28, 37-41

²⁰ *Bir küni* Perisiyler uningdin: «Xudaning padishahliqi qachan kélidu?» dep sorighanda u ulargha jawab bérip mundaq dédi: – Xudaning padishahliqining kélishini kóz bilen körgili bolmas; □ ²¹ kishiler: «Qaranglar, u mana bu yerde!» yaki «U yerde!» déyelmeydu. Chünki mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur. □ ■

Insan'oghlining qaytip kélishi

²² Kéyin u muxlisirigha yene mundaq dédi: – «Shundaq künler kéliduki, siler *Insan'oghlining* künliridin birer künini bolsimu körüşke teshna bolisiler, lékin

□ **17:12** «bir kentke kirginide maxaw késilige griptar bolghan on adem uninggha uchrup, yiraqta toxtap...» — némishqa «yiraqta toxtap...»? Maxaw késilige griptar bolghanlar Tewrat qanuni boyiche ademlerge yéqinlishishqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Chöl.» 5:2-3ni körüng). □ **17:14** «...özünglarni kahinlarga körsitinglar» — Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadexanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özini «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyet bilen arilishalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni körüng). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan. ■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14. □ **17:16** «U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi» — Yehudiylar Samariyeliklerni «yérim kapir» dep yaman köretti. □ **17:18** «Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?!» — démek, Xudaning xelqi bolghan Yehudiylardin héchkim rehmet éytishqa qaytmidi. □ **17:19** «Étiqading séni saqaytti!» — biz shuni bayqaymizki, (1) u (bashqa toqquzigha oxshash) Mesihning sözige kirip yolgha chiqqanidi; bu öz ishenchini ipadilighen herikettur; (2) gerche késelni saqaytquchi **Mesihning özi** bolghini bilen, u daim ademlarning özige baghlighan étiqadini (bar bolsa) maxtap ularni shu yol bilen righbetlendüretti — «séning étiqading séni saqaytti!». □ **17:20** «Xudaning padishahliqining kélishini kóz bilen körgili bolmas» — menisi, belkim, uning yer yüzide namayan bolushi kóz bilen körgili bolidighan alametler bilen bolmaydu. Mesih dunyagha qaytip kelgende padishahliq hemme ademge roshen bolidu (24-ayetni körüng); lékin shu waqitqiche «kóz bilen körgili bolmas» — peqet étiqad uning qeyerde ikenlikini köreleydu. «qoshumche söz»imizde bu téma üstide azraq toxtilimiz. □ **17:21** «Mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur» — «aranglardidur» dégenning bashqa bir terjimisi «ichinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lékin bizningche Mesih pulperes, tekebbur Perisiylerge «Xudaning padishahliqi silerde» dep hergiz démeytti. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luqa 21:7, 8.

körelmeysiler. □ ²³ Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu; siler ne barmanglar ne ularning keynidin yügürmenglar. □ ■ ²⁴ Chünki goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek, Insan'oghlining öz künide hem shundaq bolidu. □ ²⁵ Lékin u awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur. □ ■

²⁶ We Nuh *peyghemberning* künliride qandaq bolghan bolsa, Insan'oghlining künliride hem shundaq bolidu. ■ ²⁷ Taki Nuh kémige kirip olturghan kün'giche, kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kéliwatqanidi; andin topan kélip hemmisini halak qildi.

²⁸ Hem yene, Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu — kishiler yep-ichip, soda-sétiq qilip, tériqchiliq qilatti we öylerni salatti. □ ²⁹ Lékin Lut Sodom shehiridin chiqqan küni, asmandin ot bilen günggürt yéghip, *bu sheherdikilerning* hemmisini halak qildi. ■ ³⁰ Emdi Insan'oghli ashkara bolidighan künde ene shundaq bolidu.

³¹ Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekliri öyide bolsimu, alghili chüshmisun; we shuninggha oxshash kimki étizliqta bolsa *öyige héch yanmisun*. □ ³² Lutning ayalini yadlinglarga keltürünglar! □ ■ ³³ Kimki öz hayatini qutquzmaqchi bolsa, uningdin mehrum bolidu, lékin öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. ■

³⁴ Silerge shuni éytayki, u kéchide ikki adem bir orunda yatidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu. ■ ³⁵⁻³⁶ Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu. □

³⁷ We ular uninggha jawaben: Ey Reb, bu ishlar qeyerde yüz béridu? — dep soridi. U ulargha: Jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu! □ ■

18

□ **17:22** «Insan'oghlining künliridin birer küni» — démek, Insan'oghli (Mesih) dunyagha qaytip kélip höküm süridighan künlerning biri. □ **17:23** «Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu» — «u» mushu yerde Mesihning özi, elwette. ■ **17:23** Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ **17:24** «goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek» — yaki «goya chaqmaq chéqip asmanning bir chétidin yene bir chétigiche yorutidighandek». □ **17:25** «*Insan'oghli* awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur» — bu dewr bolsa öz xelqining shu dewri. ■ **17:25** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ **17:26** Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pét. 3:20. □ **17:28** «*Insan'oghlining künliride ...* Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu» — «Lut» — Ibrahim peyghemberning jiyeni. Bu weqeler toghrisida «Yar.» 18-19-bablarni körüng. ■ **17:29** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. □ **17:31** «Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekliri öyide bolsimu, alghili chüshmisun» — бүгүн'ge qeder Qanaan (Pelestin)diki öylerning ögzisining sirtqi pelempeyi bar, öyige chüshmey qachqili bolidu. «we shuninggha oxshash kimki étizliqta bolsa öyige héch yanmisun» — démek, shu künide Xudaning jazasi shunche téz kéliduki, étiqadi bar herbiri keynige héch qarimayla, beder qéchishi kérek bolidu. 32-ayetni körüng. □ **17:32** «Lutning ayalini yadlinglarga keltürünglar!» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Sodom shehirini jazalighan künide, Lut we ailisidikiler qachqanda, uning ayali ötkenki rahatlik turmushini we mal-mülkini tashlashqa közi qiymay keynige qarighanidi, tuz tüwrükke aylinip qalghan. ■ **17:32** Yar. 19:15-17, 26. ■ **17:33** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yuh. 12:25. ■ **17:34** Mat. 24:40,41; 1Tés. 4:17. □ **17:35-36** «Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu» — pikrimizche «élip kétilidighanlar» heqqaniylardur; étiqadsizlar «qaldurulidu». Mesilen, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:1-11ni körüng. Nuh peyghember we ailisidikiler we shuningdek Lutning ailisidikiler Xudaning jazasi aldidin «élip kétilip» qutulghan, biraq qaldurulghanlar asmandin chüshürülgen jazagha uchrighan. Bezi kona köchürmilerdiki «étizda ikki kishi bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu» dégen sözmu mushu yerde tépilidu. «Mat.» 24:40ni körüng. □ **17:37** «jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu!» — bu sirliq sözning menisi belkim: Quzghunlarning toplinishi jesetning shu yerde ikenlikini körsetkendek, bu alametler men tilgha alghan ishlarning téz arida yüz bérishining muqerrer ikenlikini körsitidu» dégenlik bolushi mumkin. Eysaning bu sözi yene Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17 qatarliq ayetlerde körsitilgen, «Perwerdigarning küni»de bolghan zor qirghinchiliq bilenmu munasiwetlik bolushi kérek. ■ **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28.

Xuda Öz bendilirining dualirini anglap derdige yétidu

¹ We u ulargha, boshashmay, herdaim dua qilip turush kéreklik toghrisida bir temsil keltürüp mundaq dédi: ■

² — «Melum sheherde bir sotchi bar iken. U Xudadinmu qorqmaydiken, ademlergimu perwa qilmaydiken. ³ Shu sheherde bir tul ayal bar iken we u daim sotchining aldigha kélip: «Eyibkardin heqqimni élip bergin» dep telep qilidiken.

⁴ U xéli waqitqiche uni ret qiptu; biraq kéyin könglide: Xudadinmu qorqmaymen, ademlergimu perwa qilmaymen, ⁵ lékin bu tul xotun méni aware qilip kétiwatidu, uning manga chaplishiwélip méni halimdin ketküzüwetmesliki üçün herhalda uning dewayini sorap qoyay!» — dep oylaptu.

⁶ Reb: Qaranglar, adaletsiz bu sotchining néme dégenlirige! ⁷ U shundaq qilghan yerde, Xuda Özige kéche-kündüz nida qiliwatqan tallighan bendilirige qandaq qilar? Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge *rezillikke* uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu? □ ■ ⁸ Men silerge éytayki: U ularning derdige yétip nahayiti tézla heqqini élip béridu! Lékin Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu? — dédi. □

Perisiy bilen bajgir

⁹ U özlirini heqqaniy dep qarap, bashqilarni közige ilmaydighan bezilerge qaritip, mundaq bir temsilni éytti:

¹⁰ — Ikki adem dua qilghili ibadetxanigha bériptu. Biri Perisiy, yene biri bajgir iken.

¹¹ Perisiy öre turup öz-özige mundaq dua qiliptu: — «Ey Xuda, méning bashqa ademlerdeki bulangchi, adaletsiz, zinaxor we hetta bu bajgirdek bolmighinim üçün sangha shükür!

■ ¹² Her heptide ikki qétim roza tutimen we tapqanlirimning ondin bir ülüşini sediqe qilimen».

¹³ Biraq héliqi bajgir yiraqta turup béshini kütürüp asman'gha qarashqimu pétinalmay meydisige urup turup: «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!» — deptu. □

¹⁴ Men silerge shuni éytayki, bu ikkiylendin *Perisiy* emes, belki *bajgir* kechürümge ériship öyige qaytiptu. Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinar, lékin kimki özini töwen tutsa üstün kütürüler. □ ■

Eysaning kichik balilargha bext tilishi

Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

■ **18:1** Rim. 12:12; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17. □ **18:7** «Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge *rezillikke* uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?» — «derdige yetmes» grék tilida mushu yerde yene «heqqini bermes» yaki «adaletni yürüzmes»nimu bildüridu. «Gerche Xuda öz bendilirige hemderd bolush bilen birge rezillikke uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?» — sherhimizche, bu jümlidiki «rezillik» mushu pütkül dunyadiki rezillikni körsitidu; Xuda Öz bendilirige barliq tartqan azab-oqubetlerde hemderd bolidu we ular bilen teng (ulardin artuqraq, elwette!) mushu dunyadiki rezillikke sewr-taqet qilidu. Xudaning rezillikke körssetken we körsitidighan sewr-taqitining peqet qiyamet künigiche bolidighanliqi hemmimizge ayan. Bu téma üstide «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Ef.» 3:13ni we bu yazmildiki «qoshumche söz»imizni körüng. Bu ibarining bashqa xil terjimiliridin «ulargha qilidighan shapaitini bek kéchtürürmu?» dégenler bar. ■ **18:7** Weh. 6:10. □ **18:8** «Lékin Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu?» — démek, Xuda insanlarni dua qilishqa ilhamlandurup, Özining dualargha ijabet qilishqa teyyar turidighanliqi toghrisida shunche köp wede qilghan yerde, némishqa iman-ishench az bolidu? Lékin derweqe az bolushi mumkin. ■ **18:11** Yesh. 1:15; 58:2; Weh. 3:17,18. □ **18:13** «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!» — «mushu gunahkar» grék tilida «dunyada birdinbir gunahkar» dégen menini puritidu. □ **18:14** «...bajgir kechürümge ériship öyige qaytiptu» — «kechürümge ériship» grék tilida «heqqaniy qilinip» déyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5.

¹⁵ Emdi qolini tegküzsun dep, kishiler kichik balilirimu uning aldigha élip kéletti. Lékin buni körgen muxlislar ularni eyiblidu. ■ ¹⁶ Emma Eysa balilarni yénigha chaqirip: Kichik balilarni aldimgha kelgili qoyunglar, ularni tosushmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkiib tapqandur. ■ ¹⁷ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki: Kimki Xudaning padishahliqini sebiy balidek qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, – dédi.

Baylarning Xudaning padishahliqigha kirishi tes

Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

¹⁸ Melum bir hökümdar Eysadin: I yaxshi ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek, – dep soridi. □ ■

¹⁹ Lékin Eysa: Méni néme üçün yaxshi deysen? Yaxshi bolghuchi peqet birla, yeni Xudadur. ²⁰ Emrlerni bilisen: – «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, atangni we anangni hörmét qil» – dédi. ■

²¹ – Bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, – dédi u.

²² Eysa buni anglap uninggha: – Sendé yene bir ish kem. Pütkül mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha üleshtürüp bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip manga egeshkin! – dédi. ■

²³ Emma u bu gepni anglap tolimu qayghugha chömüp ketti; chünki u nahayiti bay idi. ²⁴ Tolimu qayghugha chömüp ketkenlikini körgen Eysa: – Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen tes-he! ■ ²⁵ Tögingning yingning közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! – dédi.

²⁶ Buni anglighanlar: – Undaq bolsa, kim nijatqa érishelisun? – déyishti.

²⁷ Emma u jawaben: – Insanlarga mumkin bolmighan ishlar Xudagha mumkindur – dédi. ■

²⁸ Emdi Pétrus: – Mana, biz bar-yoqimizni tashlap sanga egeshtuq!? – dédi. ■

²⁹ U ulargha: – Men silerge berheq shuni éytayki, Xudaning padishahliqi üçün öy-waq ya ata-anisi ya qérindashliri ya ayali ya baliliridin waz kechkenlarning herbiri ■ ³⁰ bu zamanda bulargha köp hessilep muyesser bolidu we kélidighan zamandimu menggülük hayatqa érishmey qalmaydu. – dédi. ■

Eysaning öz ölümünü yene bir qétim aldın éytishi

Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

³¹ Andin u on ikkeylenni öz yénigha élip ulargha mundaq dédi: – Mana, biz hazir Yérusalémgha chiqiwatimiz we peyghemberlarning Insan’oghli toghrisida pütkenlirining hemmisi *shu yerde* emelge ashurulidu. ■ ³² Chünki u yat ellerning qoligha tapshurulidu we ular uni mesxire qilip, xarlaydu, uning üstige tüküridu; □ ■ ³³ ular uni qamchilighandin kéyin öltürüwétidu; we u üçinchi küni qayta tirilidu, – dédi.

■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **18:18** «Melum bir hökümdar» – «hökümdar» – Rim hökümiti teripidin békitilgen Yehudiy «hakim». «menggülük hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek?» – grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17. ■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Ef. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23. ■ **18:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9. ■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zeb. 22; Yesh. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32** «*Insan’oghli* yat ellerning qoligha tapshurulidu» – «tapshurulidu» dégenning «satqunluq qilnidu» dégen ikkinchi menisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13.

³⁴ Biraq ular bu sözlerdin héchnémini chüshenmidi. Bu sözning menisi ulardın yoshurulghan bolup, uning néme éytqinini bilelmey qaldi. □

Eysaning qarighu tilemchini saqaytishi

Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

³⁵ We shundaq ish boldiki, u Yérixo shehirige yéqinlashqanda, bir kor kishi yolning boyida olturup tilemchilik qiliwatatti. □ ■ ³⁶ U köpchilikning ötüp kétiwatqanliqini anglap: — Néme ish bolghandu? — dep soridi. ³⁷ Xe q uninggha:

— Nasaretlik Eysa bu yerdin ötüp kétiwatidu, — dep xewer berdi.

³⁸ — I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep warqirap ketti u. □

³⁹ We Eysaning aldida méngiwatqanlar uni: — Shük oltur! dep eyibleshti. Biraq u: — I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq warqiridi.

⁴⁰ Eysa qedimini toxtitip, uni aldigha bashlap kélisni buyrudi. Qarighu uninggha yéqin kelgende u uningdin: ⁴¹ — Sen méni néme qilip ber, deysen? — dep soridi.

— I Rebbim, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi u.

⁴² Eysa uninggha: — Köridighan bolghin! Étiqading séni saqaytti, — dédi.

⁴³ We uning közi shuan échildi; u Eysagha egiship, yol boyi Xudani ulughlap mangdi. We barliq xalayıqmu buni körüp Xudagha medhiye oqudi.

19

Eysa bilen Zakay

¹ U Yérixo shehirige kirip uningdin ötüp kétiwatatti. ² Mana shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi. U «bash bajgir» bolup, intayin bay idi. □ ³ U Eysaning qandaq adem ikenlikini körüşke purset izdewatatti, lékin boyi pakar bolghachqa, xelqning toliliqidin uni körelmeytti. ⁴ Shunga u aldi terepke yügürüp bérip, uni körüş üçün bir tüp üjme derixige yamiship chiqti; chünki Eysa u yol bilen ötetti. ⁵ We Eysa u yerge kelgende yuqirigha qarap uni körüp uninggha: — Zakay, chapsan chüshkin! Chünki men bügün séning öyüngde qonushum kérek, — dédi.

⁶ U aldirap chüshüp, xushallıq bilen uni öyide méhman qildi. ⁷ Bu ishni körgen xalayıqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti! — dep ghotuldiship ketti. □

⁸ Lékin Zakay ornidin turup Rebge: — I Rebbim, mana, mülkümning yérimini yoqsullargha bérimen; eger birawni yalghandin shikayet qilip uningdin birnéme üdürüwalghan bol-sam birige tötni qayturimen, — dédi.

□ **18:34** «Bu sözning menisi ulardın yoshurulghan bolup...» — kimning teripidin yoshurulghanlıq éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz gallıqı teripidinmu? Bu qétim sözning mezmuni ilgiriki qétimdiki sözlirige oxshash idi (9:45). Bizningche yoshurghuchi Sheytan, lékin Xuda Sheytanning aldishigha yol qoyushi bilen, ularning chüshenmesliki arqılıq öz shan-sheripini téximu roshen qilmaqchi boldi. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **18:35** «Yérixo shehirige yéqinlashqanda» — Matta bu weqeni bayan qilghanda («Mat.» 20:29) «Yérixodin chiqqanda» deydi. Emeliyette shu waqıtta ikki «Yérixo shehiri» bar idi, xuddi Qeshqerdiki «yéngi sheher» we «kona sheher»lerdek. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38** «I Dawutning oghli Eysa,...» — «Dawutning oghli» Mesihni körsitidu (peyghemberlerning bésharetliri boyiche Mesih padishah Dawutning ewladi bolatti). □ **19:2** «shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi» — ibraniy tilidiki «Zakay» grék tilida «Zakéus» dep teleppuz qilinidu. □ **19:7** «Bu ishni körgen xalayıqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti! — dep ghotuldiship ketti» — xalayıqning narazi bolup heyran qalghanlıqı ejeblikerlik emes. Chünki bajgırlarning hemmisi déğüdek aldamchi, «bash bajgir» téximu shundaq bolushi kérek idi.

⁹ Buning bilan Eysa uninggha *qarap*: — Bügün nijat bu öyge kirdi. Chünki bu kishi hem Ibrahimning oghlidur! □ ■ ¹⁰ Chünki Insan'oghli ézip ketkenlerni izdep qutquzghili keldi, — dédi.■

Sadaqetlik bolushning lazimligi

Mat. 25:14-30

¹¹ Xalayıq bu sözlerni tingshawattqanda u yene söz qilip bir temsilni qoshup éytti. Chünki u Yérusalémgha yéqinlashqanidi we ular: «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi. □ ¹² Shunga u mundaq dédi: Bir aqsöngek padishahliq textige ériship kélishe üçün yiraq bir yurtqa qarap yolgha chiqiptu. ■ ¹³ Awwal u özining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip: «Men qaytip kelgüche *buning bilen* oqet qilinglar» — deptu. □ ¹⁴ Biraq öz yurt puqraliri uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip: «Bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymiz!» deptu.□

¹⁵ We u padishahliq mensipige ériship qaytip kelgende shundaq boldiki, herbirining tijaret bilen qanche payda tapqinini bilmekchi bolup, pulini tapshurghan héliqi qullirini öz aldigha chaqirtiptu. ¹⁶ We awwalqisi kélip: «I xojam, sili bergen tilla on tilla payda qildi» deptu. ¹⁷ «Yaraysen, ey yaxshi qul! Sen kichikkine ishta ishenchlik chiqqanliqing üçün on sheherge hakim bolghin» — deptu xojayin uninggha. ¹⁸ Ikkinchisi kélip: «I xojam, sili bergen tilla besh tilla payda qildi» deptu. ¹⁹ Xojayin uninggha hem: «Sen hem besh sheherge hakim bolghin» deptu.

²⁰ Lékin yene birsi kélip: «I xojam, mana sili bergen tilla! Buni yaghliqqa chigip bir jayda qoyup saqlidim. ²¹ Chünki sili qattiq adem ikenla, sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp, özliri térimighanliridin hosul yighila. Shuning üçün silidin qorqtum» deptu.□

²² Emma *xojayini* uninggha: «Ey eski qul, sanga öz aghzingdin chiqqan sözliring boyiche höküm qilay. Sen méning amanet qilmay ündürüwalidighan, térimay turup yighiwalidighan qattiq adem ikenlikimni bilip turup, ■ ²³ néme üçün méning pulumni xezinichilerge amanet qoymiding? Men qaytip kelgende, uni ösümi bilen almasmidim?» — deptu.

²⁴ Andin u yénidikilerge: «Uningdiki tillani élip on tilla tapqan qulgha béringlar!» dep buyruptu. ²⁵ Ular uninggha: «I xoja, uning on tillasi tursa!» — deptiken, ²⁶ *hojayin yene mundaq deptu*: «— Chünki men silerge shuni éytayki, kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu.□ ■ ²⁷ Emdi üstige padishah bolup höküm sürüşümni xalimighan

□ **19:9** «Bügün nijat bu öyge kirdi» — «Yesh.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni körüng. «Chünki bu kishi hem Ibrahimning oghlidur!» — «Ibrahimning bir oghlidur» mushu yerde dégen menisi, u étiqad yolida Ibrahimgha «perzent bolghan», rohiy jehette Ibrahimni ülgé qilip heqiqiy hayatqa érishken. ■ **19:9** Luqa 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46. □ **19:11** «*xalayıq*: «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi» — xalayıq (1) Eysaning yaratqan köp möjizilirini körüp kelgenidi; (2) Yehudiy rehberler we chonglirining Eysagha qarshi chiqqanliqini biletti; (3) shunga ular: U Yérusalémgha yétip barghanda choqum bu rohiy düshmenlerni, shundaqla «wetenimizni ishghal qilghan Rim impériyesidiki rezil kapirlar»ni yoqitip, Xudaning padishahliqini berpa qilidu, dep oylashi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13** «... U özining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip...» — «tilla» grék tilida «mina». Bu pul bir ishchining üç-töt aylıq heqqige barawer idi. □ **19:14** «biraq öz yurt puqraliri uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip: «bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymiz!» deptu» — bu temsildiki padishah «büyük Hérod»qa oxshap kétidu; «büyük Hérod» miladiyedini ilgeriki 40-yilida Yehudiyening padishahliqigha ige bolush üçün Rimgha bardı; lékin Israillar uninggha qarshi chiqqachqa, peqet 37-yilida padishah boldı. Uningdin keyinki «Hérod Arqélaus»ning tariximu uninggha oxshiship kétidu. □ **19:21** «sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp,...» — «amanet qilish» mushu yerde grék tilida adette pulni bankigha salghanliqni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «sili salmighanlirini yighip élip,...». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37. □ **19:26** «kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu...» — «bu ehmiyetlik söz «Mat.» 13:12, 25:29 we «Mar.» 4:25dimu tépilidu. Bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shühhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu choqum iman-ishenchni öz ichige alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üçün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **19:26** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 8:18.

düşmenlirimni bolsa, ularni keltürüp, méning aldinda qetl qilinglar».

Eysaning tentene bilen Yérusalémgha kirishi

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yh. 12:12-19

²⁸ U bu ishlarni éytqandin kéyin, Yérusalémgha chiqishqa aldigha qarap mangdi. □ ²⁹ We shundaq boldiki, u Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, ikki muxlisigha munularni tapilap aldind ewetti. ■

³⁰ — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. U yerge kiripla héch adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar. □ ³¹ Eger birsi silerdin: «Némishqa buni yéshisiler?» dep sorap qalsa, siler uninggha: «Rebning buninggha hajiti chüshti» — denglar.

³² Shuning bilen ewetilgenler bériwidi, ish del u ulargha éytqandek boldi. ³³ Ular texeyni yéshiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Texeyni némishqa yéshisiler? — dep soridi.

³⁴ Ular: — Rebning uninggha hajiti chüshti, — dédi.

³⁵ Ular uni Eysaning aldigha yétilep keldi; we yépincha-chapanlirini texeyning üstige sélip, Eysani yölep üstige mindürdi. ■ ³⁶ U kétép barghinida, xelqler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi. ³⁷⁻³⁸ We u Zeytun téghidin chüshüsh yoligha yéqinlashqinida, pütkül muxlislar jamaiti shadlinip, öz közi bilen körgen qudretlik möjiziler üçün awazini kötürüp: «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur! Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep towlishop Xudagha medhiye oqushqa bashlidi. □ ■

³⁹ Lékin topning ichide bezi Perisiyler uninggha: — Ey ustaz, muxlisliringgha *mushu gepliri üçün* tenbih ber! — déyishti.

⁴⁰ Biraq u ulargha jawaben: — Silerge shuni éytayki, bular jim turghan bolsa, hetta bu tashlarmu chuqan sélishqan bolatti, — dédi. ■

Eysaning Yérusalém üçün qayghurup yighlishi

⁴¹ Emndi u sheherge yéqinlaship uni körüp, uning üçün yighlap mundaq dédi:

⁴² — *I Yérusalém!* Sen bügün, bu kününgde, tinch-amanliqing üçün néme kérek bolghinini bilseng idi! Kashki, bu ishlar hazir közliringdin yoshurundur. ⁴³ Chünki shundaq künlér béshinggha kéliduki, düşmenliring etrapingni qasha-istihkam bilen qorshap séni qamap töt tereptin qistaydu. ⁴⁴ Ular séni we *sépingning* ichingdiki baliliringni yer bilen yeksen

□ **19:28** «u... aldigha qarap mangdi» —yaki «muxlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi». ■ **19:29**

Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ **19:30** «...héch adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler»

— «héch adem balisi minip baqmighan bir texey»ge awarisiz minish adette mumkin emes, elwette. ■ **19:35**

Yuh. 12:14. □ **19:37-38** «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur!» — «Zeb.» 118:38.

Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» — mushu sözlerni «Luqa» 2:14diki sözler bilen sélishturushqa bolidu. «Asmanlarda tinch-inaqliq bolghay» dégen söz intayin sirliq geptur: pikrimizche, bu sözning menisi belkim: — (1) Xudaning insanlar bilen yarashiturulghanliqidin chiqqan inaqliq **ershte** bilinidu («Ef.» 2:1-6. 14ni körüng); (2) Mesihning ölümi bilen Sheytanning ershke chiqip, Xudaning namini haqaretlep, uning üstidin yalghan erz-shikayet qilish yoli mutleq tügitilidu (mesilen, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni körüng). **«pütkül muxlislar jamaiti shadlinip... Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep towlishop Xudagha medhiye oqushqa bashlidi»** — ular jakarlaydighan ish — biz egeshken bu Nasaretlik Eysa del Xuda ewetken Mesih-Qutquzghuchi, Yehudiylarning, shundaqla pütkün jahanning Padishahidur. Shuning bilen bu künni, Xudaning Öz xelqi bolghan Yehudiylargha ochuq halda: «U, mana Men silerge ewetken Qutquzghuchinglar we Padishahinglardur — uni qobul qilamsiler?» dep étiqad qilish pursitini bergén kün déyishke bolidu. ■ **19:37-38**

Zeb. 118:26; Luqa 2:14; Ef. 2:14. ■ **19:40** Hab. 2:11.

qilip, hetta tashni tashning üstidimu qaldurmaydu; chünki *Xudaning séni yoqlighan peytini bilip yetmiding.* □ ■

Eysaning ibadetxanini tazilishi

Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yh. 2:13-22

⁴⁵ We u ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydep chiqirip, ⁴⁶ ulargha: — Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu» dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi» qiliwaldinglar! — dédi. □ ■ ⁴⁷ Shu waqitlarda u herküni ibadetxanida telim béretti. Bash kahinlar, Tewrat ustazliri we yurt chongliri uni yoqitishqa amal izdidi. ■ ⁴⁸ Lékin ular qandaq qol sélishni bilmeytti, chünki barliq xelq uning sözini tingshash üçün uninggha qattiq yépushqanidi.

20

Asmandiki hoquq

Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33

¹ We shu künlerdin bir küni u ibadetxanining hoylilirida xelqqe telim bérip xush xewerni élan qiliwatqanda, bash kahinlar we Tewrat ustazliri bilen aqsaqallar uning aldigha kélip uningdin: ■ ² — Bizge éytqin: Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep soridi.

³ U ulargha jawab bérip: — Menmu silerdin bir ishni soray; siler manga éytip béringlarchu, ⁴ — Yehya yürgüzgen chömüldürüş ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.

⁵ Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaқта, siler néme üçün *Yehyagha* ishenmidinglar?» deydu. □ ⁶ Eger: «Insanlardin kelgen» dések, bu barliq xalayıq bizni chalma-késeq qilip öltüridu. Chünki ular Yehyaning peyghember ikenlikige ishendürülgen, — déyishti.

⁷ We ular: — *Uning hoquqining* qeyerdin kelgenlikini bilmeymiz, — dep jawab bérishti.

⁸ Eysa ulargha: — Undaқта, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi.

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil

Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12

⁹ U xalayıqqa munu temsilni sözleshke bashlidi: — «Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilip, uni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa bérip u yerde uzun waqit turuptu.

■ ¹⁰ Üzümlerni yighidighan mezigil kelgende baghwenlarning üzümzarliqtiki méwidin uninggha bérishke qulliridin birini ularining yénigha ewetiptu. Lékin baghwenler uni urup-dumbalap quruq qol yanduruwétiptu.

¹¹ U yene bashqa bir qulni ewetiptu. Lékin ular unimu dumbalap, xarlap, yene quruq qol qayturuwétiptu. ¹² U yene üçinchisini ewetiptu; ular unimu urup yarilandurup, talagha heydep chiqiriwétiptu. ¹³ *Axirda* üzümzarliqning xojayini: «Qandaq qilsam bolar?»

□ **19:44** «*Xudaning séni yoqlighan peyti*» — démek, Xuda yéqin kélip shapaet körsetken peyt. Mushu ayetlerde Mesih rimliqlarning miladiye 70-yili Yérusalémni qorshiwélip ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytip bésharet béridu.

■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luqa 21:6. □ **19:46** «*Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu*» dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi» — «Yesh.» 56:7, «Yer.» 7:11ni körüng.

■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17. ■ **19:47** Mar. 11:18; Yuh. 7:19; 8:37. ■ **20:1** Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27. □ **20:5** «Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaқта, siler néme üçün *Yehyagha* ishenmidinglar?» — mushu diniy erbablarning hemmisi Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanidi, elwette. ■ **20:9** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1.

Söyümlük oghlumni ewetey; ular uni körse, héch bolmighanda uning hörmitini qilar?» deptu. ¹⁴ Biraq baghwenler uning oghlini körüp bir-biri bilen meslihetliship: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni jayliwéteyli, andin miras bizningki bolidu» déyishiptyu. ■ ¹⁵ Shuning bilen ular uni üzümzarliqning sirtigha achiqip öltürüwétiptyu. Emdi bundaq ehwalda üzümzarliqning xojayini ularni qandaq qilidu? □ ¹⁶ U kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilargha tapshuridu».

Xalayıq buni anglap: — Bundaq ishlar hergiz bolmisun! — déyishti.□

¹⁷ Lékin u ulargha közlerini tikip mundaq dédi:

— Undaq bolsa, muqeddes yazmilarda «Tamchilar tashliwetken tash bolsa,

Burjek téshi bolup tiklendi» dep yézilghan söz zadi némini körsitidu?□ ■

¹⁸ Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühse, uni kukum-talqan qiliwétidu.□ ■

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

¹⁹ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uning bu temsili özlirige qaritip éytqanliqini bilip shu haman uninggha qol sélish yolini izdidi; lékin ular xalayıqtin qorqushti. ²⁰ Shunga ular uning keynidin marap, uni Rim waliyisining hökümranliqida soraqqa tartishqa tapshurush üçün birnechche ademlerni sétiwélip, soqunup kirishke ewetti. Ular semimiy qiyapetke kiriwélip, uning sözidin yochuq izdep yüretti. □ ■ ²¹ Ular uninggha mundaq soal qoydi: — Ey ustaz, silini durus söz qilidighan we durus telim béridighan, héchqandaq ademning yüz-xatirisini *qet'iy* qilmaydighan, belki Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatqan adem dep bilimiz. ²² *Rim impériori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?□

²³ Emma u ularning hiylisini körüp yétip ulargha: — Némishqa méni sinimaqchisiler? □

²⁴ Manga bir kümüş dinar körsitinglar. Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? — dédi. Ular uninggha: Qeyserningki, — dédi.□

■ **20:14** Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **20:15** «Shuning bilen ular uni üzümzarliqning sirtigha achiqip öltürüwétiptyu» — bu Mesihning Yérusalémning sirtigha élip chiqilip kréstke mixlinidighanliqigha bir bésharet. □ **20:16** «*Üzümzarliqning xojayini* kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilargha tapshuridu» — bu sözmu bésharet, elwette. □ **20:17** «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «Zeb.» 118:22. «Burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar hayatining burjek téshi bolghan Mesihni tashliwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. ■ **20:17** Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:4, 7. □ **20:18** «Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühse, uni kukum-talqan qiliwétidu» — «tash» bolsa Mesih özi, elwette. 17-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»gha bériligen «qoshumche söz»imizdiki ««Zeb.» 118:22 toghruluq» mezmunni körüng. ■ **20:18** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3. □ **20:20** «ular semimiy qiyapetke kiriwélip,...» — «semimiy» grék tilida «heqqaniy» dégen söz bilen ipadiliniyu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22** «*Rim impériori Qeyser...*» — Rimning herbir impériorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. «*Rim impériori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?*» — eyni waqıtta, Yehudiyalar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «*Rim impériorigha baj tapshurush toghra*» dese, bu geptin azadliqni istigen kishiler uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «*Baj tapshurmasliq kérek*» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **20:23** «*Némishqa méni sinimaqchisiler?*» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. □ **20:24** «*Manga bir kümüş dinar körsitinglar*» — «bir kümüş dinar» grék tilida «bir dinarius», Rim impériyesining pul birliki. Mushundaq pulning yüzide «ademning süriti» körsitilgen bolghachqa, Yehudiy mollilar mundaq pulni «muqeddes ibadexana»gha élip kirishini men'i qilghanidi. Bir dinar texminen bir ademning künlük ish heqqi bolatti.

25 We u ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. □ ■ 26 Ular xalayıqning aldida uning sözliridin uni tutuwalghudek héchqandaq yochuq tapalmidi. Ular uning bu jawabigha heyranuhes bolup, zuwani tutuldi.

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 We «ölgenger tirilmeydu» dep inkar qilidighan Saduqiylarning beziliri uning aldigha kélip soal qoyup mundaq dédi: □ ■

28 — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta* bizge: «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi kérek» — dep yazghan. □ ■

29 Emdi yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gendin kéyin perzent körmey alemdin ötti. 30 Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti. □

31 Andin üçinchisi uni aldi; shundaq qilip, yettisi uni emrige élip perzent körmey öldi.

32 Hemmisidin kéyin ayalmu öldi.

33 Emdi tirilish künide bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Chünki yettisi uni xotunluqqa alghan-de?!

34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Bu alemning perzentliri öylinidu, yatliq bolidu. □ 35 Lékin u alemdin nésiwe bolushqa, shundaqla ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar öylenmeydu, yatliq bolmaydu. □

36 Chünki ular yene ölmeydu, perishtilerge oxshash bolidu; «ölümdin tirilishtin tughulghan perzentler» bolghachqa, ular Xudaning oghulliridir. ■

37 Emdi ölgengerning tirildürülüşini hetta Musa *peyghember* özimu ayan qilghan; chünki *Tewrattiki* «tikenlik» dégen weqening xatiriside u Perwerdigarni: «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi» dep bayan qilghan. □ ■ 38 U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidir; chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur! □

39 Shuning bilen Tewrat ustazliridin birqanchisi baha bérip: — Ustaz, yaxshi éytting, — dédi. 40 Chünki ulardin héchkim yene uningdin soal sorashqa jür'et qilalmidi.

Qutquzghuchi-Mesih — Dawutning oghli hem Rebbi

Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

□ 20:25 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti bolghan nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ 20:25 Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ 20:27 «Saduqiylar» — bu diniy mezhep toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ 20:27 Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ 20:28 «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi kérek» — «Qan.» 25:5. ■ 20:28 Qan. 25:5-6. □ 20:30 «Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti» — bezi kona köchürmilerde «ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti» dégen söz tépilmay, peqet «Ikkinchi...» déyilidu. □ 20:34 «bu alemning perzentliri...» — grék tilida «bu zamanning oghulliri...». □ 20:35 «... ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar...» — «ölgengerning tirilish» dégenlik qiziq ibare bolup, hemme adem oxshash waqitta tirilmeydighanliqini körsitidu. Birinchi tirilish heqqaniylarningki, ikkinchi tirilish étiqadsizlarningki bolidu. Bu heqiqet «Wehiy» 20-babta körünidu. ■ 20:36 1Yuh. 3:2. □ 20:37 «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi» — «Mis.» 3:6ni körüng. ■ 20:37 Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ 20:38 «chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!» — bezi alimlar «bularning hemmisi» (Ibrahim, Ishaq, Yaquplarning hemmisi, démekchi) uninggha nisbeten tiriktur!» dep terjime qilidu. Bizningche «hemmeylen» her ademning rohining Xuda aldida tirik ikenlikini körsitidu. «chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!» — Eysaning «tirilish» toghruluq bu sözliri «Mat.» 22:32dimu tépilidu. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde ular toghruluq azraq sherh bérimiz.

41 Emdi u ulargha soal qoydi: — Kishiler Mesihni qandaqsige Dawutning oghli deydu?

■ 42-43 Chünki Dawut özi Zeburda: Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning dūshmenliringni textipering qilghuche,

Méning ong yénimda olturghin!» — dégen'ghu? □ ■

44 Emma Dawut uni «Rebbim» dep chaqirghan yerde, undaqta u qandaqmu uning oghli bolidu?

Eysaning Tewrat ustazlirini eyiblishi

Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-54

45 We barliq xalayıq qulaq sélip anglawatqanda, u muxlisirigha mundaq dédi: —

46 — Tewrat ustazliridin hoshyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiywalghan halda ghadiyip yürüşke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salamlirigha, sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapetlerdimu törde olturushqa amraq kélidu. □ ■ 47 Ular tul ayallarning barliq öy-bésatlrini yewalidu we köz-köz qilip yalghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu!■

21

Tul ayalning ianisi hemmisiningkidin köp

Mar. 12:41-44

1 U bëshini kötürüp qariwidi, baylarning öz sediqilirini *ibadetxanidiki* iane sanduqigha tashlighinini kördi. □ ■ 2 U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu kördi. □ 3 Shuning bilen u: — Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu namrat tul ayalning tashlighini hemmeylenningkidin köptur. ■ 4 Chünki ularning hemmisi özlirining ashqanliridin iane qilip, Xudagha atighan sadıqılgerge qoshup tashlıdı; lékin bu ayal namratlıqıgha qarımay, özınıng tırıkchılık qılıdıghınıng hemmisini iane qilip tashlıdı.

Kelgüsi toghrisidiki béshareet

Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 We beziler ibadetxanining nepis tashlar we Xudagha sunulghan hediyeler bilen qandaq bézelgenliki toghrisida sözlshiwatatti. U:■

6 — Siler körüwatqan bu barliq nersilerge nisbeten, shu künler kéliduki, hetta bir tal tashmu tash üstide qaldurulmay, hemmisi gumran qilinidu, — dédi.■

7 Ular uningdin:

— Ustaz, bu dégenliring qachan yüz bérıdu? Bu ishlarning yüz bérıdıghanlıqını ayan qılıdıghan qandaq alamet bolıdu? — dep sorıdı.

8 U mundaq dédi:

— Azdurulup kėtishtin hézi bolunglar. Chünki tola kishiler méning namimni sétip: «Mana özüm shudurmen!» we «Ashu waqıt yéqınlashti!» deydu. Shunga ularning keynige

■ 20:41 Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ 20:42-43 «Men séning dūshmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» — «Zeb.» 110:1. ■ 20:42-43 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13.

□ 20:46 «...bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salamlirigha, ... amraq kélidu» — tarix tetqiqatlırigha asasen Yehudiylarning öz ustazlırigha qilghan «salam»lirini intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ 20:46 Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luqa 11:43. ■ 20:47 Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ 21:1 «U... baylarning öz sediqilirini ibadetxanidiki iane sanduqigha tashlighinini kördi» — «iane sanduqi» dégen söz adette grék tilida «xazine»ni körsitidu. Lékin mushu yerde ibadetxanidiki xezine üçün sedıqılger yıghılıdıghan jay, belkim chong bir sanduqni körsetse kérek. ■ 21:1 2Pad. 12:10; Mar. 12:41. □ 21:2 «U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu kördi» — bu «tiyin» (grék tilida «lepton») «dénarius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining bir künlik ish heqqi ichide «alte minut»luq pulıgha barawer. ■ 21:3 2Kor. 8:12. ■ 21:5 Mat. 24:1; Mar. 13:1.

■ 21:6 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

kirmenglar. □ ■ 9 Siler urush we topilanglarning xewirini anglighan waqtinglardimu wehimige chüshmenglar; chünki bu ishlarning awwal yüz bérishi muqerrer. Lékin bular, zaman axiri yétip keldi, dégenlik emes.

10 Andin u yene mundaq dédi:

— Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. □ ■ 11 Jay-jaylarda shiddetlik yer tewreshler, acharchiliqlar we wabalar bolidu, *yer yüzide* wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu. □

12 Biraq bu herbir weqeler yüz bérishtin ilgiri, kishiler silerge qol sélip tutqun qilidu we silerge ziyankeshlik qilip, silerni sinagoglarning soraqlirigha tapshuridu, zindanlarga tashlaydu; ular méning namim tüpeylidin silerni padishah we hökümdarlarning aldigha élip baridu, ■ 13 we buning bilen *ularning aldida* guwahliq bérish pürsitinglar chiqidu.

□ 14 Uning üçün erzge qandaq jawab bérish toghrisida aldin'ala héch oylanmasliqqa qelbinglarda qet'iy niyet qilinglar. ■ 15 Chünki men silerge barliq düshmenliringlar reddiye we ret qilalmighudek pasahetlik til we danishmenlik ata qilimen. ■ 16 Hetta ata-ana, aka-uka, uruq-tughqan we yar-buraderliringlarmu silerge xainliq qilip tutup béridu we ular aranglardiki beziliringlarni öltüridu. □ ■ 17 Siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. ■ 18 Halbuki, béshinglardiki bir tal chachmu halak bolmaydu! ■ 19 Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglarga ige bolalaysiler. □

Yérusalémning weyran qilinishidin bésharet

Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

20 — Lékin Yérusalémning *düshmen* qoshunliri teripidin qorshiwélin'ghanliqini körgininglarda, uning weyran bolush waqti yéqinlaship qaptu, dep bilinglar. ■

21 U chaghda Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlarga qachsun, sheher ichide turuwatqanlar uningdin chiqip ketsun, yézilarda turuwatqanlar sheherge kirmisun.

22 Chünki shu chagh «intişam jazasini tartidighan künler»dur; shuning bilen *muqeddes yazmilarda* barliq pütülgenler emelge ashurulidu. □ ■

□ 21:8 «**Mana özüm shudurmen**» — «Mana Özüm Mesihdurmen» dégen menini bildüridu. «**Ashu waqit**» — qiyamet künini körsitidu. ■ 21:8 Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:2; 1Yuh. 4:1. □ 21:10 «**Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu**» — ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kengeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ 21:10 Yesh. 19:2. □ 21:11 «**Yer yüzide wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu**» — grék tilidiki eyni tékiste «yer yüzide» dégen söz yoq. Biraq bizningche héliq «heywetlik alametler» **asmanda** bolidighanliqi tekitlen'gendin kéyin, «wehshetler» bolsa choqum «yer yüzide» bolushi kérek. 25-ayetnmu körüng. ■ 21:12 Mat. 10:17; 24:9; Mar. 13:9; Yuh. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Weh. 2:10. □ 21:13 «**... buning bilen ularning aldida guwahliq bérish pürsitinglar chiqidu**» — «guwahliq bérish» mushu yerde xush xewer yetküzüsh, Xudaning nijati Reb Eysa Mesih arqiliq dunyagha keldi, dep jakarlashtin ibaret. ■ 21:14 Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ 21:15 Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ 21:16 «**xainliq qilip tutup béridu**» — bu birla söz bilen ipadilinidu. ■ 21:16 Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. ■ 21:17 Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ 21:18 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30. □ 21:19 «**Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglarga ige bolalaysiler**» — bu ayette «jan» yaki jismaniy hayat yaki ademning öz wujudini, shundaqla rohiy hayatini körsitidu. Bizningche mushu yerde insanning rohiy hayatidiki emeliy jehetlerni körsitidu. Birsida rohiy hayat bar bolsa, undaqta u özi tutalaydighan, türük rohiy hujumlarga taqabil turalaydighan bolidu — mesilen, özide bar bolghan ensiresher, qorqunchlar, shehwaniy hewesler qatarliqlarni Mesihge boysunduralaydu (mesilen, «2Kor.» 10:5, «1Tés.» 4:4ni körüng). ■ 21:20 Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ 21:22 «**intişam jazasini tartidighan künler**» — «intişam jazasi» grék tilida bu söz hem «intişam» hem «toluq, mutleq höküm chiqirish» dep ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni körüng. Bu «intişam» yaki «höküm chiqirilish»ni Xuda Özining xelqi Yehudiyalar üstige yürüzidu. Bu, mushu yerde (12-24-ayet) Yérusalém shehirining miladiye 70-yili muhasirige élinishi we weyran qilinishini körsitighan bésharettur. Kéyinki ayetler axir zamanni körsitidu. ■ 21:22 Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14.

²³ Em-di shu künlerde hamilidar ayallar we bala émitidighanlarning haligha way! Chünki bu zéminda éghir qischiliq bolidu we *ershtiki* ghezep bu xelqning béshigha chüshidu; □
²⁴ Ular qilichning bisida yiqitilidu we tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétélidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu. □ ■

Mesihning kélidighanliqi heqqide

Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27

²⁵ — Quyash, ay, yultuzlardimu alametler bolidu; yer yüzidiki eller arisida déngiz-okyanlarning güdürlishidin we dolqunlarning dawalghushliridin parakendichilik bolidu. ■
²⁶ Ademler qorqup, yer yüzige kélidighan apetlerni wehime ichide kütüp es-hoshini yoqitidu; chünki asmandiki küchler lertzige kélidu. □
²⁷ Andin kishiler Insan’oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep bilen bir bulut ichide kéliwatqanliqini köridu. ■
²⁸ Lékin bu alametler körünüşke bashlighanda, qeddinglarni ruslap béshinglarni kötürünglar, chünki bu silerni azad qilishtiki nijat yéqinlashti, dégenliktur. ■

Enjür derixidin sawaq élish

Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31

²⁹ U ulargha mundaq bir temsilni sözlep berdi:

— Enjür derixi we bashqa barliq derexlerge qaranglar. ■
³⁰ Ularning yéngidin bixlan’ghanda ulargha qarap, özünglar yazning yétip kélishige az qalghanliqini bilisiler.
³¹ Shuningdek, baya déyilgen alametlerning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, Xudaning padishahliqining yéqin qalghalnlighini bilinglar. ■
³² Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □
³³ Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. □ ■

Hoshyar bolunglar

³⁴ — Lékin özünglarga agah bolunglarki, köngülliringlar eysh-ishret, meyxorluq we tirikchilikning ghem-endishiliri bilen bixudlashmisun, shu küni üstünglarga tuyuqsiz chüshmisun. □ ■
³⁵ Chünki u goya tuzaqtek barliq yer yüzide herbir turuwatqanlarning béshigha chüshidu. ■
³⁶ Shunga herqandaq waqitlarda hoshyar bolunglar, yüz bérish

□ **21:23** «bu zéminda éghir qischiliq bolidu...» — yaki «yer yüzide éghir qischiliq bolidu». □ **21:24** «Ular ... tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétélidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu» — «eller» mushu yerde Yehudiy emeslerni körsitidu. «Yat ellerning waqti» — Grék tilida «yat ellerning waqitliri». «Yat ellerning waqti toshquche» dégen ibare Yehudiy xelqi axir zamanda qaytidin Yérusalémida turidighanliqini we Yérusalémni idare qilidighanliqini körsitidu. Bu ibare we shundaqla bu babtiki bashqa bésharetler üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25. ■ **21:25** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Weh. 6:12. □ **21:26** «asmandiki küchler lertzige kélidu» — «asmandiki küchler» belkim asmandiki jisimlar (quyash, ay, yultuz qatarliqlar)ni we hem asmanda Xudaning perishtiliri bilen jeng qiliwatqan jin-sheytanlarnimu körsitishi mumkin. ■ **21:27** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. ■ **21:28** Rim. 8:23. ■ **21:29** Mat. 24:32; Mar. 13:28. □ **21:32** «bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élin’ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (20-24-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «bu dewr» dégen söz tebiyyiki (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. (2) eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (27-ayet) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim pütün Yehudiye xelqini körsitidu; (3) bu ayetlerde éytilghan weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. □ **21:33** «Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu» — grék tili «asman-zémin ötidu, biraq méning sözlirim hergiz ötmeydu». ■ **21:33** Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11. □ **21:34** «shu küni üstünglarga tuyuqsiz chüshmisun» — «shu kün» muqeddes kitabda daim dégüdek Mesih dunyagha qaytip kélidighan, insandin hésab alidighan künni körsitidu. ■ **21:34** Rim. 13:13; 1Tés. 5:6; 1Pét. 4:7. ■ **21:35** 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15.

aldida turuwatqan bu ishlardin özünqlarni qachurup Insan'oghli aldida hazir bolup turushqa layiq hésablinish üçün herdaim dua qilinglar, — dédi. □ ■

³⁷ Emdi u kündüzliri ibadetxanida telim béretti, axshamliri sheherdin chiqip, kéchini Zeytun téghi dep atalghan taghda ötküzetti. ■ ³⁸ We barliq xelq uning telimini anglighili tang seherde ibadetxanigha kirip, uning yénigha kéletti.

22

Rebni öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yh. 11:45-53

¹ Emdi pétir nan héyti («ötüp kétish héyti» depmu atilidu) yéqinliship qalghanidi. ■ ² Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni ölümge mehkum qilishqa amal izdep yüretti; chünki ular xelqtin qorqatti. □ ■

³ Shu peyette on ikkiylendin biri bolghan, Ishqariyot dep atalghan Yehudaning könglige Sheytan kirdi. ■ ⁴ U bérip bash kahinlar we ibadetxana pasiban begliri bilen Eysani qandaq qilib ulargha tutup bérish üstide meslihetleshti. ⁵ Ular intayin xush bolup, Yehudagha pul bérishke kélishti. ⁶ Yehuda maqul bolup, uni xalayıqtin ayrim qalghanda ulargha tutup bérishke muwapiq purset izdesheke kirishti.

Ötüp kétish héytining kechlik ziyapiti

Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yh. 13:21-30

⁷ Emdi pétir nan héytining *birinchi* küni yétip kelgenidi. Shu küni «ötüp kétish héyti»gha atap qurbanliq *qoza* soyulatti. □ ■ ⁸ Shuning bilen Eysa Pétrus bilen Yuhannagha:

— Bérip bizge ötüp kétish héytining *qozisini* birge yégili teyyarlanglar, — dep ularni ewetti.

⁹ — Qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi ular. ¹⁰ U ulargha mundaq dédi:

— Sheherge kirsenglar, mana u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin méngip u kirgen öyge kiringlar. □ ¹¹ We öy igisige: «Ustaz: — Muxlisirim bilen ötüp kétish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana öy qeyerde? — dep sorawatidu» denglar. ¹² U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde teyyarliq qilib turunglar.

¹³ Shuning bilen ikkisi bériwidi, hemme ishlar uning éytqinidek bolup chiqti. Ular shu yerde ötüp kétish héytining tamiqini teyyarlashti. ¹⁴ Emdi waqti-saiti kelgende, Eysa dastixanda olturdi; on ikki rosul uning bilen bille olturushti. ■ ¹⁵ Andin u ulargha:

□ **21:36** «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin özünqlarni qachurup» — yaki «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin qutulup...». Emdi étqadchilar bu dehshetlik weqelerdin ötüp kétemdu, yaki awwal élip kétilemdü? Bu muhim mesile. Oqurmenler mushu ayetning aldi-keynidiki söz-ayetlerge qarap özliri bir xulasige kéleleydu. Biz bashqa yerlerdimu bu téma üstide toxtalghan («Tésalonikaliqlargha (2)»diki «qoshumche söz»imizde). «hazir bolup layiq hésablinish üçün...» — bezi kona köchürmilerde: «küchlendürülüşünglar üçün...» déyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tés. 5:6. ■ **21:37** Yuh. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2** «...chünki ular xelqning ghezipidin qorqatti» — kahinlar we Tewrat ustazlirining xelqtin qorqushining sewebi, xelqning Mesihni qollaydighanliqidin; shunga ular uni biwasite öltürelmey, belki amal qilib rimliqlar aldida Eysagha erz qilish arqiliq ularning wasitisi bilen uni ölümge mehkum qilmaqchi. ■ **22:2** Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yuh. 13:27. □ **22:7** «Emdi pétir nan héytining birinchi küni yétip kelgenidi» — «pétir nan héyti» yette kün ötküzülettü. Tunji küni «ötüp kétish bayrimi» (ibraniy tilida «pasxa» héyti) idi. Bu küni, Yehudiyalar qoylarni ibadetxanigha apirip soyup, andin öyide pétir nan bilen yeytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni körüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13. □ **22:10** «mana u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bügün'ge qeder adette su kötürmeydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17.

— Men azab chékishtin ilgiri, siler bilen ötüp kétish héytining bu tamiqigha hemdastixanda bolushqa tolimu intizar bolup kelgenidim. □ ¹⁶ Chünki silerge éytayki, bu héyt ziyapitining *ehmiyiti* Xudaning padishahliqida emelge ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen, — dédi.□

¹⁷ Andin u bir jamni qoligha élip, teshekkür éytti we muxlislirigha:

— Buni élip aranglarda teqsim qilip *ichinglar*. ¹⁸ Chünki shuni éytayki, mundin kéyin Xudaning padishahliqi kelmigüche, hergiz üzüm sherbitidin qet'iy ichmeymen, — dédi.□

«Rebning ziyapiti»

¹⁹ Andin u bir tal nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti we uni oshtup, ulargha üleshtürüp bérip: — Bu méning siler üçün pida bolidighan ténimdur. Méni eslep turush üçün buningdin yenglar, — dédi.□ ■

²⁰ U shuningdek tamaqtin kéyinki jamni qoligha élip mundaq dédi:

— Bu jamdiki sharab méning siler üçün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur.□

²¹ Lékin mana, méni tutup bergüchining qoli méning bilen bir dastixandidur. ■ ²² We Insan'oghli derweqe özi toghrisida békitilgendek *alemدين* kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way!■

²³ Andin muxlislar bir-biridin:

— Arimizda zadi kim mushundaq ishni qilishi mumkin? — dep munazirige chüshüp kétishti.

Muxlislarning mertiwé heqqide munazirilishishi

²⁴ Emdi ularning arisida qaysimiz eng ulugh sanilishimiz kérek dégen talash-tartish peyda boldi. ²⁵ U ulargha mundaq dédi:

— Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu. □ ■ ²⁶ Biraq siler shundaq bolmanglar; belki aranglardiki eng mertiwiliki özini eng kichikidek hésablisun we yétekchi bolghanlar *hemmeylen'ge* xizmetkardek bolsun. ■ ²⁷ Kim mertiwilik, dastixanda olturghanmu yaki dastixandiki kütküchimu? Dastixanda olturghini emesmu? Biraq men bolsam aranglarda xizmitinglarda bolghuchi kütküchidekturmen.■

²⁸ Siler bolsanglar, béshimgha sinaqlar kelgende bashtin-axir men bilen bille hemrah bolghansiler. ²⁹ We xuddi Atam manga padishahliq hoquqi békitkendek, men silergimu

□ **22:15** «tolimu intizarliq bolup kelgenidim» — grék tilida «intizarliq bilen intizar qildim». □ **22:16** «bu héyt ziyapitining ehmiyiti Xudaning padishahliqida emelge ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen» — Tewrattiki barliq héytlarning herbirining özi bir bésharettur, hemmisi Mesihning padishahliqida toluq emelge ashurulidu. «Lawiyalar» 23-bab we «Lawiyalar»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **22:18** «...üzüm sherbitidin qet'iy ichmeymen» — grék tilida «... üzüm télining méwisining sherbitidin qet'iy ichmeymen». □ **22:19** «Méni eslep turush üçün buningdin yenglar» — grék tilida «méni eslep turush üçün bundaq qilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24. □ **22:20** «tamaqtin kéyinki jam» — «ötüp kétish héyt»tiki ziyapet daim békitilgen alahide bir tertip boyiche ötküzilidu. «Tamaqtin kéyinki jam» «üchinchi jam» bolidu. «Bu jamdiki sharab méning siler üçün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur» — Mesih éytqan bu «yéngi ehde» Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq Tewratta wede qilin'ghan ajayp «yéngi ehde»dur («Yer.» 31:31-34 hem «Ez.» 36:25-27ni, shundaqla Yeremiyadiki «qoshumche söz»imiznimu körüng). Bu yéngi ehde «Mesihning qénididur» dégenning intayin chongqur menisi bardur, mushu ehde Mesihning pütün wujud-hayatigha pütülgenlikini, shundaqla ehдини pütkül insaniyetke yetküzüshke bolghan qet'iy niyitini körsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yuh. 13:21. ■ **22:22** Zeb. 41:9; Yuh. 13:18; Ros. 1:6. □ **22:25** «Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu» — shu chaghda we dunyaning pütkül tarixida «xelqperwer» dep atalghanlar emeliyette «ismi bar, jismi yoq»lardek «xelqperwer»ning eksi bolidu, elwette. Mesihning bu ishni körssetkenliki, étiqadchilar hetta mushundaq abruynimu izdimesliki kérek, herqandaq «abruyereslik» qilishtin tolimu yiraqlishishi kérek, dégenliktur, dep oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luqa 9:48; 1Pét. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yuh. 13:14; Fil. 2:7.

shundaq békitimen. ■ ³⁰ Shuning bilan siler méning padishahliqimda men bilan bir dastixanda yep-ichisiler we textlerde olturup, Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler.□ ■

Eysaning Pétrusning özidin tanidighanliqini aldin éytishi

Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yh. 13:36-38

³¹ Reb yene Pétrusqa:

— «Ey Simon, Simon! Mana, Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen. □ ■ ³² Lékin étiqading yoqimisun dep sanga dua qildim. Emdi sen towa qilip tüz yolgha qaytqandin kéyin, qérindashliringni mustehkemligin» — dédi.

³³ — I Reb, — dédi Pétrus, — Men sen bilan bille zindan'gha tashlinip, bille ölümge bérishqa teyyarmen!

³⁴ U uninggha: — I Pétrus, sanga éytayki, бүгүн xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üç qétim tanisen, dédi.□ ■

Uning muxlisirini alahide agahlandurushi

³⁵ Andin, u ulardin:

— Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz *seperge* ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu? — dep soridi. Ular: — Yaq, dédi.□ ■

³⁶ Shuning bilan u ulargha: — Lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun. □ ³⁷ Chünki men silerge shuni éytayki, *muqeddes yazmilarda*: «U jinayetchiler qatarida sanilidu» dep pütülgen söz mende choqum emelge ashurulidu. Chünki méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu — dédi.□ ■

³⁸ — I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken, dédi ular.

— Boldi, yétidu! — dédi u ulargha.□

Eysaning Zeytun téghida dua qilishi

Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

■ **22:29** Luqa 12:32. □ **22:30** «Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler» — yaki «Israilning on ikki qebilisi üstidin hökümranliq qilisiler». ■ **22:30** Mat. 19:28; Weh. 3:21. □ **22:31** «Ey **Simon, Simon!**» — muqeddes kitabda, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. «**Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen**» — «tiligen» dégen bu söz Xuda Sheytanning telipi boyiche mushundaq qilishigha yol qoyghanliqini körsitidu. ■ **22:31** 1Pét. 5:8. □ **22:34** «**bүгүн xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üç qétim tanisen**» — «bүгүн» — oqurmenlarning éside barki, Yehudiylar üçhün «bu kün» «kéche» bilen bashlinidu. Mesih bu sözlerni kéchide éytidu. Shuning bilan u éytqan weqeler ashu kéchide, tang atmayla yüz béridu. Grék tilida uning sözliri inkar sheklide ipadilinidu: «Sen бүгүн «uni tonumaymen» dep üç qétim mendin tanmay turup xoraz chillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yuh. 13:38. □ **22:35** «Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz *seperge* ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu?» — 9:3 we 10:3-4ni körüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3. □ **22:36** «**lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun**» — bu sirlig emma muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **22:37** «**U jinayetchiler qatarida sanilidu**» — yaki «U asiqliq qilghuchilar qatarida sanilidu». Bu bésharet «Yesh.» 53:12de tépilidu. «**méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu**» — «méning toghramdiki barliq ishlar» bolsa peqet Tewrattiki Mesihni aldin'ala ochuq éytqan bésharetler bolupla qalmay, belki Tewratta Mesihni körsitidighan barliq buyrulghan qurbanliqlar, emrler, belgilimiler hemde Tewratta xatirilen'gen barliq tarixiy «bésharetlik weqeler»ni öz ichige alidu. ■ **22:37** Yesh. 53:12; Mar. 15:28. □ **22:38** «**I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken**» — mushu xil «qilich» qisqa bolup, yene «pichaq» hésablan'ghili bolidu. «**Boldi, yétidu!** — **dédi Eysa** ulargha» — mushu ayet üstide 37-ayet bilen «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

39 Andin u chiqip, aditi boyiche Zeytun téghigha yol aldi; uning muxlisliri uninggha egiship bard. ■ 40 U yerge yétip barghanda u ulargha:

— Azdurulmasliqlinglar üçün dua qilinglar, — dédi.

41 Andin, ulardin bir tash étimiche nériraq bérip, tizlinip turup:■

42 — I Ata, xalisang, bu qedehni mendin élip ketkeysen. Lékin méning emes, belki Séning iradeng ada qilinsun — dep dua qildi; □ 43 we asmandin bir perishte uninggha körünüp uni quwwetlendürdi. 44 U qattiq azabta tolghinip téximu ixlasliq bilen dua qiliwerdi. Buning bilen uning terliri yerge tökülgen qan tamchiliridek chüshüshke bashlidi. ■

45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muxlislirining yénigha keldi. Ularning ghemge chöküp halsizlinip mügdep qalghanliqini körüwidi, ulargha:

46 — Uxlap qalghininglar némisi? Azdurulushtin saqlinish üçün qopup dua qilinglar, — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yh. 18:3-11

47 Uning sözi téxi ayaghlashmastinla, bir top ademler peyda boldi. Ularni bashlap kelgüchi on ikkeylendin biri bolghan Yehuda dégen kishi idi; u Eysagha *salam bérip* söygili qéshigha bard.■

48 Eysa uninggha:

— Ey Yehuda, bir söyüsh bilen Insan'oghlini tutup béwersenmu? — dédi.

49 We Eysaning etrapidikiler néme ish yüz béridighanliqini bilip yétip: — I Reb, qilich bilen uraylimu? — dédi. 50 We ulardin biri *qilichini kötürüp*, bash kahinning chakirigha urup, ong quligini shiliwetti. □ ■ 51 Biraq Eysa buninggha jawaben: — Boldi, toxta! — dédi; u qolini uzitip quliqigha tegküzüp, uni saqaytti.

52 Eysa özini tutqili kelgen bash kahinlar, pasiban begliri we aqsaqallargha qarap:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp kepsilerghu? ■

53 Muqeddes ibadetxanida her küni siler bilen bille idim, siler qol salmidinglar. Hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur — dédi.□

Eysaning üstidin shikayet qilinishi we Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yh. 18:12-18, 25-27

54 Ular Eysani tutuwélip, bash kahinning öyige élip kélishti. Pétrus yiraqtin egiship mangdi. ■ 55 Emdi ular hoylining otturisida ot yéqip chöriside *issinip* olturghanda, Pétrus ularning arisigha kirip olturdi. ■ 56 Andin otning nurida uning olturghinini körgen bir dédek uninggha tikilip qarap turup: — Bu ademmu Eysa bilen bille idi, — dédi.

57 Lékin u ténip: — Ey xotun, uni tonumaymen! — dédi.

58 Andin uzun ötmey, yene bireylen uni körüp: — Senmu ulardin ikensen, — dédi. Lékin Pétrus: — Ey burader, undaq emesmen! — dédi.

■ 22:39 Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yuh. 8:1; 18:1. ■ 22:41 Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ 22:42 «bu qedehni mendin élip ketkeysen» — «bu qedeh» uning aldida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratta «qedeh» del shu menide bolup, «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15 we bashqa köp yerlerde Xudaning ghezipini bildüridu. Shunga Mesih mushu yerde hemmimizning gunahlarini kötürüp, Xudaning ghezipini ichishke teyyar turidu. ■ 22:44 Yuh. 12:27; Ibr. 5:7. ■ 22:47 Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yuh. 18:3. □ 22:50 «...ulardin biri qilichini kötürüp, bash kahinning chakirigha urup, ong quligini shiliwetti» — bu namelum muxlis Pétrus idi («Yh.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ 22:50 Mat. 26:51; Mar. 14:47. ■ 22:52 Mat. 26:55; Mar. 14:48. □ 22:53 «hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur» — «qarangghuluqning höküm sürüshidur» — démek, shu chaghda Xuda Sheytanning küch-qudritini, uning Özige we Mesihige bolghan nepritini bash kahinlar we bashqa hökümdarlardin ibaret shu rezil ademler arqiliq namayan qilishigha yol qoyghanidi. «1Kor.» 2:8»ni körüng. ■ 22:54 Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yuh. 18:12,24. ■ 22:55 Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yuh. 18:16,25.

⁵⁹ Andin bir saetche ötkende bashqa bireylen: — Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chunki umu Galiliyeliktur, — dep ching turuwaldi.□

⁶⁰ Lékin Pétrus:

— Hey burader, néme dewatqiningni bilmeymen! — dédi. We uning sözi ayaghlashmastinla, xoraz chillidi. ⁶¹ Emdi Reb keynige burulup, Pétrusqa tikilip qarap qoydi. Shuning bilen Pétrus Rebning sözini, yeni: «Bügün xoraz chillashtin ilgiri sen mendin uch qétim tanisen» dégenlikini yadigha keltürdi. ■ ⁶² We u tashqirigha chiqip qattiq yiglap ketti.

Eysaning aliy kéngeshmide sotlinishi

Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

⁶³ Emdi Eysani tutup turuwatqanlar uni mesxire qilishqa we sawap-dumbilashqa bashlidi; ■ ⁶⁴ uning közlrini téngip uningdin: — Séni urghan kimdu? Qéni, bésharet bergin! — dep sorashti ⁶⁵ we uninggha buningdin bashqa yene nurghun haqaretlerni yaghdurdi.

⁶⁶ Tang atqanda, xelq aqsaqalliri, yeni bash kahinlar we Tewrat ustazliri yighilishti. Ular uni öz kéngeshmisige élip bérip ■ ⁶⁷ uningdin: —

Éyte, sen Mesihmu? — dep sorashti.

U ulargha jawaben:

— Silerge éytsammu, qet'iy ishenmeysiler. ⁶⁸ Silerdin birer soal sorisam, héch jawab bermeysiler. ⁶⁹ Lékin bu waqittin bashlap Insan'oghli Hemmige Qadirning ong yénida olturidu, — dédi.□ ■

⁷⁰ — Undaqta, sen Xudaning Oghli ikensen-de? — déyishti ular.

U: — Déginginlardek men shudurmen! — dep jawab berdi.□

⁷¹ Shuning bilen ular:

— Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chunki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq! — déyishti.□

23

Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi

Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yh. 18:28-38

¹ Andin kéngeshmidikilerning hemmisi ornidin turushup, uni waliy Pilatusning aldigha élip béréshti.■ ² U yerde ular uning üstidin shikayet qilip:

□ **22:59** «Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chunki umu Galiliyeliktur» — mushu kishi Pétrusning Galiliyelik ikenlikini belkim uning teleppuzi yaki bolmisa yerlik kiyim-kéchikidin bilip yetken bolsa kérek. ■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yuh. 13:38; 18:27. ■ **22:63** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yuh. 19:3. ■ **22:66** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yuh. 18:28. □ **22:69** «Hemmige Qadirning ong yénida...»

— grék tilida «Xudaning qudrutining ong teripide». «Zeb.», 110:1ni körüng. Zeburdiki bu bésharetlik sözler Mesihni körsitidu, elwette. Ular özliri Eysani sotlawatimiz, dep oylatti, lékin emeliyette u Insan'oghli bolup axir bérip ularning sotchisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7.

□ **22:70** «Déginginlardek men shudurmen!» — «déginginlardek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyette del silerning oylighininglardek emes» dégen puriqi chiqidu. □ **22:71** «Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chunki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq!» — ularning Mesihge qaratqan erz-shikayiti: — «Xudaning Oghlimen» dégingin «kupurluq qilghining», dégendin ibaret idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche heqiqiy «kupurluq qilghuchi» ölümge mehkum bolushi kérek. Shunga Mesih özi éytqandin kéyin ulargha «bashqa guwahliq» kérek bolmidi! Halbuki, Yehudiy xelqi özlirining emes, belki Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Eysani ölümge mehkum qilish üçün Rim hakimiyiti aldida bashqa birer erz-shikayetni tépishi kérek. Bu töwendiki bapta (23:2) körünidu. ■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yuh. 18:28.

– Özini Mesih, yeni padishah dep atiwélip, xelqimizni azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq, – déyishti. □ ■

³ Pilatus uningdin: – Sen Yehudiylarning padishahimusen? – dep soridi.

U: – Éytqiningdek, – dep jawab berdi. □ ■

⁴ Andin Pilatus bash kahinlar bilen köpchilikke:

– Bu ademdin birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim, – dédi.

⁵ Lékin ular téximu qet'iy halda:

– U Galiliyedin tartip taki bu yergiche, pütkül Yehudiyedimu telim bérish bilen xelqni qutritidu.

Eysa Hérod xanning aldida

⁶ Pilatus «Galiliye» dégen sözni anglap:

– Bu kishi Galiliyelikmu? – dep soridi ⁷ we uning Hérod xanning idare kilghan ölkidin kelgenlikidin xewer tépip, uni Hérodqa yollap berdi (u künlerde Hérodmu Yérusalémda idi). ■

⁸ Hérod Eysani körgende intayin xushal boldi. Chünki u uzundin béri uninggha dair köp ishlarni anglap, uningdin bir möjize körüş ümidide bolup, uni körüş pursitini izdewatatti. ■ ⁹ U Eysadin köp soallarni soridi, lékin u Hérodqa bir éghizmu jawab bermidi.

¹⁰ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri yéqin turup uning üstidin he dep erz-shikayet qiliwatatti. ¹¹ Hérod xan we uning leshkerliri uni xarlap mesxire qiliship, uninggha shahane ton-kiyim kiydürüp, uni yene Pilatusning aldigha qayturup yollidi.

¹² Mana shu kündin bashlap, Pilatus bilen Hérod dost bolup qaldi; chünki ilgiri ular arisida adawet bolghanidi. ■

Eysaning ölümge höküm qilinishi

Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yh. 18:39-40; 19:1-16

¹³ Waliy Pilatus bash kahinlarni, Yehudiy hökümdarlarni we xalayıqni yighip, ■

¹⁴ ulargha:

– Siler bu ademning üstidin «Xelqni azduridu we qutritidu» dep shikayet qilip uni aldingha tartip keldinglar. Mana, men silerning aldinglarda uni soraq qilghinim bilen, uningdin siler shikayet qilghan jinayetlerdin birinimu tapalmidim. ¹⁵ Hérodmu tapmidi; chünki men silerni uning aldigha ewettim. Mana, uningda ölümge layiq héchqandaq jinayet yoq iken. □ ¹⁶ Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen, – dédi

□ ¹⁷ (uning her qétimlik ötüp kêtish héytida, Yehudiy mebuslardin birini ulargha qoyup bérish mejburiyiti bar idi). ■ ¹⁸ Lékin köpchilik tengla chuqan sélishop:

□ **23:2** «Qeyser» — Rim impérotori. «...xelqimizni azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq» — «(u) Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan» dégen shikayet yalghan, elwette. 20:20-26ni körüng. Shikayet «siyasiy jehettiki» bolup, üç qisimni öz ichige alidu: (1) u xelqni qutritiwatidu, «ammiyiy tertip»ni buzdi; (2) xelqning baj-séliq bérishige yol qoymidi; (3) özini padishah dep élan qildi (démek, Rim impérotorigha qarshi chiqqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7. □ **23:3** «Pilatus uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimusen? — dep soridi. U: — Éytqiningdek, — dep jawab berdi» —

«Éytqiningdek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyet del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yuh. 18:33. ■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27. ■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yuh. 18:38; 19:4. □ **23:15** «Hérodmu tapmidi» — yaki «Hérod uni (bizge) qayturuwétiptu».

□ **23:16** «Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen» — bu «jazalash» belkim qamchilash bolatti. Bu sözler oqurmenlerge ghelite tuyulishi mumkin. Birawda jinayet bolmisa, némishqa uni jazalaydu? Mundaq adaletsizlik Rim impériyesi tüzümide bek köp idi. Ular déloni sürüshte qilghandimu ademni qamchilaytti («Ros.» 22:24ni körüng). Lékin mushu yerde Pilatusning Eysani mundaq «qamchilaymen» déyishining meqsiti peqet Yehudiy chonglarni bir az razi qilishtin ibaret idi, xalas. ■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yuh. 18:39.

— Buni yoqiting! Bizge Barabbasni qoyup béring! — déyishti ■ ¹⁹ (Barabbas bolsa sheherde topilang kötürgenliki we qatilliq qilghanliqi üçün zindan'gha tashlan'ghan mehbus idi). ²⁰ Shuning bilen Pilatus Eysani qoyup bérishni xalap, köpchilikke yene söz qilghili turdi. ²¹ Lékin ular jawaben yene chuqan sélishop:

— Kréstligin, uni kréstligin! — dep warqirashti.

²² *Pilatus* üçinchi qétim ulargha:

— Némishqa? U zadi néme yamanliq qilghan? Men uningdin ölümge layiq héch jinayet tapalmidim. Shuning üçün men uni jazalap, qoyup bérimen, — dédi.□

²³ Biraq ular yenila he dep chuqan sélishop: «U krétlensun!» dep telep qilip ching turuwaldi. Ularning hemde bash kahinlarning chuqanliri axir küchlük keldi. ²⁴ Pilatus ularning telipi boyiche ada qilinsun dep höküm chiqardi. ■ ²⁵ We ularning tiliginini, yeni topilang kötürüş we qatilliq üçün zindan'gha tashlan'ghanni qoyup bérrip, Eysani ularning xahishigha tapshurup berdi.

Eysaning kréstinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yh. 19:17-19

²⁶ We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradın kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürgüzüp, Eysaning keynidin mangdurdı. □ ²⁷ Eysaning keynide zor bir top xelq, shundaqla uninggha échinip yigha-zar kötürüshiwatqan ayallarmu egiship kéliwatatti. ²⁸ Lékin Eysa keynige burulup ulargha:

— Ey Yérusalémning qizliri! Men üçün yighlimanglar, belki özünglar we baliliringlar üçün yighlanglar! ²⁹ Chünki silerge shundaq éghir күnler kéliduki, kishiler: «Tughmaslar, bala kötürmigen qorsaqlar we émitmigen emchekler bextliktur!» — déyishidu. ³⁰ Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu. □ ■ ³¹ Chünki ademler yapyéshil derekke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derekke néme ishlar bolar?! — dédi.□ ■

³² Ikki jinayetchimu ölümge mehkum qilin'ghili uning bilen teng élip kélín'genidi. ■ ³³ We ular «bash söngék» dep atalghan jaygha kelgende, u yerde uni we yene ikki jinayetchini, birini uning ong yénida we yene birini sol yénida kréstke tartti. □ ■ ³⁴ Eysa:

— I Ata, ularni kechürgin, chünki ular özining néme qiliwatqanliqini bilmeydu, — dédi.

Leshkerler chek tashlap, uning kiyimlirini bölüşüwaldi. ■ ³⁵ Xalayıq qarap turatti, Yehudiy hökümdarlarmu yénida turup uninggha dimighini qéqip mesxire qilip: Bashqilarni qutquzuptiken! Eger u rastin Xudaning Mesihi, Uning talliwalghini bolsa, özini qutquzup baqsun! — déyishti.

³⁶ *Leshkerler*mu uni mesxire qiliship, yénigha bérrip uninggha sirke tenglep:

³⁷ — Eger sen Yehudiylarning Padishahi bolsang, özüngni qutquzup baq! — déyishti.

■ **23:18** Ros. 3:14. □ **23:22** «shuning üçün men uni jazalap, qoyup bérimen» — 16-ayettiki izahatni körüng.

■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yuh. 19:16. □ **23:26** «We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradın kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürgüzüp, Eysaning keynidin mangdurdı» — bashqa Injil bayanliridin bilimizki, buning sewebi Eysaning halsirap ketkenlikidin idi «Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 we izahatlarni körüng. □ **23:30** «Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu» — Xudaning ghezipi shunche dehshtlik boliduki, kishiler uningdin qéchish üçün herqanche qorqunchliq amal-chare bolsimu, xalaydu. «Hosh.» 10:8 we «Wehiy» 6:16ni körüng.

■ **23:30** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Weh. 6:16; 9:6. □ **23:31** «Chünki ademler yapyéshil derekke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derekke néme ishlar bolar?!» — bu sirliq bésharet belkim: «Men gunahsiz, méhriban bolup Xudaning jaza qoralliri bolghan chetelliklarning qolida shunche köp azab tartqan yerde, kelgüsude silerdeq gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» dégendek. ■ **23:31** Yer. 25:29; 1Pét. 4:17. ■ **23:32** Yuh. 19:18.

□ **23:33** ««bash söngék» dep atalghan jay» — «bash söngék» grék tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yuh. 19:18. ■ **23:34** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yuh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12.

³⁸ Uning üstidiki *taxtaygha* grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi. □ ■

³⁹ Uning bilen bille kréstke tartilghan ikki jinayetchining biri uni haqaretlep:

– Sen Mesih emesmiding? Emdi özüngnimu, biznimu qutquze! – dédi.

⁴⁰ Biraq yene biri uning gépige tenbih bérip: Sen özüng oxshash hökümning tégide turup Xudadin qorqmamsen? ⁴¹ Bizning jazalinimiz heqliq, chünki öz qilmishlirimizning tégishlik jazasini tarttuq; lékin bu kishi héchqandaq natoghra ish qilmighan'ghu! – dep jawab berdi. ⁴² Andin, u Eysagha:

– I Reb, padishahliqing bilen kelginingde, méni yad qilghin, – dédi.

⁴³ Eysa uninggha: – Berheq, men sanga éytayki, бүгүн sen men bilen bille jennette bolisen, – dédi. □

Eysaning ölümü

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

⁴⁴ Hazir altinchi saet bolup, pütün zéminni toqquzinchi saetkiche qarangghuluq basti. □ ■ ⁴⁵ Quyash nurini bermidi we ibadetxanining perdisi tosattin otturisdin yirtilip ikki parche bolup ketti. □ ■ ⁴⁶ Eysa qattiq awaz bilen nida qilghandin kéyin: – I Ata! Rohimni qolunggha tapshurdum, – dédi-de, tiniqi toxtap, jan üzdi. □ ■

⁴⁷ U yerde turghan yüzbéshi yüz bergen ishlarni körüp: – Bu adem heqiqeten durus adem iken! – dep Xudani ulughlidi. ■

⁴⁸ We bu menzirini körüşke yighilghan barliq xelq yüz bergen ishlarni körüp kökreklirige urup öylirige qaytishti. ⁴⁹ We uni tonuydighan barliq kishiler we Galiliyedinde uninggha egiship kelgen ayallar yiraqta turup, bu weqelerge qarap turdi.

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yh. 19:38-42

⁵⁰⁻⁵¹ We mana shu yerde kéngeshmidikilerdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U özi aqköngül we adil adem bolup, ularning meslihetige we qilghinigha qoshulmighanidi. Özi Yehudiye ölkisidiki Arimatiya dégen bir sheherdin bolup, Xudaning padishahliqini telmürüp kütetti. ■ ⁵² U özi Pilatusning aldigha bérip Eysaning jesitini bérishni telep qildi; ⁵³ We uni krésttin chüshürüp kanap bilen képenlep, qoram tashtin oyup yasalghan, héchkim qoyulmighan bir qebrige depne qildi. ■ ⁵⁴ Bu «teyyarliq küni» bolup, shabat küni

□ **23:38** «Uning üstidiki *taxtaygha* grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi» — rimliqlar bu sözlerni Eysani mesxire qilish üçün yazghan, elwette. Shübhisizki, Pilatus bu arqiliq **Yehudiylarnimu** mesxire qilmaqchi yaki eyiblimekchi bolghan; biraq Xuda bolsa bu arqiliq heqiqiy ehwalni körsetken («Yh.» 19:19-22ni, «Zeb.» 76:10ni körüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yuh. 19:19. □ **23:43** «Berheq, men sanga éytayki, бүгүн sen men bilen bille jennette bolisen» — Rebning: «sen «bүгүн» men bilen bille **jennette** bolisen» dégen mushu sözi bezilerning: «Eysa ölgendin kéyin dozaxqa chüshken» dégen bid'et telimining tolimu xata ikenlikini körsitidu. Biz «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **23:44** «altinchi saet... toqquzinchi saet» — «altinchi saet» chüsh bolup, «toqquzinchi saet» chüshtin kéyin saet üç. Yehudiylar waqitni etigen saet altidin bashlap hésablaytti (mesilen, ularda «birinchi saet» bizde saet yette bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33. □ **23:45** «ibadetxanining perdisi tosattin otturisdin yirtilip ikki parche bolup ketti» — «Mat.» 27:51diki izahatni körüng. ■ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46** «Eysa... tiniqi toxtap, jan üzdi» — yaki «Eysa... rohini chiqardi». Grék tilida «roh» we «tiniq» bir söz bilen ipadilinidu. «Zeb.» 31:5ni körüng. Mushu ayettiki birinchi «qattiq awaz bilen nida qilish»i belkim «Yh.» 19:30de xatirilen'gen. ■ **23:46** Zeb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yuh. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39. ■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yuh. 19:38. ■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yesh.53:9

yéqinliship qalghanidi. □ ⁵⁵ We uning bilen Galiliyedin kelgen ayallar *Yüsüpke* egiship, qebrini we uning jesetining qandaq qoyulghinini kördi. ■ ⁵⁶ Andin yénip bérip etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi we *Tewrattiki* emr boyiche shabat küni aram élishti.□

24

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yh. 20:1-10

¹ Emdi heptining birinchi künide tang yuray dep qalghanda, ayallar özliri teyyarlighan etirlerni élip, qebrige keldi.□ ■ ² Ular qebrining aghzidiki tashning domilitiwétilgenlikini kördi; ³ we qebrige kirip qariwidi, Reb Eysaning jesiti yoq turatti. ⁴ We shundaq boldiki, ular buningdin patiparaq bolup turghanda, mana, nur chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat ularning yénida tuyuqsiz peyda boldi.□ ⁵ Ayallar qattiq wehingé chüshüp, yüzlerini yerge yéqishti. Ikki zat ulargha: — Néme üçün tirik bolghuchini ölgenlerning arisidin izdeysiler? ⁶⁻⁷ U bu yerde emes, belki u tirildi! U téxi Galiliyede turghan waqtida, uning silerge némini éytqinini, yeni: «Insan’oghlining gunahkar ademlerning qoligha tapshurulup, kréstlinip, üçinchi küni qayta tirilishi muqerrerdur» dégenlirini eslep béqinglar! — dédi.■

⁸ We ular uning *del* shundaq déginini ésige élishti;■ ⁹ we qebridin qaytip, bu ishlarning hemmisini on bireylen’ge, shundaqla qalghan muxlislarning hemmisige yetküzdi. ■ ¹⁰ Rosullargha bu ishlarni yetküzgüchiler bolsa Magdalliq Meryem, Yoanna we Yaqupning anisi Meryem hemde ular bilen bille bolghan bashqa ayallar idi. ¹¹ Lékin *ayallarning bu éytqanliri* ulargha epsanidek bilindi, ular ularning sözlirige ishenmidi. ¹² Biraq Pétrus ornidin turup, qebrige yügürüp bardı. U éngiship qebre ichige qariwidi, yalghuz kanap képenlikning tilim-tilim parchilirini körüp, yüz bergen ishlargha teejjüplinip öyge qaytip ketti.■

Émayus yézisigha baridighan yolda méngiwatqan sirliq musapir

Mar. 16:12-13

¹³ We mana, shu künde ulardin ikkiylen Yérusalémdin on bir chaqirim yiraqliqtiki Émayus dégen kentke kétip baratti. □ ■ ¹⁴ Ular yüz bergen barliq ishlar toghrisida sözlishop kétiwatatti. ¹⁵ We shundaq boldiki, ular sözlishop-mulahizilishop kétiwatqanda, mana Eysa özi ulargha yéqinliship kélip, ular bilen bille mangdi; ■ ¹⁶ lékin ularning közliri uni tonushtin tutuldi.

□ **23:54** «Bu «teyyarlıq küni» bolup, shabat küni yéqinliship qalghanidi» — «teyyarlıq küni» shabat küni (dem élish küni, shenbe küni)ning harpa künidir. Dem élish künide kishilerning «ish qilmaslıq»i üçün harpa künide tamaq étilishi we bashqa kéreklik xizmetlerni aldin’ala qiliwélishi kérek idi — shunga aldinqi küni «teyyarlıq küni» dep atilatti. Tewrat kaléndari boyiche «pétir nan héyti»ningmu birinchi küni («Nisan», yeni 1-ayning -15-küni) «shabat küni» dep hésablinishi kérek idi («Law.» 23:6-7). Shunga uning harpa künimu «teyyarlıq küni» dep atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Shabat küni Yehudiylar arisida heptining barliq künlirige oxshashla kechqurun bashlinidu. ■ **23:55** Luqa 8:2. □ **23:56** «*ayallar* etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi» — «buyumlar» — yaki «melhemler». Bu buyumlarning ishliitilishining meqsiti jesetning üstige chéchip uning chirip kétishini astilitishtin ibaret idi. □ **24:1** «heptining birinchi küni» — yaki «shabattin kéyinki kün», yeni yekshenbe. Bashqa birxil terjimisi ««Heptiler»ning birinchi küni». «Pétir nan héyti»din «orma héyti»ghiche 7 hepte, yeni 49 kün sanilishi kérek. Bu waqıt «heptiler» dep atilidu, «orma héyti» bezide «heptiler héyti» depmu atilidu. ■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yuh. 20:1. □ **24:4** «nur chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat» — «ikki zat» grék tilida «ikki er kishi». Bular perishtiler bolsa kérek. ■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yuh. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10. ■ **24:12** Yuh. 20:3, 6. □ **24:13** «on bir chaqirim» — grék tilida «atmish stadiyon» — bir stadiyon texminen 185 métr kélidu. ■ **24:13** Mar. 16:12. ■ **24:15** Mat. 18:20; Luqa 24:36.

17 U ulardin: — Kétiwétip néme ishlar toghruluq munazire qilishiwatisiler? — dep soridi. Ular qayghuluq qiyapette toxtap, ¹⁸ ulardin Kliyopas isimlik biri jawab béríp: — Yérusalémda turupmu, mushu künlerde shu yerde yüz bergen weqelerdin birdinbir xewer tapmighan musapir sen oxshimamsen?! — dédi.

19 We u ulardin: — Néme weqeler boldi? — dep soridi.

«Nasaretlik Eysagha munasiwetlik weqeler!» — dédi ular, — «U özi Xudaning aldidimu, barliq xelqning aldidimu emelde we sözde qudretlik bir peyghember bolup, ■ ²⁰ bash kahinlar we hökümdarlimiz uni ölüm hökümige tapshurup, kréstletti. ²¹ Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq. Lékin ishlar shundaq boldi, hazir bu weqeler yüz berginige üçinchi kün boldi; □ ■ ²² yene kélip, arimizdiki birnechche ayal hem bizni hang-tang qalduruwetti. Chünki ular bügün tang seherde qebrige bériptiken, ■ ²³ uning jesitini tapalmay qaytip kélip: «Bizge birnechche perishte ghayibane körünüshte ayan bolup, «U tirik!» dédi» dep éytiptu. ²⁴ Buning bilen arimizdin birnechcheylen qebrige béríp, ehwalning del ayallarning éytqinidek ikenlikini bayqaptu. Lékin uni ularmu körmeptu».

²⁵ Eysa ulargha:

— Ey nadanlar, peyghemberlerning éytqanlirining hemmisige ishinishke qelbi gallar!

²⁶ Mesihning özige xas shan-sheripige kirishtin burun, mushu japa-musheqqetlerni béshidin ötküzüshi muqerrer emesmidi? — dédi.■

²⁷ Andin pütün Tewrat-Zeburdin, Musa we bashqa barliq peyghemberlerning yazmiliridin bashlap u özi heqqide aldin pütülgenlirini ulargha sherh béríp chüshendürdi.■

²⁸ Ular baridighan kentke yéqinlashqanda, u yiraqraq bir yerge baridighandek turatti.

²⁹ Lékin ular uni tutuwélip:

— Kech kirip qaldi, hélila kün olturidu. Biz bilen bille qonup qalghin, — dep ötündi. Shuning bilen u ular bilen qon'ghili öyge kirdi. ■ ³⁰ We shundaq boldiki, u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti. □ ³¹ Ularning közliri shuan échilip, uni tonudi; shuning bilen u ularning aldidin ghayib boldi. ³² Ular bir-birige:

— U yolda biz bilen parangliship, bizge muqeddes yazmilargha sherh bergende, yürek-baghrimiz goya ottek yanmidimu?! — déyishti.

³³⁻³⁴ We ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi. Ular ikkisi on bireylen bilen ularning hemrahlirining bir yerge yighilip turghinining üstigila chüshti, ular: «Reb rasttin tiriliptu. U Simon'gha körünüptu!» déyishiwatatti. □ ³⁵ Shuning bilen ular ikkiylenmu yolda yüz bergen ishlarni we u nanni oshtuwatqanda uning özlirige qandaq tonulghinini köpchilikke sözlep berdi.

Eysaning muxlislirigha yene körünüshi

Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

³⁶ We ular bu ishlar üstide sözlishiwatqanda, Eysa özi tosattin ularning otturisida peyda bolup:

■ **24:19** Luqa 7:16; Yuh. 4:19; 6:14. □ **24:21** «Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq» — «hemjemet-azad qilghuchi» yaki «hemjemet-qutquzghuchi» toghruluq «Ayup» 19:25 we izahat, shundaqla «Tebirler»ni körüng. ■ **24:21** Ros. 1:6. ■ **24:22** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yuh. 20:18. ■ **24:26** Yesh. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pét. 1:11. ■ **24:27** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **24:29** Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2.

□ **24:30** «u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti» — «nan oshtush» adette buni méhman emes, belki sahibxana qilishi kérek idi. □ **24:33-34** «ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi» — grék tilida «ular shu saettila turup Yérusalémgha qaytip keldi».

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi. □ ■

³⁷ Ular birer rohni uchrattuqmu néme, dep xiyal qilib, alaqqade bolushup wehimige chüshti.

³⁸ U ulargha:

— Némige shunche alaqqade bolup kettinglar? Némishqa qelbinglarda shek-guman chiqip turidu? ³⁹ Qollirimgha we putlirimgha qarap béqinglar! Méning özüm ikenlikimni bilinglar! Méni tutup körünglar, rohning et bilen söngiki yoq, lékin mende barliqini körisiler, — dédi.

⁴⁰ We shundaq dégech ulargha put-qolini körsetti. ⁴¹ Ular xushluqtin *közlirige* ishen'güsi kelmey heyranuhes turghinida u ulardin:

— Silerning bu yerde yéğüdek nersenglar barmu? — dep soridi. ■ ⁴² Ular bir parche béliq kawipi we bir parche hesel könikini uninggha sunuwidi, ⁴³ u élip ularning aldida yédi.

⁴⁴ Andin u ulargha:

— Mana bu men siler bilen bolghan waqtimda silerge éytqan: «Musa xatiriligen Tewrat qanuni, peyghemberlarning yazmiliri we Zeburda méning toghramda pütülgenning hemmisi choqum emelge ashurulmay qalmaydu» dégen sözlirim emesmu? — dédi. ■

⁴⁵ Shuning bilen u muqeddes yazmilarni chüshinishi üçün ularning zéhinlirini achi

⁴⁶ we ulargha mundaq dédi:

— *Muqeddes yazmilarda* shundaq aldın pütülgenki we shu ish Mesihning özige toghra keldiki, u azab chékip, üçinchi künide ölgenler arisidin tirilidu, ■ ⁴⁷ andin uning nami bilen «Towa qilinglar, gunahlarning kechürümige muyesser bolunglar» dégen xewer Yérusalémdin bashlap barliq ellerge jakarlinidu. ■ ⁴⁸ Siler emdi bu ishlargha guwahchidursiler. ⁴⁹ We mana, men Atamning wede qilghinini wujudunglarga ewetimen. Lékin siler yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar». □ ■

Eysaning asman'gha kötürülüshi

Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

⁵⁰ We u ularni Beyt-Aniya yézisighiche bashlap bardı we qollirini kötürüp ularni beriketlidi. ■ ⁵¹ We shundaq boldiki, ularni beriketligende u ulardin ayrilip asman'gha kötürüldi. ■ ⁵² Ular uninggha sejde qilishti we zor xushal-xuramliq ichide Yérusalémgha qaytip kélip, ⁵³ herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi. □

□ **24:36** «Silerge aman-xatirjemlik bolghay!» — ibraniy tilida «shalom eleykum», ereb tilida «essalamueleykum» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yuh. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zeb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3.

■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuh. 2:12. □ **24:49** «men Atamning wede qilghinini wujudunglarga ewetimen» — «Atamning wede qilghini» Özining Muqeddes Rohi. Xuda ularni «qudret bilen kiygüzidu». «Lékin siler yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar» — «sheher» — Yérusalém. ■ **24:49** Yuh. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ **24:50** Ros. 1:12. ■ **24:51** Mar. 16:19 Ros. 1:9. □ **24:53** «...we shundaq boldiki, u ularni beriketligende u ulardin ayrilip asman'gha kötürüldi. **ular** herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi» — bu 36-53-ayetlerge qarighanda, bu Mesihning muxlisirigha axirqi körünüşü idi. Biraq uning tirilishini bayan qilidighan bashqa xatiriler bilen sélishturghanda, bu birinchi yekshenbidiki körünüştin kéyin Eysa yene birnechche qétim muxlisirigha ayan boldi. Luqaning bu xatirisi Eysaning muxlislarga birinchi künidiki körünüşiridin biraqla qiriqinchi künidiki körünüşhige atlap ötken bolsa kérek (45-ayette yaki 50-ayette «atlap ötidu»). Shunga Injildiki «töt bayan»da héchqandaq zit yerler yoq, dep qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyetliri»dur, elwette.

Yuhanna

«Yuhanna bayan qilgan xush hewer» ... Eysa Mesihning eyni salahiyyiti – «Xudaning Kalami»dur

¹ Muqeddemde «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi. ■ ² U muqeddemde Xuda bilen bille idi. ■ ³ U arqiliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning héchbiri uningsiz yaratilgan emes. ■ ⁴ Uningda hayatliq bar idi we shu hayatliq insanalarga nur élip keldi. ■ ⁵ We nur qarangghuluqta parlaydu we qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes. ■

⁶ Bir adem Xudadin keldi. Uning ismi Yehya idi. ■ ⁷ U guwahliq bérish üçün, yeni hemme insan özi arqiliq ishendürölsun, dep nurga guwahchi bolushqa kelgenidi.

⁸ Yehyaning özi shu nur emes, belki peqet shu nurga guwahliq bérishke kelgenidi.

⁹ Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi. ■ ¹⁰ U dunyada bolghan we dunya u arqiliq barliqqa keltürölgen bolsimu, lékin dunya uni tonumidi. ■ ¹¹ U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi.

□ ¹² Shundaqtimu, u özini qobul qilghanlar, yeni öz namigha étiqad qilganlarning hemmisige Xudaning perzenti bolush hoquqini ata qildi. ■ ¹³ Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen

□ **1:1** «Muqeddemde» – bashqa bir ipadilinishi «hemmidin burun» («alem yaratilishtin burunla») Kalam (alliqachan) bar idi. «Kalam» – «söz», shundaqla «Xudaning sözi» dégen menide bolup, Eysaning bir namidur; körsitidighan menisi intayin chongqurdur. «qoshumche söz»imizni körüng. «Kalam Xuda bilen bille idi...» – Mushu yerdiki «bilen bille» dégen grék tilida yene «intayin yéqin munasiwette», «(Xudagha) qarap uni söyidighan» dégen meninimu puritidu. «**hem Kalam Xuda idi**» – bu muhim bayan kalamning Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:1** Pend. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuh. 1:1, 2. ■ **1:2** Yuh. 17:5. □ **1:3** «U arqiliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning héchbiri uningsiz yaratilgan emes» – bu yerde közde tutulghini Kalam özi héch yaratilghan emes, belki ezeldin Xuda bilen bille mewjut ikenlikidur. «Yaratilghan» grék tilida, mushu yerde «barliqqa keltürölgen» «wujudqa keltürölgen» dégen söz bilen ipadilidur. Shuningdek bashqa xil ipadilinishi: – «Hemme nerse uning wasitisi bilen boldi we bolghan nersilerdin héch biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Ef. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4** «shu hayatliq insanalarga nur élip keldi» – yaki «shu hayatliq insanalarning nuri idi». ■ **1:4** Yuh. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuh. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5** «qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes» – mushu söz ikki bisliq söz bolup, yeni «qarangghuluq bolsa nurni héch chüshen'gen emes» yaki «qarangghuluq bolsa nurni qobul qilghan emes» dégennimu bildüridu. ■ **1:5** Yuh. 3:19. □ **1:6** «Bir adem Xudadin keldi» – grék tilida «Bir adem Xudadin ewetildi». «Uning ismi Yehya idi» – Yehya peyghembarni körsitidu. «Yehya» dégen isim grék tilida hem ibraniy tilida «Yuhanna» – «Perwerdigarning méhir-shepqi» dégen menini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luqa 3:3; 7:27; Yuh. 1:33. □ **1:9** «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi» – «kéliwatqanidi» dégeni qandaq yol bilen chüshen'gili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu – yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyghembarning özige bolghan guwahliqi bilen özining xizmitike kirish jeryani arqiliq «kéliwatatti». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyagha kélidighan herbir insanni yorutidighan heqiqiy nurdur». ■ **1:9** Yuh. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11** «U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi» – «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu. Hemmisi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqiliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushigha tapshurghanidi. «öz xelqi» – Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidikiler» bilen ipadilidur. ■ **1:12** Yesh. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pét. 1:4; 1Yuh. 3:1.

bolidu.□

¹⁴ Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti we biz uning shan-sheripige qaridug; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepquet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur. □ ■ ¹⁵ (Yehya uninggha guwahliq bérip: — Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! — dep jar qildi) □ ■ ¹⁶ Chünki hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq.□ ■

¹⁷ Chünki Tewrat qanuni Musa *peyghember* arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepquet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi. □ ■ ¹⁸ Xudani héchkim körüp baqqan emes; biraq Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi.□ ■

Yehya peyghemberning guwahliqi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luqa 3:15-17

¹⁹ Yérusalémdiki Yehudiylar Yehyadin «Sen kimsen?» dep sürüshte qilishqa kahinlar bilen Lawiylarni uning yénigha ewetkende, uning ulargha jawaben bergen guwahliqi mundaq idi: □ ■

²⁰ U étirap qilip, héch ikkilenmey: — «Men Mesih emesmen» — dep éniq étirap qildi.□ ■

²¹ Ular uningdin:

□ **1:13** «Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu» — (1) «qandin ... törelgen emes» (grék tilida «qanlardin emes») — démek, melum bir millettin bolghanliqidin emes. Mesilen, bezi ademler: «Men Xuda alahide tallighan xelq bolghan Yehudiylardin (yaki «kahin ailisi» qatarliqlardin) bolghachqa Xudaning perzentimen» dep xata oylaydu («Ros.» 17:26ni körüng). (2) «etlerdin ... törelgen emes» — bizningche bu ibare insanning öz tirishish-tirmishishlirini körsitidu. Mesilen köp ademler: «Men Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunigha emel qilishqa tiriship, Xudaning perzenti bolimen» dep xata oylaydu. «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdiki «etler» toghruluq izahatimizni körüng. (3) «insanning (grék tilida «erkek insan»ning) xahishidin ... törelgen emes» — démek, herqandaq bir insan (meyli peyghember, meyli kahin meyli jamaetiki birer erbab bolushidin qet'iynezer), bashqa bir insanni Xudaning perzenti qilalmaydu. Uningdin bashqa, héchkim «öz iradisi bilen» özini Xudaning perzenti qilalmaydu. (4) «Xudadin törilish», yeni «qayta tughulush» toghruluq 3:1-22-ayetni körüng. □ **1:14** «Kalam insan boldi» — «insan» mushu yerde «et igisi» yaki «ten» bilen ipadilidur. «Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti» — grék tilida «Kalam ten (et) boldi we arimizda chédir tikti». «Chédir» dégen söz mushu yerde shübhisizki, Eysaning insannarning arisida hazir bolushi Musa peyghemberning dewride Xuda Özining «muqeddes chédir»ida turup, Öz xelqi arisida hazir bolghinigha oxshash ikenlikini körsitidu. «biz uning shan-sheripige qaridug; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepquet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane oghliningkidur» — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini körsitidu, elwette. ■ **1:14** Yesh. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luqa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pét. 1:17. □ **1:15** «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanid» — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:26,30. □ **1:16** «hemmimiz uningdiki tolup tashqanliridin iltipat üstige iltipat alduq» — menisi belkim «uningdiki tolup tashqan méhir-shepquet we heqiqettin iltipat üstige iltipat alduq» dégenliktur. 17-ayetni körüng. «Iltipat üstige iltipat» dégen ibare Musaning «Mis.» 33:3de éytqan sözidin élin'ghan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17** «méhir-shepquet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi» — «Mesih» bolsa peyghemberlerning aldin éytishiche, Xuda teripidin ewetilgen, haman bir küni kélip menggü hökümraniq qilidighan Padishahni we Qutquzghuchi-Nijatkarini körsitidu. «Tebirler»ni körünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18** «Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi» — bezi kona köchürmilerde «Atining quchiqida turghuchi, yeni Özi birdinbir Xuda bolghuchi Uni ayan qildi» déyilidu. Bu ikki wariyantning emeliyette chong perqi yoq (1:1-4ni körüng. «Xudaning Oghli»da némila bolmisun xudaliq tebiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 11:27; Yuh. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuh. 4:12. □ **1:19** «Yérusalémdiki Yehudiylar» — belkim Yehudiylarning aqsaqalliri we mötiwerliri körsitidu. «Sen kimsen?» — bu soalning «Sen özüng toghruluq néme deysen? Peyghembermusen yaki Xuda ewetidighan Mesih-qutquzghuchimusen» dégendek ichki menisi bar idi. Lékin ular uning bergen jawabigha ishinishke teyyar emes idi. Mesilen, «Mat.» 21:25-27ni körüng. «kahinlar bilen Lawiylar» — «kahinlar» ibadetxanida qurbanliq xizmitini qilghuchilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» qebilisidin bolghanlar) kahinlarga Yardemchi rolda idi. «Tebirler»ni körüng. ■ **1:19** Yuh. 5:33. □ **1:20** «U étirap qilip, héch ikkilenmey... dep éniq étirap qildi» — «héch ikkilenmey» grék tilida «inkar qilmay» dégen söz bilen ipadilidur. ■ **1:20** Yuh. 3:28; Ros. 13:25.

– Unda qta özüng kim bolisen? Ilyas *peyghember* musen? – dep soridi.

– Yaq, men u emesmen, – dédi u.

– Emise, sen héliqi *peyghember* musen? – dep soridi ular.

U yene: – Yaq! – dédi. □

²² Shunga ular uningdin:

– Unda qta, sen zadi kim bolisen? Bizni ewetkenlerge jawab bérishimiz üçün, *bizge éytqin*, özüng toghruluq néme deysen? – dep soridi.

²³ Yehya mundaq jawab berdi:

– Yeshaya *peyghember* burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen! □ ■

²⁴⁻²⁵ Emdi *Yérusalémdin* ewetilgenler Perisiylerdin idi. Ular yene Yehyadin:

– Sen ya Mesih, ya Ilyas yaki héliqi *peyghember* bolmisang, néme dep kishilerni sugha chömüldürisen? – dep soridi. □ ■

²⁶ Yehya ulargha mundaq dep jawab berdi:

– Men kishilerni sughila chömüldürimen, lékin aranglarda turghuchi siler tonumighan birsi bar; ■ ²⁷ u mendin kéyin kelgüchi bolup, men hetta uning keshining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!

²⁸ Bu ishlar Iordan deryasining sherqiy qétidiki Beyt-Aniya yézisida, yeni Yehya *peyghember* kishilerni *sugha* chömüldürüwatqan yerde yüz bergenidi.

Xudaning qozisi

²⁹ Etisi, Yehya Eysaning özige qarap kéliwatqanliqini körüp mundaq dédi:

– Mana, pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi! □ ■ ³⁰ Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! □ ³¹ Men burun uni bilmisemmu, lékin uni Israilgha ayan bolsun dep, kishilerni sugha chömüldürgili keldim.

³² Yehya yene guwahliq béríp mundaq dédi:

□ **1:21** «sen héliqi *peyghember* musen?» – bu soal Musa *peyghember* aldin'ala éytqan, özining ornini basidighan, shundaqla özidin yuqiri turghan *peyghember*ni körsitidu («Qan.» 18:15-22). Emeliyette bolsa, Musaning «shu *peyghember*» toghruluq béshariti Mesihning özide emelge ashuruldi. □ **1:23** «Yeshaya *peyghember* burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!» – Yeshaya öz kitabidiki 40:3-ayette bayan qilghan «Perwerdigarning yoli» yaki «Rebning yoli» bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning yolini körsitidu. Démek, Yehyaning xizmiti Reb Eysa üçün towa qilidighan xelqni teyyarlashtin ibaret idi. U hetta kemterlik bilen özi toghruluq «Men *peyghember*» démeydu, «Men nahayiti bir awazmen, xalas» deydu. ■ **1:23** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4. □ **1:24-25** «*Yérusalémdin* ewetilgenler Perisiylerdin idi» – «Perisiyler» Yehudiy dinigha tewe bolghan, Tewrat tüzümlirige qattiq riaye qilishqa tirishidighan mezheptiki kishiler. «néme dep kishilerni *sugha* chömüldürisen?» – Yehudiy xelqining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) xéli burun mundaq bir adet békitkenki, eger bashqa milletler («yat eller»)din bolghanlar «Tewrat-Zébur étiqadi»ni qobul qilay dése, awwal xetne qilinishi, andin birxil «*sugha* chömüldürüsh» qobul qilishi kérek idi. Lékin hazir «*sugha* chömüldürüsh» qobul qilishi kérek bolghanlar butperes «yat eller» emes, belki özliri qobul qilishi kérek! Yehya *peyghember* yürügüzgen «*sugha* chömüldürüsh» kishilerning öz gunahlrigha bolghan iqrar-towisini, shundaqla Qutquzghuchi-Mesihning kélishige bolghan étiqadini ipadilesh yoli idi (mesilen, «Mat.» 3:2-12ni körüng). ■ **1:24-25** Qan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. □ **1:29** «pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan...» – grék tilida «pütkül dunyaning gunahini élip tashlaydighan ...». «pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!» – Tewrattiki qurbanliqlar Mesih bilen axirlashidu, chünki u eng axirqi «qurbanliq qoza»dur. Bu toghruluq «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yesh.» 53:7 we Tewrattiki bashqa yerlerde bésharet bérilgen. ■ **1:29** Yesh. 53:5, 7; Yuh. 1:36. □ **1:30** «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» – démisekmü, Yehya *peyghember* Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan».

– Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm. □ ■ ³³ Men eslide uni bilmigenidim; lékin méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi manga: «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» dégenidi. □ ³⁴ Men derweqe shu ishni kördüm, shunga uning heqiqeten Xudaning Oghli ikenlikige guwahliq berdüm!□

Eysaning deslepki muxlisliri

³⁵ Etisi, Yehya ikki muxlisi bilen yene shu yerde turatti. ³⁶ U *u yerdin* méngip kétiwatqan Eysani körüp:

– Qaranglar! Xudaning qozisi! – dédi.■ ³⁷ Uning bu sözini anglighan ikki muxlis Eysaning keynidin méngishti. ³⁸ Eysa keynige burulup, ularning egiship kéliwatqinini körüp ulardin:

– Néme izdeysiler? – dep soridi.

Ular:

– Rabbi (bu *ibraniche söz bolup*, «ustaz» dégen menide), qeyerde turisen? – dédi.

³⁹ – Bérip körünglar, – dédi u. Shuning bilen, ular bérip uning qeyerde turidighanliqini kördi we u küni uning bilen bille turdi (bu waqit shu küning oninchi saiti idi).□

⁴⁰ Yehya *peyghemberning* yuqiriqi sözini anglap, Eysaning keynidin mangghan ikkiylenning biri Simon Pétrusning inisi Andriyas idi. ⁴¹ Andriyas awwal öz akisi Simonni tépip, uninggha:

– Biz «Mesih»ni taptuq! – dédi («Mesih» ibraniche söz bolup, grék tilida «Xristos» dep terjime qilinidu) □ ⁴² we akisini Eysaning aldigha élip bardı. Eysa uninggha qarap: Sen Yunusning oghli Simon; buningdin kéyin «Kifas» dep atilisen, – dédi (menisi «tash»tur).□ ■

Filip we Nataniyelning chaqirtilishi

⁴³ Etisi, Eysa Galiliye ölkisige yol almaqchi idi. U Filipni tépip, uninggha:

– Manga egiship mang! – dédi ⁴⁴ (Filip Beyt-Saidaliq bolup, Andriyas bilen Pétrusning yurtdishi idi). ■ ⁴⁵ Filip Nataniyelni tépip, uninggha:

– Musa peyghember Tewratta we bashqa peyghemberlermu *yazmilirida* bésharet qilip yazghan zatni taptuq. U bolsa Yüsüpning oghli Nasaretlik Eysa iken! – dédi.□ ■

⁴⁶ Biraq Nataniyel:

□ **1:32** «Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm» – «Roh» – Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22. □ **1:33** méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi – «Yehyani sugha chömüldürüşke Ewetküchi» – Xudatur. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng,...» – «Roh» – Xudaning Muqeddes Rohi. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» – Yehyaning mushu guwahliqi Mesihni körstidu; chünki Mesih Muqeddes Rohini töküshi bilen nijat élip kélidighan «yéngi ehde»ni tüzgüchidir («Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Yesh.» 32:15-20 we bashqilar). □ **1:34** «Xudaning Oghli» – bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisdiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. «Tebirler»nimu körüng. «Xudaning Oghli» bezi kona köchürülmilerde «Xudaning tallighini» déyilidu. ■ **1:36** Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; Ros. 8:32 □ **1:39** «oninchi saet» – Yuhanna bayanida «Rim waqti»ni ishlitidu (buninggha ispat bar). Shunga bu waqit etigen saet on bolsa kérek. □ **1:41** ««Mesih» ibraniche söz bolup, grék tilida «xristos» dep terjime qilinidu» – «Xristos» derweqe grék tilida «mesih qilin'ghan», «may sürülgen» dégen menide. Kéyin, dunyawı étiqadchi jamaetning bezliri Eysani «Eysa Mesih», bashqa beziliri (grék tilidiki teleppuzgha egiship) «Yesus Xristos» deydu. Yehudiy étiqadichlar: «Yeshua Méshiyah» deydu. □ **1:42** «Sen Yunusning oghli Simon» – «Yunus» grék tilida «Yonah». Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» sheklide körülidu. «kéyin «Kifas» dep atilisen» – «Kifas» ibraniche söz bolup, grék tilida «Pétrus» dep terjime qilinidu; lékin «Kifas» ibranıy tilida her türlü tashni bildüridu, «Pétrus» grék tilida herxil kichik tashni bildüridu. ■ **1:42** Mat. 16:18. ■ **1:44** Yuh. 12:21. □ **1:45** «Filip Nataniyelni tépip,...» – «Nataniyel» Injildiki bashqa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning oghli) dep élinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; Dan. 9:24; Zek. 6:12; 9:9.

– Nasaret dégen jaydin yaxshi birnéme chiqamdu?! – dédi.

Kélip körüp baq! – dédi Filip.

⁴⁷ Eysa Nataniyelning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, u toghruluq:

– Mana, ichide qilche hiyle-mikrisi yoq heqiqiy bir Israilliq! – dédi.

⁴⁸ Nataniyel: – Méni qeyérimdin bilding? – dep soridi.

Eysa uninggha jawab bérip: – Filip séni chaqirishtin awwal, séning enjür derixining tüwide olturghanliqingni körgenidim, – dédi.

⁴⁹ Nataniyel jawaben: – Ustaz, sen Xudaning Oghli, Israilning Padishahisen! – dédi. □

⁵⁰ Eysa uninggha jawaben:

– Séni enjür derixining tüwide körgenlikimni éytqanliqim üçün ishiniwatamsen? Buningdinmu chong ishlarni körisen! – dédi ⁵¹ we yene:

– Berheq, berheq silerge éytip qoyayki, siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan’oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler! – dédi. □ ■

2

Kana yézésidiki toy ziyapiti

¹ Üchinchi küni, Galiliyediki Kana yézésida bir toy boldi. Eysaning anisi *Meryem* u yerde idi ² hem Eysa we uning muxlisirimu toygha teklip qilin’ghanidi.

³ Toyda sharab tügep qalghanda, Eysaning anisi uninggha:

– Ularning sharabliri tügep qaptu, – dédi. □

⁴ Eysa uninggha: – Xanim, méning sen bilen néme karim? Méning waqti-saitim téxi kelmidi, – dédi. □

⁵ Anisi chakarlargha:

– U silerge néme qil dése, shuni qilinglar, – dédi.

⁶ Emdi shu yerde Yehudiylarning taharet aditi boyiche ishilitilidighan, herbirige ikki-üch tungdin su sighidighan alte tash küp qoyulghanidi. □

⁷ Eysa chakarlargha:

□ **1:49** «Ustaz» — grék tilida «rabbi». □ **1:51** «Insan’oghli» — Muqeddes yazmilarda (Tewratta) «Insan’oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzuzqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche, bu Ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin «Xudaning Oghli» bolghan bolsimu, u hazir yene «insanning oghli»mu idi. «Tebirler»ni körüng. «siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan’oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler!» — mushu yerde bizningche Mesih «Yar.» 28:12ni közde tutidu. Hezriti Yaqup alametlik bir chüshni körgen. Chüshte u yer üstide turup asman’gha yétidighan bir pelempeyni körgen, perishtiler uning üstidin «chiqip-chüshüp turatti». Démek, Eysa Mesih özi del shu «asman’gha yétidighan pelempey»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12.

□ **2:3** «Ularning sharabliri tügep qaptu» — mushundaq ish toy igisini chongqur xijaletke qoyupla qalmay, gahi ehwallarda qiz tereptikiler yigit tereptikilerning üstidin dewa qilishi mumkin idi. □ **2:4** «Xanim, méning sen bilen néme karim?» — Mesihning bu sözi bizni heyran qaldurushi mumkin. Némishqa Eysa öz anisigha shundaq gep qilidu? Meryem öz oghlining Mesih ikenlikini biletti. Lékin u belkim: «Bu méning oghlum, men uning anisi, choqum méning telipimni orunlishi kérek» dep oylishi mumkin idi. Lékin Xudaning padishahliqi ichide bizning Xudaning melum adimi bilen bolghan birer «jismaniy munasiwet»ning héchqandaq inawiti yoqtur; peqet Xudaning Mesihde bolghan méhri-shepquitige iman-ishench baghlixaq, andin uningdin birer nerse telep qilishqa bolidu. Meryemning xapa bolmasliqi we 5-ayettiki imanliq sözlerni éytishi uning bu muhim nuqtini obdan chüshinip yetkenlikini ispatlaydu. «Méning waqti-saitim téxi kelmidi» — «méning waqti-saitim» dégen ibare adette Mesihning ölümü, tirilishi we asman’gha kötürülüşini körsitidu. Közde tutulghini Eysaning bu ishlar arqiliq «ulughlandurulushi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni körüng. Shunga mushu yerde belkim «men ashkare qilinidighan waqit téxi kelmidi» dégendek menide bolushi mumkin. «Yh.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni körüng. □ **2:6** «ikki-üch tung» — grék tilida «ikki-üch «métrét»». Herbir küpke 80-100 litr su sighidu, jemiý 480-720 litr su bar idi.

– Küplerge su toldurunglar, – dédi.

Ular küplerni aghzighiche toldurushti. ⁸ Andin u ulargha yene:

– Emdi buningdin usup toy bashqurghuchigha béringlar, – dédi.

Ular uni apirip berdi.

⁹ Toy bashqurghuchi sharabqa aylاندurulghan sudin tétip körgende (u uning qeyerdin keltürülgenlikini bilmidi, emma buni su toshughan chakarlar biletti) toy bashqurghuchi toyi boluwatqan yigitni chaqirip, ¹⁰ uninggha:

– Herbir *toy qilghuchi* yaxshi sharabni toyning béshida quyidu, andin méhmanlar qan'ghuche ichkendin kéyin, nachirini quyidu. Ejeba, sen yaxshi sharabni mushu chaghqiche saqlapsen! – dédi.

¹¹ Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning deslepkisi bolup, Galiliyening Kana yézisida körsitilgenidi. Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri uninggha étiqad qildi. □ ¹² Bu ishtin kéyin u, anisi, iniliri we muxlisleri bilen Kepernahum shehirige chüshüp, u yerde birnechche kün turdi.

Soda-sétiq qilghuchilarning ibadetxanidin qoglinishi

Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luqa 19:45-46

¹³ Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha yéqin qalghanda, Eysa Yérusalémgha bardı. □ ¹⁴ U ibadetxana *hoylilirida* kala, qoy we kepter-paxtek satquchilarni hem u yerde olturghan pul tégishküchilerni kördi. □ ■ ¹⁵ U tanidin qamcha yasap, ularning hemmisini qoykaliliri bilen qoshup ibadetxanidin heydep chiqardi. Pul tégishküchilarning pullirini chéchip, shirelirini örüwetti ¹⁶ we paxtek-kepter satquchilargha:

– Bu nersilerni bu yerdin élip kétish! Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma! – dédi.□

¹⁷ Buni körgen muxlisleri *Zeburda* mundaq pütülginini ésige élishti:

«Séning *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!».□ ■

¹⁸ Shuning bilen Yehudiylar u ishlargha inkas bildürüp uningdin:

– Bundaq ishlarni qilghanikensen, qéni, bizge néme möjizilik alametni körsitip bérisen?! – dep soridi.■

¹⁹ Eysa ulargha jawab bérip:

□ **2:11** «**Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning deslepkisi bolup,...**» – «Yuhanna»da alahide xatirilen'gen «møjizilik alamet» yaki «møjizilik belge»ler jemi yette bolup, herbiri Eysa Mesihning heqiqiy salahiyitidin bir teripini körsitidighan möjizidur. «**Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri uninggha étiqad qildi**» – «uning muxlisleri uninggha étiqad qildi» déyilgini bilen, kéyinki nurghun ishlar muxlislarning bu étiqadining muqim emes, belki intayin nazuk ikenlikini ispatlaydu, elwette. □ **2:13** «**ötüp kétish héyti**» – («pasxa» héyti) – bu Yehudiylarning Musa peyghemberning yéteklishi arqiliq özlirining Misirdiki qulluq hayatidin qutulghan künini xatirilesh héyti bolup, eyni waqıtta Yehudiy erlarning hemmisi Yérusalémgha bérip, ibadetxanida qurbanliqlirini soyup, héytini shu yerde ötküzüshi kérek idi. «Mis.» 12-babni körüng. □ **2:14** «**ibadetxana**» – peqet Yérusalémdeki muqeddes ibadetxanini körsitidu. Bu ibadetxanini Sulayman padishah birinchi bolup miladiyedin ilgiriki 950-yili qurghanidi; andin Yehudiylar Pars impériyesi teripidin sürgün bolushidin qaytip kelgende, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili qayta qurghanidi. Bu ibadetxanini Hérod padishah burunqidinmu heywetlik qilip qurup chiqqanidi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdeki bu ibadetxanidila qurbanliq qilishqa bolatti. «**kala, qoy we kepter-paxtek**» – bularni qurbanliqlar üçün satatti. ■ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luqa 19:45. □ **2:16** «**Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma!**» – «Zek.» 14:20-21ni körüng. □ **2:17** «**séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!**» – «Zeb.» 69:9ni körüng. ■ **2:17** Zeb. 69:9 ■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

– Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men uch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen, – dédi. □ ■

²⁰ Shuning bilan bu Yehudiylar yene uninggha:

– Bu ibadetxanini yasawatqili hazirghiche qiriq alte yil bolghan tursa, sen uni qandaqsige uch kündila qurup chiqalaysen?! – dédi. ²¹ Halbuki, uning «ibadetxana» dégini uning öz ténini körsetkenidi. ²² Shunga, u ölümün tirilgendin kéyin, muxlisleri uning bu déginini ésige aldi we shundaqla muqeddes yazmilardiki bu heqtiki bésharetke hemde Eysaning éytqan sözige ishendi. ■

²³ Ötöp kétish héytida, nurghun kishiler uning Yérusalémda körsetken möjizilik alametlerni körge bolup, uning namigha étiqad qilishdi. ²⁴ Lékin Eysa pütkül insanlarning *qelbining* qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti. □ ²⁵ Insan toghruluq héchkimning uninggha guwahliq bérishining hajiti yoq idi; chünki u insanlarning qelbide néme bar ikenlikini özi biletti. ■

3

Qaytidin törilish

¹ Yehudiylar *kéngeshmisining* Perisiylerdin bolghan Nikodim isimlik bir yolbashchisi bar idi. ² Bu adem bir kéchisi Eysaning aldigha kélip:

– Ustaz, séning Xudadin kelgen telim bergüchi ikenlikingni bilimiz. Chünki Xuda uning bilen bille bolmisa, héchkimning sen körsetken bu möjizilik alametlerni körsitishi qet'iy mumkin emes, – dédi. □ ■

³ Eysa uninggha jawaben:

– Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes! – dédi. □

⁴ Nikodim:

– Adem qérighinida qandaqmu qaytidin tughulsun? Anisining qorsiqigha qayta kirip tughulushi mumkinmu?! – dep soridi.

⁵ Eysa mundaq jawab berdi:

– Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughulmighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes! ■ ⁶ Ettin tughulghan bolsa ettur; rohtin tughulghan bolsa rohtur. ■ ⁷ Sanga: «Yuqiridin tughulushunglar kérek» déginimge heyran qalma. ⁸ Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur. □

⁹ Nikodim yene jawaben Eysagha:

□ **2:19** «Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men uch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen» – Eysa éytqan bu alamet u kéyin éytqan «Yunus peyghemberde körülgen alamet-karamet»ke oxshash bolup, özining ölümü we tirilishini körsitidu (mesilen, «Mat.» 12:39ni körüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29.

■ **2:22** Luqa 24:8. □ **2:24** «Lékin Eysa pütkül insanlarning qelbining qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti» – bu bayandin «xush xewer»diki axirqi meqsetni körgili bolidu. Eysa Mesih insanlarga bext-beriket emes, belki **özini** ata qilishni yaki «tapshurush»ni xalaydu. Lékin insan özi tüptin özgerilmise, téxi kona gunahiy tebiette bolsa, «özini tapshurush» qet'iy mumkin bolmaytti. Herbir insan rohta «qayta tughulushi» kérek – bu 3-babning chong témisidur. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 103:14; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Yuh. 6:64.

□ **3:2** «Ustaz» – Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» dégen menide. ■ **3:2** Yuh. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38.

□ **3:3** «héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes!» – «yuqiridin» dégen söz grék tilida yene «qaytidin» dégenimu bildüridu we shühbisizki, mushu yerde **bu ikki menini öz ichige alidu**. ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8** «Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur» – grék tilida «shamal» we «roh» birla söz bilen ipadilidur. Eysaning bu ayettiki küchlük sözlirini «qoshumche söz»imizde bir-birlep sherhleyimiz.

– Bu ishlar qandaqmu mumkin bolar? – dédi.

¹⁰ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

– «Sen Israilning ölimasi turup, bunimu bilmemsen? □ ¹¹ Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. □ ■ ¹² Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinsiler? ¹³ Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan’oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi. □ ■ ¹⁴ Musa chölde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan’oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüshi kérek. □ ■ ¹⁵ Shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülük hayatqa érisheleydu.» □ ■

¹⁶ Chünki Xuda dunyadiki insanlarni shu qeder söyiduki, Özining birdinbir yégane Oghlini pida bolushqa berdi. Meqsiti, uninggha étiqad qilghan herbirining halak bolmay, menggülük hayatqa érishishi üçündür. □ ■ ¹⁷ Xuda Oghlini dunyadiki insanlarni gunahqa békitish üçün emes, belki ularning u arqiliq qutquzulushi üçün dunyagha ewetti. ■ ¹⁸ Kimki uninggha étiqad qilghuchi bolsa, gunahqa békitilmeydu; lékin étiqad qilmighuchi bolsa alliqachan gunahqa békitilgendur; chünki u Xudaning yekke-yégane Oghlining namigha étiqad qilmighan. ■ ¹⁹ We gunahqa békitish sewebi mana shuki, nur dunyagha kelgen bolsimu, insanlar nurni emes, belki qarangghuluqni yaxshi kördi; chünki ularning emelliri rezil idi. ■ ²⁰ Chünki rezillik qilghuchi herbiri nurni yaman körüp we özining qilghan-etkenlirining ashkara qilinmasliqi üçün nurgha kelmeydu; ²¹ lékin heqiqetni yürgüzgüchi bolsa, emellirini Xudagha tayinip qilghanliqi ayan bolsun dep, nurgha kélidu. □ ■

Yehya peyghember yene guwahliq béridu

²² Bu ishlardin kéyin, Eysa muxlisliri bilen Yehudiye zéminigha bardu; u u yerde ular bilen bille turup, kishilerni chömüldürdi. ■ ²³ Shu chaghda Yehya *peyghembermu* Salim yézisining yénidiki Aynon dégen yerde kishilerni chömüldürüwatatti. Chünki u yerning süyi mol idi. Kishiler uning aldigha kélisip, chömüldürüshni qobul qilishatti ■ ²⁴ (chünki shu chaghda Yehya téxi zindan’gha tashlanmighanidi). ■

□ **3:10** «Sen Israilning ölimasi» – bu söz belkim Nikodimning Israil ichide sewiyisi eng yuqiri Tewrat ustazi ikenlikini körsitishi mumkin. □ **3:11** «biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler» – némishqa Eysa Nikodimgha shunche éghir tenbih béridu? Uning bu bayanidin ikki muhim soal chiqidu: «biz» kim?, «siler» kim? Bular toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:11** Yuh. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13** «Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan’oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi» – bezi kona köchürmilerde «özi ershte bolup» dégen söz tépilmeydu. ■ **3:13** Yuh. 6:62; Ef. 4:9. □ **3:14** «Musa chölde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan’oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüshi kérek» – oqurmenler tilgha élin’ghan bu weqening tepsilatirini «Chöl.» 21:4-9de tapalaydu. Israilar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üçün arisigha yilanlarni ewetken. Yilanlar nurghun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yilan yasap, uni hasigha békitip, hasini égiz kötürüp Israilning bargahini aylinip mangghan. Yilanlarning zehiridin öley dep qalghanlar eger iman bilen shu *tuch* yilan’gha qarisa saqayghan. Bu weqe Eysaning kréste kötürülüxige bésharet bolidu. Gunahidin öley dégenler Eysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üçün gunahning özi qilin’ghan, 2Kor.5:21) gunahtin saqaytilidu – démek, menggülük hayatqa erishidu. ■ **3:14** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 8:28; 12:32. □ **3:15** «shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülük hayatqa érisheleydu» – Bu kimning sözi? Mesihning sözliri belkim 15-ayette toxtaydu. 16-21-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türkte-yolyoruqi bilen yazghan, dep ishinishimiz. ■ **3:15** Yuh. 3:15. □ **3:16** «shu qeder söyiduki,...» – grék tilida yene «shu yol bilen söyiduki,...» dégen meninimu bildüridu. ■ **3:16** Yuh. 3:36; Luqa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuh. 4:9; 5:10. ■ **3:17** Luqa 9:56; Yuh. 9:39; 12:47; 1Yuh. 4:14. ■ **3:18** Yuh. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yuh. 1:5. □ **3:21** «Xudagha tayinip qilghanliqi» – grék tilida «Xudada qilghanliqi» dégen söz bilen ipadilini. ■ **3:21** Ef. 5:8,13. ■ **3:22** Yuh. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luqa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3.

²⁵ *shu waqitlarda* Yehyaning muxlisliri bir Yehudiy kishi bilan taharet qaidiliri toghrisida bes-munazire qiliship qaldi. ²⁶ Andin muxlislar Yehyaning yénigha kélip:

– Ustaz, Iordan deryasining u qétida sen bilan birge bolghan, özüng *teriplep* guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu, – dédi. □ ■

²⁷ Yehya mundaq jawab berdi:

– Eger uninggha ershtin ata qilinmighan bolsa, insan héchnersige ige bolalmaydu.

²⁸ Méning silerge: «Men Mesih emes, peqet uning aldida ewetilgenmen» déginimge özünglar guwahchisiler. ■ ²⁹ Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu. □ ³⁰ Uning yüksilishi, méning ajzlishishim muqerrerdur. □

³¹ Üstündin kelgüchi hemmidin üstündür. Zémindin kelgüchi zémin'gha tewe bolup zémindiki ishlarni sözleydu. Ershtin kelgüchi hemmidin üstündür; ■ ³² özining *ershte* körgen we anglighanliri bolsa, u bular toghruluq guwahliq béridu; biraq héchkim uning guwahliqini qobul qilmaydu. ■ ³³ *Halbuki*, kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu. □ ■ ³⁴ Chünki Xuda ewetkini Xudaning sözlirini sözleydu; chünki Xuda Rohni *uninggha* ölchem bilen kemlep bermes. □ ■ ³⁵ Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur. □ ■ ³⁶ Oghulgha étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. Lékin Oghulgha itaet qilmighuchi hayatni héch körmeydu, belki Xudaning ghezipi shundaqlarning üstide turidu. ■

□ **3:26** «Ustaz» – Grék tilida «rabbi». «... **özüng teriplep guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu**» – némishqa Yehyaning muxlisliri shu Yehudiy kishi bilan bes-munazire qilib (25-ayet) bu soalni tughdurghan? Yehya bolsa Tewrat dewridiki eng axirqi, shundaqla eng ulugh peyghember hésablinidu. Yehya shu salahiyitide Tewrat («kona ehde») tiki taharet ishlirini téxiche saqlap kelgenidi. Lékin Mesih «ichki taziliq»ni tekitleydighan telimi bilen «yéngi ehde»ni tonushturuwatqanidi. Shuning bilen shu bes-munaziride Yehyaning telimliri we Eysaning telimliri otturidiki perqler tügishi mumkin idi. Yehyaning muxlislirining «xelq «Sendin waz kéchip, bu «yéngi adem»ning qéshigha baridu» déyishning meqsiti Yehyaning inawet-abruyini qoghdash idi, elwette. Lékin Yehyaning (27-31-ayettiki) jawabi «Bundaq oylap kétishning hajiti yoq, eksiche xushal bolushimiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luqa 1:17; 7:27; Yuh. 1:20, 21, 23. □ **3:29** «**Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu**» – mushu sözler bilen Yehya pöyghember Eysa Mesihni toy yigitige oxshitidu we: Özüm bolsam peqet toy yigitining qoldishimen, xalas, deydu. □ **3:30** «**Uning yüksilishi, méning ajzlishishim muqerrerdur**» – Yehyaning sözliri mushu yerde tügeydu, 31-36-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türtké-yolyoruqi bilen yazghan, dégen pikirge mayilmiz. Bezi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayetlernimu Yehya peyghemberning sözliri, dep qaraydu. ■ **3:31** Yuh. 8:23. ■ **3:32** Yuh. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuh. 5:10. □ **3:33** «**Kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu**» – «Xuda heq» dégen sözde közde tutulghini néme? Shübhisizki, Xudaning eslide Qutquzghuchi-Mesih ewetimen, dep bergen nurgun wediliri hazir Eysada toluq emelge ashurulghan, dégenlik bolidu. «Möhürini basqan» – birinchidin, bashqilargha «Xuda heqtur» dep éniq guwahliq bérighan we ikkinchidin, Xudaning guwahliqini qobul qilghuchi öz hayatida shu guwahliqni testiqlaydighan Xudaning Rohining ispatini köridu, shunga «Xuda heq» dep téximu küchlük guwahchi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34** «**...chünki Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes**» – «Roh» – Xudaning Muqeddes Rohi. Démek, Xuda peyghemberlirige Öz Rohidin «ölchem bilen kemlep» ata qilghini bilen, Mesihge bolsa ölchimey bermekte. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda Rohni ölchem bilen kemlep bermes» – démek, Injil dewride Xuda Mesih arqiliq Muqeddes Rohini hemme étiqadchigha ölchimey ata qilidu. ■ **3:34** Ef. 4:7. □ **3:35** «**Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur**» – «Ata» mushu yerde Xudani körsitidu; «Oghul» bolsa – Xudaning Öz Oghli, elwette. «Yuhanna»da «Oghul» köp ishlitilidu; chünki Xudaning Oghli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yuh. 3:36; 6:47; 1Yuh. 5:10.

4

Eysa bilen Samariyelik ayal

¹ Emdi Perisiylarning «Eysaning muxlis qilib chömüldürgenliri Yehyaningkidin köp iken» dégen xewerni anglighinini Reb uqqandin kéyin² (emeliyette Eysa özi emes, muxlisliri chömüldüretti)³ u Yehudiye ölkisidin chiqip yene Galiliyege ketti. ⁴ Emdi u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi. ⁵ Shuning bilen u Yaqup öz oghli Yüsüpke bergen yerge yéqin bolghan Samariyening Sixar dégen bir shehirige keldi. ⁶ Shu yerde «Yaqupning quduqi» bar idi. Eysa sepiride charchighinidin quduqning qéshigha kélip olturdi. Bu texminen altinchi saet idi. ⁷⁻⁸ Eysaning muxlisliri yémeklik sétiwélisish üçün sheherge kirip ketkenidi. Shu chaghda, Samariyelik bir ayal su alghili keldi. Eysa uninggha:

– Manga ichkili su bergin, – dédi.

⁹ Ayal uningdin:

– Özingiz Yehudiy tursingiz, mendek Samariyelik bir ayaldin qandaqlarche ichkili su telep qilib qaladingiz? – dep soridi (chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bard-keldi qilmaytti). □ ■

¹⁰ Eysa uninggha jawaben:

– Eger sen Xudaning sowghitining némiliki we sendin su sorighuchining kim ikenlikini bilsengidi, undaқта sen uningdin tileytting we u sanga hayatliq süyini béretti.

¹¹ Ayal uningdin:

– Teqsir, su tartqudek héchnersingiz bolmisa, uning üstige quduq chonggur tursa, hayatliq süyini nedin alisiz? ■ ¹² Ejeba, bu quduqni bizge *miras* qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken – dédi. □

¹³ Eysa uninggha jawaben:

– Bu suni ichken herkim yene ussaydu. ¹⁴ Emma men béridighan suni ichküchi herkim menggüge ussimaydighan bolidu we belki men uninggha béridighan su uning ichide uni menggülük hayatliqqa élip baridighan, urghup chiqidighan bir bulaq bolidu, – dédi. ■

¹⁵ Ayal: – Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay! – dédi. □

¹⁶ Eysa:

– Bérip éringni bu yerge chaqirip kelgin, – dédi.

¹⁷ – Érim yoq, – dep jawab berdi ayal.

■ **4:1** Yuh. 3:26. □ **4:4** «u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi» – Yehudiylar Samariyeliklerge öch bolghachqa, ular Yehudiyedin Galiliyege mangghanda, Samariyedin emes, daim Iordan deryasini boylap mangatti. Shunga «Samariye ölkisidin ötüshi kérek» dégen söz mushu yerde Eysaning bu yol bilen méngishi Xudaning iradisi ikenlikini bilgenlikini ayan qilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Ye. 24:32. □ **4:6** «Yaqupning quduqi» – grék tilida «Yaqupning buliqi». U yer astidiki bulaq bolghachqa, «quduq» idi. «Bu texminen altinchi saet idi» – yaki etigende saet altide yaki chüshtin kéyin altinchi saette (5:4diki izahatni körüng). □ **4:9** «...chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bard-keldi qilmaytti» – Yehudiylar Samariyeliklerni kapir dep, hetta ularning chine-qachilirinimu ishletmeytti. Yehudiy xelqi en'eniliri boyichimu «Shu kapirlargha qerzdar bolushqa qet'iy bolmaydu» dep Samariyeliklerdin héchnéme sorimatti. Uning üstige Yehudiy erkekler sirtlarda bolghanda héchqachan natonush bir ayal bilen (hetta bezide tonush ayallar bilenmu) sözleshmeytti. 27-ayetni körüng. ■ **4:9** Luqa 9:52, 53; Yuh. 8:48. ■ **4:11** Yer. 2:13. □ **4:12** «Ejeba, bu quduqni bizge miras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken» – ayalning bu sözining ichki menisi belkim «Quduq kolap su tépish asan emes. Peqet nahayiti bilimlik ademler shundaq qilalaydu. Uning üstige hetta ulugh Yaqup özimu mushu sudin ichken, uningdin yaxshi su tapalmighan. Siz uningdin ulughsiz, Yaqup ichken sudin ewzel süyüng barmu?!» dégenlik bolsa kérek. ■ **4:14** Yuh. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ **4:15** «Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay!» – Ayalning teleppuzi belkim kinayilikrek yaki gumanliqraq bolsa kérek. Bizningche peqet Eysa ayalning öz erliri toghruluq bésharetlik söz qilghanda (18-ayet), andin ayal uning heqiqiy Mesih ikenlikini bilip yétidu.

— Érim yoq dep, rast éytting. ¹⁸ Chünki besh erge tegding we hazir sende bolghini séning éring emes. Buni toghra éytting! — dédi Eysa.

¹⁹ Ayal uninggha: — Teqsir, emdi kördümki, siz eslide peyghember ikensiz! ■ ²⁰ Atabowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen, lékin siler *Yehudiylar* «ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu? — dédi. □ ■

²¹ Eysa uninggha mundaq dédi:

— Xanim, manga ishen'gin, shundaq bir waqti-saiti kéliduki, silerning Atigha ibadet qilishinglar üçün ne bu taghda yaki ne Yérusalémda bolushunglarning hajiti qalmaydu.

²² Siler ibadet qilghininglarni bilmeysiler; biraq biz kimge ibadet qilghinimizni bilimiz. Chünki nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu. □ ■ ²³ Lékin shundaq bir waqit kélidu — we shundaqla hazir keldiki, heqiqiy ibadet qilghuchilar Atigha roh we heqiqet bilen ibadet qilidu. Ata Özige ene shundaq heqiqiy ibadet qilghuchilarni izdimekte. □

²⁴ Xuda rohtur we uninggha ibadet qilghuchilar roh we heqiqet bilen Uninggha ibadet qilishi kérektur. ■

²⁵ Ayal uninggha:

— Mesihning, yeni «Xristos» dégenning kélidighanliqini bilimen. U kelgende, bizge hemme ishlarni éytip béridu — dédi. □

²⁶ Eysa uninggha: — Sen bilen sözlshiwatquchi men del shudurmen! — dédi. ■

²⁷ Shu chaghda uning muxlisleri qaytip keldi. Ular uning bir ayal bilen sözlshiwatqanliqigha hang-tang qélishti; lékin héchqaysisi uningdin: «Uningdin néme izdeysen?» yaki «Némishqa uning bilen sözlshisen?» depmu sorimidi.

²⁸ Shuning bilen ayal kozisini tashlap qoyup, sheherge qaytip bérip, kishilerge:

²⁹ — Yürünglar, hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip bergen bir kishini körüp kélinglar. Ejeba, Mesih shumidu? — dédi.

³⁰ Buning bilen xalayıq sheherdin chiqip, Eysaning aldigha kélishti.

³¹ Shu ariliqta muxlisleri uninggha:

— Ustaz, bir nerse yewalsangchu? — dep ötünüshti.

³² Lékin u ulargha:

— Méning siler bilmeydighan bir yémeklikim bar, — dédi.

³³ Muxlislar bir-birige:

— Ejeba, birsi uninggha yégili bir nerse ekélip bergenmidu? — déyishti.

³⁴ Eysa ulargha mundaq dédi: — Méning yémeklikim — méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush we uning *manga tapshurghan* xizmitini tamamlashtur.

³⁵ — Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi! □ ■

■ **4:19** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 6:14. □ **4:20** «Atabowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen» — «bu tagh» Gerizim téghidur. Samariyelikler shu yerde öz ibadetxanisini qurghanidi. «lékin siler *Yehudiylar* «ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu?» — démisekmu, ayalning bu sözi emeliy bir soaldur, yeni: — Némishqa shundaq? Bu toghrimu? — dégendek. ■ **4:20** Qan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ **4:22** «nijat-qutquzulush *Yehudiylar* arqiliq bolidu» — chünki (1) Xuda heqiqiy söz-kalamini eslide Yehudiy xelqige alahide tapshurghan; (2) hemmidin muhimi, Xudaning wedilirige asasen Mesih Yehudiylardin chiqidu. ■ **4:22** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14. □ **4:23** «...roh we heqiqet bilen ibadet qilidu» — démek, (1) Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq; (2) herbir ibadet qilghuchi insan özining pütkül rohi bilen; (3) Xuda insanlarga tapshurghan heqiqet (Öz söz-kalami) boyiche; (4) herqandaq yalghanchiliqni tashlighan halda ibadet qilishtur. ■ **4:24** 2Kor. 3:17. □ **4:25** «Mesihning, yeni «Xristos» dégen...» — «Xristos» grék tilidiki söz bolup, «Mesih», yeni «Mesih qilin'ghan (zat)» dégenni bildüridu. ■ **4:26** Yuh. 9:37. □ **4:35** «Siler: «hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler?» — shu waqit belkim oninchi yaki onbirinchi ay idi. «Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi!» — shübhisizki, Eysa mushu yerde teswirilen'gen «hosul» hazir sheherdin chiqip özining yénigha kéliwatqanlarni, shundaqla özige étiqad qilmaqchi bolghanlarni közde tutidu — «xuddi ziraetler sarghiyip orushqa teyyar bolghandek, bu kishilermu étiqad qilishqa teyyar boldi» dégendek. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luqa 10:2.

³⁶ We ormichi ish heqqini alidu we menggülik hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu, shuning bilen tériqhuchi bilen ormichi teng shadlinidu. □ ³⁷ Chünki bu ishta «biri tériydu, yene biri yighidu» dégen söz emelge ashurulidu. ³⁸ Men silerni özünqlar emgek singdürmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar.□

³⁹ Shu sheherdiki nurghun Samariyelikler héliqi ayalning: «U hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip berdi» dégen guwahliq sözini anglap, Eysagha étiqad qildi.

⁴⁰ Shunga, ular uning aldigha kélip, uning özliri bilen bille turushini ötünüşkili turdi; shuning bilen u u yerde ikki kün turdi.

⁴¹ Uning söz-kalami arqiliq téximu köp adem uninggha étiqad qildi. ⁴² Ular ayalgha: — Bizning étiqad qilishimiz emdi séning sözliring sewebidin emes, chünki özimiz uni angliduq we bilduqki, dunyaning Qutquzghuchisi del shu kishidur! — déyishti.

Bir emeldarning oghlining saqaytilishi

Mat. 8:5-13; Luqa 7:1-10

⁴³ Bu ikki kündin kéyin u shu yerdin chiqip Galiliyege qarap mangdi ⁴⁴ (chünki Eysa özi: «Hécbir peyghemberning öz yurtida izziti yoqtur» dep guwahliq bergeni). ■

⁴⁵ Shuning bilen u Galiliyege kelginide, Galiliyelikler uning *ötüp kétish héytida* Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke, uni qarshi élishti (chünki ularmu héytqa chiqqanidi). □ ⁴⁶ Emdi Eysa bu qétim Galiliyediki Kana yézisigha yene bardu (u del shu yerde suni sharabqa aylandurghanidi). *Shu künlerde*, Kepernahum shehiride ogli késel bolup yatqan bir orda emeldari bar idi. ■ ⁴⁷ U Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgenlikini anglap, uning aldigha bardu we:

— *Öyümge* chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla! — dep toxtimay iltija qildi.□

⁴⁸ Shuning bilen, Eysa uninggha:

— Siler *Galiliyelikler* möjizilik alametler we karametlerni körmigüche, hécb étiqad qilmaysiler! — dédi.■

⁴⁹ Orda emeldari Eysagha:

— Teqsir, balam ölmeste chüshkeyla! — dédi.

⁵⁰ Eysa uninggha: — Barghin, oghlung hayat qaldi! — dédi.

Héliqi adem Eysaning éytqan sözige ishinip, öyige qarap mangdi. ⁵¹ Yolda kétip barghinida, uning qulliri aldigha chiqip, baliliri hayat, dep uqturdi.

□ **4:36** «ormichi ish heqqini alidu we menggülik hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu» — «ormichi»lar Xudaning kishilerni öz xush xewerige ishendürüshtiki axirqi wasitisi bolghanlarni körsitidu. Xush xewerni qobul qilghanlar menggülik hayatqa érishidu. Mushular bolsa del Xuda Öz Kalami bolghan Eysa Mesihning qurbanliqidin kütken hosuldur (mesilen, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni körüng). «shuning bilen tériqhuchi bilen ormichi teng shadlinidu» — «tériqhuchi» Xudaning söz-kalamini kishilerge birinchi bolup yetküzgüchi bolidu. □ **4:38** «bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar» — kim «emgek qilip» tériqhan? Bizningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlerning bésharetlirini etiwarlap ularni Israillargha (shundaqla Samariyeliklerge) ögetken, Xudagha sadıq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisiliri. Bu üç türkümlük kishiler xelqge Xudaning söz-kalamini qaldurup, ularni Mesihning kélishege, shundaqla uninggha étiqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Mesihning özi «tériqhan». «Qoshumche söz»imizde yene buning üstide toxtilimiz. ■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luqa 4:24. □ **4:45** «Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke,...» — 2:23ni körüng. «Galiliyelikler... uni qarshi élishti» — mushu sözler -44-ayet bilen körünüshte sel zitreklük bolghini bilen, 48-ayette Galiliyedikilerning emeliy ehwalı körsitilidu. Ular emeliyette axir bérip (6-babta) uning sözlirini ret qilip uningdin ayrilip kétidu. Shunga ular uning heqiqiy hörmitini qilmidi. ■ **4:46** Yuh. 2:1,11. □ **4:47** «... Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla!» — Kepernahumdin Kanagha baridighan yolning 33 kilométri dawan'gha chiqidighan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22.

⁵² Emeldar ulardin oghlining qaysi saettin boshlap yaxshilinishqa yuzlen'genlikini soriwidi, ular:

— Tünügün yettinchi saette qizitmisi yandi, — déyishti.

⁵³ Balining atisi buning del Eysaning özi: «Oghlung hayat qaldi!» dégen saet ikenlikini bilip yetti. Shuning bilen özi pütkül ailisidikiler bilen bille étiqad qilishti. ⁵⁴ Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgandin keyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi. □

5

Kölchek boyidiki palechning saqaytilishi

¹ Bu ishlardin keyin, Yehudiylarning bir héyti yétip keldi we Eysa Yérusalémgha chiqti. ■

² Yérusalémdiki «Qoy derwazisi»ning yénida ibraniiy tilida «Beyt-Esda» dep atilidighan bir kölchek bolup, uning etrapida besh péshaywan bar idi. ³ Bu péshaywanlar astida bir top bimarlar, yeni qarighu, tokur we palechler yétishatti. Ular u yerde yétip kölchekning süyining chayqilishini kütetti. □ ⁴ Chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken. □ ⁵ Emdi u yerde ottuz sekkiz yildin béri aghriq azabi tartqan bir bimar bar idi. ⁶ Eysa bu ademning shu yerde yatqinini kördi we uning uzundin shu halette ikenlikini bilip, uningdin:

— Saqiyishni xalamsen? — dep soridi.

⁷ Bimar uninggha jawaben:

— Teqsir, su chayqalghanda méni sugha chüshüridighan adimim yoq. Men chüshey dégüche, bashqilar méning aldimda chüshüwalidu, — dédi.

⁸ Eysa uninggha:

— Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup mangghin! — dédi. ■

⁹ Héliqi adem shuan saqiyip, orun-körpisini yighishturup kötürüp mangdi. Shu küni shabat küni idi. □ ■ ¹⁰ Shunga *bezi* Yehudiylar saqayghan kishige:

— Bügün shabat küni tursa, orun-körpengni kötürüş *Tewratta* sanga men'i qilin'ghan! — dédi. ■

¹¹ Lékin u ulargha jawaben:

— Méni saqaytqan kishi özi manga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégenidi! — dédi.

¹² Ular uningdin: — Emdi sanga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégen kishi kim iken? — dep sorashti.

¹³ Biraq saqayghan adem uning kim ikenlikini bilmeytti. Chünki u yerde adem köp bolghanliqtin, Eysa özini daldigha élip, astighina kétip qaldi. ¹⁴ Bu ishlardin keyin Eysa héliqi ademni ibadetxanida tépip uninggha:

— Mana, saqayding. Emdi qayta gunah sadir qilma, béshinggha téximu éghir külpet chüshüp qalmisun! — dédi. ■

□ **4:54** «Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgandin keyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi» — oqurmenler shuni köreleyduki, bu Eysaning «yaratqan ikkinchi möjizisi» emes, belki peqet uning «Yehudiyedin Galiliyege kelgandin keyinki» yaratqan **alamiti** idi. «Alamet» bolsa, Mesihning salahiyitining bir teripini éniq we alahide halda körsetken bir möjizidir. ■ **5:1** Law. 23:2; Qan. 16:1. □ **5:3** «palechler» — yaki «yigligenler». □ **5:4** «chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» — 3-ayettiki «ular yétip... 4-ayettiki «...özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» dégen sözlergiche bezi köna köchürmilerde tépilmaydu. Emma bizningche, bu sözler 7-ayettiki sözlerni chüshendürgenlikini üçün bu sözlerni choqum eslidiki tékistning bir qismi dep qaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luqa 5:24. □ **5:9** «shabat küni» — Yehudiylarning ibadet qilidighan, dem alidighan muqeddes künni körsitidu. U küni ishlesh qet'iy men'i qilin'ghan. «Tebirler»nimu körüng. ■ **5:9** Yuh. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Qan. 5:13; Yer. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luqa 6:2. ■ **5:14** Mat. 12:45; Yuh. 8:11.

15 Héliqi adem Yehudiylarning qéshigha bérip, özini saqaytqan Eysa ikenlikini uqturdi.

16 Eysa bu ishlarni shabat küni qilghanliqi üçün, Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi. □ 17 Lékin Eysa ulargha:

– Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen! – dédi. □ ■

18 Shu sewebtin Yehudiylar uni öltürüşke téximu urunatti; chünki u shabat küning qaidisini buzupla qalmastin, yene Xudani «Atam» dep chaqirip, özini Xudagha barawer qilghanidi. ■

Eysaning hoquqi

19 Shunga Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Oghul özlükidin héchnéme qilalmaydu, belki peqet Atining néme qiliwatqanliqini körüp, andin shu ishni qilidu. Ata néme ish qilsa, Oghulmu shu ishni oxshashla qilidu. ■ 20 Chünki Ata Oghulni söyidu we Özining qilidighan barliq ishlirini uninggha ayan qilidu hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu. □ ■ 21 Chünki ölgenlerni Ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu. □ 22 Shuningdek, Ata Özi héchkimning üstidin höküm chiqarmaydu, belki barliq höküm ishlirini Oghulgha tapshurghan. ■

23 Buningdin meqset, – insanlarning hemmisi Atigha hörmét qilghandek, Oghulghimu oxshashla hörmét qilishi üçündür. Kimki Oghulni hörmétlimise, uni ewetküchi Atinimu hörmétlimigenlerdin bolidu. ■ 24 – Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, sözümnü anglap, méni Ewetküchige ishen'gen herkim menggülük hayatqa érishken bolidu; u adem soraqqa tartilmaydu, belki ölümdin hayatliqqa ötken bolidu. ■

25 – Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar hayatliqqa ige bolidu. □ ■ 26 Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi □ 27 we yene uninggha soraq qilish hoquqinimu berdi, chünki u Insan'oghlidir. 28 Buninggha teejjüp qilmanglar; chünki

□ 5:16 «Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi» – «Yehudiylar» mushu yerde belkim Yehudiy chonglar, hökümdarlarni körsitishi mumkin. Bezi kona köchürmilerde «we uni öltürüşni qestleshke bashlidi» dep qoshulidu. □ 5:17 «Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!» – «Atam» – Xuda, elwette. Eysa Yehudiy hökümdarlarning «Néme üçün shabat küni ish qilisen» dégen soaligha bergen jawab qisqa bolghini bilen bu Yehudiy ölimalirigha töwendikidek menini bildüridu: – «Xuda Özi herdaim, jümlidin shabat künde ishlimemdu? U daim Öz qanuniyetliri boyiche pütkül alemni öz-özige tutashturup, hemme mewjudatlarni bir-birige baghlendurup turmamdu? U shabat künidimu bezi insanlarning jénini élip, bezilirini saqaytip, bezilirige hayat bermemdu? U méning Atam bolghaniken, men uninggha hemkarlashmisam bolmaydu!». Yehudiylar uning bu jawabidin uning Xuda bilen ata-oghulluq zich munasiwette déginini toghra chüshen'gini bilen, lékin bu sözini «kupurluq» dep qaridi (18-ayet). ■ 5:17 Yuh. 14:10. ■ 5:18 Yuh. 7:19. ■ 5:19 Yesh. 54:5; Yuh. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ 5:20 «...hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu» – shübhisizki, «téximu zor we ulugh ishlar» Oghulgha ayan qilinidu we shundaqla uning arqiliq bashqilarghimu ayan qilinidu. Bu «ulugh we zor (grék tilida birla söz bilen ipadilinidu) ishlar» 21-22-ayetlerde bayan qilinidu; u Oghul süpitide bolghachqa, xalisa bu ishlarni (Xuda Özi qilidighandek) shabat künidimu qilish hoquqi bar. ■ 5:20 Yuh. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24. □ 5:21 «Chünki ölgenlerni ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu» – shübhisizki, bu sözler hem jismaniý hem rohiy menide éytilidu. ■ 5:22 Mat. 11:27; Yuh. 3:35. ■ 5:23 Yuh. 2:23. ■ 5:24 Luqa 23:43; Yuh. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ 5:25 «... ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar hayatliqqa ige bolidu» – bu sözler, shübhisiki, bolupmu rohiy jehettiki ölüklerni körsitidu («waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki,...»). Chünki 28-ayette jismaniý ölüklér ayrim körsitilidu. ■ 5:25 Ef. 2:1, 5; 1Tim. 5:6. □ 5:26 «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi» – bashqa birxil yaxshi terjimisi «Chünki Ata Özi qandaq hayatliq menbesi bolsa, Oghulnimu shundaq hayatliq menbesi qildi...».

barliq görde yatqanlar uning awazini anglydighan waqit kélidu ■ 29 we ular shuan yerlikliridin chiqishidu, yaxshiliq qilghanlar hayatqa tirilidu, yamanliq qilghanlar soraqqa tartilishqa tirilidu. ■ 30 Men özlükümdin héchnéme qilalmaymen, peqet *Atamdin* anglighinim boyiche höküm qilimen; we méning hökümüm heqqaniydir, chünki méning izdiginim özümning iradisi emes, belki méni ewetküchining iradisini emelge ashurush-tur.■

Eysaning Xuda ewetkini bolghinigha töt guwahliq

31 – Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu. □ ■
 32 Lékin men üçün guwahliq bérédighan bashqa birsi bar. Uning manga bérédighan guwahliqining rastliqini bilimen. □ ■ 33 Siler Yehyagha elchi ewetkinglarda, u heqiqetke guwahliq bergén ■ 34 (*emeliyette*, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq; méning *Yehya toghruluq* shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündür). □ 35 *Yehya* bolsa köyüp nur chéchip turghan bir chiragh idi we siler uning yoruqida bir mezigil shadlinishqa razi boldunglar. 36 Lékin Yehyaning men üçün bergén guwahliqidinmu ulugh bir guwahliq bar. U bolsimu, ata manga ada qilishqa tapshurghan emeller, yeni men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu. □ ■ 37 We méni ewetken Ata Özimu men üçün guwahliq bergendur. Siler héchqachan uning awazini anglimidinglar, qiyapitini körmidinglar ■ 38 we uning söz-kalami silerning ichinglardin orun almidi; chünki Uning ewetkini bolsa, uninggha ishenmeysiler.
 39 Muqeddes yazmilarni qétirqénip oqup olturisiler; chünki ulardin menggülük hayatqa ige bolduq, dep qaraysiler. Del bu yazmilar men üçün guwahliq bergüchidur. ■
 40 Shundaqtimu siler yenila hayatliqqa érishish üçün méning yénimgha kélishni xalimaysiler.
 41 Men insanlarning maxtishini qobul qilmaymen; 42 lékin men silerni bilimenki, ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq. □ 43 Men Atamning nami bilen kelgenmen, emma siler méni qobul qilmaysiler. Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler. □ 44 Siler bir-biringlardin izzet-shöhret qobul qilisiler-yu, yégane Xudadin kelgen izzet-shöhretke intilmisengler, undaqta siler qandaqmu étiqad qilalaysiler?!■
 45 Biraq méni üstimizdin Atigha shikayet qilidu, dep oylimanglar. Üstünglardin shikayet qilghuchi men emes, belki siler ümid baghlighan Musa *peyghemberdur*. 46 Chünki eger

■ 5:28 1Tés. 4:16. ■ 5:29 Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ 5:30 Yuh. 6:38. □ 5:31 «Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu» – «heqiqet hésablanmaydu» grék tilida «heqiqet emes». ■ 5:31 Yuh. 8:14. □ 5:32 «Lékin men üçün guwahliq bérédighan bashqa birsi bar. Uning manga bérédighan guwahliqining rastliqini bilimen» – Eysa éytqan bu muhim «guwahliq bérédighan bashqa birsi» Yehya peyghember emes, belki Xuda'Atisi Özidur. 34-ayetni körüng («manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq»). ■ 5:32 Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5. ■ 5:33 Yuh. 1:15, 19, 27. □ 5:34 «emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq» – Grék tilida «özüm toghruluq insanlarning guwahliqini qobul qilmaymen» «méning Yehya toghruluq shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündür» – démek, siler Periysiler Yehya peyghemberning özüm toghruluq («mana Mesih-Qutquzghuchi!» dégen) guwahliqini qobul qilsanglar, nijat tapalaysiler. □ 5:36 «men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu» – «men qiliwatqan emeller» – Eysa yaritiwatqan köp möjizilerdin ibaret. ■ 5:36 Yuh. 10:25; 1Yuh. 5:9. ■ 5:37 Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pét. 1:17; 1Yuh. 4:12. ■ 5:39 Qan. 18:18; Yesh. 34:16; Luqa 16:29; 24:27; Yuh. 1:46; Ros. 17:11. □ 5:42 «ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq» – yaki «Xudagha bolghan muhebbitinglar yoq». □ 5:43 «Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler» – «bashqa birsi» – shübhisizki, bu söz köp «saxta Mesih»lerni, bolupmu axirqi zamanda peyda bolghan dejjalni körsitidu. Buningdin bir misal, miladiye 135-yili özini «Mesih bolimen» dégen, «Bar-Qoqba» isimlik dejjaldek bir shexs Pelestinde peyda bolghan we nurghun Yehudiy xelqi uning teripidin aldan'ghan. Ular uninggha egiship, Rim impériyesi bilen qarshilishishqa chiqip, axir béríp Rimning qoshunliri teripidin yoqitilghan. ■ 5:44 Yuh. 12:43.

siler rasttin Musa *peyghemberge* ishen'gen bolsanglar, mangimu ishen'gen bolattinglar. Chünki u *muqeddes yazmilarda* men toghruluq pütkendur. ■ ⁴⁷ Lékin uning pütkenlirige ishenmisenglar, méning sözlirimgé qandaqmu ishinishiler?!

6

Besh ming ademning toydurulushi

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliye déngizi (Tibériyas déngizi depmu atilidu)ning u qétigha ötti. □ ² Zor bir top xalayıq u késellerni saqaytqan möjizilik alametlirini kördi we uning keynidin egiship mangdi. ³ Eysa taghqa chiqip, u yerde muxlisliri bilen bille olturdi. ⁴ U chaghda Yehudiylarning héyti, yeni «ötüp kétish héyti»gha az qalghan waqit idi. ■ ⁵ Eysa béshini kötürüp, zor bir top xalayıqning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, Filiptin: — Bulargha yeydighan'gha nanni nedin alimiz? — dep soridi ■ ⁶ (lékin u bu sözni Filipni sinash üçün éytqanidi. Chünki u özining néme qilidighanliqini biletti).

⁷ Filip jawaben:

— Ikki yüz dinargha nan alsaqmu, herbirige kichikkine bir chishlemdin yéyishkimu yetmeydu! □

⁸ Muxlislardin biri, yeni Simon Pétrusning inisi Andriyas Eysagha: ⁹ — Bu yerde kichik bir oghul bala bar, uningda besh arpa nan bilen ikki kichik béliq bar. Lékin shunche köp xelqge bu néme bolidu?! — dédi.

¹⁰ Eysa: — Köpchilikni olturghuzunglar, — dédi (u yerde ot-chöp mol öskenidi). Shuning bilen er kishiler olturdi; ularning sani besh mingche bar idi. ¹¹ Eysa nanlarni qoligha élip, *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, olturghanlarga üleshtürüp berdi. Béliqlarnimu shundaq qildi; köpchilik xalighanche yédi. ■ ¹² Hemmeylen yep toyun'ghanda, u muxlislirigha:

— Ashqan parchilarni yighinglar, héch nerse zaye bolmisun, — dédi.

¹³ Shuning bilen ular besh arpa nénidin yep ashqan parchilirini on ikki séwetke toldurup yighiwaldi. □ ¹⁴ Emdi xalayıq Eysaning körsetken bu möjizilik alametini körüp: «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» déyishti. □ ■ ¹⁵ Shuning bilen Eysa ularning kélip özini padishah bolushqa zorlimaqchi bolghanliqini bilip, ulardin ayrilip, qaytidin taghqa yalghuz chiqip ketti.

Eysaning su üstide méngishi

Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

¹⁶ Kechqurun, Eysaning muxlisliri déngiz boyigha chüshüshti. ■ ¹⁷ Ular bir kémige olturup, déngizning u qétidiki Kepernahum shehirige qarap yol élishti (qarangghu chüshüp ketkenidi we Eysa téxiche ularning yénigha kelmigenidi). ¹⁸ Qattiq boran chiqip, déngiz dolqunlap kötürülüwatatti. ¹⁹ Muxlislar palaq urup on-on bir chaqirimche mangghanda,

■ **5:46** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Qan. 18:18. □ **6:1** «Galiliye déngizi» — Israiliyening shimal teripidiki chong bir köl. Xeritilerni körüng. ■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Chöl. 28:16; Qan. 16:1. ■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luqa 9:13. □ **6:7** «Ikki yüz dinargha nan alsaqmu...» — bir dinar yaki «dinars» bolsa adette bir ishchining bir künlük heqqige toghra kéletti. 200 dinar bolsa, addiy ishchining yérin yillik kirimidin artuqraq bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13** «séwet» — grék tilida «qol séwet», belkim ikki qollap kötüridighan séwetni körsitidu. □ **6:14** «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldın éytqan béshariti «Chöl.» 18:15de tépilidu. ■ **6:14** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47.

Eysaning déngizning üstide méngip kémige yéqinlishiwatqanliqini körüp, qorqushup ketti. □
 20 Lékin u ulargha:

– Bu men, qorqmanglar! – dédi.

21 Shuni anglap ular uni kémige chiqiriwalghusi keldi; u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı. □ ■

Eysa – heqiqiy rohiy ozuqtur

22 Etisi déngizning u teripide qalghan xalayıq *aldinqi küni* u yerde Eysaning muxlisleri chiqqan kémidin bashqa kémining yoqluqini, Eysaning muxlisleri shu kémige chiqqanda, Eysaning ular bille chiqmighanliqini, belki muxlislerining özlirila ketkenlikini körgenidi.

23 Halbuki, birnechche kéme-qolwaq Tibériyas shehiridin Reb teshekkür éytqandin kéyin xelq nan yégen yerge yéqin kélip toxtidi. 24 Shuning bilen xalayıq Eysaning we muxlislerining u yerde yoqluqini körüpla, kémilerge olturup, Eysani izdigili Kepernahum shehirige mangdi. 25 Ular uni déngizning u teripide tépip uninggha:

– Ustaz, bu yerge qachan kelding? – dep sorashti. □

26 Eysa ulargha jawaben:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler méni möjizilik alametlerni körgenlikinglar üçün emes, belki nanlardin yep toyun’ghininglar üçün izdeysiler.

27 Buzulup kétédighan paniy ozuqluqqa emes, belki menggü hayatliqqa baqiy qalidighan ozuqluqqa intilip ishlenglar; buni İnsan’oghli silerge béridu; chünki uni Ata, yeni Xuda Özi möhürlep testiqlighan, – dédi. ■

28 Shuning bilen ular uningdin:

– Némige intilip ishlisek andin Xudaning ish-xizmitide ishligen bolimiz? – dep sorashti.

29 Eysa ulargha jawab bérip: – Xudaning ish-xizmiti del shuki, U ewetkinige étiqad qilishinglardur, – dédi. ■

30 Shuning bilen ular yene:

– Undaq bolsa sen bizni körüp özüngge ishendürgüdek qandaq möjizilik alamet yaritisen? Zadi néme ish qilip bérisen? ■ 31 Ata-bowilirimiz chölde yürgende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen – déyishti. □ ■

32 Eysa ulargha mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, silerge asmandin chüshken nanni bergüchi Musa emes, belki méning Atamdur; U *hazirmu* silerge asmandin chüshken heqiqiy nanni bériwatidu. 33 Chünki Xudaning néni bolsa pütkül dunyagha hayatliq ata qilidighan, ershtin chüshküchidur.

34 – Teqsir, hemishe bizge shu nanni bérip turghaysen! – déyishti ular.

35 Eysa ulargha mundaq dédi:

□ 6:19 «on-on bir chaqirimche mangghanda...» – grék tilida «yigirme besh yaki ottuz «stadiyon»che mangghanda...». Bir stadiyon 185 métr, shunga ular qirghaqtin 6-5 kilométr mangghanidi (bir chaqirim 500 métr etrapidu). Déngizning uzunluqi 20 kilométr, kengliki 12 kilométr bolup, ular déngiz otturisigha yetken bolsa kérek. □ 6:21 «u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı» – «Zeb.» 107:23-31ni körüng. ■ 6:21 Zeb. 107:29-30 □ 6:25 «Ustaz» – grék tilida «rabbi». ■ 6:27 Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pét. 1:17. ■ 6:29 1Yuh. 3:23. ■ 6:30 Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. □ 6:31 «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» – «Zeb.» 78:24. «Ata-bowilirimiz chölde yürgende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen – déyishti» – Ularning buni Eysagha déginide közde tutqini: «Sen Musa peyghemberge oxshash «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan» shu peyghember yaki Mesih bolsang, emdi Musagha oxshash asmandin nan («manna») chüshürüshüngge toghra kelmemdu?» dégendek mene idi. Eysa ulargha «Bu nan bergüchi Musa emes, Xudadur» dep xataliqni tüzetkendin kéyin (32-ayet) özining «asmandin chüshken heqiqiy nan» ikenlikini chüshendüridu. ■ 6:31 Mis. 16:4, 14; Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3.

– Hayatliq néni özümdurmen! Méning yénimgha kelgen herkim héchqachan ach qalmaydu, manga étiqad qilghan herkim héchqachan ussimaydu. ■ ³⁶ Lékin silerge éytqinimdek, siler méni körgen bolsanglarmu, étiqad qilmaywatisiler.

³⁷ Ata manga tapshurghanlarning herbiri yénimgha kélidu we méning yénimgha kelgenlerdin héchqaysisini hergiz tashliwetmeymen. ³⁸ Chünki öz irademni emes, belki méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush üçün ershtin chüshtüm. ■ ³⁹ Méni Ewetküchining iradisi bolsa del shuki, uning manga tapshurghanliridin héchbirini yittürmey, belki axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret. □ ■ ⁴⁰ Chünki méning Atamning iradisi shuki, Oghulgha köz tikip qarap, uninggha étiqad qilghanlarning herbirini menggülük hayatqa érishtürüshtur; we men axirqi küni ularni tirildürimen. ■

⁴¹ Emdi Yehudiylar Eysaning: «Ershtin chüshken nan özümdurmen!» dégini üçün uninggha narazi bolup ghotuldishishqa bashlidi: ⁴² – «Bu Yüsüpning oghli Eysa emesmu? Atisinimu, anisinimu tonuydighan tursaq, yene qandaqlarche: – «Ershtin chüshtüm!» désun?» – déyishetti ular. ■

⁴³ Eysa jawaben ulargha mundaq dédi: – *Méning toghramda* özara ghotuldashmanglar. ⁴⁴ Méni ewetken Ata Özi kishilerning qelbini tartquzmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu; méning yénimgha kelgen herbirini axirqi küni tirildürimen. ■

⁴⁵ Peyghemberlerning yazmilirida: «Ularning hemmisige Xuda teripidin ögitilidu» dep pütülgendur. Shunga, Atining sözini tingshighan we uningdin ögen'gen herbiri méning yénimgha kélidu. ■ ⁴⁶ Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur. □ ■

⁴⁷ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. ■ ⁴⁸ Hayatliq néni özümdurmen. ⁴⁹ Ata-bowiliringlar chöllerde «manna» yégini bilen yenila öldi. ■ ⁵⁰ Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu. □ ⁵¹ Ershtin chüshken hayatliq néni özümdurmen; kimdekim bu nandin yése, ebedil'ebedgiche yashaydu. Men bérighan shu nan bolsa méning et-ténimdur, pütkül dunyadikiler hayatqa ige bolsun dep, men uni atimaqchimen. ■

⁵² Bu söz bilen Yehudiylar özara talash-tartish qilishiqa bashlap:

– Bu adem bizning yéyishimizge özining et-ténini qandaq bérelisun?! – déyishetti. ■

⁵³ Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler Insan'oghlining et-ténini yémigüche we qénini ichmigüche, silerde hayatliq bolmaydu. ⁵⁴ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi menggülük hayatqa érishken bolidu we men uni axirqi küni tirildürimen.

□ ■ ⁵⁵ Chünki et-ténim heqiqiy ozuqluq, qénim bolsa heqiqiy ichimliktur. ⁵⁶ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi mende yashaydu we menmu uningda yashaymen. □

⁵⁷ Hayat Ata méni ewetken we men Atining bolghanliqidin yashawatqinimdek, méni yégüchi kishi hem méning wasitem bilen yashaydu. ⁵⁸ Mana bu ershtin chüshken nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yégen «manna»dek emes; chünki ular «manna»ni yéyishi bilen

■ **6:35** Yesh. 55:1; Yuh. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yuh. 5:30. □ **6:39** «Méni Ewetküchining iradisi... axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret» – «axirqi küni» qiyamet küni.

■ **6:39** Yuh. 10:28; 17:12; 18:9. ■ **6:40** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,54. ■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yuh. 6:65. ■ **6:45** Yesh. 54:13; Yer. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □ **6:46** «Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur» – bezi alimlar bu ayettiki sözlerni Eysa emes, belki rosul Yuhanna chüshendürüş yolida qoshup yazghan, dep qaraydu. Biz uning üçün anche ispat körmigechke, yenila Eysaning öz sözi, dep oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yuh. 3:16,36.

■ **6:49** Mis. 16:4; Chöl. 11:7; Zeb. 78:24. □ **6:50** «Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu» – yaki «lékin mana, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydighan, ershtin chüshken nan mushu yerdidur». ■ **6:51** Yuh. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yuh. 3:9. □ **6:54** «et-ténimni yégüchi» – yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:54** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56** «et-ténimni yégüchi» – yaki «et-ténimni istémal qilghuchi».

öldi; biraq bu nanni istémal qilghuchi bolsa menggü yashaydu!■

⁵⁹ Bu sözlerni u Kepernahumdiki sinagogda telim berginide éytqanidi. ⁶⁰ Shuning bilen uning muxlisliridin nurghunliri buni anglighanda:

– Bu telim bek éghir iken! Buni kim anglap kötürelisun? – déyishti.

⁶¹ Biraq öz ichide muxlislirining bu toghrisida ghotuldashqinini bilgen Eysa ulargha:

– Bu sözüm silerni taydurdimu? ⁶² Emdi mubada Insan'oghlining esli kelgen jaygha kötürülüwatqinini körsenglar, qandaq bolar?! ■ ⁶³ *Insan'gha* hayatliq bergüchi – Rohtur. Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu. Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur. □ ■ ⁶⁴ Lékin aranglardin étiqad qilmighan beziler bar, – dédi (chünki Eysa étiqad qilmighanlarning we özige satqunluq qilidighanning kim ikenlikini bashtila biletti).■

⁶⁵ Shuning bilen u mundaq dédi: – Men shu sewebtin silerge shuni éyttimki, Atamdin ata qilinmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu!■

⁶⁶ Shu waqittin tartip muxlisliridin xéli köpi chékinip chiqip, uning bilen yene mangmaydighan boldi. ⁶⁷ Shunga Eysa on ikkiylendin:

– Silermu, hem *mendin* kétishni xalamsiler? – dep soridi.

⁶⁸ Simon Pétrus uninggha jawab qilip:

– I Reb, biz kimning yénigha kétettuq? Menggü hayatliq sözliri sendilidur! ■ ⁶⁹ We shuninggha ishenduq we shuni bilip yettuqki, sen Xudaning Muqeddes Bolghuchisidursen! – dédi.■

⁷⁰ Eysa ulargha jawaben:

– Men siler on ikkinglarni tallidim emesmu, biraq aranglarda birsi Iblisur! – dédi □ ■

⁷¹ (uning bu dégini Ishqariyotluq Simonning oghli Yehudani körsetkenidi, chünki Yehuda on ikkiylenning biri bolghini bilen, kéyin özige satqunluq qilidu).□

7

Eysaning inilirining uninggha qarshi turushi

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliyede aylinip yürdi. U Yehudiyede aylinip yürüşni xalimaytti, chünki *shu yerdiki* Yehudiylar uninggha qest qilmaqchi idi. ² Bu chaghda, Yehudiylarning «kepiler héyti»gha az qalghanidi.■ ³ Shunga Eysaning iniliri uninggha: – Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu *karamet* emelliringni köreleydu!□ ⁴ Chünki özini xelq-alemge tonutmaqchi bolghan héchkim yoshurun jayda ish qilmaydu. Bu emellerni qiliwatqanikensen, özüngni dunyagha körset! – déyishti. ⁵ Chünki uning inilirimu uninggha étiqad qilmighanidi.■

■ **6:58** Yuh. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yuh. 3:13; Ros. 1:9; Ef. 4:8. □ **6:63**

«*Insan'gha hayatliq bergüchi – Rohtur*» – mushu yerde «Roh», shühbisizki, Xudaning Rohini körsitidu. «*Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu*» – «insanning etliri» – Xudagha tayanmaydighan insanlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «et/etler» toghruluq bolghan izahatimizni körüng. «*Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur*» – démek, rohiy menide, ademning rohigha hayat kirgüzidighan, menggülük hayat yetküzidighan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yuh. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yuh. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 11:27. □ **6:70** «biraq aranglarda birsi Iblisur!» – yaki «biraq aranglarda birsi dühmendur!». «Iblis» dégen sözning öz menisi «dühmen, yaw». ■ **6:70** Luqa 6:13.

□ **6:71** «Ishqariyotluq *Simonning oghli Yehuda...*» – yaki «Simonning oghli Yehuda Ishqariyotni...». ■ **7:2** Law. 23:34. □ **7:3** «Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu *karamet* emelliringni köreleydu!» – Eysaning inilirining bu sözining ichki menisi belkim: «Muhim mötiwer kishilerning köpi Galiliye dégen mushu namrat, pinhan jaydin emes, belki paytext Yérusalémidur; sen shu yerde özüngni körsitishig kérek; shuning bilen heqiqiy nam-inawiting we heywiting bolidu» dégendek bolsa kérek. Sel ghelite ish shuki, ular uninggha ishenmigini bilen (5-ayetni körüng): «Israilning padishahi bolay déseng, karamet emelliringni ochuq meydanida körsitishig kérek» dégen gumaniy nesihetni bergen (4-ayetni körüng). ■ **7:5** Mar. 3:21.

⁶ Shunga Eysa ulargha:

– Méning waqit-saitim téxi kelmidi. Lékin silerge nisbeten herwaqit munasiptur. ⁷ Bu dunyadiki kishiler silerge hergiz öch bolmaydu; lékin méni öch köridu. Chünki men ularning qilmishlrini rezil dep guwahliq bériwatimen. ⁸ Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen, chünki méning waqit-saitim téxi yétip kelmidi, – dédi. ■

⁹ Eysa bu sözlerni qilip, Galiliyede qaldi.

Kepiler héytida

¹⁰ Eysaning iniliri héytqa chiqqandin kéyin, u özimu uninggha bardı. Emma ashkara emes, yoshurun bardı. ¹¹ Héytta Yehudiylar uni izdep: «U qeyerdidur?» dep so-rawatatti. ■

¹² Kishiler arisida uning toghrisida köp ghulghula boldı. Beziler uni: «Yaxshi adem!» dése, yene beziler: «Yaq, u xalayıqni azduruwatidu!» déyishti. ■ ¹³ Biraq Yehudiy *chongliridin* qorqup, héchkim ochuq-ashkare uning gépini qilmaytti. ■

¹⁴ Héytning yérini ötkende, Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip xelqge telim bérishke bashlıdı. ■ ¹⁵ Yehudiylar:

– Bu adem héchqandaq telim almighan turuqluq, uning qandaqmu munche köp bilimi bolsun? – dep hang-tang qélishti. ■

¹⁶ Eysa ulargha:

– Bu telimler méning emes, belki méni Ewetküchiningkidur. ■ ¹⁷ Uning iradisige emel qilishqa öz iradisini baghlighan herkim bu telim toghruluq – uning Xudadin kelgenlikini yaki özlükümdin éytiwatqanliqimni bilidu. ¹⁸ Öz aldigha sözligen kishi öz shan-sheripini izdeydu, lékin özini ewetküchining shan-sheripini izdeydighan kishi heq-sadiqtur, uningda heqqaniysizliq yoqtur. ¹⁹ Musa *peyghember* silerge Tewrat qanunini tapshurghan emesmu? Lékin héchqaysinglar bu qanun'gha emel qilmaywatisiler! Némishqa méni öltürmekchi bolisiler? – dédi. ■

²⁰ Köpchilik:

– Sanga jin chaplishiptu! Séni öltürmekchi bolghan kim iken? – déyishti. ■

²¹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi: – Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar. ■ ²² – Emdi Musa *peyghember* silerge xetne qilish

□ **7:6** «silerge nisbeten herwaqit munasiptur» – bu sözning ichki menisi belkim intayin addiydur. Xudaning iradisige köngül bölidighan adem Xudaning yétekchilikini we bashpanahliqini izdep yürüdü; lékin peqet öz iradisige qaraydighan kishi Xudaning yétekchilikining we bashpanahliqining kériki yoq dep yürüdü we shundaqla, bu dunyadikilerdin héchqandaq qarshiliqqa yaki öchmenlikke uchrımaydu, xalighan yerge bériwéridu. Lékin Xudaning iradisini izdigen kishi tebiıy halda bu dunyadikilerning qilmishlrini ashkare qilghachqa, ularning nepritige uchraydu (7-ayetni körüng). ■ **7:7** Yuh. 3:19; 14:17; 15:18. □ **7:8** «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen» – köp kona köchürmilerde «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» yaki «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa hazırche barmaymen» déyilidu. «Téxi» yaki «hazırche» sözler eslide bolsun, bolmisun, beribir ayetning menisi asasen oxshashtur; chünki Eysa iniliri héytqa chiqqandin kéyin astirtin bardı (10-ayet). Beziler «hazırche» dégenni chüshendürüş yolida kirgüzidu. ■ **7:8** Yuh. 8:20. ■ **7:11** Yuh. 11:56. ■ **7:12** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13** «Yehudiy chongliridin qorqup...» – grék tilida «Yehudiyıldardin qorqup» déyilidu. Mushu yerde «Yehudiylar» choqum ularning chonglirini körsitidu. ■ **7:13** Yuh. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14** «...kirip» – grék tilida «...chiqip» □ **7:15** «Yehudiylar» – belkim Yehudiy chonglar. ■ **7:16** Yuh. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19** «némishqa méni öltürmekchi bolisiler?» – yaki «némishqa méni öltürgili izdeysiler?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20** «Séni öltürmekchi bolghan kim iken?» – yaki «Séni öltürgili izdeydighan kim?». ■ **7:20** Yuh. 8:48,52; 10:20. □ **7:21** «Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar» – bu «bir karamet», shübhisizki, u aldinqı qétim Yérusalémıde bolghanda shabat künide palech ademni saqaytqanliqini körsitidu (23-ayet we 5-babni körüng). Eysaning sözige qarighanda, gerche bu möjize birnechche ay ilgiri körsitilgen bolsimu, ularning éside téxiche bar idi. Shu wejidin ular Eysani öltürüwetmekchi bolidu. 22-24-ayetlerde Eysa «shabat künide ademni saqaytish Tewrat qanunigha xilap», dégen xiyalgha qattiq reddiye béridu. Bizningche u eslide ularni bu mesile toghruluq oylandurush üçün bu möjizini qesten shabat künide yaratqanidi.

toghruluq emr qaldurghan (emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan), shunga siler shabat künige *toghra kélip qalsimu* shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler. □ ■²³ Emdi Tewrat qanunigha xilapliq qilinmisun dep shabat künide adem xetne qilin'ghan yerde, men shabat künide bir ademni sellimaza saqaytsam, siler néme dep manga achchiqlinisiler? ²⁴ Sirtqi qiyapetke qarap höküm qilmanglar, belki heqqaniy höküm qilinglar!■

Eysa Qutquzghuchi-Mesihmidu?

²⁵ U waqitta Yérusalémlıqlarning beziliri:

– *Chonglar* öltürmekchi bolghan kishi bu emesmidi? ²⁶ Ashkara sözlewatsimu, uninggha qarshi héch nerse démidighu! Derweqe, aqsaqallarning uning Mesih ikenlikini bilip yetkenmu? ²⁷ Halbuki, bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz. Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, – déyishti.□ ■

²⁸ Shunga Eysa ibadetxana hoylisida telim bériwétip, yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

– Siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, *dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler.* □ ■²⁹ Men Uni tonuymen. Chünki men Uning yénidin keldim, méni U ewetti.■

³⁰ Shunga ular uni tutush yolini izdeytti, lékin héchkim uninggha qol salmidi; chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi. □ ■³¹ Lékin xalayıq arisidiki nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. Ular: «Mesih kelgende bu kishi körsetken möjizilik alametlerdin artuq möjize yaritalarmu?!» déyishti.■

Eysani tutush üçün qarawullarning ewetilishi

³² Perisiyler xalayıqning u toghruluq ghułghula boluwatqan bu gep-sözlirini anglidi; shuning bilen Perisiyler bilen bash kahinlar uni tutush üçün birnechche qarawullarni ewetti. □ ³³ Shuning bilen Eysa:

– Yene bir'az waqit siler bilen bille bolimen, andin méni Ewetküchining yénigha kétimen.

■ ³⁴ Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler, – dédi.■

³⁵ Buning bilen, Yehudiylar bir-birige:

□ **7:22** «emeliyette **bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan**» – «xetne qilish»ni Xuda eslide Ibrahim peyghemberge (Musa peyghemberdin ilgiri, elwette) Özining Ibrahim we ewladliri bilen bolghan ehding simwoli bolsun dep tapshurghanidi («Yar.» 17-bab). «**shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler**» – emr bolsa «Bala tughulup sekkizinchi küni xetnisini qilish kérek» («Yar.» 17:13). Shuning bilen «sekkizinchi kün» shabat künige toghra kélip qalsimu (we shabat küni «ishlesh»ke bolmaydu) balini sünnet qiliwérisish kérek. Bolmisa Tewrat qanunigha xilapliq bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10. ■ **7:24** Qan. 1:16,17; Pend. 24:23; Yaq. 2:1. □ **7:27** «**bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz**» – ular uni Galiliyelik dep biletti. Emeliyette u Beyt-Lehemde tughulghan, elwette. «**Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, – déyishti.**» – xalayıqning bu sözliri anche toghra emes idi; bu kishiler peyghemberlarning Mesih toghruluq bésharetlik yazmilirini toluq bilmigen bolsa kérek. Belkim ularning közde tutqini peqet Mesihning tuyuqsız namayan bolidighanliqini körsetken bésharetlerle idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luqa 4:22. □ **7:28** «**siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler**» – Bu söz Eysaning ularning «Bu ademning... qeyerdin kelgenlikini éniq bilimiz» déginige reddiye qilghan jawabi idi. Eger ular Xudani tonughan bolsa Eysaning qeyerdin kelgenlikini bilgen bolatti, lékin ular Xudani tonimaytti (ayettiki axirqi sözge qarang). ■ **7:28** Yuh. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ **7:29** Yuh. 10:15. □ **7:30** «**Shunga ular uni tutush yolini izdeytti...**» – «ular» belkim yenila chonglarni körsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luqa 19:47; 20:19; Yuh. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yuh. 8:30. □ **7:32** «**qarawullarni ewetti**» – yaki «ibadetxana qarawullirini ewetti». Lékin bizningche 30- we -44-ayetler (Lawiylardin bolghan) mushu kishilerni ayrim körsitidu. ■ **7:33** Yuh. 16:16. ■ **7:34** Yuh. 8:21; 13:33.

– U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu? □ ³⁶ «Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler» dégini némisidu? – déyishti.

Hayatliq süyi

³⁷ Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: – Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun! □ ■ ³⁸ Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu! – dep jakarlidi □ ■ ³⁹ (u bu sözni özige étiqad qilghanlarga ata qilindighan Muqeddes Rohqa qarita éytqanidi. *Xudaning Rohi téxi héchkimge ata qilinmighanmidi, chünki Eysa téxi shan-sheripige kirmigenidi*).■

Xelqning bölünüp kétishi

⁴⁰ Xalayıq ichide beziler bu sözni anglap:

– *Kélishi muqerrer bolghan* peyghember heqiqeten mushu iken!! – déyishti. □ ■

⁴¹ Beziler: «Bu Mesih iken!» déyishetti. Yene beziler bolsa: «Yaq, Mesih Galiliyedin kélettimu? ■ ⁴² Muqeddes yazmilarda, Mesih *padishah* Dawutning neslidin hem Dawutning yurti Beyt-Lehem yézisidin kélidu, déyilmigenmidi?» – déyishti.■

⁴³ Buning bilen, xalayıq uning wejedin ikkige bölünüp ketti. ⁴⁴ Beziliri uni tutayli dégen bolsimu, lékin héchkim uninggha qol salmidi.

Yehudiy aqsaqallirining étiqadsizliqi

⁴⁵ Qarawullar *ibadetxanidin* bash kahinlar bilen Perisiylerning yénigha qaytip kelgende, ular qarawullargha:

– Néme üçün uni tutup kelmidinglar? – dep sorashti.

⁴⁶ Qarawullar:

– Héchkim héchqachan bu ademdek sözligen emes! – dep jawab bérishiti.

⁴⁷ Perisiyler ulargha jawaben:

– Silermu azduruldungharmu? ⁴⁸ Aqsaqallardin yaki Perisiylerdin uninggha étiqad qilghanlar bolghanmu?! ■ ⁴⁹ Lékin Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu! – déyishti. □

⁵⁰ Ularning arisidin biri, yeni burun axshamda Eysaning aldigha kelgen Nikodim ulargha:■

⁵¹ – Tewrat qanunimiz awwal kishining néme qilghinini özidin anglap bilmey turup, uninggha höküm chiqiramdu!■

□ **7:35** «U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu?» – bu ayettiki «grékler» Qanaanning (Pelestinning) sirtida turghan barliq yat elliklerge wekillik qilidu. □ **7:37** «Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: – Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!» – Eysa bu sözlerni héytning axirqi küni, yeni del Xudaning Israil xelqi chöldiki waqtida Musa peyghember arqiliq ularni su bilen teminligen möjize yaratqan xatire künide éytqan. ■ **7:37** Law. 23:36; Yesh. 55:1; Yuh. 6:35; Weh. 22:17. □ **7:38** «Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu!» – «muqeddes yazmilarda éytilghandek» – «Yesh.» 58:11 we «Ez.» 47:1-12ni körüng. «Zeb.» 78:15-16, «Pend.» 4:23, «Yesh.» 44:3, 55:1, «Ez.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zek.» 13:1, 14:8mu belkim «Muqeddes Rohning tökülüshi» bilen munasiwetliktur. ■ **7:38** Yesh. 12:3. ■ **7:39** Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ **7:40** «Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» – Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldın éytqan béshariti «Qan.» 18:15de tépilidu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14. ■ **7:41** Yuh. 1:47; 4:42. ■ **7:42** Zeb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yesh. 33:18; Yuh. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49** «Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu!» – «chüprendiler» addiy xelqni körsitidu. Aqsaqallar we Perisiyler ularni intayin kemsitetti. ■ **7:50** Yuh. 3:2; 19:39. ■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Qan. 1:17; 17:8; 19:15.

⁵² Ular jawab qilip: — Senmu Galiliyedinmu? *Muqeddes yazmilarni* kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu! — dédi.□

⁵³ Shuning bilan *ularning herbiri* öz öyige ketti.□

8

Zina üstide tutulghan ayal

¹ Eysa bolsa Zeytun téghigha chiqip ketti. ² Etisi seherde, u yene ibadetxana hoylilirigha kirdi we xalayıqning hemmisi uning yénigha kéliskenidi. U olturup, ulargha telim bérishke bashlidi. ³ *Shu chaghda*, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler zina qilip tutulup qalghan bir ayalni uning aldigha élip kélishti. Ular ayalni otturigha chiqirip, ⁴ uningdin: — Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi.□ ⁵ Musa *peyghember* Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeq qilip öltürüşni emr qilghan. Emdi senche, uni qandaq qilish kérek? — dep sorashti.□ ■ ⁶ Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi. Emma Eysa éngiship, barmiqi bilen yerge bir némilerni yazghili turdi.□ ⁷ Ular shu soalni toxtimay sorawatatti, u ruslinip ulargha:

— Aranglardiki kim gunahsiz bolsa, *bu ayalgha* birinchi tashni atsun! — dédi.■

⁸ Andin u yene éngiship, yerge yézishni dawamlashturdi.■ ⁹ Ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep *hemmisi* u yerdin chiqip kétishti. Axirida Eysa otturida öre turghan héliqi ayal bilen yalghuz qaldi. □ ¹⁰ Eysa ruslinip turup, shu ayaldin bashqa héchkimni körmigen bolup, uningdin:

Xanim, sanga héliqi shikayet qilghanlar qéni? Séni gunahqa békitidighan héchkim chiqmidimu? — dep soriwidi, ¹¹ — Hezretliri, héchkim chiqmidi, — dédi ayal.

Eysa:

— Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin! — dédi.□ ■

Eysa dunyaning nuridur

¹² Shunga Eysa yene köpchilikke söz qilip:

□ **7:52** «Muqeddes **yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu!**» — ularning bu sözide Galiliyelik bolghan Yunus peyghembarni qesten untughanidi. Chünki Tewratning «Yunus peyghember» dégen qismida, Xudaning **Yəhudiy əməslərgə** nijat pirsitini yetküzgeniligi éniq xatirilinidu. Ular yene «Yesh.» 8:12diki bésharet, yeni Mesihning öz xizmitini Galiliyede bashlaydighanliqi toghruluq bésharetini qesten untughan oxshaydu. □ **7:53** «**shuning bilan ularning herbiri öz öyige ketti**» — «herbiri öz öyige ketti» dégenlik belkim Nikodimning soali ularning wijdanigha sanjilghan bolsa kérek. □ **8:4** «Ustaz, **bu ayal del zina üstide tutuwélindi**» — «zina qilip tutulup qalghan» ayal bar idi, lékin erkeq qéni? □ **8:5** «Musa **peyghember** **Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeq qilip öltürüşni emr qilghan**» — qiziq yéri shuki, ular peqet «ayallar»ni tilgha alidu. Emeliyette Tewrat qanuni boyiche zina qilghan erkeklernimu ölümge mehkum qilish kérek idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Qan. 22:22. □ **8:6** «Emdi **ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi**» — Eger Eysa «Bu ayalgha rehim qilish kérek» dése, ular derhal «Sen Musa peyghemberge chüshürülgen qanun'gha xilapliq qilishni ündeysen, deytti. Bashqa bir tereptin, shu chaghda Yehudiy xelqi Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Yehudiyar özliri héchkimgé ölüm jazasini beja keltürüş hoquqi yoq idi. Shunga eger Eysa «Chalma-késeq qilinsun» dése, u chaghda ular rimliqlargha «mushu kishi Rim impériyesige qarshi chiqti!» dégendek shikayet qilatti. ■ **8:7** Qan. 17:7. ■ **8:8** Yer. 17:13 □ **8:9** «**ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti**» — bezi kona köchürmilerde: «Ular bu sözni anglap, wijdanining eyiblishi bilen aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» déyilidu. □ **8:11** «**Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin!**» — 7:53-8:11-ayetler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. Bizningche, buning sewebi, bu «zina gunahining kechürüm qilinishi» toghrisidiki ayetler bezi köchürgüchilerning zitigha qattiq tegken bolsa kérek. ■ **8:11** Yuh. 5:14.

– Dunyaning nuri özümdurmen. Manga egeshkenler qarangghuluqta mangmaydu, eksiche hayatliq nurigha érishidu, – dédi.■

¹³ Perisiyler:

– Sen özünge özüng guwahliq bériwatisen. Shunga séning guwahliqing rast hésablanmaydu, – déyishti.

¹⁴ Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

– Hetta men özümge guwahliq bersemmu, guwahliqim heqtur, chünki men özümning qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilimen. Lékin siler qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilmeysiler. ■ ¹⁵ Siler et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler. Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. □

¹⁶ Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur; chünki men yalghuz emes, belki méni ewetken Ata *bu ishta* men bilen billidur. □ ¹⁷ Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida: «Ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu» dep pütülgendur. □ ■ ¹⁸ Rast, men özüm toghramda özüm guwahliq bérimen, we méni ewetken Atimu méning toghramda guwahliq béridu.■

¹⁹ Ular uningdin: – Atang qeyerde? – dep sorashti.

Eysa ulargha jawab bérip: – Siler ya méni tonumaysiler, ya Atamni tonumaysiler; méni tonughan bolsanglar, Atanimu tonuyttunglar, – dédi.■

²⁰ Eysa bu sözlerni ibadetxanida telim berginide, sediqe sanduqining aldida turup éytqanidi. Biraq héchkim uni tutmidi, chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi.□ ■

Eysaning étiqadsizlarga agah bérishliri

²¹ Shuning bilen u ulargha yene:

Men bu yerdin kétimen; siler méni izdeysiler, lékin öz gunahinglar ichide ölisiler. Men kétidighan yerge siler baralmaysiler, – dédi.■

²² Buning bilen Yehudiylar:

– U: «Men kétidighan yerge siler baralmaysiler» deydu. Bu uning özini öltürüwalimen déginimidu? – déyishti.

²³ Eysa ulargha:

– Siler töwendindursiler, men yuqiridindurmen. Siler bu dunyadindursiler, men bu dunyadin emesmen. ■ ²⁴ Shuning üçün silerge: «Gunahliringlar ichide ölisiler» dédim.

■ **8:12** Yesh. 42:16; Yuh. 1:9; 9:5; 12:35,36. ■ **8:14** Yuh. 5:31. □ **8:15** «Siler et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler» – «et igilirining ölçimi boyiche» – oqurmenlarning éside bolsunki, Injilda «et» yaki «etler» köp yerlerde insanlarning Xudagha tayanmay özlükidin ish qilghanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»nimu körüng. □ **8:16** «Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur» – Eysa Mesih bu dunyada turghanda **kishilerning** üstige höküm qilmaytti (soraqqa tartmaytti), belki **ularning ish-heriketlirining** üstige, toghra, toghra emes, dep höküm qilatti. Peqet axiretke kelgende andin u barliq kishilerni soraqqa tartip, ularning üstidin höküm chiqiridu, elwette. Perisiyler bolsa özlirini soraqchi, Mesihni soraqqa tartish hoquqimiz bar dep qaraytti. «**méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur**» – «bu ishta» dégen sözler eyni tékistte bolmisimu, menisi del «Méning höküm qilghinim peqet özümdin emes, buningda Ata men bilen billidur» dégendektur. □ **8:17** «**Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida...**» – grék tilida «silerning Tewrat qanuniglarida» déyilidu. Bu hejwi, kinayilik geptur. Periysiler daim: «Tewrat qanunini tiriship-tirmiship, heqiqiy menisi bilen özleshtürgüchiler peqet bizlermiz» dep halini chong qilib yürüshetti. Emeliyette «Tewrat qanuni» Xudaning barliq xelqige tewe idi, elwette. 10:34 we 15:25nimu körüng. «**ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu**» – «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yuh. 14:9; 16:3. □ **8:20** «sediqe sanduqining aldida» – yaki «xezinide». ■ **8:20** Yuh. 7:30. ■ **8:21** Yuh. 7:34; 13:33. ■ **8:23** Yuh. 3:31.

Chünki siler méning «*Ezeldin Bar Bolghuchi*» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler, — dédi. □ ■

²⁵ Sen zadi kim? — dep sorashti ular.

Eysa ulargha: — Bashta silerge néme dégen bolsam, men shu. ²⁶ Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen, — dédi. □ ■

²⁷ Ular uning özlirige éytqanlirining Ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi. □ ²⁸ Shunga Eysa mundaq dédi:

Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin, méning «*Ezeldin Bar Bolghuchi*» ikenlikimni bilisiler we shundaqla héch ishni özlükümdin qilmighanliqimni, peqet Atining manga ögetkininila sözligenlikimnimu bilisiler. □ ■ ²⁹ Méni Ewetküchi men bilen billidur, U méni esla yalghuz qoymidi, chünki men hemishe Uni xursen qilidighan ishlarni qilimen. ■

³⁰ Eysa bu sözlerni qiliwatqan chaghning özide, nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. ■

Heqiqiy erkinlik toghruluq

³¹ Eysa özige étiqad qilghan Yehudiylargha:

— Eger méning söz-kalamimdin chiqmay tursanglar, méning heqiqiy muxlisirim bolghan bolisiler, ³² we heqiqetni bilisiler we heqiqet silerni azadliqqa érishtüridu, — dédi. ■

³³ Ular jawaben: — Biz Ibrahimning neslimiz, — héchqachan héchkimning qulluqida bolmiduq. Sen qandaqsige: Azadliqqa érishsiler, deysen? — dédi. ■

³⁴ Eysa ulargha jawab bérip: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, gunah sadir qilghan kishi gunahning qulidur. ■ ³⁵ Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu. □ ³⁶ Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler.

□ ■ ³⁷ Silerning Ibrahimning nesli ikenlikinglarni bilimen. Biraq méni öltürmekchi

□ **8:24** «Chünki siler méning «*Ezeldin Bar Bolghuchi*» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler» — yaki «Chünki siler méning «Men Bolimen» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler». «Ezeldin Bar Bolghuchi» yaki «Men Bolimen» — Bu Xudaning Musa peyghemberge ashkarilighan nami bolup («Mis.» 3:14), Eysamu bu namni özige qollan'ghan. Bashqa bir terjimisi: «Méning U (yeni, Mesih) ikenlikimge...». Lékin «Yuhanna»da oxshash shu ibare tépidighan köp bashqa ayetler bilen sélishturghanda (mesilen, 28-, 58-ayet) bu terjimimiz toghra bolushi kérek. ■ **8:24** Yuh. 8:21. □ **8:26** «Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen» — Mesihning Perisiylerge éytqan bashqa köp sözlirige oxshash, bu sözi intayin ixchamdur. Bizningche umumiy menisi: «Siler toghruluq nurghun eyibleydighan sözlirim bar. Bu sözlirimni qobul qilmasliqinglar mumkin. Lékin méning bu sözlirim emeliyette özümdin emes, belki méni ewetken Atamdindur; shunga ishinishinglar kérek; chünki némini Uningdin anglisam, shuni dunyagha éytimen» dégendek bolsa kérek. ■ **8:26** Yuh. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27** «ular uning özlirige éytqanlirining ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi» — «Ata» öz Atisi Xuda, elwette. Démisekmu, Mesihning némishqa bezide peqet «Ata» we bashqa yerlerde «Atam» déyishini tetqiq qilish bek paydiliq ishtur. □ **8:28** «Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin...» — «Insan'oghlining kötürülüşü» awwal Eysaning kréstlinishi, andin asman'gha kötürülüp Xudaning ong teripide olturushinmu körsitidu. 12:32-34nimu körüng. «méning «*Ezeldin Bar Bolghuchi*» ikenlikimni bilisiler» — 24-ayettiki izahatni körüng. ■ **8:28** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yuh. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yuh. 7:31. ■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. ■ **8:33** Mat. 3:9. ■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pét. 2:1. □ **8:35** «Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu» — démek, birsi «qul» bolsa (mushu yerde «gunahning quli») herqandaq öy igisi bilen menggülük munasiwette bolmaydu, uning aile ezasi bolalmaydu; peqet öy igisining öz ailisidikiler bilenla menggülük munasiwiti bolidu; öy igisining oghli öy igisining hoquqigha ige bolidu, elwette. Emdi «öy igisi» Xuda bolsa, uning Oghlimu toluq hoquqluq bolidu, elwette. Bu ish 36-ayettiki heqiqet bilen zich baghlinidu. □ **8:36** «Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler» — yuqiriqi izahatnimu körüng. «Qul» «qul»ni azad qilmaydu, «qul»ni azad qilalaydighan peqet özi azad bolghan kishi, elwette. Emdi bu dunyada kim gunahdin azadtur? Mesihdin bashqa herbir kishi gunahning qulidur, heqiqiy azad bolghan kishi peqet «Oghul», yeni Mesihdur; shuning bilen u bashqilarni (ularda étiqad bolsa) gunahning küchidin azad qilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2.

boluwatisiler; chünki méning sözüm ichinglardin orun almidi. ³⁸ Men Atamning yénida körgenlirimni éytiwatimen; siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler! □ ■

³⁹ Ular jawab bérip: – Bizning atimiz Ibrahimdur, – dédi.

Eysa ulargha: – Eger Ibrahimning perzentliri bolsanglar, Ibrahimning emellirini qilghan bolattinglar! ■ ⁴⁰ Biraq hazir eksiche méni, yeni Xudadin anglighan heqiqetni silerge yetküzgen ademni öltürüşke qestleysiler. Ibrahim undaq ishni qilmighan. ■

⁴¹ Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler! – dédi.

– Biz haramdin bolghan emesimiz! Bizning peqet birla atimiz bar, U bolsa Xudadur! – déyishti ular. □

⁴² Eysa ulargha: – Atanglar Xuda bolghan bolsa, méni söygen bolattinglar; chünki men Xudaning baghridin chiqip, bu yerge keldim. Men özlükümdin kelgen emesmen, belki Uning teripidin ewetilgenmen. □ ■ ⁴³ Sözlirimni némishqa chüshenmeysiler? Éniqki, méning söz-kalamim quliqinglarga kirmeywatidu! ⁴⁴ Siler atanglar Iblistin bolghansiler we uning arzu-heweslirige emel qilishni xalaysiler. U alem apiride bolghandin tartip qatil idi we uningda heqiqet bolmighachqa, heqiqette turmighan. U yalghan sözligende, öz tebiitidin sözleydu, chünki u yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur. □ ■ ⁴⁵ Lékin men heqiqetni sözliginim üçün, manga ishenmeysiler. ⁴⁶ Qaysinglar méni gunahi bar dep delilliyeylesiler, qéni? Heqiqetni sözlisem, néme üçün manga ishenmeysiler? ⁴⁷ Xudadin bolghan kishi Xudaning sözlirini anglyaydu; siler ularni anglimaysiler, chünki siler Xudadin bolghan emessiler! ■

⁴⁸ Yehudiylar uninggha jawaben:

– Ejeba, bizning séni: «Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen déginimiz toghra emesmu? – déyishti. □ ■

⁴⁹ Eysa jawaben: – Manga jin chaplashqini yoq, belki men Atamni hörmét qilimen; lékin siler manga hörmetsizlik qiliwatisiler. ■ ⁵⁰ Men öz shan-sheripimni izdimeymen; lékin buni izdigüchi hem *uning üstidin* höküm qilghuchi Birsi bar. ⁵¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm körmeydu. ■

⁵² Shuning bilen Yehudiylar uninggha:

– Sanga derweqe jin chaplashqanliqini emdi bilduq! Hetta *hezriti* Ibrahim we peyghemberlermu ölgen tursa, sen qandaqsige: «Méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm tétimaydu» deysen? ⁵³ Ejeba, sen atimiz Ibrahimdin ulughmusen? U öldi, peyghemberler hem öldi!? Sen özüngni kim qilmaqchisen? ■

⁵⁴ Eysa jawaben mundaq dédi:

– Eger men özümni ulughlisam, undaqta ulughluqum héchnerse hésablanmaytti. Biraq méni ulughlighuchi – siler «U bizning Xudayimiz» dep ataydighan Atamning Özidur. ⁵⁵ Siler Uni tonumidinglar, lékin men Uni tonuymen. Uni tonumaymen désem, silerdek yalghanchi bolattim; biraq men Uni tonuymen we Uning söz-kalamini tutimen.

□ **8:38** «siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!» – yaki «siler bolsanglar öz atanglardin anglighanliringlarni qiliwatisiler!». ■ **8:38** Yuh. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7. ■ **8:40** Yuh. 17:17. □ **8:41** «Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler!» – «öz atanglar» – Iblisni körsitidu, elwette. 44-ayetni körüng. «Biz haramdin bolghan emesimiz!» – bu daritma gep. Ular Eysaning Meryemdin tughulushini «bir atining wasitisi bilen emes», belki «haramdin bolghan» dep puritip, uningdin éwen tapmaqchi idi. □ **8:42** «men Xudaning baghridin chiqip...» – grék tilida «men Xudaning ichidin chiqip...». ■ **8:42** Yuh. 5:43; 7:29. □ **8:44** «... Iblis yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur» – yaki «... u (Iblis) yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuh. 3:8. ■ **8:47** Yuh. 6:37; 10:26,27; 1Yuh. 4:6. □ **8:48** ««Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen» – «Samariyelikler» Yehudiylar közge ilmaydighan bir xelq bolup, ularning közqarishiche Samariyelikler Xudaning sözini burmilighan kapirlar we jin tegkenlerdur. ■ **8:48** Yuh. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yuh. 7:18. ■ **8:51** Yuh. 5:24; 11:25. ■ **8:53** Ibr. 11:13.

⁵⁶ Atanglar Ibrahım méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi hem derweqe uni aldin'ala körüp shadlandi. □ ■

⁵⁷ — Sen téxi ellik yashqa kirmey turup, Ibrahımni kördüngmu? — déyishti ular.

⁵⁸ Eysa ulargha:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Ibrahım tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen! — dédi. □

⁵⁹ Buning bilen ular uni chalma-késeq qilghili qollirigha yerdin tash aldi; lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti. □ ■

9

Eysaning tughma qarighuni saqaytishi

¹ We u yolda kétiwétip, tughma qarighu bir ademni kördi. ² Muxlisleri uningdin:

— Ustaz, kim gunah qilip uning qarighu tughulghinigha seweb bolghan? U özimu ya atanisimu? — dep sorashti. □

³ Eysa mundaq jawab berdi:

— Özi yaki ata-anisining gunah sadir qilghanliqidin emes, belki Xudaning Öz emelliri uningda ayan qilinsun dep shundaq bolghan. ⁴ Küning yoruqida, méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek. Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu. □ ⁵ Men dunyada turghan waqtimda, dunyaning nuri özümdurmen. ■

⁶ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yerge tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni héliqi ademnıng közlerige sürüp qoydi. ■ ⁷ we uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi («Siloam» *ibraniyeche söz bolup*, «ewetilgen» dégen menini bildüridu). Shuning bilen héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi. □ ⁸ Qoshniliri we u ilgiri tilemchilik qilghinida uni körgenler:

— Bu olturup tilemchilik qilidighan héliqi adem emesmu? — déyiship ketti. ■

⁹ Beziler: «Hee, shu iken» dése, yene beziler: «Yaq. u emes, lékin uninggha oxshaydiken» déyishti.

Biraq u özi:

□ **8:56** «Atanglar Ibrahım méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi» — Eysaning «méning künüm» dégini némini körsitidu? Bizningche bu ibare: (1) uning dunyagha kélishini körsitidu; (2) uning shan-sherep ichide qaytip kélidighan küninimu körsitidu. Ibrahım qachan aldin'ala buni körgen? Yehudiy «Rabbilar»ning köpinchisi «Ibrahım Ishaqni qurbanlıq qilishqa sun'ghan waqıtta baqiy alem uninggha ayan qilin'ghan» dep qaraytti we bizmu bu pikirge mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13. □ **8:58** «Ibrahım tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen!» — «men Bar Bolghuchidurmen» dégini yenila «Mis.» 3:14de, Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan, Xudaning «Men Özümdurmen», yaki bolmisa «Men Ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen ulugh namini körsitidu. Eysaning bu namni özige alghini uning Xudaliq tebiitini körsitidu. Yehudiylar uning bu gépini toghra chüshinidu, lékin qet'iy ishenmeydu (59-ayetni körüng). □ **8:59** «Buning bilen ular uni chalma-késeq qilghili qollirigha yerdin tash aldi» — Yehudiy xelqi uning sözining menisini toghra chüshinetti, lékin ishenmey «kupurluq qilghuchi!» dep uni öltürmekchi idi. «lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti» — bezi köna köchürmilerdePeqet «lékin Eysa özini daldigha élip, ibadetxanidin chiqip ketti» déyilidu. ■ **8:59** Luqa 4:29; Yuh. 10:31,39; 11:8. □ **9:2** «Ustaz» — Grék tilida «Rabbi». □ **9:4** «méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek» — yaki «méni Ewetküchining emellirini ada qilishimiz kérek». «Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu» — Eysaning yer yüzide bolidighan xizmitige belkim peqet alte ay qalghan bolsa kérek. ■ **9:5** Yesh. 42:6; Luqa 2:32; Yuh. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23. □ **9:7** «Siloam» — Ibraniy tilida «Siloha». «Eysa uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi... héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi» — bu kor adem ibadetxanigha yéqin jayda tilemchilik qilip olturghan bolsa, ibadetxanidin «Siloam kölchiki»ge bir kilométrdek kéletti. Shuning üçün bu seper kor ademnıng ishenchige nisbeten xéli bir sinaq idi. Lay qattiqlashqandin kéyin u közlerini héch achalmighan halda mushu uzun yolni méngishi kérek idi. Bu kor adem üçün intayin éghir idi, elwette. Uning üstige yolni bikar mangsa köp «tilemchilik waqıtı» israp bolup kétetti. ■ **9:8** Ros. 3:2.

— Men del shu kishi bolimen! — dédi.

¹⁰ — Unda qta közliring qandaq échildi? — dep sorashti ular.

¹¹ U jawaben mundaq dédi:

— Eysa isimlik bir kishi *tükürükidin* lay qilip közlirimge sürüp qoyuwidi, manga: «Siloam kölchikige bérip yuyuwetkin» dégenidi. Men bérip yuyuwidim, köreleydighan boldum.

¹² — U hazir qeyerde? — dep sorashti ular.

— Bilmeymen, — dédi u.

Perisiylarning möjizini sürüshdürüshi

¹³ Xalayıq ilgiri qarighu bolghan bu ademni Perisiylarning aldigha élip bérishiti ¹⁴ (eslide Eysa lay qilip bu ademning közlirini achqan kün del shabat küni idi). ■ ¹⁵ Shuning bilen Perisiyler qaytidin bu ademdin qandaq köreleydighan bolghinini soriwidi, u ulargha: — U közlirimge lay *sürüp* qoydi, men yuyuwidim we mana, köreleydighan boldum! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Perisiylerdin beziliri:

— U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat küni tutmaydu, — déyishti.

Yene beziliri:

— U gunahkar adem bolsa, qandaqlarche bundaq möjizilik alametlerni yaritalaytti? — déyishti.

Buning bilen ularning arisida bölünüş peyda boldi. □ ■ ¹⁷ Ular qarighu ademdin yene: — U közliringni échiptu, emdi sen u toghruluq néme deysen? — dep sorashti.

U: — U bir peyghember iken, — dédi. ■

¹⁸ Yehudiylar köreleydighan qilin'ghan kishining ata-anisini tépip kelmigüche, burun uning qarighu ikenlikige we hazir köreleydighan qilin'ghanliqigha ishenmeytti. Shunga ular uning ata-anisini chaqirtip, ¹⁹ ulardin:

— Bu silerning oghlunglarmu? Tughma qarighu, dawatattinglar? Emdi hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qaldi? — dep sorashti.

²⁰ Ata-anisi ulargha: — Uning bizning oghlimiz ikenliki, shundaqla tughulushidinla qarighu ikenlikini bilimiz; ²¹ lékin hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qalghanliqini, közlirini kim achqanliqini bilmeymiz. U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar, u özi dep bersun, — dep jawab berdi.

²² Ata-anisining shundaq déyishi Yehudiylardin qorqqanliqi üçün idi; chünki Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi. □ ■ ²³ Shu sewebtin uning ata-anisi: «U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar» dégenidi.

²⁴ Perisiyler eslide qarighu bolghan ademni yene chaqirip uninggha:

— Xudagha shan-sherep bérip *qesem qil!* Biz bu ademning gunahkar ikenlikini bilimiz, — déyishti. □ ■

²⁵ U mundaq jawab berdi:

■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luqa 6:1; Yuh. 5:9. □ **9:16** «U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat küni tutmaydu» — ular «u shabat küni tutmaydu» deydu. Chünki ular Eysaning *tükürükidin* lay qilishni «emgek qilish», shundaqla shabatning «dem élish prinsipi»ni buzush, dep qaraytti. Eysa bolsa «Atamning emellirini ada qilishim kérek» dégenidi (4-ayet). Démek, «ish qilghuchi» yaki «emel qilghuchi» eslide Xuda Özidir. Uningdin bashqa kim shundaq möjize yaritaytti? ■ **9:16** Yuh. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14.

□ **9:22** «Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi» — «sinagotin chiqirilish»ning netijisi, jemiyyetlikerdin héchkim sinagotin chiqirilghan kishi bilen bardı-keldi qilmaytti. ■ **9:22** Yuh. 7:13; 12:42. □ **9:24** «Xudagha shan-sherep bérip *qesem qil*» — Eslide grék tilida «qesem qil» dégen söz yoq idi. Bu ayette shu söz bolmisimu, shu mene chiqip turidu (mesilen «Yeshua» 7:19ni körüng). Shuning üçün bu jümlining menisi «Eysagha emes, belki Xudagha shan-sherep ber» dégenlik emes, belki «Xudani ulughlash üçün rast gep qil, bu möjize eslide chong bir aldanchilik emesmu?» dégendek. ■ **9:24** Ye. 7:19.

– U gunahkarmu, emesmu, bilmeymen. Biraq men shu birla ishni bilimenki, qarighu idim, hazir köreleydighan boldum.

²⁶ Ular uningdin yene bir qétim:

– U séni qandaq qildi? Közliringni qandaq ahti? – dep sorashti.

²⁷ U jawaben:

– Silerge alliqachan éyttim, biraq qulaq salmidinglar. Siler néme dep qaytidin anglashni xalap qaldinglar? Silermu uning muxlisliri bolay dewatamsiler?! – dédi.

²⁸ Buning bilen, ular uni qattiq tillap:

– Sen héliqining muxlisi! Biz bolsaq Musa *peyghemberning* muxlisirimiz. ²⁹ Xudaning Musagha sözligenlikini bilimiz; lékin bu némining bolsa qeyerdin kelgenlikinimu bilmeymiz, – déyishti.

³⁰ Héliqi adem ulargha mundaq jawab qayturdi:

– Ajayip ishqu bu! Gerche siler uning qeyerdin kelgenlikini bilmigininglar bilen, u méning közlimni ahti. ³¹ Biz bilimizki, Xuda gunahkarlarning tileklirini anglamaydu; biraq Özige ixlasmen bolup iradisige emel qilghuchilarningkini anglaydu. ■ ³² Dunya apiride bolghandin tartip, birersining tughma qarighuning közini achqanliqini anglap baqqan emes. ³³ Eger bu adem Xudadin kelmigen bolsa, héchnéme qilalmighan bolatti.

³⁴ Ular uni:

– Sen tüptin gunah ichide tughulghan turuqluq, bizge telim bermekchimusen? – déyiship, uni *sinagogtin* qoghlap chiqiriwétishti. □

Rohiy qarighuluq

³⁵ Eysa ularning uni *sinagogtin* qoghlap chiqarghanliqini anglap, uni izdep tépip: Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen? – dep soridi. □

³⁶ U jawaben: – Teqsir, u kim? Men uninggha étiqad qilay, – dédi.

³⁷ – Sen hem uni kördüng hem mana, hazir sen bilen sözlisawatqan del shuning özi, – dédi Eysa uninggha.

³⁸ Héliqi adem:

– I Reb, étiqad qilimen! – dep, uninggha sejde qildi.

³⁹ – Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim, – dédi Eysa. □ ■

⁴⁰ Uning yénidiki bezi Perisiyler bu sözlerni anglap uningdin:

– Bizmu kormu? – dep sorashti. ⁴¹ Eysa ulargha: – Kor bolghan bolsanglar, gunahinglar bolmaytti; lékin siler hazir «körüwatimiz» déginginglar üçün silerge gunah hésabliniwéridu, – dédi.

10

Eysa sözini dawam qilidu – «Men yaxshi qoy baqquchidurmen»

■ **9:31** Zeb. 66:18; Pend. 15:29; 28:9; Yesh. 1:15; Mik. 3:4. □ **9:34** «ular... **uni sinagogtin qoghlap chiqiriwétishti**» – 22-ayet we izahatni körüng. □ **9:35** «**Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen?**» – bezi kona köchürmilerde «Sen, Insan’oghligha étiqad qilamsen?» dep pütülgen. □ **9:39** «**Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim**» – «höküm chiqirishqa keldim» – Bu «höküm» toghruluq «Yesh.» 42:1 we uningdiki izahatni körüng. Bu qandaq «höküm»? Bizningche Yeshaya peyghemberning bésharitime éytilghandek az dégende bu «höküm»ning öch teripi bardur: (1) étiqadchilargha toghra közqarashlarni yetküzüsh; (2) Xudaning köp ishlar üstidiki hökümlirini bildürüsh; (3) Mesihning xewiri kishilerning qelbini yaki yoruq yaki téximu qaranghu, kor qilish; xuddi Yeshaya peyghember öz waqtida Xudaning söz-kalamini Israilgha yetküzgende, Israilning ehwali «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler; körüşni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler» («Yesh.» 6:9-10) dégendek bolghan’gha oxshash. «Yesh.» 44:18nimu körüng. ■ **9:39** Yuh. 3:17; 12:47.

¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoy qotinigha ishiktin kirmey, bashqa yerdin yamiship kirgen kishi oghri we qaraqchidur. ² Ishiktin kiridighan kishi bolsa qoylarning padichisidur. ³ Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu; u öz qoylirining isimlirini bir-birlep chaqirip ularni sirtqa bashlap chiqidu. ⁴ U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu. ⁵ Lékin ular yat ademning keynidin mangmaydu, belki uningdin qachidu; chünki ular yatlarning awazini tonumaydu.

⁶ Eysa bu temsilni ulargha sözlep bergini bilen, lékin ular uning özlirige néme de-watqanliqini héch chüshenmidi. ⁷ Shunga Eysa ulargha yene mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoylarning ishiki özümdurmen. ⁸

⁸ Mendin ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi. ⁹ Ishik özümdurmen. Men arqiliq kirgini qutquzulidu hem kirip-chiqip, ot-chöplerni tépip yéyeleydu. ¹⁰ Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu. Men bolsam ularni hayatliqqa érishsun we shu hayatliqi mol bolsun dep keldim. ¹¹

¹¹ Yaxshi padichi özümdurmen. Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu. ¹² Lékin medikar undaq qilmaydu. U belki ne qoylarning igisi ne padichisi bolmighachqa, bórining kelginini körse, qoylarni tashlap qachidu we böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu. ¹³ Emdi medikar bolsa peqet heqqini dep ishlep, qoylarga köngül bölmey beder qachidu.

¹⁴⁻¹⁵ Yaxshi padichi özümdurmen. Ata méni tonighinidek men atini tonughinimdek, men özümningkilerni tonuymen we özümningkilermu méni tonuydu; qoylar üçün jénim pida.

¹⁶ Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek we ularmu awazimni anglaydu; shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu.

¹⁷ Ata méni shu sewebtin söyiduki, men jénimni qayturuwélisim üçün uni pida qilimen.

¹⁸ Jénimni héchkim mendin almaydu, men uni öz ixtiyarim bilen pida qilimen. Men uni pida qilishqa hoquqluqmen we shundaqla uni qayturuwélisqimu hoquqluqmen; bu emrni Atamdin tapshuruwalghanmen.

□ **10:3** «Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu...» – «ishik baqar» belkim Chömüldürgüchi Yehyani körsitishi mumkin. Bu ayet hem 4-ayetke munasiwetlik, «Mik.» 2:13 we izahatni körüng. □ **10:4** «U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu» – démisekmü, Ottura Sherqtiki qoychilar del shundaq yol bilen qoylarni baqidu. Qoychi barliq qoylarga isim qoyup ularni bu isim bilen chaqiridu. U daim «qoylirini bashlaydu», ular uning awazi bilen egiship mangidu. Adette qoychining qoylarni «heydesh»ning héch hajiti yoq. □ **10:7** «qoylarning ishiki özümdurmen» – Ottura Sherqte padichilar kéchide qoylarni qoghdash üçün qotanning aghzida toghrisigha yétip uxlaydu. Shuning bilen ular özlirini «qoylarning ishiki» deydu. Undaq qoychilar herküni «öz qoyliri üçün jénini pida qilidu». □ **10:8** «Mendin ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi» – bu yerde Eysaning közde tutqini Tewrattiki peyghemberler emes, belki özlirini «Israilni baqquchilar» dep atiwalghanlar – yeni Perisiyler, bash kahinlar, Tewrat ustazliri, Yehudiy aqsaqalliri, shundaqla özidin ilgiri peyda bolghan «saxta Mesihler» (mesilen, «Ros.» 5:36-37)din ibaret. Israilgha baqquchi bolush kérek bolghanlar eksiche padidin payda-menpeet alidighanlarga aylandurulghan («Yer.» 23-bab, «Ez.» 34-babni körüng). ■ **10:9** Yuh. 14:6. □ **10:10** «Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu» – «öltürüş» grék tilida «boghuzlash». □ **10:11** «Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu» – «yaxshi padichi» bolghandin kéyin bashqa xil padichilar bolamdu? Bu toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **10:11** Yesh. 40:11; Ez. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pét. 5:4. □ **10:12** «böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu» – yaki «böre kélip qoylarni tutuwélip tiripiren qiliwétidu». ■ **10:12** Zek. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 6:46; 7:29. □ **10:16** «Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek ... shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu» – héchqandaq shübhe yoqki, mushu yerde «bu qotandin bolmighan»lar Mesihke étiqad qilidighan Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **10:16** Ez. 37:22. ■ **10:17** Yesh. 53:12. ■ **10:18** Yuh. 2:19.

19 Bu sözler tüpeylidin Yehudiylar arisida yene bölünüş peyda boldi. ■ 20 Ulardin köp ademler:

– Uninggha jin chaplishiptu, u jöylüwatidu, néme üçün uning sözige qulaq salghudek-siler? – déyishti.■

21 Yene beziler bolsa:

– Jin chaplashqan ademning sözliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qarighularning közlrini achalisun?! – déyishti.■

Eysaning chetke qéqilishi

22 Qish pesli bolup, Yérusalémda «Qayta béghishlash héyti» ötküzülüwatatti. □ 23 Eysa ibadetxanidiki «Sulaymanning péshaywini»da aylinip yüretti. ■ 24 Yehudiylar uning etrapigha olishiwélip:

– Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen? Eger Mesih bolsang, bizge ochuqini éyt, – déyishti.□

25 Eysa mundaq jawab berdi:

– Men silerge éyttim, lékin ishenmeysiler. Atamning nami bilen qilghan emellirimning özi manga guwahliq béridu. ■ 26 Biraq men silerge éytqinimdek, siler étiqad qilmidinglar, chünki méning qoylirimdin emessiler. 27 Méning qoylirim méning awazimni anglaydu, men ularni tonuymen we ular manga egishidu. ■ 28 Men ulargha menggülük hayat ata qilimen; ular esla halak bolmaydu. Héchkim ularni qolumdin tartiwalmaydu. ■

29 Ularni manga teqdim qilghan atam hemmidin üstündür we héchkim ularni atamning qolidin tartiwalmaydu. 30 Men we Ata *eslidinla* birdurmiz.□ ■

31 Buning bilen Yehudiylar yene uni chalma-késeq qilishmaqchi bolup, yerdin qollirigha tash élishti.■

32 Eysa ulargha: – Atamdin kelgen nurghun yaxshi emellerni silerge körsettim. Bu emellerning qaysisi üçün méni chalma-késeq qilmaqchisiler? – dédi.

33 – Séni yaxshi bir emel üçün emes, belki kupurluq qilghining üçün chalma-késeq qilimiz. Chünki sen bir insan turuqluq, özüngni Xuda qilip körsetting! – dédi Yehudiylar jawaben.■

34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

– Silerge tewe muqeddes qanunda «Men éyttim, siler ilahlarsiler» dep pütülgen emesmu? □ ■ 35 Xuda öz söz-kalamini yetküzgenlerni «ilahlar» dep atighan yerde (we muqeddes yazmilarda éytilghini hergiz küchtin qalmaydu) 36 néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u

■ 10:19 Yuh. 7:12; 9:16. ■ 10:20 Yuh. 7:20; 8:48, 52. ■ 10:21 Mis. 4:11; Zeb. 94:9; 146:8. □ 10:22 «Qayta béghishlash héyti» – (ibadetxanini) «qayta béghishlash héyti» bolsa miladiyedin ilgiri 164-yili «Yehuda Makkabus» ibadetxanini Yunandikilerning butpereslikidin qayturuwélip, uni qaytidin Xudaning yoligha atap béghishlighanliqini tebrikleydighan héyt. Bu héyt Yehudiylar arisida hazirghiche «Xannukah» dep atilidu. ■ 10:23 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ 10:24 «Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?» – grék tilida «jénimizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?». ■ 10:25 Yuh. 5:36. ■ 10:27 Yuh. 8:47. ■ 10:28 Yuh. 6:39; 17:12; 18:9. □ 10:30 «Men we Ata *eslidinla* birdurmiz» – «Qan» 32:39ni körüng. Mushu yerde Mesihning «bir» dégini, yuqirida tilgha élin'ghan ishlerida özining Xuda'Ata bilen birge bir bolghanliqini tekitleydu. ■ 10:30 Yesh. 54:5; Yuh. 5:19; 14:9; 17:5. ■ 10:31 Yuh. 8:59; 11:8. ■ 10:33 Yuh. 5:18. □ 10:34 «Silerge tewe muqeddes qanun» – 8:17 we izahatini körüng. «Men éyttim, siler ilahlarsiler» – bu sözler «Zeb.» 82:6de tépilidu. Toluq éytsaq «Men éyttim: – Siler ilahlar ikensiler; hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghullirisiler» dégen bolup, bu söz eslide sot mejlisige qatnashqan «ilahlar»gha, yeni Xudaning xelqige soraqchi bolghan yaki öz xelqi arisida herqandaq hoquq-mes'uliyiti bar ademlerge éytilghanidi. Ular mushu ishta, hemmini soraq qilghuchi Xudagha oxshap ketkechke, «ilahlar» déyilidu. 35-36-ayet we izahatini körüng. «Zeb.» 82:1diki izahatnimu körüng. ■ 10:34 Zeb. 82:6.

toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler? □ ■ ³⁷ Eger Atamning emellirini qilmisam, manga ishenmenglar. ■ ³⁸ Biraq qilsam, manga ishenmigen halettimu, emellarning özlirige ishininglar. Buning bilan Atining mende ikenlikini, méningmu Atida ikenlikimni heq dep bilip étiqad qilidighan bolisiler.■

³⁹ Buning bilan ular yene uni tutmaqchi boldi, biraq u ularning qolliridin qutulup, u yerdin ketti. ■ ⁴⁰ Andin u yene Iordan deryasining u qétigha, yeni Yehya *peyghember* deslipide ademlerni chömüldürgen jaygha bérip, u yerde turdi.■

⁴¹ Nurghun kishiler uning yénigha keldi. Ular:

– Yehya héch möjizilik alamet körsetmigen, lékin uning bu adem toghrisida barliq éytqanliri rast iken! – déyishti. ⁴² Shuning bilan nurghunlighan kishiler bu yerde uningha étiqad qildi.

11

Lazarusning ölümi

¹ Lazarus dégen bir adem késel bolup qalghanidi. U Meryem we hedisi Marta turghan, Beyt-Aniya dégen kentte turatti ² (bu Meryem bolsa, Rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi).□ ■

³ Lazarusning hediliri Eysagha xewerchi ewetip: «I Reb, mana sen söygen *dostung* késel bolup qaldi» dep yetküzdi.

⁴ Lékin Eysa buni anglap:

– Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning Oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qiliniidu – dédi.■

⁵ Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti. ⁶ Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi.□ ⁷ Andin kéyin u muxlislirigha:

– Yehudiyege qayta barayli! – dédi.

⁸ Muxlisliri uninggha:

– Ustaz, yéqindila *u yerdiki* Yehudiylar séni chalma-késeq qilmaqchi bolghan tursa, yene u yerge qayta baramsen? – déyishti.□ ■

⁹ Eysa mundaq dédi:

– Kündüzde on ikki saet bar emesmu? Kündüzi yol mangghan kishi putlashmas, chünki u bu dunyaning yoruqini köridu. ¹⁰ Lékin kéchisi yol mangghan kishi putlishar, chünki uningda yoruqluq yoqtur.

¹¹ Bu sözlerni éytqandin kéyin, u:

□ **10:36** «Néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?» – bu 36-ayet boyiche, Xuda «Zebur»da «Xudaning söz-kalami yetküzülgénler»ni «ilahlar» dep atighan yerde, **Xudaning Söz-Kalamining Özi** dunyagha kelgende, «Xudaning Oghlimen» dése, bu qandaqmu kupurluq bolidu? ■ **10:36** Yuh. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yuh. 15:24. ■ **10:38** Yuh. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luqa 4:29; Yuh. 8:59. ■ **10:40** Yuh. 1:28; 3:23. □ **11:2** «bu Meryem bolsa, rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi» – bu ish deslepte «Mat.» 26:6-13 we «Mar.» 14:3-9de we kéyin «Yh.» 12:3-8de xatirilinidu. Yuhanna oqurmenler bu ishtin Injildiki bashqa «bayanlar» arqiliq alliqachan xewer tapqan, dep perez qilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 12:3. ■ **11:4** Yuh. 9:3; 11:40. □ **11:6** «Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi» – bu ayettiki «shunga» belkim oqurmenlerni heyran qalduridu. Bizde qilche shübhe yoqki, Xuda Özini söygenlernimu intayin söygechke, ularning Xudaning heqiqiy shan-sheripi we ulughluqini körüp chüshinishi, shundaqla étiqadining kücheytilishi üçün bezide béshimizdin bu ishqa oxshap kétidighan azabliq ishlarni ötküzidu (15-ayetni körüng). □ **11:8** «Ustaz» – grék tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yuh. 8:59; 10:31.

– Dostimiz Lazarus uxlap qaldi; men uni uyqusidin oyghatqili barimen, – dep qoshup qoydi.■

¹² Shunga muxlislar uningha:

– I Reb, uxligan bolsa, yaxshi bolup qalidu, – dédi.

¹³ Halbuki, Eysa Lazarusning ölümi toghruluq éytqanidi, lékin ular u dem élishtiki uyquni dewatidu, dep oylashti. ¹⁴ Shunga Eysa ulargha ochuqini éytip:

– Lazarus öldi, – dédi. ¹⁵ – Biraq silerni dep, silerning étiqad qilishinglar üçün, *uning qéshida* bolmighanliqimgha xushalmen. Emdi uning yénigha barayli, – dédi.

¹⁶ «Qoshkézek» dep atilidighan Tomas bashqa muxlisdashlirigha:

– Bizmu uning bilen bille barayli hem uning bilen bille öleyli, – dédi.□

Eysaning Lazarusni tirildürüshi

¹⁷ Eysa muxlisleri bilen Beyt-Aniyagha barghanda, Lazarusning yerlikke qoyulghinigha alliqachan töt kün bolghanliqi uninggha melum boldi. ¹⁸ Beyt-Aniya Yérusalémgha yéqin bolup, uningdin alte chaqirimche yiraqliqta idi, □ ¹⁹ shuning bilen nurghun Yehudiy-lar Marta bilen Meryemge inisi toghrisida teselli bergili ularning yénigha kelgenidi.

²⁰ Marta emdi Eysaning kéliwatqinini anglapla, uning aldigha chiqti. Lékin Meryem bolsa öyide olturup qaldi.

²¹ Marta emdi Eysagha: – I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti.

²² Hélihém Xudadin némini tiliseng, Uning sanga shuni béridighanliqini bilimen, – dédi.

²³ – Ining qayta tirilidu, – dédi Eysa.

²⁴ Marta:

– Axirqi künide, yene tirilish künide uning jezmen tirilidighanliqini bilimen, – dédi.■

²⁵ Eysa uninggha: – Tirilish we hayatliq men özümdurmen; manga étiqad qilghuchi kishi ölsimu, hayat bolidu; ■ ²⁶ we hayat turup, manga étiqad qilghuchi ebedil’ebed ölmes; buninggha ishinemsen?■

²⁷ U uninggha: – Ishinimen, i Reb; séning dunyagha kélishi muqerrer bolghan Mesih, Xudaning Oghli ikenlikingge ishinimen.■

²⁸ Buni dep bolup, u bérip singlisi Meryemni astighina chaqirip:

– Ustaz keldi, séni chaqiriwatidu, – dédi.

²⁹ Meryem buni anglap, derhal ornidin turup, uning aldigha bardi ³⁰ (shu peytte Eysa téxi yézigha kirmigen bolup, Marta uning aldigha méngip, uchriship qalghan yerde idi). ³¹ Emdi *Meryemge* teselli bériwatqan, öyde uning bilen olturghan Yehudiy-lar uning aldirap qopup sirtqa chiqip ketkinini körüp, uni qebrige bérip shu yerde yigha-zar qilghili ketti, dep oylap, uning keynidin méngishti.

³² Meryem emdi Eysa bar yerge barghanda uni körüp, ayighigha özini étip:

– I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti! – dédi.

³³ Eysa Meryemning yigha-zar qilghinini, shundaqla uning bilen bille kelgen Yehudiy xelqning yigha-zar qilishqinini körgende, rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi we: □ ³⁴ – Uni qeyerge qoydunglar? – dep soridi.

– I Reb, kélip körgin, – déyishti ular.

³⁵ Eysa köz yéshi qildi. □ ■ ³⁶ Yehudiy xelqi: – Qaranglar, u uni qanchilik söygen! –

■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luqa 8:52. □ **11:16** ««Qoshkézek» dep atilidighan Tomas» – drék tilida ««Didimos» dep atilidighan Tomas». □ **11:18** «alte chaqirim» – grék tilida «on besh stadiyon». Bir «stadiyon» 185 métr idi.

■ **11:24** Dan. 12:2; Luqa 14:14; Yuh. 5:29. ■ **11:25** Yuh. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuh. 5:10. ■ **11:26** Yuh. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 6:69. □ **11:33** «Eysa... rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi» – Eysa némige shundaq inkas qayturdi? Bizningche, bu uning gunahning insanlarni ölümge we halaketke, jümlidin Sheytanning ilkige élip barghanliqi tüpeylidin bolghan parakendichilik we pighan-qayghugha qarap, bu ishlardin qattiq hayajanlan’ghanliqi we belkim ghezeplen’genlikini körsitidu. □ **11:35** «Eysa köz yéshi qildi» – Eysaning köz yashliri toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtalmisAQ bolmaydu. ■ **11:35** Luqa 19:41.

déyishti. ³⁷ We ulardin beziliri:

– Qarighuning közini achqan bu kishi késsel ademni ölümdin saqlap qalalmasmidi? – déyishti.

³⁸ Eysa ichide yene qattiq pighan chékip, qebrining aldigha bard. Qebri bir ghar idi; uning kirish aghzigha chong bir tash qoyuqluq idi. ³⁹ Eysa:

– Tashni éliwétinglar! – dédi.

Ölgüchining hedisi Marta:

– I Reb, yerlikke qoyghili töt kün boldi, hazir u purap ketkendu, – dédi.

⁴⁰ Eysa uninggha:

– Men sanga: «Étiqad qilsang, Xudaning shan-sheripini körisen» dégenidimghu! – dédi.

⁴¹ Buning bilen xalayıq tashni éliwetti. Eysa közlerini asman'gha tikip mundaq dua qildi: – I Ata, tilikimni anglighining üçün sanga teshekkür éytimen. ⁴² Tileklirimni hemishe anglaydighanliqingni bilimen; lékin shundaq bolsimu, etrapimdiki mushu xalayıq séning méni ewetkenlikingge ishensun dep, buni éytiwatimen!■

⁴³ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yuqiri awazda:

– Lazarus, tashqirigha chiq! – dep tovlidi.

⁴⁴ Ölgüchi qol-putliri képenlen'gen, éngiki téngilghan halda tashqirigha chiqti. Eysa ulargha:

– Képenni yéshiwétip, uni azad qilinglar! – dédi.■

Eysani öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2

⁴⁵ Meryemning yénigha pete qilip kélip, uning emillirini körgen Yehudiylar ichidin nurghunliri uninggha étiqad qildi. ⁴⁶ Lékin ularning ichide beziliri Perisiylarning yénigha bérıp, Eysaning qilghan ishlerini melum qilishti. ⁴⁷ Shunga bash kahinlar we Perisiyler Yehudiylarning kéngeshmisini yighıp:

– Qandaq qilishimiz kérek? Bu adem nurghun möjizilik alametlerni yaritiwatidu.

■ ⁴⁸ Uninggha shundaq yol qoyup bériwersek, hemme adem uninggha étiqad qilip kétidu. Shundaq bolghanda, Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu! – déyishti.□

⁴⁹ Ularning ichide biri, yeni shu yili bash kahin bolghan Qayafa:

– Siler héchnémini bilmeydikensiler! ⁵⁰ Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün ölüshining ewzellikini chüshinip yetmeydikensiler, – dédi ■ ⁵¹⁻⁵² (bu sözni u özlükidin éytmişanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçün, Eysaning Yehudiy xelqi üçün, shundaqla peqet u xelq üçünla emes, belki Xudaning her yan'gha tarqilip ketken perzentlirining hemmisini bir qilip uyushturush üçün ölidighanliqidin aldın bésharet bérıp shundaq dégenidi).□ ■

⁵³ Shuning bilen ular meslihetliship, shu kündin bashlap Eysani öltürüwétishni qestlidi.

⁵⁴ Shuning üçün Eysa emdi Yehudiylar arisida ashkara yürmeytti, u u yerdin ayrilip chölge yéqin rayondiki Efraim isimlik bir shehirige bérıp, muxlisleri bilen u yerde turdi.

■ **11:42** Yuh. 12:30. ■ **11:44** Yuh. 20:7. ■ **11:47** Zeb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Ros. 4:27. □ **11:48** «Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu!» – «bu bizning jayimiz» bizningche ibadetxanini körsetse kérek. Éniqki, bu ademlarning ibadetxanini «Xudaning» démeydu, belki «bizning» deydu. Ularning gépidin roshenki, özining menpeetini birinchi orun'gha qoyidu, öz xelqining tinch-amanliqini ikkinchi orun'gha qoyidu. «Bu bizning jayimiz» bashqa birxil terjimisi: «bizning bu ornimiz» (démek, mensipimiz). ■ **11:50** Yuh. 18:14. □ **11:51-52** «bu sözni u özlükidin éytmişanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçün... aldın bésharet bérıp shundaq dégenidi» – démek, gerche u özi xudasiz adem bolsimu, Tewrat békitken orunda turghach, Muqeddes Roh uning arqiliq (özining dewatqinining menisini toluq chüshenmigen halda) bésharet berdi. ■ **11:51-52** Ef. 2:14, 15, 16.

⁵⁵ Emdi Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha az qalghanidi. Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçün, héyttin ilgiri yézilardin Yérusalémgha kélishti. □ ⁵⁶ Shuning bilen bille shu kishiler Eysani izdeshti. Ular ibadetxanida yighilghanda bir-birige:

– Qandaq oylawatisiler? U héyt ötküzgili kelmesmu? – déyishti.■

⁵⁷ Bash kahinlar bilen Perisiyeler bolsa uni tutush üçün, herkimning uning qeyerdilikini bilse, melum qilishi toghruluq perman chiqarghanidi.

12

Meryemning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

¹ Ötüp kétish héytidin alte kün ilgiri, Eysa özi ölümdin tirildürgen Lazarus turuwatqan jay – Beyt-Aniyagha keldi.■ ² Shu wejidin ular u yerde uninggha ziyapet berdi. Marta méhmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Eysa bilen hemdastixan bolghanlarning biri idi.

³ Meryem emdi nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq ekilip, Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti. Etirning xush puriqi öyni bir aldi.□ ⁴ Lékin uning muxlisiridin biri, yeni uninggha pat arida satqunluq qilghuchi, Simonning oghli Yehuda Ishqariyot:

⁵ – Némishqa bu *qimmet bahaliq* etir kembeghellerge sediqe qilip bérilishke üç yüz dinargha sétilmidi? – dédi□ ■ ⁶ (u bu sözni kembeghellerning ghémini yégenliki üçün emes, belki oghri bolghanliqi üçün dégenidi; chünki u *muxlislarning ortaq* hemyanini saqlighuchi bolup, daim uninggha sélin'ghinidin oghriliwalatti).■

⁷ Emdi Eysa: – Ayalni öz ixtiyarigha qoyghin! Chünki u buni méning depne künüm üçün teyyarliq qilip saqlighandur;□ ■ ⁸ chünki kembegheller hemishe siler bilen bille bolidu, lékin men hemishe siler bilen bille bolmaymen, – dédi.■

Bash kahinlarning Lazarusni öltürüş suyiqesti

⁹ Zor bir top Yehudiylar uning shu yerde ikenlikidin xewer tépip, shu yerge keldi. Ularning kélishi yalghuz Eysani depla emes, yene u ölümdin tirildürgen Lazarusnimu körüş üçün idi. ■ ¹⁰ Lékin bash kahinlar bolsa Lazarusnimu öltürüşni meslihetleshkenidi; ¹¹ Chünki uning sewebidin nurghun Yehudiylar özliridin chékinip Eysagha étiqad qiliwatatti.

Yérusalémgha tentenilik bilen kirish

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40

¹² Etisi, «ötüp kétish héyti»ni ötküzüshke kelgen zor bir top xalayıq Eysaning Yérusalémgha kéliwatqanliqini anglap, ■ ¹³ qollirigha xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi

□ **11:55** «Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçün...» – mushu yerdiki «taharet» toghruluq: Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi ölük bir nersige, qan'gha yaki melum késel yarisigha tégip ketken bolsa, «napak» dep hésablinatti we shundaqla pak hésablinish üçün yuyunushi kérek we yene bezi ehwallardimu qurbanliq qilishi kérek idi. Uning üstige perisiyeler we «Tewrat ustazliri» özlükidin bu ishlargha nurghun bashqa murekkep qaidilerni qoshuwalghanidi. Mesilen, «Mar.» 7:3-4ni körüng. Shunga «taharet»ni ötküzüshke bezide xéli waqıt kérek bolghan. «Yérusalémgha kélishti» – grék tilida «Yérusalémgha chiqishti». ■ **11:56** Yuh. 7:11. ■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2. □ **12:3** «nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq» – «bir qadaq» (grék tilida «bir litra») – Rimliqlarning qadiqi, texminen 325 gram. «Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti» – yaki «Eysaning putlirigha quydi we chachliri bilen etirni putlirigha sürdi». □ **12:5** «üç yüz dinar» – shu chaghda addiy bir ishchining yilliq kirimige teng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yuh. 13:29. □ **12:7** «u buni méning depne künüm üçün teyyarliq qilip saqlighandur» – bashqa birxil terjimisi: «u shundaq qilip méning depne künümge teyyarliq qiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Qan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yuh. 11:44. ■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36.

alghili chiqishti we: «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» dep warqirashti. □ ■ ¹⁴ Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi *muqeddés yazmilarda* mundaq pütülgendek: —

¹⁵ «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!» □ ■

¹⁶ Eyni chaghda uning muxlisliri bu ishlarni chüshenmeytti, lékin Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin, bu sözlerning uning toghruluq pütülgenlikini, shundaqla bu ishlarning derweqe uningda shundaq yüz bergenlikini ésige keltürdi. □

¹⁷ Emdi u Lazarusni qebriidin chaqirip tirildürgen chaghda uning bilen bille bolghan xalayıq bolsa, bu ishqa guwahliq bériwatatti. ¹⁸ Eysa yaratqan bu möjizilik alametnimu anglighachqa, uni qarshi élishqa shu bir top ademler chiqishqanidi. ¹⁹ Perisiyler bolsa bir-birige:

— Qaranglar, *barliq* qilghininglar bikar ketti! Mana emdi pütkül jahan uninggha egeshmekte! — déyishti. ■

Gréklarning Eysa bilen körüşhüshni telep qilishi — uning öz ölümü toghruluq sözlishi

²⁰ Ötüp kétish héytida ibadet qilghili kelgenler arisida birnechche gréklarmu bar idi. ■

²¹ Bular emdi Galiliyening Beyt-Saida yézisidin bolghan Filipning yénigha kélip:

— Ependim, biz Eysa bilen körüşsek, — dep telep qilishti. ■

²² Filip bérip buni Andriyasqa éytti. Andin Andriyas we Filip ikkisi Eysagha melum qildi.

²³ Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi. □ ■ ²⁴ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu. □ ■ ²⁵ Kimdekim öz hayatini ayisa uningdin mehrum bolidu; lékin bu dunyada öz hayatidin nepretlense, uni menggülük hayatliqqa saqliyalaydu. □ ■ ²⁶ Kimdekim xizmitimde bolushni xalisa, manga egeshsun. Men qeyerde bolsam, méning xizmetchimmu shu yerde bolidu. Kémdekim méning xizmitimde bolsa, Ata uninggha izzet qilidu. ■

²⁷ Hazir jénim qattiq azabliniwatidu. Men néme déyishim kérek? «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu? Lékin men del mushu waqit-saet üçhün keldim. □ ■ ²⁸ Ata, naminggha shan-sherep keltürgin!».

Shuan, asmandin bir awaz anglinip:

— Uninggha shan-sherep keltürdüm we yene uninggha shan-sherep keltürimen!» — déyildi.

□ **12:13** «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzhaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarimu körüng. ■ **12:13** Zeb. 118:25, 26. □ **12:15** «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!» — «Zek.» 9:9. «Zion qizi» Yérusalémde turuwatqanlarni, shundaqla barliq Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **12:15** Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16** «Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin...» — uning ölümdin tirilip ershke kötürülgenlikini körsitidu. ■ **12:19** Yuh. 11:47. ■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yuh. 1:45. □ **12:23** «Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: — «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...» — gréklarning (22-ayettiki) telipige bu sirlıq sözler qandaq jawab bolidu? Buning toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:23** Yuh. 13:32; 17:1. □ **12:24** «bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu» — Mesihning «uruqning ölüshi» dégini birxil oxshitistur. Uruq yerge chüshüp «ölmise» bir tal péti qéliwéridu. Tupraqqa chüshkende «ölse», uningdin nurgun uruq méwileydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25** «kimdekim öz hayatini ayisa..» — «ayisa» grék tilida «söyise» yaki «amraq bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yuh. 14:3; 17:24. □ **12:27** «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu?» — Bu «saet» uning kélidighan azab-oqubetlerni tartidighanliqini körsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luqa 22:44.

29 Buni anglighan shu yerde turghan xalayıq:
– Hawa güdürlidi, – déyishti.

Yene beziler bolsa:

– Bir perishte uninggha gep qildi, – déyishti.

30 Eysa bolsa jawaben: – Bu awaz méni dep emes, silerni dep chüshti. ■ 31 Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi; hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi. □ ■ 32 We men bolsam, yerning üstidin kötürülginimde, pütkül insanlarni özümge jelp qilip tartimen, – dédi ■ 33 (uning buni dégini özining qandaq ölüm bilen ölidighanliqini körsetkini idi).

34 Xalayıq buninggha jawaben uningdin:

– Biz muqeddes qanundin Mesihning ebedgiche qalidighinini anglighan; sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüshi kérek» deysen?! Bu qandaqmu «Insan’oghli» bolsun? – dep soridi. □ ■

35 Shunga Eysa ulargha: – Nurning aranglarda bolidighan waqti uzun bolmaydu. Shunga qarangghuluqning silerni bésiwalmashliqi üçün, nur bar waqtida *uningda* ménginglar; qarangghuluqta mangghan kishi özining qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu. ■ 36 Nur aranglarda bar waqitta, uninggha ishininglar; buning bilen nurning perzentliri bolisiler, – dédi.

Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, ulardin ayrilip yoshurunuwaldi.

Yehudiy xelqining Mesihni ret qilishi

37 Gerche u ularning köz aldida shunche tola möjizilik alamet körsetken bolsimu, ular téxi uninggha étiqad qilmidi. 38 Shuning bilen Yeshaya peyghemberning yazmisida aldin’ala körsitilgen bésharet del emelge ashurdi:

«I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen’gen?

Hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin’ghan?» □ ■

39-40 Xalayıqning étiqad qilmighinining sewebi del shuki (xuddi Yeshaya peyghember yene aldin’ala éytqandek):

«Perwerdigar ularning közlrini kor,

Qelbini tash qildi;

Meqset, ularning közlrining körüp,

Qelbining chüshinip,

Gunahliridin yénishining aldini élish üçündür;

Bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim, – *deydu Perwerdigar*». □ ■

■ 12:30 Yuh. 11:42. □ 12:31 «hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi» – «bu dunyaning hökümdari» – Sheytanni körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ 12:31 Yuh. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ 12:32 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14; 8:28. □ 12:34 «sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüshi kérek» deysen?!» – xalayıqning «Insan’oghli» (Mesih) toghruluq közde tutqini Mesihning ulughluqini körsitidighan «Yar.» 49:10, «Zeb.» 89:35-37, 110:2, «Yesh.» 9:7, «Ez.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ 12:34 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zeb. 45:7; 89:36; 110:4; Yesh. 9:5; Yer. 23:6; Ez. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. ■ 12:35 Yer. 13:16; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ef. 5:8; 1Tés. 5:4 □ 12:38 «I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen’gen?» hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin’ghan?» – «Yesh.» 53:1. «Perwerdigarning biliki» – bir zat, yeni del Xudaning Mesihni bolsa kérek («Yesh.» 53:2, 3-ayetnimu körüng). ■ 12:38 Yesh. 53:1; Rim. 10:16. □ 12:39-40 «Perwerdigar ularning közlrini kor, qelbini tash qildi» – mushu yerde «Perwerdigar» grék tilida «U». «Perwerdigar ularning közlrini kor, qelbini tash qildi; meqset, ularning közlrining körüp, qelbining chüshinip, gunahliridin yénishining aldini élish üçündür; bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim» – «Yesh.» 6:10. ■ 12:39-40 Yesh. 6:9, 10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8

⁴¹ Bu sözlerni Yeshaya *peyghember Mesihning* shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi. □ ■

⁴² Wehalenki, gerche hetta Yehudiy aqsaqalliridinmu nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejedin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi. □ ■ ⁴³ Buning sewebi, ular insanlardin kélidighan izzet-shöhretni Xudadin kélidighan izzet-shöhrettin yaxshi köretti. ■

⁴⁴ Biraq Eysa yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

— Manga étiqad qilghuchi mangila emes, belki méni Ewetküchige étiqad qilghuchidur.

⁴⁵ Kimki méni körgüchi bolsa, méni Ewetküchini körgüchi bolidu. ■ ⁴⁶ Men manga étiqad qilghuchilar qarangghuluqta qalmisun dep, nur süpitide dunyagha keldim. ■ ⁴⁷ Birsizözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraqqa tartmaymen; chünki men dunyadikilerni soraqqa tartqili emes, belki dunyadikilerni qutquzghili keldim. ■ ⁴⁸ Biraq méni chetke qaqquchini, shundaqla sözlirimni qobul qilmighanni bolsa, uni soraqqa tartquchi birsi bar. U bolsimu, men éytqan söz-kalamimdur. U axirqi küni uni soraqqa tartidu. ■

⁴⁹ Chünki men özlükümdin sözligim yoq, belki méni ewetken Ata méning némini déyishim we qandaq sözlishim kéreklikige emr bergen. □ ■ ⁵⁰ Uning emrining menggülük hayatliq ikenlikini bilimen. Shunga némini sözlisem, Ata manga buyrughinidek sözleymen.

13

Eysaning muxlisirining putini yuyushi

¹ Ötüp kétish héytidin ilgiri, Eysa bu dunyadin ayrilip, Atining yénigha baridighan waqit-saetning yétip kelgenlikini bildi we shuning üçün bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi. □ ■ ² Emdi kechlik tamaq yéyiliwatqanidi; Iblis alliburun Simonning oghli Yehuda Ishqariyotning könglige Eysagha satqunluq qilish weswesisini salghanidi. ■ ³ Eysa Atining her ishni uning qoligha tapshurghinini, we özining Xudaning yénidin kélip, Xudaning yénigha qaytidighanliqini bilgechke, ■ ⁴ dastixandin turup, ton-könglikini yéship, bir löngge bilen bélini baghlidi. ⁵ Andin jawurgha su quyup, muxlislarning putlirini yuyushqa we bélige baghlighan löngge bilen sürtüp qurutushqa bashlidi. ⁶ Nöwet Simon Pétrusqa kelgende, Pétrus uninggha:

— I Reb, putumni sen yusang qandaq bolghini?! — dédi. ■

⁷ Eysa uninggha:

□ **12:41** «Bu sözlerni **Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi**» — grék tilida «uning shan-sheripini körüp...» déyilidu. Kimning shan-sheripi? Éniqki, «uning» mushu yerde Mesihning özi körsitidu. 37-, 39- we 42-ayetni körüng (kimge étiqad qilish kérek?). Toluq ish «Yesh.» 6:1-13de xatirilinidu. Yeshaya bu bésharetni bergen chaghda Perwerdigar Xudaning shan-sheripini körgechke, xulasimiz shuki, «Mesih Özi Xudaning shan-sheripi we ipadisi»din ibarettur. ■ **12:41** Yesh. 6:1. □ **12:42** «nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejedin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi» — Mushu yerde «sinagog» Yehudiylarning umumiy jemiyyitini körsitidu. «Sinagogtin chiqirilish» — kimki sinagogdin chiqiriwétile, Yehudiylar jemiyyitidikiler ular bilen héch bardikeldi qilmaytti. ■ **12:42** Yuh. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yuh. 5:44. ■ **12:45** Yuh. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yesh. 42:6; 49:6; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47. ■ **12:47** Yuh. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yuh. 3:18; 8:24. □ **12:49** «méning némini déyishim we qandaq sözlishim kérekliki» — yaki bolmisa «méning néme telim-emr bérishim we némini sözlishim kérekliki». ■ **12:49** Qan. 18:18; Yuh. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1** «Eysa... bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi» — bu muhebbet belkim töwendiki 1-20-ayetlerde muxlisirining putlirini yuyushi, shundaqla 13-18-bablarda xatirilen'gendek ulargha körsetken sewr-taqet, kechürüm, méhribanliqini, andin axirida ular üçün özi pida qilishining hemmisini öz ichige alghan bolsa kérek. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luqa 22:1. ■ **13:2** Luqa 22:3; Yuh. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yuh. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14.

– Néme qiliwatqinimni hazir bilmeysen, lékin kéyin bilisen, – dédi.

⁸ Pétrus: – Sen méning putumni yusang hergiz bolmaydu! – dédi.

Eysa uninggha jawaben: – Séni yumisam, méning bilen teng nésiweng bolmaydu, – dédi.

⁹ Simon Pétrus:

– I Reb, undaqta peqet putlirimnima emes, qollirimnimu, béshimnimu yughaysen! – dédi.

¹⁰ Eysa uninggha:

– Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu. Siler pakiz, lékin hemminglar emes, – dédi □ ■

¹¹ (chünki u özini kimning tutup béridighanliqini biletti; shuning üçün u «Hemminglarla pakiz emes» dégenidi). ■ ¹² Shuning bilen u ularning putlirini yuyup bolghandin kéyin, ton-könglikini kiyip, yene dastixan'gha olturup ulargha mundaq dédi:

– Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu? ¹³ Siler méni «Ustaz» we «Reb» deysiler we rast éytisiler, men shundaqturmen. ■ ¹⁴ Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek.

□ ■ ¹⁵ Men silerge qilghandek silerningmu hem shundaq qilishinglar üçün bu ülgini qaldurdum. ■ ¹⁶ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qul xojayinidin üstün turmaydu, elchimu özini ewetküchidin üstün turmaydu. ■ ¹⁷ Bu ishlarni bilgenikensiler, shundaq qilsanglar bextliksiler!

Eysaning satqunluq bilen tutulushini aldin éytishi

Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luqa 22:21-23

¹⁸ Men bularni hemminglarga qaritip éytmidim. Men tallighanlirimni bilimen, lékin *muqeddes yazmilarda* aldin pütülgen: «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» dégen bu söz emelge ashurulmay qalmaydu. □ ■ ¹⁹ Men bu ish yüz bérishdin awwal uni silerge éytip qoyayki, u ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler. □ ■ ²⁰ Berheq, berheq, silerge shuni éytip qoyayki, kimki men ewetken herqandaq birisini qobul qilghan bolsa, méni qobul qilghan bolidu; we méni qobul qilghuchilar méni Ewetküchini qobul qilghan bolidu. ■

²¹ Eysa bu sözlerni éytqandin kéyin, rohta qattiq pighan chékip, mundaq guwahliq berdi: – Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, aranglarda bireylen manga satqunluq qilidu! ■

²² Muxlislar kimni dewatqanliqini bilelmey, bir-birige qarashiti. ²³ Emdi dastixanda muxlisliridin biri Eysaning meydisige yölinip yatqanidi; u bolsa «Eysa söyidighan muxlis» idi. □ ■ ²⁴ Simon Pétrus uningdin *Eysaning* kimni dewatqinini sorap béqishini isharet qildi.

²⁵ Shuning bilen u Eysaning meydisige yölinip turup uningdin:

□ **13:10** «...bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu» – mushu sirliq gepning menisi néme? Bizningche Qutquzghuchimizning «put yuyush» dégen bu herikiti özini eng töwen derijige chüshürüp kréstlinishni qobul qilishigha bésharet bolidu. Shunga, muxlislar buni qobul qilmisa bolmaydu. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **13:10** Yuh. 15:3. ■ **13:11** Yuh. 6:64. ■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14** «Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek» – oqurmenler muxlislarning Mesihni «ustaz» andin «Reb» deydighanliqini (13-ayet), lékin Mesih bolsa özini «Reb» we «ustaz» deydighanliqini bayqiyalaydu (13-14-ayet) we shundaqla tertipning oxshimasliqining sewebini oylialaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2. ■ **13:15** 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luqa 6:40; Yuh. 15:20.

□ **13:18** «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» – «Zeb.» 41:9ni körüng. ■ **13:18** Zeb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuh. 2:19. □ **13:19** «bu ishlar yüz bergende méning «U» (yeni, Mesih) ikenlikimge ishinisiler». ■ **13:19** Yuh. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luqa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luqa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19.

□ **13:23** «Eysa söyidighan muxlis» – belkim bu «bayan»ning muellipi rosul Yuhanna. «Kirish söz»imizni körüng. ■ **13:23** Yuh. 20:2; 21:7,20.

– I Reb, u kimdur? – dep soridi.

²⁶ Eysa jawab bérip:

– Bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimgé sunsam, shudur, – dédi. Shuning bilen u bir chishlem nanni *ashqa* tögürüp, Simonning oghli Yehuda Ishqariyotqa sundi. □

²⁷ Yehuda nanni éliwidi, Sheytan uning ichige kirdi.

– Qilidighiningni chapsan qil, – dédi Eysa uninggha.

²⁸ (Emdi dastixanda olturghanlarning héchqaysisi uning *Yehudagha* bu sözlerni néme üçün déginini bildi. ²⁹ Yehuda ularning ortaq hemyanini tutqini üçün, beziler Eysa uninggha: «Bizge kéreklik héytliq nersilerni élip kel» yaki «Kembeghellerge birer nerse ber» dewatsa kérek, dep oylashti).■

³⁰ Yehuda bu bir chishlem nanni élip tashqirigha chiqip ketti (bu chagh kéche idi).□

Yéngi emr

³¹ Yehuda tashqirigha chiqip ketkendin kéyin, Eysa mundaq dédi:

– Emdi Insan’oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda u arqiliq ulughlinidu. ³² We eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu. □ ■ ³³ Balilirim, siler bilen bille bolidighan yene azghina waqtim qaldi. Siler méni izdeysiler, lékin méning Yehudiylargha: «Men baridighan yerge siler baralmaysiler» dep éytqinimdek, buni silergimu éytimen.■

³⁴ Silerge yéngi bir emr tapshurimenki, «bir-biringlarni söyünglar». Silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■ ³⁵ Aranglarda bir-biringlarga méhir-muhebbitinglar bolsa, hemme adem silerning méning muxlisirim ikenlikinglarni bilidu.■

Eysaning Pétrusning tanidighanliqini aldin éytishi

Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34

³⁶ Simon Pétrus uningdin:

– I Reb, qeyerge barisen? – dep soridi.

Eysa jawab: – Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen, – dédi.□ ■

³⁷ Pétrus uninggha:

– I Reb, néme üçün hazir séning keyningdin egiship baralmaymen? Sen üçün jénimni pida qilay! – dédi.■

³⁸ Eysa jawab mundaq dédi:

□ **13:26** «bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimgé sunsam, shudur» – dastixanda olturup birsige bir chishlem nanni ashqa tögürgen halda sunush chongqur muhebbitini bildürüş herikiti idi. ■ **13:29** Yuh. 12:6.

□ **13:30** «bu chagh kéche idi» – bu dégenning esli menisidin bashqa, köchme menisi bardur. Yuqiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36de Eysaning «küdüz» we «qarangghuluq» yaki «kéche» toghruluq sözlirini körüng. □ **13:32** «eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu» – bizning qarishimizche «özide» mushu yerde «Xuda Özide» dégeni körsitidu. Bezi alimlar mushu yerde «özide» «Mesihning Özide» dégeni bildüridu, dep qaraydu. «Xudamu Özide uni ulughlaydu» – yaki (yuqiriqi izahatta étylghandek) «Xuda uni (Insan’oghlining) özide ulughlaydu». Bu muhim 31-32-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ **13:32** Yuh. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yuh. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuh. 2:5; 4:20. □ **13:36** «Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen» – «kéyin egiship barisen» – Pétrus jismaniyy tereptin (ölümdin tirilip asman’gha kötürülüş yolida) Pétrus Rebge egishelmidi, elwette. Lékin Eysaning közde tutqini rohiy jehettiki «Xudaning yolida pida bolush» idi. Shu tereptimu Pétrus Eysagha egishishke teyyar bolmide. U awwal Eysadin ténip, andin qattiq towa qilish jeryani arqiliq, shundaqla Muqeddes Rohning kélishi bilen u «kéyin» teyyar bolidu. Mesihning «kéyin manga egishisen» déginini bolsa, Pétrus qattiq téyilip ketken waqtida uninggha teselli yetküzidighan qimmetlik wede bolidu. ■ **13:36** Yuh. 21:18; 2Pét. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luqa 22:33.

– Men üçhün rasttinla jéningni pida qilamsen? Berheq, berheq, sanga éytip qoyayki, xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen! □ ■

14

Eysa sözini dawam qilidu – «Yol, heqiqet we hayatliqturmen»

¹ Könglünglarni parakende qilmanglar! Xudagha ishinisiler, mangimu ishininglar.

² Atamning öyide nurghun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki men herbiringlarga orun teyyarlash üçhün shu yerge kétép barimen. □ ³ Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler. □ ■ ⁴ Siler méning qeyerge kétédighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.

⁵ Tomas uninggha: – I Reb, séning qeyerge kétédighanliqingni bilmeymiz. Shundaq iken, yolni qandaq bilimiz? – dédi.

⁶ Eysa uninggha:

– Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim Atining yénigha baralmaydu. □ ■ ⁷ Eger méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonughan bolattinglar. Hazirdin bashlap uni tonudunglar hem uni kördünglar, – dédi.

⁸ – I Reb, Atini bizge körsitip qoysangla, shu kupaye, – dédi Filip.

⁹ Eysa uninggha mundaq dédi: – «I Filip, siler bilen birge bolghinimgha shunche waqit boldi, méni téxiche tonumidingmu? Méni körgen kishi Atini körgen bolidu. Shundaq turuqluq, sen némishqa yene: «Bizge Atini körsetkeysen» deysen? ■ ¹⁰ Men Atida, Ata mende ikenlikige ishenmensen? Silerge éytqan sözlirimni özlükümdin éytqinim yoq; belki mende turuwatqan Ata Öz emellirini qiliwatidu. ■ ¹¹ Méning Atida bolghanliqimgha, Atining mende bolghanliqigha ishininglar. Yaki héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar. □

¹² Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha *qaytip* kétimen. □ ■ ¹³ We Atining Oghulda ulughlinishi üçhün, hernémini méning namim bilen tilisenglar, shularni ijabet qilimen. ■ ¹⁴ Méning namim bilen herqandaq nersini tilisenglar, men silerge shuni ijabet qilimen».

Eysaning Muqeddes Rohni ewetishi; Uning qilidighan ishliri

□ **13:38** «xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen!» – grék tilida «sen mendin üç qétim tanmighuche, xoraz chillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:34. □ **14:2** «Atamning öyide **nurghun makanlar bar**» – bu sözler jennetni körsitemdu? Oqurmenlarning éside barki, Eysa 2-babta öz ténini «Xudaning öyi» (ibadetxana) dep süretlidi, shundaqla 8:35de «Xudaning öyi»ni rohiy jehettin tilgha aldi. Buninggha qarighanda «turalghu-makan»ni rohiy jehettin chüshinish kérek. «qoshumche söz»imizde bu toghrisida toxtilimiz. □ **14:3** «**Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler**» – Mesihning bu «qaytip kélish»i Mesihning qiyamette dunyagha kélishi yaki Muqeddes Rohning ewetilishini körsitemdu? Bu üçinchi ayet üstidimu «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:3** Yuh. 12:26; 17:24. □ **14:6** «**Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim atining yénigha baralmaydu**» – Mesih üçhün Atining yénigha baridighan yol kréstitki ölüm arqiliq bolatti; özige étiqad qilghuchilargha nisbeten, Mesihning özi Atining aldigha baridighan yoldur. ■ **14:6** Yuh. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yuh. 10:30. ■ **14:10** Yuh. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11** «... **héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar**» – 11- we 12-ayetlerde «emeller» Eysa yaratqan möjizilik alametler. □ **14:12** «**manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha qaytip kétimen**» – bu «téximu ulugh emeller» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luqa 17:6; Ros. 5:12; 19:11. ■ **14:13** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22.

15 — «Méni söysenglar, emrlirimga emel qilisiler. ■ 16 Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu. U siler bilen ebedgiche birge bolidu. □ 17 U bolsimu Heqiqetning Rohidur. Uni bu dunyadikiler qobul qilalmaydu, chünki Uni ne körmeydu, ne tonumaydu. Biraq siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu hem silerde makan qilidu.□

18 Men silerni yétim qaldurmaymen, yéninglarga yene qaytip kélimen. ■ 19 Azghina waqittin kéyin, bu dunya méni körmeydu, lékin siler körüsiler. Men hayat bolghanliqim üçün, silermu hayat bolisiler. 20 Shu künde méning Atamda bolghanliqim, silerning mende bolghanliqinglar we menmu hem silerde bolghanliqimni bilisiler. 21 Kim emrlirimga ige bolup ularni tutsa, méni söygüchi shu bolidu. Méni söygüchini Atammu söyidu, menmu uni söyimen we özümni uninggha ayan qilimen». 22 Yehuda (Yehuda Ishqariyot emes) uningdin:

— I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerga ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish? — dep soridi.□

23 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— «Birkim méni söyse, sözümni tutidu; Atammu uni söyidu we *Atam* bilen ikkimiz uning yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz. □ 24 Méni söymeydighan kishi sözlimni tutmaydu; we siler anglawatqan bu söz bolsa méning emes, belki méni ewetken Atiningkidur. ■ 25 Men siler bilen bille boluwatqan chéghimda, bularni silerge éyttim. 26 Lékin Ata méning namim bilen ewetidighan Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge hemmini ögitidu hem méning silerge éytqan hemme sözlimni ésinglarga keltüridu.■

27 Silerge xatirjemlik qaldurimen, öz xatirjemlikimni silerge bérimen; méning silerge berginim bu dunyadikilerning berginidek emestur. Könglünglarni parakende qilmanglar we jür'etsiz bolmanglar.□ ■

28 Siler méning: «Men *silerdin* ayrilip kétimen, kéyin yéninglarga yene qaytip kélimen» déginimni anglidinglar. Méni söygen bolsanglar, Atining yénigha kétidighanliqim üçün xursen bolattinglar. Chünki Ata mendin ulughdur. ■ 29 Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu *ishlar* yüz bérishdin awwal silerge éyttim. □ ■ 30 Mundin kéyin siler bilen köp sözleshmeymen; chünki bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we

■ 14:15 Yuh. 14:21, 23; 15:10; 1Yuh. 5:3. □ 14:16 «Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu» — muhim söz «**bashqa bir** Yardemchi»dur. Birinchi «Yardemchi» bolsa Eysa Mesihning özi, elwette. «Yardemchi» grék tilidiki «paraklétos» dégen sözning menisini toluq ipadilep bérelmeydu. Grék tilidiki «paraklétos»ning toluq menisi «melum birawning yénigha yadrem bérishke chaqirilghuchi», yeni «teselli bergüchi», «hemrah», «meslihetchi», «kücheytküchi», «adwokat-aqlighuchi» qatarliqlardur. «Bashqa bir...» dégini bizge shuni körsitiduki, Eysa muxlislar bilen birge bolghan waqtida, ulargha qandaq jehetlerdin «Yardemchi» bolghan bolsa, u ulardin ayrilghanda, Muqeddes Roh ulargha Eysaning toluq wekili bolup, ikkinchi «Yardemchi» rolida bolidu, dégen qimmatlik wedini bildüridu. □ 14:17 «U bolsimu Heqiqetning Rohidur» — «Heqiqetning Rohi» — yaki «heqiqetke bashlighuchi Roh». «**siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu**» — ular qaysi yol bilen Muqeddes Rohni tonuydu? U shu chaghda qandaq yol bilen «ular bilen bille turidu»? Jawab shübbisizki, ular Eysani tonughachqa, Muqeddes Rohnimu tonughan bolidu; Eysa ular bilen bille turghachqa, Muqeddes Rohmu ular bilen bille turuwatatti. Lékin Eysa ulardin ayrilghandin kéyin Muqeddes Roh ularning «ichide, qelbide, rohida» makan qilidu. ■ 14:18 Mat. 28:20. □ 14:22 «I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerga ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?» — shübbisizki, muxlislar uni derhal özini pütkül dunyagha ayan qilidu, dep oylatti. □ 14:23 «Atam bilen ikkimiz uning yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz» — «Atam bilen ikkimiz» grék tilida «biz». ■ 14:24 Yuh. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ 14:26 Luqa 24:49; Yuh. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ 14:27 «méning silerge berginim bu dunyaning ademlirining berginidek emestur» — bu dunyadiki ademler bir nerse berginide daim dégüdek xalap bermeydu — aldanchiliq, yalghanchiliq we nurghun shertler bilen béridu. Lékin Xuda bizge bir nerse berse uni qayturghuzmaydu. ■ 14:27 Fil. 4:7. ■ 14:28 Yuh. 14:3. □ 14:29 «Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu ishlar yüz bérishdin awwal silerge éyttim» — «bu ishlar» — Eysaning tutulup öltürülüşü («silerdin ayrilip kétishim») ularning étiqadigha dehshehtlik zerb bolidu. ■ 14:29 Yuh. 13:19; 16:4.

mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu. □ ■ ³¹ Lékin bu dunyaning adamlirining méning Atini söyidighanliqimni bilishi üçün Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen. Turunglar, bu jaydin kéteyli».□ ■

15

Eysa – heqiqiy üzüm télidur; uning sözining dawami

¹ – «Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen, Atam bolsa baghwendur.□ ² Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu. Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu.□ ■ ³ Emdi siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar.□ ■ ⁴ Siler mende izchil turunglar, menmu silerde izchil turimen. Shax talda turmay, özi méwe bérelmeydighinidek, silermu mende izchil turmisanglar, méwe bérelmeysiler.

⁵ «Üzüm téli» özümdurmen, siler bolsanglar shaxliridursiler. Kim mende izchil tursa, menmu shundaqla uningda turghinimda, u köp méwe béridu. Chünki mensiz héchnémini qilalmaysiler. ⁶ Birsi mende turmisa, u kéreksiz shaxtek tashlinip, qurup kétidu. Bundaq shaxlar yighip kélinip otqa tashlinidu.■ ⁷ Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu.■ ⁸ Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen shan-sherep Atamgha keltürüldü.□

⁹ Atam méni söyginidek, menmu silerni söydüm; méning méhir-muhebbitimde izchil turunglar. ¹⁰ Eger emrlirimni tursanglar, xuddi men Atamning emrlirini tutqan we hemishe uning méhir-muhebbitide turghinimdek, silermu hemishe méning méhir-muhebbitimde turisiler.■

¹¹ Méning xushalliqim silerde bolsun we shuningdek xushalliqinglar tolup tashsun dep, men bularni silerge éyttim. ¹² Méning emrim shuki, men silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■ ¹³ Insanlarning öz dostliri üçün jénini pida qilishtin chongqur méhir-muhebbiti yoqtur. ■ ¹⁴ Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar,

□ **14:30** «bu dunyaning hökümdari kélishtin aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu» – «bu dunyaning hökümdari» Sheytan, Iblisni körsitidu. ■ **14:30** Yuh. 12:31; 16:11; Ef. 2:2. □ **14:31** «Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen» – 30-ayet bilen zich baghlinidu. Démeq, Eysaning özining tutulushi, sotlinishi, haqaretlinishi andin kréstlinishini ixtiyari bilen qobul qilishining tüp meqsiti bolsa, Iblisning üstidin qandaqtur bir hoquqqa ige bolush üçün emes, belki Ataning iradisi üçün bolidu. ■ **14:31** Yuh. 10:18; Ibr. 10:5. □ **15:1** ««Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen» – «heqiqiy üzüm téli» bolghandin kéyin, saxta yaki por-püchek üzüm télimu barmu? Buning toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **15:2** «Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu» – bashqa birxil terjimisi «Mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni baghwen (barangha) ésp qoyidu». Lékin 6-ayetke qarighanda terjimimiz toghra bolsa kérek. «Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu» – «putap turidu» grék tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilen ipadilinidu. 4-ayetni körüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3** «... siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar» – «pak» mushu yerde yene «putalghan» dégen menisinimu bildürüshi mumkin. Biraq muhim menisi «pak» ikenlikige shübhisini yoqtur (10:31ni körüng). ■ **15:3** Yuh. 13:10. ■ **15:6** Ez. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **15:8** «Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen shan-sherep atamgha keltürüldü» – 7-8-ayetke qarighanda, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe ünümlük dua-tilawetlerni öz ichige alidu. ■ **15:10** Yuh. 14:15, 21, 23; 1Yuh. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Ef. 5:2; 1Yuh. 3:16.

méning dostlirim bolisiler. □ ■ 15 Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen. Chünki qul xojayinining néme qiliwatqinini bilmeydu. Uning ornigha silerni «dost» dep atidim, chünki Atamdin anglighanlirimning hemmisini silerge yetküzdüm. □ ■ 16 Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun, méning namim bilen Atidin néme tilisenglar, u silerge bersun dep silerni tiklidim. □ ■ 17 Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar.□

Dunyadikilerning Eysagha bolghan nepriti

18 Bu dunyadikiler silerdin nepretlense, silerdin awwal mendin nepretlen'genlikini bilinglar. ■ 19 Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti. Biraq siler bu dunyadin bolmighachqa, belki men silerni bu dunyadin ayrip tallighanliqim üçün, emdi bu dunyadikiler silerdin nepretlinidu. □ ■ 20 Men silerge éytqan sözni ésinglarda tutunglar: «Qul xojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankeshlik qilghan bolsa, silergimu ziyankeshlik qilidu. Méning sözüمنى tutqan bolsa, ular silerningkinimu tutidu.■

21 Biraq méning namim tüpeylidin ular silergimu shu ishlarning hemmisini qilidu, chünki ular méni Ewetküchini tonumaydu. ■ 22 Eger men kélip ulargha söz qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin hazir gunahi üçün ularning héch bahanisi yoqtur. ■ 23 Kimdekim mendin nepretlense Atamdinmu nepretlen'gen bolidu. 24 Men ularning arisida bashqa héchkim qilip baqmighan emellerni qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin ular hazir *emellirimni* körgen turuqluq, yenila hem mendin hem Atamdin nepretlendi. ■ 25 Lékin bu ishlar ulargha tewe bolghan Tewrat qanunida: «Héhqandaq sewesizla mendin nepretlendi» dep pütülgen söz emelge ashurulushi üçün shundaq yüz berdi.□ ■

26 Lékin men silerge Atining yénidin ewetidighan Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu. □ ■ 27 Silermu manga guwahliq bérisiler, chünki siler bashtin tartip men bilen bille boldunglar.■

□ 15:14 «Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler» – 13-14-ayette Xudaning muhebbitining ulughluqi ayan qilinidu. «Mesihning dostliri» uning emrlirini ada qilghuchilardur. Lékin Mesih barliq kishiler, jümlidin öz emrlirini ada qilmighuchilar, yeni **düşmenliri üçün** jénini pida qilghandur. ■ 15:14 Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ 15:15 «Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen» – «qul» yaki «chakar». ■ 15:15 Yuh. 8:26. □ 15:16 «Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun...» – «...bérip méwe bersun» dégen ibare belkim, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe bolsa, pütün dunyagha **bérip** xush xewer arqiliq bashqilarni Xudaning yoligha keltürüshni öz ichige alidu, dep körsetse kérek. ■ 15:16 Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 13:18; Ef. 1:4; Kol. 1:6. □ 15:17 «Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar» – grék tilida «Silerge shularni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar». ■ 15:18 1Yuh. 3:13. □ 15:19 «Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti» – grék tilida «Silermu bu dunyadin bolghan bolsa, bu dunya silerni öziningki dep söygen bolatti». ■ 15:19 Yuh. 17:14; Gal. 1:10. ■ 15:20 Mat. 10:24; 24:9; Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 16:2. ■ 15:21 Mat. 10:22; Yuh. 16:3. ■ 15:22 Rim. 4:15; 5:20. ■ 15:24 Yuh. 10:37. □ 15:25 «Ulargha tewe bolghan Tewrat qanuni» – hejwi, kinayilik söz. 8:17 we izahatini körüng. «Héhqandaq sewesizla mendin nepretlendi» – «Zeb.» 35:7, 19 we 69:4. ■ 15:25 Zeb. 35:19; 69:4 □ 15:26 «...Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu» – mushu ayettin Muqeddes Rohning shexs ikenliki körünüp turidu. Mesih Uni «Atining yénidin» ewetidu; mushu yerde Muqeddes Roh yene «Atining yénidin **chiqidu**» déyilidu. Grék tilida «chiqidu» dégen péil «hazirqi zaman» shekilde bolghachqa, Muqeddes Rohning herdaim shu heriketni qiliwatqini körsitilidu. ■ 15:26 Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ 15:27 Ros. 1:8, 21; 5:32.

16

Kélidighan ziyankeshlikler

¹ Silerning putliship ketmeslikinglar uchün bularni silerge éyttim. ² Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu; hemde shundaq bir waqit-saet kéliduki, silerni öltürgüchi özini Xudagha xizmet qiliwatimen, dep hésablaydu. □ ■ ³ Ular bularni ya Atini, ya méni tonumighanliqi uchün qilidu. ■ ⁴ Lékin men bu ishlarni silerge éyttimki, waqit-saiti kelgende, men shundaq aldin'ala éytqinimni ésinglarga keltüreleysiler. □ ■

Muqeddes Rohning yétkekchi we ustaz bolidighanliqi

⁵ – Men bashta bularni silerge éytmidim, chünki men siler bilen bille idim.

Lékin emdi méni ewetküchining yénigha qaytip kétimen. Shundaq turuqluq, aranglardin héchkim mendin: «Nege kétisen?» dep sorimaywatidu. ⁶ Eksiche, silerge bularni éytqinim uchün, qelbinglar qayghugha chömüp ketti. ⁷ Emma men silerge heqiqetni éytip qoyayki, méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen. ■ ⁸ U kelgende, bu dunyadikilerge gunah toghrisida, heqqaniylik toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu. ⁹ U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular manga étiqad qilmidi. □ ¹⁰ Ularni heqqaniylik toghrisida *bilgüzidu*, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler méni yene körelmeysiler. ¹¹ Ularni axiret soriqi toghrisida *bilgüzidu*, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi. □ ■

¹² Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler. □

¹³ Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu. □ ■ ¹⁴ U méni ulughlaydu; chünki U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu. ¹⁵ Atida bar bolghanning hemmisi hem méningkidur; mana shuning uchün men: «U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» dep éyttim. □ ■

Ghem-qayghuliringlar menggü xushalliqqa aylinidu

□ **16:2** «Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu» – yuqiriqi bashqa izahatlarda éytqinimizdek, Yehudiy xelqi birisini «sinagogtin chiqiriwetse», kéyin uning bilen héchqandaq bardı-keldi qilmay, belki uninggha téximu ziyankeshlik qilishimu mumkin. ■ **16:2** Yuh. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yuh. 15:21; 1Kor. 2:8.

□ **16:4** «... waqit-saiti kelgende» — démek, Yehudiy xelqidin we kéyin bashqilar teripidin bolghan ziyankeshlikler kelgende. ■ **16:4** Yuh. 13:19; 14:29. ■ **16:7** Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 15:26. □ **16:9** «U ularni gunah toghrisida bilgüzidu» – yaki «U ularni öz gunahi toghruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunahning néme ikenlikini bilgüzidu». Dégendek üç terjimisi bolushi mumkin, lékin umumiy menisi asasen oxshash. □ **16:11** «bu dunyaning hökümdari» — Sheytan, Iblis. «...Ularni axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi» – 9-11-ayettiki «U (Muqeddes Roh)... gunah toghrisida... heqqaniylik toghrisida... we axiret soriqi toghrisida... bilgüzidu...» dégenlerning üstide «qoshumche söz»de azraq toxtilimiz. ■ **16:11** Yuh. 12:31; 14:30; Ef. 2:2; Kol. 2:15. □ **16:12** «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler» – muxlislar qandaq sözlerni kötürelmeydu? Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

□ **16:13** «Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu» – «U (Mukeddes Roh)... némini anglighan bolsa» — démek, Muqeddes Rohning Xuda we Uning Kalamidin anglighini. «**Muqeddes Roh**,... némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» – bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Yuh. 12:49; 14:26 □ **16:15** «**Muqeddes Roh** mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» – Bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:15** Yuh. 17:10.

16 Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; we yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen». □ ■

17 Shunga muxlislarning beziliri bir-birige:

– Bizlerge: – «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler» we yene «Chünki men Atamning yénigha kétimen» dégini néme déginidu?

18 «Az waqittin kéyin» dégen sözining menisi néme? Uning némilerni dewatqanlirini bilmiduq, – déyishidu.

19 Eysa ularning özidin némini sorimaqchi bolghinini bilip ulargha mundaq dédi:

– «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» déginimning menisini bir-biringlardin sorawatamsiler? □ 20 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler yigha-zar kötürüsiler, lékin bu dunyadikiler xushal bolushup kétidu; siler qayghurisiler, lékin qayghuliringlar shadliqqa aylinidu. 21 Ayal kishi tughutta azablinidu, chünki uning waqit-saiti yétip kelgen; lékin bowiqi tughulup bolghandin kéyin, bir perzentning dunyagha kelgenlikining shadliqi bilen tartqan azabini untup kétidu. ■ 22 Shuninggha oxshash, silermu hazir azabliniwatisiler, lékin men siler bilen qayta körüşimen, qelbinglar shadlinidu we shadliqinglarni héchkim silerdin tartiwalmaydu. 23 Shu künde siler mendin héchnerse sorimaysiler. Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning namim bilen Atidin némini tilisenglar, u shuni silerge béridu. ■ 24 Hazirghiche méning namim bilen héchnéme tilimidinglar. Emdi tilenglar, érishisiler, buning bilen shadliqinglar tolup tashidu!

Bu dunya üstidin ghelibe qilish

25 Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, Ata toghruluq silerge ochuq éytimen.

□ 26 Shu küni tilekliringlarni méning namim bilen iltija qilisiler. Men siler üçhün Atidin telep qilimen, dep éytmaymen; 27 chünki Ata özimu silerni söyidu; chünki siler méni söyisiler we méning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishendinglar. ■

28 Men Atining yénidin chiqip bu dunyagha keldim; emdi men yene bu dunyadin kétip Atining yénigha barimen». ■

29 Muxlisliri:

– Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding! □ 30 Biz séning hemmini bilginingni, shundaqla héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoqluqini emdi bilip yettuq. Shuningdin séning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishenduq, – déyishti. □ ■

31 Eysa jawaben ulargha:

– Hazir ishendinglarmu? 32 Mana, shundaq waqit-saiti kéley dep qaldi, shundaqla kélip qaldiki, hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip

□ 16:16 «yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen» – bezi kona köchürmilerde mushu yerde «chünki men Atamning yénigha kétimen» dégen söz tépilmaydu. Lékin bizningche 17-ayet uning eslide barliqini ispatlaydu. ■ 16:16 Yuh. 7:33. □ 16:19 «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» – Mesihning mushu déginide közde tutqini, bizningche, uning ölümü, depne qilinishi we ölümün tirilip muxlislirigha özini ayan qilishidin ibaret. ■ 16:21

Yesh. 26:17. ■ 16:23 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ 16:25 «Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, ata toghruluq silerge ochuq éytimen» – temsillerdin bolghan birnechche misallar 10-babtin («qoylarning ishiki» we «yaxshi padichi» toghruluq) 13-babtin (ulargha «put yuyush» toghruluq temsil we ölge) 15-babtin («heqiqiy üzüm téli» toghruluq) we 21-ayettin («tughutta bolghan ayal» toghruluq) tépildi. ■ 16:27 Yuh. 17:8. ■ 16:28 Yuh. 13:3. □ 16:29 «Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding!» – muxlislarning heqiqiy chüshen'gen-chüshenmigini 31-ayettin körünidu. □ 16:30

«héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoq» – menisi belkim Mesihning ularning özidin sorimaqchi bolghan soallirini téxi sorimay turupla, ularning sorimaqchi bolghinini alliqachan bilgenlikini közde tutidu. ■ 16:30 Yuh. 21:17.

kétisiler. Biraq men yalghuz emesmen, chünki Ata men bilen billidur. □ ■ 33 Silerning mende xatirjemlikke ige bolushunglar üçün bularni silerge éyttim. Bu dunyada turup azab-oqubet tartisiler, emma gheyretlik bolunglar! Men bu dunya üstidin ghelibe qildim!■

17

Eysaning muxlisliri üçün dua qilishi

¹ Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, közlirini ershke tikip, mundaq dua qildi:

– I Ata, waqit-saet yétip keldi; Sen Oghlungni ulughlatquzghaysen; buning bilen Oghlungmu Séni ulughlatquzidu;■ ² yeni, uning Sen uninggha tapshurghan insanalgha menggülük hayat ata qilishi üçün, uninggha pütkül et igiliridin üstün hoquq ata qilghin- ingdek, uni ulughlatquzghaysen. □ ■ ³ Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda – Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur.■ ⁴ Men Séning emel qilishim üçün tapshurghan ishingni orundishim bilen Séni yer yüzide ulughlatquzdum.■ ⁵ I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen. □ ■

⁶ Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim. Ular Séningki idi, Sen ularni manga berding we ular Séning söz-kalamingni tutup keldi. □ ⁷ Ular hazir Sen manga bergen hemme nersilerning Séningdin kelgenlikini bildi. ⁸ Chünki Sen manga tapshurghan sözlerni ulargha yetküzdüm; ularmu bularni qobul qildi, shuning bilen Sendin chiqqinimni heqiqeten bilip yetti hemde Séning méni ewetkenlikinggimu ishendi.■ ⁹ Bulargha dua qilimen; bu dunyadiki ademlerge emes, belki Sen manga bergen ademlerge dua qilimen; chünki ular Séningkidur. ¹⁰ Méning barliqim Séningkidur we Séning barliqing bolsa méningkidur we men ularda sherep taptim. □ ■

¹¹ Men emdi bu dunyada turiwermeymen; lékin ular bu dunyada qaldi we men Séning yéninggha kétiwatimen. I muqeddes Ata, Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki, biz ikkimiz bir bolghinimizdek, ularmu bir bolghay. □ ¹² Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim; we muqeddes yazmilardiki bésharetning emelge ashurulushi yolida,

□ **16:32** «hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler» – «öz yollir- inglarga» yaki «özünglarningkige» (démek, öz öyünglarga). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni körüng. ■ **16:32** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yuh. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yesh. 9:5; Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:13; Kol. 1:20. ■ **17:1** Yuh. 12:23; 13:32. □ **17:2** «Sen uninggha tapshurghan insanalr...» – grék tilida «uninggha bergen barliq insanalr...» – démek, Mesihke étiqad qilghuchilar. ■ **17:2** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yesh. 53:11; Yer. 9:22 ■ **17:4** Yuh. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30. □ **17:5** «I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen» – yaki bolmisa «I Ata, men Sen bilen birge ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüng bilen teng ulughlandurghaysen». ■ **17:5** Yuh. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6** «Sen bu dunyadin manga tallap bergan ademlerge Séning namingni ayan qildim» – Mesihning «Séning namingni ayan qildim» éytqini némini körsitidu? Tewrat-Zeburda Xudaning nurghun namliri (Perwerdigar (Yahweh), Xuda (Elohim), Reb (Adonay) qatarliqlar) ayan qilin'ghandin kéyin Mesih qaysi namni ulargha ayan qilghan? U «Ata» emesmu? ■ **17:8** Yuh. 16:27. □ **17:10** «men ularda sherep taptim» – «ularda...» mushu yerde közde tutulghini belkim «Sen manga bergan ademlerde...» bolsa kérek. ■ **17:10** Yuh. 16:15. □ **17:11** «Sen manga bergan naming arqiliq ularni saqlighinki...» – bashqa birxil terjimisi: «Sen naming bilen manga tapshurup berganlerning Sanga bolghan sadigliqini saqlighinki,...». Mushu yerde «Sen manga tapshurup bergan naming» bolsa yenila Xuda'Atining Öz Mesihige insanalgha ögitish üçün tapshurghan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») dégen qimmatlik namidur.

ularning ichidin halaketke xas bolghan kishidin bashqa birimu yoqalmidi. □ ■ 13 Mana emdi séning yéninggha barimen. Méning shadliqim ularda tolup tashsun dep, bu sözlerni dunyadiki waqtimda sözlidim. 14 Men ulargha söz-kalamingni tapshurdum. Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin bolmighini üçün, bu dunyaning ademleri ulardin nepretlinidu. □ ■ 15 Ularni bu dunyadin ayriwetkeysen dep tilimeymen, belki ularni rezil bolghuchidin saqlighaysen, dep tileymen. □ 16 Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin emestur. 17 Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen, chünki söz-kalaming heqiqettur. □ ■ 18 Sen méni dunyagha ewetkinigdek, menmu ularni dunyagha ewettim. ■ 19 Ular mu heqiqette muqeddes qilinip Özüngge atalsun dep, özümni Sanga xas ataymen. □ ■

20 Men yalghuz ular üçünla emes, yene ularning sözi arqiliq manga étiqad qilidighanlar üçünmu dua qilimen. 21 Ularning hemmisi bir bolghay; i Ata, Sen mende, men Sendé bolghandek, ularmu Bizde bir bolghay; shundaq bolghanda, bu dunyadikiler méni Séning ewetkenlikingge ishinidu. ■ 22 Sen manga ata qilghan shan-sherepni ulargha ata qildimki, biz ikkimiz bir bolghandek, ularmu bir bolghay; 23 yeni men ularda, sen mende bolup, ular birlikte kamil qilin'ghay. Shu arqiliq bu dunyadikiler méni ewetkenlikingni hem méni söygingdek ularnimu söygenlikingni bilidu.

24 I Ata, Sen manga bergenliringning hemmisining men bolghan yerde men bilen birge bolushini, shundaqla méning shan-sheripimni, yeni Sen alem apiride bolushtin burun méni söygenliking üçün, manga bergen shan-sherepni ularning körüşini xalaymen. ■

25 I heqqaniy Ata, bu dunyadikiler séni tonumighan, emma men Séni tonuymen we bularmu méni Séning ewetkenlikingni bildi. ■ 26 We men Séning namingni ulargha ayan qildim we yene dawamliq ayan qilimen. Shuning bilen, Séning manga körsetken méhir-muhebbiting ularda bolidu we menmu ularda bolay. □

18

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53

1 Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip Kidron jilghisining u qétigha ötti. U yerde bir baghche bar idi. Eysa bilen muxlisliri u baghchige kirdi. □ ■

2 Uninggha satqunluq qilidighan Yehudamu u yerni biletti, chünki Eysa muxlisliri bilen

□ 17:12 «Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim;...» – bashqa birxil terjimisi: «Séning naming bilen ularni saqlidim; Sen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqligini qoghdidim;... ». Bu «nam» yenila yuqiriqi izahatta éytqinimizdek «Ata» bolsa kérektur. «halaketke xas bolghan kishi» – grék tilida «halaketning oghli» dégen söz bilen ipadilinidu, u Yehuda Ishqariyotni körsitidu, elwette. Mesihge satqunluq qilghan kishining halaketke yüzlinishi toghruluq bésharetler belkim «Zeb.» 41:9, 109:1-20 we «Pend.» 24:22 (LXX)ni öz ichige alsa kérek. ■ 17:12 Yesh. 8:18; Yuh. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13.

□ 17:14 «men bu dunyadin bolmighinimdek...» – yaki «men bu dunyagha mensup bolmighinimdek...». ■ 17:14 Yuh. 15:19. □ 17:15 «rezil bolghuchi» – Sheytan, Iblis. □ 17:17 «Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» – «Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» grék tilida «muqeddesleshtürgeysen» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injilda hem Tewratta «muqeddes» dégen söz «pak» hem «Xudagha alayiten atalghan» dégen ikki uqumni bildüridu. ■ 17:17 Zeb. 119:142; Yuh. 8:4. ■ 17:18 Yuh. 20:21. □ 17:19 «Ular mu heqiqette muqeddes qilinip özüngge atalsun dep...» – «muqeddes qilinip Özüngge atalsun» grék tilida «ular mu heqiqette muqeddesleshtürülsun» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Yuqiriqi izahatni körüng. ■ 17:19 1Kor. 1:2,30; 1Tés. 4:7. ■ 17:21 Yuh. 10:38; 14:11; Gal. 3:28. ■ 17:24 Yuh. 12:26; 14:3. ■ 17:25 Yuh. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ 17:26 «men Séning namingni ulargha ayan qildim» – 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ 18:1 «Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip...» – mushu yerdiki «tashqirigha chiqip...» ziyapet bolghan öydin yaki Yérusalém shehiringning özidin chiqishni bildüridu. Kidron wadisi bolsa sheherning sirtida (sherq terepte) idi. ■ 18:1 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luqa 22:39.

pat-pat u yerde yighilip olturatti. ³ Shuning bilen Yehuda bir top Rim leshkerliri bilen bash kahinlar hem Perisiyler ewetken qarawullarni bashlap bu yerge keldi. Ularning qollirida panus, mesh'el we qorallar bar idi. ■ ⁴ Eysa béshigha chüshidighanlarning hemmisini bilip, ularning aldigha chiqip:

– Kimni izdeysiler? – dep soridi.

⁵ Nasaretlik Eysani, – dep jawab bérishdi ular.

Eysa ulargha:

– Mana men bolimen, – dédi.

(Uninggha satqunluq qilghan Yehudamu ularning arisida turatti). ⁶ Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti. □ ⁷ Shuning bilen Eysa ulardin yene bir qétim:

– Kimni izdeysiler? – dep soridi.

– Nasaretlik Eysani, – déyishti ular.

⁸ Eysa: – Silerge éyttimghu, men shu bolimen. Eger izdigininglar men bolsam, bularni ketkili qoyunglar, – dédi.

⁹ Buning bilen özining: «Ata, Sen manga bergenlerdin héchqaysisini yittürmidim» dégen sözi emelge ashuruldi. □ ■

¹⁰ Simon Pétrusning yénida bir qilich bolghach, u shuan uni sughurup, bash kahinning chakirigha birni urup, ong quligini shilip chüshürüwetti. Chakarning ismi Malkus idi. ■

¹¹ Eysa Pétrusqa:

– Qilichni ghilapqa sal! Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim? – dédi. □ ■

Eysaning Annasning aldigha élip bérilip, soraq qilinishi

Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luqa 22:54

¹² Shuning bilen, leshkerler topi bilen mingbéshi hem Yehudiylarning qarawulliri Eysani tutup baghlashti. ¹³ Andin uni aldi bilen Annasning aldigha élip bérishdi. Annas bolsa shu yili bash kahin bolup turghan Qayafaning qéynatisi idi. ■ ¹⁴ Burun Yehudiy kéngeshmisidikilerge: «Pütün xelqning *halak bolushining* ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi. □ ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luqa 22:55-57

¹⁵ Emdi Simon Pétrus bilen yene bir muxlis Eysaning keynidin egiship barghanidi. U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa, bash kahinning sariyigha Eysa bilen teng kirdi. □ ■ ¹⁶ Lékin Pétrus bolsa derwazining sirtida qaldi. Shunga bash kahin'gha

■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luqa 22:47. □ **18:6** «Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti» – «Yuhanna»diki bashqa bezi yerlerdiki «Men bolimen» dégen söz Xudaning «Men ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen namini bildüridu. Bizningche mushu yerde «Mana men bolimen» dégenmu shu menini bildüridu; chünki anglighuchilar uni anglapla «arqilirigha yénip yerge yiqilishti». □ **18:9** «Buning bilen özining ... sözi emelge ashuruldi» – yaki «Buning bilen özining ... sözi emeliyette ispatlandi». Bu sözler asasen hem 6:39 hem 17:12de tépilidu. ■ **18:9** Yuh. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luqa 22:50. □ **18:11** «Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim?» – bu «qedeh» özi tartish kérek bolghan azab-oqubetlerni körsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 we Luqa 22:42ni körüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 3:2; 22:54. □ **18:14** ««Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi» – 11:49-50ni körüng. ■ **18:14** Yuh. 11:50. □ **18:15** «yene bir muxlis...» – «yene bir muxlis» grék tilida «héliqi muxlis». Yuhanna bayanida pat-pat özini namsiz körsitip «héliqi muxlis» deydu (18:16, 20:2, 3, 4 we 8ni körüng). «U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa...» – alimlar namsiz «u muxlis»ni Yuhanna dep bilidu. Chünki ushbu bayanda bolghandek u daim dégüdek peqet «öz közum bilen körgenlim»nila asas qilidu. 21:24ni körüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luqa 22:54.

tonush bolghan héliqi muxlis tashqirigha chiqip, derwaziwen qiz bilen sözlishop, Pétrusni ichkirige bashlap kirdi. ¹⁷ Derwaziwen bolghan shu dédek Pétrustin:

– Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu? – dep soridi.

Yaq, emes, – dédi Pétrus. □

¹⁸ Emdi hawa soghuq bolghanliqi üçün, chakarlar we qarawullar shaxardin gülxan yaqqan bolup, uning chöriside issinip turushatti. Pétrusmu ularning yénida turup issindi. ■

Bash kahin Annasning Eysani soraq qilishi

Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luqa 22:66-71

¹⁹ Bash kahin bolsa Eysadin muxlisiri toghruluq we telimi toghruluq soal sorashqa bashlidi. ²⁰ Eysa uninggha jawaben mundaq berdi:

– Men xelq-alem aldida ashkara söz qilghanmen, barliq Yehudiylar yighilidighan sinagoglarda we ibadetxanida daim telim bérip keldim, men yoshurun héchnéme démidim. ■

²¹ Bularni némishqa mendin soraysen? Éytqan sözlirimni anglighanlardin sorighin; mana, ular néme dégenlikimni bilidu.

²² Eysa bu sözlerni qilghanda, yénida turghan qarawullardin biri uni bir kachat urup:

– Bash kahin’gha mushundaq jawab qayturamsen? – dédi. ■

²³ – Eger yaman söz qilghan bolsam, uning yaman ikenlikini köpchilikning aldida körsetkin. Emma éytqanlirim durus bolsa, méni néme üçün urisen? – dédi Eysa uninggha.

²⁴ Buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi. □ ■

Pétrusning Eysadin yene ikki qétim ténishi

Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luqa 22:58-62

²⁵ Simon Pétrus *otning* aldida issinip turuwatqanidi. *Yénidikiler*:

– Senmu uning muxlisiridin emesmiding? – déyishti.

– Yaq, emesmen, – dep tandi Pétrus. □ ■

²⁶ U yerde bash kahinning chakarliridin, Pétrus quliqini késip tashlighan kishige tughqan birsi bar idi. U Pétrusqa:

– Baghchide séni uning bilen bille körgenidimghu?! – dédi.

²⁷ Pétrus yene tandi. Del shu chaghda xoraz chillidi. ■

Eysaning waliy Pilatus aldida soraq qilinishi

Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luqa 23:1-25

²⁸ Andin ular Eysani Qayafaning yénidin rimliq waliyning ordisigha élip keldi (shu chaghda tang atqanidi). Uni élip kelgen *Yehudiylar* bolsa özimizni napak qilip bul-

□ **18:17** «Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu?» – «senmu» dégen söz belkim birinchi muxlis özing Eysaning muxlisi ikenlikini bu qizgha étirap qilghanliqini körsitidu. ■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luqa 22:55.

■ **18:20** Yuh. 7:26. ■ **18:22** Yer. 20:2; Ros. 23:2. □ **18:24** «buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi» – bu ayetke qarighanda ikki bash kahin bar idi. 22-ayette Annasmu «bash kahin» déyilidu. Mumkinchiligi barki, ular nöwet boyiche bash kahinliq wezipisini ötewatqan. 19:21nimu körüng. ■ **18:24** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 22:54. □ **18:25** «yénikiler» – grék tilida «ular». ■ **18:25** Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luqa 22:58. ■ **18:27** Yuh. 13:38.

ghimayli dep, ordigha kirmidi. Bolmisa ötüp kêtish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti. □ ■

²⁹ Shunga *waliy* Pilatus sirtqa chiqip, ularning aldigha béríp ulargha:

– Bu ademning üstidin néme erz qililer? – dep soridi.

³⁰ Ular:

– Bu adem jinayetchi bolmisa, uni sizge tapshurmighan bolattúq, – dep jawab bérishiti. □

³¹ – Uni özünglar élip kêtíp, öz qanununlar boyiche hóküm chiqiringlar! – dédi Pilatus ulargha.

Yehudiylar:

– Bizning héchkimni ölümge mehkum qilish hoquqimiz yoq tursa, – déyishti.

³² Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldín éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi. □ ■

³³ Andin Pilatus yene ordisigha kirip, Eysani chaqirtip, uningdin:

– Sen Yehudiylarning padishahimu? – dep soridi. ■

³⁴ Eysa uninggha:

– Bu soalni özüng sorawatamesen, yaki bashqilar men toghruluq sanga shundaq éytqanmu? – dédi.

³⁵ – Men bir Yehudiyumu?! Séni manga tapshurghanlar öz xelqing we bash kahinlarghu! Néme *jinayet* ötküzgeniding? – dédi Pilatus. □

³⁶ Eysa jawaben: – Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur. Eger bu dunyagha tewe bolghan bolsa, xizmetchilirim méning Yehudiylargha tapshurulmasliqim üçün jeng qiliwatqan bolatti. Halbuki, méning padishahliqim bu yerge tewe emestur, – dédi. □ ■

³⁷ Shunga Pilatus uninggha:

– Undaqta, sen padishahmu?

Eysa jawaben: – Shundaq, éytqiningdek, padishahmen. Men shuninggha tughulghanmen, we shuninggha dunyagha keldim: – heqiqetke guwahliq bérishim üçündin ibarettur. Heqiqetke tewe bolghan herbir kishi bolsa méning awazimgha qulaq salidu, – dédi. □

³⁸ Pilatus uningdin:

– «Heqiqet» dégen néme? – dep soridi.

Pilatus mushularni dep, yene tashqirigha, Yehudiylarning aldigha chiqip ulargha:

– Men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim. ■ ³⁹ Lékin her yili ötüp kêtish héytida siler üçün *mehbuslardin* birni qoyup bérish qaidem bar. Shunga bu «Yehudiylarning

□ **18:28** «...Bolmisa ötüp kêtish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti» – mushu ayettiki «ötüp kêtish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. 19:14diki izahatni körüng. «Özimizni napak qilip bulghimayli». Ularning közqarishi: «Yehudiy emeslarning öyige kirsek bolmaydu; chünki ular belkim «napak bir nerse» (mesilen bir jeset yaki ölük nerse)ge tegken bolushi mumkin; biz ulargha tegsek ulardiki «napakliq» bizgimu yuqturulushi mumkin» dégendek idi. Démisekmu, ular köngül bölgen bu «taharetler» Tewrattiki muqeddes qanundiki «napakliq» toghruluq belgilimilerdin köp éship ketkenidi. Qiziq yéri shuki, ular «bulghinish»tin qorqup öz «pakliqini» bulghimasliqqa qizghinliq bilen tirishqini bilen, yene Xuda ewetken Qutquzghuchi-Mesihni öltürüş aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:1. □ **18:30** «bu adem jinayetchi bolmisa...» – yaki «bu adem rezil qilghuchi bolmisa...». □ **18:32** «Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldín éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi» – oqurmenlarning éside barki, Mesih birnechche qétim Yehudiy xelqining özini öltürüş üçün étiqadsiz Yehudiy emeslarning qoligha tapshuridighanliqini we shuningdek özining rimliqlar ijad qilghan kréste ölidighanliqini éytqanidi (mesilen, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yh.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yuh. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3. □ **18:35** «men bir Yehudiyumu?» – Pilatusning bu sözi: «Men Yehudiy emes, xelqing sen toghruluq birnéme démigen bolsa, menmu héchnéme démeymen'ghu!» dégen puriqi bar soaldur. □ **18:36** «Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur» – yaki «méning padishahliqim bu dunyadin emestur». ■ **18:36** Yuh. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37** «Shundaq, éytqiningdek» – Eysaning bu jawabning grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oyliqhiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luqa 23:4.

padishahi»ni silerge qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi. □ ■

⁴⁰ Ularning hemmisi jawab béríp:

— Bu ademni emes, Barabbasni qoyup béring! — dep qiyqas-süren sélishti (Barabbas bolsa bir qaraqchi idi). ■

19

Eysaning ölümge höküm qilinishi

¹ Shuning bilen, Pilatus Eysani élip béríp qamchilatti. □ ■ ² Leshkerler tikenlik shaxlarni örüp, bir taj yasap, uning béshigha kiydürüshti we uninggha *shahane* sösün renglik bir ton kiydürüp, ³ uning aldigha kélip:

— Yashighayla, i Yehudiylarning «padishahi»! — dep mesxire qiliship, uning yüzige qayta-qayta kachat saldi.

⁴ Pilatus bolsa yene ordisidin chiqip, xalayıqqa:

— Mana! Uningdin héchqandaq jinayet tapalmighanliqimni bilishinglar üçün, uni silerning aldintlargha élip chiqtim, — dédi.

⁵ Buning bilen Eysa béshigha tikenlik taj we uchisigha sösün ton kiygüzülgen halda tashqirigha élip chiqildi. Pilatus ulargha:

— Qaranglar, u ademge! — dédi. □

⁶ Bash kahinlar we qarawullar uni körüp:

— Uni kréstleng, kréstleng! — dep warqirashti.

Pilatus ulargha: — Uni élip béríp özünglar kréstlenglar! Chünki men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim! — dédi.

⁷ Yehudiylar uninggha jawaben:

— Bizde shundaq bir qanun bar. Shu qanunimizgha asasen u ölümge mehkum qilinishi kérek, chünki u özini Xudaning Oghli dep atiwaldi. ■

⁸ Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup, □ ⁹ yene ordisigha kirip, Eysadin:

— Sen zadi qeyerdin kelgen? — dep soridi.

Lékin Eysa uninggha jawab bermidi.

¹⁰ Shunga Pilatus uninggha: — Sen manga gep qilmamsen? Séni qoyup bérishke hoququm barliqini, shundaqla kréstleshkimu hoququm barliqini bilmemsen? — dédi.

¹¹ Eysa jawaben: — Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti. Shuning üçün méni sanga tapshurup bergen ademning gunahi téximu éghirdur, — dédi. □

□ **18:39** «...mehbuslardin **birni qoyup bérish qaidem bar**» — yaki: «...mehbuslardin birni qoyup bérish bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17. ■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1.

□ **19:1** «Shuning **bilen, Pilatus Eysani élip béríp qamchilatti**» — mushu xil «qamchilash» adette kréstlinishtin awalqı jaza idi. Jaza eswabi tömür yaki söngék parchiliri baghlaqlıq nechche tanılıq qamcha idi. Bu jazaning özi shunche éghirki, jazalan'ghuchi gahi waqıtlarda téxi kréstlenmey turupla, uningdin ölüp kététti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ **19:5** «**Qaranglar, u ademge!**» — Pilatus mushu yerde bilmigen halda Zekerıya peyghemberning shu bésharıtını aghzıgha alghan idi: «Qaranglar, «Shax» dep atalghan adem!» («Zek.» 3:8, 6:12). ■ **19:7** Law. 24:16; Yuh. 5:18; 10:3. □ **19:8** «**Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,...**» — Pilatus némishqa qorqti? Eger birsi özini rimlıq impéror Qeyserge barawer qılıp «Men Xudaning Oghli» dése, «Qeyserning düshmini» dep hésablınishi mumkin; shunga gerche uning Eysani qoyuwetküsi bolsimu, yenila shundaq qılıstın qorqatti. U yene bir tereptin, yeni ayalınınıg Eysa toghruluq agahlandurushidin qorqışimu mumkin idi («Mat.» 27:19). □ **19:11** «**Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti**» — «ershtin» dégen söz grék tilida «yuqırıdın».

Mushu yerde shübhisizki, ershning özini körsitidu. «... **méni sanga tapshurup bergen adem**» — mushu yerde Yehuda emes, belki bash kahin Qayafa idi. Qayafa Yehudiylarning özlirining Qutquzghuchi-Mesihini étiqadsız rimlıqlargha tapshurghanda, emeliyette u pütkül Yehudiy xelqining wekili bolghanıdı.

12 Shu chaghdin tartip, Pilatus uni qoyuwétishke amal izdeytti. Lékin Yehudiylar warqiriship:

– Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz! Özini padishah dégen herbir kishi Qeyserge qarshi chiqqan bolidu! – dep chuqan sélishti. □ ■

13 Pilatus bu sözlerni anglap, Eysani tashqirigha chiqardi we «tash taxtayliq hoyla» dep atalghan, ibraniy tilida «Gabbata» dep atalghan yerde «soraq texti»ge olturdi ¹⁴ (u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq küning altinchi saiti etrapida idi). Pilatus Yehudiylargha: Mana bu silerning padishahinglardur! – dédi. □

15 Lékin ular warqiriship: – Yoqiting, yoqiting, uni kréstleng! – dédi.

Pilatus ulargha: – Méni padishahinglarni kréstlign, demsiler? – dédi.

Bash kahinlar jawaben:

– Qeyserdin bashqa héchqandaq padishahimiz yoqtur! – dep *towlashti*.

Buning bilen Pilatus uni kréstleshke ulargha tapshurup berdi. ■

Eysaning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39

16-17 *Leshkerler* Eysani élip mangdi. U öz kréstini yüdüp, «Bash söngék jayi» (ibraniy tilida «Golgota») dégen yerge bardı. ■ ¹⁸ Ular uni shu yerde yene ikki kishi bilen teng kréstke tartti; bu teripide birsi, u teripide birsi we Eysa ularning otturisida kréstke tartildi.

19 Pilatus taxtiga élan yézip kréstke békitip qoydi. Uninggha: – «Nasaretlik Eysa – Yehudiylarning padishahi» dep yézilghanı. ■ ²⁰ Eysa kréstlinidighan yer sheherge yéqin bolghachqa, nurghun Yehudiylar taxtidiki sözlerni oqudı. Taxtidiki sözler ibraniyche, latinche we grékche yéziqta yézilghanı. ²¹ Shunga Yehudiylarning bash kahinliri Pilatusqa:

– «Yehudiylarning padishahi» dep yazmang, belki «U özini men Yehudiylarning padishahi, dégen» dep yézing, – déyishti.

22 Biraq Pilatus jawaben:

– Yazidighanni yézip boldum! – dédi.

23 *Leshkerler* Eysani kréstligendin kéyin, uning kiyimlirini élip, tötke bölüp, herbir leshker bir ülüshtin élishti; ular hem ichidiki uzun köngleknimu élishti; lékin bu könglek tikilmigen, üstidin ayighighiche bir pütün toqulghanı. ■ ²⁴ Shuning üçün leshkerler bir-birige:

– Buni yirtmayli, belki chek tartishayli, kimge chiqsa shu alsun, – déyishti.

Bu ishlar muqeddes yazmılardiki munu sözler emelge ashurulush üçün yüz berdi: –

«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti,
Méning könglikimge érishish üçün chek tashlashti».
Derweqe, leshkerler shundaq qilishı. □ ■

□ **19:12** «Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz!» – «Qeyser» Rim impérorining unwanı. «Qeyserning dosti» – bu mexsus bir unwan idi. Pilatus belkim ming teslikte shu alahide unwan'gha érishken bolushi mumkin. U yene shundaq yuqiri unwandin mehrum bolushtin intayin qorqatti. ■ **19:12** Ros. 17:7.

□ **19:14** «u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq küning altinchi saiti etrapida idi» – mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. Bu kündiki héyt «Chagigah» dep atilatti («Qan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 we 18ni körüng). «Altinchi saet» bashqa izahatirimızda éytqinimizdek, Rim waqtını körsitidu. Bu etigen saet alte idi. ■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luqa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luqa 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luqa 23:38. ■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:34. □ **19:24** «Méning könglikim» – bashqa birxil terjimisi: «méning chapinim». Zeburda («Zeb.» 22:18) ibraniy tili boyiche «chapan» yaki «könglek»ni körsitidu. «Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, méning könglikimge érishish üçün chek tashlashti» – «Zeb.» 22:18. ■ **19:24** Zeb. 22:18

²⁵ Eysaning kréstinig yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti. □ ■ ²⁶ Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp, anisigha:

– I xanim, mana séning oghlung! – dédi.□

²⁷ Andin u bu muxlisqa:

– Mana séning anang! – dédi.

Shundin étibaren, u muxlis uni özining öyide turghuzdi.

Eysaning ölümi

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49

²⁸ Andin Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmildiki bésharet emelge ashurulush üçün):

– Ussap kettim! – dédi.□ ■

²⁹ U yerde sirke sharab bilen toldurulghan bir koza bar idi. Ular bir parche bulutni sirke sharabqa chilap, bir lépekgül gholigha baghlap, Eysaning aghzigha tenglidi. ³⁰ Eysa sirke sharabni ichkendin kéyin:

– Tamam boldi! – dédi-de, béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi.□

Eysaning biqinigha neyze sanjilishi

³¹ U küni *ötüp kétish héytining* teyyarliq küni bolghachqa, kréstlen'genlarning jesetlirini shabat künde kréstte qaldururmasliq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetlirini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi. □ ³² Shuning bilen leshkerler béríp Eysa bilen bille kréstlen'gen birinchi andin ikkinchi ademning putlirini chaqti. ³³ Lékin Eysagha kelgende, uning alliqachan ölgenlikini kördi, shuning bilen uning putini chaqmidi. ³⁴ Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti.□

³⁵ Buni körgüchi silerning ishinishinglar üçün guwahliq béridu; körgüchining guwahliqi heqtur, u özining éytqanlirini heq dep bilidu. ³⁶⁻³⁷ Bu ishlarning hemmisi muqeddes yazmilarda: «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» we yene bir bésharete: «Ular

□ **19:25** «Eysaning kréstinig yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti» – bu ayetni «Mat.» 27:56 bilen birleshtürüp qarighanda, «Eysaning anisining singlisi», yeni Meryemning singlisi bolsa Zebediynig ayali, shundaqla rosullardin Yuhanna bilen Yaqupning anisi bolush mumkinchiligi bardur. «Mar.» 15:40de u «Salomi» dep atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luqa 23:49. □ **19:26** «Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp...» – «özi söyidighan muxlisi» belkim bu bayanning muellipi Yuhanna bolushi mumkin. «Kirish söz»imizni körüng. □ **19:28** «Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmildiki bésharet emelge ashurulush üçün): – Ussap kettim! – dédi» – «Zeb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni körüng. ■ **19:28** Zeb. 22:15; 69:21. □ **19:30** «Eysa... béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi» – Eysa «béshini töwen chüshürdi» andin, «rohini tapshurup berdi». Adettiki adem bolsa, awwal «rohini béridu» andin «béshini töwen chüshüridu». Démek, Eysa özi ölüşining deqiqisini talliwaldi, özlükidin öldi (10:17-18ni körüng). □ **19:31** «U küni ötüp kétish héytining teyyarliq küni bolghachqa,...» – mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti). 14-ayet we izahatini körüng. Yuqirida éytqanimizdek, «pétir nan héyti»ning birinchi küni «shabat küni» dep hésablinatti. Shuningdek bu küni adettiki bir shabat küni (heptining yettinchi küni, yeni shenbe küni) bolghan buloshimu mumkin. Ikki tereptin «shabat» küni bolghachqa, belkim «ulugh kün» déyilishi mumkin idi. «kréstlen'genlarning jesetlirini shabat künde kréstte qaldururmasliq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetlirini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi» – «Qan.» 21:22-23 we «Yeshua» 8:29de Yehudiy xelqi üçün békitilgen qanun boyiche, ölüm jazasi bérilgen birsining jesiti tüwrük yaki derexke kechkiche ésiqliq turmasliqi kérek idi; bolmisa «zémninglar napak bolidu» dep békitilgen. Kréstke tartilghanlar bezi waqitlarda ikki-üch kün ésilghandin kéyinla öletti. Eger putiliri sunulghan bolsa, köksini toluq kötürmelisliki tüpeylidin nepes alalmay tézla öletti. □ **19:34** «Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti» – «1Yuh.» 5:6-8ni körüng. «Qan we su»ning teng chiqishi ademning heqiqiy ölgenlikini körsitidu.

özliri sanjighan ademge qaraydu» dep aldin éytilghanlarni emelge ashurush üçün yüz berdi. □ ■

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56

³⁸ Bu ishlardin kéyin, Arimatiyalıq Yüsüp Pilatustin Eysaning jesitini élip kêtishni telep qildi (Yüsüp Eysaning muxlisiridin idi, lékin Yehudiylardin qorqqini üçün buni mexpiy tutatti); Pilatus ruxset berdi, shuning bilen Yüsüp bérip Eysaning jesitini élip ketti. ■ ³⁹ Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodimmu murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip, *uning bilen bille* keldi. □ ■ ⁴⁰ Ikkiylen Eysaning jesitini Yehudiylarning depne qilish aditi boyiche dora-dermanlarni chéchip, kanap rextler bilen orap képenlidi. ⁴¹ Eysa kréstlen'gen yerde bir bagh bolup, baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi. □ ⁴² Bu Yehudiylarning héytining teyyarlıq küni bolghachqa hem bu yerlik yéqin jayda bolghanlıqi üçün, ular Eysani shu yerlikke qoydi. □

20

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

¹ Heptining birinchi küni tang seher, Magdallıq Meryem qebrige bardı we qebrining aghzidiki tashning éliwétılgenlikini kördi. □ ■ ² Shunga u yügürginiche kélip Simon Pétrus we Eysa söygen héliqi muxlisning yénigha kélip, ulargha:
– Ular Rebni qebridin yötkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq! – dédi. □ ■
³ Pétrus bilen héliqi muxlis tashqirigha chiqip, qebrige qarap yol aldi. ■ ⁴ Ikkiylen teng yügürüp mangdi, lékin héliqi muxlis Pétrustin téz yügürüp, qebrige birinchi bolup yétip bardı. ⁵ U éngiship ichige qarap, kanap képenlerning u yerde yéyiqliq turghanlıqini kördi, lékin ichkirige kirmidi. ■ ⁶ Uninggha egiship kelgen Simon Pétrus yétip kélip, qebrige kirdi we u yerde yéyiqliq turghan kanap képenlerni, ⁷ shundaqla Eysaning béshigha oralghan yaghliqnımu kördi. Yaghliq képenler bilen bir yerde emes, belki ayrim yerde yögeklık turatti. ■

□ **19:36-37** «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» – «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Chöl.» 9:12, «Zeb.» 34:20. «Ular özliri sanjighan ademge qaraydu» – «Zek.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Chöl. 9:12; Zeb. 34:20; Zek. 12:10. ■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 12:42. □ **19:39** «Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim» – «Yh.» 3:1-15ni körüng. «murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip,...» – shu chaghdiki «jing» belkim 0.325 kilogram idi, shunga dora-dermanlar 32 kiloche idi. ■ **19:39** Yuh. 3:1; 7:50. □ **19:41** «baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi» – Injildiki bashqa bayanlardin éniqi, bu qebre (yerlik) tash öngkür idi. «Héchkim shu yerge qoyulmighan» bolghachqa, shu yer Tewrat qanuni boyiche pütünley «pakiz bir jay» (héch ölük tégip baqmighan) dep hésablinatti. □ **19:42** «Yehudiylarning héytining teyyarlıq küni bolghachqa,...» – «héyt» bolsa «pétir nan héyti». Uning birinchi küni bilen shabat küni oxshashla shu küni kech saet 6-de bashlinatti, shunga tézrek depne qilinish kérek idi. □ **20:1** «heptining birinchi küni» – yeni yekshenbe küni. «Magdallıq Meryem... qebrining aghzidiki tashning éliwétılgenlikini kördi» – qebre öngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1. □ **20:2** «Ular Rebni qebridin yötkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq!» – mushu ayettiki «biz» ispatlayduki, Injildiki bashqa «bayanlar»da éytilghandek, eslide Meryem bilen bille yene bashqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni körüng). ■ **20:2** Yuh. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yuh. 19:40. ■ **20:7** Yuh. 11:44.

⁸ Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi □
⁹ (chünki ular uning ölümündin qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmilardiki bésharetni téxiche chüshenmeytti). □ ■ ¹⁰ Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti. □

Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi

Mar. 16:9-11

¹¹ Emma Meryem bolsa qebrining sirtida turup yighlawatatti. U yighlap turup qebrining ichige éngiship qariwidi, ■ ¹² mana aq kiyim kiygen ikki perishte turatti; ularning biri Eysaning jesiti qoyulghan yerning bash teripide, yene biri ayagh teripide olturatti.

¹³ Ular Meryemdin:

– Xanim, némishqa yighlaysen? – dep soridi.

– Rebbimni élip kétiptu, uni nege qoyghanliqini bilelmeywatimen, – dédi u ulargha.

¹⁴ U shu sözlerni qilipla, keynige buruluwidi, Eysaning shu yerde turghanliqini kördi. Lékin u uning Eysa ikenlikini bilmidi. ■

¹⁵ Eysa uningdin – Xanim, némishqa yighlaysen, kimni izdeysen? – dep soridi.

Meryem uni baghwen shu, dep oylap:

– Teqsir, eger uni siz shu yerdin yökkiwetken bolsingiz, qeyerge qoyghanliqingizni éytip bergeysiz. Men uni élip kétimen, – dédi.

¹⁶ Meryem! – dédi Eysa uninggha.

Meryem burulupla, ibraniy tilida:

– Rabboni! – dédi (bu söz «ustaz» dégen menide).

¹⁷ Eysa uninggha: – Manga ésilmighin! Chünki men téxi atamning yénigha chiqmidim. Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni méning Atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, – dep yetküzgin, dédi. □ ■

¹⁸ Shuning bilen Magdalliq Meryem muxlislarning yénigha bérip, ulargha: «Rebni kördüm!» dédi we shundaqla Eysa özige éytqan u sözlerni ulargha yetküzdi. ■

Eysaning muxlisirigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49

¹⁹ Shu küni kechte, yeni heptining birinchi küni kechte, Yehudiylardin qorqqanliqi üçün muxlislar yighilghan öyde ishiklirini him taqiwalghanidi; shu waqitta, Eysa kélip ularning otturisida *körünüp*, öre turghan halda ulargha:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! – dédi. □ ■ ²⁰ Buni dep, qollirini we biqinini ulargha körsetti. Shuning bilen muxlislar Rebni körginidin shadlandi. ■ ²¹ Shunga Eysa

□ **20:8** «Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi» – «héliqi muxlis» (Yuhanna) némige ishendi? U shu képenlerni we yaghliqning shundaq retlik qoyulghanliqini körüp, Eysaning jesitini héchkim oghrilimidi, belki u choqum ölümündin tirildi, dep ishendi. □ **20:9** «uning ölümündin qayta tirilishi..» – grék tilida «uning ölgenlerning arisidin tirilishi...». «uning ölümündin qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmilardiki bésharet...» – biz bashqa yerlerde körsetkinimizdek, Tewrat-Zeburda Mesihning ölümündin tirilishini körsitidighan nurghun bésharetler bardur. ■ **20:9** Zeb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35. □ **20:10** «Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti» – «öz turalghulirigha» grék tilida «özliriningkige» yaki «özliriningkilerge». ■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luqa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17** «Eysa uninggha: – Manga ésilmighin!.. dédi» – «manga ésilmighin!» yaki «manga qol tegküziwerme». Kéyinki sözler buning menisining «ésilmighin» ikenlikini éniq körsitidu. «Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu atanglarning, yeni méning atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, – dep yetküzgin» – Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi toghruluq we uninggha éytqan bu muhim sözliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **20:17** Zeb. 22:22; Mat. 28:10; Yuh. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luqa 24:9. □ **20:19** «Silerge xatirjemlik bolghay» – ibraniy tilida «Shalom eleyqum!» dégen söz bilen ipadilididu, ereb tilida «essalamueleykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luqa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yuh. 16:22.

ulargha yene:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! Ata méni ewetkinidek, menmu silerni ewetimen, – dédi.■

²² Bu sözni éytqandin kéyin, u ularning üstige bir püwlep:

– Muqeddes Rohni qobul qilinglar. ²³ Kimning gunahlrini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlrini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu! – dédi.□ ■

Eysaning Tomasqa körünüshi

²⁴ Emma on ikkiylenning biri, yeni «qoshkézek» dep atalghan Tomas Eysa kelgende ularning yénida emes idi. □ ²⁵ Shunga bashqa muxlislar uninggha:

– Biz Rebni kördüq! – déyishti. Lékin Tomas ulargha:

– Uning qollirida mixlarning izini körmigüche, mixlarning izigha öz barmiqimni we biqinigha öz qolumni tiqip baqmighuche, hergiz ishenmeymen, – dédi.

²⁶ Sekkiz kündin kéyin, muxlislar yene shu öy ichide jem bolghanda, Tomasmu ular bilen bille idi. Ishikler taqaqliq tursimu, Eysa kélip ularning arisida turup:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! – dédi. ²⁷ Andin u Tomasqa:

– Barmiqingni bu yerge tegküzüp, qollirimgha qara. Qolungni uzitip, biqinimgha tiqip, gumanda bolmay, ishen'güchi bolghin! – dédi.■

²⁸ Tomas uninggha: – Méning Rebbim hem méning Xudayimsen! – dep jawab berdi.□

²⁹ Eysa uninggha:

– Méni körgenliking üçün ishending. Körmey turup ishen'güchiler bextliktur! – dédi.■

Ushbu kitabning meqsiti

³⁰ Eysa muxlislrining aldida bu kitabta xatirilenmigen bashqa nurghun möjizilik alametlernimu körsetti. ■ ³¹ Lékin mushular silerni Eysaning Mesih, shundaqla Xudaning Oghli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq *uninggha* étiqad qilip, uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi.

21

Eysaning yette muxlisigha körünüshi

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Tibériyas déngizining boyida muxlislrigha yene bir qétim köründi. Uning bu qétimqi körünüshi mundaq boldi:□ ² Simon Pétrus, «qoshkézek» dep atalghan Tomas, Galiliyediki Kanaliq Nataniyel, Zebediyning oghulliri we bashqa ikki muxlis bille idi.■ ³ Simon Pétrus: Men béliq tutqili barimen, – dédi.

■ **20:21** Yesh. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luqa 4:18; Yuh. 17:18. □ **20:23** «Kimning gunahlrini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlrini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!» – bu rosullarning kishilerning gunahini toluq kechürüm qilish hoquqi bar, dégenlik emes. Undaq hoquq peqet Xudaghila tewedur. «Mat.» 16:19 we 18:18ni körüng. Bizningche, bu «gunahlarni kechürüm qilish» jamaetning tertipige baghliqtur. Éghir gunah sadir qilghan étiqadchilar jamaetke qatnishiweremdu? Rebbimiz «Mat.» 18:15-20de bu mesile toghruluq emr béridu; bu emr boyiche jamaetning gunah sadir qilghan emma towa qilmighan qérindashlrini jamaettin chiqirish hoquqi bardur. «Korintliqlargha (1) we (2)»diki «qoshumche söz»imizni körüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 toghruluq chüshendürüshimizni körüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18. □ **20:24** ««qoshkézek» dep atalghan Tomas» – grék tilida ««Didimus» dep atalghan Tomas». ■ **20:27** 1Yuh. 1:1. □ **20:28** «Méning Rebbim hem méning Xudayimsen!» – grék tilida «Méning Rebbim hem méning Xudayim!». Hazir barliq muxlislar Mesihning toluq salahiyitini tonup yetkenidi. ■ **20:29** 1Pét. 1:8. ■ **20:30** Yuh. 21:25. □ **21:1** «Tibériyas déngizi» – Galiliyede bolup, «Galiliye déngizi» we «Xinneseret köli» depmu atilidighan chong köldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yuh. 1:46.

Köpchilik:

Bizmu sen bilan bille barimiz, — déyishti.

Ular tashqirigha chiqip, kémige olturdi, lékin shu bir kéche héchnerse tutalmidi. ⁴ Tang atay déginide, Eysa qirghaqta turatti, biraq muxlislar uning Eysa ikenlikini bilmidi.

⁵ Shunga Eysa:

— Balilar, silerde yéğüdek bir nerse yoqqu? — dep soridi.

— Yoq, — dep jawab berdi ular. □

⁶ Eysa ulargha — Torní kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler, — dédi.

Shuning bilan ular torni *shu yaqqa* tashlap, shundaq köp béliq tuttiki, hetta torni tartip chiqirilmay qaldi. □ ■ ⁷ Eysa söygen muxlis Pétrusqa:

— Bu Rebqu! — dédi.

Simon Pétrus uning Eysa ikenlikini anglap, tonini özige yögep (chünki *bélining asti* yalin-gach idi) özini déngizgha tashlidi. ■ ⁸ Qirghaqtin anche yiraq emes bolup, texminen ikki yüz gez yiraqliqta bolghachqa, qalghan muxlislar béliq bilen tolghan torni tartip kichik kémisi bilan qirghaqqa keldi. □ ⁹ Ular qirghaqqa chiqqanda, shaxardin yéqilghan, üstide béliq qoyuqluq gülxanni we nanni kördi. ¹⁰ Eysa:

— Emdi tutqan béliqinglardin ekélinglar, — dédi. ■

¹¹ Simon Pétrus *kémige* chiqip, torni qirghaqqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemi bir yüz ellik üç béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilan, tor yirtilmighanidi. □ ¹² Eysa:

— Kélinglar, nashta qilinglar, — dédi. Muxlislarning ichidin héchkim uningdin:

— Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi. □

¹³ Eysa nanni ekilip ulargha berdi hem béliqlarnimu shundaq qildi. ¹⁴ Mana bu Eysaning ölgendin kéyin tirilip, özini muxlisirigha üçinchi qétim ayan qilishi idi. □

Eysaning Pétrusning Özidin üç qétim ténishidin kéyin uni eslige keltürüshi

¹⁵ Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:

— Yunusning oghli Simon, sen méni bulardinmu chongqur söyemsen? — dep soridi.

— Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni sen bilisen! — dédi Pétrus.

Eysa uninggha:

Undaқта, qozilirimni otlitip baq! — dédi. □

¹⁶ U ikkinchi qétim yene uningdin:

— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.

□ **21:5** «silerde yéğüdek bir nerse yoqqu?» — grék tilida «béliq tutunglarmu?» dégenni puritidu. □ **21:6** «Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler» — Galiliye déngizidiki béliqlar kündüzi déngiz astigha chüshüwalidighini tüpeylidin, shu waqıtta béliq tutush zadi mumkin emes idi. ■ **21:6** Luqa 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yuh. 13:23; 20:2. □ **21:8** «texminen ikki yüz gez» — yüz métrdek. ■ **21:10** Luqa 24:41. □ **21:11** «Béliq shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi» — buning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **21:12** «Muxlislarning ichidin héchkim uningdin: — Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi» — Reb Eysa ulargha tonush bolghan qiyapettin bashqa birxil qiyapette ulargha körün'gen bolsa kérek. □ **21:14** «Eysaning ölgendin kéyin tirilip» — grék tilida «Eysaning ölgenler ichidin tirilip,...». «özini muxlisirigha üçinchi qétim ayan qilishi» — belkim on bireylenning jem bolghan waqıtta ulargha nisbeten üçinchi qétimqi körünüşini körsitidu. □ **21:15** «Yunusning oghli Simon» — «Yunus» — grék tilida we ibraniy tilida «Yonah» (erebche «Yunus»). Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» déyilidu. «méni bulardinmu chongqur söyemsen» — mushu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningche eyni yerde turghan bashqa muxlislarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. «méning séni söyidighanliqimni sen bilisen!» — «söyidighanliqim» mushu yerde adette «dost tutush» dégen bir péil bilan ipadilinidu. Bu sözning menisi grék tilidiki «söyüş»tin ajiz bolghachqa, bezi alimlar Pétrusning sözi «méning sanga bolghan muhebbitimni «söyüş» dégili bolmaydu, peqet «dost tutush» dégili bolidu» dégendek kichik péilliqni bildüridu yaki bolmisa Pétrusning özining Eysagha bolghan muhebbitige gumani barliqini bildüridu, dep qaraydu. Biz bu közqarashqa qayilmiz.

Pétrus yene:

– Shundaq, Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen, – dédi.

Eysa uninggha:

– Undaqa, qoylirimni baq, – dédi. □

¹⁷ Üchinchi qétim uningdin yene:

– Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? – dep soridi.

Pétrus Eysaning üçinchi qétim özidin: «Méni söyemsen?» dep sorighanliqigha köngli yérim bolup:

– Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen, – dédi.

Eysa uninggha:

– Undaqa, qoylirimni otlat. □ ■ ¹⁸ Berheq, berheq, sangha shuni éytip qoyayki, yash waqtingda bélingni özüng baghlap, qeyerge baray déseng shu yerge mangatting; lékin yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu, – dédi. □ ■

¹⁹ Eysa bu sözni Pétrusning qandaq ölüş arqiliq Xudagha shan-sherep keltüridighanliqini éniq bildürüş üçün éytti. Andin, uninggha yene:

– Manga egeshküchi bolghin, – dédi. ■

²⁰ Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi (bu muxlis kechlik tamaqta Eysaning quchiqigha yölinip: «I Reb, séni tutup bérighan kimdu?» dep sorighan muxlis idi). □ ■ ²¹ Pétrus uni körüp, Eysadin:

– I Reb, bu adem kéyin qandaq bolar? – dep soridi.

²² Eysa uninggha: – Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?! Manga egeshküchi bolghin, – dédi.

²³ Buning bilen qérindashlar arisida «Héliqi muxlis ölmeydu» dégen gep tarqaldi. Lékin Eysa Pétrusqa: «U ölmeydu» démigenidi, belki peqet: «Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?!» dégenidi.

Xatime

²⁴ Bu ishlargha guwahliq bergüchi hemde bu ishlarni xatiriligüchi ene shu muxlistur. Uning guwahliqining heqiqet ikenlikini bilimiz. ■

²⁵ Eysa bulardin bashqa nurghun ishlarnimu qilghanidi; eger ularning hemmisi bir-birlep yézilghan bolsa, méningche yézilghan kitablar pütkül alemning özige sighmaytti! ■

□ **21:16** «...Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen» – «söyidighanliqim» dégen söz -15-ayettikidek «dost tutush» dégen péil bilen ipadilinidu. □ **21:17** «Yunusning oghli Simon, méni söyemsen?» – «söyemsen» – Eysa bu qétim «söyüş»ni bildürüş üçün (15-ayettiki) «dost tutush» dégen péilni ishlitidu. «Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen» – bu ayettiki «söyemsen?» we «söyidighanliqim» ikkisi yuqirida tilgha élin'ghan «dost bolush» dégen péil bilen ipadilinidu. ■ **21:17** Yuh. 16:30. □ **21:18** «yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu» – bezi kona tarixlar boyiche, rosul Pétrus axirda Rebbi Eysadek kréstlen'gen (Rim shehiride). ■ **21:18** Yuh. 13:36; Ros. 12:3; 2Pét. 1:14. ■ **21:19** 2Pét. 1:14. □ **21:20** «Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi..» – yuqirida éytqinimizdek, «Eysa söyidighan muxlis» rosul Yuhannadur. ■ **21:20** Yuh. 13:23; 20:2; 21:7. ■ **21:24** Yuh. 19:35. ■ **21:25** Yuh. 20:30.

Rosullarning paaliyetliri

Muqeddime

¹⁻² I *hürmetlik* Téofilos, men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddesh Roh arqiliq emrlerni tapshurup asman'gha kütürülgen kün'güche bolghan uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi. □ ■

³ U azab-oqubetlerni tartqandin kéyin, ulargha köp ispatlar bilen özining tirik ikenlikini körsetken; u ulargha qiriq kün ichide körün'gen bolup, Xudaning padishahliqigha ait ishlar toghruluq sözlep bergén; ■ ⁴ we ular bilen jem qilin'ghanda mundaq emr qildi: — «Yérusalémdin ayrılmay, siler mendin anglighan, Atining wedisini kütünglar. □ ■ ⁵ Chünki Yehya suda chömüldürgen, lékin siler bolsanglar köp künler ötmey Muqeddesh Rohta chömüldürülisiler.» ■

Eysaning asman'gha kütürülüshi

⁶ Rosullar *uning bilen* jem qilin'ghanda, uningdin: — I Reb, sen mushu waqitta Israilning padishahliqini eslige keltürmekchimusen? — dep sorashqa bashlidi. □ ■

⁷ U ulargha mundaq dédi:

— Ata Öz hoquqigha asasen békitten waqit-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq. □ ■

⁸ Biraq Muqeddesh Roh üstünglarga chüshkende siler küch-qudretke ige bolisiler, Yérusalém, pütün Yehudiye we Samariye boyiche hem jahanning chetlirigiche manga guwahchi bolisiler. ■

⁹ U bu sözlerni qilip bolup, ular qarap turghanda kütürüldi, bir parche bulut uni arigha aldi-de, u ularning neziridin ghayib boldi. ■ ¹⁰ U asman'gha kütürülgende, ular közlerini kökke tikip qarashqanda, mana tuyuqsiz ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup: □ ■

¹¹ — Ey Galiliyelikler, némishqa öre turghininglarche asman'gha qarap qaldinglar? Siler silerdin ayrilip ershke kütürülgen shu Eysaning asman'gha qandaq kütürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu, — dédi. □ ■

Yehudaning ornigha Mattiyasning tallinishi

¹² Andin ular Yérusalémgha yéqin, uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghidin Yérusalémgha qaytip keldi. □ ¹³ Ular sheherge kirip, özliri turuwatqan öyning üstünki

□ **1:1-2** «...men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddesh Roh arqiliq emrlerni tapshurup asman'gha kütürülgen kün'güche bolghan uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi» — démek, «Luqa» dégen kitabta «uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi» xatirlinidu; «Rosullarning paaliyetliri»de bolsa Eysaning «barliq emelliri hem barliq telim bérishliri»ning dawami xatirlinidu. ■ **1:1-2** Luqa 1:1-3; Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 20:21; Ef. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4** «Atining wedisi» — Muqeddesh Roh, elwette. ■ **1:4** Luqa 24:48, 49; Yuh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6** «mushu waqitta Israilning padishahliqini eslige keltürmekchimusen?» — yaki «mushu waqitta padishahliqni Israilgha qayturamsen?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7** «Ata Öz hoquqigha asasen békitten waqit-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq» — «ata» mushu yerde Xudani körsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yesh. 2:3; Luqa 24:48; Yuh. 15:27; Ros. 2:4,32; Ez.11:23; Zek.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luqa 24:51. □ **1:10** «ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup...» — bu «adimler» perishtiler bolsa kérek. ■ **1:10** Mat. 28:3. □ **1:11** «Siler silerdin ayrilip ershke kütürülgen shu Eysaning asman'gha qandaq kütürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu» — «Dan.» 7:13-14, «Zek.» 14:1-3ni körüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zek.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **1:12** «uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghi...» — grék tilida «uningdin shabat künlük bir seper yiraqliqtiki Zeytun téghi...».

gewitidiki bir öyge chiqti. Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we *yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi*. □ ¹⁴ Bular bir jan bir dil bolup üzöldürmey bérilip dua-tilawet qilishti; bu ishta bir yerge jem bolghanlardin birqanche ayal, jümlidin Eysaning anisi Meryem hemde Eysaning inilirimu bar idi.■

¹⁵ Shu künlerning biride, Pétrus qérindashlar otturisida öre turup (jem bolushqanlar bir yüz yigirmige yéqin idi) mundaq dédi:

¹⁶ — Qérindashlar, Eysani tutqanlarga yol bashlighuchi bolghan Yehuda heqqide Muqeddes Rohning burun Dawut arqiliq aldin éytqan muqeddes yazmilardiki sözliri emelge éshishi muqerrer idi. □ ■ ¹⁷ Chünki *Yehudamu* arimizdin biri hésablan'ghan we *Xudaning* bu xizmitidin nésiwisi bar idi ■ ¹⁸ (u qilghan qebihlikning in'amidin érishken pulgha bir parche yer sétiwalghanidi, u shu yerde béshichilap yiqilip, üçey-qérini chuwalup ketti; ■ ¹⁹ bu ish pütkül Yérusalémdikilerge melum bolup, ular u yerni öz tili bilen «Haqeldema» dep atashti. Buning menisi «qan tökülgen yer» dégenliktur) ■ ²⁰ Chünki Zeburda *Yehudagha qaritilghan* munu sözler pütülgen: —

«Uning turalghusi chölge aylansun,
Uningda héch turghuchi bolmisun!»

We: —

«Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!» □ ■

²¹⁻²² Shuning üçün, Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üçün, bir kishini tallishimiz kérek. Bu kishi Eysa arimizda yürgen künlérde, Yehya *peyghem-berdin* chömüldürüshni qobul qilghan kündin bashlap taki asman'gha kütürülgen kün'giche biz bilen bashtin-axir bille bolghan kishilerdin bolushi kérek, — dédi. □ ■

²³ Shuning bilen ular Yüsüp (yene Barsabas depmu atalghan, yene bir ismi Yustus) bilen Mattiyas dégen ikki kishini békitip, mundaq dua qilishti:■

²⁴⁻²⁵ — Sen, i hemme ademning qelbini bilgüchi Perwerdigar! Yehuda téyilip bu xizmet we rosulluqtin mehrum bolup özige xas bolghan yerge ketti. Emdi u tashlap qoyghan xizmet we rosulluqning nésiwisige ige bolushqa bu ikkiylendin qaysisini tallighanliqingni körsetkeysen!■

²⁶ Andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilen u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi.□

2

Muqeddes Rohning étiqadchilargha kélishi

□ **1:13** «Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we *yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi*» — grék tilida «Shu yerde Pétrus bilen Yuhanna we Yaqup bilen Andiriyas, Filip we Tomas, Bartolomay we Matta, Alfayning oghli Yaqup we «milletperwer» Simon we *yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi*». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16** «Dawut arqiliq aldin éytqan...» — grék tilida «Dawutning aghzi arqiliq aldin éytqan...». ■ **1:16** Zeb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yuh. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luqa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20** «Uning turalghusi chölge aylansun, uningda héch turghuchi bolmisun!» — «Zeb.» 69:25. «Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!» — «Zeb.» 108:8. ■ **1:20** Zeb. 69:25; 109:8. □ **1:21-22** «Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üçün, bir kishini tallishimiz kérek» — démek, Yehudaning ornigha «guwaqlaq bérish» üçün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3. ■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Weh. 2:23. □ **1:26** «andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilen u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi» — «on ikkinchi rosul» dégen téma toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

¹ Emdi «orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda, bularning hemmisi Yérusalémda bir yerge jem bolghanidi. □ ■ ² Asmandin tuyuqsiz küchlük shamal soqqandek bir awaz anglinip, ular olturuwatqan öyni bir aldi. ³ Ot yalqunidek tillar ulargha körünüp, ularning herbirining üstige tarqilip qondi. ⁴ Ularning hemmisi Muqeddes Rohqa toldurulup, Roh ulargha söz ata qilishi bilen ular namelum tillarda sözligili turdi. ■

⁵ U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu Yérusalémda turuwatqanidi. □ ⁶ Emdi *étiqadchilarning* bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti hemde *étiqadchilarning* özliri turushluq jaydiki tillarda sözlishiwatqanliqini anglap, téngirqap qélishiti. □ ⁷ Ular heyran bolup teejjüplinip:

— Qaranglar, sözlishiwatqanlarning hemmisi Galiliyeliklerghu? ⁸ Qandaqlarche ularning bizning ana yurtimizdiki tillirimizda sözlishiwatqanliqini anglawatqandimiz? ⁹ Arimizda Partiyalar, Médialar, Élamlar, shundaqla Mésopotamiye, Yehudiye, Kapadokiya, Pontus, Asiya, ¹⁰⁻¹¹ Frigiye hem Pamfiliye, Misir, Liwiyening Kurinige yéqin jayliridin kelgenler, shuningdek mushu yerde musapir bolup turuwatqan Rim shehiridin kelgenler — Yehudiylar bolsun, Tewrat étiqadigha kirgenler bolsun, Krétlar we Erebler bolsun, hemmimiz ularning Xudaning qilghan ulugh emellirini bizning ana tillirimizda sözlewatqanliqini anglawatimiz! — déyishti.

¹² Ular hang-tang qélip alaqzadilik bilen bir-birige:

— Bu zadi qandaq ishtu? — déyishti.

¹³ Emma beziler:

— Bular yéngi sharab bilen obdanla mest bolup qaptu! — dep mesxire qilishti.

Pétrusning chüshendürüshi, Eysa Mesihni jar qilishi

¹⁴ Emma Pétrus qalghan on bireylen bilen ornidin turup, awazini kötürüp köpchilikke mundaq dédi:

— Ey Yehudiyedikiler we Yérusalémda barliq turuwatqanlar! Bu ish silerge melum bolghayki, sözlirimge qulaq sélinglar! ¹⁵ Bular siler oylichandek mest emes, chünki hazir peqet etigen saet toqquz boldi. □ ¹⁶ Emeliyette bu del Yoél peyghember arqiliq aldin éytilghan shu ishtur:

¹⁷ — «Xuda mundaq dédi:

«Men axirqi künlerde Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;

Silerning oghul-qizliringlar wehiylik bésharet yetküzidu,

Silerning yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;

Silerning qériliringlar alamet chüshlerni köridu; □ ■

□ **2:1** ««orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda,...» — yaki «orma héyt küni emelge ashurulghanda,...». Bu terjime toghra bolsa «orma héyt küni»ning özi birxil bésharet yaki «bésharetlik resim» bolidu. «Lawiyalar»diki «qoshumche söz»imizdiki «héytlar» toghruluq mezmunni körüng. «Orma héyt» — «ötüp kétish héyti»din keyinki ellikinchi küni kélidighan héyt, shunglashqa bezi waqitlarda grék tilida «Ellikinchi kündiki héyt» («péntekost») dep atilidu (belkim Mayning béshi etrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Qan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luqa 3:16; Yuh. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5** «U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu Yérusalémda turuwatqanidi» — mushu erler belkim héytni tebrikleshke kelgenidi. □ **2:6** «Emdi étiqadchilarning bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti...» — «awaz» dégen söz toghruluq üç chüshenche bar: (1) 2-ayette tilgha élin'ghan «asmandin (chüshken)... awaz»; (2) terjimizdek, barliq étiqadchilar namelum til bilen Xudani medhiyeligen chong awazi; (3) grék tilida bezi waqitta «awaz» dégen söz «xewer»ni bildürgechke, mushu yerdiki «awaz» «nurghun ademlerning tuyuqsiz köp tillarda sözlishiwatqanliqi toghrisidiki xewer»ni bildürüshimu mumkin. □ **2:15** «hazir peqet etigen saet toqquz boldi» — Yehudiylarning waqit ölchimi boyiche «künning üçinchi saiti». □ **2:17** «Men axirqi künlerde Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen» — «axirqi künler» yaki «axir zaman» adette Injil dewrining özini körsitidu; démek, Mesihning birinchi qétim dunyagha kélishidin tartip ikkinchi qétim kélishigiche bolghan waqitni körsitidu. «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **2:17** Yesh. 44:3; Ez. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zek. 12:10; Luqa 2:36; Yuh. 7:3; Ros. 10:45; 21:9.

18 Berheq, shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen, ular bésharet yetküzidu.□

19 Men yuqirida asmanlarda karamet ishlar, töwende, zéminda möjizilik alametlerni, Qan, ot, is-tütek tüwrüklerini körsitimen.

20 Rebning ulugh hem karamet-shereplik küni bolmighuche, Quyash qarangghuluqqa, Ay qan'gha aylandurulidu.■

21 Hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki, Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu».□ ■

22 Ey Israillar, mushu sözlerni anglanglar. Nasaretlik Eysa bolsa, Xuda aranglarda u arqiliq körsetken qudretlik emeller, karametler we möjizilik alametler bilen silerge testiqlighan bir zat – bu ishlar hemminglarga melum – 23 u kishi Xudaning békitken meqsiti we aldin'ala bilishi boyiche satqunluqqa uchrup tutup bérilgendin kéyin, siler uni Tewrat qanunisiz yürügen ademlerning qoli arqiliq kréstlep öltürgüzdünglar. □ ■ 24 Lékin Xuda uni ölümning azablarning ilkidin azad qilip qayta tirildürdi. Chünki ölümning uni tutqun qilishi hergiz mumkin emes. ■ 25 Dawut *Zeburda* u toghruluq mundaq aldin éytqan:

«Men Perwerdigarni herdaim köz aldında körüp kéliwatimen; U ong yénimda bolghachqa, Men hergiz tewrenmeymen.■

26 Shunga méning qelbim xushallandi, Méning tilim shadlinip yayridi; Méning ténim ümid-arzu ichide turidu;

27 Chünki Sen jénimni tehtisarada qaldurmaysen, Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchunggha chirishlerni körgüzmeysen.

28 Sen manga hayat yollirini körsetkensen; Huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen».□ ■

29 Qérindashlar, men atimiz *padishah* Dawut toghruluq héch ikkilenmey shuni éytimenki, u öldi we uning qebrisi бүгүнкү күн'giche arimizda bar. ■ 30 Emdi u peyghember bolup, Xudaning uning textige olturushqa öz pushtidin bireylenni turghuzushqa qesem bilen wede bergenlikini biletti. □ ■ 31 U Mesihning *ölgendin kéyin* tirildürüldighinini aldin'ala körüp yetken we bu munasiwet bilen Mesihning tehtisarada qaldurulmaydighinini we téning chirimeydighinini tilgha alghan. ■ 32 Xuda del bu Eysani ölümdin tirildürdi, we hemmimiz bu ishning guwahchilirimiz. ■ 33 U Xudaning ong yénida shan-sherep ichide olturghuzulup, shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilip, hazir körüwatqan hem anglawatqanliringlarni töküp *bizlerge* chüshürdi. □ ■ 34-35 Chünki Dawut özi ershke chiqqan emes; lékin u munu sezlerni *Zeburda* éytqan: –

□ 2:18 «shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen...» — «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 2:20 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Weh. 6:12-13 □ 2:21 «...hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki, Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu» — (17-21-ayet) «Yo.» 2:28-ün32ni körg. ■ 2:21 Yo. 2:30-32; Rim. 10:13. □ 2:23 «Tewrat qanunisiz yürügen ademler»... — mushu yerde yat ellikler, bolupmu rimliqlarni körsitidu. ■ 2:23 Ros. 4:28; 5:30. ■ 2:24 Ros. 10:40. ■ 2:25 Zeb. 16:8-11. □ 2:28 «...Sen manga hayat yollirini körsetkensen; huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen».» — (25-28-ayet) «Zeb.» 16:8-11ni körüng. ■ 2:28 Zeb. 16:8-11. ■ 2:29 1Pad. 2:10; Ros. 13:36. □ 2:30 «öz pushtidin bireylen...» — grék tilida «uning chatiriqidin chiqqandin bireylen...». ■ 2:30 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Luqa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8. ■ 2:31 Zeb. 16:10; Ros. 13:35. ■ 2:32 Yuh. 15:27; Ros. 1:8. □ 2:33 «shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilip,...» — yaki «shundaqla Atidin Muqeddes Roh ata qilish wedisini tapshuruwélip,...». ■ 2:33 Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9.

«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —
«Men séning dühmenliringni textipering qilmighuche,
Méning ong yénimda olturghin!»» □ ■

³⁶ Shuning üçün, pütkül Israil jemetidikiler shuni qet'iy bilsunki, Xuda siler kréstligen del ushbu Eysani hem Reb hem Mesih qilip tiklidi!».

³⁷ Bu sözler anglighanlarning yürükige sanjilghandek qattiq tegken bolup ular Pétrus we bashqa rosullardin:

— I qérindashlar, undaqta biz néme qilishimiz kérek? — dep sorashti. ■

³⁸ Pétrus ulargha: — Towa qilinglar, herbiringlar Eysa Mesihning namida gunahlir-
inglarning kechürüm qilinishi üçün chömüldürüşni qobul qilinglar we shundaq qil-
sanglar Xudaning iltipati bolghan Muqeddes Roh silerge ata qilinidu. ³⁹ Chünki bu
wede silerge we silerning baliliringlarga, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni
Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu. □ ■

⁴⁰ Pétrus yene nurghun bashqa sözler bilen ularni agahlandurup ulargha:

— Siler özünglarni bu iplas dewrdin qutquzunglar! — dep jékilidi. ⁴¹ Shuning bilen
uning sözini qobul qilghanlar chömüldürülüshti. Shu küni *jamaetke* qoshulghanlar üç
mingche kishi idi. ⁴² Ular özlirini izchil halda rosullarning telimige, *étiqadchilarning* birlik-
hemdemlikige, nanni oshtushqa we dualargha béghishlidi. □

Étiqadchilar arisidiki inaqliq

⁴³ We qorqunch ularning herbirining üstige chüshti we rosullarning wasitisi bilen
nurghun karametler we möjizilik alametler yüz berdi. ■ ⁴⁴ Pütün étiqadchilar dawamliq
jem bolup bille yashap, barliqini ortaq tutushti. ■

⁴⁵ Ular mal-mülüklerini sétip, pulini herkimning éhtiyajigha qarap hemmisige teqsim
qilishatti. ■ ⁴⁶ Ular her küni ibadetxana hoylisigha bir niyette jem bolushatti, öy-öylerde
xushal-xuramliq we aq köngüllük bilen ortaq ghizaliniship, nanni oshtup yéyiship, □

⁴⁷ Xudagha medhiye oqushatti; ular pütkül xalayiqning izzitige sazawer boldi. Reb her
küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti. □ ■

3

Pétrus bilen Yuhannaning tokur ademni saqaytishi

¹ Bir küni ibadetxanida dua qilinidighan waqitta, yeni chüshtin kéyin saet üçte, Pétrus
bilen Yuhannamu ibadetxanigha chiqip barghanidi. □ ² Shu peytte bir tughma tokur
ademu bu yerge élip kéliniwatqanidi. Her küni, kishiler uni ibadetxanigha kirgenlerdin
sediqe tilisun dep, ibadetxanidiki «Güzel derwaza» aldigha ekélip qoyatti. ■ ³ U Pétrus

□ **2:34-35** «Perwerdigar **méning Rebbimge éyttiki**: — «Men **séning dühmenliringni textipering qilmighuche**,
Méning ong yénimda olturghin!»» — «Zeb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zeb. 110:1; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 1:13.

■ **2:37** Zek. 12:10; Luqa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39** «**bu wede silerge we silerning baliliringlarga**,
yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige
ata qilinidu» — «bu wede» Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **2:39** Yo. 2:30-32; Ef. 2:13. □ **2:42** «**étiqadchilarning**
birlik-hemdemliki» — bu alahide menide bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem Xuda
bilen bolghan alaqlini, hem étiqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alaqlisini we Xudaning shapaitidin ortaq nésiwe
bolushni bildüridu. «**nan oshtush**» — shübhisizki, ularning Eysaning ölümünü xatirilesh üçün nan oshtushini körsitidu
(«Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni körüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44** Qan. 15:4; Ros. 4:32.

■ **2:45** Yesh. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46** «**ular her küni ... aq köngüllük bilen ortaq ghizaliniship, nanni oshtup**
yéyiship,...» — 2:42diki izahatni körüng. □ **2:47** «**...Reb her küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti**»
— yaki «**...Reb her küni qutquzuluwatqanlarni ularning arisigha qoshatti**». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21. □ **3:1** «**saet**
üchte» — ibraniylarning waqti boyiche «saet toqquzda». ■ **3:2** Yuh. 9:8; Ros. 14:8.

bilen Yuhannaning ibadetxanigha kirip kétéwatqinini körüp, ulardin sediqe tilidi. ⁴ Pétrus bilen Yuhanna uninggha nezirini saldi. Pétrus uninggha:

— Bizge qara! — dédi.

⁵ U ulardin bir nerse kütüp, közlrini üzmeý qarap turatti. ⁶ Biraq Pétrus uninggha:

— Mende altun yaki kümüş yoq; lékin qolumda barini sanga bérey. Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, ornungdin turup mang! — déwidi, ⁷ uni ong qolidin tartip, yölep turghuzdi. U ademning put we oshuq béghishliri shuan küchlendürülüp, ⁸ ornidin des turup méngishqa bashlidi. U méngip we sekrep, Xudagha medhiye oqughan halda ular bilen bille ibadetxana hoylisigha kirdi. ⁹ Barliq xalayiq uning méngip Xudagha medhiye oqughanliqini körüp ¹⁰ uning ibadetxanidiki «güzel derwaza» aldida sediqe tilep olturidighan héliqi adem ikenlikini tonup, uningda yüz berginige heyranuhes bolup dang qétip qélishiti.

Pétrusning ibadetxanida éytqan sözliri

¹¹ *Saqayghan kishi* Pétrus bilen Yuhannagha ching ésilip turuwalghanda, heyran bolushqan barliq xelq ularning yénigha *ibadetxanidiki* «Sulayman péshaywini» dégen yerge yügürüp kélishti. ¹² Bu ehwalni körgen Pétrus xalayiqqa mundaq dédi:

— I Israillar! Bu ishqa némanche heyran bolisiler? Biz xuddi öz küch-kudritimiz yaki ixlasmenlikimizge tayinip bu ademni mangdurghandek bizge némanche tikilip qaraysiler?

¹³ Emeliyette bolsa, ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi Öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan. Biraq siler bol-sanglar uni *rimliqlargha* tutup berdinglar; andin *waliy* Pilatus uni qoyup bérishni höküm qilghandin kéyin, siler Pilatusning aldida uningdin ténip ret qilishtinglar. □ ■ ¹⁴ Mana siler Muqeddes we Heqqaniy Bolghuchidin ténip, uni ret qilip *Pilatustin* uning ornigha bir qatilni qoyup bérishni telep qildinglar. ■ ¹⁵ Shundaq qilip, hayatliqni barliqqa Keltürgüchini öltürdünglar! Biraq Xuda uni ölümdin tirildürdi, biz mana buninggha guwahchidurmiz. □ ■ ¹⁶ Mana uning namigha qilghan étiqad arqiliq, uning nami siler körüwatqan we tonuydighan bu ademge derman kirgüzdi; uning arqiliq bolghan étiqad u kishini köz aldindlarda sellimaza saq-salamat qildi.

¹⁷ Emdi qérindashlar, silerning we shuningdek silerning bashliqliringlarningmu bu ishni gheplette qilghanliqinglarni bilimen. ¹⁸ Lékin Xuda barliq peyghemberlerning aghzi bilen aldin'ala jakarlighanlirini, yeni uning Mesihining azab-oqubet tartidighanliqini shu yol bilen emelge ashurdi. ■ ¹⁹ Shuning üçün gunahinglarning öchürüwétilishi üçün hazir towa qilip yolliringlardin burulunglar! Shundaq qilghanda, insanlarning jénini yéngilanduridighan pesil-künler Perwerdigarning huzuridin chiqip kélidu ■ ²⁰ we u siler üçün aldin tiklen'gen Mesih, yeni Eysani qéshinglarga qaytidin ewetidu. ²¹ Hazirche bolsa, Xudaning desleptiki zamanlardin tartip muqeddes peyghemberlirining aghzi bilen éytqinidek, hemme mewjudatlar yéngilnidighan waqit kelmigüche, ershler uni qobul qilip, uninggha makan bolidu. ²² Musa derweqe mundaq dégenidi: — «Perwerdigar Xudayinglar öz qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghember turghuzidu. Uning silerge éytqan barliq sözlirini anglap, uninggha toluq itaet qilishinglar kérek! ■

■ 3:6 Ros. 4:10. □ 3:13 «ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan» — Mesihning «Perwerdigarning xizmetkari» yaki «Perwerdigarning quli» süpiti ikenliki toghruluq bésharetler «Yesh.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12de körüldü. ■ 3:13 Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40. ■ 3:14 Luqa 23:18. □ 3:15 «Xuda uni ölümdin tirildürdi» — grék tilida: «Xuda uni ölgenlerdin tirildürdi». ■ 3:15 Ros. 1:8; 2:32. ■ 3:18 Yesh. 50:6; 53:5; Luqa 24:27. ■ 3:19 Ros. 2:38. ■ 3:22 Qan. 18:15-16, 19; Yuh. 1:46; Ros. 7:37.

²³ Chünki bu peyghemberning sözini anglimaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu».[□]

²⁴ Derweqe, Samuil *peyghember* we uningdin kéyin kélip bésharetlerni yetküzgen peyghemberlarning hemmisi bu künler toghrisida aldın éytqan. ²⁵ Siler bu peyghemberlarning perzentlirisiler we Xuda ata-bowanglar bilen tüzgen ehding perzentliridursiler — bu ehde boyiche Xuda Ibrahimgha: «Séning nesling arqiliq yer yüzidiki barliq aile-jemetlerge bext-beriket ata qilinidu» dep wede bergen. ■ ²⁶ Shunga Xuda herbiringlarni öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üçün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti.[□]

4

Pétrus bilen Yuhannaning aliy kéngeshmide soraq qilinishi

¹ Pétrus bilen Yuhanna xalayıqqa gep qiliwatqanda, kahinlar, ibadetxana qarawullirining bashliqi we Saduqiylar ularning yénigha kélip qaldi.[□] ² Ular *rosullarning* xalayıqqa telim bérishi, jümlidin «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürülüdu» dep jakarlighini üçün intayin esebiyleshti. [□] ³ Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi, chünki kech kirip qalghanidi.[□] ⁴ Lékin jar qilin'ghan söz-kalamni anglihanlarning köpi étiqad qildi; shuning bilen étiqad qilghan erlerning sanila besh minggha yetti.

⁵ Etisi, *Yehudiylarning kéngeshmisidiki* bashliqlar, aqsaqallar we Tewrat ustazliri Yérusalémnda toplandi. ⁶ Ularning arisida bash kahin Annas, Qayafas, Yuhanna, Iskender we bash kahinning bashqa jemetidikiler bar idi. ⁷ Ular *Pétrus bilen Yuhannani* arisigha turghuzup:

— Siler bu ishni qaysi küch-qudretke tayinip yaki kimning nami bilen qildinglar? — dep soridi.■

⁸ Pétrus Muqeddes Rohqa toldurulghan halda ulargha mundaq dédi:

Xelqning hökümranlıri we Israilning aqsaqalliri! ⁹ Eger biz бүгүн bu tokur ademge körsetken yaxshi emel hem uning qandaq saqaytilghanliqi seweblik soraqqa tartilghan bolsaq, ¹⁰ siler we pütkül Israil xelqi shuni bilsunki, siler kréstligen, emma Xuda ölüm din tirildürgen Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, uning *küch-qudriti* arqiliq bu kishi mushu yerde aldinglarda pütünley saq-salamat turidu!

¹¹ Bu *Eysa* bolsa, *muqeddes yazmilarda pütülgendek*, del siler tamchilar étibarsiz dep tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen tashtur. [□] ■ ¹² Uningdin bashqa héchkimde nijatliq yoq, chünki pütkül asman astida insanlar arisigha teqdim qilin'ghan, Eysadin bashqa bizni qutquzidighan héchqandaq bir nam yoqtur.■

□ **3:23** «...Chünki bu peyghemberning sözini anglimaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu» — (22-23-ayet) «Qan.» 18:15-19). Bu bésharet Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26** «Shunga Xuda herbiringlarni öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üçün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti» — «... uni (Eysani)... awwal silerge ewetti» — démek, Xuda Ibrahim bilen tüzgen ehdisi boyiche Ibrahimning nesli bolghan Eysani «yer yüzidiki barliq ellerge bext-beriket ata qilinishi üçün» ewetkende, uni barliq ellerge ewetishtin awwal Öz Yehudiy xelqige ewetti. □ **4:1** «Saduqiylar» — Yehudiylarning bir mezhipi. Ular toghruluq «tebirler»ni körüng. □ **4:2** «Ular *rosullarning...* «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürülüdu» dep jakarlighini üçün intayin esebiyleshti» — «esebiyleshti» yaki «ghezeplendi». «Ölgenler tirildürülüdu» dégen gep Saduqiylarni intayin ghezeplendürgen bolsa kérek, chünki ular bu nuqtigha qet'iy ishenmeytti. □ **4:3** «Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi...» — «ularni» — Pétrus, Yuhanna we ulargha ésilip ching tutqan, saqaytilghan tokur kishini körsitidu (9-, 10-, 14-ayetni körüng). ■ **4:7** Mıs. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27. □ **4:11** «Bu Eysa bolsa, muqeddes yazmilarda pütülgendek, del siler tamchilar étibarsiz dep tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen tashtur» — «Zeb.» 118:2. ■ **4:11** Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7. ■ **4:12** Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5.

¹³ Pétrus bilan Yuhannaning bu jüritini körgen hökümlar ularning oqumighan adettiki ademlerdin ikenlikini bilip, heyran bolushti; ularning burun Eysa bilan bille bolghanliqinimu bildi. □ ¹⁴ Uning üstige, saqayghan héliqi ademning ularning yénida turawatqanliqini körüp, ular héchqandaq gep yanduralmidi. ¹⁵ Shuning bilan hökümlar ularni kéngeshmidin chiqishqa buyrudi. Andin bir-biri bilan meslihetliship:

¹⁶ – Bularni qandaq qilimiz? Chünki ularning wasitisi bilan xéli körünerlik möjizilik bir alamet yüz bergenliki pütkül Yérusalémdikilergé ayan boldi we biz uni inkar qilishqa amalsizimiz. ■ ¹⁷ Lékin bu ishning xelq ichide téximu keng yéyilip ketmesliki üçün, ulargha bundin kéyin bu ademning namida héchkinge héchnéme démeslikke agah-tehdit salayli! – déyishti.

¹⁸ Shuning bilan ularni chaqirtip, bundin kéyin Eysaning namida héch sözlimeslik yaki telim bermeslikni qet'iy buyrudi. ¹⁹ Lékin Pétrus bilan Yuhanna:

– Xudaning aldida silerge itaet qilish toghrimu yaki Xudaghimu, buninggha özünglar bir néme denglar! ■ ²⁰ Emma biz bolsaq, körgen we anglighanlirimizni éytmay turalmaymiz! – dep jawab berdi.

²¹ Hökümlar bolsa xalayıqtin qorqup, ularni jazalashqa layıq seweb tapalmay, ulargha téximu tehdit sélip, qoyup berdi. Chünki xalayıq bolghan weqe tüpeylidin Xudani ulughlighanidi. ■ ²² Chünki bu saqaytilish möjizilik alamiti körsitilgen kishining yéshi qiriqtin ashqanidi.

Jamaetning bir qelbde, bir rohta dua qilishi

²³ Ular qoyup bérilgendin kéyin, öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip, bash kahinlar we aqsqaqallarning qilghan sözlirini bashtin-axir köpchilikke uqturdi. □ ■ ²⁴ Ular buni anglighanda, awazini bir niyet bir dil bilen Xudagha kötürüp mundaq nida qildi:

– I Igemiz, Sen asman-zémin, déngiz-okyanlarni we ulardiki barlıq mewjudatlarni yaratqan Xudadursen. ■ ²⁵ Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq dégen'ghu:

«Eller némishqa chuqan salidu?

Néme üçün bikardin-bikar suyiquest oylaydu? □ ■

²⁶ Dunyadiki padishahlar sep tartip,

Emeldarlar yighiliship,

Perwerdigar we Uning Mesihı bilen qarshilishqa jem bolushti». □ ■

²⁷ – Chünki derweqe del bu sheherde Hérod hem Pontius Pilatus, yat ellikler hem Israil xelqliri birliship, Sen mesihligen muqeddes xizmetkaring Eysagha qarshi chiqip toplan'ghanidi, ■ ²⁸ shuning bilan küch-qudrıting we iradeng boyiche Sen burunla némining emelge ashurulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan. □

²⁹ Emdi i Perwerdigar, ularning séliwatqan tehditlirini körgeysen, qulliringni söz-kalamingni toluq yüreklik bilen sözlep yetküzidighan qilghaysen; ³⁰ késellerni saqaytishqa

□ **4:13** «ularning oqumighan adettiki ademlerdin ikenliki...» — «oqumighan» pütünley sawatsız dégenlik emes, peqet (ularning közqarishida) Tewratqa sherh bérishke salahiyiti yoqluqini körsitidu. «Adettiki» «héch alahide tebiye körmigen» dégen menide. ■ **4:16** Yuh. 11:47. ■ **4:19** Ros. 5:29. ■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26. □ **4:23** «öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip...» — «öz hemrahliri» öz öyidikilerni emes, belki jamaettikilerni körsitidu, elwette. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mıs. 20:11 □ **4:25** «Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq dégen'ghu ...» — bezi kona köchürülmilerde «Muqeddes Roh bilen» dégen söz tépilmaydu. ■ **4:25** Zeb. 2:1. □ **4:26** «...Dunyadiki padishahlar sep tartip, emeldarlar yighiliship, Perwerdigar we Uning Mesihı bilen qarshilishqa jem bolushti» — (25-26-ayet) «Zeb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zeb. 2:1, 2. ■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Yuh. 11:47. □ **4:28** «küch-qudrıting we iradeng boyiche...» — grék tilida: «qolung we iradeng boyiche...». «Sen burunla némining emelge ashurulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan» — démek, mushu kishilerning Xudagha we Uning Mesihıge qarshi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Eysani öltürüwetkenliki beribir Xuda Özining karamet pilanini emelge ashurush üçün idi.

qolungni uzitip, muqeddes xizmetkaring Eysaning namida möjizilik alametler we karametlerni yaratqaysen.■

³¹ Ularning duasi ayaghlashqanda, ular turghan yer tewrinip ketti. Ular hemmisi Muqeddes Rohqa toldurulup, Xudaning söz-kalamini yüreklik sözlep yetküzüşke bashlidi.■

Étiqadchilarning pul-mallirini ortaq qilishi

³² Top-top étiqadchilar bir jan-bir dil, bir meqsette idi. Héchkim özige teelluq pul-mélini «özümning» démeytti, belki hemmisige ortaq idi. ■ ³³ Rosullar zor küch-qudret bilen Reb Eysaning tirilgenlikige guwahliq béretti. Xudaning zor méhri-shepqiti ularning hemmisining üstige qondi. ³⁴ Ularning arisidikilerning héchnémige hajiti chüshmeytti. Chünki yer-zémin, öy-jay igidarliri bolghanlar ularni sétip, pulini élip kélip ³⁵ rosullarning ayighi aldigha qoyatti; andin herkimning éhtiyajigha qarap teqsim qilinatti.■

³⁶ Ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi bar idi (rosullar uni Barnabas, yeni «Righbetlendürgüchi oghul bala» dep atighan); □

³⁷ uningmu bir parche étizi bar idi; u shu yolda uni sétip, pulini élip rosullarning ayighi aldigha tapshurdi.

5

Ananiya bilen Safira

¹ Emdi Ananiyas isimlik yene bir ademmu ayali Safira bilen bir parche yérini satti.□

² Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi.□

³ Biraq Pétrus uninggha:

— Ananiyas, némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup, Muqeddes Rohqa yalghan éytip, yer satqan pulning bir qismini özüngge qaldurdung?□ ⁴ Yer sétilmighanda, séningki emesmidi? Sétilghandin kéyin, pulmu öz ixtiyaringda bolmamti? Shundaq turuqluq, némishqa qelbingde bu ishni niyet qilding? Sen insanlarga emes, belki Xudagha yalghan éytting! — dédi.

⁵ Ananiyas bu sözlerni anglighan haman yiqilip jan üzdi. Bu ishni anglighuchilarni qattiq qorqunch basti. ⁶ Emdi yash yigitler ornidin turup jesetni képenlep, sirtqa apirip depne qildi.

⁷ Texminen üç saettin kéyin, *Ananiyasning* ayali kirip keldi; biraq u bolghan weqedin xewersiz idi. ⁸ Pétrus uningdin:

— Manga éytqin, siler yerni mushu pulgha sattinglarmu? — dep soridi.

— Shundaq, mushunchilik pulgha sattuq, — dep jawab berdi u.

⁹ Pétrus:

— Siler néme üçün Muqeddes Rohni sinashqa til biriktürdünglar? Qara, éringni depne qilip kelgenlarning putliri ishik tüwide turidu, ular sénimu ekétidu! — dédi.

■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26. ■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pét. 3:8. ■ **4:35** Yesh. 58:7. □ **4:36** «ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi bar idi... Barnabas.. dep atighan» — Barnabas Lawiyliq bolghachqa, belkim ibadetxanida ishligenidi. □ **5:1** «Ananiyas isimlik yene bir adem...» — «Ananiyas» belkim ibranij tilidiki «Hananiya» dégenning grék tilidiki shekli bolushi mumkin. □ **5:2** «Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi» — bu ishqa qarighanda, ularning meqsiti özlirining séxiyliqini köz-köz qilip: «Mana biz bashqilargha oxshash hemme nersimizni Xudaning yoligha béghishliduq» dégen bolsimu, lékin ular yer satqan pulning bir qismini yer satqan pulning hemmisi, dep yalghan éytqanidi. □ **5:3** «némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup...?» — grék tilida «némishqa Sheytan qelbingni toldurghanki...?» dégen sözler bilen ipadilididu.

¹⁰ Umu shuan uning ayaghliri aldigha yiqilip, jan berdi. Héliqi yash yigitler kirip, uning ölgenlikini kórdi; ular unimu élip bérip érining yénigha depne qildi. ¹¹ Pütün jamaetni, shundaqla bu ishni anglighanlarning herbirini qattiq qorqunch basti.

Rosullar körsetken möjiziler

¹² Rosullarning qoli arqiliq xelq ichide nurghun möjizilik alametler we karametler körsitildi. (Barliq *étiqadchilar* bir niyette bolup ibadetxanidiki «Sulayman péshaywini»da daim jem bolatti. ■ ¹³ Biraq bashqa kishiler ulargha qoshulushqa jür'et qilamaytti; emma xalayıq ularni intayin hörmetleytti. ¹⁴ Shundaqtimu, étiqad qilghuchilar barghanséri köpiyip, hem erler hem ayallar top-top bolup Rebge qoshulghili turdi). ¹⁵ Shuning bilen kishiler hetta Pétrus ötüp kétiwatqanda héchbolmighanda uning sayisi bolsimu üstige chüshsun dep, késellerni kochilargha élip chiqip körpe we zembillerge yatquzup qoyatti.

¹⁶ Yene top-top kishiler Yérusalém etrapidiki sheher-yézilardin késellerni we napak rohlar chaplishiwalghan kishilerni élip kéletti. Ularning hemmisi saqiyip qaytishatti.■

Rosullarning ziyankeshlikke uchrishi

¹⁷ Bash kahin we uning terepdarliri, yeni Saduqi mezhepidikiler qozghilip bu ish-largha ghezeplinip, ¹⁸ rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi. □ ¹⁹ Lékin shu kéche, Rebning bir perishtisi qamaqxanining derwazilirini échip, rosullarni élip chiqip, ulargha:■

²⁰ – Siler ibadetxana hoylisigha kirip, xalayıqqa bu hayatliq toghrisidiki hemme sözlerni jakarlanglar – dep tapilidi.

²¹ Rosullar bu sözni anglap, tang atqanda ibadetxana hoylisigha kirip, kishilerge telim bérishke bashlidi.

Bash kahin we uning terepdarliri kelgende, aliy kéngeshmidikiler we Israillarning barliq aqsaqallirini jem bolushqa chaqirdi. Andin *rosullarni* élip kelsun dep qamaqxanigha adem ewetti. ²² Lékin sipahlar zindan'gha yétip barghanda, rosullarning u yerde yoqluqini bayqap qaytip bérip, kéngeshmidikilerge:

²³ – Biz barsaq, zindan mehkem taqaqliq turuptu, qarawullarmu derwazilirida közette turuptu. Lékin derwazilarni échip qarisaq, ichide birmu adem yoq! – dep melumat berdi.

²⁴ Bu xewerni anglighan ibadetxanidiki *mes'ul* kahin hem qarawullarning bashliqi we bash kahinlar: – «Emdi bu ish zadi qandaq bolup kéter?» déyiship alaqqadilikke chömdi.

²⁵ Del shu chaghda, bir kishi kirip:

– Qaranglar, siler zindan'gha qamighan ademler ibadetxana hoylisida turup xalayıqqa telim bériwatidighu! – dep xewer qildi.

²⁶ Buning bilen, héliqi qarawullar bashliqi sipahlirini bashlap bérip, *rosullarni* élip keldi. Biraq ular xalayıq bizni chalma-késeq qilishi mumkin dep qorqup, ulargha zorluq ishletmidi.■

²⁷ Ular *rosullarni* élip kelgendin kéyin, ularni kéngeshmidikiler aldida turghuzdi. Bash kahin ularni soraq qilip:

²⁸ – Biz esli silerni bu namda kishilerge telim bermenglar, dep qattiq agahlandurghaniduq. Lékin mana, siler yene shu teliminglar bilen pütkül Yérusalémni qaplinglar hemde bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler! – dédi.□ ■

■ 5:12 Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ 5:16 Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12. □ 5:18 «rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi» — mushu yerdiki «qamaqxana» grék tilida «ammiwiy türme» dégen söz bilen ipadilini.

■ 5:19 Ros. 12:7; 16:26. ■ 5:26 Mat. 21:26; Ros. 4:21. □ 5:28 «siler...bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler!» — qiziq ish shuki, Yehudiy aqsaqallirining tili «Eysa» déyishke qet'iy barmaydu.

■ 5:28 Ros. 4:18.

²⁹ Lékin Pétrus we *bashqa* rosullar jawab bérip mundaq dédi:

– Insan’gha emes, Xudagha itaet qilish kérek! ■ ³⁰ Siler tutup yaghachqa ésip óltürgen Eysani, ata-bowimizning Xudasi tirildürdi. □ ■ ³¹ Xuda Israil xelqini towa qilishqa we gunahlrining kechürülshike muyesser qilish üçün, uni ulughlap Yétekchi hem Qutquzghuchi süpitide Özining ong yénigha kötürüp olturghuzdi. ■ ³² Biz bu ishlargha guwahchilarmiz; shundaqla Xuda Özige itaet qilghuchilargha ata qilghan Muqeddes Rohmu bu ishlargha guwahchidur.■

³³ Ular bu sözlerni anglap qelbige sanjilghandek bolup *rosullarni* óltürüshke meslihetleshti. ³⁴ Lékin kéngeshme ichide pütün xelqning hörmitige sazawer bolghan Perisiy mezhipidiki Gamaliyel isimlik bir Tewrat ölimasi bar idi. U ornidin turup:

– Ularni birdem sirtqa chiqirip turunglar, – dep buyrudi.

³⁵ Andin u *kéngeshmidikilerge* mundaq dédi:

– Ey Israillar, siler bu kishilerni bir terep qilishda özünqlargha éhtiyat qilinglar! ³⁶ Ilgiri, héliqi Tewdas isimlik özini chong tutup otturigha chiqqanidi. Uninggha texminen töt yüz adem qoshuldi. Biraq u özi óltürüldi we barliq egeshküchiliri tarqilip kétip, uning ishi yoqqa chiqti. □ ■ ³⁷ Andin kéyin nopus tizimlash künliride, Galiliyelik Yehudamu bash kötürüp chiqip, bir top kishini tolap özige egeshtürgen. Umu yoqitilip, barliq egeshküchilirimu tarqitiwétilgen. ³⁸ Emdi silerge nesihitim shuki: Bu kishiler bilen karinglar bolmisun! Ularni ixtiyarigha qoyup béringlar. Chünki eger bu éqim yaki bu ish peqet insandin kelgen bolsa, jezmen yoqqa chiqidu. ■ ³⁹ Lékin eger Xudadin bolsa, siler ularni yoqitalmaysiler! Hetta özünqlar Xudagha hujum qilghuchilar bolup chiqisiler! ■

⁴⁰ Aliy kéngeshmidikikiler nesihetni qobul qildi; ular rosullarni chaqirtip kirip, ularni qamchilitip, ulargha hergiz Eysaning namida sözlimeslikni agahlandürdi. Andin ularni qoyup berdi. ⁴¹ Rosullar emdi kéngeshmining otturisdin chiqip, özlirining mubarek nam üçün xorluq azabi chékishke layiq körülgenlikidin shadlandi. □ ■ ⁴² Ular yenila her küni ibadexana hoylisida we öymu-öy bérip telim bérishtin we «Eysa – Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlashtin héch toxtimidi.□

6

Jamaetning emeliy xizmetlirige tallan’ghan yette kishi

¹ Shu künlerde, muxlislarning sani barghanséri köpiyip, grékche sözleydighan Yehudiylar yerlik ibraniy qérindashlarga: – Kündilik ozuq-tülük teqsim qilinishtä arimizdiki tul ayallar étibargha élinmidi, dep naraziliq bildürüshti.□ ² Shunga, on ikkiylen pütkül muxlislarni chaqirip yighip, ulargha mundaq dédi:

– Bizning Xudaning söz-kalamini yetküzüsh xizmitini tashlap qoyup, ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu.□ ■ ³ Shuning üçün, i qérindashlar, aranglardiki nam-abruyi bar, Muqeddes Rohqa we danaliqqa tolghan yette kishini

■ **5:29** Ros. 4:19. □ **5:30** «...yaghachqa ésip óltürgen Eysa» — grék tilida «...derekke ésip óltürgen Eysa». ■ **5:30** Qan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pét. 2:24. ■ **5:31** Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ **5:32** Yuh. 15:27; Ros. 2:4.

□ **5:36** «biraq u özi óltürüldi...» — «u ... óltürüldi» — shübbisizki, u rimliq küchler teripidin óltürüldü. Tewdasning isyani Rim impériyesige qarshi bolghan bolsa kérek. ■ **5:36** Ros. 21:38. ■ **5:38** Pend. 21:30; Yesh. 8:10; Mat. 15:13. ■ **5:39** Ros. 9:5; 23:9. □ **5:41** «.. özlirining mubarek nam üçün xorluq azabi chékishke layiq

körülgenlikidin shadlandi» — mushu yerde «mubarek nam» grék tilida peqet «nam» dégen bilenla ipadilinidu. Chünki shu chaghdiki étiqadchilar üçün pütkül dunyada peqet birla «nam», yeni Eysaning nami mewjut idi. ■ **5:41** Mat. 5:12. □ **5:42** «we «Eysa – Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlash...» — yaki «we xush xewer bolghan Eysa Mesihni jakarlash...».

□ **6:1** «grékche sözleydighan Yehudiylar» — grék tilida «grékleshtürülgenler». «yerlik ibraniy qérindashlar» — démek, ibraniy tilida sözleydighan étiqadchilar. □ **6:2** «ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu» — «ozuq-tülük teqsim qilish» grék tilida «dastixanlarda kütüsh» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **6:2** Mis. 18:17.

ilghap tallanglar, we biz ularni bu ishqa mes'ul qilimiz. ■ ⁴ Biz bolsaq, özimizni dua qilish we söz-kalamning xizmitide bolushqa béghishlaymiz.

⁵ Bu meslihet xalayıqning hemmisini xush qildi. Shuning bilen ular iman-ishenchke we rohqa tolghan Istipan isimlik bir ademni tallidi, we yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyaliq Nikolasni tallap, ■

⁶ ularni rosullarning aldigha élip chiqti. Rosullar ularning *bu xizmetni qilishi üçhün* qollirini ularning üstige tegküzüp turup, dua qilishti. □ ■

⁷ We Xudaning söz-kalami dawamlıq tarqaldi; Yérusalémdiki muxlislarning sanımu barghanséri zor derijide köpeydi. Nurghun kahinlarmu *Mesih* étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti. □ ■

Istipanning tutqun qilinishi

⁸ We Istipan *Xudaning* méhir-shepqiti we küch-qudrıtige tolghan bolup, xelq ichide karametler we zor möjizilik alametlerni körsetti. ⁹ Biraq «Qulluqtin chiqqan hörler» dep atalghan sinagogtiki beziler, yeni Kurini we Iskenderiye sheherliri we Kilikiye hem Asiya ölkiliridin kelgen bezi *Yehudiyalar* Istipan'gha qarshi chiqip, uning bilen munazire qilishqa bashlidi. ¹⁰ Lékin ular u söz qilghanda uningda bolghan danaliq we rohqa taqabil turushqa amalsız qaldi. ■ ¹¹ Buning bilen ular bezi ademlarning aghzini maylap:

– Biz bu ademning Musa we Xudagha qarita kupurluq sözligenlikini anglıduq, – dégenni ularning aghzıgha saldı. ■

¹² Ular mushundaq qilip xalayıqni, aqsaqallarni we Tewrat ustazlirini qutratti; andin Istipanning aldini tosüp uni tutqun qilip, aliy kéngeshmige élip bardı. ¹³ Ular saxta guwahchılarni otturıgha chiqirip mundaq dégüzdi:

– Bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunıgha qarshi sözlerni qilishtin toxtımaydu. □ ¹⁴ Chünki biz uning héliqi Nasaretlik Eysa toghruluq: «U bu jayni weyran qilidu we Musa peyghember bizge tapshurghan en'eniwi qaide-yosunlirimizni özgertidu!» dégenlikini anglıduq. □

¹⁵ Kéngeshmide olturghanlarning hemmisi Istipan'gha köz tikip qarıghınida, uning chirayining perishtiningkidek parqıra q ikenlikini kördi.

7

Istipanning guwahliqi

¹ Bash kahin Istipandin:

– Bularning éytqanliri rastmu? – dep sorıdı.

² Istipan mundaq jawab berdı:

– Qérindashlar we ata-bowılar, sözümgé qulaq sélinglar! Atimiz Ibrahim téxi Mésopotamiye rayonida turuwatqanda, yeni Haran shehirige köchüp makanlishishtin ilgiri, shan-sherepning Igisi Xuda uninggha ayan bolup: ³ «Sen öz yurtung we uruq-jemetingdin ayrılıp chiqip, Men sanga körsitidighan zémin'gha barghin» dégenıdı. ■ ⁴ Buning bilen u

■ **6:3** Qan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ **6:5** Ros. 11:24; 21:8. □ **6:6** «Istipan isimlik bir adem... yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyaliq Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldigha élip chiqti» — qızıq yéri shuki, tallan'ghanlarning hemmisining isimliridin «grékleshken Yehudiyalar» ikenliki bilinip turatti. ■ **6:6** Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6.

□ **6:7** «Nurghun kahinlarmu Mesih étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti» — «Mesih étiqadigha» grék tilida peqet «étiqadqa» déyilidu. ■ **6:7** Ros. 19:20. ■ **6:10** Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Luqa 21:15. ■ **6:11** Mat. 26:59. □ **6:13** «bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunıgha qarshi sözlerni qilishtin toxtımaydu» — «muqeddes jay» ibadetxanini körsitidu. □ **6:14** «U bu jayni weyran qilidu» — «bu jay» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu (12-ayetni körüng). ■ **7:3** Yar. 12:1.

Kaldiylarning zéminini tashlap, Haran shehirige béríp olturaqlashti. Atisi ölgendín kéyin, Xuda uni bu zémín'gha, yeni siler hazir turuwatqan zémín'gha yötkep keldi. □ ⁵ U waqıtta, Xuda uninggha bu zémíndin miras bermidi, hetta uningqa tewe put qoyghudekmú bir yer bermigenidi. Gerche u téxiche perzent körmigen bolsimu, Xuda bu zémínni uninggha we uning neslidge igiliki bolush üçün bérishke wede qildi. ■ ⁶ Andin Xuda uninggha mundaq dédi: «Séning nesilliring yaqa yurtta musapir bolup turidu, shu yurttikiler ularni qul qilip töt yüz yil xorlaydu. ■ ⁷ Biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen», dédi Xuda, «we uningdin kéyin, nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu». □ ■

⁸ Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehdini tüzgen, shuning bilen Ishaq uningdin töreldi; Ibrahim uni sekkizinchi küni xetne qildi; shundaq qilip Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaquptin on ikki «qebile atisi» töreldi. □ ■

⁹ Kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, □ ■ ¹⁰ uni barliq jebir-japalardin qutquzup, uni Misir padishahi Pirewnning neziride iltipatqa ige qilip, uninggha danishmenlik ata qildi. Padishah uni Misirgha bash wezir, ordisigha bash ghojidar qildi. ■ ¹¹ Kéyin, éghir acharchiliq pütkül Misir we Qanaan yerlirini bésip, zor qiyinchiliq boldi. Ata-bowilirimiz ozuq-tülük tapalmidi. ■ ¹² Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglighan bolup, oghullirini, yeni ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti. □ ■ ¹³ Ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akilirigha özini ashkarilidi. Shuning bilen Yüsüpning jemetidikiler Pirewn padishahqa melum boldi. □ ■ ¹⁴ Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp, uni pütün aile-jemeti bilen, jemi yetmiş besh kishini Misirgha özige chaqirdi. □ ¹⁵ Shuning bilen Yaqup Misirgha chüshti we shu yerde öldi; kéyin uningdin bolghan ata-bowilirimizmu shu yerde öldi. ■ ¹⁶ Ularning jesetliri kéyin Shekem shehirige qayturulup, Ibrahim burun Hamorning oghulliridin melum pulgha sétiwalghan, Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi. □ ■

¹⁷ Lékin Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda, Misirda turuwatqan Israil xelqining nopusi xéli köpeygenidi. □ ■ ¹⁸ U waqıtta, Yüsüptin xewiri bolmighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. ■ ¹⁹ Bu padishah qowmimizgha hiyle-mikirler bilen muamile qilip, ata-bowilirimizni ézip xorlidi, hetta ularni öz bowaqlirini hayat qaldurmasliqi üçün tashliwétishke mejbur qildi. ²⁰ Musa mana shu chaghlarda tughulghanidi. U Xudaning aldida alahide yéqimliq bala bolup, atisining

□ **7:4** «buning bilen u Kaldiylarning zéminini tashlap,..» — «Kaldiyiliklarning zémini» «Uz» dégen yurtni körsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni körüng). ■ **7:5** Yar. 12:7; 13:15. ■ **7:6** Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ **7:7** «...biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen... we uningdin kéyin, nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu» — «Yar.» 15:13-14. ■ **7:7** Yar. 15:16; Mis. 3:12. □ **7:8** «Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehdini tüzgen..» — «Yar.» 17:10-14. «on ikki «qebile atisi»» — Israil xelqinin'g on ikki qebilisining ejdadlirini körsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9** «kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, ...» — shu waqıtta «qebile atiliri» (Yüsüptin bashqa) oneylen idi. Mushu weqeni «Yar.» 37-babtin körüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zeb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zeb. 105:16. □ **7:12** «Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglighan bolup, ... ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti» — «birinchi qétim ewetti» — birinchi qétim ular ukisi Yüsüpnü toniyalmidi (on nechche yil ötkenidi). «Yar.» 42-babni körüng. ■ **7:12** Yar. 42:1. □ **7:13** «ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akilirigha özini ashkarilidi» — «Yar.» 43-45-babni körüng. ■ **7:13** Yar. 45:4. □ **7:14** «Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp,.. Misirgha özige chaqirdi» — «Yar.» 46-babni körüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16** «ularning jesetliri kéyin ... Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi» — «Yar.» 49:29-32ni körüng. Istipan mushu yerde bu ishlarning tepsilatirini bek qisqartiwétidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Ye. 24:32. □ **7:17** «Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda...» — «Xuda qilghan wede» bolsa Xudaning «Séning nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu» dégen wedisi (7-ayetni körüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zeb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8

öyide üç ay béqildi. □ ■ ²¹ Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda, Pirewnning qizi uni *sudin* élip, öz oghli qilip chong qildi. □ ■ ²² Musa Misirliqlarning barliq bilim-hékmiti bilen terbiyilip, sözde we emelde intayin qabiliyetlik adem bolup chiqti.

²³ Lékin uning tughulghinigha qiriq yil toshqanda, öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish niyitige keldi. □ ■ ²⁴ U ulardin birining uwal qilinip bozek qiliniwatqanliqini körüp, uni qoghdap, xarlan'ghan kishi üçün intiqam élip xarlighuchi Misirliqni öltürdi. ²⁵ Chünki u öz qérindashlirini: — Xuda méning qolum arqiliq bizge qutquzush yolini achqan dep chüshnidighu, dep oylighanidi. Lékin ular buni chüshenmidi. ²⁶ Etisi, Musa ularning arisidiki bir urush-jédelni körüp, arisigha kirip yarashurmaqchi bolup: Siler qérindash turup, némishqa bir-biringlarga yolsizliq qilwatisiler? — dédi.

²⁷ Biraq qérindashini yolsiz bozek qilghan kishi uni chetke ittiriwétip: — Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu?! ■ ²⁸ Ménimu tünügünki Misirliqni öltürgendek öltürmekchimusen? — dédi. ■ ²⁹ Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérip, u yerde musapir bolup turup qaldi. U shu yerde ikki oghul perzent kördi. □

³⁰ Qiriq yil toshqandin kéyin, Sinay téghining yénidiki chölde, köyüwatqan bir chatqalliqning ot yalqunida bir perishte uninggha köründi. ■ ³¹ Bu ghayibane körünüşni körgen Musa uninggha intayin heyran bolup qaldi; buning qandaq ish ikenlikini biley dep yéqinraq barghanda Perwerdigarning awazi anglinip: ³² «Men séning ata-bowiliringning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasidurmen» dédi. Musa qorqunchta titrep, qarashqimu jür'et qilalmidi. ■ ³³ Perwerdigar uninggha yene: — Ayighingni séliwet; chünki sen turuwatqan yer muqeddestur. ■ ³⁴ Men derheqiqet Misirda turuwatqan xelqimning xarliniwatqanliqini kördüm, ularning nale-peryadlirini anglidim. Shunga men ularni élip chiqqili chüshtüm. Emdi barghin, men séni Misirgha ewetey!» dédi. ■

³⁵ Mana héliqi kishiler: «Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu!?» dep ret qilghan del mushu Musani, Xuda uninggha chatqalliqta körün'gen perishtining qoli bilen Israillargha hem bash hem qutquzghuchi bolushqa ewetti. ³⁶ Ene shu Musa xelqge yétekchilik qilip, ularni *Misirdin* chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil déngizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölde karametlerni we möjizilik alametlerni körsetti. □ ■ ³⁷ Ene shu Musa özi Israillargha: «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghemberni tikleydu» dégenidi. □ ■ ³⁸ Chöl-bayawandiki jamaetke hemrah bolghan, Sinay téghida özige söz qilghan perishte bilen bille bolghan, ata-bowilirimiz bilen bille bolghan hemrah del ene shu idi; hayatliq bexsh yetküzidighan wehiylerni

□ **7:20** «Musa...Xudaning aldida alahide yéqimliq bala...» — Musaning rohiy jehettiki bezibir alahidilikini körsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Chöl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23. □ **7:21** «Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda...» — mushu yerdiki «sirtqa qoyup qoyush» dégen ibare 19-ayette: (hayat qaldurmasliqi üçün) «tashliwétish» dep terjime qilinidu. Emma Musaning ata-anisning bowaqqa (Musagha) bolghan barliq muamilisi, jümlidin «sirtqa qoyush» iman-ishench bilen boldi. «Ibr.» 11:23ni, «Mis.» 2-babni körüng. «Pirewnning qizi uni sudin élip...» — «Mis.» 2-babni körüng. □ **7:23** «öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish...» — grék tilida «öz qérindashliri bolghan Israillarni yoqlash...». ■ **7:23** Mis. 2:11-15. ■ **7:27** Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7. ■ **7:28** Mis. 2:14. □ **7:29** «Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérip...» — uning qorqidighanliqining sewebi Misirliqning öltürülgenlikining ashkarilan'ghanliqi bolushi kérek. Lékin axirda uning Misirni tashlap kétéshi qorqunchtin emes, belki imandin idi (yene «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni körüng). ■ **7:30** Mis. 3:2 ■ **7:32** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16. ■ **7:33** Mis. 3:5, 7, 8, 10; Ye. 5:15. ■ **7:34** Mis. 3:2-10. □ **7:36** «...shu Musa xelqge yétekchilik qilip, ularni Misirdin chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil déngizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölde karametlerni we möjizilik alametlerni körsetti» — bu ishlar «Misirdin chiqish» hem «Chöl-bayawandiki seper»diki ulugh témadur. ■ **7:36** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Qan. 1:3. □ **7:37** «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghemberni tikleydu» — «Qan.» 18:15. ■ **7:37** Qan. 18:15,18; Yuh. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5.

bizge yetküzüş üçün qobul qilghuchi bolghan del ene shu idi; ■³⁹ shundaq bolsimu, ata-bowilirimiz uninggha itaet qilishni xalimay, uni chetke qéqip, könglide Misirgha qaytishni arzu qildi; ■⁴⁰ shunga ular Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi. □ ■⁴¹ Shuning bilen shu künlerde ular mozay sheklide bir but yasap, bu mebudqa atap qurbanliq sundi. Shundaq qilip ular öz qolliri bilen yasighan bir nersini xushal-xuramliq bilen tebrikleshke kirishti. ■⁴² Lékin Xuda ulardin yüzini örüp, ularni asmandiki yultuz qoshunlirigha choqunushqa qoyup berdi. Shuning bilen peyghemberlarning muqeddes yazmisida pütülgedek, *Xuda ularni mundaq eyib-lidi*: —

«Siler chöl-bayawanda bolghan qiriq yil jeryanida qilghan qurbanliq-hediyelerni heqiqeten Manga élip kelgenmusiler, i Israil jemeti? ■⁴³ Berheq, siler choqunush üçün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen». □ ■

■⁴⁴ Ata-bowilirimiz chöldin kezgen waqtida, «höküm-guwahliq» chédiri ularning otturisida tiklen'genidi; u del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnek boyiche yasalghanidi. □ ■⁴⁵ Shu ibadet chédirini ata-bowilirimiz ilgidirikilerdinmu igidarchiliqigha tapshurup, Yeshuaning yétekchilikide, Xuda ularning aldidila qogh-lighan ellerning zéminlirini bésiwalghinida, uni bu yerge élip kelgen; chédir shundaqla *padishah* Dawutning zamanighiche turghan. □ ■⁴⁶ Dawut Xudaning shapaitige ériship, Yaqupning Xudasi üçün bir muqim makan sélisqa ijazet sorighan. □ ■⁴⁷ Biraq kéyin, *Xuda* üçün ibadetxtana salghan *Dawut emes*, emeliyette Sulayman boldi. □ ■⁴⁸ Halbuki, Hemmidin Aliy Bolghuchi insanning qolliri bilen yasighan makanlarda turmaydu; xuddi peyghember mundaq déginidek: —■

■⁴⁹ «Asmanlar Méning textim,
Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur,
Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?■

■⁵⁰ Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?» □ ■

■⁵¹ — Ey, boyni qattiq, yürüki we quliqi xetnisiz bolghanlar! Siler Muqeddes Roh bilen daim qarshilishisiler; siler ata-bowiliringlar néme qilghan bolsa, shuni oxshash qiliwatisiler! ■⁵² Peyghemberlerdin zadi qaysisigha ata-bowiliringlar ziyankeshlik qilip baqmighan? Shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldin

■ **7:38** Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ **7:40** «shunga ular Harun'gha...» — Harun Musaning akisi. «shunga *xalayi*q Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi — bu weqe Musa peyghember Sinay téghidin téxi chüshmigen waqitta bolghanidi («Mis.» 32-bab). ■ **7:40** Mis. 32:1,23. ■ **7:42** Am. 5:25. □ **7:43** «... **Berheq, siler choqunush üçün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen**» — «Am.» 5:25-27. ■ **7:43** Am. 5:26,27. □ **7:44** ««höküm-guwahliq» chédiri» — yeni «ibadet chédiri»; «Mis.» 16:34 we izahatini körüng. «u **del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnek boyiche yasalghanidi**» — «söz-kalam Yetküzgüchi» — Xudaning Özi, elwette. ■ **7:44** Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ **7:45** «kéyin **Yeshuaning yétekchilikide...**» —Yeni Yeshua peyghemberning yétekchilikide. ■ **7:45** Ye. 3:14. □ **7:46** «Yaqupning **Xudasi üçün bir muqim makan sélisqa ijazet sorighan**» — grék tilida «Yaqupning Xudasi üçün bir muqim makan tépishqa ijazet sorighan» («2Sam.» 7-babni körüng). ■ **7:46** 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zeb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22. □ **7:47** «Biraq **kéyin, Xuda üçün ibadetxtana salghan Dawut emes, emeliyette Sulayman boldi**» — «1Pad.» 5-6-babni körüng. ■ **7:47** 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ **7:48** 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ **7:49** 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22. □ **7:50** «Asmanlar **méning textim, zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur, emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu? Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?**» — «Yesh.» 66:1-2. ■ **7:50** Yesh. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ **7:51** Neh. 9:16,17; Yer. 6:1.

jakarlighuchilarni öltürüşken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uninggha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar, □ ⁵³ I siler Tewrat qanunini perishtilerning emri-tapilghanliri bilen tapshuruwélip turup, uninggha emel qilmighuchilar!»■

Istipanning chalma-késesk qilinishi

⁵⁴ *Istipanning* bu sözlirini anglighan *aliy kéngeshmidikiler* yürükige *xenjer* sanjilghandek bolup, uninggha chishlirini ghuchurlatti. ⁵⁵ Lékin u bolsa Muqeddes Rohqa tolgan, közlirini kökke tikip, Xudaning julasini, shundaqla uning ong yénida Eysaning turghanliqini körüp, ⁵⁶ — Qaranglar! Asmanlar échilip, Insan'oghlining Xudaning ong yénida turghanliqini körüwatimen! — dédi.

⁵⁷ Ular buninggha qulaqlirini qolliri bilen étiwélip, awazini qattiq kötürüp warqiriship birlikte uninggha yopurulup kéliwidi, ⁵⁸ uni sheherning sirtigha ittirip chiqirip, chalma-késesk qilishqa bashlidi. *Uni erz qilghan* guwahchilar *uni chalma-késesk qilishtin awwal* chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti. □ ■ ⁵⁹ Ular Istipanni chalma-késesk qilghinida u:

— I Reb Eysa, méning rohimni qobul qilghaysen! — dep nida qildi.■

⁶⁰ Andin u tizlinip turup qattiq awaz bilen:

— I Reb, bu gunahning hésabini ulardin almighaysen, — dédi. U bu sözni qilip bolupla jan üzüp uxlap ketti.■

8

Saulning étiqadchilargha ziyankeshlik qilishi

¹ Istipanning öltürülüşhini Saulmu qollaytti. Shu kündin bashlap, Yérusalémdiki jamaetke qaritilghan dehshetlik ziyankeshlik qozghaldi. Rosullardin bashqa barliq jamaettikiler Yehudiye we Samariyening herqaysi yurtlirigha tarqilip kétishti.■ ² Bezi ixlasmen kishiler Istipanni depne qilip, uninggha qattiq yigha-zarlarni kötürüshti.■ ³ Lékin Saul jamaetke weyranchiliq sélip, öymü-öy axturup, er-ayalgha qarimay ularni sörep chiqip zindan'gha tashlidi.■

Xush xewerning Samariye ölkisige yétip bérishi

⁴ Emdi tarqilip ketkenler tarqalghan yurtlarda kézip söz-kalamning xush xewirini jakarlidi.■ ⁵ Ularning ichidin Filip bolsa Samariyening melum bir shehirige bérup, yerlik kishilerge Mesihni jakarlidi. ⁶ Top-top kishiler uni anglap hemde u körsetken möjizilik alametlerni körüp, bir jan bir dili bilen uning sözlirige qulaq saldi. ⁷ Chünki napak rohlar bolsa, chaplishiwalghan kishilerdin qattiq warqirighiniche chiqip ketti. Nurghun palech, tokurlarmu saqaytildi;■ ⁸ zor shad-xuramliq shu sheherni qaplidi.

⁹ U sheherde esli jaduger-séhirgerlik bilen shughulliniwatqan Simon isimlik bir adem bar idi; u shu yol bilen pütkül Samariyedikilerni hang-tang qaldurup, özini qaltis zat körsetmekchi bolup kelgenidi. ■ ¹⁰ Péqirdin tartip ambalghiche ularning hemmisi

□ 7:52 «shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldin jakarlighuchilarni öltürüşken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uninggha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar,...» — «Heqqaniy Bolghuchi» Eysani körsitidu. ■ 7:53 Mis. 19:3; 24:3; Yuh. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2. □ 7:58 «Uni erz qilghan guwahchilar uni chalma-késesk qilishtin awwal chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti» — Tewrat qanuni boyiche birsi ölümge mehkum bolsa uninggha erz qilghan guwahchilar birinchi bolup tash étishi kérek idi («Qan.» 17:7). ■ 7:58 1Pad. 21:13; Luqa 4:29. ■ 7:59 Zeb. 31:5; Luqa 23:46. ■ 7:60 Mat. 5:44; Luqa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ 8:1 Ros. 11:19; 22:20. ■ 8:2 Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ 8:3 Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ 8:4 Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ 8:7 Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ 8:9 Ros. 13:6.

uninggha ixlas qilib qaraytti we «Xudaning ulugh küch-qudriti mana shu!» déyishetti. ¹¹ Xalayıq uninggha shundaq ixlas qilishi uning uzundin béri jaduger-séhirgerliki bilen ularni hang-tang qaldurup kelgenliki tüpeylidin idi. ¹² Lékin emdi Filip Xudaning padishahliqi we Eysa Mesihning nami toghrisidiki xush xewerni jakarlighinida ular uning sözlirige ishendi we erler bolsun, ayallar bolsun chömüldürüşni qobul qildi. ¹³ Simon özimu ishendi. U chömüldürülgen bolup, hemishe Filipning yénida yürdi hemde *Filip* körsitiwatqan möjizilik alametler we qudretlik ishlargha qarap, intayin heyran boldi. ¹⁴ Yérusalémdiki rosullar Samariyeliklerning Xudaning sözini qobul qilghanliqini anglap, Pétrus bilen Yuhannani ulargha ewetti; ¹⁵ ikkiylen u yerge chüşhüshi bilenla, ularni Muqeddes Rohning ata qilin'ghuchisi bolsun dep dua qildi. ¹⁶ Chünki Muqeddes Roh téxi ularning héchqaysisigha chüşhmigenidi; ular peqet Reb Eysaning nami bilen chömüldürülgenidi. ¹⁷ Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi. □ ■ ¹⁸ Lékin Simon Muqeddes Rohning rosullarning qolini tegküzüp qoyushi bilen ata qilin'ghanliqini körüp, ulargha pul tenglep: ¹⁹ — Bu küch-qudrettin mangimu béringlarki, menmu herkimning üstige qollirimni tegküzsem, uninggha Muqeddes Roh ata qilinsun, — dédi.

²⁰ Lékin Pétrus uninggha mundaq jawab berdi:

— Xudaning bu iltipatini pulgha sétiwalghili bolidu, dep oylighining üçün, pulung sen bilen teng halaketke barsun! ■ ²¹ Séning bu ishta héch hesseng yaki nésiweng yoqtur! Chünki séning niyiting Xuda aldida durus emes! ²² Shunga, bu rezillikingdin towa qilip, Rebtin, mumkin bolsa könglümdiki bu niyitim kechürüm qilin'ghay, dep ötün! ²³ Chünki séning achchiq hesetke tolup, heqqaniysizliqning asaritida ikenliking manga melum.

²⁴ Simon ulargha:

— Men üçün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi.□

²⁵ Pétrus bilen Yuhanna yene shu yerde agah-guwahliq bérip Rebning söz-kalamini yetküzgendin kéyin, Samariyening nurghun yéza-kentlirige bérip xush xewer yetküzgech, Yérusalémgha qaytip ketti.

Filip we Éfiopiylilik emeldar

²⁶ Shu waqitta, Xudaning bir perishtisi Filipqa:

— Ornungdin turup jenubqa qarap Yérusalémdin Gaza shehirige mangidighan yol bilen mang! — dédi (shu yol chöldiki yoldur). ²⁷⁻²⁸ Shunga Filip ornidin turup yolgha chiqti. We mana, yolda Éfiopiye ayal padishahi Kandasning bir emeldari, pütkül xezinige mes'ul Éfiopiyelik aghwat wezir turatti. U Yérusalémgha Xudagha ibadet qilghili barghanidi; hazir qaytish yolida özining jeng harwisida olturup, Yeshaya peyghemberning yazmisini oquwatatti. ²⁹ Roh Filipqa:

— Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin, — dédi.□

³⁰ Filip yügürüp bérip, *wezirning* Yeshaya peyghemberning yazmisidin oquwatqanlirini anglap, uningdin:

□ **8:17** «Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi» — bu chong ish idi. Eslide Yehudiylar we Samariyelikler bir-birige bek öch idi, héchqandaq bardi-keldi qilmaytti. Samariyelikler Muqeddes Rohni qobul qilishi üçün Filip («yérim grék»)ning qolini emes, belki sap ikki Yehudiyning qolini ulargha tegküzüshini kemterlik bilen qobul qilishi kérek idi. Sap ikki Yehudiyimu hazir özini töwen tutup, qollirini «napak Samariyelikler»ning béshigha qoyushi kérek. «Yuhanna» 4-bab, «Matta»ning «qoshumche söz»idiki 16:19 toghruluq izahatimizni we «Gal.» 3:28ni körüng. ■ **8:17** Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **8:20** Mat. 10:8. □ **8:24** «Simon ulargha: — Men üçün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi» — bezi qedimki tarixiy xatiriler boyiche, Simon kéyin xush xewerge esheddiy düshmen bolup chiqqan. □ **8:29** «Roh Filipqa: ... — dédi» — «Roh» — Muqeddes Roh, elwette. «Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin» — grék tilida «Bérip özüngni bu harwigha qoshqin».

— Oquwatqiningizni chüshiniwatamsiz? — dep soridi.

³¹ Wezir uninggha:

— Biri manga chüshendürüp bermise, men qandaqmu chüshineleymen?! — dep, Filipni harwisigha chiqip yénida olturushqa ötündi.

³² U oquwatqan yazma qismi bolsa:

«U goya boghuzlashqa yétilep méngilghan qoydek boghuzlashqa élip méngildi, Qirqighuchi aldida ün-tinsiz yatqan qozidek, u zadila éghiz achmidi. ³³ U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi, Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?! Chünki hayati yer yüzidin élip kétéldi». □ ■

³⁴ Aghwat Filiptin:

— Dep bersingiz, peyghemberning bu sözi kimgé qaritip éytilghan? Özigimu yaki bashqa birsigimu? — dep soridi.

³⁵ Filip aghzini échip shu yazmining shu qismidin bashlap, uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi. □ ■ ³⁶⁻³⁷ Ular yolda kétéwétip, su bar bir yerge kelgende, aghwat:

— Mana bu yerde su bar iken. *Mushu yerdila* chömüldürülüşümge qandaq tosalghu bar? — dédi. ■

³⁸ U harwini toxtitishni buyrudi. Filip we aghwat ikkisi bille sugha chüshüp, uni chömüldürdi. ³⁹ Ular sudin chiqqanda, Rebning Rohi Filipni kütürüp élip ketti. Aghwat uni qayta körmidi, emma u shadlinip yolini dawamlashturdi. ⁴⁰ Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi; u shu yurtni kézip, shu yerdin Qeyseriye shehirige kelgüche bolghan hemme sheherlerde xush xewer jakarladı. □

9

Saulning Eysagha étiqad qilishi

¹ Emma *shu chaghlar* Saul her nepiside Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi. U Bash kahinning aldigha bérip, □ ■ ² Demeshq shehiridiki sinagoglargha tewsiye xéti yézip bérishni soridi. Shundaq bolghanda, u Demeshqte *Mesih* yolidikilerdin birersini, meyli er bolsun, ayal bolsun tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishe ruxset bolatti. □

³ Saul yolgha chiqip, Demeshq shehirige yéqinlashqanda, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, uning etrapini yorutuwetti. ■ ⁴ U yerge yiqildi we özige:

□ **8:33** «... U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi, emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?! Chünki hayati yer yüzidin élip kétéldi» — «Yesh.» 53:7-8. ■ **8:33** Yesh. 53:7, 8. □ **8:35** «uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi» — grék tilida: «U uninggha Eysani xush xewer dep jakarlap berdi». ■ **8:35** Luqa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47. □ **8:40** «Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi» — «Ashdod shehiri» grék tilida «Azotus shehiri». □ **9:1** «Saul her nepiside Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi» — grék tilida «Saulning her nepesliri Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:2** «Mesih yolidikiler» — mushu yerde grék tilida peqet ««yol»dikiler» déyilidu (chünki étiqadning peqet birla yoli bardur). «Demeshq shehiridiki sinagoglargha tewsiye xéti yézip bérishni soridi. Shundaq bolghanda, u Demeshqte Mesih yolidikilerdin birersini... tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishe ruxset bolatti» — Saul tutmaqchi bolghanlar Mesihge étiqad qilghan Yehudiylarla idi (uning Yehudiy emeslarning Mesihke étiqad qilishidin héch xewiri bolmisa kérek). Demeshqtiki sinagoglar Demeshq shehirini bashqurmighan, elwette. Lékin sheherde Yehudiylarning tesiri xéli küchlük bolghachqa (23-ayetni körüng) Saul Yehudiy ishen'güchilerni tutmaqchi bolsa, ularning yordimini yaki ruxsitini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2.

— Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? — dégen bir awazni anglidi. □

⁵ — I Reb, sen kimsen? — dep soridi u.

Awaz: — Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen. ■ ⁶ Ornungdin tur, sheherge kir, néme qilishing kérekliki sanga éytip bérilidu» — dédi. ■

⁷ Uning bilen bille mangghan ademler awazni anglisimu, héchkimni körelmigechke, shu yerde ün chiqirilmay turupla qaldi. ■ ⁸ Saul yerdin turup, közlrini échip qaridi, lékin héch nersini körelmidi. Hemrahliri uni qolidin yétilep Demeshqqa élip kirdi. ⁹ U üç kün'giche közi körmes bolup ne yémidi ne ichmidi.

¹⁰ Demeshqte Ananiyas isimlik melum bir muxlis bar idi. Reb uninggha bir ghayibane körünüshte körünüp uni:

— Ananiyas! — dep chaqirdi.

— Mana men, i Reb, — dep jawab berdi u.

¹¹ Reb uninggha:

— Sen derhal «Tüz» dep atalghan kochigha bérrip, Yehudaning öyidin Tarsusluq Saul isimlik birini sorap tap; chünki mana, u dua-tilawet qiliwatidu. ■ ¹² U dua qiliwatqinida, ghayibane körünüshte Ananiyas isimlik bir kishining kélip, közini köridighan qilish üçün üstige qolini tegküzgenlikini kördi, — dédi.

¹³ Ananiyas:

— I Reb, men bu ademning xewirini nurghun kishilerdin anglidim, u Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyan-zexmet yetküzgen! □ ■ ¹⁴ Hazir u mushu yerde naminggha nida qilghanlarning hemmisini tutup baghlash üçün bash kahinlardin hoquq aptu — dédi.

¹⁵ Lékin Reb uninggha:

— Bariwer! Chünki u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üçün özümge alahide tallighan bir eswabtur. □ ■ ¹⁶ Chünki men uninggha namim üçün qanchilik azab-oqubetlerni tartishining muqerrer ikenlikini ayan qilimen, — dédi. ■

¹⁷ Buning bilen Ananiyas bérrip, shu öyge kirdi; u qollirini Saulning üstige tegküzüp uninggha:

— Qérindash Saul, Reb, yeni bu yerge kéliwatqan yolungda sanga körün'gen Eysa, közliringni köreleydighan bolsun dep we séning Muqeddes Rohqa toldurulushung üçün méni shexsen özi ewetti, — déwidi, ■ ¹⁸ Saulning közlrinin xuddi béliq qasiriqidek bolghan bir nersiler chüshüp, közliri échilip köreleydighan boldi. U ornidin turup, chömüldürüşni qobul qildi. ¹⁹ U ghizalan'ghandin kéyin, quwwetlinip maghdurgha kirdi.

Saulning Demeshqte xush xewer jakarlishi

²⁰ Saul Demeshqtiki muxlislarning yénida birnechche kün turdi we waqitni ötküzmeý sinagoglarga kirip, «U kishi Xudaning Oghlidur» dep Eysani jakarlashqa bashlidi.

²¹ Uni anglighanlar sözliridin intayin heyran bolushup:

□ **9:4** «Saul, Saul!» — ademning ismini ikki qétim chaqirish bolsa rebning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziye tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39. ■ **9:6** Luqa 3:10; Ros. 2:37; 16:30.

■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3. □ **9:13** «U Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyan-zexmet yetküzgen!» — Injilda «muqeddes bendiler» dégen ibare köp yerlerde ishli tilgen. U grékchide «muqeddesler» dep ipadiliniidu. «Tebirler»de éytqinimizdek, «muqeddes» dégen söz «Xudagha atalghan», «Xudagha xas», «Xudagha mexsus ayrilghan» dégen menini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:15**

«... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üçün...» — grék tilida «... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida kötürüş üçün...». «Eller» — yat eller; Yehudiy emesler. ■ **9:15** Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ **9:16** Ros. 21:11; 2Kor. 11:23. ■ **9:17** Ros. 22:12.

— Bu adem Yérusalémda bu namgha nida qilghuchilarni qattiq weyran qilghan héliqi adem emesmu? Bu yergimu mushundaqlarni baghlap bash kahinlarga tutup bérish meqsitide kelgenmidu? — déyishti.

²² Lékin Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship, Eysaning Mesih ikenlikini ispatlap Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi. □

²³ Köp künlerdin kéyin, Yehudiylar Saulni yoqatmaqqa qest qilmaqchi boldi. ²⁴ Lékin Saul ularning suyiquestidin xewer tapti; uni tutup öltürüş üçün ular kéche-kündüz sheherning qowuqlirida paylap yürdi. ■ ²⁵ Lékin muxlislar bir küni kéchide uni chong séwetke olturghuzup, sépil *kamaridin* chüshürdi. □ ■

Saul Yérusalémda

²⁶ Saul Yérusalémgha yétip béríp, u yerdiki muxlislarğa qoshulmaqchi boldi, lékin ularning hemmisi uning muxlis ikenlikige ishenmey, uningdin qorqti. ■ ²⁷ Biraq Barnabas uni élip béríp, rosullar bilen körüshtürdi. U ulargha Saulning Demeshqning yolida Rebni qandaq körgenlikini, Rebningmu uninggha gep qilghanliqini chüshendürdi we uning Demeshqte Eysaning namida qandaq jür'etlik bilen söz-kalam yetküzgenlikini uqturdi. ■ ²⁸ Buning bilen, Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp, yüreklik halda Rebning namida söz-kalam yetküzetti. □ ²⁹ U yene grékche sözlidighan Yehudiylar bilenmu sözliship munazirilishetti; netijisi, ular uninggha qest qilmaqchi boldi. ³⁰ Qérindashlar bu ishtin xewer tépip, uni Qeyseriye shehirige élip béríp, andin u yerdin Tarsus dégen sheherge yolgha saldi.

³¹ U chaghda, pütkül Yehudiye, Galiliye we Samariyediki jamaetler *bir mezigil* tinchliqqa ériship, *étiqadta* quruldi; Rebning qorqunchida méngip, Muqeddes Rohning righbet-tesellisi bilen ularning sanlirimu barghanséri köpeymekte idi. □

Pétrus Lidda we Yoppa sheherliride yaratqan möjiziler

³² Shu waqitlarda shundaq boldiki, Pétrus herqaysi jaylarni arilap yürgende, Lidda shehiridiki muqeddes bendilernimu yoqlashqa chüshti. ³³ U yerde u Enéyas isimlik bir ademni uchratti. Bu adem palech bolup, orun tutup yatqili sekkiz yil bolghaniken. □

³⁴ Pétrus uninggha:

— Enéyas, Eysa, yeni Mesih bolghuchi séni saqaytidu. Ornungdin turup, palisingni yighishtur! — dédi.

U derhal ornidin turdi. ³⁵ *Enéyasni* körgen Lidda shehiridiki we Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlandi. □

³⁶ Yoppa shehiride bolsa Tabita isimlik bir ayal muxlis bar idi (uning ismi grékchide «Dorkas» idi). U herdaim yaxshi emeller we xeyr-saxawetlik ishlargha bériletti. □ ³⁷ Shu künlerde shundaq boldiki, u késel bolup, ölüp ketti. Kishiler jesetni yuyup, üstünki qewettiki bir öyge yatquzup qoydi. ³⁸ Yoppa shehiri Lidda shehirige yéqin bolghachqa, Yoppadiki muxlislar Pétrusning Liddada ikenlikini anglap, uning aldigha ikki adem ewetti. Ular: «Hayal bolmay yénimizgha kelseng!» — dep yélindi. ³⁹ Pétrus ornidin turup

□ **9:22** «Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship,...» — yaki, «Saul barghanséri küchlendürülüp,...». «Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi» — yaki «Demeshqtiki Yehudiylarni buni ret qilishqa amalsiz qaldurdi». ■ **9:24** 2Kor. 11:32. □ **9:25** «uni ... sépil *kamaridin* chüshürdi» — yaki, «uni... kün'güridin chüshürdi». «2Kor.» 11:33nimu körüng. ■ **9:25** Ye. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ **9:26** Ros. 22:17. ■ **9:27** Ros. 11:25. □ **9:28** «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp...» — grék tilida «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille kirip-chiqip...». □ **9:31** «u chaghda...» — bashqa birxil terjimisi: «shuning bilen...» yaki «shunga...». □ **9:33** «orun tutup...» — grék tilida «palas tutup...». □ **9:35** «...Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlandi» — grék tilida «Sharon rayonidikilerning hemmisi (öz yolidin) burulup Rebge baghlandi». □ **9:36** «Yoppa shehiri» — krék tilida ismi «Yoppa». Hazirqi ismi «Jaffa» yaki «Xayfa». «...Tabita...Dorkas...» — «Tabita» ibraniy tilida, «Dorkas» grék tilida «jeren» dégen menide.

ular bilen bille Yoppagha bardı. Yoppagha yétip kélishi bilen ular uni üstünki qewettiki öyge bashlap chiqti. Barlıq tul ayallar Pétrusning etrapigha oliship, yigha-zar qiliship uninggha Dorkasning ular bilen bille bolghan waqtida özlirige tikip bergen könglek-kiyimlirini körsitishi.

⁴⁰ Lékin Pétrus hemmeylenni chiqiriwétip, tizlinip olturup dua qildi. Andin u jesetke qarap:

— Tabita, ornungdin tur! — dédi.

Tabita közini échip, Pétrusni körüp, ornida olturdi.

⁴¹ Pétrus uninggha qolini uzitip uni yölep turghuzdi we muqeddes bendiler bilen tul ayallarni chaqirip, Dorkasni ulargha tirik tapshurup berdi. ⁴² Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip, nurghun kishiler Rebge étiqad qildi. □ ⁴³ Shundaq boldiki, Pétrus Yoppada Simon isimlik bir könchining öyide uzun künler turdi.

10

Rimliq yüzbéshigha perishtining körünüşhi

¹ Qeyseriye shehiride Korniliy isimlik bir adem bolup, u *Rim* qoshunidiki «İtaliyelikler» qismining yüzbéshi idi. ² U ixlasmen adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti. U merdlik bilen namratlarga xeyr-saxawet qilip, daim Xudagha dua-tilawet qilatti. □ ³ Bir küni chüshtin kéyin saet üçlerde, u ghayibane bir körünüşte Xudaning bir perishtisining özining yénigha kelgenlikini ochuq kördi. Perishte uni:

— Korniliy! — dep chaqirdi. □

⁴ Korniliy uninggha közlirini tikip qattiq chöchüp:

— Teqsir, néme ish? — dep soridi.

Perishte uninggha:

— Séning dualiring we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanliqtek bérıp yetti. ⁵ Emdi sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel. ⁶ U Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu. Simonning öyi déngiz boyida, — dédi.

⁷ Uninggha sözligen perishte ketkendin kéyin, Korniliy öydiki xizmetchilerdin ikkini we daim yénida turup xizmet qilghuchilar ichidiki ixlasmen bir leshkerni chaqirdi. ⁸ Barlıq ishlarni chüshendürgendin kéyin, ularni Yoppagha ewetti.

Xudaning Pétrusqa wehiy bérishi

⁹ Etisi ular seper qilip sheherge yéqinlashqanda, chüsh waqti bolup, Pétrus dua qilish üçün ögzige chiqti. □ ■ ¹⁰ Uning qorsiqi échip kétép, bir nerse yey dédi. Biraq ular ghiza teyyarlawatqanda, ghayibane bir alamet Pétrusni oruwaldi. ¹¹ U asman échilip, töt burjikidin baghlan'ghan halda yer yüzige chüshürülüwatqan keng dastixandek bir nersini kördi. ¹² Dastixanda herxil töt putluq haywanlar, yer béghirlighuchilar, asmandiki uchar-qanatlar mu bar idi. ¹³ Uninggha bir awaz anglandi: —

«Ornungdin tur, Pétrus, ulardin soyup ye!»

□ **9:42** «Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip...» — mushu yerde «Yoppa» Yoppa (Jaffa) shehirining etrapidiki pütkül yerlerni körsitse kérek. (hazırqı ismi «Xayfa»). □ **10:2** «*Korniliy* ixlasmen adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti...» — Korniliy belkim sinagogqa qatnashqan «Xudadin qorqquchi» dep atalghan yat elliklerdin biri idi. Gerche Yehudiylarning rimliqlargha xushi bolmisimu, u étiqadi tüpeylidin Yehudiy namratlarga shundaq xeyrlik ishlarni qilatti. □ **10:3** «chüshtin kéyin saet üçlerde» — Qanaan (Pelestin) waqti bilen «saet toqquzlarda». □ **10:9** «chüsh waqti» — ibraniylarning waqti bilen «saet altide». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6.

14 — Yaq, Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen! — dédi Pétrus. □ ■

15 Awaz ikkinchi qétim kélip uninggha:

— Xuda halal dep paklighanni sen haram déme! — déyildi. ■

16 Bu ish üç qétim yüz béríp, andin dastixandek bolghan shu nerse derhal asman'gha élip chiqip kétildi.

17 Pétrus körgen ghayibane alametning menisi toghrisida qaymuqup turghanda, mana Korniliy ewetken kishiler Simonning öyini tépip, derwaza aldida turatti.

18 Ular birsini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi. □

19 Pétrus téxiche shu ghayibane alametning menisi üstide oyliniwatqanda, Roh uninggha: — Mana, séni üç adem izdep keldi. □ 20 Ornungdin tur, peske chüsh, héch ikkilenmey ular bilen bille barghin. Chünki ularni ewetküchi Men! — dédi.

21 Pétrus peske chüshüp, héliqi ademlerge:

— Siler izdigen kishi mana men bolimen. Bu yerge kélish sewebinglar némikin? — dédi.

22 Ular jawaben: — Heqqaniy bir adem, Xudadin qorqidighan, shundaqla pütkül Yehudiy xelqi teripligen Korniliy isimlik rimliq yüzbéshi muqeddes bir perishte teripidin sizni öyige chaqirtip, sizdin söz-kalam anglashqa emr qilin'ghan! — dédi.

23 Shunga Pétrus ularni öyge tekliq qilip, qondurup méhman qildi.

Etisi ornidin turup u ular bilen bille yolgha chiqti. Yoppadiki qérindashlardin beziliri ulargha hemrah bolup mangdi. 24 Ikkinchi küni, ular Qeyseriyeye yétip bardı. Emdi Korniliy tughqanliri we yéqin yar-buraderlirini öyige chaqirip, Pétruslarni teqqezarlıq bilen kütüp turatti. 25 Pétrus öyge kirgende, Korniliy aldigha chiqip, ayighigha özini étip sejde qildi. 26 Lékin Pétrus *derhal* uni yölep turghuzup:

— Ornungdin turghin! Menmu bir insan, xalas! — dédi. ■

27 U Korniliy bilen gep qilghach öyge kiriwidi, öyning ichige yighilghan top-top ademlerni kördi. 28 U ulargha:

— Silerge melumki, biz Yehudiylarning yat elliklerdin birsi bilen bardı-keldi qilishi yaki öylirige kirishi Tewrat qanun-eqidilirimizge xilap. Lékin Xuda manga héchqandaq ademni napak yaki haram démeslikim kéreklikini ayan qildi. ■ 29 Shuning üçün siler adem ewetip méni chaqirghanda, héch ret qilmay aldinglarga keldim. Emdi soray, méni néme dep chaqirdinglar? — dédi.

30 Korniliy mundaq dédi:

— Töt künning aldida бүгүнki mushu waqitqiche roza tutqanidim; saet üçlerde men öyde dua qiliwatattim. Tuyuqsız kiyimliridin nur chaqnap turidighan bir adem aldında peyda bolup öre turdi: □ 31 «Korniliy! Duaying ijabet qilindi we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanlıqtek yetti. ■ 32 Shunga Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel. U déngiz boyida olturaqluq Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu» dédi. 33 Shuning üçün,

□ 10:14 «Yaq. Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen!» — dastixandiki herxil haywanlar ichide Tewrat qanuni haram dep békitken nurghun janiwarlar bolsa kérek idi. ■ 10:14 Law. 11:4; Qan. 14:7. ■ 10:15 Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15. □ 10:18 «Ular, *yeni Korniliy ewetken kishiler* birsini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi» — 18-21-ayetlerdin qarighanda, deslepte héchkim mushu ademlerning soaligha jawab bermidi. Yehudiy qérindashlar derwazining sirtida birneche rimliqlarning, jümlidin bir rimliq eskerning Pétrus toghruluq sorawatqanliqini körüp, belkim jawab bérishtin bir'az qorqqan bolushi mumkin idi. □ 10:19 «Mana, Roh uninggha: — Mana, séni üç adem izdep keldi... dédi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 10:26 Ros. 14:14; Weh. 19:10; 22:9. ■ 10:28 Mis. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Ef. 3:6. □ 10:30 «saet üçlerde» — ibraniylarning waqti bilen «saet toqquzlarda». Bezi kona köchümilerde «roza tuttum» dégen sözler tépilmaydu. ■ 10:31 Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luqa 24:4.

derhal özlirini chaqirip kélishke adem ewetkenidim. Özliri külbemge kélip yaxshi qildila! Emdi biz hemmeylen Xuda özlirige emr qilghan barliq sözlerni anglash üçün Xudaning aldida hazir turuwatimiz.

Xuda yat ellergimu nijat ata qilidu

34-35 Pétrus aghzini échip mundaq dédi:

— Berheq, men Xudani héchqandaq ademge yüz-xatire qilmaydu, dep chüshinip yettim; belki her eldin bolghanlar ichide Uningdin qorqidighan we heqqaniyet yürüzidighan kishi bolsila, Uning aldida meqbuldur. ■ 36 Xuda Israil xelqige yetküzgen söz-kalam, yeni Eysa Mesih arqiliq (u pütkül mewjudalargha Rebdur) inaq-jatirjemlik jakarlan'ghan xush xewer silerge melumghu; ■ 37-38 Silerningmu Yehya *peyghember* chömüldürüş chaqiriqini yetküzgendin tartip, Galiliyedin bashlap pütkül Yehudiye zéminlirida Nasaretlik Eysa toghruluq guwahliqtin — yeni Xudaning qandaq qilip uni Muqeddes Roh we küch-qudret bilen mesihligenliki, shuning bilen u hemme yerni kézip, yaxshi emellerni qilip, Iblisning ilkide bolghanlarning hemmisini saqaytqanliqidin xewiringlar bardur. Chünki Xuda uning bilen bille idi. ■ 39 Bizmu uning hem Yehudiylarning zéminida hem Yérusalémda qilghan pütün emellirining guwahchiliri. Ular uni yaghachqa ésishi bilenmu öltürdi. □ 40-41 Biraq üçinchi küni, Xuda uni qayta tirildürüp namayan qildi. Biraq hemme kishilerge emes, peqet Xuda Özi aldi bilen tallighan guwahchilar, yeni u ölümün tirilgendin kéyin uning bilen hemdastixan bolghan bizlarning arimizda namayan qildi. □ ■ 42 U bizge xelqge xush xewer yetküzüşni we özining Xuda teripidin tirikler we ölgenlarning soraqchisi qilinip teyinlen'güchi ikenlikini jakarlashni emr qildi. ■ 43 Barliq peyghemberler uninggha guwahliq bériduki, herkim uninggha étiqad qilghan bolsa uning nami arqiliq gunahliri kechürüm qilinidu. ■

44 Pétrus téxi bu sözlerni qiliwatqanda, Muqeddes Roh söz-kalamni anglawatqan hemme kishige chüshti. ■ 45 Pétrus bilen bille kelgen xetnilik bolghan ishen'güchilerning herbiri Muqeddes Rohning yat ellerdikilergimu ata qilinip tökülgenlikini körüp bek heyran bolushti. □ 46 Chünki ularning *karamet namelum* tillarda sözliship Xudani ulughlighanliqini anglidi. Shunga Pétrus: ■

47 — Mushu kishiler bizge oxshash Muqeddes Rohni qobul qilghuchi bolghan bolsa, kim ularning sugha chömüldürüşni qobul qilishini tosalisun?! — dédi. ■

48 Shuning bilen u ularning Rebning namida chömüldürülüşini buyrudi. Andin ular Pétrusning ular bilen birnechche kün turushini ötündi.

11

Pétrusning «yat ellikler»ning chömüldürülüşini aqlishi

¹ Rosullar we pütkül Yehudiyediki bashqa qérindashlar *yat elliklarningmu* Xudaning söz-kalamini qobul qilghanliqini anglidi. ² Shunga, Pétrus Yérusalémgha qaytqanda, xetnilik bolghan *ishen'güchiler* uni eyibke buyrup: □

■ 10:34-35 Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. ■ 10:36 Yesh. 9:5; 52:7; Yuh. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20. ■ 10:37-38 Yesh. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luqa 4:14; Zeb. 45:7; Yesh. 61:1; Luqa 4:18. □ 10:39 «Yehudiylarning zémini» — Yehudiye. «ular uni yaghachqa ésip öltürdi» — grék tilida «ular uni derexte ésip öltürdi». □ 10:40-41 «... uning bilen hemdastixan bolghan bizler...» — grék tilida «...uning bilen yégen we ichken bizler...». ■ 10:40-41 Mar. 16:14; Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5.

■ 10:42 Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 15:16; Ros. 17:31. ■ 10:43 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ 10:44 Ros. 8:17. □ 10:45 «xetnilik bolghan ishen'güchiler» — (Yoppadin kelgen) Yehudiylarni körsitidu. «yat ellerdikilerge» — démek, Yehudiy emeslerge. ■ 10:46 Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ 10:47 Ros. 8:36; 11:17. □ 11:2 «Yérusalémgha qaytqanda» — grék tilida «Yérusalémgha chiqqanda».

3 — Sen xetne qilinmighan ademlarning öyide méhman bolup, ular bilen hemdastixan boldung?! — dédi.■

4 Biraq Pétrus pütün ishni bashtin-axirighiche ulargha bir-birlep chüshendürüp
5 mundaq dédi:

— Yoppa shehiride dua qiliwatqinimda, ghayibane körünüş méni oriwélip, bir alametni kördüm. Keng dastixandek bir nerse töt burjikidin baghlan'ghan halda asmandin chüshüp, méning yénimda toxtidi.■ 6 Uninggha köz tikip qarizam, ichide herxil töt putluq haywanlar, yawayi haywanatlar, yer béghirlighuchilar, asmandiki uchar-qanatlar mu bar iken. 7 Andin: «Ornungdin tur Pétrus, ulardin soyup ye!» dégen bir awazni anglidim. 8 Men: «Yaq Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan herqandaq napak yaki haram nersini aghzimgha alghan emesmen!» dédim.■ 9 Biraq manga yene: «Xuda halal dep paklighan nersini sen haram déme!» dégen awaz anglandi. 10 Bu ish üç qétim shundaq tekrarlinip, axir bularning hemmisi asman'gha qaytidin tartip kétildi. 11 Mana del shu chaghda, Qeyseriyedin méni chaqirishqa ewetilgen üç kishi men turghan öyning aldigha keldi. 12 Muqeddes Roh méni héch ikkilenmey ular bilen bille bérishqa buyrudi. Mushu alte qérindashmu men bilen bille bardı. *Qeyseriyeye yétip kélip*, héliqi ademning öyige kirduq. □ ■ 13 Bu kishi bizge özining öyide payda bolup turghan bir perishtini qandaq körgenlikini éytti. Perishte uninggha: «sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik bir ademni chaqirtip kel, 14 u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken.□

15 Men gepni bashlighinimda, Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek, ularghimu chüshti. □ 16 Shu chaghda, Rebning söz-kalamini, yeni: «Yehya kishilerni sugha chömüldürgen, lékin siler bolsanglar Muqeddes Rohqa chömüldürülisiler» déginini ésimge aldim. ■ 17 Shunga, eger Xuda emdi mushulargha biz Reb Eysa Mesihke étiqad qilghinimizdin kéyin bizge bergen iltipatqa oxshash iltipat ata qilghan bolsa, Xudani tosalghudek men zadi kim idim?■

18 Ular bu sözlerni anglighanda, eyibleshtin toxtap, Xudagha medhiye oqup:

— Berheq, Xuda ellergimu hayatliqqa élip baridighan towa qilishni nésip qiliptu! — déyishti.

Antakya shehiridiki étiqadchilar

19 U chaghda, Istipanning ishi bilen ziyankeshlikke uchrup herqaysi jaylarga tarqilip ketkenler Fenikiye rayoni, Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylarghiche yétip bérıp, bu jaylarda söz-kalamni peqet Yehudiylarghila yetküzetti. □ ■ 20 Lékin ulardin Siprus arili we Kurini shehiridin kelgen beziler Antakya shehirige barghanda, Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi. □ 21 Rebning qoli ular bilen bille bolup, tolimu nurghun kishiler ishinip towa qilip Rebge baghlandi.□ ■

■ 11:3 Mıs. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 18:28. ■ 11:5 Ros. 10:9. ■ 11:8 Law. 11:4; Qan. 14:7.
□ 11:12 «héch ikkilenmey ular bilen bille bérish...» — yaki «(Yehudiy yaki Yehudiy emeslerni) héch ayrimay ular bilen bille bérish...», «mushu alte qérindash» — shübhisizki Yoppa shehiridin kelgen alte qérindashning shu chaghda Pétrusning hemrahliqida bolghanliqini körsitidu. ■ 11:12 Ros. 10:19; 15:7. □ 11:14 «u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken» — grék tilida «u sanga séni we pütkül ailengge qutquzush wasite bolghan birnechche sözlerni éytip béridu». □ 11:15 «Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek» — rosul Pétrusning «bashta» dégen sözidin éniqi, u we bashqa étiqadchilargha nisbeten Muqeddes Rohning özlirige kelgenliki toluq bir yéngi bashlinish bolghanidi. ■ 11:16 Yesh. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ 11:17 Ros. 15:9. □ 11:19 «ziyankeshlikke uchrup...» — grék tilida «azab-oqubetlerge uchrup...». «Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylar...» — bu Antakya «Suriyediki Antakya» idi. ■ 11:19 Ros. 8:1, 4. □ 11:20 «.. Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi» — «Grékler» «Yehudiy emesler» idi, elwette. □ 11:21 «...towa qilip Rebge baghlandi» — grék tilida «...((öz yolidin)) burulup Rebge baghlandi». ■ 11:21 Ros. 2:47; 5:14.

²² Bu xewer Yérusalémdiki jamaetning quliqigha yétip keldi. Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ötüshke ewetti. □ ²³ Barnabas yétip béríp, Xudaning méhir-shepqtini körüp, xushal boldi. U ularning hemmisini jan-dilidin qet'yilik bilen Rebge ching baghlinishqa righbetlendürdi. □ ■ ²⁴ Chünki u Muqeddes Rohqa we imanishenchke toldurulghan bolup, yaxshi bir adem idi. Shuning bilen zor bir top ademler Rebge qoshuldi. ■

²⁵ Shuning bilen Barnabas Tarsus shehirige Saulni izdep bardı. ■ ²⁶ Uni tépip Antakyagha élip keldi; shundaq boldiki, ikkiylen jamaet bilen bille saq bir yil yighilip, nurghun ademege telim berdi. Muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi. □

²⁷ U künlérde bezi peyghemberler Yérusalémdin Antakyagha chüshüp keldi. ²⁸ Bulardin Agabus isimlik bireylen otturigha chiqip, Rohning wehiyini yetküzüp, qattiq bir acharchiliqning pütkül dunyani basidighanliqini aldin éytti (bu acharchiliq derweqe «Klawdiyus Qeyser» höküm sürgen waqitta yüz berdi). □ ■ ²⁹ Buning bilen *Antakyadiki* muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yighip, Yehudiyede turuwatqan qérindashlarga yadrem bérishni qarar qildi. □ ³⁰ Ular bu qararni ada qilip, ianini Barnabas we Saulning qoli arqiliq *Yehudiyediki jamaet* aqsaqallirigha yetküzüp berdi. ■

12

Téximu köp ziyankeshlikler

¹ Shu chaghlarda, Hérod padishah jamaetikilerdin bezilirige ziyankeshlik qilmaqchi bolup ulargha qol saldi. □ ² U Yuhannaning akisi Yaqupni qilichlap öltürdi. ■ ³ Özining bu qilghan ishining Yehudiylargha yaqqanliqini körüp, u Pétrusnimu tutqun qildurudi (shu chaghdá «pétir nan héyti» mezgili idi). ⁴ Pétrusni tutqandin kéyin, uni zindan'gha tashlap, töt leshker bir guruppa qilin'ghan töt qarawwul topigha tapshurdi. Pasxa héyttin kéyin, Hérod uni xalayiq aldida soraq qilmaqchi idi. □ ■ ⁵ Shunga Pétrus zindanda tutup qélindi. Lékin jamaet Xudagha jan-dil bilen uning üçün dua qilishiwatatti.

Pétrusning zindandin qutquzulushi

⁶ Emdi Hérod uni élip chiqip sot qilishning aldinqi kéchisi, Pétrus ikki zenjir bilen baghlaqliq péti, ikki qarawulning otturısında uxlawatatti; ishikning sirtidimu birnechche

□ **11:22** «... **Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ötüshke ewetti**» — meqsiti belkim, ehwalni bilip béqip, heqiqiy étiqadchilar bolsa ularni righbetlendürüş idi. □ **11:23** «**Barnabas ... Xudaning méhir-shepqtini kördi...**» — bu dégenlikning belkim köp jehetliri bardur: — (1) ademler heqiqeten towa qilip rebge baghlansa bu shübhiszki, Xudaning méhir-shepqtining zor netijisidir; (2) Xudaning méhir-shepqtini bilen étiqadchilarda herxil méwe — muhebbet, xushalliq, xatirjemlik qatarliqlar peyda bolidu; (3) jamaetning ösüshi we köpiyishi peqet Xudaning méhir-shepqtini bilenla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5. ■ **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26** «**muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi**» — «Xristianlar» dégen söz belkim awwal «xréstos» («exmeq» dégen menide) dégen sözdin kelgen mesxire xaraktéridiki söz bolushi mumkin; lékin axir béríp asasiy menisi yaxshi chiqti, yeni «Xristosning (Mesihning) ademliri» («Mesih» bolsa ibraniy tilida «Mashiyah» — grék tilida «Xristos»). □ **11:28** «**Agabus... Rohning Wehiyi bilen ... aldin éytti**» — «Roh» mushu yerde Muqeddes Roh, elwette. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29** «**Buning bilen Antakyadiki muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yighip, Yehudiyede turuwatqan qérindashlarga yadrem bérishni qarar qildi**» — némishqa ular Yehudiyediki qérindashlarga alahide yadrem ewetmekchi? (1) Yehudiy qérindashlar awwal Xudaning xizmitini algha sürtüş üçün köp yerlerni sétiwetkenidi («Ros.» 2-bab); (2) Yérusalém we Yehudiye ölkisinde bolghan ziyankeshlik bek éghir bolghachqa, étiqadchilarning iqtisadiy ziyini belkim az emes idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1** «**Hérod padishah**» — bu Hérod «Hérod Agrippa (I)» idi. Hérodlar toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **12:2** Mat. 4:21. □ **12:4** «**Pasxa héyt**» — yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:4** Yuh. 21:18.

qarawul zindanni közet qiliwatatti. ⁷ We tuyuqsiz Rebning bir perishtisi körünüp, bir nur kamérni yorutti. Perishte Pétrusning biqinigha noqup:

– Téz tur! – dep oyghatti. Uning qolliridiki zenjir shu hamam boshap chüshüp ketti.■

⁸ Perishte uninggha:

– Bélingni baghliwal! Keshingnimu kiy! – dédi. Pétrus uning déginini qildi. Andin u:

– Chapiningni yépinchaqlap keynimdin mang! – dédi.

⁹ Pétrus uninggha egiship *kamérdin* chiqti. Biraq u perishtining wasitisi bilen boluwatqan bu ishlarning rastliqini bilmey, belki bir ghayibane körünüş körüptimen, dep oylawatatti. ¹⁰ Ular birinchi we ikkinchi közettin ötüp, zindanning sheherge chiqidighan tömür derwazisigha barghanda, derwaza ular üçün özlükidin échilip ketti. Ular chiqip, bir kochidin ötkende, perishte tuyuqsiz uning yénidin ketti.

¹¹ Shu chaghda, Pétrus ésigé kélip, öz-özige: «Derweqe emdi Reb Öz perishtisini ewetip, méni Hérodning qolidin we Yehudiy xelqining kütkenlirining hemmisidin qutquzuptu, dep bildim» – dédi.

¹² Heqiqiy ehwalni chüshinip yetkende, u Markus depmu atilidighan Yuhannaning anisi Meryemning öyige bardı. U yerde nurghun kishiler yighilip dua-tilawet qiliwatatti.

¹³ U derwazining ishikini qaqqanda, Roda isimlik bir dédek awazni anglap chiqti.

¹⁴ U Pétrusning awazini tonup, xushalliqidin ishikni échishqimu ülgürmey yügürüp kélip, hemmeylen'ge:

– Pétrus derwaza aldida turidu! – dep xewer qildi.

¹⁵ Lékin ular: – Sarang bolup qaldingghu! – déyishti. Biraq u: – Rast shundaq, dep turuwaldi. Ular:

– U uning perishtisi bolsa kérek! – déyishti.□

¹⁶ Biraq Pétrus derwazini qéqiwerdi. Ular chiqip derwazini échip, uning özini körgende hemmeylen hang-tang bolushti. ¹⁷ Pétrus ulargha ün chiqarmasliqqa qol ishariti qilip, ulargha Rebning özini zindandin qandaq élip chiqqanliqini éytip berdi. Andin kéyin, u:

– Bu xewerni Yaqupqa we qérindashlarga yetküzüp qoyunglar, – dep, özi u yerdin bashqa yerge ketti.□ ■

¹⁸ Tang atqanda, qarawullar Pétrus zadi néme boldi dep sarisimige chüshti. ¹⁹ Hérod uni izdep uning iz-dérikini tapalmighachqa, qarawullarni soraq qilip, ularni ölümge mehkum qilishni buyrudi. Bu ishtin kéyin, u Yehudiydin chüshüp Qeyseriye shehirige bérıp shu yerde turdi.

Hérod Agrippa xanning ölümü

²⁰ Eslide Hérod *xan* bilen Tur we Zidondikiler arisida qattiq jédel bar idi. Halbuki, Tur we Zidondikiler birlisip, Hérodning aldigha keldi. Uning bilen yarishiwélish üçün ular aldi bilen xanning Bilastus isimlik shexsiy ghoidarini özlirige yar-yölek bolushqa qayil qilghanidi. Chünki bu yurttikiler ashliqni xanning ilkidiki jaylardin alatti.

²¹ Belgilen'gen körüşüş künide Hérod shahane tonlirini kiyip, soraq textide olturup, ulargha nutuq sözlidi. □ ²² Anglighan xelq:

– Bu ademning awazi emes, belki bir ilahning awazidur! – dep warqirashti.

²³ Shuan Perwerdigarning bir perishtisi xanni urdi; chünki u shan-sherepni Xudagha béghishlimidi.

■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26. □ **12:15** «U uning perishtisi bolsa kérek» — ular «ölgen Pétrusning rohi» yaki «Pétrusni alahide qoghdadighan bir perishte» dep oylap qalghan bolushi mumkin. □ **12:17** «Bu **xewerni Yaqupqa we qérindashlarga yetküzüp qoyunglar**» — «Yaqup» mushu yerde Reb Eysaning inisi bolghan Yaqupni körsitidu.

■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40. □ **12:21** «Hérod... **ulargha nutuq sözlidi**» — yaki «Hérod... ularni eyiblep nunuq sözlidi». Grék tilida «nutuq sözlesh» dégen bu sözning bezide «eyiblesh» dégen puriqi bar.

Netijide, u qurtqa yem bolup öldi. ²⁴ Emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi. □ ■ ²⁵ Barnabas bilen Saul Yérusalémda ianilirini tapshurush xizmitini ada qilghandin kéyin, Antakyagha qaytip ketti. Ular Markus depmu atilidighan Yuhannani bille élip bardı.

13

Muqeddes Rohning Barnabas bilen Saulni ewetishi

¹ Antakyadiki jamaet ichide bezi peyghemberler we telim bergüchiler bar idi. Ular Barnabas, «Qara» depmu atilidighan Shiméon, Kurinilik Lukius, Hérod xan bilen bille chong bolghan Manaen we Saullar idi. □ ■ ² Ular Rebning ibaditide bolup roza tutuwatqan bir mezigilde, Muqeddes Roh ulargha:

— Barnabas bilen Saulni Men ularni qilishqa chaqirghan xizmet üçün Manga ayrip qoyunglar, — dédi. ■

³ Shuning bilen, ular yene roza tutup dua qilghandin kéyin, ikkiyenning üstige qollirini tegküzüp uzitip qoydi. ■

Barnabas bilen Saul Siprusta

⁴ Ular Muqeddes Roh teripidin ewetilgen bolup, Selyukiye shehirige bérip, u yerdin kémige chiqip Siprus ariligha qarap yolgha chiqti. ⁵ Salamis shehirige yétip kélip, ular Yehudiylarning sinagoglirida Xudaning söz-kalamini yetküzüşke bashlidi. Yuhanna ularning yaremchisi idi. □ ■ ⁶ Ular pütün aralni arilap chiqip, Pafos shehirige keldi. Ular u yerde Baryeshua isimlik bir kishi bilen uchriship qaldi. U séhirger bolup, saxta peyghember bolghan bir Yehudiy idi. ■ ⁷ U kishi bu *aralning* rimliq waliyisi Sérgiyus Pawlusning hemrahi idi. Waliy uqumushluq bir kishi bolup, Barnabas bilen Saulni chaqirtip, Xudaning söz-kalamini anglimaqchi boldi. ⁸ Lékin héliqi séhirger (uning grékche ismi Elimas bolup, «séhirger» dégen menide) ulargha qarshi chiqip, waliyning rayini étiqadtin qayturushni urunmaqta idi. ⁹ Biraq Muqeddes Rohqa toldurulghan Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu) héliqi séhirgerge tikilip qarap □ ¹⁰ uninggha:

— Ey, qelbing herxil hiyligerlik we aldanchilik bilen tolghan Iblisning oghli, hemme heqqaniyliqning dühmini! Perwerdigarning tüz yollirini burmilashni zadi toxtatmam-sen?! ¹¹ Emdi Rebning qoli üstüngge chüshti! Közliring kor bolup, bir mezigil künning yoruqini körelmeysen! — dédi.

Shuan, bir xil tuman we qarangghuluq uni basti. U yolni silashturup, kishilerdin méni qolumdin yétilenglar, dep iltija qilatti. ¹² Yüz bergen ishni körgen waliy Rebning telimige qattiq heyran bolup, Uninggha étiqad qildi.

Pawlusning bir sinagoga Rebning telimini bérishi

□ **12:24** «emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi» — démek, uninggha étiqad qilghuchilarning sani köpeymekte idi. ■ **12:24** Yesh. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1** ««qara» depmu atilidighan Shiméon» — grék tilida ««négir» depmu atilidighan Shiméon». «Négir» dégen menisi «qara». «Hérod xan» — mushu ayyette «xan» grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadilini. «Tétrarq» dégenning toluq menisi «(zémanning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «Tétrarq» dégen mertwiwe «waliy»din töwen; shuning üçün Hérodlar Pontiy Pilatusqa boysunushi kérek idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4.

■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5** «Yuhanna ularning yaremchisi idi» — yeni Markus depmu atalghan Yuhanna. ■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13. □ **13:9** «Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu)...» — «Pawlus» latinche isim bolup, menisi belkim «kichik». Saul Muqeddes Roh teripidin Yehudiy emeslerning xizmitide bolushqa chaqirilghachqa, u mushu yerdin bashlap özi üçün bu latinche isim ishletishke bashlaydu.

13 Pawlus bilen uning hemrahliri kémige chiqip, Pafostin Pamfliye ölkisidiki Perge shehirige bardı. U yerde Yuhanna ulardin ayrılıp Yérusalémgha qaytti. □ ■ 14 Pawluslar bolsa Perge shehiridin chiqip, dawamliq méngip Pisidiye rayonidiki Antakya shehirige bérip, shabat küni sinagogqa kirdi. 15 Tewrat qisimliridin we peyghemberlarning yazmiliridin oqulghandin kéyin, sinagogning chongliri ularni chaqirtip:

– Qérindashlar, eger xalayıqqa birer nesihet sözünglar bolsa, éytinglar, – dédi.

16 Pawlus ornidin turup, qol ishiriti qilip, xalayıqqa mundaq dédi:

– Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar, qulaq sélinglar! □ ■ 17 Bu Israil xelqining Xudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yashighan waqitlarda ularni ulugh qildi, Özining égiz kötürgen biliki bilen ularni Misirdin qutquzup chiqti. ■ 18 U chölde ulargha texminen qiriq yil ghemxorluq qildi ■ 19 andin Qanaan zéminidiki yette elni yoqitip, ularning zéminlirini ulargha miras qilip berdi. ■ 20 Bu ishlargha aldikeyni bolup texminen töt yüz ellik yil ketti. Kéyin, taki Samuil peyghember otturigha chiqqiche, u ulargha batur hakimlarni tiklep berdi. ■ 21 Andin ular bizge bir padishahni bersiken, dep *Samuil peyghemberdin* tilidi. Shuning bilen Xuda ulargha Binyamin qebilisidin Kish isimlik ademning oghli Saulni tiklep berdi. U qiriq yil höküm sürdi. ■ 22 Biraq *Xuda* Saulni seltenitidin chüshürüp, ulargha Dawutni padishah qilip turghuzup berdi. Xuda uning heqqide guwahliq bérip: «Könglümdikidek bir ademni, yeni Yessening oghli Dawutni taptim. U Méning toluq irademege emel qilidu», – dédi. ■ 23 Özi wede qilghandek Xuda bu ademning neslidin Israil xelqige bir Qutquzghuchi tiklep berdi – u bolsa Eysaning Özidur!

24 U xelqning otturisigha chiqishtin alwwal, Yehya *peyghember* chiqip, barliq Israil xelqini towa qilishni *bildüridighan* chömüldürüşni qobul qilinglar, dep jakarlidi. ■

25 Yehya *peyghember* wezipini tamamlighanda, xalayıqqa mundaq dégenidi: «Siler méni kim dep bilisiler? Men siler kütken zat emesmen. Biraq mana, mendin kéyin birsi kélidu, men hetta uning ayagh keshlirini yéshishkimu layiq emesmen!» □ ■ 26 Ey qérindashlar, Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar, bu nijatliqning söz-kalami silerge ewetildi! □ ■ 27 Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri *Eysani* tonumay, uning üstidin gunahkar dep höküm chiqarghini bilen, her shabat küni oqulidighan peyghemberlarning aldin éytqan sözlirini emelge ashurdi. □ ■ 28 Gerche ular uningdin ölüm jazasigha höküm qilishqa tégishlik birer gunah tapalmighan bolsimu, waliy Pilatustin yenila uni ölümge mehkum qilishni ötündi. ■ 29 Ular *bu ishlarni qilip* muqeddes yazmilarda uning heqqide aldin pütülgenlarning hemmisini *özliri bilmigen halda* emelge ashurghandin kéyin, uning jesitini krésttin chüshürüp, bir qebrige qoydi. 30 Lékin Xuda uni ölümدين tirildürdi! ■ 31 Tirilgendin kéyin, u burun özi bilen Galiliyedın Yérusalémghiche egiship kelgenlerge köp künler ichide *nechche qétim* körünüp turdi. Bu kishiler hazir *Israil* xelqige uning guwahchiliri boluwatidu. ■

32-33 Bizmu ata-bowilirimizgha qilin'ghan wedining xush xewirini silerge hazir jakar-

□ 13:13 «U yerde Yuhanna ulardin ayrılıp Yérusalémgha qaytti» — mushu «Yuhanna» bolsa Yuhanna Markus idi. ■ 13:13 Ros. 15:38. □ 13:16 «Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar...» — «Xudadin qorqqanlar» dégen turaqliq ibare Tewrat étiqadida bolghan «yat ellikler» (Yehudiy emesler)ni körsitidu. Xetne qobul qilmighan bolsimu, ulargha sinagogqa qatnishishqa ruxset bérilgen. ■ 13:16 Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ 13:17 Mis. 1:1. ■ 13:18 Mis. 16:35; Chöl. 14:34; Zeb. 95:10. ■ 13:19 Ye. 14:2. ■ 13:20 Hak. 2:16; 3:9. ■ 13:21 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Hosh. 13:11. ■ 13:22 1Sam. 13:14; 16:12; Zeb. 89:19-29; Ros. 7:45. ■ 13:24 Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 3:2; Yuh. 3:23. □ 13:25 «Men siler kütken zat emesmen» — grék tilida: «Men «u» emesmen» yaki «Men «shu zat» emesmen». ■ 13:25 Mat. 3:11; Yuh. 1:20. □ 13:26 «... Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar...» — «Xudadin qorqqanlar» – 16-ayet we izahatning körüng. ■ 13:26 Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ 13:27 «Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri Eysani tonumay...» — grék tilida: «Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri uni tonumay...». ■ 13:27 Yuh. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ 13:28 Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 19:6. ■ 13:30 Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luqa 24:6. ■ 13:31 Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5.

laymiz — Xuda Eysani *arimizda* tiklep, bu wedini ularning ewladliri bolghan bizlerge emelge ashurdi. Bu heqte Zeburning ikkinchi küyide aldin'ala mundaq pütülgen: «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum». □ ■ 34 Emdilikte Xudaning Eysagha chirishni qayta körgüzmeý ölümün tirildüridighanliqi heqqide u *muqeddes yazmilarda* mundaq aldin éytqan: «Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetlerni silerge ata qilimen!» □ ■ 35 Shunga yene bu heqte yene bir ayette: — «*I Xuda, Séning muqeddes Bolghuchunggha téning chirishini körgüzmeysen*». □ ■

36 Chünki Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üçün xizmet qilip, öz ata-bowilirigha qoshulup ölümde uxlap uning téni chirip ketkenidi. □ ■ 37 Lékin Xuda ölümün tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi. □

38 Emdi shunga siler shuni bilishinglar kérekki, i qérindashlar, hazir gunahlardin kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu. □ ■ 39 Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan ishlardin uninggha étiqad qilghuchilar u arqiliq xalas qilinip heqqaniy qilinidu! □ ■ 40 Shunga, peyghemberler aldin éytqan shu balayi'apet béshinglarga chüshmesliki üçün éhtiyat qilinglar! —

41 «Qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar! Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki, Uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!» □ ■

42 Pawlus bilen Barnabas sinagogdin chiqiwatqanda, jamaet ulargha kélerki shabat küni bu ishlar heqqide yene sözleshni yélindi. 43 Sinagotiki jamaet tarqalghanda, nurghun Yehudiylar we Xudadin qorqqan Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy emeslermu Pawlus bilen Barnabasqa egeshti. Ikkisi ulargha söz qilip, ularni Xudaning méhir-shepqtide ching turushqa dewet qildi. ■

44 Kéyinki shabat küni, pütün sheher xelqi dégüdek Xudaning söz-kalamini anglighili kélishti. 45 Biraq bundaq top-top ademlerni körgen Yehudiylar hesetke chömüp, Pawlusning sözlirige qarshi tetür gep qilip, uninggha töhmet qildi. 46 Emdi Pawlus bilen Barnabas téximu yüreklik halda mundaq dédi:

— Xudaning söz-kalamini aldi bilen siler *Yehudiy xelqige* yetküzüsh kérek idi. Lékin siler uni chetke qéqip özünglarni menggülik hayatqa layiq körmigendin kéyin, mana *biz silerdin*

□ 13:32-33 «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum» — «Zeb.» 2:7. Bezi alimlar, bu bésharettiki «tiklesh» dégen söz uning ölümün tirildürülenlikini körsitidu, dep «tirildürüp» dep terjime qilidu. Lékin uning tirilishini körsitidighan bésharetlerni neqil keltüridighan ayetler 34-35-ayetlerdur. Shunga Zeburdiki bu bésharet («Zeb.» 2:7) uning pak qiz Meryemdin tughulushini körsitidu, dep qaraymiz. ■ 13:32-33 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zeb. 2:7.

□ 13:34 «Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetlerni silerge ata qilimen!» — «Yesh.» 55:2. ■ 13:34 Yesh. 55:3.

□ 13:35 «*I Xuda, Séning muqeddes Bolghuchunggha téning chirishini körgüzmeysen*» — «Zeb.» 16:10. «Séning muqeddes Bolghuchung» Mesihni körsitidu. ■ 13:35 Zeb. 16:10; Ros. 2:27. □ 13:36 «Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üçün xizmet qilip,...» — yaki «Dawut derweqe öz dewride Xudaning muddia-meqsetliri üçün xizmet qilip,...». «uning téni chirip ketkenidi» — grék tilida «chirishlerni kördi». 35-ayetni körüng. ■ 13:36 1Pad. 2:10; Ros. 2:29. □ 13:37 «Lékin Xuda ölümün tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi» — «Xuda ölümün tirildürgüchi» Eysani körsitidu, elwette. □ 13:38 «hazir gunahlardin kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu» — «del shu kishi arqiliq» Eysa arqiliq, démek. ■ 13:38 Luqa 24:47; 1Yuh. 2:12 □ 13:39 «Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan ishlar» — «xalas bolalmaydighan ishlar» hertürlük ishlarni körsitidu; gunahning ilkidin xalas bolushni öz ichige élipla qalmay, belki Tewrat qanunida békitilgen türlük qurbanliq qilish we resim-qaidilerdin xalas bolushni öz ichige alidu. ■ 13:39 Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19.

□ 13:41 «qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar! Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki, uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!» — Tewrat, «Hab.» 1:5. ■ 13:41 Yesh. 28:14; Hab. 1:5. ■ 13:43 Ros. 11:23; 14:22.

burulup ellerge yüzlinimiz! □ ■ 47 Chünki Perwerdigar *muqeddes yazmilarda* bizge mundaq buyrugan: —

«Men Séni *yat* ellerge nur bolushqa,

Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üçün Séni atidim». □ ■

48 Ellerdikiler bu sözni anglap, xushal bolushup Rebning söz-kalamini ulughlashti; menggülük hayatqa érishishke békitilgenlarning hemmisi étiqad qildi. □

49 Shundaq qilip, Rebning söz-kalami pütkül zémin'gha tarqaldi. 50 Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mötiwerlirini qutritip, Pawlus bilen Barnabasqa ziyankeshlik qilghuzup, ular ikkisini öz yurtliridin qoghlap chiqardi.

□ ■ 51 Emma Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip, Konya shehirige qarap mangdi. □ 52 *Antakyadiki* muxlislar bolsa xushalliqa hemde Muqeddes Rohqa tolduruldi.

14

Pawlus bilen Barnabas Konya shehiride

1 Konya shehiride shundaq boldiki, Pawlus bilen Barnabas Yehudiylarning sinagogigha kirgende, jamaetke shundaq sözlidiki, netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurgan kishiler étiqad qildi □ 2 (halbuki, ishenmigen Yehudiylar *yat* elliklarning köngüllirini zeherlep, ularni qérindashlarga qarshi turushqa qutratti). 3 Shunga *Pawlus bilen Barnabas* u yerde xéli uzun turup, Rebge tayinip yürekli halda *xush xewerni* jakarlidi; Reb ularning qolliri bilen möjizilik alametler we karametlerni körsitip öz méhir-shepqitining söz-kalamigha guwahliq berdi. ■ 4 Buning bilen sheher xelqi ikkige bölünüp kétip, beziliri Yehudiylar terepte, beziliri bolsa rosullar terepte turdi. □ 5 Axirda, bir qisim *yat* ellikler bilen Yehudiylar arisida (öz bashliqliri bilen birlikte) rosullarni qiynap, chalma-késeq qilish qutratquluqi bash kötürdi. 6-7 Lékin ular bu ishtin xewer tépip, shu yerdin qéchip Likawunya rayonidiki Listra we Derbe sheherliri hemde etraptiki yurtlarga qarap mangdi. Ular shu yerlerde xush xewerni dawamliq jakarlawerdi. ■

Listra we Derbe sheherliride

8 Shu chaghda, Listra shehiride putlirida maghduri yoq, héch méngip baqmighan bir tughma palech olturatti. ■ 9 Pawlus söz qiliwatqanda, bu adem uninggha qulaq sélip olturatti. Pawlus uninggha köz tikip uning saqaytilishigha ishenchi barliqini körüp yétip, 10 yuqiri awaz bilen:

□ 13:46 «*mana biz silerdin burulup ellerge yüzlinimiz!*» — «ellerge yüzlinimiz» — yeni «Yehudiy emeslerge yüzlinimiz». Démek, Xudaning söz-kalamini ulargha yetküzimiz. ■ 13:46 Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19. □ 13:47 «*Men Séni yat* ellerge nur bolushqa, yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üçün Séni atidim» — «Yesh.» 42:6 we 49:6ni körüng: mushu ayetlerdiki «Séni» Mesihni körsitidu. Barnabas we Pawlus «Perwerdigarning quli»ning ishlirini dawamlashturup yürgüzmekte (1-bab, 1-ayet). ■ 13:47 Yesh. 42:6; 49:6; Luqa 2:32. □ 13:48 «*békitilgenler*» — yaki «bel baghliganlar» yaki «mayil qilin'ghanlar». □ 13:50 «*Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mötiwerlirini qutritip...*» — «Xudadin qorqqan ayallar» bolsa Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy bolmighan, sinagotiki ibadetke qatnishidighan ayallar. Gerche ular «Xudadin qorqqan» bolsimu, mushu yerde Yehudiylarning qutritishi bilen azdurulghan. ■ 13:50 2Tim. 3:11. □ 13:51 «*Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip...*» — «ayaghliridiki topini qéqishturuwétish» dégen heriket «munasiwitimiz pütünley üzülidi» dégen agahning ipadisi idi. «Mat.» 10:14, «Mar.» 6:11, «Luqa» 5:9ni körüng. «*Konya shehiri*» — hazirqi nam. Kona grékche ismi «ikonium» yaki «Ikonion». U hazirqi Türkiyede. □ 14:1 «*netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurgan kishiler étiqad qildi*» — «Grékler» belkim shu yerdiki her millettin bolghan «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ 14:3 Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ 14:4 «*sheher xelqi ikkige bölünüp kétip...*» — yaki «sheherning köp qismi ikkige bölünüp kétip...». ■ 14:6-7 Mat. 10:23; Ros. 8:1. ■ 14:8 Ros. 3:2.

— Ornungdin des tur! — dédi.

Héliqi adem shuan ornidin des turup méngishqa bashlidi. ¹¹ Lékin Pawlusning bu ishini korgan top-top ademler Likawunya tili bilen:

— Ilahlar insan qiyapitige kirip arimizgha chüshüptu! — dep warqiriship ketti. ■ ¹² Ular Barnabasni «Ilah Zéus» dep atashti we Pawlusni sözleshte bashlamchi bolghachqa uni «Ilah Hérmis» dep atashti. □ ¹³ Sheherning sirtida «Zéus Ilah»ning butxanisi bar idi. Shu *butxanidiki* kahin sheher derwazisigha öküz we gül chembireklerni élip kélip, xelq bilen bille rosullargha atap qurbanliq qilmaqchi boldi. ¹⁴ Lékin rosullar Barnabas bilen Pawlus bu ishni anglap, kiyim-kéçeklirini yirtqan halda, köpchilikning arisigha yügürüp kirip, warqirap mundaq dédi:

¹⁵ — Xalayıq, bu ishlarni néme dep qiliwatisiler?! Biz silerge oxshash héssiyattiki insanlarmiz! Biz silerge bu erzimes nersilerni tashlap, asman-zémin, déngiz-okyan we ulardiki barliq mexluqlarni Yaratquchi hayat Xudaghila ibadet qilishinglar kérek dep jakarlawatimiz! ■ ¹⁶ Burunqi dewrlerde, u herqaysi ellerni öz yollirida méngishqa yol qoyghan. ■ ¹⁷ Shundaq bolsimu, U Özini ispatlaydighan guwahliqni qaldurmighan emes. Chünki U hemishe silerge shapaet körsitip, yamghurni öz waqtida ershtin yaghdurup mol hosul ata qilip, ash-tamaq bilen silerni toyghuzup, qelbinglarni xushalliqqa chömdürüp keldi. ■

¹⁸ Hetta ular bu sözlerni qilghan bolsimu, xalayıqning ulargha atap qurbanliq qilishini aranla tosuwaldi.

¹⁹ Lékin Antakya we Konya sheherliridin bezi Yehudiylar kélip, kishilerni özlirige qayil qilishi bilen, xelq Pawlusni chalma-késeq qildi, andin uni öldi dep qarap, sheher sirtigha sörep achiqip tashliwetti. ■ ²⁰ Lékin muxlislar uning etrapigha olashqanda, Pawlus ornidin turup, sheherge qaytip kirdi. Etisi, u Barnabas bilen bille Derbe shehirige ketti.

Rosullarning Suriyediki Antakyagha qaytip kélishi

²¹ Emdi ular Derbe shehiride xush xewer jakarlap, nurghun ademlerni *Mesihge* muxlis bolushqa kirgüzgendin kéyin, ikkiylen Listra, Konya we Antakya sheherlirige qaytip bardı. ²² Ular u yerlerde muxlislarning qelblirini kücheytip, ularni étiqadta ching turushqa righbetlendürüp, shundaqla: — Biz Xudaning padishahliqigha kirishte nurghun japa-musheqqetlerni béshimizdin ötküzüshimiz muqerrer bolidu, — dep nesihet qildi. ■

²³ Ular yene herqaysi jamaet ichide aqsaqallarni tallap belgilep, dua qilish we roza tutush arqiliq ularni özliri étiqad baghlighan Rebge tapshurdi. ²⁴ Ikkiylen Pisidiye rayonidin ötüp Pamfiliye ölkisige keldi. ²⁵ Ular Perge shehiride söz-kalamni yetküzgendin kéyin, Attalya shehirige bardı. □ ²⁶ Andin u yerdin kémige chiqip, *Suriyediki* Antakyagha qarap ketti. Ular eslide shu yerde özliri hazir tamamlighan bu wezipini ada qilishqa *jamaettikiler teripidin* Xudaning méhri-shepquitige tapshurulghanidi. ■

²⁷ Qaytip kelgende, ular jamaetni bir yerge jem qilghanda, ulargha Xudaning özliri arqiliq qilghan barliq emellirini, shundaqla Xudaning qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini sözlep berdi. □ ²⁸ Ular u yerde muxlislar bilen bille uzun mezigil turdi.

■ **14:11** Ros. 28:6. □ **14:12** «Ilah Zéus» — Gréklarning «bash ilah»i («Yupitér» dégen planéta). «Ilah Hérmis» — Hérmis («Mérkuriy» dégen planéta) «ilahlarning elchisi» dep qarilatti. ■ **14:15** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Weh. 14:7; 19:10; 22:9. ■ **14:16** Zeb. 81:12 ■ **14:17** Rim. 1:19. ■ **14:19** 2Kor. 11:25. ■ **14:22** Mat. 10:38; 16:24; Luqa 24:26; Ros. 11:23; 13:43; 2Tim. 3:12. □ **14:25** «... Attalya shehirige bardı» — Attalya shehiri déngiz boyida idi; hazirqi «Antaliya». ■ **14:26** Ros. 13:1. □ **14:27** «Xudaning qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini sözlep berdi» — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler» dégen menide.

Rosul Pawlusning xush hewerni jakarlighan 1-sepiri

15

Yérusalémdiki sünnet toghrisidiki yighin

¹ Shu chaghlarda beziler Yehudiye ölkisidin kélip, *Antakyadiki qérindashlarga*:
— Siler Musa *peyghemberge* tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinshni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler! — dep telim bérishke bashlidi. □ ■

² Bu ish toghrisida chong majira chiqqan bolup, Pawlus bilen Barnabas ikkiyen shu kishiler bilen keskin munazire qilishqandin kéyin, *qérindashlar* Pawlusni, Barnabasni, shundaqla ularning arisidin birnechcheylenni bu mesile toghrisida rosullar we aqsaqallar bilen körüshüshke Yérusalémgha barsun dep békitgen. ■

³ Shundaq qilip ular jamaet teripidin yolgha sélinip, sepiride Fenikiye rayoni we Samariye ölkisini bésip ötüp, barghanla yéride ellerningmu towa qilip *étiqad* yoligha kirgenlikini tepsiliy sözlidi. Bu xewer barliq qérindashlarni zor shadliqqa chömgüzdi. □

⁴ Pawluslar Yérusalémgha kelginide, ular jamaettikiler, rosullar we aqsaqallar teripidin qarshi élinip, köpchilikke Xudaning özliri arqiliq barliq qilghan emellirini bayan qilip berdi. ⁵ Lékin Perisiy mezhipidikilerdin *étiqad* yoligha kirgen beziler ornidin turushup: — Mushu *yat elliklerni* xetne qilish kérek, shundaqla ulargha Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha emel qilishi kéreklikini jékilesh kérek! — dédi.

⁶ Shunga rosullar bilen aqsaqallar bu mesilini muzakire qilish üçün jem bolushti.

⁷ Uzun söhbetlishishtin kéyin, Pétrus ornidin turup mundaq dédi:
— Qérindashlar, desleptiki künlerde Xudaning ichinglardin méni tallap méning aghzim arqiliq xush xewerdiki söz-kalamni yat elliklerge anglitip ularning *étiqad* qilishida wasite qilishqa békitkenlikidin xewiringlar bar. ■

⁸ We insanlarning qelbini bilgüchi Xuda Muqeddes Rohni bizge ata qilghinidek, ularghimu ata qildi. ■ ⁹ Shundaq qilip, Xuda ularni biz bilen héchqandaq perqlendürmey, ularning qelblirini *étiqad* arqiliq pak qildi. ■

¹⁰ *Ehwal mana shundaq iken*, emdi siler néme üçün özimiz we ata-bowilirimizmu kötürelmigen bir boyunturuqni muxlislarning boynigha artmaqchi bolup, Xudani sin-imaqchi bolisiler?! ■ ¹¹ Emdilikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepquitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz. □ ■

¹² *Bu sözdin kéyin*, Barnabas bilen Pawlus chiqip, Xuda özliri arqiliq yat elliklerning arisida körsetken barliq möjizilik alametlerni we karametlerni bayan qilip berdi; köpchilik ulargha qulaq sélip sükütte turdi. ¹³ Ularning sözi tügigendin kéyin, Yaqup mundaq dédi:

— Qérindashlar, manga qulaq sélinglar! ¹⁴ Bayatin Shiméon Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üçün bir xelq chiqiridighanliqini chüshendürüp ötti. □ ¹⁵ Peyghemberlerning éytqanlirimu buninggha uyghun kélidu, xuddi *muqeddes yazmilarda* munu sözler pütülgendek: —

¹⁶ — ««Mushu ishlardin kéyin, Men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen,

□ **15:1** «Siler Musa *peyghemberge* tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinshni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler!» — Yehudiyedin kelgenler alliqachan sünnet qilin'ghan Yehudiyalar, elwette. ■ **15:1** Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ **15:2** Gal. 2:1. □ **15:3** «ellerningmu towa qilip...» — «eller» yene «Yehudiy emesler» dégen menide. «ellerningmu towa qilip *étiqad* yoligha kirgenlik...» — mushu yerde grék tilida: «towa qilip *étiqad* yoligha kirish» dégen ibare peqet birla söz «burulush» bilen ipadilini. ■ **15:7** Ros. 10:20; 11:12. ■ **15:8** 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12. ■ **15:9** Ros. 10:43, 44. ■ **15:10** Mat. 23:4. □ **15:11** «Emdikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepquitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz» — bu ayettiki «biz» Yehudiy *étiqachilarni*, «ular» Yehudiy bolmighan *étiqadchilarni* körsitidu. ■ **15:11** Ef. 2:8; Tit. 3:4. □ **15:14** «Shiméon» — Pétrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki sheklidir). «Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üçün bir xelq chiqiridighanliqi» — «shapaet bilen yoqlash» grék tilida peqet «yoqlash» dégen sözla bilen ipadilini.

Uning xarabiliklirini qayta bina qilib, eslige keltürimen.

17-18 Shundaq qilib, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu» deydu bu ishlarni emelge Ashurghuchi we shundaqla ularni ezeldin ayan qilib kelgen Perwerdigar!» □ ■

19 — Shuning üçün xulasem shuki, yat ellikler arisidin towa qilib Xudagha étiqad baghliganlarga aware-éghirchilik sélip qoymasliqimiz kérek; 20 peqet ulargha: «Butlarga atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar» dep tapilap, bir parche xet yazayli. □ ■ 21 Chünki qedimki dewrlerdin tartip her sheherde shabat künide sinagoglarda Musa *peyghemberning* éytqanliri oqulup, uning körsetmiliri ögitilip kelgen. □

Yehudiy emes étiqadchilargha yézilghan xet

22 Shuning bilen rosullar, aqsaqallar, shundaqla Yérusalémdiki pütkül jamaettikiler öz arisidin birnechche ademni tallap, ularni Pawlus we Barnabas bilen bille Antakyagha ewetishni layiq kördi. Eslide qérindashlar ichide bashlamchi bolghan Yehuda (Barsabas depmu atilidu) bilen Silaslar buninggha tallandi.

23 Xet bolsa ulargha tapshuruldi, uningda mundaq yézilghanidi: — «I Antakya, Suriye we Kilikiyede turuwatqan yat ellik qérindashlar, — *Yérusalémdiki* qérindashliringlardin, rosullar bilen aqsaqallardin silerge salam!

24 Arimizdin bezi kishiler chiqip yéninglarga bérip, sözliri bilen silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilib qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq. □ ■ 25 Shu sewebtin, biz bu ishta oylirimiz bir yerdin chiqqandin kéyin, arimizdin tallan'ghan birnechcheylenni söyümlük Barnabas we Pawlusimiz bilen bille yéninglarga ewetishni qarar qilduq. 26 Bu ikkiylen Rebbimiz Eysa Mesihning nami üçün hayatini xeterge tewekkül qilghan kishilerdur. ■ 27 Shunga biz Yehuda bilen Silasni yazghanlirimizni silerge öz aghzi bilenmu sözlep bersun dep, yéninglarga ewettuq. 28 Gepning poskallisigha kelsek, Muqeddes Rohqa, shundaqla bizlergimu shu layiq körün'genki, töwendiki zörür bolghan ishlardin sirt, silerge héchqandaq bashqa ishni yüklimeslikimiz kérek: 29 — Butlarga atalghan nersilerdin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridin yéyishtin we jinsiy buzuqluqtin néri bolush — siler mushu birnechche ishtin saqlansanglar, yaxshi qilghan bolisiler.

□ **15:17-18** «Shundaq qilib, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller...» — «jahandiki bashqa insanlar» Yehudiy xelqidin bashqa barliq ellerni körstidu. «Méning namim bilen atalghan barliq (yat) eller» «Öz xelqim bolushqa chaqirghan yat eller» yaki «Men igidarchiliq qilghan barliq eller» dégenlerni bildüridu. «Mushu ishlardin kéyin, men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen... shundaq qilib, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu» — (16-17-ayet) bu neqil keltürülgen bésharetler «Am.» 9:11-12 we «Yesh.» 45:21din élin'ghan. Yaqup bu bésharetlerni «Séptuagint» LXX dégen grék tilidiki terjimisidin alghan. «Amos»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:17-18** Am. 9:11,12. □ **15:20** «Butlarga atilip bulghan'ghan nersiler» — grék tilida «Butlardin bulghan'ghan nersiler» dégen bilen ipadilididu; «nersiler» belkim gösh we herxil yémek-ichmekni körsetse kérek. Grékler arisida «awwal butlarga atalghan» yémeklikni yéyish «sawabliq ish» yaki «qutluq ish» deydighanlar köp idi. ■ **15:20** Yar. 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tés. 4:3. □ **15:21** «Butlarga atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar ...» — (20-ayet) mushu üç perhiz Tewrat qanunidin élin'ghan. Étiqad qilghan yat ellerning bulargha riaye qilishi ularning nijatliqqa érishishi üçün emes, belki («jinsiy buzuqluqtin ... néri bolunglar»tin bashqa) étiqad qilghan Yehudiyalar jamaetke qatnishishida ularning aldida putlikashang bolmasliqi, Yehudiy emes qérindashliri bilen arilishishi asan qilinsun üçün dégen meqsset bilen tapshurulghan (21-ayettin rosullarning bu meqsiti ochuq körünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu körüng). □ **15:24** «... Silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilib qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde: «... Silerni biaramliqqa sélip, sünnet qobul qilishinglar, Tewrat qanunigha emel qilishinglar kérek dep könglünglarni parakende qilib qoyghanliqini angliduq» déyilidu. ■ **15:24** Gal. 2:4. ■ **15:26** Ros. 13:50; 14:19.

Aman-xatirjem bolunglar!»■

³⁰ Shundaq qilib, ular *qérindashlar* teripidin yolgha sélinip, Antakyagha bardi. U yerde pütün jamaettikilerni yighip, xetni ulargha tapshurdi. □ ³¹ Ular xetni oqup, uningdin bolghan righbet-tesellidin zor shadlandi. ³² Yehuda we Silaslar özlirimu peyghemberlerdin bolup, qérindashlarni nurghun söz-nesihetler bilen righbetlendürüp, ularni quwwetlendürdi. ³³ *Yehuda we Silaslar* u yerde bir mezigilni ötküzgendin kéyin, Antakyadiki qérindashlarning sepirige amanliq tiligen halda uzitishi bilen, ular özlirini ewetken *Yérusalémdikilerning* qéshigha qaytti. □ ³⁴⁻³⁵ Lékin Pawlus we Barnabas Antakyada qélip, bashqa nurghun qérindashlarning hemkarliqida telim bérip Rebning söz-kalamidiki xush xewirini jakarlap turdi.

Pawlus bilen Barnabasning ayrilip kétishi

³⁶ Lékin yene birnechche künlerdin kéyin Pawlus Barnabasqa: Biz burun Rebning söz-kalamini yetküzgen hemme sheher-yézilargha bérip, qérindashlarning yénigha bérip, halini sorap kéleyli, — dédi. ³⁷ Barnabas bolsa Yuhanna (Markusmu déyilidu)ni bille élip barmaqchi bolghanidi. ■ ³⁸ Biraq Pawlus aldinqi qétim Pamfiliye ölkiside ulardin ayrilip ketken, Rebning xizmitide ular bilen bille *dawamliq* seper qilmighan Markusni yene élip bérishni aqilanilik emes dep qaridi. □ ³⁹ Shuning bilen ikkiylen otturisida bek keskin ixtilap bolup, axir bérip ular bir-biridin ayrilip kétishti. Barnabas Markusni élip, kémige olturup Siprus ariligha ketti. ⁴⁰ Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet qilishi bilen u ikkisi yolgha chiqti. □ ⁴¹ U emdi Suriye we Kilikiye ölkilirini arilap ötüp, *herqaysi jaylarda* jamaetlerni quwwetlendürdi.

16

Timotiyning Pawlus we Silasqa qoshulushi

¹ Andin u Derbe we Listra sheherlirigimu bardi. Mana, shu yerde étiqadchi Yehudiy bir ayalning oghli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi. Uning atisi bolsa grék idi. □ ² Listra we Konya sheherliridiki qérindashlarning hemmisi uning toghruluq yaxshi guwahliq béretti. ³ Pawlus uni özi bilen bille élip mangmaqchi boldi. Biraq bu yerdiki Yehudiy-larning hemmisi *Timotiyning* atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qildurdi. □ ■ ⁴ Ular sheher-yézilardin ötkech, Yérusalémdiki rosullar bilen aqsaqallar *yat ellege* békitken belgilimilerni ularning riaye qilishi üçün tapshurdi. ■ ⁵ Shundaq qilib, jamaetler étiqadta kücheytilip, sanlirimu künden-kün'ge köpeydi.

Makédoniyelikning chaqiriqi

■ **15:29** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tés. 4:3. □ **15:30** «shundaq qilib, ular qérindashlar teripidin yolgha sélinip...» — grék tilida «shundaq qilib, ular ularning teripidin yolgha sélinip...». □ **15:33** «Yehuda we Silaslar u yerde bir mezigilni ötküzgendin kéyin» — «Yehuda we Silaslar» grék tilida «ular». ■ **15:37** Mis. 20:3. □ **15:38** «Rebning xizmitide ular bilen bille dawamliq seper qilmighan Markus...» — mushu yerde «Rebning xizmitide» grék tilida peqet «xizmette» déyilidu. □ **15:40** «Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet qilishi bilen u ikkisi yolgha chiqti» — Pawlus we Barnabas néme üçün bir-biridin ayrildi? Qaysisining qarari toghra? «Qoshumche sözimiz»de bu mesile toghrisida azraq toxtilimiz. □ **16:1** «Mana, shu yerde étiqadchi Yehudiy bir ayalning oghli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi» — kéyinki ayetlerge qarighanda, «shu yer» Listra idi. □ **16:3** «bu yerdiki Yehudiylarning hemmisi Timotiyning atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qildurdi» — Pawlusning Timotiyni xetne qilishi étiqadini bildürüş üçün emes, belki u uning bilen Xudaning xizmitide bolghanda Yehudiylarning uni qobul qilmasliqining aldini élish üçün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3. ■ **16:4** Ros. 15:20.

⁶ Muqaddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup, Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp,[□] ⁷ Misiye rayonigha kelgendin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning Rohi ulargha bundaq qilishiqimu yol qoymidi.[□] ⁸ Shuning bilen ular Misiyedin ötüp, déngiz boyidiki Troas shehirige chüshti.■ ⁹ Shu küni kechte, Pawlusqa bir ghayibane körünüş körünüp, Makédoniyelik bir kishi uning aldida öre turup:
— *Déngizdin ötüp, Makédoniyege kélip, bizge yarem bergeysen!* — dep ötündi.[□]
¹⁰ U bu körünüşni körgendin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilerning qéshigha bérip, ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyege bérishqa teyyarlanduq.[□]

Lidyanning étiqad qilishi

¹¹ Biz kémige chiqip, Troastin yolgha chiqip, Samodrak ariligha qarap yol alduq we etisi *Makédoniyediki Néapolis* shehirige yétip barduq. ¹² U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu Rimdiki bir mustemlike sheher idi. Biz bu yerde birnechche kün turduq. □ ¹³ Shabat küni, *sheher* derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliduq; derweqe shundaq boldi. Biz olturup, u yerge yighilghan ayallargha sözleshke bashliduq. □ ¹⁴ Ularning ichide sösün rext sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan Lidya isimlik bir ayal bar idi. Reb uning qelbini Pawlusning éytqanlirini qobul qilishqa achi. □ ¹⁵ U ailisidikiler bilen chömüldürülgen bolup bizdin ötünp:
— Eger siler méni *heqiqeten* Rebge étiqad qilghuchi dep bilsengler, méning öyümge bérip turunglar! — dep ching turup bizni maqullatti.■

Pawlus bilen Silasning zindan'gha tashlinishi

□ **16:6** «Muqaddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup, Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp...» — Frigiye we Galatiya rayonliri Asiyaning bir qismi idi — Pawlus shu yerdin ötkini bilen Xudaning sözini jakarlash üçün u yerde toxtimidi. □ **16:7** «Misiye rayonigha kelgendin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning Rohi ulargha bundaq qilishiqimu yol qoymidi» — qiziq bir yéri shuki, kéyinrek rosul Pétrus del mushu rayonlarning bezi yerlik kishiliri bilen yéqin munasiwette boldi (2Pét.» 1:1ni körüng). Shunga mumkinchilikli barki, Pawluslar mushu yerlerdin ötüp ketken waqitlarda, Pétrus shu yerde idi yaki pat arida shu yerlerge kelmekchi idi. Pawlusmu kéyin Galatiya dégen rayon'gha bérip, xush xewerni tarqitip, bir jamaet berpa qilindi (18:23 we «Gal.» 4:13ni körüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9** «*Déngizdin ötüp, Makédoniyege kélip, bizge yarem bergeysen!*» — Makédoniye Rim impériyesidiki Grétsiyege jaylashqan «Makédoniye ölkisi» idi. □ **16:10** «U bu körünüşni körgendin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilerning qéshigha bérip, ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyege bérishqa teyyarlanduq» — mushu ayettin bashlap «*biz*» dep bayan qilishning sewebi — mushu kitabning muellipi Luqa mushu yerde Pawluslarga qoshulghanliqini körsitidu. □ **16:12** «U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu Rimdiki bir mustemlike sheher idi» — Filippi déngiz boyiki Néapolistin 16 kilométr yiraqliqta idi. «Rimdiki mustemlike» — biwasite Rim hökümiti özi bashqurghan, ahalisi «Rim grazhdanliq» hoquq-imtiyazlirigha ige idi. □ **16:13** «Shabat küni, sheher derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliduq» — ehwalgha qarighanda Filippi shehiride Yehudiylarning birmu sinagogi yoq idi («sinagog»ning asasi üçün az dégende on Yehudiy erkek kishi bir-birige qoshulushi kérek). Undaq ehwal astida bu ayallar (belkim Yehudiy hem Yehudiy emesler, yeni «Xudaning qorqqanlar») her shabat küni Tewrattin élin'ghan sözler bilen dua-tilawet qilishqa yighilatti. □ **16:14** «Ularning ichide sösün rext Sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan Lidya isimlik bir ayal bar idi» — «Xudadin qorqidighan» dégen turaqliq ibare, Lidyanning Yehudiy emes, emma Tewrat étiqadida bolghanliqini körsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Hak. 19:21; Luqa 24:29; Ibr. 13:2.

16 Bir küni biz shu dua qilidighan jaygha kétip barghinimizda, bir dédek bizge yoluqti; bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi; dédek xojayinlirigha pal sélish yoli bilen nurghun payda tépip bergenidi. □ ■ 17 U yol boyi Pawlus we bizge egiship:

— Bu kishiler Hemmidin aliy Xudaning qulliri, ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu! — dep warqirap mangdi. □

18 U uda köp künler shundaq warqiridi. Bu ish Pawlusning qelbini azablap, u qizgha burulup, jin'gha:

— Eysa Mesihning nami bilen buyruymenki, uningdin chiq! — déyishigila, jin shuan chiqip ketti. □ ■

19 Dédekning xojayinliri uninggha baghligan pul tépish ümidining yoqqa chiqqanliqini körüp, Pawlus bilen Silasqa qol sélip, ularni bazar meydanigha sörep, hökümdarlarning aldigha élip bardı. ■ 20 Ular ikkiylenni soraqchi emeldarlarning aldigha chiqirip:

— Bu ademler Yehudiylar bolup, shehirimizni qalaymiqanlashturuwetmekte. ■

21 Biz bolsaq rimliqlarmiz, ular qanunimizgha xilap bolghan we qobul qilishqa yaki yürgüzüşke bolmaydighan qaide-yosunlarni terghib qiliwatidu! — dep shikayet qildi.

22 Toplan'ghan xalayıqmu ulargha hujum qilishqa qozghaldi; soraqchi emeldarlar ularning kiyimlirini yirtip yalingachlap, kaltek bilen dumbilashqa emr chüshürdi. ■

23 Ikkiylenni kaltek bilen köp dumbilighandin kéyin, ularni zindan'gha tashlidi we shundaqla gundipayni qattiq közitishke buyrudi. 24 U buyruqni tapshuruwélis bilén ularni zindanning ichkiridiki kamérgha solap, putlirigha ishkel saldı.

25 Tün yérimde, Pawlus bilen Silas dua qilip, Xudagha medhiye küylirini éytiwatatti. Bashqa mehbuslar bolsa qulaq sélip anglawatatti. ■ 26 Tuyuqsiz qattiq yer tewresh yüz berdi; zindanning ullirimu tewrinip ketti we zindanning hemme ishikliri shuan échilip, herbir mehbusning kishenlirimu chüshüp ketti. ■ 27 Gundipay uyqudin oyghinip, zindanning ishiklirining ochuq turghanliqini körüp, mehbuslar qéchip kétiptu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmachı boldı. □

28 Lékin Pawlus qattiq awazda:

— Özüngge zerer yetküzme, hemmimiz bar! — dep warqiridi.

29 Gundipay: Chiraghlarni keltürünglar dep towlap ichkirige étılıp kirip, titrigen halda Pawlus bilen Silasning ayighigha yiqildi. 30 Andin ularni tashqirigha élip chiqip:

— Qutquzulushum üçün néme qilishim kérek? — dep soridi. ■

31 Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu! — dédi ular. □ ■

32 Shuning bilen, ikkiylen uninggha we uning barliq ailisidikilerge Rebning söz-kalamini yetküzdi. 33 Kéche shu saetning özidila *gundipay* ularni bashlap chiqip, yarilirini yuyup tazilidi; andin u derhal ailisidikiler bilen chömüldürüşni qobul qildi; 34 ikkiylenni öz

□ 16:16 «bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi» — «pal salghuchi bir jin» grék tilida «piton rohi». «Piton» yoghan yılan bolup, gréklarning riwayetliri boyiche u Delfi shehiridiki butxanida turup, palchiliq sirlirini bashquratti. ■ 16:16 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ 16:17 «... ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu!» — yaki «... ular silerge nijatliq yolini jakarlaydu!». □ 16:18 «Bu ish Pawlusning qelbini azablap,...» — grék tilida «qelbini azablash» dégen söz hem derd, bizarliq we xapichiligni (dégen menilerni) öz ichige alidu. «jin shuan chiqip ketti» — yaki «jin shu saet ichide chiqip ketti». ■ 16:18 Mar. 16:17. ■ 16:19 2Kor. 6:5. ■ 16:20 1Pad. 18:17; Ros. 17:6. ■ 16:22 2Kor. 11:25; 1Tés. 2:2. ■ 16:25 Ros. 4:31. ■ 16:26 Ros. 5:19; 12:7. □ 16:27 «Gundipay uyqudin oyghinip, ... mehbuslar qéchip kétiptu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmachı boldı» — Rim impériyesining qanuni boyiche mehbuslarni qachurup qoyghan eskerler yaki gundipaylar ölümge mehkom qilinatti. ■ 16:30 Luqa 3:10; Ros. 2:37; 9:6. □ 16:31 «Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu!» — gundipayning «Qutquzulushum üçün néme qilishim kérek?» dégen soalni qoyushida, u belkim «qutquzulush»ning néme ikenlikini anche chüshenigen bolushi mumkin. Uning közde tutqini rohiy jehettin emes, belki öz we ailisidikilerning ölüm jazasidin qutulushi idi. ■ 16:31 Yuh. 3:16,36; 6:47; 1Yuh. 5:10.

öyige bashlap kélip, ularning aldigha dastixan saldi. U pütkül ailisidikiler bilen Xudagha étiqad qilghanliqtin zor shadlandi.■

³⁵ Etisi etigende, soraqchi emeldarlar yasawullarni zindan'gha ewetip:

– U ikkiylenni qoyuwétinglar! – dep buyrudi.

³⁶ Gundipay Pawlusqa bu sözni yetküzüp:

– Soraqchi emeldarlar ikkinglarni qoyuwétish yarliqini chüshürdi. Siler emdi zindandin chiqip, tinch-aman yolunglarga chiqinglar, – dédi.

³⁷ Biraq Pawlus yasawullargha:

– Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayıqning aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi. Emdi ular hazir bizni yoshurunche qogh-limaqchimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Emeldarlar özliri kélip bizni chiqarsun! – dédi.□

³⁸ Yasawullar bu sözlerni soraqchi emeldarlarga yetküzdi. Ular ikkiyenning Rim puqrasi ikenlikini anglap qorqup ketti; ³⁹ ularning könglini élishqa *zindan'gha* bérıp, ularni zindandin élip chiqqandin kéyin, sheherdin chiqip kétishni qayta-qayta ötündi.■

⁴⁰ Ikkiylen zindandin chiqishi bilen Lidyaning öyige bardı; andin u yerde qérindashliri bilen körüshüp, ularni righbetlendürgendin kéyin, yolgha chiqip ketti.

17

Tésalonika shehiridiki topilang

¹ Ular sepirini dawam qilip Amfipolis we Apolloniya sheherliridin ötüp, Tésalonika shehirige keldi. U yerde Yehudiylarning sinagogi bar idi.□ ² Pawlus aditi boyiche ularning arisigha kirip, uda üç shabat küni u yerde jem bolghanlar bilen muqeddes yazmilarni sherhlelep munaziriliship, ³ ulargha Mesihning azab-oqubetler tartqandin kéyin ölümdin tirilishi muqerrer dep chüshendürdi hem ispatlidi we: – Men silerge jakarlighan mushu Eysa del Mesihning Özi shu! – dédi.■

⁴ *Yehudiylarning* ichidin beziler qayil bolup ishinip, Pawlus bilen Silasqa qoshuldi; shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi.□ ■ ⁵ Biraq Yehudiylar buninggha heset qilip, birnechche qebih ademlerni yighip, bir top kishilerni topla, sheherni astin-üstün qiliwetti. Yehudiylar Pawlus bilen Silasni sheher xelq *kéngeshmisige* tapshurup bérish üçün ularni tutush meqsitide Yason isimlik birsining öyige basturup bardı.

⁶ Lékin ular ikkiylenni tapalmay ular Yason we bashqa birnechche qérishdashni sheher emeldarlirining aldigha tartip apirip:

– Jahanni astin-üstün qiliwetken ashu ademler mushu yergimu yétip keldi;■ ⁷ Yason ularni öyide qobul qildi. Ular Eysa isimlik bashqa bir padishah bar dep jakarlap, Qeyserning permanlirigha qarshi chiqiwatidu! – dep chuqan sélishti.■

⁸ Ular bu sözler bilen xalayıqni we sheher emeldarlirini dekke-dükkige sélip qoydi.

⁹ Emeldarlar Yason we bashqa tutup kélın'genlerdin kapalet puli alghandin kéyin, ularni qoyuwetti.

■ **16:34** Luqa 5:29; 19:6. □ **16:37** «Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayıqning aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi» — rimliq puqralargha undaq muamile qilishning her bir basquchi Rim qanunigha xilap idi. ■ **16:39** Mat. 8:34. □ **17:1** «Tésalonika shehiri» — «Tésalonika» hazirqi Salonika shehiri. «Ular ... Tésalonika shehirige keldi» — mushu babta «biz» emes, belki «ular» déyilgechke, Luqani Pawluslardin bir mezigil ayrilghan, dep qaraymiz. ■ **17:3** Zeb. 16:10; 22:6, 22; Mat. 16:21; Luqa 24:46. □ **17:4** «... shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi» — «Xudadin qorqidighan Grékler» dégen turaqliq ibare, Tewrat étiqadida bolghan Gréklerni körsitidu. ■ **17:4** Ros. 28:24. ■ **17:6** Ros. 16:20. ■ **17:7** Luqa 23:2; Yuh. 19:12.

Bériya shehiride

¹⁰ Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige ewetiwetti. Ular u yerge yétip barghanda, Yehudiylarning sinagogigha kirdi. □ ■

¹¹ U yerdiki *sinagogdikiler* Tésalonikadikilergé qarighanda ésil xisletlik bolup, söz-kalamni qiziqip anglidi we ularning éytqanlirining toghra yaki xataliqini éniqalap bilish üçün, herküni muqeddes yazmilarni qétirqinip izlendi. ■ ¹² Netijide, ulardin nurghun Yehudiy-lar, ésilzade grék ayallardin bir qismi we shundaqla xéli köp grék erler étiqad qildi.

□ ¹³ Lékin Tésalonikadiki Yehudiylar Xudaning söz-kalamining Pawlus arqiliq Bériyadimu jakarliniwatqinini anglap, u yergimu bérip topilang kôtürmekchi bolup, ammini qutratti.

■ ¹⁴ Shuning bilen qérindashlar Pawlusni derhal déngiz boyigha ewetiwetti. Silas bilen Timotiy bolsa Bériyada qaldi. ¹⁵ Pawlusni uzitip mangghanlar uni Afina shehirigiche élip bardi. Andin ular Pawlusning:

— «Siler Silas bilen Timotiygha mumkinqeder méning yénimgha tézraq kelsun dep yetküzüp qoyunglar» dégen tapshuruqini élip, *Bériyagha* qaytip keldi. ■

Afina shehiride

¹⁶ Pawlus Afina shehiride Silas bilen Timotiyi kütüp turghanda, pütkül sheherdik-ilerin butpereslikke bérilip ketkenlikini körüp, rohi qattiq azablandi. ¹⁷ Shunga u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen hem shuningdek herküni bazarda uchrighanla kishiler bilen munazirilishetti. □ ¹⁸ «Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlidi. Ulardin beziler:

— Bu bilermen pochi néme dep jöylüwatidu? — déyishti.

Yene beziler Pawlusning Eysa we ademlerning ölümdin tirildürülidighanliqi heqqidiki xush xewerni jakarlighanliqidin:

— U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu! — déyishti. □ ¹⁹ Shunga, ular Pawlusni élip «Aréopagus» dégen *kéngesh* meydanigha apirip:

— Sen tarqitiwatqan yéngi telimingning néme ikenlikini bizmu bilsek qandaq? ²⁰ Chünki sen bezi gheyriy ishlarni quliqimizgha yetküzüwatisen, biz ularning menisi zadi néme ikenlikini bilgümüz bar, — déyishti ²¹ (emdi Afinaliqlar we u yerde turuwatqan chet'elliklarning hemmisi waqtini birer yéngiliqni yetküzüsh yaki anglashtin bashqa ishqa serp qilmaytti). ²² Shunga Pawlus Aréopagus meydanining otturisigha chiqip mundaq dédi:

Ey Afina xelqi! Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenlikinglarni kördüm. □ ²³ Chünki hemme yerni arilap, silerning tawapgahli-riqlarni közdin kechürginimde, üstige «Namelum bir Xudagha atalghan» dep pütülgen béghishlimisi bar yene bir qurban'gahni kördüm. Emdi men siler tonumay turup ibadet qiliwatqan shu *Xudani* mana hazir silerge tonushturup jakarlay.

□ **17:10** «Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige ewetiwetti» — «shu küni kéchide» yaki «shu küni kech kirish bilenla». ■ **17:10** Ros. 9:25. ■ **17:11** Yesh. 34:16; Luqa 16:29; Yuh. 5:39.

□ **17:12** «shundaqla xéli köp grék erler étiqad qildi» — grék tilida «shundaqla az bolmighan grék erler étiqad qildi».

■ **17:13** 1Tés. 2:14. ■ **17:15** Ros. 18:5. □ **17:17** «u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen ... munazirilishetti» — «Xudadin qorqidighanlar» Tewrat arqiliq Xudagha étiqad qilghan Yehudiy emeslerni körsitidu. □ **17:18** ««Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlidi» — «Épikurlar»: «lezzet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, hertürlük «ilah» we «axiret» dégenlerge qarshi idi.

«Stoiklar» bolsa «pezilet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, her ademning öz emellirige mes'ul bolup, «pezilet»ke lezzet yaki azab-oqubetke qarimay intilishi kérek, dep tekitleytti. «U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu!» — ularning «yat ilahlar» déginide közde tutqini «Eysa» we «Tirilish» idi — ular bularni «ikki ilah» dep oylap qalghanidi. □ **17:22** «Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenlikinglarni kördüm» — grék tilida «jin-ilahlar» «jinlar» dégen söz bilen ipadilinetti. Chünki köp grékler jinlar bilen ilahlarning chong perqi yoq, jinlarning yaxshi terepliri bar, dep ishinetti.

²⁴ Pütkül alemni we uningdiki barliq mewjudatlarni yaratqan Xuda asman-zéminning Igisi bolup, insnlarning qoli bilen yasalghan ibadetxanilarda turmaydu, ■ ²⁵ yaki birer nersige hajiti chüshkendek insnlarning qollirining ejrige mohtaj emestur; chünki U Özi hemme janiwargha hayatliq, nepes, shundaqla *éhtiyajliq bolghan* hemme nersini ata qilidu. ■ ²⁶ U birla ademdin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi, ularni pütün yer yüzige orunlashturup, ulargha xas bolghan peyt-pesiller hemde turidighan jaylirining pasillirini aldin belgilep berdi. □ ■ ²⁷ Bularning meqsiti «Insanlar méni izdisun, belkim silashturup tapsun» dégenliktur. Emeliyette, u héchqaysimizdin yiraq emes. ²⁸ Chünki biz Uningda yashaymiz, heriket qilimiz we Uningda wujudimiz bardur; aranglardiki bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!». □ ²⁹ Shunga, Xudaning nesli bolghachqa, biz Tengri Bolghuchini altun-kümüş yaki tashtin yasalghan, hünerwenning mahariti we tesewwuri bilen oyulghan birer nersige oxshaydu, dep oylimasliqimiz kérek.■

³⁰ Shunga Xuda burunqi zamanlardikilerning shundaq ghepletlik waqitlirini neziridin saqit qilghini bilen, lékin bügünki künde U hemmila yerde pütün insnlarni gunahlirigha towa qilishqa emr qilmaqta! ■ ³¹ Chünki U Özi tikligen insan arqiliq pütkül dunyani heqqaniylik bilen soraq qilidighan bir künini belgilidi; U uni ölümdin tirildürgenliki bilen bu ishning muqerrer ikenlikige ispat bergenidi.

³² *Pawlusning* «ölgenlerning tirilishi» heqqide éytqanlirini anglighanda beziler uni mesxire qilishqa bashlidi. Yene beziler:

– Bu ish heqqide sendin yene anglayli, – dédi.

³³ Buning bilen, Pawlus meydandin chiqip ketti. ³⁴ Biraq beziler uninggha qoshulup, étiqad qildi. Bularning ichide «Aréopagus» kéngeshme hey'etliridin biri bolghan Diyonisiyus we Damaris isimlik bir ayal, shuningdek bashqa birqanche kishimu bar idi.

■ **17:24** Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Yesh. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Weh. 14:7. ■ **17:25** Yar. 2:7.

□ **17:26** «U birla ademdin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi» — grék tilida «U bir qandin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi». «**Xuda...** ulargha xas bolghan peyt-pesillerni... aldin belgilep berdi» — «ulargha xas bolghan peyt-pesiller» menisi belkim «ularning rawaj tépish we zawalliqqa yüzlinish waqitliri» dégendek. ■ **17:26** Qan. 32:8. □ **17:28** «aranglardiki **bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!»**» — shair Aratusning yazmiliridin élin'ghan (miladiyedin ilgiriki 310-245 yillarda). ■ **17:29** Yesh. 40:18. ■ **17:30** Luqa 24:47.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

18

Korint shehiride

¹ Bu ishlardin kéyin, Pawlus Afina shehiridin ayrilip Korint shehirige bardı. ² U u yerde Pontus ölkisinde tughulghan Akwila isimlik bir Yehudiy bilen uning ayali Priskillani uchrattı. Ular *Rim impératori* Klawdiyusning barliq Yehudiylar Rim shehiridin chiqip kétishi kérek, dégen yarliqi seweblik yéqında Italiyedin kelgenidi. Pawlus ular bilen tonushup, ³ ular bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchiliq bilen shughullinatti). □ ⁴ Herbir shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen munaziriliship ularni *Xudaning söz-kalamigha* qayil qilishqa tirishatti. □

⁵ Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni yetküzüşke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha: — Eysa — Mesihning Özidur, dep

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3** «ular **bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchiliq bilen shughullinatti)**» — Pawlusning xetliride, özi we hemrahlirining jénini béqish üçün jamaetlarning qoligha qarimay, belki öz qoli bilen ishlisini pat-pat tilgha alidu. Mushu yerde uning kespi chédirchiliq ikenliki körünidu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. □ **18:4** «Herbir **shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti**» — «munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti» dégen sözler grékchide peqet birla söz bilen ipladilidı. «Xudaning söz-kalamigha» dégen sözlerni jümlini chüshinshke asan bolsun üçün kurgüzduq.

guwahliq berdi. □ ■ ⁶ Lékin, ular uninggha qarshi chiqip uni haqaretlidi. Buning bilen Pawlus péshini qéqip, ulargha:

— Öz qéninglar öz béshinglarga chüshsun! Men buninggha jawabkar emesmen! Bügündin bashlap, men *silerdin burulup* yat elliklerge barimen, — dédi. □ ■

⁷ Buning bilen Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir kishining öyige bérip turdi. Uning öyi sinagogning yénida idi. □ ⁸ Emdi sinagogning chongi Krispus pütün ailisidikiler bilen Rebge étiqad qildi. Nurghun Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüşni qobul qildi. □ ■

⁹ Reb kéchide Pawlusqa bir ghayibane körünüş arqiliq wehiy yetküzüp uninggha:

— Qorqma, süküt qilmay sözle, ■ ¹⁰ chunki Men sen bilen bille. Héchkim sanga qol sélip zerer yetküzmevdu, chunki Méning bu sheherde nurghun kishilirim bar, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Pawlus u yerde bir yil alte ay turup, u yerdiki kishiler arisida Xudaning söz-kalamini ögetti.

¹²⁻¹³ Emma Galliyo Axaya ölkisining waliysi bolghan waqtida, Yehudiylar birliship Pawlusni tutup Galliyoning «soraq texti»ning aldigha apirip, uning üstidin:

Bu adem kishilerni qanun'gha xilap halda Xudagha ibadet qilishqa qayil qiliwatidu! — dep shikayet qildi. □

¹⁴ Pawlus aghzini achay dep turushigha, waliy Galliyo Yehudiylargha:

— Derweqe, i Yehudiylar, bu shikayitnglar birer naheqliq yaki éghir jinayet toghrisida bolghan bolsa, sewrchanliq bilen silerge qulaq salsam orunluq bolatti. ¹⁵ Biraq bu ish *peqet* bezi nam-isimlar, sözler we özünglarning *Tewrat* qanuninglar üstide talash-tartishlarga chétishliq iken, uni özünglar bir terep qilinglar! Men bundaq ishlargha soraqchi bolmaymen! — dédi. ¹⁶ Shuning bilen u ularni soraq texti aldidin heydep chiqardi.

¹⁷ Xalayıq sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili turdi. Biraq *waliy* Galliyo bu ishlarning héchqaysisigha qılche pisent qilmidi. □

Pawlusning Antakya shehirige qaytip kélishi

¹⁸ Pawlus Korint shehiride yene köp künlerni ötküzgendin kéyin, qérindashlar bilen xoshliship, Priskilla we Akwilalarning hemrahliqida kémige olturup, Suriyege qarap ketti.

□ **18:5** «Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni yetküzüşke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha... guwahliq berdi» — Pawlusning bu rohlandurulushigha belkim üç muhim túrtke bar idi: — (1) u Silas we Timotiydin Tésalonikadiki qérindashlar étiqadta ching turuwatidu, dégen xush xewerni anglidi («1Tés.» 3:6); (2) Makédoniyediki jamaetler, bolupmu Filippi jamaiti Xudaning xizmitini ilgiri sürgüzüş üçün ewetken iqtisadiy yaderni Silas we Timotiylar élip kelgenidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Shu yaderni bilen u belkim pütün waqtini xush xewer yetküzüşke serp qilalaytti. (3) u Makédoniyede bolghan waqitlirida köp ziyankeshlikke uchrighachqa, hem Afina sheherdikilerning söz-kalamgha bolghan soghuqluqini körüp özining ajizliqini köp séziwaldi («1Kor.» 2:1-4). Lékin Silas we Timotiyning hemrahliqidin teselli-righbet élip köp rohlanduruldi. ■ **18:5** Ros. 17:15.

□ **18:6** «ular uninggha qarshi chiqip...» — yaki «ular özlirige qarshi chiqip...». «buning bilen Pawlus péshini qéqip...» — grék tilida «buning bilen Pawlus kiyimlirini qéqip...». Pawlusning «péshini qéqish»i «silerning Xudaning söz-kalami bilen munasiwitinglar yoq» dégen menini bildüridighan isharet idi. «Öz qéninglar öz béshinglarga chüshsun» — bu dégenlik, siler Xudaning nijatliq yolini ret qilghandin kéyin, öz aqiwitinglarga özünglar jawabkar» dégen menide. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51. □ **18:7** «Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir kishi» — «Xudadin qorqidighan» dégen ibare toghruluq 13:26diki izahatni körüng. □ **18:8** «Nurghun Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüşni qobul qildi» — «bu xewer»: (1) sinagogning chongining étiqad qilghanliqi yaki (2) Pawlusning éytqan sözlirini körsitidu. Bizningche birinchi chüshenche toghridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11. □ **18:12-13** «Axaya ölkisi» — Grétsiyening muhim jaylirini öz ichige alatti. Galliyo shu ölkining waliysi bolghan waqti miladiyedin kéyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17** «xalayıq sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili turdi» — Sosténisning Mesihke étiqad qilghan waqti namelum («1Kor.» 1:1ni körüng). Yehudiylarning uni undaq urushining sewebi éniq emes; u Mesihge étiqad qilghuchi bolghanliqtin yaki sinagotikiler öz erzining netijisiz bolup chiqqanliqidin xapa bolup, sinagog reisidin achchiqini chiqiriwalmaqchi bolsa kérek.

Yolgha chiqishtin ilgiri u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini chüshürüwetkenidi. □ ■ ¹⁹ Ular Efesus shehirige barghandin kéyin, u Priskilla we Akwilani qaldurup qoyup özi *shu yerdiki* sinagogqa kirip, Yehudiylar bilen munazirileshti. ²⁰ Ular uni uzunraq turushqa telep qiliwidi, u qoshulmay, ²¹ «Men qandaqla bolmisun kéler héytini Yérusalémda ötküzimen; andin Xuda buyrusa, silerning yéninglarga yene kélimen», — dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen yolgha chiqti. □ ■ ²² U Qeyseriye shehiride kémidin chüshüp, *Yérusalémgha* chiqip jamaet bilen hal sorashqandin kéyin, Antakya shehirige chüshüp ketti. □ ²³ Antakyada bir mezigil turghandin kéyin, u yene yolgha chiqip Galatiya we Frigiye yurtlirini bir-birlep arilap, barghanla yéride barliq muxlislarning étiqadini quwwetlidi.

Apollosning Efesus we Korint sheherliride telim bérishi

²⁴ Bu arida, Iskenderiye shehiride tughulghan Apollos isimlik bir Yehudiy Efesus shehirige keldi. U natiq adem bolup, muqeddes yazmilardin xélila chongqur sawati bar adem idi. □ ■ ²⁵ U Rebnig yoli toghruluq telim alghan bolup, otluq roh bilen Eysa heqqide eynen sözlep telim bér etti. Biraq uning xewiri peqet Yehya *peyghemberning* yürgüzgen chömüldürüshi bilen cheklinetti. □

²⁶ U sinagogda yüreklik sözleshke bashlidi. Uni anglighan Priskilla bilen Akwila uni öyige élip bér ip, uninggha Xudaning yolini téximu tepsiliy chüshendürdi. □ ²⁷ Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, *Efesusluq* qérindashlar *Axayadiki* muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi. U shu yerge bér ip, Xudaning méhir-shepqi arqiliq étiqad qilghanlarga qoshulup, ulargha zor yademde boldi. □ ■ ²⁸ Chünki u xelq-alem aldida Yehudiylar bilen munaziriliship, ulargha küchlük reddiye bér ip, muqeddes yazmilarni sherhlishi bilen Mesihning Eysa ikenlikini ispatlap berdi.

19

□ **18:18** «Kenqriya shehiri» — Korintning port shehiri bolup Korinttin yette kilométr yiraqqa jaylashqanidi. «*Yolgha chiqishtin ilgiri u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini chüshürüwetkenidi*» — Pawlus némishqa qesem qildi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint shehiride shunche köp ademler xush xewerni qobul qilghanliqidin bolghan xushaliqidin, Xudagha alahide rehmet éytish üçün; (2) yene bir qétim Yérusalém we Yehudiyede turuwatqan Yehudiy xelqni xush xewerge qayil qilishqa tiriship ulargha mushu qesimi arqiliq özini «Mana men silerde Xudadin qorqidighan adem» dep körsitip ulargha yéqinlashmaqchi bolup qesem qilghan. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz. Bezi alimlar qesem ichküchi Akwiladur, dep qaraydu. ■ **18:18** Chöl. 6:18; Ros. 21:23.

□ **18:21** «*men qandaqla bolmisun kéler héytini Yérusalémda ötküzimen*» — bezi kona köchürmilerde bu sözler tépilmay, peqet ««Xuda buyrusa, men silerning yéninglarga yene kélimen», — dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen yolgha chiqti» déyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ **18:22** «*U Yérusalémgha chiqip jamaet bilen hal sorashqandin kéyin...*» — Injilda «Yérusalémgha bérish» grék tilida daim dégüdek peqet «Yérusalémgha chiqish» deytti. Yehudiy xelqi üçün Yérusalémgha bérish «chiqish», uningdin kêtish «chüshüsh» bilen bildürületti. Pawlus qesimini ada qilip chiqish üçünmu Yérusalémgha bér ip kélishi kérek. □ **18:24** «*U ... muqeddes yazmilardin xélila chongqur sawati bar adem idi*» — grék tilida «U ... muqeddes yazmilarda küchlük bir adem idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25** «*uning xewiri peqet Yehya peyghemberning yürgüzgen chömüldürüshi bilen cheklinetti*» — démek, Apollosning telimi belkim Yehya peyghemberning «Xudaning padishahliqi yéqinlashti», «Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi, yeni Qutquzghuchi-Mesih méning keynimdin kélidu» dégen sözliridin, shundaqla «Mesih Nasaretlik Eysa iken», dégen melumatlardin terkiib tapqan bolsa kérek. U Eysa Mesihning ölgini, tirilgenliki, shundaqla uning Muqeddes Rohni ata qilishi bilen yéngi dewr bashlighanliqi toghruluq xewersiz qalghanidi. 19:1-7 we izahatlarni körüng. □ **18:26** «*Priskilla bilen Akwila uni öyige élip bér ip,...*» — yaki «Priskilla bilen Akwila uni ayrim élip,...

□ **18:27** «*Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, Efesusluq qérindashlar Axayadiki muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi*» — bashqa bir xil terjimisi: — «Kéyin, Apollosni righbetlendürüp, Axayidiki muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni telep qildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6.

Pawlus Efesus shehiride

¹ Apollos Korint shehiridiki waqtida, Pawlus seper qilib, ichki quruqluq arqiliq Efesus shehirige keldi. U yerde bezi muxlislar bilan uchriship,   ■ ² ulardin:

– Siler étiqad qilghininglarda, Muqeddes Roh silerge ata qilin’ghanmu? – dep soridi.

– Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz, – dep jawab berdi ular.

³ Pawlus yene:

– Undaqa, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler? – dep soridi.

– Biz Yehya *peyghember* yetküzgen chömüldürülüşni qobul qilduq, – dédi ular.

⁴ Pawlus: – Yehya *peyghember* xelqge yetküzgen chömüldürülüş bolsa gunahlargha towa qilishni bildüridighan chömüldürülüş bolup, ulargha özidin keyin kelgüchige, yeni Eysagha étiqad qilish kéreklikini tapilghanidi, – dédi. ■

⁵ Ular buni anglap, Reb Eysaning namida chömüldürülüşni qobul qildi. ⁶ Pawlus qolini ularning üstige tegküzüp turushi bilan, Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem peyghemberlerche wehiy-bésharetlerni yetküzüşke bashlidi.   ■

⁷ Ular texminen on ikki erkek kishi idi.

⁸ Pawlus üç ay dawamida *Efesus shehiridiki* sinagogqa kirip, yürekliq bilen söz qilib, ular bilen Xudaning padishahliqidiki ishlar toghrisida munaziriliship qayil qilishqa tirishti. ⁹ Lékin beziliri jahilliq qilib ishinishni ret qilib, xalayıq aldida *Rebning* yoligha haqaret keltürgende, Pawlus ulardin chiqip, muxlislarimu ayrip chiqti. U herkünü Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi.   ■ ¹⁰ Bu ish ikki yil dawamlashti. Netijide, Asiya ölkisidiki pütün xelq, Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmeylen Rebning söz-kalamini anglidi.

Skéwaning oghulliri

  19:1 «ichki quruqluq arqiliq Efesus shehirige keldi» — yaki «égizlikler arqiliq Efesus shehirige keldi».

■ **19:1** 1Kor. 1:12   **19:2** «Muqeddes Roh silerge ata qilin’ghanmu?» — grék tilida: «Muqeddes Rohni qobul qildinglarmu?». «Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz» — mushu jawabning menisi belkim «Muqeddes Rohning ata qilin’ghini yaki Muqeddes Rohning insanlarga kelginini anglimaptikenmiz» dégendek bolsa kérek.

  19:3 «Undaqa, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler?» — yaki «Undaqa, siler néme dep chömüldürülgensiler?». Éniqki, shu kishiler Eysa Mesihning namigha chömüldürülgen bolsa, undaqa ularni chömüldürügüzchi étiqadchi ulargha «Xuda Mesihke étiqad qilghuchilarning hemmisige Muqeddes Rohini sowghat qilib ata qilidu» dep chüshendürgen bolushi kérek idi. Chünki Mesihde bolghan xush xewer del shuki: (1) Mesihning qurbanliqi bilen étiqadchi insanlarning gunahliri kechürüm qilinidu; (2) Mesihning qurbanliqi bilen Xuda étiqadchi insanlarga yéngi bir hayat ata qilidu; mushu hayat Muqeddes Rohning insanning qelbide makan qilishi bilen bashlinidu. Rosul Pétrusning sözlirige qarang (2:38-39), «1Pét.» 3:21 we bu ayet toghrisida «qoshumche söz» imizdiki izahatlarni körüng. «Biz Yehya *peyghember* yetküzgen chömüldürülüşni qobul qilduq» — ularning jawabigha qarighanda, ular merhum Yehya peyghemberning muxlisliri idi; mumkinchiligi barki, ular Yehya peyghemberning towa qilishi we sugha chömüldürülüş toghruluq telimlirini Apollustin anglighanidi. ■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16.

  19:6 «...Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem peyghemberlerche wehiy-bésharetlerni yetküzüşke bashlidi» — Muqeddes Rohning ulargha ata qilghan «namelum (karamet) tillarda sözlesh» iltipati bilen kishiler öz sözlirini chüshenmigen halda Xudagha medhiye oqup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni körüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15.

  19:9 «xalayıq aldida Rebning yoligha haqaret keltürgende...» — mushu yerde «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» dégen söz bilen ipadilinidu (chünki étiqadning neziride peqet bir yolla bardur. 9:2nimu körüng). «Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi» — «léksiyixana» yaki «mektep»: Bu belkim pelsepe ögitidighan bir mektep bolsa kérek. «Munazire-muzakire ötküzüş» — belkim ishenmigenler bilen munazire qilish (10-ayetni körüng) we ishen’genlerge köprek telim bérish. ■ **19:9** 2Tim. 1:15.

  19:10 «Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun...» — démek, «Yehudiylar bolsun, Yehudiy emesler bolsun...».

11 Xuda Pawlusning qolliri arqiliq karamet möjzilerni yaratti. ■ 12 Kishiler hetta qol yaghliq we pertuqlarni Pawlusning ténige tegküzüp, andin késellerning yénigha apirip, ularning üstige yapatti. Netijide, késeller saqiyip, yaman rohlar ulardin chiqip kétetti.

13 Lékin shu etrapta yüridighan, «jinkesh» Yehudiylarin bezilirimu Reb Eysaning namini ishliqip baqqusi kélip, jin chaplashqanlar üstide turup jinlarga: «Pawlus jakarlawatqan Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!» deydighan boldi. □ 14 Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi. □ 15 Lékin ular qoghliwetmekchi bolghan yaman Roh ulargha jawaben:

— Eysani tonuymen, Pawlustin xewirim bar, biraq özünglar kim bolisiler?! — déwidi, 16 yaman Roh chaplishiwalghan kishi ulargha étikip chiqip, ularni urup shama qilip, ularning üstidin ghalib keldi. Ular yalingach we yarilan'ghan halda öydin qéchip chiqip ketti.

17 Bu ish Efesus shehiride turuwatqan barliq Yehudiylar we Gréklergimu melum bolup, qorqunch hemmisini basti we Reb Eysaning nami ulughlandi. 18 Netijide, nurghun étiqadchilar burunqi qilghanlirini iqrar qilip, aldigha chiqti. ■ 19 Séhirgerlik qilghanlardin nurghun ademler özlirining séhirgerlik kitab-palnamilirini ekélip *bir yerge dówilep*, köpchilikning aldida köydürüshti. Bu kitablarning qimmiti jemi ellik ming kümüş tenggige yétetti. □ 20 Shundaq qilip, Rebning söz-kalami küchge ige bolup, berq urup üstünlükke ötti.■

Efesus shehiride topilang kötürüldü

21 Bu ishlar yüz bergendin kéyin, Pawlus könglide, Makédoniye we Axaya ölkisidin ötüp Yérusalémgha bérishqa niyet baghlidi. U: — U yerge barghandin kéyin, Rim shehirini körüp kélisim kérek, — dédi.□ ■

22 Shuning bilen, u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip, özi yene bir mezigil Asiya ölkiside turdi.□

23 Del shu chaghda, *Efesus shehiride Rebning yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi*. □ ■ 24 Ayal ilah Artémisni süretlep kümüş tekche-heykellerni yasighuchi Dimitriy isimlik bir zerger bar idi. Uning bu ishi hünérwenlerge köp payda tapquzatti. ■ 25 Dimitriy hünérwenlerni we shuninggha oxshash ishlar bilen shughulliniwatqan bashqa ustilarni yighip, ulargha:

— Buraderler, bizning güllinishimizning bu ish bilen baghliq ikenlikini bilisiler; 26 hazir héliqi Pawlusning néme ishlarni qilip yürgenlikini anglighan hem körgen bolushunglar kérek. U: «Qol bilen yasiwalghan nersiler ilahlar emes» déyish bilen, peqet Efesusta emes, belki pütkül Asiya ölkiside dégüdek nurghunlighan kishilerni qayil qilip, azdurup burawatidu. ■ 27 Emdi hazir bizning bu sodimizgha betnam chaplash xewpi bolupla qalmay, belki büyük ayal ilah Artémisning butxanisimu erzimes dep qarilip, hetta Asiya

■ 19:11 Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ 19:13 ««jinkesh» Yehudiylar» — mexsus atalmish «jin heydesh qespi» arqiliq pul tapidighanlar. «Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!» — grék tilida: «... Eysaning namidin sanga qesem astida buyruymen!». □ 19:14 «Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi» — yaki «Bu ishni qilighuchilar Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghli idi». ■ 19:18 Mat. 3:6. □ 19:19 «jemi ellik ming kümüş tengge» — bir tenggige bir qoy kéletti. Shunga hazirqi boyiche jemi ikki yérin milyon dollargha barawer idi (2006). ■ 19:20 Yesh. 55:11. □ 19:21 «Pawlus könglide... niyet baghlidi» — grék tilida «Pawlus rohta... niyet baghlidi». ■ 19:21 Rim. 15:25; Gal. 2:1.

□ 19:22 «u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip...» — Pawlusning shuning meqsiti ularning belkim özini kutüsh üçün we belkim özining bérishigha teyyarliq qilish üçün idi (20:1-3ni körüng). □ 19:23 «Del shu chaghda, Efesus shehiride Rebning yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi» — «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» déyilidu. ■ 19:23 2Kor. 1:8. ■ 19:24 Ros. 16:16. ■ 19:26 Zeb. 115:4; Yer. 10:3.

ölkisi we pütkül jahan ibadet qilidighan *bu ayal ilahimizning* shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu! — dédi.□

²⁸ Bu sözlerni anglighan köpchilik ghezepke chömüp, qayta-qayta:

— Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktür! — dep chuqan kötürüşke bashlidi.

²⁹ Buning bilen pütkül sheher malimatang bolup ketti. Xalayıq Pawlusning seperdash-liridin Makédoniyelik Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi. □ ■ ³⁰ Pawlus xalayıq arisigha kirmekchi bolghanidi, lékin muxlis-lar uning kirishige yol qoymidi. ³¹ Hetta Pawlusning dostliri bolghan ölke emeldar-liridin bézilirimu uninggha xewer yetküzüp, uni sérk meydanigha bérishqa tewekkül qilmasliqqa jékilidi.

³² Emdi beziler buni dep warqirisa, beziler uni dep warqiriship, pütün sorun warang-churunggha toldi; kishilerning köpinchisi özlirining némige yighilghanliqinimu bilmeytti.

³³ Yehudiylar Iskender isimlik ademni aldigha ittirip chiqiriwidi, köpchilik uni aldigha turghuzdi. Iskender köpchilikke qol ishariti qilip, *Yehudiylarni* aqlimaqchi boldi. □

³⁴ Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla:

— Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktür! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti.

□ ³⁵ Axirda, sheherning bash mirzisi xalayıqni tinchlandurup mundaq dédi:

— Ey Efesusluqlar! Biz Efesusluqlarning shehirining büyük Artémisning butxanisining we uning asmandin chüshken süritining qoghdighuchisi ikenlikini bilmeydighan kim bar! □ ³⁶ Bu ishlarni inkar qilalmighaniken, özünqlarni bésiwélishinglar, bashbashtaqliq qilmasliqinglar kérek. ³⁷ Chünki siler bu kishilerni bu yerge *soraqqa tartishqa* élip keld-inglar; lékin ular ya butxanilarni bulghuchilar ya bizning ayal ilahimizgha kupurluq qilghuchilardin emes. ³⁸ Eger Dimitriy we uninggha qoshulghan hünérwenlerning melum bir kishining üstidin shikayiti bolsa, soraqxanilar ochuq turmaqta we soraqchi waliylarmu bar. Ular shu yerlerde bir-biri bilen dewalashsun; ³⁹ we bashqa birer mesililiringlar bolsa, resmiy sorunda bir terep qilinishi lazim. ⁴⁰ Biz emdi yene bügünki weqeni topilang dep erz qilinish xewpide turuwatimiz; chünki bu malimanchliqning héch sewebi körsitilmigechke, hésabinimu bérelmeymiz-de!

⁴¹ Bu sözlerni qilip bolup, u yighilghan xalayıqni tarqitiwetti.

20

Pawlusning Makédoniye we Yunan'gha qayta bérishi

¹ Topilang bésiqqandin kéyin, Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righbetlendürdi we ular bilen xoshliship, Makédoniyege qarap ketti.□ ² U shu etrapniki yurtlarni arilap, étiqadchilarni nurghun söz-telimler bilen righbetlendürgendin kéyin, Yunan'gha bérip,□ ³ u yerde üç ay turdi. Pawlus kémige olturup Suriyege mangay dep turghanda,

□ **19:27** «pütkül jahan ibadet qilidighan bu ayal ilahimizning shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu!» — Dimitriyning «ayal ilahimizning shan-sheripi» dégen sözi belkim Artémisning heywetlik butxanisini körsetmekchi bolushi mumkin. □ **19:29** «Xalayıq... **Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi**» — Artémisning «büyük butxanisi» yoqap ketti, emma bu sérk meydanı bögün'ge qeder mewjut, uninggha 25000 kishi sighidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10. □ **19:33** «**köpchilik uni aldigha turghuzdi**» — bezi kona köchürmilerde «köpchilik bu ish uninggha baghliq dep oylidi» déyilidu. □ **19:34** «**Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla: — Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktür! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti**» — xalayıq Iskenderni Pawlus bilen munasiwetlik adem, némila bolmisun Yehudiy bolghachqa, butpereslikke qarshi bolsa kérek, dégen oyda bolghan bolsa kérek. □ **19:35** «**Artémisning ... asmandin chüshken süriti...**» — yaki «Artémisning ... asmandin chüshken téshi...». □ **20:1** «**Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righbetlendürdi we ular bilen xoshliship...**» — bezi kona köchürmilerde «Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni quchaqlap ular bilen xoshliship,...» dégen söz déyilidu. □ **20:2** «**Yunan**» — yaki «Grétisye».

Yehudiylarning uni oltürüş suyiqesti bilinip qélip, u Makédoniye arqiliq *quruqluq bilen* qaytip kêtish qararigha keldi. ⁴ Uninggha hemrah bolghanlar Bériyalıq Pirrusning oggli Sopaté, Tésalonikaliqlardin Aristarxus bilen Sékundus, Derbelik Gayus, Timotiy we Asiya ölkisidin Tikikus bilen Trofimuslar idi. ■ ⁵ Ular awwal Troas shehirige bérip, bizning yétip bérishimizni kütüp turdi. □ ⁶ Biz bolsaq «pétir nan héyti» künliridin kéyin, Filippi shehiridin kémige olturup, besh kündin kéyin Troasqa kélip, ular bilen uchrashuq we u yerde yette kün turduq.

⁷ Heptining birinchi küni, biz nan oshtushqa jem bolghanda, Pawlus etisi ketmekchi bolghachqa, jamaetke söz qilishqa bashlidi; sözini tün yérimgiche uzartti. □ ⁸ Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénip turatti. □ ⁹ Ewtikus isimlik bir yigit dérizide olturghanidi. Pawlus sözlep xéli bir yerge barghanda, uni mügdek bésiwatqanidi. Andin u gherq uyqugha kétip, u üçinchi qewettin yerge yiqilip chüshti. Köpchilik uni yerdin kütürüp qarisa, u ölüp bolghanidi. ¹⁰ Pawlus peske chüshüp, uning üstige étip, quchaqlap turup:

Azablanmanglar, u tirikken! — dédi. ■ ¹¹ Qaytidin öyge chiqip, nanni oshtup yégendin kéyin, Pawlus ular bilen tang atquche uzun sözleshti we u bu yerdin yolgha chiqti. ¹² *Troastikiler* bolsa héliqi yigitni öyige hayat apirip qoydi. Ular buningdin cheksiz teselli tapti. □

Pawlusning Efesus aqsaqalliri bilen xoshlishishi

¹³ Biz bolsaq Pawlustin burun Assos shehirige kéme bilen barduq. Chünki Pawlus shu yerge piyade baray, siler mendin awwal yétip bérip, u yerde méni kémige éliwélisni kütünglar, dep orunlashturghanidi. ¹⁴ Assosta u biz bilen uchrashqandin kéyin biz uni kémige élip Mitulin shehirige kelduq. ¹⁵ Andin shu yerdin chiqip, etisi Xiyos arilining uduligha kélip turduq. Üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq. □ ¹⁶ Chünki Pawlus Asiya ölkiside köp waqitni ötküzüwetmeslik üçün, déngiz sepiride Efesusta toxtimay ötüp kêtishni qarar qilghanidi. Sewebi, u «orma héyti» küni mumkinqeder Yérusalémda ötküzüş üçün aldiraytti. □ ■ ¹⁷ Emdi Milétus shehiridin Efesusqa adem ewetip, jamaetiki aqsaqallarni chaqirdi. ¹⁸ Ular kelgendin kéyin, u ulargha mundaq dédi:

— Men Asiya ölkisige ayagh basqan birinchi kündin tartip, siler bilen qandaq ötkenlikim herbiringlarga melum. ¹⁹ Rebning xizmitide her terepte kemter bolup, köz yashlirim tökülgenlikini, shundaqla Yehudiylarning suyiqestliri tüpeylidin béshimdin ötken sinaqlarda chidighanliqimni bilisiler, ²⁰ we yene meylí ammiwi sorunlarda bolsun yaki öy-öylerde bolsun, silerge telim berginimde, silerge paydiliq bolsila héchnémini ayimay jakarlap, ²¹ Yehudiylar hem Gréklergimu Xuda aldida towa qilish we Rebbimiz Eysa Mesihge étiqad qilish kéreklikige guwahliq bérip jékilgenlikim hemminglarga melum. ■

■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Ef. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12. □ **20:5** «Ular awwal Troas shehirige bérip...» — belkim kémide. «...bizning yétip bérishimizni kütüp turdi» — «biz» Luqaning yene Pawlus bilen bille ickenlikini körsitidu. □ **20:7** «heptining birinchi kün» — yeni «yekshenbe küni». «biz nan oshtushqa jem bolghanda» — «nan oshtush»: Eysaning ölümünü xatirilesh üçün nan oshtulidu («1Kor.» 11:20-34ni körüng). □ **20:8** «Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénip turatti» — bu chiraghlarning is-tüteklirining öyni qaplishi bilen 9-ayette tilgha élin'ghan Ewtikusning uxlap qélisigha tesir yetküzgen bolushi mumkin. ■ **20:10** 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ **20:12** «Ular buningdin qeksiz teselli tapti» — eyni grek tékist: «Ular tapqan teselli az emes idi». □ **20:15** «üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq...» — bezi kona köchürmilerde: «Trogillium shehiride qonduq» dégen söz tépilmaydu. «etisi Xiyos arilining uduligha kélip ... üçinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq» — bu seper yoli etey Efesus shehiridin ötkenidi (16-ayetni körüng). □ **20:16** «orma héyti» — Tewratta Yehudiy xelqige békitilgen tötinchi héyt; u héyt «ötüp kêtish héyti»din ellik kün kéyin bolghachqa, grek tilida «elliklik héyt»mu déyilidu. Hazirqi kaléndardiki waqit belkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni körüng. ■ **20:16** Ros. 21:4,12. ■ **20:21** Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luqa 24:47.

²² Hazir mana, rohta baghlan'ghan halda Yérusalémgha kétiwatimen. U yerde néme ish-larning béshimgha chüshidighanliqini uqmaymen; □ ²³ Peqet shuni bilimenki, Muqeddes Roh men barghanla sheherlerde zindan kishenliri we azab-oqubetlarning méni kütüp turidighanliqini aldín éniq éytip kelmekte. ²⁴ Lékin men öz musapemni tamamlashim, Reb Eysadin tapshuruwalghan xizmetni ada qilishim, yeni Xudaning méhir-shepqiti toghrisidiki xush xewerning toluq guwahchisi bolushum üçün, öz hayatimni qilche ayimaymen. ■ ²⁵ Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakarlidim; emdi mana manga melumki, buningdin kéyin silerdin héchkim yüzümni qayta körelmeysiler. □ ²⁶ Shuning üçün, bügün silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha qerzdar emesmen. □ ²⁷ Chünki men Xudaning toluq meqset-iradisini qilche élip qalmay silerge bayan qilip yetküzüshtin bash tartmidim. ²⁸ Muqeddes Roh silerni Xudaning jamaitini béqish üçün Uning padisi ichide yétekchi qilip tikligenidi; emdi özünglarga hem Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq padisigha segek bolunglar! □ ■ ²⁹ Chünki manga ayanki, men ketk-endin kéyin, chilböriler aranglarga kirip, padini héch ayimaydu, ■ ³⁰ hemde hetta aranglardinmu beziler muxlislarni özlirige tartiwélish üçün heqiqetni burmilighan türlük ishlarni sözleydu. ■ ³¹ Shunga, segek bolunglar, méning üç yil kéche-kündüz démey, herbiringlarga köz yashlirim bilen toxtimay nesihet bérip turghanliqimni ésinglarda tutunglar.

³² Emdi men silerni Xudagha we Uning méhir-shepqet yetküzidighan söz-kalamigha tapshurimen. Bu söz-kalam étiqadingslarni qurushqa hem pak-muqeddes qilin'ghan barliq xelqi arisida iltipat qilinidighan mirastin silerni nésip qilishqa qadirdur. □ ³³ Men héchqachan héchkimdin kiyim-kéчек yaki altun-kümüş tama qilip baqmighanmen. ■ ³⁴ Silerge melumki, men ikki bilikimge tayinip, özümning we hemrahlimning hajitidin chiqtim. ■ ³⁵ Bundaq qilip herbir ishlarda men silerge mushundaq ejir-emgek arqiliq ajiz-hajetmenlerge yadrem bérish lazimligini, shundaqla Reb Eysa özi éytqan: «Bermek almaqtinmu bextliktur» déginini ésinglardin chiqarmasliqinglar kéreklikini körsettim.

³⁶ Bu sözlerni qilip bolup, u hemmeylen bilen birlikte tizlinip olturup dua qildi. ■ ³⁷ Hemmeylen qattiq yighliship ketti; Pawlusning boynigha ésilip quchaqlap, qizghin söyüshti. ³⁸ Ularni eng azabliqini Pawlusning, «Buningdin kéyin yüzümni qayta körelmeysiler» dégen sözi boldi. Kéyin, ular uni kémige chiqirip uzitip qoydi.

□ **20:22** «mana, rohta baghlan'ghan halda Yérusalémgha kétiwatimen» — «rohta baghlan'ghan halda» — uni qozghaydighan bu tesirning öz rohida yaki Muqeddes Roh bolghanliqi éniq emes. Pawlusning bu niyiti bu ishta toghra yaki toghra emes? 21:4-ayettiki xewerdin qarighanda, uning shu qet'iy niyiti toghra emes, dep oylashqa mayil bolimiz. ■ **20:24** Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ **20:25** «Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakarlidim» — mushu yerde «Xudaning padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadilinidu. □ **20:26** «Silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha qerzdar emesmen» — démek, «aranglarda herqandaq bir kishi xush xewer anglash pirsiti bolmay, qutquzulmighan bolsa men buninggha jawabkar emesmen» dégendek. □ **20:28** «Xudaning... Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq padisi» — «Öz Oghlining qéni bilen» grék tilida «Öziningkinin qéni bilen» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **20:28** Ef. 1:7; Kol. 1:14; 1Pét. 1:19; 5:2; Weh. 5:9. ■ **20:29** 2Pét. 2:1. ■ **20:30** Zeb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19. □ **20:32** «Bu söz-kalam étiqadingslarni qurushqa ... qadirdur» — silerning «étiqadingslarni qurush» grék tilida peqet «silerni qurush» dégen bilen ipadilinidu. ■ **20:33** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **20:34** Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ **20:36** Ros. 21:5.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 3-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 3-sepiri

21

Pawlusning Yerusalemgha berishi

¹ Andin biz ulardin ajrilip chiqqandin keyin, keme bilen udul Qos ariligha qarap yol alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq. ² Patarada Fenikiye rayonigha baridighan bir kemini tepip, uninggha olturup yolgha chiqtuq. ³ Siprus arili korun'gandin keyin, uni sol teripimizde qaldurup otup, Suriyege qarap mengip, Tur shehiride quruqluqqa chiqtuq. Chunki keme bu yerde yuk chushurmekchi idi. ⁴ U yerde muxlislarni tepip, ularning yenida yette kun turduq. Ulargha Muqeddes Rohning wehiyisi kelip, ular Pawlusqa ayighing Yerusalemgha basmisun, dep nesihet qildi. ⁵ Biraq biz u yerde turush waqtimiz toshqanda, sepirimizni dawamlashturduq. Ularning hemmisi, jumladin xotun-baliliri bizni sheherning sirtighiche uzitip chiqti. Hemmimiz

□ **21:1** «Andin biz ulardin ajrilip chiqqandin keyin, keme bilen udul Qos ariligha qarap yol alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq» — bu ayettiki «biz», «alduq» we «barduq» degan sozlerge qarighanda, Luqa yene Pawlusqa hemrah boldi. □ **21:3** «uni, yeni Siprus arilini sol teripimizde qaldurup otup...» — demek, «uning jenubidin aylinip otup...».

□ **21:4** «Ulargha Muqeddes Rohning wehiyisi kelip, ular Pawlusqa ayighing Yerusalemgha basmisun, dep nesihet qildi» — «nesihet qildi» degonning bashqa xil terjimisi: «nesihet qilatti». Muqeddes Roh ulargha Pawlusning Yerusalemde tartidighan azabiridin xewer bergenidi. U alliqachan bashqa yerlardiki muxlislardin mushu xewerni anglighan (20:23). Lekin mushu yerde Muqeddes Rohning uninggha «barmisun» degan sozige qarighanda, uning Yerusalemgha berishi Xudaning iradisi emes, dep oylashqa mayilmiz.

■ **21:4** Ros. 20:23; 21:12.

déngiz boyida tizlinip olturup bille dua qilduq. ⁶ Quchaqlaship xoshlashqandin kéyin, biz kémige chiqtuq, ular öylirige qaytishti.

⁷ Tur shehiridin déngiz sepirimizni dawamlashturup, axirida Pitolimays shehirige kelduq. U yerdiki qérindashlar bilen körüşüp, ularning yénida bir kün turduq. ⁸ Etisi, u yerdin ayrilip, Qeyseriye shehirige kelduq. Biz burun *Yérusalémdiki* «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige bérip qonduq. ⁹ Bu kishining téxi yatliq qilinmighan, bésharet-wehiylerni yetküzidighan töt qizi bar idi. ¹⁰ Biz u yerde birnechche kün turghandin kéyin, Agabus isimlik bir peyghember Yehudiye ölkisidin chüshti. ¹¹ Bu kishi bizning aldimizgha kélip, Pawlusning belwéghini qoligha élip, özining put-qolini baghlap:

— Muqeddes Roh mundaq deydu: — Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklarning qoligha tapshuridu! — dédi. ¹²

¹² Bularni anglap, hem biz hem shu yerlik kishiler bilen birlikte Pawlustin Yérusalémgha barmighin dep ötünduq. ¹³ Lékin Pawlus jawaben:

— Siler némishqa bunchiwala yighlap, yürükimni ézisiler? Men Yérusalémda Reb Eysaning nami üçün tutqun bolushla emes, shu yerde ölüshkimu teyyarmen, — dédi.

¹⁴ Biz uni qayil qilalmay, axirida süküt qilip:

— Rebning iradisi ada qilinsun! — déduq. ¹⁵

¹⁵ Bu künlerdin kéyin, yük-taqimizni yighishturup, Yérusalémgha chiqip barduq.

¹⁶ Qeyseriyelik muxlislardin birnechchisi biz bilen seperdash boldi; ular Minason isimlik bir kishining öyide qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprosluq, qéri muxlis idi. ¹⁷

Pawlusning Yaqup bilen körüşüshi

¹⁷ Yérusalémgha yetkende qérindashlar bizni xushalliq bilen qarshi aldi. ¹⁸ Etisi, Pawlus biz bilen bille Yaqupni körgili bardu. Yaqup bilen aqsaqallarning hemmisi u yerge yighilghanidi. ¹⁹ Pawlus ular bilen salamlashqandin kéyin, Xudaning özining xizmiti arqiliq eller arisida qilghan ishlerini bir-birlep ulargha tepsiliy éytip berdi. ²⁰ Bularni anglighanda, ular Xudagha medhiye oqudu, andin Pawlusqa:

— Körüwatisen, i qérindishim, Yehudiylar ichide qanche minglighan étiqad qilghuchilar bar! Ularning hemmisi Tewrat qanunigha *emel qilishqa* intayin qizghin iken. ²¹ Ular séning toghrangda: «U ellerning arisida yashighan pütün Yehudiylargha Musa *peyghem-berge* tapshurulghinidin yénishni, yeni balilirini xetne qildurmasliqni, Yehudiylarning en'enilirige riaye qilmasliqni ögitidu» dep anglidi. ²² Emdi qandaq qilish kérek? Chünki xalayıq choqum séning bu yerge kelgenlikingni anglap qalidu. ²³ Shunga bizning déginimizdek qilghin: Arimizda qesem ichken töt adem bar. ²⁴ Sen ularni élip, ular bilen birlikte *Tewrattiki* tazilinish qaidisidin ötüp, ularning *qurbanliq* chiqimlirini özüng kötürgin, andin ular chachlirini chüshüreydu. Buning bilen, hemmeylen sen toghru-luq anglighanlirining hemmisining rast emeslikini we séning özüng Tewratqa tertipi

□ **21:8** «Biz burun Yérusalémdiki «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige bérip qonduq» — Yérusalémdiki «yette xizmetkar» — 6-babni körüng. ■ **21:8** Ros. 6:5; 8:29. ■ **21:9** Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ **21:10** Ros. 11:28. □ **21:11** «Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklarning qoligha tapshuridu!» — 21-36-ayetlerni körüng. Pawlus rimliqlarning soriqigha tartilidu. Yehudiylarning öz ademliridin birini yat ellik kishilarning qoligha tapshurushi özlirige bek uyatliq ish bolghachqa, ularning Pawlusqa bolghan öchmenliki nahayiti éniq turidu. ■ **21:11** Ros. 20:23; 21:33. ■ **21:14** Mat. 6:10; Luqa 11:2; 22:42. □ **21:16** «ular Minason isimlik bir kishining öyide qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprosluq, qéri muxlis idi» — bashqa birxil terjimisi: — «ular bizni (Yérusalémdiki) öyide kütmekchi bolghan Minason isimlik bir Siprosluqni biz bilen élip, uning öyige bashlap bardu». □ **21:23** «Arimizda qesem ichken töt adem bar» — «qesem ichken» Xudaning aldida ichken; bu Xudaning raziliqini élish üçün yaki uninggha teshekkür éytish üçün bolghan bolsa kérek. Bundaq qilishi emeliyette «yéngi ehde»ge muwapiq emes, belki «kona ehde»ge ait ish idi.

boyiche riaye qiliwatliqingni bilip yétidu. □ ²⁵ Emma ellerdin bolghan étiqadchilargha kelsek, biz ulargha peqetla butlarga atalghan nersilerni yémeslik, qanni we boghup soyulghan haywanning göshinimu yéyishtin we jinsiy buzuqluqtin özlirini saqlash toghruluq qararimizni ötkenki xet arqiliq uqturduq.■

²⁶ Buning bilen, Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini ötküzüshti; andin u ibadetxanigha kirip, *kahinlarga* özlirining paklinish mudditining qachan toshudighanliqi, yeni herqaysisi üçün qurbanliq qilinishning qaysi küni bolidighanliqini uqturup qoydi.□ ■

Pawlusning ibadetxanida tutqun qilinishi

²⁷ Yette künlük muddet toshushqa az qalghanda, Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar Pawlusni ibadetxanida körüp, xalayıqni qutritip, uninggha qol sélip: ²⁸ — Ey Israillar, yardemde bolunglar! Hemme yerdila, hemme ademge xelqimizge, Tewrat qanunigha we ibadetxanigha qarshi sözlerni ögitiwatqan adem del shu. Uning üstige, u yene Gréklerni ibadetxanimizgha bashlap kirip, bu muqeddes jayni bulghidi! — dep chuqan kötürdi ²⁹ (ularning bundaq déyishining sewebi, eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi we Pawlus uni ibadetxanigha bashlap kirgen, dep oylighanidi).□ ■

³⁰ Shuning bilen, pütün sheher zilzilige keldi. Xalayıq terep-tereptin yügürüp kélip, Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal taqiwétildi. □ ³¹ Bu top adem Pawlusni *urup* öltürüwetmekchi bolup turghanda, pütkül Yérusalémni malimanchliq qaplap ketkenliki toghrisidiki bir xewer u yerde turushluq *Rim* qismining mingbéshigha yetküzüldi. □ ³² Mingbéshi derhal leshker we birnechche yüzbéshini élip, top-top ademlerni basturushqa yügürüp keldi. Mingbéshi we eskerlerni körgen xalayıq Pawlusni urushtin toxtidi. ³³ Mingbéshi aldigha ötüp, leshkerlerni Pawlusni tutup ikki zenjir bilen baghlashqa buyrudi. Andin u:

— Bu adem kim? U néme gunah qildi? — dep soridi.■

³⁴ Lékin *topilangchilarning* ichide beziler uni dése, beziler buni déyiship warqirishatti. Malimanchiliq tüpeylidin mingbéshi heqiqiy ehwalni éniqlashqa amalsiz qélip, axir Pawlusni qel'ege élip kétishni buyrudi. ³⁵ Lékin Pawlus qel'ening pelempiyige kelgende, topilangchilar téximu zorawanliship ketkechke, leshkerler uni kötürüşke mejbur boldi.

³⁶ Chünki ularning keynidin top-top ademler egiship méngip:

— U yoqitilsun! — dep warqirishatti.■

Pawlusning guwahliq bérip aqlinishi

□ **21:24** «tazilinish qaidisidin ötüp...» — «tazilinish» ibraniy tilida bolsa «taharet». Yaquplar éytqan shu «Tewrat qanunigha emel qilishqa intayin qizghin» bolghan Yehudiy étiqadchilar belkim Pawlusni «Yehudiy emesler»ning zéminliridin ötüshi bilen «napak boldi» dep qarishi mumkin idi. «Ular chachlirini chüshüreleydu» — Tewrat, «Chöl.» 6:13-20ni körüng. «Nazariylar» Xuda aldida duasining iltija qilinishi üçün yaki teshekkür éytishi üçün chachlirini uzun qoyuwitetti. Qesemning möhliti toshqanda, awwal qurbanliq sunup andin chachlirini chüshürüwétetti.

■ **21:25** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1. □ **21:26** «... Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini ötküzüshti; andin u ibadetxanigha kirip, ... herqaysisi üçün qurbanliq qilinishning qaysi küni bolidighanliqini uqturup qoydi» — bu ish, yene Yaqupning teshebbus qilghini hemde uninggha Pawlusning qoshulushi, uning bu töt kishi bilen «tazilinish»i we ular bilen bille qurbanliq qilishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **21:26** Ros. 24:6. □ **21:29** «... eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi» — Efesusluq Trofimus Yehudiy emes, grék idi, elwette. ■ **21:29** Ros. 20:4; 2Tim. 4:20. □ **21:30** «Xalayıq terep-tereptin yügürüp kélip, Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal taqiwétildi» — meqsiti shübbisizki, ibadetxanining özide qalaymiqanchiliq chiqmisun üçün idi. □ **21:31** «leshker qismining mingbéshi» — grék tilida «xiliarq»; emeliyette 600 eskerni bashquratti. ■ **21:33** Ros. 21:11. ■ **21:36** Luqa 23:18; Yuh. 19:15; Ros. 22:22.

³⁷ Kelege ekirilishige az qalghanda, Pawlus mingbéshigha:

— Sizge bir éghiz söz qilsam bolamdikin? — dep soridi.

Mingbéshi: — Grékche bilemsen? ³⁸ Undaқта, ilgiri isyan kôtürüp, «xenjerchi qatillar»din töt ming ademni bashlap chölge qéchip ketken héliqi Misirliq emesmusen? — dep soridi. □

³⁹ Lékin Pawlus: — Men Yehudiy, Kilikiye ölkisidiki ulugh sheher Tarsusning puqrasimen. Xalayıqqa birnechche éghiz söz qilishimgha ijazet qilishingizni ötünimen, — dédi. ■

⁴⁰ *Mingbéshi* ijazet bériwidi, Pawlus pelempeyde turup, xalayıqqa qol ishariti qildi. Qattiq jimjitliq basqanda, u ibraniy tilida sözleshke bashlap: —□

22

¹ — Qérindashlar we ata-bowilar! Emdi özümni aqlash sözlirimge qulaq salghaysiler, — dédi.

² Ular Pawlusning ibraniy tilida sözliginini anglap, téximu jim bolushti. U sözini dawam qildi:

³ — Men bir Yehudiy, Kilikiyediki Tarsus shehiride tughuldum; lékin bu sheherde béqip chong qilindim, Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldim. Men silerning бүгүн bolghininglarga oxshash, Xuda yoligha intayin qizghin idim. □ ■ ⁴ Men bu yoldikilerni hetta öltürüşkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum. □ ■ ⁵ Bu toghruluq bash kahin we aliy kéngeshmidiki barliq aqsaqallarmu manga guwahchidur. Men ulardin Demeshqtiki *Yehudiy* qérindashlarga yézilghan xetlerni tapshuruwélip, shu yerde turuwatqan bu *yoldikilerni* jazalash üçün, ularni tutqun qilip Yérusalémgha apirimen dep yolgha chiqqanidim. ⁶ Emdi shundaq boldiki, seper qilip Demeshqke yéqinlashqanda, chüshke yéqin, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, etrapimni yorutuwetti. ■ ⁷ Men yerge yiqilip kettim, andin manga: «Saul, Saul, Manga némishqa ziyankeshlik qilisen?» dégen awazni anglidim. ⁸ «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, U manga: — «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Nasaretlik Eysadurmen!» dédi. ⁹ Men bilen bille méngiwatqanlar u nurni körgen bolsimu, lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi. □ ■ ¹⁰ Men yene, «I Reb, néme qilishim kérek?» dep sorisam, Reb manga, «Ornungdin tur, Demeshqke kir, shu yerde sen ada qilish békitilgen ishlarning hemmisi toghruluq sanga éytip bérilidu!» dédi. ¹¹ Héliqi nurning julaliqidin közlirim körmes bolup qaldi. Yénimdikiler qolumdin yéteklep, Demeshqke élip kirdi.

¹² U yerde Tewrat qanunigha ixlas baghlighan, Demeshqtiki barliq Yehudiylarning hörmitige sazawer bolghan Ananiyas isimlik bir kishi bar idi. ■ ¹³ U kélip, yénimda turup: «Qérindash Saul, béshingni kôtürüp qara!» dédi. Men shuan béshimni kôtürüp qarap uni kördüm. ¹⁴ U manga: «Ata-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy Bolghuchini körüşhüng we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üçün alliqachan

□ **21:38** «xenjerchi qatillar» — Rim impériyesige qarshi turghan eng esheddiy siyasiy éqim idi. Ular adem öltürüşke ishli tidighan eng yaxshi köridighan qoral kiyim ichide yoshurushqa qolayliq bolghan xenjer idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40** «u ibraniy tilida sözleshke bashlap..» — «ibraniy tilida» — Aramiy dialéktida bolushi mumkin. □ **22:3** «Men... Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldim» — oqurmenlerning éside bolsa kérekki, Gamaliyel dangqi chiqqan Tewrat ölimasi idi (5:24). Grék tilida «(Men) Gamaliyelning ayaghlirining aldida ... telim-terbiye aldim» déyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4** «Men bu yoldikilerni hetta öltürüşkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum» — «bu yoldikilerni» — Mesih yolidikilerni, démekchi. Grék tilida peqet «bu yolni» déyilidu; tingshighuchilar hemmisi uning «Mesih Eysaning yoli»ning gépini qiliwatqinini bilgen bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **22:9** «...lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi» — yaki «... lékin manga qilghan sözlerni anglimaptu». Bu ademler bir awazni anglidi, lékin néme dewatqanliqini bilmidi (9:7ni körüng). ■ **22:9** Dan. 10:7. ■ **22:12** Ros. 9:17.

tallidi. □ ¹⁵ Chünki sen pütün insanlar aldida körgeñ-anglihanliringgha Uning guwahchisi bolisen! ¹⁶ Shundaq iken, sen yene némige hayal bolisen? Ornungdin turup, Uning namigha nida qilip chömüldürölüp, gunahliringni yughuzghin!» dédi.

¹⁷ Shundaq boldiki, Yérusalémgha qaytip kelginimdin kéyin, ibadetxanida dua qiliwatqinimda, bir ghayibane körünüş méni oruwaldi ¹⁸ we *Rebning* manga: «Chapsan bol, Yérusalémdin derhal ket. Chünki ular séning manga qilghan guwahliqingni qobul qilmaydu!» dewatqanliqini kördüm.■

¹⁹ Men, «I Reb, ular méning Sanga étiqad qilghanlarni zindan'gha solap, herbir sinagoglarga kirip ularni urghanliqimni bilidu. ■ ²⁰ Séning guwahching bolghan Istipan-ning qéni tökülginide, menmu yénida turup uni öltürgenlerning qilmishlirigha qoshulup, ularning kiyimlirige qarap berdim!» — dédim. ■ ²¹ Biraq u manga: «Ketkin! Séni yiraqtiki ellerge ewetimen!» — dédi.■

²² Pawlus mushu sözni dégüche xalayıq uninggha qulaq séliwatatti. Lékin buni anglap ular awazini kötürüp:

— Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layıq emes! — dep chuqan sélishti.□ ■

²³ Ular chirqiriship, chapan-yépinchilirini sélip tashlap, topa-chang soruwatqanda, ²⁴ mingbéshi Pawlusni qel'ege élip kirip kétishke emr qiliwidi, xalayıqning uninggha néme üçün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üçün leshkerlirige uni qamchilap soraq qilishni buyrudi. □ ²⁵ Lékin ular Pawlusni qamchilash üçün ghulachlitip baghlighanda, u yénida turghan yüzbéshigha:

— Bir Rim puqrasini jinayiti békitilmeyla qamchilishinglar qanun'gha uyghunmu? — dédi.□

²⁶ Bu sözni anglihan yüzbéshi mingbéshining aldigha bérip:

— Siz néme ish qilay dewatisiz? Chünki u kishi Rim puqrasi iken! — dédi.

²⁷ Mingbéshi Pawlusning aldigha bérip, uningdin:

— Manga éytqin, sen rasttinla Rim puqrasimu? — dep soridi.

— Rast, dédi u.

²⁸ — Men nahayiti yuqiri bahada mushu puqrالیqqa ige boldum, — dédi mingbéshi.

Pawlus:

Emma men tughulushumdinla shundaq! — dédi.

²⁹ Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özlirini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti.□

□ **22:14** «aAta-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy bolghuchini körüşüñg we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üçün alliqachan tallidi» — «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, elwette. ■ **22:18** Mat. 10:14. ■ **22:19** Ros. 22:4. ■ **22:20** Ros. 7:58; 8:1. ■ **22:21** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **22:22** «Lékin buni anglap ular awazini kötürüp: — Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layıq emes! — dep chuqan sélishti» — démisekmu, ularning Pawlus bu sözini kötürelmeslikining sewebi, Xudaning söz-kalamini özliri intayin pes köridighan «yat eller»ge yetküzüşke hergiz bolmaydu, deydighan közqarashta idi. ■ **22:22** Ros. 21:36. □ **22:24** «Mingbéshi ... xalayıqning Pawlusqa néme üçün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üçün leshkerlirige uni qamchilap soraq qilishni buyrudi» — «qamchilap soraq qilish» bolsa rimliqlar guman qilghan ademlerni gunahi bar dep hésablap, «heqiqetni éniqlash üçün» ularni qiynash bilen soraq qilatti (ularning «qamcha»liri köp tasmiliq bolup, her tasmisigha hertürlük tömür-söñgek parchiliri baghlan'ghanidi). Emma rimliq puqralar bolsa undaq muamilidin xalas idi. □ **22:25** «lékin ular Pawlusni qamchilash üçün ghulachlitip baghlighanda...» — «ghulachlitip baghlighanda»: Rimliqlar soraqqa tartilghuchini qamchilash üçün uning ikki qolini baghlap ghulichini kérip turghuzidu. Bashqa birxil terjimisi «Pawlusni tasmilar bilen ghulachlatqanda,...». □ **22:29** «Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti» — 24-ayettiki izahatni körüng. Rim puqralirini jinayiti békitmeyla baghlashmu qanunsiz ish idi.

Pawlusning aliy kengeshmide özini aqlishi

³⁰ Mingbéshi Yehudiylarning Pawlusning üstidin qilghan shikayitining heqiqiy sewebini bilish üçün, etisi uni yéship, bash kahinlar we pütün aliy kengeshmidikilerning bir yerge yighilishini buyrudi. Andin Pawlusni élip kélip, ularning aldigha turghuzdi.

23

¹ Pawlus aliy kengeshme hey'etlirige tikilip turup:

Qérindashlar, men bügün'giche Xudaning aldida pak wijdanda méngip keldim, — dédi.■

² Buni anglighan bash kahin Ananiyas *Pawlusning* yénida turghanlarga uning aghzigha urushni buyrudi.■ ³ Pawlus uninggha:

— Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! Sen u yerde méni Tewrat qanuni boyiche soraqqa tartishqa olturisen, lékin Tewrat qanunigha xilap halda méni urunglar dep buyrudinghu?! — dédi.□ ■

⁴ — Sen Xudaning bash kahinigha ashundaq haqaret keltüremsen?! — déyishti yénida turghanlar. ⁵ Pawlus:

— I qérindashlar, men uning bash kahin ikenlikini bilmeptimen. Chünki Tewratta: «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» déyilgen, — dédi.□ ■

⁶ Lékin Pawlus ularning bir qismining Saduqiyy, yene bir qismining Perisiyler ikenlikini bilip, aliy kengeshmide yuqiri awaz bilen:

— Qérindashlar, men bolsam Perisiylerdin bolimen we Perisiylerning perzentimen. Men ölgenler qayta tirilishqa baghligan ümid toghruluq bu yerde soraqqa tartiliwatimen! — dep warqiridi.■

⁷ U bu sözni déyishi bilenla, Perisiyler bilen Saduqiylar arisida jédel-ghowgha qozghilip, kengeshmidikiler ikkige bölünüp ketti ⁸ (chünki Saduqiylar ölgenlerning qayta tirilishi, yaki perishte yaki rohlar mewjut emes, deydu. Lékin Perisiyler hemmisini étirap qilidu).■

⁹ Buning bilen qattiq bir chuqan-süren kötürülüp, Perisiy terepdari bolghan bezi Tewrat ustazliri ornidin turup:

— Biz bu ademdin héchqandaq eyib tapalmiduq! Bir roh yaki perishte uninggha söz qilghan bolsa néme boptu! — dep qattiq munazirileshti.■

¹⁰ Chuqan-süren téximu küchiyip ketkechke, mingbéshi *Yehudiylarning* Pawlusni tartish-turup titma-titma qiliwétishidin qorqup, qisimgha zalgha chüshüp uni ularning arisidin zorluq bilen tartip chiqip, qel'ege ekirip kétishini buyrudi.

¹¹ Shu küni kéchisi, Reb Pawlusning yénida turup:

— Jasaretlik bol! Chünki Yérusalémda Men toghramdiki ishlargha toluq guwahliq bergin- ingdek, Rim shehiridimu shundaq guwahliq qilishing muqerrer bolidu! — dédi.■

Pawlusni öltürüsh suyiqesti

¹² Etisi etigende, Yehudiylar Pawlusni öltürüshni qestlep, uni öltürmigüche héchnerse yémeymiz, ichmeymiz, dep özlirige leniti bir qesemni qilishti. ■ ¹³ Bu suyiqest qesimini ichkenler qiriq nechche kishi idi. ¹⁴ Ular bash kahinlar we aqsaqallarning aldigha béríp: — Biz Pawlusni öltürmigüche héchnerse tétimasliqqa qattiq qesem ichtuq. ¹⁵ Hazir siler we aliy kengeshme uning ishlinini téximu tepsiliy tekshürüshni bahane qilip, wekil ewitip

■ **23:1** Ros. 24:16. ■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yer. 20:2; Yuh. 18:22. □ **23:3** Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! — Pawlusning «aqartilghan tam» dégini, «sirti ap'aq körünidighan, ichi peqet patqaq-laydin bolghan saxtipezsen» dégen menide. «Ez.» 13:8-16nimu körüng. ■ **23:3** Qan. 17:9. □ **23:5** «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» — Tewrat, «Mis.» 22:28. ■ **23:5** Mis. 22:27. ■ **23:6** Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ **23:8** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luqa 20:27. ■ **23:9** Ros. 25:25; 26:31. ■ **23:11** Ros. 18:9. ■ **23:12** Ros. 23:21,29,30.

uni kéngeshmige élip kélishni mingbéshidin telep qilinglar. U bu yerge yéqin kelmeyla uni jayliwétishke teyyar turimiz, — dédi.

¹⁶ Lékin Pawlusning singlisining oghli böktürmidin xewer tépip qel'ege kirip, Pawlusqa melum qilib qoydi. ¹⁷ Buning bilen Pawlus yüzbéshiliridin birini chaqirtip, uninggha: — Bu balini mingbéshi bilen körüshtürüp qoysingiz. Chünki uninggha melum qilidighan ishi bar iken, — dédi.

¹⁸ Yüzbéshi uni élip mingbéshining aldigha bashlap kirip: — Mehbus Pawlus méni chaqirtip, bu balini siz bilen körüshtürüp qoyushumni telep qildi. Chünki uning sizge melum qilidighan ishi bar iken, — dédi.

¹⁹ Mingbéshi uni qolidin tutup, bir chetke tartip: — Manga melum qilidighan néme ishing bar? — dep soridi.

²⁰ U jawaben mundaq dédi: — Yehudiylar Pawlusning ishlirini tepsiliy tekshüreyli dep seweb körsitip özliridin ete uni aliy kéngeshmige élip bérishni telep qilish üçün til biriktürüshti. ■ ²¹ Ulargha qayil bolmighayla, chünki qiriqtin artuq adem uni paylap turidu. Ular Pawlusni öltürmigüche héchnerse yémeymiz, ichmeymiz, dégen qarghish qesimige baghliniptu. Ular hazir özlirining ularning telipige maqul bolushlirini kütüp turidu.

²² Mingbéshi uninggha: — Bu ishni manga melum qilghanliqingni héchkimge tinma! — dep tapilap, balini qayturdi.

Pawlusning waliy Félikske tapshurulushi

²³ Mingbéshi yüzbéshidin ikkini chaqirtip: — Ikki yüz piyade leshker, yetmish atliq leshker we ikki yüz neyziwaz leshkerni bugün kéche saet toqquzda Qeyseriye shehirige qarap yolgha chiqishqa hazirlanglar! □

²⁴ Shuning bilen bille, Pawlusni waliy Féliksning yénigha saq-salamat yetküzüsh üçün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar! — dep buyrudi. □

²⁵ Mingbéshi *Félikske* mundaq bir xet yazdi: —

²⁶ «Hörmetlik waliy Féliks janabliqigha Klawdiyus Lisiyastin salam!

²⁷ Ushbu ademni Yehudiylar tutuwalghan bolup, uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquzdum. □ ■ ²⁸ Men ularning bu kishi üstidin qilghan shikayitining néme ikenlikini éniqlimaqchi bolup, uni Yehudiylarning aliy kéngeshmisige élip bardim. ²⁹ Emeliyette ularning uning üstidin qilghan shikayitining özlirining Tewrat qanunigha dair detalash mesililerge munasiwetlik ikenlikini bayqidim, biraq uningdin ölüm jazasi bérishke yaki zindan'gha tashlashqa layiq birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim. ³⁰ Kéyin, Yehudiylarning uni öltürüwétish qestide yürüwatqanliqi heqqidiki axbarat manga melum qilin'ghanda, derhal uni silige yollattim we shuning bilen bille, uninggha erz qilghuchilarning özlirining aldida shikayetlirini éytishini buyrudum. Xeyr!».

³¹ Leshkerler emdi buyruq boyiche Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi. □ ³² Etisi, atliq leshkerler Pawlusni élip méngishqa qaldurulup, qalghan leshkerler *Yérusalémdiki* qel'ege qaytip keldi. ³³ Atliqlar Qeyseriyege kirip, xetni waliygha tapshurdi

■ **23:20** Ros. 23:12. □ **23:23** «neyziwaz **leshker**» — bu sözning toluq menisi namelum. «**kéche saet toqquzda**» — grék tilida «kéchidiki üçinichi saette». □ **23:24** «Pawlusni **waliy Féliksning yénigha saq-salamat yetküzüsh üçün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar!**» — «ulaghlarni teyyarlanglar!» — bir ulagh emes. Mingbéshi Pawlusni Yérusalémdin 100 kilométr yiray bolghan Qeyseriyege bixeter yetküzüshke kapaetlik qilish üçün hazirlighan köp ulaghlar, elwette. □ **23:27** «Yehudiylar ... **uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquzdum**» — mingbéshi Lisiyas emeliyette Pawlusni tutqandin kéyinla uning Rim puqrasi ikenlikini bilgenidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31** «Leshkerler ... **Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi.**» — Antipatris Yérusalémdin 55 kilométr yiray, Yérusalém bilen Qeyseriyening otturida.

we Pawlusnimu uning aldida hazir qildi. ³⁴ Waliy xetni oqughandin keyin, Pawlusning qaysi olkidin ikenlikini sorap, uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, ³⁵ Uninggha:

— Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anglaymen, — dedi we uni Hérod xanning ordisida nezerbend qilip qoyushni buyrudi. □

24

Yehudiylarning Pawlus üstidin shikayet qilishi

¹ Besh künden keyin, bash kahin Ananiyas aqsaqallardin birnechcheylen we Tertullus isimlik bir adwokat bilen Qeyseriyeye chüshüp, Pawlus toghrisidiki resmii shikayetlirini waliygha sundi. ■ ²⁻³ Pawlus chaqirtilip, Tertullus uning üstidin shikayet qilip mundaq dedi:

— Hörmetlik Féliks janabliri! Biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz we aldın körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz. □ ⁴ Biraq öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üçün, shepqetliri bilen sözimizni qisqila anglashlirini ötünüp soraymen. □ ⁵ Chünki biz shuni tonup yettuqki, bu adem balaxor bolup, pütkül jahandiki Yehudiylar arisida majira-topilang peyda qilishni küshkürtküchi, shundaqla «Nasaretlikler» dep atalghan mezhepning kattiwashliridin biridir. ⁶⁻⁷ U bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi. Shunga, biz uni tutuwalduq we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishe buyrughanidi. □ ■ ⁸ Uni soraq qilip körsile, bizning uninggha qilghan erzlirimizning toghriliqini bilip yétidila!

⁹ Sorunda bolghan Yehudiylarmu uning éytqanlirigha qoshulup: Rast, rast, dep shikayetni kücheytti.

Pawlusning özini aqlishi

¹⁰ Waliy Pawlusqa söz qilghin dep qol isharitini qilghanda, u mundaq dedi:

— Men silining uzun yillardin béri bu xelqni sorap kelgenliklirini bilgechke, xatirjemlik bilen aldilirida özüm toghramda jawab bérimen. ¹¹ Asanla bileleydiliki, men Yérusalémgha ibadet qilishqa barghinimdin hazirghiche peqet on ikki künla ötti. ¹² Ular méning ibadetxanida birer adem bilen munazirileshkinimni körmigen, yaki sinagoglarda yaki sheherde ammini topilanggha qutratqanliqimnimu héch körmidi. ■

□ **23:34** «Waliy ... **Pawlusning qaysi olkidin ikenlikini sorap,...**» — waliyning «qaysi ölke?» dégen soali grék tilida «qaysi xil ölke» déyilidu. Ikki xil ölke bar idi: (1) impérotör özi biwasite bashquridighan; (2) wasitilik bashquridighan. Pawlus ikkinchi xil ölkidin bolghan bolsa, waliy özi Pawlusning dewasini biwasite bir terep qilalaytti. □ **23:35** «... **uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, uninggha: — Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anglaymen, — dedi...**» — Kilikiye (hazirqi shimaliy türkiyide) Qanaan (Pelestin)din yiraq jay idi, u belkim Féliks bashquridighan jay bolmisa kérek. Kilikiye shunche yiraq bolghachqa, Pawlusni shu yerge yalap mangdurmay, bu ishni özüm tekshürey dégen qarargha kelgen bolushi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2. □ **24:2-3** «**biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz**» — yaki «biz özlirining qol astilirida uzundin buyan aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz», «aldin körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz» — bezi rimliq tarixchilarning xatirilirini boyiche, Féliks emeliyette achköz, rehimsiz we qabiliyetsiz adem idi. □ **24:4** «**öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üçün...**» — yaki «özlirini artuqche aware qilmasliq üçün...». □ **24:6-7** «**u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi...**» — bezi kona köchürmilerde: «we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishe buyrughanidi» dégen sözler mushu yerde tépilmay, peqet «u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi» déyilidu. ■ **24:6-7** Ros. 21:28. ■ **24:12** Ros. 25:8; 28:17.

¹³ Ular yene hazir janablrigha méning üstümdin qilghan shikayetlirige héch ispatmu keltürelmeydu.

¹⁴ Biraq silige shuni étirap qilimenki, men ular «mezhep» dep atighan yol bilen méngip, Tewratta we peyghemberlarning yazmilirida pütülgenlarningmu hemmisige ishinip, atabowilirimning Xudasigha ibadet qilimen. □ ¹⁵ Méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümdin tirilishi bolidu.□

¹⁶ Shu sewebtin, özüm hemishe Xuda aldidimu, insanlar aldidimu pak wijdanliq bolushqa intilimen. ■ ¹⁷ Men *Yérusalémdin* ayrilghili xéli yillar bolghan bolup, bu qétim u yerge öz xelqinge xeyr-sediqe yetküzüp bergili we Xuda aldigha hediye sun'ghili barghanidim. ■ ¹⁸ Men bu ishlarda boluwatattim, beziler méni tazilinish qaidisini ada qilip bolghan chaghda ibadetxana hoylisida uchratti; lékin men etrapingha adem toplighinimmu yoq, malimanchiliq chiqarghinimmu yoq. ■ ¹⁹ Emeliyette méni uchratqanlar bolsa Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar idi; ularning üstümdin shikayetliri bar bolsa, esli ular özliri kélip, silining aldilirida erz qilishqa toghra kéletti. ²⁰ Bolmisa, mushu sorundikiler aliy kéngeshme aldida turghinimda, méningdin qandaq jinayet tapqanliqini éytip baqsun! ²¹ Peqet mundaq bir ish bolghanidi: — Men ularning aldida, «Bügünki künde ölgenlarning qayta tirilishi toghruluq silerning soriqinglarga tartilghanmen!» dep warqirighanidim.■

²² *Rebning* yoli toghruluq tepsiliy xewiri bar bolghan Féliks soraqni toxtitip, ulargha: — Mingbéshi Lisiyas kelgende dewayinglar toghrisidiki hökümni chiqirimen, — dédi.

²³ U yüzbéshigha Pawlusni nezerbend astigha élip, emma uninggha bir'az kengchilik qilip, dost-buraderlirining herqaysisining uning hajetliridin chiqishini tosmighin, dep buyrudi.■

Pawlus waliy Féliks bilen Drusilaning aldida

²⁴ Birnechche kündin kéyin, waliy Féliks ayali Drusila bilen bille keldi (Drusila Yehudiy idi). U Pawlusni chaqirtip, uningdin Mesih Eysagha étiqad qilish yoli toghruluq anglidi.

²⁵ Pawlus heqqaniy yashash, özini tutuwélish, qiyamet künidiki soal-soraq qilinishlar toghrisida sözlewatqanda, Féliks wehimige chüshüp uninggha: — Hazirche qaytip tursang bolidu. Kéyin manga peyt kelgende, yene chaqirtimen, — dédi.

²⁶ U shuning bilen bir waqitta Pawlusning para bérishini ümid qilatti. Shuning üçün, uni imkanqeder pat-pat chaqirtip, uning bilen sözlishetti. ²⁷ Lékin ikki yil toshqanda, Féliksning ornigha Porkiyus Féstus waliy boldi. Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üçün Pawlusni solaqta qaldurdi.□

25

Pawlusning waliy Féstusning aldida soraq qilinishi

□ **24:14** «Tewratta we peyghemberlarning yazmilirida pütülgenlarningmu hemmisige ishinip,...» — «Tewratta we peyghemberlarning yazmiliri»: Yehudiy xelqi bezide Musa peyghemberge chüshürülgen besh kitabni «Tewrat» we Tewrattiki bashqa qisimlarni «Zebur we peyghemberlarning kitabliri» dep ataydu. «Tebirler» we Tewrattiki «Kirish Söz»imiznimu körüng. □ **24:15** «méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümdin tirilishi bolidu» — oqurmenlerge shu ayanki, Injilda «ümid» tilgha élin'ghanda müjmel bir tilek-arzu emes, belki Xudaning wedlirige asasinip, muqim, puxta melum bir ishni kütüşni bildüridu. ■ **24:16** Ros. 23:1. ■ **24:17** Ros. 11:29; Rim. 15:25. ■ **24:18** Ros. 21:27. ■ **24:21** Ros. 23:6; 28:20. ■ **24:23** Ros. 27:3; 28:16. □ **24:27** «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üçün...» — yaki «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning qollishigha érishish üçün...».

¹ Féstus *Yehudiye* ölkisige kirip, üç künden keyin Qeyseriyedin chiqip Yérusalémgha barghanidi. ² Bash kahinlar bilen Yehudiylarning mötiwerliri uning aldida Pawlusning üstidin resmiy shikayet qilib, uningdin iltipat sorap, adem ewitip Pawlusni ³ Yérusalémgha élip kélishni ötündi. Meqsiti, ular yol üstide böktürme teyyarlap Pawlusni öltürüş idi. ⁴ Féstus buni anglap ulargha:

– Pawlus hazir Qeyseriyede solaqta turiwersun. Men yéqinda u yerge qaytip ketmekchimen. ⁵ Aranglardin hoquqdar bolghanlar men bilen bille chüshsun. Eger uning birer eyibi bolsa, ular shu yerde shikayet qilsa bolidu, – dep jawab berdi.

⁶ Féstus ularning ichide sekkiz-on künden artuq turmay, Qeyseriyeye qaytip chüshti. Etisi soraq textige olturup, Pawlusni élip kélishni buyrudi. ⁷ Pawlus kelgende, Yérusalémdin chüshken Yehudiylar uning etrapigha oliship, uninggha nurghun éghir jinayetler bilen qarilap shikayetlerni qildi. Biraq bularning héchqaysisigha ispat körsitip bérelmidi.

⁸ Pawlus özini aqlap:

– Men héchqaysi ishta Yehudiylarning qanunigha, ibadetxanisigha yaki *impéror* Qeyserge qarshi birer jinayetmu sadir qilmidim, – dédi. ■

⁹ Lékin, Féstus Yehudiylarning könglini élishqa, ulargha iltipat körsetmekchi bolup Pawlustin:

– Yérusalémgha bérip, u yerde méning aldinda bu shikayetlerge asasen sotlinishqa razi bolamsen? – dep soridi.

¹⁰ Lékin Pawlus jawab bérip mundaq dédi:

– Men hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen. Méni soraq qilishqa tégishlik yer mana mushu. Özlirige éniq melum bolghandek, men Yehudiylargha héchqandaq naheqliq qilmidim. ¹¹ Eger jinayitim bolsa, shundaqla ölümge layiq birer ish qilghan bolsam, men özümni ölümdin qachurmaymen. Biraq ularning méning üstümdin qilghan shikayetlirining asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge murajiet qilimen! □ ■

¹² Andin Féstus meslihetchiliri bilen sözlshkendin keyin, Pawlusqa:

– Sen Qeyserge murajiet qilding – uning aldigha emdi barisen! – dédi.

Waliy Féstusning Agrippa xan Iidin Pawlus toghrisida nesihet sorishi

¹³ Birnechke künden keyin, Agrippa xan bilen *singlisi* Berniki Féstusqa tebrik-salamgha Qeyseriyeye keldi. ¹⁴ U yerde uzun künler turghandin keyin, Féstus Pawlusning ishini xan'gha melum qilip:

– Bu yerde Féliks qaldurup ketken bir mehbus bar. ■ ¹⁵ Men Yérusalémgha barghinimda, Yehudiy bash kahinliri bilen aqsaqalliri uning üstidin shikayet qilib, mendin uni jazagha mehkum qilishimni telep qilishiti. ¹⁶ Men ulargha, erz qilin'ghuchi erz qilghuchilar bilen yüzleshtürülüp, uninggha özini aqlash pürsiti bérilmigüche, uni jazagha tapshurush rimliqlarning aditi emestur, dep éyttim. ¹⁷ Shunga ular men bilen bille bu yerge kelgendin keyin, men waqitni keynige sozmay, etisila soraq textige olturup u kishini ekilishni buyrudum. ¹⁸ Erz qilghuchilar orunliridin turghanda, ularning uning üstidin shikayet qilghanliri méning oylighinimdek rezil ishlar emes idi, ¹⁹ Belki ularning öz ibadet tüzümi toghruluq we Eysa isimlik bir kishi heqqide melum talash-tartish mesililiri bar iken. U kishi ölgen bolup, Pawlus bolsa u tirildi deydiken. ²⁰ Bu mesililerni zadi qandaq éniqlashni bilelmey, men Pawlustin Yérusalémgha bérip, u yerde bu ishlar

□ **25:1** «Féstus *Yehudiye* ölkisige kirip...» – yaki «Féstus ölkining waliyliqigha kirip,...». ■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17.

□ **25:10** «Men **hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen**» – impéror Qeyserning aldida emes, belki uning soraqchi wekili (Féstus)ning aldida, elwette. □ **25:11** «ularning **méning üstümdin qilghan shikayetlirining asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge murajiet qilimen!**» – herbir Rim puqrasi shikayet qilin'ghanda sotning qararigha narazi bolsa, yuqirigha (Qeyserning özige) murajiet qilish hoquqi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14. ■ **25:14** Ros. 24:27.

toghruluq soraqqa tartilishqa razi bolush-bolmasliqini sorighanidim. ²¹ Pawlus solaqta turup impérator janablrining soraq qararini chiqirishini murajiet qilghandin kéyin, men uni Qeyserning aldigha ewetküche, solaqta tutup turushni buyrudum.

²² Agrippa Féstusqa:

— Méningmu bu kishining sözlirini anglap baqqum bar, — dédi.

— Ete anglaysiz, — dédi u.

²³ Shuning bilen etisi, Agrippa bilen Berniki heywet bilen ammiwiyy yighin zaligha kirip keldi, mingbéshilar we sheher kattiwashlirimu ular bilen bille kirip kélishti. Féstus emr qiliwidi, Pawlus élip kirildi.

²⁴ Féstus mundaq dédi:

— Agrippa padishah aliyliri we mushu sorun'gha yighilghan janablar! Bu kishini körüwatisiler. Hem Yérusalémدا hem bu yerde pütün Yehudiy ahalisi uning toghruluq erz qilip manga murajiet qilip, u tirik qaldurushqa bolmaydu! — dep churqirashqanidi.

²⁵ Lékin men uningdin ölüm jazasi bérishke tégishlik birer jinayet tapalmidim. Hazir bu kishi impérator janablrigha murajiet qildi. Shuning bilen uni *Rimgha* ewetishni qarar qildim. ■ ²⁶ Biraq uning heqqide ghojamgha melum qilip yazghudek ish yoq. Shuning bilen ehwalni resmий tekshürüp birer yazghudek melumatqa ige bolush meqsitide uni herbirlirining aldigha, bolupmu sili, Agrippa padishah aliylirining aldigha élip keldim. ²⁷ Chünki mebusni sotqa ewetkende, uning üstidin qilin'ghan shikayetlerni éniq körsetmeslik manga nisbeten orunluq emestek bilinidu.

26

Pawlusning Agrippa xan aldida guwahliq bérishi

¹ Shuning bilen, Agrippa Pawlusqa:

— Özüngning gépingni qilishinggha ruxset, — dédi.

Pawlus qolini sozup özini aqlashqa bashlidi:

²⁻³ — I Agrippa xan, бүгүн aldilirida Yehudiylar méning üstümdin shikayet qilghan pütün ishlar toghruluq jawab bérish pursitige nésip bolghanliqim üçün, bolupmu özlirining Yehudiylarning adetliri we ularning arisidiki talash-tartishliridin xewerliri bolghanliqi üçün özümni bextlik hésablaymen! Shuning üçün dégenlimni sewrchanliq bilen anglap béqishlirini ötünimen.

⁴ Méning deslepki waqitlirimda, yeni kichikimdin tartip öz élimde, Yérusalémда yürüsh-turushumning qandaq ikenliki Yehudiylarning hemmisige ayan. ⁵ Ular shu deslepki waqitdin béri méni tonughachqa (eger xalisaidi, shuninggha guwahliq béretti), méning ibadet tüzümidiki eng telepchan mezhepning shertliri boyiche yashap, yeni Perisiy bolup ömrümni ötküzginimni bilidu. ⁶ Emdi men Xuda ata-bowilirimizgha qilghan wedige baghlighan ümidim tüpeylidin hazir soraq qiliniwatimen. ■ ⁷ Shu *wedining* nésiwisige yétishni bizning pütkül on ikki qebilimiz kéche-kündüz toxtawsiz Xudagha ibadet qilip ümid qilmaqta. I aliyliri, Yehudiylarning méning üstümdin qilghan shikayetliri del shu ümidke baghliqtur! ⁸ *Xalayıq*, Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üçün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler?□

⁹ Derweqe, özümму eslide Nasaretlik Eysaning namigha qarshi nurghun ishlarni qilishim kérek dep qayil idim ■ ¹⁰ we Yérusalémда ene shundaq ishlarni qilghanidim. Bash

■ 25:25 Ros. 23:9; 26:31. ■ 26:6 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ 26:8 «Xalayıq, Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üçün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler?» — démisekmu, Pawlus közde tutqan ümid (7-ayetni körüng) Xudaning wedisi bilen, Mesih arqiliq menggülik hayatqa tirilishtin ibaret idi. ■ 26:9 Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

kahinlardin hoquq élip, özüm Xudaning nurghun muqeddes bendilirini zindan'gha tutup bergen, ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim. □

¹¹ Men hemme sinagoglarda köp qétim ularni izdep tépip jazalap, kupurluq gep qilishqa zorlighanidim. Men ulargha telwilerche öch bolup, hetta yaqa yurttiki sheherlerge bérip, ulargha ziyankeshlik qilghanidim. □

¹² Bu ishlarda bolup bash kahinlar bergen toluq wekillik hoquqi bilen Demeshq shehirige qarap seper qiliwatattim. ¹³ Chüsh waqtida yolda kétiwétip, asmandin chüshken, quyash nuridinmu küchlük bir nurning etrapimni we bille kétiwatqanlarni yorutuwetkenlikini kördüm. ¹⁴ Hemmimiz yerge yiqilghan bolup men ibraniy tilida éytilghan: «Ey Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? Séni zixlashlarga qarshi tepmiking sen üçün tes kélidu!» dégen bir awazni anglidim. □

¹⁵ Men: — «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, Reb manga: «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen! ¹⁶ Emdi ornungdin tur; chünki Men séni sen körge ish-largha hemde Özüm sanga ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghoidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üçün, sanga ayan boldum. □ ¹⁷⁻¹⁸ Men séni öz xelqingning hem ellerning qolidin qutquzimen — chünki men séni yat el-liklarning közlrini échip, ularning qaranghuluqtin yoruqluqqa, Sheytanning ilkidin Xudagha baghlinishqa burulushi üçün ularning arisigha ewetimen. Shuning bilen ular gunahlrining kechürümige, shundaqla Manga étiqad qilish arqiliq pak-muqeddes qilin'ghanlarning arisida mirasqa muyesser bolidu» — dédi. ■

¹⁹ Shunga, i Agrippa aliyliri, men ershtin kelgen bu ghayibane körünüşke itaetsizlik qilmidim. ²⁰ Belki aldi bilen Demeshq xelqige, andin Yérusalém shehiridikilerge, pütün Yehudiye ölkisidikilerge hemde yat elliklergimu, «Towa qilip, Xudagha baghlininglar, shundaqla towa qilishqa uyghun emellerni körsitinglar» dep jakarlap xewer yetküzüp keldim. ■ ²¹ Bu ishlar tüpeylidin Yehudiylar méni ibadetxana hoylisida tutup, mushtlap öltürüwetmekchi bolushti. ■ ²² Lékin bugün'giche Xudaning yardem-meditige muyesser bolup men ching turuwatimen, töwendikiler bolsun yuqiridikiler bolsun hemmeylen'ge guwahliq bérip keldim. Guwahliqim del peyghemberler hem Musa özi bésharet qilip éytqanliridin bashqa nerse emes — ²³ démek, Mesih jezmen azab-oqubet chékip, tunji bolup ölümün tirilgüchi bolup Yehudiy xelqige hem pütkül ellergimu yoruqluq jakar-laydu. ■

²⁴ Pawlus bu ishlarni éytip özini shundaq aqlash jawabini bergende, Féstus yuqiri awaz bilen uninggha:

— Pawlus, sarang bolupsen! Bilimingning köpliki eqlingni azduruptu! — dédi.

²⁵ Lékin Pawlus: — Sarang emesmen, i Féstus janabliri, men belki heqiqetke uyghun hem salmiqi bar sözlerni jar qilimen. ²⁶ Chünki Agrippa aliylirining bu ishlardin xewiri bar. Men uninggha yürekliq bilen ochuq sözlewatimen, chünki bu ishlarning héchqaysisining un-ingdin yoshurun emeslikige ishinimen. Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan

□ **26:10** «ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim» — «awaz qoshqanidim» grék tilida «men ulargha qara tash tashlidim». Yehudiylar arisida kona zamanlarda «awaz bérish» aq yaki qara bir tashni tashlash bilen bildürületti. □ **26:11** «men ... ularni ... kupurluq gep qilishqa zorlighanidim» — «kupurluq gep qilish» mushu yerde menisi belkim Mesihge kupurluq söz qilip, étiqadtin waz kéchishni körsitishi mumkin. □ **26:14** «Séni zixlashlarga qarshi tepmiking sen üçün tes kélidu!» — Reb Saulni jahil éshেকে oxshitidu. Éshékni igisi zixlighanda mangmay qiyiq atsa téximu azab tartidu, elwette. Saulning wijdani shuninggha oxshash Rebning bendilirige yamanliq qilghanliqi tüpeylidin sanjilghan bolsa kérek. □ **26:16** «Özüm sanga ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghoidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üçün, sanga ayan boldum» — «xezinichi ghoidar» némini körsitidu? Démek, Saul Mesih uninggha tapshurghan we tapshuridighan wehiylerni we kalam-sozni saqlashqa mes'ul bolghan «xezinichi» yaki «amanetchi» bolidu we kelgüside bu heqiqetlerni barliq jamaetlerge yetküzüsh xizmitide bolidu. ■ **26:17-18** Yesh. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21. ■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yesh. 60:1-3, 19, 20

emes!□

²⁷ — Ey Agrippa aliyliri, özliri peyghemberlarning éytqanlirigha ishinemdila? Men ishinidighanliqlirini bilimen! — dédi.

²⁸ Agrippa Pawlusqa:

— Sen méni mushunchilik qisqighina waqitta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen? — dédi.□

²⁹ Pawlus:

— Meyli qisqa waqit ichide yaki uzun waqitta bolsun, peqet özlirining emes, belki bugün sözümnü anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay (peqet mendiki zenjirler silerde bolmisun!) dep Xudadin tileymen, — dédi.□ ■

³⁰ Shuning bilen Agrippa xan, shundaqla waliy, Berniki we ular bilen bille olturghanlar orunliridin turup, ³¹ zaldin chiqip, bir-birige:

— Bu kishining ölümge yaki türmige solashqa tégishlik héchbir jinayiti yoq iken! — déyishti.■

³² Agrippa Féstusqa:

— Bu adem Qeyserge murajiet qilmighan bolsa, qoyup bérilse bolidikentuq! — dédi.

27

Pawlus we hemrahlirining Rim shehirige qilghan déngiz sepiri

¹ Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz qarar qilin'ghandin kéyin, emeldarlar Pawlus bilen bashqa birnechche mehbusni «Awghustus qismi»diki Yuliyus isimlik bir yüzbéshigha tapshurdi.□ ² Biz Adramittiumning bir kémisige chiqtuq. Kéme Asiya ölkisining déngiz boyliridiki sheherlerge baratti. Tésalonika shehiridin bolghan Makédoniyelik, Aristarxus isimlik bir kishi biz bilen hemseper boldi. ³ Etisi biz Zidon shehirige yétip kelduq. Yuliyus Pawlusqa kengchilik qilip, shu yerdiki dostburaderlirining yénigha bérrip ularning ghemxorliqini qobul qilishigha ruxset qildi.■

⁴ Biz u yerdin yene déngizgha chiqtuq. Shamallar qérishqandek qarshi teripimizdin chiqqanliqi üçün, Siprus arilining shamalgha dalda teripi bilen mangduq. ⁵ Kilikiye we Pamfiliye ölkilirining udulidiki déngizdin ötüp, Likiye ölkisidiki Mira shehirige kelduq.

⁶ Shu yerde yüzbéshi Iskenderiye shehiridiki Italiyege baridighan bashqa bir kémini tépip, bizni uninggha chiqirip qoydi.

⁷ Déngizda köp künler nahayiti asta méngip, teslikte Kinidos shehirining uduligha kelduq. Shamal mingish yönilishimizni tosughachqa, Krét arilining shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy yérim arilidin ötüp,□ ⁸ déngizda teslikte ilgirilep qirghaqni boylap, Laséya shehirige yéqin bolghan «Güzel aramgah» dep atilidighan bir yerge kelduq.

□ **26:26** «Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan emes!» — «bu ish» — Mesihning tartqan azab-oqubetiri, ölümü we tirilishi, démek. □ **26:28** «Sen méni mushunchilik qisqighina waqitta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen?» — «xristian» toghruluq 11:26diki izahatni körüng. □ **26:29** «meyli qisqa waqit ichide yaki uzun waqitta bolsun ... bugün sözümnü anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay...» — Pawlusning ularni nijatliqqa érishsun dep özining kérek bolsa uzun waqitqiche sözligenlikige razi bolghanliqini körsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7. ■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25. □ **27:1** «Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz...» — «biz» dégen sözge qarighanda Luqa qaytidin Pawlusqa hemrah bolghanidi. «Italiyege» — Rim shehiri Italiyening paytexti idi. «Awghustus qismi» — yaki «shahane qoshun». «Awghustus» bolsa birinchi Rim impérotori idi. «Qisim» yaki «qoshun» mushu yerde 600 leshkerlik birlikni körsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16. □ **27:7** «Shamal mingish yönilishimizni tosughachqa, Krét arilining Shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy yérim arilidin ötüp... » — eslide ular meghrip terepke mangmaqchi, hazir jenubqa qarap mangidu. «Rosul Pawlusning seperliri» dégen xeritini körüng.

⁹ Seper bilen xéli waqitlar ötüp, roza küni allıqachan ötkén bolghachqa, déngizda seper qilish xeterlik idi. Shunga Pawlus köpchilikke nesihet qilip:□

¹⁰ — Buraderler, bu seperning balayi’apet we éghir ziyan bilen tügeydighanliqini körüwatimen; mal we kémidin mehrum bolupla qalmay, seper öz jénimizghimu zamin bolidu! — dep agahlandurdi.

¹¹ Biraq yüzbéshi bolsa Pawlusning sözige ishenmey, kéme bashlıqı bilen kéme igisining sözige ishendi. ¹² Uning üstige, bu portmu qishlashqa muwapiq jay bolmighachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi. Féniks bolsa Krét arilidiki bir déngiz porti bolup, bir teripi gherbiy jenubqa we bir teripi gherbiy shimalgha qaraytti.□

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 4-sepiri

Rosul Pawlusning Rim shehirige mangghan sepiri

Déngizdiki boran-chapqun

¹³ Jenubtin meyin shamal chiqiwatatti, köpchilik nishanimizgha yétidighan bolduq dep, lenggerni éliwétip, kémini Krét arilining qirghiqini boylap heydep mangdi. ¹⁴ Lékin uzun ötmey, araldin qattiq «sherqiy shimaldin kelgüchi» dep atilidighan esheddiy qara boran chiqip ketti. ¹⁵ Kéme buranning qamalliqida qalghachqa, uni shamalgha yüzlendürelmey,

□ 27:9 «roza küni allıqachan ötkén bolghachqa,...» — Yehudiylarning «roza küni» adette toqquzinchi ayda bolidu, hazir küz pesli bolsa kérek. Oninchi aydin kéyin boran köp bolghanliqtin «Ottura déngiz»da seper qilish xeterlik idi. □ 27:12 «roza küni allıqachan ötkén bolghachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi...» — Féniks porti qishliq (adette sherqiy jenub we sherqiy shimaldin chiqqan) shamallargha dalda bolghachqa, qishlash üçün yaxshi jay idi.

boranning meylische méngishigha qoyup berduq. ¹⁶⁻¹⁷ Klawda dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni kémige chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq. Andin kémichiler kémini arghamchilar bilen sirtidin orap baghliwaldi. Kémining Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-qum döwilirige qéqilip pétip qélishidin qorqup, tormuz lenggerlirini chüshürüp, kémini shamalning heydishige qoyup berdi.

□ ¹⁸ Boran üstimizge shiddetlik soqqachqa, etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi. □ ¹⁹ Üchinchi künide ular öz qolliri bilen kémidiki qoral-jabduqlirini déngizgha tashliwetti. ²⁰ Köp künlergiche ya kün ya yultuzlar körünmey, boran-chapqun yenila shiddetlik üstimizge toxtimay soquwergechke, axirda qutulup qélish ümidimizmu yoqqa chiqqanidi. ²¹ Kémidikiler birnerse yémiginige köp künler bolghandin kéyin, Pawlus ularning arisida turup:

— Buraderler, siler baldurla méning gépimge qulaq sélip Kréttin déngizgha chiqmasliqinglar kérek idi. Shundaq qilghan bolsanglar bu balayi'apet we ziyanzexmetlerge uchrighan bolattinglar. ²² Lékin emdi silerni gheyretlik bolushqa dewet qilimen. Chünki aranglarda héchqaysinglar jénidin ayrilghini yoq, peqet kémidinla mehrum qalisiler. ²³ Chünki men tewe bolghan we ibadet-xizmitini qilip kelgen Xudaning bir perishtisi tünügün kéche yénimgha kélip ²⁴ manga: «Pawlus, qorqma! Sen Qeyserning aldigha bérip turushung kérek; we mana, Xuda shapaet qilip sen bilen bille seper qilghanlarning hemmisining jénini tiliginingni sanga ijabet qildi!» dédi. ²⁵ Shuning üçün ey ependiler, gheyretlik bolunglar; chünki Xudagha ishinimenki, manga qandaq éytilghan bolsa shundaq emelge ashurulidu. ²⁶ Biraq biz melum aralning qirghiqigha urulup kétishimiz muqerrer bolidu.

²⁷ Sepirimizning on tötinchi küni kéchisi, kéme Adriatik déngizida leylep yürüwatqan bolup, tün nispidé, kémichiler quruqluqqa yéqinlap qéliptuq, dep oylidi. ²⁸ Ular chongqurluqni ölchesh arghamchisini déngizgha chüshürüp, suning chongqurluqini ölchep körgenidi, yigirme ghulach chiqti. Sel aldigha méngip yene ölchiwidi, on besh ghulach chiqti. ²⁹ Ular kémining xada tashlarga urulup kétishidin qorqup, kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip, tang étishni telmürüp kütüp turdi. □ ³⁰ Lékin kémichiler kémidin qachmaqchi bolup kémining béshidinmu lenggerni élip tashliwéteyli dep bahane körsitip, qolwaqni déngizgha chüshürdi. ³¹ Pawlus yüzbéshi we leshkerlerge:

— Bu *kémichiler* kémide qalmisa, siler qutulalmaysiler! — dédi.

³² Buning bilen leshkerler kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leylitip qoydi.

□ ³³ Tang atay dégende, Pawlus hemmeylenni bir'az ghizaliniwélishqa dewet qildi. U:

— Silerning dekke-dükke ichide héchnéme yémey turghininglarga on töt kün boldi.

³⁴ Emdi bir'az ghizalinishinglarni ötünimen. Chünki hayat qélishinglar üçün mushundaq qilishqa toghra kélidu; chünki héchqaysinglarning béshidiki bir tal moymu ziyangha uchrimaydu! — dédi.■

³⁵ Bu sözni qilip bolup, u qoligha bir parche nanni élip, köpchilikning aldida Xudagha

□ **27:16-17** «Klawda dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni kémige chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq» — adette qolwaq kémining keynidin söritilip méngilatti. «Andin kémichiler kémini arghamchilar bilen sirtidin orap baghliwaldi» — bu arghamchilar kémining parchiliniwétip kétishining aldini élishi üçün kémini ching tutup turatti. «Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-qum döwiliri» — «Sirtis» dégen hazirqi Liwiyediki ikki déngiz qoltuqining ismidur. Shu qoltuqlarda köp téyiz jaylar we déngiz astida daim köchme qum döwiliri bolghachqa, kémiler üçün bek xeterlik jaydur. «kémining ... tormuz lenggerliri» — bolsa yénikrek lengger bolup, déngiz tégige tirilip kémining aldigha méngishini astilitatti. Bashqa birxil terjimisi «yelkenlerni chüshürüp»; emma bizningche shundaq esheddiy buranda yelkenler alliqachan chüshürülgen bolatti. □ **27:18** «... etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi» — malni tashlashning meqsiti kémining parchilinish mumkinchilikini azaytish üçün uni yéniklitishtin ibaret. □ **27:29** «ular ... kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip,...» — bu töt lenggerni (déngizgha) tashlashning meqsiti kémini toxtitish, elwette. □ **27:32** «kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leylitip qoydi» — yaki «kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni déngizgha tashliwetti». ■ **27:34** Mat. 10:30.

teshekkür éytip oshtup yédi. ■ ³⁶ Shuning bilen hemmeylen gheyretlinip ghizalinishqa bashlidi ³⁷ (kémide biz jemiyy ikki yüz yetmiş alte kishi iduq). ³⁸ Hemmeylen qorsaqlirini toqlighandin kéyin, kémini yéniklitish üçün, kémidiki bughdaylarnimu déngizgha tashliwetti.

Kémining gherq bolushi

³⁹ Tang atqanda, kémichiler quruqluqning ne ikenlikini tonumidi. Lékin uningdiki bir qumluq qoltuqni bayqap, kémini bir amal qilip shu yerde uruldurup quruqluqqa chiqarmaqchi boldi. ⁴⁰ Ular aldi bilen lenggerlerni boshiwétip, ularni déngizgha tashliwetti. Shuning bilen bir waqitta, kémining ikki yönish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti. Andin kémining béshidiki yelkenni shamalgha chiqirip, kémini qumluqning qirghiqigha qaritip mangdurdi. □ ⁴¹ Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqturuwaldu; kémining béshi déngiz tégige urulup pétip, midirlimay qaldi, lékin kémining arqa teripi dolqunlarning zerbisi bilen chuwulup kétishke bashlidi. □ ■

⁴² Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üçün, hemmisini öltürüwetmekchi boldi. □ ⁴³ Lékin yüzbéshi Pawlusni qutquzushni xalighan bolup, leshkerlerning bundaq qilishigha yol qoymidi. U aldi bilen su üzüşni bilidighanlarning sugha chüshüp qirghaqqa chiqishini, ⁴⁴ qalghanlarning bezilirini taxtaylarga, bezilirini kémining chuwulup ketken parchilirigha ésilip, qirghaqqa chiqishini buyrudi. Shundaq boldiki, hemmeylen qutulup saq-salamat quruqluqqa chiqti.

28

Malta arilida

¹ Biz qutulup saq-salamat qirghaqqa chiqqandin kéyin, u aralning Malta dep atilidighanliqini bilduq. ² Yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi; chünki u chaghda yamghur yéghip, hawa soghuq bolghachqa, ular gülxan yéqip bizni kütüwaldu. □ ³ Pawlus bir baghlam otun térip kélip otqa tashliwidi, issiqtin étilyip chiqqan bir zeherlik yilan uning qolini chishliginiche chaplishiwaldi. ⁴ Shu yerlikler Pawlusning qoligha yépuship turghan yilanni körüp, bir-birige:

— Bu adem choqum bir qatil iken! Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning tirik qélishigha yol qoymidi, — déyishti. □

⁵ Lékin Pawlus yilanni otning ichige silkip atti, özi bolsa héchqandaq zexim yémidi. ■

⁶ Xelq uninggha bedini ishship kétidu yaki u tuyuqsiz yiqilip ölidu dep qarap turatti. Lékin uzun waqit qarap turup, uningda héchqandaq binormal haletning bolmighanliqini körüp, oylighinidin yénip:

— Bu bir ilah bolsa kérek! — déyishti. ■

■ **27:35** 1Sam. 9:13; Yuh. 6:11; 1Tim. 4:3. □ **27:40** «kémining ikki yönish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti» — déngiz shundaq küchlük dolqunlighanda, bu palaqlarni déngizgha chüshürüshning paydisi bolmaytti. Shunga ular dexli bolmisun üçün palaqni bir-birige chétip kémige déngizdin kötürüpraq baghlap qoyghanidi. Uni eng axirqi qétim ishlitishke bolatti, eger qattiq dolqunda buzulup ketse amal yoq bolatti. □ **27:41** «Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqturuwaldu» — bashqa birxil terjimisi: «Kéme qirghaqqa yetküche déngiz astidiki qum döwisige urulup pétip qaldi». ■ **27:41** 2Kor. 11:25. □ **27:42** «Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üçün, hemmisini öltürüwetmekchi boldi» — rimliq eskerler mehbuslarni qachurup goysa özliri ölüm jazasigha mehkum bolatti. □ **28:2** «yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi» — «yerlik xelq» dégen ibare grék tilida «saqallilar» déyilidu. Bu söz ularning yat tilliq (démeq, ibraniy, grék yaki latin tilliq emes) ikenlikini körsitidu. □ **28:4** «Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning tirik qélishigha yol qoymidi» — «Adilliq» dégen ular choqunidighan butlardin biri bolghan ayal ilah bolsa kérek. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luqa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11.

⁷ U yerning etrapidiki yurtta, aral bashliqi (Publiyus dep atalghan)ning birnechche yer-étizliri bar idi. U bizni öyige bashlap, üç kün qizghin méhman qilip kütti. ⁸ U chaghda shundaq boldiki, Publiyusning atisining qizitmisi örlep, tolghaq bolup yétip qalghaniken. Pawlus uning yénigha kirip, dua qilip üstige qolini tegküzüp, uni saqaytip qoydi. ⁹ Shuningdin kéyin araldiki qalghan késellerning hemmisi uning aldigha kélip, saqaytildi. ¹⁰ Ular bizning hörmitimizge nurghun sowghatlarni béghishlighan bolup, axirda bu yerdin yene yolgha chiqqan waqtimizda, bizni yolgha lazimliq nerse-kérekler bilen teminlidi.

Maltadin Rim shehirige bérish

¹¹ Malta arilida Iskenderiyedin kelgen, béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlirining neqishliri oyulghan bir kéme qishlighanidi. Aralda üç ay turghandin kéyin, bu kéme bilen yolgha chiqtuq. □ ¹² Sirakoza shehirige kélip, u yerde üç kün turduq. ¹³ Andin aylinip méngip, *Italiyediki Régiyum* shehirige kelduq. Etisi shamal yónilishi özgirip jenubtin chiqishi bilen, ikkinchi küni Putéoli shehirige yétip kelduq. ¹⁴ U yerde birnechche qérindashlarni taptuq, ularning ötünüshliri bilen biz ularda bir hepte turduq. Shundaq qilip biz Rim shehirige yétip kelduq. ¹⁵ Kéliwatqanliqimizdin xewer tapqan shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üçün sheherdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, *beziliri* «Üch Saray»ghiche kelgenidi. Pawlus ularni körgende, Xudagha rehmet éytip, gheyretlendi.□

Pawlus Rim shehiride

¹⁶ Rim shehirige kirginimizde, yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi; lékin Pawlusning birla közetküchi leshker bilen bir öyde ayrim turushigha ruxset qilindi. □ ■ ¹⁷ Üch kündin kéyin, u u yerdiki Yehudiylarning kattiwashlirini özi bilen körüshüshke chaqirdi. Ular jem bolghanda, u mundaq dédi:

— Qérindashlar! Men xelqimizge yaki ata-bowilirimizdin qaldurulghan örp-adetlerge qarshi héchqandaq ish qilmighan bolsammu, Yérusalémda turghinimda tutqun qilinip rimliqlarning qoligha tapshuruldu. ■ ¹⁸ Rimliqlar méni soraqqa tartip, mende ölüm jazasigha mehkum qilghudek birer jinayet bolmighachqa, méni qoyuwetmekchi boldi. ¹⁹ Lékin Yehudiylar buninggha qarshiliq bildürgechke, Qeyserge murajiet qilishqa mejbur boldum. Bularni déginim bilen, bu méning öz xelqim üstidin shikayitim bar dégenlikim emes. ²⁰ Shu sewebtin men siler bilen yüz körüshüsh we bu heqte silerge éytish üçün silerni bu yerge chaqirdim. Chünki bu zenjir bilen baghlinishning sewebi del Israilning kütken ümididir.■

²¹ Ular Pawlusqa:

— Biz bolsaq Yehudiyedin sen toghruluq xet almiduq, yaki u yerdin kelgen qérindashlarning héchqaysisimu sen toghruluq birer yaman xewer ekelmidi yaki yaman gépingni qilmidi. ²² Lékin séning pikirliringni anglighumiz bar. Chünki hemme yerde kishilerning *sen tewe bolghan* bu mezhepke qarshi sözlewatqanliqidin xewirimiz bar! — déyishti.

²³ Shuning bilen ular Pawlus bilen körüshüshke bir künni békitti. U küni nurghun kishiler uning turalghusigha kelgenidi; u tang atqandin kechkiche ulargha *söz-kalamni* sherhlep,

□ **28:11** «béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlirining neqishliri oyulghan bir kéme» — «Samawiy Qoshkézek» bolsa rimliqlarning choqun'ghan ilahliri «Kastor bilen Polluks» (grék tilida «Dioskuri») idi. Déngizchilar ularni déngiz seperlirini ongushluq qilidu, dep qaraytti. □ **28:15** «shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üçün sheherdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, *beziliri* «Üch Saray»ghiche kelgenidi» — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilométr, «Üch Saray» 55 kilométr yiraq idi. □ **28:16** *yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi* — mushu sözlör bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8. ■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21.

Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlarning yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi. □ ■ ²⁴ Uning sözlirige beziler ishendürüldi, beziler ishinishni ret qildi. ■ ²⁵ Ular Pawlusning mundaq bir sözni qilishi bilen özara kélishelmey qaytip ketti. U mundaq dédi:

— Muqeddes Roh Yeshaya peyghember arqiliq ata-bowilirimizgha munu sözni del jayida éytqan:

²⁶ — «Barghin; mushu xelqge mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler; Körüşni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■

²⁷ Chünki mushu xelqning yürükini may qaplap ketken, Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan, Ular közlirini yumuwalghan; Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp, Quliqi bilen anglap, Köngli bilen chüshinip, Öz yolidin yandurulushi bilen, Men ularni saqaytqan bolattim»». □ ■

²⁸⁻²⁹ Shunga bilishinglar kérekki, Xudaning bu nijatliqi yat elliklerge ewetiliwatidu. Ular bolsa uninggha qulaq salmay qalmaydu! — dédi. U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara qattiq talash-tartish qiliship ketti. □

³⁰ Pawlus özi ijarige alghan öyde toluq ikki yil turdi we bu yerde uning bilen körüshüshke kelgen hemme kishilerni qobul qilip, ³¹ tolimu yüreklik bilen hem héch tosalghugha uchrinmay, Xudaning padishahliqini jar qilip, Reb Eysa Mesihke dair heqiqetlerni yetküzüp telim berdi.

□ **28:23** «u tang atqandin kechkiche ulargha söz-kalamni sherhle, Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlarning yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi» — «Tewrat hem peyghemberlarning yazmiliri» toghruluq 24:14 we uningdiki izahatni körüng. Mushu yerde «Tewrat» grék tilida «Musaning (Tewrat) qanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4. ■ **28:26** Yesh. 6:9; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Rim. 11:8. □ **28:27** «Chünki mushu xelqning yürükini may qaplap ketken, ... undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp, quliqi bilen anglap, köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» — «Yesh.» 6:9-10din neqil keltürülgen. ■ **28:27** Yesh. 6:9,10. □ **28:28-29** «U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara qattiq talash-tartish qiliship ketti» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

Rimliqlargha

Rosul Pawlus Rim shehiridiki jamaetke yazghan mektup

¹ Rosulluqqa tallap chaqirilghan, Xudaning xush xewirini jakarlashqa ayrip teyinlen'gen, Mesih Eysaning quli bolghan menki Pawlustin salam! ■

² Xuda bu xush xewerning kélishini xéli burunla peyghemberliri arqiliq muqeddes yazmilarda wede qilghanidi. ■ ³⁻⁴ Bu xush xewer Öz Oghli, yeni Rebbimiz Eysa Mesih toghrisididir; jismaniy jehettin U Dawutning neslidin tughulghan; birdinbir pak-muqeddes Roh teripidin ölümdin tirildürülüş arqiliq «küch-qudret Igisi Xudaning Oghli» dep körsitilip békitilgen; □ ■ ⁵ U arqiliq, shundaqla Uning nami üçün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke biz méhir-shepgetke we rosulluqqa muyesser bolduq; □ ■ ⁶ Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler. □

⁷ Shunga, Xuda söygen we U «muqeddes bendilirim» dep chaqirghan Rim shehiridiki hemminglarga, Atimiz Xudadin we Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepget we aman-xatirjemlik bolghay! ■

Teshekkür duasi

⁸ Aldi bilen men Eysa Mesih arqiliq hemminglar üçün Xudayimgha teshekkür éytime; chünki silerning étiqadninglar pütkül alemge pur ketti. □ ■ ⁹ Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda Özi méning dualirimda silerni shunche üzlüksiz eslep turghanliqimgha guwahtur. □ ■ ¹⁰ Men dualirimda, mumkin qeder Xudaning iradisi bilen silerning yéninglarga bérishqa axir muyesser bolushqa hemishe ötünimen. ■ ¹¹ Chünki men silerni birer rohiy iltipatqa ige qilish arqiliq musthekemlesh üçün siler bilen körüshüşke intayin teqezzen; □ ■ ¹² yeni,

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4** «jismaniy jehettin u Dawutning neslidin tughulghan» — mushu «Dawut» bolsa Dawut peyghember, yeni Israilgha padishah bolghan Dawut. Nurghun peyghemberler Mesih Dawutning ewladidin bolidu, dep bésharet bergeni. «birdinbir pak-muqeddes Roh» — grék tilida «pak-muqeddeske tewe bolghan Roh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bizningche, shübhizki, Xudaning Öz Muqeddes Rohini körsitidu; bezi alimlar bu ibarini Mesih Eysaning öz rohini bildüridu, dep qaraydu. ■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luqa 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Yuh. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuh. 5:20. □ **1:5** «Uning nami üçün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke biz méhir-shepgetke we rosulluqqa muyesser bolduq» — «eller» mushu yerde Yehudiy emes ellerni körsitidu. Tewratta bezide Yehudiylargha nisbeten «yat eller» dep terjime qilimiz. «Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke...» — grék tilida sözmusöz peqet «étiqadning itaiti üçün...» déyilidu. □ **1:6** «Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler» — «ular arisida» — yeni Mesihke étiqad qilghan yat eller arisida. Démek, Rimliq étiqadchilar del rosul Pawlus ularning xizmitide bolushqa chaqirilghan kishilerdindir. «Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler» — bashqa birxil terjimisi: «Mesihke mensup bolushqa (Xuda teripidin) chaqirilghan...». ■ **1:7** 1Kor. 1:2; Ef. 1:1. □ **1:8** «silerning étiqadninglar pütkül alemge pur ketti» — Rim impériyesidikiler Rimning qanuni boyiche: «Impératori «Qeyser»ni «Reb Xuda» dep étirap qilishqa mejbur idi. Shunga «Eysa Mesih Rebbimdur» dep étirap qilghuchilar qattiq qarshiliqqa we köp qétim dehshetlik ziyankeshlikke uchrashqa bashlidi. Paytexti Rim shehiridiki puqralardin bezilirining Mesihke baghlan'ghanliqi: «Rim shehiride Mesihke egeshküchiler bar iken!» dep dunyani zilzilge keltürgenidi. □ **1:9** «Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda...» — grék tilida «chin roh-qelbim bilen» peqet «rohimda» déyilidu. «xizmitini qiliwatqan Xuda...» — «xizmiti» mushu yerde grék tilida alahide «rohiy xizmet» yaki «kahinliq xizmet»ni körsitidu. ■ **1:9** Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ **1:10** Rim. 15:23,32. □ **1:11** «rohiy iltipat» — Muqeddes Rohtin kélidighan alahide, möjizilik qabiliyettin ibarettur. Mesilen, «1Kor.» 12-14-bablarni körüng. ■ **1:11** Rim. 15:29; 1Tés. 3:10.

men aranglarda bolsam, bir-birimizning étiqadidin özara teselli we ilham alalaymiz démekchimen.

¹³ Qérindashlar, men silerning shuni bilishinglarni xalaymenki, bashqa yerdiki elliklarning arisida xizmitim méwe bergendek, silerning aranglardimu xizmitimning méwe bérishi üçün yéninglarga bérishni köp qétim niyet qildim, lékin bugün'giche tosalghugha uchrap kéliwatimen. □ ■ ¹⁴ Men herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we nadanlarga bolsun, hemmisige qerzdarmen. □ ■ ¹⁵ Shuning üçün imkaniyet manga yar bersila men Rimdiki silergimu xush xerwerni yetküzüp bayan qilishqa qizghinmen.

Xush xewerning zor qudriti

¹⁶ Chünki men Mesih toghrisidiki bu xush xewerdin hergiz xijil bolmaymen! Chünki u uninggha ishen'güchilirining hemmisini, aldi bilen Yehudiylarni, andin kéyin Grékleri niyatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur! □ ■ ¹⁷ Chünki *xush xewerde* étiqadqa asasan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliqi étiqad qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur. *Muqeddes yazmilarda* yézilghinidek: — «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu». □ ■

Insaniyetning chüshkünlik jeryani

¹⁸ Chünki heqqaniyetsizlik bilen heqiqetni basidighan insanlarning barliq iplasliqigha we heqqaniyetsizlikige nisbeten Xudaning qaratqan ghezipi ershtin ochuq wehiy qilinmaqta. ¹⁹ Chünki insanlar Xuda toghrisida bileleydighan ishlar ularning köz aldida turidu; chünki Xuda hemmini ulargha ochuq körsitip bergen ■ ²⁰ (chünki dunya apiride bolghandin béri Xudaning közge körünmes özgichilikliri, yeni menggülük qudriti we birdinbir Xuda ikenliki Özi yaratqan mewjudatlar arqiliq ochuq körülmekte, shundaqla buni chüshinip yetkili bolidu. Shu sewebtin insanlar héch bahane körsitelmeydu) ■ ²¹ — chünki insanlar Xudani bilsimu, uni Xuda dep ulughlimidi, Uninggha teshekkür éytmidi; eksiche, ularning oy-pikirliri bimene bolup, nadan qelbi qarangghuliship ketti. ■ ²² Özlirini danishmen qilip körsetsimu, lékin eqilsiz bolup chiqti; ²³ chirimas Xudaning ulughluqining ornigha chirip ölidighan ademzatqa, uchar-qanatlarigha, töt ayaghliq haywanlargha we yer béghirlichuchilargha oxshaydighan butlarni almashturup qoyghanidi. ■

□ **1:13** «silerning shuni bilishinglarni xalaymenki...» — bu sözler adette Rim impérotori yarliq chüshürgende ishliqidighan ibare idi. Rosul Pawlus töwendiki gépini «Alem impérotori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. Eyni sözler «shuni bilmeslikinglarni xalimaymenki,...». «ellikler...» — barliq Yehudiy emes milletler, «yat eller», «taipiler». ■ **1:13** 1Tés. 2:18. □ **1:14** «... herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we nadanlarga bolsun...» — mushu yerde «yat taipiler» Yunanliq emeslerni yaki shu dewrdiki «medeniyet belgisi bolghan Yunan tili»ni sözliyelmeydighan «mediniyetsizler»ni kösitidu. «men... hemmisige qerzdarmen» — buning menisi belkim «hemmisige xush xewerni yetküzüshke qerzdarmen» bolsa kérek. ■ **1:14** 1Kor. 9:16. □ **1:16** «Mesih toghrisidiki bu xush xewer» — grék tilida «Mesihning xush xewiri» dégen sözde ipadilinidu. «Grékler» — (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde barliq Yehudiy emes milletler yaki elliklerge wekil kélidu. «...niyatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur» — «niyat» dégen Xuda ademni gunahini kechürüp, uningdin qutquzup, menggülük hayatni ata qilishini körsitidu. ■ **1:16** Zeb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ **1:17** «xush xewerde étiqadqa asasan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliqi étiqad qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur» — bashqa birxil terjimisi: «xush xewerde Xudadin kelgen, bashtin axir étiqadqa asasan'ghan bir heqqaniyliq ashkarilan'ghandur». «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu» — «Hab.» 2:4. ■ **1:17** Hab. 2:4; Yuh. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38. ■ **1:19** Ros. 14:17. ■ **1:20** Zeb. 19:1-2. ■ **1:21** Qan. 28:28 ■ **1:23** 2Pad. 17:29.

²⁴ Shunga Xuda ularni qelbidiki shehwaniy hewesliri bilan iplasliq qilishqa, shundaqla bir-birining tenlirini nomusqa qaldurushqa qoyup berdi. ²⁵ Ular Xuda toghrisidiki heqiqetni yalghan'gha aylandurdi, Yaratquchining ornigha yaritilghan nersilerga choqunup, tawap-taet qilghanidi. Halbuki, Yaratquchigha teshekkür-medhiye menggüge oqulmaqta! Amin!

²⁶ Mana shuning üçün, Xuda ularni peskesh shehwaniy heweslerge qoyup berdi. Hetta ayallarmu tebiyy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi; □ ■

²⁷ shuningdek, erlermu ayallar bilan bolidighan tebiyy jinsiy munasiwetlerni tashlap, bashqa erlerge shehwaniy hewesler bilan köyüp pishidighan boldi. Erler erler bilan shermendilikke kirishti we netijide ularning muxalip qilmishliri öz béshigha chiqti.

²⁸ Ular Xudani bilishtin waz kéchishni layiq körgenliki tallighanliqi üçün, Xuda ularni buzuq niyetlerge we nalayiq ishlarni qilishqa qoyup berdi. ²⁹ Ular herxil heqqaniyetsizlik, rezillik, nepsaniyetchilik, öchmenlikke chömüp, hesetxorluq, qatilliq, jedelxorluq, mekkarliq we herxil betniyetler bilan toldi. Ular ighwager, ³⁰ töhmetxor, Xudagha nepretlinidighan, kibirlik, maxtancaq, chongchi, herxil rezilliklerni oylap chiqiridighan, ata-anisining sözini anglimaydighan, ³¹ yorutulmighan, wediside turmaydighan, köyümsiz we rehimsiz insanlardur. ³² Ular Xudaning shulargha bolghan adil hökümünü, yeni shundaq ishlarni qilghuchilarning ölümge layiq ikenlikini éniq bilsimu, bu ishlarni özliri qilipla qalmay, belki shundaq qilidighan bashqilardin söyünüp ularni alqishlaydu.■

2

Xudaning hökümi

¹ Emdi ey bashqilarning üstidin höküm qilidighan insan, kim bolushungdin qet'iynezer bahane körsitelmeysen; chünki bashqilar üstidin qaysi ishta höküm qilsang, shu ishta öz gunahingni békitisen. Chünki ey hökümchi, sen özüngmu ulargha oxshash ishlarni qiliwatisen.■ ² Bizge melumki, Xudaning undaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqirishi *mutleq* heqiqetke asaslan'ghandur.

³ Shunga, i shundaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqarghuchi, shundaqla shuninggha oxshash ishlarni qilghuchi insan, özüng Xudaning hökümidin qachalaymen dep xiyal qilamsen? ⁴ Yaki Xudaning méhribanliqining séni towa qilish yoligha bashlaydighanliqini héch bilmey, uning méhribanliqi, keng qorsaqliqi we sewr-taqitining molluqigha sel qarawatamsen?■ ⁵ Eksiche, towa qilmaydighan jahilliqing we tash yüreklikingdin, Xuda adil hökümünü ayan qilidighan ghezeplik küni üçün sen öz béshinggha chüshidighan ghezipini toplawatisen.■

⁶ Xuda herkimge öz emellirige yarisha ish köridu.■ ⁷ Yaxshi ishlarni sewrchanliq bilan qilip, shan-sherep, hörmet-éhtiram we baqiyliqni izdigenlerge U menggülük hayat ata qilidu;□ ⁸ lékin shehxiyetchilerge, heqiqetke ten bermey, eksiche heqqaniyetsizlikke egeshkenlerge ghezep-qehr yaghdurulidu;■ ⁹ yamanliq qilidighan barliq jan igisige, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge külpet we derd-elem chüshidu; □ ¹⁰ biraq, barliq yaxshiliq qilghuchilargha, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge

□ **1:26** «ayallarmu **tebiyy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi**» — grék tilida «ayallarmu jinsiy munasiwetni tebiyy qanuniyetke xilap munasiwetke aylandurdi» déyilidu. ■ **1:26** Law. 18:22,23. ■ **1:32** Hosh. 7:3. ■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pét. 3:15. ■ **2:5** Rim. 9:22. ■ **2:6** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **2:7** «hörmet-éhtiram we baqiyliq...» — grék tilida «hörmet-éhtiram we chirimeslik...». ■ **2:8** 2Tés. 1:8. □ **2:9** «Yehudiylargha, andin Gréklerge...» — «Grékler» (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde we 10-ayette grék tilida, barliq Yehudiy emes ellikler we milletlerge wekil kélidu.

shan-sherep, hörmət-éhtiram we aman-xatirjemlik teqdim qilinidu. ¹¹ Chünki Xudada ademning yüz-xatirisini qilish yoqtur.■

¹² — chünki Tewrat qanunini bilmey gunah sadir qilganlarning herbiri Tewrat qanunining hökümige uchrimsimu, *eyibke uchrab* halak bolidu; Tewrat qanunini bilip turup gunah sadir qilganlarning herbiri bu qanun boyiche soraqqa tartilidu □ ¹³ (chünki Xudaning aldida qanunni anglighanlar emes, belki qanun'gha emel qilghuchilar heqqaniy hésablinidu. ■ ¹⁴ Chünki Tewrat qanunini bilmeydighan ellikler tebiy halda bu qanun'gha uyghun ishlarni qilsa, gerche bu qanundin xewersiz bolsimu, Tewrat qanuni ularda körün'gen bolidu. ¹⁵ Ularning bu qilghanliri öz qelblirige qanun teleplirining pütüklük ikenlikini körsitidu; shuningdek, ularning wijdanlirimu özlirige heqiqetning guwahchisi bolup, oy-pikirliri özini eyibleydu yaki özini aqlaydu) ¹⁶ — men yetküzüp kéliwatqan bu xush xewerge asasen Xudaning Eysa Mesih arqiliq insanlarning qelbide pükken mexpiy ishlar üstidin höküm chiqiridighan künide *yuqirida éytilghan ishlar choqum yüz béridu.* □ ■

Yehudiylar we Tewrat qanuni

¹⁷ Senchu, eger özüngni Yehudiy dep atap, Tewrat qanunigha ümid baghlap, Xudagha tewemen dep maxtansang, □ ■ ¹⁸ qanundin öginip uning iradisini bilip, ésil bilen pesni perq etken bolsang, ¹⁹⁻²⁰ Tewrat qanunidin bilim we heqiqetning jewhirige ige boldum dep qarap, özüngni korlarga yol bashlighuchi, qarangghuda qalghanlarga mayak, nadanlarga ögetküchi, gödeklerge ustaz dep ishen'gen bolsang — ²¹ emdi sen bashqilargha telim béisenu, özüngge bermemsen? Oghriliq qilmanglar dep wez éytisenu, özüng oghriliq qilamsen? ²² «Zina qilmanglar» — dep wez éytiysenu, özüng zina qilamsen? Butlardin nepretlinisenu, özüng butxanilardiki nersilerni bulang-talang qilamsen? ²³ Tewrat qanuni bilen maxtinisenu, özüng shu qanun'gha xilapliq qilip, Xudagha dagh keltüremsen?! ²⁴ Xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek: «Silerning qilmishinglar tüpeylidin Xudaning nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta». □ ■

²⁵ Tewrat qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uninggha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu. □ ²⁶ Emdi xetnisizler qanunning teleplige emel qilsa, gerche xetnisiz bolsimu, Xuda teripidin xetnilik hésablanmamdu? ²⁷ Tewrat qanun desturidin xewerdar we xetnilik turuqluq qanun'gha xilapliq qilghuchi, i Yehudiy, qanun'gha emel qilidighan jismaniyy xetnisizler teripidin séning gunahing üstidin höküm chiqiriliwatmamdu?

²⁸ Chünki sirtqi körünüshi Yehudiy bolsila uni *heqiqiy* Yehudiy dégili bolmaydu, sirtqi jehettiki jismaniyy xetnimu *heqiqiy* xetne dégili bolmaydu, ■ ²⁹ rohida Yehudiy bolghini *heqiqiy* Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun desturi arqiliq emes, belki

■ **2:11** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. □ **2:12** «Tewrat **qanuni**» — yaki peqet «qanun» yaki «muqeddes qanun», mushu yerde we töwendiki barliq ayetlerde Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanunni körsitidu. Bu qanun muqeddes kitabning awwalqi besh qismini teshkil qilghan; shunga Yehudiy xelqi bezide mushu besh qisimni «qanun-yolyoruq» (ibraniy tilida «Torah») dep ataydu. Ereb tilidiki «Tewrat» mushu sözdin chiqqan. Adettiki ehwal astida «muqeddes qanunni bilmigenler» Yehudiy emesler («yat eller») ni körsitidu, «muqeddes qanunni bilgenler» Yehudiylarni körsitidu. «Tewrat» we «Tewrat qanuni» toghruluq «Tebirler»nimu körüng. ■ **2:13** Mat. 7:21; Yaq. 1:22; 1Yuh. 3:7. □ **2:16** «yuqirida éytilghan ishlar **choqum yüz béridu**» — «yuqirida éytilghan ishlar» 6-12-ayetlerde éytilghan ishlarni, démek Xudaning soraq qilidighinini körsitidu. ■ **2:16** Mat. 25:31. □ **2:17** «Xudagha tewemen **dep maxtansang...**» — grék tilida «Xudada maxtansang...». ■ **2:17** Rim. 9:4. □ **2:24** «Silerning **qilmishinglar tüpeylidin Xudaning nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta**» — «Yesh.» 52:5. ■ **2:24** Yesh. 52:5; Ez. 36:2. □ **2:25** «Tewrat **qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uninggha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu.**» — démisekmu, Yehudiylar Tewrat qanuni boyiche xetne qilidu. Xetnilikning özi «Men Xudaning adimimen» dégenlikni we «Yehudiy bolush»ning simwoli dep qarilatti. ■ **2:28** Yuh. 8:39; Rim. 9:7.

qelbide, Rohtindur. Bundaq kishining teriplinishi insanlar teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu. □ ■

3

¹ Undaqtta, Yehudiy bolghanning Yehudiy emestin néme artuqchiliqi bar? Xetnilik bolghanning néme paydisi bar? ² Emeliyette, ularning her jehettin köp artuqchiliqi bar. Birinchidin, Xudaning bésharetlik sözliri Yehudiylargha amanet qilin'ghan. ■ ³ Emdi gerche ulardin beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti? Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqiriwétermu? □ ■ ⁴ Hergiz undaq qilmaydu! Xuda rastchil hésablinip, hemme adem yalghanchi hésablansun! Xuddi *muqeddes yazmilarda Xuda heqqide* yézilghinidek: —

«Sözliginingde adil dep ispatlan'ghaysen, Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen». □ ■

⁵ Lékin bizning heqqaniysizliqimiz arqiliq Xudaning heqqaniyliqi téximu éniq körsitilse, buninggha néme deymiz? Heqqaniysizliq üstige ghezep tökidighan Xudani heqqaniy emes deymizmu (men insanche sözleymen)? □ ⁶ Mundaq déyishke hergiz bolmaydu! Eger undaq bolsa, Xuda alemni qandaq soraqqa tartidu?

⁷ *Beziler yene*: «Méning yalghanchilqimdin Xudaning heqiqetliki téximu ochuq qilinsa, shundaqla ulughluqi téximu yorutulsa, emdi men yene néme üçün gunahkar dep qarilip soraqqa tartilimen?» *déyishi mumkin*. □ ⁸ Undaq bolghanda némishqa (beziler bizge töhmet chaplimaqqi bolup, geplirimizni buriwetkendek) «Yamanliq qilayli, buningdin yaxshiliq chiqip qalar» — déyishke bolmaydu? Bundaq dégüchilerning jazalinishi heqliqtur!

Heqqaniy adem yoqtur

□ **2:29** «rohida Yehudiy bolghini heqiqiy Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun desturi arqiliq emes, belki qelbide, rohtindur» — «Rohtindur» bolsa, Muqeddes Rohtindur. Bezi alimlar «Rohtin»ni «rohta» dep chüshinidu, shundaqla bundaq ayetni «...xetne qelbde, rohta,... desturidin emestur» dep terjime qilidu. Xetne toghruluq «Ezakiyal», «Filippiliqlargha» we «Kolossiliklerge»diki «qoshumche söz»lirimizni körüng. «**Bundaq kishining teriplinishi insanlar teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu**» — ibraniy tilida «Yehuda» dégenning esliyi menisi «maxtash», «teriplesh», «terip» dégenliktur. Shunga ayetning tégidiki menisi: ««Heqiqiy Yehudiy» bolush üçün, u Xuda teripidin teriplen'gen («Yehuda») bolushi kérek. ■ **2:29** Qan. 10:16; Yer. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11.

■ **3:2** Zeb. 147:19; Rim. 9:4. □ **3:3** «Emdi gerche ulardin beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti? Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqiriwétermu?» — Pawlus belkim Xudaning Israilgha qilghan ehde-wedilirini körsitidu. Xuda: «Siler Méning xelqim bolisiler» dep wede qilghandin kéyin, bezi Yehudiylarning qilmishliri özlirining Uning xelqi ikenlikini inkar qilghan bolsimu, bu qilmishliri Xudaning wedisini yoqqa chiqiriwétemdu? ■ **3:3** Chöl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13. □ **3:4**

«**Sözliginingde adil dep ispatlan'ghaysen, shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen**» — «Zeb.» 51:54. «Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Höküm chiqarghiningda ghelibe qilghaysen». Zeburdiki bu küyde Dawut peyghember éghir gunahini Xuda we xelq aldida iqrar qilidu; u bu sözlerni, Xuda méni jazalighanda, xelq béshimgha chüshidighan külpetning Xudadin adil jazasini bilsun dep éytidu. Gunahini ochuq iqrar qilmighan bolsa belkim xelq: «Némishqa söyümlük Dawut padishahimiz külpetke uchrighandu, Xuda uninggha adaletsiz muamile qilghanmidu?» déyishi mumkin. Uning dégini Pawlusning déginige opmu-oxshash; Xuda heqtur hem alem aldida Uning heqliqi ispatlansun; Uning her ishtiki durusluqi ispatlansun (we ispatlinidu!), xataliq yaki yalghanchiliqning bolsa bizdila ikenliki ispatlansun (we ispatlinidu!). ■ **3:4** Zeb. 51:4; 116:11; Yuh. 3:33.

□ **3:5** «men insanche sözleymen!» — démek, peqet isanning köz-qarishi boyiche sözleymen. Bu ibaridin körgili boliduki, herqandaq adem towa qilmisa, gunahi tüpeylidin uning közqarashliri tumanliship kétidu, özi éliship qalidu.

□ **3:7** «Méning yalghanchiliqim arqiliq Xudaning heqiqiti téximu ochuq qilinidu...» — Xuda peyghemberler arqiliq Öz xelqining beziliri Özige asiqliq qilidighanliqi, hetta mesilen Öz Mesihige satqunluq qilidighanliqi toghruluq köp bésharet bergenidi. Shunga «méning yalghanchiliqim» Xudaning toghra éytqanliqini ispatlaydu.

⁹ Emdi néme déyish kérek? Biz *Yehudiylar Yehudiy emeslerdin* üstün turamduq? Yaq, hergiz! Chünki biz yuqurida Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmisining gunahning ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq. □ ■

¹⁰ Derweqe, muqeddes yazmilarda yézilghinidek: — «Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur, ■

¹¹ Yorutulghan kishi yoqtur, Xudani izdiginimu yoqtur.

¹² Hemme adem yoldin chetnidi, Ularning barliqi erzimes bolup chiqti.

Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur. □ ■

¹³ Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur, Tilliri kazzapliq qilmaqta;

Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu; □ ■ ¹⁴ Ularning zuwani qarghash hem zerdige tolghan. □ ■

¹⁵ «Putliri qan toküşke aldiraydu; ■

¹⁶ Barghanla yéride weyranchiliq we pajielik ishlar bardur.

¹⁷ Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes». □ ■

¹⁸ «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur». □ ■

¹⁹ Tewrattiki barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlarga qarita éytilghanliqi bizge ayan. Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun, dégenliktur. □ ²⁰ Shunga, héchqandaq et igisi Tewrat-qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen *Xudaning* aldida heqqaniy hésablanmaydu; chünki Tewrat qanuni arqiliq insan öz gunahini tonup yétidu. ■

Xudaning insanni heqqaniy qilishi

²¹ Biraq, hazir qanun yoli bilen emes, belki Xudaning Özidin kelgen birxil heqqaniylik ashkarilandi! Bu xil heqqaniylikqa qanunning özi we peyghemberlarning *yazmilirimu* guwahliq bergendur; ■ ²² yeni, Xudaning Eysa Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilarning hemmisining ichige hem üstige yetküzidighan heqqaniylikdur! Bu ishta ayrimchiliq yoqtur □ ²³ (chünki barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning

□ **3:9** «Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmisining gunahning ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq» — «Grékler» mushu yerde barliq «Yehudiy emesler»ge wekillik qilidu. ■ **3:9** Gal. 3:22. ■ **3:10** Zeb. 14:3; 53:3

□ **3:12** «Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur, ... Hemme adem yoldin chetnidi, ularning barliqi erzimes bolup chiqti. Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur» — (10-13-ayet) «Zeb.» 14:1-3 (yene 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ **3:12** Zeb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20 □ **3:13** «Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur, tilliri kazzapliq qilmaqta; kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu» — «Zeb.» 5:9 we 140:3. ■ **3:13** Zeb. 5:9; 140:4. □ **3:14** «Ularning zuwani qarghash hem zerdige tolghan» — «Zeb.» 10:7. ■ **3:14** Zeb. 10:7.

■ **3:15** Pend. 1:16; Yesh. 59:7. □ **3:17** «Putliri qan toküşke aldiraydu; barghanla yéride weyranchiliq we pajielik ishlar bardur. Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes. Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur» — (15-17-ayet) «Yesh.» 59:7-8. ■ **3:17** Yesh. 59:7,8 □ **3:18** «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur» — «Zeb.» 36:1. ■ **3:18** Zeb. 36:1 □ **3:19** «Tewrat qanuni astida yashaydighanlar» — Yehudiy xelqini körsitidu. «Tewrattiki barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlarga qarita éytilghanliqi bizge ayan. Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun» — «Tewrattiki barliq sözler» mushu yerde belkim yuqurida neqil keltürülgen, barliq insanning gunahkar ikenlikini ispatlighan (Tewrattiki) ayetlerni alahide tekitleydu. ■ **3:20** Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ **3:21** Rim. 1:17; Fil. 3:9. □ **3:22** «Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilar...» — bashqa birxil terjimisi: «Eysa Mesihke baghligidan itiqadi arqiliq étiqad qilghuchilar...». Grék tilida «ishench, étiqad» we «sadaqetlik, ishenchlik» birla söz bilen ipadilididu.

shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi) □ 24 Chünki étiqadchilarning hemmisi Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq, *Xudaning méhir-shepqi* bilen bedelsiz heqqaniy qilinidu. □ ■

25 Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi süpitide teyinlidi; *insanlarning Uning qurbanliq qénigha ishench baghlishi* bilen *qurbanliq* inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilerning sadir qilghan gunahlarigha sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti. □ ■ 26 Buninggha oxshash bu *qurbanliq* arqiliq U hazirqi zamanda bolghan heqqaniyliqinimu körsetken. Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi. □

27 Undaq bolsa, insanning néme maxtan'ghuchiligi bar? Maxtinish yoq qilindi!

— Néme prinsipqa asasen? Qanun'gha intilish prinsipi bilenmu?

— Yaq! «Étiqad» prinsipi bilen!

28 Chünki «Insan Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki étiqad bilen heqqaniy qilinidu» dep hésablaymiz! □ ■ 29 Ejeba, Xuda peqetla Yehudiylarningla Xudasimu? U ellerningmu Xudasi emesmu? Shundaq, u ellerningmu Xudasidir. 30 Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilen hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilen heqqaniy qildi. □ 31 Emdi étiqad prinsipi bilen Tewrat qanunini bikar qiliwétimizmu? Yaq, del buning eksiche, uni küchke ige qilimiz.

4

Ibrahimning étiqad bilen heqqaniy dep hésablinishi, bizge bir ülgidir

□ 3:23 «Chünki **barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi**» — buning ikki teripi bar; (1) Xuda eslide ademni «Öz süriti boyiche», yeni «Öz shan-sheripi bolushi üçün» yaratqanidi. Gunah sadir qilghinida insan bu shan-sherepke yételmidi, shunglashqa Xudagha wekil bolushtiki imtiyazdin mehrum boldi. (2) gunahi tüpeylidin insan Xudaning padishahliqida uning shan-sheripini körelmeydighan boldi. □ 3:24 «Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq...» — yaki «Mesih Eysaning gunahtin hör qilish xizmiti arqiliq...». ■ 3:24 Yesh. 53:5. □ 3:25 «gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi» — grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. «Kafaret» toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. «Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi süpitide teyinlidi; (insanlarning) Uning (qurbanliq) qénigha ishench baghlishi bilen (qurbanliq) inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilerning sadir qilghan gunahlarigha sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti» — bu toluq ayet intayin muhim. Xuda burunqi zamandiki towa qilghan étiqadchi kishilerning gunahlarini jazalimay kechürüm qilghanlirining hemmisi Mesihning kelgüsi zamanda qurbanliq bolup, shu gunahlarining jazasini kötüridighanliqigha asasan'ghanidi, shunglashqa pütünley adilliq idi. «Gunahlargha ... ötküzüwétish» dégen ibare belkim burunqi dewrdiki **barliq gunahlarnimu** öz ichige alidu; biraq Xuda bu gunahlarni jazalimay ötküzüwetken bolsimu, xeqler towa qilmisa beribir axir bérip özliri jazalirini tartidu. Hazirqi zamandimu shundaq. ■ 3:25 Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuh. 4:10. □ 3:26 «Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi» — Mesih Eysa her zamandiki barliq kishilerning hemme gunahining tégishlik jazasi (Xudaning gunah üstige chüshüridighan ghezipi)ni qobul qilghandin keyin Xuda tolimu heqqaniyliq bilen towa qilghan kishilerni kechürüm qilip ularni heqqaniy qilghuchi bolidu. □ 3:28 «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes...» — mushu ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen emes...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen emes...» yaki «qanundin chiqqan emeller bilen emes...» dep ipadilinidu. Bu ibare «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tépilidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. ■ 3:28 Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ 3:30 «Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilen hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilen heqqaniy qildi» — bu ayettiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetne qilinmighanlar» barliq Yehudiy emeslerni bildüridu.

¹ Unda qta, biz *Yehudiylarning* jismaniy jehettiki atimiz Ibrahimning érishkini toghrisida néme deymiz? ■ ² Eger Ibrahim emelliri bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolsa, uningda maxtan'ghudek ish bolatti (beribir Xudaning aldida uning maxtinish heqqi yoq idi). ³ Chünki muqeddes yazmilarda néme déyilgen? —

«Ibrahim Xudagha étiqad qildi;

Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» déyilidu. □ ■

⁴ Ishligüchige béridighan heq «méhir-shep qet» hésablanmaydu, belki birxil «qerz qayturush» hésablinidu. ⁵ Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniyliq dep hésablinidu! □ ⁶ Xuda qilghan emellirige qarimay, heqqaniy dep hésablighan kishining bexti toghruluq Dawut *peyghembermu* mundaq dégen: —

⁷ «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,

Gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur! ■

⁸ Perwerdigar gunahliri bilen héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur!». □ ■

⁹ Emdi bext yalghuz xetne qilin'ghanlarchila mensup bolamdu, yaki xetne qilinmighanlarchimu mensup bolamdu? Chünki: «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi» dewatimiz. □ ■

¹⁰ Heqqaniyliq qandaq ehwalda uninggha hésablandi? Xetne qilinishtin ilgirimu yaki xetne qilinishtin kéyinmu? U xetne qilin'ghan halda emes, belki xetne qilinmighan halda hésablandi! ¹¹ Uning xetnini qobul qilghini bolsa, uni xetne qilinishtin burunla étiqadi arqiliq ige bolghan heqqaniyliqqa möhür belgisi süpitide bolghanidi. Démek, u xetnisiz turup Xudagha étiqad qilghuchilarning hemmisining atisi boldi — ularmu *étiqadi bilen* heqqaniy hésablinidu! ■

¹² U yene xetne qilin'ghanlarningmu atisidur; démek, xetne qilin'ghan bolushi bilen tengla xetne qilinmighan waqtidimu étiqadliq yol mangghan atimiz Ibrahimning izlirini bésip mangghanlarningmu atisi bolghandur.

¹³ Chünki *Xudaning* Ibrahimgha we neslige dunyagha mirasxor bolush toghrisidiki wede bérihi Ibrahimning Tewrat qanunigha emel qilishqa intilginidin emes, belki étiqadtin bolghan heqqaniyliqtin kelgen. ¹⁴ Chünki eger qanun'gha intilidighanlar mirasxor bolidighan bolsa étiqad bikar nerse bolup qalatti, Xudaning wedisimu yoqqa chiqirilghan bolatti. ■ ¹⁵ Chünki Tewrat qanuni *Xudaning* ghezipini élip kélidu; chünki qanun bolmisa, itaetsizlik dégen ishmu bolmaydu. □ ■

¹⁶⁻¹⁷ Shuning üçün, Xudaning wedisining *peqet* Öz méhir-shepqiti arqiliq emelge ashurulushi üçün, u étiqadqila asasinidu. Buning bilen u wede Ibrahimning barliq ewladlirigha, peqet Tewrat qanuni astida turidighanlarchila emes, belki Ibrahimche étiqad qilghuchilarning hemmisigimu kapaletlik qilin'ghan. Chünki muqeddes yazmilarda: «Séni nurgun qowmning atisi qildim» dep yézilghinidek, Ibrahim hemmimizning atisidur. Derheqiqet, u ölüklerni tirildüridighan, mewjut bolmighanni bar dep

□ **4:1** «atimiz Ibrahimning érishkini..» — yaki «atimiz Ibrahimning ögen'gini..», «atimiz Ibrahimning bilginini..».

■ **4:1** Yesh. 51:2. □ **4:3** «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi» — «Yar.» 15:6.

■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. □ **4:5** «Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniyliq dep hésablinidu!» — «héch emel qilmay» dégini, heqqaniyliqqa érishish üçün tirishish jehetidin éytilidu, «ademler jan béqish üçün ishlishi kérek emes» dégenlik emes, elwette. ■ **4:7** Zeb. 32:1. □ **4:8** «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan, gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur! Perwerdigar gunahliri bilen héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur!» — (7-8-ayet) «Zeb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zeb. 32:1, 2 □ **4:9** «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi» — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6 ■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15** «Tewrat qanuni Xudaning ghezipini élip kélidu» — adem Xudaning emr-permanlirigha emel qilalmighachqa, qanun uning gunahini namayan qilidu; namayan qilinishi bilen Xudaning ghezipi uning gunahi üstige chüshidu. ■ **4:15** Yuh. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19.

mewjut qilidighan, özi étighad baghligan Xuda aldida hemmimizning atisi boldi. □ ■ 18 Héçqandaq ümid qalmisimu u yenila ümidte étiqad qildi we shuning bilen uninggha: «Séning nesling *san-sanaqsiz* bolidu» dep aldindéytilghandek nurghun qowmning atisi boldi. □ ■ 19 U yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliyatqusini öldi dep qarisimu, yenila étiqadta ajizlashmide; □ ■ 20 Xudaning wedisige nisbeten étiqadsizliq qilip héç ikkilenmide, eksiche u étiqadi arqiliq kücheytildi we Xudani ulughlidi, ■ 21 «U némini wede qilghan bolsa shuni emelge ashurush qudrigitige Igidur» dep toluq ishendürüldi. ■ 22 Shuning bilen bu «uning heqqaniyliqi hésablandi». ■ 23-25 Bu, «Uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen söz yalghuz uning üçünla emes, belki Rebbimiz Eysani ölümündin tirildürgen Xudagha étiqad qilishimiz bilen heqqaniy hésablinidighan bizler üçünmu yézilghan; *Mesih* bolsa itaetsizlikirimiz üçün pida yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üçün tirildürüldi. □ ■

5

Xuda bilen inaq ötüsh

1 Shunga étiqad bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xuda bilen inaq munasiwette bolimiz. ■ 2 U arqiliq étiqad yolida bizni ching turghuzidighan bu méhir-shepkitining ichige kirish hoquqigha muyesser bolduq, shuningdek Xudaning shan-sheripige baghligan ümidimizdin shad-xuram bolimiz. ■ 3-4 Shundaq bolupla qalmay, müshkül ehwallar ichide shadlinimiz; chünki müshküllük sewrchanliqni, sewrchanliq chidamliqni, chidamliq ümidni élip kélidu, dep bilimiz. □ ■ 5 We bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti. □ 6 Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda, Mesih biz ixlassizlar üçün *Xuda* békitken waqitta özini pida qildi. □ ■ 7 Birsining heqqaniy adem üçün jénini pida qilishi nahayiti az uchraydighan ish; bezide yaxshi adem üçün birsi pida bolushqa jür'et qilishimu mumkin; 8 lékin Xuda Öz méhri-muhebbitini bizge shuningda körsitiduki, biz téxi gunahkar waqtimizda, Mesih biz üçün jénini pida qildi. ■ 9 Hazir biz Uning qéni bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, emdi U arqiliq *kélidighan* ghezepdin qutulushimiz téximu jezmendur. □ 10 Chünki burun Xudagha dushman bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümü arqiliq bizni

□ 4:16-17 «Tewrat **qanuni astida turidighanlar**» — Yehudiy xelq. «Séni **nurghun qowmning atisi qildim**» — («Yar.» 17:5). Xudaning Ibrahimgha éytqan bu sözi «ötken zaman» sheklide («**qildim**») bolup, héç perzentsiz bolghan waqitda uninggha éytilghan. Bu kéyinki ayetler bilen zich baghliqtur. ■ 4:16-17 Yesh. 51:2; Yar. 17:5. □ 4:18 «Séning **nesling san-sanaqsiz bolidu**» — «Yar.» 15:5. ■ 4:18 Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ 4:19 «U **yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliyatqusini öldi dep qarisimu...**» — démek, u öz ténining ölüktek bolghan ehwaligha we Sarahning qet'iy tughmasliqigha tolimu réalliq we éghirbésiliq bilen qaraytti, biraq bu ishlar uning étiqadigha héç tesir yetküzmedi. ■ 4:20 Yuh. 8:56; Ibr. 11:11, 18. ■ 4:21 Zeb. 115:3. ■ 4:22 Yar. 15:6. □ 4:23-25 «Mesih **bolsa itaetsizlikirimiz üçün pida yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üçün tirildürüldi**» — «pida yoligha tapshuruldi» dégen ibare bolsa, u rezil ademlerning qoli bilen ölümge tapshuruldi, lékin bularning hemmisi insaniyetni qutquzush üçün Xudaning ulugh pilani idi, dep körsitidu. ■ 4:23-25 Rim. 15:4. ■ 5:1 Yesh. 32:17; Yuh. 16:33; Ef. 2:13. ■ 5:2 Yuh. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Ef. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ 5:3-4 «**müshkül ehwallar ichide shadlinimiz...**» — yaki «müshkül ehwallardin tentene qilimiz». ■ 5:3-4 Yaq. 1:3. □ 5:5 «We **bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti**» — insanning Xudagha baghligan herqandaq ümidi, uning bizge bolghan muhebbitining bar-yoq ikenlikige zich baghlinidu, elwette. Eger biz «Xuda bizni sóyidu» dep bilsek hemde Xudaning muhebbiti öz wujudimizda peyda bolghan bolsa, herqandaq zor ümidlermu bolidu. □ 5:6 «**Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda...**» — «amalsiz» — özimizni gunahtin qutuldurushqa amalsiz. ■ 5:6 Ef. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. ■ 5:8 Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. □ 5:9 «**emdi U arqiliq kélidighan ghezepdin qutulushimiz téximu jezmendur**» — «kélidighan ghezep» Xudaning gunahlarning üstige chüshidighan ghezepi.

Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi *Oghlining* hayati arqiliq biz téximu qutuldurulmamduq?! □ 11 Buning bilenla qalmay, hazir biz Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xuda bilen inaqlashturulduq, U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz.□

Adem'atidin ölüm, Mesihning hayatliq – gunahning yiltizi

12 Shuningdek, gunahning dunyagha kirishi birla adem arqiliq boldi, ölümning dunyagha kirishi gunah arqiliq boldi; shuning bilen gunah arqiliq ölüm hemme ademge tarqaldi; chünki hemme adem gunah sadir qildi □ ■ 13 (chünki Tewrat qanunidin ilgirimu gunah dunyada bar idi, elwette; halbuki, qanun bolmisa gunahning hésabi élinmaydu. 14 Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insanalarghimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah sadir qilmighan bolsimu, bu insanalarmu ölüm hökümidin xaliy bolmidi).

Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgsidir; □ 15 halbuki, *Xudaning* shapaetlik sowghiti Adem'atining itaetsizlikining pütünley eksidir. Chünki birla ademning itaetsizliki bilen nurghun adem ölgen bolsa, emdi Xudaning méhir-shepqiti we shuningdek birla adem, yeni Eysa Mesihning méhir-shepqiti arqiliq kelgen sowghat éship-téship turghachqa, nurghun ademge yetküzülüp téximu zor netije hasil qildi!

16 Shu shapaetlik sowghatning netijisi bolsa, shu bir ademning gunahning aqiwitige pütünley oxshimaydu. Chünki bir ademning bir qétim ötküzgen itaetsizlikidin chiqarghan höküm insanalarni gunahkar dep békitken bolsimu, emma shu shapaetlik sowghat bolsa köpligen kishilerning nurghun itaetsizlikliridin «heqqaniy qilinish»qa élip baridu. 17 Emdi bir ademning itaetsizliki tüpeylidin, ene shu bir adem arqiliq ölüm hökümran bolghan yerde, *Xudaning* mol méhir-shepkitini, shundaqla heqqaniyliq bolghan shapaetlik sowghitini qobul qilghanlar bir adem, yeni shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu!□

18 Shunga, bir qétimliq itaetsizlik tüpeylidin barliq insanalr gunahning jazasigha mehkom qilin'ghan bolsa, oxshashla bir qétimliq heqqaniy emel bilen hayatliq

□ 5:10 «Chünki **burun Xudagha dūshmen bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümü arqiliq bizni Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi Oghlining hayati arqiliq biz téximu qutuldurulmamduq?!**» — Xudaning nijatida «qutulush» peqet dozaxin qutulush emes, gunahning barliq asaretliridin azad bolup yéngi ehmiyetlik hayattin behrimen bolushtin ibarettur. □ 5:11 «**U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz**» — «Xudaning Özidin shadlinimiz» dégenning bashqa birxil menisi barki, «Xudani qattiq danglaymiz». □ 5:12 «Shuningdek, **gunahning dunyagha kirishi birla adem arqiliq boldi**» — «birla adem arqiliq» bolsa, Adem'atimiz arqiliq, elwette. ■ 5:12 Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21. □ 5:14 «**... Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insanalarghimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah sadir qilmighan bolsimu, bu insanalarmu ölüm hökümidin xaliy bolmidi**» — rosulning gépi boyiche, gunah peqet öz-özidin melum bolghandila andin gunah hésablinidu. Bu melum bolush ikki yol bilen bolidu: — (1) Xudaning insan'gha biwasite éytqan sözliri, qanuni arqiliq; (2) insaning wijdani arqiliq. Adem'atimiz Xudaning biwasite buyruqini anglighan we uninggha itaetsizlik qildi. Adem'atimiz waqtidin Musa peyghember waqtighiche, yeni Tewrat qanuni bérilgüche, insanalr Xudadin biwasite kelgen birer qanunni körmigen. Halbuki, shu dewlerdiki ademlerning hemmisi öldi. Ularda Xudaning ochuq körsetken qanuni bolmisimu, Pawlus yuqirida éytqandek, Xudaning qanunidiki exlaqiy telepler öz qelb-wijdanlirida mewjut idi. Shuning bilen shu dewlerdikiler «Adem'atimizning itaetsizliki» (yeni Xudaning biwasite bir emrige xilapliq qilghan itaetsizliki)dek gunah qilmighan bolsimu, ular gunah sadir qilghinida wijdani arqiliq uni éniq bilip yetken we gunah sewebidin ölüp kétiwatqanidi. «**Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgsidir**» — Adem'atimizning birla qétimliq gunahi pütkül insan'gha yaman tesir yetküzgendek, Mesihning shu bir qétimliq itaet qilghini (qurbanliqi qilghini) pütkül ishen'gen insan'gha del uning eksini yetküzidu. □ 5:17 «**shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu!**» — «hökümranliq qilghuchilar» dégen ibare: — bu dunyada gunah üstidin, ölüm üstidin, Sheytan qatarliqlar üstidin ghelibe qilip hökümran bolushni körsetse kérek. Kelgüside, Xudaning padishahliqi kelgende shu hökümranliqning bashqa tereplirimu bolidu.

élip kélidighan heqqaniylik pütkül insanlarga yetküzülgen. ¹⁹ Bir ademning bir qétimlik itaetsizliklari arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgendek, bir ademning bir qétimlik itaetmenliklari bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu. □ ²⁰ Emdi Tewrat qanuni insanning itaetsizliklari köprek ashkarlinip bilinsun dep kirgüzülgenidi. Lékin gunah qeyerde köpeygen bolsa, *Xudaning* méhir-shepquiti shu yerde téximu éship tashti. ■ ²¹ Shuningdek, gunah *insaniyetning* üstidin hökümranlik qilip *ularni* ölümge élip barghinidek, *Xudaning* méhir-shepquiti heqqaniylikqa asasinip hökümranlik qilip, insanni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq menggülik hayatliqqa érishtüridu.

6

Gunahin qutulup Mesih arqiliq hayatliqqa érishish

¹ Undaqa, néme dégülük? Xudaning méhir-shepquiti téximu ashun dep gunah ichide yashawéremduq? ² Yaq, hergiz! Gunahqa nisbeten ölgen bizler qandaqmu uning ichide yashawérimiz? ³ Yaki siler bilmemsiler? Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq, Uning ölümü ichige chömüldürüldüq? □ ■ ⁴ Biz chömüldürüsh arqiliq Uning ölümü ichige kirip, Uning bilen bille kömüldüq; buning meqsiti, Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek, bizningmu yéngi hayatta méngishimiz üçündür. □ ■

⁵ Chünki *Mesihning* ölümige oxshash bir ölümde Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz, emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu Uning bilen birge bolimiz. □ ■ ⁶ Shuni bilimizki, gunahning makani bolghan ténimiz kardin chiqirilip, gunahning qulluqida yene bolmasliqimiz üçün, «kona adem»imiz Mesih bilen bille kréstlinip ölgen ■ ⁷ (chünki ölgen kishi gunahin xalas bolghan bolidu). ■ ⁸ Mesih bilen bille ölgen bolsaq, uning bilen teng yashaydighanliqimizghimu ishinimiz. ■ ⁹ Chünki Mesihning ölümdin tirilgendin kéyin qayta ölmeydighanliqi, ölümning emdi Uning üstidin yene hökümranlik qilalmaydighanliqi bizge melum. ■ ¹⁰ Chünki Uning ölümü, U gunahni bir terep qilish üçün peqet bir qétimlik oldi; Uning hazir yashawatqan hayati

□ **5:19** «Bir ademning bir qétimlik itaetsizliklari arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgendek, bir ademning bir qétimlik itaetmenliklari bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu» — bu intayin muhim ayet, Adem'ata «öz ichige alghan» barliq insanlarga gunahliq tebitini yetküzgendek, oxshashla Mesih Eysamu étiqad arqiliq «Öz ichige alghan» barliq insanlarga yéngi heqqaniy tebitini yetküzidu. Adem'ata gunahkar insan ailisining béshi bolghan; Mesih Eysa yéngi birxil insan ailisining béshi we uning tunji ezasi hem wekili boldi. ■ **5:20** Luqa 7:47; Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19 □ **6:3** «Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq, Uning ölümü ichige chömüldürüldüq?» — «Mesih Eysagha kirishke chömüldürülüş» sugha chömüldürüp étiqadni étirap qilishni körsitemdu, yaki Muqeddes Rohqa chömüldürülüşni körsitemdu? Bizningche her ikkisini körsitidu. Chünki Xuda aldida peqet «bir chömüldürülüş» bar («Ef.» 4:5); Xudaning ademning sugha chömüldürülüşide bolghan meqsiti, bu chömüldürülüş arqiliq Öz Rohigha chömüldürülüşni élip bérishidin ibaret. Birsu sugha chömüldürülüp Muqeddes Rohqa chömüldürülmigen bolsa téxi toluq «Mesih ichige chömüldürülgen» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Ef.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pét.» 3:21 we izahatlarni körüng). ■ **6:3** Gal. 3:27. □ **6:4** «Biz chömüldürüsh arqiliq uning ölümü ichige kirip» — grék tilida «chömüldürülüş» «shu chömüldürülüş» déyilidu. Yuqiriqi izahatni körüng. «Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek...» — «Ata» Xuda'Atini körsitidu. ■ **6:4** Rim. 8:11; Ef. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:2. □ **6:5** «Chünki Mesihning ölümige oxshash bir ölümde Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz, emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu uning bilen birge bolimiz» — «Uning ölümige oxshash bir ölüm» sugha chömüldürülüşni körsitidu; «Uning tirilishige oxshash bir tirilish» bizningche (1) yéngi hayatqa érishish; we (2) qiyamet künidiki tirilishnimu körsitidu. ■ **6:5** Rim. 8:11; Kol. 3:1. ■ **6:6** Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pét. 4:1, 2. ■ **6:7** 1Pét. 4:1. ■ **6:8** 2Tim. 2:11. ■ **6:9** Weh. 1:18.

bolsa, U Xudagha yuzlinip yashawatqan hayattur. □ ■ 11 Shuninggha oxshash, silermu özünqlarni gunahqa nisbeten ölgen, emma Mesih Eysada bolup Xudagha yuzlinip tirik dep hésablanglar.

12 Shunga gunahning ölidighan téninglarda hökümraniq qilishigha yol qoymanglar, uning rezil arzu-heweslirige boysunmanglar, 13 shuningdek téninglarning héch ezasini heqqaniyetsizliqqa qoral qilip gunahqa tutup bermenglar. Eksiche, ölümdin tirildürülgenlerdek, özünqlarni Xudagha atanglar hemde téninglardiki ezalarni heqqaniyetning qorali qilip Xudagha atanglar.■

14 Gunah silerning üstünqlargha héch hökümraniq qilmaydu; chünki siler Tewrat qanunining astida emes, belki Xudaning méhir-shepqi astida yashawatisiler.

Heqqaniyliqning quli bolush hayatliq yolidur

15 Undaқта, qandaq qilish kérek? Qanunning astida emes, méhir-shepqi astida bolghanliqimiz üçün gunah sadir qiliwersek bolamdu? Yaq, hergiz! 16 Özliringlarni itaetmen qullardek birige tutup bersenglar, shu kishining quli bolghanliqning bilmemsiler — yaki ölümge élip baridighan gunahning qulliri, yaki Xuda aldida heqqaniyliqqa élip baridighan itaetmenlikning qulliri bolushunglar muqerrer? ■ 17 Xudagha teshekkür! Burun gunahning quli bolghansiler, biraq *Mesihning* telimige bashlinip, bu telim körsetken nemunige chin dilinglardin itaet qildinglar. 18 Siler gunahning küchidin qutuldurulup, heqqaniyliqning qulliri boldunglar.■

19 Etliringlar ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewati men: — ilgiri siler ten ezayinglarni napak ishlargha we exlaqsizliqqa qullardek tutup bérishinglar bilen téximu exlaqsizliqlarni qilghandek, emdi hazir ten-ezaliringlarni pak-muqeddeslikke bashlaydighan heqqaniyliqqa qullardek tutup béringlar. □ 20 Siler gunahning qulliri bolghan waqtinglarda, heqqaniyliqning ilkide emes idinglar. ■ 21 Hazir nomus dep qarighan burunqi ishlardin shu chaghda siler zadi qandaq méwe kördünglar? U ishlarning aqiwéti ölümdür. 22 Biraq, hazir siler gunahdin erkin qilinip, Xudaning qulliri bolghan ikensiler, silerde özünqlarni pak-muqeddeslikke élip baridighan méwe bar, uning netijisi menggülük hayattur.

23 Chünki gunahning ish heqqi yenila ölümdür, biraq Xudaning Rebbimiz Mesih Eysada bolghan sowghiti bolsa menggülük hayattur.■

7

Nikah munasiwitidin misal

1 I qérindashlar, men hazir Tewrat qanunini bilgenlerge sözlewati men; siler qanunning peqet hayat waqtidila insan üstige hökümraniq bolidighanliqini bilmemsiler?

2 Mesilen, éri bar ayal, éri hayatla bolidiken, qanun boyiche érige baghlan'ghan; lékin éri ölüp ketse, *özini érige baghliqan* nikah qanunidin azad qilinidu.■ 3 Shuning üçün, bu ayal éri hayat waqtida bashqa bir erge baghlansa, zinaxor ayal dep atilidu. Lékin éri ölüp ketse, u *nikah* qanunidin erkin bolidu; shu chaghda bashqa bir erge tegse, zina

□ 6:10 «Uning **hazir yashawatqan hayati bolsa, U Xudagha yuzlinip yashawatqan hayattur**» — «Xudagha yuzlinip yashawatqan hayattur»: bu ibarining belkim üç menisi bar bolushi mumkin; (1) Xudaning shan-sheripi üçün yashash; (2) Xudagha pütünley tayinip yashash (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) Xudaning yétekchiligi astida yashash. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yéngi hayatimu özining shexsiy niyetliri üçün emes, belki «Xudagha yuzlinip yashawatqan» bolushi kérek, démekchi bolidu (11-ayetni körüng). ■ 6:10 1Pét. 2:24. ■ 6:13 Luqa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pét. 4:2. ■ 6:16 Yuh. 8:34; 2Pét. 2:19. ■ 6:18 Yuh. 8:32; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. □ 6:19 «etliringlar **ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewati men...**» — «men insanche sözlewati men» dégen ibare toghruluq 3:5tiki izahatni körüng. ■ 6:20 Yuh. 8:34. ■ 6:23 Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaq. 1:15. ■ 7:2 1Kor. 7:2,10,39.

qilghan bolmaydu. ■ ⁴ Xuddi shuningdek, qérindashlar, siler Eysa Mesihning *qurbanliq* téni arqiliq Tewrat qanunigha nisbeten öldünglar. Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur. □ ■

⁵ Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi; □

⁶ Lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida *Xudaning* qulluqida bolimiz. □ ■

Muqeddes qanun we gunah

⁷ Undaqta néme dégülük? Tewrat qanunining özi gunahmu? Hergiz undaq emes! Derweqe, qanunning körsetmiliri bolmisa, gunahning néme ikenlikini bilmeyttim. Qanun «nepsaniyetchilik qilma» démigen bolsa, nepsaniyetchilikning néme ikenlikini bilmigen bolattim. ■ ⁸ Lékin gunah qanunning emri arqiliq purset tépip, ichimde herxil nepsaniyetchiliklerni qozghidi. Tewrat qanuni bolmisa, gunahmu ölüktek jansiz bolatti. ■

⁹ Bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda hayat idim, lékin qanun emrini bilishim bilenla, gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardı. □ ¹⁰ Eslide kishige hayatliq élip kelsun dep buyrulghan qanunning emri eksiche manga ölüm élip keldi. □ ¹¹ Chünki gunah qanunning emri bilen hujum pursitini tépip, méni azdurdy we emr arqiliq méni öltürdi.

¹² Buningdin qarighanda qanun heqiqeten pak-muqeddestur, uning emrimu muqeddes, toghra-adaletlik we yaxshidur. ■ ¹³ Undaqta, yaxshi bolghini manga ölüm boldimu? Hergiz undaq emes! Belki, gunahning qewetla qebih ikenliki emr arqiliq ochuq ashkarilinishi üçün, bu yaxshi emrning wasitisi bilen gunah mende ölüm peyda qildi.

Gunahning dehshetlik küchi

■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4** «Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur» — birdinbir «ölümdin Tirilgüchi» Mesihdur, elwette. «Xudagha méwe bérish»ning her tereplime menisi bar; «nikahning méwisi» adette balilar bolidu; Mesihke baghlinishing netijisi belkim bashqilarning biz arqiliq Xudagha étiqad baghlap Uninggha perzent bolushidin ibaret bolidu; bu, shübhisizki, rosul mushu yerde körsetken «méwe»ning bir qismi. «Gal.» 5:22nimu körüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pét. 4:1. □ **7:5** «Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi» — «et» dégen sözning mushu yerdiki menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap» dégen sözler qanunning insanning tebiitide peyda qilghan tesirlirini körsitidu. Buning üç teripi bar: (1) insanning nurghun qilmishliri ansız; (2) insanning tebiiti bek tetür bolup, Xuda buni qil dese, u bashqiche qilidu; (3) (eng muhimi) nurghun kishiler shu guwahliqni bériduki, özining Xudaning qanunlirigha emel qilishqa tirishqanséri öz gunahliri téximu ashkarilididu, hetta köpiyip kétidu. Töwendiki 7-25-ayetlerde Pawlus özining bu toghruluq tejrabisini biz üçün qisqiche bayan qilidu. □ **7:6** «Lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida (Xudaning) qulluqida bolimiz» — oqurmen «Tewrat qanuni»gha emel qilay dese, uningda 613 maddiliq emr-belgilimining bar ikenlikini bilishi kérek. Ulargha emel qilish biryaqta tursun, ularni éside ching tutushla köp ademlerge qiyin kélishi mumkin. «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **7:6** Rim. 2:29; 2Kor. 3:6.

■ **7:7** Mis. 20:17; Qan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ **7:8** Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ **7:9** «bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda ...» — buning menisi belkim: «Tewrat qanunining mendin némini telep qilidighanliqini chüshenmeydighan waqtimda,....», «qanun emrini bilishim bilenla...» — grék tilida «qanun emri manga kelgendila,....». «...gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardı» — mushu ayettiki «ölüm» shübhisizki, rohiy jehettiki ölümni körsitidu. □ **7:10** «Eslide kishige hayatliq élip kelsun dep buyrulghan qanunning emri ...» — mesilen, «Qan.» 4:1ni körüng. ■ **7:12** 1Tim. 1:8.

14 Tewrat qanunining «rohqa tewe» ikenlikini bilimiz. Biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen. □ ■ 15 Chünki néme qiliwatqinimni özümme bilmeymen. Chünki özüm niyet qilghan ishlarni qilmaymen; eksiche, nepretlinidighinimni qilimen. ■ 16 Lékin eger özüm xalimighan ishlarni qilsam, özüm qanunning yaxshi ikenlikini étirap qilghan bolimen. 17 Shundaq iken, bu ishlarni men emes, belki ichimde mewjut bolghan gunah qilduridu. 18 Ichimde, yeni méning etlirimde héch yaxshiliqning mewjut emeslikini bilimen; chünki yaxshiliq qilish niyitim bar bolsimu, uni qilalmaymen. ■ 19 Shuning üçün özüm xalighan yaxshiliqni qilmay, eksiche xalimighan yamanliqni qilimen. 20 Özüm niyet qilmighan ishni qilsam, buni qilidighan men emes, belki ichimde makan qilghan gunahtur. 21 Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu. □ 22 Qelbimde Xudaning qanunidin söyünimen; ■ 23 biraq ténimdiki ezalirimda bashqa bir qanuniyetni sézimen. Bu qanuniyet qelbimdiki qanun bilen jeng qilip, méni ténimdiki ezalirimdiki gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke esir qilidu. ■ 24 Némidégen derdmen ademmenehe! Ölümge élip baridighan bu ténimdin kimmu méni qutquzar? 25 Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun! Shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen.□

8

Muqeddes rohtiki hayatliq qanuniyiti

1 Xulasilisaq, Mesih Eysada bolghanlar gunahning jazasigha mehkum bolmaydu. 2 Chünki Mesih Eysada bolghan hayatliqni bexsh étidighan Rohning qanuniyiti ademni gunahqa we ölümge élip baridighan qanuniyettin silerni xalas qildi.□ ■ 3 Chünki *gunahliq* et élip kélidighan ajizliq tüpeylidin Tewrat qanuni qilalmighanni Xudaning Özi qildi; U Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette gunahni bir terep qilishqa ewetip, ettiki mewjut gunahni *ölümge* mehkum qiliwetti;□ ■ 4 buning bilen *muqeddes* qanunning heqqaniy telipi etke egeshmeydighan, belki Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu.□ 5 Chünki etke boysunidighanlar etke xas ishlarning oyida yürüdü; Muqeddes Rohqa boysunidighanlar bolsa, shu Rohqa ait ishlarning oyida yürüdü.□ ■ 6 Ettiki oy-niyetler

□ 7:14 «biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen» — «etke tewe» yaki «ette bolghan» toghruluq kirish sözni körüng. ■ 7:14 Yesh. 52:3. ■ 7:15 Gal. 5:17. ■ 7:18 Yar. 6:3,5; 8:21. □ 7:21 «Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu» — grék tilida «qanuniyet» we «qanun» birla söz bilen ipadilinidu. ■ 7:22 Ef. 3:16. ■ 7:23 Gal. 5:17. □ 7:25 «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun!» — démek, u özi qilalmaydighan ishni Xuda Özi qilghan; bashqiche éytqanda, «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq ademni qutquzidighan Xudagha teshekkür!». «shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen» — töwendiki 8-bab, 8-9-ayetni körüng. □ 8:2 «silerni xalas qildi» — bezi kona köchürme oram yazmilarda «méni xalas qildi» dep yézilidu. ■ 8:2 Yuh. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1. □ 8:3 «U (Xuda) Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette gunahqa qurbanliq süpitide gunahni bir terep qilishqa ewetip» — Eysa Mesih pütünley insan boldi, uning téni bizning ténimizge oxshash, biraq uning éti «gunahkar et» emes idi; shunga Pawlus uning: «gunahkar etke oxshaydighan etlik qiyapet»lik tende dunyagha kelgenlikini bayan qilidu. ■ 8:3 Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ 8:4 «muqeddes qanunning heqqaniy telipi... (Muqeddes) Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu» — «qanunning heqqaniy telipi» — kirish sözimizde «ishen'güchilerning Tewrat qanuni bilen munasiwiti toghruluq» yazghinimizni körüng. □ 8:5 «Muqeddes Roh» — grék tilida «Roh». 6-, 13-, 23-, 26- we 27-ayettimu shundaq. ■ 8:5 1Kor. 2:14.

ademni ölümge élip baridu; Muqeddes Rohqa ait oy-niyetler hayatliq we xatirjem-amanliqtur; ⁷ chunki ettiki oy-niyetler Xudagha dushmenliktur; chunki et Xudaning qanunigha boysunmaydu hem hetta uninggha boysunushi mumkin emes; ⁸ ette bolghanlar Xudani xursen qilalmaydu.

⁹ Emma silerge kelsek, peqet Xudaning Rohi derweqe ichinglarda yashawatqan bolsa, siler ette emes, belki Rohta yashaysiler. Emma Mesihning Rohigha ige bolmighan adem bolsa, u Mesihke mensuplardan emes. ■ ¹⁰ Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur. □

¹¹ Halbuki, ölgen Eysani ölümün Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümün tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu. □ ■

¹² Shuning üçün, qérindashlar, biz etke qerzdar emes, yeni uninggha egiship yashashqa qerzdar emesimiz. ¹³ Chunki etke egiship yashisanglar, halak bolisiler; lékin Muqeddes Rohqa tayinip ettiki qilmishlarni ölümge mehkum qilsanglar, yashaysiler. □ ¹⁴ Chunki kimlerki Xudaning Rohining yétekchilikide yashisa, shularning hemmisi Xudaning perzentlidir. ■ ¹⁵ Chunki siler qobul qilghan roh qulluqqa ait emes, shundaqla silerni qayta qorqunchqa salghuchi birxil roh emes, belki siler oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler; U arqiliq «Abba, ata!» dep nida qilimiz. □ ■ ¹⁶ Roh bizning öz rohimiz bilen bille bizning Xudaning baliliri ikenlikimizge guwahliq béridu. ■ ¹⁷ Xudaning baliliri ikenimiz, emdi mirasxorlarmu bolimiz — Xudaning mirasxorliri hemde Mesih bilen teng mirasxor bolimiz — peqetla uning bilen teng azab-oqubet tartsaqla, uning bilen shan-shereptin teng behrimen bolimiz. ■

Kelgüsidiki shan-sherep

¹⁸ Chunki men hazirqi azab-oqubetlerning kelgüside bizde ashkarilidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq dep hésablaymen. □ ■ ¹⁹ Chunki pütkül kainat Xudaning oghullirining ayan qilinishini intizarliq bilen kütmeke. ²⁰⁻²¹ Chunki yaritilghan kainat *Xudaning leniti astida qélip*, bimenilikke chöktürüldi. Bu, kainatning öz ixtiyari bilen emes, belki uni chöktürgüchining iradisi bilen boldi we shundaq ümidi bilen boldiki, kainat özimu chirishtin bolghan qulluqtin qutquzulup, Xudaning perzentlirige béghishlinidighan shan-sherepke tewe bolghan hörlükke érishtürülüshtin ibaret idi.

■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10** «Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur» — démek, birsi étiqad arqiliq Xudaning heqqaniyliqigha érishken bolsa, shu haman menggülik hayat uning rohida bashlinidu. Bashqa birxil terjimisi: «heqqaniyliq tüpeylidin (Muqeddes) Roh silerning hayatinglar boldi». □ **8:11** «Mesih Eysani ölümün Tirildürgüchi» — Xuda, elwette. «Halbuki, ölgen Eysani ölümün Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümün Tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu» — bu bayanni ikki terepte chüshen'gili bolidu: (1) Xuda qiyamet künide bu dunyada ölidighan ténimizni tirildüridu; (2) ténimiz bu dunyada gunah tüpeylidin «ölümge mehkum bolghan» (10-ayet), lékin Xuda bizge Öz Rohi arqiliq hayat ötküzüp, ténimizni kücheytip janlanduridu. Bizningche her ikki menisi toghridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Ef. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13** «... Etke egiship yashisanglar, halak bolisiler» — grék tilida «... Etke egiship yashisanglar, ölisiler». ■ **8:14** Gal. 5:18. □ **8:15** «...siler oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler» — «oghulluqqa élip baridighan» — «Xudagha oghul bolushqa élip baridighan», démek. Grék tilida bu söz adette birsining yétim balini öz oghlum dep qobul qilib béqiwélishini körsitidu. «U arqiliq «Abba, ata!» dep nida qilimi» — «Abba» dégen söz ibraniy tili bolup, «söyümlük ata» dégen menide. «Abba» hem söyümlük munasiwetni hem hörmetni bildüridu. Pawlus ibraniy tilidiki bu sözni grék tilida sözleydighan Rim shehiridiki étiqadchilargha mushu yerde tonushturidu. ■ **8:15** Yesh. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12. □ **8:18** «kelgüside bizde ashkarilidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq» — «héch sélishturghuchiliqi yoq» grék tilida «sélishturushqa erzimeydu». «Bizde ashkarilidighan shan-sherepler» — bashqa birxil terjimisi: «bizge ashkarilidighan shan-sherepler...». Biraq kéyinki ayetke qarighanda terjimimiz toghridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pét. 4:13; 1Yuh. 3:1, 2.

²² Chünki pütkül kainatning hazirghiche nale-peryad kötürüp, tughut tolghiqining az-abini birlikte tartiwatqanliqini bilimiz. ■ ²³ Yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni *Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisidin behrimen bolghan bizlermu dilimizda nale-peryad kötürmektimiz hemde Xudaning oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini intizarliq bilen kütmehtimiz.* □ ■

²⁴ Biz ümidke baghlan'ghachqa tquzulghanikenmiz. Lékin ümid qilin'ghan nerse körülgen bolsa, u yene ümid bolamdu? Kimmu köz aldidiki nersini ümid qilsun? ²⁵ Biraq, téxi körmiginimizge ümid baghlighanikenmiz, uni sewrchanliq bilen kütüshimiz kérektur.

²⁶ Shuningdek, insaniy ajizliqimizda *Muqeddes Roh kélip bizge yarem qilidu*; chünki qandaq dua qilishimiz kéreklikini bilmeymiz. Lékin Rohning Özi ipadiligüsiz nale-peryad bilen biz üçün *Xudaning aldida* turup dua-tilawet qilmaqta. □ ■ ²⁷ Insanlarning qelbini inchikilep közitip Qarighuchi bolsa, *Muqeddes Rohning oy-niyetlirining néme ikenlikini bilidu*; chünki U Xudaning iradisi boyiche muqeddes bendiliri üçün *Xudaning aldida* dua qilip ötünmekte. ²⁸ Shundaqla shuni bilimizki, pütkül ishlar Xudani söyidighanlarning, yeni uning meqset-muddiasi boyiche chaqirilghanlarning bextberikitige birlikte xizmet qilmaqta. ²⁹ Chünki Xuda aldin könglige pükkenkishilerni, ularning kelgüside Öz Oghlining obrazigha oxshash bolidighinini, Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidighinini aldin belgiligen. □ ■ ³⁰ Aldin békitken kishilerni U chaqirdi, chaqirghan kishilerni U heqqaniy qildi; heqqaniy qilghanlarga U shan-sherep ata qildi.

Xudaning méhir-muhebbitining küchlükligi

³¹ Undaqa, bu ishlargha yene néme deyli? Xuda biz terepte turghaniken, kimmu bizge qarshi chiqalisun?! ■ ³² Öz Oghlinimu ayimay, Uni hemmimiz üçün pida yoligha tapshurghan Xuda, Uninggha qoshup hemmini bizge shertsiz ata qilmay qalarmu? ■ ³³ Kimmu Xudaning tallighanliri üstidin shikayet qilalisun?! Xuda heqqaniy qilghan yerde, ■ ³⁴ kimmu gunahqa mehkum qilalisun? Ölgen, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üçün *Xudaning aldida* turup dua-tilawet qiliwatqan Mesih shundaq qalarmu?! □ ■ ³⁵ Kim bizni Mesihning méhir-muhebbitidin ayriwételisun?

■ **8:22** Weh. 5:13 □ **8:23** «...Xudaning oghulliri süpitide qobul qilinishimiz...» — grék tilida «oghulluqqa qobul qilinishimizni». «yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisidin behrimen bolghan bizlermu dilimizda nale-peryad kötürmektimiz hemde (Xudaning) oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini intizarliq bilen kütmehtimiz» — bu ayettiki üç nuqta toghruluq toxtilimiz; (1) «Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisi»; bu ibarining belkim ikki jeheti bar: (a) Muqeddes Roh barliq ishen'güchilerde Xudaning méwisini, yeni muhebbet, shadliq, xatirjemlik qatarliqlarni chiqiridu; bu méwe bolsa Xudaning padishahliqining bu dunyada chiqarghan tunji méwisidur we shundaqla uning réalliqigha ispat bolidu (14:17ni körüng); (e) ishen'güchiler özliride chiqirilghan bu méwidin behrimen bolup, uningdin Xudaning padishahliqining kelgüside pütkül dunyagha, jümlidin özlirining hemmisi üstige toluq hökümraniq qilidighanliqigha ispat hem kapalet dep bilidu; (2) «oghul süpitide qobul qilinish» — kona zamanlarda mötiwer adem melum namrat yaki «jemiyette orni yoq» bir yash kishini béqiwalmaqchi bolsa, jamaetni chong sorun'gha chaqirip uni «öz oghlum», «öz qizim» dep jakarlaytti. Rosul Xudamu kelgüside alem aldida ishen'güchilerni «Öz oghlum» dep shundaq jakarlaydighanliqini körsetmekchi. (3) «ténimizning nijattiki hörlükke chiqirilishi» — hazir ishen'güchilerge Xudaning nijat-iltipati bilen yéngi rohi, yéngi qelbi bar; Mesih Eysa biz üçün érishken nijatta yene «yéngi ténimiz»mu bar, qiyamet künide uni U bizge béridu. ■ **8:23** Luqa 21:28. □ **8:26** «...insaniy ajizliqimizda Muqeddes Roh kélip bizge yarem qilidu...» — «Muqeddes Roh» — grék tilida peqet «Roh» déyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yaq. 4:3. □ **8:29** «Xuda... Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidighinini aldin belgiligen» — «tunji oghul» birinchi orunda, mushu yerde pütkül alemde birinchi orunda turidu, elwette. «Zeb.» 89:27ni körüng. ■ **8:29** Kol. 1:18. ■ **8:31** Chöl. 14:8. ■ **8:32** Yar. 22:12; Yesh. 53:5; Yuh. 3:16. ■ **8:33** Yesh. 50:8. □ **8:34** «Ölgen, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üçün ... dua-tilawet qiliwatqan Mesih» — «Xudaning ong yénida» bolsa alemning eng yuqiri jayi, hemmini bashquridighan yer. ■ **8:34** Ibr. 7:25.

Japa-musheqqetmu, derd-elemmu, ziyankeshlikmu, acharchiliqmu, yalingachliqmu, xéyim-xetermu yaki qilichmu? ³⁶ *Muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —

«Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz,

Boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz». □ ■

³⁷ Biraq bizni Söyüchige tayinip bularning hemmiside ghaliplarning ghalipi bolmaqtimiz; ³⁸ Shuninggha qet'iy qayil qilindimki, meyli ölüm bolsun hayatliq bolsun, perishtiler bolsun jin-sheytan hökümranlar bolsun, hazirqi ishlar yaki kelgüsidiiki ishlar bolsun, herqandaq rohiy küchler bolsun, □ ³⁹ pelek bolsun hang bolsun, shundaqla pütkül kainatta yaritilghan herqandaq bashqa bir shey'i bolsun, bizni Rebbimiz Mesih Eysada bolghan Xudaning méhir-muhebbitidin héchqachan ayriwetküchi bolalmaydu.

9

Xuda we Uning tallighini Israil

¹ Men Mesihde heqiqetni sözleymen, yalghan gep éytmaymen, wijdanim Muqeddes Rohning ilkide bolup özemge guwahliq qilmaqta — □ ■ ² Qelbimde zor derd-elem we tügimes azab bar. ³⁻⁴ Chünki méning buraderlirim, yeni jismaniy jehettiki qérindashlirim bolghan Israillarni *nijat tapquzalisam Xudaning* lenitige qélip Mesihdin mehrum qilin-ishimni tileshke razi idim; ular Israillar! — ulargha oghulluq hoquqi, *Xudaning* shan-sheripining ayan qilinishi, ehdiliri, Tewrat qanunining amanet bolushi, ibadet xizmetliri we *Tewrat* wediliri nésiwe qilindi. □ ■ ⁵ Ulugh *ibraniy* ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin! □ ■

⁶ — Biraq Xudaning *Israilgha bolghan* sözi bikar boldi, démeymen; chünki Israildin bolghanlarning hemmisila heqiqiy Israil hésablanmaydu; ■ ⁷ shuningdek, Ibrahimning ewladliri bolsimu, hemmisila uning perzentliri hésablanmaydu. Chünki *muqeddes yazmilarda Ibrahimgha*: «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» — déyilgen. □ ■

⁸ Démek, jismaniy jehettin *Ibrahimdin* törelgen perzentler Xudaning perzentliri boliwer-meydu, belki *Xudaning* wedisi arqiliq törelgenler *Ibrahimning* heqiqiy nesli hésablinidu. ■

□ **8:36** «Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz, boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz» — «Zeb.» 44:22 — neqil költürülgen bu ayet boyiche ishen'güchiler Xudaning yolida, Xudani dep köp japa-musheqqetlerge we ziyankeshlikke uchrishi mumkin. ■ **8:36** Zeb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ **8:38** «perishtiler bolsun jin-sheytan hökümranlar bolsun,...» — «jin-sheytan hökümranlar» bolsa grék tilida peqet «hökümranlar»la déyilidu. Injilda bu söz adette jin-sheytanlarni körsitidu («Ef.» 6:12ni körüng). «herqandaq rohiy küchler bolsun» — grék tilida «herqandaq küchler bolsun». □ **9:1** «men Mesihde heqiqetni sözleymen» — «Mesihde»: «Mesihge mensup bolup, Uning yétekchilikide, Uningdin iltipat, küch-qudretni alghanda.....» dégen menide. «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **9:1** Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27. □ **9:3-4** «ulargha oghulluq hoquqi,... we Tewrat wediliri nésiwe qilindi» — «oghulluq hoquqi» dégeklik, Mesih arqiliq Xudagha oghul bolushtiki imtiyaz. ■ **9:3-4** Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mis. 4:22; Qan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Ef. 2:12. □ **9:5** «ulugh ibraniy ata-bowiliri» — démek, Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp we Yehuda qatarliqlar: «jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur» — démek, Mesihning tughulushining **rohiy jehetimu** bar idi — U hem insandin (pak Israilliq qiz Meryemdin) hem Muqeddes Rohdin tughulghan. «...mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin!» — rosul Pawlusqa eng derd yetküzidighan ish — Mesih Israilda tughulghan we toluq Xudaliq tebiiti bolsimu, Israillar özliri uni, yeni öz Mesihini héch tonumaytti. ■ **9:5** Yer. 23:6; Yuh. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ **9:6** Chöl. 23:19; Yuh. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13. □ **9:7** «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» — («Yar.» 21:12). Bu söz intayin qisqa bolup, toluq menisi: «Men sanga wede qilghan ewladliring, yeni pütkül dunyagha bextimni yetküzidighan ewladliring Ismaildin emes, Ishaqtinla kélip chiqidu» dégendek. ■ **9:7** Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ **9:8** Gal. 4:28.

⁹ Chünki Xudaning bergen wedisi mundaq idi: «*Kéler yili* mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu». □ ■

¹⁰ Uning üstige, Riwkah bir erdin, yeni ejdadimiz Ishaqtin *qoshkézekge* hamilidar bolghanda, ■ ¹¹⁻¹² Perzentliri téxi tughulmighanda, héchqandaq yaxshi yaki yaman ishinu qilmasta, Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üçün, Riwkahga: «Chongi kichikining xizmitini qilidu» — déyilgenidi. □ ■ ¹³ Xuddi yene muqeddes yazmilarda éytilghinidek: «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim». □ ■

¹⁴ Undaқта, bulargha néme deyli? Xudada adaletsizlik barmu? Hergiz yoq! ■ ¹⁵ Chünki Xuda Musagha mundaq dégen: —

«Kimgé rehím qilghum kelse, shuninggha rehím qilimen, Kimgé ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen». □ ■

¹⁶ Démek, bu ish insanning iradisige yaki ularning tirishchanliqigha emes, belki rehimdilliq körsétküchi Xudagha baghliqtur. ¹⁷ Chünki Xuda muqeddes yazmilarda Pirewn'ge mundaq dégen: — «Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, qudritimni üstüngde körsitish hemde namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi». □ ■

¹⁸ Démek, Xuda xalighinigha rehím qilidu, xalighinini tash yürek qilidu.

Xudaning ghezipi we shapaiti

¹⁹ Emdi belkim sen manga: «Xudaning iradisige héchkim qarshi chiqalmaydighan tursa, undaқта Xuda néme üçün insanni eyibleydu?» — déyishing mumkin.

²⁰ Biraq, ey insan, Xuda bilen takallashqudek kimsen? Qélipta shekillendürüliwatqan nerse özini shekillendürgüchige: —

«Méni néme üçün bundaq yasiding?» — déyelemdu? ■ ²¹ Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishlitidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu? □ ■ ²² Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-qudrimini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? □ ²³⁻²⁴ We shuning bilen Özining rehím-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke muýesser bolushqa aldin'ala teyyarlighan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde

□ **9:9** «*Kéler yili mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu*» — («Yar.» 18:10, 14). Bu ayette déyilgen «oghul» Ishaq bolidu. ■ **9:9** Yar. 18:10. ■ **9:10** Yar. 25:21. □ **9:11-12** «Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üçün...» — «Chaqirghuchi bolghan» — Xuda Özi, elwette. «Chongi kichikining xizmitini qilidu» — («Yar.» 25:23). Qoshkézekning kichiki Yaqup, chongi Esaw bolidu. ■ **9:11-12** Yar. 25:23.

□ **9:13** «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim» — Tewrat, «Mal.» 1:2-3. ■ **9:13** Mal. 1:2-3.

■ **9:14** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ **9:15** «Kimgé rehím qilghum kelse, shuninggha rehím qilimen, kimgé ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen» — «Mis.» 33:19. ■ **9:15** Mis. 33:19.

□ **9:17** «Chünki Xuda muqeddes yazmilarda pirewn'ge mundaq dégen:...» — Pirewn Misirdiki padishah bolup, Israillarni qulluqqa salghan. U Xudaning Musa peyghember arqiliq kelgen permanlirigha zor qarshiliq körsétken we barghanséri Xudagha qarap öz könglini tash qilip Uning sözini anglimighan. Biraq axir bérip Xuda Özining shan-sheripini körsitish üçün, «Misirdin chiqish»ta xatirilen'gendek, «Xuda Pirewnning könglini qattiq qildi» (9:12) we shuning bilen Israilni uning qolidin qutquzush üçün nurghun möjjizilerni yaratti. «Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, qudritimni üstüngde körsitish hemde namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi» — «Mis.», 9:16. ■ **9:17** Mis. 9:16. ■ **9:20** Yesh. 29:16, 45:9; Yer. 18:6. □ **9:21** «Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishlitidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu?» — «ésil orun'gha ishlitidighan qachimu... adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu...» némini körsitidu? Mesilen, bir qachida öy xojayini sharab ichidu, bashqa bir qachigha balining teretliri élinidu. Ikkisining öz ishlitish orni bar, biraq bularning biri «ésil» biri «adettiki» dep hésablinidu. ■ **9:21** 2Tim. 2:20. □ **9:22** «halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»» — yaki «özlirini halaketke teyyarlighan «qachilar»».

shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üçün shundaq qilishni xalighan bolsa, buninggha néme boptu?□

²⁵ Bu xuddi Xudaning Hoshiya peyghember arqiliq éytqinidek: —

«Eslî xelqim hésablanmighan xelqni xelqim, Eslî söymigenlerni söygenlirim deymen»;□ ■

²⁶ we yene: — «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler» déyilgen jayda, Kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu».□ ■

²⁷ Yeshaya peyghembermu Israil toghruluq mundaq jakarlighanidi: —

«Israillarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi» qutquzulidu; ■ ²⁸ chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniylik bilen tézdin uni ijra qilidu; chünki U yer yüzide hökümni teltöküs we téz ijra qilidu».□ ■

²⁹ Yeshaya peyghember yene aldin éytqinidek: — «Eger samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra shehiridek yoqalghan bolattuq».□ ■

Israillarning putliship kétishi

³⁰ Undaqta, bulargha néme déyishimiz kérek? Heqqaniylikqa intilmigen ellikler heqqaniylikqa, yeni étiqadqa asalan'ghan birxil heqqaniylikqa érishti. □ ³¹ Lékin Israil heqqaniylikni körsetken Tewrat qanunigha intilgini bilen qanunning telipige yételmidi.■

³² Néme üçün? Chünki ularning *heqqaniylikqa* intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq ishlar» bilen idi. Ular «putlikashang tash»qa putliship yiqilip chüshti; □ ³³ xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek:

«Xelqni putlishidighan putlikashang tashni, Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum,

□ **9:23-24** «Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-qudrimini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? We shuning bilen özining rehîm-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke muýesser bolushqa aldin'ala teyyarlighan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üçün shundaq qilishni xalighan bolsa, buninggha néme boptu?» — (22-24-ayet) oqurmenler diqqet qilsa biliduki, Pawlus özining ushbu muhim soaligha jawab bermeydu. Soalning umumiy shekli: «Xuda shundaq qilishni xalighan bolsa emdi bizning qandaqmu uning bilen takallishish hoquqimiz bar?» dégendek. Eyni ehwal uning déginidek bolsun yaki bolmisun, bu bizning ishimiz emes, belki Xudaningkidur. Bizge nisbeten eng muhimi shuki, gunahimizdin qutulushni xalislaqla, Xuda Özi Mesihning qurbanliq arqiliq teyyarlighan towa qilish étiqadliq yolini aldimizgha ochuq qildi. □ **9:25** «Eslî xelqim hésablanmighan xelqni xelqim, esli söymigenlerni söygenlirim deymen» — «Hosh.» 2:23. ■ **9:25** Hosh. 2:25 □ **9:26** «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler» déyilgen jayda, kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu» — «Hosh.» 1:10. ■ **9:26** Hosh. 2:1; 1Pét. 2:10. ■ **9:27** Yesh. 10:22. □ **9:28** «Israillarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi» qutquzulidu; chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniylik bilen tézdin uni ijra qilidu; chünki U yer yüzide hökümni teltöküs we téz ijra qilidu» — (27-28-ayet) «Yesh.» 10:22-23. Bezi kona köchürme yazmilarda Yeshayaning béshariti sel qisqiraq: «Perwerdigar bu yer yüzi üstidin chiqarghan hökümni teltöküs we téz ijra qilidu» dep neqil keltürülidu. ■ **9:28** Yesh. 10:22, 23. □ **9:29** «Eger samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra shehiridek yoqalghan bolattuq» — «Yesh.» 1:9. Oqurmenlarning éside barki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini rezilliki tüpeylidin üstige ot we gün'gürt yaghdurup yoqatqan («Yar.» 19-bab). ■ **9:29** Yar. 19:24; Yesh. 1:9; 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:46. □ **9:30** «ellikler» — yeni «Yehudiy emesler». ■ **9:31** Rim. 10:2; 11:7. □ **9:32** «ularning heqqaniylikqa intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq ishlar» bilen idi» — «sawabliq ishlar»: — oqurmenlerge mushu mektuptin hazir ayan boliduki, Xuda aldida bizge héch ish «sawab» hésablanmaydu; heqqaniylik peqet u ewetken Mesihke baghlighan étiqattin kélidu. Shunga «sawabliq ishlar» («Xuda bu ishlar arqiliq manga sawab qoshup béridu» dégen menide chüshen'gen bolsaq) Xuda aldida qet'iy mewjut emestur.

Uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas». □ ■

10

¹ Qérindashlar, yürek intizarim, shundaqla Xudagha yélinishim Israillarning qutquzulushi üçündür. ² Chünki shuninggha guwahliq bérimenki, ularning Xudagha heqiqetenmu qizghin intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes. □ ■

³ Chünki ular Xudaning heqqaniyliqini bilmigechke, uning ornigha özlirining heqqaniyliqini tikleshke tiriship, Xudaning heqqaniyliqigha boysunmidi.

⁴ Chünki Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur; shuning bilen étiqad qilghuchilarning herbiri üçün heqqaniyliq bar boldi. □ ■

⁵ Chünki Tewrat qanunigha emel qilishtin kelgen heqqaniyliq heqqide Musa peyghember mundaq yazghan; «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu». □ ■

⁶ Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliq mundaq deydu: — «Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?») ■ ⁷ we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümün kim qayturar?») — démigün». □ ■

⁸ Emdi shu *heqqaniyliq* néme deydu? — «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» — bu söz-kalam del biz jakarlaydighan étiqadning sözidir. □ ■ ⁹ Démek, «Eysaning Reb ikenlikini aghzing bilen étirap qilsang we qelbingde Xudaning uni ölükler arisidin

□ **9:33** «Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum» — «Zion» dégen, Yérusalémning yaki Israilning bir shéiri namí. «Xelqni putlishidighan putlikashang tashni, ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum, uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas» — toluq bésharet «Yesh.» 8:14, 28:16de tépilidu. Oqurmen bu ayetlerni özi oqusa uningdin bu tashning Eysa Mesihning ikenlikini köreleydu. Uni qobul qilmighanlar heqqaniyliqqa érishmey yiqilidu; uni qobul qilghanlar heqqaniy qilinip tik turidu. ■ **9:33** Zeb. 2:12; 118:22; Pend. 16:20; Yesh. 8:14; 28:16; Yer. 17:7; Mat. 21:42; 1Pét. 2:6. □ **10:2** «ularning (Yehudiylarning) Xudagha heqiqetenmu qizghin intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes» — «heqiqiy bilimge üstige qurulghan emes»: Yehudiylarning köp diniy mezhepidikilerge nisbeten eng muhim ish Tewrat qanuni üstidiki «bilim» we «bilim ashurush» idi. Shuning bilen Pawlusning bu sözi ishenmigen Yehudiylargha bek éghir kélishi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17. □ **10:4** «Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur» — grék tilida «nishan-meqset» dégenning «xatime» dégen yene bir menisimu bar. Démek, ayetning menisi:

(1) Xudaning Tewrat qanunida bolghan meqsiti insan'gha öz gunahini tonutup, Mesihning qutquzushigha mohtaj bolghanliqini bildürüshün ibaret idi; shunga Xuda qanunni bergén waqtida Mesihning dunyagha kélishini közligenidi; (2) Mesih Özi Tewrat qanunini mukemmel emelge ashurdi, jümlidin Tewrat qanuni telep qilghan, shundaqla bésharet bergén gunahni yuyidighan qurbanliqni qildi; (3) Mesih Tewrat qanunini toluq emelge ashurghandin kéyin, étiqad qilghuchilar üçün uning héch telipi qalmidi (7:4ni körüng). Mezkur ayet bu menilirining hemmisini öz ichige alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24. □ **10:5** «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu» — «Law.» 18:5 we yene «Qan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Ez. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Qan. 30:12. □ **10:7** Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliq mundaq deydu: — Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?») we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümün kim qayturar?») — démigün — (6-7-ayet) neqil keltürülgen ikki ayet: — «Qan.» 30:12-13. Bu sirlig geplerning ajayib meniliri belkim mundaq: (1) «Kimmu asman'gha chiqar?» — «Kimmu Xudaning asman pelektek yuqiri telep qilghan heqqaniyliqigha yételisun?» dégenlikur. Lékin eger birsi: «Heqqaniyliqim mukemmel, «asman'gha chiqqandekmen»» dégen bolsa, bu dégini «Men Mesihke oxshash heqqaniy» dégen'ge barawer bolup, Xudaning Mesihke körsetken mukemmel heqqaniyliqigha ahanet qilghan bolidu. Bundaq déyishi beribir Mesihni özining peskesh «heqqaniyliq»ning derjisige chüshürüp, «Mesihni asmandin chüshürmekchi» bolghini. (2) «Kimmu hangning tégige chüsher?» déyishi, bir kishi öz gunahining bedilini tölimekchi bolup dozaxta bir mezigil tursam andin gunahimdin xalas bolimen» démekchi bolghini; bu, Mesihning ölümide gunahimiz üçün jaza tartip bedel tölishining manga (shundaqla héchkimge) kériki yoq; mushundaq dégen kishi «Mesihni ölümün kim qayturar» dégen bolidu, yeni «Mesihni ölüm yolidin qayturus kérék, uning ölüşü kéréksiz, exmiqane ishtur» dégüchi bolidu. Yighip éytqanda, héchkim özi tayinip Xudaning mukemmel heqqaniyliqigha yételmeydu; héchkim öz gunahi üçün özi bedel toliyelmeydu. ■ **10:7** Qan. 30:13 □ **10:8** «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» — «Qan.» 30:14. ■ **10:8** Qan. 30:12-14.

tirildürgenlikige ishenseng, qutquzulisen!»¹⁰ Chünki insan qelbide étiqad qilish bilen heqqaniy qilinidu, éghizida étirap qilish bilen nijatqa érishidu.¹¹ Muqeddes yazmilarda déyilgende; «Uninggha étiqad qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas». □ ■¹² Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq; her ikkisinining Rebbi hemming Rebbidur we Özige nida qilghanlarning hemmisige mol bayliqlirini ayimaydu.

□ ■¹³ Chünki: «Kimdikim Rebning namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu». □ ■

¹⁴ Lékin Rebge ishenmigen kishi qandaqmu Uninggha nida qilalisun? U toghruluq anglimighan kishi qandaqmu Uninggha ishensun? Xush xewer jakarlighuchi bolmisa, ular uni qandaqmu angliyalisun? ¹⁵ Shu jakarlighuchilar ewetilmigen bolsa, xush xewerni qandaqmu yetküzelisun? Muqeddes yazmilarda yézilghinidek: «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlarning ayaghliri némidégen güzel-he!». □ ■

¹⁶ Biraq, xuddi Yeshaya *peyghemberning* «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» déginidek hemme adem xush xewerge itaet qilghan emes. □ ■¹⁷ Shunga étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu. □

¹⁸ Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi: — «Ularning sadasi pütkül dunyagha, Sözliri yer yüzining qerlirige yetti». □ ■

¹⁹ Yene shuni soraymenki, Israillar *shu xewerdin* waqip bolmighanmidu? Aldi bilen, Musa *Israilgha* mundaq bésharet bergen: —

««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen, Nadan bir xelq arqiliq ghezippinglarni qozghaymen». □ ■

²⁰ Kéyin, Yeshaya peyghember intayin yüreklik halda shu bésharetni bérip: — «Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum,

□ **10:11** «Uninggha étiqad qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas» — «Yesh.» 28:16. ■ **10:11** Yesh. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12** «Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq» — démek, «bu jehette (Mesih arqiliq nijatqa érishishte) Yehudiylar bilen Yehudiy emeslarning perqi yoq». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22.

□ **10:13** «Kimdikim Rebning namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu» — «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21.

□ **10:15** «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlarning ayaghliri némidégen güzel-he!» — «Yesh.» 52:7; «Nah.» 1:15. Menisi belkim «xush xewer yetküzgenler kelgende waqtida kelgen!» dégenni öz ichige alidu. Bezi kona köchürme yazmilarda «bext-saadet toghruluq xush xewerni...» dégen sözler tépilmaydu. ■ **10:15** Yesh. 52:7; Nah. 2:1. □ **10:16** «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» — «Yesh.» 53:1. ■ **10:16** Yesh. 53:1; Yuh. 12:38. □ **10:17** «... étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu» — bezi kona köchürme yazmilar: «... étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Xudaning sözide anglitilidu» déyilidu. □ **10:18** «Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi...» — bezi alimlar mushu yerdiki «ular»ni Israillarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin kéyinki ayet alahide Israillarning «anglishi» toghruluq bolghachqa, «ular»ni dunyadiki barliq ademler, Yehudiylar we Yehudiy emeslernimu körsetse kérek, dep qaraymiz. Bu ayetni shundaq chüshinimizki, «Hemme adem anglighan; shunga, Yehudiy xelqimu choqum anglighan». «Ularning sadasi pütkül dunyagha, sözliri yer yüzining qerlirige yetti» — «Zeb.» 19:4. Zeburdiki bu sözler esli asmandiki nurluq jisimlar Xudaning ulughluqini barliq alemge ipadiligenliki toghruluq idi. Rosul Pawlus bu sözni neqil keltürüp Injildiki xush xewer dunyadiki her yerlerge yorutulup tarqitilmaqta, démekchi. ■ **10:18** Zeb. 19:4 □ **10:19** ««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen, nadan bir xelq arqiliq ghezippinglarni qozghaymen» — «Qan.» 32:21. Démek, bashqa eller anglighan, qobul qilghan yerde, Israil choqum chüshen'gen. Israillar esli «nadan, bilimsiz, xudasiz» dep hésablighan Yehudiy bolmighan herqaysi yat millettin bolghan ishen'güchi kishilarning xush xewerge ishen'gechke «Xudaning yéngi xelqi» bolghanliqini, ularning bextini körüp heset qilidu, hetta ulargha gheziplinidu. Musa peyghemberning «héch xelq emes» dégen sözi kelgüsi zamanda hasil qilindighan Mesihning jamaitini körsitidu. Ularning köpinchisi herqaysi milletlerdin kelgechke, birinchidin ular «bir xelq» yaki «bir el» bolalmaydu; ikkinchidin, ularning arisida Yehudiylar köp bolmaydu. Ular herxil kishilerdin terkiib tapqachqa, Yehudiylar ularni «bir xelq» yaki «bir el» hésablimaydu hem «héch xelq emesler» dep qaraydu. ■ **10:19** Qan. 32:21.

Méni sorimighanlarga Özüm köründüm» — dédi. □ ■

²¹ Lékin, U Israillar heqqide: —

«Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqge qollirimni uzitip intilip keldim!» — deydu. □ ■

11

Xudaning Israil toghruluq meqsitining axirida emelge ashurulushi

¹ Undaқта, shuni soraymenki: — Xuda Öz xelqidin waz kechtimu? Hergiz undaq emes! Menmu Ibrahim ewladidin, Binyamin qebilisidin bolghan bir Israilghu! ■

² Xuda aldin könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq. Muqeddes yazmilarda Ilyas *peyghember* heqqide néme déyilgenliki silerge ayan emesmu? U Israillardin azar chékip Xudagha yélinip: — □ ³ «I Perwerdigar, ular Séning peyghemberliringni öltürüshti, qurban'gahliringni chéqishti. Peqet özüm yalghuzla qaldim, ular yene méningmu jénimni almaqchi bolushuwatidu», dégen. ■ ⁴ Xudaning uninggha qayturghan kalami qandaq boldi? U: «Baalgha tiz pükimigen yette ming ademni Özümge élip qaldim» — dégen. □ ■

⁵ Xuddi shuningdek, бүгүнki күndimu Xudaning shapaiti bilen *Israildin* Özi tallighan bir «qaldi» bar. ■ ⁶ *Ularning tallinishi* shapaet bilen bolghan bolsa, undaқта özlirining ejir-emili bilen bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay qalatti. □ ■

⁷ Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin tallan'ghanlar érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi. □ ■ ⁸ Xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek: —

«Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi,
Bүgүн'ge qeder közlrini körmes,
Qulaqlirini anglimas qildi». □ ■

⁹ Shuningdek Dawut *peyghembermu* mundaq dégen:

«Ularning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup,
Ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chüshürsun!» ■

¹⁰ Közliri qarangghuliship, körelmisun;

□ **10:20** «Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum, Méni sorimighanlarga Özüm köründüm» — «Yesh.» 65:1. ■ **10:20** Yesh. 65:1. □ **10:21** «Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqge qollirimni uzitip intilip keldim!» — «Yesh.», 65:2. ■ **10:21** Yesh. 65:2. ■ **11:1** Yer. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2** «Xuda aldin könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq» — «Xuda aldin könglige pükken (bilgen) xelqi» — belkim: «Xuda hemmidin burun Öz xelqi bolush üçün tallighan xelq» dégen menide. ■ **11:3** 1Pad. 19:10,14. □ **11:4** «Baalgha tiz pükimigen yette ming ademni özümge élip qaldim» — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adem», er kishilerni körsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27. □ **11:6** «Xuddi shuningdek, бүгүнki күndimu Xudaning shapaiti bilen Israildin özi tallighan bir «qaldi» bar. Ularning tallinishi shapaet bilen bolghan bolsa, undaқта özlirining ejir-emili bilen bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay qalatti» — (5-6-ayet) Xuda Tewrattiki birnechche yerlerde «Sen Israilni shapaitim bilen tallighanmen» dégenidi (mesilen, «Qan.» 7:7ni körüng). Mushu yerde rosul Pawlus: Xuda shapaiti boyiche Israillar ichidin «bir qaldi»ni tallighan, deydu. Insan Xudaning yardimige érishishke pütünley layaqetsiz turup, Uningdin medetke érishse, mana bu «Xudaning shapaiti» holidu. Xuda Israillarni ularning melum bir yaxshi yaki ulugh emilige qarap tallighan bolsa, undaқта Xudaning tallishi «shapaet»tin bolmighan bolatti. ■ **11:6** Qan. 9:4. □ **11:7** «Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin tallan'ghanlar érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi» — démek, Israillar izdigen heqqaniylyqqa hemmisila érishelmigen emes; ularning ichidin Xudaning shapaeti bilen Xuda tallighan «qaldi»lar heqqaniylyqqa érishken. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8** «Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi, бүгүн'ge qeder közlrini körmes, qulaqlirini anglimas qildi» — «Qan.» 29:4 hem «Yesh.» 29:10. ■ **11:8** Qan. 29:2; Yesh. 6:9; 29:10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zeb. 69:22

Bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen!» □ ■

11 Undaқта, shunimu sorayki: *Israillar* yiqilip qaytidin turghuzulmasliqqa putlashqanmu?

Hergiz undaq emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibarettur. □

12 Emdi ularning téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliq bexsh etken bolsa, shundaqla ularning ziyan tartqini ellerni béyitqan bolsa, undaқта kelgüside ularning hemmisining toluq nijatliqqa érishishi dunyagha téximu zor bext élip kelmemdu?! □

Yehudiy emeslar tekebburlashmasliqi kérek

13 Emdi siler elliklerge sözlewatimen; men elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin, wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, □ ■ 14 janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmenmikin dégen ümidte bolimen. □

15 Chünki ularning tashliwétilgenlikining netijisi dunyadiki ellerni Xuda bilen inaqdash-turush bolsa, undaқта ularning qobul qilinishi ölümdin tirilish bolmay néme?

16 Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes bolidu. □ ■

17 Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun köchiti bolup, ularning ornigha ulanding. Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen, □ 18 emdi sunduruwétilgen ashu shaxlardin özüngni üstün qilip maxtanma. Maxtansang, shuni untumighinki, sen yiltizni emes, yiltiz séni kötürüp quwwetlewatidu.

19 Sen emdi: «Shaxlar méning ulinishim üçün sunduriwétildi» — déyishing mumkin.

□ **11:10** «Ular**ning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup, ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chühürsun! Közliri qarangghuliship, körelmisun; bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen!**» — (9-10-ayet) «Zeb.» 69:22-23. Bu, Dawut peyghemberning shundaqla Xudaning sözi, Dawutning (we shundaqla Mesihning) düşmenliri toghruluq éytilghan. Bu 69-küyning hemmisi Mesih toghruluq bésharettur. ■ **11:10** Zeb. 69:22-23

□ **11:11** «... **Hergiz undaq emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibarettur**» — yuqurida izahatta déginimizdek, Israillar Mesihke étiqad qilghan «yat eller»ning bextini körüp heset qilidu. □ **11:12** «**Emdi ularning (Yehudiy-larning) téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliq bexsh etken bolsa, shundaqla ularning ziyan tartqini ellerni béyitqan bolsa...**» — «eller» — Yehudiy emesler, «yat eller». □ **11:13** «**siler elliklerge**» — démek, «siler Yehudiy emes bolghanlarga». «**men elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin, wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, ...**» — oqurmenlarning éside barki, Xuda rosul Pawlusni (gerche u «Yehudiylarning Yehudiysi» bolsimu) Yehudiy emes bolghan el-milletlerge xush xewerni yetküzüshke alahide ewetken. ■ **11:13** Ros. 9:15;

13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **11:14** «**janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmenmikin dégen ümidte bolimen**» — «janjigerlirim bolghanlar» grék tilida «méning etlirim bolghanlar» — özining Yehudiy xelqini körsitidu. □ **11:16** «**Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes bolidu**» — mushu yerde «muqeddes»ning birinchi menisi «Xudagha atalghan», shuning bilen «pak» dégen menide. Birinchi jümlining köchme menisi belkim «Eger Israillarning ejdadliri, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaquplar Xudagha atalghan bolsa, ularning perzentlirimu Xudagha atalghan bolidu» dégen bolushi mumkin. Töwendiki jümlilerde Pawlus Israilni bir «zeytun derixi»ke oxshitidu («Yer.» 11:16-19ni körüng). ■ **11:16** Chöl. 15:20

□ **11:17** «**Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun köchiti bolup, ularning ornigha ulanding**» — démisekmü, «zeytun derixi» Israilgha, «ulan'ghan yawa zeytun köchiti» Mesihge étiqad qilghan Yehudiy emeslerge, «zeytun derixining sunduruwétilgen shaxliri» bolsa Israillar arisidin Mesihke étiqad qilmighachqa, Xudaning bext-beriketliridin üzülüp qalghan Yehudiylargha wekil bolidu. «**Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen,...**» — buning köchme menisi belkim: «Sen xuddi derexning yiltizidin ozuqluq élip, shirnisidin behrimen boluwatqan shéxidek, Xuda Ibrahimgha wede qilghan bexttin behrimen boluwatisen» dégenlik bolsa kérek.

²⁰ Toghra, ular étiqadsizliqtin sundurildi; sen bolsang, étiqading bilen tik turisen; biraq uningdin meghrurlanma, eksiche *Xudadin* qorq! ²¹ Chünki Xuda eyni waqtida bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken, sénimu ayimasliqi mumkin. □ ²² Mana, *bu ishlarda* Xudaning méhribanliqigha hemde qattiq qol ikenlikige qara. U Öz yolidin yiqilip chüshkenlerge qattiq qol idi, lékin sanga (méhribanliqida dawamliq tursangla) méhribanliq körsetmekte. Undaq bolmighanda, senmu késip tashlinisen. ²³ *Yehudiylarmu* étiqadsizliqta ching turiwalmisa, eslidiki derexke ulinidu. Chünki Xuda ularni qayta ulashqa qadirdur. ■ ²⁴ Chünki eger sen yawa zeytun derixidin késip élinip, tebiy qanuniyetke xilap halda *baghdiki* yaxshi zeytun derixige ulan'ghan yerde, eslidiki bu tebiy shaxlarning öz derixike ulinishi téximu mumkin'ghu?!

Xudaning méhribanliqi pütkül insan üçündür

²⁵ Qérindashlar, özünqlarni üstün we eqilliq chaghashtin saqlinishinglar üçün, wehiy qilin'ghan shu sirdin xewersiz qélishinglarni xalimaymenki, ta *Xuda tallighan* Yehudiy emeslarning sani toluqlan'ghuche, Israilning bir qismi tash yüreklikke qaldurulidu; □ ■ ²⁶ andin pütkül Israil qutquzulidu. Bu toghruluq muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: —

«Qutquzghuchi Ziondin kélip,
Iplasiqni Yaquptin yoq qilidu.□ ■

²⁷ Men ularning gunahlrini élip tashliwetkinimde,
Mana bu ular bilen tüzidighan ehdem bolidu».□ ■

²⁸ Emdi xush xewer jehettin qarighanda, silerning bextinglar üçün Yehudiy xelqi *xush xewerge* düshmen qilip békitilgen; biraq Xudaning tallishi jehettin qarighanda, atabowilirimiz sewebidin söyülgendur. ²⁹ Chünki Xuda Özi bergenlrini we chaqiriqini qayturuwalmaydu.

³⁰ Siler elliklermu bir chaghlarda Xudagha itaet qilmighan bolsanglarmu, *Yehudiylarning* itaetsizlikining netijiside hazir rehim-shepqetke érishtinglar. ³¹ Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; *Xudaning* buningdiki meqsiti, silerge körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettur. □ ³² Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üçün, hemmeylenni itaetsizlikke solap qoydi. □ ■

³³ — Ah! Xudaning danaligi we ilim-hékmitining bibaha bayliqliri hem hésabsiz chongqurluqi!

Uning hökümlirining tégige yetkili bolmas!

Uning yolliri izdep tépishdin shunche yiraqtur!

³⁴ «Kimmu Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti?

□ **11:21** «Xuda eyni waqtida bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken» — «bu derexning öz shaxliri» Yehudiylarni körsitidu, elwette. ■ **11:23** 2Kor. 3:16. □ **11:25** «özünqlarni... eqilliq chaghashtin saqlinishinglar üçün...» — grék tilida «özünqlarni üstün we eqilliq chaghashtin saqlinishinglar üçün...» déyilidu. Yehudiy emesler Yehudiylarning ehwaligha qarap: «Biz qutulduq, ular Xudaning leniti astida qalidu» dep tekebburlishishi mumkin. ■ **11:25** Luqa 21:24. □ **11:26** «Qutquzghuchi Ziondin kélip, iplasiqni Yaquptin yoq qilidu» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri Israilni körsitidu. Bésharet «Yesh.» 59:20, 21ni körüng. ■ **11:26** Zeb. 14:7; Yesh. 27:9; 59:20; Yer. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16. □ **11:27** «...Men ularning gunahlrini élip tashliwetkinimde, mana bu ular bilen tüzidighan ehdem bolidu» — 26-27-ayettiki bésharet sözliri «Yesh.» 59:20, 21, 27:9tin we «Yer.» 31:33-34tin neqil keltürülgen. ■ **11:27** Yesh. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31** «Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; Xudaning buningdiki meqsiti, silerge körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettur» — démek, yuqirida izahlighinimizdek, Yehudiylar Yehudiy bolmighan ishen'güchilerning bextige qarighachqa, özliri towa qilip Mesihni qobul qilsun. □ **11:32** «Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üçün, hemmeylenni itaetsizlikke solap qoydi» — «hemmeylen» Yehudiylar we Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22.

Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?» □ ■

³⁵ «Uninggha kim awwal bir nerse bérip,

Kéyin uni qayturup ber déyelidi?» □ ■

³⁶ Chünki barliq mewjudatlar Uningdin kelgen,

U arqiliq mewjut bolup turidu,

Xem Uning üçhün mewjut bolup turidu.

Barliq shan-sherep ebedgiche Uninggha bolghay! Amin. ■

12

Étiqadchining özini Xudagha atishi

¹ Shunga, ey qérindashlar, Xudaning rehimdilliqi bilen silerdin shuni ötünimenki, téninglarni muqeddes, Xudani xursen qilidighan, tirik qurbanliq süpitide Uninggha béghishlanglar. Mana bu silerning *Xudagha* qilidighan heqiqiy ibaditinglardur. □ ■

² Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar, belki oy-pikringlarning yéngilinishi bilen özgeritinglar; undaq qilghanda Xudaning yaxshi, qobul qilarliq we mukemmel iradisining néme ikenlikini ispatlap bileleysiler. □ ■

³ Manga ata qilin'ghan shapaetke asasen herbiringlarga shuni éytimeyki, özünglar toghruluq özenglarda bar bolghinidin artuq oylimay, belki Xuda herbiringlarga teqsim qilghan ishenchning miqdarigha asasen salmaqliq bilen özünglarni dengsep körünglar. ■

⁴ Chünki ténimiz köpligen ezalardin terkib tapqan hemde herbir ezayimizning oxshash bolmighan roli bolghandek, ■ ⁵ bizmu köp bolghinimiz bilen Mesihte bir ten bolup bir-birimizge baghlinishliq eza bolimiz. ■

⁶ Shuning üçhün bizge ata qilin'ghan méhir-shepget boyiche, herxil rohiy iltipatirimizmu bar boldi. Birsige ata qilin'ghan iltipat wehiyni yetküzüsh bolsa, ishenchisining dairiside wehiyni yetküzsun; ■ ⁷ bashqilarning xizmitini qilish bolsa, xizmet qilsun; telim bérish bolsa, telim bersun; ■ ⁸ righbetlendürüsh bolsa, righbetlendürsun; sediqe bérish bolsa, merdlik bilen sediqe bersun; yéteklesh bolsa, estayidilliq bilen yéteklisun; xeyrxahliq körsitish bolsa, xushal-xuramliq bilen qilsun. ■

⁹ Méhir-muhebbitinglar saxta bolmisun; rezilliktin nepretlininglar, yaxshiliqqa ching baghlininglar; ¹⁰ Bir-biringlarni qérindashlarche qizghin méhir-muhebbet bilen söyünglar; bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar. □ ■

¹¹ Intilishinglarda érinmenglar, roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup, Rebke qullarche xizmet qilinglar. □

□ **11:34** «Kimmu **Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti? Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?**» — «Yesh.» 40:13. ■ **11:34** Yesh. 40:13; 1Kor. 2:16. □ **11:35** «Uninggha **kim awwal bir nerse bérip, kéyin uni qayturup ber déyelidi?**» — «Ayup» 41:11. ■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pend. 16:4; 1Kor. 8:6. □ **12:1** «**Mana bu silerning Xudagha qilidighan heqiqiy ibaditinglardur**» — «heqiqiy ibaditinglar» grék tilida yene «yolluq, orunluq, tégishlik, eqilge muwapiq xizmet» dégen menilerni öz ichige alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pét. 2:5. □ **12:2** «**Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar**» — bashqa birxil ipadilesh shekli: — «bu dunyaning éqimlirigha egiship yürmenglar». Eyni sözler «bu dunyadiki qélipqa shekillendürülmenglar». ■ **12:2** Ef. 5:17; 1Tés. 4:3; 1Yuh. 2:15. ■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Ef. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pét. 4:10, 11. ■ **12:8** Qan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7. □ **12:10** «**bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar**» — bu sözning: «bir-biringlarga hörmet körsitishte birinchi bolunglar», «bir-biringlarga bes-beste hörmet körsitinglar» dégen bashqa bir menisi bar. Rosul belkim qesten ikki menisini teng ishletken bolushi mumkin. ■ **12:10** Ef. 4:2; Fil. 2:3; 1Pét. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 2:17. □ **12:11** «**roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup,...**» — «Muqeddes Rohta, Muqeddes Roh arqiliq qizghin bolup...» yaki «öz rohingda qizghin bolup...» dégen menilerning qaysisini bildüridighanliqigha birnéme démek tes. Emeliyette nijatta Muqeddes Roh ishen'güchining rohi bilen bir bolup, u arqiliq ishleydu, shunga bu ikki mene arisida chong perq yoq.

¹² Ümidte bolup shadlinip yürümlar; musheqqet-qiyinchiliqlargha sewr-taqetlik bolunglar; duayinglarni herqandaq waqitta toxtatmanglar. ■ ¹³ Muqeddes bendilerning éhtiyajidin chiqinglar; méhmandostluqqa intilinglar; ■ ¹⁴ Silerge ziyankeshlik qilghuchilargha bext tilenglar; peqet bext tilenglarki, ularni qarghimanglar. ■

¹⁵ Shadlan'ghanlar bilen bille shadlininglar; qayghurup yighlighanlar bilen bille qayghurup yighlanglar.

¹⁶ Bir-biringlar bilen inaq ötüp oxshash oy-pikirde bolunglar; neziringlarni üstün qilmanglar, belki töwen tebiqidiki kishiler bilen bérish-kélish qilinglar. Özümlarni danishmen dep chaghlimganglar. ■ ¹⁷ Héchkimning yamanliqigha yamanliq bilen jawab qayturmanglar. Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar. □ ■

¹⁸ Imkaniyetning bariche köpchilik bilen inaq ötümlar; ■ ¹⁹ intişam almanglar, i söyümlükirim; uni Xudagha tapshurup Uning ghezipige yol qoyunglar, chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Perwerdigar deyduki, intişam Méningkidur, *yamanliq Men qayturimen*». □ ■ ²⁰ Shunga eksiche «Düşmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur. Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen».

□ ■ ²¹ Yamanliq aldida bash egmenglar, belki yamanliqni yaxshiliq bilen yénginglar.

13

Hökümet aldidiki mes'uliyitimiz

¹ Hemme adem özlirini idare qilghuchi hoquq igilirige boysunsun. Chünki Xuda tiklimigen hökümet yoq; qaysi hoquq-hökümet mewjut bolsila Xuda teripidin tiklen'gendur. ■

² Shuning üçün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu □ ³ (chünki hökümranlar yaxshiliq qilghuchilargha emes, belki yamanliq qilghuchilargha qorqunch keltüridu). Hökümranlardin qorqushni xalimaymen déseng, undaqta yaxshi emel qil. U chaghda hökümet teripididin teriplinisen. ⁴ Chünki hökümranlar séning menpeiting üçün Xudaning xizmetchisidir. Lékin yamanliq qilsang, uningdin qorqushung kérek! *Hökümran* qilichni bikargha ésiwalmaydu, u yamanliq qilghuchigha Xudaning ghezipini körsitidighan jaza bergüchi süpitide Xudaning xizmetchisidir.

⁵ Shuning üçün, hökümranlarga boysunush kérek. Bu, peqet jazalinishtin saqlinish üçünla emes, belki pak wijdanliq bolush üçündür. ⁶ Mushu sewebtinmu baj tapshurunglar; hökümranlar bolsa, Xudaning mexsus bu ishlarni bashqurushqa békitken xizmetkarlidir.

■ **12:12** Luqa 18:1; Rim. 15:13; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yaq. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pend. 3:7; Yesh. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **12:17** «Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar» — bashqa birxil terjimisi: «Köpchilik yaxshi dep qarighan ishlarni köngül qoyup qilinglar». ■ **12:17**

Pend. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tés. 5:15; 1Pét. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14. □ **12:19** «Perwerdigar deyduki, intişam Méningkidur, yamanliq Men qayturimen» — «Qan.», 32:35. ■ **12:19** Qan. 32:35; Mat. 5:39; Luqa 6:29; Ibr. 10:30. □ **12:20** «Düşmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur.

Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» — («Pend.» 25:21-22). «Uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» dégen menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Ademning towa qilghanliqini bildürüş üçün béshida bir siwet choghni kötürüp mangatti. Shunga «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» déginini, uning towa qilishigha yadrem béreleysen» «wijdanini oyghitisen» dégenliktur. ■ **12:20** Pend. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pend. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pét. 2:13.

□ **13:2** «Shuning üçün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu» — bundaq jaza Xuda teripidin yaki hökümet teripidin kelgenlikini rosul démeydu, biraq mushu yerde belkim hökümet teripidin bolushi mumkin.

⁷ Herkinge öz tégishlik heqqini tölenglar; ghelle-paraq tapshuruwalghuchigha ghelle-paraqni, baj yighquchilargha bajni tapshurunglar; éhtiramgha tégishlik bolghanlarga éhtiram qilinglar, hörmét qilishqa tégishlik bolghanni hörmét qilinglar.

Bashqilar aldidiki mes'uliyitimiz

⁸ Bir-biringlarni söyüshtin bashqa, héchkinge héchnersidin qerzdar bolmanglar. Chünki bashqilarni söygen kishi Tewrat qanunining telipini emelge ashurghan bolidu.■

⁹ Chünki «zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, nepsaniyetchilik qilma» dégen perhizler we bulardin bashqa herqandaq perzlermu, «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen bu emrge yighinchaqlan'ghan. ■ ¹⁰ Méhir-muhebbetke bérilgen *kishi* öz yéqinigha héchqandaq yamanliq yürgüzmevdu; shuning üçün, méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur.

¹¹ Hazirqi waqitning jiddiyliqini bilip, shularni qilinglar. Chünki biz üçün alliqachan uyqudin oyghinish waqit-saiti yétip keldi. Chünki deslepki étiqad qilghan waqtimizgha nisbeten nijatimiz téximu yéqinlap qaldi. ■ ¹² Kéche ötüşke az qaldi, kündüz yéqinlashti. Shunga, qarangghuluqning ishlirini tashlap, yoruqluqning qoral-yaraqlirini kiyeyli. ■

¹³ Kündüzge muwapiq diyanetlik hayat kechüreyli, eysh-ishret we sharabxorluqqa, zina we keyp-sapagha, jédel-majira we hesetxorluqqa bérilmeyli; ■ ¹⁴ eksiche özünglarga Reb Eysa Mesihni kiyiwélinglar we gunahkar ettiki arzu-heweslerni qandaq qandurushni héch oylimanglar.■

14

Qérindashlar üstidin höküm qilmanglar

¹ Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar. □

² Birs herqandaq yémeklikni yéyishke bolidighinigha ishinidu; lékin yene étiqadi ajiz birsi peqet köktatlarnila yeydu.■ ³ Herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi yémeydighan kishini kemsitmisen; hemde *bezi nersini* yémeydighan kishi herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi üstidin höküm qilmisen. Chünki Xuda uni qobul qilghan. ⁴ Bashqa birsining xizmetkari üstidin höküm qilghuchi sen kim iding? Xizmetkarning tik turushi yaki yiqilip kétishige peqetla öz xojayini mes'uldur. Hemde *shu xizmetkarmu* tik turidighan qilinidu — chünki *xujayini* Reb uni tik turghuzushqa qadirdur.■

⁵ Melum birsi melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birsi hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun.□ ■

⁶ Melum künni qedirleydighan kishi buning bilen Rebbining hörmitide uni qedirleydu.

■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5. ■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Qan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ **13:11** Ef. 5:14; 1Tés. 5:6. ■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tés. 5:5. ■ **13:13** Luqa 21:34; 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Fil. 4:8; 1Tés. 4:12; 5:6; Yaq. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pét. 2:11. □ **14:1**

«Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar» — eyni zamanda Eysa Mesihke étiqad qilghuchilar Yehudiyarlardin hem herxil gheyriy din'gha egeshkenlerdin chiqqan Yehudiy emesler idi. Ularning köp qisimlirida eslide «Xudani xursen qilish» üçün yémek-ichmeklik jehette küchlük qaidiler bar idi. Lékin, xush xewer bilen yetküzülgen wehiyer boyiche, Xuda dunyadiki barliq ozuqluq nersilerni yaratqandin kéyin, étiqadchilar ularni yéyishke bolidu (mesilen, «Mar.» 7:18-23ni körüng). Biraq bir qisim étiqadchilar bu yéngi erkinlikni toluq chüshenmigen yaki uninggha ishenmigen bolsa, kona adetleri boyiche yashashni dawam qilatti. Shuning bilen Pawlus ularni «étiqadi ajizlar» dep atidi. Qiziq bir yeri shuki, «étiqadi ajiz» ademning bezi intayin küchlük pikirleri bolushi mumkin! ■ **14:2** Pend. 15:7 ■ **14:4** Yaq. 4:12. □ **14:5** «Melum birsi melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birsi hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun» — étiqadchilarning bir qismi Yehudiy bolup, ular yenila Tewratta belgilen'gen, Yehudiyar ötküzüp kelgen héyt-bayramlarni tutushqa, bolupmu «shabat küni» (dem élish küni, yeni shenbe küni)ni tutushqa adetlen'gen, shundaqla bularni burunqidek dawamlashturush kérek, deytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16.

Bir nersini yeydighan kishimu Rebbining hörmitide yeydu, chünki u öz rizqi üçün Xudagha teshekkür éytidu. Melum nersini yémeydighan kishi yémeydighanliqi bilen özining Rebbining hörmitide yémeydu, umu shundaqla Xudagha teshekkür éytidu. ■ 7 Chünki héchqaysimiz özimiz üçün yashimaymiz we héchqaysimiz özimiz üçün ölmeymiz; ■ 8 Belki eger yashisaq, Rebbimiz üçün yashaymiz; ölsek, Rebbimiz üçün ölimiz. Shuning üçün yashisaqmu, ölsekmü Rebbimizge mensupturmiz. 9 Chünki Mesihning ölüshi we tirilishi del shu meqset bilen boldiki, Uning ölüklerning hem tiriklarning Rebbi bolushi üçündür. 10 Undaqla, sen néme üçün qérindishing üstidin höküm qilisen? Yaki néme üçün qérindishingni mensitmeysen? Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu. □ ■ 11 Chünki *muqeddes yazmilarda* étylghinidek: —

«Perwerdigar deyduki: —

Öz hayatim bilen qesem ichimenki,

Manga barliq tizlar pükülidu,

Barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu.» □ ■

12 Shunga, herbirimiz Xuda aldida özimiz toghruluq hésab bérimiz. ■

Ajiz qérindishinglarni Xuda yolidin chetnitip qoymanglar

13 Shuning üçün, bir-birimizning üstidin höküm qilghuchi ikkinchi biri bolmayli. Buning ornigha shundaqla höküm-qarargha kélinglarki, herqandaqla qérindashqa gunahqa yiqitidighan bir nersini yaki tuzaqni qoymasliq kérek. ■ 14 Rebbimiz Eysada bolghanliqimdin shuninggha qet'iy ishendürülüp bilimenki, herqandaqla nerse özlükidin haram emestur; lékin bir nersini haram dep qarighan kishi üçün, u uninggha haramdur. ■ 15 Eger yémekliking tüpeylidin qérindishingni azabqa qoyghan bolsang, méhir-muhabbet yolida mangmighan bolisen. Mesih uning üçün Öz jénini pida qilip ölgen, bu *qérindishingni* yémekliking bilen nabut qilma! ■

16 Emdi siler yaxshi dep qarighan ishlarning yaman déyilishige sewebchi bolup qalmanglar. 17 Chünki Xudaning padishahliqi yémek-ichmekte emes, belki Muqeddes Rohta bolghan heqqaniylik, inaqliq-xatirjemlik we shadliqtidur. ■ 18 Bularda yashap Mesihke xizmet qilghuchi kishi Xudani xursen qilidu we insanlarning teriplishige sazawer bolidu.

19 Shuning üçün özimizni inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli. □ 20 Yémeklikni dep Xudaning ejrini nabut qilmanglar. Hemme nerse derweqe halaldur; biraq birsi yégini bilen *étiqadida* putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu. □ ■ 21 Shuning üçün gösh yéyish, sharab ichish, shundaqla bashqa

■ 14:6 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3. ■ 14:7 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2. □ 14:10 «Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu» — «soraq texti» adette Rim impérieside herbir shehning chong meydanida bolatti. Yerlik emeldarlar muhim hökümlerni yaki élanlarni chiqirish üçün uningda olturatti. Xudaning «soraq texti» yaki «höküm chiqirish texti» aldida bolidighan soraq belkim **ishen'güchilerning** emellirining üstidin höküm chiqirish üçünla bolidu («2Kor.» 5:10ni körüng). ■ 14:10 Mat. 25:31; 2Kor. 5:10.

□ 14:11 «Perwerdigar deyduki: — **Öz hayatim bilen qesem ichimenki, Manga barliq tizlar pükülidu, barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu**» — «Yesh.» 45:23. ■ 14:11 Yesh. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ 14:12 Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. ■ 14:13 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ 14:14 Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ 14:15 1Kor. 8:11. ■ 14:17 1Kor. 8:8.

□ 14:19 «Shuning üçün özimizni **inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli**» — «bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan» eyni tékiste «bir-birimizni qurup chiqidighan» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu muhim ibarining menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ 14:20 «**biraq birsi yégini bilen étiqadida putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu**» — bashqa birxil terjimisi: «biraq birsi yése we shunglashqa bashqilarni (iman, wijdan teripide) putlashtursa, bu ish uninggha yaman bolidu». ■ 14:20 Tit. 1:15.

herqandaq ishlarni qilishing qerindishingni gunahqa tayloridighan, azabqa qoyidighan yaki uni ajizlashturidighan bolsa, bularni qilmighining tuzuk. □ ■

²² Séning *melum bir ishni qilishqa* ishenching barmu? Emdi bu ishench Xuda bilen séning arangdiki ishtur. Özi qiliwatqan ishni toghra dep qarighan, shuningdin wijdanimu eyibke buyrilmighan kishi némidégen bextlik-he! ²³ Lékin *yémekliktin* gumanlinip turup yene shuni yégen kishi eyibke buyrulidu, chünki buni ishench bilen yémigen. Ishenchtin bolmighan herqandaq ish gunahtur.■

15

Özimizni qanaetlendirushnila oylimayli

¹ Emdi étiqadimiz küchlük bolghan bizler özimizni qanaetlendirushnila oylimay, belki étiqadi ajizlarningmu ajizliqlirini kötürishimiz kérek.■ ² Herbirimiz öz yéqinimizning étiqadini qurup chiqishi üçün, uning bext-berikitini közlep, uni xursen qilishqa intileyli.

³ Chünki hetta Mesihmu Özini qandurushni oylimighanidi. Bu toghrisida muqeddes yazmilarda mundaq pütülgen: «Sen *Xudani* haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning üstümge chüshti».□ ■⁴ Chünki burunda *wehiy bilen* pütülgen yazmilardiki herqaysi sözler bizge ögitish üçün yézilghan bolup, meqsiti muqeddes kitablardin kelgen sewr-taqet we ilhambexsh arqiliq bizde azru-ümidning bolushi üçündür.■

⁵ Emdi sewr-taqet we ilhambexshning Igisi Xuda silerni Mesih Eysani ülge qilip, özara bir oy-niyetke keltürgey;■ ⁶ buning bilen siler Xudani, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning Atisini bir jan bir dil bilen bir éghizdin ulughlighaysiler.

Bir-biringlarni qobul qilinglar

⁷ Shunga, Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-biringlarni qobul qilinglar.□ ⁸⁻⁹ Chünki silerge shuni éytimenki, Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergen wedilirini ispatlash üçün, shu arqiliq ellermu Xudaning rehim-shepçitini körüp uni ulughlishi üçün, xetne qilin'ghanlarga Xudaning heqiqitini yetküzgüchi xizmetkar süpitide teyinlendi. Bu xuddi *muqeddes yazmilarda*: —

«Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen,
We Séning namingni küyleymen» — dep yézilghanidi.□ ■

¹⁰ We U yene: —

□ **14:21** «azabqa qoyidighan yaki uni ajizlashturidighan» — bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu.

■ **14:21** 1Kor. 8:13. ■ **14:23** Tit. 1:15. ■ **15:1** 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ **15:3** «Sen **Xudani haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning üstümge chüshti**» — («Zeb.» 69:9). ■ **15:3** Zeb. 69:7-9; Yesh. 53:4, 5. ■ **15:4** Rim. 4:23, 24. ■ **15:5** Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **15:7**

«Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-biringlarni qobul qilinglar» — bashqa birxil terjimisi: «Mesih silerni qobul qilghandek, silermu bir-biringlarni qobul qilip Xudagha shan-sherep keltürünglar». Emeliyette bu menisimu bizning terjimimizdin chiqidu. □ **15:8-9** «Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergen wedilirini ispatlash üçün» — «Xudaning ata-bowilargha bergen wediliri» Xuda Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp, Musa peyghember we bashqa peyghemberlerge yetküzgen wediliri dégenlik. «shu arqiliq ellermu Xudaning rehim-shepçitini körüp uni ulughlishi üçün...» — «eller» mushu yerde yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen...» — «eller» yene mushu yerde yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen, we Séning namingni küyleymen» — («Zeb.» 18:49. Bu bésharette Mesih Öz Rohi arqiliq Dawut peyghemberning aghzidin sözleydu. Pawlus bu muhim gepliri (8-9-ayetler) arqiliq Yehudiy emesler we Yehudiylarning bir-birini qobul qilishini dewet qilidu; chünki Mesih Eysa Özi Yehudiylar («xetne qilin'ghanlar»)gha xizmetkar teyinlendi hem shuningdek Yehudiy emesler («yat eller»)ning Xudani medhiyilishige bashlamchiliq qilidu; démek, Mesih ikki terepning xizmitide bolghandin kéyin, némishqa siler Yehudiylar we Yehudiy emesler kichik péilliq bilen Uning ulugh ülgisige egiship bir-biringlarni qobul qilmaysiler? ■ **15:8-9** 2Sam. 22:50; Zeb. 18:49-50.

«Ey eller,

Xudaning xelqi bilen bille shad-xuram bolunglar!» — deydu. □ ■

¹¹ We yene U: —

«Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar,

Ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!» — deydu. □ ■ ¹² Yene, Yeshaya *peyghembermu* mundaq deydu: —

«Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu,

Ellerge hakimlik qilidighan zat ornidin turidu;

Eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu». □ ■

¹³ Emdi ümidning Igisi Xuda Özige ishiniwatqanliqinglardin qelbinglarni toluq shad-xuramliq we tinch-xatirjemlikke toldurghay, shuning bilen Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen ümidke tolup tashqaysiler. □

Pawlusning rosulluq xizmiti toghrisida

¹⁴ I qérindashlirim, könglünglarning méhribanliq bilen tolghanliqigha, mol bilimler bilen toluq bézelgenlikige, shundaqla bir-biringlarga özara jékilep béreleydighanliqinglarchimu qayilmen. ¹⁵ Shundaq bolsimu, Xuda manga ata qilghan shapaet tüpeylidin men silerge bir qisim tereplerdin nechche ishlarni eslitip qoyushqa sel jür'etlik bolup ushbu xetni yazmaqtimen. ¹⁶ Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüş xizmitide *Yehudiy emes* ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qurbanliqtek Uning qobul qilishigha layiq bolushi üçündür. □

¹⁷ Shuning üçün Mesih Eysada bolghanliqimdin Xudaning manga tapshurghanliridin pexirlinimen. ¹⁸⁻¹⁹ Chünki ellerning Xudagha itaet qilishi üçün Mesihning manga qildurghanliridin bashqa héchnémini tilgha élishqa heddim emes. Söz we emeller arqiliq, alametlik möjiziler we karametler arqiliq, Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen Yérusalémdin bashlap Illirikon ölkisigiche aylinip hemme yerde Mesihning xush xewirini toluq jakarlidim. ²⁰ Shundaq qilip bashqilar salghan ulning üstige bina salmasliq üçün,

□ **15:10** «**We U yene: ... deydu**» — bu we kényinki ayettiki «U» Mesihdur. Mushu ayettiki bésharetler Uning Özining peyghemberlerning aghzi arqiliq éytqan sözliridir. 15-ayettiki izahatni körüng. «**Ey eller**» — «**eller**» yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «**Ey eller, Xudaning xelqi bilen bille shad-xuram bolunglar!**» — «Qan.» 32:43. ■ **15:10** Qan. 32:43. □ **15:11** «**Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar, ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!**» — («Zeb.» 117:1) — bu ayet we yuqiriqi neqil keltürülgen ikki ayette, Mesih (dunyagha kélishtin burun) peyghemberlerning aghzidin bésharet bérip, kelgüside Yehudiy emesler bilen Özi tallighan xelqi bilen Xudagha ibadet qiliship, Uning xizmitide bille bolushidighanliqini aldin'ala éytidu. ■ **15:11** Zeb. 117:1. □ **15:12** «**Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu, ellerge hakimlik qilidighan zat ornidin turidu; eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu**» — («Yesh.» 11:10) Mesih toghruluq yene bir bésharet. Yesse bolsa, Dawut peyghemberning atisi idi. Biraq uning ewladi Mesih, yeni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12** Yesh. 11:10; Weh. 5:5; 22:16. □ **15:13** «**ümidning Igisi Xuda...**» — eyni söz «ümidning Xudasi...». □ **15:16** «**bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip...**» — «**eller**»: yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «**Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüş xizmitide Yehudiy emes ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi, Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qurbanliqtek uning qobul qilishigha layiq bolushi üçündür**» — rosul Pawlus özini kahin'gha oxshitidu. Xudaning kona zamanlardiki ibadetxanigha kahinlarni teminleshtiki meqsiti xelqning toghra yolda Xudagha ibadet qilishidin ibaret idi. Shunga ular xelqning öz qurbanliqlirini toghra, Xudaning qobul qilishigha layiq pétide sunushigha yordemchi we xizmetkar idi. Pawlus özining xush xewerni yetküzüşning axirqi meqsiti Xudagha heqiqiy, menilik, chin dilliq ibadetni barliqqa keltürüshin ibarettur; deydu. Xeqning bu ibaditini pak-muqeddes qilish Muqeddes Rohning ishi, elwette. Bu ibadetmu peqet jamaet ibadet sorunlirida emes, belki ishen'güchining pütün hayati arqiliq ipadiliduru (12:1-2).

ezeldin Mesihning nomi anglanmighan yerlerde bu xush xewerni jakarlashqa intilip keldim. ²¹ Bu toghrisida *muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: — «Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu, Anglimighanlar anglap chüshinidu». □ ■

Pawlusning Rimgha bérish pilani

²² Mana, shu *xizmetlirim* sewebidin yéninglarga bérishni köp qétim oylighan bolsammu, lékin tosulghulargha uchrap baralmidim. ■ ²³⁻²⁴ Lékin hazir mushu etraplarda *xush xewer yetküzülmigen* yerler manga qalmighanliqtin, hemde köp yillardin béri silerni yoqlap bérish arzuyum bolghanliqtin, Ispaniyeye bérishimda silernimu yoqlap ötmekchimen. Sepirimde aldi bilen siler bilen körüshüp, bir mezigil hemrahliqinglardin toluq xushallinip, andin silerning yardimiglarda sepirimni dawamlashturushumni ümid qilimen. ■

²⁵ Biraq hazir bolsa Yérusalémgha bérrip, u yerdiki muqeddes bendilerning xizmitide bolushqa kétéwatimen. ■ ²⁶ Chünki Makédoniye we Axaya ölkiliridiki jamaetler Yérusalémdiki muqeddes bendiler arisidiki yoqsullargha iane tolap yardem bérishni layiq kördi. ²⁷ Bu ishni ular berheq layiq kördi; emeliyette bolsa ular Yérusalémdikilergé qerzdardur. Chünki eller *Yehudiy qérindashlarning* rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu. □

²⁸ Men bu ishni püttürgendin kéyin, yeni *Yérusalémdiki qérindashlarning jamaetlarning étiqadining* bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin, silerni yoqlap ötüp Ispaniyeye barimen. □ ²⁹ Yéninglarga barghinimda, Mesihning toluq bext-berikitini silerge élip baridighanliqimni bilimen. ■

³⁰ Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesih we *Muqeddes Rohning méhir-muhebbiti* bilen silerdin ötünimenki, men üçün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler — □ ■ ³¹ méning Yehudiye ölkisidiki étiqad qilmighanlarning yaman niyetliridin saqlinishim, shuningdek Yérusalémde in'amni yetküzüsh xizmitimning shu yerdiki muqeddes bendilerning qobul qilishigha érishishi üçün ■ ³² hemde axirda Xuda buyrusa, péqirning shad-xuramliq bilan yéninglarga bérrip, siler bilen ortaq istirahat qilishimiz üçünmu dua qilghaysiler. ■

³³ Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda hemminglar bilen bille bolghay! Amin! □

16

□ **15:21** «Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu, anglimighanlar anglap chüshinidu» — «Yesh.» 52:15.

■ **15:21** Yesh. 52:15. ■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tés. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tés. 3:10; 2Tim. 1:4.

■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27** «Chünki eller *Yehudiy qérindashlarning rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu*» — «yardem bérish» dégen söz grék tilida adette muqeddes ibadexanidiki xizmet bilen munasiwetliktur. □ **15:28** «*Yérusalémdiki qérindashlarning jamaetlarning étiqadining bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin,...*» — grék tilida «(Yérusalémdiki) qérindashlarga bu méwisini yetküzüp möhürlendürgendin kéyin,...» dégen sözler bilen ipadilini. Rosul Pawlus Yehudiy qérindashlarning bu sowghatni qobul qilishini intayin muhim dep biletti. Chünki uni qobul qilishi sowghat bergenlerni, yeni Yehudiy emes ishen'güchilerni «bizning qérindashlirimiz» dep qobul qilishigha barawer bolatti, shunglashqa barliq jamaetlarning birliki we muhebbitini mustehkemlep algha süretti. Xudagha teshekkür, Yehudiy qérindashlar uni qobul qildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11. □ **15:30** «*men üçün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler*» — «küresh qilghaysiler» dégen sözler jin-sheytanlarning Xudaning xizmitige daim qarshi chiqidighanliqini körsitidu; shunga bu xizmet üçün dua qilish (bularning qarshi chiqqanliqi tüpeylidin) birxil küresh, tes bir ish bolidu (mesilen «Kol.» 2:1, 4:11ni köring). ■ **15:30** 2Kor. 1:11. ■ **15:31** 2Tés. 3:2.

■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33** «*Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda*» — esliy tilida «Amanliq-xatirjemlikning Xudasi».

Pawlusning axirqi salamliri

¹ Kenxria shehiridiki jamaetning xizmetchisi singlimiz Fibini silerge tewsiye qilib tonushturimen; ² uni muqeddes bendilerga layiq Rebning muhebbitide qobul qilib kütüwalghaysiler, uning herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yadrem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerga, jümlidin mangimu chong yadremchi bolghan.□

³ Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler.□ ■ ⁴ (ular méni dep öz hayatining xéyim-xetirige qarimidi. Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur).□

⁵ Ularning ailiside jem bolidighan jamaetkimu salam éytqaysiler.

Asiya ölkisidin Mesihke étiqadta eng deslepki méwe bolup chiqqan, söyümlüküm Épenitke salam éytqaysiler. ⁶ Siler üçün köp ejir singdürgen Meryemge salam éytqaysiler.

⁷ Men bilen zindandash bolghan, Yehudiy qérindashlirim Andronikus we Yunyagha salam éytqaysiler. Ular mendin awwal Mesihte bolghan bolup, rosullar arisidimu abruyluqtur.□

⁸ Rebbimizde bolghan söyümlüküm Ampliyatqa salam éytqaysiler.

⁹ Biz birge ishligen Mesihte bolghan xizmetdishimiz Urbanus we söyümlüküm Staxuslarga salam éytqaysiler.

¹⁰ Sinaqlardin ötken, Mesihte sadıq ispatlinip kelgen Apélisqa salam éytqaysiler. Aristowulusning ailisidikilerga salam éytqaysiler.

¹¹ Yehudiy qérindishim Hérodiyón'gha, Narkisning ailisidikilerdin Rebde bolghanlarga salam éytqaysiler.

¹² Rebning xizmitide japa tartiwatqan Triféna we Trifosa xanimgha salam éytqaysiler. Rebning xizmitide nurghun japa tartqan söyümlük *singlim* Persisqa salam éytqaysiler.

¹³ Rebde tallan'ghan Rufusqa we uning mangimu ana bolghan anisigha salam éytqaysiler.

¹⁴ Asinkritus, Filigon, Hermis, Patrobas, Hérmás we ularning yénidiki qérindashlarga salam éytqaysiler.

¹⁵ Filologus we Yulyagha, Nérius we singlisigha, Olimpas we ularning yénidiki barliq muqeddes bendilerga salam éytqaysiler.□

¹⁶ Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar. Mesihning hemme jamaetliridin silerge salam!■

Axirqi nesihet

¹⁷ Qérindashlar, silerdin shuni ötünimenki, siler ögen'gen telimge qarshi chiqqan, aranglarda ixtilaplarni peyda qilidighan we ademni étiqad yolidin téyilduridighan kishilerdin pexes bolunglar, ulardin néri bolunglar. ■ ¹⁸ Bundaq kishiler Rebbimiz

□ **16:2** «uni muqeddes bendilerga layiq Rebning muhebbitide qobul qilib kütüwalghaysiler...» — «Rebning muhebbitide» eyni grék tilida «Rebde» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «uning (yeni Fibining) herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yadrem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerga, jümlidin mangimu chong yadremchi bolghan» — bu sözlerge qarighanda Fibi özi melum xewerbtin Rimgha seper qilmaqchi idi, shuning bilen Pawlusning bu salam xétini élip baridu. Mushundaq uzun we xeterlik seper qilish asan emes idi. Xudagha we Fibige qolimizda hazir turghan bu qimmatlik xet üçün rehmet!

□ **16:3** «Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler...» — Priska (Priskila) we éri Akwila xush xewerning köp xizmitini qilghan («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni körüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4** «... Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur» — «eller»: yat eller; Yehudiy emeslerni körsitidu. □ **16:7** «Yehudiy qérindashlirim Andronikus we Yunya» — mushu yerdiki «qérindashlirim» yene «uruq-tughqanlirim» dégen menidimu bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «ular rosullarning qarishida bek abruyluq kishiler». □ **16:15** «Filologus we Yulya» — belkim er-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuh. 10.

Masihke emes, belki öz qarnigha qul bolidu; ular siliq-sipaye gepler we xushamet sözliri bilen saddilarning qelbini azduridu.■

¹⁹ Silerning Rebke bolghan itaetmenliklardin hemmeylen xewer tapti. Shunga ehwalinglardin shadlinimen; shundaqtimu, yaxshi ishlar jehette aqil bolushunglarni, yaman ishlargha nisbeten nadan bolushunglarni xalaymen. ■ ²⁰ Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda uzun ötmey Sheytanni ayagh astinglarda yenjiydu. Rebbimiz Eysaning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!□

²¹ Xizmetdishim Timotiy, Yehudiy qérindashlirim Lukyus, Yason we Sospatirlardin silerge salam. ■ ²² (ushbu xetke qelem tewretküchi menki Tertiyumu Rebde silerge salam yollaymen).□

²³ Manga we öyide daim yighilidighan pütün jamaetke sahibxanliq qilidighan Gayustin silerge salam. Sheherning xezinichisi Érastus silerge salam yollaydu, qérindishimiz Kuwartusmu shundaq.■

²⁴ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglarga yar bolghay! Amin!

Dua we medhiye

²⁵ Uzun zamanlardin buyan sükütte saqlinip kelgen sirning wehiy qilinishi boyiche, méning arqiliq yetküzülgen bu xush xewer, yeni Eysa Mesihning jakarlinishi bilen silerni mustehkemleshke qadir Bolghuchigha *shan-sherep bolghay!* ■ ²⁶ Sir bolsa insanlarni étiqadtiki itaetmenlik yoligha élip bérish üçün, menggü hayat Xudaning emrige binaen hem biwasite hem burunqi peyghemberlerning yézip qaldurghanliri arqiliq, hazir barliq ellerge wehiy qilindi; ²⁷ shundaq qilghan birdinbir dana Bolghuchi Xudagha Eysa Mesih arqiliq shan-sherep ebedil'ebed bolghay! Amin!

■ **16:18** Ez. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20** «Amanliq-xatirjemlik **Igisi bolghan Xuda**» — əsliy tilida «Amanliq-xatirjemlikning Xudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tés. 3:2; 1Tim. 1:2. □ **16:22** «ushbu **xetke qelem tewretküchi menki Tertiyumu Rebde silerge salam yollaymen**» — rosul Pawlusning közi ajiz bolghachqa, adette yaremchige xetlirini yazduratti. Tertiy uning üçün «Rimliqlargha»ning qelem tewretküchisi (xatiriligüchi) bolghanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20. ■ **16:25** Ef. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20.

Korintliqlarga «1»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazghan biqinchi mektup ... Salam

¹⁻² Xudaning iradisi bilan Mesih Eysaning rosuli dep chaqirilgan menki Pawlustin we qérindishimiz Sosténistin Korint shehiridiki jamaetke, Mesih Eysada pak-muqeddes qilinip, «muqeddes bendilirim» dep chaqirilganlarga we shuningdek her yerlerde Reb Eysa Mesihning (U ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisige salam! □ ■ ³ Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepquwe xatirjemlik bolghay! ■

⁴ Xudaning Mesih Eysada silerge ata qilin'ghan méhir-shepquwe tüpeylidin Xudayingha herdaim teshekkür éytimen; ⁵ buning bilen siler Uningda her terepte, herqandaq sözde, her tereptiki bilimlerde bay qilin'ghansiler; □ ■ ⁶ xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek. □ ⁷ Shuning bilen silerde herqandaq rohiy iltipat kemlik qilmastan, Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishini kütisiler; □ ■ ⁸ U yene silerni axirghuche mustehkemleyduki, Reb Eysa Mesihning küni kelgüche eyibsiz saqlinisiler; □ ■ ⁹ Xuda sözide turghuchidur — silerni Öz Oghli Reb Eysa Mesihning sirdash-hemdemlikige chaqirghuchi del Uning Özidur. □ ■

Bölünüşler toghruluq

¹⁰ Emdi men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilan shuni ötünimenki, i qérindashlar, gépinglar bir yerdin chiqsun, aranglarda bölgünchilik bolmisun, bir pikirde, bir niyette kamil birleshtürülünglar; □ ■ ¹¹ Chünki Klowining ailisidikilerning manga siler toghranglarda éytishiche, i qérindashlirim, aranglarda talash-tartishlar bar iken. ¹² Démekchi bolghinim shuki, herbiringlar: «Men Pawlusning terepdari», «Men Apollosning terepdari», «Men Kéfasning terepdari» we «Men Mesihning terepdari» dewatisiler. □ ■ ¹³ Ejeba, Mesih bölün'genmiken? Siler üçün kréstlen'gen adem Pawlusmidi? Siler Pawlusning namigha chömüldürüdünglarmu? □

□ **1:1-2** «her yerlerde Reb Eysa Mesihning (u ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisi» — bu ibare «alemshumul jamaet»ning addiy we yighinchaq bir tebiridur. ■ **1:1-2** Yuh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Ef. 1:1; 1Tés. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. □ **1:5** «buning bilen siler uningda her terepte ... bay qilin'ghansiler» — «uningda» — Mesih Eysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6** «... xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek» — Xudaning ulargha rohiy iltipatlarni béghishlighanliqi: (1) Xudaning Korintliqlarga Pawlusning Mesih toghruluq bolghan guwahliqining toghra ikenlikini ispatlighini we (2) Xudaning Mesihning ularning qelbide turghanliqini, ularning heqiqeten Mesihke tewe ikenlikini testiqlighini idi. Mesilen, Xuda rohiy iltipatliri arqiliq kornéliusdikilerni «méning ademlirim» dep testiqlighanidi («Ros.» 10:44-44ge qarang. «rohiy iltipatlar»ni chüshinish üçün 12- we 14-babqa qarang. □ **1:7** «Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishi» — Reb dunyagha qaytip kelgende u her ademge ayan bolidu, elwette. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8** «Reb Eysa Mesihning küni» — Uning zémin'gha qayta kélidighan küni. ■ **1:8** 1Tés. 3:13; 5:23. □ **1:9** «Xuda sözide turghuchidur» — démek, Xuda ademni Özining pak-muqeddes sirdash-hemdemlikige chaqirghachqa, Öz méhir-shepquwe bilen uni yene axirghiche gunah we Sheytanning ilkidin saqlap, pak hayatta yashashqa kücheytishke wede qilghan. ■ **1:9** Yer. 32:40-44; Yuh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tés. 5:24; 1Yuh. 1:3. □ **1:10** «men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilen shuni ötünimenki, i qérindashlar...» — «qérindashlar» Injilda «étiqadchi aka-ukilar» dégen bilen ipadilidur. Emma pütkül muqeddes kitabta qérindashlar («étiqadchi aka-ukilar») «étiqadchi acha-singillar»nimu öz ichige alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27de körünidu; «Xudaning süret-obrazi» bolghan «adem»ning özi «er-ayal»ni öz ichige alidu. Shuning bilen biz «qérindashlar» dep terjime qilduq. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **1:12** «Kéfas» — rosul Pétrusning ibraniyche ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12. □ **1:13** «Siler Pawlusning namigha chömüldürüdünglarmu?» — «chömüldürüdünglarmu» mushu yerde sugha chömüldürüdüshni körsitidu.

14 Men Xudagha teshekkür éytimenki, aranglardin Krispus bilen Gayustin bashqa héchqaysinglarni chömüldürmidim; ■ 15 shuning bilen héchkim méni özining namida adamlarni chömüldürdi, déyelmeydu. 16 Durus, men yene Istifanasning öyidikilernimu chömüldürdüm; bashqa birawni chömüldürginimni esliyelmeymen.■

17 Chünki Mesih méni adamlarni chömüldürüshke emes, belki xush xewerni jakarlashqa ewetti; uni jakarlash bolsa insanning hékmetlik sözliri bilen bolmasliqi kérek; undaq bolghanda Mesihning kréstitiki *qurbanliqining* küchi yoqitilghan bolidu. ■ 18 Chünki kréstitiki qurbanliqi toghruluq söz-kalam halaketke kétiwatqanlarga exmeqliq, emma qutulduruluwatqan bizlerge Xudaning küch-qudritudur. ■ 19 Chünki mundaq pütülgenki, «Men danishmenlarning danishmenlikini yoqitimen, aqillarning aqilligini chetke qaqimen». □ ■ 20 Undaqta, danishmenler qéni? Tewrat ölimaliri qéni? Bu dunyadiki besmunazire qilghuchilar qéni? Xuda bu dunyadiki danaliqni exmeqliq dep körsetken emesmu? ■ 21 Chünki Xuda danaliqi bilen békitkini boyiche, dunya öz danaliqi arqiliq Xudani tonumighan, shunga Xuda exmiqane dep qaralghan, jakarliniwatqan söz-kalam arqiliq uninggha ishen'güchilerge nijatliq yetküzüshni layiq körgen. ■ 22 Chünki Yehudiylar möjizilik alametlerni, gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu; □ ■ 23 emma biz bolsaq Mesihni, yeni kréstlen'gen Mesihni jakarlaymiz; bu Yehudiylargha nisbeten bizarliq ish, ellerge nisbeten exmiqanilik dep qarilidu; □ ■ 24 emma chaqirilghanlar üçün éytqanda, meyli Yehudiylar bolsun yaki gréklar bolsun, Mesih Xudaning küch-qudriti we Xudaning danaliqidur. ■ 25 Chünki Xudaning exmiqaniligi insanlarning danaliqidin üstündür, Xudaning ajizliqi insanlarning küchidin üstündür. 26 Chünki, i qérindashlar, silerning chaqirilghan waqittiki halinglar üstide oylinip béqinglar; chaqirilghanlar arisida insaniy tereptin dana qaralghanlar anche köp emes, küch-hoquqqa ige bolghanlar anche köp emes, aqsöngékler anche köp emes idi; □ ■ 27 belki Xuda danalarni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki exmeq sanalghanlarni talliwaldi; küchlüklerni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki ajiz sanalghanlarni talliwaldi; 28 U yene bu dunyadiki qedirsizlerni, pes körülidighanlarni talliwaldi, «yoq bolghan nersiler»ni mewjut shey'ileri yoqqa chiqiriwétish üçün talliwaldi. □ 29 Uning meqsiti Xuda aldida héch et igisi maxtanmasliq üçündür. 30 Emma Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler; U bizge Xudadin kelgen danaliq, heqqaniylik, pak-muqeddeslik we hörlük-azadliq qilin'ghandur; □ ■ 31 shuningdek *Tewratta* pütülgendek: «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtisun!».□ ■

2

1 Men bolsam, i qérindashlar, yéninglarga barghinimda, Xudaning guwahliqini jakarlash üçün héch gepdanliq yaki eqil-danaliq ishlipt kelgen emesmen;■ 2 chünki men

■ 1:14 Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ 1:16 1Kor. 16:15,17. ■ 1:17 1Kor. 2:1, 4; 2Pét. 1:16. ■ 1:18 Rim. 1:16.
 □ 1:19 «Chünki mundaq pütülgenki...» — «mundaq pütülgen» — muqeddes kitabta yéziqliq. Mushu yerdiki sözler Tewrat, «Yesh.» 29:14din élin'ghan. ■ 1:19 Ayup 5:12; Yesh. 29:14. ■ 1:20 Yesh. 33:18. ■ 1:21 Mat. 11:25; Luqa 10:21. □ 1:22 «... gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu» — shu zamandiki grék medeniyitide pelsepeni choqunush derijisige yetken dégili bolidu (mesilen, «Ros.» 17:21 we aldi-keynidiki ayetlerni körüng). ■ 1:22 Mat. 12:38; 16:1; Yuh. 4:48. □ 1:23 «bu Yehudiylargha nisbeten bizarliq ish...» — yaki «bu Yehudiylargha nisbeten putlikashang...». ■ 1:23 Mat. 11:6. Yuh. 6:60,66. ■ 1:24 Kol. 2:3. □ 1:26 «insaniy tereptin...» — grék tilida «etning közqarishiche...». ■ 1:26 Yuh. 7:48; Yaq. 2:5. □ 1:28 «mewjut shey'iler» — mushu yerde herxil adamlarni, hökümranlarni, dölet qatarliqlarni öz ichige alidu. □ 1:30 «Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler...» — «Uning teripidin» Xuda teripidin, démek. «hörlük-azadliq qilin'ghandur» — «hörlük-azadliq» gunahning we Sheytanning qulluqidin azad bolushtur. ■ 1:30 Yer. 23:5; Yuh. 17:19. □ 1:31 «shuningdek Tewratta pütülgendek...» — Injilda «pütülgendek» déyilgende, «muqeddes kitabta pütülgendek» dégen menide. Mushu yerde «Yer.» 9:24. ■ 1:31 Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 2Kor. 10:17. ■ 2:1 1Kor. 1:17; 2:4.

aranglarda Eysa Mesihdin bashqa, yeni kréstlen'gen Mesihdin bashqa héchnémini bilmeslikke bel baghlig'hanidim; ³ men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim; □ ■ ⁴ méning sözlirim hem jakarlishim bolsa ademni qayil qilghudek insaniy danaliq sözler bilen emes, belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi. □ ■ ⁵ Buningdin meqset silerning étiqadinglar insaniy danaliqqa emes, belki Xudaning küch-qudritige baghlansun dégendin ibaret idi. ■

⁶ Halbuki, kamaletke yetkenler arisida biz danaliqni bayan qilimiz; bu danaliq bu dewrdiki danaliq emes, yaki bu dewrdiki hökümlarning danaliqi emes (ular zawalliqqa yüz tutqandur); ■ ⁷ emma biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danaliqini bayan qilimiz; Xuda eslide ashkare qilinmighan bu danaliqni barliq dewrlerdin burun bizning shan-sherepke muyesser bolushimiz üçün békitkenidi. □ ■ ⁸ Bu danaliqni bu dewrdiki hökümlarning héchqaysisi chüshinip yetmigenidi; uni chüshinip yetken bolsa, shan-sherepning Igesi bolghan Rebni kréstlimigen bolatti. □ ■ ⁹ Halbuki, *Tewratta* pütülgenndek: —

«Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri —

Del héchqandaq köz körmigen,

Héchqandaq qulaq anglimighan,

Héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur». □ ■

¹⁰ Emma bu nersilerni Xuda Rohi arqiliq ayan qildi; chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izligüchidur; □ ■ ¹¹ Chünki insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu? Shuninggha oxshash, Xudaning Rohidin bashqa, Xudaning könglidikilirini bilgüchi yoqtur. □ ■ ¹² Emma bizning qobul qilghinimiz bolsa bu dunyadiki roh emes, belki Xudadin kelgen Rohtur; del shundaq bolghachqa biz Xuda teripidin bizge séxiyliq bilen ata qilin'ghan nersilerni bilip yételeyimiz. □ ■ ¹³ Bu ish-shey'ileri insaniy danaliqtin ögitilgen sözler bilen emes, belki *Muqeddes* Rohtin ögitilgen sözler bilen, rohiy ishlarni rohiy sözler bilen chüshendürüp sözleyimiz. □ ■ ¹⁴ Emma «jan'gha tewe» kishi Xudaning Rohining ishlini qobul qilmaydu, chünki bu ishlar uninggha nisbeten exmiqaniliktur; u ularni héch

□ **2:3** «men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim» — «qorqunchta... bolattim» — belkim u Xuda Özige tapshurghan bu muqeddes wezipini orundiyalmasliqidin qorqqan bolushi mumkin idi. Uningdin bashqa ademni qorqitidighan köp seweblarmu bolghan, elwette («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4** «... belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pét. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24. □ **2:7** «biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danaliqini bayan qilimiz...» — «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizde éytqinimizdek, Injilda «sir» dégen sözning alahide menisi bar. Sir (grék tilida «mistérion») Xuda esli yoshurup kelgen, emdi hazir ashkarilighan melum bir ishtin ibarettur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8** «bu dewrdiki hökümlar» — bu söz belkim bu dunyadiki padishah-hökümdarlarni qutritidighan, ulargha ézitquluq qilidighan jin-sheytanlarni körsetse kérek. ■ **2:8** Mat. 11:25; Yuh. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9** «Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri — del héchqandaq köz körmigen, héchqandaq qulaq anglimighan, héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur» — «Yesh.» 64:4. ■ **2:9** Yesh. 64:3. □ **2:10** «chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izligüchidur» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18. □ **2:11** «insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu?» — «insanning könglidiki» mushu yerde shu melum kishining shexsiy we qelbidiki ishlarni alayiten körsitidu. ■ **2:11** Pend. 27:19; Yer. 17:9. □ **2:12** «bu dunyadiki roh» — Sheytan. «Bu dunyadiki roh» mushu yerde belkim Sheytanning köz-qarashliri, «eqiliri»ni körsitishi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13** «Rohtin ögitilgen sözler bilen» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pét. 1:16

chüshinip yételmeydu, chünki ular roh bilen perq étip bahalinishi kérektur. □ ¹⁵ Rohqa tewe kishi hemme ishlargha baha béreleydu; emma uninggha bolsa héchkim baha bérelmeydu. □ ■ ¹⁶ Chünki kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, Uninggha meslihetchi bolalisun? Emma biz bolsaq Mesihning oy-könglige igimiz. □ ■

3

¹ Lékin men, i qérindashlar, Rohqa tewe kishilerge söz qilghandek silerge söz qilalmay kéliwatimen; eksiche silerni etke tewe kishiler, Mesihde bolghan bowaq hésablap silerge sözleshke mejbur boldum. □ ² Men silerge süt ichküzdüm, göshni yégüzmidim; chünki siler göshni hezim qilalmayttinglar, shundaqla hazirmu téxi hezim qilalmaysiler; ■ ³ Chünki siler yenila etke tewedursiler. Aranglarda hesetxorluq we talash-tartishlar bar bolghachqa, siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler? □ ■ ⁴ Chünki birsi «Men Pawlus terepdari», bashqa birsi «Men Apollos terepdari» dése, siler peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler? □ ■

⁵ Apollos dégen kim? Pawlus kim idi? Biz peqet silerning étiqadlinglarga wasitichi bolduq, xalas; herbirimiz peqet Reb bizge teqsim qilghini boyiche wezipe ada qilidighan xizmetkarlar, xalas, shundaq emesmu? ■ ⁶ Men tiktim, Apollos sughardi; emma östürgüchi bolsa Xudadur. □ ■ ⁷ Shunga tikküchi héchnémige hésab emes, sugharghuchimu héchnémige hésab emes, peqet östürgüchi Xuda Özi hemmidur. ⁸ Emma tikküchi we osa qilghuchi bolsa bir meqsettidur; shundaqtimu herbiri öz ejri boyiche in'amini qobul qilidu. □ ■ ⁹ Chünki biz Xudagha tewe méhnetdashturmiz; siler bolsanglar Xudaning bagh-étizi, Xudaning quruluşisiler. □ ■

¹⁰ Xudaning manga teqsim qilghan méhir-shepqiti boyiche, xuddi usta mémardek ul saldim, andin bashqa birsi uning üstige quruwatidu. Emma herbir qurghuchi qandaq quruwatqanliqigha éhtiyat qilsun.

¹¹ Chünki sélin'ghan ulni, yeni Eysa Mesihdin bashqa héchqandaq ulni sélishqa bolmaydu. ■ ¹² Emdi birsi bu ul üstige altun, kümüş, qimmetlik tashlar, yaghach, chöpler, saman

□ **2:14** «**jan'gha tewe kishi**» — «jan'gha tewe» bolghan kishi toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Jan'gha tewe» bolghan kishi Muqeddes Rohqa ige bolmighan kishidur; «ishenmigen kishi» dégili bolidu. Shunga, u Xudaning Rohigha emes, belki herdaim öz jéni (eqil-pikir, zéhin, köngül-kalla, héssiyatlar)gha tayinip ishlarni perq étidu. «Rohiy kishi» yaki «Rohqa tewe bolghan kishi» bolsa öz rohida Muqeddes Rohning terbiye-telimini qobul qilip ishlarni toghra perq étidu. «**ular roh bilen perq étip bahalinishi kérektur**» — bu 14- we 15-ayetlerdiki «perq étish» we «perq étip bahalinish» grék tilida birla péil bilen ipadilinidu. □ **2:15** «**Rohqa tewe kishi**» — «Rohqa tewe» (yaki «rohiy kishi») — Muqeddes Rohning yétekchilikide mangidighan kishi. ■ **2:15** Pend. 28:5. □ **2:16** «**kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, uninggha meslihetchi bolalisun?**» — «Yesh.» 40:13. ■ **2:16** Yesh. 40:13; Rim. 11:34. □ **3:1** «**etke tewe kishiler**» — (yaki «etlik kishiler») toghruluq «Rimliqlargha»gha bergen «kirish söz»diki «et» toghruluq sözimizni körüng. «Etlik kishi» asasen xush xewerni qobul qilghini bilen téxi öz gunahlrining küchidin azad bolmighan kishidur. ■ **3:2** Ibr. 5:12; 1Pét. 2:2. □ **3:3** «**siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler?**» — «insanlarche» Xudaning yolida emes, insaniyetning yolida. ■ **3:3** 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yaq. 3:16. □ **3:4** «**peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler?**» — démek, Xudani tonumighan, Rohtin tughulmighan, téxiche Adem'atimizning ailisige tewe bolghan, adettiki gunahkar insanlarga oxshash. ■ **3:4** 1Kor. 1:12. ■ **3:5** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ **3:6** «**... Apollos sughardi**» — Korint shehiridiki jamaet Pawlusning sözliri arqiliq étiqad qilghanidi; kéyin Apollos Korint shehirige bérip ishen'güchilerni Tewrat-Zebur toghrisidiki bilimliri arqiliq zor derijide righbetlendürgenidi («Ros.» 18-bab). ■ **3:6** Ros. 18:26; 19:1. □ **3:8** «**bir meqsettidur**» — grék tilida «birdur». ■ **3:8** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **3:9** «**biz Xudagha tewe méhnetdashturmiz**» — bashqa birxil chüshendürülüşhi: «biz Xuda bilen méhnetdashturmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu körüng). ■ **3:9** 2Kor. 6:1; Ef. 2:20; Kol. 2:7; 1Pét. 2:5. ■ **3:11** Yesh. 28:16; Mat. 16:18.

salsa, □ ¹³ herbirining singdürgen ejrining qandaqligi körünidu; chünki shu küni uni ashkare qilidu, chünki uning mahiyiti otta körülidu; ot herbir kishining ejrini, qandaq mahiyettin bolghanliqini sinaydu. □ ■ ¹⁴ Birsining ul üstige qurghan ishi puxta saqlinip qalsa, u in'amgha érishidu; □ ¹⁵ Birsining qurghini köyüp ketse, u ziyan tartidu; u özi qutulidu, emma goya ottin ötüp qutulghan birsige oxshap qalidu. ¹⁶ Ejeba, özünqlarning Xudaning ibadetxanisi ikenlikinglarni we Xudaning Rohining silerde turghanliqini bilmemsiler? ■ ¹⁷ Birsini Xudaning ibadetxanisini xarab qilsa, Xuda uni xarab qilidu; chünki Xudaning ibadetxanisi pak-muqeddestur, siler del shundaqsiler.

¹⁸ Héchkim öz-özini aldimisun; birsi özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun; shuning bilen u dana bolidu. □ ■ ¹⁹⁻²⁰ Chünki bu dunyadiki danaliq Xudagha nisbeten exmeqliqtur; chünki: — «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu», dep we yene: «Reb danishmenlarning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu» dep pütüklüktur. □ ■

²¹ Shunga héchkim insan dégenlerni pexirlinip danglimisun; chünki hemme mewjudatlar silerge tewedur; ²² Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kéfas bolsun, dunya-jahan bolsun, hayat bolsun, ölüm bolsun, hazirqi ishlar bolsun, kelgüsi ishlar bolsun, hemmisi silerge mensuptur; ²³ siler bolsanglar Mesihning, Mesih bolsa Xudaningkidur.

4

Mesihning rosullirining xizmiti

¹ Birsini biz toghruluq birnéme démekchi bolsa, bizni Mesihning xizmetkarliri we Xudaning sirliri amanet qilin'ghan ghoidarlar dep bilsun. ■ ² Emdi ghoidar dégenlerdin telep qilinidighini shuki, ular wapadar-sadiq bolushi kérektur. ■ ³ Emma men siler teripinglardin yaki bashqa herqandaq insaniy sot teripidin sürüshtürüp bahalansam, bu men üçün zighirchilik ish; men hetta özüm toghruluq sürüshtürüp olturmaymen. □

⁴ Chünki wijdanim eyibleydighan héchqandaq ishlirimdin xewirim yoq; emma bu ishning özi méni heqqaniy dep aqlimaydu; méni sürüshtürüp bahalighuchi bolsa Reb-dur. ■ ⁵ Shunga waqti-saiti kelmigüche, yeni Reb kelmigüche héch ish toghruluq höküm chiqarmanglar; Reb kelgende u qaranghuluqtiki yoshurun ishlarni ashkarilaydu, qelb-dillardiki barliq oy-niyetlerni ayan qilidu; shu chaghda herbiri Xuda teripidin teriplinidu. ■ ⁶ Emma, i qérindashlar, bu ishlarni silerning menpeetinglarni dep özümge we Apollosqa tetbiqlidim; meqset siler biz arqiliq «pütülgenning dairisidin halqip ketmenglar» dégen sawaqliqni öginishinglar, shundaqla héchqaysinglarning melum birsini bashqa birsidin üstün dep pexirlinip tekebburliship ketmeslikinglar üçündür. □ ■

□ **3:12** «birsini bu ul üstige... qimmatlik tashlar .. salsa» — «qimmatlik tashlar» dégen oxshitishning mushu yerde umumiy körsetkini belkim yaqut-göherlerni emes, belki oyulghan, binani puxta qilidighan qattiq chidamliq tashlarni körsetse kérek. Pawlus buning köchme menisini oqurmenlarning oylinishigha qalduridu! □ **3:13** «shu küni uni ashkare qilidu» — «shu küni» Mesih Eysa zémin'gha qaytidighan künidur. ■ **3:13** Yesh. 8:20; 48:10; Yer. 23:29; 1Pét. 1:7; 4:12. □ **3:14** «Birsining ul üstige qurghan ishi puxta saqlinip qalsa...» — démek, «bir kishining ul üstige qoyghan matériyalliri otqa berdashliq bérelise,...». ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. □ **3:18** «birsini özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun» — Mesihning «Mat.» 18:1-4de we «Mar.» 10:13-16de éytqan sözlirini körüng. ■ **3:18** Pend. 3:7; Yesh. 5:21. □ **3:19-20** «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu» — «Ayup» 5:13. «Reb danishmenlarning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu» — «Zeb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zeb. 94:11. ■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luqa 12:42. □ **4:3** «herqandaq insaniy sot teripidin...» — dégen grék tilida «insaniy bir kün teripidin...». Ademlarning ishlirini sürüshte qilghuchi bolsa melum bir insanning küni emes, belki Mesihning küni, yeni qiyamet künidur. ■ **4:4** Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zeb. 143:2. ■ **4:5** Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Weh. 20:12. □ **4:6** «pütülgenning dairisidin halqip ketmenglar» — bu sözler Tewratta eyni pütülmigini bilen, u Tewrat-Injildiki intayin muhim bir prinsiptur. «Qoshumche söz»imizge qarang. ■ **4:6** Pend. 3:7; Rim. 12:3.

7 Chünki kim séni bashqa birsidin üstün qilidu? Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar? Hemme sanga bérilgen tursa, némishqa «Mende esli bar idi» dep pexirlinip körenglep kétisen? □ ■ 8 Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdunglar! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqa biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq! □

9 Chünki Xuda rosullar bolghan bizlarni ölümge mehkur bolghan ademlerdek eng axirgha qoyup sazayi qilip otturigha chiqarghan, dep oylaymen; chünki biz pütkül alemge, yeni hem perishtilerge hem insanlarga bir xil tamasha bolduq. ■ 10 Biz Mesih üçün exmeq sanalghanlarmiz, emma siler Mesihde danasiler! Biz ajiz, emma siler küchliksiler; siler izzetlik, emma biz xar; □ ■ 11 Hazirqi deqiqigiche ach-yalingach, changqap yürmekteyiz, dumbalinip, sergerdan, makansiz bolup yürmekteyiz; ■ 12 öz qolimiz bilen ishlep japa tartmaqtimiz; ahanetke qalghanda yaxshiliq tilewatimiz; ziyankeshlikke uchrighanda, chidawatimiz; ■ 13 töhmetke uchrighanda, biz ularni chirayliqche *towigha* ündeymiz; biz jahanning dashqili, insanlarning süpüründisi dep qariliwatimiz, ta hazirghiche shundaq.

14 Bu ishlarni yézishim, silerni xijaletke qaldurush üçün emes, belki söyümlük balilirim süpitide silerge nesihet qiliwatimen; ■ 15 chünki silerning Mesihde tümenligen terbiyiligüchiliringlar bolsimu, silerning atanglar köp emestur; chünki men Mesih Eysada bolup silerni xush xewer arqiliq töreldürüp ata boldum. □ ■ 16 Shunga men silerdin ötünimenki, méni ülge qilinglar. ■

17 Del bu sewebtin men Rebde bolghan öz söyümlük we ishenchlik oghlum Timotiyni yéninglarga ewettim; herqaysi jaylardiki jamaette ögetkenlirimge egiship, u silerge Mesihde bolghan yollirim toghruluq eslitidu. 18 Emma beziliringlar, «Pawlusni yénimizgha kelmeydu», dep körenglep kettinglar; 19 biraq Reb buyrusa men pat arida yéninglarga barimen; shu chaghda men körenglep ketkenlarning sözlirini emes, belki ularda bolghan küch-qudretni körüp baqay. ■ 20 Chünki Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu. □ ■ 21 Emdi némini xalaysiler? Yéninglarga tayaq kötürüp bérishimnimu, yaki méhir-mulayimlik rohida bérishimnimu?

5

Éghir bir gunah

□ 4:7 «Kim séni bashqa birsidin üstün qilidu?» — bu soalgha belkim mundaq ikki toghra jawab bérilishi mumkin: (1) «melum kishini bashqa bir kishidin bashqiche qilghuchi peqet Xudatur» shunga tekebbur bolushning asasi yoq; (2) héch insanning Xudaning ulughluqi aldida «Men bashqilardin üstün» dep tekebbur bolushining asasi yoq. Shundaq qaraymizki, (1)-jawab Pawlusning démekchi bolghinini körsitidu. «Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar?» — démek, herbirimizning barliqi Xuda teripidin bizge ata qilinidu; shunga «Mende esli shundaq qabiliyet (talant, küch, qatarliqlar...) bar idi» dep tekebburliship kétish hamaqetliktur. ■ 4:7 Yuh. 3:27; Yaq. 1:17. □ 4:8 «Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdunglar! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqa biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq!» — shübhisizki, bu sirlig ayetning kinayilik, mesxirilik menisi bar. Korint jamaitidiki köp ademler tolimu tekebburliship kétip: «Biz rosul Pawlus yaki bashqa rosullarga héch kérek emesimiz; biz heqiqeten «rohiy ademler»miz, intayin bilimlik, Xuda aldida intayin ésilzade bolup, padishahdek bolduq» dep ketkenidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 4:9 Zeb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ 4:10 «Biz Mesih üçün exmeq sanalghanlarmiz...» — grék tilida «biz Mesih üçün exmeqler bolduq...» — démek, köpchilik teripidin «exmeq» hésablanduq. ■ 4:10 1Kor. 2:3. ■ 4:11 Ros. 23:2. ■ 4:12 Mat. 5:44; Luqa 6:28; 23:34; Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ 4:14 1Tés. 2:11. □ 4:15 «silerning atanglar köp emestur» — rohiy jehettin bolghan atilarni körsitidu, elwette. ■ 4:15 Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaq. 1:18. ■ 4:16 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9. ■ 4:19 Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ 4:20 «Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu» — yaki «Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette namayan bolidu». ■ 4:20 1Kor. 2:4; 1Tés. 1:5; 2Pét. 1:16.

¹ Hertereptin shu angliniwatiduki, aranglarda buzuqchilik bar iken — bundaq buzuqchilik hetta taipiler arisidimu tilgha élinmaydu — u bolsimu birsining öz atisining ayaligha chéqilishtin ibaret. ■ ² Emma siler yoghinap körenglep kettinglar! Bu rezil ishni sadir qilghan kishi arimizdin qoghliwétilsun dep ökünüşünlargha toghra kelmemdu!? ³ Chünki gerche tende siler bilen bille bolmisammu, emma rohta siler bilen bille bolush süpitide alliqachan shundaq men shu hökümnü chiqardimki, ⁴ (hemminglar Reb Eysa Mesihning namida jem bolghanda, özümning rohim siler bilen bolup, Rebbimiz Eysa Mesihning küch-quдрitige tayinip) — ⁵ shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üçün Sheytanning ilkige tapshurulsun. □ ■ ⁶ Silerning chongchilik qilghininglar yaxshi emes. «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu» dep bilmemsiler? ■ ⁷ Kona xémirturuchni chiqiriwétinglar; shuning bilen siler esli xémirturuchsiz xémirdek yéngi bir zuwula bolisiler; chünki «ötüp kétish héyti» *diki qozimiz* bolghan Mesih qurbanliq qilindi; ■ ⁸ shunga héytini yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilen emes, belki semimiylük we heqiqet bolghan pétir nan bilen tentene qilip ötküzeyli. □ ■ ⁹ Men *aldinqi* xette silerge buzuqchilik qilghuchilar bilen arilashmanglar dep yazghanidim; ■ ¹⁰ emma bu déginim bu dunyadiki buzuqchilik qilghuchilar, yaki nepsaniyetchiler, yaki kazzaplar yaki butperesler bilen arilashmanglar déginim emes; undaq bolghanda dunyadin ayrilishqa mejbur bolattinglar; ¹¹ emma hazirqi bu xétimde yazghinim shuki, özini «qérindash» dep atiwalghan emma shundaqla buzuqluq qilghuchi, nepsaniyetchi, butperes, haraqkesh yaki kazzap bolsa, undaq bir kishi bilen arilashmanglar, hetta uning bilen hemdastixanmu bolmanglar. □ ■ ¹² Sirttikilerni höküm chiqirip bir terep qilishning men bilen néme munasiwiti? Lékin ichinglardikilerni özünglar höküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu? □ ¹³ Lékin sirttikilerning üstige bolsa Xuda Özi höküm chiqiridu. Shunga «bu rezil ademni aranglardin chiqiriwétinglar». □ ■

6

Bir-biri bilen dewalishishqa bolamdu?

■ **5:1** Law. 18:8; Qan. 27:20. □ **5:5** «shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üçün Sheytanning ilkige tapshurulsun» — bu ish (bashqiche éytqanda, «Sheytanning ilkige qayturush») toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «etliri» dégenni rohiy jehettin chüshendüridu, démek, bu ish kishining özining gunahliq tebiiti, yaki Korintiki pütkül jamaette «gunahliq tebiitidin chiqqan ishlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz mushu yerdiki «etliri»ni jismaniy jehettin chüshinimiz. «Qoshumche söz»imizde buning asasin körsitimiz. ■ **5:5** 1Tim. 1:20. ■ **5:6** Gal. 5:9. ■ **5:7** Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; 1Kor. 15:3. □ **5:8** «shunga héytini yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilen emes, belki semimiylük we heqiqet bolghan pétir nan bilen tentene qilip ötküzeyli» — Israillning «ötüp kétish héyti», uningdin keyinki «pétir nan héyti» we ularning simwolluq ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Lawiylar»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **5:8** Mis. 12:3,15; Qan. 16:3. ■ **5:9** Qan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Ef. 5:11; 2Tés. 3:14. □ **5:11** «özini «qérindash» dep atiwalghan...» — «qérindash» — özining étiqad yolida qérindash dep atalghan. ■ **5:11** Chöl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tés. 3:14; 2Yuh. 10. □ **5:12** «Sirttikilerni höküm chiqirip bir terep qilishning men bilen néme munasiwiti? Lékin ichinglardikilerni özünglar höküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu?» — «sirttikiler» jamaettin sirt turghanlarni, «ichidikiler» jamaetning ichide bolghanlarni körsitidu, elwette. □ **5:13** «bu rezil ademni aranglardin chiqiriwétinglar» — mushu sözler Tewrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilin'ghan. ■ **5:13** Qan. 17:7

1 Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler? □
 2 Muqeddes bendilerning dunyani soraq qilidighanliqini bilmemsiler? Eger dunyani siler soraq qilidighan ish bolsa, emdi zighirchilik ishlarni hel qilishqa yarimamsiler? ■ 3 Perishtiler üstidinmu höküm chiqiridighanliqimizni bilmemsiler? Shundaq bolghaniken, bu hayattiki ishlarni hel qilish qanchilik ish idi? □ 4 Silerde mushu hayattiki ishlar üstidin höküm qilish zörür tépilghanda, jamaet arisida töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler? □ 5 Mushularni silerni xijaletke qaldurush üçün dewatimen. Ejeba, aranglarda öz qérindashliri otturida höküm chiqarghudek dana kishi yoqmu, hetta birimu yoqmu? 6 Uning ornida, qérindash bilen qérindash dewalishiwatidu, – we kapirlar aldida shundaq qilidu! 7 Emeliyette öz aranglarda dewalarning bolghanliqining özi silerge nisbeten bir eyibtur. Némishqa uwalchiliqqa chidimaysiler? Némishqa naheqchilikke yol qoymaysiler? ■ 8 Eksiche, siler naheqchilik qiliwatisiler, xiyanet qiliwatisiler, yene kélip qérindashliringlarga shundaq qilisiler!
 9 Heqqaniysizlarning Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydighanliqini bilmemsiler? Aldinip ketmenglar! Buzuqchiliq qilghuchilar, butperesler, zina qilghuchilar, bechchiwazlar, bashqa erler bilen buzuqluq qilghuchilar, ■ 10 oghrilar, nepsaniyetchiler, haraqqeshler, töhmetxorlar yaki aldamchi-kazzaplar Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu; 11 bezinglar derweqe shundaq bolghansiler; emma siler Reb Eysa Mesihning namida we Xudayimizning Rohi bilen yuyuldunglar, pak-muqeddes qilindinglar, heqqaniy qilindinglar. ■

Téninglar Xudaning ibadetxanisidur

12 «Hemme nerse manga halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse manga halaldur», emma men héchqandaq nersining xumarigha qul bolmaymen. □ ■ 13 «Yémeklikler ashqazan üçün, ashqazan bolsa yémeklikler üçündür»; emma Xuda u we bu her ikkisini yoqqa chiqiridu; ten bolsa buzuqchiliq üçün emes, belki Reb üçündür; Reb ten üçündür. □ 14 Xuda Rebni tirildürdi, shuningdek biznimu Öz qudriti bilen ölümdin tirildüridu. ■ 15 Téninglarning Mesihning ezaliri ikenlikini bilmemsiler? Undaqa, Mesihning ezalirini élip, pahishe ayalning ezaliri qilsam bolamdu? Hergiz bolmaydu! 16 Kim pahishe ayal bilen baghlan'ghan bolsa uning bilen bir ten bolidu, dep bilmemsiler? Chünki «er-ayal ikkisi bir ten bolidu» – déyilgenidi. □ ■ 17 Emma Rebge baghlan'ghuchi bolsa Uning bilen bir rohtur. ■ 18 Buzuqluqtin

□ 6:1 «Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler?» — «pétinalamsiler?» — Xudaning bu ishlarga qaratqan ghezipige yüzlinishke pétinalamsiler?, démek. ■ 6:2 Mat. 19:28; Luqa 22:30. □ 6:3 «muqeddes bendilirining dunya üstidin soraq qilishi ... (2-ayet) ... Perishtiler üstidinmu höküm chiqirishi» — bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 6:4 «jamaet arisida töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler?» — bashqa birxil terjimisi: «uni hel qilishqa jamaette héch orni yoqlarni salamsiler?». Lékin 5-ayetnimu körüng. ■ 6:7 Pend. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9. ■ 6:9 Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ 6:11 Ef. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. □ 6:12 «hemme nerse manga halaldur» — bu söz-ibare belkim Korintliqlar üçün Injildiki yémek-ichmekler toghruluq bolghan telimlarning bir qisqartilmisi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérek, dep telim bermekchi. ■ 6:12 1Kor. 10:23. □ 6:13 «Yémeklikler ashqazan üçün, ashqazan bolsa yémeklikler üçündür» — bashqiche éytqanda: «yémeklikler qorsaqli toydurush üçün, qorsaqli bolsa yémekliklerni singdürüş üçün». Korintliqlardin beziliri bu gepni bashqa ishlarga tetbiqlap, «ténimizning herqandaq éhtiyajliri yaki arzu-heweslirini xalighanche qanduruwersek bolidu» dep oylaytti. Lékin, jinsiy exlaqsizliqqa kelsek bu toghra emes, elwette. «Reb ten üçündür» — ademni heyran qilarliq bu bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 6:14 Rim. 8:11; 2Kor. 4:14. □ 6:16 «er-ayal ikkisi bir ten bolidu» — bu Xudaning Adem'atimiz we Hawa'animiz toghruluq bolghan sözi («Yar.» 2:24); bu söz herbir er-ayalliq munasiwette emelge ashurulidu. ■ 6:16 Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Ef. 5:31. ■ 6:17 Ez. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24

qéchinglar. «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!» — emma buzuqluq sadir qilghuchi öz ténige qarshi gunah qilidu. □ ¹⁹ Silerning téninglar silerni turalghu qilghan, Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan Muqeddes Rohning ibadetxanisi, siler özünqlarni özümningki emes dep bilmemsiler? □ ■ ²⁰ Chünki siler chong bedel bilen sétiwélin'ghansiler; shunga téninglarda Xudani ulughlanglar.■

7

Tenha hayat we er-ayalliq

¹ Emdi hazir siler xétinglarda otturigha qoyghan soallargha kéleyli, — «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur».□

² Durus. Emma buzuqchiliqlardin saqlinish üçün, herbir erkekning özining ayali bolsun, herbir ayalning özining éri bolsun. ³ Er ayaligha nisbeten erlik mejburiyitini ada qilsun, ayalmu érige nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun.□ ■ ⁴ Ayal öz ténining igisi emes, belki éri uning igisidur; shuninggha oxshashla, er öz ténining igisi emes, belki ayali uning igisidur. ⁵ Peqet pütün zéhniglar bilen dualargha bérilish meqsitide öz maqulluqunglar bilen waqtinche birge yatmasliqqa kéliskendinla bashqa, er-ayal özara bir-birining jinsiy heq-telipini ret qilmisun. Shundaq alahide mezgildin kéyin yene birge bolunglar. Bolmisa, özünqlarni tutuwalalmaydighanliqinglardin Sheytan silerni azdurush pursitini tépishi mumkin.■ ⁶ Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur.□ ⁷ Emdi men barliq ademlerning manga oxshash *boytaq* bolushini xalayttim; lékin bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar; birsi undaq, yene birsi bundaq.□ ■ ⁸ Emma men jorisiz تنها yashighanlar we tullargha shuni éytimenki, mendek تنها turiwerse yaxshi bolidu;□ ⁹ emma özünqlarni tutuwalalmisanglar, nikahlininglar; chünki *ishq* otida köygendin köre nikahliq bolghan yaxshi.■

□ **6:18** «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!» — bezi alimlar, bu sözlerni Pawlusning öziningki, dep qaraydu; emma bashqa gunahlimiz (mesilen, nepsaniyetchilik, haraqkeshlik)mu ténimizge yaman tesir yetküzmemdu? Yetküzidu, elwette. Shunga bizningche bu sözlerni Korintliqlarning özliriningki xata közqarishi dep oylaymiz; ular bu sözni buzuqluq (we bashqa «jismaniy» gunahlarni) qilishqa bahane qilatti. Pawlus uni emdilikte ularning xata közqarashlirini toghrilimaqchi boluwatatti. □ **6:19** «Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan» — bizningche «silerge iltipat qilin'ghan» dégenlik «Muqeddes Roh»ni körsitidu. Shundaqmu mumkinchilik barki, u bu ayettiki «silerning téninglar» yaki «ibadetxana»ni körsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18. □ **7:1** «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur» — «er ayal zatining ténige tegmise (jinsiy munasiwette birge bolush, yaki toy qilishni körsitidu) yaxshi ishtur» dégen sözler toghruluq: — Ehwalgha qarighanda Korintliqlar arisida: «Toy qilmay, peqet Rebning xizmitide bolush yaxshi» yaki «Er-ayalliq jinsiy munasiwiti yaxshi emes, jinsiy munasiwet ötküzülmisun, köprek dua-tilawetke bérilisun» dégendek gepler tarqalghan bolushi mumkin. Pawlus bu yerde mushu mesililer toghruluq sözlimekchi. □ **7:3** «er ayaligha nisbeten erlik mejburiyitini ada qilsun, ayalmu érige nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun» — «erlik mejburiyiti», «ayalliq mejburiyiti» jinsiy heqliqni öz ichige alidu, elwette. ■ **7:3** 1Pét. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16. □ **7:6** «Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes» — bu ayettiki «déyishim»ni bezi alimlar «waqitliq ayrilip turush toghrisidiki bir tekliq, buyruq emes» dep chüshinidu, «Emma mundaq déginim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur» dep terjime qilidu. Yene beziler bizning terjimimizdek «déginim»ni Pawlusning er-ayalliq oghruluq hazir éytqan barliq sözliri dep qarap, «Bu déginim buyruq yolida emes, belki ruxset yolida...» dep terjime qilidu (7-ayetni körüng). □ **7:7** «bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar» — yeni, bala-chaqiliq bolush, yaki تنها bolush. Pawlus özi تنها bolup, pütün ömrinde ailisiz halda Xudaning xizmitide bolghan. ■ **7:7** Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11. □ **7:8** «Emma men jorisiz تنها yashighanlar we tullargha shuni éytimenki...» — mushu ayettiki «jorisiz تنها yashighanlar» dégen söz grék tilida öz jorisidin (meyli erdin, meyli ayaldin, ölüm teripidin yaki qanun teripidin) ajrishop ketkenlerni körsitidu, we shundaqla toy qilmighanlarnimu öz ichige alidu. ■ **7:9** 1Tim. 5:14.

10 Emma nikahlan'ghanlarga kelsek, ularga men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki), ayal éridin ajrashmisun □ ■ 11 (emma u ajrashqan bolsa, u tenha ötsun, yaki éri bilen yarishiwalsun); we ermu ayalini qoyup bermisun. 12 Qalghanliringlarga kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), qérindashning étiqadsiz ayali bolsa we ayali uning bilen turuwérishke razi bolsa, u uni qoyup bermisun; □ 13 *étiqadchi* ayalning étiqadsiz éri bolsa we éri uning bilen turuwérishke razi bolsa, u éridin ajriship ketmisun. 14 Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal bolsa *étiqad qilghan* qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi. □ 15 Lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash aka-ukilar, hede-singillar *nikah mejburiyitige* baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur. □ 16 Ey *étiqadchi* ayal, éringni *étiqad qildurup* qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? Ey *étiqadchi* er, xotunungni *étiqad qildurup* qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? □ ■

Étiqad yoligha chaqirilghan waqittiki salahiyette turiwéringlar

17 Halbuki, Reb herqaysimizgha qandaq teqsim qilghan bolsa, qandaq halette chaqirghan bolsa, u shuningda méngiwersun; men hemme jamaetlerde shundaq yoly-oruqni tapilaymen. 18 Birsü sünnetlik halette chaqirildimu? U qayta sünnetsiz qilinmisun; birsi sünnetsiz halette chaqirildimu? U emdi sünnet qilinmisun. □ 19 Sünnetlik bolush héchnerse hésablanmas, sünnetsiz bolushmu héchnerse hésablanmas; *hésab bolidighini* Xudaning emrlirige emel qilishtin ibarettur. 20 Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun. □ ■ 21 Sen chaqirilghanda qul halitide idingmu? Uning bilen karing bolmisun; lékin eger hörlük pursiti kelse, uni qolungdin berme. 22 Chünki Rebte chaqirilghan qul bolsa Rebning hör adimidur; uninggha oxshash, chaqirilip hör bolghuchimu Mesihning qulidur. 23 Siler chong bedel bilen sétiwélinglar; insanlarga qul bolmanglar. ■ 24 I qérindashlar, herbiringlar qaysi halette chaqirilghan bolsanglar, shu halette Xuda bilen bille turunglar.

□ 7:10 «Emma nikahlan'ghanlarga kelsek, ularga men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki)...» — Pawlus öz telimini Reb Eysaning yer yüzide turghan waqtidiki telimidin ayriwétidu. Bu ish toghruluq we omumen bu bab üstide «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 7:10 Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luqa 16:18. □ 7:12 «Qalghanliringlarga kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), ...» — Reb Eysa yer yüzide bolghinida bu ishlar toghruluq telim bermigenidi. □ 7:14 «Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal bolsa étiqad qilghan qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi» — bu ayetke qarighanda, Korinttiki beziler «étiqadchi er yaki ayalning jorisi Eysa Mesihke étiqad qilmighan bolsa undaqta ularning nikahi bulghan'ghan bolidu, shunga ular ajrishishi kérek, shundaqla baliliri «haram»din bolghan bolidu» dep qaraydu. Bundaq közqarash xata. □ 7:15 «Lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 7:16 «Ey étiqadchi ayal, éringni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? Ey étiqadchi er, xotunungni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen?» — bizningche Pawlus mushu yerde, ishenmigen jora nikahtin ajrashmaqchi bolghan bolsa, uni étiqad qildurup qutquzush peqet Xudaningla qilidighan ishidur, biz ajiz bendilerning qilidighan ishi emes, shunga (jorisining ketküsi bolsa) uni erkinlikke qoyuwergin, démekchi. «Qoshumche söz»imizni yene körüng. ■ 7:16 1Pét. 3:1. □ 7:18 «Birsü sünnetlik halette chaqirildimu? U qayta sünnetsiz qilinmisun» — bezi Yehudiylar melum seweblerdin sünnetidin xijil bolup, «yat ellerdek bolay» dep, özini «sünnetsiz» körsetmekchi bolup birxil opératsiyeni qilduratti. □ 7:20 «Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun» — «qaysi halette chaqirilghan bolsa...» grék tilida «qandaq chaqirilghanliqi bolsa...» déyilidu. Démek, Xuda herbirimizni Mesihge chaqirghinida, ehwal-halitimizni bilip, u halitimizni Uning yolida ishletmekchi bolidu. ■ 7:20 Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12. ■ 7:23 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

Tenha yashash

²⁵ Emma nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim; shundaq-timu Rebdin bolghan rehim-shepqetke muyesser bolghanliqim üçün sadiq adem süpitide öz pikrimni éytime. □ ²⁶ Emdi hazirqi qiyinchiliqqa qarighanda, er kishining shu *tenha* halette bolushini yaxshi ish deymen. □ ²⁷ Ayalgha baghlan'ghan bolsang, undaqa, uning bilen ajrishishni oylima; ayalingdin ajriship kettingmu? Undaqa yine öylinishni oylima. ²⁸ Lékin öylenseng, sen gunah qilghan bolmayesen; we nikahlanmighanlar nikahlansa, ularmu gunah qilghan bolmaydu. Emma shundaq qilsa ular jismaniye jehette japagha uchraydu; méning silerni uningdin xaliy qilghum bar. □ ²⁹ Emma shuni dégüm barki, i qérindashlar — waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun; □ ³⁰ matem tutqanlar matem tutmighanlardek bolsun; bext-xushaliqta bolghanlar bext-xushaliqta bolmighanlardek bolsun; mal-mülük sétiwalghanlar mal-mülüksizlerdek bolsun; ³¹ bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teelluqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu. □ ■ ³² Emma silerning ghemsiz bolushunglarni xalaymen. Ayalsiz kishi bolsa Rebning ishlirini oylaydu, qandaq qilib Rebn xursen qilishning ghémide bolidu. ■ ³³ Emma ayalliq kishi qandaq qilib ayalini xursen qilish üçün bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu; ³⁴ Yene kélip ayal we nikahlanmighan qizning otturisida perq bar; nikahlanmighan qiz bolsa Rebning ishlirining, qandaq qilib hem tende hem rohta pakmuqeddes bolushning ghémide bolidu; emma yatliq bolghan ayal qandaq qilib érini xursen qilish üçün, bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu. ³⁵ Emma men bu sözni silerning menpeetinglarni közde tutup dewatimen; boynunglarga sirtmaq sélish üçün emes, belki ishliringlarning güzel bolushi, könglünglar bölünmigen halda Rebge bérilip Uni kütüshünglar üçün dewatimen.

³⁶ Emma eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa, u qiz yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, ikkisi özini tutuwalalmisa, u xalighinini qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun. □ ³⁷ Biraq, birsi öz

□ **7:25 «... nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim...»** — mushu yerde «nikahlanmighanlar» bolsa héchqachan jinsiy munasiwet ötküzüp baqmighan pak yigit yaki pak qizlarni körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar bu söz peqet qizlarni körsitidu, dep qaraydu. Emdi 36-ayetke qaraydighan bolsaq, bu ayet hem yigitlernimu hem qizlarnimu körsitidighanliqini bayqaymiz. □ **7:26 «emdi hazirqi qiyinchiliqqa qarighanda,...»** — Pawlus mushu xetni yazghan waqitta Rim impériyesi boyiche köp sandiki ishen'güchiler zor ziyankeshlikke uchrawatatti. □ **7:28 «Emma shundaq qilsa ular jismaniye jehette japagha uchraydu»** — Pawlusning bu sözi, herbir er-ayalliqniki normal munasiwette bolghan musheqqet-japalar, égez-peslikler toghruluq éytilidu, dep qaraymiz. Uning üstige ashu dewrdiki ziyankeshlik astidimu er-ayallarning bir-birige bolghan muhebbiti üçün, bir-birini éghirchiliqtin ayash üçün tartqan derd-elemliri téximu éghir bolushi mumkin idi. □ **7:29 «waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun...»** — 31-ayettiki izahatni körüng. □ **7:31 «... bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teelluqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu»** — «waqit qisqidur» 29-31-ayetlerde Pawlus ulargha barliq waqitni, Xudaning xizmiride bolush pursetlirini qedirleshni dewet qilidu. Uning asasiy menisi, mushu dunyadiki bext-bayliqlar bizde bolsa ulardin huzurlansaqlar bolidu, lékin mushu alem «besh künlük» bolghachqa, Xudaning xizmitide, menggülük paydiliq bolghan ishlargha qarap méngishimizgha toghra kélidu, démekchi. ■ **7:31** Yesh. 40:6; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5. □ **7:36 «Eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa...»** — «nietet qilin'ghan qizi» dégenning bashqa bir chüshenchisi «wedileshken qizi». Ishqilip, bu ayet boyiche, toy qilmighan er kishi könglide bir qizni oylaydu. Qizgha «muamilemning durus bolmighan yéri bar» dégenliki belkim: (1) qizgha bolghan ishqini söz yaki heriket bilen bildürüshtin özini tutuwalalmasliq, lékin uninggha téxi éniq wede qilmasliq, shundaqla qizni qiynash; yaki (2) qizgha wede bergendin kéyin yine ikkilinip waqitni keynige sürüş, shundaqla qizni qiynash; yaki (3) toyning waqtini békitken bolsimu, ular toy waqtini kütüşke özlirini tutuwalalmisa, toyni baldurraq qilsa bolidu. Qisqisi, oghul balilarning qizlarning söygüsü yaki héssiyatliiri bilen oynishishigha hergiz bolmaydu. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Emma eger birsi özining tenhaligigha qarap namuwapiq yürgen bolsa, yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, özini tutuwalalmisa, u xalighiniche qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun» yine bashqa terjimilirimu bar; «qoshumche söz»imizni körüng.

könglide muqim turup, héchqandaq ishq bésimi astida bolmay, belki öz iradisini bashqurup, könglide niyet qilghan qizini emrige almasliqni qarar qilghan bolsa, yaxshi qilghan bolidu. ³⁸ Qisqisi, öylen'genning öylen'ginimu yaxshi ish, öylenmigenning öylenmiginimu téximu yaxshi ish.

³⁹ Éri hayat chaghda ayali uninggha baghlan'ghandur; emma éri ölümde uxlighan bolsa, u xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu. □ ■ ⁴⁰ Lékin qarishimche u tul qalsa, téximu bextlik bolidu; mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen! □ ■

8

Butlarga atalghan taamlar

¹ Emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli. «Hemmimizde bilim bar» dep bilimiz. Xosh, biraq bilim bolsa ademni körenglitidu; méhir-muhebbet bolsa ademni quridu. □ ² «Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu. □ ³ Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu. □

⁴ Xosh, emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» toghruluq — bizge melumki, «Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu», we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur». □ ■ ⁵ Gerche nurghun atalmish ilahlar bar bolsimu — meyli ular zéminda yaki asmanda turidu dep qarilishidin qet'iynezer (derweqe «ilahlar» köp, we «reb»ler köptur)

⁶ biraq biz üçün peqetla bir Xuda, yeni Ata bardur. Uningdin barliq mewjudatlar apiride bolghan, bizmu Uning üçün mewjut bolghanmiz; *shuningdek*, birla Reb, yeni Eysa Mesih bardur. Pütkül mewjudatlar U arqiliq mewjut, bizmu U arqiliq hayatmiz. ■

⁷ Emma bundaq bilim hemmimizde téxi yoqtur; téxi butlarga köndürülginidin xalas bolmighan bezi *ishen'güchiler* bolsa mushundaq taamlarni «butqa atap nezir qilin'ghan» dep bilip yeydu; shundaqla ularning wijdani ajiz bolghachqa, bulghan'ghan bolidu. ■ ⁸ Emeliyette taamlarning özliri bizni Xuda bilen yarashaturalmaydu; yémisek bizning kemchilikimiz hésablanmaydu, yégen bolsaq artuqchiliqmu hésablanmaydu. ■ ⁹ Biraq herhalda *yéyish* erkinliklarning ajizlarga putlikashang bolmasliqigha köngül qoyunglar. ■ ¹⁰ Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda

□ **7:39** «Éri ölümde uxlighan bolsa» — mushu söz, ölüp ketkenlikni körsitidu. Tewrat-Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüş peqet waqitliq uxlash, xalas. «u **xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu**» — «peqet Rebde (nikahlansun)» — (1) peqet étiqadchigha nikahlansun; (2) Rebning shexsiy yolyoruqi bilen nikahlansun, dégen ikki menini öz ichige élishi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40** «**mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen!**» — bu kinayilik söz. Korint shehiridiki jamaettiki bezi ademler özlirini «peyghember» hésablap, Pawlusning sözlirini qobil qilmaytti (14:36, 37ni körüng). ■ **7:40** 1Tés. 4:8. □ **8:1** «**Emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli**» — Korint shehiridikilerning köpinchisi bolsa butperes bolup, ular butlarga choqunush üçün butqa atap nezir qilin'ghan göshni yeytti. Korintliqlarning toy we bashqa murasimlirimu butxanilarda ötküzülüp, butqa atap nezir qilin'ghan göshler dastixan'gha qoyulatti. U chaghlarda bundaq göshni yéyish-yémeslik yaki butxanida ötküzülgen murasimlarga qatnashish-qatnashmasliq étiqadchilar üçün chong bir mesile bolghan. «**méhir-muhebbet bolsa ademni quridu**» — «rohiy qurush» («ademni qurush») toghruluq «Rimliqlargha»diki kirish söz»imizni körüng. □ **8:2** «**«Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu**» — bu ajayib bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **8:3** «**Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu**» — «Xuda teripidin tonulidu» — belkim, Xuda uni bilip «bu kishi Méning adimim» dep étirap qilidu, démekchi. □ **8:4** «**«Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu» we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur»**» — 1-ayettiki «hemmimizde bilim bar», «bu dunyada but dégen héchnerse emes» we «Xudadin bashqa héch ilah yoqtur» belkim bu Korint jamaitidikiler özlirining shuaridek daim éytidighan sözler idi. ■ **8:4** Qan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Ef. 4:6. ■ **8:6** Mal. 2:10; Yuh. 13:13; 1Kor. 12:3; Ef. 4:6; Fil. 2:11. ■ **8:7** 1Kor. 10:28. ■ **8:8** Rim. 14:17. ■ **8:9** Gal. 5:13.

olturup yégenlikingni körse, unda qta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlarga atap nezir qilin'ghan taamlarni yéyishke «qurulup kücheytilidighan» bolmamdu? □ 11 Shuning bilen Mesih uning nijati üçün ölgen, séning qérindishing bolghan bu ajiz bende séning biliming wejedin halak bolidu. ■

12 Shu yol bilen qérindashlarga ziyan yetküzüp gunah qilip, ularning ajiz wijdanini zeximlendürüp, Mesihke qarshi gunah qiliwatisiler. 13 Shunga, eger birer taam öz qérindishimni yiqitidighan qiltaq bolsa, qérindishimni yiqitmasliqim üçün men menggüliche göshni qet'iy yémeymen. ■

9

Pawlusning köp rosulluq heq-hoquqlirini ishletmesliki

1 Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu? □ ■ 2 Eger bashqilargha nisbeten rosul dep hésablanmisam, men héch bolmighanda silerge rosul boldum; chünki özünglar Rebde méning rosul bolghanliqimni testiqlighan möhürdursiler.

3 Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlarga bolghan jawabim mundaq: — □ 4 Bizlarning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu? □ ■ 5 Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilip yürüş heqqimiz yoqmu? □ ■ 6 Ejeba, peqet Barnabas bilen méningla emgek qilmasliqqa hoquqimiz yoqmu? 7 Kim xirajetni özi tölep *esker bolup* jengge chiqidu? Kim üzümzar bina qilip uning méwisidin yémeydu? Qaysi pada baqquchi padining sütidin ichmeydu? ■

8 Bu dégenlirim peqet insaniy közqarash boyiche éytilghanmu? Tewrat-qanunning özidimu oxshash déyilgen emesmu?! 9 Chünki Musagha chüshürülgen qanunda: «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma» dep pütülgendur. Xuda öküzlergila köyün'genmu, □ ■ 10 yaki buni peqet bizlerni dep éytqanmu? Shühhisizki, bu sözler bizler üçün pütülgendur; shuning üçün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu

□ 8:10 «Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda olturup yégenlikingni körse, unda qta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlarga atap nezir qilin'ghan taamlarni yéyishke «qurulup kücheytilidighan» bolmamdu?» — bu ayet toghruluq ikki éghiz gep qilish kérek. Birinchi, kona zamanlarda köp butxanilargha munasiwetlik «ashxanilar», «réstoranlar» bar idi. Meqsiti butpereslik emes, belkim peqet payda körüshtin ibaret idi. Emma satqan taamlarning köpinchisi belkim xelqler shu butxanida butlarga atap qilghan nersiler bolushi mumkin idi. Shuning bilen bir waqitta nurghun kishiler bundaq taamni yéyishning özini «sawabliq ish», «teleylik ish» dep qarishi mumkin. Ikkinchi, Pawlusning «uning wijdani... «qurulup kücheytilidighan» dégen sözi kinayilik gep. Mezkur sözni yuqiriqi «muhebbet (ademni, yeni ademning rohini) quridu» dégen söz bilen sélishurishimiz kérek. «Muhebbetning qurushi»ning netijisi yaxshi, elwette; lékin mushu ayette «bilimi bar» ademning herikiti ajiz qérindishini öz wijdanigha xilapliq qilishqa «qurup kücheytidu». ■ 8:11 Rim. 14:15. ■ 8:13 Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ 9:1 «Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu?» — Pawlus bu babta bezi ademlarning uninggha «uni qil, buni qil» déyishige «men erkin adem» dep jawab béridu. ■ 9:1 Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ 9:3 «Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlar...» — bu söz Korint jamaaitide, Pawlus heqiqiy rosul emes, dep yürgen bezi ademlerni körsitidu. □ 9:4 «Bizlarning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu?» — rosullar xush xewerni tarqitish xizmitige alahide ayrilip chiqqachqa, jamaetlerdin yémek-ichmek jehette, yeni iqtisadiy jehettiki yademege érishishke hoquqluqtur. Emma Pawlus we xizmetdishi Barnabas Korint shehiride shundaq hoquqni ishletmigen. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ 9:4 1Kor. 9:14; 1Tés. 2:6; 2Tés. 3:9. □ 9:5 «Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilip yürüş heqqimiz yoqmu?» — démek, rosullar özliri we bala-chaqilirimu jamaetning iqtisadiy yadimige hoquqluqtur. ■ 9:5 Mat. 8:14. ■ 9:7 Yuh. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pét. 5:2. □ 9:9 «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma» — «Qan.» 25:4. ■ 9:9 Qan. 25:4; 1Tim. 5:18.

hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur. □ 11 Biz silerge rohiy bext-beriketlerni térip, silerdin maddiy jehettin yighiwsaq bu chektin éship ketkenlik bolamdu? ■ 12 Bashqa *xizmetchiler* silerde mushu hoquqni ishletken yerde, biz shundaq qilsaq téximu bolidighu? Emma Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishlitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz. □ ■ 13 Ibadetxanidiki muqeddes ishlar üçün ishligüchilerning ibadetxanigha atalghan hediyelerdin yeydighanliqini, qurban'gahta xizmet qiliwatqanlarning qurbanliqlardin ülüşini alidighanliqini bilmemsiler? ■ 14 Shuninggha oxshash, Reb xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun dep békitkendur. □ ■

15 Emma men bolsam bu hoquqlarning héchqaysisini ishlitip baqmidim. Hem hazir mu mushu hoquqtin padilina dep mushularni yéziwatqinim yoq! Chünki men bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilghinidin köre ölginim tüzük! □ 16 Chünki méning xush xewerni jakarlishimda pexirlen'güdek ish yoq; chünki uning mejburiyiti méni bésip turidu; xush xewerni jakarlimisam halimgha way! 17 Chünki eger uni xalis qilsam, buningdin manga in'am bolidu; emma öz ixtiyarim bilen bolmisa, bu peqet méning ghoidarliq burchini ada qilghinim bolidu, xalas.

18 Shundaq iken, méning in'amim zadi néme bolidu? Méning in'amim del shuki, xush xewer jakarlighinimda men xush xewerge kishilerni heqsiz érishtürimen — démek, in'amim xush xewer yetküzüshtiki tégishliq *heq élish* hoquqlirimni héch ishletmeslikimdin ibarettur.

19 Chünki hemme ademning ilkidin erkin bolup, özümni köpchilikke qul qildim; shu yol bilen téximu köprek ademlerni qayil qilip qutquzsam deymen. 20 Yehudiylarni qayil qilip qutquzush üçün Yehudiylargha nisbeten Yehudiygha oxshash boldum; Tewrat qanuni astida turghanlarni qayil qilip qutquzush üçün (Tewrat qanuni astida turghan bolmisammu) Tewrat qanuni astida turghanlarga nisbeten Tewrat qanuni astida turghan'gha oxshash boldum; ■ 21 Tewrat qanunida bolmighanlarni qayil qilip qutquzush üçün Tewrat qanunida bolmighanlarga nisbeten (Xuda aldida qanunsiz bolmay, belki Mesihning qanunigha boysunushum bilen) men Tewrat qanunida bolmighanlarga oxshash boldum; □ ■ 22 ajizlarni qayil qilip qutquzush üçün ajizlarga özüm ajizdek boldum; mumkin qeder köprek ademni qutquzush üçün men herqandaq ademge qarita shundaq adem boldum. □ ■ 23 Özümning xush xewerdin nésiwem bolushi üçün uni dep hemme ishni qilimen.

24 Beygige chüshkenlarning hemmisi yügürishidu, emma peqet birila mukapatqa érishidighinini bilmemsiler? Ghelibe qazinish üçün yügürünglar. ■ 25 Musabiqide élishquchilarning hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan

□ 9:10 «Shuning üçün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur» — «Am.» 9:13. ■ 9:11 Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ 9:12 «... Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishlitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz» — ghelite yéri shuki, beziler «Pawlus we Barnabas heqiqiy rosullar emes, chünki ular bizdin pul sorap baqmighan!» dégen. ■ 9:12 Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ 9:13 Qan. 18:1. □ 9:14 «... Xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun» — démek, xush xewerni qobul qilghanlar teripidin qamdalsun. ■ 9:14 Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Tim. 5:18. □ 9:15 «men bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilghinidin köre ölginim tüzük!» — «bu pexirlen'ginim» del uning xush xewerni héchqandaq in'am-hediye qobul qilmay jakarlighanliqini körsitidu. ■ 9:20 Ros. 16:3; 18:18; 21:23. □ 9:21 «Tewrat qanunida bolmighanlar» — démek, Yehudiy emesler. Ular Tewrat qanunini bilmeydu yaki uni étirap qilmighanlardur. «Mesihning qanuni» — Muqeddes Rohta yashap «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng bilen söygin» we «qoshangni özüngni söygendek söygin» dégendin ibaret, elwette. ■ 9:21 Gal. 2:3. □ 9:22 «ajizlarni qayil qilip qutquzush üçün ajizlarga özüm ajizdek boldum» — «ajizlar» belkim Xuda toghrisidiki bilimni tonup yetmigenliktin wijdani asanla azablinidighan étiqadchilarni, yaki étiqadi küchlük emeslerni körsitidu. ■ 9:22 Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ 9:24 Gal. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18.

tajgha érishish üçün shundaq qilidu, emma biz bolsaq chirimas taj üçün shundaq qilimiz. □ ■ 26 Shunga men nishansiz ademdek yügürüwatmaymen; musht atsam hawagha atidighan ademdek bolmaymen. 27 Uning ornigha men öz ténimni urup özümge köndürüp, uni özümge qul qilimen; undaq qilmighanda, bashqilargha telim jakarlap turup özüm layaquetlik bolmay qélishim mumkin.

10

Israillarning Misirdin chiqip, chöl-bayawandin ötkendiki weqelerdin sawaq élishimiz kérek

1 Chünki, i qérindashlar, men silerning ata-bowilirimizning hemmisining bulut astida yürgenlikidin we hemmisining déngizdin ötüp mangghanliqidin xewersiz yürüshünglarni xalimaymen; ■ 2 ularning hemmisi bulutta hem déngizda Musaning *yétekchilikige* chömüldürülgen; □ ■ 3 ularning hemmisi oxshash rohiy taamni yégen; ■ 4 hemmisi oxshash rohiy ichimlikni ichken; chünki ular özlirige *hemrah bolup* egiship yürgen rohiy uyultashtin ichetti (emeliyette, mushu uyultash Mesihning Özi idi); ■ 5 shundaqtimu, Xuda ularning köpinchisidin razi bolmighanidi; chünki «Ular**ning jese**tliri chöl-bayawanda chéchilip qalghan». □ ■

6 Emma bu ishlar ularning béshigha bizlerge sawaq-bésharet bolsun üçün chüshkenidi; buningdin meqset, bizning ularning yaman ishlargha hewes qilghinidek hewes qilmasliqimiz üçündür. ■ 7 Siler yene ularning bezilirige oxshash butqa choqunidighanlardin bolmanglar; bular toghruluq: «Xelq yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi» dep pütülgen. □ ■ 8 Biz yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejedin ulardin yigirme üç ming kishi bir kündila öldi. □ ■ 9 Yene ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yılanlar chéqishi bilen halak boldi. □ ■ 10 Yene ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi *perishte* teripidin öltürüldi. □ ■ 11 Emdi bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken we axirqi zamanlar béshimizgha kéliwatqan bizlarning ulardin sawaq-ibret élishimiz üçün xatirilen'genidi. □ ■ 12 Shuning bilen «Men *étiqadta* ching tirep turmaqtimen» dégen kishi özining yiqilip kétishidin hézi bolsun! 13 Siler duch kelgen

□ 9:25 «Musabiqide élishquchilarning **hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan tajgha érishish üçün shundaq qilidu...**» — eslidiki «Olimpiya»diki ghaliblar yopurmaq-güllerdin yasalghan tajgha érishetti. ■ 9:25 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pét. 4:1; 5:4. ■ 10:1 Mis. 13:21; 14:22; Chöl. 9:18; Qan. 1:33; Ye. 4:23; Neh. 9:12,19; Zeb. 78:13,14; 105:39. □ 10:2 «ularning (**silerning ata-bowiliringlar, 1-ayetni körüng**) **hemmisi bulutta hem déngizda Musaning yétekchilikige chömüldürülgen**» — mushu (1-2-ayette xatirilen'gen) weqelerni téximu yaxshi chüshinish üçün «Misirdin chiqish» 14-babni körüng. «Musa» Musa peyghember, elwette. Mushu muhim ayet üstide we bu bابتiki bashqa misallar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 10:2 Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ 10:3 Mis. 16:15. ■ 10:4 Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16 □ 10:5 «Ular**ning jese**tliri chöl-bayawanda **chéchilip qalghan**» — «Chöl.» 14:16, 32. ■ 10:5 Chöl. 26:65. ■ 10:6 Chöl. 11:4,33; Zeb. 106:14. □ 10:7 «Xelq **yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi**» — mushu yerdiki «keyp-sapa» belkim butpereslik hem uninggha baghlan'ghan shehwaniyetni körsitidu. «Pütülgen» — «muqeddes kitabta pütülgen», elwette («Mis.» 32:6). ■ 10:7 Mis. 32:6. □ 10:8 «Biz **yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejedin ulardin yigirme üç ming kishi bir kündila öldi**» — bu weqe «Chöl.» 25:1-9de xatirilen'gen. ■ 10:8 Chöl. 25:1, 9; Zeb. 106:28-29 □ 10:9 «Yene **ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yılanlar chéqishi bilen halak boldi**» — «Chöl.» 21:1-9ni körüng. ■ 10:9 Chöl. 21:5; Zeb. 106:14. □ 10:10 «Yene **ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi perishte teripidin öltürüldi**» — «Chöl.» 16:41-50ni körüng. ■ 10:10 Mis. 16:2; 17:2; Chöl. 14:36; Zeb. 106:25-26 □ 10:11 «**bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken**» — «bésharetlik misallar»: «qoshumche söz»imizde biz bu bab toghruluq sözligimizde bu téma toghruluqmu toxtilimiz. ■ 10:11 Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25.

sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen. We Xuda bolsa wediside turghuchidur, U silerni kötürelmigüdek sinaqlargha uchratmaydu, belki sinaq béshinglarga chüshkende, shuning bilen teng uningdin ötüp qutulush yolini yaritip béridu; siler shuning bilen uninggha berdashliq béridighan bolisiler. □ ■ 14 Shu sewebtin, söyümlüklirim, butperesliktin qéchinglar!

15 Silerni eqil-hoshi jayida kishiler dep qarap shuni éytiwatimen; sözligenlirimni bahalap béqinglar: — 16 Biz beriketlik bolsun dep tiligen, beriketlik jamdiki sharabni ichkinimiz, Mesihning qénidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? Bizning oshutqan nanni yéginimiz, Mesihning ténidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? □ 17 Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz. □ ■ 18 Jismaniy Israilgha qaranglar; qurbanliqlarni yégenler qurban'gahqa nésipdashlar emesmu? 19 Emdi néme démekchimen? Butqa atap sunulghan qurbanliqning birer ehmiyiti barmidu? Butning birer ehmiyiti barmidu? ■ 20 Yaq, biraq kapirlar butlarga sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlarga ataydu. Men silerning jinlar bilen ortaq nésipdash bolushunglarni xalimaymen. □ ■ 21 Rebning jamidin we jinlarning jamidin teng ichküchi bolsanglar bolmaydu; Rebning dastixinigha we jinlarning dastixinigha teng daxil bolsanglar bolmaydu. 22 Rebning heset-ghezipini qozghimaqchimizmu? Biz Uningdin küchlükmu-ya?

23 «Hemme nerse halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse halaldur», emma hemme nerse ademning étiqadini quralmaydu. □ ■ 24 Emdi héchkim öz menpeetini izdimisun, belki özgilerningkini izdisun. ■ 25 Gösh bazirida sétilghan herbirnersini wijdaninglarni dep olturmay, héchnémini sürüshte qilmay yewéringlar. 26 Chünki «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» *dep pütülgen*. □ ■ 27 Emma étiqad qilmighanlarning birersi séni ziyapetke teklipt qilsa we könglüng tartsa, aldinggha qoyulghan hemmini wijdaningni dep olturmay yewer; ■ 28 emma birsi sanga: «Bu butlarga atalghan qurbanliq taami» dése, undaqta uni yéme; némishqa déseng, bu ishni sanga éytqan ademning sewebi üçün, shundaqla wijdanning sewebi üçündür; □ 29 men dégen wijdan séningki emes, belki héliqi kishining wijdani; méning erkinlikimge bashqilarning wijdani teripidin yaman dep baha bérilishining hajiti barmu? 30 Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti? □ ■ 31 Shunga siler némini yésenglar, némini ichsenglar yaki herqandaq bashqa ishlarni qilsanglar, hemme ishlarni Xudagha shan-

□ 10:13 «Siler duch kelgen sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen» — eyni tékistte: «Siler duch kelgen sinaqlardin héchqaysisi pütkül insaniyetke ortaq emes» dégen sheklide ipadilini. ■ 10:13 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:24; 2Pét. 2:9. □ 10:16 «beriketlik jam» ... «oshutqan nan» — «beriketlik jam» we «oshutqan nan» dégenler «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning ghizasi»din ibarettur. «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning dastixini» toghruluqmu 11:23-34ni körüng. □ 10:17 «Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz» — bashqa birxil terjimisi: «Nan bir bolghachqa, bizmu bir ten bolimiz; chünki hemmimiz bir nandin nisiwe alimiz». ■ 10:17 Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ 10:19 1Kor. 8:4. □ 10:20 «kapirlar butlarga sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlarga ataydu» — «kapirlar» grék tilida «taipiler» yaki «eller». ■ 10:20 Law. 17:7; Qan. 32:17. □ 10:23 «hemme nerse manga halaldur» — bu söz-ibare belkim Korintliqlar ishlitiwatqan Injildiki yémek-ichmekler toghruluq telimlarning qisqartilmisi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérek, dep telim bermekchi. ■ 10:23 1Kor. 6:12. ■ 10:24 1Kor. 13:5; Fil. 2:4. □ 10:26 «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» — «Zeb.» 24:1 we 50:12, 89:11. ■ 10:26 Mis. 19:5; Zeb. 24:1; 50:12, 89:11 ■ 10:27 Luqa 10:7; 1Kor. 8:7. □ 10:28 «Birsi sanga: «bu butlarga atalghan qurbanliq taami» dése,...» — dégüchining körsetmekchi bolghini belkim: (1) «Sen ishen'güchi emesmu, bundaq butlarga chétishliq nersini yémesliking kérek» yaki (2) «Bu alahide butlarga nezir qilin'ghan, shunga uni yéseng, sanga alahide beriket bolidu!». «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 10:30 «Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti?» — mushu muhim prinsip toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 10:30 Rim. 14:6; 1Tim. 4:3.

sherep keltürülsun dep qilinglar. ■ 32-33 Men özüm hemmeylenni hemme ishta memnun qilishqa intilginimdek, öz menpeetim üçün emes, belki köpchilikning menpeeti, ularning qutquzulushi üçün intilginimdek, héchkimning aldigha — Yehudiylar bolsun, gréklar bolsun, Xudaning jamaitidikiler bolsun aldigha putlikashang bolmanglar. Men Mesihni ülge qilghinimdek, silermu méni ülge qilinglar.■

11

Ibadet qaidiliri

1-2 Emdi silerni shuning üçün teripleymenki, i qérindashlar, hemme ishlarda siler méni eslep turuwatisiler, men silerge tapshurghinimdek, körsetmilerni tutup kéliwatisiler.■
 3 Emma men silerning her erning béshi Mesihdur, ayalning béshi erdur we Mesihning béshi Xudadur dep bilishinglarni xalaymen.□ ■ 4 Shunga, *ibadetke qatnashqanda*, herqandaq er béshigha birnerse artqan halda dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan bolidu.□ 5 Emma *ibadetke qatnashqanda*, herqandaq ayal béshigha birer nerse artmighan halda dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan bolidu; bundaq ayalning chéchi chüshürüwétilgen, *reswa qilin'ghan* ayaldin perqi yoqtur.□ 6 Ayal kishining béshigha artqini yoq bolsa, chachliri chüshürüwétilsun; ayalga nisbeten chachlirining késiwétilishi yaki chüshürüwétilishi uyatliq ish bolsa, emdi uning béshigha birer artqini bolsun.■ 7 Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur.□ ■ 8 Chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur.□ ■ 9 Shuningdek er kishi ayal üçün emes, ayal kishi er üçün yaritilghandur. 10 Bu sewebtin, hem perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquqning *belgisige* ige bolushi kérek. □ 11 Halbuki, Rebde ayal ersiz bolmas we er ayalsiz bolmas; 12 chünki ayal erdin chiqirilghinidek, er ayal arqiliq *tughulidu*; lékin hemme ish Xudadindur. 13 Öz könglünglarda baha béringlar; ayallarning béshigha birnerse artmay turup Xudagha dua qilishi muwapiqmu? 14 Tebietning özi silerge er kishining uzun chachliri bolsa uninggha uyat ikenlikini ögetmidimu? 15 Emma ayal kishining uzun chachliri bolsa, bu uninggha shan-sherep bolidu; chünki uning uzun chachliri uninggha bézek-yépincha bolsun dep teqdim qilin'ghan.

■ 10:31 Kol. 3:17. ■ 10:32-33 Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ 11:1-2 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9.
 □ 11:3 «**ayal (yaki qiz)ning béshi erdur**» — toy qilghanda uning béshi öz éri, elwette; turmushqa chiqmighan bolsa uning atisi; tenha, tul yaki ajrashqan qiz-ayallar bolsa, ularning béshi (bar bolsa) jamaettiki aqsaqallar bolidu.
 ■ 11:3 Yuh. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Ef. 5:23. □ 11:4 «**ibadetke qatnashqanda, herqandaq er béshigha birnerse artqan halda ... bésharet berse**» — «bésharet berse» — «Xudaning wehiyisini yetküzse», yaki «peyghamberlik söz qilsa...» dégenlik. «Öz béshigha hörmetsizlik qilidu» — démek, Mesihge bihörmetlik qilidu. □ 11:5 «**...u öz béshigha hörmetsizlik qilidu**» — démek, öz érige yaki jamaetning aqsaqallirigha hörmetsizlik qilidu. «**bundaq ayalning chéchi chüshürüwétilgen, reswa qilin'ghan ayaldin perqi yoqtur**» — kona zamanlarda ayallar buzuqchiliq qilghan bolsa, ularni jazalash usuli ayalni reswa qilip chéchini chüshürüwétishtin ibaret idi. ■ 11:6 Chöl. 5:18; Qan. 22:5.
 □ 11:7 «**Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur**» — bu ayettin (we shundaqla 4-6-ayetlerdin) Pawlusning adettiki ehwallar emes, belki ibadet sorunliri toghruluq sözlewatanliqi éniq turidu; bu uning erlerge talagha chiqqanda herqandaq böklerni kiyishini men'i qilghini emes! Uning bu sözliride ayallarning talada yürgende romal-yaghliq artish-artmasliqi toghrisidimu gep yoq. ■ 11:7 Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10. □ 11:8 «**chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur**» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Hawa'animizni Adem'atimizning ténidin qowurghisini élip yasighan. «Yar.» 2-babni körüng. ■ 11:8 Yar. 2:18, 21. □ 11:10 «**perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquqning belgisige ige bolushi kérek**» — «perishtilerning sewebidin» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Biz bu ayetler (1-16)ni tepsiliy halda sherhleyimiz.

¹⁶ *Birsining bu ishlar toghruluq* talash-tartish qilghusi bolsa, *shuni bilsunki*, bizlerde hem Xudaning jamaetliridimu shulardin bashqa héch qaidiler yoqtur. ■

Rebning dastixini toghruluq

¹⁷ Emma hazir démekchi bolghan ish, yeni siler yighilghan sorunlarga kelsek, uningda silerni teriplimeymen; chünki yighilghininglarning netijisi paydiliq emes, belki ziyaliq boluwatidu. ¹⁸ Chünki birinchidin, siler jamaette yighilghininglarda, aranglarda guruhlarga bölünüşler bolghanliqini anglidim; bu gepke qismen ishendim. ¹⁹ Aranglarda bölünüşler peyda bolmay qalmaydu. Undaq bolmighanda aranglarda kimning layaquetlik bolghanliqini körüwalghili bolmaytti. □ ■

²⁰ Siler bir yerge jem bolghininglarda, siler *heqiqeten* «Rebning ziyapiti»din yémeysiler.

■ ²¹ Chünki yéginginglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu. □ ²² *Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler? Silerge néme désem bolar? Silerni teriplemdimen? Yaq, silerni teriplimeymen.* □

²³ Chünki men silerge *Rebning ziyapiti toghruluq* yetküzgenlirimni özüm Rebdin tapshuruwalghanmen; démek, Reb Eysagha satqunluq qilin'ghan kéchide u qoligha nan élip,

■ ²⁴ teshekkür éytqandin kéyin uni oshtup: «Mana, silerge atalghan Méning ténim; buni Méni eslep turush üçün mushundaq qilinglar» — dédi. ²⁵ Shuningdek, ghizadin kéyin u jamni qoligha élip: «Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur; her qétim buningdin ichkininglarda, Méni eslep turush üçün shundaq qilinglar» — dédi.

□ ²⁶ Chünki siler her qétim bu nandin yégen, bu jamdin ichken bolsanglar, taki Uning qaytip kélishigiche siler Rebning ölümünü jakarlighan bolisiler. ■ ²⁷ Shuning üçün, kimki layaqetsiz halda bu nanni yése yaki Rebning jamidin ichse, Rebning ténini hem qénigha nisbeten gunahkar bolidu. ■ ²⁸ Shuning üçün herbirsi bu ishlar üstide öz-özünü tekshürüp, andin nandin yésun, jamdin ichsun. ■ ²⁹ Chünki *Rebning ténini perq etmey turup yégüchi we ichküchi herkim özige höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu.* □ ³⁰ Bu sewebtin aranglardiki nurghun ademler zeipliship késel boldi, hetta xéli bir qismi *ölümde* uxlap

■ **11:16** 1Tim. 6:4. □ **11:19** «Aranglarda bölünüşler peyda bolmay qalmaydu...» — az bolmighan alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliqlarni tenqid qilidighan alahide sözler, dep qaraydu. Bizmu mushu közqarashqa mayilmiz; chünki Injilda tilgha élin'ghan bashqa jamaetler arisida ehwal undaq emes idi; eksiche, ularning birliki xéli küchlük idi (mesilen, Filippi shehiridiki jamaette). Qandaqla bolmisun, melum jamaetiki ishen'güchilerning köpinchisi Korinttiki jamaettek «Roxqa tewé» emes, belki «etke tewé», «étiqadta bowaqlar» bolsa, undaqta «bölünüşler» peyda bolmay qalmaydu. Bundaq ehwal heqiqeten Rebning yolini izdigüchilerge köprek bésim bérip, ularning Rohida tézla östürülüşü muhim bir türkke bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luqa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuh. 2:19. ■ **11:20** Luqa 22:14-20. □ **11:21** «Chünki yéginginglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu» — rosulning sözlirige qarighanda, Korint étiqadchilar jamaitining yighinlirida pat-pat «ortaq ziyapet»ni tutatti, shuning bilen bir waqitta «Rebning ziyapiti»ni yéyetti («Yeh.» 12ni körüng). Lékin bay qérindashlar öz mol tamaqliri alghach özining bayliqlirini köz-köz qilip körsitetti, bashqa kembeghel qérindashlar bilen ortaqlashmaytti. «Ziyapet» qalaymiqan bolghachqa, «Rebning ziyapiti»ning özi közge ilinmay bolup qélip, Rebning namigha nomus keltürgenidi. □ **11:22** «Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler?» — bezi étiqadchilar jem bolup olturghan sorunlarda köp ghizalarni élip kélip yése, ghizasiz qérindashliri elwette xijil bolup qalidu. ■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luqa 22:19. □ **11:25** «... Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur» — «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34de bésharet bérilgen. ■ **11:26** Yuh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Chöl. 9:10,13; Yuh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5. □ **11:29** «... Rebning ténini perq etmey turup yégüchi we ichküchi herkim özige höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu» — «Rebning ténini perq etmeslik» dégenlikning belkim ikki xil tereplimisi bolushi mumkin: (1) özini «Men Rebning ténidiki bir eza, bashqa qérindashlarmu shundaq» dep bilip yetmey, «Rebning ténini»diki qérindashlarni közge ilmasliq (21-22-ayetlerni körüng); (2) «Rebning ziyapiti Rebbimizning biz üçün qurban qilghan ténini ipadileydu» dep bilip yetmesilik.

qaldi. □ ³¹ Lékin eger öz üstimizni tekshürüp höküm chiqarghan bolsaq, béshimizgha *Rebning* höküm-jazasi chüshürülmeydighan bolidu. ■ ³² Emma gerche üstimizge Reb teripidin höküm-jazalar chüshürülgen bolsimu, emeliyette bu Uning bizge chüshürgen «terbiye jazasi»dur; buningdin meqset, bizning bu dunya bilen birlikte halaketke höküm qilinmasliqimiz üçündür. ³³ Shunga, i qérindashlar, *Rebning ziyapitide* yéyishke jem bolghininglarda, *hemmeylen toluq kelgüche* bir-biringlarni kütünglar. ³⁴ Birs ach qorsaqa bolsa awwal öyide yep kelsun; shundaq qilip silerning jem bolushunglar özünglarga höküm-jaza yetküzmeydighan bolidu. Qalghan bashqa mesililerni bolsa, men barghin-inda tertipke salimen.

12

Rohiy iltipatlar

¹ Emma i qérindashlar, rohiy iltipatlarga kelsek, silerning ular toghruluq bilmey qélishinglarni xalimaymen. □ ² Siler taipilerning arisida bolghan waqtinglarda herxil yollargha bashlinip, gas-gacha butlarga *choqunushqa* azdurulup ketkinglarni bilisiler. ³ Shunga men silerge uqturimenki, héchkim Xudaning Rohida turup: «Eysagha lenet!» démeydu we herqandaq biri Muqeddes Rohta bolmay turup «Eysa Rebdur!» dep éytalmaydu. ■ ⁴ Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur. □ ■ ⁵ Xizmetler bolsa herxil, emma *biz xizmitini qilidighan* Reb birdur. ⁶ Ishlesh yolliri herxil, emma hemmeylende hemme ishni wujudqa chiqarghuchi Xuda birdur. ⁷ Emma hemmeylenning menpeeti üçün herbirige Rohning namayan bolushi béghishlinidu. ⁸ Chünki Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu; □ ⁹ yene oxshash Roh arqiliq bashqa birige alahide ishench, yene birige oxshash Roh arqiliq *késellerni* saqaytish iltipatliri, □ ¹⁰ birawgha möjizilerni yaritish teqsim qilinidu; birawgha wehiy-bésharet bérish; birawgha herxil rohlarni perq étish, birawgha namelum tillarda sözlesh, yene birawgha namelum tillarni terjime qilish iltipati teqsim qilinidu. □ ¹¹ Emma bu ishlarning hemmisini yürgüzgüchi oxshash shu bir Rohtur; U herbirige Özi layiq körüp, ayrim-ayrim teqsim qilip béridu. ■ ¹² Chünki insaniy ten bir bolsimu nurghun ezaliri bolghinidek, shundaqla ezaliri nurghun bolsimu özara qoshulup bir ten bolghandek, Mesih Özimu hem shundaqtur. ■ ¹³ Chünki hemmimiz, meyli Yehudiylar bolsaqmu, Grékler bolsaqmu, qullar bolsaqmu, hörler bolsaqmu, bir Rohta bir ten'ge kirishke chömüldürüldüq we bir Rohtin ichishke nésip qilindüq. ■ ¹⁴ Chünki ten birla ezadin emes, belki köp ezalardin terkiib tapidu. ¹⁵ Eger put: «Men qol bolmighinim üçün men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqla u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu? ¹⁶ Qulaq: «Men köz emes, shunga men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqla u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu? ¹⁷ Pütün ten közla bolsa, undaqla anglash sézimimiz nedin bolidu? Pütün ten qulaqla bolsa, undaqla purash sézimimiz nedin bolidu? ¹⁸ Halbuki, Xuda Özige layiq körgen ten ezalirining

□ **11:30** «*hetta xéli bir qismi ölümde uxlap qaldi*» — «uxlap qaldi» dégen söz ölüshni körsitidu. Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüsh peqet waqitliq uxlash, xalas. ■ **11:31** Zeb. 32:5; Pend. 18:17. □ **12:1** «*rohiy iltipatlarga kelsek...*» — «rohiy iltipatlar» dégenler Muqeddes Roh ata qilghan, mushu babta «tebiyettin tashqiri» möjizilik qabiliyetlerni körsitidu. ■ **12:3** Mar. 9:39; Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4** «*Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur*» — «Roh» dégen Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pét. 4:10. □ **12:8** «*... Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu*» — bu ikki iltipat we töwendiki yene yette «rohiy iltipat» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **12:9** «*késellerni saqaytish iltipatliri*» — grék tilida «saqaytishlarning iltipatliri» — démek, Muqeddes Rohning möjizilik saqaytish yolliri birxilla emes. □ **12:10** «*wehiy-bésharet bérish*» — grék tilida: «peyghemberlik söz qilish». «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Ef. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Ef. 4:16. ■ **12:13** Gal. 3:28.

herbirini ayrim-ayrim öz jayigha orunlashturghan; ¹⁹ eger ularning hemmisi oxshash eza bolsa, unda qta uni qandaqmu ten dégili bolatti? ²⁰ Emdilikte ezalar köp, ten bolsa birdur. ²¹ Köz qolgha: «Méning sanga éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu; yaki bash bolsa putlarga: «Méning silerge éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu. ²² Del eksiche, tendiki ajiz-erzimes dep körün'gen ezalar kem bolsa bolmaydu; ²³ we hem tendiki biz étiwarsiz dep hésablighan ezalarga bolsa, téximu köprek étiwar qilimiz; shundaqla isketsiz dep qaralghan ezalirimiz téximu isketlik qilidur; ²⁴ eslide yarishimlik bolghan ezalirimizgha bolsa shundaq qilishning hajiti yoq. Emma Xuda pütün tenni shundaq birlishtürgenki, U étiwarsiz dep hésablan'ghan ezalarga téximu köp étiwar béridur. ²⁵ Buningdin meqset tende héch bölünüşler bolmasliqi, belki barliq ezalar özara oxshash köyümchanliqta bolushi üçündür. ²⁶ Bir eza japa-derd tartsa, barliq ezalar uning bilen teng japa-derd tartidur; bir ezagha sherep kelse, barliq ezalar uning bilen teng shadlinidur.

²⁷ Emdi siler Mesihning ténidursiler, herbiringlar Uning ayrim-ayrim ezasidursiler. ■ ²⁸ Xuda jamaette mushundaqlarni orunlashturghan: — awwal rosullarni, andin peyghemberlerni, üçinchi bolup telim bergüchilerni; andin möjize körsetküchilerni, andin türlük késellerni saqaytish iltipatirigha ige bolghanlarni, yadrem bergüchilerni, yétekchilik qilghuchilarni, herxil namelum tillarda sözleydighanlarni teyinlep orunlashturghandur. □ ■ ²⁹ Hemmeylem rosulmu? Hemmeylem peyghembermu? Hemmeylem telim bergüchimu? Hemmeylem möjize körsetküchmu? ³⁰ Hemmeylemde saqaytish iltipatliri barmu? Hemmeylem namelum tillarda sözlemdu? Hemmeylem namelum tillarni terjime qilalamdu? ³¹ Emma siler chongraq iltipatlarni teqezza bolup qoghlanglar; halbuki, men hazir silerge hemmidin ewzel bir yolni körsitip bérey.

13

Méhir-muhebbet hemmidin ulugh

¹ Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewattqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu, biraq men méhir-muhebbetsiz bolsam, u chaghda men peqet bir «dang-dang» qilidighan mis dang, bir «chang-chang» qilidighan chang bolup qalimen, xalas. □ ² Eger men peyghemberlik qilalisam, barliq sirlar, barliq bilimlerni chüshinip bolghan bolsammu, hem shuning bilen bir waqitta taghlarni yötkeyeligüdek toluq ishenchte bolsammu, emma mende méhir-muhebbet bolmisa, unda qta men héchnerse bolmighan bolimen. ■ ³ Eger barliq mal-mülkümnü sediqige atap hem ténimni *Xudaning yolida* qurbanliq süpitide köydürülüşke sun'ghan teghdirdimu, emma mende yenila méhir-muhebbet bolmisa, unda qta méning héchqandaq paydam yoq bolghan bolidur.

⁴ Muhebbet sewr-taqetlik bolush hem méhribanliqtur; Muhebbet hesetxorluq qilmaydu; Muhebbet özini maxtimaydu, Tekebburluq qilmaydu, ■

■ **12:27** Rim. 12:5; Ef. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24. □ **12:28** «awwal rosullarni, andin peyghemberler...» — «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «**namelum tillar**» — «rohiy tillar» depmu atilidur. Chünki bu tillarni Xudaning Rohi insanning rohigha tapshuridu; bezi waqitlarda biz ularni «karamet til», «natonush til», «gheyriy til» depmu ataymiz, chünki bu til sözligüchi we anglighuchilargha chüshinishlik emes; «tebiettin tashqiri» bolghan bu xil tilni «dua tili» dep teriplisekmü bolidur. ■ **12:28** Ef. 2:20; 4:11. □ **13:1** «**Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewattqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu...**» — démek, «shundaq intayin küchlük rohiy iltipat mende bolsimu,...». Bu ayettin yene shundaq déyelemizki, heqiqeten Xudadin kelgen herbir «namelum til» emeliyette dunyadiki melum bir milletning tili yaki perishtilerning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luqa 17:6; Rim. 12:7. ■ **13:4** Pend. 10:12; 1Pét. 4:8.

⁵ Nomussizliq qilmaydu,

Öz menpeetini közlep yürmeydu,

Térikürülmeydu,

Könglide öchmenlik saqlimaydu;■

⁶ Heqqaniysizliqtin xushal bolmaydu,

Belki emeliyettin, heqiqettin xushal bolidu;■

⁷ hemme ishda qorsiqi kenglik qilidu, hemmige yüzlinip *Xudagha* ishinidu, hemme ishqa ümid baghlaydu, hemmige chidaydu.□

⁸ Méhir-muhebbet hergiz axirlashmaydu. Bésharetler bolsa, kargha kelmeydu: «namelum tillar» bolsa, tügeydu: *möjjilik* bilimlerru kargha kelmeydu. ⁹ Chünki bizning bilidighanlirimiz qismen, bésharet béridighanlirimiz qismen; ¹⁰ lékin mukemmellik kelgende, qismenlik yoqilidu. ¹¹ Men kichikimde balilarche sözlidim, balilarche oylidim, balilarche hésablidim; chong bolghinimda, men baliliqni tashlidim. ¹² Chünki biz hazir bir tutuq dérizidin müjmel halda körimiz, lékin shu chaghda yüzmayüz körimiz: Hazir men qismen tonuymen, shu chaghda men *Xuda* méni tonup kéliwatqandek tonuymen.■

¹³ Hazir ishench, ümid, méhir-muhebbettin ibaret bu üç nerse turuptu; bulardin eng üstün turidighini méhir-muhebbettur.

14

«Rohiy iltipatlar»din qandaq paydilinish kérek

¹ Méhir-muhebbetke intilip uni qoghlashinglar we hem rohiy iltipatlargha, bolupmu bésharet bérishke intizar bolunglar.□ ² Chünki namelum tilda sözleydighan kishi ademlerge emes, belki *Xudagha* sözleydu; anglighuchilardin héchkim uni chüshenmeydu, emma u Rohta sirliq ishlarni éytip béridu. ³ Lékin bésharet béridighan kishi bolsa ademlerning étiqadini qurushqa, ularni righbetlendürüshke we teselli bérishke sözleydu. ⁴ Namelum tilda sözlügüchi öz rohini quridu; emma bésharet bergüchi jamaetning *étiqadini* quridu.□

⁵ Emdilikte men silerning hemminglarning namelum tillarda sözliyelishinglarni ümid qilimen, lékin bésharet bérishinglarni téximu ümid qilimen. Namelum tilda sözlügüchi sözini terjime qilmisa, jamaetning étiqad quruluşhida bésharet bergüchi uningdin ulugh bolidu.

⁶ Qérindashlar, men yéninglarga kélip, namelum tillardila sözliginim bilen melum wehiy, bilim, bésharet yaki telimni yetküzmisem, men silerge néme payda tegküzimen?□ ⁷ Hetta awaz chiqiralaydighan jansiz nersiler, meyli ney bolsun, chiltar bolsun shundaq; ularning ahanglirining bir-biridin perqi bolmisa, ularda chélin'ghan pede qandaqmu perq étilsun? ⁸ *Jeng* kaniyimu belgilik bir ahangda chélinmisa, kim jengge hazirlansun?

⁹ Shuningdek siler tilda éniq chüshineligüdek söz qilmisanglar, néme démekchi bolghiniglarni kim chüshineleydu? Siler hawagha gep qilghandek bolisiler. ¹⁰ Jahanda, shübhisizki, xilmuxil til-awazlar bar we ularning héchqaysisi menisiz emes; ¹¹ eger emdi men melum awaz-tilning menisini bilmisem, men sözlügüchige nisbeten yat we u manga nisbeten yat bolidu. ¹² Ehwal silerdimu shundaq. Shunga, siler rohiy iltipatlargha qizghinliq bilen intilgenikensiler, jamaetning étiqadini quridighan iltipatlargha bay bolushqa intilinglar. ¹³ Shunga, namelum tilda sözleydighan kishi sözligenlirini terjime

■ 13:5 1Kor. 10:24; Fil. 2:4. ■ 13:6 2Yuh. 4. □ 13:7 «Hemme ishda qorsiqi kenglik qilidu...» — yaki «hemme ishni yapidu...» — démek, mumkin bolsa bashqilarning sewenlik-gunahlirini chitqa yaymaydu. ■ 13:12 2Kor. 3:18.

□ 14:1 «bésharet bérish» — grék tilida «peyghemberlik söz qilish» dégen söz bilen ipadilididu. «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq qoshumche söz»imizni körüng. □ 14:4 «Namelum tilda sözlügüchi öz rohini quridu» — grék tilida «namelum tilda sözlügüchi özini quridu». 14-ayetni körüng. □ 14:6 «melum wehiy, bilim, bésharet yaki telim...» — bular chüshinishlik sözler bilen yetküzlüshi kérek, elwette.

qilip béreleydighan bolsam dep dua qilsun. ¹⁴ Chünki namelum tilda dua qilghinimda, rohim dua qilidu, lékin eqil-idrakimdin bolsa méwe chiqmaydu.

¹⁵ Undaқта qandaq qilish kérek? Men bezide rohim bilen dua qilimen, hem bezide eqil-idrakim bilenmu dua qilimen; men bezide rohim bilen medhiye naxshilirini éytime, hem bezide eqil-idrakim bilenmu medhiye naxshilirini éytime; ■ ¹⁶ bolmisa, peqet rohing bilenla medhiye oqusang, ishletken *tilingni* bilmigenlarning qatarida olturghuchi teshekkürungge qandaqmu «Amin» déyelisun? Chünki u éytqiningni chüshenmeydu.

¹⁷ Sen derheqiqet teshekkürni yaxshi éytisen, emma yéningdiki anglighuchining étiqadi qurulghini yoq. ¹⁸ Men bundaq namelum tillarda shexsen hemminglardin köp sözleydighanliqim üçün Xudagha teshekkür éytime; ¹⁹ halbuki, jamaette bolghanda, namelum tilda tümen éghiz sözliginimdin köre, bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin besh éghizla sözliyelisem deymen. □ ²⁰ Qérindashlar, eqil-hoshunglarda bala bolmanglar; yamanliq jehetide bowaq bolunglar, emma eqil-hoshunglarda pishqedem bolunglar.■

²¹ Tewratta: «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlarning lewliri arqiliq Men mushu xelqge gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar» dep pütülgendur. □ ■ ²² Shunga «namelum tillar» bolsa bir alamet belgidur; étiqadchilargha emes, belki étiqadsizlarga alamet belgidur; wehiy-bésharetler bolsa, étiqadsizlar üçün emes, belki étiqadchilar üçün bolidu. ²³ Shuning üçün pütkül jamaet bir yerde jem bolghanda, hemmisi öz aldigha bundaq namelum tillarda sözlewse we sadda yaki étiqadsiz kishiler kirip qalsa, ular hemminglarni sarang bolup qapsiler déyishmemdu? ²⁴ Emma hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar, étiqadsiz yaki sadda kishi aranglarga kirip qalsa, hemminglar teripidin uning gunahlrigha tenbih béridu, hemminglar teripidin uning gunahkar ikenliki körsitilidu; □ ²⁵ qelbidiki sirlar ashkare qilin'ghanda, u özini yerge tashlap: — «Xuda heqiqeten aranglardidur» dep Xudagha sejde qilidu.

Jamaet emel qilishqa tégishlik qaidiler

²⁶ Emdi qérindashlar, qandaq qilishimiz kérek? Siler bir yerge jem bolghininglarda, herbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birside medhiye naxshisi, birside telim, birside namelum til, birside wehiy, birside namelum tilning yéshimi bolidu. Hemme ishlar étiqadning qurulushi üçün bolsun. ²⁷ Namelum tilda sözligüchiler bolup qalsa, ikkisi yaki eng köp bolghanda üchi nöwet bilen sözlisun we birsi ularning éytqanlirini örisun. ²⁸ Emma *jamaette* örigüchi bolmisa, u süküt qilsun; öz-özige we Xudagha éytsun. ²⁹ Wehiy-bésharet yetküzüchiler bolsa, ikki-üchi sözlisun; qalghanlar geplirining weznini ditlap tursun; ³⁰ Emma olturghanlar arisidin bashqa bir kishige melum bir wehiy bérilse, sözlewatqan kishi sözini toxtitip nöwetni uninggha bersun. ³¹ Chünki hemminglar bir-birlep wehiy-bésharet yetküzsenglar bolidu; shuning bilen hemmeylen öginidu, hemmeylen righbetlinidu. ³² Peyghemberlarning öz rohliri peyghemberlarning özlirige itaet qilidu. □ ³³ Chünki Xuda qalaymiqanchiliq tughdurghuchi emes, belki tinch-xatirjemlik

■ **14:15** Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ **14:19** «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin...» — grék tilida «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek zéhnim bilen (sözlindighan) sözdin...» dep ipadiliduru. ■ **14:20** Mat. 18:3; 19:14; Ef. 4:14; 1Pét. 2:1, 2. □ **14:21** «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlarning lewliri arqiliq Men mushu xelqge gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar» — «Yesh.» 28:11-12. ■ **14:21** Qan. 28:49; Yesh. 28:11-12. □ **14:24** «hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar...» — «namelum tillar» we «wehiy-bésharetler»ning «alamet belge» bolushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:32** «Peyghemberlarning öz rohliri peyghemberlarning özlirige itaet qilidu» — bu intayin muhim bir söz. Démek, Muqeddes Roh herqandaq rohiy iltipatlarni yetküzgende, U hergiz iltipatni qobul qilghuchi kishini uni derhal biixtiyar halda ipadileshke mejburlimaydu. Shuning bilen wehiy-bésharet yetküzidighan kishiler bir-birini kütüp nöwet bilen sözlise bolidu.

bergüchidur. Barliq muqeddes bendilerning jamaetliride shundaq tertip bar.

³⁴ Aranglardiki ayallar jamaetlerde sükütte oltursun; ularning sözlshige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular *tertipke* boysunsun. □ ■ ³⁵ Emma ular melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlshisi uyatliq ishtur.□

³⁶ Xudaning söz-kalami silerdin bashlan'ghanmu?! Yaki yalghuz silergila yétip kelgenmu?! ³⁷ Birsini özini wehiy-bésharetchi yaki rohiy kishi dep sanisa, u silerge hazir yazghan bu sözümnig heqiqeten Rebning emri ikenlikini étirap qilsun. ³⁸ Birsini buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu. □ ³⁹ Shuning üçün, i qérindashlar, wehiy-bésharetlerni yetküzüshke telmürüp intilinglar, shundaqla namelum tillarda sözlsheni cheklimenglar.

⁴⁰ *Xulase qilip éytqanda*, herbir ish chirayliq, tertiplik qilinsun.

15

Tirilish

¹ Emma, i qérindashlar, men silerge eslide yetküzgen xush xewerni bayan qilmaqchimen; siler bu xush xewerni qobul qilghan we uningda ching turuwatisiler; ² men silerge yetküzgen xush xewer bolghan kalamda ching turghan bolsanglar, — (ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa) — siler uning arqiliq qutquzuluwatisiler.□ ■

³ Chünki men özümge amanet qilin'ghanlirini eng zörür ish süpitide silergimu tapshurdum; yeni, Tewrat-Zeburda aldin éytilghinidek, Mesih gunahlirimiz üçün öldi;■ ⁴ U depne qilindi; we üçinchi küni yene Tewrat-Zeburda aldin éytilghinidek tirildürüldi;■

⁵ U Kéfasqa, andin on ikkiylen'ge köründi;□ ■ ⁶ andin U bir sorunda besh yüzdin artuq qérindashqa köründi; ularning köpinchisi bügünki künde tirik, emma beziliri ölümde uxlawatidu; ⁷ U Yaqupqa, andin rosullarning hemmisige köründi;□ ⁸ Hemmisidin kéyin U xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan mangimu köründi.□ ■ ⁹ Chünki men rosullar arisidiki eng töwinimen, rosul dep atilishqa layiq emesmen; chünki men Xudaning jamaitige ziyankeshlik qilghanmen. ■ ¹⁰ Lékin hazir némila bolsam Xudaning méhir-shepqiti arqiliq boldum; Uning manga körsetken shu méhir-shepqiti bikargha ketmidi; chünki men *Xudaning xizmitide* barliq rosullardin bekrejapaliq

□ **14:34** «Aranglardiki ayallar jamaetlerde sükütte oltursun; ularning sözlshige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular *tertipke* boysunsun» — bu yolyoruq qiz-ayallar pütünley süküt qélishi kérek, dégenlik emes; chünki yuqirida (11:2-11) u qiz-ayallarning jamaette dua qilishi we wehiy-bésharet yetküzüshidiki belgilimiler toghruluq éytip berdi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **14:34** Yar. 3:16; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ **14:35** «Emma ular (ayallar) melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlshisi uyatliq ishtur» — 34-ayettiki izahatni körüng. Menisi belkim: «Jamaettiki tertipni buzup sözlsh ayallargha yarashmaydu» dégenlik bolushi mumkin. □ **14:38** «Birsini buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu» — bashqa birxil terjimisi: «Birsini buni bilip yétishni xalimisa, u bilimsiz qalsun».

□ **15:2** «ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa...» — ademning xush xewerge ishinishi «bikargha kétish»imu mumkinmu? Bu babta bir misal körsitilidu; birsi xush xewerning muhim bir nuqtisini qobul qilmighan bolsa (bu nuqta uninggha yaqmighan, yaki u uni öginishni xalimighan bolsa), undaqta bu xush xewerni inkar qilghan'gha barawer; démek, shu ishen'güchi adem, gerche «ishen'gen bolsimu», toluq ishenmigechke, ishinish yoli bikargha kétidu. Shunga axirda héchqandaq netije chiqmaydu. ■ **15:2** Rim. 1:16; 1Kor. 1:21. ■ **15:3** Yesh. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pét. 2:24. ■ **15:4** Zeb. 16:10; Yesh. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40. □ **15:5** «Kéfas» — yeni rosul bolghan Simon Pétrus. «on ikkiylen'ge» — on ikki rosulgha körün'gen, démekchi. «on ikkiylen» belkim Mattiyani öz ichige élishi mumkin («Ros.» 1:26). ■ **15:5** Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 10:41. □ **15:7** «U Yaqupqa ... Köründi» — Yaqup Mesih Eysaning chong inisi, kéyin u rosul bolghan. Injil «Yh.» 5:7ni körüng). □ **15:8** «Xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan manga...» — « waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan men...» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **15:8** Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ **15:9** Ef. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

ishliginmen; emeliyette ishligüchi men emes, belki men bilen bille bolghan Xudaning méhir-shepçitidur. ■ ¹¹ Démek, meyli men yaki bashqa *rosullar* bolsun, hemmimizning yetküzgenliri oxshash bolup, u del siler ishinip qobul qilghan xush xewerdur.

¹² Emma Mesih ölgenler ichidin tirildürülgen dep jakarlan'ghan bolsa, qandaqmu aranglardiki beziler ölgenlarning tirilishi dégen yoq ish, deydu? ¹³ Emma ölgenlarning tirilishi dégen yoq ish bolsa, Mesihning tirilishimu yoq ish bolghan bolatti. ¹⁴ Shuningdek eger Mesih ölümdin tirilgen bolmisa, jakarlighan xewirimiz bihude bolghan, silerning étiqadinglarmu bihude bolghan bolatti. ¹⁵ Hetta bizmu Xuda toghrisidiki yalghan guwahchilar bolghan bolattuq — chünki biz Xudaning Mesihni ölümdin tirildürgenlikige guwahliq berduq. Eger heçiqeten ölümdin tirilish bolmisa, Xuda Mesihnimu ölümdin tirildürmigen bolatti. ¹⁶ Chünki ölgenler qayta tirildürülmise, Mesihmu tirilmigen bolatti. ¹⁷ Mubada Mesih tirilmigen bolsa, étiqadinglar kéreksiz bolghan, siler téxiche gunahlir- inglarda yürüwatqan bolattinglar, ¹⁸ shundaqla Mesihde ölümde uxlawatqanlarmu halaketke yüz tutqan bolatti. ¹⁹ Eger ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üçünla Mesihge baghlighan bolsaq, biz insanlar arisidiki eng bichare ademlerdin bolghan bolimiz.□

²⁰ Emma emeliyette, Mesih ölümde uxlighanlar ichide «hosulning tunji méwisi» bolup, ölümdin tirilgendur; □ ■ ²¹ Chünki bir insan arqiliq ölüm *alemde* peyda bolghinidek, ölümdin tirilishmu bir insan arqiliq *alemde* peyda boldi. ■ ²² Adamatimizdin bolghanlarning hemmisi *uning tüpeylidin* ölümge mehkum bolghanliqigha oxshash, Mesihde bolghanlarning hemmisi *Uning tüpeylidin* ölümdin hayatqa érishidu. ²³ Emma hemmeylen öz nöwet-qatarida tirilidu; tunji hosulning méwisi bolghan Mesih birinchi; ikkinchiler bolsa Mesihning dunyagha qaytip kelginide özige tewe bolghanlar. ²⁴ Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümraniqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu. □ ²⁵ Chünki U barliq düşmenlerni *meghlup qilip* ayighi astida qilghuche höküm sürüshi kérektur; ■ ²⁶ eng axirqi yoqitilidighan düşmen bolsa ölüm özidur. ²⁷ Chünki *Zeburda* «Xuda pütkül mewjudatni Uning ayighi astigha boysundurghan» *dep pütüklüktur*. Emma «pütkül mewjudat Uninggha boysundurulghan» déyilginide, roshenki, shu «pütkül» dégen söz «hemmini Uninggha Boysundurghuzghuchi»ning özini ichige alghan emestur. □ ■ ²⁸ Emma hemme Uninggha boysundurulghandin kéyin, Oghul hemmini özige boysundurghuchigha boysunidu; shuning bilen Xuda hemmining hemmisi bolidu. ²⁹ Ölümdin tirilish bolmisa, bezilerning ölgenler üçün chömüldürülüşini qandaq chüshinish kérek? Ölgenler zadi tirilmise, kishiler ular üçün néme dep chömüldürüldu? □ ³⁰ Bizler néme dep *her küni* her saette xewp-xeterge duch kélip yürimiz? ³¹ Rebbimiz Mesih Eysada silerdin pexirlinishim rast

■ **15:10** 2Kor. 11:23; 12:11. □ **15:19** «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üçünla Mesihge baghlighan bolsaq...» — yaki «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimizdila Mesihge baghlighan bolsaq...». □ **15:20** «hosulning tunji méwisi» — aldın pishqan méwe yighiwélin'ghandin kéyinmu, bashqa méwilerning choqum pishidighanliqigha kapaletlik qilin'ghinidek, Mesihning tirilishi iman-ishenchte bolup alemdin ötkenlerningmu heqqaniylikta qayta tirilidighanliqigha kapaletlik qilidu. Tewrat boyiche «hosulning tunji méwisi» Xudagha alahide atilatti (béghishlinatti) («Law.» 23-bab, «Qan.» 18:4). ■ **15:20** Kol. 1:18; 1Pét. 1:3; Weh. 1:5. ■ **15:21** Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23. □ **15:24** «Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümraniqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu» — bu muhim ayet we töwendiki ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **15:25** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12. □ **15:27** «Chünki Zeburda «Xuda pütkül mewjudatni uning ayighi astigha boysundurghan» *dep pütüklüktur*» — «Zeb.» 8:6. ■ **15:27** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Ef. 1:22; Ibr. 2:8. □ **15:29** «kishiler ...ölgenler üçün néme *dep chömüldürüldu?*» — chüshinish qiyin bolghan bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

bolghandek, *i qérindashlirim*, men herküni ölümge duch kélimen. □ ³² Eger insnlarning nuqtiineziridin éytqanda «Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem, ölgenler ölümdin tirilmise, buning manga néme paydisi? «Ete beribir ölüp kétidighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli» dégen söz yolluq bolmamti? □ ■ ³³ Aldanmanglar; chünki «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu». □ ³⁴ Heqqaniy bolush üçün oyghininglar, gunahdin qol üzünglar; chünki beziliringlarda Xuda toghruluq xewer yoqtur — buni éytsam siler üçün uyat emesmu?

³⁵ Belkim birsi: «Ölükler qandaq tirildüriler? Ular qandaq ten bilen tiriler?» — dep sorishi mumkin. ■ ³⁶ I exmeq kishi, séning térighining, ölmey turup qaytidin tirilmeydu. □ ■ ³⁷ Hem séning térighining, ösümlükning téni emes, belki uning yalingach déni — mesilen, bughdayning yaki bashqa birer ziraetning déni, xalas. ³⁸ We kéyin Xuda Öz xahishi boyiche uninggha melum bir tenni béridu; shundaqla uruq danlirining herbirige özining ténini ata qilidu. ³⁹ Janiwarlarning etliri bolsa bir-birige oxshimaydu; insnlarning özige xas etliri bar, haywanlarning özige xas etliri bar, uchar-qanatlariningmu bar, béliqlarningmu bar. ⁴⁰ Asmanda jisimler bar, yer yüzidimu jisimler bar; emma asmandikisining jula-sheripi bashqiche, yer yüzidikisiningmu bashqiche bolidu; ⁴¹ Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xil dur; chünki yultuzlar shan-sherepliride bir-biridin perqlinidu. ⁴² Ölümdin tirilish hem shundaqtur. *Ten* chirish halitide téridu, chirimas halette tirildürülidu; □ ■ ⁴³ Uyatliq halette téridu, shan-sherep bilen tirildürülidu; ajiz halette téridu, emma küch-qudret bilen tirildürülidu. ⁴⁴ U tebietke tewe bir ten süpitide téridu; rohqa tewe bir ten bolup tirildürülidu; eslide tebietke tewe bir «janliq» ten bolghan bolsa, emdi rohiy bir ten bolidu. □ ⁴⁵ Shunga *Tewratta* mundaq pütülgenki: «Tunji insan Adem’atimiz tirik bir jan qilip yaritildi»; emma «axirqi Adem’ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi. □ ■ ⁴⁶ Emma awwal kelgini rohiy adem emes, belki «tebietke tewe bolghuchi» adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi. □ ⁴⁷ Deslepki insan bolsa yerdin, tupraqtin apiride qilin’ghan; ikkinchi insan bolsa asmandin kelgendur; □ ⁴⁸ Tupraqtin apiride qilin’ghini qandaq bolghan bolsa, *uningdin bolghan* «tupraqliq»larmu shundaq bolidu; asmandin kelgini qandaq bolsa, *uningdin bolghan* «asmanliqlar»mu shundaq bolidu. ⁴⁹ Bizler «tupraqliq adem»

□ **15:31** «men herküni ölümge duch kélimen» — grék tilida «men herküni ölimen». Toluq ayetning bashqa birxil ipadilesh usuli: «Men herküni ölümge duch kéliwatimen. Bu rast! Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning silerning hayatinglarda (shundaq köp ishlarni) qilghanliqi bilen pexirlen’ginimning rastliqigha oxshash, bu sözümningmu hergiz yalghan yéri yoqtur». □ **15:32** ««Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem...» — Pawlus Efesus shehiride xush xewer yetküzgende, bezi ademler uninggha qarshi chiqip wehshiy haywanlardek hujum qilghan bolushi mumkin. «Ete beribir ölüp kétidighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli» — «Yesh.» 22:13. ■ **15:32** Yesh. 22:13; 56:12. □ **15:33** «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu» — bu sözler grék shairi Menanderningkidin élin’ghan. ■ **15:35** Ez. 37:3. □ **15:36** «... qaytidin tirilmeydu» — grék tilida «... janlandurulmaydu». ■ **15:36** Yuh. 12:24. □ **15:42** «Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xil dur; chünki yultuzlar shan-sherepliride bir-biridin perqlinidu (41-ayet). Ölümdin tirilish hem shundaqtur» — démek, tirildürülengdin kéyinki ténimiz ölgendin kéyinki ténimizge oxshimaydu. ■ **15:42** Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ **15:44** «tebietke tewe bir ten süpitide» — grék tilida «jan’gha tewe bir ten süpitide» yaki «janliq bir ten süpitide» déyilidu; «jan» mushu yerde insanning zéhni, oy-pikirliri we héssiyatliiri qatarliqlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ **15:45** «Tunji insan Adem’atimiz tirik bir jan qilip yaritildi» — «Yar.» 2:7. «emma «axirqi Adem’ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi» — «axirqi Adem’ata» Mesihni körsitidu, elwette. ■ **15:45** Yar. 2:7. □ **15:46** «tebietke tewe bolghuchi» — grék tilida «jan’gha tewe bolghuchi». 44-ayettiki izahatni körüng. «tebietke tewe bolghuchi» adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi — (grék tilida: «jan’gha tewe bolghuchi» awwal kelgen, kéyin «rohqa tewe bolghuchi» kelgen) — bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **15:47** «deslepki insan bolsa yerdin, tupraqtin apiride qilin’ghan» — oqurmenlarning éside bar bolsa kérek, ibraniy tilida «adem» dégen söz «tupraq», «topa» dégenni bildüridu («Yar.» 2:7ni körüng).

süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz. □ ■ 50 Emma shuni éytimeki, i qérindashlar, et we qandin törelgenler Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu; chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu. □ ■

51 Mana, men silerge bir sirni éytip bérimen; biz hemmimizla ölümde uxlaydighanlardin bolmaymiz; biraq hemmimiz özgertilimiz! □ ■ 52 Bir deqiqidila, közni bir yumup achquche, eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilimiz; chünki kanay chélinsila ölgenler chirimas hayatqa tirildürüldü, shundaqla özgertilimiz; □ ■ 53 Chünki bu chirip ketküchi chirimas hayatni kiyiwélishi, bu ölgüchi ölmeslikni kiyiwélishi kérek; 54 Emma chirip ketküchi chirimas hayatni kiygende, bu ölgüchi ölmeslikni kiygende, shu chaghda bu söz emelge ashurulidu: «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!». □ ■ 55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!» □ ■ 56 Ölümdiki neshter — gunahtur, gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqiliq namayan bolidu. □ 57 Lékin bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi Xudagha teshekkür! □ ■

58 Shuning üçün, söyümlük qérindashlirim, ching turup tewrenmes bolunglar, Rebn-ing xizmitidiki ishliringlar hemishe keng ziyadilehsun; chünki Rebde bolghan ejir-japayinglar hergiz bihude ketmeydighanliqini bilisiler.

16

Kembegheller üçün iane qilish

1 Emdi muqeddes bendiler üçün iane toplash toghruluq, silermu Galatiya ölkisidiki jamaetlerge tapilighinimdek qilinglar. 2 Her heptining birinchi künide herbiringlar tapawitinglarning berikiti boyiche uningdin bir ülshini ajritip öz yéninglarda saqlap qoyunglar; shundaq qilsanglar, kelgen waqtimda iane toplash hajet bolmaydu. □ ■

3 Men kelginimde, siler qaysi ademlerni layiq körüp tallisanglar, men shulargha *tonushturush* xetlirini yézip bérüp mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke ewetimen. □ 4 Méningmu bérishim muwapiq körülse, ular manga hemrah bolup baridu.

5 Emma men Makédoniye ölkisidin ötkendin kéyin yéninglarga kélimen — chünki men Makédoniyedin ötmekchimen — ■ 6 belkim men siler bilen bille bir mezigil turushum mumkin, hetta yéninglarda qishlap qélishimmu mumkin; shuningdek andin qeyerge

□ 15:49 «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz» — bezi kona köchürülmilerde: «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolayli» déyilidu.

■ 15:49 2Kor. 4:11. □ 15:50 «... Chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu» — bu chirigüchi ténimiz ölidu, peqet rohimiz özgermes halette baqiy alemge kétidu. Xudaning biz mömin bendiliri tirildürülgende chirimas ténimizning «chirigüchi» ténimiz bilen munasiwiti bolmaydu. Xuda étiqadchilargha pütünley yéngi bir ten ata qilidu.

■ 15:50 Yuh. 1:13. □ 15:51 «men silerge bir sirni éytip bérimen» — «sir» toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■ 15:51 1Tés. 4:16. □ 15:52 «...eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilimiz» — «eng axirqi kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:16, «Weh.» 10:7 qatarliqlarni körüng. ■ 15:52 Mat. 24:31; 1Tés. 4:16. □ 15:54 «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!» — «Yesh.» 25:8 (LXX terjimisidin). ■ 15:54 Yesh. 25:8. □ 15:55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!» — «Hosh.» 13:14. «Hoshiya»din neqil keltürülgen ayetning ikkinchi qismi «Ah, tehtisara, séning ghelibeng qéni?!» («tehtisara» ölgen ademlerning rohliri baridighan jay).

■ 15:55 Hosh. 13:14; Ibr. 2:14. □ 15:56 «gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqiliq namayan bolidu» — démek, insanlar qanunsiz yürgende gunah éngi bolmaydu. Lékin Tewrat qanunidiki yuqiriqi teleplerni bilip, ulargha emel qilishqa tirishidu, lékin emel qilalmighanliqidin gunahning heqiqiy dehshetlik küchlük birnerse ikenliki ashkarilnidu. □ 15:57 «bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi Xudagha teshekkür!» — «ghelibe» dégen söz ölüm we gunah üstidin ghelibiq qilishni körsitidu. ■ 15:57 1Yuh. 5:5. □ 16:2 «her heptining birinchi künide» — yeni yekshenbe künide. ■ 16:2 Ros. 11:29; 2Kor. 8:4; 9:1. □ 16:3 «men shulargha tonushturush xetlirini yézip bérüp mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke ewetimen» — Yérusalémdiki jamaet nahayiti kembeghel bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 16:5

2Kor. 1:15.

barmaqchi bolsam, siler yordam qilib, méni yolgha sélip qoyarsiler. ⁷ Chünki bu qétim silerni yol üstidila körüp ötüp kétishni xalimaymen, belki Reb buyrusa, siler bilen bille uzunraq bir mezgil turghum bar. ⁸ Emma men Efesus shehiride orma héytighiche turmaqchimen. □ ⁹ Chünki *mushu yerde* manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi, shuningdek qarshi chiqquchilarmu köp. □

¹⁰ Timotiy yéninglarga bérrip tursa, uning aranglarda qorqmay erkin-azade yürüshige köngül bölunglar. Chünki umu manga oxshash Rebning xizmitini ishlewatidu. ¹¹ Shunga héchkim uni töwen körmisun; belki uni méning yéningha kélishi üçün aman-ésen uzitip yolgha sélip qoyunglar; chünki uning qérindashlar bilen bille kélishini kütmektimen. ¹² Emma qérindishimiz Apollosqa kelsem, uningdin qérindashlar bilen bille silerning yéninglarga bérishni köp ötündüm. Lékin uning hazirche barghusi yoq. Kéyin purset piship yétilgende baridu.

¹³ Hoshyar bolunglar, étiqadta ching turunglar; merdane erdek bolunglar! Qeyser bolunglar!

¹⁴ Silerning qilghan hemme ishinglar méhir-muhebbet bilen qilinsun.

¹⁵⁻¹⁶ Emdi, i qérindashlar, Axaya ölkisidiki eng deslepki étiqad méwisi bolghan Istifanas we uning ailisidikilerni, shundaqla ularning Xudaning muqeddes bendilirining xizmitide bolushqa qandaq özlirini atighanliqini obdan bilisiler; men silerdin ötünimenki, mushundaq kishilerning we ular bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlarning sözlirige kiringlar. □ ¹⁷ Emma *yéninglardin* Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim; chünki ular siler tereptin kem bolghanlirini toluqlap berdi. □ ¹⁸ Chünki ular méning rohimni we hem silerningkinimu yéngilandurdi; shunga shundaq ademlerni etiwarlap hörmetlenglar.

¹⁹ Asiyadiki jamaetlerdin silerge salam. Akwila we Priskilla hem ularning öyide jem bolidighan jamaettinmu Rebde silerge qizghin salam yollaydu. □ ²⁰ Qérindashlarning hemmisi silerge salam yollaydu. Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlashinglar. ■

²¹ Mana, menki Pawlus öz qolum bilen salam yéziwatimen!

²² Herkim Reb Eysa Mesihni söygüchi bolmisa, uningha lenet bolsun! Rebbimiz, kelgeysen! □ ²³ Reb Eysa Mesihning méhir-shepqi hemminglarga yar bolghay!

²⁴ Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay. Amin! □

□ **16:8** «orma héyti» — yaki «hosul yighish héyti». Grék tilida «péntékost héyti» (ellikinchi küni héyti) dep atilidu — chünki bu héyt pasxa héyti (ötüp kétish héyti)din 50 kün kéyin bolidu. □ **16:9** «manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi» — xush xewer tarqitidighan pursetni körsitidu. □ **16:15-16** «Axiya ölkisi» — hazirqi Grétsiye, «Yunan». ««ular bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlar...» — «xizmette» — Rebning xizmitide, elwette. Pawlusqa nisbeten peqet birla xizmet mewjut idi. □ **16:17** «... Yéninglardin Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim» — mushu üç buraderning Korintliqlarning jamaitining yénidin kélishi Pawlusqa mushu righbet bergüchi xetni yézip yollash pursitini yaritip berdi. □ **16:19** «Asiya» — hazirqi zamandiki Türkiye zéminini körsitidu. «Priskilla» — bezide u qisqartilip «Priska» déyilidu. ■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. □ **16:22** «...lenet bolsun. Rebbimiz, kelgeysen!» — Pawlus bu sözni aramiy tilidiki: «Anatéma, Maranata!» dégen sözler bilen ipadileydu. □ **16:24** «Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay» — yaki «Méning muhebbitim Mesih Eysada bolghan hemminglar bilen bille bolghay».

Korintliqlarga «2»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazgan ikkinchi mektup

¹ Xudaning iradisi bilan békitilgen, Mesih Eysaning rosuli menki Pawlus we qérindash bolghan Timotiydin Korint shehiride turuwatqan, Xudaning jamaetige we shuningdek pütkül Axaya ölkisidiki barliq muqeddes bendilerge salam! ■ ² Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay! ■

³ Rebbimiz Eysa Mesihning Atisi, rehimdilliqning igisi Ata, barliq righbet-tesellining Igisi bolghan Xudagha teshekkür-medhiye oqulghay! ■ ⁴ Biz uchrighan herqandaq japa-musheqqette U bizge righbet-teselli bériwatidu, shuning bilen biz Xuda teripidin righbetlendürülgen bolup U yetküzgen righbet-teselli bilen herqandaq bashqa japa-musheqqette uchrighanlarga righbet-teselli béreleydighan bolduq. ■ ⁵ Chünki, Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bolghan righbet-tesellimizmu éship tashidu. □ ■ ⁶⁻⁷ Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat tépishinglar üçün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilidu; biz righbet-teselli tapsaqmu u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üçün bolidu; shunga bizning silerge baghligan ümidimiz mustehkemdur; chünki siler azab-oqubetlerdin ortaq nésiwilik bolsanglar, oxshashla righbet-tesellidin ortaq nésiwilik bolisiler dep bilimiz. □ ■ ⁸ Chünki, i qérindashlar, silerning Asiyada duch kelgen japa-musheqqettin xewersiz yürüshüglarni xalimaymiz; u waqitlarda biz chidighusiz éghir bésimgha duch kelduq, hetta hayatning özidin ümid üzgüdek bolghaniduq. ■ ⁹ Emma özimizge emes, belki ölgenlarni tirildürgüchi Xudagha tayinishimiz üçün qelbimizde ölümge mehkum qilin'ghandek yürettuq. □ ■ ¹⁰ U bizni bundaq dehshetlik bir ölümün qutquzghan we hazir qutquzmaqta, we bizni yenila qutquzidu, dep uninggha ümid baghliduq; ■ ¹¹ silermu buningda hem biz üçün dua-tilawetler bilen medet bériwatisiler; shundaq qilip talay ademlerning wasitisi arqiliq bizge körsitilgen iltipat tüpeylidin talay ademler *Xudagha* rehmetler éytidighan bolidu. ■

Pawlusning ziyaretni keynige sürüshi

¹² Chünki pexrimiz, yeni wijdanimizning guwahliqi shuki, Xudaning aldida sap niyetler we semimiylik bilen (insaniy paraset bilen emes, belki Xudaning méhir-shepqi bilen) biz bu dunyagha nisbeten we bolupmu silerge nisbeten özimizni tutuwalidighan

■ **1:1** Fil. 1:1. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ef. 1:3; 1Pét. 1:3. ■ **1:4** 2Kor. 7:6. □ **1:5** «Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bolghan righbet-tesellimizmu éship tashidu» — «Mesihning azab-oqubetliri» bolsa belkim Pawlus we buraderlirining Mesihge baghlan'ghanliqi tüpeylidin uchrighan ziyankeshlikni körsitidu. Emma Pawlus bu ishlarni Xudadin kelgen, birxil imtiyaz we beriket süpitide qaraydu. «Filippiliqlarga» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azabliqigha bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimiznimu körüng. ■ **1:5** Zeb. 34:19; 94:19. □ **1:6-7** «Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat tépishinglar üçün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilidu» — rosul Pawlus herdaim özi tartqan azab-oqubetler bashqilarda teselli-righbet we nijat hasil qilidu, dep qaraydu. Shuning bilen u daim azab-oqubetlerni birxil bext we imtiyaz süpitide raziliq bilen qobul qilatti. «Filippiliqlarga» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azabliqigha bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimiznimu körüng. «biz righbet-teselli tapsaqmu u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üçün bolidu» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. «shunga bizning silerge baghligan ümidimiz mustehkemdur» — rosul, Korinttiki qérindashlirim azab-oqubetni körsila, belkim étiqadtin tanidu, dégen ensireshtin xaliy boldum, démekchi. ■ **1:6-7** 2Kor. 4:17. ■ **1:8** Ros. 19:23. □ **1:9** «Emma özimizge emes,...» — bashqa birxil terjimisi: «Derweqe, özimizge emes...». ■ **1:9** Yer. 17:5, 7. ■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19.

bolduq. ¹³⁻¹⁴ Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkininglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighininglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen. □ ¹⁵ Shuning bilen mushundaq ishenchte bolup men eslide ikkinchi qétim silerge méhir-shepquetni yetküzüshke awwal silerning qéshinglarga barmaqchidim; □ ■ ¹⁶ yeni, qéshinglardin Makédoniyeye ötüp, andin Makédoniyedin yene qéshinglarga kélishni, shundaqla siler teripinglardin Yehudiye ölkisige uzitilishimni ümid qilghanidim. ¹⁷ Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu? Men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu? □ ¹⁸ Emma Öz sözide turghinidek, bizning silerge éytqan sözimiz birdem «berheq» we birdem «yaq» bolmaydu; ■ ¹⁹ Chünki biz (men we Silwanus we Timotiy)ning aranglarda jakarlighinimiz — Xudaning Oghli, Eysa Mesih, birdem «berheq» we birdem «yaq» emestur; belki Uningda «berheq»la bardur. □ ²⁰ Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqiliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur. □ ²¹ Emdi bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur. □ ²² U yene üstimizge möhür bésip, qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi. □ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap bérishini kéchiktürgenlikining sewebi

□ **1:13-14 «Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkininglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighininglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen»** — Korintliqlarning köpinchisining Pawlus we Timotiyni chüshenmigen yerliri tola idi. Mushu yerde Pawlus özining «ularin musteqil» tekebbur adem emeslikini ulargha körsitip righbetlendüridu. Pawlus özini ularning dua-tilawetlirige éhtiyajliq, deydu (12). Shunga «Reb Eysaning küni» (dunyagha qaytish küni)de ularning Pawlus hem Timotiyda bolghan töhpisi körülidu (démek, shu künide «bizlermu silerning pexiringlar bolimiz»). □ **1:15 «awwal silerning qéshinglarga barmaqchidim»** — «awwal» belkim «Makédoniyagha bérishtin awwal» dégen menide (16-ayet, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni körüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17 «Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu?»** — Pawlusning bu oy-niyiti emelge ashurulmighanidi. Shunga Korintliqlarning beziliri uni «tutami yoq adem» dep eyibleytti. «men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu?» — ««etlik» kishilerdikidek» dégen néme menisi? «Etlik» bolsa insanlarning adette ishenchlik emeslikini, ulargha tayanmasliq kéreklikini, ularning qarghularche ish qilidighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaq. 5:12. □ **1:19 «Silwanus»** — shübhisizki, Injildiki bashqa yerlerde «Silas» sheklide uchraydu (mesilen, «Ros.» 18:5). □ **1:20 «Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqiliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur»** — «Amin» dégen söz duagha, melum arzu-tilekke yaki melum wez-telimge «Shundaq bolghay, Xudayim!», «Qoshuldum!» dégen menini bildüridu. □ **1:21 «bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur»** — «mesihlinish» yaki «mesih qilinish»ning umumiy menisini chüshinish üçün Tewrat «Yesh.» 61:1diki izahatni we «Tebirler»nimu körüng. Reb Eysa Mesih xizmitini ada qilish üçün Muqeddes Roh bilen «mesih qilinip» kücheytilgendek, herbir étiqadchi oxshashla Muqeddes Rohni qobul qilghinida, Xuda bizge tapshurghan xizmetni ada qilish üçün Uning Rohi (Muqeddes Roh) bilenmu «mesih qilinidu», shundaqla Rohta kücheytilgen bolidu. □ **1:22 «U yene üstimizge möhür bésip...»** — (Muqeddes Roh bilen) «möhür bésish» toghruluq «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Muqeddes Rohning Özi Xudaning Özige tewe bolghan ademlirining üstige: «Méningkidur» dep basqan igidarchiliq möhüridir. «qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi» — «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadilidur. «Kapalet» toghruluq: — bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) ishen'güchilerning «toluq miras»ni igiliwalghuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap béridu. (2) yene kélip, Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi uning kelgüsige bu mirasqa choqum érishidighanliqigha Xudaning Öz kapalitidur. ■ **1:22** Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Ef. 1:13; 4:30.

²³ Emma Xudani öz jénimgha guwahchi bolushqa chaqirimenki, Korintqa téxi barmighanliqimning sewebi könglunglarni ayash üçün idi. ■ ²⁴ Hergiz özimizni iman-étiqadninglar üstige höküm sürgüchilerimiz, démek, belki silerning shad-xuramliqlinglarni ashurushqa silerge hemkarlashquchilarmiz; chünki siler étiqad arqiliqla mezmur turisiler. ■

2

¹ Lékin men ichimde, qéshinglarga barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim. □ ² Chünki eger men silerge azar bersem, méning tüpeylimdin azar yégenlerdin bashqa qaysibiri méni shadlanduralisun? ³ Men esli méni shadlandurushi tégishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette shu xetni yazdim; chünki méning shadliqim siler hemminglarningmu shadliqidur dep siler hemminglarga ishench baghlidim. □ ■ ⁴ Chünki eslide özüm éghir azab ichide qelbimdiki derd-elemdin köp köz yashirimni tökküzüp turup silerge shu xetni yazghanidim; meqsitim silerge azar bérish emes, belki silerge chongqur baghlan'ghan, éship tashqan muhebbitimni bilishinglar üçün idi.

Gunahkarni qaytidin qobul qilish

⁵ Emma birersi azar yetküzgen bolsa, uning azar yetküzgini men emes deymen, u belki melum derijide (bu ishni ziyade éghir qilghum yoq) hemminglarga azar yetküzdi. ⁶ Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur; □ ■ ⁷ Shunga hazir eksiche, siler uninggha méhir-shepget körsitip righbet-teselli bérishinglarga toghra kélidu; bolmisa bundaq bir kishi belkim ghayet zor derd-elemdin özini yoqitishimu mumkin. ⁸ Shunga men silerge uninggha muhebbitinglarni ispatlashinglarni jékileymen. ⁹ Shu xétimni yene bir meqsette, yeni silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglarni sinap bilishim üçün yazdim. □ ¹⁰ Lékin siler qaysibirini melum ish üçün kechürüm qilghan bolsanglar, menmu hem uni shundaq qilghan bolimen; menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda (bিরer ishni kechürüm qilghan bolsam), men silerni dep Mesihning huzurida shundaq qildim. □ ¹¹ Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-mikirilridin bixewer emesimiz. □

■ **1:23** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **1:24** 1Pét. 5:3.
□ **2:1** «lékin men ichimde, qéshinglarga barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim» — bu jümlidin körimizki, Pawlusning ikkinchi qétim ularning yénigha bérishi ikkila terepke éghir, azarliq ish idi. «Ichimde ... qarargha keldim» dégen söz belkim peqet ularni dep emes, belkim «özümghim azabliq bolmisun» dep shundaq qarar qildim, dep puritidu. □ **2:3** «Men esli méni shadlandurushi tégishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette ushbu xetni yazdim» — «shu xet» bolsa «kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Korintliqlarga (1)» emes, belki uningdin keyinki yene bir xetni körsitidu. ■ **2:3** 2Kor. 8:22; Gal. 5:10. □ **2:6** «Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur» — bezi alimlar «bundaq adem»ni Pawlus birinchi xétide alahide eyibligen kishi («1Kor.» 5-bab) dep qaraydu. Bizningche bolsa u keyinki, köp ademlerge «azar bergen», «ziyan-zexmet qilghuchi» yene bir kishi idi (7:12 we «kirish söz»imiznimu körüng). ■ **2:6** 1Kor. 5:3. □ **2:9** «Shu xétimni yene bir meqsette, yeni silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglarni sinap bilishim üçün yazdim» — «hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglar»: Pawlus ularning özige itaetmen bolushi emes, belki Xudaning uning arqiliq kelgen sözige itaetmen bolushini xalaytti, elwette. □ **2:10** «menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda ... men silerni dep Mesihning huzurida shundaq qildim» — «Mesihning huzurida»: bashqa birxil terjimisi «Mesihning wujudida» yaki «Mesihning shexsiyitide» (démek, Mesihning ornida yaki Mesihning namida). Buning we terjimimizning menisi arisida chong perq yoq. □ **2:11** «Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-mikirilridin bixewer emesimiz» — bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

12 Emdi Mesihning xush xewirini jakarlashqa Troas shehirige kelginimde we shundaqla Reb teripidin *purset* ishiki manga échilghini bilen, □ ■ 13 qérindishim Titusni tapalmighinim tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning bilen men shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim. □ 14 Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan, biz arqiliq her yerde Özige dost tartquchi xushpuraqni chachquchi Xudagha teshekkür! □ ■ 15 Chünki biz Xudagha yetküzülüwatqan Mesihning xushpuriqidurmiz, hem qutquzuluwatqanlar arisida hem halaketke kétiwatqanlar arisida shundaqmiz; 16 keyinkilerge ölümge bolghan ölümning puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hayatliqning puriqidurmiz; emdi mushundaq ishlarning höddisidin kim chiqalaydu? □ ■ 17 Chünki biz köp kishilerning qilghinidek Xudaning kalam-sözini sodasétiq ishi qilmaymiz; eksiche biz semimiylilik bilen Xuda aldida Xudadin *ewetilgenler* süpitide Mesihde sözleyimiz.

3

Yéngi ehdinging xizmetkarliri

1 Biz yene özimizni tewsiye qilghili turuwatamduq? Yaki bashqa bezilerge kérek bolghandek, silerge yézilghan yaki siler yazghan tewsiyinamiler bizge kérekmu? ■ 2 Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha tonush bolghan we oqulidighan. □ 3 Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlikinglar ayan boldi (bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash taxtaylarga emes, belki qelbning etlik taxtaylirigha pütüklüktur). □ ■ 4 Emdi bizning Mesih arqiliq Xudagha qaraydighan shunche zor ishenchimiz bar; 5 özimizni birernersini qilghudek iqtidarimiz bar dep chaghlighinimiz yoqtur; iqtidarliqimiz bolsa belki Xudadindur. 6 U bizni yéngi ehdinging xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-jümlilerge emes, belki Rohqa اساسlan'ghan. Chünki pütüklük söz-jümliler ademni

□ 2:12 «shundaqla **Reb teripidin purset ishiki manga échilghini bilen...**» — grék tilida «shundaqla Rebde purset ishiki manga échilghini bilen...». ■ 2:12 Ros. 16:8. □ 2:13 «qérindishim **Titusni tapalmighinim tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning bilen men shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim**» — zor mumkinchiligi barki, Titus Korinttiki qérindashlarning xewirini élip kelmekchi bolghan, lékin téxi Troasqa kelmigenlikü üçün, Korintliqlarning ghémini yewatqan Pawlus Troasta turghinida köngli aram tapmidi. Gerche xush xewerni jakarlashqa «purset ishiki échilghan» bolsimu, u uningdin (waqtinche) paydilanmay Korintliqlarning xewirini biliwélish üçün Titusni izdep u yerdin ketti. Bir yildin keyinmu Troastiki bu «purset ishiki» téxi ochuq turghan bolsa kérek («Ros.» 20:6). □ 2:14 «**Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan... Xudagha teshekkür!**» — «ghalibane bashlaydighan» grék tilidiki bu söz adette serdar yaki padishah zeper quchqan qoshunini shereplik, tentenilik yürüshte öz yurtigha bashlaydighanliqini ipadileydu. ■ 2:14 Kol. 1:27. □ 2:16 «**keyinkilerge ölümge bolghan ölümning puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hayatliqning puriqidurmiz**» — buning menisi belkim shundaqki: — «halaketke kétiwatqanlar» bolsa, «rohiy ölüm»de turidu; ularning shu xeterlik ehwalini Xudaning ademliri ulargha puritidu; menggülük hayatliqni tépiwatqanlarga bolsa, Xudaning ademliri ulargha menggülük hayatning xushbuyini, heqiqet ikenlikini özining hayat-turmushi arqiliq puritip bildüridu. ■ 2:16 Luqa 2:34. ■ 3:1 2Kor. 5:12; 10:8. □ 3:2 «**Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha tonush bolghan we oqulidighan**» — démek, Korinttiki étiqadchilarning nijatni yéngi qobul qilghan waqtida mutleq özgeritilgen yéngi yürüş-turushliri Pawlusning ejrining her ademge körünerlik bolghan méwisi, uning heqiqiy rosul ikenlikige ispat idi. □ 3:3 «**Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlikinglar**» — «perwish qilin'ghan» yaki «yetküzüldighan, yollan'ghan». grék tilida «köyünüp béqilghan» yaki «xizmiti qilin'ghan». «**bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash taxtaylarga emes, belki qelbning etlik taxtaylirigha pütüklüktur**» — oqurmenlarning éside barki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun «tash taxtalar»gha pütüklük idi. Mushu yerdiki «etlik» selbiy menide emes, belkim «yumshaq, qattiq bolmighan», «tash»ning eksini bildüridu. ■ 3:3 Mis. 24:12; 34:1; Yer. 31:33; Ez. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10.

öltüridu; lékin Roh bolsa ademge hayat keltüridu. □ ■ 7 Emma söz-jümliler bilen tashlarga oyulghan, ölüm keltüridighan xizmet shan-sherep bilen bolghan we shundaqla Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin yüzige közlirini tikip qariyalmighan yerde (gerche shu shan-sherep hazir emeldin qaldurulghan bolsimu), □ ■ 8 Roh bilen yürgüzüldighan xizmet téximu shan-shereplik bolmamdu? 9 Chünki ademning gunahini békitidighan xizmet shereplik bolghan yerde, insanni heqqaniy qilidighan xizmetning sheripi téximu éship tashmamdu!? 10 Chünki eslide shan-shereplik bolghan ishning hazirqi ghayet zor shan-shereplik ishning aldida héchqandaq shan-sherepliklik yoqtur; 11 chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde, hazir ornini basqan ish téximu shan-shereplik bolidu. □ 12 Bizde shunche zor shundaq bir ümid bolghaniken, biz tolimu yüreklik bolimiz. □ 13 Biz Israillarni emeldin qalduruldighan *ehdining* parlaq nurigha közini tikip qarashning aqiwitige uchrup ketmisun dep yüzige chümperde tartiwalghan Musagha oxshimaymiz. □ ■ 14 Emma ularning oy-köngülliri qadaqlashqanidi; chünki бүгүн'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi; chünki peqet Mesihde bolghandila u élip tashliwétildu. □ ■ 15 Emma бүгүн'ge qeder, Musaning yazmiliri oqulghinida shu chümperde yenila qelbini yépiwalmaqta. 16 Emma herkim Rebge qarap burulsa, chümperde élip tashlinidu. ■ 17 Emma Reb shu Rohtur; we Rebning Rohi qeyerde bolsa, shu yerde hörlük bolidu. □ ■ 18 We biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz. □ ■

4

Pawlusning jamaetlarning xizmitide bolghan chidamliq, sewr-taqetliki – Xizmette chidamliq

□ 3:6 «U bizni yéngi ehdining xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-jümlilerge emes, belki Rohqa asalan'ghan» — mushu ayettiki «pütüklük söz-jümliler» Musagha chüshürülgen qanunni, yeni «kona ehde»ni körsitidu; «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu, elwette. «Yéngi ehde» toghruluq «Yer.» 31:31-34 we «Yeremiya»diki «qoshumche söz»ni körüng. «Chünki pütüklük söz-jümliler ademni öltüridu; lékin Roh bolsa ademge hayat keltüridu» — bu sözlerning toluq menisini chüshinish üçün «Rim.» 3:19-23, 7-bab we 8:1-16ni körüng. «Roh» Xudaning Rohi, elwette. ■ 3:6 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ 3:7 «Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin yüzige közlirini tikip qariyalmighan yerde» — bu weqe «Mis.» 34:29-35de xatirilen'gen. «(gerche shu shan-sherep hazir emeldin qaldurulghan bolsimu)» — bashqa birxil terjimisi «gerche shu nur asta-asta yoqiliwatqan bolsimu». Pawlus bu ikki bisliq sözlerni belkim etey ishletken, shunga ikkila terjimisi belkim toghridur. ■ 3:7 Mis. 24:12; 34:1,30; Qan. 10:1. □ 3:11 «chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde,...» — «emeldin qaldurulghan ish» yaki «ajizlap yoqiliwatqan ish». □ 3:12 «biz tolimu yüreklik bolimiz» — yaki «biz jasaretlik sözleyemiz». □ 3:13 «emeldin qaldurulidighan ehde» — «kona ehde»ning «emeldin qaldurulghanliqi»ni toluqraq chüshinish üçün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni oqung). Bashqa birxil terjimisi «öchüp kétiwatqan ehde...». «emeldin qaldurulidighan ehdining parlaq nurigha közini tikip qarashning aqiwitige uchrup ketmisun dep...» — «qarashning aqiwiti» — biz bu sözni shu menide chüshinimizki, kona ehde (Musa peyghemberge chüshürülgen qanun) astida, insanning gunahqa patqan haliti pash qilin'ghachqa, Xudaning shan-sheripige biwasite qarashning aqiwiti ölüm bolatti. «Mis.» 34:34ni körüng. ■ 3:13 Mis. 34:35; Rim. 10:4. □ 3:14 «chünki бүгүн'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi...» — «kona ehde» mushu yerde, bolupmu Musa peyghemberge chüshürülgen qanunni, yeni Tewratning «Yaritilish»tin «Qanun sherhi»giche bolghan besh qismini körsitidu. ■ 3:14 Yesh. 6:10; Ez. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ 3:16 Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ 3:17 «Emma Reb shu rohtur» — «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohi, yeni «yéngi ehde» arqiliq menggülik hayatni élip kélidighan Rohni körsitidu. ■ 3:17 Yuh. 4:24. □ 3:18 «Biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz» — «oxshash süriti» (yaki «oxshash süret-obrazi») — Reb Eysaning Özining süriti. ■ 3:18 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7.

¹ Shunga *Xuda* bizge rehim-shep-qet körsetkenden, bu xizmet bizge amanet qilin'ghaniken, biz bel qoywetmeymiz; ² emdilikte shermendilikke ait yoshurun ishlarni tashlap, ne aldamchiliqta mangmay, ne Xudaning sözini burmilimay, belki heqiqetni eynen ayan qilish bilen Xuda aldida durusluqimizni her ademning wijdanigha körsitimiz. ■ ³ Emma xush xewirimiz chümkelgen bolsimu, u halak boluwatqanlarga nisbeten chümkelidi; ■ ⁴ Chünki Xudaning süret-obrazi bolghan Mesihning shan-sheripi toghrisidiki xush xewerning nuri ularning üstide yorumisun dep, bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi. □ ■ ⁵ Chünki biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üçün silerning xizmetkarinqlar dep élan qilimiz. □ ⁶ Chünki «qarangghuluqtin nur yorusun» dep buyrughan Xuda, Mesihning didaridin Özining shan-sheripini tonutushqa bolghan yoruqluqning *biz arqiliq* chéhilishi üçün, bizning qelbimizni yorutqandur. ■

Menggülük shan-sherepning zor wezni

⁷ Emma qudretning ghayet zorluqi bizdin emes, belki Xudadin bolghanliqi körünsun dep bu göherge sapal idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz. □ ■ ⁸ Mana biz herterepte qistilip qalduq, emma yenjilmiduq; temtirep qalduq, emma ümidsizlenmiduq; ⁹ ziyankeshlikke uchrawatimiz, emma hemdemsiz qalmiduq; yiqitilduq, emma halak bolmiduq; ¹⁰ Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümünü kötürüp yürimiz. □ ■ ¹¹ Chünki Eysaning hayati ölidighan etlirimizde ayan qilinsun üçün, tirik qalghan bizler herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz. □ ■ ¹² Shuning bilen bizde ölüm ishlewatu, emma hayat silerde ishlewatu. □ ¹³ We «Men ishendim, shunga söz qildim» dep yézilghandikidek iman-ishenchitiki rohqa ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz; □ ■ ¹⁴ chünki Reb Eysani tirildürgen *Xuda* bizni Eysa bilen birge tirildüridu, shundaqla bizni siler bilen birge Öz aldigha hazir qilidu, dep bilimiz. ■ ¹⁵ Chünki *bu* hemme ishlar siler üçündürki, téximu köp kishilerning wujudida éship tashquche béghishlan'ghan méhir-shep-qet sewebidin köp kishilerningmu Xudani ulughlap éytqan teshekkürliri éship tashidu. ■ ¹⁶ Shunga biz bel qoyuwetmeymiz; gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet ichki insanliqimiz kündin-kün'ge yéngilanmaqta. □ ¹⁷ Chünki bizning bir deqiqilik we yénik japa-musheqqetlirimiz biz üçün éship tashqan, menggülük, zor wezinlik shan-sherepni hasil qilidu. ■ ¹⁸ Shunga

■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tés. 2:10. □ **4:4** «bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi» — «bu zamanning ilahi» Sheytan, Iblis. ■ **4:4** Yesh. 6:10; Yuh. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5** «biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üçün silerning xizmetkarinqlar dep élan qilimiz» — «xizmetkarlar» mushu yerde grék tilida «qullar» déyilidu. Démek, özini (herxil sewebler bilen) bashqa birsining xizmitide bolushqa satqan kishiler. ■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pét. 1:19. □ **4:7** «...bu göherge sapal idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz» — «sapal idishlar» bolsa étiqadchilarning öz ajiz wujud-tenliri, elwette. ■ **4:7** 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1. □ **4:10** «Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümünü kötürüp yürimiz» — «Eysaning ölümünü kötürüsh» dégenlik belkim rosullar daim azap-oqubetni tartqanliqi, daim öltürülüşning xewpide turuwatqanliqini körsitidu. Emma bu bayanni yene hemme étiqadchi üçün muhim rohiy prinsip dégili bolidu. 11-ayetni körüng. ■ **4:10** Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ **4:11** «chünki Eysaning hayati ölidighan etlirimizde ayan qilinsun üçün, tirik qalghan bizler herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz» — «ölümge tapshurulmaqtimiz» — Xuda teripidin, elwette. ■ **4:11** Zeb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ **4:12** «Shuning bilen bizde ölüm ishlewatu, emma hayat silerde ishlewatu» — mushu muhim prinsip toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:13** «Men ishendim, shunga söz qildim» — «Zeb.» 116:10. «iman-ishenchitiki rohqa ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz» — «söz qilimiz» — démek, xush xewerni jakarlaymiz. ■ **4:13** Zeb. 116:10. ■ **4:14** Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ **4:15** 2Kor. 1:11. □ **4:16** «gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet ichki insanliqimiz kündin-kün'ge yéngilanmaqta» — «tashqi insanliqimiz» ademning jan-ténini, «ichki insanliqimiz» ademning qelb-rohini, ichki dunyasini körsitidu. Grék tilida «tashqi insanimiz» we «ichki insanimiz» déyilidu. ■ **4:17** Zeb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuh. 3:2.

biz körün'gen ishlarga emes, belki körünmes ishlarga köz tikimiz; chünki körün'gen ishlar waqitliq, emma körünmes ishlar menggüktür.

5

Körüş sézimi bilen emes, belki iman-ishench bilen yashash

¹ Chünki bu zémin'gha tewe öyimiz, yeni bu chédirimiz yoqitilsimu, Xuda teripidin bolghan, insan qoli bilen yasalmighan bir öy, yeni asmanlarda ebediy bir makanimiz bardur dep bilimiz. ■ ² Emdi bu *kona öyimizde* turghinimizda asmandiki öyimizni kiyiwélishqa zor intizar bilen ah urmaqtimiz. ■ ³ (berheq, *asmandiki öyimizni* kiyiwalsaq yalingach qalmaymiz). ■ ⁴ Chünki mushu chédirda turghinimizda, éghirchiliqta ah urmaqtimiz; bu bizning yalingachlinishni xalighinimiz emes, belki kiyindürülüşni, yeni bizde ölidighan néme bolsa, uning hayat teripidin yutulushini xalaymiz. ■ ⁵ Emdi bizni del mushu ishqa teyyarlighuchi bolsa Xudatur; U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi. □ ■ ⁶ Shuning bilen biz hemishe yureklik bolimiz; hemde ténimizde makan tutqinimizda Rebdin néri bolghan musapir bolimiz dep bilimiz ⁷ (chünki biz körüş sézimi bilen emes, étiqad bilen mangimiz); ■ ⁸ biz yureklik bolup, shuningdek tendin néri bolup Reb bilen bille bir makanda bolushqa téximu xursenmiz. ⁹ Shuning bilen, meyli tende bolayli, tendin néri bolayli, uni xursen qilishni istek-nishan qilip intilimiz. ¹⁰ Chünki tende qilghan emellirimizni, yaxshiliq bolsun, yamanliq bolsun, herbirimizge qayturulushi üçün Mesihning soraq texti aldida hazir bolushimiz lazim bolidu. ■ ¹¹ Shuning bilen Rebning dehshitini bilgenlikimiz üçün, insanlarni ishendürüşke tirishimiz; lékin biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen. □

Inaqliqqa keltürüş xizmiti

¹² Biz hazir özimizni qaytidin silerge tewsiye qilghinimiz yoq, belki peqet silerde qelbdiki ishlardin emes, tashqi qiyapettin pexirlinidighanlarga bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyatini yaritip bériwatimiz. □ ■ ¹³ Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler üçün

■ **5:1** 2Kor. 4:7. ■ **5:2** Rim. 8:23. ■ **5:3** Weh. 3:18; 16:15. ■ **5:4** Rim. 8:11; 1Kor. 15:53. □ **5:5** «U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi» — «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadilinidu. «Kapalet» toghruluq 1:22diki izahatni körüng. ■ **5:5** Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; Ef. 1:13; 4:30. ■ **5:7** 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ **5:10** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **5:11** «biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen» — «Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq». Démek, Pawlus we bashqa rosullar dunyadikikilerge anche tonush emes, ularning heqiqiy salahiyiti, ularda bolghan Mesihning Muqeddes Rohimu dunyadikikilerge anche tonush emes, shunga ulargha Mesihning her ademni soraqqa tartidighanliqi toghruluq ishendürüşning zörüiyiti bar. Lékin Xuda bizni obdan bilidu we (siler Xudaning ademleri bolghandin kéyin) silermu bizni obdan chüshensenglar kérek, deydu. □ **5:12** «...tashqi qiyapettin pexirlinidighanlarga bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyatini yaritip bériwatimiz» — «tashqi qiyapettin pexirlinidighanlar bergüdek jawab bolsun dep...» — Pawlus hazir Korinttiki jamaette körün'gen «saxta rosullar»ni tilgha élip, özi üstidin erz qilghan bu kishilerge jawab bérish üçün Korinttiki qérindashlarga özining we hemkarlirining xizmetlirining rohiy mahiyitini azraq ashkarilap körsetmekchi. ■ **5:12** 2Kor. 3:1; 10:8.

shundaq bolimiz. □ 14 Chünki Mesihning muhebbiti bizni *shundaq qilishqa* ün-deydu; chünki biz birsi hemmeylem uchün öldi, shunga hemmeylemmu öldi, dep hésablaymiz. □ 15 We U hemmeylemni dep öldi, buningdin meqset, hayat bolghanlar özliri uchün emes, belki ularni dep ölüp tirilgüchi uchün yashishi üçündür.■

16 Shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz.

□ ■ 17 Shunga emdi birsi Mesihde bolsa, u yéngi bir yaritilghuchidur! Kona ishlar ötüp, mana, hemme ish yéngi boldi! ■ 18 We barliq ishlar Xudadindur; U bizni Mesih arqiliq Özige inaqulashturdi, shundaqla bizge inaqulashturush xizmitini tapshurdi: — □ ■

19 démek, Xuda Mesihde ademlerning itaetsizliklerini ularning eyibi bilen hésablashmay, alemni Özige inaqulashturdi; shuningdek bizge inaqulashturush xewirini amanet qilip tapshurdi. ■ 20 Shunga xuddi Xuda biz arqiliq *ademlerdin inaqliqqa kélisni* ötün'ginidek, biz Mesihke wakaliten elchilerdurmiz; Mesihning ornida «Xudagha inaqulashturulghaysiler!» dep ötünimiz. ■ 21 Gunahqa héch tonush bolmighan kishini Xuda bizni dep gunahning özi qildi; meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üçündür.□ ■

6

Xudaning japa-musheqqet tartquchi elchiliri bolush

1 Emdi *Xudaning* hemkarliri süpitide silerdin Uning méhir-shepkitini qobul qilip turup uni bikargha ketküzmenglar dep ötünimiz.■ 2 (chünki u: «Shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bolushumni békitkenmen» — dédi. Mana, hazir bolsa «shapaet körsitilidighan yaxshi peyt»; mana, hazir «nijat-qutulush küni»dur!).□ ■ 3 *Rebning* xizmitige dagh keltürülmisun dep héchqandaq ishta héchkimning imanigha tosalghuluq qilmaymiz;■ 4 belki herbir ishta özimizni Xudaning xizmetkarliri süpitide nemune qilip yürimiz; zor chidamliq bilen, jebir-zulumlarda, japa-musheqqetlerde, bésim-qistaqlarda,■ 5 kamcha yarilirida, zindanlarda, qozghilang-topilanglar ichide, éghir méhnetlerde, tünesherde, roza tutushlarda,□ 6 pakliq bilen, bilimler bilen, sewr-taqetlik bilen, méhribanliqlar bilen,

□ 5:13 «Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler uchün shundaq bolimiz» — munu ayette Pawlus, shühbisizki, (yuqirida éytilghandek) awwal özining we qérindashlarning «qelbdiki ishlar», yeni eng ehmiyetlik ishlar toghruluq sözleydu. U kéyinrek «körünüş»tiki ishlar, yeni «tashqi qiyapet»ning ishlirigha ötidu. Emeliyette «ich-ichimizge sighmay qalghan bolush» Xudaning zor ulughluqi, éship tashqan shapaetige qarap insanning xushalliqdin bolghan normal inkasi bolush kérekghu, deymiz. Emma bashqa kishiler beribir xush xewerni anglishi kérek, shuningdek öz xushalliqimizgha hay bérip, ular uchün «salmaq» bolushimizmu kérek. □ 5:14 «birsi hemmeylem uchün öldi» — Mesihni körsitidu. «chünki biz birsi hemmeylem uchün öldi, shunga hemmeylemmu öldi, dep hésablaymiz» — bu ajayib ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:15 Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2. □ 5:16 «hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq...» — «insanlarche» grék tilida «etler boyiche». «shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz» — bu ajayib ayet toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:16 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ 5:17 Yesh. 43:18; Weh. 21:5. □ 5:18 «we barliq ishlar Xudadindur» — yaki «we bu barliq ishlar Xudadindur». ■ 5:18 Kol. 1:20; 1Yuh. 2:2; 4:10. ■ 5:19 Rim. 3:24,25; Kol. 1:20. ■ 5:20 2Kor. 3:6. □ 5:21 «gunahqa héch tonush bolmighan kishi» — Mesih. «meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üçündür» — «Uningda» — Mesihde, elwette. ■ 5:21 Yesh. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. ■ 6:1 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15. □ 6:2 «shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide men sanga yardemde bolushumni békitkenmen» — «Yesh.» 49:8. ■ 6:2 Yesh. 49:8. ■ 6:3 Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ 6:4 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23. □ 6:5 «tünesherde» — démek «tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda».

Muqaddes Roh bilan, saxtiliqsiz méhir-muhabbet bilan, ⁷ heqiqatning söz-kalami bilan, Xudaning küch-qudrati bilan, heqqaniylikning ong-sol qollardiki qoralliri bilan, ⁸ hem izzet-shöhrette hem haqaret ichide, töhmet hem teriplinishler ichide *Özimizni Xudaning xizmekarliri süpitide namayan qilduq*; yalghanchilar dep qaralghan bolsaqmu semimiy-sadiq bolup, ⁹ namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz; öley dep qalduq-yu, emma mana, hayatturmiz; terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq; ¹⁰ derd-elem tarttuq-yu, emma daim shad-xuramliqta turimiz; namrat bolghinimiz bilan, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilan, emma hemmige igidarmiz. □

¹¹ Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar, bizning baghrimiz silerge keng échildi! □ ¹² Siler biz tereptin qisilghan emes, lékin öz ich-baghringlarning tarliqidin qisilisiler; ¹³ emdi adil almashturushta bolup — (öz perzentlirimge sözligendek sözleymen) — baghringlarni bizgimu keng échinglar. ■

Qarangghuluqqa hemrah bolmanglar

¹⁴ Étiqadsizlar bilan bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar; chünki heqqaniylik we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun? Yoruqluqning qarangghuluq bilan qandaq hemrahliqi bolsun? □ ■ ¹⁵ Mesihning Bérial bilan néme inaqliqi bolsun? Ishen'güchining ishenmigüchi bilan qandaq ortaqliq nésiwisi bolsun? □ ¹⁶ Xudaning ibadetxanisining butlar bilan qandaq birliki bolsun? Chünki siler tirik Xudaning ibadetxanisidursiler — Xudaning: «Men ularda turimen, ularning arisida yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu» déginidek *siler Uning ibadetxanisidursiler*; □ ■ ¹⁷ Shuning üçün «Ularning arisidin chiqip kétinglar, Manga ayrilinglar», — deydu Reb, — «héch napak nersige tegküchi bolmanglar», «shundila Men silerni qobul qilimen», □ ■ ¹⁸ we: «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler» — deydu Hemmige Qadir bolghan Reb. □ ■

□ **6:7** «...heqqaniylikning ong-sol qollardiki qoralliri bilan...» — belkim zerb qilidighan hem qoghdaydighan rohiy qorallarni körsitidu. □ **6:9** «namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz» — dunyadiki «meshhor»lardan bolmisimu, lékin Xuda, perishtiler we jamaetler teripidin meshhordur, dégen menide dep qaraymiz. «terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq» — «terbiyide jazalanduq-yu...» dégenlik bashqa bir terjimisi «derre-qamcha yéduq-yu ...». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:9** Zeb. 118:18; Yesh. 26:19.

□ **6:10** «namrat bolghinimiz bilan, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilan, emma hemmige igidarmiz» — «namrat bolghinimiz bilan,... héchnémimiz yoq bolghini bilan,...» — Pawlus we bashqa rosullar bu dunyaning közqarishidin qarighanda shundaq körün'gen bolsimu, ular hergiz özlirini undaq hésablimaydu, belki özlirini heqiqiy baylar (menggülük bayliqlargha ige) dep sanaytti. □ **6:11** «Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar,...» — grék tilida «Aghzimiz silerge ochuq, i Korintliqlar,...». ■ **6:13** 1Kor. 4:14. □ **6:14** «Étiqadsizlar bilan bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar» — «Qan.» 22:10de «Éshek we kalini bir boyunturuqqa teng qoshmanglar» déyilidu. Tengsizlik bolghachqa, ishen'gen adem we ishenmigen adem teng yük tartmaydu, hetta bir-biridin bashqa yönülüşke tartidu. Bu sözler peqet nikahqila baghliq emes, türlük ehwallarda étiqadsiz adem bilan «hemboyunturuq» bolush chong chataqlarni chiqiridu, dégenliktur. «...heqqaniylik we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun?» — «qebihlik» grék tilida «qanunsizlik», emma bu «qanun» hökümetningki emes, Xudaning heqqaniy teleplirini körsitidu. ■ **6:14** Qan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Ef. 5:11 □ **6:15** «Mesihning Bérial bilan néme inaqliqi bolsun?» — «Bérial» dégenning ibraniy tilidiki menisi «erzimes, osal» bolup, Sheytanning yene bir ismi bolidu. □ **6:16** «Men ularda turimen, ularning arisida yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu» — «Law.» 26:12 we «Yer.» 28:32, «Ez.» 32:27ni körüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yer. 32:38; Ez. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5 □ **6:17** «Ularning arisidin chiqip kétinglar, manga ayrilinglar... héch napak nersige tegküchi bolmanglar» — «Yesh.» 52:11ni körüng. Eslide bu sözler Israilgha Babil impériyesidiki keyp-sapa we butpereslikni tashlap chiqishi üçün éytilghan. «shundila Men silerni qobul qilimen» — «Ez.» 20:41ni körüng. ■ **6:17** Yesh. 52:11; Ez. 20:34,41; Weh. 18:4. □ **6:18** «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler» — Tewrat, «2Sam.» 7:14, «Yesh.» 43:6, «Yer.» 31:9ni körüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14

7

¹ Emdi bu wedilerga muyesser bolghandin kéyin, i söyümlükler, özimizni etlerdiki hem rohtiki herxil paskiniliqtin tazilap, Xudaning qorqunchida özimizde *ayan qilin'ghan* pakmuqeddeslikni kamaletke yetküzeyli.

Bizni qobul qilghaysiler!

² Bizni qobul qilghaysiler! Biz héchkimge ziyax-zexmet yetküzmiduq, héchkimni nabut qilmiduq, héchkimdin paydilanmiduq. ³ Mushularni dep, silerni eyiblimeskchi emesmen; chünki men yuqirida éytqinimdek, siler qelbimizdidursilerki, biz siler bilen bille ölüshke, siler bilen bille yashashqa teyyarmiz. ⁴ Silerge baghlig'han ishenchim zor, silerdin bolghan pexrim zor; shuning üçün righbet-tesellige tolduruldum, barliq japa-müshkülchiliklerimizde xushalliqim éship tashti. ■

⁵ Chünki berheq, Makédoniyege kirginimizdimu etlerimiz héch aram tapalmay, hertereptin qisilip qalduq; sirtimizda jédel-küreshler, ichimizde qorqunchlar bar idi. ■

⁶ Emma chüshkünlerge righbet-teselli bergüchi Xuda bizge Titusning kélishi arqiliq righbet-teselli berdi; ⁷ tapqan righbet-tesellimiz peqet uning kélishi arqiliqla emes, belki uning silerdin tapqan righbet-tesellisi arqiliqmu boldi; chünki u silerning *bizge* zariqip telmürginginlarni, silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunqlarni éytip berdi; shuning bilen men téximu xushallandim. ⁸ Chünki gerche men silerni xétim bilen azablig'han bolsammu, men hazir uningdin pushayman qilmaymen; lékin eslide men shu xétimning silerni azablig'hanini körüp pushayman qilghanidim (emeliyette, silerning azablinishinglar qisqighine bir mezgilla bolghan).

⁹ Emma hazir shadlinimen — azablan'ghininglardin emes, belki shu azabning silerni towa qildurghanliqidin shadlinimen; chünki silerning azablinishinglar Xudaning yolida idi; shuning bilen siler bizdin héch ziyax tartmidinglar. ¹⁰ Chünki Xudaning yolida bolghan azab-qayghu ademni hergiz pushayman qilmaydighan nijatqa bashlaydighan towigha élip baridu; emma bu dunyadiki azab-qayghu ademni ölümge élip baridu. ■

¹¹ Chünki mana, del mushu ish, yeni Xudaning yolida azablinishinglar, silerge shunche köp estayidilliq, özliringlarni eyibtin neqeder xalas qilish, shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, shunche köp teqezzarliq, shunche köp qizghinliq we jazalashqa shunche teyyar bolushni élip keldi! Siler bu ishning her teripide özünglarning eyibtin xalas bolushunqlarni ispatlidinglar. □

¹² Emdi silerge *shu* xetni yazghan bolsammu, u xetni ziyax-zexmet qilghuchi kishi üçün emes, yaki ziyax-zexmet qilin'ghuchi kishi üçün emes, belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üçün yazdim. □ ¹³ Bu sewebtin biz righbet-tesellige érishtuq. We righbet-tesellimiz üstige biz Titusning xushalliqi tüpeylidin téximu zor shadlanduq; chünki uning rohi siler teripinglardin

□ 7:2 «...héchkimni nabut qilmiduq» — belkim hem iqtisadiy jehettin hem étiqad jehetidin étylidu. ■ 7:3 2Kor. 6:11,12,13. ■ 7:4 Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24. ■ 7:5 Ros. 16:19,23. ■ 7:6 2Kor. 1:4. □ 7:7 «chünki u silerning bizge zariqip telmürginginlarni... éytip berdi» — «silerning bizge zariqip telmürginginlar» dégen sözlerde «bizge» dégenni kirgüzduq. Ularning «zariqip telmürgini» Xudagha bolushimu mumkin idi. «silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunqlarni...» — Korintliqlarning hesretliri qatarliqlar rosul Pawlusning ilgiriki bir xétidiki eyibni (2:4) qobul qilghanliqi tüpeylidin idi. ■ 7:10

2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luqa 18:13. □ 7:11 «Xudaning yolida azablinishinglar... silerge...shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, ... élip keldi!» — mushu yerde «ghezep» bolsa belkim gunah sadir qilghan kishining qilmishigha, shundaqla özlirining bu ishta jawabkar emeslikige qaritilghanidi. «Shunche köp qorqunch» bolsa Xudadin bolghan qorqunch. «jazalashqa shunche shunche teyyar bolush» — öz gunahida ching turup towa qilishni ret qilghan qérindashlarni jamaettin chiqiriwétishni körsitidu. □ 7:12 «belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üçün yazdim» — bashqa bir köchürmisi boyiche «belki bizning Xuda aldida silerge bolghan qizghinliqimizning ayan bolushi üçün yazdim». Emma kéyinki ayetlerni (13-16) we 8:7ni körgende, biz alghan köchürmisi toghridur.

□ 7:12 «belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üçün yazdim» — bashqa bir köchürmisi boyiche «belki bizning Xuda aldida silerge bolghan qizghinliqimizning ayan bolushi üçün yazdim». Emma kéyinki ayetlerni (13-16) we 8:7ni körgende, biz alghan köchürmisi toghridur.

yéngilandi. ¹⁴ Chünki men siler toghranglarda birer ishta pexirlinip maxtighan bolsam, u ishta héch xijil qaldurulmidim; belki silerge éytqanlirimizning hemmisi heqiqet bolghinidek, bizning Titusqa silerni pexirlinip maxtishimizmu heqiqet bolup ispatlandi. ¹⁵ U silerning itaetmenlikinglarni, silerning uningdin qandaq eyemen'gen we titrigen halda uni qarshi alghininglarni esliginide, uning silerge baghliqan ich-baghridik muhebbetliri téximu éship tashidu. ¹⁶ Men silerge herbir ishta ishenchim kamil bolghanliqidin shadlinimen.

8

Muqeddes bendiler üçün iane qilish

¹ Emma, i qérindashlar, biz silerge Xudaning Makédoniyediki jamaetlerge béghishliqan méhir-shepquitini ayan qilmaqchimiz; ² ular zor éghir japa-musheqqette sinalghinida, qattiq namrat ehwalda éship tashqan shadliqi bilen ularning ochuq qolluqining bayliqi urghup chiqti; ³ chünki ularning küchining bariche, hetta küchidin artuq xeyr-saxawet qilghanliqigha özüm guwah. Ular ixtiyari bilen shundaq qilib, ⁴ bizdin muqeddes bendilerge shu yademde bolushning bextige we shériklikige muyesser bolushni qattiq ötündi; ■ ⁵ shundaq qilib, ular kütkinimizdek emes, ümid qilghinimizdin éship özlirini awwal Rebge, andin Xudaning iradisi bilen bizgimu béghishlidi; ⁶ shunga, Titus silerde *bu* méhribanliqni bashliqaniken, biz Titustin silerni buninggha nésipdash qilib uni ada qilishqa ötöndüq.

⁷ Emma siler her terepte, yeni ishenchte, sözde, bilimde, toluq estayidilliqtta hem bizge bolghan méhir-muhebbitinglarda ewzel bolghininglardek, mushu méhirlik ishtimu özünglarni ewzel körsitinglar. □ ⁸ Men bu gep bilen silerge buyruq qilmaqchi emesmen, belki bashqilarning qizghinliqi arqiliq muhebbitinglarning heqiqiylikini ispatmaqchimen. ⁹ Chünki siler Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepquitini bilisiler — gerche u bay bolsimu, silerni dep yoqsul boldiki, siler uning yoqsulluqi arqiliq béyitilisiler. ¹⁰ Men bu toghruluq pikrimni otturigha qoyimen — bu silerge paydiliq, chünki siler aldinqi yilila iane qilishqa we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar. □ ¹¹ Emdi hazir uni ada qilinglar; qizghin irade baghliqninglardek, bar dunyayinglar bilen shu ishqa emel qilinglar. ¹² Chünki *xeyr-saxawetke* bel baghliqninghuchigha nisbeten, sowghining Xudagha yarighudek bolushi qolida yoqqa emes, belki qolida barigha baghliqtur. ■ ¹³ Chünki bu bashqilarning yükini yéniklitimen dep, özünglarni qiynanglar déginim emes, ¹⁴ belki silerde artuq bolghini hazirche ularning kem yérini toldurghinidek, *künlerning biride* ularda artuq bolghini silerning kem yéringlarni tolduridu; shuning bilen tenglishidu. ¹⁵ Xuddi *muqeddes yazmilarda*: «Köp yiqhقانlarningkidin éship qalmidi, az yiqhقانlarningmu kemlik qilmidi» dep yézilghandek bolghay. □ ■

Titusning we xizmetdashlirining wezipisi

¹⁶ Emma Titusning qelbige silerge bolghan köyümümge oxshash köyümni salghan Xudagha teshekkürler bolghay; ¹⁷ chünki u derheqiqet bizning iltimasimizni qobul qilghini bilen, özining silerge küchlük köyümi bolghachqa, u özlükidin yéninglarga bard; ¹⁸ emma biz uninggha barliq jamaetler arisida xush xewer xizmitide teriplen'gen

■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1. □ **8:7** «bizge **bolghan méhir-muhebbitinglarda...**» — bashqa bir köchürülmide: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizde...» déyilidu (bu köchürme toghra bolsa menisi belkim: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizdin ilham-teselli alghanliqinglar»ni körsetse kérek). □ **8:10** «**siler aldinqi yilila iane qilishqa we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar**» — «1Kor.» 16:2ni körüng. ■ **8:12** Pend. 3:28; Mat. 12:43; Luqa 21:3; 1Pét. 4:10. □ **8:15** «**Köp yiqhقانlarningkidin éship qalmidi, az yiqhقانlarningmu kemlik qilmidi**» — «Mis.» 16:18. ■ **8:15** Mis. 16:18.

qérindashni hemrah qilib ewettuq; ¹⁹ shuningdek u peqet shu tereptila emes, belki jamaetler teripidin bu xeyrlik ishda bizge hemseper bolushqa talliwélin'ghanidi. Emdi biz bu xeyr-saxawetni bolsa, Rebning shan-sheripini hem yardemdiki qizghinliqimizni körsitish üçün uni yetküzüsh xizmitide bolimiz; ²⁰ shundaq qilib biz bu mol sowghini mes'ul bolup yetküzüshte herqandaq ademning bizning üstimizdin töhmet qilmasliqi üçün éhtiyat qilimiz. ²¹ Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz. □ ■ ²² Biz yene ular bilen bille köp ishlarda intayin estayidilliqi nurghun qétim ispatlan'ghan qérindashni ewetmekchimiz; hazir uning silerge baghligghan zor ishenchi tüpeylidin uning intayin estayidilliqi téximu küchlük boldi. ²³ Titus toghruluq soallar bolsa u méning hemrahim we xizmitinglarda bolghan hemkarimdur; bashqa ikki qérindishimiz bolsa, ular jamaetlarning elchiliri, Mesihning shan-sheripidur. ²⁴ Shunga, jamaetlarning köz aldida muhebbitinglarning ispatini, shundaqla bizning silerdin pexirlinishlirimizning bikar emeslikini ulargha körsitinglar.

9

Sowni teyyarlash – séxiy bolushqa ündesh

¹ Chünki muqeddes bendilerning bu yarem xizmiti toghruluq silerge yene yézishimning hajiti yoq. ■ ² Chünki men silerning bu ishqa qattiq bel baghlighininglarni bilimen; men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatidu, dep Makédoniyediki *qérindashlarga* pexirlinip maxtap kelmektimen, shuning bilen silerning qizghinliqlar ularning köpinchisining *xeyr-sediqe bérishige* türkke boldi. □ ³ Lékin qérindashlarni ewetishtiki meqsitim silerning toghranglarda pexirlinip maxtishimning bu ishlarda bihude ish bolup qalmasliqi, silerning déginimdek teyyar bolup turushunglar üçündür. □ ⁴ Mubada Makédoniyedikiler men bilen bille barghinida, siler teyyarliqsiz bolsanglar, bu ishenchimiz wejidin biz xijaletke qaldurulimiz, siler sözsiz shundaq bolisiler. ⁵ Shu sewebtin men qérindashlardin yéninglarga béríp silerdin bu wede qilghan xeyrlik ishni aldin'ala teyyarlap pütürüshini ötünüşni zörür dep hésablidim; shundaqla bu silerdin birer nerse ündüriwélish bolmisun, belki méhribanliqlinglardin bolsun. ⁶ Emma buni *eslenglar*: Béxilliq bilen az térighan az alidu, ochuq qolluq bilen térighini mol alidu. □ ■ ⁷ Her adem héch qiynilip qalmay yaki mejburen emes, belki öz könglide pükkiniche bersun; chünki Xuda xushalliq bilen bergüchini yaxshi köridü. ■ ⁸ Emma Xuda herbir iltipat-shapaetni silerge éship tashturushqa qadirdur; shuning bilen siler herdaim herterepte her éhtiyajqa teyyar quwwetlinisiler, kengrichilikte turup qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu. □ ⁹ *Muqeddes yazmilarda* pütülginidek: —

«U öziningkini tarqatqan,

U yoqsullargha sediqe bergen;

Uning heqqaniyliqi menggüge turidu». □ ■

□ **8:21** «Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz» — Tewrat, «Pend.» 3:4ni körüng. ■ **8:21** Rim. 12:17. ■ **9:1** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4. □ **9:2** «men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatidu, dep ... pexirlinip maxtap kelmektimen» — Korint shehiri Axaya ölkisinde idi. □ **9:3** «qérindashlarni ewetishtiki meqsitim...» — «qérindashlar» yeni Titus hem yuqirida tilgha élin'ghan ikki qérindash. □ **9:6** «ochuq qolluq bilen térighini mol alidu» — yaki «beriketlep térighini beriketlinip alidu». ■ **9:6** Pend. 11:24; Gal. 6:7. ■ **9:7** Mís. 25:2; 35:5; Qan. 15:7; Rim. 12:8. □ **9:8** «kengrichilikte turup qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu» — «kengrichilikte turup» grék tilida «éship tashqinlinip» dep ipadilinidu. □ **9:9** «U öziningkini tarqatqan, u yoqsullargha sediqe bergen; uning heqqaniyliqi menggüge turidu» — «Zeb.» 112:9. ■ **9:9** Zeb. 112:9.

¹⁰ Emdi tériqhuchigha tériqhili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqlir-
inglarni teminlep mol qilidu, heqqaniyliqlarning hosul-méwilirini köpeytidu. □

¹¹ Shuning bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte béyitilisiler,
shuningdek bu ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu; □ ¹² chünki
bu xeyrlik xizmetni ada qilish peqet muqeddes bendilerning hajetlirini qandurupla
qalmay, köp kishilerning Xudagha yetküzgen teshekkürlirini éship tashturidu. □ ¹³ Bu
yardem xizmiti özliringlarning Mesihning xush xewirini étirap qilishinglardiki méwe
bolghan itaetmenliklarga delil-ispat bolidu, shundaqla silerning mushu *hajetmen*
bendilerge, shundaqla barliq ademlerge körsetken ochuq qolluq séxiyliqlingardin ular Xu-
dani ulughlaydu. ¹⁴ We Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqiti tüpeylidin,
ular siler üçün dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip esleydu. □

¹⁵ Uning til bilen ipadiligüsize ajayib sowghisi üçün Xudagha teshekkür bolghay!

10

Pawlusning rosulluq hoquqini aqlishi

¹ Emma özüm, siler bilen bille bolghanda muamilisi yumshaq, lékin silerdin ayrilghanda
silerge qarita qattiq qolluq dep qaralghan menki Pawlus Mesihning yuwash-möminliki
we mulayimliqi bilen silerdin ötünümen, □ ² — shuni telep qilimenki, yéninglarga bargh-
inimda, bizni «etler boyiche mangghanlar!» dep guman bilen qaraydighan bezilerge
qarita oylichinimdek qattiq qolluq qilishqa méni mejbur qilmanglar; □ ³ gerche biz
insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz. □ ⁴ Chünki jeng qorallirimiz
etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghani-istihkamlarni gumran qilish
küchige ige qilin'ghan qorallardur; □ ■ ⁵ biz ular bilen bes-munazirilerni we Xudani
tonushqa qarshilishishqa turghan herqandaq hakawur tosalghuni gumran qilimiz,
shundaqla herbir oy-xiyallarni Mesihke béqindurup itaet qilishqa keltürimiz; □ ⁶ siler

□ **9:10** «Emdi tériqhuchigha tériqhili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqlir-
inglarni teminlep mol qilidu,...» — «tériydighan uruqlir-inglar» herxil köchme menide bolup, «hajetmenlerge téximu merdlik-
Bilen xeyrlik qilish pursetliri», «bashqilargha yaxshiliq qilish pursetliri» dégendek menilerni öz ichige alidu. Bularning
«méwiliri» bolsa, bashqilarni étiqadqa keltürüsh, étiqadchilarni righbetlendürüsh qatarliq herxil ésil netijilerni körsitidu
— 11-12-ayetni körüng. □ **9:11** «Shuning bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte
béyitilisiler, shuningdek bu ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu» — iane Yérusalémdeki
étiqadchilargha tapshurulghanda, ular Xudagha köp teshekkür bildüridu, elwette, shundaqla bashqa jamaetlermu u
ishni anglap shundaq qilidu. □ **9:12** «bu xeyrlik xizmetni ada qilish» — «ada qilish» mushu yerde grék tilida:
«(kahinlar) qurbanliq qilghandek ada qilish». □ **9:14** «we Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqiti
tüpeylidin, ular siler üçün dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip esleydu» — «Rim.»
15:26-27din körüniduki, Korinttiki (Axayadiki) jamaetler Pawlusning ötünüshlirini axir qobul qilip chong iane toplap,
Yérusalémgha ewetkenidi. □ **10:1** «Mesihning yuwash-möminliki we mulayimliqi bilen...» — shu dewrdiki
herbiy ishlarda «yuwash-möminlik hem mulayimlik» dégenlik «kengchilik hem rehimdillik» dégen bashqa meninimu
bildüridu. □ **10:2** «bizni «etler boyiche mangghanlar!» dep guman bilen qaraydighan bezilerge qarita
oylichinimdek qattiq qolluq qilishqa méni mejbur qilmanglar» — oqurmenlerge ayan boliduki, «etler boyiche
mangghanlar» dégen ibare, «insaniy (Xudaningki emes, belki gunahkarlarning) köz-qarashlar boyiche mangghanlar»ni
bildüridu. □ **10:3** «gerche biz insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz» — ayettki
«jeng» eng muhim jeng, yeni rohiy jengni körsitidu, elwette. «Etler boyiche» yuqiriqi izahatni körüng. Menisi: «Bu
dunyada yashisaqmu, bu dunyaning arzu-hewesliri boyiche yashaydighanlardek (rohiy) jeng qilmaymiz». □ **10:4**
«Chünki jeng qorallirimiz etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghani-istihkamlarni gumran
qilish küchige ige qilin'ghan qorallardur» — «etke tewe qorallar» bolsa bu dunyagha xas qorallar, yeni qilich,
oqya qatarliqlarni körsitidu. ■ **10:4** Yer. 1:10; Ef. 6:13-18. □ **10:5** «bes-munaziriler» — yaki «bid'et sepsetiliri».

toluq itaet qilghandin kéyin, *aranglarda* qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni jazalashqa teyyarmiz.□

⁷ Siler peqet kóz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler. Eger birsi özini Mesihke tewe-men dep qarisa, u yene shuning üstige oylansunki, u Mesihke tewe bolghinigha oxshash, bizmu Uninggha tewedurimiz.□ ⁸ Chünki, Reb teripidin silerni nabut qilish üçün emes, belki étiqadinglarni qurush üçün bizge amanet qilin'ghan hoquqimiz toghruluq téximu köp ziyadirek maxtansammu, buningda héch yerge qarap qalmaymen; ⁹ emdi men peqet xetlerdila silerni qorqatmaqchi emesmen; ¹⁰ chünki beziler: «Uning xetliri derweqe wezinlik hem küchlük; lékin u yétip kelgende salapetsiz, gépining tutami yoq bolidu» déyishidu. ¹¹ Emdi bundaq xiyal qilghuchilar shuni bilip qoysunki, biz yiraqta bolghinimizda xetlerdiki sözimiz qandaq bolghan bolsa biz yétip barghinimizda emeliyitimizmu shundaq bolidu.

¹² Chünki biz özimizni özini qaltis chaghlaydighanlar bilen bir qatargha qoyushqa yaki ular bilen sélishturushqa pétinmaymiz; shundaq kishiler özlirini özlirining ölchimi bilen ölchep, özlirini özliri bilen sélishturidighan bolup, heqiqeten eqilsizlardindur. ■ ¹³ Biz emdi özimizge békitilgen ölchemdin halqip maxtinip yürginimiz yoq. Biz belki hemmini ölchigüchi Xuda bizge békitken xizmet dairisidiki ölchem, yeni silerning *xizmitinglarchimu yétidighan ölchem* bilen pexirlinimiz. □ ■ ¹⁴ Chünki ölchimi silerning xizmitinglarchimu yetmeydighan kishilerdek, *xizmitinglarda bolghinimizda* dairimizdin halqip ketmeymiz, chünki biz Mesihning xush xewirini yetküzüshte *birinchi bolup yéninglarchimu* kelduq. ¹⁵ Biz xizmet dairimizdin halqip, bashqilarning singdürgen japa-ejirliri bilen maxtan'ghinimiz yoq; lékin biz silerning iman-étiqadinglar öskenséri aranglardiki xizmitimiz bizge békitilgen dairimiz ichide téximu ziyade kéngeytilsun dep ümid qilimiz; ¹⁶ shundaq bolghanda, biz silerdin téximu yiraq yerlerge xush xewerni yetküzüp jakarlaydighan bolimiz; teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilen maxtinish bizge yat. □ ¹⁷ Emma «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi kérek!». □ ■ ¹⁸ Chünki özini teripligüchi emes, belki Reb teripligen kishi heqiqeten layaqetliktur.■

11

Özini «rosul» dep ativalghanlardin hézi bolunglar!

¹ *Maxtan'ghan* bu azghine exmeqliqimgha sewrchan bolghaysiler! Emdi siler manga sewrichanliq qilip kéliwatisiler. ² Chünki men Xudadin kelgen otluq muhebbet bilen silerni *azdurushlardin* heset qilimen; chünki qizni bir ergila yatliq qilghandek, men silerni Mesihkila pak qiz süpitide hazir bolushqa wedileshtürgenmen.■ ³ Emma yilan Hawa'animizni hiyligerliki bilen azdurghandek, oy-könglünglar Mesihke baghlan'ghan semimiy, sap wapaliqtin ézip bulghinishi mumkin dep ensireymen.■ ⁴ Chünki birsi kélip

□ **10:6** «siler toluq itaet qilghandin kéyin» — 5-ayette éytilghandek, Mesihke itaet qilish, elwette. «aranglarda qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni jazalashqa teyyarmiz» — «jazalashqa teyyar» toghruluq 13:2-3 we izahatni körüng. □ **10:7** «Siler peqet kóz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler» — bashqa birxil terjimisi: «Köz aldidiki ishlargha obdan qarap béqinglar!». ■ **10:12** 2Kor. 3:1; 5:12. □ **10:13** «Biz emdi özimizge békitilgen ölchemdin halqip maxtinip yürginimiz yoq» — «özimizge békitilgen ölchem» — démek, Xuda Pawlus we Barnabasqa xush xewer jakarlashtiki hemde jamaetlerni qurushtiki xizmetning dairisini békitken ölchem. «silerning xizmitinglarchimu yétidighan ölchem» — grék tilida «silerge yetken ölchem». ■ **10:13** Ef. 4:7. □ **10:16** «teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilen maxtinish bizge yat» — Korinttiki jamaet arisidiki «saxta rosullar» del shundaq ish qiliwatatti, ular Pawlus ejir singdürgen Korintliqlardin «bizning ejrimiz» dep maqtanmaqta idi. □ **10:17** «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi kérek!» — «Yer.» 9:24. ■ **10:17** Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ **10:18** Pend. 27:2. ■ **11:2** Law. 21:13. ■ **11:3** Yar. 3:4; Yuh. 8:44.

biz silerge héch jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir «xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin! □ ■

⁵ Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen! □ ⁶ Gerche méning gep-sözlirim addiy bolsimu, bilim jehette men undaq emes; biz qiliwatqan herbir emellirimizde buni silerge her jehettin ispatlap roshen qilduq. □

⁷ Emdi men silerni kötürölsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu? □ ■ ⁸ Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yardimini qobul qildim. □ ■ ⁹ Siler bilen bille bolghan waqitlirimda, hajetmen bolghan bolsammu, men héchkinge éghirimni salghan emes (chünki Makédoniyedin kelgen qérindashlar méning kem-kütemni toluqlap berdi); herqandaq ishta özümni silerge yük bolup qélishtin saqlap keldim we buningdin kéyinmu shundaq qilimen. ■ ¹⁰ Mesihning heqiqiti mende rast bolghandek, Axaya yurtlirida héchkimmu méni mushu maxtinishtin tosumaydu! □ ¹¹ Néme üçün? Silerni yaxshi körmigenlikim üçünmu?! Xuda bilidu! ¹² Lékin *bizge oxshash hésablinish* pursitini izdigüchilerning pursitini mehrum qilish üçün, shuningdek ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun dep, men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen. □ ¹³ Chünki bundaq kishiler saxta rosullar, aldanchi xizmetkarlar, Mesihning rosullirining qiyapitige kiriwalghanlardur. ¹⁴ Bu ish ejeblinerlik emes, chünki Sheytan özimu nurluq bir perishtining qiyapitige kiriwalidu. ¹⁵ Shunga uning xizmetchiliriningmu özlirini heqqaniyliqning xizmetchiliri qiyapitige kirgüziwélishi ejeblinerlik ish emes; lékin ularning aqiwiti özlirining ishligenlirige layiq bolidu.

Heqiqiy rosullarning tartqan japaliri – «saxta rosullar» undaq emes!

□ **11:4** «Chünki birsi kélip biz silerge héch jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir «xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin!» — bu intayin tenilik, kinayilik kinay gep, elwette. Pawlus ularning ehwalidin xéli ensiwatidu. «Siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin!» dégenning bashqa birxil terjimisi «Siler shuninggha sewr-taqet bilen ötüwérensilerkin deymen!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5** «Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen!» — «qaltis ulugh rosullar» shübhisizki, intayin kinayilik, hejwiw gep. Bezi alimlar, bu sözler heqiqiy ulugh rosullar (Pétrus, Yuhanna, Yaqup qatarliqlar)ni körsitidu, dep qaraydu. Pikrimizche Pawlus Korintiki jamaetke özlirini «rosul» dep tonushturghan bezibir aldanchilarni körsitidu. Mushu kishiler özining (yeni Pawlusning) rosulluq hoquqini yoqqa chiqarmaqchi. 12-33-ayetler we 12:11-ayet bu nuqtini ispatlaydu. □ **11:6** «Gerche méning gep-sözlirim addiy bolsimu,..» — mushu ibare adette «nutuq sözleshke terbiyilenmigen» kishini körsitidu. □ **11:7** «Emdi men silerni kötürölsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu?» — Pawlus étiqadchilargha öz éghirini salmasliq üçün, öz hünirige tayinip, turmushini qamdighan (9-ayetni körüng). Biraq beziler (bolupmu «saxta rosullar») «Pawlus heqiqiy rosul bolghan bolsa, étiqadchilarning iqtisadiy yardimige tayan'ghan bolatti» dep, uni rosul emes dep inkar qilghanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12. □ **11:8** «Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yardimini qobul qildim» — «...bashqa jamaetlerdin bulap-talap» — bu yene tenilik, kinayilik gep, elwette. Pawlus Korint shehiride xush xewerni yetküzgende bashqa jamaetlerning köpligen iqtisadiy yardimige muyesser bolup (9-ayetni körüng), Korintliqlarni guman sözliridin xijaletke qaldurush üçün shundaq deydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15. □ **11:10** «héchkimmu méni mushu maxtinishtin tosumaydu!» — «mushu maxtinish(im)» bolsa, Pawlus Korintliqlardin héch heq telep qilmay ulargha xush xewer yetküzgenidi. □ **11:12** «men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen» — démek, Pawlusning heq almay xush xewerni xalis yetküzüwatqanliqi. U shundaq qiliwerse, «saxta rosullar» özlirini Pawlus we hemkarliri bilen sélishturalmay qalidu. Emeliyette Pawlusning: «ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun» déginide özining ularning towa qilip, heqiqeten Xudaning xizmitide bolushigha heqiqiy tilekdash bolghanliqini ipadileydu.

16 Yene shuni éytimenki, héchkim méni exmeq dep hésablimisun; hetta eger méni shundaq dep qarisanglarmu, emdi mendek exmeqni sewr qilib qobul qilghaysiler, shuning bilen özümму azghine maxtiniwalay. □ 17 Méning hazir bularni sözlishim Reb teripidin emes, belki özümning exmeqlerche yüreklik po étip maxtinishim, xalas. 18 Nurghun ademler insanlarche po étip maxtan'ghandikin, menmu maxtinip baqay. ■ 19 Chünki özünglar shunche dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewr-taqet qilishqa razi bolisiler! □ 20 Mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglarga kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler. □ 21 Epsus, nomus qilib éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq! Emma ular birer ishta maxtinishqa pétin'ghan yerde (exmeqlerche sözlewatimen!) menmu shu ishta *maxtinishqa* pétinimen. □ ■

22 Ular ibraniylarmu? Menmu shundaq. Ular Israillarmu? Menmu shundaq. Ular Ibrahimning neslimu? Menmu shundaq. ■ 23 Ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!); men téximu shundaq; ziyade köp zoruqup ishlidim, intayin köp derrilendim, intayin köp qétim qamaldim, köp qétim ölüm xewplirige duch keldim; □ ■ 24 Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jazasigha besh qétim tartildim, □ ■ 25 üç qétim tikenlik qamcha jazasini yédim, bir qétim chalma-késeq qilindim, üç qétim kéme hadisisige uchridim, bir kéche-kündüzni déngizda ötküzdüm. □ ■ 26 Daim seperlerde bolimen; deryalarning xewplirini, qaraqchilarning xewplirini, yurtdashlirimning xewplirini, yat elliklarning xewplirini, sheherning xewpini, bayawanning xewplirini, déngizning xewplirini, saxta qérindashlar arisidiki xewplirini bashtin kechürdüm; 27 emgekler we japa ishlarda zoruqup, pat-pat tüneklerde, achliqta we usuzluqta, daim roza tutushlarda, soghuqlarda we yéling-yalingachliqta yürüp keldim. □ 28 Bu sirttiki ishlardin bashqa, ich-baghrimda barliq jamaetler üçün her küni üstümni bésip kéliwatqan ghemlerni yewatimen. □ ■ 29 Herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu? Herkim ézip putlashqan bolsa, men örtenmidimmu?! □ ■ 30 Emdi eger maxtinishim zörür bolsa, öz ajizliqimni körsitidighan ishlar bilen maxtinimen.

31 Reb Eysaning Xuda-Atisi, menggü teshekkür-medhiyilerge layiq Bolghuchigha ayanki, men yalghan éytmidim.■

□ 11:16 «shuning bilen özümму azghine maxtiniwalay» — saxta rosullarning maxtinishliri xéli köp idi. 18-ayetni körüng. ■ 11:18 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ 11:19 «chünki özünglar shunche dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewr-taqet qilishqa razi bolisiler!» — bu jümle belkim Pawlusning bu xétide eng kinayilik gépi, eng küchlük tapa-tenisi bolushi mumkin. Ular bashqilarning «exmeqliq»igha shunche sewr-taqetlik bolghan yerde, (20-ayet) Pawlusning «pexirlinishiliri»ge sewr-taqetlik bolushi kérekqu! □ 11:20 «mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglarga kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler» — Pawlus mushu saxta rosullarni, ularning ichidiki zeherni sökmekchi. □ 11:21 «Epsus, nomus qilib éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq!» — bu yene tapa-tene, kinayilik gep, elwette. Pawlus hergiz ademlerdin nep élip bozek qilmaqchi bolghan emes. «Ajizliq» dégenlik yene belkim ulargha Pawlusning ular bilen bille bolghan waqtidiki téni ajizliqini eslitish üçün éytilidu. (12:7-10ni körüng). ■ 11:21 Fil. 3:4. ■ 11:22 Ros. 22:3. □ 11:23 «ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!)» — ular (saxta rosullar) Mesihning xizmetkarliri emes, elwette. Emma ular daim özlirini shundaq körsitmekchi bolidu. ■ 11:23 Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ 11:24 «Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jazasigha besh qétim tartildim,...» — démek, ottuz toqquz qamcha jazalinishi. Tewrat, «Qan.» 25:3ni körüng. ■ 11:24 Qan. 25:3. □ 11:25 «üç qétim tikenlik qamcha jazasini yédim» — «tikenlik qamcha jazasi» Rim hökümiti teripidin bolsa kérek idi. «Ros.» 16:22de bir qétim xatirilen'gen. «Mat.» 27:26diki izahatni körüng. ■ 11:25 Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ 11:27 «pat-pat tüneklerde» — démek «pat-pat tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda». □ 11:28 «bu sirttiki ishlardin bashqa...» — bashqa birxil terjimisi: «bu ishlardin tashqiri,...». ■ 11:28 Ros. 20:18. □ 11:29 «herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu?» — «kim ajizlisa» — étiqad teripide ajizlash, démek. «Menmu ajizlidim» — Pawlus ajizlighan kishi üçün dua qilghanda kemterlik bilen özini uning bilen birdek qilib, özini uning ornigha qoyghandek bolidu. Buninggha misalni Musa peyghemberning Israil üçün bolghan dua-tilawetliridin körüng («Mis.» 32:30-32). ■ 11:29 1Kor. 8:13. ■ 11:31 Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5.

³² Demeshq shehiride padishah Arétasning qol astidiki waliy méni tutush üçün, pütün Demeshq shehirini qattiq teqib astigha alghanidi. ■ ³³ Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chüshürülüp, uning qolidin qutulup qachtim.□

12

Pawlusqa kelgen wehiyler

¹ *Epsus*, maxtinivérishning zörüriyiti bar. Gerche uning paydisi bolmisimu, men Rebdir kelgen alamet körünüşler we wehiyler üstide toxtilay. ² Mesihde bolghan bir ademni tonuymen; u on töt yil ilgiri (tende bolghan haldimu, yaki tendin tashqirimu bilmeymen, Xuda bilidu) üçinchi qat asman'gha kütürüldi.□ ■ ³ Men shundaq bir kishini bilimen (tende bolghan haldimu, yaki tendin tashqirimu bilmeymen, Xuda bilidu) — ⁴ u jennetke kütürülüp, shu yerde til bilen ipadiligili bolmaydighan, insanlarning déyishi men'i qilin'ghan ajayip ishlarni anglidi. ⁵ Shundaq bir adem bilen maxtinimen, özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer ish bilen maxtanmaymen. □ ⁶⁻⁷ Hetta maxtinay désemmu exmeq hésablanmaymen; chünki men heqiqetni éytqan bolattim; emma birsi mende körginidin yaki men toghruluq anglighinidin méni (manga ashkarilan'ghan wehiylarning ghayet zor ulughluqi tüpeylidin) yuqiri oylap qalmisun dep özümni maxtinishtin yighdim. Mushu wehiylarning zor ulughluqi tüpeylidin körenglep ketmeslikim üçün etlirimge sanjilghan bir tiken, yeni méni urup tursun dep Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan; buning meqsiti, méning körenglep ketmeslikim üçündür.□ ⁸ Buning toghrisida u mendin ketsun dep Rebge üç qétim yéлиндим; ⁹ lékin U manga: «Méning méhir-shepquitim sanga yéterlik; chünki Méning küch-Qudritim insanning ajizliqida toluq emelge ashurulidu» — dédi. Shunga men Mesihning küch-qudriti wujudumda tursun dep ajizliqlirimdin maxtinishni téximu xushluq bilen talliwalimen; ¹⁰ shunga men Mesih üçün ajizliqlarni, haqaretlerni, qiyinchiliqlarni, ziyankeshliklerni we azab-oqubetlerni xursenlik dep bilimen. Chünki qachan ajiz bolsam, shu chaghda küchlük bolimen.□

Pawlusning Korinttiki jamaetke köngül bölüshi

¹¹ Men *maxtinip* derweqe exmeq bolup qaldim! Lékin özünqlar méni buninggha mejbur qildinglar. Emeliyette eslide men siler teripinglardin teriplinishim kérek bolatti; chünki héch erzimes bolsammu, men héliqi «qaltis ulugh rosullar»din héch terepte héch ishta kem emesmen. ■ ¹² Derweqe men aranglarda bolghan chaghda rosulning bésharetlik alametliri, hertereplik chidam-sewrchanliq ichide möjizilik alametler, karametler hem qudretlik möjiziler bilen emelde körsitilgen. ■ ¹³ Silerni bashqa jamaetlerdin qaysi terepte töwen orun'gha qoydum? — peqetla özümni silerning üstünqlerge yük qilip artip

■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33** «Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chüshürülüp, uning qolidin qutulup qachtim» — heqiqiy rosullar ömrinde anche rahet körmeydu; Pawlus buningdin yene bir misal körsitidu. □ **12:2** «Mesihde bolghan bir ademni tonuymen» — bu adem del Pawlusning özi bolup, u Xuda uninggha bergen wehiy we ghayibane alametler bilen maxtinishni qilche xalimighan bolup, özini töwen tutushqa tiriship, özi toghruluq «men» démey, «üchinchi shexste» sözleydu. «u on töt yil ilgiri ... üçinchi qat asman'gha kütürüldi» — Tewrat-injil boyiche, peqet üç asman bar. Birinchi «hawa», ikkinchi «alem boshluqi», üçinchisi Xudaning huzurining özidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8. □ **12:5** «özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer ish bilen maxtanmaymen» — «ajizliqmdin» grék tilida «ajizliqlirimdin». □ **12:6-7** «mushu wehiylarning zor ulughluqi tüpeylidin körenglep ketmeslikim üçün etlirimge sanjilghan bir tiken ... manga teqsim qilin'ghan» — «tiken»ning köchme menisi bar, elwette. «... méni urup tursun dep Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan» — grék tilida «Sheytanning bir perishtisi», «elchi» we «perishte» dégenler emeliyette bir gep. □ **12:10** «Chünki qachan ajiz bolsam, shu chaghda küchlük bolimen» — Pawlus ajiz bolghinida Mesihke téximu tayinidu, shuning bilen küchlük bolidu; hemmimizmu shundaq bolushimiz kérek. ■ **12:11** 1Kor. 15:10. ■ **12:12** 1Kor. 9:2.

qoymighinim bilenmu?! Méning bu adaletsizlikimni epu qilghaysiler! □ ■ 14 Mana, hazir yéninglarga üçinchi qétim bérishqa teyyarmen, shuning bilen silerge héch yük éghirimni salghum yoq. Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur; perzentliri ata-anilar üçün emes, belki ata-anilar perzentliri üçün mal-mülük yighishi kérek. □ ■ 15 Emdi jéninglar üçün igilikimdin xushluq bilen serp qilimen hemde özümni serp qilimen – gerche men silerni qanche söygenséri men shunche az söyülsemmu. ■ 16 Emdi shundaq bolghini bilen, men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héligerlik qilip, men silerni bablap qoydum! □ 17 Ejeba, men silerge ewetken ademlarning birersi arqiliq silerdin nep aldimmu?! 18 Men Titusni silerning yéninglarga bérishqa ündidim we yene héliqi qérindashnimu uning bilen bille ewettim. Titusning silerdin nep élip baqqan yéri barmu? Biz ikkiylen oxshash bir rohta yúriwatmamduq? Bizning basqan izimiz oxshash emesmiken?

19 Yaki siler ezeldin bizni «Ular aldimizda özlirini aqlap kéliwatidu» dep oylawatam-siler? *Ish undaq emes.* Biz peqet Mesihde bolup Xuda aldida sözlewetimiz; qiliwatqan hemme ishlar, i söyümlüklirim, silerning étiqadinglelarni qurush üçündür. □ 20 Chünki men yéninglarga barghinimda, silerning ümid qilghan yérimdin chiqmay qélisinglardin, özümningmu silerning ümid qilghan yéringlardin chiqmay qélisimdin, yeni aranglarda ghowgha-jédel, hesetxorluq, ghezep-nepret, menmenchilik, töhmetxorluq, gheywetxorluq, tekebburluq we parakendichilikler bolarmikin dep ensireymen; 21 – bu qétim silerning yéninglarga barghinimda, aranglardiki gunah sadir qilip, taki bugün'ge qeder ötküzgen napakliq, buzuqluq we shehwaniy ishlardin téxi towa qilmighan nurghun ademlarning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen.□

13

Axirqi agahlandurush we salamlar

1 Bu yéninglarga üçinchi qétim bérishim bolidu. «Her bir höküm ikki-üch guwahchining aghzida ispatlinishi kérek».□ ■ 2-3 Men ilgiri ikkinchi qétim yéninglarda bolghinimda burun gunah sadir qilghanlarga hem qalghan hemminglarga shundaq éytqan, hazirmu silerdin néri bolsammu qaytidin aldin'ala agahlandurup éytimenki (siler Mesihning

□ 12:13 «Méning bu adaletsizlikimni epu qilghaysiler!» — «adaletsizlik» intayin kinayilik, hejwiyy gep, elwette — bu söz Pawlusning ulardin héch éqtisadiy yadrem telep qilmay, ulargha xush xewerni heqsiz yetküzgenlikini körsitidu. Uning yuqirida esletkinidek, u Korintta xush xewerning xizmitide bolghinida, bashqa jamaetler uninggha yadrem pulini ewitip berdi. ■ 12:13 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9. □ 12:14 «Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur» — «izdiginim» — Injil, «Luqa» 19:10ni körüng. ■ 12:14 Ros. 20:33. ■ 12:15 2Kor. 6:12.

□ 12:16 «men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héligerlik qilip, men silerni bablap qoydum!» — bizningche bu yene tapa-tene, intayin kinayilik gep. Pawlus Korintliqlarni rohiy jehettin quwwetlimekchi bolup, özi ularning éynigha barmay (Korintliqlar belkim uning yadrem-xizmitini ret qilghan bolatti), belki özi oxshash bashqa köyümchan qérindashlarni öz ornigha ewetti (17-ayetni körüng). Lékin bashqilar mushu ayet: «beziler méni hiyligerlik qilip, yalghan sözlep, silerdin nep ündürüwalidu, déyiship yüridu» dep terjime qilidu. □ 12:19 «...silerning étiqadinglelarni qurush üçündür» — grék tilida: «...silerni qurush üçündür». «Ademni qurush» toghruluq «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. □ 12:21 «Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin...» — «aldinglarda», bashqa birxil terjimisi «siler tüpeylidin». Belkim ikkila xil terjimisi toghridur. «... téxi towa qilmighan nurghun ademlarning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen» — Pawlus, Korintliqlarning téxi qet'iylik bilen towa qilip baqmighan gunahliri tüpeylidin yene xijil bolup qalimen, dep ensireydu. □ 13:1 «Her bir höküm ikki-üch guwahchining aghzida ispatlinishi kérek» — bu Tewratning sözi, shundaqla Tewrattiki we Injildiki muhim bir prinsiptur. «Chöl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni körüng. ■ 13:1 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; Ibr. 10:28.

men arqiliq sözligenlikige ispat telep qilib kéliwatqininglar tüpeylidin), men barghinimda héchkimni ayimaymen; derweqe men arqiliq sözlewatqan Mesih silerge nisbeten ajiz emes, belki aldinglarda intayin qudretliktur; □ ⁴ U derweqe ajizliqta kréstlen'gen bolsimu, lékin Xudaning qudriti bilen yenila hayat. Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz. □ ⁵ Emdi özünqlarni étiqadta barmu-yoq dep tekshürüp körünqlar; özünqlarni sinap béqinglar! Siler Eysa Mesihning özünqlarda bolghanliqini (sinaqtin shallinip qalmisanglar!) bilip yetmemsiler? ■ ⁶ Emdi silerning bizning sinaqtin shallinip qalmighanliqimizni bilip qélishinglarni ümid qilimen.

⁷ Silerning héchqandaq rezillik qilmasliqinglar üçün Xudagha dua qilimiz; bu, bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üçün emes — hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli — muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar. □ ⁸ Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilalmaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas. □ ⁹ Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz. Shuningdek biz yene shuninggha dua qilimizki, siler kamaletke yetküzülgeysiler. □ ¹⁰ Silerning yéninglarga barghinimda Reb manga ghulitish üçün emes, belki étiqadni qurush üçün amanet qilghan hoquqimni ishliptip silerge qattiq qolluqni körsetmeslikim üçün, men silerdin yiraqta bolghinimda mushularni yazdim. ■

¹¹ Eng axirda, qérindashlar, shadlininglar; kamaletke yetküzülünqlar, righbet-tesellide kücheytilinglar; bir oy, bir pikirde bolunglar; inaq-xatirjemlikte ötünglar; we méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igisi Xuda siler bilen bille bolidu. □ ■ ¹² Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar. ■ ¹³ Barliq muqeddes bendilerdin silerge salam. ¹⁴ Rebbimiz Eysa Mesihning shapaiti, Xudaning méhir-muhebbiti we Muqeddes Rohning hemrah-hemdemliki silerge yar bolghay!

□ **13:2-3** «hazirmu silerdin néri bolsammu qaytidin aldın'ala agahlandurup éytimenki... men barghinimda héchkimni ayimaymen» — «héchkimni ayimaymen»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, éghir gunah sadir qilghan bir kishi üstidin «etliri halak qilinsun, shundaq bolghanda rohi Reb Eysaning künide qutquzular, dep Sheytan'gha tapshurulsun» dégen hökümni chiqarghan. Pawlus mushu yerde közde tutqini, gunahqa patqan kishiler oxshash höküme uchrishi mumkin, démekchi. □ **13:4** «Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu...» — bu ajayib ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «...bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz» — démek, rosullar sirtin qarighanda ajiz körünsimu (we belkim özlirini ajiz hés qilghan bolsimu) u Xudaning Korintliqlar arisida Öz qudrisini körsitidighanliqigha ishinidu, shuninggha ishenchi kamil bolup, «Biz shu qudret bilen xizmitinglarda küchlük bolimiz» dégendek bolidu. ■ **13:5** 1Kor. 11:28. □ **13:7** «bu, bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üçün emes — hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli — muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar» — démek, Korintliqlar rezilliktin towa qilghan bolsa, Pawlus we hemkarlirining xizmiti ünümlük, méwilik we shereplik körünüşhi mumkin — lékin Pawlusqa nisbeten, muhimi Korintliqlarning özlirining rohiy ehwalidur. Bu nahayiti ulugh söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **13:8** «Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilalmaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas» — bu intayin ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Biz heqiqetke zit ishlarni qilmastin, heqiqet boyiche ish qilishimiz kérek». □ **13:9** «Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz» — «küchlük» we «ajiz» rohiy terepte éytilghan, elwette. ■ **13:10** 2Kor. 10:8. □ **13:11** «righbet-tesellide kücheytilinglar» — mushu ibare grék tilida bir söz bilenla ipadilinidu. «méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igisi Xuda» — grék tilida: «méhir-muhebbetning hem inaq-xatirjemlikning Xudasi» — démek, U méhir-muhebbet, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim méhir-muhebbette we inaq-xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pét. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14.

Galatiyalilqlargha

Rosul Pawlus Galatiya ölkisidiki jamaetlerge yazghan mektup ... Salamlar

¹ Menki Pawlus, rosul bolghan (insanlar teripidin emes yaki insanlarning wasitisi bilen emes, belki Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata teripidin teyinlen'gen) □
² we men bilen bille turuwatqan barliq qérindashlardin Galatiya ölkisidiki jamaetlerge salam. ³ Xuda'Ata we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! ■ ⁴ U Xuda'Atimizning iradisi boyiche bizni bu hazirqi rezil zamandin qutquzushqa Özini gunahlimiz üçün pida qildi; ■ ⁵ Xudagha barliq shan-sherep ebedil-ebedgiche bolghay, amin!

Birdinbir xush xewer

⁶ Siler özünglarni Mesihning méhir-shepseti arqiliq Chaqirghuchining yénidin shunche téz yiraqlashturup bashqiche bir xil «xush xewer»ge egiship kétiwatqinlarga intayin heyran qalmaqtimen! ⁷ Emeliyette u héchqandaq bashqa «xush xewer» emestur! — peqetla bezi kishiler silerni qaymaqturup, Mesihning xush xewirini burmilimaqchi bolghan, xalas. ■ ⁸ Lékin hetta biz özimiz bolayli yaki asmandin chüshken perishte bolsun, birsi bizning silerge jakarlighimizgha oxshimaydighan bashqa bir «xush xewer»ni silerge jakarlisa, béshigha lenet yaghsun! ■ ⁹ Biz burun éytqinimizdek, hazirmu men shuni éytimenki, birsi silerning qobul qilghinlarga oxshimaydighan bashqa bir xush xewerni jakarlisa, béshigha lenet yaghsun!

¹⁰ Men Xudani ishendürüshüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüshüm kérekmu? Yaki insanlarni xursen qilishim kérekmu? Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim. □ ■ ¹¹ Emdi, i qérindashlar, silerge shuni uqturimenki, men jakarlaydighan xush xewer insanlardin kelgen emes. ■ ¹² Chünki men uni insandin qobul qilghinim yoq yaki birer kishi uni manga ögetkini yoq, belki Eysa Mesih manga wehiy arqiliq yetküzgen. ■ ¹³ Chünki siler méning Yehudiylarning diniy yolida qandaq hayat kechürgenlikim toghruluq — méning Xudaning jamaitige esheddiy ziyankeshlik qilip uninggha buzghunchiliq qilghanliqimni anglighansiler. □ ■ ¹⁴ Hemde men Yehudiylarning diniy yolida élimizdiki nurghun tengtushlirimdin xélila aldida turattim we ata-bowilirimning en'enilirini saqlashqa pewqul'adde qizghin idim.

¹⁵⁻¹⁶ Emma anamning qorsiqidin tartip méni Özi üçün ayrip, méhir-shepseti arqiliq méni chaqirghan Xuda Öz Oghlini eller arisida jakarlash üçün mende uni ashkarilashni layiq körginide, men héchqandaq qan-et igisi bilen meslihetleshmey, □ ■ ¹⁷ yaki Yérusalémgha mendin ilgiri rosul bolghanlar bilen körüshüshke barmay, belki udul

□ **1:1** «Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata...» — «ölümdin tirildürgüchi» — grék tilida: «ölgenlerdin tirildürgüchi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10** «Men Xudani ishendürüshüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüshüm kérekmu? Yaki insanlarni xursen qilishim kérekmu?» — xush xewerni Xuda Özi békitip ewetken, elwette. «Xush xewer»ni özgertimen, dep xam xiyal qilghuchilar «Xudani ishendürüsh»i kérek! Biraq wezipimiz ademlerni xush xewerni qobul qilishqa ishendürüshur. «Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim» — «Mesihning quli» — Yehudiylar arisida «qul»ning özining salahiyiti bar idi. Izzetlik ademning quli bolushning özi izzetlik ish. ■ **1:10** 1Tés. 2:4; Yaq. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Ef. 3:3. □ **1:13** «Yehudiylarning diniy yoli» — grék tilida «Yehudaizm». «esheddiy ziyankeshlik qilip...» — yaki «tashqin qizghinliq bilen ziyankeshlik qilip...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13. □ **1:15-16** «Xuda Öz Oghlini eller arisida jakarlash üçün mende uni ashkarilashni layiq körginide...» — «eller» mushu yerde «yat ellikler», yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Ef. 3:8.

Erebistan'gha atlandim. Kéyin Demeshqqa qaytip keldim. ¹⁸ Andin üç yildin kéyin Yérusalémgha Pétrus bilen tonushushqa bardim we uning qéshida on besh kün turdum. □ ¹⁹ Emma shu chaghda Rebning inisi Yaquptin bashqa rosullarning héchqaysisi bilen körüşmidim. □ ²⁰ Mana, méning silerge hazir yazghinim Xuda aldida héch yalghan emes! ■ ²¹ Kéyin, men Suriye we Kilikiye ölkilirige bardim. ²² Emma Yehudiyediki Mesihde bolghan jamaetler méni chirayimdin tonumaytti. ²³ Ular peqet burun bizge ziyankeshlik qilghan ademning özi shu chaghda yoqatmaqchi bolghan étiqadni hazir xush xewer dep jakarlimaqa, dep anglighanidi; ²⁴ shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlidi. □

2

Yérusalémda turghan rosullarning Pawlusni étirap qilishi

¹ Yene buningdin on töt yil kéyin, men Barnabas bilen Yérusalémgha chiqtim; Titusnimu hemrah qilib bardim. □ ■ ² Men bir wehiyge binaen shu yerge barghanidim; we men bikar chapmighinimni yaki bikar chapmaywatqinimni jezmleshtürüş üçün Yérusalémdikilerning aldida (emeliyette peqet «jamaetning tüwrükliri»deklerge ayrim halda) eller arisida jakarlaydighan xush xewerni bayan qildim. □ ■ ³ Netijide, hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi; □ ■ ⁴ shu chaghdiki «xetne» mesilisi» bolsa, bizning Mesih Eysada muesser bolghan hörlükümüzni nazaret qilish üçün arimizgha soqunup kiriwalghan, bizni qulluqqa chüshürüshmekchi bolup, yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi. □ ■ ⁵ Lékin biz xush xewerning heqiqiti silerdin mehrum qilinmisun dep ulargha hetta bir saetchimu yol qoyghinimiz yoq; ⁶ lékin abruyluq hésablan'ghan ademlerdin bolsa (méning ularning néme ikenliki bilen karim yoq; Xuda héchqandaq insanning yüz xatirisini qilmaydu!) – mushu abruyluq *erbablar* dep sanalghanlarning mendiki *xush xewerge* qoshqini yoq idi. □ ■ ⁷ Del eksiche,

□ **1:18 «üch yildin kéyin Yérusalémgha Pétrus bilen tonushushqa bardim»** — «Pétrus» rosul Pétrus (bashqa ismi «Kéfas»). □ **1:19 «Rebning inisi Yaqup»** — oqurmenlarning éside barki, Eysaning az dégende töt inisi bar idi («Mat.» 13:55). ■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24 «shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlidi»** — grék tilida «shuningdek ular mende Xudani ulughlidi». □ **2:1 «Yene buningdin on töt yil kéyin...»** — yeni belkim u Mesihge étiqad qilghandin 14 yil kéyin. «men Barnabas bilen Yérusalémgha chiqtim; Titusnimu hemrah qilib bardim» — bizningche, bu «Ros.» 15:2de tilgha élin'ghan seper idi. Bezi alimlar u ziyaretni «Ros.» 11:30 we 12:25de tilgha élin'ghan seperni körsitidu, dep qaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2. □ **2:2 «men bikar chapmighinimni yaki bikar chapmaywatqinimni jezmleshtürüş üçün Yérusalémdikilerning aldida ... eller arisida jakarlaydighan xush xewerni bayan qildim»** — «bikar chapmighinim» we «bikar chépiwatqinim» dégen menisi néme bolatti? Pawlus özining xush xewerni jakarlash xizmitini «méning chépushim» yaki «yügürüshüm» dep teswirleydu. U mushu yerde bashqa rosullar bilen körüşüshtiki meqsiti uning yetküzgen «xush xewer»ning toghra ikenlikini jezmleshtürüş, shundaqla ularnimu uning xizmiti toghruluq xatirjem qilish üçün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3 «Netijide, hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi»** — «Yunanliq» yaki «grék» — Yeni Yehudi emes, shuningdek xetne qilin'ghan kishi emes. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21. □ **2:4 «shu chaghdiki «xetne mesilisi» bolsa, ... yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi»** — bizningche «xetne mesilisi» (grék tilida «bu ish») yuqiriqi 3-ayette «manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi» déyilgen ish bilen baghliq. Démek, eyni chaghda bezi «yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar» «shu yat ellik adem xetne qobul qilmisa bolmaydu» dégen pikirni otturigha qoyghan bolsa kérek. ■ **2:4** Ros. 15:24. □ **2:6 «lékin abruyluq hésablan'ghan ademler...»** — Pawlus bu sel kinayilikrek körün'gen gepni ishlitishi bilen bashqa rosullargha yaki jamaetning aqsaqallirigha hörmetsizlik qilmaqchi emes, belki Galatiyalilqlargha (shundaqla, bizlerge!) insanlarni Xudadin yuqiri qoymasliq kérek, dep körsetmekchi. «mushu abruyluq erbablar dep sanalghanlarning mendiki xush xewerge qoshqini yoq idi» — grék tilida: «manga héchnerse qoshmidi». ■ **2:6** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17.

xush xewerni xetne qilin'ghanlarga yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlarga yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip^{□ 8} (chünki Pétrusni xetniliklarga rosulluqqa Küchlendürgüchi bolsa, ménimu ellerge *rosul bolushqa* küchlendürgenidi),^{■ 9} manga ata qilin'ghan shu méhir-shepquetni tonup yetken «jamaetning tüwrükliri» hésablan'ghan Yaqup, Kéfas we Yuhannalar bolsa, siler ellerge béringlar, biz xetniliklarga barayli dep Barnabas bilen ikkimizge hemdemlik ong qolini bérishiti.¹⁰ Ularning bizge peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi; men del bu ishqa qizghin bolup kéliwatattim.^{□ ■}

Pawlusning Antakyada Pétrusni eyiblishi

¹¹ Biraq, kéyin Pétrus Antakya shehirige kelgende, uning eyiblik ikenliki éniq bolghachqa, men uni yüzturane eyiblidim. ¹² Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi; biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup *shu qérindashlardin* özini tartti. ^{□ 13} Hetta bashqa Yehudiy *qérindashlar* uning bu saxtiliqigha qoshulup ketti; hetta Barnabasmu azdurulup ularning saxtipezlikige shérik boldi. ¹⁴ Emma men ularning xush xewerning heqiqiti boyiche durus mangmighanliqini körüp, hemmeylenning aldidila Pétrusqa: «Sen Yehudiy turup, Yehudiylarning adetliri boyiche yashimay, belki yat elliklerde yashawatisen; shundaq turuqluq, némishqa sen yat elliklerni Yehudiylardek yashashqa zorlimaqchimusen?» — dédim, ^{■ 15} we yene: «Biz *ikkimiz* tughulushimizdinla Yehudiyimiz, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesimiz, ^{□ 16} lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz. Shunga Tewrat qanunigha emel qilishqa intilish bilen emes, belki Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üçün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq — chünki héch et igisi Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen heqqaniy qilinmaydu» — dédim.^{□ ■}

¹⁷ Emma Mesihde heqqaniy qilinishqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispat-

^{□ 2:7} «del eksiche, xush xewerni xetne qilin'ghanlarga yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlarga yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip...» — mushu ayetlerdiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetnisizler» Yehudiy emeslerni körsitidu, elwette. ^{■ 2:8} Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Ef. 3:8. ^{□ 2:10} «Ularning bizge peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi» — mumkinchiligi barki, rosullarning Pawlusqa «kembegheller» toghruluq bolghan telipi özliri arisidiki, Yérusalém jamaitidiki kembeghellerni tekitlep körsetmekchi. ^{■ 2:10} Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1. ^{□ 2:12} «Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi» — «Yaqupning yénidin bezi ademler» Yérusalémdin kelgen Yehudiy qérindashlar idi. «biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup shu qérindashlardin özini tartti» — «xetniliklerdin qorqup..»: — mumkinchiligi barki, mushu kishiler: «Yehudiy emeslermu xetne qilinishi kérek» dep oylighan. Omumen éytqanda «kona ehde» boyiche, Yehudiylarning eslide Yehudiy emeslerning yémekliklirini yéyishige, ular bilen hemdastixan bolushqa bolmaytti. ^{■ 2:14} Ros. 10:28. ^{□ 2:15} «Biz ikkimiz tughulushimizdinla Yehudiyimiz, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesimiz...» — Pawlusning mushu «gunahkar dep qaralghan yat ellikler» dégen sözliri bilen Pétrusqa Yehudiylarning en'eniwi y közqarishini yaki pozitsiyisini eslitidu. Yehudiylar özlirimu gunahkarlar, elwette! ^{□ 2:16} «lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz» — «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen» dégen ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen» yaki «qanundin chiqqan emeller» dep ipadilididu. Bu ibare «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tépidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. «insanning heqqaniy qilinishi ...belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen...» — yaki «insanning heqqaniy qilinishi ... belki Eysa Mesihge étiqad qilish bilen...». «Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üçün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq» — «bizmu» — Pawlus Pétrusqa söz qiliwatidu, mushu sözi bilen ular ikkilisining Yehudiylar ikenlikini közde tutidu. ^{■ 2:16} Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18.

lan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz! □
 18 Emma men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni *Tewrat qanunigha*
 xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen. □ 19 Chünki men Tewrat qanuni
 bilen Tewrat qanunigha nisbeten öldüm; netijide, men Xudagha yüzlinip yashawa-
 timen. □ ■ 20 Men Mesih bilen bille kréstlen'genmen, lékin mana, yashawatimen!
 Lékin yashawatqini men emes, belki mende turuwatqan Mesihdur. We méning hazir
 etlirimde yashawatqan hayat bolsa, méni söygen we men üçün Özini pida qilghan
 Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur. □ ■ 21 Men Xudaning méhir-shepquitini bikar
 qiliwetmeymen; chünki heqqaniylik Tewrat qanuni arqiliq kélidighan bolsa, Mesihning
 ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti. □ ■

3

Tewrat qanuni we iman-étiqad

1 I eqilsiz Galatiyalilqlar, köz aldinglarda Eysa Mesih éniq süretlen'gen, aranglarda
 kréstlen'gendek körün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup
 séhirlidi? □ ■ 2 Men peqet shunila silerdin sorap bileyki: — Siler Rohni Tewrat qanunigha
 intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki *xush xewerni* anglap, étiqad arqiliq qobul

□ 2:17 «Emma **Mesihte heqqaniy qilinshqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz!**» — «bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu» — her adem xush xewerge ishense, Xudaning nijatini qobul qilishi üçün awwal özining gunahkar ikenlikini tonup yétishi, shundaqla barliq gunahlirini iqrar qilishi kérek, elwette. Bu jehette Yehudiyalar we Yehudiy emesler arisida héchqandaq perq yoq. □ 2:18 «Emma **men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni Tewrat qanunigha xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen**» — «ghulatqan nersiler» toghruluq: — bu esli Tewrat qanunigha emel qilishqa intilgenlikni körsitidu. Eger birsi öz réalliqigha asasen: «Méning Tewrat qanunigha emel qilalishim qet'iy mumkin emes iken» dep shu tirishishni tashlap, Mesihke étiqad qilish yoli bilen heqqaniylikqa érishsimu, lékin andin yene qaytidin tiriship, heqqaniy bolush üçün Tewrat qanunigha emel qilishqa qaytidin intilse, beribir özining gunahkarliqini ispatlap qoyatti. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ 2:19 «... **Chünki men Tewrat qanuni bilen Tewrat qanunigha nisbeten öldüm; netijide, men Xudagha yüzlinip yashawatimen**» — bu intayin muhim ikki ayet (19-20) toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. «Xudagha yüzlinip yashash» — buning belkim üç menisi bar bolushi mumkin; (1) Xudaning shan-sheripi üçün yashash; (2) Xudagha pütünley tayinip yashash (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) Xudaning yétekchilik astida yashash. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yéngi hayatimu özining shexsiy niyetliri üçün emes, belki «Xudagha yüzlinip yashawatqan» bolushi kérek, démekchi bolidu («Rim.» 6:10-11-ayetnimu körüng). ■ 2:19 Rim. 7:4; 14:7; 2Kor. 5:15; 1Tés. 5:10; Ibr. 9:14; 1Pét. 4:2. □ 2:20 «**méning hazir etlirimde yashawatqan hayat bolsa, ... Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur**» — bashqa birxil terjimisi: «méning hazir etlirimde yashawatqan hayat bolsa... Xudaning Oghligha bolghan étiqad bilen». Özimizning terjimimiz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:20 Gal. 1:4; Ef. 5:2; Tit. 2:14. □ 2:21 «**Men Xudaning méhir-shepquitini bikar qiliwetmeymen; chünki heqqaniylik Tewrat qanuni arqiliq kélidighan bolsa, Mesihning ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti**» — eger ademler tiriship-tirmiship Tewrat qanunigha emel qilalighan yaki qilalaydighan bolsa, shundaqla özini heqqaniy adem dep ispatlisa, némishqa Eysa Mesih Özini qurbanliq qildi? Undaq bolghanda insanlar gunahliridin qutulush üçün Xudaning méhir-shepquitige mohtaj bolmighan bolatti; yeni, Mesihning ademni gunahliridin qutquzup nijat yolini échish üçün bolghan ölüshi bikar bolatti (Mesihning ölüshi esli mumkin bolmaydighan ish idi; bu tarixta eng karamet, alemshumul ajayib weqe idi; chünki U Özi ««Hayat Özümdürmen», «Tirilish Özümdürmen» dégenidi; «Hayat» Bolghuchi qandaqmu ölsun?). ■ 2:21 Ibr. 7:11. □ 3:1 «**I eqilsiz Galatiyalilqlar, köz aldinglarda Eysa Mesih éniq süretlen'gen, aranglarda kréstlen'gendek körün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup séhirlidi?**» — «Eysa Mesih ... aranglarda kréstlen'gendek körün'geniken» dégen sözler toghruluq ikki közqarash bar: (1) Pawlus xush xewerde Eysa toghruluq pakitlarni shunche éniq yetküzüp jakarlighachqa, anglighuchilar «neq meydanda turghandek, öz közi bilen guwahchi bolghandek» bolghanliqini yaki: (2) Pawlusning kéche-kündüz öz hayati arqiliq Mesihning kréstlen'genlikini körsetkenlikini körsitidu (1:16, 2:20ni körüng). Bizningche ikkila közqarash toghra. ■ 3:1 Gal. 5:7.

qildinglarmu? □ 3 Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip *hayatni* bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu? □ 4 Siler *étiqad yolida* bolghan shunche köp azab-oqubetlerni bikargha tarttinglarmu? Derweqe bikargha kettighu?! 5 Silerge Rohni Teminligüchi, aranglarda möjizilerni yaritiwatquchi bu karametlerni silerning Tewrat qanunigha intilip tayan'ghininglardin qilamdu, yaki anglighan xewerge baghlighan ishench-étiqadinglardin qilamdu? □

6 *Muqeddes yazmilarda déyilgendek*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi». ■ 7 Shuning üçün, shuni chüshinishinglar kérekki, étiqadting tughulghanlarla Ibrahimning heqqiy perzentlidir. □ 8 *Muqeddes yazmilarda* Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp, Xudaning Ibrahimgha: «Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu» dep xush xewerni aldin éytqanliqi xatirilen'genidi. □ ■ 9 Shuning bilen, étiqadting bolghanlar étiqad qilghuchi Ibrahim bilen teng bext tapidu. 10 Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu». □ ■ 11 Yene roshenki, héchkim Xudaning aldida qanun'gha intilish arqiliq heqqaniy qilinmaydu; chünki *muqeddes kitabta yézilghinidek*: — «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu». □ ■ 12 Emma qanun yoli étiqad yoligha asalan'ghan emes, belki *muqeddes kitabta*: — «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat bolidu» déyilgendektur. □ ■ 13 Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üçün ornimizda lenet bolup bedel töldi. Bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun» dep yézilghan. □ ■ 14 Shuning bilen Mesih Eysa arqiliq Ibrahimgha ata qilin'ghan bext yat elliklergimu keltürülüp, biz wede qilin'ghan Rohni étiqad arqiliq qobul qilalaymiz.

Tewrat qanuni we Xudaning wedisi

15 Qérindashlar, men insanlarche sözleymen; hetta insanlar arisida özara ehde tüzülsimu, bashqa héchkim uni yoqqa chiqiriwételmeydu yaki uninggha birer nerse qoshalmaydu.

□ 3:2 «siler rohni Tewrat qanunigha intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki xush xewerni anglap, étiqad arqiliq qobul qildinglarmu?» — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. □ 3:3 «Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip hayatni bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?» — «Rohqa tayinip» — grék tilida «Rohta» (Xudaning Rohida, elwette). «emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?» — «et arqiliq» yaki «insaniy etler arqiliq» — démek, Xudaning méhir-shepquiti emes, nijatigha emes, belki öz küchige, Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishlarga tayinishtin ibaret. □ 3:5 «silerge Rohni Teminligüchi» — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Silerge Rohni Teminligüchi» Xuda'Atining Özi. ■ 3:6 Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaq. 2:23. □ 3:7 «... étiqadting tughulghanlarla Ibrahimning heqqiy perzentlidir» — grék tilida «étiqadting bolghanlar...» — démek, Mesih Eysagha étiqad baghlap «qaytidin tughulghan»lar, Ibrahimning izlirini basqanlar. □ 3:8 «muqeddes yazmilarda Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp...» — «yat ellikler» — Yehudiy emesler. «Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu» — «Yar.» 12:3. ■ 3:8 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25. □ 3:10 «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu» — «Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler» — mushu yol bilen özlirini heqqaniy dep ispatlaymiz deyidighanlar, elwette, «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu» — «Qan.» 27:26. Elwette, héchkim Tewrat qanunining emrlirige «üzlüksiz emel qilalmaydu» — shunga hemme kishi, Yehudiy bolsun, Yehudiy emes bolsun, Mesihsiz bolsa lenet astida turidu. ■ 3:10 Qan. 27:26. □ 3:11 «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu» — «Hab.» 2:4. ■ 3:11 Hab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38 □ 3:12 «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat bolidu» — «Law.» 18:5. Héchkim Tewrat qanunining emrlirige emel qilalmaydu, elwette. ■ 3:12 Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5. □ 3:13 «Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üçün ornimizda lenet bolup bedel töldi» — grék tilida: «hör qilish üçün bedel tölesh» yaki «qutuldurup bedel tölesh» dégen ibariler adette qullarni bazardin qaytidin sétiwélip, hör qilish»ni körsitidu. «yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun» — «Qan.» 21:24. ■ 3:13 Qan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21.

□ ■ 16 Shuningdek, *Xudaning ehdisidiki* wediler Ibrahim we uning neslige éytilgan. *Muqeddes kitabta U*: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilergé) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur. □ ■ 17 Men shuni démekchimenki, Xudaning Mesihke aldin tüzgen bir ehdisini töt yüz ottuz yildin kéyin chüshürülgen Tewrat qanuni emeldin qalduralmaydu, Xudaning bu wedisini héch bikar qilalmaydu. □ ■ 18 Chünki *wede qilin'ghan* miras qanun'gha asaslan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asaslan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan. □ ■

19 Undaqta, Tewrat qanunini chüshürüshtiki meqset néme? U bolsa, insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin, Xudaning mirasi wede Qilin'ghuchi, yeni Ibrahimning nesli dunyagha kelgüche qoshumche qilip bérilgen; u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan. □ ■ 20 Emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Özi peqet birdur. □ 21 Undaqta, Tewrat qanuni Xudaning wedilirige zitmu? Yaq, hergiz! Eger birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreleydighan bolsa, undaqta heqqaniylik jezmen shu qanun'gha asaslan'ghan bolatti. 22 Halbuki, muqeddes yazmilar pütkül alemni gunahning ilkige qamap qoyghan; buningdiki meqset, Eysa Mesihning sadaqet-étiqadi arqiliq wedining étiqad qilghuchilargha bérilishi üçündür. ■ 23 Lékin étiqad yoli kélip ashkare bolghuche, biz Tewrat qanuni teripidin qoghdilip, ashkare bolidighan étiqadni kütüshke qamap qoyulghanidüq. 24 Shu teriqide, bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinishimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup, bizni Mesihke yéteklidi. □ ■ 25 Lékin étiqad yoli ashkara bolup, biz emdi yene «terbiyiligüchi»ning nazaritide emesimiz. 26 Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar. □ ■ 27 Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar. □ ■ 28 Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu, ne qul bolmaydu ne hör bolmaydu,

□ 3:15 «men insanlarche sözleymen» — mushu ibare belkim «insanlarning kündilik turmushidin bir misal körsitey», dégini bolsa kérek. ■ 3:15 Ibr. 9:17. □ 3:16 «Shuningdek, **Xudaning ehdisidiki wediler Ibrahim we uning neslige éytilgan. Muqeddes kitabta U: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilergé) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur**» — bu wede Tewrat, «Yar.» 12:7 we 13:15, 17:7, 24:7de tépilidu. Démisekmu, Mesih Yehudiydardin bolup, u Ibrahimning nesli, elwette. ■ 3:16 Gal. 3:8. □ 3:17 «Xudaning Mesihke aldin tüzgen bir ehdisi» — «Mesihke» — demək, Mesih «Ibrahimning nesli»ning süpitide bolup ehde xu chaghda Uninggha tüzgen. Bezi kona köchürmilerde «Mesihke» dégen söz tépilmaydu. ■ 3:17 Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ 3:18 «Chünki **wede qilin'ghan miras qanun'gha asaslan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asaslan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan**» — «wede qilin'ghan miras» Ibrahimgha wede qilin'ghan köp tereplik bextni közde tutidu. ■ 3:18 Rim. 4:14. □ 3:19 «Tewrat **qanunini chüshürüshtiki meqset néme?... u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan**» — «bir wasitichi» shübhisizki, Musa peyghemberni körsitidu. Bu muhim 19-ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «Tewrat qanuni.. insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin» — bu sözning köp jehetliri bar — «qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz. ■ 3:19 Qan. 5:5; Yuh. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8. □ 3:20 «emma «wasitichi» **bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Özi peqet birdur**» — bu ayetke bérilgen birnechche sherh bar. Menisi belkim: «ikki adem kélishim tüzgende, bir wasitichi bolush kérek. Lékin, Xuda Öz ehdisini Ibrahimgha bergende, uni wasitichisiz bergen, u sap Xudaning qolidin kelgen; shunga bu ehde beribir Tewrat qanunidin üstün turidu» dégendek bolidu. «Qoshumche söz»imizde umu toghruluq toxtilimiz. ■ 3:22 Rim. 3:9; 11:32. □ 3:24 «bizning étiqad **arqiliq heqqaniy qilinishimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup...**» — «terbiyiligüchi» grék tilida «pédagog» dégen söz bilen ipadilididu. ■ 3:24 Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ 3:26 «... **Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar**» — bu muhim 23-26-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde, yuqiriqi 3:19-ayet üstide toxtalghinimizni körüng. ■ 3:26 Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ 3:27 «**Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar**» — demək, Mesihge étiqad qilip sugha chömüldürülüp, Uninggha baghlan'ghan bolsaq, Uning tebiitige igileleyimiz, shuning bilen «Mesihge mensup adem» bizning asasiy salahiyitimiz bolidu. ■ 3:27 Rim. 6:3.

ne er bolmaydu ne ayal bolmaydu, hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler. □ ■ 29 Siler Mesihke mensup bolghanikensiler, silermu Ibrahimning nesli bolisiler we uninggha wede qilin'ghan *bext-saadetke* mirasxordursiler.■

4

(Dawami)

1-2 Yene shuni éytimeyki: Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgiligen waqit toshmighuche, u öz öyidiki quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu.□ 3 Shuninggha oxshash, bizmu gödek waqtimizda, bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» astida qul bolghaniduq.□ 4 Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini *bu dunyagha* ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi.□ ■ 5 Buningdiki meqset, Xuda Tewrat qanuni astida yashighan *bizlerni* bedel tölep hörlükke chiqirip, bizning oghulluqqa qobul qilinishimiz üçündür.■ 6 Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üçün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi.□ ■ 7 Shuning üçün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler; oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler.□

Pawlusning Galatiyalilqlardin endishe qilishi

8 Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler.□ ■ 9 Emdilikte, hazir *heqiqiy* Xudani tonughanikensiler, — yaki éniqraq qilip éyqtanda, Xuda teripidin tonulghanikensiler, emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebejq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler? Ularning qulluqigha yéngiwashtin qaytishni xalamsiler? □ ■ 10 Siler alahide kün, ay, pesil we yillarni

□ 3:28 «Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu... hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler» — «Grék» dégen söz mushu yerde «Yehudiy emes», «yat ellikler»ni bildürüliu. ■ 3:28 Yuh. 17:21. ■ 3:29 Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18. □ 4:1-2 «... Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgiligen waqit toshmighuche, u öz öyidiki quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu» — «ghojidar» dégen sözning menisi yuqiriqi «terbiyiligüchi» dégen sözge yéqin. □ 4:3 «bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» — bezi alimlar mushu sözni yaman rohlarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Kolossilikerge»diki «Kol.» 2:8, 20 toghruluq «qoshumche söz»imizde biz bashqiche chüshendürimiz. □ 4:4 «Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini bu dunyagha ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi» — «Tewrat qanuni astida tughulghanidi» dégen ibare «Eysa Mesih Tewrat qanunigha boysunup yashighan» dégen menini öz ichige alidu. ■ 4:4 Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ 4:5 Yuh. 1:12; Gal. 3:26. □ 4:6 «Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üçün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi» — ibraniy tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «I söyümlük atam!» dégen gep. ■ 4:6 Rim. 8:15. □ 4:7 «Shuning üçün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler» — grék tilida bu ayettiki «siler» «sen» dep ipadilinidu. «oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler» — «Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler» bezi kona köchürmilerde: «Mesih arqiliq Xudaning Özige mirasxor bolisiler» déyilidu. □ 4:8 «Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler» — «yalghan ilahlar» grék tilida «eyniyiti ilah emesler» bilen ipadilinidu. ■ 4:8 1Kor. 8:4. □ 4:9 «emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebejq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler?» — «erzimes artuqche» — Grék tilida «tilemchilikke ait» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ 4:9 Kol. 2:20.

étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar! □ ■ **11** Men ilgiri silerge singdürgen ejrim bikar kétermikin, dep siler üçün ensirewatimen.

12 Qérindashlar, men shuni silerdin ötünimenki, manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum. Siler eslide manga héch azar yetküzmgideninglar. □ **13** Emma silerge melumki, etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge birinchi qétim yetküzgenidim. □ **14** U chaghda, etlirimdiki bu zeiplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni kemsitmidinglar yaki chetke qaqmidinglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini, hetta Mesih Eysa özini kütkenek kütüwalinglar. □ ■ **15** U chaghdiki bext-berikitinglar emdi nege ketti?! Men silerge guwahchi bolup éytaalaymenki, u chaghda siler mumkin bolsa, manga közliringlarni oyup bérishkimu razi idinglar! **16** Emdilikte, silerge heqiqetni sözligenlikim üçün düshmininglarga aylinip qaldimmu?

17 Men éytip ötken héliqi ademler silerge qizghinliq körsitidu, emma niyiti durus emes; ular peqet silerni *nijatning* sirtigha chiqirip, qizghinliqinglarni özlirige qaritiwalmaqchi. □ ■

18 Emma men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette.□

19 Söyümlük balilirim! Mesih silerde töreldürülgüche men siler üçün tolghaq azablrini yene bir qétim tartiwatimen! ■ **20** Méning hazirla yéninglarga béríp, silerge bashqiche teleppuz bilen sözligüm kéliwatidu; chünki bu ehwalinglar toghruluq néme qilishni zadila bilmeywatimen!□

«Qul dédek» Hejer bilen «hör ayal» Sarah toghrisidiki temsildin terbiye-sawaq élish

□ **4:10** «Siler **alahide kün, ay, pesil we yillarni étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar!**» — mushu ayettiki «kün, ay, pesil we yillar» bolsa belkim Tewrat qanunida Yehudiylar üçün békitilgen héytlarni hem Yehudiylarning en'eniliri boyiche ötküzidighan héytlarnimu körsitidu. Meyli Yehudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip oxshash, étiqadchilar üçün héchqandaq alahide kün-héytlarni xatirileshning hajiti yoq. ■ **4:10** Rim. 14:5; Kol. 2:16.

□ **4:12** «Qérindashlar, ... **manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum**» — Pawlus özi Yehudiy bolsimu, Tewrat qanunining (heqqaniyliqqa ait telepliridin bashqa) barliq emrliridin (Mesihning nijati bilen) azad bolup Muqeddes Rohning yétekchilikide yashighan; shunga u Galatiyalilqlardin: «Manga oxshash bolunglar» dep ötünidu; «chünki men silerge oxshash boldum» — démek, u Yehudiy emeslerde (Galatiyalilqlardek) Tewrat qanunining telepliridin mustesna boldi. Lékin Galatiyalilqlar Yehudiylardek bolimiz dep özlirini Tewrat qanunining barliq telepliri astigha qoymaqchi idi! «Siler **eslide manga héch azar yetküzmgideninglar**» — démek, Pawlus ulargha hazirla éytqan qattiq gépini ularning özige qandaqtur bir ziyan yaki azar yetküzgenliki tüpeylidin éytqan emes, deydu (5-15-ayetlerde u ularning eslide özige körsetken chongqur muhebbitini esleydu), belki ularni közlep: «siler öz-özliringlarga azar bériwatisiler» dep agah bérish üçün éytidu. □ **4:13** «Emma **silerge melumki, etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge birinchi qétim yetküzgenidim**» — «etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin» — bu sözdin qarighanda, Pawlus belkim késel sewebidin Galatiyada dem élishqa mejbur bolghanidi. Mumkinchiligi barki, bu késel uning közliri bilen baghliq bolup, uning chirayini intayin set qiyapetke kirgüzüp qoyghanidi (14-ayet). 14-15-ayet, 6:11 we «2Kor.» 12:7-10nimu körüng. Pawlus adette xetlirini pütükchi arqiliq yazatti (mesilen, «Rim.» 16:22). □ **4:14** «U **chaghda, etlirimdiki bu zeiplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni kemsitmidinglar yaki chetke qaqmidinglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini, hetta Mesih Eysa özini kütkenek kütüwalinglar**» — Pawlusning bu köz késili yene bir tereptin qiyinchiliq élip keldi — U xush xewerning yolida köp ademlerning késellirini dua qilip saqaytti; ularning saqaytilishi arqiliq köp ademler xush xewerge ishendi. Lékin uning özide késel bolghachqa, bu ish uni bashqilarning aldida mazaqqa qaldurush éhtimalliqli bolamdu, qandaq? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yuh. 13:20. □ **4:17** «ular **peqet silerni nijatning sirtigha chiqirip...**» — bezi kona köchürmilerde «ular peqet silerni bizdin ayrilip nijatning sirtigha chiqirip» déyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18** «Emma **men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette**» — bashqa birxil terjimisi: «Meyli men siler bilen bille bolay yaki bolmay, silerge niyiti yaxshi qizghinliqi bar ademler bar bolsa, daim yaxshi holidu, elwette». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaq. 1:18. □ **4:20** «Méning **hazirla yéninglarga béríp, silerge bashqiche teleppuz bilen sözligüm kéliwatidu**» — «bashqiche bir teleppuz bilen...» — Pawlus téximu qattiq teleppuzdimu, yaki mulayimraq teleppuzdimu, ulargha zadi «qandaq teleppuz»da sözlesh kéreklikini bilmeytti.

21 I Tewrat qanunining ilkide yashashni xalaydighanlar, silerdin shuni sorap baqay, siler Tewratning özide néme déyilgenlikige qulaq salmamsiler? 22 Tewratta, Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin, yene biri hör ayalidin bolghan, dep xatirilen'gen. □ ■ 23 Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur. □ ■ 24 Bu ikki ishni bir oxshitish dégili bolidu. Bu ikki ayal *Xudaning insanlar bilen* tüzgen ikki ehdisining wekilidur. Birinchi ehde Sinay *téghidin* kélip, derheqiqet balilirini qulluqta bolushqa tughidu; mana Hejer uninggha wekildur; 25 démek, Hejer bolsa Erebandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki Yérusalémgha oxshilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta. □ ■ 26 Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur; □ ■ 27 Chünki, *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: —

«Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal!

Tentene qilip yangrat, towla, i tolghaq tutup baqimighan!

— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» □ ■

28 Emdi i qérindashlar, Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlarmiz. □ ■ 29 Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik qilghinidek, hazir shundaq bolidu. □ ■ 30 Lékin muqeddes yazmilarda néme déyilgen? Uningda: «Sen bu dédikingni oghli bilen qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul bilen mirasqa ortaq bolmaydu!» dep pütülgen. □ ■ 31 Emdi, qérindashlar, biz dédekning emes, belki hör ayalning perzentliridurmiz. Mesih bizni hörlükte yashisun dep hör qildi. Shuning bilen uningda tapan tirep turunglar we qulluqning boyunturuqigha qaytidin qisilip qalmanglar.

□ 4:22 «Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin...» — dédek (qul ayal) — yeni Hejer. «yene biri hör ayalidin bolghan..» — öz hör ayali Sarah idi. ■ 4:22 Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ 4:23 «Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan» — «et bilen» dégen ibare «insanning etlirige tayinish»ni bildüridu. Hejarning oghli Ismail peqet insanlarning oy-pikri, insaniy küchi bilen tughulghan. «dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur» — bu pütün ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 4:23 Yuh. 8:39; Rim. 9:7. □ 4:25 «démek, Hejer bolsa Erebandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki Yérusalémgha oxshilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta» — «qulluqta» dégen söz rohiy qulluqta, yeni Tewrat qanunining qulluqida. «Bügünki Yérusalém we uning baliliri» Yehudiy xelqi, shundaqla Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishqanlirim bilen heqqaniy adem bolay dégen hemme ademni körsitidu. ■ 4:25 Mis. 19; 20. □ 4:26 «Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur...» — bashqiche éytqanda, Ibrahimning öz ayali Sarah bolsa hör ayal bolghachqa, ershtiki Yérusalémgha, shundaqla yéngi ehdi yashighan jamaetke wekillik qilidu. Shunga, «ershtiki Yérusalém»ni bizning animiz, déyishke bolidu. ■ 4:26 Weh. 21:2. □ 4:27 «Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal! Tentene qilip yangrat, towla, i tolghaq tutup baqimighan! — chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» — Yesh.» 54:1. ■ 4:27 Yesh. 54:1 □ 4:28 «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlarmiz» — bezi kona köchürmiliride «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek silermu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlersiler» déyilidu. ■ 4:28 Rim. 9:7, 8. □ 4:29 «Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik qilghinidek, hazir shundaq bolidu» — «etlerdin tughulghan» bala — Ismailni, shundaqla u simwol qilin'ghan «Tewrat qanunigha qul bolghanlar»ni körsitidu. «Rohtin tughulghan» — Xudaning wedisi we möjizisi arqiliq, yeni Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen tughulghan Ishaqni, shundaqla u simwol qilin'ghan Eysa Mesihke étiqad qilghuchi, Muqeddes Rohning «qaytidin tughulghan» Xudaning rohiy perzentlirini körsitidu. Eslide Ismail Ishaqqa ziyankeshlik qilghinidek, Yehudiy xelq Mesihge ishen'genlerge ziyankeshlik qilatti we bügün'ge qeder her türlü «qanun'gha tayan'ghanlar»mu oxshashla «Xudaning rohgha tayan'ghanlar»gha ziyankeshlik qilidu. ■ 4:29 Yar. 21:9. □ 4:30 «Sen bu dédikingni oghli bilen qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul bilen mirasqa ortaq bolmaydu!» — «Yar.» 21:10. Mushu (21-31) ayetlerge «qoshumche söz»imizde sherh bérimiz. ■ 4:30 Yar. 21:10.

5

Étiqadchilarning erkinliki

1-2 Mana, menki Pawlus silerge shuni éytip qoyayki, eger siler xetne qobul qilsanglar, u chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu. □ ■ 3 Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki, ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilergé *toluq emel qilish* mejburiyiti bardur. □ 4 Ey Tewrat qanuni arqiliq özümni heqqaniy adem qilay dégenler, herbiringlar Mesihdin ayrilip, mehrum bolup, *Xudaning* shapaitidin chiqip, yiqilip uningdin qaldinglar. 5 Chünki Rohqa tayinip heqqaniylikqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp kütmektimiz. □ 6 Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqadur. □ ■ 7 Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar; biraq kim silerni heqiqetke itaet qilishtin tosuwaldi? □ ■ 8 Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes! □ 9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!» □ ■

10 Özüm Rebge qarap qayil boldumki, silermu bu ishta héch bashqiche oyda bolmaysiler. Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik jazasini tartidu. □ ■ 11 Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqa men bügünki kün'giche yene néme üçün *Yehudiylardin* ziyankeshlikke uchrap kéli-men? Eger shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq

□ 5:1-2 «... Eger siler xetne qobul qilsanglar, u chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu» — Galatyaliquqlarning xetnini qobul qilishtiki meqsiti «mushu arqiliq heqqaniylikqa érishimen» dégenliktur; ular Mesihning gunahlar üçün bolghan qurbanliqigha tayanmayla, peqet yene özining tirishchanliqi bilen «sawabliq ishlar»ni berpa qilmaqchi bolup «öz-özümge tayinip gunahlimni yuyup heqqaniy adem bolimen» dégenlerdin ibaret idi. ■ 5:1-2 Yesh. 9:3; Yuh. 8:32; Rim. 6:18; 1Pét. 2:16; Ros. 15:1. □ 5:3 «Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki, ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilergé (*toluq emel qilish*) mejburiyiti bardur» — mushu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 5:5 «Chünki Rohqa tayinip heqqaniylikqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp kütmektimiz» — «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «heqqaniylikqa baghlan'ghan arzu-armanni» — grék tilida «heqqaniylikning ümidi» dep ipadilididu. Menisi: (1) kimde Mesih arqiliq heqqaniylik bar bolsa uning ershtiki bextke baghliq zor ümidimu bar bolidu; (2) bizde Mesih arqiliq hazir bar bolghan heqqaniylik Uning qaytip kéliishi bilen toluq, mukemmel bolidu, deydighan ümidmu bardur. Bizningche, bu her ikki ümid körsitilidu. □ 5:6 «Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqadur» — «muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqad»: — étiqad muhebbet arqiliq güzel ishlarni qilidu hem muhebbetning özi étiqadqa güzel ishlarni qilishqa türkte bolup ilhamlanduridu. ■ 5:6 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tés. 1:3. □ 5:7 «Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar» — étiqad yolida, elwette. ■ 5:7 Gal. 3:1. □ 5:8 «Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes!» — «qayil qilish»ning menisi yuqiriqi «itaet» dégen sözning menisige yéqin bolup, kinayilik menini tekitleydu — démek, mushundaq «itaet» bolamdu? □ 5:9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!» — démek, kichikkine xémirturuch pütün xémirni boldurghinidek, bir ademning «azraq xata» telimimu nurghun ademni azduridu. Bashqiche éytqanda «xetne qilish» «kichikkine bir ish» bolsimu, Galatyaliquqlarning uni «mushu ish bilen heqqaniy (yaki «téximu heqqaniy») adem bolimen» dep qobul qilishi özlirini Xudaning nijatidin chiqirip ayriwétetti. ■ 5:9 1Kor. 5:6. □ 5:10 «Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik jazasini tartidu» — Xuda teripidin, elwette. ■ 5:10 2Kor. 2:3; 8:22.

qilinatti! □ ■ 12 Silerni qutritiwatqan bu ademler özlirini axta qiliwetsun deymen! ■ 13 Chünki qérindashlar, siler erkinlikke chaqirildinglar. Lékin erkinlikinglarni etlerning arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar, belki méhir-muhebbet bilen bir-biringlarning qulluqida bolunglar. □ ■ 14 Chünki pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu. □ ■ 15 Lékin pexes bolunglarki, bir-biringlarni chishlep tartip yalmap yürüp, bir-biringlardin yutulup ketmanglar yene! ■

Roh we «et»

16 Emma shuni deymenki — *Muqeddes Rohta ménginglar*, we shu chaghda siler etlerning arzu-heweslirige yol qoymaysiler. □ ■ 17 Chünki et Rohqa zit bolghan ishlarni arzu qilidu, we Roh etke zit bolghan ishlarni arzu qilidu. Ular ikkisi bir-birige qarimuqarshidur; netijide, özünglar arzu qilghan ishlarni qilalmaysiler. ■ 18 Wehalenki, siler Rohning yétekchilikide bolsanglar, u chaghda Tewrat qanunining ilkide bolmaysiler. 19 Emdi etning emelliri roshenki — zinaxorluq, buzuqluq, napakliq, shehwaniqliq, ■ 20 butpereslik, séhirgerlik, öchmenlikler, jédeller, qizghanchuqluqlar, ghezepler, riqabeltishishler, bölgünchilikler, guruhwazliqlar, 21 hesetxorluqlar, qatilliqlar, haraqkeshlikler, eysh-ishretler qatarliq ishlardur; bu ishlar toghruluq burunqi éytqinimdek hazir yene bir qétim agahlandurimenki, bundaq ishlarni qilghuchilar Xudaning padishahliqigha mirasliq qilmaydu. ■ 22 Wehalenki, Rohning méwisi bolsa méhir-muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, □ ■ 23 mömin-mulayimliq we özini tutuwélishstin ibaret. Mushundaq ishlarni tosidighan héchqandaq qanun yoqtur. □ ■ 24 Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem heweslerni teng kréstligen bolidu. □ ■ 25 Rohta yashawatqan bolsaq, Rohqa egiship mangayli. 26 Bir-birimizni

□ 5:11 «Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqta men bügünki kün'giche yene néme üçün Yehudiylardin ziyankeshlikke uchrup kélimen?» — Galatiyadiki jamaetni «qaymuqturuwatqan»lar bolsa belkim: «Pawlus, sünnet qilinish kérek deydu», dep yalghanchilik qilghan bolsa kérek. Pawlusning bu soali bilen ularning yalghan sözige jawab béridu — Mana, men shundaq xewerni yetküzgen bolsam, Yehudiylar teripidin ziyankeshlikke uchrup ketmeyttim, deydu. «Eger shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq qilinatti!» — «krést bizarliqi» toghruluq: — «krést» özi Rim impériyesidiki eng yirginchlik ölüm jaza tedbiri idi! Lékin Xuda Eysaning del shundaq ölümü arqiliq ademni qutquzmaqchi! Mana «krést bizarliqi»dur! Uning üstige, «xetne qilinish yaki Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishishlar ademni gunahlriddin qutquzmaydu, nijat-qutquzulush peqet Eysa Mesihning krésttiki qurbanliqidinla kélidu» dégen xewer köp ademlerni (peqet Yehudiylarnila emes!) renjitidu yaki ularning ghezipini qozghaydu. Mana bumu «krést bizarliqi»dur. Xush xewer yetküzüshte «krést bizarliqi» herdaim bolidu; undaq ish kem bolsa yetküzgen «xush xewer» emdi «xush xewer» bolmaydu! ■ 5:11 1Kor. 1:23. ■ 5:12 Ye. 7:25. □ 5:13 «lékin erkinlikinglarni etlerning arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar» — «et» yaki «etler» asasen insanning öz shexsiyetchi tebiitini körsitidu. Buning toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 5:13 1Kor. 8:9; 1Pét. 2:16; Yeh. 4. □ 5:14 «... pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu» — «emel qilinidu» dégenning bashqa xil terjimisi: «yighinchaqlan'ghandur» («Law.» 19:18). ■ 5:14 Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaq. 2:8. ■ 5:15 2Kor. 12:20. □ 5:16 «Muqeddes Rohta ménginglar» — démek, «Muqeddes Rohning yétekchilikide hem Uning küch-qudritle ménginglar». Bu ibare toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 5:16 Rim. 13:14; 1Pét. 2:11. ■ 5:17 Rim. 7:15-26. ■ 5:19 1Kor. 3:3; Yaq. 3:14. ■ 5:21 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:6; Weh. 22:15. □ 5:22 «Rohning méwisi bolsa...» — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Rohning méwisi» — bashqiche éytqanda, «Muqeddes Rohning yétekchilikide yashashtin béridighan méwe». ■ 5:22 Ef. 5:9. □ 5:23 «... mömin-mulayimliq we özini tutuwélishstin ibaret» — Injilda «mömin-mulayimliq» yaki «yuwash-mulayimliq»ning alahidiliki bar, u bolsimu qorqunchtin küchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüş, Xudaning hemme ishlirimizni zorawanliqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen ipadilididu, elwette. ■ 5:23 1Tim. 1:9. □ 5:24 «Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem heweslerni teng kréstligen bolidu» — «uningdiki (etlerning) ishqlar...» yaki «uningdiki héssiyatlar...». ■ 5:24 Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pét. 2:11.

renjitip, bir-birimizge heset qilip, hakawur shöhretpereslerdin bolmayli.

6

Bir-biringlarning xizmitide bolunglar

¹ Qérindashlar, aranglardin birsining hazirmu bir gunah-sewenlik sadir qiliwatqanliqi bayqalghan bolsa, aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni yolidin qayturup kélinglar. Shuning bilen bir waqitta, özünglarningmu azdurulup ketmeslikinglarga diqqet qilinglar. □ ■ ² Bir-biringlarning éghirchiliqini kôtürünglar. Shundaq qilsanglar, Mesihning qanunigha emel qilghan bolisiler. ■ ³ Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas. □ ⁴ Lékin herkim öz emeliyitige qarap tekshürüp baqsun; shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki öz emelliridinla pexirlen'güdek ish bolsa, pexirlense bolidu. □ ⁵ Chünki herbir adem öz yükini kôtürüshi kérek. □ ■ ⁶ Xudaning söz-kalamidin telim alghuchi özige telim bergüchini özide bar bolghan yaxshi nersilerdin ortaq behrimen qilsun. ■ ⁷ Öz-özünglarni aldimganglar — Xudani aldap exmeq qilghili bolmaydu; chünki kim néme térisa, shuni alidu. ■ ⁸ Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi öz etliridin chiriklik hosulini alidu. Lékin Rohni xursen qilish üçün uruq chachqan kishi bolsa Rohtin menggülük hayat alidu. □ ⁹ Shunga, yaxshi ishlarni qilishtin harmayli. Uninggha érinmisenk waqti-saiti toshqanda choqum hosul alalaymiz. ■ ¹⁰ Shu sewebtin, bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlarga yaxshi ishlarni qilip béreyli. □ ■

Axirqi agahlandurush we salam

¹¹ Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghiningha qaranglar! □ ¹² Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan, xalas; ularning bu meqsiti

□ **6:1** «... aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni yolidin qayturup kélinglar» — «rohiy kishiler» yaki «rohqa tewe bolghanlar» bolsa daim Muqeddes Rohning yétekchilikide mangghan kishilerni körsitidu. «Korintliqlargha (1)»diki «kirish söz»imiznimu körüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yuh. 13:14; Rim. 15:1; 1Tés. 5:14. □ **6:3** «Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas» — 2-ayetke qarighanda, Pawlusning bu sözi hajatmenlerge yaki mohtaj bolghanlarga yadrem qolini héch uzartmaydighan ademlerni közde tutup éytilghan. □ **6:4** «shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki...» — yaki «shuning bilen özini bashqilar bilen sélishturmayla, ...». □ **6:5** «Chünki herbir adem öz yükini kôtürüshi kérek» — démek, her adem özining ishigha özi mes'ul bolushi kérek. ■ **6:5** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Weh. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luqa 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8** «Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi» — grék tilida «öz etlirige uruq chachqan kishi». «öz etliridin chiriklik hosulini alidu» — yaki «öz etliridin halaketni alidu». ■ **6:9** 2Tés. 3:13. □ **6:10** «bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlarga yaxshi ishlarni qilip béreyli» — «étiqadtiki aile» bolsa dunyadiki barliq étiqadchilar, Xudaning ailisini körsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11** «Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghiningha qaranglar!» — némishqa Pawlus buni yazidu? Yuqiriqi 4:15-ayet üstidiki izahatta éytqinimizdek, Pawlus adette pütükchi arqiliq xetlirini yazghan (mesilen, «Rim.» 16:22). Bizningche sewebi uningda birxil köz késili bar idi. Shuning bilen: — (1) Pawlus bu xetni yézish jiddiy bolghachqa, yénida muwapiq pütükchi bolmighanliqtin öz qoli bilen xetni yézishqa mejburlanghan; (2) xetni heqiqeten özidin kelgenlikini ispatlash üçün az dégendimu axirqi ayetlerni öz qoli bilen yazdi. Chünki shu chaghda «saxta rosullar» köp idi, hetta Pawlusning nami bilen saxta xetlerni yazghanlar bar idi (2Tés.» 2:2ni körüng). Öz pikrimizche, Pawlus bu pütün xetni öz qoli bilen yazghan.

peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshlikdin qéchishtin ibaret, xalas. □
 13 Chünki ular özlirimu xetne qilin'ghini bilen Tewrat qanunigha emel qilmaydu; lékin ular etliringlardin maxtinish üçün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu. □ 14 Özümni élip éytsam, Rebbimiz Eysa Mesihning kréstitiki ölümidin bashqa héch ish bilen maxtanmighaymen! Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten kréstlen'genmen. □ 15 Chünki Mesih Eysada ne xetnilik ne xetnisizlik dégenler küchke ige emestur; birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur! □ ■ 16 Bu qaide boyiche mangidighanlarga, ularning hemmisige we Xudaning Israiligha xatirjemlik we rehim-shepqet bolghay! □ ■ 17 Buningdin kéyin héchkim bu ishlar bilen yene méni aware qilmisun! Chünki men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen! □ ■
 18 Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqi rohinglarga yar bolghay! Amin!

□ 6:12 «Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan, xalas» — «ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan»lar bolsa nijatqa ige bolush üçün Tewrat qanunigha emel qilish kérek, dégen Yehudiylarning gépidin qorqqan, ular Yehudiylarning maxtishigha érishishini xalaydighan kishilerdur. «Tashqi qiyapette» grék tilida «etlerde» dégen ibare bilen ipadilinidu. «ularning bu meqsiti peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshlikdin qéchishtin ibaret, xalas» — «Mesihning krésti tüpeylidin bolghan ziyankeshlik»: démek, «Mesihning kréstitiki ölümü (yaki «kréstining bizarliqi») tüpeylidin bolghan ziyankeshlik». Bu ziyankeshlik Yehudiylar teripidin, elwette. «Mesihning krésti» dégini bolsa, «Mesihning kréstlen'gende bolghan qurbanliqi birdinbir nijat yolidur» dégen xewerning qisqiche ipadisidur. Shu chaghda mushu heqiqetni tarqatquchilarning hemmisi Yehudiylar teripidin (we köp bashqilar teripidinmu, elwette) ziyankeshlikke uchraytti. □ 6:13 «ular etliringlardin maxtinish üçün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu» — «etliringlardin maxtinish» dégen ibarini qandaq chüshinimiz? Mushu Yehudiylar, «Galatiyalilqlar gépimizge kirdi, ulargha xetnini qobul qildurup ularni nijat yoligha algha basturduq!» dep bashqa Yehudiylar aldida maxtinishni xalaytti. □ 6:14 «Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten kréstlen'genmen» — «bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen» dégen ibare, manga nisbeten ölgen, démekchi. □ 6:15 «birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur!» — «yéngi bir yaralghuchi» dégen ibare «yéngi (yaritilghan) adem»ni alahide körsitidu; lékin bu ibare yene Mesihning ölümü arqiliq apiride bolghan herbir «yéngi adem» we kelgüside peyda bolidighan yéngi asman-zéminni öz ichige alidu. ■ 6:15 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11. □ 6:16 «Bu qaide boyiche mangidighanlarga, ularning hemmisige we Xudaning Israiligha xatirjemlik we rehim-shepqet bolghay!» — «Xudaning Israili» (yaki «Xudaning heqiqiy Israili») — démek, bashqa bir «Israil» bar. Bizningche bu ibare Israildin, yeni Yehudiylar ichidiki Xudaning nijat yolida mangghan, Mesih Eysani qobul qilghanlarni (yeni «Xudaning qaldisi»ni) körsitidu. Qalghan Yehudiylar «Israil» bolsimu, «Xudaning Israili» emes. Bezi alimlar bu jümlidiki «we»ni «yeni» dep terjime qilip, «Xudaning Israili» pütkül jahandiki Mesihke tewe bolghanlardin bolghan jamaetni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Pawlusning bu ibarisi, «men yuqirida bezi Yehudiylar toghruluq qattiq gep qilghinim bilen, hemme Yehudiy shundaq, dep oylap ketmenglar! «Xudaning Israili» bardur!» démekchi. ■ 6:16 Zeb. 125:5. □ 6:17 «... Men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen!» — «Eysaning yara izliri» — démek, Pawlusning ténide qalghan yara izliri, yeni Mesih üçün xush xewer tarqitish yolida tartqan azab-oqubetlirining iznaliridur. Shu terepte u köp yarilan'ghan Rebbi Eysagha oxshashtur. «Eysaning yara izliri»ning grék tilida ikkinchi menisimu bar: «Eysaning (basqan) tamghisi» — démek, Pawlus bu söz arqiliq özining Eysagha pütünley mensup ikenlikinimu tekitlimekchi. ■ 6:17 2Kor. 4:10.

Efesusluqlarga

Rosul Pawlus Efesus shehiridiki jamaetke yazgan mektup

¹ Xudaning iradisi bilan, Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin Efesusta turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlarga salam! □ ■ ² Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! ■

³ Bizni Mesihning ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilan beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi hem Atisi mubarek bolghay! □ ■ ⁴ Chünki U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi; □ ■ ⁵ U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi; □ ■ ⁶ bu ishta Uning méhir-shepsetining ulughluqigha medhiye oqulidu; chünki U méhir-shepseti bilan bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi. □ ■ ⁷ Biz Uningda *Atining* méhir-shepsetining mollaruqi bilan Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizlikirimizge qarita kechürümge muesser bolduq; □ ■ ⁸ U *bu méhir-shepsetni* barliq danaliq hem pem-paraset bilan bizge zor tartuqlidiki, ⁹⁻¹⁰ — U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche iradisidiki sirni, yeni waqit-zamanlarning piship yétilishini idare qilishi bilan barliq mewjudatlarga, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilib

□ **1:1** «Efesusta turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlar...» — «muqeddes bendiler»: — oqurmenlerge éniq bolsunki, muqeddes kitapta «muqeddes» dégen söz herdaim «Xudagha xas», «Xudagha toluq atalghan», «pak-muqeddes» dégen menide ishliwidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pét. 1:2. □ **1:3** «ershlerde barliq rohiy bext-beriketler» — yaki «ershtiki yerlerde barliq rohiy bext-beriketler». «bizni Mesihning, ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilan beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi hem Atisi...» — Xudaning neziride, ishen'güchiler rohiy jehettin alliqachan «Mesih bilan ershlerde olturghan»dur. 20-ayetni körüng. «Mubarek bolghay» mushu yerde «medhiyilensun» yaki «eng bextlik bolghay» dégen menide. Grék tilida 3-ayettin 14-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilan ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pét. 1:3. □ **1:4** «...U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi...» — bezi terjimiliride «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» 5-ayetke baghliq. 5-ayettiki izahatni körüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yuh. 15:16; Ef. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5** «U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi.» — bezi terjimiliride 4-ayettiki «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» bu 5-ayetke baghlan'ghan. Démeq, 4-5-ayet: «Chünki U bizni Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi; U muhebbet bilen Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi» déyilidu. □ **1:6** «U méhir-shepseti bilan bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi» — «Öz söyginini» — Oghli Eysa Mesihning. ■ **1:6** Mat. 3:17. □ **1:7** «Biz Uningda Atining méhir-shepsetining mollaruqi bilan Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizlikirimizge qarita kechürümge muesser bolduq...» — «Uningda» — Mesihning. «qulluqtin hör qilinish» — grék tilida bir söz bilen ipadilinidu, u adette qulni hör qilishni körsitidu; shapaetchi pul bérp uni hörlükke chiqirip erkin qildu. Rosul éytqan bu qulluq, gunahning we jin-sheytanlarning ilkige esir bolushni körsitidu. Injildiki «hör qilish» («apolutrosis») Tewrattiki «hemjemet bolup qutquzush» («goel») dégen sözning menisi bilan oxshashtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

ularni Mesihde jem qilish meqsitini bizge ayan qildi; □ ■ 11 Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan; biz shu meqsette barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchining nishani bilen shu ishqa aldin'ala békitilgeniduq; □ ■ 12 shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulughluqini namayan qilghuchi bolduq; □ 13 heqiqetning kalam-sözini, yeni nijatinglardiki xush xewerni anglap silermu Uninggha tayandinglar – we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar. □ ■ 14 Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu. □ ■

15 Shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, □ ■ 16 dualirimda silerni eslep, siler üçün rehmet éytishni toxtatmidim; 17 tileydighinim shuki, Reb-bimiz Eysa Mesihning Xudasi, shan-sherepning Igisi bolghan Ata silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay, □ 18 shuning bilen silerning qelbtiki közliringlar roshenliship, Uning chaqiriqigha baghlan'ghan

□ 1:9-10 «Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche» — yaki «Mesihde békitken U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche...». Grék tilida peqet «Uningda pükken...» yaki «Özide pükken...» déyilidu. «... **barliq mewjudatlarga, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilip ularni Mesihde jem qilish meqsitini bizge ayan qildi**» — «... barliq mewjudatlarga ...Mesihni bash qilip ularni Mesihde jem qilish» dégen söz grék tilida peqet üç söz bilenla ipadilinidu. Menisi: (1) pütkül kainatqa Mesih bash bolidu; (2) pütkül kainattiki hemme mewjudat Mesihde «yighip bir qilinip», herbir nersining heqiqiy ehmiyiti körsitilidu; (3) Mesihning bashchiliqi astida kainattiki barliq mewjudatlar bir-biri bilen inaq bolup, bir-birige toluq maslashidighan bolidu. ■ 1:9-10 Rim. 16:25; Ef. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4.

□ 1:11 «Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan» — «Uningda» — «Mesihde». « **bizmu (Xudagha) miras qilin'ghan** » — yaki «biz bir mirasqa ige bolghan». «**barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchi**» — Xuda. ■ 1:11 Rim. 8:17. □ 1:12 «shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulughluqini namayan qilghuchi bolduq» — «Mesihni awwal tayanchi qilghan bizler» belkim Mesihke birinchi bolup egeshken Yehudiylarni körsitidu. Efesustiki jamaetning köpinchisi belkim Yehudiy emesler, ular kéyin ishen'gen. □ 1:13 «... we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar» — «Muqeddes Roh bilen möhürlinish» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 1:13 Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 4:30. □ 1:14 «Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu» — «kapalet» toghruluq: bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) Xudaning nijatida, U ademni gunahtin qutquzup «hör qilidu»; U qutquzghan adem yaki jamaet Uning Özining «igiliki»dur. «Igiliki» — Xudaning igiliki bolghan bizler — roh, jan, ténimizning hemmisidur. (2) bu «hör qilish» bu dunyada téxi «üzül-késil» bolmaydu; nijatqa érishken kishilerde «yéngi roh», «yéngi qelb» bolghini bilen «yéngi ten» téxi bolmaydu; tirilish künide «yéngi ten» «toluq hör qilinish» yaki «üzül-késil hör qilinish» bolidu. Bu «toluq hör qilinish» ishen'genlerning «toluq mirasi» bolidu. (3) shu künide Xudaning shan-sheripining ulughluqi tolimu namayan qilinidu; (4) shu kün'giche, yeni ishen'güchilerning «toluq miras»ni igiliwélishighuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap béridu. Yene kélip Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi, uning kelgüside bu mirasqa choqum ige bolidighanliqining kapalitidur. Grék tilida «kapalet»ning yene bir menisi «wede üzüki» (yigitning qizgha bolghan wedisige kapalet süpitide bérilgen). ■ 1:14 Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pét. 2:9.

□ 1:15 «shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, ...» — grék tilida -15-ayettin 23-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ 1:15 Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ 1:17 «shan-sherepning Igisi bolghan Ata» — grék tilida «shan-sherepning Atisi» — Pawlus shu söz bilen: «Mesih Eysaning Özi «Xudaning shan-sheripidur»» dep körsetmekchi bolsa kérek. «silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay» — «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilish»: qaysi roh körsitilidu? Közqarishimizche u «Muqeddes Roh» emes; chünki Xuda ulargha Muqeddes Rohni alliqachan ata qilghan (13-14). Bizningche, étiqachilarning öz rohini körsitidu. Rosul ularda «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi roh» bolsun, dep dua qilidu. Alayluq, men birsi üçün «Xuda sizge salamet bir ten ata qilghay» dep tilisem, emeliyette uning alliqachan téni bar, elwette. Lékin télikim uningda saghlam ten bolsun üçündür. Démek, Pawlusning bu duasining menisi: «Xuda herbirining rohini «danaliq hem wehiy qobul qilghudek bir roh» qilsun, dégenlikur.

□ 1:15 «shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, ...» — grék tilida -15-ayettin 23-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ 1:15 Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ 1:17 «shan-sherepning Igisi bolghan Ata» — grék tilida «shan-sherepning Atisi» — Pawlus shu söz bilen: «Mesih Eysaning Özi «Xudaning shan-sheripidur»» dep körsetmekchi bolsa kérek. «silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay» — «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilish»: qaysi roh körsitilidu? Közqarishimizche u «Muqeddes Roh» emes; chünki Xuda ulargha Muqeddes Rohni alliqachan ata qilghan (13-14). Bizningche, étiqachilarning öz rohini körsitidu. Rosul ularda «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi roh» bolsun, dep dua qilidu. Alayluq, men birsi üçün «Xuda sizge salamet bir ten ata qilghay» dep tilisem, emeliyette uning alliqachan téni bar, elwette. Lékin télikim uningda saghlam ten bolsun üçündür. Démek, Pawlusning bu duasining menisi: «Xuda herbirining rohini «danaliq hem wehiy qobul qilghudek bir roh» qilsun, dégenlikur.

□ 1:15 «shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, ...» — grék tilida -15-ayettin 23-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ 1:15 Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ 1:17 «shan-sherepning Igisi bolghan Ata» — grék tilida «shan-sherepning Atisi» — Pawlus shu söz bilen: «Mesih Eysaning Özi «Xudaning shan-sheripidur»» dep körsetmekchi bolsa kérek. «silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay» — «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilish»: qaysi roh körsitilidu? Közqarishimizche u «Muqeddes Roh» emes; chünki Xuda ulargha Muqeddes Rohni alliqachan ata qilghan (13-14). Bizningche, étiqachilarning öz rohini körsitidu. Rosul ularda «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi roh» bolsun, dep dua qilidu. Alayluq, men birsi üçün «Xuda sizge salamet bir ten ata qilghay» dep tilisem, emeliyette uning alliqachan téni bar, elwette. Lékin télikim uningda saghlam ten bolsun üçündür. Démek, Pawlusning bu duasining menisi: «Xuda herbirining rohini «danaliq hem wehiy qobul qilghudek bir roh» qilsun, dégenlikur.

ümidning némilikini, Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmatliklikini □ 19 we Uning ishen'güchi bizlerge zor küchi bilen qaratqan qudritining hésabsiz büyüklükini bilip yetkeysiler; ■ 20 del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi; □ ■ 21 peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu Uni barliq hökümraniqtin, hoquqtin, küch-qudrettin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq nam-shereptin köp üstün qoyghan; □ 22 barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üçün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan. □ ■ 23 Jamaet bolsa Uning téni, yeni hemmini hemme jehettin Toldurghuchining mukemmel jehiridir.■

2

1 We siler bolsanglar, qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen bolup, □ ■ 2 bu dunyaning dewrige egiship, hawaning hoquqini tutqan hökümdargha, yeni bügünki künde itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan rohqa egiship, bu ishlarda ilgiri mangghansiler; □ ■ 3 biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenimiz, etlimiz hem öz oy-xiyalimizning xahishlirigha emel qilip, bashqilargha oxshash, mahiyette «ghezptiki perzentler» bolghanmiz; □ 4 biraq Xuda, mol rehim-shepsetni körsetküchi bolup, bizni söygende bizge körsetken alembexsh méhir-muhebbiti tüpeylidin, — 5 hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepset bilen qutquzuldunglar!), □ ■ 6 bizni Uning bilen

□ **1:18** «Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmatlikliki..» — bashqa birjil terjimisi: «Uning muqeddes bendilirining shereplik mirasi..». Lékin bizningche «Uning chaqiriqigha baghlan'ghan ümid», «mirasi» we 19-ayettiki «hésabsiz küchi»ning hemmisining eng muhim teripi Xudagha tewedur, shunga «muqeddes bendiliride bolghan mirasi»ni «Xudaning Öz mirasi» dep qaraymiz. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:19** Kol. 2:12.

□ **1:20** «del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi...» — bashqa birxil terjimisi: «Mesihni ölümdin tirildürüginide del shu qudretni Uningda yürgüzgenidi; we Uni ershlerde Özining ong qolida olturghuzup,...». ■ **1:20** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pét. 3:22.

□ **1:21** «peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu ... barliq hökümraniqtin, hoquqtin, küch-qudrettin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq nam-sherep...» — bu yerde körsitiwatqini meyli yaxshining bolsun, eskining (jin-sheytanlarning) bolsun, herqandaq «hökümraniq, hoquq, küch-qudret, xojayinliq we ... nam-sherepler»ni öz ichige alidu. Mesihning nami ularning hemmisidin üstün turidu. □ **1:22** «barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üçün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan» — ademni heyran qilarliqi shuki, mushu ayetlerde Xudaning Mesihni hemme mewjudatqa bash qilghanliqi jamaetning bext-berikiti üçün bolghan, déyilgen. ■ **1:22** Zeb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8.

■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 4:16; 5:23. □ **2:1** «siler bolsanglar, qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen bolup,...» — adem gunahning ilkide bolsa rohiy jehettin bir «ölük», «ölgen» bolidu, xalas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13.

□ **2:2** «bügünki künde itaetsizliktin bolghan perzentler» — «itaetsizliktin bolghan perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebiitide itaetsizlikning barliqini körsitidu (hemmimiz Adem'atimizning «itaetsiz tebiiti»ge mirasxor bolup tughulduq). Lékin «itaetsizliktin bolghan perzentler» Xudaning shepseti bilen Xudaning Özining perzentliri bolidu (5-ayetni körüng). «hawaning hoquqini tutqan hökümdar»... «itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan roh» — Sheytanni körsitidu, elwette. ■ **2:2** Yuh. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Ef. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3.

□ **2:3** «biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenimiz ... mahiyette «ghezptiki perzentler» bolghanmiz» — «ghezptiki perzentler» ikki bisliq ibare bolup, hem «herdaim ghezepke tolup yürgen ademler» hemde «(Xudaning) ghezep künige békitilgen ademler»nimu körsitidu. □ **2:5** «hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepset bilen qutquzuldunglar!),...» — «Mesih bilen bille jan kirgüzüp (janlandurup)...» dégenlik néme bildüridu? Mesih Eysa ölgende, Xuda Uninggha étiqad baghlighuchilarni Uning bilen teng ölgen, U ölümdin tirilgende Uning bilen teng tirilgen dep hésablighan. «Qoshumche söz»imizni körüng. «(méhir-shepset bilen qutquzuldunglar!)» — Pawlus mushu yerde Efesusluqlarni righbetlendürüshte bek hayajanlinip kétip, tuyuqsiz 8-ayettiki «siler shepset bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar!» dégen gepke ötüp kétidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5.

bille tirildürüp, ershlerde Mesih Eysa bilen bille olturghuzghan; ⁷ meqsiti kelgüsi zamanlarda Uning Mesih Eysada bizge qaritilghan méhribanliqi bilen ipadilen'gen shapaitining shunche ghayet zor ikenlikini kösitishtin ibarettur; ⁸ chünki siler shepget bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar. Bu ish özünglardin kelgen ish emes, belki Xudadin kelgen iltipat, □ ⁹ u zadila ademlerning emel-ejridin kelmeydu, bu hem héchkimning maxtanmasliqi üçündür. ¹⁰ Chünki biz Xudaning ishligen hüniridurmiz, xeyrxah ishlar üçün Mesih Eysada yaritilghanmiz; Xuda esli bizning ularda méngishimiz üçün bu ishlarni aldin'ala teyyarliganidi. ■

¹¹ Shunga siler eslide etliringlarga asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglarni, — insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar» dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqinglarni, □ ¹² shundaqla shu chaghda Mesihsiz bolup, Israilning puqraliqning sirtida turup, wedilerni élip kelgüchi ehdielerni yat bilip, bu dunyada ümidsiz hem xudasiz yashighininglarni ésinglarda tutunglar; □ ¹³ lékin esli yiraqlarda bolghan siler hazir Mesihning qéni arqiliq yéqin qilindinglar; ¹⁴ chünki U bizning inaqliqimizdur, U ikki terepni bir qilip otturidiki ara tamni chéqiwetti; ¹⁵ yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgilimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen inaqliqni apiride qildi; □ ¹⁶ kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende Xuda bilen epleshtürdi; □ ¹⁷ andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi, yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi. □ ¹⁸ Chünki her ikkimizning Uning arqiliq bir Rohta Ata aldigha kirish hoquqimiz bardur. ¹⁹ Shunga shuningdin bashlap siler musapirlar, yaqa yurttikiler emes, belki muqeddes bendilerge wetendash bolisiler, Xudaning öyidikiliridin bolisiler; ²⁰ siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning

□ **2:8 «chünki siler shepget bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar»** — bu «qutquzulush» hayat(-mamat)liqtiki addiy xeterlerdin emes, belki xeterning xetiri bolghan gunahtin qutquzulup menggü hayatqa érishishtin ibaret.

■ **2:8** Mat. 16:17; Ef. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Ef. 1:4; 4:24; Tit. 2:14.

□ **2:11 «siler eslide etliringlarga asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglar»** — «etliringlarga asasen» yaki «etlik közqarashche». «insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar» dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqinglar» — démek, Yehudiylar teripidin «xetnisiz» dep atalghanlar. Injil boyiche «heqiqiy xetne» ette emes, roh-qelbte bolushi kérek. Démek, qelb-roh barliq shexsiy arzu-hewesler, bu dunyagha tewe barliq ézitquluqtin «késiwétilip», Xudagha ibadet qilishqa erkin qilinidu. Mundaq «rohiy xetne» «ademning qoli» bilen emes, peqet Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq bolidu. □ **2:12 «...wedilerni élip kelgüchi ehdielerni yat bilip...»** — «wediler» bolsa Xudaning wediliri, elwette. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yesh. 9:5; Mik. 5:4; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20. □ **2:15 «yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgilimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen inaqliqni apiride qildi»** — «Mesih Öz etliri arqiliq ... qanunni... bikar qilip» — Yehudiy jamaet hem Xudani tonumaqchi bolghan «yat eller»ning dostluqta bolushigha eng chong tosalghu, shuningdek hetta öchmenlikni peyda qilghan amil bolsa del Xuda Musa peyghemberge chüshürgen Tewrat qanunidiki belgilimiler idi. «Qoshumche söz»imizde biz bu belgilimiler üstide toxtilimiz. «Yéngi bir adem» — Mesih we jamaet, yeni bir bash bir ten bolidu (Mesih bash, jamaet ten bolidu). □ **2:16 «kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende Xuda bilen epleshtürdi»** — «bir tende» bolsa Özining kréstke mixlan'ghan téni. Bu ten hazir tirilgendin kéyin Özi bilen jamaettin terkiib tapqan ten boldi. «Kirish söz»imizdiki «jamaet» toghruluq mezmunlarni körüng. □ **2:17 «andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi, yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi»** — «U (Mesih) kélip.. silergimu...xush xewerni jakarlidi».... mushu ishta biz Eysa Mesihning «Öz téni bolghan jamaet» bilen bir bolghanliqimizni körimiz. Mesih Eysa Yehudiy xelqige xush xewerni jakarlighandin kéyin, kréstke mixlinip, kömülüp, tirilgen; andin ershke kötürülgen. U qandaqmu «silerge («yiraqlarda turghanlar»gha, yeni Yehudiy emeslerge) keldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyetliri»de körüldü. Eysaning elchiliri, jamaitidikiliri bashqilargha xush xewerni yetküzgende, U Özi ular arqiliq mushu ishni qilidu. Chünki jamaet Özining ténidur. Mesilen, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 we izahatlarni körüng. «Yéqin turghanlar» yene Yehudiylarni körsitidu, elwette. ■ **2:17** Yesh. 57:19; Ef. 3:12.

■ **2:18** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10.

üstige qurilmaqtisiler; binaning «burjek téshi» bolsa Eysa Mesih Özidur; □ ■ 21 Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadetxana bolushqa ösüp barmaqta. □ ■ 22 Silermu *qoshulup* Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birlishtürülüp qurilmaqtisiler.□

3

1 Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üçün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki Pawlus —□ ■ 2 (siler belkim manga tapshurulghan, silerge Xudaning shepqtini élip baridighan ghojidarliqim toghruluq, ■ 3 yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewer bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim;□ ■ 4 siler uni oqughininglarda, Mesihning siri toghruluq yorutulghanliqimni bilip yétisiler) ■ 5 ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha Uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes.□ ■ 6 Démek, xush xewer arqiliq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortaq mirasxorlar, tendiki ortaq ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortaq behrimen bolghuchilar bolidu;□ ■ 7 Xudaning shepqtini manga élip kelgen iltipat bilen, Uning küch-qudrining yürgüzülüshi bilen, men bu ishqa xizmetkar qilip teyinlendim;■ 8 manga — muqeddes bendiliri ichidiki eng töwinidinmu töwen bolghan manga mushu iltipat, yeni eller arisida Mesihning mölcherligüsiz bayliqliri toghruluq xush xewer jakarlash□ ■

□ 2:20 «siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurilmaqtisiler» — yaki, «siler rosullarning we peyghemberlerning ulining üstige qurilmaqtisiler». «siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurilmaqtisiler; binaning «burjek téshi» bolsa Eysa Mesih Özidur» — «qoshumche söz»diki «rosullar we peyghemberler» üstidiki muzakirimizni körüng. ■ 2:20 Yesh. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pét. 2:4; Weh. 21:14 □ 2:21 «Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadetxana bolushqa ösüp barmaqta» — «Rebde» «Mesih Eysaning Özide». 22-ayette «Rebde» «Uningda» dep élinidu. ■ 2:21 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ef. 4:16. □ 2:22 «Silermu qoshulup Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birlishtürülüp qurilmaqtisiler» — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. □ 3:1 «Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üçün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki Pawlus —....» — «Mesih Eysaning mehbusi» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki bir türme yatatti. Shühhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmege tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen yat ellerdin bolghan ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus: «siler yat eldikiler üçün» éytqanda, men «rimliqlarning mehbusi» emes, belki «Mesihning mehbusi»men» deydu. Emeliyette Pawlusning bu sözliri 14-ayette dawamlashidu. 2-13-ayetlerning hemmisi «tirnaq ichige» élin'ghan. ■ 3:1 Ros. 21:33; Ef. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1. ■ 3:2 Ros. 13:2; Rim. 1:5; Ef. 3:8. □ 3:3 «yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewer bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim....)» — mumkinchiligi barki, «men yene bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim» dégen söz bolsa uning mezkur mektuptiki 1-bab 9-ayette «Mesihning siri» toghruluq yazghan sözlirini körsitidu; bizningche u uning Efesusluqlargha ilgiri yazghan bir xétini körsitidu. ■ 3:3 Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12. □ 3:5 «... rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek...» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. «ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes» — rosulning sözliri intayin zildur. U Mesih we jamaet toghruluq bu sir ilgiriki dewrlerde qet'iy ayan qilinmay qalghan emes, dep puritidu; emeliyette bolsa Tewrattiki peyghemberlerning bezi bésharetliride hem Tewratta xatirilen'gen bezi weqelerde bu sir puritilip ghil-pal körünidu. ■ 3:5 Ros. 10:28. □ 3:6 «démek, xush xewer arqiliq...» — «xush xewer» — oqurmenlerning éside bolush kérekki, «Injil» dégen söz del «xush xewer» dégen menide. «démek, xush xewer arqiliq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortaq mirasxorlar, tendiki ortaq ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortaq behrimen bolghuchilar bolidu» — Yehudiy emeslerning «ortaq mirasxor» bolghanliqi «ishen'güchi Israil bilen ortaq mirasxor» bolghanliqini körsitidu; «ten» mushu yerde Mesihning téni, yeni jamaetni körsitidu. ■ 3:7 Ef. 1:19; Kol. 2:12. □ 3:8 «eller arisida Mesihning mölcherligüsiz bayliqliri toghruluq xush xewer jakarlash» — «eller» muqeddes kitabta daim déyilgendek, «Yehudiy emesler», «yat ellikler»ni körsitidu. ■ 3:8 Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15.

⁹ we shundaqla hemmini yaratqan Xudada yoshurun bolup kelgen bu sirning qandaq emelge ashurulushi toghruluq hemmeylenni yorutush xizmiti amanet qilindi. ■
¹⁰ Buning meqsiti ershlerde bolghan hokümrarlarga hem hoquqlarga Xudaning köp tereplimilik danaliqi jamaet arqiliq hazir ashkare qilinishtin ibarettur. □ ■ ¹¹ Bu ish bolsa, Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur; □
¹² Uning ishench-sadiqliqi arqiliq biz jasaretke hem Xudaning aldigha xatirjemlik bilen kirish hoquqigha ige bolduq; ■ ¹³ shuning üçün silerdin ötünimenki, méning siler üçün tartqan japa-jebirlirim tüpeylidin perishan bolmanglar; chünki bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu). □ ■
¹⁴ Men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, □ ¹⁵ (asman-zémindiki barliq atiliq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu) □ ¹⁶ U Öz shan-sheripidiki bayliqlar bilen, Rohi arqiliq silerni ichki dunyayinglarda küchlendürgey; □ ■ ¹⁷ shuning bilen Mesih qelbinglarda ishench arqiliq turup, siler méhir-muhabbet ichide yiltiz tartqan, ul sélin'ghan, ■ ¹⁸⁻¹⁹ barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhabbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égzlikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin hessilep éship chüshidighan Uning muhabbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jewhiri bilen toldurulghaysiler. □ ²⁰ Emdi ichimizde yürgüzidighan qudruti boyiche barliq tilikimiz yaki oyliqlanlirimizdinmu heddi-hésabsiz artuq wujudqa chiqirishqa qadir Bolghuchigha, — ■ ²¹ Uninggha dewrdin dewrgiche, ebedil'ebedgiche jamaette Mesih Eysa arqiliq shan-sherep bolghay! Amin!

4

¹ Emdi shu seweblerdin, Rebning mehbusi bolghan menki, *Xudaning* silerni chaqirghan *büyük* chaqiriqigha layiq halda méngishliringlarni ötünimen, ■ ² hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimlik bilen, sewrchanliq bilen, bir-biringlarga muhabbet ichide

■ **3:9** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Rim. 16:25; Ef. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pét. 1:20. □ **3:10** «Buning meqsiti ershlerde bolghan hokümrarlarga hem hoquqlarga Xudaning köp tereplimilik danaliqi jamaet arqiliq hazir ashkare qilinishtin ibarettur» — «ershlerde bolghan hokümrarlar» hem hoquqlar belkim hem perishtiler we yene jin-sheytanlarni körsitidu (6:12ni körüng). ■ **3:10** 1Pét. 1:12. □ **3:11** «Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur» — bashqa birxil terjimisi bolsa «Uning Mesih Eysa Rebbimizde nishan qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur». ■ **3:12** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13** «shuning üçün silerdin ötünimenki, méning siler üçün tartqan japa-jebirlirim tüpeylidin perishan bolmanglar; chünki bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu» — bu ayetning üç mumkinchiligi bar menisi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tés. 3:3. □ **3:14** «shu sewebtin ...» — 1-ayetning dawami. «men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, ...» — «Ata» Xuda, elwette. Bezi kona köchürmilerde «Shu sewebtin tizlirimni Reb Eysa Mesihning Atisigha pükimenki, ...» déyilidu. □ **3:15** «asman-zémindiki barliq atiliq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu» — bu sözning ehmiyiti belkim shuki, Xuda «Ata» bolghandin kéyin, asman-zéminni «atiliq», yeni «ata-baliliq» (meyli insanlar arisida bolsun, haywanlar arisida bolsun yaki hetta ösümlükler arisida bolsun) munasiwetler bilen toldurghan. Pawlus, Xuda Özining atiliq muhabbitini mushu köpligen munasiwetler bilen ispatlamaqchi bolghan yerde, men Uning perzenti bolush süpitim bilen, Uningdin mushundaq büyük tilekni tolimu ishench bilen tileymen, démekchi. □ **3:16** «U Öz shan-sheripidiki bayliqlar bilen, Rohi arqiliq silerni ichki dunyayinglarda küchlendürgey» — «ichki dunya» grék tilida «ichki adem» — bu ibare ademning rohini, qelbini, «ichki dunya»sini körsitidu. ■ **3:16** Ef. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7. □ **3:18-19** «barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhabbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égzlikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin hessilep éship chüshidighan uning muhabbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jewhiri bilen toldurulghaysiler» — oqurmenler diqqet qiliduki, bu ulugh ishlar üçün, bolupmu muhabbetni toluq igiliwélish üçün Xudaning Rohi arqiliq kelgen küch-qudrét tolimu kérektur (16-ayetni körüng). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12.

keng qorsaqlar bolup, □ ■ ³ inaq-xatirjemlikning rishtisi bilan, Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni *ötünimen*. □ ⁴ Ten birdur, Roh birdur, — xuddi chaqirilghininglarda, oxshash bir arzu-ümidke chaqirilghininglardek, — ⁵ Reb birdur, iman-étiqad birdur, chömüldürülüş birdur, ■ ⁶ hemming Xuda'Atisi birdur; U bolsa hemmidin üstün turghuchi, hemmini yürgüzgüchi we hemmimizning ichide Bolghuchidur. □ ⁷ Shundaqtimu hazir herbirimizge Mesihning iltipatining ölçimi boyiche shepset teqdim qilin'ghandur; ■ ⁸ shunga, muqeddes kitabta *Xuda éytqinidek*: — «U yuqirigha kütürüldi,

Insanlarni tutqun qilghuchilarni U Özi esir qilip élip ketti,

Hem insanlarga iltipatlarni teqdim qildi». □ ■

⁹ Emdi «kütürülgen» zat bolsa, *awwal* yerning tégige chüshken zatning Özi emesmu? □ ■ ¹⁰ Chüshken zat bolsa barliq ershlerdin yuqirigha kütürülgenning del Özidur; kütürülüşining meqsiti, alemning barliqini toldurushtin ibaret; ¹¹ Shunga, bezilerni rosullar, bezilerni peyghemberler, bezilerni xush xewerchiler, bezilerni baqquchi we yaki telim bergüchiler qilip teyinligen del Özidur. □ ■ ¹² Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret; □ ■ ¹³ wezipe hemmimizning étiqadta hem Xudaning Oghlini toluq tonushta birlikke kélishimizgiche, kamil adem bolup yétiship chiqishimizgiche, — yeni Mesihning mukemmel jewhiri gewdilen'gen qeddi-qamet ölçimige yétishimizgiche dawamlashturulmaqta; ¹⁴ shundaq bolghanda, yene gödek

□ **4:2 «hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimliq bilen, sewrchanliq bilen...»** — Injilda «yuwash-mulayimliq»ning alahidiligi bar; u bolsimu qorqunchtin küchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüş, Xudaning hemme ishlirimizni zorawanliqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen bildürüldü. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tés. 5:14. □ **4:3 «... Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni ötünimen»** — «Rohta» — Xudaning Rohida, Muqeddes Rohta. ■ **4:5** Qan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luqa 12:50 □ **4:6 «hemmimizning ichide Bolghuchidur»** — bezi kona köchürmilerde «hemming ichide Bolghuchidur» (yaki «hemming ichididur» yaki «hemminglarning ichide Bolghuchidur») déyilidu. 4-7-ayetler körsetken birlikler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche muzakire qilimiz. ■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10. □ **4:8 «shunga, muqeddes kitabta Xuda éytqinidek: — «U yuqirigha kütürüldi, insanlarni tutqun qilghuchilarni U Özi esir qilip élip ketti, hem insanlarga iltipatlarni teqdim qildi»** — rosul Pawlus bu sözliride «Zebur»diki 68:18ni neqil keltürüp tüp menini yekünligen. «Yuqirigha kütürüldi» Mesihning ölümdin tirilip ershlerge kütürülgenlikini körsitidu. U ershtin Özige ishen'genlerge Muqeddes Rohni ewetip herxil iltipatlarni teqdim qildi we shuningdek hazir mu teqdim qilmaqta. Bu ajayib bésharetning menisini toluqraq tonush üçün biz «Zeb.» 68:18ge qoshqan izahatni körüng. ■ **4:8** Zeb. 68:18 □ **4:9 «Emdi «kütürülgen» zat bolsa, awwal yerning tégige chüshken zatning Özi emesmu?»** — Mesihning «yerning tégige (grék tilida «teglirige») chüshken»liki némini körsitidu? «Zeb.» 139:15ni körüng. Bu Zeburdiki küy boyiche «yerning tegliri» bolsa insanning tüp tebiiti shekillendürülgen jay bolup, Mesihning «yerning teglirige chüshüsh»i belkim del insanning tebiitining tüp mesilisini, yeni gunahliq mahiyetimizni üzül-késil bir terep qilishi üçün idi. Shunga bizningche bu ibare Mesih kréstke mixlinishning chongqur azablarida bir terep qilghan ishlarni körsitidu; bezi alimlar, Mesihning «chüshkenlik», ölümdin kéyin rohining tehtisaragha chüshkenlikini körsitidu, dep qaraydu. Buningmu mumkinchiligi bar. ■ **4:9** Yuh. 3:13; 6:62; Zeb. 139:15 □ **4:11 «Shunga, bezilerni rosullar, bezilerni peyghemberler, bezilerni xush xewerchiler, bezilerni baqquchi we yaki telim bergüchiler qilip teyinligen del Özidur»** — oqurmenler diqqet qiliduki, bu ayette éytilghan sowghatlar (8-ayetni körüng) «rohiy iltipatlar» emes, belki «rohiy iltipatlar»gha ige bolghan rohiy ademlerdur. Mesih mushundaq ademlerni jamaiti we dunyani beriketlesh üçün teyinleydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12 «muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini qurup chiqishqa ...»** — «jümlidin» — yaki «yeni» dep chüshen'gili bolidu. «Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret» — démek, rosullar, peyghemberler, xush xewerchiler, baqquchilar we telim bergüchiler (11-ayet)ning wezipisi Mesihning ténini bolghan jamaetni Xudaning toluq xizmitini qilish üçün qorallandurushtin ibarettur. Xudaning xizmitini qilidighan bu «rohaniy ademler»la emes, belki pütkül jamaetning hemme ezaliri öz roli boyiche wezipisige emel qilishi kérektur. «Qurup chiqish» dégen ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. Grék tilida «qorallandurup kamaletke keltürüsh» birla söz bilen ipadilidü. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 5:23; Kol. 1:24.

balilardin bolmay, ademlarning quwluqidin oylap chiqqan aldamchi niyet-pilanliri bilen, ularning hiyle-neyringidin chiqqan telimatining dolqunliridin urulup, uning herxil shamilida uyaq-buyaqqa uchurulup ketmeymiz; ■ 15 eksiche, méhir-muhebbet ichide turup heqiqetke bérilip ish körüp, béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz; □ ■ 16 Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir öge arqiliq bir-birige tutashturulup, herbir ezaning özige xas ölchen'gen wezipini ötishi bilen barghanche östürülüp, muhebbet ichide öz-özini qurup chiqishqa ishlimekte. □ ■

17 Shunga shuni éytimenki, Rebte uni tapilaymenki, yat ellerningkidek, yeni ularning öz oy-pikirlirining bimenilikide mangghinidek méngiwermeslikinglar kérek; ■ 18 ular qelbining qattiliqidin kélip chiqqan bilimsizlik tüpeylidin, Xudaning hayatidin adajuda qilinip, chüshenchisi qarangghuluship ketken, ■ 19 ar-nomusni tashliwétip, nep-saniyetchilik awup herxil iplasliqlarni yürgüzüshke, keyp-sapagha bérilgen. 20 Emma siler bolsanglar, Mesihni shundaq yolda öginip tonughan emessiler — 21 (heqiqetning Eysada bolghinidek, uni heqiqeten anglighan, uningda ögitilgen bolsanglar) — 22 démek, ilgiriki turmushunglarga xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship özini bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, □ ■ 23 oy-zéhnninglarning rohida yéngilinip, 24 Xudaning oxshashliqigha asasen, heqiqettin chiqqan heqqaniylikta we pak-muqeddeslikte yaritilghan «yéngi adem»ni kiyiwélishinglar kérektur. ■

25 Shuning bilen yalghanchiliqni séliwétip, herbirimiz öz yéqinlirimiz bilen heqiqetni sözlisheyli; chünki biz bir-birimizge nisbeten bir tenning ezaliridurmiz. ■

26 «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar»; ghezippinglar kün patquche dawam étiwermisun; □ ■ 27 yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar. □ ■

28 Oghri ikkinchi oghriliq qilmisun; eksiche u méhnet qilip ikki qoligha tayinip halal ish qilsunki, hajiti bolghanlarchimu bölüp bergüdek öz tapqini bolsun. ■

29 Aghzinglardin héchqandaq iplas söz chiqmisun, peqet anglighuchilargha shepset yetsun üçün, éhtiyajqa uyghun we ademni qurup chiqidighan sözlerni éytinglar. ■

30 Xudaning Muqeddes Rohigha azab bermengler; chünki siler Uning bilen hör-nijat küni üçün möhürlen'gensiler; □ ■ 31 özünglardin herqandaq öch-adawet, achchiq-ghezep, qehr, jédel-majiralar, til-ahanet hemde herxil qara niyetlerni néri qilinglar; ■ 32 bir-biringlarga méhriban, yumshaq dilliq bolup, Xuda Mesihte silerni kechürüm qilgh-

■ 4:14 Mat. 11:7; 1Kor. 14:2. □ 4:15 «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz» — sözmusöz terjimisi: «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta Uninggha (yaki «Uning ichige») her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz». Démek, «alliqachan uning ténining bir ezasi bolghan halda ... dawamlıq ösidighan...».

■ 4:15 Ef. 5:23; Kol. 1:18. □ 4:16 «Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir öge arqiliq bir-birige tutashturulup...» — «putkül ten» — jamaettur. ■ 4:16 Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 2:21. ■ 4:17 Rim. 1:9, 18; 1Pét. 4:3. ■ 4:18 1Tés. 4:5. □ 4:22 «ilgiriki turmushunglarga xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship özini bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, ...» — «kona adem» toghruluq «Rim.» 6:6 we izahatini körüng. ■ 4:22 Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:1. ■ 4:24 Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pét. 4:2. ■ 4:25 Zek. 8:16. □ 4:26 «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar» — «Zek.» 8:16, «Zeb.» 4:4. Bu ayet 25-ayettiki «heqiqetni sözlisheyli» dégen söz bilen baghliqtur. Bir tereptin achchiqilinshqa tégishlik sewebi bolup turup gep qilmisa gunah bolidu; yene bir tereptin achchiq ademni gunahqa bashlishimu mumkin, shu tereptinmu hézi bolushi kérek. Shunga «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar» déyilidu. «ghezippinglar kün patquche dawam étiwermisun» — yene birxil terjimisi: «Achchiqlashning sewebi kün patquche dawamlisheiwermisun». Eger bu terjime toghra bolsa, adem uninggha zadi qandaq emel qilishi kérek? — bizningche bu terjime mentiqighe uyghun emes.

■ 4:26 Zeb. 4:4 □ 4:27 «yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar» — «Iblis» — Sheytan. ■ 4:27 Yaq. 4:7; 1Pét. 5:9. ■ 4:28 Ros. 20:35; 1Tés. 4:11; 2Tés. 3:8,12. ■ 4:29 Mat. 12:36; Ef. 5:3, 4. □ 4:30 «chünki siler Uning bilen hör-nijat küni üçün möhürlen'gensiler» — «hör-nijat küni» — 1:14diki izahatni körüng. ■ 4:30 Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13,14. ■ 4:31 Kol. 3:19.

inidek bir-birininglarni kechürüm qilinglar. □ ■

5

(Dawami)

¹⁻² Shunga Xudaning söyümlük perzentliridin bolup, Uni ülge qilinglar; hemde Mesih bizni söyüp, Özini biz üçhün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar. ■ ³ Emma muqeddes bendilerge layiq halda, buzuqluq, herqandaq paskiniliq yaki nepsaniyetchilik aranglarda hetta tilghimu élinmisun; ■ ⁴ Shundaqla iplasliq, exmiqane paranglar yaki chakina chaqchaqlarmu tilinglarga élinmisun – bularmu muwapiq emestur – belki aghz-inglardin teshekkürler chiqsun.

⁵ Chünki shuningdin xewerdarsilerki, herqandaq buzuqluq qilghuchi, napak bolghuchi yaki nepsaniyetchi kishi (bundaq kishi emeliyette bir butpereske barawer) Mesih we Xudaning padishahliqigha mirasxor bolalmaydu. ■ ⁶ Héchkimge özünglarni quruq gepler bilen aldatmanglar; chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsizlikdin bolghan perzentlarning béshigha chüshidu. ■

⁷ Shunga ulargha mushu ishlarda shérik bolmanglar; ⁸ chünki siler esli qarangghuluq idinglar, lékin hazir Rebde yoruqluqsiler; yoruqluqning perzentlirige layiq ménginglar ■

⁹ (chünki yoruqluqning méwisi toluq méhribanliq, heqqaniylik we heqiqettin terkiib tapqandur), ■ ¹⁰ néme ishlarning Rebnini xursen qilidighanliqini öginip ispatlanglar.

¹¹ Qarangghuluqtiki méwisiz ishlar bilen chétilip qalmanglar; eksiche, ularni échip eyiblenanglar; ■ ¹² chünki ularning yoshurunche ishligenlirini hetta tilgha élishmu nomus ishtur. ¹³ Emma yoruqluq bilen eyiblep ashkarilan'ghan herqandaq nerse ochuq körünidu; yoruqluq ashkarilighan hemme nerse yoruqluqqa aylinidu. ■ ¹⁴ Shuning üçhün U mundaq deydu: –

«Oyghan, ey uyquchi!

Tiril ölükler arisidin!

We Mesih séni parlap yoritidu». □ ■

¹⁵ Shuning üçhün silerning méngiwatqan yolunglarga éhtiyat bilen diqqet qilinglar; yolunglar nadanlarningkidek emes, danalarningkidek bolsun; ■ ¹⁶ waqit-pursetni gheniyet bilip tutuwélinglar; chünki mushu dewr rezildur. □ ■ ¹⁷ Bu sewebtin nadan bolmanglar, belki Rebnining iradisining néme ikenlikini chüshen'güchi bolunglar; ■

¹⁸ Haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlashturidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar, □ ■ ¹⁹ bir-biringlarga zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip

□ **4:32** «Mesih bizni söyüp, Özini biz üçhün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar» — «xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq» mushu yerde (barliqi Xudagha atap köydürülgen) «köydürme qurbanliq» közde tutulidu. ■ **4:32** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13.

■ **5:1-2** Yuh. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tés. 4:9; Tit. 2:14; 1Pét. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuh. 3:23; 4:21 ■ **5:3** Mar. 7:21; Ef. 4:29; Kol. 3:5. ■ **5:5** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Weh. 22:15. ■ **5:6** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luqa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. ■ **5:8** 1Tés. 5:4. ■ **5:9** Gal. 5:22. ■ **5:11** Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tés. 3:14. ■ **5:13** Yuh. 3:20,21. □ **5:14** «Oyghan, ey uyquchi! Tiril ölükler arisidin!

We Mesih séni parlap yoritidu — bu sözler Tewrattiki bésharet emes, belki Tewrattiki birnechche bésharetlarning birxil yeküni yaki Injil dewridiki namelum peyghemberning küy-medhiye sözliridin élin'ghan sözler bolushi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tés. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16** «waqit-pursetni gheniyet bilip tutuwélinglar...» — grék tilida «mushu künlerni gheniyet bilip tutuwélinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11. ■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tés. 4:3.

□ **5:18** «haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlashturidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar...» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **5:18** Pend. 23:29; Yesh. 5:11,22; Luqa 21:34; Ros.2:4

Rebni medhiyilenglar; □ ■²⁰ herdaim hemme ishlar üçhün Reb Eysa Mesihning namida Xuda hem Ata Bolghuchigha teshekkür-rehmet éytinglar, ■²¹ Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar. □

■²² Siler ayallar, Rebke boysun'ghandek öz erliringlarga boysununglar; ■²³ chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur. □ ■²⁴ Emdilikte jamaet Mesihke boysughandek, ayallar erlirige hemme ishta boysunsun.

■²⁵ Erler ayalliringlarni söyüngler, xuddi Mesihningmu jamaetni söyüp, uning üçhün Özini pida qilghinidek söyünglar; ■²⁶ *Mesihning jamaet üçhün* shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür, □ ■²⁷ shuningdek jamaetni shereplik halda Özige hazir qilip, uni héch dagh, qoruq yaki bulargha oxshash herqandaq nersilerdin xaliy qilip, toluq muqeddes we eyibsiz qilishtin ibarettur. ■²⁸ Shuninggha oxshash, erler öz ayallirini öz ténini söygenek söyüshi kérektur; öz ayalini söygen kishi özini söygen bilen barawer. ■²⁹ Chünki héchkim esla özining étidin nepretlen'gen emes, eksiche uni ozuqlanduridu hem asraydu; bu xuddi Mesihning jamaetni *ozuqlanduridighinigha hem uni asraydighinigha* oxshaydu. ■³⁰ Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —□ ■

■³¹ «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrilip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu». □ ■

■³² Bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq sözlewatimen. □ ■³³ Emma silermu herbiringlar öz ayalinglarni özünglarni söygenek söyünglar; ayal bolsa, éridin eyminip, uni hörmetlisun.

□ 5:19 «bir-biringlarga zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip rebni medhiyilenglar» — «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytilidighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsis naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyiliktin, özligidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitishi mumkin («1Kor.» 14:15ni we izahatlarnimu körüng). ■ 5:19 Kol. 3:16. ■ 5:20 Kol. 3:17; 1Tés. 5:18. □ 5:21 «Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar» — bu ishlar we qalghan jékileshler asasen hemmisi «Muqeddes Rohqa toldurulush»ning netijisidir. «Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar» — «Mesihtin eyminish» birinchi orunda bolush kérek; jamaetiki melum bir qérindishigha boysunush Mesihning emrlirige uyghun kelmise u chaghda u qérindishigha boysunmasliq kérektur. ■ 5:22 Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ 5:23 «chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur» — «ten» mushu yerde «jamaet»ni körsitidu. Yene bir tereptin rosul Pawlus mushu yerde «Mesih ten'ge qutquzghuchidur» dégen sözi bilen, erning öz ayalini qutquzush we ayalning ténini asrash mes'uliyiti bar, dégenni puritidu. ■ 5:23 Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Ef. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ 5:25 Gal. 1:4; Ef. 5:2; Kol. 3:19. □ 5:26 «(Mesihning jamaet üçhün) shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür» — «jamaetni» grék tilida «uni». Bu ayettiki «u» jamaetni körsetkende, grék tilidiki «ayalche rod»ta ipadilidur. Ayettiki oxshitish del shuki, yigitning toyda özige yatliq bolidighan söyümlük qizni özige hazir qilghinidek, Mesih jamaetni Özige hazir qilidu. Toy bolsa jennette bolidu («Weh.» 19:7-9, 21:9-10ni körüng). «... «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür» — «dasning süyi» Tewrat dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha herqétim yéqinlashqanda, pütkül tenlirini chong das («dégiz») ichide yuyushi kérek. Shuninggha oxshash yolda Xudagha yéqinlashqinimizda, bizde nalayiq birer ishlar bolsa, Uning söz-kalami bizge paklandurush yolini (démek, gunahni iqrar qilip, towa qilish, Eysaning qéni arqiliq kechürüm qilinip paklandurulush yolini) körsitish rolini oynaydu. ■ 5:26 Tit. 3:5; 1Pét. 3:21. ■ 5:27 Kol. 1:22. □ 5:30 «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —» — bezi kona köchürümlerde: «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz; biz Uning etliridin, Uning söngelkridin bolghanmiz» déyilidu («Yar.» 2:23ni körüng). ■ 5:30 Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ 5:31 «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrilip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu» — «Yar.» 2:23. ■ 5:31 Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16. □ 5:32 «bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq sözlewatimen» — er-ayalning bir-birige baghlinip bir ten bolushi derheqiqet chongqur bir sir; Mesihning jamaetke baghlinip uning bilen bir ten bolushi téximu chongqur bir sirdur.

6

¹ Balilar, Rebde ata-aniliringlarga itaet qilinglar; chünki bu durusdur. ■ ² «Atangni we anangni hörmetle» — bu bolsa öz ichige wedini alghan birinchi emrdur — □ ■

³ «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen» — *dep wede qilin'ghan.* □

⁴ Siler atilar, baliliringlarni xapa qilmanglar, belki ularni Rebning terbiyisi hem körsetmiside béqinglar. ■

⁵ Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar; □ ■ ⁶ peqet köz aldidila xizmet qilip, ademni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Mesihning qullirining süpitide Xudaning iradisini jan-dil bilen beja keltürünglar, ⁷ ademlerge emes, belki Rebge chin dilinglardin xizmet qilinglar; ⁸ shuni bilgenki, herqandaq adem birer yaxshiliq qilsa, meyli u qul bolsun yaki hör bolsun, shu ish Rebding uninggha yanidu.

⁹ Siler xojayinlar, qulliringlarchimu oxshash yol bilen muamile qilip, ulargha heywe qilishtin qol üzünglar; chünki ularningmu we silerningmu xojayininglar ershtidur, Uningda herqandaq ademning yüz-xatirisini qilish dégenning yoqluqini bilisiler. ■

¹⁰ Axirda, qérindashlar, Rebde we Uning küch-qudritle küchlendürünglar; ¹¹ Iblisning hiyle-neyrenglirige taqabil turushunglar üçün Xudaning pütkül sawut-yarighini kiyiwélinglar; ■ ¹² chünki élishidighinimiz et we qan igiliri emes, belki hökümler, hoquqdarlar, bu dunyadiki qarangghuluqni bashqurghuchi dunyaw emirler, yeni ershlerde turuwatqan rezil rohiy küchlerdur. ■ ¹³ Mushu wejedin özünglarga Xudaning pütün sawut-yariqini élip artinglarki, rezillik künde berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler. □ ■ ¹⁴⁻¹⁵ Emdi ching turunglar — heqiqet belwéghini bélinglarga baghlap, meydenglerge heqqaniylik sawutini kiyip, putunglarga xatirjem-inaqliq xush xewirini yetküzüshke teyyarlik choruqini kiyip, yerni ching dessep turunglar. ■ ¹⁶ Bu ishlarning hemmiside iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar; uning bilen siler rezil bolghuchining barliq ot oqlirini öchüriwételeydighan bolisiler. □ ¹⁷ Hemde béshinglarga nijatning dubulghisini kiyip, Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar; □ ■ ¹⁸ hemme waqit-pesilde Rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar; del bu ishta qet'iy hoshiyar turup barliq muqeddes bendiler üçün her tereplime dua-iltijalar qilinglar; □ ■ ¹⁹ men üçünmu dua qilinglarki, — éghiz achqinimda manga sözler kelsun, xush xewerning sirini dadilliq bilen ashkare qilay. ■ ²⁰ Men del shu ishqa zenjirler bilen baghlan'ghan

■ **6:1** Kol. 3:20. □ **6:2** «Atangni we anangni hörmetle» — «Mis.» 20:12. ■ **6:2** Mis. 20:12; Qan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ **6:3** «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen» — «Mis.» 20:12, «Qan.» 5:16. ■ **6:4** Qan. 6:7,20; Zeb. 78:4; Pend. 19:8; 29:17. □ **6:5** «Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar» — hemmimizning «eyminish we titresh» pozitsiyisi bilen Xuda üçün xizmet qilishimizgha toghra kélidu. «Eyminish we titresh» insanning aldida emes, Xudaning aldida bolushi kérek, elwette. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18. ■ **6:9** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pét. 1:17. ■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tés. 5:8. ■ **6:12** Ef. 2:2. □ **6:13** «rezillik künde berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler» — «rezillik küni» belkim rezillik üstünlükni igileydighan küni, Sheytanning küchi zor namayan qilinidighan künni körsitidu. Yene kélip u «hazirqi zaman»ning özini körsitishi mumkin. Axir bérip «Mesihning küni» «rezillik küni»ni tügeshtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4.

■ **6:14-15** Yesh. 59:17; Luqa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pét. 1:13. □ **6:16** «...Bu ishlarning hemmiside iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar» — yaki «...Hemmidin muhimi iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar» yaki «Bularning hemmisining üstige, iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar». □ **6:17** «Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **6:17** Yesh. 59:17; 1Tés. 5:8; Ibr. 4:12; Weh. 2:16.

□ **6:18** «hemme waqit-pesilde rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **6:18** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17. ■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tés. 3:1.

elchimen; shunga qilishqa tégishlikim boyiche, *xush xewer yetküzüshte* dadilliq bilen söz qilishimgha *dua qilinglar*.■

²¹ Emdi méning toghramdiki ishlardin, méning qandaq ötüwatqanliqimdin xewerlinish- inglar üçün, söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar bolghan Tikikus silerge hemme ishlarni melum qilidu. ■ ²² Méning uni del mushu ish üçün yéninglarga ewetishim, silerning ishlirimizdin xewerdar bolushinglar we uning könglünglarga teselli we ilham bérishi üçündür.■

²³ Qérindashlarga xatirjemlik, muhebbet hem iman-ishench Xuda'Ata we Reb Eysa Mesihdin bolghay!

²⁴ Reb Eysa Mesihni ölmes-chirimas söygü bilen söygüchilerge méhir-shepget yar bolghay!

Filippiliqlarga

Rosul Pawlus Filippi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

¹ Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turuwatqan, Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam! □ ² Silerge Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihning méhir-shepçet we xatirjemlik ata qilin'ghay! ■

³ Herqétim silerni esliginimde men Xudayimgha teshekkür éytimen, □ ■ ⁴⁻⁵ herqétim dua qilghinimda, silerning birinchi künidin tartip bugün'ge qeder xush xewer xizmitige bolghan hemkarliqlar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen silerge dua-tilawet qiliwatimen; □ ⁶ chünki méning del shuninggha ishenchim kamilki, silerde yaxshi ishni Bashlighuchi bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu; □ ■ ⁷ méning hemminglar toghruluq shundaq oylishim toghridur; chünki men qelbinglardidurmen; men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu, delilliginimdimu *Xuda manga yetküzgen* méhir-shepçettin silermu ortaq behrimen bolisiler. □ ■ ⁸ Méning Mesih Eysaning ich-baghrida bolup silerni shunchilik telpünüp séghin'ghanliqimgha Xuda Özi guwahchidur. ■

⁹ Méning dua-tilawitim bolsa, silerning muhebbitinglarning hertereplime bilim we etrapliq sawat bilen yorutulup téximu éship tashqayki, ¹⁰ siler néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-diyantlik, eyibsiz bolisiler □ ¹¹ hemde Eysa Mesih arqiliq bolghan, Xudaning shan-sheripi hem medhiyisini élip kélidighan heqqaniyliqning méwisi bilen toldurulisiler.

¹² Biraq silerge shuni xewerlendürmekchimenki, i qérindashlar, méning bu ehwalim emeliyette xush xewerning téximu keng tarqilishi üçün türtke boldi; ¹³ Chünki méning

□ **1:1** «Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turuwatqan, Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam!» — «yétekchiler» hem «xizmetchiler» toghruluq «qoshumche söz»imizge qarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pét. 1:2. □ **1:3** «Herqétim silerni esliginimde men Xudayimgha teshekkür éytimen,...» — bashqa birxil terjimisi: «Silerning méni herqétimlik esligininglar üçün rehmet éytimen...». ■ **1:3** Ef. 1:15; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ **1:4-5** «...silerning birinchi künidin tartip bugün'ge qeder xush xewer xizmitige bolghan hemkarliqlar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen silerge dua-tilawet qiliwatimen» — «silerning birinchi künidin tartip» — démek, Filippiliqlarning Pawlustin xush xewerni qobul qilghan künidin tartip. Xet yézilghan chaghda Pawlusning ular bilen bolghan «hemkarlishishi» on yildin köp bolghan. □ **1:6** «Silerde yaxshi ishni Bashlighuchi bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu» — «Eysa Mesihning küni» bolsa Mesih dunyagha qaytip kélidighan, jamaetni özige qobul qilidighan künidur. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:6** Yuh. 6:29; 1Tés. 1:3. □ **1:7** «chünki men qelbinglardidurmen» — bashqa xil terjimisi: «chünki siler méning qelbimdidursiler». Lékin bizningche bizning terjimimiz toghridur; shundaq bolghanda ayetning umumiy menisi: — Ularning «Pawlusqa qelbidin orun bergini» we shuningdek türmidé bolghan hajitidin chiqqanliq, her jehettin ularning xizmette Pawlusqa shérik bolghuchilarning barliqini, Pawlusqa nisbeten ularning heqiqiy étiqadchilar ikenlikini ispatlaydu. «men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu, delilliginimdimu Xuda manga yetküzgen méhir-shepçettin silermu ortaq behrimen bolisiler» — buning menisi belkim: (1) Filippidiki qérindashlarning türmidé yatqan Pawlusqa yadrem bérip uni righbetlendürüshi we xush xewerning yolida uning bilen ortaq japa tartishqa teyyar bolushi Xuda méhir-shepçitini ularda mol yürgüzüshi, yaki (2) ularning shundaq qilishi Xudaning Öz méhir-shepçitini ulargha téximu mol yaghdurushining sewebi bolghan. Ikkilisining mumkinchiligi bar bolghini bilen bizningche ikkinchisi éhtimalgha yéqindur. ■ **1:7** Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:10** «... shundaqla silerning néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-diyantlik, eyibsiz bolushunglar...» — «Mesihning küni» toghruluq 6-ayettiki izahatni körüng. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

qamilishim Mesih üçün ikenliki impérotor ordisdiki qarawulxanidikilergé we bashqa hemmeylen'ge ayan boldi. □

14 Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip *Xudaning* söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi; □ ■ 15 derweqe, beziliri heset qilip yaki riqabetliship, beziliri aq köngüllük bilen Mesihni jakarlaydu; 16 kéyinkiliri bolsa berheq muhebbettin, méning xush xewerni aqlap ispatlishim üçün mushu yerge qoyulghanliqimni bilgenlikidin shundaq qilmaqta; □ 17 Aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirlen'gen derdinge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta. □

18 Emdi bulargha néme dégülük? Qandaqla bolmisun, toghra niyettin bolsun saxtiliqtin bolsun, oxshashla Mesih jakarlinidu; men shuninggha shadlinimen; berheq, dawamliq shadliniwérimen. 19 Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen, □ ■ 20 — démek, teqezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin, tirik yaki ölük bolay, herdaim bolghinidek hazirmu toluq jasaret bilen Mesih ténimde ulughlansun! □ ■ 21 Chünki manga nisbeten hayatimning özi Mesihdur, ölüsh bolsa téximu paydiliqtur.

22 Jénim ténimde qalsa, emdi nésiwem yene méwilik xizmet bolidu; lékin qaysisini ewzel bilip talliwélishimni bilmeywatimen; 23 men hayat bilen mamat otturida qisilip qaldim; chünki bu dunyadin ayrilip, Mesih bilen bille bolushqa intizarmen — bu ish ziyade ewzeldur; 24 emma siler üçün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen. □

25 Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem shad-xuram bolushunglar üçün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep bilimen; □ 26 shuning bilen méning silerge yene hemrah bolghinim wejidin men arqiliq Mesih Eysada pexirlinip tentene qilishinglar téximu ziyadilishidu!

27 Peqet özünqlarni Mesihning xush xewirige layiq tutunglarki, men yéninglarga bérip siler bilen didarlashqandimu, silerdin ayrilghandimu, ishliringlardin anglaydighinim silerning bir roh bir janda bolup ching dessep turup, xush xewerdiki étiqadning yol-

□ 1:13 «méning qamilishim» — grék tilida «méning bagh-zenjirlirim». «impérotor ordisdiki qarawulxana» — grék tilida «praytorium» dégen söz Qeyserning ordisdiki melum bir qisimni körsitidu. «Praytorium»gha impérotorni mudapie qilghuchilar bolghan Rim impériyesining eng xil leshkerliri jaylashqan; shu yer yene Rim impériyesining herqaysi ölkisidiki waliylarning bash shtabi idi. Shunga Pawlusning bu yerde «bashqa hemmeylen» déginini belkim leshkerlerni hem Rimda turuwatqan barliq waliylarnimu körsitidu. □ 1:14 «Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip Xudaning söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi...» — démek, köp qérindashlar: «Pawlus hetta Qeyserning ordisida turupmu Xudaning sözini qorqmay sözlewatqan yerde, men sirtta erkin turup uni jakarlashta némidin qorqqantim?» dep jür'etlinidu. ■ 1:14 Ef. 3:13; 1Tés. 3:3. □ 1:16 «mushu yerge qoyulghanliqim» — «qoyulghanliqim» — Hemmige Qadir teripidin, elwette. □ 1:17 «aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirlen'gen derdinge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta» — shundaq qérindashlar belkim: «ulugh rosul Pawlus türmide qamaqliq, bizge purset keldi» dep, jamaetler arisida öz dangqini chiqarmaqchi, özliri «rosullarning paaliyetliri» boluwalmaqchi bolghanlardur. □ 1:19 «Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen...» — «méning nijat-qutquzulushum» — bezi alimlar bu sözlerni «türmidin qutquzulush» yaki bolmisa «méni ölüm arqiliq jennetke yetküzüsh» dep chüshinidu; bizningche bu sözler choqum töwendiki 20-ayet bilen baghliqtur. 20-ayette «nijat-qutquzulush»ning emeliyette néme ikenliki körsitilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 1:19 2Kor. 1:11. □ 1:20 «teqezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin...» — «héch ishta xijaletchilikte qalmastin...» belkim Mesihning wekil süpitide Uninggha héchqandaq dagh keltürmeslikini körsitidu. ■ 1:20 Rim. 5:5. □ 1:24 «emma siler üçün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen» — 21-25-ayetler toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ 1:25 «Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem shad-xuram bolushunglar üçün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep bilimen» — Pawlusning türmidin qayta chiqqanliqi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

ida küreshke intiliwatqininglar, □ ■ 28 shundaqla qarshi chiqquchilarning héchqandaq wehimiligidin patiparaq bolup ketmigininglar bolsun; silerdiki bu gheyret, ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur; □ 29 Chünki Mesihning yolida silerge peqet Uninggha ishinishnila emes, yene Uning üçün xorluqqa uchrashmu nésiwe qilin'ghandur. 30 Chünki siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighininglardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler.□

2

1 Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhebbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar déyilse, □ 2 — emdi oxshash bir oy-pikirde bolup, bir-biringlarga oxshash muhebbette baghlinip, bir jan bir niyette bolup, aranglarda héch ish riqabettin yaki quruq shöhretpereslikdin bolmisun; eksiche, oy-xiyalinglarda kichik péilliq bolup herbiringlar bashqilarni özünglardin yuqiri dep bilinglar; shundaq bolghanda shad-xuramliqimni kamil qilisiler.■

4 Herbiringlar peqet öz ishliringlarga köngül bölüp qalmay, belki bashqilarningkigimu köngül bölünglar.■ 5 Mesih Eysada bolghan oy-pozitsiye silerdimu bolsun: —■

6 U Xudaning tip-sheklide bolsimu,

Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi; ■

7 Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,

Özige qulning sheklini élip,

Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup, □ ■

8 Özini töwen qilip,

Hetta ölümgeche, yeni kréstitiki ölümgeche itaetmen boldi;■

9 Shunga Xuda Uni intayin yuqiri kötürüp mertiwilik qildi,

Uninggha herqandaq namdin üstün bolghan namni béghishlidiki, ■

□ 1:27 «özünglarni Mesihning xewirige layiq halda tutunglar» — grék tilida «özünglar Mesihning xewirige layiq halda puqra bolunglar» dégen söz bilen ipadilinidu. Filippidikiler bolsa «rimliq puqralar» dep hésablinip, alahide imtiyazliq idi. Pawlusning puritip éytmaçchi bolghini «Özünglarni ershtiki puqralargha layiq halda tutunglar» dégenliktur. ■ 1:27 Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12; 4:1. □ 1:28 «silerdiki bu gheyret...» — grék tilida «bu ish...». Bashqa mumkinchiligi barki, «bu ish» qarshi chiqquchilarning qarshiliqining özini körsitidu. «...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur» — bashqa birxil terjimisi: «...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, (shuningdek) qutquzulushunglarning Xudadin bolghanliqigha bir alamettur».

□ 1:30 «... siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighininglardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler» — démek, (1) étiqad üçün ziyankeshlikke yoluqush; (2) shübhisizki, herxil jin-sheytanlar teripidin kelgen hujumgha uchrash («rohiy küresh — «Ef.» 6:10-18ni körüng). □ 2:1 «Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhebbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar déyilse, ...» — grék tilida mushu ayettiki «eger» daim rétorik shekilde ishilitilip «eger...we derweqe (shundaq) bolidu» dégen menini bildüridu. «Roh» bolsa Xudaning Rohini körsitidu. «Qelbde» esli grék tilida «ich-qarnida», «ich-baghrida». ■ 2:2 Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 1Pét. 3:8; Rim. 12:10; 1Pét. 5:5. ■ 2:4 1Kor. 10:24; 13:5. ■ 2:5 Mat. 11:29; Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ 2:6 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3. □ 2:7 «... Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi (6-ayet), eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,...» — bashqa birxil terjimisi: «... Özini Xuda bilen teng turuwérey dep turuwalmayla, Özindin hemmini qutuqdidi,...».

«Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi, Özige qulning sheklini élip, insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup,...» — bu ayet belkim Injil ichide menisi eng chongqur jümlilerdin biridir. «Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup» dégen ibariler shübhisizki, Mesihning her jehettin insan bolup, toluq insanning tebiitide bolghanliqini körsitidu. Peqet uning tebiitide héch gunah yoq idi. «Insaniy tebiet» grék tilida «insaniy «sxéma»» dep ipadilinidu, insanning tebiiti we «asasiy quruluş»ini körsitidu. «U Özini quruqdidi» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:7 Zeb. 8:5; Mat. 20:28; Luqa 22:27; Yuh. 13:14. ■ 2:8 Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ 2:9 Ros. 2:33; Ibr. 1:4.

¹⁰ Eysaning namigha asmanlarda, yer yüzide hem yer astida barliq tizlar pükülüp, ■

¹¹ Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu. □ ■

¹² Shuning bilen, ey söyümlüklirim, siler hemishe itaet qilghininglardek, peqet men yéninglarda bolghinimdila emes, belki hazirqidek men silerdin néri bolghanda téximu shundaq itaet bilen eyminishte, titrigen halda öz nijatinglarni herterepke tetbiqlashqa intilinglar. ¹³ Chünki Xudaning güzel xahishi boyiche silerning irade tiklishinglarga we shuningdek uni emelge ashurushunglarda ichinglarda ishliguchi Uning Özidur. ■

¹⁴ Hemme ishlarni ghudungshimay yaki talash-tartish qilmay qilinglar; ■ ¹⁵ shuning bilen siler eyibsiz, sap dilliq bolup, bu dewrdiki tetür, esebbiy ademler otturida yashap, ularning arisida dunyagha yoruqluq bergüchilerdek parlap, Xudaning daghsiz perzentliri bolisiler; ■ ¹⁶ shuningdek hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin, men silerdin Mesihning künide bikar yügürmeptimen, bikar japa tartmaptimen dep pexirlinip tentene qilaylaydighan bolimen. □ ■

¹⁷ Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadinglardiki qurbanliq hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaq shadlinimen. □ ■

¹⁸ Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaq shadlinishinglar kérek. □

¹⁹ Lékin men Rebde pat arida Timotiyni yéninglarga ewetishni ümid qilimenki, ehwal-inglarni anglap menmu xush bolsam; ■ ²⁰ chünki yénimda uninggha oxshash, dilimiz bir bolghan, ishliringlarga chin dilidin köngül bölgüchi bashqa adem yoqtur.

²¹ Chünki hemme adem Eysa Mesihning ishlirigha emes, belki özining ishliri bilen shughullinishqa intilidu; ■ ²² emma siler uning salahiyitini, uning xush xewerning xizmitide xuddi atisigha hemrah bolup ishleydighan balidek men bilen birge méhnet singdürgenlikini bilisiler. ²³ Emdi aqiwitimning qandaq bolidighanliqini éniq bilgen haman, uni derhal mangduruwétishni ümid qilimen; ²⁴ emma özümning yéninglarga pat arida baridighanliqimgha Reb arqiliq ishenchim bar.

²⁵ Emma buningdin awwal méning qérindishim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajitimdin chiqqan qurbanliq yardimiglarini yetküzgüchi

■ **2:10** Yesh. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11** «Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu» — démek, Mesih Eysagha béghishlan'ghan nam «Reb»dur. U esli Özi Reb bolup (mesilen, «Luqa» 2:11), U ershlerge kötürülginide Xuda'Atisi Özining Uningdin bolghan xursenlikini bildürüp qaytidin Uni «Reb» dep éniq jakarlighan. «Yesh.» 45:23ni körüng. ■ **2:11** Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5.

■ **2:14** Rim. 12:17; 1Pét. 2:12; 4:9. ■ **2:15** Pend. 4:18; Mat. 5:14. □ **2:16** «hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin...» — «hayatning söz-kalami» — menggü hayat toghruluq söz, elwette. Bashqa birxil terjimisi: «hayatning söz-kalamini ching tutqininglar tüpeylidin,...». Lékin yuqiriqi 15-ayette Filippiliq qérindashlar «yoruqluq bergüchi» dep atalghan bolghachqa, mushu yerde «(siler)... (Xudaning) hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar» dep terjime qilishni toghra körimiz. ■ **2:16** 2Kor. 1:14; 1Tés. 2:19. □ **2:17**

«Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadinglardiki qurbanliq hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaq shadlinimen» — Pawlus yuqirida 1:25-26de «siler bilen yene didarlishimen» deydu, elwette. Lékin u öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlinatti; we eger shundaq ish bolsa, ularnimu uning bilen bille ortaq shadlinishqa righbetlendüretti. ■ **2:17** 2Kor. 7:4. □ **2:18** «Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaq shadlinishinglar kérek»

— 17-18-ayet üstide: Tewrat dewridiki ibadet tüzümide, «köydürme qurbanliq» qilghanda, qurbanliq qurban'gahqa qoyulghanda uninggha «ash hediye» qoshulushi kérek, andin ularning üstige «sharab hediye» quyulushi kérek idi. Mushu yerde Pawlus tolimu kemterlik bilen Filippidiki étiqadchilarning qilghan xizmet-ibaditini muhim qurbanliqqa, özining yéqinda éhtimalliqi bolghan öltürülüşhi yaki türümide özini jamaet üçün pida qiliwatqanliqini bir «sharab hediye»ge, yeni ularning chong qurbanliqi üstige toluqlaydighan peqet qoshumche bir «sharab hediye»ge oxshitidu. Qaytidin deymiz: U öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlinatti; we eger shundaq ish bolsa, ularnimu uning bilen bille ortaq shadlinishqa righbetlendüretti. ■ **2:19** Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tés. 3:2. ■ **2:21** 1Kor. 10:24; 13:5.

Épafroditni yéninglarga ewetishni zörür taptim, □ 26 chunki u hemminglarga séghinip telpün'genidi hem silerning uning késel halidin xewer tapqininglar tüpeylidin azablandi. 27 U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi. □ 28 Shuningdek uning bilen yene körüshüp shadlinishinglar we shundaqla özümge nisbeten derdlirimni azaytish üçün uni téximu jiddiy yolgha salmaqchimen. 29 Emdi uni shad-xuramliq bilen Rebde qobul qilinglar hem uningdek ademlerge hörmet qilinglar; ■ 30 chunki u Mesihning xizmitini dep, silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül qildi. □

3

1 Axirida, ey qérindashlirim, Rebde shadlininglar! Bularni silerge qayta yézish men üçün awarichilik emes, belki silerge amanliq élip kélidu. ■

2 Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim kesküchiler»din hézi bolunglar! □ ■ 3 Chunki heqiqiy sünnetlikler bolsa Xudaning Rohi arqiliq ibadet qilghuchi, Mesih Eysadin pexirlinip tentene qilghuchi, etke tayanmaydighan bizlerdurmiz. ■ 4 Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq; □ ■ 5 sünnetke kelsek,

□ 2:25 «méning qérindashim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajitimdin chiqqan qurbanliq yardiminglarni yetküzgüchi Épafrodit» — «sepdishim» — Pawlus bilen rohiy küreshte ortaq jengchi, elwette. «Elchinglar» grék tilida «apostolos». Bu sözning menisi «ewetilgen kishi», «elchi» yaki «rosul» bolidu. Mushu yerde biz «elchi» dep terjime qilghinimiz bilen, mumkinchiliki barki, Pawlus Épafroditning rosulluq xizmiti bar bolidu, dep körsitishi mumkin. □ 2:27 «U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» — «Xuda... yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» dégen söz birxil gunahni körsetken bolsa kérek. Töwendiki 28-30-ayetlerge qarighanda, Épafrodit Pawlusqa jamaetning sowghisini yetküzüp baridighan yolda késel boldi. U belkim yolda késel bolup qalghan. U Pawlusning qéshigha yétip bérishqa aldிரap öz késili bilen héch kari bolmay algha basti, shuning bilen u téximu éghir késel bolup «ejelge yéqinliship qaldi». Pawlus, uning bu qilghinini birxil tewekkülchilik, aqilane ish emes dep oylishi mumkin. Xuddi Pawlus, Xuda «uninggha rehim qilip» saqaytti, shundaqla «manga rehim qildi» — chunki Épafrodit méning wejemdin shundaq qildi, dégendek. Undaq déginimiz bilen, Xuda bizge jamaet üçün shundaq tewekkül qilishqa teyyar bolghan ademlerni ewetsun! ■ 2:29 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17. □ 2:30 «u Mesihning xizmitini dep...» — grék tilida: «u xizmet dep,...» déyilgen. Pawlusqa (shundaqla Épafroditqa) nisbeten peqet «xizmet»la bar, chunki uninggha nisbeten peqet bir xizmet, yeni Mesihning xizmiti, xush xewerning xizmiti bardur. «u... silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül qildi» — Pawlusning «yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluq...» dégini, Filippidiki jamaetning uninggha köngül bölüshide melum yétersizlik bar, dégenliki emes; u, silerde ümid qilghininglardek yademni yetküzüsh pursetliri chiqmighan bolsimu, lékin ewetmekchi bolghan könglünglarni chüshinimen, démekchi. «Yardiminglar» dégen söz grék tilida mushu yerde «ibadetxanidiki kahinliq qurbanliq xizmitinglar»ni puritidighan sözdur. ■ 3:1 Fil. 4:4; Yaq. 1:2; 1Pét. 4:13. □ 3:2 «Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim kesküchiler»din hézi bolunglar!» — «itlar» yalghan telim bergüchi, Xudaning yolini burighuchi qatarliqlarni körsitidu. 3-7-ayetlerni körüng. «Tilim-tilim kesküchiler» intayin kinayilik, hejwiw gep bolup, u «ademler sünnetsiz (xetnisiz) bolsa qutquzulmaydu» dep terep-terepete ishen'güchilerning herbirini sünnet qilmaqchi bolghan Yehudiylarni körsitidu. Shu babtiki 3-8, -17-21-ayetlerni hem izahatlarni körüng. Sünnetning ehmiyiti, «ettiki sünnet» we «rohiy sünnet» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 3:2 Yesh. 56:10. ■ 3:3 Qan. 10:16; 30:6; Yer. 4:4; Yuh. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11. □ 3:4 «Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq» — bu sözler intayin muhim. «Et» yaki «etler» toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Öz etlirimge tayan'ghudek salahiyitim bar» dégini, «mende Xuda aldida gunahimni yughudek, özümni Xudagha epleshtürgüdek qilghan ishlirim bar» dégenliktur (mesilen, men sünnet qilin'ghan, ötkende ibadetxanida nurghun qurbanliqlarni we hediyelemlerini sun'ghan, muhim diniy erbabmen, qatarliqlar). ■ 3:4 2Kor. 11:21.

men tughulup sekkizinchi küni sünnet qilindim; Israil millitidin, Binyaminning qebilisidinmen, «ibraniylarning ibraniiysi»men; Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen; □ ■ 6 Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim; Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniylikqa kelsek, eyibisiz idim; □ ■ 7 emma manga néme ish «paydiliq» bolsa, bularni Mesih sewebidin ziyaniq dep hésablidim; ■ 8 Mesih Eysa Rebbimni tonushning ewzelliki wejidin, men bashqa hemme ishni ziyaniq dep hésablaymen; men derweqe Uning üçünmu hemmidin mehrum bolghan; berheq, Mesihke érishishim üçün bularni nijaset dep hésablaymenki, ■ 9 Mesihte bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniylik (Tewrat qanunidin chiqqan heqqaniylik)tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniylik, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniylikqa érisheyleymen; □ ■ 10 muddiayim Uni tonustur, – yeni Uning ölüp tirilishining küch-qudritlede yashap, Uning azabirigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümünü ülgé qilip özgeritilip, □ ■ 11 shundaqla mumkin qeder ölümün tirilishke yétishni muddia qilimen. □

12 Ulargha érishtim yaki kamaletke yettim démekchi emesmen; lékin Mesih Eysaning méni tutuwélishida bolghan muddia-nishanini özüm tutuwalsam dep chépip yürmektimen.

13 Qérindashlar, men özümni uni tutuwaldim dep qarimaymen. Peqet shu bir ishnila qilimenki, ötüp ketken ishlarni untup, aldimdiki ishlargha intilip, 14 nishanni qoghlap, Xudaning Mesih Eysada bolghan büyük chaqiriqidiki in'amigha qarap chépip yürmektimen. ■

15 Emdi arimizdin kimki piship yétilgen bolsa shu oy-meqsette bolayli. Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar, Xuda bunimu silerge körsitip béridu. □ 16 Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli. □ ■

□ 3:5 «... **Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen**» — «Perisiyler» Yehudiylar arisidiki Tewrat qanunidiki teleplerni eng tekitleydighan diniy mezhep idi. «Tebirler»nimu körüng. ■ 3:5 Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ 3:6 «**Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim**» — «jamaetke ziyankeshlik qilish» Xudaning iradisi emes idi, elwette; lékin shu waqitlardiki Pawlus (Saul) Mesihge qarshi bolup, «Mesihke étiqad baghlashni bolsa Xudaning yoli bilen qarshilashqanliq, Tewrat qanunini bulghighanliq» dep oylaytti; shuning bilen shu chaghda u Xudagha bolghan «qizghinliq»ini xata yolgha qaritip «jamaetke ziyankeshlik qildi». «**Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniylikqa kelsek, eyibisiz idim**» — «eyibisiz» — démek, u Tewrat qanuni jehetidin özini eyibisiz dep qaraytti. Kéyin Xudaning Rohidin yorutulghanda u Tewrat qanunidiki toluq telepni bilip yétip, özini tolimu eyiblik tonup yetti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni körüng). ■ 3:6 Ros. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ 3:7 Mat. 13:44. ■ 3:8 Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Kol. 2:2. □ 3:9 «**Mesihte bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniylik..tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniylik, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniylikqa érisheyleymen**» — «Mesihte» — grék tilida «Uningda». ■ 3:9 Rim. 1:17; 3:21. □ 3:10 «**Uning (Mesihning) azabirigha bolghan sirdash-hemdemlik**» — buning toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. «**Uning azabirigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümünü ülgé qilip özgeritilip...**» — Mesihte bolghan muhebbet, heqqaniylik, yuwash-mulayimlik, sewr-taqetlik, iman-étiqad we bashqilarni kechürüm qilish pozitsiyining eng ayan qilin'ghan waqti bolsa Uning ölümide bolghandur. Shuning bilen bizge «Uning ölümü»din eng chongqur, eng ulugh ülgé körüldü. ■ 3:10 Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ 3:11 «**shundaqla mumkin qeder ölümün tirilishke yétishni muddia qilimen...**» — Pawlusning mushu sözi, uning axirqi künide ölümün tirilishini muddia qilishi emes; chünki uning Mesihning künide ölümün tirilishige qet'iy ishenchi bar idi (1:21). «Ölümün tirilish»te, ishen'güchilerde nurghunliqan yéngi qabiliyetler, yéngi küchler, yéngi bilim-chüshenchiler we wehiyer peyda bolidu, Xudaning toluq shan-sheripi cheksiz körünidu; lékin, Pawlus belkim mushu dewrning özide bu ishlargha ige bolsam dégen ulugh muddiada bolghan bolsa kérek. 12-ayetni körüng. ■ 3:14 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7. □ 3:15 «**Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar**» — Pawlusning bu dégini, belkim nishanni qoghlishinglarga herqandaq namuwapiq oyda bolsanglar» dégen menide bolsa kérek. Bezi alimlar bu ayetning: «Emdi arimizdiki kimki «piship yétilgen» (kinayilik, hejwiý éytilghan) bolsa, mushu oyda bolayli. Eger siler bashqiche oyliqan bolsanglar, Xuda buning xataliqini silerge ayan qilidu» dégen menide dep qaraydu. Biz uninggha qayil emesimiz; ayetning ikkinchi qismi uninggha zit kélidu. □ 3:16 «**Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli**» — bezi kona köchürmilerde: «qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli, shu oyidimu boliwéreyli» déyilidu. ■ 3:16 Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pét. 3:8.

17 Méni ülge qilip egishinglar, ey qérindashlar, shundaqla biz silerge tiklep bergen nemune boyiche oxshash yolda mangghanlarchimu közünglarni tikip, ulardin ögininglar. ■ 18 Chünki silerge köp qétim éytqinimdek, we hazirmu köz yashlirim bilen qayta éytimeyki, nurghun kishiler Mesihning kréstigha düshmen bolup mangmaqta. □ ■ 19 Ularning aqiwiti halakettur, xudasi özining qarnidur, sheripi qilip maxtan'ghini öz nomussizliqidur, oylighanliri peqet bu dunyadiki ishlardur. 20 Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin Nijatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz — U bolsa Rebbimiz Eysa Mesihdur. □ ■ 21 U barliq mewjudatlarni Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu. □ ■

4

1 Emdi, ey qérindashlirim, söygenlirim we telpün'genlirim, méning shad-xuramliqim, méning béshimning taji bolghuchilar, Rebde ching turunglar, i söygenlirim! ■
 2 Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar! □
 3 Durus, men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim, bu ayallarning yardimide bolghin; mana ular men we Kliment bilen bille, shundaqla namliri «hayatlik deptiri»ge xatirilen'gen bashqa xizmetdashlirim bilen bille xush xewer xizmitini ilgiri sürüshte birge küresh qilghan. □ ■
 4 Rebde shadlininglar; men yene éytimeyki, shadlininglar! ■
 5 Silerning mulayimliqinglar pütkül insan'gha ayan bolsun; Reb yéqindur! □ ■
 6 Héch ish toghruluq endishe qilmanglar; belki herbir ishta teshekkür éytip tilikinglarni Xudagha dua hem iltija arqiliq melum qilinglar; ■ 7 shu chaghda ademning oylighinidin éship chüshidighan, Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu. □ ■
 8 Axirida, ey qérindashlirim, néme ishlar heqiqet, néme ishlar aliyjanab, néme ishlar heqqaniy, néme ishlar pak, néme ishlar xush-yéqimliq, néme ishlar shan-shöhretlik bolsa,

■ 3:17 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tés. 1:6. □ 3:18 «nurghun kishiler Mesihning kréstigha düshmen bolup mangmaqta» — «Mesihning kréstigha düshmen bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 3:18 Rim. 16:17. □ 3:20 «Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin nijatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz» — «Mesihning kréstigha bolghan düshmenler» bolsa ershke emes, belki «bu dunya»gha, yene «zémin»gha tewedur. ■ 3:20 1Kor. 1:7; 1Tés. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14. □ 3:21 «U barliq mewjudatlarni Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu» — «ebgar bu ténimiz» grék tilida «bizni töwen qilidighan bu ténimiz», yaki «bizni kichik péilliq qilidighan bu ténimiz» dégeni bildüridu. Birsı tekebburliship ketken bolsa ténide herqandaq ajizliq, ebgarliq peyda bolsa mushundaq ademlerning chongchiliqigha xatime bérilidu, elwette, shundaqla hemmimizge kichik péilliqning toghra kélidighanliqini roshen körsitidu. ■ 3:21 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuh. 3:2. ■ 4:1 1Tés. 2:19. □ 4:2 «Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar!» — Éwodiya we Suntixe jamaattiki acha-singil idi. □ 4:3 «men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim...» — «heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim» Pawlus bu alahide ibare bilen melum qérindishini körsitidu. Pawlus uning ismini tiligha almighan bolsimu, shübhısizki, uning özi we Filippilqlarning hemmisi kimni körsetenlikini obdan biletti. Grék tilida «hemboyunturuqluq (xizmetdishim)» dégen ibare «süzügüs» bilen ipadilen'gechke, bezi alimlar «süzügüs» dégeni ademning ismi dep qaraydu. ■ 4:3 Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Weh. 3:5; 20:12; 21:27. ■ 4:4 1Tés. 5:16; Ros.16:25 □ 4:5 «Silerning mulayimliqinglar pütkül insan'gha ayan bolsun; Reb yéqindur!» — «Reb yéqindur» dégenning ikki menisi bar: (1) Reb Eysa étiqadchilargha herdaim yéqin; (2) Reb Eysa yéqin arida dunyagha qaytip kélidu. ■ 4:5 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ 4:6 Zeb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pét. 5:7. □ 4:7 «... Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu» — yaki «Xudadin kelgen xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu» — grék tilidiki tékiste «Xudaning xatirjemliki...» déyilidu. ■ 4:7 Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:14.

qisqisi herqandaq ishlarda exlaq-pezilet yaki maxtashqa layiq terepler bar bolsa, shu ishlarga köngül qoyup oylininglar.■

⁹ Mendin ögen'gen, qobul qilghan, anglighan we mende körgenlarning herqandiqi bolsa, siler shulargha emel qilinglar; shundaq qilghanda xatirjemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu.□

¹⁰ Emdi men Rebde ziyade shadlandimki, siler hazir axirda manga bolghan köyümchanliqlinglarni qaytidin körsettinglar (bilimenki, manga daim köyünüp keldinglar, emma peqetla körsitish pürsiti chiqmidi). ■ ¹¹ Men bu gëpimni, birer mohtajliqtin éytwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim. □ ■ ¹² Men osal ehwalda yashashni bilimen, hem kengrichilikte yashashnimu bilimen. Her ishta, her ehwalda, hem toqluqta hem achliqta, hem bayashatchiliqta hem mohtajliqta yashashning sirini öginiwaldim. ■ ¹³ Manga qudret Bergüchige tayinip hemme ishni qilalaydighan boldum. ¹⁴ Halbuki, méning qiyinchiliqimgha ortaql bolushunglar bilen yaxshi qildinglar.

¹⁵ Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlerida men bilen hemkarlashmighan.

□ ■ ¹⁶ Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga birnechche qétim yarem ewettinglar. □ ¹⁷ Méning bundaql déyishim, silerdin birer sowghatni izdep sorighinim emestur, izdiginim bolsa hésawatinglarga *rohiy méwining köp toplinishidin* ibarettur.

¹⁸ Lékin mende hemme nerse bar, hetta yétip ashqudek bar; siler ewetkenliringlarni Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum. Bu ewetkininglar intayin xushbuy, Xudagha qobul bolghudek, shundaqla Uni xursen qilidighan bir qurbanliqtek idi. □ ■ ¹⁹ We méning Xudayim siler mohtaj bolghan hemme nersini Mesih Eysada bolghan shan-sheripidiki bayliqlargha asasen mol teminleydu.

²⁰ Emdi Xudayimiz hem Atimizgha ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin.

²¹ Mesih Eysada bolghan barliql muqeddes bendilerge salam yetküzünglar. Yénimdiki

■ **4:8** Rim. 13:13; 1Tés. 4:3, 4, 5. □ **4:9** «shundaq qilghanda xatirjemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu» — «xatirjemlik Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik Bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9. □ **4:11** «Men bu gëpimni, birer mohtajliqtin éytwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim» — rosul ularni «shadlandim» (10-ayet) déginini xata chüshinip qalmisun dep bu sözni qilidu. Shadlan'ghanliqi zindandiki ach qalghan mehbusingnig tamaqni körginidiki shadliqi emes, belki jamaetning uninggha köyün'genlikidin, jamaetning uninggha bolghan sadiql muhebbitidin shadlinishi idi. Shuningdek u ulargha sözide: «Men hazirmu intayin hajetmen» dégendek püraqni chiqirip qoyushtin ensireydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15** «Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlerida men bilen hemkarlashmighan» — ayettiki «...men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda» dégen qisimning bashqa bixil terjimisi: «... xush xewerning silerge yetküzülgen desleptiki künliride, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda...». Filippi shehiri bolsa Makédoniye ölkiside; shunga qaysi terjimisi toghra bolushidin qet'iynezer, Pawlus xush xewerni Filippiliqlargha yetküzgendin kéyin, uni bashqa jaydikilerge yetküzüsh üçün chiqqanidi. Shu chaghda Filippidiki jamaet uninggha iqtisadiy we belkim bashqa jehetlerde yarem qilghanidi. Pawlusning «bérish we qobul qilish ishleri» dégini, Pawlusning peqet özi üçünla emes, belki bashqilarni dep ularning ewetken yadimini qobul qilghanliqini körsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16** «Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga birnechche qétim yarem ewettinglar» — «birnechche qétim» grék tilida «bir qétim, hetta ikki qétim...» dégen ibare bilen bildürüldü. Adette bu ibare «birnechche qétim» dégenni körsitidu. □ **4:18** «siler ewetkenliringlarni Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» — «téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» dégenlik grék tilida bir söz bilenla ipadlinidu. Pawlusning bu sözi bilen, peqet jismani yehettile hemme nersem bar dégenni emes, rohiy jehettimu tolimu xushal bolghanliqini, tolimu teselli tapqanliqini, tolimu gheyret qilghanliqini bildürüdu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

qérindashlardinmu silerge salam!

²² Barliq muqeddes bendilerdin, bolupmu Qeyser *impératorning* ordisida bolghanlardin silerge salam!

²³ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglarga yar bolghay!

Kolossiliklarga

Rosul Pawlus Kolossi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1-2 Xudaning iradisi bilen Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin we qérindash Timotiydin, Kolossi shehiride turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni sadiq qérindashlarga salam! Xuda Atimizdin méhir-shepqet we xatirjemlik silerge bolghay! □ ■

3-4 Biz Mesih Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin, siler üçün dua qilghinimizda siler üçün ershlerde saqlaqliq ümid tüpeylidin Reb Eysa Mesihning Xuda-Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz; □ ■ 5 Siler ilgiri bu ümid toghrisida xush xewerdiki heqiqet sözliri arqiliq anglighansiler; ■ 6 bu xush xewer pütkül jahan'gha yétip kélip méwe béríp awumaqta, shundaqla silergimu yétip kélip, siler uni anglap Xudaning méhir-shepqitini heqiqeten bilip yetken birinchi kündin bashlap u silerdimu méwe béríp awup barmaqta; ■ 7 siler xush xewerni söyümlük ishdishimiz Epafrastin ögen'gensiler; u yardimizde Mesihning sadiq xizmetchisidir; □ ■ 8 u bizge silerning Rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi. □

9 Bu sewebtin bizmu buning toghrisida anglighan kündin bashlap siler üçün dua qilip iltija qilishni toxtatmiduq; tileydighinimiz shuki, Xudaning iradisi hertereplik danaliq we rohiy yorutulush bilen silerde toluq bildürülsun. ■ 10 Shundaq bolghanda siler Rebge layiq halda herterepte Xudani xursen qilip, herqandaq güzel ishlarda méwe bergende, Xudani heqiqiy bilishinglar arqiliq ösüp yétilisiler; ■ 11-12 bizni muqeddes bendilerning yoruqluqta bolghan mirasigha muyesser bolushqa layiq qilghan Atigha teshekkür éytip, Uning shan-shereplik qudriti boyiche hertereplik küch bilen her ishlarda shadliqqa tolup chidamliq we sewr-taqetlik bolushqa küchlendürülsiler. 13 U bizni qarangghuluqning hökümranliqidin azad qilip, söygen Oghlining padishahliqigha yötkep qoydi; □ ■ 14 Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlirimizdin kechürümge muyesser bolduq. □ ■

□ **1:1-2** «Xuda Atimizdin méhir-shepqet we xatirjemlik silerge bolghay!» — bezi kona köchürmelerde: «Xuda Atimiz we Reb Eysa Mesihdin méhir-shepqet silerge bolghay!» dep xatirilen'gen. ■ **1:1-2** Rim. 1:7; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. □ **1:3-4** «Biz Mesih Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin... Reb Eysa Mesihning Xuda'Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz;» — toluq ikki ayetning bashqa birxil terjimisi: «Reb Mesih Eysagha baghligan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerning baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin, Reb Eysa Mesihning Xuda'Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz. Bu étiqad we muhebbitinglar siler üçün ershlerde saqlaqliq ümidin barliqqa kelgen». Emma bizningche ümid étiqadtin emes, eksiche étiqad ümidin kélidu. Bizningche Pawlus ularning kélidighan bextini közlep uning üçün özi shadlinidu. ■ **1:3-4** Ef. 1:15; Fil. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. ■ **1:5** 1Pét. 1:4. ■ **1:6** Mar. 4:8; Yuh. 15:16. □ **1:7** «siler xush xewerni söyümlük ishdishimiz Epafrastin ögen'gensiler» — «ishdishimiz» grék tilida («Xudaning») qulluqidiki ishdishimiz» dégen uqumni bildüridu. Epafras Kolossidin kelgen (4:12-ayetni körüng). U Pawlus we xizmetdashlirigha yadrem bergenliki üçün, Pawlus tekellup bilen uning yadrimini Kolossidiki jamaetning yadrimi dep qaraydu. Bezi kona köchürmelerde: «u silerning yadriminglarda Mesihning sadiq xizmetchisidir» déyilidu. ■ **1:7** Kol. 4:12; Flm. 23. □ **1:8** «u bizge silerning rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **1:9** 1Kor. 1:5; Ef. 1:15. ■ **1:10** Yar. 17:1; Yuh. 15:16; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; 1Tés. 2:12. □ **1:13** «U bizni qarangghuluqning hökümranliqidin azad qilip, söygen oghlining padishahliqigha yötkep qoydi» — «qarangghuluqning hökümranliqi» jin-sheytanlarning ilkini körsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Ef. 2:4; 1Tés. 2:12; 2Pét. 1:17. □ **1:14** «Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlirimizdin kechürümge muyesser bolduq» — «Uningda» mushu yerde «Mesihde» dégeni körsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19.

15 U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur; □ ■ 16 chunki Uningda barliq mewjudatlar, asmandiki bolsun, zémindiki bolsun, körünidighan bolsun, körünmes bolsun, meyli textler, xojayinlar, hökümranliqlar, hoquqdarlar bolsun, barliq hemme Uning teripidin we Uning üçün yaratilghandur. ■

17 U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar Uningda bir-birige baghlinip turmaqta; □ 18 U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, Uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üçündür. □ ■ 19 Chunki Xuda Özining mukemmel jewhirini Uningda turghuzushqa, □ ■ 20 we Uning arqiliq barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüşke layiq körgenidi, yeni, Uning kréstte tökülgen qéni arqiliq inaqliq élip kelgendin kéyin, – U arqiliq meyli zéminda bolsun, ershlerde bolsun barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüşke layiq körgenidi; □ ■ 21-22 we eslide rezil emelliringlar tüpeylidin Özige yat qilin'ghan, könglünglarda düshmenlik bolghan silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pak-muqeddes, eyibsiz we daghsiz hazir qilish üçün Özi bilen ep qilghan □ ■ 23 (eger siler étiqadta ul sélinip mustehkem turup, xush xewerdiki ümidtin néri qilinmisanglar); bu xush xewer pütkül asman astidiki kainatta jakarlan'ghan; menki Pawlus Uninggha xizmetchi qilindim. □ ■

24 Emdi men siler üçün tartqan japalirim üçün shadlinimen, we shuningdek Mesihning japalirida kem bolghanlirini öz etlirimde Uning téni, yeni jamaet üçün toluqlaymen; □ ■ 25 men *jamaet* üçün Xudaning söz-kalamigha emel qilish üçün Uning manga silerni dep tapshurghan ghoidarliqi boyiche xizmetchi qilindim; □ ■ 26 bu söz-kalamidiki sir barliq esirlerdin we dewrlerdin yoshurun tutulghan, emma hazir muqeddes bendilirige ashkarilandi; ■ 27 chunki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik bayliqlirini bildürüşni xalidi; bu sir bolsa shan-sherepke élip

□ 1:15 «U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur» — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi töwendiki 16-17-ayette körüldü; Mesih: (1) pütün alem ichide birinchi orunda turidu; (2) we alemning hemmisidin burun bolghan; (3) alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Bu 16-20-ayetlerning meqsiti Mesihning ulughluqini körsitish üçündür. ■ 1:15 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Weh. 3:14. ■ 1:16 Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Ibr. 1:2. □ 1:17 «U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar uningda bir-birige baghlinip turmaqta» — «U hemmidin burundur» dégen söz waqit teripidin hem ulughluq-muhimlik teripidinmu éytilidu.

□ 1:18 «U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üçündür» — grék tilida mushu ayettiki «tunji» 15-ayettiki «tunji»gha oxshash sözdur; adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. ■ 1:18 1Kor. 15:20; Ef. 1:22; 4:15; 5:23; Weh. 1:5. □ 1:19 «Chunki Xuda Özining mukemmel jewhirini uningda turghuzushqa, ... (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüşke...» — sözmusöz terjime qilsaq: «Chunki (Xudaning) barliq mukemmel jewhirini uningda turushqa layiq körgen, (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüşke...». ■ 1:19 Yuh. 1:14,16; Kol. 2:9. □ 1:20 «Uning kréstte tökülgen qéni arqiliq» — Grek tilida «Uning kréstidiki qéni arqiliq». ■ 1:20 Yesh. 9:6; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Ef. 2:14; 1Yuh. 4:10.

□ 1:21-22 «...silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pak-muqeddes, eyibsiz we daghsiz hazir qilish üçün Özi bilen ep qilghan...» — «Uning etlik téni» Mesihning heqiqiy insan ikenlikini tekitleydu. ■ 1:21-22 Luqa 1:75; Ef. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ 1:23 «eger siler étiqadta ul sélinip mustehkem turup, xush xewerdiki ümidtin néri qilinmisanglar» — mushu sözler ademlerni nijatqa érishtürüşning shertini emes, belki ademlerde nijatning mewjut bolghanliqining addiy ispatini körsitidu. ■ 1:23 Yuh. 15:6. □ 1:24 «Emdi men siler üçün tartqan japalirim üçün shadlinimen, we shuningdek Mesihning japalirida kem bolghanlirini öz etlirimde Uning téni, yeni jamaet üçün toluqlaymen» — biz bu sirliq bayan üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 1:24 Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Ef. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10. □ 1:25 «men jamaet üçün Xudaning söz-kalamigha emel qilish üçün» — yaki «men söz-kalamini toluq jakarlash üçün» yaki «men söz-kalamini hemmige jakarlash üçün». Bizningche Pawlusning közde tutqini özining (we bashqilarning) «Injildiki sir»ni jakarlishi bilen jamaetning sani toluq bolup, jamaet Xudaning toluq wehiyisige muyeler bolidu we bu xush xewerning meqsiti emelge ashurulidu. ■ 1:25 Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pét. 1:20. ■ 1:26 Mat. 13:11.

barghuchi ümid bolghan, silerde turuwatqan Mesihning Özidur. □ ■ 28 Biz uni jakarlaymiz, herbir ademni Mesihde kamaletke yetken halda Xuda aldida hazir qilish üçün barliq danaliq bilen herbir ademge jékileymiz, herbir ademge telim bérimiz. 29 Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur.□

2

1 Chünki mende siler üçün, Laodikiyedikiler üçün, shuningdek didarimni körmigenlarning hemmisi üçün neqeder zor küreshning boluwatqanliqini silerge bilgüzmekchimen;□ 2 kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüshi, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi üçündür;□ ■ 3 chünki Uningda danaliqning we bilimning barliq bayliqliri yoshurun'ghandur.■

4 Méning buni déyishim, héchkimning silerni qayil qilarliq siliq-sipaye gepliri bilen aldimasliqi üçündür;■ 5 chünki gerche ten jehetidin silerdin néri bolsammu, roh jehetidin men siler bilen billimen, silerning septe turuwatqinlarga we Mesihge baghligan étiqadlarning chingliqigha qarap shadlinimen.■ 6 Mesih, Reb Eysani qandaq qobul qilghan bolsanglar, shu halda Uningda ménginglar, 7 siler telim bérilgendek Uningda yiltiz tartip, étiqadlar quruluwatqan halda, étiqadta xatirjem qilinip, rehmet éytishlar bilen tashqinlap turghuchi bolunglar;■ 8 héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldamchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üçün hézi bolunglar;□ ■ 9 chünki Uningda, yeni Mesihde, Xudaning barliq mukemmel jewhiri ten sheklide turidu; 10 we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler; □ ■ 11 siler Uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen *gunahliq* etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler; □ ■ 12 Uning bilen teng

□ 1:27 «chünki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik bayliqlirini bildürüşni xalidi» — «eller» bolsa «yat eller», «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ 1:27 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1.

□ 1:29 «Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur» — «küresh» dégenlik grék tilida «agon» déyilidu. «Agon» toghruluq «Filippiyliqlargha»diki qoshumche söz»imizni körüng. □ 2:1 «shuningdek didarimni körmigenlarning hemmisi üçün...» — grék tilida: «shuningdek etning jehetide yüzumni körmigenlarning hemmisi üçün...». Shühbisizki, rosul jamaette roh jehetidin bir-birimizni tonushimiz mumkin, démekchi. □ 2:2 «kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüshi, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi üçündür» — démisekmu, bu «kürishim» rohiy jehettin, dua-tilawetler bilen her türlü jin-sheytanlar bilen qarishilishtiki küresh, elwette. ■ 2:2 Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Fil. 3:8. ■ 2:3 1Kor. 1:24. ■ 2:4 Ef. 5:6; Kol. 2:18. ■ 2:5 1Kor. 5:3; 14:40. ■ 2:7 1Kor. 1:5; Ef. 3:17. □ 2:8 «héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldamchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üçün hézi bolunglar» — «asasiy qaide-qanuniyetler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:8 Rim. 16:17; Ibr. 13:9. □ 2:10 «we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler» — «siler Uningda ... mukemmeldursiler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. «barliq hökümdarlar... hem hoquqdarlar...» — hem asmandiki hem zémindiki barliq hoquqqa ige bolghanlar. ■ 2:10 Yuh. 1:16. □ 2:11 «siler uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen *gunahliq etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler*» — bu ayettiki sünnet ademning ténide emes, belki roh-qelbididur, elwette. Démisekmu, «etlik ten» dégen ibaride «et» dégen söz Injildiki alahide menide ishilitilidu, yeni insaniy gunahqa esir bolghan tabietni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Mesihning sünniti» «Mesihning Özi qilidighan sünnet», yaki «Mesihning ölümi»ni körsitidu. Bu toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ 2:11 Qan. 10:16; Yer. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3.

chömlüdürlüshte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen Uning bilen teng tirilgensiler. □ ■

13 Emdi gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu, U silerni Mesih bilen bille janlandurdi; hemme itaetsizlikirimizni kechürüm qilib, □ ■ 14 belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimizdin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; U ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi. □ 15 U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, *kréstte* ularni reswa qilib ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi. □ ■

16 Emdi héchkimning yémek-ichmek, héyt-bayramlar, «yéngi ay» yaki shabat künler jehetliride silerning üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoymanglar; ■ 17 bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur! □ ■

18 Héchkimning silerni «kichik péilliq» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilib in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoymanglar; mushundaq kishiler *gunahliq* etliridiki oy-pikirliri bilen hakawurliship, körgen körünüşlerge ésilwalmaqtidur; □ ■

19 Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur; lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta. □

20-21 Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar, némishqa (bu dunyada yashighanlardek) «Tutma!» «Tétima!» «Tegme!» dégendek belgilimilerge riaye qilisiler □ ■ 22 (bundaq *belgilimiler ilkidiki* nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu)? Mushundaq belgilimiler peqet insanlardin chiqqan körsetmiler we telimlardin ibaret, xalas; □ ■ 23 ularda derweqe birxil pidaiylarche ibadet, kichik péilliq we öz ténige qarita qattiq qolluq bolushni dewet qilish bolghachqa, ularda

□ 2:12 «Uning bilen teng chömlüdürlüshte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen uning bilen teng tirilgensiler» — bu ayettiki «chömlüdürlüsh» aldi bilen sugha chömlüdürlüshni körsetkini bilen, u yene beribir «rohqa chömlüdürlüsh»nimu körstitidu. Yene yuqiriqi «sunnat» toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ 2:12 Rim. 6:4; Gal. 3:27; Ef. 1:19; 3:7.

□ 2:13 «Emdi gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu,...» — «etliringlardiki sünnetsizlikinglar» ularning eslide (hemmimiz Mesihsiz bolghan waqtimizdikidek) öz «gunahliq et»imizge esir-qul bolghanliqimizni körsitidu. ■ 2:13 Ef. 2:1. □ 2:14 «belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimizdin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; u ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi» — bu intayin muhim ayet toghruluq yene «qoshumche sözimiz»ni körüng. Grék tilida «Uning kréstige mixlatquzdi». □ 2:15 «U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, kréstte ularni reswa qilib ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi» — bu ayettiki «hökümdarlar we hoquqdarlar» bolsa jin-sheytanlar; Mesih ular din alghan olja bolsa Özige étiqad baghlighan, eslide jin-sheytanlarning ilkide turghan bizlerni körsitidu, elwette! Bashqa birxil terjimisi «...hökümdarlarni... qoralsiz qilib...». ■ 2:15 Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luqa 11:22; Yuh. 12:31; 16:11. ■ 2:16 Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ 2:17 «bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur!» — «jismi» — démek, «kölenggüni yerge tashlighan jism». Bu muhim ayet toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:17 Ibr. 8:5; 10:1. □ 2:18 «Héchkimning silerni «kichik péilliq» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilib in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoymanglar...» — bashqa birxil terjimisi: «héchkimning... üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoymanglar...». «Dewet qilib» dégen ibare «bu ishlardin söyünüp» dégen menisinimu öz ichige alidu. «mushundaq kishiler gunahliq etliridiki oy-pikirliri bilen...» — démek, oy-pikirliri Muqeddes Rohtin emes, belki öz gunahliq etliri teripidin bashqurulidighandur. «körgen körünüşlerge ésilwalmaqtidur» — bezi kona tékisttiki köchürmilerde «körmigen körünüşlerge ésilwalmaqtidur» déyilidu. Bizningche «körgen» dep oqush toghridur; bu kishiler körgen «körünüşler» özining xam xiyalliridin chiqqan, elwette. ■ 2:18 Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. □ 2:19 «Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur. Lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta» — «bash» bolsa Mesihdur. Mesihning Öz ténini bolghan jamaetning béshidur. «Ten» — jamaet. □ 2:20-21 «Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar...» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 2:20-21 Gal. 4:9. □ 2:22 «bundaq belgilimiler ilkidiki nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu» — démek «Tutma! Tétima! Tegme!» dégendek belgilimilerning hemmisi Xuda aldida eng muhim ish bolghan insanning ichki dunyasi bilen emes, belki yémek-ichmek qatarliqlar bilen munasiwetliktur. ■ 2:22 Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14.

danaliqning körünüshi bar; emeliyette *bundaq danaliqning* paydisi yoqtur — ular peqet ettiki heweslerge yol qoyidula, xalas.■

3

«Yuqiridiki ishlargha intilip izdininglar»

¹ Siler Mesih bilen teng tirildürülgen bolsanglar, emdi yuqiridiki ishlargha intilip izdininglar; Mesih shu yerde Xudaning ong yénida olturidu.■ ² Köngül-zéhninglarni yerdiki ishlargha emes, belki yuqiriqi ishlargha qoyunglar; ³ chünki siler ölgensiler, we hayatinglar Mesih bilen bille Xudada yoshurun turidu.■ ⁴ Emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilidighan bolisiler.□ ■

⁵ Shunga yerge tewe ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlarni, yeni buzuqluq, napaklik, iplas héssiyatlar, rezil xahishlar we nepsaniyetchilik (u butpereslikke barawerdur)ni ölümge mehküm qilinglar;□ ■ ⁶ chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu.□ ■ ⁷ Siler bular arisida yashighan waqtinglarda, bundaq ishlardimu mangghansiler.■

⁸ Emma hazir siler mushularningmu hemmisini özünglardin séliwétinglar — yeni ghezep, qehr-sepra, yaman niyetler, töhmet, aghzinglardin chiqidighan iplas sözlernimu siliwétinglar.■ ⁹ Bir-biringlarga yalghan sözlimglar; chünki siler kona ademni qilmishliri bilen séliwetkensiler, ■ ¹⁰ we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta; □ ■ ¹¹ uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnelik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik, Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmididur.□ ■

¹² Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq, ademge ich aghritidighan baghirlarni, méhribanliq, kichik péilliq, möminlik we sewr-taqetlikni kiyiwélinglar; □ ■ ¹³ bir-biringlarga yol qoyunglar, naraziliq ish bolsa bir-biringlarni kechürüm qilinglar; Mesih silerni qandaq kechürüm qilghan bolsa silermu

■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Ef. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4** «emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilidighan bolisiler» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuh. 3:2. □ **3:5** «yerge tewe bolghan ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlar...» — esli grék tilida «yerge tewe bolghan ezaliringlar...». «yerge tewe» dégenning menisi «bu rezil dunyagha tewe» dégenliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Ef. 4:22; 5:3, 5; 1Tés. 4:5. □ **3:6** «chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu» — «itaetsiz perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebiitide itaetsizlikning barliqini, itaetsiz Adem'atining perzentliri ikenlikini körsitidu. Lékin «itaetsiz perzentler» bolsa Xudaning shepqi bilen Xudaning Özining perzentlirige aylinidu (5, 7-ayetni körüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ **3:7** 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Ef. 4:22; Ibr. 12:1; Yaq. 1:21; 1Pét. 2:1. ■ **3:9** Ef. 4:25. □ **3:10** «we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta» — «kona adem» (9-ayet) Adem'atidin miras qilin'ghan gunahkar hayatni körsitidu; «yéngi adem» bolsa Mesihde bolghan yéngi hayatni körsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7. □ **3:11** «uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnelik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik, ... mewjut emestur» — «yat medeniyetlik» — grék tilida «saqalliq» déyilidu; chünki gréklar adette saqal qoymaytti. Bu söz adette grék yaki latin tilini sözliyelmeydighanlarni körsitetti; adette gréklar we latinlar undaq kishilerni kemsitip «saqalliq» dégen sözni «yawayi ademler» dégen selbiy menide ishletti. «... yat mediniyetlik, Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmididur» — «Skitlar» adette Ottura Asiyadiki köchmen xelqning umumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15. □ **3:12** «Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq ... kichik péilliq, möminlik we sewr-taqetlikni kiyiwélinglar» — Tewrat-Injilda «möminlik»ning «yuwashliq iman-ishench bilen» dégendek alahide menisi bardur. Mömin adem özining hoquqliri yaki imtiyazlirini békitish üçün küresh qilmaydu; chünki u Xuda aldida iman bilen toghra mangghan bolsa, Xuda mushu ishlarni özige kapalet qilghan dep xatirjemlikte turidu. Bu söz toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:12** Ef. 4:32; 6:11; 1Tés. 1:4.

shundaq qilinglar. ■ ¹⁴ Mushu ishlarning üstige kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhabbetni qoshup béringlar. □ ■ ¹⁵ Mesihning xatirjemliki qelbinglarda hóküm sürsun (siler bir ten bolup bu xatirjemlikte bolushqa chaqirilghan ikensiler) we shundaqla rehmet éytishlarda bolunglar. □

¹⁶ Mesihning söz-kalamini özünglarda bayliq hasil qilip turghuzunglar, barliq danaliq bilen bir-biringlarga ögitinglar, jékilenglar, chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar; □ ¹⁷ we hemme ishlarda, söz bolsun, emel bolsun, hemmisini Reb Eysaning namida qilip, uning arqiliq Xuda'Atigha rehmet éytinglar. ■

Ailidikilerge bolghan jékileshler

¹⁸ Siler ayallar, Rebde bolghan süpitinglarga layiq öz erliringlarga boysununglar; ■

¹⁹ siler erler, öz ayalliringlarga muhabbet körsitinglar; ulargha achchiq qilmanglar. ■

²⁰ Siler balilar, ata-ananglarga hemme ishlarda itaet qilinglar; chünki bundaq qilish Rebde bolghan güzel ishtur. ■

²¹ Siler atilar, baliliringlarning könglige azar bermenglar; undaq qilsanglar köngli yara bolidu.

²² Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga hemme ishta itaet qilinglar; peqet köz alididila xizmet qilip, insanlarni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Rebdin eyminip chin könglünglardin ish körünglar. □ ■

²³ Néme ishni qiliwatqan bolsanglar, uningda insanlar aldida emes, belki Reb aldida qilghandek jan-dil bilen uninggha ishlenglar; ²⁴ chünki mirasning in'amigha Rebdin muyesser qilin'ghanliqinglarni bilisiler; chünki siler Reb Mesihning ibadet-qulluqididursiler. ²⁵ Emma kim heqqaniysizliq qilsa qilghan heqqaniysizliqi öz béshigha chüshidu; bu ishta héchqandaq yüz-xatire qilinish yoqtur.

4

¹ Siler xojayinlar, qulliliringlarga adil we toghra muamile qilinglar; chünki ershte öz xojayininglarning barliqini bilisiler. ■

² Dua-tilawetke herqandaq waqitta béringlar, buningda rehmetler éytiship hoshiyar turunglar; ■ ³ shuning bilen biz üçünmu dua qilghaysilerki, Xuda bizge Mesihning sirini jakarlash üçün Öz sözige ishik achsun; men del sir üçün zenjirler bilen baghlan'ghanmen; ■ ⁴ shunga qilishqa tégishlikim boyiche, sirni ashkarilishingha *dua qilinglar*.

■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Ef. 4:32. □ **3:14** «... kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhabbetni qoshup béringlar» — yaki «... kamil rishte bolghan méhir-muhabbetni qoshup béringlar». ■ **3:14** Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tés. 4:9; 1Yuh. 3:23; 4:21. □ **3:15** «Mesihning xatirjemliki qelbinglarda hóküm sürsun» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **3:16** «... chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar» — «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytilidighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsiz naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyilikin, özlükidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitidu («1Kor.» 14:15nimu körüng). ■ **3:17** Ef. 5:20; 1Tés. 5:18. ■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. ■ **3:19** Ef. 5:25. ■ **3:20** Ef. 6:1. □ **3:22** «siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga hemme ishta itaet qilinglar» — «ettin bolghan xojayininglar» dégini, yene «silerning ershte bolghan xojayininglarmu bar» dep puritidu. ■ **3:22** Ef. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18. ■ **4:1** Ef. 6:9. ■ **4:2** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Ef. 6:18; 1Tés. 5:17. ■ **4:3** Ef. 6:19; 2Tés. 3:1.

5 Sirttikilerga nisbeten danaliq bilan ménginglar, pursetler chiqqanda köngül qoyup qoldin bermenglar. □ ■ 6 Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepqet bilan bolsun, tuz bilan tétitilsun; shuning bilan siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler. □ ■

7 Söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar, ishdishimiz bolghan Tikikus silerge men toghruluq hemme ishlarni melum qilidu. □ ■ 8 Men uni del mushu ish üçün yéninglarga ewetishim, silerning ehwalinglarni biliwélishi we shundaqla könglünglarga ilham-righbet bérishi üçündür. 9 Men özi silerdin bolghan, sadiq we söyümlük qérindishimiz Onésimusni uning bilan ewettim; ular silerge mushu yerdiki barliq ishlarni melum qilidu. ■

10 Türmidishim bolghan Aristarxus silerge salam yollaydu; Barnabasning newri inisi Markusmu shundaq (siler uning toghruluq tapshuruqlarni tapshuruwaldinglar; u yéninglarga kelse, uni qobul qilinglar); ■ 11 Yustus dep atalghan Yeshuamu salam yollaydu. Xudaning padishahliqi üçün manga xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga teselli bolghan. □

12 Silerdin bolghan, Mesih Eysaning quli Epafra silerge salam yollaydu; u silerning Xudaning pütkül iradiside mukemmel, kamaletke yétip ching turushunglar üçün herdaim siler üçün dualarda küresh qilidu. ■ 13 Chünki men uninggha guwahchimenki, u siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xéyrapolistikiler üçünmu köp japa tartidu. □

14 Söyümlük téwip bolghan Luqadin silerge salam, Démasinmu shundaq. ■

15 Laodikiadiki qérindashlarga bizdin salam, Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar. □

16 Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerga yazghan xetni silermu oqunglar; □ 17 we Arkippusqa: «Sen Rebde tapshuruwalghan xizmitingge, toluq emel qilishing üçün köngül qoyghin» — denglar.

18 Menki Pawlustin öz qolum bilan yazghan salam. Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslenglar. Silerge méhir-shepqet bolghay! □ ■

□ 4:5 «Sirttikilerga nisbeten danaliq bilan ménginglar» — «sirttikiler» — Xudaning padishahliqining sirtida turghanlar, téxi étiqad qilmighanlarni körsitidu, elwette. «pursetler chiqqanda köngül qoyup qoldin bermenglar» — «pursetler» bolsa «sirttikiler»ge yaxshiliq körsitish, Xudaning sözini éytish, Mesihge guwahliq bérish qatarliq pursetler. ■ 4:5 Ef. 5:15, 16. □ 4:6 «Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepqet bilan bolsun, tuz bilan tétitilsun; shuning bilan siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler» — «tuz bilan tétitilsun» dégen jékilesh toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 4:6 Mar. 9:50. □ 4:7 «söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar, ishdishimiz bolghan Tikikus» — «ishdash» grék tilida «(Xudaning) qulluqidiki ishdash» dégen uqumni bildüridu. ■ 4:7 Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ 4:9 Flm. 10. ■ 4:10 Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ 4:11 «Xudaning padishahliqi üçün manga xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga teselli bolghan» — «sünnet qilin'ghanlar» — Yehudiylar. Démas we Luqa (14-ayette) «yat eller»din idi. ■ 4:12 Kol. 1:7; Flm. 23. □ 4:13 «...u siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xéyrapolistikiler üçünmu köp japa tartidu» — bu «japa tartish» bolsa dualirida. Tékestiki bashqa bir kona köchürimde: «.. uning siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xirapolistikiler üçünmu köp qizghinliq bardur» déyilidu. ■ 4:14 2Tim. 4:10,11 □ 4:15 «Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar» — Nimfa bir ayalning ismi idi. Tékestiki bezi kona köchürimlerde: «Nimfas» (erning ismi) déyilidu. □ 4:16 «Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerga yazghan xetni silermu oqunglar» — mumkinchiligi barki, «Laodikiyedikilerga yazghan xet» esli Pawlusning «Efesusluqlargha» yazghan xétidir. «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ 4:18 «Menki Pawlustin öz qolum bilan yazghan salam» — démek, xetning bashqa yerliri katipliq qilghan qérindishining qolida yézilghan. Pawlusning közliri ajiz bolushi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). «Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslenglar» — démek, dua-tilawetliringlarda eslenglar. ■ 4:18 2Tés. 3:17; Ibr. 13:3.

Tésalonikaliqlargha «1»

Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazgan birinchi mektup ... Pawlusning salamliri, teshekkür étishliri we righbetlendürüshliri

¹ Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam.

Silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! □ ■

² Biz dualirimizda silerni yad étip turup, Xudagha siler üçün herdaim teshekkür éyitimiz; ■ ³ Xuda'Atimizning aldida étiqadinglardin bolghan emelliringlarni, méhir-muhabbetin chiqqan japaliq ejringlarni, Rebbimiz Eysa Mesihke baghligan ümidte bolghan chidamliqinglarni izchil eslep turuwatimiz. □ ■ ⁴ Chünki ey qérindashlar, Xuda söygenler, Uning silerni tallighanliqi bizge ayan. ⁵ Chünki xush xewirimiz silerge yetküzülginide sözler bilenla emes, belki küch-qudret bilen, Muqeddes Roh bilen, mutleq jezmleshtürülgen halda silerge yetküzülgen; uning üstige, bizning silerning aranglarda bolghinimizda silerni dep özimizni qandaq tutqanliqimizni obdan bilisiler. ■

⁶ Shuning bilen siler éghir azab-oqubet ichide turuqluqmu, Muqeddes Rohning shadliqi bilen söz-kalamni qobul qilip, bizni, shundaqla Rebning Özini ülge qilip egeshtinglar, ■

⁷ shuning bilen siler Makédoniye we Axaya ölkilirdiki barliq étiqadchilargha ülge bolup chiqtinglar; ⁸ chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qalmastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning *shu yerlerde xush xewer toghruluq* héchnéme déyishimizning hajiti qalmidi. □ ⁹⁻¹⁰ Chünki *biz barghanliki jaydiki* kishiler silerning bizni qandaq qarshi alghanliqinglarni, silerning butlardin qandaq waz kéchip tirik we heqiqiy Xudaning xizmitide bolushqa, shundaqla Uning Oghlining, yeni U ölümدين tirildürgen, kelgüside kélidighan ghezptin bizni qutquzghuchi Eysaning ershtin kélishini kütüshke Xudagha baqqanliqinglarni bayan qilishidu. □ ■

2

Pawlusning Tésalonikadiki xizmiti

¹ Chünki, i qérindashlar, bizning aranglarga kirginimiz toghruluq bilisilerki, u bikargha ketmidi. ■ ² Silerge yene shumu melumki, gerche ilgiri Filippi shehiride qiyin-qistaq we xarliqqa uchrighan bolsaqmu, zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüshke Xudayimizning medet bérishi bilen yüreklik bolduq. □ ■ ³ Chünki

□ **1:1** «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam» — «Tésalonika» dégen sheher hazirqi Grétsiye (Makédoniye) hazirqi ismi «Salonika». Kona zamanda «Tésalonika» dep atalghan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:2** Ef. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tés. 1:3. □ **1:3** «étiqadinglardin bolghan emelliringlar...» — grék tilida «étiqadinglardin bolghan emiling...». ■ **1:3** Yuh. 6:29. ■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tés. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tés. 3:9. □ **1:8** «chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qalmastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning shu yerlerde xush xewer toghruluq héchnéme déyishimizning hajiti qalmidi. » — démek, Pawlus we xizmetdashliri qaysi yerlerge barmisun, shu yerdiki kishiler alliqachan Tésalonikadikilerning Xudagha bolghan étiqadidin xewer tapqan, shundaqla özlirimu xush xewerdin xewerdar bolghan. □ **1:9-10** «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler silerning bizni qandaq qarshi alghanliqinglarni... bayan qilishidu» — grék tilida: «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler bizning silerning aranglarga kirishimizning qandaq ikenlikini... bayan qilishidu». ■ **1:9-10** Ros. 1:11; Fil. 3:20; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. ■ **2:1** 1Tés. 1:5, 9. □ **2:2** «zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüshke ... yüreklik bolduq» — «Xudaning xush xewiri» bolsa Xuda Özi ewetken, shundaqla Özi toghruluq xush xewerdur. ■ **2:2** Ros. 16:22; 17:2.

bizning ötünüş-jékileshirimizde héchqandaq aldamchilik, napak niyet yaki hiyligerlik yoqtur. ⁴ Eksiche, biz Xuda teripidin xush xewerning amanet qilinishqa layiq körülgen ademler süpitide biz shuninggha munasip halda ademlerni emes, belki qelbimizni sinighuchi Xudani xursen qilish üçün *xush xewerni* jakarlaymiz. ■ ⁵ Chünki siler bilgendek biz héchqaysi waqitta aranglarga xushametchilik bilen we yaki tamaxorluqqa niqab taqap kelmiduq – (bu ishta Xuda bizge guwahchidur) — ■ ⁶ gerche biz Mesihning rosullirining süpitide telep yükliyeleydighan bolsaqmu, meyli siler bolunglar yaki bashqilar bolsun, héchbir insandin birer izzet-shöhret izdigen emes iduq. ■ ⁷ Eksiche biz aranglarda xuddi bala imitidighan ana öz bowaqlirini köyünüp asrighandek silerge mulayim muamilide bolduq. ⁸ Shu chaghda, silerge shundaq telpün'geniduq, silerge peqet Xudaning xush xewerini tapshurushnila emes, hetta öz jénimizni tapshurushqimu razimiz; chünki siler bizge intayin qedirlik idinglar. ⁹ Chünki, i qérindashlar, bizning qandaq japaliq emgek qilghinimiz ésinglarda bardur; héchqaysinglarga éghirimizni salmasliq üçün kéche-kündüzlep méhnet qilduq, Xudaning xush xewirini silerge yetküzduq. ■ ¹⁰ Étiqadchilardin bolghan silerning aranglardiki emeliyetlirimizning qandaq ixlasmen, heqqaniy we eyibsiz ikenlikige özünglar we Xudaning Özimu guwahchidur. ¹¹⁻¹² We yene siler bilginglardek, atining öz perzentlirige nesihet berginidek biz herbiringlarga shundaq jékilep, righbet-teselli bérip, silerni öz padishahliqigha we shan-sheripige chaqiriwatqan Xudagha layiq halda méngishqa dewet qilduq. ■ ¹³ Xudagha yene shu sewebtin toxtawsiz teshekkür éytimizki, silerning bizdin anglighan Xudaning söz-kalamigha qulaq salghininglarda, uni insandin kelgen söz süpitide emes, belki uning emeliy süpitide, yeni Xudadin kelgen söz-kalam dep uni qobul qildinglar; u *söz-kalam* hazir ishen'güchi silerde ishlimekte. ¹⁴ Chünki siler, i qérindashlar, Yehudiye ölkisidiki Mesih Eysada bolghan jamaetlerdin ülge aldinglar; ular *shu yerde* Yehudiylar teripidin qandaq xarliqlargha uchrighan bolsa, silermu öz yurtdashliringlar teripidin oxshash xarliqlargha uchriddinglar. ■ ¹⁵ Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlerni öltürgen we biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi. Ular Xudani narazi qilip, we hemme insan bilen qériship, □ ■ ¹⁶ «yat ellikler»ning nijatliqqa érishishi üçün ulargha sözlshimizge tosquanluq qiliwatidu. Shuning bilen ular gunahlrini üzlüksiz chékige yetküzmekte; lékin ghezep ularning béshigha toluqi bilen chüshürülüş aldida turidu. ■

Pawlusning ensireshliri

¹⁷ Lékin biz, i qérindashlar, amalsiz silerdin intayin qisqa waqit judalashqan bolmaqmu (tende bolsimu, qelbde emes), siler bilen yene didar körüshüshke qewetla intizarliqimizdin yéninglarga bérishqa téximu bek intilduq! ¹⁸ Shuningdek yéninglarga barghumiz bar idi – emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim; biraq buninggha Sheytan tosquanluq qildi. □ ■ ¹⁹ Chünki bizning istek-arzuyimiz, shadliqimiz we Rebbimiz Eysa qaytip kelgende pexirlinidighan tajimiz néme bolidu? Bu del siler özünglar emesmu? ■ ²⁰ Chünki siler bizning pexrimiz, bizning shadliqimiz!

■ **2:4** Gal. 1:10. ■ **2:5** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1.
 ■ **2:6** 1Kor. 9:3; 2Tés. 3:9. ■ **2:9** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tés. 3:8.
 ■ **2:11-12** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ **2:14** Ros. 17:5,13. □ **2:15** «Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlerni öltürgen...» — «Yehudiy peyghemberlerni... öltürgen» — Tewrattiki köp peyghemberler yurtdashliri teripidin öltürülgen; eng axirqi öltürülgini bolsa Reb Eysani tonushturghuchi peyghember Yehya idi. «...we biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi» — «qoghliwetkenidi» — Yehudiylar köp ishen'güchilerni Yehudiye ölkisidin qoghliwetti («Ros.» 8:1); andin shuningdin bashlap Pawlus we bashqa rosullarni xush xewerni jakarlaydighan jaylardinmu heydiwetti. ■ **2:15** Mat. 23:37; Luqa 13:34; Ros. 7:52. ■ **2:16** Ros. 17:13. □ **2:18** «Shuningdek yéninglarga barghumiz bar idi – emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim» — «qayta-qayta» grék tilida «bir qétim, ikki qétim». ■ **2:18** Rim. 1:13; 15:22. ■ **2:19** 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1.

3

¹ Shuning bilen biz *silerdin xewersiz* taqitimiz taq bolup, özimiz Afina shehiride yalghuz qélip, ² aldinglarga qérindishimiz hem Xuda yolida Mesihning xush xewiride boluwatqan xizmetdishimiz Timotiyni silerni étiqadta mustehkemlesh-kücheytish we righbetlendürüş üçün ewetishni qarar qilduq; ■ ³ *bizning uni ewetishtiki* meqsitimiz, héchkimning béshinglarga chüshken mushu zexmet-qiyinchiliqlar sewebidin *étiqadta* tewrinip qalmasliqi üçündür. Chünki özünglar bundaq ishlarga uchrashqa aldin'ala békitilgen, dep bilisiler. ■ ⁴ Chünki biz siler bilen bille bolghan waqtimizda, silerge hem-mimiz azab-qiyinchiliqqa uchrinmay qalmaymiz dep aldin'ala éytqaniduq. Emeliyette hazir déginimizdek boldi, dep bilisiler. ⁵ Shu sewebtin taqitim taq bolup, étiqadinglarning zadi qandaq ikenlikini bilish üçün, azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep, Timotiyni yéninglarga ewetkenidim. □

⁶ Lékin Timotiy baya yéninglardin qaytip kelgende, étiqadinglar we méhir-muhebbitinglar toghrisida bizge yaxshi xewer élip kélip, silerning bizni herdaim séghinip turghanliqinglarni we xuddi biz siler bilen didarlishishqa telpün'ginimizdek, silerningmu bizni körgünglar kelgenlikini éytti. ⁷ Shuningdek, ey qérindashlar, béshimizgha chüshken mushundaq barliq azab-oqubet we éghirchiliq ichide turiwatqinimizda silerdin, yeni ching étiqadinglardin righbet-teselli taptuq; ⁸ Chünki Rebde ching turghan bolsanglar, biz *ölmey, hayat qalimiz!* □ ⁹ Emdi siler üçün, Xudayimiz aldida silerning wejinglardin tolimu shadlanduq, bu zor shadliqimizdin siler üçün Xudagha qanchilik derijide teshekkür éytsaq bolar?! ¹⁰ Siler bilen didar körüshüsh we étiqadinglardiki yétersizliklerni mukemmel qilishqa muyesser bolush imkaniyiti üçün, kéche-kündüz Xudagha zor telmürüp yélinmaqtimiz. ■

¹¹ Emdi bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglarga bashlighay; □ ¹² emdi méhir-muhebbetimiz silerge tolghandek, Reb silerning bir-biringlarga we hemme ademlerge bolghan méhir-muhebbitinglarni ashurup, tolup tash-turghay; ¹³ hem shundaq bolghanda, Rebbimiz Eysa Özining barliq muqeddes bendiliri bilen bille qaytip kelgende qelbinglar bizning Xuda'Atimiz aldida pak-muqeddeslikte nuqsansiz bolushqa mustehkemlinidu! ■

4

Xudani xursen qilidighan hayat yoli

¹ Axirida, i qérindashlar, biz Reb Eysada turup silerdin shuni ötünimiz hem jékileymizki, siler bizdin Xudani xursen qilishqa qandaq méngishinglar kéreklikini tapshuruwalgh-ininglardek hem hazir shu boyiche méngiwatqininglardek, shundaq qilishinglar téximu éship tashqay. ■ ² Chünki siler bizning Reb Eysa arqiliq silerge néme emrlerni tapilighanliqimizni bilisiler. ³ Chünki Xudaning iradisi shuki, pak-muqeddes qilinish, herqandaq buzuqchiliqtin saqlinish, ■ ⁴⁻⁵ yeni herbiringlar Xudani tonumaydighan taipilerdek shehwaniy heweslerge bérilmey, belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni

■ **3:2** Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ **3:3** Ros. 14:22; Ef. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ **3:5** «azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep,...» — «azdurghuchi» Sheytan, Iblis. □ **3:8** «chünki Rebde ching turghan bolsanglar, biz ölmey, hayat qalimiz!» — Pawlus Tésalonikadikilerni shunche yaxshi körettiki, mubada ular Rebدين ténip ketken bolsa, u özimu öley dep qalatti. ■ **3:10** Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4. □ **3:11** «Emdi bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglarga bashlighay» — qiziq bir ish shuki, «yolimizni... bashlighay» dégen péil grék tilidiki «birlük shexs» sheklididir. Démek, Xuda'Ata we Reb Eysa bir shexsdek ish qilidu. ■ **3:13** 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:23; 2Tés. 2:17. ■ **4:1** Fil. 1:27; 1Tés. 2:12. ■ **4:3** Rim. 12:2; Ef. 5:27; Fil. 4:8.

pak-muqeddeslikte ar-nomus bilen saqlashni öginiwélishtur. □ ■ 6 Bu jehetlerde héchkim öz qérindishining heqqige chang sélip, öz payda-menpeitini qoghlimisun; chünki biz ilgiri silerge chüshendürüp toluq agahlandurghinimizdek, barliq mushundaq ishlarda Reb Özi intiqam alghuchidur. 7 Chünki Xuda bizni napakliqqa emes, belki pak-muqeddeslikte yashashqa chaqirdi. ■ 8 Shuning üçün bu *heqiqetni* ret qilghan adem, insaniy hoquqni emes, belki silerge Muqeddes Rohini ata qilghuchi Xudani ret qilghan bolidu. ■

9 Emdi qérindashliq méhir-muhebbetke kelsek, bu toghrisida silerge yézip olturishimizning hajiti yoq. Chünki Xuda Özi bir-biringlarga méhir-muhebbet körsitishni ögetmekte. ■

10 Chünki siler pütkül Makédoniye ölkisidiki hemme qérindashlarga shundaq qiliwatisiler; shundaq bolsimu, i qérindashlar, shundaq qilishqa bérilip téximu éship téshishinglarni, 11 shundaqla biz silerge tapilighinimizdek, tinch yürüshni, *bashqilarning ishlirigha arilashmay*, öz ishinglar bilen bolup, ikki qolunglarga tayinip yashashni nishan qilip intilishinglarni ötünimiz. ■ 12 Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler. □

Eysa Mesihning qayta kélishi

13 Lékin, ey qérindashlar, ümidsizlik ichide yashawatqan bashqa hemmisidek, *aranglardiki ölümde* uxlap qalghanlarga qayghurup hesret chekmeslikinglar üçün ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz. □ ■ 14 Chünki biz Eysaning ölüp tirilgenlikige ishen'genikenmiz, *Eysa qayta kelginide*, ölümde Uningda uxlap qalghanlarni Xuda Uning bilen bille élip kélidighanliqigha ishinimiz. 15 Chünki rebning söz-kalami boyiche silerge shuni éytimizki, Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu; □ ■ 16 Chünki Reb qattiq bir nere tartip, bash perishtining awazi we Xudaning kanay sadasi ichide asmandin chüshidu we Mesihde bolup ölgenler awwal tirilidu; ■ 17 andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüsh üçün, bulutlar arisigha élinip kötürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz. □ 18 Shunga, bir-biringlarga bu sözler bilen righbet-teselli béringlar.

5

□ 4:4-5 «.... belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni pak-muqeddeslikte ar-nomus bilen saqlashni öginiwélishtur» — grék tilida «öz ténini» «öz chinisi» dégen bilen ipadilidur. Shunga jümlining eng axirqi bölikini «Xudaning iradisi... öz jora-hemrahini tépip, pak-muqeddeslik we ar-nomusluqta hayat ötküzüshni öginiwélishtur» yaki «öz pak-muqeddeslik we ar-nomusluqinglarni saqlap, öz jora-hemrahinglar bilen yashashni öginiwélishtur» depmu chüshinishke bolidu. Chong imkaniyet barki, rosul terjimimizdikidek shundaqla bu ikki meninimu bildürmekchi bolghan. Xudaning békitkini bilen nikahlan'ghan er-ayal beribir «bir ten»dur. ■ 4:4-5 1Kor. 15:34; Ef. 4:18. ■ 4:7 Yuh. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ 4:8 Luqa 10:16; 1Kor. 7:40. ■ 4:9 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ 4:11 Ros. 20:34; Ef. 4:28; 2Tés. 3:7,12. □ 4:12 «Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler» — «sirttikiler» étiqadsizlar, jamaettin sirtta turghanlarni körsitidu. □ 4:13 «(silerning) ... ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz» — «silerning... xewersiz qélishinglarni xalimaymiz» dégen bu ibare adette Rim impérotori yarliq chüshürgende ishliidighan ibare idi. Rosul emdi keyinki gépini «alem impérotori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. ■ 4:13 Law. 19:28; Qan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ 4:15 «Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu» — «chiqishimiz» dégen söz «asman'gha kötürülüshimiz»ni kötüridu. Keyinki ayetlerni körüng. ■ 4:15 1Kor. 15:22,51. ■ 4:16 Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tés. 1:7. □ 4:17 «andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüsh üçün, bulutlar arisigha élinip kötürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz» — bu weqeler toghruluq «Kolossiliklerge»diki (3:3 toghruluq) «qoshumche söz»imizni körüng.

Rebning künini kütüwélish

¹ Lékin i qérindashlar, silerge shu ishlarning waqitliri we zamanliri toghrisida yézishimning hajiti yoq. ² Chünki özünqlar obdan bilisiler, Rebning küni xuddi kéchide kirgen oghrining kélishige oxshash *tuyuqsiz* kélidu. ■ ³ Emdi kishiler «*Dunya tinch-aman boluwatidu*» dep turghanda, xuddi hamilidar ayalning tolghiqi ushtumtut tutqinidek, halaket ularning béshigha *tuyuqsiz* chüshidu; shuning bilen ular uningdin qéchip qutulalmaydu. ■ ⁴ Lékin siler, i qérindashlar, qarangghuluqta turghuchilar emessiler; shuning bilen u kün silerni oghridek chöchütüp kelmeydu. ■ ⁵ Chünki siler hemminglar yoruqluqning perzentliri, kündüzning perzentliridursiler; biz kéchige tewe yaki qarangghuluqqa mensup emesimiz. ■

⁶ Shuning üçün bashqa hemmisidek uxlimayli, belki segek we salmaq bolayli. ■ ⁷ Chünki uxlaydighanlar kéchisi uxlaydu, mest bolidighanlarmu kéchisi mest bolidu. ⁸ Biraq özimiz kündüzge mensup bolghandin kéyin, salmaq bolayli, kökrikimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli; □ ■ ⁹ chünki Xuda bizni Öz ghezipige uchritish üçün emes, belki Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq nijatqa érishtürüş üçün tallap békitken. ¹⁰ U biz üçün öldi — meqsiti, hayat qélip oyghaq tursaqmu yaki *ölümde* uxlighan bolsaqmu, bizning Uning bilen bille hayatta bolushimiz üçündür. □ ■

¹¹ Shuning üçün, hazir qiliwatqininglarga oxshash, bir-biringlarni dawamliq righbetlendürüp, bir-biringlarning *étiqadini* qurunglar.

Axirqi telim we salamlar

¹² Emdi i qérindashlar, aranglarda japaliq ishlewatqan we Rebde silerge yétekchilik qilip, nesihet bériwatqanlarni qedirlishinglarni ötünimiz. ■ ¹³ Bu xizmetliri üçün ularni chongqur hörmét we méhir-muhebbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünqlar. □ ¹⁴ Emma, i qérindashlar, silerdin shunimu ötünimizki, tertipsiz yürgenlerge nesihet béringlar, yüreksizlerni righbetlendürünglar, ajizlarga yar-yölek bolunglar we hemme ademge sewrichan bolunglar. □ ¹⁵ Héchqaysinglar yamanliqqa yamanliq qilmasliqqa köngül bölünglar, bir-biringlarga we barliq kishilerge hemishe yaxshiliq qilishqa intilinglar. ■

¹⁶ Herdaim shadlininglar. ■ ¹⁷ Toxtimay dua qilinglar. ■ ¹⁸ Herqandaq ishta teshekkür éytinglar. Chünki mana bular Xudaning Mesih Eysada silerge qaratqan iradisidir. ■ ¹⁹ Rohning otini öchürmenglar. □ ■ ²⁰ Aranglarda peyghemberlerche yetküzülgen

■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tés. 1:9. ■ **5:4** Ef. 5:8. ■ **5:5** Luqa 16:8; Rim. 13:12; Ef. 5:8. ■ **5:6** Luqa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Ef. 5:14. □ **5:8** «... **salmaq bolayli, kökrikimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli**» — «Yesh.» 59:17ni körüng. Grék tilida: «meydimizge étiqad we muhebbetning sawutini, béshimizgha nijatning ümidini dubulghisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yesh. 59:17; Ef. 6:14. □ **5:10** «bizning **Uning bilen bille hayatta bolushimiz üçün**» — démek, Uning dunyagha qaytip kélishide tirilip turishimiz üçün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pét. 4:2.

■ **5:12** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ **5:13** «... **Bu xizmetliri üçün ularni chongqur hörmét we méhir-muhebbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünqlar**» — mushundaq étiqadchilar jamaette meydan'gha kelse, kéyinche ularni jamaettiki «aqsaaqal» yaki «yétekchi» dep békitishke toghra kélidu. Pawlus Tésalonikadiki jamaette téxi aqsaaqallarni békitmigenidi. □ **5:14** «... **ajizlarga yar-yölek bolunglar**» — «ajizlar» belkim rohiy hem jismaniyy tereplerde bolghan ajizlarni körsitidu. ■ **5:15** Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pét. 3:9. ■ **5:16** Mat. 5:12; Luqa 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ **5:17** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ **5:18** Ef. 5:20. □ **5:19** «**Rohning otini öchürmenglar**» — grék tilida «Rohni öchürmenglar». «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «Muqeddes Rohning oti» ishen'gen ademning qelbide yaxshiliq qilishqa yaki bolupmu melum bir rohiy iltipatni bildürüşke küchlük ilham peyda qilghan bolsa uni «öchürüş»ke bolmaydu. Mushu sözler belkim bésharet bérish yaki bashqa möjizilik iltipatlarni közde tutidu; kéyinki ayet bilen munaswiti bar. ■ **5:19** 1Kor. 14:30.

bésharetlik sözlerni kemsitmenglar; □ ²¹ hemme gepni tekshürüp ispatlap körünglar; durus bolsa uni ching tutup *qoldin bermenglar*. ■ ²² Yamanliqning herqandaq sheklidin özünglarni yiraq tutunglar. □ ■

²³ Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda Özi silerni özül-késil pak-muqeddes qilghay, Rebbimiz Eysa Mesih qayta kelgüche pütkül rohinglar, jéninglar we téninglarni eyibsiz saqlighay. □ ■ ²⁴ Silerni Chaqirghuchi bolsa sadıq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu. □ ■ ²⁵ Qérindashlar, biz üçün dua qilinglar. ²⁶ Hemme qérindashlar bilen pak söyüşler bilen salamlishinglar. ■ ²⁷ Men Rebde silerge shuni jiddiy tapilaymenki, bu xetni *shu yerdiki* hemme muqeddes qérindashlarga oqup béringlar! ²⁸ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!

□ **5:20** «Aranglarda **peyghemberlerche yetküzülgen bésharetlik sözlerni kemsitmenglar**» — grék tilida «peyghemberlik sözler». «Rohiy iltipatlar» toghruluq «Korintliqlargha (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:21** 1Yuh. 4:1.

□ **5:22** «Yamanliqning **herqandaq sheklidin özünglarni yiraq tutunglar**» — «yamanliqning herqandaq shekli» yamanliqning her xilliqligini hemde yaman ishtek körünüp qalidighan öz ichige alidu. Étiqadchilar hetta «yaman ishtek körünüp qalidighan» ishtimu bolmasliqqa köngül bölüşhige toghra kélidu. ■ **5:22** Fil. 4:8. □ **5:23**

«Xatirjemlikning **Igisi bolghan Xuda**» — grék tilida: «Xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **5:23** 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tés. 3:13. □ **5:24** «Silerni **Chaqirghuchi**

bolsa sadıq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu» — «silerni Chaqirghuchi» — Xuda, elwette. ■ **5:24** 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tés. 3:3. ■ **5:26** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pét. 5:14.

Tésalonikaliqlarğa «2»

Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazghan ikkinchi mektup

¹ Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam. □ ² Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihdin silerge méhir-shepset we xatirjemlik ata qilin'ghay! ■

Azab-oqubet ichidiki righbet-teselli

³ Siler üçün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu (hemde shundaq qilish tolimu layiqtur), i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-biringlarga bolghan méhir-muhebbitinglarmu éship tashmaqta. □ ■ ⁴ Shuning bilen biz özimiz silerning béshinglarga chüshken, shundaqla berdashliq bériwatqan barliq ziyankeshlik we japa-éghirchiliqlar ichide körsetken sewr-chidamliq we étiqadinglar üçün, Xudaning herqaysi jamaetliride silerdin pexirlinimiz; ■ ⁵ bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümünü körsitidighan roshen bir alamettur we shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üçün bolidu; siler mana shu padishahliq üçün zulum-zexmet chékiwatisiler; □ ■ ⁶⁻⁷ shundaq iken, silerge éghirchiliq salghuchilargha Xuda éghirchiliq salsa, hem shundaqla Reb Eysa qudretlik perishtiliri bilen ershtin qayta körün'gen chaghda, éghirchiliqqa uchrighan silerge biz bilen teng aramliq berse durus ish bolmamdu? ■ ⁸ Shu chaghda U Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu. □ ■ ⁹ Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu. □ ■ ¹⁰ U waqitta U Özining barliq muqeddes bendiliride ulughlinip, shu künide barliq ishen'genlerde (siler derweqe bizning guwahliqimizgha ishen'gendursiler) Özining karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu. □ ■

¹¹ Shuning üçün, biz siler üçün daim shundaq dua qilimizki, silerni chaqirghan bizning Xudayimiz silerni Öz *ulugh* chaqiriqigha layiq hésablap, yaxshiliqqa intilgen barliq

□ **1:1** «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam» — «Tésalonika shehiri» — Qedimki Grétsiyediki bir sheher idi, bu sheherning hazirqi nami «Salonika» bolup, u Türkiyide. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tés. 1:1; 1Pét. 1:2. □ **1:3** «Siler üçün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu ..., i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-biringlarga bolghan méhir-muhebbitinglarmu éship tashmaqta» — Pawlusning birinchi xétidiki duasi hem ötünüşliri hazir emelge ashuruluwatidu; «1Tés.» 2:12, 4:10ni körüng. ■ **1:3** Ef. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2. ■ **1:4** 1Tés. 2:19. □ **1:5** «bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümünü körsitidighan roshen bir alamettur we shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üçün bolidu; siler mana shu padishahliq üçün zulum-zexmet chékiwatisiler» — «bu ishlar» — étiqadchilargha qarshi chiqqanlarning ziyankeshlik qilishliri hem Tésalonikadiki étiqadchilarning sewr-taqetlirini körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:5** 1Tés. 2:14; Yeh. 6. ■ **1:6-7** Zek. 2:12; 1Tés. 4:16. □ **1:8** «Shu chaghda u (Mesih) Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu» — «Yer.» 10:25, «Zeb.» 79:6 we «Yesh.» 66:15ni körüng. ■ **1:8** Yer. 10:25; Zeb. 79:6; Yesh. 66:15; Rim. 2:8; 2Pét. 3:7. □ **1:9** «Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu» — yaki bolmisa: «bundaq kishiler Rebning küch-qudritining shan-sheripidin we Uning huzurdin bolghan menggülük halaket jazasini tartidu». ■ **1:9** Yesh. 2:19. □ **1:10** «U (Mesih) ... shu künide barliq ishen'genlerde ... Özining karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu» — «Özining karametlikini körsitip, medhiyilinish» — grék tilida bu bir söz bilenla ipadilididu. «Öz muqeddes bendiliride... ishen'genlerde...». Bu ibarining menisi: (1) «Reb Eysaning güzelligi we peziliti Öz bendiliri, yeni Özige ishen'gen ademlirige birinchi bolup körünidu» we: (2) «Uning bu güzelligi ularning özliride, yeni ular arqiliq pütkül alemge körünidu» dégenlik bolsa kérek. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7.

güzel meqset-muddialiringlarni we étiqadinglardin chiqqan barliq xizmetliringlarni küch-qudriti bilen emelge ashurghay. ¹² Shuning bilen, Xudayimizning we Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti arqiliq Rebbimiz Eysa Mesihning nami silerde shan-sherep bolup ulughlinidu we silermu Uningda shan-sherepke érishisiler.

2

Rebning küni, yeni «Perwerdigarning küni» we dejjal toghruluq

¹ I qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning qayta kélishi, shundaqla bizning Uning bilen bir yerge jem qilinishimiz toghrisida silerdin shuni ötünümüzki, ² Eger siler «melum rohtin kelgen wehiy»din bolsun, birsining söz-telimidin bolsun yaki «bizning namimizda» yézilghan melum xetlerdin bolsun «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar! □ ■

³ Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoy-manglar; chünki awwal «chong yénish» bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu. □ ■ ⁴ Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu. □ ■ ⁵ Men siler bilen bille bolghan waqtimda bularni silerge éytqinim ésinglarda bardu? ⁶ We uning belgilen'gen waqti-saiti kelmigüche ashkarilanmasliqi üçün, némining uni tosüp turuwatqanliqi silerge melum.

⁷ Chünki «qanunni yoqatquchi sirlig küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta; lékin bu ishlarni hazirche tosüp kéliwatqan birsi bardur; U otturidin chiqquche shundaq tosuqluq péti turidu; □ ⁸ andin ashu «qanunni yoqatquchi» ashkarilinidu; biraq Reb Eysa aghzidiki nepisi bilenla uni yutuwétidu, kelgen chaghdiki parlaq nuri bilen uni yoq qiliwétidu. ■ ⁹ «Qanunni yoqatquchi»ning meydan'gha chiqishi Sheytanning pentliri bilen

□ 2:2 «... «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar!» — «Rebning küni» yaki «Perwerdigarning küni» dégen muhim téma toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:2 Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuh. 4:1. □ 2:3 «chünki awwal «chong yénish» bolup,... » — «chong yénish» belkim «étiqadting chong ténish»ni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoy-manglar; chünki awwal «chong yénish» bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu» — bu muhim ayettiki «chong yénish» («étiqadting chiqip, ayrilish»), «gunahiy adem» we «halaketke mehküm qilin'ghuchi adem» (dejjal) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «chong yénish»ni («Xudagha qarshi) chong topilang» dep terjime qilidu. Biz «qoshumche söz»imizde öz terjimimizge ispat bérimiz. ■ 2:3 Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuh. 2:18. □ 2:4 «Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu» — «Yesh.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Ez.» 28:2-9ni körüng. Bu ish toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. «Ibadetxana» mushu ayette esli ibadetxanining ichki «muqeddes jay»ni körsitidu. ■ 2:4 Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Weh. 13:1-8 □ 2:7 «Chünki «qanunni yoqatquchi sirlig küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta» — «qanunni yoqatquchi sirlig küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «lékin bu ishlarni hazirche tosüp kéliwatqan birsi bardur» — 3-4-ayettiki «gunahiy adem («halaketke mehkum qilin'ghuchi adem»)ning meydan'gha chiqishni tosush» bilen «qanunni yoqatquchi sirlig küch»ni tosush»ning zich munasiwiti bar. Ikki ishni tosughuchi bizningche Xudaning Muqeddes Rohidur. Bezi alimlarning bu toghruluq bashqiche pikirlirimu bar; közqarishimizning sewebini «qoshumche söz»imizde éytimiz. «Qanunni yoqatquchi sirlig küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «U otturidin chiqquche...» — bashqa birxil terjimisi: «U otturidin yotkiwétilgüche...». «Qanunni yoqatquchi sirlig küch» belkim Sheytanning astirtin dunyadiki barliq ellerni, barliq döletlerni herxil qanunni, shundaqla barliq exlaq prinsiplarni buzush terepke asta-asta qutritishlrini körsitidu. Bu jeryanning ewjige chiqishi dejjalning meydan'gha kélishi bilen bolidu. «u otturidin chiqquche shundaq tosuqluq péti turidu» — bu muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ 2:8 Ayup 4:9; Yesh. 11:4.

bolidu, u her túrlúk küch-qudret, möjize we yalghan karametlerni körsitip, ■ 10 halaketke yúzlen'genlerni azduridighan herxil qebih hiyle-mikirlerni ishlitidu. Ularning halaket aldida turuwatqanliqining sewebi özlirini nijatqa yétekleydighan heqiqetni söymey, uninggha qelbidin orun bermeslikidindur. ■ 11 Shu sewebtin, Xuda ulargha yalghan-chiliqqa ishensun dep heqiqettin chetnitidighan bir küch ewetidu. ■ 12 Netijide, heqiqetke ishenmey, belki qebihlikni xursenlik dep bilgenlarning hemmisi jazagha mehkum qilinidu.

Qet'iy tewrenmenglar!

13 Lékin, ey, Reb söygen qérindashlar, biz siler üçün herdaim Xudagha teshekkür éytishimizgha toghra kéliduki, Xuda Rohning wasitisiye pak-muqeddes qilinishinglar we heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi. □

14 U biz yetküzgen xush xewer arqiliq silerni shu nijatqa, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning shan-sheripige érishishke chaqirdi.

15 Shuning üçün, ey qérindashlar, tapan tirep turunglar, biz silerge éghizche yaki xet arqiliq yetküzgen telimni ching tutunglar! ■

16-17 Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepset bilen menggülük righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishda, herbir yaxshi sözlerni yetküzüshte küchlendürgey! □ ■

3

Biz üçün dua qilinglar

1 Axirida, i qérindashlar, biz üçün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken chaghdikige oxshash, *herqandaq yerde* téz tarqalsun we shan-shereplik dep ulughlansun; □ ■ 2 shuningdek bizning qebih we rezil ademlerdin qutulushimiz üçünmu dua qilinglar. Chünki hemmila adem ishench-étiqadliq boluwermeydu. ■ 3 Emma Reb Özi ishenchliktur; U silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin saqlaydu. □ ■

4 Emma Rebde, silerge tapilighinimizni qiliwatisiler, shundaqla dawamliq qiliwéridu, dep xatirjemiz. 5 Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-chidamliqigha chömkeshe yéteklige. □

Ishligen chishleydu

■ 2:9 Qan. 13:2; Yuh. 8:41; 2Kor. 4:4; Ef. 2:2; Weh. 13:13. ■ 2:10 2Kor. 2:15; 4:3. ■ 2:11 Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □

2:13 «Xuda Rohning wasitisiye pak-muqeddes qilinishinglar we heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 2:15 2Tés. 3:6. □

2:16-17 «Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepset bilen menggülük righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishda, herbir yaxshi sözlerni yetküzüshte küchlendürgey!» — qiziq bir ish shuki, «righbetlendürgey» hem «küchlendürgey» dégen péillar grék tilidiki «birlik shexs» sheklididur. Démek, «Xuda'Ata» we «Reb Eysa» bir shexstek ish qilidu. ■ 2:16-17 1Tés. 3:13. □

3:1 «... biz üçün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken chaghdikige oxshash, (herqandaq yerde) téz tarqalsun we shan-shereplik dep ulughlansun» — «téz tarqalsun» grék tilida «yügürsun» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 3:1 Mat. 9:38; Ef. 6:19; Kol. 4:3. ■ 3:2 Yuh. 6:44; Rim. 15:31. □

3:3 «U (Reb) silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin saqlaydu» — «rezil bolghuchi» Sheytan, Iblis. Bashqa birxil terjimisi «U (Reb) silerni rezilliktin saqlaydu». ■ 3:3 Yuh. 17:15; 1Tés. 5:24.

3:5 «Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-chidamliqigha chömkeshe yéteklige» — «Xudaning méhir-muhebbiti» awwal Uning bizge bolghan muhebbiti, andin bizning Uninggha bolghan muhebbitimiz; «Mesihning sewr-chidamliqi» awwal Mesihning Özining sewr-chidamliqi, andin bizning Uningda we Uning üçün sewr-chidamliq bolushimiz.

⁶ Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünqlarni néri tutunglar. □ ■ ⁷ Bizdin qandaq ülge élishinglar kéreklikini özünqlar bilisiler; chünki biz siler bilen bille bolghanda tertipsiz yürmigeniduq. ■ ⁸ Héchkimning nénini bikargha yémeyttuq; belki biz héchqaysinglarga éghirimizni salmasliq üçün, kéche-kündüzlep tiriship-tirmiship japaliq ishleyttuq. ■ ⁹ Bundaq qilishimiz, silerdin yadem kütüşke heqliq bolmighanliqimizdin emes, belki özimizni silerge bizdin yaxshi ülge qaldurup, silerning bizge egishishinglar üçün idi. ■ ¹⁰ Chünki biz silerning yéninglarda bolghinimizda silerge: «Birsi ishlimeymen dése, u yémisun!» dep tapilghaniduq. ¹¹ Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yüridighanliqini angliduq. □ ¹² Biz mushundaqlargha Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp soraymizki, tinch yashap, emgikinglar bilen öz néninglarni tépip yenglar. □ ■ ¹³ Lékin siler, i qérindashlar, yaxshi ishlarni qilishtin érinmenglar. ■ ¹⁴ Emma eger ushbu xétimizdiki sözlerge itaet qilmaydighan birsi bolsa, uningdin hezer eylenglar we uni xijaletke qaldurush üçün uning bilen bardikeldi qilmanglar. ■ ¹⁵ Biraq, uni düshmen qatarida körmey, eksiche uninggha bir qérindash süpitide nesihet qilinglar.

Tilekler

¹⁶ Xatirjemlik Igisi bolghan Reb her waqit her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata qilghay. Reb hemminglar bilen bille bolghay! □ ■ ¹⁷ Menki Pawlus bu axirqi salimimni öz qolum bilen yazdim; bu, méning hemme xetlirimning özige xas belgisidir. Mana bu méning öz qelimimdur. □ ■ ¹⁸ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqi hemminglarga yar bolghay!

□ **3:6** «Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünqlarni néri tutunglar» — «tertipsiz yürgenler» kéyinki ayetlerdin éniqki, «bikar telepler»ni körsitidu. ■ **3:6** 1Kor. 5:11; 2Tés. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ **3:7** 1Kor. 11:1; 1Tés. 1:6, 7; 2Tés. 2:10. ■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2:9. □ **3:11** «Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yüridighanliqini angliduq» — grék tilida rosul Pawlus chaqchaq qilip: «... héch ish qilmayde, lékin herterepte bashqilarning ishlirida bolghanliqini angliduq» deydu. □ **3:12** «Biz mushundaqlargha Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp soraymizki...» — «mushundaqlar» — démek, 11-ayettiki «tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yüridighanlar». «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **3:12** Ef. 4:28; 1Tés. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:6. □ **3:16** «Xatirjemlik Igisi bolghan Reb her waqit her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata qilghay» — «Xatirjemlik Igisi bolghan Reb» grék tilida: «Xatirjemlikning Rebbi» yaki «Xatirjemlik bergüchi Reb» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Rebdur. ■ **3:16** Rim. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tés. 5:23. □ **3:17** «Menki Pawlus bu axirqi salimimni öz qolum bilen yazdim. Bu, méning hemme xetlirimning özige xas belgisidir. Mana bu méning öz qelimimdur» — Pawlusning herbir xétidiki birnechche qurni öz qelimi bilen yézish aditi bar idi; bu, bashqilarning özining namida saxta xetlerni yézishning aldini élishi üçün idi. Özining közi ajiz bolghachqa, xetlirini adette katipqa yazduratti. («Galatiyaliqlargha»diki «kirish söz»imizni hem 6:11diki izahatni körüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Timotiygha «1»

Rosul Pawlus Timotiygha yazghan birinchi mektup ... Salam

¹ Qutquzghuchimiz Xudaning we ümidimiz Mesih Eysaning emri bilen Eysa Mesihning rosuli qilip teyinlen'gen menki Pawlustin ■ ² étiqad yolidiki özümning sadıq oghlum bolghan Timotiygha salam. Xuda'Atimiz we Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepset, rehimlilik we xatirjemlik bolghay! ■

Saxta telimlerni tosush

³ Makédoniye ölkisige barghanda, sendin ötün'ginimdek *shuni yene ötünimenki, shu yerdiki* bezi kishilerge bid'et telimlerni ögetmenglar dep tapilishing üçün sen dawamlıq Efe-sus shehiride qalghin; ■ ⁴ ularning epsaniler we ayighi yoq nesebnamilerge bend bolmasliqini tapilghin; bular Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri sürmeydu, belki peqet bimene talash-tartishlarni keltürüp chiqiridu, xalas. □ ■

⁵ Emdilikte bizge tapilan'ghan telimning muddiasi sap qelb, pak wijdan we saxtiliqsiz étiqadtin kélip chiqidighan méhir-muhebbettin ibarettur. ■ ⁶ Bu ishlarda bezi kishiler chetnep, bimene geplerni qilishqa burulup ketti. ⁷ Ularning Tewrat qanunining ölimasi bolghusi bar; biraq ular özlirining néme dewatqanliqini yaki özlirining hedep qeyt qiliwatqan sözlirining néme ikenlikini chüshenmeydu.

⁸ Emdi bizge melumki, eger kishiler Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u paydiliqtur. □ ■ ⁹ Chünki biz yene shuni bilimizki, Tewrat qanuni heqqaniy ademler üçün tüzülgen emes, belki qanun'gha xilapliq qilghuchilar we boyni qattiqlar üçün, ixllassizlar we gunahkarlar üçün, iplaslar we kupurluq qilghuchilar üçün, atisini öltürgüchiler we anisini öltürgüchiler üçün, qatillar, ■ ¹⁰ buzuqluq qilghuchilar, bechchi-wazlar, ademlerni qulluqqa bulighuchilar, yalghanchilar, qesemxorlar üçün we yaki saghlam telimlerde zit bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üçün tüzülgen. □ ¹¹ Bu telimler teshekkür-mubarekke layıq Bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge اساسlan'ghan. □ ■

Pawlus özi Xudaning rehimlilikini körsetküchi janliq misaldur

¹² Manga küch-qudret bergen, méni ishenchlik dep qarap, Öz xizmitige teyinligen Rebbimiz Mesih Eysagha teshekkür éytimenki, ¹³ U méni teyinlidi! — burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu, manga rehim körsitildi; chünki

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tés. 3:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1.

□ **1:4** «ayighi yoq nesebnamiler» — Yehudiy xelki herdaim özining Tewrattiki ulugh bir «rohiy erbab»ning melum bir ewladi, Grékler bolsa özining melum bir «ilahiyy adem»ning ewladi ikenlikini ispatlimaqchi idi. «Bular Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri sürmeydu» — «(Xudaning)... Öz öyige bolghan (nijatliq) pilani» grék tilida «Xudaning öyidiki qanun-orunlashturushliri» dégen ibare bilen ipadilinidu.

■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8** «eger kishiler

Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u paydiliqtur» — «eyni muddiasida» grék tilida «qanunluq yolda qollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10** «Tewrat qanuni... saghlam telimlerde zit

bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üçün tüzülgen» — «saghlam telim» — bu Pawlusning köp ishliidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim uni qobul qilghanlarda saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu. □ **1:11** «bu telimler teshekkür-mubarekke layıq bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan

shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge اساسlan'ghan» — «bu telimler» («saghlam telim») Tewrat qanunining heqiqiy ehmiyitini, uning «öz muddiasida qollinidighan» yaki «qanunluq yolda qollinidighan» mezmunini öz ichige alidu (8-ayet). ■ **1:11** 1Tés. 2:4; 1Tim. 6:15.

men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim. □ ■ 14 Halbuki, Rebbimizning manga körsetken méhir-shepqiti ziyadiliship, Mesih Eysada bolghan étiqad we méhir-muhabbet wujudumgha élip kirilishi bilen éship tashti. 15-16 Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur — «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üçün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülik hayatqa érishidighanlarga misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üçün, manga rehim-shepset körsitilgendur. □ ■ 17 Emdi menggülik Padishahqa, yeni ölmeydighan we köz bilen körgili bolmaydighan, birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche hörmét-izzet we shan-sherep bolghay! Amin! □

18-19 Ey, oghlum Timotiy, burun sen toghruluq éytilghan bésharetlik wehiylerge asasen bu buyruqni sanga tapshurimen. Bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen. Beziler wijdanida pak turushtin chetnep ketti, netijide ularning étiqadi xuddi xada tashqa urulup gherq bolghan kémidek weyran boldi. □ ■ 20 Xuménéus we Iskenderler mana shundaq kishilerdindur. Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum. □ ■

2

Jamaetning birinchi wezipisi

1 Men hemmidin awwal, *étiqadchilargha* pütkül insanlar üçün Xudadin tilekler tilishini, dua-tilawet qilishini, bashqilar üçün murajiet qilishini we teshekkürler éytishini, 2 bolupmu padishahlar we barliq emeldarlar üçün dua-tilawet qilishini jékileymen. Shundaq qilghanda, biz toluq ixlasmenlik we salmaqliq bilen tinch we aman-ésen hayat kechüreleyimiz. ■ 3 Bundaq dua-tilawet qilish güzel ishtur, Qutquzghuchimiz Xudani xursen qilidu. 4 Chünki U pütkül insanning qutquzulushi we ularning heqiqetni tonup yétishini xalaydu. ■ 5 Chünki birla Xuda bardur, Xuda bilen insanlar arisida bir kélishtürgüchimu bar, U bolsimu Özi insan bolup kelgen Mesih Eysadur. □ ■ 6 U barliq

□ 1:13 «U méni teyinlidi! — burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu...» — «kupurluq qilghuchi» — uning kupurluqi biwasite Xudagha qaritilghan emes (chünki u «ixlasmen Yehudiy» idi), belki Xuda ewetken Qutquzghuchi Mesihge we Uninggha egeshenlerge qaritilghan. «Ziyankeshlik qilghuchi» — Mesihge egeshenlerge ziyankeshlik qilghuchi. «chünki men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim» — «étiqadsizliq» Xudaning Eysa Mesihde bolghan nijat yoligha bolghan étiqadsizliqtur. ■ 1:13 Yuh. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ 1:15-16 «Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur — «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üçün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülik hayatqa érishidighanlarga misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üçün, manga rehim-shepset körsitilgendur» — bu zor ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 1:15-16 Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Yuh. 3:5. □ 1:17 «menggülik Padishah» — grék tilida «barliq zamanlarning Padishahi», «birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!» — bezi kona köchürmilerde «birdinbir dana Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!» déyilidu. □ 1:18-19 «bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen» — et igiliri bilen emes, elwette, rohiy küreshdur. Kéyinki 6:12-ayette tilgha élin'ghan «güzel küresh»ni we u toghrisidiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ 1:18-19 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9. □ 1:20 «Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum» — «Sheytanning ilkige tapshurulush» bolsa, étiqad yolidin xélila chetnigen kishilerni öz gunahlrini tonusun dep, jamaet ishletse bolidighan éghir bir tedbirdur. Uningda shundaq kishiler jamaetniki bardur-keldidin chiqirilipla qalmay, belkim késel bolup qélishi yaki balayi'apetke uchrishi mumkin. Bu ish toghruluq yene «1Kor.» 5-bab, izahatliiri we shu mektuptiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ 1:20 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14. ■ 2:2 Yer. 29:7. ■ 2:4 Ez. 18:23; 2Pét. 3:9. □ 2:5 «Chünki birla Xuda bardur» — yaki «chünki Xuda birdur» — «Qan.» 6:4 («Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birlikdur») we izahatni körüng. ■ 2:5 Yuh. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15.

insanlarni hör qilish üçün Özini qurban qilip bedel töldi; shundaq qilip békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi. □ ■ 7 Men bu guwahliqni yetküzüş üçün jakarchi we rosul bolushqa teyinlinip (méning bu sözlirimning hemmisi rast, men yalghan gep qilmidim), yat elliklerge étiqad we heqiqet yolida ögetküchi bolup tiklendim. ■ 8 Shunga, men shuni xalaymenki, erler qeyerde bolsun, duagha jem bolghanda ghezepsiz we detalashsiz halda, halal emellik qollirini kötürüp dua qilsun. ■

9 Oxshash yolda ayallarmu muwapiq kiyinip, özlirini ar-nomus we salmaqliq bilen perdaz qilsun. Ularning özlirini perdazlash, chachlirini alahide yasash we altun, ünche-merwayit we ésil qimmat kiyim-kéчекler bilen emes, ■ 10 belki güzel emelliri bilen perdazlishini xalaymen. Bu, Xuda yolida teqwadar bolay dégen ayallargha yarishidu.

11 *Jamaet sorunlirida*, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilen telim alsun. □

12 Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüşhige yol qoymaymen. Eksiche, ular tinch bolsun. □ ■ 13 Chünki awwal Adem'ata, kéyin Hawa'ana yaritilghan. ■ 14 Awwal aldini azdurulghanmu Adem'ata emes, belki *Hawa'ana* idi. U tolimu aldan'ghanliqidin ularning itaetsizlikige chüshüp qalghanidi. ■ 15 Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilen turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salamat qutulidu. □

3

Jamaetning yétekchiliri

1 «Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu» dégen bu söz heqtur. □ 2 Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda toghrisida telim béreleydighan bolushi, □ ■ 3 shundaqla

□ 2:6 «U (Mesih) barliq insanlarni hör qilish üçün Özini qurban qilip bedel töldi» — bu «hör qilish» gunahning we Sheytanning ilkidin. «shundaq qilip békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi» — bashqa birxil terjimisi: «Bu ulugh ishqa (yeni Mesihning ölümü we tirilishi) békitilgen waqti-saitide guwahliq bérildi». Lékin bizningche Eysaning ölümünün özi shu «guwahliq»tur — démek, Eysaning qurbanliq Xudaning cheksiz muhebbet we nijatliq pilani toghruluq belgilen'gen waqtida ashkarilandi. ■ 2:6 Mat. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14. ■ 2:7 Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ 2:8 Zeb. 134:1-2; Yuh. 4:21. ■ 2:9 Tit. 2:3; 1Pét. 3:3. □ 2:11 «*Jamaet sorunlirida, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilen telim alsun*» — Yehudiylarning en'eniliri boyiche ayal kishiler Xudaning sözlirini ögenmeslik kérek idi, shunga rosulning bu sözi chong bir yéngiliq idi. □ 2:12 «*Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüşhige yol qoymaymen*» — bu telim toghruluq, shundaqla acha-singillargha ata qilin'ghan iltipatlar toghruluq «1Kor.» 14:34-35 we «Korintliqlar (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:12 Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:24. ■ 2:13 Yar. 1:27; 2:22. ■ 2:14 Yar. 3:6. □ 2:15 «*Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilen turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salamat qutulidu*» — démek, «Ayallar Xudaning lenitige uchridighanliqtin tughuti qiyin we xeterlik bolsimu, uningdin saq-salamat ötüp kétidu». Bu 14-15-ayetni: «Ayallar erlerge telim bérish, erler üstige höküm sürüshte emes, belki bala tughush we uni béqish jeryanida, étiqad arqiliq érishidighan qutquzulushtin behrimen bolalaydu» dégen bashqa bir menide chüshinishkimu bolidu. Ayetni: «Biraq ayallar Hawa'anining neslidin tughulghan Eysa Mesih arqiliq qutquzulidu» dégen yene bir chüshenchisi eyni tékistke anche yéqin kelmeydu, dep qaraymiz. □ 3:1 «*Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu*» — «yétekchi»ler toghruluq «Filippiyiliqlargha»diki «qoshumchi söz», «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen sözlirimizni körüng. «Aqsaqal» we «yétekchi» emeliyette bir geptur. □ 3:2 «*Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda toghrisida telim béreleydighan bolushi... (kérek)*» — «bir xotunluq», belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 3:2 2Tim. 2:24; Tit. 1:6.

haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi bolmasliqi, □
 4 ez ailisini yaxshi bashquralaydighan bolushi, tolimu salapetlik bilen perzentlirini ata-
 anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek. □ 5 Chünki birsi
 öz ailisini bashqurushni bilmise, u Xudaning jamaitidin qandaqmu xewer alalisun?
 6 Yétekchi yéngi étiqadchilardin bolmisun; undaq bolsa, u tekebburliship kétishi mumkin,
 shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrighan hökümge chüshidu. □ 7 U jamaetning
 sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shundaq bolghanda, u
 bashqilarning qarilishigha uchrinmaydu, Sheytanning qiltiqigha chüshmeydu. □

Jamaetning xizmetkarliri

8 Xuddi yétekchilerge oxshash, jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qil-
 maydighan, haraq-sharabqa bérilmeydighan, nepsaniyetchi bolmighan kishilerdin bo-
 lushi, □ ■ 9 pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim. □ ■
 10 Bundaq ademlernimu aldi bilen sinap körüp, eyib terepliri bolmisa, andin xizmet
 wezipisige qoyushqa bolidu. 11 Shuningdek, bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin,
 pitne-pasat qilmaydighan, salmaq we herqandaq ishta ishenchlik bolghanlardin bo-
 lushi lazim. □ 12 Xizmetkarlar bir xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi
 bashquridighan kishilerdin bolsun. □ 13 Xizmetkarning wezipisini obdan orun'ghanlar
 özi üçün yaxshi nam-ataqqa sazawer bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor
 jür'et-ishenchke érishidu. □ ■

Mesih bolghan sir

□ 3:3 «... shundaqla haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi bol-
 masliqi... (kérek)» — «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz
 bilen ipadilidighan. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlashish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma
 toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imzdiki 16-bab toghruluq
 «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmunni körüng. □ 3:4 «öz ailisini yaxshi bashquralay-
 dighan bolushi, tolimu salapetlik bilen perzentlirini ata-anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan
 kishi bolushi kérek» — «tolimu salapetlik bilen... terbiyiliyeleydighan» dégenlik ibare térikmey balilirini ter-
 biyileydighanlikini bildüridu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «perzentlirini öz ata-anisigha toluq hörmet bilen
 boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek». □ 3:6 «Yétekchi yéngi étiqadchilardin bolmisun;
 undaq bolsa, u tekebburliship kétishi mumkin, shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrighan hökümge
 chüshidu» — «Sheytanning eyibige kirish» belkim Sheytanning eslidiki gunahi, yeni tekebburliship ketkinini (shun-
 daqla Xudaning jzasigha uchrighanliqini we kelgüsidimu uchraydighanliqini) körsitidu. □ 3:7 «U jamaetning
 sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shundaq bolghanda, u bashqilarning qaril-
 ishigha uchrinmaydu, Sheytanning qiltiqigha chüshmeydu» — «Sheytanning qiltiqi» némini körsitidu? Yétekchilerde
 eyiblinerlik yéri bolsa (hetta yoshurun bolsimu), shundaqla «sirttikiler» uni eyibleydighan bolsa u belkim u özini
 aqlash üçün yaki ishlirini yoshurush üçün yalghan gep qilishi mumkin. Undaqta u derhal Sheytanning ilkide
 bolidu. Jamaetikiler teripidinmu obdan «teriplinishi» kérek, elwette. □ 3:8 «Xuddi (yétekchilerge) oxshash,
 jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qilmaydighan ... kishilerdin bolushi... (kérek)» —
 xizmetkarlar jamaetning yétekchilirining yaremchisi bolup, ular her xil emeliy ishlargha mes'ul kishilerdur. Yene
 «Filippiyilqlargha»diki «qoshumche söz»imzdiki «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen mezmunni körüng. «nepsaniyetchi
 bolmighan kishilerdin bolushi ... (kérek)» — «nepsaniyetchi» — 3-ayetni körüng. ■ 3:8 Ros. 6:3. □ 3:9
 «pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim» — «étiqaning siri»: oqurmenlarning éside
 barki, Injildiki «sirlar» bolsa Xuda eslide yoshurup kelgen, Injil dewride Öz jamaitige ashkarilighan chongqur
 heqiqetlerni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish sözler»ni körüng. ■ 3:9 1Tim. 1:19. □ 3:11 «shuningdek,
 bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin, ... herqandaq ishta ishenchlik bolghanlardin bolushi lazim» —
 «xizmetkarlarning ayallirimu» yaki «ayal xizmetkarlirimu...». «Rim.» 16:1ni körüng. □ 3:12 «Xizmetkarlar bir
 xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi bashquridighan kishilerdin bolsun» — «bir xotunluq» dégenlik
 (yaki «bir ayalningla éri») belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imzini körüng.
 □ 3:13 «yaxshi nam-ataqqa sazawer bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor jür'et-ishenchke érishidu»
 — «Ros.» 6-8-babta bayan qilin'ghan «xizmetkar» bolghan Istifan we Filip buninggha ikki obdan misaldur. ■ 3:13
 Mat. 25:21.

¹⁴ Men gerche pat arida yéninggha yétip bérishni arzu qilsammu, yenila bu xetni yazdim;
¹⁵ Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq tutush kéreklikini bilisen. Bu aile bolsa tirik Xudaning jamaiti, heqiqetning tüwrüki we teglikidir. □ ¹⁶ Hemmeylen étirap qilmay turalmayduki, ixlasmelikning siri büyüktur: —

«Özi insan ténide ayan boldi,
 Roh Uning heqqaniyliqini ispatlidi,
 Perishtilerge u köründi,
 Uning xewiri pütkül ellerge jakarlandi,
 Jahanda Uninggha iman keltürüldi,
 U shan-sherep ichide ershke kötürüldi». □ ■

4

¹ Emdi Roh shuni alahide éytiduki, axir zamanlarda beziler étiqadtin yénip, aldamchi rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu. □ ■ ² Bundaq *telim bergüchiler* saxtiliqta yalghanchiliq qilip, xuddi daghmallaq köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan; □ ³ ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma *ular meni qilidighan* yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlarning teshekkür éytip qobul qilishi üçün yaratqanidi. □ ■ ⁴ Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu. □ ■ ⁵ Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qiliduru. □

Eysa Mesihning yaxshi xizmetkari

⁶ Bu nesihetlerni qérindashlarning semige salsang, Mesih Eysaning yaxshi xizmetkari bolghan bolisen. Shundaqla, özüngning estayidil egeshken étiqadtiki we saghlam telimlerdiki sözler bilen quwwetlendirülgénlik ayan bolidu. ■ ⁷ Emma ixlasmelikning

□ **3:15 «Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq tutush kéreklikini bilisen»** — «Xudaning ailisi»: — oqurmenlarning éside barki, ibraniiy tilida we grék tilida (uyghur tiligha oxshash) «öy» we «aile» birla söz bilen ipadiliduru. Xudaning «öy» uning ailisi, yeni uning «tirik ibadetxanisi», «tirik öy»dur. «1Pét.» 2:4-8nimu körüng. □ **3:16 «ixlasmelikning siri büyüktur»** — «ixlasmelikning siri»ning üç menisi bolushi mumkin: — (1) Eysa Mesihning özi ixlasmelikning mujessemleshtürülüşü, biz insanlarga «ixlasmelik»ning néme ikenliki ayan qidi; (2) «ixlasmelikni (insanlarga) élip kélidighan sir» (3) «ixlasmelikni (yeni Xudaning mömin bendilirige) tapshurulghan sir» — démek, bizning étiqadimiz. Bizningche Pawlusning körsetkenliri 1- we 2-menide. Shühhisizki, bu sir del Eysa Mesih Özidur. **«Özi insan ténide ayan boldi»** — bezi qedimki köchürmilerde «Xuda insan ténide ayan boldi» déyilidu. **«Özi insan ténide ayan boldi, Roh Uning heqqaniyliqini ispatlidi...»** — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 1:14; Ros. 1:2; Ef. 3:5, 6. □ **4:1 «Emdi Roh shuni alahide éytiduki, ...»** — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning rohi. **«aldamchi rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu»** — «aldamchi rohlar» we «jinlar» bir geptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tés. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pét. 3:3; Yeh. 18. □ **4:2 «... xuddi daghmallaq köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan»** — bezi alimlar bu sözni: «Sheytan ularning wijdanlirini «méningki» dep daghmallaq qoyghan» dégendek chüshinidu. □ **4:3 «ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma ular men'i qilidighan yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlarning teshekkür éytip qobul qilishi üçün yaratqanidi»** — bu ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4 «Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu»** — bu söz peqet barliq yémekliklerni emes, yene u yuqirida tilgha alghan nikahda bolghan er-ayalliq jinisiy munasiwetni öz ichige alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14. □ **4:5 «Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qiliduru»** — grék tilida «insanlarning duasi» dégen alahide söz bolup «shu dualar Xuda bilen yéqin alaqe-munasiwette bolidu» dégen menini puritip béridu. ■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15.

we momaylarning epsanilirini chetke qéqip, özüngni ixlasmenlik yolida chéniqturup yétishtürgin. ■ **8** Chünki «Bedenni chéniqturushning azraq paydisi bar, lékin ixlasmenlikte intilishning hertereplik paydisi bar; u hazirqi we kelgüsi hayat üçün bext élip kélidu» ■ **9** — bu söz heqtur we uni qobul qilishqa pütünley erziydu. **10** Emeliyette biz buning üçün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz. Chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi — menggü hayat Xudagha baghliduq. □

11 Bu ishlarni *jamaetke* toxtimay tapilighin we ögetkin. **12** Héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma; belki sözliringde, emelliringde, méhir-muhebbet, étiqad we pakliqta étiqadchilargha nemune bol. □ ■ **13** Men yéninggha barghuche, özüngni jamaetke *muqeddes yazmilarni* oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin. □

14 *Jamaitingning aqsaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, Xudaning wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma.* □ ■ **15** Bu ishlargha bérilip, özüngni ulargha toluq atighin. Shuning bilen séning algha basqanliqing hemmeylen'ge ayan bolidu. **16** Özüngge we bergen telimingge izchil köngül qoyghin. Chünki shundaq qilghanda özüngnimu we sanga qulaq salghanlarnimu qutquzisen.

5

Jamaetiki bezi emeliy ishlar

1 Yashan'ghan erlerni eyibligende qattiq sözlimigin, belki ulargha atang süpitide ne-sihet bergin. Shuningdek, yigitlerge qérindashliring süpitide sözligin. ■ **2** Yashan'ghan ayallargha anang süpitide, yash ayallargha acha-singilliring süpitide her ishta pak qelb bilen muamile qilghin. **3** Heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al. □ **4** Lékin, tul ayallarning perzentliri yaki newriliri bolsa, ular aldi bilen öz ailisige nisbeten ixlasmenlikni öginip, öz ata-anisining ejrini yandursun; chünki bu ish Xudani xursen qilidu. ■ **5** Emdi heqiqiy tul ötüwatqan, yalghuz qalghan ayallar bolsa, ümidini Xudagha baghligan bolup, kéche-kündüz dua-tilawette bolidu. ■ **6** Lékin huzur-halawetke bérilgen tul xotun hayat bolsimu, ölgen'ge barawerdur. **7** Emdi bashqilar teripidin eyiblinidighan ehwalgha chüshüp qalmasliqi üçün sen ulargha bu ishlarni jékilep tapilighin.

□ **4:7** «... özüngni ixlasmenlik yolida chéniqturup yétishtürgin» — «chéniqturup yétishtürgin» dégini grék tilida «gimnastika» («ten herikiti») bilen munasiwetlik söz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23. □ **4:10** «Emeliyette biz buning üçün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz» — «xar qiliniwatimiz» bezi kona köchürmilerde «küresh qiliwatimiz» déyilidu. «chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi — menggü hayat Xudagha baghliduq» — «pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi» dégen ibaride «insanlarning Qutquzghuchisi» dégenlik belkim «her ademni saqlighuchi» dégen omomiy menide ishli tilidu. □ **4:12** «héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma» — Timotiy belkim ottuz nechche yashqa kirgen. Lékin grék medeniyetide qiriq yashqa kirgen oghul balilar téxi «yash» «yigit» dep hésablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pét. 5:3. □ **4:13** «özüngni jamaetke muqeddes yazmilarni oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin» — «muqeddes yazmilarni oqup bérish» toghruluq: — shu waqitlarda az sanliq kishiler oquyalaytti we téximu az kishiler muqeddes kitabtiki birer qisimlarga ige bolushqa muyesser idi. □ **4:14** «Jamaitingning aqsaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, Xudaning wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma» — jamaetning aqsaqallirining étiqadchini birer wezipige teyinligende, qollirini uning uchisigha qoyup turup dua qilishi Injildiki bashqa yerlerdimu körünidu. «iltipat» mushu yerde Muqeddes Roh ata qilghan melum bir alahide qabiliyetni körsitidu. Bundaq qabiliyetlarning beziliri toghruluq «1Kor.» 12-, 14-babni körüng. «Qoshumche söz»imizde Timotiygha tapshurulghan iltipat toghruluq sözleyimiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **5:1** Law. 19:32. □ **5:3** «heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al» — «heqiqiy tul ayallar» mushu yerde éridin juda bolghan, qiyinchliqta turghan ayallarni körsitidu. «Hörmetlep, ularning halidin xewer al» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. ■ **5:4** Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Ef. 6:1, 2. ■ **5:5** Luqa 2:36; 1Kor. 7:32.

⁸ Lékin birsi öz tughqanliridin, bolupmu öz ailisidikilerdin xewer almisa, u étiqadtin tan'ghan dep qarilip, kapirlardin better bolidu.■

⁹ Tul ayal tizimgha élinisa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek, □ ¹⁰ yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, balilirini yaxshi terbiyilep chong qilghan, musapirlargha méhmandostluq körsetken, muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan, qiyinchiliqta qalghanlarga yadrem qolini uzartqan, özini herxil xeyr-saxawet ishlirigha béghishlighanlar bolushi kérek. □ ■ ¹¹ Lékin yash tul ayallarni *tizimlikke* kirgüzme. Chünki ularning ishq hewesliri qozghilip Mesihdin ténip, qayta nikahlinishni arzu qilidu; ¹² shuning bilen, ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu. □ ¹³ Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymu-öy doqurup yürüşni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishlirigha chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin. □ ■ ¹⁴ Shuning üçün, bundaq yash tul ayallarning nikahlinip, perzent körüp, öy ishliri bilen shughullinishini xalaymen. Shundaq qilghanda, bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu. □ ■ ¹⁵ Chünki shundaq bezi tul ayallar alliqachan étiqadtin ténip Sheytanning keynige kirip ketti. ¹⁶ Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishining tul qalghan tughqanliri bolsa, u özi ulargha yadrem bersun, yüki jamaetke chüshmisun. Shundaq bolghanda, jamaet heqiqiy igechaqisiz tul ayallargha yadrem qilalaydu.□

Aqsaqallar toghrisida

¹⁷ Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüş we telim bérishde ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun. □ ■ ¹⁸ Chünki muqeddes yazmilarda: «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» we: «Medikar öz

■ **5:8** Gal. 6:10. □ **5:9** «Tul ayal tizimgha élinisa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek...» — «tul ayal tizimgha élinisa» dégendiki «tizim» belkim jamaet ichidiki alahide yadrem alghuchi tul ayallarning tizimini körsitidu. Ularning yene belkim alahide dua we bashqa hajetmenlerni yoqlash xizmetliri bar idi; yene kélip ular qaytidin toy qilmasliqqa wede qilishi kérek bolushi mumkin (12-ayetni körüng). «Birla erning ayali bolghan bolushi kérek» dégenning «birla erlik bolghan bolushi kérek» yaki «öz érige sadiq bolghan bolushi kérek» dégen bashqa birxil chüshenchisi bar. □ **5:10** «yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, ... muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan... özini herxil xeyr-saxawet ishlirigha béghishlighanlar bolushi kérek» — «muqeddes bendilerning putlirini yughan»: — oqurmenlerge ayanki, «put yuyush» Ottura Sherqtiki örp-adetlerdin idi, seperdin kelgen méhmanlarni qizghinliq bilen kütüşni bildüretti. Bu ishning özi belkim bashqa étiqadchilarning xizmitide kemterlik bilen bolushning yaxshi belgisi idi («Yh.» 13:1-17ni körüng). ■ **5:10** Yar. 18:4; 19:2; Luqa 7:38,44; 1Pét. 4:9. □ **5:12** «... ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu» — «deslep bergen wedisi» belkim ularning herbirining «Eysa Mesih üçün jamaetning xizmitide bolimen, qayta toy qilmaymen» dégendek bir wedisini körsitishi mumkin. 9-ayetni yene körüng. □ **5:13** «Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymu-öy doqurup yürüşni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishlirigha chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin» — démek, eger undaq mayilliq bolghan tul ayallargha jamaet teripidin iqtisadiy yadrem bérilgen bolsa («tizimlansa»), ular téximu shundaq yolda méngip kétishi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14** «bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu» — «bizge qarshi turghuchi» Sheytanning özini yaki yer yüzide Injilgha qarshi chiqqanlarni körsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16** «Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishi...» — bezi kona köchürmilerde peqet «étiqadchi ayal kishi...» déyilidu. □ **5:17** «Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüş we telim bérishde ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» — Injilda «aqsaqallar» dégenning bashqa xil ipadisi «yétekchiler». «Filippiliqlargha»diki «kirish söz», shundaqla «Tébirler»nimu körüng. «ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» — démek, hem jamaetning chongqur izzitige we layiq bolghan iqtisadiy yadremge muyesser bolsun (chünki telim bérishde we jamaettin xewer élishta estayidil bolush daim köp waqitliri serp qilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; Ibr. 13:17.

heqqini élishqa heqliqtur» déyilgen. □ ■

¹⁹ Ikki yaki üç guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan erzni qobul qilma. □ ■ ²⁰ Eger *aqsaqallardin* birsi gunah sadir qilghan bolsa, bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün, jamaet aldida tenbih bérip eyibligin. □

²¹ Xudaning, Mesih Eysaning we Xuda tallighan perishtilerning aldida shuni sanga agah qilip tapilaymenki, sen bu emrlerge héch ayrimichiliq qilmay, héchqandaq ishta bir terepke yan basmay qet'iy emel qilghin. ■

²² Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme; bashqilarning gunahligha shérik bolma. Özüngni pak tutqin □ ■ ²³ (ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin).

□ ■ ²⁴ Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu. □ ■ ²⁵ Xuddi shuninggha oxshash, bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu; hazir ashkara bolmisa kéyin ashkarilanmay qalmaydu. □

6

¹ Qulluq boyunturuq astida bolghanlarning hemmisi öz xojayinlirini her terepke hörmetlisun. Shundaq qilghanda, Xudaning nami we Uning telimining haqaretke uchrishidin saqlan'ghili bolidu. ■ ² Xojayinliri étiqadchi bolsa, qulliri: «Biz hemmimiz oxshashla qérindashlarghu» dep, ulargha hörmetsizlik qilmisun. Eksiche, ulargha téximu estayidil xizmet qilsun. Chünki ularning yaxshi xizmitidin behrimen bolidighanlar del sadiq étiqadchilar hem söyümlük bendilerdur. Sen bu telimlerni ögetkin we jékiligin.

Yalghan telim we pulpereslikning aqiwiti

³ Oxshimighan telimlerni terghib qilghan we saghlam sözlerni (yeni Rebbimiz Eysa Mesihning heq sözlirini), shundaqla ixlasmenlikke yétekleydighan telimni qobul qilmighan kishi bolsa, ⁴ undaqlar deweqe körenglep ketken, héchnéme chüshenmeydighan

□ **5:18** «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» ... «Medikar öz heqqini élishqa heqliqtur»... — Tewrat, «Qan.» 25:4 we Injil, «Luqa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19** «**ikki yaki üç guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan erzni qobul qilma**» — Tewrat, «Qan.» 17:6, 19:5ni körüng. ■ **5:19** Qan. 19:15. □ **5:20** «Eger *aqsaqallardin* birsi gunah sadir qilghan bolsa, **bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün, jamaet aldida tenbih bérip eyibligin**» — «bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün...»: — démek, qalghan aqsaqallar ibret alsun. ■ **5:21** Qan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13. □ **5:22** «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» — «birawning uchisigha qolungni qoyush» dégen heriket, birsini jamaetke yétekchilik wezipisige teyinlesh, késel ademni saqaytish yaki bashqa alahide bir dua qilish üçün «Men Xuda aldida bu adem bilen bir bolimen» dégeni ipadileydu. «**bashqilarning gunahligha shérik bolma**» — bu söz aldinqi: «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» dégen sözge baghliq. Chünki undaq heriket qol qoyghuchi kishi dua qilin'ghan kishi üçün: «I Xuda, men bu kishi bilen mes'uliyette bir bolay» dégen duani bildüridu. Emma «**bashqilarning gunahligha shérik bolma**» dégenning bashqa terepliri bar, elwette. ■ **5:22** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6. □ **5:23** «**ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin**» — Pawlus bu sözini belkim yuqiriqi «özüngni pak tutqin» dégenlikide hajiti bolmighan perhizler bolmisun dep Timotiyning késilini közlep éytidu. ■ **5:23** Zeb. 104:15. □ **5:24** «**Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu**» — buning menisi belkim: «Bezi kishilerning gunahlirini asanla körüwalghili bolidu hem ularning choqum soraqqa tartilishi éniq. Lékin, bezi kishilerning gunahliri bolsa peqet kéyin, soraqtila ashkara bolidu». Shuning üçün Timotiy bashqilargha «qol qoyush»ta daim pexes bolup, etrapliq oylishi kérek. ■ **5:24** Gal. 5:19. □ **5:25** «**bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu**» — bashqa birxil terjimisi: «bezi kishilerning güzel emelliri soraqtin awwal körünerlik bolidu». ■ **6:1** Ef. 6:5; Kol. 3:22; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18.

kishilerdindir. Ular niza-munazire peyda qilishqa we gep talishishqa h erismen; bundaq ishlardin hesetxorluq, j edel-majira, t ohmet, rezil gumanxorluq hasil bolidu, ■ 5 hemde niyiti chirikleshken, heqiqettin mehrum bolghan kishiler arisida daimliq s urkilish kelt ur p chiqiridu. Bundaq kishiler ixlasmenlikni payda-tapawetning bir yoli dep qaraydu. ■

6 Derweqe, *Xudagha* ixlasmen we razimen bolush ghayet zor paydidur. ■ 7 Ch unki biz bu dunyagha h echn eme  elip kelmiduq, shuningdek uningdin h echn eminimu  elip k etelmeymiz. ■ 8 Shunga, y emek-ichmek we kiyim-k echik y eterlik bolsila bulardin qanaet qilimiz. ■ 9 L ekin bay bolushni oylaydighanlar bolsa haman azdurulushlarga uchr ap, tuzaqqa we shundaqla insanlarni weyranchiliqqa we halaketke ch okt uridighan nurg hun exmiqane hem ziyarliq arzu-heweslerning ilkige t eyilip k etidu. ■ 10 Ch unki pulpereslik herxil rezilliklarning yiltizidur. Beziler buninggha intilishi bilen  etiqaadtin chetnep,  zlidirini nurg hun derd-qayghular bilen sanjidi. ■

Timotiygha nesihet

11 Emma sen, ey Xudaning adimi, bundaq ishlardin yiraq qach; heqqaniyliq, ixlasmenlik, ishench- etiqaad, m ehir-muhebbet, sewr-taqet we m omin-mulayimliqni intilip qoghla. ■

12  etiqaadtiki g uzel k ureshte k uchep k uresh qil. Menggülük hayatni ching tutqin. Sen del buninggha chaqirilding hemde uning yolida nurg hunlighan guwahchilar aldida bu  etiqaadning g uzel shahitliqini qilding. □ ■

13 Hemmige hayatliq b eriwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida g uzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysaning aldida sanga shuni tapilaymenki, □ ■ 14 Rebbimiz Eysa Mesih qayta ayan bolghuche, *Xudaning* bu emrige h ech qusursiz we daghsiz emel qilghin. □ 15-16 Uning ayan bolushini waqit-saiti kelgende birdinbir menggü  lmig uchi, insan y eqinlismaydighan nur ichide yashaydighan, h echkim k ormigen we k orelmeydighan mubarekleshke layiq bolghan birdinbir H ok umran, yeni padishahlarning Padishahi, reblerning Rebbi emelge ashuridu. Uninggha izzet-h ormet we ebedil'ebed k uch-qudret bolghay, amin! ■

17 Bu zamanda bay bolghanlarga meghrurlanmasliqni, tayan'ghusiz  tk unchi bayliqqa emes, belki biz behrimen bolushqa hemmini bizge s exiyliq bilen tolup tashqan halda teminlig uchi Xudagha tayinip ümid baghlashni tapilighin; □ ■ 18 ulargha yaxshi emellerni qilishda *heqiqiy* bay bolunglar, xeyr-saxawetlik ishlarda merd, bashqilar bilen ortaq behrlinishke qoli ochuq bolunglar dep tapilighin. 19 Ular bundaq qilghanda, heqiqiy hayatni tutush  ch n k elechekte  zlidirige puxta bir asas-ul bolidighan bir xezine topliyalaydu. ■

20 Ey Timotiy, sanga amanet qilin'ghan *heqiqetlerni* qoghda.  z ngni ixlassiz, quruq geplerdin hemde atalmish ilimning talash-tartishliridin n eri tutqin. ■ 21 Beziler

■ 6:4 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9. ■ 6:5 1Kor. 11:16. ■ 6:6 Pend. 15:16; Ibr. 13:5. ■ 6:7 Ayup 1:21; 27:19; Zeb. 49:17 ■ 6:8 Zeb. 55:23; Pend. 27:26; Mat. 6:25; 1P t. 5:7. ■ 6:9 Pend. 11:28; Mat. 13:22; Yaq. 5:1. ■ 6:10 Mis. 23:8; Qan. 16:19; Pend. 15:16. ■ 6:11 2Tim. 2:22. □ 6:12 « etiqaadtiki g uzel k ureshte k uchep k uresh qil» — bu sözler we ayetning qalghan qismi («g uzel shahitliq») toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 6:12 1Tim. 1:18. □ 6:13 «Hemmige hayatliq b eriwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida g uzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysa...» — «g uzel shahidliq» d egen söz toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 6:13 Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yuh. 18:37; 1Tim. 5:21. □ 6:14 «bu emrige h ech qusursiz we daghsiz emel qilghin» — «bu emr» bolsa Timotiygha tapshurulghan toluq wezipini k orsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ 6:15-16 1Tim. 1:17; Weh. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Qan. 4:12; 1Yuh. 4:12. □ 6:17 «biz behrimen bolushqa hemmini bizge s exiyliq bilen tolup tashqan halda teminlig uchi Xuda...» — «s exiyliq bilen» gr ek tilida «zor bayliqliridin bergendek» d egen söz bilen ipadilini. ■ 6:17 Mar. 4:18; Luqa 8:14. ■ 6:19 Mat. 6:20; Luqa 12:33; 16:9. ■ 6:20 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9.

mushundaq bimene *ilimge* égimen dep jakarlap, étiqadtin chetnidi.
Méhir-shepqet silerge yar bolghay!□

□ **6:21** «**méhir-shepqet silerge yar bolghay!**» — bezi kona köchürmilerde: «méhir-shepqet sanga yar bolghay!» déyilidu.

Timotiygha «2»

Rosul Pawlus Timotiygha yazghan ikkinchi mektup

1-2 Mesih Eysada wede qilin'ghan hayatni élip bérish üçün, Xudaning iradisi bilen Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam: Xuda'Atimizdin we Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepqet, rehimdillik we xatir-jemlik bolghay! □ ■ 3 Men ata-bowilirimning izini bésip sap wijdanim bilen xizmitini qiliwatqan Xudagha teshekkür éytimen, chünki kéche-kündüz dualirimda séni toxtawsiz eslep turimen; ■ 4 köz yashliringni esliginimde, shadliqqa chömüshüm üçün sen bilen yene didarlishishqa qattiq telpünüp yürmehtimen; 5 chünki séningde bolghan saxtiliqsiz étiqad ésimdin chiqmaydu. Bu étiqad eng awwal momang Loista, andin anang Éwnikide bar bolghan, emdi hazir sendimu bar iken dep xatirjemdurmen.

6 Shuning üçün men shuni qaytidin sanga eslitimenki, qollirimni uchanggha qoyushum bilen sende bolghan, Xuda sanga teqdim qilghan iltipatni qaytidin yalqunlitip jari qilghin. □ ■ 7 Chünki Xuda bizge qorqunchaqliqning rohini emes, belki bizge küch-qudretning, méhri-muhebbetning we salmaqliqning Rohini teqdim qildi. ■

8 Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki Uning mehbusi bolghan mendin nomus qilma. Eksiche, Xudaning küch-qudriti bilen xush xewerni jakarlash yolidiki xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin; □ ■ 9 Xuda bizni öz emellirimizge asasen emes, belki öz muddiasi we méhir-shepqitige asasen qutquzup, pak-muqeddes chaqiriqi bilen chaqirdi; Uning bu méhir-shepqiti hemme dewr-zamanlardin ilgirila Mesih Eysada bizge béghishlan'ghandur; ■ 10 lékin bu méhir-shepqet Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning kélishi bilen hazir ayan boldi; U ölümni bikar qiliwétip, xush xewer arqiliq hayatliq we chirmasliqni yoruqluqta ayan qildi. ■ 11 Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup teyinlen'gen. □ ■

12 Men shu sewebtin hazirqi bu xarliq-musheqqetlerni tartmaqtimen. Lékin buningdin nomus qilmaymen; chünki men kimgé étiqad qilghanliqimni bilimen hemde Uning manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige

□ **1:1-2** «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam» — démisekmü, Timotiy Pawlusning «rohiy jehette» oghli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tés. 1:2; 3:10. □ **1:6** «qollirimni uchanggha qoyghinim bilen sende bolghan, Xuda sanga teqdim qilghan iltipat» — ishinimizki, bu del 1-xette («1Tim.» 4:14-15) tilgha élin'ghan rohiy iltipattin bashqa ish emes. «Qoshumche söz»imiznimü körüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8** «Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki uning mehbusi bolghan mendin nomus qilma» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki zindanda yatatti. Shübhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellikler»din bolghan ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen u «Men Rebning mehbusi» deydu. «xush xewerni jakarlash yolidiki xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin» — grék tilida belkim «öz hesseng boyiche birge tartqin» dégen menini bildürüshi mumkin. Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa tégishlik oqubet-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqa étiqadchilar) bilen birge melum derijide «öz hessisi boyiche» oqubet-musheqqet tartishigha toghra kélidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim. 1:16; Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Ef. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yesh. 25:8; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pét. 1:20. □ **1:11** «Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup teyinlen'gen» — «eller» bolsa «yat ellikler», «Yehudiy emesler». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7.

ishendürüldüm. □ ¹³ Mendin anglighan saghlam telim sözlirining nemunilik bir üzündisini saqlap, Mesih Eysada bolghan muhebbet we étiqad bilen ching tutqin; ■ ¹⁴ bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla. □

¹⁵ Sen bilginingdek, Asiya ölkisidiki *étiqadchilarning* hemmisi *dégüdek* mendin yüz öridi. Ularning arisida Figélus we Xérmogénésmu bar. □ ■ ¹⁶ Reb Onésiforning ailisidikilirige rehim-shepqet körsetkey. Chünki u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi. □ ■ ¹⁷ U Rim shehirige kelginide méni tapquche köp izdep aware boluptu. ¹⁸ Reb shu künide uni Özidin rehim-shepqetke muyesser qilghay; uning Efesus shehiride manga körsetken xizmetlirining qanchilik ikenlikini obdan bilisen. □

2

Musheqqetke qarimay Rebning xizmitide bolush

¹ Shunga ey oghlum, sen Mesih Eysada bolghan méhir-shepqetke tayinip küchlük bol; ² we sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin. □ ■ ³ Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin. □ ⁴ Jengchi bolghan kishi özini eskerlikke tizimlighan serdarini razi qilish üçün adettiki turmush ishlirini özige helek qiliwalmasliqi kérek. ■ ⁵ Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu. □ ⁶ Ejir

□ **1:12** «... hemde Uning manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige ishendürüldüm» — «manga tapshurulghan amanet» bizningche Xuda Pawlusqa jamaetni dep tapshurghan nurghunlighan qimmatlik wehiylerni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Shu kün» — Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. Pawlusning közqarishida peqet birla kün muhimdur, u daim u künni nezerde tutup uni «shu kün» deydu. Ushbu ayetning axirqi jümlisini «hemde méning Xudagha amanet qilghanlirimni Rebbimiz qayta kelgen kün'giche («shu kün'giche») choqum qoghdaydighanliqigha ishinimen» dep chüshinishkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14** «bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla» — yuqirida 12-ayettiki izahatta éytqinimizdek, «sanga tapshurulghan güzel amanet» Muqeddes Roh jamaetke yetküzmechi bolghan, Xuda Özining nijatliq pilani we jamaet toghruluq wehiy qilin'ghan nurghunlighan qimmatlik heqiqetlerni körsitidu. □ **1:15** «Asiya ölkisidiki étiqadchilarning hemmisi dégüdek mendin yüz öridi» — bu yerdiki «Asiya ölkisi» hazirqi Türkiyening gherbiy qismini körsitidu. «Asiya ölkisidiki étiqadchilar» shu yerde turuwatqan étiqadchilarni körsitidu; bezi alimlar bu sözni peqet Rim shehiride turghan, eslide zindanda yatqan Pawlusqa medet bérimiz dep wede bergen Asiya ölkisidin kelgen bezi qérindashlarni körsitidu, dep qaraydu. Grék tilida «Asiya ölkiside («ölkisidin» emes) bolghanlarning hemmisi mendin yüz öridi» déyilgechke, biz undaq qarimaymiz. Bu muhim weqe toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16** «u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi» — «mehbus bolghanliqimdin» grék tilida «méning zenjir-kishenlirimdin...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18** «Reb shu künide uni Özidin rehim-shepqetke muyesser qilghay» — «shu küni» Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. 12-ayettiki izahatni körüng. □ **2:2** «... sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin» — némishqa Pawlus «köp guwahchilar aldida mendin anglighanliring» deydu? Bu «guwahchilar»ning néme ehmiyiti bar? Oylishimizche: (1) gerche étiqadta köp «chongqur sirlar» bolsimu, bu sirlarning hemmisi toghruluq Injildin éniq körgili bolidu; heqiqiy étiqadta héchqandaq «mexpiy telim»ler we «az sandiki alahide ademlerge wehiy qilin'ghan» telimler yoqtur; (2) mushu étiqadchi guwahchilar Pawlus we bashqa rosullarning telimlirining birxil ikenlikige ispat béreleytti. ■ **2:2** Tit. 1:5. □ **2:3** «Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin» — (1:8de éytilghandek) «öz hesseng boyiche tartqin» — grék tilida «öz hesseng boyiche birge tartqin». Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa tégishlik xarliq-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqi étiqadchilar) bilen birge melum derijide xarliq-musheqqet tartishigha toghra kélidu. ■ **2:4** 1Kor. 9:25. □ **2:5** «Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu» — «musabiqe qaidiliri»; — kona zamanlarda bu «qaidiler» hem musabiqining özini we musabiqige bolghan teyyarliq-terbiyileshlernimu bashquratti.

singdürgen déhqan hosulidin birinchi bolup behrimen bolushi tégishliktur. ■ ⁷ Bu sözlirim üstide yaxshi oyla, shuning bilen Reb sanga hemme ishta yorutidu.

⁸ Sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküzüwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut. □ ⁹ Bu xush xewerni dep köp xarliq-musheqqet chékip, hetta jinayetchi hésablinip kishenlinip yatimen. Halbuki, Xudaning söz-kalami héch kishenlenmeydu! ■ ¹⁰ Emdi men del shu sewebtin, *Xuda* tallighan bendilerning Mesih Eysada bolghan nijatqa menggülik shan-sherep bilen érishishi üçün hemme ishqa berdashliq bérimen.

¹¹ Töwendiki bu sözler ishenchliktur: —

«Uning bilen bille ölgenikenmiz,
Uning bilen hayatta bille yashaymiz. □ ■

¹² Qiyinchiliqlargha berdashliq bersek,
Uning bilen bille höküm sürimiz.

Biz uningdin tansaq,

Umu bizdin tanidu. ■

¹³ Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur;

Chünki U Özidin héch tanalmaydu». □ ■

Xudani xursen qilidighan xizmetkar

¹⁴ Bu ishlarni dawamliq *qérindashlarning* semige sélip, ularni Reb aldida bimene sözler üstide talash-tartish qilmasliqni estaydilliq bilen agahlandurghin. Bundaq talash-tartishlarning héchqandaq paydisi bolmayla qalmaq, belki anglighuchilarni nabut qilidu. ¹⁵ Usta tikimchi rextni toghra pichqandek heqiqet sözini durus chüshendürüp, özüngni Xuda aldida testiqlan'ghudek, yerge qarap qalmaydighan mahir bir xizmetkar qilip körsitishke intilip köngül qoyghin; ¹⁶ lékin iplas, quruq geplerdin néri tur. Chünki bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu iklassizliqqa chömüp kétidu. □ ■ ¹⁷ Mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu. Ximénéyus we Filétoşlar mana shundaqlarning ichidiki ikkisidir; □ ¹⁸ ular heqiqettin chetnep, ölgenlarning tirilishi dégen bu ish alliqachan yüz bérip boldi, deydu, shundaqla bezilerning étiqadini ghulitidu. □

■ **2:6** 1Kor. 9:10. □ **2:8** «Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesih» — «Dawut» bolsa Dawut padishah-peyghember, elwette. «sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküzüwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:9** Ef. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ **2:11** «Uning bilen bille ölgenikenmiz, Uning bilen hayatta bille yashaymiz...» — «Uning bilen» dégenlik Mesih bilen, elwette. ■ **2:11** Rim. 6:8. ■ **2:12** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pét. 4:13. □ **2:13** «Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur; chünki U Özidin héch tanalmaydu» — «chünki U Özidin héch tanalmaydu» yaki «chünki U choqum Özining sözide turmay qalmaq». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:13** Chöl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6. □ **2:16** «bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu iklassizliqqa chömüp kétidu» — «bundaq (kishiler)... téximu iklassizliqqa chömüp kétidu» grék tilida «bundaq (kishiler)... téximu iklassizliqqa algha basturidu» dégen kinayilik, hejwiý sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17** «mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu» — «yamrap kétidu» grék tilida «ot-chöplerni yep kétidu» dep ipadilinidu. Rosul Pawlus shu sözi bilen: Bularning gepliri «Xudaning qoyliri» bolghan étiqadichlar istimal qilishi kérek bolghan «ozuq»ni, yeni «saglam telim»ni yoqqa chiqiridu, dep puritidu. □ **2:18** «ular heqiqettin chetnep...» — grék tilida: «ular heqiqetni nishan qilmay (chetnep kétip)...». «ölgenlarning tirilishi dégen bu ish alliqachan yüz bérip boldi» — bu bid'et telimning menisi belkim töwendiki ikki xil xata qarashning biri bolushi kérek: — (1) «ademler Eysa Mesihke étiqad qilghanda, Uning Rohi alliqachan Eysa Mesih bilen bille ölüp tirilidu (bu gep mushu yergiche heqiqet, elwette). Emdi tirilish peqet shu rohiy jehette bolup, kelgüside ten jehette bolmaydu», yaki: (2) «biz Eysa Mesihge ishen'genlerde sugha we Rohqa chömüldürülgendin kéyin bizning «tirilgen ten»imiz bar bolidu. Shunga hazirqi ténimiz késel bolmaydu, héch ölmeýdu».

19 Halbuki, Xudaning mezmur uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning hemmisi rezilliktin qol üzsun» dep möhürülen'gendur. □ ■ 20 Bay-bayashat ademning öyide peqet altun we kümüş qacha-quchilarla emes, yaghach, sapal qachilarmu bolidu. Qacha-quchilarning beziliri etiwarlinidu, beziliri pes körülidu. ■ 21 Eger bir kishi özini undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan, xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu.□

22 Shunglashqa, yashliqning arzu-hewesliridin özüngni qachurghin, pak qelb bilen Rebge nida qilghuchi bilen bille heqqaniylik, ishench-étiqad, méhir-muhebbet we tinch-xatirjemlikni qoghliship izde. ■ 23 Lékin exmiqane, bilimsizliktin chiqqan talash-tartishlarga arilishishni ret qil, chünki bundaq ishlarning jédel tériydighanliqini bilisen. ■ 24 Emdilikte Rebning quli jédellesmesliki, belki hemme kishilerge mulayim-méhriban, telim bérishke mahir, sewr-taqetlik bolushi kérek; ■ 25 shuning bilen öz-özige qarshi bolghanlarga u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimlik bilen nesihet qilsun; □ ■ 26 bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu.□

3

Axir zaman

1 Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu.□ ■ 2 U chaghdiki insanlar özinila oylaydighan, pulperes, menmenchi, hakawur, kupurluq qilidighan, atanisining sözini tingshimaydighan, tuzkor, iplas, 3 köyümsiz, kechürümsiz, töhmetxor, özini tutalmaydighan, wehshiy, xeyr-saxawetlikke düshmen, 4 satqun, telwe, shöhretperes, huzur-halawetni Xudadin yaxshi köridighan, 5 sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudrimini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur.□ ■ 6 Chünki ularning arisidiki beziler öymü-öy soqunup kirip, gunahlar bilen bésilghan, herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallarni azdurup özige esir qilidu.□ ■ 7 Bundaq ayallar daim telim alsimu, hergiz heqiqetni tonup yételmeydu. 8 Emdi Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan

□ 2:19 «Halbuki, Xudaning mezmur uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning hemmisi rezilliktin qol üzsun» dep möhürülen'gendur» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:19 Chöl. 16:5; Yuh. 10:14. ■ 2:20 Rim. 9:21. □ 2:21 «Eger bir kishi özini undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan, xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu» — «xojayinimiz»: — Igimiz, elwette. Bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:22 1Tim. 6:11. ■ 2:23 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ 2:24 1Tim. 3:2. □ 2:25 «...shuning bilen öz-özige qarshi bolghanlarga u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimlik bilen nesihet qilsun» — «öz-özige qarshi bolghanlarga» dégen ibare oqurmenlerge ghelite tuyulghini bilen, grék tilida shundaq ipadilididu. Démek, heqiqetni jakarlighuchigha qarshi chiqsa, emeliyette u Xuda özige qilmaqchi bolghan yaxshiliqtin mehrum bolup, öz-özige qarshi chiqqan bolidu. «Pend.» 8:36 körüng. ■ 2:25 Pend. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ 2:26 «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu» — bashqa birxil terjimisi: «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini tutqun qilghan Iblisning tuziqidin (Xudaning) iradisige emel qilishqa qutulalaydu». □ 3:1 «Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu» — «éghir künler» grék tilida yene «xeterlik künler»nimu bildüridu. ■ 3:1 1Tim. 4:1; 2Pét. 2:3; Yeh. 18. □ 3:5 «...sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudrimini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur» — 1-5-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ 3:5 Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuh. 10. □ 3:6 «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallar...» — yaki «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan ajiz ayallar...». ■ 3:6 Mat. 23:14; Tit. 1:11.

bolsa, bu *azdurghuchilarmu* heqiqetke shundaq qarshi chiqidu. Ular zéhin-köngülliri chirigen, étiqad jehette dashqal dep ispatlan'ghan kishilerdur. □ ■ 9 Lékin emdi ular bu yolda algha ilgiriliyelmeydu; chünki *Yannis bilen Yambrisning* hamaqetliki ochuq körün'gendek, bularningmu hemmige körünidu.

Pawlusning wesiyetliri; ögen'genliringde dawamliq mangghin

10-11 Lékin sen bolsang méning telimim, yürüş-turushum, meqset-iradilirim, ishench-étiqadim, sewr-taqitim, méhir-muhebbitim, chidamliqim, men uchriqan ziyankeshlikler we azab-oqubetlerge, jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding, shundaqla men berdashliq bergen shunche ziyankeshliklerdin toluq xewiring bar; Reb ularning hemmisidin méni qutquzdi. □ ■ 12 Derweqe, Mesih Eysada ixlasmén hayat kechürüşke irade tikligenlarning hemmisi ziyankeshlikke uchraydu. ■ 13 Lékin rezil ademler we ézitqu-kazzaplar beribir bashqilarnimu aldap, özimu aldinip, barghanséri esebiylishidu. 14 Lékin sen bolsang, ögen'gen we toluq ishendürülgen heqiqetlerde ching tur; chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen, □ 15 hemde baliliq chaghliringdin tartipla muqeddes yazmilarni bilip kelding; bularning sanga Mesih Eysagha baghlan'ghan étiqad arqiliq bolghan nijat toghruluq séni dana qilalaydighanliqini bilisen. 16 Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup, u telim bérish, tenbih bérish, xataliqlarni tüzitish we kishilerni heqqaniyet yoligha bashlashqa paydiliqtur. □ ■ 17 Bular arqiliq Xudaning adimi toluq qorallinip, barliq yaxshi emellerni qilishqa teyyar bolalaydu.

4

1 Men Xuda hemde tirikler bilen ölüklerni soraq qilishqa teyyar turidighan Mesih Eysaning aldida, shundaqla Uning qayta ayan bolushi we Uning Öz padishahliqi bilen sanga shundaq agah qilip tapilaymenki, ■ 2 *Xudaning* söz-kalamini jakarla; waqit-purset yar bersun-bermisun, uninggha jiddiy qara. Toluq sewr-taqet we telim-eqide bilen nesihet qilghin, tenbih bergin, righbetlendürgin. □ 3 Chünki shundaq bir zaman kéliduki, insannar saghlam telimni anglashqa chidimay, belki qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni

□ 3:8 «Emdi *Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan bolsa, bu azdurghuchilarmu heqiqetke shundaq qarshi chiqidu*» — «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni körüng. Israillar Misirdin chiqishtin burun, Misir padishahining séhirgerliri Musa peyghemberge qarshi turghan. Ularning isimliri (Yannis bilen Yambris) Tewratta déyilgen emes, belki Yehudiylarning bashqa tarixiy kitablirida tépilidu. ■ 3:8 Mis. 7:11. □ 3:10-11 «*jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding...*» — «Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenler»: — bu bir-birige yéqin üç yurtta bolghan weqeler toghruluq melumatlar «Ros.» 13-14-babta tépilidu. Timotiy özi Listraliq idi; Pawlus duch kelgen bu ziyankeshlikler Timotiyning Mesihge étiqad qilishigha tesir qilghan bolushi mumkin idi. ■ 3:10-11 Zeb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10. ■ 3:12 Mat. 16:24; Luqa 24:26; Yuh. 17:14; Ros. 14:22; 1Tés. 3:3. □ 3:14 «*chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen*» — bezi kona köchürmilerde «kimler» dep déyilidu. Lékin bizningche «kim» dep oqush toghra, chünki Pawlus bu ayetlerde özining ülge bolghanliqi toghruluq köp sözleydu. Töwendiki 15-ayette u bashqa kishiler (Timotiyning chong ana we anisi)ning tesirini tilgha alidu. □ 3:16 «*Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup...*» — grék tilida «pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi» dégen ibare yazmildiki herbir söz-ayetning Xudadin kelgenlikini tekitleydu. «Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan» grék tilida «Xuda nepisi bilen kirgüzüp yézilghan» dégen shekilde ipadilinidu. Grék tilida hem ibraniy tilida «Roh» we «nepes» bir söz. ■ 3:16 2Pét. 1:21. ■ 4:1 Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ 4:2 «*Xudaning söz-kalamini jakarla; waqit-purset yar bersun-bermisun, uninggha jiddiy qara*» — «waqit-purset yar bersun-bermisun» dégenlikning menisi, xeqler Xudaning sözini qobul qilsun qilmisun, ulargha yaqsun yaqmisun Xudaning adimining wezipisi haman amal qilip söz-kalamni ulargha yetküzüshtin ibaret.

anglash üçün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu. □
 4 Ular heqiqetke qulaq salmay, epsanilerni tingshashqa burmilinip kétidu. 5 Lékin sen herqandaq ehwalda oyghaq tur, xarlıq-musheqqetlerge berdashlıq ber, xush xewerchining wezipisini orunda, tapshurulghan xizmitingni her tereptin toluq ada qilghin. 6 Chünki özümge kelsem, jénim qurbanlıqning «sharab hediye»sidek tökülidighan waqti yétip keldi, méning bu dunyadin kétish waqtimmu yéqinlashti. □ ■ 7 Güzel küreshni men qilip boldum, yügürüş musabiqisining menzilini bésip boldum, birdinbir étiqadni ching saqlap keldim. □ 8 Hazir heqqaniyliqning *ghelibe* taji men üçün saqlinip turmaqta. Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hemmisige in'am qilip kiygüzidu. □ ■

Xususiy tapshuruqlar; axirqi sözler

9 Imkaniyetning bariche yéningha tézdin yétip kel. 10 Chünki Démas bu hazirqi dunyani tama qilghanlıqi üçün méni tashlap Tésalonika shehirige ketti. Kriskis Galatiya ölkisige, Titus Dalmatiya ölkisige ketti. ■ 11 Yénimda yalghuz Luqa qaldi. Markusni özüng bilen birge élip kel, chünki u xizmetlimde manga köp esqatidu. ■ 12 Tikikusni bolsa Efesus shehirige ewetiwettim. ■ 13 Kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin. □ 14 Misker Iskender manga tola eskilik qildi. Reb uningha qilmishlirigha layıq yandurmay qalmaydu. ■ 15 Sen hem uningdin hoshyar bol; chünki u biz yetküzgen sözlirimizge qattiq qarshiliq körsetti. 16 Tunji qétimlıq soraqta méning aqlinishingha yadrem qilidighan héchkim chiqmidi, hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay! □ 17 Lékin Reb méning bilen bille turup, men arqiliq Injil jakari toluq qilinip, bu yerdiki barlıq yat elliklerdin bolghanlarning anglishi üçün méni küchlendürdi; shuning bilen men shirning aghzidin qutquziwélindim. □ 18 Reb méni barlıq rezil ishtin qutquzup, ershtiki padishahlıqigha saq yetküzidu! Shan-sherep Uningha ebedil'ebedigiche mensup bolghay! Amin!

Axirqi salam

19 Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt. □ ■

□ 4:3 «... qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üçün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu» — «qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üçün» grék tilida «qulaqliri qichishqan bolup,...» dégen ibare bilen ipadilinidu. Bu ibare: «ular herdaim yéngi nersilerni anglighachqa» dégen bashqa birxil chüshenchinimu béridu. □ 4:6 «jénim qurbanlıqning «sharab hediye»sidek tökülidighan waqit yétip keldi» — Pawlus özining hayatini Tewrat dewridiki qurbanlıqlar üstige tökülidighan «sharab hediye»ge oxshatidu. Diqqet qilishqa erziyduki, uning yéqin arida bolidighan ölümünü qurbanlıqqa emes, peqet bir «sharab hediye»ge oxshatidu, xalas. Shübhisizki, uning menisi «ulugh qurbanlıq» Eysa Mesihningkidur. ■ 4:6 2Pét. 1:14. □ 4:7 «Güzel küreshni men qilip boldum» — «küresh» (qattiq élishish musabiqisi, grék tilida «agon») dégen söz toghruluq «Timotiygha (1)»diki (6:12 toghruluq) «qoshumche söz»imizni körüng. □ 4:8 «Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hemmisige in'am qilip kiygüzidu» — «shu küni» Rebning qayta kélidighan küni, elwette. ■ 4:8 1Kor. 9:25; 1Pét. 5:4. ■ 4:10 Kol. 4:14; Flm. 24. ■ 4:11 Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ 4:12 Ros. 20:4; Kol. 4:7. □ 4:13 «kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ 4:14 1Tim. 1:20. □ 4:16 «Tunji qétimlıq soraqta méning aqlinishingha yadrem qilidighan héchkim chiqmidi, hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay!» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. □ 4:17 «shuning bilen men shirning aghzidin qutquziwélindim» — Pawlus Qeyser Néroning birinchi soriqidin qutuldi. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ 4:19 «Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt» — «Priska» bolsa «Priskilla»ning qisqartilghan shekli («Ros.» 18:2). Akwila we Priskilla er-ayal idi. ■ 4:19 Ros. 18:2; Rim. 16:3.

²⁰ Érastus Korint shehiride qaldi. Lékin Trofimus késsel bolup qalghanliqtin, uni Milétus shehiride qaldurup qoydum.

²¹ Qish chüshüp ketküche imkaniyetning bariche bu yerge kelgin.

Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya we barliq qérindashlardin sanga salam. ²² Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay! Méhir-shepqet siler bilen bille bolghay! □

□ **4:22 «Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay! »** — bezi kona köchürmilerde peqet «Reb rohing bilen bille bolghay!» déyilidu.

Titusqa

Rosul Pawlus Titusqa yazghan mektup ... Salam

¹ Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüşü üçün, Eysa Mesihning rosuli qilip teyinlen'gen, Xudaning quli bolghan menki Pawlustin sanga salam — □ ² (bu étiqad we heqiqet menggülük hayatqa baghlan'ghan ümidni élip kélidu; bu menggülük hayatni mutleq yalghan éytmaydighan Xuda hemme dewr-zamanlardin ilgirila wede qilghanidi; ■ ³ lékin *hazir* wedising waqti kélip Qutquzghuchimiz Xuda buning kalam-xewirini Öz emri bilen manga tapshurghan jakar arqiliq ashkarilidi) ■ ⁴ — ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa salam! Xuda'Atimiz we nijatkarimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepçet we xatirjemlik bolghay! □ ■

Titusning Krét arilidiki xizmiti

⁵ Séni Krét arilida qaldurushtiki seweb, orundilip bolmighan ishlarni bir terep qilishing üçün we her sheherde sanga tapilighinimdek jamaetke aqsaqallarni teyinlishing üçün idi. ■ ⁶ Aqsaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq, perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi we ishlirida shallaqliq qilidighan yaki *ata-anisigha* boysunmaydighan eyibliri bolmighan bolushi kérek. □ ■

⁷ Chünki jamaetning yétekchisi Xudaning *ailisige* ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes, térikkek emes, haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes, □ ■ ⁸ belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim. □ ■ ⁹ U yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üçün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üçün, tapshurulghan telimdiki ishenchlik kalam-sözde ching turushi kérek. □

□ **1:1** «Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüşü üçün...» — bu söz bolsa: (1) Xudaning Özi tallighan xelqige tapshurghan özgermes étiqadqa muwapiq, Xudaning uningda bolghan meqsiti üçün; (2) Xudaning tallighanlirini mushu étiqadqa érishtürüş üçün; (3) Xudaning tallighanlirining étiqadini algha sürüş üçün dégen üç menini öz ichige élishi mumkin. ■ **1:2** Chöl. 23:19; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pét. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4** «ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa...» — bu ibare shübhisiiz shuni körsitiduki, Titus xush xewerni eslide Pawlustin anglighan we shundaqla uninggha ishinip hayatqa érishkenidi. Shuning bilen (Pawlus bashqa yerlerde köp éytqinidek) rohiy jehettin Titusni xush xewer arqiliq «tughdi» we uninggha rohiy jehettin atidek boldi. ■ **1:4** Ef. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6** «Aqsaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq... bolushi kérek» — «bir ayalliq» yaki «bir ayalning éri», belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Bu toghruluq «Timotiygha (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi... kérek» — yaki, «perzentliri bolsa sadiq bolushi... kérek». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7** «jamaetning yétekchisi Xudaning ailisige ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes...» — «bashbashtaq» — grék tilida bu söz «shexsiyetchi, menmenchi» dégen menilernimu öz ichige alidu. «haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes...» — «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlishish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imizdiki 16-bab toghruluq «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmunnini körüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Ef. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pét. 5:2. □ **1:8** «belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim» — grék tilida «saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2. □ **1:9** «u yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üçün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üçün...» — «saghlam telim» bolsa Pawlusning köp ishlitidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim heqiqet, toghra elwette, u özini qobul qilghanlarda saq, saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu.

¹⁰ Chünki hazir bimene söz qilidighan, kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar. □ ■ ¹¹ Ularning aghzini étish kérek; chünki ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta. □ ■ ¹² Shulardin biri, yeni *Krét arilidikilerning* özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen. □

¹³⁻¹⁴ Bu guwahliq heqiqettur; shunga ularning étiqadta saghlam turushi üçün, shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üçün ularni qattiq eyiblep agahlandurghin. □ ■

¹⁵ Pak kishiler üçün hemme nerse pak; lékin bulghan'ghan napaklar we étiqadsizlar üçün héchqandaq nerse pak emestur. Chünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu bulghinip ketken. ■ ¹⁶ Ular Xudani tonuymiz dep dawrang qilsimu, lékin emelliride Uningdin tanidu; chünki ular yirginchlikler, héchgep anglimaydighanlar, héchqandaq yaxshi ishlarni qilishqa yarimaydighanlardur.

2

Saghlam telimge layiq yashash

¹ Lékin sen bolsang saghlam telimge qandaq uyghun yashashni ögitishing kérek.

² Yashan'ghan erlerge, hoshyar, salmaq, temkin, étiqadta, méhir-muhebbette we sewrtaqette saghlam bolushni tapilighin. ³ Shuningdek, yashan'ghan ayallargha yürüsh-turushta ixlas-muqeddeslikke layiq bolushni, chéqimchiliq qilmasliqni, haraq-sharabqa bérilmeydighan bolushni, güzel ishlarni ögetküchiler bolushni tapilighin. ■ ⁴⁻⁵ Buning bilen ular yash ayallargha erlirige köyünüş, balilirigha köyünüş, salmaq bolush, pak bolush, öy ishlirini puxta qilish, méhriban bolush we öz erlirige boysunushni ögiteleydu. Shundaq bolghanda Xudaning sözi qarilanmaydu. ■

⁶ Shuningdek yash erlernimu salmaq bolushqa jékiligin. ⁷ Özüngmu hemme ishta güzel emelliring bilen ulargha ülge bolghin; telim berginingde pak-diyantlik, éghir-bésiq bolup, ■ ⁸ héchkim qusur tapalmaydighan, saghlam sözlerni yetküzgin; buning bilen, qarshi chiqquchilar biz toghruluq yaman gep qilidighan yerni tapalmay xijil bolidu. ■

⁹ Qullargha öz xojayinlirini hemme ishta qanaetlendürüp ulargha boysunushni ögetkin. Ular gep yandurmay, ■ ¹⁰ oghriliq qilmay, özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini

□ **1:10** «... kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar» — «xetniliklerdin chiqqanlar» Yehudiylar yaki eslide Yehudiylarning «sinagog»igha qobul qilinish üçün xetne qobul qilghanlarni körsitidu. Bezi alimlar «xetnilikler»ni xetnilikni qobul qilish kérek dep telim bergenlerni körsitidu, dep qaraydu. Lékin töwendiki 11-ayetke qarighanda ularning hertürlük ziyanlıq telimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11** «ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta» — «haram dunyani dep»: — telim (meyli toghra bolsun, natoghra bolsun) bérishitiki meqset dunyagha érishish bolsa beribir haram ish bolidu, elwette. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12** «shulardin biri, yeni Krét arilidikilerning özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen» — Krétliq shair Épiménidis, miladiyedín ilgiri altinchi esirde yazghan shéir. «hurun toymighurlar» grék tilida «löm-lüm ashqazanlar» bilen ipadilinidu — démek, ularning ashqazinidin bashqa ezaliri yoq oxshaydu. □ **1:13-14** «shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üçün...» — «Yehudiy epsaniler» toghruluq «Timotiyygha (1)»diki «qoshumche söz»imiz (1:4 we 4:7-ayetler üstide toxtalghinimiz)ni körüng. «...ularni qattiq eyiblep agahlandurghin» — «ularni» bolsa «Krétteki étiqadchilarni». ■ **1:13-14** Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23. ■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pét. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Pét. 3:1. ■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pét. 5:3. ■ **2:8** 1Pét. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1, 2; 1Pét. 2:18.

körsetsun. Ular buning bilan Qutquzghuchimiz Xudaning telimatigha her jehettin zinnet bolidu. □

¹¹ Chünki Xudaning nijatni barliq insanlarga élip kélidighan méhir-shepqiti ayan boldi;

¹² u bizge ixlassizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlasmen hayatni ötküzüshimiz bilen, ■ ¹³ ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitidu. □ ■ ¹⁴ U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni özi üçün pak qilip, Özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üçün qurban boldi. □ ■

¹⁵ Barliq hoququngni ishlitip bu ishlarni jakarlap éytqin, nesihet bérip jékiligin we agahlandurghin. Héchkim séni kemsitmisun. ■

3

Étiqadchilar qilishqa tégishlik ishlar

¹ *Jamaettikilerge* shuni eslitip turghinki, ular hökümlarlar we hoquqdarlarlar boy-sunup, shularning sözini anglisun, herqandaq yaxshi emellerni qilishqa teyyar tursun,

■ ² héchkimning yaman gépini qilmisun, jédexor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun. □ ■

³ Chünki biz özimizmu eslide nadan bolup, itaetsiz, azdurulghan, herxil shehwet-heweslerning hem lezzetlerning quli bolghan, rezillik we hesetxorluq ichide yashighan, nepretlik bolghan hem bir-birimizdin nepretlinidighanlardin iduq. ■

⁴ Biraq Qutquzghuchimiz Xudaning insanlarga bolghan méhribanliqi we méhir-muhebbiti ayan bolushi bilen, ⁵ (özimizning qandaqtur heqqaniy emellirimiz bilen emes, belki Uning rehim-shepqiti bilen) yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni qutquzdi; □ ■ ⁶ bu Rohni Xuda Nijatkarimiz Eysa Mesih arqiliq wujudimizgha mol quydi. ■ ⁷ Bu arqiliq, Xudaning méhir-shepqiti bilen heqqaniy qilinip, menggülük hayatqa érishish ümidini tutqan mirasxorlar bolduq.

⁸ Bu sözler ishenchlik tur we bu heqiqetlerni alahide tekitlishingni telep qilimen. Shundaq qilghiningda, Xudagha étiqad qilghanlar özlirini yaxshi emellerni qilishqa bérilishke köngül bölidu. Bu ishlar insanlar üçün güzel we paydiliq.

□ **2:10** «... özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini körsetsun» — bashqa birxil terjimisi: «... ular étiqadning her jehette yaxshiliqini körsitip bersun». ■ **2:12** Ef. 1:4; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuh. 2:16. □ **2:13** «ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitidu» — toluq 12-13-ayetning bashqa birxil terjimisi: «...u bizge ixlassizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlasmen hayatni ötküzüshni ögitidu; shuning bilen biz buning bilen mubarek ümidimizning emelge éshishini, yeni ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sheripining ayan qilinishini telpünüp kütimiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20. □ **2:14** «U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni Özi üçün pak qilip, özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üçün qurban boldi» — Tewrat, «Zeb.» 130:8, «Ez.» 37:23, «Qan.» 14:2ni körüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Ef. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12. ■ **3:1** Rim. 13:1, 3-7; 1Pét. 2:13. □ **3:2** «héchkimning yaman gépini qilmisun, jédexor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun» — Tewrat-Injilda «möminlik»ning néme menisi barliqi toghruluq «Kolossidikilerge»diki «qoshumche söz»imizni (3:12 üstide toxtalghinimizni) körüng. ■ **3:2** Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ **3:3** 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Kol. 3:7; 1Pét. 4:3. □ **3:5** «... Yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni qutquzdi» — «yéngidin tughulushta yuyushliri» grék tilida «yéngidin tughulushtiki «das süyi»». Tewrat dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha yéqinlishish üçün pütkül tenlirini chong das («dégiz») ichide yuyushi kérek idi. Bu yerde ten ezalirini yuyush emes, ademning pütkül rohining yuyunishi körsitilidu, elwette. ■ **3:5** Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Ef. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ **3:6** Ez. 36:25.

⁹ Biraq exmiqane munaziriler, nesebnamilerdiki *quruq gepler*, jédel-majralar, Tewrat qanunigha munasiwetlik talash-tartishlardin özüngni néri tutqin; chünki bular paydisiz we bimeniliktur.■

¹⁰ Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin uning bilen bolghan bard-keldini üziwet; □ ■ ¹¹ chünki bundaq ademni heqiqettin chetnidi, gunah sadir qiliwatidu, shundaqla özini özi jazagha mehkum qilghan dep bilisen.

Axirqi söz

¹² Artémasni yaki Tikikusni sanga mangdurghanda, mumkin qeder tézrek Nikopolis shehirige méning yénimgha kelgin, chünki u yerde qishlimaqchi boluwatimen. ■ ¹³ Adwokat Zénas bilen Apollosning sepirige köngül bölüp himmitingning bariche uzatqin; kem-kütüli bolsa, ularning hajitidin chiqqin. ■ ¹⁴ Bizning qowmimiz méwisiz qalmasliqi üçün hajetmenlerge yadem qilip, özlirini güzel emellerni qilishqa béghishlashni ögensun.

¹⁵ Yénimdikilerning hemmisidin sanga salam. Étiqadta bizni söyidighalargha salam éyt. Méhir-shepset hemminglarga yar bolghay!

■ **3:9** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14. □ **3:10** «Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin uning bilen bolghan bard-keldini üziwet» — «arigha bölgünchilik qilghuchi adem» jamaetni (belkim ademni azduridighan telim bilen) bölmekchi bolidu. ■ **3:10** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuh. 10. ■ **3:12** Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **3:13** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12.

Filémongha

Rosul Pawlus Filémon'gha yazghan mektup

¹ Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus we qérindishimiz Timotiydin söyümlükimiz we xizmetdishimiz Filémon'gha □ ■ ² we singlimiz Afiyagha, sepdishimiz Arkippusqa we öyüngde yighilidighan jamaetke salam! □ ■

³ Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay!

Filémonning méhir-muhebbiti we étiqadi

⁴⁻⁵ Rebbimiz Eysagha we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we ishench-étiqadingni anglap, men dualirimda hemishe séni yad étip turuwatimen, sen üçün teshekkür éytimen; □ ■ ⁶ Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep dua qilimen. □ ⁷ Chünki séning méhir-muhebbiting manga zor xushalliq we righbet élip keldi; chünki i qérindishim, muqeddes bendilerning ich-baghirliri séning arqiliq köp söyündürüldi.

Filémonning quli Onésimus heqqide iltimas

⁸ Shunga, gerche séni layiq ishni qilishqa buyrushqa Mesihde jür'etlik bolalisammu, ⁹ lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötüñüshni layiq kördüm — □ ¹⁰ kishenlerde turup tughqan balam, yeni Onésimus toghruluq iltimasim bar. ■ ¹¹ U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliqtur. □ ¹² Men hazir uni — janjigirimni séning yéninggha qayturup ewetimen. ¹³ Xush xewerni dep kishenlerde turghinimda uni séning ornungda méning xizmitimde bolushqa yénimda qaldurup qalghum bar idi; ¹⁴ biraq séning raziliqingni almay héchnémini qilghum yoq; shundaq qilghanda séning manga qilghan yaxshiliqing mejburiy emes, belki

□ **1:1** «Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus ...» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimning mehbusi idi. Shühhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashliwetkini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellik» ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus özini: «rimliqlarning mehbusi» démey, belki «Mesihning mehbusi» deydu. ■ **1:1** Ef. 3:1; 4:1. □ **1:2** «sepdishimiz Arkippus» — «sepdishimiz» (yaki «küreshdshimiz») — rohiy «urush sépi»de bolghan küreshte, elwette. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5** «Rebbimiz Eysagha we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we ishench-étiqading» — démek, Filémonning muhebbiti we ishenchi Mesihge we muqeddes bendilirimizni qaritip baghlan'ghanidi. ■ **1:4-5** 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ **1:6** «Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen...» — bashqa chüshenchisi «Mesihde bolghan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen...». «Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep dua qilimen» — toluq ayetning bashqa bir terjimisi: «Séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing téximu jari qilinishi bilen, bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing üçün dua qilimen». □ **1:9** «lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötüñüshni layiq kördüm» — «muhebbetning türtkisi bilen.. ötüñüsh...» toghruluq «Korintliqlargha (1)»diki «qoshumche söz»imizde bayan qilghan «hoquq we muhebbet» (15:24) üstide bolghan muzakirimizni körüng. ■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11** «U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliqtur» — «Onésimus» dégen isim grékche «paydiliq» dégen menide. Kirish sözimizde éytqinimizdek, Onésimus esli Filémonning quli idi, u uning qéshidin qachqanidi.

razimenlik bilan bolidu. ¹⁵ Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üçün idi. □ ■

¹⁶ Méning shundaq déginim, uninggha qul qatarida emes, belki quldin köp üstün — manga neqeder söyümlük, shundaqla sanga téximu shundaq bolidighan (insaniy munasiwetler bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen), söyümlük qérindash qatarida ige bolisen; □ ¹⁷ shuning üçün, eger sen méni hemdash qatarida körseng, uni méni qobul qilghandek qobul qilghin. ¹⁸ Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa, buni méning hésabimgha yazghin. □ ¹⁹ Mana menki Pawlus bu sözlerni öz qolum bilen yéziwatimen: qerzi bolsa özüm qayturimen; lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha almaymen. □ ²⁰ Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen; ich-baghirlirimni Mesihde söyündürgin. □ ²¹ Ishenchim sözümnü anglaydighanliqinggha kamil bolup we sorighanlirimdin artuq orunlaydighanliqingni bilip, sanga mushundaq yazdim. ²² Bulardin bashqa, manga turalghu jay teyyarlap qoyghin. Chünki dualiringlar arqiliq méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen. □ ■

Axirqi salam

²³ Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üçün zindandishim bolghan Epafras, □ ■

²⁴ xizmetdashlirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam. □ ■

²⁵ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglarga yar bolghay!

□ **1:15** «Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üçün idi» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tés.4:13 □ **1:16** «insaniy munasiwetler bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen» — grék tilida «et teripidin we Rebde bolush teripidin...». Eslide Onésimus Filémon'gha qul idi, insaniy tereptin ularning otturisidiki (Rim imériyesidiki qanun boyiche) munasiwet xojayin bilen qul ayrilmasliq munasiwiti idi. Bu söz belkim yene Filémonning quli Onésimusqa eslide amraq ikenlikini körsitidu. □ **1:18** «Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa, buni méning hésabimgha yazghin» — mumkinchiligi barki, Pawlusning: «Eger u... sanga qerzdar bolghan bolsa» déginu, Onésimusni xijaletke qaldurmasliq üçün «u sendin birer pul-dunya oghrilighan bolsa» dégenni siliq ipadilishi idi. □ **1:19** «lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha almaymen» — «öz jéning bilen manga qerzdar bolghining» dégen söz, shübhisizki, Pawlusning Filémon'gha xush xewerni yetküzüshi bilen Filémon étiqad arqiliq dozax yolidin chiqqanliqini, shundaqla menggülük hayatqa érishkenlikini körsitidu. «Men sanga... tilgha almaymen» — bu gepni déyishi chirayliq bir chaqchaq bolidu, elwette. □ **1:20** «Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen» — grék tilida «menpeet» we «Onésimus» («menpeetlik, paydiliq») dégen söz bilen munasiwetlik bolghachqa, Pawlus yene söz oyuni oynaydu. Bu ayet üstide yene «kirish söz»imizni körüng. □ **1:22** «Chünki dualiringlar arqiliq méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen» — «dualiringlar arqiliq» — Filémonning we öyde yighilghan jamaetning dualiri arqiliq. «Méning silerge qayturup bérilishim» — démek, «solaqtin azad bolup, yéninglarga qaytip bérishim». Rosulning kéyinki «Filippiliqlargha» yazghan xétide (1:26-27) uning bu ishqa bolghan mutleq ishénchi ipadiliduru. Shu xettiki 1:26-27-ayetlerdiki izahatlar we xettiki «qoshumche söz»imizni körüng. Pawlusning yuqiriqi sözidin daim öz qiyinchiliqini emes (chünki u türimde yatqanliqini biwasite tilgha almaydu) belki bashqilarning menpeitini («méning silerge qayturup bérilishim») közleydighanliqi körünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23** «Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üçün zindandishim bolghan Epafras» — grék tilida «Eysa Mesihde bolghan zindandishim Epafras».Epafras toghruluq yene «Kol.» 1:7, 4:12ni körüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12. □ **1:24** «xizmetdashlirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam» — Démas toghruluq yene «2Tim.» 4:12ni körüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pét. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylargha

«Ibraniylargha yézilghan mektup» ... Xudaning Oghli perishtilerdin üstündür

¹ Xuda burunqi zamanlarda ata-bowilargha peyghemberler arqiliq türküm-türküm boyiche we nurghun yollar bilen söz qilghan bolup, ² mushu axirqi künlerde bolsa bizge Oghli arqiliq sözlidi. U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqiliq kainatlarni yaratqan. ³ U Xudaning shan-sheripidin parlighan nur, Uning eyniyitining ipadisidir, U qudretlik söz-kalami bilen pütkül kainattiki mewjudatni öz ornida turghuzawatqan bolup, U gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin, ershtiki shanu-shewket igisining ong yénida olturdi. ⁴ Shuningdek, U perishtilerdin köp üstün nam-mertiwiige miras bolup, ulardin shunche yüksek turdi.

⁵ Chünki Xuda *muqeddes yazmilarda* perishtilerning qaysisigha: «Sen Méning Oghlumdursen, bügün Men Séni tughdurdum», we yene: «Men Uninggha Ata bolimen, Umu Manga Oghul bolidu» dégenidi? ■

⁶ Uning üstige, U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende, «Barliq perishtiler Uninggha sejde qilsun» dégen. ■

⁷ U perishtiler toghruluq: —

«U perishtilirini shamallar,

Xizmetkarlirini ot yalquni qilidu», dégenidi; ■ ⁸ lékin Oghli heqqide bolsa Uninggha mundaq dégen: —

«Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur;

Séning padishahliqingdiki shahane hasang adaletning hasisidir. ■

⁹ Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiche»** — yaki «nurghun qétim» yaki «nurghun ipadiler bilen». □ **1:2 «mushu axirqi künlere bolsa»** — «axirqi künlere» Injil boyiche «axirqi zamanlar», Eysaning dunyagha kélishi bilen bashlan'ghan. Mushu yerde bu ibare «mushu künlerning axirida» (yeni, peyghemberler insanlarga söz yetküzgen künlerning axirida) dégen sözler bilen ipadilinidu. «Oghli arqiliq» — grék tilida «Oghul arqiliq». «U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqiliq kainatlarni yaratqan» — mushu yerde «Oghli» dégen grék ilida peqet «Oghul» bilen ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Mat. 21:38; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3 «U gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin»** — köp kona kechürülmilerde «U yalghuz özi gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin» déyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4 «U (Oghul) perishtilerdin köp üstün nam-mertiwiige miras bolup, ulardin shunche yüksek turdi»** — töwendiki 5-ayette U alghan nam-mertiwiining «Oghul» ikenliki körünidu. □ **1:5 «Sen Méning Oghlumdursen, bügün Men Séni tughdurdum»... «Men Uninggha Ata bolimen, Umu Manga Oghul bolidu»** — birinchi bésharet Eysaning Meriyemdin atisiz tughulushini körsitidu, «Zeb.» 2:7din élin'ghan; ikkinchi bésharet «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din élin'ghan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6 «U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende...»** — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «tunji tughulghan bala»ni körsitidu. Sözning toluq menisi «Zeb.» 89:27de we «Kol.» 1:16-17-ayette körülidu; démek, Mesih: (1) pütün alem ichide eng yuqiri orunda turidu; (2) alemdin burun bolghan; (3) belkim alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Yene bir tereptin, «Xudaning tunjisi» dégen söz Mesihdin kéyin (we Uning arqiliq) Xudaning köp bashqa oghul perzentliri bolidighanliqini körsitidu (2:10ni körüng). «yer yüzige ewetkende» — grék tilida «yer yüzige élip bashlighanda...». «Barliq perishtiler Uninggha sejde qilsun» — «Qan.» 32:43 we «Zeb.» 97:7ni körüng. «Luqa» 2:13-14 we «Zeb.» 132:7-9nimu körüng. ■ **1:6** Zeb. 97:7; Qan. 32:43; Luqa 2:8-14 □ **1:7 «U perishtilirini shamallar, xizmetkarlirini ot yalquni qilidu»** — «Zeb.» 104:4. Grék tilida «shamal» we «roh» oxshash bir söz bilen ipadilinidu. ■ **1:7** Zeb. 104:4 □ **1:8 «lékin Oghli heqqide bolsa uninggha mundaq dégen»** — «Oghli» grék tilida «Oghul». «Séning texting, i Xuda...» — oqurmen'ge shu éniqlik, bu sözler Padishahning Özige éytilidu. ■ **1:8** Zeb. 45:6

Shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilib shadliq méyi bilen mesih qildi».[□] ■

¹⁰ Xuda Oghligha yene mundaq dégen: —

«Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding, Asmanlarni bolsa qolliring yasighandur;»[□] ■

¹¹ Ular yoq bolup kétidu, Lékin Sen menggü turisen; Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu;■

¹² Sen ularni ton kebi yögep qoyisen, Shunda ular kiyim-kéчек yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu. Biraq Sen menggü özgermigüchidursen, Yilliringning tamami yoqtur».[□] ■

¹³ Yene, U qaysibir perishtige: —

«Men Séning düşmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturisen» — dégenidi?[□] ■

¹⁴ Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üçün xizmet qilishqa *Xuda teripidin* ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu?[□]

2

Nijatqa sel qarimasliq

¹ Bu sewebtin, alliqandaq yol bilen *heqiqiy yoldin* téyilip ketmeslikimiz üçün, anglighan heqiqetlerge téximu étibar qilishimiz lazim. ² Chünki perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalamning turaqliq ikenliki ispatlan'ghan hemde uninggha herbir boysunmasliq we itaetsizlik qilish tégishlik jazagha tartilidighan yerde,[□] ■ ³ shunche ulugh qutquzush-nijatqa étibar bermisek, biz qandaqmu *jazadin* qéchip qutulalaymiz?! Chünki bu nijatning xewiri deslepte Reb arqiliq uqturulghan, hem uning heqliqini biwasite anglighanlarmu bizge testiqlighan;■ ⁴ uning üstige Xuda bésharetlik alametler, karametler we herxil qudretlik möjiziler arqiliq, shundaqla Öz iradisi boyiche Muqeddes Rohning ata qilghan iltipatliri bilen teng buninggha guwahliq bergén.■

Insanlarni shan-sherep yoligha bashlighuchi Nijatkar — «Zebur» 8-küy toghruluq

□ **1:9** «... Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen; shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilib shadliq méyi bilen mesih qildi» — (8-9-ayet) «Zeb.» 45:6-7. «Mesih qilish» yaki «mesihlimek» toghruluq «Zebur» 2-küydiki izahatlarni we «Tebirler»ni körüng. ■ **1:9** Zeb. 45:6, 7 □ **1:10** «Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding, asmanlarni bolsa qolliring yasighandur...» — Xuda bu ayette Öz Oghlini «Reb» dep, Uning Özi bilen bir ikenlikini, Yaratquchimu ikenlikini körsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayetlerge qaralsun. ■ **1:10** Zeb. 102:25-27. ■ **1:11** Yesh. 51:6; 2Pét. 3:7,10. □ **1:12** «... Sen ularni ton kebi yögep qoyisen, shunda ular kiyim-kéчек yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu. Biraq Sen menggü özgermigüchidursen, yilliringning tamami yoqtur» — (10-12-ayet) «Zeb.» 102:25-27. Xuda yene Öz Oghlining menggülük Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:12** Zeb. 102:25-27. □ **1:13** «Men Séning düşmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturisen» — «Zeb.» 110:2. ■ **1:13** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14** «Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üçün xizmet qilishqa (*Xuda teripidin*) ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu?» — démisekmü 1-bab, 4-14-ayetlerning meqsiti, Oghulning hemme perishtilerdin köp üstünlükini körsitish üçündür. □ **2:2** «perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalam» — Musa peyghemberge yetküzülgen Tewrat qanunini körsitidu. ■ **2:2** Yar. 19:17,26; Qan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19. ■ **2:3** Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ **2:4** Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11.

⁵ Biz dewatqan kelgüsi dunyani Xuda perishtilerning bashqurushigha ötküzüp bergini yoq; ⁶ belki bu heqte *muqeddes yazmilarning* bir yéride bireylen mundaq guwahliq bergendur: —

«*I Xuda, insan dégen némidi,*

Sen uni séghinidikensen?

Adem balisi némidi,

Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen?■

⁷ Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,

Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip kiydüdüngsen;

Uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding;□ ■

⁸ Sen barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen».

Emdi «barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen» dégini, héchqandaq nerse uninggha boysunmasliqqa qaldurulmighan, dégenliktur.

Biraq, hazirche mewjudatlarning hemmisiningla uninggha boysun'ghanliqini téxi körmeywatimiz.■ ⁹ Lékin biz üçün perishtilerdin «azghine waqit töwen qilin'ghan», ölüm azablrini tartqanliqi üçün hazir shan-sherep we hörmet taji kiydürülgen Eysani körgüchi bolduq; chünki U Xudaning méhir-shepqi bilen hemmeylen üçün ölümning temini tétidi.■

¹⁰ Chünki pütkül mewjudatlar Özi üçünmu hem Özi arqiliqmu mewjut bolup turawatqan Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüşke layiq keldi.□

¹¹ Chünki pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni «qérindash» déyishtin nomus qilmaydu. □ ■¹² Xuddi U Xudagha (*muqeddes yazmilarda yézilghandek*):

«Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen,

Jamaet ichide Séni naxshilarda küyleymen» dégen.□ ■

¹³ U yene: «Men sanga tayinimen» we «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille» dégen.□ ■

¹⁴ Perzentler bolsa et bilen qandin tenlik bolghachqa, Oghulmu *shu perzentlerningkiye* oxshashla et we qandin tenlik boldi. Bundaq qilishtiki meqset, U ölüm arqiliq ölüm

■ 2:6 Zeb. 8:4 □ 2:7 «Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,...» — yaki «Sen uning ornini perishtilerningkidin azraq waqitla töwen békitkensen,...». «uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding» — bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu. ■ 2:7 Zeb. 8:5-6 ■ 2:8 Zeb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22. ■ 2:9 Zeb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ 2:10 «Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda...» — Injilda «Xudaning oghul perzentliri» daim er hem qiz-ayal étiqadchilarni öz ichige alidu. «Chünki pütkül mewjudatlar Özi üçünmu hem Özi arqiliqmu mewjut bolup turawatqan Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüşke layiq keldi» — bu muhim we sirlig ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. □ 2:11 «Chünki pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni «qérindash» déyishtin nomus qilmaydu» — mushu ayettiki «pak qilghuchi» Eysa Mesihni, «pak qilin'ghanlar» U qutquzghanlarni, «Birsidin kelgen» Xuda'Atidin kelgenni körsitidu, elwette. Eysa Mesih Özi qutquzghanlarni «qérindashlirim» dep ataydu. ■ 2:11 Ros. 17:26. □ 2:12 «Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen, jamaet ichide séni naxshilarda küyleymen» — «Zeb.» 22:22 («Zeb.» 18:49, 40:9nimu körüng). ■ 2:12 Zeb. 22:22; 18:49, 40:9 □ 2:13 «Men sanga tayinimen» ... «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille» — Tewrat, «Yesh.» 8:17-18. «U» — Mesihni körsitidu. U Yeshaya peyghember arqiliq ishtin aldinda bésharet bergen. ■ 2:13 Yesh. 8:17,18.

hoquqini tutqan Iblisning kuchini bikar qilip, □ ■ 15 ömür boyi ölüm qorqunchidin qulluqqa tutulganlarning hemmisini azadliqqa chiqirish üçün idi. ■ 16 Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladlirigha tutishidu; □ 17 Shuning üçün, U Xudagha ait ishlarda rehimdil we sadıq bash kahin bolushi üçün, xelqning gunahlırining kechürüm qurbanlıqını bérelishi üçün, U her jehettin qérindashlırigha oxshash qılınışı kérek idi. ■ 18 Chünki Özi sinaqlarnı Öz béshidin kechürüp, azab-oqubet chekken bolghachqa, U sinaqlargha duch kelgenlergimu yadrem béreleydu.■

3

Oghul Musa peyghemberdin üstün

1 Shundaq iken, ey muqeddes qérindashlar, ershtin bolghan chaqiriqqa ortağ nésip bolghanlar, özimiz étirap qilghan Rosul we Bash Qahin, yeni Eysagha köngül qoyup qaranglar.■ 2 Xuddi Musa *peyghember* Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadıq bolghandek, umu özini teyinlep xizmetke Qoyghuchigha sadıq boldi.□ ■ 3 Lékin öyni berpa qilghuchi özi berpa qilghan öydinmu artuğ shöhretke sazawer bolghinidek, Umu Musadin artuğ shan-sherepke layıqtur. 4 Chünki hemme öyning berpa qilghuchisi bardur; lékin pütün mewjudatning berpa qilghuchisi bolsa Xudadur.■ 5 Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadıqlıq bilen kéyinki ashkarilnidighan ishlargha guwahlıq bérish xizmitini qilghan.□ ■ 6 Lékin Mesih bolsa Xudaning ailisige Oghul salahiyiti bilen höküm süridu; we eger biz jasaritimiz we ümidimizdin bolghan iptixarlıqını axirghiche ching tutsaq, derweqe Xudaning ashu ailisige tewe bolghan bolimiz.■

Zebur, 95-küy – Étiqadsizlıq heqqide agahlandurush

7 Shunga, *muqeddes yazmilarda* Muqeddes Rohning déginidek, Bögün, eger siler *Xudaning* awazını anglisanglar,■

8 Eyni chaghlarda Uni ghezeplendürüp, chöl-bayawanda Uni sinighan künidikidek, Yürikinglarnı qattıq qilmanglar!■

9 Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlıdi hem Méning qilghanlırimni qiriğ yil körüp kelgenidi.

10 Men shu dewrdin bizar bolup: —
«Bular könglide daim adashqanlar,
Méning yollirimni héç bilip yetmigen.

□ 2:14 «... U ölüm arqılığ ölüm hoquqını tutqan Iblisning kuchini bikar qilip...» — «ölüm hoquqını tutqan Iblis» — gerche Sheytan insanlarnı biwasite halak qilalmisimu, birağ insanlarnı gunah qilishqa azdurush arqılığ menggülük ölümge élip baridu. Azdurushning aqiwiti gunah, gunahning aqiwiti bolsa menggülük ölümdur. ■ 2:14 Yesh. 25:8; Hosh. 13:14; Yuh. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ 2:15 Rim. 8:15. □ 2:16 «Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladlirigha tutishidu» — Tewrat «Yesh.» 41:7-9ni körüng. «Ibrahimning ewladlirigha tutishidu» — grék tilida bu söz (1) Mesihning (Ibrahimgha oxshash, étiqad qilghan) insanlarnı yadrem qoli bilen tutup qutquzidighanlıqı; (2) bularnı qutquzush üçün Mesihning ular bilen zich munasiwette bolup, Özimu «et we qandin bolghan bir ten»de bolushını körsitidu. ■ 2:17 Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ 2:18 Ibr. 4:15,16. ■ 3:1 Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11. □ 3:2 «Musa peyghember Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadıq bolghandek...» — «Xudaning... ailisi» sözmosöz terjimisi «Xudaning ... öyi» bolup, Musa peyghember zamanida bu söz arqılığ Israil xelqi közde tutulghanıdi. Eysa kelgendin kéyin pütün étiqadchılar jamaiti közde tutulidighan bolghan. ■ 3:2 Chöl. 12:7. ■ 3:4 2Kor. 5:17,18; Ef. 2:10. □ 3:5 «Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadıqlıq bilen kéyinki ashkarilnidighan ishlargha guwahlıq bérish xizmitini qilghan» — Musa peyghemberning (Xudaning ailisi ichide bolghan) xizmiti köp jehetlerde Mesih arqılığ bolidighan nijatni aldin'ala körsitishni öz ichige alghan. «Chöl.» 12:7ni körüng. ■ 3:5 Qan. 18:15,18. ■ 3:6 Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pét. 2:5. ■ 3:7 Zeb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ 3:8 Mis. 17:2.

11 Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: —

«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim». □ ■

12 Emdi qérindashlar, héchqaysinglarda yaman niyetlik we étiqadsiz qelb bolmisun, shundaqla uning menggü hayat Xudadin yüz örümeslikige köngül bölünglar; ¹³ peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglünglarning qat-tiqlashmasliqi üçün her küni bir-biringlarni jékilenglar. □

14 Desleptiki xatirjemlikimizni axirghiche ching tutsaqla, derweqe Mesih bilen shérik bolghan bolimiz.

15 Yuqirida éytilghinidek: —

«Bügün, eger siler *Xudaning* awazini anglisanglar, Eyni chaghlarda *Uni* ghezeplendürgen künidikidek, Yürikinglarni qattiq qilmanglar!» ■

16 (Emdi Uning awazini anglap turup, Uni ghezeplendürgenler kimler idi? Musa peyghemberning yétekchilikide Misirdin *qutulup* chiqqan ashu *Israillarning* hemmisi emesmu? ¹⁷ U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölde qalghanlarga emesmu? □ ■ ¹⁸ Shundaqla U kimlerge Öz aramliqimgha qet'iy kirmeysiler dep qesem qildi? Özige itaet qilmighanlarni emesmu? ■ ¹⁹ Shunga bulardin körüwalalaymizki, ularning *aramliqqa* kirmesliki étiqadsizliqi tüpeylidin idi).

4

Xudaning aramliqi heqqidiki wede

1 Emdi Uning aramliqigha kirip behrimen bolush toghrisidiki wedisi *bizge* qaldurulghandin kéyin, aranglardiki birersiningmu uning nésiwisidin chüshüp qélishidin qorqunchta éhtiyat qilayli. ² Chünki xush xewer xuddi *chöldiki Israillargha* anglitilghandek bizlergimu anglitildi. Lékin ularning anglighanliri étiqad bilen yughurulmighanliqtin, söz-kalamning ulargha héchqandaq paydisi bolmighanidi. □ ³ Chünki bu aramliqqa kirgenler bolsa — étiqad qilghan bizlirmiz. Xuddi Xudaning éytqinidek:

«Shunga men ghezeplinip qesem ichip: —

«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu — dégen».

Xudaning emelliri bolsa dunya apiride bolghandila hemmisi tamamlan'ghanidi; ■

⁴ chünki yaritilishning yettinchi küni heqqide muqeddes yazmilarning bir yéride mundaq déyilgen: «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi». □ ■

⁵ Yene kélip yuqirida éytilghandek Xuda: «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu»

□ **3:11** «Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: — «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim» — «Zeb.» 95:7-11. «Méning aramliqim» — birinchidin Xuda Israillargha wede bergen Qanaan (Pelestin) zéminini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürgen bir ewlad Israillar itaetsizlik qilip u zémin'gha kirmigen. Ikkinchidin, shundaqla eng muhimi, «aramliq» bolsa, peqet zéminni emes, belki Xudaning panahi, yétekchiligi hem shepqiti astida yashashni öz ichige alidu (4-babnimu körüng). ■ **3:11** Chöl. 14:21-23; Qan. 1:34; Zeb. 95:7-11. □ **3:13** «peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglünglarning qat-tiqlashmasliqi üçün her küni bir-biringlarni jékilenglar» — bu ayettiki «bügün» yuqirida neqil keltürülgen «Zebur» 95-küydiki söz, elwette. ■ **3:15** Ibr. 3:7. □ **3:17** «U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölde qalghanlarga emesmu?» — «Chöl.» 14:29, 32ni körüng. ■ **3:17** Chöl. 14:36; Zeb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yeh. 5. ■ **3:18** Qan. 1:34. □ **4:2** «Chünki xush xewer xuddi chöldiki Israillargha anglitilghandek bizlergimu anglitildi» — «chöldiki Israillargha» grék tilida «ulargha» déyilidu. Bu ayettiki «xush xewer» Xudaning aramliqini alahide közde tutidu. ■ **4:3** Zeb. 95:11. □ **4:4** «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi» — «Yar.» 2:2. ■ **4:4** Yar. 2:2; Mis. 20:11; 31:17.

dégenidi. □ ■ 6 Buningdin körünerlikki, Xudaning aramliqigha kireleydighanlar bar, emma uning toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar itaetsizlik qilghanliqi üçün, uninggha kirelmidi. □ 7 Shuning üçün, Xuda ene shu *aramliq toghrisida* uzaq waqittin kéyinki melum bir künni «bügün» dep békitip, Dawut *peyghember* arqliq yene shundaq éytqan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar,
Yürikinglarni qattiq qilmanglar!» ■

8 Eger Yeshua *peyghember Israillarni* aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda kéyin yene bir *aramliq küni* toghruluq démigen bolatti. □ 9 Qisqisi, shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmekte. □

10 Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu. □ 11 Shunga héchqaysimizning ene shu *Israillardek* itaetsizlik qilghan halitide yiqilip chüshmesliki üçün, herbirimiz bu aramliqqa kirishke intileyli.

12 Chünki Xudaning söz-kalami janliqtur we küchke igidur, hetta jan bilen rohni, yilik bilen boghumlarni bir-biridin ayriwételigüdek derijide, herqandaq qosh bisliq qilichtin ittiktur, qelbdiki oy-pikir we arzu-niyetlerning üstidin höküm chiqarghuchidur. ■

13 Uning aldida héchqandaq mewjudat ghayip emestur; belki bizdin hésab Alghuchining közliri aldida hemme ish ochuq-ashkaridur. ■

Bash kahinimiz Eysa Mesih

14 Shundaq bolghaniken, shundaqla ersh-asmanlardin ötüp chiqqan ulugh Bash Qahinimiz, yeni Xudaning Oghli Eysa bolghaniken, biz étirap qilghan étiqadimizda ching turayli. ■ 15 Chünki bizge teyinlen'gen bash kahinimiz ajizliqlirimizgha hésdashliq qilmighuchi emes, belki bizge oxshash herxil azdurush-sinaqlargha duch kelgen, lékin gunah sadir qilip baqmighuchidur. ■ 16 Shunga yürükimiz toq halda rehim-shepqetke érishish we yardemge éhtiyajliq waqtimizda shapaet tépish üçün méhir-shepqet *ayan qilin'ghuchi* textke yéqinlashayli. □ ■

5

1 Her qétimliq bash kahin insanlar arisidin tallinip, xelqge wakaliten Xudagha xizmet qilishqa, yeni xelqning atighan hediyelelerini we gunahlar üçün qilghan qurbanliqlirini

□ 4:5 «Yene kélip **yuqirida** éytilghandek **Xuda**: «Ular **Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu**» dégenidi» — muellip, gerche chölde kezgen Israillar itaetsizliki tüpeylidin «Xudaning aramliqi»gha kirmigen bolsimu, kirish yoli téxiche ochuq ikenlikini körsitidu. ■ 4:5 Zeb. 95:11. □ 4:6 «uning **toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar**» — démek, Xudaning aramliqi toghruluq xush xewer anglighanlar; chöl-bayawanda kézip yürgen Israillarni körsitidu. ■ 4:7 Zeb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ 4:8 «Eger **Yeshua peyghember Israillarni aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda kéyin yene bir aramliq küni toghruluq démigen bolatti**» — Yeshua peyghember Musa peyghemberning izbasari bolup, u Israil xelqini Xuda wede bergen zémin'gha bashlap barghan. «Qan.» 3:20, 25:19, «Yeshua» 1:15nimu körüng. □ 4:9 «Qisqisi, **shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmekte**» — «shabat küni» yettinchi küni, yeni Xuda aram alghan küni we Öz Yehudiy xelqige békitken «dem élish küni» idi. □ 4:10 «**Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu**» — bu intayin muhim ayet üstide hem «Xudaning aramliqi» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 4:12 Top. 12:11; Yesh. 49:2; Ef. 6:17. ■ 4:13 Zeb. 33:13-15 ■ 4:14 Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11. ■ 4:15 Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. □ 4:16 «yardemge éhtiyajliq waqtimizda **shapaet tépish üçün...**» — grék tilida «yardem» «ademning (qutquzghin! dégen) nidasigha yügürüş» dégen uqumni bildüridu. «méhir-shepqet **ayan qilin'ghuchi text**» — Xudaning texti, elwette. ■ 4:16 Rim. 3:25.

Xudagha sunushqa teyinlinidu. ² Uning hertereplep ajizliqliri bolghachqa, bilimsizler we yoldin chetnigenlerge mulayimlik bilen muamile qilalaydu. ³ Shu ajizliqi üçün u xelqning gunahliri hésabigha qurbanliq sun'ghandek, öz gunahliri üçünmu qurbanliq sunushqa toghra kélidu. ■ ⁴ Hécbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu. □ ■ ⁵ Xuddi shuningdek Mesihmu bash kahin mertiwisige Özini ulughlap özlükidin érishken emes, belki Uni *ulughlighuchi Xuda Özi* idi; U Uninggha: —

«Sen Méning Oghlumdursen, bugün Men Séni tughdurdum» dégen. □ ■

⁶ U *muqeddes yazmilarning* yene bir yéride Uninggha: —

«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dégen. □ ■

⁷ *Mesih* yer yüzidiki künlerde, Özini ölümün qutquzuwélisqa qadir Bolghuchigha qattiq nidalar we köz yashliri bilen dua-tilawetler we yilinishlarni kötürdi. Uning ixlasmenlikidin dualiri ijabet qilindi. □ ■ ⁸ Gerche U *Xudaning* Oghli bolsimu, azab chékishliri arqiliq itaetmen bolushni ögendi. ■ ⁹ U mana mushundaq mukemmel qilin'ghan bolghachqa, barliq Özige itaet qilghuchilargha menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup, □ ¹⁰ Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi. □

Étiqadtin yanmasliqqa agahlandurush

¹¹ Bu ish toghruluq éytidighan nurghun sözlirimiz bar, lékin qulaqliringlar pang bolup ketkechke, bularni silerge éniq chüshendürüş tes. □ ¹² Chünki siler alliburun telim bergüchi bolushqa tégishlik bolghan chaghdimu, emeliyette siler yenila Xudaning sözkalamining asasiy heqiqetlirining néme ikenlikini bashqilarning yéngiwashtin ögitishige mohtajsiler; silerge yirik yémeklik emes, belki yenila süt kérektur. ■

¹³ Chünki peqet süt bilenla ozuqlinidighanlarning bowaqtin perqi yoqtur, ular heqqaniyet kalamigha pishshiq bolmighan ghoridur; xalas. ¹⁴ Biraq yémeklik bolsa yétilgenler, yeni öz ang-zéhinlirini yaxshi-yamanni perq étishke yétildurgenler üçündür.

6

(Dawami)

¹⁻² Shuning üçün, Mesih toghrisidiki deslepki asasiy telimde toxtap qalмай, — yeni qaytidin «ölük ishlar»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüşler,

■ 5:3 Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ 5:4 «Hécbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu» — «Mis.» 28:1de xatirilen'gendek, Xuda Musa peyghemberge akisi Harunni Israillarning tunji bash kahini qilip teyinlesh heqqide emr bergen. Harun Lawiy qebilisidin idi. ■ 5:4 Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ 5:5 «Sen Méning Oghlumdursen, bugün Men Séni tughdurdum» — «Zeb.» 2:7. ■ 5:5 Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ 5:6 «Melkizedekning tipidiki bir kahin..» — «Melkizedek» toghruluq 7-bab 1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» — «Zeb.» 110:4. ■ 5:6 Zeb. 110:4; Ibr. 7:17. □ 5:7 «Mesih yer yüzidiki künlerde...» — grék tilida «Mesih ette turghan künlerde...» bilen bildürüldü. ■ 5:7 Mat. 26:39; 27:46,50; Yuh. 17:1. ■ 5:8 Fil. 2:6. □ 5:9 «menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup,...» — «barliqqa keltürgüchi» dégen ibare grék tilida «yol bashlighuchi» hem «ul salghuchi» dégen yene ikki meninimu teng bildüridu. □ 5:10 «U (Mesih)... Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi» — 7-bab -1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. □ 5:11 «bu ish toghruluq...» — yaki «U toghruluq...» (yeni, Mesih heqte...). ■ 5:12 1Kor. 3:1, 2, 3.

«qol tegküzüş», ölgenlarning tirildürülüşü we menggülik höküm-soraq toghrisidiki telimlerden ul salayli dep olturmay, mukemmellikke qarap mangayli. □ ³ Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz. □ ■ ⁴⁻⁶ Chünki eslide yorutulup, ershtiki iltipattin tétighan, Muqeddes Rohtin nésip bolghan, Xudaning söz-kalamining yaxshiliqini hem kelgüsi zamanda ayan qilinidighan qudretlerni hés qilip baqqanlar eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta. □ ■

⁷ Chünki köp qétimlap öz üstige yaghqan yamghur süyini ichken, özide térighuchilargha menpeetlik ziraetlerni östürüp bergen yer bolsa Xudadin beriket almaqta. ⁸ Biraq tiken we qamghaq östürgen bolsa, u erzimes bolup, lenetke yéqin bolup, aqiwiti köydürülüştin ibaret bolidu.

⁹ Lékin ey söyümlüklirim, gerche yuqiriqi ishlarni tilgha alghan bolsaqmu, silerde buningdinmu ewzel ishlar, shundaqla nijatliqning élip baridighan ishliri bar dep qayil bolduq. ¹⁰ Chünki Xuda qilghan emelliringlarni we Uning muqeddes bendilirige qilghan we hazirmu qiliwatqan xizmitinglar arqiliq Uning nami üçün körsetken méhir-muhabbitinglarni untup qalidighan adaletsizlerdin emes. ■

¹¹ Emma silerning ümidinglarning toluq jezm-xatirjemlik bilen bolushi üçün, her-biringlarning axirghiche shundaq gheyret qilishinglarga intizarmiz; ¹² shundaqla sörelmilerdin bolmay, belki étiqad we sewrchanliq arqiliq Xudaning wedilirige warisliq qilghanlarni ülge qilidighanlardin bolghaysiler.

Xudaning Ibrahimgha qilghan wediliri jezmen emelge ashidu

¹³ Chünki Xuda Ibrahimgha wede qilghanda, Özidin üstün turidighan héchkim bolmighachqa, Özi bilen qesem qilip: ¹⁴ «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen» — dédi. □ ■ ¹⁵ Shuning bilen, *Ibrahim* uzun waqit sewr-taqet bilen kütüp, Xudaning wedisige érishti.

¹⁶ Chünki insanlar özliridin üstün turidighan birini tilgha élip qesem qilidu; ularning arisida qesem ispat-testiq hésablinip, her xil talash-tartishlarga xatime béridu. ■

¹⁷ Shuningdek Xuda, Öz wedisige warisliq qilghanlarga Öz nishan-meqsitining özgermeydighanliqini téximu ochuqraq bildürüş üçün, qesem qilip wede berdi.

¹⁸ Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqiliq, köz aldimizda qoyulghan ümidni ching tutush üçün *halakettin* özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük righbet-ilhamgha érisheyleymiz (bu ikki ishta Xudaning yalghan éytishi qet'iy mumkin

□ **6:1-2** ««ölük ishlar»din towa qilish» — «ölük ishlar» bolsa Xudaning nijatigha tayanmay qilghan barliq ishlar; mushu yerde muellip shübhisizki köp «diniy paaliyetler»ni «ölük ishlar, xalas» démekchi. ««ölük ishlar»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüşler, «qol tegküzüş», ölgenlarning tirildürülüşü we menggülik höküm-soraq toghrisidiki telimler...» — bu alte «asasiy telim»ni sherhlesh üçün, birqanche ishlar üstide toxtilishimizgha toghra kélidu, «qoshumche söz»imizde bu heqte toxtilimiz. □ **6:3** «Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz» — «Xuda xalighaniken» dégenlik grék tilida «Eger Xuda xalisa — we u derweqe shundaq xalaydu» dep bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yaq. 4:15. □ **6:4-6** «eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta» — bashqa birxil terjimisi: «... ular eger yoldin chetnep, özliri üçün Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep, shundaqla Uni reswa qiliwatqan bolsa, mushularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes». Bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuh. 5:16. ■ **6:10** Pend. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yuh. 13:20. □ **6:14** «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen» — oqurmenlerge ayanki, ibraniy tilida bu xil qesem ichish mundaq shekilde idi: «Séni beriketlep beriketleyen, séni köpeytip köpeytimen». Bu shekilde qesem ichküchi öz-özi bilen qesem qilghan dep hésablinatti. Bu wede-qesem Ibrahim Ishaqni qurban'gah üstige qoyghandin kéyin bérilgen («Yar.» 22:17de xatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zeb. 105:8-9; Luqa 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11.

emes, elwette). □ 19 Bu ümid jénimizgha ching baghlan'ghan kéme lenggiridek shübhisiz hem mustehkem bolup, *ershtiki* ibadetxanining *ichki* perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu. □ 20 U yerge biz üçün yol échip mangghuchi Eysa bizdin awwal kirgen bolup, Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi. □ ■

7

Melkizedekning kahinliq tüzümi heqqide ... «Alemning yaritilishi» 14:17-19ni körüng

1 Chünki bu Melkizedek Salém shehirining padishahi, shundaqla Eng Aliy Bolghuchi Xudaning kahini bolup, Ibrahim padishahlarni yéngip jengdin qaytqanda, uning aldigha chiqqan we uninggha bext tiligenidi. □ ■ 2 Ibrahim bolsa érishken barliq *oljisining* ondin bir ülüshini uninggha atighanidi. *Melkizedek dégen isimning* birinchi menisi «heqqaniyet padishahi» dégenliktur; uning yene bir nami «Salémning padishahi» bolup, buning menisi «amanliq padishahi» dégenliktur; 3 uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining axirlishishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup turidu. □

4 Emdi qaranglar, bu Melkizedek némidégen ulugh adem-he! Hetta ata-bowilirimizning chongi Ibrahimmu oljisining ondin birini uninggha atighan. 5 Derweqe Lawiyning ewladliridin kahinliqni zimmisige alghanlar Tewrat qanuni boyiche xelqtin, yeni öz qérindashliridin Ibrahimning pushtidin bolghinigha qarimay tapqinining ondin bir ülüshini yighishi emr qilin'ghan. □ ■ 6 Lékin bularning qebile-uruqidin bolmighan Melkizedek bolsa Ibrahimdin «ondin bir ülüshi»ni qobul qilghan andin Xudaning wedilirige ige bolghuchi Ibrahimgha bext tiligen. ■ 7 Shübhisizki, bext tiligüchi bextke érishküchidin üstündür. □ 8 Bu yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchi toghrisida *muqeddes yazmilarda* «U hayat yashighuchi» dep guwahliq bérilgendur. □

9 Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüshni alidighan Lawiymu *ejdadi* Ibrahim arqiliq *Melkizedekke* ondin bir ülüshni bergen. □ 10 Chünki Melkizedek Ibrahimni qarshi alghanda, Lawiyni *kelgüsidiki pushti bolush süpitide* yenila Ibrahimning ténide idi, dep hésablashqa bolidu.

□ 6:18 «Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqiliq...» — bu «özgermes ikki ish» bolsa Xudaning wedisi we Uning qesimi bolsa kérek. «köz aldimizda qoyulghan ümidni ching tutush üçün halakettin özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük righbet-ilhamgha érisheyleymiz» — «özimizni qachurup» dégen ibare «mushu rezil dunyaning aqiwitidin özini qachurup», dégen menide. □ 6:19 «*ershtiki ibadetxanining ichki perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu*» — «ershtiki ibadetxanining perdisi» dégen ibaride biz «ershtiki» dégen sözni qoshup kirgüzduq. Chünki «ibadetxanining perdisi» yer yüzidiki ibadetxanini körsetken emes, belki ershte bolghan ibadetxanini körsitidu (8:5ni körüng). Démek, étiqadchilar üçün éytqanda, ularning asmandiki ibadetxanidiki eng muqeddes jay bilen ching alaqsisi bardur. □ 6:20 «*Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi*» — «Melkizedek» toghruluq 7-bab -1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek «Yar.» 14-babta körünidu. ■ 6:20 Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ 7:1 «*Salém shehiri*» — yeni Yérusalém; «Salém»ning menisi «salam, amanliq»tur. ■ 7:1 Yar. 14:17-20. □ 7:3 «*uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining axirlishishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup turidu*» — bu ayetning chongqur mezmuni üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 7:5 «*Ibrahimning pushtidin bolghini...*» — grék tilida: «Ibrahimning chatiriqidin chiqqanlar...» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ 7:5 Chöl. 18:21; Qan. 18:1; Ye. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ 7:6 Yar. 14:20. □ 7:7 «*bext tiligüchi*» — yaki «bext ata qilghuchi». □ 7:8 «*Bu yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchi toghrisida (muqeddes yazmilarda) «U hayat yashighuchi» dep guwahliq bérilgendur*» — «ölidighan ademler» Lawiylıq kahinlarni, «hayat yashighuchi» bolsa Melkizedekni körsitidu. □ 7:9 «*Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüshni alidighan Lawiymu ejdadi Ibrahim arqiliq (Melkizedekke) ondin bir ülüshni bergen*» — ondin bir ülüshni alghini Lawiy özi emes, belki uning ewladliri «Lawiylar»dur.

11 Emdi Lawiy qabilisining kahinliq tüzümi arqiliq mukemmel heqqaniylik kéleleydighan bolsa (chünki shu tüzümge اساسinip Tewrat qanuni Israil xelqige chüshürülgenidi), kéyinki waqitlarda Harunning kahinliq tüzümi boyiche emes, belki Melkizedekning kahinliq tüzümi boyiche bashqa bir kahinning chiqishining néme hajiti bolatti?■

12 Emdi kahinliq tüzümi özgertilgen bolsa, uninggha *munasiwetlik* qanun-tüzümmu özgertilishke toghra kélidu. 13 Chünki bu éytiliwatqan sözler qaritilghan zat bolsa bashqa bir qebilidin bolup, bu qebilidin héchkim qurban'gahta xizmette bolup baqmighan.

14 Chünki Rebbimizning Yehuda qabilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida kahinliqqa munasiwetlik héchbir nerse démigenidi.□ ■

15 Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish munulardin téximu roshen bolidu; □ 16 uning *kahinliqqa* teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes hayatning qudritidin bolghandur.□

17 Chünki bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dep guwahliq bérilgen. □ ■ 18 Chünki aldinqi emr-tüzüm ajizliqi we ünümsizliki tüpeylidin küchidin qaldurulghan 19 (— chünki Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi). Uning ornigha bizni Xudagha yéqinlashturidighan, uningdin ewzel ümid élip kélindi. ■ 20-21 Uning üstige, bu ish *Xudaning* qesimi bilen kapaletke ige bolmay qalmidi (ilgiri ötken kahinlar *Xudaning* qesimisiz kahin bolghanidi; lékin, Eysa bolsa Özige: —

«Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»» Dégüchining qesimi bilen kahin boldi). □ ■ 22 Emdi Eysa shundaq ulugh ish bilen ewzel bir ehdining képili qilindi.

23 Yene kélip, ilgiri ötken kahinlar köp bolushi kérek idi; chünki ularning *herbiri* ölüm tüpeylidin wezipisini dawamlashturalmay qalghan. 24 Lékin *Eysa* menggüge turghachqa, Uning kahinliqi hergiz özgertilmestur. 25 Shu sewebtin, U Özi arqiliq Xudaning aldigha kelgenlerni üzül-késil qutquzushqa qadir; chünki U ular üçhün Xudagha murajiet qilishqa menggü hayattur.■

26 Mushundaq bir bash kahin del bizning hajitimizdin chiqidighan — muqeddes, eyib-siz, ghubarsiz, gunahkarlardin néri qilin'ghan, ershlerdin yuqiri élip kütürülgen kahindur. 27 U ashu bash kahinlardek her küni aldi bilen öz gunahliri üçhün, andin xelqning gunahliri üçhün qurbanliq sunushqa mohtaj emes. Chünki U Özini qurbanliq süpitide sun'ghanda, hemmeylen üçhün buni bir yolila ada qildi. ■ 28 Chünki Tewrat qanuni ajiz bende bolghan insanlarni bash kahin qilip teyinleydu, lékin Tewrat qanunidin kéyin kelgen Xudaning qesem-kalami menggüge kamaletke yetküzülgen Oghulni bash kahin qilip teyinlidi.

■ 7:11 Gal. 2:21. □ 7:14 «Chünki Rebbimizning Yehuda qabilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida kahinliqqa munasiwetlik héchbir nerse démigenidi» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qabilisidin bolghan. ■ 7:14 Yesh. 11:1; Mat. 1:3. □ 7:15 «Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish munulardin téximu roshen bolidu» — «bu özgirish» grék tilida «bu ish» déyilidu. «Bu ish»ning néme ikenliki toghruluq bashqa pikirde bolghan bezi alimlar bar. □ 7:16 «... uning kahinliqqa teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes hayatning qudritidin bolghandur» — «et igilirige baghliq emes» — grék tilida «etlik (démek, insanning etlirige qaraydighan) bir emr boyiche emes,...». Démek, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qabilisidin bolushi kérek idi, lékin Melkizedekning kahinliq tüzümi héchqandaq bir qebile bilen munasiwetsiz, peqet menggü hayat kishi buninggha layiq kéletti. □ 7:17 «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» — «Melkizedek» toghruluq yene 7-bab 1-2-ayetler we «Zebur»diki 110-küyge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. ■ 7:17 Zeb. 110:4; Ibr. 5:6. ■ 7:19 Yuh. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ 7:20-21 «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»» dégüchining qesimi bilen kahin boldi» — Zeburdiki (110:4) toluq bayan bolsa: «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»». ■ 7:20-21 Zeb. 110:4. ■ 7:25 1Tim. 2:5; 1Yuh. 2:1. ■ 7:27 Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3.

8

Bash kahinimiz Eysa Mesih – ewzel kahin, ewzel ehde

¹ Éytqanlirimizning bash nuqtisi shuki: Ershtiki ulugh Bolghuchining textining ong teripide olturghan shundaq bir Bash Kahinimiz bar. ■ ² U muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur. □

³ Herbir bash kahin hediye hem qurbanliqlar sunush üçün teyinlinidu. Shuning üçün, *bizning bu bash kahinimizningmu* birer sunidighini bolush kérek idi. □ ■

⁴ Derweqe eger U yer yüzide bolsidi, hergiz kahin bolmaytti; chünki bu yerde Tewrat qanun-tüzümi boyiche hediye sunidighan kahinlar alliburunla bardur ⁵ (bu *kahinlar* xizmet qilidighan *ibadet chédiri* peqetla ershtiki ishlarning köchürülmisi we kölenggisidur. Musa del bu ibadet chédirini qurushqa bashlighanda, Xudaning wehiysi uninggha kélip: «Éhtiyat qilghinki, bularning hemmisini sanga taghda körsitilgen örnék boyiche yasighin» dep agahlandurghan). ■ ⁶ Lékin hazir U (*kona ehdi*ge ait wedilerdin ewzel wediler üstige békitilgech) téximu yaxshi bir ehding wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu. □ ■

⁷ Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üçün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti. □ ⁸ Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, *Israillargha* mundaq dégen: –

«Mana, shu künler kéliduki, – deydu Perwerdigar, – Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üçün yéngi bir ehdini emelge ashurimen. □ ■ ⁹ Bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdi oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; chünki ular Men bilen tüzüşken ehdemde turmidi, men ulardin nezirimni yötkidim, – deydu Perwerdigar.

¹⁰ Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki: – «Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqlige salimen, hemde ularning qelbigimu pütimen; Men ularning Xudasi bolimen, ularmu Méning xelqim bolidu. □ ¹¹ Shundin bashlap héchkim öz yurtdishigha, yaki öz qérindishigha: – «Perwerdigarni tonughin» dep ögitishining hajiti qalmaydu; chünki ularning hemmisi, eng kichikidin chongighiche Méni bilip bolghan bolidu; ■ ¹² chünki men ularning qebihliklirige rehim qilimen hemde ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen». ■

■ **8:1** Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2** «U (Mesih) muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur» — «muqeddes jaylar» bolsa «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay» démekchi. □ **8:3** «*bizning bu bash kahinimizningmu*» — grék tilida «Uningmu...». ■ **8:3** Ef. 5:2. ■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1. □ **8:6** «Lékin hazir U ... téximu yaxshi bir ehding wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu» — bu ayette körsitilgen ehde «yéngi ehde», 8-12-ayetlerni körüng. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7** «Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üçün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti» — némishqa rosul mushu yerde: «kéyinkisi üçün orun izdeshke hajiti bolmighan bolatti» deydu, peqetla «kéyinkisining héchqandaq hajiti bolmighan bolatti» démeydu? Belkim u «yéngi ehde» bésharet qilghan peyghemberler (Yeremiya, Ezakiyal, Yeshaya qatarliqlar)ni közde tutidu; ular özi «yéngi qelb, yéngi roh»qa ige bolushqa teshna bolup izdigen, «yéngi ehde» del mushulargha ayan qilin'ghan. □ **8:8** «Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, Israillargha mundaq dégen: – «Mana, shu künler kéliduki, – deydu Perwerdigar, – Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üçün yéngi bir ehdini emelge ashurimen» — Xuda Özi békitken kona ehdini «yétersiz körgen»liki heyran qalarliq körünidu, elwette. Yétersizliki bolsa del 7:19de körsitilgendek «Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi». «Yéngi ehde» peqetla Xudaning mukemmel heqqaniyiliqini körsetken bolupla qalmay, belki bu heqqaniyiliqning insanlarning qelbigé qandaq ornitilidighanliqini körsitidu. ■ **8:8** Yer. 31:31-34. □ **8:10** «Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki...» — Yeremiya peyghemberning bu bésharitide, «shu künlerdin kéyin» dégen ibare Xuda xelqini öz yurtigha Babilondin qayturghandin kéyinki künlerni körsitidu. ■ **8:11** Yuh. 6:45,65; 1Yuh. 2:27. ■ **8:12** Yer. 31:31-34.

¹³ Emdi Xudaning bu ehdini «yéngi» déyishi burunqisini «kona» dégenlikidir; emdi waqti ötkén, konirighan ish bolsa uzun ötmey yoqilidu.

9

Kona ehde dewridiki ibadet

¹ Birinchi ehde munasiwetlik ibadet belgilimiliri we yer yüzige tewe bolghan bir muqeddes ibadet jayi bar idi. ² Buninggha bir ibadet chédiri tikilgenidi; uning muqeddes jay dep atalghan birinchi bölümide chiraghdan, shire hem shire üstide retlen'gen nanlar bolatti. ■ ³ Uning ikkinchi, *yeni ichki* perdisining keynide eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi bar idi. □ ⁴ Shu yerge tewe bolghan altun xushbuygah we pütünley altun bilen qaplan'ghan ehde sanduqi bar idi. Sanduqning ichide altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek, Harunning bix sürgen hasisi we ikki ehde *tash taxtisi* bar idi. □ ■ ⁵ *Sanduq* üstidiki «kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup, qanatliiri bilen uni yépip turatti. Emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti emes. □ ■

⁶ Bu nersiler mana shundaq orunlashturulghandin kéyinla, kahinlar chédirning birinchi bölümige (*yeni «muqeddes jay»gha*) herdaim kirip, ibadet xizmitini qilidu. ■ ⁷ Biraq, «eng muqeddes jay» dep atalghan ikkinchi bölümge peqet bash kahin yilda bir qétimla kiridu. Kahin u yerge öz gunahliri we xelqning nadanliqtin ötküzgen gunahliri üçün atalghan *qurbanliq* qénini almay kirmeydu. ■ ⁸ Bu ishlar arqiliq Muqeddes Roh shuni körsitip bermektiki, bu birinchi ibadet chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila, eng muqeddes jaygha baridighan yol yenila échilmaydu. □ ■ ⁹ Mana bular resimdek hazirqi zamanni roshenleshtüridighan bir xil obraz, xalas. Buningdin shuni körüwélisheqa boliduki, bu chédirda sunulidighan hediye we qurbanliqlar ibadet qilghuchini wijdanida pak-kamil qilalmaydu. ¹⁰ Ular peqet yémek-ichmekler we boyini sugha sélishning türlük resmiyetlirige baghliq bolup, *qanun-tüzüm* tüzütülüş waqti kelgüchilik küchke ige qilin'ghan, insanlarning etlirigila baghliq bolghan belgilime-nizamlardur. ■

¹¹ Lékin Mesih bolsa kelgüsidiki karamet yaxshi ishlarni élip barghuchi bash kahin bolup, adem qoli bilen yasalmighan, bu dunyagha mensup bolmighan, téximu ulugh we téximu mukemmel ibadet chédirigha kirdi; ■ ¹² öchke yaki mozaylarning *qurbanliq* qénini emes, belki Özining *qurbanliq* qéni arqiliq U (Özila menggülük hörlük-nijatni igiligen bolup)

■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3** «eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi» — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddeslerning muqeddisi». □ **9:4** «altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek» — «manna» Xuda chöl-bayawanda Israillargha bergen «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16ke qaralsun. «Harunning bix sürgen hasisi» — Xuda Harunni yétekchi qilip tallighanliqini körsitish üçün, uning hasisini bixlatqanidi («Chöl.» 16-17-babni körüng. «ikki ehde tash taxtisi» — bularning üstige «on perman» yaki «on perhiz» yézalghanidi («Mis.» 31:18 we 34:28ni körüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Chöl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5** «kafaret texti» — yaki «rehimgah» yaki «rehim körsitidighan text». «Mis.» 25:22-34ni körüng. ««kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup, qanatliiri bilen uni yépip turatti» — bu ishlar toghrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni körüng. «emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti emes» — bu nersilerning hemmisi Eysa Mesih we u élip barghan nijattin «bésharet béridighan kölengge» idi. Bu ayettiki sözlerge we 8:5ke qarighanda, shuninggha ishenchimiz kamilki, hetta bu kona ibadet chédirining kichikine tepsilatirimu «bésharetlik kölengge» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidir. «Yh.» 6:30-35de Eysaning Özi toghruluq éytqan sözlirini körüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu körüng). Xuda buyrusa bu ulugh we qiziq nuqtini tepsiliy tehliil qilidighan kitabchini kéyin chiqarmaqchimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Chöl. 28:3. ■ **9:7** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25. □ **9:8** «bu birinchi ibadet chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila» — «birinchi ibadet chédiri» dégen söz chédirning özini, shundaqla u wekillik qilghan ibadet xizmetliiri (uningda sunulghan hediye we qurbanliqlar qatarliqlar)ni körsitidu. ■ **9:8** Yuh. 14:6. ■ **9:10** Law. 11:2; Chöl. 19:7-22. ■ **9:11** Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1.

bir yolila menggüğe eng muqeddes jaygha kirdi. □ ■ ¹³ *Kona ehde dewride* öchke we buqilarning qéni hem inekning külliri napak bolghanlarning üstige sépilsé, ularni et jehetidin tazilap pak qilghan yerde, ■ ¹⁴ undaқта, menggülik Roh arqiliq özini ghubarsiz qurbanliq süpitide Xudagha atighan Mesihning qéni wijdaninglarni ölük ishlardin pak qilip, bizni menggü hayat Xudagha ibadet qilishqa téximu yéteklimeydu?! □ ■

¹⁵ Shuning üçün u yéngi ehdining wasitichisidir. Buning bilen (insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üçün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken) Xuda teripidin chaqirilghanlar wede qilin'ghan menggülik mirasqa érisheleydu. □ ■

¹⁶ Eger wesiyet qaldurulsa, wesiyet qaldurghuchining ölüshi testiqlan'ghuche, wesiyet küchke ige bolmaydu. ¹⁷ Chünki wesiyet peqet ölümdin kéyin küchke ige bolidu. Wesiyet qaldurghuchi hayatla bolsa, wesiyetining héchqandaq küchi bolmaydu. □ ■ ¹⁸ Shuninggha oxshash, deslepki ehdimu qan éqitilghandila, andin küchke ige bolghan. ¹⁹ Chünki Musa Tewrat qanuni boyiche herbir emrini pütün xelqge uqturghandin kéyin, mozay we öchkilerning sugha arilashturulghan qénini qizil yung yipta baghlan'ghan zofa bilen qanun desturigha we pütün xelqge sépip, ulargha: ²⁰ «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglarga emr qilghan ehdining qénidir» — dédi. □ ■ ²¹ U yene oxshash yolda ibadet chédirigha we chéirdiki ibadetke munasiwetlik pütkül saymanlarning üstige qan septi. ²² Derweqe, Tewrat qanuni boyiche hemme nerse dégüdek qan bilen paklinidu; *qurbanliq* qéni tökülmigüche, gunahlar kechürüm qilinmaydu.

²³ Xosh, ershtikige teqlid qilip yasalghan bu buyumlar mushundaq *qurbanliqlar* bilen paklinishi kérek idi. Biraq ershtiki nersilerning özi bulardin ésil qurbanliqlar bilen paklinishi kérek. ²⁴ Chünki Mesih ershtiki heqiqiy ibadet jayigha teqlid qilin'ghan, adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes, belki Xudaning huzurida bizge wekillik qilip hazir bolush üçün ershning özige kirip boldi. □

²⁵ *Yer yüzidiki* bash kahinning yilmuyil öz qénini emes, belki *qurbanliqlarning* qénini élip, eng muqeddes jaygha qayta-qayta kirip turghinidek, u qurbanliq süpitide özini qayta-qayta atash üçün kirgini yoq. ■ ²⁶ Eger shundaq qilishning zörüriyiti bolghan bolsa, dunya apiride bolghandin béri Uning qayta-qayta azab chékishige toghra kéletti. Lékin U mana zamanlarning axirida gunahni yoq qilish üçün, bir yolila Özini qurban qilishqa otturigha chiqti. ²⁷ Hemme ademning bir qétim ölüshi we ölgendin kéyin soraqqa tartilishi békitilgen'ge oxshash, ²⁸ Mesihmu nurghun kishilerning gunahlrini Öz üstige élish üçün birla qétim qurbanliq süpitide sunulghandin kéyin, Özini telpünüp kütkenlerge

□ **9:12** «Özining qurbanliq qéni arqiliq U (Özila menggülik hörlük-nijatni igiligen bolup) bir yolila menggüğe eng muqeddes jaygha kirdi» — «menggülik hörlük-nijat» bolsa gunahlardin bolghan azadliq-nijatni körsitidu. Mesihning igiligini Özi üçün emes, barliq insanlar (étiqad qilghan bolsa) üçün, elwette. ■ **9:12** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5; 5:9 ■ **9:13** Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 10:4. □ **9:14** «undaқта, menggülik Roh arqiliq özini ghubarsiz qurbanliq süpitide Xudagha atighan Mesih...» — «menggülik Roh» Muqeddes Roh, Xudaning menggülik Rohi. ■ **9:14** Luqa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; 1Pét. 4:2; 1Yuh. 1:7; Weh. 1:5. □ **9:15** «insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üçün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken» — «shundaq bir ölüm» — Mesihning ölümü, elwette. ■ **9:15** Rim. 5:6; 1Pét. 3:18. □ **9:17** «16-17-ayet» — yaki «Chünki ehde tüzülse, ehde tüzülgüchi qurbanliq ölümü kérek. Ehde qurbanliqi qilinghuchi ölse, ehde küchke ige bolidu; qurbanliq téhi hayatla bolsa, ehde héchqandaq küchke ige bolmaydu». ■ **9:17** Gal. 3:15. □ **9:20** «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglarga emr qilghan ehdining qénidir» — demek, ehde bu qan arqiliq küchke ige qilin'ghan. «Mis.» 24:5-8ni körüng. ■ **9:20** Mis. 24:8; Mat. 26:28. □ **9:24** «adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes» — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddes jaylar» déyilidu — «muqeddes jay» andin «eng muqeddes jay» demekchi. ■ **9:25** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7.

gunahni yoq qilgan halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu. □ ■

10

Mesihning bir qétimliq qurbanliqi

¹ Tewrat qanuni kelgüsida élip kélidighan güzel ishlarning öz eynini emes, belki ularning kölenggisinila süretlep bergechke, u telep qilin'ghan, yilmuyil sunulup kéliwatqan oxshash qurbanliqlar arqiliq *Xudagha* yéqinlashmaqchi bolghanlarni hergizmu mukemmel qilalmaydu. ■ ² Bolmisa, mushu qurbanliqlarning sunulushi axirlishatti, chünki ibadet qilghuchilar pak qilinip, wijdani yene öz gunahliri tüpeylidin azablanmaytti. ³ Halbuki, mushu qurbanliqlar yilmuyil öz gunahlarini özlirige eslitip turidu. ⁴ Chünki buqa we öchkilerning qéni gunahlarni hergiz élip tashliyalmaydu. ■ ⁵ Shuning üçün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: —

«Ne qurbanliq, ne atighan ashliq hediyeieri bolsa Séning telep-arzuyung emes, Biraq Sen Men üçün bir ten teyyarlap berding; □ ■

⁶ Ne köydürme qurbanliqlar, ne gunah qurbanliqidinmu söyünmiding;

⁷ Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim!

— Qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek —

I Xuda, iradengni emelge ashurush üçün keldim». □ ■

⁸ U yuqirida: «Ne qurbanliq, ne ashliq hediyeieri, ne köydürme qurbanliqlar ne gunahni tiligüchi qurbanliqlar Séning telep-arzuyung emes, Sen ulardinmu söyünmiding» (bu qurbanliqlar Tewrat qanunining telipi boyiche sunulushi kérek idi) déginidin kéyin ⁹ yene: «Séning iradengni emelge ashurush üçün keldim» dégen. Démek, *Xuda* keyinkisini küchke ige qilish üçün, aldinqisini emeldin qalduridu. □ ¹⁰ Xudaning bu iradisi boyiche Eysa Mesihning téning bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahdin paklinip, *Xudagha* atalduq. □ ■

□ **9:28** «Mesih... Özini telpünüp kütkenlerge gunahni yoq qilgan halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» — «gunahni yoq qilgan halda» grék tilida «gunah yoq halda». Bizningche «gunah yoq halda» dégen ibare Mesihning Özining gunahsiz ikenlikini körsitish üçün déyilgen emes (chünki Uning gunahsizliqi éniq), belki Uning gunahning özini bir terep qilish ishini tügigenlikini körsitidu, dep qaraymiz. «Gunah yoq halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégenlik toghrisidiki yene bir chüshenchisi: «(Mesihning ikkinchi qétimki kélishi) insanlarning gunahlarining bedilige qurban bolush üçün emes, belki nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégendek. ■ **9:28** Rim. 5:6, 8; 1Pét. 3:18. ■ **10:1** Kol. 2:17; Ibr. 8:5. ■ **10:4** Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 9:13. □ **10:5** «Shuning üçün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: —» — «U» — Mesihni körsitidu. ■ **10:5** Zeb. 40:6; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21. □ **10:7** «...Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim! — qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek — I Xuda, iradengni emelge ashurush üçün keldim» — (5-7-ayet) «Zeb.» 40:6-8 (kona grék «Séptuagint» (LXX) terjimisinde). Bu ayetlerde Tewrattiki töt xil asasiy qurbanliq (inaqliq yaki teshekkür qurbanliqliri (rehmet qurbanliqliri), ashliq hediyeieri, köydürme we gunahni tiligüchi qurbanliqlar) tilgha élinidu. Démisekmu, Mesih bu sözlerni Özi dunyagha kélidighan 1000 yilche burun Öz Rohi arqiliq Zeburda Dawut peyghemberning aghzidin béxaret süpitide aldin'ala eytidu. ■ **10:7** Zeb. 40:7, 8 □ **10:9** «Démek, Xuda keyinkisini küchke ige qilish üçün, aldinqisini emeldin qalduridu» — «aldinqisi» belkim (1) yuqirida tilgha élin'ghan kona ehdiğe munasiwetlik qurbanliqlarni yaki (2) kona ehdingin özini körsitidu; «keyinkisi» (yaki «ikkinchisi») bolsa (3) Eysa Mesihning birdinbir qurbanliqi yaki (4) 9-ayette körsitilgen «Xudaning iradisini emelge ashurush»ni körsitidu. Bizningche (1) we (4) aldi-keyni ayetlerge muwapiqtur. Yéngi ehdingin tüp meqsiti we axirqi netijisi «Xudaning iradisige emel qilish»din ibarettur. Bu irade Mesihning bizni gunahdin qutquzidighan qurbanliq ölümünü öz ichige alidu, elwette. Démek, bu bashqa-bashqa közqarashlar arisidiki perqler anqé chong emes. □ **10:10** «Eysa Mesihning téning bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahdin paklinip, Xudagha atalduq» — «gunahdin paklinip, Xudagha atalduq» grék tilida birla söz bilen ipadilidighan: «muqeddesleshtürüldüq» yaki «pak-muqeddes qilindüq». Injil boyiche «muqeddes» dégen sözning ikki mezmuni bar: (1) gunahdin paklan'ghan; (2) Xudagha alahide atalghan. ■ **10:10** Ibr. 9:12.

11 Her kahin her kuni ibadet xizmitide turidu, shundaqla gunahlarni hergiz saqit qilalmaydighan oxshash xildiki qurbanliqlarni *Xudagha* qayta-qayta sunidu. 12 Biraq, bu *kahin* bolsa gunahlar uchun birla qetimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni sun'ghandin keyin, Xudaning ong yénida olturdi; □ ■ 13 U shu yerde «düşmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu. □ 14 U mushu birla qurbanliq bilen Xudagha atap pak-muqeddes qilin'ghanlarni menggüge mukemmel qildi. 15 *Muqeddes yazmilarda pütülgendek*, Muqeddes Rohmu bu heqte bizge guwahliq béridu. Chünki U awwal: —

16 «U künlerdin keyin, Méning ular bilen tüzidighan ehdem mana shuki, deydu Perwerdigar;

Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqligimu salimen, Hemde ularning qelbigimu pütimen» dégendin keyin, U yene: —■

17 «Ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» — dégen.□ ■

18 Emdi shu yolda gunahlar kechürüm qilin'ghaniken, gunahlar uchun qurbanliq qilishning hajitimu qalmaydu.

Emdi Xudagha yéqinlashayli!

19 Shuning uchun, ey qérindashlar, Eysaning qéni arqiliq eng muqeddes jaygha kirishke jür'ätlik bolup, ■ 20 (U bizge échip bergen, ibadetxanining perdisidin (yeni, Uning et-ténidin) ötidighan shu yipyéngi, hayatliq yoli bilen) 21 shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi bilen, □ 22 dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan we bedinimiz sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlashayli! □ ■ 23 Emdi étirap qilghan ümidimizde tewrenmey ching turayli (chünki wede Bergüchi bolsa sözide turghuchidur) 24 we méhir-muhebbet körsitish we güzel ish qilishqa bir-birimizni qandaq qozghash we righbetlendürüşni oylayli. 25 Beziler adet qiliwalghandek, jamaette jem bolushtin bash tartmayli, belki bir-birimizni jékilep-ilhamlandurayli; bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighininglarda, téximu shundaq qilayli.□

26 Heqiqetni tonushqa nésip bolghandin keyin, yenila qesten gunah ötküzüwersek, u chaghda gunahlar uchun sunulidighan bashqa bir qurbanliq bolmas, ■ 27 belki bizge qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep tügitishke

□ 10:12 «Biraq, bu kahin bolsa gunahlar uchun birla qetimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni sun'ghandin keyin, Xudaning ong yénida olturdi» — oqurmenlerge ayan boliduki, kona ehde dewride kahinlarning xizmitining ayighi yoq idi, shuning bilen daim «**turatti**» (öre turatti, ibadet chédirida orunduq yoq idi). Lékin Eysa biz uchun özini birla qurbanliq sun'ghandin keyin «**olturdi**». ■ 10:12 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13. □ 10:13 «U shu yerde «düşmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu» — 2:13 we «Zeb.» 110ni körüng. ■ 10:16 Yer. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ 10:17 «...Ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» — (16-17-ayet) «Yer.» 31:31-34. ■ 10:17 Yer. 31:33,34. ■ 10:19 Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:13; 3:12. □ 10:21 «shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi bilen, ...» — «Xudaning ailisi» étiqadchi jamaetni körsitidu. □ 10:22 «dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan» — mushu sözler yéngi ehde astidiki étiqadchilarning ehwali bilen kona ehde astidikilerning ehwalining sélishturmisini közde tutidu — kona ehde astidikiler kahin teripidin qurbanliq qanliri sépilishi arqiliq «gunahliri yépilghan» yaki «kafaret qilin'ghan». Emdi yéngi ehde astidikilerning dilliri Eysaning qurbanliq qéni sépilish bilen, wijdanida héchqandaq bulghinishlar qalmaydu. «bedinimiz sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlashayli!» — mushu ibariler toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ 10:22 Ez. 36:25. □ 10:25 «bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighininglarda, téximu shundaq qilayli» — «shu kün» Mesihning bu dunyagha qaytip kélidighan künini körsitidu, elwette. Injilni yazghuchilarning neziride peqet bir kün, yeni «shu kün»la közde tutulidu. Grék tilida 19-25-ayetler birla jümle bilen ipadilidur. ■ 10:26 Chöl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pét. 2:20; 1Yuh. 5:16.

teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüşla, xalas. □ 28 Emdi Musagha chühürülgen Tewrat qanunini közge ilmighan herqandaq kishi ikki yaki üç guwahchining ispati bolsa, kengchilik qilinmayla öltürüetti. ■ 29 Undaқта, bir kishi Xudaning Oghlini deysende qilsa, Xudaning ehdisining qénigha, yeni özini pak qilghan qan'gha napak dep qarisa, shepset qilghuchi Rohni haqaret qilsa, buningdin téximu éghir jazagha layiq hésablinidu, dep oylimamsiler?

30 Chünki *Tewrat*ta «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlrini öz béshigha özüm yandurimen, deydu Perwerdigar» we «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu» dégüchini bilimiz. □ ■ 31 Menggü hayat Xudaning qollirigha chühüp jazalinish neqeder dehshetlik ish-he!

32 Emdi siler yorutulushdin kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar. □ 33 Bezi waqitlarda reswa qilinip haqaretlesh we xarlinishlarga uchriddinglar we bezi waqitlarda mushundaq muamililerge uchrighanlarga derddash boldunglar. 34 Chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaq boldunglar hem mal-mülkünglar bulan'ghandimu, kelgüside téximu ésil hem yoqap ketmeydighan baqiy teelluqatqa ige bolidighanliqninglarni bilgechke, xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar. □ ■ 35 Shuning üçün, jasaritinglarni yoqatmanglar, uningdin intayin zor in'am bolidu.

36 Chünki Xudaning iradisige emel qilip, Uning wede qilghinigha muyesser bolush üçün, sewr-chidam qilishinglarga toghra kélidu. ■ 37 Chünki *muqeddes yazmilarda Xuda* mundaq dégen: —

«Peqet azghine waqittin kéyinla»,

«Kelgüchi derweqe yétip kélidu,

U kéchikmeydu.□ ■

38 Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu;

Lékin u keynige chékinse,

Jénim uningdin söyünmeydu.»□ ■ 39 Halbuki, biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igiligenlerdindurmiz.□

11

Étiqad-ishench — ötkenki guwahchilar

□ 10:27 «belki bizge qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep tügitishke teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüşla, xalas» — bu muhim ayet üstide yene «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 10:28 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ 10:30 «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlrini öz béshigha özüm yandurimen, deydu Perwerdigar» ... «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu» — bu sözler «Qan.» 32:35 we 36din élin'ghan. ■ 10:30 Qan. 32:35, 36; Rim. 12:19.

□ 10:32 «Emdi siler yorutulushdin kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar» — mushu azab-oqubet chékishi étiqadta ching türghanliqi tüpeylidin, elwette.

□ 10:34 «chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaq boldunglar» — bu mehbuslar étiqad üçün zindanda yatqan. «hem mal-mülkünglar bulan'ghandimu, ... xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar» — «mal-mülkünglar bulan'ghanda» — mushu ishning tarixiy tepsilatliro toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ 10:34 Mat. 5:12; Ros. 21:33. ■ 10:36 Luqa 21:19. □ 10:37 «Peqet azghine waqittin kéyinla»... Kelgüchi derweqe yétip kélidu, U kéchikmeydu» — «Yesh.» 26:20, «Hab.» 2:3. ■ 10:37 Hab. 2:2-3; Hag. 2:7; 1Pét. 1:6; 5:10. □ 10:38 «Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu» — bezi kona köchürmilerde: «Méning heqqaniy adimim étiqad bilen yashaydu» déyilidu. «Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu; lékin u keynige chékinse, jénim uningdin söyünmeydu» — «Hab.» 2:4. ■ 10:38 Hab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11. □ 10:39 «... Biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igiligenlerdindurmiz» — mushu ayette

«jan» jismaniyy terep emes, belki rohiyy tereptiki hayatni körsitidu.

¹ Étiqad bolsa ümid qilgan ishlarning réalliqitiki ipadisi we körünmeydighan shey'ilerning delilidir. □ ² Chünki burunqi mötiwerlirimiz qedimde mana shu étiqad bilen *Xudadin kelgen yaxshi guwahliqni alghan.* □

³ Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini, shundaqla biz körüwatqan mewjudatlarning körgili bolidighan shey'ilerdin chiqqan emeslikini chüshineleyimiz. □ ■

⁴ Étiqadi bolghachqa Habil Qabilningkidinmu ewzel bir qurbanliqni Xudagha atighan; étiqadi bolghachqa Xuda uning atighanlirini teriplep, uninggha heqqaniy dep guwahliq berdi. Gerche ölgen bolsimu, étiqadi bilen u yenila bizge gep qilmaqta. ■

⁵ Étiqadi bolghachqa, Hanox ölümni körmeyle *ershke* kötürüldi; Xuda uni kötürüp élip ketkechke, u yer yüzide héch tépilmidi. Sewebi u élip kétélishin ilgiri, Xudani xursen qilghan adem dep teriplen'genidi. ■ ⁶ Emdilikte étiqad bolmay turup, Xudani xursen qilish mumkin emes; chünki Xudaning aldigha baridighan kishi Uning barliqigha, shundaqla Uning Özini izdigenlerge ejrini qayturghuchi ikenlikige ishinishi kérek.

⁷ Étiqadi bolghachqa, Nuh téxi körülüp baqmighan weqeler heqqide Xuda teripidin agahlandurulghanda, ixlasmenlik qorqunchi bilen ailisidikilerni qutquzush üçün yoghan bir kéme yasidi; hemde étiqadi arqiliq shundaq qilip pütkül dunyadikilerning gunahliri üstidin höküm chiqardi, shundaqla étiqadtin bolghan heqqaniyliqqa mirasxor bol'di. □ ■

⁸ Étiqadi bolghachqa, Xuda Ibrahimni uninggha miras süpitide bermekchi bolghan zémin'gha bérishqa chaqirghanda, u itaet qildi; u qeyerge baridighanliqini bilmey turup yolgha chiqti. ■ ⁹ Étiqadi bolghachqa u wede qilin'ghan zéminda, xuddi yaqa yurtta turghandek musapir bolup chédirlarni makan qilip yashidi. Xudaning uninggha qilghan wedisining ortaq mirasxorliri bolghan Ishaq we Yaquplarmu uning bilen birge shuninggha oxshash yashidi. ¹⁰ Ibrahimning shundaq qilishidiki seweb, u ulliri musthekem bolghan sheherni kütkenidi; sheherning layihiligüchi hem qurghuchisi Xuda Özidir.

¹¹ Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötkén bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti. □ ■ ¹² Buning bilen birla ademdin, yeni ölgen ademdek bolup qalghan bir ademdin asmandiki yultuzlardek köp, déngiz sahilidiki qumdek sansiz ewladlar barliqqa keldi. ■

¹³ Bu kishilerning hemmisi Xudaning wede qilghanlirigha muyesser bolmay turupla étiqadi bolghan halda alemdin ötti. Biraq ular hayat waqtida bularning kelgüside emelge ashurulidighanliqini yiraqtin körüp, quchaq échip xursenlik bilen kütken we özlirini yer

□ **11:1 «Étiqad bolsa ümid qilgan ishlarning réalliqitiki ipadisi»** — yaki «étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning mutleq xatirjemliki». Démisekmu, Injilda «ümid» daim dégüdek müjmel bir arzu emes, belki Xudaning wedilirige ching baghlan'ghan ishtur. □ **11:2 «Chünki burunqi mötiwerlirimiz qedimde mana shu étiqad bilen Xudadin kelgen yaxshi guwahliqni alghan»** — «burunqi mötiwerlirimiz» dégenlik grék tilida «aqsaqallirimiz». Démek, ibraniylarning ata-bowiliri arisida étiqad teripide ülgiler we yol bashlighuchi bolghanlar. □ **11:3 «Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleyimiz»** — yaki «biz étiqad arqiliq dewr-zamanlarning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleyimiz». ■ **11:3** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; Yuh. 1:10; Rim. 4:17; Ef. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24. □ **11:7 «Étiqadi bolghachqa, Nuh .. aillisidikilerni qutquzush üçün yoghan bir kéme yasidi»** — «yoghan kéme» grék tilida «sanduq» dégen söz bilen ipadilini. Chünki kéme sanduq sheklide idi («Yar.» 6-7-babni körüng). ■ **11:7** Yar. 6:13. ■ **11:8** Yar. 12:4.

□ **11:11 «Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötkén bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti»** — bezi terjimiliride bu jümlide közde tutulghan étiqad igisi Sarah emes, belki Ibrahim dep qarilidu. Birneche seweblerdin (jümlidin bala tughusha küch, yeni hamilidar bolush iqtidari kérek bolghini er kishi emes, belki ayal kishi bolghanliqidin!), körsitilgen étiqadchini Sarah dep qaraymiz. U Xudaning sözidin gumanlan'ghandin kéyin, eyiblen'gen bolup andin ching étiqadta turghan bolush mumkin («Yar.» 18:1-15ni körüng). ■ **11:11** Yar. 17:19; 21:2; Luqa 1:36. ■ **11:12** Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18.

yüzide musafir we yoluchi dep ashkare éytqanidi. ■ 14 Bu bundaq sözlerni qilghan kishilerning bir wetenni teshna bolup izdewatqanliqini éniq ipadileydu. 15 Derweqe, ular öz yurtini séghin'ghan bolsa, qaytip kétish pirsiti chiqqan bolatti. 16 Lékin ular uningdinmu ewzel, yeni ershtiki bir makanni telpünüp izdimekte. Shuning üçün, Xudaning özlirining Xudasi dep atilishidin nomus qilmaydu; chünki mana, U ular üçün bir sheher hazirlighan.■

17-18 Ibrahim Xuda teripidin sinalghinida, étiqadi bolghachqa oghli Ishaqni qurbanliq süpitide Xudagha atidi; gerche u Xudaning wedilirini, jümlidin «Séning namingni dawamlashturidighan nesling bolsa Ishaqtin kélip chiqidu» déginini tapshuruwalghan bolsimu, u yenila birdinbir oghlini qurban qilishqa teyyar turdi. ■ 19 Chünki u hetta Ishaq ölgen teqdirdimu, Xudaning uni tirildürüşke qadir ikenlikige ishendi. Mundaqche éytqanda, Ishaqni ölümün tirildürülgenek qaytidin tapshuruwaldi.

20 Étiqadi bolghachqa, Ishaq oghulliri Yaqup bilen Esawning kelgüsi ishlirigha xeyrlik tilep dua qildi.■

21 Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüpning ikki oghlining herbiri üçün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi. □ ■ 22 Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekretqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghruluqmu emr qildi.□ ■

23 Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üç ay yoshurdi; chünki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kördi, padishahning permanidinmu qorqmidi. □ ■ 24 Étiqadi bolghachqa, Musa chong bolup ulugh zat bolghandin kéyin, «Pirewning qizining oghli» dégen ataqta turiwérishni ret qilip, 25 gunah ichidiki lezzetlerdin waqitliq behrimen bolushning ornigha, Xudaning xelqi bilen bille azab chékishni ewzel kördi. ■ 26 U Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige bolushtinmu ewzel bildi. Chünki közlerini *ershtiki* in'amgha tikiwatatti. □ 27 Étiqadi bolghachqa, u padishahning ghezipidinmu qorqmay Misirdin chiqip ketti. *Japa-musheqqetke* chididi, chünki Közge Körünmügüchi uning közige körünüp turghandek idi. 28 Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» *perishtining Israillargha* tegmesliki üçün *tunji* «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni *buyrulghini boyiche* sépip-sürkidi.□ ■

29 Étiqadi bolghachqa, *Israillar* Qizil déngizdin xuddi quruqluqta mangghandek méngip ötti. Biraq *ularni qoghlap kelgen* Misirliqlar ötmekchi bolghanda sugha gherq boldi.■

30 Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil

■ 11:13 Yar. 23:4; 47:9; Yuh. 8:53. ■ 11:16 Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ 11:17-18 Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ 11:20 Yar. 27:28,39. □ 11:21 «Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüpning ikki oghlining herbiri üçün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi» — «Yar.» 47:31 (grék tilidiki «Septuagint» (LXX) dégen terjimisi)ni körüng. ■ 11:21 Yar. 47:31; 48:15. □ 11:22 «Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekretqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghruluqmu emr qildi» — Yüsüpning emri bolsa «Siler Misirdin chiqqinglarda méning ustixanlirimni élip kétinglar» dégenlik idi. «Yar.» 50:24 we «Mis.» 18:19ni körüng. ■ 11:22 Yar. 50:24. □ 11:23 «Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üç ay yoshurdi; chünki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kördi, padishahning permanidinmu qorqmidi» — «yéqimliq bir bala» bu söz choqum Musaning bir alahidilikini, uning Xudagha yaqidighanliqini körsetse kérek («Ros.» 7:20nimu körüng). ■ 11:23 Mis. 2:2; Ros. 7:20. ■ 11:25 Zeb. 84:10 □ 11:26 «U (Musa) Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige bolushtinmu ewzel bildi...» — «Mesihke qaritilghan haqaret» dégen söz belkim Mesihning herdaim (hetta dunyagha kélidighan ilgiri) Öz xelqi bilen bir ikenlikini körsitidu. Bu ajayib ibare toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 11:28 «Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» *perishtining Israillargha* tegmesliki üçün *tunji* «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni *buyrulghini boyiche* sépip-sürkidi» — bu weqelerni chüshinish üçün «Mis.» 12-babqa qaralsun. ■ 11:28 Mis. 12:21. ■ 11:29 Mis. 14:22.

örüldi. □ ■

³¹ Étiqadi bolghachqa, pahishe ayal Rahab Israil charlighuchilirini dostlarche kütüwalghachqa, itaetsizler *bolghan öz shehiridikiler* bilen birlikte halak bolmıdı. ■

³² Men yene némishqa sözlep olturay? Gidéon, Baraq, Shimshon, Yeftah, Dawut, Samuil we qalghan bashqa peyghemberler toghrisida éytıp kelsem waqıt yetmeydu. ■ ³³ Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürüzdi, *Xuda* wede qilghanlarga érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydı, □ ■ ³⁴ dehshetlik otning yalqunini öchürdi, qilichning tighidin qéchip qutuldı, ajizliqtin kücheydi, jenglerde baturluq körsetti, yat ellerning qoshunlirini téri-pireng qıldı. □ ■ ³⁵ *Étiqadi bolghachqa*, ayallar ölgen uruqtughqanlirini ölümdin tirildürgüzüp qayturuwaldı; biraq bashqılar kelgüside téximu yaxshi halda ölümdin tirileyli dep, qutulush yolını ret qılıp qiyinilishqa berdashlıq berdi. ■ ³⁶ Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchap qamchilandı, beziler hetta kishenlinip zindan'gha tashlandı; □ ■ ³⁷ ular chalma-késeq qılıp öltürüldi, here bilen herilini parchilandı, sinaqlarını béshidin ötküzdi, qilichlinip öltürüldi; ular qoy-öchke térilirini yépincha qilghan halda sersan bolup yürdi, namratlıqta yashıdı, qiyin-qıstaqqa uchridi, xorlandı □ ■ ³⁸ (ular bu dunyagha zaye ketkenıdı), chöllerde, taghlarda, öngkürlerde we gemilerde sergerdan bolup yürdi.

³⁹ Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning Öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq. □ ⁴⁰ Emdilikte Xuda bizler üçün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu. □

12

Xuda Öz perzentlirini terbiyileydu

¹⁻² Emdi etirapimizda guwahchılar shunche chong bulutte bizni oruwalghachqa, herxil éghir yük hem bizge asanla chirmishiwalidighan gunahni chörüp tashlap, aldımızgha qoyulghan yügürüş yolını chidamlıq bilen besip yügüreyli; buningda közimizni étiqadımızning Yol Bashlighuchisi we Takamullashturghuchisi bolghan Eysagha tikeyli. U Özini kütken xushallıq üçün kréstitki azabqa berdashlıq berdi

□ **11:30** «Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil örüldi» — Yérixo shehiri Israillar Misirdiki qulluqtin qutulup, Xuda bérishke wede qilghan Qanaan zeminida jeng qılmayla igiligen tunji sheher. «Yeshua» 6-babni körüng. ■ **11:30** Ye. 6:20. ■ **11:31** Ye. 2:1; 6:23; Yaq. 2:25. ■ **11:32** Hak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33** «Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürüzdi...» — «adalet yürüzdi» belkim Dawutte adilliq bilen yurt sorashlirini, yaki Ayuptek bashqılarning derdige yétishni (mesilen, «Ayup» 29:12-17, 31-babni körüng) körsitidu. «ular étiqadi bilen ... Xuda wede qilghanlarga érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydı...» — bir qétim Daniyal peyghember shir uwisigha tashlan'ghan, biraq u Xudagha bolghan étiqadi wejedin shirlardin qutulup qalghan. «Dan.» 6-babni körüng. ■ **11:33** Hak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34** «dehshetlik otning yalqunini öchürdi,...» — mesilen, «Dan.» 3-babni körüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zeb. 66:12; Yesh. 38:21; Yo. 3:10 ■ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36** «Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchap qamchilandı, beziler hetta kishenlinip zindan'gha tashlandı» — Tewratta mushundaq misallar nurghun. 35-ayette körsitilgen azablar we ushbu babta bezi bashqa ishlar «Makabbiylar» dégen tarixiy kitab (1-, 2- we 4-tom)da xatirilinidu. Bu kitab Tewratning bir qismi bolmisimu, tarixshunaslar teripidin asasen ishenchlik dep qarilidu. ■ **11:36** Yer. 20:2. □ **11:37** «...here bilen herilini parchilandı...» — Yehudiy xelqining bezi tarixliri boyiche Manasseh padishah Yeshaya peyghemberni shundaq qilghan. Tewrat özide mushu tarix xatirilenmigen. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4. □ **11:39** «Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq» — «érishkini yoq» dégenlik yer yüzide tirik waqtında érishmigen, démekchi. Tirilgende pütünley bashqiche bolidu, elwette! □ **11:40** «Emdilikte Xuda bizler üçün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu» — démek, ular bizni kütüshi kérek, yéngi ehdidin behrimen bolghan étiqadchi bizler bilen teng kamaletke yetküzüldi.

hem uningda bolghan haqaretke pisent qilmidi. Shuning bilen U Xudaning textining ong teripide olturghuzuldi. □ ■

³ Könglünglerning hérip sowup ketmesliki üçün, gunahkarlarning shunche qattiq xorlashirigha berdashliq Bergüchini köngül qoyup oylanglar.

⁴ Gunahqa qarshi küreshlerde téxi qan aqquzush derijisige bérip yetmidinglar. ■

⁵ Xudaning silerge Öz perzentirim dep jékileydighan *muqeddes yazmildiki* munu sözlirini untudunglar: —

«I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima, Eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun, ■

⁶ Chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu,

Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu». □ ■

⁷ Azab chekkiniglarini Xudaning terbiyisi dep bilip, uninggha berdashliq béringlar. Chünki silerning terbiye élishinglarning özi Xudaning silerni oghlum dep muamile qilghanliqini körsitidu. Qaysi perzent atisi teripidin terbiyilenmeydu? ⁸ Emdi *Xudaning* terbiyilishide herbir perzentining öz ülüshi bar; lékin bu ish silerde kem bolsa heqiqiy oghulliridin emes, belki haramdin bolghan perzenti bolup chiqisiler.

⁹ Uning üstige hemmimizning özimizge terbiye bergen et jehettiki atilirimiz bar, biz ularnimu hörmetlep kelduq. Shundaq iken, rohlarning atisigha téximu itaet qilmamduq? Shundaqta hayatimiz yashnimamdu?

¹⁰ Et jehettiki atilirimiz berheq peqet özi muwapiq körgen yol boyiche azghine waqit bizni terbiyilgen. Lékin U bolsa bizge paydiliq bolsun dep, pak-muqeddeslikidin muyesser bolushimiz üçün terbiyileydu. ¹¹ Emdi qattiq terbiye bérilgen waqtida ademni xush qilmaydu, eksiche ademni qayghugha chömdüridu; biraq buning bilen tüzelenlerge u kéyin heqqaniyliqtin chiqqan tinch-xatirjemlikning méwisini béridu.

¹² Shuning üçün, «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni ruslanglar» □ ■ ¹³ we «aqsaq»larning pükülüp qalmay, belki shipa tépishi üçün pütlinglarni tüz yollarda mangdurunglar. □

Xudaning qorqunchida yashanglar

¹⁴ Barliq kishiler bilen inaq ötüşke we pak-muqeddes yashashqa intilinglar; muqeddes bolmighan kishi hergiz Rebni körelmeydu. ■ ¹⁵ Oyghaq turunglarki, héchkim Xudaning méhir-shepkitidin mehrum qalmisun; aranglarda silerge ish tapquzup silerni köydüridighan, shundaqla köp ademlerni bulghap napak bolushqa seweb bolidighan birer öch-adawet yiltizi ünmisun. ■ ¹⁶ Aranglarda héchbir buzuqluq qilghuchi yaki özining tunji oghulluq hoquqini bir wax tamaqqa sétiwetken Esawdek ixlassiz kishi bolmisun.

□ **12:1-2** «Emdi **etirapimizda guwahchilar shunche chong buluttek bizni oruwalghachqa,...**» — «guwahchilar» ikki tereptiki söz bolushi mumkin: (1) Yuqiriqi 11-babta tilgha élin'ghan kishiler bizge étiqad bilen yashashning néme ikenlikini körsitip «guwahliq bergenliki»ni hem (2) «étiqadning beygisi»de yügürginimizde bularning ershtin bizge guwahchilardék qarap turuwatqanliqini körsitidu. «Bulut» qiziq gep — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «1Tés.» 4:17, «Weh.» 1:7ni körüng. ■ **12:1-2** Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Ef. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pét. 2:1, 2; Luqa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pét. 1:11. ■ **12:4** 1Kor. 10:13. ■ **12:5** Ayup 5:17; Pend. 3:11-12; Weh. 3:19. □ **12:6** «I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima, eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun, chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu, Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu» — «Pend.» 3:11-12. ■ **12:6** Pend. 3:11,12 □ **12:12** «... «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni ruslanglar»» — yaki «...«télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni kücheytinglar»» («Yesh.» 35:3din neqil keltürülgen). ■ **12:12** Yesh. 35:3. □ **12:13** «... «aqsaq»larning pükülüp qalmay, belki shipa tépishi üçün pütlinglarni tüz yollarda mangdurunglar» — «aqsaq»lar belkim étiqadi ajizlarni körsitidu. ■ **12:14** Rim. 12:18; 2Tim. 2:22. ■ **12:15** Qan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12.

□ ■ 17 Chünki silerge melumki, Esaw kéyin *atisining* xeyrlik duasini élishni oylighan bolsimu, shundaqla uninggha intilip köz yashlirini éqitip yalwurgan bolsimu, u *bu ishlarni ornigha keltüridighan* towa qilish yolini tapalmay, ret qilindi. □ ■

Sinay téghi – Israillar Tewrat qanunini qobul qilghan tagh – we Zion téghi, yeni ershtiki

Yérusalém

18 Chünki siler qol bilen tutqili bolidighan, yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplighan ashu taghqa kelmidinglar — □ ■

19 (u jayda kanay sadasi bilen sözligen awaz yetküzülgende, bularni anglighanlar: «Bizge yene söz qilinmisun!» dep *Xudagha yalwurushti*; □ ■ 20 chünki ular qilin'ghan emrni kötürelmidi. «Éger bu taghqa hetta birer haywanning ayighi tegsimu, chalma-késeq qilip öltürülsun» dep *tapilan'ghanidi*; □ ■ 21 u körünüsh shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep kettim» dégenidi). □ ■

22 — Siler belki Zion téghigha, yeni menggü hayat Xudaning shehiri — ershtiki Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, ■ 23 isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem qilin'ghan jamaitige, hemmeylenning soraqchisi Xudagha, takamullashturulghan heqqaniy kishilerning rohlirigha □ ■ 24 we yéngi ehdingning wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keldinglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu. □ ■

25 Bu sözni qilghuchini ret qilmasliqinglar üçün diqqet qilinglar. Chünki yer yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchini ret qilghanlar jazadin qéchip qutulalmighan yerde, ershte bizni agahlandurghuchidin yüz örüse, halimiz téximu shundaq bolmamdu? □ ■ 26 Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi; lékin

□ 12:16 «...Özining **tunji oghulluq hoquqini bir wax tamaqqa sétiwetken Esawdek iklassiz kishi bolmisun**» — «Yar.» 25:29-34. ■ 12:16 Yar. 25:33; Ef. 5:3; Kol. 3:5; 1Tés. 4:3. □ 12:17 «...u (**Esaw**) **bu ishlarni ornigha keltüridighan towa qilish yolini tapalmay...**» — bashqa birxil terjimisi «u (Esaw) öz gunahidin towa qilish yolini tapalmay...». «Towa qilish» grék tilida «uni» bilen ipadilididu. Bezi terjimanlar bu «uni» dégeni «gunahidin towa qilish»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Yar.» 27:1-40ke qarighanda, uning izdigini eslidiki telwilikidin towa qilish emes, belki peqet pushayman bilen atisining xeyrlik duasila idi. Shuning üçün mushu yerde «towa qilish»ning menisi: — (1) atisining qararini, yaki (2) Xudaning iradisini özgartishni bildüridu (oqurmenlerge ayanki, «towa qilish»ning eslidiki menisi «közqarashni özgartish» «pozitsiyeni özgartish» dégenlik). ■ 12:17 Yar. 27:36. □ 12:18

«yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplighan ashu taghqa kelmidinglar...» — «ashu tagh» bolsa Yehudiy xelqi Musa peyghemberning wasitisi bilen Tewrat qanunini qobul qilghan Sinay téghini körsitidu («Mis.» 19-babni körüng). ■ 12:18 Mis. 19:10,16; 20:21; Qan. 5:22. □ 12:19 «u jayda kanay sadasi bilen sözligen awaz yetküzülgende, bularni anglighanlar: «Bizge yene söz qilinmisun!» dep *Xudagha yalwurushti* — «Qan.» 15:23ni körüng. ■ 12:19 Mis. 20:19; Qan. 5:25; 18:16. □ 12:20 «chünki ular qilin'ghan emrni kötürelmidi. Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayighi tegsimu, chalma-késeq qilip öltürülsun» dep *tapilan'ghanidi...*» — bashqa birxil terjimisi: «chünki ulargha tapilan'ghan: «Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayaghliri tegken bolsimu, chalma-késeq qilip öltürülsun» dégen emrni kötürelmidi». ■ 12:20 Mis. 19:13. □ 12:21 «u körünüsh shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep kettim» dégenidi» — «Qan.» 9:19. ■ 12:21 Qan. 9:19 ■ 12:22 Gal. 4:26; Weh. 3:12; 21:10-27.

□ 12:23 «isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning... jamaitige...» — «tunji tughulghanlar» dégen söz bu yerde Eysa Mesihge étiqad qilip, «qaytidin tughulghan» Xudaning perzenti dep hésablan'ghanlarni körsitidu. «ershtiki Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem qilin'ghan jamaitige,...» — (22-23-ayet) bashqa birxil terjimisi: «héyt-merike xushalliqigha jem bolidighan tümenligen perishtilerge, isimliri ershte yézilghan tunji tughulghanlarning jamaitige...». Israillarning isimlirining hemmisi yer yüzide «royxet»te pütülüshi buyrulghanidi («Chöl.» 1:1-18). Lékin jamattikilerning isimliri yer yüzide emes, belki ershte pütüklüktür. ■ 12:23 Luqa 10:20. □ 12:24 «we yéngi ehdingning wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keldinglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu» — Eysa Mesihning sépilgen qéni insanning gunahlrini tilep ularni pak qilidu. Habilning qéni bolsa intiqam dep hörkirep yighlaytti («Yar.» 4:10). ■ 12:24 Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pét. 1:2. □ 12:25 «...yer yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchi» — mushu yerde Xudaning Musa peyghember arqiliq sözliginini körsitidu. ■ 12:25 Ibr. 2:3.

emdi U: «Özüm yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi. □ ■²⁷ «Yene bir qétim» dégen bu söz tewritilidighanlarning, yeni yaritilghan nersilerning tewritilishi bilen yoqitilidighanliqini, tewretkili bolmaydighan nersilerning menggü muqim bolidighanliqidin ibaret menini bildüridu.

²⁸ Shuning üçün, tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-shepqetni ching tutup bu arqiliq ixlasmenlik we eyminish-qorqunch bilen Xudani xursen qilidighan ibadetlerni qilayli. □ ■²⁹ Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur. □ ■

13

Xudani xush qilish

¹ Aranglarda qérindashliq méhir-muhebbet toxtimisun. ■ ² Natonush kishilerge méhmandost bolushni untumanglar. Chünki beziler shu yol bilen bilmestin perishtilerni méhman qilghan. ■ ³ Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille *zindanda* zenjirlen'gendek yad étinglar. Xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar. □ ■

⁴ Hemme adem nikahqa hörmét qilsun, er-xotunlarning yatidighan yéri daghsiz bolsun; chünki Xuda buzuqchiliq qilghuchilar we zina qilghuchilardin hésab alidu. □ ⁵ Méngish-turushunglar pulperesliktin xaliy bolsun, barigha qanaet qilinglar. Chünki Xuda mundaq dégen:

«Sendin esla ayrilmaymen,
Séni esla tashlimaymen». □ ■

⁶ Shunga, yüreklik bilen éytalaymizki,
«Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen,
Kishiler méni néme qilalisun?» □ ■

⁷ Silerge Xudaning söz-kalamini yetküzgen, silerning yétekchiliringlarni ésinglarda tunglar. Ularning méngish-turushining méwe-netijisige köngül qoyup qarap, ularning étiqadini ülge qilinglar: —■

⁸ Eysa Mesih tünügün, бүгүн we ebedil'ebedgiche özgermeydu! □ ⁹ Shuning üçün,

□ **12:26** «Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi...» — «shu chaghda» — Xuda Sinay téghidin sözliginide. «lékin emdi U: «Özüm yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi» — «Hag.» 2:6ni körüng. ■ **12:26** Hag. 2:5. □ **12:28** «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-shepqetni ching tutup,...» — bashqa birxil terjimisi: «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolghinimizdin minnetdar bolup,...». ■ **12:28** 1Pét. 2:5. □ **12:29** «Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur» — bu sözler «Qan.» 4:24, 9:3dimu tépilidu. ■ **12:29** Qan. 4:24. ■ **13:1** Rim. 12:10; Ef. 4:3; 1Pét. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pét. 4:9.

□ **13:3** «Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille zindanda zenjirlen'gendek yad étinglar» — «zindan'gha tashlan'ghanlar» we «xorlan'ghanlar» étiqadi üçün ziyankeshlikke uchrighanlarni körsitidu. «xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar» — bu jékileshning menisi belkim: (1) özliringlar ajizliqqa we jismani azablarga duch kelgenlikinglar tüpeylidin mushularni yad étip turunglar; (2) yaki Eysa Mesihning téni bolghan jamaet ezasi süpitide, hésdashliq we derddashliq körsitinglar» dégeni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36. □ **13:4** «er-xotunlarning yatidighan yéri daghsiz bolsun» — bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «nikah herdaim hörmétlik ish, er-xotunluq orun daghsizdur» — bu terjime toghra bolsa, asasiy menisi er-xotunluq, shundaqla er-xotunluq arisidiki muhebbetlik jinsiy munasiwet Xuda aldida yaxshi ishtur. □ **13:5** «Sendin esla ayrilmaymen, séni esla tashlimaymen» — Tewrat, «Qan.» 31:6-8. ■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Qan. 16:19; 31:6, 8; Ye. 1:5; 1Tar. 28:20; Pend. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6** «Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen, kishiler méni néme qilalisun?» — «Zeb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zeb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8** «Eysa Mesih tünügün, бүгүн we ebedil'ebedgiche özgermeydu!» — muellip, bu heqiqetni del shu yétekchi qérindashlarning étiqadining jewhiridur, démekchi bolushi mumkin.

herxil gheyriy telimlar bilan éziqturulup ketmenlar; chünki insanning qelbi *qurbanliqqa xas* yémekliklar bilan emes, belki Xudaning méhir-shepçiti bilan quwwetlendirülginini ewzel. Chünki bundaq yémekliklerge bérilip kéliwatqanlar ulardin héchqandaq payda körgen emes.■

¹⁰ Bizlarning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarning uningdin yéyish hoquqi yoqtur. □ ¹¹ Chünki gunah tilesh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes jaygha élip kirilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip chiqilip köydürületti. □ ■ ¹² Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üçün, sheher derwazisining sirtida azab chékip öldi. □ ■ ¹³ Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérilip, Uninggha qaririlghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli. □ ¹⁴ Chünki yer yüzide menggü mewjut turidighan shehirimiz yoq, belki kelgüsidiki sheherge intilmektimiz. ■ ¹⁵ Shunga, Mesih arqiliq Xudagha qurbanliq süpitide medhiyilirimizni toxtawsiz atayli, yeni öz lewlimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli. □ ■ ¹⁶ Emdi xeyr-saxawet qilishni we baringlardin ortaq teqsimleshni untumanglar. Chünki Xuda bundaq qurbanliqlardin xursen bolidu.■

¹⁷ Yétekchilirlinglarga itaet qilip, ulargha boysununglar. Chünki ular öz xizmitidin Xudagha hésab bérédighanlar bolup, hemishe jéninglardin xewer élishqa oyghaq turidu. Ularning bu ishi qayghu-elem bilan emes (chünki undaq bolsa silerge héch payda yetküzülmeydu) belki xushal-xuramliq bilan élip bérilsun.□ ■

¹⁸ Biz üçün dua qilip turunglar; chünki wijdanimizning pak ikenlikige, herbir ishlarda toghra yolda méngishni xalaydighanliqimizgha qayil qilinduq. ¹⁹ Yéninglarga patraq qaytip bérishim üçün, dua qilishinglarni alahide ötünimen.□

Dua

■ **13:9** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Yuh. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Ef. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tés. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuh. 4:1. □ **13:10** «Bizlarning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarning uningdin yéyish hoquqi yoqtur» — bu «qurban'gah» Eysa Mesih insanlarning gunahi üçün mixlinip öltürülgen kréstni körsitidu. Mushu «qurban'gahdin yéyish» bolsa uning qurbanliqidin chiqqan, menggülik hayattiki hertürlük rohiy méwilerdin behrimen bolushtin ibaret bolidu. □ **13:11** «Chünki gunah tilesh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes jaygha élip kirilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip chiqilip köydürületti» — «Law.» 16:27ni körüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Chöl. 19:3.

□ **13:12** «Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üçün, sheher derwazisining sirtida azab chékip öldi» — démisekmü, Eysa Mesih ölidighan jay (Golgota) Yérusalémning sépilining sirtida idi. Mesihning bu «sirtqa chiqirilip öltürülüshi» kéyinki egeshkenlerge simwol bolghan bolup, Xudaning xelqi Mesihning hemrahliqidin behrimen bolushi üçün «sheherning sirtida», yeni öz yurti teripidin chetke qéqilishigha teyyar turushi kéreklikini körsitidu. Mesihke egeshken Yehudiy xelq üçün téximu shundaq idi. 13-ayettiki izahatlarni körüng. ■ **13:12** Yuh. 19:17,18. □ **13:13** «Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérilip...» — «qarargahning sirtigha chiqish» Mesihke egeshken Yehudiy xelqige nisbeten ibadetxanidiki qurbanliqlardin, shundaqla ulargha baghliq eqidiliridin waz kéchish bekmü haqaretlik ish idi. Xuddi Eysa Mesih Yérusalém sheher derwazisining sirtida mixlan'ghanda haqaretke qarimighan'gha oxshash, xetni oquwatqan Yehudiy kitabxanlarmu kona eqidiliridin waz kéchishke we uning tüpeylidin uchraydighan haqaretke qarimay, Eysa Mesihke yüzlinishi kérek idi. «... Uning yénigha bérilip, Uninggha qaririlghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli» — Eysa Mesihge qaririlghan qarshiliq hem haqaretler bügün'ge qeder Uninggha we Uninggha tewe bolghanlarga qaritilip kelmekte. Qarangghuluq beribir nurgah qarshi turidu, shunga Xudaning xelqi haman bir tereptin bolmisa bashqa bir tereptin ziyankeshlikke uchraydu. ■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15** «...öz lewlimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli» — «uning nami» mushu yerde Mesihning namini körsitidu. ■ **13:15** Hosh. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17** «ularning bu ishi qayghu-elem bilan emes ... belki xushal-xuramliq bilan élip bérilsun» — «ularning bu ishi»: (1) yétekchilerning xewer élish xizmiti, yaki: (2) Xudagha hésab tapshurush, yaki: (3) bu ikkisini körsitidu. Bizningche u hésab tapshurushini körsitidu. ■ **13:17** Ez. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17. □ **13:19** «Yéninglarga patraq qaytip bérishim üçün, dua qilishinglarni alahide ötünimen» — «méning qaytip bérishim üçün» dégenlik belkim muellipning türmidin azad qilinishini körsitidu.

²⁰ Emdi menggülik ehdining qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgüchi, xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda □ ■ ²¹ Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashururup iradisining ijrachiliri qilghay! Mesihke ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin! □ ■

Axirqi söz

²² Silerdin ötünimenki, i qérindashlirim, bu nesihet sözümge éghir körmey qulaq salghaysiler; silerge mushunchilikla sözlerni yazdim, xalas.

²³ Qérindishimiz Timotiyning zindandin qoyup bérilgenlikidin xewerdar bolghaysiler. Yéqinda yénimgha kélip qalsa, men silerni yoqlap barghinimda u men bilen bille baridu.

²⁴ Barliq yétekchiliringlar we barliq muqeddes bendilerge salam éytqaysiler. Italiyedin kelgenler silerge salam yollidi. ²⁵ Méhir-shepquet hemminglarga yar bolghay! Amin!

□ **13:20** «menggülik ehdining qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgüchi» — «menggülül ehde» toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **13:20** Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 5:4. □ **13:21** «(Xuda) ... Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashururup iradisining ijrachiliri qilghay!» — «takamullashturush»ning bashqa terjimisi: «etrapliq teminlesh». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

Yaqup

«Rosul Yaqup yazghan mektup»

¹ Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaquptin tarqaq turawatqan muhajir on ikki qebilige salam! □ ■

Étiqad we sinaq

² I qérindashlirim, herqandaq sinaqlargha duch kelsenglar, buni zor xushalliq dep bilinglar. ■ ³ Chünki silerge melumki, bundaq étiqadning sinilishi silerde sewr-chidamliq shekillendüridu; ■ ⁴ sewr-chidamliqning xisliti qelbinglarda turup shundaq piship yétilsunki, shuning bilen siler pishqan, mukemmel we kem-kutisiz bolisiler. ⁵ Biraq eger aranglardiki birsi danaliqqa mohtaj bolsa, hemmige séxiyliq bilen béridighan shundaqla eyiblimeydighan Xudadin tilisun. Shuning bilen uninggha choqum ata qilinidu. ■

⁶ Biraq u héch délighul bolmay ishench bilen tilisun; chünki délighul kishi xuddi shamalda urulup uyan-buyan yelpün'gen déngiz dolqunigha oxshaydu. ⁷ Undaq kishi Rebdin birer nersige érishimen, dep héch xiyal qilmisun; ⁸ undaqlar üjme köngül bolup, barliq yollirida tutami yoq ademdur.

Namratliq we bayliq

⁹⁻¹⁰ Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kütürülgenlikige tentene qilsun; bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u ot-chöplerning chéçekliridek tozup kétidu. □ ¹¹ Quyash chiqip qizighanda, ot-chöplerni qurutidu, gülliri tozup kétidu-de, uning güzelligi yoqilidu; bay ademler xuddi shuninggha oxshash, öz helekchilikide yoqilidu. ■

Sinilish we azdurulush

¹² Sinaqlargha sewrchanliq bilen berdashliq bergen kishi neqeder bextlik-he! Chünki u sinaqtin ötkendin kéyin, Xuda Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyeler bolidu. □ ■ ¹³ Adem azdurulushqa duch kelgende «Xuda méni azduruwatidu» démisun. Chünki Xuda yaman ishlar bilen azdurulushi mumkin emes hem bashqilarni azdurmaydu. ¹⁴ Belki birsi azdurulghanda, öz hewes-nepsi qozghilip, ularning keynige kirgen

□ **1:1** «Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaqup...» — Yaqup mushu sözliride özini «rosul» dep atimaydu. Lékin «qoshumche söz»imizde körsitimizki, u heqiqeten bir rosul, shunga uning ushbu xétini «rosulluq hoquq» bilen yézilghan, dep ishinimiz. Xet Yehudiy bolghan étiqadchilargha yézilghan, elwette. «Tarqaq muhajir on ikki qebile» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Qul» dégen uqum toghruluq «Tebirler»imizni körüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pét. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pét. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pét. 1:7. ■ **1:5** Pend. 2:3; Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 16:24; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **1:9-10** «Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kütürülgenlikige tentene qilsun» — «özining yuqirigha kütürülgenliki» — démek, birsi Mesihke étiqad baghlisila, meyli qanchilik namrat bolsun Xudagha yéqin bolghan aliyjanab, intayin imtiyazliq orun hem munasiwettin behrimen bolidu. «bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u ot-chöplerning chéçekliridek tozup kétidu» — bay adem Eysa Mesih arqiliq étiqad baghlighinida özining barliq bayliqlirini Xuda aldida héchnerse emes dep bilip, özini töwen tutmisa, Xudaning padishahliqigha kirelmeydu. «Bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishi tögining yingning közidin ötüşidinmu tes» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yesh. 40:6, 7; 1Kor. 7:31; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. □ **1:12** «Xuda Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyeler bolidu» — mushu yerde grék tilida «Xuda» peqet «U» bilen ipadilinidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pét. 5:4; Weh. 2:10.

bolidu; ¹⁵ andin hewes-neps hamilidar bolup gunahni tughidu; gunah ösüp yétilip, ölümge élip baridu.

¹⁶ Shunga söyümlük qérindashlirim, aldini qalmanglar! ¹⁷ Barliq yüksek séxiylik we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni *asmandiki barliq yoruqluqlarning* Atisidin chüshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölenggilermu bolmaydu. □ ■ ¹⁸ U bizni *Özi yaratqan barliq mewjudatlarning* ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep, Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi. □ ■

Anglash we ijra qilish

¹⁹ Shuning bilen, i söyümlük qérindashlirim, her adem anglashqa téz teyyar tursun, sözleshke aldirimisun, ghezeplinishke aldirmisun. ■ ²⁰ Chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyliyini élip kelmeydu. □ ²¹ Shuning üçün, barliq iplasliqlarni we qininglarga patmaywatqan rezillikni tashlanglar, *qelbinglarda* yiltiz tartquzulghan, silerni qutquzalaydighan söz-kalamni kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar. □ ■

²² Emma öz-özünglarni aldap peqet söz-kalamni anglighuchilardin bolmanglar, belki uni ijra qilghuchilardin bolunglar. ■ ²³⁻²⁴ Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu. □ ■ ²⁵ Lékin ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap, untughaq anglighuchi bolmay, belki

□ **1:17** «Barliq yüksek séxiylik we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni asmandiki barliq yoruqluqlarning Atisidin chüshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölenggilermu bolmaydu» — «pütkül yoruqluqlarning Atisi» dégenlik ibare belkim hem Xudaning barliq quyash-yul-tuzlarning Yaratquchisi hem shundaqla perishtilerning Yaratquchisi ikenlikini körsitishi mumkin. Muqeddes kitapta perishtilerning daim yultuzlar bilen munasiwiti bar ikenliki körsitilidu (mesilen, «Ayup» 38:7, «Zeb.» 147:4ni körüng). (1) Xuda herdaim bizdin yuqirida turidu; (2) Xuda herdaim bizge hem jismaniy hem rohiy yoruqluq béridu; (3) quyash aylinishi yaki qayrilishi bilen kölengge hasil qilidu. Emme Xudada kölengge yaki qarangghuluq dégen mewjut emes; u héch «aylanmay», héch özgermey herdaim chüshtiki quyashtek del üstimizde turup küchlük nurini we iltipatirini (17-ayet) üstimizge séxiylik bilen chachidu. ■ **1:17** Pend. 2:6; Yesh. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18** «U bizni Özi yaratqan barliq mewjudatlarning ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep,...» — «deslep pishqan méwe», eng burun élin'ghan hosul bolsa, Xudagha alahiten atilatti. Démek, pütkül kainat Xudagha boysunidu we tewe bolidu; lékin kainatning ichide Mesihge étiqad baghlighuchilar «deslep pishqan méwe» süpitide birinchi bolup Uninggha béqinip tewe bolup, «heqiqiy, rohiy» sejde qilidu. «... Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi» — mushu yerde Xudaning bu «tughdurush»i jismaniy hayat emes, belki Muqeddes Rohidin tughdurghanliyini, yeni rohiy hayatqa, menggülük hayatqa tughdurup érishtürgenlikini körsitidu. «Deslep pishqan méwisi» yaki «tunji hosul méwisi» Xudagha alahide atilatti («Yar.» 49:3, «Chöl.» 18:3, «Qan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni körüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pét. 1:23. ■ **1:19** Pend. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20** «Chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyliyini élip kelmeydu» — «Xudaning heqqaniyliyini»: (1) Xudaning heqqaniy ölchimi; (2) Xuda aldida adil yaki heqqaniy bolghan ishlar; (3) Xuda insanning étiqadi üçün uninggha ata qilidighan heqqaniyliyini körsitidu. Bizningche «Xudaning heqqaniyliyini» (3)ni körsitidu; chünki Xudaning Özi ata qilghan heqqaniyliyini bolmisa, insanlar arisida herqandaq bashqa adilliq yaki heqqaniylik bolushi mumkin emes. □ **1:21** «...silerni qutquzalaydighan söz-kalamni kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar» — «silerni» grék tilida «jéninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luqa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuh. 3:7. □ **1:23-24** «Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu» — bu ademning «eyni qiyapitige qarash»i özige belkim yüzide dagh-nuqsan bolghanliyini körsetse kérek — démek, Xudaning sözige qarisa öz gunahini köridu; lékin könglini tézla bashqa ishqa bölüshi bilen gunahini untuydu. ■ **1:23-24** Luqa 6:47.

uning ichide yashap ijra qilghuchi bolghan kishi ishlirida bextlik qilinidu. □ ■

²⁶ Birsi özini ixlasmen adammen dep hésablighan, lékin tilini tizginlimigen bolsa, özini özi aldaydu; bundaq kishining ixlasmenliki bihudiliktur. ■ ²⁷ Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap, ulargha ghemxorluq qilish we özini bu dunyaning bulghishidin daghsiz saqlashtur. □

2

Hemme ademge oxshash muamile qilish

¹ Qérindashlirim, shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesihning étiqad yolini tutqanikensiler, ademning tashqi qiyapitige qarap muamile qilidighanlardin bolmanglar. □ ■ ² Chünki sinagoginglarga altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse, □ ³ siler ésil kiyin'genni etiwarlap «Törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «U yerde tur!» yaki «Ayagh teripimde oltur!» désenglar, □ ⁴ Özara ayrimichilik qilghan we insanlar üstidin yaman niyet höküm chiqarghuchilardin bolghan bolmamsiler?!

⁵ Qulaq sélinglar, i söyümlük qérindashlirim — Xuda bu dunyadiki kembeghellerni étiqadta bay bolush hemde ularni Özini söygenlerge bérishke wede qilghan padishahliqigha mirasxor bolushqa tallighan emesmu? ■ ⁶ Biraq siler kembeghellerni közge ilmidinglar! Baylar silerni ezgen we sot-soraqlargha söriyen emesmu? ⁷ Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu baylar emesmu? □

⁸ Muqeddes yazmildiki «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar, yaxshi qilghan bolisiler. □ ■ ⁹ Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanglar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar

□ **1:25** «ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap...» — «ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahliq tebiiti, ölüm we dozaxin azad qilidighan erkinlik, elwette. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zeb. 34:13; Yaq. 3:6; 1Pét. 3:10. □ **1:27** «Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap,... » — grék tilida mushu «yoqlash» dégen péilning özi ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. Shuning bilen bu sözni mushu yerde hem «yoqlash» hem «ghemxorluq qilish» dep terjime qilduq. □ **2:1** «shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesih» — «shan-sherep Igisi bolghan» grék tilida «Ulughluqning Özi bolghan» yaki «(Xudaning) ulughluqning Özi bolghan». Shan-sherepning Igisining aldida bolsaq, bay-namratliq dégendek perqlerning ehmiyiti yoq bolup kétidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Qan. 16:19; Pend. 24:23; Mat. 22:16. □ **2:2** «... sinagoginglarga altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse,...» — «Tebirler»diki «sinagog» toghruluq mezmunnı körünglar. Mushu yerde étiqadchi bolghan Yehudiylarning mexsus yighilish ibadet sorunlirini körsitidu. □ **2:3** «siler ésil kiyin'genni etiwarlap «törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «u yerde tur!» yaki «ayagh teripimde oltur!» désenglar, ...» — «ayagh teripimde» grék tilida «textiperim tüwide» bilen ipadilididu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pend. 8:17; Mat. 5:3; Yuh. 7:48; 1Kor. 1:26-29. □ **2:7** «Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu baylar emesmu?» — «üstünglerge qoyulghan ashu mubarek nam»: — adem Eysa Mesihke étiqad baghligghan bolsa, Xuda aldida Mesih Eysaning nami shu kishining üstige qoyulghan bolidu. Démek, u Mesihge mensup, Xuda u kishini «Méningki», «Mesihning adimi» dep Öz namini mushu kishining «üstige qoyush»tin bash tartmaydu. Tewrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yesh.» 63:19, «Yer.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni körüng). □ **2:8** «Muqeddes yazmildiki «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar...» — «shahane qanun» dégen bu intayin qiziq ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9.

dep békitilisiler. □ 10 Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, *hetta* uningdiki birla emrge xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu. □ ■ 11 Chünki: «zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen. Shunga, zina qilmisanglarmu, lékin qatilliq qilghan bolsanglar, yenila *pütün* Tewrat qanunigha xilapliq qilghan bilen barawer bolisiler. □ ■ 12 Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun. □ 13 Chünki bashqilargha rehim qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu. □ ■

Étiqad we emeliyet

14 I qérindashlirim! Birsı aghzida, «Mende étiqad bar» dep turup, emma *uningda munasip* emelliri bolmisa, uning néme paydisi? *Bundaq* étiqad uni qutquzalamdu? ■ 15-16 Emdi eger aka-uka yaki acha-singillardin biri yalingach qalsa yaki kündilik yémekliki kem bolsa, silerdin biri ulargha: «*Xudagha* amanet, kiyiminglar pütün, qorsiqinglar toq qilin'ghay!» dep qoyupla, ténining hajitidin chiqmisa, buning néme paydisi? ■ 17 Shuninggha oxshash yalghuz étiqadla bolup, *uninggha munasip* emelliri bolmisa, *bundaq étiqad* ölük étiqadtur. 18 Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep *talishidu*. Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadingni manga körsite qéni?!», «Men étiqadimni emeller bilen körsitimen» deymen. □ 19 — Sen «Xuda bir» dep ishinisen

□ 2:9 «Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanlar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar dep békitilisiler» — oqurmenlerge shu ish ayanki, Yehudiy qérindashlar Tewrat qanunini yaxshi bilgechke, ularning shu bilimdin tekebburliship kétish xewpi bardur. Lékin rosul Yaqub ulargha agahlanduriduki, Tewrat qanunigha emel qilay déseng, emdi insan'gha bolghan muamilimige qaritilghan emrler ichide «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen emr eng qattiq teleptur, «kishilerge ikki xil köz bilen qarash» shu emrge xilap. Peqet «ademni erkinlikke érishtürgen qanun»ni, yeni «yéngi ehde»ni (1:25, 2:12-ayetler) öziningki qilghan kishi shu emrge emel qilalaydu; **ashu** qanunda (yéngi ehde, démek) tekebburlishish dégen ish qet'iy yoqtur. □ 2:10 «Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, *hetta uningdiki birla emrge xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu*» — bu bayan belkim oqurmenlerge heyran qalarliq ish bolidu. «Gal.» 3:10de mundaq déyilidu — «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu». Chünki Xudaning insanlarga bolghan adil, muqeddes telipi insanlarning toluq pak-muqeddes bolushidin ibarettur. Xudaning telipige emel qilishida «100□»tin töwen bolsa bolmaydu. Shunga, Xuda bizni awwal qutquzmisa uni héch xursen qilalmaymiz. ■ 2:10 Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10.

□ 2:11 ««zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen...» — ««zina qilma» dégüchi» Xuda Özi, elwette. ■ 2:11 Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27. □ 2:12 «Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun» — 1:25ni körüng. «Ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» — grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahliq tebiiti, ölüm we dozaxtin azad qilidighan erkinlik, elwette. □ 2:13 «Chünki bashqilargha rehim qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu» — ««rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu». Tewrat dewride «Közge köz, chishqa chish» dégen qanun höküm süretti. Bu adilliq, elwette. Biraq Tewrattiki adil qanun boyiche hemmimiz dozaxqa chüshishimiz kérek! Emdi Injil dewri keldi, Eysa Mesih Özi bizning gunahlimizni Öz üstige aldi; Xuda shuning bilen bizge rehimdilliq körsitish yolini achi. Shuning bilen «rehimdilliq» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu» we biz Xudagha egiship bashqilargha rehim körsitishimizge toghra kélidu. ■ 2:13 Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25. ■ 2:14 Mat. 7:26; Yaq. 1:23.

■ 2:15-16 Luqa 3:11; 1Yuh. 3:17. □ 2:18 «Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep talishidu» — «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dégüchi belkim «Bezilerde étiqad bar, bezilerde emeller bar. Ikkilisi birla waqıtta teng bolushi mumkin emes» dégendek menini kótsetmekchi bolushi mumkin. 18-ayetiki qalghan sözler we 19-22-ayetler belkim Yaqubning buninggha bolghan reddiye jawabi bolalaydu. «Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadingni manga körsite qéni?!» ... deymen» — bu söz intayin kinayilik gep, elwette. Ademning emelliri yaki heriketliri bolmisa uningda néme étiqad, néme pozitsiye yaki néme pikir bar bolghanliqini bilish hergiz mumkin emes!

— Barikalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu! □ ²⁰ Ey, quruq xiyal adem! Emelliri yoq étiqadning ölüq étiqad ikenlikini qachanmu bilersen? □ ²¹ Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda öz emili arqiliq heqqaniy dep jakarlan'ghan emesmu? □ ■ ²² Emdi shuni körüwélisheqa boliduki, uning étiqadi munasip emellerni qildi we étiqadi emeller arqiliq mukemmel qilindi. ²³ Mana bu ish *Tewrattiki*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi. □ ■ ²⁴ Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu. □ ²⁵ Mushuninggha oxshash, pahishe ayal Rahab *Israil* charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üçün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu? □ ■ ²⁶ Ten roh bolmisa ölüq bolghandek, emelliri yoq étiqadmu ölüktur.

3

Tilni tizginlishimiz kérek

¹ Qérindashlirim, aranglardin köp kishi telim bergüchi boliwalmanglar! Chünki silerge melumki, biz *telim bergüchiler* bashqilardin téximu qattiq soraqqa tartilimiz. ■ ² Chünki hemmimiz köp ishlarda xataliship putlishimiz. *Halbuki*, eger birsi tilda xatalashmisa, u kamaletke yetken, pütkül ténini tizginliyeligen adem bolidu. ■ ³ Mana, biz atlarni özimizge béqindurush üçün aghzigha yügen salimiz; buning bilen pütkül tenlirini *xalighan terepke* buriyalaymiz. ⁴ Mana, kémilergimu qaranglar; shunchilik yoghan bolsimu, yene kélip dehshetlik shamallar teripidin urulup heydilidighan bolsimu, lékin rolchi qeyerge ularni heydey dése, u kichikkine bir rol arqiliq uni xalighan terepke buraydu. ⁵ Shuninggha oxshash, gerche til *ténimizning* kichik bir ezasi bolsimu, lékin tolimu yoghan sözleydu. Kichikkine bir ot uchqunining chong orman'gha ot tutashturalaydighanliqini oylap béqinglar! ■ ⁶ Til — derweqe bir ottur; u ezalirimiz arisidin orun élip qebihlikke tolghan bir alem bolidu. U pütkül tenni bulghighuchidur; u dozax otidin

□ **2:19** «— Sen «Xuda bir» dep ishinisen — Barikalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu!» — Yaqubning bu gépi intayin kinayilik geptur. Hetta jin-sheytanlarning «étiqadi»din emel-heriketler chiqidu (ular dir-dir titreydu!). Jin-sheytanlar Xudaning mewjut ikenlikige, uning «bir bolghanliqi»gha ishinidu, lékin uninggha étiqad qilmaydu (tayanmaydu), elwette. □ **2:20** «emelliri yoq étiqadning ölüq étiqad ikenliki...» — bezi kona köchürmilerde «emelliri yoq étiqadning ehmiyetsiz étiqad ikenliki...» déyilidu. «emelliri yoq étiqadning ölüq étiqad ikenlikini qachanmu bilersen?» — «qachanmu bilersen?» dégenning bashqa birxil terjimisi «buninggha ispat xalamsen?». □ **2:21** «Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda...» — «Atimiz Ibrahim» — Yehudiy xelqining ejdadi hemde étiqad jehette barliq étiqadchilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10. □ **2:23** «Mana bu ish *Tewrattiki*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi» — Tewrat, «Yar.» 15:6 we «2Tar.» 20:7, «Yesh.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) we «Yesh.» 41:8ni körüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24** «Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu» — rosul Pawlus «insanlar étiqad bilen heqqaniy dep jakarlinidu» deydu (mesilen, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni körüng). Rosul Yaqubning sözi Pawlusning sözige héch zit emes, belki ademning étiqadigha munasip ish-herikiti yaki emelliri bolmisa, bundaq étiqad heqiqiy étiqad hésablanmaydu, belki «ölük étiqad» (2:17, 20, 26) hésablinishi kérek, dep tekitleydu. □ **2:25** «... pahishe ayal Rahab *Israil* charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üçün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu?» — bu weqe «Yeshua» 2-babta xatirilen'gen. «Ibr.» 11:31nimu körüng. ■ **2:25** Ye. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31. ■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luqa 6:37. ■ **3:2** Zeb. 34:13; Yaq. 1:26. ■ **3:5** Pend. 12:18; 15:2.

tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu! □ 7 Chünki hertürlük haywanlar hem uchar-qanatlar, ömiligüchi haywanlar hem déngizdiki mexluqlar insaniyet teripidin köndürülmekte hemde köndürülgenidi. 8 Emma tilni héchkim köndürelmeydu; u tinimsiz rezil bir nerse bolup, jan'gha zamin bolidighan zeherge tolghandur. 9 Biz tilimiz bilen Perwerdigar Atimizgha shanu-teshekkür qayturimiz, we yene uning bilen Xudaning obrazida yaritilghan insanlarni qarghaymiz. 10 Démek, oxshash bir éghizdin hem teshekkür-mubarek hem lenet-qarghash chiqidu. I qérindashlirim, bundaq bolmasliqi kérek! 11 Bir bulaq oxshash bir közdin birla waqitta tatliq hem qirtaq su chiqiramdu? 12 I qérindashlirim, enjür derixi zeytunning méwisini bermeydu, yaki üzüm téli enjürning méwisini bérelemdü? Hem tuzluq *bulaq* tatliq sunimu chiqiralmaydu.

Ershtin kelgen heqiqiy danaliq

13 Aranglarda kim dana we pemlik? Peziletlik yürüş-turushidin u danaliqqa xas bolghan mömin-kemterlik bilen emellirini körsetsun! ■ 14 Lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar. □ ■ 15 Bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiyyitige xas bolup, jin-sheyntandin kelgendur. □ ■ 16 Chünki hesetxorluq we jédel-majira bolghanla yerde qalaymiqanchiliq we herxil rezillikler bolidu. ■ 17 Lékin ershtin kelgen danaliq bolsa, u aldi bilen paktur, u yene tinchliqperwer, xush péil, bashqilarning pikrige quliqi ochuq, rehimdil bolup, yaxshi méwiler bilen tolghan, uningda terepbazliq yaki saxtipezlik yoqtur. □ 18 Heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridü. □

4

Bu dunyani dost tutmasliq

1 Aranglardiki urush we majiralar nedin kélip chiqidu? Bu del ten ezaliringlar ichide jeng qiliwatqan arzu-hewesliringlardin emesmu? ■ 2 Siler arzu-hewes qilisiler, lékin arzu-hewesliringlarga érishmeysiler; adem olturisiler, heset qilisiler, lékin érishelmeysiler; jédel-majira chiqirip jeng qilisiler. Érishmeysiler, chünki tilimeysiler. 3 Tilisenglarmu érishelmeysiler, chünki öz arzu-hewesliringlarni qandurush üçün rezil niyetler bilen tileysiler. ■ 4 Ey zinaxorlar! Bu dunya bilen dostlishishning emeliyette

□ 3:6 «... u dozax otidin tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu!» — «pütkül tebiet» dégenning bashqa birxil terjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ 3:13 Ef. 5:8. □ 3:14 «lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar» — «maxtanmanglar» dégenlikning menisi bolsa: ««mende danaliq bar» démenglar». ■ 3:14 Rim. 13:13. □ 3:15 «Bundaq «danaliq» ershtin emes...» — grék tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin emes». «belki dunyagha ... xas bolup...» — grék tilida «yer-zémin'gha ... xas bolup» déyilidu. «bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiyyitige xas bolup, jin-sheyntandin kelgendur» — «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Tewrat-injil boyiche, Xudagha qarshi chiqqan, Sheytan teripidin bashqurulghan pütkül bir sistémini körsitidu (4-babni körüng). «Insan tebiyyitige xas» grék tilida «janliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu yerdiki grék tilidiki «jan» insan shexsining üç qismi (roh, jan, ten)ning birini körsitidu. Xudagha tayanmighachqa, gunahkar isanlarning özlirining «jénidin chiqqan» eqil-parasetliri we oy-pikirliri Xudaning Rohidin chiqqan bolmighachqa, hergiz Xudaning könglidikidek bolmaydu («Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 3:15 1Kor. 2:6, 7. ■ 3:16 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ 3:17 «lékin ershtin kelgen danaliq bolsa,...» — grék tilida «lékin yuqiridin kelgen danaliq bolsa...». □ 3:18 «heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridü» — «heqqaniyliq uruqliri» dégenlik ademning hayatida peyda bolghan yaki ösidighan heqqaniyliqni körsitidu. ■ 4:1 Rim. 7:23; 1Pét. 2:11. ■ 4:3 Mat. 20:22; Rim. 8:26.

Xuda bilen dushmanlashish ikenlikini bilmemtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tutmaqchi bolsa, özini Xudaning dushmini qilidu. ■ ⁵ Muqeddes yazmilarda: «Xuda qelbimizge makan qildurghan Roh nachar arzu-heweslerni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu? ■ ⁶ Lékin Xuda bergen méhir-shepset buningdin üstün turidu. Shuning tüpeylidin muqeddes yazmilarda: «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepset qilidu» dep yézilghandur. ■

⁷ Shuning üçün, Xudagha boysununglar. Sheytan'gha qarshi turunglar; *shundaq qilsanglar* u silerdin qachidu. ■ ⁸ Xudagha yéqinlashinglar, Xudamu silerge yéqinlashidu. Ey gunahkarlar, *gunahtin* qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar. ■ ⁹ *Gunahliringlarga* qayghu-hesret chékinglar, haza tutup yighlanglar, kükenglarni matemge, xushalilinglarni qayghugha aylandurunglar. ■ ¹⁰ Rebning aldida özünglarni töwen tutunglar we shundaq qilghanda U silerni üstün qilidu. ■

Qérindashlar üstidin höküm qilmasliq

¹¹ I qérindashlar, bir-biringlarni sökmenglar. Kimdikim qérindishini sökse yaki uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilghan bolidu. Shundaq qilip qanun üstidin *toghra-natoghra dep* höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni *uning üstidin* höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen. ■ ¹² Qutquzushqa we halak qilishqa qadir bolghan, qanun Tüzgüchi we höküm Qilghuchi peqet birdur! Shundaq iken, sen bashqilar üstidin höküm qilghudek zadi kimsen?

Özüngni Xuda démel!

¹³ Hey, «Bügün yaki ete palani-püküni sheherge barimiz, u yerde bir yil turup, tijaret qilip payda tapimiz» dégüchiler buninggha qulaq sélinglar! ■ ¹⁴ Ey ete néme bolidighanliqini bilmeydighanlar, hayatinglar némige oxshaydu? U xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétédighan bir parche tuman, xalas. ■ ¹⁵ Buning ornigha, «Reb buyrusa, hayat

□ **4:4** «Ey zinaxorlar! Bu dunya bilen dostlashishning emeliyette Xuda bilen dushmanlashish ikenlikini bilmemtinglar?» — mushu yerdiki «zinaxorlar» shübhisizki, köchme menide yaki belkim eyni menide bolushi mumkin. Köchme menide «Xudagha wapasizlar» dégenni bildüridu. Bu söz bashqa ishlar (pul, bayliq hoquq, mensep, herxil hewesler)ni Xudaning ornigha qoyghanliqni körsitidu. Bu heqiqiy butpereslikdur, bu Xuda aldida zinaxorluqqa oxshash bolidu. ■ **4:4** Yuh. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuh. 2:15. □ **4:5** «Xuda qelbimizde makan qildurghan Roh...» — Öz Muqeddes Rohini körsitidu. Grék tilida «U qelbimizge makan qildurghan Roh...». «Muqeddes yazmilarda: «Xuda qelbimizge makan qildurghan Roh nachar arzu-heweslerni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu?» — bu sözning özi Tewrattin biwasite tépilmaydu, belkim rosul Yaqupning Tewrattiki köp ayetlirining mujessemleshtürülgini bolushi mumkin. Bashqa bir xil terjimisi: «Xuda qelbimizge salghan (muqeddes) Roh bizning Xudaghila sadaqetmen bolushimizni qattiq arzu qilidu». ■ **4:5** Chöl. 11:29.

□ **4:6** «Lékin Xuda bergen méhir-shepset buningdin üstün turidu» — bu sözning menisi belkim «bu yaman arzu-heweslirimiz, neps-tamaxorluqimiz üstidin ghelibe qilish üçün, Xuda bizge köp küch-qudret béridu» dégenlik bolushi mumkin. «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepset qilidu» — «Pend.» 3:34. ■ **4:6** Pend. 3:34; 1Pét. 5:5. ■ **4:7** Ef. 4:27; 1Pét. 5:9. □ **4:8** «Ey gunahkarlar, gunahtin qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar» — bu «üjme köngüller» belkim Xuda bilen we bu dunya bilen teng dost bolayli dégüchilerni körsitidu. ■ **4:9** Mat. 5:4. ■ **4:10** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; 1Pét. 5:6. □ **4:11** «kimdikim qérindishini sökse yaki uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilghan bolidu...» — «Tewrat qanuninimu sökken ... bolidu» — mushu yerde rosul Yaqupning közde tutqan «Tewrat qanuni» bolsa yuqirida tilgha alghan uningdiki «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen emr bolushi kérek. Bu sözler bezide «Tewrat qanunining jeshiri» déyilidu. «Shundaq qilip qanun üstidin toghra-natoghra dep höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni uning üstidin höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen» — insanning bextlik nésiwisi Xudaning sözi üstidin («toghra, natoghra!» dep) höküm chiqirish emes, belki uni iman bilen qobul qilip itaet qilishda tépilidu, elwette! ■ **4:13** Luqa 12:18. □ **4:14** «U xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétédighan bir parche tuman, xalas» — «bir parche tuman» yaki «bir parche is-tütek». ■ **4:14** Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17.

bolsaq, uni qilimiz, buni qilimiz» déyishinglar kérek. ■ ¹⁶ Lékin emdi siler hazir undaq yoghan gepliringlar bilan maxtinisiler. Bundaq maxtinishlarning hemmisi rezil ishtur. ¹⁷ Shuningdek kimdikim melum yaxshi ishni qilishqa tégishlik dep bilip turup qilmighan bolsa, gunah qilghan bolidu.■

5

Baylarni agahlandurush

¹ Ey baylar, qulaq sélinglar! Béshinglarga chüshidighan külpetler üçün dad-peryad kötürüp yighlanglar.■ ² Bayliqinglar chirip ketti, kiyim-kéchiklarni küye yep ketti, ³ altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti, bu dat *qiyamette* özünglarga qarshi guwahliq bérip, göshüglarni otta köydürülgendek yewétidu. Silerning bayliqlarni toplishinglar axirqi künlerde boldi!□ ■ ⁴ Mana, étizliqinglarda ishlep hosul yighqanlarga xiyamet qilip ish heqlirini bermey keldinglar. Bu tutuwélin'ghan heq üstünglardin peryad kötürmekte, shuningdek ormichilarning nale-peryadliri samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning quliqigha yetti.■ ⁵ Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler. *Qoylar boghuzlash künige teyyarlan'ghandek*, silermu boghuzlinish künige özüglarni bordap kéliwatisiler. □ ■ ⁶ Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu.□

Sewr-taqet we dua

⁷⁻⁸ Shunga, qérindashlar, Rebning qayta kélidighan künigiche sewr-taqet qilip turunglar. Mana, déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kéyinki yamghurlarga muyeler bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu. Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi.□

■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luqa 12:47. ■ **5:1** Pend. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3** «altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti» — rosul Yaqub bu ayetlerde baylarning béshigha kelgüside chüshidighan jazani alliqachan yüz bergendek terzde körsitidu. «Silerning bayliqlarni toplishinglar axirqi künlerde boldi!» — bashqa bir terjimisi: «Chünki siler bu axir zamanda bayliq toplash bilenla bolup kétiwatisiler!». Qandaqla bolmisun, ularning bayliqliri «axirqi künlerde» toplan'ghan bolup, ular bulardin anche uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14. □ **5:5** «Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler» — «bu dunyada» grék tilida «yer yüzide». Démek, béhishte undaq rahatlik hayattin behrimen bolmaysiler. «Qoylar boghuzlash künige teyyarlan'ghandek, silermu boghuzlinish künige özüglarni bordap kéliwatisiler» — «özüglarni bordap kéliwatisiler» grék tilida «yüekliringlarni bordap kéliwatisiler». Bu üç bisliq söz bolup: (1) özüglar intayin heshemetlik, eysh-ishretlik turmush ötküzdunglar; (2) könglüglarni tash qildinglar (mesilen, «Yesh.» 10:6 we 63:17ni körüng); (3) (kinayilik menide) «boghuzlash küni» (qiyamet küni)ge özüglarni «bordap» yaxshi teyyarlidinglar. ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6** «Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu» — «heqqaniy bolghuchi» (1) Mesihni yaki (2) heqqaniy ademlerni körsitidu. Bizningche heqqaniy ademlerni körsitidu, chünki grék tilida «öltürüş» dégen péil köp qétimliq öltürüshlerni körsitishi mumkin. Emdi némishqa «heqqaniy bolghuchilar» emes, belki «heqqaniy bolghuchi» deydu? Bizningche rosul Yaqub Mesih Eysaning Öz mömin bendiliride turuwatqanliqini, ular bilen bir bolghanliqini tekitleshni xalaydu («Pend.» 14:31, 17:5 we «Ros.» 9:4ni körüng). Rosul Yaqub shu chaghlarda «heqqaniy Yaqub» dep atilatti we kéyin Yérusalémdikiler teripidin öltürüwétildi (miladiye 60-yillarda). «U silerge qarshiliq körsetmeydu» dégen bayan belkim Hudaning mömin bendilirining xarakterini hemde ularning ajiz-aniiy ikenlikini körsitiximu mumkin. □ **5:7-8** «déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kéyinki yamghurlarga muyeler bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu» — «deslepki yamghurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yéghip, yerni yumshaq qilip heydeshke teyyarlaydu, andin chéchilghan uruqlarni ündürüşke türkte bolidu. «Kéyinki yamghurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. «... Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi» — bu 7-8-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

⁹ Qérindashlar, özünqlar soraqqa tartilmasliqlinglar üçhün bir-biringlardin aghrin-manglar; mana, Soraq Qilghuchi ishik aldida turidu. ¹⁰ Perwerdigarning namida sözligen burunqi peyghemberlarning qandaq azab-oqubet tartqanliqi, shundaqla sewr-taqet qilghanliqini ülge qilinglar. ¹¹ Biz mana mushundaq *sewr-taqet bilen* berdashliq bergenlerni bextlik dep hésablaymiz. Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini, shundaqla «Perwerdigarning ich-baghri shepset we rehimdilliq bilen tolghan»liqini körgensiler. □ ■

¹² Emdi i qérindashlirim, eng muhimi, qesem qilmanglar — ne asman ne zémin ne héchqandaq bashqa nersilerning nami bilen qesem qilghuchi bolmanglar, belki «bolidu» désenglar heqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» désenglar heqiqiy «yaq» bolsun. Shundaq qilghanda, *Xudaning* jazasigha chüshmeysiler. ■

Dua toghruluq

¹³ Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun. □ ■ ¹⁴ Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallirini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning *béshigha* may sürüp mesih qilip dua qilsun. □ ■ ¹⁵ Shundaq qilip iman-ishench bilen qilin'ghan dua bimarni saqaytidu, Reb uni ornidin turghuzidu. Eger bimar gunahlarni qilghan bolsa, bular kechürüm qilinidu. ¹⁶ Shuning üçhün ötküzgen gunahliringlarni bir-biringlarga iqrar qilinglar we shipaliq tépishinglar üçhün bir-biringlarga dua qilinglar. Heqqaniy ademning duasi zor küch we chong ünümge igidur. ¹⁷ Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi. U yamghur yaghmisun dep ixlas bilen dua qildi; netijide, zémin'gha üç yil alte ay héch yamghur yaghmidi. □ ■ ¹⁸ Andin u yene dua qildi we yamghur qayta yaghdı, yermu hosul-méwisini yene berdi. ■

¹⁹ Qérindashlirim, aranglarda birsi heqiqettin chetnigen bolsa, we yene birsi uni *heqiqetke* qaytursa, ■ ²⁰ Mushundaq kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun

□ **5:11** «Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini... körgensiler» — «Perwerdigarning uninggha axirqi qilghini» démek, Xudaning axirida Ayupning hayatini qandaq beriketlep, yaxshi orunlashturghanliqi. «Perwerdigarning ich-baghri shepset we rehimdilliq bilen tolghan» — bu sözler «Mis.» 34:6, «Neh.» 9:17, «Zeb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13de xilmuxil shekilde körüliidu. ■ **5:11** Chöl. 14:18; Ayup 1:21,22; 42:10-17; Zeb. 103:8-9; Mat. 5:11. ■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18. □ **5:13** «Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun» — bu söz belkim jamaetning ibadet sorunliridiki ehwalini közde tutidu. Démek, jamaet sorunlirida qérindashlarning hem yighlash hem xushal bolush erkinliki bolushigha toghra kélidu. Emma bu sözler qérindashlar yalghuz qalghanda oxshashla inawetlik bolidu, elwette! Kéyin u aghriq qérindashning ehwali toghruluq sözleydu. ■ **5:13** Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14** «Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallirini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning béshigha may sürüp mesih qilip dua qilsun» — «mesih qilish» toghruluq «Tebirler»diki izahatimizni körüng. Mushu yerde may héchqandaq dorining rolida emes, belki aqsaqallarning qollirini bimarning béshigha tegküzüshi bilen ularning bimar bilen birlikte ikenlikini ipadilesh üçhün hemde uninggha Muqeddes Rohning késelni saqaytish qudrimini eslitish üçhün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13. □ **5:17** «Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi» — «insaniy tebietlik» dégen ibare mushu yerde ademning héssiyat, xushalliq we qayghulirini körsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luqa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45. ■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2

gunahlarning yépip qoyulishigha sewebchi bolidu. □ ■

□ **5:20** «Mushundaq **kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun gunahlarning yépip qoyulishigha sewebchi bolidu**» — «ölümdin qutulush» dégen ibare «menggülük ölüm» (dozax) yaki bu dunyadin kétishini körsitemdu? Bizningche rosul bu gunahkarning «**jénining qutulushi**»ni tekitligechke, menggülük ölümni körsitse kérek. Eger «ölüm» bu dunyadin kétish bolsa «1Yuh.» 5:16-17de yaki «Ros.» 5-babta xatirilen'gendek Xudaning éghir gunahqa patqan étiqadchilarning béshigha chüshüridighan jazasini körsitidu. «Nurghun gunahlarning yépip qoyulushi» – belkim (1) bu gunahkar kishining gunahlirining kechürüm qilinshini we (2) u kishining bashqilar aldida uyatqa qalmasliqini we (3) u kishining gunahining bashqilarnimu gunahqa putlashturup qoyushining aldini élishini körsitishi mumkin. ■ **5:20** Pend. 10:12; 11:30; 1Pét. 4:8.

Pétrus «1»

«Rosul Pétrus yazghan birinchi mektup»

¹ Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilerga salam. □ ■
² Siler Xuda'Atining aldini bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pak-muqeddes qilindinglar. Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining üstünglarga sépilishi üçündür. Méhir-shepget we xatirjemlik silerge hessilep ata qilin'ghay! □ ■

Hayatliq ümidi

³ Özining zor rehimdilliki bilen, Eysa Mesihning ölümün tirilishi arqiliq bizni yéngidin tughdurup, ölmes ümidke nésiwe qilghan Rebbimiz Eysa Mesihning Xuda'Atisigha mubarek-medhiyiler oqulghay! ■ ⁴ Démek, siler üçün chirimes, daghsiz we solmas miras ershlerde saqlanmaqta. ■ ⁵ Axir zamanda ashkarilinishqa teyyarlan'ghan nijat üçün, siler étiqadinglar bilen Xudaning qudriti arqiliq qoghdalmaqtisiler. ⁶ Siler bu *nijattin* zor shadlinisiler — gerche hazir zörür tépilghanda silerning herxil sinaqlar tüpeylidin qisqa waqit azab-oqubet chékishinglarga toghra kelsimu. ■ ⁷ Altun haman yoqilip kétédighan nerse bolsimu, sapliqi ot bilen sinilidu. Shuninggha oxshash altundin tolimu qimmatlik bolghan étiqadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilen u Eysa Mesih *qayta* ashkarilan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu. □ ■

□ **1:1** «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilerga salam» — «tarqaq musapirlar» toghruluq «Yaqup»tiki «kirish söz»imizni körüng. «Tarqaq musapirlar» — Asuriyening we keyinki Babil impériyesidin bashlap, Israilning on ikki qebilisi dunyaning herqaysi bulung-puchqaqlirigha tarqilip ketkenidi. Pelestin'ge qaytip kelmey, chet yerlerde qalghan Yehudiylar «tarqaq musapirlar» (grék tilida «diaspora») dep atilatti. Lékin mushu yerde «tarqaq yashawatqan musapir bendiler» köchme menide ishli tilidu, shundaqla xette tilgha élin'ghan jaylarda turuwatqan barliq étiqadchilarni körsitidu, dep qaraymiz (2:10ni körüng). «Tarqaq yashawatqan musapir bendiler» bizningche: (1) étiqadchilar bu dunyada heqiqeten musapir salahiyitide yashaydu. Ular yurtimiz mushu yerde emes, jennette bolidu, dep bilidu; (2) étiqadchilar yer yüzidiki yurtlarning köpinchiside köp sanliqni teshkil qilmaydu, belki tarqaq «kichik bir pada»dek yashawatidu, dégeni körsitidu. «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **1:1** Yaq. 1:1. □ **1:2** «Siler Xuda'Atining aldini bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pak-muqeddes qilindinglar» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. «Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining üstünglarga sépilishi üçündür» — «Eysa Mesihning qénining üstünglarga sépilishi»: — démek, Eysa Mesihning qéni «Tewrat dewri»diki qurbanliqlarning qénidek, ademning bedini üstige emes, belki étiqad qilghuchilarning wijdan-qelbiga sépilidu, shuning bilen gunahliridin pak bolidu («Yesh.» 52:15 we izahatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni körüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 2Pét. 1:2; Yeh. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Ef. 1:3; Yaq. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pét. 5:10; Yaq. 1:2. □ **1:7** «Altun haman yoqilip kétédighan nerse bolsimu, sapliqi ot bilen sinilidu. Shuninggha oxshash altundin tolimu qimmatlik bolghan étiqadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilen u Eysa Mesih qayta ashkarilan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu» — oqurmenlerge ayanki, altunning sapliqi yaqi heqiqiy ikenlik ot bilen ispatlinidu. Xuda étiqadimizning heqiqiy yaqi heqiqiy emeslikini bilidu, elwette, lékin Özining shan-sheripi hemde bizni bu jehette xatirjem qilish üçün bizni herxil sinaqlargha uchritidu. Muellip mushu sinaqlar toghruluq éytqan bolsimu, ularning étiqadidin guman qilghan emes, eksiche 8-ayette ularning étiqadigha ishenchini bildürüp, derweqe heqiqiy, sap ikenlikini éniq körsitidu. «Étiqadinglar... medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu» — muellip mushu yerde bu «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet» kimgé bolidighanliqini ochuq körsetmeydu. Bizningche étiqadimiz sinilishi arqiliq «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet»ni hem Reb Özige hem bizlergimu keltüridu. Chünki étiqadimiz sinaqtin ötküzülse, bu Xudaning shapaiti hem küch-qudritudinla bolidu, shundaqla buning arqiliq uning shapaiti hem qudriti roshen bolidu we Xudaning ulughluqigha ispat bolidu (5-ayetni körüng). ■ **1:7** Yesh. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaq. 1:3; 1Pét. 4:12.

⁸Eysa Mesihni ilgiri körüp baqmighan bolsanglarmu, Uni söyüp keldinglar; we hazirmu Uni körmeysiler, lékin Uningha yenila étiqat qilip qelbinglar ipadiligüsiz shan-sherepke tolghan xushalliq bilen yayraydu. ■ ⁹ Shuning bilen siler étiqadninglarning nishani, yeni jéninglarning nijatigha muyeler boluwatisiler. □ ¹⁰ Silerge ata qilin'ghan bu méhir-shepquetni aldín éytqan *ilgiri* peyghemberler bu nijat-qutquzulush toghrisida tepsiliy izden'gen, uni chüshinishke tirishqanidi. ■ ¹¹ Ularda bolghan Mesihning Rohi ulargha Mesih kelgüsida tartidighan azab-oqubetler we bulardin kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldín'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz béridighanliqi üstide izden'gen. □ ■ ¹² Shuning bilen ulargha bu ishlarni aldín éytishi ular özliri üçün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan. Emdi bügünki künde bu ishlar ershtin ewetilgen Muqeddes Rohning küchi bilen silerge xush xewerni yetküzgüchiler arqiliq silerge jakarlandi. Hetta perishtilermu bu ishlarning tégi-tektini sepsélip chüshiniwélisshaq telpünmekte. □ ■

Pakyashanglar

¹³ Shunga, zéhinliringlarning bélini baghlap, özünglarni segek-salmaq tutunglar, ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar. □ ■ ¹⁴ *Xudaning* itaetmen perzentliri süpitide, ilgiri ghapilliq chaghliringlardikidek hawayi-heweslerge bérimenglar. ¹⁵ Eksiche, silerni chaqirghuchi pak-muqeddes bolghan'gha oxshash barliq yürüş-turushinglarda özünglarni pak-muqeddes tutunglar. ■ ¹⁶ Chünki *muqeddes yazmilarda*: «Pak-muqeddes bolunglar, chünki Men pak-muqeddesturmen» dep xatirilen'gen. ■

¹⁷ Siler dua qilghinglarda kishilerning herbirining ish-herikitige qarap yüz-xatire qilmay Soraq Qilghuchini «Ata» dep chaqiridikensiler, undaqa bu dunyada musapir bolup yashawatqan waqtinglarni *Uning* qorqunchida ötküzünglar. ■ ¹⁸ Chünki silerge melumki, siler ata-bowiliringlar teripidin silerge qaldurulghan ehmiyetsiz turmushning *qulluqidin* azad boldunglar. Bu, qimmitini haman yoqitidighan altun yaki kümüshtek nersilerning tölumi bilen bolghan emes, □ ■ ¹⁹ belki qimmetlik qéni bilen, yeni kem-kütisiz we daghsiz qoza kebi Mesihning qimmetlik qénining bedilige keldi. ■ ²⁰ U

■ **1:8** Yuh. 20:29. □ **1:9** «Shuning **bilen siler étiqadninglarning nishani, yeni jéninglarning nijatigha muyeler boluwatisiler**» — mushu ayettin éniq körgili boliduki, nijatning hazir netijisi hem méwisi bar hemde kelgüsida (5-ayette) Mesih qayta kelgende téximu mukemmellishidu (nijatning kelgüsidi bext-beriketliri bolsa gunahning herqandaq tesiridin azad bolush, yéngi tende bolushni öz ichige alidu). Mushu yerde «jéninglarning nijati» belkim ademning ichki dunyasini körsitidu, démek, ademning oy-pikir, héssiyatliri we mijeziining gunahning tesiridin azad bolushini körsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Hag. 2:8; Zek. 6:12. □ **1:11** «Ularda **bolghan Mesihning rohi ulargha Mesih kelgüsida tartidighan azab-oqubetler we bulardin kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldín'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz béridighanliqi üstide izden'gen**» — «qandaq yol bilen» dégenning bashqa birxil terjimisi «kimning wujudida». Bu ayettin shu roshenki, Mesih téxi dunyagha kelmigini bilen, Tewrattiki peyghemberlarning bésharet bérisi Uning Rohi arqiliq bolghan; Mesihning Rohi ularda tursimu, ularning Mesihning kimliki yaki toluq salahiyiti toghruluq xewiri müjmel yaki yoq déyerlik idi. ■ **1:11** Zeb. 22:6; Yesh. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12** «Shuning **bilen ulargha bu ishlarni aldín éytishi ular özliri üçün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan**» — «bu ishlar» dégenlik peyghemberler aldín'ala éytqan Mesihning ölümü (azab-oqubetliri) arqiliq bolghan barliq nijatliq ishlar, jümlidin «Muqeddes Rohning küchi bilen» xush xewerni yetküzüshni körsitse kérek. ■ **1:12** Ros. 2:4; Ef. 3:10. □ **1:13** «**ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar**» — «pütünley baghlanglar» dégenning bashqa xil terjimisi: «axirghiche baghlanglar». ■ **1:13** Luqa 12:35; Ef. 6:14. ■ **1:15** Luqa 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 20:7. ■ **1:17** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25. □ **1:18** «haman **qimmitini yoqitidighan altun yaki kümüshtek nersiler**» — grék tilida «haman chiriydighan altun yaki kümüshtek nersiler». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Weh. 1:5.

derweqe dunya apiride qilinishtin ilgirila *Xuda teripidin* shu süpitide tonulghan, hazir U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üçün *bu dunyagha ewetilip* ashkara qilindi. □ ■ ²¹ Siler Uning arqiliq Uni ölümdin tirildürüp, Uninggha shan-sherep bergen Xudagha étiqad qiliwatisiler. Xudaning *shuni qilghini* étiqadinglar we ümidinlar Özige baghlansun üçündür.■

²² Siler heqiqetke itaet qilghanliqinglardin qelbinglarni paklap, qérindashlarni söyidighan saxtisiz méhir-muhebbetke kirishtinglar; shunga, bir-biringlarni chin qelbinglardin qizghin söyünglar. ■ ²³ Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes, belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami arqiliq boldi. □ ■ ²⁴ Chünki *xuddi muqeddes yazmilarda yézilghinidek*:

«Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas,
Ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash;
Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,■

²⁵ Biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!»

Silerge yetküzülgen xush xewerde jakarlan'ghan söz-kalam del shudur.□

2

¹ Shuning üçün siler barliq rezillik, barliq mekharliq, saxtipezlik, hesetxorluq we hemme töhmetxorluqlarni tashlap,■ ²⁻³ Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler, xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek bolup *Xudaning* söz-kalamidiki sap sütke teshna bolunglar. Buning bilen, siler nijatning *kamalitige* yétip ösisiler.□ ■

⁴ Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teripidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip□ ■ ⁵ siler özüngharmu tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadetxana qilinishqa, Eysa Mesih arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin qataridikiler

□ **1:20** «U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üçün bu dunyagha ewetilip ashkara qilindi» — «zamanlarning mushu axirqi waqitliri» dégenlik Eysa Mesihning birinchi qétim bu dunyagha kélishidin tartip, ikkinchi qétim kélishigiche bolghan waqit, yeni «Injil dewri»ni körsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 2:17. □ **1:23** «Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes, belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami arqiliq boldi» — mushu yerde «chirip kétidighan uruq» dégenning menisi belkim «haman ölüp kétidighan insanlar (chirip kétidighan et igiliri)»ni körsitishi mumkin — démek, héchkim étiqadchi bolghan ata-anisidin yaki melum millettin (mesilen, Yehudiylardin) tughulghanliqi bilen yéngi hayatqa érishmeydu. Her adem özi étiqad bilen «qayta (yéngidin) tughulushi» kérektur. ■ **1:23** Yaq. 1:18; 1Yuh. 3:9. ■ **1:24** Yesh. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Yuh. 2:17. □ **1:25** «Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas, ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash; ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu, biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!» — bu sözler «Yesh.» 40:6, 8 (LXX)tin neqil keltürülgen. ■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Ef. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1. □ **2:2-3** «Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler» — «Zeb.» 34:8. «xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek bolup Xudaning söz-kalamidiki sap sütke teshna bolunglar» — «Xudaning söz-kalamidiki sap süt» yaki «rohiy sap süt». «buning bilen, siler nijatning kamalitige yétip ösisiler» — «nijat» toghruluq «kirish söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:2-3** Zeb. 34:8 □ **2:4** «Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teripidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip...» — «tirik tash Bolghuchi» Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U Xudaning salmaqchi bolghan ibadetxanisining tirik ul téshidur. Barliq étiqadchilar Uning üstige sélinip hemde Uning bilen baghlinip «Xudaning tirik, künmu-kün ösüwatqan (rohiy) ibadetxanisi» bolushqa qurulmaqta. ■ **2:4** Ef. 2:20.

bolushqa quruluwatisiler; □ ■ 6 Chünki muqeddes yazmilarda mundaq déyilgen: —

«Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum. Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu». □ ■

7-8 Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten *tashning* qediri bolidu. Lékin *Uninggha* étiqad qilmaydighanlarga nisbeten U *muqeddes yazmilarda déyilginidek* boldi: —

«Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash, Burjek ul téshi bolup tiklendi!»,
We: — «*Bu tash* kishilerge putlikashang tash, Ademni yiqitidighan qoram tash bolidu».

Chünki *mushundaq kishiler Xudaning* söz-kalamigha itaet qilmasliqi tüpeylidin putliship yiqilidu; ularning bundaq bolushi aldin békitilgendur. □ ■

9 Lékin siler bolsanglar *Xuda* tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qaranghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletirini namayan qilishinglardin ibaret. □ ■ 10 Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqsiler; burun *Xudaning* rehim-shepquitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar. □ ■

Xudaning sadiq xizmetkarliri bolunglar

11 I söyümlüklirim, siler bu dunyagha musapir we méhmandursiler, silerdin ötünümenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özünglarni yiraq tutunglar. □ ■ 12 Yürüş-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-peziletlik bolsun. Mushundaq qilghanda, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlarga qarap, *Xudaning*

□ 2:5 «siler özünglarmu **tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadexana qilinishqa, Eysa Mesih arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin qataridikiler bolushqa quruluwatisiler**» — «rohiy qurbanliqlar» qoy-kalilardin emes, belki Xudagha sun'ghan rehmet-medhiyiler we xizmitidiki ishlar, shundaqla bashqilargha körsetken méhir-muhebbet, xeyr-saxawetlik ishlardin bolidu. «Muqeddes kahinliq qataridikiler» «Lawiylar»din bolghan kahinliq emes, yéngi ehdiğe baghlan'ghan rohiy kahinliq tüzümidin bolidu. ■ 2:5 Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Weh. 1:6; 5:10. □ 2:6 «**Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum. Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu**» — «Yesh.» 28:16ni körüng. «Zion» — Qedimki Israilning paytexti, Yérusalémning yene bir atilishidur. ■ 2:6 Yesh. 28:16. □ 2:7-8 «**Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten tashning qediri bolidu**» — yaki, «Bu ul téshi étiqad qilghan silerge nisbeten qimmatliktur». «**Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash, burjek ul téshi bolup tiklendi!**», **we:** — «**Bu tash kishilerge putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash bolidu**» — «Zeb.» 118:22, «Yesh.» 8:14. ■ 2:7-8 Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yesh. 8:14. □ 2:9 «**lékin siler bolsanglar Xuda tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qaranghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletirini namayan qilishinglardin ibaret**» — «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yesh.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni körüng. ■ 2:9 Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Ef. 1:14; Weh. 1:6; 5:10. □ 2:10 «**Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqsiler; burun Xudaning rehim-shepquitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar**» — «Hosh.» 1:6-9, 2:23ni körüng. ■ 2:10 Hosh. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ 2:11 «**silerdin ötünümenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özünglarni yiraq tutunglar**» — grék tilida «roh-qelb» mushu yerde «jan» bilen ipadilidur. «Etliringlardiki (yaki peqet «etlerdiki») neps-shehwetler» — oqurmenlarning éside barki, Injilda «et» bolsa adette «gunahning qorali», yeni gunah etlirimizni qoral qilip u arqiliq bizni azduridighanliqi we bashquridighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■ 2:11 Rim. 13:14; Gal. 5:16.

ularni *oyghitip* yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin. □ ■ 13-14 Shunga Rebning hörmitide insanlar arisidiki herbir hakimiyetning tüzümige, meyli eng yuqiri menseptiki padishahqa bolsun yaki u teyinligen hoquqdarlarga bolsun boysununglar. Chünki bu hoquqdarlar *padishah* teripidin yaman ish qilghuchilarni jazagha tartish, yaxshi ish qilghuchilarni hörmetke sazawer qilish üçün teyinlen'gendur. ■ 15 Chünki Xudaning iradisi shundaqki, yaxshi emelliringlar bilen nadan ademlarning orunsiz shikayetlirini tuwaqlashtur. ■ 16 Siler erkin-azad bolghininglar bilen, bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahanisi qiliwalmanglar, belki Xudaning quli süpitide bolup, □ ■ 17 Barliq insanlarni hörmetlenglar, *étiqadchi* qérindashliringlarga méhir-muhebbet körsitinglar, Xudadin qorqunglar, padishahni hörmetlenglar. □ ■

Eysa Mesih sewr qilishning ülgisidir

18 Qullar, xojayinliringlarga toluq qorqunch bilen boysununglar — yalghuz méhriban we xush péil xojayinlarchila emes, belki térikkek xojayinlarchimu boysununglar. □ ■ 19 Chünki eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üçün naheq azab-oqubet chekse hemde bulargha sewr-taqet qilsa, bu Xudani xursen qilidu. □ ■ 20 Chünki eger siler gunah ötküzüp, tégishlik urulghininglarda, uninggha berdashliq bersenglar, buning maxtan'ghudek némisi bar! Lékin yaxshi ishlarni qilip azab-oqubet cheksenglar hemde uninggha berdashliq bersenglar, u Xudani xursen qilidu. ■ 21 Chünki siler del shuninggha chaqirildinglar. Chünki Mesihmu siler üçün azab-oqubet chékip, silerni Özining izidin mangsun dep, silerge ülgé qaldurdi; ■ 22 «U gunah sadir qilip

□ 2:12 «Yürüş-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-peziletlik bolsun» — «étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadilinidu. Adette bu söz «Yehudiy bolmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde köchme menide ishli tilidu. «Mushundaq qilghanda, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilsimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlarga qarap, Xudaning ularni oyghitip yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin» — «Xudaning oyghitip yoqlaydighan küni» dégenlik grék tilida «yoqlash küni» dégen söz bilen ipadilinidu. Xudaning ademni «yoqlighanda» ikki xil netijining biri bolidu: (1) bext-beriket, Xuda shapaitini alahide körsitip, insanni towa qilishqa oyghitidu; (2) Xuda ademning gunahlrini jazalaydu. Mushu yerdiki netije yaxshi bolghachqa, «oyghitip yoqlax» dep terjime qilduq. ■ 2:12 Mat. 5:16; Luqa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pét. 3:16. ■ 2:13-14 Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ 2:15 Tit. 2:8. □ 2:16 «Siler erkin-azad bolghininglar bilen,...» — bizningche, shübhisizki, rosul Pétrus mushu yerde Reb Eysaning «Mat.» 17:24-27de özige éytqan sözlirini eslitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahanisi qiliwalmanglar» — grék tilida «bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning niqabi qiliwalmanglar». «belki Xudaning quli süpitide bolup...» — «Xudaning quli» toghrisida: — oqurmenlerge éniqki, Tewrat-injil boyiche Xudaning qulluqida bolush ademning toluq erkinliki, öz ixtiyarliqi bilen bolmisa «Xudaning qulluqida bolush» hésablanmaydu. Xudaning qulluqida bolush insanlarga nisbeten ulugh imtiyazdin ibarettur. Chünki Mesih köp yerlerde «Perwerdigarning quli» dep atilidu (mesilen, «Yesh.» 42:1de we bashqa köp yerlerde). Tewratta, Yeshaya peyghemberning kitabidiki «Perwerdigarning quli» toghruluq bésharetlerni körüng). ■ 2:16 Yuh. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1. □ 2:17 «Xudadin qorqunglar, padishahni hörmetlenglar» — Xudaning qorqunchi bolmisa hökümdarlarni hörmetlesh peqet insanlardin qorqush bolidu, xalas. Mesilen, rosul Pétrusning «Ros.» 4:19de xatirilen'gen sözlirini körüng. ■ 2:17 Mat. 22:21; Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 5:5. □ 2:18 «Qullar, xojayinliringlarga toluq qorqunch bilen boysununglar» — «qullar» dégen söz mushu yerde hem qullarni hem öy xizmetkarlirini öz ichige alidu. «toluq qorqunch bilen boysununglar» — «toluq qorqunch bilen» dégen sözler grék tilida «barliq qorqunch bilen» dégen bilen ipdilinidu. Menisi shübhisizki, qullarning xojayinlirini hörmetlishide Xudadin qorqushning türtkisi bolushi kérek. Mesilen, «Kol.» 3:22 we «Ef.» 6:5-7ni körüng. ■ 2:18 Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9. □ 2:19 «eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üçün naheq azab-oqubet chekse...» — buning ikki menisi bolushi mumkin: — (1) bu adem wijdani arqiliq melum bir ishning Xudaning iradisi ikenlikini bilip, bu yaxshi ishqa emel qilidu, lékin xojayini yaxshi qilghinini chüshenmeyla uni jazalaydu; qul bu naheqlikke sewr-taqet qilidu; (2) qul-xizmetkar xizmitini yaxshi, puxta qilsimu, xojayin beribir uninggha qopal muamile qilidu. Qul-xizmetkar qorqunchtin emes, belki Xudani xursen qilish üçün, Hemmige Qadirning Özi bu yaman ishlarga Öz yaxshi meqsetliri bilen yol qoyghanliqigha iman keltürüp, bu yaman muamilige sewr-taqet qilip chidap, xojayinini kechüriwétidu. ■ 2:19 Mat. 5:10. ■ 2:20 1Pét. 3:14; 4:14. ■ 2:21 Yuh. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuh. 2:6.

baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldamchiliq-yalghanchiliqmu tépilas». □ ■
 23 U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qollirigha tapshuratti. □ ■ 24 U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyliqqa nisbeten yashishimiz üçün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler Uning yariliri bilen shipa taptinlar. □ ■
 25 Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler, lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinlar. □ ■

3

Er-ayalliq munasiwet

1-2 Shuninggha oxshash, i ayallar, siler erliringlarga boysununlar. Shundaq qilsanglar, hetta söz-kalamgha itaet qilmaydighan erler bolsa, öz ayalining bu pezilitidin tesirlinip, ixlasmenlik bilen ötküzgen pak yürüş-turushinglarga qarap, gep-sözsizla qayil qilinidu. ■ 3 Güzellikinglar sirtqi körünüshtin, yeni alahide örüwalghan chéchinglar we taqighan altun zibu-zinnetlerdin yaki ésil kiyimlerden bolmisun, ■ 4 belki «qelbinglardiki özünghar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelligin bolsun; bunda *güzellik* Xudaning aldida intayin qimmatliktur. □ 5 Chünki burunqi chaghlarda, Xudagha ümidini baghlighan ixlasmen ayallar del mushundaq *güzellik bilen* özlerini zinnetlep, erlirige itaet qilatti. □ 6 Del mushundaq yolda Sarah Ibrahimni «ghojam» dep atap, uning sözlirige boysunatti. Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar, silermu *Sarahning* perzentliri bolghan bolisiler. □ ■

7 Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar; siler ular bilen *Xuda* shapaet qilghan hayatqa ortaq mirasxor bolup, ularni hörmét qilinglar. Shundaq qilsanglar,

□ 2:22 «U gunah sadir qilib baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldamchiliq-yalghanchiliqmu tépilas» — bu sözler «Yesh.» 53:9din élin'ghan. ■ 2:22 Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuh. 3:5. □ 2:23 «U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qollirigha tapshuratti» — Pétrusning bu sözide «Yesh.» 53:7diki bésharet közde tutulidu. ■ 2:23 Mat. 27:39; Yuh. 8:48,49. □ 2:24 «U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyliqqa nisbeten yashishimiz üçün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler uning yariliri bilen shipa taptinlar» — «yaghach tüwrükte» (grék tilida «derex»), «krést»ni körsitidu, elwette. Mushu yerde tilgha élin'ghan «derex» éren baghchisi otturisidiki ikki derexni, shundaqla Tewrattiki köp bashqa yerlede déyilgen «derex» toghrisidiki témini oqurmenlarning ésigé keltüridu (mesilen, «Mis.» 15:23-26, «Qan.» 21:22-23, «Pend.» 3:18, 11:30 qatarliqlar). ■ 2:24 Yesh. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ 2:25 «Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler...» — grék tilida «kétiwattatisiler». «Yesh.» 6:53ni körüng. «lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinlar» — «jéninglarning padichisi hem (qoghdoydighan) yétekchisi» Reb Eysa Mesih, elwette. ■ 2:25 Yesh. 53:6; Ez. 34:6; Luqa 15:4. ■ 3:1-2 Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ 3:3 1Tim. 2:9; Tit. 2:3. □ 3:4 «belki «qelbinglardiki özünghar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelligin bolsun» — «qelbinglardiki özünghar» grék tilida «qelbdiki ichki insan» dégen söz bilen bildürülidu. □ 3:5 «Xudagha ümidini baghlighan ixlasmen ayallar» — «ixlasmen» mushu yerde «muqeddes» bilen ipadilinidu. □ 3:6 «Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar, silermu Sarahning perzentliri bolghan bolisiler» — «héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar» dégenlikte tekitleydighan ish belkim, ayallar öz yoldashlirini hörmétlishi bilen teng ularin héchqandaq qorqmasliqi, belki Xudadinla qorqup, ixlasmen bolushi kérek. Démek, ayallarning durus ishlarni qilishning türtkisi erliridin qorqush emes, belki Xudagha ixlasmen bolushtin ibaret bolushi kérek. ■ 3:6 Yar. 18:12.

dualiringlar tosalghugha uchrinmaydu. □ ■

Heqqaniylik üçün azab chékish

⁸ Axirida, hemminglar bir niyet bir meqsette, bir-biringlarga hemderd bolup, bir-biringlarni qérindashlarচে söyünglar, ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar. □ ■

⁹ Yamanliqqa yamanliq, ahanetke ahanet bilen emes, eksiche, bext tileshe bilen jawab qayturunglar. Chünki siler del bu ishqa chaqirilghansiler; shuning bilen özünglar bextke mirasxor bolisiler. ■ ¹⁰ Chünki *muqeddes yazmilarda yézilghinidek*: —

«Kimki hayatni söyüp, yaxshi kün körgüchi bolay dése,

Tilini yamanliqtin tartsun,

Lewliri mekharliqtin néri bolsun; ■

¹¹ Yamanliqtin özini tartip,

Güzel emellerni qilip yürsun;

Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yürsun. □ ■

¹² Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu,

Uning quliqi ularning iltijalirigha ochuq turidu;

Lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu». □ ■

¹³ Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar, kim silerge yamanliq qilar? □

¹⁴ Lékin hetta heqqaniylik yolida azab-oqubet cheksenglarmu, oxshashla bextliksiler! Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqqade bolmanglar; □ ■ ¹⁵ belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar; silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlarga mömin-mulayimlik we ixlasliq bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar. □ ■ ¹⁶ Herdaim wijdaninglarni pak tutunglar; shuning bilen silerge «yamanliq qilghuchilar» dep töhmet qilghanlar silerning Mesihde bolghan peziletlik yürüsh-turushunglarni körüp, özliri qilghan töhmetlerdin xijil bolsun. ■ ¹⁷ Chünki Xudaning iradisi shundaq bolsa, yaxshiliq qilghininglar üçün azab-oqubet cheksenglar, bu yaman ish

□ **3:7** «Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar» — «ajiz bende» grék tilida «ajiz qacha-qucha» dégen söz bilen ipadilini. Rosul Pétrusning mushu yerde hem erler hem ayallarmu Xudaning xizmitide bolghan qorallar yaki eswablar ikenlikini tekitlimekchi. Mushu yerde «chüshinip yétish» grék tilida «bilish» bilen ipadlinidu. «Yar.» 4:1 we izahatini körüng. Bu ibare erning ayalining öz jinsiy muhebbitige bolghan mohtajliqini untumasliqini öz ichige alidu. «siler ular bilen Xuda shapaet qilghan hayatqa ortaqq mirasxor bolup, ularni hörmét qilinglar» — «Xuda shapaet qilghan hayatqa mirasxor» — grék tilida «hayatning shapaitige mirasxor...». ■ **3:7** Ef. 5:25-33; Kol. 3:19.

□ **3:8** «...ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar» — yaki «... ich-baghri yumshaq we edeplik bolunglar».

■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34;

Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zeb. 34:12-16; Yaq. 1:26. □ **3:11** «aman-xatirjemlikni izdep,...» — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüshke tiriship,...». ■ **3:11** Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 3Yuh. 11. □ **3:12**

«...Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu, Uning quliqi ularning iltijalirigha ochuq turidu; lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu» — (10-12-ayet) «Zeb.» 34:12-16.

■ **3:12** Zeb. 34:12-16. □ **3:13** «Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar,...» — bezi kona köchürmilerde «eger siler yaxshi qilghuchilarni ülgé qilsanglar,...» déyilidu. □ **3:14** «Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqqade bolmanglar...» — «Yesh.» 8:12. ■ **3:14** Yesh. 8:12-13; Yer. 1:8; Mat. 5:10; 1Pét. 2:20;

4:14. □ **3:15** «belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar» — bu sözler «Yesh.» 8:13de tépilidu. «Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar» grék tilida «rebni muqeddes qilip» dégen söz bilen ipadilini.

Mushu ayette «muqeddes» dégen söz «pak» dégen adettiki menide ishliilmey, belki Rebning hemme bashqa zatlarin pütünley bashqiche, pütünley üstün ikenlikini bildüridu. «silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlar» — «ümid»

— menggülük hayatqa baghlighan, elwette. «silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlarga mömin-mulayimlik we ixlasliq bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar» — «ixlasliq bilen» grék tilida «qorqunch bilen» dégen söz bilen ipadilini.

Bizningche bu qorqunch: (1) Xudadin bolidu — démek, men jawab berginimde ademning chirayidin yaki uni renjitishtin qorqmaymen, belki peqet Xudadin qorqimen, we (2) jawabimning birer jayining heqiqettin ézip kétishidin, gépimining xataliq yéri bolup qélishidin qorqushmu bar. ■ **3:15** Ayup 1:21; Zeb. 119:46;

Ros. 4:8. ■ **3:16** Tit. 2:8; 1Pét. 2:12,15.

qilghininglar tüpeylidin azab-oqubet chekkiniglardin ewzel, *elwette*.¹⁸ Chünki Mesih bizni Xuda bilen yarashturush üçün, yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimliq azab-oqubet chekti; gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlanduruldi; □ ■¹⁹ shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliqi bilen bérip, *Özining bu ghelibisini jakarlidi*. □ ■²⁰ *solap qoyulghan* bu rohlar burunqi zamanda, yeni Nuh peyghemberning künliride, kéme yasiliwatqan mezigilde Xuda sewrchanliq bilen *kishilerning towa qilishini* kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiyy sekkiz jan su arqiliq qutquzuldi. □ ■²¹ Mana bu «sugha chömüldürüş»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüş – bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüşü arqiliq Xudadin tiligen telipi – bizni hazir qutquzuwatidu □ ■²² (Mesih *tirilip* ershke chiqip, perishtiler, barliq rohiy hoquqdarlar we küchlükler Uninggha bosunduruldi we u Xudaning ong yénida turmaqta). ■

4

Xuda yolida yashash

¹ Emdi Mesih ténide azab-oqubet chekkeniken, silermu shundaq irade bilen özüniglarni qorallandurunqlar. (chünki *Xuda yolida* öz ténide azab-oqubet chekken kishi gunahtin qol üzgen bolidu; ■² undaq kishi ténide qalghan hayatini yene insaniy neps-heweslerge bérilish bilen emes, belki Xudaning iradisige muwapiq ötküzidu). ■³ Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen, yeni hertürlük buzuqchiliq-shehwaniylik, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar! □ ■⁴ Bu ishlarda ular silern-

□ **3:18** «yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimliq azab-oqubet chekti» — «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, *elwette*. «gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlanduruldi» — bu ajayib heqiqet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:18** Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28. □ **3:19** «shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliqi bilen bérip, *Özining bu ghelibisini jakarlidi*» — «mushu rohiy hayatliq bilen bérip...» grék tilida «uningda bérip...» bilen ipadilinidu. Eyni grékche tékistte uning némini jakarlighini éniq déyilmigen. Biz «Özining ghelibisi»ni qoshup yazduq. Chünki uyghur tilida «jakarlash» dégen péilning melum bir toldurghuchisi bolushi kérek, shuningdek Mesih ulargha uqturghan xewerning mezmuni choqum Özining bayatin ada qilghan ulugh qurbanliqi bilen munasiwiti bolushi lazim. ■ **3:19** 1Pét. 4:6. □ **3:20** «...solap qoyulghan bu rohlar burunqi zamanda, yeni Nuh peyghemberning künliride, kéme yasiliwatqan mezigilde Xuda sewrchanliq bilen kishilerning towa qilishini kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiyy sekkiz jan su arqiliq qutquzuldi» — «solap qoyulghan bu rohlar» toghrisida alimlarning ikki xil qarishi bar: (1) ular Nuh peyghemberning dewride qiz-ayallargha neps-shehwet qilghan perishtilerni körsitidu («Yar.» 6:1-6ni we izahatni, «2Pét.» 2:4-5, «Yeh.» 6-8ni körüng); (2) Nuh peyghember dewridiki Xudaning sözige kirmigen, rehimini ret qilip topanda ölgen itaetsiz ademlerning insaniy rohlirini körsitidu. «Qoshumche söz»imizde bu ikki pikir we toluq ayetning menisi üstide toxtilimiz. ■ **3:20** Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luqa 17:26; Rim. 2:4; 2Pét. 2:5. □ **3:21** «Mana bu «sugha chömüldürüş»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüş — bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüşü arqiliq Xudadin tiligen telipi — bizni hazir qutquzuwatidu» — «ademning pak wijdanining ... Xudadin tiligen telipi» dégenning bashqa birxil terjimisi «ademning pak wijdan üçün... Xudadin tiligen telipi». Bu ikki terjime, shundaqla bu muhim ayet oghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Ef. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Ef. 1:20. ■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Ef. 4:24; 1Tés. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3** «Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen...» — «yat ellik étiqadsizlar» grék tilida «yat ellikler» yaki «taipiler» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injil dewri kelgüche Yehudiylardin bashqa pütkül dunyadikiler («yat eller») dégüdek butperes idi; shunga mushu yerde Pétrus bu ibare bilen «butperes kapirlar»ni körsitidu. Pétrusning bu xétining eslidiki oqurmenliri, shühbisizki, mushundaq ademlerdin idi. «hertürlük buzuqchiliq-shehwaniylik, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar!» — «kupaye qilar!» — Bu intayin kinayilik, hejwiyy gep, *elwette*. ■ **4:3** Ef. 4:17.

ing ulargha hemrah bolup shundaq iplasliqqa yügürmigenlikinglarga ejebdinip, silerni haqaretlimekte. ⁵ Ular hamam hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu. □ ⁶ Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar *soraq qilinidighandek* soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen. □ ■

Xudaning sadiq xizmetchisi

⁷ Emdi barliq ishlarning axirlishidighan küni yéqinlashmaqta; shunga, salmaq bolunglar we dua qilishqa segek turunglar. ■ ⁸ Lékin hemmidin muhimi, bir-biringlarga qizghin méhir-muhebbette turuwéringlar. Chünki «méhir-muhebbet nurghunlighan gunahlarni yapar». □ ■ ⁹ Bir-biringlardin aghrinmay özara méhmandost bolunglar. ■ ¹⁰ Xuda teripidin herbiringlarga ata qilin'ghan iltipatqa binaen, uning hertereplik méhri-shepkitini kishilerge yetküzidighan yaxshi ghoidarlar süpitide, bu iltipat bilen bir-biringlarga xizmet qilinglar. ■ ¹¹ Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlini yetküzgüchi süpitide sözlisun. Kim bashqilargha xizmet qilsa, u Xuda ata qilghan küch-qudriti bilen xizmet qilsun. Shundaq bolghanda, Xuda hemme ishta Eysa Mesih arqiliq ulughlinidu. Barliq shan-sherep we küch-qudret Uninggha ebedil'ebedgiche mensuptur, amin! □ ■

Étiqadchilarning azab-oqubetke sewr qilishi

¹² Söyümlüklirim, otluq sinaqning béshinglarga chüshkenlikige qarap, ajayib ishqa yolucup qaldim, dep heyran qalmanglar. ■ ¹³ Belki, Mesihning azab-oqubetlirige qandaq orta bolghan bolsanglar, siler shundaq shadlininglar. Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap shadlinisiler. □ ¹⁴ Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki shan-sherepning Rohi, yeni Xudaning Rohi wujudunglarga chüshken bolidu. □ ■ ¹⁵ Aranglardin birining azab-oqubet chékishi hergizmu qatil, oghri, rezil yaki chépilghaq bolush sewebidin bolmisun. ¹⁶ Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; eksiche, mushu nam *bilen atalghanliqi* üçhün Xudagha medhiye oqusun. □ ¹⁷ Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning öyidikiliridin bashlinidu; we eger biz bilen bashlansa, u halda Xudaning xush

□ 4:5 «ular **hamam hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu**» — «soraq qilishqa teyyar Turghuchi» Mesihni körsitidu. □ 4:6 «Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar soraq qilinidighandek soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen» — «xush xewer» — Muqeddes kitapta Mesihning ölümü we tirilishidin bolghan nijat toghruluq, elwette. Bu ayet toghruluq nurghun pikirler bar. «Qoshumche söz» imizde bularni bayan qilimiz. ■ 4:6 Yuh. 5:25; 1Pét. 3:19. ■ 4:7 Luqa 21:34; 1Yuh. 2:18. □ 4:8 «méhir-muhebbet **nurghunlighan gunahlarni yapar**» — bu sözler Tewrattiki Sulaymanning «pend-nesihetler»i din, «Pend.» 10:12din élin'ghan. Menisi, shübhisizki, hem bashqilarning gunahlarini kechürüm qilish hem mumkin bolsa bashqilargha yaymasliqni öz ichige alidu. ■ 4:8 Pend. 10:12. ■ 4:9 Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ 4:10 Pend. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □ 4:11 «Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlini yetküzgüchi süpitide sözlisun» — «söz qilish» mushu yerde, shübhisizki, jamaette sözlesh, bolupmu telim bérishni körsitishi mumkin. ■ 4:11 Yer. 23:22. ■ 4:12 Yer. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pét. 1:7. □ 4:13 «Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap shadlinisiler» — «Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida»: — démek, Mesih qayta kelginide. □ 4:14 «Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki shan-sherepning Rohi, yeni Xudaning Rohi wujudunglarga chüshken bolidu» — «Yesh.» 11:2ni körüng. Bezi kona köchürmiliride «Ular teripidin uninggha kupurluq qilinidu, lékin silerning teripinglardin ulughlinidu» dep qoshulidu. ■ 4:14 Mat. 5:10; 1Pét. 2:20; 3:14. □ 4:16 «Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; eksiche, mushu nam bilen atalghanliqi üçhün Xudagha medhiye oqusun» — «Mesihiy» grék tilida «Xristiyan». «Mesih» grék tilida «Xristos» dep ipadilididu.

xewirige qulaq salmighanlarning aqiwiti néme bolar? □ ■ ¹⁸ *Del muqeddes yazmilarda yézilghinidek:* —

«Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa, Ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» □ ■

¹⁹ Shuning üçün, Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilip, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilip tapshursun. □

5

Aqsaqallar we yashlarga qilin'ghan nesihet

¹ Emdi men aranglardiki aqsaqallardin (Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide) shuni ötünimenki, □ ² — Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar; ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zimminglarga élinglar; pul-dunya üçün emes, belki xushalliq bilen qilinglar. □ ■

³ Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatlrigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülge bolunglar. □ ■ ⁴ Shundaq qilsanglar, Bash Padichi ashkare bolghanda, menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler. □ ■

⁵ Ey yashlar, chonglarga boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlarga nisbeten kichik péilliqni üstünglarga oriwélinglar. Chünki: «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepset qilidu». □ ■ ⁶ Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni

□ **4:17** «Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning öyidikilridin bashlinidu» — shübhisizki, rosul Pétrus yuqirida tilgha alghan azab-oqubetler we sinashlar Xudaning öz ailisidikilerge nisbeten birxil soraqning bashlinishi yaki terbiye bolup, kemchilikirimizni ochuq qilidighan sinaqlar, dep hésablighili bolidu. ■ **4:17** Yer. 25:29; Luqa 10:12; 23:31. □ **4:18** «Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa, ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» — Tewrat «Pend.» 11:13, LXX grékche terjimisidin élin'ghan. Grék tilida «Ixlassizlar hem gunahkarlar nede körünidu?!» dégen sözler bilen ipadilididu. ■ **4:18** Pend. 11:31. □ **4:19** «... Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilip, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilip tapshursun» — «wedisida turidighan Yaratquchi» dégen ibare intayin ehmiyetlik. «Qoshumche söz»imizde uning üstide azraq toxtilimiz. □ **5:1** «Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide...» — «namayan qilinidighan shan-sherep» dégenlik Mesihning qaytip kéliside namayan bolidighan shan-sherep. □ **5:2** «Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar» — «Xudaning ... padisi» jamaet, elwette. «ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zimminglarga élinglar» — «ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» — bezi kona köchürmilerde «Xudagha qarap ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» déyilidu. «pul-dunya üçün emes, belki xushalliq bilen qilinglar» — «pul-dunya üçün emes» dégenlik Pétrusning eyni sözliri: — «haramdin bolghan pul üçün emes» — Pétrusning mushu sözler bilen körsetkini: «pul ademni choqum gunahkar qilidu» dégenlik emes, chünki herbirimiz pulni ishlitishimiz kérek; uning körsetkini, shübhisizki, pulning derweqe ademni gunahkar qilish xetiri bardur. Pulning özi eslide gunahning dunyada peyda bolghanliqidin peyda bolghan; gunah bolmisa pul bolalmaytti; shu tereptinmu «haramdin bolghan». ■ **5:2** Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7.

□ **5:3** «Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatlrigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülge bolunglar» — yaki «özige amanet qilin'ghanlarga (jamaettikilergé, démek) özi beg özi xan boluwalmay, belki ulargha ülge bolunglar». ■ **5:3** 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7. □ **5:4** «Bash Padichi qaytip ashkare bolghanda» — Reb Eysa qaytip kelgende. «menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler» — grék «Olimpik» musabiqiside ghaliblargha gül-giyahtin örülgen taj in'am qilinatti. Bu bir kün ichidila tozup kétédighan taj, elwette. ■ **5:4** Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yaq. 1:12; 1Pét. 1:4; 2:25.

□ **5:5** «Ey yashlar, chonglarga boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlarga nisbeten kichik péilliqni üstünglarga oriwélinglar» — «chonglar» dégenning bashqa birxil terjimesi «aqsaqallar». Lékin mushu yerde «chonglar» yaki «yashan'ghanlar»gha toghra kélidu. «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepset qilidu» — «Pend.» 3:34; «Yaq.» 4:6nimu körüng. ■ **5:5** Pend. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yaq. 4:6.

yuqiri kötüridu; □ ■ 7 Barliq ghem-qayghuliringlarni Uning üstige tashlap qoyunglar. Chünki U silerning ghéminglarni qilidu. ■

8 Özünglarni hoshyar we segek tutunglar. Chünki dühmininglar bolghan Iblis xuddi hörkirewatqan shirdek, yutqudek birsini izdep qatrap yürmekte; ■ 9 siler étiqadinglarda ching turup uningha qarshi turunglar. Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarmu oxshash azab-oqubetlarning tügishigüche chidawatidu.

□ ■ 10 Emma silerni Mesih Eysa arqiliq Özining menggülük shan-sheripige chaqirghan, pütkül méhir-shepçetning Igisi bolghan Xuda azraqqine waqit azab-oqubet chekkininglardin kéyin, Özi silerni eslige keltürüp, des turghuzup, mustehkem we ulgha békitilgendek tewrenmes qilidu. □ ■ 11 Uningha *barliq* shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin! □

Axirqi salam

12 Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim. Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüş, shundaqla Xudaning heqiqiy méhir-shepçitining ene shundaq ikenlikige guwahliq bérishin ibarettur. Bu méhir-shepçette ching turunglar. □

13 Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet we oghlum Markustin silerge salam. □

14 Bir-biringlar bilen méhribanlarचे söyüşüp salamlishinglar.

Silerge, yeni Mesihde bolghan hemminglarga amanliq-xatirjemlik yar bolghay! ■

□ 5:6 «Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni yuqiri kötüridu» — buning toluq menisi belkim «Xudaning qudretlik qoli üstünlargha terbiye bérish üçün chüshken bolsa, uning astida töwen turunglar, özünglarni uning astida töwen tutunglar». ■ 5:6 Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:10. ■ 5:7 Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ 5:8 Ayup 1:7; Luqa 22:31; 1Tés. 5:6; 1Pét. 1:13; 4:7. □ 5:9 «Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarmu oxshash azab-oqubetlarning tügishigüche chidawatidu» — «pütün dunyadiki qérindashlar» dégenlik belkim (1) Yehudiye-Galiliyede turuwatqan, öz yurtdashliri teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy qérindashlarni; (2) «yat ellik qérindashlar» — yat ellik butperesler arisida turuwatqan, ular teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy emes qérindashlarni, yaki; (3) her ikkisini körsitidu. «... tügishigüche chidawatidu» dégen söz bu azab-oqubetlarning; (1) Xudaning meqsetlirige, shundaqla Öz muqeddes bendilirige zörür ikenlikini we; (2) cheklik ikenlikini körsitidu. ■ 5:9 Ef. 4:27; Yaq. 4:7. □ 5:10 «Xuda... Özi silerni eslige keltürüp...» — eslige keltürüp» yaki «qorallandurup» yaki «kamil qilip...». «(silerni) ... ulgha békitilgendek tewrenmes qilish» — grék tilida bir péil bilenla ipadilinidu. ■ 5:10 Ibr. 10:37; 1Pét. 1:6. □ 5:11 «Uningha barliq shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» — bezi kona köchürmilerde peqet «Uningha barliq küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» déyilidu. □ 5:12 «Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim» — mushu Silwanus belkim eslide rosul Pawlusning hemrahi we xizmetdishi bolghan Silwanus idi (mesilen «Ros.» 16-17-bablarni körüng) «Silwanusning wasitisi bilen» — yeni mumkinchilik barki, ushbu xetni yézishqa Silwanus rosul Pétrusqa katip bolghanidi. «Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüş...» — «jékilesh» we «righbetlendürüş» grék tilida bir péil bilenla ipadilinidu. □ 5:13 «Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet» — bezi tarixshunaslar «Babil» dégenlikni heqiqiy (Efrat deryasi boyidiki) Babilon (Babil) shehirini körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler «Babil»ni «Rim shehirining étiqadchilar arisidiki mexpiy nami» dep qaraydu — shu waqittiki étiqadchilar Rim shehirini mexpiy halda Babil (chirikliship ketken «bu dunya»ning simwoli) dep atighan bolushi mumkin. Rosul Pétrusning Babil shehiride bolghanliqi toghrisida tarixta melumat yoq we uning Rim shehiride turghanliqi toghruluq ispat bar. «jamaet» — eslidiki grékçe tékiste — «turuwatqan qiz». Bu ibare Rimdiki jamaetni körsitishi mumkin. «oghlum Markustin silerge salam» — «oghlum Markus» rosul Pétrusning rohiy jehettiki oggli. Emeliyette Markus Pétrusningki jiyen ukisi bolushi mumkin idi. ■ 5:14 Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26.

Pétrus «2»

«Rosul Pétrus yazghan ikkinji mektup» ... Salam

¹ Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrustin Xudayimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning heqqaniyliqi arqiliq biz bilen oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghanlarga salam! □ ² Siler Xudani we Rebbimiz Eysani chongqur tonughanséri, méhir-shepget we xatirjemlik silerge hessilep ashqay! ■

Nijatta ösüş

³ Bu *duayimning* asasi — biz bizni Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq Chaqirghuchini chongqur tonughanliqimiz üçün, Uning ilahiy küch-qudriti hayatimizgha we ixlasmelikte méngishimizgha kéreklik bolghan hemmini ata qildi. □ ⁴ U mushu peziletleri arqiliq bizge qimmatlik, eng ulugh wedilerni berdi, bular bilen siler bu dunyadiki hawayi-heweslerdin bolghan iplasiqtin qutulup, Xudaliq tebietke ortaq nésip bolalaysiler. ■

⁵ Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadlarningha ésil pezilet, ésil pezilitinglarningha bilimni, □ ⁶ bilimlarningha temkinlikni, temkinliklarningha chidamliqni, chidamliqlarningha ixlasmelikni, ⁷ ixlasmeliklarningha qérindashliq méhribanliqni, qérindashliq méhribanliqlarningha méhir-muhebbetni körsitishni qoshushqa intilinglar. ⁸ Chünki bu xususiyetler silerde bar bolsa, shundaqla éship bériwatqan bolsa, bular silerni Rebbimiz Eysa Mesihni chongqur tonushqa *intilishte* ish-emelsiz we méwisiz qaldurmaydu. ■ ⁹ Emme eger birside bular kem bolsa, u kor ademdur — u burnining uchinila köreleydighan, ilgiriki gunahliridin pak qilin'ghinini untughan bolidu. ■

¹⁰ Shuning üçün, i qérindashlar, siler *Xuda teripidin* chaqirilghanliqlinglarni, shundaqla tallan'ghanliqlinglarni jezmleshtürüşke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan téyilip ketmeysiler. □ ¹¹ Shundaq bolghanda Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler. □

¹² Shunga, gerche siler bu ishlarni bilgen bolsanglarmu, shundaqla bizge ige qilin'ghan heqiqette musthekmen'gen bolsanglarmu, men yenila herdaim bu ishlarni ésinglarningha salmaqchimen. ¹³ Derweqe, men mushu chédirimda bolsamla, bularni seminglarningha

□ **1:1** «Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrus» — «Siméon» bashqa yerlerde «Simon» déyilidu. «Xudayimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesih» — bu ibaridin éniqi, Eysa (tebiitide) hem Xuda hem Kutquzghuchidur. «biz bilen oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghanlarga salam!» — «oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghan» dégen mushu ibaridin éniq körüniduki, heqiqiy étiqad Xudaning Özidin kélidu. ■ **1:2** Yuh. 17:3; Rim. 1:7; 1Pét. 1:2; Yeh. 2. □ **1:3** «Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq bizni chaqirghuchi» — mushu zat Reb Eysa Mesih, elwette. ■ **1:4** Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5** «Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadlarningha ésil pezilet, ésil pezilitinglarningha bilimni, ... (qoshushqa intilinglar)» — «bilim» mushu yerde Xudaning yoli toghruluq bilim, elwette. ■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yesh. 59:10; Zef. 1:17. □ **1:10** «Shuning üçün, i qérindashlar, siler Xuda teripidin chaqirilghanliqlinglarni, shundaqla tallan'ghanliqlinglarni jezmleshtürüşke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan téyilip ketmeysiler» — «téyilip ketmeysiler» dégen ibarini beziler bu ibare nijattin mehrum bolush dégen menini bildüridu, dep qaraydu. Bizningche u gunah sadir qilishni körsitidu dep qaraymiz (mesilen, «Yaq.» 3:2ni körüng, oxshash söz shu ayette ishlitilidu). □ **1:11** «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler» — «qizghin qarshi élinisiler» dégenlik grék tilida «kirish yolunglar kengrichilik bilen sizlerge teminlinidu» dégen ibare bilen ipadilidu.

sélip, silerni oyghitip turushni layiq körimen. □ ■ 14 Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim pat arida uchamdin séliwétildighanliqini bilip turuptimen. □ ■ 15 Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu herwaqit ésinglarga keltürüşüglar üçün küchümning bariche intilimen. □

Xuda peyghemberlerge ata qilghan ishenchlik kalam-bésharetler

16 Chünki biz silerge Rebbimiz Eysa Mesihning küch-qudriti we hazir bolushini uqturghinimizda hergizmu hiyligerliktin oydurup chiqilghan riwayetlerge egeshmiduq, belki biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz. □ ■ 17 Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen» dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi. □ ■ 18 Muqeddes taghda biz Uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu awaz anglan'ghinida bizmu öz qulqimiz bilen uni angliduq. □ 19 Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-kalam bardur; siler tang süzulgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yurutquche bu söz-kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda chaqnap turidighan chiraghqa oxshash-

□ 1:13 «men mushu chédirimda bolsamla...» — «chédirim» — Pétrusning öz ténini körsitidu, elwette. Lékin u mushu söz bilen herbir étiqadchining ténini Israillar chöl-bayawanda Xudaning emri bilen yasighan «ibadet chédiri»gha oxshitidu. Xudaning Öz shan-sheripi bu «addiy chédir»da makanlashturulghan we shuningdek hazir herbir étiqadchining ténide mewjuttur («Yh.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 we 16, 6:19ni körüng). ■ 1:13 2Pét. 3:1. □ 1:14 «Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim pat arida uchamdin séliwétildighanliqini bilip turuptimen» — «Yh.» 21:18-19ni körüng. ■ 1:14 Yuh. 21:18,19; 2Tim. 4:6. □ 1:15 «men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu» — «bu dunyadin kétésh»: — bu ibare grék tilida «eksodos» dégen söz («Misirdin chiqish» bilen munasiwetlik) bilen ipadilinidu («Luqa» 9:31ni körüng). «Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu herwaqit ésinglarga keltürüşüglar üçün küchümning bariche intilimen» — «bu ishlar» bolsa: (1) mushu ikkinchi xetning mezmunini; (2) «Yh.» 21-babta xatirilen'gen ishlarni (Mesihning Pétrusning dunyadin kétésh yoli toghruluq bésharetliri)ni körsetse kérek. Biz birinchi chüshenchige mayilmiz. □ 1:16 «biz silerge ... uqturghinimizda ... biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz» — bu ayettiki «biz» dégen söz Pétrusning özini we Yuhanna, Yaqup qatarliq rosullarni körsitidu. «Eysa Mesihning küch-qudriti we hazir bolushi (yaki «qaytip kélishi»)» — («hazir bolushi» grék tilida «parusiy») dégen sözler birinchidin mushu yerde, shübhisizki, Mesihning ularning köz aldida özgirip, shan-sheripi ichide körün'genlikini körsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng). Ikkinchidin, bu sözler yene Injilda adette Mesihning qaytip kélishini körsitidu; chünki U qaytip kelgende Uning shan-sheripi heqiqeten ayan bolidu. Shuning bilen mushu yerde Uning dunyagha qaytip kélishinimu körsitidu. «...belki biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz» — «Uning» grék tilida «Ashuning» bilen ipadilinidu. Mushu yerde «Ashuning» dégen söz Pétrusning Mesihke bolghan chongqur hörmitini we yéqin munasiwitini bildüridu. ■ 1:16 Mat. 17:1; Yuh. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuh. 1:1. □ 1:17 «Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen» dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi» — «ashu ulugh shan-shereplik yer» bolsa asman, ershtur. ■ 1:17 Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13. □ 1:18 «Muqeddes taghda biz uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu awaz anglan'ghinida bizmu öz qulqimiz bilen uni angliduq» — «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng.

tur). □ ■

²⁰ Shuni hemmidin muhim dep bilishinglar kérekki, muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlarning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes. □ ²¹ Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insannarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademliri Muqeddes Roh teripidin yéteklip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur. □ ■

2

Saxta peyghemberler we saxta telim bergüchiler

¹ Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu. Ular soqunup kirip, halaketke élip baridighan bid'et telimlarni aranglarga astirtin kirgüzüp, hetta özlirini hör qilishqa sétiwalghan igisidinmu ténip, buning bilen öz béshigha tézla halaket chüshüridu. □ ■

² Nurghun kishiler ularning shermendilikige egiship kétidu, shuningdek ularning sewebidin heqiqet yoli haqaretke uchraydu. ³ Ular achközlükidin oydurma sözler bilen silerni satidighan méli qilidu. Emdi ularning béshigha xéli burunla békitilgen jaza bikar olturmaydu, ularning halakiti bolsa uxlap yatmaydu. ■

⁴ Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, soraqqa tartquche zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler bilen solap qoyghan yerde, □ ■ ⁵ shundaqla qedimki dunyadikilernimu ayap qoymay,

□ **1:19** «Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-kalam bardur» — bashqa birxil terjimisi: «uning üstige hemmimizde buningdin **téximu** ishenchlik bésharetlik söz-kalam (peyghemberler yetküzgen söz-kalam) bardur». Pétrus bu yerde: «Peyghemberlarning sözliri hetta méning guwahliqimdinmu ishenchliktur (chünki Mesih toghruluq bésharet bergüchiler, shundaqla ularning bergen bésharetliri nahayiti köp; bésharetlarning köp qismi alliqachan köz aldimizde emelge ashurulghan, dégendek); bu ulugh sözler hemmimizde bar» demekchi bolsa kérek. «siler **tang süzülgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yorutquche bu söz-kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda chaqnay turidighan chiraghqa oxshastur)**» — «tang süzülgüche» — Eysa Mesihning qaytip kélisigiche. «Tang yultuzi qelbinglarni toluq yorutquche» — «tang yultuzi», shübhisizki, Eysa Mesihning Özidur («Chöl.» 24:17ni körüng). Bu sözlerge qarighanda, tang yultuzi tang étishtin sel burun ayan bolghandek, Eysa Mesih qaytip kélishtin awwal étiqadchilarning qelbide birxil oyghan'ghan sézim, uning kélisighe baghlan'ghan alahide birxil küchlük arzu-teshna peyda bolushi mumkin («1Tés.» 5:6-10ni körüng). ■ **1:19** 2Kor. 4:6; Weh. 22:16. □ **1:20** «... **muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlarning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes**» — yaki «muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlarning özliri oylap chiqqan emes». Bu ayetning yene üç xil terjime-chüshenchisi bar: — (1) ademlarning xalighanche wehiylerge shexsiy tebir bérishighe bolmaydu; (2) bésharet-wehiylerge ayrim sherh bérishke bolmaydu (yeni, bashqa bésharet-wehiyler bilen birleshtürüp chüshinishimiz kérek); (3) peyghemberler bergen bésharet-wehiylerni chüshendürüsh peyghemberlarning özigila xas bolmaydu (chünki ular bezide özi éytqan sözlirini chüshenmeytti — «1Pét.» 1:10-12ni körüng). Bu pikirlerning hemmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dep qarisaqmu, bizningche, bizning terjimimiz kéyinki 21-ayetke eng mas kélidu. □ **1:21** «**Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insannarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademliri Muqeddes Roh teripidin yéteklip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur**» — «Muqeddes Roh teripidin yéteklip, uning türtkisi bilen» grék tilida «Muqeddes Roh teripidin yökilishi bilen» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **1:21** 2Tim. 3:16. □ **2:1** «**Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu**» — «xelq» bolsa Israil xelqi. ■ **2:1** Qan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ **2:3** Yeh. 4. □ **2:4** «**Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, , soraqqa tartquche zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler bilen solap qoyghan yerde...**» — «tehtisaraning hangi» grék tilida «tartarus» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu jay tehtisaradin ayrim turidu; qarighanda, bu yer mushundaq gunah sadir qilghan perishtilerge alahiyten teyyarlan'ghan.«Zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler» — yaki «zulmetlik qarangghuluqtiki öngürlerde». Mushu ayette bayan qilin'ghan perishtiler esli Sheytan bilen bille Xudagha isyan kötürgenlerni emes, belki Nuh peyghemberning dewride gunah qilghan perishtilerni körsitidu. «Yar.» 6:1-5 we izahatlar, «Yeh.» 6-7-ayetlerni we izahatlarni körüng. ■ **2:4** Yeh. 6; Weh. 20:3.

xudasizliqqa bérilgen dunyani topan bilen gherq qilip, peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde — □ ■ 6 hemde keyin Sodom we Gomorra sheherlirini keyinki dewrlerdiki xudasizliqqa bérilgenlerge ibret bolsun dep békitip, béshigha külpetlik jazani chüshürüp kül qilghan, ■ 7 shuning bilen birge mushu exlaqsizlarning buzuqchiliqliridin yirginip azablan'ghan, heqqaniy bolghan Lutni ular arisidin qutuldughan yerde — ■ 8 (ene shundaq kishilerning ichide yashighan heqqaniy Lutning heqqaniy qelbi her küni anglighan we körgen itaetsizlikler tüpeylidin azablinatti) ■ 9 emdi shuni körüwalalaymizki, Reb ixlasmenlerni duch kelgen sinaqlardin qandaq qutquzushni we shuningdek heqqaniysizlarni soraq künigiche jazalinishta saqlap qoyushni bilidu. ■ 10 Bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu. Mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «*rohiy ulughlar*»gha haqaret qilishtin héch qorqmaydighanlardur. □ ■ 11 Hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilermu Perwerdigarning aldida bu «*ulughlar*»ni haqaret bilen erz qilmaydu. □ ■ 12 Emma bular xuddi owlinip boghuzlinish üçün tughulghan yawayi eqilsiz haywanlardek kélip, özliri chüshenmeydighan ishlar üstide haqaretlik söz qilidu we shundaqla özlirining halaket ishliri bilen toluq halak bolidu, □ ■ 13 shundaqla öz heqqaniysizliqigha tushluq jazaning méwisini yeydu. Ular hetta kündüzi ochuq-ashkara eysh-ishret qilishnimu lezzet dep hésablaydu; ular *silerge* nomus we dagh keltürüp siler bilen bir dastixanda olturup, öz mekkarliqliridin zoqlinidu. 14 Ularning zinaxorluq bilen tolghan közliri gunah sadir qilishtin üzülmeydu; ular tutami yoq kishilerni éziqturidu; ular qelbini achközlükke köndürgen, lenetke yéqin balilardur! 15 Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi, □ ■ 16 lékin u qilghan qebihlik tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insanning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti). □ ■ 17 Mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar, borandin heydilip

□ 2:5 «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde...» — grék tilida «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi sekkizinci kishi Nuhni saqlap qalghan yerde ...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ 2:5 Yar. 7:23; 1Pét. 3:19. ■ 2:6 Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. ■ 2:7 Yar. 19:7, 8. ■ 2:8 Zeb. 119:158. ■ 2:9 1Kor. 10:13. □ 2:10 «bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu» — «hoquq igiliri» dégenlik shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarlarni, shundaqla Xuda békitken ata-aniliq hoquqinimu öz ichige alidu. «mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «*rohiy ulughlar*»gha haqaret qilishtin héch qorqmaydighanlardur» — «*rohiy ulughlar*» eyni tékiste «*rohiy*» dégen söz yoq. Lékin 11-ayetke qarighanda choqum ershtiki (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek. □ 2:11 «hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilermu...» — «ulardin» — beziler mushu yerdiki «ular»ni «ershtiki ulughlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche «ular» saxta telim bergüchilerning özlirini körsitidu. Perishtiler elwette jin-sheytanlardin üstün turidu! «... perishtilermu Perwerdigarning aldida bu «*ulughlar*»ni haqaret bilen erz qilmaydu» — mesilen, «Yeh.» 9-ayetni körüng. □ 2:12 «...shundaqla özlirining halaket ishliri bilen toluq halak bolidu» — «özlirining halaket ishliri» dégenning bashqa menisi «ular (yeni «ershtiki ulughlar»)ning halakiti» bolushi mumkin. Grék tilida peqet «ularning halakiti» déyilidu. ■ 2:12 Yer. 12:3; Yeh. 10. □ 2:15 «Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi» — «Chöl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Béor» dep atilidu. «Bosor» uning bashqa ismi bolsa kérek. ■ 2:15 Chöl. 22:7,21; Yeh. 11. □ 2:16 «lékin u (Balaam «peyghember») qilghan qebihlik tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insanning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti)» — «Béorning oghli Balaam» toghruluq: Musa peyghember Israillarni Misirdin Xuda wede qilghan zémin'gha bashlap kétiwatqanda, yol üstidiki padishahlarning qarshiliqigha uchraydu. Ashu padishahlardin biri Béorning oghli Balaam dégen «peyghember»ni izdep baridu we eger u Israillargha lenet oqusa, uninggha köp pul bermekchi bolidu. Xuda Balaamning undaq qilishigha yol qoymisimu, Balaam beribir pulni dep Israillargha lenet oqumaqchi bolup yolgha chiqidu. Mana bu «Balaam peyghemberning yoli» déyilidu. Biraq Xuda Balaamning éshikining aghzi arqiliq: «Mana séning éshiking Méning awazimni sendin yaxshi tonuydu» dégendek, shu yolning qebihlikini ashkarilaydu. «Chöl.» 22-24-bablarni körüng. ■ 2:16 Chöl. 22:21.

yürgen tumanlarga oxshaydu; ularga menggülik zulmetning qapqarangghuluqida jay hazirlap qoyulghan. □ ■ 18 Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslrini qozghitip eysh-ishret ishliri bilen ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu. □ 19 Ular mushu kishilerge «Silerni erkinlikke érishtürimiz» dep wede qilidu, lékin özliri emeliyette buzuqluqning qulliridur. Chünki adem néme teripidin boysundurulghan bolsa, shuning quli bolidu. ■ 20 Chünki eger ular Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihni tonush arqiliq bu dunyaning pasiqliqliridin qutulup, kéyin shularga yene baghlinip, boysundurulghan bolsa, ularning kéyinki hali deslepkisidinmu better bolidu. ■ 21 Chünki heqqaniylik yolini bilip turup, özige yetküzülgen muqeddes emrdin yüz örügendin köre, bu yolni eslidinla bilmigini ewzel bolatti. 22 Mushu ishenchlik hékmetlik sözler ularda emelge ashurulidu: — «It aylinip öz qusuqini yer» we yene «Choshqa yuyunup chiqipla qaytidin patqaqta éghinar».□ ■

3

Rebning qaytip kélishining kéchiktürülüş sewebi

¹ I söyümlükirim, hazir silerge bu yéziwatqinim ikkinchi xétimdur. Her ikki xétimde silerning sap könglünglarni oyghitip, shu ishlarni eslitishke intildimki, ■ ² muqeddes peyghemberler burun éytqan sözlerge we Rebbimiz hem Qutquzghuchimizning rosulliriglar arqiliq yetküzgen emrige köngül bölüşünglarni ötünimen.

³ Eng muhimi shuni bilishinglar kérekki, künlerning axirida özining hawayi-heweslrining keynige kiridighan, mesxire qilidighan mazaqchilar chiqip: ■ ⁴ «Qéni, Uning qaytip kélimen dégen wedisi?! Ata-bowilirimiz *ölümde* uxlap qalghandin taki hazirghiche hemme ishlar dunya apiride bolghan waqittiki bilen oxshash halette kétiwatidu» dep mesxire qilishidu. ■ ⁵ Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu; □ ■ ⁶ shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi. □ ■ ⁷ Emma hazirqi asmanlar bilen

□ 2:17 «mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar, borandin heydilip yürgen tumanlarga oxshaydu; ularga menggülik zulmetning qapqarangghuluqida jay hazirlap qoyulghan» — qarighanda, ularning axirqi hali 4-ayette tilgha élin'ghan perishtilerningkidin éghir bolidu. ■ 2:17 Yeh. 12. □ 2:18 «Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslrini qozghitip eysh-ishret ishliri bilen ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» — «ademning etlik hewesliri» — «rimliqlargha»diki kirish sözimzdiki «et» toghruluq mezmunnı körüng. «Ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» — yaki «ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini aran qachurghanlarni azduridu». ■ 2:19 Yuh. 8:34; Rim. 6:16. ■ 2:20 Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ 2:22 «It aylinip öz qusuqini yer» — birinchi hékmetlik söz «Pend.» 26:11din élin'ghan. Ikkinchisining menbesi namelum. ■ 2:22 Pend. 26:11. ■ 3:1 2Pét. 1:13. ■ 3:3 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yeh. 18. ■ 3:4 Ez. 12:22. □ 3:5 «Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu» — «etey untuydu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «öz bengbashliqidin untuydu». ■ 3:5 Yar. 1:9; Zeb. 24:2. □ 3:6 «shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi» — «...shu amillarning wasitiliri bilen» dégen ibare peqet suning özini yaki sular we Xudaning sözini teng körsitidu. Bizningche sular we Xudaning sözini teng körsitidu; chünki (grék tilida) aldinqi jümlide bu ikki ish eng axirida tilgha élin'ghan, shundaqla 7-ayette Xudaning sözining ikkinchi qétim wasite bolidighanliqi körsitilidu. ■ 3:6 Yar. 7:10,21.

zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilindighan ashu künde otta köydürülüşke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu. □ ■

⁸ Emdi i söyümlüklirim, shu ish neziringlardin qachmisunki, Rebge nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündektur. □ ■ ⁹ Reb Öz wedisini *orundashni* (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip *waqitni sozmaqta*. □ ■

¹⁰ Lékin Rebning küni xuddi oghrining kélishidek *kütülmigen waqitta* bolidu. U küni asmanlar shiddetlik güdürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu. □ ■

¹¹ Hemme nerse mana shundaq érip yoqilidighan yerde, siler qandaq ademlerdin bolushunglar kérek? — hayatinglarni pak-muqeddeslikte we ixlasmenlikte ötküzüp, ¹² Xudaning küni telmürüp kütüp, u küning tézrek kélishi üçün intilishinglar kérek emesmu? U küning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu. □ ■ ¹³ Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmehtimiz. U yer heqqaniqliqning makanidur. □ ■

¹⁴ Shuning üçün, ey söyümlüklirim, bu ishlarni kütüwatqanikensiler, *shu tapta* Xudaning aldida nuqsansiz we daghsiz, inaqliq-xatirjemlik ichide hazir bolup chiqishinglar üçün intilinglar. ¹⁵ we Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilinglar, del söyümlük qérindishimiz Pawlusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar toghruluq silerge

□ **3:7** «Emma **hazirqi asmanlar bilen zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilindighan ashu künde otta köydürülüşke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu**» — «oxshashla shu söz» dégen ibarining bashqa xil terjimisi: «Uning (yeni, Xudaning) sözi». «Halidin xewer élinip turidu» — peqet saqlan'ghanla emes, belki Xudaning ghemxorluqining obyékti bolidu. ■ **3:7** Zeb. 102:25-26; Yesh. 51:6; 2Tés. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pét. 3:10. □ **3:8** «Rebge **nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündektur**» — Reb waqitning cheklimisige uchrinmaydu, elwette. ■ **3:8** Zeb. 90:4. □ **3:9** «Reb **Öz wedisini orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta**» — Reb qaytip kelgende yer yüzidikilerge towa qilish pürsiti qalmaydu, elwette. ■ **3:9** Ez. 18:32; 33:11; Yesh. 30:18; Hab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pét. 3:20; 2Pét. 3:15. □ **3:10** «**lékin rebning küni xuddi oghrining kélishidek kütülmigen waqitta bolidu**» — «rebning küni» (Mesihning kélidighan küni) Tewrattiki köp yerlerde «Perwerdigarning küni» dep körsitilidu. «Qoshumche söz»diki «Xudaning küni» toghruluq izahatlimizni körüng. «Oghrining kélishidek» — démek, kütülmigen waqitta. «**U küni asmanlar shiddetlik güdürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu**» — «kainatning barliq qurulmiliri» yaki «barliq asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nersilermu» dégenning bashqa xil terjimisi: «uningdiki pütkül ishlarmu» yaki «uningdiki barliq qilghan ishlarmu». «**zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu**» — bezi kona köchürmilerde «zémin we üstidiki barliq ishlar yalingach ashkarilididu» déyilidu. ■ **3:10** Mat. 24:43,44; 1Tés. 5:2; Weh. 3:3; 16:15. □ **3:12** «**Xudaning küni telmürüp kütüp, u küning tézrek kélishi üçün intilishinglar kérek emesmu? U küning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu**» — «Xudaning küni» dégen ibare toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Kainatning barliq qurulmiliri» dégenning bashqa xil terjimisi: «barliq asman jisimliri». ■ **3:12** Zeb. 50:3; 2Tés. 1:8. □ **3:13** «**Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmehtimiz. U yer heqqaniqliqning makanidur**» — «u yer» hem yéngi asman we yéngi zéminnimu körsitidu. ■ **3:13** Yesh. 65:17; 66:22; Weh. 21:1.

yazghan; □ ■ 16 barliq xetliridimu u bu ishlar heqqide toxtilidu. Uning xetliride chüshinish tes bolghan bezi ishlar bar; bu ishlarni telim almighan we tutami yoq kishiler muqeddes yazmilarning bashqa qisimlirini burmilighandek, burmilap chüshendüridu we shuning bilen öz béshigha halaket élip kélidu.■

17 Shuning bilen, i söyümlüklirim, *men éytqan* bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler, bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshiyar bolunglar. □ 18 Eksiche, *Xudaning méhir-shepquitide* hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar.

Uningha hem hazir hem ashu ebed künigiche barliq shan-sherep mensup bolghay! Amin! □

□ 3:15 «Rebbimizning **sewr-taqiti**» — yaki «Rebbimizning kengchilik qilishi». «we **Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilinglar**» — bu intayin ixcham jümle bolup, belkim: «Xudaning sewr-taqiti téximu köp ademlerge gunahidin qutquzulush pirsiti yaritip bermekte, dep bilinglar» dégendek menide bolushi mumkin. Yene mumkinchiligi barki, «nijat» mushu yerde «bu dunyaning saqlinip qélishi» dégen menide ishli tilgen bolushi mumkin; némila bolmisun ayetning asasiy menisi oxshash; biz peqet bu dunyada bolsaqla, bögün towa qilip gunahlimizdin qutulush yoli ochuq turidu, dep bilishimiz lazim. «del **söyümlük qérindishimiz Pawlusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar toghruluq silerge yazghan**» — «qérindishimiz Pawlusmu... silerge yazghan» — Pawlusning köp xizmiti «yat eller», yeni Yehudiy emesler arisida bolghachqa, Pétrusning bu xétimu belkim Yehudiy bolmighan étiqadchilargha yézilghan bolsa kérek. ■ 3:15 Rim. 2:4. ■ 3:16 Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tés. 4:15. □ 3:17 «**Shuning bilen, i söyümlüklirim, men éytqan bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler...**» — «men éytqan bu ishlar» belkim rosul Pétrusning yuqirida saxta telim bergüchiler toghruluq agahlandürüshlirini körsitidu. «**bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshiyar bolunglar**» — «bu exlaqsizlar» grék tili nusxisida 2:7dimu oxshash söz ishli tilidu; démek, «bu exlaqsizlar» del saxta telim bergüchilerni körsitidu. □ 3:18 «**Eksiche, Xudaning méhir-shepquitide hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar**» — «ösünglar» bolsa rohiy hayatta, iman-étiqad jehette bolidu. Mushu rohiy ösken adem Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonushqa köprek nésip bolidu. Démek, «Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonush» hem rohiy ösüshning wasitisi hem netijisidir. Bashqa birxil terjimisi «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning méhir-shepquitide hem Uningha bolghan tonushta dawamliq ösünglar».

Yuhanna «1»

«Rosul Yuhanna yazgan birinchi mektup» ... Eysa Mesih – Hayatliq Kalamidur

¹ Ezeldin bar bolghüchi, özimiz anglighan, öz közlirimiz tikilip qarighan we qollirimiz bilen tutup silighan hayatliq Kalami toghrisida *silerge bayan qilimiz* ■ ² (bu hayatliq bizge ayan bolup, biz uni körduq. Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülik hayatni silerge bayan qilimiz) □ ³ – silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we anglighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning Oghli Eysa Mesih bilendur. □ ⁴ Silerning xushalliqlar tolup tashsun dep, bularni silerge yéziwatimiz. □

Xudaning yoruqluqida pak yashash

⁵ We biz Uningdin anglighan hem silerge bayan qilidighan xewirimiz mana shudurki, Xuda nurdur we Uningda héchqandaq qarangghuluq bolmaydu. ■ ⁶ Eger biz Uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz. □ ⁷ Lékin U Özi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqa bizning bir-birimiz bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq gunahtin paklaydu. □ ■ ⁸ Eger gunahimiz yoq dések, öz özimizni aldighan bolimiz hemde bizde heqiqet turmaydu. ■ ⁹ Gunahlirimizni iqrar qilsaq, U bizning gunahlirimizni kechürüm qilip, bizni barliq heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildur. □ ■ ¹⁰ Eger gunah qilmiduq dések, Uni yalghanchi qilip qoyghan bolimiz we Uning söz-kalami bizdin orun almighan bolidu.

■ **1:1** Luqa 24:39; Yuh. 20:27; Yuh. 1:1, 14; 2Pét. 1:16. □ **1:2** «Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülik hayatni silerge bayan qilimiz» — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini bildüridu; oqurmenler bu xette «Ata» we «Oghul» dégen sözlerni körse, Xuda'Ata we Xudaning Oghli, yeni Uning Kalami Eysa Mesihni körsitidu. □ **1:3** «— silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we anglighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning Oghli Eysa Mesih bilendur» — «sirdash-hemdemlik» dégenlik Injilda bu alahide menide bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem Xuda bilen bolghan alaqini, hem étiqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alaqisini, shundaqla Xudaning shapaitidin ortaqlar nésiwe bolushni bildüridu. □ **1:4** «Silerning xushalliqlar tolup tashsun dep...» — bezi kona köchürmelerde «Bizning xushalliqlar tolup tashsun dep... » déyilidu. ■ **1:5** Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ **1:6** «Eger biz uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz» — «heqiqetke emel qilmighan bolimiz» grék tilida «heqiqetni qilmaymiz» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **1:7** «Lékin U Özi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqa bizning bir-birimiz bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq gunahtin paklaydu» — «U Özi» mushu yerde, shübhisizki, Xudani körsitidu. ■ **1:7** Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5. ■ **1:8** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zeb. 143:2; Pend. 20:9; Top. 7:20. □ **1:9** «gunahlirimizni iqrar qilsaq, u bizning gunahlirimizni kechürüm qilip, bizni barliq heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildur» — némishqa rosul «U (Xuda) ... ishenchlik hem adildur» deydu? (1) Xuda «muqeddes bendilirini étiqadi tüpeylidin kechürüm qildim» dése, u sözide ching turidu we ishenchliktur; (2) Xuda adil sotchi bolup, gunahni jazalimay qoymaydu. Shunga bizni kechürüş üçün bizning gunahlirimizni öz ixtiyari bilen öz üstige alghan qurbanliqimiz gunahsiz Eysa Mesihke qoyghan; u bizning ornimizda öldi. Shunga Yuhanna ««Xuda bizning gunahlirimizni kechürüşke...ishenchlik hem adildur» deydu. Xuda gunahlirimizni kechürüşni bilen ish toxtimaydu, elwette; u yene bizni «barliq heqqaniysizliqtin pak qilidu». ■ **1:9** Zeb. 32:5; Pend. 28:13.

2

Eysa Mesih - Xudagha bolghan wekilimizdur

¹ I eziz balilirim, men silerni gunah sadir qilmisun dep, bu sözlerni yéziwatimen. Mubada birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yaremchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bolghuchi Eysa Mesih bardur. ■ ² U Özi gunahlimiz üçün jazani kötürgüchi kafarettur; mushu kafaret peqet bizning gunahlimiz üçünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üçündür. ■

³ Bizning uni tonughanliqimizni bilelishimiz – Uning emrlirige emel qilishimizdindir.

⁴ «Uni tonuymen» dep turup, Uning emrlirige emel qilmighuchi kishi yalghanchidur, uningda heqiqet yoqtur. ■ ⁵ Lékin kimki Uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti heqiqeten kamaletke yetken bolidu. Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene shuningdin bilimiz. ■ ⁶ «Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa Eysaning mangghinidek oxshash méngishi kérek. ■

Qérindashlarga méhir-muhebbet körsitish nurning belgisi

⁷ I söyümlüklirim, silerge *burun anglap baqmighan* yéngi bir emrni emes, belki desleptin tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla anglap kéliwatqan söz-kalamdur. ■ ⁸ Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr *désekmü bolidu*; bu emr Mesihde hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur alliqachan chéchilishqa bashlidi. ■ ⁹ Kimdekim özini «nurda yashawatimen» dep turup, qérindishini öch körse, u бүгүн'giche qarangghuluqta turuwatqan bolidu. ¹⁰ Qérindishigha méhir-muhebbet körssetken kishi yoruqluqta turmaqta, uningda gunahqa putlashturidighan héchnéme qalmaydu. ■ ¹¹ Lékin

□ **2:1** «I eziz balilirim,...» — «eziz balilirim» grék tilida «kichik balilirim». «Mubada birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yaremchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bolghuchi Eysa Mesih bardur» — «yaremchi wekil» grék tilida «paraklétos» déyilidu, bu söz «Yh.» 14:16, 26, 15:26, 16:7de «yaremchi» dep terjime qilinidu. «Paraklétos» shu yerlerde Muqeddes Rohni körsitidu. Shu yerlardiki bu sözning toluq menisi toghruluq izahatlarni körüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2** «U Özi gunahlimiz üçün jazani kötürgüchi kafarettur; mushu kafaret peqet bizning gunahlimiz üçünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üçündür» — «jazani kötürgüchi kafaret» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5de mushuninggha yéqin bir söz tépilidu. Tewratta bu söz (ibraniy tilida) «kafaret texti» yaki «rehim texti» («Mis.» 25:17) hem bezide «gunah tiles qurbanliq» yaki «gunahni yapquchi qurbanliq» dégen menide körülidu. Injilda uning asasiy uqumi Xudaning ghezipini öz üstige élish we shundaqla gunahlardin pak qilishtur. ■ **2:2** Yuh. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuh. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuh. 4:20. □ **2:5** «Lékin kimki uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti heqiqeten kamaletke yetken bolidu» — Injil boyiche insanlar bir-birimizni söyüş üçün we Xudaning Özini söyüş üçün qelbimizge «Xudaning méhir-muhebbiti» Muqeddes Roh arqiliq tökülüshi kérek («Rim.» 5:5) andin bizning Xudagha we insalargha méhir-muhebbet körsitishimiz mumkin bolidu. Shunga «Xudaning méhir-muhebbiti» Xudadin kelgen hem bizdin Xudagha hem insalargha qaritilghan muhebbitimizning hemmisini körsitidu. «Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene shuningdin bilimiz» — «Uningda bolghanliqimiz»: — démek, Uning bilen yéqin alaquide bolghanliqtur. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizdiki «Mesihde» «Xudada» we «Rohta» toghruluq bayanlimiznimu körüng. ■ **2:5** Yuh. 13:35. □ **2:6** ««Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa...» — «Xudada» grék tilida «uningda». «Eysaning mangghinidek oxshash méngishi kérek» — grék tilida «Uning mangghinidek oxshash méngishi kérek». ■ **2:6** Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21. □ **2:7** «I söyümlüklirim, silerge burun anglap baqmighan yéngi bir emrni emes, belki desleptin tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla anglap kéliwatqan söz-kalamdur» — Yuhanna körssetken emr, shühbisizki, «bir-biringlarga méhir-muhebbetni körsitinglar». 3:11, 4:21, «Yh.» 13:34, 15:12ni körüng. ■ **2:7** 2Yuh. 5. □ **2:8** «Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr dese kmü bolidu; bu emr Mesihde hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur alliqachan chéchilishqa bashlidi» — bu sirliq emma bek muhim 7-8-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. Bizningche asasiy menisi shuki, «rohiy hayat» kelgendin kéyin insalarda «bir-biringlarga muhebbet körsitish» heqiqeten mumkin bolidu, shunga bu emrmu «yéngi» bolidu. ■ **2:8** Yuh. 13:34; 15:12. ■ **2:10** Yuh. 12:35; 1Yuh. 3:14.

qérindishini öch körgen kishi qarangghuluqtidur; u qarangghuluqta mangidu we qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu, chünki qarangghuluq uning közlrini qarighu qiliwetken.

¹² Men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar Uning nami üçhün kechürüm qilindi. □ ■

¹³ Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar. □

¹⁴ Men buni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki siler Atini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler küchlüksiler, Xudaning söz-kalami silerde turidu we siler u rezil üstidinmu ghelibe qildinglar.

¹⁵ Bu dunyani we bu dunyadiki ishlarni söymenglar. Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur. □ ■ ¹⁶ Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi Atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas; □ ¹⁷ we bu dunya we uningdiki heweslarning hemmisi ötüp kétidu. Lékin Xudaning iradisige emel qilghuchi kishi menggü yashaydu. ■

Dejja – Eysa Mesihning reqibi

¹⁸ Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning *axir zamanda* kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum.

□ ■ ¹⁹ Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçhün ular arimizdin chiqip ketti. □ ■

□ **2:12** «i eziz balilirim» — grék tilida «i kichik balilirim». «men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar uning nami üçhün kechürüm qilindi» — «Uning nami» dégenlik Eysa Mesihning namidur. Oqurmenlarning éside barki, «Eysa» dégen nam «Perwerdigarning nijati» dégen menide. ■ **2:12** Luqa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ **2:13** «men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar» — «u rezil» Sheytanni körsitidu. □ **2:15** «Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur» — Atining söygüsi Xudadin kelgen muhebbet, démek. 2:5 we uningdiki «Xudaning méhir-muhebbiti» toghruluq izahatni körüng. ■ **2:15** Gal. 1:10; Yaq. 4:4. □ **2:16** «Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes...» — «ettiki hewes»: Injilda «et» yaki «etler» köp waqitlarda insanlardiki gunahining tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözning insanlardiki «et» we «etler» toghruluq bayanlarni körüng. «Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas» — oqurmenler dunyadiki ishlarning bu üç amilining (1) Sheytanning Hawa-animizning aldigha qoyghan üç xil ézitqu amiligha oxshash ikenlikini («Yar.» 3:6); (2) Sheytanning chöl bayawanda Eysa Mesihni sinighandiki üç xil weswesisige oxshash ikenlikini bayqiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luqa» 4:1-13ni körüng). ■ **2:17** Zeb. 90:9-10; Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24. □ **2:18** «Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning axir zamanda kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum» — «dejja» grék tilida «antixristos». Dejja toghruluq «Dan.» 9-babtiki izahatlarni, «Mat.» 24-bab we izahatlrini we «2Tés.» 2-bab we izahatlarni, «Wehiy» 13-bab we «qoshumche söz»ni (dejja toghruluq) körüng. Bu ayette tilgha élin'ghan «nurghun dejjallar» Mesih we Uning telimige qarshi chiqqanlarning hemmisini körsitidu (19- we -22-ayetni körüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tés. 2:3. □ **2:19** «Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçhün ular arimizdin chiqip ketti» — «... eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçhün» — démek, Xuda terpidin békitilgen ish; shubhisizki, mushu «dejjallar» qérindashlarning kichik péilliqigha, shundaqla meghrurluqqa bolghan öchmenlikige chidimighan bolup, shu chaghda Xuda ularni jamaetke pash qilish üçhün ularni öz meghrur tebiyyitining keynige kirishke qozghighan; shuning bilen «ular arimizdin chiqip ketti». ■ **2:19** Zeb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19.

²⁰ Halbuki, siler bolsanglar Muqeddes Bolghuchidin kelgen mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar we shuning üçün siler hemme ishni bilisiler. □ ■ ²¹ Silerge bu xetni yizishimdiki seweb, silerning heqiqetni bilmigenlikinglar üçün emes, belki heqiqetni bilip, yalghanchiliqning heqiqettin kélip chiqmaydighanliqini bilgenlikinglar üçündür.

²² Emise, kim yalghanchi? Eysaning Mesih ikenlikini inkar qilghuchi kishi bulsa, u yalghanchidir. Ata we Oghulni inkar qilghuchi kishi özi bir dejjaldur. ²³ Kimdekim Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa, uningda Ata bolidu. □ ■

²⁴ Siler bolsanglar, burundin anglap kéliwatqininglarni özünglarda dawamliq turghuziwéringlar. Burundin anglap kéliwatqininglar silerde dawamliq turiwerse, silermu dawamliq Oghul we Atida yashawatqan bolisiler; ²⁵ we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu – menggü hayatliqtur. □

²⁶ Silerni azdurmaqchi bolghanlarni nezerde tutup, bularni silerge yazdim; ²⁷ Siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu, siler héchkimning ögitishige mohtaj emessiler; belki ene shu mesihligüchi Roh silerge barliq ishlar toghruluq ögitiwatqandek (U heqtur, héch yalghan emestur!) – hem ögetkendek, siler dawamliq Uningda yashaydighan bolisiler. □ ■

²⁸ Emise, i eziz balilirim, dawamliq Uningda turup yashawéringlar. Shundaq qilsanglar, U herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem U kelginide Uning aldida héch xijalet bolup qalmaymiz. □ ■ ²⁹ Xudaning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler, heqqaniyliqqa emel qilghuchilarning herbirining uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu bilsenglar kérek. □

3

Biz Xudaning perzentliri

□ **2:20** «Muqeddes **Bolghuchi**» —Eysa Mesihni körsitidu. «Muqeddes **Bolghuchidin kelgen mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar**» — «mesihligüchi Roh» dégen bu söz mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu; bu söz eslide Tewrat dewride padishahlarni, kahinlarni we bezide peyghemberlerni öz mensipige békitish we testiqlash üçün ularning béshigha quyulghan «muqeddes may»ni körsitetti («mesihligüchi may»); bu ish Tewratta «mesih qilish» yaki «mesihlesh» dep atilatti. Injil dewride Nasaretlik Eysa may bilen emes, belki Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan» («Mat.» 3:16, «Luqa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni körüng). Hazir Mesih eslide Özini «mesih qilghuchi Roh»ni, yeni Xudaning Muqeddes Rohini Özige étiqad qilghuchilargha ata qilidu; shuning bilen Injil dewride Tewrattiki «mesihlesh méyi»ning ademning béshigha quyulushining ornigha, «Mesihligüchi Roh», yeni Muqeddes Roh ademning roh-qelbining üstige kélip shu yerde makan tutidu. «**Mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar we shuning üçün siler hemme ishni bilisiler**» — «siler hemme ishni bilisiler» yaki «siler hemme ademni bilisiler» yaki «hemminglar heqiqetni bilisiler». ■ **2:20** Zeb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23** «Kimdekim **Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa, uningda Ata bolidu**» — grék tilida «Kimdekim Oghulni ret qilsa, u Atigha ige bolmaydu; lékin Oghulni étirap qilsa, u Atighimu ige bolidu» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:23** Luqa 12:9; 2Tim. 2:12. □ **2:25** «**we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu – menggü hayatliqtur**» — «Uning qilghan wedisi bolsa» — Xudaning Özining wedisi yaki Eysaning wedisini körsitidu; bizningche «U» 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsitse kérek. □ **2:27** «**siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu**» — «Uningdin» mushu yerde Xudaning Özini yaki Eysani körsitidu; bizningche «U» yene 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsitse kérek. «**Mesihligüchi Roh**» — 20-ayet we uningdiki izahatni körüng. ■ **2:27** Yer. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28** «**u herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem u kelginide uning aldida héch xijalet bolup qalmaymiz**» — «qorqmas» yaki «yüreklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuh. 3:2. □ **2:29** «**Xudaning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler**» — grék tilida «Uning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler». Mushu ayette Xudani körsitishi kérek, chünki ayetning kényinki qismida «Uningdin (Xudadin) tughulush» tilgha élinidu. «**heqqaniyliqqa emel qilghuchilarning herbirining Uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu bilsenglar kérek**» — «Uning teripidin tughulghuchi»: — démek, Xudaning perzenti, «qaytidin, yuqiridin tughulghan» kishini körsitidu. «Yh.» 3:1-21ni körüng.

¹ Qaranglar, Ata bizge shundaq chongqur méhir-muhebbet kórsetkenki, biz «Xudaning eziz baliliri» dep atalduq – we biz heqiqetenmu shundaq. Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi. □ ■ ² Söyümlüklirim, biz hazir Xudaning eziz balilidurmiz; kelgüside qandaq bolidighanliqimiz téxi ochuq ayan qilinmighan. Biraq U *qaytidin* ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini kórimiz. □ ■ ³ We *Mesihge* ümid baghligan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaқта. □

⁴ Gunah sadir qilghan kishi *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghanliqtur. □ ■ ⁵ Halbuki, siler Uni gunahlarni élip tashlash üçün dunyagha kélip ayan qilin'ghan we shundaqla Uningda héchqandaq gunah yoqtur, dep bilisiler. □ ■ ⁶ Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni kórmigen we Uni tonumighan bolidu. □

⁷ Eziz balilirim, héchkimning silerni aldishigha yol qoymanglar. Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi U heqqaniy bolghinidek heqqaniydur. □ ■ ⁸ Lékin gunah sadir qilghuchi Iblistindur. Chünki Iblis elmisaqtin tartip gunah sadir qilip kelmekte. Xudaning Oghlining dunyada ayan qilinshidiki meqset Iblisning emellirini yoqitistur. ⁹ Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur. □ ■ ¹⁰ Xudaning baliliri bilen Iblisning baliliri shuning bilen perqliniduki, kimdekim heqqaniyliqqa emel qilmisa we yaki öz qérindishigha méhir-muhebbet kórsetmise Xudadin emestur.

¹¹ Chünki siler desleptin anglap kéliwatqan xewer mana del shuki, bir-birimizge méhir-muhebbet kórsitishimiz kérektur. ■ ¹² U u rezildin bolghan, inisini óltürgen Qabilgha oxshash bolmasliqimiz kérek; u némishqa inisini qetl qildi? Uning özining qilghanliri rezil, inisining qilghanliri heqqaniy bolghanliqi üçün shundaq qilghan. ■ ¹³ Shunga,

□ **3:1** «Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi» — «Uni» Eysa Mesih yaki Xudaning Özini kórsitidu. Bizningche Mesihni kórsitidu («Yh.» 1:10ni kóring). ■ **3:1** Yuh. 1:12. □ **3:2** «Biraq U *qaytidin* ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini kórimiz» — «U» — Eysa Mesihni kórsitidu. Töwendiki izahatni kóring. «U *qaytidin* ayan qilin'ghanda» — mushu ayettiki «U» bizningche Eysa Mesihni kórsitidu. Bezi alimlar ayetni bashqiche chüshinip: — «U» (démek, bizning kelgüside qandaq bolidighanliqimiz») ayan qilin'ghanda...» dep qaraydu. Lékin bizningche rosul Yuhanna Mesihni ulughlashtiki herbir pursettin toluq paydilinidu, mushu yerdimu shundaq qilghan bolup, u yenila Mesihni kórsetken. ■ **3:2** Yesh. 56:5; Mat. 5:12; Yuh. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3** «we *Mesihge* ümid baghligan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaқта» — «Mesihge» grék tilida «Uninggha». «...U pak bolghandek özini paklimaқта» — «U» mushu yerde belkim Mesihni kórsitidu; yuqiriqi 2-ayet we izahatini kóring. □ **3:4** «Gunah sadir qilghan kishi Xudaning qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq Xudaning qanunigha xilapliq qilghanliqtur» — «Xudaning qanuni» grék tilida peqet «qanun» dep éytilidu. Lékin közde tutulghini melum bir insaniy qanun emes, belki Xudaning qanunidir. Yuhannaning mushu yerde közde tutqini belkim Musa peyghemberge chüshürülgen qanun bolupla qalmay, yene belkim herbir kishining wijdanida (az bolsun, köp bolsun) namayan qilin'ghan Xudaning qanunini kórsetse kérek («Rim.» 2:13-15nimu kóring). Bu ayet bolsa 2:29diki sözlerning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuh. 5:17. □ **3:5** «Halbuki, siler uni gunahlarni élip tashlash üçün dunyagha kélip ayan qilin'ghan» — «Uni» Mesihni kórsitidu. Ushbu ayet bilen munasiwetlik «Yh.» 1:29ni kóring. ■ **3:5** Yesh. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pét. 2:22; 1Tim. 1:15. □ **3:6** «Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni kórmigen we Uni tonumighan bolidu» — «gunah sadir qilsa,...» dégenlik shübhisizki, ademning adettiki yürüsh-turushini, gunah ilkidin chiqmay turghanliqini kórsitidu. 3:9 we «qoshumche söz»imizni kóring. □ **3:7** «Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi u heqqaniy bolghinidek heqqaniydur» — «U» bizningche mushu yerde yene Mesihni kórsitidu. Yuqiriqi 5-6-ayetni kóring. ■ **3:7** 1Yuh. 2:29. □ **3:9** «Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur» — «Xudaning uruqi (yaki «nesli») uningdin orun alghachqa...» dégenlikte «Xudaning uruqi» Mesihning Özi yaki Uning söz-kalamini kórsitidu. Bashqiche éytqanda, Mesih Eysaning tebiyyitini kórsitidu, shundaqla Uning kishilerning rohidin orun alghanliqini kórsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yh.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 we «Gal.» 3:16ni kóring. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imiznimu kóring. ■ **3:9** 1Pét. 1:23; 1Yuh. 5:18. ■ **3:11** Yuh. 13:34; 15:12; 1Yuh. 3:23. ■ **3:12** Yar. 4:8; Ibr. 11:4.

i qérindashlar, bu dunya silerni öch körse, buninggha heyran qalmanglar. ■ 14 Biz qérindashlarni söygenlikimizdin, ölümdin hayatliqqa ötkenlikimizni bilimiz. Öz qérindishini söymigüchi téxi ölümde turuwatidu. ■ 15 Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur we héchqandaq qatilda menggülik hayatning bolmaydighanliqini bilisiler. □ ■ 16 Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, u biz üçün Öz jénini pida qildi; shuningdek bizmu qérindashlirimiz üçün öz jénimizni pida qilishqa qerzdardurmiz. □ ■ 17 Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup, uninggha köksi-qarnini achmisa, bundaq kishide nedimu Xudaning méhir-muhebbiti bolsun? □ ■ 18 Eziz balilirim, söz bilen we til bilen emes, belki emelde we heqiqette méhir-muhebbet körsiteyli. 19 Biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we *Xudaning* aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz. □ 20 Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur. □ 21 Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyiblimise, Xudaning aldida yüreklik turimiz □ 22 we shundaqla Uningdin némini tilisek shuninggha érisheleymiz; chünki biz Uning emrlirige emel qilip, Uni xursen qilidighan ishlarni qilimiz. ■ 23 We Uning emri shuki, uning Ogqli Eysa Mesihning namigha étiqad qilishimiz hemde Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur. □ ■ 24 Uning emrlirige emel qilidighan kishi *Xudada* yashaydighan we *Xudamu* uningda yashaydighan bolidu. Emdi Xudaning bizde yashaydighanliqini bilginimiz bolsa, U bizge ata qilghan Rohtindur. □ ■

4

Saxta peyghemberlerdin hezer eyelnglar

1 Söyümlüklirim, herbir «wehiy qilghuchi» rohlarning hemmisigila ishiniwermenglar, belki bu rohlarning Xudadin kelgen-kelmigenlikini perqlendürüş üçün ularni sinanglar. Chünki nurghun saxta peyghemberler dunyadiki jay-jaylarga peyda

■ 3:13 Yuh. 15:18. ■ 3:14 1Yuh. 2:10. □ 3:15 «Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur» — «Mat.» 5:21-22ni körüng. «héchqandaq qatilda menggülik hayatning bolmaydighanliqini bilisiler» — bu sözler héchbir qatil Xudaning kechürümige érishelmeydu, dégenlik emes. Mesilen «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni körüng. ■ 3:15 Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ 3:16 «Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, U biz üçün Öz jénini pida qildi...» — «U» — Mesih, elwette. ■ 3:16 Yuh. 15:13; Ef. 5:2. □ 3:17 «Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup...» — «mal-mülük» mushu yerde, grék tilida «tirichilik» bilen ipadilinidu. ■ 3:17 Qan. 15:7; Luqa 3:11; Yaq. 2:15. □ 3:19 «biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we (Xudaning) aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz» — «Xudaning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz» grék tilida «uning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz». «...xatirjem qilalaymiz» — yaki «qayil qilalaymiz». Démek, birsi «men Xudadinmu, emesmu?» dep gumanlan'ghan bolsa, özidin «mende méhir-muhebbet barmu-yoq?» dep sorisa we özining méhir-muhebbette yashawatqanliqini körgen bolsa, «men heqiqeten Xudadin tughulghanmen» dep özini qayil qilalaydu. □ 3:20 «Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur» — bu ayette «qelbimiz» belkim «wijdanimiz»ni körsitidu. □ 3:21 «Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyiblimise, Xudaning aldida yüreklik turimiz» — bu ayette «qelbimiz» belkim yene «wijdanimiz»ni körsitidu. «yüreklik turimiz» — yaki «qorqmas turimiz». ■ 3:22 Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 5:14. □ 3:23 «hemde Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur» — «Uning bizge tapilighini» mushu yerde bizningche Xudaning Özining (Mesih arqiliq) bizge tapilighinini körsitidu. ■ 3:23 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 4:21. □ 3:24 «Uning emrlirige emel qilidighan kishi Xudada yashaydighan...» — grék tilida «Uning emrlirige emel qilidighan kishi Uningda yashaydighan...». «...we Xudamu uningda yashaydighan bolidu» — grék tilida «we Umu uningda yashaydighan bolidu». ■ 3:24 Yuh. 14:23; 15:10; 1Yuh. 4:12.

boldi. □ ■ ² Xudaning Rohini mundaq perqlendüreleysiler: Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu; □ ³ we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kelgen emes. Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi. □ ■

⁴ Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib keldinglar; chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündür. □ ⁵ Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu dunyadikiler ulargha qulaq salidu. □ ⁶ Biz bolsaq Xudadin bolghanmiz; Xudani tonughan kishi bizning sözlirimizni anglaydu. Xudadin bolmighan kishi bolsa bizning sözlirimizni angli-maydu. Mana buningdin Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz. □ ■

Xuda Özi méhir-muhebbettur

⁷ I söyümlüklirim, bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli; chünki méhir-muhebbetning özi Xudadindur we méhir-muhebbet körsetküchining herbiri Xudadin tughulghan bolidu we Xudani tonuydu. ⁸ Méhir-muhebbet körsetmigüchi kishi Xudani tonumighan bolidu; chünki Xuda Özi méhir-muhebbettur. ⁹ Xudaning méhir-muhebbiti bizde shuning bilen ashkara boldiki, Xuda bizni Uning arqiliq hayatqa érishsun dep birdinbir yégane Oghlini dunyagha ewetti. ■ ¹⁰ Méhir-muhebbet del shuningdin ayanki, bizlarning Xudani söyginimiz bilen emes, belki U Özi bizni söyüp gunahlimizning jazasini kötürgüchi kafaret bolushqa Öz Oghlini ewetkini bilen ayandur. ■

¹¹ I söyümlüklirim, Xuda bizge shu qeder méhir-muhebbet körsetken yerde, bizmu bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishke qerzdardurmiz. ¹² Héchkim héchqachan Xudani körgen emes; lékin bir-birimizge méhir-muhebbet körsetsek, Xuda bizde yashaydu we uning méhir-muhebbiti bizde kamaletke yetken bolidu. ■ ¹³ Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shuningdin bilimizki, U Öz

□ **4:1** «Söyümlüklirim, herbir «wehiy qilghuchi» rohlarning hemmisigila ishiniwermenglar» — ««wehiy qilghuchi» roh» belkim étiqadchining öz wujudigha yéqin kélip «sanga wehiy qilimen» deydighan rohni, yaki éhtimalgha eng yéqin bolghini étiqadchilarning yénigha kelgen yaki hetta jamaetning öz ichidin turup «Men silerge Xudaning wehiyini hazir yetküzimen» dégüchilerni körsitidu; ayetning ikkinchi qismi del mushu «saxta peyghemberler»ni körsitidu. ■ **4:1** Yer. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Pét. 2:1; 2Yuh. 7. □ **4:2** «Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh...» — «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. «Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu» — mushu ayette déyilgen «roh» melum insanning aghzi arqiliq gep qiliwatidu, elwette. Halqiliq mesile: — melum birsi jamaette söz qilip «Xudaning wehiyini silerge yetküzimen» dése, biraq «insaniy tende kelgen Eysa Mesih»ni étirap qilmisa, emdi uningda söz qilidighan roh Xudaning Rohi emes, belki jin-sheytanlarning biri yaki bu kishining özining Xuda bilen qarshilishidighan insaniy roh bolidu, xalas. □ **4:3** «we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kelgen emes» — shu waqitlarda, beziler Eysa Mesihni «heqiqiy insan emes, belki insanning sheklide namayan bolghan bir xil roh, xalas» dégen yalghan telim tarqalghanidi. «...Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi» — oqurmenlarning éside barki, «dejjal»ning menisi «Mesihge qarshi» hem «Mesihning ornini talashquchi»dur (yuqiridiki 2:18, 2:20 we izahatlarni körüng). ■ **4:3** 2Tés. 2:7; 1Yuh. 2:18, 22. □ **4:4** «Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib keldinglar» — «ular» mushu yerde saxta peyghemberlerni we telim bergüchilerni körsitidu. «chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündür» — «silerde Turghuchi» Muqeddes Rohni, «bu dunyada turghuchi» Iblisni körsitidu. □ **4:5** «Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu dunyadikiler ulargha qulaq salidu» — «ular bu dunyaning sözlirini qilidu» yaki «ular bu dunyadin sözleydu» yaki «ular bu dunya toghruluq sözleydu». □ **4:6** «Mana buningdin Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz» — «Heqiqetning Rohi» Muqeddes Rohni, «ézitquluqning rohi» Sheytanning özi yaki jinlarni körsitidu. ■ **4:6** Yuh. 8:47; 10:27. ■ **4:9** Yuh. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuh. 2:2. ■ **4:12** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Yuh. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuh. 3:24.

Rohini bizge ata qilghan. □ ¹⁴ Biz shuni körgen we shundaqla shuninggha guwahliq bérimizki, Ata Oghulni dunyagha qutquzghuchi bolushqa ewetti. ¹⁵ Eger kimdekim Eysani Xudaning Oghli dep étirap qilsa, Xuda uningda, umu Xudada yashaydu. ¹⁶ Biz bolsaq Xudaning bizge bolghan méhir-muhebbitini tonup yettuq, shundaqla uninggha tolimu ishenduq. Xuda Özi méhir-muhebbettur we méhir-muhebbette yashighuchi kishi Xudada yashaydu, Xudamu uningda yashaydu. ¹⁷ Mushundaq bolghanda, méhir-muhebbet bizde mukemmellishidu; shuning bilen biz soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz. Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz. □ ¹⁸ Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu. Chünki qorqunch Xudaning jazasi bilen baghlinishliqtur; qorqunchi bar kishi méhir-muhebbette kamaletke yetküzülgen emestur.□

¹⁹ Biz méhir-muhebbet körsitimiz, chünki Xuda aldi bilen bizge méhir-muhebbet körsetti. ²⁰ Eger birsi «Xudani söyimen» dep turup, qérindishigha öchmenlik qilsa, u yalghanchidur. Chünki köz aldidiki qérindishini söymigen yerde, körüp baqmighan Xudani qandaqmu söysun? ■ ²¹ Shunga bizde Uningdin: «Xudani söygen kishi qérindishinimu söysun» dégen emr bardur.■

5

Étiqad «bu dunya»ning üstidin ghelibe qilidu

¹ Eysaning Mesih ikenlikige ishen'gen herbir kishi Xudadin tughulghan bolidu; we tughdurghuchi *Atini* söyidighan herbir kishi Uningdin tughulghuchinimu söyidu.□ ■ ² Biz özimizning Xudaning balilirini söyidighanliqimizni shuningdin bilimizki, Xudani söyüp, Uning emrlirige emel qilishimizdindir. ³ Xudani söyüş Uning emrlirige emel qilish démektur; we Uning emrliride turmaq éghir ish emestur.■ ⁴ Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelibe qilidu; we dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur.□ ■ ⁵ Bu dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi zadi kimler? Peqet Eysani Xudaning Oghli dep étiqad qilghuchilar emesmu?■ ⁶ U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur,

□ **4:13** «Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shuningdin bilimizki, U Öz Rohini bizge ata qilghan» — «U Öz Rohini bizge ata qilghan» grék tilida «U Öz Rohidin bizge ata qilghan» bilen ipadilinidu. □ **4:17** «shuning bilen biz soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz» — «soraq küni» yaki «qiyamet küni». Oqurmenlarning éside bolsunki, «qiyamet küni»ni etrapliq chüshinish üçün Tewrat-Injilda uning toghrisidiki köp tepsilatlar bar. «Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz» — grék tilida «Chünki U qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz». Démek, biz bu dunyada Eysadek adil, heqqaniy, rastchil, kemter, méhriban, muhebbetlik...bolimiz. Tekitlen'gini «bu dunyada» — chünki bu dunyada undaq bolush peqet Xudaning méhir-shepqiti we toluq küch-qudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ **4:18** «Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu» — yaki «méhir-muhebbet mukemmel bolsa, qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu». ■ **4:20** 1Yuh. 2:4. ■ **4:21** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23. □ **5:1** «...we tughdurghuchi (Ata)ni söyidighan herbir kishi uningdin tughulghuchinimu söyidu» — bu söz belkim shu dewrdiki bir temsil bolushi mumkin idi. «Uningdin tughulghuchi»lar étiqadchi qérindashlarni körsitidu. ■ **5:1** Yuh. 1:12. ■ **5:3** Mat. 11:29,30; Yuh. 14:15; 15:10. □ **5:4** «Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelibe qilidu; we dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur» — «bu dunya» mushu yerde Xudagha qarshi chiqidighan pütkül dunyadiki étiqadsizlarni körsitidu, elwette. Chünki emeliyette «bu dunyadikiler» Sheytanning ilkide merkezleshken, Xudagha qarshi bir tüzümdur. ■ **5:4** Yuh. 16:33. ■ **5:5** 1Kor. 15:57; 1Yuh. 4:15.

chünki Roh Özi heqiqettur. □ 7 Chünki Uning toghruluq üç guwahliq bergüchi bar: — □ 8 bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining *guwahliqi* birdur. □ 9 Eger biz insnlarning guwahliqini qobul qilsaq, Xudaning guwahliqi bularningkidin üstündür. Xuda Öz Oghli toghrisida shundaq guwahliq bergen — 10 (Xudaning Oghligha étiqad qilghan kishining ichide shu guwahliq bardur; biraq Xudagha ishenmigen kishi Uni yalghanchi qilghan bolidu, chünki U Xudaning Öz Oghlini testiqlighan guwahliqigha ishenmigen) ■ 11 guwahliq del shudurki, Xuda bizge menggülük hayatni ata qildi we bu hayatliq Uning Oghlididur. ■ 12 Shunga Oghulgha ige bolghan kishi hayatliqqa ige bolghan bolidu; Xudaning Oghligha ige bolmighan kishi hayatliqqa ige bolmighan bolidu.

Menggülük hayat

13 Men bularni Xudaning Oghlining namigha étiqad qilghan silerge silerning menggülük hayatqa ige bolghanliqlarni bilishinglar üçün yazdim. ■ 14 We bizning Uninggha bolghan toluq ishench-xatirjemlikimiz shundaqki, Uning iradisige muwapiq herqandaq bir ishni tilisek, U bizni anglaydu. ■ 15 Uni hernéme tiliginimizni anglaydu dep bilgenikenimiz, duayimizda Uningdin tiliginimizge érishtuq, dep bilimiz.

16 Birsu qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üçün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen. □ ■ 17 Hemme heqqaniyetsizlik gunahdur; we ölümge mehkum qilmaydighan gunahmu bar. ■ 18 Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu. □ ■ 19 Emdi özimizning Xudadin bolghanliqimiz özimizge melum; emma pütkül dunya bolsa u rezilning ilkididur. 20 Yene bizge melumki, Xudaning Oghli dunyagha keldi we Heqiqiy Bolghuchini tonushimiz üçün könglimizni yorutti; we biz Heqiqiy Bolghuchining Özide, yeni Uning Oghli Eysa

□ 5:6 «U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur, chünki Roh Özi heqiqettur» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. Bu ayetning mezmuni birnechche saxta telimge qarita reddiye bérishdur. Muellip qet'iylik bilen shuni ispatlamaqchiki: (1) Eysa Mesih heqiqiy insan bolup tughuldi; (2) heqiqiy insan bolup, Yehya peyghember teripidin suda chömüldürüldi; (3) heqiqiy insan bolup kréste öldi. Bu reddiyening tepsilatiri üstide «qoshumche söz»imizde sel toxtilimiz. □ 5:7 «Chünki Uning toghruluq üç guwahliq bergüchi bar...» — «Uning toghruluq» — Mesih toghruluq. □ 5:8 «bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining guwahliqi birdur» — bu ayet toghruluq we 6-7-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. Bir'az kona köchürülmilerde: — «Chünki U toghruluq ershte üç guwahliq bergüchi bar: Bular Ata, Kalam we Muqeddes Rohtur; bu üçü birdur. (8) Yer yüzide üç guwahliq bergüchi bar: Bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining guwahliqi oxshashdur» déyilidu. ■ 5:10 Yuh. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ 5:11 Yuh. 1:4. ■ 5:13 Yuh. 20:31. ■ 5:14 Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:2. □ 5:16 «Birsu qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üçün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen» — «we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu» yaki «we Xuda ulargha (yeni gunah sadir qilghanlarga) hayatliq ata qilidu». «Ölümge mehkum gunah» toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:16 Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luqa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pét. 2:2. ■ 5:17 1Yuh. 3:4. □ 5:18 «Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu» — bizningche «eslide Xudadin tughulghan Zat» Eysa Mesihni körsitidu. Mushu yerde «tughulghan» belkim Mesihning insan bolushqa tughulushini körsitishi kérek. Bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Xudadin tughulghuchi bolsa (yeni, étiqadchi), U (Xuda) uni qoghdap qalidu; (2) Xudadin tughulghuchi özini qoghdap qalidu». «ashu rezil» — Iblisni körsitidu. ■ 5:18 1Yuh. 3:9.

Masihde yashawatimiz. U bolsa heqiqiy Xuda we menggülik hayatliqtur! □ ■
21 Eziz balilirim, özünlarni herqandaq butlardin saqlanglar. □

□ **5:20** «we biz Heqiqiy Bolghuchining özide, yeni Uning Oghli Eysa Mesihde yashawatimiz» — «heqiqiy bolghuchi» Xudani körsitidu. «U bolsa heqiqiy Xuda we menggülik hayatliqtur!» — Eysa Mesihni körsitidu (muqeddes yazmilardiki héchqandaq yerlerde «Xuda hayatliq» déyilmeydu, lékin köp yerlerde «Eysa Mesih hayatliqtur», déyilidu. Mesilen «Yh.» 11:25, 14:6). ■ **5:20** Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Luqa 24:45; Yuh. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16.

□ **5:21** «Eziz balilirim, özünlarni herqandaq butlardin saqlanglar» — «butlar» shühhisizki, mushu yerde peqet oyma butlarni yaki quyma butlarnila emes, belki étiqadchilarning qelbide Xudaning ornini talishidighan herqandaq nerse yaki ishtur. Mesilen, «Kol.» 3:5ni körüng.

Yuhanna «2»

«Rosul Yuhanna yazgan ikkinchi mektup»

1-2 Menki aqsaqaldin *Xuda teripidin* tallan'ghan xanimgha we uning eziz balilirigha salam! Men silerni heqiqette söyimen we yalghuz menla emes, yene heqiqetni tonughanlarning hemmisi bizde yashawatqan we shundaqla ebedgiche bizge yar bolidighan heqiqetni dep silerni söyidu. ³ Xuda'Atidin we Atining Oghli Reb Eysa Mesihdin shapaet, rehim-shepset we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!

⁴ Baliliringning arisida biz Atidin emr tapshuruwalghandek heqiqette mangghanlarni körginim üçün intayin xursen boldum.

Heqiqette ching turush, saxtiliqtin hézi bolush

⁵ Emdi, hörmetlik xanim, men sendin bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli, dep ötüminen. Méning sanga yézip ötü'n'ginim yéngi bir emr emes, belki desleptin tartip bizde bar emrdir. ⁶ (méhir-muhebbet shuki, uning emrlirige emel qilip méngishtur). Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üçün silerge tapilan'ghandur. ⁷ Chünki nurghun aldamchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti. Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu. Bundaqlar del aldamchi we dejjaldur. ⁸ Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üçün, özünglarga agah bolunglar. ⁹ Kimki Mesi-hning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu.

□ **1:1-2** «Menki aqsaqaldin (Xuda teripidin) tallan'ghan xanimgha we uning eziz balilirigha salam!» — «aqsaqal» mushu yerde «jamaetning aqsaqili» yaki peqet «men qéridin...» dégen menidila ishli tilidu. «Xuda teripidin tallan'ghan xanim» — «xanim» heqiqiy bir ayal xanimni körsitishi mumkin, bolmisa melum bir jamaetni körsitishimu mumkin. «Kirish söz»imizde éytqinimizdek biz uni heqiqiy mötiwer étiqadchi xanimni körsitidu, dep qaraymiz. «Eziz baliliri» dégen (1) jisamany baliliri; (2) «rohiy baliliri»; (3) hem jisamany hem rohiy balilirini körsitishi mumkin. Biz 3-pikirge mayilmiz («rohiy baliliri» bolsa bu xanimning guwahliqi we wasitisi bilen Xudaning yoligha kirgenlerni körsitidu. «Kirish söz»imizni, 9-ayetni, «3Yuh. » 4-ayetnimu körüng). «Menki aqsaqaldin... salam!» — barliq xetlirige oxshash, rosul Yuhanna özining kim ikenlikini biwasite körsetmeydu. □ **1:3** «rehim-shepset we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!» — bezi kona köchürmilerde «rehim-shepset we xatirjemlik bizlerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!» dep pütülgen. ■ **1:5** Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 2:7; 3:23; 4:21. □ **1:6** «Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üçün silerge tapilan'ghandur» — közde tutulghan emr choqum aldinqi 5-ayette tilgha élin'ghan «bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli». ■ **1:6** Yuh. 15:10. □ **1:7** «Chünki nurghun aldamchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti» — némishqa «chünki» deydu? Bizningche 5-7-ayet bilen baghliqtur. Aldamchilar, saxta telim bergüchiler we saxta peyghemberler teripidin aldini qélishining aldini élishtiki birdinbir yol 5-7-ayette tilgha élin'ghandek Xudaning hemrahliqida méhir-muhebbet ichide yashash tur. «Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu» — «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Ular Eysa Mesihning dunyagha insan ténide kelgenlikini étirap qilmaydu». ■ **1:7** Mat. 24:5,24; 2Pét. 2:1; 1Yuh. 4:1. □ **1:8** «Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üçün, özünglarga agah bolunglar» — «biz we özünglar singdürgen ejir» belkim Yuhanna, shu xanim we uning baliliri bilen bille Xudaning yolida ishlep, xush xewer yetküzüp, bashqilarni Xudaning yoligha bashlash ejirini körsitidu. Shu saxta telim bergüchiler ularning Xuda üçün chiqarghan méwisini yoqatmaqchi, elwette.

Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu. □

¹⁰ Eger birsi Uning telimini élip kelmey silerning yéninglarga kelse, uni öyünlargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar. □ ■ ¹¹ Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur. □

¹² Silerge pütidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qeghez bilen siyahni ishletkendin köre, xushalliqimizning tolup téshishi üçün yéninglarga bérip didar körüshüp sözlishishni arzu qilimen. ¹³ Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam! □

□ **1:9** «Kimki Mesihning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu» — «telimdin halqip chiqip» grék tilida «ilgiri bésip» dégen bilen ipadilinidu. Bu bir kinayilik, hejwiyy geptur. Mesihning telimidin héchqandaq söz-idiyiler «ilgiri turmaydu», elwette. Mesihning telimidin halqip herqandaq bashqa söz-idiyilerge ötüsh héchqandaq «ilgirilesh» emestur, elwette. «**Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu**» — «Mesihning telimi... Uning telimi...» — hem Mesih Özi bergen telim hem rosullar Uning toghruluq bergen telimnimu teng körsitidu. □ **1:10** «Eger birsi uning telimini élip kelmey silerning yéninglarga kelse, uni öyünlargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar» — «Uning telimi» grék tilida «mushu telim» dégen söz bilen ipadilinidu; u «Mesihning telimi», 9-ayetni körüng. «uni öyünlargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar» — oqurmenlarning éside barki «salam» (ibraniiy tilida «shalom», grék tilida «xair») dégen söz «Sanga tinch-xatirjemlik tileymen» dégen menide. Shunga mushundaq saxta telim bergüchilerge «salam» éytishqa bolmaydu. Yuhannaning bu dégini ulargha edepsizlik qilish kérek dégenlik emes, elwette, belki ulargha salam bérishning ornigha saxta telimi üçün tenbih bérishinglarga toghra kélidu, dégenliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11** «Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur» — «salam» toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. □ **1:13** «Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam!» — «hedengning baliliri» rosul Yuhanna turghan jaydiki jamaettiki étiqadchilarni körsitishi mumkin.

Yuhanna «3»

«Rosul Yuhanna yazgan uchinchi mektup»

¹ Menki aqsaqal özüm heqiqette söygen söyümlük Gayusqa salam! ² I söyümkük *dostum*, jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen. ³ Qérindashlar kélip, sende bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende, men intayin bek xushallandim; chünki sen heqiqette dawamliq méngiwatisen. ⁴ Manga nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliq yoqtur.

Xush xewer xizmitide bolidighanlarga yardem bérish

⁵ Söyümlük *dostum*, yéninggha barghan qérindashlarga (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu. ⁶ Ular jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi. Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen. ⁷ Chünki ular *seperde* yat ellik *étiqadsizlardin* héch néme almay, shu mubarek nam üçün yolgha chiqti. ⁸ Shunga, heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.

⁹ Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu. ¹⁰ Shuning üçün men barghanda, uning qilghan eskiliklerini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan

□ **1:2** «I söyümkük (*dostum*), jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen» — «jéningning güllen'gendek...»: — démek, Gayusning ichki dunyasi intayin bay, rohiy bayliqliri nahayiti köp. Bu ayetke qarighanda, Xudaning öz perzentlirige bolghan iradisini omumen éytqanda ularning téningning saghlam bolushi, dégili bolidu. □ **1:3** «sende **bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende,...**» — yaki «séning toghrangde heqiqet boyiche guwahliq bergende,...». □ **1:4** «Manga **nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliq yoqtur**» — «eziz balilirim»: — bu ayettin bizge roshenki, Gayus (belkim xéli burunla) rosul Yuhanna arqiliq xush xewerni qobul qilghan we shundaqla uning «eziz baliliri»din biri bolup qalghan. □ **1:5** «**Söyümlük dostum, yéninggha barghan qérindashlarga (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu**» — bu qérindashlar jamaetlerge teselli-righbet yetküzüsh, telim bérish we xush xewerni tarqitish üçün yaqa yurtlarga chiqqan. 7-ayetni körüng. □ **1:6** «Ular **jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi**» — «jamaet» mushu yerde muellipning öz jamaitini körsetse kérek. «Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen» — «Ularni ... sepirige uzitip qoysang...»: — bu ayetning xewirige qarighanda, bu qérindashlar xush xewerni tarqitishqa chiqqanda, burun bir qétim Gayus teripidin kütüwélin'ghan. Shuningdin kéyin ular Yuhannaning, shundaqla öz jamaitining yénigha qaytip keldi, Gayus toghruluq guwahliq berdi. Ular hazir qaytidin seperge chiqqan, Yuhanna Gayusqa yazghan ushbu xetni belkim seperge chiqqanlar Gayusqa tapshurushqa élip baridu. □ **1:7** «**Chünki ular (seperde) yat ellik étiqadsizlardin héch néme almay, shu mubarek nam üçün yolgha chiqti**» — «yat ellik étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadilinidu. Adette bu söz «Yehudiy holmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde «étiqadsizlar» dégen köchme menide ishli tilidu. «Shu mubarek nam üçün» — grék tilida peqet «nam» bilen ipadilinidu; chünki Yuhanna we shu qérindashlar üçün peqet birla nam mewjut idi (yeni birdinbir Mesihning namidur). Mesilen, «1Yuh.» 2:12nimu körüng). □ **1:8** «**Shunga, heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.**» — «heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün» — buninggha qarighanda «heqiqet» dégen ibare «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning Özini körsitidu. «Qollap-quwwetlesh» — grék tilida «qobul qilish»dégen péil bilen ipadilinidu we öyde kütüwélishini choqum öz ichige alidu. «Biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu» — bu ayettiki «biz» shübhisizki, barliq étiqadchilarni öz ichige alidu. □ **1:9** «**Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu**» — roshenki, bu ayette tilgha élin'ghan «jamaet» Yuhanna yaki Gayus bilen munasiwetlik jamaet emes, belki Gayus turghan yurtqa yéqin jaylashqan bir jamaet idi.

rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen; u uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene *seperdiki* qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqirivatidu.□

¹¹ I söyümlük *dostum*, yamanliqtin emes, yaxshiliqtin ülge alghin. Yaxshiliq qilghuchi Xudadindur. Yamanliq qilghuchi Xudani héch körmigendur.■

¹² Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta Heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleymu. Bizmu uninggha guwahliq bérimiz we guwahliqimizning heqiqet ikenlikini senmu bilisen.□

¹³ Sanga yazidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qelem bilen siyahni ishletkendirin köre, □ ■ ¹⁴ Sen bilen pat arida didar körüshüshni arzu qilimen; shu chaghda derqemde sözlirimiz. ¹⁵ Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam. Senmu *u yerdiki* dostlarga isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen.□

□ **1:10** «Shuning üçün men barghanda, uning qilghan eskilikirini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen» — «yüzige salimen» grék tilida «eslitimen» bilen ipadilidur. Yuhanna bu yamanliqni Diotrepestin bashqa héchkimge esletmeydu! «U uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene (seperdiki) qérindashlarni qobul qilmayla qalmay...» — bu «qérindashlar» yuqirida tilgha élin'ghan xush xewerni tarqitish üçün yolgha chiqqan qérindashlardur. «... qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqirivatidu» — Diotrepesning jamaetke aqsaqal bolghan-bolmighanliqi éniq emes, ishqilip jamaet ichide xéli tesiri bar adem bolsa kérek. ■ **1:11** Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 1Pét. 3:11; 1Yuh. 3:6. □ **1:12** «Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleymu» — mumkinchiligi barki, Démitriusning özi Yuhannaning yénidin yolgha chiqqan «xush xewerchi qérindashlar»ning biri (hetta ularning bashliqi) idi. «Heqiqetning özi... guwahliq béridu» — Bizningche mushu yerde «heqiqet» shübhisizki, «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning özini körsitidu. Démek, Muqeddes Roh bilen tolghan herbir kishi Démitrius bilen uchrashqanda, özining rohida Démitriusning qandaq adem ikenliki toghruluq Muqeddes Rohning bolghan guwahliqi bolidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «heqiqet ikenlikini senmu bilisen» yaki «heqiqet ikenlikini silermu bilisiler». □ **1:13** «lékin qelem bilen siyahni ishletkendirin köre, ...» — grék tilida «lékin siyah we qelemni ishletkendirin köre, ...» déyilidu. ■ **1:13** 2Yuh. 12. □ **1:15** «Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam» — «dostlar» Yuhannaning yénidiki barliq qérindashlarni körsitse kérek. Yuhanna «séning dostliring» yaki «ménning dostlirim» demeydu. Heqiqiy qérindash bolsa herbir bashqa qérindashqa, yeni Xudani söygüchilerning hemmisige dosttur. **Senmu u yerdiki dostlarga isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen** — yuqirida éytqayimizdek, «dostlar» mushu yerde Gayusning yénidiki barliq qérindashlarni körsitidu.

Yehuda

«Rosul Yehuda yazghan mektup»

¹ Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilganlarga, yeni Xuda'Atimiz teripidin söyülgen, Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam. □

² Silerge rehimdilik, amaniq-xatirjemlik we méhir-muhebbet hessilep ata qilin'ghay!

Saxta telim bergüchilerdin hézi bolunglar!

³ I söyümlükirim, men esli silerge ortaq behrimen boluwatqan nijatimiz toghrisida xet yézishqa zor ishtiyaqim bolsimu, lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi. □ ⁴ Chünki melum kishiler — ixllassiz ademler, xéli burunla munu soraqqa tartilishqa pütülgenler aranglarga suqunup kiriwalghan. Ular Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylاندuruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur. □ ■

⁵ Shuning üçün men silerge shuni ésinglarga qaytidin sélisni xalaymenki (gerche siler burun hemme ishlardin xewerlendürülgen bolsanglarmu), burun Reb Özi üçün bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki Özige ishenmigenlerni kéyin halak qildi. □ ■ ⁶ We siler shunimu bilisilerki, eslidiki ornida turmay, öz makanini tashlap ketken perishtilerni Reb ulugh qiyamet künining soriqighiche menggü kishenlep mudhish qarangghuluqta solap saqlimaqta. ■ ⁷ Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda, yeni shu perishtilerge oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwetlerge bérilip ketken, kéyinki dewrlar ularning aqiwitidin ibret alsun üçün menggülik ot jazasigha örnek qilinip köydürülgen. □ ■

□ **1:1** «Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilganlarga ... salam» — «chaqirilghanlar» bolsa Xuda teripidin chaqirilghan. «Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam» — yaki «(Xuda teripidin) Eysa Mesih üçün qoghdilip kelgenlerge salam» — tékist shu meninimu öz ichige alidu. □ **1:3** «...lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi» — «muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqad» dégen ibare mushu yerde bizge Injil arqiliq Xuda, Mesih, Muqeddes Roh, nijat, Xudaning söz-kalami (Tewrat, Zebur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyet, perishtiler we jin-sheytan qatarliqlar toghruluq nazil qilip tapshurulghan, shundaqla ishinishke zörür bolghan wehiy-heqiqetlerni körsitidu. □ **1:4** «Chünki melum kishiler — ixllassiz ademler, xéli burunla mushu soraqqa tartilishqa pütülgenler aranglarga suqunup kiriwalghan» — «xéli burunla ... soraqqa tartilishqa pütülgen»: — belkim muqeddes yazmilarda pütülgen bolsa kérek. «Munu soraq» — Yehuda töwende 5-15-ayetlerde bayan qilidighan jaza-soraqlar bolsa kérek. «ular Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylاندuruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur» — «Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylاندuruwalghan...»: — démek, «buzuqchiliq qiliwersekmu Xudaning méhir-shepqi bilen kechürülimiz» dégendek. ■ **1:4** 1Pét. 2:8; 2Pét. 2:1, 3. □ **1:5** «burun Reb Özi üçün bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki Özige ishenmigenlerni kéyin halak qildi» — «kéyin» grék tilida «ikkinchi qétim» déyilidu. «Reb Özi üçün bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu» bezi kona köchürmilerde «Eysa Öz xelqini Misirdin qutquzghan bolsimu» déyilidu. ■ **1:5** Chöl. 14:29; 26:64, 65; Zeb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pét. 2:4. □ **1:7** «Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda, yeni shu perishtilerge oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwetlerge bérilip ketken, kéyinki dewrlar ularning aqiwitidin ibret alsun üçün menggülik ot jazasigha örnek qilinip köydürülgen» — «gheyriy shehwetler» dégen ibare grék tilida «gheyriy etler» bilen ipadilidu. Xudagha boysunmighan perishtiler «gheyriy etler»ge (démek, qiz-ayallarga) ich pesh tartqanidi; Sodom we Gomorradikiler «gheyriy etler»ge ich pesh tartqan (bu qétim erler qiz-ayallarga emes, belki erler bashqa erler bilen «gheyriy» jinsiy munasiwet ötküzmechi). «Sodom we Gomorra sheherliri»ning aqiwiti toghrisida «Yar.» 18-19-babni körüng. Biz «qoshumche söz»imizde mushu weqe üstide yene azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6.

⁸ Lékin mushu «chüsh körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlarning tenlirini bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, *ershtiki* ulughlarchimu haqaret qilishmaqta. □ ⁹ Lékin hetta bash perishte Mikailmu Musaning jesiti toghrisida Iblis bilen muzakire qilip talash-tartish qilghanda, uni haqaretlik sözler bilen eyibleshke pétinalmighan, peqet «Sanga Perwerdigarning Özi tenbih bersun» depla qoyghan. ■ ¹⁰ Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu. □ ■ ¹¹ Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiqliq qilghinigha *oxshash* axir halak bolidu. □ ■ ¹² Ular méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlarga héch tartinmay siler bilen bille daxil bolidighan, özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz derekler, ikki qétim ölgenler!. □ ■ ¹³ Ular déngizning dawalghuwatqan, buzhghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta; ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülük

□ **1:8** «Lékin mushu «chüsh körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlarning tenlirini bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, (*ershtiki*) ulughlarchimu haqaret qilishmaqta» — «chüsh körgüchiler» belkim «bésharetlik birnechche chüshni kördüm» dégendek sözler bilen ademlerni aldaydu. «hoquq igiliri» — shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarlaridin bashqa, Xuda békitken ata-aniliq hoquqni öz ichige alidu. «*ershtiki ulughlar*» — eyni tékistte «ersh» dégen söz yoq. Lékin 11-ayetke qarighanda choqum *ershtiki* (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek. «Jin-sheytanlar» eslide perishtiler, yeni «*ershtiki ulughlar*»din idi («Weh.» 12:4ni körüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zek. 3:2; 2Pét. 2:11; Weh. 12:7.

□ **1:10** «Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu» — «öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap» dégen ibare belkim haywanlarning jüplishishke bolghan ishtihagini közde tutqan, shundaqla mushu kishilarning shehwaniy heweslirini, buzuqluqlirini körsetken bolushi mumkin. ■ **1:10** 2Pét. 2:12. □ **1:11** «Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiqliq qilghinigha (*oxshash*) axir halak bolidu» — «Qabilning yoli» — Qabil öz inisigha heset qilip uni öltürgen, elwette («Yar.» 4-bab). «Balaamning azghan yoli» — «Chöl.» 22-24-babni, «2Pét.» 2:15ni we izahatnimu körüng. «ular Korahning asiqliq qilghinidikige *oxshash axir halak bolidu*» — Korah bolsa Musa peyghemberge, shundaqla Xudaning Özige isyan kötürdi. Yer özi échilip Korah we shériklarining ailisidikilirini yutuwaldu we shuning bilen teng asmandin ot chüshüp Korah we uningha egeshenlerni köydürüp öltürdi («Chöl.» 16-bab). Korahdikilerdin 1500 yildin kéyin yashighan mushu saxta telim bergüchiler Xudaning ghezipi ayan qilin'ghan küni ulargha oxshash jezmen esheddiy we qorqunchluq halda yoqitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Chöl. 16:1; 22:7,21; 2Pét. 2:15; 1Yuh. 3:12. □ **1:12** «Ular méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlarga héch tartinmay siler bilen bille daxil bolidighan, özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz derekler, ikki qétim ölgenler!» — «méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlar» dégenlik Xudaning méhir-muhebbetini tebriklesh, elwette. Shübhisizki, birinchi we ikkinchi esirlerde jamaetler pat-pat melum bir xushalliqdin ghérip-namratlarni tekliq qilip ziyapet ötküzetti; undaq ziyapetler «méhir-muhebbet ziyapiti» yaki «muhebbetni tebriklesh ziyapiti» dep atilatti. Shu ziyapetler belkim daim «nan oshatish», (yaki «Rebning dastixani», «Rebning kechlik tamiqi»)ni öz ichige alatti. «özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur» — «özlirinila baqidighan» bu kinayilik gep. Mushu kishiler «Xuda bizni jamaetliklerni baqquchi qilip békitken» deytti. Lékin ular peqet özlirinila baqatti. «xeterlik xada tashlardur» — bashqa xil terjimisi «daghlarga oxshaydu» — Mushu kishiler özlirini belkim «jamaetning tüwrüki» dep körsetkini bilen, emeliyette déngizdiki «xeterlik xada tashlarga oxshaydu». Déngizchilar déngiz astidiki xada tashlarni bayqiyalmay, kémini üstidin heydise pütünley weyran bolup tügishidu, elwette. «Xeterlik xada tashlar» dégen bu sözning ahangı «dagh»qimu nahayiti yéqin bolghach, belkim shu meninimu körsitishi mumkin. «2Pét.» 2:13ni körüng. «yamghursiz bulut» — grék tilida «susiz bulut». «ikki qétim ölgenler!» — bu saxta telim bergüchiler özlirining gunahlarida rohiy jehette «ölgen» («qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen» («Ef.» 2:1)) bolupla qalmay, bashqilarnimu ölüm yoligha aldap kirgüzgenliki üçünmu rohiy jehette «ikki qétim ölgen»dur. Ular shu sewebtin Xuda teripidin ikki hesse jazaliniidu («Yaq.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni körüng). ■ **1:12** 2Pét. 2:13,17.

qapqarangghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur. □ ■ 14 Adem'atining yettinchi ewladi bolghan Hanox bu kishiler toghrisida mundaq bésharet bergen: —

«Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu, □ ■ 15 U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixllassizlarning ixllassizlarche yürgüzgen barliq ixllassizliqlirigha asasen, shundaqla ixllassiz gunahkarlarning Özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu». □ ■ 16 Bu kishiler haman ghotuldap, aghrinip yürüdü, öz heweslirining keynige kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu. □ ■

Agahlandurush we tapilash

17 Lékin, i söyümlüklirim, Rebbimiz Eysa Mesihning rosullirining aldin éytqan sözlirini ésinglarda tutunglarki, 18 ular silerge: «Axir zamanda, özining ixllassiz heweslirining keynige kirip, mazaq qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi. □ ■ 19 Mushundaq kishiler bölgüchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige bolmighan ademlerdur. □

20 Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadlarni ul qilip, özünqlarni qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip, □ 21 ademni menggülik hayatqa élip baridighan Rebbimiz Eysa Mesihning rehimdillikini telmürüp kütüp, özünqlarni Xudaning méhir-muhebbiti ichide tutunglar. 22 Ikkilini qalghanlarga rehim qilinglar;

□ 1:13 «Ular déngizning dawalghuwatqan, buzghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta» — «Yesh.» 57:20ni körüng. «... ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülik qapqarangghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur» — «ular... ézip ketken yultuzlar» dégenler peqet «xeterlik xada tashlar»la emes, belki déngizda yürgüchilerge xata yönülüşni körsitip ténitidighan «ézip ketken yultuzlar»dek bolidu. ■ 1:13 Yesh. 57:20.

□ 1:14 «Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu,...» — «(Rebning) muqeddesliri» mushu yerde Reb Eysaning qaytip kélishide Özige hemrah qilghan perishtiliri hem muqeddes bendilirini körsitishi mumkin («Qan.» 33:2, «Zeb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tés.» 3:3, «2Tés.» 1:7-10, «Weh.» 1:7ni körüng). ■ 1:14 Yar. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ 1:15 «U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixllassizlarning ixllassizlarche yürgüzgen barliq ixllassizliqlirigha asasen, shundaqla ixllassiz gunahkarlarning özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu» —

«ixlassizlarche yürgüzgen ixllassizliqliri» dégen ibare «uchigha chiqqan ixllassizliqliri» dégendek gunahlirini tekitleydu. «ularni eyibke buyruydu» — dégen söz, shübhisizki, herbir gunahkarning Xuda aldida özining gunahliri üstidin chiqirilghan hökümge toluq qoshilidighanliqini körsitidu. Tewrat öz ichige almighan «Hanox» dégen yene kona bir kitab bar. Biraq Yehuda neqil keltürgen mushu söz bu kitabtin biwasite élin'ghan emes. Bu söz belkim «Hanox» dégen kitabning qedimiy menbesi bolghan, xelqning aghzaki bayanliridin élin'ghan bolsa kérek. ■ 1:15 Mat. 12:36. □ 1:16 «Bu kishiler haman ghotuldap, aghrinip yürüdü, öz heweslirining keynige kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu» — «bu kishiler ... ghotuldap, aghrinip yürüdü»: ular öz-özige hem bashqilargha qaqshap aghrinip yürüdü. «aghrip yürüdü» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «bashqilarni eyibleydu» yaki «qusur izdep yürüdü». ■ 1:16 2Pét. 2:18. □ 1:18 «ular silerge: «Axir zamanda, özining ixllassiz heweslirining keynige kirip, mazaq qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi» —

rosul Yehuda mushu yerde ularning némini mazaq qilidighanliqini éytmaydu. Lékin bir misal «2Pét.» 3:3de tépildu. ■ 1:18 Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pét. 2:1; 3:3. □ 1:19 «Mushundaq kishiler bölgüchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige bolmighan ademlerdur» — «öz tebiitige egeshken (ademler)» grék tilida «janliq (ademler)» dégen söz bilen ipadilidighan. Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, muqeddes kitab boyiche adem üç qisimdin — roh, jan, tendin terkiptu. Xudaning esli meqsiti ademning rohi arqiliq uning bilen alaqliliship yolyoruc körsitish idi. Adem'atimizning gunahi bilen ademler öz rohi teripidin emes, belki jan we ten, yeni «et» teripidin bashquruluq, özining (gunahliq) tebiitige egeshkili turdi. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Rohqa ige bolmighan ademlerdur» — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. □ 1:20 «Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadlarni ul qilip, özünqlarni qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip,...» — «özünqlarni... qurup chiqinglar» dégen ibare mushu yerde grék tilidiki «(étiqadta) ösüp yétildürünglar» dégen menide. «Rimliqlargha» we «Efesluqlargha»diki «étiqadni qurush» toghruluq «kirish söz»imizni we izahatlarni körüng. «Muqeddes Rohta dua qilip, ...» — demek, «Muqeddes Rohqa tayinip dua qilip,...».

□ 23 bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduruwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda qorqunch ichide rehim qilinglar. □

Medhiye duasi

24-25 Emma silerni yolda téyilip kétishtin saqlap, échilip-yéyilip Özining shereplik huzurida eyibsiz turghuzushqa Qadir Bolghuchigha, yeni Qutquzghuchimiz birdinbir Xudagha Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq shan-sherep, heywet-ulughluq, qudret we hoquq ezeldin burun, hazirmu ta barliq zamanlarchiche bolghay! Amin! ■

□ 1:22 «ikkiliniq qalghanlarga rehim qilinglar» — «ikkiliniq qalghanlar» bolsa étiqadta ikkilen'genler. Bashqa birxil terjimisi: «Bezilerge rehim qilinglar, (ademler bilen ademlerni) perq étinglar; bezilerni... bezilerni... ». □ 1:23 «bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduruwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda qorqunch ichide rehim qilinglar» — démek, bu ikki ayet (22-23)te üç xil ademler bar. Birinchi xili étiqadqa nisbeten gumanda turidu; ikkinchi xili bolsa gunahqa shunche chöküp ketkenki, ular dozaxning girdawida turghanlar yaki «dozax otigha chüshey» dep qalghanlar; üçinchi xili bolsa, ademni asanla iplasliqqa söreydighan éghir gunahlarga patqanlar. Shunga ularni qutquzmaqchi bolghanlar intayin hoshiyar bolushi kérek — bolmisa özliri bulghinip yaki azdurulup kétishi mumkin («hetta etliridin nijis (grék tilida, «dagh») chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlen'gen halda» dégen gep köchme menide, elwette. «Bu kishilerning pasiqliqi özünge tesir yetküzmisun üçün hoshiyar bol» dégendek). Bu ikki ayetning bashqa bezi terjimiliri bar. Bu terjimilerde «qutquzushqa tirishish kérek» bolghan **ikki xil** ademler közde tutulidu: — «ikkiliniq qalghanlarga rehim qilinglar; biraq bezilerni ot ichidin yulup qutulduruwélinglar; lékin ularni qutquzghanda qorqunchta bolunglar, hetta etlerdin nijis chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlininglar» dégendek. ■ 1:24-25 Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wehiy

¹ Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi, yeni Xuda Uningha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üçün tapshurghan wehiydir. Mesih buni Öz perishtisini ewetip quli Yuhannagha alametler bilen ayan qildi. ² Yuhanna bolsa Xudaning söz-kalami hemde Eysa Mesih toghrisidiki guwahliqqa körgenlirining hemmisige guwahliq berdi. ³ Bu bésharetni oqup bergüchi we uning sözlirini anglap, uningda yézilghanlarga itaet qilghuchi bextliktur! Chünki wehiyning waqti yéqindur. □ ■

Rosul Yuhannaning «Kichik Asiya»diki yette jamaetke yollighan salamliri we xetliri

⁴ Menki Yuhannadin Asiya ölkisidiki yette jamaetke salam! Hazir bar bolghan, ötkendimu bolghan hem kelgüsida Kelgüchidin, Uning textining aldidiki yette Rohtin □ ■ ⁵ we sadiq Guwahchi, ölümdin tunji Tirilgüchi, jahandiki padishahlarning Hökümrani bolghan Eysa Mesihning silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay.

Emdi bizni söygüchi, yeni Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin yughan □ ■ ⁶ we bizni bir padishahliqqa uyushturup, Öz Atisi Xudagha kahinlar qilghan'gha barliq shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebedgiche bolghay, amin! □ ■

⁷ Mana, U bulutlar bilen kélidu, shundaqla her bir köz, hetta Uni sanjighanlarmu Uni köridu. Yer yüzidiki pütkül qebile-xelq U seweblik ah-zar kötüridu. Shundaq bolidu, amin! □ ■

⁸ Men «Alfa» we «Oméga», Muqeddime we Xatime Özümdurmen, hazir bar bolghan, burunmu bar bolghan hem kelgüsdimu bar Bolghuchidurmen, shundaqla Hemmige Qadirdurmen, deydu Perwerdigar Xuda. □ ■

Tirilgen Mesihning Yuhannagha körünüshi

⁹ Silerning qérindishlar hem siler bilen birge Eysada bolghan azab-oqubet, padishahliq we sewr-taqettin ortaq nésipdishinglar bolghan menki Yuhanna Xudaning söz-kalami we Eysaning guwahliqi wejidin Patmos dégen aralda *mehbus* bolup turup

□ **1:1** «Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi» — «Eysa Mesihning wehiysi» hem Eysa Mesih toghrisida hem Uningdin kelgen wehiydir. «Xuda Uningha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üçün tapshurghan wehiydir» — Xudaning «qul-xizmetkarliri» Injilda Xudaning «qulluq»ida bolghanlar, yeni mejburiy halda emes, belki muhebbetning türtkiside chin könglidin shundaq talliwalghanlarni körsitidu, elwette. □ **1:3** «wehiyning waqti yéqindur» — «wehiyning waqti» dégen, bu ishlarning emelge ashidighan waqti. ■ **1:3** Weh. 22:7,10. □ **1:4** «Uning textining aldidiki yette Rohtin... (méhir-shepset we xatirjemlik bolghay)» — «yette» dégen sanning kamaletke yetken, mukemmel dégen menisi bolup, bezi alimlar bu «yette Roh» Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini körsitidu, dep qaraydu (5:6ni we «Yesh.» 11:2ni körüng). Bashqilar ularni yette perishtini körsitidu, dep qaraydu. Beziler: «yette tereplik Roh» yaki «yette tereplimilik Roh» dep terjime qilidu. ■ **1:4** Mis. 3:14; Weh. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5. □ **1:5** «ölümdin tunji Tirilgüchi» — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi toghruluq «Kol.» 1:16-17 we 18-ayettiki izahatlarni körüng. «Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin yughan» — yaki «Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin azad qilghan». ■ **1:5** Yesh. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 3:14; 5:9. □ **1:6** «munasiwetlik ayet(ler)» — «Mis.» 19:6. ■ **1:6** Rim. 12:1; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 5:10. □ **1:7** «hetta Uni sanjighanlarmu Uni köridu» — yaki «yeni Uni sanjighanlarmu Uni köridu». «munasiwetlik ayetler» — «Dan.» 7:13, «Zek.» 12:10 ■ **1:7** Dan. 7:13; Zek. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yuh. 19:37; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Yeh. 14. □ **1:8** «Men «Alfa» we «Oméga»...durmen» — grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Xuda bash we axirdur. Bezi kona köchürümlerde «Muqeddime we Xatime Özümdurmen» dégen sözler tépilmaydu. ■ **1:8** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 21:6; 22:13.

qalghandim. □ 10 «Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen, keynimdin kanay awazidek küchlük bir awazni anglidim. □ ■ 11 Bu awaz: «Köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadéliye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet» dédi. □

12 Manga söz qilghan awazning kimning ikenlikini körüş üchün keynimge buruldum. Burulghinimda, közümge yette altun chiraghdan □ 13 we ularning otturisida uchisigha putlirighiche chüshüp turidighan ton kiygen, köksige altun kemer baghligghan Insan'oghliga oxshaydighan biri köründi. □ ■ 14 Uning bash-chéchi aq yungdek, hetta qardek ap'aq idi we közliri goya yalqunlap turghan ottek idi. ■ 15 Putliri xumdanda tawlinip parqirighan tuchqa oxshaytti, awazi sharqirap éqiwatqan nurghun sularning awazidek idi. ■ 16 U ong qolida yette yultuz tutqan bolup, aghzidin ikki bisliq ötkür qilich chiqip turatti. Chirayi xuddi quyashning toluq küchide parlighandek yarqin idi. □ ■

17 Uni körginimde, ayighigha ölüktek yiqildim. U ong qolini üstümge tegküzüp mundaq dédi:

— Qorqma, Awwalqisi we Axirqisi ■ 18 hemde hayat Bolghuchi Özümdurmen. Men ölgenidim, emma mana, Men ebedil'ebedgiche hayatturmen, ölüm we tehtisaraning achquchliri qolumdidur! ■ 19 Shuning üchün, körgen ishlarni, hazir boluwatqan ishlarni we bulardin kéyin bolidighan ishlarni yézip qaldur. 20 Sen ong qolumda körgen yette yultuzning we yette altun chiraghdanning siri mana mundaq — yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette jamaettur.□

2

Efesustiki jamaetke yézilghan xet

□ 1:9 «Eysada bolghan azab-oqubet, padishahliq we sewr-taqettin ortaқ nésipdishinglar» — démek, Eysa Mesihde bolghanlar choqum hem Uning nami wejidin azab-oqubet tartidu, shundaqla Uning sewr-taqitidin küch élishi kérek bolidu, hem Uningda bolghan padishahliqtin behrimen bolidu. «Eysaning guwahliqi wejidin» — démek «Eysa toghrisidiki guwahliq»; bashqa xil menisi «Eysa (Özi) bergen guwahliq». «Patmos dégen aralda mehbub bolup turup qalghandim» — Patmos rimliqlarning dehshetlik «emgek lagiri» bolghan türme idi. Yuhanna mezkur kitabni yéziwatqanda Patmos arilidin azad qilin'ghan bolushi mumkin. □ 1:10 ««Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen...» — «Rebning küni» yaki «replik kün». Alimlar bu toghruluq üch pikirde bolidu: — (1) Rebning küni yekshenbe küni (Reb ölümündin tirilgen kün)ni körsitidu; (2) Tewratta köp tilgha élin'ghan, qiyamet küni özi ichige alghan axirqi zamanlardiki axirqi dehshetlik azab-oqubetlik künlarni, yeni «Perwerdigarning küni»ni körsitidu, mushu közqarash boyiche bolghanda Yuhanna Rohta kötürülüp kelgüsidiiki zamanlarga yötkilip «Perwerdigarning küni»ni köridu; (3) shu waqitlarda her yilning bir küni Rim impératori (shu waqitta Domitiyan idi) barliq puqralirini özi sejde qildurup: «Qeyser rebtur!» dep étirap qilip, xushbuy sélishqa mejbur qilatti. Shunga shu küni «Rebning küni» dep atalghan. Bizningche «Rebning küni» del shu küni körsitidu; lékin kinayilik hem hejwiylik ish shuki, Reb del shu küni (2-közqarashdikidek) Özining, yeni «Perwerdigarning küni»ni ayan qilishni layiq kördi. «Men Rohning ilkige élinishim bilen...» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. ■ 1:10 Weh. 4:2. □ 1:11 «Smirna» — hazirqi Türkiyedeki «Izmir». «köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadéliye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet» — bu yette sheherning hemmisi bir dügilekte bir-birige yandash jaylashqanidi. Rosul Yuhanna yashan'ghanda Efesus shehiride makanlashqanidi. «Qoshume söz» we xeritini körüng. □ 1:12 «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 25:31-40. □ 1:13 «köksige altun kemer baghligghan Insan'oghli» — yaki «köksige altun kemer baghligghan insanning bir oghli». «Dan.» 7:13ni we izahatini körüng. ■ 1:13 Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 14:14. ■ 1:14 Dan. 7:9; Weh. 19:12. ■ 1:15 Weh. 14:2. □ 1:16 «munasiwetlik ayet» — «Dan.» 7:13. ■ 1:16 Yesh. 49:2; Ef. 6:17; Ibr. 4:12; Weh. 2:16; 19:15. ■ 1:17 Yesh. 41:4; 44:6; 48:12. ■ 1:18 Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Rim. 6:9; Weh. 3:7; 20:1. □ 1:20 «yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette jamaettur» — «elchiliri» bashqa xil terjimisi: «perishtiliri». Grék tilida hem ibranii tilida «perishte» we «elchi» bir söz bilen ipadilinidu (perishtiler Xudaning elchiliri bolghach). Bizningche mushu yerde jamaetler ewetken elchilerni körsitse kérek, chünki perishtilerge xet yézish hajetsiz idi. Yette elchi Patmos ariligha bérip Yuhannadin hal sorashqa kelgen bolushi mumkin.

1 — Efesustiki jamaetning elchisige mundaq yazghin:

«Ong qolida yette yultuzni tutup, yette altun chiraghdanning otturisida Mangghuchi mundaq deydu:

2 — Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlarning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni, shundaqla rosul bolmisimu özlirini rosul dep atiwalghanlarni sinap, ularning yalghanchi bolghanliqini tonughanliqingnimu bilimen. □ 3 Shundaq, séning sewr-taqet qiliwatqanliqingni, Méning namim wejedin japa-musheqqetke berdashliq bergenlikingni emma érinmigenlikingni bilimen. 4 Lékin sanga shu bir étirazim barki, sen özüngdiki deslepki méhir-muhebbettin waz kechting. 5 Shunga qaysi halettin yiqilip chüshkenlikingni ésingge élip towa qilghin, awwalqi emellerni qayta qilghin. Bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen. □ 6 Biraq, séning shu artuqchiliqing barki, Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen. □ ■

7 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilarni Xudaning jennitining otturisidiki hayatliq derixining méwiliridin yéyishke muyesser qilimen». ■

Izmirdiki jamaetke yézilghan xet

8 — Izmirdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Awwalqisi we Axirqisi, ölgen we Tirilgüchi mundaq deydu: □ ■

9 — Séning azab-oqubetliringni we namratliqingni bilimen (lékin sen bay!), Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen. □

10 Aldingda chékidighan azab-oqubetlerdin qorqma. Mana, Iblis aranglardin bezilirlinglarni sinilishinglar üçün yéqinda zindan'gha tashlitidu. Siler on kün qiynilisiler. Taki ölgüche sadıq bolghin, Men sanga hayatliq tajini kiydürimen.

11 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar ikkinchi ölümning ziyinigha hergiz uchrımaydu!». ■

Pergamumdiki jamaetke yézilghan xet

12 — Pergamumdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Ikki bisliq ötkür qilichi bar Bolghuchi mundaq deydu: ■

13 — Men sen olturghan yerni, yeni Sheytanning texti bolghan jayni bilimen. Shundaq-timu, sen Méning namimni ching tutup, hetta sadıq guwahchim Antipas makaningda, yeni Sheytan turghan jayda qetl qilin'ghan künlerdimu, Manga qilghan étiqadingdin ténip ketmiding. 14 Lékin sanga shu birnechche étirazim barki, aranglarda Balaamning telimige egeshkenlerdin beziler bolmaqta — Balaam bolsa Balaqqa Israillarni butqa atap qurbanliq qilin'ghan göshni yéyish we jinsiy buzuqluq qilishqa azdurushni ögetkenidi.

□ 2:2 «Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlarning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni... bilimen» — bu toluq söz elchige éytilghini bilen shübhısizki, pütkül jamaetke (bir adem süpitide) éytilidu. □ 2:5 «... bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen» — Efesusta hazir jamaet bolmayla qalмай, hetta sheher özi xarabilik bolıdu. □ 2:6 «Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen» — «Nikolas terepdarliri»ning kim ikenliki hazir éniq emes. Beziler ularni «Ros.», 5:6-ayettiki «Nikolas» isimlik jamaet xızmetkari bilen munasiwetlik dep qaraydu; lékin bizningche buninggha éniq ispat tépilmidi. Héchbolmighanda ular étiqadchılarni jinsiy buzuqluqqa azdurmaqchi bolghanıdi (14-15-ayetni körüng). ■ 2:6 Weh. 2:15. ■ 2:7 Yar. 2:9; Weh. 22:2. □ 2:8 «Izmır» — kona ismi «Smırna». ■ 2:8 Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17. □ 2:9 «... Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen» — impérator Domıtiyan höküm sürgen bezi waqıtlarda bırsi özining Yehudiy ikenlikini ispatlıyalsa, ziyankeshlikke uchrımaslıqı kérek dégen bir qanun küchke ige idi; shübhısizki, bezi «étiqadchılar» we bashqılar bu qanundin qalaymıqan paydiliniп ziyankeshliktin qéchip, shundaqla bashqılarghimu ziyan yetküzgenidi. ■ 2:11 Mat. 13:9. ■ 2:12 Weh. 1:16; 2:16.

□ ■ 15 Shuninggha oxshash, silerning aranglarda Nikolas terepdarlirining telimini tutqanlarmu bar. ■ 16 Shuning üçhün, towa qil! Undaq qilmisang, yéninggha téz arida bérip, aghzimdeki qilichim bilen shulargha hujum qilimen.■

17 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash bérimen. Tash üstide yéngi bir isim pütüklük bolidu, shu isimni uni qobul qilghan kishidin bashqa héchkim bilmeydu».□ ■

Tiyatiradiki jamaetke yézilghan xet

18 – Tiyatiradiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: –

«Közliri yalqunlighan otqa we putliri parqiraq tuchqa oxshaydighan Xudaning Ogqli mundaq deydu:■

19 – Séning emelliringni, méhir-muhebbitingni, étiqadingni, ejir-xizmitingni we sewrtaqitingni, shundaqla hazirqi emelliringning awwalqidin éship chüshüwatqanliqinimu bilimen. 20 Lékin, sanga shu bir étirazim barki, özini peyghember dep atiwalghan ashu xotun Yizebelge yol qoyuwatisen. U xotun qul-xizmetkarliringha telim bérip, ularni jinsiy buzuqluq qilishqa we butqa atap nezir qilin'ghan göshni yéyishke azdurmaqta.

□ ■ 21 Men uninggha towa qilghudek waqit bergenidim, lékin u öz buzuqluqigha towa qilishni xalimaydu. 22 Emdi mana, Men uni éghir késsel ornigha tashlap yatquzimen we uning bilen zina qilghanlar qilmishlirigha towa qilmisa, ularnimu éghir azabqa chömdürimen. □ 23 Uning perzentlirinimu ejellik késsel bilen urimen. Shu chaghda, barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni, shundaqla Méning herbiringlarga qilghan emeliyitinglarga yarisha yanduridighanliqimni bilidu. □ ■ 24-25 Lékin, Tiyatiradiki qalghanlarga, yeni bu telimni qobul qilmighanlar (ularning pikri boyiche, Sheytanning atalmish «chongqur sirliri»ni ögenmigenler), yeni silerge shuni éytimenki: Özünglarda bar bolghanni Men kelgüche ching tutunglar. Üstünglarga buningdin bashqa yükni artmaymen. ■ 26 Ghelibe qilghuchilarga, yeni emellirimni axirghiche ching tutqan kishilerge bolsa, ulargha pütkül ellerge hakim bolush hoquqini bérimen. 27 Mana bu Atam Manga bergen hoquqqa oxshash hoquqtur: –

«U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup, sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu». □ ■

28 Men uninggha tang yultuzinimu ata qilimen. 29 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

□ 2:14 «munasiwetlik ayetler» – «Chöl.» 22-24-bab, 31:16. ■ 2:14 Chöl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ 2:15 Weh. 2:6 ■ 2:16 Yesh. 49:2; Ef. 6:17; Ibr. 4:12; Weh. 1:16. □ 2:17 «ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash bérimen» – «manna» –. Israillar chöl-bayawanda yürgen waqtda Xuda ulargha asmandin chüshürgen kündülük uzuqluq idi («Mis.» 16:32-36-ayetlerge we «Yh.» 6:48-58-ayetlerge qaralsun). ■ 2:17 Mis. 16:4-36. ■ 2:18 Weh. 1:14,15. □ 2:20 «munasiwetlik ayetler» – «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ 2:20 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ 2:22 «mana, Men uni éghir késsel ornigha tashlap yatquzimen» – grék tilida: «mana, Men uni kariwatqa tashlaymen». □ 2:23 «uning perzentlirinimu ejellik késsel bilen urimen» – «perzentliri» bolsa jismani yaki rohiy jehettinmu bolushi mumkin. «barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni... bilidu» – «niyet-nishanlar» – grék tilida «börekler» bilen ipadilididu. «munasiwetlik ayet» – «Yer.» 17:10. ■ 2:23 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; 62:12; Yer. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 20:12. ■ 2:24-25 Weh. 3:11. □ 2:27 «U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup,...» – yaki «U ularni shahane tömür hasa bilen padichidek bashqurup,...». «U ularni ... sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu» – bu ayet «Zeb.» 2:9-ayettin élin'ghan bolup, bu yerdiki «ular» Xuda bilen qarshilashqan «yat eller»ni körsitidu. «munasiwetlik ayetler» – «Zeb.» 2:8-9, «Weh.» 12:5, 19:15. ■ 2:27 Zeb. 2:8-9.

3

Sardistiki jamaetke yézilghan xet

1 — Sardistiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Xudaning yette Rohi we yette yultuzining Igisi Bolghuchi mundaq deydu:

— Séning emelliringni we shundaqla «hayat» dégen nam-abruyungning barliqini, lékin emeliyette ölük ikenlikingni bilimen. ■ 2 Shunga, oyghan, séningde bar bolghan, emma öley dep qalghan *xisletliringni* kücheyt; chünki Xudayim aldida emelliringning tügel emeslikini bildim. 3 Uning üçhün *söz-kalamni* qandaq qobul qilip anglighiningni yadinggha keltürüp, uni ching tutup towa qilghin. Lékin oyghanmisang Men oghridek üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmeysen. □ ■ 4 Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birnechche shexs bar. Ular aq kiyim kiyip Men bilen bille mangidu, chünki ular buninggha layiqtur. □ 5 Ghelibe qilghuchilar mana shundaq aq kiyimlarni kiyidu. Men ularning namini hayatliq deptiridin hergiz öchürmeymen, belki ularning namini Atam Xudaning we Uning perishtilirining aldida ochuq étirap qilimen. ■

6 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! »

Filadélfyediki jamaetke yézilghan xet

7 — Filadélfyediki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Muqeddes we Heqiqiy Bolghuchi, shundaqla Dawutning achquchigha ige Bolghuchi, achsam héchkim yapalmaydu, yapsam héchkim achalmaydu dégüchi munu ishlarni deydu: □ ■

8 — Séning emelliringni bilimen. Séning bir'az küchüng bolghach söz-kalamimgha itaet qilghining we namimdin ténip ketmigening üçhün, aldingda héchkim yapalmaydighan bir ishikni échip qoydum. □ 9 Mana, Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dep ativalghan yalghanchilarni bolsa shundaq aqiwetke qaldurimenki, ularni kélip séning ayighinggha bash uridighan we Méning séni söygenlikimni bilidighan qilimen. □ ■ 10 Sen Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamimni saqlap emel qilishing üçhün bu dunyadiki insanlarni sinashqa pütkül yer yüzige chüshidighan wabaliq sinaqning waqit-saiti kelgende séni uningdin saqlap qoghdap qalimen. □

11 Men pat arida kélimen. Tajingni héchkimning tartiwalmasliqi üçhün, özüngde bar bolghanni ching tutqin. ■ 12 Ghelibe qilghuchini bolsa, Xudayimning ibadetxanisigha

■ 3:1 Weh. 1:14, 16. □ 3:3 «Lékin oyghanmisang Men oghridek üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmeysen» — «oghridek kélimen...»: bir qétim Sardis shehiri dushmaning hujumi astida turuwatqanda «sépil-istihkamimiz héch bösülmes» dep xatirjemlikte uxlawatqanda dushman «oghridek» kirip uni ishghal qilghan. ■ 3:3 Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:19; 16:15. □ 3:4 «Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birnechche shexs bar» — «kiyimlirige dagh tegküzmigen» dégen ibare köchme menide, exlaqni körsitidu. «...birnechche shexs bar» — grék tilida «... birnechche namlar bar». ■ 3:5 Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Mat. 10:32; Luqa 12:8; Fil. 4:3; Weh. 20:12; 21:27. □ 3:7 «...shundaqla Dawutning achquchigha ige bolghuchi» — Eysa Mesih jismaniy jehette Dawut padishahning ewladi bolup, u Xudaning padishahliqigha kirish derwazisining achquchidur. «Yesh.» 22:20-25ni körüng. ■ 3:7 Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Weh. 1:18; 3:14. □ 3:8 «séning bir'az küchüng bolghach...» — bashqa birxil terjimisi: «küchüng ajiz bolsimu,...». □ 3:9 «Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dep ativalghan yalghanchilar...» — 2:9diki izahatni körüng. ■ 3:9 Weh. 2:9; Pend. 14:19 □ 3:10 «Méning sewr-taqitimdiki söz-kalamni saqlap emel qilishing üçhün...» — «Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamim» yaki (1) xush xewerning özini (chünki uni ching tutup saqlash üçhün herhalda köp sewr-taqet kérek); yaki (2) Mesihning alahide sewr-taqetlik bolush emrlirini; yaki (3) Xudaning pütkül söz-kalamini körsitidu (unimu ching tutushqa ajayib sewr-taqet bolush kérek). Bizningche bu söz yuqiriqi üç jehetning hemmisini öz ichige alidu. Mesihning özining sewr-taqiti bizge bolmisa, biz «sewr-taqitimdiki söz-kalam»ni héch tutalmaymiz, elwette. «pütkül yer yüzige chüshürüldighan sinaq waqit-saiti» — yaki (1) impéror Trajan yürügüzgen ziyankeshlerni, yaki (2) tarixitiki bizge hazir namelum bashqa bir mezigilni, yaki (3) kelgüsidiki «dehshetlik azab-oqubet»ni körsitidu (mesilen «Mat.» 24:9-22). «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 26:20-21. ■ 3:11 Weh. 2:25.

tüwrük qilimenki, u u yerdin esla chiqmaydu. Men uning üstige Xudayimning namini, Xudayimning shehirining namini, yeni ershtin — Xudaning yénidin chüshidighan yéngi Yérusalémning namini we Méning yéngi namimni yazimen.■

13 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

Laodikiyadiki jamaetke yézilghan xet

14 — Laodikiyadiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Amin Atalghuchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi mundaq deydu: □ ■ 15 Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim!□

16 Sen ya soghuq ya qiziq emes, belki ilman bolghanliqing üçün, séni aghzimdin hö qilimen. 17 Sen bay adammen, döletmen boldum, héch nersige hajetmen emesmen déging bilén özüngning ghérib, bichare, yoqsul, kor we yalingach ikenlikingni bilmigechke, 18 bay bolushung üçün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üçün kiygüzülüşüingge aq kiyim-kéчек, körüşüing üçün közliringge sürtüşke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen. □ ■ 19 Men kimni söysem, shuning eyibini körsitip terbiyileyen; shuning üçün qizghin köyüp-piship towa qil. ■ 20 Mana, Men hazir ishik aldida turup, ishikni qéqiwatimen. Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilén, umu Men bilén bille ghizalinidu. □ 21 Ghelibe qilghuchini bolsa, Menmu ghelibe qilip, Atamning textide uning bilén birge olturghinimdek, unimu textimde Men bilén birge olturushqa muyesser qilimen.■

22 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»□

■ 3:12 1Pad. 7:21; Weh. 21:2,10; 22:4. □ 3:14 «Amin Atalghuchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi» — «Amin» sözining menisi «shundaq bolsun» bolup, bu yerde Eysa Mesihning Xudaning barliq wede we pilanlirining «amin»i, yeni ularning emelge éshishining kapaliti ikenliki tekitlen'gen. («2Kor.» 1:20). «Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi» dégenning bashqa terjimisi «Xuda yaratqan kainatning idare qilghuchisi». Bunngha oxshash söz «Kol.» 1:15, 18-ayette tépilidu, shu ayetlerdiki izahatlarnimu körüng). ■ 3:14 Kol. 1:15; Weh. 1:5, 6. □ 3:15 «Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim!» — Laodikiya shehiride yaxshi su menbisi yoq idi. Etrapidiki sheherlerdinissiq su (turuba arqiliq) yetküzülse ilman bolup qalatti; soghuq su yetküzülsimu soghuq emes, belki ilman bolup qalatti; ular özliri bu ilman suni yaxshi körmeytti. □ 3:18 «körüşüing üçün közliringge sürtüşke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen» — «közliringge sürtüşke tutiya» grék tilida «közliringni mesihleydighan tutiya...» yaki «közliringni Mesih qilidighan tutiya...». «bay bolushung üçün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üçün kiygüzülüşüingge aq kiyim-kéчек, körüşüing üçün közliringge sürtüşke tutiyani Mendin sétiwélishingni nesihet qilimen» — Laodikiya shehiri eslide: (1) intayin bay. Ularning nurghun bankiliri bar idi. Bay ikenlikining bir misali, miladiye 17-yili qattiq yer tewresh tüpeylidin Filadelfiye, Sardis we Laodikiya sheherliri intayin éghir ziyangha uchrighachqa Rim hökümiti ulargha nurghun yadem pul ewetti. Laodikiya shehiridikiler pulimiz bar dep bu pulni ret qildi; (2) ularning chirayliq yungluq kiyim-kéчек ishlesh bilén dangqi chiqqan; (3) ularning ünümlük birxil köz melhiminingmu dangqi chiqqanidi. ■ 3:18 2Kor. 5:3; Weh. 7:13; 16:15; 19:8. ■ 3:19 Ayup 5:17; Pend. 3:12; Ibr. 12:5. □ 3:20 «Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilén, umu Men bilén bille ghizalinidu» — grék tilida «ghizalinish» dégen söz adette kechlik tamaqni körsitidu. ■ 3:21 Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ 3:22 «Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!» — bu yette jamaetning bashqabir ehmiyiti, yeni bésharetlik ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

Eysa Mesihning xétini
 tapshuruwalghan
 «Kichik Asiya»diki
 yette jamaet
 («Wehiy» 2-3-bab)

4

Ershtiki ibadet

¹ Andin men qariwidim, mana, asmanda bir ishiq échiqliq turatti. Men tunji qétim anghighan kanay awazigha oxshap kétédighan awaz manga: «Bu yaqqa chiq, sanga bulardin kéyin yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni kórsitey» dédi ² we derhal men Rohning ilkide boldum; mana, ershte bir text, textte bir zat olturatti. ³ Textte olturghuchining qiyapiti yéshil qashtash we qizil kwartsqa oxshaytti. Textning chórisini zumrettek bir hesen-húsen orap turatti. □

⁴ Textning etrapida yene yigirme töt text bar idi. Textlerde aq kiyimler bilen kiyin'gen, bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti. ⁵ Texttin chaqmaqlar chéqip, túrlük awazlar we güldürmamilar anglinip turatti. Textning aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette Rohi idi. □ ⁶ Textning aldi xuddi xrustaldek parqirap turidighan, süzük eynek déngizdek idi. Textning otturisida we textning chóriside, aldi we keyni közler bilen tolghan töt hayat mexluq turatti. □ ■

⁷ Birinchi mexluq shirgha, ikkinchi mexluq buqigha oxshaytti. Üchinchi mexluqning yüzi ademning chirayigha oxshaytti. Tötinchi mexluq perwaz qiliwatqan bürkütke oxshaytti. ⁸ Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi; ularning pütün bedinining chórisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi; ular kéche-kündüz toxtimay: —

«Muqeddes, muqeddes, muqeddestur,
Bar bolghan, hazirmu bar hem kelgüsidimu Bolghuchi,
Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda!» — déyishetti. □ ■

⁹ Hayat mexluqlar textte olturghan ebedil'ebed hayat Bolghuchini ulughlap, Uninggha hörmét-shewket we teshekkür izhar qilghinida, ¹⁰ yigirme töt aqsaqal textte olturghuchining ayighigha yiqilip ebedil'ebed hayat Bolghuchigha bash qoyup sejde qilatti, tajlirini textning aldigha tashlap qoyup, mundaq déyishetti: —

¹¹ «Sen, i Perwerdigarimiz we Xudayimiz,
Shan-sherep, hörmét-shöhret we qudretke layiqturesen.
Chünki Özüng hemmini yaratting,
Ularning hemmisi iradeng bilen mewjut idi we yaritildi!» ■

5

Qozining oram yazmini qoligha élishi

¹ Andin textte olturghuchining ong qolida ich we tash teripige xet pütülgen we yette möhür bilen péchetlen'gen bir oram yazmini kördüm. □ ■ ² Yuqiri awaz bilen: «Oram

□ **4:2** «derhal men Rohning ilkide boldum» — «Rohning ilkide» grék tilda «Rohta». Démek, Muqeddes Rohning ilkide we ilhami astida bolghan. □ **4:3** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 1:26-28. □ **4:4** «textlerde aq kiyimler bilen kiyin'gen, bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti» — «aqsaqallar» kimler? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Mesihning jamaitini bildüridu; yaki (2) Tewrat dewridiki étiqadi bilen yol bashlighuchilarni kórsitidu. Biz (2)-pikirge mayilmiz, chünki kéyinki bablarda jamaet aqsaqallardin ayrim körünüdu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayetnimu körüng. □ **4:5** «Textning aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette rohi idi» — bezi alimlar bu yette Roh yette perishtini kórsitidu, dep qaraydu, bashqilar Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini kórsitidu, dep qaraydu (6:5ni we «Yesh.» 11:2ni körüng). «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 19:16, «Zek.» 3:9, 4:10. □ **4:6** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 1:4-28. ■ **4:6** Weh. 15:2. □ **4:8** «Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi» — «Ezakiyal»da körün'gen «hayat mexluqlar»ning töt qaniti bar idi. «ularning pütün bedinining chórisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi» — «ich teripimu» yaki «qanat astimu». ■ **4:8** Yesh. 6:3; Weh. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Weh. 5:12. □ **5:1** «munasiwetlik ayetler» — «Zek.» 5:1-4. ■ **5:1** Ez. 2:10.

yazmini échip, péchetlerni yéshishke kim layiqtur?» dep tovlighan qawul bir perishtinimu kördüm. ³ Lékin ne ershte ne yer yüzide ne yer astida oram yazmini achalaydighan yaki ichige qariyalaydighan héchkim chiqmidi. ■ ⁴ Oram yazmini échishqa yaki ichige qarashqa layiq birersi tépilmighachqa, qattiq yighliwettim. ⁵ Andin aqsaqallardin biri manga:

– Yighlima! Qara, Yehuda qebilisidin bolghan shir – Dawutning yiltizi Bolghuchi ghelibe qildi; shunga oram yazmini we uning yette péchitini échishqa U qadir, – dédi. □ ■ ⁶ Andin qarizam, text bilen töt hayat mexluqning ariliqida, aqsaqallar otturisida bir Qoza öre turatti. U yéngila boghuzlan'ghandek qilatti; Uning yette münggüzi we yette közi bolup, bu közler Xudaning pütkül yer yüzige ewetken yette Rohi idi. ■ ⁷ Qoza béríp, textte olturghuchining ong qolidin oram yazmini aldi. ⁸ Yazmini alghanda, töt hayat mexluq we yigirme töt aqsaqal qozining ayighigha yiqildi; ularning herbirining chiltari we xushbuy bilen tolghan altun chiniliri bar idi (bu xushbuy muqeddes bendilerning dualiri idi). ■ ⁹ Ular yéngi bir küy éytishti: –

«Oram yazmini élishqa,
We péchetlerni échishqa layiqsen;
Chünki boghuzlanding
We her qebilidin, her tildin,
Her millettin, her eldin bolghan insanlarni
Öz qéning bedili bilen sétiwélip, Xudagha mensup qilding. ■

¹⁰ Ularni Xudayimiz üçün bir padishahliqqa uyushturup,
Kahinlar qilding.

Ular yer yüzide höküm süridu». ■

¹¹ Andin kördüm we mana, textning, hayat mexluqlarning we aqsaqallarning etrapida nurghunlighan perishtilerning awazini anglidim. Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi. □ ■ ¹² Ular yuqiri awaz bilen: –

«Boghuzlan'ghan qoza qudret, dölet, danaliq, küch-quwwet, hörmet, shan-sherep
We medhiyige layiqtur» déyishetti. ■

¹³ Andin men ersh, yer yüzi, yer asti we déngizdiki herbir mexluq we ularning ichide bar bolghanlarning hemmisining: –

«Textte Olturghuchigha we Qozigha
Medhiye, hörmet, shan-sherep we hoquq-qudret
Ebedil'ebedgiche mensup bolghay!» déginini anglidim.

¹⁴ Töt hayat mexluq «Amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti. □

6

■ **5:3** Fil. 2:10; Weh. 5:13. □ **5:5** «Dawutning yiltizi bolghuchi» — yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yesh.» 11:1ni körüng). Lékin bizningche bu söz Dawutning Mesihning kélip chiqqanliqini hem Mesihning Dawutning Rebbi ikenlikini körsitidu (22:16 we «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yesh. 11:10; Rim. 15:12; Weh. 22:16. ■ **5:6** Zek. 3:9; 4:10; Weh. 4:5. ■ **5:8** Zeb. 141:2; Weh. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6. □ **5:11** «Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi» — eslide «ularning sani yüz milyonlighan, «milyonlighan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Weh. 4:11. □ **5:14** «...Töt hayat mexluq «amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti» — bu muhim babning témisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Qozining alte péchetni échishi

¹ Andin Qoza yette péchetning birini achqanda, men qarap turdum. Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim. □ ² Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi; uninggha bir taj bérildi. U ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üçün jengge atlandi. □ ■

³ Qoza ikkinchi péchetni achqanda, ikkinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim.

⁴ Yene bir at otturigha chiqti, uning renggi qipqizil idi. Atqa min'güchige yer yüzidiki tinchliqni élip kêtish we insanlarni özara qirghinchiliqqa sélîsh hoquqi bérildi. Uninggha yene chong bir qilich bérildi.

⁵ Qoza üçinchi péchetni achqanda, üçinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim. Men kördümki, mana bir qara at keldi. Atqa min'güchining qolida bir taraza bar idi. ⁶ Töt hayat mexluqning arisidin: —

«Bir tawaq bughday bir dinarius pulgha,

Üch tawaq arpa bir dinarius pulgha sétildu.

Emma zeytun yéghigha we sharabqa zerer yetküzmigin!»

— dégendek bir awazni anglidim. □ ■

⁷ Qoza tötinchi péchetni achqanda, tötinchi hayat mexluqning: «Kel!» dégen awazini anglidim. ⁸ Kördümki, mana bir tatirang atni kördüm. Atqa min'güchining ismi «Ölüm» idi. Uning keynidin tehtisara egiship kéliwatatti. Ulargha yer yüzining töttin birige hökümraniq qilip, qilich, acharchiliq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqiliq ademni öltürüsh hoquqi bérildi. □

⁹ Qoza beshinchi péchetni achqanda, Xudaning söz-kalami üçün we izchil guwahliq bergenliki wejedin öltürülgenlerning janlirini qurban'gahning tégide kördüm. ■ ¹⁰ Ular qattiq awaz bilen nida sélîship:

— Ey hakimmutleq Igimiz, muqeddes we heqiqiy Bolghuchi! Sen qachan'ghiche yer yüzide turuwatqanlarni soraq qilmay, ulardin qénimizning intiqaqimini almaysen? — déyishetti.

¹¹ Ularning herbirige birdin aq ton bérildi. Ulargha, özünglarga oxshash öltürüldighan qul-buraderliringlar hem qérindashliringlarning sani toshquche azghine waqit aram élishinglar kérek, dep éytildi. ¹² Andin men Qoza altinchi péchetni achqinida kördümki, mana dehshetlik bir yer tewresh yüz berdi, quyash beeyni qara yungdin toqulghan bözdek qapqara rengge, tolun ay bolsa qanning renggige kirdi. □ ■ ¹³ Enjür derixining qattiq boranda silkinishidin enjür ghoriliri yerge tökülgendek, asmandiki yultuzlarmu yer yüzige töküldi. ¹⁴ Asman xuddi oram yazmining türülginidek ghayib boldi, herbir tagh we aral ornidin yökeldi; □ ¹⁵ hemde dunyadiki padishahlar, mötiwerler, serdarlar, bay-

□ **6:1** «Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim» — «Kel!» dégen söz belkim 2-8-ayetlerde körün'gen atliqlarning herbirige chiqirilghan buyruq bolsa kérek (3-, 5-, 7-ayetnimu körüng). Bezi kona kechürülmilerde «kel»ning ornda «kélip körgin!» déyilidu. □ **6:2** «uninggha bir taj bérildi» — «taj» dégen bu söz padishahningki emes, belki jeng-urushlarda yaki élishish musabiqilirida ghaliblargha bérilidighan, birxil nepis chembirekni körsitidu. «Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi... u ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üçün jengge atlandi» — «aq atqa min'güchi»ning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:2** Weh. 19:11. □ **6:6** «Bir tawaq bughday» — grék tilida «bir ölchem bughday». «bir dinarius pul» — asasen bir künlük ish heqqi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaq» belkim bir shing idi (grék tilida «chöniks»). Biraq bir tawaq bughday aranla bir kishining künlük tamiqigha yétidu. Shunga «qara at» acharchiliq élip kélidu. Halbuki, shuning bilen bir waqitta baylar bolsa öz rahet-paraghitige kérek bolghan «may we sharab»larni sétiwalalaydu. ■ **6:6** Weh. 9:4. □ **6:8** «qilip, qilich, acharchiliq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqiliq...» — «waba» grék tilida «ölüm». ■ **6:9** Weh. 19:10; 20:4. □ **6:12** «Andin men Qoza altinchi péchetni achqinida kördüm...» — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 □ **6:14** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 34:4.

lar, küchlükler, qullar we hörlerning hemmisi öngkürlerge we taghlarning kamarlirigha yoshurundi. □ ¹⁶ Ular taghlargha we qoram tashlarga mundaq dep jar saldi: — «Üstimizge chüshünglar! Bizni textte Olturghuchining siymasidin hem Qozining ghezipidin yoshurunglar we saqlanglar! □ ■ ¹⁷ Chünki Ularning dehshetlik ghezep küni keldi, emdi kim put tirep turalisun?!» ■

7

Möhürlen'gen 144000 kishi

¹ Uningdin keyin men kördümki, töt perishte yer yüzining töt bulungida turatti. Ular herqandaq shamalning quruqluq, déngiz hem del-dereclerge urulmasliqi üçün yer yüzining töt teripidin chiqidighan shamalni tizginlep turatti. ² Men hayat Xudaning möhürini alghan, kün chiqishtin kötürüliwatqan bashqa bir perishtini kördüm. U qattiq awaz bilen quruqluq we déngizlarni weyran qilish hoquqi bérilgen ashu töt perishtige: ³ «Biz Xudaning qul-xizmetkarlirining péshanisige möhür basquche, quruqluq, déngiz we del-dereclerni weyran qilmanglar!» dep tovlidi. ⁴ Men möhürnen'genlerning sanini anglidim — Israillarning herqaysi qebililiridin bir yüz qiriq töt ming kishi, yeni: —■

⁵ Yehuda qobilisidin on ikki ming kishi,
Ruben qobilisidin on ikki ming kishi,
Gad qobilisidin on ikki ming kishi,

⁶ Ashir qobilisidin on ikki ming kishi,
Naftali qobilisidin on ikki ming kishi,
Manasseh qobilisidin on ikki ming kishi,

⁷ Shiméon qobilisidin on ikki ming kishi,
Lawiy qobilisidin on ikki ming kishi,
Issakar qobilisidin on ikki ming kishi,

⁸ Zebulun qobilisidin on ikki ming kishi,
Yüsüp qobilisidin on ikki ming kishi,
Binyamin qobilisidin on ikki ming kishi möhürnen'genidi. □

Nijatni tapqan zor bir tup xalayıq

⁹ Bu ishlardin keyin kördümki, mana her el, her qebile, her millettin bolghan, herxil tillarda sözlishidighan san-sanaqsız zor bir top xalayıq textning we Qozining aldida turatti; ularning hemmisige aq ton kiydürülgen bolup, qollirida xorma shaxliri tutqanidi.

¹⁰ Ular yuqiri awaz bilen: —

«Nijat textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!» dep warqirishatti. □

¹¹ Barliq perishtiler textning, aqsaqallarning we töt hayat mexluqning etrapigha olashqanidi. Ular textning aldida yiqilip, Xudagha sejde qilip mundaq déyishetti: —

□ **6:15** «serdarlar» — grék tilida «mingbéshilar». «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 2:21. □ **6:16** «munasiwetlik ayet» — «Hosh.» 10:8. ■ **6:16** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 ■ **7:4** Weh. 14:1. □ **7:8** «...Zebulun **qobilisidin on ikki ming kishi**, **Yüsüp qobilisidin on ikki ming kishi**, **Binyamin qobilisidin on ikki ming kishi möhürnen'genidi**» — on qebilidin Dan qobilisi kem idi; Yüsüpning qobilisi ikki bölekke (Yüsüpning we Manassehning)ge bölündi. □ **7:10** «Nijat **textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!**» — «Nijat... Qozigha bolghay!» dégen ibare bolsa Xuda we Qoza insanlarga ata qilghan nijatning méwisi bolghan shan-sherep, nam-shöhret we hemdusanalarning hemmisi héch néme qaldurmay Xuda we Qozigha qayturup kélinsun, dégender menide.

12 «Amin! Hemd-medhiye, shan-sherep,
Danaliq we teshekkür,
Hörmet we küch-qudret
Xudayimizgha ebedil'ebedgiche mensup bolghay, amin!»

13 Emdi aqsaqallardin biri mendin:

— Bu aq ton kiydürülgen kishiler kim bolidu, qeyerdin keldi? — dep soridi.

14 — Teqsir, bu özlirige melumdur, — dédim.

U manga:

— Bular dehshetlik azab-oqubetni béshidin ötküzüp kelgenler. Ular tonlirini Qozining qénida yuyup ap'aq qilghan. 15 Shunga ular Xudaning textining aldida turup, ibadetx-anisida kéche-kündüz Uning xizmitide bolidu; textte Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu. □ 16 Ular yene héch ach qalmaydu, héch ussimaydu, ulargha ne aptap, ne pizhighirim issiq héch urmaydu. ■ 17 Chünki ularni textning otturisdiki Qoza baqidu we hayatliq süyi bulaqlirigha élip baridu; we Xuda ularning herbir kóz yéshini sürtidu, — dédi. □ ■

8

Qozining yettinchi péchetni échishi

1 Qoza yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq höküm sürdi. □ 2 Andin Xudaning aldida turidighan yette perishtini kördüm. Ulargha yette kanay bérildi. 3 Altun xushbuydan tutqan yene bir perishte kélip, xushbuygahning aldida turdi. Barliq muqeddes bendilerning dualiri bilen birlikte textning aldidiki altun xushbuygah üstide *Xudagha* atap sunushqa uninggha köp xushbuy bérildi. □ 4 We xushbuyning tütünliri muqeddes bendilerning dualiri bilen bille perishtining qolidin Xudaning aldigha kötürüldi. ■ 5 Andin perishte xushbuydanni qoligha élip, uni qurban'gahdiki ot bilen toldurup, yer yüzige atti; shuning bilen türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, chaqmaqlar chéqildi we bir yer tewresh boldi. 6 Andin qollirigha birdin kanay tutqan yette perishte kanaylirini chélishqa hazirlandi.

Yette kanayning chélinishi

7 Birinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen mödür we ot qan arilash peyda bolup yer yüzige tashlandi, zéminning üchtin biri köydürüldi, del-derexlerning üchtin biri köydürüldi we pütkül yéshil ot-chöpler köydürüldi.

8 Ikkinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen goyaki lawuldap köyüwatqan yoghan bir taghdek ghayet zor *bir jisim* déngizgha tashlandi. Déngizning üchtin biri qan'gha aylandi 9 we déngizdiki janiwarlarning üchtin biri öldi; kémilerning üchtin biri weyran boldi.

10 Üchinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen asmandin mesh'eldek yalqunlap yan'ghan chong bir yultuz chüshti; u deryalarning üchtin birining we bulaqlarning suliri üstige chüshti. 11 Yultuzning ismi «Kekre» idi. Sularning üchtin biri kekridek bolup ketti, sular achchiq bolup ketkechke nurghun adem sudin öldi.

□ 7:15 «textte **Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu**» — grék tilida «textte Olturghuchi bolsa ularning üstige Öz chédirini yéyip béridu». ■ 7:16 Yesh. 49:10. □ 7:17 «munasiwetlik **ayetler**» — «Yesh.» 5:5-6, 25:8. ■ 7:17 Yesh. 25:8; Zeb. 23:1; Weh. 21:4. □ 8:1 «Qoza **yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq höküm sürdi**» — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 8:3 «xushbuygah... **altun xushbuygah**» — grék tilida «qurban'gah... altun qurban'gah». ■ 8:4 Zeb. 141:2.

¹² Tötinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen quyashning üchtin biri, ayning üchtin biri we yultuzlarning üchtin biri uruldi. Netijide, quyash, ay we yultuzlarning yoruqluqining üchtin biri qarangghulashti, kündüzning üchtin biride yoruqluq yoqaldi, kéchining üchtin biridimu shundaq boldi.

¹³ Yene kördümki, asmanning otturisida uchup kétiwatqan bir bürkütning qattiq awaz bilen: — «Kanayni chélishqa temshelgen qalghan üç perishtining kanay awazliri anglansa yer yüzide turuwatqanlarning haligha way, way, way!» déginini anglidim.

9

¹ Beshinchi perishte kaniyini chaldi; men asmandin yerge chüshüp ketken bir yultuzni kördüm. Tégi yoq hanggha baridighan quduqning achquchi uninggha bérildi, ² U tégi yoq hangning quduqini achi. Quduqtin yoghan xumdanning isidek tütün örlep chiqti. Hangning quduqining tütünidin quyash we kökni qarangghuluq basti. ³ Tütününing ichidin yer yüzige chéketke yaghdi. Ulargha yer yüzidiki chayanlardek chéqish küchi bérilgenidi. ⁴ Ulargha yer yüzidiki ot-chöplerge we herqandaq ösümlük yaki del-dereklerge zerer yetküzmenglar, peqet péshaniside Xudaning möhüri bolmighan ademlergila zerer qilinglar, dep éytildi. ⁵ Ulargha ademlerni öltürüshke emes, belki besh ayghiche qiynashqa yol qoyuldi; ular yetküzdighan azab ademni chayan chaqqandikidek azab idi. ⁶ Shu künlerde, insanlar ölümni izdeydu, lékin tapalmaydu; ölümni séghinidu, lékin ölüm ulardin qachidu. ■

⁷ Chéketkilerning qiyapiti xuddi jengge hazirlan'ghan atlargha oxshaytti. Bashlirida bolsa altun tajqa oxshaydighan bir nerse bolup, chirayi ademningkige oxshaytti. ■

⁸ Chachliri ayallarning chéchigha, chishliri shirning chishigha oxshaytti. ⁹ Ularning kökrikidiki sawuti tömür sawutlarga oxshaytti; qanatlrining awazi jengge atlan'ghan nurghun at-harwilarning awazigha oxshaytti. ¹⁰ Chayanlarningkige oxshash quyruqliri we neshterliri bar idi. Ademni besh ay azabqa salidighan küch bolsa quyruqlirida idi. ¹¹ Ularni idare qilidighan padishahi, yeni tégi yoq hangning perishtisi bar idi. Uning ibraniyche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi. □

¹² Birinchi «way» ötüp ketti. Mana, buningdin kéyin yene ikki «way» kélidu. ■

Altinchi kanayning chélinishi; «ikkinchi way»ning bashlinishi

¹³⁻¹⁴ Altinchi perishte kaniyini chaldi; men Xudaning aldidiki altun qurban'gahning töt münggüzidin chiqqan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutqan altinchi perishtige: — Chong Efrat deryasining yénida baghlaqliq töt perishtini boshat, dédi. ¹⁵ Del shu saet, shu kün, shu ay, shu yil üçün hazirlap qoyulghan bu töt perishte insanlarning üchtin birini halak qilish üçün baghlaqtin boshitildi. ¹⁶ Bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlan'ghanliqini anglidim. □ ¹⁷ Ghayibane körünüshte közümge körün'gen at we üstige min'genler mana mundaq idi: atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi. Atlarning bashliri shirning béshidek idi; ularning éghizliridin ot, tütün we günggürt chiqip turatti. □ ¹⁸ Bu üç baladin, yeni atlarning aghzidin chiqqan ot we tütün we

■ **9:1** Luqa 8:31; Weh. 17:8. ■ **9:4** Ez. 9:4; Weh. 6:6; 7:3. ■ **9:6** Yesh. 2:19; Yer. 8:3; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 6:16. ■ **9:7** Mis. 10:4. □ **9:11** «Uning ibraniyche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi» — bu ikki isimning menisi «halak qilghuchi». ■ **9:12** Weh. 8:13. □ **9:16** «bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi» — «ikki yüz milyon» grék tilida «ikki tümen hesse tümen». □ **9:17** «atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi» — «choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi» yaki «ot, kök yaqut we günggürttin idi».

gün'gürttin insnlarning üchtin biri öltürüldi. ¹⁹ Chünki atlarning küchi éghizlirida we quyruqlirida idi; ularning quyruqlirining yilanlarga oxshash béshi bolup, bular bilen ademni zeximlendüretti.

²⁰ Qalghan insnlar, yeni bu balayi'apetlerdin öltürülmey qalghanlar öz qollirining emellirige towa qilmidi, yeni jinlarga, körelmes, angliyalmas we mangalmas altun, kümüş, tuch we yaghach butlarga choqunushtin waz kechmidi. ■ ²¹ Ular qatilliq, séhirgerlik, jinsiy buzuqluq we oghriliqlirighimu towa qilmidi.

10

Perishte we kichik oram yazma

¹ Andin kéyin, ershtin chüshüwatqan yene bir küchlük perishtini kördüm. U bir parche bulut bilen yépin'ghan bolup, béshining üstide bir hesen-hüsen bar idi. Chirayi quyashqa, putliri ot tüwrükke oxshaytti; ■ ² qolida bir kichik échiqliq oram yazma bar idi. U ong putini déngiz üstige, sol putini quruqluqqa qoyup turup, ³ shirning hörkirishige oxshash qattiq awaz bilen warqiridi. U warqirighanda, yette güldürmama öz awazlirini anglitip söz qildi.

⁴ Yette güldürmama söz qilghanda, dégenlirini xatiriliwalmaqchi bolup turattim. Biraq asmandin: —

«Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime» dégen awazni anglidim. □ ■ ⁵ Déngiz hem quruqluqning üstide turghan, men körgen u perishte ong qolini asman'gha kötürüp, ■ ⁶ asmanlar hem ularda bolghanlarning hemmisini, yer-zémin hem uningda bolghanlarning hemmisini, déngiz hem uningda bolghan hemmisini Yaratquchi, yeni ebedil'ebedgiche hayat Yashighuchi bilen qesem qilip:

— Waqit yene keynige sürülmeydu; ■ ⁷ belki yettinchi perishte kanay chélish aldida, yeni awazi anglinish aldidiki künlerde, Xudaning Öz qul-xizmetkarliri bolghan peyghemberlerge xush xewirini yetküzginidek Uning siri tügellinip, emelge ashidu, — dédi.

⁸ Men asmandin anglighan awaz manga yene sözlep:

— Bérip, déngiz hem quruqluqning üstide turghan perishtining qolidiki échiqliq oram yazmini alghin, dédi.

⁹ Men bérip, perishtining kichik oram yazmini manga bérishini soridim. U manga:

— Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldeq tatliq bolidu, dédi. □ ■

¹⁰ Men shuning bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim; derweqe aghzingha heseldeq tatliq tétidi, lékin yégendin kéyin ashqazinim zördab boldi. □

¹¹ Shuning bilen manga:

— Sen köp milletler, eller we her xil tillarda sözlishidighanlar we padishahlar toghrisidiki wehiy-bésharetlerni yene jakarlishing lazim, déyildi.

11

Ikki guwahchi; «ikkinchi way»ning dawami

■ 9:20 Zeb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ 10:1 Mat. 17:2; Weh. 1:15. □ 10:4 «Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime» — démek, bu sözlerni mexpiy tut. ■ 10:4 Dan. 8:26; 12:4. ■ 10:5 Dan. 12:7.

■ 10:6 Weh. 11:15. □ 10:9 «...Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldeq tatliq bolidu» — köchme menisi «sanga awwal birxil xushalliq yetküzidu, lékin kéyin yürikingni échishturidu» dégendek bolidu. «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 2:6-3:3. ■ 10:9 Ez. 3:1. □ 10:10 «Men shuning bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim...» — «oram yazmini yéyish» bizningche Yuhanna mezmunini yetküzüshi kérek bolidighan, töwendiki 11-19-bablardiki bésharetler bilen baghliq. «Qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz.

¹ Manga ölçigüch hasidek bir qomush bérilip, mundaq déyildi:

«Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni ölçigin. □ ■ ² Lékin ibadetxanining tashqiriqi hoylisini ölçimey qoy, chünki u yer yat taipilergé bérildi, shuning bilen muqeddes sheher qiriq ikki ay depsende qilinidu.■

³ Men ikki guwahchimgha qudret bérimen, shuning bilen ular böz kiyim kiyip, wehiy-bésharetlerni bir ming ikki yüz atmish kün yetküzidu»□ ⁴ (bular yer-zéminning Rebbi aldida turghan ikki tüp zeytun derixi we ikki chiraghdandur). □ ■

⁵ Birersi ularni zeximlendürmekchi bolsa, éghizliridin ot pürkülüp chiqip, düshmenlirini yep tügitidu. Ularni zeximlendürmekchi bolghanlar mana shundaq öltürülidu. ⁶ Ular bésharet-wehiyni yetküzgen künlerde yamghur yaghdurmasliqqa asmanni étiwétish qudrítike ige; sularni qan'gha aylاندurush we herxil bala-waba bilen yer-zéminni xalighan waqitta urush qudrítigimu ige.■ ⁷ Ularning guwahliq wezipisi ayaghlisishi bilen, tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen élishidu we ularni yéngip öltüridu.□ ■ ⁸ Jesetliri rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan shu katta sheherning ghol kochisida yatidu; shu yerde ularning Rebbimu kréstlen'genidi.□ ■ ⁹ Her millettin, her qebilidin we her xil tilda sözlishidighanlardin, her eldin bolghan ademler ularning jesetlirige üç yérim kün tikilip qaraydu we jesetlerning yerlikke qoyulushigha yol qoymaydu. ¹⁰ Yer yüzide turuwatqanlar ularning bu halidin xushallinip, tebriklishep, bir-birige hediyeleer ewetishidu; chünki bu ikki peyghember yer yüzidikilerni qiynaytti.

¹¹ Lékin üç yérim kündin kéyin, Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi, ular ornidin put tirep turdi; ulargha qarawatqanlarning üstige chong bir qorqunch chüshti. □ ■ ¹² Andin ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi; shuning bilen ular düshmenlirining köz aldida bir bulut ichide asman'gha kötürüldi. □ ¹³ Del shu saet ichide shiddetlik yer tewresh yüz berdi, sheherning ondin biri gumran bolup, yette ming kishi halak boldi. Qalghanliri dekke-dükkige chömüp, ershtiki Xudani ulughlashti.□

¹⁴ Ikkinchi «way» ötüp ketti; mana, üçinchi «way» kélishe az qaldi.■

Yettinchi perishtining kanay chélishi; «üchinchi way»

¹⁵ Andin yettinchi perishte kaniyini chaldi; ershte yuqiri awazlar anglinip mundaq déyildi: —

«Dunyaning padishahliqi Perwerdigarimiz
We uning Mesihining padishahliqi boldi,

□ **11:1** «Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni ölçigin» — qiziq yéri shuki, Yuhanna muqeddes ibadetxanini we uningda ibadet qilghuchilarni ölçigin dep buyrulghini bilen u bizge bularning ölçemlirini éytmaydu. Bu ishning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 40:3 qatarliqlar, «Zek.» 2:1-4. ■ **11:1** Ez. 40:3-49; Ez. 41; Ez. 42; Ez. 43. ■ **11:2** Weh. 13:5. □ **11:3** «ikki guwahchim... böz kiyim kiyip...» — kona zamanlarda «böz kiyim kiyish» towa qilish yaki matem tutushni bildüretti. Shübhisizki, bu ish ularning towa qilish heqqidiki xewerni tekitlesh üçün bolidu. □ **11:4** «munasiwetlik ayetler» — «Zek.» 4:1-7. ■ **11:4** Zek. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7** «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen élishidu» — grék tilida «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen urushidu». ■ **11:7** Dan. 7:21; Weh. 13:7,11. □ **11:8** «rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan sheher» — Sodom éghir buzuqluqqa chömgenidi, Misir bolsa Xudaning bendilirige nisbeten eslide ularni esir qiliwalghan «bu rezil dunya»ning simwolidur. Sheherning «rohiy jehettin» shu namlarda bolushi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni körsitishi mumkin; sheher herhalda axirqi zamanda bu rezil dunyaning küch-qudrítige eng chong namayande bolushi kérek.Bezi alimlar sheherni Yérusalém dep qaraydu. ■ **11:8** Weh. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11** «Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi...» — grék tilida «nepes» we «roh» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **11:11** Ez. 37:5,10 □ **11:12** «ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi» — bezi qedimki köchürmilerde: «Men ular ikkilisi özlirige ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidim» déyilidu. □ **11:13** «yette ming kishi halak boldi» — grék tilida «yette ming nam halak boldi». ■ **11:14** Weh. 8:13; 9:12; 15:1.

U ebedil'ebedgiche höküm süridu».

¹⁶ Xudaning aldida öz textliride olturghan yigirme töt aqsaqal yerge yiqilip bash qoyup, Xudagha sejde qilip mundaq déyishti: —

¹⁷ «Shükürler éytimiz sanga,

I bar Bolghuchi we bar bolghan Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,

Chünki ulugh qudritingni qolunggha élip,

Hökümüngni yürüzüshke bashliding.■

¹⁸ Eller ghezeplen'genidi,

Emdi Séning ghezipping yétip keldi!

Ölgenlerni soraq qilish,

Qul-xizmetkarliring bolghan peyghemberlerni,

Muqeddes bendilerni,

Töwen yaki katta bolsun namingdin qorqqanlarni in'amigha ige qilish,

Yer yüzini halak qilghanlarni halak qilish waqti keldi».

¹⁹ Andin Xudaning ershtiki ibadetxanisi échildi we uning ehde sanduqi ibadetxanida köründi; chaqmaqlar, türlük awazlar, güldürmamilar , yer tewresh we dehshetlik möldür boldi.■

12

Ayal, oghul bala we ejdiha

¹ U chaghda, ershte ajayip bir karamet peyda boldi — u quyashni yépinchaqlighan, putlirining astida ay, béshida on ikki yultuzluq taj bar bir ayal idi. ² U hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kötürdi.□ ³ Andin ershte yene bir alamet köründi — mana, yette bashliq, on münggüzlük, yette béshida yette taj bar bolghan chong bir qizil ejdiha turatti. ⁴ U quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üchtin birini süpürüp, ularni yer yüzige chörüwetti. Ejdiha tughay dep qalghan ayal yenggigen haman uning balisini yalmap yutuwetmekchi bolup uning aldida turdi.□ ⁵ Ayal bir bala, yeni pütün ellerni tömür hasisi bilen padichidek baqidighan bir oghul tughdi. Bala bolsa Xudaning we Uning textining aldigha ghachchide élip chiqildi.■ ⁶ Ayal chölge qachti; u yerde uning 1260 kün béqilishi üçün uninggha Xuda teripidin hazirlap qoyulghan bir jay bar idi.■

⁷ Andin ershte jeng boldi. *Bash perishte* Mikail we uning perishtiliri ejdiha bilen jeng qilghili turdi; ejdihamu öz perishtiliri bilen ulargha étildi.□ ⁸ Lékin u üstünlük qazinalmidi, uninggha we perishtilirige ershte turushqa orun qalmidi.■ ⁹ Shuning bilen zor ejdiha, yeni Iblis we Sheytan dep atalghan, pütün jahanni azdurghuchi héliqi qedimiy yilan yer yüzige tashlandi. Uning perishtilirimu uning bilen teng tashlandi.■

¹⁰ Andin men ershte yuqiri bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: —

«Keldi Xudayimizning nijatliqi, qudriti, padishahliqi we Uning Mesihining hoquqi!

■ **11:17** Weh. 1:4, 8; 4:18; 16:5. ■ **11:19** Weh. 15:5. □ **12:2** «U (ayal) hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kötürdi...» — ayal toghruluq üç pikir bar; u yaki (1) jamaetni; yaki (2) büwi Meryem; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridighanliqigha qilche gumanimiz yoq. Hezriti Yüsüpnig Tewrat, «Yaritilish» 37-babta xatirilen'gen chüshini körüng. «Ayal» jamaet bolushi mumkin emes, chünki «ayal» Mesihni tughidu (5-ayet). 12:17nimu körüng. □ **12:4** «U (ejdiha) quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üchtin birini süpürüp, ularni yer yüzige chörüwetti...» — bu wehiy bizningche Sheytanning eslide ershte Xudagha qarshi kötürgen isyanini körsitidu. Bundaq sherh toghra bolsa, perishtilerning üchtin biri isyan'gha qoshulup hazirqi jinlar bolup chiqqan. ■ **12:5** Zeb. 2:9; Weh. 2:27. ■ **12:6** Weh. 11:3. □ **12:7** «Bash perishte Mikail» — bash perishte Mikailning Israil xelqini qoghdash üçün alahide mes'uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 we «Yeh.» 9ni körüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luqa 10:18; Weh. 20:2.

Chünki qérindashlirimizning üstidin Xudayimizning aldida kéche-kündüz shikayet qilip turghan shikayet qilghuchi ershtin tashliwétildi;

¹¹ qérindashlar uning üstidin Qozining qéni we ularning guwahliq sözi bilen ghalib keldi; Ular hetta ölümni közige ilmay öz jénini eziz körmidi.

¹² Shuning üçün, shadlininglar, ey ershler we ularda turuwatqalar!

Lékin halinglarga way, ey yer we déngizlar!

Chünki Iblis üstünlargha chüshti;

Waqtining az qalghanliqini bilgech,

Ghezep-qehri bilen keldi!».

¹³ Ejdiha özining yer yüzige tashlan'ghanliqini körüp, oghul balini tughqan ayalni qoghlashqa bashlidi. ¹⁴ Ayalning yilanning yüzidin daldilinishi, chölde özi *üchün hazirlan'ghan* makanigha béripbir mezigil, ikki mezigil we yérim mezigil béqilsun dep shu yerge uchup kétishi üçün, uninggha yoghan bir Bürkütning ikki qaniti béridi. ¹⁵ Andin yilan ayalning arqisidin aghzi bilen deryadek su pürküp, uni sel bilen éqitip yoqatmaqchi boldi. ¹⁶ Lékin zémin ayalgha yadrem qilip, aghzini échip, ejdiha aghzidin pürküp chiqarghan deryani yutuwettti. ¹⁷ Buning bilen ejdihaning ayalgha qattiq ghezipi kélip, uning qalghan nesli, yeni Xudaning emrlirige emel qilip, Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri bilen jeng qilghili ketti; u déngiz sahili üstide turatti.

13

Déngizdin chiqqan diwe

¹ Andin, déngizdin on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm. Uning herbir münggüzide birdin taj bar idi, herbir béshida kupurluq namliri yéziqliq idi.

² Men körgen bu diwe yilpizgha oxshaytti, putliri éyiqning putlirigha, aghzi bolsa shirning aghzigha oxshaytti. Ejdiha uninggha öz qudriti, texti we zor hoquqini berdi.

³ Diwining bashliridin biri ejellik yarilan'ghandek turatti. Lékin, bu ejellik yara saqayghanidi. Pütkül dunya diwige heyranuhes bolup uninggha *egeshti*. ⁴ Ejdiha diwige *seltenetlik* hoquq bergechke ular ejdihagha choqunushti. Ular yene diwigimu choqunup: — Diwining tengdishi barmu? Uning bilen kimmu élishalisun? — dédi.

⁵ Diwige tekebburluq we kupurluq qilidighan éghiz béridi; uninggha qiriq ikki ay ish körüşke hoquq béridi.

⁶ U Xudagha kupurluq qilghili — Uning namigha we Uning dergahigha, shundaqla ershni makan qilghanlarga kupurluq qilghili aghzini achi.

⁷ Uning muqeddes bendilerge qarshi jeng qilip, ularning üstidin ghalib kélishige yol qoyuldi; her qebile, her millet, her xil tilda sözlishidighan ellerge hökümranliq qilish hoquqi uninggha béridi.

⁸ Yer yüzidikilerning hemmisi — alem apiride bolghandin

■ **12:12** Zeb. 96:11; Yesh. 49:13; Weh. 8:13. □ **12:14** «bir mezigil, ikki mezigil, we yérim mezigil» — 1260

kün, texminen üç yérim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izahatliiri we «Daniyal»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **12:14**

Weh. 2:6. □ **12:17** «Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri» — yaki Eysa toghruluq guwahliq béridighanlar,

yaki U Özi bergen guwahliqni ching tutqanlarni körsitidu. Bizningche awwalqisi toghra. □ **13:1** «déngizdin

on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm» — Adem'atimiz Xudaning obrazida

bolghandek (kéyin gunah qilghachqa bu obraz buzulghan, elwette), andin Mesih Özi Xudaning mukemmel obrazi,

shundaqla yer yüzidiki wekili bolghandek, bu «diwe» 12-babta körün'gen Sheytanning toptoghra (yette bashliq on

münggüzlük) obrazidur. Yene bir qiziq ish shuki, u körünüshte Mesihge oxshash «ölümdin tirilgen» bolidu (3-ayet).

Shuning bilen bizde qilche guman yoqki, bu diwe Sheytanning yer yüzidiki wekili, yeni Mesihning reqibi bolghan

adem — dejjalning özini körsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Weh. 17:3. □ **13:2** «munasiwetlik ayetler» — «Dan.» 7:1-8.

■ **13:4** Weh. 18:18. ■ **13:5** Weh. 11:2. □ **13:6** «...Uning namigha we Uning dergahigha... kupurluq

qilghili...» — yaki «... Uning namigha we Uning turalghu chédirigha... kupurluq qilghili...». «Uning dergahi» yaki

ershtiki turalghusi yaki yer yüzidiki ibadetxanisini körsetken bolsa kérek. ■ **13:7** Dan. 7:21; Weh. 11:7.

buyan boghuzlinip bolghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa, uninggha sejde qilidu. □ ■

⁹ Quliqi barlar, buni anglisun!

¹⁰ ««Tutqun bolidu» dep békitilgenler choqum tutqun bolidu, «qilichlinidu» dep békitilgenler choqum qilichlinip ölidu».

Muqeddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu. □ ■

Yerdin chiqqan diwe

¹¹ Men yerdin chiqwatqan yene bir diwini kördüm. Uning qoziningkidek kichik ikki münggüzi bar idi, lékin awazi ejdihaningkidek chiqatti. ■ ¹² U awwalqi diwige wakaliten uning pütün hoquqini yürgüzüp, yer yüzini we uningda turuwatqanlarni ejellik yarisi saqayghan awwalqi diwige choqunduridu. ■ ¹³ U zor möjizilik alametlerni körsitetti, hetta kishilerning köz aldida asmandin yer yüzige ot yaghduratti. ■ ¹⁴ U awwalqi diwige wakaliten körsitishke hoquqlandurulghan alametler bilen yer yüzide turuwatqanlarni azdurup, ulargha «qilich bilen yarilan'ghan, lékin tirik qalghan» dégen awwalqi diwige atap bir but-heykel yasap tikleshni tapilidi. ■ ¹⁵ Diwining but-heykilige nepes kirgüzüp, uninggha uni sözliyeleydighan qilish we uninggha choqunmighanlarning hemmisini öltürgüzüsh qudriti bérildi. ■ ¹⁶ U töwen we katta, bay we kembeghel, hör we qullarning hemmisini ong qoli yaki péshanisige tamgha basturushqa mejburlidi. ¹⁷ U yene bu tamgha, yeni diwining nami yaki uning namidiki reqem bésilghanlardin bashqa héchkim bir nerse sétiwalalmaydu yaki satalmaydu, dep békitti. ■

¹⁸ Mana bu yerde hékmet bar. Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun; chünki bu reqem bir ademning reqimi bolidu. Uning reqimi 666dur. □ ■

14

Qutquzuwélin'ghanlarning medhiye küyi

¹ Andin men kördümki, mana, Qoza Zion téghi üstide turatti. Uning yénida péshanisige Öz nami we Atisining nami yézilghan bir yüz qiriq töt ming kishi bar idi. □ ■ ² Asmandin xuddi *sharqirap éqiwatqan* nurghun sularning awazidek we qattiq güldürmaming awazidek bir awazni anglidim. Men anglighan awaz yene chiltarchilar chiltarlarni chalghan awazgha oxshaytti; ■ ³ héliqi kishiler textning, töt hayat mexluqning we aqsaqallarning aldida yéngi bir küyni éytishti. Bu küyni *gunahlirining* bedili tólinip bu dunyadin azad qilin'ghan kishilerdin bir yüz qiriq töt mingdin bashqa héchkim

□ **13:8** «alem apiride bolghandin buyan boghuzlinip bolghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa» — bashqa birxil terjimisi: «alem apiride bolghandin buyan, boghuzlan'ghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27. □ **13:10** ««qilichlinidu» dep békitilgenler choqum qilichlinip ölidu» — bashqa bir köchürmide: «Kim qilichlap öltürse, qilichlinip öltürülüşü muqerrer» dégen sözler tépildi. Bu söz Rebbimizning «Mat.» 26:52de dégen sözlirige mas kélidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Weh. 14:12. ■ **13:11** Weh. 11:7. ■ **13:12** Weh. 19:20. ■ **13:13** 2Tés. 2:9; Weh. 16:14. ■ **13:14** Qan. 13:2; Mat. 24:24; Weh. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Weh. 19:20. ■ **13:17** Weh. 14:11. □ **13:18** «bu reqem bir ademning reqimi bolidu» — yaki «bu reqem insanning reqimi bolidu». «Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun... uning reqimi 666dur» — «diwining reqimini hésablash» murekkep ish emes. Biz «qoshumche söz»imizde shu kona zamanlardiki hésablash tüzümini jedwelde körsitimiz. Bu babdiki bashqa bezi muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:18** Weh. 17:9. □ **14:1** «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 48-küy, «Ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Weh. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Weh. 1:15; 5:8.

öginelmeytti. ■ ⁴ Ular ayallar teripidin gunahta bulghanmighan, chünki ular pak ademlerdur. Qoza nege barsa, ularmu Uninggha egiship shu yerge baridu. Ular bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üçün sétiwélin'ghan. □ ■ ⁵ Ular eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu. □ ■

Üch perishte élip kelgen xewerler

⁶ Andin men asmanning otturisida uchup yürgen bashqa bir perishtini kördüm. Uninggha yer yüzide turuwatqanlarga, yeni herbir el, qebile, her xil tilda sözlshidighanlar, her milletlerge élip yetküzüshi üçün menggülük xush xewer tapshuruldi. ⁷ U yuqiri awaz bilen:

– Xudadin qorqunglar, Uni ulughlanglar! Chünki Uning sot qilish saiti yétip keldi; asmanni, zéminni, déngizni we su bulaqlirini Yaratquchigha sejde qilinglar! – deytti. ■

⁸ Uning keynidin ikkinchi perishte kélip mundaq dédi: «Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi, u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen». □ ■

⁹ Aldinqi ikki perishtining keynidin yene bir perishte, yeni üçinchi perishte yuqiri awaz bilen mundaq dédi: –

«Kimdikim diwige we uning but-heykilige choqunsa, uning tamghisini péshanisige yaki qoligha qobul qilsa, ¹⁰ Xudaning qehrining ebjesh qilinmighan sap sharabini Uning ghezipi bilen tolghan qedehte ichidu. U muqeddes perishtilerning we Qozining aldida ot we günggürte qiynilidu. ■ ¹¹ Ularning qiynilishliridin chiqqan is-tütekler ebedil'ebed purqirap turidu; diwige we uning but-heykilige choqun'ghanlar yaki uning namining tamghisini qobul qilghanlarga kéche-kündüz aramliq bolmaydu». ■

¹² Muqeddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu. ■

¹³ Men yene asmanda mundaq bir awazni anglidim: –

«Bu sözni yaz: «Buningdin kéyin Rebde wapat bolup ölgenler bextliktur!

– Durus, deydu Roh, – ular hazir öz ishliridin toxtap aram alalaydu. Chünki qilghan emelliri ulargha egiship kélidu»». □

Yer yüzidin alghan ikki orma

¹⁴ Men kördümki, mana bir parche aq bulut, bulutning üstide béshigha altun taj kiygen, qolida ötkür bir orghaq tutqan Insan'oghligha oxshaydighan birsi olturatti. □ ■

¹⁵ Ibadetxanidin bashqa bir perishte chiqip, bulutning üstide Olturghuchigha yuqiri awaz bilen:

■ **14:3** Weh. 5:9. □ **14:4** «chünki ular pak ademlerdur» — «pak ademler» bolsa grék tilida adette bu söz jinisiy munasiwetni ötküzimigen kishilerni körsitidu. Mushu yerde (1) emeliy shu menide (2) yaki rohiy jehette köchme menide (3) yaki ikki menide teng bolushi mumkin. Ayettin körüniduki, ular hemmisi oghul balilar. «ular **bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üçün sétiwélin'ghan**» — «hosulning tunji méwisi»ning öz qimmiti bar; elwette; Tewrat dewride Israillar daim «hosulning tunji méwisi» Xudagha (nezir qilip) ataytti. Bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2. □ **14:5** «Ular **eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu...**» — mushu yerde bezi kona köchürülmilerde «chünki ular Xudaning texti aldida eyibsiz ispatlinidu» dégen sözler qoshulidu. ■ **14:5** Zef. 3:13; Ef. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24. □ **14:8** «u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen» — «sewdaliq» toghruluq: grék tilida «sewdasi» dégen söz ikki bisliq söz bolup, yene «ghezep» dégen menisimu bar; shühhisizki, mushu yerde buning ikkinchi menide kelgen; Babilning sharabini ichkenler Xudaning qattiq ghezipige uchraydu. ■ **14:8** Yesh. 21:9; Yer. 51:8; Weh. 16:19; 17:5; 18:2,10,21. ■ **14:10** Weh. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Weh. 19:3. ■ **14:12** Weh. 13:10. □ **14:13** «durus, deydu Roh» — «Roh» bolsa Muqeddes Roh. «qilghan emelliri ulargha egiship kélidu» — démek, emellirining in'ami béshigha chüshidu. □ **14:14** «Insan'oghligha oxshaydighan birsi» — bizningche, bu zat Mesih bolushi kérek. Chünki «Yo.» 3:11-14de «orma orighuchi»ning Xudaning Özi ikenliki körünidu. ■ **14:14** Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 1:13.

– Orghiqingni sal we orushqa bashla! Chünki orma waqti keldi, yer yuzidiki ziraetler piship yétildi, dédi. □ ■

¹⁶ Bulut üstide Olturghuchi orghiqini yer yuzige saldi we yer yuzidiki ziraetler oruldi.

¹⁷ Ershte bolghan ibadetxanidin yene bir perishte chiqti. Uningmu ötkür bir orghiqi bar idi. ¹⁸ Arqidinla, otni bashquridighan yene bir perishte qurban'gahdin chiqip, ötkür orghaq tutqan perishtige yuqiri awaz bilen:

– Ötkür orghiqingni sélip, yer yuzidiki üzüm télining sapaqlirini yighiwal, chünki üzümliri piship yétildi, – dédi. □

¹⁹ Buning bilen perishte orghiqini yer yuzige saldi we yerdiki üzüm télining méwilirini yighip, Xudaning qehrining chong sharab kölchikige tashlidi. □ ■ ²⁰ Sheherning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümder dessilip, sherbetliri qan bolup, atning tizginige chiqidighan égzlikte üç yüz chaqirim yiraqliqqa aqti. □ ■

15

«Yette chine» – axirqi yette balayi'apet

¹ Asmanda zor hem karametlik yene bir alametni, yeni axirqi yette balayi'apetni tutup turghan yette perishtini kördüm (axirqi balayi'apet déyilishtiki seweb, Xudaning ghezipi bular bilen axirlishidu). ■

² Men yene ot arilash eynek déngizidek bir körünüşni hem eynek déngizning üstide turghan, diwe we uning but-heykili we namining reqimi üstidin ghalib kelgenlerni kördüm. Ularning qollirida Xuda bergen chiltarlar bolup, ■ ³ ular Xudaning qul-xizmetkari bolghan Musaning küyini hem Qozining küyini éytishatti: –

«Ulugh we karamet Séning qilghanliring,
I Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,
Yolliring adil we heqtur,
I pütkül ellerning Padishahi! ■

⁴ I Perwerdigar, kim Sendin qorqmaydighan,
Namingni ulughlimaydighan bolalisun?
Chünki birdinbir muqeddes Özüngdursen;
Barliq eller aldinggha kélidu,
Sanga sejde qilidu;
Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi». □ ■

□ **14:15** «munasiwetlik ayetler» – «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39. □ **14:18** «otni bashquridighan yene bir perishte» – belkim ershtiki ibadetxananing qurban'gahidiki otqa mes'ul bolghan perishte. «yer yuzidiki üzüm téli...» – yaki «yer yuzidiki üzümzar...». □ **14:19** «yerdiki üzüm téli» – yaki «yerdiki üzümzar». ■ **14:19** Weh. 19:15. □ **14:20** «sheherning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümder dessilip,...» – «sheher» mushu yerde belkim Yérusalémi körsitidu. «üch yüz chaqirim» – grék tilida «bir ming alte yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 métr, 1600 stadiyon 290 kilométr. «munasiwetlik ayetler» – «Yesh.» 63:1-6, «Weh.» 13:19. ■ **14:20** Yesh. 63:3. ■ **15:1** Weh. 11:14. ■ **15:2** Weh. 4:6; Mik. 7:18. ■ **15:3** Zeb. 111:2; 139:14; 145:17. □ **15:4** «Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi» – «heqqaniy qilghanliring» yaki «chünki heqqaniy hökümliring ashkare boldi». «munasiwetlik ayetler» – «Yer.» 7:10, «Zeb.» 86:9-10. ■ **15:4** Yer. 10:7.

⁵ Bu ishlardin kéyin, men kördümki, mana ershtiki ibadetxana, yeni höküm-guwahliq chédiri échildi! □ ■ ⁶ Yette balayi'apetni öz ilkide tutqan yette perishte pakiz, parqirap turidighan libas kiygen, köksige altun kemer baghligan halda ibadetxanidin chiqti. ■ ⁷ Töt hayat mexluqning biri yette perishtige ebedil'ebed yashaydighan Xudaning qehri bilen tolghan yette altun chinini berdi. ⁸ Ibadetxana Xudaning shan-sheripi we qudritudin tütün bilen liq toldi. Yette perishtining yette balayi'apiti ayaghlashmighuche, héchkim ibadetxanigha kirelmidi. □ ■

16

Xudaning qehri tolghan yette chine

¹ Shuningdin kéyin, ibadetxanidin kötürülgen yuqiri bir awazning yette perishtige: «Béringlar, Xudaning qehri tolghan yette chinini yer yüzige tökünglar!» dégenlikini anglidim.

² Birinchisi bérip chénidikini yer-zémin'gha tökti. Buning bilen diwining tamghisi bésilghan we uning but-heykilige choqun'ghanlarda birxil yirginchlik hem azabliq chaqa-jaharet peyda boldi. ■

³ Ikkinchisi chinidikini déngizgha tökti; déngiz süyi ölükning qénigha oxshash qan'gha aylandi we ichidiki pütün janliqlar öldi. ■

⁴ Üchinchisi chinidikini derya we bulaqlarning sulirigha tökti; ularning süyimu qan'gha aylandi. ⁵ Andin men sularning perishtisining mundaq dégenlikini anglidim: —

«Mushundaq hökümlerni chiqirishingda adil bolghansen, I hazir bar Bolghuchi, bar bolghan Muqeddes Bolghuchi! ■

⁶ Mushu ademler muqeddes bendiler we peyghemberlarning qénini tökkenliki wejedin, Sen ulargha ichkili qan berding. Ular shuninggha layiqtur». ■

⁷ Andin qurban'gahning jawaben: —

«Shundaq, i Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda, Hökümliring heq we adildur»
— dégenlikini anglidim. ■

⁸ Tötinchisi chinidikini quyashning üstige tökti; buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret bérildi. □

⁹ Shuning bilen insanlar dehshetlik qiziqta örteldi; biraq ular héch towa qilmidi we bu balayi'apetlarning Igisi bolghan Xudani ulughlashning ornigha Uning namini qarghashti. ■

¹⁰ Beshinchisi chinidikini diwining textige tökti; diwining padishahliqini qarangghuluq basti, kishiler azabtin tillirini chishleshti ¹¹ we aghriq-azabi we chaqa-jarahetlirining destidin ershtiki Xudani kupurluq qilip qarghiship, qilmishlirigha héch towa qilishmidi.

□ **15:5** «höküm-guwahliq chédiri» — Tewrat dewride ibadet chédiri «ehde sanduqi» hem uning ichidiki «on perman»ning makani bolghanidi. Bu «on perman» Xudaning xaraktéri we peziletirini körsitidighan bolghach, chédir bezide «höküm-guwahliq chédiri» yaki «ehde-guwahliq chédiri» dep atalghanidi. Ershtiki «muqeddes chédir» uninggha oxshashla Xudaning tebiiti toghruluq alahide guwahliq berse kérek. ■ **15:5** Weh. 11:19. ■ **15:6** Weh. 1:13.

□ **15:8** «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yesh. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Weh. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20. ■ **16:5** Weh. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34. ■ **16:7** Weh. 15:3. □ **16:8** «buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret bérildi» — «ot bilen» — démek, ottek qiziqliqi bilen. **16:9** Weh. 16:11,21.

¹² Altinchisi chinidikini ulugh Efrat deryasigha tökti; shu haman künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi. □ ¹³ Andin men ejdihaning, diwining we saxta peyghemberning éghizliridin chiqqan paqigha oxshaydighan üç napak rohani kördüm. □ ¹⁴ Bular möjizilik alametlerni körsitidighan jinlarning rohliri bolup, pütkül yer yüzidiki padishahlarni Hemmige Qadir Xudaning dehshetlik künidiki jengge jem qilishqa ularning yénigha chiqip kétiwatatti ■ ¹⁵ («mana, Men oghridek kélimen! Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üçün, kiyimlirini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!»). □ ■

¹⁶ Emdi *napak rohlar padishahlarni* ibraniyche «Harmagédodon» déyilidighan yerge jem qildi. □

¹⁷ Yettinchisi chinidikini hawagha tökti; ershtiki ibadetxanidin, texttin yuqiri bir awaz kötürülüp: «Ish tamam boldi!» déyildi. ■

¹⁸ Shuan chaqmaqlar chéqildi, türlük awazlar we güldürmamilar anglandi we dehshetlik bir yer tewresh yüz berdi; insanlar yer yüzide apiride bolghandin béri bunchilik dehshetlik yer tewresh héch bolup baqmighanidi. ■ ¹⁹ Katta sheher üçke bölündi; herqaysi ellerdiki sheherlermu ghulitildi. Shuning bilen katta sheher Babil Xudaning yadigha kéchip uning esheddiy qehrlik sharabi bilen tolghan qedeh uninggha bérildi. □ ■ ²⁰ Barliq arallar özini qachurup ghayib boldi, taghlarmu yoq boldi; ²¹ Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin yaghdı. Möldür apiti shundaq dehshetlik boldiki, ademler apetning destidin Xudani kupurluq qilip qarghashti. □ ■

17

Chong pahishe ayal «Babil»

¹ Yette chinisi bar yette perishtining biri kélip, manga sözlep:

– Bu yerge kel, nurghun sular üstide olturghan chong pahishe ayalning tartidighan jazasini sanga körsitip qoyay. ² Yer yüzidiki padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzdi, yer yüzidikiler uning buzuqluqining sharabidin mest bolushti, – dédi.

³ Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halette bir chölge élip bardı. U yerde yette bashliq, on münggüzlük, pütün ezayini kupurluq namliri qaplighan bir toq qizil diwining üstide olturghan bir ayalni kördüm. □ ■ ⁴ Ayal sösün we toq qizil kiyim kiygen bolup, altun, qimmatlik yaqut we merwayitlar bilen perdezlan'ghanidi. Qolida yirginchlik nomussizliqlar we öz buzuqluqining nijasetliri bilen tolghan bir altun qedeh bar idi. ■ ⁵ Péshanisige bir sir – «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki

□ **16:12** «künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi» — «künchiqishtin kélidighan padishahlar» — Harmagédonda bolghan jengge qatnishishqa kélidighan padishahlar (16-ayetni körüng). «munasiwetlik ayetler» — «Yer.» 10:46, 36:51, «Weh.» 14:9. □ **16:13** «saxta peyghember» — qozining qiyapitide bolghan diwe (13:11-17). ■ **16:14** 2Tés. 2:9; Weh. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15** «mana, Men oghridek kélimen!» — «oghrining kélishi» belkim kütülmigen waqıtta, tuyuqsız kélishini körsitse kérek. «mana, Men oghridek kélimen! Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üçün, kiyimlirini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!» — mushu sözlerni déğüchi Mesih Özi. «munasiwetlik ayetler» — «Yo.» 3:14, «Hosh.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3,18. □ **16:16** «Emdi napak rohlar padishahlarni... jem qildi» — grék tilida «Ular ularni... jem qildi». «Harmagédodon» — «Megiddo téghi» dégen menide. Ibraniy tilida toptoghra «Har-Megiddo» déyilidu. ■ **16:17** Weh. 21:6. ■ **16:18** Weh. 4:5; 8:5. □ **16:19** «Katta sheher üçke bölündi» — «Katta sheher» Babildur (14:8, 18:10 qatarliqlarni körüng). ■ **16:19** Yer. 25:15; Weh. 14:8,10; 18:5. □ **16:21** «Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin yaghdı» — «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Weh. 11:19; 16:9,11. □ **17:3** «Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halettebir chölge élip bardı» — mushu jümlidiki «Roh» yaki öz rohini yaki Muqeddes Rohnimu körsitishi kérek. ■ **17:3** Weh. 13:1; 17:8. ■ **17:4** Weh. 18:16.

pütkül yirginchlik nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi. □ ■ 6 Men ayalning muqeddes bendilerning qéni we Eysagha guwahliq bergüchilerning qéni bilen mest bolghanliqini kördüm. Uni körüp tolimu teejjüp qilip intayin heyran qaldim. □ ■ 7 Perishte manga mundaq dédi: —

«Némige heyran qalding? Ayalning we uni kötürüp turghan yette bashliq, on münggüzlük diwining sirini sanga éytip bérey. 8 Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu. Yer yüzide turuwatqanlar — dunya apiride bolghandin buyan isimliri hayatliq deptirige pütülmigen kishiler diwini körüp intayin heyran qalidu. Chünki u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu. □ ■ 9 Mana buni chüshinishke lazim bolghan hékmet: — yette bash bolsa u ayal olturghan yette taghqa, shundaqla yette padishahqa wekillik qilidu. ■ 10 Bularning beshi yiqilghan, birsi bar, yene biri téxi kelmidi. U kelgende peqet azla waqit turalaydu. 11 Burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu. □

12 Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu. □ ■ 13 Bu padishahlar bir oy, bir niyette bolup öz qudriri we hoquqlirini diwige bérishidu. 14 Diwe we padishahlar birliship Qozigha qarshi jeng qilidu. Qoza ularning üstidin ghalib kélidu, chünki U reblerning Rebbi, padishahlarning Padishahidur. Uning bilen birge turghanlar bolsa chaqirilghan, tallan'ghan we Uninggha sadiq bolghanlardur». ■

15 Perishte manga yene:

— Pahishe ayal üstide olturghan, sen körgen sular bolsa milletler, özara toplashqan nurghun kishiler, eller we her xil tillarda sözlshidighan kishilerdur. □ ■ 16 Sen körgen on münggüz we diwe bu pahishe ayaldin nepretlinidu, uni talan-taraj qilip yalingachlap qoyidu, uning göshini yep, özini otta köydüridu. ■ 17 Chünki Xuda Öz söz-kalamliri emelge ashquche, ashu *on padishahning* könglige Öz iradisini ijra qilip, bir qararda toxtiship padishahliq hoquqini diwige bérish niyitini saldi.

18 Sen körgen ayal yer yüzidiki padishahlar üstidin hökümraniq qilidighan katta sheherdur, — dédi. □ ■

18

□ 17:5 «Péshanisige bir sir — «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki pütüklük nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi» — «sir» bolsa Injilda eslide yoshurun, Xuda Öz bendilrige ashkare qilghan bir ajayib heqiqetni körsitidu. ■ 17:5 2Tés. 2:7. □ 17:6 «Eysagha guwahliq bergüchiler» — yaki «Eysaning guwahchiliri». Birinchi esirning axirqi yilliridin tartip «guwahchi» dégen söz «Xudaning yolida qurban bolghuchi» dégen meninimu bildüretti. Sewebi, nurghunlighan étiqadchilar guwahliq bérish yolida ölümge mehkum qilinatti. ■ 17:6 Weh. 18:24. □ 17:8 «Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu» — bu sirliq ayet, shundaqla bu bapta bésharet qilin'ghan bashqa ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtillimiz. ■ 17:8 Mis. 32:32; Fil. 4:3; Weh. 13:8. ■ 17:9 Weh. 13:1,18. □ 17:11 «burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu» — biz bu sirliq ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtillimiz, elwette. □ 17:12 «Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu» — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni körüng. ■ 17:12 Dan. 7:20; Weh. 13:1. ■ 17:14 1Tim. 6:15; Weh. 16:14; 19:16. □ 17:15 «özara toplashqan nurghun kishiler...» — mushu ibare bolsa belkim axirqi zamanlarda (1) nurghun kishiler ige-chaqisiz sersan yüridighanliq; yaki (2) nurghun kishiler öz döli ichide bir-birige uyushup siyasiy meqsette guruhlashqanliqini körsitishi mumkin. ■ 17:15 Yesh. 8:7. ■ 17:16 Weh. 18:8. □ 17:18 «... yer yüzidiki padishahlar üstidin hökümraniq qilidighan katta sheher...» — «katta sheher» — oqurmenlerning éside bolushi kérekki, u Babilni körsitidu (1-ayet). ■ 17:18 Weh. 16:19.

Babilning gumran bolushi

¹ U ishlardin kéyin men chong hoquqluq yene bir perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm. Yer yüzi uning julaliliqidin yorup ketti.

² Perishte yuqiri awaz bilen mundaq warqiridi: —

«Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi!

Emdi u jinlarning makani, herbir napak rohlarning solaqxanisi,

Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgisi boldi! □ ■

³ Chünki barliq eller uning zina-buzuqluqining sewdaliq sharabidin ichishti;

Yer yüzdiki barliq padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzüshti,

Yer yüzdiki sodigerler uning eysh-ishritining elwekchilikidin béyishti».■

⁴ Asmandin yene bir awazni anglidim: —

«I Méning xelqim, uning gunahlrigha shérik bolmasliqinglar üçhün,

Hem uning béshigha chüshidighan balayi'apetlerge uchrimasliqinglar üçhün, uning ichidin chiqinglar! □ ■

⁵ Chünki uning gunahliri pelekke yetküdek döwilinip ketken,

Xuda uning heqqaniyetsizliklrini ésige aldi. □ ■

⁶ U bashqilargha yandurghinidek uning qilghinini özige yandurunglar;

Uning qilmishlrigha muwapiq ikki hesse qoshlap qayturunglar;

U *bashqilargha* ebjesh qilip bergen qedehte uninggha ikki hesse qoyuq ebjesh qilinglar.■

⁷ U özini qanchilik ulughlighan bolsa,

Qanchilik eysh-ishrette yashighan bolsa,

Uninggha shunchilik qiynilish we derd béringlar;

U könglide: «Men tul emes, belki texte olturghan xanishmen;

Men derd-elemni esla körmeymen» dégini tüpeylidin, □ ■

⁸ Bu wejidin bir kün ichidila uninggha chüshidighan balayi'apetler,

Yeni ölüm, derd-elem we acharchiliq kélidu,

U ot bilen köydürülidu;

Chünki uni soraq qilghuchi Perwerdigar Xuda qudretliktur!».■

⁹ Uning bilen buzuqluq qilghan we uning bilen eysh-ishrette yashighan yer yüzdiki padishahlar uni örtigen otning is-tüteklirini körgende, uning haligha qarap yigha-zar kötürüshidu. ■ ¹⁰ Ular uning tartiwatqan azabidin qorqup, yiraqta turup deyduki:

— «Way isit, way isit, i katta sheher!

Ah Babil, küchlük sheher!

Chünki bir saet ichidila jazaying béshinggha chüshti!».■

¹¹ Yer yüzdiki sodigerlermu uning üstide yigha-zar qilishidu. Chünki emdi ularning kémidiki yük-mallirini, ¹² yeni altun-kümüsh, qimmetlik yaqutlar, ünche-merwayit, nepis libas rext, sösün rext, yipek, toq qizil renglik gezmal, herxil xushbuy turunj yaghachlar, pil chishi buyumliri, eng ésil yaghach, tuch, tömür we mermerlerdin ishlen'gen xilmuxil buyumlar, □ ¹³ shuningdek qowzaqdarchin, tétitqular, xushbuy, murmekki, mestiki,

□ **18:2** «Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgisi boldi..» — bezi qedimki köchürmilerde bu sözlardin kéyin: «we herbir haram we yirginchlik haywanning solaq-uwisi boldi» — dégen sözler qoshulidu. «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yer.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yesh. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yer. 50:39; 51:8; Weh. 14:8. ■ **18:3** Weh. 14:8; 17:2. □ **18:4** «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 52:11, «Yer.» 50:8, 51:6-8, 45 qatarliqlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yesh. 48:20; 52:11; Yer. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5** «munasiwetlik ayet» — «Zeb.» 36:5. ■ **18:5** Weh. 16:19. ■ **18:6** Weh. 14:10. □ **18:7** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 47:8. ■ **18:7** Yesh. 47:8. ■ **18:8** 2Tés. 2:8; Weh. 17:16. ■ **18:9** Weh. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yesh. 21:9; Yer. 51:1; Weh. 14:8. □ **18:12** «toq qizil renglik gezmal» — yaki «toq qizil boyaq».

sharab, zeytun méyi, aq un, bughday, kala, qoy, at, harwa we insanlarning tenliri we janliri dégen mallirini sétiwalidighan kishi yoqtur. □ ■

14 (*I Babil*, jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti, Barliq heshemetlik we heywetlik mal-dunyaliring sendin yoqaldi. Ular bularni emdi hergiz tapalmaydu!) □

15 Bu mallarni sétip béyighan sodigerler bolsa sheherning tartiwatqan azabidin qorqup, yiraqta turup uning üstide yigha-zar qiliship déyishiduki: —

16 «Way isit, way isit, i katta sheher!

Nepis libas rextlerge, sösün we toq qizil renglik gezmallargha orilip, Altun, qimmatlik yaqutlar we ünche-merwayitlar bilen bézelgensen! ■

17 Bir saet ichidila shunche katta bayliqlar weyran boldi!»

Barliq kéme xojayinliri, kémidiki barliq yoluchilar, kémichiler we déngizgha tayinip jan baqidighanlarning hemmisi yiraqta turup, 18 Uni örtigen otning is-tüteklerini körüp:

— Bu katta sheherge qaysi sheher teng kélelisun? — dep peryad kötürüshti. ■ 19 Ular bashlirigha topa chéchip, peryad kötürüşüp, yigha-zar qiliship:

— Way isit, way isit, u katta sheher!

U arqiliq, uning dölitidin, déngizda kémisi barlar béyighanidi!

Bir saet ichidila weyran boldi bu sheher! — déyishidu.

20 — «Uning béshigha kelgenlerdin shadlininglar,

Ey ersh, ey muqeddes bendiler, rosullar we peyghemberler!

Chünki Xuda silerning dewayinglardiki hökümni uning üstidin chiqarghan!» ■

21 Andin, küchlük bir perishte tügmen téshigha oxshash yoghan bir tashni kötürüp, déngizgha tashlap mundaq dédi: —

«Mana shundaq shiddet bilen,

Katta sheher Babil ghulitilidu,

U qaytidin körünmeydu! □ ■

22 Chiltarchilarning, sazchilarning,

Neychiler we sunaychilarning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu,

Herxil hünerni qilidighan hünerni séningde qaytidin hergiz tépilmaydu,

Tügmenningmu awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu, □ ■

23 Hetta chiraghning yoruqi séningde qaytidin hergiz yorumaydu,

Toy boluwatqan yigit-qizning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu;

Chünki séning sodigerliring yer yüzidiki erbablar bolup chiqti,

Barliq eller séning séhir-epsunliringgha aldandi; ■

24 Peyghemberlerning, muqeddes bendilerning *tökülgen qanliri*,

Shundaqla yer yüzide barliq qirghin bolghanlarning qanlirimu uningda tépildi.» ■

□ 18:13 «insanlarning tenliri we janliri dégen malliri» — «insanlarning tenliri we janliri» dégen ibare belkim qullarning halitini yaki bu baylarning mal-mülkining köp kishilerning janlirining bedilige kelgenlikini körsitishimu mumkin. Qulluq ademlerning tenlirini halak qilipla qalmaq, belki ularning jan-hayatining herqandaq ehmiyitidin mehrum qilidu, elwette. ■ 18:13 Ez. 27:13. □ 18:14 «jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti» — «ésil (pishqan) méwiler» mushu yerde belkim köchme menide bolup, herxil ésil nersilerni bildüridu. ■ 18:16 Weh. 17:4. ■ 18:18 Yesh. 34:10; Weh. 13:4; 18:9. ■ 18:20 Weh. 19:2. □ 18:21 «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 5:15, «Yer.» 51:63-64. ■ 18:21 Yer. 51:64. □ 18:22 «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 24:8-9, «Yer.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Ez.» 26:13. ■ 18:22 Yer. 25:10; Ez. 26:13. ■ 18:23 Yer. 7:34; 16:9; 25:10. ■ 18:24 Weh. 17:6.

19

Ershtiki hemdusanalar

¹ Bu ishlardin kéyin, ershte zor bir top ademlarning warqirashliridek bir awazni anglidim. Ular: —

— Hemdusana! Nijat, shan-sherep we qudret Xudayimizgha mensuptur!□

² Chünki Uning hökümliri heq we adildur;

U yer yüzini öz buzuqluqi bilen buzghan chong pahishining üstidin höküm chiqirip,

Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi,

— déyishetti.□ ■

³ Ular ikkinchi qétim: — «Hemdusana!» déyishti. Uningdin chiqqan is-tütekler ebedil'ebedgiche purqiraydu!□ ■ ⁴ Yigirme töt aqsaqal we töt hayat mexluq yerge yiqilip: — «Amin! Hemdusana!» dep, textte olturghan Xudagha sejde qilishti.

Qozining toy ziyapiti

⁵ Andin texttin kötürülgen bir awaz mundaq dédi: —

«Ey uning barliq qul-xizmetkarliri,

Uningdin qorqidighan kattilar bolsun, töwenler bolsun,

Hemminglar Xudayimizni medhiyilenglar!»

⁶ Andin zor bir top ademlarning awazigha, nurghun sularning sharqirishigha, qattiq güldürmamlarning güdürlishige oxshash bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: —

«Hemdusana! Hemmige Qadir Perwerdigar Xudayimiz seltenet qildi!■

⁷ Shadlinayli, tentene qilayli we uni medhiyilep ulughlayli!

Chünki Qozining toy-merike küni yétip keldi,

Qiz özini teyyar qildi!»■

⁸ Qizgha kiyish üçün pakiz, parqirap turidighan nepis libas bérildi (nepis libas bolsa muqeddes bendilerning heqqaniy emelliridur).

⁹ Andin, *perishte* manga:

— Munu sözlerni xatiriliwal: —

«Qozining toy ziyapitige chaqirilghanlar bextliktur!» — dédi.

U manga yene: — Bular Xudaning heqiqiy sözliridur, — dédi.□ ■

¹⁰ Men uninggha sejde qilghili ayighigha yiqildim. Lékin u:

— Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we Eysagha guwahliq bergüchi qérindashliring bilen oxshash qul-xizmetkarmen. Xudaghila ibadet qil! Chünki wehiy-bésharetning roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur, — dédi.□ ■

□ **19:1** «Hemdusana» — grék til we ibranij tilida «Xalléluyah!» dégen söz bilen ipadilidur. Menisi ««Yah»qa medhiye bolghay!». Oqurmenlarning éside barki, «Yah» «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilghan sheklidir. □ **19:2** «**Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi**» — grék tilida «Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uning qolidin aldi». «munasiwetlik **ayetler**» — «Zeb.» 19:9, «Qan.» 32:43. ■ **19:2** Qan. 32:43; Weh. 15:3; 16:7; 18:20. □ **19:3** «munasiwetlik **ayetler**» — «Yesh.» 34:10. ■ **19:3** Yesh. 34:10; Weh. 14:11; 18:18. ■ **19:6** Weh. 11:17. ■ **19:7** Mat. 22:2; Luqa 14:16. □ **19:9** «Andin, **perishte manga...dédi**» — grék tilida «Andin, u manga...dédi» déyilidu. Sözlügüchi choqum perishte bolidu; 10-ayetni körüng. ■ **19:9** Weh. 21:5. □ **19:10** «Eysagha **guwahliq bergüchi qérindashliring...**» — grék tilida «Eysaning guwahliqini tutqane qérindashliring...». «wehiy-bésharetning **roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur**» — bu, intayin muhim bir prinsiptur. Démek, pütkül Tewrat-Injildiki wehiy-bésharetler we Xudaning gahi waqitlarda ulardin bashqa jamaetlerde yürgüzgen wehiy-bésharetlarning méghizi we jewhiri bolsa «Eysa heqqide guwahliq (bérish)»tur. Melum bir «wehiy-bésharet»te shundaq amil yaki netije bolmisa, uning heqiqiy bir «wehiy-bésharet» ikenlikidin gumanlinishigha toghra kélidu. ■ **19:10** Ros. 10:26; 14:14; Weh. 22:9.

Aq atqa Min'güchi

¹¹ Andin kördümki, asman échildi we mana, bir aq at turatti; üstige min'güchining bolsa nami «Sadiq» we «Heqiqiy» bolup, U heqqaniylik bilen höküm chiqiridu we jeng qilidu. ■

¹² Uning közliri ot yalqunigha oxshaytti, béshida nurghun taji bolup, ténide Özidin bashqa héchkim bilmeydighan bir nam pütüklük idi. ■ ¹³ U uchisigha qan'gha milen'gen bir ton kiygenidi, Uning nami «Xudaning Kalami» dep atilidu. ■ ¹⁴ Uning keynidin egiship kéliwatqan ershtiki qoshunlar bolsa, aq atlarga min'gen, ap'aq, pak nepis kanap libas bilen kiydürülgenidi. ■ ¹⁵ Uning aghzidin ötkür bir qilich chiqip turatti; U buning bilen barliq ellerni uridu; U ularni tömür kaltek bilen padichidek baqidu; U Hemmige Qadir Xudaning dehshetlik ghezipping «sharab kölchiki»ning cheyligüchisidir. □ ■

¹⁶ Uning toni we yotisi üstige «Padishahlarning Padishahi we reblarning Rebbi» dégen nam yézilghanidi. ■

¹⁷ Andin men quyashning ichide turghan bir perishtini kördüm. U asmanning otturida uchuwatqan barliq qushlarga yuqiri awaz bilen:

—Kélinglar, Xudaning katta ziyapitige yighilinglar! ■ ¹⁸ Padishahlarning, serdarlarning we palwanlarning, atlarning we ulargha min'genlarning, shundaqla barliq et igilirining, qullarning hem hörlarning, kattilarning hem töwenlarning göshlirini yenglar! — dédi. □

¹⁹ Shuning bilen men diwe, yer yüzidiki padishahlar we ularning qoshunlirining atqa Min'güchi hem Uning qoshuni bilen jeng qilish üçün toplan'ghanliqini kördüm. ²⁰ Emdi diwe we uninggha wakaliten möjizilik alametlerni körsetken saxta peyghemberning her ikkisi tutuwélindi (saxta peyghember shu alametler bilen diwining tamghisini qobul qilghan hemde uning but-heykilige choqun'ghanlarni azdurup yürgenidi). Ular ikkisi günggürt yéniwatqan ot kölige tirik tashlandi. ■ ²¹ Qalghini bolsa atqa Min'güchining aghzidin chiqqan qilich bilen qirildi. Barliq pütün uchar-qanatlar bularning göshi bilen yep toyundi.

20*Mesihning yer yüzidiki ming yilliq selteniti*

¹ Uningdin kéyin, qolida tégi yoq hangning achquchi we yoghan zenjir tutqan bir perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm. ■ ² Perishte ejdihani, yeni Iblis yaki Sheytan déyilidighan héliqi qedimiy yilanni tutup, ming yilliq zenjirlep qoydi. ■ ³ Uning ming yil toshquche ellerni azdurmasliqi üçün, uni tégi yoq hanggha tashlap hangning aghzini étip péchetliwetti. Bu waqitlardin kéyin, u waqtinche qoyup bérilishi muqerrer. ■

⁴ Andin men textlerni we ularda olturghanlarni kördüm. Ulargha höküm qilish hoquqi bérilgenidi. Men yene, Eysagha bergen guwahliqi wejidin we Xudaning söz-kalami wejidin kallisi élin'ghanlarning janlirimum kördüm. Ular diwige we uning but-heykilige choqunmighan, uning tamghisi péshanisige we qoligha urulmighanlar idi. Ular tirilip, Mesih bilen birlikte ming yil höküm sürdi □ ■ ⁵ (ölgelarning qalghanliri ming yil toshmighuche tirilmeydu). Bu deslepki tirilish idi.

■ **19:11** Weh. 6:2. ■ **19:12** Weh. 1:14. ■ **19:13** Yesh. 63:1; Yuh. 1:1. ■ **19:14** Mat. 28:3; Weh. 4:4; 7:9. □ **19:15** «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 63-bab. ■ **19:15** Zeb. 2:9; Yesh. 63:3; Weh. 2:16,27; 14:19,20; 19:21. ■ **19:16** 1Tim. 6:15; Weh. 17:14. ■ **19:17** Yer. 12:9; Ez. 39:17. □ **19:18** «palwanlarning..» — yaki «qudretliklarning...». ■ **19:20** Qan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Weh. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10. ■ **20:1** Weh. 1:18. ■ **20:2** 2Pét. 2:4; Weh. 12:9. ■ **20:3** Weh. 16:14,16; 20:8. □ **20:4** «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Weh. 6:9,11; 13:12,15,16.

⁶ Deslepki tirilishtin nésiwe bolghanlar bextlik we muqeddestur; ikkinchi ölümning bularni ilkige élish hoquqi yoqtur. Ular Xudaning we Mesihning kahinliri bolidu we Uning bilen birlikte ming yil höküm süridu.■

Sheytanning axirqi meghlubiyiti

⁷ Ming yil toshqanda, Sheytan zindandin boshitilip, ⁸ yer yüzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu. Toplan'ghanlarning sani déngiz sahilidiki qumdek sanaqsiz bolidu.□ ■ ⁹ Ular yer yüzidiki keng tüzlenglikke chiqip, muqeddes bendilerning bargahini, yeni Xuda söyidighan sheherni muhasirige alidu. Lékin asmandin ot yéghip, ularni yutuwétidu. □ ¹⁰ Ular azdurghan Iblis bolsa diwe bilen saxta peyghember köyüwatqan ot we günggürt kölige tashlinip, u yerde kéche-kündüz ebedil'ebedgiche qiynilidu.■

Chong aq text – axirqi höküm

¹¹ Uningdin kéyin, chong bir aq text we uningda Olturghuchini kördüm. Asman bilen zémin Uning yüzidin özini qachurup, ular turghan jay hergiz tépilmaydu. ¹² Men yene katta bolsun, yaki töwen bolsun, ölgenlarning hemmisining textning aldida turghanliqini kördüm. Kitablar échildi; andin yene bir kitab — «Hayatliq deptiri» dep atalghan kitab échildi. Ölgenlerge kitablarda xatirilen'gini boyiche öz emeliyitige qarap höküm qilindi. ■ ¹³ Déngiz özi de ölgenlerni tapshurup berdi, ölüm we tehtisaramu özliridiki ölgenlerni tapshurup bérishiti. Herkimning üstige öz emeliyitige qarap höküm qilindi. ¹⁴ Andin ölüm we tehtisara ot kölige tashlandi. Mana ikkinchi ölüm — ot kölidir. ¹⁵ Kimning ismining «Hayatliq deptiri»de yézilmighanliqi bayqalsa, ot kölige tashlandi.

21

Yéngi asman, yéngi zémin

¹ Andin, yéngi asman we yéngi zéminni kördüm; chünki burunqi asman we zémin ötüp ketkenidi, déngizmu mewjut bolmide.■ ² Muqeddes sheherning, yeni Xudadin chiqqan, xuddi öz yigitige toy perdazlirini qilip hazirlan'ghan qizdek yéngi Yérusalémning ershtin chühüwatqanliqini kördüm.■ ³ Ershtin yuqiri kötürülgen bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: «Mana, Xudaning makani insanlarning arisididur; U ular bilen bille makanliship turidu, ular Uning xelqi bolidu. Xuda Özimu ular bilen bille turup, ularning Xudasi bolidu. □ ■ ⁴ U ularning közliridiki her tamche yashni sürtidu; emdi ölüm esla bolmaydu, ne matem, ne yigha-zar, ne qayghu-elem bolmaydu, chünki burunqi ishlar ötüp ketti».□ ■

■ **20:6** Yesh. 61:6; 1Pét. 2:9; Weh. 1:6; 5:10. □ **20:8** «... yer yüzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu» — «Gog we Magog» toghruluq: Gog belkim «Magog»ning béshi bolushi mumkin («Ez.» 38:2-3ni körüng). Shubhisizki, uyghur tilidiki «yejüj-mejüj» dégen isim ibraniy tilidiki bu isimlardin chiqqanidi; lékin «Gog we Magog» yalmawuzdek birxil mexluq emes, belki türlük ellerni körsitidu. «Ez.» 38:1-39:29de, Xudaning «Gog we Magog» bilen bolghan urushi bésharet qilin'ghan. Biraq bizningche u urush «dehshetlik azab-oqubet» bilen baghliq bolidu; ming yilning axirida bolidighan, mushu ayetlerde ayan qilin'ghan «axirqi urush» uninggha oxshaydighan bolushi mumkin bolsimu, u emes. ■ **20:8** Ez. 38:2; 39:1; Weh. 16:14. □ **20:9** «Ular yer yüzidiki keng tüzlenglikke chiqip...» — yaki «ular zémin (démek Qanaan, Pelestin)diki keng tüzlenglikke chiqip...» yaki «ular pütün yer yüzini kézip...». ■ **20:10** Dan. 7:11; Weh. 14:10; 19:20. ■ **20:12** Mis. 32:32; Zeb. 62:12; 69:28; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Weh. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yesh. 65:17; 66:22; 2Pét. 3:13. ■ **21:2** Weh. 3:12; 21:10. □ **21:3** «Ershtin yuqiri kötürülgen bir awaz» — bezi kona köchürülmilerde: «texttin yuqiri kötürülgen bir awaz» déyilidu. «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 7:14, «Yer.» 24:7, 31:33, «Zek.» 8:8. ■ **21:3** Ez. 43:7. □ **21:4** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 25:8. ■ **21:4** Yesh. 25:8; Weh. 7:17.

⁵ Textte Olturghuchi:

– Mana, hemmini yéngi qilimen! – dédi. U manga yene:

Bularni xatiriliwal! Chünki bu sözler heqiqiy we ishenchliktur, – dédi. ■ ⁶ U yene manga mundaq dédi: –

«Ish tamam boldi! Men «Alfa» we «Oméga»durmen, Muqeddime we Xatime Özümdurmen. Ussighan herkinge hayatliq süyining buliqidin heqsiz bérimen. □ ■

⁷ Ghelibe qilghuchi herkim bulargha mirasxorluq qilidu; Men uning Xudasi bolimen, umu Méning oghlum bolidu. ■ ⁸ Lékin qorqunchaqlar, étiqadsizlar, yirginchlikler, qatillar, buzuqluq qilghuchilar, séhirgerler, butperesler we barliq yalghanchilargha bolsa, ularning qismiti ot bilen günggürt yénip turuwatqan köldur – bu bolsa ikkinchi ölümdur». ■

Yéngi Yérusalém

⁹ Axirqi yette balayi'apet bilen tolghan yette chinini tutqan yette perishtidin biri kélip, manga sözlep:

– Kel! Sanga Qozining jorisi bolidighan qizni körsitip qoyay, – dédi. ■

¹⁰ Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we égiz bir taghqa élip qoydi. U yerdin manga Xudadin chiqqan muqeddes sheher Yérusalémning ershtin chüshüwatqanliqini körsetti. □ ■ ¹¹ Uningda Xudaning shan-sheripi bar idi, uning julasi intayin qimmatlik göherning, yéshil yaqutte yaltirighan xrustalning julasigha oxshaytti.

¹² Uning chong hem égiz sépili bar idi; sépilning on ikki derwazisi bolup, derwazilarda on ikki perishte turatti. Herbir derwazining üstige Israillarning on ikki qebilisidin birining ismi yézilghanidi. ¹³ Meshriq teripide üç derwaza, shimal teripide üç derwaza, jenub teripide üç derwaza we meghrip teripide üç derwaza bar idi. ¹⁴ Sheherning sépilining on ikki ul téshi bolup, ularning üstige on ikki isim, yeni Qozining rosulining isimliri pütüklüktur. □ ■

¹⁵ Manga söz qilghan perishtining qolida sheherni, uning derwaziliri we uning sépilini ölcheydighan altun qomush ölchigüch hasa bar idi. ■ ¹⁶ Sheher töt chasa bolup, uzunluqi bilen kengliki oxshash idi. Perishte sheherni hasa bilen ölchidi – on ikki ming stadiyon keldi (uzunluqi, kengliki we égizliki tengdur). □ ¹⁷ U sépilnimu ölchidi. Sépilning *qélinliqi* insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu perishtining ölchimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi. □ ¹⁸ Sépilning quruluşu bolsa yéshil yaquttin, sheher eynektek süzük sap altundin bina qilin'ghanidi. ¹⁹ Sheher sépilining ulliri herxil qimmatlik yaqutlar bilen bézelgenidi. Birinchi ul tash yéshil yaqut, ikkinchisi kök yaqut, üçinchisi héqiq, tötinchisi zumret, ²⁰ beshinchisi qizil héqiq, altinchisi qizil qashtash, yettinchisi sériq kwarts, sekkizinchisi sus yéshil yaqut, toqquzinchisi topaz, oninchisi yéshil kwarts, on birinchisi sösün yaqut we on ikkinchisi piroza idi. □ ²¹ On ikki derwaza on ikki merwayit idi, démek derwazilarning herbiri birdin merwayittin yasalghanidi. Sheherning ghol yoli eynektek süzük sap altundin idi.

■ **21:5** Yesh. 43:19; 2Kor. 5:17; Weh. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6** «Men «Alfa» we «Oméga»durmen» — grék tilida «Alfa» birinchi herp, «Oméga» axirqi herptur — démek, Xuda bash we axirdur. ■ **21:6** Yesh. 41:4; 44:6; 55:1; Weh. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zek. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Weh. 20:14,15; 22:15. ■ **21:9** Weh. 15:6, 7. □ **21:10** «Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we égiz bir taghqa élip qoydi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Weh. 1:10; 21:2. □ **21:14** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 48:31-34. ■ **21:14** Ef. 2:20. ■ **21:15** Ez. 40:3; Zek. 1:18. □ **21:16** «on ikki ming stadiyon» — bir stadiyon 185 métr bolup, bu 2200 kilométrdur. □ **21:17** «sépilning qélinliqi insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu perishtining ölchimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi» — «jeynek» bolsa (yaki «gez») jeynektin qolining uchighiche bolghan ariliq, yeni yérim métr; démek, sépilning qélinliqi 65 métrche idi. □ **21:20** «qizil héqiq» — yaki «sardoniks». «qizil qashtash» — yaki «sardius», yaki «parqirraq qizil qashtéshi». «sériq kwarts» — yaki «xrizolit», «péridot». «sus yéshil yaqut» — yaki «béril». «topaz» — «topaz» bolsa sériq renglik bir yaqut. «yéshil kwarts» — yaki «xrizopras». «piroza» — yaki «amétist».

²² Sheherde héchqandaq ibadetxana körmidim, chünki Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda we Qoza uning ibadetxanidir. ²³ Sheharning yorutulushi üçün quyashqa yaki aygha mohtaj emes, chünki Xudaning shan-sheripi uni yorutqanidi, uning chirighi bolsa Qozidur. ■ ²⁴ Eller sheherdiki yoruqluqta yürüdü; yer yüzidiki padishahlar shanushewkitini uning ichige élip kélidu. □ ■ ²⁵ Uning derwaziliri kündüzde hergiz taqalmaydu (emeliyette u yerde kéche zadi bolmaydu). ■ ²⁶ Herqaysi ellerning shanushewkiti we hörmət-izziti uning ichige élip kélinidu. □ ²⁷ Herqandaq haram nerse we herqandaq yirginchlik ishlarni qilghuchi yaki yalghanchiliq qilghuchi uninggha kirelmeydu; peqet nami Qozining hayatliq deptiride yézilghanlarla kireleydu. ■

22

¹ Andin *perishte* manga xrustaldek parqiraq hayatliq süyi éqiwatqan deryani körsetti. Derya Xudaning we Qozining textidin chiqqan bolup, □ ■ ² sheharning ghol yolining otturisida éqiwatqanidi. Deryaning bu teripide we u teripidimu on ikki xil méwe bérédighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi bar idi; derexning yopurmaqliri ellerning shipasi üçün idi. □ ■ ³ Lenet dégen emdi bolmaydu; Xudaning we Qozining texti sheharning ichide bolup, Uning qul-xizmetkarliri Uning xizmet-ibaditide bolidu. ⁴ Ular Uning jamalini köridü; Uning nami ularning péshanilirige pütüklük bolidu. ■ ⁵ U yerde esla kéche bolmaydu, ne chiragh nurigha, ne quyash nurigha mohtaj bolmaydu. Chünki Perwerdigar Xuda ularning üstide yoridu, ular ebedil'ebedgiche höküm sürüdü. ■

Axirqi agah-guwah

⁶ Perishte manga:

– Bu sözler heqiqiy we ishenchliktur; peyghemberlerning rohlirining Reb Xudasi yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni Öz qul-xizmetkarlirigha körsitish üçün, perishtisini ewetti, – dédi. □ ■

⁷ («Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextliktur!») □ ■

⁸ Bularni anglighuchi we körgüchi men Yuhannamen. Bu ishlarni anglighinimda we körginimde, bularni manga körsetken perishtige sejde qilghili ayighi aldigha yiqildim.

⁹ Lékin u manga:

– Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we qérindashliring bolghan peyghemberler bilen oxshash qul-xizmetkarimen. Xudaghila ibadet qil! – dédi. ■

¹⁰ U manga yene:

■ **21:23** Yesh. 60:19; Zek. 14:7. □ **21:24** «munasiwetlik **ayetler**» — «Yesh.» 60:19-20, «Zek.» 8:22. ■ **21:24** Yesh. 60:3. ■ **21:25** Yesh. 60:11; Weh. 22:5. □ **21:26** «munasiwetlik **ayetler**» — «Yesh.» 60:5-7, «Hag.» 2:7. ■ **21:27** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 20:12. □ **22:1** «munasiwetlik **ayetler**» — «Zeb.» 36:38, 46:4, «Ez.» 47:1-9, «Zek.» 14:8. ■ **22:1** Ez. 47:1; Zek. 14:8. □ **22:2** «on ikki xil méwe bérédighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi» — yaki «on ikki qétim méwige kiridighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi». ■ **22:2** Weh. 2:7. ■ **22:4** Weh. 3:12. ■ **22:5** Yesh. 60:19; Zek. 14:7; Weh. 21:23. □ **22:6** «yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar» — yaki «tuyuqsiz yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar». «bu sözler heqiqiy we ishenchliktur» — bu sözler 19:9 we 21:5dimu tépilidu, shu yerde aldinqi ishlarni (21:1-5) testiqlash üçün éytilghan. Emma mushu yerde, shübhisizki, pütkül kitabning mezmunini yaki hette yaki pütkül Injilning mezmunini yaki pütkül Tewrat-Injilning mezmunini körsitishimu mumkin. «peyghemberlerning rohlirining Reb Xudasi» — mushu yerde Reb Eysani körsetse kérek (1:1ni körüng). ■ **22:6** Weh. 1:1; 19:9; 21:5. □ **22:7** «Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextliktur!» — bu sözler Reb Eysaning, elwette. ■ **22:7** Weh. 1:3. ■ **22:9** Ros. 10:26; 14:14; Weh. 19:10.

— Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime; chünki bularning waqti yéqin keldi. □ ■
 11 Qebihlik qilghuchi kishi qebihlikni qiliwersun; peskesh kishi bolsa peskeshlikte turiwersun; heqqaniy kishi bolsa heqqaniyliqini yürgüziwersun; pak-muqeddes kishi bolsa pak-muqeddeslikte turiwersun, — dédi.

Eysa Mesih biwasite Yuhannagha sözleydu

12 «Mana, pat yéqinda kélimen! Herkimning emeliyitige qarap béridighinimni Özüm bilen bille élip kélimen. □ ■ 13 Men «Alfa» we «Oméga», Birinchi we Axirqi, Muqeddime we Xatime Özümdurmen». □ ■

14 Hayatliq derixining méwisidin nésip bolush we derwaziliridin sheherge kirishke muyeler bolush üçün tonlirini yughanlar bextliktur! 15 Sheherning sirtidikiler — itlar, séhirgerler, buzuqluq qilghuchilar, qatillar, butperesler, yalghanchiliqqa xushtar bolghanlar we emel qilghuchilardur. ■

16 «Menki Eysa jamaetlerni dep silerge bu ishlarning guwahliqini yetküzüsh üçün perishtemni ewettim. Dawutning Yiltizi hem Nesli, Parlaq Tang Yultuzidurmen!» ■

17 Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu.

Anglighuchi: «Kel!» désun.

Ussighuchi herkim kelsun, xalighan herkim hayatliq süyidin heqsiz ichsun. □ ■

Xatime

18 Menki bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlarga guwahliq bérip agahlandurimenki: kimdikim bu sözlerge birnémini qoshsa, Xuda uninggha bu kitabta yézilghan balayi'apetlerni qoshidu. □ 19 Kimdikim bu bésharetlik kitabning sözliridin birer sözni élip tashlisa, Xudamu uningdin bu kitabta yézilghan hayatliq derixidin we muqeddes sheherdin bolidighan nésiwisini élip tashlaydu. ■

20 — Mana, bulargha agah-guwah Bergüchi bolsa mundaq deydu:

— «Shundaq, pat yéqinda kélimen!»

— «Amin! Kel, ya Reb Eysa!»

21 Reb Eysa Mesihning méhir-shepqi barliq muqeddes bendiler bilen bille bolghay, amin!

□ 22:10 «Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime» — menisi belkim, oqurmenlerge ochuq bolsun, mexpiy bolmisun. ■ 22:10 Dan. 8:26; 12:4; Weh. 1:3. □ 22:12 «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 40:10, 62:11. ■ 22:12 Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23. □ 22:13 «Men «Alfa» we «Oméga»...» — grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Eysa Mesih bash we axirdur. ■ 22:13 Yesh. 41:4; 44:6; 48:12; Weh. 1:8; 21:6. ■ 22:15 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ 22:16 Yesh. 11:10; Rim. 15:12; 2Pét. 1:19; Weh. 1:1; 5:5. □ 22:17 «Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu» — «Roh» — Muqeddes Rohtur. «Toy bolidighan qiz» degenlik jamaetni körsitidu. 19-bab 7-, 8-ayetlerge qaralsun. ■ 22:17 Yesh. 55:1; Yuh. 7:37. □ 22:18 «Menki bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlarga guwahliq bérip agahlandurimenki» — «Menki» dégen söz bezi alimlar, 18-19-ayettiki sözlerni rosul Yuhannaningki dep qaraydu. Biraq Yuhanna özini biwasite körsetmigechke (1:9ni körüng), shundaqla 20-ayette Reb Özi éniq körsitilgechke biz sözlerni Rebningki, dégen pikirge mayilmiz. ■ 22:19 Qan. 4:2; 12:32; Pend. 30:6; Weh. 13:8; 17:8.